ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ

ଯ

ଯ—ସ.—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଷଡ଼ବିଂଶ ଅକ୍ଷର ଓ ପ୍ରଥମ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ।

Ja [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ବା ଅବର୍ଗୀୟ ଯ । ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବା ମଝିରେ ଥିବା । 'କ' ଠାରୁ 'ମ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କୁ ବର୍ଗ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲାଯାଏ, ଶ, ଷ, ସ ଓ ହ ଏହି ଗୁଡ଼ିକୁ ଉଷ୍ମବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲାଯାଏ; ଏହି ଉଭୟ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ମଧ୍ୟରେ ଥିବାରୁ ଯ, ର, ଳ ଓ ବ ଏହି ଗୁଡ଼ିର ବର୍ଣ୍ଣର ନାମ 'ଅନ୍ତଃସ୍ଥ' ବର୍ଣ୍ଣ । ଏହା 'ଇ' ଓ 'ଅ' ଯୋଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ତାଲୁ ।] The 26th consonant of the Sanskrit and Oriya alphabet, corresponding to the sound of J, in English. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଯ୍' ପରି, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ 'ଜ' ଓ 'ଯ' ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ 'ଯ' ଏବଂ 'ଯ୍' ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରିତ ଅକ୍ଷର । ସଂସ୍କୃତ ଓ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟରେ 'ଯ୍' ହୁଏ ନାହିଁ । ପୁରୁଣାକାଳିଆ ପଣ୍ଡିତମାନେ 'ଜ' କୁ 'ଜ୍ଞ' ଓ 'ଯ'କୁ 'ଯ୍ୟ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଦେଖାଯାଏ । କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ 'ଜ' 'ଯ' ର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଅଳ୍ପକାଳ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରିପାରି ନ ଥିବାରୁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ କଟକିଆ ଲିପିରେ 'ଜ' ସ୍ଥାନରେ 'ଯ' ଓ 'ଯ' ସ୍ଥାନରେ 'ଜ' ଲେଖାଯିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ 'ଜ' ଅଦ୍ୟାକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଦେଶଜ, ଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟଭାଷାରୁ ଆଗତ ଶବ୍ଦମାନ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ଜ' ତଳେ ନ ମିଳିଲେ 'ଯ' ତଳେ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଭାଷାରେ 'ଜ' ଓ 'ଯ' ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚାରଣ-ଭେଦ ଲକ୍ଷିତ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ଜ' କୁ 'ବର୍ଗ୍ୟ ଜ' ଓ 'ଯ' କୁ 'ଅବର୍ଗ୍ୟ ଯ' ବୋଲି ଚିହ୍ନିବାକୁ ବର୍ଣ୍ଣଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବାବେଳେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । ଇଂରାଜୀ 'J' ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ=ଯ, Y ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ=ଯ୍, ଓ G ଅକ୍ଷରର ଏକ ଉଚ୍ଚାରଣ=ଜ । ପୂର୍ବେ ବୋଲାଯାଇ ଥିବା ପେ ଶବ୍ଦ ଆଦ୍ୟରେ 'ଯ' 'ଯ୍' ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗରେ ଇଂରାଜୀ ଓ ପାରସୀ ଆଦି ଭାଷାରୁ ଆଗତ 'ଯ୍' ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଆଦ୍ୟରେ 'ଯ୍' ଦିଆଯାଉଅଛି, ଯଥା 'ଯୁରୋପ' 'ଯୁନାନୀ' । ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ଏ' ସ୍ଥାନରେ 'ଯ୍ୟେ', ଏ, ଏହି, ଏକ, ଏହିକ୍ଷଣି, ଏବେ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥଳରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଯ୍ୟେ, ଯ୍ୟେହ୍ନ, ଯ୍ୟେକ, ଯ୍ୟେହ୍ନକ୍ଷଣି, ଯ୍ୟେବେ ଆଦି ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ଏ' ସ୍ଥାନରେ 'ଯ୍ୟେ' ଯଥା (ଗ୍ୱଏ=ଗ୍ୱଯ୍ୟେ) ଏବଂ ଯୃ ସ୍ଥାନରେ ଏ ଯଥା—(ଉନଯୃ=ଉନଏ) ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଦେଖାଯାଏ । ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ 'ଯ' ଓ 'ଜ' ଯୁକ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦମାନ ଯଥାକ୍ରମେ 'ଯ୍' ଓ 'ଜ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତଶବ୍ଦମାନ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲେ ହିନ୍ଦୀରେ 'ଯ' ସ୍ଥାନରେ 'ଜ' ହେବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—କାଜ (କାର୍ଯ୍ୟ); ଜନ୍ତର (ସ. ଯନ୍ତ୍ର) ।] [ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—'ଯ' ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶଜ, ଗ୍ରାମ୍ୟ ବା ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ଯେବେ 'ଯ' ଅକ୍ଷର ତଳେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର 'ଜ' ଅକ୍ଷର ତଳେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ।]

ଯ—ସ. ବି. (ଯା ଧାତୁ—ଯିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବାୟୁ; ପବନ—

Ja 1. Wind; air. ୨ । ତେଜ; ଆଲୋକ; ଦୀପ୍ତି—2. Light; lustre; radiance. ୩ । ଯବ—3 Barley. ୪ । (+ଭାବ.ଅ) ପ୍ରାପ୍ତି—4. Getting; acquisition. ୫ । ତ୍ୟାଗକରଣ; ପରିହାର—5. Abandonment. ୬ । ଛାତିର ବା ପେଟର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅଟେ ସ୍ୱରର ପୂର୍ବରେ ସ୍ୱରଯୁକ୍ତ ହଲନ୍ତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ପୂର୍ବରେ ହଲନ୍ତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଯୁକ୍ତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାସ୍ୱର ଶବ୍ଦ ଶୋଇଲେ ସେମାନେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବେ ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଦି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ୧ ବା ୨ ଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଈ' ଖୋଜିବେ; 'ମୁଠ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୁଠ' ଖୋଜିବେ; 'ବଡୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଡ୍ଡୁ' ଦେଖିବେ; ଆଗଁ। ନ ପାଇଲେ 'ଆଜ୍ଞା' ଦେଖିବେ;'ଅଲବତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍ବତ୍'ଦେଖିବେ ।

—6. The right part of the belly ୭ । ଯଶଃ —7. Renown; fame. ୮ । ଗତି — 8. Motion. ୯ । ଯାତ୍ରା - 9. Starting. ୧୦ । (ଯମ ଧାତୁ=ଦମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଯମଦେବ —10. The God of death ୧୧ । (ଯମ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ) ଦମନ; ଯମନ; ନିୟମନ; ସଂଯମନ —11. Controlling; restraining; checking. ୧୨ । ଯୋଗ 12. Union; joining. ୧୩ । (+ଢକଣ.ଅ)ଯାନ—13. Vehicle; conveyance. ୧୪ । (ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଗତିକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—14. Goer; mover (Apte). ୧୫ । (+ଢକଣ. ଅ) ଗାଡ଼ି—15. A carriage (Apte). ୧୬ । ଧ୍ୟାନ—16. Religious meditation (Apte). ୧୭ । ଯଗଣ (ଦେଶ)—17. Jāgaṇa (See). ସ. ବି. (ଯା ଧାତୁ ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଗମନକାରୀ ଯାତ୍ରା—Going; moving. ଦେ. ବ (ସ. ଯବ) —ଯବଧାନ —Barley. ଗା. କି (ଯିବା ଧାତୁର ଅନୁଜ୍ଞା)—(ତୁମ୍ଭେ) ଯାଅ —(Imperative) Go.

ଯଅ—ଦେ. ବ (ସଂସ୍କୃତ ଯବ, ଯବକ, ଗା ଯଅ)—

ଯବ

Jā-a ୧ । ଯବଧାନ୍ୟ—1. Barley; Hordeum (ଯ—ଅନ୍ୟରୂପ) Vulgare (Haines). ୨ । ଯବ ପରି ମିତ ଲମ୍ବ; ଏକ ଇଞ୍ଚର ½—2. A standard of length; ¼ of an inch. ପ୍ରାଦେ (ପୁଣ୍ଡଜଙ୍କା) କି (ଯିବା ଧାତୁର ଅନୁଜ୍ଞା) (ତୁମ୍ଭେ ବା ତୁମ୍ଭେମାନେ) —ଯାଅ—(Ye or you) Go (in imperative mood). [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ ଯିବା ଧାତୁର ଅନୁଜ୍ଞା, ଏଥି ସ୍ୱରୁଣ, ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଏକ ବଚନ ଓ ବହୁବଚନ (ତୁମ୍ଭେ ଓ ତୁମ୍ଭେମାନେ) କର୍ତ୍ତା ସହିତ ବ୍ୟବହୃତ 'ଯାଅ'ର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆକାର ।]

ଯଅ

ଯଅଃ - ପ୍ରାଦେ (ପୁଣ୍ଡଜଙ୍କା) ଅ—(ଅସମ୍ମତି ବା ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ—ଅର୍ଥ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଅ)—(ଯଃ, ଯଅ ଦେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । ଦୂର; ଯାଃ; ହଃ—1. Fie; ଯାଅହେ let you be gone. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ 'ତୁମ୍ଭେ' ଜାଆଜୀ; ଜାଃ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯାଃ ଓ ଯାହାକୁ 'ତୁ' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ, ତା ପ୍ରତି 'ଯାଃ' ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।] ୨ । ଏକଥା ଏପରି ନୁହେ— 2 This is not so.

ଯଅ ଧାନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଯବଧାନ୍ୟ; ଗା. ଯଅଧାଜ)—ଯବଧାନ— Jā-a dhāna ଯବଧାନ **ଜବଧାନ** Barley.

ଯଅରଡ଼ି(ଳି)—ଦେ. ବ—ଜଳଚରଃ ଜଳଜ; ସାନ ଜଳମାଛ— Jā-arārḍi(ḷi) A kind of small freshwater fish. ରୁପୋପାତୀମାଛ [ଦ୍ର— ଏହା ଏକପ୍ରକାର ଖୁବ୍ ସରୁ ପାଣିର **ଚଲ୍ହା** ମାଛ; ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ରୂପାପାଉଁଶ ବା ଶଙ୍କାରଖାଇ; ଏମାନେ ୨ ଆଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ନ୍ତି; ଏମାନଙ୍କର ଦେହରେ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ କାଣ୍ଟ ଥାଏ ଓ ଏମାନଙ୍କର ଦେହ ପାତଳା ଓ ରୂପା ପାଉଁଶ ପରି ଶୁଭ୍ର; ପିଠି ଉପରେ ନେଳିଆ ।]

ଯଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗା. ବ—ଜଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Jāi (etc) Jai etc (See)

ଯଇଁ—ଗା (ଇଡର ବ୍ୟବହୃତ) ବ (ସଂ. ଯାମାତା)—ଜୋଇଁ, ଜାମାଇ **ଜମାଇ** ଜାମାତା—Son-in-law.

ଯଇ(ଏ)ନ୍ ଢବା— ବୈଦେ —ଜି (ଇଂ. ଯଏନ୍)—ଜଏନ୍ Jāi(e)n karibā କରିବା; କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ କରିବା ଜଏନ କରା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—To join **ଜଏନ କରନା** one's post.

ଯଇଶୁ(ଶୋ)ଳ ମାଧିଆ—ପ୍ରାଦେ (କଃକ) ବ—ଘଣ୍ଟିପୁଅ ଅନଲ୍ଲା Jāi śu(śo)la mādbiā ପରି ଯେଉଁ ପରିବାରବର୍ଗୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଷ୍କର୍ମା ଓ ଗୃହଜ୍ଞାନ ହୋଇ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲୁଥାଏ— A term applied to a homeless and wandering youth; a loafer. [ଦ୍ର—ବୋଧ ହୁଏ କଃକ ଜଙ୍କାର ଜଇଶୁଳ ନାମକ ଗ୍ରାମର ମାଧବ ବା ମାଧିଆ ନାମଧାରୀ ଜନୈକ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମରୁ ଏ ବ୍ୟବହାର ଚଳି ଅଛି ।]

ଯଉଁ—ଗା. ସର୍ବନାମ (ସଂ. ଯତ୍)—୧ । ଯେଉଁ; ଯେ; ଯାହା— Jauṁ 1. Which. [ଦ୍ର—ଯଉଁ ଯତ୍ତୁକ ଦେଲେ, ଯେ ସେ ଚି ଅଶେଷ । ଭଞ୍ଜ ଗ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।] ୨ । ଯଦ୍ଧୁଁ; **ଜୋ** ଯେଉଁଠାରୁ—2. From which. ୩ । ଯେହେତୁ; ଯଦ୍ଧୁଁ (ଦେଖ)—3. Because.

ଯଉଁକି(କ୍ଷ,ଞ୍ଚ,ଚ୍ଛ)ଣି—ଗା. ଅ—ଯେଉଁକ୍ଷଣି (ଦେଖ) Jauṁkbi (ksha,chhi,chhu)ṇi Jeuṁkshaṇi (See) ଯେତ୍ତେ, ଯଦ୍ଧନ **ଜୀସ,ସ ମଯ ଜବ**

[ଯଉଁକି ଷ,ଛି,ଚ୍ଛୁ)ଣିକା, ଯଉଁଚ୍ଛୁଣି(ଣି)କା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯଉଠା ଗା ସର୍ବନାମ—ଯେଉଁଠା (ଦେଖ) Jauṁṭhā Jeuṁṭhā (See)

ଯଉଁଠି(ଠିଁ)— ଗା. ସର୍ବନାମ—ଯେଉଁଠି(ଠିଁ) (ଦେଖ) Jauṁṭhi(ṭhiṁ) Jeuṁṭhi(ṭhiṁ) (See)

ଯଉଁଠିକି(କୁ)—ଗା ସର୍ବ.— ଯେଉଁଠିକି(କୁ) (ଦେଖ) Jauṁṭhiki(ku) Jeuṁṭhiki(ku) (See)

ଯଉଠୁ(ଠିଁ)—ଗା. ସ.—ଯେଉଁଠୁ (ଠିଁ) (ଦେଖ) Jauṁthu (ṭhuṁ) Jeuṁṭhu(ṭhuṁ) (See)

ଯଉଣ(ଣି)ସି—ଗା. ସ.—ଯେଉଁଣି ସି (ଦେଖ) Jauṇa(ṇi)si Jeuṇa(ṇi)si (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

୍	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ଦ୍ୱସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଷ	ଛ	ଶ,ଷ	କ୍ଷ	ଇଅ୍	ଉଅ	ଜ୍ଞ
ଂ	ଈ	ଊ	ୡ	଍	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦ୍ୟୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	କ୍ଷ୍ୟ	ଦ୍ର	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଈ	ଜ୍ଞ

ଯଉବନ—ଗ୍ରା. ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତନ—1. Breast of females.

Jāubana [ଉ—ଗୋପିକା ସମ୍ଭାଳ ବସନ, ଲୁଗୁନ୍ତୁ ଜାନୁ

ଜଉବନ ଯଉବନ । ଭୂପଦ୍ଧ. ପ୍ରେମପଝାମୃତ ।] ୨ । ଯୌବନ;

ଜୌବନ ଯୁବାବସ୍ଥା—2. Youth. [ଉ—କାଲରେ ସେ ନାସ୍ତା ଯାଆନ୍ତେ ଯଉବନ ।]

ଯଉବନୀ—ଗ୍ରା. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯୌବନପ୍ରାପ୍ତା; ଯୁବତୀ—Youthful

Jāubanī (woman); one who has attained her youth. [ଉ—ନବ ଯଉବନୀ ଯେ କାମିନୀ ସୁଜସ୍ୱ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଉରଡ ଆଦ୍ୟ । [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ନବ, ଚର ଆଦ୍ୟ ଛନ୍ଦ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା ନବଯଉବନୀ ।]

ଯଏଗ୍—ଗ୍ରାଦେ. ବ.—(ସମ୍ବଲପୁର) (ସଂ. ଯଜ୍ଞ, ଯାଗ)—ଯଜ୍ଞ—

Jāeg Vedic sacrifice.

ଯଏ ଇ)ଣ୍ଟ ମେଜେ(ଜ)ଷ୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) ଇଂସ୍ତ୍ରଜ-ଶାସିତ

Jāe(i ṇṭ Meje(ji)shṭar ଜିଲ୍ଲାର ଫଉଜଦାର ବଗ୍ଦର ବଉଗର

ଜଏଣ୍ଟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ବା ଜିଲ୍ଲା ମାଜଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ସହକାରୀ ସ୍ତ୍ରଜ-

ଜୋଆଇଣ୍ଟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରିଟ କର୍ମଗୁଡ଼ା—A Joint Magistrate of a British district of India.

ଯଏନିଙ୍ଗ୍ ରିପୋର୍ଟ(ର୍ଟ)—ବୈଦେ. ବ. [ଇଂ]—କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମୀ-

Jāening repoṭ(rṭ) ରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ଉପସ୍ଥିତ କର୍ମଗୁଡ଼ା

ଜଏନିଙ୍ଗ ରିପୋର୍ଟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦିଅନ୍ତୁ-

ଜଏନିଙ୍ଗ ରିପୋର୍ଟ Joining report.

ଯକଟ ଡ଼) ମକଟ ଡ଼)—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବଣ—(ମୁଗ୍ଧ)—ଅତି ଦୃଢ଼ଭାବରେ;

Jākaṭa rḍa) makaṭa(rḍa) ଜୋରରେ ଜାବୁଡ଼ି କରି—Very tightly.

ଜକଡ ମକଡ [ଉ—ପଛଆଡ଼ୁ ଯକଟ ମକଟ କରି ଧରି ପକାଇଲା]

—ଜାଲକଣ୍ଡ ଦାଶ, ପିଲ୍ଲଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବୃଣ ।]

ଯକାର—ସଂ. ବ.—'ଯ' ବର୍ଣ୍ଣ—

Jākāra The letter 'ଯ' (Ja)

ଯକାରାଦ୍ଦ'ଦ୍ୟ)—ସଂ. ବ.—'ଯ' ଆଦି ଅନ୍ତ୍ୟଯୁକ୍ତବର୍ଣ୍ଣମାନ—The letter

Jakārādi(dya) 'ଯ' and other final letters. ସଂ. ବଣ—[ବହୁବ୍ରୀ.ହି] ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟରେ ଯ ଅକ୍ଷର ଥାଏ—(a word) Beginning with the letter Ja.

ଯକାରାନ୍ତ—ସଂ. ବଣ—[ବହୁବ୍ରୀ.ବ୍ର]—'ଯ' ଅକ୍ଷର ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଶେଷରେ

Jākārānta ଥାଏ—(word) Ending with the letter ଯ (Ja). [ଦ୍ର—ଶବ୍ଦର ଶେଷରେ 'ଯ' ଥିଲେ ତାହା 'ଯ୍' ହୁଏ ।]

ଯକୃତ୍ଜଟା—ସଂ. ବ.—[ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ.]—ଯକୃତ୍‌ରୁ ସ୍ନାୟୁଜାଲ—

Jakṛujjaṭā Hepatic plexus.

[ଯକୃତ୍‌ରୁ ଜଟା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯକୃତ୍ ସଂ. ବ—(ପ=ଲୁପ୍ତର ଦକ୍ଷିଣାଂଶ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—

Jākṛut ୧ । ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ଡାହାଣ ପାଖରେ ଥିବା ପିତ୍ତାଶୟ ସଂପର୍କିତ; କଳା ବୁକୁ—1. Liver. [ଦ୍ର ଏହା ରକ୍ତାର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—କରଣ୍ଡା, କାଳକ, କାଳଗଣ୍ଡୀ, କାଳଖଣ୍ଡ, କାଳେସ୍ଥ, ମଦ୍ଦାସ୍ଥାସ୍ଥୁ ।] ୨ । ଯକୃତ୍‌ରୁଦ୍ଧବିଶେଷ ରୋଗ—

2 Enlargement of the liver (a disease). [ଦ୍ର—ମାଲେରିଆ, କଳାଜ୍ୱର, ଓ ଗ୍ରହଣୀ ରୋଗ ପରେ ରୋଗୀର ଯକୃତ୍ ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରେ । ରୋଗୀ ଯକୃତ୍ ସ୍ଥାନରେ ଗୁରୁ ପଣା ଅନୁଭବ କରେ ।]

ଯକୃତ—ଦେ. ବ—[ସଂ. ଯକୃତ୍]—ଯକୃତ୍ (ଦେଖ)

Jākṛuta Jākṛut (See)

[ଦ୍ର—ଅଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନରେ ଯକୃତ୍-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ଓ ରୋଗମାନଙ୍କର ଇଂସ୍ତ୍ରଜ ବା ଲାଞ୍ଛନ ନାମମାନଙ୍କର ଶାବ୍ଦିକ ଅନୁବାଦମାନ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ଚଳୁଅଛି ଓ ଭଦନୁସାରେ ଏମାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଚଳିବାର ଆଶା କରିଯାଏ ।]

ଯକୃତ୍ କୋଷ—ସଂ. ବ—(ଅଧୁନିକ)—ଯକୃତର ଆଧାର—The gall

Jākṛut-kosha bladder. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପିତ୍ତ ଥାଏ].

ଯକୃତ୍ କ୍ଷତ—ସଂ. ବ.—(ଅଧୁନିକ) (ସ୍ତ୍ରୀ ଉଉ)—ଯକୃତର ଘାଅ—

Jākṛut-kshata Hepatelcosis.

ଯକୃତ୍ ପାଥରି—ଦେ. ବ.—(ଅଧୁନିକ) ଯକୃତ ମଧ୍ୟରେ ଜାତ ଅଶୁଦ୍ଧି

Jākṛut-pāthari ରୋଗ—Hepatotitheasis.

ଯକୃତ୍ ପ୍ରଣାଳୀ—ସଂ. ବ.—(ଅଧୁନିକ—ପିତ୍ତବାହୀ ନାଡ଼ୀ—

Jākṛut-praṇālī Bile duct; Ductus Hepatilus.

ଯକୃତ୍ ସ୍ରାବ—ସଂ. ବ. (ଅଦ୍ୟତନିକ) ଯକୃତରୁ ଅତ୍ୟଧିକ ପିତ୍ତନିଃସରଣ

Jākṛut-srāba ରୋଗ—ଦ୍ର—(ଏ ରୋଗରେ ଝାଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ଅଧିକ ପିତ୍ତ ପଡ଼େ)—Hepatorrhoea; a morbid flow of bile; a species of diarrhoea.

ଯକୃତ(ତା)ର୍ବୁଦ—ସଂ. ବ.—(ଅଧୁନିକ)—ଯକୃତରେ ବଥ ବା ଆବୁ-

Jākṛutā(tā)rbuda ରୋଗ—Hepatocele.

ଯକୃତୌଷ—ଦେ. ବ.—(ଅଧୁନିକ)—ଯକୃତ୍ ଫୁଲି ଯୋଡ଼ିବା ରୋଗ-

Jākṛutausha Hepatites; inflammation of the (ଯକୃତ ପ୍ରଦାହ—ଅନ୍ୟରୂପ) liver.

ଯକୃଦାତ୍ମିକା—ସଂ. ବ—(ଯକୃତ୍+ଆତ୍ମନ୍+ଇକ+ଆ; ଏହା ଯକୃତ୍

Jākṛudātmikā ପରି ରକ୍ତାର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବାରୁ)—

ଚିଲପାଟିକ; ଅସରପା—Cockroach.

ଯକୃଦ୍‌ବେଦନା ସଂ. ବ—(ଅଧୁନିକ)—ଯକୃତରେ ବିଶେଷ ରୂପେ ବ୍ୟଥା

Jākṛud-bedanā Hepatalgia; Hepatitis.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯକୃଦ୍‌ବୈରି—ସ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଯକୃତ୍+ବୈରି; ଏହା ଯକୃତ୍ ଦ୍ରୋଗରେ ଉପକାରୀ)—ରେହୁଡକ ବୃକ୍ଷ (ଏହା ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—ରେଚ୍ଚା, ପ୍ଲୀହଶତ୍ରୁ, ଶ୍ୱେତ ଓ ରକ୍ତ ଭେଦରେ ଦାଡ଼ିମ୍ବ ପୁଷ୍ପ, ରକ୍ତପୁଷ୍ପ, ମାଂସଜଳନ, ଦୁଇ ପ୍ରକାର)—The Indian redwood (tree): Soymida Febrifuga; Andersonia Rohitaka.

Jākṛud-bairī ତଲଚ୍ଛଦ, ରେହୁଡକ, ରେହୁଡେସ୍ଥ, ରକ୍ତପୁଷ୍ପ, ରେହୁଣ, କୁଶାଲୁକ, ସଦା ପ୍ରସୂନ, ବଟ୍ରେଚନ ଓ ଶାଲୁକ ।)

ଯକ୍‌ଖ—ସ. ବ—ସିଂହଳର ବା ଲଙ୍କାର ଆଦମ ଅସଭ୍ୟ ଅଧିବାସୀ

Jak-kha [ଏହ ଜାତ ଠାରୁ ବେଦ୍ଦା ନାମକ ମାତ ଜାତର ଉତ୍ପତ୍ତି]—The original aboriginal tribe of Ceylon (the ancestors of the Veddas,)

ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—(ସ. ଯକ୍ଷ)—ଯକ୍ଷ (ଦେଖ)

Jāksha (See).

ଯକ୍ଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ଅର୍ଚ୍ଚନା କରିବା; ପୂଜା କରିବା—

Jāksh (root) To worship; to adore.

ଯକ୍ଷ—ସ. ବ. ପୁ. (ଯକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—(ଯକ୍ଷୀ, ଯକ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jāksha ୧ । ଦେବଯୋନିବିଶେଷ; କୁବେରଙ୍କ ଧନର ଓ ଉଦ୍ୟାନର ରକ୍ଷକ; ଗୁହ୍ୟକ—1. A mythological class of demigods entrusted with the care of the garden and the treasure of the Hindu God of riches. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ସାଧନା କଲେ ସାଧକ ବହୁ ଧନଶାଳୀ ହୁଏ । କୁବେରଙ୍କାରେ ନିବାସିତ ଗୋଟିଏ ଯକ୍ଷର କଳ୍ପିତ ବିରହବେଦନା କାଳିଦାସ ମେଘଦୂତରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି]

ଯକ୍ଷ(କ) ଚଣ୍ଠ ୨ । ଭୂତଯୋନି ବିଶେଷ—2. A class of ghosts or evil spirits. ଦେ. ବ—୧ । ଅତି କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A miser. ୨ । ନିର୍ଦ୍ଦୟବ୍ୟକ୍ତି—2 A cruel person. ୩ । ଖୁବ୍ ଧନୀଲୋକ—3. A very rich man. ଦେ. ବଣ—୧ । କୃପଣ—1. Miserly. ୨ । ନିର୍ଦ୍ଦୟ—2. Cruel. ୩ । ଧନୀ ଅଥଚ କୃପଣ—3. Rich yet miserly.

ଯକ୍ଷକର୍ଦ୍ଦମ—ସ. ବ.—ଅଗୁରୁ କୁଙ୍କୁମାଦି ମିଶ୍ରିତ ସୁବାସ ଲେପ—

Jāksha karddama A fragrant ointment. [ଦ୍ର—କର୍ପୂର, ଅଗୁରୁ, କସ୍ତୁରୀ, କଙ୍କୋଳ, (ମଡାନ୍ତରରେ ଚନ୍ଦନ ଓ କାଫ୍ରାଳ)କୁ ଏକତ୍ର ବାଟି ଏ ଲେପ ଉଆର କରାଯାଏ—ଅଟେ ।]

ଯକ୍ଷଗ୍ରହ—ସ. ବ. ଓ ବଣ. ପୁଂ (ଯକ୍ଷ+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—(ଯକ୍ଷଗ୍ରହୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jākshagraha ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଯକ୍ଷ ବା ଭୂତ ଲଗିଅଛି—A person possessed by Jākshas or evil spirits (Apte).

ଯକ୍ଷ ତରୁ—ସ. ବ—(ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯକ୍ଷାବାସ (ଦେଖ)

Jāksha taru Jākshābāsa (See)

ଯକ୍ଷଧୂପ—ସ. ବ ୧ । ଧୁଣା—1. Resin; incense. ୨ । ତାପିନ୍ ତେଲ—2. Oil of turpentine.

Jāksha dhūpa

ଯକ୍ଷବତ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଲୋକ କୃପଣ ଓ ଧନୀ ଥିବାରୁ ଧନର ରକ୍ଷକ ମାତ୍ର ହୁଏ—(ଯକ୍ଷବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jāksha bitta A person who is the guardian of wealth, but who never uses it (Apte).

ଯକ୍ଷରସ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ମାଦକ ପାନୀୟ—

Jāksha rasa A kind of intoxicating drink (Apte).

ଯକ୍ଷରଜ୍—ସ. ବ—୧ । କୁବେର—1. Kubera. ୨ । ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସ୍ଥାନ—2. A place prepared for wrestling and boxing (Apte).

ଯକ୍ଷରଜ(ଜ୍ଞ)—ସ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଯକ୍ଷ+ରଜନ୍) ବ—କୁବେର—

Jāksha rāja (ṭ) The God of riches.

ଯକ୍ଷରଜ ପୁରୀ—ସ. ବ—କୈଳାସ ପର୍ବତୋପରସ୍ଥ କୁବେରଙ୍କ ଅଳକା-ପୁରୀ—The capital of Kubera.

Jāksharāja purī

ଯକ୍ଷରାତ୍ରି—ସ. ବ—କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ରାତ୍ରି—The night of the fullmoon of the month of Kārttika. [ଦ୍ର—ଏହ ରାତ୍ରିରେ ଯକ୍ଷମାନେ ପୃଥିବୀର ଇତସ୍ତତଃ ବିଚରଣ କରିବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ।]

Jāksha rātri

ଯକ୍ଷ ସାଧନ(ନା)—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଧନ ଓ ଅଭୀଷ୍ଟ ଲାଭାର୍ଥ ଯକ୍ଷର ତତ୍ତ୍ୱୋକ୍ତ ପୂଜା; ଯଥୋପାସନା—The worship of a Jāksha prescribed for persons desirous of riches.

Jāksha sādhana(nā)

ଯକ୍ଷାବାସ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଏଥିରେ ଯକ୍ଷମାନେ ବାସ କରୁଥିବାରୁ) —୧ । ଉମ୍ବର ଗଛ—1. The fig tree. ୨ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ—2. The religious fig tree.

Jākshābāsa

ଯକ୍ଷାମଳକ—ସ. ବ—ସିଣ୍ଡୀ ଖଜୁର—

Jākshāmalaka A sort of dates.

ଯକ୍ଷୀ(ଖ୍ଖୀ)—ଦେ. ବ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅତି କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତି—

Jākshī(kkhī) A very miserly person.

ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯକ୍ଷ+ଈ)—ଯକ୍ଷଜାତୀୟା—A female of the Jāksha class.

ଯକ୍ଷିଣୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯକ୍ଷ+ଈ)—୧ । କୁବେର ପତ୍ନୀ—

Jākshiṇī 1. The wife of Kubera. ୨ । ଯକ୍ଷ ସ୍ତ୍ରୀ; ଦେବୀଯକ୍ଷୀ—2. A Jāksha woman. ୩ । ପିଶାଚୀ—3. A female fiend. ୪ । ଜୈନମାନଙ୍କ ପୂଜିତା ଦେବୀ-ବିଶେଷ—4. A female Deity worshipped by the Jainas. ୫ । ସାଧକ ପୁରୁଷ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନଙ୍କ ସହବାସକାରିଣୀ ଦେବପୋଜ ବିଶେଷ — 5. A sylph or fairy holding intercourse with mortals (Apte). (ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯକ୍ଷିଣୀ-ସାଧନା କର ସିଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି ସେ ଯକ୍ଷିଣୀକୁ ଆପଣା ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ ଭୋଗ କରନ୍ତି ।) ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ— କୃପଣା—Miserly (woman).

ଯକ୍ଷେନ୍ଦ୍ର(ଶ)—ସଂ. ବ—(ଯକ୍ଷୀ ଈଡ୍) କୁବେର— Jākshendra[śa] The God of riches.

(ଯକ୍ଷାଧିପ, ଯକ୍ଷାଧିପତି, ଯକ୍ଷାଧୀଶ —ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯକ୍ଷୋଡୁ(ଦୁ)ମ୍ବର—ସଂ. ବ.—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଫଳ— Jākshoḍu(du)mbara The fruit of the Ficus Religiosa

ଯକ୍ଷ୍ମଗ୍ରସ୍ତ —ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯକ୍ଷ୍ମା ଈଡ୍)—ଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗ ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ— Jākshma grasta Consumptive. (ଯକ୍ଷ୍ମଗ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯକ୍ଷ୍ମଗ୍ରହ—ସଂ. ବ—(ଯକ୍ଷ୍ମନ୍+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗର ଆକ୍ରମଣ— Jākshmagraha An attack of consumption.

ଯକ୍ଷ୍ମଘ୍ନୀ—ସଂ. ବ (ଯକ୍ଷ୍ମନ୍+ହନ୍ ଧାତୁ କର୍ତ୍ତୃ+ଅ+ଈ)—୧ । ଦ୍ରାକ୍ଷା; ଅଙ୍ଗୁର—1. Grapes. ୨ । ଈଦୃଶି— 2. Raisin; died grape.

ଯକ୍ଷ୍ମା(କ୍ଷ୍ମ)—ସଂ. ବ (ଯକ୍ଷ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+ଅଧିକରଣ. ମନ୍)— Jākshmā(kshma) କ୍ଷୟକାଶ ରୋଗ—Tuberculosis; consumption; pulmonary disease; pthisis.

[ଦ୍ର—ରାଜ ଯକ୍ଷ୍ମା—ସଂ. ବ. ମାରାତ୍ମକ କ୍ଷୟକାଶ ରୋଗ ।]

ଯକ୍ଷ୍ମୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯକ୍ଷ୍ମନ୍+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ, ୯ମା. ୧ବ)— Jākshmī ଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—Suffering from (ଯକ୍ଷ୍ମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) consumption; consumptive (person)

ଯକ୍ଷ୍ୟମାଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—୧ । ପୂଜା Jākshyamāṇa କରିବେଚ୍ଛୁ—1. Desiring to worship; bent on worshipping. ୨ । ପୂଜା (ଯକ୍ଷ୍ୟମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)ରେ ନିଯୁକ୍ତ—2. Engaged in worshipping.

ଯଗଣ—ସଂ. ବ—କବିତା ରଚନା ସମ୍ପର୍କରେ ୮ଟି ଗଣ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମେ Jagaṇa ଗୋଟିଏ ହ୍ରସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣ ଓ ପରେ ୨ଟି ଦୀର୍ଘବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବଳିତ ଗଣବିଶେଷ—One of the eight syllabic feet (Gaṇa) consisting of one short syllable followed by two long ones (Apte).

ଯଗ୍ରାଫି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଜଓଗ୍ରାଫି)—ଭୂଗୋଳ ବିଦ୍ୟା— Jagrāphi ଜିଅଗ୍ରାଫୀ ଜୋଗ୍ରଫୀ Geography.

ଯଙନ୍ତ—ସଂ. ବ (ବ୍ୟାକରଣ)—ପୌନଃପୁନ୍ୟ ବା ଅଭ୍ୟଶସ୍ତାର୍ଥକ Jaṅanta କ୍ରିୟାବିଶେଷ; ଅଭ୍ୟଶସ୍ତାର୍ଥରେ ଧାତୁର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ଉଚ୍ଚାରଣ ହେବା ଅବସ୍ଥା (ଯଥା—ଯମ୍ ଧାତୁ ଅଭ୍ୟଶସ୍ତାର୍ଥେ ଜଙ୍ଗମ ଧାତୁ=ଅଭ୍ୟଶସ୍ତ ଗମନ କରିବା; ଦୀପ୍ ଧାତୁର ଯଙନ୍ତ—ଦେଦୀପ୍ ଧାତୁ=ଅଭ୍ୟଶସ୍ତ ଜ୍ୱଳିବା) —The frequentative deponent verb (Doubling of the root of a verb to indicate repetition).

ଯଙ୍‌ଲୁଗନ୍ତ—ସଂ. ବ (ବ୍ୟାକରଣ)—ଅଭ୍ୟଶସ୍ତ ବା ପୌନଃପୁନ୍ୟାର୍ଥ Jaṅ lugaṅta ଧାତୁର ଦ୍ୱିତ୍ୱାଦ୍ଭବ ଧାରଣ କରିବା ଅବସ୍ଥା— The frequentative active verb in Sanskrit grammar.

ଯଚ୍‌ନିଆ(ସ୍ୱା)—ଦେ. ବିଣ (ସମ୍ଭବତଃ)—ମାଗଣା; ଅଯାଚିତଭାବରେ Jach-niā(yā) ପ୍ରାପ୍ତ—Got gratis; got quite unasked. (ଯଥା—ଯଚ୍‌ନିଆ ମାଲର ଭଙ୍ଗ ନାହିଁ —ଭଗ=ଅପାତତଃ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ ।)

ଯଚୁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଯାଚଞା)—ଯାଚିବା (ଦେଖ) Jachā Jāchibā (See)

ଯଚୁ(ଚେ)ଇ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଯାଚଞା)—୧ । ମାଗିବା; ଯାଚଞା; Jachā(che)i ଭିକ୍ଷା କରିବା—1. Begging for a ଯାଚାଇ thing. ୨ । ସୁନା ରୂପା ଆଦର ମୂଲ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା **ଜାଁଚ** ପ୍ରଭୃତିର ନିରୂପଣ—2. The testing of gold etc as to its quality and value.

ଯଚୁ(ଚେ)ଇ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବଜାରରେ Jachā(che)i karibā ଏକାଧିକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଇ ତହିଁର ଯାଚାଇକରା, ଯାଚନା ମୂଲ୍ୟ ବା ସ୍ୱରୂପ ଜାଣିବା—1. To **ଜାଁଚକରନା, ଜାଁଚନା** have a thing tested in the market to ascertain its value and quality. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦିର ମୂଲ୍ୟ ଓ ପ୍ରକାର ନିରୂପଣ କରିବା—2. To test a pice of gold as to its value and quality.

ଯଚୁ(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଯଚୁଇ କରିବା (ଦେଖ) Jachā(che)ibā 1. Jachāi karibā (See) ୨ । ଅନ୍ୟ ଯାଚାନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯାଚିବା କିମ୍ବା କରାଇବା—2. To cause **ଜଚେବାନା** a thing to be offered by another.

ଯଚ୍ଛନ୍ - ସଂ.ବି. ପୁଂ [ଦା ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍(ଶତୃ)]— Jachchhan ଦାନକାରୀ—Giving; bestowing. (ଯଚ୍ଛନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)—ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ. ଯଶଃ)—୧ । ଯଶଃ; କୀର୍ତ୍ତି —1. Renown. Jachha(ckchha) ୨ । ସୁଖ୍ୟାତି; ସୁନାମ—2. Good **ଯଶ ଯଶ** reputation. ୩ । ବାହାଦୁରୀ; ପ୍ରଶଂସା— 3. Praise.

ଯଜ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବା—1. To wor- Jaj (root) ship a Diety. ୨ । ସଙ୍ଗ କରିବା—2. To associate with. ୩ । ଦାନ କରିବା—3. To present; to give. ୪ । ଯାଗ କରିବା—4 To offer; to sacrifice.

ଯଜ—ସଂ. ବ. (ଯଜ୍ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଅ)—୧ । ଅଗ୍ନି—1. Fire Jaja (Apte). ୨ । ଯଜ୍ଞ—2. Sacrifice (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଜଡ—ଶ. ବ. ପୁଂ. (ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଡ) —
Jājata ୧। ଋତ୍ୱିକ୍; ପୁରୋହିତ—1. An officiating priest; ୨ । ଶିବ—2. Śiba (Apte). ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର—3. The moon (Apte). ବଣ. ପୁଂ (କର୍ମ. ଅଡ)— ୧ । ପବିତ୍ର—1. Holy (Apte). ୨ । ପୂଜ୍ୟ—2. Adorable (Apte). ୩ । ମହାନ୍—3. Dignified; sublime (Apte).

ଯଜତି—ଶ. ବ. (ଯଜ ଧାତୁ+କରଣ. ଅଡି) ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମ—
Jājati Sacrificial ceremonies (Apte).

ଯଜତି ଦେଶ—ଶ ବ—ଯଜ୍ଞ ବେଦୀର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ସ୍ଥାନ—
Jājati deśa A place south of the sacrificial altar (Apte).
(ଯଯଡ ସ୍ଥାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜତ୍ର—ଶ. ବ (ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅତ୍ର)—୧ । ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ—
Jājatra 1. A Brāhmaṇa who maintains the sacrificial fire at his house (Apte). ୨ । (+କରଣ. ଅତ୍ର)—ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର—2. Maintenance of the sacred fire (Apte).

ଯଜନ୍—ଶ. ବଣ. ପୁଂ—[ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ (ଶତୃ) ଅତ୍; ୧ମା. ୧ବ]—
Jājan ଯଜ୍ଞକାରୀ—Performing sacrifice.
(ଯଜନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଜନ—ଶ. ବ—(ଯଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଆପଣା ପାଇଁ
Jājana ଯାଗ କରିବା—1. Offering sacrifice for oneself. [ଦ୍ର—ଯଜମାନ ପାଇଁ ଯାଗ କରିବାକୁ ଯାଜନ କୁହାଯାଏ ।] ୨ । ପୂଜନ; ପୂଜା କରିବା—2. Worshipping. ୩ । (+କରଣ ଅନ)—ଯାଗ 3. Sacrifice (Apte). ୪ । (+ଅଧିକରଣ ଅନ) ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନ—4. A place of sacrifice (Apte).

ଯଜମାନ—ଶ. ବଣ.—(ଯଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ) ୧। ଯାଗକାରୀ—
Jājamāna 1. Offering sacrifice. ବ.—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱାରା ଯାଗ କ୍ରିୟା କରାନ୍ତି—1. A person who has a vedic sacrifice performed by a priest on giving him presents. ୨ । ସ୍ୱୟଂ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who himself performs a regular sacrifice (Apte). ୩ । ପୁରୋହିତଙ୍କ ନଯୋକ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A host; a patron (Apte). ୪ । ପରିବାରର କର୍ତ୍ତା—4. The head of a family (Apte). ୫ । ଜାତିର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—5. The head of a tribe (Apte). ୬ । ମହାଦେବଙ୍କର ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଧାନ ମୂର୍ତ୍ତି—6. One of the 8 incarnations of the Deity Śiva, represented as offering sacrifice to the gods through oblation unto the fire.
ଦେ. ବ.—୧ । ପୁରୋହିତ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣା ନେଇ ତାକୁ ବ୍ୟକ୍ତିର ପାରିବାରିକ ଦେବପୂଜା, ବିବାହାଦି କ୍ରିୟାରେ ହୋମ ଆଦି କରନ୍ତି—1. A person who engages a priest to officiate at his family ceremonies. ୨ । ଯେଉଁ ଯାତ୍ରୀ ତୀର୍ଥସ୍ଥ ଦେବତାମାନଙ୍କର ପୂଜା ପଣ୍ଡାଦ୍ୱାରା କରାଏ—2. A pilgrim who engages a Paṇḍā to do worship for him to the idol at any centre of pilgrimage,
[ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରର ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ ପୂଜା ଆଦି କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପୁରୋହିତ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଥାଆନ୍ତି । ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସୁଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଣ୍ଡା ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଥାଆନ୍ତି । ଏ ଯଜମାନମାନେ ଉତ୍ତରୁ ପୁରୋହିତଙ୍କର ଓ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ। ପଣ୍ଡା ଓ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାଇଭାଗ ବଣ୍ଟନ ହେଲା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଯଜମାନ ଘରମାନ ବଣ୍ଟାଯାଇ ନ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ କ୍ରମଶଃ ଏମାନ ଏଣିକି 'ମାମା ବୃତ୍ତି'ରେ ପରିଣତ ହେଉଅଛି ।]

ଯଜମାନୀ—ଦେ. ବଣ.—ଯଜମାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to ajamānī
ଯଜମାନି **जजमानी** Jājamāna [ଯଥା—ମୋର ଯଜମାନୀ ବୃତ୍ତି ଅଛି ।] (ଯଜମାନଆ— ଅନ୍ୟ ବଣ ରୂପ)
ଦେ. ବ—୧ । ଯଜମାନୀ ବୃତ୍ତି—1. Priesthood. ୨ । ଯଜମାନୀ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—2. The state of being a Jājamāna.

ଯଜମାନୀ ବୃତ୍ତି—ଦେ. ବ.— ଯଜମାନଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣା ଆଦି ପାଇ ଜୀବିକା
Jājamānī bṛutti ନିର୍ବାହ; ପୌରୋହିତ୍ୟ— The profession of priesthood

ଯଜାକ—ଶ. ବଣ. ପୁଂ—(ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଦାତା—
Jājāka 1. Liberal (Apte). ୨ । ପୂଜାକାରୀ—2. Worshipping (Apte).

ଯଜି—ଶ. ବ—(ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—୧ । ଯଜ୍ଞକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
Jāji 1. Performer of sacrifice; a sacrificer. ୨ । (+ଭାବ. ଇ)— ଯଜ୍ଞ କର୍ମ— 2. The act of sacrificing. ୩ । (+କରଣ. ଇ)—ଯାଗ 3, A sacrifice.

ଯଜ୍ଞା—ଶ. ବଣ. ପୁ.—(ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Jājī ୧ । ଯଜ୍ଞକାରୀ—1. Sacrificing. (ଯଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ପୂଜାକାରୀ—2. Worshipping; adoring.

ଯଜୁଃ—ଶ. ବ—(ଯଜ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଉସ୍)—୧ । ଦ୍ୱିତୀୟ ବେଦ—
Jājuḥ 1, The Jajur Beda; the 2nd of the 4. (ଯଜୁର୍ବେଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) Bedas or Hindu scriptures!
୨ । ଯଜ୍ଞୀୟ ସ୍ତବ ବା ମନ୍ତ୍ର—2. A sacirficial prayer or formula (Apte) ୩ । ଯଜୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଦୋକ୍ତ ଗଦ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର—3. A text or body sacred mantras in prose muttered at sacrifices (Apte).

ଯଜୁର୍ବେଦ—ସ. ବ—ଯଜୁଃ ୧ (ଦେଖ)
Jājurbeda — Jājuḥ 1 (See)

[ଯଜୁର୍ବେଦ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବଉଛି । ୧ ଶୁକ୍ଳ ବା ବାଜସନେୟି । ୨ । କୃଷ୍ଣ ବା ତୈତ୍ତିରୀୟ; ଏଥିରେ ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କ୍ରିୟାକଳାପ ଏବଂ ଉପାସନାଦି ଅଛି । ଧନୁର୍ବେଦ ଯଜୁର୍ବେଦର ଉପବେଦ ଅଟେ । ଯଜୁର୍ବେଦର ମନ୍ତ୍ରମାନ ଗଦ୍ୟରେ ରଚିତ । ଏହି ବେଦରେ ଦର୍ଶ, ପୂର୍ଣ୍ଣମାସ, ଅଶ୍ୱମେଧ ଓ ନରମେଧ ଯଜ୍ଞ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯଜୁର୍ବେଦର ଦୁଇ ଶାଖା; ଏହାର ଅଧ୍ୟଯଜ୍ଞ ଶୁକ୍ଳ; ବଲ୍ଲା କୃଷ୍ଣ ତୈତ୍ତିରୀୟକ ଓ ଶ୍ୱେତା ବୈଶମ୍ପାୟନ । ଉତ୍କଳର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅଧ୍ୟକାଂଶ ଯଜୁର୍ବେଦୀ । ଯଜୁର୍ବେଦର ଶୁକ୍ଳ ବା ବାଜସନେୟି ଅଂଶ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଥିତ; ଶୁକ୍ଳ ଯଜୁଃର ଅନ୍ୟ ନାମ ବାଜସନେୟି; (ବାଜସନ=ସୂର୍ଯ୍ୟ) ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ; ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଶ୍ୱରୂପ ଧାରଣ କର ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟଙ୍କୁ ଏହା କହିଥିଲେ ଓ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଏହାକୁ ପୃଥିବୀରେ ଅବତାରଣା କଲେ) । କୃଷ୍ଣ ବା ତୈତ୍ତିରୀୟ ଅଂଶ ତତ୍ତ୍ୱର ମୁନିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଥିତ ।]

ଯଜୁର୍ବେଦୀ—ସ. ବଣ (ଯଜୁସ୍+ବେଦ+କର୍ତ୍ତା ଇନ୍) —୧ । ଯଜୁର୍ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Jājurbeda. ୨ । ଯଜୁର୍ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ—2. Studying the Jājurbeda. ବ—୧ । ଯଜୁର୍ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. A Brāhmaṇa learned in the Jājurbeda. ୨ । ଯଜୁର୍ବେଦୋକ୍ତ କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡର ଅନୁଷ୍ଠାତା ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A Brāhmaṇa who follows the rituals of the Jājurbeda.
Jājurbedī

ଯଜୁର୍ବେଦୀୟ—ସ. ବଣ (ଯଜୁର୍ବେଦ+ଈୟ) —ଯଜୁର୍ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ —Relating to the Jājurbeda.
Jājurbediya

ଯଜ୍ଞ—ସ. ବ (ଯଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ନ)—୧ । ବେଦୋକ୍ତ ହୋମ ଓ ପୂଜାବିଧି—1. The sacrificial and ceremonial rites enjoined by the Bedas. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ହୋମ ବା ଅଗ୍ନିରେ ଘୃତାଦି ଆହୁତି ଦେବା । ଯଜ୍ଞଦ୍ୱାରା ଦେବତାମାନେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପୃଥିବୀକୁ ଅନ୍ନଦାନ ଓ ପ୍ରଜାଦାନ କରନ୍ତି । ଯଜ୍ଞ ନାନା-ପ୍ରକାର; ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ, ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟୋମ, ସୋମସୂତ୍ର, ବାଜପେୟ, ଅଶ୍ୱମେଧ, ଗୋମେଧ, ପୁରୁଷମେଧ, ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି, ବୃଷୋତ୍ସର୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟଯୋଗ୍ୟ । ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ ଯଜ୍ଞର ପ୍ରଧାନ ଉପକରଣ ଅଗ୍ନି; ଏ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ, ଗାର୍ହପତ୍ୟ ଓ ଆହବନୀୟ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏହି ଅଗ୍ନିତ୍ରୟ ସଦା ସର୍ବଦା ରକ୍ଷା କରିବେ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ଦୈନିକ ସମସ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଯଜ୍ଞାଙ୍ଗ । ଯଜ୍ଞବିହୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଣ୍ଡାଳ ଅଟେ । ଯଜ୍ଞର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ଈଜୁ, ମଖ, ଅଧ୍ୱର, ଅଭିଷବ, ଆହବ, ମନ୍ୟୁ, ହୋମ, ଇଷ୍ଟି, ଇଷ୍ଟ୍ୟା, ମନ୍ୟୁ, ମଖ, ବିତାନ, ସପ୍ତତନ୍ତୁ, ସବ, ସବନ, ଦ୍ରବ, ଦ୍ରବଣ ।] ୨ । ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଓ ବିଶେଷତଃ ବ୍ରାହ୍ମଣର ନିତ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବଳଦାନାଦି କର୍ମ । (ଯଥା—ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞ=ବେଦ ପାଠ; ପିତୃଯଜ୍ଞ=ପିତୃ-ତର୍ପଣ; ନୃଯଜ୍ଞ=ଅତିଥିସେବା; ଭୂତଯଜ୍ଞ=ଭୂତମାନଙ୍କୁ ବଳିଦାନ; ଦେବଯଜ୍ଞ=ହୋମ)—2. The five devotional acts and offerings which a householder and specially a Brāhmaṇa is enjoined by the Śāstras to do everyday (Apte). ୩ । ହୋମ; ଅଗ୍ନିରେ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆହୁତି ଦାନ—3. Oblations of ghee and other article of offering unto Dieties through fire. ୪ । ଯଜ୍ଞର ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ ଦେବତା—4. The personification of sacrifice. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତରେ ଏହି ଦେବତା ମୂଳରୂପୀ । ସତ୍ତାଙ୍କର ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡରେ ଝାସ ପରେ, ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ବୀରଭଦ୍ର ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଯଜ୍ଞକୁ ନାଶ କରିବା ସମୟରେ ବୀରଭଦ୍ର ଏହି ମୃଗରୂପଧାରୀ ପଳାୟମାନ ଯଜ୍ଞର ମସ୍ତକ ଛେଦନ କଲେ ଓ ଏହି ମସ୍ତକ ଆକାଶରେ ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ରରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।] ୫ । ରୁଚି ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଔରସରେ ମନୁଭନୟା ଆକୂତିଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର ଏବଂ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁଙ୍କ ଦୌହିତ୍ର—5. Name of the daughter's son of Swāyambhuba Manu. [ଦ୍ର—ଏହି ରୁଚି ଏହାଙ୍କ ସହୋଦର ଦକ୍ଷିଣାଙ୍କର ପୁତ୍ର ପାରିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ଔରସରେ ଯାମ ନାମକ ଦେବଗଣ ଜନ୍ମିଥିଲେ ।] ୬ । ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)—6. Bishṇu.

ଯଜ୍ଞକର୍ମ—ସ. ବ—ହୋମ କାର୍ଯ୍ୟ—The ritual of offering oblations to Deities through fire.
Jājñakarma (ଯଜ୍ଞକ୍ରିୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞକଲ୍ପ—ସ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishṇu.
Jājña kalpa
[ଯଜ୍ଞଈଶ୍ୱର, ଯଜ୍ଞଖାତ, ଯଜ୍ଞଗୋପ୍ତା, ଯଜ୍ଞଦୁଘସ୍ତ୍ର, ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ, ଯଜ୍ଞଫଳଦ, ଯଜ୍ଞମସ୍ତ୍ର, ଯଜ୍ଞସାର, ଯଜ୍ଞଧର, ଯଜ୍ଞସାର୍ଥ୍ୟ, ଯଜ୍ଞଭାବନ, ଯଜ୍ଞବାହନ, ଯଜ୍ଞସାଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯଜ୍ଞକାଳ—ସ. ବ (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—୧ । ଯଜ୍ଞାଦି ପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ—1. Proper time fixed for perfomance of Jājñas. ୨ । ଅମାବାସ୍ୟା ଓ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ—2. The last lunar day of every fortnight; the new moon and the full-moon day (Apte)
Jājñakāla

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଜ୍ଞକାଲକ—ସଂ. ନ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ଖୁଣ୍ଟରେ ଯଜ୍ଞରେ ବଳି ବନ୍ଧା ହୁଏ—A post to which a sacrificial victim is fastened.
Jājña kīlaka
ଯଜ୍ଞସ୍ଥାଣୁ, ଯଜ୍ଞୟୂପ, ଯଜ୍ଞସ୍ତମ୍ଭ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଯଜ୍ଞ କୁଣ୍ଡ—ସଂ. ନ—ଯେଉଁ କୁଣ୍ଡରେ ଦୃଢ ଅଗ୍ନି ରଖାଯାଏ—The sacrificial pit.
Jājña kuṇḍa

ଯଜ୍ଞ କୃତ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯଜ୍ଞ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନକାରୀ—Performing sacrifice. ସଂ. ନ—ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishṇu.
Jājña kṛut

ଯଜ୍ଞ ଘିଅ—ଦେ. ନ—ଯଜ୍ଞରେ ହୋମ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ଘିଅ; ଆଜ୍ୟ—The ghee set apart for (ସଂ. ଯଜ୍ଞ ଘୃତ) offering unto fire. [ଉ—ଯଜ୍ଞ ଘିଅ କୁକୁର ଖାଇବା ନ୍ୟାୟ—ପ୍ରବଚନ ।]
Jājña ghia

ଯଜ୍ଞଘ୍ନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଯଜ୍ଞ+ହନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯଜ୍ଞରେ ବାଧା ଦେବାବାଲା—Obstructing a sacrifice. ସଂ. ନ. ପୁଂ—ରାକ୍ଷସ—A demon.
Jājñaghna

ଯଜ୍ଞ ଡିମି(ମ୍ବି)ରି—ଦେ. ନ. (ସଂ. ଯଜ୍ଞୋଦୁମ୍ବର)—ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଡିମ୍ବିରି—A kind of fig. [ଉ—ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—କ୍ଷୀରବୃକ୍ଷ, ହେମ ଦୁଗ୍ଧ, ସଦ୍ୟ ଫଳ, କାଳ ସ୍କନ୍ଧ, ଏହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ ଓ ଏହାର କାଠ ସମିଧ ରୂପେ ହୋମରେ ଲାଗେ ।]
Jājña ḍimi(mbi)ri

ଯଜ୍ଞ ଯୋଗ୍ୟ, ଯଜ୍ଞୀୟ, ସ୍ପ୍ରଚ୍ଛଦ୍ପଟ, ଶୀତ ବଲ୍ଲ, ଯଜ୍ଞ ସାର, ସ୍ପୃଶୂନ୍ୟ; ସୌମ୍ୟ ଓ ଶୀତ ଫଳ ଯଜ୍ଞ ଡୁମୁର ଗୁଲର, କ୍ରୁନିଆ, କସା, ଘୁହ, ସ. ଉମ୍ବର ତେହ୍ୟାଡ଼ ତେ. ମେଡ଼ି

ଯଜ୍ଞ ଦ୍ରୁହ—ସଂ. ନ. (ଯଜ୍ଞ+ଦ୍ରୁହ୍ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ରାକ୍ଷସ—A demon.
Jājña druha
(ଯଜ୍ଞ ଶତ୍ରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞ ଧ୍ୱଂସ—ସଂ. ନ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଯଜ୍ଞ କର୍ମରେ ବାଧା ଦାନ—The breaking up or frustration of the sacrificial rites.
Jājña dhwaṁsa
(ଯଜ୍ଞ ନାଶ, ଯଜ୍ଞ ଭଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞ ପତି—ସଂ ନ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଷ୍ଣୁ; ନାରାୟଣ—Bishṇu.
Jājña pati
(ଯଜ୍ଞ ପୁରୁଷ, ଯଜ୍ଞ ସାଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞ ପଶୁ—ସଂ. ନ. (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ ବା ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯଜ୍ଞରେ ବଳି ଦିଆଯିବା ପଶୁ—1. A victim of a sacrifice; a sacrificial victim. ୨ । ଘୋଡ଼ା—2. A horse. ୩ । ଛାଗ—3. A goat.
Jājña paśu

ଯଜ୍ଞ ପାତ୍ର—ସଂ. ନ—ଯଜ୍ଞରେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବିବିଧ ପାତ୍ର—Various vessels required for the performance of Jājña.
Jājña pātra
(ଯଜ୍ଞ ଭାଜନ, ଯଜ୍ଞ ଭାଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞପାଳ—ସଂ. ନ.—(ଯଜ୍ଞ+ପାଳ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ଯଜ୍ଞକୁ ବାଧାରୁ ରକ୍ଷା କରେ—One who protects a Jājña from obstruction.
Jājñapāla
(ଯଜ୍ଞ ରକ୍ଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞପୁର—ଦେ. ନ—ଯାଜପୁର—A name of Jajpur.
Jājñapura
[ଉ—ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ଏହା କରିଥିଲେ, ତେଣୁ ଯଜ୍ଞପୁର ଆଖ୍ୟା ହୋଇଛି ଏ ଲୋକେ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବଜ୍ରମାଦଉ୍ୟ ।]

ଯଜ୍ଞ ଫଳ—ସଂ. ନ—ଯଜ୍ଞ ଡିମିରି (ଦେଖ)
Jājña phala
Jājña ḍimiri (See)
(ଯଜ୍ଞ ଯୋଗ୍ୟ, ଯଜ୍ଞ ସାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞ ବରାହ—ସଂ. ନ. (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishṇu. [ଉ—ପୁରାଣରେ କଥିତ ଅଛି ଯେ, ବିଷ୍ଣୁ ବରାହ ଅବତାର ପରେ ନିଜ ଶରୀରରୁ ତ୍ୟାଗ କଲା ବେଳେ ତାହାଙ୍କର ଉଦ୍ଧ ଉଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗରୁ ଯଜ୍ଞର ସାମଗ୍ରୀମାନ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା—ହ. ଶ]
Jājña barāha Bishṇu.

ଯଜ୍ଞ ବଲ୍କ—ସଂ. ନ—ମୁନି ବିଶେଷ; ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଋଷିଙ୍କ ପିତା—Name of an ancient sage.
Jājña balka

ଯଜ୍ଞ ବଲ୍ଲୀ(ଳ୍ଳି)—ସଂ. ନ. (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ସୋମ ଲତା—The moon plant; Asclepias Acida.
Jājña ballī(lli)
(ଯଜ୍ଞ ଶ୍ରେଷ୍ଠା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞ ବାଟ—ସଂ. ନ—ଯଜ୍ଞ ନିମନ୍ତେ ନିର୍ବାଚିତ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବେଷ୍ଟିତ ଭୂମି—The site selected and enclosed for the performance of a sacrifice (Apte)
Jājña bāṭa
(ଯଜ୍ଞ ଭୂମି, ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳ, ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନ, ଯଜ୍ଞ ସଂସ୍କାର, ଯଜ୍ଞ ମଣ୍ଡଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞ ବାହୁ—ସଂ. ନ.—(ଯଜ୍ଞ+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯଜ୍ଞକାରୀ—A performer of sacrifice. (ଯଜ୍ଞବ୍ରତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Jājñabāha

ଯଜ୍ଞ ବାହୁ—ସଂ.ନ.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଯଜ୍ଞ ଅଟେ ବାହୁ ଯାହାର)—ଅଗ୍ନି—Fire.
Jājña bāhu

ଯଜ୍ଞବୃକ୍ଷ—ସଂ. ନ.—୧ । ବଟବୃକ୍ଷ (ହ. ଶ.)—1. The banian tree. ୨ । ବଇଚଦ ଗୁଳ—2. Flacourtia Ramontchi (plant).
Jājña bṛuksha

ଯଜ୍ଞବେଦୀ—ସଂ. ନ—(ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ବେଦୀ ଉପରେ ଯଜ୍ଞ କରିଯାଏ—The sacrificial altar.
Jājña bedī
(ଯଜ୍ଞ ବେଦିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞଭାଗ—ସଂ. ନ—୧ । (ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ)—ଯଜ୍ଞର ଅଂଶ, ଯାହା ଉଦ୍ଧ ଉଦ୍ଧ ଦେବତାଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ—1. A share in the sacrificial offering. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କୁ ଯଜ୍ଞର ଭାଗ ବା ଅଗ୍ନିରେ ଅର୍ପିତ ହୁଏ [ଯଥା—ଇନ୍ଦ୍ର]—2, A Deity to whom a share of the sacrificial oblations is offered.
Jājña bhāga

ଯଜ୍ଞାରି—ସଂ. ନ—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ)—୧ । ଶିବ—1, Śiba. ୨ । ରାକ୍ଷସ 2, A demon.
Jājñāri

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଜ୍ଞ ମଣ୍ଡପ—ସଂ. ବି.—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ମଣ୍ଡପରେ ଯଜ୍ଞ କରିଯାଏ-
Jājña maṇḍapa An open pavillion where a sacrifice is performed.

ଯଜ୍ଞରସ—ସଂ, ବି (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ.)—ସୋମ ରସ—
Jājñārasa The juice of the Soma plant.

ଯଜ୍ଞରାଜ—ସଂ. ବି—ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହି. ଶ)—
Jājñarāja The moon.

ଯଜ୍ଞଶାଳା—ଯେଉଁ ଗୃହରେ ଯାଗ ହୁଏ—
Jājñaśālā A hall of sacrifice.
(ଯଜ୍ଞସଦନ, ଯଜ୍ଞମଣ୍ଡପ, ଯଜ୍ଞାଗାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞଶୀଳ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ବାରମ୍ବାର ଯଜ୍ଞ କରେ—
Jājñaśīla Habituated to perform sacrifices.
ସଂ. ବି—ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa.

ଯଜ୍ଞଶେଷ—ସଂ. ବି—ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା ପରେ ଯଜ୍ଞଭୂମିରେ
Jājñaśesha ରହିଥିବା ବସ୍ତୁତତ୍ତ୍ୱ—The remains of a sacrifice (Apte).

ଯଜ୍ଞସଦଃ—ସଂ. ବି (ବହୁବଚନ)—ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳରେ ସମବେତ ମନୁଷ୍ୟଗଣ
Jājñasadaḥ —A number of people assembled at a sacrifice (Apte),

ଯଜ୍ଞସମ୍ଭାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯଜ୍ଞ ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ
Jājñasambhāra ବସ୍ତୁଗଣ—Materials necessary for a sacrifice.

ଯଜ୍ଞସାଧନ—ସଂ.ବି (ଯଜ୍ଞ+ସାଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ)—୧ । ଯଜ୍ଞରକ୍ଷକ—
Jājñasādhana 1. A protector of sacrifices ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu.

ଯଜ୍ଞସାର—ସଂ. ବି—ଡମ୍ବିର ଗଛ—
Jājñasāra Fig tree.

ଯଜ୍ଞସୂତ୍ର—ସଂ. ବି (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯଜ୍ଞୋପବୀତ; ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ
Jājña sūtra ଓ ବୈଶ୍ୟଙ୍କର ବ୍ରତ ହେବା ସମୟରୁ ସ୍କନ୍ଧରେ ଲମ୍ବାଇବା ପଇତା—The sacred thread worn by the twice-born castes since their initiation.

ଯଜ୍ଞସେନ—ସଂ. ବି—୧ । ଦ୍ରୁପଦ ରାଜା; ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପିତା—1. The
Jājñasena father of Draupadī. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ.)—2. Bishṇu. ୩ । ଦାନବବିଶେଷ—
3. Name of a demon.

ଯଜ୍ଞାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଯଜ୍ଞର ଅବଯବ ବା ଅବଶ୍ୟକ
Jājñāṅga ଅଂଶ—]. The essential part of sacrificial ceremony. ୨ । ଯଜ୍ଞ ଡମ୍ବିର (ଗଛ) (ଦେଖ)—2. Jājña ḍimiri (tree) (See) ୩ । ଖଦର ବୃକ୍ଷ—3. The catechu tree. ୪ । ବ୍ରାହ୍ମଣଯଷ୍ଟିଆ ଗଛ—4. Saponanthus Indica. ୫ । ସୋମଲତା—5. The Soma creeper. ୬ । ବିଷ୍ଣୁ—6. A name of Bishṇu.

ଯଜ୍ଞାତ୍ମା—ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.
Jājñātmā (ଯଜ୍ଞାତ୍ମପଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞିକ—ସଂ. ବି (ଯଜ୍ଞ+ଇକ)—୧ । ପଳାଶ ଗଛ—1. The
Jājñika Butea Frondosa tree. ୨ । ଦ୍ୱାପରଯୁଗ—2. The 3rd cycle or age of the Hindus. ୩ । ଯଜ୍ଞର ପ୍ରସାଦରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ.)—
3. A son begotten as the result of a sacrifice.

ଯଜ୍ଞିୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜ୍ଞ+ହିତାର୍ଥେ ଇୟ)—୧ । ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Jājñiya 1. Sacrificial (Apte). ୨ । ପବିତ୍ର—2. Holy (Apte). ୩ । ପୂଜ୍ୟ—3. Adorablt (Apte). ୪ । ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା—4. Pious; devoue (Apte). ସଂ. ବି—୧ । ଦେବତା—1. A god; Deity (Apte). ୨ । ଦ୍ୱାପରଯୁଗ—2. The 3rd or Dwāpara Juga.

ଯଜ୍ଞୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜ୍ଞ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଈୟ)—୧ । ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Jājñīya 1. Sacrificial. ୨ । ଯଜ୍ଞ ଡମ୍ବିର (ଦେଖ)
2. Jājña ḍimiri (See) ସଂ. ବି—ଡମ୍ବିର ଗଛ (ହି. ଶ.)—Fig tree.

ଯଜ୍ଞେଶ—ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.
Jājñeśa (ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଜ୍ଞୋଡୁ(ଦୁ)ମ୍ବର—ସଂ. ବି—ଯଜ୍ଞ ଡମ୍ବିର (ଦେଖ)
Jājñoḍu(du)mbara Jājña ḍimiri (See)

ଯଜ୍ଞୋପବୀତ—ସଂ. ବି (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଉପବୀତ)—
Jājñopabīta ଯଜ୍ଞସୂତ୍ର (ଦେଖ)—Jajñasūtra (See)

ଯଜ୍ଞୋପବୀତି—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯଜ୍ଞୋପବୀତ+ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—
Jājñopabītī ପଇତାଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa wearing the sacred thread.

ଯଜ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ବ)—ପୂଜନୀୟ—
Jajwa Adorable (Apte).
ସଂ. ବି (+ଭାବ. ବ)—୧ । ପୂଜାକର୍ମ—1. Worshipping (Apte). ୨ । ଯଜ୍ଞ—2. A sacrifice (Apte).

ଯଜ୍ୱନାଂ ପତି—ସଂ ବି—ନକ୍ଷତ୍ରନାଥ; ଚନ୍ଦ୍ର; ସୋମ—
Jajjwanaṁ pati The moon.

ଯଜ୍ୱା—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ବନ୍; ୧ମା. ୧ବ]—
Jajwā ୧ । ଯାଜ୍ଞିକ; ବେଦବିଧାନାନୁସାରେ ଯାଗକର୍ତ୍ତା—[ଯଜ୍ୱନ୍—ଷ୍ଟା] 1. A performer of Jajña according to the vedic rules. ୨ । [ଭାବ+ବନ୍] ପୂଜା—2. Worshipping (Apte). ୩ । [+ ଅଧିକରଣ ବନ୍] ଯଜ୍ଞ—3. A sacrifice (Apte). ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ବନ୍)—ବିଷ୍ଣୁ—4. Bishṇu (Apte).
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯଜ୍ଞକାରୀ—1. Sacrificing. ୨ । ପୂଜାକାରୀ—2. Worshipping.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଜ୍ୟ—ସ. ବ୍ରି (ଯଜ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)- ଯଜନ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ
Jājya —Fit to be sacrificed. ୨ । ପୂଜନୀୟ—2. Adorable

ଯଜ୍ୟୁ—ସ. ବ୍ରି (ଯଜ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଯୁ)—୧ । ଧାର୍ମିକ; ଦେବଭକ୍ତ
Jājyu —1. Pious; devout (Apte). ୨ । ପୂଜାକାରୀ—2. Worshipping (Apte).
ବ୍ର—୧ । ଯଜୁର୍ବେଦୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ (ହ୍ର. ଶ)—1. A Brāhmaṇa studying the Jājurbeda ୨ । ଯଜୁର୍ବେଦଜ୍ଞ ପୁରୋହିତ—2. A priest familiar with the Jājurbeda (Apte). ୩ । ଯଜମାନ (ହ୍ର. ଶ)—3. A perfomer of sacrifices.

ଯଞ୍ଜ(ଞ୍ଜି)ର(ରା, ରି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ୍ର—ଜଞ୍ଜିର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jāñja(ñji)ra(rā, ri, (etc) Jañjira etc (See)

ଯତ—ସ. ସର୍ବନାମ (ସ ପଦଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ. ନପୁଂ)—ଯେ; ଯେଉଁ; ଯାହା—Which; what. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା—ଯତ୍‌କିଞ୍ଚିତ୍, ଯତ୍‌କାଳ । ଏହାର ସହଯୋଗୀ ଶବ୍ଦ ତତ୍=ତାହା, ସେ ।]

ଯତ୍—ଦେ. ବ୍ର (ସ. ଯତ) — ସଙ୍ଗୀତର ତାଳ ବିଶେଷ—
Jāt A sort of beating time in music.

ଯତ୍ (ଧାତୁ) — ସ°— ୧ । ଚେଷ୍ଟା କରିବା; ଯତ୍ନ କରିବା—1, To Jat (root) try; to endeavour; to strive after. ୨ । ସଂକଳ୍ପ କରିବା—2, To resolve. ୩ । ଯାତନା ଦେବା, ଜର୍ଜରୀଭୂତ କରିବା—3. To afflict. ୪ । ପ୍ରହାର କରିବା—4. To beat; to assault. ୫ । ଆଦେଶ କରିବା—5. To order. ୬ । ସଂଗ୍ରହ କରିବା—6. To collect. ୭ । ନିର୍ମ୍ମାଣ କରିବା—7. To make. ୮ । ନିବାରଣ କରିବା—8. To prevent. ୯ । ଅପନୋଦନ କରିବା—9. To remove. ୧୦ । ଫେରିଇ ଦେବା—10. To return. ୧୧ । ବଦଳ କରିବା—11. To barter or exchange. ୧୨ । ଶୋଧନ କରିବ—12. To purify. ୧୩ । ପରିଶ୍ରମ କରିବା—13. To labour ୧୪ । ଆକାଙ୍କ୍ଷା କରିବା—14. To long for. ୧୫ । ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହେବା—15. To be anxious for. ୧୬ । ସାବଧାନ ହେବା—16. To be watchful; to be cautious.

ଯତ୍‌ତତ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ଭବତଃ) କ. ବିଣ (ସ. ଯତ୍ର ଓ ତତ୍ର)—ଏଣେ ତେଣେ; ଯହିଁ ତହିଁ—Here and there; anywhere. [ଯଥା—ସେ ଯତ୍‌ତତ୍ ବୁଲୁଛେ ।]

ଯତ୍‌କାଳ—ସ. ବ୍ର— ଯେଉଁ ସମୟ—
Jāt-kāla Which time ?

ଯତ୍‌କିଞ୍ଚିତ୍—ସ. ସର୍ବନାମ —୧ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପରିମିତ —
Jāt-kiñchit 1. Very little in quantity. ୨ । ଅତି ତୁଚ୍ଛ—2. Very negligible.

ଯତ୍‌କ୍ଷଣ—ସ. ବ୍ର—ଯେଉଁକ୍ଷଣ—
Jāt-kshaṇa Which moment.

ଯତ୍‌ପରୋନାସ୍ତି—ସ. ବିଣ (ଯତ୍=ଯାହାଠାରୁ + ପରଃ=ଶ୍ରେଷ୍ଠ + ନାସ୍ତି=ନାହିଁ)—ଯାହାଠାରୁ ବଳି ଅନ୍ୟ ନାହିଁ; ଅତ୍ୟନ୍ତ—Very much (literally, beyond which not). [ଯଥା—ମୁଁ ଯତ୍‌ପରୋନାସ୍ତି ପରିଶ୍ରମ କରୁଅଛି ।]

ଯତ୍‌ସମୟ—ସ. ବ୍ର—ଯେଉଁ ସମୟ—
Jāt-samaya Which time.

ଯତ୍‌ସକାଶାତ୍—ସ° ଅ— ଯାହାଠାରୁ—From whom. ଦେ.ଅ—
Jāt-sakāśāt ଯେଉଁ କାରଣରୁ—From which cause; ଯାହାରଜନ୍ୟେ **ଜୀସକାରଣସେ** on account of which.

ଯତ୍ ସାମାନ୍ୟ— ସ. ବିଣ—୧ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ—1. Very slight
Jāt-sāmānya ୨ । ଅତି କ୍ଷୁଦ୍—2. Very little. ୩ । ନଗଣ୍ୟ—3. Insignificant.

ଯତ୍ ସାୟଂଗୃହ— ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ସାଇଁ ସାଇଁ କାଳରେ ଯେଉଁଠାରେ
Jāt-sāyaṁgṛuha ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଢ଼ି ସାଏ, ସେଠାରେ ଯେ ରହେ —One who stops at a place on the road where evening overtakes him.
(ଯତ୍ ସାୟଂଗୃହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯତ୍ତ—ଗ୍ରା. ବ୍ର. (ସ. ଯତ୍ନ) — ଯତ୍ନ (ଦେଖ) — Care (see). ବିଣ —
Jāta ଯତ୍ନ ଜତନ ସୁନ୍ଦର — Graceful.
ସୁନ୍ଦର (ଯଥା—ସେ ଯତ୍ନ କର ମୁଣ୍ଡରେ ଖୋସାଟିଏ ଗାଇଛ ।)
ଖୁବସୁରତ ସ. ବିଣ. (ଯମ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ସଯତ; ବଦ୍ଧ—1. Tied; bound. ୨ । ନିୟମିତ; ନିୟନ୍ତ୍ରିତ—2. Restrained; controlled; regulated. ୩ । ପରିମିତ—3. Limited; moderate (Apte) ୪ । ଶାସିତ; ବଶୀଭୂତ ଆଣତ—4. Governed; controlled. ସ. ବ୍ର. (ଯମ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ତ)—ସଯମ— Restraint; control. [ଦ୍ର—ସତ ଯତ ଦସ୍ୟା ଶାନ୍ତ ମନ୍ଦ ଯତ୍‌ମାନ, ଭାସ୍ୟା ଯେ ଅବାଡ଼ ଜ୍ଞେୟାଜ ସମାଧ୍ୟ ସାଧନ । ଗୀତା—ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି. ଗୀତା ।] ସ. ବ୍ର—ପଦ ଦ୍ୱାରା ଗଜ ଚାଳନ—Goading an elephant by the rider's feet

ଯତଃ—ସ. ଅ (ଯତ୍+ତସ୍)—୧ । ଯେହେତୁ—1. Whereas. because; as. ୨ । ସୁତରାଂ—2. Hence ୩ । ଯେତେବେଳେ—3. When. ୪ । ଯେପରି—4. How. ୫ । ଯେଉଁଠାରୁ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ—5. From which place. ୬ । ଯାହାଠାରୁ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ—6. From which person. ୭। ଯେଉଁ କାରଣରୁ—7. From which cause; where-

Digitized by srujanika@gmail.com

fore; in consequence of which. ୮ । ଯେଉଁ ସମୟରୁ—8. From which time forward, ever since.

ଯତ ଚତ୍ତ—ବ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯତ+ଚତ୍ତ)—ଯେ ଆପଣାର ଚତ୍ତକୁ ବଶ କରିଅଛି—One who has controlled his mind or feelings; subdued in mind.

Jāta chitta

ଯତ ଚତ୍ତା
ଯତ ମାନସା } —ସ୍ତ୍ରୀ

ଯତ ଚେତାଃ—ବ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯତ+ଚେତସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯତ ଚତ୍ତ (ଦେଖ)—Jāta chitta (See)

Jāta chetāḥ (ଯତମନାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯତନ—ବ. ବି. (ଯତ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ପ୍ରଚେଷ୍ଟା; ଉଦ୍ଯୋଗ; ଉଦ୍ୟମ—1. Endeavour; effort. ୨ । ଯତ୍ନଶ୍ରମ—2 Exertion; labour. ୩ । ଯତ୍ନ; ଉପାୟ ପ୍ରଯତ୍ନ—3. Care. (ଉ—ଅଣିଥିଲୁ ଭାବ କେତେ ସୁନ୍ଦର କଥା ଘନପ୍ରଭା ସୁନ ଗଭା ଅଛ ଯତନେ ସଜାଡ଼ରେ । ଖୁବସୁରତ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୪ । ସାବଧାନତା; ହୁସିଆରୀ—4. Caution. ଦେ. ବ—ଉପାୟ; ଫିକର—Means. (ଉ—ନୁଉନବୟସୀ ଛଣିବା ଯତନ ତୁ ନ ଜାଣୁ ଯହ୍ନେଲେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ଦେ. ବଣ—୧ । ସୁନ୍ଦର 1. Beautiful; graceful. (ଉ—ବଣିବ ଧରାଧର ଶୋଭା ଯତନ—ସ୍ୱଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।) ୨ । ସୁଚଳ—2. Symmetrical. (ଉ—ଅଣିଚନ୍ଦ୍ର ରତ୍ନେ, ଦୋଇଛୁ ସେ ଯତନ । କୃଷ୍ଣକିଙ୍କି. ମହାଭାରତ. ସଭା ।)

Jatana ଉଦ୍ଯୋଗ; ଉଦ୍ୟମ

ଯତନା(ନେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଯତ୍ନ ପୂର୍ବକ ରଖିବା; ସାଇତିବା—Jatanā(ne)ibā To preserve with care.

ଯତନୀୟ—ବ. ବଣ. (ଯତ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ଚେଷ୍ଟିତବ୍ୟ—Jatanīya To be endeavoured; worth trying; triable.

ଯତବାକ୍—ବ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବାକ୍ୟରେ ସଯମ ଅବଲମ୍ବନକାରୀ—1. Restraining one's speech. ୨ । ମୌନାବଲମ୍ବୀ—2. Reticent; observing silence;

Jatabāk

ଯତ ବ୍ରତ—ବ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଦୃଢ଼ବ୍ରତ—1. Persevering; observing vows. ୨ । (ଯତବ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯଥାନିୟମ ନତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ କିମ୍ବାକର୍ମରେ ଦୃଢ—2. Firm in the observance of daily rites.

Jata brata

ଯତମ—ବ. ବଣ. ପୁଂ. (ଯତ୍+କିମ୍ ମଧ୍ୟରେ ଏକର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣାର୍ଥେ ତମ)—ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁଟି—Who or which one of all these. (ଯତମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jatama

ଯତମାନ—ବ. ବଣ. ପୁଂ (ଯତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—୧ । ଚେଷ୍ଟା ଉଦ୍ୟମ—Trying; endeavouring. (ଯତମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jatamāna

ଯତ ମୈଥୁନ—ବ. ବଣ. ପୁଂ (ଯତ+ମୈଥୁନ, ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସଙ୍ଗବାସନାଶୂନ୍ୟ—1. Averse or disinclined to sexual intercourse. ୨ । ସଙ୍ଗବାସ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସଯତ—2. Abstemious in sexual intercourse. (ଯତ ମୈଥୁନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jata maithuna

ଯତର—ବ ବଣ. ପୁଂ (ଯତ୍+ତୁଇ ମଧ୍ୟରେ ଏକର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣାର୍ଥେ ତର)—ଏ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁଟି—Who or which of the two. (ଯତରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jatara

ଯତର କତର—ଦେ. ଅ—ଯତ୍ର କତ୍ର (ଦେଖ)

Jatara katara Jatra katra (See)

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଦ୍ୱିଧାଭାବ—Hesitation.

ଯତର କତର କରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ଦ୍ୱିଧା କରିବା—Jatara katara karibā To hesitate.

ଯତର ତତର—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ଯତ୍ର ତତ୍ର (ଦେଖ)

Jatara tatara Jatra tatra (See)

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି. ବଣ—ଦ୍ୱିଧା କରଣ—Hesitancy.

ଯତସ୍ତତଃ—ବ. ଅ. (ଯତଃ+ତତଃ)—୧ । ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ—Jatastatah 1. From which place soever. from any quarter whatever. ୨ । ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ—2. From any person whatever ୩ । ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ—3. Anywheresoever. ୪ । ସବୁ ଦଗରେ; ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ—4 On all sides. ୫ । ଯେ କୌଣସି ଦଗରେ—5. In any direction.

ଯତାତ୍ମା—ବ. ବଣ. ପୁଂ (ଯତ+ଆତ୍ମନ୍ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି; ୭ମା. ୧ବ)—ଯତଚତ୍ତ (ଦେଖ)—Jatātmā Jata chitta (See)

ଯତାହାର—ବ. ବଣ. ପୁଂ (ଯତ+ଆହାର, ବହୁବ୍ରୀହି)—ନିୟମିତ-ଭୋଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯତାହାରୀ, ଯତଭୋଜନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Jatāhāra ଭୋଜ୍ୟ; ଖାଇବା ବିଷୟରେ ସଂଯତ—Abstemious; temperate or moderate in eating.

ଯତି—ବ. ବ. [ଯତ୍ ଧାତୁ=(ମୋକ୍ଷ ପାଇ) ଯତ୍ନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ]—୧ । ଯମୀ; ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ତପସ୍ୱୀ; ମୁନି—1. A sage; an ascetic; one who has controlled his passions. ୨ । ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ; ତ୍ୟାଗୀ-ଯୋଗୀ—2. An anchorite who has renounced the world; a recluse. [ଦ୍ର—ମନୁ-ସଂହିତାର ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଯତି ଧର୍ମ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି। ଯଥା—ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଅସ୍ତେୟ (ଚୌର୍ଯ୍ୟବର୍ଜନ), ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅକଳଙ୍କ (ନିଷ୍ପାପତ୍ୱ) ଏହି * ଗୋଟି 'ଯମ' ଯାହାର ଅଛି ସେ ଯମୀ ବା ଯତି ।] ୩ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ—3. A person observing continence

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ଉଞ୍ଛ; ପରବ୍ରାଜକ—4. An itinerant mendicant. ୫ । (ଯମ ଧାତୁ + ତ୍ତ୍ୱ. ଇ) ନବୃତ୍ତ—5. Cessation. ୬ । ଦମନ—6. Restraining; controlling; checking. ୭ । (ଯମ ଧାତୁ + ଅଧିକରଣ. ଇ) ଛନ୍ଦର ବା ଶ୍ଲୋକର ମଧ୍ୟରେ ଛନ୍ଦାର ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ; ପାଠ ବିଚ୍ଛେଦ—7. A stop or rest; a pause in poetry or metre; the caesura; a harmonious pause which takes place during the recitation of a verse.

[ଦ୍ର—ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ--ନଅ ଅକ୍ଷରଥ ଓଡ଼ିଆ ଭ୍ରଗବତର ସ୍ଥାନରେ ୩ ଅକ୍ଷର ପରେ ଯତ୍ତପାତ, ପରେ ୨ ଅକ୍ଷର ପରେ ଯତ୍ତପାତ ହୁଏ ।

ଶୁଣ ହେ—ସ୍ୱଜା—ପଶ୍ଚିତ
କହିବା—ମୁହିଁ—ଭ୍ରଗବତ ।

ଏହା ୧୧ ଅକ୍ଷରକୁ ଯହି ଏହି ରୂପେ ରଚନା କରିଥିବ :—

ପଶ୍ଚିତ ସ୍ୱଜା ହେ ଶୁଣ
ଭ୍ରଗବତ କରିବ ଜାନ,

ତେବେ ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥଳରେ ଯତ୍ତ ନ ପଡ଼

ପଶ୍ଚିତ—ତତ୍ତ୍ୱ—ଜାହେ ଶୁଣ
ଭ୍ରଗବ—ତକ—ରକ୍ତ ଗାନ, ହେବ ।

ଏଥିରେ ଯତ୍ତରଙ୍ଗ ଦୋଷ ଘଟି ଏହା କାନକୁ ଭ୍ରର କର୍କଶ ଲାଗିବ ।

ସଂସ୍କୃତ ପଦ୍ୟରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱର ଅନୁସାରେ ଯତ୍ତପାତର ନିୟମ ଥିବାରୁ ସଂସ୍କୃତ ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିବା କଷ୍ଟକର । ଓଡ଼ିଆରେ ପଦ୍ୟରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଦୀର୍ଘର ବାରଣ ରକ୍ଷ ନ ଥିବାରୁ "ସଜନା ଗଛ ମୂଳେ ଲୁଚେଇଲି ସାହିଁଶ" ଭଳ ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିବା ବଡ଼ ସହଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି ।]

୮ । ବିଧବା—8. A widow. ୯ । ପଦାଂଶ—9. Syllable. ୧୦। ଅନୁଭୂତି—10. Experience conception. ୧୧ । ଯତ ନାମକ ତାଳ; କିମ୍ବା ତାଳର ପ୍ରକାରାନ୍ତର—11. Name of a musical measure. [ଦ୍ର—ଏହାର ମାତ୍ରା ସଂଖ୍ୟା ୧୪ ଓ ତାହା ୪ ପଦରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ପଦରେ ୩ ମାତ୍ରା, ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦରେ ୪, ତୃତୀୟ ପଦରେ ୩, ଓ ଚତୁର୍ଥ ପଦରେ ୪; ଦୁଇଟି ଦ୍ରୁତ ତାଳ ପରେ ୨ଟି ଲଘୁ ବା ୨ଟି ଲଘୁ ପରେ ୨ଟି ଦ୍ରୁତ ତାଳ ହୋଇଯାଏ ।] ୧୨ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ଭ୍ରଗବତ) (ହ୍ର. ଶ.)—12. Name of a son of Brahmā. ୧୩ । ନହୁଷଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ମହାଭାରତ) [ହ୍ର. ଶ]—13. Name of a prince, son of King Nahūsha.

ଯତ୍ତତବ୍ୟ - ବି. ବଣ—(ଯତ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତବ୍ୟ) — ଚେଷ୍ଟାଯୋଗ୍ୟ— Jatitabya Triable; fit to be endeavoured for

ଯତ ଚିହ୍ନ—ଦେ. ବ.—ପାଠ କରିବା ସମୟରେ ଉଚ୍ଚାରଣର ବିଚ୍ଛେଦ- Jati chihna ସୂଚକ ଚିହ୍ନାର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବହୃତ ଚିହ୍ନ (ଯଥା ଅଧୁନାକ ବ୍ୟବହୃତ କ୍ଷୁଦ୍ର କମା(,) ସେମିକୋଲେନ (;) କୋଲନ୍ (:) ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ (.) ବା (।); ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ଚିହ୍ନ (?); ସମ୍ବୋଧନାଦ (!); ଉଦ୍ଧାର ଚିହ୍ନ (" "); ଡାସ୍ ଚିହ୍ନ (—); ବନ୍ଧନୀ ଚିହ୍ନ ( ) { } [ ] ବର୍ଣ୍ଣଲୋପ ଚିହ୍ନ (’); ଉଦାହରଣ ଚିହ୍ନ (;—) ବା (:—)—Signs of stops used in writing, as comma, fullstop, semicolon etc

ଯତିତ—ବି. ବଣ.—(ଯତ + ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—ଯାଚିତ ଚେଷ୍ଟା କରି- Jatita ଯାଇଅଛି—Attempted; striven after.

ଯତିତ୍ୱ—ବି. ବ.—(ଯତି + ତ୍ତ୍ୱ ବତ୍ତ୍ୱ)—୧ । ଯତିର ଧର୍ମ, ଭାବ ବା Jatitwa କର୍ମ—1. The conduct, state or act of a Jati. ୨ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ—2. Continence.

ଯତିଧର୍ମ୍ମ—ବି. ବ--ଯତିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିୟମମାନ—The rules to be Jati dharma observed by an ascetic.

[ଦ୍ର—ଏହି ନିୟମଗୁଡ଼ିକ ଯଥା—ପ୍ରାଣଧାରଣ ପାଇଁ ଉଷା ବୃତ୍ତି, ନିର୍ଜ୍ଜନ ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥାନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିରୋଧ ବା ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ପୁରକ, କୁମ୍ଭକ, ରେଚକ ବିଧି ଅନୁସାରେ ପ୍ରାଣାୟାମ, ପରବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଧ୍ୟାନ, ଅହିଂସା, ନିର୍ଲୋଭ, ନିସ୍ପୃହା, ଅନାସକ୍ତି, ମାନାପମାନ, ସୁଖ ଦୁଃଖ ଓ ଶୀତୋଷ୍ଣାଦିରେ ସମାନ ଦୃଷ୍ଟି । (ମନୁସଂହିତା ୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ ।)]

ଯତିନୀ—ବି. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଯତ୍ ଧାତୁ + ଇନ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ବିଧବା— Jatini 1. A widow (Apte) ୨ । ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ—2. A female recluse.

ଯତି ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ.—୧। ପଦ୍ୟର ସ୍ୱଭାବଗତ ଉଚ୍ଚାରଣର Jati padibā ବିଶ୍ରାମ ପଡ଼ିବା—1. The happening of pauses in a poem. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମନର ମେଳ ବା ଐକ୍ୟ—Agreement between two persons.

ଯତି ପାତ—ବି. ବ.—(ଦେଶୀ ଭାଷା) ପଦ୍ୟାବୃତ୍ତି କରିବା ସମୟରେ Jati pāta ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଠାରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ କରିବାକୁ ହୁଏ—The pauses made at intervals while singing or reciting a poem.

ଯତିପାତ ଦୋଷ—ବି. ବ—ଛନ୍ଦୋଦୋଷ ବିଶେଷ; ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ Jatipāta dosha ରଚନାରେ ଅଧିକାକ୍ଷର ବା ନ୍ୟୂନାକ୍ଷର ଯୋଗୁ (ଯତି ଭଙ୍ଗ ଦୋଷ, ଯତ୍ତଦୋଷ —ଅନ୍ୟରୂପ) ହ୍ରସ୍ୱ ଦୀର୍ଘସ୍ୱର ସ୍ଥଳରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ଥଳରେ ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱର ପ୍ରଯୋଗ ଯୋଗୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଯତ୍ତପାତ ନ ହେବା ରୂପ ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ରଚନାଦୋଷ- A defect in the composition of a poem which consists in the pauses not being properly punctuated.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯତି ଯମକ—ସ. ବ.—ଯମକ ବିଶେଷ—
Jāti jamaka A kind of alliteration.
[ଉ—ଭୁବଳସ୍ତୁ ଯୋଷାଭୁଷା ଲୁବଳସ୍ତୁ ନେତ୍ରୀ, ସୁବଳସ୍ତୁ-ଶୋଷ୍ତି ସୁବଳସ୍ତୁ କେଳ ପାତ୍ରୀ । ଭଞ୍ଜ—ପ୍ରେମମଞ୍ଜରୀ ।]

ଯତୀ—ସ. ବି. ପ୍ର° (ଯତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃଇନ୍)—
Jati ୧ । ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ମୁନି—1. A sage of subdued passions. ୨ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—2. An ascetic.

ଯତୀନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ, ଯତ୍ତ+ଇନ୍ର)—ପ୍ରଧାନ—ଯତି
Jatindra Chief amongst anchorites. (ଯତୀଶ, ଯତ୍ତଶ୍ରେଷ୍ଠ— ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯତୁକା—ସଂ. ବ—ତରୁମର୍ଦ୍ଦ ଗଛ (ହି. ଶ.)—
Jatuka Cassia Tora (tree).

ଯତେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁ.ସ୍ତ୍ରୀ.ହ୍ରସ୍ୱ ଯତ+ଇନ୍ର୍ରିୟ)—ଯେ ଇନ୍ର୍ରିୟ-
Jatendriya ମାନଙ୍କୁ ବଶତ କରଅଛି—One who has
(ଯତେନ୍ଦ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) subdued his passions.

ଯତ୍କାରଣ—ସ. ବ—ଯେଉଁ କାରଣ—Which cause.
Jatkāraṇa

ଯତ୍କାରଣରୁ—କ୍ରି. ଅ. (ସ. ଯତ୍କାରଣାତ୍)—୧ । ଯେଉଁ କାରଣରୁ
Jatkāraṇaru 1. Wherefore. ୨ । ଯେହେତୁ—
2 Because.

ଯତୋଧର୍ମ୍ମସ୍ତତୋଜୟଃ—ସଂ ପ୍ରବଚନ—ଧର୍ମ୍ମବାନ୍ ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବଦା ଜୟ-
Jatodharmmastatojayaḥ ଲାଭ କରେ—Victory
follows righteousness.

ଯତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯତ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ତ)—୧ । ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବା;
Jatta ପ୍ରଯତ୍ନ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Exerting (Apte). ୨ । ଯତ୍ନ-
(ଯତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନେଉଥିବା—2. Taking care (Apte).
୩ । ପ୍ରସ୍ତୁତ; ଉଦ୍ୟତ—3. Prepared; ready (Apte). ୪ । ଯେ ସଂକଳ୍ପ କରଅଛି—4. Resolved (Apte). ୫ । (+କର୍ମ୍ମ.ତ) ଯାହା ପ୍ରତି ଯତ୍ନ କଯା ଯାଇଅଛି—5. Cared for;attended to(Apte).

ଯତ୍ନ—ସଂ. ବ (ଯତ୍ଧାତୁ+ଭାବ. ନ)—୧ । ଚେଷ୍ଟା; ଉଦ୍ଦ୍ୟୋଗ;
Jatna ପ୍ରଯତ୍ନ—1. Endeavour; effort; care. ୨ । ଉଦ୍ୟମ; ପରିଶ୍ରମ—2. Exertion. ୩ । ଅଧ୍ୟବସାୟ—3. Perseverance; diligence. ୪ । ଆଦର; ମନୋଯୋଗ—4. Careful attention; fondness. ୫ । ସତର୍କତା; ସାବଧାନତା—5. Watchfulness; vigilance. ୬ । ଅଗ୍ରହ—6. Zeal. ୭ । କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର—7. Taking pains or trouble.
ଯତ୍ନ, ଯତ୍ନ ବି.—୧ । ରୋଗୀର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା—
1. Taking care of a sick person. ୨ । ଚିକିତ୍ସା—2. Medical treatment. ୩ । ଜିନିଷଟିକୁ—3. Looking after a thing. ୪ । ଉପାୟ—4. Means.

ଯତ୍ନ କରିବା—କ୍ରି. ଚେଷ୍ଟା—ଉଦ୍ୟମ କରିବା; ଚେଷ୍ଟା କରିବା—
Jatna karibā To try; to endeavour. [ଯଥା—
ଯତ୍ନକରି, **ପ୍ରଯତ୍ନକରିନା** ଯତ୍ନ କଲେ ରତ୍ନ ମିଳେ—ଉଗ ।]

ଯତ୍ନତଃ—ସ. କ୍ରି ବିଶ (ଯତ୍ନ+ତସ୍)—୧ । ବିଶେଷ ଯତ୍ନ କରି—
Jatnataḥ 1. Carefully. ୨ । ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି—
(ଯତ୍ନ ପୂର୍ବକ, ଯତ୍ନ ସହିତ, ଯତ୍ନ ସଦ୍ଭାବରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2.With much effort, ୩ । ଆଦର ପୂର୍ବକ--With fondness.

ଯତ୍ନ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଭଲ ନେବା; ଦେଖାଶୁଣା କରିବା—
Jatna nebā 1. To take care of. ୨ । ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା—
ଯତ୍ନଲଓୟା, ଯତ୍ନଲେନା 2 To attend to. ୩ । ସମାଦର କରିବା—3.To have a fond eye on

ଯତ୍ନପାଳିତ—ସ. ବିଶ. (ଂସ୍ୟା ତତ୍ପୁ)—ଯତ୍ନ ସହିତ ପାଳତ ହୋଇ
Jatna pālita ଥିବା—Brought up with care.
(ଯତ୍ନବର୍द्धିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯତ୍ନଲଭ୍ୟ—ସ. ବି (ଂସ୍ୟା ତତ୍ପୁ) – ପରିଶ୍ରମ ବା ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ୟ—
Jatna labhya Attainable with great effort.

ଯତ୍ନବାନ୍—ସ. ବିଶ ପୁଂ (ଯତ୍ନ+ମତ୍) – ୧ । ଚେଷ୍ଟାଯୁକ୍ତ—
Jatnabān 1. Endeavouring; diligent. ୨ ।
(ଯତ୍ନଶୀଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଗ୍ରହ ଯୁକ୍ତ—2. Eager. ୩ ।
(ଯତ୍ନବତ୍ତା, ଯତ୍ନଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଧ୍ୟବସାୟୀ—3. Persevering.

ଯତ୍ନ ହୋଇ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—ଉତ୍ତମରୂପେ—Well. [ଉ—
Jatna hoi ଯତ୍ନ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ ହୁଏତ୍ରେ । ଭାଲହୟେ **ଅଚ୍ଛାରୀତସେ, ଅଚ୍ଛାସେ** ପ୍ରାଚୀ. ନଳଚରିତ ।]

ଯତ୍ନାକ୍ଷେପ—ସ. ବ (କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର)—**ଆପତ୍ତି** ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ
Jatnākshepa ଚେଷ୍ଟା କରିସାଇଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ କରିବାର
ଆପତ୍ତି—(in rhetoric) An objection raised even though there is an attempt to stop it (Apte).

ଯତ୍ନେ କୃତେ ଯଦି ନ ସିଧ୍ୟତି କୋତ୍ର ଦୋଷଃ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବଚନ,
Jatne kṛute jadi na sidhyati kotra doshaḥ
ଶ୍ଲୋକାଂଶ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଭୂତ-କାର୍ଯ୍ୟ ନ ହେଲେ ଅପରାଧୀ ଦୋଷ ଲାଗେ ନାହିଁ—One is not to blame for failure if one has striven one's utmost for it.

ଯତ୍ର—ସ. ଅ—(ଯତ୍+ସ୍ଥାନାଧିକରଣ ତ୍ର)—୧ । ଯେଉଁଠାରେ; ଯହିଁ
Jatra —1. Where; whither. ୨ । ଯେଉଁ
ବିଷୟରେ—2. In which matter, in which subject. [ଉ—ଏହାର ସଯୋଗୀ ଶବ୍ଦ ତତ୍ର ।]

ଯତ୍ର ଆୟ ତତ୍ର ବ୍ୟୟ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ (=ଯେଉଁଠାରେ ଆୟ ସେହି-
Jatra āya tatra byaya ଠାରେହିଁ ବ୍ୟୟ)—ଯେତେ
ଜହାଁ ଆମଦ୍(ଆୟ) ଆୟ ସେତେ ବ୍ୟୟ ହେବା ସ୍ଥଳରେ ଏ ପ୍ରବଚନ
ତହାଁ ଖର୍ଚ(ବ୍ୟୟ) ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ—Anyhow making both ends meet; whatever one gets, one spends.
ଯତ ଆୟ ତତ ବ୍ୟୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯତ୍ର କତ୍ର—ଦେ. ଅ (ସ. ପଦ + କୁତ୍ର)—୧ । ଯଥା କଥଞ୍ଚିତ୍; ଯେମନ ତେମନ ଜହାଁ ତହାଁ
Jātra katra କେନ ପ୍ରକାରେଣ; ଅତି କଷ୍ଟରେ—Anyhow; somehow or other; with great difficulty. ୨ । ଯେଉଁଠାରେ ଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ—2. At any place whatsoever.

ଯତ୍ରକୁତ୍ର—ସ. ଅ—୧ । ଯେ କୌଣସି ସମସ୍ତରେ—1. Whereso-ever; in whatever place. ୨ । ଯେ କୌଣସି ସମସ୍ତରେ—2. Whensoever (Apte). ୩ । ଏଠାରେ ଓ ସେଠାରେ—3. Hither and thither (Apte).
Jātra kutra

ଯତ୍ରତତ୍ର—ସଂ. ଦି. ବଣ—ଯେ କୌଣସିଠାରେ; ଯେଉଁଠାରେ ଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ; ଯଥା ତଥା; ସବୁଠାରେ—At any place whatever; anywhere and everywhere.
Jātra tatra

ଯତ୍ରତ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ଯତ୍ର + ତ୍ୟ)—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର—1. Of which place. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର ଅଧିବାସୀ—2. Dwelling in which place.
Jātratya

ଯତ୍ର ଯତ୍ର—ସ. ଅ (ଯତ୍ର + ଯତ୍ର)—ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ—Wherever; at whichever place.
Jātra jātra

ଯତ୍ର ସାୟଂ ପ୍ରତିଶ୍ରୟଃ—ସ. ଦ୍ରବଚନ—ରାତ୍ରିରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଯେଉଁ ଠାରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୁଏ ସେଠାରେ ବିଶ୍ରାମ କରିବା ସ୍ୱତ୍ତ—(a proverb) The practice of halting in the journey wherever evening overtakes a person.
Jātra sāyaṁ pratiśrayaḥ

ଯତ୍ରୁ—ସ. ବ—ଗଳତ ଉପରେ ଓ ଗଳାର ତଳେ ଥିବା ମଣ୍ଡଳାକାର ଅସ୍ଥି (ଉ. ଶ.)—The circular bone above the breast and below the throat.
Jātru

ଯତ୍ସକାଶାତ୍—ସ. ଅ (ସ. ଯତ୍ + ସକାଶାତ୍)—ଯାହାଙ୍କଠାରୁ—From whom.
Jātsakāśāt

ଯତ୍ସତ୍ୟ—ସଂ. ଦି. ବଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯତ-ସତ୍ୟ)—ଯଥାର୍ଥରେ—Truly; foresooth (Apte).
Jātsatya

ଯଥଂ କଥଂ—ଦେ. ଦି. ବଣ (ସଂ. ଯଥା କଥଞ୍ଚିତ୍)—ଯଥା କଥଞ୍ଚିତ୍ (ଦେଖ)
Jātham katham

ଜୈସେତୈସେ ଯେମନ ତେମନ
Jāthā kathañchit (See)

ଯଥା—ସଂ. ଅ (ଯତ୍ + ପ୍ରକାରାର୍ଥେ ଥା)—୧ । ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ; ଯେଉଁ ଧରଣ; ସାଦୃଶ—1. As; like; in which manner. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବତର ଶବ୍ଦ ଉଥା ।] ୨ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତରୂପେ—2. In the above manner. ୩ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—3. Namely; as for example; e. g; viz. ୪ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ)—ଅନୁସାରେ—4. According to. (ଯଥା—ଯଥେଚ୍ଛା; ଯଥେଷ୍ଟ) ୫ । ଅତିକ୍ରମ ନ କରି—5. Not exceeding. (ଯଥା—ଯଥାଶକ୍ତି, ଯଥାସାଧ୍ୟ ।) ଦେ. ବ—କଥା (ଦେଖ)
Jathā (See)

ଯଥା ଋତୁ—ସଂ. ଦି. ବଣ—ଉଚିତ ଋତୁ ଅନୁସାରେ—According to the right season.
Jathā ṛutu

ଯଥା କଥଞ୍ଚିତ୍—ସ. ଦି. ବଣ—(ଯଥା + କଥଂ + ଚିତ୍)—୧ । ଯେ—ପ୍ରକାରେ—1. Anyhow, (ଯଥା କଥଂ—ଅନ୍ୟରୂପ) somehow or other. ୨ । କଷ୍ଟେ ସୃଷ୍ଟେ; ଅତି କଷ୍ଟରେ—2. With great difficulty.
Jathā kathañchit

ଯଥା କଥା—ଦେ. ଦି. ବଣ—(ସ. ଯଥା କଥଂ)—୧ । ଯଥା କଥଞ୍ଚିତ୍ (ଦେଖ)—ଯଥା କଥଞ୍ଚିତ୍ (See) ଯେମନ ତେମନ, ଯଥା କଥା ଜୈସେ ତୈସେ (ଯଥକେଡା, ଯଥା କେଥା—ଗ୍ରାମରୂପ)
Jathā kathā

୨ । (ସ. ଯଥା କଥିତ) କହିବା ଅନୁସାରେ; କଥା ମୁତାବକ 2. According to what was told. [ଉ—ଯଥା କଥା କରି ଭାଲୁ ଜଣାଣ, ଲେଖିବା ଭୁଲକ କାଗଜ ଆଣ । ଭଞ୍ଜ. ଲକ୍ଷଣ୍ୟକଥା ।] ସଂ ବ.—ଯେତେ-ଟୁର ସମ୍ଭବ ତେତେ—As much as (Apte).

ଯଥା କଥିତ—ସଂ. ଦି.ବଣ—୧। କହିବା ଅନୁସାରେ—1. As it is
Jathā kathita or was spoken or stated. ୨ । ଯାହା ବୋଲା ଯାଇଅଛି—2. What is told; as alleged.

ଯଥା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ସଂ ଅ. —ଯେପରି କରିବା ଉଚିତ—As ought to be done.
Jathā karttabya

ବ.—କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ—An act which ought to be done: proper action; what is right to be done.

ଯଥା କର୍ମ—ସଂ. ଦି. ବଣ—୧ । ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ଅନୁସାରେ—1. According to one's duties (Apte). ୨ । ଦେଶ, କାଳ, ପାତ୍ର ବା ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ—2. According to the circumstances (Apte)
Jathā karma

ଯଥା କର୍ମେ—ଗ୍ରା. ଦି. ବଣ.—(ସଂ. ଯଥାକ୍ରମ)—ଯଥା କ୍ରମେ (ଦେଖ)
Jathā karme — Jathākrame (See)

ଯଥା କଲ୍ପ—ସ. ଦି. ବଣ—(ଯଥା + କଲ୍ପ)—୧ । କଳ୍ପିତ ହେବା ପ୍ରକାରେ—1. As designed. ୨। ନିୟମ (ଯଥା କଲ୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନୁସାରେ—2. According to rules.
Jathā kalpa

ଯଥା କାମ—ଦେ. ଦି. ବଣ—୧ । ନିଜର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ; ଅସଥା—1. Arbitrarily; according to one's pleasure.
Jathā kāma

ଯଥାକାମୀ(ଗ୍ନି)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ.—(ଯଥା + କାମ + ଇନ୍; କୃ ଧାତୁ + ଇନ୍)—ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ; ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ—Arbitrary; wilful; following one's free will.
Jathā kāmī(rī)
ଯଥା କାମିନୀ, ଯଥାକାରିଣୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥାକାଳ—ସଂ. କି. ବଣ.—(ଯଥା+କାଳ, ଅବ୍ୟୟୀଭାବ) ଯଥା—
Jathā kāla ସମୟରେ; ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ; ନିୟମିତ ସମୟରେ—In due course of time; at the proper time. ସଂ. ବ—ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ—Proper time.

ଯଥା କାଳେ—ଦେ. କି. ବଣ—ଯଥା କାଳ (ଦେଖ)
Jathā kāle Jathā kāla (See)
(ଯଥା କାଳରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଥାକୁଳେ ଜନ୍ମ ତଥା ଗରିଷ୍ଠଃ—ସଂ. ତ୍ରିବଚନ, ଶ୍ଲୋକାଂଶ) — ଯେ ଯେଉଁ
Jathā kule janma tathā garishṭhaḥ ଘର (ଉଚ୍ଚ) କୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୁଏ, ସେ ସେହି ଘର ଗରିଷ୍ଠ ବା ମହାନ୍ ହୁଏ—A man is as noble as the family in which he is born

ଯଥା କୃତ—ସ. କି. ବଣ—ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇଥିବା ଅନୁସାରେ—
Jathā kṛuta As agreed upon (Apte)
ସ. ବଣ—ରୀତି ଅନୁସାରେ କରି ଯାଇଥିବା—Done according to rule or custom; customary (Apte).

ଯଥା କ୍ରମ—ସ.କି.ବଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ, କ୍ରମକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି)—
Jathā krama କ୍ରମ ଅନୁସାରେ; କ୍ରମାନୁସାରେ; କ୍ରମାନୁରୂପେ—In proper seqence; respectively; successively; in regular order.

ଯଥା କ୍ରମେ—ଦେ. କି ବଣ. (ସ. ଯଥାକ୍ରମ)—ଯଥାକ୍ରମ (ଦେଖ)
Jathā krame Jathā krama (See)
यथाक्रमे **क्रमानुसारे**

ଯଥା କ୍ଷମ—ସଂ. କି. ବଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ—
Jathā kshama 1. According to one's power or capacity. ୨ । ଯେତେ ଦୂର ସମ୍ଭବ—2. As far as possible.

ଯଥା ଗତ—ସଂ. କି. ବଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ; ଯଥା+ଅଗତ)—
Jathā gata ୧ । ଯେଉଁ ରୂପେ ଉପସ୍ଥିତ ବା ଆଗତ—1. As it came. ୨ । (ଯଥା+ଗତ) ଯେଉଁ ରୂପେ ଗତ ବା ପ୍ରସ୍ଥିତ—2. As it went. ୩ । ଯେଉଁ ରୂପେ ଅତୀତ—3. As it passed. ୪ । (ଯଥା+ଆଗତ) ଯେଉଁ ବାଟେ ଆସିଥିଲା ସେହି ବାଟେ—4. In the same way as one had come. ସ. ବଣ—ନିର୍ବୋଧ; ମୂର୍ଖ—Foolish; stupid (Apte).

ଯଥାଗମ—ସଂ. କି. ବଣ. (ଅବ୍ୟୟୀ ଭାବ; ଯଥା+ଆଗମ) — ଆଗମ ବା
Jathāgama ପାରମ୍ପରିକ ରୀତି ବା କୁଳମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁସାରେ —According to tradition; as handed down from generation to generation (Apte).

ଯଥାଚାର—ସଂ. କି. ବଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ଆଚାର)—ଆଚାର
Jathāchāra ବା ରୀତି ଅନୁସାରେ—As customary; as usual (Apte).

ଯଥା ଜାତ—ସଂ. ବଣ. (ଯଥା=ସେଥର+ଜାତ=ଉତ୍ପନ୍ନ)—
Jathā jāta ୧ । ଅସଭ୍ୟ; ବର୍ବର—1. Barbarian; uncivilised. ୨ । ବନ୍ୟ—2. Wild. ୩ । ହୀନ; ନିକୃଷ୍ଟ; ନୀଚ—3. Inferior; low; mean. ୪ ମୂର୍ଖ—4. Ignorant. ୫ । ନିର୍ବୋଧ—5. Foolish; stupid.

ଯଥା ଜାତି—ସଂ.କି. ବଣ—ଜାତି ବା ବର୍ଣ୍ଣ ଅନୁସାରେ—Accord-
Jathā jāti ing to the caste or sect.

ଯଥା ଜ୍ଞାନ—ସଂ. କି. ବଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ଜ୍ଞାନମତେ; ବୋଧା-
Jathā jñāna ନୁସାରେ—To the extent of one's knowledge; to the best of one's judgment or knowledge

ଯଥା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ—ସଂ. କି. ବଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠତା ବ-
Jathā jyeshṭha ୟସର ଆପେକ୍ଷିକ ଅନୁସାରେ—1. According to seniority (Apte). ୨ । ପଦବୀ ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁସାରେ—2. According to rank (Apte).

ଯଥା ତଥ—ସ. ବ—୧ । ପୁରାବୃତ୍ତ; ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ—1. An-
Jathā tatha cient history. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟର ସମସ୍ତ ପ୍ରକୃତ ବିବରଣ—2. A narrative or particulars or details of any thing; a detailed or minute account. ବଣ—ଯଥାର୍ଥ; ପ୍ରକୃତ—Actual; true; exact; accurate. କି. ବଣ—ଯେଉଁପରି ଘଟିଥିଲା; ସେହିପରି—1. As it happened; exactly, precisely ୨ । ଉଚିତ ରୂପେ—2. Properly; fitly. ଦେ. କି. ବଣ. (ସଂ. ଯଥା ତଥା) — ଯେମନକେମନ ପ୍ରକାରେ—Anyhow.

ଯଥାତଥା—ସଂ. କି. ବଣ.—୧ । ଯେଉଁଠାରେ ଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ
Jathā tathā 1. Wheresoever, anywhere. ୨ । ସ୍ଥାନାସ୍ଥାନ ବିଚାର ନ କରି—2. Without the least consideratiou of the proper place or situation; irrespective of the place. ୩ । (ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱିରୂପେ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ,—ଯଂ ଯଥା ଶୁଣିଲ ତଥା ଲେଖିଲ) ଯେଉଁପରି—ସେହିପରି—3. As × × so. ଦେ. କି. ବଣ—ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—Any how, (ଯଥା—ବରଷାଦିନ ଯଥାତଥା ହୋଇଗଲା ।)

ଯଥା ତୃପ୍ତି—ସ. କି. ବଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ମନବୋଧ ହେବା ଅନୁ-
Jathā tṛupti ସାରେ; ନିଜର ସନ୍ତୋଷ ଜନ୍ମିବା ପ୍ରକାରେ—To the heart's content (Apte).

ଯଥା ଦର୍ଶନ—ସଂ. କି. ବଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ଦେଖିବା ପ୍ରକାରେ—
Jathā darśana According to observation; as one had observed or seen a thing.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥା ଦିକ୍(ଶ)—ଅ. କି. ବଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ସବୁ ଦିଗରେ; ସବୁ ଆଡ଼େ—In all directions (Apte).
Jathā dik(śa)

ଯଥାଦିଷ୍ଟ—ବି. ବ ଓ କି. ବଣ (ଯଥା+ଆଦିଷ୍ଟ)—ଯେଉଁ ପରି ଆଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ସେହି ପ୍ରକାରେ; ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ—As ordered; as directed; conforming to the orders received.
Jathādishṭa

ଯଥା ଦୃଷ୍ଟ—ବି. କି. ବଣ- ଦେଖିଥିବା ଅନୁସାରେ—According to what one saw.
Jathā dṛushṭa

ଯଥା ଦୃଷ୍ଟଂ ତଥା କଥିତମ୍—ବି. ବାକ୍ୟାଂଶ—ଯାହା ଦେଖିଥିଲି ତାହା କହିଲି—I have said what I saw.
Jathā dṛushṭam tathā kathitam

ଯଥା ଦୃଷ୍ଟଂ ତଥା ଲିଖିତଂ—ବି. ବାକ୍ୟାଂଶ—ଯାହା ଦେଖିଥିଲି ତାହା ଲେଖିଲି—I write what I saw.
Jathā dṛushṭam tathā likhitam

ଯଥା ଦେହେ ତଥା ଦେବେ—ବି. ବାକ୍ୟାଂଶ—ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ ଯେପରି; ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି; ମନୁଷ୍ୟ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ବା ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ଆପଣାର ଦେହ ଓ ଅନୁଭୂତ ଅନୁସାରେ ଗୁଣ ଆଦି କଳ୍ପନା କରିବାର ପ୍ରଣାଳୀ—Anthropomorphism; anthropometry; ascribing human form and attributes to the Deity.
Jathā dehe tathā debe

ଯଥା ନିୟମ—ବି. ବଣ ଓ କି. ବଣ—ଯଥା ବିଧି (ଦେଖ)
Jathā niyama Jathā bidhi (See)

ଯଥା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—ବି. କି. ବଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା ପ୍ରକାରେ—1. As prescribed or laid down. ୨ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପ୍ରକାରେ—2. As mentioned or specified before. ବି. ବଣ—ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—Prescribed before; preordained
Jathā nirddishṭa

ଯଥାନୁପୂର୍ବ(ର୍ବ୍ୟ)—ବି. କି. ବଣ (ଯଥା + ଅନୁପୂର୍ବ; + ଯ)—ଯଥାକ୍ରମରେ—Successively; in regular order or succession (Apte).
Jathānupūrba(rbya)

ଯଥାନୁଭୂତ—ବି. କି. ବଣ—୧ । ଅନୁଭବ ଅନୁସାରେ—1. According to experience. ୨ । ପୂର୍ବର ଅନୁଭୂତ ଦ୍ୱାରା—2. By previous experience.
Jathānubhūta

ଯଥାନୁରୂପ—ବି. କି. ବଣ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମେଳ ହେବା ପ୍ରକାରେ—In exact conformity; exactly (Apte).
Jathānurūpa

ଯଥା ନ୍ୟାୟ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ) —୧ । ଯଥାର୍ଥ—1. True, right. ୨ । ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ—2. Just; proper. କି. ବଣ—ନ୍ୟାୟମାର୍ଗାନୁସାରେ—According to justice; justly; properly.
Jathā nyāya

ଯଥା ପୂର—ସଂ କି. ବଣ—ପୂର୍ବପରି—As before (Apte).
Jathāpura

ଯଥା ପୂର୍ବ—ସଂ. କି. ବଣ—୧ । ପୂର୍ବପରି; ପୂର୍ବବତ୍—1. As of old. ୨ । ଆଗ ପରି—2. As before. ୩ । ପୂର୍ବେ ଯେପରି ଘଟିଥିଲା ସେହିପରି—3. As it took place in the past. ୪ । ଯଥା କ୍ରମେ—4. In due order or succession (Apte). ସଂ. ବଣ—ପୂର୍ବେ ବା ଆଗେ ଥିବା; ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ—Former (Apte).
Jathā pūrba

ଯଥା ପ୍ରାର୍ଥିତ—ସଂ. କି ବଣ—ପ୍ରାର୍ଥନା ଅନୁସାରେ—As requested; as prayed for.
Jathā prārthita

ଯଥାବକାଶ—ସଂ କି.ବଣ—୧ । ସମ୍ଭାଇବାକୁ ସ୍ଥାନ ଥିବା ଅନୁସାରେ-1. According to room or space (ଯଥାବସର—ଅନ୍ୟରୂପ) available (Apte). ୨ । ଦେଶକାଳ ପାତ୍ରର ସୁଯୋଗ ଅନୁସାରେ—2. According to occasion; as occasion may occur (Apte). ୩ । ଆପଣାର ଅବକାଶ ବା ସୁରୁସେଉଁ ଅନୁସାରେ—3. According to leisure (Apte). ୪ । ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ—4. In proper place (Apte).
Jathābakāśa

ଯଥାବତ୍—ଅ.କି. ବଣ ଓ ବଣ (ଯଥା + ବତ୍)—୧ । ଯଥାର୍ଥରୂପେ—1. Rightly; truly. ୨ । ଅବିକଳ—2. Correctly; accurately; exactly. ୩ । ଧାର୍ଯ୍ୟାନୁରୂପେ; ଯେଉଁ ପରି ଘଟିଥିଲା ସେହି ଅନୁସାରେ—3. In due order or succession, exactly as events happened. ୪ । ସତ୍ତରରୂପେ—4. Properly; duly. ୫ । ବିଧ୍ୟନୁସାରେ—5. As enjoined by rules (Apte).
Jathābat

ଯଥାବନ୍ତ—ବେ. ବଣ. ଓ କି. ବଣ (ସ.ଯଥାବତ୍)—ଯଥାବତ୍ (ଦେଖ) (ଭ—ଏବେ ଯଥାବନ୍ତ ଯଥାବତ୍, ଠିକ୍, **यथावत्** କର ସେ ତରଫ । ଶୁଣିବାକୁ ଆମ୍ଭର ହୋଇଅଛୁ ତତ୍—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାତ୍ମରତ ଆଦ ।
Jathābanta Jathābat (See).

ଯଥାବଳ—ବି. କି. ବଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ଜଣର ବଳକୁ ଗହଁ—1. To the best of one's strength or capacity. ୨ । ଜଣର କ୍ଷମତା ଅନୁସାରେ—2. To the best of one's power.
Jathābala

ଯଥାବସ୍ତୁ—ସଂ. କି. ବଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ଯଥାର୍ଥରୂପେ—1. Exactly; accurately. ୨ । ଘଟଣା ଅନୁସାରେ—2. As the fact stands (Apte).
Jathābastu

ଯଥାବସ୍ଥ—ସଂ. କି. ବଣ – (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ;ଯଥା + ଅବସ୍ଥା)—ଅବସ୍ଥାର ଅନୁରୂପେ—According to condition or circumstances.
Jathābastha

ଯଥାବସ୍ଥିତ—ସଂ.ବଣ ଓ କି.ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ପରି ଥିଲା ସେହିପରି—1. Exactly as it had been. ୨ । ସ୍ଥିର; ଅଚଳ (ହି. ଣ)—2. Stable; immuteable. ୩ । ସତ୍ୟ; ଠିକ୍ (ହି. ଣ)—3. Right; exact
Jathābasthita

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥାବାସ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ, ଯଥା + ଆବାସ) — ଯେଉଁ ଘରକୁ ଯେ—Each to his own dwelling (Apte).
Jathābāsa

ଯଥାବିଧ—ସଂ. ବିଣ — ଯେଉଁ ପ୍ରକାରର—Of which kind or sort (Apte).
Jathābidha (ଯଥାବିଧା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଥାବିଧି—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ, ବିଧିକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି) — ୧ । ବିଧ୍ୟନୁଯାୟୀ; ବିଧିପୂର୍ବକ—1. According to rules; duly; conformably to the precepts. ୨ । ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ—2. Legally.
Jathābidhi

ଯଥାବିଭବ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ — ନିଜର ଆୟ ବା ଧନସାମର୍ଥ୍ୟ ଅନୁସାରେ—According to one's income or means (Apte).
Jathābibhaba

ଯଥାବିହିତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯଥୋଚିତ ଭାବରେ—As is proper; with due propriety. ବିଣ—ଯଥୋଚିତ—Proper.
Jathābihita

ଯଥାବୃତ୍ତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯେପରି ଘଟିଥିଲା ସେହିପରି—Conformably to what actually took place; as it happened or as it was done. ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—୧ । ପ୍ରକୃତରେ ଘଟିଥିବା ବିଷୟମାନ—1. The actual facts; the circumstances or details of an event (Apte). ୨ । ପୂର୍ବେ ଘଟିଥିବା ଘଟଣା—2. A former event (Apte).
Jathābṛutta

ଯଥା ଭାଗ—ସ. ବିଣ. ଓ କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଯଥୋଚିତ—1. Proper; properly. ୨ । ଭାଗ ବା ହିସା ଅନୁସାରେ—2. Proportionate; according to the shares.
Jathā bhāga

ଯଥା ଭାବ—ସ. ବି—ଭାଗ୍ୟ; କପାଳ—Destiny (Apte).
Jathā bhāba

ଯଥାଭିମତ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ—ଆପଣା ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ—Agreeably to one's wish or desire.
Jathābhimata

ଯଥାଦୃଷ୍ଟ, ଯଥାଦୃଷ୍ଟିତ, ଯଥାଦୃଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ ସ. ବିଣ—ଅଦୃଷ୍ଟାନୁସାରେ ଘଟିବା — Happening as intended or desired (Apte).

ଯଥାଭିରୁଚି—ସ. କ୍ରି. ବିଣ—ଆପଣାର ଅଭିରୁଚି ଅନୁସାରେ—According to one's taste or liking.
Jathābhiruchi

ଯଥାଭିରୁଚିତ—ସ. ବିଣ—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା + ଅଭିରୁଚିତ)—ମନୋଜ୍ଞ—Pleasant; agreeable (Apte).
Jathābhiruchita

ଯଥା ମତ—ଦେ. ଅ.—ଯେଉଁପରି ଘଟିଥିଲା ସେହି ପ୍ରକାରେ—Exactly as it happened
Jathāmata
[ଉ— ପୂଜ୍ୟ ଜନ୍ମର ଯଥାମତ, ମୋ ଆଗେ କହିବ ସମସ୍ତ । ପ୍ରାତୀ. ସଶୋବନ୍ତ—ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଗୀତା]

ଯଥା ମତ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ.—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ)—ଆପଣାର ଜ୍ଞାନ ବା ବୁଦ୍ଧି ଅନୁସାରେ—According to one's wisdom, knowledge or senses.
Jathā mati
[ଉ—ଯୁଣି ଦୋଇଲେ ଯଥାମତ, ଆଜୁଳେ କୃଷ୍ଣକୁ ଖୋଜନ୍ତୁ ଭୂପତି ପ୍ରେମପଦ୍ମାମୃତ ।]

ଯଥାମୁଖୀନ—ସ. ବିଣ. ସୁ.—(ଅମୁକର) ମୁହଁକୁ ସିଧାରେ ଗହ୍ମିଥିବା—Looking straight at (Apte).
Jathāmukhīna (ଯଥାମୁଖୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଥାଯଥ—ସଂ. ବିଣ—(ଯଥା+ଯଥା, ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ଯଥାଯୋଗ୍ୟ—1 As is fit; suitable. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ପୂର୍ବାନୁଯାୟୀ—1. As of old. ୨ । ଯେପରି ଘଟି ଥିଲା ସେହିପରି—2. As it happened. ୩ । ପ୍ରକୃତରେ ଯେଉଁପରି ଅଛି ସେହିପରି—3. As it is; in the actual order or form. ୪ । ସମୁଚିତ ରୂପେ—4. Fitly; properly (Apte). ୫ । ଯଥାକ୍ରମେ—5. Respectively; in regular order (Apte).
Jathājatha

ଯଥା ଯଥା—ସ. କ୍ରି. ବିଣ.-(ଯଥା+ଯଥା) -୧ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଠାରେ-1. At whatever places. ୨ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ—2. At different places. ୩ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ—3. In various ways or manners.
Jathā Jathā

ଯଥାଯୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ.—ଯଥୋପଯୁକ୍ତ; ଯାହାକୁ ଯାହା ଉପଯୁକ୍ତ—Proper; suitable to each.
JathāJogya (ଯଥାଯୁକ୍ତ; ଯଥାଯୋଗ - ଅନ୍ୟରୂପ)
କ୍ରି. ବିଣ—ଯାହା ଯାହାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସେହି ଭାବରେ—As is fit or suitable to each.

ଯଥାରଥ—ଗ୍ରା. ବିଣ. ଓ କ୍ରି. ବିଣ.—(ସଂ. ଯଥାର୍ଥ)—ଯଥାର୍ଥ (ଦେଖ) Jathāratha **ଯଥାର୍ଥ** Jathāratha (See)

ଯଥାରୀତି—ସଂ. ବିଣ. ଓ କ୍ରି. ବିଣ—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ)—ରୀତି ଅନୁସାରେ—In the customary manner.
Jathā rīti

ଯଥା ରୁଚି—ସଂ. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ— (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)— ପସନ୍ଦମତେ, ଆପଣାର ରୁଚି ଅନୁସାରେ—According to one's taste or liking.
Jathā ruchi

ଯଥା ରୂପ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.— (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ରୂପ ବା ଆକାର ଅନୁସାରେ—1. According to form or appearance or shape (Apte). ୨ । ଉଚିତ ରୂପେ—2. Duly; properly; fitly (Apte).
Jathā rūpa

ଯଥାର୍ଥ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯଥାଭୂତ ଅର୍ଥ=ଯଥାର୍ଥ; ଯଥା=ଯଥା-ଭୂତ୍ + ଅର୍ଥ=ସତ୍ୟ ଯହିଁରେ; ବହୁବ୍ରୀ.) ୧ । ବାସ୍ତବିକ; ପ୍ରକୃତ; ସତ୍ୟ—1 True; actual; real. ୨ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—2. Certain. ୩ । (ସ୍ୱରୂପକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି; ଅବ୍ୟୟୀଭାବ) ଉପଯୁକ୍ତ— 3. Proper; appropriate. ୪ । ଯୋଗ୍ୟ—
Jathārtha

Digitized by srujanika@gmail.com

4. Fit. ୫ । ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଅନୁସାରେ—5. Conformable to the true meaning or sense. କ୍ରି. ବିଣ.—୧ । ପ୍ରକୃତରେ—1. Truly; actually. ୨ । ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ—2. Rightly; veritably. ୩ । ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ—3. Fitly; suitably ୪ । ଉତ୍ତରରୂପେ—4. Properly.

ଯଥାର୍ଥତା—ସଂ.ବ.—(ଯଥାର୍ଥ+ତ୍ୱ ବ. ଡା)—ସାଥାର୍ଥ୍ୟ; ବାସ୍ତବିକତା। Jathārthatā Actuality; reality.

ଯଥାର୍ଥତାଃ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.—୧ । ପ୍ରକୃତରେ—1. Actually Jathārthatāḥ (Apte). ୨ । ବସ୍ତୁତଃ—2. Virtually. (ଯଥାର୍ଥରେ—ଦେଶଜରୂପ) ୩ । ନ୍ୟାୟତଃ—3. Justly.

ଯଥାର୍ଥ ନାମା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଯଥାର୍ଥ+ନାମନ୍, Jathārtha nāmā ୪ମା. ୪ବ.)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମର ଅର୍ଥ ସଙ୍ଗେ କର୍ମର ମେଳ ଥାଏ—One whose name in true to its meaning; one whose deeds are according to his name (Apte).

ଯଥାର୍ଥ ବକ୍ତା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ସତ୍ୟବାଦୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Truthful Jathārtha baktā (person); speaking truth; (ଯଥାର୍ଥବାଦୀ – ଅନ୍ୟରୂପ) speaking plain truth; (ଯଥାର୍ଥ ବକ୍ତ୍ରୀ, ଯଥାର୍ଥବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) plainspoken.

ଯଥାର୍ଥ ବକ୍ତୃତ୍ୱ, ଯଥାର୍ଥବାଦିତା ଯଥାର୍ଥ ବକ୍ତୃତା, ଯଥାର୍ଥବାଦ } —ବିଶେଷ୍ୟ ସ. ବ. ପୁଂ—ସତ୍ୟବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A truthful person.

ଯଥାର୍ଥ(ର୍ତ୍ଥ) ବର୍ତ୍ତୀ—ସଂ ବ. ପୁଂ—ଗୁପ୍ତଚର— Jathartha(rha) barnnā A spy (Apte).

ଯଥାର୍ଥ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବ.—ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର; ଅଧ୍ୟାତ୍ମବିଦ୍ୟା— Jathārtha bidyā Philosophy; theology.

ଯଥାର୍ଥ ବ୍ୟୟୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ.—[ଯଥାର୍ଥ+ବ୍ୟୟୀ (ବ୍ୟୟ+ଇନ୍)] Jathārtha byayī ମିତବ୍ୟୟୀ—Frugal; economical. (ଯଥାର୍ଥବ୍ୟୟିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଥା ଲାଭ—ଦେ. ବ.—ଯତ୍‌କିଞ୍ଚିତ୍ ବା ଯତ୍ ସାମାନ୍ୟ ଲାଭ— Jathā lābha A small amount of profit.

ଯଥାଲାଭ ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.—ଲାଭ ଅନୁସାରେ— According to the profit.

ଯଥାଶକ୍ତି—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ. ଓ ବିଣ.—(ଶକ୍ତିକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କରି; Jathāsakti ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ସାମର୍ଥ୍ୟାନୁସାରେ—According to one's ability; to the best of one's ability.

ଯଥାଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବିଣ—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ) ୧ । ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ— Jathā sastra 1. Conformable to the scripture. ୨ । ଆଇନ୍‌ସଙ୍ଗତ—2. Legal. କ୍ରି. ବିଣ.—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ—1. Conformably to the Scriptures. ୨। ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ—2. As the law ordains; legally.

ଯଥା ଶୀଘ୍ର—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ହେବା ସମ୍ଭବ ସେତେ ଶୀଘ୍ର—As quickly as possible (Apte).

ଯଥା ଶୀଳ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଶୀଳ ବା ସ୍ୱଭାବ ଅନୁସାରେ—1. According to one's nature. ୨। ପ୍ରକୃତି ଅନୁସାରେ 2. According to one's temper (Apte).

ଯଥାଶ୍ରୁତ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ—ଶୁଣା କଥା ଅନୁସାରେ (କହିବା ବେଳେ) Jathā śruta (ଲେଖିବା); ଯେଉଁପରି ଶୁଣିଥିଲ ସେହିପରି—According to what one has heard; according to the report.

ଯଥାଶ୍ରୁତଂ ତଥା କଥିତଂ—(ସ. ବାକ୍ୟାଂଶ)—ଯାହା ଶୁଣିଥିଲ ତାହା Jathāśrutam tathā kathitam କହିଲ—I have said what I heard.

ଯଥାଶ୍ରୁତଂ ତଥା ଲିଖିତଂ—(ସ. ବାକ୍ୟାଂଶ)—ଯାହା ଶୁଣିଥିଲ ତାହା Jathā śrutam tathā likitam ଲେଖିଲି—I have written what I heard.

ଯଥାଶ୍ରେଷ୍ଠ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ—ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଅନୁସାରେ—In order of Jathāśreshtha preced ence or merit (Apte).

ଯଥାସଙ୍ଖ୍ୟ—ସ. ବ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ସଙ୍ଖ୍ୟା)—କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର Jathāsamkhya ବିଶେଷ—A figure of speech(Apte).

ଯଥା ସମୟ—ସଂ.କ୍ରି.ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧। ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ— Jathā samaya 1. At the proper time. ୨ । ସ୍ୱୀକୃତ ଯଥା ସମୟେ ଯଥା ସମୟରେ } —ଦେ. ରୂପ ବା ସ୍ଥିର ଅନୁସାରେ—2. According to agreement or established usage (Apte).

ଯଥା ସମ୍ଭବ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ, ଯଥା+ସମ୍ଭବ)—ଯେତେଦୂର Jathā sambhaba ସମ୍ଭବପର—As far as it is conceivably possible; as far as circumstances will permit. ସ. ବିଣ—ସମ୍ଭବପର— Possible.

ଯଥା ସମ୍ଭାବିତ—ସ. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ସମ୍ଭାବିତ)—ସମ୍ଭବିତ; Jathā sambhābita ଉପଯୁକ୍ତ—Suitable; appropriate (Apte).

ଯଥାସର୍ବସ୍ୱ—ସଂ. ବ—ସମସ୍ତ ଯାହା ଯାହା ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି; ଯାହା କିଛି ଥିଲା ସବୁ— Jathā sarbaswa Everything or property whatever.

ଯଥାସାଧ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ଯଥାଶକ୍ତି (ଦେଖ) Jathā sādhya Jathāsakti (See).

ଯଥାସୁଖ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ସୁଖପୂର୍ବକ; ଖୁସିରେ— Jathā sukha 1. Happily; pleasantly. ୨ । ମନ ଖୁସିରେ; ଆପଣା ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ—2. At will; at pleasure (Apte). ୩ । ଆପଣାର ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଅନୁସାରେ— 3. Comfortably.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥାସ୍ଥାନ—ସଂ. ବ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ଯାହାର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ଉପଯୁକ୍ତ, Jāthā sthāna ତାହାର ସେହି ସ୍ଥାନ; ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ— Proper place. ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ—1. In the proper place. ୨ । ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍—2. Instantly(Apte). ୩ । ପଦ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁସାରେ—3. According to (ଯଥା ସ୍ଥାନରେ—ଦେ. ରୂପ) rank (Apte).

ଯଥାସ୍ଥାନାବସ୍ଥିତ—ସଂ. ବିଣ. (ଯଥାସ୍ଥାନ+ଅବସ୍ଥିତ)—ନିଜ ନିଜର Jāthāsthānābasthita ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା—Situated at the respective proper places.

ଯଥାସ୍ଥିତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଯଥା+ସ୍ଥିତ)—୧ । ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲା Jāthā sthita ସେହିଠାରେ; ପୂର୍ବ ସ୍ଥାନରେ—1. In status quo ante; as it had stood before. ୨ । ଯଥାର୍ଥରେ— 2. Truly. ୩ । ଘଟଣାନୁସାରେ—3. According to circumstances. ବିଣ. ୧ । ପ୍ରକୃତ; ସତ୍ୟ— 1. True; right. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ—2. Proper; fit (Apte).

ଯଥାସ୍ୱ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯେଣ୍ଟାକୁ ଯେ- Each his own; res- Jāthāswa pectively.

ଯଥେକ୍ଷିତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ଇକ୍ଷିତ)—ନିଜେ Jathekshita ଦେଖିଥିବା ପ୍ରକାରେ—As personally; seen.

ଯଥେଚ୍ଛ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଯଥା+ଇଚ୍ଛା, ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛା- Jathechchha ଭାବେ; ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ —1. Arbitrarily; despotically, according to one's free will. ୨ । ମନବୋଧ ହେବା ପ୍ରକାରେ—2. To the heart's content. ସଂ. ବିଣ.— ସ୍ୱେଚ୍ଛାଭାବେ ଅନୁଷ୍ଠିତ— (ଯଥେଚ୍ଛା—ଦେଶଜରୂପ) Arbitrary; despotic.

ଯଥେଚ୍ଛାଚାର—ସଂ. ବ. (ଯଥା+ଇଚ୍ଛା+ଆଚାର)—୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର— Jathechchhāchāra 1 Arbitrary conduct ୨ । ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା—2. Despotism.

ଯଥେଚ୍ଛାଚାରରାଜତ୍ୱ—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ)—ରାଜାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାମତେ ପ୍ରଜା- Jathechchhāchāra rājatwa ଶାସନ—Despotic (ଯଥେଚ୍ଛାଚାର ଶାସନ—ଅନ୍ୟରୂପ) rule.

ଯଥେଚ୍ଛାଚାର ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ—ସଂ. ବ. (ଆଧୁନିକ)—ରାଜାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା Jathechchhāchāra śasanapraṇāli ମତେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା ପଦ୍ଧତି—Despotism; absolute monarchy.

ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯଥେଚ୍ଛାଚାର+ଇନ୍)—ନିଜର Jathechchhāchāri ଇଚ୍ଛାମତେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—Acting without restraint; acting arbitrarily or [ଯଥେଚ୍ଛାଚାରତା (ତ୍ୱ)—ବିଶେଷ୍ୟ] despotically.

ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ରାଜା—ସଂ. ବ. ପୁଂ.—ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ରାଜା—A despot. Jathechchhāchāri rājā

ଯଥେପ୍ସିତ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯଥା+ଈପ୍ସିତ=ଅଭିଳଷିତ)—ବାଞ୍ଛାନୁ- Jathepsita ରୂପ; ବାଞ୍ଛାନୁସାରେ ଘଟିବା; ବାଞ୍ଛାକଲ୍ପିତ— Wished for; cherished; desired.

ସଂ. କ୍ରି ବିଣ.—ଯଥେଚ୍ଛ (ଦେଶ)— Jathechchha (See)

ଯଥେଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯଥା+ଇଷ୍ଟ=ଅଭିଳଷିତ)—୧ । ବାଞ୍ଛାନୁରୂପ- Jatheshṭa 1. Wished for; desired. ୨ । ପ୍ରଚୁର; ଅନେକ—2. Enough, ample; sufficient.

ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯଥେଚ୍ଛା (ଦେଶ) Jathechchhā (See)

ଯଥେଷ୍ଟାଚରଣ—ସଂ. ବ.—ଯଥେଚ୍ଛାଚାର (ଦେଶ) Jetheshṭācharaṇa Jathechchhāchāra (See) (ଯଥେଷ୍ଟାଚାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଥେଷ୍ଟାଚାରୀ—ସଂ. ବ—ପକ୍ଷୀ—Bird. Jatheshṭāchāri ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ—Despotic

ଯଥୋକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯଥା+ଉକ୍ତ)—ଯେପରି କୁହାଯାଇଛି; Jathokta ପୂର୍ବୋକ୍ତ; ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ—As has been said (ଯଥୋଦିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) a foresaid.

ଯଥୋଚିତ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯଥା+ଉଚିତ)—ଯଥା ଯୋଗ୍ୟ; ଯଥା— Jathochita ଉଚିତ—Proper; suitable.

ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଉଚିତରୂପେ—Duly; properly; suitably.

ଯଥୋତ୍ତର—ସଂ କ୍ରି. ବିଣ.—(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ଉତ୍ତର)— Jathottara ଏକାଦ୍ରମେ—In regular order of succession; one after another (Apte).

ଯଥୋଦ୍ଦିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ.—ପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣିତ; ପୂର୍ବ ସୂଚିତ— Jathoddishṭa Described before, indicated before.

ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.—ଯଥୋଦ୍ଦେଶ (ଦେଶ) Jathoddeśa (See)

ଯଥୋଦ୍ଦେଶ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.— (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ, ଯଥା+ଉଦ୍ଦେଶ)— Jathoddeśa ଯେଉଁପରି ବର୍ଣ୍ଣିତ ବା ସୂଚିତ ହୋଇଅଛି — As indicated or described.

ଯଥୋପଦେଶ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.— (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ, ଯଥା+ଉପଦେଶ) Jathopadeśa ଯେଉଁପରି ଉପଦେଶ ଦିଆ ଯାଇଅଛି— (ଯଥୋପଦିଷ୍ଟ—ବିଣ) As advised or instructed.

ଯଥୋପଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ [ଯଥା+ଉପଯୁକ୍ତ]—ଯଥାଯୋଗ୍ୟ (ଦେଶ) Jathopajuktā Jathājogya (See)

ଯଥୋପଯୋଗ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯଥା+ଉପଯୋଗ)— Jathopajoga ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ—According to use or requirement (Apte).

ଯଥୌଚିତ୍ୟ—ସଂ. ବ—ଔଚିତ୍ୟ; ଉପଯୋଗିତା — Propriety, Jathauchitya suitableness, fitness (Apte)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଦ୍—ସ. ସର୍ବନାମ ଶବ୍ଦ (ଯଜ୍ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ମ ଅଦ୍)—
Jād (ଅପେକ୍ଷିକଶବ୍ଦ—ତଦ୍) ଯାହା; ଯେ—Who; which.
[ଦ୍ର—ସ. ଯଦ୍ ଶବ୍ଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଏକ ବଚନରେ ଯଃ, ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଏକବଚନରେ ଯା, କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ ଏକବଚନରେ ଯତ୍ ହୁଏ ଓ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି ବା ସମାସ ହେଲେ 'ଯଦ୍' ଆକାର ଧାରଣ କରେ ।] ସ. ଅ.—ଯେହେତୁ—Whereas.

ଯଦପି—ସଂ. ସର୍ବ (ଯଦ୍+ଅପି)—ଯେ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି—
Jādapi Whatever; any whatever (Apte).
ସଂ.ଅ—ଯଦ୍ୟପି--Though; although (Apte).

ଯଦବଧି—ସଂ. ଅ (ଯତ୍+ଅବଧି) — ୧ । ଯେଉଁ ସମୟଠାରୁ—
Jādabadhi 1. Since which time. ୨ । ଯେଉଁ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. Till which time.

ଯଦର୍ଥ(ର୍ଥେ)—ସଂ କି. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ କାରଣରୁ—1. For
Jādartha(rthe) which; why. ୨ । ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ-
2. For which aim. ୩ । ଯାହାଙ୍କ ନିମନ୍ତେ—
3. For whom.

ଯଦା—ସଂ. ଅ (ଯତ୍+କଳାଧିକରଣ ଆ.)—୧ । ଯେବେ, ଯେଉଁ
Jadā କାଳରେ—1. When. ୨। ଯେହେତୁ—2. Whereas:
(ହି. ଜବ୍, ଜଦ୍) since (Apte).

ଯଦାତଦା—ସଂ.କି.ବିଣ (ଦେଶଜବ୍ୟବହାର)--ଯେବେ ଇଚ୍ଛା ତେବେ;
Jadā tadā ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ—Whenever at any time whatsoever.

ଯଦାପ୍ରଭୃତି—ସଂ. କି. ବିଣ.—ଯେଉଁ ସମୟରୁ—From which
Jadāprabhṛuti time forward.

ଯଦି—ସଂ. ଅ. (ଯତ୍ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟା କରିବା+ଆବ. ଇ)—
Jādi ୧ । ଯେବେ—1. If;though; although. [ଦ୍ର—ଏହା ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ—୧ । ସମ୍ଭାବନାର୍ଥକ 1. Supposition; ଯଥା—"ଥାଅନ୍ତା ଯଦି ମୋର ବହୁତ ଯଶ । ଲଙ୍ଘି ଭୀଷଣ ଗିରି ସମୁଦ୍ର ବଶ । ଦେଖନ୍ତୁ ପ୍ରିୟଜନ ମୁଖକମଳ" (ମଧୁସୂଦନ) ୨ । ସନ୍ଦେହାର୍ଥକ— 2. Doubt. ଯଥା :—ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବାହାରୁଛି; ଯଦି ହାରିଯାଏଁ ତେବେ ମୋ ଅବସ୍ଥା କଅଣ ହେବ ? ୩ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ—3, On the other hand; in the alternative.—"ଥାଇ କରୁ ଯଦି ଖାଇ ମନ କଲ୍ପ ତା ମୁଁ ହୁଏ। ପୋଡ଼ୁ" (ଭୃଗ)—୪ । ଅବଧାରଣ— 4. Certainty. ଯଥା—"ଯଦି ବରଷଇ ସାଘର ଶେଷ, ଧନ୍ୟ ସେ ରଜା ଧନ୍ୟ ସେ ଦେଶ" କୃତିବାସ । ୫ । ହୁଏତ— 5. Whether (Apte) ୬ । ସମ୍ଭବତଃ 6. If per chance; perhaps (Apte) ୭। ପ୍ରକଶ ଥାଉନ୍ତେ—7. Provided that (Apte) ୮ ।ଯେତେବେ- 8. When (Apte).

ଯଦ୍ୟପି—ବେ. ଅ—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ଯଦ୍ୟପି (ଦେଖ)
Jādio ଯଦିଓ ଯଦ୍ୟପି Jādyapi (See)

ଯଦ୍ୱତ (ବା)—ସ. ଅ.—ପକ୍ଷାନ୍ତରେ; ଯେତେବେ ଅବା—
Jādicha(bā) If on the other hand.

ଯଦି ସ୍ୟାତ୍—ସ. ଅ.—(ସ. ଯଦି+କ୍ରିୟା ସ୍ୟାତ୍=ହୁଏ)—୧ ।
Jādi syāt କେଜାଣି ଯେବେ; କେଜାଣି ଅବା—1. Who (ଯଦ୍ୟପି ସ୍ୟାତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) knows if. ୨ । ସମ୍ଭବତଃ— 2. Perhaps. ୩ । ଯେବେ ସୁଦ୍ଧା—3. Even if.

ଯଦୀୟ—ସଂ. ବିଣ. (ଯତ୍+ଈୟ; ଭୁଲ. ମଦୀୟ, ତ୍ୱଦୀୟ, ଉଦୀୟ)—
Jādiya ୨ । ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to which or whom. ୨ । ଯାହାର—2. Whose; of whom or what.

ଯଦୁ ସ. ବି—୧ । ଦେବଯାନୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ପଞ୍ଚମ ରାଜା।
Jādu ଯଯାତିଙ୍କ ଔରସ ଜାତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର—1. Name of the eldest son of king Jājāti.
[ଦ୍ର—ଏ ଯଯାତିଙ୍କ ବଡ଼ ପୁଅ ଥିଲେ । ମହାଭାରତରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ଯଯାତି ଏହାଙ୍କ ଯୌବନ ସଙ୍ଗେ ଆପଣାର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟକୁ ବଦଳାଇବାକୁ କହିବାରୁ ଏ . ନାହିଁ କଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଯଯାତିଙ୍କ ଶାପରେ ଏ ରାଜ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲେ । ପରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦୟାରୁ ଏହାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ମିଳିଲା । ଏ ଯଦୁ ବଂଶର ଆଦିପୁରୁଷ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯଦୁବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ —ହି. ଶ]
୨ । ଯଦୁଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଅଭିହିତ ରାଜବଂଶ; ଯାଦବ-ବଂଶ—2. The dynasty of kings named after king Jādu. ୩ । ମଥୁରା ନିକଟସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ ଦଶାର୍ହ ଦେଶ—3. Name of an ancient country near Mathurā.

ଯଦୁ ନାଥ—ସ. ବ—(ଯଦୁମାନଙ୍କର ନାଥ, ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—
Jādu nātha Srikṛushṇa.
[ଯଦୁନନ୍ଦନ, ଯଦୁପତି, ଯଦୁମଣି, ଯଦୁଶ୍ରେଷ୍ଠ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯଦୁ ବଂଶ—ସ.ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯାଦବ ବଂଶ; ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ଯଦୁସ୍ତମ୍ଭାଙ୍କ
Jādu bamśa ବଂଶ—The dynasty deriving its name from king Jādu.

ଯଦୁବଂଶୀ—ସ. ବିଣ.—(ଯଦୁବଂଶ+ତବାର୍ଥେ. ଇନ୍; ୯ମା. ୧ବ.)—
Jādu bamśi ଯଦୁବଂଶରୁ ଜାତ—Born of the dynasty (ଯଦୁବଂଶୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) of the Jādus. ବେ. ବ—ଗୋପାଳମାନଙ୍କ ଶାଖାବିଶେଷ ବା ମଥୁରାସ୍ଥିତ ଜିଘାଂସ (ଏମାନଙ୍କୁ ଯାଦବ ବୋଲିଯାଏ)—Title of a seet of cowherds.

ଯଦୁବ(ବି)ର—ସ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—
Jāduba(bi)ra A name of Śrikṛushṇa.
[ଯଦୁଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଯଦୁତ୍ତମ, ଯଦୁବ୍ରଜ(ନ୍ଦ୍ର)—ଅନ୍ୟରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଦୁମଣି ମହାପାତ୍ର—ଦେ. ବ. - (ନାମ)—ଜଣେଳିକ ଉତ୍କଳୀୟ କୌତୁକ-
Jādumaṇi mahāpātra ପ୍ରିୟ ଆଶୁକବି। An Osiya poet. [ଏ କବି ଜାଜପୁରେ ବଢ଼େଇ ଥିଲେ। ନୂଆଗଡ଼ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜାଙ୍କ ସଭାରେ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଥିଲା। ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ।ଆଲ୍ଲି ଜନମ୍ରେ ଏ ଉତ୍କଳର ସଂପର୍କ ପରିଚୟ। 'ଯଦୁମଣି ରତ୍ନସଂ' ନାମକ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡ ଉତ୍କଳର ପୁରାପଞ୍ଜୀରେ ସମାଦୃତ। 'ପ୍ରବନ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର' ଏ କବିଙ୍କ ଲିଖିତ ପ୍ରଧାନ କାବ୍ୟ। ତାଗଣୀ—ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ।]

ଯଦୁମଣି ଭଞ୍ଜ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବ ୧୫୦ ର୍ଷ ତଳର ଜଣେଳିକ
Jādumaṇi bhañja କବି—Name of a classical Oriya poet. (ଦ୍ର—ରୁକ୍ମିଣୀବିଳାସ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ—ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ।)

ଯଦୃଚ୍ଛୟା—ସଂ. କି. ବିଣ—(ଯଦୃଚ୍ଛା ଶବ୍ଦର ତୃୟାବିଭକ୍ତି ୧ବ·) —୧।
Jādṛuchchhayā ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ—1. According to one's free will. ୨। ଦୈବକ୍ରମେ—2. By chance. ୩। ଅକସ୍ମାତ୍—3. Suddenly.

ଯଦୃଚ୍ଛୟାଭିଜ୍ଞ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଯଦୃଚ୍ଛାଭିଜ୍ଞ (ଦେଖ)
Jādṛuchchhayābhijña Jādṛuchchhābhijña (See)

ଯଦୃଚ୍ଛା—ସଂ. ବ —(ସଂ. ଯତ୍=ଯାଚା+ରୁଚ୍ ଧାତୁ=ଯିବା+ଭାବ.
Jādṛuchchhā ଅ+ଅ; ଅଥବା ଯା+ଇଚ୍ଛା, ନିପାତନ) —୧। ସ୍ୱୈରଚାର; ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚରଣ—1. Wilfulness; arbitrary conduct. ୨। ସ୍ୱାଧୀନତା; ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ—2. Independence; freedom. ୩। ଅନାୟାସ; ଅକ୍ଲେଶ—3. Easiness; facility; ease. ୪। ଦୈବ ଘଟନା—4. Accident; chance. ୫। (ବ୍ୟାକରଣର ନାମବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ—5. (In grammar) Proper nouns. ୬। ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛା—6. Self-will. ଦେ. କି. ବିଣ—(ସଂ. ଯଦୃଚ୍ଛୟା) ଦୈବକ୍ରମେ—By chance; accidentally.

ଯଦୃଚ୍ଛାକ୍ରମେ—ଦେ. କି. ବିଣ (ସ ଯଦୃଚ୍ଛାକ୍ରମେଣ)
Jādṛuchchhākrame —୧। ସ୍ୱେଚ୍ଛାମତେ; ମନଇଚ୍ଛାରେ—ଯଦୃଚ୍ଛାକ୍ରମେ 1. According to one's free will or pleasure. ୨। ସ୍ୱାଧୀନତା ସହିତ—2. Freely.

ଯଦୃଚ୍ଛାଗତି—ସଂ. ବ—ନିଜ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ଗତି; ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ
Jādṛuchchhāgati ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବ, ସେତେ ଗମନ କରିବା—Free movement; unfettered motion.

ଯଦୃଚ୍ଛାଚରଣ - ସଂ. ବ —ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର; ଯଥେଚ୍ଛାଚରଣ —
Jādṛuchchhācharaṇa Arbitrary action or conduct.
(ଯଦୃଚ୍ଛାଚାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଦୃଚ୍ଛାଚାରୀ —ସଂ· ବିଣ. ପୁଂ—ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ (ଦେଖ)—
Jādṛuchchhāchārī Jathechchhāchārī (See)
(ଯଦୃଚ୍ଛାଚାରିଣୀ— ସ୍ତ୍ରୀ) [ଦ୍ର—ଏହାପର ଯଦୃଚ୍ଛାବିହାର, ଯଦୃଚ୍ଛାବିଚରଣ, ଯଦୃଚ୍ଛାବିହାରୀ ଆଦି ଶବ୍ଦ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ।]

ଯଦୃଚ୍ଛାପ୍ରବୃତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଯଦୃଚ୍ଛା+ପ୍ରବୃତ୍ତ) —ସ୍ୱେଚ୍ଛାନୁସାରେ ନିଯୁକ୍ତ
Jādṛuchchhā prabṛutta —Engaged of one's own free will.

ଯଦୃଚ୍ଛାଭିଜ୍ଞ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ହିନ୍ଦୁ ସ୍ମୃତି)—୧। ଯେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ
Jādṛuchchhābhijña ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦିଏ—(ଯଦୃଚ୍ଛାଭିଜ୍ଞା ସ୍ତ୍ରୀ) 1. (Hindu law) A voluntary or self-offered witness (Apte). ୨। ଯେଉଁ ସାକ୍ଷୀ ଘଟନା ସ୍ଥଳରେ ଦୈବାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଏ (ହି.ଶ.) —2. A chance witness.

ଯଦୃଚ୍ଛାଲବ୍ଧ—ସଂ ବିଣ (ଯଦୃଚ୍ଛା+ଲବ୍ଧ) —ଅନାୟାସଲବ୍ଧ—
Jādṛuchchhā labdha Got easily.

ଯଦୃଚ୍ଛାଶବ୍ଦ—ସଂ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ପ୍ରାଣିବିଶେଷର ବା ସ୍ଥାନ ବିଶେଷର
Jādṛuchchhā śabda ନାମ—(grammar) Proper name (Apte).

ଯଦୃଚ୍ଛାସମ୍ବାଦ —ସଂ. ବ—୧। ଦୈବାତ୍ କୌଣସି ଲୋକ ସଙ୍ଗେ କଥା
Jādṛuchchha sambāda ହୁଏ—1. Accidental conversation (Apte). ୨। ଦୈବାତ୍ କୌଣସି ଲୋକସଙ୍ଗେ ଭେଟ—2. Accidental meeting (Apte).

ଯଦୃଚ୍ଛିକ —ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯଦୃଚ୍ଛା+ଇକ) — ଯେ ନିଜକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର
Jādṛuchchhika ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ସ୍ୱରୂପ ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରେ-A son who offers himself for adoption.

ଯଦ୍ବତ୍ - ସଂ. ଅ —ସେହିପରି—Likewise. [ଦ୍ର—ଏହାର
Jādbat ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ ତଦ୍ବତ୍।]

ଯଦ୍ବା ସଂ. ଅ (ସଂ. ଯତ୍+ବା)—୧ । ନଚ୍ଚା—1. Or; else.
Jādbā ୨। ପକ୍ଷାନ୍ତରେ—2. On the other hand.

ଯଦ୍ବା ତଦ୍ବା—ସଂ. ଅ (ଯଦ୍ବା+ତଦ୍ବା) —କେବେ କେବେ (ହି. ଶ.)
Jādba tadbā Occasionally.

ଯଦୃଚ୍ଛ—ସଂ. ବ ଯତ୍+ବୃତ୍ତ)—ଦୈବାତ୍ ଯେଉଁ ଘଟନା ଘଟେ—
Jādbṛutta Au adventure (Apte).

ଯଦ୍ଭବିଷ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯତ୍ +ଭବିଷ୍ୟ)—୧ । ଭାଗ୍ୟାପେକ୍ଷୀ; ଯାହା-
Jādbhabishya ଭାଗ୍ୟରେ ଥିବ ତାହା ଘଟିବ, ଏହାହିଁ ଯେ କହୁଥାଏ; ଅଦୃଷ୍ଟବାଦୀ; ଯେ ଅଦୃଷ୍ଟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ—1. Fatalist. ୨। ଯେଉଁ କଥା ଘଟିବା ଭାଗ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ—2. Depending upon fate, fatalistic. ବ—ଯାହା ଘଟିବାର ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଥିବ, ତାହା—Any thing which is pre-ordained by fate to happen.

ଯଦ୍ଭବିଷ୍ୟବାଦୀ—ସଂ.ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ଯଦ୍ଭବିଷ୍ୟ+ବାଦିନ୍)—ଅଦୃଷ୍ଟବାଦୀ
Jādbhabishyabādī A fatalist.
(ଯଦ୍ଭବିଷ୍ୟବାଦିନୀ - ସ୍ତ୍ରୀ) (ଯଦ୍ଭବିଷ୍ୟବାଦ—ବି)

ଯଦ୍ୟପି— ସଂ. ଅ (ଯତ୍+ଅପି)—ଯେବେ ସୁଦ୍ଧା; ଯେବେ ମଧ୍ୟ —
Jādyapi Even if; although.

ଯନ୍ତ ଦେ. ବ (ସଂ. ଯନ୍ତ୍ର)—ଜନ୍ତ (ଦେଖ)
Jānta Janta (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯନ୍ତର୍ (ଉତ୍ୟାଦ)—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ଜନ୍ତର୍ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ)
Jantar (etc) Jantar etc (See)

ଯନ୍ତର (ଇତ୍ୟାଦ)—ଗ୍ରା. ବ.—(ସଂ. ଯନ୍ତ୍ର)—ଯନ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦ—
Jantara (etc) यन्तर, यंतर Jantra etc (See)
[ଉ—ଯନ୍ତ୍ରର ବ ଜାଗ୍ର ଯେବେ, ଯେମନ୍ତ ହୋଇଲେ ଯବେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରତ୍ନାକରଚନ୍ଦ୍ର ଯ. ଗୀତ ।]

ଯନ୍ତା—ଦେ. ବ.—ଜନ୍ତା (ଦେଶ)
Jantā यान्ता यंतर Jantā (See)
[ଉ—ବ୍ୟାଘ୍ର ପଡନ ଯନ୍ତାକୁ ଗୃହଁଲ ମତ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।]

ଯନ୍ତା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ଯମ ଧାତୁ=ନିବୃତ୍ତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ, ୧ମା. ଯନ୍ତା ୧ବ.)—୧ । ଦମନକାରକ—1. Restraining. (ଯନ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଶାସକ; ନିୟାମକ— 2. Regulating. ୩ । ନିବୃତ୍ତକର—3. Preventing. ବ.—୧ । ସାରଥି; ରଥଚାଳକ; କୋଚଆନ୍—1. A charioteer; a coachman; driver of a carriage. [ଉ—ଶାଳହୋତ୍ର ଋଷି ଯେ ଅଶ୍ୱଶାସ୍ତ୍ରକର୍ତ୍ତା, ସେ ବା ହେଲେ ଅସି ବାହୁକ ରୂପେ ଯନ୍ତା । ବୃତ୍ତସଂଜ୍ଞ. ମଦ ଗୁରୁତ କଳ] ୨ । କର୍ମ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା କର୍ମଚାରୀ; ଚଳାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି— 2. A director; a governor. ୩ । ହାତୀର ଚାଳକ; ଦ୍ୱିପକ —3. The driver of an elephant. ଦେ. ବ—ଜନ୍ତା ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ)—Jantā etc (See). ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଚକି—Grinding mill; mill-stone.

ଯନ୍ତା ଯନ୍ତ୍ର(ନ୍ତ୍ର)—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ଜନ୍ତାଜନ୍ତ୍ର(ନ୍ତ୍ର) (ଦେଶ)
Jantā jantra(nti) Jantā jantra nti) (See)
[ଉ—ବାଜା ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଗଜ ଚଢ଼ନ୍ତକୁ ସ୍ଥାନ ନୋହୁ ଯନ୍ତା ଯନ୍ତ୍ର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।]

ଯନ୍ତିବା—ଦେ. କି.—ଜନ୍ତିବା (ଦେଶ) —Jantibā (See)
Jantibā (ଯନ୍ତ୍ର ହେବା—କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ)

ଯନ୍ତ୍ର (ଧାତୁ)—ସ୍ପ.—୧ । ସଙ୍କୁଚିତ କରିବା —
Jantra (root) 1. To contract.
୨ । ଦମନ କରିବା—2 To restrain; to check; to curb. ୩ । ବନ୍ଧନ କରିବା—3. To bind. ୪ । ପୀଡ଼ା ଦେବା—4. To oppress; to afflict. ୫ । ପେଷିବା—5. To press; to grind. ୬ । ବାଧ୍ୟ କରିବା—6. To force; to oblige.

ଯନ୍ତ୍ର—ପୁ. ବ.—(ଯନ୍ତ୍ର ଧାତୁ+କରଣ. ଅ)—୧ । ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥର ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ବଳର ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରା ବହୁ ବଳସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ; ଇଞ୍ଜିନ୍— 1. Apparatus; machine; engine. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ଯନ୍ତ୍ର, ଯନ୍ତା, ଯନ୍ତର ।] ୨ । ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର; ହତିଆର; ଯୁଦ୍ଧ-ଯନ୍ତ୍ର; ଆତ୍ମରକ୍ଷା ଓ ଶତ୍ରୁକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ରାଦି—2. Weapon of offence and defence. [ଦ୍ର—ଯୁଦ୍ଧ ଯନ୍ତ୍ରମାନ ୨ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା— ୧ । ଅସ୍ତ୍ର=ଯାହା ଶତ୍ରୁ ଆଡ଼କୁ ନିକ୍ଷେପ କରିଯାଏ । ଯଥା— ବାଣ, ବନ୍ଦୁକ, ୨ । ଶସ୍ତ୍ର=ଯାହାକୁ ହାତରେ ଧରି ପ୍ରହାର କରିଯାଏ । ଯଥା—ଗଦା, ଖଡ୍ଗ ।] ୩ । ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମରେ ଓ ସମୟରେ ବହୁପରିଶ୍ରମସାଧ୍ୟ ଓ ବହୁକାଳସାଧ୍ୟ କର୍ମ କରିବା ଉପାୟ—3. Any labour-saving or time-saving appliance. ୪ । କାରିଗରମାନଙ୍କ ହତିଆର; ଶିଳ୍ପୀର ବା କଳାବିତ୍‌ର କର୍ମସାଧନ—4. Workman's tools; implements; instruments or implements used by craftsmen or artisans. [ଦ୍ର—ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର ନାମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯନ୍ତ୍ରର ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ନାମ ହୋଇଯାଏ ଯଥା—ସୀବନ ଯନ୍ତ୍ର, ବେଧନ ଯନ୍ତ୍ର, ଛେଦନ ଯନ୍ତ୍ର ।] ୫ । ଯନ୍ତ୍ରା; ଚକି; ପେଡିବା କଳ; ପେଷଣ ଯନ୍ତ୍ର—5. A mill. ୬ । ଅନାୟାସରେ ପଦାର୍ଥର ପରିମାଣ, ସ୍ୱରୂପ, ବେଗ ଆଦି ନିରୂପଣ କରିବାର କୌଶଳ; କଳ—6. A meter, an instrument for ascertaining easily the quantity, nature and velocity of things. ୭ । ଅଗ୍ନିଯନ୍ତ୍ର; ନାଳକାଷ୍ଠ, ବନ୍ଦୁକ— 7. Gun; firearm. ୮ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ବା ଉଦ୍ଭୂତ ଶକ୍ତିକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେଇ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କୌଶଳ— 8. A contrivance for the transmission of force or energy from one place to another. ୯ ଘଣା— 9 An oilmill. ୧୦ । ଦେବପୂଜାଥ ଭୂମି ଉପରେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଉତ୍ତୋଳିତ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଚକ୍ର ବା ଚିତ୍ର; ଦେବତାମାନଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନଚକ୍ର—10. Mystic diagrams or figures drawn on the ground etc. in connection with the worship of Deities according to Tantra. [ଦ୍ର—ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଦେବତାଙ୍କ ପାଇଁ ଉକ୍ତରେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ରର ବିଧାନ ଅଛି । ଯନ୍ତ୍ର ବିନା ମନ୍ତ୍ର ସମ୍ୟକ୍ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୁଏ ନାହିଁ । ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର ପାଇଁ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ଉପାଦାନ ଓ ସ୍ଥାନମାନ ପଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।] ୧୧ । ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର—11. Musical instrument. [ଦ୍ର—ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରର ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ନାମ ଅଛି । ଯଥା—ଉତ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର, ଆନଦ୍ଧ ଯନ୍ତ୍ର, ସ୍ୱାଣା ଯନ୍ତ୍ର ।]

୧୨ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଚକ୍ର: ଜନ୍ମସ୍ତ୍ରିନକ୍ଷତ୍ରାଦିଘଟିତ ପତାକା — 12. Astrological diagrams. ୧୩ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର; ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର— 13. Surgical instruments. [ଦ୍ର—ଚିତ୍ରକ-ମାନେ ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ଚିତ୍ରକଙ୍କ ଶସ୍ତ୍ରକୁ ଅସ୍ତ୍ର କୁହାଯାଇ ଥାଏ । ପୁଙ୍କେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଅସ୍ତ୍ରଚିତ୍ରାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଣେ ଥିଲେ । ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ଜନ୍ୟରେ, ସୁଶ୍ରୁତରେ ୧୨୫ ପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ରର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛୁ । ସେଗୁଡ଼ିକ ୨ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ :—ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଶସ୍ତ୍ର । ଯନ୍ତ୍ରର ଦାଢ଼ ନ ଥାଏ, ଶସ୍ତ୍ରର ଦାଢ଼ ଥାଏ (Apte). ଯନ୍ତ୍ର ସର୍ବସମେତ ୧୦୧୫ । ଦ୍ରବ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ, ଯଥା :—ସ୍ୱସ୍ତି କଯନ୍ତ୍ର —ହାଡ଼ରେ ବିଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ବାଣ ବା ଶଲ୍ୟ ବାହାର କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ । ସନ୍ଦଂଶ— ଚର୍ମ, ମାଂସ, ଶିରା ଓ ସ୍ନାୟୁରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶଲ୍ୟ ବା କଣ୍ଟା ବାହାର କରିବା ପାଇଁ । ତାଳ ଯନ୍ତ୍ର —କର୍ଣ୍ଣ ନାସିକାଦିରୁ ମଳ ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର । ଏହିପରି ଶଙ୍କୁ, ଯୋନ୍ୟାବେକ୍ଷଣ, ଉଙ୍ଗମୁଖ, ସିଂହ ମୁଖ, ନାଡ଼ୀ, ଶଲାକା ଆଦି ନାନା ଯନ୍ତ୍ର ଥିଲା । ଅଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ନାନା ଅଭିନବ ଯନ୍ତ୍ର (ସଦ୍ରସ୍ତ୍ରାଦିକ) ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛୁ ।] ୧୩ । ଔଷଧାଦି ପାକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ କୌଶଳ ବା ଉପାସ୍ତୁ— 14. Appliances used in the preparation of medicines. [ଦ୍ର—ଔଷଧ ପାକାର୍ଥ ଯନ୍ତ୍ରାଦି ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ,—ବାଲୁକା ଯନ୍ତ୍ର —ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ବାଲି ଭର୍ତ୍ତି କରି ତାହା ଉପରେ ଜାଗରେ ବସାଇ ବାଲି ମଧ୍ୟରେ ବୋତଲରେ ବା ପାତ୍ରରେ ଔଷଧପାକକରଣ । ଦୋଳାଯନ୍ତ୍ର- ଜଳ ଉପରେ ବସିଥିବା ହାଣ୍ଡିର ପାଣିରେ ଝୁଲାଇ ରଖି ପଦାର୍ଥକୁ ପାକ କରିବା ଉପାସ୍ତୁ । ସ୍ୱେଦନ ଯନ୍ତ୍ର —ଚୁଲିରେ ବସିଥିବା ପାଣି ହାଣ୍ଡି ମୁହଁରେ ଅାରକନା ବାନ୍ଧି ସେହି କନା ଉପରେ ପଦାର୍ଥ ରଖି ହାଣ୍ଡିରୁ ବାହାରୁଥିବା ବାଷ୍ପ ଦ୍ୱାରା ପାକକରଣ । ଏହିପରି ହୃଦ୍ୟାଧର ଯନ୍ତ୍ର, ଭୂଧର ଯନ୍ତ୍ର, ଉମରୁ ଯନ୍ତ୍ରାଦି ନାନା ଯନ୍ତ୍ର ଅଛୁ ।] ୧୫ । ଉଚ୍ଚାଟନ, ମାରଣ, ସ୍ତମ୍ଭନ, ମୋହନ, ବଶୀକରଣ, ଉଚ୍ଚାଟନ, ହିଦ୍ରା- ବଣାଦି କ୍ରିୟା ନିମନ୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ମନ୍ତ୍ର, କୌଶଳ ବା ପ୍ରୟୋଗ —15. Mystic appliances or charms employed in Tantric rites, which are performed to affect other people. e. g. killing, charming, maddening. ୧୬ । କୁଯନ୍ତ୍ର; ପରର ଅନିଷ୍ଟାର୍ଥ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଗୁଣୀ ଗାରୁଡ଼ି — 16. Black magic (employed to injure others). ୧୭ । ଜୀବ ଦେହର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ କ୍ରିୟା- କରୁଥିବା ଶଲ୍ୟାଦ୍ୟନୁରସ୍ଥ ନାଡ଼ି ଆଦି — 17. Internal organs of the animal system which perform different functions. ୧୮ । କବାଟର କଳଣୀ ବା କୋଲପ—18. Bolt or lock of a door (Apte). ୧୯ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ (ଘର କାନ୍ଥରେ) ଛେଦ ରଖିବାର ଠଅ; ଠେସ; ଭିତ୍ତି— 19. A prop; a support; a stay. ୨୦ । ବସ୍ତୁକୁ ବାନ୍ଧିବାର ଉପକରଣ (ଯଥା ଶିକୁଳି; ପଟ୍ଟୀ)— 20. Fetter; band; tie (Apte). ୨୧ । ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ତେଇଁଥିଆ ବା ପଦକାଦି—21. Amulet. ୨୨ । କୌଣସି କଳର ଅଙ୍ଗ ବା ନର୍ମ୍ମାଣକୌଶଳ—22. Mechanism of a machinery. ୨୩ । (+ଭାବ ଅ)—ନିଯନ୍ତ୍ରଣ—23. Restraint. (ତୁ— ଯେ କୌଣସି ଅଭିଷ୍ଟସାଧନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ସଦ୍ଭଳସାଧ୍ୟ କୌଶଳକୁ ଯନ୍ତ୍ର ବୋଲ୍ଯାଏ; ଯଥା, ମୃଦ୍ଯନ୍ତ୍ର, କୂପଯନ୍ତ୍ର, ଜଳଯନ୍ତ୍ର, ଗୃହଯନ୍ତ୍ର, ବାଲୁକାଯନ୍ତ୍ର, ବାୟୁନିଷ୍କାସନ ଯନ୍ତ୍ର, ଗୃପମାନଯନ୍ତ୍ର, ଭୂରବୀକ୍ଷଣଯନ୍ତ୍ର, ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର)—ଦେ. ବ. ୧ । ଭାଦ୍ଧ—1. Bellows. [ତୁ—ବହ୍ନିସ୍ଥ ଯନ୍ତ୍ର ଉତ୍ତିଷ୍ଠତ କାମର । ଲୋହ ଶର ଗଢ଼ା ବୋଲ ସେ ଭଲ. ବୈଦେଘୀଶତଲାସ ।—୨ । ଭୁତୁକ; ବାଜିଗଞ୍ଜ— 2. Magic.

ଯନ୍ତ୍ରକ—ବି. ବ (ଯନ୍ତ୍ର + ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)--ଯନ୍ତ୍ର। (ଦେଶ)—Jantā (See) Jantraka ୧ । ଯନ୍ତ୍ରକାଷ୍ଠ; ଭୁନ—1.A lathe; turner's wheel. ୨ । ପେଷଣ ଯନ୍ତ୍ର; ତତ—2. A hand-mill. ୩ । ଘାଆ ଆଦରେ ବନ୍ଧା ପିନ୍ଧା ପଟ୍ଟୀ— 3. Ligature; bandage. ୪ । (ଯନ୍ତ୍ରଧାତୁ+ଭାବ. ଅକ)—ବେଦନା; ବ୍ୟଥା;କଷ୍ଟ—4. Pain; anguish. ୫ । ବାନ୍ଧିବା—5. Binding. ୬ । ଅଟକାଇ ରଖିବା—6. Restraining; confining. ୭ । ନିବାରଣ—7. Checking. ୮ । ଶାସନ—8. Controlling. ୯ । ପୁଂ (ଯନ୍ତ୍ର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)— ଯନ୍ତ୍ର ପରିଚାଳକ—9. A mechanist; engineer (ଯନ୍ତ୍ରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte). ୧୦ । ଶାସକ; ନିୟାମକ— 10. Controller; restrainer; regulator (Apte). ଫ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଯନ୍ତ୍ର ପରିଚାଳନକାର୍ଯ୍ୟ— 1. Managing or driving a machine. ୨ । ନିଯନ୍ତ୍ରଣକାର୍ଯ୍ୟ—2. Controlling.

ଯନ୍ତ୍ର କରଣ୍ଡିକା—ସ. ବ—(ମ. ତ. ଲୋ)—ଭୁତୁଡ଼ାଙ୍କର ପେଡ଼ି— Jantra karaṇḍikā A magician's basket.

ଯନ୍ତ୍ର କରିବା—ଦେ. କି.—୧ । ଯନ୍ତ୍ର ନର୍ମ୍ମାଣ କରିବା—1 To pre- Jantra karibā pare a machine or contrivance. यन्त्रकरा जन्तरकरना ୨ । କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା— 2. To employ a contrivance. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଅଭିଚାର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା— 3. To employ the black art or charm against a person.

ଯନ୍ତ୍ରକଳା—ସ. ବ—ଯନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା; ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ Jantra kalā ସୂକ୍ଷ୍ମ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରିପାଏ— Mechanical art; mechanical engineering.

ଯନ୍ତ୍ରକା(ଣୀ)—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯନ୍ତ୍ରକ + ଅ)—ଜନିଷ୍ଠା ଶାଳକ; ଆପଣା Jantrakā(ṇī) ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଜନିଷ୍ଠା ଭଉଣୀ; କେଳିଭ୍ରାତୃକା; ଶାଳୀ— One's wife's younger sister; younger sister-in-law.

ଯନ୍ତ୍ରକାଷ୍ଠ—ସ. ବ—କୁନ; ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରରେ କାଠକୁ ଲଗାଇ ଭୁଜବାକୁ Jantra kāshṭha ହୁଏ—A turning lathe

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯନ୍ତ୍ର କୁଶଳ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଯନ୍ତ୍ରରେ କୁଶଳ; ୭ମୀ ତତ୍) — Jāntra kuśala (ଯନ୍ତ୍ରକୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) Expert in making or handling a machine.

ଯନ୍ତ୍ର କୌଶଳ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯନ୍ତ୍ର ନର୍ମାଣରେ ନପୋଚ୍ଚତ କୌଶଳ—Ingenuity in making a machine. Jāntra kauśala

ଯନ୍ତ୍ର କୌଶଳୀ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—ଯନ୍ତ୍ର ଶିଳ୍ପୀ; ଯନ୍ତ୍ର କଳାବତ୍— Jāntra kauśalī (ଯନ୍ତ୍ର କୌଶଳଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) Mechanic; fully conversant with the mechanism of machines.

ଯନ୍ତ୍ରଗୃହ—ସ. ନ—୧ । ଯେଉଁ ଘରେ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କାମ ଚଳେ— Jāntra gṛuha (ଯନ୍ତ୍ରଭବନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. A machine-house; a work-shop; engine room; a mill-house. ୨ । ତେଲଙ୍କ ଘଣା ଶାଳ—2. An oil-mill (Apte); oilman's workshop.

ଯନ୍ତ୍ରଣ—ସ. ନ (ଯନ୍ତ୍ର ଧାତୁ + ଲ୍ୟୁ. ଅନ)—୧ । ଦମନ; ଶାସନ; Jāntraṇa ନିଯନ୍ତ୍ରଣ—1. Restraining; controlling; checking. ୨ । ପୀଡ଼ନ—2. Pressing. ୩ । ପୀଡ଼ା - 3. Pang. ୪ । ବନ୍ଧନ - 4. Binding; confining; fastening. ୫ । ସଙ୍କୋଚନ — 5. Contracting. ୬ । ରକ୍ଷା କରିବା; ରକ୍ଷିବା— 6. Guarding; protecting. ୭ । (+ କରଣ ଅନ) — ବନ୍ଧନୀ; ପଟ୍ଟୀ—7. Bandage (Apte).

ଯନ୍ତ୍ରଣା—ସ. ନ (ଯନ୍ତ୍ରଧାତୁ ଲ୍ୟୁ. ଅନ + ଆ)—୧ । ପୀଡ଼ା— Jāntraṇā 1. Oppression. ୨ । ବେଦନା; ଯାତନା; ଦୁଃଖ; ବ୍ୟଥା—2. Pang; pain; anguish. ୩ । ଦେହରେ ଚନ୍ଦନ, କସ୍ତୂରି ଆଦଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ର ରଚନା— 3. Smearing the body with sandal paste etc. by drawing various figures

ଯନ୍ତ୍ରଣାକର—ଟ ବଣ. (ଯନ୍ତ୍ରଣା + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଦୁଃଖ- Jāntraṇākara ପ୍ରଦ—Giving pang; painful (ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ, ଯନ୍ତ୍ରଣାପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯନ୍ତ୍ରଣାଗ୍ନି—ସ. ନ (ରୂପକ)—ଅଗ୍ନି ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ ଯାତନା— Jāntraṇāgni Fiery pangs; pang compared to (ଯନ୍ତ୍ରଣାନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) fire.

ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାତା—ପୁଂ. ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ, ଯନ୍ତ୍ରଣା + ଦାତା) Jāntraṇā dātā ଉତ୍ପୀଡ଼କ—Oppressive; oppressing, (ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ, ଯନ୍ତ୍ରଣାପ୍ରଦ —ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାଶି, ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟିକା, ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାତ୍ରୀ - ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯନ୍ତ୍ରଣାଭୋଗ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—କଷ୍ଟଭୋଗ; ଯାତନା ଭୋଗ Jāntraṇā bhoga —The undergoing or suffering of pangs.

ଯନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର—ସ. ବ (ସଦ୍ଧରର)—୧ । ଶିଳ୍ପୀର ଉପକରଣ ଓ ଶଳ୍ପାଦ— Jāntra tantra 1. The materials and contrivances of an artisan or mechanic. ୨ । ଯନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ର (ଦେଖ)—2. Jāntra mantra. (See)

ଯନ୍ତ୍ର ତୋରଣ—ସ. ନ (ସ. ତ. ତ୍ପୁ)—କଳଦ୍ୱାର ପରିଚ୍ଛଳତ Jāntra toraṇa ଶିଳ୍ପଣ—A mechanical arch; an arch fitted with contrivance to move it (Apte).

ଯନ୍ତ୍ରଦୃଢ଼—ସ. ବ (୩ୟା ତତ୍) — ବଳଣୀ ଦ୍ୱାରା ଜାଳତ (ଦ୍ୱାର)— Jāntradṛurdha (a door) Secured by bolt (Apte).

ଯନ୍ତ୍ରନାଳ—ସ. ନ (ସ. ତ. ତ୍ପୁ)— ଯେଉଁ ନଳଦ୍ୱାରା କୁଆଆଦରୁ Jāntranāla ପାଣି ଉଠାଯାଏ—A mechanical tube; a tube for lifting water by machinary.

ଯନ୍ତ୍ରନିର୍ମାଣ ସ ନ (ଯନ୍ତ୍ର + ନର୍ମାଣ ୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ଯନ୍ତ୍ର ଗଢ଼ିବା Jāntra nirmāṇa —1. Manufacture of a machine or instrument. ୨ । ଯନ୍ତ୍ର ମାତୃକା (ଦେଖ)—2. Jāntra matṛukā (See)

ଯନ୍ତ୍ର ନର୍ମାତା—ସ. ବ. ପୁଂ—ଯେ ଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି କରିଥାଏ; ଯାନ୍ତ୍ରିକ— Jāntra nirmātā (ଯନ୍ତ୍ର ନର୍ମାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) The manufacturer of an engine; instrument maker.

ଯନ୍ତ୍ର ପତର—ଦେ. ବ (ନରର୍ଥକ ୨ସୂ ସଦ୍ଧରର)—ଯନ୍ତ୍ରାଦି; ଯନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର Jāntra patara —Instruments and materials. (ଯନ୍ତ୍ରପତ୍ର, ଯନ୍ତ୍ର ାଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯନ୍ତ୍ରପାତି

ଯନ୍ତ୍ର ପିତୁଳା(ଳି)—ଦେ. ବ (ସ ଯନ୍ତ୍ର + ପୁତ୍ତଳିକା)—ଯନ୍ତ୍ରଚାଳତ Jāntra pitulā(li) ପିତୁଳା—Mechanical doll. [ଦ୍ର—ବୃହତ୍ ଯନ୍ତ୍ରପିତୁଳା ପରତ୍ୟେ ବଣି—ଉଜ୍ଜ. ବୈତେତ୍ପୁଶବ୍ଦଳାସ ।]

ଯନ୍ତ୍ର ପୁତ୍ରକ ପୁତ୍ରିକା)—ସଂ. ବ (ସ. ତ. ତ୍ପୁ) —ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ପରି- Jāntra putraka(putrikā) ଚାଳତ କଣ୍ଢେଇ; କଳ କଣ୍ଢେଇ ଯନ୍ତ୍ର ପୁତ୍ତଳ ଯନ୍ତ୍ର ପୁତ୍ତଳିକା } ଅନ୍ୟରୂପ —Mechanical doll; a puppet furnished with contrivances to move it.

ଯନ୍ତ୍ର ପେଷଣୀ—ସ ବ—୧ । ତତ୍ତ—1. Grinding mill; Jāntra peshaṇī handmill (Apte). ୨ । କଳ ତତ୍ତ—2. A mill driven by machine

ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରବାହ—ସ. ବ (ସ. ତ. ତ୍ପୁ) ଯନ୍ତ୍ର ପରିଚ୍ଛଳତ ବା କୃତ୍ରିମ Jāntra prabāha ଜଳସ୍ରୋତ—An artificial stream of water.

ଯନ୍ତ୍ର ବିଜ୍ଞାନ—ସ. ବ (ଅଧୁନକ)—ଯନ୍ତ୍ର ନର୍ମାଣ ଓ ପରିଚ୍ଛଳନାଦର Jāntra bijñana ଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶାସ୍ତ୍ର—The science of (ଯନ୍ତ୍ର ବଦ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) mechanics; mechanics.

ଯନ୍ତ୍ର ଭୃତ୍ୟ—ସ. ବ (ଅଧୁନକ)—ମିଲ୍‌ରେ ବା କଲରେ କାମ କରୁଥିବା Jāntra bhṛutya କୁଲି—Millhand; workman in a factory.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ର—ସ. ବ.—(ସଦ୍ଭବର)—୧ । ଯନ୍ତ୍ର ଓ ମନ୍ତ୍ର—1. Mystic Jantra mantra figures and formulas. ୨ । ଯନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ର ଗୁଣି ଗାରୁଡ଼—2. Black art.

ଯନ୍ତ୍ରମାତୃକା—ସ. ବ.—ଚଉଷଠି କଳା ମଧ୍ୟରୁ ଏକ; ଯନ୍ତ୍ରନର୍ମାଣ ବଦ୍ୟା; Jantra mātṛukā ପେଚ୍ଚଁ କଳାଦ୍ୱାରା ନାନା ଯନ୍ତ୍ର ଗଢ଼ିବାର କଳ୍ପାଏ—One of the 64 fine arts, namely, the feat of making many mechanical domestic devices. (କଳା ଶବ୍ଦ ଉତ୍ତେ ଟୀକା ଦେଖ)

ଯନ୍ତ୍ରମାର୍ଗ—ସ.ବ. (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—କୃତ୍ରିମ ନାଳ; କେନାଲ୍—Jantra mārga A canal; aqueduct (Apte).

ଯନ୍ତ୍ରରାଜ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଜଳଘଣ୍ଟ ଓ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଗତି-ଜ୍ଞାପକ ଜ୍ୟୋତିଷିକ ଯନ୍ତ୍ର ବା ଚକ୍ର ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—Jantrarāja 1. A kind of astronomical diagram. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯନ୍ତ୍ର—2. An excellent machine or diagram.

ଯନ୍ତ୍ର ଶର—ସ. ବ. (ମ ତ. ତତ୍ପୁ)—ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଫିଙ୍ଗାଯିବା ବାଣ—Jantra śara An arrow or missile shot off by means of machinary.

ଯନ୍ତ୍ର ଶାଳା—ସ. ବ. (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—୧ । ବେଧଶାଳା (ହି. ଶ)—Jantra śālā 1. Observatory. ୨ । ଅନେକ ପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ର ଥିବା ଗୃହ; କାରଖାନା—1 Factory; workshop; machine-house.

ଯନ୍ତ୍ର ଶିଳ୍প—ସ. ବ. (ଅଧିକରଣ)—ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କୃତ ଶିଳ୍ପ—Things of Jantra śilpa art made by means of machinary.

ଯନ୍ତ୍ର ଶିଳ୍ପୀ—ସ. ବ. (ଅଧିକରଣ)—ଯନ୍ତ୍ର ପରିଚାଳନରେ ଦକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତି—Jantra śilpī A mechanic.

ଯନ୍ତ୍ର ସୂତ୍ର—ସ. ବ. (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ସୂତା ଦ୍ୱାରା କଳକବ୍ଜେଇଙ୍କ ପୁତ୍ତଳ ନଚାଏ (ହି. ଶ)—Jantra sūtra A string for making puppets dance.

ଯନ୍ତ୍ରାଳୟ—ସ. ବ. (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—୧ । କଳ ବା କାରଖାନା ଘର—Jantrālaya 1. Machinary house; workshop; factory. ୨ । ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରାଳୟ—2. Printing house; press (Apte).

ଯନ୍ତ୍ରୀ—ଦେ. ବ. (ସ. ଯନ୍ତ୍ର)—୧ । ଯନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ର ବା ଗୁଣିଗାରୁଡ଼ିରେ ପ୍ରଯୋଗ କରିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାଠି—1. Small twigs used in the employment of black magic. **यन्त्री** [ହି—ଥଠ ଖଣ୍ଡି କାଠିର ୧୨ ଖଣ୍ଡି ଯନ୍ତ୍ରି, ଅରୁଣ୍ଡାମଣା ରଜାଙ୍କୁ ପାଳବଣ୍ଡା ମନ୍ତ୍ରୀ । ଉଗ] ୨ । କାଲେଣ୍ଡର; ପଞ୍ଜି ପଞ୍ଜିକା—2. Sheet calender. ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ଚକି;ପେଷଣୀ ଚକି—Grinding mill; hand mill.

ଯନ୍ତ୍ରିକା—ସ. ବ. (ଯନ୍ତ୍ର+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ. କ+ଆ)—୧ । ଗୁଆକାଢ଼—Jantrikā 1. Nut-cracking contrivance; nut-cracker. ୨ । ହାତ ଚକି—2. A hand-mill. ୩ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଳ—3. A small machine. ୪ । ଯନ୍ତ୍ରକା; ଶାଳୀ—4. Wife's younger sister. ୫ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୋଲଘ (ହି ଶ)—5 A small pad-lock

ଯନ୍ତ୍ରିଣୀ—ସ. ବ୍ରୀ. ବ୍ରୀ (ଯନ୍ତ୍ରୀନ୍+ଈ)—ଯନ୍ତ୍ରୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Jantriṇī Feminine of Jantrī.

ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯନ୍ତ୍ରୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine of Jantrī. ୨ । ଶାଳୀ—2. One's wife's younger sister (Apte).

ଯନ୍ତ୍ରିତ—ସ. ବ୍ରୀ. (ପଦ୍ଧ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବଦ୍ଧ—1. Tied; Jantrita bound; fastened. ୨ । ଶୃଙ୍ଖଳିତ—2. Fettered; enchained. ୩ । ଦମିତ—3. Restrained; checked; controlled. ୪ । କୋଲଘ ପଡ଼ିଥିବା ବା ଜଳା ଯାଇଥିବା (ହି. ଶ)—4. Locked or bolted (door).

ଯନ୍ତ୍ରିତକଥ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଅଛୁ କଥା ଯାହାର)—ଯାହାକୁ ବାଧ କର କଥା କହିବା (ଯନ୍ତ୍ରିତବାକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ, ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ବଷଯୁରୁ ବନ୍ଦ କରିଯାଇ (ପନ୍ତ୍ରିତ କଥା—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) ଅଛୁ—Tongue-tied; forced to be silent.

ଯନ୍ତ୍ରିବା—ଦେ.(ପଦ୍ୟ) କି.(ସ.ଯନ୍ତ୍ର ଧାତୁ)—୧ । ନିଯୋଜିତ କରିବା—Jantriba 1. To apply; to join; to attach. **लगाना, जोड़ना** (ହି—ନିଜ ଧନଗୁଣରେ ଜେଇଣ ଯନ୍ତ୍ରିଲେ । ଯନ୍ତ୍ରା କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ମହାପ୍ରବୋଧ. ବଜ ।) ୨ । ଯନ୍ତ୍ରଣା ପାଇବା; **यन्त्रा** କଷ୍ଟ ପାଇବା—2. To suffer pain or anguish.

[ହି—ସଂସାର ଅନୁଭାପେ ଯନ୍ତ୍ରି
ସୁହୃଦ ଭକ୍ତି ମାର୍ଗେ ଚନ୍ତ
ହୃଦରେ ସ୍ଥାପି ତୋର ରୂପ
ବେଗେ ଶ୍ରୁତନ୍ତୁ ଛଳ ତାପ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଯନ୍ତ୍ରୀ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ. (ଯନ୍ତ୍ର+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—୧ । Jantrī ଯନ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ—1. Having instrument. ୨ । ଚକ୍ରାନ୍ତ-(ଯନ୍ତ୍ରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କାର୍ଯ୍ୟ—2. Conspiring; designing; plotting. ୩ । ଯନ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀଯ—3. Mechanical; instrumental. ୪ । ଧୂର୍ତ୍ତ—4. Ingenuous; crafty. ୫ । ଉଦ୍ଭାବନଶୀଳ—5. Inventive; projecting. ୬ । ଜନ୍ ଓ ଲଗାମ ଆଦରେ ସଜ୍ଜିତ (ଘୋଡ଼ା)—6. Harnessed; furnished with trappings (Apte). ୭ । ତେଜଃପ୍ରଭା ଦ୍ୱାରା ସୁରକ୍ଷିତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—7. (a person) Protected by charms or amulet, ୮ । ଉତ୍ପୀଡ଼ନକାରୀ—8. Tormenting. ୯ । ନିଯନ୍ତ୍ରଣକାରୀ—9. Restraining; controlling. ବ.ପୁଂ—୧। ଶିଳ୍ପକାର;ଶିଳ୍ପୀ—1. A mechanic; an artisan. ୨ । ଯନ୍ତ୍ରସ୍ୱାମୀ—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. The master of a machine. ୩ । ଯନ୍ତ୍ରକୁଶଳ ବ୍ୟକ୍ତି—3. An engineer. ୪ । କୌଶଳି ଅନୁଷ୍ଠାନର ସୁଶ୍ରଧର ବ୍ୟକ୍ତି—4. The superintendent or head of an institution. ୫ । ଯନ୍ତ୍ରବାଦକ—5. A musician. ୬ । କଳ କାରଖାନା ଘରର ମାଲ୍ଲକ; ମେନେଜର; ଯନ୍ତ୍ର ଚଳନା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉତ୍ତାବଧାରକ; ପ୍ରଧାନ ଚାଲକ—6. Manager of a workshop or factory. ୭ । ଗୁଣୀ ଜନ—7. A wise man. ୮ । ଚକ୍ରାନ୍ତକାରୀ; ମେଳଆ—8. A conspirator, a plotter. ୯ । ପଞ୍ଜିକା—9. An almanac. ୧୦ । ସଣ୍ଡାଅସି; ଚୁମ୍ଟା—10. A pair of tongs. ୧୧ । ଗୁଣିଆ; ଉନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରଜ୍ଞାଣ ବ୍ୟକ୍ତି (ଦ୍ର. ଶ)—11. A person skilled in the art of magic or in applying charms. ୧୨ । ନିୟାମକ ବ୍ୟକ୍ତି—12. A controller; regulator. ଦେ. ବ—୧ । ଯନ୍ତ୍ରବଦ୍ୟାରେ ବ୍ୟବହୃତ ମନ୍ତ୍ର କାଟି କରିବା କ୍ରମରେ ଉହ୍ନି ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୋଗ କରାଯିବା ଉପାୟ—1. Charms accompanying magical incantations. ୨ । ଯେଉଁ ଫଳକରେ ବା ପଟ୍ଟରେ ବର୍ଷର ବା ମାସର ସମସ୍ତ ବିବସର ଘାଣ୍ଟି ଲେଖାଥାଏ—2. Calendar; wallcalendar. ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଚବ—ଜାତୁଗରଗୁଣି Grinding stone; handmill.

ଯନ୍ତ୍ରୀ
यन्त्री
ରୋଜା

ଯବ୍‌ତକ୍—ବୈଦେ. ଵି. ବ୍ରହ୍ମ (ଉଦ୍ଦ୍)—ଯେବଯାଏ; ଯେତେବେଳ ଯାକେ—Till which time. (ଯବ୍‌ତଲକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) यतक्षन् **जब्तक्**

ଯବ—ସ. ବ (ଯୁ. ଧାତୁ ମିଶ୍ରିତ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । କୃଷିଜାତ ଶୁକଧାନ୍ୟ; ଯଥଧାନ—1. Barley; Hordeum Vulgare; Hordeum Haxasticum. [ଦ୍ର—ଏହା ଧାନ୍ୟାଦବର୍ଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କୃଷିଜାତ ଶସ୍ୟ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—ଅକ୍ଷତ, କଠୁକା, ଚାକ୍ଷୁଶୂକ, ଭୁରଗ ପ୍ରିୟ, ଧାନ୍ୟରାଜ, ଦବ୍ୟ, ପବିତ୍ରଧାନ୍ୟ, ମହେଷ୍ଟ, ମେଧ୍ୟ, ଶକ୍ରୁ, ଶୀତଶୂକ, ସିତଶୂକ । ଦେ. ଯବଲନେଡ୍ ଧାନ୍ୟମ୍, ବାର୍ଲିବସ୍ତମ୍ ମ. ଜବ, ଜୋଂ ଉ. ବାଲିଅରସୁ ଗୁ. ଜବ ଫା. ଜବ ଆ. ଶଇର୍ କେଣ୍ଡାରେ ଛଅ ଧାଡ଼ି ଶସ୍ୟ ଫଳେ । ଏହାକୁ ଚୂର ପିଠା ଓ ଜାଉ ଆଦ କର ଖିଆଯାଏ । ଯେଉଁ ଯବ ଧାନର ଶୁକ (ଶିଂଘ) ଥଲା ଭାହାର ନାମ ଯବ; ଶୂକଶୂନ୍ୟ ଯବକୁ ଅଉବସ, ଦ୍ରବଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଯବକୁ ଡୋକ୍ୟ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯବକୁ ସ୍ଥଲଯବ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଏହା କଷାୟ-ମଧୁର, ଶୀତଳ, ଲେଖନ ଗୁଣଯୁକ୍ତ, ମୂତ୍ରଗ୍ରାହ୍ୟ, କଫଗ୍ରେଗରେ ଉଳପର ହିତକର, ରୁକ୍ଷ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, କଣ୍ଠବପାକ; ଅନଭସ୍ୟନୀ, ସ୍ୱରପ୍ରସାଦକ, ବଳକାରକ, ଗୁରୁ ଓ ବାୟୁର ଏବ ମଳର ଅଭଶସ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧକ, ବର୍ଣ୍ଣପ୍ରସାଦକ, ଶରୀରର ସ୍ଥିରତା-ସମ୍ପାଦକ ଓ ପିତ୍ତଘ୍ନ । ଏହା କଣ୍ଠରୋଗ, ଚର୍ମଦୋଷ, ପିତ୍ତ, ମେଦଃ, ପୀନସ, ଶ୍ୱାସ, କାସ, ଜ୍ୱରୁ ସ୍ତମ୍ଭ, ରକ୍ତଦୋଷ ଓ ତୃଷ୍ଣାନାଶକ । ନୂଆନ ଯବ ଦୁଷ୍ଟକର । ଦୁଇ ବର୍ଷର ପୁରୁଣା ଯବ ବରସ, ରୁକ୍ଷ ଓ ଗୁଣହୀନ ହୁଏ । ପୁରୁଣା ଯବ ରୋଗୀର ପଥ୍ୟ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।] ୨ । ପରମାଣ ବା ଓଜନ ବିଶେଷ, (ଏହା ୪ ଧାନ ବା ୬ ସୋରଷର ଓଜନ ସଙ୍ଗେ ସମାନ)—2. A unit of weight representing the weight of a barley corn or 4 paddy seeds or 6 mustard seeds. ୩ । ହାତ ଆଙ୍ଗୁଠିର ପର୍ବ-ସନ୍ଧିସ୍ଥାନଙ୍କରେ ଥିବା ଯବାକାର ରେଖା—3. Natural lines on the joints of the fingers of the human hand, resembling barley corn and indicative of the possessor's prosperity, according to palmistry. [ଦ୍ର—ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହି ସବୁ ରେଖାରୁ ଧନ, ସନ୍ତାନ, ସୌଭାଗ୍ୟାଦି ସୂଚିତ ହୁଏ ।] ୪ । ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପରମାଣ ବିଶେଷ; ଯବଧାନକୁ ଚଉଡ଼ା ବାଗରେ ରଖିଲେ ତାହା ଯେତେ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରେ ସେତିକି ପରମାଣ; ଯବୋଦର ପରମିତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ—4. A unit of length = $\frac{1}{8}$ of an inch. ୫ । ବେଗ—5. Velocity; speed. ୬ । ଦ୍ୱିପୃଷ୍ଠପୃଷ୍ଠ କାଚ—6. A double convex lens. ୭ । ଯବ ଦ୍ୱୀପ—7. The island of Jāvā. ୮ । ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ ସରୁଆ ଓ ମଝି ମୋଟା ହୋଇଥିବା ବସ୍ତୁ (ଦ୍ର. ଶ)—8. Anything tapering to a narrow point at each end and swollen in the middle. ଗ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବଣ—ବହୁତ—Great; much; many.

ଯବକ—ସ. ବ (ଯବ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଯବଧାନ—Jābaka Barley.

ଯବକ୍ୟ (କ୍ୟା)—ସ. ବଣ (ଯବକ + ସ:+ଅ)—ଯବ ଶସ୍ୟ ଜନ୍ମିବାର ଉପଯୁକ୍ତ (କ୍ଷେତ)—(a field) Fit for producing barley Jābakya(kyā)

ଯବକୀର୍ତ୍ତ—ସ. ବ—ମୁନି ବିଶେଷ; ଭରଦ୍ୱାଜ ମୁନିଙ୍କ ପୁତ୍ର—Name of a sage; son of sage Bharadwāja, Jābakrīta (ଭ୍ର—ଭରଦ୍ୱାଜଙ୍କର ପୁଅଟି ଯବକୀର୍ତ୍ତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ଯବକ୍ଷାର—ସ. ବ (ଯବ + କ୍ଷାର = ଘାଣ୍ଟିଶ)—[ଦ୍ର—ଏହା ଦଗ୍ଧ ଯବରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ବୋଲି ଜଣା ଯଉଛି ଯବକ୍ଷାର (ଯବଖାର—ଦେଶଜରୂପ) ଯବଖାର; **ସାଜୀ, ସୋରା, ଜବାଖାର** ଆ. ନୁତ୍ରୁନ୍ ଡେ. ଯବକ୍ଷାରମ୍ ମ—ଜବଖାର ଦାନା (crystal) ସବୁ ଯବ ପତ୍ର ଲମ୍ବା ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଯବକ୍ଷାର କୁହାଯାଏ ।]—୧ । ଯବ ଉତ୍ସର୍ଜାତ (ବିଶେଷତଃ ଯବଶୂକ ଉତ୍ସର୍ଜାତ) କ୍ଷାର—1. Carbonate of potash; Potassium car-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁ—ଜବଖାର୍ [ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—କ୍ଷାର, ଉଷ୍ଟ୍ର, ଖାଙ୍ଗରସ, ଯାକ୍ୟ, ରେଚକ, ସାରକ, ଯାବଶୂକ.]

ଯବନାଳଜ (କ) ଯବଶୂକଜ ଯବାଗ୍ରଜ ଯବାଘଭ୍ୟ ଯବାଗ୍ରକ ଯବାହ୍ୱ } ଅନ୍ୟରୂପ

bonate. ୬ । ସୋଗ୍—2. Potassium nitrate; nitre. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଲଘୁ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ଅଗ୍ନିଦୀପକ; ଏବଂ ଶୂଳ, ବାୟୁ, ଆମଦୋଷ, କଫ, ଶ୍ୱାସ, ଗଳରୋଗ, ପାଣ୍ଡୁ, ଅର୍ଶଃ, ଗ୍ରହଣୀ, ଗୁଲ୍ମ, ଅନାହ, ପ୍ଲୀହା ଓ ଦୁଦ୍ରୋଗ-ନାଶକ ।]—[ଦ୍ର—ଯବଧାନର ଶିଂଘ ଯୋଡ଼କର ପ୍ରସ୍ତୁତ କ୍ଷାର ପ୍ରକୃତରେ Potassium carbonate; କନ୍ନୁ ହିନ୍ଦୀରେ, ଓଡ଼ିଆରେ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ଯବକ୍ଷାରର ନାମାନ୍ତର ସୋଗ୍ ବା Potassium Nitrate ହୋଇଅଛି । ଗୁହାଳ ଘରର କାନ୍ଥ ଓ ମୂତନଳା ଥାଖର କାନ୍ଥ ଯାହାକୁ ଲୋକେ ଲୁଣି ମାର ଯାଇଥିବା କହନ୍ତି ଓ ଯାହାର ମାଟି ଖଲା ପଡ଼ିଯାଇ ଝୁରୁ ଝୁରୁ (ଚୂନା) ହୋଇ ଖସି ପଡ଼ିଥାଏ ତାକୁ ଗୃହିକର ପାଣିରେ ବଡୁରିଇ ଗାଢ଼ଲେ ହାଣ୍ଡି ତଳେ ଦାନା (ଓଡ଼ିଆ ପଗଡ଼—ସ. ପ୍ରଗ୍ରହ) ବସିଯାଏ, ତାକୁ ଯବକ୍ଷାର କହନ୍ତି । ଯବକ୍ଷାରକୁ ଅଙ୍ଗାର ଓ ଗନ୍ଧକଚୂନା ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇଲେ ବାରୁଦ ହୁଏ । ଯବକ୍ଷାର ମଧ୍ୟ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ପ୍ରସ୍ରାବ ନ ହେଉଥିଲେ ଲାଙ୍ଗୁମ୍ଣ୍ଡାରେ ଯବକ୍ଷାର ବୋଳିଲେ ବା ଯବକ୍ଷାର ପାଣି ପିଇଲେ ପ୍ରସ୍ରାବ ହୁଏ ।)

ଯବକ୍ଷାରଜ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ)—ଯବକ୍ଷାରରୁ ଜାତ Jābakshāraja

ଯବକ୍ଷାରଜ(ଜା)ନ—ସ.ବ(ଆଧୁନିକ)—ବାୟୁର ଚତୁର୍ଥାଂଶର ପ୍ରଧାନ ମୌଳିକ Jābakshāraja(jā)na

ଯବକ୍ଷାର ଦ୍ରାବକ—ସ.ବ (ଆଧୁନିକ)—ଯବକ୍ଷାରରୁ ଗ୍ରସାତ୍ମକ ପ୍ରକ୍ରିୟା-ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖଟା ଦ୍ରବ୍ୟ—(ଯବକ୍ଷାରଜାମ୍ଲ;ଯବକ୍ଷାରାମ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) Jābakshāra drābaka

ଯବକ୍ଷୋଦ—ସ. ବ (ଶୁଷ୍କ ଭଜ)—ଯବର ଚୂନା; ବାର୍ଲି—Barley-meal. Jāba kshoda

ଯବଖାର—ଦେ. ବ (ସ. ଯବକ୍ଷାର)—ଯବକ୍ଷାର (ଦେଖ) Jābakhāra

ଯବଗଣ୍ଡ—ସ. ବ. (ଯବ =ଯବାକାର + ଗଣ୍ଡ =ଗଣ୍ଡ ସ୍ଥଳଜ)—ଯୁବଗଣ୍ଡ; କାଠ ବରୁଣ—Pimples on the face of young people. Jāba gaṇḍa

ଯବ ଚତୁର୍ଥୀ—ସ. ବ—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଥୀ—The 4th day of the bright lunar fortnight of Baiśākha. Jāba chaturthī

ଯବଜ—ସ. ବ (ଯବ + ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଯବକ୍ଷାର—1. Nitre. ୨ । ଯୁଆଣି—2. Ajwān. ୩ । ତବକ୍ଷୀର; ପାଲୁଅ; ଅଗ୍ରରୁଟ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—3. Arrow-root. (ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ ଓ ତବକ୍ଷୀର, ସମୃଦ୍ଧି-କ୍ଷୀର, ଗବଯୋଭବ, ଗୋଧୂମଜ, ପିଷ୍ଟିକାଭଣ୍ଡୁଲୋଦ୍ଭବ, ତାଳ ସମ୍ଭୂତ, ତାଳକ୍ଷୀର ।)

ତବକ୍ଷୀର ତବାକ୍ଷୀର ସ. ତବକ୍ଷୀର ଗୁ. ତବକ୍ଷୀର ଫା. ତବାଶୀର

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଏହା ମଧୁର-ରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ; ଏବଂ ଦାହ, ପିତ୍ତ-ଦୁଷ୍ଟି, କ୍ଷୟ, କାସ, କଫ, ଶ୍ୱାସ ଓ ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି ନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)

ଯବତିକ୍ତା—ସ.ବ.—ଭୂଇଁ ନମ;ବାସକାଦି ବର୍ଗର ବର୍ଷାୟୁଃ ଶାକ ବିଶେଷ—(ଭଦ୍ରତିକ୍ତା ଦେଖ)—Andro graphis Paniculata (plant). Jābatiktā

ଯବଦୋଷ—ସଂ.ବ—ରତ୍ନର ଦୋଷବିଶେଷ; କେତେକ ରତ୍ନର ଦେହରେ ଯବାକାର ରେଖା—A line like a barley-grain appearing on some gems and considered as a blemish. Jābadosha

ଯବଦ୍ୱୀପ—ସ. ବ-(ମ. ପ. ଲୋ; ଯବାକୃତିଦ୍ୱୀପ)—ଭାରତ ମହାସାଗରସ୍ଥ ସୁମାତ୍ରା ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଅନ୍ତର୍ବର୍ତ୍ତୀ ଜାଭାଦ୍ୱୀପ—The Jāva island in the Indian archipelago. [ଦ୍ର—ଏହା ଯବାକାର ଥିବାରୁ ଏହି ଦ୍ୱୀପକୁ ଯବଦ୍ୱୀପ କୁହାଯାଏ; ଯବଦ୍ୱୀପ ବିଷୟକ ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣରେ ଅଛି । ପୂର୍ବକାଲରେ ଯବଦ୍ୱୀପ ସଙ୍ଗେ ଭାରତବର୍ଷର ବାଣିଜ୍ୟ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଥିବାର ଐତିହାସିକ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । ଭାରତର କଳିଙ୍ଗବାସୀମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯବଦ୍ୱୀପରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଯବଦ୍ୱୀପରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ହିନ୍ଦୁ ଦେବାଳୟମାନଙ୍କର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ରହିଅଛି । ଓଡ଼ିଆ-ମାନେ ପୁଙ୍କେ ବୋଇତରେ ଯବଦ୍ୱୀପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିବାର ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାଭାବାସୀମାନେ ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ, କନ୍ତୁ ଅଦ୍ୟାପି ଯାଭାଦ୍ୱୀପର ଅଧିବାସୀମାନେ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ହିନ୍ଦୁ ବା କଳିଙ୍ଗଦେଶରୁ ଯାଇ ଥିବାର ପରିଚୟ ଦଅନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ଖୋଦିତ ଲିପିମାନ ମିଳୁଅଛି । ଯାଭା ବାଳିଦ୍ୱୀପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହିନ୍ଦୁ ଅଛନ୍ତି ଓ ହିନ୍ଦୁସମାଜସ୍ଥ ଗୁରୁ ଜାତିର ଭେଦ ସେଠାରେ ଅଛି । ଯାଭାଦ୍ୱୀପରେ ସଂସ୍କୃତ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥକ ଓ କବିତାମାନ ମିଳଅଛି ।]

ଯବନ—ସ. ବ (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା + କର୍ମ. ଅନ)—୧ । ଗୋଧୂମ; ଗହମ—1. Wheat. ୨ । ଗଜର; ଶାକ-ବିଶେଷ; ଗାଜର—2. Carrot. ୩ । ଯୁନାନ୍ ଦେଶ; ଦେଶବିଶେଷ; ଆରବ, ପାରସ୍ୟ, ତୁରସ୍କ ଓ ଗ୍ରୀସ୍‌ଦେଶ—3. Arabia, Persia, Turkey and Ionia (Greece). ୪ । (+ ଅଧିକରଣ ଅନ)—ମ୍ଲେଚ୍ଛଜାତି; ଅହନ୍; ବିଦେଶୀୟ ଜାତି—4. Non-Hindu foreigners. [ଦ୍ର—ଯୁଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା + ଅଧିକରଣ ଅନ, ଯବନମାନେ ମ୍ଲେଚ୍ଛଜାତିଙ୍କ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିତ ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଏକଜ ମିଶି ଜବିଷ୍ଟରରେ ଆହ୍ୱାହ୍ୱାନ କରନ୍ତୁ ବୋଲି, ଜମ୍ନା ଯୋନ + ଜାତାର୍ଥେ ଅଜ = ଯବନ; ପୁରାଣାଦି ମତରେ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଧେନୁର ଯୋନିରୁ ଜାତ ହୋଇ ଏ ଜାତି ପ୍ରଥମେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଥିବାରୁ; ଜମ୍ନା ଯୋନି = ଯୋନିଆ = ଆଇଓନିଆନ୍‌ଦ୍ୱୀପ = ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ଅଧିବାସୀ ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଯବନମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, ଜଶ୍ୱାମିତ୍ର ସ୍ୱର୍ଜି ହେବାର ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ଜଦନେ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ କାମଧେନୁ (ସ୍ମରଣୀ ଦୁହିତା)ର କାମଧେନୁତ୍ୱ ଶକ୍ତି ଦେଖି ଲୁବ୍ଧ ହୋଇ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ସେହି ଗାଈଟି ମାଗିଲେ । ବଶିଷ୍ଠ ନାହିଁ କରିବାରୁ ଜଶ୍ୱାମିତ୍ର ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତେ, ବଶିଷ୍ଠ ଏହି ଅସଲ୍ଲ ଜପଦ ଜନ୍ତୁସୃ କାମଧେନୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ : କାମଧେନୁ ଜଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ପର୍ଯ୍ୟୁଦସ୍ତ କରିବାଯାଇଁ ସ୍ୱୀୟ ଯୋନିରୁ ଗୁଡ଼ଏ ଯୋଦ୍ଧା ଜାତ କଲେ ଏବ ସେହି ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଯବନ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲେ । ପଶ୍ଚାତ୍ତରରେ ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ଗୁରୁତର ଅପରାଧ ହେତୁରୁ ଶକ, କାମ୍ବୋଜ, ପାରଦ, ପହ୍ଲବ, ବର୍ବର, ପହ୍ଲବ, କେରଳଆଦି ଜାତିସୃ କେତେକ ପାଷଣ୍ଡଙ୍କର ମସ୍ତକ ମୁଣ୍ଡନ କର ସଗର ରାଜା ସେମାନଙ୍କୁ ନିର୍ବସନାଜ୍ଞା ଦେଇଥିଲେ; ସେହିମାନେ ଗୁରୁତରୁ ବହିଷ୍କୃତ ହୋଇ ଯବନ ଆଖ୍ୟା ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ଉକ୍ତ ଅପରାଧୀମାନଙ୍କ ଯୌନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଓ ଆହ୍ୱାହ୍ୱାନରେ ମିଶ୍ରଣ ଦୋଷ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିବାରୁ ସେମାନେ ଏ ରାଜଦଣ୍ଡ ପାଇଥିଲେ । ଫଳତଃ ହୁନମାନେ କାବୁଲଠାରୁ ଗ୍ରୀସ୍‌ଦେଶର ପଶ୍ଚିମ ଗୁରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଆୟୋନିଆ (ଯୋନିଆ) ଦ୍ୱୀପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିବାସୀ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କୁ 'ଯବନ' ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଓ ସେଥିରେ ଯିହୁଦୀ (Jews), ତୁର୍କ (Turks), ପାର୍ଶୀ (Persian) ଓ ମୁସଲମାନ୍, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିାନ୍ ଆଦି ଜଧର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଏହି ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ତୁଳନାକର— ହିବ୍ରୁ--ଯବନ୍, ଗ୍ରୀକ୍--ଆୟୋନିଅନ୍, ସଂସ୍କୃତ—ଯବନ, ପ୍ରାକୃତ—ଯୋନ୍ ବା ଯୋନ୍, ଆରବୀ ୟୁନାନ୍ । ପୁରା ଦେଢ଼ଶହରେ ରଚିତ ମାଦଲାପାଞ୍ଜିରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମର ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଯବନମାନେ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଓ ପ୍ରାୟ ୫୦ ବର୍ଷକାଳ ଉତ୍କଳରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ; ରକ୍ତବାହୁ ନାମକ ଜଣେ ଯବନରାଜ ଅର୍ଣ୍ଣବପୋତରେ ଚଢ଼ି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଓ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯଯାତିକେଶରୀ ଯବନମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଦେଇ ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ ।] * । ଯୁନାନ୍ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି— 5. A non-Hindu ; an Ionian; a Greek. ୬ । (ନାମ) କାଳଯବନ—6. Name of a non-Hindu king of ancient India. [ଦ୍ର— ଏ ମହାଦେବଙ୍କ ବର ପ୍ରଭାବରୁ ମହାପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଯବନ ରାଜା ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ କୌଶଳରେ ରାଜା ମୁଚୁକୁନ୍ଦଙ୍କ କୋପରେ ଏ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଥିଲେ ।] ୭ । ମୁନି- ବିଶେଷ—7. Name of a sage. ୮ । (ଜୁ ଧାତୁ =ବେଗରେ ଗତି କରିବା + ଭାବ .ଅନ)—ବେଗ— —8. Speed; velocity. ୯ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) —ବେଗବାନ୍ ଅଶ୍ୱ—9. A fleet horse; steed. ଫ. ବ—ବେଗବାନ୍—Speedy; swift-footed.

ଯବନ ଦ୍ୱିଷ୍ଟ—ଫ. ବ—ଗୁଗ୍‌ଗୁଳ—
Jābana dwishta Bdellium.

ଯବନ ପୁର—ଦେ. ବ—ଆଲେକ୍ ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆର ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍‌ଗଣ ନାମ—
Jābana pura The ancient Indian name of Alexandria.

ଯବନପ୍ରିୟ—ସଂ. ବ—ମରଚ—Black pepper.
Jābana priya

ଯବନାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ.—ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣେତା ଜନୈକ ପଣ୍ଡିତ;—(ଦ୍ର—ବରାହ ମିହିର ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯବନାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମତର ସୂଚନା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି; ସମ୍ଭବତଃ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଟଲେମୀ (Ptolemy) ଆଦି ଗ୍ରୀକ୍ ଜ୍ୟୋତିଷିକ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇ ଅଛି ।)—An author on astronomy quoted by Barāhamihira and other Hindu astronomers.

ଯବନାନୀ—ସଂ. ବ (ଯବନ + ଆନୀ)—୧ । ଅରବୀ, ପାର୍ଶୀ, ଗ୍ରୀକ୍ ଆଦି
Jābanānī ଯାବନିକ ଲିପି —1. The alphabet of the Jābanas, (Arabic, Persian, Greek)— (ଦ୍ର—ପାଟିଜରେ ଯବନାନୀ ଲିପିର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି— (ହ. ଶ)— ୨ । ଯୁନାନୀ ଭାଷା—2 The language of the Jābanas. ସଂ. ବିଣ—ଯବନଦେଶୀୟ; ଯୁନାନୀ—Relating to the Jābana country.

ଯବନାରି—ସଂ. ବ (ଯବନ = କାଳଯବନ + ଅରି; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—
Jābanāri ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମାନ୍ତର—A name of Śrikṛushṇa

ଯବନାଲ—ସଂ. ବ. (ଯବ + ନାଳ; ଯବ ପର ନାଡ଼ି ଯାହାର)—
Jābanāla ୧ । ଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ; ଦେଧାନ; ବାଜରା; କୁଆରୁ; (ଅନ୍ୟସଂସ୍କୃ; ଦେବଧାନ୍ୟ (ଆଖୁଗଛ ପର ଗଛ । ଏହାର ଡାଙ୍ଗ ଯାବନାଳ; ଜୋନ୍ଧାଳା; ମିଠା ଥିବାରୁ ଗୋରୁଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ହୁଏ ।) ଯୋନାଳ; ଜଣ୍ଡିାଦୁଅ) 1 Broom Corn; Sorghum ଜୁଆର ଜୁଆର Saccharim. ୨ । ଯବଡ଼ଣର ନଡ଼ା— 2. Barley-straw.

ଯବନାଲଜ—ସଂ ବ.—ଯବକ୍ଷାର—Carbonate of potash; Jābanālaja nitre

ଯବନାଶ୍ୱ—ସଂ. ବ (ନାମ)—ମିଥିଳା ଦେଶର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜା;
Jābanāśwa ବହୁକାଶ୍ୱଙ୍କ ପିତା—Name of an ancient king of Mithilā.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯବନିକା-ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଜୁ ଧାତୁ=ବେଗେ ଚଳିବା + କର୍ତ୍ତରି.ଅନ+କ+ଆ ଜାତି ନାମ୍ନା ଯବନ + କ + ଆ;---୧ । ଉତ୍ତରୀୟ; ପରଦା— Jābanikā 1. A screen. ୨ । କନାଛ ବାଡ଼—2. A screen of cloth; curtain. ୩ । ତମ୍ବୁର ଚତୁର୍ପାଖେ ଘେରି କନାର ବାଡ଼—3. A screen round a tent. ୪ । ରଙ୍ଗାଲୟର ଉଦ୍ଘାଟନ ପରଦା ବା ପଟ— 4. A dropscene. ୫ । ଯବନସ୍ତ୍ରୀ; ପଠାଣୀ— 5. A muslim lady; a Jābana lady. ୬ । ଯୁଆଣି—6. Carraway; ajwan.

ଯବନିକା ପତନ—ସ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଉଚ୍) —ପଟକ୍ଷେପଣ; ଅଙ୍କବିଶେଷର ବା Jābanikā patana ଦୃଶ୍ୟବିଶେଷର ଅଭିନୟ ଶେଷରେ ନାଟ୍ୟ-- (ଯବନିକାଘାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶାଲାର ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ପରଦା ପଡ଼ିବା— The falling of the dropscene.

ଯବନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯବନ + ଈ)—୧ । ଯବନସ୍ତ୍ରୀ; ପଠାଣୀ— Jābanī 1. A Jābana lady; a muslim women. ୨ । ଯୁଆଣି—2. Carraway seed; ajwan.

ଯବନେଷ୍ଟ—ସ. ବ (ଯବନ + ଇଷ୍ଟ=ବାଞ୍ଛିତ)—୧ । ସୀସା— Jābaneshṭa 1. Lead. ୨ । ମରିଚ—2. Black-pepper. ୩ । ଗ୍ଲେଃ ପିଆଜ—3. Onion. ୪ । ରସୁଣ—4. Garlic. ୫ । ନିମ୍ବ ବୃକ୍ଷ—5. The Neem tree. ୬ । ଗାଜର—6. Carrot. ୭ । ସାଲୁଗମ୍—7. Turnip.

ଯବନେଷ୍ଟା—ସ. ବ (ଯବନ + ଇଷ୍ଟ + ଆ)—ଖଜୁରୀ— Jābaneshṭā Date palm.

ଯବ ଫଳ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ଯବ ସଦୃଶ ଫଳ ଯାହାର)-୧ । ବାଉଁଶ— Jabā phala 1. Bamboo ୨ । ଜଟାମାଂସୀ— 2. Indian spikenard. ୩ । କୁଟଜ—3. A medicinal plant; Wrightea Antidysenterica. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରଯବ (ଦେଶ)—4. Indrajāba (See) ୫ । ପିଆଜ (ହି. ଶ.)—5. Onion. ୬ । ବାଉଁଶ (ହି. ଶ.)—5. Bamboo. ୭ । ପ୍ଲକ୍ଷ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ.) (ଦେଶ)—7. Plaksha (See)

ଯବ ବିନ୍ଦୁ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ସବିନ୍ଦୁ ଯବରେଖାବିଶିଷ୍ଟ ଧ୍ରୁବକ— Jāba bindu A diamond with a barley mark on it. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱଦେଶଉତ୍ପାଦ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ—ହି. ଶ]

ଯବ ମଣ୍ଡ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ; ସ୍ତ୍ରୀ ଉଚ୍)—ଯବକୁ ସିଦ୍ଧ କରି ଛାଣୁ Jāba maṇḍa ଲୁଗାରେ ଗ୍ରୁଣି ବାହାର କରିସିବା ମଣ୍ଡ— Gumlike jelly prepared by sifting boiled barley through cloth. [ଦ୍ର—ଏହା ଜଳବ୍ରୁରତ୍ୱଗୁଣର ପଥ୍ୟ; ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଲଘୁ ଓ ଗ୍ରାହକ ଏବଂ ଶୁକ୍ର ଓ ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ— ହି. ଶ.]

ଯବ ମଦ୍ୟ—ସ. ବ. (ମ. ତ. ଲୋ.)—ଯବଧାନ ସିଝା ଯାଇ Jāba madya ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ—Wine distilled from barley.

ଯବ ମଧ୍ୟ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—୧ । ଗୃହାସ୍ଥଣବିଶେଷ; କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିପଦ Jāba madhya ଠାରୁ ଅମାବାସ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାଦ୍ୟର ପରିମାଣ କ୍ରମଶଃ କମାଇ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦ ଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣି ଖାଦ୍ୟ ବଢ଼ାଇବାରୂପ ବ୍ରତବିଶେଷ—1. A kind of penance by which the quantity of one's usual food is lessened day by day during the dark fortnight and is again increased day by day during the bright fortnight till it reaches the normal quantity

୨ । ପାଞ୍ଚ ଦିନରେ ସମାପ୍ତ ଯଜ୍ଞବିଶେଷ (ହି. ଶ.)— 2. A kind of sacrifice which takes 5 days.

ସ. ବିଣ—ଯାହାର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ ଅପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ ସ୍ଥୂଳ— Having the middle thicker or wider than the ends.

ଯବମଧ୍ୟା—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ; ଯାହାର ଛନ୍ଦଯୁକ୍ତ Jābamadhyā ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ, ଯହିଁର ମଝି ଧାଡ଼ିରେ ଉପର ଓ ତଳ ଧାଡ଼ି ଅପେକ୍ଷା ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷର ବେଶୀ ଥାଏ— Name of a Sanskrit metre of 3 lines, the middle line having one syllable more than the remaining two.

ଯବ ମନ୍ଥ—ସ. ବ —ଯବ ଧାନର ଛତୁଆ— Jāba mantha Flour of powdered barley.

ଯବ ରୋଟିକା—ସ. ବ (ମ. ଷ. ଲୋ; ଯବ + ରୋଟିକା)—ଯଅ ରୁଟି— Jāba roṭikā Roll or bread made from barley-meal.

ଯବଲକ—ସ. ବ —ପକ୍ଷିବିଶେଷ—A kind of bird. [ଦ୍ର— Jābalaka ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହାର ମାଂସ ମଧୁର, ଲଘୁ, ଶୀତଳ ଓ କଷାୟ—ହି. ଶ.]

ଯବଲାସ—ସ. ବ—ଯବକ୍ଷାର— Jābalāsa Nitre.

ଯବ ଶକ୍ତୁ—ସ. ବ (ଯବ + ଶକ୍ତୁ)—ଯଅ ଛତୁଆ; ଯବ ଧାନକୁ ଭାଜି ଗୁରୁ ଥିବା ଚୂନା— Jāba saktu Powdered fried barley.

ଯବ ଶର୍କରା—ସ. ବ—ସିଦ୍ଧ ଯବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚିନି—Sugar made Jāba śarkarā from boiled barley.

ଯବ ଶାକ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଶାଗ—A kind of potherb. Jāba śāka [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା ମଧୁର, ରୁକ୍ଷ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ମଳରେଦକ—ହି. ଶ.]

ଯବଶୂକ—ସ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଉଚ୍)—୧ । ଯବ ଧାନର ଅଗରେ ଥିବା Jāba śūka ଶିଂଘ—1. The horns or awn of a grain of barley. ୨ । ଯବକ୍ଷାର—2. Nitre.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯବ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଲପକ୍ଷରେ, ବତ୍ସର Jāba śrāddha ପକ୍ୱାନ୍ନ ବା ଅକ୍ଷୟତୃତୀୟା ଦିନ ଯବଚୂର୍ଣ୍ଣର ପିଣ୍ଡରେ କରାଯିବା ଶ୍ରାଦ୍ଧ—An offering of balls of barley flour made to the deceased ancestors.

ଯବସ—ସଂ. ବ (ଯୁ. ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+କର୍ମ. ଅସ୍)—୧। ତୃଣ; ଘାସ—1. Grass; meadow-grass. ୨। ଗୋରୁଙ୍କ ଚରା—2. Fodder (Apte). ସ. ବ୍ରୀ. (ଯବସା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁଂ(+କର୍ତ୍ତୃ.ଅସ୍)→ଦକ୍ଷ—Able

ଯବ ସୁରା—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ଯବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ—Wine Jāba surā distilled from boiled barley.

ଯବାଗୂ—ସଂ. ବ (ଯୁ. ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+କର୍ମ. ଅଗୁ)—Jābāgū ୧। (ଯାହାକୁ ମିଶ୍ରିତ କରାଯାଏ) ଯାଉ; ଷଡ଼ଗୁଣ ଜଳରେ ପକ୍ୱ ଗୁଡ଼ଲ ବା ଯବଗୁଣ୍ଡା—1. Gruel made of barley. ୨। ଯବର ବା ଗୁଡ଼ଲର ବାସୀ ତୋଡ଼ାଣି—2. Fermented barley water or rice-water. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହା ରୋଗୀର ପଥ୍ୟ, ଗ୍ରାହକ, ବଳକାରକ ଓ ବାତନାଶକ—ହ୍ର. ଶ.]

ଯବାଗ୍ର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯବର ତୁଷ (ହ୍ର. ଶ)—Jābāgra The chaff of barley.

ଯବାଗ୍ରଜ—ସଂ. ବ (ଯବ+ଅଗ୍ରଜ)—୧। ଯବକ୍ଷାର (ଦେଖ)—Jābāgraja 1. Jābakshāra (See). ୨। ଯୁଆଣି—2. Ajwan; carraway seed.

ଯବାନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ. ଓ ବ୍ରୀ—ଜବାନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Jābān (etc) Jābān etc (See).

ଯବାନ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ.(ଯବ=ବେଗ+ଆ+ନା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—Jābāna ବେଗବାନ୍; ଦ୍ରୁତଗାମୀ—Swift; fleet.

ଯବାନୀ—ସଂ. ବ (ଯବ+ଆ+ନା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀଙ୍)—Jabānī ଜୁଆଣୀ—Ajwan; carraway. (ଯବାନିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) জোয়ান अजवायन (ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଉତ୍ତଗନ୍ଧା, ଉଗ୍ରା, ତୀବ୍ରଗନ୍ଧା, ଯାପନା, ଯାପନୀୟ, ଯାପ୍ୟ, ଯାପ୍ୟକ, ଭୂକଦମ୍ବ, ଯବଜ, ଯବସାହ୍ୱ, ଯବାଗ୍ରଜ, ବାଡାୟ, ଶୂଳହନ୍ତ୍ରୀ।)

ଯବାନ୍ନ—ସଂ. ବ (ଯବ+ଅନ୍ନ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍;)—ଜଳପକ୍ୱ ଯବ—Jābānna Boiled barley.

ଯବାପତ୍ୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯବ+ଅପତ୍ୟ)—ଯବକ୍ଷାର—Jābāpatya Saltpetre; nitre.

ଯବାମ୍ଳ—ସଂ. ବ (ଯବ+ଅମ୍ଳ)—୧। ବାସୀ ଯାଉ—1. Sour Jābāmla gruel. ୨। ଯବର କାଞ୍ଜି—2. Stale barley water. ୩। ଯବାଗୂ—3. Barley-gruel.

ଯବାସ—ସ.ବ (ଯୁ.ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଆସ)—୧। କଣ୍ଟକୀ ଗୁଳ୍ମ Jabāsa ବିଶେଷ; ଦୁରାଲଭା; ଜବାସା—1. A prickly plant; Hedyseram Alhagi [ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଅଜକ୍ଷୀ, ଅଲ୍ପକ, କଚ୍ଛୁର, କଣ୍ଟକାଳୁକା, ଶୁଦ୍ରେକ୍ଷୁଦ୍ର, ଆଦାସ୍ୟ, କିକସ୍ତିକା, ପଲଘ୍ନ, ବିଷଘ୍ନ, ଯାସ, ରୋଚନକା, ବହ୍ନିକଣ୍ଟକ, ଯବସ, ଦୁରାଲଭା, ଦୁର୍ଲଭା, ଦୁରାରୋହା, ପଦ୍ମମୁଖୀ, ଅସ୍ଥିମୂଲ୍ୟ, ବକକଣ୍ଟକ, ସମୁଦ୍ରାନ୍ତ, ପ୍ରବୋଧ୍ୟମା, ଧନୁର୍ଯାସ, ଧନ୍ୱୀ, ଧନୁ, ଯବାସକ, ଦୁଷ୍ପର୍ଶ, କୁନାଶକ, ରୋଦମା, ଇଦଂକାର୍ଯ୍ୟ, ପୂତୃଦଳା, ଦ୍ରୁଷ୍ପର୍ଶା।] ୨। ଖଦିର ରେଡ—2. As sort of catechu.

ଯବାସ ଶର୍କରା—ସଂ. ବ—ଦୁରାଲଭାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକ ପ୍ରକାର ଚନି (ଏହା Jābāsaśarkarā ଔଷଧରେ ଲାଗେ)—Sugar made from Jābāsa plant.

ଯବିଷ୍ଠ—ସଂ. ବିଶ. ସୁଂ (ଯୁବନ୍+ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—୧। ଅତ୍ୟନ୍ତ Jabishtha ଯୁବା—1. Very young; too young. (ଯବିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। କନିଷ୍ଠ—2. Youngest. ବ. ୧। ସବୁ ସାନ ଭାଇ; ସଙ୍କଳନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା—1. The youngest brother. ୨। ଅଗ୍ନି (ହ୍ର. ଶ)—2. Fire. ୩। ଋଗ୍ବେଦର ଏକ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟା ଋଷି; ଅଗ୍ନିସବିଷ୍ଠ ମନ୍ତ୍ର—3. Name of a Vedic sage.

ଯବିୟାନ୍—ସଂ. ବିଶ. ସୁଂ. (ଯୁବନ୍+ଇୟସୁନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—୧। ଅତି Jabiyān ଯୁବା—1. Very young. ୨। କନୀୟାନ୍; (ଯବିୟସୀ, ଯବୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାନ—2. Younger; younger of the two. ବ. ସୁଂ. ଆପଣାଠାରୁ ସାନଭାଇ—One's younger brother.

ଯବୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବ. (କର୍ମବ୍ରୀହି; ଯବରୁ ଉଦ୍ଭବ ଯାହାର)--ଯବକ୍ଷାର—Jabodbhaba Saltpetre.

ଯଭ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—ମୈଥୁନ କରିବା; ସଙ୍ଗମ କରିବା—To cohabit; to copulate.

ଯଭ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.୧। ବରଡ ହେବା—1. To cease; to refrain, ୨। ପରିବେଷଣ କରିବା; ପରୋଷିବା—2. To serve or distribute food in dishes. ୩। ବେଷ୍ଟନ କରିବା; ବେଢ଼ିବା—3. To encompass. ୪। ଦମନ କରିବା—4. To restrain; to curb; to check. ୫। ଦେବା—5. To offer; to give; to bestow. ୬। ଯିବା—6. To go. ୭। ବର୍ଦ୍ଧିତ କରିବା—7. To extend; to increase. ୮। ଦେଖାଇବା—8. To exhibit; to show. ୯। ପାଳନ କରିବା—9. To bring up; to rear. ୧୦। ବନ୍ଦ କରିବା—10. To stop; to suppress.

ଯମ୍-ବା—ଭାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର). କ୍ରିୟା, — ଜମିବା; ଏକତ୍ର ହେବା; Jam-bā ଠୁଳ ହେବା—To gather; to assemble; to accumulate.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯମ—ସ. ବଣ. (ଯମ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) – ୧ । ଯୁଟୁଳାଢ; ଯମଜ—Jāma 1. Twin; born together. ୨। ଯୁଗ ହୋଇଥିବା—2. Coupled (Apte). ସଂ. ବ—୧ । ଯମଜ ସନ୍ତାନରୁ ଜଣେ—1 One of the twin-born; a twin ୨ । (+ ଭାବ ଅ) ଶାସ୍ତ୍ରରସାଧନାପେକ୍ଷ ନିତ୍ୟ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୈତିକ ବା ଧାର୍ମିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ୍ମ ବା ବ୍ରତ—2 Any moral or religious duty or observance. [ଦ୍ର--କେହି କେହି ଯମ ସଂଖ୍ୟାରେ ୧୦ଟି ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି--ଆନୃଶଂସ୍ୟ, କ୍ଷମା, ସତ୍ୟ, ଅହିଂସା, ଦମ, ଅସ୍ତେୟ, ଧ୍ୟାନ, ପ୍ରସାଦ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆର୍ଜ୍ଜବ; କେହି କେହି ଯମ ୫ଟି ଥିବା କହିଅଛନ୍ତି--ଅହିଂସା, ସତ୍ୟଚରନ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ଅକଳ୍ପତା (ଅପରିଗ୍ରହ), ଅସ୍ତେୟ (ଅଚୌର୍ଯ୍ୟ) । ଯମ ଓ ନିୟମ ନିତ୍ୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟ (ମନୁସଂହିତା ୪ର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ) । ବିଦ୍ୱାନ୍ ଯମ ଓ ନିୟମ (ଶୌଚ, ସନ୍ତୋଷ, ତପ, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ଓ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରଣିଧାନ) ପାଳନ କରିବେ । ନିୟମାଚରଣ ନିତ୍ୟ ନ ହେଲେ ଚଳେ, ମାତ୍ର ଯମାଚରଣ ପରିତ୍ୟାଗ କଲ୍ କେବଳ ନିୟମାଚରଣ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ମନୁଷ୍ୟ ପତିତ ହୁଏ (ମନୁସଂହିତା ୪ର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ)—ଙ । ସଂଯମ; ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଗ୍ରହ—3. Self-control; self-restraint. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) ସଂହିତାକାର ଋଷିବିଶେଷ—4.Name of a sage who composed a Hindu law-book ୫। କାକ; କୁଆ—5. Crow. ୬। ଶନିଗ୍ରହ—6. The planet Saturn ୭ । ଧର୍ମ୍ମରାଜ; ଦକ୍ଷିଣ ଦିକ୍‌ପାଳ—7 The Hindu God of death and king of the Hell (corresponding to the Greek god Pluto presiding over the Hedes).

[ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସରେ ବିଶ୍ୱକର୍ମ୍ମାଙ୍କ ଉନୟା ସଜ୍ଞାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଧର୍ମ୍ମରାଜ ଜାତ । ଏ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପାପପୁଣ୍ୟର ବିଚାରକର୍ତ୍ତା ଅଟନ୍ତି; ନରକ ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଓ ନରକସ୍ଥ ସଦସ୍ୟମାନେ ଏହାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ । ଏ ପାପୀମାନଙ୍କୁ ନରକରେ ଦଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତି ଓ ପୁଣ୍ୟବାନ୍‌ମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ପଠାନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ପାଆଁଲା ଭଗିନୀ ଯମୁନା; ବାହନ ମହିଷ; ଆୟୁଧ ଦଣ୍ଡ; ଏହାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର ପାପ ପୁଣ୍ୟକୁ ଚାଞ୍ଚିରେ ଲେଖି ରଖୁ ଥାଆନ୍ତି ଓ ମନୁଷ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାହା ସବୁ ଯମରାଜାଙ୍କ ଆଗରେ ପେଶ୍ କରନ୍ତି । ଯମଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ—ଅନ୍ତକ, ଔଦୁମ୍ବର, କଙ୍କ, କୃତାନ୍ତକର, କାଳ, କାଳାଶ, କୃତାନ୍ତ, କୃତବେଶ, ଦଣ୍ଡଧର, ଦଣ୍ଡଧାର, ଦଧି, ଧର୍ମ୍ମ, ଧର୍ମ୍ମରାଜ, ଧର୍ମ୍ମସ୍ପୃଶ୍, ପରେତପତି, ପରେତସ୍ପୃଶ୍, ପିତୃପତି, ପ୍ରେତସ୍ପୃଶ୍; ଶ୍ରାମଣାସନ, ମହିଷଧ୍ୱଜ, ମହିଷବାହନ, ସମସ୍ପୃଶ୍, ସମୁନାଭାଇ, ବୈବସ୍ୱତ, ଶୀଣ୍ଡିପାଦ, ଶମନ, ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ, ଦଇ, ମୃତ୍ୟୁ, ସର୍ବଭୂତକ୍ଷୟ, କାଳ, ପରମେଷ୍ଠୀ, ବୃକୋଦର, ଚିତ୍ର, ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ।] ୮ । (+ଭାବ. ଅ) ସଯମ; ଅନ୍ତଃକରଣର ବହିର୍ବୃତ୍ତି ନିରୋଧ ପୂର୍ବକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ-ଠାରେ ନିଯୋଗ; ଯୋଗର ଆଠଗୋଟି ଅଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ —8. Religious abstraction from the world and concentration on the Ego; the first step in the exercise of Jōga. [ଦ୍ର—ଯୋଗ ସାଧନର ଆଠଗୋଟି ଅଙ୍ଗ ଯଥା—ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ଧାରଣା, ଧ୍ୟାନ ଓ ସମାଧି ।] ୯ । ଧର୍ମ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବାରଣ ବା ଶାସନ—9. Religious restraint. ୧୦ । ନିବୃତ୍ତି; ନିବୃତ୍ତ—10. Cessation; stoppage. ୧୧ । ଉପସଂହାର; ଶେଷ; ଅନ୍ତ, ଚରମ—11. Conclusion; the end. ୧୨ । ପ୍ରାସ୍ତ୍ୟିତ୍ତ—12. Religious penance; purificatory ceremony; expiation. ୧୩ । ମୃତ୍ୟୁ—13. Death. ୧୪ । ସହିଷ୍ଣୁତା—14. Forbearance. ୧୫ । ଉତ୍ସବ ବିଶେଷ—15. Name of a festival. ୧୬ । ଯୁଗ୍ମ; ମିଥୁନ—16. Couple; a brace; a pair. ୧୭ । ଯମ ନାମକ ପିତୃଗଣ—17. Name of a group of deceased progenitors of mankind. (ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ କବ୍ୟବାଲାନଳାଦ, ପିତୃଗଣଙ୍କ ସହ ତର୍ପଣ କରିଥାଏ । ତର୍ପଣରେ ୧୪ ଯମଙ୍କୁ ୩ ଅଞ୍ଜଳି ଲେଖାଏଁ ଜଳ ଦିଆଯାଏ—ଯମ, ଧର୍ମ୍ମରାଜ, ମୃତ୍ୟୁ, ଅନ୍ତକ, ବୈବସ୍ୱତ, କାଳ, ସର୍ବଭୂତକ୍ଷୟ, ଔଦୁମ୍ବର, ଦଧି, ନୀଳ, ପରମେଷ୍ଠୀ, ବୃକୋଦର, ଚିତ୍ର ଓ ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ।] ୧୮ । ଯୁଗ ବା ଯୋଡ଼ା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତର—18. One of a pair or couple; a fellow (Apte). ୧୯ । ଦୁଇ ସଂଖ୍ୟା—19. The number two (Apte). ୨୦ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଦୁଇଥର ଏକଜ ଉଚ୍ଚାରିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ (ଯଥା—ଚ୍ଚ, ଟ୍ଟ, ଦ୍ଦ, ନ୍ନ ।)—20. (grammar) The twin letter of a consonant (Apte). ୨୧ । (ସଙ୍ଗୀତ) ସ୍ୱରର ଉଚ୍ଚତା—21. (music) Pitch of the voice (Apte). ୨୨ । ବାୟୁ (ଜ୍ଞ. ଶ)—22. The air.

ଯମଆଳ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ଯମ ଆଲୟ) —ଯମପୁରୀ—The abode Jāma ālaya of Jāma. (ଉ—ମରେ ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଯମାଳୟ ଯିବେ ଯମଆଳେ—କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ. ମହାଭାରତ ବନ ।) **ଯମପୁରୀ**

ଯମକ—ସ. ବ (ଯମ + ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ଯମଜ ସନ୍ତାନ ଦୁଇରୁ Jāmaka ଏକତର—1. One of the twins. ୨ । ସଯମ—2. Self-control. ୩ । ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର-ବିଶେଷ; ଏକ ବାକ୍ୟରେ ଭିନ୍ନାର୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜକ ସମୋଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦ ମାନଙ୍କର ଘୁଳଘୁଟୁଣି (ଏହା ଆଦ୍ୟ, ମଧ୍ୟ ଓ ଅନ୍ତ ଯମକ ଭେଦରେ ପ୍ରଧାନତଃ ୩ ପ୍ରକାର)—3. A figure of

Digitized by srujanika@gmail.com

speech; analogue; a species of alliteration; repetition of similar words or letters or sentences in various parts of the same stanza. ୪ । ନିୟନ୍ତ୍ରଣ—4. Restraint, check (Apte). ୫ । ଯୋଡ଼ାକ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ—5. One of a pair (Apte). ୬ । ଦୁଇଲ୍ ଗଣ୍ଠି—6. A double bandage (Apte). ବି. ବ୍ୟ—୧ । ଜାଆଁଳା—1. Twin; born-twin (Apte). ୨ । ଦୋଗରସ୍ତିଆ; ଦୁଇଲ୍—2 Two fold; double (Apte). (ଦ୍ର—ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ତଳେ ଉଦାହରଣ ଦେଖ ।) ଦେ. ବ—

ଯମକ ଜମାବ ସମାରୋହ; ଆଡ଼ମ୍ବର—Pomp; splendour; grandeur. ଦେ. ବ୍ୟ—୧ । ଆଡ଼ମ୍ବରମୟ—1. Splendid; pompous. ୨ । କର୍ଣ୍ଣସୁଖକର—2. Pleasing to the ear. (ଉ—ରଚ୍ଚ ସଗ୍ରାମ ଝମକ, କେଡ଼େ ଯମକ—ରଞ୍ଜ. ଟ୍ରେମସୁଧାକର୍ଣ୍ଣ ।)

ଯମ କତରେ ବସିବା—ଦେ. କି—ମୃତ ହେବା; ମରିବା—To die; Jāma katire basibā to breathe one's last. ଯମର କାହେ ବାସା [ଉ—ହାଙ୍ଗା ଭୁଲ୍ରେ ଅଙ୍ଗ ମଲ୍ଲାପଚ୍ଚ ଝିଲ୍ଲ **ଯମକେପାଶବୈଠନା** ଆଣ୍ଠେ କର ବସିଲେ ଯମକଚ୍ଚ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।]

ଯମ କରଗତ—ବି. ବ୍ୟ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମୃତ—Dead. Jāma karagata (ଉ—ହୋଇ ହେବେ ଜକଟେ ଯମ (ଯମକରଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରଗତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ)

ଯମକରେ—ଦେ. କି. ବ୍ୟ—ସମାରୋହରେ; ଆଡ଼ମ୍ବରରେ—Jāmakare With pomp and splendour. **ଜମକର; ଜମାୟସେ** (ଉ—ଅଚ୍ଚ ଯମକରେ ରୋସନି କର ସେ ଆଡ଼ମ୍ବରେ ମିଳଲେ କନିଆଁ ଘର—ଉକାସ୍ତା ସାଆନ୍ତୁଆ ବାହା ।)

ଯମ କିଂକର—ବି. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯମଦୂତ—Jāma kiṁkara Messenger of death.

ଯମ କୀଟ—ବି. ବ—୧ । ଘୁଘୁରିଆ ପୋକ; ବାଲୁମେଣ୍ଟି ପୋକ—Jāma kīṭa 1. Sand-borer insect ୨ । କଅଁ; କେଞ୍ଚୁଆ—2. Earthworm (Apte) ୩ । କାଠକଟା ପୋକ—3. Wood louse (Apte).

ଯମକୀଳ—ବି. ବ—ବିଷ୍ଣୁ—Jāmakīla Bishṇu (See)

ଯମକୁ ଭେଟିବା—ଦେ. କି—ମରିବା—Death. (ଉ—ପୋଡ଼ପାଇ ଯମକୁ ଭେଟିଲେ ଯମସ୍ତୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) Jāmaku bheṭibā **ଯମକେ ଦେଖା** **ଯମସେ ମୀଲନା**

ଯମଗୀତା—ବି. ବ—ଅଗ୍ନି ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଯମମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଗ୍ରନ୍ଥ—Jāma gītā Name of treatise in the Agni Purāṇa, relating to the God Jāma.

ଯମ ଗ୍ରାମ—ବି. ବ—ଯମପୁର—The abode of Yama, Jāma grāma (ଉ—ନ କରୁଁ ଘାଣ୍ଟରେ ଯେଉଁ ଯମଗ୍ରାମ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି)

ଯମଘଣ୍ଟ—ବି. ବ—୧ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଯାହା ଜନ୍ମିବା ବାର ଓ Jāma ghaṇṭa ନକ୍ଷତ୍ରର ଅଶୁଭ ଯୋଗବିଶେଷ—(Astrology) An inauspicious conjunction of some weekdays with certain asterisms. [ଦ୍ର—ଏହି ଅଶୁଭ ଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ଯଥା—

ରବିବାରରେ—ମଘା ବା ପୂର୍ବଫାଲ୍ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ର ।
ସୋମବାରରେ—ପୁଷ୍ୟା ବା ଅଶ୍ଲେଷା ।
ମଙ୍ଗଳବାରରେ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ବା ଅନୁରାଧା, ଅଶ୍ୱିନୀ ବା ଭରଣୀ ।
ବୁଧବାରରେ—ହସ୍ତା ବା ଆର୍ଦ୍ରା ।
ଗୁରୁବାରରେ—ମୂଳା, ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା, ରେବତୀ ବା ପୂର୍ବଭାଦ୍ରପଦ ।
ଶୁକ୍ରବାରରେ—ସ୍ୱାତୀ ବା ରୋହିଣୀ ।
ଶନିବାରରେ—ଶ୍ରବଣା ବା ଶତଭିଷା ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ପଡ଼ିଲେ ଏହି ଯୋଗ ଘଟେ । ଏହି ଯୋଗରେ ଯାହା, ବଜାବାହ ସର୍ବବିଧ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଷିଦ୍ଧ ।] ୨ । କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା (ଉ. ଶ.)—2. The first day of the bright lunar fortnight of Kārttika. ୩ । ରାକ୍ଷସବିଶେଷ; ରାବଣର ପୁତ୍ର—3. The name of a son of demon Rāvaṇa. (ଉ—ବାଙ୍କି କାଳଘଣ୍ଟ ଯମଘଣ୍ଟ ଘଣ୍ଟି ଯମ ଉପଯମ ଭାବ—ରଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ଯମଘର—ଦେ. ବ—ଯମପୁର—Jāmaghara The abode of Yama. ଯମର ବାଡ଼ି **ଯମଘର**

ଯମଜ—ବି. ବ୍ୟ (ଯମ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯାଆଁଳା; Jāmaja ସହୋଦ୍ଭାତ—1. Twin; born together. ୨ । ତୁଲ୍ୟ; ସଦୃଶ—2. Closely resembling each other.

ଯମଜୟୀ—ବି. ବ୍ୟ (ଯମ+ଜା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍) ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟୀ; ଅମର—Jāmajayī Immortal. (ଯମଜତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯମଝାଲ—ଦେ. ବ—ଜମଝାଲ (ଦେଖ) Jāma jhāla Jamajhāla (See). କାଳଘାମ **ବଘଜର** (**ଲଗନା**)

ଯମ ତର୍ପଣ—ବି. ବ (ଯମ+ତର୍ପଣ)—ଯମ ନାମକ ପିତୃଗଣଙ୍କୁ ତର୍ପଣ Jāma tarpaṇa କରିବା—An oblation of water to the Jāma class of the Manes.

ଯମତା—ବି. ବ (ଯମ+ତ୍ୱ. ତା)—ମୃତ୍ୟୁ—Jāmatā Death.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯମଦଗ୍ନି—ସ. ବ—ପରଶୁରାମଙ୍କର ପିତା; ଋଷି ବିଶେଷ—
Jāmadagni Name of a sage; the father of Parśurāma.

ଯମଦଂଷ୍ଟ୍ରା—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) —୧ । ମୃତ୍ୟୁର ଆକ୍ରମଣ—1. The Jāmadaṁshṭrā jaws of death. ୨। ଆଶ୍ୱିନ ଓ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସର ବିଶିଷ୍ଟ ସମୟ, ଯହିଁରେ ସଂସାରରେ ରୋଗର ଓ ମୃତ୍ୟୁର ବିଶେଷ ଭୟ ଥାଏ—2. Particular periods during the months of Āświna and Kārttika, regarded as a period of general sickness and mortality. [ଦ୍ର—କାଦା କାଦା ମଉରେ ଆଶ୍ୱିନ ମାସର ଶେଷ ଆଠ ଦିନ ଓ ପୁରା କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଯମଦଂଷ୍ଟ୍ରା ଅଟେ । କାଦାର କାଦାର ମଉରେ କାର୍ତ୍ତିକର ଶେଷ ଆଠ ଦିନ ଓ ମାର୍ଗଶିରର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଆଠ ଦିନ ଯମଦଂଷ୍ଟ୍ରା ଅଟେ । ଏ ସମୟରେ ଅଳ୍ପ ଭୋଜନ ଓ ସଂଯମ କରିବା ପାଇଁ ଚରକସଂହିତା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉପଦେଶ ଅଛି—ହି. ଶ.]

ଯମଦଣ୍ଡ—ସ.ବ(ମ.ଅ.ଲୋ) — ୧। ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ—1. Death penalty. Jāmadaṇḍa ୨ । ମୃତ୍ୟୁ—2. Death. (ଦ୍ର—ଯମଦଣ୍ଡରୁ ମୋ ରକ୍ଷା କେମନ୍ତୁଙ୍କ ହେବଦେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଶ୍ୱରଖ୍ୟ—ସ. ଗୀତ) ୩ । (ସାମୁଦ୍ରିକ) ମନୁଷ୍ୟର ଲଲାଟରେ ଥିବା ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେଖାରୁ ଏକତର—3. (cheiromancy) One of the lines on the brow of a man. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ରେଖାର ନାମ ସ୍ୱଳଦଣ୍ଡ ।] ୪ । (ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ) ଯମରାଜାଙ୍କ ଧୃତ କଲ୍ପିତ ଦଣ୍ଡ ବା ଯଷ୍ଟି—4. The sceptre said to be held by Jāma.

ଯମଦାଢ଼—ଦେ. ବ. (ସ. ଯମଧାର) ୧ । ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଧାରଥାର-ବିଶିଷ୍ଟ ଖଡ୍ଗ; କଟାର—1. Name of a Jāmadārdha sword, sharp on both sides; double edged **यमकात, यमकातर** sword. (ଯମକାତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଦ୍ର—"ବାହାର କର ଯମଦାଢ଼ି ବାସ—ବାନ୍ଧଲେ ଶାଢ଼ୀ ହେଲ୍ଲ ଲଙ୍କେଶ" ଉଷା. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।]
୨ । (ସ. ଯମଦଂଷ୍ଟ୍ରା) ମୃତ୍ୟୁର ଆକ୍ରମଣ; ମୃତ୍ୟୁମୁଖ—2. Attack of death; jaws of death.

ଯମ ଦୂତଆ—ଗ୍ରା. ବ. (ସ. ଯମଦ୍ୱିତୀୟା)—ଯମଦ୍ୱିତୀୟା (ଦେଶ)—
Jāma dutiā Jāma dwitīyā (see)
यमदितीया यमदुतिया

ଯମ ଦୂତ—ସ. ବ. (ଯମଙ୍କର ଦୂତ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଯମରାଜାଙ୍କର Jāma dūta ଯେଉଁ ଭୟଙ୍କର ଲୋକମାନେ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଆତ୍ମାକୁ ପୃଥିବୀରୁ ଯମପୁରକୁ ନେବାପାଇଁ ଆସନ୍ତି—1. Messengers sent by the God of death to take the departing souls to hell. ୨। ଯମଦୂତଙ୍କ ପରି ଭୟଙ୍କର ଆକାରର ଭୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି—2. Persons having fearful appearance like the messengers of the God of death.

ଯମଦୂତକ—ସ. ବ (ଯମଦୂତ + କ)—୧ । ଯମଦୂତ (ଦେଖ)—1. Jāmadūtaka Jāmaduta (see). ୨ । ଡାମର କାଉ—2. Rook; Carrion crow.

ଯମଦୂତିକା—ସ. ବ—ତେନ୍ତୁଳ—
Jāmadūtikā Tamarind.

ଯମ ଦେବତା—ସ . ବ (ବହୁବ୍ରୀ; ଯାହାର ଦେବତା ଯମ)—ଉରଣୀ ବା ଦ୍ୱିତୀୟା ନକ୍ଷତ୍ର—The second asterism. Jama debatā (ଯମନକ୍ଷତ୍ର, ଯମେଶ, ଯମେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯମ ଦେଶ—ଦେ. ବ—ଯମପୁର—The abode of Jāma deśa ama (ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦକୁ ବାଜଲେଟ ଯିବେ ଯମ ଦେଶ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାତ୍ମାରତ. ଆଦ ।)

ଯମ ଦ୍ୱାର—ସ. ବ—୧। ମୃତ୍ୟୁର ଦ୍ୱାର—1. The death's door. Jāma dwāra ୨ । ଯମପୁରର ପ୍ରବେଶ ପଥ—2. The door (ଯମ ଦୁଆର—ଦେଶଜ ରୂପ) leading to hell

ଯମ ଦ୍ୱାରରୁ ଫେରି (ଲେଉଟି, ବାହୁଡ଼ି) ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆସନ୍ନ Jāma dwāraru pheri (leuṭi, bāhuṛdi) āsibā) ମୃତ୍ୟୁର ଯମର ଦ୍ୱାରଥେକେ ଫିରେଆସା କବଳରୁ ରକ୍ଷାପାଇ ବଞ୍ଚିବା—To **जमद्वारसे लोटना** escape from the jaws of death.

ଯମ ଦ୍ୱିତୀୟା—ସ.ବ—ଭାଦ୍ରବିତୀୟା; କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଲଦ୍ୱିତୀୟା [ଏହି ଦିନ Jāma dwitīyā ଭଉଣୀମାନେ ଭାଇଙ୍କୁ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଆଦି ଅର୍ପଣ ଓ ଯମଦ୍ୱିତୀୟା; ଭାଇଦ୍ୱିତୀୟା ସତ୍କାର କରନ୍ତି]—The 2nd day of **जमद्वतीया, भाईदूज** the bright fortnight of Kārttika.

ଯମ ଦ୍ରୁମ—ସ. ବ—ଶିମିଳୀ ଗଛ (ହି. ଶ)
Jāma druma Silk-cotton tree.

ଯମଧାର—ସ. ବ—ଯମଦାଢ଼ ୧ (ଦେଖ)
Jāma dhāra Jāmadārdha 1 (See)

ଯମନ—ସ, ବ (ଯମ୍. ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବନ୍ଧନ; ବାନ୍ଧିବା—Jāmana 1. Binding. ୨ । ନିରୋଧନ; ସଂଯମନ—2. Controlling; restraining; checking. ୩ । ଉପରମ; ନିବୃତ୍ତି; ବିରତି—3. Cessation; stoppage. ୪ । ଛେଦନ—4. Cutting. ୫ ବିନାଶ—5. Destruction. ୬ । ଶାସନ; ପରିଚାଳନ—6. Governing; managing (Apte)-୭ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ଯମରାଜ—6 . The God o. death f

ଯମନିକ—ଦେ. ବ—ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ (ଏହି ତୀର୍ଥରେ ଯମେଶ୍ୱର ଦେବତା. Jāmanika ଅଛନ୍ତି)—(ଦ୍ର—'ଯମନିକ ନମେ ତୀର୍ଥ ଆଦ୍ୟ'—ପ୍ରାତୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଣ୍ଡପ୍ତା ।)

ଯମନିକା—ସ. ବ (ଯମ୍. ଧାତୁ=ନିବୃତ୍ତ କରିବା + କରଣ. ଅନ + କ+ଆ)—୧ । ଯମନିକ (ଦେଖ)—1. Jāmanikā (See). ୨ । ଯବନିକା—2. Screen (Apte).

ଯମ ନିୟମ—ସ. ବ (ସହଚର)—ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଅସ୍ତେୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ Jāma niyama ଓ ଅପରିଗ୍ରହ ଏହି ୫ଟି ଯମ ଓ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ, ଶୌଚ, ସନ୍ତୋଷ ଓ ତପସ୍ୟାଦି ନିୟମ—Acts of self-

Digitized by srujanika@gmail.com

restraint and habitual practice o saintliness enjoined by the Śāstras. [ଦ୍ର—ଯମ ୬ ଉଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ଯମ ପତ୍ନୀ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପ) —ଯମସ୍ୱାମିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ; ଧୂମୋର୍ଣ୍ଣୀ; ବିଜସ୍ୱା— Jāma patnī The queen of God Jāma.

ଯମ ପଞ୍ଜି—ଦେ. ବ (ସ. ଯମ+ପଞ୍ଜୀ)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣିଙ୍କ ପାଞ୍ଜି, ଯହିଁରେ Jāma pāñji ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ପାପ ପୁଣ୍ୟର ହିସାବ ଲେଖାଯାଏ— ଯମର ପାଁଜୀ, ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତର ପାଂଜୀ The almanac or the **ଯମପାଂଜୀ** daily ledger of a person's sins and good deeds kept in the court of Jāma.

ଯମ ପାଞ୍ଜି ପୋଛିବା—ଦେ. ବ—ମୃତ୍ୟୁ ଆସନ୍ନ ହେବା—The Jāma pāñji pochhibā approach of death; ଯମର ତଲବ ହଓୟା impending death. [ଦ୍ର—ଜାଣିଲି ଯମ **ଯମ ଅଠକମିଟାନା** ଡୋର ପୋଛୁଲ୍ଲାଣି ପାଞ୍ଜି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. (ଯମ ପାଞ୍ଜିରୁ ପୋଛିବା—ଅନ୍ୟରୂପ ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଯମପୁର(ରି)—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପ; ଯମ+ପୁର, ପୁରୀ)—୧ । ନରକ— Jāmapura(rī) 1. The hell. ୨ । ଯମସ୍ୱାମିଙ୍କ ସ୍ୱାଜଧାନୀ; ସପ୍ତମପୁରୀ ପୁରୀ—2. The capital of God Jāma. (ଯମ ଭବନ, ଯମ ସଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯମପୁରକୁ ପେଷିବା—ଦେ. କି—ହତ୍ୟା କରିବା—To murder; Jāmapuraku peshibā to kill. [ଦ୍ର—ପେଷିବ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯମପୁରେ ପାଠାନ ମୁଁ ଯମପୁରେ ସ୍ୱଗେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. **ଯମପୁର ପହୁଁଚାନା** ବିରାଟ ।]

(ଯମପୁରକୁ ପଠା[ଠେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯମ ପ୍ରିୟ—ସ. ବ—୧ । ବଟବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—1. The banian Jāma priya tree. ୨। ଉମ୍ବର ଗଛ—2. The fig tree.

ଯମବାନ୍—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ଯମବତ୍; ଯମ=ଯଯମ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥେ. ମତ୍ତ୍)— Jāmabān ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ; ସଯମୀ—One who has subdued (ଯମବତ୍ତା— ସ୍ତ୍ରୀ) his passions.

ଯମବାସୀ—ଦେ. ବିଶ (ସଂ. ଯମପୁରବାସୀ)—ଯମପୁରସ୍ଥ, ଅର୍ଥାତ୍ ମୃତ Jāmabāsī ବା ହତ—Dead; killed. [ଦ୍ର—ମୋ ମୁଣ୍ଡେ ପଡ଼ିଲେ କରିବ ଯମବାସୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଯମ ବାହନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଯମ+ବାହନ)—ମଇଁଷି— Jāma bāhana Buffalo. (ଯମ ରଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯମ ବାହାନ—ଗ୍ରାମରୂପ)

ଯମ ବ୍ରତ—ସ. ବ (ଯମ+ବ୍ରତ)—ରାଜଧର୍ମ ବିଶେଷ; ଅପରାଧ ରାଜା ହୋଇ ଅପରାଧୀଗଣଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା— Jāma brata Impartial government of the offenders by the king.

ଯମ ଭଗିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯମ+ଭଗିନୀ)—ଯମୁନା— Jāma bhaginī River Jamunā personified.

ଯମ ଭୟ—ସ. ବ. (୬ମୀ ତତ୍; ଯମ+ଭୟ)—ମୃତ୍ୟୁ ଭୟ— Jāma bhaya The fear of death.

ଯମ ମାସ—ସ. ବ. (ମ. ଷ. ତତ୍ପ; ଯମ+ମାସ)—କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ— Jāma māsa The month of Kārttika.

ଯମ ଯନ୍ତ୍ରଣା—ସ. ବ. (ମ. ଷ. ତତ୍ପ; ଯମ+ଯନ୍ତ୍ରଣା)—୧ । ମୃତ୍ୟୁର Jāma jantraṇā ଆନୁସଙ୍ଗିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା—1. The pangs (ଯମ ଯାତନା—ଅନ୍ୟରୂପ) of death. ୨ । ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣା— 2. The punishment of sinners in hell. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ଉତ୍କଟର ଉତ୍ପୀଡ଼ନ—3. (figurative) Horrible torture; extreme pain.

ଯମ ର(ରା)ଜା—ଦେ. ବ. (ସ. ଯମରାଜ)—ମୃତ୍ୟୁର ଅଧିପତି ଯମ— Jāma ra(rā)jā The God of death. ଯମରାଜ **ଯମରାଜା**

ଯମର ଭେଟ—ଦେ. ବ—ମୃତ୍ୟୁ—Death. Jāmara bheṭa (ଦ୍ର—ଖାଇ ଖୋଇଲେ ବଡ଼ର ପେଟ, ଖାଇ ଯମର ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ଖାଇଲେ ଯମର ଭେଟ—ଉଗ ।) **ଯମସେ ମୁଲାକାତ**

ଯମରାଟ(ଜ)—ସ. ବ. (ଯମରାଜ୍; ଯମ+ରାଜ୍ ଧାତୁ=ପାପ୍ତି ପାଇବା+ Jāmarāṭ(ja) କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଶମନ; କୃତାନ୍ତ; ମୃତ୍ୟୁରାଜ— The Hindus' God of death.

ଯମଳ—ସ. ବ. (ଯମ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅଳ) —୧ । ଯୁଗ୍ମ; ଯୋଡ଼ା— Jamala 1. A pair; a couple; a brace. ୨ । ଦୁଇ ସଂଖ୍ୟା—2. The number two (Apte). ୩ । ବୃନ୍ଦାବନସ୍ଥ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ଯମଳାର୍ଜୁନ (ଦେଖ)— 3. Twin trees of Bṛundābana; Jamal-ārjuna (See). ୪ । ଯୋଡ଼ାରୁ ଏକ—4. One of a couple (Apte).

ଯମଳଚ୍ଛଦ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯମଳ+ଛଦ)—କଞ୍ଚନ ଗଛ (ଦେଖ) Jamalachchhada Kanchana tree (See)

ଯମଳ ପତ୍ରକ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—କରଭୀ (ଦେଖ) Jamala patraka Karabī (See)

ଯମଳସୂ—ସ. ବ ଓ ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯମଳ+ସୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)— Jamalasū ଯାଆଁଳା ଶିଶୁ ପ୍ରସବକାରିଣୀ (ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଗାଈ)— (a woman or cow) Giving birth to twins.

ଯମଳାର୍ଜୁନ—ସ. ବ. (ଯମଳ+ଅର୍ଜୁନ) —ବୃନ୍ଦାବନସ୍ଥ ବୃକ୍ଷଦ୍ୱୟ— Jamalārjuna Name of twin trees of Bṛundā-bana which were snapped asunder by Śrīkṛushṇa when he was a mere child. [ଦ୍ର—କୁବେରପୁତ୍ର ନଳକୁବର ଓ ମଣିଗ୍ରୀବ ଦୁହେଁ ମଦ ପିଇ ଉନ୍ମତ୍ତାବସ୍ଥାରେ ନଗ୍ନ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନଦୀରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ନାରଦ ମୁନିଙ୍କ ଅଭିଶାପରୁ ଜାଆଁଳା ଅର୍ଜୁନ ଗଛ ରୂପେ ଜନ୍ମି ଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାଲ୍ୟକ୍ରୀଡ଼ାଚ୍ଛଳରେ ଏ ବୃକ୍ଷଦ୍ୱୟକୁ ଭାଙ୍ଗି ପକାଇ ଏ ଦୁହିଙ୍କୁ ଶାପମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯମଳୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯମଳ+ଈ)—ଦୁଇଖଣ୍ଡବଶିଷ୍ଟ ପୋଷାକ Jāmaḷī (ଯଥା—ଲୁଗା-ଚଦର, ସାଡ଼ୀ-ସେମିଜ୍, ଘାଘରା-କାଞ୍ଚଲି)—A dress consisting of 2 pieces.

ଯମ ଲୋକ—ସ. ବ. (ଯମ+ଲୋକ)—ଯମ ନାମକ ପିତୃଗଣଙ୍କ ଓ Jāma loka ଯମରାଜଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ—The abode of the manes called 'Jāma' and of God Jāma. (ଯମ ଭୁବନ, ଯମ ପୁରୀ, ଯମରାଷ୍ଟ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯମଲୋକ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହତ୍ୟା amaloka dekhā(khe)ibā କରିବା—To kill some- ଯମ ଲୋକ ଦେଖାନ **यम लोक दिखाना** one.

ଯମ ଲୋକ ଦେଖିବା—ଦେ. କି—ମରିବା; ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବା— Jāma loka dekhiba To die. (ତୁ—ଅଳଘକାଳରେ ଯମ ଲୋକ ଦେଖା ଦେଖିଲେ ଯମ ଲୋକ । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ପ୍ରବୋଧଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ **यम लोक देखना** ନାଟକ ।)

ଯମ ସଭା—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଯମ+ସଭା)—ଯମରାଜଙ୍କ ସଭା— Jāma sabhā The court of the God of death.

ଯମ ସହିବା—ଦେ. ବ—ଯମଦଣ୍ଡ ବା ମୃତ୍ୟୁ ଭୋଗ ନ କର କିଛିକାଳ Jāma sahibā ବଞ୍ଚି ରହିବା—Being permitted or suf- **विधाता मानना** fered by the God of death to live. (ଯଥା—ଏ ପିଲାଟିକୁ ଯମ ସହିଲେ ସିନା ଦେବ ।)

ଯମ ସାତ୍—ସ.ବଣ.ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ(ଯମ+ଦେଯୁ ଅର୍ଥରେ, ସାତ୍)—ମୃତ— Jāma sāt Death. (ଯମ ସାତ୍‌କୃତ—ଅନ୍ୟ ପୁଂ.ରୂପ)

ଯମ ସାଧନ—ସ. ବ—ସଯମ ସାଧନ—Abstinence; self-res- Jāma sādhana traint; self-control. [ତୁ—ଯମ ୨ ତତ୍ତେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ଯମସୂ—ସ. ବ. (ପୁଂ) (ଯମ+ସୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟ— Jamasū The sun. ବ. (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାଆଁଳା ପିଲା ପ୍ରସବ କରେ—A mother of twins.

ଯମ ସୂର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଘରର ଗୋଟିଏ କୋଠରୀର Jama sūrjya ମୁହଁ ଉତ୍ତରକୁ ଓ ଅନ୍ୟ କୋଠରୀର ମୁହଁ ପଶ୍ଚିମକୁ ହୋଇଥାଏ—A building with two halls or rooms, one facing the south and one facing the west (Apte).

ଯମ ସ୍ୱସା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଯମ+ସ୍ୱସୃ=ଭଗିନୀ)— Jama swasā ୧ । ଯମୁନା ନଦୀ—1. The river Jamunā. ୨ । ଦୁର୍ଗା—2. Goddess Durgā; the wife of Mahādeba (Apte).

ଯମସ୍ୟ କରୁଣା ନାସ୍ତି—ସଂ. ଶ୍ଲୋକାଂଶ— ମୃତ୍ୟୁର କାହା ପ୍ରତି ଦୟା Jamasya karuṇā nāsti ନାହିଁ—(a saying) Death is relentless. [ତୁ—ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଏ ବଚନ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ଯମା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଣ ଓ କି. ବଣ—ଜମା ଇତ୍ୟାଦି Jamā (etc) (ଦେଖ) Jamā etc (See)

ଯମା(ମେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଜମାଇବା (ଦେଖ) Jamā(me)ibā 1. Jamāiba (See)

୨ । ଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରିବା—2. To start very pompously with a procession.

ଯମାଉ(ଏ)ଉ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ଜମାଉଉ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Jamāu(e)t (etc) Jamāut etc. (See)

ଯମାଦି ଅ(ଉ)ଲ୍ ଅବ୍ୱଲ୍—ବୈଦେ (ଫା)ବ--ମୁସଲମାନଙ୍କ ମାସ ବିଶେଷ— Jamādi a(u)l awal The name of a Mahomedan ଜମାଦିଅଲଅଓଲ; **यमादिउलअवल** month. (ମାସଉଲେ ଟୀକ ଦେଖ ।)

ଯମାଦି ଅସ୍‌ସାନି—ବୈଦେ (ଫା) ବ—ମୁସଲମାନଙ୍କ ମାସ ବିଶେଷ— Jamādi as-sāni The name of a month of the ଜମାଦିଅସସାନି; **यमादिअससानी** Mahomedan. calendar (ମାସଉଲେ ଟୀକା ଦେଖ)

ଯମାନା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବୈଦେ. ବ (ଫା) (ଭୁଲ. ହି.ଜମାନା)— Jamānā ସମୟ; ଯୁଗ; କାଳ; ଅମଳ —Time; epoch. [ଯଥା—ମୋ ଯମାନାରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ ।]

ଯମାନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯୁଆଣୀ; ଯବାନୀ—The carraway Jamānī ajwan;Carum Carui; Carum Capticum. (ଯମାନକା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ତୁ—ଯମାନୀ ପ୍ରକାର—;ଯଥା— ସ.—ବନ୍ଧ୍ୱଦର୍ଭୀ,ଶ୍ୱେତଯମାନୀ, ଯମାନୀ,ବନଯମାନୀ, ପାର୍ସିକଯମାନୀ, ଯବାନୀ,ବୃଦ୍ଧକା,ପାପ୍ୟକ,ଯବସାହ୍ୱ ଓ ଖୋରାସାନୀ ଯମାନୀ ।) ଓ—ଯୁଆଣୀ; ଯୋୱାନ **अजवाइन** ମ—ଜ୍ୱବା; ତେ—ଓମମୀ; ତା—ଅମନା

ଯମାନୁଚର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯମଦୂତ—A servant or Jamānuchara attendant of Jāma. (ଯମାନୁଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯମାନୁଜା—ସ.ବ.ସ୍ତ୍ରୀ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯମୁନା ନଦୀ—The river Jamānujā Jamunā.

ଯମାନ୍ତକ— ସ. ବ. ପୁଂ—(ଯମ ଯମଦଣ୍ଡର+ଅନ୍ତକ=ନାଶକାରୀ)— Jamāntaka ଶିବ; ମହାଦେବ—Mahādeba.

ଯମାରି—ସ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu. Jamāri (ଯମରିପୁ, ଯମଘ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯମାଲୟ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଯମ+ଆଲୟ)—ଯମପୁରୀ—The Jamālaya abode of the God of death.

ଯମି (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ଜମି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Jami (etc) Jami etc (See)

ଯମିଦାର(ରି)(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ.ବ—ଜମିଦାର(ରି)ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Jamidāra(ri)(etc) Jamidara(ri) etc (See).

ଯମିବା—ଦେ. କି—୧ । ଜମିବା (ଦେଖ)—1. Jamibā (See) Jamibā ୨ । (ଯାତ୍ରା, ନାଟ ଆଦି) ଦର୍ଶକରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା; ବହୁ ଜମା **जमना** ଦର୍ଶକ ଆକର୍ଷଣ କରିବା—2. To attract a crowd of spectators. ୩ । (ଘୋଡ଼ା)— ଅଗ୍ରସର ନ ହୋଇ ଏକସ୍ଥାନରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିବା ବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋଡ଼ ଉଠାଇ ନାଚିବା—3. (a horse) To stand still or to dance at the same place without proceeding further. ୪ । (ଶୋଭାଯାତ୍ରା, ଉତ୍ସବାଦି) ଅଡ଼ମ୍ବରମୟ ହେବା—4. (A procession) To be pompous.

ଯମ୍ନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଯମ+ଙ୍କୀ.ଈ)—ଯମଙ୍କ ଭଉଣୀ ଯମୁନାନଦୀ—
Jamī The river Jamunā. ସ. ବିଣ. ଘୁଂ.(ଯମିନ୍; ଯମ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଇନ୍)—ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ; ସଂଯମବିଶିଷ୍ଟ—Self-controlled. (ସ୍ମୃତିବାକ୍ୟ—ଅହିଂସା ସତ୍ୟମସ୍ତେୟଂ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟମକଲ୍ମଷଂ । ଇଜ୍ୟ ପଞ୍ଚ ଯମା ସେଙ୍କା ସମ୍ଭୀଳ ଯମିନଃ ସ୍ମୃତାଃ ।)

ଯମୁନା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ପମ୍ ଧାତୁ=ବରଣ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉନ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ଦୁର୍ଗା; ଉବାମା; ଭଗବତୀ—1. The Goddess Durgā. ୨ । ଉତ୍ତରୋତ୍ତରଉତ୍ତର ନଦୀ—(ସଂ. ନାମ—କଳନ୍ଦଜା, କଳନ୍ଦୀ, କଳନ୍ଦାତ୍ମଜା ଉପନ ଭନସ୍ପା, ଉପନ ସୁତା, ତାପୀ, ଯମ୍ୟା, ଯମସ୍ୱସା, ଯମୀ, ଶମନ ସ୍ୱସା, ଶଖାମା, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭନସ୍ପା, ସୂର୍ଯ୍ୟସୁତା) 2. The river Jamuna which rises from the south of the Himalayas and falls into the Ganges at Allahabad after a course of 378 miles.

[ଦ୍ର—ଏହା ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣାଂଶର ଯମୁନୋତ୍ତ୍ରୀ ନାମକ ସ୍ଥାନରୁ ବାହାର ପ୍ରୟାଗଠାରେ ଗଙ୍ଗାରେ ମିଶି ଅଛି । ପୁରାଣମତେ ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଯମଙ୍କ ଭଉଣୀ । ଯମୁନା ଗଙ୍ଗା ନଦୀରେ ମିଶିଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନଦୀ ସରସ୍ୱତୀ ମଧ୍ୟ ମିଶିଥିଲା । ସାଧ ସରସ୍ୱତୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଏହି ସଙ୍ଗମସ୍ଥାନର ନାମ ପ୍ରୟାଗ ବା ତ୍ରିବେଣୀ । ଏଠାରେ ବହୁତ ଯାଗ କର ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ପ୍ରୟାଗ । ଏହା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥ ଓ ଏଠାରେ ୧୨ ବର୍ଷରେ ଥରେ ଲେଖାଏଁ କୁମ୍ଭମେଳା ହୁଏ । ଯମୁନା ନଦୀକୂଳରେ ଦିଲ୍ଲୀ, ଆଗ୍ରା, ମଥୁରା ଓ ବୃନ୍ଦାବନ ଅବସ୍ଥିତ । ଯମୁନା ନଦୀ କ୍ରମଶଃ ବୃନ୍ଦାବନଠାରୁ ଦୂରକୁ ଘୁଞ୍ଚି ଯାଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଯମୁନା ଜଳରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କାଳୀୟ ନାଗକୁ ଦଳନ କରିଥିଲେ । ଏହା କୂଳରେ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ନାନାବିଧ ଲୀଳା କରିଥିଲେ ।] ବେ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to women.

ଯମୁନା କୂଳିଆ—ବେ. ବିଣ—(ଯମୁନାକୂଳସ୍ଥ କେଳି କଦମ୍ବ, ବଂଶୀବଟ, କେଳି ବସିନରେ ଓ କୁଞ୍ଜମାନଙ୍କରେ ଥାଇ ମରୁଲ୍ଲା ଯମୁନା କୂଳବାସୀ ନାଦଦ୍ୱାରା ଗୋପୀଙ୍କୁ ମୋହିତ କର ବିବିଧ ଲୀଳା **ଯମୁନା କୁଳିଆ** ଘଟାଇ ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ; ଯମୁନା କୂଳବିହାରୀ)—
Jamunā kūliā ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବିଶେଷଣ —A epithet of Śrikṛushna

ଯମୁନା ଗାଧୁଆ—ବେ. ବି — (ଯମୁନା+ସ୍ନାନଧାତୁ)—୧ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ
Jamunā gādhuā ରଥଯାତ୍ରାରେ ପରିବ ଯମୁନା ନଦୀରେ ସ୍ନାନ—

ଯମୁନା ସ୍ନାନ 1. A bath in the sacred river
ଯମୁନାସ୍ନାନ, ଯମୁନା ନହାନ Jamunā. ୨ । ଦୋଳଯାତ୍ରାର ବାସୀ ଦିନ ବା ଚୈତ୍ର କୃଷ୍ଣ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ତିଥିରେ ପଡ଼ିବା ବାରୁଣୀ ଦିନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପ୍ରତିମାଙ୍କୁ ନଦୀ ପୁଷ୍କରଣୀ ଆଦିରେ ସ୍ନାନ କରାଇବା ଉତ୍ସବ—2. The ceremony of giving a bath to the image of Śrikṛushna on the morrow of Dolapūrnimā or in Chaitra.

ଯମୁନା ଜନକ—ସ. ବି.—(ଯମୁନା+ଜନକ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବ—
Jamunā janaka The Sun-god.

ଯମୁନାଭିତ୍—ସ. ବି—(ଯମୁନା+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍ =ଖଣ୍ଡକାରୀ)—ବଳରାମ—Balarāma.
Jamunābhid
[ଦ୍ର—ବଳରାମ ଲଙ୍ଗଳଦ୍ୱାରା ଯମୁନା ନଦୀକୁ ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡ କରିଥିବାର କଥା ପୁରାଣରେ ଅଛି ।]

ଯମୁନା ଭ୍ରାତା—ସ. ବି.—(ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ; ଯମୁନା+ଭ୍ରାତୃ)—ଯମ
Jamunā bhrātā ଦେବତା—The God of death.

ଯମୁନି—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯମୁନା ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—
Jamuni Name for calling women named
ଯମୁନା Jamunā

ଯମୁନୀ ଦେ. ବି—ହିମାଳୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ନେପାଳ ଓ ଦ୍ୱାରଭଙ୍ଗା ଦେଇ ଗଙ୍ଗାର ଉପନଦୀ ବାଘମତ୍ତି ନଦୀରେ ମିଳିଥିବା ଛୋଟ ନଦୀ—Name of a small river passing through Nepal and Darbhanga and falling the Baghmati (which is a tributory of the Ganges).

ଯମୁନୋତ୍ତରୀ—ସଂ. ବି—ହିମାଳୟର ଗଢ଼ୱାଲ୍ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ଏକ ପର୍ବତ, ଯହିଁରୁ ଯମୁନାନଦୀ ନିର୍ଗତ ହୋଇଅଛି—
Jamunottari Name of the mountain from which the Jamuna river issues.

ଯମେରୁକା—ସ. ବି—୧ । ଜୟଢକ୍କା—1. A drum used on
Jameruka occassious of victory. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ଝାଞ୍ଜି, ଯାହା ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ପ୍ରତି ଘଡ଼ି ସମୟ ପୂରିବା ବେଳେ ବଜା ଯାଉଥିଲା (ହି. ଶ.)—2. A pair of big cymbals which were sounded in ancient times for indicating every ghardi.

ଯମେଶ୍ୱର—ସ. ବି (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ପମପୂଜିତ ଈଶ୍ୱର)—୧ । ଶିବ
Jameswar (ହି. ଶ.)—1. Śiba. ବେ. ବି—୧ । ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ—1. Name of an image of Śiba. [ଦ୍ର—ସମସ୍ତଙ୍କ ନାମେ ତୀର୍ଥ ଆଦ୍ୟ, ଇହଁ ଯମେଶ୍ୱର ଦେବତା ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।] ୨ । ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name given to males.

ଯମ୍ବେଶ୍ୱର—ଗ୍ରା. ବି. ଘୁଂ—ଯମେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—Name for
Jambeswara calling Jameswara.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଯାତ — ସ. ବ — {ଯ=ବାୟୁ ପକ୍ଷ + ଯା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.
Jājāti ଉ) — ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ନହୁଷ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର; ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ପଞ୍ଚମ ରାଜା — A monarch of the ancient lunar dynasty of India. [ଦ୍ର — ପୁରାଣରେ ଅଛି — ଯଯାତ ଏକଦା ମୃଗୟାକୁ ଯାଇ ତୃଷାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ କୂପ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । କୂପ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଯୁବତୀ ପଡ଼ିଥିବା ଦେଖି, ତାହାଙ୍କୁ କୂପରୁ କାଢ଼ି ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କଲେ । ଉକ୍ତ ଯୁବତୀ ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦୁହିତା ଦେବଯାନୀ । ଜ କାଳ ପରେ ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅନୁଜ୍ଞା-କ୍ରମେ ଯଯାତ ଦେବଯାନୀଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ । ଦେବଯାନୀ ଓ ଯଯାତ ପାଇ ରାଜଧାନୀରେ ବାସ କଲେ । ଦେବଯାନୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଯଦୁ ଓ ତୁର୍ବସୁ ନାମକ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲେ । ଏଣେ ଯଯାତ ଦେବଯାନୀଙ୍କ ପରିଚାରିକା ଦୈତ୍ୟରାଜକନ୍ୟା ଶର୍ମିଷ୍ଠାଙ୍କ ରୂପରେ ମୋହିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଗୋପନରେ ଗାନ୍ଧର୍ବ-ବିବାହ କଲେ । ଶର୍ମିଷ୍ଠାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଦ୍ରୁହ୍ୟ, ଅନୁ ଓ ପୁରୁ ନାମକ ତିନି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲେ । ଦେବଯାନୀ ରାଜାଙ୍କର ଏ ଗୁପ୍ତ ବିବାହରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରାଜଧାନୀ ତ୍ୟାଗ କରି, ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଯାଇ ପିତାଙ୍କୁ ଏହା କହିବାରୁ ପିତା କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଯଯାତଙ୍କୁ ଅକାଳରେ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ହେବାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ପରେ ଯଯାତଙ୍କ ସ୍ତବରେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଜରାବସ୍ଥାକୁ ପାଶାନ୍ତରରେ ସଞ୍ଚାମିତ କରି ତହିଁ ବଦଳରେ ସ୍ୱୟଂ ଯୌବନ ଲାଭ କରିବା କ୍ଷମତା ଯଯାତଙ୍କୁ ଦେଲେ । ଶାପପ୍ରଭାବରେ ଯଯାତଙ୍କୁ ଜରା ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ଯଯାତ ତାଙ୍କ ଜରାକୁ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯାଚିଲେ । କନିଷ୍ଠ ତିନି ଜଣ ପୁତ୍ର ଏଥିରେ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ । କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ପୁରୁ ପିତାଙ୍କ ଜରାକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଯଯାତ ପୁରୁଙ୍କଠାରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ନ ଦେଇ ପୁରୁକୁ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ମନୋନୀତ କଲେ । ଯଯାତ ପୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଯୌବନ ଗ୍ରହଣ କରି ଏକ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ବିଷୟଭୋଗଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମାରେ ଶାନ୍ତି ନ ପାଇବାରୁ, ପୁରୁକୁ ପୁଣି ଯୌବନ ଫେରାଇ ଦେଇ, ଆପେ ଆପଣାର ଜରାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି, ପୁରୁକୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ, ତପଶ୍ଚରଣାର୍ଥ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଓ ଦେହାନ୍ତ ହେବାରୁ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ଥିବା ବେଳେ ସେ ନିଜର ତପସ୍ୟା ବିଷୟରେ ବଡ଼ାଇ କରିବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶାପରେ ସ୍ୱର୍ଗଚ୍ୟୁତ ହେଲେ । ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେବାମାର୍ଗରେ ଅଷ୍ଟକ ନାମକ ଋଷି ଏହାଙ୍କୁ ଅଟକାଇ କରି ପୁଣି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଫେରାଇ ପଠାଇଲେ । ହି. ଶ.]

ଯଯାତ କେଶରୀ — ଦେ. ବ — ସ୍ୱାଧୀନ ଉତ୍କଳର ଜଣେ ରାଜା — Name of a king of independent Orissa.
Jājāti keśarī
ଯଯାତିକେଶରୀ
Yayātikeśarī
[ଦ୍ର — କେଶରୀବଂଶର ପ୍ରଥମ ରାଜା ଜନମେଜୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯଯାତକେଶରୀ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୫୫୭ ରେ ଉତ୍କଳ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ (କୃପାସିନ୍ଧୁ ଇତିହାସ) । ଏ ଉତ୍କଳରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଦମନ କରିଥିଲେ । ଏ ଶୈବ ଥିଲେ । ଯଯାତ ପ୍ରଥମେ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରି ତାଙ୍କ ସେବାପାଇଁ ଜମି ଆଦି ଯୋଗାଡ଼ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ମନ୍ଦିର ଦେଖାଯାଏ ତାହା ଯଯାତଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନୁହେଁ । ଏ ଚତୁର୍ଥାରରୁ ରାଜଧାନୀ ଉଠାଇ ଯାଜପୁରଠାରେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ଏ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ଶିବମନ୍ଦିରର ମୂଳପତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ଏ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଦଶଜଣ ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଣି, ଯାଜପୁରଠାରେ ଗୋଟିଏ ମହାଯଜ୍ଞ କରାଇଥିଲେ, ଯାଜପୁରରେ ଓ ପୁରୀଛାଡ଼ରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ବହୁ ଭୂମି ଦାନ କରି ଶାସନମାନ ବସାଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରୁ ପୁରୀ-ମନ୍ଦିରରେ ମାଦଳାପାଞ୍ଜି ରକ୍ଷା ହୋଇ ଆସୁଅଛି । କବିବର ରାଧାନାଥ 'ଯଯାତିକେଶରୀ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।]

ଯଯାତିପତନ — ସ. ବ — ମହାତୀର୍ଥରେତୋକ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ
Jājāti patana — A sacred place of pilgrimage for the Hindus. (ଉ — ଯଯାତିପତନକୁ ଯାଏ ଯେଉଁ ନର, ଅଶ୍ୱମେଧ ଫଳ ଲଭିଥାଏ ତାହାର । କୃତ୍ତିବାସ. ମହାତୀର୍ଥ ବନ ।)

ଯଯାବର — ବିଣ. ପୁଂ — ଯାଯାବର (ଦେଖ)
Jājābara **Jāyābara** (See)
(ଯଯାବରୀ — ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଯୀ(ଜି) — ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଯା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ. ଈ, ଇ; ଦ୍ୱିତ୍ୱ, ଜଶାଦେଶ) — ୧ । ଶିବ; ମହାଦେବ —
Jāji(ji) 1. Śiba. ୨ । (+ ଅଧ୍ୱକରଣ ଈ) ପଥ; ରାସ୍ତା —
2. Road. ୩ । (+ କରଣ ଈ) ଘୋଡ଼ା (ହି. ଶ.)
3. Horse.

ଯଯୁ — ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଯା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଉ; ଦ୍ୱିତ୍ୱ, ଜଶାଦେଶ) — ୧ । ଅଶ୍ୱମେଧୀୟ ଅଶ୍ୱ — 1. A
Jāju horse let loose before an Aśwamedha sacrifice. ୨ । ଅଶ୍ୱ — 2 Horse.

ଯଶ — ଦେ. ବ (ସଂ. ଯଶଃ) — ୧ । ଯଶଃ (ଦେଖ) — 1. Jaśaḥ
Jāsa (See). (ଉ — ଯାହାର ଯଶ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକେ, ମୃତ୍ତେ ଯଶ **ଯସ୍** ଭଣନ୍ତି ସବୁ ଲୋକେ — ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)
[ଦ୍ର — ପଣ୍ଡିତ ବଳଭଦ୍ର ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦକୋଷରେ 'ଯଶ' ଶବ୍ଦକୁ ଯଶସ୍ ଶବ୍ଦର ଗୌଣ ରୂପ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ।] ୨ । ବାହାବୁଝ; ପ୍ରଶଂସା; ପୁରୁଷାର୍ଥ —
2. Praise; credit.

ଯଶ ଅପଯଶ — ଦେ. ବ — (ସଂ. ଯଶଃ + ଅପଯଶଃ, ବିପରୀତ ସନ୍ଧିରୁ) —
Jāsa apajāsa ଯାଶ ଓ ଅଯାଶ — Good name and
ଯଶଅପଯଶ **ଯସଅପଯସ୍** bad name

ଯଶଆକାଙ୍କ୍ଷା — ସଂ. ବ (ଯଶଃ + ଆକାଙ୍କ୍ଷା, ସନ୍ଧି ବିସର୍ଗ ଅନୁସାରେ ବିସର୍ଗର ଲୋପ) — ଯଶୋଲିପ୍ସା —
Jāsa-ākāṅkshā Desire for fame.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଶଆକାଙ୍କ୍ଷୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଯଶଃ+ଆକାଙ୍କ୍ଷୀ)—ଯଶୋଲିପ୍ସୁ-
Jaśaāk̄āṅkshī Desirous of fame.
(ଯଶଆକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶଃ—ସଂ. ବ (ଯଶସ୍; ଅସ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଅସ୍;
Jaśaḥ 'ଯ' ଅଗମ; ଯାହା ସଂସାରରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୁଏ)—
୧। ଖ୍ୟାତି; ସୁଖ୍ୟାତି; କୀର୍ତ୍ତି; ଦାନାଦିପ୍ରଭବା କୀର୍ତ୍ତି; ଭଲ କାମ କରିବା ଯୋଗୁଁ ଜନମୁଖରେ ଖ୍ୟାତି ସୁନାମ—1. Glory; fame; renown; reputation. [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଯଶଃ ଓ କୀର୍ତ୍ତିର ପ୍ରଭେଦ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। "ଦାନାଦିପ୍ରଭବା କୀର୍ତ୍ତି ଶୌର୍ଯ୍ୟାଦି ପ୍ରଭବ ଯଶଃ"; ଜୀବିତ ବ୍ୟକ୍ତିର 'ଖ୍ୟାତି ଓ ଯଶଃ'; ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର କୀର୍ତ୍ତି—ଏହିପରି ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ ।]
୨। ଯଶସ୍ୱୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person of distinction (Apte). ୩। (ବୈଦିକ; ପ୍ରଭବ+ଅସ୍) ବ୍ୟାପକତା—3. Diffuseness; diffusion. ୪। (ବୈଦିକ)—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—4. Beauty; splendour (Apte) ୫। ଅନୁଗ୍ରହ; ପକ୍ଷପାତ—5. Favour; partiality (Apte). ୬। ଧନ—6. Wealth (Apte). ୭। ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ—7. Food (Apte). ୮। ଜଳ—8. Water. ସଂ. ବଣ—୧। ସୁନ୍ଦର; ମନୋହର—1. Lovely; agreeable (Apte). ୨। ଯୋଗ୍ୟ—2. Worthy (Apte). ୩। ସମ୍ମାନିତ-3. Honoured (Apte).

ଯଶଃକୀର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+କୀର୍ତ୍ତନ)—କୀର୍ତ୍ତି
Jaśaḥkīrttana ଘୋଷଣା କରିବା; ଯଶୋଗାନ—
ଯଶଃଖ୍ୟାପନ
ଯଶଃପ୍ରକଟନ } ଅନ୍ୟରୂପ Reciting of a person's
ଯଶଃପ୍ରଚାର glory or fame.

ଯଶଃକ୍ଷୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+କ୍ଷୟ)—ଯଶୋହାନି; ସୁନାମର
Jaśaḥkshaya ହାନି—Loss of one's fame.

ଯଶଃକ୍ଷେତ୍ର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+କ୍ଷେତ୍ର)—ମନୁଷ୍ୟ
Jaśaḥkshetra ଯେଉଁଠାରେ କୀର୍ତ୍ତି ଲାଭ କରେ—
The field of one's renown; a place where a person earns fame.

ଯଶଃ ନାଶ—ସଂ. ବ (ଯଶଃ+ନାଶ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଯଶୋହାନି—
Jaśaḥ nāśa Loss of fame or reputation.
(ଯଶଃଲୋପ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଶଃପଟହ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଯଶଃ+ପଟହ)—ଜୟଢକ୍କା; ଢୋଲ—
Jaśaḥpataha A double drum (Apte).

ଯଶଃ ପ୍ରଭବ—ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯଶରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—
Jaśaḥ prabhaba Resulting from one's renown.
(ଯଶଃ ପ୍ରସୂତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଯଥା—ଯଶଃ ପ୍ରଭବ ଧନଲାଭ।)

ଯଶଃପ୍ରଭା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+ପ୍ରଭା) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
Jaśaḥ prabhā କୀର୍ତ୍ତିରୂପ ଆଲୋକ)—The brightness or halo of one's renown.

ଯଶଃପ୍ରଭାବ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୀର୍ତ୍ତିର ମହତ୍ତ୍ୱ—
Jaśaḥprabhaba The greatness of one's renown

ଯଶଃଶେଷ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯଶଃ+ଶେଷ)—Death..
Jaśaḥśesha ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ମୃତ—Dead.
(ଯଶଃଶେଷା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶଃଶୈଳ—ସଂ. ବ—(ରୂପକ କର୍ମଧା, ଯଶଃ+ଶୈଳ)—ପର୍ବତ ସଙ୍ଗେ
Jaśaḥśaila ତୁଳନୀୟ ଯଶୋରାଶି—Fame compared to a mountain owing to its immensity.

ଯଶଃଶ୍ରୀ—ସଂ. ବ.—୧। (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) କୀର୍ତ୍ତି ଓ ସମ୍ପଦ—1. Fame and
Jaśaḥśrī wealth. ୨। (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ମ.ପ.ତତ୍)—
କୀର୍ତ୍ତିଜନିତ ଶ୍ରୀ ବା ସମ୍ପଦ—2. Glory due to fame. ୩। (ରୂପକ) କୀର୍ତ୍ତିରୂପ ସମ୍ପଦ—3. Fame compared to wealth

ଯଶଃଶ୍ରୀବାଞ୍ଛିତ ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦ—ସ. ବ.—(ବଶିଷ୍ଠ ଓ ଅର୍ଶାଭ୍ରଜନ
Jaśaḥśrī bāñchhita ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରେରିତ ଯଶରେ
śubhāśīrbāda ବ୍ୟବହୃତ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଇଁ କୀର୍ତ୍ତି ଓ ସମ୍ପଦ ପ୍ରାପ୍ତି ବାଞ୍ଛାଯୁକ୍ତ ଆଶୀର୍ବାଦ-Blessing or benediction wishing fame and prosperity to a person.

ଯଶଃ ସମୂହ—ସ. ବ—(ଯଶଃ+ସମୂହ)—ଯଶୋରାଶି (ଦେଖ)
Jaśaḥ samūha Jaśorāsi (See)

ଯଶଃ ସାଧନ—ସ. ବଣ.—(ଯଶଃ+ସାଧନ) —ଯଶସ୍କର—
Jaśaḥ sādhana Causing one's fame or reputation

ଯଶଃ ସୌଭାଗ୍ୟ—ସ. ବ.—ଯଶୋଭାଗ୍ୟ (ଦେଖ)
Jaśaḥ saubhāgya Jaśobhāgya (See)

ଯଶଃ ସୌରଭ—ସଂ. ବ.—(ରୂପକ କର୍ମଧା, ଯଶଃ+ସୌରଭ)—
Jaśaḥ saurabha ସୁବାସ ପରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ବ୍ୟାପିବା ଯଶଃ—
Good name spreading like the odour of a sweet scent.

ଯଶଃ ସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ.ବ.—(ମ.ପ.ତତ୍, ଯଶଃ+ସ୍ତମ୍ଭ)—କୀର୍ତ୍ତି ସ୍ତମ୍ଭ; ସ୍ମାରକ
Jaśaḥ stambha ଆଦିରେ କୀର୍ତ୍ତିଜ୍ଞାପକ ସ୍ତମ୍ଭ—A pillar on which are depicted the glorious acts of a great personage.

ଯଶ କରିବା—ତେ. କ୍ରି.—୧। କୀର୍ତ୍ତିଗାନ କରିବା—
Jaśa karibā 1. To sing one's fame.
(ପଶ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ପ୍ରଶଂସା କରିବା—
यश करा यश करना 2. To praise; to extol.

ଯଶକାରୀ—ତେ. ବିଣ.—(ସଂ. ଯଶସ୍କର)—ଯଶସ୍ୱୀ—
Jaśakārī यशशी Famous; highly reputed.
यशकारि [ଦ୍ର—ଯେତେ ସ୍ୱଜନ ଯଶକାରୀ; ତୋତେ ଦେଖିବେ ନରହର—ଇରମ୍ମାଥ. ଭାଗବତ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଶଦ—ସଂ. ବ. କ୍ଲୀ.—ଦସ୍ତା ଧାତୁ—
Jaśada Zinc.

ଯଶ ଦେବା—ଦେ. ଦି —୧ । ଯଶ ପାଇବା (ଦେଖ)
Jaśa nebā ଯଶ ଲଓୟା 1. Jaśa pāibā (See)
यश लेना ୨ । ଜୟ ଲାଭ କରିବା—2. To attain victory.

ଯଶ ପାଇବା—ଦେ. ଦି.—୧ । ଯଶୋଲାଭ କରିବା—1. To at-
Jaśa pāebā tain fame. ୨ । ପ୍ରଶଂସା ଲାଭ କରିବା; (ଯଶ ଲଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରଶଂସିତ ହେବା—2. To
ଯଶପାଓୟା **यशपाना** acquire praise; to be praised.

ଯଶ ମିଳିବା—ଦେ. ବ.—ଯଶୋଲାଭ—Earning of fame.
Jaśa miliba ଯଶ ମିଳା **यश मिलना**

ଯଶସ୍—ସଂ. ବ.—(ଶବ୍ଦ) —ଯଶଃ (ଦେଖ)
Jaśas Jaśaḥ (See)

ଯଶସ୍କର – ସଂ. ବିଣ.—(ଯଶସ୍ + କୃ ଧାତୁ=କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Jaśaskara କୀର୍ତ୍ତିଜନକ; ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଯଶୋଲାଭ ହୁଏ-
(ଯଶସ୍କରୀ – ସ୍ତ୍ରୀ) Causing good name.

ଯଶସ୍କାମ – ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ଯଶସ୍ + କମ୍ ଧାତୁ=ଇଚ୍ଛା କରିବା +
Jaśaskāma କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯଶୋଲିପ୍ସୁ (ଦେଖ)
Jaśolip-su (See)

ଯଶସ୍କାମୀ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—(ଯଶସ୍+କମ୍ ଧାତୁ=ଇଚ୍ଛା କରିବା +
Jaśaskāmi କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯଶୋଲିପ୍ସୁ (ଦେଖ)
(ଯଶସ୍କାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Jaśolipsu (See)

ଯଶସ୍କାମ୍ୟନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—[ଯଶସ୍ + କମ୍ ଧାତୁ + ଅଉ (ଶଉ),
Jaśaskāmyan ୧ମ. ୧ବ] ଯଶୋଲିପ୍ସୁ (ଦେଖ)—Jaśo-
lipsu (See)
(ଯଶସ୍କାମ୍ୟନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶସ୍ୱାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ଯଶସ୍ + ବତ୍, ୧ମା. ୧ବ)—
Jaśaswān ଯଶସ୍ୱୀ (ଦେଖ)—Jaśaswi (See)
(ଯଶସ୍ୱତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶସ୍ୱିନୀ – ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯଶସ୍ + ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ବନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ଯଶସ୍ୱୀର
Jaśaswini ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Jaśaswi.
ସଂ. ବ—୧ । କଟସ୍ତ; ମହାଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ ଗୁଳ୍ମ—
1. A phosphorescent plant diffusing light in the night; Cardiospermum Helicacabum ୨ । ଯବତିକ୍ତା; ଦୁରାଲଭା (ଦେଖ)—2 Jabatiktā; Durālabha (See) ୩ । ବଦରୀ; ବନକର୍ପାସୀ; ବଣ-
କପା; ବୋଡ଼ୁକପା—3. A kind of cotton growing wild; Gossypum Arboreum. ୪ । ଗଙ୍ଗାନଦୀ (ହି.ଶ)-4 The river Ganges. ବୈ. ବ—ଶରୀରସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ଦଶନାଡ଼ୀ ମଧ୍ୟରୁ
ଏକଜାତୀୟ । (ଦଶ ନାଡ଼ୀ ଭିତରେ ନୋଟ୍ ଦେଖ)—One of the chief arteries of the body;

ଯଶସ୍ୱୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଯଶସ୍ + ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ବନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Jaśaswi ବିଖ୍ୟାତ; କୀର୍ତ୍ତିଶାଳୀ—Renowned; famous.
(ଯଶସ୍ୱିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶସ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଯଶସ୍ + ଯ)—୧ । ଯଶସ୍କର (ଦେଖ)—1. Jaśa-
Jaśasya skara (See). ୨ । ଯଶୋଦାତା (ଦେଖ)—
(ଯଶସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2 Jaśodātā (See).

ଯଶସ୍ୟା—ସଂ. ବ—ଜୀବନ୍ତୀ ବା ରୁଦ୍ଧି ନାମକ ମହୌଷଧି—Name
Jaśasyā of a rare medicinal plant ସଂ.ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ—
(ଯଶସ୍ୟ + ଆ) ଯଶସ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Jaśasya.

ଯଶସ୍ ସୌଭାଗ୍ୟ—ସଂ. ବ—ଯଶଃସୌଭାଗ୍ୟ (ଦେଖ)
Jaśas saubhāgya Jaśaḥ saubhāgya (See)

ଯଶହାନି—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଯଶୋହାନି)—ଯଶୋହାନି (ଦେଖ)—
Jaśahāni Jasohāni (See). (ଉ—ବରଥୀ ମୁଁ ଯେ ସାର
ଯଶର ହାନି ପଦଗେ ପଦଜର ଉଙ୍ଗେ ବରଙ୍ଗେ ଯଶହାନ । ରଙ୍ଗ.
यशहानी ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।)

ଯଶାକାଙ୍କ୍ଷା—ସଂ. ବ (ଯଶସ୍ + ଆକାଙ୍କ୍ଷା; ଣ ବାପାଉନ)—ଯଶୋଲିପ୍ସା
Jaśākānkshā (ଦେଖ)—Jaśolipsā (See). [ଦ୍ର—
ମନଆର୍ ଡିକ୍ସନାମ୍ ଆଦି ଶବ୍ଦକୋଷରେ 'ଯଶ' ଶବ୍ଦରୁ
'ଯଶସ୍'ର ଅନ୍ୟରୂପ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ।]

ଯଶାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯଶଃ + ଆକାଙ୍କ୍ଷା + ଇନ୍; ଣ ବାପାଉନ)—
Jaśākānkshi ଯଶୋଲିପ୍ସୁ (ଦେଖ)—Jaśolipsu (See)
(ଯଶାକାଂକ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶୋକୀର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶଃ+କୀର୍ତ୍ତନ)—ଯଶଃକୀର୍ତ୍ତନ
Jaśokirttana (ଦେଖ)—Jaśaḥ kirttana (See).

ଯଶୋଗାଥା—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଯଶଃ + ଗାଥା) —କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର
Jaśogāthā କୀର୍ତ୍ତିଜ୍ଞାପକ ପଦ୍ୟାବଳି—Epistolary verses in praise of some high personage.

ଯଶୋଗାନ—ସଂ. ବ (ଯଶଃ+ଗାନ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର
Jaśogāna ଖ୍ୟାତି କୀର୍ତ୍ତନ—1. Singing of a person's fame. ୨ । ଯଶୋଗୀତ (ଦେଖ)—2. Jaśogīta
(See)

ଯଶୋଗାୟନ – ସଂ. ବ (ଯଶଃ+ଗାୟନ) —କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କୀର୍ତ୍ତି
Jaśogāyana ଗାଇବା—Singing of a person's fame.

ଯଶୋଗୀତ(ତ)—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ଯଶଃ+ଗୀତ[ତ])—କୌଣସି
Jaśogīta(ti) ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଯଶଃ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବୋଲା ଯାଇଥିବା
(ଯଶୋଗୀତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୀତ; ପେସେକାର—Song sung in praise of some person by reciting his good acts.

ଯଶୋଘ୍ନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯଶଃ+ହନ୍ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ
Jaśoghna ଅ)-ଯାହା ଯଶଃ ନାଶ କରେ; ଯଶୋହାନିକାରକ—
(ଯଶୋଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Destroying one's fame, destructive of one's good name.

ଯଶୋଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯଶଃ+ଦା. ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ
Jaśoda ଅ)—ଯଶୋଦାତା (ଦେଖ) —Jaśodātā (See)
(ଯଶୋଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବ—ପାରଦ—Mercury

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଶୋଦା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯଶଃ+ଦା. ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧। ଗୋପରାଜ ନନ୍ଦଙ୍କ ପତ୍ନୀ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଳୟିତ୍ରୀ ମାତା—1. Wife of king Nanda; Śrīkṛushṇa's foster-mother. [ଦ୍ର ବସୁଦେବ-ପତ୍ନୀ ଦେବକୀ କାରାଗାରରେ ଓ ନନ୍ଦପତ୍ନୀ ଯଶୋଦା ଗୋପପୁରରେ ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇଟି ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କଲେ। ଦେବକୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ କନ୍ୟାରୂପରେ ମହାମାୟା ଜାତ ହେଲେ। ସାଉକ କଂସଠାରୁ ପୁତ୍ରକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବସୁଦେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମଥୁରାରୁ ଘେନି ଯଶୋଦା ଅଚେତନା ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରଶାଳରେ ରଖି ଦେଇ, ସେଠାରୁ କନ୍ୟାଟିକୁ ଆଣି ଦେବକୀଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରଶାଳରେ ରଖିଦେଲେ। ଏକଥା ଯଶୋଦାଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା। ଯଶୋଦା ଚେତନା ଲାଭ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଆପଣାର ପୁତ୍ର ବୋଲି ଜାଣି ତାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରବତ୍ ପାଳନ କଲେ। କଂସ ସକାଳୁ ଉଠି ଦେବକୀଙ୍କ ନିକଟରୁ ସେ କନ୍ୟାଟି ଆଣି (ତାଙ୍କୁ ଦେବକୀଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ ମନେକରି) ତାଙ୍କ ଧରି ଭୂଇଁରେ କଚାଡ଼ି ଦେବା ବେଳେ ସେ କନ୍ୟାଟି ଶୂନ୍ୟରେ ଉଭେଇ ଗଲା। ଯଶୋଦାଙ୍କର କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ପୁତ୍ରବାତ୍ସଲ୍ୟ ଜଗତରେ ଆଦର୍ଶ। ଯଶୋଦା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଦେଖାଇଥିବା ସ୍ନେହ ଜଗତରେ ସନ୍ତାନବାତ୍ସଲ୍ୟର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇଅଛି। କେହି କେହି ବୈଷ୍ଣବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରୂପୀ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ମଧୁର ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଭଜନା କରନ୍ତି।] ୨। ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଦିଲୀପଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ନାମ (ହି. ଶ)—2. Name of the mother of King Dilīpa. ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ—Name given to females.

ଯଶୋଦାତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ଯଶଃ+ଦାତା)—ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଯଶସ୍ୱର କରିବା—Conferring fame or renown on a person. (ଯଶୋଦାତୃକ, ଯଶୋଦାତୃ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଶୋଦାତ୍ରୀ, ଯଶୋଦାତ୍ରିକା, ଯଶୋଦାତ୍ରିମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶୋଦା ଦୁଲାଲ—ଦେ.ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସ. ଯଶୋଦା+ଦ୍ୱିତ୍ୱଳଚ)—ଯଶୋଦା ଦୁଲାଲ ପାଳନ ଦ୍ୱାରା ଯେ ପିଲା ବଳେ ଲାଳିତ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲେ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Name of Śrīkṛushṇa who was brought up with extreme tenderness by Jāsodā.

ଯଶୋଦା ନନ୍ଦନ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯଶୋଦା+ନନ୍ଦନ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Jāsodā nandana Śrīkṛushṇa. [ଦ୍ର—ପ୍ରକୃତରେ ଏ ଦେବକୀ ଗର୍ଭଜାତ ଥିଲେ, ତଥାପି ଯଶୋଦା ତାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରବତ୍ ପାଳିଥିଲେ। ଯଶୋଦା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆପଣା ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ।]

ଯଶୋଦା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯଶୋଦାର ଡାକ ନାମ—Jāsodī Name for calling Jāsodā. ଯଶୋଦା **यशोदा**

ଯଶୋଧନ—ସ. ବହୁ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯଶଃ+ଧନ; ଯେ ଯଶକୁ ଧନରୂପ ସମ୍ପତ୍ତିଃ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି)—ଯଶସ୍ୱୀ—Famous. (ଯଶୋଧନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶୋଧର—ସ. ବହୁ. ପୁଂ—କୀର୍ତ୍ତି ରକ୍ଷାକାରୀ—Keeping up or preserving one's glory (Apte). (ଯଶୋଧରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବ (ନାମ)—ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଔରସଜାତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—Name of a son of Śrīkṛushṇa.

ଯଶୋଧାରା—ସ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଯଶଃ+ଧାରା)—ବୃଷ୍ଟିଧାରାରୂପ ଅଜସ୍ର ଯଶଃ—A stream of fame. (ଯଶୋଧରା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା—Wife of Buddhadeba.

ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପଞ୍ଚସଖା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—A contemporary and one of the five disciples of Chaitanya Deba. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଅଡ଼ଙ ନିକଟସ୍ଥ ନାଇଲୋ ଗ୍ରାମ। ଏ ଜ୍ଞାନମିଶ୍ରା ଉତ୍କଳିର ବଳାସୀ ଥିଲେ।

ଯଶୋବନ୍ତୀ—ଦେ. ବ (ସଂ ଯଶୋମତୀ)—ଯଶୋଦା; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଳୟିତ୍ରୀ ମାତା—Śrīkṛushṇa's foster-mother. (ଦ୍ର—ନନ୍ଦର ବୃଦ୍ଧ କାଳ ପୁତ୍ର, ଯଶୋବନ୍ତୀର ନିଜ ନେତ୍ର—ଭୂପଦ୍ମ ପ୍ରେମ-ପଦ୍ମାମୃତ।)

ଯଶୋବିସ୍ତାର—ସଂ. ବ. (ଯଶଃ+ବିସ୍ତାର)—ଯଶଃର ଗୁରଅଡ଼େ ବ୍ୟାପିବା—The spreading of a person's fame.

ଯଶୋଭାଗ୍ୟ—ସ. ବ (ଯଶଃ+ଭାଗ୍ୟ)—ଯଶସ୍ୱୀ ହେବାର ଶୁଭଦୃଷ୍ଟ; ଯଶୋଲାଭରୂପ ସୌଭାଗ୍ୟ—The good fortune of attaining renown.

ଯଶୋମଣ୍ଡିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଜ୍ୟା ଭତ୍; ଯଶଃ+ମଣ୍ଡିତ)—ଯଶସ୍ୱୀ; ପ୍ରାପ୍ତଯଶାଃ; ଗୌରବାନ୍ୱିତ—Adorned with fame. (ଯଶୋମଣ୍ଡିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯଶୋମତୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯଶସ୍+ମତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଯଶୋଦା ରାଣୀ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଳୟିତ୍ରୀ ମାତା—The foster-mother of Śrīkṛushṇa.

ଯଶୋମନ୍ଦିର—ସ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଯଶଃ+ମନ୍ଦିର)—୧। କୀର୍ତ୍ତିରୂପ ମନ୍ଦିର ବା ଗୃହ—1. Fame compared to a temple. ୨। ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି ଚିହ୍ନରୂପେ ନିର୍ମିତ ମନ୍ଦିର—2. A temple erected as a mark of one's glory or fame.

ଯଶୋମୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଯଶସ୍+ମୟ)—୧। ଯଶୋମଣ୍ଡିତ; ଯଶସ୍ୱୀ—1. Famous. ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର (ଯଶୋମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କୀର୍ତ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରିପୂରିତ (ସ୍ଥାନ)—2. (a place) Resounding with the fame of a person.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଶୋରଶ୍ମି—ସ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଯଶଃ+ରଶ୍ମି)—୧ । ଯଶୋରୂପ
Jaśoraśmi ଆଲୋକ—1. Fame compared to rays of light. ୨ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଯଶଃ+ରଶ୍ମି) ଯଶଃର ପ୍ରଭାବ ବା ଘାତ—2. The influence or glamour of a person's fame.

ଯଶୋରାଶି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ଯଶଃ+ରାଶି)—ବହୁଖ୍ୟାତି; କୀର୍ତ୍ତି
Jaśorāśi ସମୂହ—Volumes of fame.

ଯଶୋଲାଭ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଯଶଃ+ଲାଭ)—କୀର୍ତ୍ତିଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ
Jaśolābha ଦ୍ୱାରା ଯଶଃପ୍ରାପ୍ତି—Acquisition of fame by doing famous acts.

ଯଶୋଲିପ୍ସା—ସ. ବ (ଯଶଃ+ଲିପ୍ସା)—ଯଶୋଲାଭ କରିବାର ଆକାଙ୍କ୍ଷା—
Jaśolipsā (ଯଶୋଲିପ୍ସୁ—ବ୍ୟ) Desire for fame.

ଯଶୋହାନି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଯଶଃ+ହାନି)—କୀର୍ତ୍ତିର ନାଶ;
Jaśohāni ଖ୍ୟାତିର ନାଶ—Loss of one's renown or good name.

ଯଶୋହାନିକର—ସ. ତ୍ରିଲ. (ଯଶୋହାନି+କର)—ଯାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି
Jaśohānikara ବ୍ୟକ୍ତିର ଯଶଃ ନଷ୍ଟ ହୁଏ—Bringing about loss of one's fame.

ଯଷ୍ଟବ୍ୟ—ସ. ତ୍ରିଣ (ଯଜ୍. ଧାତୁ=ଦେବପୂଜା କରିବା+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—
Jashṭabya ଯଜ୍ଞାର୍ହ; ଯାଗ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—Fit for the performance of a sacrifice.

ଯଷ୍ଟା—ସ. ବ. ପୁଂ (ଯଜ୍. ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. ୨
Jashṭā ବ)—୧ । ଯଜମାନ; ଯେ ପୁରୋହିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯାଗ (ଯଷ୍ଟ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ—1. Perfomer of sacrifice through priests. ୨ । ଯାଗକର୍ତ୍ତା—2. A performer of sacrifice. ୩ । ପୂଜକ—3. A worshipper. ୪ । ଯଜ୍ଞ କରିବା ପୁରୋହିତ—4. A priest who officiates at a sacrifice.

ଯଷ୍ଟି(ଷ୍ଟୀ)—ସ. ବ (ଯଜ୍. ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ମ. ତି, ତୀ)—
Jashṭi(shṭī) ୧ । ଲଠା; ଠେଙ୍ଗା; ଦଣ୍ଡ; ବାଡ଼; ନଡ଼ିଡ଼—1. A stick; a staff; a wand. [ଦ୍ର—ଏହା ଲମ୍ବା ଓ ସରୁ; ଲଗୁଡ଼ ଲମ୍ବା ଓ ମୋଟ ।] ୨ । ଅଶାବାଡ଼—2. A crutch. ୩ । ଧ୍ୱଜଦଣ୍ଡ; ପତାକାର ଦଣ୍ଡ—3. Flagstaff. ୪ । ଜହ୍ନୁଦଣ୍ଡ; କାନ୍ଧଠାରୁ ଅଙ୍ଗୁଠି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର—4. The arm (consisting of the hand and the forearm. ୫ । ଛନ୍ଦ; ସୂତ୍ର; ସୂତା ଆଦର ସର ବା ସତ୍ତ—5. Thread; string of fibre. ୬ । ହାରଲତା; ସିଧା ଡୋରି ଲମ୍ବିଥିବା ମାଳା—6. A long string of necklace. ୭। ବୃକ୍ଷର ସରୁ ଶାଖା—7. A slender branch; a twing. ୮ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଛର ଡାଣ୍ଠ—8. The stem of plants. ୯ । ବ୍ରାହ୍ମଣଯଷ୍ଟି; ବାମ୍ବଣଡାଣ୍ଠିଆ ଗୁଳ୍ମ; ଘାସୀ—9. Name of a shrub. ୧୦। ଲତା—10. Creeper; ୧୧ । ଯଷ୍ଟିମଧୁ; ଯାଠିମଧୁ—11. Liquorice. ୧୨ । ଲଗୁଡ଼; ଠେଙ୍ଗେଣୀ—12. Cudgel; club (Apte). ୧୩ । ଆଖ—13. Sugarcane (Apte). ୧୪ । ଫଳ ଫୁଲର ବୋଣ୍ଟା—14. Stem; stalk (Apte). ୧୫। ଖମ୍ଭ; ଖୁମ୍ବି—15. Column; pillar; pole (Apte). ୧୬ । ପୋଷାପକ୍ଷୀଙ୍କ ବସିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯୁକ୍ତାତ୍ମକ ଦୃଶ କାଠି—16. A perch (Apte). ୧୭ । ସରୁ ଓ ଲମ୍ବା ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ଅଙ୍ଗ-ଯଷ୍ଟି)—17 Anything thin, slim or slender (Apte). ୧୮ । କାଣ୍ଡଶର—18. A kind of reed (Apte).

ଯଷ୍ଟିକ—ସ. ବ. (ଯଷ୍ଟି+କ)—୧ । ଜଳ କୁକୁଡ଼ା; ଜଳ କାକ; ପାଣି
Jashṭika କାଉ ପକ୍ଷୀ—1. The black cormorant; the little cormorant. ୨ । ଛତୁର ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ)—2. Quail (bird). ୩ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ହି. ଶ)—3. The Indian madder plant. ୪ । ଦଣ୍ଡ; ବାଡ଼—4. A stick.

ଯଷ୍ଟିକା—ସ. ବ. (ଯଷ୍ଟିକ+ଆ)—୧ । ଏକସରିଆ ହାର; ତୋଗ—
Jashṭikā 1. A necklace of one string. ୨ । ବାଗି; ବାଙ୍କୀ—2. A big well. ୩ । ଘାଟିକା; ଲମ୍ବ ଚତୁଷ୍କୋଣ ସରୋବର—3. A square or oblong pond or tank. ୪ । ଯଷ୍ଟିମଧୁ—4. Liquorice. ୫ । ଲଗୁଡ଼; ଲାଠି; ଦଣ୍ଡ; ଠେଙ୍ଗାଣି—5. A staff; a stick; a bludgeon.

ଯଷ୍ଟି ଗ୍ରହ—ସ. ତ୍ରିଣ. ପୁଂ. (ଯଷ୍ଟି=ଲାଠି+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Jashṭi graha (ଯଷ୍ଟିଗ୍ରହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ଲାଠିଆଳ—1. Clubman. ୨ । ରାଜାଙ୍କ ଦଣ୍ଡବାହକ—2. Club bearer; staff bearer.

ଯଷ୍ଟି ନିବାସ—ସ.ବ(ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ)—ମୟୂର ଆଦ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ବସିବା କାଠ—
Jashṭi nibāsa 1. A stick or rod serving as a perch for peacocks. ୨ । ଲମ୍ବ ଖୁଣ୍ଟ ଉପରେ ପାରାମାନେ ବସିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଘର ବା ଛତ୍ତା—2. A pigeon-house resting on long upright poles.

ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହରଣ—ସ. ତ୍ରିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଠେଙ୍ଗା ଯାହାର ଅସ୍ତ୍ର
Jashṭi praharaṇa ଅଟେ—Having a stick or (ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହରଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) cudgel as one's weapon; armed with a lathi.

ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହାର—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଯଷ୍ଟି+ପ୍ରହାର)—ଯଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା
Jashṭi prahāra ଆଘାତ—A blow with a stick. (ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହୃତ—ତ୍ରିଣ ରୂପ)

ଯଷ୍ଟି(ଷ୍ଟୀ) ମଧୁ—ସ. ବ. (ଯଷ୍ଟି+ମଧୁ)—ସାଠେ ମହୁ; ଏକ ପ୍ରକାର
Jashṭi(shṭī) madhu ବୃକ୍ଷର ବହୁତ ଉତ୍ତମ ମିଠା ମୂଳ—ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଯଷ୍ଟି(ଷ୍ଟୀ), ମଧୂକ, କ୍ଲୀତକ, ମଧୁବଲ୍ଲୀ, ମଜ୍ଜଣବା, ମଧୁସ୍ରବା ଯଷ୍ଟିମଧୁ
A plant with sweet root; Glycyrrhiza Glabra; liquorice root. [ଦ୍ର—ଏହା ବୃକ୍ଷବଶେଷର ଶୁଖିଲା

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂଲହଟୀ, ମିଠୀ ଲକରୀ, ମୂଲେଠୀ, ଜେଠୀମଧୁଜ ମ. ଜ୍ୟେଷ୍ଠମଧ, ମୂଲେଠୀ ଗୁ. ଜେଠୀମଧଟନାମୂଲ ଟେ. ଯଷ୍ଟିମଧୁକମ୍ ଫା. ବେଖମେଦେକ୍ରମଙ୍ଗ୍ ଆ. ଆସଲୁସ୍ ସ୍ୱସମ୍ ଜସ୍ ସରବ୍ବାସୁସ୍ କନ୍ଦ । ଏହା ଶିମ୍ବାଦ ବର୍ଗର ବୃକ୍ଷ; ଭାରତର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତ ଦେଶରେ ଓ ବିଦେଶରେ ଜନ୍ମେ । (ଯୋଗେଶ୍ୱର) ଜଲଜ ଯଷ୍ଟିମଧୁର ନାମ କ୍ଲୀଭନକ ଓ ଧୂଲ୍ଲକା । ଏହା ଶୀତଳ, ଗୁରୁ, ମଧୁର ରସ, ଚକ୍ଷୁର ହିତକର, ବଳ-କାରକ, ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସାଦକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଶୁକ୍ରକାରକ, କେଶ୍ୟ ଓ ସ୍ୱର ବର୍ଦ୍ଧକ । ଏହା ପିତ୍ତ, ବାୟୁ, ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି, ବ୍ରଣ, ଶୋଥ, ବିଷଦୋଷ, ଛର୍ଦ୍ଦି, ତୃଷ୍ଣା, ଗ୍ଲାନ ଓ କ୍ଷୟ ପ୍ରଶମକ —ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଯଷ୍ଟି ଯନ୍ତ୍ର—ସ. ବ—ଯଷ୍ଟିର ଛାୟା ଦ୍ୱାରା ସମୟ ଜଣାଯିବା ପାଇଁ କେଉଁଠାରେ ଗୋଟିଏ ଯଷ୍ଟି ପୋତା ହୋଇଥିବ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘଡ଼ି (ହି. ଶ)—A sun-dial in which a stick is set at the centre to indicate the time of the day by the shadow of the stick.

ଯଷ୍ଟିସ୍(ସି)—ବୈଦେ. (ଇଂ. ଜଷ୍ଟିସ୍=ମୂଳ ଅର୍ଥ ନ୍ୟାୟବିଚାର)—ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜ୍‌ମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଲାଗିବା ଉପାଧି—1. A title prefixed to the name of a High-court Judge; Justice ଜଷ୍ଟିସ ଜଷ୍ଟିସ୍ । (ଆଧୁନିକ) ମାନ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ଦିନ ହେଲା ଗଢ଼ା ଯାଇଥିବା ଗୋଟିଏ ରାଜନୈତିକ ଦଳ—A political party formed in the Legislative Council of the Madras. Presidency; the Justice party.

ଯଷ୍ଟିସ୍ ଅଫ୍ ଦି ପୀସ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ. ଜଷ୍ଟିସ୍ ଅଫ୍ ଦି ପୀସ୍) ବ—ଯଷ୍ଟିସ ଅଫ୍‌ଦି ପୀସ ଇଂରାଜ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟରେ କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ—A Justice of the peace. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଭାରତରେ ଇଉରୋପୀୟ ବା ଗୋରା ଅପରାଧୀମାନଙ୍କ ଅପରାଧକୁ ବିଚାର କରିବା ଓ ଅନ୍ୟ କେତେ ଅଧିକାର ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ବିଶିଷ୍ଟ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପାଇଥାଆନ୍ତି]

ଯଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ—ସ. ବ. (ଂଯା ଉତ୍; ଯଷ୍ଟି+ଆଘାତ)—ଠେଙ୍ଗା ବା ବାଡ଼ ଦ୍ୱାରା ମାଡ଼—A blow with a stick.

ଯଷ୍ଟ୍ୟାହତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ଂଯା ଉତ୍)—ଯାହାକୁ ବାଡ଼ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କରାଯାଇ ଥିଛି—Struck with a stick. (ଯଷ୍ଟ୍ୟାହତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯଷ୍ଟ୍ୟାହ୍ୱ-ସ.ବ. (ଯଷ୍ଟି+ଆ+ହ୍ୱେ ଧାତୁ+କର୍ମ.ଅ)--ଯଷ୍ଟି ମଧୁ (ଦେଖ) Jashṭyāhwa Jashṭi madhu (See)

ଯସ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଚେଷ୍ଟା କରିବା; ଯତ୍ନ କରିବା—1. To try; to endeavour. ୨ । ପରିଶ୍ରମ କରିବା—2. To labour; to exert.

ଯସବ(ମ୍)—ବୈଦେ. ବ. (ଅ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଆମାଳ ପଥର—Jasab (m) A kind of greenish stone. [ଦ୍ର—ଏହା ଯଶମ ଚୀନ୍‌ରେ ଓ ଲଙ୍କାରେ ମିଳେ । ଏହାକୁ ଲୋକେ ଭାବଜ ବଳ **ଯଶବ(ମ)** ଖଣ୍ଡରେ ବିନ୍ଧନ୍ତି । ଏ ପଥର ବିନ୍ଧିବା ଲୋକ ରୋଗମୁକ୍ତ ହୁଏ ଓ ଭାଠାରେ ବଜ୍ର ପଡ଼େ ନାହିଁ—ହ୍ୱ.ଶ]

ଯସ୍କ—ସ. ବ. (ଯସ୍ ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ)—ଗୋତ୍ର-Jāska ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମୂଳ ବିଶେଷ—Name of a sage.

ଯସ୍ୟ—ସ·ବଣ. (ଯସ୍ ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟା କରିବା+କର୍ମ.ଯ)--୧। ଅଧ୍ୟବସାୟ Jasya ଦ୍ୱାରା କରଣୀୟ—1. Performable with perseverance. ୨ । (ଜସ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ଯ, ଣଖାଡନ) ହନନୀୟ—2. Deserving to be killed.

ଯସ୍ୟତ୍ୱ—ସ. ବ. (ଯସ୍ୟ+ତ୍ୱାର୍ଥେ. ତ୍ୱ)—୧ । ଯତ୍ନ; ଉଦ୍ୟମ— Jasyatwa 1. Effort; endeavour. ୨ । ହତ୍ୟା— 2, Murder. ୩ । ମୃତ୍ୟୁ—3. Death.

ଯହଁ—ପ୍ରାଦେ.(ଲରଆ)ସର୍ବ.—ଯହିଁ (ଦେଖ) Jahañ Jahiñ (See)

ଯହଁ ତହଁ—ପ୍ରାଦେ. (ଲରଆ) ସର୍ବ.—ଯହିଁ ତହିଁ (ଦେଖ) Jahañ tahañ Jahiñ tahiñ (See)

ଯହାଁ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି. ବିଣ.—(ଭୁଲ ହ୍ୱ. ଜହାଁ) ଯେଉଁଠାରେ—Where. Jahāñ

ଯହାଁ ତହାଁ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି. ବିଣ—(ଭୁଲ ହ୍ୱ. ଜହାଁ ତହାଁ) ଯହିଁ ତହିଁ, ଯେଉଁଠାରେ ଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ— Jahāñ tahāñ Anywhere

ଯହିଁ—ଦେ. ସର୍ବ —(ସଂ. ଯତ୍ରତ୍ର; ପ୍ରା. ଯହିଁ)—(ଏହାର ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ ତହିଁ)—୧। ଯେଉଁଠାରେ; ଯାହାଁ; ଯାହିଁ—1. Where. (ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହିଁ) ୨ । ଯାହା ଉପରେ— Jahiñ ଯେଖାନେ **जहाँ** 2. On which; on whom. [ଉ—ଗଛର ଶାଇ, ମଣିଷ ହାଇ, ଯହିଁ ପଡ଼େ ତହିଁ ମିଳେଇ ଯାଇ । ଛଗ ।] ୩ । ଯେଉଁ ବିଷୟରେ— 3. In which matter. [ଦ୍ର—ଯତ୍ ଶବ୍ଦର ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ଏକ ବଚନରେ ଯେ (ବ୍ୟକ୍ତି) ଓ ଯାହା (ବସ୍ତୁ, ବିଷୟ) ହୁଏ ଓ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ୧ ବଚନରେ ଯହିଁ, ଯହିଁରେ ହୁଏ । 'ଯହିଁ' ଆକାର ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ୧ବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ ବହୁ ଯହିଁ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ,ଯା ବିଭକ୍ତିର 'କ, କୁ', ୩ୟା ବିଭକ୍ତିରେ 'ଦ୍ୱାରା', ୫ମୀ ବିଭକ୍ତିରେ 'ରୁ' ୬ଷ୍ଠୀରେ 'ର' ଓ ୭ମୀରେ 'ରେ' ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । 'ଯହିଁ' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ 'ଯାଇଁ, ନମନ୍ତେ, ଯୋଗୁଁ' ଆଦି ସର୍ଗ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ଯହିଁକ(କୁ)—ଦେ. ସର୍ବ.—୧ । ଯାହିଁକି; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ; ଯେଉଁଠାକୁ Jahiñki(ku) 1. To which place; whereto. [ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହିଁକ(କୁ)] ୨ । ଯେଉଁ ବିଷୟ ପ୍ରତି; ଯେଉଁ ଯେଖାନ୍‌କେ **जहाँकी, जीससे** କଥାକୁ—2. To which matter; in respect of which matter. [ଯଥା—ମୁଁ ଯହିଁକ ଉତ୍ତରୁଥିଲି, ସେହି କଥା ସରିଲା ।] ୩ । ଯାହା ପାଇଁ—3. For which. (ଦ୍ର—ଯହିଁକି ଯେ, ବରଂ ଗୁଡ଼ିଏ ଉତ୍ତରେଇ ଦେ । ଛଗ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯହିଁକ(କୁ) ଯେ—ଦେ. ବାକ୍ୟାଂଶ—୧ । ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି
Jāhiñki(ku) je ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ ଉପଯୋଗୀ, ଯାହା—
ଯାକେ ଯା **जिसकी जो** 1. That (thing or matter) which suits a thing or matter. [ଉ—ଯହିଁକି ଯେ; ବରବ ଗୁଡ଼ଲ ଇନ୍ଦୁଇ ଦେ—ଭଗ] ୨ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପଯୁକ୍ତ, ସେ—
2. That person who is fit for a particular work.

ଯହିଁତକ୍—ଦେ. ଅ—୧ । ଯାହାଁଯାଏ; ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଯେଉଁ ସମୟ
Jāhiñtak ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Till which time
ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ **यहाँतक** ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. Upto which place. ୩ । ଯେଉଁ ଦୂରତ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—
3. Upto which length or distance.

ଯହିଁ ତହିଁ—ଦେ. ସର୍ବ.—୧ । ଯାହିଁ ତାହିଁ; ଯେଉଁ ଇଚ୍ଛା ସେହି ସ୍ଥାନରେ;
Jāhiñ tahiñ ସ୍ଥାନ ନିର୍ବିଶେଷରେ; ଯାହାଁତାହାଁ—Where-
ଯେଖାନେ ସେଖାନେ **जहाँ तहाँ** soever; in any place whatsoever. [ଉ—ଯାଅ ମନ ଭୁମ୍ବ ଦୋଇଛି ଯହିଁ ତହିଁ । କୃଷ୍ଣଙ୍କିଙ୍କ. ମଦ୍ଭାଗ୍ୱତ. ବନ ।]
୨ । ସ୍ଥାନାସ୍ଥାନ ବିଚାର ନ କର—2. Without consideration of the fitness or otherwise of a place. [ଯଥା—ସେ ଯହିଁ ତହିଁ ଖାଇ ଦେଉଛ ।]

ଯହିଁ ତହିଁରେ—ଦେ. ସର୍ବ.—ସେ କୌଣସି ବିଷୟରେ; ସମସ୍ତ
Jāhiñ tahiñre ବିଷୟରେ—In all matters; in every
ଯେ କୋନ ବିଷୟେ **जौनकौनसी** case.
(ଯହିଁରେ ତହିଁରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଉ—ସକଳ ଭୂତେ ଦୟା କର, ଯହିଁତହିଁରେ ତୋଷ ଧର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।]

ଯହିଁ ଦ୍ୱାର—ଦେ. ଅ—(ସ. ଯଦ୍ଦ୍ୱାର) —ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁଦ୍ୱାର—
Jāhiñ dwārā ଯାଦ୍ୱାରା By or with which matter or thing.

ଯହିଁ ପାଇଁ—ଦେ. ଅ—ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ କାମନ୍ତେ—
Jāhiñ pāiñ Wherefor; for which matter or
ଯାର ଜନ୍ୟେ **जीसवास्ते** [ଯ(ଯା)ହିଁ ପେଇଁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] thing.
(ଯହିଁ ଲାଗି—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହିଁ ପାଇଁ)
(ଉ—ଭାଳି ଗଛ ମୂଳେ ଚାମଣା, ତୁ ଯହିଁପାଇଁ ନସରପସର ଭେଟେ ତୁ ଦେବ ମାଗଣା ? —ଭଗ ।)

ଯହିଁର—ଦେ. ସର୍ବ—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର ବା ପଦାର୍ଥର—Of which
Jāhiñra place or matter.
(ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହିଁର)
ଯାର **जीसका**

ଯହିଁରୁ—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ଯେଉଁଠାରୁ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ—
Jāhiñru 1. From which place; whence;
(ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହିଁରୁ) wherefrom. ୨ । ଯେଉଁ
ଯାଥେକେ **जीससे** ବସ୍ତୁରୁ ବା ବିଷୟରୁ—2. From which matter or thing. ୩ । ଯଦ୍ଦୁଁ; ଯେଉଁ ହେତୁରୁ; ଯେଉଁ କାରଣରୁ—3. For which reason; on account of which.

ଯହିଁରେ—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ—1. In which
Jāhiñre place. ୨ । ଯେଉଁ ବିଷୟରେ—2. In which matter; wherein. ୩ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁରେ-
3. In which thing. ୪ । ଯହିଁ ଦ୍ୱାରା—
4. By or with which.

ଯହିଁରେ କରି—ଦେ. ଅ—ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ଦ୍ୱାରା; ସଦ୍ଦ୍ୱାରା—
Jāhiñre kari By which thing or matter.

ଯହୁ—ସ. ବ (ଯା ଧାତୁ =ଗମନକରିବା+କଡୁ. ଉ)—୧ । ଶିଶୁ—
Jāhu 1. A child (Apte). ୨ । ପୁତ୍ର; ସନ୍ତାନ—
2. Offspring (Apte).

ଯହୁଁ—ଦେ. ସର୍ବ (ସ. ଯସ୍ମାତ୍)—୧ । ଯହିଁରୁ (ଦେଖ)—
Jāhuñ 1. Jāhiñru (See). ୨ । ଯେଉଁକାଳରୁ—
(ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହୁଁ) 2. From which time. ୩ ।
ଯାଥେକେ **जहाँसे** ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ—3. From which place. ୪ । ଯେଉଁ ବିଷୟରୁ—4. From which matter. ଅ—୧ । ଯେଉଁ ବିଷୟ ଘଟିବା ପରେ—
1. After which event. ୨ । ଯେଉଁ ହେତୁରୁ; ଯେଉଁ କାରଣରୁ—2. Owing to which reason; wherefor. ୩ । ଯେହେତୁ—3. Whereas; wherefore. (ଉ—ତାହାର କୁଳରେ ଯହୁଁ ନୋହିଲ୍ଲାକ ପୁତ୍ର, ଦିନୁ ଦିନ ଦୁଃଖାନଳ ହେଲ୍ଲ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ-ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ରସ୍ୱପ୍ନାଯୁଣ ।)

ଯହୁଁ ଯହୁଁ—ଦେ. ଅ—୧ । କ୍ରମଶଃ; ଯେଉଁପରି; ଅନୁକ୍ରମେ—
Jāhuñ Jāhuñ 1. By and by; gradually as.
(ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ—ତହୁଁ ତହୁଁ) (ଯଥା—ଯହୁଁ ଯହୁଁ ବେଳ
ଯତ ଯତ **जब जब, जेसे जेसे** ଉଚ୍ଚର ହେଲ, ତହୁଁ ତହୁଁ ମତେ ବେଶି ଭୋକ କଲ ।) ୨ । ଯଥାକ୍ରମେ—
2. Respectively. ୩ । ଅନୁପାତକ୍ରମେ—
3. Proportionately. (ଉ—ଯହୁଁ ଯହୁଁ ବଡ଼-ଲୋକ ତହୁଁ ତହୁଁ ଓଛୁ—ଭଗ ।) ୩ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରୁ—3. From which places. (ଯଥା—ମୁଁ ଯହୁଁ ଯହୁଁ ଧନ ସଞ୍ଚୟକଲି, ସେ ତହୁଁ ତହୁଁ ବସ୍ତ୍ର ସଞ୍ଚୟ କଲ୍ଲ ।

ଯହ୍ୱ—ସ. ବ (ଯା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କଡୁ. ବ, ନଯାଇନ, ଦ୍ୱ)
Jahwa ଅଗ୍ନି)—ଯଜମାନ; ଯାଜ୍ଞିକ—A performer of sacrifices.

ଯା (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଯିବା; ଗତି କରିବା—1. To go; to
Jā (root) move. ୨ । (ବଳ୍ୟାଦି) ଆକ୍ରମଣ କରିବା; ବରୁବରେ ଅଭିଯାନ କରିବା—2. To invade, to march against (Apte). ୩ । କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା କରିବା—3. To start for; to march (Apte). ୪ । ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କରି ଯିବା—4. To depart; to withdraw; to pass away (Apte) ୫ । ଉଭେଇ ଯିବା; ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବା—5. To vanish; to disappear (Apte). ୬ । (ସମୟ) ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେବା;ଗଡ଼ିଯିବା—6. To pass away;to elapse.

Digitized by srujanika@gmail.com

(Apte). ୭ । ରହିବା; ବହୁକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହେବା—7. To last (Apte). ୮ । ଘଟିବା—8. To happen; to come to pass (Apte). ୯ । ଫଳରେ ପରିଣତ ହେବା—9. To become; to be reduced to any state; to turn into (Apte). ୧୦ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେବା—10. To undertake (Apte). ୧୧ । ସଙ୍ଗମ ବା ମୈଥୁନ କରିବା—11. To have carnal intercourse with (Apte). ୧୨ । ଅନୁରୋଧ କରିବା; ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—12. To implore; to request (Apte). ୧୩ । ପାଇବା; ଆବିଷ୍କାର କରିବା—13. To find out; to discover (Apte). ୧୪ । ଆଚରଣ କରିବା; କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା; କରିବା—14. To behave; to act (Apte). ୧୫ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା—15. To undergo a change.

ଯା—ସଂ. ବି.—(ଯା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—

ଜ୍ଞ 1. The Goddess of wealth (Apte). ୨ । (କର୍ମ.ଅ + ଥ)—ଯୋନି; ଭଗ—2. Pudendum Muliebre (Apte). ୩ । (+ଭାବ ଅ + ଆ)—ପ୍ରାପ୍ତି—3. Obtaining (Apte). ଦେ. କି.—[ଯା ଧାତୁ; (ଯାଥ—ଅବ୍ୟୟରୂପ) ଅନୁଜ୍ଞା ୨ୟ ପୁରୁଷ ଏକ ବଚନ, ଅନା- (ଥ, ଥସ—ବିପକ୍ଷରେ) ଦ୍ୱାର୍ଥକ (କର୍ତ୍ତୃ. ଭୁ]—ତୁ ଗମନ କର—(ତୁମେ) **ଯାସ ଜାଥୋ** (Imperative mood of the verb **ଯାଓୟା ଜାନା** 'to go' 2nd person, singular)—(you) Go; proceed. [ତୁ—ଅଃ ପଛକୁ ଯା, ପଛକୁ, ହାବୁଡ଼ ଗଲ ମୁଁ ଭାଲ ଗଛକୁ—କେଳା ଗୀତ ।] [ଦ୍ର—'ଭୁମ୍ବେ' କର୍ତ୍ତା ହେଲେ ଏହାର ରୂପ 'ଯାଅ' ହୁଏ । 'ଆପଣ' କର୍ତ୍ତା ହେଲେ ଯାଅ, ଯାଆନ୍ତୁ, ଯିବା ହୁଅନ୍ତୁ, ଯିବା ହେଉନ୍ତୁ ହୁଏ ।] ଦେ. ବି.—(ସଂ. ଯା ଧାତୁ)—୧ । ଗମନ; ଯିବା—1. Going. [ଦ୍ର—'ଯା ଆସ' ଓ 'ଆସ ଯା' ଶବ୍ଦରେ ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର ଦେଖା ଯାଏ ।] ୨ । (ସଂ. ଯାତୃ)—ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଭାଇଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ; ସ୍ୱାମୀଙ୍କ **ଜା ଜେଠନୀ ଦେବରାନୀ** ଭାତୃଜାୟା—2. The wife of one's husband's brother. (ଯଥା—ବଡ଼ ଯା, ସାନ ଯା, ମଝିଆଁ ଯା ।)

ଯେ ଦେ. ସର୍ବ (ସଂ. ଯତ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ. କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ; ଯତ୍; **ଜୋ** ପୁଂଲିଙ୍ଗ-ଯଃ; ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ-ଯା)—୧ । ଯାହା; ଯେଉଁ ବିଷୟ (ବହୁବାର ଅପେକ୍ଷିତ ଶବ୍ଦ—ତା) ; ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ—1. Which; **ଯା** (neuter); which (thing or matter). ୨ । **ଜୋ** (ସ.ଯତ୍, ୬ଷ୍ଠୀ. ୧ବ. ଯସ୍ୟ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବସ୍ତୁର; **ଯାର** ଯାହାର—2. Whose; of whom; of which person or thing. (ତୁ—ଯା ଶବ୍ଦଟି ସାଧୁ ଅର୍ଥେ ବାରୁଣୀଙ୍କ ବ୍ୟଥା । ବଶୀଧର. ହଂସଦୂତ) [ଦ୍ର—**ଜୀ** ଦେବନାଗରୀ ଆଦୃତକ ଲେଖକ ଅକ୍ଷରର ମୂଣ୍ଡ ଉପରେ (') ଯାଃ, ଯାପା, ଯାପାଃ, ଯାମ, ଯାମଂ, ଯାଆମ(ମଂ), } ଅନ୍ୟରୂପ apostrophe ଚିହ୍ନ ଦେଇ ତହିଁପରେ ଲୁପ୍ତ ରହିବା ଅକ୍ଷରର ସୂଚନା କରନ୍ତୁ; ଯଥା—ଯା'=ଯାହା, ତା'=ତାହା, କା'=କାହା, ତା'ଠାରୁ=ତାହାଠାରୁ ଏହି ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାରେ ଏ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ପଦ୍ଧତି ଅଟେ ।] ଦେ. ଅ—(ସଂ. ଯତ୍)—୧ । ଯାହା—1. (ତୁ—ବଡ଼ ବିଷମ ଏ, ଯା ନ ଛାରୁ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସ୍ୱଗୀତ) ୨ । (ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦରୂପେ ୨ୟ ବାକ୍ୟର ଧ୍ରୁବ ସଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ) ଯାହା—2 That. (ତୁ—ଚକ୍କା ବାଜୁଥାଇ ବୁଟେଇ, ଲଳଭାର ହୁଡମୁଟେଇ, କରୁଣା ଅଛି ବୋଲି ଯା, ନେଲ୍ଲା କେ ତା ଦ୍ୱାରିଦ୍ରରେ—ଭଗୋତ୍ସ. ଚମ୍ପୂ. ଉ. ଗୀତ ।) ୩ । (ସଂ. ଯାହି; ଘଣା ବା ବିରକ୍ତି-ସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ) ଦୂର; ଦୂର ହୋ—3. Go away; **ଯା ଜାଓଜୀ** get off. [ତୁ—ତୁ ଯା, ତୁ ଏଠାରୁ ଗଲୁପା, ତୁ ଏ ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କର—ଏଥିର ଏହି ଅର୍ଥ]

ଯାଆଁଳା(ଳୀ)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯାମଳ, ଯାମଳା)—ସମଜ ସନ୍ତାନ; **ଜାଁ-ଆ(ଅଁ)ଳା(ଳୀ)** ଏକ ସମୟରେ ମାତୃଗର୍ଭରୁ ଭୂମିଷ୍ଠ ସନ୍ତାନ-ଦ୍ୱୟ—

ଯାଆଳା
ଯାଆଁଳା(ଳୀ)
ଯାଉଳା
ଯାଉଁଳା(ଳ)
ଯାଏଁଳା
} ଅନ୍ୟରୂପ

Twins; a pair born together. ଦେ. ବିଣ—ଯୁଗ ହୋଇ ଜନ୍ମି ଥିବା—Born twins. (ଯଥା—ଯାଆଁଳା ପୁଅ ଝିଅ ।)

ସମଜ **ଜୋରଳା, ଜୋଡିୟା, ଜୌଆଁ**

ଯାଆ ଆସ—ଦେ. ବି—ଯାଆସ (ଦେଖ)

ଜା-ଆ ଆସ ; **ଜା ଆସ** (See)

ଯାଆଁ ବାଳ—ଦେ.ବି. (ସ.ଜନ୍ମ+ବାଳ)—ଶିଶୁର ମୁଣ୍ଡର ପ୍ରଥମ କେଶ **ଜା-ଆଁ ବାଳ** (ଯେଁ ଚୂଡ଼ାକର୍ମ ସମୟରେ ବା ତୀର୍ଥରେ ସଦ୍ଭର ଜନମ ଚୂଳ ମୁଣ୍ଡନ କରାଯାଏ)—The first crop of hairs **ଜନମ ବାଳ** growing on an infant's head.

ଯାଆଁଳ—ଦେ. ବି. (ସ. ଯମଳ; ଯାଆଁଳା ପିଲାଙ୍କ ପରି ମାଛ ଗର୍ଭରୁ **ଜା-ଆଁ-ଳ** ଏକ ସମୟରେ ଜନ୍ମ ହେବାରୁ)—୧ । ବଡ଼ ମାଛଙ୍କର ପୋନା, ପନା ପିଲା; ଶିଶୁ ମତ୍ସ୍ୟ—1. The fry or young of **ଜୀରା** fishes; young fish. ୨ । ମତ୍ସ୍ୟଶିଶୁଙ୍କ ଦଳ; ଝୁଥମାଛଙ୍କ ମଜା—2. A shoal of little fishes or fry. ପ୍ରାଦେ. (ବଗେଇ,ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ମାଛ ମାରିବା ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A contrivance to catch fish.

ଯାଆଁଳ ଖେଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ମାଛର ଯାଆଁଳ ପାଣି **ଜା-ଆଁ-ଳ ଖେଳା(ଳେ)ଇବା** ଉପରେ ଖେଳୁଥିବା ବେଳେ ପନା ଖେଳାନ (ଚାଙ୍କର ମାଆ) ଗଭୀର ପାଣି ମଧ୍ୟରେ ବୁଡ଼ି ରହି **ଜୀରାଖେଳାନା** ଜଳୁ ପିଲାଙ୍କୁ ଜଗିବା—1. (said of the mother-fish) To watch the shoals or fry playing on the surface of the water. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁତ ଗୁଡ଼ିଏ ସନ୍ତାନର ମାତା ହେବା—2. (figurative) To be the mother of a bevy of children.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାଆଁଳ ଗୁଡ଼ିବା—ଦେ.କି—୧ । ମାଛମାନେ ବଢ଼ିବା ପାଇଁ ନଈ ଅବରୁ Ja-ā̃la chhārdibā ମାଛର ଯାଆଁଳ ଅଣି ପୋଖରୀରେ ଗୁଡ଼ିବା—ପନାଛଡ଼ା **ଜୀରାଛେଡ଼ନା** 1. To rear up fishes in a pond, ୨ । ବହୁ ସନ୍ତାନର ମାତା ବା ପିତା ହେବା—2. (figurative) To bring forth a swarm of children; to become parents of a good number of children. ୩ । (ଲକ୍ଷାର୍ଥ) ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସନ୍ତାନର ପିତା ହେବା—3. (figurative) To become the father of children on the wives of other people.

ଯାଆ ତାଆ—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ସ ଯତ୍ ତତ୍)—ଯାଇତାଇ (ଦେଖ) Jā-ā tā-ā Jāitāi (See).

ଯାତା **ଜୀସତୀସ** (ଯାଆତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାଆ ନଣନ୍ଦ(ନ)—ଦେ. ବ (ସହୋଦର ଶବ୍ଦ; ସ. ଯାତୃ, ନନାନ୍ଦୃ ବା Jā-ā naṇada(nda) ନନନ୍ଦୃ)—ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଭ୍ରାତୃଜାୟା ଓ ଭଗିନୀ-(ଯା ନଣନ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) One's husband's brother's ଜା ନନନ୍ଦ **ଜେଠାନୀ(ଦେବରାନୀ)ନନନ୍ଦ** wife and husband's sister.

ଯାଆନ୍ତେ—ଦେ.ଅ (ସମୟ) ଗତ ହେବାରୁ—After the lapse of. Jā-ānte [ଉ—ଏରୂପେ କେତେକାଳ ଯାଆନ୍ତେ ସେ ନାଗ୍ୟ । ଗତହଲେ **ଜାନେସେ** ସରନ୍ତୁ ଯାଇଥିଲେ ଦୈବେ ସ୍ନାନ କର୍—କୃତ୍ତିବି, ମଡ଼ାଘରଉ. ବନ ।]

ଯାଆ ଯେଉଲା—ଗ୍ରା.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହୋଦର ଶବ୍ଦ; ଯେଉଲା ନିରର୍ଥକ ଶବ୍ଦ)—Jā-ā Jeulā କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ନିଜ ପରିବାରସ୍ଥା ସଦ୍ଧଙ୍କ ଭ୍ରାତୃଜାୟା (ଯା ଯେଉଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଗଣ—ମେୟେ ଛେଲେ **ଜାଲ ପୋଲ** The females of a woman's own family (including one's husband's brother's wife) (ଉ—ଯାଆ ଯେଉଲାରେ ଘର, ବ ଥାଇଁ କରବେ ଶାଶୁ ଶଶୁର ଲେ ବହୁନ୍ତୁ ମୋହର ବର—ଛଗ ।)

ଯାଆଲ(ଲା)—ଦେ. ବ—ଜାଲ(ଲା) (ଦେଖ) Jā-ālā(lā) Jālā(lā) (See)

ଯାଆଁଳ (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବ (ସ. ଯାମଳ)—ଯାଆଁଳା ଇତ୍ୟାଦ Jā-ā̃la (etc) (ଦେଖ)—Jā-ā̃la etc (See)

ଯାଆଁଳା (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ଯାଆଳା (ଦେଖ) Jā-ā̃la (etc) Jā-ālā (See)

ଯା ଆସ—ଦେ. ବ (ସ. ଯା+ଧାତୁ+ଓ. ଅସିବା)—୧ । ଆସ ଯା; ଯିବା ଓ ଅସିବା—1. Coming and going. (ଉ—(ଯାଆସ ଆସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେଲ ବର୍ଷକ ଉଉରେ ଦୁଇ ଥର କର୍ ଯା ଆସ କରୁଛି । ଫଙ୍କାରମୋହନ—ଆସାଯାଓୟା, ଯାଓୟାଆସା, ଆନାଗୋନା ତତ୍ସମ ।) ୨ । ଚଳା-**ଆନାଜାନା, ଜାନାଆନା** ଚଳ—2. Intercourse. ୩ । ଘନ ଘନ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯାତାୟତ କରିବା—3. Frequenting a place. (ଉ—ଲୁଗି ରହି ଥାଉ ଯାଆସ ଆସ, ନ ଥାଉ ମଠିଏ ଉଉରେ ଆଣ । ଉଗ ।)

ଯାଆ ସଉତୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହୋଦର ଶବ୍ଦ, ସ. ଯାତୃ ଓ ସପତ୍ନୀ)—Jā-ā sautuṇī ଯାଆ ଓ ସଉତୁଣୀ—One's husband's (ଯା ସଉତୁଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) brother's wife and one's ଜା ସତୀନ **ଦେବରାନୀସୌତୀନ** co-wife.

ଯାଇ (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବ—ଜାଇ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)—Jāi etc Jāi (etc) (See). (ଉ—ଜୁଲୀ ଚଲପ ଶେଯାଇ, ଦେବାର କୋମଳ ଯାଇ, ଯାହା ଅଙ୍ଗ ବସେ ବୁଢ଼ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.

ଯାଇ ସଙ୍ଗୀତ ।) ଦେ. ସଙ୍ଗ (ସ. ଯତ୍ ଓ ତ୍ର=ଯତ୍ରି; କ୍ଷ୍ମା

ଜ୍ଞା ସଉଃ)—୧ । ଯାହା—1. Which. ୨ । ଯତ୍ସାମାନ୍ୟ—2. Very slight or little.

ଯାଇ କ(କି)ରି—ଦେ.—୧ । କ୍ରିୟା (ଯିବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ)—Jāi ka(ki)ri ଗମନ କ୍ରିୟା କର୍—1. (Participle of the ଗିୟେ verb to go) Going. ଦେ.ଅ. ୧—ଅବଶେଷରେ **ଜାକର** 1. At last, (ଯଥା—ଆଜ ପଣ୍ଡିତ ସରଲା, କନ୍ୟା ଫଳ [ଯାଇକ(ନ)ରନ(ନ)ର—ଅନ୍ୟରୂପ] ଯାଇ କର ଛଅ ମାସ ପରେ ଗିୟେ ବାପାଘରକୁ) ୨ । (ବ୍ୟକ୍ତି ଗତ ମନ୍ଦ ଦୋଷ ବା ଅନର୍ଥକ **ଜାକର** ବାକ୍ୟପ୍ରସ୍ଥୋଗ) ପରେ; ଉତ୍ତରରେ; ଅନନ୍ତର—2. After; afterwards; then. ୩ । ଏବଂ—3. And; also.

ଯା ଇଚ୍ଛା ତା—ଦେ. ସର୍ବ (ସମାର୍ଥ; ସ. ଯଥେଚ୍ଛା ଓ ତତ୍)—୧ । ଅତ୍ୟ Jā ichchhā tā ନ୍ତ; ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟରୂପେ ମନ୍ଦ—1 Indescribably bad or miserable. (ଯଥା—ନଜାଙ୍କ ମରିବା ପରେ ଆମ ଗାଆଁର ଅବସ୍ଥା ଯାଚ୍ଛାତାଇ ହୋଇଗଲା ।) ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗ୍ରସ୍ତ; ଯଥେଚ୍ଛାଗ୍ରସ୍ତ—2. Despotic; self-willed. (ଯଥା—ଘରେ କେହି ଦୂରସ୍ଥ **ଆପଈଚ୍ଛା** ନ ଥିବାରୁ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ଯା ଇଚ୍ଛା ତା ହୋଇଗଲେଣି) ଯାଚ୍ଛା ତାଇ, ଯାଇ ଖୁସି ତାଇ, ଯାଇଚ୍ଛାତାଇ

ଯା ଇଚ୍ଛା ତାଇ	—ଅନ୍ୟରୂପ
ଯାଚ୍ଛାତାଇ, ଯାଚ୍ଛାତାଇ	
ଯେଇଚ୍ଛା ତା	
ଯେଚ୍ଛା ତା	
ଯେ ଇଚ୍ଛା ତାଇ	
ଯେଚ୍ଛାତାଇ	

ଯାଇ ତା—ପ୍ରାଦେ. (ଜାସପୁର) କି—ଯାଅନ୍ତା— Jāi tā (he) Would go.

ଯାଇ ତାଇ—ଦେ. ବଣ (ସ. ଯଦିଂ ତଦିଂ, ଯତ୍ତତ୍)—୧ । ଯେନ ତେନ Jāi tāi ପ୍ରକାରେ ସମାହତ—1. Done or finished ଯାଇତାହି, ଯାହିତାହ, ଯା-ତା somehow or other. ୨ । କାମ **ଜୈସେ, ଜୈସାତୈସା** ଚଳନ୍ତା ଭଳ—2. Tolerable. କି. ବଣ—୧ । କଷ୍ଟେ ସୃଷ୍ଟେ—1. Anyhow. (ଯଥା-ଅଥୋତ୍ସବରୁ ମୁଁ ଯାଇ ତାଇ ଏ ବର୍ତ୍ତସରଟି ସମାଧା କରିଦେଲି) । ୨ । ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ—2. In a simple fashion or style. ୩ । କାମ ଚଳନ୍ତା ଭଳ; ଗୁରୁତ୍ୱନ ମେଣ୍ଟିବା ପ୍ରକାରେ; ଚଳନସଇରୂପେ—3. Tolerably.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାଇଥିବା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ନଷ୍ଟ—1 Lost. (ଉ—ଯାଇଥିବା ଧନ Jāithibā ଆସଇ ଡାକ୍ତାଙ୍କର, ଯେଣୁ ଏ ପୃଷ୍ଠଡନ ଚରଉଚରେ ନଷ୍ଟ ହଓୟା ସାର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲ୍ଚରଉ· ବଳ ।) ୨ । ଗତ—ଗୟାହୁଆ 2. Gone. ୩ । ଅତୀତ—3. Past.

ଯଇ(ହି) ତା—ଦେ.ସର୍ବ.(ସ.ଯତ୍ ବା) —୧। ଯାହା କିଛି; ଯାହା ସାମାନ୍ୟ Jāi(hi) bā 1. Whatever little. (ଯଥା—ମୋଠାରେ ଯାବା, ଯାଇବା ଯାଇ ବା ଧନ ଥିଲା, ସେଉକ ଏହି ଥରକେ ସରି ଜୋମୀ ଗଲା ।) ୨ । ଯାହା ସମସ୍ତ—2. All whatever.

ଯାଇ(ହି) ହ(ହେ)ଉ—ଦେ.ଅ.—(ସ. ଯତ୍ ଭବତୁ)-୧। ଯାହା ଘଟନା Jāi(hi) ha(he)u ଘଟୁ ପଛକେ—1. Come what may. (ଯା ହଉ, ସେ ହେଉ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପୂର୍ବ କଥିତ ବିଷୟକୁ ଯାହଉକ, ଯାଇ ହୋକ, ଯା ହୋକ ଶୁଣି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ—2. In spite of what has been told. ୩ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ— ଜୋହୋ 3. However; on the other hand. (ଯଥା—ଏ ବୁଢା ବଳେ ପୁଅମାନେ ବାପ ମାଆଙ୍କୁ ଗୋଷିଲେ ନାହିଁ, ଯାଇ ହେଉ ପୁଅମାନେ ତାଙ୍କ ଜଳଜଳର ସସାରଉ ଚଲାଉଛନ୍ତି ।)

ଯାଉ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ.—(ସ. ଯତ୍ମାତ୍ର)—ଜାଉ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Jāu (etc) Jāu etc. (See)

ଦେ. ଅ.—ଯାଉ ସେ କଥା (ଦେଖ)—Jāu se kathā (See)

ଦେ. କି.—(ଯିବା କିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକ ବଚନ)—ସେ ଗମନ କରୁ—Let (him) go.

ଯାଉଆ—ଦେ. ବିଣ.—ଜାଉଆ (ଦେଖ) Jāuā Jāuā (See)

ଯାଉଁ(ଉ)ଳି—ଦେ.ବ.—(ସ. ଯୁଗଳ)-୧। କାନ୍ଧର ଆଗରେ ଓ ପଛରେ Jāuñ(u)li ପକାଇବାର ସୁବିଧା ନମନ୍ତେ ଶଣ୍ତେ ଲୁଗାର ଦୁଇ କାନ୍ଥରେ ପୁଟଳି ଗଠରୀ ବନ୍ଧା ହେବା ଦୁଇଟି ବୁଜୁଲା; ଯୋଡ଼ ବୁଜୁଳ—ଜୋଡ଼ା ଜୋଡା 1. A double-bagged knapsack put across the shoulder; 2 packs made at each end of a cloth turned into a bag for facility of carrying it suspended over the shoulder (one bag in the front and one in the back side). [ଦୃ— ଉକାଶ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉଷାଳିତ ଗୃହୁଳକୁ ଓ ପୂର୍ବେହଡମାନେ ଯଜମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଭଣ୍ଡାଲାଦକୁ ଯାଉଁଳି କର କାନ୍ଧରେ ବୁହାଇ ଘରକୁ ଆଣନ୍ତି । ବ୍ରତ-ବେଘାରୁ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ଧ ବାଳକ ସ୍ରେଷିଆଣି କର ଗଲ୍ଲବେଳେ କାନ୍ଧରେ ଯାଉଁଳି ପକାଇ କର ଯାଏ ।] ୨ । ସମ-ଶ୍ରେଣୀର ଦୁଇଗୋଟି ବା ଯୋଡ଼—2. A pair; a couple. (ଯଥା—ଯାଉଁଳି ଜନ, ଯାଉଁଳି ବେତ ଇତ୍ୟାଦି ।) ୩ । ଯୁଗ୍ମ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତର—3. One of a pair; counterpart. ବିଣ.—୧ । ସମଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଏକାଧାରସ୍ଥିତ ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁ)—1. Arranged in a pair; consisting of a pair. (ଯଥା—ଯାଉଁଳି ଘୋଡ଼ା, ଯାଉଁଳି କବାଟ ।) ୨ । ଏକ ସମୟରେ ଘଟିବା ଦୁଇ ସଖ୍ୟକ; ଯୁଗ୍ମ;ଦୁଇ—2. Consisting of two things happening at one and the same time, simultaneously taking place (two things). (ଯଥା—ଯାଉଁଳି ଘାଲ୍ଲ ।)

ଯାଉଁ(ଉ)ଳିଆ—ଦେ. ବିଣ.—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯାଉଁଳିଦ୍ୱାରା କୌଣସି Jāuñ(āu)liā ପଦାର୍ଥ ବହେ—Carrying things by means of double packs suspended from the shoulder. ବି·—ପୂର୍ବେ ଗଞ୍ଜାମ ଯାରା ଘାଡ଼େକରେ ପୁଁଟଳୀ ବହେ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସି କଟକରେ ଗୁଅ ମସଲା ଗଠିରିୟା ଆଦ ବେପାର କରୁଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ମହାଜନ—Brahmin traders from Ganjam formerly carrying on trade in spices etc at Cuttack. [ଦୃ—ଏମାନେ ପୂର୍ବେ, ଅର୍ଥାତ୍ ରେଲ ଜାହାଜ ଆଦ ଚଳ ନ ଥିବା ସମୟରେ, ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରୁ ଯାଉଁଳି ଦ୍ୱାରା ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ମସଲ୍ଲାମାଳ ବୋହି ଆଣି ଏ ଦେଶରେ ବେପାର କରୁଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଯାଉଁଳିଆ ନାମରେ ପରିଚିତ । କଟକ ଚଉଧୁଣ୍ଡିବଜାରର ଗୋଟିଏ ଗଳିର ନାମ ଯାଉଁଳିଆସାହି ।]

ଯାଉଁଳି କବା(ବ)ଟ—ଦେ. ବ. (ସ. ଯୁଗଳ ଓ କପାଟ)—ଦୁଆର-Jāuñli kabā(ba)ṭa ମୁହଁରେ ଲଗିଥିବା ଯୋଡ଼ କବାଟ—ଜୋଡ଼ା କପାଟ, ଝାହଲ କପାଟ Double-sheeted door. जोडा किवार

ଯାଉଁ(ଉ)ଳି ଗୁଣା—ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାକଫୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଏକ Jāuñ(u)li guṇā ପ୍ରକାର ସୁନାର ଗୁଣା (ଏଥିରେ ଉପର୍ଯ୍ୟପରି ଜୋଡ଼ା ବେସର ଦୁଇଟି ସମ ପରିମ୍ବଳିଶିଷ୍ଟ ବେଢ଼ ଥାଏ)—ଜୋଡା छक A kind of double-rimmed golden flower worn on the side of the nostrils by females. (ଉ—ଯାଉଁଳି ନାକରେ ଯାଉଁଳି ଗୁଣା ମାନ୍ଦ ପଦ୍ଧତିରେ ଅଛି ।)

ଯାଉଁଳି ଜନ—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଯୁଗଳ; ମିଥୁନ—1. A Jāuñli jana couple. ୨ । ଜାଉଁଳି ଜହ୍ନ (ଦେଖ) ଜୋଡ଼ା जोडा 2. Jāuñli jahna (See)

ଯାଉଁଳି ଜହ୍ନ—ଦେ. ବ—୧ । ଆକାଶରେ ଏକ ସମୟରେ ଉଇଁବା Jāuñli jahna ରୂପେ କଳ୍ପିତ ଦୁଇ ଗୋଟି ଚନ୍ଦ୍ର—1. Two ଜୋଡ଼ା ଚାଁଦ moons imagined to rise simultaneously in the sky. ୨ । ସୁନ୍ଦର ବାଳକାକୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name given to lovely girls. [ଦୃ—ଲୋକେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉଦାହରଣରୂପେ ଜହ୍ନକୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରନ୍ତି । ବାଳକାକୁ ଏ ନାମ ଦିଆଯିବାର ଅର୍ଥ;—ବାଳକାଟି ଜହ୍ନ ଅପେକ୍ଷା ଦୁଇଗୁଣ ସୁନ୍ଦର ।]

ଯାଉଁଳି ତାଡ଼—ଦେ. ବ—୧ । ବାହୁର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—1. An Jāuñli tāṛda ornament worn on the arm.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜୋଡ଼ା ତାଡ଼ (ଦ୍ର—ଯାଉଁଳ ଚାଡ଼ ସଜାଡ଼ କଲଥର ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ ଜୋଡା ଅନନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକରେ, ଘେନବାରୁ କାନ୍ତୁ ଅଧିକା । ଭଞ୍ଜ. ଲ୍ଲବଣ୍ୟବତ୍ତା ।) [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଚାଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ବଲଯ୍ ଥାଏ, ଯାଉଳ ଚାଡ଼ରେ ଦୁଇଟି ବଲଯ୍ ଏକସଙ୍ଗେ ଝୁଲା ହୋଇଥାଏ ।) ୨ । ଦୁଇ ବାହୁରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଚାଡ଼ଦ୍ୱୟ- 2. A pair of Tārdas put on the two arms. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଏକ ବାହୁରେ ପଟେ ଚାଡ଼ ଓ ଅନ୍ୟ ବାହୁରେ ମାଳେ ବଦ ପିନ୍ଧନ୍ତି । କନ୍ୟା ବେଳେ ବେଳେ କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁଇ ବାହୁରେ ଦୁଇଟି ଚାଡ଼ (ଯାଉଁଳ ଚାଡ଼) ପିନ୍ଧନ୍ତି ।]

ଯାଉଁଳ ନୋଳ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଯୁଗଳ ଓ ଲ୍ଲୋଳକ)—ଦୁଇଟି ନୋଳ Jāuñli noli ବା ଚରୁଡ଼ା ଏକତ୍ର ଯୋଡ଼ା ହୋଇ ଉପର କର୍ଣ୍ଣ ଜୋଡ଼ା କାନଫୁଲ (ମାକଡ଼ି) ଯାଉଥିବା କାନର ନୋଳ— ଜୋଡା କୁଣ୍ଡଳ Double ear-ring for the lobe made by soldering two rings together.

ଯାଉଁଳ ପାଳ—ଦେ. ବ—ବାଦୀ ପାଳ; ଦୁଇ ଦଳ ଠିଆପାଳ ବାଳ Jāuñli pāla ପ୍ରତ୍ୟେଗିତା ପୂର୍ବକ ଯେଉଁ ପାଳ କରନ୍ତି— ଜୋଡ଼ା ପାଳା A 'Pālā' performed by two par- ଜୋଡା କୀର୍ତ୍ତନ ties alternately vying with each other.

ଯାଉଁଳ ଫାଶିଆ—ଦେ. ବ—କାନର ଉପର ଅଂଶରେ ପିନ୍ଧାଯିବା Jāuñli phāsiā ଯୋଡ଼ା ଫାଶିଆ—Doubled up ear- ଉପର କାନର ଜୋଡ଼ା ମାକଡ଼ି rings for the upper part ଜୋଡା କନୌସି of the ear.

ଯାଉଁଳ ବନ୍ଧା—ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଲୋକ ଯାଉଁଳ ବାନ୍ଧି କାନ୍ଧରେ ବହି- Jāuñli bandhā ନବ—Carrying a Jāuñli on his ପୁଟଳୀ ବାନ୍ଧା shoulder. ଦେ. ବ—ଯାଉଁଳରେ ଜନ୍ତୁସ ଗଠରୀ ବାନ୍ଧନେ ବାଲା ବାନ୍ଧିବା କର୍ମ—The act of tying ଗଠରୀ ବାନ୍ଧନା articles in a Jāuñli.

ଯାଉଁଳ ବେତ—ସଂ. ବ—ଅପରାଧୀକୁ ବା ଖରାପ ପିଲାକୁ ପ୍ରହାର କରିବା ନମନ୍ତେ Jāuñli beta ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ଯୋଡ଼ଏ ବେତ— ଜୋଡ଼ା ବେତ A pair of ratan cane tied together ଜୋଡା ବେତ to cane a criminal or a wicked boy.

ଯାଉଁଳ ମୁଦ—ଦେ. ବ—ଗୋଟିଏ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଏକତ୍ର ପିନ୍ଧାଯିବା ଦୁଇଟି Jāuñli mudi ମୁଦ—Two rings worn together ଜୋଡ଼ା ଆଂଟି on the finger. (ଦ୍ର—ଚିଡା ଶାଗ ବୁଦ- ଜୋଡା ଅଂଗୁଠୀ ବୁଦ, ଚିତେଇ ଗୋଡ଼ରେ ଯାଉଁଳ ମୁଦ, ଗୁଲୁଥାଏ ବୁଦ ବୁଦ—ଛଗ ।)

ଯାଉଁଳ ଶଙ୍ଖ—ଦେ. ବ—ଯୋଡ଼ ଶଙ୍ଖ; ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଏକ ସମୟରେ Jāuñli śaṅkha ମୁହଁରେ ଫୁକିବା ଦୁଇଟି ଶଙ୍ଖ— ଜୋଡ଼ା ଶାଂଖ A pair of conch shells simultane- ଜୋଡା ଶଂଖ ously blown by a person.

ଯାଉ ସେ କଥା—ଦେ. ଅ—୧ । ସେ କଥା ଛାଡ଼; ସେ କଥା ଆଉ Jāu se kathā ଆଲୋଚନା କରିବା ଦରକାର ନାହିଁ— ଯାକ, ଯାକଗେ 1. Let go! Drop the matter! ଜାନେ ଦୋ ୨ । ଗଲ୍ପ କଥା ଗଲ୍ପଣି—2. Let bygones be bygones.

ଯାଏ(ସ୍)—ବୈଦେ. ବ. (କଚ୍ଚଯା) (ଫା. ଜାସ୍=ବଚ୍ଚଣ)— Jāe(y) ୧ । ଉପସିଲ; ବଚ୍ଚଣ—1. Schedule; state- ଜାୟ ଜାୟ ment. ୨ । ହିସାବ ମୁକାବଲା କରିବା ସମୟରେ ମୁକାବଲା ଦୋଇଥିବା ଅଙ୍କଗୁଡ଼ିକ ଜକଟରେ ଦେବା ∠ ଚଢ଼ା—2. A mark such as '∠' or '/' put, while examining accounts, against each item indicating that it has been ଜାୟଦାଦ considered or compared or dealt with. ଜାୟଦାଦ୍ ୩ । (ଫା· ଜାୟଦାଦ୍) ସମ୍ପତ୍ତି; ଧନ—3. Property. (ଚଉଦ୍ଦ—ବେଜାଏ) ୪ । (ଫା. ଜା=ନ୍ୟାସ୍) ନ୍ୟାସ୍ୟସଙ୍ଗତ ଜାଏ ଜା କାର୍ଯ୍ୟ—4. Right or proper act. ବୈଦେ. ବଣ—୧ । ନ୍ୟାସ୍ୟସଙ୍ଗତ—1. Legal. ୨ । ଶୁଦ୍ଧ— 2. Coreect; right. ୩ । ଉଚିତ—3. Proper.

ଯାବତ, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେ. ଅ. (ସ. ଯାବତ୍) (ସମୟ ବା ସ୍ଥାନ ବା ତକ ବ୍ୟକ୍ତି) ଯାଏକେ; ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Till; upto (a place or time or person). (ଦ୍ର—ଚଣଅଛୁ ତୋର ପ୍ରଥମୁଁ ଚକ୍ଷୁରପାଶ ଯାବ ସୁଧା ଝୁର୍ରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) [ଦ୍ର—ଯାବ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ସେ, ଏ, ଡାହା, ଏହା, ଏଥି, ମୋ ଇତ୍ୟାଦି ସର୍ବନାମ ପଦ ସହ ଲ୍ଲଗେ । ଯଥା— ସେ ଯାବ—ସେ ସମୟ ବା ସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଏ ଯାବ—ଏ ସମୟ ବା ସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଯେଉଁ ଯାବ—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ବା ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ମୋ ଯାବ—ମୋ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ମୋ ଜକଟ ।]

[ଦ୍ର—ବାଘି ଖୋଲା ଢ଼ୋକ ସେ ଯାବ, ସେ ଯାବ କଲମୁଁ ଜଡ଼ିବ ମୋର—ଗ୍ରାକାଥ. ପାଙ୍ଗଞ୍ଜ ।] ଦେ.କି.ସ୍ତ୍ରୀ.(ଯିବା କ୍ରିୟାର ଯାଅ ଜଡ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ, ଉତ୍ତମପୁ ପୁରୁଷ, ଅନାଦରାର୍ଥକ, ଜାତା ଏକବଚନ ରୂପ)—(ସେ) ଗମନ କରେ—(he) Goes.

ଯାଏଁ—ଦେ. ଅ. (ସ. ଯାବତ୍)—ଯାବତ୍; ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Upto; till Jāeñ ଦେ.କି. (ଯିବା କ୍ରିୟାର ଜଡ୍ୟପ୍ରବୃତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ, ଯାବତ ତକ ୧ମ ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥ, ଏକ ବଚନରେ ରୂପ)— ଯାଇ (ମୈଁ)ଜାତାହୁଁ (I) Do go; (I) go.

ଯାଏକ—ଦେ. ଅ—ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Upto. (ଦ୍ର—କୋଶେ ଯାଏକ Jāeka ବାସୁ ଥାଏ ଏ ବାଡ଼େ ପୂର । ଭୂସ୍ତସିଂହ. ମହାଭାରତ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତକ ଦନ ।)

ଯାଏ କେତେ ଥରେ କେତେ—ଦେ. ବାକ୍ୟାଂଶ—ଏ ବିଷୟରେ Jāe kete āse kete (ଅନୁକର) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଲାଭ ନାହିଁ ବା ଯାଏ କତ ଆସେ କତ ଖଟି ନାହିଁ; ଏ ବିଷୟ (ଅନୁକରୁ) ଗୁରୁତର ଜାତା କଯା ଆତା କଯା ଭାବରେ ଗର୍ଣ୍ଣ କରିବ ନାହିଁ—It mat- (ଯାଏ ଥରେ କେତେ—ଅନ୍ୟରୂପ)ters little to (someone) (ଯଥା—ଦେଶରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଲେ ମୋଟାଦରମାଲାଲ ସରକାର କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ଯାଏ କେତେ ଥରେ କେତେ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାଏ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି. (କଚରଆ)—ହିସାବ ମୁକାବଲା କରିବା
Jāe debā ସମୟରେ ମୁକାବଲା ସରିଥିବା ଅଙ୍କ ବା
जाय देना ବିଷୟରେ '/' ଚିହ୍ନ ଦେବା—To put a tick
mark against a figure.

ଯାଏ ବାଲା—ବୈଦେ. ବିଣ. ତୁ. (ଫା. ଜାଯୁ + ବାଲା)—ସମ୍ପତ୍ତିବାନ୍
Jāe bālā Having property; (a person) of
ବିଷୟବାନ जाएदाद वाला substance.
(ଯାଏବାଲୀ, ଯାଏ ବୁଥାଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଯାଏ ବୁଥାଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାଏ(ଯୁ) ବେଜାଏ(ଯୁ)—ବୈଦେ.ବ ଓ ବିଣ (କଚରଆ) (ହିସାବଗତାର୍ଥ
Jāe(y) bejāe(y) ସହିତର ଫା.ଜା+ବେଜା)—ନ୍ୟାଯୁ ଓ ଅନ୍ୟାଯୁ
ଜାୟ ବେଜାୟ जा बेजा —Right and wrong.

ଯାଏ ବେଜାଏ ବୁଝିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନ୍ୟାଯ୍ୟାନ୍ୟାଯୁ ବିଷୟର କରିବା—
Jāe bejāe bujhibā To judge if any act is just
ଜାୟ ବେଜାୟ ବୋଝା जा बेजा बुझना or unjust.

ଯାଏଁ—ଦେ. ଅ. (ଫ. ଯାବତ)—ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Till; upto. [ଉ—
Jāeṅ ସୁମିତ୍ର ଯାଏଁ କଲ ଯୁଗେ, ଏତେ ନପଡ଼ ହେବେ
पर्यन्त तक ଲୋଡେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଦେ କ୍ରି—(ମୁଁ) ଗମନ କରେଁ—(I)go.

ଯାଁଚ୍—ଦେ. ବ (କଚରଆ) ଫ. ଯାଚନ; ହିସାରୁ ଅନୁକୂଳ; ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ
Jāñch ଅଫିସ୍ ଭାଷା, ପଞ୍ଚମ କର୍ମଗୁଣ୍ଡମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ)—
ଜାଁଚ ୧ । ଭୂସ୍ୱାମ୍ବ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ବା ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟର ଅମିନମାନଙ୍କ
ଜାଁଚ ଦ୍ୱାରା ମାପ ହୋଇଥିବା ଖେଡ଼ମାନଙ୍କ ବିବରଣ ଠିକ୍‌ରୂପେ
କାଗଜରେ ଚଢ଼ି ଅଛି ବା ନାହିଁ, ଏହା ସରଖିବା—
1. Checking of the maps and
records of a surveyor by a higher
authority. ୨ । ଉଦାହରଣ—2. Inspection.
୩ । ସମୀକ୍ଷଣ; ଉନଖୀ; ହିସାବ ଆଦର ପରୀକ୍ଷା—
3. Audit; examination of acccunts.
୪ । ମୁକାବଲା; ତୁଳନା 4. Comparison. [ଦ୍ର—
ଓଡ଼ିଶାର ଭୂସ୍ୱାମ୍ବ ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ (Provincial
Settlement) ବିଭାଗରେ କର୍ମ କରୁଥିବା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ
କର୍ମଗୁଣ୍ଡମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଯାଁଚ୍ ଶବ୍ଦ ସମ୍ପର୍କରେ ଯାଁଚ୍
ଅଫିସର୍, ଯାଁଚ୍ ଅମିନ, ଯାଁଚ ଦାଖଲ ଆଦ କେତେଗୁଡ଼ିଏ
ଶବ୍ଦ ଭାଷାରେ ପଶିଅଛି । ସେଟ୍‌ଲମେଣ୍ଟ ଅଫିସ୍‌ମାନଙ୍କରେ
ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଲେଖାରେ ଏ ଶବ୍ଦ 'Janch' ବ୍ୟବହୃତ
ହୋଇଅଛି ।]

ଯାଁଚ୍ ଅଫିସର—ଦେ. ବ (କଚରଆ)—ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଗୁଣ୍ଡଙ୍କ ଓ
Jāñch aphisar ଅମିନମାନଙ୍କ କର୍ମକୁ ଉନଖିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ
(ଯାଁଚ୍ ଦାଖଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉଚ୍ଚ ଉନ କର୍ମଗୁଣ୍ଡ—Auditing
ଯାଁଚଆପିସିର୍ जाँचअफसर or checking authority.।

ଯାଁଚ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରଆ)—୧ । ଠୌଣସି ବିଷୟ ବା ଲେଖ
Jāñch karibā ଠିକ୍ ଅଛି ବା ନାଁ, ଏହା ମୁକାବଲା କରିବା—
जाँचकरा 1. To check the correctness of a
जाँचना matter. ୨ । ତୁଳନା କରିବା—2. To compare.
୩ । ପରୀକ୍ଷା କରିବା—3. To test; to examine.
୪ । ହିସାବ ଉନଖିବା—4. To audit.

ଯାଁଚ୍ ପଡ଼(ର୍)ତାଲ—ଦେ. ବ—(କଚରଆ; ଭୂସ୍ୱାମ୍ବ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ
Jāñch parḍa(ra) tāla କର୍ମଗୁଣ୍ଡଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ,
ଯାଁଚ ପରତାଳ जाँच पडताल ଏକାର୍ଥକ ସହିତର)—ହିସାବଆଦର
(ଯାଁଚ୍ ତୁତାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପରୀକ୍ଷା checking.

ଯାଁଚ୍ ମୋହୁର(ହୋ)ର(ରି)ର୍—ଦେ. ବ.—(କଚରଆ, ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ
Jāñch moha(ho)ra(ri)r ବିଭାଗ ବ୍ୟବହୃତ) (ଫ. ଯାଚନ+
ଯାଚ ମହରୀ जाँच मुहरिर ଫା. ମୁହରର୍)—ଯେଉଁ ମୋହରର
ଅନ୍ୟର ଲେଖା ଆଦରୁ ପରୀକ୍ଷା ବା ମୁକାବଲା କରେ-
Comparing or checking or auditing
clerk. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ଯାଁଚ୍ ଅମିନ, ଯାଁଚ୍ ଅଫିସର୍
ଆଦ ଶବ୍ଦମାନ ହୁଏ ।]

ଯାଁଚ୍ ରିପୋର୍ଟ—ଦେ. ବ.—(କଚରଆ)--ଯାଚ୍ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି କର୍ତ୍ତୃ-
Jāñch report ପରୀକ୍ଷିତ ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦିଅନ୍ତି—Audit(t)
ଯାଁଚ ରିପୋଟ जाँच रिपोट report.
[ଦ୍ର—ଏହିପରି ଯାଚ୍ ତାଲିକା ଆଦ ଶବ୍ଦମାନ ହୁଏ ।]

ଯାଁଲା(ଲ୍ଲା)—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ଯାଅଲା (ଲ୍ଲା) (ଦେଖ)
Jāñlā(lā) Jāalā(lā) (See)

ଯାକ—ଦେ. ଅ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ; ଫ. ଯାବତ୍)—
Jāka ୧ । ସମସ୍ତ; ସମୁଦାୟ—1. All. (ଉ—ଭିନ୍ନ ଲୋକଯାକ
ସମସ୍ତ ଅଲଭ୍ୟେ ଜଣିବେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)
ଭର ୨ । ହିସାବ; ସମୁଦାୟ ଅଂଶ—2. The whole. (ଉ—
ଦିଇ ଦିଅନ୍ତ ବି ଗୋଟାଯାକ ସେ ବଶୋଉଛ ରେ । କବି-
ସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଟ୍‌ଚକ୍ଷୁ. ବ ଗୀତ ।) ୩ । ମାନେ; ଗୁଡ଼ାକ—
3. Indicating the plural number. (ଯଥା--
ଇଂରାଜପଡ଼ୁଆ ଝୋକାଯାକ ମୁରବ୍ବାଙ୍କୁ ମାନ୍ ନାହାନ୍ତି)
ତାମାମ ୪ । (କାଳ, ସ୍ଥାନ,ଦେହ, କାହିଁକାଳ) ତମାମ୍; (କାଳ)-
ଭର ବ୍ୟାପି —4. Throughout (a time, place, the
body). (ଯଥା—ମୁଁ ଜୀବନଯାକ ଏହା କାମରେ ଲଗିଛି)
[ଦ୍ର—ଏହ ଯାକ ଶବ୍ଦ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସର୍ବନାମ ଶବ୍ଦରୂପେ କଲ୍ପିତ
ହୋଇ ଏଥିର ୨ୟାରେ ଯାକୁ, ୫ମୀରେ ଯାକରୁ, ୭ମୀରେ
ଯାକର, ୭ମୀରେ ଯାକେ, ଯାକରେ ଆଦ ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ,
ଯଥା ତୋ କଥା ଜଗତଯାକରେ ବଖ୍ୟାତ ହେବ ।]
ଦେ. ବିଣ—ଯାକସାର (ଦେଖ)—Jākasāra (See)

ଯାକସାର—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯାହା ଦେହରେ କଷି ହୋଇ
Jākasāra ଲଗିଯାଏ—1. Fitting exactly; tight.
ଚୁସ୍ତ,ଚୋସ୍ତ ୨ । ଯାକୁଆ (ଦେଖ)—2. Jākuā (See)
चुस्त, सिकस्त ୩ । ସଂଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ—3. Narrow.
(ଯାକସାରୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାକ(କେ)ଟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ଯାକେଟ୍)—ଯାକେଟ୍ (ଦେଖ)
Jāki(ke)ṭ (ଯାକଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) Jaket (See).
(ଯଥା—ଯାକଟରେ ଯାକଟ ଲଗେଇ ଦେ—ଉକ୍ତ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାଇବା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. କି.—ଜାଇବା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jākibā (etc) Jākibā etc (See)
[ଟକା (କେ) | ଇବା—ଣିଜନ୍ତ ରୂପ]

ଯାଇ ଯୁକ ହୋଇ ବସିବା—ଦେ. କି – ୧ । ବସ୍ତୁପଦାର୍ଥକୁ ସଙ୍କୁଚିତ କର୍ ଉପବେଶନ କରିବା—ଯେକେ ଯୁକେ ବସା **घुसुर मुसुर हो कर बैठना** 1. To sit by contracting on'es limbs. ୨ । (ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି) ଲଗା ଲଗି ହୋଇ ବସିବା—2. To sit close to one another. [ଉ—ଅଳସ ଖାଇ ଲୋକେ ବହୁତ ବାଢ଼ିଲେ, ବସୁଛନ୍ତି ଆଣ୍ଠୁ ଲୁ ହୋଇ ଯାଇଯୁକ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍ଯୋଗ ।]

ଯାକୁ—ଦେ. ସଙ୍କ.—(ସଂ. ଯତ୍ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟାବଭକ୍ତି ୧ବ)—ଯାହାକୁ—
Jāku ଯାକେ **जीसको** Whom.
(ଉ—ଯାକୁ ମିଳିବ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଇ ଅନ୍ନ, ତାର ବଗଡ଼ା (ଯାକୁ—ବହୁବଚନେ ଆକାର) ଭୁତେ କାହିଁ ମନ ।)

ଯାକୁଆ—ଦେ. ବଣ—ଜାକୁଆ (ଦେଖ)
Jākuā [ଯାକେ (କୋ) ଇ—ସ୍ୱା] Jākuā (See)

ଯାକୁଇ(ଟି, ହି, ହିଁ)—ଦେ. ସର୍ବନାମ—(ସଂ. ଯଂ ହି, ଯାଂହି, ସର୍ବ)—
Jākui(ṭi,hi,hiñ) Whom or which certainly.
(ଯାହାକୁହି, [ହିଁ, ଟି]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାକୁଟି—ଦେ. ଅ.—୧ । ସମ୍ପୃକ୍ତ—1. All. ୨ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ Jākuṭi ସାରା **तमाम** ପରେ ଯୁକ୍ତ)—ଉତ୍ତାପ୍ତ—
(ଯାକଟି—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Throughout. (ଉ—ହୋଇବାର ବଖ୍ୟାତ ଜଗତ ଯାକୁଟି । କୃଷ୍ଣଙ୍କ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ଯାକୁସି—ଦେ. ବ—ଜଘନସନ୍ଧି, ଜାଙ୍ଘ ଓ ବେକସଣ୍ଢାରେ ହେବା ଏକ ପ୍ରକାର ଚର୍ମରୋଗ, ବରଟିକା—A skin disease commonly seen in the groins, axilla and on the neck.
Jākusi

ଯାକେ—ଦେ. ଅ.—(ସଂ. ଯାବତ୍)—୧ । (ବ୍ୟକ୍ତି, ସମୟ ବା ସ୍ଥାନ) **Jāke तक** ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଯାଏ—1. Till; upto (time or place or person.) (ଉ—ଶ୍ରବଣ ଅଜଯାକେ ହେଲା ସଫଳ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣୋପ୍ତ ଚମ୍ପୂ. ଶ୍ରୀ: ଗୀତ ।) ୨ । ଉତ୍ତାପ୍ତ—2. Throughout. (ଯଥା—ଏହିଜନ ଯାକେ ଭୁବନ ଲଗିଲା ।)

ଯାଗ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ—(ଯଜ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କରଣ ଅ)
Jāga (etc) ୧ । ଯଜ୍ଞ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—1. Jajñ[a] etc (See) ୨ । ହୋମ—2. Oblation to fire. [ଉ—ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଉଲ୍ଲଲିଖିତ ଯାଗମାନଙ୍କ ନାମ ମିଳେ । ଯଥା—ଶ୍ରୌତାଗ୍ନିକୃତ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟଯଜ୍ଞ ୭ଟି—(୧) ଅଗ୍ନ୍ୟାଧାନ, ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର, (୨) ଦର୍ଶପୌର୍ଣ୍ଣମାସ, (୩) ପିଣ୍ଡପିତୃଯଜ୍ଞ, (୪) ଆଗ୍ରାୟଣ, (୫) ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟ, (୬) ନିରୂଢ଼ପଶୁବନ୍ଧ, (୭) ସୌତ୍ରାମଣି । ସ୍ମାର୍ତ୍ତାଗ୍ନିକୃତ୍ୟ ପାକଯଜ୍ଞ—(୧) ଉପାସନ, (୨) ବୈଶ୍ୱଦେବ, (୩) ସ୍ଥାଲୀପାକ, (୪) ଆଗ୍ରାୟଣ, (୫) ସର୍ପବଳି, (୬) ଅଷ୍ଟକା, (୭) ଅଷ୍ଟକାନ୍ୱଷ୍ଟକା ।
ଶ୍ରୌତାଗ୍ନି ସପ୍ତସଂସ୍ଥା, ସୋମଯାଗ—୧ । ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ, ୨ । ଅତ୍ୟଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ, ୩ । ଉକ୍ଥ୍ୟ, ୪ । ଷୋଡ଼ଶୀ, ୫ । ବାଜପେୟ, (କ) ସଂସ୍ଥା, (ଖ) କ୍ରତୁ, ୬ । ଅତିରାତ୍ର, ୭ । ଅପ୍ତୁର୍ଯ୍ୟାମ ।
ଉତ୍ତରଭେଦରେ—୧ । ମହାଶ୍ରୁତ, ୨ । ସର୍ବତୋମୁଖ, ୩ । ସ୍ୱଜସୂତ୍ୟ, ୪ । ସୌତ୍ରାମଣି, ୫ । ଅଗ୍ନିଚିତ୍, ୬ । ବାଜପେୟ, ୭ । ଅଶ୍ୱମେଧ, ୮ । ବୃହତ୍ପୃଷ୍ଠ, ୯ । ଅଙ୍ଗିରସ, ୧୦—୨୭ ଉପଭେଦ ।
ଯଜ୍ଞଶବ୍ଦଭଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ । ଯଜ୍ଞ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦମାନ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି, ଯାଗ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଶବ୍ଦମାନ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ଯାଗକୁଣ୍ଡ, ଯାଗାଗ୍ନି, ଯାଗଶାଳା ।]

ଯାଗନିକ—ଗ୍ରା. ବଣ ଓ ବ (ସଂ. ଯାଜ୍ଞିକ)—ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତା; ଯାଜ୍ଞିକ (ଦେଖ)
Jāganika Performer of sacrifices; Jājñika (ଯାଗ୍ନିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯାଜ୍ଞିକ **जागनिक** (See)

ଯାଗ ଘିଅ କୁକୁର ଖାଇବା—ଦେ. ପ୍ରବଚନ (ନ୍ୟାସ୍ତ)—ଦେବତାଙ୍କ Jāga ghia kukura khāibā ପାଇଁ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ବା ଅଉତ୍ସର୍ଗ (ଯାଗ ଘିଅ କୁକୁରକୁ ଦେବା ନ୍ୟାସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବସ୍ତୁକୁ କୁକୁର ଯାଗର ଘି କୁକୁର ଖାଓୟା ପର ଧ୍ୟାନ ପ୍ରାଣୀ ଭୋଗ କରିବା; **यागका घी कुत्तको देना** ଦେବଭୋଗ୍ୟ ଓ ପବିତ୍ର ବସ୍ତୁକୁ ଅପାତ୍ରରେ ସମର୍ପଣ କରିବା; ଉତ୍ତମ ପଦାର୍ଥର ଅପବ୍ୟବହାର କରିବା—To turn a good thing into a bad use.

ଯାଗ ଯଜ୍ଞ—ସଂ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ଯାଗ—
Jāga jajña Sacrifice.

ଯାଗିର୍(ର୍) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ଜାଗିର୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jāgir(ri) (etc) Jāgir etc (See)

ଯାଗିର୍(ର୍) ମାହାଲ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଜାଗୀର୍+ମହଲ୍)—
Jāgir(ri) māhāla ଜାଗିରଦାରଙ୍କୁ ଇଂରାଜଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ନଷ୍ଟର ଭୂମି—The Jaghir Mahals. [ଉ—ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ଯାଗିର ମାହାଲ' ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ଓ ବ୍ରହ୍ମଗିରି ଥାନାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ନଅଟି ପାହଡ଼ଗୋଷ୍ଠ ପରଗଣାରେ ଗଠିତ । ୧। ବ୍ରଜକୋଟ, ୨ । ମାଲୁଦ, ୩। ପାରୁଦ, ୪ । ମାଣିକ-ପାଟଣା, ଓ ୫। ଅଜାର । ଖ୍ରୀ: ୧୮୦୩ ରେ ଇଂରାଜମାନେ ଏହି ବାର ଦେଇ ପୁରୀକୁ ଅସି ଓଡିଶା ଅଧିକାର କରିଥିଲେ। ସେ ସମୟରେ ସରହଟ୍ଟାଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନତା ଜମାଦାର ଫତେ ମହମ୍ମଦ ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ଏହି ମାହାଲ ତାଙ୍କୁ ନଷ୍ଟର ଦିଆଯାଇ ଥିଲା । (ଉଦାହରଣ—ପାରୁଦ ଇତିହାସ) ଜାଗିରଦାର୍ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।],

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯା ଘେନ୍ନ—ଦେ. ଅ—୧ । ଯାହାର ହେତୁରୁ; ଯହିଁ ଯୋଗୁଁ—1. For which or whom. [ଉ—ତଥାପି ସେହି ଦୁର୍ମେଧା ଯାଚନା ବର୍ଦ୍ଧି, ଅବରତ ଜ୍ରର୍ଦ୍ଦୀପିତ ହୁଏ ଯା ଘେନ୍ନ—ବଶୀଧର. ଦଂସଦ୍ଭୂତ ।] ୨ । ଯେଉଁ କାରଣରୁ —2. For which cause. ୩ । ଯାହା ପାଇବା ଜ୍ରଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ—3. For getting which. ୪ । ଯାହାର ସାହାଯ୍ୟରେ—4. With whose (ଯାହା ଘେନ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) help; with the help of which.

ଯା gheni
ଯା ଲଗି
ଯା ଯୋଗୁ(ଗୁଁ)
ଯା ପାଇଁ
ଯାରଜନ୍ୟେ
ଜୀତବାସ୍ତେ
ଅନ୍ୟରୂପ

ଯଙ୍କ—ଦେ. ସର୍ବ (ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧। (ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥକ); ଏକବଚନ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର—1. Whose (singular); ୨ । (ବହୁବଚନ) ଯେଉଁମାନଙ୍କର—2. Of whom; whose (plural). [ଉ—ବଡ଼ଇ ଜଗତେ, ଧନବନ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଙ୍କ ଧନର ଲାଲସା । ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର ।]

Jāṅka
ଯାର
ଜୀନକା

ଯାଚ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଯାଚଞ୍ଚା କରିବା; ମାଗିବା; ଇଚ୍ଛା କରିବା—1. To ask for; to beg for. ୨ । ଅନୁରୋଧ କରିବା—2. To request. ୩ । ଆବେଦନ କରିବା—3. To petition. ୪ । ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—4. To pray for. ୫ । ସମର୍ପଣ କରିବା—5. To surrender. ୬ । ବରାଦ୍ଦ ପାଇଁ (କନ୍ୟା ପାଇବାକୁ) ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—6. To demand (bride) in marriage (Apte).

Jāch (root)

ଯାଚ୍ଞା—ସ. ବ (ଯାଚ ଧାତୁ=ଯାଚଞ୍ଚା କରିବା+ଭାବ. ନ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ, ନଞାଦନ)—୧ । ମାଗିବା; ଇଚ୍ଛା କରିବା—1. Begging for alms; mendicancy. [ଉ—ଗୋଡ଼ାନ୍ତୁ ସଙ୍ଗତେ ଯାଚଞ୍ଚା ପଟ୍ଟୁ ବନ୍ଦଳ । ରଘୁନାଥ. ମହାସାଳ୍ୟ ।] ୨ । ବଳାଇ ଅନୁରୋଧ; ପ୍ରାର୍ଥନା—2. Request; entreaty. ୩ । କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବରାଦ୍ଦ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ—3. Making an offer of marriage (with a girl) (Apte).

Jāch-nā

ଯାଚ—ଦେ. ବ (ମାଗ ଶବ୍ଦର ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଚରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ; ଯଥା—ମାଗଯାଚ; କନ୍ଦୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଯାଚବାର ଅର୍ଥ ସଂସ୍କୃତ ଯାଚ୍ଧାତୁଠାରୁ ପୃଥକ୍)—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତ୍ରେ ପ୍ରାର୍ଥନା—Asking for getting a thing.

ଯାଚଞ୍ଚା
ଯାଚ

ଯାଚକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଯାଚ ଧାତୁ=ଯାଚଞ୍ଚା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଭିକ୍ଷାକାରୀ—1. Asking. ୨ । (ଯାଚକା—ସ୍ତ୍ରୀ-ବ) ପ୍ରାର୍ଥନାକାରୀ—2. Requesting; supplicating. ବ—୧। ଭିକ୍ଷୁକ—1. Beggar; mendicant. ୨ । ଦରଖାସ୍ତକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Petitioner. ୩। କୌଣସି କନ୍ୟାର ପାଣିଗ୍ରହଣାର୍ଥ ପ୍ରାର୍ଥୟିତା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A suitor for the hands of a girl. ଦେ. ବ- ମହଦ୍ଭିନ୍ନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—A family-title of Marhatta Brāhmaṇas. ସାମ୍ବଲପୁର) ବ—ଗଉଡ଼-ମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀଭେଦ—A sub-caste of the gaurdas in Sambalpur.

Jāchaka
(ଯାଚକା—ସ୍ତ୍ରୀ-ବ)
ଯାଚକା

ଯାଚ(ଚି,ଚେ)ଞ୍ଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ଯାଚଞ୍ଚା)—ଯାଚଞ୍ଚା; ପ୍ରାର୍ଥନା; ଇଚ୍ଛା—Begging; entreating.

Jāch(chi, che)jñā
ଯାଚ୍ଞା

ଯାଚନ(ନା)—ସ. ବ (ଯାଚ ଧାତୁ=ଯାଚଞ୍ଚା କରିବା+ଭାବ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ପ୍ରାର୍ଥନା—1. Entreaty; petitioning. [ଉ—ଦାରୁଦୁବଙ୍କର ସମ୍ଭତକର ଅଟ, ତେଣୁ ଏ ଯାଚନ ଦେ । ରଘୁନାଥ. ମେଘଦୂତ ।] ୨ । ଇଚ୍ଛା—2. Begging. ୩ । (+କରଣ ଅନ; +ଆ)—ଦରଖାସ୍ତ—3. A petition (Apte).

Jāchana(nā)
ଯାଚନକ

ଯାଚନକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଯାଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ+କଣ୍) —୧ । ଯାଚକ; ଭିକ୍ଷୁକ—1. Beggar. ୨ । (ଯାଚନକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦରଖାସ୍ତକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A petitioner. ୩ । କ୍ଲୀ (ଯାଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+କଣ୍)—ପ୍ରାର୍ଥନା—3. Entreaty.

Jāchanaka
ଯାଚକ

ଯାଚନୀୟ—ସ. ବଣ. (ଯାଚ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ୍)—ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ— Fit to be prayed for.

Jāchanīya

ଯାଚମାନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଯାଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ଭିକ୍ଷା କରୁଥିବା—Begging. [ଉ—ଯୁଧିଷ୍ଠିର (ଯାଚମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୋଇଲେ ଏକ ଯାଚମାନ, ବାଲ୍ମଣେ ଭାବଅର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ ଏ ବଚନ । କୃଷ୍ଣକିଙ୍କ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

Jāchamāna

ଯାଚିତ—ସ. ବଣ (ଯାଚ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପ୍ରାର୍ଥିତ—1, Begged for; prayed for. ୨ । ମୃତ —2. Dead; deceased. ୩ । ଆବଶ୍ୟକ—3. Requisite, necessary (Apte). ସ. ବ (ଯାଚ ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)—୧ । ପ୍ରାର୍ଥନା—1. Entreaty. ୨ । ଭିକ୍ଷୁକ ବୃତ୍ତି—2. The profession of a beggar (Apte).

Jāchita

ଯାଚିତକ—ସ. ବ (ଯାଚିତ+ଜନ୍ୟାର୍ଥେ. କ)—୧ । ପ୍ରାର୍ଥିତ ବସ୍ତୁ —1. Prayed for thing. ୨ । ଭିକ୍ଷା-ଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁ—2. A thing got by begging (Apte). ୩ । ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଉଧାର କରି ଆଣିଥିବା ବସ୍ତୁ—3. Any thing borrowed for use (Apte).

Jāchitaka
ଯାଚିତା

ଯାଚିତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଯାଚ୍ ଧାତୁ=ଯାଚଞ୍ଚା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ଯାଚତୃ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ.)—ଯାଚଞ୍ଚାକାରୀ—(ଯାଚତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Begging. ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଭିକ୍ଷୁକ—1. A beggar. ୨ । କନ୍ୟାର ପାଣି ଗ୍ରହଣାର୍ଥ ପ୍ରାର୍ଥୟିତା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A suitor for a girl (Apte). ୩ । ଦରଖାସ୍ତକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A petitioner.

Jāchitā

ଯାଚ ଦେବା—ଦେ. କି.—(ସ. ଯାଚ୍ ଧାତୁ) - ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁ ନ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଦେବା—ଯେଚେ ଦେଓୟା To give a thing without the asking. **जांचकर देना** (ଉ—ଯଦ ଯଦକରେ ଯାଚ ଦେଉ ଥାଏ, ଶବ୍ଦଯଦ ମଣିଜଥ ଝୁମ୍ଭ । କବିପୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ଯାଚିବା—ଦେ. କି (ସ. ଯାଚ୍. ଧାତୁର ଓଡ଼ିଆରେ ଉତ୍ପାର୍ଥଦେଖାଉକ ଆ ଅର୍ଥ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଯାଚା ଦେବାକୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ କହିବା—1. To offer **जांचकर देना** a thing voluntarily to a person. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ମାଗି ନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ଡାକି କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବା—2. To offer a thing unasked. (ଯଥା—ମାଗି ଓଲଟି, ଯାଚ କଲ୍ୟାଣ !—ଭଗ) ୩ । ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ଦେବତାଙ୍କୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବା ବଳି ଦେବାକୁ ମାନସିକ ମାନତ କରା କରିବା;ମାନତ କରିବା—3.To vow to give a **मन्नत करना** thing or sacrifice to a Deity on the fulfilment of one's wish. (ଉ—ଆଉଙ୍କ କାଳେ ଯାଚନ୍ତି କୁକୁଡ଼ା, କାମ ସରିଲେ ବଅନ୍ତି ଲେଘଡ଼ା—ଭଗ) ଦେବେବଳା ୪ । ପରେ ଦେବାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା—4. To **देनेको बोलना** promise to give. ୫ । ଦେବାକୁ ହାତ ଦିଅନ୍ତେ ହାତବାଢାନ ବଢ଼ାଇବା—5. To extend one's hand **जांचना** to give away a thing. (ଉ—ମାଗି ଖାଉଥାଏ ବାସି ଡୋଡ଼ାଣି, ଯାଚିଲେ ନ ଖାଏ ସର ଲବଣୀ—ଭଗ) [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ଯାଚିବା କ୍ରିୟାର ଏ ସବୁ ଅର୍ଥ ସଂସ୍କୃତ ଯାଚ୍ ଧାତୁର ଅର୍ଥଠାରୁ ପୃଥକ୍ ।] ୬ । କୌଣସି ଯାଚ୍ଞା କରା ପଦାର୍ଥ ପାଇବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—6. To pray **जांचना** for a thing. (ଉ—[ଶୁଣତକେ] ଅମୃତକଣା ଯାଚନ୍ତି ଆରତ ସ୍ୱରେ । ରାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।) ୭ । ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା; ଅନୁରୋଧ କରିବା—7. To pray for; to **याचना** request. (ଉ—ଯେ ଯାଚବ ଯେବେ ଯେଉଁ ଉପକାର, ମୋ ସମୀପେ, ଦେଉ ସତ୍ତେ ସାଧାରଣ ଭାବା । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବିବାହଭଙ୍ଗ ।)

ଯାଚିଲା ପଦାର୍ଥ (ଦରବ) ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ (ଉପଦେଶ)—**Jāchilā padārtha (daraba) chhārdiba nāhiñ** ଯାଚା ଜିନିସ ଛାଡ଼ିବେନା କୌଣସିଲୋକ ସ୍ୱତଃପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ **देना चीज छोडनानहीं** କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଉକ୍ତ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବ ନାହିଁ—Do not refuse to take a gift which a person offers you voluntarily.

ଯାଚିଷ୍ଣୁ—ସ. ବଣ (ଯାଚ୍. ଧାତୁ + ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଅର୍ଥରେ. ଇଷ୍ଣୁ) ମାଗିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବା ଅଭିଳାଷୀ—Habitually begging; disposed to beg (Apte).

ଯାଚ୍ୟ—ସ. ବଣ. (ଯାଚ୍. ଧାତୁ=ଯାଚଞ୍ଜା କରିବା+କର୍ମ. ଯ)—**Jāchya** ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ—Fit to be begged for. ସ. ବ—(ଯାଚ୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ଯ)—ଅନୁରୋଧ କରିବା—Making a request (Apte).

ଯାଚ୍ୟମାନ—ସ. ବଣ [ଯାଚ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଆନ (ଶାନଚ୍)]—**Jāchyamāna** ପ୍ରାର୍ଥନାର ବିଷୟୀଭୂତ—Forming the subject of a prayer.

ଯାଚ୍ଞା ତା—ଦେ. କି ବଣ (ସ. ଯତ୍ + ଇଚ୍ଛା + ତତ୍)—ଯା ଇଚ୍ଛା ତା **Jāchchhā tā** (ଦେଶ)—**Jā ichchhā tā** (See). (ଯାଚ୍ଞା ଭାଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯାଚ୍ଛେତାଇ **योईछासो**

ଯାଜ—ସ. ବ (ଯଜ୍. ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଅନ୍ନ; **Jāja** ଉତ୍ତୁ; ଭାତ—1. Boiled rice. ୨ । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ— 2. Food. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାତା ବ୍ୟକ୍ତି— 3. A sacrificer (Apte).

ଯାଜକ—ସ. ବ (ଯଜ୍. ଧାତୁ=ଯଜ୍ଞ କରିବା; ପୂଜା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. **Jājaka** ଅକ)—୧ । ହୋତା; ଯାଜ୍ଞିକ—1. Performer of sacrifices. ୨ । ଋତ୍ୱିକ୍; ପୁରୋହିତ—2. A priest; a person who officiates for a principal at a sacrifice. ୩ । ରାଜହସ୍ତୀ— 3. A king's elephant. ୪ । ମତ୍ତହସ୍ତୀ—4. An elephant in rut. ଦେ. ବ—ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ— A missionary. [ଦ୍ର—ଋତ୍ୱିକ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପୁରୋହିତ । ଯଜ୍ଞର ମୋଷ ପୁରୋହିତ ଚାରଜଣ, ହୋତା, ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ, ବ୍ରହ୍ମା, ଉଦ୍ଗାତା । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଅଧୀନ ଚାରିଜଣ ଋତ୍ୱିକ୍ ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଋଗ୍ବେଦୀ, କେତେକ ଯଜୁର୍ବେଦୀ, କେତେକ ସାମବେଦୀ ଓ କେତେକ ଅଥର୍ବବେଦୀ । ଏଉଭିନ୍ନ ଅଥର୍ବବେଦରେ ଆହୁରି ଚାରିଜଣ ଯାଜକଙ୍କ ନାମ ମିଳେ । ସାଧାରଣତଃ ବେଦରେ 'ସପ୍ତହୋତା'ଙ୍କର ନାମ ଦେଖାଯାଏ, ଯଥା— ୧ । ଯଜମାନ—ଯେ ଯଜ୍ଞର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରନ୍ତି, ୨ । ହୋତା—ଯେ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରନ୍ତି, ୩ । ଉଦ୍ଗାତା—ଯେ ମନ୍ତ୍ର ଗାନ କରନ୍ତି, ୪ । ପୋତା—ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି, ୫ । ନେଷ୍ଟା—ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଅଗ୍ନିରେ ନୈବେଦ୍ୟ କରନ୍ତି, ୬ । ବ୍ରହ୍ମା—ଯେ ସମୁଦାୟ ବିଷୟର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରନ୍ତି, ୭ । ଅଗ୍ନ—ଯେ ଦ୍ୱାର ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ।]

ଯାଜକତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ [ଯାଜକ +ଭାବାର୍ଥେ. ତା (ତ୍ୱ)]— **Jājakatā** (twa) ପୌରୋହିତ୍ୟ—Priesthood.

ଯାଜତ୍ୟ—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ଯାଜପୁରବାସୀ କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଶାଖାବିଶେଷ—A sect of Brāhmaṇas inhabiting Jajpur.

ଯାଜନ—ସ. ବ—(ଯଜ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଯାଜଧାତୁ=ଯଜ୍ଞ କରାଇବା+ **Jājana** ଭାବ ଅନ) ୧ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଯଜ୍ଞକ୍ରିୟାର ସମ୍ପାଦନ— 1. Causing t he performance of a sacri-

Digitized by srujanika@gmail.com

fice by another. ୨ । ଯଜ୍ଞର ପୌରୋହିତ୍ୟ—2. Officiating as a priest at a sacrifice; performing or conducting a sacrifice.

ଯାଜପୁର—ଦେ. ବ (ସଂ. ଯାଜପୁର=ଯାଗ ବା ଯାଜ୍ଞିକମାନଙ୍କ ନଗର)—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଓ ନଗର—The subdivision and town of Jājpur in the north part of the district of Cuttack. [ଦ୍ର—ଏହି ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ ଥିବା ଲଳିତଗିରି, ରତ୍ନଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିରେ ବୌଦ୍ଧ-ମହାଯାନ ସଂପ୍ରଦାୟର ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତି ଅଛି । ଚୀନ-ପରିବ୍ରାଜକ ହ୍ୟୁଏନ୍‌ସାଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପୁଷ୍ପଗିରି ଏଠାରେ ଥିଲା । ଏହାକୁ "ହୀରକର ନାଳନ୍ଦ" କୁହାଯାଏ । ପୂର୍ବେ ଉତ୍ତର ଭାରତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ମହାଯାନ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଏଠାକୁ ଆସି ନାନା ଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ଯାଜପୁରର ପୌରାଣିକ ଇତିହାସ; —ଯାଜପୁର ଜିଲ୍ଲାର କଟକଜିଲ୍ଲାଅନ୍ତର୍ଗତ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ଗୋଟିଏ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚୀନ ତୀର୍ଥ । ଏହା ଯାଜ୍ଞା ଅର୍ଥାତ୍ ଯାଗକାଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପୁର । ଏଠାରେ ବେଦବେଦାଙ୍ଗପାରଗ ପୁରାଣ ଇତିହାସ ଦର୍ଶନାଦି ନାନା ଶାସ୍ତ୍ରବିଶାରଦ ଷଟ୍‌କର୍ମନିରତ ଦଶ ସହସ୍ର ଯାଜ୍ଞିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସୋମଯାଜୀ, ବାଜପେୟୀ ପ୍ରମୁଖ ଯଜ୍ଞକରତ ବ୍ରାହ୍ମଣମଣ୍ଡଳୀର ସାମୂହିକ ପ୍ରାୟଃ ହୋମଧୂମରେ ଏହି ପବନ-କ୍ଷେତ୍ରର ନଭୋମଣ୍ଡଳ ପ୍ରତ୍ୟହ ଧୂମମୟ ହେଉଥିଲା । ଏ ସ୍ଥାନରେ ବହୁ ଅଶ୍ୱମେଧ ଓ ଅର୍ଥସାଧ୍ୟ ଦଶଗୋଟି ଅଶ୍ୱମେଧ ଯାଗ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଯାଜପୁରର ପୂର୍ବ ଗୌରବର ମୂକ ସାକ୍ଷୀସ୍ୱରୂପ ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଘାଟ ଅଦ୍ୟାପି ବିଦ୍ୟମାନ । ଏହାର ନାମାନ୍ତର ବିରଜାକ୍ଷେତ୍ର । ବିରଜାକ୍ଷେତ୍ର-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ନାମରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉନବିଂଶତିଧ୍ୟାତ୍ମକ ଖଣ୍ଡେ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥ ମିଳେ । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରମାହାତ୍ମ୍ୟରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଲୋକପିତାମହ ବ୍ରହ୍ମା ଏଠାରେ ସୁଣ୍ଟଯଜ୍ଞ କରି ବୈତରଣୀ ତଟରେ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ଯାଗର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥିଲେ । ଏହି ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞକୁ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବ-ବୃନ୍ଦ, ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି, ଦେବର୍ଷି, ମହର୍ଷି, ସିଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବାଦି ଅଦ୍ଭୁତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ଯାଗର ପାର୍ଶ୍ୱପତ୍ୟ ନାମକ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡରୁ ଜ୍ୟୋତିଃପୁଞ୍ଜସ୍ୱରୂପା ଶ୍ରୀ ବିରଜା ଦେବୀ ଦଶଦଳ ଉତ୍ପଲାସିତ କର ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ହେଲେ ଏବଂ ପିତାମହଙ୍କର ଭକ୍ତି, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସ୍ତୁତିରେ ପ୍ରସନ୍ନା ହୋଇ ଏହି ତୀର୍ଥର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା-ସ୍ୱରୂପ ସର୍ବଦା ତାହାଙ୍କର ଏଠାରେ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ହେବ ବୋଲି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବର ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଯଜ୍ଞ ଶେଷରେ ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ ସକାଶେ ବ୍ରହ୍ମା ବିଯତ୍‌ଗଙ୍ଗା ମନ୍ଦାକିନୀଙ୍କୁ ଉପଃପ୍ରବାହରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଅଣାଇଥିଲେ । ଦେବତା ଓ ଋଷିବୃନ୍ଦ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ କରିଥିଲେ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନ ବର୍ତ୍ତମାନ 'ସପ୍ତରେଖା' ତୀର୍ଥ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସପ୍ତ ରେଖା ଯଥା—ମନ୍ଦାରରେଖା, ଜମ୍ବୁରେଖା, ହଂସରେଖା, ବାସୁକୀରେଖା, ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା, ପଦ୍ମରେଖା ଓ ଶଶିରେଖା । ପିତାମହଙ୍କର ଭକ୍ତିରେ ଓ ଅର୍ଚ୍ଚନାରେ ପରିତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତ୍ରିଭୁବନ ସଦାଶିବ ଓ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଦ୍ୱାରା ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସର୍ବଦା ବାସ କରିବାକୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବର ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ବିରଜାଦେବୀ ଯେତେବେଳେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ପରିଗ୍ରହ କର ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡରୁ ଆବିର୍ଭୂତା ହେଲେ, ତାହାଙ୍କ ମାନସରୁ ନବ ଦୁର୍ଗା, ଅଷ୍ଟ ଚଣ୍ଡୀ ଓ ଚତୁଃଷଷ୍ଟି ଯୋଗିନୀ ପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତା ହୋଇ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବିରାଜିତା ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ସଦାଶିବଙ୍କର ଶଙ୍କରରୁ ମଧ୍ୟ ଭୈରବ ଚତୁଷ୍ଟୟ ଜାତ ହୋଇ ଏଠାରେ କ୍ଷେତ୍ରପାଳ-ସ୍ୱରୂପ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛନ୍ତି । ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଶଙ୍କରରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ମାଧବ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରହିଛନ୍ତି ପୁତ କର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବିରାଜମାନ ଅଛନ୍ତି । ଗୋନାସିକାସମ୍ଭୂତା ବୈତରଣୀ ନଦୀ ବିରଜାକ୍ଷେତ୍ରର ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥ । ଏଠାରେ ସ୍ନାନ, ତର୍ପଣ, ପୋଦାନାଦି କଲେ ଅଶେଷ ପୁଣ୍ୟ ହୁଏ । "ପ୍ରସ୍ଥାଗାତ୍ ପୁଷ୍କରାତ୍ କାଶ୍ୟାଃ ସାଗରାତ୍ ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗମାତ୍ । ଦ୍ରୁତଂ ବୈତରଣ୍ୟେ ତୁ ନ୍ତୁ ସ୍ନାତ୍ୱା ଦୈତରଣୀ ନଦୀ ।" ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ବିରଜାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଉ ୬୮ ଗୋଟି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥ ଅଛନ୍ତି । ବିରଜା ଦେବୀଙ୍କର ମନ୍ଦିରର ପ୍ରାକାର ମଧ୍ୟରେ 'ଗୟାନାଭି' ତୀର୍ଥ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ତୀର୍ଥରେ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ନାନାଦେଶୋଗତ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଯାତ୍ରୀ ପିତୃ-ଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କରି କୃତକୃତ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି । ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା ଜନ୍ମା ଶ୍ରାବଣ ଦ୍ୱାଦଶୀ ବାସରରେ ଏହି ତୀର୍ଥରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କଲେ ଶତବାର ଗୟାରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କରିବାର ସମ ଫଳ ଲାଭ ହୁଏ ବୋଲି କ୍ଷେତ୍ରମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ଅଛି । ବୈତରଣୀ ତଟ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯଜ୍ଞ ବରାହଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । "ବରାହ ବିରଜା ବେଦାଃ ବିପ୍ରାଃ ବୈତରଣୀ ନଦୀ । କ୍ଷେତ୍ରେ ବୈବସ୍ୱତାଂ ସ୍ଥାନ ବକାରାଃ ପଞ୍ଚ ଦୁର୍ଲଭାଃ ।"

ଏହି କ୍ଷେତ୍ରମାହାତ୍ମ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଏହିପରି ଉକ୍ତି ଅଛି ।

(୧) ବ୍ରହ୍ମ ପୁରାଣରେ ଏହିରୂପ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯଥା—

ବିରଜେ ବିରଜାମାତା ବ୍ରହ୍ମଣା ସମ୍ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ।
ଯସ୍ୟାଃ ସଂଦର୍ଶନାତ୍ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଃ ପୂତାତ୍ମାସପ୍ତମଂକୁଳଂ । ୧ ।
ସକୃତ୍ପ୍ରଶ୍ନ୍ୟ । ତୁ ତାଂ ଦେବୀଂ ଉକ୍ତ୍ୱା ଚ ପୂଜ୍ୟ ପ୍ରଣମ୍ୟ ଚ ।
ନରଃ ସ୍ୱବଂଶମୁଦ୍ଧୃତ୍ୟ ମମଲୋକଂ ସ ଗଚ୍ଛତି । ୨ ।
ଅନ୍ୟଶ୍ଚ ତତ୍ର ତିଷ୍ଠନ୍ତି ବିରଜେ ଲୋକମାତରଃ ।
ସର୍ବଯାଗହରା ଦେବ୍ୟୋ ବରଦା ଭକ୍ତବତ୍ସଲାଃ । ୩ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅସ୍ତେ ବୈତରଣୀ ତଦ୍ୱ ସର୍ବପାପହର୍ ନଦ୍ୟା ।
ଯସ୍ୟାଂ ସ୍ନାତ୍ୱା ନରଶ୍ରେଷ୍ଠଃ ସର୍ବପାପୈଃ ପ୍ରମୁଚ୍ୟତେ । ୪ ।
ଅସ୍ତେ ସ୍ନସ୍ପୃଷ୍ଟ୍ୱା ସ୍ତବୈବ କ୍ରୋଡ଼ରୂପୀ ହରଃ ସ୍ୱୟଂ ।
ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ପ୍ରଣମ୍ୟ ତଂ ଉକ୍ତ୍ୟା ପରଂ ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ରଜନ୍ତି ତେ । ୫ ।
କାପିଳେ ଗୋତ୍ରଜେ ସୋମେ ତୀର୍ଥେ ଗୟାରୂପସଂଜ୍ଞିତେ ।
ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟେ କ୍ରୋଡ଼ତୀର୍ଥେ ବାସୁକେ ସିଦ୍ଧକେଶ୍ୱରେ । ୬ ।
ତୀର୍ଥେ ଷ୍ଟେଢେଷ୍ ସନ୍ତମାନ୍ ହରଜେ ସଂଯତେନ୍ଦ୍ରିୟଃ ।
ଗତ୍ୱା ତ ତୀର୍ଥଂ ହ୍ୟବତ୍ ସ୍ନାତ୍ୱା ଦେବାନ୍ ପ୍ରଣମ୍ୟ ତ । ୭ ।
ସର୍ବପାପହରନ୍ମୁକ୍ତୋ ହରାନନହରମାଶ୍ରିତଃ ।
ଉପଗୀୟମାନୋ ଗନ୍ଧର୍ବୈଃ ମମଲୋକେ ମହୀୟତେ । ୮ ।
ହରଜେ ଯୋ ମମସ୍ନେହେ ପିଣ୍ଡଦାନଂ କରୋତ୍ୟତେ ।
ସ କରୋତ୍ୟକ୍ଷୟାଂ ତୃପ୍ତିଂ ପିତୃଣାଂ ନତ ସଂଶୟଃ । ୯ ।
ମମସ୍ନେହେ ମନଶ୍ରେଷ୍ଠା ହରଜେ ଯେ ତଲେବରଂ ।
ପରତ୍ୟଜନ୍ତି ପୁରୁଷାସ୍ତେ ମୋକ୍ଷଂ ପ୍ରାପ୍ନୁବନ୍ତ୍ୟତେ । ୧୦ ।

(୬) ମହାଭାରତ ବନ ପର୍ବର ୮୫ ଓ ୧୧୪ ଅଧ୍ୟାୟରେ ମଧ୍ୟ ବୈତରଣୀ କ୍ଷେତ୍ରର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—
"ତତୋ ବୈତରଣୀଂ ଗଚ୍ଛେତ୍ ସର୍ବପାପପ୍ରମୋଚନୀଂ ।
ହରଜଂ ତୀର୍ଥମାସାଦ୍ୟ ହରାଜଦ୍ଧ ଯଥା ଶଶୀ ।୧।
ପ୍ରତରେଚ୍ଚ କୁଳଂ ପୂତଂ ସର୍ବପାପଂ ବ୍ୟପୋହତ୍ତ ।
ଗୋସହସ୍ର ଫଲଂ ଲବ୍ଧ୍ୱା ପୂଜାଚ୍ଚ ସ୍ୱକୁଳଂ ନରଃ ।୨।

× × × ×

ଏତେ କଲଙ୍କାଃ କୌନ୍ତେୟ ଯତ୍ର ବୈତରଣୀ ନଦୀ ।
ଯତ୍ରାପ୍ଲୁତ୍ୟ ଯମୌଘେଭ୍ୟ ଦେବାଞ୍ଚରଣମେତ୍ୟ ବୈ ।
ତତୋ ବୈତରଣୀଂ ସର୍ବେ ପାଣ୍ଡବା ଦ୍ରୌପଦୀ ତଥା ।
ଅବତୀର୍ଯ୍ୟ ମହାତ୍ମାସ୍ତୁର୍ଯସ୍ୱାଶ୍ଚର୍ଜିରେ ପିତୃନ୍ ॥

(୭ କପିଳ ସତ୍ରତାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛୁ ଯେ ଦଶ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ବାତ୍ୟାଶୀରେ ନରନ୍ତର ହରପ୍ରଜନରେ ଯେଉଁ ଫଳ, ଥରେ ମାତ୍ର ହରଜା ଦେବାଙ୍କର ଦର୍ଶନରେ ସେହୁ ଫଳ ।

କ୍ଷେତ୍ରମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରସିଦ୍ଧଦେବ ଦେବୀ ଓ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କର ନାମ—

ନବଦୁର୍ଗା—ଶୈଳପୁତ୍ରୀ, ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ, କୁଷ୍ମାଣ୍ଡା, ସ୍କନ୍ଦମାତା, କାତ୍ୟାୟନୀ, କାଳରାତ୍ରି, ମହାଗୌରୀ, ସିଦ୍ଧିଦାତ୍ରୀ, ଚଣ୍ଡଘଣ୍ଟା ।

ଅଷ୍ଟଚଣ୍ଡୀ—ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡା, ପ୍ରଚଣ୍ଡା, ଚଣ୍ଡୋଗ୍ରା, ଚଣ୍ଡନାୟିକା, ଅଚ୍ଚଚଣ୍ଡା,ଗୌରୀ, ଚଣ୍ଡା, ଚଣ୍ଡବତୀ ।

ସପ୍ତମାତୃକା—ବାରାହୀ, ଐନ୍ଦ୍ରୀ, ବୈଷ୍ଣବୀ, ବ୍ରାହ୍ମୀ, କୌମାରୀ, ମାହେଶ୍ୱରୀ, ନାରସିଂହୀ ।

ମହାଦେବୀତ୍ରୟୀ— ମହାକାଳୀ, ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମହାସରସ୍ୱତୀ ।

ଅଷ୍ଟଭୈରବ—ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର, କାଳାଖ୍ୟ, ଉତ୍ତରେଶ୍ୱର, ଉଗବତ, କୋଟୀଶ୍ୱର, ଭୀମାବତ, କୋଡ଼ବାସିନ୍, ସନ୍ତ୍ରେଶ୍ୱର ।

ଅଷ୍ଟ ଭୈରବ—ମହାଭୈରବ, ସହାର ଭୈରବ, ଅସିତାଙ୍ଗ ଭୈରବ, ରୁରୁ ଭୈରବ, କାଳଭୈରବ, କ୍ରୋଧ ଭୈରବ, ଚାମୁଣ୍ଡ ଭୈରବ, ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଭୈରବ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ମାଧବ—ଆଦ୍ୟ ମାଧବ, ବଗ୍ଦ୍ୱ ମାଧବ, ଅନନ୍ତ ମାଧବ, ଯୋଗ ମାଧବ, ଚକ୍ରକ ମାଧବ, ହରହର ମାଧବ, ସିଦ୍ଧ ମାଧବ, ଗଦାଧର ମାଧବ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମାଧବ, ନରକାନ୍ତକ ମାଧବ, ଭୋଗ ମାଧବ, ବାସୁଦେବ ମାଧବ ।

ବଗ୍ଦ୍ୱ ମୂର୍ତ୍ତିତ୍ରୟୀ—ଯଜ୍ଞ ବଗ୍ଦ୍ୱ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଗ୍ଦ୍ୱ, ଶ୍ୱେତ ବଗ୍ଦ୍ୱ ।

ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି—ଅତ୍ୟୁ ନୃସିଂହ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନୃସିଂହ, ଉଗ୍ର ନୃସିଂହ, ଷ୍ଟମ ନୃସିଂହ, ଘୋର ନୃସିଂହ ।

ଗଣେଶ ପ୍ରତିମା—ଏକଦନ୍ତ, ମହାକାୟ, କପିଳ, ଗଜକର୍ଣ୍ଣ, ଲମ୍ବୋଦର, ବିକଟ, ବିଘ୍ନନାଶ,ବିନାୟକ, ଧୂମ୍ରକେତୁ, ଗଣାଧକ୍ଷ, ଭାଲଚନ୍ଦ୍ର, ଗଜାନନ ।

ସ୍ୱମ ମୂର୍ତ୍ତି—ସୀତାସହିତ ସ୍ୱମ, ଧନୁର୍ବାସ୍ତ ସ୍ୱମ ।

୬୮ ତୀର୍ଥ—୧ ଅଶ୍ୱମେଧ ତୀର୍ଥ, ୨ ଅସ୍ଥିକ୍ଷେପ ତୀର୍ଥ, ୩ ଅନ୍ତର୍ବେଦୀ, ୪ ଅଗ୍ନି ତୀର୍ଥ, ୫ ଆଗସ୍ତି ତୀର୍ଥ, ୬ ଅନନ୍ତ ତୀର୍ଥ, ୭ ଅଲାମୁତୀର୍ଥ, ୮ ଅଲ୍ଲାରୁ ତୀର୍ଥ, ୯ ଉତ୍ପଳ ତୀର୍ଥ, ୧୦ ଉର୍ବଶୀ ତୀର୍ଥ, ୧୧ କଶ୍ୟପ ତୀର୍ଥ, ୧୨ କମ୍ବର ତୀର୍ଥ, ୧୩ କାଳ୍ପଳ ତୀର୍ଥ, ୧୪ କପିଳ ତୀର୍ଥ, ୧୫ କୋଡ଼ ତୀର୍ଥ, ୧୬ ଗଦା ତୀର୍ଥ, ୧୭ ଗଙ୍ଗା ତୀର୍ଥ, ୧୮ ଗାରୁଡ଼ ତୀର୍ଥ, ୧୯ ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ତୀର୍ଥ, ୨୦ ଚନ୍ଦ୍ର ତୀର୍ଥ, ୨୧ ଚକ୍ର ତୀର୍ଥ, ୨୨ ଜହ୍ନା ତୀର୍ଥ, ୨୩ ଜମ୍ବୁ ତୀର୍ଥ, ୨୪ ଦୁର୍ବାସା ତୀର୍ଥ, ୨୫ ଦଣ୍ଡୀ ତୀର୍ଥ, ୨୬ ନାଗସ୍ପର୍ଶ ତୀର୍ଥ, ୨୭ ନଗାଦ ତୀର୍ଥ, ୨୮ ପ୍ରସ୍ରବ ତୀର୍ଥ, ୨୯ ପ୍ରାଚାପତ୍ୟ ତୀର୍ଥ, ୩୦ ପାବକ ତୀର୍ଥ, ୩୧ ପଦ୍ମ ତୀର୍ଥ, ୩୨ ପୌରବ ତୀର୍ଥ, ୩୩ ବଗ୍ଦ୍ୱ କୁଣ୍ଡ ତୀର୍ଥ, ୩୪ ବ୍ରହ୍ମ ତୀର୍ଥ, ୩୫ ବରୁଣ ତୀର୍ଥ, ୩୬ ବାରୁଣୀ ତୀର୍ଥ, ୩୭ ବାସୁକା ତୀର୍ଥ, ୩୮ ବାୟୁ ତୀର୍ଥ, ୩୯ ବିଶ୍ୱରୂପ ତୀର୍ଥ, ୪୦ ବିନାୟକ ତୀର୍ଥ, ୪୧ ବେଣୀ ତୀର୍ଥ, ୪୨ ବୈତରଣୀ ତୀର୍ଥ, ୪୩ ବ୍ୟମ୍ବକ ତୀର୍ଥ, ୪୪ ସପ୍ତସ୍ୱ ତୀର୍ଥ, ୪୫ ମଣିକର୍ଣ୍ଣିକା, ୪୬ ମନ୍ଦର୍ଷ ତୀର୍ଥ, ୪୭ ମାତୃକା ତୀର୍ଥ, ୪୮ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ତୀର୍ଥ, ୪୯ ଯଜ୍ଞାଦ୍ଧ ତୀର୍ଥ, ୫୦ ଯମ ତୀର୍ଥ, ୫୧ ରୁଦ୍ରକୂପ, ୫୨ ରମା ତୀର୍ଥ, ୫୩ ରେବା ତୀର୍ଥ, ୫୪ ରେଖା ତୀର୍ଥ, ୫୫ ରୌଦ୍ର ତୀର୍ଥ, ୫୬ ଲଙ୍କ ତୀର୍ଥ, ୫୭ ସପ୍ତର୍ଷି ତୀର୍ଥ, ୫୮ ସୀତାକୁଣ୍ଡ, ୫୯ ସେନାନ୍ତ ତୀର୍ଥ, ୬୦ ସୋମ ତୀର୍ଥ, ୬୧ ଶତୀ ତୀର୍ଥ, ୬୨ ଶଶୀ ତୀର୍ଥ, ୬୩ ଶୂଳନ୍ତ ତୀର୍ଥ, ୬୪ ଶାତାତପ ତୀର୍ଥ, ୬୫ ଶ୍ୱେତ ଗଙ୍ଗା, ୬୬ ସ୍ୱର୍ଗ ତୀର୍ଥ, ୬୭ ହଂସ ତୀର୍ଥ, ୬୮ କ୍ଷେତ୍ର ଦ୍ୱାର ।

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବଲିଙ୍ଗମାନଙ୍କର ନାମ ।

୧ ଅଷ୍ଟଲିଙ୍ଗେଶ୍ୱର, ୨ ଅଗସ୍ତ୍ୟେଶ୍ୱର, ୩ ଅଗସ୍ତ୍ୟେଶ୍ୱର, ୪ ଅତ୍ରିଶ୍ୱର, ୫ ଅଗ୍ନୀଶ୍ୱର, ୬ ଅର୍କନାଥେଶ୍ୱର, ୭ ଅଖଣ୍ଡଲେଶ୍ୱର, ୮ ଇଶାନେଶ୍ୱର, ୯ ଉତ୍ତରେଶ୍ୱର, ୧୦

Digitized by srujanika@gmail.com

କପିଲେଶ୍ୱର, ୧୧ କଶ୍ୟପେଶ୍ୱର, ୧୨ କାଳେଶ୍ୱର, ୧୩ କାମେଶ୍ୱର, ୧୪ କଲ୍ଲଲ୍ଲତେଶ୍ୱର, ୧୫ କାନ୍ତକେଶ୍ୱର, ୧୮ କୁମାରେଶ୍ୱର, ୧୭ କୁବେରେଶ୍ୱର, ୧୮ କୁସୁମେଶ୍ୱର, ୧୯ କେଦାରେଶ୍ୱର, ୨୦ କୋଦଣ୍ଡେଶ୍ୱର, ୨୧ ଖଣ୍ଡେଶ୍ୱର, ୨୨ ଖଗେଶ୍ୱର, ୨୩ ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର, ୨୪ ଗଜେଶ୍ୱର, ୨୫ ଗରୁମେଶ୍ୱର, ୨୬ ଗାରୁଡ଼େଶ୍ୱର, ୨୭ ଗୋକର୍ଣ୍ଣେଶ୍ୱର, ୨୮ ଗୋଧନେଶ୍ୱର, ୨୯ ଗୋପାଳେଶ୍ୱର, ୩୦ ଘଣ୍ଟେଶ୍ୱର, ୩୧ ଚକ୍ରକେଶ୍ୱର, ୩୨ ଚଣ୍ଡେଶ୍ୱର, ୩୩ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତେଶ୍ୱର, ୩୪ ଜମ୍ବେଶ୍ୱର, ୩୫ ଜ୍ୟାଡ଼େଶ୍ୱର, ୩୬ ଜଟେଶ୍ୱର, ୩୭ ଜାମ୍ବେଶ୍ୱର, ୩୮ ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟେଶ୍ୱର, ୩୯ ଢାରକେଶ୍ୱର, ୪୦ ଢଳକେଶ୍ୱର, ୪୧ ତ୍ରିଲୋଚନେଶ୍ୱର, ୪୨ ସ୍ଥାନେଶ୍ୱର, ୪୩ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟନାଥ, ୪୪ ଦକ୍ଷେଶ୍ୱର, ୪୫ ଦଣ୍ଡୀଶ୍ୱର, ୪୬ ଦାରୁକେଶ୍ୱର, ୪୭ ଧବଳେଶ୍ୱର, ୪୮ ଧର୍ମେଶ୍ୱର, ୪୯ ନନ୍ଦକେଶ୍ୱର, ୫୦ ନାରଦେଶ୍ୱର, ୫୧ ନ୍ୟେଶ୍ୱର, ୫୨ ନାଗ୍ସୃଣେଶ୍ୱର, ୫୩ ପରଦାରେଶ୍ୱର, ୫୪ ପାଣ୍ଡବେଶ୍ୱର, ୫୫ ପଦ୍ମେଶ୍ୱର, ୫୬ ପର୍ଶୁନାଥ, ୫୭ ପାପମୋଚନେଶ୍ୱର, ୫୮ ପାଟାଳେଶ୍ୱର, ୫୯ ପ୍ରଭାକରେଶ୍ୱର, ୬୦ ପ୍ରାଣାସ୍ଥାମେଶ୍ୱର, ୬୧ ଫାଲେଶ୍ୱର, ୬୨ । ବରୁଣେଶ୍ୱର, ୬୩ ବାସୁ ପଞ୍ଚଢେଶ୍ୱର, ୬୪ ବଟେଶ୍ୱର, ୬୫ ବାସୁକେଶ୍ୱର ୬୬ ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ୱର, ୬୭ ବଗେଶ୍ୱର, ୬୮ ବଳରୂପେଶ୍ୱର, ୬୯ ବଲ୍ଲେଶ୍ୱର, ୭୦ ବ୍ୟୁଗ୍ଲେଶ୍ୱର, ୭୧ ବୈଦ୍ୟନାଥ, ୭୨ ବାଣେଶ୍ୱର, ୭୩ ବାରୁଣେଶ୍ୱର, ୭୪ ଭଣ୍ଡେଶ୍ୱର, ୭୫ ଭାରଭୂତେଶ୍ୱର, ୭୬ ଭାର୍ଗବେଶ୍ୱର, ୭୭ ଭୀମେଶ୍ୱର, ୭୮ ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୭୯ ଭୃଙ୍ଗସ୍ପତ୍ତେଶ୍ୱର, ୮୦ ମାର୍କଣ୍ଡେସ୍ୱେଶ୍ୱର, ୮୧ ମୁକୁନ୍ଦେଶ୍ୱର, ୮୨ ମହାକାଳେଶ୍ୱର, ୮୩ ମାନେଶ୍ୱର, ୮୪ ମାନସେଶ୍ୱର, ୮୫ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର, ୮୬ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜସ୍ୱେଶ୍ୱର, ୮୭ ଯଜ୍ଞାଢେଶ୍ୱର, ୮୮ ଯମେଶ୍ୱର, ୮୯ ଯୁଗେଶ୍ୱର, ୯୦ ରୁଦ୍ରେଶ୍ୱର, ୯୧ ଧ୍ୱଜେଶ୍ୱର, ୯୨ ରମେଶ୍ୱର, ୯୩ ଲଲଢେଶ୍ୱର, ୯୪ ବ୍ରଜସ୍ୱଢେଶ୍ୱର, ୯୫ ଲଙ୍ଗସ୍ୱର, ୯୬ ଲୋମହର୍ଷଣେଶ୍ୱର, ୯୭ ଶ୍ରୀସକଳେଶ୍ୱର, ୯୮ ସନ୍ତ୍ରେଶ୍ୱର, ୯୯ ସ୍ପପ୍ନେଶ୍ୱର, ୧୦୦ ଚୈତ୍ରବେଦ୍ୟେଶ୍ୱର, ୧୦୧ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର, ୧୦୨ ଶୀତଳେଶ୍ୱର, ୧୦୩ ସୁକୁମାରେଶ୍ୱର, ୧୦୪ ଶୃଙ୍ଗେଶ୍ୱର, ୧୦୫ ସୋମେଶ୍ୱର, ୧୦୬ ହରକେଶ୍ୱର; ୧୦୭ ହରନ୍ଦ୍ରେଶ୍ୱର, ୧୦୮ ହାଟକେଶ୍ୱର ।

ନାଗ୍ସୃଣ ପ୍ରତିମା—୧ ଅନନ୍ତଶାସ୍ତ୍ରୀ ନାଗ୍ସୃଣ । ୨ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାଗ୍ସୃଣ ।

ଗରୁଡ଼—ମାଧପୁର ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମୂର୍ତ୍ତି ।

ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ତମ୍ଭ—ଜନପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓ ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ତମ୍ଭ ।

ବରଜା—ଉତ୍କୋଶ୍ରଣ ରାଜ୍ଞୀ ସେନାଧୀଶ୍ୱର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବରଜା ଦେବୀ ।

ସଜର୍ତ୍ତ ଲେଖକ
(ସ୍ୱର୍ଗତ) ଶ୍ରୀ ମାଲମଣି ମିଶ୍ର, ଯାଜପୁର

ଦ୍ର—ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯାଜପୁର ନଗର ବୈତରଣୀ ତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ସ୍ଥାନ ଗଦା କ୍ଷେତ୍ର, ଯଜ୍ଞ କ୍ଷେତ୍ର ବା ଯାଜପୁର, ବରଜା କ୍ଷେତ୍ର, ନାଭି କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହିପର ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ଗୟା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୟାସୁରର ମସ୍ତକ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଯାଜପୁରରେ ତାହାର ନାଭି ସଂସ୍ଥାପିତ । ଏଥି ସକାଶେ ଯାଜପୁର ନାଭିକ୍ଷେତ୍ର ନାମରେ ମଧ୍ୟ ଅଭିହିତ ।

ଯଜାତି କେଶରୀ ନାମକ କେଶରୀବଂଶୀୟ ନୃପତି ୫୬୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଶା ଜୟ କରିବା ପରେ ଯାଜପୁରରେ ପ୍ରଥମତଃ ସ୍ୱରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଓ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଦଶବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଣାଇ ଏଠାରେ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ଯଜ୍ଞପୁର ବା ଯାଜପୁର ହେଲା ଓ ତଲନ୍ତ କଥାରେ ଯାଜପୁର ହେଲା । ୧୫୫୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମବିଦ୍ୱେଷୀ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ କଳାପାହାଡ଼ ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ବାସିମାନଙ୍କର ଯାଜପୁର ସନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଦ୍ରଘାଟରେ ଭୟାନକ ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଥିଲା । ସେହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶାର ତାତ୍କାଳୀନ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଓଡ଼ିଶାବାସିମାନେ ପରାଜିତ ହୋଇ ମୁସଲମାନ୍ ମାନଙ୍କ ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଯାଜପୁରରେ ଯେ ସବୁ ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିର ଥିଲା କଳାପାହାଡ଼ର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ସେସବୁ ଭଗ୍ନୀଭୂତ ଓ ତନ୍ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ବୈତରଣୀ ଗର୍ଭରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଯାଜପୁର ଶ୍ରୀଭ୍ରଷ୍ଟ ।

କଳାପାହାଡ଼ର ପଠାଣ ସେନାପତି ସୈୟଦ୍ ଅଲି ବୁଖାରଙ୍କ ସମାଧି ସ୍ଥାନ ଯାଜପୁରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଗୋଟିଏ ହିନ୍ଦୁ ଦେବମନ୍ଦିର ଧ୍ୱଂସ କରି ସେଠାରେ ଏହି ମୁସଲମାନ୍ ସେନାପତିଙ୍କ କବର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଯାଜପୁରରେ ବସ୍ତୁର ଦେବପୂଜକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବାସ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ବଙ୍ଗର ଆଦଶୂରଙ୍କ ପରେ ଯଜାତିକେଶରୀ ଯଜ୍ଞାର୍ଥେ ବଙ୍ଗ ଦେଦଜ୍ଞ ସୁବ୍ରାହ୍ମଣ କନୌଜଠାରୁ ଆନଯୂନ କରି ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ବୃତ୍ତି ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ରଖାଇ ଥିଲେ ।

ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ବୈତରଣୀ ତୀରରେ ବରାହ-ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର, ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଘାଟ, ସପ୍ତମାତୃକା ମଣ୍ଡପ ଏବଂ ୱାରଜାଦେୱୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ସବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ପଞ୍ଚ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବରାହନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇ ଥିଲା । ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ଗୋଦାନ କଲେ ମରଣାନ୍ତେ ଗୋପୁଚ୍ଛ ଧାରଣ କରି ବୈତରଣୀ ପାର ହେବାର ଅଧିକାର ଲାଭ ହୁଏ । ଗୋପରିବର୍ତ୍ତରେ ମୂଲ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ୫୪ଟଙ୍କା ଦାନ କଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଫଳ ଲାଭ ହୁଏ ବୋଲି ପଣ୍ଡାମାନେ କହନ୍ତି ।

ବରାହନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ବୈତରଣୀକୂଳରେ ଯେଉଁ ଘାଟ ଅବସ୍ଥିତ, ତାହାର ନାମ ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଘାଟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ବ୍ରହ୍ମା ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଦଶଟି ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପାଦନ କରି ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇ ବେଦକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଗଜା ଯଯାତି କେଶରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେହି ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେଥି ସକାଶେ ସେ କନୌଜରୁ ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଣିଥିଲେ ।

ବରାହନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପଛରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏହି ସ୍ଥାନର ପ୍ରାୟ ଏକ କୋଶ ଦୂରରେ ବରଜା ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର । ଏ ଗୋଟିଏ ପୀଠ ସ୍ଥାନ । ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ ପାଷାଣମୟୀ ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ରହିଅଛନ୍ତି । ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁଷ୍କରିଣୀ ଅଛି । ତାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମକୁଣ୍ଡ ବା ବରଜାକୁଣ୍ଡ କହନ୍ତି । ଏ ସ୍ଥାନରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କୂପ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ତାହା ନାଉଗସ୍ୟା ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ବୈତରଣୀର ଉତ୍ତରଦେଶରେ ସପ୍ତମାତୃକା ମଣ୍ଡପ । ସାତ ଗୋଟି ପାଷାଣମୟୀ ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି ସେଠାରେ ଅଛନ୍ତି । ଐନ୍ଦ୍ରବଜା-ଧିରୂଢ଼ା, ସୁବେଶା, ସାଲଙ୍କଟା, ବଜ୍ରହସ୍ତା ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ: ଗରୁଡ଼ା-ସନା ଶଙ୍ଖମୂର୍ତ୍ତି ବୈଷ୍ଣବୀ: ବୃଷାରୂଢ଼ା ତ୍ରିଶୂଳବରଧାରିଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରରେଖାବିଭୂଷଣା ମାହେଶ୍ୱରୀ: ଶିଖିବାହନା କାନ୍ତିବପୁଃ କୌମାରୀ: ଦଂସପୃଷ୍ଠସମାରୂଢ଼ା ସଙ୍ଖାଭରଣଭୂଷିତା ବ୍ରାହ୍ମୀ: ମହାଷାସନା ବରାହବଦନା ବାରାହୀ; ନଗ୍ନଦେହା ସର୍ପଭୂଷିତ-କବସ୍ତ୍ର ମୁଣ୍ଡମାଳିନୀ ଘୋଷଣା ଘଣ୍ଟାଃ ପୃଗୃଣୋକ୍ତ ଏହି ସପ୍ତ ମାତୃକା ମୂର୍ତ୍ତି ମଣ୍ଡପ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହିଅଛନ୍ତି । ମୂର୍ତ୍ତି-ଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ଅପେକ୍ଷା କିଞ୍ଚିତ୍ ଉଚ୍ଚ, ମୋଳ ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ଏବଂ ଚତୁର୍ଭୁଜ । ଏମାନଙ୍କର ନିର୍ମାଣରେ ସବିଶେଷ ନୈପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ଯାଜପୁରର ଅନତିଦୂରରେ 'ଶୁଭସ୍ତମ୍ଭ' ନାମକ ୩୨ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତରରେ ନିର୍ମିତ ଗୋଟିଏ ସ୍ତମ୍ଭ ଅବସ୍ଥିତ ଅଛି । ଏହା ଉପରେ ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ଗରୁଡ଼ ମୂର୍ତ୍ତି ଥିଲା, କାଳାପାହାଡ଼ ତାହା ନଷ୍ଟ କରି ଦେଇଛି । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଏହି ସ୍ତମ୍ଭ ଧ୍ୱଂସ କରିବା ସକାଶେ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲେ । ଏହା କେଶରୀବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ଜୟସ୍ତମ୍ଭରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇଥାଏ ।

ପୂର୍ବେ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଶାନ୍ତମାଧବ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ପ୍ରସ୍ତରମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ମୂର୍ତ୍ତିର ନାଭି-ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂମି ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ଅଧୋଭାଗ ଭୂଗର୍ଭରେ ପ୍ରୋଥିତ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଆଉ ନାହିଁ ।

ପୁଷ୍କର ଅଠରନଳା ପର ଯାଜପୁରର ଅନତିଦୂରରେ 'ଏଗାର ନଳା' ନାମକ ଗୋଟିଏ ଜଳପଥ ଓ ତଦୁପରି ଗୋଟିଏ ସେତୁ ଅଛି । ଯାଜପୁରଠାରୁ ବହୁତ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଶିବଲିଙ୍ଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଛନ୍ତି, ତାହାଙ୍କ ନାମ ଅଗ୍ନୀଶ୍ୱର । ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ପ୍ରତିଦିନ ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ । [ନବୀନ ପଞ୍ଜିକା—୨୦-୮-୩୫]

ଯାଜମାନ—ସ. ବ (ଯଜମାନ+ଅ)–ଯଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦନୀୟ ଯଜ୍ଞର ଅଂଶ—That part of a sacrifice which is performed by the Yajamāna himself (Apte).
Jājamāna

ଯାଜୟିତା—ସ. ବ. ପୁଂ—(ଯଜ୍‌ଧାତୁ ଣିଚ୍+ତୃ; ୧ମା. ୧ବ) ଯଜ୍ଞର ପୁରୋଧା—The officiating priest at a sacrifice (Apte).
Jājayitā

ଯାଜି(ଜୀ)—ସ. ବ—(ଯଜ୍‌ଧାତୁ=ଯାଗ କରିବା +କର୍ତ୍ତୃ. ଇ; ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)—ଯାଜକ—(ଦେଖ)—
Jāji(jī) Jājaka (See).

ଯାଜିପୁର—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ; ଯାଜନ୍+ପୁର)—ଯାଜପୁର (ଦେଖ)
Jājipura Jājapura (See)

ଯାଜିପୁରଗୋତ୍ରେୟ—ଋାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ସାଜଭ୍ୟ—(ଦେଖ)
Jājipurātreya Jājatya (See) [ଦ୍ର—ଯାଜପୁରବାସୀ (ଯାଜପୁରନ୍ତ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଶାଖା ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟେ ବା ଦକ୍ଷିଣନ୍ତ୍ୟୀ]

ଯାଜୁଷ—ସ.ବିଣ—(ଯଜୁସ୍+ସମ୍ବନ୍ଧୀୟାର୍ଥେ.ଅ)—ଯଜୁର୍ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ--Relating to the Jajurbeda.
Jājusha

(ଯାଜୁଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—ଯଜୁର୍ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A student of the Jajurbeda (Apte).

ଯାଜୁଷୀ ଗାୟତ୍ରୀ—ସ.ବ—ଛଅବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ଯଜୁର୍ବେଦର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—A vedic metre of 6 syllables.
Jājushī gāyatrī

[ଦ୍ର—ବିଭିନ୍ନ ସଙ୍ଖ୍ୟକ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ଯଜୁର୍ବେଦର ଛନ୍ଦ-ମାନଙ୍କରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନାମ ଅଛି ଯଥା—
୭ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—ଯାଜୁଷୀ ଉଷ୍ଣିକ୍
୮ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଯାଜୁଷୀ ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍
୯ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—ଯାଜୁଷୀ ବୃହତୀ
୧୦ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଯାଜୁଷୀ ପଂକ୍ତି
୧୧ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—ଯାଜୁଷୀ ତ୍ରିଷ୍ଟୁପ୍
୧୨ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—ଯାଜୁଷୀ ଜଗତୀ—ଭ୍ର. ଶ]

ଯାଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ (ଯଜ୍ଞ+ଅ)—ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଯଜ୍ଞୀୟ—Jājña Sacrificial; relating to a vedic sacrifice.

ଯାଜ୍ଞଦତ୍ତି—ସଂ. ବ—(ଯଜ୍ଞ ଦତ୍ତ=ମୁକ୍ତବିଶେଷ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ.ଇ)—କୁବେର—The God of riches.
Jājñadatti

ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ(ଲ୍କ)—ସଂ.ବ. ପୁଂ—(ଯଜ୍ଞବଲ୍କ=ମୁକ୍ତ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ.ଯ; ଅ) ୧। ଶୁକ୍ଲ ଯଜୁର୍ବେଦ ବା ବାଜସନେୟୀ ସଂହିତାର ଅଷ୍ଟାଦଶ ଋଷି—1. Name of a vedic sage.
Jājñabalkya

[ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମେ ବୈଶମ୍ପାୟନଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ଏକଦା କୌଣସି କାରଣରୁ ବୈଶମ୍ପାୟନ ଏହାଙ୍କଠାରେ ଅପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ କହିଲେ 'ତୁମେ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଯାହା ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଛ ତାହା ଫେରାଇ ଦିଅ ।' ଏହା ଶୁଣି ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ପଢ଼ିଥିବା ପାଠମାନ ବାନ୍ତି କରିପକାଇଲେ ଓ ବାନ୍ତି ଵଦ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବୈଶମ୍ପାୟନଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଭିତ୍ତିର ଟିଟ୍ଟିରରୂପ ଧାରଣ କରି ଖାଇ ନେଲେ। ଏହି ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରଗୃହୀତ ଶାଖା ଓ ସଂହିତା 'ତୈତ୍ତିରୀୟ' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା । ଉତ୍ପରେ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଉପାସନାଦ୍ୱାରା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଶ୍ୱରୂପ ଧାରଣ କରି ଏହାଙ୍କୁ ଶୁକ୍ଲ ଯଜୁର୍ବେଦ କହିଥିଲେ ଓ ଏ ଶୁକ୍ଲଯଜୁର୍ବେଦକୁ ପୃଥିବୀରେ ଅବତାରଣା କଲେ । 'ଯଜୁଃ' ଉଲେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

୨ । ବ୍ରହ୍ମା ଜନକଙ୍କ ସଭାସ୍ଥ ଜଣେ ଋଷି—2. Name of a sage of the court of king Janaka. (ଦ୍ର—ମୈତ୍ରେୟୀ ଓ ଗାର୍ଗୀ ଏହାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଥିଲେ ହି. ଶ.)

୩ । ଧର୍ମସଂହିତାକାର ଋଷିବିଶେଷ—3. Name of a Hindu lawgiver. (ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ଦାୟଭାଗ ସୋଽଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁସ୍ମୃତି ଅଟେ—ହି. ଶ.)

ଯାଜ୍ଞସେନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯଜ୍ଞସେନ=ଦ୍ରୁପଦ ବ୍ରହ୍ମା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ପାଣ୍ଡବ ମହିଷୀ ଦ୍ରୌପଦୀ—
Yājñaseni Draupadi; the Pāṇḍaba queen.

ଯାଜ୍ଞିକ—ସ. ବିଣ. (ଯଜ୍ଞ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ-
Yājñika Sacrificial ବି—୧ । ଯଜ୍ଞ କର୍ତ୍ତା—1. The (ଯାଜ୍ଞିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) performer of a sacrifice. ୨ । ଯଜ୍ଞ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୁରୋହିତ—2. The priest officiating at a sacrifice. ୩ । ଯଜ୍ଞର କର୍ମକାଣ୍ଡରେ ଅଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A ritualist (Apte). ୪ । ଦର୍ଭ; କୁଶ-4. A grass used in sacrifice. ୫ । ଖଦିର ବୃକ୍ଷ—5. The catechu tree; Serra Japonica. ୬ । ପଲାଶ ବୃକ୍ଷ—6. Butea Frondosa. ୭ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—7. The holy fig tree; Ficus Religiosa. ୮ । ଯଜ୍ଞସାଧନ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି—8. The materials required for a sacrifice.

ଯାଜ୍ଞିକାନ୍ନ—ସ. ବ. ନ୍ତ୍ରୁ(କର୍ମଧା)—ଯଜ୍ଞରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚରୁ—The
Yājñikānna boiled sweet rice used as offering in sacrifice.

ଯାଜ୍ଞିକାଶ୍ରୟ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଷ୍ଣୁ—
Yājñikāśraya Bishṇu (Apte).

ଯାଜ୍ଞିୟ—ସ. ବିଣ. (ଯଜ୍ଞ+ଈୟ)—୧। ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Sacri-
Yājñiya ficial. ୨ । ଯଜ୍ଞର ଉପଯୋଗୀ—2. Fit for a sacrifice (Apte) ୩ । ଯଜ୍ଞ କର୍ମରେ ପ୍ରବୀଣ—3. Skilled in sacrificial rites.

ଯାଜ୍ୱନ—ସ. ବ. (ଯଜ୍ୱନ୍+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—ଯାଜ୍ଞିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
Yājwana ପୁତ୍ର—The son of a sacrificer (Apte).

ଯାଜ୍ୟ—ସ. ବିଣ. (ଯଜ୍ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ମ. ଯ)—
Yājya ୧ । ଯଜ୍ଞରେ ବଳି ରୂପେ ଦିଆଯିବା ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be offered as sacrifice. ୨ । ଯଜ୍ଞୀୟ—2. Sacrificial. ୩ । ବଳି ନିମନ୍ତେ ଅଭିପ୍ରେତ—3. Intended for a sacrifice. ବ—୧ । ଯାହାଙ୍କ ପାଇଁ ଯଜ୍ଞ କରିଯାଏ; ଯଜମାନ--1.The principal for whom a sacrifice is performed. ୨ । ଯଜ୍ଞର ପୁରୋଧା—2. The performer of a sacrifice for another (Apte). ୩ । ଯାଗଲବ୍ଧ ଦକ୍ଷିଣା—3. A fee presented to Brāhmaṇas at a sacrifice.

ଯାଜ୍ୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯଜ୍ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Yājya ୧ । ଯଜ୍ଞ ଭୂମି—1. The site for the performance of a sacrifice. ୨ । (+କର୍ମ. ଯ+ଆ) ଦେବ ପ୍ରତିମା—2. Image of a Deity. ୩ । ଯଜ୍ଞରେ ହୋତାଙ୍କ ପଠିତ ଋକ୍ ବା ସ୍ତୋତ୍ର—3. The hymn recited by the 'Hota' or reciting priest at a sacrifice.

ଯାଠି—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ଯଷ୍ଟି)—୧। ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—
Yāṭhi 1. A weapon of offence mentioned in
ଜାଠି ଲାଠୀ the Oriya Purāṇas. ୨ । ଲୌହ ଯଷ୍ଟି—2. An iron rod used as weapon of offence. ପ୍ରାଦେ. (ଜଗତ୍ସିଂହପୁର) ବ—ଗାନ୍ଧିକା (ଦେଖ)
Gāndikā (See)

ଯାଠି(ଷ୍ଟି, ଠ)ମଧୁ(ଜୁ)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଯଷ୍ଟିମଧୁ)—ଯଷ୍ଟିମଧୁ (ଦେଖ)
Yāṭhi(shṭi, ṭha)madhu(hu) Yashṭi madhu (See)
ଜେଷ୍ଟ ମଧୁ **ଜେଠୀ ମଧୁ, ମୁଲେଠୀ**

ଯାର୍ଦ୍ଧ—ପ୍ରାଦେ. (ଦ୍ରବିଡ଼ଭାଷା) ବ—ଦାଣ୍ଡିଆ ମଦ ତିଆର କରିବା ପାଇଁ
Yārdha ଚାଉଳ ସଢ଼ାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ—A medicinal drug mixed with the boiled rice to be fermented for preparing 'hāṇḍiā' wine.

ଯାତ—ସ. ବିଣ. (ଯା ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧। ଗତ—
Yāta 1. Gone, departed. ୨ । ଅତୀତ—2. Past; elapsed. ୩। (+କର୍ମ. ତ) ଲବ୍ଧ; ପ୍ରାପ୍ତ—3. Got; received; attained. ୪ । ଜ୍ଞାତ; ବିଦିତ—4. Known. ବି. (+ତ୍ୟଦ. ତ)—୧। ଗମନ; ଗତି--1. Going; motion. ୨ । ପ୍ରାପ୍ତି—2. Getting; obtaining. ୩ । ଜ୍ଞାନ—3. Knowledge. ୪ । ଅଙ୍କୁଶାଘାତ ଦ୍ୱାରା ହସ୍ତୀକୁ ତାଡ଼ନ—4. Driving an elephant with a goad. ୫। ଅତୀତ କାଳ—5. The past time (Apte.) ଦେ. ବ. (ସଂ.ଯାତା)-୧। ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉତ୍ସବ; ଦେବତାଙ୍କ ଉତ୍ସବ—
ମେଳା 1. Religious festival. [ଦ୍ର—××××ସମସ୍ତେ
ଯାତ୍ରା ବଳଦେବ ଯାତ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଁଛନ୍ତି । ଫଙ୍କାର ମୋଦକ. ଛ ମାଣ ଆଠ ଗୁଣ] ୨ । ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି ଉତ୍ସବ—2. Festivity; dance. ୩ । ମେଳା; ଜଳ ସମାଗମ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବା ଗହଳ—3. Gathering of many people; fair. [ଉ—ଘରଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଯାଉରୁ ଯାଏ; ଲୋକେ ଘରୁରଲେ ମୁଣ୍ଡ ଝଡ଼ାରୁ ଥାଏ । ଛଗ ।] ୪ । ଦୁଷ୍କର—4. A queer act. ୫ । ଗୋଳମାଳ—5. Ado. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କଳ କଚ୍ଚଡ଼; ମାରପିଟ ଅର୍ଥ—6. (figurative) An affray. [ଦୃ--କୌଣସି ଲୋକର ଘରେ କଳକଚ୍ଚଡ଼ ବା ମାଡ଼ ମର୍ତ୍ତମର ଲାଗିଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି "ଆଜ ତା ଘରେ ଝଡ଼ ଯାଉ ଲାଗିଛି ।"]

ଯାଉ (ତା)ଉ (ଓ) ପାସ-ଦେ.ବ.(ସଂ ଯାତା+ଉପବାସ)--ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦା- Jāta(trā)u (o)pāsa ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବା ଲଙ୍ଗଳୁଳଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଯାତ୍ରା ଦିବସ- ଯାତ ଉପବାସ ମାଳରେ ମାନସିକ କରି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରକୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ଓ **ଯାତ୍ରାକାଉପାସ** ଉପବାସ କରିବା—Fasts and visits performed by certain devotees during the fixed festivals of Lord Jagannātha of Puri and Lord Liṅgarāja of Bhubaneswar. (ଦୃ—ଯାତ୍ରା ଭଳେ ଝୀକା ଦେଖ ।)

ଯାତ ତୀଥ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ଯାତ୍ରା ଓ ତୀର୍ଥ)—ଯାତ୍ରା Jāta tīṭha **ଅର୍ଥ**—Religious festivals. ତୀର୍ଥ ବ୍ରତ **ଯାତ୍ରା ତୀର୍ଥ**

ଯାତନ(ନା)—ସ ବ (ଯତ ଧାତୁ=ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେବା ଣିଚ୍+ଲ୍ୟୁ. Jātana(nā) ଅନ;+ଆ)—୧ । ଯନ୍ତ୍ରଣା; ତୀବ୍ର ବେଦନା; ବେଦନା—1. Acute and extreme pain or suffering; anguish; pang; torment. ୨ । ବୈରି ପ୍ରତିଶୋଧ—2. Requital; retaliation (Apte). ୩ । ଯମ ଯାତନା; ପାପୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯମଙ୍କ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ; ନରକଯନ୍ତ୍ରଣା—3. The torments inflicted by Jāma on sinners; the tormets of hell. [ଦୃ—ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ- ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାତନା ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାରେ । ଯଥା -ଯମଯାତନା, ଗର୍ଭଯାତନା ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଯାତ ନାଟ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ଯାତ୍ରା ଓ ନୃତ୍ୟ)—ନୃତ୍ୟ- Jāta nāṭa ଗୀତାଦି ଉତ୍ସବ—Festivities and ଯାତ୍ରାନାଚ, ନାଚଗାଣନା **ଯାତ୍ରାନାଚ** dancing; amusements.

ଯାତନା ଦେବା—ଦେ. କି—ଦୁଃଖ ଦେବା; କଷ୍ଟ ଦେବା— Jātanā debā To give pain. ଯାତନା ଦେଓୟା **ଯାତନା ଦେନା**

ଯାତନା ଭୋଗ—ସ. ବ (ଶ୍ରୀ ଭତ୍)—ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ— Jātanā bhoga Undergoing suffering.

ଯାତବ୍ୟ—ସ. ବଣ (ଯା. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—୧ । ଅଭିଗନ୍ତବ୍ୟ; Jātabya ଅଭିଗମ୍ୟ—1. Fit to be approached. ୨ । ଆକ୍ରମଣୀୟ—2. Fit to be invaded or attacked.

ଯାତଯାମ—ସ. ବଣ (ଯାତ=ଗତ ହୋଇଥିବା+ଯାମ=ପ୍ରହର କାଳ Jātajāma ଯାହାର)—୧ । ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ; ବାସି (ଖାଦ୍ୟ ଅର୍ଥ)— 1. Stale; tainted; soiled; impaired. ୨। ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ—2. Worn out; rickety. ୩ । ଶୀର୍ଣ୍ଣ— 3. Lean; emaciated. ୪ । ପୁନଃ ପୁନଃ ବ୍ୟବହୃତ ପରଭୁକ୍ତ—4. Enjoyed; used repeatedly. ୫ । ତ୍ୟକ୍ତ; ପରିତ୍ୟକ୍ତ—5. Abandoned; rejected. ୬ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ (ଖାଦ୍ୟାଦି); ଅଇଁଠା-- 6. Spitted out; left as orts. ୭ । ଦ୍ରାସପ୍ରାପ୍ତ— 7. Faded. ୮। ଅପକ୍ୱ; ଅର୍ଦ୍ଧସିଦ୍ଧ—8. Raw; half- dressed. ୯ । କ୍ଲାନ୍ତ—9. Exhausted; worn out (Apte)

ଯାତରା—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସ. ଯାତ୍ରା)—ଯାତ; ଯାତ୍ରା— Jātarā **ଜାତରା** Religious festival or fair. (ଉ—ବାଇଧନ ! ବାଇଧନ । ବାଇଧନକୁ ମୁଁ ଗଲି ଅଇଲ, ଜାଗର ଯାତରା ଦିନ । କେଲା. ଗୀତ)

ଯାତ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କଳହ ଓ Jāta lagā(ge)ibā ଗୋଳମାଳ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ପନ୍ନ କରାଇବା— **ଜାତରା ଜଗାନା** ଗୋଳ ଲାଗାନ To cause a bustle or noise.

ଯାତା—ସ. ବ. ପୁଂ (ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । Jātā ଗମନକାରୀ—1. Goer. ୨ । ବାଟୋଇ; ପଥିକ— (ଯାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Traveller; wayfarer. ୩ । ରଥଚାଳକ; ସାରଥି—3. Charioteer; driver; coachman. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରଥଚାଳକ; ମାତଳି—4. Indras charioteer Mātali. ୫ । ଘାତକ (ହି. ଶ.)— 5. Murderer. ୬ । (ସ୍ତ୍ରୀ. ଯାତୃ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ). ଯାଆ; ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଭ୍ରାତୃଜାୟା—6. The wife of the brother of one's husband.

ଯାତାୟାତ—ସ. ବ (ଯାତ=ଗମନ+ଆୟାତ=ଆଗମନ)—୧ । Jātāyāta ଗମନାଗମନ; ଚଳପ୍ରଚଳ; ଯା ଆସ—1. Intercourse; going and coming. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ସତତ ଯିବା ଆସିବା—2. Constant visit to a place.

ଯାତାୟାତ କରିବା—ଦେ. କି—ଯା ଆସ କରିବା—To have Jātāyāta karibā constant intercourse ଯାତାୟାତ କରା **ଯାତାୟାତ କରନା**

ଯାତିକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇକ)—ପଥିକ— Jātika (ଯାତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Traveller.

ଯାତୁ—ସ. ବଣ (ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୁ)—ଗମନକାରୀ—Going. Jātu moving; walking. ବ—୧ । ରାକ୍ଷସ—1. Demon. ୨ । ଉପଦେବତା; ଭୂତ ପ୍ରେତ—2. A ghost; an evil spirit. ୩ । ସମୟ—3. Time.

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ପଥିକ—4. Traveller; wayfarer. ୫ । ବାୟୁ—5. Wind. ୬ । ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର—6. Weapon (Apte).

ଯାତୁଘ୍ନ—ଫ. ବ (ଯାତୁ=ଭୂତ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଗୁଗ୍‌ଗୁଳ
Jātughna —Bdellium.

ଯାତୁଧାନ—ଫ. ବ (ଯାତୁ=ରାକ୍ଷସ+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+
Jātudhāna କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)—୧ । ରାକ୍ଷାରର; ରାକ୍ଷସ—1. A demon. ୨ । ଭୂତ; ପ୍ରେତ—2. Goblin; an evil spirit.

ଯାତୃକ—ଫ. ବ (ଯାତୃ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ପଥିକ—
Jātruka Traveller.

ଯାତ୍ୟ—ଫ. ବଣ (ଯତ୍ ଧାତୁ ଣିତ୍+କର୍ମ.ଯ)—ଯତ୍ନ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ;
Jātya ସଚ୍ଚିତବ୍ୟ—Triable.

ଯାତ୍ରା—ଫ. ବ (ଯା ଧାତୁ+ତ୍ରାବ. ଟ+ଆ)—୧ । ଭ୍ରମଣ; ଗମନ—
Jātrā 1. Going; travelling; moving; journey. ୨ । କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ବାହାରିବା—2. Setting out; proceeding; beginning a journey for a particular purpose. [ଦ୍ର—ହନ୍ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଶୁଭକର୍ମ ଓ ଯାତ୍ରା କରିବା ପାଇଁ ଶୁଭ ଓ ଅଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବା ଯୋଗମାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି । ଯାତ୍ରା କରିବା ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଶୁଭାଶୁଭତା ଉପରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସିଦ୍ଧିର ଫଳ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଭର କରେ । ବାରବେଳା, କାଳବେଳା, ଯାତ୍ରାବର୍জ୍ଜିତ ତିଥି, ବ୍ୟତୀପାତ ତିଥି, ବାରଶୂଳ, ଦିକ୍‌ଶୂଳ, ଅଶୁଭକାଳ, ଯାତ୍ରାଶୂଳ, ନଷିଦ୍ଧ ନକ୍ଷତ୍ର, ଘାଡରନ୍ଧ୍ର, ଦହିଣ ଓ ସମ୍ମୁଖ ଯୋଗିନୀଆଦି ଯୋଗ ଯାତ୍ରାପାଇଁ ଅଶୁଭ । କେତେକ ଯୋଗରେ ଯାତ୍ରା ଏକାବେଳକେ ନଷିଦ୍ଧ । କେତେକ ଯୋଗରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଗକୁ ଯାତ୍ରା ନଷିଦ୍ଧ । ଜ୍ୟୋତିଷମତରେ ଶୁଭଯୋଗ ନ ମିଳିଲେ ଶିବାଗୌରୀ ମତରେ ଯାତ୍ରା କରିବା ପାଇଁ ଓ ଉଷାଗୋଧୂଳି ଯାତ୍ରା କରିବା ପାଇଁ ନିୟମ ଅଛି ।] ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ନିର୍ବାହର ଉପାୟ ବା ଅବଲମ୍ବନ—3. Expedient; means of accomplishment of a certain work or aim. ୪ । ନିର୍ବାହ—4. Performance. ୫ । ଅଭିଯାନ; ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଗମନ 5. Expedition or march of an army; invasion. ୬ । ତୀର୍ଥକୁ ଯିବା—6. Starting on a pilgrimage. ୭ । ଯାତ; ଦେବତାଙ୍କ ଉତ୍ସବ—7. A festival of a Deity; a holy ceremony. [ଦ୍ର—ପୁରୀର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଦ୍ୱାଦଶ ଯାତ୍ରା, ଯଥା—

୧ ଅକ୍ଷୟତୃତୀୟା ବା ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା । ୨ ଦେବସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୩ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚ ବା ରଥଯାତ୍ରା—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା । ୪ ହର-ଶୟନ—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ । ୫ କର୍କଟ (ଚଉଲାଗି) ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଶ୍ରାବଣ ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ୬ ପାର୍ଶ୍ୱପରିବର୍ତ୍ତନ—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୭ ଦେବୋତ୍ଥାନ—କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୮ ପ୍ରାବରଣ ଷଷ୍ଠୀ—ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ । ୯ ପୁଷ୍ୟାଭିଷେକ—ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୧୦ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି-ମାଘ ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ୧୧ ଦୋଳଯାତ୍ରା—ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୧୨ ଦମନକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ (ଦଅଣାଚଉଦଶ)—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣାଦିରେ କଥିତ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ୧୨ ମାସର ଦ୍ୱାଦଶ ଯାତ୍ରା ସଙ୍ଗେ ପୁରୀରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଆଧୁନିକ ଯାତ୍ରାମାନଙ୍କର କିଞ୍ଚିତ୍ ପ୍ରଭେଦ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଯଥା—

୧ ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା । ୨ ସ୍ନାନ-ଯାତ୍ରା—ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୩ ରଥଯାତ୍ରା ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା । ୪ ଶୟନଯାତ୍ରା—ଶ୍ରାବଣ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ । ୫ ଦକ୍ଷିଣ-ପାର୍ଶ୍ୱପରିବର୍ତ୍ତନ ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୬ ବାମପାର୍ଶ୍ୱ-ପରିବର୍ତ୍ତନ—ଅଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୭ ଉତ୍ଥାନଯାତ୍ରା—କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୮ ପ୍ରାବରଣଯାତ୍ରା—ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ । ୯ ପୁଷ୍ୟାଭିଷେକ—ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୧୦ ଶାଲ୍ୟୋଦନ (ନୂଆଖିଆ)—ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା ମାଘ ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ୧୧ ଦୋଳଯାତ୍ରା—ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୧୨ ମଦନଭଞ୍ଜିକା ବା ଦମନକ ଭଞ୍ଜିକା—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମର ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଯାତ୍ରା, ଯଥା

୧ ଅକ୍ଷୟତୃତୀୟା—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା । ୨ ପରଶୁରାମାଷ୍ଟମୀ—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀ । ୩ ଶୟନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ-ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୪ ପବ୍ୱାରୋପଣ—ଶ୍ରାବଣ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୫ ଯମ ଦ୍ୱିତୀୟା—କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା । ୬ ଶିବୋତ୍ଥାପନ—କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୭ ପ୍ରଥମାଷ୍ଟମୀ-ମାର୍ଗଶିର କୃଷ୍ଣାଷ୍ଟମୀ । ୮ ପ୍ରାବରଣ ଷଷ୍ଠୀ—ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ । ୯ ପୁଷ୍ୟାଭିଷେକ—ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୧୦ ମକର ଯାତ୍ରା—ମାଘ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୧୧ ମାଘ ସପ୍ତମୀ—ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ । ୨ ଶିବରାତ୍ରି—ଫାଲ୍ଗୁନ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୧୩ । ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ । (ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରା) ୧୪ ଦମନକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ-ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ।]

୮ । ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟମେଳା - 8. A religious fair. ୯ । ବ୍ୟବହାର; ଆଚାର; ପ୍ରଥା—9. Practice; custom. ୧୦ । ନୃତ୍ୟବାଦ୍ୟାଦି ସହିତ ସାଡ଼ମ୍ବର ଯାତ୍ରା; ଶୋଭାଯାତ୍ରା—10. A procession; festive train. ୧୧ । ନୌକାଦ୍ୱାରା ଗିବା—11. Voyage. ୧୨। ସମୟ ଯାପନ; ଅତିବାହନ ବା କ୍ଷେପଣ—12. The passing away of time. ୧୩(+କର୍ତ୍ତୃ. ଟ+ଆ)ତୀର୍ଥଯାତ୍ରିଦଳ—13. A company of pilgrims (Apte). ୧୪ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ଦ୍ୱିସନ୍ଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଚ	ଶ,ଷ	ଞ	ଇୟ୍	ଉଅ	ୱ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ୡ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଘ	ସ	ଙ୍ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଈ	ନ୍

(+ଅଧ୍ୱକରଣ. ୫+ଅ)—ପଥ—14. Road (Apte). ୧୫। ଜୀବନଯାତ୍ରା; ପେଷା; ବୃତ୍ତି; ଜୀବିକା; ଭରଣପୋଷଣ—15. Support of life; livelihood; maintenance (Apte) ୧୬ । ଏକପ୍ରକାର ନାଟକାଭିନୟ—16. A kind of dramatic performance (Apte). ୧୭ । ସଦ୍ଭବାସ—17 Intercourse (Apte). ୧୮ । (+କରଣ. ୫+ଅ)—ଉପାୟ—18. Means; expedient (Apte). ୧୯ । ଯାନ—19. A vehicle in general (Apte). ବେ. ବ—୧ । ପାଉଗ; ପଝୁାନ ଗ୍ରାମ୍ୟ ନାଟ୍ୟାଭିନୟ; ନଭ୍ୟଗୀତାଦି ଅଭିନୟ; ପେଉଁ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦିରେ ଓ ଅଭିନୟରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ଅଭିନେତୃଗଣଙ୍କ ସାଜସଜ୍ଜା ପ୍ରଭୃତି ନାଟକାଭିନୟ ଭଳି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ — 1. A musical or theatrical performance and dancing without a stage; pantomime [ଦ୍ର—ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିବାର ବାସନା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଅଛି । ମାନବ ଏ ଦୁସାର ଯାତ୍ରା ଜାତ୍ରା କରୁଛି କାହିଁକି ? କେବଳ ସୁଖ-ଭୋଗ ପାଇଁ ସିନା । ମାନବ ଗୋଟିଏ ଜନ୍ମଜାତ ସମ୍ଭୃତ ଜଡ଼ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ । ମାନବ ସଦା ସୁଖାନ୍ୱେଷୀ । ସୁଖାନ୍ୱେଷଣ ମାନବର ପ୍ରକୃତି । କୌଣସି ଲୋକ ଦୁଃଖ ଖୋଜେ ନାହିଁ । ମାନବ ଯେଉଁ ସୁଖାନ୍ୱେଷଣ କରେ ସେ ସୁଖର ଆକାର ପ୍ରକାର ଅସୀମ । ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୁଇଟି ପ୍ରକୃତ ବାସ୍ତବ ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ । ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଏ ଦୁଇଟି ମାନବ ମନର ଦୁଇଟି ବିକୃତ ଅବସ୍ଥା ମାତ୍ର । କାରୋ ପାଖକୁ ସୁଖ ବୋଲି ମନେକରେ ଅନ୍ୟ କାରୋ ପାଖକୁ ଦୁଃଖ ବୋଲି ମନେକରେ । ମାନବ ସଂସାରର କ୍ଷଣିକ ସୁଖରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଯାଏ । କାହାର କେଉଁ ବିଷୟରୁ ସୁଖ-ଲାଭ ହୁଏ ତାହାର ଇୟତ୍ତା କରି ହେବ ନାହିଁ । ସୁଖଦାୟକ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ନୃତ୍ୟ-ଗୀତ-ବାଦ୍ୟ ଗୋଟିଏ । ଏଥିରେ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ସୁଖାନୁଭବ କରନ୍ତି ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ଶ୍ରମାପନୋଦନ ପାଇଁ ଏହା ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉପାୟ । ଅବସରବେଳେ ସଙ୍ଗୀତ ଆସି ମନରେ ସ୍ୱତଃ ଉଦିତ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଅନ୍ୟ କିଛି ନ ପାଇଲେ ନିଜେ ଗୀତ ଗାଏ ଏବଂ ତାହାକୁ ଅନ୍ୟ କିଛି ଯନ୍ତ୍ର ନ ମିଳିଲେ ହାତରେ ତାଳ ଧରେ । ଅମର ଗୋଟିଏ ଛତ ଅଛି, ମନ ଫୁଲ୍ଲଣିଆ ଗୀତ ଗାଏ । ପୃଥିବୀର ସକଳ ଜାତି ଓ ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କର ଉଣାଅଧିକେ ଜନ୍ମତ ଅବନତ ଅବସ୍ଥା ରହି ଥିଲା ଓ ଥିବ । ତଜ୍ଜ୍ଞ ମାନବସମାଜର ଏ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରିୟତା କେବେ ଲୋପ ପାଇବ ନାହିଁ । ସଭ୍ୟ ଜଗତ ହେଉ ବା ଅସଭ୍ୟ ଜଗତ୍ ହେଉ, ସଙ୍ଗୀତ ସର୍ବତ୍ର ଆଦୃତ । କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାବେଳେ ବା କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବସର ନେଲାବେଳେ ମନୁଷ୍ୟର ମୁହଁରୁ ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ରୋତ ସ୍ୱତଃ ଫିଟିଯାଏ । ଆମ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶରେ ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରସ୍ପାସୀ । ହଲୁଆ ହଳ କରୁଛି ଅଥଚ ଗୀତ ଗାଉଛି । ପାଣିବୁହାଳମାନେ ପାଣି ବୁହାଉ ଅଛନ୍ତି ଅଥଚ ଗୀତ ଗାଉଛନ୍ତି; ଶଗଡ଼ିଆ ଶଗଡ଼ ବୁହାଉଛି ଓ ଗୀତ ଗାଉଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶଗଡ଼ିଆ, ହଲୁଆ ଓ ପାଣିବୁହାଳଙ୍କ ମନ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହେଉଛି । ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ-ସଙ୍ଗୀତ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଏ ଗୁଡ଼ିକ ମୂଳଦୁଆ । ଏ ସବୁ କୌଣସିଠାରେ ପୁସ୍ତକରେ ଲିଖିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁେ ମୁହଁେ ଅଛି । ଏହାର ଉଚ୍ଚତର ସ୍ତର ହେଉଛି ଭାଗବତ ଘରର ଭଜନ, କୀର୍ତ୍ତନ, ପୁରାଣ ପାଠ ଇତ୍ୟାଦି । ଲୋକ କେବଳ ଏଉଡରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହେ ନାହିଁ, ଟଉଏ ରଙ୍ଗରହସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଖୋଜେ । ଏହି ରଙ୍ଗ ରହସ୍ୟରୁ ଯାତ୍ରାର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଯାତ୍ରାରେ କେବଳ ରଙ୍ଗ ରହସ୍ୟ ନ ଥାଏ, ନାନା ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗରହସ୍ୟମିଶ୍ରିତ ଥାଏ । ପାଲ୍ଲା, ଶବରଶବରୁଣୀଙ୍କ ଯାତ୍ରା, ମଧୁମଙ୍ଗଳ, ରାଇ-ଘୋଡ଼ା, ରାସଲୀଳା, ଗ୍ରାରଭଲୀଳା, ପାଣ୍ଡୁଆଯାତ୍ରା, ଝାମୁଯାତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଆମଦେଶର ମୌଳିକ ଓ ଲୌକିକ ଯାତ୍ରା । ଏ ସବୁ ଯାତ୍ରାରେ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତର ବା ପଦ୍ୟର ମୌଳିକତା ଦେଖାଯାଏ । ଜନ୍ମକାଳ ଜଗତର ଜନ୍ମଧର୍ମ । ପଦ୍ୟକୁ ଗୀତରେ ଗାଇ ହେବ; ଗଦ୍ୟକୁ ଗୀତରେ ଗାଇ ହେବ ନାହିଁ । ଗୀତ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମନକୁ ଯେଉଁପରି ଆକୃଷ୍ଟ କରେ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସେପରି ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ପଦ୍ୟ ରଚନା ସହଜ ନୁହେଁ । କବିମାନେ ଗୀତ ବାନ୍ଧନ୍ତି । ସମାଜରେ ସମସ୍ତେ କବି ନୁହନ୍ତି । ଲୋକ-ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଦୁ ପ୍ରକାର କବିତା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ତହିଁର ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଲେ ପାଠକମାନେ ବୁଝି-ପାରିବେ । "ଗୁଜୁଲ ଗୁଜୁଲ ଝାଇଁ (ବା ଗୋଷ୍ଠୀରେ ରଙ୍ଗ କଇଁ) ଭାଇ ଭାଇ ମୋର ଉଣ୍ଟି ଶୁଖିରଲା, ସାଆନ୍ତ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ।" ଏଥିରୁ ଦେଖାଯାଏ, ପ୍ରକୃତ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଇ ଗାୟକ ଏଥିରେ ଅନାବଶ୍ୟକ ପ୍ରଥମ ପାଦ ଯୋଡ଼ିଅଛି । ଯେତେବେଳେ ଲୋକେ ପାଠ ପଢ଼ି ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ, ଯେତେବେଳେ ଲୋକସାଧାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରବେଶ କରି ନ ଥିଲା, ଲୋକଙ୍କର ରଚନାଶକ୍ତି ଯେତେବେଳେ ପରିପକ୍ୱ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ତେତେବେଳେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ପ୍ରକାରର ରଚନାମାନ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଏଗୁଡ଼ିକ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ଭେଦେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ସେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ ସେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁର ବସ୍ତୁତଃ ୨ ବା ୧ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ ଗାଈ' ଖୋଜନ୍ତୁ; 'ମୁଚ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୁଚ' ଖୋଜନ୍ତୁ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୂ' ଦେଖିବେ; ଅଗଂ । ନ ପାଇଲେ 'ଆଜ୍ଞା' ଦେଖିବେ;'ଅଲ୍ବତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍ବତ୍'ଦେଖିବେ ।

ସାଇତା ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବଲ୍ଲଭରେ ଚଷର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଲେଖାର ପେଚ୍ଛ ସ୍ଥାନ, ଆମ ଦେଶର ଏ ଗୀତମାନଙ୍କର ସେହ୍ନ ସ୍ଥାନ । ଲୋକେ ଏ ସବୁ ଗୀତ ଢାଳୁଳକ ରଚନା କର ଗାଇ ଯାଆନ୍ତୁ । ଏଥିରୁ ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ କବ୍ତା-ଶକ୍ତିର ପରଚସ୍ପ ମିଳେ । ବୈଶ୍ୟ ଦ୍ରୁ, ସଦାଶିବ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତ କବ୍ମାନେ ଯାତ୍ରା ପାଇଁ ଗୀତ ରଚନା କରୁଥିଲେ । ଯାତ୍ରା-ମାନଙ୍କରେ ଏହ୍ନ ସବୁ ଗୀତ ବୋଲ୍ଲ ଯାଉଥିଲ୍ଲ । ଯାତ୍ରା-ଗ୍ଭକ ବ୍ୟସ୍ପାଟ୍ରେ ନ ଥିଲ୍ଲ । ଯାତ୍ରାପାଇଁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲ୍ଲ, ସାଜସଜ୍ଜାର ବଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲ୍ଲ,ଉଚ୍ଚ ମୂଲ୍ୟର ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲ୍ଲ, ଜ୍ମା ବନ୍ଧୁ ଡେଜ୍ଲାଟ୍ସ୍ ଆଲୋକର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲ୍ଲ । ଯାତ୍ରାର ଆଲୁଅ ମଶାଲ; ବାଦ୍ୟ ପଖାଉଜ, କରତାଳ, ଗିନ୍ନ, ମୃଦଙ୍ଗ, ଘୁମୁସ୍, ଖଞ୍ଜଣୀ, ଝାଞ୍ଜ; ସାଜସଜ୍ଜା ମଧ୍ୟରେ ଶାଢ଼ି, ପାଟ, ଖଣ୍ଡୁଆ, ଚନ୍ଦ୍ରଡ଼ି, ପାନ୍ଥୁଡ଼ି, ନୋଥ, ଗୁଣା ଅଲଙ୍କାର, ଯାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରୁ ମିଳିବ, ଓ ଯାହା ଧାର ଜ୍ଞାଆସାଇ ଯାତ୍ରା ପରେ ଫେର୍ତ୍ତାଇ ଦଆଯିବ; ସାବୁନ୍ ବା ପାଉଡର୍ ନ ଥିଲ୍ଲ । ବଳକ ମଧ୍ୟରେ ଢୁଲଦ, କଲା, ସିନ୍ଦୂର, ଯାହା ମଫସଲର ପଞ୍ଚରେ ସହଜରେ ସୁବ୍ଧାରେ ମିଳବ । ଏସବୁ ଥିଲ୍ଲ ଯାତ୍ରାର ପ୍ରଧାନ ସାମଗ୍ରୀ । ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ପରବର୍ତ୍ତରେ ନଡ଼ଆ,ବରଡ଼ା ଗୃହ, ନଉବା ଦ୍ୱେସ । ଦେବା ବଷୟରେ ଲୁଗା ପଇସା, ଯାହାର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ସେ ତାହା ଦେଉ ଥିଲ୍ଲ; ବଷୟ ଥିଲ୍ଲ ସ୍ମାସ୍ପର୍ଶ, ମହାତ୍ମରତ, ମଥୁସ୍ମଙ୍ଗଳ ! ଏହ୍ନସବୁ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଅବଲମ୍ବନ କର ଯାତ୍ରା ଉପ-ଯୋଗୀ ଲେଖା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲ୍ଲ । ଲୋକସାଧାରଣ ଏଉ-ଦ୍ୱାର୍ ସେମାନଙ୍କ କୌତୂହଳ ଚରତାର୍ଥ କରୁଥିଲେ । ସ୍ମ ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରତ ନେଇ ନାନାପ୍ରକାର ଯାତ୍ରାମାନ ହେଉଥିଲ୍ଲ । ଏହ୍ନାଢ଼ଡ଼ା ସଭ୍ୟନାରସ୍ପଣ ବା ସଭ୍ୟପାଁଙ୍କ ଦୂରା ପୋଥିଦ୍ୱାର୍ ଓ ନୂତ୍ୟ ଗୀତାଦ୍ଦାରା ବୋଲ୍ଲଯାଉଥିଲ୍ଲ । ଏହା ଯଥା-କ୍ରମେ ପୋଥିଯାତ୍ରା ଓ ଟେଆଯାତ୍ରା ନାମରେ ଅଭହ୍ତ । ଯାତ୍ରାର ଗାସ୍ପକମ୍ନେ ଅଗାଧ ପାଣ୍ତିତ୍ୟ ଲଭ କରୁଥିଲେ । ଏଉଦ୍ୱାର୍ ଲୋକସମାଜରେ ବଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା, ଧର୍ମ୍ମଚର୍ଚ୍ଚା, ନୀତ-ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗୀତଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଥିଲ୍ଲ । ଲୋକେ ନରକ୍ଷର ଥାଇ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧୁତ କଥା ଶୁଣୁ ଥିଲେ, ଜାଣୁଥିଲେ, ମନେ ରଖୁଥିଲେ, ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାର୍ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଧର୍ମ୍ମଭାବ ସତତ ଜାଗ୍ରତ ରହୁଥିଲ୍ଲ । ଯାତ୍ରାବାଲ୍ଲମାନେ ବନ୍ଧୁତ ଶାସ୍ତ୍ର ମୁଖସ୍ଥ କରଥିଲେ । ପରଦା ଉତରୁ ଅଭନେତା ବା ଗାସ୍ପକଙ୍କୁ ମନେ ପକାଇ ଦେବା (Prompt କରବା) ପ୍ରଥା ନ ଥିଲ୍ଲ । ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଶିକ୍ଷା ନ ପାଇ, ଅକ୍ଷରଜ୍ଞାନ ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରାଦଳଙ୍କ ମୁଖରୁ ସ୍ମାସ୍ପର୍ଶ, ମହାତ୍ମରତ, ସ୍ମଗବତ, ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ଆଦର କଥା ଶୁଣି ଲୋକେ ବନ୍ଧୁତ ଜ୍ଞାନ ଲଭ କରୁଥିଲେ । ଏହ୍ନାଦ୍ୱାର୍ ଧର୍ମ୍ମକଥା, ନୀତ-କଥା ସେମାନଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ୁଥିଲ୍ଲ; ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧର୍ମ୍ମଶିକ୍ଷା, ନୀତଶିକ୍ଷା ହେଉଥିଲ୍ଲ । ପଲ୍ଲୀବାସୀ ନରକ୍ଷର ବ୍ୟକ୍ତି ଶୁଣି ଶୁଣି ବନ୍ଧୁତ କଥା ଜାଣେ ଏବ ବନ୍ଧୁତ ଅଭଜ୍ଞତା ଲଭ କରେ, ବନ୍ଧୁତ କଥା ମନେ ରଖେ, କଥା ପଡ଼ିଲେ ବନ୍ଧୁତ କଥା ଆବୃତ୍ତ କରେ । ଯାତ୍ରାରେ ହାସ୍ୟ ରସ ପ୍ରଧାନ ଅଭନେତା ଥିଲ୍ଲ ଦ୍ୱାସ୍ପ । ଦ୍ୱାସ୍ପମୁଖରେ ସକଳ ପ୍ରକାର ରଙ୍ଗରହସ୍ୟ, ଅଃ। ତାମସା ପ୍ରକାଶ କର୍ଯାଏ ଓ ତଦ୍ଦ୍ୱାର୍ ଶ୍ରୋତୃସମାଜରେ ହାସ୍ୟରସର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ । ହାସ୍ୟରସ ଗୋଷ୍ଟିର ପ୍ରଧାନ ରସ । ଶୃଙ୍ଗାର, କରୁଣ, ବୀଭତ୍ସ, ବୀର, ହାସ୍ୟ, ଭୟାନକ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତ ସେତେ ରସ ଅଛ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ହାସ୍ୟରସ ଶୁଣି ଲୋକେ ବଶେଷ ମୁଗ୍ଧ ହୁଅନ୍ତୁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରସ ଶୁଣି ଶୁଣି ଯେବେ ମନରେ ବରକ୍ତି ବା ଅବସାଦ ଆସେ ସେତେବେଳେ ହାସ୍ୟରସ ପୁନବ୍ୱାର ମନକୁ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ପୁଲ୍ଲ କରଥାଏ; ଏଥି ସକାଶେ ଯାତ୍ରା ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରେ ହାସ୍ୟରସର ବଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା । ହାସ୍ୟରସ ବଡ଼ ଉପାଦେସ୍ପ ରସ । ତହିଁର ମାତ୍ରା ଅତ୍ତରକୁ ହୋଇଗଲେ ଲୋକେ ତାକୁ ଅଶ୍ଳୀଳ ବୋଲ୍ଲ କହନ୍ତୁ । ଯାତ୍ରା-ମାନଙ୍କରେ ଦ୍ୱାସ୍ପ ହେଉ ରସିକତାର ମାତ୍ରା ବଲାଇ ପକାଏ ଓ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଖୋଲ୍ଲ ଓ ଅସଯତ ଭାଷାରେ କହ୍ନ ପକାଏ;ଅଙ୍ଗ-ଭଙ୍ଗୀ ହେଉ ଅତ୍ତରକୁ ମାତ୍ରାରେ କରେ,କଥା କହ୍ନଯିବେଳେ ଯାତ୍ରାପାତ୍ରର ବବେଚନା ରଖେନାହିଁ । ତାର କେବଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ, କଥା ଶୁଣିଲେ ଲୋକେ ହୋ ହୋ ହୋଇ ହସିବେ । ଏହ୍ନ ସବୁ କାରଣରୁ ଆମ ପ୍ରାଚୀନ ଯାତ୍ରାଗୁଡ଼ିକ ଆଧୁନିକ ନବ୍ୟସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ରୁଚିସମ୍ମତ ହେଉ ନାହିଁ । ସେହିଁ ମାନେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ନାଟକାଭନସ୍ପ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତ ଦେଖୁଛନ୍ତୁ ସେମନେ ଦେଶସ୍ପ ଯାତ୍ରାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁ ନାହାନ୍ତୁ, ଘୃଣାଚକ୍ଷରେ ଦେଖୁଛନ୍ତୁ ଏବ ସେଗୁଡ଼ିକର ଲୋପ ବାଞ୍ଛା କରୁଅଛନ୍ତୁ । ଏଥିର ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଅଣ ? ଦେଶର ଏହ୍ନପର ପରସ୍ଥିତି ଥିଲ୍ଲବେଳେ ଏଦେଶକୁ ରେଳ ଆସିଲ୍ଲ । ଲୋକେ କଲ୍ଲକତା ଯାଇ ସେଠାରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତ ଦେଖିଲେ; ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ନାଟକାଭନସ୍ପ ଦେଖୁ ଦେଖୁ କମେ ତହିଁ ପ୍ରତ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ । କମେ ଏ ବେଶର ଯାତ୍ରାଦଳ ଉତରେ ହେଉ ସଞ୍ଚାର ହେବେ କଲ୍ଲ । ପ୍ରଥମ ସଞ୍ଚାରପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବୈଷ୍ଣବ ପାଣ ଅଟନ୍ତୁ । ସେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଗୀତାଭନସ୍ପ ଲେଖି ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ଏବ ପୋଷାକପତ୍ର, ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତ ଓ ବରନ୍ଧକାରେ ହେଉ ଆଧୁନିକ ଧରଣ ପ୍ରବେଶ କର୍ଯଇଲେ । ଆଜ୍ କେତେଜଣ ତାଙ୍କ ସମସାମସ୍ପିକ(ଗୋପାଳ ଦାସ ଆଦ) ଏବଷୟରେ ବ୍ରତୀ ହେଲେ । ଏମାନେ ଉତ୍ତଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ମଧ୍ୟ ସୁଗୋଚତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଫ୍ଟାର ଅଣି ପାରଲେ ନାହିଁ । ଏମାନେ ନାଟକୀୟ ଛଟାର ଅନେକ ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଥରମ୍ଭ କଲେ । ଏମାନେ ପ୍ରଥମେ କେବଳ ଗୀତରେ ଅଭିନୟ ଦେଖାଇଲ୍ଲ ପରେ ଚଟୁ ଚଟୁ ଗଦ୍ୟ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କଲେ । ଏମାନଙ୍କ ପରେ କବି ବାଲକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖିଲେ । ଏ ମହାଶୟ ଗୀତାଭିନୟକୁ ନାଟକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଚାଲିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଏହାଙ୍କ ଲେଖାରେ ଗଦ୍ୟାଂଶର ବହୁଳତା ଦେଖାଗଲ୍ଲା ଏବଂ ନାଟକୀୟ ଇଚ୍ଛା, ପୋଷାକ ଓ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତିର ବହୁଳ ଅବଶ୍ୟକତା ଦେଖାଗଲ୍ଲା, ତଥାପି ଏ ସମସ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଧୁନିକ ରୁଚିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁମୋଦିତ ହେଲ୍ଲା ନାହିଁ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତି ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରଲ୍ଲା ନାହିଁ । କ୍ରମେ ଦେଶରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ନାଟକାଭିନୟର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲ୍ଲା । ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଡାକ୍ତର ଗଗନ ବାବୁ ପୁରୀ ସହରରେ ନାଟକାଭିନୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆଜି ଜଗନ୍ନାଥ କ୍ଲବ୍ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଗଗନ ବାବୁଙ୍କ ପରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବନମାଳୀ ପଟ୍ଟ ମହାଶୟ ବଳଙ୍ଗାଠାରେ ଗୋଟିଏ ନାଟକାଭିନେତୃ-ଦଳର ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ସେ ମହାଶୟ ଏହି ନାଟକ ଦଳକୁ ଓଡ଼ିଶାର ନାନା ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଇ ନାଟକାଭିନୟ ଦେଖାଇଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ଏଥିରେ ଲାଭବାନ୍ ହୋଇ ପାରଲେ ନାହିଁ । ବହୁତ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଏ ଦଳକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଥିଲେ । ପରେ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ଏ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଓ ସାଜସଜ୍ଜାକୁ ବନ୍ଧକ କରି ଦେଲେ । କଟକରେ ଏହି ଦଳ ଯାଇ ଆର୍ଟ ଥିଏଟର ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ ଓ କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ମୃତ୍ୟୁମାଣ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିଲେ । ସୁସ୍ୱର ଶ୍ରୀ ମୋହନଗୋସ୍ୱାମୀ, ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର, ସୁରଦେଓ, ଭବଚନ୍ଦ୍ର, କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଅଶ୍ୱିନୀ ବାବୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନାଟକଦଳ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଧନୀକମାନଙ୍କଠାରୁ ସମୁଚିତ ସମାଦର ନ ପାଇବାରୁ ସେ ଦଳମାନ ମୃତ ବା ମୃତ୍ୟୁମାଣ । ଫଳତଃ ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାୟୀ ନାଟକ ଦଳ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ପାରଲ୍ଲା ନାହିଁ । ଇତିମଧ୍ୟରେ କେତେକ ଲେଖକ ନାଟକ ଲେଖିବା ପାଇଁ ମନ ବଳାଇଲେ । କଟକର ଅଶ୍ୱିନୀ ବାବୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନାଟକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଓ ସେମାନ କଟକର ଆର୍ଟ ଥିଏଟରରେ ଅଭିନୀତ ହଉଅଛନ୍ତି । ଅଶ୍ୱିନୀ ବାବୁଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ମୋଟ ଉପରେ ଭଲ ହୋଇ ପାରେ, ମାତ୍ର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱାଭାବିକ ବ୍ୟବହାର (idiomatic use) ସର୍ବଜନସମ୍ମତ ନୁହେଁ । ଉତ୍କଳର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ସୌଖୀନ ନାଟକ ଦଳର ସୃଷ୍ଟି ହେଲ୍ଲା । ସ୍କୁଲ କଲେଜର ଛାତ୍ରମାନେ ଇତିମଧ୍ୟରେ ସୌଖୀନ ନାଟକାଭିନୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯାତ୍ରାଦଳମାନେ ଏହି ସବୁ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଆଗେ ଆପେ ସଂସ୍କୃତ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ସେମାନେ ସେପରି ଶିକ୍ଷା ପାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ତଥା ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଏସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆଧୁନିକ ରୁଚିସମ୍ମତ କରି ଗଢ଼ିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଭୂତ ଧନବଳ ଓ ଜନବଳ ଆବଶ୍ୟକ । ଓଡ଼ିଶାରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ସ୍ଥାୟୀ ହେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ବହୁ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ । ବହୁତ ପଇସା ଦେଇ ପ୍ରଜ୍ଞବନ ନାଟ୍ୟ କାର୍ତ୍ତିନଆଦର ଅଭିନୟ ଦେଖିବା ଲୋକ ଓଡ଼ିଶାରେ ବେଶିନ ।ହାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉତ୍ପତ୍ତି ନାହିଁ । ଅଥଚ ଦେଶରେ ଲୋକମାନେ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ, ରଙ୍ଗ ରହସ୍ୟ ଛଡ଼ି ପାରିବେ ନାହିଁ; ଏଥିପାଇଁ ଅଳ୍ପ ପଇସା ଖରଚ କରି ବାୟୋସ୍କୋପ, ସିନେମା, ଟକା ଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଉ ଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଏ ଯାତ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୁପ୍ତ ହେବା ଉଚିତ, ଏଉଦ୍ଧ୍ୱାସ୍ ଲୋକଙ୍କର ବହୁତ ପଇସା ବ୍ୟୟ ହୋଇ ଯାଉଛୁ । ଏ କଥାର ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତତା ଆମ୍ଭେ କିଛି ବୁଝି-ପାରୁ ନାହିଁ । ଲୋକ ସାଧାରଣ ଏ କଥା ଶୁଣିବେ କାହିଁକି ?

ଧନୀ ଓ ଶିକ୍ଷିତମାନେ ବେଶି ପଇସା ଖରଚ କରି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ନାଟକାଭିନୟ ଦେଖିବେ । ସବାକ୍ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଦେଖିବେ, ନବାକ୍ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଦେଖିବେ, ଗ୍ରାମୋଫୋନ୍ ରଖି ଗୀତ ଶୁଣିବେ, ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଅଖେଡ଼ାରେ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିବେ । ଏ ସବୁ ସୁବିଧା ସହରମାନଙ୍କରେ ଅଛୁ, ମାତ୍ର ପଲ୍ଲୀ ପାଇଁ କଅଣ ଅଛି ? ପଲ୍ଲୀରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ନାହିଁ, ତ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ କରି ପାରିବ ନାହିଁ; ଅନ୍ୟ କେହି କଲେ ତାର ପଇସା ନାହିଁ ଯେ ଟିକଟ କିଣି ସେ ସବୁ ଦେଖି ପାରିବ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ସାମଗ୍ରୀ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ତାର ଅର୍ଥ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ଭାବରୁ ଏ ସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହରମାନଙ୍କରେ ଉତ୍ପତ୍ତି ପାରୁ ନାହିଁ, ପଲ୍ଲୀରେ ବା ଉତ୍ପତ୍ତି ହେବର ? ପଲ୍ଲୀରେ ଦୋଳ, ରଥ ସ୍ନାନ ପ୍ରଭୃତି ସମୟରେ ଠାକୁରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରାମାନ ହୋଇଥାଏ । ଆଜି ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ପାତ୍ରା କରିବା ବରଂ ଦେଖାଯାଏ । ଠାକୁରମାନଙ୍କ ଯାତ୍ରାଯାତ୍ରାରେ ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ହୁଏ । ଠାକୁରଙ୍କ ଯାତ୍ର ଯାତ୍ରାକୁ ଉପଲକ୍ଷ କରି ପଲ୍ଲୀରେ ଭେଦା ପଡ଼ା ଆଦାୟ ହୋଇ ଯାତ୍ରା ହୁଏ । ଏଭଳି ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଯାଇ କାଷ୍ଟବତ୍ । ଏପରି ପ୍ରସ୍ତାବ ଏକ ପ୍ରକାର ନୃଶଂସତା ହେବ ନାହିଁ କି ?

ଯାତ୍ରାଦଳର ସଫ୍ଟାର ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଆଧୁନିକ ରୁଚି ଅନୁମୋଦିତ ଭାଷା ଓ ଭାବ ନେଇ ଗୀତାଭିନୟ ପ୍ରଚଳିତ ଲେଖାଯାଉ । ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ କଲମ ନ ଧରିଲେ କେବଳ ସମାଲୋଚନାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ । ଯାତ୍ରାକୁ ସଫ୍ଟାର କରି ପାରିଲେ ବହୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ । ଯାତ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ପଲ୍ଲିଶିକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ । ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁଥିର ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ଯାତ୍ରା ପାଲା ପ୍ରଭୃତିଦ୍ୱାରା ସହଜରେ ହୋଇପାରେ । ସଭା ସମିତିରେ ବକ୍ତୃତା ବା ଖବର

Digitized by srujanika@gmail.com

କାଗଜରେ ଲେଖା ଅପେକ୍ଷା ଏହା ବେଶୀ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବ। ପଲ୍ଲୀରେ ଖବରକାଗଜ କେତେ ଜଣ ପଢ଼ନ୍ତି ? ସଭ୍ୟସମିତିର ବଲୁଆଦ୍ୱାରା କେତେ ଜଣ ଶିକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତି ? ଯାହା ଶୁଣନ୍ତି ତାହା ଏକାନରେ ପଶି ସେ କାନରେ ବାହାରଯାଏ। ମାତ୍ର ଯାତ୍ରାରେ ଯେଉଁ ତରତ ଶୁଣନ୍ତି ତାହା ସେମାନଙ୍କ ହୃଦସ୍ପଟରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ଉଦେ। ଯାତ୍ରାରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱମାୟୁଣ ମହାଭାରତ ତରତ ଶୁଣନ୍ତି ସେ ସବୁ ତରତ ସେମାନେ ସବୁ ସମୟେ ତଖନ୍ତି ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ବେଳେ ସବୁ କହନ୍ତି। ଏଥିରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଯାତ୍ରାର ତରତ ଶ୍ରବଣ କର ସେମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରସାରତ ହୁଏ। ଆମ୍ଭେମାନେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ସବୁ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ ଯାତ୍ରାଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅଙ୍କିତ କର ଦେଇ ପାରିବା। ସାମାଜିକ ବିଷୟ ହେଉ, ସ୍ୱଜନୀତିକ ବିଷୟ ହେଉ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟିକ ବିଷୟ ହେଉ, ଗୀତାଭିନୟଦ୍ୱାରା ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କୁ ସେତେ ସହଜରେ ଶିକ୍ଷିତ କରିଯାଇ ପାରିବ, ସଭ୍ୟ ସମିତି, ଖବର କାଗଜ ଦ୍ୱାରା ତେତେ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ। ପୁସ୍ତକ ପାଠ କଥା ଛଡ଼; ଦେଶରେ କେତେ ଜଣ ସାକ୍ଷର ଅଛନ୍ତି ଯେ, ସେମାନେ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ି ଶିକ୍ଷିତ ହେବେ ?

ଯେ କୌଣସି ବିଷୟ ନେଇ ଗୀତାଭିନୟଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର ସରଳ ଭାବଗର୍ଭକ ଭାଷାରେ ଲେଖାଗଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷିତ, ଅଶିକ୍ଷିତ, ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବେ। ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଭବ କର ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖକ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖିଥିଲେ ଏବଂ ଅଭିନୟ କରାଇ ଥିଲେ। ଦେଖାଗଲା ଯେ, ଶିକ୍ଷିତ ଅଶିକ୍ଷିତ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଦ୍ୱାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ରାତ୍ରିପାହ୍ନବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସି ଅନନ୍ଦ ହୋଇ ଯାତ୍ରା ଦେଖିଲେ। ଲେଖକଙ୍କର ନାଟକାଦି ଲେଖିବାରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ନାହିଁ। ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଏ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅଛି, ସେମାନେ ଲେଖିଲେ ଆହୁର ଅଧିକ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତେ। ଗୀତାଭିନୟକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାତ୍ରା ଓ ନାଟକର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କରିବାକୁ ହେବ। ଏପର ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖାଯିବା ଉଚିତ, ଯାହା ନୁହେଁ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ସୁଅଙ୍ଗ, ନା ନୁହେଁ ନାଟକ। ଏଉଦ୍ଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଆବଶ୍ୟକତା ମଧ୍ୟ ଦୂର ହେବ, ବହୁ ବ୍ୟସ୍ତସାଧ୍ୟ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ନାହିଁ। ଏହା ମଫସଲର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟରେ ହୋଇ ପାରିବ। ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ଗୀତାଭିନୟ ଏହିପରି ବହୁଳଭାବେ ଲାଭ କରିଅଛି। ପ୍ରଦର୍ଶନଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସୁସ୍ଥାର ହୋଇଛି। ଆମ ଦେଶରେ ସୋଟ୍ଟଏ ଦାଢ଼ି ପ୍ରଦର୍ଶନ ଅଭିନୀତ ହୁଏ। ତହିଁରେ ଦାଢ଼ି ଦାଢିରେ ମଦ ବୋଉଲ, ମଦ ଖାଇ ଦାଢ଼ିଟେକା ମାତାଲ, ଏହି ସବୁ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ। ଏ ସବୁ ଛଠାଇ ଦେଇ ଭାଲୁ ଭାବୁକ ପ୍ରକାରରେ କରିବାକୁ ହେବ। ଯାହାଥ୍ରୁ ପ୍ରଭୃତି ଯାତ୍ରାରେ ବୁଢ଼ା ବରବୁଢ଼ା ମାନେ ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶ ହୋଇ ନାଚ କରନ୍ତି। ଏମାନ ବିଷଦୃଶ ଦେଖାଯାଏ। ବୁଢ଼ାଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଟେକାମାନେ ବେଶ ପିନ୍ଧିଲେ ସେମାନେ ଆହୁରି ସୁନ୍ଦର କରି ନୃତ୍ୟାଦି କରିବେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଗୀତ ଶ୍ରୁତିମଧୁର ହେବ। ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଲୋପ ହୋଇ ଆସୁଛି। ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ ବୁଢ଼ା ଦର ବୁଢ଼ାମାନେ କରନ୍ତି। ଯାତ୍ରାରେ ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନା ହୋଇଥାଏ। ଜଣେ ଜଣେ ଯାତ୍ରାଗାୟକ ଅଠରବର୍ଗ ଅଧ୍ୟାନ ମୁଖସ୍ତ କରିଥାଆନ୍ତି; ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଆୟତ୍ତ; ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଗୀତ ଶୁଣି ତତ୍ତ୍ୱପଦାର ଭଲ ଖରାପ ପ୍ରକାର ଅର୍ଥ କରି ଜାଣନ୍ତି। ଗୋଟାଏ ତତ୍ତ୍ୱପଦା, ମଲଥାଡ଼ୁ ବୋଲି ତଲେ ଗୋଟାଏ ଅର୍ଥ ହୁଏ, ଅଗଥାଡ଼ୁ ବୋଲି ଅସିଲେ ଆଉ ପ୍ରକାରେ ଅର୍ଥ ହୁଏ। ଯାତ୍ରା ଆମ ଦେଶରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର,—ଠିଆ ଯାତ୍ରା ଓ ପୋଥିଯାତ୍ରା। ଠିଆ ଯାତ୍ରାରେ ଯାତ୍ରାଆମାନେ ଗାୟକ ସଙ୍ଗେ ଯାକ ହଅନ୍ତି। ମଝିରେ ମଝିରେ ଥଟ୍ଟା ତାମସା କଥା ହୋଇଥାଏ। ଓଡ଼ିଆ ଗୀତ ଓ ସଙ୍ଗୀତରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସ୍ୱଗ-ସ୍ୱଗଣୀମାନ ଯାତ୍ରାକାତ୍ରାମାନେ ଗାଇ ପାରୁଥିଲେ। ଯାତ୍ରା ବାତ୍ରାଙ୍କର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଓ ପୋଷାକର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆବଶ୍ୟକ। ଖୋଳଯାତ୍ରା, ସ୍ୱପ୍ନ, ଜାତ୍ରିନ, ଏଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଅତି କଦର୍ଯ୍ୟ; ଅଧେ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଅଧେ ଓଡ଼ିଆ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପକ୍ଷରେ ଏଗୁଡ଼ିକ କଳଙ୍କ। ଅଳ୍ପ ଅଯତ୍ନାସ ଓ ଅଳ୍ପ ପରଶ୍ରମରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ବିଶୁଦ୍ଧ କରିଯାଇ ପାରିବ। ଲେଖକ ଏ ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା କର ଜାତ୍ରିନ ରସାମୃତ ଲେଖିଥିଲେ। ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଜୀତ, ପ୍ରହାର, ଦ୍ୱାରସ୍ତମ୍ଭ, କଣ୍ଠୀଜ୍ଜିନ, ନନ୍ଦତା, ଚନ୍ଦ୍ରହାସ, ପାଣ୍ଡବଗୌରବ, ସେଘନାଦବଧ ପ୍ରଭୃତି କେତେ ଖଣ୍ଡ ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖିଥିଲେ। ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ୪ ବା ୫ ଖଣ୍ଡ ଅଭିନୀତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଅଛି। ମାତ୍ର ସେମାନ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ନାହିଁ। (ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ।)

ଯାତ୍ରା *Jātrā* ୨। ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବହୁଲୋକଙ୍କ ସମାଗମ; ଲୋକଗହଳ; ମେଳା—2 A fair; gathering of a crowd of people at a place.

ଯାତ୍ରା ଅନ(ନୁ)କୂଳ *Jātrā ana(nu)kūla* —ଦେ. ବି. (ସଂ. ଯାତ୍ରା ଓ ଅନୁକୂଳ)—କୌଣସି ବାଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବା ବାଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାତ୍ରା କରେ ବେରୁନ ବାହାରିବା—The starting for a specified place or for a specified purpose.

ଯାତ୍ରା କରିବା *Jātrā karibā* —ଦେ. କି—୧। କୌଣସି ବାଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ କରିବା—1. To make a start for a journey for a particular purpose. ୨। ସାଧାରଣଙ୍କ ପରିଦର୍ଶନାର୍ଥ ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦିର ଅଭିନୟ କରିବା—2. To make a musical performance without a stage, for public show.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାତ୍ରା କାଳ—ସ. ବ—୧ । ଯାତ୍ରା କରିବାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ—1. The
Jātrā kāla moment of making a start for a
journey. ୨ । ଉତ୍ସବର ସମୟ—2. The time of a
(ଯାତ୍ରା ଘଡ଼ି—ଦେଶଜରୂପ) festival.

ଯାତ୍ରା କାଳି—ଦେ. ବ. (ଯାତ୍ରା+କାଳ=ସମୟ; କାଳୀନ=ସମୟର)—
Jātrā kāli ଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି —Specta-
(ଯାତ୍ରା କାଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) tors who attend a fes-
ଯାତ୍ରା ମେଳା ଦେଖତେ ଏସେଛେ tival. ଦେ. ବ୍ରଣ—୧ । ଯାତ୍ରା
यात्रा देखने वाला ଦେଖିବାକୁ ସମାଗତ—1. Come or as-
sembled at a place for a festival. ୨ ।
ଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ କାଳୀନ—2. Relating to the time
of a festival.

ଯାତ୍ରା କାଳି ଭଗାର୍—ଦେ. ବ—ଅକସ୍ମାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ବା ଶତ୍ରୁ
Jātrā kāli bhagāri ବା ସଙ୍କଟରେ ଘାଣ ବସାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—
(ଯାତ୍ରା କାଳିଆ ଭଗାର—ଅନ୍ୟରୂପ) An enemy or rival
ହଠାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ଭାଗିଦାର or claimant who appears
अजगवी दुषमन unexpectedly. (ଦ୍ର—ଭଗାର ନ ଥିଲେ
ଯାତ୍ରାକାଳ ଭଗାର ବାହାରନ୍ତୁ—ଭଗ ।)

ଯାତ୍ରା ଖରଚ—ଦେ. ବ—ଗୃକରଙ୍କୁ ଓ ଘରର ପିଲାଆଦଙ୍କୁ ଉତ୍ସବ
Jātrā kharacha ଉପଲକ୍ଷେ ଦିଆଯିବା ଧନ—Tips given
यात्रा खरच to servants and children on
तेवाहारी occasions of festivals.

ଯାତ୍ରା ଗହଳ(ଳି)—ଦେ. ବ—ଉତ୍ସବାଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିବା
Jātrā gahala(li) ଜନତା ବା ଗୋଳମାଳ—Crowd
यात्रा गोल congregating at a place on the
यात्राकी भीड occasion of a festival or fair.
(ଯାତ୍ରା ଉଡ଼, ଯାତ୍ରା ଗୋଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାତ୍ରା ଗୁରୁ—ଦେ. ବ—ଯାତ୍ରା ଦଳର ଶିକ୍ଷକ ବା ଓସ୍ତାଦ୍; ନାଚର ଗୁରୁ-
Jātrā guru The teacher or trainer of a party
यात्रा गुरु of dancers.

ଯାତ୍ରା ଜ(ଜୁ)ମକ—ଦେ ବ—ଯାତ୍ରାରେ ସୁଅଙ୍ଗ ଅଦ୍ଭ ବାହାରିବା ଓ
Jātrā ja(ju)maka ଚତୁରତା ଅଦ୍ଭ ବୋଲିସିବା ଯୋଗୁ ବହୁତ
[ଯାତ୍ରା ଜ(ଜୁ)ମିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲୋକ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଗଦା ହେବା
ଆସର ଜମା ଅବସ୍ଥା—The heat of a pantomime;
यात्रा जमना the condition or moment when the
crowd of spectators to a pantomime is
immense, owing to mimes and popular
songs.

ଯାତ୍ରା ଜ(ଜୁ)ମା(ମେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ବହୁ-
Jātrā ja(ju)mā(me)ibā ଲୋକଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରି ରୁଣ୍ଡ
ଯାତ୍ରା ଜମାନ, ଯାତ୍ରା ଜମକାନ, ଆସର ଜମାକାନ କରାଇବାର ଉପାୟ
यात्रा जमाना କରିବା—1. To cause a big crowd
to assemble at a place by exhibiting
or doing something to attract a big
crowd to the place of entertainment.
୨ । ଗୋଳମାଳ ଜନ୍ମାଇବା—2. To create a row
୩ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ମନ ଆକର୍ଷଣ କରି ରୁଣ୍ଡ କରାଇବା
ପାଇଁ ଯାତ୍ରାଅଭିନୟରେ ଚତୁରୋଦ୍ଭକର **ସୁଅଙ୍ଗ ଅଦ୍ଭ**
ବାହାର କରିବା—3. To exhibit mimes in a
pantomime so as to attract a large
crowd of spectators.

ଯାତ୍ରା ତଥ—ଗ୍ରା. ବ. (ସ. ଯାତ୍ରା ଓ ତୀର୍ଥ; ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ଯାତ୍ରା
Jātrā titha ଉତ୍ସବାଦି—Festivals etc.
(ଯାତ୍ରା ପରବ, ଯାତ୍ରା ପଙ୍ଗ, ଯାତ୍ରା ବ୍ରତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ **जातरा तीरथ**

ଯାତ୍ରା ତିଥି—ସ. ବ—୧ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉତ୍ସବର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ—
Jātrā tithi 1. Holiday; a day of a particular
ଯାତ୍ରା ଦିନ festival.
ଯାତ୍ରା ଦିବସ —ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ତିଥିରେ ବା ଦିବସରେ
ଯେଉଁ ଯାତ୍ରା ହେବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି
ତହିଁରୁ କେତେକ ନମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଯଥା—
୧. ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ସ୍ନାନ ଯାତ୍ରା ।
୨. ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା—ଗୁଣ୍ଡିଗୃ ଯାତ୍ରା ।
୩. ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ଦୋଳ ଯାତ୍ରା ।
୪. ଫାଲ୍ଗୁନ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ଜାଗର ଯାତ୍ରା ।
୫. ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ—ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ ଯାତ୍ରା ଇତ୍ୟାଦି ।]
୨ । ବିଦେଶ ଯିବାର ଅନୁକୂଳ ଦିନ—
2. A day propitious for starting on a
journey.

ଯାତ୍ରା ଦଳ—ଦେ. ବ—ଯାତ୍ରା ବା ନାଚ ଅଦ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ଗଠିତ
Jātrā dala ଦଳ ବା ପଣ୍ଡା —A party of performers
यात्रा दल of a pantomime.
(ଯାତ୍ରା ପଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାତ୍ରା ନାଟ—ଦେ. ବ. (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ଜନ ମୋଦ୍ଭକର ଅଭିନୟାଦ୍ଭ-
Jātrā nāta Pantomime.
नाच गान यात्रा नाच

ଯାତ୍ରା ପ୍ରସଙ୍ଗ—ସ. ବ—୧ । ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନାର୍ଥ ଯାତ୍ରା କରିବା କିମ୍ବା—
Jātrā prasanga 1. The performing or under-
taking of a pilgrimage. ୨ । ବିଦେଶ ଯିବାର
ସମ୍ପର୍କ—2. The connection of a journey.

ଯାତ୍ରା ଫେର୍(ରେ)ଇବା—ଦେ.କି—କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସାଇଁ ଯାତ୍ରାକରିବା
Jātrā pherā(re)ibā ପରେ ବା ସମୟାନ୍ତରେ ଅଶୁଭ ନିମିତ୍ତମାନ
ଯାତ୍ରା ଫେ(ଲେ)ଇବା/ଫେ(ରେ)ଇବା —ଅନ୍ୟରୂପ ଦେଖା ଗଲେ,ସେ-
ଯାତ୍ରା ବଦଳା(ଲେ)ଇବା ଥରକ ଫେରି ଆସି
यात्रा बदलाना ଆଉ ଥରେ ଶୁଭ ଯୋଗ ଓ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ଦ୍ୱିତୀୟବାର
ଯାତ୍ରା କରିବା—To cancel a starting
(which is found afterwards to be
ominous) and make a new start under
better auspicious indications.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାତ୍ରାବାଲା—ଦେ. ବ.—୧ । ଯେ ଅଭିନୟ କରେ—1. Performer; actor or dancer in a performance. ୨। ଯାତ୍ରାର ଅଭିନେତୃ ଦଳ—2. A party of performers of pantomime.

Jātrābālā
ଯାତ୍ରାର ଦଳ **ଯାତ୍ରାବାଲା**
(ଯାତ୍ରାବାଲା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଯାତ୍ରା ରୂଥାଲ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଯାତ୍ରା ବିଧି—ସ. ବ—ସ୍ଥାନାନ୍ତର ଗମନ କରିବା ସମୟରେ ପାଳନୀୟ ନିୟମ—Rules for observance by a person undertaking a journey.

Jātrā bidhi

ଯାତ୍ରା ଭଙ୍ଗିବା—ଦେ. ବ.—୧ । ଯାତ୍ରା ଓ ନାଟ ଆଦରେ ରୁଗ୍ନ ହୋଇ-ଥିବା ଲୋକଙ୍କର ଗତ୍ୱଳ କ୍ରମଶଃ କମିବା—1. The melting of the crowd in a festival or pantomime. ୨ । ଥରେ ଅନୁକୂଳରେ କରି ଯାଇଥିବା ଯାତ୍ରା ସେତ୍ତ ସମୟରେ ବା ପରେ ଦୃଷ୍ଟ ଅଶୁଭ ଘଟଣା ବା ଦୃଶ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦିତ୍ତବା—2. The frustration of an auspicious starting by some inauspicious omen or sight.

Jātrā bhāṅgibā

[ଦ୍ର—ଯାତ୍ରା କରିବା ସମୟରେ ତେଲ ବୋଝ ଘେନି ଆସୁଥିବା ତେଲି, କଳ କରୁଥିବା ବଢ଼େଇ, ସାପ, ଖାଲି ମାଠିଆ, ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀ, ଏକାକୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଖିଲେ ଯାତ୍ରା ଅଶୁଭ ହୁଏ; ଏବଂ ନେଉଳ, ବାଆଁ ପାଖରେ ବଲୁଆ, ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କୁମ୍ଭ, ଦହି, ମାଛ, ଶଙ୍ଖ-ଚିଲ, ଉଦଉଦଲିଆ ଚଢ଼େଇ ଆଦି ଦେଖିଲେ ଯାତ୍ରା ଶୁଭ-କର ହୁଏ ବୋଲି ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଅଛି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବହୁତ ଲୌକିକ ଓ ଶାସ୍ତ୍ର ବଚନ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଏଥର ଅଶୁଭ ଘଟଣା ଦେଖିଲେ ସେ ଯାତ୍ରାକୁ ଫେରିଯିବ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେହିଠାରୁ ଫେରି ଅସି ଆଉ ଥରେ ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ଓ ଯୋଗ ଦେଖି ଯାତ୍ରା କରିବ ।

ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେକ ବଚନ—

ବାମେ ଶିବା କୁମ୍ଭାଃ, ଦକ୍ଷିଣେ ଗୋ ମୃଗ ଦ୍ୱିଜାଃ,
ନକୁଳଃ ସର୍ବକାର୍ଯ୍ୟାର୍ଦ୍ଧିଃ, ଅହିଃ ସର୍ବତ୍ର ବାଧତେ ।

ବାଡ଼ ଠୁକୁ ଠୁକୁ କାନ ଲୁଡ଼କା, ବାଟେ ଦ୍ୱିଜବର ଦେଖିବ ଏକା, ପାଆନ୍ତେ ଗୁଡ଼ିଆ କୋଶକେ ତେଲ, ବାପଘର ଦେଲେ ନ ଯିବ ଫେଲ ।]

ଯାତ୍ରା ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ.କି.—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧। କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କଳହ ବା ଗୋଲମାଲ ବା ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାତ୍ରା ଲାଗାନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ବହୁତ୍ତେକ ଲୁଣ୍ଠ ହେବାର କାରଣ ହେବା—1. To attract a crowd to a place. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଗୋଲମାଲ କରିବା—2. To create a row at a place

Jātrā lagā(ge)ibā
କଳହ ବା ଗୋଲମାଲ ବା ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାତ୍ରା ଲାଗାନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ବହୁତ୍ତେକ ଲୁଣ୍ଠ ହେବାର କାରଣ **ଯାତ୍ରା ଲଗନା** ହେବା

ଯାତ୍ରା ସୁଆଙ୍ଗ—ଦେ. ବ.—ଯାତ୍ରାରେ କୌତୁକଜନକ ବା ହାସ୍ୟୋ-ଦ୍ଦୀପକ ଅଭିନୟ—The mime exhibited in a pantomime.

Jātrā suaṅga
ଯାତ୍ରା ସଙ୍ଗ, ଯାତ୍ରା ସଂ **ଯାତ୍ରାସାଙ୍ଗ**

ଯାତ୍ରିକ—ସ. ବିଣ.—(ଯାତ୍ରା+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ଯାତ୍ରା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a journey. ୨ । ପ୍ରଥାନୁଯାୟୀ—2. Customary; usual. ୩ । ଯାତ୍ରାର ଉପଯୋଗୀ; ଯାତ୍ରା ପାଇଁ ଶୁଭସୂଚକ—3. Fit for a journey; auspicious for a journey. ୪ । ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଏ। କରାଯାଇ ପାରେ—4. (A place) Where one can march to. ୫ । ଯେଉଁ ଯାନାଦିଦ୍ୱାରା ଯାତ୍ରା କରି ଯାଇପାରେ—5. (conveyance or means) By which a person can perform a journey. ବ—୧ । ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ—1. Pilgrim. ୨ । ପଥିକ; ଯାତ୍ରୁ-2. Traveller. ୩ । ଉତ୍ସବ; ଯାତ୍ରା—3. A festival. ୪ । ଉପାୟ—4. Expedient.

Jātrika
ଯାତ୍ରା+ଅଛୁ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)
(ଯାତ୍ରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯାତ୍ରୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯାତ୍ରା+ଅଛୁ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ଯାତ୍ରାକାରୀ—1. Marching; journeying. ୨ । ଭ୍ରମଣକାରୀ—2, Travelling. ୩ । ତୀର୍ଥ ଯାତ୍ରାକାରୀ—3. Starting on pilgrimage. [ପଥା—ଗଙ୍ଗାଯାତ୍ରୀ, ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଇତ୍ୟାଦି]—ବ—ତୀର୍ଥକୁ ଯିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A pilgrim.

Jātrī
ଯାତ୍ରା+ଅଛୁ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)
(ଯାତ୍ରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯାତ୍ରୀ ଆଣିବା—ଦେ. କି.—(ପଣ୍ଡା ବା ପଣ୍ଡାଙ୍କର ଗୁମାସ୍ତାମାନେ)—ଚାରିଦିଗର ନାନା ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ ଯାତ୍ରୀ-ଯାତ୍ରୀ ଆନା ମାନଙ୍କୁ ମନାଇ (ପୁଣ୍ଡ ଆଦ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନକୁ) ଆଣିବା—To bring pilgrims to a centre of pilgrimage by recruiting them from their houses (said of Pandas and their agents.

Jātrī āṇibā
ଚାରିଦିଗର ନାନା ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ ଯାତ୍ରୀ-ଯାତ୍ରୀ ଆନା ମାନଙ୍କୁ ମନାଇ (ପୁଣ୍ଡ ଆଦ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନକୁ) ଆଣିବା **ଯାତ୍ରୀ ଲାନା**

ଯାତ୍ରୀ ଖାତା—ଦେ.ବ.—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜ ନିଜର ଯାତ୍ରୀ ମାନଙ୍କ ନାମ ଧାମ ଓ ଦସ୍ତଖତ ଥିବା ପୁସ୍ତକ—ଯାତ୍ରୀର ବହି **ଯାତ୍ରୀବହି** Books containing the names addresses and signatures of the pilgrims of every 'Paṇḍā'.

Jātrī khātā

ଯାତ୍ରୀ ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ.—୧ । ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନଅ-ଆଣା କରାଯାଏ—1. Vehicles used for conveying pilgrims **ଯାତ୍ରୀ ଗାଡି** ୨। (ଯାତ୍ରୀ ବୁହା ଗାଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାସେଞ୍ଜର ରେଲଗାଡ଼ି; ଯେଉଁ ରେଲଗାଡ଼ିରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନଅଆଣା କରି ଯାଏ—2. Passenger train. ୩ । ଦେବଦର୍ଶନାର୍ଥ ତୀର୍ଥକୁ ଆସିଥିବା ଯାତ୍ରୀ ବିସୂଚିକା ଆଦ ମାରାତ୍ମକ ରୋଗ-ଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ବୁହାଇ ନଅଯାଏ—3. Ambulance carts used for conveying cholera-stricken pilgrims to a hospital.

Jātrī gārdi
ଅଣା କରାଯାଏ—1. ଯାତ୍ରୀ ଗାଡି **ଯାତ୍ରୀ ଗାଡି**
(ଯାତ୍ରୀ ବୁହା ଗାଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତା—ଦେ.ବ.—(ଫ.ଯାତ୍ରୀ+ଫା. ଗୁମାଶ୍‌ତାହ୍)—ତୀର୍ଥସ୍ଥଳକୁ ଯାତ୍ରୀ ଆଣିବା ପାଇଁ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରେରିତ ଯାତ୍ରୀ ଗୋମାସ୍ତା ପ୍ରତିନିଧି—Itinerant agents of Paṇḍās who visit the Paṇḍās' pilgrims at their homes and bring them to,

Jātrī gumāstā
ଯାତ୍ରୀ ଆଣିବା ପାଇଁ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରେରିତ ଯାତ୍ରୀ ଗୋମାସ୍ତା ପ୍ରତିନିଧି **ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତା**

Digitized by srujanika@gmail.com

them to the pilgrim-centre; pilgrim-recruiter, pilgrim-hunter. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ପଣ୍ଡାଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଲୋକମାନେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ ଓ ଶୂଦ୍ର ଜାତୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ ପଣ୍ଡାମାନେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ପଣ୍ଡାଙ୍କଠାରୁ ଦରମା, ଯାତାୟତ ଖରଚ୍ ଓ କମିସନ ପାଆନ୍ତି । ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ଘୁରଉର କରନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳମାନ ବୁଲି ନଜନଜର ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନରେ ଦେଖା କରି ସେମାନଙ୍କୁ ମହାପ୍ରସାଦ ଜଳଖିଆ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ତୀର୍ଥକୁ ଆଣନ୍ତି; ଓ ଯାତ୍ରୀମାନେ ତୀର୍ଥକୁ ଆସି ଆପଣା ପଣ୍ଡାଠାରୁ ଧାର ନେବା ଧନ ପରେ ସାଙ୍ଗଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କ ଦେଶରୁ ଆଦାୟ କରି ଆଣନ୍ତି । ଏମାନେ ଅନ୍ୟ ପଣ୍ଡାର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଫୁସ୍‌ଲାଇ କରି ଆପଣା ପଣ୍ଡାଙ୍କ ନକଟକୁ ଆଣନ୍ତି । ଏହି ପଦ୍ଧତିକୁ ଧୂଳିଆ ବା ଘୁଙ୍ଗୁଣିଆ ମାରବା ବୋଲାଯାଏ । ଏକ ପଣ୍ଡାର ଗୁମାସ୍ତା ବାଟରେ ଅନ୍ୟ ପଣ୍ଡାର ଆସୁଥିବା ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଧରି ତାଙ୍କୁ ଫୁସ୍‌ଲାଇ ଉଙ୍ଗାଇ ନେବାର ଉପାୟ ଦେଖାଇ ଉକ୍ତ ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ପଣ୍ଡା ଠାରୁ କମିସନ ଆଦାୟ କରନ୍ତି । ଏପରି କରିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଉଗାର ବା ଘୁଗାର ବୋଲାଯାଏ ।]

ଯାତ୍ରୀ ଘର—ଦେ. ବ—୧। ଯାତ୍ରା ଆଦି ସମୟରେ ତୀର୍ଥକୁ ସମାଗତ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସାମୟିକ ବାସ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୃହ—
Jātrī ghara
ଯାତ୍ରୀଘର **यातीघर** 1, Huts or rest-sheds built for accomodating pilgrims during festivals ; । ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ରହିବାପାଇଁ କଣ୍ଟୁପଲ୍ଲୀ ମଞ୍ଜୁରରେ ନିର୍ମିତ ଗୃହ—2. Lodging houses built for accomodating pilgrims.

ଯାତ୍ରୀ ଟି(ଟା, ଟେ)କସ୍—ଦେ. ବ (ସଂ. ଯାତ୍ରୀ + ଇଂ. ଟାକ୍ସ)—ତୀର୍ଥକୁ
Jātrī ṭi(ṭa,ṭe)kas ଆସୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯାତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ
ଯାତ୍ରୀଟିକସ **यात्रीटैकस** ସରକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବେ ଆଦାୟ ହେଉଥିବା ଶୁଳ୍କ—Pilgrim tax; a tax formerly levied from every pilgrim visiting a holy place, by the Government. [ଦ୍ର—୧୮୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରାଜ ସରକାର ଯେତେବେଳେ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ପରିଚାଳନର ଭାର ନେଲେ, ସେହି ସମୟରେ ପୁରୀକୁ ଦେବଦର୍ଶନାର୍ଥେ ଆସୁଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ କରି ସେହି ଧନରୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବା ପୂଜାର ବ୍ୟୟ ଚଳାଉଥିଲେ; କିନ୍ତୁ କେତେ କାଳ ପରେ ବ୍ରିଟିଶ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଉଠିଲା ଯେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ସରକାର ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ କରିବା ଧର୍ମବିରୁଦ୍ଧ ଅଟେ । ତା ପରେ ଉକ୍ତ ଟିକସ ବନ୍ଦ କରିଗଲା ।]

ଯାତ୍ରି ତନ୍ତିଚିପା—ଦେ. ବଣ(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଯେଉଁ ପଣ୍ଡା ବା ଗୁମାସ୍ତାମାନେ
Jātrī tanṭichipā ତୀର୍ଥକୁ ସମାଗତ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ନାନା
(ଯାତ୍ରୀହିଙ୍କା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉପାୟରେ ଜୁଲୁମପୂର୍ବକ ଅର୍ଥ ନିଅନ୍ତି—
ଯାତ୍ରୀଗଳାଟେପା **यात्रीओंको कंठदबानेवाला** (Pandas or pilgrim-recruiters) Who exact or extort money from pilgrims. [ଦ୍ର—ରେଳ ଷ୍ଟେସନରେ ଉତ୍ତା ଉତ୍ତା ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ନିଜ ନିଜର ପଣ୍ଡାଙ୍କଠାକୁ ନେବାପାଇଁ ଅନେକ ଟଣା ଓଟରସ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କରେ 'ଥଣ୍ଟକା କରବା' ପ୍ରଚଳିତ ଯାହିଁ କହି ଅସଲ ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଏହି ପଣ୍ଡାକୁ ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତିରେ 'ଯାତ୍ରୀ ଉଦ୍ଧିଚିପା' କହନ୍ତି ।] (ଦ୍ର—ଯାତ୍ରି ଉଦ୍ଧିଚିପା ପଣ୍ଡା ଯିବ ବଲ୍ଲଭକୁ—ଫକାରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ।)

ଯାତ୍ରୀ ଦର୍ଶନ—ଦେ. ବ—ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦେବଦର୍ଶନ—
Jātrī darśana The visit of a pilgrim paid
ଯାତ୍ରୀଦର୍ଶନ **देवदर्शन** to the Deity in a centre of pilgrimage.

ଯାତ୍ରୀ ଦର୍ଶନ କର୍(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ନଜନଜର ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
Jātrī darśana karā(re)ibā ଦେବମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ
ଯାତ୍ରୀକୁ ଦର୍ଶନ କର୍(ରେ)ଇବା
ଯାତ୍ରି ଦେଖା(ଖେ)ଇବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ସେମାନେ ଦେବତା-
ଯାତ୍ରୀକୁ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା ଦର୍ଶନ କରିବାର
ସୁବିଧା କରିବା—
ଯାତ୍ରୀକେଦର୍ଶନ କରାନ **यात्रीको दर्शन कराना** To accompany pilgrims to the Deity and show them the idol.

ଯାତ୍ରୀଦାଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥକୁ ଅହିବା
Jātrīdāṇḍa ଅବସ୍ଥା (ଯହିଁ ଉପରେ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର **ଅସୂ**
(ଯାତ୍ରୀବାଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନିର୍ଭର କରେ)—The state of
ଯାତ୍ରୀର ବାଜାର **यात्री रात्ता** things regarding the influx of pilgrims to a holy place. [ଦ୍ର—କେଉଁ ବର୍ଷ ଯାତ୍ରୀଦାଣ୍ଡ ମାଡା ଢୋଇଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ତୀର୍ଥକୁ ଅସିବା ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମିଯାଏ । କେଉଁ ବର୍ଷ-ଯାତ୍ରୀଦାଣ୍ଡ ଭେଜ ଉଠେ, ଅର୍ଥାତ୍ ବେଶି ଯାତ୍ରୀ ଦର୍ଶନକୁ ଆସନ୍ତି ।]

ଯାତ୍ରୀ ପତର—ଦେ. ବ (ନିରର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଯାତ୍ରୀ
Jātrī patara **आदि**—1. Pilgrims etc. ୨। ଯାତ୍ରିଦଳ—
(ଯାତ୍ରୀପତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) 2, Anumber of pilgrims.
ଯାତ୍ରୀପତ୍ର
(ଭୁଲନାକର—ଜନସପତର, କାଗଜପତର)

ଯାତ୍ରୀ ବୃତ୍ତି(ତ୍ତ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଯାତ୍ରୀ ଓ ବୃତ୍ତି)—୧ । ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ-
Jātrī bṛutti(tta) ଠାରୁ ପାଇବା ଧନଦ୍ୱାରା ଜୀବିକାନିର୍ବାହ;
ଯାତ୍ରିପେଶା } ଅନ୍ୟରୂପ ପଣ୍ଡାଗିରି—1. The profession of subsisting on the
ଯାତ୍ରୀବ୍ୟବସାୟ } earnings from pilgrims, as a 'Paṇḍā' ୨ । ଯାତ୍ରୀଗୁମାସ୍ତାଗିରି;
ଯାତ୍ରିବୃତ୍ତି } ଗ୍ରା.ରୂପ ଯାତ୍ରୀସଦ୍ଭାର୍ଥ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ପ୍ରଚଳିତ
ଯାତ୍ରିବେଉଶା } ଯାତ୍ରୀ ବ୍ୟବସାୟ ସ୍ୱରୂପ ଦେଶବିଦେଶ ବୁଲି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବା-
ଯାତ୍ରୀପେଷା 2. The profession of a pilgrim-

Digitized by srujanika@gmail.com

hunter or pilgrim-recruiter. [ବୃ—ଏହି ଯାତ୍ରୀବୃନ୍ଦ ବା ଯାତ୍ରୀଗୁମସ୍ତାଗିର କର ଓଡ଼ିଶାର ଉଦ୍ଦ ଉଦ୍ଦ ଜଣ୍ଟାର ବନ୍ଧୁ ଶତ ବ୍ୟକ୍ତି ଜାବକା ବଙ୍ଗାଦ କରୁଅଛନ୍ତି । ପୁଙ୍କେ ରେଳ ଥାଦ ନ ଥିବା ସମୟରେ ସଧ ଯାତ୍ରୀଗୁମାସ୍ତାମାନେ ଭାରତର ଶେଷ ସୀମା (କାଶ୍ମୀର, ନେପାଳ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ, ରାମେଶ୍ୱର ଆଦ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇ ଯାତ୍ରୀ ଆଣୁଥିଲେ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ରେଳ ଦ୍ୱେବାଦ୍ୱାର ସହସ୍ରାଧିକ ଗୁମାସ୍ତା ଏହି ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରିଅଛନ୍ତି । ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତାମାନେ କେବଳ ଯେ ଯାତ୍ରୀ-ମାନଙ୍କ ଦେଶକୁ ଯାଆନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ, ଏମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ମେଳାକୁ (ଯଥା—ହରଦ୍ୱାରକୁ କୁମ୍ଭମେଳ । ସମୟରେ, ହରଦ୍ୱର ଇତ୍ୟାଦିକୁ, ଗୟାଠାକୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସମୟରେ) ଯାଇ ଝାଡ ବସିଥାଆନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ ସେମାନେ ଯାତ୍ରୀ-ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ନଜଳଜଳର ପଣ୍ଡା ପାଇଁ ଯାତ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଯାତ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ 'ବାଟକୁ ଯିବା' ବୋଲିଯାଏ ଏବଂ ପୁଣିକୁ ରେଳ ଲାଗି ନ ଥିବା ସମୟରେ ଅଧିକାଂଶ ଗୁମାସ୍ତା ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଯାଉଥିବାରୁ ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କର ଯତ୍ରତ୍ରମଣାର୍ଥ ବଦେଶବାସକୁ 'ବଙ୍ଗଲାବାଟ କରିବା, ବୋଲିଯାଏ । ଉଦାରେ ଅଛୁ—ଏହି ଯେଟ ! ଏହି ଯେଟ ଲାଗି ଜଟଯଟ, ଏହି ଯେଟଲାଗି ଧାନକୁଟ, ଏହି ଯେଟ ଲାଗି 'ବଙ୍ଗଳା ବାଟ' । ଏହି ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ବଦେଶରେ 'ପଣ୍ଡା' ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଅନ୍ତି । ପୁଷ୍କର ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ଯାତ୍ରୀ-ସଂଗ୍ରହାର୍ଥ ମେଳା ଓ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ (ଯଥା—କାଳୀଘାଟ, ଗୟା, ପ୍ରୟାଗ, କାଶୀ, ବୃନ୍ଦାବନ, ମଥୁରା, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର, ଦ୍ୱାରକା, ହରଦ୍ୱାର, ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ, ରାମେଶ୍ୱର ଆଦ ତୀର୍ଥରେ) ମାସେ ମାସେ, ଦୁଇ ଦୁଇ ମାସ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଜଗି ବସନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ନଜ ନଜର ପଣ୍ଡା-ମାନେ ଖୋରାକ ଓ ଦରମା ଯୋଗାଇ ଥାଆନ୍ତି । ପୁଷ୍କରଙ୍କାର ସ୍ୱାଦ୍ୱାଙ୍କ ଶାସନର ଅନେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ପୁଷ୍କର, କଟକର ଅନେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କରଣ ଏହି ଗୁମାସ୍ତାଗିର କର ଅଛା ପଣେ କାହାଣେ ଅଯୂ କର ଚଳବା ଭଳ ସଂସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଆଉ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତା ଅଛନ୍ତି, ଯେ ସେମାନେ ପୁଷ୍କ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର, ଜଟଣୀ-ଆଦ ରେଳ ଷ୍ଟେଶନମାନ ରୁଲ ଅପଣା ଅପଣା ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପାଇଁ ଯାତ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହର ଉଦ୍ୟମରେ ଥାଆନ୍ତି ଓ ସେଥିରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ 'ଧୂଳଆ ମାରନ୍ତି' ବା 'ଉଗାର ହୁଅନ୍ତି' । ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ଯେଉଁ 'ଯାତ୍ରୀଖାତା' ନାମ ଥାଏ ସେଥିରେ ସେହି ଜଳମାଗ୍ନ ସୀମାର ସୀମା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସମସ୍ତ ଯାତ୍ରୀ ପ୍ରବାସୀଙ୍କଠାରୁ କୃଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ନାମଧାମ ଲେଖାଥାଏ ଓ କୌଣସି ଯାତ୍ରୀକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ଗୁମାସ୍ତା-ମାନେ ଉକ୍ତ ଯାତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାକାରୁକ୍ତ ବା ନୁହେଁ, ତାହା ଉକ୍ତ ଖାତାର ସାହାଯ୍ୟରେ ଠିକଣା କରି ପାରନ୍ତି ।]

ଯାତ୍ରୀ ଭିଡ଼—ଦେ. ବ—ଯାତ୍ରୀ ବହୁଳତା; ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଯାତ୍ରୀ ଏକତ୍ର Jātrī bhirḍa ହେବାରୁ ଜନତା—Crowd due to a ଯାତ୍ରୀର ଭୀଡ଼ large concourse of pilgrims; rush **यात्रीओंकी भीड** of pilgrims to a place.

ଯାଥା କଥାଚ—ଅ. ଅ—୧ । ଯାହା ଜଗତ୍ରେ ଘଟିବ—1. Happen-Jāthā kathācha ing under any circumstance (Apte). ୨ । କେବେ କେବେ ଘଟିବା—2. Happening occasionally (Apte).

ଯାଥା କାମୀ(ମ୍ୟ)—ଅ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ଯଥା କାମ + ଇନ୍; ଯ)—ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ Jāthā kāmī (mya) —Acting according to (ଯାଥା କାମିନୀ, ଯାଥା କାମ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) one's will (Apte).

ଯାଥା ତଥ୍ୟ—ଅ. ବ (ଯଥା ତଥା + ଭାବ. ଯ)—୧ । ଯଥାର୍ଥତା—Jāthā tathya 1. Reality. ୨ । ଔଚିତ୍ୟ—2. Propriety (Apte). ୩ । ଠିକ୍ ପଣ—3. Rectitude (Apte

ଯାଥାର୍ଥିକ—ଅ. ବ (ଯଥାର୍ଥ + ଇକ)—୧ । ବାସ୍ତବକ—1. Real. Jāthārthika ୨ । ପ୍ରକୃତ—2. Actual; genuine. ୩ । ସତ୍ୟ—3. True.

ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ—ଅ. ବ (ଯଥାର୍ଥ + ଭାବ. ଯ)—୧ । ଯଥାର୍ଥତା; ପ୍ରକୃତତ୍ୱ Jāthārthya —1. Reality; actuality. ୨ ସତ୍ୟତା—2. Truth. ୩ । ବନ୍ଧଯୋଗ; ପ୍ରଯୋଗ—3. Application. ୪ । ଉପଯୋଗିତା—4. Suitableness (Apte). ୫ । ସମାପ୍ତି; ସିଦ୍ଧି—5. Accomplishment. ୬ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସିଦ୍ଧି—6. Attainment of an object. ୭ । ନ୍ୟାଯ୍ୟତ୍ୱ—7. Justness (Apte).

ଯାଦଈଶ—ଅ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଯାଦଃ + ଈଶ; ସନ୍ଧିଯୋଗୁଁ ଃ ଲୋପ) Jādaīsa ସମୁଦ୍ର—The sea.

ଯାଦଃ—ଅ. ବ. [ଯା ଧାତୁ = (ଶୀଘ୍ର) ଯିବା + କର୍ତ୍ତୃ ଅସ୍ = ଯାଦସ୍ ଶବ୍ଦ Jādaḥ ୧ ମା ୧୭]—୧ । ଜଳଚର ଜୀବ; ଜଳଜନ୍ତୁ—1. An aquatic animal. ୨ । ବୃହତ୍ତ୍ୱକାୟ ଜଳଜନ୍ତୁ—2. Any large aquatic animal; a sea-monster (Apte). ୩ । ଜଳ—3. Water (Apte). ୪ । ନଦୀ—4. A river (Apte). ୫ । ଶୁକ୍ର; ସାର୍ଯ୍ୟ—5. Semen (Apte). ୬ । ଇଚ୍ଛା—6. Desire (Apte).

ଯାଦଃ ପତି—ଅ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଯାଦସ୍ + ପତି)—୧ । ସମୁଦ୍ର—Jādaḥ pati 1. The ocean. ୨ । ବରୁଣ—2. 'The Sea-god.

ଯାଦବ—ଅ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ଯଦୁ + ଅଣ୍ ତାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଯଦୁବଂଶୀଯ Jādaba 1. Belonging to or descended from (ଯାଦବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) the Jādu dynasty. ୨ । ଯଦୁବଂଶ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the Jādus. ବ—୧। ଯଦୁନନ୍ଦନ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—1. Śrīkṛushṇa. ,, । ଗୋ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟରୂପ ଧନ; ଗୋଧନ—2. Stock of cattle (counted as riches). ମ। ଦ୍ୱାଦଶ ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଜାତ—3. One of the twelve cowherd classes. [ଦ୍ର-ବାରସୂତ ଜଲେ ନୋଟ ଦେଖ ।] ଦେ. ବ—ଗଉଡ଼ମାନଙ୍କ ଶାଖାବିଶେଷ—A sect of cowherds. [ଦ୍ର—ଆଜକାଲି ଭାରତବର୍ଷରେ ଯାଦବ ଆନୋଳନ ପ୍ରଖରଭାବରେ ଗଢ଼ିଉଠୁଅଛି । ଯାଦବମାନେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲି ଆଜି ତୁମୁଳ ଆନୋଳନ ଚଳିଛି । ଛତ୍ରଲରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଆନୋଳନ ଜୋର ବିସ୍ତାର ଲାଭ କରୁଛି । ଯେଉଁମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ବା ଭାରତର ନାନା ଅଂଶରେ ଗଉଡ଼, ଗୋପାଳ, ବେଢ଼େହ୍ନ, ଗୋସ୍ୱାମୀ, ଆଘୋର ପ୍ରଭୃତି ନାମରେ ପରିଚିତ ସେମାନେ ଯାଦବ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲି ଦାବି କରୁଛନ୍ତି; ଜୋର ସେମାନେ ଉପବୀତ ଧାରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଗୋପାଳମାନଙ୍କର ଏ ଆନୋଳନ ଦେଖି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତି ନାସିକା କୁଞ୍ଚନ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ କେତେ ସ୍ଥଳରେ ଖଣ୍ଡାଯତ ଓ ଗୋପାଳଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଘଟିବା ଖବରକାଗଜରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି । ସେହି ଗୋପାଳମାନଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ କାହାର ମନରେ କିଛି ସନ୍ଦେହ ରହିବ ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ଯଦୁବଂଶ ବଡ଼ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ଥିଲା, ଓ ଯଦୁବଂଶରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମୟରେ ଯଦୁବଂଶ ବଡ଼ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିଲା ଏବଂ ଧନ ଜନ ଗୋପ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଯାଦବମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାରାୟଣୀ ସେନାଭୁକ୍ତ ହୋଇ ଅଠର ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ସୈନ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ମହାଭାରତରେ ଓ ହରିବଂଶରେ ଓ ଭାଗବତର ଏହି ଯଦୁବଂଶର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ଯଦୁବଂଶ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶ ନାମରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ କ୍ଷତ୍ରିୟବଂଶ ଥିଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶରୁ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ଉତ୍ପତ୍ତି ! ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ଇଳା କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବିବାହ କରି ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ଉତ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲେ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶରୁ ନାନା କ୍ଷତ୍ରିୟବଂଶର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା । ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶରେ ଯଯାତି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଯଯ ତିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯଦୁ ।

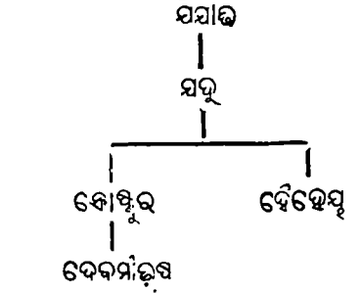

ଦେବମୀଢ଼ୁଷଙ୍କର ଦୁଇ ପତ୍ନୀ ଥିଲେ । ଜଣେ କ୍ଷତ୍ରିୟା ପତ୍ନୀ ଓ ଅନ୍ୟଟି ବୈଶ୍ୟା ପତ୍ନୀ । ସେ କାଳରେ ଅନୁଲୋମ ବିବାହ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । କ୍ଷତ୍ରିୟା ପତ୍ନୀଙ୍କଠାରୁ ଜନ୍ମ ହେଲେ ଶୂର; ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବସୁଦେବ; ବସୁଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ବୈଶ୍ୟାପତ୍ନୀଙ୍କଠାରୁ ଜନ୍ମ ହେଲେ ପର୍ଜନ୍ୟ; ପର୍ଜନ୍ୟଙ୍କର ତିନି ପୁତ୍ର, ୧—ଉପାନନ୍ଦ, ୨—ଅଭିନନ୍ଦ, ୩—ନନ୍ଦ, ୪—ସନନ୍ଦ, ୫—ନନ୍ଦନ । ଏହି ନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କଂସବଧ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ଅତ୍ରି ମୁନଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ଭୂତ । ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ୬ଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ଯଦୁ ଏବଂ ୮୩ଶ ପୁରୁଷ ଦେବମୀଢ଼ୁଷ ।

ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ବୃତ୍ତିଭେଦରେ ବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦ ଥିଲା । ଜାତି ଜନ୍ମଗତ ନ ଥିଲା ଏବଂ ପିତାଠାରୁ ପୁତ୍ରପୁତ୍ର ପୃଥକ୍ ବର୍ଣ୍ଣରେ ପରିଚିତ ହିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି । ଏକଦଶଙ୍କ ବସୁଦେବ କ୍ଷତ୍ରିୟବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ନନ୍ଦ ବୈଶ୍ୟବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ଗୋପୂରଣ, ଗୋପାଳନ ଓ ଗୋରକ୍ଷା ନନ୍ଦଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବୃତ୍ତି ଥିଲା; ଏହା ବୈଶ୍ୟର ବୃତ୍ତି । ବସୁଦେବ ମଥୁରାରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ନନ୍ଦ ଗୋପପୁରରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ନନ୍ଦବଂଶୀୟ ଗୋପାଳକମାନେ ଗୋପପୁରିଆ ଗୋପାଳ ନାମରେ ପରିଚିତ ଏବଂ ବସୁଦେବବଂଶୀୟ ଗୋପାଳମାନେ ମଥୁରାପୁରିଆ ଗୋପାଳ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏ ଦୁଇ ଶାଖାରେ ଗୋପାଳମାନେ ପରିଚିତ । ଏମାନଙ୍କ ଗୋତ୍ରବିନ୍ୟାସରେ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି । ମଥୁରାପୁରିଆମାନଙ୍କର ସଜ୍ଜବିନ୍ୟାସ ଏବଂ ଗୋପପୁରିଅଙ୍କର ବାସୀବିନ୍ୟାସ । ସଜ୍ଜବିନ୍ୟାସ ଦୋଲପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ହୁଏ । ବାସୀ ବିନ୍ୟାସ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାବାସିଦିନ ହୁଏ । ପ୍ରାଚୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା—

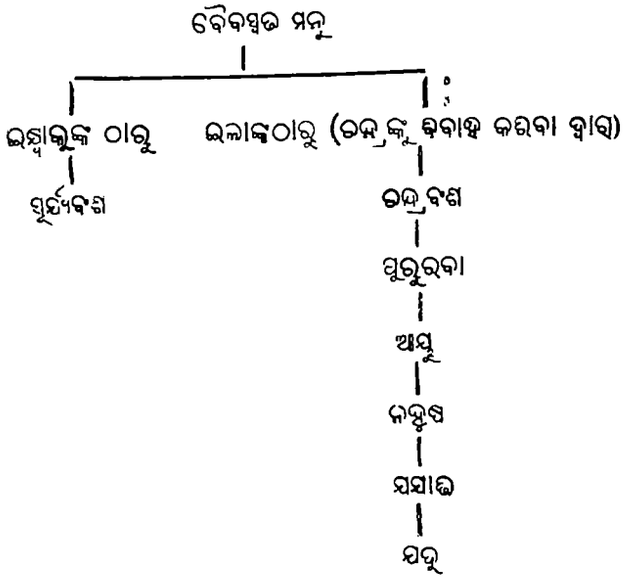

ମଥୁରାପୁରିଆମାନେ ଯାଦବ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଉତ୍ତର ଭାରତର ମଥୁରା ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୋପାଳମାନେ ଯାଦବ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାମରେ ପରିଚିତ । ସେମାନଙ୍କର ଷଣ୍ଢିପୋଡ଼ିତ ବ୍ୟବହାର ଅଛି । ସେମାନେ ପଇତା ଧାରଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ଉପନୟନଦ୍ୱାରା ସଂସ୍କାର ଲଭନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉପାଧି ମଧ୍ୟ ସିଂହ ପ୍ରଭୃତି ଅଛି । ଯଥା—ବଳଙ୍କାର ସିଂହ ଯାଦବ । ଗୋପପୁରୁଷମାନେ ବୈଶ୍ୟ ବୃତ୍ତିକରନ୍ତି । ଯାଦବ କୁଳ ମହାକୁଳ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଆଜିକାଲି ଓଡ଼ିଆ ଗୋପାଳଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହାଶୂଡ଼ ଉପାଧି ଦେଖାଯାଏ । ମହାଶୂଡ଼ ମହାକୁଳଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ । ବ୍ରହ୍ମା ଗୋପ କନ୍ୟା ଗାୟତ୍ରୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ (ପଦ୍ମପୁରାଣ) । ମହାଦେବ ନନ୍ଦଜନୟା ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଗୋପେନ୍ଦ୍ର ସ୍ୟାନୁଜେଜ୍ୟେଷ୍ଠେ ଜନଗୋପ କୁଳୋଦ୍ଭବ (ମହାଭାରତ) । ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଚଣ୍ଡୀରେ ଅଛି "ନନ୍ଦଗୋପଗୃହେ ଜାତା ଯଶୋଦାଗର୍ଭସମ୍ଭବା" । ବିଷ୍ଣୁ ଗୋପକନ୍ୟା ସୁଶୀଳା ସ୍ୱଧାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ (ବ୍ରହ୍ମ ବୈବର୍ତ୍ତ) । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କନ୍ୟା କଳାବତୀ । କଳାବତୀଙ୍କ କନ୍ୟା କୀର୍ତ୍ତିଦାଙ୍କୁ ବୃଷଭାନୁ ଗୋପ ବିବାହ କରିଥିଲେ; ତାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧା । ଏହି ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଆଜ ଦେବ ଦେବୀ ହୋଇ ହିନ୍ଦୁ ଜଗତରେ ପୂଜା ପାଉଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋପାଲମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ କଅଣ କହୁଛନ୍ତି ଦେଖନ୍ତୁ । ମଦ୍ ସଂଜ୍ଞନନ ଭୁଲ୍ୟାନାଂ ଗୋପାନାଂ ଅର୍ବୁଦଂ ମହତ୍ । ନାରାୟଣୀ ଇତି ଖ୍ୟାତାଃ ସର୍ବେ ସଗ୍ରାମ ଯୋଧିନଃ (ମହାଭାରତ) । କାଳକ୍ରମେ ଏ ଗୋପାଲମାନଙ୍କର ଅବନତି ହୋଇଛି । ଏମାନେ ନର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ବରୁ ଜଏ ପାଣି ମିଶାଇ ଦୁଗ୍ଧ ବିକ୍ରୟ କର ପେଟ ପୋଷୁଛି, ଜଏ ବା ପାଲଙ୍କି କାନ୍ଧେଇ ପଇସା ରୋଜଗାର କରୁଛି । ଗୋପାଲମାନେ ଗ୍ରାମର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବସିପ୍ରି ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି; ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଭିନ୍ନ ନାମ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଦିଲ୍ଲୀ, ପଞ୍ଜାବ, ଆଗ୍ରା, ଅଯୋଧ୍ୟା, ଗୁଜୁରାଟ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ଯାଦବ ବୋଲି ପରିଚିତ । କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରେ ଆଭୀର ବା ଆହୀର । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଗୋପ୍ୟାଲ୍ଲ ବା ଗୋପ । ଗୋପ ପୁଣି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା—ସଦ୍‌ଗୋପ, ପଣ୍ଡିବ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏମାନେ ଗୋପାଳ ଓ ଗୌଡ଼ ନାମରେ ପରିଚିତ । ବଣ୍ଡେଇ, ଗାଙ୍ଗପୁର, ରାଏଗଡ଼, ଯାସପୁରରେ ଏମାନେ ମହାକୁଳ ଗୋପ; ତେଲିଙ୍ଗ, ତାମିଲ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଗୋଲ୍ଲ ନାମରେ ପରିଚିତ । ବାମଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ମହାକୁଳ ଓ ପାଣ୍ଡବ ନାମରେ ପରିଚିତ । ପାଣ୍ଡବ ମାନେ ସାମ୍ବେତିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ମହାକୁଳମାନେ ଗୋପାଳନ କରନ୍ତି । ଖ୍ରୀ୧୯୨୧ର ଜନସୁମାରରୁ ଜଣାଯାଏ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଗୋପାଳ ସଂଖ୍ୟା ୧୩ କୋଟି । ସ୍ୱଜାତୀୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ୨ ଲକ୍ଷ ୪୨ ହଜାର ୨୮୫ ଗୋପାଳ ଅଛନ୍ତି; ଗଞ୍ଜାମରେ ୬ ଲକ୍ଷ, ସିଂହଭୂମି ପ୍ରଭୃତିରେ ୯୫୦୦୦୦

ଗୋପାଳମାନେ ଗୋଷ୍ଠୀ-ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜାତି । ଓଡ଼ିଶାର ଗୋପାଳମାନେ ଦରଦ୍ର ! ଏମାନେ ଅପଣାର ଜାତି-କୁଳର ଅଗୌରବ୍ୟବହାର, ସ୍ୱଜାତୀୟ ଓ ସଂସ୍କାର ଶିଥିଳ ହେଇ ଅତି ଘୃଣାଜନ୍ୟଭାବରେ ଚଳୁଛନ୍ତି । ଗୋପାଳଙ୍କ ଜାତିରେ ମାଛ ଖାଇବା ନିଷିଦ୍ଧ । ଏମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ଖାଣପିଅଣ ବେଳେ ସତ୍ପାତ୍ରେ ଅଗ୍ନିର ପ୍ରବେଶ ଜରେ ନାହିଁ । ଏମାନେ ୨୧ଦିନଂ ମୃତାଶୌଚ ପାଳନ କରନ୍ତି । ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଏମାନେ ହଲଦିଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧନ୍ତି, ନଡ଼ିଆ ଖେଳନ୍ତି, ଓଗାଳ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି; ଡାକସଜ ନେଇ ଗୋଠରେ ଗୋରୁବଜାଣ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଜାତୀୟ କାଇଦା ଜଣକଣା କେଶ୍ ଦୃଢ଼ । ଏମାନଙ୍କ ଜାତିରେ ବେଢ଼େଇ ଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋପାଳମାନଙ୍କର ଜଣେ ମହନ୍ତ ଅଛନ୍ତି । କଟକଜିଲ୍ଲାର ନେମାଳ ମଠରେ ତାଙ୍କ ଗାଦୀ । ମହାପୁରୁଷ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଏହିଠାରେ ଥିଲେ । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ସମସାମୟିକ ଏବଂ ପଞ୍ଚଶଖା ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ । ସେ ଜଣେ ଘର ଜ୍ଞାନୀ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ସେ ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ପାଠ ପଢ଼ି ନ ଥିଲେ, ତଥାପି ଓଡ଼ିଆରେ ୩୬ ସଂହିତା ୨୨ ଗୀତା ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ନେମାଳ ମଠ ଏହି ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ହେତୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି । ଗୋପାଳମାନେ ଏ ଗାଦିକୁ ଏବଂ ମହନ୍ତଙ୍କୁ ଘର ମାନନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋପାଳପରିବାର ଏ ଗାଦିର ମହନ୍ତଙ୍କୁ ବାର୍ଷିକ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ଗାଦିର ବଂଶଧରମାନେ ଏବେ ଆପଣାକୁ କରଣ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଉଛନ୍ତି ଏବଂ କରଣ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବୈବାହିକ ସଂବନ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଗୋପାଳମାନେ ଏହାର ପ୍ରତିବାଦ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳର ଗୋପାଳମାନେ ବାର୍ଷିକ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରଦର ସବୁ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଃଏ ଚେତନା ଆସିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ଆପଣା ଆପଣା ଜାତୀୟ ସମ୍ମାନ ବଢ଼ାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ଗୋପାଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ କଲିକତା ପ୍ରଭୃତିକୁ ଯାଇ ଦେଶର ଏହି ଜାଗରଣ ବେଳେ ଆପଣା ଜାତିକ ଜାଗ୍ରତ କରିବା ଚେଷ୍ଟାରେ ଅଛନ୍ତି । ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଯାଦବ ସମ୍ମିଳନୀ ସଭା ପ୍ରଭୃତି ହୋଇ ଏହି ଜାତୀୟ ଜାଗରଣକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରୁଛି । ଏଥିରେ ଦୋଷାବହ କଥା କିଛି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଜାତି ଏଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ ବା ଆକ୍ଷେପ କରିବାର କିଛି କାରଣ ନାହିଁ । ଏଥର କଲେ ଆପଣାର ମୀରତା ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ସବୁ ଜାତି ଉନ୍ନତ ଜାଗ୍ରତ ପୁଷ୍ଟିପୁଷ୍ଟ ବଳିଷ୍ଠ ହେଲେ ଘରଦର ମଙ୍ଗଳ । ଗୋପ ଜାତିର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ ଅଛି, ଗୌରବ ଅଛି, ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି । ବେଦରେ ଗୋପ ଜାତିର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି (ଋକ୍ ୧।୮ ମଣ୍ଡଳ, ସୂ ୪୧।୫,; ୧୦୩, ସୂ ୬୧, ୮୮) ରାମାୟଣରେ ଶ୍ରୀଧର ଗୋପାଳ କଥା ଅନେକେ ଜାଣି ଥିବେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭାଠାରୁ ଦୁଗ୍ଧ ଖାଇଥିଲେ । "ଶ୍ରୀରାମ ବୋଇଲେ ଆମ୍ଭେ ହେରୁ ତୋର ସୁତ । ଏବେ ତୁହ୍ମ ଦବ୍ୟ ଲୋକ ହୋଇବୁ ପ୍ରାପତ । ଦ୍ୱାପରେ ଗୋପବଂଶରେ ତୁ ହେବୁ ବ୍ରଜନ । ଅମ୍ଭେ ଦୁଇ ଭାଇ ହେରୁ ତୋହର ନନ୍ଦନ ।"

(ରାମାୟଣ ଅରଣ୍ୟକାଣ୍ଡ) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋପାଳମାନଙ୍କୁ ପଇଡା ପକାଇବାର ଦେଖି ଅନ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକେ ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ହେଉଛନ୍ତି, ଅନ୍ଥା ଭାମସା କରୁଛନ୍ତି । ମାନ ଏପର କରବାର କଛୁ କାରଣ ନାହିଁ । ଗୋପାଳମାନେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ହୁଅନ୍ତୁ ବ ବୈଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଉପନୟନ ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ ଏବ ସେମାନେ ପଇଡା ଧାରଣ କରିବା ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ । ଭାଗବତରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହିଅଛନ୍ତି—"ସ୍ୱକରେ ପଇଡା ଧାରଣ, ବେଦାଧ୍ୟୟନ ପ୍ରଚ୍ଛଦନ, ନ ରହି ପରର ଦାସତ୍ୱେ, ନସ୍ତ୍ରିଷ ଅଦ୍ୱାର ନଡେ୍ୟ" । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଶୂନ୍ୟସହିତାରେ କହିଅଛନ୍ତି—"ପଇଡା ଗୋଟିଏ ଥିବ ଦକ୍ଷିଣ ଯେ କନ୍ଧେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋପାଳ ବେଶ ଧରିବ ଯେ ଭୂମେ । ବ୍ରାହ୍ମ ସାରସ୍ୱତ ସହିତାରେ ଅଛି—"ଦକ୍ଷିଣେ ପଇଡା ଯାଦେ କଠାରୁ" ଇତ୍ୟାଦି । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କୁ କେହି କେହି ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡାସୂତ୍ର ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ଓଗାଳ ଗୀତରେ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ନଜେ କହୁଛନ୍ତି—"ଗୋପାଳକୁମର ସାନ ଅଚ୍ୟୁତ କହି' । ପରମ୍ପର ବାଟ ଓଗାଳ ପରସ୍ପରର ହେବା କଥାକୁ ଓଗାଳ ଗୀତ କହନ୍ତି । ଓଗାଳ ଗୀତରେ ଅନେକ ଉତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତର କରିଯାଏ । ଗୋପାଳ କେଉଁଠୁ ଜନ୍ମ ନେଲେ ? ବଂଶୀ କେଉଁଠୁ ଜାତ ହେଲା ? ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ତତ୍ତ୍ୱ ଏଥିରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତର କରିଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଗୋପାଳମାନେ ଗୋଚରଣ ଗୋପାଳନ ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ଏହା ବୈଶ୍ୟ ବୃତ୍ତି । ଗୀତାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହିଛନ୍ତି—କୃଷି ଗୋରକ୍ଷ୍ୟ ବାଣିଜ୍ୟଂ ବୈଶ୍ୟକର୍ମ ସ୍ୱଭାବଜଂ । ଗୋପାଳ ଦୁଇ ଅର୍ଥ ବୁଝାଏ, —ଗୋ ଅର୍ଥ ପୃଥିବୀ ଏବଂ ଗୋ ଅର୍ଥ ଗୋରୁ । ଗୋପାଳ ଅର୍ଥ ରକ୍ଷା ଏବଂ ଗୋପାଳ ଅର୍ଥ ଗୋରୁପାଳକ । ଗୋଚରଣ ବ୍ୟବସାୟୀ ଯେଉଁମାନେ କରନ୍ତି ସେମାନେ ସବୁଦା ବନ ଜଙ୍ଗଲରେ ରହନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭାଗବତରେ କହିଛନ୍ତି—"କର୍ମ୍ମଣି ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦାତା, ବଣ ଫସାରେ ବଲବନ୍ତା । ନଈର ଜଳ ପାନ କର, ଆମ୍ଭ ଦେବତା ବନ ଗିରି" । ଗୋସେବାଠାରୁ ବଳ ଧର୍ମ୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନଜେ ଗୋଚରଣ ବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତମାନେ ଡାଉରେ ଗୋବର ଲାଗିଯିବା ଭୟରେ ଗୋ-ସେବାକୁ ଘୃଣାଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ବାବୁଆଣୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଗୋସେବାକୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି । ମାନ ଏହା ଅତି ପବିତ୍ର ଧର୍ମ୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଅଟେ । ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ ପାନ କଲେ ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି ଓ ଦେହଶୁଦ୍ଧି ହୁଏ । ଗୋରୁଠାରୁ ଦୁଧ, ଦହି, ଛେନା, ଲହୁଣି, ଘିଅ ପ୍ରଭୃତି ଅମୃତ ଆମେ ପାଉଁ । ଗୋରୁ ରକ୍ଷା କରିବାରୁ ଆମ ଭାରାଣ ହାତ ରହେ । ଏ ପ୍ରକାର ଉପକାରୀ ଜନ୍ତୁର ସେବା ଘୃଣ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଗୋପାଳମାନେ ଅତି ସରଳ ଭାବରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରନ୍ତି । ଗୋରୁ ସେମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା, ଦୀକ୍ଷା, ଜୀବିକା । ଗୋରୁଙ୍କ ପଛରେ ବନ ଜଙ୍ଗଲରେ ବୁଲି ବୁଲି ସେମାନେ କାଳ କଟାନ୍ତି । ନାଗରିକ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତା ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଲୋକେ ମୂର୍ଖ ଅଧମ ଜାତି ବୋଲି କହିଥାଆନ୍ତି । "ଘରେ ନ ରହନ୍ତି ଗରୁଡ଼େ ବଡ଼ ଅଧମ ଜାତି, ଘୋର ବଚ୍ଛାଧେନୁ ବାଳକ ବନେ ବୁଲନ୍ତି ନଚ୍ଚି" ଗୋପୀଭାଷା ଲେଖକ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । ଗୋପାଳ-ମାନେ ସେମାନଙ୍କ କୌଳିକ ଖାଉଟୀଙ୍କ ଛଡ଼ାବାରୁ ଅବନତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଦେଖାପାଏ ଗୋପୀମାନେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧୁଥିଲେ; ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋପାଳ-ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପିତ୍ତଳ ଖଡ଼ୁବାହୁ ପିନ୍ଧି ବୁଲନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଯେ, ପିତ୍ତଳ ଖଡ଼ୁର ପରବର୍ତ୍ତରେ କାଚ ପ୍ରଭୃତି ପିନ୍ଧିଲେ ଜାତି ଯିବ ଏବ କୌଣସି ଅଧ୍ୟଦୈବିକ ଅନିଷ୍ଟ ହେବ । ଏମାନେ ଆପଣା ଆଗର ବ୍ୟବହାର ହେତୁ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଘୃଣ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ମାନ ପ୍ରାଚୀନ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରତି ଦେଖିଲେ ଏମାନଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଜଣା ପଡ଼େ ।

ଯଦୋବଂଶଂ ନରଃଶ୍ରୁତ୍ୱା ସର୍ବଲୋକେ ମହୀୟତେ
ଯଦୋବଂଶଂ ନରଃଶ୍ରୁତ୍ୱା ସର୍ବ ପାପାତ୍ ପ୍ରମୁଚ୍ୟତେ ।
ଯୁଯୁଂ ସର୍ବେପି ଗୋପାଲାଃ ଗୋଲୋକାଦାଗତା ଭୁବ
ତଥା ଗୋପୀରଣା ଗୋପାଃ ଗୋଲୋକେ ସ୍ୱର୍ଗକେତ୍ୟାସ୍ୱା,
ଯାଦବାନାଂ ତ୍ରାଣାର୍ଥାୟ ଧୃତୋ ଗିରିବରେ ମୟା,
(ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣ)

ଯାଦବେଷ୍ୱପି ସର୍ବେଷୁ ଭବନ୍ତୁ ମମ ବାନ୍ଧବା,
(ହରବଂଶ ବିଷ୍ଣୁପର୍ବ)

ଯାଦବୌଘୈ ରଣେ ଗୋପୈ ବାସୁଦେବ ସୁତାନୁଗୈ ।
ଗୋପାନାଂ ବଚନଂ ଶ୍ରୁତ୍ୱା କୃଷ୍ଣଃ ପଦ୍ମଦଲେକ୍ଷଣଃ
ପ୍ରଜୁହାର ସ୍ମିତଂ କୃତ୍ୱା ଜ୍ଞାତନ୍ ସର୍ବାନ୍ ସମାଗତାନ୍,
ମନ୍ୟନ୍ତେସ୍ମନ୍ ଯଥା ସର୍ବେ ଭବନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରିମବଳସମାଃ ।
ତଥାହ୍ୟ ନାବମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ସ୍ୱଳାଗାସ୍ୟୋ ସବାନ୍ଧବଃ,
ଯଜ୍ଞିରେ ବୃଷ୍ଣି କୁରୁ ଷୁ, ମହାତ୍ମାନୋ ମହୌଜସଃ,
ନନ୍ଦାଦ୍ୟା ଗୋପବେଶାଶ୍ଚ ଶ୍ରୀଦାମାଦ୍ୟଶ୍ଚ ବାଲକାଃ
(ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁରାଣ ଉତ୍ତର)

ନନ୍ଦୋପନନ୍ଦ ଭଦ୍ରାଦ୍ୟାଃ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାନୁବର୍ତ୍ତିନଃ ।
ଅକ୍ଷୌହିଣୀଦ୍ୱାଦଶଭିଃ ସମତୋ ସଙ୍କତୋଦଶମ୍,
ରୁରୁଧୁର୍ଜାଳଗନ୍ଧର୍ବ ସମନ୍ତାତ୍ ସାତ୍ୱତର୍ଷିଭିଃ ।
(ଭାଗବତ ୧୦ । ୬୩)

ପଶୁପାଲାସ୍ତ୍ରିଧା ବୈଶ୍ୟା ଆଭୀର ଗୁର୍ଜ୍ଜରାଃ ସ୍ମୃତାଃ
ଗୋପବନ୍ଧୁର ପର୍ଯ୍ୟାୟା ଯଦୁବଂଶ ସମ୍ଭବାଃ ।
(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗଣେଶ ଦୀପିକା)

ଗୋପାନାମଙ୍ଗନଂ ମହତ୍ (ଗର୍ଗସଂହିତା)
ନତ୍ୟ ଶୁଚି ସଦାତୃପ୍ତା ନତ୍ୟ ଗୋଗୃହ ମାର୍ଜ୍ଜନେ ।
ସର୍ବାର୍ତ୍ତେ ଉତ୍ତମା ଗୋପୀଃ ପଦ୍ମଗବ୍ୟନ୍ତୁ ବର୍ଚ୍ଚସ୍ୟେତ୍
(ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସକଳ ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟ ବେଳେ ମଙ୍ଗଳାତ୍ମକ ପାଠ କରି ଯାଇଥାଏ । ସେଥିରେ ଅଛି—

ଗଙ୍ଗା ଗୋମତ୍ତ ଗୋପଦ୍ମ ଗର୍ଣ୍ଣପଦ୍ମ ଗୌବନ୍ଦ
ଗୋବର୍ଦ୍ଧନୋ
ଗୀତା ଗୋ ଗୋରଜୋ ଗିରି ଗିରିସ୍ତତା, ଗଙ୍ଗାଧରେ
ଗୌତମ ।

ଗାୟତ୍ରୀ ଗରୁଡ଼ୋ ଗଦା ଗିରିଗ୍ରହା ଗମ୍ଭୀର ଗୋଦାବସ୍ତ
ଗନ୍ଧଙ୍କ ଗୃହ ଗୋପ ଗୋକୁଳ ଜନାଃ କୁର୍ବନ୍ତୁତେ ମଙ୍ଗଳଂ ।

ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଯାଦବ ବଂଶ କ୍ଷତିୟ ଥିଲେ ଓ ଦଳେ ସେଥିରୁ ବୈଶ୍ୟ ବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । କେହି କହି ପାରେ ଯେ, ଏକଥା କିପରି ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରେ ? ପ୍ରାଚୀନ ଜାତିବିଭାଗ ବିଷୟ ସୂକ୍ଷ୍ମାନୁସୂକ୍ଷ ଭାବେ ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ, ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିରୁ ସବୁ ଜାତିର ଜନ୍ମ । ବୃତ୍ତି ଭେଦରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଜାତିର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଯଦବମାନେ ଆପଣା ସମାଜର ଯେବେ ସଂସ୍କାର କରି ପାରନ୍ତି, ତେବେ ଅତି ଉତ୍ତମ କଥା । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜ୍ଜନର ମୂଳଦୁଆ । ଯେତେ ଜାତି ଅଛନ୍ତି ସଭିଙ୍କାପେକ୍ଷା ଗୋପାଳ ଜାତି ଅତି ଅନୁନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି । ପ୍ରଥମେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାର କରି ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି ବିଷୟରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ । ଘଇତା ଡକାଇବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଉପନୟନ କରିବା ଉଚିତ । କେବଳ ସଭା ସମିତିରେ ପଇତା ପକାଇ ଦେଲେ ହେବ ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ଅନୁସାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପଇତା ପକାଇବା ଉଚିତ ହେବ । ଲୋକ ହେଉ ବା ଜାତି ହେଉ, ସେ ଆପଣା ଦୋଷରୁ ପଛତ ହୁଏ । କଥା ଅଛି, ଆଲୋ ସଙ୍ଗୀ ! ଆପଣା ମହତ ଆପେ ରଖି । ଆମେ ଯଦି ନିଜକୁ ଯାଦବ କ୍ଷତିୟ ବା ବୈଶ୍ୟ ବୋଲି ପରିଚୟ ନ କରାଇବା ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ କର୍ମ ନ କରିବା ତେବେ ଆମକୁ କେହି ବୈଶ୍ୟ ବା କ୍ଷତିୟ କରି ଦେବ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଆକ୍ରୋଶ ନ ରଖି, ଅନ୍ୟ ଜାତି ପ୍ରତି ଦ୍ୱେଷ ହିଂସା ନ ରଖି ଆପଣା କର୍ମ ଆପେ କରିବା ଉଚିତ ।

(ସଦଭି ଲେଖକ— ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ)

ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯଦୁବଂଶରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଜନ୍ମ ସେମାନଙ୍କୁ ଯାଦବ କହନ୍ତି । ଏହି ଜାତି ପୌରାଣିକ ଯୁଗଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଆମ ଦେଶରେ ଘରେ ଘରେ ପରିଚିତ; ତାହାର କାରଣ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହି ବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦିତା ଅତି ଋଷିଙ୍କ ୭ମ ପୁରୁଷରେ ଯଦୁ ନାମରେ ଏକ ପ୍ରବଳପରାକ୍ରମୀ ଭୁବନବିଖ୍ୟାତ ରାଜା ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହି ଯଦୁଙ୍କ ବଂଶରେ ଏକ ମହା ରାଜବଂଶର ଦୁଇ ଘର ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀର ଗ୍ରହଣ କରି ଏହି ବଂଶର ସମ୍ମାନ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଗୋଧନ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଶାସକଙ୍କ ବଂଶ ଯଦୁବଂଶ ଓ ଗୋଧନ ରକ୍ଷକଙ୍କ ବଂଶ ମଥୁରାପୁରିଆ ଗୋପାଳ ବଂଶ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ସେମାନଙ୍କ ଅଟି ଏକ ବଂଶ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । (ନବୀନ ପତ୍ରିକା)]

ଯାଦବୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯଦୁ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Jādabī ୧ । ବାସନ୍ତୀ ଦେବୀ; ଦୁର୍ଗା ।—1. Durgā. ୨ । ଗୋଧନ—2. Stock of cattle. ୩ । ମଦ୍ୟ—3. Wine. ୪ । ଝୁଣ୍ଟୁଣୀ; ଝୁଣ୍ଟିଣୀ—4. A bawd; procuress.

ଯାଦସାଂ ନାଥ—ସ. ବି. ପୁଂ (ଯାଦସାଂ=ଜଳଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ+ନାଥ)—
Jādasāṁ nātha ୧ । ବରୁଣ—1. The Sea-god. (ଯାଦସାଂ ପଦ୍ମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସମୁଦ୍ର—2. The sea; ocean (Apte).

ଯା(ଯ୍ୟା)ଦା—ବୈଦେ. ବି. (ଯା. ଯୁଦା; ଜୁଯୁଦା; ଜ୍ୟାଦା)—
Jā(jyā)dā ୧ । ଅତିଥା; ଅତ୍ୟଧିକ—1. Very much. ଜ୍ୟାଦା ୨ । ଅତିଶୟ—2. Excessive. ୩ । ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଭଲ—3. Better. ବିଶର ବିଶ—୧। ଅପେକ୍ଷାକୃତ ରୂପେ—1. Comparatively. ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ ରୂପେ—2. Excessively.

ଯାଦୁ—ସ. ବି—୧ । ଜଳ (ହ୍ରି. ଶ)—1. Water (Apte). ୨ ।
Jādu ତରଳ ପଦାର୍ଥ (ହ୍ରି. ଶ)—2. A liquid; a fluid (Apte).

ଯାଦୁ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ ଓ ବୈଦେ. ବି—ଜାଦୁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jādu (etc) Jādu etc. (See)

ଯାଦୁମଣି(ଣି)—ଦେ. ବି. (ସ. ଯଦୁମଣି=ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ବୋଧନ)—
Jādumaṇi(ṇi) ଅତି ସ୍ନେହର ପାତ୍ର—A dear person; darling. ଯାଦୁମନି ପଦାରେ

ଯାଦୃଚ୍ଛିକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯଦୃଚ୍ଛା+ଇକ)—୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗୃଙ୍ଖ—
Jādṛuchchhika 1; Arbitrary; wilful; despotic (ଯାଦୃଚ୍ଛିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସ୍ୱାଧୀନ—2. Independent. ୩ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ—3. Voluntary; spontaneous (Apte). ୪ । ଆକସ୍ମିକ—4. Accidental ; unexpected (Apte). ବି. ପୁଂ—ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗୃଙ୍ଖ ଯାଜକ—A officiating priest who acts or performs a sacrifice as he pleases (not according to the rules).

ଯାଦୃଶ୍(ଶ, ଷ)—ସ. ବି. ପୁଂ. (ଯତ୍+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍; କର୍ମ.
Jādṛuś'sa, ksha) ଅ+ଷ)—ଯେଉଁ ପ୍ରକାରର—Of (ଯାଦୃଶୀ, ଯାଦୃଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) which sort; like which; whatlike.

ଯାଦୋଗଣ—ସ. ବି (ଯତ୍+ଗଣ; ସନ୍ଧି ଯୋଗୁଁ ତ ସ୍ଥାନରେ 'ଦ୍')—
Jādogaṇa ଜଳଜନ୍ତୁସମୂହ—The aquatic animals.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାଦୋଗଣେଶ୍ୱର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯାଦୋଗଣ+ଈଶ୍ୱର; ଯାଦସ୍=ଜଳଚରଗଣ+ନାଥ)—୧ ସମୁଦ୍—1. The ocean. ୨ । ବରୁଣ—2. The Sea-god.
Jādogaṇeśwara

ଯାଦୋନିବାସ—ସ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯାଦଃ+ନିବାସ, ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ)—୧ । ସମୁଦ୍—1. The ocean. ୨ । ଜଳ—2. Water.
Jādonibāsa

ଯାଦ୍ୱ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯଦୁ+ଅ)—୧ । ଯଦୁବଂଶୀୟ (ହ. ଶ)—1. Belonging to the Jādu dynasty. ୨ । ଯଦୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ଭୁଜ ଶବ୍ଦସାଗର)—2. Relating Jadu.
Jādwa (ଯାଦ୍ୱୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯାନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ.—ଜାନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jān (etc) Jān etc. (See)

ଯାନ—ସ. ବ.—(ଯା ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ; ଯହିଁରେ ଲୋକେ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ପାରନ୍ତି)—୧ । ବାହନ (ଦ୍ରୁସ୍ତ୍ୟଶ୍ୱ-ଶକଟାଦି)—1. Conveyance. [ଦ୍—ଯାନ ଓ ବାହନ ଏକାର୍ଥକ, କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ଦ୍ରୁସ୍ତ୍ୟଶ୍ୱାଦି ଜୀବଙ୍କ ବାହନ ଓ ନିର୍ଜୀବ ବସ୍ତୁ (ଶକଟ, ରଥ ଆଦି)କୁ ଯାନ ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । (+ଭୂବ. ଅନ) ଗମନ; ଭ୍ରମଣ; ଗତି; ଯାତ୍ରା—2. Going; moving; advancing; proceeding. ୩ । ଦେଶାଟନ—3. Travel. ୪ । ଶତ୍ରୁର ପ୍ରତିକୂଳରେ ଯାତ୍ରା—4. Expedition against an enemy, marching against. ୫ । ଆକ୍ରମଣ—5. Attacking; invasion. ୬ । (+ଅଧିକରଣ ଅନ)—ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ କରାଯିବା ଯାତ୍ରା; ଶୋଭାଯାତ୍ରା—6 Procession; train (Apte). ୭ । (+କରଣ. ଅନ)—ନୌକା; ଜାହାଜ—7. Ship; boat. (ଯଥା—ଯାନ ଭଙ୍ଗ ।) ଦେ. ବ.—(ସ. ଉପଯାନ)—ଆଗମନ; ନିକଟକୁ ଗମନ—Arrival; coming near. [ଉପଉତ୍ତା ପତ୍ର ଚଳନ୍ତେ, ଘତ୍ର ବିଚଳିତ ହୋନ୍ତେ, ଶର୍କୈତ କରାଇ ଯାନ, ମନେ ବଶ୍ୱର । ପ୍ରାତୀ. ରଘବାଶ୍ୱ ।]
Jāna

ଯାନକ—ସ. ବ.—(ଯାନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଗାଡ଼ି ଆଦି—Vehicle; conveyance (Apte).
Jānaka

ଯାନକର—ସ ବ.—(ଯାନ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବଢ଼େଇ—A carpenter (Apte).
Jānakara

ଯାନକୀ—ସ. ବିଣ—(ଯାନକ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ଉଙ୍କାଦି ପ୍ରତ୍ୟୟ)—ଯାନାରୂଢ଼; ଯାନ ଚଢ଼ିଥିବା—Seated on a conveyance. [ଉ—ବିଘ୍ନନ ଲକ୍ଷଣେ ସେହ୍ନ ସହ୍ନଉ ଲକ୍ଷଣେ ସେହ୍ନ ଯାନକୀ ନୋହ୍ନ ଜାନକୀ ଆଶା । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶ ବଲାସ ।]
Jānakī

ଯାନ ପାତ୍ର—ସ. ବ—ଅର୍ଣ୍ଣବ ପୋତ; ବୋଇତ—A sea-going vessel.
Jāna pātra (ଯାନ ପାତ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାନ ବାହ—ସ. ବିଣ.—(ଯାନ+ବହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ଯାନକୁ ବହନ କରେ ବା ଟାଣେ—Drawing or carrying a conveyance.
ଯାନବାହକ, ଯାନବାହ—ଅନ୍ୟରୂପ

ବ.—୧ । ଯାନବହନକାରୀ ପ୍ରାଣୀ—1. An animal drawing a vessel or vehicle. ୨ । ସବାରି ଆଦି ବୋହୁବା ଲୋକ—2. People bearing or drawing a conveyance.

ଯାନ ବାହନ—ସ. ବ—(ଏକାର୍ଥକ ସହତର ଶବ୍ଦ)—ଗମନାଗମନାଦି ବ୍ୟବହୃତ ନାନା ପ୍ରକାରର ବାହନ (ପ୍ରାଣୀ ଓ ଜଡ଼) [ଯାନ ବାହାନ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] ଜନ୍ତୁ ବ)—Conveyances and animals drawing conveyances [ଦ୍—ସାଧାରଣତଃ ଯେଉଁ ଘାତ୍ରାକୃତ ବସ୍ତୁରେ ଚଢ଼ି ଲୋକେ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି ତାକୁ ଯାନ ବୋଲାଯାଏ, ଯଥା—ଗାଡ଼ି, ସବାରି, ନୌକା, ରେଳଗାଡ଼ି, ଜାହାଜ, ରଥ । ଯେଉଁ ଜୀବମାନେ ଲୋକଙ୍କୁ ପିଠିରେ ବହନ କରନ୍ତି ବା ଗାଡ଼ି ଆଦିକୁ ଟାଣନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ବାହନ ବୋଲାଯାଏ ଯଥା—ମନୁଷ୍ୟ, ଘୋଡ଼ା, ବଳଦ, ହାତୀ ।]
Jāna bāhana

ଯାନ ଭଙ୍ଗ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯାନ+ଭଙ୍ଗ)—ଜାହାଜ ମାଡ଼ି ଯାଇଯିବା—Shipwreck.
Jāna bhaṅga

ଯାନ ମୁଖ—ସ. ବ—ଶକଟାଦିର ଅଗ୍ରଭାଗ; ଜୁଆ—The fore part of a carriage; the part where the yoke is fixed.
Jāna mukha

ଯାନଯାନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯାନ+ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ଗାଡ଼ିରେ ବସି ଯାଉଥିବା; ଯାନାରୋହୀ—ଯାନଯାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Driving or riding in a carriage.
Jānajāna

ଯାନଶାଳା—ସ. ବ—ଯେଉଁ ଘରେ ଗାଡ଼ିଆଦି ରଖାଯାଏ—Coach-house; garage (Apte).
Jānaśālā

ଯାନାବରୋହଣ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯାନରୁ ଓହ୍ଲାଇବା—Alighting from a conveyance.
Jānābarohaṇa (ଯାନାବରୂଢ଼, ଯାନାରୂଢ଼ା]—ବିଣ)

ଯାନାରୋହଣ ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯାନରେ ଚଢ଼ିବା—Riding on or using a conveyance.
Jānārohaṇa (ଯାନାରୂଢ଼, ଯାନାରୋହୀ—ପୁଂ, ଯାନାରୂଢ଼ା, ଯାନାରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଣ)

ଯାନାସ(ସ୍ଥା, ସ୍ଥୁା)ନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଯା. ଜାନ୍=ଜୀବନ୍ ଓ ଅସ୍ତାନ୍ =ବାସସ୍ଥଳ; ଭୁଲ. ସ. ଯାନ ଓ ସର୍ବସ୍ୱ ଆସନ)—୧ । ଚଲନ୍ତୁ ଅଚଳନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି; ସଙ୍ଗସ୍ୱ—ସବଚିଜ, ଚିଜବସ୍ତ 1. All property (moveable and immoveable). (ଯଥା—ଗୋରମାନେ ମୋର ଯାନାସ୍ତାନ୍ ବୋହ୍ନ ନେଲେ । ଦେଶୀ ଯୋଦ୍ଧୁ ଭାର ଯାନାସନ୍ ବଲ୍ଲମ ହୋଇଗଲ୍ଲ ।) ୨ । ଜୀବନ ଓ ସମ୍ପତ୍ତି—2. Life and property.
Jānāsa(sthā, sthā)n

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାନି—ଗ୍ରାଦେ. (ସଙ୍କଳାଡ) ବ. ପୁଂ—୧ । ମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ପୁରୁଷ ସେବକ ବା କାଳଶୀ—1. The male servant of the Deity Mangalā. (ଯାନଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କନ୍ଧଜାତିର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family-title amongst the Kandhas.

ଯାନି ଯାତରା—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ଯାନ+ଯାତ୍ରା; ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭରର)—Jāni jātarā ୧ । ବ୍ରତ ଉତ୍ସବ; ପୁଣ୍ୟଯଜ୍ଞ; ଦେବତାଙ୍କର (ଯାନଯାତ୍ରା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉତ୍ସବାଦି— 1. Festivals observed in respect of a Deity; ଉତ୍ସବ ପାର୍ବ୍ବଣ religious ceremonies and festivals of a Deity. ୨ । ଦେବତାଙ୍କ ଉତ୍ସବ ଓ ଶୋଭାଯାତ୍ରା —2. Religious festivals and processions

ଯାନି ଯୌତୁକ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭରର, ସ. ଯାନ+ଯୌତୁକ)—Jāni jautuka ୧ । ବହୁବିଧ ଉପଢୌକନ—1. Various **ବରବିଦାଇ** presents. ୨ । ବରାଦ ପରେ କନ୍ୟାକୁ କନ୍ୟାର ପିତୃଗୃହରୁ ମିଳିବା ଯାନବାହନ ଓ ଦ୍ରବ୍ୟସମ୍ଭାର— 2. Conveyances and presents given to a bridegroom by the bride's family

ଯାନ୍ତି—ପ୍ରାଦେ (ଦିଡ଼ଭୂମି ଓ ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର; ତୁଳ. ବଂ. ସାଁଚି) ବ Jānti (ସ. ସନ୍ଧ)—ଗୁଆକାନ୍ଥ—Nut cracker. (ସାଁଚି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. କିମ୍ବା (ଯିବା କିମ୍ବାର ଜଡ୍ୟଭୂତତ୍ୱ ବହୁ-ସ୍ଥାନ, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକ ଓ ବହୁବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତରୂପ)— **ଜାତେହିଁ** (He or they) Do go

ଯାନ୍ନା(ନ୍ୟ)—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯାନ+ଇନ୍ ୧ ମା. ୧୯; +ଯ)— Jānni(nya) ଯାନ ବାହ (ଦେଖ). Jāna bāha (See (ସାନ୍ନିଆ, ଯାନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯାନ୍ତ୍ରିକ—ସ. ବିଣ (ମନ୍ତ୍ର+ଇକ)—୧ । ଯନ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Jāntrika 1. Mechanical; belonging to (ଯାନ୍ତ୍ରିକ—ସ୍ତ୍ରୀ) machines. ୨ । କୃତ୍ରିମତ୍ୱାବରେ ଶୋଧିତ— 2. Artificially refined (Apte).

ଯାପକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯା ଧାତୁ ଣିଚ, ଯାପି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)— Jāpaka ୧ । ଯେ ଗତି କରାଏ—1. Causing to go (ଯାପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte). ୨ । ଦାତା—2. Giving away; bestowing.

ଯାପଟା—ଦେ. ବ (ସ. ଗୃହ)—ଦୃଢ଼ଭାବରେ ବାହୁରେ ଧରିବା; Jāpaṭā ଚପି ଧରିବା—Holding tightly with **ଜାପଟାନ ଚିପଟା** the arms.

ଯାପଟିବା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. କି (ସ. ଗୃହ)—ଜାପଟିବା ଇତ୍ୟାଦି Jāpaṭibā (etc) (ଦେଖ)—Jāpaṭibā etc (See)

ଯାପନ—ସ. ବ (ଯା ଧାତୁ+ଣିଚ=ଯାପି ଧାତୁ=କାଳକ୍ଷେପଣ କରିବା Jāpana +ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଅନ୍ୟକୁ ଗତି କରାଇବା, ଚଳାଇବା—1. Causing to go or move. ୨ । କାଳକ୍ଷେପଣ; ସମୟ କଟାଇବା—2. Spending or passing away of time. ୩ । ନିରସନ; ତାଡନ କରଣ; ବହିଷ୍କରଣ—3. Expulsion; ejection; driving out; causing to go away. ୪ । ଉପଶାନ୍ତ କରଣ;—4. Allaying; alleviating; mitigating. ୫ । ରୋଗର ଦୂରୀକରଣ—5. Curing of a disease. ୬ । ବିଳମ୍ବ; ବୃଥା କାଳକ୍ଷେପଣ—6. Delay; procrastination (Apte). ୭ ଭରଣ; ପୋଷଣ—7. Support; maintenance (Apte). ୮ । ଅଭ୍ୟସନ—8. Practice; exercise (Apte). ୯ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବୃଥାକାଳ ଥାଇବା; ନାଟକେଇବା— 2. Loitering (Apte).

ଯାପନ କରିବା—ଦେ. କି—କଟାଇବା; (ସମୟ) ଅତିବାହନ କରିବା— Jāpana karibā To spend (time). **यापन करना यापन करना**

ଯାପନା—ସ. ବ (ଯା ଧାତୁ ଣିଚ, ଯାପି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ଆ)— Jāpanā ୧ । ଯାପନ (ଦେଖ)—1. Jāpana (See) ୨ । (କରଣ ଅନ+ଆ)—ଜୀବିକାନିର୍ବାହ ସକାଶେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦିଆଯିବା ଧନ (ହି. ଶ.)—2. Money-grant made to a person for maintenance. ୩ । ବ୍ୟବହାର (ହି. ଶ.)— 3. Use,

ଯାପନୀୟ—ସ. ବିଣ (ଯା ଧାତୁ+ଣିଚ୍ ଯାପି ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)— Jāpanīya ଅତିବାହିତ—To be passed or spent.

ଯାପି (ଧାତୁ)—ସ. (ଯା ଧାତୁ+ଣିଚ) —୧ । (କାଳ) ଅତିବାହିତ କରିବା Jāpi (root) —To pass; to spend (time). ୨ । ଚଳାଇବା; ଗତି କରାଇବା—2. To cause to move; to ply. ୩ । ତଡ଼ିବା—3. To expel; to eject.

ଯାପିତ—ସ. ବିଣ (ଯାପି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଅତିବାହିତ (ସମୟ)- Jāpita 1. Spent (time). ୨ । ଅପସାରିତ; ଦୂରୀକୃତ—2. Expelled; removed.

ଯାପିବା—ଦେ. କି (ସ. ଯାପି ଧାତୁ)—୧ । (କାଳ) ଯାପନ କରିବା— Jāpibā 1. To pass or spend (time). [ଦ୍ର— ଯାପ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୁକ ଚତ୍ତେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନେ ରଜନୀ ଯାପିଲ୍ଲ ବାଲୀ— **यापनकरना, जापना** ରଘାଳାଥ. ଉଷା ।] ୨ । (ସ. ଗୃହ) ଗୃହିବା—2. To press; to squeeze.

ଯାପ୍ତା—ସ. ବ (ଯାପି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଜଟା—Plaited Jāptā or matted hair; twisted hair (Apte).

ଯାପ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ଯାପି ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—୧ । ଅଧମ; ନିନ୍ଦନୀୟ; Jāpya ତ୍ୟଜ୍ୟ; ଘୃଣ୍ୟ—1. Contemptible; blameworthy. ୨ । ଯାପନୀୟ—2. Requiring to be spent or passed. ୩ । ଅତିବାହନୀୟ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଉଁ ରୋଗକୁ ନିଃଶେଷରୂପେ ଆରୋଗ୍ୟ କରି ପାରି ନ ଯାଏ, କନ୍ତୁ ଦବାଇ ରଖା ଯାଇ ପାରେ— 3. Passable; not capable of being radically cured, but capable of being alleviated to continue in a tolerably mild form. [ଦୃ—ରୋଗ ଏଭଳି ଯଥା—ସାଧ୍ୟ, ଯାହା ଔଷଧାଦି ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଭଲ ହୁଏ; ଅସାଧ୍ୟ—ଯାହା ଆଦୌ ଭଲ ହୁଏ ନାହିଁ; ଯାପ୍ୟ—ଯାହା ମୂଳରୁ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ, କନ୍ତୁ ଔଷଧାଦି ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଦେହରେ ଗୁପି ରହି ହୁଏ ଓ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ ନ କଲେ ବା ସାବଧାନ ନ ରହିଲେ ଯାହା ପୁଣି ମାଡ଼ ଦିଏ ।] ୪ । ଗୋପନୀୟ— 4. Secret. ୫ । ଆବରଣୀୟ—5. To be covered. ୬ । ତାଡ଼ନୀୟ; ଦୂରୀକରଣୀୟ— 6. To be expelled or ejected. ୭ । ନଗଣ୍ୟ— 7. Trifling; unimportant. ୮ । ରକ୍ଷଣୀୟ— (ହି. ଶ.)—8. To be protected.

ଯାପ୍ୟଯାନ—ସ. ବ (ଯାପ୍ୟ=ନଦନୀୟ+ଯାନ=ବାହନ)—ଶିବିକା; ପାଲ୍‌କି; ଡୋଲି; ଖଟ୍ଟଆ—A litter; a palanquin (Apte).
Jāpyajāna

ଯାବ—ସ. ବଣ (ଯବ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—ଯବସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Relating to barley. ବ (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+କର୍ମ ଅ)—୧ । ଅଳକ୍ତକ; ଅଳତା— 1, A reddye; lac-dye. ୨ । ଯବାନ୍ନ; ଯାଉ— 2. Gruel. ୩ । ଗବାଦିଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ; ଚିତାମିଶା ଭୁଷ୍ଟା—3. Crushed straw for cattle. ୪ । ଯବଧାନର ଛତୁଆ (ହି. ଶ.)—4. Powdered fried barley, ୫ । ଲାଖ (ହି. ଶ.)—5. Shell lac.
Jāba

ଯାବକ—ସ. ବ (ଯାବ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ଅଳକ୍ତକ; ଅଳତା— 1. A dye made of lac (used in painting the border of the soles of females). ୨ । ଅପକ୍ୱ ଯବ—2. Half-ripe barley. ୩ । ଭୁଷଘ୍ନ ଯବ—3. Chaffless or awnless barley. ୪ । ମୃଦୁବୃଣେଷ; ମାଷ; ସ୍ୱାହ୍ୱ (ହି. ଶ.)— 4. A kind of phaseolus pulse. ୫ । କୁଲତ୍ଥ; କୋଳଥ—5. Kulthi grain; Dalochus Biflorus. ୬ । ଦାଲୁଅ ଧାନ; ଗ୍ରୈଷ୍ମିକ ଧାନ; କୁଲତ୍ଥ— 6. Summer paddy. ୭ । ଘୃତ ପର୍ବ ସିଦ୍ଧ ଯବ; ଯବାନ୍ନ—7. Barley boiled like rice. (ଉ— ଯାବକ ଉମେ ଗୋରୁ ମୂଦେ, ବଲ୍ଲଳ ପିନ୍ଧ କଟ୍ଟସୁତେ— ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୮ । ଯବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖାଦ୍ୟ— 8. Food prepared from barley (Apte). ୯ । ଯବଧାନର ଛତୁଆ (ହି. ଶ.)—9. Powdered fried barley. ୧୦ । ଲାଖ (ହି. ଶ.)— 10. Shell lac.
Jābaka

ଯାବକ୍ଷାର—ସ. ବଣ (ଯବକ୍ଷାର+ଅ)—ଯବକ୍ଷାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Nitric; nitrous.
Jābakshāra
(ଯାବକ୍ଷାରକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାବକ୍ଷାରାମ୍ଳ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ, ରସାୟନପରିଭାଷା)—ଯବକ୍ଷାରଜାନ— Nitric acid.
Jābakshārāmla

ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରଦିବାକର—ସ. କି. ବଣ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଯାବତ୍+ଚନ୍ଦ୍ର ଦିବାକର ଂ)—ଚନ୍ଦ୍ର
Jābachchandradibākara
(ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦାର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ପୃଥିବୀର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଚିରକାଳ ଯାଏଁ—Till the end of time; for ever.

ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କେ—ଦେ. କି. ବଣ.—(କଚରଅ)—(ସ. ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ)—
Jābachchandrārke
ଚିରକାଳ ଯାଏଁ— For ever; eternally.

ଯାବଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)—ଦେ. କି. ବଣ—(ସ. ଯାବତ୍ ଓ ଇଚ୍ଛା; ଯାବଚ୍ଛକ୍ୟ)— ୧ । ଯାଇଚ୍ଛା ତା (ଦେଖ)— 1. Jāichchhā tā (See)
Jābachchha(chchha)
ଯାବତ୍‌ପର ନାଇ **यावच्छक्य** ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ; ବେଜାବ—2. Excessive.
(ଯଥା—ମୁଁ ତାକୁ ଯାବଚ୍ଛ ଶୋଧିଲି ।)

ଯାବଚ୍ଛକ୍ତି(କ୍ୟ)—ସ. କି. ବଣ—(ଯାବତ୍+ଶକ୍ତି; ଶକ୍ୟ; ସପ୍ତ ଯୋଗୁ ତ୍+ଶ=ଚ୍ଛ)—ଯେତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ [ଯାବତ୍‌ସଙ୍ଖ୍ୟ, ଯାବତ୍‌ସାମର୍ଥ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଶକ୍ତି ବା ବଳ ଅଛି ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—As far as possible; to the best of one's power.
Jābachchhakti(kya)

ଯାବଜ୍ଜୀବ—ସ. ଅ.—(ଅବ୍ୟୟୀ ଜୀବ; ଯାବତ୍+ଜୀବ;)—୧ । ଆମରଣ; ଆଜୀବନ—1. Till death. ୨ । (ଯାବଜ୍ଜୀବନ, ଯାବଜ୍ଜନ୍ମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜୀବନ ଥିବା କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ବଞ୍ଚିଥିବା କାଳ ଉମାମ—2 For life; throughout life.
Jābajjība

ଯାବଜ୍ଜୀବ କାରାଦଣ୍ଡ—ସ. ବ.—(ଆଧୁନିକ)—ବଞ୍ଚିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜେଲ୍‌ଖାନାରେ ରହିବା ଦଣ୍ଡ— (ଯାବଜ୍ଜୀବନ କାରାଦଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) Imprisonment for life.
Jābajjība kārādaṇḍa

ଯାବଜ୍ଜୀବ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର—ସ. ବ.—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ବଞ୍ଚିଥିବାଯାଏଁ କଳାପାଣି ବା ଅଣ୍ଡାମାନ୍ ଦ୍ୱୀପରେ ନିର୍ବାସନ (ଦଣ୍ଡ)— Transportation for life (as punishment).
Jābajjība dwipāntara

ଯାବଜ୍ଜୀବ ନିର୍ବାସନ
ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର
ଯାବଜ୍ଜୀବନ ନିର୍ବାସନ
ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଦେଶାନ୍ତର
—ଅନ୍ୟରୂପ

ଯାବଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଜାବଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jābarḍa (etc) Jābarḍa etc (See)

ଯାବଡ଼ରେ—ଦେ. କି. ବଣ.—(ସ. ଗୃଘ)—୧ । ଶୀଘ୍ର ଗତିରେ; ଦ୍ରୁତ ବେଗରେ—1. Swiftly. ୨ । ଘାରୁପେ; ଜାପଟେ ଘନ ଭାବରେ—2. Thickly; densely. ୩ । ଜଲଦୀ, ଘନ; ଜୋରସେ ଦୃଢ଼ରୂପେ—3. Tightly.
Jābardara

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାବତ୍—ଅ. ଅ.—(ପଦ୍=ଯେ+ପରିମାଣାର୍ଥେ ବତ୍) (ଏହା Jābat କାଳ। ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ ଏଥି ସଙ୍ଗେ ଆପେକ୍ଷିକ [ତାବତ୍—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] ରୂପେ ତାବତ୍ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)—୧। ଯେତେ ବେଳ ଯାଏ; ଯେତେକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—1. Till; until; as long (as); till which (limit of time). ୨। ଯେତେ ସଂଖ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. As many as. ୩। ଯେତେକ ପରିମାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ 3. As much as. ୪। ଯେତେ ଆକାର ବା ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଯେତେ ବଡ଼—4. As great as. ୫। ଯେତେକ; ସମୁଦାୟ—5. All whatever. ୬। ଯାହାଁଠାରୁ ଯେତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—6. As far as; upto. ୭। ପେଇଁ କ୍ଷଣିକା—7. As soon as; no sooner than; just us. ୮। ଯଦା; ଯେବେ—8. If; when; while; as. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ତାବତ୍ ଶବ୍ଦର ବଳା ସାହାଯ୍ୟରେ ଅବ୍ୟୟୀଭୂତ ଯେ ନମ୍ନଲିଖିତ ଅର୍ଥମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—Used in the following instances independently of Jābat. (ଯଥା-୧। ଅବଧାରଣ-1. Ascertainment ୨। ପ୍ରଶଂସା—2. Praise. ୩। ସାକଲ୍ୟ—3. Wholeness; entirety; totality. ୪। ପରିଚ୍ଛେଦ—4. Section; chapter. ୫। ସମୟର ବା ସ୍ଥାନର ବା ସଂଖ୍ୟାର ସୀମା, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—5. Limit; boundary (of time, place or number), upto; till. ୬। ମାପ—6. Measure. ୭। ପରିମାଣ—7. Quantity. ୮। ସମ୍ଭ୍ରମ—8. Rank; dignity. ୯। ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ—9. On the other hand. ୧୦। ଅଧିକାର—10. Possession.] ସର୍ବନାମ—ସମସ୍ତ—All; whole ବଣ.—୧। ଯେତେ; ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ—1. (Denoting quantity or measure) As much as). ୨। ଯେତେ ସଂଖ୍ୟକ—2. As many (as). ୩। ଯେତେ ବଡ଼—3. As great (as). ୪। ଯେତେଦୂର—4. As far (as). ୫। ସମୁଦାୟ—5. Whole of; all. (ଯଥା-ସଂସାର ଯାକର ଯାବତ୍ ବସ୍ତୁ ମୋ ଘରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।] ଦେ. ବି.—ସୀମା —Limit. (ଯଥା—ମୋ କଷ୍ଟର ଯାବତ୍ ନାହିଁ ।)

ଯାବତ୍‌କାଳ—ସ. ଅ—ଯେତେ ବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଯାହାଁଯାଏ—
Jābat-kāla As long (as); so long (as). (ଯାବଲ୍ଲାଳ, ଯାବଲ୍ଲାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାବତ୍ ପରିମାଣ—ସ. ଅ—ଯେତେ ପରିମାଣ—
Jābat-parimāṇa As much (as).

ଯାବତ୍ ପରିମିତ—ସ. ବଣ—ଯେତେ ପରିମାଣ ବିଶିଷ୍ଟ—
Jābat-parimita As much (as).

ଯାବତ୍ ପ୍ରମାଣ—ସ. ବଣ—ଅମୁକ ପରି ବଡ଼—
Jābat-pramāṇa As great; as big.

ଯାବତ—ଦେ. ଅ (ସ. ଯାବତ୍)—୧। ଯାବତ୍ (ଦେଖ)—
Jābata 1. Jābat (See) [ଉ—ଯାବତ ନ ପୂରେ ଯାବତ ଉଦର, ତାବତ ଜ୍ଞାନ କାହିଁ ମୋର ? ଜଗନ୍ନାଥ. ଯାବତ ଭାଗବତ ।] ୨। ଯାଏ; ଯାଏ; ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. Till; upto. [ଉ—ଯାବତ କର୍ମଫଳ ପୂରେ, ରହିଲେ ସେବକ ବେଭାରେ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ବଣ—ସମୁଦାୟ—Whole of; all. [ଉ—ସଭାରେ ଯାବତ କଲଙ୍କ ତାର ଅଟୁ କରନ୍ତା । ରଘାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।]

ଯାବତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ ଓ ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଜାବତା ଇତ୍ୟାଦି
Jābatā (etc) (ଦେଖ)—Jābatā etc (See)

ଯାବତ୍‌ତିତ—ସ. ବଣ (ଯାବତ୍+ଇତ)—ଯାବତ୍ ପରିମିତ—
Jābatitha As much (as).

ଯାବତୀୟ—ସ. ବଣ (ଯାବତ୍+ଈୟ) —୧। ସମୁଦାୟ—1. All; Jābatīya whole; entire. ୨। ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାରର —2. Every kind of.

ଯାବତ୍ତାବତ୍—ସ. ଅ (ଯାବତ୍+ତାବତ୍)—୧। ଯେତେ ପରିମାଣ
Jābattābat ତେତେ—1. So much as; quantum tantum. ୨। (ବୀଜଗଣିତ) ଅଜ୍ଞାତ ରାଶିର ସହିତ ତାହାର ଗୁଣଫାୟୁକର ସମ୍ବନ୍ଧ—2. (Algebra) The relation of an unknown number with its coefficient. ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଯାବତ୍ତାବତ୍ କରି (ଦେଖ)—Jābattābat kari (See).

ଯାବତ୍ତାବତ୍ କରି—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧। ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—
Jābattābat kari 1. Anyhow. ୨। ଅତି କଷ୍ଟରେ ଯେମନତେମନ କରେ —2. With great difficulty. यावत्तावत करके

ଯାବଦନ୍ତ—ସ. ଅ (ଯାବତ୍+ଅନ୍ତ, ସନ୍ଧି ଯୋଗୁ, ତ୍+ଅ=ଦ)—
Jābadanta ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Upto the end; to the last (Apte).

ଯାବଦର୍ଥ—ସ. ଅ (ଯାବତ୍+ଅର୍ଥ; ସନ୍ଧିଯୋଗୁ ତ୍+ଅ=ଦ)—୧।
Jābadartha ଯେତିକ ଯୋଡ଼ା ସେତିକ—1. As much as is necessary. ୨। ସବୁ ଅର୍ଥରେ—2; In all senses (Apte).

ଯାବଦିତ୍ଥ—ସ. ଅ (ଯାବତ୍+ଇତ୍ଥ; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ତ୍+ଇ=ଦ)—
Jābaditttha ଯେତିକ ଯୋଡ଼ା ସେତିକ—As much as is necessary.

ଯାବଦ୍ଦୀପ୍ତିତ—ସ. ଅ (ଯାବତ୍+ଈପ୍ସିତ; ସନ୍ଧିଯୋଗୁ ତ୍+ଈ=ଦୀ)
Jābadīpsita —ଯେତିକ ଇଚ୍ଛା ସେତିକ—As much as (ଯାବଦିଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) is desired (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାବଦୁକ୍ତ—ବି. ଅ (ଯାବତ୍+ଉକ୍ତ; ସପ୍ତମ୍ୟନ୍ତ ତ୍+ତ=ଦ୍ଧ)—
Jābadukta ପେଉଁକ ଦୁଦ୍ଧାଯାଇ ଅଛୁ ; ସେଉଁ—As
(ଯାବଦ୍ଭାଷିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) much as said (Apte).

ଯାବଦ୍ଦେଶ—ବି. କି. ବଣ (ଯାବତ୍+ଦେଶ)—ସର୍ବତ୍ର—
Jābaddeśa Everywhere; throughout.

ଯାବନ—ବି. ବଣ (ଯବନ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଯବନ (ଦେଶ
Jābana ଓ ଜାତି) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the
(ଯାବନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Jabana (country and nation).
୨ । ଗ୍ରୀକ୍; ଆୟୋନୀୟ—2. Greek; Ionian. ବ
—୧ । ଉତ୍ତମଦ୍ରବ୍ୟବଶେଷ; ଲୋବାନ୍—1. Name of
an incense, olibanum. ୨ । (ଯୁ ଧାତୁ ଣିଚ୍;
ଯାବ ଧାତୁ+ଉବ. ଅନ)—ମିଶ୍ରଣ; ମିଶାଇବା—
Mixing; mingling (Apte).

ଯାବନକ—ବି. ବ—ରକ୍ତ ଏରଣ୍ଡ (ହି. ଶ.)—The red variety
Jābanaka of castor seed plant.

ଯାବନ କଲ୍କ—ବି. ବ—ଶିଳାରସ (ହି. ଶ.)—
Jābana kalka Liquid amber

ଯାବନାଲ—ବି. ବ. (ଯବନାଲ+ଅ)—୧ । ଜୁଆସ୍ (ଦେଶ)
Jābanāla 1. Indian millet. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଶର
ଓ. ଜୁଆସ ଉତ୍ତଣ—A kind of reed.
ଜନାର, ଜୁଆରା ଜୁନ୍ଦୁଲା, ମକକଇ ତେ. ମକ୍କା, ଚୋନ୍ଧଲୁ
ତା. ମକ୍କୁଶୋଲମ ଜୋନ୍ଧୁରାଲି

ଯାବନାଲ ଶର୍କର—ବି. ବ—ଯବନାଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚନ୍ଦ—Sugar
Jābnāla śarkarā made from Indian millet.
(ଯାବନାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାବନୀ—ବି. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯାବନ+ଈ)—ଯାବନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Jābanī Feminine of Jābana.
(ପଥା—ଯାବନୀ ସେନା, ଯାବନୀ ଭାଷା ।)
ବି. ବ—ଖୁରସାନୀ ଜୁଆଣି—Henbane; Hyocy-
amus Niger.

ଯାବନ୍ତ—ଦେ. ଅ. (ବି. ଯାବତ୍)—୧ । ଯାବତ୍ (ଦେଶ)
Jābanta 1. Jābat (See)
यावंत, यावत ୨ । ପେଉଁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. Till. ସର୍ବ—
ଯାବତ୍ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—All; whole of. (ଉ—ଯୋଗ ଥିଲ୍ଲ ଏକ
ଭାଲେ, ଯାବନ୍ତ ତେଜବା ଉହ୍ନି କର ଭାଡ଼ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.
ଜହ୍ନାକରଚନ୍ଦ୍ର ଯ ଗୀତ ।)

ଯାବଶୂକ—ବି. ବ (ଯବଶୂକ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—ଯବକ୍ଷାର; ସୋରା—
Jābaśūka Nitre; salt petre.

ଯାବସ—ବି. ବ. (ଯବସ=ଘାସ+ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଘାସ
Jābasa ଗଦା—1. A heap of grass (Apte).
୨ । ଗୋମେଷାଦିଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ନଡ଼ା କୁଟା—2. Fodder
(Apte). ୩ । ରନ୍ଧା ହୋଇ ନ ଥିବା ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ—
3. Provisions (Apte).

ଯାବା(ବୀ)—ଦେ. ବ. (ନାମ) (ବି. ଯବ)—ଯବଦ୍ୱୀପ; ଭାରତସ୍ଥ
Jābā(bhā) ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜର ଏକତମ—Jābhā; an island of
ଯାଭା ଜାବା the East Indian archipelago.
[ଦ୍ର—ଯବ ପର ଆକୃତିବଶିଷ୍ଟ (୬ ମୁଣ୍ଡ ସରୁ, ମହି
ତଉଡ଼ା) ଥିବାରୁ ଏହା ନାମ । ଏହା ସୁମାତ୍ରା ଓ ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ
ଦ୍ୱୀପର ଦକ୍ଷିଣରେ ପୂର୍ବ-ପଶ୍ଚିମକୁ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ଅବସ୍ଥିତ ।
ପୁରେ ଜୁହୁଳୀୟମାନେ ଜାହାଜ ଦ୍ୱାରା ଏ ଦ୍ୱୀପକୁ ବାଣିଜ୍ୟ
କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଭରତୀୟଙ୍କ
ଅଧିକୃତ । ଏହା ଦ୍ରାଘିମା ୧୧୦ ଓ ଅକ୍ଷାଂଶ ୮ରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
ବଟେଭିୟା ଏହାର ପ୍ରଧାନ ନଗର । ଏ ଦ୍ୱୀପରେ ଅନେକ
ପ୍ରାଚୀନ ଜୁହୁଳୀୟ ମନ୍ଦିରର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖାଯାଏ ।]

ଯାବା(ବୀ) ଉପସାଗର—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଓ ଯାବା ଦ୍ୱୀପ
Jābā(bhā) upasāgara ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଉପସାଗର—The Sea
ଯାଭା ଉପସାଗର ଜାବାକୀ ଖାଡୀ of Jāvā.
[ଯାବା(ବୀ)ସାଗର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯାବିକ—ବି. ବ—ମକା (ହି. ଶ)—
Jābika Indian corn; maize.

ଯାବି(ବେ)ତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ ଓ ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ- ଜାବିତ
Jābi(be)tā (etc) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—Jābitā etc.
(See)

ଯାବୀ—ବି. ବ—୧ । ଯବଜାତୀୟା; ଭଦ୍ରତିକ୍ତା (ଦେଶ)—1. Bhadra
Jābī tiktā (See) ୨ । ଶଙ୍ଖିନୀ (ହି. ଶ) (ଦେଶ)
2. Śaṅkhinī (See)

ଯା ବେ(ବେଃ)—ଦେ. ଅ. (ଅଦ୍ଭୁ ଦୂରାର୍ଥକ)—ଦୂର; ଦୂର୍ ବେ;
Jā be(beḥ) ଦୂର୍ହୋ—Fie ! Be off ! Be gone !
(ଯାବେ ଯା, ଯାବେ ଯାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୂରହଓ ଜାବେ, ଅବେ ଜା

ଯାବ୍ବୁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ତେ. ଯାବୁ)—ରୋଗ—
Jābbu Disease; illness.

ଯାବ୍ୟ—ବି. ବ. (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶାଇବା+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ମିଶ୍ରଣୀୟ—
Jābya 1. To be mixed together.
୨ । ଯୋଜନୀୟ—2. Fit to be joined to.

ଯାଭ—ବି. ବ. (ଯଭ୍ ଧାତୁ=ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗମ କରିବା+ଭାବ. ଅ;)—
Jābha ଜନ୍ମକ; ମୈଥୁନ—Cohabition; copulation;
coition.

ଯାମ—ବି. ବ (ଯା ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମ; ଯାହା ବଳର ସଦ୍ଧ ଦେଇ
Jāma ଯାଏ; ଜମ୍ ଯମ୍ ଧାତୁ=ଦମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ,
ଯାହା କାଳକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ)—୧ । ଅହୋରାତ୍ରର
ଏକଅଷ୍ଟମାଂଶ; ପ୍ରହର; ୩ ଘଣ୍ଟା କାଳ—1. A
period of 3 hours; a watch of 3 hours.
୨ । (ଯମ. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ) ସଯମ; ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟତା—
2. Self control. ୩ । ନିବୃତ୍ତି—3. Cessation.
୪ । (ଯା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ମ) ସମୟ—4. Time. ୫ ।
(ଯମ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ) ସମୟର ସୀମା; ନିଆଦ—

Digitized by srujanika@gmail.com

5. Limit of time; term. ୬ । (ଯା. ଧାତୁ + ଲଚ୍ଛୁ. ମ) ଦେବଗଣ ବିଶେଷ—6. A group of 12 Deities. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ସଂଖ୍ୟାରେ ୧୨ ଗୋଟି । ଏମାନେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବମନୁଙ୍କ ଅମଳରେ ଯଜ୍ଞଙ୍କ ଔରସରେ ଦକ୍ଷିଣାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ—ହ. ଶ. ।] ୭ । (ଯା. ଧାତୁ + ଘଞ୍. ମ) ଗତି—7. Motion. ୮ । ଗମନ—8. Going; proceeding (Apte). ୯ । (+ବରଣ. ମ) ଯାନ—9 Conveyance; carriage (Apte). ବିଣ—(ଯମ + ଅ) ଯମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Jāma. ଦେ. ବ—(ସ. ଯାମ୍ୟ)—ଡାହାଣ—Right side. [ଉ—ବାମେ ରଖିବା ଯାମେ ଭୁଲିବା, ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରାନ୍ତି ସୋଦେ ବେଢ଼ି ସୋରିବା—ପ୍ରାଚୀ. ରତ୍ନ ସ୍ୟମଞ୍ଜସ୍ୟ ।]

ଯାମକ—ସଂ. ବ—ପୁନର୍ବସୁ ନକ୍ଷତ୍ର (ହ. ଶ)
Jāmaka The 7th lunar mansion.

ଯାମକିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯାମ + କ + ଇନ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଝୁଲବଧୂ
Jāmakinī (ହ. ଶ)—1. Daughte-rin-law. ୩ । ଭଗିନୀ (ହ. ଶ)—3. Sister.

ଯାମ(ମୁ)କୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡ)—ଦେ.ବ-ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ
Jāma(mu)kuṇḍā(ṇḍa) ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଜମିଦାରୀ—A Zemindari of this name situate along the southern bank of the Subarṇṇarekhā in the district of Balasore. [ଦ୍ର—ଏହାର ପ୍ରାଚୀନ ଜମିଦାର ବଂଶଙ୍କର ଉପାଧି ଘୁଁଘୁଁ ।]

ଯାମ ଘୋଷ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯାମ = ପ୍ରହର + ଘୋଷ = ଶବ୍ଦ; ରବ; ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରତି ପ୍ରହରରେ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି)—
Jāma ghosha ୧ । କୁକୁଡ଼ା—1. Cock. ୨ । ଶୃଗାଳ—2. Jackal. ୩ । ଯାମଜ୍ଞାପକ ଘଣ୍ଟା ବା ପଟହବିଶେଷ—3. A kind of drum or gong formerly struck to indicate the time. [ଦ୍ର—ଏହା ଆଗେ ପ୍ରହରକୁ ପ୍ରହର ପ୍ରହରୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦାୟିତ ହୋଇ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ସମୟ ଜ୍ଞାପନ କରିଯାଉଥିଲା ।] ୪ । ଘଣ୍ଟା; ଘଡ଼ି—4. Clock. ୫ । ପିଟା ଘଣ୍ଟା—5. A gong.

ଯାମଘୋଷା—ସଂ. ବ—୧। ଘଣ୍ଟିକା ଯନ୍ତ୍ର; ବାଜବା ଘଣ୍ଟା—1. Clock;
ଯାମଘଣ୍ଟା
ଯାମଦୁନ୍ଦୁଭି
ଯାମ ଭେରୀ } ଅନ୍ୟରୂପ
Jāmaghoshā striking clock. ୨ । ପିଟା ଘଣ୍ଟା—2, A gong. ୩ । ପଟହ ବିଶେଷ—3. A kind of drum. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ପ୍ରହରକୁ ପ୍ରହର ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କୁ 'ପ୍ରହର'ମାନ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରହରୀମାନେ ବିଶାଘଣ୍ଟ, ଢୋଲ ବା ଦୁନ୍ଦୁ ବଜାଉଥିଲେ ।]

ଯାମଜେମା—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି) - ଇନ୍ଦ୍ର—
Jāmanemī Indra.

ଯାମବତୀ—ସଂ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯାମ = ପ୍ରହର + ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ବତୁଁ + ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ)—
Jāmabatī ଯାମିନୀ; ନିଶା; ରାତି—The night.

ଯାମଳ—ସଂ.ବ. (ଯମଳ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଯୋଡ଼ା—1. A pair; couple; a brace. ୨ । ଯମଜ ସନ୍ତାନ ଦ୍ୱୟ—(ଯାମଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Twins. ୩ । ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—3. Name of a group of Hindu Tantras (or mystic lore). [ଦ୍ର—ସୃଷ୍ଟି, ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରାଦି, ଜଡ଼ୀକୃତ୍ୱ, ପ୍ରତିଷ୍ଠାପଦ୍ଧତିସୂତ୍ର, ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ, ଜାତିଭେଦ, ଯୁଗଧର୍ମ ଓ ସଙ୍ଖ୍ୟା ଏହି ଅଷ୍ଟବିଧ ଲକ୍ଷଣାକ୍ରାନ୍ତ ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର-ବିଶେଷ । ଏହା ଷଡ଼ବିଧ—ଆଦ୍ୟଯାମଳ, ବ୍ରହ୍ମଯାମଳ, ବିଷ୍ଣୁ-ଯାମଳ, ରୁଦ୍ରଯାମଳ, ଗଣେଶଯାମଳ ଓ ଅଦ୍ୟତ୍ୟ ଯାମଳ—(ହ. ଶ)—

ଆଦ୍ୟଯାମଳରେ ୫୫ହଜାର୫୦୦
ବ୍ରହ୍ମଯାମଳରେ ୨୪ହଜାର୨୦୦
ବିଷ୍ଣୁଯାମଳରେ ୨୪ହଜାର୨୨୦
ରୁଦ୍ରଯାମଳରେ ୪ହଜାର୪୩୫
ଗଣେଶଯାମଳରେ ୧୦ହଜାର୫୫୨
ଓ ଆଦ୍ୟତ୍ୟଯାମଳରେ ୧୨ହଜାର ଶ୍ଲୋକ ଅଛି ।]

ଯାମଳା—ଦେ. ବ—୧ । ଯାମଳ (ଦେଖ)—1. Jāmala (See).
Jāmalā ୨ । ଯମଳାର୍ଜୁନ (ଦେଖ)—2. Jāmalārjuna (See). ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ଜନ୍ମିଥିବା—1, Born as twins. ୨ । ଯୋଡ଼ିଏ—2. In a pair; a pair of. [ଦ୍ର—ଯାମଳା ଯାମଳା ପୁଙ୍କ ଶାମୁଁ ଉରିଲା—ଅଉମନ୍ୟୁ ବଦଗୁଡ଼ନ୍ତାମଣି ।)

ଯାମଳା ଅର୍ଜୁନ—ଗ୍ରା. ବ—ଯମଳାର୍ଜୁନ (ଦେଖ)—
Jāmalā arjuna (See) ଯାମଳାର୍ଜୁନ **यामलार्जुन** Jāmalārjuna (ଦ୍ର—ଦେ କଳା ଗୁଜଙ୍ଗ ଗଞ୍ଜନ, ଯାମଳା ଅର୍ଜୁନ ଭଞ୍ଜନ-ଭୁଷଣ. ପ୍ରେମପଦ୍ମାମୃତ ।)

ଯାମଳାର୍ଜୁନ—ସଂ. ବ—ଯମଳାର୍ଜୁନ (ଦେଖ)
Jāmalārjuna Jamalārjuna (See).

ଯାମାତା—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଜାମାତା ୧ (ଦେଖ)—Jāmātā 1 (See).
Jāmātā [ଦ୍ର—ଜାମାତା ଓ ଯାମାତା ଉଭୟ ଉଚ୍ଚାରଣ ସଦ୍ଭ ଭାଷାରେ ଶୁଦ୍ଧ ।]

ଯାମାୟନ—ସଂ. ବ. ଓ ବିଣ (ଯମ + ଅୟନ)—ଯମଙ୍କ ଗୋତ୍ରଜ
Jāmāyana (ବ୍ୟକ୍ତି) (ହ. ଶ.)—(a person) Born in the family of Jama

ଯାମାର୍ଦ୍ଧ—ସଂ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ, ଯାମ + ଅର୍ଦ୍ଧ)—ଅର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରହର ବା ଦେଢ଼ ଘଣ୍ଟା ସମୟ—
Jāmārddha A period of one and half hours.

ଯାମି—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯା ଧାତୁ = ଯିବା + କତ୍ତୁ. ମିଁ; ବମ୍ବା ଜି ଧାତୁ = ଗମନକରିବା + କତ୍ତୁ. ମିଁ; ବମ୍ବା ଜମ୍ ଧାତୁ = ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବା + କତ୍ତୁ. ଇ; ବମ୍ବା ଯମ ଧାତୁ + କର୍ମ ଅ + ଇ) + ୧ । ଭଗିନୀ; ଭଉଣୀ—1. Sister. ୨ । ଛେଅ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୁହିତା; କନ୍ୟା—2. Daughter. ୩ । କୁଳସ୍ତ୍ରୀ; କୁଳବଧୂ—3. A young housewife. ୪ । ବଧୂ; ବୋହୂ—4. A daughter-in-law. ୫ । ନବବଧୂ—5. A newly married daughter-in-law. ୬ । ଧର୍ମପତ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀ—6. A virtuous lady; a noble woman. ୭ । ଧର୍ମଙ୍କର ଏକ ପତ୍ନୀ; ଦକ୍ଷଙ୍କର ଦୁହିତା ଓ ନାଗବଥୁଙ୍କର ମାତା (ଅଗ୍ନିସ୍ତ୍ୱାଣ)—7. Name of a wife of God Dharma. ୮ । (ଯାମ+ଇ) ରାତ୍ରି; ରଜା; ଯାମିମା—8 The night. ୯ । (ଯମ+ଇ; ଯମଙ୍କ ଶାସିତ ଦିକ୍)—ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ—9. The south. ୧୦ । ବୈଦିକ ଯାଚ୍ଞା—10 Begging as prescribed in the Bedas.

ଯାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—[ମୁଁ] ଯିବ—(I) Will go.

ଯାମିକ—ବି. ବ. (ଯାମ+ଇକ)—୧ । ଯାମ ବା ପ୍ରହର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Jāmika 1. Relating to or connected with the Jāmas or watches of the day and night. ୨ । ପ୍ରହରକ ପାଇଁ ନଯୁକ୍ତ—2. Engaged for one prahara or three hours. ସଂ. ବ. ପୁଂ—୧ । ପ୍ରହରୀ; ପହରୀବାଲା—1. A watchman on duty. ୨ । ରାତ୍ରି ଜଗୁଆଳ—2. One on night-duty or guard; sentry. (Apte).

ଯାମିକ ଭଟ୍ଟ—ସ. ବ.—ପ୍ରହରୀ; ଚୌକିଦାର—
Jāmika bhaṭa A watchman, [ଉ—ଦୂରୁ ଡାକୁଥାନ୍ତୁ ଯାମିକଭଟ୍ଟ, ଅସି ପରି ଦୁମେ ତା ସେବା ଶଟ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।]

ଯାମିକା—ସ. ବ—(ଯାମ+କ+ଅ)—୧ ଯାମିମା; ରାତ୍ରି—
Jāmikā 1. The night. ୨ । ହଳଦି—2. Turmeric (Apte).

ଯାମିକା ପତି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon
Jāmikā pati (Apte). ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor (Apte).

ଯାମିତ୍ର (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବ (ଯାମି=ସ୍ତ୍ରୀ+ମିତ୍ର. ଧାତୁ=ହାଣ
Jāmitra (etc) ଚରବା+ଅ)—ଜାମିତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jāmitra etc (See)

ଯାମିତ୍ରବେଧ ପ୍ରତିପ୍ରସବ—ସ. ବ (ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଯାମିତ୍ର-
Jāmitrabedha pratiprasaba ବେଧ ଘଟିଲେ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର (ଯାମିତ୍ରବେଧ ଦୋଷଜାଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୃଷରାଶିରେ ଜନ୍ମ। ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଥବା ମିତ୍ର ଗ୍ରହର ବା ଶୁଭଗ୍ରହର ଗୃହରେ ଥିଲେ ଜନ୍ମ। ମିତ୍ରଗ୍ରହ ବା ଶୁଭଗ୍ରହକର୍ତ୍ତୃକ ଦୃଷ୍ଟ ହେଉ ଥିଲେ ଯାମିତ୍ରବେଧ ଦୋଷ ବିନାଶ କରି ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସୁଖଦ ହେବା ଅବସ୍ଥା—(astrology) An auspicious conjunction of the planet moon which nullifies the evil effects of a 'Jāmitra-bedha',

ଯାମିତ୍ରଯୁତବେଧ—ସଂ. ବ (ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଚନ୍ଦ୍ର ଯାଉ ପ୍ରହର
Jāmitrajutabedha ୭ମ ସ୍ଥାନରେ ରହି ଯାମିତ୍ରବେଧ ଘଟିବା (ଅର୍ଥାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ଯାପପ୍ରହଯୁକ୍ତ ହେବା) ଅବସ୍ଥା—(astrology) A most inauspicious position of the planet moon. [ଦ୍ର—ଏସବୁ ଘଟିଲେ ଶୁଭକର୍ମ ପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଏ ଯୋଗରେ ଯାହା କଲେ, ବିପଦ, ଗୃହାରମ୍ଭ ବା ଗୃହ ପ୍ରବେଶ କଲେ ପୁନଃହାନ, ଖୌର କର୍ମ କଲେ ବୈଗ, ବିବାହ କଲେ ବୈଧବ୍ୟ, ଉପନୟନ କଲେ ମରଣ ଓ ସଂସ୍କଳନ କଲେ ଶୂଳରୋଗ ହୁଏ ।]

ଯାମିତ୍ର ସଂସ୍ଥ—ସଂ. ବଣ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ରାଶିଚକ୍ରରେ ଲଗ୍ନଠାରୁ ୭ମ
Jāmitra saṁstha ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିତ (ଗ୍ରହ)—(astrology) (a planet) Situated on the 7th position from 'Lagna'.

ଯାମିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯାମ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Jāminī ୧ । ରାତ୍ରି; ରଜା—1. The night. ୨ । ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ—2. Turmeric.

ଯାମିନୀ କାନ୍ତ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯାମିନୀ+କାନ୍ତ)—୧ । ରଜାନାଥ;
Jāminī kānta ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor (Apte)
ଯାମିନୀ ନାଥ, ଯାମିନୀ ପତ୍ତି, ଯାମିନୀ ବଲ୍ଲଭ } —ଅନ୍ୟରୂପ] ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଯାମିନୀଚର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଯାମିନୀ+ଚର. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Jāminīchara ରାତ୍ରିରେ ବିଚରଣକାରୀ; ରାତ୍ରିଚର; ରଜାଚର—Roaming in the night. ସଂ. ବ—୧।ରାକ୍ଷସ; ରାକ୍ଷସ—1. Demon. ୨ । ପେଚା—2. Owl. ୩ । ଗୁଗ୍ଗୁଳ(ହି.ଶ)—3, Bdellium.

ଯାମିନୀ ଯୋଗେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ରଜାଯୋଗେ; ରାତ୍ରିରେ;
Jāminī jogo ରାତ୍ରିକାଳରେ—1. In the night. ୨ । ରାତ୍ର
ଯାମିନୀ ଯୋଗେ ଯାମିନଯୋଗେ ଢୋଇ ଥିବାର ସୁବିଧା ପାଇବାରୁ—2. Under cover of night; taking advantage of night time; in the course of the night. (ଯଥା—ସେ ଯାମିନୀଯୋଗେ ଶତ୍ରୁମଣ୍ଡଳରୁ ପଳାୟନ କଲେ ।)

ଯାମୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯମ+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଯାମି (ଦେଖ)—
Jāmī 1, Jāmi (See). ୨ । ଯମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଦିକ୍; ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ—2. The south quarter. ୩ । ଯମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯାତନା; ନରକ ସମ୍ବନ୍ଧୀ—3. Hellish torture. ୪ । କ୍ରିକା ବା ଉରଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର—4. The second asterism (consisting of 3 stars); Musca. ୫ । କୁଳସ୍ତ୍ରୀ— 5. A housewife.

ଯାମୀର—ସଂ.ବ (ଯାମୀ=ରାତ୍ରି+ର. ଧାତୁ=ରହିବା+ଅ)—ଚନ୍ଦ୍ର—
Jāmīra The moon.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାମୀର୍—ସଂ. ନ (ଯାମୀର+ଅ) —ରାତ୍ରି—
Jāmirā The night.

ଯାମୁନ—ସଂ. ବଣ (ଯମୁନା+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—ଯମୁନା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Jāmuna Relating to the Jamnā river. ନ—(ଯାମୁନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧। ରସାଞ୍ଜନ; ଶୋତୋଞ୍ଜନ—1. Antimony; sulphate of antimony ୨। ଆଖିର ଜଲ୍ଦଲ—2. Collyrium for the eye. ୩। ସୀସକ; ସୀସା-3. Lead. ୪। ଯମୁନାକୂଳବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A person residing on the bank of the Jamunā river. ଦେ ବ-(ନାମ) ରାମାନୁଜାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗୁରୁ; ଜନୈକ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟବାସୀ ବୈଷ୍ଣବ ଅଗ୍ରଣୀ—Name of a learned Baishnaba reformer. [ଦ୍ର—ଏ ସଂସ୍କୃତରେ ମହାପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏ ଭଗବଦ୍ ଗୀତାର ଟୀକା, ଆସ୍ତରଙ୍ଗର ସ୍ତୋତ୍ର, ଆଗମ ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ସିଦ୍ଧିତ୍ରୟ, ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ସଂଗ୍ରହ ଆଦ ସଂକଳନ କରିଥିଲେ—ହ. ଶ.]

ଯାମୁନଗିରି—ସଂ. ବ—୧। ପର୍ବତ ବିଶେଷ—1. Name of a Jāmuna giri mountain. (ଦ୍ର—ସେଠାରୁ ଯାମୁନ ଗିରିକୁ ବାହାରିଲେ, ଯାଅ ତେ ବୋଲି ଘଣ୍ଟୋତ୍କଚକୁ ବୋଇଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨। ଜଳଜଗିରି; ଯମୁନା ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତି—ପର୍ବତ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—2. The name of the mountain from which the river Jāmunā issues.

ଯାମୁନେଷ୍ଟକ—ସଂ. ନ. (ଯାମୁନ +ଇଷ୍ଟକ)—ସୀସା; ସୀସକ—
Jāmuneshṭaka Lead.

ଯାମେୟ—ସଂ. ବ ପୁଂ (ଯାମି=ଉତ୍ପତ୍ତୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଏୟ) —
Jāmeya ଭଣଜା; ଭଗିନୀପୁତ୍ର - Sister's son.
(ଯାମେୟୀ, ଯାମ୍ୟେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯାମୁଚ୍ଛତୁ—ପ୍ରାଦେ. (ଜୟପୁର) ନ—ଏକପ୍ରକାର ଛତୁ—
Jāmuchhatu A kind of mushroom,

ଯାମ୍ୟ—ସ. ବ. (ଯମ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଯ)—୧। ଯମଦୂତାଧିକୃତ ନରକ; Jāmya ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ - 1. The south. ୨। ଯମ ଦୂତ—2. The messengers of the God of death. ୩। ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମୁନି—3. Sage Agastya. ୪। (ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ମ୍ୟ) ଅନୁଚର—4. Attendant. ୫। (ଯାମି=ସ୍ତ୍ରୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ) ଭଜନୀପୁତ୍ର; ପୁତ୍ର—5. Son. ୬। ଭଜନ (ହି. ଶ)—6. Sandal wood. ୭। ଶିବ—7. Śiba. ୮। ବିଷ୍ଣୁ—8. Bishṇu. ୯। ଦ୍ୱିତୀୟା ନକ୍ଷତ୍ର—9. The 2nd asterism. ପ. ବଣ—୧। ଦକ୍ଷିଣଦିଗକୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Southern. ୨। ଯମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Jama. ୩। ଯମ ତୁଲ୍ୟ—3. Resembling Jama.

ଯାମ୍ୟ ଦ୍ରୁମ—ପୁ. ବ—ଶାଳୁଳ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—
Jāmya druma The silk-cotton tree.

ଯାମ୍ୟ ଧ୍ରୁବ—ପୁଂ ବ—ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁ ଉପରେ ଥିବା ଧ୍ରୁବ ତାରା—
Jāmya dhruba The pole star on the south pole. (ଯାମ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ତାରା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ତାରାକୁ ଆମେମାନେ ଦେଖି ପାରୁ ନାହିଁ ବୋଲ ଦକ୍ଷିଣ ଧ୍ରୁବ ବଳୟର ଉପରକୁ ଥିବା ବିଶଙ୍କୁ ମଣ୍ଡଳର ଦକ୍ଷିଣତମ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରାକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଧ୍ରୁବ ତାରା ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।]

ଯାମ୍ୟ ବୃତ୍ତ—ପୁଂ ବ—୧। କ୍ରାନ୍ତିମେରୁ; ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁ—1. The Jāmya brutta south pole. ୨। କ୍ରାନ୍ତିମେରୁ ବୃତ୍ତ—2. The south polar circle.

ଯାମ୍ୟା—ଦେଂ. ବ. (ଯାମ୍ୟ+ଅ)—୧। ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ—1. The Jāmyā south. ୨। ଭରଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର—2. The 2nd asterism. ୩। ରାତ୍ରିମାନ; ରାତ୍ରି—3. The night.

ଯାମ୍ୟାୟନ—ସଂ. ନ. (ଯାମ୍ୟ+ଅୟନ) — ଦକ୍ଷିଣାୟନ; ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର Jāmyāyana ବିଷୁବ ରେଖାର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗତି—The sun's course south of the equator; the winter solstice.

ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର—ସଂ. ବଣ. (କର୍ମ୍ମଧା; ଯାମ୍ୟ+ଉତ୍ତର)—ଦକ୍ଷିଣରୁ Jāmyottara ଉତ୍ତରକୁ ଯାଇଥିବା—Going from south to north (Apte).

ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତ—ସଂ. ନ. (ଅଧୁନାକ) —(ଭୂଗୋଳ) ଯେଉଁ କାଳ୍ପନିକ Jāmyottara brutta ବୃତ୍ତ ଦର୍ଶକର ମସ୍ତକୋପରି ଯାଇ (ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ରେଖା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉତ୍ତର ମେରୁକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଅଛୁ; ଦ୍ରାଘିମା—The meridian line. [ଦ୍ର—ଦ୍ରାଘିମ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ଯାଯଜୂ(ଜୂ)—ସଂ.ବ.(ଯାଜ୍ ଧାତୁ,ସଙ୍ ଲୁଗନ୍ତ, ପୌନଃପୁନ୍ୟ ଅର୍ଥ. ଯାଯଜ୍ Jājajū(jū) ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଈ)—ଇଜ୍ୟାଶୀଳ; ଯେ ପୁନଃ ପୁନଃ ଯାଗ କରେ—The frequent performer of sacrifices.

ଯାଯଜୂକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଯଜ୍ ଧାତୁ, ସଙ୍ ଲୁଙନ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ ପୌନଃ Jājajūka ପୁନ୍ୟାର୍ଥେ ଯାଯଜ୍ ଧାତୁ+ଶୀଳାର୍ଥେ. ଉକ) — ପୁନଃ ପୁନଃ ଯାଗଶୀଳ—Habituated to offering sacrifices often.

ଯା ଯା(ଯାଃ)—ଦେ. ଅ—ଦୂର ହୋ—
Ja jā(jāḥ) ଜା ଜା ଯାସ୍, ଦୂରହଓ Be off.

ଯାଯାବର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ [ଯା ଧାତୁ ପୌନଃ ପୁନ୍ୟାର୍ଥେ (ସଙ୍ ଲୁଗନ୍ତ) Jājabara ଦ୍ୱିତ୍ୱ+କର୍ତ୍ତୃ. ବର)—୧ । ସଦା ଭ୍ରମଣକାରୀ— (ଯାଯାବରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1, Itinerant; vagrant; nomadic. ୨। ବାସସ୍ଥାନ ଓ ଭ୍ରମଣକାରୀ—2. Wandering and homeless. ବ—୧। ଅଶ୍ୱମେଧ ଯାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗ ଘୋଡ଼ଟିଏ--1. A horse let loose before being offered at a sacrifice. ୨। ଜରତ୍କାରୁ ମୁନି; ନାଗରାଜ ବାସୁକିଙ୍କ ଭଉଣୀ ମନସାଦେବୀଙ୍କ ପତି ଓ ଆସ୍ତିକ ମୁନିଙ୍କ ପିତା— 2. Name of a sage. ୩। ଜଯୁଡ ଭ୍ରମଣକାରୀ ବାସସ୍ଥାନଶୂନ୍ୟ ଜାତିର—3. A class of

Digitized by srujanika@gmail.com

itinerant ascetics who have no hermitage; a vagrant mendicant. ୪ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—4. A mendicant. ୫ । ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ବିଶେଷ; ସାଗ୍ନିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—5. A Brāhmaṇa who performs 'Agnihotra' sacrifice. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଗୃହରେ ସର୍ବଦା ଗାର୍ହପତ୍ୟ ଅଗ୍ନି ରକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।] ୬ । ପଥିକ; ପର୍ଯ୍ୟଟକ—6. A wanderer; a traveller. ୭ । ଯଦୁମାନଙ୍କ ଗଣ ବା ଗୋତ୍ର ବିଶେଷ—7. Name of a family or sept of sages. ୮ । ଯାଚ୍ଞା (ହି. ଶ)—8. Begging. ୯ । (+ଭାବ. ବର) ଜନ୍ମତ ଭ୍ରମଣକାରୀ ସାଧୁଙ୍କ ଜୀବନ—9. The life of a vagrant mendicant (Apte).

ଯାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ଯାୟିନ୍ ୧ମା. ୧ବ; ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରତ୍ୟୟଃ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା—(ପାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅନୁଯାୟୀ)—୧ । ଗମନକାରୀ—1. Going. ୨ । ଗତିଶୀଳ—2. Moving. ୩ । ଯାନ ଚଢ଼ି ଗମନ କରୁଥିବା—3. Driving in; riding or going in (Apte). ୪ । ଅମୁକ ସ୍ଥାନକୁ ପହଞ୍ଚିଥିବା (ରସ୍ତା)—4. (way) Leading to (Apte).

ଯାର—ବେ ସର୍ବ (ସଂ. ଯତ ଶବ୍ଦର ଷଷ୍ଠୀ ୧ବ)—ଯାହାର— Jāra यार जीसका Whose.

ଯାଷ୍ଟୀକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଯଷ୍ଟି + ପ୍ରହରଣାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ଲାଠିଆଳ— Jāshṭika 1. A person armed with a club. (ପାଷ୍ଟୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯଷ୍ଟିଧାରୀ ଯୋଦ୍ଧା—2. A warrior armed with a club. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯଷ୍ଟିଧାରୀ— Armed with a club.

ଯାଷ୍ଟି ମଧୁ(ଧୁ)—ବେ. ବି. (ସଂ. ଯଷ୍ଟି ମଧୁ) —ଯଷ୍ଟି ମଧୁ— Jāshṭi madhu(hu) Liquorice.

ଯାସ—ସଂ. ବି. (ଯସ୍ ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟା ହେବା + କରଣ. ଅ) —୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ଲଭ—1. The red variety of Hedysarum Alhagi (plant). ୨ । (+ଭାବ ଅ) ଚେଷ୍ଟା; ଉଦ୍ୟମ—2. Endeavour; effort (Apte).

ଯାସା—ସଂ ବି—୧ । ଶାଳିକ; ବଣି ଚଡ଼େଇ; ମଦନ ଶାରିକା— Jāsā 1. The myna bird. ୨ । କୋଇଲି; କୋକିଳ (ହି. ଣ)—2. The Indian cuckoo.

ଯାସ୍କ—ସ. ବି.—ଋରୁଭୁପ୍ରଣେତା ଋଷି—1. Name of a sage Jāska who was the author of the vedic vocabulary. ସ. ବିଣ.—ଯସ୍କ ଋଷିଙ୍କ ଗୋତ୍ରରେ ଉତ୍ପନ୍ନ - Born of the family of sage Jāska.

ଯାସ୍କାୟନ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ଯସ୍କ + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅୟନ) —ଯସ୍କ ଋଷିଙ୍କ Jāskāyana ଗୋତ୍ରୋତ୍ପନ୍ନ ପୁରୁଷ—A person born of (ଯାସ୍କାୟନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) the family of Jāska.

ଯାସ୍ୟତ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯା ଧାତୁ + ଉତ୍ତୃଷ୍ଟାର୍ଥ ଶତୃ ୧ମା. ୧ବ)— Jāsyan ଯେ ଯିବ; ଯାହାର ଯିବାକୁ ଅଛି—Having to go; (ଯାସ୍ୟତ୍ତା, ଯାସ୍ୟନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) who will go; which will be moving.

ଯା ହ(ହେ)ଉ—ବେ. ଅ.—ଯାହା ହଉ (ବେଶ) Jā ha(he)u याहोक् जाहो Jāhā hau (See)

ଯାଡ଼ା—ବେ. ସର୍ବ.—(ସ. ଯତ୍ ଶବ୍ଦ, କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ. ୧ବ.)—୧ । Jāhā ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ—1. Which (thing or यां जो matter). ୨ । ଯାହାର; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର—2. Whose. ୩ । ଯେଉଁ ବିଷୟର ବା ବସ୍ତୁର—3. Of which [ଦ୍ର'—ଯାହା' ଶବ୍ଦର ବହୁବଚନ ଯେଉଁମାନ । 'ଯାହା' ୧ମା. ବହୁବଚନରେ କେବଳ ବସ୍ତୁକୁ ବା ବିଷୟକୁ ବୁଝାଏ; ଜଡ଼ ଅନ୍ୟ ବିଭକ୍ତିମାନଙ୍କରେ (ଯଥା—ଯାହାକୁ ଯାହାଙ୍କ, ଯାହାଠାରୁ, ଯାହାଠାରେ) ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ ବୁଝାଏ ।] ଅ—(ବାକ୍ୟର ପୂରଣାର୍ଥକ) ଯେ— (Conjunction) That.

ଯାହାଇ—ବେ. ସ.—ଯାହି (ବେଶ) Jāhāie Jāhi (See)

ଯାହିଁ—ବେ. ସର୍ବନାମ—(ହିନ୍ଦୀରୁ ଗୃହୀତ)—ଯହିଁ; ଯେଉଁଠାରେ— Jāhāñ Where; in which place, ଯେଖାନେ जहाँ [ଦ୍ର—ଡେଳ ଅବଧେକ ଯାହିଁ ସଦନ କରେ । ଶିଶୁଶଙ୍କର—ଉଷାଅପଲାଷ ।]

ଯାହିଁ। (ଇତ୍ୟାଦି —ଜାହିଁ। ଇତ୍ୟାଦି (ବେଶ) Jāhāñ (etc) Jāhāñ etc (See)

ଯାହିଁ। ତକ୍—ବୈବେ.ଅ.—(ଫା. ଓ ହିନ୍ଦୀ—ଜହାଁତକ୍)—୧ । ଯେତେ Jāhāñ tak ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—1. As much as. ୨ । ଯେତେକାଳ (ଯାହିଁ ଚଲିକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. Till. ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ जहाँतक

ଯାହାକୁ ଇଚ୍ଛା ତାହାକୁ ତାକୁ)—ବେ. ବାକ୍ୟାଂଶ—(ସର୍ବତର ଶବ୍ଦ) —୧ Jāhāku ichchhā tāhāku(tāku) ଯାଇଚ୍ଛା ତା (ବେଶ) ଯାକେ ଇଚ୍ଛା ତାକେ 1. Jāichchha tā (Ses) जीसको इचा उसको ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଇଚ୍ଛା ସେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ— ଯାକୁ ଯାର ତାକୁ ଯାହି କୁ ଯାର ତାହାକୁ ଯାକୁ ଯାର (ଇଚ୍ଛା) ତାକୁ —ଅନ୍ୟରୂପ 2. To whichever person.

ଯଜାକୁ ବୋଲି—ବେ. ବିଣ.—ଅସାଧାରଣ; ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ; ବହୁ Jānāku boli ମଧ୍ୟରେ ବିଶିଷ୍ଟ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—Extraordinary; ଯାକେ ବଲେ जीसको बोलते हैं excellent. (ଯଥା—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଯାହାକୁ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ।)

ଯାହାକୁ ଯେ—ବେ. ଅ.—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଯେ ବା ଯାହା Jānāku je ଉପଯୁକ୍ତ—Whatever is appropriate ଯାକେ ଯେମନ to a thing or person. [ଦ୍ର—ଯାହାକୁ ଯେ ! ବରଂ ଗହଳ ଭଲ—ଉଦ୍ଭଟ ବେ—ଉଗ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାହାକୁ ଯେତେ—ଦେ. ସଙ୍ଖ୍ୟ.—୧ । ଯେତେ ଲୋଡ଼ା ତେତେ; ଯଥେଷ୍ଟ; ବହୁତ; ଗୁରୁ—1. Quite sufficient; as much as required. ୨ । ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ—2. Unlimited; more than sufficient.

Jāhāku jete ଯାକେ ଯତ **जो जीतनाचाहताहे वह इतना**

ଯାହା(ହିଁ) ତାହା(ହିଁ) କର—ଦେ. କି. ବିଣ.—ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—Anyhow. **जैसेतैसे करके**

Jāhā(hiñ) tāhā(hiñ) kari ଯା ତା କରେ

[ଉ—ଯାହା ତାହା କରିଣ କଲ ଯାହା ଗୀତ, ଏ ଦୋଷ କ୍ଷମା କର ସକଳ ପଣ୍ଡିତ । କୃଷ୍ଣହିଁ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ଯାହା(ହୁ) ହୁ(ହେ)ଉ—ଦେ. ଅ.—୧ । ସେ ହେଉ— 1, However. ୨ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ—2. On the other hand. ୩ । ଯେମନ ତେମନ ପ୍ରକାରେ—3. Anyhow. ୪ । ଯତ୍ କିଞ୍ଚିତ୍ ସାମାନ୍ୟ—4. Slightly.

Jāhā(hi) ha(he)u ଯାହ ହଉକ **जोहो**

ଯାହି—ଦେ. ସଙ୍ଖ୍ୟ.—(ସ. ଯତ୍+ହି)—୧ । ଯାହିଁ ହିଁ—1.Whatever. ୨ । ଯାହା ମାତ୍ର—2. Which only.

Jāhi ଯାଇ **जोभी**

ଯାହିଁ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଯହିଁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Jāhiñ (etc) Jahiñ etc (See)

[ଜାହିଁ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ]

ଯାହିଚ୍ଛା ତା—ଦେ. ସର୍ବ.—ଯାଇଚ୍ଛା ତା (ଦେଖ)

Jāhichchhā tā Jāichchhā tā (See)

[ଯାଇଚ୍ଛା ତାହି(ଇ), ଯାହି ତାଇ (ହି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯାହୁଁ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଯହୁଁ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)

Jāhuñ (etc) Jahuñ (etc) (See)

ଯିଅ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଜୀବ)—ପିଲାମାନେ ଛୁଟିଲେ ବଡ଼ମାନେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବା ଆଶୀର୍ବାଦ ତୁ ଚିରଞ୍ଜୀବୀ ହୋ—(Do you) Live long.

Jia ଜୀୟ **जीय**

ଯିଅ(ହୁ)ଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ.ଗ୍ରା. ବି (ଇଂ.ଗ୍ରୁଜ)—ଜେଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)—Jel (etc) (See)

Jia(ha)la(etc) (ଯଦ୍ଦଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯିଆତ—ଗ୍ରା. ଅ (ସ. ଯତ୍+ଜାତୀୟ, ଯଜ୍ଜାତୀୟ)—ଯେଉଁପରି—As; like. (ଉ—ତୁଆତ ! ତଇତ ମାସରେ ନୂଆ ଗୁଡ଼ ଖାଇ କଣ୍ଡୁ କୁଣ୍ଡେଇଲେ ଯେମନ ଯିଆତ—ଉଗ ।)

Jiāti ଯେମନ **जैसा** (ସିଆତ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯିଆତିକା—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସ. ଯତ+ଜାତୀୟ)—ଯେଉଁ-ପ୍ରକାରର; ଯେଉଁପରିକା; ଯେଉଁଜାତୀୟ—Of which kind or species.

Jiātikā ଯେମନ **जैसा** (ଯିଆତିକଥ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଆତିକା, ସିଆତିକଥ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ

ଯିଉ—ଦେ. ବ—ଯିହୁଦୀ (ଦେଖ)

Jiu Jihudī (See)

(ଯିଉଦା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯିଏ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ.ଯତ୍ ଶବ୍ଦ, କ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ (ଦେଖ)

Jie Je (See) (ଉ—ଯିଏ ଯାହାଠାରୁ ଜନମ ହୁଅଇ, ଯେ ଜୀ ତାଙ୍କୁ ତାହାର ଆତ୍ମା ବୋଲିବର କହ—କୃଷ୍ଣହିଁ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।)

ଯିଜିତ—ଦେ. ବ—ଜିଗର (ଦେଖ)—Jigara (See) (ଉ—ଯିଜିତ କାହିଁ ନାହିଁ ବୁଜା, ଯିବ ତେମଣା ବାରୁ ଜିଗିର **जिगर** ପାଇ ଲଙ୍କା—ବ୍ରଜନାଥ ସମରଭରଙ୍ଗ ।)

Jijita

ଯିଧା(ଦା)—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଏକଜିଦିଆ ଲୋକ—Obstinate.

Jidhā(dā)

ଯିବ—ଦେ. କି—୧ । (ତୁମେ ବା ଭୁମେ) ଗମନ କରିବ—1 (you or he) Will go. ୨ । (ତାହା) ଲୁପ୍ତ ଯାବେ **जाएगा** ହେବ—2 (that) Will be extinct; will disappear. (ଉ—ଏକ ବାକ୍ୟ ହେଲେ ଯିବ ଏ ଦୁଃଖସାକ—କୃଷ୍ଣହିଁ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

Jiba

ଯିବା—ଦେ. କି (ସ. ଯା ଧାତୁ)—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To walk; to go; to move. ୨ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ (ଆସିବା—ବିପରୀତ) ଗମନ କରିବା—2. To go away. ୩ । ସ୍ଥାନତ୍ୟାଗ କରିବା—3. To leave a place. ୪ । ନଷ୍ଟହେବା—4. To be damaged. ୫ । (ରୋଗାଦି) ପ୍ରଶମିତ ହେବା—5. To be assuaged (said of a disease) ୬ । ଆରୋଗ୍ୟ ହେବା—6. To be cured. (ଉ—ଗୋଡ଼ ଖସି ଖେଦ ହେବାର ଦରଦ ଯିବାର ଉପାୟ କହ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ୱନାଥ ରଘୁ. ଗୀତ ।) ୭ । ମୃତ ହେବା—7. To be dead; to die. ୮ । ଅତୀତ ହେବା; ବିତିବା—8. To pass; to be past. (ଉ—ରକା ଆଜ୍ଞା କରୁ ଯିବ ବତଷେ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଦଉ ଦଉ ଯିବ ପୁରୁଷେ—ଉଗ) ୯ । ସହବାସ କରିବା—9 To cohabit. (ଉ—ଘୁଣି ମନରେ କଲେ ଏ ଋଷି ଉତ୍ତରଯା, ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାକୁ ଯିବ କରୁପେ ଛଡ଼ ଲଙ୍କା—କୃଷ୍ଣହିଁ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୧୦ । ପରିଣତ ହେବା—10.To result in. ୧୧। (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର) କ୍ଷତି ବୃଦ୍ଧି ହେବା—11.To matter (to a person); to affect. (ଉ—ବାପାର ତ ପାଏ, ବାଆ କଲେ ବସା ଦୋହୋଲୁଥାଏ—ଶିଶୁଗୀତ ।) ୧୨ । ପ୍ରବେଶ କରିବା—12. To enter. (ଉ—ଭୋଟାକୁ ଯିବୁ ? ଆମ୍ଭ ଖାଇବୁ ? ଉତ୍ତରୁ ତ ନାହିଁ ?—ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ପଦ) । ୧୩ । ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହେବା; ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା; ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବା—13. To disappear; to vanish. (ଯଥା—ବନ ଯିବ, ବ୍ରହ୍ମ ଆସିବ, ପୁରୁଣା ଯିବେ, ନୂଆ ଆସିବେ ।) ୧୪ । ସହମତି ହେବା—14.To agree (with a person.)

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଯଥା—ମୋ ଦେହରେ ଦମ ଯାଏ ନାହିଁ ।) ୧୫ । ତ୍ୟାଗ କରିବା; ଛଡ଼ିବା—15. To give up; to leave. (ତୁ—ସଙ୍ଗ ସଙ୍ଗୀ ଏଡ଼ା କରିବ, ଯେବେ ମୋ ଜୀବ ଯିବ—ସଙ୍ଗୀତ ।) ୧୬ । ପ୍ରେରିତ ହେବା—16. To be sent. (ଯଥା—ଏଠାରୁ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଡାକ ଯାଏ । ୧୭ । ନଷ୍ଟ ହେବା; ହାନ ହେବା; ଲୁପ୍ତ ହେବା—17. To be lost. (ଯଥା—ପ୍ରତିଦିନ ଜମ୍ବୁମିରୁଘେ ଦାଳର ନ ହେଲେ ମୋ ଗୃହରୁଖଣ୍ଡି ଯିବ । ତୁ—ସବୁ ଯାଉ, ମହତ ଥାଉ, ମହତ ଗଲେ ନ ମିଳଇ ଆଉ—ଭଗ ।) ୧୮ । ଯାତ୍ରା କରିବା; କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ଅନୁକୂଳ କରିବା—18. To start for a place. (ତୁ—ଯିବୁ ପତ୍ର ପତ୍ରଣସଙ୍ଗିନ ! ଜୁଠି ଅ ରେ—ସଙ୍ଗୀତ ।) ୧୯ । ଉଦ୍ୟତ ହେବା—19. To be ready. (ଯଥା—ସେ ପିଲାକୁ ମାରିବାକୁ ମୋ ହାତ ଯାଉ ନାହିଁ ।) ୨୦ । ସ୍ୱୀକୃତ ହେବା—20. To agree. (ଯଥା—ତାକୁ ଯେତେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲ, ସେ ଆଦୌ ମୋ କଥାରେ ଯାଉନାହିଁ) ୨୧ । ରହିବା; ସ୍ଥାୟୀ ହେବା—21. To last for. (ଯଥା—ଏ ଲୁଗାଖଣ୍ଡି ତୁଇ ବର୍ଷ ଯିବ ।) ୨୨ । ଉଜିବା; ଅବସ୍ଥାରେ ରହିବା—22. To take to, to be in a state. (ତୁ—କେତେ ଜଦ୍ଦା ଯାଉଛ ବେନୁପାଣି—ପ୍ରତ୍ତା ଉଜଳ ।) (ସେ କରୁଣା ନ ଯାଏ କେବେ ବଘଳେ—ଗ୍ରାଜାଥ. ମେଘଦୂତ ।) [ତୁ—ଅନ୍ୟ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ ସଙ୍ଗେ ଯିବା କ୍ରିୟା ଯୋଗ ହୋଇ ପ୍ରଥମ କ୍ରିୟାର ସମାପ୍ତି ବୁଝାଏ (ଯଥା—ଗୋରୁ ଫସଲପାକ ଖାଇ-ଯିବେ); ଯୌନଃପୁନ୍ୟ (ଯଥା—ସେ ତ ଗଧିଯାଉଛୁ, ମୁଁ ତା ମୁହଁକୁ ଗୁହିଁଛୁ); ବାକ୍ୟ ଉପରେ ଜୋର୍ (emphasis). (ଯଥା—ବସି ଖାଇଲେ ନଈବାଲି ସରିଯିବ) ବୁଝାଏ । କ୍ରିୟାର ବିଶେଷଣରୂପରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ (ଯଥା—କାଟିବା କ୍ରିୟାର କଟା, ଖାଇବା କ୍ରିୟାର ଖିଆ, ଶୁଣିବା କ୍ରିୟାର ଶୁଣା, ଦେଖିବା କ୍ରିୟାର ଦେଖା) ସେହି କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟ ବୁଝାଏ । (ଯଥା—କଟାଯିବା; ଖିଆଯିବା; ଶୁଣା-ଯିବା, ଦେଖାଯିବା) ବ—୧ । ଯିବା ରଙ୍ଗ; ଗତି—1. Gait. ୨ । ଗମନ—2. Going.

ଯିବା ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଗମନ କରିବା ଓ ଆଗମନ କରିବା—

Jibā āsibā To go and come to and fro. ଯାଓୟା ଆସା ବ.—ଯା ଆସ; ଗମନାଗମନ—

जाना आना Going in and coming out.

ଯିବାର—ଦେ. ବ—୧ । ନଷ୍ଟି; ଚ୍ୟୁତି—1. Loss, deposition.

Jibāra [ତୁ—ନଳ ରାଜାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଯିବାର ଶୁଣି । କୃଷ୍ଣସଂଦ. ଯାଓୟା **जाना** ମହାରାଷ୍ଟ୍ରଭ. ବନ ।] ୨ । ଯିବା ବିଷୟ—2. The fact of going. [ତୁ—ଦୂରୁ ମୁଁ ଯିବାର ଜାଣି ଦିଲ୍ଲି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷରଙ୍କ ଦ. ଗୀତ ।]

ଯାବେ.—(ଗଞ୍ଜାମ) କି—(ଆପଣ, ତୁମେ, ମୁଁ, ଆମେ)—୧ । ଯାଉଛନ୍ତି, ଯାଉଛୁ, ଯାଉଛୁ—Am or is or are going. ୨ । ଯିବ—2. Will go. ୩ । ଯାଆନ୍ତି—Am, is or are in the habit of going. [ତୁ—ଗଞ୍ଜାମବାସୀମାନେ କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ 'ଚ' ଯୋଗ କରି ନାନା କାଳର କ୍ରିୟା ଓ ବିଯୁକ୍ତାତକ ବିଶେଷ୍ୟ ନ୍ୟକ୍ତ କରନ୍ତି ।]

ଯିମିତି—ଗ୍ରା.ଅ.(ସଂ.ଯଦ୍‌ବତ୍)—୧। ଯେଉଁପରି; ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ; ଯେମନ୍ତେ; ଯେଉଁରୂପେ—1. By which means; in which manner. ୨ । ଯେଉଁକ୍ଷଣି—2. As soon as; no sooner than. ଯେମନ **जैसा** ସର୍ବ.=ଯେମନ୍ତ; ଯେଉଁ ପ୍ରକାରର—Of which kind. ତୁ—ଯିମିତି ବଥା କୁ ସିମିତି ପୂଜା, ବାଲ୍ୟ-ଗରଡ଼ାକୁ ଗୃହୁଲ ଉଜା—ଭଗ ।]

[ଯିମିତି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯିମିତିକିଆ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ ଓ ଅ—ଯିମିତି (ଦେଖ)

Jimitikiā ଯେମନ **जैसा** **Jimiti** (See)

ଯିମିତି ସିମିତି—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବଣ.—ଯଥା କଥା (ଦେଖ)

Jimiti simiti **Jathā kathā** (See)

[ଯିମିତିକା ସିମିତିକା ଅନ୍ୟରୂପ] ବଣ.—ସାଧାରଣ—ଯେମନ ତେମନ **जैसा तैसा** Common. [ତୁ—ବଣ୍ଟମିନି ବଚ୍ଚ ଯିମିତି ସିମିତି ବୃଷି ନଦ୍ଦନ୍ତୁ । ମାଳକଣ୍ଠ. ପିଲାଙ୍କ ସ୍ତମାପୂର୍ଣ ।]

ଯିମିତି ହ(ହେ)ଉ—ଗ୍ରା. ଅ.—୧ । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—

Jimiti ha(be)u ଯେମନ ହଉକ **जैसा हो** 1. Anyhow.

ଯିମିତି ହେଲେ, ଯିମିତି ଇଚ୍ଛା ସିମିତି, ଯିମିତି ଥାଉ ସିମିତି } —ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ଅବଶ୍ୟ—2. Must. ୩ । ନିଶ୍ଚେ 3. Certainly.

ଯିଯକ୍ଷମାଣ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ଯଜ୍ ଧାତୁ=ଯଜ୍ଞ କରିବା, ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—

Jijaksha māna ବା ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—**ଯିଯକ୍ଷୁ** (ଦେଖ)

(ଯିଯକ୍ଷମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) **Jijakshu** (See)

ଯିଯକ୍ଷା—ସଂ. ବ.—(ଯଜ୍ ଧାତୁ. ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ବା ସନ୍+ଭାବ. ଅ+ଆ)—

Jijakshā ଯଜ୍ଞକରଣେଚ୍ଛା—Desire to perform a sacrifice or worship

ଯିଯକ୍ଷୁ—ସଂ. ବଣ.—(ଯଜ୍ ଧାତୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ଯଜ୍ଞ-

Jijakshu କରଣେଚ୍ଛୁ—Desirous of performing sacrifice or worship.

ଯିଯବିଷା—ସଂ. ବ.—(ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+

Jijabishā ଭାବ. ଅ+ଆ —ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରଣ କରିବାର ଇଚ୍ଛା—

[ଯିଯବିଷୁ—ବଣ] Desire to mix together or blend.

ଯିଯାସା—ସଂ. ବ—(ଯା ଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ସନ୍+ଭାବ. ଅ+ଆ)—

Jijāsā ଗମନ କରିବାର ଇଚ୍ଛା—Desire to go.

ଯିଯାସୁ—ସଂ. ବଣ.—(ଯା ଧାତୁ, ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—

Jijāsu ଗମନେଚ୍ଛୁ—Desirous of going.

ଯିସ୍—ଦେ. ସର୍ବ.—(ସଂ. ଯତ୍ ଶବ୍ଦ; ପା. ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁ—ଆକାର; ୧ମା.୧ବ.

Jis ଯା **जो** ୧ । ଯାହା—1. Which; what. [ତୁ—ଏଥି ଅନନ୍ତରେ ଯିସ, କହୁବା ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ, ଜଗଦ୍ଦେବ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଉଁ ଗ୍ରାମ ପ୍ରକାଶ ଶୁଣ । ସ୍ରାତୀ. ରସବାରଥ୍ୟ ।]
୨ । ଯେଉଁ—2. Which. [ଦ୍ର – ଲୁମର ସକଳ କଥା କହୁଛି ଯିସ ବେବସ୍ଥା । ସ୍ରାତୀ. ପ୍ରଭାସ. ଶଶିଶେଣା ।]
[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଯୋଗ ପୁରାତନ ଓଡ଼ିଆ (ପଥା—ନୃସିଂହପୁରାଣ (୧) ଲେଖାରେ ଦେଖାଯାଏ, ଏବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାକୁ ଏହି ଆକାରରେ କେହି ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।]

ଯୀଉ— ବୈଦେ. ବ—୧ । ଯୀହୁଦା (ଦେଖ)
Jīu 1. Jīhudī (See)
୨ । ଜାଉ (ଦେଖ)—2. Jīu (See).

ଯୀଶୁ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ନାମ) [ଇଂ. ସମ୍ବୋଧନରେ 'Jesu' (ଯେଶୁ)
Jīsu ଇଂ. Jesus (ଯେସସ୍), Jesus Christ (ଯେସସ୍ (ଯୀଶୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) କାଇଷ୍ଟ), ଲ୍ୟା. Jesus (ଯେସସ୍), ଯୀଶୁ ହିବ୍ରୁ Jeshua (ଯେସୂଆ)]—ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ—
ଇସା Jesus Christ; the Founder of Christianity.

[ଦ୍ର—ହିବ୍ରୁ ଶବ୍ଦ ଯ୍ୟା=ଈଶ୍ୱର ଓ ହୋଶିଆ=ସାହାଯ୍ୟ କରିବା; ଯେ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରପୂର୍ବକ ଲୋକଙ୍କୁ ପାପ-ମୁକ୍ତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯୀଶୁଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନାମ ଯୀଶୁ ଓ ଜାତୀୟଗତ ନାମ ଖ୍ରାଇଷ୍ଟ ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ।

ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ୨ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ଆସିଆ ମାଇନର୍ ଦେଶ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜୁଡ଼ିୟା (Judia) ପ୍ରଦେଶରେ 'ନାଜାରେଥ୍' (Nazareth) ନଗରରେ କୁମାରୀ ମେରୀ (Virgin Mary) ଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଏ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବାଇବଲ୍‌ରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କୌଣସି ଦୂତ (angel) ଅନ୍ତରାତ୍ମା ମେରୀଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖାଯିବା ପରେ ମେରୀ ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ଜନ୍ମ କଲେ । ଏ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୋଲି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଓ ଏ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପାପ ନିମନ୍ତେ ଆପଣାର ରକ୍ତ ବା ଜୀବନ ଦାନ କରି ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ କ୍ରୁଶ (ଯୁକ୍ତ ଚଉ † ପର cross) ରେ ବଦ୍ଧ ହୋଇ ସ୍ୱଜାତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ କ୍ରୁଶରେ ନିଜର ରକ୍ତପାତ କରି ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କର ମୌଳିକ ପାପ ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଥମ ମନୁଷ୍ୟ ଆଦମ (Adam) ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଇଭ୍ (Eve) ପ୍ରଥମେ ଈଶ୍ୱରାଦେଶ ଲଙ୍ଘନ କରିଥିବାରୁ ତଦ୍ଜନିତ ପାପ ତାଙ୍କର ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ଅର୍ଥାତ୍ ସେହିଦିନଠାରୁ ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଜନ୍ମ ହେବା ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଘୋଷଅଛି ଓ ଲୋକ ମାତ୍ରେ ମାତୃ ଗର୍ଭରୁ ପାପୀ ହୋଇ ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି । ଈଶ୍ୱର ଯୀଶୁଙ୍କର ଏହି ରକ୍ତ ଦାନରୂପ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତକୁ ସମସ୍ତ ଜନମଣ୍ଡଳୀର ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଏହି ଆଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଯୀଶୁଙ୍କ ଉପରେ ଭରସା କରିବ ସେ ସମସ୍ତ ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ଓ ଯେ ତାହା ନ କରିବ ସେ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଚିର-ନରକ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବ । ଈଶ୍ୱରାନଙ୍କ ସୀତା ଯେପରି ଅଯୋଜନ୍ୟଂଭବ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନମାନଙ୍କ ଯୀଶୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅଶିଶୁସଂଭବ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମସମୟରେ ତତ୍କାଳୀନ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ସ୍ୱଜା ହେରଡ (Herod) ସ୍ୱଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ପୋତ୍ରୁଆଁ (first born) ଶିଶୁଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଇ ଥିବାରୁ ଯୀଶୁଙ୍କ ମିଶର (Egypt) ଦେଶରେ (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କଂସର ଦାଉରୁ ଗୋପପୁରେ ଲୁଚାଇଲା ପରି) ଲୁଚାଇ କରି ରଖାଯାଇ ଥିଲା । ଯୀଶୁ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଧର୍ମପରାୟଣ ଥିଲେ ଓ ମେଣ୍ଢା ଚରୁ ଥିଲେ । ୧୪ ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମରେ ଏ ଯୀହୁଦ (Jews) ମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଜନ୍ (John) ନାମକ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଦୀକ୍ଷାଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏ ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଠୋର ସାଧନା ଓ ଈଶ୍ୱରଦ୍ରୋହୀ ସଇତାନ୍ (Satan)ର ପ୍ରଲୋଭନରୁ ଜୟଲାଭ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ତତ୍-ପରେ ସେ ଏକ ନୂତନ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ । "ଏକ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସର୍ବ ପାପ କ୍ଷୟପାଇଁ ଯୀଶୁଙ୍କ ନାମରେ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଠାରେ ଓ ଦେଶୋଶିଠାରେ ବିଶ୍ୱଜନୀନ ଭ୍ରାତୃଭାବ, ଅକ୍ରୋଧ, କ୍ଷମା, ପରଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ପର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ଅନାସକ୍ତି, ଦୟା, ପରନ୍ତୁ ଜୀବରେ ଜୀବନ-ଯାପନ, ଜନସେବା ଓ ବିଶେଷତଃ ଦରିଦ୍ରସେବା, ଦୀକ୍ଷାଗ୍ରହଣ ବା ଡୁବନ (Baptism) ଆଦି ତାଙ୍କର ପ୍ରଚାରିତ ଧର୍ମର ସାରାଂଶ ବା ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଅଟେ । "ଜଣେ ଯେବେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ତୁମ ବାଆଁ ଗାଲରେ ଗୁପୁଡ଼ାଏ ବଜାଇ ଦେବ ତେବେ ତୁମେ ସ୍ୱର୍ଗ ନ କର ତାଠାରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୁପୁଡ଼ା ପାଇବା ପାଇଁ ତୁମ ଡାହାଣ ଗାଲଟି ତାକୁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଖାଇ ଦେବ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉପଦେଶ । ଅଧୁନିକ ଅଧିକାଂଶ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଜାତି ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଅଟନ୍ତି ଓ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଅଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟମାନେ ନିଜର ପ୍ରଚଳିତ ପୂଜା ଉପାସନା ତ୍ୟାଗ କରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବେ, ଏହାହିଁ ପ୍ରଚାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦେଶା-ନ୍ତରକୁ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ (Preacher ବା missionary) ମାନଙ୍କୁ ପଠାଇ ପୌତ୍ତଳିକମାନଙ୍କୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବାରେ ଲାଗି ଅଛନ୍ତି । ଏନ୍ତୁ ଯୀଶୁଙ୍କର ଶେଷୋକ୍ତ ଉପଦେଶ (ପାହାଡ ଯୀଶୁ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ଓ ସେଥିପାଇଁ ସାହାକୁ Sermon on the mount ବୋଲିଯାଏ ତାହା) କୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସୁସଭ୍ୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଜାତିମାନେ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ପାଳନ କରିବାର ଆଉ ଦେଖା ନାହିଁ ଓ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମମାନଙ୍କରେ ଲକ୍ଷିତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପର ଏହି ଧର୍ମର ଦ୍ୱାରାରେ ଏହି ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ବୃଦ୍ଧି ହେବା ଛଳରେ ଅନେକ ବିଘ୍ନ ଓ ଧର୍ମବିରୁଦ୍ଧ କାଣ୍ଡମାନ ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ଘଟୁଅଛୁ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୀଶୁ ୩ ବର୍ଷ ଏହି ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ ଓ ଜାଲୁଆ (କେଜ୍ୟ) ଆଦ ଇତର ଶ୍ରେଣୀର ୧୨ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ହୋଇ ଏହି ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏହି ନୂତନ ଉପଧର୍ମ (କାରଣ ଯୀହୁଦ ଧର୍ମର ଏହା ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ଶାଖା ଅଟେ) ଦେଶରେ ପ୍ରଚାର କରିବା ଯୋଗୁଁ ପୁରୁଣାକାଳ ଥିଲା ଯୀହୁଦ (Jews)ମାନେ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଖଡ୍ଗହସ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ ଓ ସ୍ୱଜାତିଦ୍ୱାରରେ ଯୀଶୁଙ୍କ ନାମରେ ଅପପ୍ରୟୋଗ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ । ଯୀଶୁଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ (Judas Iscariot) ବିଶ୍ୱାସଘାତକତାପୂର୍ବକ ଏହାଙ୍କୁ ସ୍ୱଜାତି କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ହାତରେ ଧରା ପକାଇ ଦେଲେ । ତାତ୍କାଳୀନ ପୌତ୍ତଳିକ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବଗ୍‌ଗ୍ୱଲସ୍ଥରେ ପଣ୍ଟିଅ (Pontus Pilate)ନାମକ ବଗ୍‌ରପତ୍ତ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡର ଆଦେଶ କଲେ ଓ ଯୀହୁଦମାନେ (Jews) ଯୁକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱ † ଏହି ଗୋଟିଏ କାଠର ଦ୍ୱରକାଠ ବା କ୍ରୁଶ (Cross)କୁ ଭୂଇଁରେ ପୋତି ସେଥିରେ ତାଙ୍କୁ ଠିଆ ବାଗରେ ରଖି ଲୁହା ଦିରକ୍ କଣ୍ଟା (ମୁଣ୍ଡରେ ୧, ଲମ୍ବରେ ୧ ଓ ଦୁଇ ବାହୁକୁ ଲମ୍ବାଇ କରି ଦୁଇ ହାତର ଲେଉଟରେ ୨, ଏପରି ୪ଟି କଣ୍ଟା) ବାଡ଼େଇ ମାରି ପକାଇଲେ । କିନ୍ତୁ କ୍ରୁଶବିଦ୍ଧ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜର୍ଜରିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଯୀଶୁ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଓ ଦରବିଗଳିତ ବଦନରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁ ଥିଅନ୍ତି :—"ହେ ଈଶ୍ୱର ! ମତେ ଯେଉଁମାନେ ଦଣ୍ଡ ଦେଉ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମା କର; କାରଣ ସେମାନେ ଯାହା କରୁଅଛନ୍ତି ତହିଁର ଗୁରୁତ୍ୱ ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।" (ଏହାହିଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମର ଆଦର୍ଶ ରୂପରେ ଜଗତରେ ସ୍ଥାପିତ ଓ କଥିତ) । ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ଅଧୁନିକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍ ସଭ୍ୟତାଭିମାନୀ ଜାତିମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧବ୍ୟାପାର, ସାମ୍ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାର ବ୍ୟାପାର, ଅନ୍ୟ ଜାତିଙ୍କୁ କବଳୀକୃତକରିବା ବ୍ୟାପାର, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନେତର ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟକାତ୍ୟେତ୍ତର ଜାତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବେଦବ୍ୟବହାର ଆଦି ଯୀଶୁଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ଉପଦେଶ ଉଚ୍ଚାର କଲଜ ସାକ୍ଷ୍ୟରୂପେ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟ ସମାଜର ଅନ୍ୟାସାରଶୂନ୍ୟତାକୁ ପଦେ ପଦେ ଘୋଷଣା କରୁଅଛି । ଏ କଥା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍ ଭାବୁକ ଓ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ମହାପୁରୁଷମାନେ ଅନୁଭବ କରି ଜଜର ମର୍ମବେଦନା ସଭ୍ୟ ଜଗତକୁ ଜଣାଇ ଅଛନ୍ତି । ଯୀଶୁ ଏପ୍ରିଲ୍ ମାସର ଶୁକ୍ରବାରରେ ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ନିକ୍ଷେପ କରିଥିଲେ, ତହିଁର ସ୍ମୃତି (Good Friday) ଗୁଡ୍ ଫ୍ରାଇଡେ ନାମକ ପର୍ବଦ୍ୱାରା ପାଳିତ ହୁଏ । ଯୀଶୁଙ୍କ ଜନ୍ମଦିନ ଡିସେମ୍ବର୍‌ମାସ ୨୫ ତାରିଖରେ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ତହିଁର ସ୍ମୃତି (Christmas) ଖ୍ରୀଷ୍ଟମସ୍ ବା ବଡ଼ଦିନ ନାମକ ପର୍ବଦ୍ୱାରା ପାଳିତ ହୁଏ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ଜନ୍ମ ପରେ ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କର ଅବ୍ଦ ବା ବର୍ଷ ଗଣନା ହୁଏ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦକୁ A. D. ଏବଂ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବାବ୍ଦକୁ B. C. କୁହାଯାଏ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଦେହତ୍ୟାଗର ତୃତୀୟ ଦିବସରେ କବରରୁ ଉଠି ତାଙ୍କ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱଦେହରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଘଟଣାକୁ ପୁନରୁତ୍ଥାନ (Resurrection) କୁହାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ମାନେ ଈଶ୍ୱର ସନ୍ତାନ ମାନନ୍ତି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ଯୀଶୁ ପୁନର୍ବାର ପୃଥିବୀରେ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ପୃଥିବୀରେ ସତ୍ୟର ରାଜ୍ୟ ଓ ଧର୍ମର ରାଜ୍ୟ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ୍ ସ୍ଥୂଳତଃ ଗୁରୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବିଭକ୍ତ—ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍, ରୋମାନ୍ କାଥଲିକ୍, ଗ୍ରୀକ୍ ଚର୍ଚ୍ଚ, ପେଜ୍‌ରଖାନ୍; କିନ୍ତୁ ଅଧୁନା ଏହି ସବୁ ଶାଖାରୁ ଅନେକ ଉପଶାଖା ଦେଖାଗଲଣି ।]

ଯୀହୁଦା—ବୈଦେ. ବ (ଦେବ୍-ଯୁଦ୍ଧ୍ୟ) —ଯୀହୁଦୀମାନଙ୍କର ଆଦିମ ନିବାସ Jihuda ସୀହୁଦା ଯହୂଦା ସ୍ଥଳ; ଯୁଦ୍ଧ୍ୟ—Judea.

ଯୀହୁଦୀ—ବୈଦେ. ବ.—(ଇ. ଜାତି; ଦେବ୍ର ଯୁଦାହ୍ୱସ୍ =ଯିହୁଦା- Jihudi ନିବାସୀ) –ଯୀହୁ ବା 'ଯିହୁଦା' ଧର୍ମ; ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମର ପୂର୍ବାକାର ଓ ସେହି ଧର୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ବ୍ୟକ୍ତି— The Jews, a sect following the sayings and religions of the old Testament. [ଦ୍—ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥ (Old Testament) ଓ ନୂତନ ଗ୍ରନ୍ଥ (New Testament) । ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଜନ୍ମ ପୂର୍ବର ଘଟଣାସମାନ ଓ ନୂତନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ଜନ୍ମ ଓ ତତ୍ପରର ଘଟଣାସମାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ଈଶ୍ୱର ପୃଥିବୀରେ ଅବତାରରୂପେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେବେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନେ କହନ୍ତି ଯେ 'ନାଯାରେଥ୍'ରେ ଜାତ ଜୁମାସ୍ୱ ସେଇଙ୍କ ପୁତ୍ର ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥବର୍ଣ୍ଣିତ ଈଶ୍ୱର-ଅବତାର ଅଟନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯୀହୁଦମାନେ ଯୀଶୁଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅବତାର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ କହନ୍ତି ଯେ ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅବତାର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଧରାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବେ । ଏଥିପାଇଁ ଯୀହୁଦୀମାନେ ନୂତନ ଗ୍ରନ୍ଥ (New Testament)ର ଧର୍ମକୁ ଓ ଯୀଶୁଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱର-ପ୍ରେରିତ ତ୍ରାଣକର୍ତ୍ତା ବୋଲି ମାନନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଆସିଆଖଣ୍ଡସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ ଜେରୁଜାଲମ୍ (Jerujalem) ର ଯାକବ (Jacob) ନାମକ ସ୍ୱତ୍ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯୁଦା (Juda) ଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ତ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ୍ୟା (Judea) ବା ଜେରୁଶାଲମ୍ (Jerusalem) ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହି ସ୍ୱତ୍ତ୍ୟବାସୀଙ୍କୁ 'ଯୀହୁ' ନାମ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା, ଏମାନେ ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ ଥିଲେ ଓ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ବଳି ଆଦି ଦେଇ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ବଳି ଆଦି ପ୍ରଥା ବନ୍ଦ କଲେ ଓ ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥବର୍ଣ୍ଣିତ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରେରିତ ପୁତ୍ର ବୋଲି ଆପଣାକୁ ଘୋଷଣା କରିବାରୁ ଯୀହୁଦମାନେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଯୀଶୁଙ୍କୁ ସ୍ୱତ୍ତାଦ୍ୱାରରେ ଅପଯୁକ୍ତ କରାଇ 'କ୍ରୁଶ' ଦ୍ୱାରା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଢାଙ୍କର ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ କରାଇଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନେ ଯିହୁଦୀମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି । ପୁଣି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନେ ଯିହୁଦୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଘୃଣାରେ ଛେପ ପକାଇଥିଲେ । ଯିହୁଦୀମାନଙ୍କ ଆଦ୍ୟନିବାସ ଜେରୁଜାଲମ୍‌ରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅଭିଶାପ ଫଳରେ ସ୍ୱଦେଶରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ନିର୍ବାସିତ ଓ ଦେଶଘ୍ନ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ବିଚରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏମନ୍ତ କି ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍ ରାଜ୍ୟରେ ଏମାନେ ସମସ୍ତ ରାଜନୈତିକ ସମ୍ମାନ ଓ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏମାନେ ଯାଷ୍ଟାଡ୍ୟ ଜଗତରେ ଋଣ ଦାନ ଓ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ଧନୀ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଅଧୁନିକ ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ଅନେକ ଧନୀ ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । କ୍ରମଶଃ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍ ଜାତିର ଘୃଣାଦୃଷ୍ଟି ଏମାନଙ୍କଠାରୁ କମି ଅଛୁ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏମାନେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ରାଜପଦ ଓ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ କରୁଅଛନ୍ତି । ଭୂତପୂର୍ବତନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ସେକ୍ରେଟରୀ ଅଫ୍ ଷ୍ଟେଟ୍ (Secretary of State) ସଷ୍ଟେଗୁ ଓ ଭୂତପୂର୍ବ ବଡ଼ ଲାଟ ରୂପରେ ଆସିଥିବା ଲର୍ଡ଼ ରେଡ୍‌ଙ୍ଗ୍ ଯିହୁଦୀ ଜାତୀୟ ଥିଲେ ।

ଏମାନେ ପଯୃଗମ୍ବର ମୂଷା (ମୋସେସ୍)ଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଭର୍‌ରେଡ୍ ! ଏଥିରେ ମନ୍ତ୍ରଦ ଜନ୍ମ ହେବାର ଭବିଷ୍ୟଦ୍ବାଣୀ ଅଛୁ ଓ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପାପରୁ ତ୍ରାଣ କରିବା ପାଇଁ ଈଶ୍ୱର ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛୁ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ମାନେ କହନ୍ତି - ସେହି ଈଶ୍ୱର ପୁତ୍ର ଯୀଶୁ । ଯୀହୁଦୀମାନେ କହନ୍ତି —ସେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି ।]

ଯୁ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଯୋଗ କରିବା—1 To join together; to unite. ୨ । ମିଶାଇବା—2. To mix; to combine. ୩ । ବାନ୍ଧିବା—3. To bind; to fasten (Apte). ୪ । ପୃଥକ୍ କରିବା—4. To detach, to separate (Apte).

ଯୁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ. ଯତ)—ଯେଉଁ—Which. ଗ୍ରା. ଅ. (ସ. ଯୁଗ)-ଯୁ ଯୁଆଳରେ କାନ୍ଧ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ବଳଦଙ୍କୁ ଡାକିବା— (ଯୁଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ) An exclamation used by cartmen and ploughmen exhorting the bullocks to put their shoulders to the yoke. ଦେ'ଦେ. ବ—ଜୁ (ଦେଖ)—Ju (See)

ଯୁଆଡ଼—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—୧ । ଯେଉଁ ଆଡ଼, ଯେଉଁ ଦିଗ; ଯେଉଁ ପକ୍ଷ— Juārḍa 1. Which side, which direction. (ସିଆଡ଼. ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) [ଉ—ଉ ଯୁଆଡ଼େ ମିରୁ, ମୁଁ ମିବି । ଯି ଦିଗ୍ ମାଲକଣ୍ଠ. ପିଲାଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନାସ୍ପୃଶ ।] ୨ । ଯେଉଁ ଦେଶ; ଜୀଧର ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳ—2. Which locality or country. ୩ । ଯେଉଁ ଦିଗର—3. Of which side. [ଉ—ଏଥିରୁ ୨ସ୍ଥାରେ—ଯୁଆଡ଼ୁରୁ, ଯୁଆଡ଼େ ୫ମୀରେ—ଯୁଆଡୁ, ଯୁଆଡ଼ରୁ ୬ଷ୍ଠୀରେ—ଯୁଆଡ଼, ଯୁଆଡ଼ର ୭ମୀରେ—ଯୁଆଡ଼େ, ଯୁଆଡ଼ରେ ଧ୍ରୁବ ।]

ଯୁଆଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଲଙ୍ଗଳ ସୋପ୍—
Jūārḍi A plough-share.

ଯୁଆଡ଼(ଡ଼)କା—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେଉଁ ଦିଗର, ଯେଉଁ ପକ୍ଷର— Jūārḍi(ṛḍa)kā 1. Of which side. ୨ । ଯେଉଁ ଦେଶର; (ଯୁଆଡୁକାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳର—2. Of which ଯେ ଦିଗେର ଜୀଧରକା side.

ଯୁଆଡ଼କି——ଗ୍ରା. ଅ—ଯେଉଁ ଆଡ଼ୁକୁ; ଯେଉଁ ଦିଗକୁ—
Jūārḍiki To which side or direction.
ଯେ ଦିଗେ ଜୀଧରକୋ (ସିଆଡ଼ିକ—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯୁଆନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବ ଓ ବଣ—ଜୁଆନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jūān (etc) Juān etc. (See)

ଯୁଆଳି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ - ଜୁଆଳି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jūāḷi (etc) Juāḷi etc. (See)

ଯୁଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. (ସ. ଯୂଥୀ, ଯୂଥିକା)—ଯୁଇ ଇତ୍ୟାଦି
Jūi (etc) (ଦେଖ)—Jūi etc. (See)

ଯୁଜଁ—ଗ୍ରା. ବ—ଯେଉଁ—Which.
Jū-uñ ଯେ, ଯା ଜୋ

ଯୁଉଠିଁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—ଯେଉଁଠାରେ—Where.
Jūuṭhiñ (ଯୁଉଁଠେଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜେଖାନେ जहाँ

ଯୁଉଠି(ଁ)କ(କୁ)—ଗ୍ରା. ଅ—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ—
Jū-uṭhi(ṭhiñ)ki(ku) To which place.
(ଯୁଉଠାକୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେଖାନେ जहाँ

ଯୁଉଁଠୁଁ—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେଉଁଠାରୁ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ—1.Whence; Jūuṭhuñ from which place. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଯେଖାନଥେକେ ବା ଜନକଠରୁ—2. From which person. ୩ । ଜାହାଁସେ ଯେଉଁ କାରଣରୁ - 3. From which cause.

ଯୁଁ—ଗ୍ରା ସର୍ବନାମ (ସ. ଯତ୍)—ଯେଉଁ ସାଦା—
Jūñ ଯେ ଜୋ Which.

ଯୁକ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ.—୧ । ମିଶ୍ରିତ କରିବା—1. To mix up.
Jūk (root) ୨ । ପୃଥକ୍ କରିବା—2. To separate. ୩ । ନିନ୍ଦା କରିବା—3. To blame. ୪ । ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ କରିବା—4. To censure. ୫ । ବନ୍ଧନ କରିବା— 5. To bind.

ଯୁକ୍—ସ. ବଣ (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ନିନ୍ଦା କରିବା+କର୍ମ. କ୍ୱିପ୍)—
Jūk ୧ । ମନ୍ଦ—1. Bad. ୨ । ନିନ୍ଦିତ—3. Blameworthy. ୩ । ଘୃଣିତ—2. Hateful. ୪ । ସମାଧିରତ—4. Contemplative; engaged in meditation. ବ—(ଯୁଜ୍. ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା+କର୍ମ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ଯୁଗଳ; ଯୁଗ—1. A pair; a couple. ୨ । ଦୈର୍ଘ୍ୟପରିମାଣବିଶେଷ; ଏକ ମାଇଲରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚଉଠ ଅଳ୍ ଜୁରତା—2. A unit of measure (i. e. 300 poles). ୩ । ଯୁଗ୍ (ଦେଖ)—3. Jug (See)

ଯୁକ(କୁ)ତ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବଣ. (ସ. ଯୁକ୍ତ)—ଯୁକ୍ତ (ଦେଖ)
Jūka(ku)ta ଯୁକତ **युक्त** Jūkta (See)

ଯୁକ(କୁ)ତି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ — ଯୁକ୍ତି (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)
Jūka(ku)ti (etc) Jūkti (etc) (See)
ଯୁକତି **युक्ति**

ଯୁକତେ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ଅ—ଫଳତଃ; ପ୍ରକୃତରେ—In reality; Jūkate as a matter of fact. [ଉ—ଯଦ୍ଦ ସେ ଅଳ୍ପ ଯୁକତେ ସୋଦ୍ଧଗଡେ, ଶାଲ୍ଯର ମନ୍ଦୀ ସେ ଯୁକଡେ । ଜଗନ୍ନାଥ. **युक्ते** ଭାଗବତ ।]

ଯୁକ୍ତ—ସ. ବଣ (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ=ଯୋଗ କରବା+କର୍ମ. ତ)—Jūkta ୧ । ମିଳତ; ସଲଗ୍ନ; ଜୋଡ଼ା ହୋଇଥିବା—(ବିଯୁକ୍ତ—ବିପରୀତ) 1. Joined; combined; united; attached. ୨ । ଏକ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ କରିଥିବା ବା; ମିଶାଯିବା—2. Added with. ୩ । ନ୍ୟାଯ୍ୟ; ନ୍ୟାଯ୍ୟାନୁଗତ—3. Reasonable; just. ୪ । ପ୍ରମାଣୀକୃତ—4. Proved by evidence. ୫ । ଯୋଗ୍ୟ—5. Fit, right; proper. ୬ । (ଗୁଣାଦି ଦ୍ୱାରା) ଭୂଷିତ; ସୋଉତ—6. Possessed of or endowed with good qualities. ୭। ବ୍ୟାପୃତ—7. Engaged; employed in a business. ୮ । ସଉମିତ; ସାମାନ୍ୟ—8. Moderate; common; ordinary; limited. ୯ । ଅବଶିଷ୍ଟ—9. Remaining. ୧୦ । ଆସକ୍ତ—10. Attached to; bent on; addicted to; intent on (a pursuit): absorbed in; devoted to. ୧୧ । ଯୋଗାରୂଢ଼ (ବ୍ୟକ୍ତି); ଯୋଗୀ, ଜଡେନ୍ଦ୍ରିଯ (ବ୍ୟକ୍ତି); ଯୋଗନିରତ—11. (a person) Engaged or absorbed in Jōga. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନ ତୃପ୍ତାତ୍ମା, କୂଟସ୍ଥ, ବିଜିତେନ୍ଦ୍ରିଯ ଓ ସମଲୋଷ୍ଟାଶ୍ମକାଞ୍ଚନ, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ପଦବାଚ୍ୟ । ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା. ୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାଯ ।] (ଯୁକ୍ତ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ କରିଯାଇ ସମାସରେ ବିଶେଷଣ ପଦ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ଯଥା—ପ୍ରେମଯୁକ୍ତ, ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ, ଖେଦ ଯୁକ୍ତ, ଚେଷ୍ଟାଯୁକ୍ତ, ଦୋଷଯୁକ୍ତ) ୧୨ । ଅଧିକୃତ—12. Possessed of. ୧୩ । ମିଶ୍ରିତ—13. Mixed with. (ଯଥା—କ୍ଷୀରଯୁକ୍ତ ତଣ୍ଡୁଳ) ୧୪ । ଯୁଆଳରେ ଯୋଗ୍ କାଇଥିବା—14. Yoked; harnessed (Apte) ୧୫ । ବ୍ୟବସ୍ଥିତ—15. Arranged; fitted out. ୧୬ । ସମବ୍ୟାହାରରେ ଗତ—16. Accompanied. ୧୭ । ନିଯୋଜିତ—17. Engaged; employed; appointed. ୧୮ । ପ୍ରମାଣିତ—18. Proved; inferred. ୧୯ । କର୍ମଠ—19. Active. ୨୦ । ଉପଯୁକ୍ତ—20 Fit; proper; suitable. ୨୧ । କୁଶଳ—21. Skilful. ୨୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ମୌଳିକ (ଶବ୍ଦ)—22. (grammar) Primitive; not derived from another word. ୨୩ । ସମ୍ପୃକ୍ତ—23. Connected with. ସ ବ ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ଯୋଗୀ ଭଗବତ୍ ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି—1. A saint who has become one with the Supreme Being. ୨ । ଯୁଗ କାଷ୍ଠ; ଯୁଆଳ—2. Yoke (Apte). ୩ । ଯୁଆଳରେ ଯୋଗ୍ ହୋଇଥିବା ଜୀବଦ୍ୱଯ—3. Team (Apte). ୪ । ନ୍ୟାଯ୍ୟମାର୍ଗୋପାର୍ଜିତ ଧନ—4. Money lawfully obtained. ୫ । ଗଜର ହାତର ଏକ ମାପ (ଦ୍ର. ଶ)—5. A measure of 4 cubits (Apte). ସ. କ୍ରି. ବଣି—୧। ନ୍ୟାଯ୍ୟତଃ—1. Justly (Apte). ୨ । ଉଚିତରୂପେ—2. Properly (Apte). ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯୋଗସାଧନରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି; ଅଭ୍ୟସ୍ତଯୋଗ ବ୍ୟକ୍ତି—A person who has succeeded in controlling his soul and passions.

ଯୁକ୍ତକର—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ଯୁକ୍ତ+କର)—ଯୋଡ଼ ହାତ; ହାତ Jūkta kara ଯୋଡ଼ିବା—Folded hands; hands folded together (as in supplication) ବଣ. (ଯୁକ୍ତକର—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) —କୃତାଞ୍ଜଳି—With folded hands.

ଯୁକ୍ତକର୍ମା—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁକ୍ତ+କର୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Jūktakarmā କୌଣସି କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ—Entrusted with or employed in some work.

ଯୁକ୍ତ ଚିହ୍ନ—ଦେ. ବ (ଗଣିତ)—ଦୁଇଟି ସ୍ପର୍ଶି ଯୋଗ କରି ଯାଇଥିବା Jūkta chihna ରେଖାତ୍ମକାତ୍ମକ ଚିହ୍ନ; +ଚିହ୍ନ—(mathematics) The sign of addition (viz+); the plus sign

ଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡ—ସ. ବଣ. ପୁଂ ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ନ୍ୟାଯ୍ୟତଃ ଦଣ୍ଡ ଦିଏ—Punishing rightly (Apte)
(ଯୁକ୍ତଦଣ୍ଡା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁକ୍ତ ନିଦ୍ରାବବୋଧ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁକ୍ତ+ନିଦ୍ରା+ବବୋଧ)—ଯେ ନିଯମିତ ସମୟରେ (ଯୁକ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନାବବୋଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନିଦ୍ରିତ ହୁଏ ଓ ନିଦ୍ରା ତ୍ୟାଗ କରେ—One who is given to sleeping and rising in regular hours.
ଯୁକ୍ତ ନିଦ୍ରାବବୋଧା / ଯୁକ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନାବବୋଧା } ସ୍ତ୍ରୀ

ଯୁକ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତ—ଦେ. ବ - ଅଯୋଧ୍ୟା ଓ ଆଗ୍ରା ଅଞ୍ଚଳଦ୍ୱଯ ମିଳିତ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଭାରତୀଯ ପ୍ରଦେଶ ବିଶେଷ—The United Provinces of Oudh and Agra (in India).
(ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ **युक्त प्रांत**

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ Jukta barṇṇa ସ. ବ—ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର (ଦେଖ) Juktākshara (See)

ଯୁକ୍ତ ବେଣୀ Jukta beṇī ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (କର୍ମଧା)—୧ । ବଦ୍ଧବେଣୀ; ବନ୍ଧା ବେଣୀ—1. Plait tied into a knot; plaited hair. ୨ । ଦୁଇ ବା ଉତୋଽଧିକ ନଦୀର ପ୍ରବାହର ସମ୍ମିଳନ—2. The confluence of two or more streams. [ଦୃ—ଅଣ୍ଡାବାଦ(ପ୍ରୟାଗ)ଠାରେ ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା ଓ ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀତ୍ରୟ ମିଳିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଯୁକ୍ତବେଣୀ ।]

ଯୁକ୍ତମନାଃ Juktamanāḥ ବି. ବହୁ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁକ୍ତ + ମନସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମନୋଯୋଗୀ—Attentive (Apte).

ଯୁକ୍ତ ରସା Jukta rasā ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ରସନା; ରସ୍ନା (ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଗୁଳ୍ମ)—A plant; Mimosa Octandra. (ଯୁକ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୁକ୍ତ ରାଜ୍ୟ Jukta rājya ସ.ବ (ଅଧୁନକ)—୧। ଆମେରିକାର ସମ୍ମିଳିତ ରାଜ୍ୟମାନ— 1. The United States of America. ୨ । ଇଂଲଣ୍ଡ, ସ୍କଟଲଣ୍ଡ ଓ ଅୟରଲଣ୍ଡ— 2. The United Kingdom of England, Scotland and Ireland. ଯୁକ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ରାଜ୍ୟ

ଯୁକ୍ତ ରୂପ Jukta rūpa ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁକ୍ତ + ରୂପ)—୧ । ସମ୍ଭବିତ—1. Fit; proper; suitable (Apte). ୨ । ଯୋଗ୍ୟ 2 Worthy (Apte).

ଯୁକ୍ତ ହେବା Jukta hebā କ୍ରି—୧ । ମିଶିବା—1. To be mixed; to be added. ୨ । ଭୂଷିତ ହେବା—2. To be adorned. [ଦୃ—ରୂପ ଗୁଣ ଦୁଇ କଥାରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ. ମହାଭାରତ. ଅନ୍ୟ ।] ଯୁକ୍ତ ହୋଇବା ଯୁକ୍ତ ହଓୟା

ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର Juktākshara ସ. ବ. (ବ୍ୟାକରଣ)—ସଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ; ଦୁଇ ବା ଉତୋଽଧିକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ମିଳନରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ— A compound letter; dipthong or tripthong. [ଦୃ—ସମ୍ପୃକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ 'କ୍ଷ' ଗୋଟିଏ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର (କ୍+ଷ) ।

ଏହାଛଡ଼ା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣରେ 'ଫଳା' ବସିଗଲେ ତାହା ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ହୁଏ । ଯଥା—କ+ୟ=କ୍ୟ; ର୍+କ=ର୍କ; କ୍+ର=କ୍ର; ଏହିପରି କ୍ଳ, କ୍ଲ, କ୍ମ, କ୍ୱ, କ୍ର, କ୍ଳ, କ୍ୱ, କ୍ଷ=କ୍ଷ ।]

ଯୁକ୍ତାହାର Juktāhāra ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଯୁକ୍ତ + ଆହାର) —୧ । ଆହାରରେ ଆସକ୍ତ—1. Addicted to food. ୨ । ପରମିତାହାର—2. Frugal; temperate. ବ. (କର୍ମଧାରୟ)—ପରମିତ ଆହାର—Moderate eating; frugal fare; temperance [ଯୁକ୍ତାହାର—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଯୁକ୍ତାହାରବିହାର Juktāhārabihāra ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁକ୍ତ + ଆହାର + ବିହାର)—ଯାହାର ଆହାର ଓ ବିହାର (ଯୁକ୍ତାହାରବିହାର—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରମିତ—Of temperate habits.

ଯୁକ୍ତି Jukti ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ମିଳିତ ହେବା; ଯୋଗ କରିବା; ବାନ୍ଧିବା। +କ୍ତିବ. ଇ)—୧ । ବାଦାନୁବାଦ; ନ୍ୟାୟ; ତର୍କ— 1. Reasoning, logic, argument. [ଦୃ—ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଅନୁଭୂତ ବିଷୟର ସାହାଯ୍ୟରେ କୌଣସି ଅଜଣାଭୁତ ବିଷୟର ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିଲେ, ଉକ୍ତ ଜ୍ଞାନକୁ ଯୁକ୍ତି କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଯୁକ୍ତି ତର୍କବିଜ୍ଞାନର ଗୋଟିଏ ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ । ଇଂରେଜରେ ଏହାକୁ ଇନ୍‌ଫରେନ୍ସ୍ (Inference) କହନ୍ତି । ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥସୂଚକ । ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ବସ୍ତୁଗତ ହୁଏ ତାହା ପ୍ରତି ଓ ଯେଉଁ ପ୍ରଣାଳୀ ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଆୟତ୍ତ ହୁଏ ତାହା ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଏହି ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ଯୁକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଥବା ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ଯୁକ୍ତ୍ୟଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । ଯୁକ୍ତି ବଳରେ ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ ଓ ପରୋକ୍ଷ ବିଷୟ ଜାଣିବାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମର୍ଥ ହେଉଁ । ଯୁକ୍ତି ଦୁଇ ପ୍ରକାର, (କ) ଅବରୋହୀ ଯୁକ୍ତି (Induction) ଏବଂ (ଖ) ଅବରୋହୀ ଯୁକ୍ତି (= Deduction).

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରଣାଳୀ ପରସ୍ପର ଠାରୁ ପୃଥକ୍ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ନିରପେକ୍ଷ (Immediate inference) ଓ ସାପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି (Mediate inference), ଏହି ପ୍ରକାର ପ୍ରଭେଦ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥାଏ । 'ନ୍ୟାୟ' ଓ 'ଅନୁମାନ' ଉଭୟେ ସାପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି: ଅର୍ଥାତ ଉଭୟରେ ଲଙ୍ଗ-ଲଙ୍ଗୀ ସମ୍ପର୍କ ବିଦ୍ୟମାନ । ବୁଦ୍ଧ ଦର୍ଶନରେ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତିର ଅବତାରଣା ନାହିଁ । କେତେକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ତର୍କବିଜ୍ଞାନୀ ମଧ୍ୟ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତିକୁ ଯୁକ୍ତି ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ । ନ୍ୟାୟ ଗୋଟିଏ ଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଗୌତମଙ୍କ ନ୍ୟାୟରେ ଅବରୋହୀ ଓ ଅବରୋହୀ ଉଭୟ ପ୍ରଣାଳୀ ଏକତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବିପିନବିହାରୀ ରାୟ, ଏମ୍. ଏ.]

୨ । ମିଳନ; ସଯୋଗ—2. Union; connection; joining; conjunction. ୩ । ଉପଯୋଗିତା; ଯୋଗ୍ୟତା—3 Fitness; propriety. ୪ । ରୀତି; ପ୍ରଥା—4. Usage; custom. ୫ । ଲୋକବ୍ୟବହାର—5. Traditional law; unwritten law. ୬ । ଅନୁମାନ—6. Inference; deduction ୭ । କାରଣ; ହେତୁ—7. Reason; cause; ground. ୮ । ମୀମାଂସା—8. Conclusion. ୯ । ମନ୍ତ୍ରଣା; ପରାମର୍ଶ—9. Consultation; advice; counsel. ୧୦ । ସାକ୍ଷୀର ପ୍ରଦତ୍ତ ବିବରଣର ଉଲ୍ଲେଖ— 10. Note or written memorandum of the evidence given by a witness. ୧୧ । ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଉହ୍ୟ ବାକ୍ୟର ବା ପଦର ସଯୋଜନ—11. Filling up of an ellipsis in a sentence. ୧୨ । ବାକ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଭାବବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶବ୍ଦପ୍ରୟୋଗରେ ମୁଖ୍ୟ ଅର୍ଥପ୍ରାପ୍ତି ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗୁପ୍ତ ରଖାଯାଏ—12. A figure in rhetoric; emblematical or mystical or covert expression of purpose. ୧୩। ନାଟ୍ୟାଙ୍ଗ ବିଶେଷ; ନାଟ୍ୟୋଚ୍ଚିତ ଘଟନାର ଐକ୍ୟ ବା ମିଳନ ବା ଧାରାବାହିକତା—13. Dramatic sequence of plots; interdependence of the plots in a drama; the regular chain of events in a drama. ୧୪। ଯୋଡିବା—14. Yoking; harnessing. ୧୫। ନିଯୁକ୍ତି—15. Appointment; engagement; employment. ୧୬। ଉପାୟ—16. Means; expedient. ୧୭। ଫିକର—17. Plan; contrivance. ୧୮। ରଚନା; ବ୍ୟବସ୍ଥାନ—18. Arrangement. ୧୯। କାଳ, ସ୍ଥାନାଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା ବା ଉଲ୍ଲେଖ—19. Specification or enumeration of circumstances (e.g. time, place) (Apte). ୨୦। ଧାତୁରେ ଖାଦ ମିଶାଇବା—20. Alloying of metals (Apte). ୨୧। ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର; ଗୁଣି—21. Charm; spell (Apte). ୨୨। ପ୍ରୟୋଗ; ବ୍ୟବହାର—22. Application; use (Apte). ୨୩। ଅଦାଲତରେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବିବରଣର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବିଚାର—23. Adjudication about the truth or falsity of the evidence of a witness. ୨୪। ମକଦ୍ଦମାରେ ପ୍ରମାଣ ସ୍ଥାପିତ ହେବା ପରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କ ବାଦ ନୁବାଦ—24. Argument in a case.

ଯୁକ୍ତିକର Juktikara — ବ. ବିଣ—୧। ଉପଯୋଗୀ—1. Fit; suitable; proper (Apte). ୨। ପ୍ରମାଣିତ—2. Proved (Apte).

ଯୁକ୍ତି କରିବା Jukti karibā — ଦେ. କି—ବାଦାନୁବାଦ କରିବା; ତର୍କ କରିବା—To argue. **युक्ति करना**

ଯୁକ୍ତି ଖଟା(ଟେ)ଇବା Jukti khaṭā(ṭe)ibā — ଦେ. କି—କୌଶଳି ବିଷୟର ମୀମାଂସାର୍ଥ ତର୍କ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—To employ reasoning or logic in deciding a matter. **युक्ति खटाना**

(ଯୁକ୍ତି ଖଣ୍ଡିବା—ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ)

ଯୁକ୍ତତଃ Juktataḥ — ବ. କି. ବିଣ. (ଯୁକ୍ତି+ତଃ)—୧। କୌଶଳରେ—1. Cleverly. ୨। ସମୁଚିତରୂପେ—2. Duly; properly. ୩। ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା—3. By argument; logically.

ଯୁକ୍ତି ତର୍କ Jukti tarka — ବ. ବ. (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧। ଯୁକ୍ତି ଓ ତର୍କ—1. Reason and logic; logic and argument. ୨। ବାଦାନୁବାଦ—2. Argument.

ଯୁକ୍ତିଦାତା Juktidātā — ବେ. ବିଣ. ପୁଂ—ପରାମର୍ଶଦାତା; ମନ୍ତ୍ରଣାଦାତା—Counsellor; advisor. (ଯୁକ୍ତିଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) **युक्तिदाता विचारदेनेवाला**

ଯୁକ୍ତି ଦେବା Jukti debā — ଦେ. କି—କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା ପାଇଁ ଯୁକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତର ଦେବା—To give a reasonable solution or argument to a question. **युक्ति देना**

ଯୁକ୍ତି ବିହୀନ Jukti bihīna — ବ. ବିଣ (ଅନ୍ୟା ଭଢ୍)—ଯୁକ୍ତିଶୂନ୍ୟ (ଦେଖ) Juktiśūnya (See)

ଯୁକ୍ତିମାନ୍ Juktimān — ବ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁକ୍ତି+ମତ୍)—୧। ଚତୁର—1. Clever. ୨। ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନରେ ଦକ୍ଷ—(ଯୁକ୍ତିମତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Fertile in finding out expedients; (ଯୁକ୍ତିମତ୍ତା—ବ) inventive. ୩। ଯୁକ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—3. Logical; based on arguments. ୪। ସଯୁକ୍ତ—4. United; joined (Apte).

ଯୁକ୍ତି ମାର୍ଗ Jukti mārga — ବ. ବ (ରୂପକ; ଯୁକ୍ତି+ମାର୍ଗ)—୧। ଯୁକ୍ତିରୂପ ପନ୍ଥା—1. Logical argument or reasoning compared to a road. ୨। ନ୍ୟାୟ୍ୟ ମାର୍ଗ—2. Righteousness; the path of righteousness.

ଯୁକ୍ତି ମାର୍ଗାନୁସାରୀ Jukti mārgānusārī — ବ. ବିଣ. ପୁଂ (ରୂପକ ଓ ଉପପଦ ସମାସ)—(ଯୁକ୍ତି ମାର୍ଗାନୁସାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧। ଯୌକ୍ତିକ; ନ୍ୟାୟାନୁଗତ—1. Logical; reasonable; just. ୨। ନ୍ୟାୟମାର୍ଗାବଲମ୍ବୀ—2. Righteous; pursuing a just or reasonable course.

ଯୁକ୍ତି ଯୁକ୍ତ Jukti jukta — ବ. ବିଣ (ଅନ୍ୟା ଭଢ୍; ଯୁକ୍ତି+ଯୁକ୍ତ)—୧। ଯୌକ୍ତିକ; ନ୍ୟାୟ୍ୟ; ନ୍ୟାୟାନୁମୋଦିତ—1. Reasonable; logical. ୨। କୌଶଳୀ—2. Skilful; expert (Apte). ୩। ପ୍ରମାଣିତ—3. Proved, established (Apte); ୪। ଯୁକ୍ତିରେ ପ୍ରତୀୟମାନ—4. Argumentative (Apte).

ଯୁକ୍ତି ଯୁକ୍ତ, ଯୁକ୍ତି ଯୁକ୍ତିତ — ଅନ୍ୟରୂପ

ଯୁକ୍ତିଶୂନ୍ୟ Juktiśūnya — ବ. ବିଣ (ଅନ୍ୟା ଭଢ୍)—ଯୁକ୍ତିହୀନ (ଦେଖ) Juktihīna (See)

(ଯୁକ୍ତି ରହିତ, ଯୁକ୍ତି ବର୍জିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୁକ୍ତି ସିଦ୍ଧ Jukti siddha — ବ. ବିଣ (ଅନ୍ୟା ଭଢ୍)—୧। ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ—1. Deduced by reasoning. ୨। ମନ୍ତ୍ରଣାଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ—2. Arrived at after due consultation. ୩। ଯୁକ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—3 Based on reason reasonable.

ଯୁକ୍ତିହୀନ Juktihīna — ବ. ବିଣ (ଅନ୍ୟା ଭଢ୍)—୧। ଅଯୌକ୍ତିକ; ଯାହା ଯୁକ୍ତି ସିଦ୍ଧ ନୁହେଁ—1. Unreasonable; not supported by reason. ୨। ଅନ୍ୟାୟ୍ୟ—2. Illogical; unjust. ୩। ନ୍ୟାୟ୍ୟହେତୁବିହୀନ—3.

Digitized by srujanika@gmail.com

Without reasonable cause. ୪ । ସମ୍ବନ୍ଧ ବା ସଂସ୍ପର୍ଶବିହୀନ— 4. Unconnected.

ଯୁକ୍ତିହୀନ ବିଚାର—ସ. ବ—ଅଯୌକ୍ତିକ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା; ଅନ୍ୟାୟ୍ୟ ମୀମାଂସା
Juktihina bichāra —Unreasonable conclusion; conclusion not supported by logic; illogical decision.

ଯୁଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ବର୍জ୍ଜନ କରିବା—
Jug (root) To abandon.

ଯୁଗ—ସ. ବ (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଳନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଗ)—୧ । ଯୁଆଳ; ଧୂର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳଗତ ଯାନାଙ୍ଗ; ହଳର ବା ଶଗଡ଼ର ଯେଉଁ ଅଂଶ ପଶୁଙ୍କ କାନ୍ଧ ଉପରେ ରହେ—1. Yoke. ୨ । (ଏହା ଦ୍ୱିଶବ୍ଦ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯଥା—ଅଶ୍ୱଯୁଗ) ଯୁଗ୍ମ; ଯୋଡ଼ା; ଯୁଗଳ—2. Pair; couple; two. [ଉ—ଭବ ଭବ ବାର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଶ୍ରୀର ପଦ୍ମରେ ନମସ୍କାର-ଯୁଗୁଁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚତୁଶ୍ଚୋରଙ୍କୁ ଭ. ଗୀତ । J ୩ । ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷକାଳ—3. A period of 12 years. ୪ । ପଞ୍ଚବର୍ଷ ପରିମିତ କାଳ—4. A period of 5 years. ୫ । ଋକ୍ଷି ନାମକ ଔଷଧ—5. Name of a rare drug. ୬ । ଏକ ଧନୁ ପରିମାଣ; ଚାରିହାତ ଲମ୍ବ ପରିମାଣ—6. A length of 4 cubits. ୭ । ବହୁବର୍ଷ—7. A long period of years (Apte). ୮ । ଅମଳ; ଜୀବନକାଳ—8. Generation; life (Apte). ୯ । ଚାରି ସଂଖ୍ୟା—9. The number four (Apte). ୧୦ । ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—10. The number twelve (Apte) ୧୧ । (ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର) ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା, ଦ୍ୱାପର, କଳି ଏହି ଚାରି ଯୁଗକାଳ—11. The four ages of Hindu mythology.

[ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ କାଳକୁ ଚାରି ଯୁଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ।—୧ । ସତ୍ୟଯୁଗ ବା କୃତଯୁଗର ପରିମାଣ ଦେବତାଙ୍କର ୪୮୦୦ ବର୍ଷ=ମନୁଷ୍ୟର ୪୮୦୦×୩୬୦ =୧୭,୨୮୦୦୦ ବର୍ଷ—୨ । ତ୍ରେତାଯୁଗ—ଦେବତାଙ୍କର ୩୬୦୦ ବର୍ଷ=ମନୁଷ୍ୟର ୩୬୦୦×୩୬୦= ୧୨,୯୬୦୦୦ ବର୍ଷ—୩ । ଦ୍ୱାପରଯୁଗ—ଦେବତାଙ୍କର ୨୪୦୦ବର୍ଷ=ମନୁଷ୍ୟର ୨୪୦୦×୩୬୦=୮,୬୪୦୦୦ ବର୍ଷ—୪ । କଳିଯୁଗ—ଦେବତାଙ୍କର ୧୨୦୦ ବର୍ଷ= ମନୁଷ୍ୟର ୧୨୦୦×୩୬୦=୪,୩୨୦୦୦ ବର୍ଷ । ଚତୁର୍ଯୁଗର ମୋଟ ପରିମାଣ=୪୩,୨୦୦୦ ବର୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ୪୩ ଲକ୍ଷ ୨୦ ହଜାର ବର୍ଷ । ଏହାକୁ ମହାଯୁଗ କୁହାଯାଏ । ଏଥିରୁ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା, ଦ୍ୱାପର ଓ କଳିଯୁଗର ଅନୁପାତ ସଂଖ୍ୟାରେ ୪-୩-୨-୧ । ପ୍ରଥମେ ସତ୍ୟଯୁଗରେ ବ୍ରହ୍ମା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭୁବନର ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ଓ ଶେଷରେ ରୁଦ୍ର କଳିଯୁଗରେ ସମସ୍ତ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଳୟ ସାଧନ କରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗର ପରିମାଣର ୧/୧୦=ଯୁଗ ସନ୍ଧ୍ୟା, ୧/୧୦ ଯୁଗ ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ୧/୧୦ ଯୁଗସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ । ଯଥା କଳିଯୁଗ ଯୁଗକାଳ—ଦେବତାଙ୍କର ୧୦୦୦ ବର୍ଷ, ଯୁଗସନ୍ଧ୍ୟା ୧୦୦ ବର୍ଷ, ଯୁଗସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ ୧୦୦ ବର୍ଷ=୧୨୦୦ ଦେବ ବତ୍ସର=୪୩୨୦୦୦ ମନୁଷ୍ୟ ବତ୍ସର । ଶ୍ରୀରଯୁଗ ଶେଷରେ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଳୟ ଘଟେ । ଶ୍ରୀରଯୁଗ କାଳକୁ ମହାଯୁଗ କୁହାଯାଏ । ୭୧ଟି ମହାଯୁଗ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ୱନ୍ତର ହୁଏ । ମନ୍ୱନ୍ତରର ଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ମହାପ୍ରଳୟ ହୁଏ । ୧୦୦୦ଟି ମହାଯୁଗ ହେଲେ ଗୋଟିଏ କଳ୍ପ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ୪୩୨୦୦୦୦୦୦୦ ବା ୪୩୨ କୋଟି ବର୍ଷରେ ।

ଗୋଟିଏ କଳ୍ପ ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ୧ ଦିନ ହୁଏ ଓ ଗୋଟିଏ କଳ୍ପ ହେଲେ ଏକ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ୧୦୦୦ ମହାଯୁଗ ବା ୪୩୨ କୋଟି ବର୍ଷ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ୧ ସୃଷ୍ଟି । କଳ୍ପ ଶେଷରେ ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟି ସଂହାର କରି ନିଦ୍ରା ଯାଆନ୍ତି ଓ ସେ ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଅଦ୍ଧକାରମୟ ଥାଏ । ସୃଷ୍ଟି ଶେଷ ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ହୁଏ ଓ ସେ ପୁଣି ସୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଏହିପରି କଳ୍ପକଳ୍ପବ୍ୟାପୀ ସୃଷ୍ଟିସ୍ଥିତିପ୍ରଳୟ ଚକ୍ରିୟା ଲାଗିଅଛି ।

ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ

୧ । ସତ୍ୟଯୁଗର ଉତ୍ପତ୍ତି, ଧର୍ମ ଓ ବିବରଣ ଃ—ଉତ୍ପତ୍ତି, ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା ବା ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା, ରବିବାର । ପରିମାଣ—୧୭ ଲକ୍ଷ ୨୮ ହଜାର ବର୍ଷ । ସତ୍ୟଯୁଗରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅବତାର—ମତ୍ସ୍ୟ, କୂର୍ମ୍ମ, ବରାହ, ନୃସିଂହ (ମତାନ୍ତରରେ ବାମନ ସତ୍ୟଯୁଗର ଅବତାର) । ଏ ସମୟରେ ୭ ଜଣ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ, ଯଥା—ବଳି, ବେଣୁ, ମାନ୍ଧାତା, ପୁରୁରବା, ଧୁନ୍ଧୁମାର (ମାଦଲା ପାଞ୍ଜିରେ ଜାନୁଘ୍ନ) ଓ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍জ୍ଜୁନ । ଏ ଯୁଗରେ ଯୁଗ୍ମ ଚତୁଷ୍ପାଦ, ପାପ ନାସ୍ତି; ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପରମାୟୁ ୧ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ; ମାନବ ଦେହର ଉଚ୍ଚତା ୨୧ ହାତ; ମଜ୍ଜାଗତ ପ୍ରାଣ ଓ ଇଚ୍ଛା ମୃତ୍ୟୁ; ବ୍ୟବହାରପାତ୍ର ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ସାମବେଦର ଅଧିକାର; ତୀର୍ଥ ପୁଷ୍କର; ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭକ୍ତି । ଭାରତ ବ୍ରହ୍ମନାମ-ନାରସୃଣପର୍ବ ବେଦାଃ, ନାରସୃଣପର୍ବସର୍ବଃ
ନାରସୃଣପର୍ବ ଭକ୍ତି ନାରସୃଣପର୍ବ ଗତିଃ ।
ଶାସ୍ତ୍ରେକୁ ସତ୍ୟଯୁଗର ଲକ୍ଷଣ—

ନିତ୍ୟଧର୍ମରତ, ଗୀତାଶ୍ରୟୀ ଓ ସତ୍ୟଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ପୋଷ୍ଟ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ପୂଜା ନିନ୍ଦା କରନ୍ତି ।

୨ । ତ୍ରେତାଯୁଗ—ଉତ୍ପତ୍ତି, କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ନବମୀ= ଅଁଳା ନବମୀ, ସୋମବାର ।

ପରିମାଣ—୧୨ ଲକ୍ଷ ୯୬ ହଜାର ବର୍ଷ ।

ଅବତାର—ବାମନ, ପରଶୁରାମ, ଶ୍ରୀରାମ (ମତାନ୍ତରରେ ବାମନ ତ୍ରେତାଯୁଗର ଅବତାର ନୁହନ୍ତି) ।

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜଗଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁଣ୍ୟ ଏ ପାଦ, ପାପ ଏକ ପାଦ, ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପରମାୟୁ ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷ, ମାନବଦେହର ଉଚ୍ଚତା ୧୪ ହାତ, ପ୍ରାଣ—ଅସ୍ଥିଗତ; ପାଞ୍ଚ—ରୌପ୍ୟ; ବେଦ—ଋଗ୍ବେଦ; ତୀର୍ଥ—କୈମିତାରଣ୍ୟ; ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ।

ତାରକ ଚତୁର୍ଭୁଜ ନାମ—

ରାମ ନାରାୟଣାନନ୍ତ ମୁକୁନ୍ଦ ମଧୁସୂଦନ ।
କୃଷ୍ଣ କେଶବ କଂସାରେ ହରେ ବୈକୁଣ୍ଠ ବାମନ ।

ତ୍ରେତାଯୁଗର ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଲକ୍ଷଣ—

ଲୋକମାନେ ଦାନ, ଧର୍ମ୍ମ, ତପସ୍ୟା ଓ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନରତ ଏବଂ ରାଜାମାନେ ଯଜ୍ଞଶୀଳ ।

୩ । ଦ୍ୱାପର ଯୁଗ—ଉପସ୍ଥିତ—ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ଗୁରୁବାର । ପରମାଣ—୮ ଲକ୍ଷ ୬୪ ହଜାର ବର୍ଷ ।

ଅବତାର—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ବୁଦ୍ଧ (ମତାନ୍ତରରେ ବୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗର ଅବତାର ନୁହନ୍ତି) ।

ପୁଣ୍ୟ ଦୁଇ ପାଦ, ପାପ ଦୁଇ ପାଦ;

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ—ଶାଲ୍ୱ,ବିରାଟଙ୍କଠାରୁ,କଂସପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୬ଜଣ;

ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ—ଏକ ହଜାର ବର୍ଷ;

ମାନବଦେହର ଉଚ୍ଚତା - ୭ ହାତ;

ପ୍ରାଣ—ରୁଧିରଗତ, ପାଞ୍ଚ—ତାମ୍ର;

ବେଦ—ଯଜୁର୍ବେଦ, ତୀର୍ଥ— କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର;

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ଯଜ୍ଞ ।

ତାରକ ବ୍ରହ୍ମ ନାମ—

ହରେ ମୁରେ ମଧୁକୈଟଭାରେ, ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋପାଳ
ମୁକୁନ୍ଦ ଶୌରେ ।

ସଙ୍କେତ ନାରାୟଣ କୃଷ୍ଣବାସୁଦେବ; ନରାଶ୍ରୟଂ ମାଂ ଜଗଦୀଶ ରକ୍ଷ ।

ଦ୍ୱାପର ଯୁଗର ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଲକ୍ଷଣ—

ଲୋକମାନେ ଧର୍ମାଧର୍ମରତ, ପ୍ରଲାପୀ ଓ ଚପଳ ।
ରାଜା —ଜ୍ଞାନଭ୍ରଷ୍ଟ ଓ କଥଃବାକ୍ ।

୪ । କଳିଯୁଗ- ଉପସ୍ଥିତ—ମାଘ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଶୁକ୍ରବାର । ପରମାଣ ୪ ଲକ୍ଷ ୩୨ ହଜାର ବର୍ଷ । ପୁଣ୍ୟ—୧ ପାଦ, ପାପ—୩ ପାଦ; ଅବତାର—କଳିଯୁଗର ଶେଷ, ଅର୍ଥାତ୍ ପୁଣି ସତ୍ୟଯୁଗର ଆରମ୍ଭ ହେବା ସମୟରେ କଲ୍କି ଅବତାର ଆବିର୍ଭୂତ ହେବେ । (ମତାନ୍ତରରେ ବୁଦ୍ଧ କଳିଯୁଗର ଅବତାର)

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ—ପ୍ରଥମେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରାଦ ୧୨୦ ଜଣ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା ୩୬୪୫ ବର୍ଷ ଓ ତତ୍ପରେ ସାହା, ସୁଲତାନାଦ ୨୧ ଜଣ ଯବନ ରାଜା ୧୨୫୪ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଅଦ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂଲଣ୍ଡ ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ—୧୨୦ ବର୍ଷ, ଉଚ୍ଚତା ୩୨ ହାତ । ପ୍ରାଣ—ଅସ୍ଥିଗତ; ମନୁଷ୍ୟମାନେ ପାପାନୁରତ ଓ ମ୍ଲେଚ୍ଛ । ପାତ୍ରର ଜଣ୍ଡିସ୍ ନାହିଁ; ତୀର୍ଥ— ଗଙ୍ଗା; କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ଦାନ ।

ତାରକବ୍ରହ୍ମନାମ—

ଶ୍ୱରୋକୃଷ୍ଣ ଶ୍ୱରେକୃଷ୍ଣ, କୃଷ୍ଣକୃଷ୍ଣ ହରେ ହରେ ।
ହରେରାମ ହରେରାମ, ରାମରାମ ହରେ ହରେ ।

କଳିଯୁଗର ଶାସ୍ତ୍ରନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ—

ସଭାର ଧର୍ମ୍ମଜ୍ଞାନ, ଉତ୍ତୋବରହିତ, ସତ୍ୟଜ୍ଞାନ; ଲୋକେ ପାପରତ; ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଲୋଭୀ ଓ ମୂର୍ଖ; ନୃପତି ଲୋଭୀ ଓ କପଟୀ; ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସ୍ତ୍ରୀବଶ ଓ ପାପାନରତ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ରପଳା, ପୃଥ୍ୱୀ ନବୀର୍ଯ୍ୟ । ଓ ନରୌଷଧିରସ ଓ ସଜ୍ଜଫଳା । ଦୁର୍ଜ୍ଜନଙ୍କର ପ୍ରଭାବବୃଦ୍ଧି ଓ ସଜ୍ଜନଙ୍କର ଦୁରବସ୍ଥା । (ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ୍ ପ୍ରକାଶିତ ଖଡ଼ିରହସ୍ୟ ପଞ୍ଜିକା)

ଆଧୁନିକ ଗଣନାନୁସାରେ କଳି ଯୁଗର ଆରମ୍ଭକାଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୧୦୧ ସାଲ । ଅତଏବ ୧୯୩୭ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଳିଯୁଗର ୫୦୩୭ ବର୍ଷ ଭୋଗ ହୋଇଅଛି ଓ ୪ ଲକ୍ଷ ୨୭ ହଜାର ୯୩୬୨ ବର୍ଷ ବାକି ଅଛି ।

ଘୋର କଳି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଜଗତରୁ ପାପ ଗ୍ରାସିଲେ ଉପରାନ୍ତ କଳ୍କି ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କର ପାପିଙ୍କ ସଂହାର କର ଜଗତରେ ସତ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବେ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଳିଯୁଗର ବିକଟ ଅବସ୍ଥା ଘଟିବାର ସାଙ୍ଗା ବର୍ତ୍ତି ହୋଇଅଛି ତାହା କ୍ରମେକ୍ରମେ ଘଟୀଭୂତ ହେଉଥିବା ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।

ଦେ. ବ—୧ । (ମ. ଯୁଗ) ପଶାକାଠିରେ ପଡ଼ିବା ଦାନ-ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ଦାନରେ ପଶାର ୬ଗୋଟି କାଠି-ମଧ୍ୟରୁ ୬ଟି (ସମସ୍ତ) କାଠି ଉପରେ ଦେଖାଯିବା ସମସ୍ତ ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ହୋଇଥାଏ—1. A throw of the dice resulting in 2 of the dice turning up with the same number of points. [ତୁ— ପଶାଖେଳରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦାନ ଅଛି ଯାହା ଦ୍ୱାରା 'ଯୁଗ' ହୋଇପାରେ ନତେବା 'ଯୁଗ' ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସେହି ସଂଖ୍ୟାର ସମଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ । ଯଥା —

ଯୁଗ ୫ ବା ପଞ୍ଜାଗୁର=(୧ କାଠିରେ) ୨+(୧ କାଠିରେ) ୨+(୧ କାଠିରେ) ୫;

ଯୁଗ ନ ହୋଇ ୫ ବା ଛକ୍କା ଛକ=(୧ କାଠିରେ) ୨+(୧ କାଠିରେ) ୧+(୧ କାଠିରେ) ୬

ଯୁଗ ୧୨ ବା ଦଶଦୁଇ=୫+୫+୨

ଯୁଗ ନ ହୋଇ ୧୨ ବା କଚ୍ଚେ ବାରର=୬+୫+୧;

ପଶାରେ '୧୦' ଦାନ କେବଳ ଯୁଗରେ ପଡ଼େ (୬+୨+୨); ଯୁଗ ନ ହୋଇ '୧୦' ଦାନ ଘଟି ନ ପାରେ ।

ପଶାର ଗୋଟି କେତେ 'ଯୁଗ' ଦାନର ଭାକ ନାମ ।

ଅଠର—୮ଟି କାଠିରେ ୬ ଲେଖାଏଁ ପଡ଼ିବା;

ସତର—୬ଟି କାଠିରେ ୬ ଲେଖାଏଁ ଓ ଗୋଟିକରେ ୫;

ଷୋହ୍ଳ--୬ଟି କାଠିରେ ୫ ଲେଖାଏଁ ଓ ଗୋଟିକରେ ୬;

ପନ୍ଦର—୩ଟି କାଠରେ ୫ ଲେଖାଏଁ;

ଚଉଦ—୨ଟି କାଠିରେ ୬ ଲେଖାଏଁ ଓ ଗୋଟିକରେ ୨;

Digitized by srujanika@gmail.com

(ମୁଗ) ଡେଏର—୬ ଟରେ ୬ ଲେଖାଏ ଓ ଗୋଟି-କରେ ୧; (ଗୋଟିକରେ ୬, ଗୋଟିକରେ * ଓ ଗୋଟି-କରେ ୬ ପଡ଼େ ୧୦ ଦେଲେ ବାହୁଡ଼ ଯୁଗ ଦେଲା ନାହିଁ।)

(ଯୁଗ) ବାଆର—ଦୁଇଟିରେ * ଲେଖାଏଁ ଓ ଗୋଟିକରେ ୬ (ଗୋଟିକରେ ୬, ଗୋଟିକରେ * ଓ ଗୋଟିକରେ ୧ ପଡ଼େ ୧୬ ଦେଲେ ଯୁଗ ଦେଲା ନାହିଁ।)

ଏଗାର—ଦୁଇଟିରେ * ଲେଖାଏଁ ଓ ଗୋଟିକରେ ୧; ବର—ଦୁଇଟିରେ ୪ ଲେଖାଏଁ ଓ ଗୋଟିକରେ ୬; ନଅ—ଦୁଇଟିରେ ୬ ଲେଖାଏଁ ଓ ଗୋଟିକରେ *; ବା ଗୋଟିକରେ ୬, ଗୋଟିକରେ ୧, ଗୋଟିକରେ ୬;

ଆଠ—ଦୁଇଟିରେ ୧ ଲେଖାଏଁ ଓ ଗୋଟିକରେ ୬; ଚଉ ଗୋଟିକରେ ୬, ଗୋଟିକରେ ୧ ଓ ଗୋଟିକରେ *;

ସାତ—ଦୁଇଟିରେ ୧ ଲେଖାଏଁ ଗୋଟିକରେ *

ଛଅ—(ଛ କଡ଼ା) ବା *ଟିରେ ୬ ଲେଖାଏଁ;

ପାଞ୍ଚ—ଦୁଇଟିରେ ୬ ଲେଖାଏଁ ଗୋଟିକରେ ୧ (ପଞ୍ଚଉ)

ଗୁର—ଦୁଇଟିରେ ୧ ଲେଖାଏଁ ଗୋଟିକରେ ୬ (ଗୁର ଦାନା;

ଛନ—*ଟିରେ ୧ ଲେଖାଏଁ (ଛନ ଦାନା)]

୬। (ସଂ. ଯୋଗ) ମିଳନ—2. Mixing. [ଉ—ବାସରେ ଯଜ୍ଞ କରଇ ବଟୁର, ବାସରେ ଯୁଗ ନୋହୁ ପଞ୍ଚଶର; ବନାଣିଲେ ପୁନ, ବନା ଗଛରେ ଢ ଗଲ୍ଲା ଜୀବନ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଶବଳାସ।] ବଣ (ସଂ. ଯୁଗ୍ମ) ଦୁଇ—Two. [ଉ ଉତ୍କୋଳ ଯୁଗ ଢଡ଼ାଗ ଆକାର, ବାମ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱ ମନୋହର। ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଧି।] ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର) ବ (ସଂ. ଯୁଗବନ୍ଧୁ)—ଯୋଡ ବଳଦ-Ropes for tying beasts to the yoke.

ଯୁଗ ଆସି ଲଟାରେ ପଶିଲାଣି—ଦେ. ବାକ୍ୟ—ସସାରକୁ ଅଜ୍ଞ ଅଧର୍ମ ଓ ପାପ ଗ୍ରାସ କଲାଣି—(ଯଜ୍ଞ ଲଟାରେ ପଶିଲାଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) Sin and impiety have dominated the earth; the times are out of joint.

ଯୁଗ କାଷ୍ଠ—ସଂ. ବ (ସ.ଯ.ତ୍ପୁ)—ଯୁଆଳ—Yoke.

ଯୁଗ କୀଳକ—ସଂ. ବ—ବଳଦଙ୍କ କାନ୍ଧକୁ ଯୁଆଳରେ ଅଟକାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ଯୁଆଳ ଅଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ଖିଲ ବା କାଳ।—The pins attached to the ends of the yoke. [ଉ—ଶଗଡ଼ର ଯୁଆଳରେ ଲଗିଥିବା କାଳାକୁ ବାଲୁଲି ଓ ଲଙ୍ଗଳର ଯୁଆଳରେ ଲଗିଥିବା କାଳାକୁ ଶୋଓଳ ବା ଶଇଳ କହନ୍ତି। ଶଗଡ଼ର ବାଲୁଲି ଉପରଅଡ଼ୁ ବଥାଯାଏ ଓ ଦୁଗୁଳା ଥାଏ। ଲଙ୍ଗଳର ଶୋଓଳ ତଳଅଡ଼ୁ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଯୁଆଳ ଅଗରେ ସଲଗ୍ନ କରିଯାଇ ଥାଏ।]

ଯୁଗକୁ ଯୁଗ—ଦେ. କି—ବହୁଯୁଗ ଧାଇଁ; ଯୁଗେ ଯୁଗେ; ପ୍ରତିଯୁଗରେ—For ages. [ଉ—ଯୁଗକୁ ଯୁଗ ଏହା ମତେ, ପରମାନନ୍ଦ ଏ ଜଗତେ। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।]

ଯୁଗକେଯୁଗ

ଯୁଗ କ୍ଷୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଗାନ୍ତ (ଦେଖ)—Jūga kshaya Jūgānta (See)

ଯୁଗତ—ଗ୍ରା. ବଣ (ସଂ. ଯୁକ୍ତ)—୧। ଯୁକ୍ତ (ଦେଖ)—1. Jūkta (See). ୬। ଦୈବବଶରେ ଘଟିଥିବା—2. Happening by chance. [ଉ—ଉତ୍ତାନ ଏକାଦଶୀ ବ୍ରତ, ସେହିନ ହୋଇଛୁ ଯୁଗତ। ଭୁପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ।] ଦେ. କି. ବଣ—୧। ଯଥାତଥ; ଘଟନାକ୍ରମେ; ଦୈବବଶରେ—1. By chance. ୬। ନିଶ୍ଚୟରେ—୬. Certainly. [ଉ—ଆମ୍ଭେ ବୋଇଲୁ ଶୁଣ ମାଉ, ଧର୍ମ ସେ ଲଭିଲେ ଯୁଗତ। ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଗୀତା।]

ଯୁଗ(ଗୁ)ତି—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଯୁକ୍ତି)—୧। ଯୁକ୍ତି (ଦେଖ)—Jūga(gu)ti 1. Jūkti (See) ୨। ନ୍ୟାୟରେ—2. Justice.

ଯୁଗତେ—ଗ୍ରା. କି.ବଣ (ସଂ. ଯୁକ୍ତିତଃ)—୧। ନ୍ୟାୟତଃ—1. Justly; legally. ୬। ଯୁକ୍ତିକ୍ରମେ—2. Reasonably; in reason. ୩। ଘଟନାରକ୍ରମେ; କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମେ—3. In due course; in due order of things; in the course of events. ୪। ଦୈବବଶରେ—4. By chance. ୫। ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ—5. Fittingly; adequately. (ଉ—ଜଗତେ ଯୁଗତେ ପ୍ରାଜ୍ଞ ଆଗତେ ପ୍ରକଟ ହୁଅଇ ସେ ବେଳ। ଭଞ୍ଜ. କୋଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନଣ୍ଡ।) ୬। ବଧିରେ; ସ୍ୱଚ୍ଛ ଅନୁସାରେ—6. Reasonably; duly. (ଉ—ଯୁଗତେ ଏ ନାସ୍ତ ଜାରଯା ଆମ୍ଭର ବତ୍ତା ହୋଇଅଛୁ ଅମ୍ଭେ। ଧର୍ମପୁରାଣ।) ୭। ପ୍ରକୃତରେ—7. Really. (ଉ—ଜଟର୍ଲେସ ଯୋଗୀ ସେ ଯୁଗତେ, ସଶସ୍ୱୀ ଲାଗେ ମୋର ଚତ୍ତେ। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।]

ଯୁଗ ଧର୍ମ—ସ. ବ (ସ. ଯ. ତ୍ପୁ; ଯୁଗୋଚିତ ଧର୍ମ)—୧। ଯୁଗ ଲକ୍ଷଣ Jūga dharma (ଦେଖ)—Jūga lakshaṇa (See). ୬। ଯୁଗୋଚିତ ଧର୍ମ; ଉତ୍ତମ ଯୁଗରେ କରଣୀୟ ଧର୍ମ—2. The spirit of the age; the special conditions or duties or pursuits prescribed for each 'Jūga'; duties peculiar to a particular age of the world. ଦେ. ବ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାମଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ କୃତ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ନାମ—The name of an Oriya drama by the late Rāmaśaṅkara Rāya

ଯୁଗନ୍ଧର—ସ. ବ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ଯୁଗ=ଯୁଗକୁ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯୁଗ ବା ଯୁଆଳକୁ ଯେ ଧାରଣ କରେ)—୧। ଯୁଆଳରେ ସଲଗ୍ନ ଥିବା ଶକଟର ବା ଲଙ୍ଗଳାଦିର ଦଣ୍ଡ; ଦୁବମୂଣ୍ଡି; କୁବର; ଲଙ୍ଗଳର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଈଷ—1. The front end of the beam of a cart or plough which is attached to the middle of the yoke. ୨ । ପର୍ବତ ବିଶେଷ—2 Name of a mountain. ୩ । ଗାଡ଼ିର ବମ୍—3. The beam of a carriage; the pole of a carriage. ୪ । (ନାମ) ସାତ୍ୟକିଙ୍କ ପୌତ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—4. Grandson of Sātyaki

ଯୁଗନ୍ଧର୍—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯୁଗନ୍ଧର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Jugandharā Goddess Pārbati.

ଯୁଗନ୍ଧରାମ୍ଳ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ପାବନାଳ ବା ଯୁଆରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର କାଞ୍ଜି—Fermented juice of boiled maize-water.
Jugandharāmla

ଯୁଗପ—ସ. ବ (ଯୁଗ+ପା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଗନ୍ଧର୍ବ (ହ୍ର. ଶ)—Gandharba.
Jugapa

ଯୁଗପତ୍—ସ. ଅ (ଯୁଗ=ଯୋଡ଼ା+ପତ୍. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଏକକାଳୀନ; ଏକକାଳରେ; ଏକ ସମୟରେ ଘଟିବା (ଏକାଧିକ ଘଟଣା)—Simultaneously; at one and the same time (more than one thing taking place).
Jugapat

ଯୁଗପତ୍ର—ସ.ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯୁଗପର୍ଣ୍ଣବଶିଷ୍ଟ—Bipinnated. ବ—୧ । ଯୁଗପର୍ଣ୍ଣ ବୃକ୍ଷ; ଯେଉଁ ଗଛର ପତ୍ରମାନ (ଯୁଗପତ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ଦୋଇ ଅବସ୍ଥିତ—1. Any tree the foliage of which is doubly attached to the stem; a tree with Folium Binatum; bipinnated tree. ୨ । କୋବିଦାର; ରକ୍ତକଞ୍ଚନ; ନାଲ କଞ୍ଚନ ବୃକ୍ଷ—2. The mountain ebony tree; Bauhinia Variegata.
Jugapatra

ଯୁଗପତ୍ରିକା—ସ. ବ—ଶିଶୁ ଗଛ—
Jugapatrikā The Sisso tree; Dalbergia Sisu.

ଯୁଗ ପାର୍ଶ୍ୱଗ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଯୁଗ+ପାର୍ଶ୍ୱ+ଗମ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ. ପୃଷ୍ଠବାହ୍)—ଯୁଆଳ ପାଖରେ ବନ୍ଧା ଦୋଇ ମଣ କଷିବା ଦାମୁଡ଼ ବଳଦ; କର୍ଷଣାଦିର ଅଭ୍ୟାସାର୍ଥ ଯୁଆଳର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଆବଦ୍ଧ ଗବାଦି ଜନ୍ତୁ; ଅଭ୍ୟାସାର୍ଥ ଯୁଆଳର କଡ଼ରେ ବନ୍ଧା ଦୋଇଥିବା ତୃତୀୟ ବଳଦ—The third young ox tied to the end of a yoke by a rope in order to be habituated to the drawing of a cart or a plough.
Jugapārśwaga

ଯୁଗ ପୁରୁଷ—ସ. ବ (ଅଧୁନକ ପ୍ରଯୋଗ; ମ. ଗ. ଲେ) - ଯୁଗାବତ୍ତକ ଜ୍ଞାନକୁ ବା ବସ୍ତାରକୁ ଯେ ଜନସମାଜରେ ଚଳାଇବା ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ—Representative of the age. (ଯଥା—ଲାଲା ଲାଜପତ୍‌ରାୟ, ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି, ବାଲଗଙ୍ଗାଧର ତିଳକ ଏମାନେ ଯୁଗପୁରୁଷ ବା ଯୁଗପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବୋଲି ବଖ୍ୟାତ)।

ଯୁଗ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ—ସ. ବ ଓ ବିଣ—(ଅଧୁନକ ପ୍ରଯୋଗ)—ସମାଜରେ ବା ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ନୂତନ ମାର୍ଗ ଓ ପନ୍ଥାସବୁ ଚଳାଇବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—A person who introduces timely reforms in society or politics
Jugaprabartaka

ଯୁଗ ବାହୁ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାଡ଼ାର ବହୁ ଲମ୍ବ; ଦୀର୍ଘବାହୁ (ହ୍ର. ଶ)—Long-armed (Apte)
Juga bāhu

ଯୁଗ(ଗୁ)ବୁର୍ଦ୍(ର୍ଦ୍ଦ)—ଦେ. ବ—୧। ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିପନ୍ନ ବା ଅକାଳ ଅବସ୍ଥା; ଅସମ୍ଭାଳ ଅବସ୍ଥା—1. An unprecedented condition; a condition of very trying circumstances. [ଉ—ରଜାଙ୍କ ଘାଏ ଘାଏ, ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଯୁଗ ବୁର୍ଦ୍—ଉକ୍ତ ।] ୨ । ଯୁଗାନ୍ତ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଳୟ—2. Partial deluge or dissolution overtaking the creation at the end of a cycle of ages.
Juga(gu)burd(rdu)
ଯୁଗବୁଡ଼

ଯୁଗ ବୁଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ. (ଗାଳି)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି); ଯେ ଅନ୍ୟର ସର୍ବନାଶ ଘଟାଏ—1. Ruinous. (ଯୁଗ ବୁଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅତି ଅନ୍ୟାୟୀ ବା ପାପଜନକ (କର୍ମ)—2. Sinful or unrighteous (act).
Juga burdā
ସର୍ବନେଶେ
ଯୁଗବୁଡା

ଯୁଗ ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଯୁଗାନ୍ତ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଳୟ—1. Partial dissolution taking place at the end of a cycle of 4 ages. ୨ । ଯୁଗାନ୍ତ—2. The end or evening of a Juga or age. ୩। ସର୍ବନାଶ ଘଟିବା—3. Ruination;
Juga burdibā
ସର୍ବନାଶ ହେଉଥିବା
ଯୁଗ ବୁଡନା

ଯୁଗମ ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ ଓ ବିଣ. (ସ. ଯୁଗ୍ମ)—ଯୁଗ୍ମ (ଦେଖ)
Jugama Jugma (See)
ଯୁଗମ ଯୁଗମ

ଯୁଗ ଯୁଗ—ଦେ.କ୍ରି.ବିଣ—୧। ଯୋଡ଼ ଯୋଡ଼—1. In pairs. [ଉ—ବୃଦ୍ଧା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବେବହକେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଦେଲେ । ଉଷ. ଯୁଗଯୁଗ ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।] ୨ । ଯୁଗକାଳ ଯାଏଁ—2 For ages.
Juga juga
ଯୁଗଯୁଗ

ଯୁଗ ଯୁଗକୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ବହୁଯୁଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—1. For a great many years; for ages. ଯୁଗ(ଗେ)ଯୁଗେ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । କାଳ କାଳକୁ; ବହୁକାଳକୁ—2. To a long time; upto a distant future.
Juga Jugaku
ଯୁଗଯୁଗ
ଯୁଗ ଯୁଗ

[ଉ—ଯାଉଛୁ ମା ! ମୋତେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମିଳୁ ତୋ ପର ଜନମ ହେବେ । ଗୁଥାରାଥ. ଘାଟଣ୍ଡ ।]

ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର—ସ. ବ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଯୁଗ ଓ ଯୁଗାନ୍ତର)—ଏ ଯୁଗ ଓ ଅନ୍ୟ ଯୁଗ; ବହୁଯୁଗ—This and the following ages; many an age.
Juga jugāntara

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁଗର ଗ(ଗ୍ଗୀ)ତି—ଦେ. ବ—ଯୁଗର ଭଙ୍ଗ; ଯୁଗର ଲକ୍ଷଣ—The Jugara ga(rī)ti sign of the times; the spirit ଯୁଗେର ଗତି **ଯୁଗକୀ ରିତି** of the age.

ଯୁଗର ଗତ୍ତିଭ } ଅନ୍ୟରୂପ
ଯୁଗର ଗ୍ତିଭ } (ଜ୍—ଯୋଡ଼ ଯାଉ ଏ ଯୁଗର ଗତ୍ତି, ଅଳା ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଏରଇ ନାଉ—ଭଗ ।)

ଯୁଗ ରାଇଜ—ଦେ. ବ. (ସ. ଯୁଗ+ରାଜ୍ୟ)—ବହୁକାଲବ୍ୟାପୀ ରାଜ୍ୟ Jugā rāija ଭୋଗ—Enjoyment of a kingdom ଚିରକାଳ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ **ଯୁଗରାଜ** for a long time. (ଯୁଗ ରାଜ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୁଗ ରାଇଜ କରିବା—ଦେ. କି. (ଆଶୀର୍ବାଦ)—୧ । ବହୁକାଳ ରାଜ୍ୟ Jugā rāija karibā ଭୋଗ କରିବା—1. To reign for (ଯୁଗ ରାଜ୍ୟ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) a long period. ୨ । ଚିରକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରା ବହୁକାଳ ସୁଖରେ ସଂସାର ଭୋଗ କରିବା—**ଯୁଗରାଜ କରନା** 2. To enjoy worldly blessings for a long time. ୩ । ସୁଖୀ ହୋଇ ଚିରଜୀବୀ ହେବା—3. To live a long and happy life. (ଯଥା -ତୁମେ ପୁଅ, ଝିଅ, ନାତି, ନାତୁଣୀ ସେମନ ଯୁଗ ରାଇଜ କର । ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତି ।)

ଯୁଗଳ—ସ ବଙ. (ଯୁଗ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ. ଳ)—ଯୁଗ; ଯୋଡ଼ାଏ—Jugala A pair of. ବ—ଯୁଗ୍ମ; ଯୋଡ଼ା; ଦ୍ୱୟ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; (ଯୁଗଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମିଥୁନ—Team; couple; pair; brace [ଦ୍—ଏହା ସମାସ୍ତପେକ୍ଷୀ ଦ୍ୱିସଙ୍ଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—

ବସ୍ତ୍ର ଯୁଗଳ—ଯୋଡ଼େ ଲୁଗା—A pair of cloths.

ଅଶ୍ୱ ଯୁଗଳ—ଯୋଡ଼ି ଘୋଡ଼ା—A team of horses.

ପକ୍ଷି ଯୁଗଳ—ଯୋଡ଼ାଏ ଚଢ଼େଇ—A brace of birds.

ପ୍ରାଣି ଯୁଗଳ—ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଜୀବଦ୍ୱୟ—A couple of animals

ଗୋ ଯୁଗଳ—ହଳେ ବଇଦ—A team or yoke of oxen.

ଦମ୍ପତ୍ତି ଯୁଗଳ—ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀ ଜୁଟି—A couple (husband and wife).

ଚରଣଯୁଗଳ;—ଦୁଇ ଗୋଡ଼; ଜଣଙ୍କର ବାମ ଓ ଡାହାଣ ଗୋଡ଼ one's pair of legs. ଦେ.ବ. ପୁଂ—ଯୁଗଳ-କଶୋରର ଡାକନାମ—A name for calling Jugalakiśora. [ଜ୍—ଯୋଗୀ ଯୁଗଳ, ରକ୍ଷଧର, ମୂଲକ ଖଣ୍ଡ କ ବଲି କର—ଭଗ]

ଯୁଗଳକ—ସ. ବ.—(ଯୁଗଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ଯୁଗଳ (ଦେଖ) Jugalaka 1. Jugala (See) ୨ । ଯୁଗ୍ମକ; ଏକବାକ୍ୟବୋଧିକ୍ଷ ଦୁଇଟି ଶ୍ଲୋକ—2. A couple of verses forming one sentence.

ଯୁଗଳ କଶୋର—ସ. ବ.—୧ । ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତ ସ୍ତବକ ଯୁବତୀ ଦମ୍ପତି—Jugala kiśora 1. A couple consisting of a young man and woman. ୨ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଯୁଗଳ ମୂର୍ତ୍ତି—2. The form of Rādhā and Kṛushṇa standing together. ୩ । ରାଧାଙ୍କୁ ଆଲଙ୍ଗନ କରିଥିବା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ରୂପ—3. The figure of Śrīkṛushṇa embracing Rādhā. ଦେ ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଯୁଗଳ ମନ୍ତ୍ର—ସ. ବ.—ଏକାଧୋଚ୍ଚାରିତ ଦେବତାଯୁଗଳଙ୍କର ମନ୍ତ୍ର—Jugala mantra A mystic formula in which the names of 2 Deities are joined together. [ଦ୍—ଏହ୍ନ ମନ୍ତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ, ରାଧାକୃଷ୍ଣ, ଦ୍ୱାରଗୌର, ହରଗୌର, ଲକ୍ଷ୍ମୀନୃସିଂହ, ଇତ୍ୟାଦି ଯୁଗଳ-ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ମନ୍ତ୍ର । ଏହାପରେ ଯୁଗଳ ଧ୍ୟାନ, ଯୁଗଲୋପାସନା ହୁଏ ।)

ଯୁଗଳମୂର୍ତ୍ତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ଯୁଗଳ+ମୂର୍ତ୍ତି)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ, Jugala mūrti ଶିବ ପାର୍ବତୀ, ରାଧାକୃଷ୍ଣ, ବା ହରଗୌରଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି—(ଯୁଗଳରୂପ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. An image consisting of 2 Deities or one God and one Goddess seated or standing together. ୨ ।ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ମୂର୍ତ୍ତି—2. The figure assumed by Śrīkṛushṇa while embracing Rādhā ୩ । ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତ ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—3. The figure of a couple placed side by side.

ଯୁଗଳୀ—ସ. ବଙ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯୁଗଳ + ଈ)—ଯୋଡ଼—Jugalī Double; a pair of.

ଯୁଗ ସନ୍ଧି—ସ. ବ (୬ୀ ତତ୍)—ଏକ ଯୁଗର ଶେଷ ଓ ଅନ୍ୟ ଯୁଗର Jugā sandhi ଆରମ୍ଭ କାଳ—The junction of two ages: the time about. the end of one and the beginning of another age.

ଯୁଗ ସନ୍ଧ୍ୟା } ଅନ୍ୟରୂପ
ଯୁଗ ସନ୍ଧ୍ୟଂଶ }

ଯୁଗାଂଶକ—ସ. ବ (ଯୁଗାଂଶ + କ)—କାଳ ବା ଯୁଗର ଅଂଶ, Jugāṁśaka ବତ୍ସର—The year; the component part of an age.

ଯୁଗାଗମ—ସ. ବ (୬ୀ ତତ୍; ଯୁଗ + ଆଗମ)—ଯୁଗାଦ (ଦେଖ) Jugāgama Jugādi (See)

ଯୁଗାଡ଼—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ପରିବା—Jugārda Kitchen-vegetable.

ଯୁଗାଡ଼ିବା ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) କି—ପରିବା କଟାଇବା—Jugārdibā To chop kitchen-vegetables for cooking.

ଯୁଗାଦ(ଦ୍ୟ)—ସ. ବ [୬ୀ ତତ୍; ଯୁଗ + ଆଦ (ଦ୍ୟ)]—୧ । ଯୁଗାଦି(dya) ଚଳଅଦ ଯୁଗର ପ୍ରଥମ ଉପସ୍ଥିତି—1. The (ଯୁଗାନ୍ତ—ବିପରୀତ) advent of an age. ୨ । ଚାରିଯୁଗ ମହାଯୁଗର ଆରମ୍ଭ—2 The beginning or dawning of a cycle of 4 ages. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର—3. Lunar day.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁଗାଦ୍ୟା—ସ. ବ (ଯୁଗାଦ୍ୟ + ଅ)—ଯୁଗ ଅରମ୍ଭ ହେବାର ତିଥି—
Jugādyā The lunar day of the year on which one of the 4 ages first dawned. (ଯଥା —ସତ୍ୟ ଯୁଗାଦ୍ୟା, ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା; ଯୁଗ ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକ ଦେଖ ।)

ଯୁଗାନ୍ତ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୁଗ + ଅନ୍ତ)—୧ । ଯୁଗଷଯୁ; ଯୁଗର ଅନ୍ତ ବା ଶେଷ ସମୟ—1. The end of an age. ୨ । ମହାଯୁଗର ଅନ୍ତ; ପ୍ରଳୟ କାଳ—2. The end of a cycle of 4 ages; the time of dissolution.
Jugānta (ଯୁଗାବସାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୁଗାନ୍ତକ—ସ. ବ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମାନ୍ତର—A name of Bishnu.
ଯୁଗାନ୍ତକର ଯୁଗାନ୍ତକୃତ୍ } —ଅନ୍ୟରୂପ
Jugāntaka ବିଣ—ଯୁଗାନ୍ତ ପ୍ରଳୟକାରୀ—Bringing about the dissolution of the creation at the end of a cycle.

ଯୁଗାନ୍ତଜୀବୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଗାନ୍ତ + ଜୀବ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୬ମା. ୧ବ)—ଯେ ଯୁଗାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚି ରହେ —Living till the end of a cycle of ages. [ଦ୍ର—ପୁରାଣମତେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ମୁନି ଯୁଗାନ୍ତଜୀବୀ ଅଟନ୍ତି ।]
Jugāntajibi

ଯୁଗାନ୍ତ ପ୍ରଳୟ—ସ. ବ—ମହାଯୁଗ ଶେଷରେ ଘଟିବା ଖଣ୍ଡପ୍ରଳୟ—
Jugānta pralaya The partial dissolution of the creation at the end of every cycle of 4 ages.

ଯୁଗାନ୍ତ ବ୍ୟାପୀ—ସ. ବିଣ—ଏକ ଯୁଗାନ୍ତ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିବା ବା ଘୋଷିବା (ପ୍ରଳୟ)—Existing for the period of one 'Jugānta'.
Jugānta byāpi

ଯୁଗାନ୍ତର—ସ. ବ (ଛଠୀ ସମା୰; ଅନ୍ୟ + ଯୁଗ)—ଅନ୍ୟ ଯୁଗ—
Jugāntara Another age.

ଯୁଗାନ୍ତ ସ୍ଥାୟୀ—ସ. ବିଣ—୧ । ଯୁଗାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଥିବା—1. Jugānta sthāyi Existing till the end of a cycle. ୨ । ଚିରସ୍ଥାୟୀ—2. Permanent.

ଯୁଗାବଧି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୁଗ + ଅବଧି)—ଯୁଗଷଯୁ (ଦେଖ)
Jugābadhi Jugakshaya (See). ଦେ. କି. ବିଣ —କଳ୍ପକାଳ ଦେଲେ—For an age.

ଯୁଗାବ୍ଦ(ଦା)—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୁଗ + ଅବ୍ଦ)—କୌଣସି ଯୁଗରେ ଯେତେ ବୋଇଥିବା ବରଷମାନ—The number of years traversed by a Juga.
Jugābda(bdā)

ଯୁଗାରମ୍ଭ—ସ ବ—ଯୁଗାବ (ଦେଖ)
Jugārambha Jugādi (See)

ଯୁଗି—ଗ୍ରାଦେ. (ସିଂଭୂମ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ମେଦିନୀପୁର) ବ—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତି ବିଶେଷ; ଯୋଗୀ—A caste of beggars amongst the Hindus.
Jugi

ଯୁଗୁ—ଦେ. ଅ—୧ । ହେତୁ; ପାଇଁ; ଯୋଗେ—1. For. [ଜ୍ର
Juguñ —ଭୂସୁଯୋଷ୍ଟବ ବଢ଼େବ ସ୍ୱଂ ଲଗି ଭକାଇତ ଲଗ୍ଗ ଲଗ୍ଗ । କବସୂପ୍ର. ସଗୀତ ।] ୨ । ଦୁଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ—2. From the pair of. [ଜ୍ର—ଯେମାଃ ହୋଇଲ୍ଲ ଶଶ୍ୱର, ଲୋଚନଯୁଗୁଁ ବଢ଼େ ମାର୍ । ଜ୍ଞାନ୍ମାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଯୁଗେ—ଗ୍ରାଦେ (ଭଉଡ଼ୀ ଭାଷା) ବିଣର ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ—
Juge Very much.
(ଯଥା—ଯୁଗେ ଜବୋ=ଅତି ସୁନ୍ଦର ।)

ଯୁଗେ ଯୁଗେ—ସଂ. ଅ—ପ୍ରତି ଯୁଗରେ—
Juge juge In every age; for ages.

ଯୁଗେଶ—ସଂ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ବୃଶ୍ଚିରାଶିରେ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ୭୦ ବର୍ଷର ଗଣ୍ଡ ଅନୁସାରେ ପ୍ରତି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବହିଁଷ୍ଟ ଯୁଗର ଅଧିପତି ଦେବ—(Astronomy) The presiding Deity over each cycle of 5 of the years of Jupiter. [ଦ୍ର—ବୃହସ୍ପତି ମାଘମାସରେ ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ରର ପ୍ରଥମାଂଶରେ ଉଦୟ ହେବା ବେଳେ ଏ ଗଣନାର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ୬୦ ବର୍ଷରେ ୫ ବର୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଯୁଗ ହୁଏ । ଏପରି ୧୨ଟି ଯୁଗର ଅଧିପତି ଯଥାକ୍ରମେ ବିଷ୍ଣୁ, ସୁରେଜ୍ୟ, ବଳଭଦ୍ର, ଅଗ୍ନି, ଉମା, ଉତ୍ତର, ପ୍ରୋଷ୍ଠପଦ, ପିତୃଗଣ, ବିଶ୍ୱ, ସୋମ, ଶକ୍ରାନଳ, ଅଶ୍ୱି ଓ ଭଗ ଅଟନ୍ତି । ପ୍ରଭ୍ୟେକ ଯୁଗର ୫ ବର୍ଷର ଯଥାକ୍ରମେ ନାମ, ସଂବତ୍ସର, ପରିବତ୍ସର, ଇଦାବତ୍ସର, ଅନୁବତ୍ସର ଓ ଇଦ୍ବତ୍ସର—ଜ୍ର. ଶ.]

ଯୁଗ୍ମ—ସ. ବ—(ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ଯୋଗ ବିହିବା + କର୍ମ. ମ)—୧ । ଯୁଗଳ; ଯୋଡ଼ା—1. Pair; couple ୨ । (ଯୁଗଳ—ଗ୍ରାମ ରୂପ) (ଜ୍ୟୋତିଷ) ମିଥୁନ ରାଶି—2. (Astrology) The 3rd sign of the zodiac; the Gemini; or the twins. ୩ । ଯାଆଁଳା ପିଲା—3. Twins. ୪ । ଏକଜ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦୁଇଟି ଶ୍ଲୋକ—4. A couple of stanzas connected with each other by construction, i. e. forming one grammatical sentence. ୫ । (ଗଣିତ) ଯୋଡ଼ାରାଶି; ଯେଉଁରାଶି ଦୁଇରେ ହରାଗଲେ ଛାଡ଼ି ଯାଏ—5. (Arithmetic) An even number; a multiple of 2. ୬ । (+ ରାବ. ମ) —ସଯୋଗ; ମିଳନ—6. Union. ୭ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଭେଟାଭେଟି—7. A meeting together of two persons. ୮ । (+ ଅଧିକରଣ)—ଦୁଇନଦୀର ମିଳନସ୍ଥାନ—8. The confluence of two rivers. ବିଣ—୧ । ଯୋଡ଼ାଏ; ଯୋଡ଼ିଏ—1. A couple of; a pair of. ୨ । ଦୁଇରେ ହରଲେ ଶେଷ ନ ରହିବା (ସମ) —2. Even (number).

ଯୁଗ୍ମକ—ସ. ବ (ଯୁଗ୍ମ + ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ଏକଜ ଅନ୍ୱିତ ଦୁଇଟି ଶ୍ଲୋକ
Jugmaka —Two stanzas connected with each other by grammatical construction.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁଗ କଳା—ସ. ବ—୧ । ଲତାଚଟିଶୀ—1. A medicinal
Jugma kalā shrub. ୨ । ବୃଶ୍ଚିକାଳୀ; ବଡୁଆଡ—
2. The stinging nettle; Targia Involucruta.

ଯୁଗ୍ମଜ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ (ଯୁଗ୍ମ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଜାଆଁଳା
Jugmaja (ଶିଳ୍ପ)—Twin-born, twin.
(ଯୁଗଜା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଗ୍ମ ତିଥି—ସଂ. ବ—ଏକାଦନଦିନକ ପଡୁଥିବା ଦୁଇଟି ତିଥି—Two
Jugma tithi lunar days falling on one solar day.

ଯୁଗ୍ମ ପର୍ଣ୍ଣ(ଣ୍ଣ)—ସଂ. ବ—୧ । ଯୁଗ ପତ୍ର (ଦେଖ)—
Jugma parṇṇa(tra) 1. Jūga patra (See)
୨ । ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣ ବା ଛତିଆନା ଗଛ—2. A tree; Alotonia Scholaris.

ଯୁଗ୍ମ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ ବ—ଏକ ଅକ୍ଷର ଦୁଇଥର ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଉଚ୍ଚାରିତ ବର୍ଣ୍ଣ
Jugma barṇṇa —A letter made by doubling the same letter; a double letter (e. g. double b; double t). (ଯଥା—କ୍ଲ, ଜ୍ଜ, ଟ୍ଟ, ଣ୍ଣ. ଦ୍ଦ, ମ୍ମ ।)

ଯୁଗ୍ମ ଯମକ—ସ. ବ—ଯମକ ବିଶେଷ—A kind of alliteration.
Jugma jamaka [ଦ୍ର—ଜନ୍ମଲକ୍ଷିତ ପଦଟି ଯୁଟ ଯମକ ଅଟେ । ଯଥା—କରକରଦନ୍ତ ! କର କର ଅନୁକମ୍ପା, ଘଲ ଶର ଶର ସହ୍ୟ ! ସହ୍ୟବ ମୁଁ ରକ୍ଷା । ଗୋଲ୍ଲେକ ଇନ୍ଦୁରେଖା ।]

ଯୁଗ୍ମ ଯୁଗ—ଦେ.ବ—ଜୈନ ତୀର୍ଥଙ୍କରମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିବା
Jugma juga ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ—A pair of great persons (a male and a female) who were born at the same time during the time of the Jaina Tīrthaṅkaras (Nahar, Epitome of Jainism).

ଯୁଗ୍ମ ସ୍ୱର—ସ. ବ (ଯୋଗସାଧନ)—ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱର ସହିତ ରବିସ୍ୱର ଓ
Jugma swara ରବିସ୍ୱର ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱର ଏକତ୍ର ଥିବା ସ୍ୱର ଓ ଯୋଗ—(Jōga) The conjunction of the lunar swara with the solar swara. [ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ରବିସ୍ଥିତ ରବି ଚନ୍ଦ୍ରେ ପୂର୍ତ୍ତି, ଏମନ୍ତ ବେଳେ ପୂଛିଲେ ଜାଣିବ କୁମାସ୍ତ, ଯୁଗସ୍ୱର ଏ ତୋଲ୍ଲଇ ଚତ୍ତେ ହେଉ କର । ପ୍ରାଚୀ. ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ ।]

ଯୁଗ୍ମାନ୍ତାନୁପ୍ରାସ—ସ. ବ (ଅଳଙ୍କାର)—ଅନୁପ୍ରାସ ବିଶେଷ—
Jugmāntānuprāsa A kind of alliteration in rhetoric. [ଦ୍ର—ଜନ୍ମଲକ୍ଷିତ ପଦ୍ୟରେ ଯୁଗ୍ମାନ୍ତାନୁପ୍ରାସ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା - ଶରବାର ମାରର ଦଡ଼ାଲ ଉଦ୍ଦର ସମ୍ଭୁ ବଳଲ୍ଲ ଘାଡଡର । ଅଉମନ୍ୟୁ. ବଦବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ଯୁଗ୍ୟ—ସ. ବଶ.—(ଯୁଗ+ବହିବା ଅର୍ଥରେ ଯ)—୧ । ଯୁଗବାହୀ (ପଶୁ)
Jugya 1. Bearing burden by a yoke. ୨ । ଯୁଆଳରେ ଯୋଗ୍ୟ ହେବା ଉପଯୁକ୍ତ—2. Fit to be yoked. ୩ । ଯୁଆଳରେ ଯୋଗ ହୋଇଥିବା (ପଶୁ)—3. Yoked; harnessed (Apte) ୪ । (ଅନ୍ୟ ବାହନ ବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲଗେ; ଯଥା ଅଶ୍ୱ ଯୁଗ୍ୟ-ରଥ) ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥିବା ଜୀବଦ୍ୱାରା ଆକର୍ଷିତ—4. Drawn by (an animal) (Apte.)

ଯୁଗ୍ୟ. ବ.—୧ । ଯାନ—1. Conveyance; vehicle. ୨ । ବାହନ; ଯାନବାହୀ ଜୀବ—2. Draught-animal (Apte.) ୩ । ଗାଡ଼ି ଟାଣିବା ଘୋଡ଼ା—3. Charit-horse. (Apte) ୪ । ଗାଡ଼ି ଆଦି ଟାଣିବା ପାଇଁ ମଣା ହୋଇଥିବା ଜୀବ—4. An animal trained for the yoke.

ଯୁଗ୍ୟବାହ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ଯୁଗ୍ୟ+ବହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସାରଥି;
Jugyabāha ରଥଚାଳକ; କଚୁଆନ୍—A charioteer: coachman; chauffeur.
(ଯୁଗ୍ୟବାହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଚ୍ଛ୍ (ଧାତୁ)—ସ. ବ—୧ । ଅମନୋଯୋଗୀ ହେବା—
Juchchh (root) 1. To be inattentive.
୨ । ପ୍ରମାଦ ବା ଭୁଲ କରିବା—2. To err; to commit mistake.

ଯୁଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ.— ୧ । ଯୋଗ କରିବା; ଏକତ୍ର କରିବା—1. To
Juj (root) add up; to join. ୨ । ମିଳାଇବା; ମିଶାଇବା 2. To unite; to mix up. ୩ । ନିନ୍ଦା କରିବା—3. To blame. ୪ । ବାନ୍ଧିବା—4. To bind; to tie ୫ । ସଂଯମ କରିବା—5. To. control; to regulate. ୬ । ଧ୍ୟାନରେ ବା ସମାଧିରେ ମନକୁ ନିବିଷ୍ଟ କରିବା; ଧ୍ୟାନ କରିବା—6. To concentrate one's mind in abstract meditation; to meditate upon. ୭ । ଚିତ୍ତାକୁ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ କରିବା; ମନୋଯୋଗ ଦେବା—7. To concentrate one's thoughts or attention. ୮ । ସଂଯୁକ୍ତ କରିବା; ଯୋଡିବା; ଯୋଡ଼ିବା—8. To connect; to attach. ୯ । ଯୋତରା—9. To yoke; to harness. ୧୦ । ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—10. To employ; to apply. ୧୧ । ଲାଗିବା; ଲାଗିବା—11. To adhere; to cleave to (Apte). ୧୨ । ଆଦେଶ କରିବା—12. To enjoin; to charge (Apte) [ଦ୍ର—ଯୁଜ୍ ଧାତୁର ପୂର୍ବରେ ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଉପସର୍ଗ ଲାଗି ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ; ଯଥା—
ଅନୁ+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧ । ପଚାରିବା—1. To ask.
୨ । ଭର୍ତ୍ସନା କରିବା—2. To reprove.
ଅଭି+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧। ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା-1. To utter.
୨। ଦୋଷାରୋପ କରିବା-2. To accuse or charge a person with an offence.

Digitized by srujanika@gmail.com

୩। ଧରିବା; ଧାରଣକରିବା—3 To seize. ୪। ଅଧିକାର କରିବା—4. To lay hold of.

ଜୁଷ+ଜୁଷ୍ ଧାତୁ=୧। ଆକ୍ରମଣ କରିବା--1. To attack. ୨। ଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To take. ୩। ଖାଇବା—3. To partake of (food).

ଉତ୍ + ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟା କରିବା—To try; to make effort.

ନି+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧। ଆଦେଶକରିବା—1. To order. ୨। ବରାଦ କରିବା—2. To order beforehand. ୩। କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁକରର କରିବା—3. To appoint.

ବି+ନି+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧। ଯୋଗ କରିବା—1. To join. ୨। ବ୍ୟୟ କରିବା-2. To spend. ୩। ପଠାଇବା 3. To send ୪। ବଳଡ଼ିଦେଉ କରିବା—4. To involve in.

ପ୍ର+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧। ପ୍ରୟୋଗ କରିବା--1. To apply. ୨। ଅର୍ଥାଦିକୁ ଲାଭରେ ଖଟାଇବା-2. To invest money; ୩। ଚେଷ୍ଟା କରିବା—3. To make effort. ୪। ମିଳାଇବା—4. To connect; to combine; ୫। ବ୍ୟୟ କରିବା--5. To spend. ୬। ନିଯୁକ୍ତ କରିବା—6. To appoint. ୭। ପୃଥକ୍ କରିବା—7. To divide.

ବି+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=୧। ଘେଡ଼ିବା -1. To subtract. ୨। ପୃଥକ୍ କରିବା—2. To separate. ୩। ପଠାଇବା—2. To send.

ସମ୍+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ଏକତ୍ର କରିବା—To combine; to unite.]

ଯୁଜାଣ—ଗ୍ରା. ବିଣ ଓ ବି—ଯୁଞ୍ଜାଣ (ଦେଖ)
Ujāna Ujñjāna (See)

ଯୁଜର—ସଂ. ବି (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଇର)—୧ । ଯୁଗ; ଯୁଗଳ—1. Pair couple. ୨। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଇର)—ଯୋଗୀ—2. A sage; an anchorite.

ଯୁଜ(ଜେ, ଝି, ଝେ)ଷ୍ଠି(ଷ୍ଠି)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ.ଯୁଧିଷ୍ଠିର)—ଯୁଧିଷ୍ଠିର (ଦେଖ)
Ju(je, jhi, jhe)shṭi(shṭhi) Judhishṭhira (See)
ଯୁଧିଷ୍ଠିର [ଉ—ତୋ ଅଗେ କନ୍ଧୁଣ୍ଡ ଯୁଜେଷ୍ଟି ଭାଇ। ଗ୍ରାତା. ଗରତେଗୀତା।]
ଯୁଜଗ୍ଗୀର

ଯୁଜୁସ୍ସୁ—ବୈଦେ. ବି (ଜାପାନ୍ଗ୍ରୀଷା)—ଜାପାନ ଦେଶୀୟ କସ୍ରତ୍
Jujutsu —A kind of athletic feat or wrestling
ଯୁଯୁତ୍ସୁ **ଜୁଜୁତସୁ** practised in Jāpan; Jujutsu.
[ଦ୍ର—ଏ କସ୍ରତ୍ରେ ଖେଳୁଥାଉଁ ଖୁବ୍ ଜପୁଣତା ସହକାରେ ବପକ୍ଷର ଉଲ୍ଲ ଉଲ୍ଲ ମର୍ମସ୍ଥାନରେ ଆଘାତ କରେ; ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ସାମାନ୍ୟମାତ୍ର ଆଘାତ କଲେ ବପକ୍ଷ ବଳଶୂନ୍ୟ ଓ ଅସହାୟ ହୁଏ, ଏମନ୍ତ କି, ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଯାଏ ଓ ବେଳେ ବେଳେ ପଞ୍ଚତ୍ୱପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଯୁଜୁସୁ ଖେଳରେ ବଳଠାରୁ କଳ ବେଶି ଲଗଯାଏ ।]

ଯୁଜ୍ୟ—ବି. ବିଣ (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ; ବୈଦିକ)—୧ । ସଯୁକ୍ତ—
Ujya 1. United; connected (Apte). ୨। ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ବା ବବାହାଦି ସମ୍ପର୍କଯୁକ୍ତ—2. Related to (Apte). ୩। ଯୋଗ୍ୟ; ଉପଯୁକ୍ତ—3. Fit; proper (Apte). ୪। ସମଶ୍ରେଣୀଯୁ—4. Of the same class or kind (Apte). ସ. ବ—୧ । କୁଟୁମ୍ବ; ସଗୋତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି—1. A kinsman (Apte). ୨ । (+ଭାବ. ପ) ସଯୋଗ; ସମ୍ମେଳନ—2. Union; connection (Apte). ୩ । ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କ—3. Blood relationship (Apte).

ଯୁଜ୍ୟମାନ—ବି. ବିଣ—(ଯୁଜ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ମିଳିତ
Ujyamāna ହେଉଥିବା—Under the process of being joined or united.
(ଯୁଜ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଜ୍ଜ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ—ଯୁଝ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)
Ujjjha (etc) Ujha (etc) (See)

ଯୁଝ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଯୁଦ୍ଧ)—ଯୁଦ୍ଧ—Fight. [ଉ—ସେ ପରାକ୍ରମୀ ଦେବ ସେ ଶିବ ଯୁଝୁ । କୃତ୍ତିବି°ବ. ମହାଭାରତ—ସଭା]
Ujha ଯୁଧ **ଜୁଧ**

ଯୁଝ ଭୁଇଁ—ଗ୍ରା.ବ—ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—Battle-field. [ଉ—ଯୁଝୁଭୁଇଁ ବି
Ujha bhuiñ ଜୋଇଁ ଯାଉ, ଲୁଣ ବେଳକୁ ପୁଅ ଯାଉ । ଉଖ]
ଯୁଦ୍ଧଭୂମି **ଯୁଧଭୂଇଁ**

ଯୁଝା(ଝେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ଜୁଝାଇବା (ଦେଖ)—
Ujhā(jhe)ibā Jujjhāibā (See)
ଯୁଦ୍ଧକରାନ **ଯୁଧବାନା**

ଯୁଝୁଯୁଝି—ଗ୍ରା. ବ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—
Ujhājujhi Mutual fighting.
ଲଡାଲଡ଼ି **ଯୁଧାଯୁଧୀ**

ଯୁଝି ଇଚ୍ଛିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି (ସଂ. ଯୁଦ୍ଧ+ଇଚ୍ଛା)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା
Ujhi ichchhibā କରିବା—To desire to fight.
ଯୁଧ ଚାହନା (ଉ—କାମ ବସନ୍ତ ମିଳି ଜୁଝୁଡଳେ, ଯୁଝି ଇଚ୍ଛନ୍ତି
ଯୁଦ୍ଧ ଚାଓୟା ବସନ୍ତ ଜୋଡଳେ । ଅରମନ୍ୟ. ବଦଗ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।)

ଯୁଝିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଯୁଧ୍. ଧାତୁ. ଗ୍ରା. ଜୁଝ୍. ଧାତୁ)—
Ujhibā ୧ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—1. To fight. (ଉ—ସଂସାରେ ଯୁଦ୍ଧକରା ଦେଖି ବଙ୍କୁଜଳ, ଦସ୍ୟାରେ ନ ଯୁଝେ ଅଙ୍କୁଳ ।
ଯୁଧନା ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ) ୨ । ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ କରିବା; କଳି କରିବା—2. To wrangle; to quarrel. ୩।ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—3. To struggle hard.

ଯୁଝ୍ୟ(ଧ୍ୟ)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଯୁଦ୍ଧ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ—1. Battle.
Ujhya(dhya) ୨ । ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ—2. Wrangling.
ଯୁଧ ଯୁଦ୍ଧ

ଯୁଞ୍ଜାତକ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଔଷଧ ବୃକ୍ଷ—Name of a tree
Ujñjātaka used in medicine. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅଙ୍କୁରରେ ଔଷଧାଦିରେ ଡାଲିଗଛର ଭଜା ପ୍ରୟୋଗ କରିପାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁଞ୍ଜାନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ଯୁଜ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—୧ । ଯୋଗ-
Jūñjāna ବ୍ୟାପକାର୍ଥ —1. Practising penance. ୨।ଯେ
(ଯୁଞ୍ଜାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯୋଗ କରେ—2. Joining; uniting.
୩ । ଯେ ଯେତେ—3. Yoking. ୪ । ଉପଯୋଗୀ—
4. Proper;fit (Apte). ୫। ସମ୍ପଦଯୁକ୍ତ—5.Pros-
perous (Apte). ୬ । କୃତକାର୍ଯ୍ୟ—6. Success-
ful (Apte). ବ--୧ । ସାରଥି —1. A Chario-
teer. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A Brāhmaṇa. ୩ । ସର୍ବଜ୍ଞ
ବ୍ୟକ୍ତି—2. An omniscient person. ୪ । ଯେଉଁ
ଯୋଗସାଧକ ଯୋଗାଭ୍ୟାସ କରୁଥାଆନ୍ତି, ତନ୍ତୁ ମୁକ୍ତ
ହୋଇ ନାହାନ୍ତି—4. A person who is engag-
ed in practising Jōga but has not yet
attained salvation. [ଦ୍ର—ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଯୋଗୀ
ସମାଧିଦ୍ୱାରା ସର୍ବଜ୍ଞ ହୁଅନ୍ତି—ହ୍ର. ଶ]

ଯୁଟ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ମିଳିତ ହେବା—
Juṭ (root) To be united.
(ଯୋଟ ଧାତୁ—ଶିଳନ୍ତ ରୂପ)

ଯୁଟା—ତେ. ବ—୧ । (ପାନବରଜଙ୍କ ଭାଷା)—ପାନଗଛର ଯୋଡ଼ା —
Juṭā 1. A pair of betel creepers. ୨ । ଜୁଟା ଇତ୍ୟାଦି
(ତେଲୁ)—2. Juṭā etc (See)
ତେ. ବଣ—ଜୁଟା (ତେଲୁ)—juṭā (See)
(ଯୁଜ୍ଟା—ଅନ୍ୟ ସଙ୍କଳାମ ରୂପ) ପ୍ରା. ସଦ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—
ଯେଟା ଜୋତା ଯେଉଁ ଗୋଟାକ—Which one.
(ଯୁଟ୍ଟ, ଯୁଜ୍ଟ—ଅଦରାର୍ଥକ ସଙ୍କଳାମ ରୂପ)

ଯୁଟା(ଟେ)ଇବା—ତେ. କି—ଜୁଟାଇବା (ତେଲୁ)
Juṭā(ṭe)ibā Juṭaibā (See)

ଯୁଟିବା—ତେ. କି—ଜୁଟିବା (ତେଲୁ)
Juṭibā Juṭibā (See)

ଯୁଡ଼୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧। ପାଣିର ଚୋଡ଼ା; ଲମ୍ବା
Jurḍi ଅଳ୍ପବିମ ଅଗଭୀର ଜଳାଧାର—1. A long strip
of shallow water ୨ । ଜୁଡ଼ି (ତେଲୁ)—2.
Jurḍi (See)

ଯୁଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଯୋଡ଼ିବା (ତେଲୁ)
Jurḍibā jorḍibā (See)

ଯୁଡ଼େ—ପ୍ରାଦେ (ବୌଦ) ବଣ ଓ ବ—ଯୋଡ଼େ; ଦୁଇଟି; ଏକଦଳ--
Jurḍe Two; a pair.

ଯୁଣ (ଇତ୍ୟାଦି)—ତେ. ବ—ଜୁଣ ଇତ୍ୟାଦି (ତେଲୁ)
Juṇa (etc) Juṇa etc (See)

ଯୁତ୍—ସଂ. ବ (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ=ଯ ଉତ୍କରବା+କ୍ତ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି—ଯୁଧ୍ ଶବ୍ଦ
Jut ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ—1. Battle; fight.
୨ । ନିନ୍ଦା—2. Censure; blame. ୩ ।
(+ କର୍ତ୍ତୃ. ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି)—ଯୋଦ୍ଧା; ବୀରପୁରୁଷ—
3. A hero; a soldier (Apte).

ତେ. ବ. ଓ ବଣ.—ଜୁଟ୍ (ତେଲୁ)—Jut
(See)

ଯୁତ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଚକ୍‌ଚକ୍‌ଦେବା; ଦୀପ୍ତି କରିବା; ଜକ୍ ଜକ୍ ଦେବା—
Jut (root) To shine.

ଯୁତ—ବି. ବଣ—(ଯୁଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା, ଯୋଗ କରିବା+କର୍ମ.ତ;
Juta ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ଶ୍ରୀଯୁତ)—
(ଯୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ମିଶ୍ରିତ; ମିଳିତ; ଯୁକ୍ତ—1. Joined to;
connected with; united with; combined
with. ୨ । ସଂଯୁକ୍ତ—2. Attached to; being
in contact with. ୩ । ପୃଥକ୍‌ଭୂତ—3. Sepa-
rated (Apte). ୪ । (ଗୁଣାଦ ଦ୍ୱାରା) ଶୋଭିତ;
ଭୂଷିତ—4. Endowed with; possessed of.
୫। ଅପୃଥଗ୍‌ଭୂତ--5. Unseparated from; identi-
cal with. ୬ । ପୂର୍ଣ୍ଣ; ପୂରିତ—6. Filled with.
୭ । ଆବୃତ—7. Coversed with (Apte). ୮ ।
ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା—8. Fastened to (Apte). ୯ ।
(ଅନୁଚର) ସଙ୍ଗେ ଥିବା; ଅନୁଚର-ପରିବୃତ—9.
Accompanied or attended by (a person)-
୧୦। ବେଷ୍ଟିତ—10 Surrounded by. ୧୧। ଯୋଟି
ହୋଇଥିବା—11. Yoked too ବ – ୧ । ବରକନ୍ୟା-
1. A newly married couple; bride-
groom and bride. ୨ । ଦୈର୍ଘ୍ୟର ପରିମାଣ
ବିଶେଷ; ଗୁରୁହାତ—2. A length of 4 cubits.
୩ । (+ଭାବ.ତ) ଯୋଗ; ମିଳନ; ବିବାହ—
3. Meeting; union; marriage (Apte);
୪। (+କରଣ ତ) ଯୋଉ;ଗାଡ଼ି ଆଦରେ ପଶୁ ଯୋଡ଼ିବାର
ଦଉଡ଼ି—4. Rope for yoking beasts to
carts etc.

ଯୁତକ—ସଂ. ବ (ଯୁତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ସନ୍ଦେହ—1. Doubt;
Jutaka uncertainty (Apte) ୨ । (ଯୁତ ଧାତୁ +
କର୍ମ ତ + କ) ଯୋଡ଼ା; ଦ୍ୱୟ—2. A pair; a
couple; a brace. ୩ । (ଯୁତ+କ)—
ମୈଥୁନ; ଯୌନ ସଂଯୋଗ—3. Relationship
through sex; marital or sexual connec-
tion. ୪ । ବିବାହର ଯୌତୁକ; ଯୌଥୁକ—
4. Nuptial presents; dowry. ୫ । ଶାଢ଼ୀର
କାନ ବା ଅଞ୍ଚଳା ବା ଗୁଡ଼ି—5. The end of a
lady's cloth. ୬ । ଲୁଗାର ଶେଷଭାଗ ବା କାନ—
6. The end of a cloth. ୭ । ଶାଢ଼ୀ ଓ ଓଢ଼ଣା-
7. The cloth worn by a woman and
the upper veil. ୮ । ସୂର୍ପ ପାଖ; କୁଲାର ପାଖ ବା
ଧାର—8. The edge or sides of a winnow-
ing fan (Apte). ୯ । ଆଶ୍ରୟ—9. Assylum;

Digitized by srujanika@gmail.com

refuge. ୧୦ । କ୍ଷମା—10. Forgiveness; pardon. ୧୧ । ଉଦ୍ଧସ୍ତା—11. Forbearance. ୧୨ । ସହାୟତା-12. Help; support. ୧୩ । ସଖ୍ୟ; ବନ୍ଧୁତା-13. Alliance; friendship. ୧୪ । ଆଳାପ; ପରିଚୟ—14. Acquaintance. ୧୫ । ବନ୍ଧୁତା-ବନ୍ଧନ—15. Forming an alliance or friendship. ୧୬ । ଲୁଗାର ଜୋଡ଼; ପିନ୍ଧାଲୁଗା ଓ ଗୁଦଉ; ଧୋତି ଓ ପାଛୁଡ଼ା—16. A pair of cloth consisting of the loincloth and the upper sheet. ୧୭ । ପାଦର ଅଗ୍ରଭାଗ—17. The foremost part of the foot (Apte). ୧୮ । ଶାଢ଼ୀର ଧଡ଼ୀ—18 The edge of a woman's garment; hem; border of a woman's Sārdhī (Apte). ୧୯ । ସମ୍ମିଳନ; ସଯୋଗ —19. Union (Apte).

ଯୁତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଜୋତା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jutā (etc) Jotā etc (See)

ଯୁତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଯୁତିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ —
Jutā(te)ibā 1. The causative form of Jutibā.
ଜୋତାନ ୨ । ଜୋତାରେ ମାଡ଼ ମାରିବା —
ଜୁତବାନା 2. To beat with the shoes

ଯୁତି—ସ. ବ (ସୁ. ଧାତୁ+ତ୍ତିବ. ତି) — ୧ । ଯୋଖିବା; ଯୋଜନ—
Jūti 1. Uniting; connecting. ୨ । ଶକଟାଦିରେ ପଶୁ ଯୋଡ଼ିବା—2. Tying or yoking of beasts to a cart or plough. ୩ । (ଗଣିତ) ସଙ୍କଳନ; ଯୋଗ କରଣ—3. (Arithmetic) Addition. ୪ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ସଂକ୍ରମଣ—4. (astronomy) Conjunction (Apte). ୫ । ବନ୍ଧୁ ସଂଖ୍ୟାର ଯୋଗଫଳ—5. Sum total; the total number (Apte). ୬ । ସଯୋଗ—6. Union; junction (Apte). ଗ୍ରା. ବ (ଇଉର) (ସ. ଜ୍ୟୋତି)—ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ; ଜ୍ୟୋତିଃ—
Radiance; brightness.

ଯୁତିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଯୁ. ଧାତୁ, ଯୁଜଧାତୁ)—ଗୋରୁ ଆଦି ପଶୁଙ୍କୁ
Jūtibā ଶଗଡ଼ରେ ବା ଗାଡ଼ିରେ ବା ହଳରେ ଲଗାଇବା—
ଜୋତା To yoke beasts to a cart or plough.
ଜୋତନା ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି—କର୍ଷଣ କରିବା—
To plough.

ଯୁତେ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. ବିଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲାଗେ)—ଅମୁକ
Jūte ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ—Being joined with or
ଯୁତେ attached to. (ଉ—ସ୍ୱର୍ଗରେ ଉପ ଭେଳେ ଯୁତେ, କରନ୍ତେ ଥିବ ଗୁରୁହନ୍ତେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଯୁଦ୍—ସଂ. ବ (ଯୁଧ୍. ଧାତୁ +ତ୍ତିବ. କ୍ୱିପ୍) —ସଂଗ୍ରାମ; ଯୁଦ୍ଧ —
Jūd Fight; battle.

ଯୁଦ୍ଧ—ସ. ବ.—(ସ. ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+ତ୍ତିବ. ତ)—୧ । ସମର; ଲଢ଼ାଇ—
Jūddh 1. War; fight; battle.
[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ରଥ, ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା ଓ ପଦାତି, ଯୁଦ୍ଧର ଚତୁରଙ୍ଗିଣୀ ବୋଲି ଯାଉଥିଲା । ଏହି ଚାରି ଅଙ୍ଗର ସଙ୍ଖ୍ୟା-ଭେଦରେ ସୈନ୍ୟ ଦଳର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନାମ (ଯଥା ପତ୍ତି, ଗୁଳ୍ମ, ଗଣ) ଥିଲା । ସେନା ସନ୍ନିବେଶ (ବ୍ୟୂହ) ମଧ୍ୟ ନାନା ପ୍ରକାରର ଥିଲା (ଯଥା, ସୂଚିବ୍ୟୂହ, ଶ୍ୟେନ, ମକର, ଶକଟ) । ସୈନିକମାନଙ୍କୁ ସଙ୍କେତ ଧ୍ୱନି ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମିଳନ, ପ୍ରସରଣ, ପ୍ରତ୍ୟପଣ, ଆକୁଞ୍ଚନ, ଯାନ, ପ୍ରସ୍ଥାଣ, ଅପଯାନ ଆଦି ଅନେକ ପ୍ରକାରରେ ଶିକ୍ଷିତ କରି ଯାଉଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ୨ ପ୍ରକାର ଥିଲା, ଯଥା—ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଜନଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ । କୃତ୍ରିମ ଓ ଅକୃତ୍ରିମ ଦୁର୍ଗରେ ରହି ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ କରାଯିବା ଯୁଦ୍ଧର ନାମ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ; ଦୁର୍ଗରୁ ବାହାର ଖୋଲା ଯାଗାରେ ଶତ୍ରୁର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ କରାଯିବା ଯୁଦ୍ଧ ଜନଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ । ଜନଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧରେ ସମଭୂମିରେ ରଥ ଯୁଦ୍ଧ, ବିଷମ ଭୂମିରେ ହସ୍ତି ଯୁଦ୍ଧ, ମରୁଭୂମିରେ ଅଶ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ, ପାଦତ୍ତ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପଦାତି ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଜଳରେ ନୌକା ଯୁଦ୍ଧ କରି ଯାଉଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୁଡ଼ିଏ ଅବଶ୍ୟ ପାଳନୀୟ ନିୟମ ଥିଲା । ଯଥା—(୧) ରାଜା ଓ ଯୁଦ୍ଧବିଶାରଦ ପଣ୍ଡିତ ଓ ପରାମର୍ଶଦାତା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯିବେ ନାହିଁ । (୨) ରଥଘ୍ନ ରଥୀ, ଗଜଘ୍ନ ଗଜାରୋହୀ ସେନା, ଅଶ୍ୱଘ୍ନ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନା ଓ ଶସ୍ତ୍ରଘ୍ନ ପଦାତିଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ । (୩) ବାଳ, ବୃଦ୍ଧ, ନପୁଂସକ, ଅନ୍ୟାହତ ଓ ଶାନ୍ତିପତାକା ଉଡ଼ାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ନହିଁ । (୪) ଉତ୍ସୃଜସ୍ତ୍ର, ଶରଣାଗତ, ଯୁଦ୍ଧବିମୁଖ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଘାତ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ମରିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ ଓ ଯୁଦ୍ଧରୁ ପଳାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିର ପାତକ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରୁ ପଳାଇ ଯିବା ପାତକୀ ବ୍ୟକ୍ତି ପୁଣି ଥରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଯୁଦ୍ଧରେ ଶୂରତା ନ ଦେଖାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ପାତକ ଦୂର ହେଉ ନ ଥିଲା (ଖ୍ରି. ଶ.) ଯୁଦ୍ଧରେ ନାଳକାସ୍ତ्र (ବନ୍ଧୁକ), ଶତଘ୍ନୀ, (ତୋପ), ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର, ମୋଦ୍ଗାସ୍ତ୍ର, ଧନୁଶର୍ଷ, ଗଦା, ଖଡ୍ଗ, ପାଶ ଆଦି, ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀ, ବାଳକ, ମୂନି, ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ବଧ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ବିପକ୍ଷର ଦୂତ ମଧ୍ୟ ଅବଧ୍ୟ ଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ନାନା ଅଲୌକିକ ଓ ମାର୍ତ୍ତିକ ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ କରି ଯାଉଥିଲା । ଆକାଶ ବିମାନ ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ ଥିଲା । ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ ମାୟା ଯୁଦ୍ଧ ବା ଯୁଦ୍ଧରେ ମାୟା, ଛଳ ଆଦିର ପ୍ରୟୋଗ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା ।

ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରର ନାମ ଅନୁସାରେ ବା ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା ପକ୍ଷଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଥିବା ଦେଶର ନାମ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧର ନାମ ହୁଏ । ଯଥା—

Digitized by srujanika@gmail.com

ମରହଟ୍ଟା ଯୁଦ୍ଧ—The Marhatta war.
ପାଣିପଥ ଯୁଦ୍ଧ—The war at the field of Panipath in N. India.
ବ୍ରହ୍ମ ଯୁଦ୍ଧ—The Burmese war.
କାବୁଲ ଯୁଦ୍ଧ—The war with Kabul.
ବୁଅର୍ ଯୁଦ୍ଧ; ଆଫ୍ରିକାର ଜଣେବେଶୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ—The Boor war.
ପିଣ୍ଡାରି ଯୁଦ୍ଧ—The battle with the Pindaries.
ଜର୍ମାନ୍ ଯୁଦ୍ଧ—The battle with the Germans.
ମଇଶୂର ଯୁଦ୍ଧ—The battle of Mysore (in S. India).
ଚିନ୍ ଯୁଦ୍ଧ—The Chinese war.
ରୁଷିଆ ଯୁଦ୍ଧ—The Russian war.
ପ୍ଲେଶୀ ଯୁଦ୍ଧ; ପ୍ଲାସୀ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଯୁଦ୍ଧ—The battle of Plassey.
ଦଶ ଓ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ହୁଏ । ଯଥା—ବୃଷ ଯୁଦ୍ଧ, ମେଷ ଯୁଦ୍ଧ, କୁକୁଟ ଯୁଦ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୨ । ବିବାଦ—2. Contest; conflict. ୩ । ଦୁଇ ପକ୍ଷଙ୍କର ଶତ୍ରୁତା ଦ୍ୱାରକ ବଳପରୀକ୍ଷା—3. A struggle between two antagonistic parties. ୪ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥିତି—4. (astrology) The opposition or conflict of planets (Apte).

ଯୁଦ୍ଧ ଆଇନ୍—ଦେ. ବି—ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଲୋକଶାସନାର୍ଥ ପ୍ରଗୃହୀତ କଠୋର ବିଧାନ; ସାମରିକ ବିଧି—Martial law.
ଯୁଦ୍ଧ ଆଇନ୍ **युद्धकी कानुन**

ଯୁଦ୍ଧଂ ଦେହି—ସଂ. ବାକ୍ୟ (ତୁମେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଆସି ମୋ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ାଇ କର)—ବିପକ୍ଷକୁ ସମ୍ମୁଖ ସମର କରିବା ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ—A call to an antagonist to come out to give battle; a challenge.
ଯୁଦ୍ଧଂ ଦେହି **युद्धं देहि**

ଯୁଦ୍ଧ କଣ୍ଡୁ—ସଂ. ବି. (ସ. ଯ. ଲୋ.)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରବଳ ବାସନା—Martial eagerness (ଯୁଦ୍ଧ କାଣ୍ଡୁ—ଦେଶଜ ରୂପ) eagerness to fight.
ଯୁଦ୍ଧ କଣ୍ଡୁ **युद्ध कंडु**

ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ାଇ କରିବା—To fight; to engage in a battle.
ଯୁଦ୍ଧ କରିବା **युद्ध करीबा**

ଯୁଦ୍ଧ କର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଯୋଦ୍ଧା; ବୀର; ସୈନିକ—A warrior.
ଯୁଦ୍ଧ କର୍ତ୍ତା **युद्ध कर्ता** ବିଣ—ଯୁଦ୍ଧକାରକ (ଦେଶ) Juddha kāraka (See)

ଯୁଦ୍ଧ କାରକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଥାଏ—Fighting; making war; contending.
(ଯୁଦ୍ଧକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଯୁଦ୍ଧ କାରିକା, ଯୁଦ୍ଧ କାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଦ୍ଧ କୁଶଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (୭ମୀ ତତ୍) —ଯୁଦ୍ଧ କରିବାରେ ପଟୁ ବା ପାରଦର୍ଶୀ—Skilful in war.
(ଯୁଦ୍ଧକୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଯୁଦ୍ଧଦକ୍ଷ, ଯୁଦ୍ଧପଟୁ, ଯୁଦ୍ଧ ନିପୁଣ —ଅନ୍ୟରୂପ ।]

ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ବିଷୟରେ ନୈପୁଣ୍ୟ—Manœuvre; skill in war
Juddha kauśala

ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷମ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଅର୍ଥୀ ତତ୍ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ବା ବଳଶାଳୀ—Able to fight; able-bodied for fighting.
(ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷମା—ସ୍ତ୍ରୀ) Juddha kshama

ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷୟ—ସଂ. ବି. —୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ—1. Cessation of battle. ୨ । (ସ. ଯ. ଲୋ) ଯୁଦ୍ଧଜନିତ ଲୋକ ଓ ବଳ ଆଦିର କ୍ଷୟ—2. Loss of men and strength due to war.
Juddha kshaya

ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷାନ୍ତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ନିବୃତ୍ତି (ଦେଖ) Juddha nibṛutti (See)
Juddha kshānti

ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ର—ସଂ. ବି—ସେଇ ସ୍ଥାନରେ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗେ—Battlefield; the scene of battle.
Juddha kshetra

ଯୁଦ୍ଧ ଜୟ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭ—Victory in battle.
Juddha jaya

ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ—ଦେ. ବି—ଯୁଦ୍ଧ ପୋତ (ଦେଖ) Juddha pota (See)
Juddha jābāja
ଯୁଦ୍ଧଜାହାଜ **युद्ध जहाज**

ଯୁଦ୍ଧଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାରେ ପଣ୍ଡିତ—1. Versed in the military art. ୨ । ଯୁଦ୍ଧ କୁଶଳ (ଦେଖ)—2. Juddha kuśala (See)
ଯୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାତା, ଯୁଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ } ଅନ୍ୟରୂପ (ଯୁଦ୍ଧଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Juddhajña

ଯୁଦ୍ଧ ଢକ୍କା—ସଂ. ବି (ସ. ଯ. ଲୋ)—ରଣ ଢକ୍କା; ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଢୋଲ—Battle drum. [ଦ୍ର—ଏଭଳିର ଯୁଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ, ଯୁଦ୍ଧ ଭେରୀ, ଯୁଦ୍ଧ ଶୃଙ୍ଗ ଆଦି ହୁଏ]
Juddha dhakkā

ଯୁଦ୍ଧ ତରୀ—ସଂ.ବି—ଯୁଦ୍ଧପୋତ (ଦେଖ)—Juddha pota (See)
Juddha tarī

ଯୁଦ୍ଧ ତଳ—ସଂ. ବି—ଯୁଦ୍ଧଭୂମି—Battlefield. [ଦ୍ର—କେତେ ଯୁଦ୍ଧତଳର ଯାଆନ୍ତେ ମୁଣ୍ଡ ଫାଟି । ଯୁଦ୍ଧତଳେ ଦେଲା ମୂଳୁଆ ଧାଡ଼ି ବୃଷ୍ଟି । କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ. ମହାଭାରତ.କର୍ଣ୍ଣ ।]
Juddha tala

ଯୁଦ୍ଧ ଦକ୍ଷ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯୁଦ୍ଧ କୁଶଳ (ଦେଖ)—Juddha kuśala (See).
(ଯୁଦ୍ଧଦକ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Juddha daksha
(ଯୁଦ୍ଧନିପୁଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୁଦ୍ଧ ଦାତା—ସଂ. ବିଣ - ଯେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବାହାରେ—One who comes out to fight; one who gives battle.
Juddha dātā

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁଦ୍ଧ ଦାଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥଳ—Battlefield. [ଉ—ମୋତେ ଦେଖା ଦେଲୁ ଆସି ସେ ଯୁଦ୍ଧଦାଣ୍ଡେ ।
Juddha dānda ଯୁଦ୍ଧଭୂମି **ଯୁଦ୍ଧଭୂଇଁ** କୃଷ୍ଣହିଁ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଯୁଦ୍ଧ ଦେବା—ଦେ. କି—(ଭୁଲ. ସଂ. ଯୁଦ୍ଧଂ ଦେହି)—(କୌଣସି
Juddha dehā ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ) ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା—
ଯୁଦ୍ଧଦେଓୟା **ଯୁଦ୍ଧଦେନା** To be engaged in fight (with); to give battle)

ଯୁଦ୍ଧ ଦ୍ୟୁତ—ସଂ. ବ. (ରୂପକ)—ଜୁଆଖେଳ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ ଯୁଦ୍ଧ —
Juddha dyuta Chance of war (Apte).

ଯୁଦ୍ଧ ନିବୃତ୍ତି—ସଂ. ବ—(୬ମୀ ତତ୍ପୁ; ଯୁଦ୍ଧ + ନିବୃତ୍ତି)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ
Juddha nibṛutti ବନ୍ଦ ହେବା—1. Cessation of hostilities; armistice. ୨ । ସନ୍ଧି—
2. Truce.

ଯୁଦ୍ଧ ନୀତି—ସଂ. ବ—୧ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିୟମାବଳି—1. The
Juddha nīti laws or rules for conducting a war. ୨ । ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା (ଦେଖ)—2. Juddha bidyā (See).

ଯୁଦ୍ଧ ପରାଙ୍ମୁଖ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍ପୁ) —୧ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ
Juddha parāṅmukha କୁଣ୍ଠିତ—1. Unwilling to
(ଯୁଦ୍ଧପରାଙ୍ମୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) fight; averse to war. ୨ । ସେ
ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମିରୁ ପଳାଇ ଯାଉଥାଏ—2 Fleeing from the battlefield; fugitive.

ଯୁଦ୍ଧ ପୋତ—ସ.ବ—(ମ.ସ.ତତ୍ପୁ)—ରଣତରୀ; ଯେଉଁ ଜାହାଜରେ ତଡ଼ି
Juddha pota ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଅପର ପକ୍ଷ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି—
(ପୂର୍ବ ତତ୍ପୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Warship; man-o-war.

(ଦ୍ର—ଆଜିକାଲି ନାନା ପ୍ରକାର କଳ, କୌଶଳ ଓ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ ଜାହାଜମାନ ଯାନ୍ତ୍ରିକ୍ୟ ରଣକୁଶଳ ଜାଣିମାନେ ଆବିଷ୍କାର ଓ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଯଥାଃ—ଗୋପ ଜାହାଜ—Gun ship. ବୁଡ଼ା ଜାହାଜ—Torpedo. ବୁଲା ଜାହାଜ—Cruiser. ଉଡ଼ା ଜାହାଜ—Sea plane ।)

ଯୁଦ୍ଧ ପୋଷାକ—ଦେ. ବ—ଯୁଦ୍ଧ ସଜ (ଦେଖ)—Juddha saja
Juddha poshāka (See).

ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧ କରି ଯଦ୍ଧ-
Juddha pratyāgata ସ୍ଥଳରୁ ଫେରି ଆସିଥିବା (ଯୋଦ୍ଧା)—
(ଯୁଦ୍ଧପ୍ରତ୍ୟାଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (a warrior) Returned from the field of battle.

ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ—ସଂ. ବ—ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର (ଦେଖ)—Juddha kshetra
Juddha prāṅgaṇa (See)

ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ. ବଣ (୩ୟା ତତ୍ପୁ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧରେ ବନ୍ଦୀକୃତ ବ୍ୟକ୍ତି
Juddha prāpta (ହି. ଶ.)—1. Taken as a prisoner of war. [ଦ୍ର—ସୁଲଭାସ୍ତ୍ର ମତରେ ବାର ପ୍ରକାର ଦାସଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯୁଦ୍ଧପ୍ରାପ୍ତ ଦାସ ଏକତମ ।]
୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ମିଳୁଥିବା (ଧନାଦି)—2. Taken as booty in war.

ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପ୍ରିୟ ପାଏ
Juddhapriya —Fond of war; warlike.
(ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟତା—ବ)

ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦୀ—ସଂ ବ—ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ରଖାଯାଇ ଥିବା କଏଦୀ
Juddha bandī —Prisoner of war.

ଯୁଦ୍ଧ ବିକ୍ରମ—ସଂ. ବ (୬ମୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ସାହସ—
Juddha bikrama Martial courage; valour in
(ଯୁଦ୍ଧବିକ୍ରମୀ—ବଣ. ପୁଂ) fight.

ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ—ସଂ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ସଂଗ୍ରାମାଦି—
Juddha bigraha Battle; conflict etc.

ଯୁଦ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ—ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିବିଧ ନିୟମ ଓ କୌଶଳାଦି
Juddha bijñāna ସେଉଁ ବିଦ୍ୟାରୁ ଶିକ୍ଷା କରାଯାଏ—
ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା } ଅନ୍ୟରୂପ The art of war; the
ଯୁଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ର } military science or art.

ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଳୟ—ସଂ. ବ—ସେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା
Juddha bidyālāya ଦିଆଯାଏ—A school or college for military training.

ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗ—ସଂ. ବ—ସରକାରଙ୍କ ସୈନ୍ୟଶାଖା ବିଭାଗ; ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗ—
Juddha bibhāga The military department.
[ଦ୍ର—ଆଧୁନିକ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଉପବିଭାଗ ଅଛି । ଯଥା—ସ୍ଥଳ ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗ—The Army department.
ନୌ ବିଭାଗ—The Navy department; Admirality.
ବ୍ୟୋମଯାନ ବିଭାଗ—The Air department.
ସ୍ୱେଚ୍ଛା ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗ—The Volunteer department.
ରସଦ ଯୋଗାଇବା ବିଭାଗ—The Supply or Commissariat department.
ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହକାରୀ ବିଭାଗ—The recruiting department.
ପୂର୍ତ୍ତ ବିଭାଗ—The Engineering department.
ଅସ୍ତ୍ର ଓ ବାରୁଦରକ୍ଷା ବିଭାଗ—The Ammunition department.
ଏମ୍ଭପର ନାନା ଉପବିଭାଗର ସୃଷ୍ଟି ଓ ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି ।]

ଯୁଦ୍ଧ ବିମୁଖ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍ପୁ; ଯୁଦ୍ଧ + ବିମୁଖ)—
Juddha bimukha ଯୁଦ୍ଧ ପରାଙ୍ମୁଖ (ଦେଖ)
(ଯୁଦ୍ଧବିମୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) Juddha parāṅmukha (See)
(ଯୁଦ୍ଧବିମୁଖତା—ବ)

ଯୁଦ୍ଧ ବିରତି—ସଂ. ବ (୬ମୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧ ନିବୃତ୍ତି (ଦେଖ)
Juddha birati Juddha nibṛutti (See)
(ଯୁଦ୍ଧ ବିରମ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯୁଦ୍ଧବିରତ—ବଣ. ପୁଂ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁଦ୍ଧ ବଶାରଦ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍) —୧ । ଯୁଦ୍ଧଜ୍ଞ (ଦେଖ)
Juddha bisārada 1. Juddhajña (See)
(ଯୁଦ୍ଧ ବଶାରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯୁଦ୍ଧ କୁଶଳ (ଦେଖ)
2. Juddha kuśala (See)

ଯୁଦ୍ଧ ବ୍ରୀଡ଼ା—ସ. ବ.—(ସ. ତ. ଗ୍ଭେ.)—ଯୁଦ୍ଧଜଯୁଜନିତ ଲଜ୍ଜା—
Juddha brīḍā The shame due to defeat in a battle. [ଉ—ଏରୂପେ ସେ ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗାଦଣ ଗୀଡ଼ା, ଛଡ଼ାଇଲା ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧବ୍ରୀଡ଼ା ।]

ଯୁଦ୍ଧ ଭଙ୍ଗ—ସ. ବ.—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଯୁଦ୍ଧନିବୃତ୍ତି (ଦେଖ)
Juddha bhaṅga 1. Juddha nibṛutti (See)
୨ । (୬ମୀ ତତ୍) ରଣ ଭଙ୍ଗ; ଯୁଦ୍ଧରୁ ଛନଛନ ହୋଇ ପଳାଇ ଯିବା—2. A rout. ୩ । (୬ମୀ ତତ୍) ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟର ଶ୍ରେଣୀଭଙ୍ଗ—3. The breaking of the enemy's lines or ranks.

ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମି—ସ.ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ସ୍ଥଳ; ରଣ ଭୂଇଁ—
Juddha bhūmi Battle-field; seat of war.
(ଯୁଦ୍ଧ ଭୂଇଁ—ଦେ. ରୂପ) [ଯୁଦ୍ଧଭୂ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯୁଦ୍ଧ ମତ୍ତ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବମ୍ଭା ୬ମୀ ତତ)—ରଣ-
Juddha matta ମଦରେ ମାତ୍ତ ଥିବା—Intoxicated
[ଯୁଦ୍ଧ ମତ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ] with a rage for fighting; in the rage of battle.

ଯୁଦ୍ଧମଦ—ସଂ. ବ.—(ସ. ତ. ଗ୍ଭେ.; ଯୁଦ୍ଧ ଜନ୍ୟ ମଦ)—ରଣମଦ;
Juddha mada ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ମନରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା ନଶା—Martial fury; intoxication of battle.

ଯୁଦ୍ଧ ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ
Juddha māgibā ଆହ୍ୱାନ କରିବା—To challenge a person to fight; to challenge a person to come forward to fight with the challenger.

ଯୁଦ୍ଧ ମାର୍ଗ—ସଂ. ବ.—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳ—
Juddha mārga 1. Military stratagems or tactics; manoeuvres (Apte). ୨। (ରୂପକ) ଯୁଦ୍ଧରୂପ ମାର୍ଗ—2, Battle compared to a path. ୩ । ଅଭୀଷ୍ଟଲାଭାର୍ଥ ଅବଲମ୍ବିତ ଯୁଦ୍ଧ ରୂପ ଉପାୟ—3. Recourse to war for gaining one's aims.

ଯୁଦ୍ଧ ବିଶ୍ରାମ—ସଂ. ବଶ (୬ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧାଭ୍ୟନ୍ତର ବିଶ୍ରାମ (ଦେଖ)
Juddha bisrāma Juddhābhyantara bisrāma (See)

ଯୁଦ୍ଧବୀର—ସଂ. ବ (୬ମୀ ତତ୍)—୧ । ରଣ ବିଷୟରେ; ବୀର, ପ୍ରଧାନ
Juddha bīra ଯୋଦ୍ଧା—1. A valiant hero or champion. ୨ ।(ଅଳଙ୍କାରଶ) ଯୁଦ୍ଧ ବିଷୟ ଜନିତ ବୀର ରସ—2. (in Rhetoric) The sentiment of heroism arising out of military prowes; the sentiment of chivalrous heroism. (Apte)

ଯୁଦ୍ଧମୁଖ—ସଂ.ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଉଭୟ ସେନା ମିଳିତ ହେବା ସ୍ଥାନ;
Juddha mukha ଯୁଦ୍ଧର ସମ୍ମୁଖୀନ ସେନା ଶ୍ରେଣୀ—The
(ଯୁଦ୍ଧ ମୁହଁ- ଦେ. ରୂପ) front of battle; the front-line of battle; the brunt of fight.

ଯୁଦ୍ଧଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ସ. ତ. ଗ୍ଭେ)—ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର ବା କଳ—
Juddha jantra Machines of war; warlike machines.

ଯୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରା—ସ. ବ.—(୪ର୍ଥୀ. ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଯାତ୍ରା)—ଅଭିଯାନ; ଯୁଦ୍ଧ
Juddha jātrā କରିବା ପାଇଁ ବାହାରିବା—A military expedition; a marching out to fight; a battle-march.

ଯୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରୀ—ସ. ବଶ.—(ସ. ତ. ଗ୍ଭେ;)—ଯୁଦ୍ଧ ନିମନ୍ତେ ଯାତ୍ରା କରୁ-
Juddha jātrī ଥିବା—Marching in battle array; expeditionary.

ଯୁଦ୍ଧ ଯାନ—ସ. ବ.—(ସ. ତ. ଗ୍ଭେ)—ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯାନ—
Juddha jāna Vehicles used in war.

ଯୁଦ୍ଧ ରଙ୍ଗ—ସ. ବ.—୧ । (ରୂପକ) ଯୁଦ୍ଧରୂପ ନାଟକର ଅଭିନୟ—
Juddha raṅga 1. Actual fight; the revelry of battle. ୨ । (ବସ୍ତୁସ୍ତ୍ରୁ) ଦେବସେନାପତି; କାର୍ତ୍ତିକେୟ; ଷଡ଼ାନନ--2. The God Kārttikeya, the leader of the divine hosts. ୩ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଯୁଦ୍ଧଭୂମି (ହି. ଶ.)—
3. Battlefield (Apte).

ଯୁଦ୍ଧ ରଥ—ସ. ବ.— (ସ. ତ. ଗ୍ଭେ.)—ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ରଥ—
Juddha ratha War chariots; vehicles used by warriors while fighting.

ଯୁଦ୍ଧ ରୀତି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ପଦ୍ଧତି ବା ପ୍ରଣାଳୀ—
Juddha rīti The mode or manner of fighting.

ଯୁଦ୍ଧଶାଳୀ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—୧ । (ଯୁଦ୍ଧ + ଅଳୁ ଅର୍ଥରେ ଶାଳଚ୍, ୧ମା
Juddha śālī ୧ବ.) —୧ । ଯୁଦ୍ଧ କର୍ମରେ ବ୍ୟାପୃତ—
1. Engaged in fighting. [ଉ ସାତ୍ୟକି ବ୍ୟାଘ୍ର ମୁଣ୍ଡ ଉତ୍ତୁର ସୈନ୍ୟ ଭେଳ, ଯେ ଗଲେ ସେ ଆଉ ନୋହିଲେ ଯୁଦ୍ଧଶାଳୀ । କୃଷ୍ଣବିଜ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ]
୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ବିକ୍ରମୀ; ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରିୟ—
2. Valiant; heroic; warlike (Apte).

ଯୁଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷା—ସ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିବା—
Juddha śikshā Training for war; military training.

ଯୁଦ୍ଧ ଶୁକ୍ରବାର—ଗ୍ରା. ବ.—ବହୁ ଲୋକକ୍ଷୟକାରୀ ଯୁଦ୍ଧ—A des-
Juddha śukrabāra tructive war.
ଲୋକ କ୍ଷୟକାରୀ ଯୁଦ୍ଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକତ୍ରୟକାରୀ ଯୁଦ୍ଧ [ଉ—ମୋ ଦେହକେ ଏରୂପେ ଯୁଦ୍ଧ ଶୁକ୍ରବାର, କର ନାହିଁ ଆଦେ ଅଦ୍ଭୁତ ସାର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବସ୍ତ୍ର ।]

ଯୁଦ୍ଧ ସଂବା(ମ୍ବା)ଦ—ସ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧବିଷୟକ ବିବରଣ—
Juddha sambā(mbā)da News of war; war news.

ଯୁଦ୍ଧ ସଚିବ—ସ. ବ. ରାଜାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ମନ୍ତ୍ରୀ—
Juddha sachiba War-minister; the minister for war.

ଯୁଦ୍ଧ ସଜ୍ଜା—ସ. ବ.—(ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ;)—୧ । ରଣସଜ୍ଜା; ସଜ୍ଜାସାଥି
Juddha sajjā ବେଶଭୂଷା—1. The accoutrements or equipments for battle; a warrior's dress. ୨ । ବର୍ମ୍ମ; ସାଞ୍ଜୁ—2. Armour. ୩ । ଯୁଦ୍ଧ ନମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିବା; ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ସଜ ହେବା—3. Preparations for a battle. ୪ । ଯୁଦ୍ଧ ନମନ୍ତେ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ହେବା; ବ୍ୟୂହରଚନ—4. Battle-array.

ଯୁଦ୍ଧ ସ(ସା)ଜ—ଦେ. ବ—(ସ 'ଯୁଦ୍ଧ ସଜ୍ଜା)—ଯୁଦ୍ଧ ସଜ୍ଜା (ଦେଖ)
Juddha sa(sā)ja Juddha sajjā (See)
ଯୁଦ୍ଧେର ସାଜ **ଯୁଦ୍ଧ ସାଜ**

ଯୁଦ୍ଧ ସାଧନ—ସଂ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଉପକରଣ.
Juddha sādhana ମାନ—The sinews of war; [ଯୁଦ୍ଧ ସାମଗ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) war materials; military stores; arms and ammunition.

ଯୁଦ୍ଧସାର—ସ. ବ (ଯୁଦ୍ଧ + ସୃ. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Juddhasāra ଘୋଡ଼କ; ଅଶ୍ୱ—Horse.

ଯୁଦ୍ଧ ସୃଷ୍ଟି—ଦେ. ବ—ଯୁଦ୍ଧଭୂମି; ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର--Battle-field. (ଉ—
Juddha sṛushṭi ଏ ସଜାଣୁଁ ଲୁଅଥରର ଘର ବୁଣ୍ଟି, ଲୁଅନ୍ତେ ଶରେ ପୂରଗଲ ଯୁଦ୍ଧସୃଷ୍ଟି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।)

ଯୁଦ୍ଧ ସ୍ଥଳ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—
Juddha sthala Battlefield; the scene of battle.

ଯୁଦ୍ଧ ହସ୍ତୀ—ସ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା
Juddha hastī ପାଇଁ ନିଯୋଜିତ ହସ୍ତୀ—War elephants; elephants employed or utilized for purposes of war.

ଯୁଦ୍ଧା(ଦ୍ଧି)—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ଯୋଦ୍ଧା)—ଯୋଦ୍ଧା (ଦେଖ)
Juddhā(ddhi) Joddhā (See)

ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା—
Juddhākāṅkshā A desire for war.

ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷି—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)--ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ—
Juddhākāṅkshī Desirious of war.
(ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାଦେବା ଗୁରୁ—
Juddhāchārjya A military preceptor (Apte).

ଯୁଦ୍ଧାଜୀବ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁଦ୍ଧ ଅର୍ଥେ ଆଜୀବ=ଜୀବିକା
Juddhājība ଯାହାର) —୧ ଯୋଦ୍ଧା—1. Warrior. ୨ । ସୈନ୍ୟରୂପେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A soldier by profession; a mercenary soldier.

ଯୁଦ୍ଧାନୁସନ୍ଧାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସୁବିଧା
Juddhānusandhāna ଖୋଜ ବୁଲିବା—The seeking (ଯୁଦ୍ଧାନ୍ୱେଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) of occasions for making war.

ଯୁଦ୍ଧାନୁସନ୍ଧାନୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସୁବିଧା
Juddhānusandhānī ଖୋଜୁଥାଏ—Seeking occa- (ଯୁଦ୍ଧାନ୍ୱେଷକ, ଯୁଦ୍ଧାନ୍ୱେଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) sions for war.

ଯୁଦ୍ଧାବସର—ସଂ. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ଯୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ମିଳିବା ବିଶ୍ରାମ;
Juddhābasara 1. Truce; a temporary cessation of hostilities. ୨ । (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ) ଯୁଦ୍ଧ ହେବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ—2. An occasion for war.

ଯୁଦ୍ଧାବସାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧବନ୍ଦ—1. The
Juddhābasāna cessation of hostilities ୨ । ଯୁଦ୍ଧର ଶେଷ—2. The end of fighting.

ଯୁଦ୍ଧାଭିଲାଷ—ସଂ. ବ—ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷା (ଦେଖ)
Juddhābhilāsha Juddhākāṅkshā (See)

ଯୁଦ୍ଧାଭିଲାଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷୀ (ଦେଖ)—
Juddhābhilāshi Juddhākāṅkshi. (See)
(ଯୁଦ୍ଧାଭିଲାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଦ୍ଧାଭ୍ୟନ୍ତର ବିଶ୍ରା(ରା)ମ—ସଂ. ବ—ଯୁଦ୍ଧରୁ ଉଭୟ ପକ୍ଷ କିଛିକାଳ ପାଇଁ
Juddhābhyantara bisrā(rā)ma ନେବା ବିଶ୍ରାମ—A truce; a temporary cessation ef hostilities.

ଯୁଦ୍ଧାଭ୍ୟାସ—ସଂ. ବ—୧ । ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା—1. The training
Juddhābhyāsa for war. ୨ । କୀଡ଼ାସ୍ୱରୂପରେ ଯୁଦ୍ଧ-ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା—2. Training given by means of mock fighting; manoeuvres.

ଯୁଦ୍ଧାୟୋଜନ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ଓ
Juddhāyojana ଉପକରଣାଦି ସଂଗ୍ରହ—Warlike preparations; preparations for war.

ଯୁଦ୍ଧାରମ୍ଭ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରଥମ ଚେଷ୍ଟା ବା ଅବସ୍ଥା—
Juddhārambha The beginning of battle; the commencement of hostilities.

ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ(ର୍ଥେ)—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥଂ) —ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ—
Juddhārtha(rthe) For the purpose of war.
ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ **ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ**

ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷୀ (ଦେଖ)
Juddhārthī Juddhākāṅkshi. (See)
(ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁଦ୍ଧାଶ୍ୱ—ସଂ. ବ. –(ସ. ତ. ତ୍ମେ)—ଯୁଦ୍ଧରେ ନିଯୋଜିତ ଘୋଡା—
Juddhāśwa War-horse; steed.

ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ସ. ବ. (ସ. ତ୍ମ. ତ୍ମେ)—ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ରାଦି—
Juddhāstra Weapons of war.

ଯୁଦ୍ଧିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି. (ସଂ. ଯୁଧ୍ ଧାତୁ)—ଯୁଝିବା; ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—
Juddhibā To fight.

ଯୁଦ୍ଧେଚ୍ଛା—ସ. ବ—ଯୁଦ୍ଧାକାଙ୍କ୍ଷା (ଦେଖ)
Juddhechchhā Juddhākāṅkshā (See)
(ଯୁଦ୍ଧେଚ୍ଛୁ, ଯୁଦ୍ଧେଚ୍ଛୁକ—ବିଣ)

ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ—
Juddhodyata Ready to fight.
(ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟମ—ସ. ବ. (ସ. ତ. ତ୍ମେ)—ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା—
Juddhodyama Preparation or readiness for a battle.
[ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟୋ(ଦ୍ଦ୍ୟୋ)ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯୁଦ୍ଧୋନ୍ମତ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ରଣମଦରେ ପାଗଳ—
Juddhonmatta Frantic with battle-rage.
(ଯୁଦ୍ଧୋନ୍ମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—ରାବଣର ଭାଇ ମନ୍ଦୋଦରୀ ଗର୍ଭଜାତ ରାକ୍ଷସର ନାମ—Name of a brother of Rābaṇa.
[ଦ୍ର—ଏ ନାଲ ନାମକ ବାନର ଦ୍ୱାରା ହତ ହୋଇଥିଲା—ଯୁଦ୍ଧୋନ୍ମତ୍ତା—ବ୍ୟତିରେକ୍ୟ) ଦ୍ର. ଶବ୍ଦସାଗର ।]

ଯୁଦ୍ଧୋନ୍ମାଦ—ସ. ବ. (ସ. ତ. ତ୍ମେ)—ଯୁଦ୍ଧର ନିଶା; ଯୁଦ୍ଧରେ ଜାତ ହେବା ମତ୍ତତା; ଯୁଦ୍ଧ ମଦ—Rage of battle; the state of being frantic or mad to fight; intoxication of battle.
Juddhonmāda

ଯୁଦ୍ଧୋପକରଣ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) —ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରାଦି ଦ୍ରବ୍ୟସମ୍ଭାର—Sinews of war; war implements & materials.
Juddhopakaraṇa

ଯୁଧ୍—ସଂ. ବ. (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ସଂଗ୍ରାମ; ଯୁଦ୍ଧ—
Judh 1. Fight; battle. ୨ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍) ଯୋଦ୍ଧା-2. Warrior; soldier. ୩ । ବୀର—3. Hero.

ଯୁଧ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଲଢ଼ାଇ କରିବା—1. To fight. ୨ । ପରସ୍ପରକୁ ପରାସ୍ତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—2. To contend in battle. ୩ । ହତ୍ୟା କରିବା; ସଂହାର କରିବା—3. To slay.
Judh (root)

ଯୁଧା—ସଂ. ବ. (ଯୁଦ୍ଧ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍+ଆ)—ଯୁଦ୍ଧ—
Juddhā Fight; battle.

ଯୁଧାଜିତ୍ ସଂ. ବ. (ଯୁଧା=ଯୁଦ୍ଧ+ଜି ଧାତୁ=ଜୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । କେକୟ ରାଜପୁତ୍ର; ଭରତଙ୍କ ମାମୁଁ ଓ କୈକେୟୀଙ୍କ ଭାଇ—1. The maternal uncle of Prince Bharata. ୨। ଯଦୁ ବଂଶୀୟ ବୃଷ୍ଣିଙ୍କ ପୁତ୍ର—2. Name of a prince of the Jadu dynasty. ୩ । କୃ ଙ୍କର ଜନୈକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—3. Name of a son of Krushṇa
Judhājit

ଯୁଧାନ—ସଂ. ବ. (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—୧ । ଯୋଦ୍ଧା—
Judhāna 1. Warrior. ୨ । ସୈନିକ—2. Soldier. ୩ । କ୍ଷତ୍ରିୟ—3. A person of the military caste amongst the Hindus. ୪ । ଶତ୍ରୁ—4. Enemy; adversary.

ଯୁଧାମନ୍ୟୁ—ସଂ.ବ—ପଞ୍ଚାଳରାଜ ଯଜ୍ଞସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଭାଇ-
Judhāmanyu Name of the brother of Draupadī.

ଯୁଧି(ଦ୍ଧି)— ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ. ଯୁଧିକ)—ବୀର; ଯୋଦ୍ଧା—
Judhi(ddhi) Hero; warrior.

ଯୁଧିକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ. (ଯୁଧ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇକ)—ଯୋଦ୍ଧା—
Judhika Warrior.
ବିଣ—ଯୁଦ୍ଧକାରୀ—Fighting.

ଯୁଧି(ଧେ)ଷ୍ଠି(ଷ୍ଠି)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଯୁଧିଷ୍ଠିର)—ଯୁଧିଷ୍ଠିର (ଦେଖ)
Judhi(dhe)shṭi(shṭhi) Judhishṭhira (See)
ଯୁଧିଷ୍ଠିର [ଦ୍ର- ଯୁଧିଷ୍ଠି ବୋଇଲେ ମୋ ବାରୁ ପାଣ୍ଡୁ ରକ୍ଷା । କୃଷ୍ଣପିଂଦ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
ଯୁଧିଷ୍ଠୀର

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ସଂ. ବ (ନାମ) (ଅଲୁକ୍; ଯୁଧ୍=ଯୁଦ୍ଧେ+ସ୍ଥିର=ଅଟଳ)—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପାଣ୍ଡବ—The eldest of the Pāṇḍaba brothers. [ଦ୍ର ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ ପ୍ରଥମା ପତ୍ନୀ କୁନ୍ତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଧର୍ମ (ଯମ) ଦେବତାଙ୍କ ଔରସରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଏ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ବିଶେଷ ଧର୍ମପରାୟଣ ଥିଲେ । ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ମାଦ୍ରୀ ଓ ଋଗ୍ବେଦୀଙ୍କ ସହିତ ଏ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ହୋଇ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାଦି କୌରବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କୃପ ଓ ଦ୍ରୋଣଙ୍କଠାରୁ ଅସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କଲେ ଓ ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ହେବାରୁ ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷିକ୍ତ ହୋଇ ଅପତ୍ୟନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରଜାପାଳନ କଲେ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପରାଶ୍ରୀକାତର ହୋଇ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବଙ୍କର ବିନାଶ ସାଧନ କରିବାକୁ ନାନା ଉପାୟ ଓ କୂଟ କୌଶଳ କରି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପରିଶେଷରେ ବାରଣାବତ ନଗରୀରେ ଗୋଟିଏ ଜତୁଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ପାଣ୍ଡବ ପାଞ୍ଚ ଭାଇଙ୍କୁ ରହିବାକୁ କହିଲେ । ସେ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ଏମାନେ ଥିବା ସମୟରେ ସେ ଘରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଏମାନଙ୍କୁ ପୋଡ଼ି ଦେବାକୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କୌଶଳ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏମାନେ ଢାଡ଼ୁ। ଆଗରୁ ଜାଣିପାରି ସେଠାରୁ ପଳାଇ ଯାଇ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କଲେ ଓ ଅଚିରା ଭାବରେ ମାଆଙ୍କ ସହିତ ବୁଲିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ପଞ୍ଚାଳ ରାଜକନ୍ୟା ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ସ୍ୱୟମ୍ବର ହେବା ବିଷୟ ଅବଗତ ହୋଇ ଏମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାଜଧାନୀକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶରେ ଯାଇ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାଦି ବଦ୍ଧୁଗଣ ବ୍ରାହ୍ମ ବଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ଅର୍ଜୁନ ଭେଦ କଲେ, ଓ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ସ୍ୱକୁଟୀରକୁ ଆସି

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତାଙ୍କର ଆଦେଶକ୍ରମେ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ ଯାକ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ବିବାହ କଲେ । ତତ୍‌ପରେ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ବଦୁରଙ୍କୁ ପଠାଇ ଏମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ଅଣିଲେ ଓ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ହସ୍ତିନାପୁର ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ରାଜ୍ୟ ଦେଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଦ୍ୱ ପଞ୍ଚଭ୍ରାତା ସେହିଠାରେ ସୁଖରେ ରାଜ୍ୟ କଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଔରସରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ପ୍ରତିବିନ୍ଧ୍ୟ ନାମକ କୁମାର ଜନ୍ମ ହେଲେ ।

ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ସଖା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ବନ୍ଧୁବନ ପରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ଜରାସନ୍ଧ ନାମକ ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ଓ ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅସୁରରାଜଙ୍କୁ ଭୀମାର୍ଜୁନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ କରାଇ ମହାଡମ୍ବର ସହିତ ଉକ୍ତ ଯଜ୍ଞ ଶେଷ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସି ସେଠାରେ ଅପମାନ ପାଇ ଫେରି-ଯାଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ପଶା ଖେଳିବାପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ମାମୁଁ ଶକୁନି କପଟ-ପଶା ଖେଳରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପରାସ୍ତ କଲେ ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସେହି ପଶା ଖେଳରେ ରାଜ୍ୟକୁ, ଭାଇମାନଙ୍କୁ ଓ ଆପଣାକୁ ହାରି ପରିଶେଷରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ପଣ ରଖି ହାରିଗଲେ । ପଣରୂପରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ପାଇ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସ୍ୱୟମ୍ବରକାଳୀନ ଅପମାନକୁ ମନେ ରଖି ତାହାର ପ୍ରତିଶୋଧାର୍ଥେ ଦୁଃଶାସନଦ୍ୱାରା ରଜସ୍ୱଳା ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଅନ୍ତଃପୁରରୁ କେଶ ଧରି ଘୋଷରା ଆଣି ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ରାଜସଭା ମଧ୍ୟରେ ବିବସ୍ତ୍ରା କଲେ । ତଥାପି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧର୍ମନାଶ ଭୟରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ଏତାଦୃଶ ନିର୍ଯାତନକୁ ନତମସ୍ତକରେ ସହ୍ୟ କଲେ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅପାର କରୁଣାରୁ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ଶରୀର ଏପରି ବସ୍ତ୍ରମୟ ହେଲା ଯେ ଦୁଃଶାସନ ତାଙ୍କୁ ବିବସ୍ତ୍ରା କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷକୁ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ହୋଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଦ୍ୟୂତର ସାବତୀୟ ପଣରୁ ମୁକ୍ତିଦାନ କଲେ ଓ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସହିତ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥକୁ ଫେରିବା ପରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପୁଣି ପରଶ୍ରୀକାତରତାଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହୋଇ ପୁନର୍ବାର ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ା କରିବା ନିମନ୍ତ୍ରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଡାକିଲେ । କ୍ଷତିଯୋଚିତ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉକ୍ତ ନିମନ୍ତ୍ରଣକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ଏଥରକ ପ୍ରଥମେ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟ ହାରିଲେ । ପରେ ଏହା ପଣ ରହିଲା ଯେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ହାରିଗଲେ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀ ୧୨ ବର୍ଷ ବନବାସ ଓ ପରେ ଆହୁରି ୧ ବର୍ଷ ଅଜ୍ଞାତବାସ କରିବେ । ଦୈବଗତ୍ୟା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ହାରିଗଲେ । ଆପଣାର ମାତାଙ୍କୁ ବିଦୁରଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ରଖି ପାଞ୍ଚଭାଇ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀ ବନବାସକୁ ଗଲେ । ବନବାସ ସମୟରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରି ଚିତ୍ରସେନ ନାମକ ଜଣେ ଗନ୍ଧର୍ବ ବାନ୍ଧି ନେଇ ଗଲା । ଏହା ଶୁଣି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଭୀମ ଓ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ମୁକୁଳାଇ ଆଣିଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ଉଣେଇ ଜଣ ଭ୍ରାତା ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ହରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଭୀମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲାଞ୍ଛିତ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରି ମୁକ୍ତି ଦେଲେ । ଏହାପରେ ୧୨ବର୍ଷ ଅନ୍ତରେ ହେଲାରୁ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀ ଏକବର୍ଷ କାଳ ଅଜ୍ଞାତ-ବାସାର୍ଥେ ବିରାଟ ରାଜସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର କଙ୍କନାମ ଧାରଣ କରି ଓ ଅନ୍ୟ ଭାଇମାନେ ଅନ୍ୟ ଛଦ୍ମନାମ ଓ ବେଶ ଧାରଣ କରି ଓ ଦ୍ରୌପଦୀ ରାଣୀଙ୍କର ଦାସୀ (ସୌରନ୍ଧ୍ରୀ) ବେଶ ଧାରଣ କରି ବିରାଟ ଭବନରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବିରାଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପଶା ଖେଳିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ବିରାଟ-ରାଜାଙ୍କ ଶଳା ଓ ସେନାପତି କୀଚକ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ ନାଶ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ ସେ ଭୀମଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନିହତ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ କୌରବମାନଙ୍କ ପକ୍ଷୀୟ ସୁଶର୍ମା ନାମକ ଜଣେ ରାଜା ବିରାଟଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଛଦ୍ମବେଶଧାରୀ ଭୀମଙ୍କୁ ପଠାଇ ଆକ୍ରମଣକାରୀ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ । ପୁଣି କୌରବ-ମାନେ ସମ୍ମିଳିତ ବିରାଟରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ବିରାଟ-ତନୟ ଉତ୍ତରଙ୍କ ରଥରେ ବୃହନ୍ନଳା ନାମଧାରୀ ଅର୍ଜୁନ ସାରଥି ରୂପରେ ଚଳେ ଓ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ସାରଥ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ମହାଯୁଦ୍ଧରୁ ଉତ୍ତର ସହଜରେ ଜୟଲାଭ କରି ଫେରି ଆସିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବିରାଟରାଜାଙ୍କ ଆଗରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉତ୍ତରର ପ୍ରଶଂସା ନ କରି ବାରମ୍ବାର 'ବୃହନ୍ନଳା'ର ପ୍ରଶଂସା କରିବାରୁ ବିରାଟ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପାଶାକାଠି ଦ୍ୱାରା କଙ୍କ ନାମଧାରୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଏପରି ଆଘାତ କଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ରକ୍ତ ବୋହିଲା । ତଥାପି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧର୍ମକୁ ଜଗି ଆଶ୍ରୟଦାତାଙ୍କ ପ୍ରତି କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶ କଲେ ନାହିଁ ।

ଏହାପରେ ଅଜ୍ଞାତ ବାସରେ ଏକବର୍ଷ ଗତ ହେବାରୁ ବିରାଟ ନଗରରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ଅତୁପ୍ରକାଶ ହେଲା । ବିରାଟ ରାଜା ଏହା ଜାଣିପାରି ସ୍ୱୀୟ ଅପରାଧ ପାଇଁ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ଓ ଆପଣାର କନ୍ୟା ଉତ୍ତରାଙ୍କୁ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁ ସହିତ ବିବାହ କରାଇଲେ । ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରିବା ପାଇଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦୂତ ସ୍ୱରୂପ ପଠାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଫେରାଇବା କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ଏ ପାଞ୍ଚ ଭାଇଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟ ଦେବାକୁ ଅସମ୍ମତ ହୋଇ କହିଲେ ଯେ, ବିନା ଯୁଦ୍ଧରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ସୂଚ-ଗ୍ରପରିମିତ ଭୂମି ସୁଦ୍ଧା ଦେବେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନିଜେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ରଥରେ ସାରଥି ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ନାରାୟଣୀ ସେନା କୌରବପକ୍ଷକୁ ଦେଲେ । ଉଭୟଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ଯାବତୀୟ ରାଜା ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ, କେହି କୌରବଙ୍କ ଓ କେହି ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ, ଯୋଗ ଦେଲେ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ନାମକ ସମର-ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ୧୮ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ମହାଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଯୁଦ୍ଧର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାକ୍‌କାଳରେ ଅର୍ଜୁନ ସ୍ୱଜ୍ୟଲ୍ଲେଖରେ ସ୍ୱଜନମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଅନଚ୍ଛୁକ ହେବାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ୧୮ ଅଧ୍ୟାୟ "ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା"କୁ ଉପଦେଶ ଛଳରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ କହିଲେ ଓ ବୁଝାଇଲେ ଯେ ଫଳାଫଳ ଦିଗ ଅପେକ୍ଷା ନ ରଖି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହୋଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟାନୁରୋଧରେ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ପାପ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଆଜନ୍ମ ମିଥ୍ୟା କହି ନ ଥିଲେ, ତଜ୍ଜନ୍ୟ କୌରବ ସେନାର ପରିଚାଳକ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ନ ଘଟିଲେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଜୟଲାଭର ଅସାଧ୍ୟ ଜାଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତଃ' ଓ କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱରରେ 'ଇତି ଗଜଃ' ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଆଗରେ କୁହାଇଲେ । ଫଳତଃ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ପ୍ରିୟପୁତ୍ର 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା' ଅମର ଥିଲା ଓ 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ହାତୀ ଥିଲା । ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ଭୁଲାଇବା ପାଇଁ ସେହି ହାତୀଟି ମରି ଯିବାର ସମ୍ବାଦ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୁହାଇଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ଶୁଣାଇକରି କହିଲେ 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତ ହେଲା' ଓ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦ୍ରୋଣ ନ ଶୁଣି ପାରିବା ପରି କହିଲେ 'ଇତି ଗଜଃ' ଅର୍ଥାତ୍, 'ଗଜ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ମଲା' । ଦ୍ରୋଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବୋଲି ଜାଣିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତ ହେଲା' ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଓ 'ଇତି ଗଜଃ' ସେହା ଶୁଣି ନ ପାରିବାରୁ ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା (ଯେ କି ଅମରବର ପାଇଥିବାର ଦ୍ରୋଣ ଜାଣିଥିଲେ) ମରିଗଲା । ପୁତ୍ରର ମୃତ୍ୟୁବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ଦ୍ରୋଣ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ, ଓ ଏଥିର ଫଳରେ କୌରବ ସେନା ଦ୍ରୋଣାତ୍ମଜଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ହରାଇ ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏହି ଗୋଟିକ ମିଥ୍ୟାକଥନ ଦ୍ୱାରା ପାପ କରିଥିବା ପୋଗୁଁ ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କୁ ଦେହତ୍ୟାଗ ପରେ କିଛିକ୍ଷଣ ନରକ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବପକ୍ଷୀୟ ସମସ୍ତ ବୀର ଓ ସୈନ୍ୟମାନେ ହତ ହେଲେ । କେବଳ ଅତ୍ରିମନୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ପରୀକ୍ଷିତ ମହାବାହୁ ଓ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ଓ ଆଉ ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ବଞ୍ଚିଥିଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭ କରି ଜ୍ଞାତିଶୂନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କଲେ । ଏହି ଜ୍ଞାତିବଧ ପାପ ପାଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଓ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଉପଦେଶକ୍ରମେ ସେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ କଲେ ଓ ବହୁକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରିବା ପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦେହତ୍ୟାଗ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ସେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଓ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରି, ରାଜ୍ୟଭାର ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ ପୂର୍ବକ ହିମାଦ୍ରି ଅଭିମୁଖରେ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ଏହାର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗର ଅବସାନରେ କଳିଯୁଗ ଆସି ପୃଥିବୀରେ ପହଞ୍ଚି ଥିଲା । ଦ୍ରୌପଦୀ, ପାଞ୍ଚଭାଇ ଓ ଗୋଟିଏ କୁକୁର (ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଧର୍ମପାଳନର ଶେଷପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କୁକୁରବେଶଧାରୀ ଧର୍ମଦେବ)ସାଙ୍ଗ ଯାଇଁ ହିମାଳୟ ଅତିକ୍ରମ କରି ସୁମେରୁରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ବାରେଯଥାକ୍ରମେ ଦ୍ରୌପଦୀ, ସହଦେବ, ନକୁଳ, ଅର୍ଜୁନ ଓ ଭୀମ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିଚି ଦେଲେ । କେବଳ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଓ କୁକୁର ବାକି ରହିଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସ୍ୱର୍ଗର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ସେ ଏକାକୀ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ, କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱାରରକ୍ଷକ ଇନ୍ଦ୍ର କୁକୁରଟିକୁ ସ୍ୱର୍ଗ ମଧ୍ୟକୁ ବାହାର ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲା । ଏଥିରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଆଶ୍ରିତ କୁକୁରଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ସ୍ୱର୍ଗରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ସଜ୍ଜ ହେଲେ ନାହିଁ । କୁକୁରରୂପୀ ଧର୍ମଦେବ ଏହା ଦେଖି ନିଜ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର କହିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଭାଇ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନ ନେଇ ସେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବେ ନାହିଁ । ଏହା କହିବାରୁ ଧର୍ମଦେବ 'ତଥାସ୍ତୁ' ବର ଦେଲେ ଓ ନରକରେ ପଡ଼ିଥିବା ଭାଇ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଆଣିବା ସକାଶେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ନରକକୁ ଗଲେ ଓ ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଘଟନାମାନ କିଛିକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱଚକ୍ଷରେ ଦେଖିଲେ । ଏହାହିଁ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ମିଥ୍ୟା କଥନ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହେଲା । ତତ୍ପରେ ନରକରୁ ଫେରି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନପୂର୍ବକ ମାନବ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରି ଦିବ୍ୟଶରୀର ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ।]

ଦେ. ବ. ପୁ.—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A very righteous person.

ଯୁଧ୍ମ – ସଂ. ବି—(ଯୁଧ୍. ଧାତୁ+ତ୍ମବ. ଣ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ; ସଙ୍ଗ୍ରାମ—Jūdhma 1. Battle; war; fight. ୨ । (+କରଣ ପ) ଧନୁ; ଧନୁକ—2. Bow. ୩ । ତୀର; ଶର; ବାଣ—3. Arrow ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ପ) ଯୋଦ୍ଧା—4. Warrior; combatant. ୫ । ଶେଷ ଯୁଦ୍ଧ—5. Final battle; last fighting. ୬ । ସୁବର୍ଣ୍ଣଶୋଭୁ ଶରଭ; ଅଷ୍ଟପଦୀ ମୃଗବିଶେଷ—6. A fabled deer having 8 legs. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଭୁଷାରାବୃତ ପ୍ରଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିବା କଳ୍ପିତ ।]

ଯୁଧ୍ୟ – ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ଯୁଦ୍ଧ)—ଯୁଦ୍ଧ—Battle; fighting.

Jūdhya ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଯୁଧ ଧାତୁ+କର୍ମ ପ)—ଯାହା ସଙ୍ଗେ (ଯୁଧ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯୁଦ୍ଧ କରା ଯାଇ ପାରେ (ହି.ଶ)—With whom one can fight.

ଯୁଧ୍ୟମାନ – ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଆନ)—ଯୁଦ୍ଧରେ ରତ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—Fighting; warring; engaged in fight.

Jūdhyamāna (ଯୁଧ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁଧ୍ୟ ମୁଷ୍ଟି—ସଂ. ବି—(ନାମ)—ଭୋଜବଂଶୀୟ ରାଜା। ଉଗ୍ରସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର—Jūdhya mushṭi Name of a king of Bhoja dynasty.

ଯୁନାଁ—ଗ୍ରାଦେ(ବାମଣ୍ଡା) ବଣ—(ସଂ. ଜୀର୍ଣ୍ଣ)—ପୁରୁଣା—Old. Jūnāñ

ଯୁପ୍(ଧାତୁ)—ସଂ. ୧ । ଲିଭାଇ ଦେବା; ପୋଛି ଦେବା—1. To efface; to blot out (Apte) Jūp(root) ୨ । କଷ୍ଟ

ଦେବା—2. To trouble (Apte). ୩ । ସମତଳ କରିବା—3. To make level (Apte). ୪ । ଚିକ୍କଣ କରିବା—4. To make smooth (Apte).

ଯୁ(ଯୁଁ)ପର—ଗ୍ରା. ଅ—ଯେଉଁପର; ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ—
(J̄uñ)pari In which manner.

ଯୁ(ଯୁଁ)ପିର
ଯୁ(ଯୁଁ)ପ(ପି)ରକା
ଯୁ(ଯୁଉଁ)ପ(ପି)ର } —ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ

ଯୁବକ—ସ. ବିଣ ପୁ.—(ଯୁବନ୍‌ଶବ୍ଦ + ସ୍ୱାର୍ଥ + କ)—ଉରୁଣ; ଯୁବା; ୧୬ଠାରୁ ୩୦ବର୍ଷ ବୟସ ମଧ୍ୟରେ (ଲୋକ)—
J̄ubaka Young (male); adult.
ବି—ଯୁବା ପୁରୁଷ; ଉରୁଣ ବ୍ୟକ୍ତି—
Young man; an adult.

ଯୁବକ ଯୁବତୀ—ସ. ବ. (ସଦ୍ଭାବର ଶବ୍ଦ)—ଉରୁଣ ଓ ଉରୁଣୀ; ଯୁବା ପୁରୁଷ ଓ ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—
J̄ubaka j̄ubatī A young man and a young woman.

ଯୁବ ଖଲତି—ସ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯୌବନରେ ଇନ୍ଦ୍ରଲୁପ୍ତ ନାମକ ରୋଗଯୁକ୍ତ (ଲୋକ); ଯୁବାକାଳରେ ଯାହାର (ଯୁବ ଖଲତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମୁଣ୍ଡ ଝାଙ୍ଗରା ହୋଇ ଯାଇଥାଏ, ବା ଶିଆଳ ଖାଇ ଥାଏ—
J̄uba khaḷati Bald while youth.

ଯୁବ ଗଣ୍ଡ—ସ. ବ. (ଯୁବନ୍ + ଗଣ୍ଡ = ବ୍ରଣ)—କାଠ ବରୁଣ; ଯୁବାଜନଙ୍କ ମୁହଁରେ ବାହାରିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ବ୍ରଣ—
J̄uba gaṇḍa Small pimples which appear on the face of young people.

ଯୁବ(ବା)ଜରନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁବନ୍ + ଜୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍; ୧ମା. ୧ବ. ଯୁବଜରତ୍ ଶବ୍ଦ)—ଅକାଳପକ୍ୱ; ଯୌବନ-
(ଯୁବ ଜରତା, ଯୁବତୀ ଜରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ —Grown
J̄uba(bā)jaran prematurely old.

ଯୁବଜାନି—ସ. ବ. ପୁଂ (ଯୁବତୀ + ଜାୟା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ 'ଜାୟା'ଠାରେ ଜାନ ଆଦେଶ ହୁଏ)—
J̄ubajāni ଯୁବତୀର ପତି; ଯାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ଯୁବତୀ ଅଟେ—
A man having a young wife.
[ତୁଳନା କର—ସଂଜାଜାନ, ଯାବଂଜାଜାନ, ସ୍ୱକାବଭ୍ରବସ୍ତ୍ର-ଜାନ—ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଯୁବତ୍ତ(ତି)—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁବନ୍ + ତି; ଯୁବତ୍ତ + ଇ)—ପ୍ରାପ୍ତ—
J̄ubati(tī) ଯୌବନା—Youthful (girl); young.
ବି—୧ । ପ୍ରାପ୍ତଯୌବନା ସ୍ତ୍ରୀ; ଉରୁଣୀ; ୧୬ ବର୍ଷଠାରୁ ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସ୍କା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A youthful woman; a young woman (between the ages of 16 and 30). ୨ । ନବଯୌବନା ବାଳିକା—2. A girl who has recently attained puberty.
[ଦ୍ର—୧୬ ବର୍ଷ ବୟସରେ ବାଳା, ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉରୁଣୀ, ୪୫ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୌଢ଼ା, ତଦୁର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବୟସ୍କା ବା ବୃଦ୍ଧା ।

କାମଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ବାଳା ପ୍ରାଣଦା, ଉରୁଣୀ ସ୍ୱସ୍ତ୍ରୀଦାୟିନୀ, ପ୍ରୌଢ଼ା ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନକାରିଣୀ ଓ ବୃଦ୍ଧା ପ୍ରାଣହାରିଣୀ ଅଟନ୍ତି ।

ନଦୀଘ ଓ ଶରତ୍‌କାଳରେ ବୃଦ୍ଧା, ବର୍ଷା ଓ ବସନ୍ତରେ ପ୍ରୌଢ଼ା, ହେମନ୍ତ ଓ ଶିଶିରରେ ଯୁବତୀ ସୁଖପ୍ରଦା ହୁଅନ୍ତି ।]

୩। ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ—3. Turmeric. ୪। (ଜ୍ୟୋତିଷ) କନ୍ୟା ରାଶି—4. The Virgo sign of the zodiac.

ଯୁବତୀଷ୍ଟା—ସ.ବ (ଯୁବତୀ + ଇଷ୍ଟ + ଆ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୂଥିକା; ହଳଦୀଆ) ଯୂଇ ଫୁଲ-
J̄ubatīshṭā A sort of yellow tiny Jasmine

ଯୁବନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯୁ ଧାତୁ = ମିଶ୍ରିତ ହେବା; ସୋଗ ହେବା + ଅନ୍; ଏହାର ୧ମା. ୧ବ; ପୁଂଲିଙ୍ଗରେ ଯୁବା ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରେ ଯୁବତୀ ହୁଏ)—ଯୁବା (ଦେଖ)—
J̄uban J̄ubā (See).
[ଦ୍ର—ଯୁବତ୍ତ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଅଭିଶବ୍ଦାର୍ଥରେ ଇତ୍ପୃତ୍ ଓ ଇଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇ ସମ୍ପ୍ରସାରଣ ଓ ସବର୍ଣ୍ଣ ପଦ ହୁଏ ।]

ଯୁବନାଶ୍ୱ—ସ.ବ—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଜନୈକ ରାଜା; ମାନ୍ଧାତାଙ୍କ ପିତା-
J̄ubanāśwa 1. Name of a king of the Solar dynasty of ancient India.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପିତା ପ୍ରସେନଜିତ୍ ଓ ମାତା ଗୌରୀ । ଏ ସତ୍ୟଯୁଗରେ, ମତାନ୍ତରରେ ତ୍ରେତା ଯୁଗରେ, ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ; କାରଣ, ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ମାନ୍ଧାତା ସତ୍ୟ ଯୁଗର ଷଟ୍‌ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି ଓ ତ୍ରେତା ଯୁଗରେ ରାଜା ଦଶରଥ ଓ ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ମଧ୍ୟରେ ଏ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ସମୁଦାୟ ପୁରୁଜଣ ଏଙ୍କ ନାମଧାରୀ ହୋଇଥିବେ ।] ୨ । (ବ୍ରମାସୂଣ) ରାଜା ଧୁନ୍ଧୁମାରଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—2. Name of a son of King Dhundumāra.

ଯୁବନାଶ୍ୱଜ—ସ. ବ—ଯୁବନାଶ୍ୱଙ୍କ ପୁତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ମାନ୍ଧାତା—
J̄ubanāśwaja King Māndhātā, son of J̄ubanāśwa.

ଯୁବନ୍ୟୁ—ସ. ବିଣ. (ଯୁବନ୍ + ସ୍ୱାର୍ଥେ ୟୁ)—ଯୁବକ (ହ୍ର. ଶ)—
J̄ubanyu Young.

ଯୁବ(ବା)ପଲିତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯୌବନରେ ପକ୍ୱକେଶବିଶିଷ୍ଟ—
J̄uba(bā)palita Grey-haired in youth.
(ଯୁବତୀ ପଳିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଯୁବା(ବା)ପାଳିତ୍ୟ—ବ]

ଯୁବରାଜ(ଜ)—ସ.ବ ପୁଂ. (ଯୁବନ୍ + ରାଜନ୍; କର୍ମଧା)—୧। ରାଜା ଥାଉଁ ରାଜ୍ୟର ଭାବୀ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ରୂପେ ରାଜାଙ୍କ
J̄ubarāj(ja) ଦ୍ୱାରା ଅଭିଷିକ୍ତ ରାଜକୁମାର; (ଯୁବରାଜ୍ଞୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶାସନ କର୍ମରେ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ରାଜକୁମାର; ଗମ୍ଭୀର ସାଥୀ—1. The heir-apparent to the throne. [ଦ୍ର—ପୁରୁଣା ଦିନ ରାଜାମାନେ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ଓ ଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ 'ଯୁବରାଜ' ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରୁଥିଲେ ଓ ଯୁବରାଜ ଅଧିକାଂଶ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଉଥିଲେ ଏବଂ ରାଜା ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ପାରମାର୍ଥିକ ଚିନ୍ତାରେ ରତ ହେଉଥିଲେ । ଯୁବରାଜ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ଦକ୍ଷ ହୋଇ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନରେ ଦକ୍ଷ ହେଲେ ରାଜା ତାଙ୍କ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣ କରି ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କରୁଥିଲେ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ରାଜକୁମାର—2. A prince. ୩ । ଭାବୀ ବୁଦ୍ଧ-ବିଶେଷ—3. Name of a Buddhist saint who is to come.

ଯୁବରାଜ୍ୟ—ସଂ ବି. (ଯୁବରାଜ+ଯ)—ଯୌବରାଜ୍ୟ (ଦେଖ)
Jūbarājya Jaubarājya (See)
(ପୂଃରାଜଭ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୁବରାଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ, (ସଂ. ଯୁବରାଜ୍ଞୀ)—ଯୁବରାଜଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ—The princess, wife of the 1st son of a king.
Jubarāṇī युवराणी युवराणो

ଯୁବା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁବନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ତରୁଣ—
Jubā 1. Young; youthful. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଅତ୍ୟୁତ୍ତମ—
ଯଜ୍ଞ) 2. Best; excellent. ୩ । ବଳିଷ୍ଠ; ଜନ୍ମଜାତ
ଯୁବତ୍ତ[ତ୍ତା]) ସ୍ତ୍ରୀ ବଳଶାଳୀ—3. Endowed with natural strength. ୪ । ସୁଡ଼ର—4. Graceful; well-built. ବି—୧୬ ଠାରୁ ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ପୁରୁଷ—A youth between the ages of 16 and 30 years. [ଉ—୧୬ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଳ, ୩୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୁବା, ୭୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୌଢ଼, ୯୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ଓ ୯୦ ରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବର୍ଷୀୟାନ୍] ଦେ. ବିଣ—ଯୁବତ୍ତା—Youthful (woman).

ଯୁବା କନ୍ୟା - ଦେ. ବି—ରଜସ୍ୱଳା କନ୍ୟା; ଯୁବତ୍ତା କନ୍ୟା; ବଢ଼ିଲ୍ଲା ଝିଅ—A grown up daughter; a
Jubā kanyā (ଯୁବା ଝିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) daughter who has attained puberty. [ଉ—ଯାହା ଘରେ ରଜେ
[ଯୁବାଝୁଅ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] ଭଗ ।]
युवतीकन्या ଯୁବା ଝିଅ, ବନା କଅଁରେ ଘୋଡ଼େ ଭା ବହ—ଯୁବତୀ ମେୟେ

ଯୁବା କାଲ—ସଂ. ବି(ଯୁବନ୍+କାଲ)—ଯୌବନ—
Jubā kāla Youth.
(ଯୁବା ବୟସ—ଦେଶଜରୂପ) [ଯୁବା ବଅ(ଏ)ସ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ଯୁବାକାଲିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯୁବକ ପିତାଠାରୁ ଜାତ—1. Born
Jubākāliā of a father in his youth. ୨ । ଯୁବକ ଯୁବାକାଳେର ପିତା ଓ ଯୁବତ୍ତା ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ—2. Born of
युवाउमरका young parents. [ଉ—ଏମାନେ ସବୁଠାରୁ ବଳିଷ୍ଠ ହୁଅନ୍ତୁ ।] ୩ । ଯୁବା କାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to the youth.

ଯୁବାନ୍—ଦେ.ବିଣ ଓ ବି(ସଂ. ଯୁବନ୍)—୧। ଯୁଆନ; ଯୁବା; ତେଣ୍ଡା—
Jubān 1. Youthful. ୨ । ଯୁବା ଏବଂ ବଳିଷ୍ଠ—
ଜୋୟାନ जवान 2. Youthful and strong; young
(ଯୁବାଙ୍ଗ—ସ୍ତ୍ରୀ) and well-built.

ଯୁବାବୟସିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯୁବାବସ୍ଥାପ୍ରାପ୍ତ—1. Youthful;
Jubābayasiā young. ୨ । ଯୁବାକାଳିଆ (ଦେଖ)—
[ଯୁବାବୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] युवाबयसी 2. Jubākāliā (See)
युवाबयसी
(ଯୁବା ବଅ[ଏ]ସିଆ—ପୁଂ, ଯୁବା ବାଅ(ଏ)ସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ

ଯୁବାବସ୍ଥସ୍କ—ଦେ.ବିଣ.ପୁ'(ଯ ବନ୍+ବସ୍ଥଃ+କ)—ଯୁବା; ୧୬ଠାରୁ
Jubābayaska ୩୦ବର୍ଷ ବସ୍ଥସ୍କ—Young; youthful, adult.
(ଯୁବାବସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୁବାବସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—ଯୌବନ—
Jubābasthā Youth.

ଯୁବା ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ବାଳକା ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ)—ରଜସ୍ୱଳା ହେବା;
Jubā hebā ଜ୍ଞାନ ପାଇବା; ବଢ଼ିବା—To attain puberty (said of a girl).

ଯୁମ୍—ଦେ. ବି—ଜୁମ୍ (ଦେଖ)
Jum Jum (See)

ଯୁମକ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଜୁମକ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jumak (etc) Jumak etc (See)

ଯୁଯୁ—ସଂ. ବି—ଅଶ୍ୱ; ଘୋଟକ—
Jūju The horse.

ଯୁଯୁକ୍ ଖୁର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୁଯୁକ୍=ଯୁ କ୍ରୁ+ଖୁର)—ହେଃ
Jujuk-khura ବାଘ—Wolf; hyena.

ଯୁଯୁକ୍ଷମାଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ=ସମାଧିସ୍ଥ ହେବା+
Jujukshamāṇa ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବା ସନ୍=ଯୁଯୁକ୍ଷ. ଧାତୁ+
(ଯୁଯୁକ୍ଷମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ) - ୧ । ଯୋଗସାଧନ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ—1. Wishing to perform spiritual communion with the Divinity. ୨ । ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଅଭିଳାଷୀ-2. Desiring salvation. ୩ । ଧାର୍ମିକ—3, Devout; pious. ୪ । ମିଳନେଚ୍ଛୁ—4, Wishing to join or unite.

ଯୁଯୁକ୍ଷା—ସଂ. ବି (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ=ଯୁକ୍ତହେବା ବା ମିଳିତ ହେବା+
Jujukshā ସନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ+ଆ)—ମିଳନେଚ୍ଛା—
A desire to unite,

ଯୁଯୁକ୍ଷୁ—ସଂ. ବିଣ (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ+ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ଯୋଗ-
Jujukshu ଅଭିଳାଷୀ—1, Wishing communion with God. ୨ । ମିଳନେଚ୍ଛୁ—2. Desirous of union.

ଯୁଯୁତ୍ସା—ସଂ. ବି (ଯୁଧ୍. ଧାତୁ=ପ୍ରହାର କରିବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ସନ୍+
Jujutsā ଆ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଇଚ୍ଛା—Desire to fight,

ଯୁଯୁତ୍ସୁ—ସଂ. ବିଣ (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+ସନ=ସଯୁତ୍ସ ଧାତୁ+ଉ୍ରବ. ଅ+
Jujutsu ଉ)—୧ । ରଣକରଣେଚ୍ଛୁ—1. Wishing to fight; pugnacious. ୨ । ଶତ୍ରୁତା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—2. Of hostile intentions. ୩ । ଦୁରଭିଳାଷୀ—3. Ambitious. ବି—୧ । ଯୋଦ୍ଧା—1. Warrior; combatant. ୨ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଔରସରେ ବୈଶ୍ୟାଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର ବିଶେଷ—2. Name of an illegitimate son of Dhṛutarāshṭra. [ଦ୍ର—ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାଦି ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ପରି ଏ ଅଧର୍ମାତ୍ମା ନ ଥିଲେ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ କୁରୁ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । କୌରବ-ପକ୍ଷୀୟ କୌଣସି ବୀର ପାଣ୍ଡବ ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ତାଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଣ୍ଡବ ଯଜ୍ଞ ମହାସମାଦରରେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଘୋଷଣା କରିବାରୁ ଯୁଯୁତ୍ସୁ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଯୁଦ୍ଧାନ୍ତେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏ ଏକମାତ୍ର ଜୀବିତ ରହିଥିଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସଂସାର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ତପସ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଭାଇମାନଙ୍କ ନେଇ ହିମାଳୟକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ନାବାଳକ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଭାର ଦେଇ ଯୁଯୁତ୍ସୁଙ୍କୁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନସ୍ଥ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରି ଯାଇଥିଲେ ।]

ଯୁଯୁଧାନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+ପୁନଃ ପୁନଃ ଅର୍ଥରେ ଯୁଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ ବାପୃତ — Yujudhāna (ଯୁଯୁଧାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Fighting; engaged in war. ବି—୧ । ଯୋଦ୍ଧା—1. Warrior. ୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟ—2. A person of the warrior caste. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ର—3. Indra. ୪ । ପାଣ୍ଡବପକ୍ଷୀୟ ସାତ୍ୟକି—4. Sātyaki; an ally of Pāṇḍaba brothers.

ଯୁଷ୍ମଦ୍—ସ. ସର୍ବ (ଯୁଷ୍ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମଦ୍; ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ବାଚକ)—ତୁମେ—You. [ଦ୍ର—ଏହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ଓଡିଆରେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତଙ୍କଭାବମାନ୍ ମାନେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଏଥି ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ପଦକୁ ସମାସଯୁକ୍ତ କରି ଏହା ଲଗାଇ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଯଥା—
ଯୁଷ୍ମତ୍ପିତାମାତ୍=ଆପଣଙ୍କ ପିତାମାତାଙ୍କରୁ
ଯୁଷ୍ମତ୍ପିତା=ତୁମ୍ଭ ପିତା
ଯୁଷ୍ମଦାଦ=ତୁମ୍ଭେ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ
ଯୁଷ୍ମଦ୍ଗୃହ=ତୁମ୍ଭ ଘର
ଯୁଷ୍ମତ୍ପ୍ରେରିତ=ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେରିତ
ଯୁଷ୍ମତ୍ପ୍ରେମ=ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମ ।]

ଯୁଷ୍ମଦୀୟ—ସ. ବିଣ (ଯୁଷ୍ମଦ୍+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଈୟ୍)—୧ । ତୁମ୍ଭର; ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର—1. Your; of you; yours; thy; thine. ୨ । ତୁମ୍ଭ ବା ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to you. [ଦ୍ର—ଏକ ବଚନରେ ଯୁଷ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦରେ ୟ୍ ଈୟ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ କଲେ 'ଯୁଷ୍ମଦ୍' ସ୍ଥାନରେ ତ୍ୱତ୍ ଓ ଅସ୍ମଦ୍ ସ୍ଥାନରେ ମତ୍ ଆଦେଶ ହୋଇ ଯଥାକ୍ରମେ ତ୍ୱତୀୟ ଓ ମତୀୟ ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ବହୁବଚନରେ ଯୁଷ୍ମତୀୟ ଓ ଅସ୍ମତୀୟର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ ।]

ଯୁଷ୍ମାଦୃକ୍(ଶ)—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଷ୍ମଦ୍+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍=ଯୁଷ୍ମାଦୃଶ, ୧ମା. ୧ବ)—ତୁମ୍ଭପରି—Jūshmādṛuk(śa) (ଯୁଷ୍ମାଦୃଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Like you; similar to you.

ଯୂ (ଯୂଷ୍)—ସ. ବ (ଯୁ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+କର୍ମ. କ୍ୱିପ୍)—ଯୁଷ; କ୍ୱାଥ—Jū(jūh) Broth. [ଦ୍ର—ଯେଉଁସବୁ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ 'ଯୁ' ଆଦ୍ୟ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ସେମାନେ 'ଯୂ' ଆଦ୍ୟ ଲେଖାଯାଇ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ।]

ଯୂଇ—ଦେ. ବ (ସ. ଯୂଥୀ, ଯୂଥିକା)—ମଧ୍ୟରସୁବାସଯୁକ୍ତ ଫୁଲ ବିଶେଷ—Jasminum Auriculatum· [ଦ୍ର—ଏହା ମଲ୍ଲିକାଦି ବର୍ଗର ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ବିଶେଷ; ସ. ନାମ—ଯୂଥିକା, ଯୂଥୀ, ମାଗଧୀକୁସୁମ, ପ୍ରବୃଷକ୍ରୀ, ଜୁଙ୍ଗାନଦା, ବନ୍ଧୁଗନ୍ଧା, ରଣିକା, ଅମ୍ବଷ୍ଠା, ବାଳପୁଷ୍ପିକା, ବାଷକ୍ରୀ, ଶିଖଣ୍ଡିଗା ମ. ପାଣ୍ଡ୍ୟଲଵାଳଜୂଇ ଗୁ. ଜୂଇଚଂଗପ୍ପ ତେ. ଜୂଇପୁପ୍ପାଲୁ ଦ୍ୱଲଦଆ ଯୁଇଫୁଲର ସଂ. ନାମ—ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁଥୀ, ଦେବମପୁଷ୍ପିକା ଏହା ସୁଗନ୍ଧିଯୁକ୍ତ ଫୁଲ ଗଛ । ଏହାର ଚାଷ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଜିଲ୍ଲାରେ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ଫୁଲ ଶୀତଋତୁରେ ଫୁଟେ । ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ାମାନ ଏକସରିଆ ଓ ସରୁ; ଏକ ବୃନ୍ତରେ ବହୁ ଫୁଲ ଧରେ; ଯୂଥଯୂଥ ହୋଇ ଫୁଲ ଫୁଟିବାରୁ ଏଥିର ନାମ ଯୂଥିକା । ଏହାର ଚାଷ ଦ୍ୱଲଆଦ ବର୍ଷର ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଫୁଲକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଯୂଇ (Jasminum Heterophylum) କହନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ହୃଦଯନ୍ତ୍ରାଘ୍ନ, ଶୀତଗୁଣଯୁକ୍ତ, କଟୁବିପାକ, ଲଘୁ, ପିତ୍ତ-ନାଶକ, କଫ ଓ ବାୟୁକାରକ । ଏହା ବ୍ରଣ, ରକ୍ତଦୋଷ, ମୁଖରୋଗ; ଦନ୍ତରୋଗ, ନେତ୍ରରୋଗ, ଶିରୋରୋଗ ଓ ବିଷନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଯୂକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଯୂ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍, କ ଯୋଗ, ଉ ସ୍ଥାନରେ ଊ; ଯାହା କେଶ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଯାଏ) —ମଇଁଷୁଣ; ଉଲୁଣୀ—Louse. **Jūka** (ଯୂକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୂତ—ସଂ. ବିଣ (ଯୂ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ମିଶ୍ରିତ—Mixed; joined. ଦେ. ବ (ସଂ. ଦ୍ୟୂତ)—ଯୂଆ ଖେଳ—Gambling· [ଦ୍ର—ଯୂତ ଖେଳାଇଲେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବସ୍ତ୍ରିକା ଦେଇ ଯେ । ଉଦା. ଲବଣ୍ୟବତ୍ତା ।] **Jūta**

ଯୂତି—ସଂ. ବ (ଯୂ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+ଭାବ. ତି; ଉ=ଊ, ଜ୍ଞାନାର୍ଥକ)—୧ । ଏକତ୍ରୀକରଣ; ମିଶ୍ରଣ—1. Mixing; mixture. ୨ । ସଂଯୋଗ—2. Union. ୩ । (ଗଣିତ) ସଙ୍କଳନ; ଯୋଗ—3. (Arithmetic) Addition. **Jūti**

ଯୂଥ—ସଂ. ବ (ଯୂ ଧାତୁ=ମିଶିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଥ; ଉ ସ୍ଥାନରେ ଊ)—ସ୍ୱଜାତୀୟ ପଶୁ ପକ୍ଷୀଆଦିଙ୍କ ଦଳ; ପଲ—A herd or flock (of birds or beasts) [ଦ୍ର—ସ୍ମୃତିରେ ଯୂଥର ଅର୍ଥ ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀ, ମନୁଷ୍ୟ-ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ଯୂଥ ବୋଲାଯାଏ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଯୂଥ ଶବ୍ଦରୁ ଅପଭ୍ରଂଶରେ 'ଯୋଥ' ମନୁଷ୍ୟର ଦଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କାରବାର ଅର୍ଥକୁ ବୁଝାଉଅଛି] **Jūtha**

ଯୂଥଚ୍ୟୁତ—ସ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୂଥଭ୍ରଷ୍ଟ (ଦେଖ) **Jūthachyuta** Jūthabhrashta (See)

ଯୂଥ ନାଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଅରଣ୍ୟବାସୀ ଜୀବଦଳର ନେତା ବା ଦଳପତି—1. The leader of a herd of wild animals. **Jūthā nātha** ଯୂଥପ, ଯୂଥପତି, ଯୂଥପୁଙ୍ଗବ—ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ୍ର—ମାଙ୍କଡ଼ଙ୍କର ଗେଧ ଓ ଢାଙ୍କର ଦିନ୍ଦା ଯୂଥପତି ଅଟେ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଅରଣ୍ୟ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କର ନେତା—2. The leader of a wild herd of elephants. ଦେ. ବ.—ସେନାଯତ୍ତ—A leader of an army. [ଉ—ବଳବାନ । ବୁନ ବୁନ ଯୂଥପେ ପୃଷ୍ଠି ।
ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରଶବ୍ଦଲାସ ।]

ଯୂଥ ବଣା—ଦେ. ବଣ.—ଯୂଥ ଭ୍ରଷ୍ଟ (ଦେଖ)
Jūtha baṇā — Jūtha bhrashṭa (See)
[ଦ୍—ଡେବଳ ବୋଲୁଛନ୍ତି ଭୁଣ୍ଡେ ସ୍ତମ୍ବାଣୀ, ଗୃହ୍ଣ ଛନ୍ତି ସେସନେ ଯୂଥବଣା ଏଣୀ । କୃଷ୍ଣଦି ଦ୍. ମଦା-ଉରଡ ବନ ।]

ଯୂଥ ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସ.ବଣ.ପୁଂ—(ୟୀ ଡଡ୍; ଯୂଥ+ଭ୍ରଷ୍ଟ)—ଗୋଠଖଣ୍ଡିଆ; ସେଉଁ ପଶୁ ବା ଜୀବ ଜଇର ଦଲରୁ ଅଲଗା (ଯୂଥ ଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଡୋଇ ଥାଏ; (ଯଥା—ଏଲୁଟିଆ ବାରହା)—(an animal) Straying or straggling from the herd; stray (animal); straggler.
Jūtha bhrashṭa — ଯୂଥଶଃ—ସ. ଅ.—(ଯୂଥ+ଶସ୍)—ଦଳ ଦଳ ଡୋଇ—
Jūthasaḥ — In herds; in flocks; gregrariously.

ଯୂଥି(ଥୀ)—ସ. ବ.—୧ । ମାଗଧୀ କୁସୁମ; ଯୂଇ (ଦେଖ)
Jūthi(thī) 1. A sort of jasmine; Jasminum (ଯୂଥି[ଥୀ]କା—ଅନ୍ୟରୂପ) Auriculatum. ୨ । ଅକାଳ-ବୃକ୍ଷ ବା ପାଠାଲଡା—2. Name of a medicinal plant; Stephania Hernandifolia. ୩ । ଅମ୍ଳାନକ ପୁଷ୍ପ—3. The globe amaranth flower.

ଯୂଥିନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଚଷ୍ଟୀ ଡଡ୍; ଯୂଥ+ଇନ=ସ୍ତ୍ରୀ)—
Jūthīna — ଯୂଥନାଥ (ଦେଖ)—Jūthanātha (See)

ଯୂନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ଯୁବନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ; ନଖାଡନ)—ଯୁବତୀ;ଡରୁଣୀ—
Jūnī — A young woman.

ଯୂପ—ସ. ବ.—(ଯୁ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+ଅଥକରଣ. ପ; ଏଥିରେ ବଳ ବନ୍ଧା ଯିବାରୁ)—୧ । ଯଜ୍ଞରେ ପଶୁବନ୍ଧନାର୍ଥ ଭୂମିରେ ପୋତା ଯିବା ସପ୍ତଡ ସ୍ତମ୍ଭ—1. A sacrificial post to which the victim is tied at the time of its immolation. [ଦ୍—ଯଜ୍ଞୋଡମ୍ବର ବୃକ୍ଷର ଚତୁର୍ଦସ୍ର ପରମିତ କାଷ୍ଠକୁ ଗୋଲାକାର ଓ ସ୍ଥୂଳ ଓ ସୁଗୋଡନ କର ଯୂପ ଉଆର କରିଯାଏ ଓ ଏହା ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସପ୍ତଡ ହୁଏ ।
ଅନ୍ୟ ମତରେ ଖଦିର, ବିଲ୍ୱ ବା ଦଳୁଲ କାଷ୍ଠରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଉଆର ହୁଏ ।] ୨ । ଜୟସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ୱରୂପ ଅଳ୍ପଡ ପଦାର୍ଥ—2. A trophy. ୩ । ଜୟସ୍ତମ୍ଭ—3. A column erected in honour of a victory. ୪ । ଯଜ୍ଞ-ସ୍ତମ୍ଭ—4. A sacrificial post.

ଯୂପ କଟକ—ସଂ.ବ.—୧। ଯୂପର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଖୋଦିତ ଉମ୍ବିର ଫଳପର
Jūpa kaṭaka ବା ବଳୟାକାର ଗୋଳକ—1. A wooden ball carved on the top of a sacrificial post. ୨ । ଯୂପ ମୂଳରେ ବା ଅଗରେ ଜଡ଼ିତ ଲୌହ ବା କାଷ୍ଠବଳୟ—2. An iron or wooden ring attached to the foot or top of a sacrificial post.

ଯୂପ କର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ.—ଯୂପର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ଘିଅ ଛୁଞ୍ଚା ଯାଏ—
Jūpa karṇṇa That part of the sacrificial post which is sprinkled with ghee (Apte).

ଯୂପ କାଷ୍ଠ—ସଂ. ବ.—ଯୂପ ୧ (ଦେଖ)
Jūpa kāshṭha — Jūpa 1 (See)
(ଯୂପ ସ୍ତମ୍ଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଯୂପଶୁଷ୍କ(ଷ୍କ)—ଦେ. ରୂପ]

ଯୂପଦ୍ରୁ—ସଂ. ବ.—(ମ. ତ. ଗ୍ଭେ)—୧ । ଖଦିର ବୃକ୍ଷ—
Jūpadru The catechu tree; Mimosa Catechu. (ଯୂପଦ୍ରୁମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୂପ ଧ୍ୱଜ—ସଂ. ବ. —(ବହୁବ୍ରୀ)—ଦେବରୂପେ କଳ୍ପିତ ଯଜ୍ଞ—
Jūpa dhwaja Sacrifice (personified) (Apte).

ଯୂପବ୍ରସ୍କ—ସ. ବ.—ଯେଉଁ ଶ୍ଲୋକ (ଧୋବା ବା ବଢ଼େଇ) ଯୂପ ପାଇଁ
Jūpa braska ଗଛ ବା ଡାଳ କାଟେ—The cutter of a sacrificial post (Apte).

ଯୂପାକ୍ଷ—ସ.ବ. —(ନାମ)—ହନୁମାନ୍ ପ୍ରମଦାବନ ଉଜାଡ଼ିବା ସମୟରେ
Jūpākṣha ଡାକ୍ଷାତ୍ ହତ ରାବଣର ଜଣେକ ସେନାଯତ୍ତ—Name of a general of Rābaṇa killed by Hanumān,

ଯୂପାହୁତି—ସଂ. ବ.—(ମ. ତ. ଗ୍ଭେ)—ଯୂପ ଖୁଣ୍ଟ ପୋତାଯିବା
Jūpāhuti ସମୟରେ ଯେଉଁ ଆହୁତି ଦିଆ ଯାଏ—An oblation at the erection of a sacrificial. (Apte)

ଯୂଷ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. —୧ । ବଧ କରିବା—1, To kill.
Jūsh (root) ୨ । ଆଘାତ କରିବା—2. To wound.
୩ । ହିଂସା କରିବା—3. To injure; to hurt.

ଯୂଷ—ସଂ. ବ.—(ଯୂଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଝୋଳ; କ୍ୱାଥ—
Jūsha 1. Broth; soup. ୨ । ମୂଗ ଅଦର ସିଝା ପାଣି; ୧୮ ଗୁଣ, ମଡାନ୍ତରରେ ୬ ଗୁଣ, ଜଳରେ ଡାଲି ସିଝା ଡୋଇ ଥିବା ପାଣି—2. Pease soup; porridge. ୩ । ବ୍ରହ୍ମଦାରୁ; ଭୁଡ୍ଡି ବୃକ୍ଷ—3. The Indian mulberry tree; Morus Indica.

ଯେ—ଦେ. ସର୍ବ.—(ସ. ଯତ୍; ଭୁଲ ପ୍ରା. ଜେ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି—
Je ଯେ ଜୋ (ଯେ—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) 1. Who.
[ଉ—ଅଷ୍ଟ ଦୁର୍ଗର ଯେ, ଜଇ ଯେ ଦୋ ପାଦେ ଉଜେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚତୋପ୍ପରଭ୍ମ୍ ଅ. ଗୀତ ।] ୨ । ଯାହା; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ, ସମୟ, ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ—2. Which.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଉ—ଚମ୍ପା ନାଗେଶ୍ୱର ବଉଳ କେଶର, ସେ ଫୁଲ ଫୁଟଇ କାହିଁ ? ସେ ଫୁଲ ଫୁଟଇ ସେହ୍ନ ଦେଶରେ, ଯେ ଦେଶେ ରସିକା ନାହିଁ । ଛଗ ।] ୩ । (ବହୁବଚନ; ସଂ. ଯତ୍ ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ବହୁବଚନ)—ଯେଉଁମାନେ—Those. ଅ.—୧ । ପାଦପୂରଣାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—1. That; for that. [ଉ—କଞ୍ଚାକଗ୍ଟି; କଞ୍ଚାଗଛ ମୂଳେ ପାଇଲ ବେଟ ନାଗର ! ତୁମେ ଯେ ଏତ୍ତକ ଶଠ ! ଛଗ] ୨ । ଇଷ୍ଟସ୍ମାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—2. Too. [ଉ—କାହ୍ନାଗେ କହ୍ନର ଶୁଣିବ କେ ? ସାଥନ୍ତୁ ଅରୁଝା ମାରବ ଯେ । ଛଗ ।] ୩ । ଯେବେ (ଦ୍ୱେତ୍ୱର୍ଥକ ବା ଅପେକ୍ଷାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ)—3. (Causative); If. [ଉ—ନରହିଁ ହୁତ୍ତୋଗ ଖିଣ୍ଡ, କେତେ ଅଜଡ଼ୁ ଜରଖି, ଫଳ ହୋଇଛ ଯେ ଖାଇବୁ ? ଫୁଲ ହୋଇଛ ଯେ ନାଇବୁ ? ତୁ ସାହିଁପାଇଁ ଜହ୍ନଲଜ୍ଜଲ, ସାଉ ଜନମରେ ପାଇବୁ ?—ଉଗ ।] ୪ । ପଦ୍ୟରେ ଅକ୍ଷର-ପୂରଣାର୍ଥ ଜରଥକ ଅବ୍ୟୟ—4. An indeclinable used to fill up the shortage of syllables in a poetical line. [ଉ—କାଳ ଯେ ପୁରୁଷ ଭାର କରଣ ଅଟଇ । ପ୍ରାଚୀ—ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।] [ଦ୍ର—୧ମା ବଭକ୍ତି ୧ ବଚନ 'ଯେ'—ବହୁବଚନ 'ଯେମାନେ, ଯେଉଁମାନେ, ଯେଉଁ ସବୁ, ଯେଉଁ ଯେଉଁ । ଅନ୍ୟ ବଭକ୍ତିର ୧ ବଚନରେ ଏହାର ଆକାର 'ଯା' ଓ 'ଯାହ୍ନା' ହୁଏ । ଯଥା—ଯାକୁ, ଯାହ୍ନାକୁ; ଯାହ୍ନାଠାରୁ, ଯାହ୍ନାଠାରୁ; ଯାର, ଯାହ୍ନାର; ଯା ଠାରେ, ଯାହ୍ନାଠାରେ ।]

ଯେ ଅବଧି—ଦେ. ଅ—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ—1. From which place; whence. ୨ । ଯେଉଁକାଳରୁ—2. From which time. ୩ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ବା କାଳ ଯାଏ—3. Till which time or place.

Jē abadhi
ଯେ ଅବଧି
ଯେଉଁଠାରୁ
ଯେଉଁ ସମୟରୁ
ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ଯେଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ. ଯତ୍+ଜ) —ଯେଉଁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Jeuñ etc. (See)

Jēi (etc.
ଯେଇ

ଯେ ଇଚ୍ଛା ସେ—ଦେ. ସବ୍ଦନାମ—୧ । ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି—1. Any person whatever, ୨ । ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଇଚ୍ଛା କଲେ—2. Any person who wishes.

Jē ichchhā se
ଯେ କୋନ
ଜୋ କୋଇ

ଯେଉଁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ସଂ. ଯତ୍ ଶବ୍ଦ) —୧ । ଯେ (ବ୍ୟକ୍ତି, ବସ୍ତୁ, ସ୍ଥାନ, ସମୟ, ବିଷୟ)—1. Which—ଯେ ଜୋ; ଜୌନ ୨ । ଅମୁକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି, ବସ୍ତୁ, ସମୟ ବା ସ୍ଥାନ-2. That (particularising a person, thing, time or place.)

Jeuñ
ଯେଉଁ

[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ରୂପମାନ

ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
୧ମା ବଭକ୍ତି—ଯେଉଁ	ଯେଉଁମାନେ, ଯେଉଁ ସବୁ, ଯେଉଁ ଯେଉଁ
୨ୟା—ଯାହ୍ନାକୁ	ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ
୩ୟା—ଯାହ୍ନାଦ୍ୱାରା	ଯେଉଁମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା
୫ମୀ—ଯାହ୍ନାଠାରୁ, ଯେଉଁଠାରୁ	ଯେଉଁମାନଙ୍କଠାରୁ
୬ଷ୍ଠୀ—ଯାହ୍ନାର	ଯେଉଁମାନଙ୍କର
୭ମୀ—ଯହିଁରେ, ଯାହିଁରେ, ଯେଉଁଠାରେ	ଯେଉଁମାନଙ୍କଠାରେ ।]

ଯେଉ(ଉଁ) କ୍ଷଣି—ଦେ. ଅ (ସଂ. ସତ୍କ୍ଷଣ) —୧ । ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ; ଯେଉଁବେଳେ; ଯେଉଁକ୍ଷଣେ —1. At which time; at which moment.

Jēu(uñ)kshaṇi
ଯେଉଁକ୍ଷଣି
ଯେଉଁବେଳେ
ଯେଉଁକ୍ଷଣେ

ଯେଉ(ଉଁ)ଖି(ଖି,ଟି,ଟୁ)ଣି, ଯେଉ(ଉଁ)ଖି(ଇ,ଉ)ଣିକା } ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ

ଯେଉ(ଉଁ)ଠା—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ—1. Which place. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ୬ୟା ବଭକ୍ତିରେ ଯେଖାନ ଜହାଁ ଯେଉଁଠାକୁ, ୫ମୀ ବଭକ୍ତିରେ ଯେଉଁଠାରୁ, ଯେଉଁଠୁଁ; [ସେଇ(ହ୍ନ)ଠା—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] ୬ଷ୍ଠୀରେ ଯେଉଠାର; ୭ମୀରେ ଯେଉଁଠାରେ, ଯେଉଠା(ଠେ)ଇଁ, ଯେଉଁଠି ହୁଏ] ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର—2. Of which place.

Jeu(uñ)ṭhā
ଯେଉଁଠା
ଯେଉଁଠି
ଯେଉଁଠେ

ଯେଉ(ଉଁ)ଠି(ଠିଁ)—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ଯେଉଁଠା ଶବ୍ଦର ୭ମୀ ବଭକ୍ତି ୧ ବଚନ —୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ—1. At which place; where. ୨ । ଯେଉଁ ବିଷୟରେ—2. In which matter. ସବ୍ଦନାମ—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ—Which place. [ଦ୍ର—ଯେଉଁଠି ଶବ୍ଦର ୬ୟା ବଭକ୍ତିରେ—ଯେଉଁଠିକୁ(କୁ), ୫ମୀ ବଭକ୍ତିରେ ଯେଉଁଠିରୁ ଯେଉଁଠୁଁ, ୬ଷ୍ଠୀ ରେ ଯେଉଁଠିର, ଯେଉଁଠିକା, ଯେଉଁଠିକାର, ୭ମୀ ବଭକ୍ତିରେ ଯେଉଁଠି, ଯେଉଁଠେଇଁ ହୁଏ ।]

Jeu(uñ)ṭhi(thiñ)
ଯେଉଁଠି
ଯେଉଁଠାରେ
ଯେଉଁଠେ

ଯେଉ(ଉଁ)ଠିକା—ଗ୍ରା. ସବ୍ଦନାମ ଯେଉଁଠା ଶବ୍ଦର ୬ଷ୍ଠୀ ୧ବ ,—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର—Of which place. ଯେଉ(ଉଁ)ଠିକାର— ନ୍ୟରୂପ]

Jeu(uñ)ṭhikā
ଯେଉଁଠିକା
ଯେଉଁଠିକାର
ଯେଉଁଠାକା

ଯେଉ(ଉଁ)ଠିକ(କୁ)—ଦେ. ସବ୍ଦନାମ (ଯେଉଁଠି ଶବ୍ଦର ୬ୟା ବଭକ୍ତି, ୧ବ)—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ—[ସେଇ(ହ୍ନ)ଠିକ(କୁ)—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] To which place; whereto.

Jeu(uñ)ṭhiki(ku)
ଯେଉଁଠିକୁ
ଯେଉଁ(ଠେ, ଠ)ଇଁକ(କୁ) } —ଅନ୍ୟରୂପ
ଯେଖାନକେ ଜହ୍ନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଉ(ଉଁ)ଠୁ(ଠୁଁ)—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ (ଯେଉଁଠା ବା ଯେଉଁଠି ଶବ୍ଦର ୫ମୀ Jeu(uñ)ṭhu(ṭhuñ) ବଭକ୍ତି, ୧ବ)—୧। ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ— [ଯେଇ(ହି)ଠଉଁ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] 1. From which (ଯେଉଠଉଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) place; whence. ୨। ଯେଉଁ ଯେଖାନଥେକେ **जहाँसे** ସମୟରୁ—2. From which time. ୩। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ—3. From which person.

ଯଖନ **जब** ଗ୍ରା. ଅ—୧। ଯେହେତୁ—Whereas, (ଯଥା—ମୁଁ ଯେଉଁଠଉଁ ଢାଲୁ ପାଣ୍ଟ ନ ଫିଟାଇଲ, ସେ ମୋ ପାଖରୁ ଉଠି ଗଲିଗଲା) । ୨। ଯେବେ— 2. When. ୩। ଯେଣୁ; କାରଣ— 3. Because; as.

(ଯଥା—ଯେଉଁଠଉଁ ମେଘ ଉଠାଇଲା ଆମେ ସମସ୍ତେ ଘରକୁ ପଳାଇଗଲୁଁ) ।

ଯେଉ(ଉଁ)ଣ(ଣି)ସି—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ. ଯତ୍+କମ୍)—ଯେ କୌଣସି Jeu(uñ)ṇa(ṇi)si (ବସ୍ତୁ, ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବିଷୟ); କୌଣସି ଯେକୋନ **जो कोइ** ଅନିଶ୍ଚିତ—Any of which; which ever; any indefinite (matter): any (thing, person or matter).

ଯେଚ୍ଛା ତା—ଗ୍ରା. ଅ. (ବିଷୟ, ବସ୍ତୁ; ଯତ୍+ଇଚ୍ଛା+ତତ୍)— ଯା ଇଚ୍ଛା ତା (ଦେଖ) Jechchhā tā (See) ଯାଚ୍ଛା ତାଇ (ଯେଚ୍ଛା ତାଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯେଚ୍ଛା ସେ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ. (ବ୍ୟକ୍ତି)—୧। ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି— Jechchhā se 1. Any one. ୨। ଯେ ଇଚ୍ଛା କରିବ ସେ- ଯେ ଇଚ୍ଛା ସେ **जोइच्छासो** 2. Any one who will wish.

ଯେଜେ(ଯେ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ.ବି ଓ ବିଶ—ଜେଜେ ଇତ୍ୟାଦି(ଦେଖ) Jeje(je) (etc) Jeje etc (See)

ଯେଯେ, ଯାଷା ଦେ. ସର୍ବନାମ (ବହୁବଚନାର୍ଥରେ ଦ୍ୱିରୁ)— **जोजो, जेजे** (ବହୁବଚନ) ଯେଉଁ ଯେଉଁ; ଯାହା ଯାହା (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ, ବସ୍ତୁଗଣ, ସ୍ଥାନମାନ, ବିଷୟମାନ) —Those.

ଯେଝା—ଦେ. ସର୍ବ (ସ. ଯୋଯସ୍ୟ)—୧ । ଯେ ଯାହାର, ଯେଉଁ Jejhā ବ୍ୟକ୍ତି ଯାହାର (ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର)— ଯେ ଯାର 1. The person whose; each person his. **जो जीस** (ଉ—ପିଲ୍ଲମାନେ ପାଠ ପଢ଼ି ସାର ପେଝା ଘରକୁ [ଯେ ଯାହା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଯାଆନ୍ତୁ ।) ୨। ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର— 2. Every body's. (ଉ — ଯେଝ ହାତରେ ଯେ ଚଉଦ ପାଅ—ଉଗ ।) [ଦ୍ର—ଯେଝା ଶବ୍ଦର ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ ରୂପେ 'ଯେ' ବା 'ସେ' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା--ଯେଝା ଘରକୁ ଯେ (ସେ) ଯାଉ ।]

ଯେଟି—ଦେ. ସଂ. ବି. ଅ. (ସ. ଯତ୍ତି)—୧। (ଆଦରାର୍ଥକ) ଯେଉ; ଯେଉଁଟି—1. Which. ୨। ଯେ ଅଟେ—2. Which is. (ଉ—ଉଚ୍ଚରେ ଯେଟି ଦୁଇ ସହସ୍ର ଯୋଜନ । ଜୋଟୋ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) (ଯେଉଁଟି—ଅନ୍ୟରୂପ; ଯେଉଁଟା—ଅନାଦରାର୍ଥକରୂପ)

ଯେଠା—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସଂ. ଯତ୍ ସ୍ଥାନ°)—୧। ଯେଣ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ— Jeṭhā 1. Which place. ୨। ଯେଠାର (ଦେଖ) ଯେ ଖାନ **जीस जगह** 2. Jeṭhāra (See)

ଯେଠା(ଠେ)ଇଁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସଂ. ଯତ୍ ସ୍ଥାନେ)—୧। ଯେଣିକି; ଯେଉଁ Jeṭhā(ṭhe)iñ ସ୍ଥାନକୁ—1. To which place. ଯେଖାନେ ୨। ଯେଉଁଠି (ଦେଖ) **जीसजगह पर** 2. Jeuñṭhi (See)

ଯେଠା(ଠ)ଉଁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ. ଯତ୍ସ୍ଥାନାତ୍)—ଯେଠାରୁ; ଯେଉଁ Jeṭhā(ṭha)uñ ସ୍ଥାନରୁ—Whence; from which ଯେଖାନଥେକେ **जीसजगहसे** place. ଅ—ଯେଉଁଠୁ (ଦେଖ) (ଯେଠୁଁ— ଅନ୍ୟରୂପ) Jeuñṭhu (See)

ଯେଠାଏଁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ. ଯତ୍ସ୍ଥାନେ) —ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ Jeṭhāeñ ଯେଖାନେ Where [ଉ—ଗୁହାର ଶୁଣନ୍ତୁ ଯେଠାଏଁ ଜୀସଜଗହମେ ପଛତରଣ ଆଉ ନୋହେ । ଭୂପଭ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ଯେଠାର—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ. ଯତ୍ସ୍ଥାନସ୍ୟ)—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର— Jeṭhāra Of which place. ଯେଖାନକାର **जीसजगहका** (ଯେଠିକା, ଯେଟିକାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯେଠାରେ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—(ସ. ଯତ୍ସ୍ଥାନେ)—ଯେଉଁଠି (ଦେଖ) Jeṭhāre Jeuñṭhi (See) ଯେଖାନେ **जीसजगहमे** (ଯେଠଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯେଠ —ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ. ଯତ୍ସ୍ଥାନେ)—୧। ଯେଠା (ଦେଖ) Jeṭhiñ 1. Jeṭhā (See) ୨। ଯେଠାଇଁ (ଦେଖ) ଯେଖାନେ **जहाँ** 2. Jeṭhāiñ (See)

ଯେଠିକ(କୁ)—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—ଯେଠାଇଁ (ଦେଖ) Jeṭhāiñ (See) Jeṭhiki(ku) (ଯେଠିକ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯେଡ଼ିକ—ଗ୍ରା. ବିଶ—ଯେଉଁ ଆୟତବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ— Jerḍiki Of which dimension. ଯତବଡ଼ **जीतावडा** [ଉ—ଯେଡ଼ିକ ବାଇଁଶ ତେଡ଼ିକ ପୋଲ । (ତେଡ଼ିକ, ସେଡ଼ିକ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) ଉଗ ।]

ଯେଡ଼େ ଇଚ୍ଛା ତେ(ସେ)ଡ଼େ—ଗ୍ରା. ବିଶ—୧। ଅତ୍ୟ ବଡ଼— Jerḍe ichchhā te(se)ṛḍe 1. Very big; very great. ଯତଇଚ୍ଛା ତତ୍ ୨। ଯଥାସମ୍ଭବ ବଡ଼— **जीतनी इच्छाउतनी** 2. As big or large as possible.

ଯେଣିକ—ଦେ. ଅ—ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ; ଯେଉଁ ଦିଗକୁ— Jeṇiki To which side or direction. ଯେଦିକେ **जीसतरफ** (ତେଣିକ, ସେଣିକ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯେଣୁ(ଣୁଁ)—ଦେ. ଅ—୧। ଯେଉଁ ଆଡ଼ୁ; ଯେଉଁ ଦିଗରୁ— Jaṇu(ṇuñ) 1. From which side or direction, ଯେଦିଗଥେକେ ୨। ଯେହେତୁ—2. Because; whereas. **जीसतरफसे; जोसलिये** (ଉ—ସରୁ ସଜ୍ଜୁଡ-ଦର୍ଘ ଏଥି ଯେଣ [ତେଣୁ(ଣୁଁ)—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] ଦେଲ୍ଲଟି ତୁନା, ଦର୍ଘି-ଦର୍ଘତ୍ତର-ସ୍ଥଳ। ତୋଳି ଅଛି କଥା ପୁରୁଣା । ସ୍ୱଧାନାଥ—ଉଷା)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଣୁ କରି—ଦେ. ଅ—ଯେହେତୁ—Because; whereas.
Jēṇu kari
ଯେହେତୁ (ଉ—ଯେଣୁକରି ମୀନକେତନ,
ଜୀସହେତୁ କମଳା କୋମଳ କରକମଳରେ
(ଯେଣୁକରି—ଗ୍ରା.ରୂପ) କରନ୍ତୁ ସନ୍ତତେ ଯତନ ।
(ତେଣୁକରି—ଅପେକ୍ଷିକଶବ୍ଦ) ଖାନକୃଷ୍ଣ-ଜଗମୋହନ)

ଯେଣେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଯେଉଁ ଆଡ଼େ—
Jēṇe 1. Where. ୨ । ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ;ଯେଉଁପରି—
ଯେଦିଗେ 2. By which means; how.
ଜହାଁ (ଉ—ଏତେ ବୋ ଶୁଣ ନୃପମଣି
(ତେଣେ, ସେଣେ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) ଯେଣେ ଫଣାରୁ ଉରେ ପ୍ରାଣୀ
ଯେମନ ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)
ଜୈସା ୩ । ଯହିଁରେ; ଯାହାଦ୍ୱାରା—3. By which.
ଯାତେ (ଉ—କହ ଏହାର ହେତୁ କର୍ମ
ଜୀସନେ ଯେଣେ ଖଣ୍ଡଇ ଭବ ଭ୍ରମ ଭୂପତି· ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ)
୪ । ଯେହେତୁ; ଯହିଁର ଫଳରେ—
ଯେମନ 4. In consequence whereof.
ଜୈସା (ଉ—କ ଅବା ଅଛୁ ଉପ କର
ଯେଣେ ଦେଖିବ ନରନ୍ଦର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଯେଣେ ଇଚ୍ଛା ତେ(ସେ)ଣେ—ଦେ· ଅ—ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ବା
Jēṇe ichchhā te(se)ṇe **ଦଗକୁ**—To whichever
[ଯେଣେଚ୍ଛା ତେଣେ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] place. (ଉ—ଯେଣେ ଇଚ୍ଛା
ଯେଖାନେ ଇଚ୍ଛା ସେଖାନେ ତେଣେ ଯା, କର୍ମ ଘିନ୍ନ ବୁଲୁ ଥା । ଭଗ ।)
ଜହାଁ ଇଚ୍ଛା ତହାଁ

ଯେତ[ତେ]କ—ଦେ. ସର୍ବ (ସଂ. ଯତ୍; ପ୍ରା. ଜେତ୍ତକ)—(ବସ୍ତୁ ବା
Jēta(te)ka ବ୍ୟକ୍ତି) ଯାବତ୍ପରିମାଣ; ସମସ୍ତ—All whatever;
ଯତ all whoever. (things or persons) [ଉ—ଲଙ୍କା.
ଜୀତ୍ନା ଗଡ଼ିଁ ଯେତେକ ଜାଭ, ସମସ୍ତେ ଅସୁରଙ୍କ ସୁତ । ଭଗ ।]

ଯେତକି—ଦେ. ସର୍ବ. ଓ ବିଶ୍ଳ (ଭୁଲ. ପ୍ରା. ଜେତ୍ତକ)—୧ । ଯେତେ
Jētiki ପରିମାଣ ବା ପରିମିତ—1. As much. [ଉ—ଅବଜ୍ଞାରେ
(ତେଉଡ, ସେଉଡ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) ପଶୁ ଯେ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଡ ।
ଯତ **ଜୀତନୀ** କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ. ଆଦ ।]

ଯେତେ—ଦେ. ସର୍ବ (ସଂ. ଯତ୍; ପ୍ରା. ଜେତ୍ତ)—ଯାବତ୍ ପରିମିତ—
Jētē As much as. [ଉ—ମତେ ଯେତେ ମାଠିରୁ ମାଠ୍, ମୁଁ
(ଯେତେକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସେହ ଦରଯୋଡ଼ା କାଠ୍ । ଭଗ ।]
[ଯେତେକଇଁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] ଯତ **ଜିତନା**
(ତେତେ, ସେତେ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯେତେ ଇଚ୍ଛା—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଯଥେଚ୍ଛା; ଯତ୍+ଇଚ୍ଛା; ଯଦୃଚ୍ଛା) —
Jētē ichchhā ୧ । ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ—1. According to
(ଯେତେଚ୍ଛା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) one's wish. ୨ । ଯଥେଷ୍ଟ—
ଯତ ଇଚ୍ଛା **ଜୀତନୀ ଇଚ୍ଛା** 2. Enough; sufficient.

ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ତେ(ସେ)ତେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ
Jētē ichchhā te(se)tē ପରିମାଣରେ—1, As much as
ଯତ ଇଚ୍ଛା ତତ you like. ୨ । ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ—
ଜୀତନୀ ଇଚ୍ଛା ଉତନୀ 2. Enough

ଯେତେ(ତୁ,ତୋ)ଟା[ଟି]—ଦେ. ସର୍ବ—ଯେତେ ସଂଖ୍ୟକ—
Jētē(tu,to)ṭā(ṭi) As many. [ଦ୍ର—ଯେତେଟା—ଅନା-
ଯତଟା, ଯତଟି **ଜିତନା, ଜୀତାଠୋ** ଦର୍ଥକ; ଯେତେଟି—
ତେତେ[ତୁ,ତୋ]ଟା, } —ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ ଅଦର୍ଥକ]
ସେତେ(ତୁ,ତୋ)ଟା }

ଯେତେଠାଁ—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେତେ ସ୍ଥାନରୁ—1. From as
Jētēṭhauṁ many places. ୨ । ଯେତେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ—
(ଯେତେଠୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. From as many persons.
ଯତ ଜାୟଗାଥେକେ **ଜୀତନୀଜଗହସେ** (ଯେତେଠାଁ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯେତେଠା(ଠି)—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—ଯେତେ ସ୍ଥାନ—As many places.
Jētēṭhā(ṭhi) [ଦ୍ର—ଯେତେଠା(ଠି) ଶବ୍ଦର—
ଯତ ଜାୟଗା ୬ଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି—ଯେତେଠାକୁ, ଯେତେଠିକୁ(ଵ);
ଜିତନୀ ଜଗହ ୫ମୀ ବିଭକ୍ତି—ଯେତେଠାରୁ, ଯେତେଠାଁ, ଯେତେଠୁଁ;
(ଯେତେଠାଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୬ଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି—ଯେତେଠାର;
୭ମୀ—ଯେତେଠାରେ, ଯେତେଠିଁ, ଯେତେଠା(ଠେ)ଇଁ ।]

ଯେତେଠା(ଠେ)ଇଁ—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେତେ ସ୍ଥାନରେ—1. In as
Jētēṭhā(ṭhe)iñ many places. ୨ । ଯେତେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
(ଯେତେଠାରେ, ଯେତେଠିଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନିକଟରେ—2. Near
ଯତ ଜାୟଗାୟ **ଜିତନୀ ଜଗହମେ** as many persons.
(ଯେତେଠାଇଁ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯେତେଠାକୁ—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେତେ ସ୍ଥାନକୁ—1. To as many
Jētēṭhāku places. ୨ । ଯେତେ ଲୋକଙ୍କ ନିକଟକୁ—To
ଯତ ଜାୟଗାୟ **ଜୀତନୀଜଗହକୋ** as many people.
(ଯେତେଠାଆକୁ, ଯେତେଠା(ଠେ)ଇଁକି, ଯେତେଠିକି, ଅନ୍ୟରୂପ)—
[ଯେତେଠାକୁ, ଯେତେଠିକି, ଯେତେଠେଇଁକି—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ]

ଯେତେ ବେଳ—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ଯେଉଁ ସମୟ—1. Which time.
Jētē bēla ୨ । ଯେତେ ପରିମିତ ସମୟ—2 As much
ଯତବେଳ time. ୩ । ଯେତେ କାଲବିଳମ୍ବ—3. As
ଜିତନାବଖତ much delay. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ୬ଷ୍ଠୀ
ବିଭକ୍ତି—ଯେତେବେଳକୁ ;
୫ମୀ—ଯେତେବେଳଉଁ (ହୁଁ), ଯେତେବେଳକୁ(ଲୁଁ);
୬ଷ୍ଠୀ—ଯେତେବେଳର
୭ମୀ—ଯେତେବେଳେ ।]
[ସେ(ତେ)ତେ ବେଳ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ]

ଯେତେବେଳେ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଯଦ୍+ବେଳାୟାଂ)—୧ । ଯଦା;
Jētēbēlē ଯେଉଁ ସମୟରେ—1. When; at what
ଯଖନ time; at which time. ୨ । ଯଦି—2 If.
ଜବ, ଜିସବଖ୍ତ ୩ । ଯେହେତୁ—3. Whereas;
[ସେ(ତେ)ତେ ବେଳେ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] because.

ଯେତେ ମତେ—ଦେ. ଅ—ଯେତେ ପ୍ରକାରେ—In as many
Jētē matē ways. [ଉ—ବଦୁର ଥିବାଠାରେ ଭାବା
ଯତପ୍ରକାର **ଜୀତନା** କଦାଚତେ, ନ ଜଣ୍ଡରୁଁ ଘଟିଲେ ଯେତେମତେ ।
[ସେ(ତେ)ତେ ମତେ—ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
ଆଦ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେନ୍—ସ୍ରା.ଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ଯେଉଁ—
Jēn Which.

ଯେନ୍ ତେନ୍ଟା—ସ୍ରା.ଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବ—ଯେ କୌଣସି; ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତା—Anything whatever.
Jēn ten-ṭā

ଯେନ କେ(ତେ)ନ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ସ. ଯେନକେନ[ତେନ] ପ୍ରକାରେଣ)—୧ । ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ; ଯେନ କେ(ତେ)ନ ପ୍ରକାରେ / ଯେନ କେ(ତେ)ନ ପ୍ରକାରେଣ / ଯେନ କେ(ତେ)ନ କର୍ } ଅନ୍ୟରୂପ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ —1. Anyhow; by means fair or foul; by any means.
Jēna ke(te)na
ଯେନକେନ(ତେନ); ଯେମନତେମନ
ଜୀସତୀସତରହ୍ସେ, ଜସେତସେ, ଜେନକେନପ୍ରକାରେଣ ୨ । ଅଛ କଷ୍ଟରେ —2. With great difficulty.

ଯେନ୍ତା—ସ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—୧ । ଯେପରି— Jēntā 1. As. ୨ । ଯେଉଁକ୍ଷଣି—2. As soon as; no sooner than.
(ତସନ୍ତା—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)

ଯେନ୍ତା କେନ୍ତା—ସ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ଅ.—ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ Anyhow.
Jēntā kentā

ଯେନ୍ହେ—ଦେ. ଅ.—ଯେଦ୍ନେ (ଦେଖ)
Jēn-he Jēhne (See)
[ଉ—ଉତ୍ତମେ ରୂପ ଲ୍ଲେଷ କଲେ, ଦର୍ପଣ ଯେନ୍ହେ ଲେଉଟିଲେ । ବୃପଉ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ଯେପରି—ଦେ. ଅ (ସ. ସତ୍ପ୍ରକାରେଣ)—୧ । ଯେଉଁପ୍ରକାରେ— Jēpari 1. In which manner. ୨ । ଯେଉଁକ୍ଷଣରେ ଯେମନ **ଜୈସା** 2. No sooner than; as soon as.
(ଯେପରିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । (ବାକ୍ୟରେ ଜୋର୍ ଦେବାପାଇଁ)
[ଯେପ(ପି)ରିକା—ସ୍ରା. ରୂପ] ଫଳତଃ—3. So that; be careful that. [ଯଥା—ସାବଧାନ ହୋଇବ, କଥାଟା ଯେପରି ପ୍ରକାଶ ନ ହୁଏ ।] ୪ । ଯେଉଁପ୍ରକାରର—4 Of which kind. (ଯଥା – ଯେପରି ବସ୍ତୁକୁ ସେପରି ଚିହ୍ନା, ବାଲି ଗରଡ଼ାକୁ ଗୁଡ଼ାଳ ଭଳା—ଛଗ] ୫ । ଯଥା; ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ—5. As for instance. (ଯଥା—ମରଡ଼ିଆ ଲୋକେ ଛନ କପଟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଯେପରି ବ୍ରହ୍ମ ଜନେ, ଶାସ୍ତ୍ର ମିଶେ ।)

ଯେପାରି(ରୁ)ସେ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—୧ । ଯେ କୌଣସି ସମର୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି— Jē pāri(ru) se 1. Any able person. ୨ । ଯେ ଯେପାରେସେ **ଜୋଇଚ୍ଛାସୋ** କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି—2. Any person whatever; whoever.

ଯେବ—ସ୍ରା. ସର୍ବ—ଯେଉଁ ସମୟ— Jēba Which time.
ଯେସମୟ **ଜବ**

ଯେବକା—ସ୍ରା. ଅ—ଯେଉଁ ସମୟର— Jēbakā ଯେସମୟର **ଜବକା** Of which time.
(ଯବକାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯେବକୁ—ସ୍ରା. ଅ—୧ । ଯେଉଁ ସମୟକୁ—1. To which time. Jēbaku ୨ । ଯେଉଁ ସମୟରେ; ଯେବେ—2. At which time.
ଯେ ସମୟ **ଜବ**

ଯେବଠୁଁ—ସ୍ରା. ଅ—ଯେଉଁ ସମୟରୁ— Jēbaṭhauñ ଯେ ସମୟ ଥେକେ **ଜବସେ** From which time.
(ଯେବଠୁ, ଯେବହୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯେବଣ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ସର୍ବ—(ଏକ ବଚନ) ଯେଉଁ (ବ୍ୟକ୍ତି)— Jēbaṇa Which one; who. [ଉ—ଅଛ ସମରଥ ଯେବଣ ଯେ ଲ୍ଲୋକ, ବୋଝ ଭାର ବୋହି ଲ୍ଲୋଗ୍ ଭା ବେକ । ଛଗ ।]
ଜୌନ ୨ । ଯେଉଁ; ଯେ—2. Which. [ଉ—ଯେବଣ ପ୍ରକାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଦୋଇବଟି ସିବି । ବଷ୍ଣନାଥ. ବଚନ୍ଦ୍ରମାସୃଣ ।]

ଯେବେ—ଦେ. ଅ (ସଂ ଯଦା; ଯଦାବା)—୧ । ଯେଉଁ ସମୟରେ— Jēbe 1. When; at which time. [ଉ—ବଷସ୍ପାରଉ ଉତ୍ତ ଯଖନ ଯେବେ, ଜାବର ବବଲ୍ଲିବ ଡେବେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭ୍ରମବଉ]
ଜବ ୨ । ଯଦି—2. If. [ଉ—କଳ ଯେବେ କର୍ ବସିବୁ, (ଡେବେ—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) ସାଙ୍ଗରେ ଥିବ ଭାଇ । ଛଗ ।]

ଯେବେକେ(କି)—ସ୍ରା. ଅ—ଯଦି—If. [ଉ—ପାପ ଯେବେକେ ଦଶ Jēbeke(ki) ସଦ୍ଗୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଭୁଞ୍ଜାଏ ଘରେ ପାପୁ ମ୍ରୁ ଦୋଏ ଯଦି **ଜବ** ଜାଣ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ୍ଧ. ମହାଭାରତ. ଅନୁଶାସନ ।]

ଯେବେ କେବେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଯଦିତ କୌଣସି ସମୟରେ— Jēbe kebe 1. If when; if at any time. ୨ । **ଯଦି** ଯଦି କଖନ ଅକସ୍ମାତ୍—2. If unexpectedly; if ever.
ଜବ କବ

ଯେବେଟି(ବି,ଭି)—ଦେ. ଅ (ସ. ଯଦ୍ୟପି)—୧ । ଯେଉଁ ସମୟରେ Jēbeṭi(bi,bhi) ପ୍ରଥ; ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ—2. Whenever. ୨ । ଯଦି; ଯଦ୍ୟପି—2. Even if. ୩ । **ଯଦି ଜବଭୀ** ଯେବେ ବା (ଅନ୍ୟରୂପ) ନଚେତ୍—3. If certainly

ଯେବେ ଯେବେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଯେ କୌଣସି ସମୟମାନଙ୍କରେ; Jēbe jebe ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସମୟରେ—1 At times; on those occasions. (ଯଥା—ଯେବେ ଯେବେ ସେ ଯଖନ ଯଖନ
ଜବ ଜବ ରାଜଦ୍ୱାରକୁ ଆସୁଥିବେ ଡେବେ ଡେବେ ତାଙ୍କୁ ଡକାଇବ (ଡେବେ, ଡେବେଡେବେ—ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ) ଲେଖାଏଁ ରାଜ-ଭଣ୍ଡାରରୁ ଦଆଯାଉଥିବ ।)

ଯେବେ ହେଲେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ— Jēbe hele 1. Whenever; at any time whatever.
ଜବଭୀ ୨ । ଯଦି ଅକସ୍ମାତ୍—2. If ever.
(ଯେବେହେଁ, ଯେବେଇ, ଯେବେହିଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯେମତ(ତି,ତେ,ନ୍ତ,ନ୍ତି,ନ୍ତେ)—ଦେ. ଅ (ସ. ଯଦ୍ବତ୍; ସ୍ରା ଜେମ୍ନ)—Jēmata(ti,te,nta,nti,nte) ୧ । ଯେଉଁପରି; ଯେପରି; ଯେଉଁ [ଡେ(ସେ)ମତ(ତି,ତେ,ନ୍ତ,ନ୍ତି,ନ୍ତେ) —ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ] ପ୍ରକାରେ— ଯେମନ 1. Like which; in which way. [ଉ—
ଜୀସତରହ୍, ଜସେ ସୌତ୍ସଜ୍ୟେ ପ୍ରଜା-ପୁର୍ଣ୍ଣି ସ୍ୱପ୍ନ ଯେମତ । ରଘାନାଥ. (ଯେମ୍ନିତ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ତୁଳସୀ ସ୍ତବକ ।] ୨ । ଯଥା—2. As.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେରୂପେ—ଦେ. ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ. ଯଦ୍‌ରୂପ)—ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ—
Jērūpe ଯେରୂପେ **जैसे** In which manner; which-
(ଯେରୂପେ, ଯେଉଁ, ଯେରେପେ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) wise.

ଯେଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ଜେଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jēl (etc) Jel etc. (See)

ଯେସନ(ନେ)—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ଅ—୧ । ଯେଉଁ ପରି—1. In which
Jēsana(ne) manner. ୨ । ଯଥା—2. As; like. [ତୁ—
[ଯେସନ(ନେ)କ—ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର] ବରୂଥାବ୍ରତରେ
ଯେମନ ଯେସନେକ ଦୋଇ, ବାରଣେନ୍ଦ୍ର ଦଶନ ଭେଦ ରହ୍ନ । ଭଞ୍ଜ.
जैसा ବୈଦେପ୍ରାଶବଳାସ । ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମକଠାରେ, ପବନ
ଯେସନେ ସଞ୍ଚରେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ । ସମସ୍ତ ପୁଷ୍ପରୁ
ଯେସନ, ଭୃଙ୍ଗ ଘେନଇ ସାରମାନ । ଜଗନ୍ନାଥ.
ଭାଗବତ ।]

ଯେସାକୁ ତେସା—ଦେ. ବାକ୍ୟ (ହି. ଜୈସାକୋ ତୈସା; କୌଣସି
Jēsāku tesā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ତାହାପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର ବା ପ୍ରତିଶୋଧ
ଯାକେ ଯେମନ ତାକେ ତେମନ କରିଗଲେ ଏହି ବଚନ ବୋଲିସାଏ)—
जैसाको तैसा ଯେ ଯେଉଁପରି ଲୋକ ତାକୁ ସେହିପରି ବ୍ୟବହାର—
Deserving treatment to a person.
ବ—ସଯୋଗ୍ୟକୁ ବ୍ୟବହାର—Tit for tat.
ଅ—ସଦୃଶରୂପେ—In return.

ଯେ(ଯୈ)ସୁଆର୍(ଲ୍)—ଦେ. ବ. (ହିନ୍ଦୀ. ଜୈସବାର୍)—ଉତ୍ତମ ବୈଶ୍ୟ
Je(jai)suār(l) ଜାତି ବିଶେଷ—A class of Baiśyas
ଜୈସୁବାଲ **जैसवार** of N. W. India; Jayswal.

ଯେ ସେ ଲୋକ—ଗ୍ରା.ବ—୧ । ଯେ କୌଣସି ଲୋକ—1. Anyone.
Je se loka ୨। ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି—2. Any other
ଯେ ସେ ଲୋକ person. ୩ । ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି—3. An
ऐसा वैसा ordinary person. (ତୁ—ପରମାଣିକ ପୁଅ,
ପରମାଣିକ ହେବ, କର୍ମ୍ମ ଛାଡ଼ା ବଶରୁ କେହି ଜଣେ ହେବ,
ଯେସେ ଲୋକ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଫକୀରମୋହନ.
ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।)

ଯେ ହୁ(ହେ)ଉ—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ଯାହା ଘଟୁ ପଛକେ; ଯାହା ହେଉ—
Je ha(he)u 1. However. ୨ । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—
ଯାହି ହଉକ, ଯେ ହଉକ 2. Anyhow. ୩ । ଯାହା ହେବାର
जोहो ହେଉ ପଛକେ—3. Come what may.

ଯେହ୍ନ(ହୁ)—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ସ. ଯତ୍+ହ୍ନ)—୧ । ଯେ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି;
Jēhi(hu) ଯେବଣ ଲୋକ—1. Which person; who.
ଯେ **जोहि** (ତୁ—ସ୍ୱଭକ୍ତ ହୁଅ ଋତେ ଯେହ୍ନ । ଜଗନ୍ନାଥ.
ଭାଗବତ ।) ୨ । ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ—2. Which animal;
whichever animal.
୩ । ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ପ୍ରାଣୀ—3. Whoever.

ଯେହ୍ନେ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ଅ (ପ୍ରା.ଯେଡ୍ଢେ) —୧ । ଯେଉଁପରି; ଯେପରି—
Jēhne ଯେମନ **जैसा** 1. As; like.
(ଯେହ୍ନେକ—ପଦ୍ୟବ୍ୟବହୃତ ରୂପ) (ତୁ—ଗନ୍ଧ ବୈଚି ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଟଇ
ମନୁଆଁ, ବାଜ କାଣ୍ଡ ଚୋଧେ ଜଳଲେ ଯେହ୍ନେ ବଆଁ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)
୨ । ସତେ ଯଉ; ସତେ ଅବା—2. As if.

ଯେହ୍ନେକାର—ଦେ. ଅ. (ପ୍ରାଚୀନ)—ଯେହ୍ନେ (ଦେଖ)
Jēhnekāra Jēhne (See)
(ତୁ—କାଳସର୍ପ ଗରଳ ଲହଡ଼ୁ ଯେହ୍ନେକାର । ପ୍ରାଚୀ.
ରସବାରଥ ।)

ଯୋ - ଗ୍ରା. ସର୍ବ—(ସ୍ତ୍ରୀ. ଯତ୍)—ଯେ; ଯେଉଁ; ଯାହା—
Jo ଯେ **जो** What; which.
[ଯୋଡ୍(ଉଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବୈଦେ—ଜୋ (ଦେଖ)—Jo (See)

ଯୋଆନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ. (ସ୍ତ୍ରୀ. ଯୂବା) - ଜୁଆନ୍ ଇତ୍ୟାଦି
Jōān (etc) (ଦେଖ)—Juān etc (See)

ଯୋକ(କା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଜୋକ(କ) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōka(kā) (etc) Joka(kā) etc (See)

ଯୋକଅ—ଦେ. ବ. (ସ୍ତ୍ରୀ. ଯୋଗ)—୧ । ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ବଙ୍କାକାର
Jōkiā ଯେଉଁ ଲୌହି କଣ୍ଟା ଦ୍ୱାରା ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡାରେ
ଫାଳକୁ ବା ଲଙ୍ଗଳଲୁହାକୁ ଦୃଢ଼ ରୂପରେ ସଂଯୁକ୍ତ
କରାଯାଏ—1. An iron nail bent on both
ends and put over the groove of a
plough-blade to keep the ploughshare
in position. ୨ । ଜୋଇଆ (ଦେଖ)—2. Jokiā
(See)

ଯୋକ୍ତବ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ. (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ. ତବ୍ୟ)—୧ । ଯୁକ୍ତ ହେବା
Jōktabya ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be joined or united.
୨ । ସମ୍ପାଦ୍ୟ—2. Performable. ୩ । ଯୋଗ-
ସାଧନ ଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—3. To be united
spirituality. ୪ । ଯୋଗୁ ଥିବା ଯୋଗ୍ୟ—4. Fit
to be yoked.

ଯୋକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ. ପୁଂ. (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—
Jōktā ଯେ ଯୋଗ କରେ; ଯୋଗକାରୀ—Uniting;
(ଯୋକ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) that which unites.
ବ—୧ । ରଥ ଆଦର ଗୁଳକ—1. Driver or con-
ductor of a car. ୨ । ଯେ ପଶୁକୁ ରଥ ଆଦରେ
ଯୋଡେ—2. One who yokes beasts to a
plough or cart.

ଯୋକ୍ତ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ତ୍ର)—୧ । ଯୋଉ; ଲଙ୍ଗଳ-
Jōktra ଦଉଡ଼ି; ଯେଉଁ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଈଷକୁ ଯୁଆଳ
ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧାଯାଏ—1. The rope that ties the
beam with the yoke. [ତୁ—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ
ଶବ୍ଦ ଯୋଉ ।] ୨ । (+ଅଧିକରଣ. ତ)—ଯୁଆଳ—
2. Yoke.

ଯୋଖ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଜୋଖ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōkha (etc) Jokha etc (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଖା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି. ଓ ବଣ—ଜୋଖା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Jokhā (etc) Jokhā etc (See)

ଯୋଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୋଖାଇବା (ଦେଶ)
Jokhā(khe)ibā Jokhāibā (See)

ଯୋଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୋଖିବା (ଦେଶ)
Jokhibā Jokhibā (See)

ଯୋଗ—ସଂ. ବି. (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା; ଯୁକ୍ତ ହେବା + କର୍ତ୍ତୃ. Joga ଅ)—୧ । ଧ୍ୟାନ ଓ ସାଧନାଦ୍ୱାରା (ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରସ୍ଥ) ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ଭଗବାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳନ—1. Spiritual communion of man with God; the union of a man's soul with the Divine Spirit; 'when man-in-God is one with God-in-man'(Tennyson). [ଦ୍ର—ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଯୋଗ ସାଧନ କରିବା ବିଷୟ ଭଗବଦ୍ଗୀତାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧ୍ୟାୟ ଶେଷରେ ଅମୁକ ଯୋଗ ନାମ ଅମୁକ ଅଧ୍ୟାୟ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି ।] ୨ । ଉପଷ୍ୟା; ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମାର ମିଳନ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ଅବଲମ୍ବିତ ୮ଟି ପନ୍ଥା—2. The eight steps leading to the accomplishment of spiritual communion.

[ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ । ଯୋଗର ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ବା ଆଠ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗ, ଯଥା—ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ଧ୍ୟାନ, ଧାରଣା ଓ ସମାଧି ।

ଯମ *ଟି—ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଅଚୌର୍ଯ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ସର୍ବବିଧ ଭୋଗ ପରିତ୍ୟାଗ ।

ନିୟମ *ଟି—ବାହ୍ୟ ଓ ଆଭ୍ୟନ୍ତର ଶୌଚ, ସନ୍ତୋଷ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଗ୍ରହରୂପ ତପଃ, ବେଦାଧ୍ୟୟନ, ପ୍ରଣିଧାନ ।

ଆସନ—ପଦ୍ମାସନ, ସ୍ୱସ୍ତିକାସନ ଆଦି ବସିବାର ଢଙ୍ଗ ।

ପ୍ରାଣାୟାମ—ରେଚକ (ନାକର ଡାହାଣ ପୁଡ଼ାରେ ନିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ଦେହ ମଧ୍ୟରୁ ବାୟୁକୁ ଛଡ଼ିବା), ପୂରକ (ନାକର ବାମ ପୁଡ଼ାରେ ନିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ଦେହ ମଧ୍ୟକୁ ବାୟୁ ପୂରାଇବା) ଓ କୁମ୍ଭକ (ଦେହରେ ପୂରାଇଥିବା ବାୟୁକୁ କିଛି କାଳ ପକାଶେ ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ଭାଳିବା) କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣବାୟୁର ପାର୍ଦ୍ଦଢ୍ୱ ସମାଧାନ ଓ ସ୍ଥିରୀକରଣ ।

ପ୍ରତ୍ୟାହାର—ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ, ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧାଦି ବାହ୍ୟ ବିଷୟରୁ ମନକୁ ପ୍ରତିନିବୃତ୍ତ କରାଇବା ।

ଧ୍ୟାନ—ବ୍ରହ୍ମଚିନ୍ତା ଓ ଅସ୍ତଚିନ୍ତା । ହୃଦୟରେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର କଳ୍ପିତ ରୂପଗୁଣାଦି ଚିନ୍ତନ ।

ଧାରଣା—ବ୍ରହ୍ମବସ୍ତୁରେ ମନର ସ୍ଥିତି ବା କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ।

ସମାଧି—ବ୍ରହ୍ମବସ୍ତୁରେ ଲୟ; 'ଅହଂ ବ୍ରହ୍ମାସ୍ମି'—ଅର୍ଥାତ୍ 'ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ' ଏହିରୂପ ଜ୍ଞାନରେ ଅବସ୍ଥିତି । ପରମାତ୍ମା ସହିତ ଜୀବାତ୍ମାର ମିଳନ ।

ଫଳଶ୍ରୁତି—ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଶେଷ ଅଙ୍ଗ ବା ସମାଧିହିଁ ଯୋଗ ଅଟେ ଏବେ ଏହି ସମାଧି ଅବସ୍ଥାକୁ ଲାଭ କରିବା ପାଇ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅନ୍ୟ ୭ ଗୋଟି ସୋପାନ ଚଢ଼ିବା ଓ ଉକ୍ତ ସୋପାନ ବାଟେ ନ ଥାପିଲେ ସମାଧିରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିବା ଅସମ୍ଭବ । ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁ ମୁନି ଋଷିମାନେ ଏହି ସମାଧିଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚି ପରମାନନ୍ଦ ଓ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଏହି ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ସାଧନହିଁ ଯୋଗସାଧନ । ବୌଦ୍ଧମାନେ ଏହାକୁହିଁ 'ନିର୍ବାଣ' ନାମ ଦେଇଥିଲେ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍‌ମାନେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସମ୍ମେଳନ 'Spiritual communion' ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ମନକୁ ସଂସାରର ସୁଖଦୁଃଖରୁ ନିବୃତ୍ତ କରି ଚତୁର ଏକାଗ୍ରତା ଲାଭ କରିବା ଓ ମନକୁ ସଂସାରଚିନ୍ତାରୁ କାଢ଼ି ନେଇ ଅମୃତପ୍ରସାଦରୂପ ଅନାବିଳ ଆନନ୍ଦ ଓ ଶାନ୍ତି ଭୋଗ କରିବାହିଁ ଯୋଗ । ଭାରତ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ନାନାପ୍ରକାର ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିଥିଲା । ବେଦ, ସ୍ମୃତି, ଦର୍ଶନ, ସ୍ମୃତି, ଶ୍ରୁତି, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଚିକିତ୍ସା, ଯୋଗ ପ୍ରଭୃତି ନାନାଶାସ୍ତ୍ର ବିଶାରଦ ହୋଇ ଭାରତ ସମଗ୍ର ଜଗତର ଗୁରୁ ସ୍ଥାନ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଭାରତ ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ ଓ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଉଭୟ ବିଦ୍ୟାରେ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ନୈପୁଣ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ଭାରତର ଅନେକ ପୋଥି ପତ୍ର କାଳର କବଳ ଗର୍ଭରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଯାହା ହଉ ମିଳିଛି ତହିଁରୁ ଜ୍ଞାନର ଅନେକ ଶାଖା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି । ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଶାସ୍ତ୍ର । ଯୋଗ-ବିଦ୍ୟାର ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ! ଯୋଗର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ? ଏହା ଦ୍ୱାରା ମାନବ ପାର୍ଥିବ ସୁଖସମ୍ଭୋଗରେ ଅନାଶକ୍ତ, ସାଂସାରିକ ମୋହମାୟା ପାଶରୁ ମୁକ୍ତ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅଧିକାରୀ, ସର୍ବଭୂତରେ ସମଦର୍ଶୀ, ସୁଖଦୁଃଖରେ ସମଜ୍ଞାନୀ, ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ, ସର୍ବସିଦ୍ଧି, ନିତ୍ୟକୃପାପୂର୍ଣ୍ଣଚିତ୍ତ, ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ହୁଏ, ପରମବ୍ରହ୍ମପଦପ୍ରାପ୍ତ ବା ପରବ୍ରହ୍ମରେ ଲୀନ ହୁଏ ! ଯୋଗସିଦ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଲୋକ ତ୍ରିକାଳଦର୍ଶୀ ଓ ସର୍ବଜ୍ଞମତ୍ତା ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଯୋଗୀ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରେ । ଯୋଗୀ ନ କରି ପାରିବ, ଏପରି କିଛି କର୍ମ ନାହିଁ । ଯୋଗରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କଲେ ଲୋକ ମେଘ, ବାୟୁ ପ୍ରଭୃତିକୁ ସ୍ତମ୍ଭନ କରି ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ବିଚରଣ କରେ, ଜଳ ଉପରେ ସନ୍ତରଣ, ଜଳକୁ ଓ ମୃତ୍ତିକାକୁ ସ୍ତମ୍ଭନ କରି ତା ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତି କରେ ଓ ଜଳ ଏବଂ ମୃତ୍ତିକା ଉଭରେ ପ୍ରବେଶ କରେ, ଦଗ୍ଧତ ଓ ଅରଣ୍ୟ ଭେଦ କରେ, ସମୁଦ୍ର ଆଦି ପାର ହୋଇପାଏ; ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ନାନାସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ଫେରି ଆସେ , ଅର୍ଣ୍ଣିମାଦି ଓ ଦ୍ରବ ଉତ୍ତତ ସ୍ତମ୍ଭନ କରେ ଏବଂ ତା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିତି ଓ ଯାତାୟତ କରେ, ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୁଏ, ବଦ୍ଧ ସୁଜର ଓ ଭୀଷଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରେ, ସର୍ବଜ୍ଞତ୍ୱ ଲାଭ କରେ, ତ୍ରିକାଳଦର୍ଶୀ ଓ ତ୍ରିକାଳଜ୍ଞାନୀ ହୁଏ । ଯୋଗବଳରେ ବାକ୍‌ସିଦ୍ଧି, ଶ୍ରୁତି ଦୃଷ୍ଟି, ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆଦିର ବୋଧ-ରହିତ୍ୟ, ପୂର୍ବଜନ୍ମଜ୍ଞାନ, ଇଚ୍ଛାମୃତ୍ୟୁ, ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ବିଷୟକୁ ଲାଭ ହୁଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଯୋଗୀ ଋଷିମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଗ ବିଦ୍ୟାରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ ଏବଂ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ଥିଲେ । ପୂର୍ବେ ଏପରି ସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀ ଅନେକ ଥିଲେ, ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ କାଲ ସେପରି ଯୋଗୀ ସାଧାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ସୁତରାଂ ସାଧନା କଥା ଆଉ କଅଣ କହିବା । ଫଳରେ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରର ଅବନତି ଅବଶ୍ୟଂଭାବୀ ହୋଇଅଛି ।

ପୂର୍ବେ ଅନେକ ଯୋଗୀ ଥିଲେ, ଯେଉଁମାନେ ଯୋଗ ବଳରେ ଅସାଧ ସାଧନ କରି ପାରୁଥିଲେ । ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଇଉରୋପୀୟ ପଣ୍ଡିତେ ପୁସ୍ତକ ଇଂରେଜ ଭାଷାରେ ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଭାରତର ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର; ଏପରି ଶାସ୍ତ୍ର ଇଉରୋପ୍‌ରେ ନାହିଁ । ସେ ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପାରଙ୍ଗମ ହୋଇ ଯୋଗ ସାଧନା କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଓ ଯୋଗୀର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ଅନେକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୋଇଅଛି । ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କାଳ ପୂର୍ବେ ଯୋଗୀ ତୈଲଙ୍ଗ ସ୍ୱାମୀ ଯୋଗବଳରେ ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟାପାର ମାନ ଦେଖାଇ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଯୋଗ ପ୍ରଧାନତଃ ୨ ପ୍ରକାର—ହଠ ଓ ସାଙ୍ଖ୍ୟ ବା ଜ୍ଞାନ । ହଠ ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସାଧନ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଯଥା : ଶୋଧନ, ଧୌତି, ବସ୍ତି, ନେତ୍ତି, ଆସନ, ମୁଦ୍ରା, ବନ୍ଧ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ପ୍ରାଣାୟାମ, ଯୋଗ-ଧାନ, ଧାରଣା, ସମାଧି । ଏସବୁ ଯୋଗର ବାହ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଉପାଙ୍ଗ । ଏ ସମସ୍ତ ସିଦ୍ଧିରେ ହେଲେ ଅବଶେଷରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ବ୍ରହ୍ମ ନିରୂପଣ, ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଲାଭ, ଲୟସିଦ୍ଧି ଆଦି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଅବ୍ୟକ୍ତ ପରମାତ୍ମାଙ୍କଠାରେ ଲୀନ ହେବାକୁ ହୁଏ ।

ଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଛି—ଯୋଗସଂହିତା, ଶିବ ଗୀତା, ହଠପ୍ରଦୀପିକା, ଘେରଣ୍ଡ ସଂହିତା, ଗୋରକ୍ଷ ସଂହିତା, ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ ଯୋଗ,ଷଟ୍‌ଚକ୍ର ଯୋଗାର୍ଣ୍ଣବ, ଜ୍ଞାନ ସାର, ସଂକ୍ଷୋଭନ, ଭାସ୍ୱ ରତ୍ନସ୍ୟ, ନବାଣତନ୍ତ୍ର, ଯାମଳ । ଏସବୁ କର୍ମଯୋଗର ପ୍ରଧାନ ଶାସ୍ତ୍ର । ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ, ସାଙ୍ଖ୍ୟଦର୍ଶନ, ଅଷ୍ଟାବକ୍ର ସଂହିତା, ଯୋଗ ପ୍ରଦୀପିକା, ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା, ଜ୍ଞାନ ସଂକଳନ ପ୍ରଭୃତି ଅଧ୍ୟାତ୍ମଯୋଗର ପ୍ରଧାନ ଶାସ୍ତ୍ର । ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ଶିବୋକ୍ତ ବୋଲି କଥିତ । ଏହା ଛଡ଼ା ଘେରଣ୍ଡ, ବ୍ୟାସ, ଚଣ୍ଡକପାଳକ, ଗୋରକ୍ଷନାଥ, ଆଦିନାଥ, ଅଷ୍ଟାବକ୍ର, ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ, ପତଞ୍ଜଳି, ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦ, ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ମହର୍ଷି-ମାନେ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଶିବ, ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ, ପତଞ୍ଜଳି, କପିଳ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳର । ଘେରଣ୍ଡ, ଗୋରକ୍ଷନାଥ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟଯୁଗର । ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦ, ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ।

ସ୍ୱରୋଦୟ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ନାଡ଼ୀନିରୂପଣ, ପ୍ରାଣାଦିବାୟୁର ସଂସ୍ଥାନ, ସ୍ୱର ସାଧନ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ତିନିକାଳଜ୍ଞତା ଲାଭ ହୁଏ । ଏହାକୁ ପବନବିଜୟ ସ୍ୱରୋଦୟ କହନ୍ତି । ଏ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଶିବ-କଥିତ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ୱରୋଦୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଛି :— ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣୋକ୍ତ ସ୍ୱରୋଦୟ, ନରପତିଜୟଚର୍ଯ୍ୟା, ଯୋଗ, ଚଣ୍ଡୀ ଆଦି ନାନା ପ୍ରକାର ସ୍ୱରୋଦୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଛି । ଏ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ଅମୂଲ୍ୟ । ଏସବୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ପାଇଁ ଆମଦେଶର ଲୋକେ ସାଉଗ୍ରହ, ମାତ୍ର ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ସମୁଦ୍ର ପାର ଦେଶର ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏସବୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା କରି ଭିତରୁ ସାର ସଂଗ୍ରହ କରୁଅଛନ୍ତି । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ସୁଜଲ୍ଲ ସମୟରେ ଏହିପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ଲୋପ ହୋଇଛି ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହା ଅଛି ତାହା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅବହେଳା ଓ ଅନାସ୍ଥା ହେତୁ ଧ୍ୱଂସ ହେଉଅଛି, ଯାହା ବା ପୁସ୍ତକ ସେଉଁଠି ଅଛି ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ କୁସଂସ୍କାରବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ପଦାକୁ ବାହାର କରୁନାହାନ୍ତି । ଯାହା ବଳୁ ଅବା ପଦାକୁ ବାହାରୁଛି ତାହା ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ନାହିଁ ।

ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ କଲେ ଅନେକ ବିଷୟ ଜଣାଯାଏ, ଯଥା,— ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ, ଅଦ୍ୱୈତ ଓ ମାୟା, ଅଦ୍ୱୈତବାଦ, ପ୍ରଜ୍ଞାବାଦ, ବ୍ରହ୍ମାଜନରେ ଈଶ୍ୱର, ବ୍ରହ୍ମ କଅଣ, ଜୀବ ଓ ଈଶ୍ୱର ଭେଦ, ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ, ଜୀବର ସ୍ୱାଧୀନତା, ଈଶ୍ୱର ଉପାସନାର ପ୍ରୟୋ-ଜନ କଅଣ ? ଧର୍ମ କଅଣ ? ଧର୍ମ ଶକ୍ତି, ଯୋଗତତ୍ତ୍ୱ, କର୍ମ-ଯୋଗ, ସତ୍ ଓ ଅସତ୍ କର୍ମର ଶକ୍ତି, କର୍ମର ଆବଶ୍ୟକତା, ସକାମ ଓ ନିଷ୍କାମ କର୍ମ, ନିତ୍ୟକର୍ମ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ କ୍ରିୟା, ଆଦ୍ୟାର, ଅଧିକାରଭେଦରେ କାର୍ଯ୍ୟଭେଦ, ଅର୍ଥୋପାର୍ଜ୍ଜନ, ପରସ୍ୱ କୃତ୍ୟ, ଦାସ୍ୟଉପଗମନ ଓ ଚଢ଼ଶକ୍ତି, କର୍ମଯୋଗୀର ସିଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥା, ଜ୍ଞାନ ଯୋଗ, ଜ୍ଞାନର ଉତ୍କର୍ଷ, ଜ୍ଞାନଯୋଗର ସିଦ୍ଧାବସ୍ଥା, ଭକ୍ତି ଯୋଗ, ଜ୍ଞାନ, ଭକ୍ତି ଓ ବିଶ୍ୱାସ, ବିଶ୍ୱାସ ମୂଳରେ ଈଶ୍ୱର, ଭକ୍ତିଲଭ୍ୟ ଭଗବାନ, ଭକ୍ତି ଓ ଭାବ, ପ୍ରେମ, ପ୍ରେମଦ ଅବଲମ୍ବନ, ପ୍ରେମର ସାଧନା,ଭକ୍ତିଯୋଗରେ ସିଦ୍ଧାବସ୍ଥା ; ଯୋଗାନୁଷ୍ଠାନ, ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରାଣାୟାମ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ, କୁଣ୍ଡଳନୀ, କୁଣ୍ଡଳନୀର ବିବରଣ, କୁଣ୍ଡଳନୀ ଶକ୍ତିର ଜାଗରଣ, ଷଟ୍‌ଚକ୍ର-ଭେଦ,ପ୍ରାଣାୟାମ ଶିକ୍ଷା କରିବାର ସହଜ ଉପାୟ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ସାଧନ, ଧାରଣା, ଧ୍ୟାନ, ସମାଧି, ସାତକ ଯୋଗ, ଅଷ୍ଟୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ବିଭୂତି ଲାଭ, କୈବଲ୍ୟ, ମୃତ୍ୟୁଜ୍ଞାନ, ବିନା ଔଷଧରେ ରୋଗମୁକ୍ତି ।

ଯୋଗ ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବିଷୟ । ସେ ସମସ୍ତର ସୂକ୍ଷ୍ମାନୁସୂକ୍ଷ୍ମ ଆଲୋଚନା ଏ ସନ୍ଦର୍ଭରେ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟର ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରକାରେ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ହେବ । ଯୋଗର ସାଧାରଣ ଅର୍ଥ ଏକ ପଦାର୍ଥକୁ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସହିତ ମିଶାଇବା । ଏକ ସଂଖ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ଏକ ସଂଖ୍ୟା ମିଶାଇଲେ ଦୁଇ ହେବ; ଏହାକୁ ଅଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯୋଗ କହନ୍ତି । ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯୋଗର ଅର୍ଥ ଜୀବକୁ ବ୍ରହ୍ମ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ କରିବା । ବ୍ରହ୍ମ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖାଦ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜୀବ ନିଶା ସୂକ୍ଷ୍ମ । ଖାଦ କାଢ଼ି ନେଲେ ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମ ଏକ । ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା, ବହିର୍ଜଗତ୍, ଅନ୍ତର୍ଜଗତ୍, ବୌଦ୍ଧଜଗତ୍ ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜଗତ୍ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ ହୁଏ । ଯୋଗ ଛନ୍ନ ପ୍ରକାର, ୧ - କର୍ମ ଯୋଗ, ୨-ଜ୍ଞାନଯୋଗ, ୩— ଭକ୍ତିଯୋଗ । ଏଥିରୁ ଗୋଟିକ ଦ୍ୱାରା ବା ୨ଟି ଦ୍ୱାରା ବା ୩ଟି ସାଧନା କଲେ ବାଞ୍ଛିତ ଫଳ ବା ମୁକ୍ତି ଲାଭ ହେବ । ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଯୋଗ ଅଛି — ମନ୍ତ୍ର ଯୋଗ, ମନ୍ତ୍ରାଧିମନ୍ତ୍ର ଯୋଗ, ଷଟ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ, ଜପ ନୟମ, ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ, ଷଡ଼ଙ୍ଗ ଯୋଗ, ଦ୍ୱାଦଶ ଯୋଗ, ନେତ୍ର ଯୋଗ, ଧୌତି ଯୋଗ, ନେତ୍ରମା ଯୋଗ, ମନ୍ତ୍ର-କରଣୀ ଯୋଗ, ବସ୍ତି ଯୋଗ, ଲୌଲକୀ ଯୋଗ, କପାଳ-ଭାତି ଯୋଗ, ପଞ୍ଚତତ୍ତ୍ୱ ଯୋଗ ଇତ୍ୟାଦି । ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଯୋଗ ଉପରୋକ୍ତ ଛନ୍ନ ପ୍ରକାର ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଗୋଟିକର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଯୋଗ ସାଧନା ବଳରେ ଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବହିର୍ଜଗତ ଓ ଅନ୍ତର୍ଜଗତର ସମସ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିପାରେ, ସବୁ ରସ ଆସ୍ୱାଦନ କରିପାରେ, ଅସାଧାରଣ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ କରିବାର ଅଲୌକିକ କ୍ଷମତା ଲାଭ କରିପାରେ । ସେହି କ୍ଷମତାବଳରେ ଯୋଗୀର ବହୁ ପ୍ରକାର ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଶକ୍ତି ହୁଏ, ବାକ୍‌ସିଦ୍ଧି, ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଗମନାଗମନ, ଦୂରଦୃଷ୍ଟି, ଦୂର ଶ୍ରବଣ, ଅଦୃଶ୍ୟ ପୁରୁଷଦର୍ଶନ, ପରକାୟ ପ୍ରବେଶ, ଅନ୍ତର୍ଜ୍ଞାନ, ଅନ୍ତର୍ଯାମିତ୍ୱ, ଶୂନ୍ୟ ପଥରେ ଅନାୟାସରେ ଓ ଅବରୋଧରେ ବିଚରଣ, କାୟବ୍ୟୁହ ଦେହଧାରଣ, ଅଣିମା ଲଘିମାଦି ଅଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ଲାଭ, ଦେବତ୍ୱ ଲାଭ ଓ ମୃତ୍ୟୁକାଲଜ୍ଞାନ ଲାଭ ହୁଏ । ଯୋଗ ସାଧନ-ଦ୍ୱାରା ଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି ହୃଦୟସ୍ଥିତ ପଦ୍ମକଳିକାର କାଣ୍ଡାତ୍ମାକୁ ମୂଲାଧାରସ୍ଥିତ କୁଣ୍ଡଳିନୀ ଶକ୍ତି ସହିତ ସୁଷୁମ୍ନା ବାଟରେ ମୂଲାଧାର, ସ୍ୱାଧିଷ୍ଠାନ, ମଣିପୁର, ଅନାହତ, ବିଶୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଆଜ୍ଞା ନାମକ ବିଚମାନ ଭେଦ କରି ଶିରସ୍ଥିତ ଅଧୋମୁଖ ସହସ୍ରଦଳ ପଦ୍ମର କର୍ଣ୍ଣିକାର ମଧ୍ୟଗତ ପରମାତ୍ମା ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ ହେବେ ଏବଂ ସେଠାରୁ ଅମୃତ ସୁଧା ପାନ କରେ ଏବଂ ପରମାନନ୍ଦ ଓ ପରମ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରେ । ଏସବୁ ଦର୍ଶନ ହେଲେ ଆଉ ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରେ ଅବିଶ୍ୱାସ ରହେ ନାହିଁ । ମୁଁ କିଏ ? ଭଗବାନ କିଏ ? ଏ ଭ୍ରମ ମଧ୍ୟ ଦୂର ହୁଏ । ଉପରେ ଯେଉଁ ବିଚମାନ ଚକ୍ରା ଗଲା ସେଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ ୪, ୬, ୧୦, ୧୨ ଓ ୧୬ ଦଳ ବିଶିଷ୍ଟ ।

ଯୋଗୀ ଲୋକ ଯୋଗ ସାଧନଦ୍ୱାରା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖି ପାରେ ଏବଂ ତାହାର ଦୃଢ଼ଭକ୍ତି ଓ ଅହେତୁକ ପ୍ରେମ ଜନ୍ମେ । ତେତେବେଳେ ସାୟୁଜ୍ୟ, ସାରୁପ୍ୟ, ଯେ କୌଣସି ମୁକ୍ତି ଲାଭ ହୁଏ । ସେକାଳରେ ଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେଉଁ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଚିଦ୍‌ଘନ ରୂପ ଦେଖେ, ସେ ଆଉ କେବେ ତାହା ଭୁଲି ପାରେ ନାହିଁ । ତେତେବେଳେ ମନେ ହୁଏ, ପୁତ୍ର, କଳତ୍ର, ଧନ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଦେହ, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି କିଛି ନୁହେ । ତେତେବେଳେ ଯୋଗୀ ବିଶ୍ୱରୂପ ଦର୍ଶନ କରେ । ଏଥିରେ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବାର କଥା କିଛି ନାହିଁ । ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ମନଃଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଆରୋଗ୍ୟ, ବିଶ୍ୱାସଦ୍ୱାରା ଆରୋଗ୍ୟ, ପ୍ରେତତତ୍ତ୍ୱ, ଯୋଗଜଦ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ସବୁ ଅଦ୍ଭୁତ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି ଏବଂ ପ୍ରତିଦିନ ଆଲୋଚନା ହେଉଛି ଏବଂ ତାଦ୍ୱାରା ତତ୍ତ୍ୱେଶବାସୀମାନେ ଜଗତକୁ ମନ୍ତ୍ରେ କର ପକାଇଛନ୍ତି ସେ ସବୁ ଯୋଗ ବିଦ୍ୟାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି ଲାଭ ଯୋଗସାଧନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । କାରଣ, ତଦ୍ୱାରା ଯୋଗୀ ମାନବ ସମାଜରେ, ଦେଶ ବିଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବାହାଦୁର ଲାଭ କରି ପାରେ, ମାତ୍ର ଯୋଗୀ ଯେଉଁ ମାନବ, ସେହି ମାନବ ରହିବ, ତାହାର ବ୍ରହ୍ମ ସାକ୍ଷାତ ହେବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ବ୍ରହ୍ମର ସାକ୍ଷାତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯୋଗ ସାଧନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ବିଭୂତି ଆଦିରେ ମନକୁ ପ୍ରକୃତ ହେବ । ଆସକ୍ତି ଶୂନ୍ୟ ହେବାକୁ ଯାଇ ଯେପରି ଆସକ୍ତିଅଗ୍ନିରେ ଦଗ୍ଧ ନ ହେବ, ତତ୍ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିବ ।

ଯୋଗ ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ ଗୁରୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଗୁରୁଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ ଦୁର୍ଘଟ ବ୍ୟାପାର । ଯୋଗ ପଥରେ ଅନେକ ବିଘ୍ନ ଅଛି । ଭଗବାନ୍ ନିଜେ କହିଛନ୍ତି "ଗୁରୁ ନ ଥାଇ ଅରଜୁନ । କାହିଁ ହୋଇବ ସଦଜ୍ଞାନ ?"

ଯୋଗବିଦ୍ୟା ସାଧନ ଗୁରୂପଦେଶ ସାପେକ୍ଷ । ଯୋଗର ଅଙ୍ଗ ୮ —ଯଥା; ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ଧ୍ୟାନ, ଧାରଣା, ସମାଧି । ଏହି ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗର ସାଧନା ବା ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ସ୍ୱରୂପଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରି ପାରିବ ।

ଯମର ଅର୍ଥ ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଅସ୍ତେୟ, ବ୍ରାହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ଏବଂ ଅପରିଗ୍ରହ । ଅଭ୍ୟାସ କରି ଏଗୁଡ଼ିକ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । କାହାର ପ୍ରତି କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ହିଂସା କରିବ ନାହିଁ । ସର୍ବଦା ସତ୍ୟ କହିବ, ପର ଦ୍ରବ୍ୟ ଅପହରଣ କରିବ ନାହିଁ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଧାରଣ କରିବ । ଦୁରାକାଂକ୍ଷା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ । ବିଳାସ ସାଧନ ଦ୍ରବ୍ୟର ଆକାଂକ୍ଷା ଏବଂ ଯାଚ୍ଞା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବା ସ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଧାରଣ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଜଟିଳ ତପସ୍ୟା । ଶାସ୍ତ୍ରରସ୍ଥ ଶୁକ୍ର ଧାତୁକୁ ଅବିଚଳିତ ଓ ଅବିକୃତ ରଖିବା ଉପାୟକୁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଶୁକ୍ର ଶରୀର ରକ୍ଷାର ସଙ୍ଗସ୍ୱ । ରସରୁ ରକ୍ତ, ରକ୍ତରୁ ମାଂସ, ମାଂସରୁ ମେଦ, ମେଦରୁ ଅସ୍ଥି, ଅସ୍ଥିରୁ ମଜ୍ଜା, ମଜ୍ଜାରୁ ଶୁକ୍ରର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ଶୁକ୍ର ସୌମ୍ୟ, ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଏବଂ ବଳକର ଓ ପୁଷ୍ଟିକାରକ । ଏହା ସୃଷ୍ଟିର ସାଜ ସ୍ୱରୂପ, ଶରୀରର ସାର, ଜୀବର ବା ଜୀବନର ଆଶ୍ରୟ । ରସାଦି ଶୁକ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସପ୍ତ ଧାତୁର ତେଜକୁ ଓଜଃ କୁହାଯାଏ । ହୃଦୟ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଆଧାର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ସର୍ବଶରୀରବ୍ୟାପୀ ଏବଂ ଶରୀର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଇଚ୍ଛାର ପ୍ରଧାନ ସାଧନ । ଓଜଃ ପଦାର୍ଥକୁ ବ୍ରହ୍ମତେଜଃ ବୋଲି କୁହା ଯାଏ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହାକୁ ମାଳବର "magnetism" ବା ଚୁମ୍ବକଶକ୍ତି ବୋଲି କହନ୍ତି । ଓଜଃ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଦୈହିକ ବଳ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଫୁର୍ତ୍ତି, ବୁଦ୍ଧି, ସ୍ମରଣଶକ୍ତି, ଧାରଣାଶକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ସେହି ଦେହ ଯକ୍ଷ୍ମା, ପ୍ରମେହ ପ୍ରଭୃତିରୋଗର ଆଶ୍ରସ୍ଥାନ ହୁଏ, ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉଦାସୀନତା ଏବଂ ଜଡ଼ତା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ ଏବଂ ସେ ଅକାଲକବଳରେ ପଡ଼େ । ସ୍ୱତଃ ଦେହରକ୍ଷା ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ୍ମ । "ଶରୀରମାଦ୍ୟଂ ଖଳୁ ଧର୍ମ୍ମସାଧନଂ" ଏ ପ୍ରବାଦ ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରୁ ଅଛି । ଆଗେ ଶରୀର ରକ୍ଷା, ପରେ ଅନ୍ୟ ସବୁ କଥା । ଶରୀର ସୁସ୍ଥ ସବଳ ନ ଥିଲେ ଲୌକିକ ଧର୍ମ୍ମ ସାଧନ କଣ ପାରିବ ନାହିଁ; ସ୍ୱତଃ ଶରୀରରକ୍ଷା ପ୍ରଥମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସାଧନା ଅର୍ଥ ଅଭ୍ୟାସ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ବାରମ୍ବାର କରିବାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କୁହା ଯାଏ । ଥରେକେ ହେଲା ନାହିଁ, ଦଶଥରକେ ହେଲା ନାହିଁ, ଶହ ଥରକେ ହେଲା ନାହିଁ ବୋଲି ନିରାଶ ହେବ ନାହିଁ । ତପସ୍ୟାର ସିଦ୍ଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବରାବର ଚାଲୁ କରୁଥିବ । ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ହେଉଥିବ ଯେ, ମୋତେ ଅବଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ ହେବ ।

ନିୟମ କଅଣ ? ନିୟମ ବୋଇଲେ ଶୌଚ ସନ୍ତୋଷ, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ଏବଂ ଈଶ୍ୱରପ୍ରଣିଧାନ । ଶୌଚ ଅର୍ଥ ଶୁଦ୍ଧତ୍ୱରେ ରହିବା । ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର; ବାହ୍ୟ ଶୌଚ ଓ ଆଭ୍ୟନ୍ତର ଶୌଚ । ଜଳ ଓ ଗୋମୟଦ୍ୱାରା ବାହ୍ୟ ଶୌଚ, ଏଥି ଗୁଣର ବୃଦ୍ଧିକାରକ । ଅହାରାଦିଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ତର ପରମାର୍ଜ୍ଜନକୁ ଆଭ୍ୟନ୍ତର ଶୌଚ କୁହା ଯାଏ । ମନରେ ସର୍ବଦା ଏହି ସଙ୍କଳ୍ପ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ, ମୁଁ ଈଶ୍ୱର ଉପାସନା କରିବି, ଜ୍ଞାନଲାଭ କରିବି, ପାପବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବି । ସନ୍ତୋଷର ଅର୍ଥ ପ୍ରାଣଧାରଣର ଅନୁକୂଳ ଦ୍ରବ୍ୟର ଅଭାବକୁ ଦ୍ରବ୍ୟାଭାବ ଦ୍ରବ୍ୟାରତ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ, ସେତେ ପାଇବ ତେତେ ଲାଳସା ବଢ଼ିବ; ଏହାପରି ଅଭାବକୁ ଲାଳସା-ଭାବରହିତ ନାମ ସନ୍ତୋଷ । ଯେଉଁତ ହେଲେ ଜୀବନଧାରଣ ପକ୍ଷରେ ସୁଲଭ ହେବ ସେତ୍ତତ ମିଳିଲେ ହେଲା । ମାତ୍ର ଘରେ ବାସ କରି ଜୀବନଧାରଣ କରିବାରେ କିଛି ବାଧା ନାହିଁ; କୋଠା, ପୁଣି ଦୁର ଉଚ ମହଲା କୋଠା ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହେବାର ଅର୍ଥ ଅଛି ଦ୍ରବ୍ୟାଭାବ; ସେପରି ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତା ଦ୍ୱାସ୍ୟ । ପ୍ରଣବ ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମ ମନ୍ତ୍ରାଦି ଜପ ଏବଂ ବେଦ ଓ ଉକ୍ତିଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ କରିବାକୁ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ କୁହା ଯାଏ । ଈଶ୍ୱରପ୍ରଣିଧାନର ଅର୍ଥ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ଈଶ୍ୱର ଉପାସନା । ଏହି ଉପାସନାଦ୍ୱାରା ସମାଧି ଲାଭ ହୁଏ । କାୟିକ, ବାଚକ, ମାନସିକ ସକଳ ବ୍ୟାପାରରେ ଆପଣାକୁ ଈଶ୍ୱରାଧୀନ ଜ୍ଞାନ କର ତାଙ୍କଠାରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବ ଏବଂ ଫଳର ଆଶା ନ ରଖି ଧ୍ୟାନ କରିବ । ସ୍ମରଣ, ମନନ, କୀର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଭୃତି ଈଶ୍ୱରପ୍ରଣିଧାନ । ଈଶ୍ୱର କିଏ ? ଯାହାଙ୍କୁ କ୍ଲେଶ, କର୍ମ୍ମ, ବିପାକ ଓ ଆଶୟ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ନାହିଁ, ସମସ୍ତଦ୍ୱାସ୍ୟ ସମାସ୍ୟ ଆସ୍ୟା ଓ ସମସ୍ତଦ୍ୱାସ୍ୟ ମୂଲ୍ୟାସ୍ୟାଠାରୁ ଯେ ପୃଥକ୍ ବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସେ ଈଶ୍ୱର ।-

ଆସନ କଅଣ ? ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରରେ ନାନାପ୍ରକାର ଆସନର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ୮୪ ପ୍ରକାର ଆସନ ମଧ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧାସନ ପଦ୍ମାସନ, ଉଗ୍ରାସନ, ସ୍ୱସ୍ତିକାସନ, ସିଂହାସନ, ମଣ୍ଡୂକାସନ, କୁକୁଟାସନ, ଯୋଗାସନ, ଗୁପ୍ତାସନ, ଶବାସନ, ମତ୍ସ୍ୟାସନ, ପ୍ରଧାନ । ଏ ସବୁ ବସିବାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର । ସିଦ୍ଧାସନରେ ବସିଲେ ସ୍ନାୟୁବଳକାଶ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଶରୀରରେ ଉଦ୍ଧର୍ଦ୍ଧ ଶକ୍ତି ଚଳାଚଳର ସୁବିଧା ହୁଏ । ପଦ୍ମାସନରେ ବସିଲେ ଯଥାବିଧାନ ପ୍ରାଣ ଓ ଅପାନ, ବାୟୁର ପୂରକ, ରେଚକ, କୁମ୍ଭକ କରିବାପାଇଁ ସମଭା ଜନ୍ମେ । ଏଉଦ୍ଦ୍ୱାସ୍ୱ ଶୁଭ ଅଶୁଭ ସଂସ୍କାରର ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତି ହୁଏ । ଉଗ୍ରାସନରେ ବସିଲେ ସକଳ ଯୋଗ-ସିଦ୍ଧିର ସମ୍ଭାବନା ହୁଏ । ସ୍ୱସ୍ତିକାସନରେ ବସିଲେ ଅନ୍ତ ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ବାୟୁସିଦ୍ଧି ଲାଭ ହୁଏ ଏବଂ ବାୟୁସାଧନଜନିତ କୌଣସି ବ୍ୟତୟର ହେଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବ୍ୟାଧି ଆକ୍ରମଣ କରି ପାରେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମେ ଆସନ ସିଦ୍ଧ କରି ତା ପରେ ପ୍ରାଣାୟାମ କଲେ ତାହା ଅଳ୍ପ ସଳକରେ ହୁଏ । ଷୋଡ଼ଶ ପ୍ରାଣାୟାମ କଲେ ସାଧକ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ଓ ଇହଜନ୍ମକୃତ ଜ୍ଞାନାଜ୍ଞାନକୃତ ବହୁବିପ୍ରକାର ପାପ ଓ ପୁଣ୍ୟ ଜନଷ୍ଟ କରିପାରେ । ପାପପୁଣ୍ୟର ଉଭୟ ବନ୍ଧନର ହେତୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶିକୁଳି ଓ ଲୁହା ଶିକୁଳି ପରି । ପ୍ରାଣାୟାମସାଧନଦ୍ୱାରା କର୍ମ୍ମବୀଜ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ପ୍ରାଣାୟାମ ଦ୍ୱାରା ଅଣିମାଦି ଅଷ୍ଟୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ ହୁଏ । ୩ ଘଣ୍ଟାକାଳ ବାୟୁ-ଧାରଣ (କୁମ୍ଭକ) କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ କରି ପାରିଲେ ସମସ୍ତ ଅଭିଳଷିତ ପଦାର୍ଥ ଲାଭ ହୁଏ ।

ପ୍ରାଣାୟାମର ଅର୍ଥ ପ୍ରାଣର ଆୟାମ ବା ସଂଯମ । ପ୍ରାଣାୟାମ । କ୍ରିୟା ଶ୍ୱାସପ୍ରଶ୍ୱାସର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗତିଭଙ୍ଗ କରି ଶ୍ୱାସକୁ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ନିୟମାଧୀନ କରିବା । ପଞ୍ଚଭୂତାତ୍ମକ ଶରୀରରେ ୫ ଭୂତ ସୂକ୍ଷ୍ମଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ଭୂତାତ୍ମିକାମାନେ ଏ କଥା ଜାଣନ୍ତି । ଶରୀରସ୍ଥ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରସତ୍ତ୍ୱ-ହଂସ ଜୀବଶରୀରରେ ସର୍ବଦା ଶ୍ୱାସ ବହନ କରୁଅଛି । ଉଦ୍ଦ୍ୱାସ୍ୱ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ ବର୍ତ୍ତମାନ ତ୍ରିକାଳଜ୍ଞାନ ଲାଭ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକଥର ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସରେ 'ହଂସଃ' ଉଚ୍ଚାରଣ ହୁଏ । ଶ୍ୱାସ ନେଲାବେଳେ ହଂ ଏବଂ ଛଡ଼ାଇବାବେଳେ ସଃ ଉଚ୍ଚାରଣ ହୁଏ । ହଂ ଶିବ, ସଃ ଶକ୍ତି । ଶ୍ୱାସ ତନଇ ଛଡ଼ା ନ ପାରିଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ, ଅର୍ଥାତ୍ ହଂ ଶିବସ୍ୱରୂପ ବା ମୃତ୍ୟୁ । ସକାର ପ୍ରଶ୍ୱାସ ବା ଶ୍ୱାସର ତ୍ୟାଗ; ଏହା ଶକ୍ତି । ଶ୍ୱାସଗ୍ରହଣ ନହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶ୍ୱାସରୋଧ ହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ । ଏହି ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସରେ ଜୀବର ଜୀବତ୍ୱ । ଦିବା ରାତ୍ରି ମଧ୍ୟରେ ୨୧ ହଜାର ୬୦୦ ଥର ଶ୍ୱାସ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ହଂସ ଜୀବାତ୍ମା, ପ୍ରାଣ ବା ଜୀବନଶକ୍ତି । ଜଗତ୍ସଂରକ୍ଷଣଶକ୍ତି ଶ୍ୱାସ; ତାର ସୂକ୍ଷ୍ମସ୍ୱରୂପ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ୱାସପ୍ରଶ୍ୱାସଦ୍ୱାରା ଜୀବଦେହର ସର୍ବଜ ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଶ୍ୱାସପ୍ରଶ୍ୱାସ ଶକ୍ତିର ଉତ୍ତମାଗମନ ପଥ । ଏହି ସୂକ୍ଷ୍ମ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଥରେ ସୂକ୍ଷ୍ମଶକ୍ତିର କ୍ରିୟାକୁ ଅମୃତ କରିବାର ନାମ ପ୍ରାଣାୟାମ । ପ୍ରାଣଶକ୍ତିକୁ ସଯମ କରିବାକୁ ହେଲେ ଶ୍ୱାସ କ୍ରିୟାର ସ୍ଥୂଳ ସାହାଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରାଣାୟାମ ସାଧନ କଷ୍ଟକର ଏହାକୁ ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ ଅଭ୍ୟାସ କରିବ । ପ୍ରାଣ ବାୟୁ ବା ଅପାନ ବାୟୁକୁ ବେଗରେ ଛଡ଼ିବ ନାହିଁ, ଖୁବ୍ ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ ଛାଡ଼ିବ । ଏହାକୁ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ନେଇ ଅଭ୍ୟାସ କରିବ । ପ୍ରାଣବାୟୁ ନାକବାଟେ ବାହାର ୧୬ ଆଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲା କଥା ସ୍ୱାଭାବିକ । ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ଦକ୍ଷିଣ ନାସାପୁଟ ଅଲ୍ପ ଚାପିଧର ବାମ ନାସିକାଦ୍ୱାରା ଯଥାଶକ୍ତି ବାୟୁ ଟାଣିନେବ ଏବଂ ବଳମାତ୍ର ସମୟ ବିଶ୍ରାମ ନ କରି ବାମ ନାସିକାକୁ ଅନାମିକା ଓ କନିଷ୍ଠା ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦକର ଦକ୍ଷିଣ ନାସିକାଦ୍ୱାରା ବାୟୁକୁ ରେଚନ କରିବ ଅର୍ଥାତ୍ ଛଡ଼ାଦେବ । ପୁନଶ୍ଚ ଦକ୍ଷିଣ ନାସାଦ୍ୱାରା ବାୟୁ ଗ୍ରହଣ କରି ବାମ ନାସିକା ଦ୍ୱାରା ଛଡ଼ାଦେବ । ବଳବ୍ରହ୍ମ ସଥରେ ୪ ଥର ଏପରି କରିବ । ତେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏପରି କଲେ ନାଡ଼ୀ ଶୋଧନ ହେବ । ଏଥିରେ ସିଦ୍ଧ ହେବାକୁ ମାତ୍ର ଦେଢ଼ ମାସ ସମୟ ଲାଗି ପାରେ । ଏହାହେଲେ ଦେହ ହାଲୁକା ହେବ, ନିଦ୍ରା, ଆଳସ୍ୟ, ଜଡ଼ତା ଦୂର ହେବ; ତେବେ ଜଣାଯିବ ଯେ ନାଡ଼ୀ ଶୋଧିତ ହେଲା । ତତ୍ପରେ କୁମ୍ଭକ ସହ ଲୋକାଙ୍ଗତ ବ୍ୟାପାର ଦେଖାଯିବ । ଏହାପରେ ପ୍ରାଣାୟାମର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଭ୍ୟାସ କରିବ । ପୂରକ, ରେଚକ, କୁମ୍ଭକ । ଏ ତିନି ସାଧନା କେବଳ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ଉପଯୁକ୍ତ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଉପଦେଶ ନେଇ ଏହା ଅଭ୍ୟାସ କରିବ ।

ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି, ନଶ୍ୱାସର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗତି ନାକପାଖରୁ ୧୬ ଅଙ୍ଗୁଳ । ସେଥିରୁ ବେଶି ହେଲେ ଜାଣିବ ଯେ, ପ୍ରାଣର କ୍ଷୟ ହେଉଛି ବା ଜୀବନୀଶକ୍ତିର କ୍ଷୟ ହେଉଛି । ଯେତେବେଳେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ, ତେତେବେଳେ ନଶ୍ୱାସର ଗତି ୧୬ ଆଙ୍ଗୁଳରୁ ବେଶି ହେଲେ ଜାଣିବ, ଜୀବନୀଶକ୍ତିର କ୍ଷୟ ହେଉଛି । ପ୍ରାଣାୟାମଦ୍ୱାରା ଏହି ଅସ୍ୱାଭାବିକ କ୍ଷୟକୁ ସଯତ କରିବାକୁ ହେବ । ମୈଥୁନଦ୍ୱାରା ଯେ ଜୀବନୀଶକ୍ତି କ୍ଷୟ ହୁଏ ତାର ମଧ୍ୟ ଏହି କାରଣ । ମୈଥୁନ ବେଳେ ନଶ୍ୱାସର ପାର୍ଯତା ହୁଏ । ଯେଉଁ ମାନଙ୍କର ଦୌର୍ବଲ୍ୟ ରୋଗ ଜନିଛି ସେମାନଙ୍କ ନଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଅତି ଘନ ଘନ ହୁଏ ଏବଂ ୮୦ ଆଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଏ; ସୁତରାଂ ସେମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଅତି ନିକଟ । ପ୍ରାଣାୟାମଦ୍ୱାରା ଏହି ନଶ୍ୱାସକୁ ସବୁ ସମୟରେ ବାର ଆଙ୍ଗୁଳମଧ୍ୟରେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରାଣାୟାମର ଜଘନ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଯୋଗୀ ବକାବେଙ୍କେ ବାୟୁକୁ ନରୋଧ କରି ବନ୍ଧୁନ କଷାଇ ପାରେ । ପ୍ରାଣାୟାମ ପୂର୍ବରୁ ନାଡ଼ୀଶୋଧନ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ହଠଯୋଗଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ନାଡ଼ୀଶୋଧନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ନେତି ଧୌତି ପ୍ରଭୃତି ବହୁକ୍ରିୟା, ତାହା ସବୁ ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ଅନ୍ୟର ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରା ଯେପରି ନାଡ଼ୀ ଶୋଧନ ହୁଏ, ତାହା ପୂର୍ବେ କୁହା ଯାଇଛି । ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ସୁଲଭ । ପରମଯୋଗୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମତରେ ତାହାହିଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ସହଜ ।

ଜୀବର ଜୀବନୀଶକ୍ତିକୁ ବା ଶକ୍ତିକେନ୍ଦ୍ରକୁ କୁଣ୍ଡଳନୀ କୁହାଯାଏ । କୁଣ୍ଡଳନୀର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ? ମେରୁଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଇଡ଼ା ଓ ପିଙ୍ଗଳା ନାମରେ ୨୫ ସ୍ନାୟୁମୟ ଶକ୍ତି-ପ୍ରବାହ ଅଛି ଏବଂ ମେରୁଦଣ୍ଡସ୍ଥ ମଜ୍ଜା ମଧ୍ୟରେ ସୁଷୁମ୍ନା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଶୂନ୍ୟ ନାଳୀ ଅଛି; ଏହି ଶୂନ୍ୟନାଳୀର ନିମ୍ନରେ କୁଣ୍ଡଳନୀର ଆଧାରଭୂତ ପଦ୍ମ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ପଦ୍ମ ତିକୋଣାକାର ଏବଂ ଚତୁର୍ଦଳ ବିଶିଷ୍ଟ । ତହିଁର ଆକୃତି ସର୍ପପରି ।

ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖୀ ଯୋନିଃ ଗୁଦମେଢ୍ରାନ୍ତରାଳଗା
ତତ୍ର କନ୍ଦଃ ସମାଖ୍ୟାତଃ ତତ୍ରାସ୍ତି କୁଣ୍ଡଳୀ ସଦା ।
ସଂବେଷ୍ଟ୍ୟା ସକଳା ନାଡ଼ୀଃ ସାର୍ଦ୍ଧତ୍ରିକୁଟିଳାକୃତିଃ
ମୁଖେ ନିବେଶ୍ୟ ସା ପୁଚ୍ଛଂ ସୁଷୁମ୍ନା ବିବରେ ସ୍ଥିତା ।

ପ୍ରାଣାୟାମଦ୍ୱାରା ଏହି କୁଣ୍ଡଳନୀ ଜାଗ୍ରତା ହୁଏ । ଏ ସବୁର ବିଶଦ ବିବରଣ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତହିଁର ସବଶେଷ ଆଲୋଚନା ଅସମ୍ଭବ । ପାଠକମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତାକର୍ଷଣ ଲାଗି ଠିକେ ଠିକେ କେତେ କଥା କହିଲୁଁ । ପାଠକଙ୍କର ଯୋଗବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜନ୍ମିଲେ ସେମାନେ ଗୁରୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ ଓ ସାଧନ କରିବେ ।

ପବନଦ୍ୱୟର ସ୍ୱରୋଦୟ ତନ୍ତ୍ରରେ ଇଡ଼ା, ପିଙ୍ଗଳା; ସୁଷୁମ୍ନାକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା, ସରସ୍ୱତୀ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ବାମ ନାସା ଇଡ଼ା, ଦକ୍ଷିଣନାସା ପିଙ୍ଗଳା, ଇଡ଼ାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରନାଡ଼ୀ ଏବଂ ପିଙ୍ଗଳାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟନାଡ଼ୀ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରଥମ ନାସାରେ ୧୪ ଘଣ୍ଟା ବା ୨ ଘଡ଼ି ନଶ୍ୱାସ ବହେ । ବାମ ନାସାରେ ନଶ୍ୱାସ ଯାଉଥିଲାବେଳେ ଭୋଜନ କଲେ ରୋଗ ହେବ । ଦକ୍ଷିଣ ନାସାରେ ନଶ୍ୱାସ ଯାଉଥିଲାବେଳେ ସ୍ନାନଭୋଜନ କରିବ । ଏଥିର କଲେ ଅନ୍ନ ସହଜରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେବ, ରୋଗ ହେବ ନାହିଁ । ବାମ ଅଙ୍ଗ ମାଡ଼ି ଶୋଇବ, ଅଙ୍ଗ ଲେଉଟାଇବ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ଶୋଇବ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତମଧ୍ୟରେ ପରମିତ ଆହାର କରିବ । ରବି, ଶନି, ଗୁରୁ ଓ ମଙ୍ଗଳବାର ରବସ୍ଥଳ । ଏ ବାରମାନଙ୍କରେ ଗାଧୋଇବ । ଏ ବାର ମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରା ଶୁଭ । ଏ ବାର ମାନଙ୍କରେ ରତିକ୍ରିୟା ନିଷିଦ୍ଧ । ସୋମ, ବୁଧ, ଶୁକ୍ରବାର ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ । ଏ ବାର-ମାନଙ୍କରେ ସ୍ନାନ କରିବ ନାହିଁ ଓ ଏଥିରେ ଯାତ୍ରା ଅଶୁଭ । ଏ ବାରମାନଙ୍କରେ ରତିକ୍ରିୟା କରିଯାଇ ପାରେ । ଶସ୍ତ୍ରରହସ୍ୟଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ଅନେକ ସାଧକ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ପ୍ରଭୃତି ମହାପୁରୁଷମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାଦଶ ପଟଳ, ରହସ୍ୟ ପଟଳ, ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭୁଲାଉଣା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ, ଗୁପ୍ତଗୀତା, ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଦାସଙ୍କ ସୁଧାସାର ଗୀତା ଦଷ୍ଟବ୍ୟ । ଗୁପ୍ତ ଭାଗବତ, ବ୍ରହ୍ମଗୀତା, ଅମରକୋଷ ଗୀତା, ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ, ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ-ଗୁରୁଗୀତା, ଗରୁଡ଼ଗୀତା, ଅମରଯୁମର, ବୈରଭ୍ରଗୀତା, ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳଗୀତା, ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ବଦାନ୍ତ ଗୀତା, ସଦାରସାର ଗୀତା, ଜ୍ଞାନ ପରତେ ଚଡ଼ାମଣି, ଏ ସବୁ ପୁସ୍ତକରେ ଶବ୍ଦବ୍ରଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ଅନେକ କଥା ଲେଖାଅଛି, ଶବ୍ଦର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ନାଡ଼ୀ ସଂଖ୍ୟା, ଇଡ଼ା ପିଙ୍ଗଳା ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ବିଶଦ ଭାବେ ଲେଖା ଅଛି । ଶବ୍ଦକୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି-ଯାଇଛି, ଶବ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ୩୫୦୦୦୦ ନାଡ଼ି ଅଛି ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ୧୪ ନାଡ଼ି ପ୍ରଧାନ—ସୁଷୁମ୍ନା, ଇଡ଼ା, ପିଙ୍ଗଳା, ଗାନ୍ଧାରୀ, ହସ୍ତିଜହ୍ୱିକା, କୁହୁ, ସରସ୍ୱତୀ, ପୂଷା, ସଙ୍ଖିନୀ ପୟସ୍ୱିନୀ, ବାରୁଣୀ, ଅଳମ୍ବୁଷା, ବିଶ୍ୱୋଦରୀ, ଯଶସ୍ୱିନୀ, ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଇଡ଼ା ପିଙ୍ଗଳା ସୁଷୁମ୍ନା ସଙ୍କପ୍ରଧାନ । ଚଡ଼ା ଶବ୍ଦରର ପ୍ରଧାନ ଅଂଶ ଏଥିରେ ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ଅଛି । ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବହୁତ ପୁସ୍ତକ ଅଛି । ଶରୀର, ମନ, ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଚରା ପ୍ରକୃତିକ ନାନା ଆକାର ଓ ରୂପମାଦେଇ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ବୁଝାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଆମ ସାଧାରଣ କଥାରେ କହନ୍ତି, ପାଞ୍ଚମନ ପଚରା ପ୍ରକୃତି । ପାଞ୍ଚମନ କଅଣ ? ସତ୍ୟମନ, ଆନନ୍ଦମନ, ନିଷ୍ଫଳମନ, ଜିତ ମନ, ଧୀରମନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନର ୫ଟି ଲେଖାଏଁ ପ୍ରକୃତି । ସ୍ୱର୍ଗ, ଭସ୍ମ, ହିଂସା, ଅହଂକାର, କାମ, ମାୟା, ମୋହ, ଅବିଶ୍ୱାସ, କ୍ରୋଧ, କୁଟିଳତା; ଲୁବ୍ଧତା, କପଟ, ଛଳ, ଲୋଭ, ମାନ; ମଦନ, ଚଞ୍ଚଳ, ଦୁର୍ଜ୍ଜନ, ଅଇସ୍ତା, ବଇସ୍ତା; ଦାମ୍ଭିକ, ନାସ୍ତିକ, ମାନ, ମଦନ, ମତ୍ସର; = ୨୫ । ଚଡ଼ାନାସ୍ତକ = ମନ, ୫ ଦଲେଇ = ୫ ମନ, ଦସ୍ୟୁଲୁ ସୁଧାଧୁବବେକ = ମନ୍ତ୍ରୀ, କୃପାସିନ୍ଧୁ = କଟୁଆଳ, ମାର୍ଜ୍ଜାର = କାଳ, ମୂଷା = ମନ, ନ୍ୟାସ୍ୟ ମୀମଂସା ଆଦ = ବେଦବ୍ୟାସ, ବିକ୍ରମଗଡ଼ର ୪ଦ୍ୱାର; ଯଥା—ସତ୍ୟ, ଶାନ୍ତି, ଦସ୍ୟା, କ୍ଷମା, ୪ ବେଦ = ୪ କବାଟ, ୨ ଚକ୍ଷ = ଗୁରୁଜ, ୧୨ ଭମରୁ କାଙ୍କୁଲ୍ଲ ବାଘମୁହାଁ କଳଶିକୁଳ, ୨ ରଥୀ = କହନ୍ତା, ବହନ୍ତା, ଶୁଣନ୍ତା, ଦେଖନ୍ତା, ଚେତା, ଚଇତନ । ମେଢ଼ ଅଟାଳ = ଦାନ ମହତ୍ତ୍ୱ କ୍ଷମା ଆଦ । ଖଣା ଖୁଆର = ଧ୍ୟାନ ଧାରଣା ସମାଧି ଯୋଗ । ସୁଶୀଳ ସଣ୍ଡିତ = ବିବେକ ମହତ ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଆଦ । ଗୁର ଦରୋଜାରେ ଦ୍ୱାର ଚଉଖିବେ ବରଚନ ଖାଇ ନଚ୍ଚେ । ପୂର୍ବଘୁଣ୍ୟ = ଖଣ୍ଡା ଉରବାର ଛାଲ ଚକ କାଛ । ଓଡ଼ିଆ ସାଧକମାନେ ଏସବୁର ଉପର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି, ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ—

ସୁବର୍ଣ୍ଣି କାଙ୍କୁଲ୍ଲ ବାଘମୁହାଁ ଘେର ବଜ୍ରର କବାଟ ପାଡ଼,
ଘାର ବାଦ୍ୟମାନ ବଜାଇ ଅନନ୍ତେ ଦେଉଥିବେ ସିଂହ ରଡ଼ ।

ସୁଘୁଣ୍ୟ କର୍ମକୁ ଦଉଡ଼ ଉରଣ ନ୍ୟସ୍ତ ପଥରକୁ ଉଡ଼,
ଉକ୍ତ ସେବାକାସ୍ତ ଯେତେକ ଅଟନ୍ତ ବସିଥିବେ ଦ୍ୱାର ମାଡ଼ ।

ସ୍ନେହୋଦ୍ଭମ ପ୍ରେମ ପୁଲକିତ ଅନ୍ଧ ଅଶ୍ରୁପାତ ଉତ୍ତି ସ୍ତମ୍ଭ,
ମୁକ୍ତିମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ସେ ଅଟନ୍ତୁ ଆସ୍ପୃଶ୍ଚାନ ସୁଖଦାତା ।
ମାର ମାର ଧ୍ୱନ ଭାକ ପଡ଼ୁଥିବ ନର୍ବଳ ନୋହିବ ବଙ୍କ,
ଇନ୍ଦ୍ରାମକାଟେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନୋହିବୁ ଶୁଣ ତୁ ନପଡ଼ ଇଜ୍ର ।
ସସାରକ ଜନେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦୁଆରେ ଦେଉଥାନ୍ତୁ ଅଭଜାତ,
ଏ ଗାଉଁ ଯାଇଣ ସେ ଗାଡେ ପଶନ୍ତୁ ବେପାର ଜନଙ୍କ ମତ ।

ଜୀବ ପରମ ଏକାଇ ଅକ୍ଷର, ନାମ ଏକା ଦୁଇ ଅକ୍ଷର । ହଂସ, ହକାରୁ ଜାତ ସକାର ଅସ୍ତ, ହଂସ ନଜ ନାମ ଜପୁଛି, ସୋହ୍ନୋର ନାମ ମୁହିଁ ଉଚ୍ଚାରଉଁ, ଏହା ନ ଜାଣନ୍ତୁ ସସାରରେ କେହି ।

ବାହାରେ ବାର ସେ ଉଭରେ ବାର
ବାର ଉଭରୁ ସେ ବାର ବାହାର ।
ବାର ଉଭରେ ସେ ଅଟଇ ଭିନ୍ନ
ବାର ପ୍ରକାରେ ସେ ଭାହାକୁ ଚହ୍ନି ।
ବାରକୁ ବାର ଘାଲଟାଇ ଆସି
ଏହା ବାରସର ବାହାରେ ବସି ।
ବିଶ୍ୱରେ ଜ୍ୟୋତିରେ ପୁରୁଷ ଏହି
ବାରଚନାକୁ ବିରଚି ଅଟଇ ।

ଶବ୍ଦରକୁ ଫୁଙ୍କାବଙ୍କ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଇଛି । "ପବନ ପଶି ସେ ରହିଛି ମୋଟେ, ରହିଛି ବଙ୍କ ସେ ଭାହାର ଆଖେ" । ଗାୟତ୍ରୀକି ଗାଈ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଇଛି, ପ୍ରାତଃକାଳରେ ତାର ବର୍ଣ୍ଣ ଆରକ୍ତ, ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ସ୍ଫଟିକ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ, ସକଳ ସମୟରେ ଧବଳବର୍ଣ୍ଣ । ତାର ୬ ବଦନ, ୬ପାଦ, ୧୬ରେର, ୧୬ ବଗ୍ଧ, ୮କଳାରେ ବନ୍ଧା ୮ ଫାଶ । ବିବେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଗୁହାଳ ୯ ଦ୍ୱାର, ତେଉଆ ଗଉଡ଼ । "ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଉବଳନ ଗ୍ଲୋବ ମଧୁର ବହୁତ ଉଣ ଚରଇ, ବାଛୁର ଘେନ ଉନ୍ନପୁର ଖେପଇ ଗଉଡ଼କୁ ମାନଇ ନାହିଁ" । ପୁନଶ୍ଚ କହୁଛନ୍ତି "ସବୁ ଧର୍ମକୁ ମନହିଁ କରଚ୍ଚା, ମନ ପୂଜାଦ୍ୱାର ମନ ଦେବଚ୍ଚା" । ମନ ଯେଉଁ ଦେଉଳ ମଧ୍ୟରେ ଅଛ ତାର ପ୍ରମାଣ ୧୪ ତାଳ । ୧ ତାଳ = ୭ ଆଙ୍ଗୁଳ । ଦେଉଳରେ ୯ ଦ୍ୱାର । ଏହିପର ନାନାପ୍ରକାରର ସୂଚନାତ୍ମକ ଓ ଲକ୍ଷଣାଥିକ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖା-ଯାଏ । ଜୀବକୁ ହରଣୀ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଏହାକୁ ସାଧାରଣରେ ଶବ୍ଦରବେଦ ବୋଲାଯାଏ ।

ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରର ଏହି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ ହୋଇଗଲା । ଯେଉଁ-ମାନେ ଏ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ସେମାନେ ଗୁରୁଙ୍କ ଠାରୁ ଉପଦେଶ ନେଇ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ ପୂର୍ବକ ସାଧନା କରିବେ । ଏ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଭୁଲା ପଢ଼ିଲେ କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ । ଯୋଗବିଦ୍ୟା ସାଧନମୂଳକ ବିଦ୍ୟା । ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରର ସତ୍ୟତା ସାଧନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇ ପାରିବ । ଏ ବିଦ୍ୟା ଅସାଧ୍ୟ ନୁହେ, ମାତ୍ର ସାଧନ ଲାଗି ଦୀର୍ଘସ୍ୟ ଅବଶ୍ୟକ । ଆଜିକାଲି ସମ୍ମୋହନ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରମାଣିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଇଛି । ଇଂରେଜରେ ହିପ୍‌ନଟିଜ୍‌ମ୍ ବା ମେସ୍‌ମେରିଜ୍‌ମ୍ ଯାଦ୍ୱା, ସମ୍ମୋହନ ବିଦ୍ୟା ଭାଦ୍ୱା । ସମ୍ମୋହନ ବିଦ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ବ୍ୟାପାର ଦେଖା ଯାଇଛି । ଏହା ୱାଟକ ଯୋଗ । ୱାଟକ ଯୋଗଦ୍ୱାରା ଅଖିର ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ ଆସେ । ଅଖିର ଏହି ଶକ୍ତି ଆସିଲେ ଯାହାକୁ ଗ୍ରହିବ ସେ ଆୟତ୍ତ ହେବ, ଯାହାକୁ ଆୟତ୍ତ କରିଯିବ, ଭାକୁ ଯାହା କହିବ ସେ ତାହା କରିବ । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖା ଯାଉଛି । ଏଥିରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ସାଧନା ଲଗିଛି । ସେମାନେ ଯାହା ସୂଚନା ପାଇଲେ ତାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସେମାନେ ଉନ୍ନତ । ଅମ୍ଭେମାନେ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନ ଥାଇଁ, କିମ୍ବା ସାଧନା ପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ଅମ୍ଭେମାନେ ଅନୁନ୍ନତ । ଆମ ଘରେ ଗୋଥି ଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ତାହା ଗୋଥିବାଇଗଣ । ଆମ୍ଭେମାନେ ତାକୁ ବାଡ଼ି ବାଇଗଣ କରି ପାରୁ ନ ଥାଇଁ, ସୁତରାଂ ଆମ ଦେଶରେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ, ସେମାନେ କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଅବିଶ୍ୱାସ ନ କରି ତହିଁର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରତୀ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଏ ବିଷୟରେ ଅନେକ ଭଜନମାନ ଅଛି । ମହାପୁରୁଷ ଅର୍ଜୁନ ଦାସ, ହାଡ଼ି ଦାସ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ବହୁତ ଭଜନ ଅଛି । ସେମାନେ ସଦ୍ୟ ସେହିପରି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାଷାରେ ବା ଠାରଠୁର ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । "ଓଲଟ ବୁଝେ ଶେକୁଚ୍ଛ ଚ୍ଲେଟଣି ପାଗ୍ । ଅଠା କାଠି ପଞ୍ଜରରେ ନ ପଡ଼େ ଧର୍ । ଅମୁଦ୍ଦା ଦେଉଳେ ବିଅଁ ଅଛଇଁ । ଅମାସ୍ୟା ଜଣାରେ ରଡ, ଉଦସ୍ୱିଁ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରକାରେ ଲେଖାଅଛି । ଶୂନ୍ୟ ଭଜନ, ଅଜପା ଜପିବା, ଅମପା ସାରିବା, ଅବନା ବଜାବା ପ୍ରଭୃତି ନାନା କଥା ସେ ପୁସ୍ତକରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏ ସମସ୍ତ 'ଶବ୍ଦରତ୍ନେଦ' କଥା । ଶବ୍ଦର ଉତ୍ତରର ସକଳ ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ତ୍ତିତ ଅଛି । ଏପରି ଚମତ୍କାର ଲେଖା ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆରେ ବହୁତ ଅଛି ।

[ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—
ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।]

୩ । ମିଳନ; ଐକ୍ୟ; ସଙ୍ଗତି—3. Union; conjunction; meeting together; joining. ୪ । ଧ୍ୟାନ —Religious meditation; profound religious abstraction; concentration of mental powers. ୫ । ଦୃଢ଼ ସମ୍ପର୍କ—5. Firm connection; contact. ୬ । କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ. ସମାବେଶ ବା ସମ୍ପର୍କ—6. Co-relation; the relation of one thing with another as cause and effect. ୭ । ଅପୂର୍ବ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାପ୍ତି ବା ସୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି—7. Acquisition of wealth or good fortune which was not possessed before. ୮ । ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସଯୋଗ; ସଙ୍ଗତି; ସମ୍ପର୍ଗ—8. Cohesion; combination; association; conflux. ୯ । ସଦ୍ଭାବ; ମନର ମେଳ—9. Mental agreement; concord. ୧୦ । ଯୋଗ୍ୟତା—10 Fitness; propriety. ୧୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) ପ୍ରୟୋଗ; ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଅର୍ଥାଦର ଯୋଜନା—11. (Grammar) Special application assigned to any unusual construction of words and compounds not warranted by rules but sanctioned by the authority of the users ୧୨ । ସୂତ୍ର; ବାକ୍ୟ—12. Aphorism; precept ୧୩ । ଦେହ ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ; ଦେହକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥିତିରେ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ରଖିବା—13. Keeping the body in a fixed position. [ଦ୍ର—ଗୀତାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ସେ ଯୋଗସାଧକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକାସନରେ ବସି ଦେହ, ମୁଣ୍ଡ ଓ ଗ୍ରୀବାକୁ ଅଚଳ ଓ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ସମାନ କରି ରଖିବ । ଦୃଷ୍ଟିକୁ ନାସିକାଗ୍ରରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ କରିବ ଓ ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ଗ୍ରହିବ ନାହିଁ । ଦେହକୁ ଏପରି ସ୍ଥିର କରି ସାରି ଯୋଗ ସାଧନ କରିବ ।] ୧୪ । ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ନିରୋଧ; ମନକୁ ବିଷୟାନ୍ତାରରୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇବା—14. Concentration of mind to one object and withdrawing it from all other objects or thoughts. ୧୫ । ଧନ ସଞ୍ଚୟର ଉପାର୍ଜ୍ଜନ, ବର୍ଦ୍ଧନ ଓ ରକ୍ଷଣ—15. Acquisition and increment and accumulation or preservation of wealth. ୧୬ । ବର୍ମ୍ମୀଦ ଧାରଣ; ବର୍ମ ବନ୍ଧନ—16. Putting on of armour; accoutring. ୧୭ । ଶତ୍ରୁକୁ ଜିଣିବା ପାଇଁ ଦାନାଦି ଚତୁର୍ବିଧ ଉପାୟ; ସାମ, ଦାନ, ଦଣ୍ଡ, ଭେଦ—(ଯଥା—୧. (ସାମ) ଶତ୍ରୁକୁ କୋମଳ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ବଶ କରିବା, ୨. (ଦାନ) ଧନାଦି ଦାନ କରିବା, ୩. (ଦଣ୍ଡ) ଦଣ୍ଡ ଦେବା, ୪. (ଭେଦ) ଶତ୍ରୁଦଳରେ ବିବାଦ ଜନ୍ମାଇବା ।) 17. Fourfold means of success used in overcoming an enemy (viz. (1) Conciliation, (2) Gift, (3) Chastissement, (4) Sowing dissension. ୧୮ । ଲାଭ—18. Gain; profit; acquisition. ୧୯ । ରେଷଜ; ଔଷଧ; ବହୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ସମ୍ମିଶ୍ରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧ—19. A medicine or mixture made of various ingredients. ୨୦ । ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ; ଭୌତିକବିଦ୍ୟା; ଡାହୁକ ପଦ୍ଧତ୍ୟାଦି ବଶୀକରଣାଦିର ଉପାୟ—20. Magic; acquisition of supernatural powers (e. g. of bringing a person under control) by mystic rites or employment of charms. ୨୧ । ଫଳ; ପରିଣାମ—21. Result; conseqen-

Digitized by srujanika@gmail.com

ence. ୨୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—22. The main end or object in view. ୨୩ । ଯୁକ୍ତି—23. Argument. ୨୪ । ଦ୍ରବ୍ୟ; ବସ୍ତୁ—24. Thing; matter; substance. ୨୫ । ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି—25. Wealth. ୨୬ । ଠକାମି; ପ୍ରତାରଣା; ଛଳ—26. Trick; fraud; tact; deception. ୨୭ । ନୈୟାୟିକ—27. Logician. ୨୮ । ଗୁପ୍ତ; ପ୍ରତିଶ୍ୱ—28. A spy; informer. ୨୯ । ଯାନ; ବାହନ—29. Conveyance. ୩୦ । ଶୁଭକାଳ ବା ସମୟ—30. Time of prosperity; a fortunate time; a happy conjunction. ୩୧ । ଶୁଭଯୋଗ; ଅନୁକୂଳ ଅବସର; ସୁଯୋଗ—31. A favourable opportunity. ୩୨ । (ଅଙ୍କ)—ସମଷ୍ଟିକରଣ; ଏକାଧିକ ସଂଖ୍ୟାର ସଙ୍କଳନ; ମିଶାଣ—32. (Arithmetic) Addition of more than one number. ୩୩ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଯୋଗତାରା; ପ୍ରଧାନ ନକ୍ଷତ୍ର; ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ତାରା—33. (astrology) The principal star of a lunar mansion or a group of stars. ୩୪ । (ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ବୃହତ୍‌ବୃତ୍ତର ଅଣ୍ଡାକାର ବୃତ୍ତର ସତେଇଶ ଭାଗର ଏକଭାଗ—34. (astronomy) $\frac{1}{27}$th part of a great circle measured on the plane of the ecliptic and used in calculating the latitude and longitude of the sun and the moon. ୩୫ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଜନ୍ମଯୋଗ; ବିଷ୍କୁମ୍ଭାଦି ୨୭ଟି ଯୋଗ ବା ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଦିର ଅବସ୍ଥିତିଯୁକ୍ତ କାଳ—35. (astrology) The periods of 27 particular conjunctions of the planets with the stars and signs of the zodiac. [ଦ୍ର—(୩୩, ୩୪ ଓ ୩୫ ଅର୍ଥ)—ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଗତିଜ୍ଞାପକ ଅଣ୍ଡାକାର ବୃତ୍ତ (Ecliptic)କୁ ୩୬୦ ଡିଗ୍ରୀରେ ଭାଗ କର ସେଥିର ୨୭ ଭାଗକୁ ୧ ଭାଗ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କର ଯୋଗ ଗଣନା କରାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୋଗର ଅବସ୍ଥାନକାଳ ୨୩ଘଣ୍ଟା ୫୨ ମିନିଟ୍ ଓ ୫୫ ସେକେଣ୍ଡ୍, ଅର୍ଥାତ୍ ସୌର ବତ୍ସରରୁ ପ୍ରାୟ ୧୨ ମିନିଟ୍ କମ୍ । ଏ ଯୋଗମାନ ଯାହା ଆଦ ବସ୍ତୁରେ ଶୁଭ ଓ ଅଶୁଭ ବୋଲି ବେବେଚନ ହୁଏ । ଜ୍ୟୋତିଷରେ ୨୭ଟି ଯୋଗ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି । ଏମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଯୋଗ ବୋଲାଯାଏ । କାରଣ, ପ୍ରତି ଦିନ ଧାର୍ଯ୍ୟବାହୁକ ମତେ ସୋଷ୍ଟ ଯୋଗ ପଡ଼େ ।

ଯଥା—୧ ବିଷ୍କୁମ୍ଭ(ଏଥିର ୫ ଦଣ୍ଡ ଶୁଭକର୍ମରେ ବର୍ଜନୀୟ), ୨ ପ୍ରୀତି, ୩ ଆୟୁଷ୍ମାନ, ୪ ସୌଭାଗ୍ୟ, ୫ ଶୋଭନ, ୬ ଅତିଗଣ୍ଡ, ୭ ସୁକର୍ମା, ୮ ଧୃତି, ୯ ଶୂଳ (ଏଥିର ୭ ଦଣ୍ଡ ବର୍ଜନୀୟ), ୧୦ ଗଣ୍ଡ (ଏଥିର ୭ଦଣ୍ଡ ବର୍ଜନୀୟ),୧୧ ବୃଦ୍ଧି, ୧୨ ଧ୍ରୁବ, ୧୩ ବ୍ୟାଘାତ । ଏଥିର ୭ ଦଣ୍ଡ ବର୍ଜନୀୟ), ୧୪ ହର୍ଷଣ (ଏଥିର ୯ ଦଣ୍ଡ ବର୍ଜନୀୟ), ୧୫ ବଜ୍ର (ଏଥିର ୯ ଦଣ୍ଡ ବର୍ଜନୀୟ), ୧୬ ଅସୃକ୍, ୧୭ ବ୍ୟତୀପାତ (ଏଥିର ସମସ୍ତ ଅଂଶ ବର୍ଜନୀୟ), ୧୮ ବରୀୟାନ୍, ୧୯ ପରିଘ (ଏଥିର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ବର୍ଜନୀୟ), ୨୦ ଶିବ, ୨୧ ସିଦ୍ଧି, ୨୨ ସାଧ୍ୟ, ୨୩ ଶୁଭ, ୨୪ ଶୁକ୍ଳ ବା ଶୁକ୍ର, ୨୫ ବ୍ରହ୍ମ, ୨୬ ଇନ୍ଦ୍ର, ୨୭ ବୈଧୃତି (ଏଥିର ସମସ୍ତ ଅଂଶ ବର୍ଜନୀୟ) ।

ଉପରୋକ୍ତ ୨୭ ଗୋଟି ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ବ୍ୟତୀପାତ ଓ ବୈଧୃତି ଯୋଗ ଅତି ଅମଙ୍ଗଳଜନକ ଓ ଏଥିରେ କୌଣସି ଶୁଭକର୍ମ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ବିଷ୍କୁମ୍ଭ, ଶୂଳ, ଗଣ୍ଡ, ବ୍ୟାଘାତ, ହର୍ଷଣ, ବଜ୍ର ଓ ପରିଘ ଯୋଗ-ମାନଙ୍କରେ କେତେକ ଦଣ୍ଡ ଶୁଭକର୍ମରେ ବର୍ଜନୀୟ । ଉକ୍ତ ୨୫ ଯୋଗର ଅବଶିଷ୍ଟ ଦଣ୍ଡମାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯୋଗମାନ ଶୁଭ କର୍ମ ପାଇଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ।] ୩୬ । ପତଞ୍ଜଳି ପ୍ରଣୀତ ଦର୍ଶନ-ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; ପତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ ବା ଯୋଗ ସୂତ୍ର—36. Name of a Sanscrit work on philosophy by sage Patañjali. [ଦ୍ର--ପତଞ୍ଜଳି ଋଷିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରର ସୂତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥକୁ 'ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ' ବୋଲାଯାଏ । ଯୋଗ ଦର୍ଶନକାର ପତଞ୍ଜଳି ଆତ୍ମା ଓ ଜଗତ ସମ୍ବନ୍ଧେ କପିଳଙ୍କ ସାଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶନର ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ପ୍ରତିପାଦନ ଓ ସମର୍ଥନ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏ ମଧ୍ୟ ୨୫ ତତ୍ତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରି ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ କପିଳଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକା ଷଡ଼ ବିଂଶ ତତ୍ତ୍ୱ 'ପୁରୁଷ ବିଶେଷ' ବା 'ଈଶ୍ୱର' ମାନ ଅଛନ୍ତି । (ଦ୍ର. ଶ)

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଯୋଗ କାଣ୍ଡ ନିରୂପକ ୫୍ଟ ପାଦ ଅଛି—୧ ଯୋଗପାଦ ବା ଯୋଗର ଲକ୍ଷଣାଦି, ୨ ସାଧନ ପାଦ ବା କ୍ରିୟା ଯୋଗାଦି ସାଧନ ପ୍ରକରଣ, ୩ ବିଭୂତି ପାଦ ବା ଧାରଣାଦି ବିଭୂତି ବିବରଣ, ୪ କୈବଲ୍ୟ ପାଦ ବା ସିଦ୍ଧି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କୈବଲ୍ୟ ବା ସମାଧି ଲାଭର ବିବରଣ ।

ସଂକ୍ଷେପରେ ଯୋଗ ଦର୍ଶନର ମତ:—ମନୁଷ୍ୟର ଅବିଦ୍ୟା, ଅସ୍ମିତା, ରାଗ, ଦ୍ୱେଷ ଓ ଅଭିନିବେଶ, ଏହି ୫ ପ୍ରକାର କ୍ଲେଶ ଅଟେ ଓ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର କର୍ମଫଳ ଅନୁସାରେ ଜୀବନ କଟାଏ । ଏ ସବୁରୁ ବର୍ତ୍ତିବା ଉପାୟ ଯୋଗ ଅଟେ । ଯୋଗର ଅଙ୍ଗମାନ ସାଧନ କରି ମନୁଷ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ ଓ ମୋକ୍ଷ ଲାଭ କରେ । ଯୋଗଦର୍ଶନବାଦୀମାନେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଦୁଃଖମୟ ଓ ହେୟ ବୋଲି ବିଶ୍ୱର କରନ୍ତି । ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ବା ଚିତ୍ତଭୂମି ୫ ପ୍ରକାରର, ଯଥା—କ୍ଷିପ୍ତ, ମୂଢ଼, ବିକ୍ଷିପ୍ତ, ନିରୁଦ୍ଧ ଓ ଏକାଗ୍ର । ପ୍ରଥମ ୩ ବୃତ୍ତି ଯୋଗସାଧନର ବିରୋଧୀ; ଶେଷୋକ୍ତ ଦୁଇ ବୃତ୍ତିରେ ଯୋଗ ସାଧିତ ହୋଇ ପାରେ । ଅଭ୍ୟାସ, ବୈରାଗ୍ୟ, ଈଶ୍ୱର ପ୍ରଣିଧାନ, ପ୍ରାଣାୟାମ ଓ ସମାଧି ଦ୍ୱାରା ଯୋଗ ସାଧନ କରାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଯୋଗର ଅଠ ଅଙ୍ଗ (ଯମନିୟମାଦି) ସାଧିବାକୁ ହୁଏ । ପତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ଯୋଗ ସୂତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତରଶାସ୍ତ୍ର ମିଳିତ ହୋଇ 'କାୟବ୍ୟୂହ' ବା ଶସ୍ତ୍ରର ଭେଦ ନାମକ ଏକ ସାଧନର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପୃଷ୍ଠ ହେଲା ।) ଏହି କାମ୍ୟକର୍ମ ମତରେ ଶଙ୍କର ମଧ୍ୟରେ ଷଟ୍‌କର୍ମ କଲ୍ପିତ ହେଲା ଓ ଯୋଗର 'ହଠଯୋଗ' ନାମକ ଏକ ଶାଖା ହେଲା । ଏଥିରେ ନେତା, ଧୌତି, ବସ୍ତି ଆଦି ଷଟ୍‌କର୍ମ ଓ ନାଡ଼ୀଶୋଧନାଦି କ୍ରିୟା କରିବାକୁ ଯୋଗ ସାଧକଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦିଆଗଲା । ହଠଯୋଗର ପ୍ରଧାନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ମତ୍ସ୍ୟେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଓ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଗୋରକ୍ଷନାଥ— ଦ୍ର. ଶ] ୫୨ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ଶିବାଗୌଣ୍ଡି ମତରେ ଯାତ୍ରା କରିବା ପାଇଁ ବର୍ଜ୍ୟ ୪ ଗୋଟି ଯୋଗ—37.(astrology) Name of 4 special periods or spaces of time according to a special rule. for starting on a mission, [ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଶୁଭଯୋଗ ନ ମିଳିଲେ ଶିବାଗୌଣ୍ଡି ମତରେ ଯୋଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ଯାତ୍ରାକାଳ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ହୁଏ । ଶିବାଗୌଣ୍ଡି ମତରେ ଅଦୋଗ୍ୟରେ ପଡ଼ିବା ଯୋଗ ୪ ଗୋଟି, ଯଥା— ୧ ମାହେନ୍ଦ୍ର—କାର୍ଯ୍ୟୋଦୟ, ୨ ବଜ୍ର—କାର୍ଯ୍ୟନାଶ, ୩ ଅମୃତ—କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି, ୪ ଶୂନ୍ୟ— ମୃତ୍ୟୁ ବା ଅପମାନ । ମାଘ, ଫାଲ୍ଗୁନ, ଚୈତ୍ର, ବୈଶାଖ, ଶ୍ରାବଣ ଓ ଭାଦ୍ର, ଏହି ୬ ମାସରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବାରରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଦ୍ୱାଦଶୁରେ ଓ ଉଉ ଉନ୍ନ ତ୍ରିଦିଣ୍ଡରେ ଏହି ଗୁର ଯୋଗ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଭାବରେ ପଡ଼େ ।

ଏହି ଯୋଗମାନ ଆଶ୍ୱିନ, କାର୍ତ୍ତିକ, ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷ, ଏ ୪ ମାସରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ୬ ମାସ ଅପେକ୍ଷା ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ପଡ଼େ ।

ପୁଣି ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ଓ ଆଷାଢ଼ ଏହି ଦୁଇ ମାସରେ ଯୋଗମାନ ଉକ୍ତ ୧୦ ମାସ ଅପେକ୍ଷା ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ପଡ଼େ ।

ଏ ଯୋଗମାନ ହବା ୩୦ ଦଣ୍ଡ ଓ ରାତ୍ର ୩୦ ଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ କେବେ କେବେ ୨ ଦଣ୍ଡ, କେବେ ୪, କେବେ ୬, କେବେ ୮, କେବେ ୧୦, କେବେ ୧୪, କେବେ ୧୬, ଏହିପର ଯୁଗ୍ମ ସଙ୍ଖ୍ୟାଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡ ଲେଖାଏଁ ପଡ଼ିଯାଏ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥର ହବା ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି ଗୁରୁଦଣ୍ଡର କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଅଟେ ।] ୩୮ । ବ୍ୟକ୍ତି-ବିଶେଷଙ୍କ ଜାତକରେ ଥିବା ରାଶିନକ୍ଷତ୍ରାଦିର ଗଣନାଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯିବା ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭ—38. Special conjunction of stars and planets and signs in a person's horoscope leading to certain results to be achieved by that person. [ଦ୍ର—ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ଜାତକରେ ଥିବା ଗ୍ରହ, ରାଶି, ନକ୍ଷତ୍ରାଦିଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ମିଳନ ଘଟିଲେ ଉକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟନାମାନ ଘଟିବା ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ଲେଖାଅଛି । ଏହି ବିଶିଷ୍ଟ ମିଳନମାନଙ୍କୁ ଯୋଗ ବୋଲାଯାଏ । ଏଥିର ଉଦାହରଣରୂପେ ନିମ୍ନରେ କେତେଗୋଟି ଦିଆଗଲା । ଯଥା—

ତୀର୍ଥମୃତ୍ୟୁଯୋଗ — ଯେଉଁ ଲୋକର ଜାତକରେ ନବମାଧିପତି ଗ୍ରହ ନବମକୁ ଦେଖୁ ଥାଆନ୍ତି, ଲଗ୍ନାଧିପତି ଲଗ୍ନକୁ ଦେଖୁ ଥାଆନ୍ତି, ଅଷ୍ଟମାଧିପତି ଅଷ୍ଟମକୁ ଦେଖୁଥାଆନ୍ତି, କିମ୍ବା ଲଗ୍ନର ଅଷ୍ଟମ ସ୍ଥାନରେ ବୃହସ୍ପତି ଥାଆନ୍ତି, ତାହାର ତୀର୍ଥମୃତ୍ୟୁ ଯୋଗ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ତୀର୍ଥରେ ମୃତ୍ୟୁ ଲଭି ସ୍ୱର୍ଗଗାମୀ ହୁଏ ।

ସ୍ୱଜଯୋଗ — ଯେଉଁ ପୁରୁଷର ଜାତକର ସ୍ୱଗିଚକ୍ରର ଗୋଟିଏ ଗୃହରେ * ଗୋଟି ଶୁଭଗ୍ରହ ଏକତ୍ର ଥାଆନ୍ତି, ସେ ସ୍ୱଜସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ବେଶ୍ୟା ହୁଏ ।

ମକରମଙ୍ଗଳ ଯୋଗ—(ମକରମଙ୍ଗଳୀ ଦୋଷର ନାମ)—ଜାତକରେ ମକର ସ୍ୱଗିର ଗୃହରେ ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ହୁଏ ।

ଏହିପର ରବିଦ୍ୱେଷ ଯୋଗ, ମୀନଶୁକ୍ର ଯୋଗ, ଭୂମି-ଶନି ବା ଶନିଭୂମା ଯୋଗ, କର୍କଟାବୃହସ୍ପତି ଯୋଗବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସୁଖୀ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ ହୁଅନ୍ତି ।

କର୍କଟାମଙ୍ଗଳ (ବା କୁଜ କରକଃ) ଯୋଗ, ମୀନସ୍ଥ (ବା ମାନ୍ତ ସ୍ୱତୁଙ୍ଗା) ଯୋଗ, ବଳି ବୃହସ୍ପତି ଯୋଗ, ମୀନମଙ୍ଗଳ ଯୋଗ, ଭୂଲମଙ୍ଗଳ ଯୋଗମାନ ଯାହା ଜାତକରେ ଥାଏ ସେ ସ୍ୱଜପୁତ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖ-ଭୋଗ କରେ । ଏହାକୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଯୋଗ ବୋଲାଯାଏ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜାକରୃଷି ବଚନମାନ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ରବିବୁଧ ଯୋଗ—ଜାତକରେ ରବି ଓ ବୁଧ ଗ୍ରହମାନେ ଏକ ଘରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁଖୀ ହୁଏ ।

ବଳସ୍ଥ ଯୋଗ—ଜାତକରେ କୌଣସି ଗ୍ରହଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ଗୃହରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରହ ଥିବାର ଓ ୨ୟ ଗ୍ରହର ଘରେ ୧ମ ଗ୍ରହ ଥିବାର ଶୁଭଜନକ ଅବସ୍ଥା; ଯଥା—ଜାତକରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଙ୍କ ଘରେ (କର୍କଟା ସ୍ୱଗି ଘରେ) ବୁଧଗ୍ରହ ଥିବା ଓ ବୁଧଗ୍ରହଙ୍କ ଘରେ (ମିଥୁନ ସ୍ୱଗିର ଘରେ) ଚନ୍ଦ୍ର ଥିବା ଅବସ୍ଥା । ଏହା ଭାଗ୍ୟକାରକ ଯୋଗ ।] ୩୯ । ଜାତକରୁ ମନୁଷ୍ୟର ଦଶା ଗଣନା କରିଯିବା କେଳେ ଦେଖାଯିବା ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଶୁଭାଶୁଭକର ଗ୍ରହଦଶା, ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ଓ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଦଶା । (ଯଥା—ମାରକ ଯୋଗ, ବନ୍ଧନ ଯୋଗ)—39. Particular conjunctions of one's natal planets leading to certain results. [ଦ୍ର—ଜାତକର ଗ୍ରହସ୍ପଷ୍ଟାଦି ଚକ୍ର ଗଣନାରୁ ମନୁଷ୍ୟର 'ଦଶା' ଗଣନା କରିଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରହଙ୍କ ମହାଦଶାର ଭୋଗକାଳ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି । ଯଥା—ରବି ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମହାଦଶା—୬ ବର୍ଷ; ଚନ୍ଦ୍ର ମହାଦଶା—୧୦ ବର୍ଷ; ମଙ୍ଗଳ ମହାଦଶା—୭ ବର୍ଷ; ରାହୁ ମହାଦଶା—୧୮ ବର୍ଷ; ବୃହସ୍ପତି ମହାଦଶା—୧୬ ବର୍ଷ; ଶନି ମହାଦଶା—୧୯ ବର୍ଷ; ବୁଧ ମହାଦଶା—୧୭ ବର୍ଷ; କେତୁ ମହାଦଶା—୭ ବର୍ଷ; ଶୁକ୍ର ମହାଦଶା—୨୦ ବର୍ଷ=ମୋଟ ୧୨୦ ବର୍ଷ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ ୧୨୦ ବର୍ଷରେ ଏହି ୯ ଟି ଗ୍ରହଙ୍କ ଦଶାର କାଳ ପଡ଼େ । ଶିଶୁର ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ର-ମାନଙ୍କର ରାଶିଚକ୍ରରେ ସ୍ଥିତି ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରହଙ୍କ ମହାଦଶା ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ସମୟ ଭୋଗ ଯାଇଥାଏ, ଶିଶୁ ଜନ୍ମହେବା ପରେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହଙ୍କ ଦଶାର ଅବଶିଷ୍ଟକାଳ ଭୋଗ ହୁଏ ଓ ତତ୍ପରେ ଯଥାକ୍ରମେ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ମହଦଶାମାନ ପଡ଼େ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରହଙ୍କ ମହାଦଶାରେ ପୁଣି ନବଗ୍ରହଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ଯଥାକ୍ରମେ ପଡ଼େ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପୁଣି ନବଗ୍ରହଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଦଶା ପଡ଼େ । ଏହି ସବୁ ମହାଦଶା ଓ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ଓ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତରଦଶା ଭୋଗ ହେବା ସମୟରେ ମନୁଷ୍ୟ-ଜୀବନରେ ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ ବଚନ ଅନୁସାରେ ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭ ବା ମିଶ୍ର ଫଳମାନ ଘଟେ ।

ମାରକ ଯୋଗ—ଜାତକସ୍ଥ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ବଶିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥିତି ଯୋଗଗୁଁ ଯେଉଁ 'ଯୋଗ'ରେ ମନୁଷ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ।

ବନ୍ଧନ ଯୋଗ—ଯେଉଁ ଯୋଗରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ କାରାବାସ ଆଦି ବନ୍ଧନ ଘଟେ ।

ଅନେ୍ୟାନ୍ୟ ଷଷ୍ଠାଷ୍ଟମ ଯୋଗ—ଦୁଇଟି ରାଶି ବା ଗ୍ରହ ପରସ୍ପରର ଯଥାକ୍ରମେ ୬ଷ୍ଠ ଓ ୮ମ ଘରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ନାନା ଆପଦ ଘଟେ ।

ଏହି ସବୁ ଗ୍ରହଦଶାଜନିତ ମନ୍ଦଯୋଗ ପଡ଼ିଲେ ଗ୍ରହ-ଯଜ୍ଞାଦି କରି ଏହି ଅଶୁଭ ଯୋଗମାନଙ୍କର ଅଶୁଭତା ନିବାରଣ କରାଯାଏ ।] ୪୦ । ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ସମସ୍ତ ସମୟସମୟରେ ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର, ତିଥି, ବାର, ରାଶ୍ୟାଦିର ବିଶିଷ୍ଟ ମିଳନ, ଯାତ୍ରାଦି ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ, ତୀର୍ଥସ୍ନାନାଦି ଧର୍ମ-କାର୍ଯ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରଶସ୍ତ (ଯଥା—ସାଗର ସ୍ନାନ ବା ବାରୁଣୀଯୋଗ)—40. Particular conjuction of more than one astronomical units (planet, asterism, day of the week, zodiac sign etc) which is considered as very auspicious for certain religious performances and baths.

[ଦ୍ର—ସମସ୍ତସମୟରେ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଯୋଗ ଘଟେ । ଯଥା—

ରବ୍ୟାର୍ଦ୍ରା ଯୋଗ—ମିଥୁନ ମାସରେ ରବି ଆର୍ଦ୍ରା-ନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସୌର ମିଥୁନ ବା ଆଷାଢ଼ ମାସର ଅଷ୍ଟମ ଦିନରେ ପଡ଼ିବା ଯୋଗବିଶେଷ । ଏହି ଯୋଗ ପଡ଼ିବାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅନୁସାରେ ଏହା ପୁଣ୍ୟସ୍ନାନ ଶୁଭକର ବା ଅଶୁଭକର ହୁଏ ।

ବାରୁଣୀଯୋଗ—ଚୈତ୍ର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ଦିନ ପଡ଼ିବା ତୀର୍ଥସ୍ନାନଯୋଗ । ଏଥିରେ ଗଙ୍ଗା ଆଦି ତୀର୍ଥରେ ସ୍ନାନ କଲେ ମହାଫଳ ଲାଭ ହୁଏ । ଏହି ବାରୁଣୀଯୋଗର 'ମହାବାରୁଣୀ' ଓ 'ମହା ମହା ବାରୁଣୀ' ପ୍ରକାର ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀଦ୍ୱାଦଶପଦ୍ ସ୍ନାନଯୋଗ—ପୁଷ୍ପାର ଓ ବିଶେଷତଃ କାର୍ତ୍ତିକପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦ୍ୱାଦଶୀରେ ଯେତେବେଳେ ରବି, ବ୍ରାହ୍ମଣୀନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ସେତେବେଳେ ଏହି ଯୋଗ ହୁଏ ଓ ଏଥିରେ ତୀର୍ଥସ୍ନାନ ପ୍ରଶସ୍ତ ।

ଗୋବନ୍ଦଦ୍ୱାଦଶୀଯୋଗ—ଫାଲ୍ଗୁନ ଶୁକ୍ଲ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ପୁରୁଷୋତ୍ତମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପଡ଼ିବା ଯୋଗ । (ଏହା 'ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି' ଓ 'ସାମାନ୍ୟ' ଏଥର ୨ ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ; ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ଗୋବନ୍ଦଦ୍ୱାଦଶୀଯୋଗ ୨୦।୨୫।୫୦ ବର୍ଷରେ ଥରେ ପଡ଼େ ।]

ଯାଯଜାଗ୍ନିକୀ ଯୋଗ—ଫାଲ୍ଗୁନ ଶୁକ୍ଲ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ପଡ଼ିବା ଯୋଗ (ଏହା ସାମାନ୍ୟ ଓ ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ୨ ପ୍ରକାରର ।)

ଏହିପରି 'ମନ୍ୱାଦ୍ୟଷୋଡ଼ଶାବାସ୍ୟା' 'ବ୍ୟତୀପାତ ସ୍ନାନ-ଯୋଗ', 'ସାର୍ତ୍ତବ୍ୟତୀପାତଉତ୍ତରାୟଣଯୋଗ', 'ଶ୍ରବେଣୀସ୍ନାନ-ଯୋଗ',

ଏହିପରି ନାନା ଯୋଗ ସମସ୍ତସମୟରେ ପଡ଼େ କେତେକ ଯୋଗ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପଡ଼େ ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚଗ୍ରହକୁଟ, ଷଡ଼ଗ୍ରହକୁଟ, ସପ୍ତଗ୍ରହକୁଟ—ଏକ ସମୟରେ ୫, ୬ ବା ୭ଟି ଗ୍ରହ ଏକ ରାଶିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ଅତି ଅଶୁଭ ଯୋଗ (ଏଥିରେ ପୃଥିବୀରେ ବ୍ୟାପ୍ତିଭୂକମ୍ପାଦି ନାନାପ୍ରକାର ଅଶୁଭ ଘଟେ ଓ ସେହି ରାଶିରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ମାନଙ୍କର ଅମଙ୍ଗଳ ହୁଏ) ।

ବିବାହାଦି ଶୁଭକର୍ମରେ ମଧ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯୋଗ ଅଛି । ଯଥା—

ସୁଭଦ୍ରଯୁକଯୋଗ—ବିବାହ ସମୟରେ ବରର ଜନ୍ମର ୪ର୍ଥ, ୫ମ, ୯ମ ଓ ୧୦ମ ଘରେ ବୃହସ୍ପତି ବା ଶୁକ୍ର ଥିଲେ ଏହି ଯୋଗ ଘଟେ । ଏଥିରେ ଲଗ୍ନର ସମସ୍ତ ଦୋଷ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଦମ୍ପତିଙ୍କର ସୁଖବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ।

ରାଜଯୋଟକଯୋଗ—(ରାଜଯୋଗ)—ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ରାଶି ଏକ, ସମସପ୍ତକ, ଚତୁର୍ଥ ଦଶମ ବା ତ୍ରିତୀୟ ଏକାଦଶ ଥିଲେ ଏ ଯୋଗ ହୁଏ । ଏଥିରେ ବିବାହ କଲେ ଶୁଭ ।

ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ, ଅମୃତଯୋଗ, ମାହେନ୍ଦ୍ରଯୋଗ, ବଜ୍ରଯୋଗ, ଶୂନ୍ୟଯୋଗ, କର୍ମଯୋଗ, ଉତ୍ପାତଯୋଗ, ଜ୍ଞାନ ଯୋଗ, ସୂଯୋଗ, ପାପଯୋଗ, ଦୁର୍ଯୋଗ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦମାନ ଯୋଗ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନଅଟି ହୁଏ ।]

୪୧ । ଘଟନା—41. Incident; happening event. ୪୨ । ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଘଟନା—42. Inevitable event ୪୩ । ଉପାୟ—43. Means; expedient; plan (Apte) ୪୪ । ପ୍ରକାର—44 Mode; manner (Apte). ୪୫ । ଯୁଆଳ—45. Yoke (Apte). ୪୬ । ସାଙ୍ଗ; କାଠ—46.

Digitized by srujanika@gmail.com

Armour (Apte). ୪୭ । ବ୍ୟବସାୟ; ବୃତ୍ତି—47. Occupation; business (Apte). ୪୮ । କୌଶଳ; ଯୁକ୍ତି—48. Cleverness device (Apte). ୪୯ । ଚେଷ୍ଟା; ପ୍ରଯତ୍ନ—49. Endeavour; assiduity (Apte). ୫୦ । ଗୁଣି-ବଦ୍ୟା;ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ; ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର—50. Magic; charm; spell; incantation (Apte). ୫୧ । ସୈନ୍ୟ-ମାନଙ୍କ ସଜ୍ଜା—5. Equipment of an army (Apte) ୫୨ । ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି—52. Etymology; derivation of the meaning of a word (Apte). ୫୩ । ନିୟମ; ବିଧି—53. Rule; precept (Apte). ୫୪ । ଭକ୍ତି—54. Devotion; pious seeking after God(Apte. ୫୫। ବିଶ୍ୱାସଘାତକ କ୍ୟକ୍ତି-55. A traitor; a violator of truth or confidence (Apte). ବେ) ବିଣ.—(ସ. ଯୋଗ୍ୟ)—୧ । (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ)—ସେହି କ୍ୟକ୍ତି ଅପଣାର ଯୋଗ୍ୟତା ବା ବାହାଦୁର ଦେଖାଇ ବୁଲ-1. (Ironical) Desirous of showing off one's excellence. (ଯଥା—ସେ ଟୋକାଟି ଯୋର ଦୋଇ ବସି ସବୁ ନଷ୍ଟ କର ଦେଇଅଛ ।) ୨ । ଯୋଗ୍ୟ; ଉଚିତ—2. Fit; competent; deserving. [ଦ୍—ନୂତ୍ନନ୍ତ ବୁଜ ପଣେ ଯୋଗ, ଆମ୍ଭର ଦେଲ୍ଲ ବୁଜ ରୋଗ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ବି.—କାରଣ—Reason. (ଯଥା—ଏହି ଯୋଗରୁ ମୁଁ ଏଠାକୁ ଆସିଅଛୁ ।)

ଯୋଗ ଜନ୍ୟା—ସ. ବି.—ଦେବକୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ମଥୁରାରେ କଂସର ବନ୍ଦି-ଶାଳାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବା ସମୟରେ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଗୋକୁଳରେ ନନ୍ଦଙ୍କ ଘରେ ଜନ୍ମ-ଲାଭ କରିଥିବା କନ୍ୟାରୂପଧାରିଣୀ ଯୋଗମାୟା—Goddess Jōgamāyā who assumed the form of a child and took birth from the womb of Jaśodā just when Śrīkṛushṇa was born from Debakī. [ଦ୍—ଦେବକୀ ଉଦରେ (ଯୋଗ କନ୍ୟକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜୋଡ଼୍ ଦେଖ ।]

ଯୋଗକର—ସ. ବିଣ. = ଯୋଗକାରକ (ଦେଖ)
Jōgakara Jōgakāraka (See)

ଯୋଗ କରିବା—ଦେ. କି.—୧ । (ଗଣିତ)—ଏକାଧିକ ସଂଖ୍ୟାକୁ ମିଶାଣ କରିବା—1. To add up more than one number. ୨ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ମିଶାଇବା—2. To join or mix up a thing with another. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମିଳିବା—3. To collaborate with another. ୪ । ଉଦ୍ୟମ ବା ଚେଷ୍ଟା କରିବା; ଯତ୍ନ କରିବା; ଉଦ୍‌ଯୋଗ କରିବା—4. To endeavour; to try; to exert. ୫ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଦର ବା ନମ୍ରତା କରିବା—5. To call or pray to a person to do a thing. ୬ । ଯୋଗ ସାଧିବା 6. To be engaged in meditation or spiritual communion with God.

ଯୋଗକାରକ—ସ. ବିଣ—୧ । ଭାଗ୍ୟଜନକ—
Jōga kāraka 1. Fortunate; lucky.
୨ । ଯେ ମିଳାଇ ଦିଏ—2. Causing union.

ଯୋଗକ୍ରମେ—ଦେ ଅ.—୧ । ଘଟଣା ଚକ୍ରରେ—1. Incidentally.
Jōgakrame ୨ । ଘଟଣାକ୍ରମେ—2. In the course of event ୩ । ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ—3. As luck would have it. ୪ । ସୁଯୋଗକ୍ରମେ—4. Fortunately; luckly. ୫ । ଦୈବାତ୍—5. Accidentally; by chance.
ଦୈବେ (ଯଥା—ଯୋଗକ୍ରମେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖିଲି ନଚେତ୍ ଅପଣଙ୍କୁ
ଦୈବାତ୍ ଖୋଜି ଖୋଜି ବଡ଼ ହଇରାଣ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ।)

ଯୋଗ କ୍ଷେମ—ସ. ବି.—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଯୋଗ + କ୍ଷେମ)—୧ । ଅଲବ୍ଧ
Jōga kshema ବସ୍ତୁର ଲାଭ ଓ ଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁର ରକ୍ଷଣ—1. Acquisition of a thing which had not been got and preservation of a thing which has been acquired. ୨ । ଶରୀରର ସ୍ଥିତି ଓ ପାଳନ; ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ—2. The act of preserving and maintaining the body; livelihood; the eking out of one's subsistence; living and maintenance. ୩ । ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣର ଭାର—3. Charge of any property; custody ୪। (ଅନ୍ୟର ଉଚ୍ଚ) ଧନ-ସମ୍ପତ୍ତିର ରକ୍ଷା—4. Preservation of property. ୫। ଅନ୍ୟର ସମ୍ପତ୍ତିର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ; ଅନ୍ୟର ଧନକୁ ସାରିଫଦ୍ଦାର ସ୍ୱରୂପେ ରକ୍ଷା—5. Preservation or taking care of another's property as a custodian. ୬ । ଖରିଦ ଦାମ ଓ ଖର୍ଚ୍ଚ ଆଦିର ହିସେବନାର ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ—6. Settling the price of a commodity in consideration of its purchase-price and the incidental charges. ୭ । ଲବ୍ଧ; ଲାଭ; ମୁନାଫା —
7. Gain; profit.
୮ । ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଭାଗ ହୋଇ ନ ପାରିବା ସମ୍ପତ୍ତି (ଯଥା—ଦେବତ୍ରହ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାସନ); ଅବିଭାଜ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି—8. Impartible property; such property as by its nature or incidents is incapable of partition amongst heirs.

Digitized by srujanika@gmail.com

୯ । କୁଶଳ; ଶୁଭ—9. Wellbeing; welfare. ୧୦। ଜାତୀୟ ସମୃଦ୍ଧି—10. National prosperity. ୧୧ । ରାଷ୍ଟ୍ରର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା (ହି. ଶ.)—12. Good administration of a kingdom.

ଯୋଗକ୍ଷେମକର—ସଂ.ବ୍ଦ ଓ ବ ପୁଂ—୧। ଯେ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ରକ୍ଷା କରେ—1. Custodian of a trust property; taking proper care of another's property; a trustee. ୨ । ରକ୍ଷକ—2. Keeper; custodian

(ଯୋଗକ୍ଷେମକର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୋଗ ଗତି—ସଂ.ବ (ସ. ଯ. ଲୋ) —ସୌଲିକ ବା ଆଦିମ ଅବସ୍ଥା—Jōga gati Primitive condition (Apte).

ଯୋଗ ଚକ୍ଷୁଃ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୋଗର ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେ ଆଖିରେ ଦେଖିବା ଭଳି ଦେଖି ପାରେ)—ବ୍ରାହ୍ମଣ —A Brāhmaṇa (Apte).

ଯୋଗ ଚର—ସଂ. ବ (ଯୋଗ=ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାର + ଚର୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ) —ଶ୍ରୀରାମଭକ୍ତ; ହନୁମାନ୍ (ହି. ଶ)—Hanumān, the trusted attendant of Rāmachandra.

ଯୋଗ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ମୋହନଚୂର୍ଣ୍ଣ; ଯେଉଁ ଚୂନାର ଅଦ୍ଭୁତ ଲାଲକ ଶକ୍ତି ଅଛି; ମନ୍ତ୍ରର ଧୂଳ— (ଯୋଗଧୂଳ— ଅନ୍ୟରୂପ) Magical powder; a powder having magical virtues (Apte).

ଯୋଗଜ—ସଂ. ବଣ. (ଯୋଗ + ଜନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—1. Caused by mixing up many things ଯୋଗଜନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଉଣରୂପ ୨ । ଯୌଗିକ—2. Resulting from a compound. ୩ । ଯୋଗାଭ୍ୟାସରୁ ଜାତ—3. Resulting from the exercise of Jōga. ବ—୧ । ଅଗୁରୁ—1. 1. Aloes-wood; agallochum. ୨ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷସାଧନ ଅଲୌକିକ ସନ୍ନିକର୍ଷ ବିଶେଷ—2. Extraordinary or supernatural proximation. [ଦ୍ର— ଏହା ଦ୍ୱିବିଧ । ଯଥା—ଯୁକ୍ତ ଓ ଯୁଞ୍ଜନ; ଯୋଗସାଧନର ଏ ଅବସ୍ଥା ଘଟିଲେ ସାଧକ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଅଲୌକିକ ବସ୍ତୁମାନ ଦେଖାଇ ପାରେ ଓ ନଜେ ଦେଖିପାରେ—ହି. ଶ.] ୩ । ଯୋଗାଭ୍ୟାସ ଜନିତ ଧର୍ମ—3. Results arising from the practice of austerities or penance.

ଯୋଗଜନ୍ମା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଯୋଗ + ଜନ୍ମନ୍; ୬ମା. ୧ବ.)— Jōgajanma ୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶୁଭଯୋଗରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଥାଆନ୍ତି ଓ ସେଥିଯୋଗୁଁ ଜଗତରେ ଅସାଧାରଣ ଗୁଣ ଓ କୀର୍ତ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତି; ଶୁଭଜନ୍ମା—1. Born under auspicious stars; born under the influence of auspicious planets. ୨ । ସର୍ବଶ୍ରେଷ ଭାଗ୍ୟବାନ୍—2. Very lucky ୩ । କୀର୍ତ୍ତିଶାଳୀ; ସଶସ୍ୱୀ—3. Famous.

ଯୋଗଜ ଫଳ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—(ଗଣିତ) ଏକାଧିକ ସଂଖ୍ୟାର Jōgaja phala ଯୋଗ ଫଳ (ହି. ଶ.)—(Arithmetic) The sum total of more than one number.

ଯୋଗଣ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଯୋଜନ)—ଯୋଗଣ ଇତ୍ୟାଦି Jōgaṇa (etc) (ଦେଖ)—Jogaṇa etc. (See ;

ଯୋଗଣାହାରୀ—ଦେ. ବ—ଯୋଗଣାହାରୀ (ଦେଖ) Jōgaṇāhārī Jogaṇāhārī (See)

ଯୋଗଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବ—ଯୋଗଣାହାରୀ (ଦେଖ) Jōgaṇiā(āñ) Jogaṇāhārī (See)

ଯୋଗଣୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଯୋଗିନୀ)—ଯୋଗିନୀ ଇତ୍ୟାଦି Jōgaṇī (etc) (ଦେଖ)—Jōginī etc (See ଯୋଗିନୀ **योगिनी**

ଯୋଗଣୀଖିଆ—ଗ୍ରା. ବଣ—ଯୋଗନୀଖିଆ (ଦେଖ) Jōgaṇīkhiā Jōganīkhiā (See) ତୋର କଲେର ହଉକ **जो हैजामे मर**

ଯୋଗତଃ—ସଂ. କି. ବଣ (ଯୋଗ + ତସ୍) —୧ । ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ— Jōgataḥ 1. Suitably; properly. ୨ । ସମୟୋପଯୋଗୀରୂପ —2. Seasonably; timely; in the proper moment; in due season. ୩ । ଯୋଗରେ— 3. By virtue of or through Jōga. ୪ । ଏକଯୋଗ ହୋଇ —4 Conjointly. ୫ । ଯୋଗରୁ; ଯୋଗର ଫଳରେ—5. From junction; as a result of Jōga. ୬ । ଅନୁସାରେ—6. In accordance with; according to (Apte). ୭ । ଇନ୍ଦ୍ରଜବଦ୍ୱାରା—7. By the power of magic (Apte).

ଯୋଗ ତାରା—ସଂ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧ । ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା Jōga tārā ବା ରାଶି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତମ ବା ବୃହତ୍ତମ (ଯୋଗ ତାରକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ତାରକା—1. The leading star of a constellation or sign. [ଦ୍ର-ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥିବା ୫ ଗୋଟି ତାରାକୁ ଯୋଗ କଲେ ତାହା ଶକଟାକୃତି ହୁଏ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଶଗଡ଼ଦଣ୍ଡାର ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରାଟି ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ରର ଯୋଗ-ତାରା ଅଟେ—Aldeberan. ଏହା ମଧ୍ୟ ବୃଷରାଶିରେ ଯୋଗତାରା ।

ପୁନର୍ବସୁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥିବା ୫ଟି ତାରାକୁ ଯୋଗ କଲେ ତାହା ଧନୁ ଆକାର ଦେଖାଯାଏ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗ ତାରା ପ୍ରଶ୍ନ—The dog star, Sirius.

ମେଷ ରାଶିରେ ଯୋଗ ତାରା ଓ ଅଶ୍ୱିନୀ ନାମକ ଦୁଇ ତାରା ବିଶିଷ୍ଟ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତାରା—Hamal, Aries Alpha.

Digitized by srujanika@gmail.com

ନକ୍ଷତ୍ର ଭଳେ ନୋଟ୍ (ଦେଶ) ।] ୨ । ପରସ୍ପର ସନ୍ନିକଟ ମିଳିତ ହୋଇଁଦେଖା ଯିବା ତାରାଗଣ—2. Stars seen together. (Apte).

ଯୋଗ ଦର୍ଶନ—ସ. ବ—ସଦ୍ଧର୍ଷି ପତଞ୍ଜଳି କୃତ ଯୋଗ ସୂତ୍ର—The Jōga darśana Jōga philosophy propounded by Patañjali.

ଯୋଗ ଦାନ—ସ.ବ.-୧। ଛଳଦ୍ୱାରା ଦାନ; ଭଣ୍ଡ ଦାନ--(ମନୁ ୮।୬୬) Jōgadāna 1. A fraudulent gift. ୨। ଶିଷ୍ୟକୁ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରର ଦୀକ୍ଷା ଦେବା—2. Initiating a person with the doctrines or mysteries of 'Jōga Sāstra'; communicating the Jōga doctrines to a disciple (Apte). ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହଯୋଗିତା କରିବା—3. Joining in a work as a colleague; contributing one's collaboration to a work. ୪। କର୍ମୀଙ୍କ ଦଳରେ ମିଶିବା—4. Joining a party of workers. ଦେ. ବ.—୧। ମିଳିତ ହେବା; ମିଳନ—1. Mixing; joining. ୨ । ଜନ୍ମକୁ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—2. Joining or first appearing in one's employment or field of action.

ଯୋଗ ଦାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି – ମିଶିବା—To join; to co-operate. (ଯୋଗ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୋଗ ଧର୍ମୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଯୋଗ+ଧର୍ମ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Jōga dharmī ଯୋଗାଭ୍ୟାସକାରୀ—Practising Jōga. ସ. ବ. ପୁଂ—ଯୋଗୀ (ହି. ଶ) – An anchorite.

ଯୋଗ ଧାରଣା —ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍ – ଉକ୍ତି ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟବସାୟ—Jōga dhāraṇā Perseverance or steady continuance in devotion.

ଯୋଗ ଧାରା—ସ. ବ. (ନାମ)—ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରର ଏକ ଉପନଦୀ (ହି. ଶ)—Jōga dhārā Name of a tributary of the Brahmaputra river.

ଯୋଗ ଧାରୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯୋଗରେ ମଗ୍ନ; ଧ୍ୟାନ ମଗ୍ନ—Jōga dhārī Always engaged in abstract (ଯୋଗ ଧାରଣା - ସ୍ତ୍ରୀ) contemplation of the Divinity.

ଯୋଗ ନାଥ – ସ. ବ(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—ଶିବ (ହି. ଶ)—Jōga nātha Śiba (Apte).

ଯୋଗ ନାନୀ—ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଶିଶୁ ରକ୍ଷା; ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ; ସ. ଯୋଗ୍ୟ)—Jōga nānī ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ମୁରବ୍ବୀପଣିଆ ବା କାହାଠୁଲ୍ଲା ଦେଖାଇ ଚଳିବା ବାଳିକା—(ironical) A girl who tries to pass as the leader and excel all other girls amongst a bevy of children. ସର୍ଦ୍ଦାରନୀ

ଯୋଗ ନାବିକ—ସ. ବ—ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ; ଗଙ୍ଗାଟ; ଗଣିଆ ବୋଡ଼—Jōga nābika A sort of fish; Siluris Ascitta.

ଯୋଗ ନିଦ୍ରା—ସ. ବ. (ରୂପକ; ଯୋଗ+ନିଦ୍ରା)—୧ । ଯୋଗରତ Jōga nidrā ଚିତ୍ତର ବିଷୟାନ୍ତର ନିବୃତ୍ତ ରୂପ ନିଦ୍ରା; ସମାଧି — 1. Distraction of the mind of a person engaged in contemplation from the outer things (compared to slumber). ୨ । ଯୁଗାନ୍ତ ପ୍ରଳୟ କାଳରେ ଭଗବାନଙ୍କର ନିଦ୍ରା ରୂପ ବ୍ୟାପାର—2. The profound sleep of Bishṇu (the Creator and Preserver of the universe) during the great dissolution of the creation. ୩ । ନିଦ୍ରା ରୂପରେ କଳ୍ପିତା ଦୁର୍ଗା;ଭଗବତ୍ତା-3. Goddess Durgā personified in slumber. [ଦ୍ର—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଚଣ୍ଡୀରେ ଉକ୍ତ ଅଛି ଯେ ପ୍ରଳୟପୟୋଧିଜଳଶାୟୀ ଭଗବାନଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣମଳରୁ ମଧୁ ଓ କୈଟଭ ନାମକ ଦୁଇ ଦୈତ୍ୟ ଜାତ ହୋଇ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାଭି-କମଳରୁ ବାହାରିଥିବା ଓ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିବା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ଏହା ଦେଖି ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ଅଭିଭୂତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମା ଯୋଗନିଦ୍ରାଙ୍କୁ ସ୍ତବ କଲେ ।] ୪ । ଚୈତନ୍ୟ ଓ ନିଦ୍ରାର ମିଳିତ ଅବସ୍ଥା;ଶୁଭ ନିଦ—4. A state between consciousness and sleep; a state of half wakefulness and half sleep (Apte). ୫ । ରଣଭୂମିରେ ସାହସର ମୃତ୍ୟୁ (ହି. ଶ)—5. The death of a warrior in the battle-field. ଦେ. ବ – ମହା ନିଦ୍ରା; ମୃତ୍ୟୁ—Death; the sleep that knows no waking

ଯୋଗ ନିଦ୍ରାଳୁ—ସ. ବ. (ଯୋଗ+ନିଦ୍ରା+ଆଳୁ)—ବିଷ୍ଣୁ (ହି.ଶ)—Jōga nidrālu Bishṇu. ସ.ବିଣ—ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ନିବିଡ଼ – Sleeping the Jōganidrā.

ଯୋଗ ନିରତ—ସ. ବିଣ. (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୋଗ ସାଧନରେ ରତ—Jōga nirata Engaged in deep meditation. (ଯୋଗନିରତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୋଗ ନିଳୟ—ସ. ବ – (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—ଶିବ (ହି. ଶ)—Jōga nilaya Śiba (Apte).

ଯୋଗନୀ—ଗ୍ରା. ବ—ଯୋଗିନୀ (ଦେଶ) Jōganī Jōginī (See)

ଯୋଗ ପଟ୍ଟ—ସ. ବ—ଯୋଗସାଧନ କାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ବସ୍ତ୍ରବିଶେଷ; Jōga paṭṭa (ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଯୋଗୀଙ୍କର ପୃଷ୍ଠ ଓ ଜାନୁ ବନ୍ଧନ (ଯୋଗ ସନ୍ଥିତା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରାଯାଏ)—A sort of cloth drawn round the back and the hips of an ascetic as he squats to practise 'Jōga' or abstract meditation.

ଯୋଗ ପତି—ସ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—Jōga pati 1. Bishṇu (Apte). ୨ । ଶିବ (ହି. ଶ)—2. Śiba.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଗ ପଦକ—ସ. ପୁ—ଯୋଗସାଧନା ଓ ପୂଜାକାଳରେ ଧାରଣୀୟ
Jōga padaka ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତରୀୟ ବିଶେଷ (ଯାହା ବାମକାନ୍ଧ ଓ ଡାହାଣ କଟିଦେଶକୁ ପଇତାପରି ପଡ଼ିଥାଏ)—A sheet put along the left shoulder and the right side of a person engaged in 'Jōga' or abstract meditation. [ଦ୍ର—ଏହାର ଚଉଡ଼ା ୪ଆଙ୍ଗୁଳ। ଏହା ବାଘଛଲରେ, ମୃଗଚ୍ଛଲରେ ବା ସୂତାରେ ହୁଏ ଓ ଯଜ୍ଞପୂତ (ପଇତା) ପରି ପିନ୍ଧାଯାଏ—(ହ୍ର. ଶ)]

ଯୋଗ ପାଦୁକା—ସ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ)—ଅସାଧାରଣ ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ର-
Jōga pādukā ପ୍ରଭାବମୟ ପାଦୁକା—Magical shoe or sandal (Apte).

ଯୋଗ ପାରଗ—ସ.ବ.ପୁଂ—୧। ଶିବ (ହ୍ର. ଶ)—1. Śiba (Apte).
Jōga pāraga ୨। ସିଦ୍ଧଯୋଗୀ (ହ୍ର. ଶ)—2. A successful Jōgī.
(ଯୋଗପାରଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଯୋଗପାରଙ୍ଗ, ଯୋଗ ପାରଙ୍ଗମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୋଗ ପୀଠ—ସ. ବ—ଯୋଗାସନ (ଦେଖ)
Jōga pīṭha Jōgāsana (See)

ଯୋଗ ଫଳ—ସ. ବ (ଗଣିତ)—ଏକାଧିକ ସଂଖ୍ୟାର ସମଷ୍ଟି—
Jōga phala The sum or total of more than one number.

ଯୋଗ ବର୍ତ୍ତିକା—ସ. ବ (ମ.ପ. ଲୋ)—ଅସାଧାରଣ ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ବତ୍ତି—
Jōga barttikā A magical wick (Apte).

ଯୋଗ ବଳ—ସ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ; ଯୋଗ+ବଳ)—୧। ଯୋଗ-
Jōga bala ସାଧନଜନିତ ଅସାଧାରଣ ଶକ୍ତି ବା କ୍ଷମତା—1. Supernatural power or strength derived by a person practising 'Jōga' or abstract meditation. ୨। ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଶକ୍ତି—2. Magical power (Apte).

ଯୋଗବାଶିଷ୍ଠ ରାମାୟଣ—ସ. ବ (ନାମ; ଯୋଗ+ବଶିଷ୍ଠ+ଅ+
Jōgabāsishṭa rāmāyaṇa ରାମାୟଣ)—ବେଦାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ଓ ଉପଦେଶମାନ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଥିବା ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ (ମହର୍ଷି ବଶିଷ୍ଠ ଏହାର ବକ୍ତା ଓ ଶ୍ରୀରାମ ଏହାର ଶ୍ରୋତା)—Name of a Sanscrit work on the Bedānta Philosophy. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବୈରାଗ୍ୟ ପ୍ରକରଣ, ମୁମୁକ୍ଷୁ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରକରଣ, ଉତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରକରଣ, ସ୍ଥିତି ପ୍ରକରଣ, ଉପଶମ ପ୍ରକରଣ ଓ ନିର୍ବାଣ ପ୍ରକରଣ, ଏହି ୬ଟି ପ୍ରକରଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ। ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମା, ମୁମୁକ୍ଷୁବ୍ୟକ୍ତିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଜଗତର ଉତ୍ପତ୍ତି, ସ୍ଥିତି ଓ ଲୟ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ, ସୁଖଦୁଃଖ, ମୋକ୍ଷା-ମୋକ୍ଷ୍ୟ, ମନୋମଧ୍ୟେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ବିକାଶ, ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିବରଣ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦମନ, ଅବିଦ୍ୟା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ପରମାର୍ଥ ଯୋଗ, ଅସଙ୍ଗଜ୍ଞାନୋପଦେଶ, ସମାଧି, ଅଣିମାଦି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଜାଗ୍ରତ୍‌ସ୍ୱପ୍ନସୁଷୁପ୍ତି-କଣ୍ଠିନ ଆଦି ବହୁ ଉପାଖ୍ୟାନ ସହ ବହୁତ ଦୋଇଅଛି—ସୁବଳ ଚନ୍ଦ୍ର ।]

ଯୋଗବାହ—ସ.ବ (ଯୋଗ+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧। ଅନୁସ୍ୱାର ଓ
Jōgabāha ବିସର୍ଗ ଏହି ଦୁଇଟି ଜିହ୍ୱାମୂଳୀୟ ଓ ଉପଧ୍ମାନୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ--1. The two letters ं (ṁ) and ः (aspirate ḥ). [ଦ୍ର—'ଅଯୋଗବାହ' ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ।] ୨। ଏକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ନାନା ରୋଗ ନାଶ କରିବାର ଗୁଣ—(ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—2. The power of curing many diseases possessed by an article when mixed with others.

ଯୋଗବାହୀ—ସ. ବିଣ (ଯୋଗ+ବହ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା.
Jōgabāhī ୧ବ)—ଯୋଗଦ୍ୱାରା ବହନଶୀଳ—Carrying or conveying by 'Jōga' ବ—୧। ଔଷଧାଦିର ମିଶ୍ରଣର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଉପାଦାନ ବିଶେଷ; ଭେଷଜାଙ୍ଗ ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏକ ବା ବହୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଗଲେ ଉକ୍ତ ଔଷଧ ସେବନଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ, ଯଥା ମହୁ—1. A menstruum or medium for mixing medicines to make them eatable; e. g. honey. ୨। କ୍ଷାର ବିଶେଷ; ସାଜି କ୍ଷାର—2. Alkali. ୩। ପାରଦ; ପାଗ—3. Mercury.
(ଯୋଗବାହୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୋଗବାହ୍ୟ—ସ. ବ—୧। ପାରଦ; ପାଗ—1. Mercury.
Jōgabāhya ୨। କ୍ଷାର—2 Alkali.

ଯୋଗ ବିକ୍ରୟ—ସ. ବ—(ମ. ପ. ଲୋ) ଛଳ ବା ପ୍ରତାରଣାଦ୍ୱାରା
Jōga bikraya ବିକ୍ରୟ; ଉତ୍ପତ୍ତାପ୍ରୟ ବିକ୍ରୀ; (ମନୁ. ୮।୨୨୫)—(ଯୋଗବିକ୍ରୀ—ଦେଶଜ ବ ରୂପ) A fraudulent sale. (ଯୋଗବିକ୍ରୀତ—ବିଣ)

ଯୋଗବିତ୍(ତ୍)—ସ.ବିଣ.ପୁଂ (ଯୋଗ+ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.କ୍ୱିପ୍; ୧ମା.
Jōgabit(d) ୧ବ)—୧। ଯୋଗାଭ୍ୟାସକାରୀ—1. Practising (ଯୋଗବିଦ୍—ସ୍ତ୍ରୀ) 'Jōga'. ୨। ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—2. Well conversant with the rules of Jōga. ୩। ପାରଙ୍ଗମ—3. Skilful (Apte). ୪। ଚତୁର—4. Clever (Apte).
ବି.—୧ । ଯୋଗୀ; ତାପସ; ଯୋଗାଭ୍ୟାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Ascetic, a practiser of Jōga. ୨। ଯାଦୁ-କର—2. Magician. ୩। ଯେ ଔଷଧାଦି ମିଶ୍ରିତ କରେ—3. A compounder of medicines (Apte). ୪। ଯୋଗଦର୍ଶନ ମତାନୁସାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A follower of the Jōga doctrines. ୫। ଶିବ (ହ୍ର. ଶ.)—5. Śiba (Apte).

ଯୋଗବିଭାଗ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧। ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁର ପୃଥକ୍‌କରଣ-
Jōga bibhāga 1. Separation of that which is usually combined together (Apte). ୨। ସୂତ୍ରର ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପୃଥକ୍‌କରଣ—2. The separation of the words of a Sūtra (Apte) or

Digitized by srujanika@gmail.com

aphorism ୫ । ବିଧିକୁ ଭାଙ୍ଗି କରି ଏକାଧିକ ବିଧିରେ ପରିଣତ କରିବା—3. The splitting up of one rule into two or more (Apte).

ଯୋଗ ବିଯୋ(ଯ୍ୟୋ)ଗ—ସଂ. ବି (ବିଅର୍ଥଭାର୍ଥ ସହିତର)—୧ । (ଗଣିତ) Jōga bijo(yo)ga ମିଶାଣ ଓ ଫେଡାଣ; ସଂକଳନ ଓ ବ୍ୟବକଳନ—1. Addition and subtraction. ୨ । ମିଳନ ଓ ବିଚ୍ଛେଦ—2. Meeting and separation.

ଯୋଗ ଭାବନା—ସଂ. ବି (ଖାଇଗଣିତ)—ରାଶିମାନଙ୍କ ଗୁଣଫଳର ସମଷ୍ଟି Jōga bhābanā ଦ୍ୱାରା ଘଣ୍ଟି ସ୍ଥାପନ—(Algebra) The composition of numbers by the sum of their products. (Apte).

ଯୋଗ ଭ୍ରଂଶ—ସଂ.ବି (୬ମୀ ତତ୍)—ଯୋଗମାର୍ଗରୁ ସ୍ଖଳନ— Jōga bhramśa Slipping from the ways of 'Jōga' or austerities.

ଯୋଗ ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍)—ଯୋଗମାର୍ଗରୁ ଚ୍ୟୁତ; ଚିତ୍ତ Jōga bhrashṭa ବିକ୍ଷେପ ଓ ବିଘ୍ନାଦିଦ୍ୱାରା ଯୋଗ ସାଧନ (ଯାଗଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ—Fallen from the path of austerities by obstacles.

ଯୋଗମୟ—ସଂ. ବିଣ—ଇନ୍ଦ୍ରଜାଳିକ ପୂର୍ଣ୍ଣ—Full of magic. ସଂ. ବି— Jōgamaya ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—Bishṇu.

ଯୋଗମାତା—ସଂ.ବି—୧ । ଦୁର୍ଗା (ହି. ଶ)—1. Durgā. Jōgamātā ୨ । ଶୀଘ୍ର (ହି. ଶ); ପୁରନ୍ଧ୍ରୀ—2. A young woman.

ଯୋଗମାୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁର୍ଗା; ଭଗବତୀ; (ରୂପଧାରିଣୀ Jōgamāyā ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମାୟା)—1. Goddess Durgā. ୨ । ସଂସାରର ମାୟା—2. Earthly illusion (personified). ୩ । ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳବାସିନୀ ଦୁର୍ଗା—3. Name of a Goddess presiding at the Bindhya hills. [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ଏ ପ୍ରଥମେ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମି ବସୁଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ନୀତ ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଦେବକୀଙ୍କ ସୂତିକାଗାରରେ ରହିଥିବା ହେବା ପରେ କଂସ ଏହାଙ୍କୁ ଦେବକୀଙ୍କ ଗର୍ଭର ଅଷ୍ଟମ ସନ୍ତାନ ବୋଲି ମନେ କର ଏହାଙ୍କୁ ପଥରରେ କଚାଡ଼ି ଦେବାରୁ ଏ ଆକାଶକୁ ଉଠିଯାଇ କଂସକୁ ସାବଧାନ କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତା ହେଲେ ଏବଂ ପରେ ଯାଇ ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ।] ୪ । ସନ୍ଦୀପନି ମୁନିଙ୍କର ମାତା—4. Mother of sage Sandipani. [ଦ୍ର—ଏ ମାୟା ବସୁଦେବ କର ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମିଳନ କରାଇଥିଲେ ।]

ଯୋଗ ଯାତ୍ରା—ସଂ. ବି (ଫଳଜ୍ୟୋତିଷ)—କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ Jōga jātrā ଯାତ୍ରା କରିବାକୁ ଫଳଜ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଯୋଗ. (ହି. ଶ)—Auspicious time or state of astrological elements for starting on a particular mission.

ଯୋଗଯୋଗୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ଯୋଗାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ Jōgajōgī ଯୋଗୀ—An anchorite in the posture of practising Jōga.

ଯୋଗ(ଗା)ରଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—କାରଙ୍ଗ (ହି. ଶ)— Jōga(gā)raṅga Orange (Apte).

ଯୋଗରତ୍ନ—ସଂ. ବି.(ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ରତ୍ନ— Jōgaratna A magical gem.

ଯୋଗରାଜ—ସଂ. ବି—୧ । ଯୋଗରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. One Jōgarāja well versed in Jōga (Apte). ୨ । ଅଯୁ କେଦୋକୁ ଔଷଧ ବିଶେଷ—2. A kind of medicinal preparation. [ଦ୍ର—ଯୋଗରାଜ ଗୁଗ୍ଗୁଳର ପ୍ରଧାନ ଉପକରଣ ଗୁଗ୍ଗୁଳ ଅଟେ ଓ ଏହା ଗଣ୍ଠିବାତ ଆଦରେ ବିଶେଷ ଉପକାରପ୍ରଦ—(ହି. ଶ)]

ଯୋଗରୁ—ଦେ. ଅ—ଯୋଗୁଁ (ଦେଶ)—Jōguñ (See).

Jōgaru (ଯୋଗୁରୁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଯୋଗରୂଢ଼—ସଂ. ବିଣ (ଯୋଗ + ରୁହ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Jōgarūrdha (ବ୍ୟାକରଣ) ଅବୟବଶକ୍ତି ଓ ଅର୍ଥଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବୋଧ ହୁଏ; ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଅନୁସାରେ ହୋଇଥିବା ଅର୍ଥ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ, କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବହାରରେ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ—(Grammar) (A word) conveying a peculiar sense or conventional meaning though etymologically denoting many other things. (ଯଥା—ପଙ୍କଜ = ପଙ୍କରୁ ଜାତ; ପଙ୍କରୁ ଅନେକ ପଦାର୍ଥ ଜାତ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ପଙ୍କଜ ଶବ୍ଦ କେବଳ ପଦ୍ମକୁ ବୁଝାଏ; ଶୂଳପାଣି; ଆଉପଦ; ପଞ୍ଚଶର ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ) ।

ଯୋଗରୂଢ଼ି—ସଂ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ—(Gram- Jōgarūrdhi mar) A word conveying a particular meaning though etymologically denoting many other things.

ଯୋଗ ରୋଚନା—ସଂ ବି (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ) —ଏକପ୍ରକାର ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ Jōga rochanā ଲେପ, ଯାହାକୁ ଦେହରେ ଲଗାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି ସାଧାରଣଙ୍କ ଚକ୍ଷୁର ଅଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ବା ଅକାଟ୍ୟ ହୁଏ— A kind of magical ointment said to possess the power of making one invisible or invulnerable (Apte).

ଯୋଗ ଶକ୍ତି—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ଯୋଗଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ ଶକ୍ତି; ଯୋଗ Jōga śakti ବଳ—The power derived by the exercise of Jōga.

ଯୋଗ ଶବ୍ଦ—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—(ବ୍ୟାକରଣ) ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟୟ Jōga śabda ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥ ବିଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ଶବ୍ଦ; ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତ୍ୟର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ—(Grammar) A word,

Digitized by srujanika@gmail.com

the meaning of which is plain from the etymology.

ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ମ. ଷ ଲୋ; ଯୋଗବିଷୟକ ଶାସ୍ତ୍ର) —ସେଉଁ Jōga śāstra ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯୋଗ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛୁ (ଯଥା— ପତଞ୍ଜଳି ପ୍ରଣୀତ ଦର୍ଶନ)—Works or science or system of Philosophy teaching 'Jōga' or abstract meditation on the Divine Essence.

ଯୋଗ ସାଜ(ଜ)ସ(ସି)—ଦେ. ବ (କଚ୍ଛରଖା)—ଜୋରଖାଟସ (ଦେଖ) Jōga sāja(ji)sa(si) ଜୋଡ Jogasāja sa. (See)

ଯୋଗ ସାଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁପଦ ଉତ୍‌ପୁରୁଷ)—ଯୋଗାଭ୍ୟାସ- Jōga sādhaka ରତ; ଯେ ଯୋଗସାଧନା କରେ—Practi- (ଯୋଗସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) sing the system of profound meditation.

ଯୋଗ ସାଧନ(ନା)—ସ. ବ (ଶ୍ରୁତିଚ୍) – ଯୋଗାଭ୍ୟାସ; ଯୋଗର ପଥର Jōga sādha na(nā) (ଲକ୍ଷ୍ୟାଦର) ଅନୁସରଣ—The practising of the ways for the attainment of divine abstraction; the practising of abstract meditation.

ଯୋଗ ସାଧିବା—ଦେ କ୍ରି—ଯୋଗାଭ୍ୟାସ କରିବା—To practis. Jōga sādhibā ଯୋଗ ସାଧ austere meditation [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ ଦୃଂସ ଦ୍ୱାନ; ଯୋଗ ସାଧିବ କାହା

ଯୋଗସାଧନା ଯେଉ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଯୋଗ ସାର—ସ. ବ—୧ । ସବ୍ୱରୋଗହର ଔଷଧ ବା ଉପାୟ- Jōga sāra ଦୈବୌଷଧ—1. A panacea for all diseases; a universal remed ୨ । ଯେଉଁ ଉପାୟ ବା ସାଧନ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ରୋଗମୁକ୍ତ ହୁଏ (ହି. ଶ)—2. Means or exercises by which a person becomes permanently healthy. [ଦ୍ର—ଅଯୁର୍ବେଦରେ ଋତୁଚର୍ଯ୍ୟା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ 'ଯୋଗସାର' ଉପାୟମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛୁ—ହି. ଶ]

ଯୋଗ ସିଦ୍ଧ—ସ.ବିଣ.ପୁଂ—(୭ମୀ ତତ୍)ଯେ ଯୋଗସାଧନରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ Jōga siddha ହୋଇଅଛି—Perfected in the art of (ଯୋଗ ସିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) profound abstraction. (ଯୋଗ ସିଦ୍ଧି—ବ)

ଯୋଗ ସୂତ୍ର—ସ. ବ—ପତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ଯୋଗଦର୍ଶନର ସୂତ୍ରଗଣ— Jōga sūtra The aphorisms of the Jōga system of Philosophy attributed to Patañjali.

ଯୋଗ ସେବା—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୋଗ ସାଧନ—The prac- Jōga sebā tice of abstract meditation (Apte).

ଯୋଗା—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ଯୋଗ୍ୟ)—ଜୋଗା (ଦେଖ) Jōgā ଯୋଗ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ Jogā (See)

ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନାମ)—ସୀତାଙ୍କର ଏକ ସଖୀ (ହି. ଶ)— Name of a female companion of Sītā.

ଯୋଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ଯୁଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । (ସକର୍ମକ) Jōgā(ge)ibā ଆବଶ୍ୟକ ବସ୍ତୁ ଆଣି ପହଞ୍ଚାଇବା—1. To ଯୋଗାନ ଜୁଟାନା supply. ୨। (ଅକର୍ମକ) (ବବାହ, ବ୍ରତ ଆଦ) ଯୋଗ ହୋଇ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଶୁଭଯୋଗ ଯୁକ୍ତ ହେବା-2.To suit **ଯୋଗଆନା** to the planets of a person's horoscope (said of marriage etc. which have to be performed if a person's stars are in auspicious positions. (ଯଥା —ଏ ଦୁଇଅଙ୍କୁ ଆଗାମୀ ୬ ବର୍ଷକାଳ ଭଲ ଯୋଗାଉ ନାହିଁ ।) ୩ । ଯୋଗ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ, ଯୋ ହୋଇ ହେବା—3. To befit; to be fit **ଯୋଗ୍ୟ ହୋନା** for. (ଯଥା—ଭାଇବୋହୂଟେଇଁ ବଥ ହେଲେ ଦେଖି ଯୋଗାଏ ନାହିଁ ଜ, ଝୁଇଁ ଯୋଗାଏ ନାହିଁ ।) ୪ । (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ) ଉଚିତ ହେବା—4. **ଯୋଗ୍ୟ ହୋନା** To be proper;to be becoming. [ଦ୍ର—ଋଜୁ ମୃଦୁ ସ୍ତ୍ରୀମନ୍ତ ସଭ୍ୟବାକ୍ୟ ହୋଇ, ଏତେ ଗାଳ କଥା କହିବା ନ ଯୋଗାଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୫। ମନକୁ ମନେ ଯାଏ୍ୟା ଯାଇବା—5. To seem fitting; to accord to one's desires. ୬ । ରୁଚିକର ହେବା; ରୁଚିବା— 6. To suit one's tastes. (ଦ୍ର —ଏ ମହାଭାରତକୁ କର୍ଣ୍ଣରେ ଶୁଣିଲେ, ଆନ କଥା ମନକୁ ନ ଯୋଗାଏ ଭଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦ ।)

ଯୋଗାକର୍ଷଣ—ସ. ବ. (ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ପଦାର୍ଥର ପରମାଣୁ- Jōgākarshaṇa ସମୂହର ପରସ୍ପର ଆକର୍ଷଣ; ଯେଉଁ ଆକର୍ଷଣ ବଳରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପଦାର୍ଥର ପରମାଣୁ ସମୂହ ଏକତ୍ର ସମ୍ବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହେ ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ— (physics) Cohesion.

ଯୋଗାଙ୍ଗ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପତଞ୍ଜଳିକ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ Jōgāṅga ଯୋଗସାଧନାର୍ଥ ଆବଶ୍ୟକ ଆଠ ଗୋଟି ଉପାୟ (ଯଥା—ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ଧାରଣା, ଧ୍ୟାନ ଓ ସମାଧି (ହି. ଶ)—The 8 means of attaining Jōga (Apte).

ଯୋଗାଚରଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୋଗ ସାଧନ (ଦେଖ) Jōgācharaṇa Jōga sādhana (See)

ଯୋଗାଚାର—ସଂ. ବ—୧ । ଯୋଗ ସାଧନ (ଦେଖ)—1. Jōga Jōgāchāra sādhana (See) ୨ । ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ- ବିଶେଷ—2. A sect of Buddhist philosophers. ୩ । ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନର ମତ ବିଶେଷ— 3. A doctrine of Buddhist philosophy. [ଦ୍ର—ଏହି ମତରେ ବାହ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସବୁ ଶୂନ୍ୟ ଓ ବିଜ୍ଞାନହିଁ ପରସ୍ଥାପୀ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଗାଗୁର୍ଚ୍ୟ—ସଂ. ବ. (୭ମୀ ବା ୬ଷ୍ଠୀତତ୍) —୧ । ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରର ଜ୍ଞପଦେଷ୍ଟା—1. A teacher of the Jōga philosophy (Apte). ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଶିକ୍ଷକ—2. A teacher of magic (Apte).

Jōgāchārjya ଯୋଗାଞ୍ଜନ ସଂ. କ୍ଲ. (ସ. ତ. ଲ୍ଲେ)—୧ । ଯୋଗ ରୋଚନା (ଦେଖ) ୨। ରୋଗ-ନାଶକ ମଲମ—1. Jōga rochanā (See) 2. A healing ointment. ୩ । ଚକ୍ଷୁରୋଗନାଶକ ମଲମ—3. An ointment for healing eye-diseases.

Jōgāñjana ଯୋଗାଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଜୋଗାଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Jōgārḍa (etc) ଯୁଗାଡ଼, ଜୋଗାଡ଼ Jogārḍa etc (See) ପ୍ରବନ୍ଧ, ଜୁଗୁତି

ଯୋଗାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଜୋଗାଡ଼ିଆ (ଦେଖ)

Jōgārḍiā ଜୁଗୁତିଆ Jogārḍiā (See) (ଯୋଗାଡ଼ୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜୋଗାଡ଼େ

ଯୋଗାଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ଜୋଗାଡ଼ିବା (ଦେଖ)

Jōgārḍibā ଜୁଗୁତି କରନା, ପ୍ରବଂଧ କରନା Jogārḍibā (See) ଜୋଗାଡ଼ କରା

ଯୋଗାଣ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଯୋଜନ)—ଯୋଗାଇବା—

Jōgāṇa ଯୋଗାନ ଜୁଟାନା Supplying

ଯୋଗାଧମନ—ସଂ. ବ. (ଯୋଗ=ଛଳ + ଅଧମନ=ବନ୍ଧକ ଦେବା)-

Jōgādhamana ଛଳ ପୂର୍ବକ ବଥାସିବା ବନ୍ଧକ (ମନୁ ୮।୧୬୫) —A fraudulent pledge (Apte).

ଯୋଗାଧି—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ଯୋଗାରୂଢ଼କ)—ଯୋଗନରତ;

Jōgādhi ଯୋଗାରୂଢ଼—Engaged in deep meditation. [ତୁ—ଛଡ଼ର ଯୋଗାଧି ପୁରୁଷ, ତାହାକୁ ଏ କଥା ଅଦଶ । ପ୍ରାତୀ. ନର୍ଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ଯୋଗାନ୍ତରାୟ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ବା ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ଯୋଗସାଧନରେ ବିଘ୍ନ

Jōgāntarāya ଜ୍ଞାଦକ ଆଳସ୍ୟାଦି ଦୋଷ—Idleness etc which act as hindrance to the exercise of Jōga.

ଯୋଗାବଲମ୍ବନ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୋଗ ସାଧନ (ଦେଖ)

Jōgābalambana Jōga sādhana (See) (ଯୋଗାବଲମ୍ବୀ—ବଣ. ପୁଂ)

ଯୋଗାଭ୍ୟସନ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୋଗମାର୍ଗ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା;

Jōgābhyasana ନିୟମିତରୂପେ ଯୋଗ ସାଧନ—Regular (ଯୋଗାଭ୍ୟାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) practice of 'Jōga'. (ଯୋଗାଭ୍ୟାସୀ—ବଣ. ପୁଂ)

ଯୋଗାମ୍ବର—ଦେ. ବଣ—ଯୋଗ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ; ଯୋଗନରତ—

Jōgāmbara Immersed in meditation. [ତୁ—ଆତ୍ମାଗ୍ୟାନରେ ଧ୍ୟାନ ଦେଇ, ଉଡ଼ିଲେ ଯୋଗାମ୍ବର ଦୋଇ । ପ୍ରାତୀ. ନର୍ଗୁଣମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ଯୋଗାଯୋଗ—ଦେ. ବ (କଚରା)—ଜୋଗ'ଜୋଗ (ଦେଖ)

Jōgājoga Jogājoga (See)

ଯୋଗାରାଧନ(ନା)—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୋଗ + ଆରାଧନ)—

Jōgārādhana'nā) ଯୋଗସାଧନ (ଦେଖ)— Jōgasādhana (See)

ଯୋଗାରୂଢ଼—ସ.ବଣ.ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍;ଯୋଗ+ଆରୂଢ଼)—ଯୋଗନରତ—

Jōgārūrḍha Engaged in deep meditation. (ଯୋଗାରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—(ଗୀତା) କାମନାଶୂନ୍ୟ ଜତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଯୋଗୀ—An ascetic who has extinguished all desires and passions.

ଯୋଗାସନ—ସ. ବ (ସ. ତ. ଲ୍ଲେ; କର୍ମଧାରୟ)—ଯୋଗସାଧନାର୍ଥେ

Jōgāsana ଜ୍ଞପବେଶନ; ଧ୍ୟାନାସନ; ବଜ୍ରାସନ—A position or posture in which a devotee is enjoined to sit while practising Jōga.

ଯୋଗାସୀନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୋଗସାଧନ ପାଇଁ

Jōgāsina ଯୋଗାସନରେ ଜ୍ଞପବଦ୍ଧ—Sitting in the (ଯୋଗାସୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) required posture and practising 'Jōga'.

ଯୋଗିଦଣ୍ଡ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୋଗିନ୍ + ଦଣ୍ଡ)—ବେତ; ବେତ

Jōgidaṇḍa (ହି. ଶ) —Ratan cane.

ଯୋଗିନିଦ୍ରା—ସ. ନ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅଳ୍ପନିଦ୍ରା; ତନ୍ଦ୍ରା; ଜାଗ୍ରତ

Jōginidrā ଅଥଚ ସୁପ୍ତାବସ୍ଥା—Light sleep; (ଯୋଗିନିଦ୍ରୁତ—ବଣ. ପୁଂ) wakefulness in sleep.

ଯୋଗିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯୋଗିନ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଉପସ୍ୱିନୀ;

Jōginī ଯୋଗସାଧନକାରିଣୀ ନାସ୍ତ୍ର—A female ascetic or devotee; a female recluse. ୨ । ଦୁର୍ଗାନୁଚରୀ ଓ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅବତାରସ୍ୱାରିଣୀ ଦେବୀଗଣ—2. Female companions of Durgā who are her incarnations also. [ତୁ—ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଅଷ୍ଟ ଯୋଗିନୀ ଓ ଚତୁଃଷଷ୍ଟି ଯୋଗିନୀଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । କାଳୀଙ୍କର ସହଚରୀ ୬୪ଯୋଗିନୀ ଓ ନବକୋଟୀ କାତ୍ୟାନୀ (କାତ୍ୟାୟନୀ) ବୋଲି ଲୋକବିଶ୍ୱାସ । ଏମାନେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଗ୍ରାମଦେବତାରୂପେ ପୂଜା ପାଉ ଅଛନ୍ତି । ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞରେ ଅଗ୍ନିରେ ଝାସ ଦେଇଥିବା ସତୀଙ୍କ ଶବକୁ ଶିର କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ବୁଲୁଥିବା ବେଳେ ବିଷ୍ଣୁ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ରଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ଶବକୁ ଛନ୍ନଭିନ୍ନ କରିବାରୁ ଉକ୍ତ ଶବର ଅଙ୍ଗମାନ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିଥିଲା ସେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଯୋଗିନୀ ବା ଦେବୀର ପ୍ରକାର ଲୋକବିଶ୍ୱାସ । ଦେଶରେ ଓଳାଉଠା ବା ହଇଜା ହେଲେ ତାହା ଯୋଗିନୀମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ ବୋଲି ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଯୋଗିନୀମାନେ ଉପଦ୍ରବର ରୂପଧରଣୀ, ଏପ୍ରତି ଅଞ୍ଚଳିକକାଳସାର ବକଝଡ଼ନା ଶୀଘ୍ର ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ଯୋଗିନୀ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି ।

କାଳିକା ପୁରାଣରେ ଓ ଅଗ୍ନିପୁରାଣରେ ଓ ବୃହନ୍ନନ୍ଦି-କେଶ୍ୱର ପୁରାଣରେ ଏ ୬୪ ଯୋଗିନୀଙ୍କ ନାମ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଷ୍ଟଯୋଗିନୀ ଯଥା—ଶୈଳପୁତ୍ରୀ, ଚଣ୍ଡଘଣ୍ଟା, ସ୍କନ୍ଦମାତା, କାଳରାତ୍ରୀ, ଚଣ୍ଡିକା, କୁଷ୍ମାଣ୍ଡୀ, କାତ୍ୟାୟନୀ, ମହାଗୌରୀ ।

ଚତୁଃଷଷ୍ଟୀ ଯୋଗିନୀ (ବୃହନ୍ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱର ପୁରାଣମତରେ)—୧. ନାରସିଂହୀ, ୨. ଗୌରୀ, ୩. ଶାକମ୍ଭରୀ, ୪. ଭ୍ରାମ୍ଭୀ, ୫. ରକ୍ତଦନ୍ତିକା, ୬. ଚାମୁଣ୍ଡା, ୭. ଶାବଙ୍ଗୀ, ୮ ଦୁର୍ଗା, ୯. କାତ୍ୟାୟନୀ, ୧୦. ମହାଦେବୀ, ୧୧. ଚଣ୍ଡଘଣ୍ଟା, ୧୨. ମହାବିଦ୍ୟା, ୧୩. ପଦ୍ମାବତୀ, ୧୪. ସାବିତ୍ରୀ, ୧୫. ବ୍ରହ୍ମବାଦିନୀ, ୧୬. ଭଦ୍ରକାଳୀ, ୧୭. ବଗଳାମୁଖୀ, ୧୮ କଷ୍ଟପିଙ୍ଗଳା, ୧୯. ରୁଦ୍ରାଣୀ, ୨୦. ଅଗ୍ନିଜ୍ୱାଳା, ୨୧. ରୌଦ୍ରମୁଖୀ, ୨୨. କାଳରାତ୍ରୀ, ୨୩. ଚତୁର୍ଦ୍ଦିନୀ, ୨୪. ସେଘସ୍ୱନା, ୨୫. ସହସ୍ରାଶ୍ମୀ, ୨୬. ବଜ୍ରପ୍ରାସ୍ୟା, ୨୭. ଜଳୋଦରୀ, ୨୮. ମହୋଦରୀ, ୨୯. ମୁକ୍ତକେଶୀ, ୩୦. ଘୋରରୂପା, ୩୧. ମହାବଳା, ୩୨. ଶୁଦ୍ଧି, ୩୩. ସ୍ମୃତି, ୩୪. ଦୟା, ୩୫. ତୁଷ୍ଟି, ୩୬. ପୁଷ୍ଟି, ୩୭. ମେଧା, ୩୮. ଋଦ୍ଧା, ୩୯. ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ୪୦. ସରସ୍ୱତୀ, ୪୧. ଅପର୍ଣ୍ଣା, ୪୨. ଅମ୍ବିକା, ୪୩. ଯୋଗିନୀ, ୪୪ ଡାକିନୀ, ୪୫. ଶାକିନୀ, ୪୬. ହାକିନୀ. ୪୭. ଲାକିନୀ, ୪୮ ନିଦଶେଶ୍ୱରୀ, ୪୯. ମହାଷଷ୍ଠୀ, ୫୦. ସଦାସଙ୍କାଳା, ୫୧. ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ୫୨. କୌଳିକୀ, ୫୩. ବୃଦ୍ଧାଣୀ, ୫୪. ମାହେଶ୍ୱରୀ, ୫୫. କୌମାରୀ, ୫୬. ବୈଷ୍ଣବୀ, ୫୭. ବୀଜୀ, ୫୮ ନାରସିଂହୀ, ୫୯. ବାରାହୀ, ୬୦ ଖପୁଣ୍ଡା, ୬୧. ଶିବଦୂତୀ, ୬୨. ଉଗ୍ରଚୁଡା, ୬୩. ଚର୍ଚ୍ଚିକା ୬୪. ମହିଷା । ପାଠଭେଦେ ଅନ୍ୟ ଦେଖ]

୩ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) କାଳଯୋଗିନୀ; ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦିଗ୍‌ବିଶେଷରେ ଦିଗ୍‌ବିଶେଷକୁ ଅଧିକାର କରିବା ଦେବୀଗଣ; ତତ୍ତ୍ୱ-ଯୋଗିନୀ—3. (Astrology) Goddesses who are said to occupy different quarters of the globe on different lunar days. [ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମାଣୀ—ପ୍ରତିପଦ ଓ ନବମୀରେ ପୂର୍ବରେ; ମାହେଶ୍ୱରୀ—୨ୟା ଓ ୧୦ମୀରେ ଉତ୍ତରରେ, କୌମାରୀ—୩ୟା ଓ ଏକାଦଶୀରେ ଅଗ୍ନେୟ କୋଣରେ; ନାରସିଂହୀ—୪ର୍ଥୀ ଓ ଦ୍ୱାଦଶୀରେ ନୈର୍ଋତରେ; ବାରାହୀ—୫ମୀ ଓ ତ୍ରୟୋଦଶୀରେ ଦକ୍ଷିଣରେ; ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ବା ଐନ୍ଦ୍ରୀ—୬ଷ୍ଠୀ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ପଶ୍ଚିମରେ; ଖପୁଣ୍ଡା ୭ମୀ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ବାୟୁକୋଣରେ; ଚାମୁଣ୍ଡା—୮ମୀ ଓ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ଉତ୍ତରାଦିରେ ଥାଆନ୍ତି । ଯାହା ସମୟରେ ଯାହାକାଳର ସମ୍ମୁଖରେ ବା ଦକ୍ଷିଣ (ଡାହାଣ) ଦିଗରେ ଯୋଗିନୀ ଥିଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ । ଏହାକୁ ସମ୍ମୁଖଯୋଗିନୀ ବା ଦକ୍ଷିଣ ଯୋଗିନୀ କହନ୍ତି । ବାମ ଦିଗରେ ବା ପୃଷ୍ଠ ଭାଗରେ ଯୋଗିନୀ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଯାହା କଲେ ଶୁଭ ଘଟେ । ଏହାକୁ ବାମଯୋଗିନୀ ବା ପୃଷ୍ଠ ଯୋଗିନୀ ବୋଲିଥାଏ ।] ୪। ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଦିଗ୍‌ବିଶେଷରେ ସଦ୍ୟକାମସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ସାଧକ ପୂଜ୍ୟ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅବତାରବିଶେଷ—4. A Goddess (incarnation of Durgā) worshipped by Tantric devotees for attainment of worldly prosperity. [ଦ୍ର—ସାଧକର ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧି ହେଲେ ଯୋଗିନୀ ଅସି ସାଧକ ଆଗରେ ଠିଆ ହୁଅନ୍ତି ଓ ସାଧକ ଯେଉଁ ରୂପରେ ତାଙ୍କୁ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରେ (ମାଡା, ଉର୍ଗ୍ଗା ବା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୟା ରୂପରେ) ସେଥି ତାହାହିଁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରନ୍ତି । ମାଡା ହେଲେ ସାଧକକୁ ଦ୍ରବ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ର ଓ ଧନ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି । ଉର୍ଗ୍ଗା ହେଲେ ଦ୍ରବ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ର ଓ ଦିବ୍ୟକନ୍ୟା ଆଣି ଦିଅନ୍ତି । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ସାଧକକୁ ସ୍ୱର୍ଗେନ୍ଦ୍ର ପଦ ଓ ବିପୁଳ ଧନାଦି ଦେଇ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୟାରୂପରେ ସାଧକର ସାଦରସ୍ପୃ ସେବା କରନ୍ତି ।] ୫ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଦଶବଧ ମହାଦଶାନ୍ତର୍ଗତ ନବଗ୍ରହ ଦଶାବିଶେଷ—5. Name of certain positions of planets in the course of a man's 10 planetary periods of life. [ଦ୍ର—ଦଶା-ଯୋଗିନୀ ସଙ୍ଖ୍ୟାରେ ଆଠ :—ମଙ୍ଗଳା, ପିଙ୍ଗଳା, ଧନ୍ୟା, ଭ୍ରାମରୀ, ଭଦ୍ରିକା, ଉଲ୍କା, ସିଦ୍ଧା, ସଙ୍କଟା ।—

ମଙ୍ଗଳାଦଶା (ଶୁଭ)—୧ ବର୍ଷ ଭୋଗ କାଳ;
ପିଙ୍ଗଳା (ଅଶୁଭ)—୨ ବର୍ଷ,
ଧନ୍ୟା (ଶୁଭ)—୩ ବର୍ଷ,
ଭ୍ରାମରୀ (ଅଶୁଭ)—୪ ବର୍ଷ,
ଭଦ୍ରିକା (ଶୁଭ)—୫ ବର୍ଷ,
ଉଲ୍କା (ଅଶୁଭ)—୬ ବର୍ଷ,
ସିଦ୍ଧା (ଶୁଭ)—୭ ବର୍ଷ,
ସଙ୍କଟା—(ଅଶୁଭ)—୮ ବର୍ଷ ।]

୬ । ଚଣ ପିଶାଚିନୀ (ଜ୍ୟ.ଶ); ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡୀ—6. A Goddess said to preside over battles and battlefields. ୭ । ଆଷାଢ଼ କୃଷ୍ଣା ଏକାଦଶୀ (ଜ୍ୟ.ଶ.) 7. The 11th day of the dark lunar fortnight of Āshārdha. ୮ । ଡାକିନୀ; ଡାହାଣୀ—8. Witch (Apte). ୯। ଗୁଣି ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗମା ନାରୀ-9. Sorceress; a female magician (Apte). ୧୦ । ଦୁର୍ଗା—10. Durgā (Apte). ଦେ. ବି.—

କଲେରା ଯୋଗିନୀ ୧ । ଡାଇଜା; ବାଡ଼ି; ଓଲାଉଠା—1. Cholera (personified). ୨ । (ଗାଳି)—ଯୋଗିନୀ ପରି ବିକଟରୂପଧାରିଣୀ, ଅସ୍ଥିଚର୍ମସାରଶରୀରା ଓ ରୁକ୍ଷରୂପା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman with a fierce and haggard face or deportment.

ଯୋଗିନୀଆ(ଆଁ)—ଦେ.ବିଣ.ପୁଂ—୧ । ଯୋଗିନୀ ପରି କ୍ରୂର ରୂପବିଶିଷ୍ଟ; Jōginīā(āñ) ଅସ୍ଥି ଚର୍ମସାରଶରୀରା—1. Haggard; looking (ଯୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) like a 'Jōginī'. ୨ । ଯୋଗିନୀଖିଆ (ଦେଖ)—Jōginīkhiā (See)

ଯୋଗିନୀ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଓଳାଉଠାରୋଗ Jōginī khāibā ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ମରିବା—Succombing (ଯୋଗିନୀରେ ଖିବା—କ୍ରିୟାରୂପ) to cholera; falling a

Digitized by srujanika@gmail.com

କଲେରାୟ ମରା **ଯୋଗିନୀ ଖାନା** victim to cholera. (ବ୍ୟବହାର—ଉଡେ ଯୋଗିନା ଖାଇ ବମା ଭୁ ଯୋଗିନାରେ ଯା ।)

ଯୋଗିନାଖିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଗାଳି) ଓଲଟିଥିବା ଦେବାଙ୍କର ଆସନ୍ନବଳ Jōginikhiā (a curse) (a person) Who will fall- (ଯୋଗିନାଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) a victim to cholera.

ଯେକଲେରାୟ ମରବେ **जिसको योगिनी खाजा** । [ଦ୍ର—ଏହି ପୁଂଲିଙ୍ଗ ରୂପ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୁରୁଷମାନଙ୍କପ୍ରତି ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।)

ଯୋଗିନା ଚକ୍ର—ସଂ. ବ—୧ । ତାନ୍ତ୍ରିକମାନଙ୍କ ଯୋଗିନାସାଧନ କରିବା Jōginī chakra ଚକ୍ରବିଶେଷ (ହି.ଶ.)—1. A figure drawn by worshippers of the Jōginī. ୨ । ଫଳଭବିଷ୍ୟାଦ୍ଦିଶର ଚକ୍ରବିଶେଷ, ଯହିଁରୁ ଯୋଗିନୀଙ୍କ ବଉନ୍ନ ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ବିଷୟ ଜଣାପଡ଼େ (ହି. ଶ.)—2. An astrological figure indicating the points of the compass occupied by the Jōginī.

ଯୋଗିନା ପଶିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ସ୍ଥାନର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଓଲଟିଥିବା Jōginī paśibā ରୋଗ ସଂକ୍ରମଣ କରିବା—(a place) କଲେରା ହୁଏୟା **योगिनीका प्रवेश** Being visited by (ବ୍ୟବହାର—ତୋ ଘରେ ଯୋଗିନା ପଶୁ) cholera.

ଯୋଗିବେଶ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ପରିଚ୍ଛଦ— Jōgibeśa The dress of an ascetic.

ଯୋଗୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଯୋଗ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ବା ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ଯୋଗ Jōgī କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ଯୋଗିନ୍, ୧ମା ୧ବ) —୧ ଯୋଗ (ଯୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସାଧକ ବ୍ୟକ୍ତି—1, A person who practices abstract meditation. ୨ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—2. Ascetic. ୩ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ; ଯେ ଫଳପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶା ନ ରଖି ଧର୍ମ କରେ—3. One who practices righteousness for its own sake without expecting any benefit or result. [ଦ୍ର—ସର୍ବଜ୍ଞ ସମଦର୍ଶନ ଓ ସୁଖ ଦୁଃଖ, ସ୍ପୃହାଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର, ଶୃଙ୍ଗାରତ୍ୟ, ଶୀତୋଷ୍ଣ, ମାନାପମାନ ଇତ୍ୟାଦିରେ ସମଜ୍ଞାନବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ଯୋଗି-ପଦବାଚ୍ୟ—ଭଗବଦ୍ଗୀତା ।] ୪ । ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ—4. Magician; sorcerer. ୫ । ଅଲୌକିକ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A person having supernatural powers. ୬ । ଯୋଗଦର୍ଶନର ଅନୁଗାମୀ ବ୍ୟକ୍ତି—6. A follower of the Jōga system of philosophy. ୭ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ—7. A name of Jājñabalkya (Apte). ୮ । ବିଷ୍ଣୁ—8. Bishṇu (Apte). ୯ । ଶିବ—9. Śiba (Apte). ୧୦ । ଅର୍ଜୁନ—10. Arjuna (Apte). ୧୧ । ମିଶ୍ରଜାତିବିଶେଷ—11. Name of a mixed caste (Apte). ସଂ. ବଣ—୧ । ଯୋଗସାଧନକାରୀ—1. Practising Jōga (Apte). । ସଂଯୁକ୍ତ; ଯୁକ୍ତ—2. Connected with; endowed with (Apte). ୩ । ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ—3. Possessing magical powers. ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଭୁଲୁଳରେ

ଯୁଗୀ ଜୋଗି, ଗୁଜରୀୟା ବାବାଜୀ ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତିବସାୟୀ ଜାତିବିଶେଷ— (ଯୋଗୀଅଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. A beggar caste of Orissa. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି 'ନାଥ' । ଏମାନେ ପୂର୍ବେ ତାନ୍ତ୍ରିକ ବୌଦ୍ଧ ଥିଲେ । ଏମାନେ ଲମ୍ବା ଥାଳ ଧରି ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଭିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଗୋବନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର, ଭର୍ତ୍ତୁହରି, ଦାତାକର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୀତ ବୋଲି କେଉଣ୍ଡ ବଜାଇ ଭିକ୍ଷା କରନ୍ତି ।] ୨ । ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ— 2. A name given to males.

ଯୋଗୀ ଘରେ ଢିଙ୍କି—ଦେ. ବାକ୍ୟ (ନ୍ୟାୟୀ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର Jōgī ghare ḍhinki ଅନାବଶ୍ୟକ ବସ୍ତୁକୁ ତା ଘରେ ଯାଇବାଯାଇଁ ଦୁରୁଣା—A saying applied to a case where one expects to find a thing in a person's house which the latter doet not require and consequently has nos got. [ଦ୍ର—ଯୋଗୀମାନେ ଭିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ଭଣ୍ଡୁଳ ଖାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଧାନ କୁଟିବାପାଇଁ ଢିଙ୍କି ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ଯୋଗୀ ଥାଳ—ଦେ. ବ.—୧ । ଯେ ଭୀମାନଙ୍କର ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର— Jōgi thāla ଭିକ୍ଷାର ଥାଳ 1. Beggar's bowl. **जोगीका पात्र, करना** [ଦ୍ର—ଏହା ଲମ୍ବାର ଖୋଲପାତ୍ରେ ପାଣ୍ଡା-କୁଡ଼ରେ ଭିଆରି ହୁଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଶ୍ରୁଯୁକ୍ତ ସ୍ଥୂଳ (ପୁତ୍ର ଓ ପୋଷକ ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ)—(An affectionate term of address to sons and supporters) One's support.

ଯୋଗୀ(ଗେ)ନ୍ଦ୍ର—ସଂ.ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୋଗୀ+ଇନ୍ଦ୍ର;ଯୋଗ+ଇନ୍ଦ୍ର) Jōgi(ge)ndra ୧ । ପ୍ରଧାନ ଯୋଗୀ ବା ମୁନି—1. An eminent sage. ୨ ।ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ—2. Sage Jājñabalkya (Apte). ୩ । ଶିବ—3 God Śiba. ଦେ.ବ.ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କର ନାମ—A name given to males. [ଦ୍ର—ଯୋଗୀ(ଗେ)ନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର; ଯୋଗୀ(ଗେ)ନ୍ଦ୍ର ନାଥ; ଯୋଗୀ(ଗେ)ନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ, ଯୋଗୀ(ଗେ)ନ୍ଦ୍ରକୁମାର ଆଦି ନାମ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆ ଯାଏ ।]

ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଦାଣ୍ଡଧୁଆ—ଦେ. ବ.—ଶରୀରଭେଦ ଓ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଯୋଗ-Jōgindra dāṇḍa dhuā ସାଧନ ବିଷୟକ ଲୋକିକ ଗୀତର ନାମ—Name of a popular esoteric song. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ କୃଷ୍ଣକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ମୁଦ୍ରାରୁ ଏ ଗୀତ ଶୁଣା ଯାଏ । ଏଥିରେ ଶରୀରଭେଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅନେକ ରହସ୍ୟ ସାଧାରଣଙ୍କ ଅବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।]

ଯୋଗୀ ଭିଖା(କା)ରି—ତତ୍ସ ବ.—(ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)-ସାଧାରଣ ଭିକ୍ଷୁକ— Jōgī bhikhā(kā)rī An ordinary beggar.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଗୀଶ—ସ. ବ.—(ଯୋଗୀ + ଈଶ, ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —
Jōgīśa ଯୋଗୀଶ୍ୱର—(ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋଗେଶ (ଦେଖ)—Jōgeśa (See)

ଯୋଗୁ(ଗୁଁ)—ଦେ. ଅ.—(ଅମ୍ବକ) ହେଉରୁ; କାରଣରୁ —
Jōgu(guñ) ଜନ୍ୟେ Because of; owing to.
वास्ते, लिये (ଯୋଗୁରୁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଯୋଗେ—ଦେ. ଅ.—୧ । କାରଣରୁ—1. Owing to. ୬ । ପାଇଁ; ନମିତ୍ତ—2. For. ୩ । ଦୈବାତ୍-3. By chance. ୪ । ସୁବିଧା ପାଇବାରୁ—4. Under cover of. [ଯଥା—ମୁଁ ସୁବିଧେ ଯୋଗେ ପଳାଇ ଆସିଲି ।] ୫ । ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ—5. With the help of.
Jōge ଜନ୍ୟେ

ଯୋଗେଶ—ସ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଯୋଗ + ଈଶ)—୧ । ପ୍ରଧାନ ଯୋଗୀ—1. An eminent sage. ୨ । ଶିବ; ମହାଦେବ—2. God Śiba. ୩ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଋଷି—3. Sage Jājñyabalkya. ୪ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ-4. The city of Brahmā. ୫ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—5. Śrīkṛushṇa. ୬ । ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ—6. Magician.
Jōgeśa
[ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର, ଯୋଗେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ]
ଦେ. ବ. ପୁଂ.—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଯୋଗେଶ୍ୱରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Durgā. ୨ । ବନ୍ଧ୍ୟା କର୍କୋଟକୀ ଗୁଳ୍ମ—2. A sort of plant.
Jōgeśwarī

ଯୋଗେଷ୍ଟ—ସ. ବ.—୧ । ସୀସକ; ସୀସା—1. Lead (Apte.) ୨ । ଟିଣ; ରାଙ୍ଗା—2. Tin (Apte)
Jōgeshṭa

ଯୋଗ୍ନୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ହି. ବ.—ଯୋଗିନୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōgnī (etc) Jōginī etc (See)

ଯୋଗ୍ୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ଯୁଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ) —୧ । ଉପଯୁକ୍ତ; ଉଚିତ—1. Fit; proper; suitable; qualified. [ଯୋଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ସମର୍ଥ—2. Able; worthy; competent. ୩ । ନିପୁଣ—3. Expert; skilful. ୪ । ପ୍ରବୀଣ; ଦକ୍ଷ—4. Proficient; clever. ୫ । ଗୁଣୀ; ଗୁଣବାନ୍—5. Possessing good qualities. ୬ । ଯୋଗାର୍ହ—6. Fit for religious contemplation. ୭ । ପବିତ୍ର—7. Pure. ୮ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ—8. Preceptible; cognisable. ୯ । ଯୋଗ୍ୟ ହିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ—9. Fit to be yoked. ୧୦ । ଦର୍ଶନୀୟ; ସୁନ୍ଦର (ହି. ଶ.)—10. Graceful. ୧୧ । ମାନନୀୟ (ହି. ଶ.)—11. Respectable. ୧୨ । ଯୋଡ଼ା ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ (ହି. ଶ)—12. Fit to be joined. ୧୩ । (ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ) ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ଉପଲବ୍ଧିଯୋଗ୍ୟ—13. (Nyāya philosophy) Amenable to the senses; capable of being directly cognised (Apte). ବ.—୧ । ପୁଷ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ର—1. The 8th lunar mansion. ୨ । (+ କର୍ମ. ଯ)—ଶକଟାଦିରେ ଲଦିବା ପଶୁ—2. Beasts yoked to carts. ୩ । ଚନ୍ଦନ—3. Sandal. ୪ । ପିଷ୍ଟକ ବିଶେଷ—4. A kind of cake. ୫ । ବୃଦ୍ଧି ନାମକ ମହୌଷଧ—5. Name of a rare herb. ୬ । [+ଅଧିକରଣ ଯ]—ରଥ; ଶକଟ; ଗାଡ଼ି [ହି. ଶ.]—6 Car; carriage; vehicle. ୭ । ଦୁଗ୍ଧ—7. Milk (Apte).
Jōgya

ଯୋଗ୍ୟତା[ତ୍ୱ]—ସ. ବ.—[ଯୋଗ୍ୟ + ଭାବ. ତା , ତ୍ୱ]—୧ । ଉପଯୁକ୍ତତା—1 Fitness; appropriateness. ୨ । ଦକ୍ଷତା—2. Competence; proficiency. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇବା ପାଇଁ ଉପଯୋଗିତା—3. Eligibility. ୪ । ସୁଗୁଣ—4. Merit. ୫ । ପଦାର୍ଥ ସମୂହର ପରସ୍ପରସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାଧାର ଅଭାବ—5, Want of incongruity between more than one thing. ୬ । (ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ) ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ପଦମାନଙ୍କର ଅର୍ଥର ଅନ୍ୱୟରେ ପରସ୍ପର ବାଧାର ଅଭାବ; ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାଧାର ଅଭାବ (ଆପ୍ତେ) (ଦ୍ର-ବାକ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ ପଦମାନଙ୍କର ଅର୍ଥରେ ପରସ୍ପର ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ନ ହେଲେ ବାକ୍ୟଟି ଯୋଗ୍ୟତାଯୁକ୍ତ ହେବାର ବୁଝାଯାଏ)—6. (Nyāya philosophy) Want of inconsistency in the senses conveyed by the words of a sentence; fitness or compatibility of sense; the absence of absurdity in the mutual connection of the things signified by the words (Apte). [ଦ୍ର—ସେ ଜଳ ଛିଞ୍ଚି ଅଗ୍ନି ଲିଭାଇଛି—ଏଠାରେ ବାକ୍ୟର ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପରସମ୍ବନ୍ଧ ଅର୍ଥରେ ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନ ଥିବାରୁ ଏହା ଯୋଗ୍ୟତାର ଉଦାହରଣ । ଜଳ ସହ କୋଲ୍ଲସାଏ ଯେ 'ସେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଯୋଗ କରି ଦେବଙ୍କୁ ଶୀତଳ କରୁଛି'—ଏଠାରେ ଯୋଗ୍ୟତାର ଅଭାବ ହେଲା ।] ୭ । ଔଚିତ୍ୟ—7. Propriety. ୮ । ଆବଶ୍ୟକତା—8. Usefulness; necessity.
Jōgyatā(twa)

ଯୋଗ୍ୟତାନୁସାରେ—ଦେ. କି. ବିଣ—ଦକ୍ଷତାକ୍ରମରେ—In order of merit.
Jōgyatānusāre
[ଯୋଗ୍ୟତାକ୍ରମେ (ପ୍ରମାଣେ)—ଅନ୍ୟରୂପ]
योग्यतानुसार योगयता माफिक

ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର—ସ. ବିଣ (କର୍ମଧା)—୧ । ଉପଯୁକ୍ତ ଆଧାର—1. A fit receptacle. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି; କୌଣସି ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ ବା କନ୍ୟା ପାଇବାପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A worthy person; a deserving person.
Jōgya pātra

ଯୋଗ୍ୟପୁତ୍ର—ସ. ବ (କର୍ମଧା) —ପରିବାରର ବା ପିତାଙ୍କର ଗୁଣବାନ୍ ବା ଉପଯୁକ୍ତ ପୁତ୍ର—A worthy son.
Jōgya putra

ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଗୁଣବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A worthy person. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A fit or competent person.
Jōgya byakti

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଗ୍ୟା—ଫ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ— ଋତୁମତୀ—Fit (female).
Jōgyā

ବ—୧ । ଅନୁଶୀଳନ—1. Exercise. ୨ । ଅଭ୍ୟାସ—2. Practice (Apte). [ଯଥା—ଧନୁର୍ଯୋଗ୍ୟା, ଅସ୍ତ୍ରଯୋଗ୍ୟା ।] ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ପତ୍ନୀ—3. The wife of the Sun-god. ୪ । ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ; ଡ୍ରିଲ୍—4. Martial exercise; drill (Apte).

ଯୋଗୁ—ଦେ. ବ (ସ. ଯୁଜ୍ ଧାତୁ)—ରଥଆଦିରେ ପଶୁକୁ ଯୋଡିବା କ୍ରିୟା—Yoking. [ଉ—ପବନ ପର ଦୋଇ ଯୋତା, ଯୁତା ଉହୁଁ ବାଜ ଯୋଗୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. **ଜୋତନା** ସଭା ।] ବଣ (ରଥାଦିରେ) ସଯୋଜିତ (ପଶୁ)—Yoked. [ଉ—ଏହା ବାହାରେ ଦେବ ସୂନାରଥଙ୍କର, ଥିବେଟି ଯୋଗୁ ସୁନାଯୋଟକ ଯୋଡିବ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
Jōchā

ଯୋଗୁ(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଯୁଜଧାତୁ ଣିଚ)—(ଯୋଡିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—The causative form of Jochibā). ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଯୋଡିବା
Jōchā(che)ibā

ଜୋତବାନା କ୍ରିୟା କରାଇବା—To cause to be yoked.

ଯୋଗୁଯୋଡ—ଦେ. କି (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ଯୋଡିବା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ—Acts of yoking etc.
Jōchājōchi

ଯୋତାଯୋତି **ଜୋତାଜୋତୀ**

ଯୋଡିବା—ଦେ. କି (ସ. ଯୁଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ପଶୁଆଦିଙ୍କୁ ଯୁଆଳରେ ବା ଯାନରେ ସଯୋଜିତ କରିବା—1 To yoke (ଯୁଡିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) beasts to a cart etc. [ଉ—ଯୁତା ବାହୁକ ସେହୁଣି ଯୋଡ ସେ ଘୋଡାଙ୍କୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ **ଜୋତନା** ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ସଯୋଜିତ କରିବା; ଯୋଜନା କରିବା; ଯୋଡିବା—2. To join or unite a thing to another. [ଉ—ମାରଗଣଗଣଙ୍କୁ ବନ୍ଧେ ଗୁଣେ ଯୋଡ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
Jōchibā

ଯୋଜକ—ସ. ବଣ (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଯେ ବା ଯାହା ଯୋଗ କରେ—1. Joining; uniting. (ଯୋଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସଯୋଗକାରକ—2. Causing union. [ଯୋଜକତ୍ୱ(ତ୍ୱ)—ବ] ୩ । ଦୁଇ ପଦାର୍ଥକୁ ଏକତ୍ର ଆଣିବା—3. Bringing together. ୪ । ରଥାଦିରେ ପଶୁଆଦିକୁ ଯୋଡିଥିବା—4. Yoking. ୫ । ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟ; ବ୍ୟବସ୍ଥାକାର୍ଯ୍ୟ—5. Arranging. ବ—୧ । ବିବାଦଆଦିରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥ; ଯେ ବିବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ମିଳାଇ ଦିଏ—1. Peace-maker; arbitrator. ୨ । (ଭୂଗୋଳ) ଯେଉଁ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଭାଗ ଦୁଇ ବୃହତ୍ତର ଭୂଭାଗକୁ ସଂଯୁକ୍ତ କରେ—2. (Geography) Isthmus. ୩ । ଯୋଜନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A joiner; an arranger; a contriver (Apte).

ଯୋଜନ—ସ. ବ. (ଯୁଜ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ମିଳାଇବା; ଯୋଗ କରାଇବା—1. Act of mixing up. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) ପରମାତ୍ମା—2. The Divine Essence or Soul pervading the universe. ୩ । (+କର୍ମ. ଅକ) ଗୁର ଦୋଶ ପରମିତ ଦୂରତ୍ୱ—3. A standard of distance of about 8 miles [ଦ୍ର—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ କୁଣ, ଯୁଣ ।] ୪ । (+ଭାବ. ଅନ) ଯୋଡିବା କର୍ମ—4. Yoking. ୫ । ଯୋଡିବା କର୍ମ—5. Act of joining; linking. ୬ । ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା; ଯୋଗାଡ଼—6. Arrangement, ୭ । ଉଡାଇବା—7. Exciting; instigating (Apte). ୮ । ବାକ୍ୟର ଅନ୍ୱୟ—8. Grammatical construction; constructing the sense of a passage (Apte). ୯ । ଯୋଗ—9. Concentration of the mind; abstraction (Apte). ୧୦ । ଗୃହାଦିର ରଚନା—10. Constructing; erecting (a house) (Apte). ୧୧ (+କର୍ମ. ଅନ) ପଥ; ମାର୍ଗ—11. Road; way (Apte). ୧୨ । (ବୈଦିକ) (+ଭାବ. ଅନ) ଚେଷ୍ଟା; ପ୍ରଯତ୍ନ—12. Exertion; effort (Apte).

ଯୋଜନ ଗନ୍ଧା—ସ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯୋଜନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗନ୍ଧ ପ୍ରସାରିତ ହୁଏ ଯାହାଠାରୁ)—୧। କସ୍ତୁରୀ—(ଯୋଜନ ଗନ୍ଧିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Musk. ୨ । ସୀତା—2. Sītā. ୩ । ବ୍ୟାସ ଦେବଙ୍କ ମାତା; ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧା; ଧୀବରକନ୍ୟା ସତ୍ୟବତୀ—3. Name of a fish-girl who was ravished by sage Parāśara and gave birth to sage Byāsa. [ଦ୍ର—ବସୁରାଜଙ୍କ ଔରସରେ ମତ୍ସ୍ୟରୂପା ଅପ୍ସରା ଅଦ୍ରିକା ଗର୍ଭରୁ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ମତ୍ସ୍ୟର ଉଦରରୁ ଜନ୍ମ ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କ ଦେହରୁ ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧ ବାହାରୁଥିଲା । ତେଣୁ ଏହାଙ୍କର ନାମ ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧା ହୋଇଲା । ବସୁ ରାଜା ଏହାଙ୍କୁ ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଦାସସ୍ୱାମୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପାଳନାର୍ଥ ଅର୍ପଣ କଲେ । ଏ ବସୁଃ-ପ୍ରାପ୍ତା ହୋଇଥିବାରୁ ଯମୁନା ନଦୀରେ ଘାଟଉଣା ଚଳାଇବା କର୍ମରେ ଦାସସ୍ୱାମୀ ଏହାଙ୍କୁ ନଯୋଜିତ କରିଥିଲେ । ଏକଦା ପରାଶର ମୁନି ଯମୁନା ନଦୀକୁ ପାର ହେଲା ବେଳେ ଏହାଙ୍କ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଏହାଙ୍କ ସହବାସ କଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ଦେହର ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧ ଦୂର କରି ଏହାଙ୍କ ଦେହକୁ ପଦ୍ମ-ଗନ୍ଧମୟ କଲେ ଓ ଏହାଙ୍କୁ ସତ୍ୟବତୀ ନାମ ଦେଲେ । ପରାଶରଙ୍କ ଔରସରୁ ଏହାଙ୍କଠାରୁ କାଳୀନ ଯୁଗ ବ୍ୟାସଦେବ ଜନ୍ମିଲେ । ପରେ ଶାନ୍ତନୁ ରାଜା ଏହାଙ୍କ ଗାତ୍ରର ପଦ୍ମ ଗନ୍ଧରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଧର୍ମପତ୍ନୀ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ଦେବବ୍ରତ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟ) ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାରୁ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରନ୍ତେ ନାହିଁ, ଏହା ଆଶଙ୍କାରେ ଦାସରାଜ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ । ପିତୃଭକ୍ତ ଦେବବ୍ରତ ପିତାଙ୍କର ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ ଅବଗତ ହୋଇ ଦାସରାଜଙ୍କ ନକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପିତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ସେ ସ୍ୱୟଂ ପିତୃସିଂହାସନରେ ବସିବେ ନାହିଁ ଓ ହରାଜ କରିବେ ନାହିଁ, ଏପର ପ୍ରତିଜ୍ଞା କର ଦାସରାଜଙ୍କ ନକଟରୁ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ଆଣି ପିତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଔରସରେ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଓ ହିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ନାମକ ଦୁଇ କୁମାର ଜାତ ହେଲେ । ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଅଳ୍ପାୟୁଃ ହୋଇ ମଲେ ଓ ସିଂହାସନରେ ବସାଇଲେ ଏବଂ କାଶୀରାଜକନ୍ୟା ଅମ୍ବିକା ଓ ଅମ୍ବାଳିକାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବିବାହିତ କରାଇଲେ; ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ନାସନ୍ତାନ ହୋଇ ମରିବାରୁ ସତ୍ୟବତୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବଂଶରକ୍ଷାର୍ଥ ଦେବବ୍ରତଙ୍କ ସମ୍ମତିରେ ସ୍ୱୀୟ କାନୀନ ପୁତ୍ର ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିୟୋଗ ବିଧିରେ ଦୁଇ ପୁତ୍ରବଧୂଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ପାଣ୍ଡୁ ନାମକ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଉତ୍ପାଦନ କରାଇଲେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଜନ୍ମାନ୍ଧ ଥିବାରୁ ଜନୀସ୍ଥାନ ପାଣ୍ଡୁ ରାଜସିଂହାସନରେ ବସିଲେ । ପୌତ୍ରମାନେ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସତ୍ୟବତୀ ସ୍ୱର୍ଗଧାମରେ ପରମ ସୁଖରେ ରହିଲେ । ପାଣ୍ଡୁ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବାରୁ ଓ ଅକାଳରେ ମୃତ ହେବାରୁ ସତ୍ୟବତୀ ପୁତ୍ରବଧୂଦ୍ୱୟଙ୍କ ସହ ବନବାସ କଲେ ଓ ତପସ୍ୟା କରୁ କରୁ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ—ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର ।]

୪ । ରୁଚିକ ଋଷିଙ୍କ ପତ୍ନୀ; ବଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଭଉଣୀ ଓ ଶୁନଃଶେପଙ୍କ ଜନନୀ (ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର)—4. Name of the wife of sage Ruchika. [ଦ୍ର—ଏ ସଶସ୍କର ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରିବା ପରେ ପୃଥ୍ୱୀର ହିତକାମନାରେ ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ରୂପେ ହିମାଚଳରୁ ବାହାରିଲେ ଏହି ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀର ନାମ କୌଶିକୀ—(ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର) ।]

ଯୋଜନପର୍ଣ୍ଣୀ —ସ. ବ—ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା; ମଞ୍ଜୁଆଢ - The Indian madder; Lawsonia Inermis. (ଯୋଜନବଳ୍ଲିକା, ଯୋଜନବଲ୍ଲୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Rubia Cordifolia.

ଯୋଜନା—ସ. ବ (ଯୁଜ. ଧାତୁ + ଘଞ୍. ଅନ + ଆ)—୧ । ଯୋଡିବା—1. Yoking. ୨ । ଯୋଗିବା—2. Joining. ୩ । ଯୋଗାଇବା—3. Act of supplying articles. ୪ । ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁକୁ ଏକତ୍ର କରାଇବା; ଯୋଗ କରାଇବା—4. Act of uniting things. ୫ । ମିଶାଣ—5. Adding up. ୬ । (କୌଣସି ବିଷୟରେ) ସ୍ଥିରୀକୃତ ଉପାୟ—6. Scheme; project. ୭ । ସମ୍ମେଳନ; ଯୋଡ଼—7. Union. ୮ । ସମ୍ପର୍କ—8. Connection. ୯ । (ବ୍ୟାକରଣ) ବାକ୍ୟର ଅନ୍ୱୟ—9. Grammatical construction. ୧୦ । ବ୍ୟବସ୍ଥା; ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—10. Arrangement; disposition. ଦେ. ବ—ଆଗାମୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା—Plan; scheme.

ଯୋଜନକ—ସ. ବିଣ (ଯୋଜନ + ଇକ)—(ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ Jojanika ପରେ ଲଗେ, ଯଥା—ଦ୍ୱିଯୋଜନକ)—ଏତେ (ଯୋଜନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋଜନ ଦୂରତା ବିଶିଷ୍ଟ—Measuring so many Jojanas (Apte).

ଯୋଜନପଥା—ଦେ. ବିଣ (ସ. ଯୋଜନ ବ୍ୟାପ୍ତ)—ବହୁଦୂରବ୍ୟାପୀ Jojaniphaṭā (ଦୁର୍ଗନ୍ଧ)—Spreading far and wide यहुतदूरतक फैलीहुइ,, नाकफटनेवाली नाकफाटा (bad odour).

ଯୋଜନି ଫାଟିବା—ଦେ. ବ—ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବିସ୍ତୃତ ହେବା—Jojani phaṭṭibā The spread of bad odour to a नाकफटना नाक फेटे याओया great distance.

ଯୋଜନୀୟ—ସ. ବିଣ—(ଯୁଜ୍ ଧାତୁ. ଣିଚ୍, ଯୋଜ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଯୋଗାଇବାର ଉପଯୋଗୀ—1. Fit to be supplied. ୨ । ଏକତ୍ରୀକରଣୀୟ—2. To be joined or united. ୩ । ଏକତ୍ର ସଯୁକ୍ତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—3. Fit to be brought together. ୪ । ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ; ପ୍ରୟୋଜନୀୟ; ଯାହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗା ଯାଇ ପାରେ—4. Necessary; useful; serviceable.

ଯୋଜୟିତା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୁଜ୍.ଧାତୁ ଣିଚ୍ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ, ୧ମା.୧ବ)—(ଯୋଜୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ସଯୋଗକାରକ; ଯେ ଯୋଡ଼େ—1. Combining; causing union; joining. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Employing. ସ. ବ. ପୁଂ—କାର୍ଯ୍ୟରେ ନଯୁକ୍ତକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ମାଲିକ—An employer (Apte).

ଯୋଜିତ—ସ. ବିଣ (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ. ଣିଚ୍, ଯୋଜ. ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ଯୁକ୍ତ—1. Joined. ୨ । ଯୋଗ କରାଯାଇଥିବା—2. Caused to be joined. ୩ । ମିଶ୍ରିତ—3. Mixed up. ୪ । ଯୋଗ୍ କରାଇଥିବା—4. Yoked. ୫ । ମିଳିତ—5. Caused to be united. ୬ । ନିୟମିତ—6. Regulated. ୭ । ରଚିତ—7. Composed: constructed.

ଯୋଜିବା—ଦେ. କି (ଯୁଜ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ଯୋଜ. ଧାତୁ)—୧ । ଯୁକ୍ତ କରିବା—1. To join [ଉ—ନଚେତ୍ ସେ କାହ୍ନେ ଯୋତା(ଡ଼ା) ମୁହିଁ ଯୋଜିବି ଭଲନ । ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ବିଳମାଧବ୍ୟ ।] **ଜୋତ(ଡ଼)ନା** ୨ । ଯୋଡିବା—2. To yoke. [ଯୋଜା(ଜେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ]

ଯୋଜ୍ୟ—ସ. ବିଣ. (ଯୁଜ୍. ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ଯୋଜନୀୟ (ଦେଖ) Jojya Jojanīya (See). ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ (ଗଣିତ)—ମିଶାଯିବାର ଯୋଗ୍ୟ (ସଂଖ୍ୟାମାନ)—(arithmetic) (numbers) To be added up.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଟ୍(ଟ) (ଇତ୍ୟାଦି) – ଜୋଟ୍ (ଟ) (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)
Jōṭ(ṭa) (etc) Jot (ṭa) (etc) (See),

ଯୋଟକ—ସଂ. ବିଣ—(ଯୁଟ୍. ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର୍ଥ)—୧ । ଯେ ଯୁଟାଇ ଦିଏ; ମଧ୍ୟସ୍ଥ—1.Negotiating. ୨ । ଯେ ମିଳାଇ ଦିଏ—2. Bringing about an union.
Jōṭaka

ବି—୧ । (+ଯୁଟ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅର୍ଥ) ମିଳନ—1. An union. ୨ । ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ଜାତକରେ ଜନ୍ମନକ୍ଷତ୍ରାଦିର ଅବସ୍ଥିତିରେ ଅନୁକୂଳତା—2. The favorable positions of stars and planets in the horoscopes of the bridgroom and the bride ୩ । ଭଣ୍ଡୁଆ—3 A bawd ୪ । ଘଟକ; ବିବାହପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କରି—4. Match maker. ୫ । ଦଲ୍ଲାଲ—4. Commission agent.
ଯୋଟଣ—ଦେ. ବି—ଜୋଟଣ (ଦେଖ)
Jōṭaṇa Jotaṇa (See)

ଯୋଟା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଜୋଟା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōṭā (etc) Jotā etc (See)

ଯୋଟା(ଟେ)ଇବା – ଦେ. କ୍ରି – ଜୋଟାଇବା (ଦେଖ)
Jōṭā(ṭe)ibā Jotāibā (See)

ଯୋଟିବା—ଦେ.କ୍ରି (ସଂ. ଯୁଜ୍ ଧାତୁ,ଯୁଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଜୁଟିବା (ଦେଖ)
Jōṭibā I. Juṭibā (See) ୨ । (ସଂ. ଯୁଟ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଯୋଟ୍ ଧାତୁ, ଯୁକ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଯୋଜ ଧାତୁ) ଯୋଡିବା (ଯୋଟା(ଟେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତ ରୂପ) (ଦେଖ)—Jochibā (See)
ଜୋତନା

[ଉ—ଏଡ଼ା ଜଡ଼ ଗାଣ୍ଡିବ ଗୁପେ ଗୁଣ ଯୋଟି, ଜଲ୍ଲେ ଗଲ୍ଲବେ ଦେଖାଇ ବଳମୁଟି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
୩ । ଉପମାରେ ସମତୁଲ ହେବା; ସମକକ୍ଷ ହେବା—3. To be found equal in comparison; to tally with.

ଯୋଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦି)— ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ.—ଜୋଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōṛda (etc) Joṛda etc (See)

ଯୋଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ.—ଜୋଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Jōṛdā (etc) Joṛdā etc (See)

ଯୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ.—ଜୋଡ଼ାଇ (ଦେଖ)
Jōṛdā(ṛde)i Joṛdāi (See)

ଯୋଡ଼ାଇକୁଳ—ଦେ. ବି—ଦୁରକୁଳ (ଦେଖ)
Jōṛdāikuḷi Durakuḷi (See)

ଯୋଡାଣ—ପ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ସଂ. ଯୋଜନ)—୧ । ଇଟାର ବା ପଥରର ଗାନ୍ଥୁନ—1. Stone or brick masonry. ୨ । ଗାନ୍ଥୁନରେ ବସାଯାଇଥିବା ଦୁଇଟି ଇଟା ବା ପଥରର ମଝିରେ ଥିବା ଫାଟ—2. The crevice between two pieces of bricks or stones set in a masonry work. ୩ । ଯୋଜନ; ଯୋଗ କରାଇବା—3. Act of uniting.
ଜୋଡନା

ଯୋଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଜୋଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Jōṛdi (etc) Joṛdi etc (See)—ପ୍ରାଦେ (ବାଣପୁର) କାଞ୍ଜି-ହାଉସ—Cattle pound.

ଯୋଡ଼ିଆ—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ) ବି—ନାଳ; ପାଣିମାହାରା—
Jōṛdiā Water channel.

ଯୋଡ଼ିଏ(ଉ)—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି (ଆଦରାର୍ଥକ)—୧ । ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ—
Jōṛdie(ka) 1. Two pieces. [ଉ—ଯୋଡ଼ିଏ ଲୁଗା ଦେଇ ଏକଜୋଡ଼ା(ଡ଼ି) ଗଲେ ଅନୁର୍ଦ୍ଧାନେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ
ଏକଜୋଡା ବନ ।] ୨ । ଦୁଇ ଜଣ—2. Two (persons).
[ଉ—ଇବୁଁ ପୁଅ ଝିଅ ଯୋଡ଼ିଏ ଜାତ ଦେଲ୍ଲ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ଆଦି ।] ୩ । ସଙ୍ଖ୍ୟାରେ ଦୁଇଟି—3. Two
ଜୋଡା in number. ୪ । ଦୁଇଟି ମାତ୍ର—4. Two only
[ଯୋଡ଼ା(କ)—ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ] [ଉ—ଧୋବା ମଲକ ! ସଙ୍ଗାଳ କରନ୍ତୁ ଝିଅ ଯୋଡ଼ିକ—ଛଗ ।]

ଯୋଡ଼ଘର—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—କାଞ୍ଜିହାଉସ; ପଶୁ ଜେଲ୍—
Jōṛdi ghara Cattle-pound.

ଯୋଡ଼ି ପାଲା—ଦେ. ବି—ଯାଉଁଳି ପାଲା (ଦେଖ)
Jōṛdi pālā ଜୋଡ଼ାପାଲା Jāuñḷi pālā (See)

ଯୋଡ଼ି ପିଆଦା—ଦେ. ବି—ଜମିଦାରଙ୍କର ବା ମହାଜନଙ୍କର ପ୍ରଜା ବା ଯୋଡ଼ା ପେୟାଦା ଜଣକ ପରିବର୍ତ୍ତେ ପଠାଯିବା ଦୁଇ ଜଣ ରକ୍ଷୀ—
ଜୋଡୀ ପୟାଦା Double peons deputed by Zemindars or creditors to their tenants or debtors to impress the urgency of the demand upon the latters' minds.

ଯୋଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଯୁଜ୍, ଯୁଟ୍ ଧାତୁ) —ଜୋଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Jōṛdibā ଜୋଡ଼ା ଜେଡନା Joṛdibā (See)
[ଯୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ]
[ଯୋଡ଼ାସି(ହେ)ବା, ଯୋଡ଼ ହେବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ]

ଯୋଡ଼ି ଯମକ—ଦେ. ବି—୧ । ଯାଉଁଳି ଯମକ; ପଦ୍ୟ ରଚନାରେ
Jōṛdi jamaka ଆଦ୍ୟ ଓ ପ୍ରାନ୍ତ ଯମକଯୁକ୍ତ ପଦ୍ୟ—1. A
ଜୋଡ଼ା ଯମକ poem alliterated in the beginning
ଜୋଡୀ ଯମକ and at the end. ୨ । ଆଦ୍ୟ ଓ ପ୍ରାନ୍ତ ଯମକ—2. Double alliteration. ୩ । ଦୁଇଟି ସଦୃଶ ବସ୍ତୁର ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତି—3. Symmetrical arrangement of two similar things. ବିଣ—(ଦୁଇଟି ସଦୃଶବସ୍ତୁ) ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତ ଯୋଗୁଁ ଶୋଭାପ୍ରଦ—(two things) Symmetrically or artistically arranged in a pair.

ଯୋଡ଼ିରଦ—ଦେ. ବି (ବଙ୍ଗୀୟ ଶବ୍ଦ)—ଗୋଡ଼ର ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଠିରେ
Jōṛdiradi ପିନ୍ଧାଯିବା ପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ରୂପା ତାର ଦୁଇ ପ୍ରସ୍ଥ ଗୁଡ଼ା ଜୋଡ଼ାଆଣ୍ଠି ଦେଇ ଗଥରା କରାଯାଇଥିବା ମୁଦି—A ring
ଜୋଡୀଅଙ୍ଗୁଠୀ made by twining two strings or coils of wire for putting on the toes.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋତ୍ସ୍ୟମାନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+ଉତ୍ସ୍ୟତ୍ କାଳ ଅର୍ଥେ. Jotsyamāna ସ୍ୟମାନ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ—(ଯୋତ୍ସ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Ready to fight; about to fight.

ଯୋତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଜୋତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Jōta (etc) Jota etc (See)

ଯୋ'ତର—ଗ୍ରା. ବ—ଜୋତର (ଦେଶ) Jōtara Jotara (See)

ଯୋତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଜୁ(ଜୋ)ତା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Jōtā (etc) Ju(jo)tā etc (See)

ଯୋତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଜୋତାଇବା (ଦେଶ) Jōtā(te)ibā Jotāibā (See)

ଯୋତି—ଗ୍ରା. ବ.—(ସଂ. ଜ୍ୟୋତିଃ)—ଜ୍ୟୋତିଃ (ଦେଶ) Jōti Jyotiḥ (See)

ଯୋତିବା—ଦେ. କି—ଜୋତିବା 'ଦେଶ' Jōtibā Jotibā (See)

ଯୋତୁଃ—ସଂ. ବ—୧। ପରିମାଣ—1. A measure in general; ୨। ପରିଷ୍କରଣ—2. Cleaning; purifying.

ଯୋତ୍ର—ସଂ.ବ (ଯୁ.ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା+କରଣ, ବା ଯୁଜ୍. ଧାତୁ+କରଣ ଅର୍ଥେ)—୧। ଯୋଡ ଦଉଡ଼ି; ଲଙ୍ଗଳ ଦଉଡ଼ି—1. A rope used for tying the shaft or beam of a plough to the yoke. ୨।ଯୁଆଳ—2. Yoke. ୩। ସମ୍ପତ୍ତି—3. Riches. ବୈଦେ. ବ—ଜୋତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—Jotra etc (See)

[ଯୋତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯୋଦ୍ଧା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ଯୁଧ୍. ଧାତୁ=ଯୁଦ୍ଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ=ଧା ଯୋଦ୍ଧୃ; ୧ମା.୧ବ)—୧। ଯୁଦ୍ଧକାରୀ—1, Combating; fighting; engaged in fight. ୨। ରଣକୁଶଳ—2. Skilled in the art of war. ବ—୧। ଯୁଦ୍ଧକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Combatant; warrior. ୨। ସୈନିକ—2. A soldier. ୩। ରଣକୁଶଳ ବ୍ୟକ୍ତି; ବୀର—3. A hero. ଦେ. ବ—୧। ସାହସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A brave person. ୨। ବଳବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A strong person. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସ ହେଲେ 'ଯୋଦ୍ଧୃ'ରୂପ ହୁଏ; ଯଥା—ଯୋଦ୍ଧୃରଣ, ଯୋଦ୍ଧୃବେଶ।]

ଯୋଦ୍ଧୃଗଣ—ସଂ. ବ—ଯୋଦ୍ଧାମାନେ—A collection of warriors; a number of combatants. Joddhṛugaṇa

[ଯୋଦ୍ଧୃବର୍ଗ, ଯୋଦ୍ଧୃବୃନ୍ଦ, ଯୋଦ୍ଧୃସମୂହ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯୋଦ୍ଧୃଜନ—ସଂ. ବ—ସୈନିକ—A soldier. Joddhṛujana

[ଯୋଦ୍ଧୃପୁରୁଷ, ଯୋଦ୍ଧୃବ୍ୟକ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯୋଦ୍ଧୃ ଜାତି—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଯୁଦ୍ଧପଟୁ-ବ୍ୟକ୍ତି-ବହୁଳ ଜାତି—A nation of warriors; a martial tribe. Jodhṛu jāti

ଯୋଦ୍ଧୃପତି—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସେନାପତି—A general; a commander. Jodhṛupati

ଯୋଦ୍ଧୃ ବେଶ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାର ବେଶ; ସୈନିକ ପୁରୁଷର Jodhṛu beśa ପରିଚ୍ଛଦ—Military dress.

ଯୋଧ—ସଂ. ବ. (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ଯୋଦ୍ଧା—Jodha 1. Warrior; soldier. ୨। (+ଭାବ.ଅ) ଯୁଦ୍ଧ—2. Fight; war; battle.

ଯୋଧକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Jodhoka ଯୋଦ୍ଧା; ସିପାହି—Warrior; soldier. (ଯୋଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୋଧ ଧର୍ମ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ସୈନିକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—Jodha dharma 1. The duty of a soldier. ୨। ଯୁଦ୍ଧ ଆଇନ୍—2. Military law.

ଯୋଧନ—ସଂ. ବ. (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—Jodhana 1. Fighting. ୨। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ଯୋଦ୍ଧା—(ଯୋଧନୀୟ—ବଣ) 2. Warrior; combatant. ୩। (+କରଣ.ଅନ) ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର—3. A weapon of war.

ଯୋଧ ପୁର—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ରାଜପୁତାନାର ଯୋଦ୍ଧୃପ୍ରସବା ରାଜ୍ୟ—Jodha pura ବିଶେଷ; ମାରବାଡ଼ ରାଜ୍ୟ—Name of a ଯୋଧପୁର **ଯୋଧପୁର** State of Rajputana.

[ଦ୍ର—ଏହା ରାଜପୁତାନାର ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୃହତ୍ତମ ରାଜ୍ୟ। ଏଥିର ଖେଖଫଳ ୩୨ ହଜାର ବର୍ଗ ମାଇଲ୍। ଏ ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ମରୁମୟ ଅଟେ। ଏଥିର ଦକ୍ଷିଣପଶ୍ଚିମ ସୀମାରେ ଆରାବଳି ପର୍ବତମାଳା ଅବସ୍ଥିତ। ଏ ରାଜ୍ୟ ଓ ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଲବଣପ୍ରସୂ ସମ୍ଭ୍ରଦ୍ରଦ ଅବସ୍ଥିତ। ଏ ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା ଅନ୍ୟ ୬ଟି ହ୍ରଦରୁ ମଧ୍ୟ ଲୁଣ ମିଳିଥାଏ। ଆଜମୀରର ଗୋଟିଏ ହ୍ରଦରୁ ବାହାରୁଥିବା ଲୁଣୀ ନଦୀ ଏ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ। ଏ ରାଜ୍ୟରେ ବୃଷ୍ଟିର ପରିମାଣ ଅତି ଅଳ୍ପ। ଲୋକେ ବହୁଗଭୀର କୂଅମାନ ଖୋଳି ସେଥିରେ ଜଳ ମଡ଼ାନ୍ତି। ଏ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଫସଲ ଗହମ, ଯବ ଓ ବାଜରା। ଏ ରାଜ୍ୟର ଅଧିପତି ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଠୋର ରାଜପୁତ ଅଟନ୍ତି। ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିବା ମାରବାଡ଼ୀମାନେ ଏ ରାଜ୍ୟର ଅଧିବାସୀ ଅଟନ୍ତି। ଏ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଯୋଧପୁର। ଏହା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ। କାଳ୍ୟକୁବ୍ଜର ଅନ୍ତିମ ରାଠୋର ରାଜା ଶିବାଜୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ରାଜ୍ୟ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା। ଖ୍ରୀ ୧୫୬୧ ରେ ସୋଗଲସମ୍ରାଟ୍ ଅକବର ଏହାକୁ ଜୟ କଲେ। ଉତ୍ତରେ ଏ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହେଲା ଓ ଖ୍ରୀ ୧୮୧୮ ରେ ଏହା ଇଂରାଜଙ୍କ ମିତ୍ରରାଜ୍ୟ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଲା। ଏଠାରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କର ଜଣେ ଏଜେଣ୍ଟ୍ ବା ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ଥାଆନ୍ତି।]

ଯୋଧ ସାର—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ପ୍ରଧାନ ଯୋଦ୍ଧା—Jodha bīra 1. A chief warrior, ୨। ଯୋଦ୍ଧୃ ବର୍ଗର (ଯୋଧ ମୁଖ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନେତା—2. A leader of warriors or soldiers.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଧୟନ୍—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୀବନ ବିପନ୍ନ; ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା—Fighting; engaged in fight. (ଯୋଧୟନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୋଧ ସମ୍ରାବ—ଫ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଯୋଦ୍ଧୃଗଣଙ୍କର ପରସ୍ପରକୁ ଯୁଦ୍ଧାହ୍ୱାନ ସୂଚକ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଆହ୍ୱାନ—A mutual call to fight by warriors; the challenge of combatants.

ଯୋଧା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଯୋଦ୍ଧା, ଯୋଧ) —୧ । ଯୋଦ୍ଧା—Jodhā 1. Warrior; combatant. [ଉ—ଦେଶକୁ ବୀର ଯୋଧା ଏ ଖାଲ ଦଶ ହଜାର ଯୋଧା ଧର ବୁଲୁଛ । ଖାଲଜଖ. ଘେଲ୍ଲଙ୍କ ସ୍ତମ୍ଭାପୃଣ ।] ୨ । ସ୍ୱର ପୁରୁଷ—2. A hero. ୩ । ବଳବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A strong person. ୪ । ନେତା ବ୍ୟକ୍ତି—4. A leader. ୫ । ବନ୍ଧୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଣବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—5. An excellent or worthy person. ବିଣ —୧ । ସ୍ୱାରତ୍ତାପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Heroic. ୨ । ବଳୁଆ —2. Strong. ୩ । ଯୋଗ୍ୟ; ଗୁଣୀ—3. Worthy.

ଯୋଧାଗାର—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସେନା ନିବାସ—Jodhāgāra Barrack (Apte).

ଯୋଧୀ—ଫ. ବ. ପୁଂ (ଯୁଧ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Jodhī ୧ । ଯୋଦ୍ଧା—1. Warrior; combatant. ୨ । (ଯୋଦ୍ଧୃମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ୱାର —2. Hero. ଦେ. ବ ଓ ବିଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯୋଧା (ଦେଶ) —Jodhā (See)

ଯୋଧେୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଯୋଧ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଏଯ୍)—ଯୋଦ୍ଧା—Jodheya Warrior; combatant

ଯେ ନଲ—ସଂ. ବ. (ଯବନଲର ରୂପାନ୍ତର; ସବ ସ୍ଥାନରେ ଯୋ) —Jonala ଜୁଆର ଦେଶ)—Juārā (See)

ଯୋନି(ନୀ)—ସଂ. ବ. (ଯୁ ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ନି; +ଙି)—Joni(nī) ୧ । ସ୍ତ୍ରୀଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ; ଭଗ—1. Vagina; the vulva; the female organ of generation. ୨ । କାରଣ; ଉତ୍ପତ୍ତି ଶବ୍ଦ—ଅଧ, ଅଧର, ଅପଥ, ଅପ୍ରଦେଶ, ଅବାଚ୍ୟ ଦେଶ, ଉପସ୍ଥ, କନ୍ଦର୍ପ କୂପ, କନ୍ଦର୍ପ ସଦ୍ମ, କନ୍ଦର୍ପ ସ୍ୱରାଧ, କଳଶ, ଗୁହ୍ୟ, ଜନ୍ମବର୍ତ୍ମ, ପୁଣ୍ଡି, ପ୍ରକୃତ୍ତି, ପ୍ରକୃତ୍ତି, ରତ୍ତି-କୁଣ୍ଡର, ରତ୍ତଗୃହ, ରତ୍ତମନ୍ଦର, ରତ୍ତଯନ୍ତ୍ର, କରଙ୍ଗ, ସଂସାରମାର୍ଗ, ସଂସାର ମାର୍ଗକ, ସ୍ତ୍ରୀ ଚିହ୍ନ, ସୁର କୂପକ, ସୁର ଗୃହ, ସୁର ଧୂଳି, ସୁର ମନ୍ଦର, ସୁରଗାର, ସୁରପୁର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୋଷ ୮୪ ଲକ୍ଷ ଜୀବ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଥିତ । ଜୀବ ସ୍ୱୀୟ କର୍ମ ଫଳରେ ଏ ସବୁଯୋନିରେ ଭ୍ରମଣ କରେ । ମନୁଷ୍ୟ-ଯୋନି ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ଦୁର୍ଲଭ—ଉ. ଶ] ୬ । ଜୀବ-ଗଣର ମାତୃ ଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ—4. The passage through which animals are born. ୫ । ଜଳ—5. Water. ୬ । କୌଣସି ଜୀବରୂପରେ ଜାତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ବର୍ଗ, ଜାତି ବା ବର୍ଗ (ଉ. ଶ.)—6. Species of animals. ୭ । ଉତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ—7. Generating cause (Apte). ୮ । ଖଣି; ଆକର (ଉ. ଶ)—8. Mine. ୯ । ଆଧାର—9. Seat; repository; receptacle (Apte). ୧୦ । ଆବାସ—10. Home; abode (Apte). ୧୧ । ଜୀବ-ରୂପେ ଅବସ୍ଥିତି—11. Form of animal existence (Apte). (ଯଥା—ଚାରିଲୋକ ପରିଭ୍ରମ୍ଣରେ ପଶୁ-ଯୋନି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।) ୧୨ । ପୂର୍ବଫାଲ୍ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ର—12. The 11th asterism (Apte). ୧୩ । ଅନ୍ତଃକରଣ (ଉ. ଶ)—13. Heart (Apte). ୧୪ । ଗର୍ଭ; ଗର୍ଭାଶୟ (ଉ. ଶ)—14. Womb; uterus (Apte). ୧୫ । ଜନ୍ମ (ଉ. ଶ)—15. Birth.

ଯୋନି କଣ୍ଡ—ସଂ. ବ [ବୈଦ୍ୟକ]—ରକ୍ତ ଓ ପୂଜସ୍ରାବ ଯୋନିରେ ବିଶେଷ—Joni kand A disease of the vulva.

ଯୋନି କପାଟ—ଫ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଯୋନିର ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେଶସ୍ଥ ତ୍ୱିଚ-ସ୍ଥାପକ ଆବରଣ ଦ୍ୱୟ—Joni kapāṭa Labia Majora

ଯୋନି କୀଟ—ଫ. ବ.—ଲମ୍ପଟ ବା କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—A lecher; a lascivious person, Joni kīṭa

ଯୋନି ଗାତ୍ର—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ଭଗର ଅଙ୍ଗ—Joni gātra The body of the vulva.

ଯୋନିଜ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ—ଜରାୟୁଜ ଓ ଅଣ୍ଡଜ (ପ୍ରାଣୀ); ମାତୃଯୋନି ଦ୍ୱାରଦ୍ୱାରା ପ୍ରସୂତ ପ୍ରସ୍ରବଣଶିଷ୍ଟ—Viviparous; born from the mother's womb. [ଦ୍—ସ୍ତ୍ରୀଜା [ଯୋନିଜା—ସ୍ତ୍ରୀ] ମାତୃଗର୍ଭରୁ ଜାତ ନୋଇ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର [ଅଯୋନିଜ—ବିପସ୍ତତ] ଏକ ବିଶେଷଣ ଅଯୋନିଜା ।] ଫ. ବ.—ଜରାୟୁଜ ବା ଅଣ୍ଡଜ ପ୍ରାଣୀ—Viviparous animal.

ଯୋନି ତୀର୍ଥ—ଫ. ବ—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—Name of a Joni tīrtha place of Hindu pilgrimage. [ଉ—ଖ୍ୟାତ ଦେବୀଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଯୋନି ତୀର୍ଥେ ଯାଇ । ଶ୍ରବଣ କଲେ ଯେ ଦେବୀ ପୁଣ ସେ ହୁଅଇ । କୃତ୍ତିବି ହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଯୋନି ଦେବତା—ଫ. ବ.(ବହୁବ୍ରୀ)—ପୂର୍ବଫାଲ୍ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ର—Joni debatā The 11tht lunar mansion.

ଯୋନି ଦୋଷ—ଫ. ବ.—ଉପଦଂଶ ରୋଗ [ଉ. ଶ.] —Joni dosha Syphilis.

ଯୋନି ନାସା—ସ. ବ.—[ବୈଦ୍ୟକ]—ଉଗର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭାଗସ୍ଥ ନାସିକା-
Jōni nāsā ବତ୍ ମାଂସ ଖଣ୍ଡ—The upper part of the
(ଯୋନିନାସିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) vulva or the union of
the Libae.

ଯୋନି ପାର୍ଶ୍ୱ—ସ. ବ.—[ବୈଦ୍ୟକ]—ଉଗକପାଟର ପାର୍ଶ୍ୱଭାଗ—
Jōni pārśwa The lips of the vulva, labia
Pudendi.

ଯୋନି ଭ୍ରଂଜ—ସଂ. ବ.—[ବୈଦ୍ୟକ]—ଯୋନିକପାଟର ଅନ୍ତର୍ଭାଗସ୍ଥ
Jōni bhrāṅja ସୂକ୍ଷ୍ମ ହ୍ରସ୍ୱୀଦ୍ୱୟ—The nymphae; the
Labia Minora; semicircular glandular
membranes situate below the Labia
Majora.

ଯୋନି ଭ୍ରଂଶ—ସ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଯୋନି ରୋଗବିଶେଷ;
Jōni bhramśa ଗର୍ଭାଶୟ ସ୍ୱସ୍ଥାନରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେବା ରୋଗ; ସ୍ତ୍ରୀ-
ଲୋକଙ୍କ ପଦ୍ମ ଖସିବା; ପେନ—Displacement of
the uterus; Prolapsus Uteri (Apte).

ଯୋନି ଭ୍ରମଣ—ସଂ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପୁନର୍ଜନ୍ମ; ପୁନଃ ପୁନଃ ଜନ୍ମ-
Jōni bhramaṇa ଗ୍ରହଣ—Rebirth. [ତୁ—ବେଦ
ପାଠରେ ଗ୍ୟାନ ଘର, ଯୋନି ଭ୍ରମଣ ହେବ ଦୂର ।
ପ୍ରାଚୀ. ଭର୍ତୃଶମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ଯୋନି ମୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ.—[୬ମୀ ତତ୍]—ପୁନଃ ପୁନଃ ସଂସାରରେ
Jōni mukta ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବାରୁ ମୁକ୍ତ; ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତ (ହ. ଶ.)—
Emancipated from repeated births.

ଯୋନି ମୁଦ୍ରା—ସଂ. ବ.—(ତନ୍ତ୍ର)—ଦେବାରାଧନ କାଳରେ ସ୍ତନଦର୍ଶନାଦି
Jōni mudrā କରତଳ ଓ ଅଙ୍ଗୁଳିମାନଙ୍କର ସନ୍ନିବେଶବିଶେଷ
(ଏହା ଯୋନି ପରି ଦେଖା ଯିବାରୁ)—A mystic
gesticulation of the palms employed
during worship,
[ତୁ—ଏକ ହାତର କନିଷ୍ଠାଦ୍ୱାରା ଅପର କନିଷ୍ଠା ବନ୍ଧ
କରି, ତର୍ଜନୀଦ୍ୱୟ ଦ୍ୱାରା ଅନାମିକା ଦ୍ୱୟ ବଦ୍ଧ କରିବ,
ଅନାମିକା ଦ୍ୱୟ ଉନ୍ନତ କରିବ ଏବଂ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ଦ୍ୱୟର ଅଗ୍ର-
ଭାଗ ମଧ୍ୟମାର ଅଗ୍ରଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଧା କରି ଦେଲେ ଯୋନି-
ମୁଦ୍ରା ହୁଏ ।—ପ୍ରକୃଷ୍ଟବାଦ ।]

ଯୋନି ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ.—କାମାଖ୍ୟା, ଗୟା ଆଦି ବତ୍ରିଶ୍ଟି ତୀର୍ଥରେ ଥିବା
Jōni jantra ଏକ ସଂଜ୍ଞାଟି ମାର୍ଗ ବା ଛିଦ୍ର, ଯହିଁରେ ଗଲି କରି
ବାହାର ଯିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ପୁନର୍ଜନ୍ମ ହୁଏ ନାହିଁ ବୋଲି
ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଅଛି (ହ.ଶ.)—A narrow aperture
existing in certain sacred places, the
passers through which are believed not
be reborn in the world.

ଯୋନି ରଞ୍ଜନ—ସ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀ ରଜଃ; ନେଡ଼—
Jōni rañjana Menstrual flux or secretion

ଯୋନି ରୋଗ—ସ. ବ—ଯୋନିରୁ ଅଙ୍ଗମଣ କରିବା ରୋଗ—
Jōni roga Diseases of the vulva.

ଯୋନି ଲିଙ୍ଗ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୋନି + ଲିଙ୍ଗ)—ଯୋନିନାସା-
Jōni linga ସଲଗ୍ନ ଉଦ୍ରେକଶକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ମାଂସପିଣ୍ଡ;
ଭଗାଙ୍କୁର; ଗୁହ୍ୟମଣି (ଅଶ୍ୱିଷ୍ଟ-ଶେଷୀ)—Clitoris.

ଯୋନି ଶୂଳ—ସ.ବ--ଯୋନିରେ ଅନୁଭୂତ ତୀବ୍ର ବେଦନା;ରୋଗବିଶେଷ—
Jōni śula Pangs felt in the female organ.

ଯୋନିଶୂଳଘ୍ନୀ—ସ. ବ—ଶତପୁଷ୍ପା; ଶତ୍ରୁପ —
Jōniśūlaghnī Dill seed.

ଯୋନି ସମ୍ବରଣ—ସ. ବ—ଗର୍ଭବତୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ରୋଗବିଶେଷ, ଯହିଁରେ
Jōnisambaraṇa ଯୋନିମାର୍ଗ ସଙ୍କୁଚିତ ହୁଏ ଓ ଗର୍ଭାଶୟର
ଦ୍ୱାର ମୁଦ୍ଧ ହୋଇଯାଇ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଭ୍ରୂଣ ମରିଯାଏ ଓ ସମୟେ
ସମୟେ ଗର୍ଭିଣୀ ମଧ୍ୟ ମରିଯାଏ (ହ. ଶ.)—
A female desease; centraction of the
uterus

ଯୋନି ସମ୍ବୃତି—ସଂ.ବ (ବୈଦ୍ୟକ) —୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଯୋନି କପାଟ
Jōni sambṛuti ଓ ଗାତ ବୁଜି ହେବା; ପୁରୁ—
(ଯୋନି ସଙ୍କୋଚନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. The contraction
or closure of the vagina. ୨ । ଶିଥିଳ ଯୋନି-
କପାଟର ସଂକୋଚକ ଔଷଧ (ହ. ଶ.)—2. Medi-
cine for contracting slack vagina.

ଯୋନି ସଙ୍କର—ସଂ.ବ—୧ । ମାତୃଦୋଷର ସ୍ଖଳତାଜନିତ ଜନ୍ମଦୋଷ—
Jōniśankara 1. Fault or blemish or lowness
of birth due to the mother being of an
inferior caste. ୨ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର—2. A person
of mixed parentage.

ଯୋନି ସମ୍ବନ୍ଧ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ସ୍ତ୍ରୀ)—ବିବାହଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ସମ୍ବନ୍ଧ—
Jōni sambandha Relationship by marriage,
(ଯୋନିସମ୍ବନ୍ଧ—ବିଣ. ପୁଂ)

ଯୋନି ସମ୍ଭବ—ସଂ. ବିଣ—ଯୋନିଜ (ଦେଖ)
Jōni sambhaba Jōnija (See)

ଯୋନ୍ୟର୍ଶଃ—ସଂ ବ (ବୈଦ୍ୟକ; ଯୋନି + ଅର୍ଶସ୍; ଯୋନ୍ୟର୍ଶସ୍ ଶବ୍ଦ)—
Jōnyarśaḥ ୧ । ଯୋନିଜାତ ରୋଗବିଶେଷ; ଯୋନିକନ—
1. A desease of the vulva. ୨ । ରକ୍ତସ୍ରବର—
2. Menorrhagia; profuse bleeding from
the uterus.

ଯୋପନ—ସଂ. ବ (ଯୁପ୍ ଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)—୧ । ଲିଭାଇଦେବା—
Jōpana 1. Effacing; blotting out (Apte).
୨ । (+କରଣ ଅନ) ଯାହାଦ୍ୱାରା ଲିଭାଇ ହୁଅଯାଏ—
2. Anything used for effacing or blott-
ing (Apte) ୩ । (+ଭାବ ଅନ)—କଷ୍ଟଦେବା;
ପୀଡ଼ନ—3. Molesting; oppressing (Apte).
୪ । ଯାହା ଗୋଳମାଳରେ ପକାଏ—4. Confusing;
perplexing (Apte).

ଯୋଷ୍(ଏ)—ଭ୍ୱାଦେ (ଭଳି ଭାଷା) ବ (ସଂ. ଜ୍ୟୋତିଃ)—ଅର୍ଥ—
Jōy(e) Fire,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋର—ଦେ. ବ—ଜୋର (ଦେଶ)—Jora (See).
Jora

ଯୋଲ—ଦେ. ବ—ଜୋଳ (ଦେଶ)
Joli

ଯୋଶିମଠ—ଦେ. ବ—ଅଲକାନନ୍ଦା ନଦୀକୂଳରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଏକ ଉଚ୍ଚ ଭୂମି ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ ମଠ-ଯୋଷୀମଠ **योसीमठ** The name of a Maṭha situated on a high mound of earth two miles from the river Alakānandā. [ଦ୍ର—ଏହା ହିମାଳୟର ଶ୍ରୀ ବଦରୀନାଥଙ୍କ ନକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଉକ୍ତ ମଠ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ଶ୍ରୀଜ୍ୟୋତିଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମକ ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିରାଜିତ । ଏହାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ସ୍ଥାନର ନାମ ଜ୍ୟୋତି ମଠ ବା ଯୋଶି ମଠ ହୋଇଅଛି । ବଦରୀନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ବରଫ ଆବୃତ ହେବାରୁ ଏ ମଠରେ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀଠାରୁ ୬ ମାସ ଶ୍ରୀ ବଦରୀନାଥଙ୍କର ସେବାପୂଜା ହୁଏ । ଏଠାରେ ଥିବା ଦଣ୍ଡଧାର ନାମକ ଜଳଧାରରେ ସ୍ନାନ ଓ ତର୍ପଣ କରିବା ବିଧାନ ଅଛି । ସଦନମୋହନ. ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ।]

ଯୋଷଣା—ସଂ. ବି (ଯୁଷଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ+ଆ)—
Joshaṇā ୧ । ଦୁଷ୍ଟସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ.)—1. A dissolute woman. ୨ । କୁମାରୀ—2. Maiden (Apte). ୩ । ଯୁବତୀ—3. A young girl (Apte).

ଯୋଷା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଯୁଷ୍ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+
Joshā ଆ)—୧ । ନାରୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—1. Woman; lady.
ଯୋଷିତ୍ ଯୋଷିତା } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ପତ୍ନୀ—2. Wife. ୩ । ଯୁବତୀ—3. A young woman in general.
[ଅନ୍ୟ. ସଂ. ପ୍ରତିଶବ्द— (Apte). [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ସ୍ତ୍ରୀ, ବଧୂ, ଅବଳା, ନାରୀ, ଜୋଷା, ଜୋଷିତ୍ ଓ ଜୋଷିତା-ସ୍ତ୍ରସଦା, ସ୍ତ୍ରିୟା, ରମା, ଜନ, ଜନ୍ମା, ରୂପେ ମଧ୍ୟ ଲେଖାଯାଏ ।]
ଜୋଷା, ନାରୀ, ଜୋଷିତ୍, ଜୋଷିତା, ସିମନ୍ତିନୀ, ଗୃହିଣୀ, ପ୍ରତିପଦର୍ଶିନୀ, ବାମା, ବନିତା, ମହିଳା, ଲଳନା, ବିଶେଷା, ଅଙ୍ଗନା, ଯୁବତୀ, କାମିନୀ, କାମଲୋଚନା, ଜଟମିନୀ, ସୁନ୍ଦରୀ, ରମଣୀ, ରମା, କୋଯଳା, ଗ୍ରାମିନୀ, ବଗ୍ୱେଦ୍ଧା, ମତ୍ତକାଶୀ, ଜ୍ରୁମା, ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ ।]

ଯୋଷାପ୍ରିୟା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍) —ହଳଦୀ—
Joshāpriyā Turmeric (Apte).

ଯୋଷାବର—ସଂ. ବ—ଉତ୍ତମା ସ୍ତ୍ରୀ—An excellent lady. [ଦ୍ର
Joshābara —ଯୋଷାବରରେ ! ଯଥାର୍ଥରେ ନାରୀ ତୁମେ (ଯୋଷାଦ୍ରତ୍, ଯୋଷିଦ୍ରତ୍, ଯୋଷିତ୍ବର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭୋଦ୍ଧରରେ ।
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋତ୍ତମ ।]

ଯୋଷିତ୍ କୃତ—ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ନାରୀଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ—
Joshit-kṛuta Done by a woman.

ଯୋଷିତ୍ ପ୍ରିୟା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହଳଦୀ; ହରିଦ୍ରା—
Joshit-priyā Turmeric.

ଯୋଷିଦ୍ବର୍ଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୋଷିତ୍+ବର୍ଗ)—
Joshidbarga ନାରୀ ସମୂହ—Females.
(ଯୋଷିଦ୍ଗଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୋହଳ—ଦେ. ବ—ଜୋଳ (ଦେଶ)
Johala Joli (See)

ଯୋ ହୁକୁମ୍—ଦେ. ବିଣ ଓ ବ (ସମ୍ଭାବ୍ୟ ହି. ଜୋହୁକମ୍=
Jo hukum ଆପଣଙ୍କର ଯାହା ଆଜ୍ଞା, ତାହାହିଁ ଆମ୍ଭର ପାଳନୀୟ)—ମାଲିକଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନକାରୀ ଅତି ଖୋସାମଦିଆ ଅର୍ଥାତ ବ୍ୟକ୍ତି—Toady; a base
ଯୋହୁକୁମ **जोहुकम** flatterer; sycophant,

ଯୋହ୍ଲା—ଦେ. ବ (ପାନବରଜା)—ପଙ୍କେଇ (ଦେଶ)
Johlā Pankei (See)

ଯୌକ୍ତିକ—ସଂ. ବିଣ (ଯୁକ୍ତି+ଇକ)—୧ । ଯୁକ୍ତି ସଙ୍ଗତ—1.
Jauktika Reasonable. ୨ । ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରସଙ୍ଗତ—
(ଯୌକ୍ତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Logical. ୩ । ଯୁକ୍ତି ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ—3. Founded or based on reasoning or argument. ୪ । ଯୁକ୍ତିସିଦ୍ଧ; ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ; ଗ୍ରାମାଣିକ—4. Inferable; deducible. ୫ । ଉପଯୁକ୍ତ; ଯୋଗ୍ୟ—5. Proper; right. ୬ । ଯୁକ୍ତିକାରୀ—6. Arguing. ୭ । ଚଳତ; ଅଭ୍ୟସ୍ତ; ପ୍ରଥାଗତ—7. Customary; current; usual. ୮ । ଯୁକ୍ତ—8. Connected. ବି. ପୁଂ—ନର୍ମସଚିବ; ଅମୋଦ ସହଚର—A companion in one's amusements; boon companion.

ଯୌଗ—ସଂ. ବିଣ (ଯୋଗ+ଅ)—ଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Jauga Relating to Joga.
ସଂ. ବ—ଯୋଗଦର୍ଶନର ମତାବଲମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A follower of the Joga system of Philosophy (Apte).

ଯୌଗକ—ସଂ. ବିଣ (ଯୋଗ+ଅକ)—ଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହି. ଶ.)
Jaugaka Relating to Joga.

ଯୌଗପଦ୍ୟ—ସଂ ବ (ଯୁଗପତ୍+ସ)—ଯୁଗପତ୍ ଘଟିବା ଅବସ୍ଥା—
Jauga padya Simultaneity; concurrence.

ଯୌଗିକ—ସଂ. ବିଣ—(ଯୋଗ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇକ)—୧ । ଯୋଗ
Jaugika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Joga. ୨ । (ଯୌଗିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରଚଳିତ; ଅଭ୍ୟସ୍ତ; ସାଧାରଣ—2. Usual; (ରୂଢ଼—ବିପରୀତ) common; customary. ୩ । (ବ୍ୟାକରଣ) ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. (Grammar) Etymological. ୪ । ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥବିଶିଷ୍ଟ (ଶବ୍ଦ)—4. a word) Having its sense agreeing with its derivation; derivative in form and meaning. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ବିପରୀତ ଶବ୍ଦ 'ରୂଢ଼' —conventional). ବୈୟାକରଣମାନେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଓ ଅର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ବଉନ୍ତୁ କର ଅଛନ୍ତୁ ଯଥା, ଯୌଗିକ, ଯୋଗରୂଢ଼ ଓ ରୂଢ଼ । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ବ୍ୟବହୃତ ତାକୁ ଯୌଗିକ ବୋଲାଯାଏ; ଯଥା ଗମନ, ଗାଦଗ; ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ସିଦ୍ଧ ଅର୍ଥମାନଙ୍କମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅର୍ଥକୁ ବୁଝାଏ ତାକୁ ଯୋଗରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ବୋଲାଯାଏ; ଯଥା ପଙ୍କଜ, ବଦଳଙ୍ଗ; ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥ ନ ବୁଝାଇ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ ବୁଝାଏ ତାକୁ ରୂଢ଼ ଶବ୍ଦ ବୋଲାଯାଏ; ଯଥା, ମଣ୍ଡପ, ଢୁଣ ।] ୫ । ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ; ପ୍ରଯୋଜନୀୟ— 5. Useful; serviceable. ୬ । ପ୍ରତିକାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—6.Remedial (Apte). ୭ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଦୁଇ ବା ବହୁ ଶବ୍ଦର ମିଳନରେ ଜାତ (ଶବ୍ଦ) (ହି. ଶ)— 7. (grammar) Compound (word).

ଯୌଗିକ ରୂଢ଼—ସ.ବ୍ରୀ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—(ବ୍ୟାକରଣ)ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଓ ବ୍ୟବହାର- Jaugika rūrdha ଗତ (ଅର୍ଥ) ବା ଉକ୍ତ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ (ଶବ୍ଦ) —(grammar) Etymological and conventional (meanings) or (word) conveying such meanings. (ଯଥା, ଉଦ୍ଭିଦ ଶବ୍ଦର ଯୌଗିକରୂଢ଼ ଅର୍ଥ ବୃକ୍ଷଲତାଦି) ।

ଯୌଜନଶତିକ—ସ. ବ୍ରୀ ପୁଂ—(ଯୋଜନ ଶତ+ଇକ)—୧ । Jaujana śatika ଯୋଜନଶତ ଗାମୀ—1. Proceeding (ଯୌଜନଶତିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) for 800 miles; walking a distance of 800 miles. ୨ । ଯୋଜନଶତବ୍ୟାପୀ— 2. Extending over 800 miles.

ଯୌଜନିକ—ସ. ବ୍ରୀ—(ଯୋଜନ+ଇକ)—୧ । ଯୋଜନଦୂର ପଥ Jaujanika ଗମନକ୍ଷମ—1. Able to walk a dis- (ଯୌଜନିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) tance of 8 miles. ୨ । ଯୋଜନବ୍ୟାପୀ— 2. Extending over 8 miles.

ଯୌତ୍(ତ୍)ଧାତୁ—ସ.— ଯୋଗକରିବା; ଯୋଡ଼ିବା—To join Jaut (rd) root together (Apte).

ଯୌତ(ତୁ)କ—ସ. ବ—(ପୁତ=ବରକନ୍ୟା, ବିବାହ+କ+ଅ; Jauta (tu) ka ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବା ବିବାହକାଳରେ ପ୍ରାପ୍ତ)-- ୧ । ଔଦ୍ଧାହିକ; ବିବାହ କାଳରେ ଦକ୍ଷିଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲବ୍ଧ ଧନସମ୍ପତ୍ତି ଆଦି—1. Dower;dowry; marriage-gift or present. ୨ । ଅନ୍ନପ୍ରାଶନାଦି ସମୟରେ ଶିଶୁ ଦ୍ୱାରା ଉପହାରରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ଧନ—2. Presents given to an infant on the occassion of its various ceremonies such as annaprāśana (taking rice for the first time). ୩ । କନ୍ୟା ବିବାହ କାଳରେ ଯେଉଁ ଧନ ଉପହାରରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ— 3. Any property got by a bride on the occasion of her marriage. [ଦ୍ର—ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ସ୍ତ୍ରୀର ବିବାହ କାଳରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବା ଧନ ତାହାର ଏକାଧିକାରଭୁକ୍ତ ଧନ (ସ୍ତ୍ରୀଧନ) ଅଟେ । ଏ ଧନକୁ ସ୍ତ୍ରୀର ମୃତ୍ୟୁପରେ ସ୍ୱାମୀର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ନ ପାଇ ଉହାଁରେ ପ୍ରଥମରେ ତାହାର କନ୍ୟା ଅଧିକାରିଣୀ ହୁଏ । ମୁସଲମାନ୍- ମାନଙ୍କ ଯୌତୁକ ପ୍ରଥା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ । ହିନ୍ଦୁ କନ୍ୟାର ପିତାଲୟରୁ ପାଇବା ଯୌତୁକରେ ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟେ ଅଧିକାରୀ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୁସଲମାନ୍ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସ୍ୱାମୀ ନଗଦ କମ୍ବା ଚୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଯୌତୁକ (ଦେନ ମେହେର୍) ଦିଅନ୍ତି ବା ଦେବାକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ ବା ଅଙ୍ଗୀକାର କରନ୍ତି, ତହିଁରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ଓ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ସ୍ଥାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତେ ଓ ଏହା ବିବାହ ସମୟରେ ବା ପରେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦିଆ ନ ଯାଇ ବାକି ରହିଥିଲେ, ମୃତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରାପ୍ୟ ଯୌତୁକ ଆଦାୟ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ସମ୍ପତ୍ତିରୂପେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।] ୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱକୀୟ ଧନ —4. Any private property (Apte). ସ. ବ୍ରୀ—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଏକାଧିକାରଭୁକ୍ତ (ଧନ)—1. (property) Rightfully or exclusive belonging to a person (Apte). ୨ । ବିବାହ କାଳରେ ପ୍ରାପ୍ତ (ଧନ)—2 (property) Got as dowry or marriage gift.

ଯୌତବ—ସ. ବ. —(ଯୋତୁ+ଅ)—ପରମାଣ —A measure in Jautaba general (Apte.)

ଯୌଥ—ସ. ବ୍ରୀ – (ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର) (ଯୂଥ+ଅ; ଯୂଥ=ପଶୁ Jauthā ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀ; ଯୂଥ ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣତଃ ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧର **ସାମ୍ଭା** ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ)—୧ । ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ଯୂଥ ଯୌଥ ବା ଦଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1 Relating to a crowd or company. ୨ । ଦଳର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ; ଗୋଷ୍ଠୀର ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅଧିକାର ଭୁକ୍ତ; ଇଜ୍‌ମାଲ୍—2. Joint.

ଯୌଥ କ(କୋ)ମ୍ପାନୀ—ଦେ. ବ—(ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର; ସଂ. ଯୌଥ+ Jauthaka[ko]mpānī ଇଂ. କୋମ୍ପାନୀ) –ବହୁ ଲୋକଙ୍କ (ଯୌଥ ସଂଘ – ସଂସ୍ଥ ଉତ୍ତରପଦ) ସମବାୟରେ ଗଠିତ ଦଳ—Joint- **ସାମ୍ଭାକାରବାର, ସାମ୍ଭୀକମ୍ପାନୀ** ଯୌଥ କୁମ୍ପାନୀ stock company.

ଯୌଥ କାରବାର—ଦେ. ବ —ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ଧନଦ୍ୱାରା Jautha kārabāra ଗଠିତ ବ୍ୟବସାୟ; ଯେଉଁ ବ୍ୟବସାୟରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଧନ ଲାଗେ—Joint stock ଯୌଥ ବ୍ୟବସାୟ business. **ସାମ୍ଭା କାରବାର**

ଯୌଥ ଧନ—ସଂ. ବ.—(ଆଧୁନିକ) - ଇଜ୍‌ମାଲ୍ ଧନ ବା ପାଣ୍ଠି— Jautha dhana Joint fund; fund raised from ଯୌଥ ଧନ many people or belonging jointly to **ସାମ୍ଭା ଧନ** many persons.

ଯୌଥ ସମ୍ପତ୍ତି—ସଂ. ବ.— (ଆଧୁନିକ) (କର୍ମଧା) —ଇଜ୍‌ମାଲ୍ ସମ୍ପତ୍ତି Jautha sampatti Joint property.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୌଥିକ—ସ. ବିଣ.—(ଯୂଥ+ଇକ)—୧ । ଯୂଥ ବା ଦଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Jāuthika 1. Belonging to or relating to a flock or herd. ୨ । ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହୁଥିବା (ଜୀବ)—[ହି. ଶ.] —2. (animals) Living in flocks; gregarions. ସ. ବି· ପୁଂ—ସଙ୍ଗୀ—Companion; (ଯୌଥିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) comrade (Apte).

ଯୌଧି—ସ. ବିଣ ପୁଂ—ଯୁଦ୍ଧଟିପ୍ପଣୀ—Warlike; martial (Apte).

Jāudhi ସ. ବି. ପୁଂ—ଯୋଦ୍ଧା (ହି. ଶ.)—Warrior; soldier.

ଯୌଧିଷ୍ଠିର—ସ. ବିଣ.—(ଯୁଧିଷ୍ଠିର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ· ଅ)—ଯୁଧିଷ୍ଠିର Jāudhishṭhira ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Judhishṭhira.

ଯୌଧେୟ—ସ. ବି. —(ଯୋଧ+ସ୍ୱାର୍ଥେ· ଏୟ)—୧ । ଯୋଦ୍ଧା—Jāudheya 1. Warrior. ୨ । ଯୋଦ୍ଧାର ପୁତ୍ର—2. The son of a warrior. ୩ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ ଉତ୍ତରଭାରତୀୟ ଜାତି ବିଶେଷ—3. Name of a warlike tribe of ancient India.

[ଦ୍ର—ଏ ଯୋଦ୍ଧା ଜାତି ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ରହୁଥିଲେ । ପାଣିନି ଏ ଜାତିର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗରେ ଏ ଜାତିର ଖୁବ୍ ବଳ ଓ ଆଦର ଥିଲା । ଏ ଜାତିର ରାଜାମାନଙ୍କ ଅମଳର ମୁଦ୍ରାମାନ ଆଜିକାଲି ଭୂଗର୍ଭରୁ ମିଳୁଅଛି । ପୁରାତନ ମତରେ ଏ ଜାତି ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ବଂଶରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ—ହି. ଶ.]

୪ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ରାଜା ଶୈବ୍ୟଙ୍କ ଦୌହିତ୍ର (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର) —.

4. Name of a son of Jūdhishṭhira.

ଯୌନ—ସ. ବିଣ.—(ଯୋନି+ସମ୍ବନ୍ଧେ· ଅ; ଯୋନିର ଯୋଗରୁ ବା ଜନ୍ମରୁ ଅଜଡ)—୧ । ଯୋନି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—(ଯୌନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Relating to the female organ. ୨ । ମାତୃଗର୍ଭ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Uterine. ୩ । ମାତୃଗର୍ଭ ଜାତ—3. Born from the mother's womb. ୪ । ବିବାହସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—4. Matrimonial; resulting from marriage. ବି.—୧ । ଯୋନି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପାପ; ମାତ ଯୋନି ବା ଜାତିର ଯୋନିରେ ସଙ୍ଗମ କରିବା ଜନିତ ପାପ—1. Incest; sexual sin committed by a man; sin due to a man cohabiting with a female of prohibited decree. ୨ । ବିବାହ—2. Marriage (Apte). ୩ । ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ—3. Matrimonial alliance (Apte). ୪ । ମହାଭାରତରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଉତ୍ତରପଥର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଜାତି (ଏମାନେ ଥୁବେ ଯବନ ଥିବା ଅନୁମିତ) (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର) 4. Name of an ancient tribe of North India.

ଯୌନ ନିର୍ବାଚନ—ସଂ. ବି.—(ଆଧୁନିକ)—ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ମତରେ Jāuna nirbāchana ଜୀବମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗମ କରି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିର୍ବାଚନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମତବାଦ—The theory of sexual selection in the mordern scientific theory of Evolution. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ବିପରୀତ ଲିଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାଣୀର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥାଏ ସେ ତାହାକୁ ବାଛି କରି ତାହାର ସହବାସ କରେ ଓ ଉଭୟ ମିଳନରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବଂଶ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ, ଯୌନ ନିର୍ବାଚନ ମତବାଦ ଏହାହିଁ ଘୋଷଣା କରୁଅଛି ।]

ଯୌନ ପାପ—ସଂ. ବି.—(କର୍ମଧା)—ମାତ ବା ଜାତିର ଯୋନି ସଙ୍ଗମ-Jāuna pāpa ଜନିତ ପାପ—Sexual sin; incest; adultery. [ଦ୍ର—ଗୁରୁପତ୍ନୀ ଗମନ, ପରସ୍ତ୍ରୀ ଗମନ, ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ପୁରୁଷର ମାତ ସ୍ତ୍ରୀ ଗମନ, ମାତ ବର୍ଣ୍ଣର ପୁରୁଷର ଉଚ୍ଚ ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ସହବାସ, ଜଳଚ ସଙ୍କର୍ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବୃଷଳୀ ସଙ୍ଗେ ସହବାସ ଇତ୍ୟାଦି କଲେ ଯୌନପାପ ହୁଏ ।]

ଯୌନ ସମ୍ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି.—(କର୍ମଧା)—୧ । ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ—Jāuna sambandha 1. Marital relationship; relationship by marriage. ୨ । ଏକ ମାତାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ପିତାଙ୍କ ଔରସରେ ଜାତ ଦୋଇଥିବା ଜନିତ ସମ୍ବନ୍ଧ—2. Uterine relationship.

୩ । ବୈବାହିକ ମିଳନ—3. Marital alliance.

(ଯୌନ ସଂବନ୍ଧ—ବିଣ. ପୁଂ)

ଯୌବତ—ସ. ବି (ଯୁବତୀ+ସମୂହାର୍ଥେ· ଅ)—୧ । ଯୁବତୀସମୂହ—Jāubata 1. A gathering of young ladies; a bevy of young ladies. ୨ । ଉତ୍ତମ ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାରରେ ସୁସଜ୍ଜିତା ଯୁବତୀ ନାରୀମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟ; ଲାସ୍ୟ ନୃତ୍ୟର ପ୍ରକାରବିଶେଷ—2. A ring-dance by well-decorated ycung girls. [ଦ୍ର—ଏ ନୃତ୍ୟରେ ବହୁତଗୁଡ଼ିଏ ନାରୀ ଏକ ସଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି । ପରଜା, ଗଦବା, ଘାସୀ, କନ୍ଧଆଦଙ୍କ କରମା ନାଚ ଯୌବତ ଅଟେ ।] ୩ । ପରିମାଣ; ମାପ—3. Measure. ୪ । ଯୁବତୀର ଭାବ ବା ଅବସ୍ଥା—4. The state or quality of a young woman (Apte).

ଯୌବତେୟ—ସ. ବି. ପୁଂ (ଯୁବତୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଏୟ)—ଯୁବତୀ-Jāubateya ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର—The son of a young (ଯୌବତେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) woman.

ଯୌବନ—ସ. ବି (ଯୁବନ୍+ଭାବେ. ଅ)—ଯୁବାବସ୍ଥା; ତାରୁଣ୍ୟ; ୧୬ Jāubana ବର୍ଷ ବୟସରୁ ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନର କାଳ—Youth; prime of life; adolescence (between 16 and 30 years of age); puberty. [ଦ୍ର—ବାଲ୍ୟକାଳ ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ମଧ୍ୟାବସ୍ଥାକୁ ଯୌବନ କୋଲ୍ଲଯାଏ । କେହି କେହି ବାଲ୍ୟକାଳର ଶେଷ ଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ଯୌବନ ଓ ପରେ ପ୍ରୌଢ଼ତ୍ୱ, ଏହର ୨ଟି ଅବସ୍ଥା ଥିବା କହନ୍ତି । ବାଲ୍ୟକାଳ ୧୫ବର୍ଷ ବୟସରେ ଶେଷ ହୁଏ । ୧୬ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଯୌବନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ୩୦ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୌବନ ରହେ, ତା ପରେ ପ୍ରୌଢ଼ତ୍ୱ ହୁଏ ଓ ୬୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଆସେ ।] ୨। ଯୁବଜନୋଚିତ କର୍ମ—2. Any youthful or juvenile act (Apte). ୩। ଯୁବକଙ୍କ ବା ଯୁବତୀଙ୍କ ଦଳ—3. A number of young persons, especially young women. (Apte). ଦେ. ବ (ସ. ଯୌବନ ଲକ୍ଷଣ)—ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀର କଠିନ ବର୍ତ୍ତୁଳ ସ୍ତନ—The plump breasts of a youthful girl. [ଉ—ରୁଣ୍ଡ ଝୁଣ୍ଡୁ ହୋଇ ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ନଈରୁ ଆସୁଛ ଗୋପ୍ତ, ଜାନୁ ଯୌବନ ସବୁ ବଣୁଅଛୁ ସରୁଲୁଗା ଫୁଟି ଜଣ । ଭଗ ।]

ଯୌବନକ—ସ. ବ (ଯୌବନ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଯୌବନ—Youth (Apte).
Jaubanaka

ଯୌବନ କଣ୍ଟକ—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—କଠବରୁଣ (ଦେଖ)
Jaubana kaṇṭaka Kāṭhabaruṇa. (See)
(ଯୌବନ ପିଡ଼କା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୌବନ ଗର୍ବ—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯୁବା ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଗର୍ବ—The pride of youth; youthful pride.
Jaubana garba
(ଯୌବନ ଦର୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଯୌବନ ଗର୍ବିତ, ଯୌବନଦୃପ୍ତ—ସ. ବଣ ପୁ

ଯୌବନ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୌବନ କାଳରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ଚଞ୍ଚଳତା—Restlessness natural to youth
Jaubana chāṅchalya
(ଯୌବନତାପ [ଚାପଲ୍ୟ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୌବନ ଚିହ୍ନ—ସ. ବ—ଯୌବନ ଲକ୍ଷଣ (ଦେଖ)
Jaubana chihna Jaubana lakshaṇa. (See)

ଯୌବନ ଦଶା—ସଂ. ବ—ଯୌବନାବସ୍ଥା (ଦେଖ)
Jaubana daśā Jaubanābasthā. (See)

ଯୌବନବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଯୌବନ + ବତ୍ତୁ; ୪ମା. ୧ବ)—ଯୁବା; ଯୁବକ—Youthful.
Jaubānabān
[ଯୌବନବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଯୌବନ ଭାର—ସଂ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯୌବନର ପୁଷ୍ଟିତାଙ୍ଗନତ ରୂପାଦ୍ଧ
Jaubanabhāra ଗର୍ବର ଗୁରୁତ୍ୱ—The majesty of youth possessing a young person (specially a woman).

ଯୌବନ ଲକ୍ଷଣ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧। ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷଙ୍କ ଶରୀରରେ ଓ ମନରେ ଯୌବନ ଉଦୟସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ଚିହ୍ନମାନ—1. The signs or indications of youth.
Jaubana lakshaṇa
[ଉ—ପୁରୁଷଙ୍କର ଶ୍ମଶ୍ରୁ, ସ୍ୱରର କଠୋରତା, ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଋତୁସ୍ରାବ, ସ୍ତନ-ଜଘନାଦିର ପୃଥୁଳତା, ନେତ୍ର ଚାପଲ୍ୟାଦି ଯୌବନଲକ୍ଷଣ ଅଟେ ।] ୨। ଯୌବନଜନ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Youthful charm or loveliness (Apte). ୩। ଯୁବତୀ ସ୍ତନ (ଉ. ଶ)—3. The female breast (Apte).

ଯୌବନ ଲାବଣ୍ୟ—ସ. ବ. (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯୁବାକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଯୁବକଯୁବତୀଙ୍କଠାରେ ଲକ୍ଷିତ ମଧୁର ରମଣୀୟତା—The sweet charm of youth.
Jaubana lābaṇya

ଯୌବନ ଶ୍ରୀ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ତରୁଣ ବୟସରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ଠାରେ ଜାତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—The beauty or natural charm of youth.
Jaubana śrī

ଯୌବନ ସଙ୍ଗୀ—ସ. ବ. ପୁଂ—ଯୁବାକାଳର ସାଙ୍ଗ—One's companion of youth.
Jaubana saṅgi
(ଯୌବନ ସଙ୍ଗିନୀ, ଯୌବନ ସହଚରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଯୌବନ ସହଚର, ଯୌବନ ସୁହୃତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୌବନ ସଞ୍ଚାର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୌବନୋଦୟ (ଦେଖ)
Jaubana sañchāra Jaubanodaya (See)

ଯୌବନ ସୁଲଭ—ସ. ବଣ. (୬ମୀ ତତ୍)—ଯୁବାବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱାଭାବିକ—Natural to youth.
Jaubana sulabha
(ଯଥା—ଯୌବନସୁଲଭଚାପଲ୍ୟ ।)

ଯୌବନାବସ୍ଥା—ସ. ବ. (ରୂପକ; ଯୌବନ + ଅବସ୍ଥା)—ଯୁବାକାଳ; ଯୁବାବସ୍ଥା—The time or state of youth.
Jaubanābasthā

ଯୌବନାରମ୍ଭ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଯୌବନ + ଆରମ୍ଭ)—୧। ଯୌବନର ଆବିର୍ଭାବ—1. The prime of youth. ୨। ନବ ଯୁବାବସ୍ଥା—2. Budding youth
Jaubanārambha
(ଯୌବନାଗମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୌବନାଶ୍ୱ—ସ ବ. (ଯୁବନାଶ୍ୱ + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—ଯୁବନାଶ୍ୱ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ମାନ୍ଧାତା—Māndhātā, son of King Jubanāśwa.
Jaubanāśwa
(ଯୌବନାଶ୍ୱକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୌବନିକ—ସ. ବଣ. (ଯୌବନ + ଇକ)—ଯୌବନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ଉ.ଶ)—Youthful.
Jaubanika

ଯୌବନୋଦୟ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଯୌବନ + ଉଦୟ)—୧। ଯୌବନର ଆବିର୍ଭାବ—1. The dawning or beginning of youth in a person. ୨। ନବଯୁବାବସ୍ଥା—2. Budding youth.
Jaubanodaya

ଯୌବନସ୍ଥ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଯୌବନ + ସ୍ଥା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ଯୁବାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ—1. Youthful. ୨। ବିବାହ କରିବା ଉପଯୁକ୍ତ—2. Marriageable (Apte).
Jaubanastha
(ଯୌବନସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯୌବନୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମଦେବ (ଉ. ଶ)—Cupid. ସଂ. ବଣ—ଯୁବାବସ୍ଥାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Due to or produced by youth.
Jaubanodbhaba

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୌବନୋଦ୍ଭେଦ—ସଂ.ବ.(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁବକ ସୁଲଭ ଔତ୍ସୁକ୍ୟ- Jaubanodbheda 1. Ardour of youthful passion (Apte). ୨ । (ପ. ଷ. ତତ୍ପୁ) ସକାମ ପ୍ରଣୟ—2. Sexual love (Apte). ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କାମ; ମଦନ—3. A name of Cupid (Apte).

ଯୌବରାଜକ—ସଂ. ବିଣ. (ଯୁବରାଜ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥ. ଇକ)—ଯୁବରାଜ Jaubarājika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to an heir apparent.

ଯୌବରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ଯୁବରାଜ+ଭାବ. ଯ)—ପିତାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ Jaubarājya ପୁତ୍ରଙ୍କର ଯୁବରାଜ ପଦ ଓ ଅଧିକାର—The rank and duties of the heir-apparent to the throne when he becomes his father's associate in the administration

ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷିକ୍ତ—ସଂ.ବିଶ.ପୁଂ(୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁବରାଜ ରୂପେ ପିତାଙ୍କ Jaubarājyābhishikta ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—Installed in the rank of the heir-apparent by the reigning king; crowned as heir-apparent. [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ରାଜାମାନେ ବୃଦ୍ଧ ହେଲେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରୁ ଛୁଟି ବିଶ୍ରାମ ନେବା ପାଇଁ ଯୁବରାଜଙ୍କୁ ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷିକ୍ତ କରୁଥିଲେ ଓ ଯୁବରାଜମାନେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝୁଥିଲେ ଓ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରୁଥିଲେ ଓ ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ରାଜାରୂପେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।]

ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷେକ—ସଂ. ବ—ଯୁବରାଜ ପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା Jaubarājyābhisheka ଉପଲକ୍ଷରେ କରାଯାଉ ଉତ୍ସବ—The ceremony of installation of the heir-apparent to the rank of 'Jubarāja'; the crowning of the prince as the heir-apparent in the lifetime of the reigning king.

ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିସେଚନ—ସଂ. ବ—ପିତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୁତ୍ରଙ୍କର ଯୁବରାଜ Jaubarājyābhishechana ପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରଣ—Installing of the heir apparent in the rank of Jubarāja by the reigning sovereign.

ଯୌଷିଣ୍ୟ—ସଂ. ବ.—(ପୋଷା+ଇଣ୍ୟ)—୧ । ନାଗୁଣ— Jaushiṇya 1. Womanhood. (Apte). ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଜାତି 2. The female world; womankind.

ଯୌଷ୍ମାକ—ସଂ. ବିଣ.—(ଯୁଷ୍ମଦ୍+ଅ; ଜ୍ଞାପନ)—୧ । ତୁମ୍ଭ Jaushmāka ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଭବଦୀୟ; ତ୍ୱଦୀୟ—1. Relating to you. ୨ । ତୁମ୍ଭର—2. Yours

ଯୌଷ୍ମାକୀନ(ଣ)—ସଂ. ବିଣ.—(ଯୁଷ୍ମଦ୍+ସମ୍ବନ୍ଧେ ଇନ୍; ଜ୍ଞାପନ)— Jaushmākīna(ṇa) ୧ । ତୁମ୍ଭ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to you. ୨ । ତୁମ୍ଭର—2. Your.

ଯୃ

ଯୃ—'ଯ' ଅକ୍ଷରର'ଯୃ' ଅନ୍ୟରୂପ ଅଟେ ଓ ଏହା'ଯ'ର ଉଚ୍ଚାରଣଭେଦ ମାତ୍ର। Ya ସେଉଁଥର ଅନୁସ୍ୱାର'ଯ'ର ଉଚ୍ଚାରଣବୈଦଗ୍ଧ୍ୟଜ୍ଞାପକ 'ଇ୍ୟ' ବା 'ଯୃ'ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଭାଷାରେ ଅଛି, ଅନୁସ୍ୱାର'ଙ୍କ'ର ଉଚ୍ଚାରଣଭେଦ 'ଙ୍ଗ୍' ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣଜ୍ଞାପକ ଅକ୍ଷର ଭାଷାରେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଉଁଥର 'ଯ' ଓ 'ଯୃ' ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ହେଉଅଛି ପୂର୍ବେ ଅନୁସ୍ୱାର 'ଙ୍କ' ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ 'ଙ୍ଗ୍' ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବାରୁ ସଂସ୍କୃତରେ ଅନୁସ୍ୱାର'ଙ୍କ'ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଇଁ ଉକ୍ତ ଅକ୍ଷର ନ ଥିଲା । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନୁସ୍ୱାର 'ଙ୍କ' ତଳେ ଲେଖାଥିବା ଟୀକା ଦେଖ ।

ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମ ଅନୁସାରେ 'ଯ' ଅକ୍ଷର ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟରେ 'ଯ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ଓ ଅନ୍ୟତ୍ର 'ଯୃ' ହୁଏ । "ପଦ ମଧ୍ୟ ପଦାନ୍ତେ ଚ 'ଯକାର' 'ଯୃ' ଉଚ୍ୟତେ ।" ଏଥିପାଇଁ 'ଯୃ'ଆଦ୍ୟରେଥିବା ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ଇଂରାଜର 'y' ଅକ୍ଷର ଆଦ୍ୟଯୁକ୍ତ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦକୁ 'ଯୃ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଉଅଛି ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ 'ଯ' ଆଦ୍ୟରେ ଥିବା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଇଂରାଜରେ 'y' ଆଦ୍ୟକର ଲେଖୁଅଛନ୍ତି । A variation of J corresponding to y in English, ଯଥା—ଯବନ—Yavana ଯୋଗ—Yoga; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଯ' ଓ 'ଯୃର' ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିବାରୁ 'ଯୃ' ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ଏହି ଭାଷାକୋଷରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର 'ଯୃ' ଅକ୍ଷରଟଳେ ଦିଆଗଲା ।

ଯୃ—ବେ. ସର୍ବ (ସଂ. ଏତଦ୍)—୧ । ଏହା; ଏହି (ବସ୍ତୁ)—1 This; Yā it. [ବ୍ର—ଯୃ। ଶୁଣି ଦମୟନ୍ତୀ ନୟନ କମଳ, ଗୋଡଙ୍କ ଏ; କମଳରେ ହୋଇ ଛଳ ଛଳ । କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ. ଯହଁ ବନ ।] ୨ । ଏହାର; ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁର ବା ବିଷୟର— ଏହ 2. Its. [ବ୍ର—ତା ସଶ କୀର୍ତ୍ତିର ବର୍ଦ୍ଧନ, ହୋଇବ କପିଳ ଇସକା ଯୃ। ନାମ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] [ଦ୍ର—'ଯୃ' ଶବ୍ଦର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଉଦ୍ଧ ବଉଦ୍ଧିରେ ୧ବଚନରେ ରୂପ, ଯଥା—୧ମା—ଯା, ²ଯା—ଯାକୁ, ଯାଠାକୁ, ³ଯା—ଯାଦ୍ୱାଗ୍, ୫ମୀ—ଯାଠାଉଁ, ଯାଠୁଁ, ଯାଠାରୁ, ୬ଷ୍ଠୀ—ଯା, ଯାର, ୭ମୀ—(ଯା—ଅନାଦରାର୍ଥକରୂପ; ଯେ—ଆଦରାର୍ଥକରୂପ) ଯାଠିଁ, ଯାଠେଇଁ. ଯାଠାରେ ।]

ଯାକୁ—ଦେ. ସର୍ବ (ଏକବଚନ)—୧ । ଏହାକୁ; ଏହି ବସ୍ତୁକୁ—Yāku 1. To this; to it. ² । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ଏହି ଏକେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ଜନ୍ତୁକୁ—2. To this man or it (animal). **ଇସକୋ**

ଯା ଘେନ—ଦେ. ଅ—୧ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ନମନ୍ତେ—Yā gheni 1. For this person. ² । ଏହି ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ଏରଜନ୍ତେ ନମନ୍ତେ—2. For this thing or matter. ³ । [ଯା ଲଗି, ଯା ଯୋଗେ(ଗୁଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଏହି କାରଣରୁ—(ଯାଙ୍କ ଘେନ—ଆଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନରୂପ) 3. For **ଇସବାସ୍ତେ** this cause.

ଯାଙ୍କ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—୧ । (ଆଦରାର୍ଥକ ୧ବ.)—ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର—Yāṅka ଏଁର **ଇନକା** 1. Of this person. [ଯାଙ୍କର—ଅନ୍ୟରୂପ] ² । (ବହୁବଚନ) ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର— 2. Of these persons,

ଯାଙ୍କ ଠଉଁ—ଦେ. ସର୍ବ (ଆଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନ) ୧ । Yāṅka ṭhauñ ଏହାଙ୍କଠାରୁ—1. From these. ² । ଏଁର ଚେୟେ **ଇନସେ** ଏହାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା—2. Than these; [ଯାଙ୍କଠାରୁ, ଯାଙ୍କଠୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ] from this gentleman.

ଯାଙ୍କ ଠା(ଠେ)ଇଁ—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । (ଆଦରାର୍ଥକ, ୧ବଚନ ଓ Yāṅka ṭhā(ṭhe)iñ ଏଁରକାହେ **ଇନସେ** ବହୁବଚନ) ଏହାଙ୍କ [ଯାଙ୍କଠାରେ, ଯାଙ୍କଠିଁ—ଅନ୍ୟରୂପ] ନକଟରେ—Near this person; with this person or these persons.

ଯାଙ୍କ ଠା(ଠେ)ଇଁକି—ଦେ.ସର୍ବ—୧ । (୧ବଚନ)—ଏହାଙ୍କ ନକଟକୁ—Yāṅka ṭhā(ṭhe)iñki 1. To this; to this person. (ଯାଙ୍କଠାକୁ, ଯାଙ୍କଠିକି, —ଅନ୍ୟରୂପ)

ଏଁର କାହେ **ଇନକୋ** ² । (ବହୁବଚନ)—ଏହିମାନଙ୍କ ନକଟରେ—ଏଦେରକାହେ **ଇନଲୋଗୋଁକୋ** 2. With these persons.

ଯାଙ୍କ ମାନଙ୍କ—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ବହୁବଚନ)—ଏମାନଙ୍କ; ଏ ବ୍ୟକ୍ତି- Yāṅka mānaṅka ମାନଙ୍କର—Of these persons. ଏଦେର **ଇନ୍‌ଲୋଗୋଁକା**

ଯାଙ୍କୁ—ଦେ. ସର୍ବ-୧ । (ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ୧ବ. ଓ ବହୁ) ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ—Yāṅku 1. To this gentleman. ² । ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି- ଏଁକେ **ଇନକୋ** ଏଦିଗକେ ମାନଙ୍କୁ ବା ଜୀବମାନଙ୍କୁ—2. To **ଇନଲୋଗୋଁକୋ** these persons or animals.

ଯାଙ୍କେ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ସର୍ବ—୧ । (ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ୧ବ)—ଏ ବ୍ୟକ୍ତି—Yāṅke 1. This person. ² । (ବହୁବଚନ) ଏହିମାନେ— 2. These persons.

ଯାଠଉଁ—ଦେ. ସର୍ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—୧ । ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ନକଟରୁ; Yāthauñ ଏହାଠାରୁ—1. From this person. ² । ଏ(ହି) ଏଚେୟେ **ଇସସେ** ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବିଷୟ ଅପେକ୍ଷା—2. Than this [ଯାଠୁଁ, ଯାଠାରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] person or thing

ଯାଠାକୁ—ଦେ. ସର୍ବ—ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିର ନକଟକୁ—Yāṭhāku ଏଁରକାହେ **ଇସକୋ** To this person. (ଯାଠିକି, ଯାଠେଇଁକି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯାଠିଁ—ଦେ. ସର୍ବ—ଏହାଠାରେ—Yāthiñ ଏର କାହେ **ଇସସେ** In or with this man. [ଯାଠେଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଯାଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦି)—୧ । ଇଅଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—1. Ārḍa etc Yārḍa (etc) (See) ² । ଏଆଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)— **ଇସତର** 2. Ārḍa etc (See) [ଦ୍ର—ଯାଡ଼ ଶବ୍ଦର ²ଯାବତ୍ତିକୁ—ଏ(ଇ)ଦିଗ ଯାଡ଼(ଡ଼୍)କୁ;୫ମୀ. ଯାଡ଼ଠୁଁ, ୬ଷ୍ଠୀ ଯାଡ଼, ଯାଡ଼ର, ଯାଡ଼କା, ଯାଡ଼କାର, ୭ମୀ. ଯାଡ଼େ ହୁଏ ।] ³ । ଏହି ଦଗର; ଏହି ଅଞ୍ଚଳର—

3. Of this quarter or locality.

ଯା ତା—ଦେ. ସର୍ବ (ସ. ଏତଦ୍+ତଦ୍)—ଏହା ଏବଂ ତାହା—Yā tā ଏଓ **ଇସଉସ** This and that.

ଯାଦ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ଇଅଦ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Yād (etc) Iād etc (See)

ଯାଦ୍(ଦ)ଦ(ଦା)ସ୍ତ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଯାଦ୍‌ଦାଶ୍ତ୍) — Yād(da)d(dā)st ଇଅଦ୍‌ଦାସ୍ତ୍ (ଦେଖ)—Iād-dast (See)

ଯା ପ(ସ)ରି—ଦେ.ବ—ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ପରି—Like this. Yā pa(sa)ri [ଦ୍ର—ଯାଇ ଉତ୍ତ ଜବେଦବ ଜନ୍ଦ ଶାହ୍ନର. ଓରମତନ ସତ୍ତରେ ତଉର ଦୁଉ ନାହିଁ ଯା ସର । ବଶୀଧର **ପେସା** ଦ୍ୱଂସଦୁଉ ଅନୁବାଦ] (ଯାଘରକା, ଯାପରି, ଯାପିରକି, —ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଯାର—ବୈଦେ. ବ—ଇଅର (ଦେଖ) Yār Iār (See)

ଯାର୍କି (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ଇଅର୍କି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Yār-ki (etc) Iār-ki etc (See)

ଯାର—ଦେ. ସର୍ବ (ଯା ଶବ୍ଦର ୬ଷ୍ଠୀ ୧ବ)—ଏ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବସ୍ତୁର—Yāra ଏର **ଇସକା** Of this person or thing.

ଯିହୁଦୀ(ଯୀ)—ବୈଦେ ବ ଓ ବଗ—ଯାହୁଦା (ଦେଖ) Yii(yi)hudī **ଯହୁଦ୍ଦୀ** ଯୀହୁଦୀ ;Jihudī (See)

ଯୁ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବୃକ୍ଷ ବଶେଷ—The name of a tree, Yu [ଦ୍ର—ଇଂଲଣ୍ଡର ପର୍ଥ୍ ସାୟାର୍‌ରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଯୁ ଗଛ ୟୁ ୩ହଜାର ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ଓ ଉତ୍ତରୀସାୟାର୍‌ରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗଛ **ଯୁ** ୨ହଜାର ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ବୟସ ରହିଅଛି ।]

ଯୁକାଲିପ୍ଟଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଇଉକାଲିପ୍ଟସ୍ ପତ୍ରରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତୈଳ— Yukāliptal Eucalyptal; Eucalyptus oil. ୟୁକାଲିପ୍‌ଟାଲ **ଯୁକାଲିପ୍‌ଟଲ**

ଯୁକାଲିପ୍ଟସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସୁଗନ୍ଧପତ୍ର- Yukāliptas ବଶିଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷ ବଶେଷ—Eucalyptus. ୟୁକାଲିପ୍‌ଟାସ **ଯୁକାଲିପ୍‌ଟସ** [ଜ୍ଞାନାଞ୍ଜନ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁକ୍ଲିଡ୍ – ବୈଦେ. ବ. (ଏ ସୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ସଂଶୋଧିତ ହେବ)—
Yuklid ଇଉକ୍ଲିଡ୍ (ଦେଖ) Iuklid (See)
[ଦ୍ର—ଏହ୍ନ ଜ୍ଞାନକୋଷ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ୮୪୧ ପୃଷ୍ଠାର ପ୍ରଥମ ସ୍ତମ୍ଭରେ ଇଉକ୍ଲିଡ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ ବୋଲ ଭ୍ରମକ୍ରମେ ଲେଖା ହୋଇଅଛ । ପ୍ରକୃତରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଉକ୍ଲିଡ୍ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ଅତଏବ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡରେ ଲେଖାଥିବା ବଷୟ ପରବର୍ତ୍ତେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଜ୍ଞ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ ।]

ଯୁନାଇଟେଡ୍ ଷ୍ଟେଟ୍ସ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —ଇଉନାଇଟେଡ୍ ଷ୍ଟେଟ୍ସ
Yunāiṭed shṭeṭ-s (ଦେଖ)—Iunāiṭed shṭeṭs
ୟୁନାଇଟେଡ୍ ଷ୍ଟେଟସ **ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ** (See)
[ଦ୍ର—ଏହା ଉତ୍ତର ଅମେରିକାର ୪୯ଟି ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସକ ରାଜ୍ୟର ସମଷ୍ଟି । ଏଥିର ଉତ୍ତରରେ କାନାଡ଼ା, ଦକ୍ଷିଣରେ ମେକ୍ସିକୋ, ପୂର୍ବରେ ଅଟ୍ଲାଣ୍ଟିକ୍ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର । ସବୁ ରାଜ୍ୟର ନବାଚିତ ପ୍ରତିନଧିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନବାଚିତ ଜଣେ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ ଶାସିତ । ନଉ ୟର୍କ୍ ଏହି ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ନଗର ।]

ଯୁନାନ୍ – ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ଗ୍ରୀକ୍ ଆୟୋନିୟା)—୧ । ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର
Yunān ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ ନକଟସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ—1. Ionia;
ୟୁନାନ **ଯୁନାନ** Ionian archipelago-
୨ । ଅସିଆର ପଶ୍ଚିମକୁ ଲଗିଥିବା ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ୟୁରୋପୀୟ ଅଞ୍ଚଳ—2. The ancient European countries lying just to the west of Asia.
[ଦ୍ର— ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ସଭ୍ୟତା, ଶିଳ୍ପକଳା, ସାହିତ୍ୟ, ଦର୍ଶନ ଇତ୍ୟାଦି ପାଇଁ ଏ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଆୟୋନିଆ ଦ୍ୱୀପ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିବାରୁ ୟୁରୋପର ଏ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ୟୁନାନ୍ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଭାରତୀୟ 'ଯବନ' ଶବ୍ଦ ଏହି 'ଆୟୋନୀୟ' ଶବ୍ଦରୁ ଆଗତ । ସିକନ୍ଦର (Alexander) ଏହି ଦେଶର ରାଜା ଥିଲେ ।]
୩ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶ—3. The ancient country of Greece.

ଯୁନାନୀ—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଆ)—୧। ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶୀୟ—1. Greecian;
Yunānī Greek. ୨ । ୟୁନାନ୍ ଦ୍ୱୀପ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
ୟୁନାନୀ 2. Ionian. ୩ । ୟୁନାନ୍ ଦେଶୀୟ—3. Relating
ଯୁନାନୀ to the country of Ionia.

ଯୁନାନୀ ଚିକିତ୍ସା—ବୈ. ବ. (ଆ. ୟୁନାନୀ+ସ. ଚିକିତ୍ସା)—ୟୁନାନ୍
Yunānī chikitsā ଦେଶରୁ ଗ୍ରୀକ୍ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ
ୟୁନାନୀ ଚିକିତ୍ସା ଭାରତକୁ ଆଗତ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀ—
ଯୁନାନୀ ଚିକିତ୍ସା The Ionian system of medicine first introduced in India by the Greeks.

ଯୁନିଅନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚଉକିଦାର ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ
Yunian ଚଉକିଦାର ଟାକ୍ସ ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ୱଜକର୍ମଶୁଦ୍ଧଙ୍କ
ୟୁନିଅନ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଗ୍ରାମପୁଞ୍ଜରୁ ପଞ୍ଚାୟତ୍ ବ୍ୟବସ୍ଥାପନେ
ଯୁନିୟନ୍ ମନୋନୀତ ହୁଅନ୍ତି—Village union formed under the Village Chowkidāri Act.
[ଦ୍ର—ଏହି ପଞ୍ଚାୟତ୍ରେ ସଭ୍ୟ ୫ ଜଣ ଥାଆନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ପଞ୍ଚାୟତ୍ ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଟାକ୍ସ ଅସୁଲ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଭଦ୍ରସଲ୍ ପଞ୍ଚାୟତ୍ ଓ ସଭାପତିଙ୍କୁ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ବା ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ପଞ୍ଚାୟତ୍ କୋଇଯାଏ ।]

ଯୁନିଅନ୍ କମି(ମେ)ଟି—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ
Yunian kami(me)ṭi ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ଆଇନ୍
(ଯୁନିଅନ ବୋର୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନୁସାରେ ଗଠିତ ଗ୍ରାମପୁଞ୍ଜ
ୟୁନିଅନ କମିଟି (ଇଉନିଅନ୍)ରୁ ଟାକ୍ସ ଆଦାୟ କରି ଉହାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ,
ଯୁନିୟନ କମି(ମେ)ଟୀ ବଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା, ନ୍ୟାୟ ବଚାର, ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଥ ଆଦିର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ପାଇଁ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ନବାଚିତ ପ୍ରତିନଧିମାନଙ୍କର ସଭା—Union Committee formed under the Local Self-government Act.
[ଦ୍ର—ଏ ସଭାର ମେମ୍ବର୍ (ସଭ୍ୟ) ଓ ଚେୟାରମାନ୍ (ସଭାପତି) ଥାଆନ୍ତି ।]

ଯୁନିଅନ୍ ଟାକ୍ସ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଯୁନିୟନ୍ କମିଟିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
Yunian ṭāks ନର୍ଦ୍ଧାରିତ ଟାକ୍ସ—The tax assessed by
ୟୁନିଅନ ଟାକ୍ସ **ଯୁନିୟନ ଟେକ୍ସ** the Union Committee.
(ଯୁନିଅନ୍ ଟକସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଯୁନିଅନ୍ ଜାକ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ବ୍ରିଟିଶ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତାକା—
Yunian jāk The Union Jack (flag of the
ୟୁନିଅନ ଜ୍ୟାକ **ଯୁନିୟନ ଜୈକ** British Empire.
[ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ଅଯୁଗ୍ମ କାର କଲା ଦେଢ଼ ବଶିଷ୍ଟ କନାରେ ପରସ୍ପରକୁ କାଟିଥିବା ଧଳା ଓ ନାଲି ରଙ୍ଗର ଡବଲ୍ କ୍ରସ ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ଏ ପତାକା ଉଆର ହୁଏ ।]

ଯୁନିଭର୍ସିଟି—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ବଶ୍ୱବଦ୍ୟାଳୟ—
Yunibharsiṭi University.
ୟୁନିଭାର୍ସିଟି [ଦ୍ର— ଦେଶର ଓ ସ୍ଥାନ ବଶେଷର ନାମ ଅନୁସାରେ
ଯୁନିଭର୍ସିଟୀ ଯୁନିଭର୍ସିଟିର ନାମ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ମାଦ୍ରାଜ, କଲିକତା, ବମ୍ବେ, ପାଟନା, କେମ୍ବ୍ରିଜ୍ ଓ ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଯୁରଫ୍ରିକାନ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଇଂ)—ଇଉରୋପୀୟ ଓ ଆଫ୍ରିକାବାସୀ
Yurāphrikān ମିଶ୍ରିତ ଇଉରୋପୀୟ ଓ ଆଫ୍ରିକାନ—
ୟୁରାଫ୍ରିକାନ Eurafrican; of mixed European and
ଯୁରାଫ୍ରିକାନ African parentage or descent.
ବ., (ଇଂ)— ଇଉରୋପୀୟ ଓ ଆଫ୍ରିକାବାସୀ ମିଶ୍ରିତ ଇଉରୋପୀୟ ଓ ଆଫ୍ରିକାନ ସନ୍ତାନ—An Eurafrican; a half-caste European and African.

Digitized by srujanika@gmail.com

ୟୁରଲ୍—ବେ. ବ. (ନାମ)—୧। ଆସିୟିକ ରୁଷିୟା ଓ ଇଉରୋପୀୟ
Yurāl ରୁଷିୟାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ବତ—1. The Ural moun-
ୟୁରାଲ tains. ୨। ଏହି ପର୍ବତର ଦକ୍ଷିଣରୁ ନାଦାର କାସ୍ପିୟାନ୍
ୟୁରାଲ୍ ହ୍ରଦରେ ପଡ଼ୁଥିବା ଗୋଟିଏ ନଦୀ—2. The Ural
river.

ୟୁରିକ୍ ଏସିଡ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ମୂତ୍ରରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଅମ୍ଳରସ-
Yurik esid ବିଶେଷ—Uric acid.
ୟୁରିକ ଏସିଡ **ୟୁରିକ ଏସିଡ**

ୟୁରୁପା—ବୈଦେ. ବ.(ଲ୍ୟାଟିନ୍)—ୟୁରୋପ ମହାଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ—
Yurupā Eurupa; the old Latin name of
ୟୁରୁପା Europe. [ଦ୍ର—ଆସିଆ, ଯୁରୁପା, ଆଫ୍ରିକା, ଆମେରିକା
ୟୁରୋପ ସଙ୍ଗତେ। ମଧୁସୂଦନ. ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଗାଥା।]

ୟୁରେସିଆ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ୟୁରୋପ୍ ଓ ଆସିଆ ମହାଦେଶଦ୍ୱୟର
Yresiā ସମାହାର—Europe and Asia;
ୟୁରେସିଆ **ୟୁରେସିୟା** Eurasia.

ୟୁରେସିୟାନ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—୧। ୟୁରୋପ୍ ଓ ଏସିଆ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Yuresiyān —1, Eurasian. ୨। ଉରପୀୟ ଓ
(ୟୁରେସୀୟ—ବେ. ରୂପ) ଇଉରୋପୀୟ ମିଶ୍ରିତ ପିତାମାତାଙ୍କ
ୟୁରେସିୟାନ ଔରସଜାତ—2.Born of mixed parents
ୟୁରେସିୟନ (Indian and European). ବୈଦେ.
ବ—ଫିରଙ୍ଗୀ; ଭାରତୀୟ ଓ ୟୁରୋପୀୟ ରକ୍ତର ମିଶ୍ରଣରେ
ଜାତ ଜାତ ବିଶେଷ—The Eurasians.

ୟୁରୋପ(ପ୍)—ବେ. ବ (ନାମ)—ଇଉରୋପ; ଆସିଆର ପଶ୍ଚିମକୁ
Yuropa(p) ଲାଗିଥିବା ମହାଦେଶ—Europe.
ୟୁରୋପ **ୟୋ(ଯୁ)ରୋପଁ**

ୟୁରୋପୀୟାନ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—ୟୁରୋପ ମହାଦେଶୀୟ—
Yuropīyān European.
(ୟୁରୋପୀୟ—ବେ. ରୂପ) ବ—ୟୁରୋପବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
ୟୁରୋପିୟାନ **ୟୋ(ଯୁ)ରୋପିୟନ** An European.

ୟେ (ଇତ୍ୟାଦ—)ବେ (ସର୍ବନାମ)—୧। ଏ ଇତ୍ୟାଦି (ବେଶ)
Ye (etc) 1. E etc (See)
ଏ **ଇସ** ୨। ଏହି ଇତ୍ୟାଦି (ବେଶ)—2. Ehi etc (See)

[ଦ୍ର—ସଂ. ଏତଦ୍ ଶବ୍ଦର ଅନାଦରାର୍ଥକ ୧ବଚନ ରୂପ 'ଯା' ଓ ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ 'ଯେ'। ଯେ ଶବ୍ଦର ରୂପମାନ

	ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
୧ମା ବିଭକ୍ତି	ଯେ	ଯେ, ଯେମାନେ, ଯେସବୁ।
୨ୟା —	ଯାକୁ	ଯେମାନଙ୍କୁ, ଯେସବୁକୁ, ଯେମାନଙ୍କୁ, ଯାଙ୍କମାନଙ୍କୁ, ଯାକୁ।
୩ୟା —	ଯାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା / ଯାଙ୍କ ଦେହ	ଯାଙ୍କଦ୍ୱାରା; ଯେମାନଙ୍କ [ଯେସବୁକ]ଦ୍ୱାରା, ଯାଙ୍କମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା।
୫ମୀ —	ଯାଙ୍କଠାରୁ / ଯାଙ୍କଠୁଁ / ଯାଙ୍କଠୁଁ	ଯାଙ୍କଠାରୁ [ଠୁଁ, ଠୁଁ]; ଯେମାନଙ୍କଠାରୁ[ଠୁଁ, ଠୁଁ] ଯାଙ୍କମାନଙ୍କଠାରୁ [ଠୁଁ, ଠୁଁ]।
୬ଷ୍ଠୀ —	ଯାଙ୍କର	ଯାଙ୍କର, ଯାଙ୍କମାନଙ୍କର, ଯେମାନଙ୍କର।
୭ମୀ —	ଯାଙ୍କଠାରେ ଯାଙ୍କଠି [ଠେଇଁ]	ଯାଙ୍କଠାରେ; ଯେମାନଙ୍କଠାରେ [ଠେଇଁ, ଠିଁ]।

ଯେ ଶବ୍ଦର ଗଞ୍ଜାମ ପ୍ରାଦେଶିକ ରୂପ—୧ମା ବିଭକ୍ତି ୧ ବଚନ ଓ ବହୁବଚନ ଯାଙ୍କଙ୍କ—]

ୟେହ୍ନ—ବେ. ସର୍ବନାମ (ସ. ଏତଦ୍+ହ୍ନ; ଏଭିଃ) —ଏହ୍ନ [ବେଶ]
Yehi (ବହୁବଚନ—ୟେହ୍ନମାନେ) Ehi (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ଭେବେ ଅତର ପୃଷ୍ଠାରେ ଯୁକ୍ତ ହଳନ୍ତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବ ଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଯୁକ୍ତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ସେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ ସେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚନ୍ଦ୍ରିତ ବସ୍ତୁତ ୨ ବା ୧ ଚନ୍ଦ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ ଗାଇ' ଖୋଜବେ; 'ମୁଡ' ନ ମିଳିଲେ 'ମ,ଡ' ଖୋଜବେ: 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଦ୍ଧୂ' ଦେଖିବେ; ଅଗଂ । ନ ପାଇଲେ 'ଆଜ୍ଞା' ଦେଖିବେ,'ଅଲବଡ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଡ୍'ଦେଖିବେ ।

ର—ସପ୍ତବିଂଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ (ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣସ୍ଥାନ ମୂର୍ଦ୍ଧା, ତେଣୁ ଏହା Ra ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ)—The 27th consonant corresponding to 'r' in English. [ଦ୍ର— ଏ ବର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ବେଳେ ଜିଭର ଅଗ୍ରଭାଗଦ୍ୱାରା ମୂର୍ଦ୍ଧାକୁ ସାମାନ୍ୟଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶ କରାଯାଏ । ଏ ବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଗ୍ୟ ଓ ଉଷ୍ମବର୍ଣ୍ଣ(ଷ୍, ଳ, ହ)ମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ବର୍ତ୍ତୀ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଅନ୍ତଃସ୍ଥ (ମଧ୍ୟସ୍ଥ) ବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲାଯାଏ (ଦ୍ର. ଶ.) । ଏହା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ହେଲେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ବର୍ଣ୍ଣର ପରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ବର୍ଣ୍ଣର ତଳେ '୍' ର ଫଳା ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—କ୍ର । ବର୍ଣ୍ଣର ଦୃଶ୍ୟରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ବର୍ଣ୍ଣର ମସ୍ତକ ଉପରେ '୍' ରେଫ୍ ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ର୍କ । ର, ସ୍, ଃ (ବିସର୍ଗ) ଏହି ତିନିଟି ଏକଜାତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ । ଏଥିପାଇଁ ଏମାନେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଓ ସନ୍ଧିରେ ପରସ୍ପରର ସ୍ଥାନବର୍ତ୍ତୀରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା—ଚେତସ୍=ଚେତଃ; ପ୍ରାତଃ=ପ୍ରାତର୍; ପ୍ରାଦୁସ୍=ପ୍ରାଦୁର୍, ପ୍ରାଦୁଃ; ଧନୁସ୍+ଗୁଣ=ଧନୁର୍ଗୁଣ; ବହ୍ୱସ୍, ବହ୍ୱଃ+ଦେଶ= ବହ୍ୱର୍ଦେଶ; ଯଶସ୍, ଯଶଃ+କର=ଯଶସ୍କର; ଧନୁସ୍, ଧନୁଃ+ଟଙ୍କାର=ଧନୁଷ୍ଟଙ୍କାର; ଧନୁସ୍+ଧର=ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ।

'ର'କୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପାଇଁ 'ଲ' ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ଆୟାସ ଓ କୌଶଳ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବାରୁ ଶିଶୁମାନେ ପ୍ରଥମେ ବାକ୍ୟ ବା ବର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ସମୟରେ 'ର' ସ୍ଥାନରେ 'ଲ' (ଏହିପରି 'ଛ' ସ୍ଥାନରେ 'ଚ', ଶ ସ୍ଥାନରେ ଚ ବା ଛ) ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପକାନ୍ତି । ଯଥା—'ମେଘ ବରଷଇ ଛପର ଛପର' ସ୍ଥଳରେ 'ମେଘ ବଲଇଇ ଚପଲ ଚପଲ' ବୋଲନ୍ତି । 'ଚ'କୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପାଇଁ 'ଲ' ଅପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଅଧିକତର ଆୟାସ ଓ କୌଶଳ ଯେଉଁ ଥିବାରୁ ବାଳକ, କଣ୍ଡକ୍ଟର, ପାଣ ଆଦ ଜିଭର ଯୋକେ 'ଲ' ଅକ୍ଷରକୁ 'ର' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଯଥା—'ନେଉଳଟଏ ଜଣିଥିଲ ଗୁଡ଼ାଳ ଗଣ୍ଡିଏ ଦେଇ' ବାକ୍ୟକୁ 'ନେଉରଟଏ ଜଣିଥିଲ ଗୁଡ଼ର ଗଣ୍ଡିଏ ଦେଇ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।

ଏହି 'ର' ର ଘୌଳଃପୁନକ ଉଚ୍ଚାରଣ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏହା ଇଂରାଜୀର burring sound. ଏହାକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଅଟ୍‌ର୍‌ମେଁ' (ଟ୍ରେଳର ବୋବାଳ), ଚଢ଼େଇ'ଫୁରୁର' ଭଳ ଉଡ଼ିଯାଇ ଓ ପିଲାମାନଙ୍କ କାନରେ କୌତୁକାର୍ଥ ବସ୍ତୁଃସ୍ଥ-ମାନେ 'କାଚମାନ ଜୁରୁରୁ' କହିବା ସମସ୍ତଙ୍କର ଶ୍ରୁତି ଦୁଏ ।] ସ. ବ (ସ୍ର.ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଜ୍ଞା. ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଅଗ୍ନି; ନଅଁ—1. Fire. ୨ । ଉତ୍ତାପ; ଗାପ—2. Heat; warmth. ୩ । ଦାହନ—3. Scorching; burning. ୪ । କାମାନଳ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବାର ବଳବତ୍ତା ବାସନା—4. Burning sensation or lust. ୫। ପ୍ରେମ; ପ୍ରଣୟ—5. Love. ୬ । ବେଗ—6. Speed. ୭ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—7. Gold. ୮ । ରଙ୍ଗ; ବର୍ଣ୍ଣ—8. Hue; colour. ସ. ବଣ—ତୀକ୍ଷ୍ଣ; ପ୍ରଖର (ଦ୍ର. ଶ.)—Sharp; keen. ଦେ. ପ୍ରତ୍ୟୟ (ସ. ଙସ)—୧ । ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଶେଷରେ ଲାଗିବା ପ୍ରତ୍ୟୟ—1. An inflection corresponding to the English (apostrophe 's) to denote 6th or genitive case-ending. (ଯଥା—ସ୍ତମର ପିଠା ଆଜ କଲ୍ଲକତା ଗଲେ ।) ୨ । ୧ମା ବିଭକ୍ତିରେ କର୍ତ୍ତୃପଦ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଯୁକ୍ତ ବିଭକ୍ତି ଆକୃତି—2. The first case-ending; a suffix to denote the nominative case. (ଯଥା—ସେ ଗୋଟ କରିବାର ଶୁରଆଡ଼େ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖା ।) ୩ । ୨ୟା ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ—3. Second case-ending; a suffix to denote the objective case. (ଯଥା—ଦ୍ରୁତ ଗୋଟ କରିବାର ମାନଗଲ୍ଲ ।) ୪ । (ପଦ୍ୟ) ୩ୟା ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ—4.(Poetry) Third case-ending;a suffix to denote instrumental case. [ଦ୍ର— ଆଲଟ ପିନ୍ଧ ସ୍ତମ୍ଭର, ସ୍ତମ୍ଭା ଖଟକୁ ଶୀଘ୍ରସ୍ତର । ଭୂପଦ୍ର. ପ୍ରେମପଣାମୃତ]୫ । (ପଦ୍ୟ) ୫ମୀ ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ—5. (Poetry) A suffix denoting fifth case-ending; From; out of. [ଦ୍ର—ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପାଣ୍ଡୁ ବିଦୁର, ଜନ୍ମିଲେ ବ୍ୟାସଙ୍କ ସାର୍ଯ୍ୟର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୬ । (ପଦ୍ୟ) ୭ମୀ ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ (ଦ୍ର—ସ୍ତମ୍ଭ ମନ୍ଦୁ ଆଦର, ଧ ଜଲ୍ଲ ଆକାଶର । ମଧୁସୂଦନ. ନାଗାସ୍ତବ ।)
6. (Poetry) Seventh case-ending; suffix to denote time, place or matter. [ଦ୍ର— ସର୍ଗି ଅଟ୍ଟୁଟକ ଭୂମ୍ନ ମନର, ବଚେ ଯାହା କଲେ ଭୁଞ୍ଜବଳର ବିକ୍ରମଚରଣ. ଗୋପୀଭାଷା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଋ	ଌ	ଠ	ଣ	ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଜ	ଶ,ଷ	କ୍ଷ	ଇୟ୍	ଉଅ	ଂ
୨	ଈ	ୠ	ୡ	ଡ	ତ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦ୍ୟୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଈ	ଃ

ଦେଶି କଂସାସୁର, କଂସେ ଅର ଦ୍ୱର, ବୋଲଇ ଶୁଣ ଦେ ଉଗର, ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ଦେବକୀ ବସୁଦେବ, ବଦ୍ଧନ ବସାଅ ଶୂଳର । ଭକ୍ତଚରଣ. ମଠୁ ରାମଙ୍ଗଲ ।]

ରଅ ଠଅ—ଦେ.ବ୍ୟଣ.ଓ ଜି.ବ୍ୟଣ.— (ଓଡ଼ିଆ. ଇହ୍ୱା+ସ.ସ୍ଥା ଧାତୁ)

Ra-a ṭha-a ୧ । ଅଧା ପାଠୁଆ; ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କୁ ରଅ ଠ, ର'ଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଳ୍ପ କଷ୍ଟରେ ପଢ଼ିବା ପ୍ରକାରେ; ଯେ-ରଠ **କ'ଣ'କେ** କୌଣସି ପ୍ରକାରେ—1. In a halting matter; anyhow; (said of a half literate person roughly deciphering a writing or print.) [ଦ୍ର—ଅଧାପଢ଼ିଆ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରାଞ୍ଜଳ-ରୂପେ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ପଢ଼ି ନ ପାର କୌଣସି ଲେଖାକୁ ପଢ଼ିଲାବେଳେ 'ର' ସ୍ଥାନରେ 'ଠ' ପଢ଼ିଯାଏ, କମା ରହି ରହି ବଳମ୍ କର ପଢ଼େ । ଏହିପର ପଢ଼ିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏହି ଉକ୍ତି ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ସମା ସେ ଚଠି ଖଣ୍ଡ ରଅଠଅ କର ପଢ଼ିଲା ।] ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଅକ୍ଷର ପରିଚୟ କର ନଥିବା ସାମାନ୍ୟ ପାଠ ପଢ଼ିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. (A person) Who has not even read so far as to be able to read out a passage fluently; unlettered (person). ୩ । ବଙ୍କା ଉଙ୍କା ବା ଆଇଲା ମାଇଲା କର କାମ କରିବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଭଲଭଲ କର ସମ୍ପାଦନ ନ କର ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସାଧନା କରିବ ପ୍ରକାରେ—3 Doing a work in a haphazrad manner or clumsily or slovenly. (ଯଥା—ମଫସଲଅ ବଢ଼େଇ ଏ ଅଲମାର ଖଣ୍ଡ ରଅ ଠଅ କର ଛଆର କରିଛି ।)

ରଅଣୀ—ଗ୍ରା. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ.=(ସ. ରଜନୀ, ପ୍ରା. ରଅଣି)—୧ ।

Ra-aṇī ରଜନୀ **ରଇନି** ରଜନୀ; ରାତ୍ରି—1. Night. ୨ । ରହଣି (ଦେଖ)—2. Rahaṇi (See) ୩ । ରୟଣୀ (ଦେଖ)—3. Rayaṇi (See)

ରଇ—ଦେ. ବ.—(ସ. ରବି=ସୂର୍ଯ୍ୟ; ପ୍ରା. ରଇ)—୧ । ଚିତାଗ୍ନି; ଶବଦାହାଗ୍ନି—1. Cremation-fire; funeral fire; ଚିତାର ଆଗୁନ fire for burning a dead body. [ଉ—**चिताका आग** ଚନ୍ଦନ କାଠ ଜାଳ ରଇକ ସ୍ପର୍ଶକୁ, ବୁଲାଇଲେ ରଇ ମଧ୍ୟରେ ଲଦିବାକୁ । କୃଷ୍ଣସିନ୍ଧୁ. ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ. ଅନୁଶାସନ ।] ୨ । ଜୁଇ ପାଉ—2. A pit on which the funeral pyre is put. (ଉ- ସବସ, ସଖ୍ୟା ଉଇ ହୋଇଅଛ ତହିଁ, ଭୁଉ ପ୍ରେତ ବୁଲୁ ଅଛନ୍ତି ସୁଖ ପାଇ । କୃଷ୍ଣସିନ୍ଧୁ. ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ ଶାନ୍ତି ।) ୩ । ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ପାଣି ବୋହି ଯିବା ନିମନ୍ତେ ଖୋଳା ଯିବା ସରୁ ଓ ଲମ୍ବା ପଦ୍ମଣି—3 A long and narrow channel made for the flow of water from a high level. [ଦ୍ର—ମାଛମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଯେ, ସେମାନେ (ବିଶେଷତଃ ବର୍ଷାଦିନେ ନୂଆ ପାଣି ବର୍ଷା ହେବା ସମୟରେ) ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ବୋହି ଯାଉଥିବା ଜଳ ସ୍ରୋତର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଉଚ୍ଚ ଆଡ଼କୁ ଗତି କରନ୍ତି ବା ଉଠନ୍ତି ।

ବର୍ଷାଦିନେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ପାଣି ଜମା ରହିଲେ ସେଠାରୁ ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପାଣି ଜମାଥିବା ଉଣ୍ଡାରକୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଜଳ, ଖୋଳପା, ଚୋଡ଼ା ଆଦିକୁ 'ରଇ' କାଟି ଦେଲେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ବୋହୁ ଯାଉଥିବା ଜଳସ୍ରୋତର ପ୍ରତିକୂଳରେ ମାଛମାନେ ନିମ୍ନସ୍ଥାନରୁ ଉଚ୍ଚ ଆଡ଼କୁ ଉଠି ଯାଆନ୍ତି ଓ ଲୋକେ କିଛି ସମୟ ପରେ ରଇର ମୁଦ୍ଦଁ ବନ୍ଦ କର ଦେଇ 'ରଇ' ମଧ୍ୟରୁ ପାଣି ନିଗେଡ଼ି ଗଲେ ମାଛମାନଙ୍କୁ ଅନାୟାସରେ ଧରନ୍ତି ।

ବଙ୍ଗଳାରେ 'ରଇ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପୁଷ୍କରଣୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ, ଯେଉଁଠାରେ 'ପାପିଦଣ୍ଡୀ' ଖୁଣ୍ଟ (ବ. ରଇକାଠ) ପୋତା ଯାଏ । ନୌକା ଉପରେ ଥିବା ଶୌଚଘରକୁ ବଙ୍ଗଳାରେ 'ରଇ ଘର' ବୋଲାଯାଏ ।]

ରଇ ସା—ପ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ.—ଝୁଡ଼ିଙ୍ଗ ଜୁଇଁ—

Raiñsā Vigina Typsa (pod).

ରଇ କାଟିବା—ଦେ. କି (ମାଛ ଉଠିଲେ ମାଛକୁ ଧରିବାପାଇଁ) ଉଚ୍ଚ

Rai kāṭibā ସ୍ଥାନରୁ ନିମ୍ନରେ ଥିବା ଜଳଭଣ୍ଡାର ଆଡ଼କୁ [ରଇ ଗଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ପାଣି ବୋହିଯିବାପାଇଁ ସରୁଆ ନାଳାକାଟି। **नाली(पोट)खोदना** ପଦ୍ମଣି ଖୋଳିବା—To cut a narrow channel from a higher level towards a tank situated in a lower level (with a view to catch the fishes trying to go up against the current towards the higher level).

ରଇ କାଠ—ଦେ. ବ—ଚିତାରୁ ଜଳାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠ—

Rai kāṭha Fuel for cremation; fuel for funeral ଚିତାର କାଠ **मुर्दा जलानेकी लकडी** pyre. ପ୍ରାଦେ. (ମେନ୍ଧଳାପୁର) ବ (ଭୁଲ. ବ. ରଇକାଠ) ପୋଖରୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ପୋତାଯିବା ବେଲ ଆଦ କାଠର ଖମ୍ବ; ଜଳାଶୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ଦୃଢ଼—A post of wood driven to the bottom of a pond at the middle on the occasion of its consecration. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ପାପିଦଣ୍ଡୀ ଓ ଗଞ୍ଜାମରେ ନଳାଦାଣ୍ଡୀ କହନ୍ତି ।]

ରଇ ଗାଡ଼(ଡ)—ଦେ. ବ—ଜୁଇ ଗାଡ଼ (ଦେଖ)

Rai gārḍa(ṭa) Jui garḍa (See)

ଚିତାର ଗର୍ତ୍ତ **दाहका कुंड**

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଇଜଳା—ଦେ. ବ୍ୟ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାଲ;—ଚ ରଇ ରେ ବା Raijalā ଚଡାଗ୍ନିରେ ଜଳ ଭସ୍ମ ହେବା)—ଯେ ଶୀଘ୍ର ଚଡାଗ୍ନି (ରଇଜଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦ୍ୱାରା ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେବ (ଅର୍ଥାତ୍ ମରିବ)—ମୁଖପୋଡା **ମୁହଁଜରୁଆ** (a curse or abuse) (a person) Who will soon be burnt in a funeral pyre.

ରଇ ଜଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଚଡାଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱାଳିତ କରିବା—Rai jalā(le)ibā 1. To set fire to the funeral [ରଇ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] pyre. ୨ । କାଠ ଗଦା କରି ଚିତା ଜ୍ୱାଳାନ ଉହଁରେ ନିଆଁ ଲଗାଇବା—2. To set fire to **ମୁର୍ହାଜଳାନା** a heap of wood. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କ୍ରୋଧାଗ୍ନି ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ ହେବାର କାରଣ ହେବା—3. (figurative) To cause a person's wrath; to exasperate a person.

ରଇ ଜଳିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଚଡାଗ୍ନିର ପ୍ରଜ୍ୱଳନ—1. The Rai jalibā burning of the funeral pyre. ୨ । ଚିତାଜ୍ୱଳା **ମୁର୍ହାଜଳନା** କାଠଗଦା ଜଳିବା—2. The burning of a heap of wood. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନରେ (ଚଡାଗ୍ନିପରି) କ୍ରୋଧାଗ୍ନି ଜଳିବା—3. (figurative) The burning of a person with anger; a person becoming much enraged or exasperated.

ରଇତ—ବୈଦେ. ବ. (ଆ.ରଅଇୟତ୍,ଇଅୟତ୍=ପ୍ରଜାବାସୀ ପ୍ରଜା)—Raita ଜମିଦାରଙ୍କ ଅଧୀନ ଖଜଣା ଦେଇ ଜମି କୃଷି କରୁଥିବା ରାୟତ, ରାୟେତ **ରଅୟତ, ରଇଅତ୍** ବ୍ୟକ୍ତି; ପ୍ରଜା—Royat; rayat; raiyat; a tenant; a person holding land under a landlord on rent.

[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଚଳିଅଛି । ଜମିଦାରଙ୍କ ଜମିକୁ ଖଜଣା ଦେଇ କୃଷି କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ନାନା ଶ୍ରେଣୀରେ ବଉନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ଜମିଦାରମାନେ ସ୍ୱକାଙ୍କର ଗୁମାସ୍ତାରୂପେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ଅଦୟ କରି ସେଥିରୁ ଅପଣାର ନିର୍ବାହ ପାରଶ୍ରମିକ ଗ୍ରହଣ କରି ବାକି ଧନ ସ୍ୱକୋଷରେ ଅର୍ପଣ କରୁଥିଲେ । ଇଂରାଜମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଆସି ଉକ୍ତ 'ଜମିଦାର' ମାନଙ୍କୁ 'ମାଲିକ' ବା 'ଭୂସ୍ୱାମୀ' ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଓ ପ୍ରଜାମାନେ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜ ନିଜର ଜୋଉରେ ପ୍ରଜାଙ୍କର 'ଦଖଲ ସ୍ୱତ୍ୱ' ରହିବ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କଲେ । ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଜମିଦାରମାନେ ଆଦାୟ କରିବା ଜମା(ସଙ୍ଗୟଲ ଜମା) ଆଦାୟ କରି ଉହିଁରୁ ଅପଣାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାରଶ୍ରମିକ (ମାଲିକାନା) କାଟି ନେଇ ବାକି ଟଙ୍କା (ସଦର ଜମା) ସ୍ୱକୋଷରେ ଦାଖଲ କରିବାପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ କବୁଲିୟତ୍ ନାମା ବା କବୁଲିୟତ୍ ଲେଖି ଦେଇ ଭୂମିର ମାଲିକ ବା ଭୂସ୍ୱାମୀ ରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ନିଜେ କୃଷି କରିବାପାଇଁ ଖଜଣାରେ ଜମି ନେବା ବ୍ୟକ୍ତି 'ରଇତ' (Rayat) ଓ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଜମି ଲଗାଇ ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରି ଆଣି ଅପଣାର ପାରଶ୍ରମିକ କାଟି ନେଇ ବାକି ଧନ ଜମିଦାରଙ୍କ ନିକଟ ଦାଖଲ କରିବାପାଇଁ ଚୁକ୍ତି କରି ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଜମି ନେଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ବା ସୋତଦାର (Tenureholders) ରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେଲେ ।

ଫଳତଃ ଖଜଣା ବା ଜମା ଦେବାର ଚୁକ୍ତି କରି ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଜମି ପଟା ନେବା ବ୍ୟକ୍ତି ୨ଶ୍ରେଣୀରେ ବଉନ୍ତି ହେଲେ । ଯଥା :—୧ । ମଧ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ—Tenure-holders. ୨ । ରଇତ—Raiyat. ଏହି ରଇତମାନେ ପୁଣି ପ୍ରଧାନ ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବଉନ୍ତି ହେଲେ, (କ) ଖୁଷୀ ରଇତ (ଖ) ନିଜଜମି ରଇତ (ଗ) ଗୃହନା ରଇତ ।

୨ (କ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ହାତରେ ଜମା ଅପଣା ପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜମା ମୂଲଆ ଲଗାଇ ମୂଲଆଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜମା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଂଶୀଦାର ବସାଇ ବା ସାହାଯ୍ୟରେ କୃଷି କରି ଜମିରେ ଫସଲ ଉତ୍ପନ୍ନ କରି ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଖଜଣା ଦେଇ ଉକ୍ତ ଚୁତ୍ତୁକୁ ଦଖଲ କରିବାକୁ ଅଧିକାରୀ ହୁଏ ତାହାକୁ ପ୍ରଜାସତ୍ତ୍ୱ ଆଇନରେ 'ରଇତ' ବୋଲିଯାଇ ଅଛି । ପ୍ରଜା 'ଖଜଣା' ନ ଦେଇ ଖଜଣା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଜମିଦାରଙ୍କର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଜମା ଜମିଦାର ଅନୁଗ୍ରହ ସ୍ୱରୂପ ଉକ୍ତ ଖଜଣା ଦେବା ଦାୟିତ୍ୱରୁ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୁକ୍ତ ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ 'ରଇତ' ପଦବାଚ୍ୟ ଅଟେ ।

ଖଜଣା ଦୁଇ ପ୍ରକାର—୧ । ନଗଦ ଟଙ୍କା, ୨ । ଉତ୍ପନ୍ନ ଫସଲର ଅଂଶ ।

୨ (ଖ)—ଉକ୍ତରୂପେ କୃଷି କରିବାକୁ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଜମି ପଟା ନେଇ ଯେବେ ଅସଲ ରଇତ ଅନ୍ୟ କାହାରକୁ ଉକ୍ତ ଜମିକୁ ନଗଦ ଖଜଣାରେ ବା ଉତ୍ପନ୍ନ ଫସଲର ଭାଗରେ ଲଗାଏ, ତେବେ ତାହାର ଅଧୀନ ରଇତ 'ନିଜଜମି' ରଇତ ପଦବାଚ୍ୟ ହୁଏ ।

୨ (ଗ)—ଜମି ଉପରେ ସତ୍ୱବାନ୍ ହେବାପାଇଁ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣାରେ ଜମି ନେଇ ତାହା ଦଖଲ କରୁଥିବା ପ୍ରଜା 'ଗୃହନାଦାର୍' ବା 'ଗୃହନା' ରଇତ ପଦବାଚ୍ୟ ହୁଏ ।

୨ (କ) ଶ୍ରେଣୀର ରଇତ ଖଣ୍ଡେ ଜମିକୁ ୧୨ ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକାଳ ଚଷିଲେ ସେଥିରେ ରଇତର 'ଦଖଲ ସ୍ୱତ୍ୱ' ବା 'ସ୍ଥିତିବାନ୍ ସ୍ୱତ୍ୱ' (occupancy right) ଜନ୍ମେ; ଏବଂ ଗୁରୁତର ତ୍ରୁଟି ଛଡା ଜମିଦାର ଉକ୍ତ ରଇତକୁ ସେହି ବୃତ୍ତରୁ ବେଦଖଲ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

'ନିଜଜମି' ରଇତର ଓ 'ଗୃହନା' ରଇତର ଏପ୍ରକାରର ସ୍ଥିତିବାନ ସ୍ୱତ୍ୱ ଜନ୍ମିବ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ; ଅର୍ଥାତ୍ ଜମିଦାର ଗୃହନା ରଇତକୁ ଓ ଅସଲ ରଇତ ନିଜଜମି ରଇତକୁ ଅନାୟାସରେ ଜମିରୁ ଉଠାଇ ଦେଇପାରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ଶାର ପୁଙ୍କ ଗ୍ରଜସ୍ୱ-ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମୟରେ ଯେଉଁ ମଉଜାରେ ରଇତର ଗୃଷ ଜମି ଥିଲା ସେହି ମଉଜାରେ ଯେବେ ରଇତର ବସବାସ ଗୃଦ୍ଧ ଥିଲା, ତାକୁ ଥାନୀ ରଇତ ଓ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମବାସୀ ରଇତ କୁ ପାହୁ ରଇତ ବୋଲୁ ଯାଉ-ଥିଲା; କନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀକାଲର ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ଜରୁଣ୍ଟମେଣ୍ଟ ଥାନା, ପାହୁ ଶ୍ରେଣୀବଭ୍ତର ଜଠାଇଦେଇ ନମ୍ବଲଖିତ ୩ ପ୍ରଧାନ ଶ୍ରେଣୀରେ ରଇତମାନଙ୍କୁ ବଭ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା—

୧ । ସ୍ଥାୟୀ ଜମାରେ ଜମି ଧରିବା ରଇତ ।

୨ । ସ୍ଥିତିବାନ୍ ବା ଦଖଲସ୍ୱତ୍ୱବିଶିଷ୍ଟ ରଇତ ।

୩ । ଦଖଲସ୍ୱତ୍ୱଶୂନ୍ୟ ରଇତ ।

୧୨ ବର୍ଷରୁ ଅଲ୍ପକାଳ ଜମି ଗୃଷ କରିଥିବା ରଇତ ଓ ଗୃନ୍ଦନା ରଇତ ଓ ସବଜମି ରଇତମାନେ ଦଖଲସ୍ୱତ୍ୱଶୂନ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ।

ସ୍ଥିତିବାନ୍ ରଇତ ଆପଣାର ବୁତ୍ତକୁ ଜମିଦାରଙ୍କ ବିନା ମଞ୍ଜୁରରେ ବିକି ବା ହସ୍ତାନ୍ତରିତ ବା ବନ୍ଧକ କରି ପାରେ ନାହିଁ ।

ସେହି ରଇତକୁ ଜମିଦାର ଅନୁଗ୍ରହସ୍ୱରୂପ ବା ଗୃତ୍ତର ଦରମା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବିନା ଖଜଣାରେ ଜମି ଦେଇଥାଆନ୍ତି ସେ ରଇତକୁ 'ନଷ୍କର ବା 'ମିଜା' ରଇତ ବୋଲୁଯାଏ ।

ଜମିଦାରଙ୍କ ଙାସ ଦଖଲ ବା 'ନଜଜୋତ' ଜମିକୁ ଜମିଦାର ପ୍ରଜାକୁ ବହୁକାଳ ଯାଏଁ ପଟା ଦେଲେ ଓ ଏପର ଜମିକୁ ଜଉ ରଇତ ୧୨ ବର୍ଷ ଦଖଲ ରଇଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ରଇତର ସ୍ଥିତିବାନ୍ ସ୍ୱତ୍ୱ ଜନ୍ମିବ ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଜମିଦାରଙ୍କ ସେବା ବା ଗ୍ରାମସେବା କରିବାପାଇଁ ପାରିଶ୍ରମିକସ୍ୱରୂପ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥିବା ଧୋବା, ଭଣ୍ଡାର, କମାର, ବଢ଼େଇ ଅବଙ୍କ ଗୃକର୍ମନ୍ ଜାଗିର ବା ଦେଶଦ୍ୱେଡା ଜାତିକୁ ଦଖଲ କରୁଥିବା ରଇତମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ଜାଗିର ଜମିରେ ଦଖଲ ସତ୍ତ୍ୱ ଜନ୍ମିବ ହୁଏ ।

ନଦୀଗର୍ଭସ୍ଥ ପଡ଼ୁ ପଡ଼ିଥିବା ଜମି ଓ ପ୍ରଭବର୍ତ୍ତ ନଯୁମଂଚରୂପେ ଓ ନଯୁମଂଚ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଆବାଦ କରି ଯାଇ ନ ଥିବା ଅନାବାଦୀ ଜମିକୁ ଜମିଦାର ପ୍ରଭବହ ନୂଆ ନୂଆ ପ୍ରଜା ବିଲି କରନ୍ତି । ଉକ୍ତ 'ଜଠବାଟ' ଜମିର ଅସ୍ଥାୟୀ ରଇତକୁ 'ଜଠବାଟ' ରଇତ ବୋଲୁଯାଏ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ କରଣ ଆଦ ରଇତଙ୍କୁ (ସେମାନେ ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ କଟଙ୍କି ହଳ ବୁଲାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ମୂଲିଆ ବା ଗୃଦ୍ଧରଆଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜମିକୁ ଆବାଦ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ) ଖୁସ୍ବାସ୍ ବା ଖୁସିବାସୀ ରଇତ ବୋଲୁଯାଏ ।

ଏକ ଗ୍ରାମବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠିର ମଉଜାର ଜମିକୁ ରଇତସ୍ୱରୂପ ଗୃଷ କଲେ ଜମି ଥିବା ମଉଜା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉକ୍ତ ରଇତକୁ 'ଗାନ୍ଧୁଆ ରଇତ' ବା 'ବେଚ୍ଛପର ରଇତ' ବୋଲୁଯାଏ ।

ସିବମି ରଇତକୁ 'କୋଡ଼ିଯାନ୍ଧ' ବା କୋଡ଼ିଯାନ୍ଧ (ବ. କୋର୍ଡ଼ି ବା କୋଲ୍ ଗ୍ରସ୍ତ) ବୋଲୁଯାଏ ।]

ରଇତଉଆର୍(ର)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ରାଇୟାତ୍ ୱାର୍) —୧ । ରଇତ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a rayat ୨। ରଇତଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ—2. Held by a tenant. [ଯଥା—ରଇତଉଆର୍ ଜମି = ରଇତ ଗୃଷ କରୁଥିବା ଜମି ।]

ରଇତ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି.—ରଇତର ଅଧିକୃତ ବୁତ୍ତରୁ Raita uṭhā (ṭhe)ibā ରଇତର ଦଖଲକୁ ଉଚ୍ଛେଦ କରିବା-. ରାୟତକେ ଉଠିୟେ ଦେଓୟା To evict a rayat from a holding. **ରଇୟତକୋ ଉଠାନା**

[ରଇତକୁ ଉଠା (ଠେ)ଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଇତ ବସା(ଶେ)ଇବା—ଦେ. କି.—କୌଣସି ଅନଧିକୃତ ଜମିରେ Raita basā(se)ibā ନୂଆ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରଇତରୂପେ ଦଖଲ ଦେବା-. ରାୟତ ବସାନ To settle new rayats on a vacant land. **ରଇୟତ ବସାନା**

ରଇତ ବାଇତ—ଦେ. ବ.—(ନିରର୍ଥକ ସଦ୍ଦଚର)—ରଇତ ଆଦ; ସବୁ Raita bāita ଶ୍ରେଣୀର ରଇତ—All classes of tenants. ରାୟେତ ଟାଏତ **ରୈୟତ ଉୟତ**

ରଇତ ବିଲି କରିବା—ଦେ. କି. — ଜମିକୁ ଗୃଷ ବା Raita bili karibā ଦଖଲ କରିବା ପାଇଁ ରଇତମାନଙ୍କୁ ପଟା ରାୟତ ବିଲି କରା, ରାୟତ ଲାଗାନ ଦେବା—To lease out **ରୈୟତ ଲଗାନା** lands to rayats.

[ରଇତ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଇତ ଭୁଗିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଜୟପୁର) ବ.—ଖମାଗ୍ୱେଇ; ରଇତମାନଙ୍କ- Raita bhāgiā ଠାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ କରିବାକୁ ଓ ଜମିବାଡ଼ି ଦେଖା ଶୁଣା କରିବାକୁ ନଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତମ (ମହାସ୍ୱଜ ବଜମ-ଉଲ୍ଲ ସାହୁତ୍ୟ)—A servant who is engaged to supervise his master's agriculture and tenantry.

ରଇତାନ୍(ନ୍)—ବୈଦେ. ବ.—(ଆ. ରୟାତାନ୍, ବହୁବଚନ)—Raitān(ni) ରଇତମାନେ; ରଇତ ମଣ୍ଡଳୀ—Rayats; a ରାୟେତରା **ରୈୟତାନ** body of rayats. ବିଣ.—୧ । (ରଇତଆ, ରଇତଥନ-ଦେ. ବିଣ. ରୂପ) ରଇତଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ (ଭୂମି)- ରାୟତୀ **ରୈୟତିୟା, ରୈୟତାନୀ** 1, Held by a rayat. ୨ । ରଇତ; ରଇତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2 Relating to a rayat. (ଯଥା—ରଇତାନ ଖତଆନ ।)

ରଇତି—ଦେ. ବିଣ.—ରଇତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

Raiti ରାୟେତି **ରୈୟତୀ** Relating to a rayat.

ବ.—ରଇତ ଦଖଲ କରୁଥିବା ବୁତ୍ତ—

The holding of a rayat.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ରହିବା (ଦେଖ)—Rahibā Raibā (See). [ଦ୍ର—ଉଲ୍ ବରଡ଼ା ଖସୁଛେ; ର, ର, ରେ ମଈଁ ବରଡ଼ା ! ଡୋର୍ ଦନକାଲ୍ ଆସୁଛେ । ଭଗ ।]

ରଇବାର —ଗ୍ରା. ବ—ରବିବାର (ଦେଖ)
Raibāra ରବିବାର **ରବିବାର** Rabibāra. (See)

ରଇ ଶୀତଲା—ଦେ. ବ—ଶବଦାହର ତୃତୀୟ ଦନ ଚତାର୍ଦ୍ଦିର ଜଳାପନ କର୍ମ—The rite of formal sprinkling [ରଇଶୀଇଲା—ଅନ୍ୟରୂପ] of water or extinguishing ଚୀତା ନିଭାନ the funeral fire on the third day **चीताझांकना (ढांपना)** of cremation. [ଦ୍ର—ଏ ଦନ ମନ୍ତ୍ରାଦ ପାଠପୂର୍ବକ ରଇରେ ପାଣି ଢାଳ ଅଗ୍ନିକୁ ଲିଭାଇ ତହିଁରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଅର୍ଦ୍ଧଦଗ୍ଧ ଅସ୍ଥି ସଗ୍ରହ କର ଉତ୍ତମଭାଣ୍ଡରେ ଗଙ୍ଗାଅବ ତୀର୍ଥରେ ପକାଇବା ପାଇଁ ରଖାଯାଏ ।]

ରଇ ଶୀତ(ତୁ)ଲା(ଲେ) ଇବା—ଦେ. କି—ଶବଦାହର ତୃତୀୟ ଦନ Rai sītа(tu)lā(le)ibā ଚତାରୁଦ୍ଧରେ ଜଳାଦ ଢାଳ ଚାହା ଚିତା ନିଭାନ ଲିଭାଇବା—To extinguish the fire of **चीताझांकना (ढांपना)** the cremation ashes (with water) on the 3rd day of cremation.

ରଇଶୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଗାଳ; ଯେ ରଇରେ ବା ଚତାର୍ଦ୍ଦିରେ ଶୋଇବ) —ଯେ ଶୀଘ୍ର ଚତାର୍ଦ୍ଦିରେ ଶୋଇବ [ରଇଶୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଅର୍ଥାତ୍ ମରିବା)—(a curse) (a person) ପୋଡ଼ାରମୁଖୋ Who will soon sleep on the **मुहँजरुआ** cremation pyre.

ରଉ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ତଥା)—ରହୁବର (ଦେଖ)
Rau Rahubara (See)
[ରଉବର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଉ(ଓ)ଆଜ୍(ଦ୍) —ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ରୱାଜ୍)—
Rau(o)ājd(d) ୧ । ରବସ୍ଥା; ଅବସ୍ଥା—1. Condition; ରେଓୱାଜ state. ୨ । ସାମୟିକ ଅବସ୍ଥା; ହାଲ—2. State of **रिवाज** things; state of events. ୩ । ସମୟ; କାଳ— [ରଉଦ୍(ଜ୍)—ଅନ୍ୟରୂପ] 3. Time.

ରଉ(ଓ)ଆନା—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ରୱାନା)—୧ । ରୱାନା; ଅନ୍ୟତ୍ର Rau(o)ānā ଗମନାର୍ଥ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ; ଯାତ୍ରା— ରଓନା **रवाना** 1. Starting from a place. (ରୱାନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ଦ୍ରବ୍ୟାଦର ଗୁଲ୍ଲଣ; ସ୍ଥାନାନ୍ତର ପ୍ରେରଣ- 2. The sending of a thing from one place to another. [ଦ୍ର—ଏହା ଆରବୀ 'ରୱାନା' ଶବ୍ଦରୁ ଆରବୀ 'ଫରୱାନା' (ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରେରଣ ଅଦେଶ) ଶବ୍ଦର ରୂପାନ୍ତର ।]

ରଉ(ଓ)ଆନା କରିବା—ଦେ. କି—ଦ୍ରବ୍ୟାଦକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ପଠାଇବା Rau(o)ānā karibā ବା ଗୁଲ୍ଲଣ କରିବା—To send a ରଓନା କରନା thing from one place to another. **रवाना करना**

ରଉ(ଓ)ଆନା ହେବା——ଦେ. କି—ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯାତ୍ରା କରିବା— Rau(o)ānā hebā To set off or start for ରଓନା ହଓୟା **रवाना होना** another place.

ରଉ(ଓ)ଆବ—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ରୌବାବ)—
Rau(o)āb ୧ । ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ—1. Gravity.
ରୋୟାବ ୨ । ଭୟ—2. Fear.
रोबाब ୩ । ପ୍ରଭାବ—3. Influence.

ରଉରବ—ଗ୍ରା. ବ—ରୌରବ (ଦେଖ)
Rauraba Rauraba (See)
ରଉରବ **रउरब**

ରଏଖା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ. ରକ୍ଷା)—ରକ୍ଷା (ଦେଖ)
Raekhā Rakshā (See)

ରଏତ(ତି) (ଇତ୍ୟାଦ)—ରଇତ(ତି) ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Raeta(ti) (etc) Raita (ti) etc. (See)

ରଏଲ୍ଟି—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ରୟାଲ୍ଟି (ଦେଖ)
Rael-ṭi Rayāl-ṭi (See)
(ରଏଲ୍ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୟାଲଟି **रयालटी**

ରଂହୁ(ଧାତୁ) —ସ—୧। ଶୀଘ୍ର ଗତ କରିବା—1. To move with Raṁha(root)speed. ୨। ବହିବା—2. To flow (Apte).

ରଂହଃ—ସ. ବ. (ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା ବା ରଂହ ଧାତୁ=ଯିବା Raṁhaḥ +ଭାବ. ଅସ୍; ହ ଆଗମ)—ବେଗ; ଗତର ଶୀଘ୍ରତା- Speed; velocity.

ରଂହଣ—ସ. ବ (ରଂହ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ) - ଶୀଘ୍ର ଗତ— Raṁhaṇa Swift motion.

ରଂହତି—ସ. ବ (ରଂହ ଧାତୁ ବା ରମ୍ ଧାତୁ+କରଣ ବା ଭାବ. ତି; Raṁhati ନ୍ୟାୟତନ)—୧ । ବେଗ; ଗତର ଶୀଘ୍ରତା— 1. Speed; velocity. ୨ । ରଥର ବେଗ— 2. The speed of a chariot (Apte).

ରଃ—ଦେ. ଅ [ନବୃତ୍ତ କରାଇବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ; 'ଥାଇବା' Raḥ କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞାରେ ହେବା ରୂପ; ରହ୍(=ତୁ ରହିତ ରହ ହେ) ର ସଙ୍କେତ]—ତୁ ନବୃତ୍ତ ହୋ; ତୁ ରହ ଅନ୍ୟରୂପ] ରହତ ହୋ; ଚୁପ୍ ହୋ—(Interjection) ରହଃ Stay ! Stop ! Shut up !
ଥାମ ରः

ରଁଚେ —ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ ଓ ବଣ (ଭୁଲ ହ୍ର. ରଇକୋ; Rañche ରଂଚ)—୧ । ଟିକେ; ଅଳ୍ପ ସାମାନ୍ୟ— 1. Slight; very little; a bit of. ୨ । ଟୋପାଏ; ବୁନ୍ଦାଏ—2 A drop of. ୩ । ଖୁବ ସରୁ; ବାରୀକ; ଖୁବ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମ—3. Very fine.

ରଁଡ଼ା ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ (ସ. ରଣ୍ଡା)—ମୃତଦାର — Rañrdā Widower.

ରଁଧ୍ନଆ(ଆଁ)—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ପୁଂ)—ରନ୍ଧନିଆ (ଦେଖ) Rañdh-niā(āñ) Randh-niā (See)

ରଁଧ୍ନୀ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସ୍ତ୍ରୀ) – ରନ୍ଧନୀ (ଦେଖ) Rañdh-ni Randh-nī (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଁହଟା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରହଁଟା (ଦେଖ)
Rañhaṭā Rahañṭā (See)

ରକ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଚଖିବା—1. To taste. ୨ । ପାଇବା—2. To obtain.
Rak (root)

ରକ୍—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ଶରୀରର ଚର୍ମନମ୍ରସ୍ଥ ହାଡ଼ର ଗର୍ତ୍ତ ଛାଡ଼ିଯିବା ସୋଗୁଁ ସ୍ୱାନଭ୍ରଷ୍ଟ ରକ୍ ରକ୍ ଶବ୍ଦ—1. A croakiug or cracking sound or sensation experienced when a boin-joint is dislocated. ୨ । ସବାରର ବାଡ଼ିଶ ଆଦର ମୂଳ ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ହେବା ସୋଗୁଁ ମରକବା । ବା ମର୍ ମର୍ ଶବ୍ଦ କରିବା—2. A squeaking sound produced by a piece of woodwork dislocated from its proper groove. ୩ । ରକା ପଶିବା ସ୍ଥାନରେ ବେଦନା ଅନୁଭୂତ—3. Spasm or spasmodic pain (e. g. at the neck and at the sides) due to wind.
ରକରକଃ **କରକର**

ରକ୍‌କନା(ନ,ଣ)—ଦେ. କି.ବ୍ୟ—ସୋଡ଼ର ଗର୍ତ୍ତ ଆଦ ହଠାତ୍ ମୋଡ଼ ହୋଇଯିବା ଫୁକାରେ—Suddenly in a squeaking manner (said of a joint suddenly sprained).
Rak-kinā (ni,ri)
ରକ୍‌କରେ **କରକରକେ ସାଥ**

ରକ୍‌ଠକ୍—ଦେ. ଅ - ରୋକ୍‌ଠୋକ୍ (ଦେଖ)
Rak-ṭhak Rok-ṭhok (See)

ରକ୍‌ରକ୍—ଦେ. ଅ—ରକ୍ (ଦେଖ)
Rak-rak Rak (See)

ହାଇପାଇ **କରକର** ବ—୧ । ଅପ୍ରାପ୍ୟ ବା ଅପ୍ରାପ୍ତ ବସ୍ତୁ ପାଇବାର ଇଚ୍ଛା—1. A desire to get a thing which one can not or has not attained. ୨ । ନଷ୍ଟ ଧନାଦର ପୁନଃପ୍ରାପ୍ତି ଇଚ୍ଛା—2. Desire to get back a lost thing. ବ୍ୟ—ଅପ୍ରାପ୍ୟ ବା ନଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Desirous to get a lost or unattainable thing.

ରକ—ସଂ. ବ (ରକ୍. ଧାତୁ + ଘଞ୍ଜାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଆଉସମଣି; ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ମଣି—1. A precious stone said to concentrate sun's rays; sun-stone. ୨ । ସ୍ଫଟିକ—2. Crystal. ୩ । ଘନ ବୃଷ୍ଟି—3. A heavy shower.
Raka

ରକଟା—ଦେ. ବ—୧ । ମଜା ଢୋଇ ନ ଥିବା ଅଇଁଠା ବାସନରେ ଲାଗି ରହିଥିବା ଭୁକ୍ତ ଅନ୍ନାଦର ଶୁଷ୍କ ଓ ଟାଣୁଆ କଣା—1. Dried and hardened particles of rice and food which remain sticking to a plate after it is used in a meal and before it is well rinsed. ୨ । ଚିବାନ ଟାଣ ବସ୍ତୁକୁ (ଯଥା—ମାଂସ ଲାଗିଥିବା ହାଡ଼) ଧୀରେ ଧୀରେ ଦାନ୍ତରେ ଗେନ୍ଥାଇବା ବା ରେକେଣ୍ଟବା କର୍ମ—2. The act of chewing or nibbling at a hard thing with the teeth. [ଦ୍ର—ହାଡ଼ରୁ ମାଂସକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଥଥଚ ବଳପୂର୍ବକ ଦାନ୍ତରେ ଗେନ୍ଥାଇବାକୁ ର(ରେ)କଟା ବା ର(ରେ)କଟିବା ବୋଲ୍ଲ-ଏଠାଁ ଯାଏ ।]
ରକଟା **ଛଡ଼ାନା**
ରକଟା **ଚାବନା**

ରକଟା—ବ୍ୟ. ବ—୧ । ଖାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅସଜ୍ଜା ବାସନ) ଯହିଁରେ ଭୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟାଦର ଶୁଷ୍କକଣାମାନ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଲାଗିଥାଏ—1. (uncleaned plates) To which particles of food remain sticking. [ଦ୍ର—ଖାଇବା ବା ପରଖିବା ବାସନକୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧୋଇ ନ ଦେଲେ ତହିଁର ଅଙ୍ଗରେ ଭୁକ୍ତ ଅନ୍ନାଦର କଣାମାନ ଲାଗିରହି ଶୁଖିଗଲେ କର୍କଶ ହୋଇଯାଏ ଓ ଭୁକ୍ତ ରକଟାକୁ ବାସନରୁ ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବାସନକୁ ବହୁକାଳ ପାଣିରେ ବଜୁଗୁଇବାକୁ ପଡ଼େ ।] ୨ । ଅତି ଟାଣୁଆ—2. Very hard. ୩ । ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ଯାହା କର୍କଶ ଜଣାଯାଏ—3. Rough to touch. ୪ । ମଇଳଯୁକ୍ତ; ମଇଳା—4. Dirty. ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କୋଲଥ—Horse-gram; Dolichos Biflorus.
ଜଠା

ରକଟା ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଅଇଣ୍ଠା ବା ଶଙ୍କୁଡ଼ି ବାସନକୁ ପାଣିରେ ବଜୁଗୁଇ ଓ ଭୃତ୍ତ୍ୱ-ବାସନ ମାଜା ରୂଟେ ମାଜ ଉହିଁରେ ଲାଗି ଶୁଖିଯାଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର କଣାମାନଙ୍କୁ ଛଡ଼ାଇବା—1. To cleanse the dry particles of food etc. sticking to a plate remaining long unwashed after use. ୨ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥରେ ବସିଥିବା ମଇଳକୁ ପରଷ୍କାର କରିବା—2. To cleanse the dirt sticking to an article.
Rakaṭā chharḍā(rḍe)ibā
ରକଟା **ଛାଡାନା**

ରକଟିବା—ଦେ. କି—ହାଡ଼ରେ ଲାଗିଥିବା ମାଂସର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶକୁ ପୃଥକ୍ କରିବା ପାଇଁ ଭୁକ୍ତ ହାଡ଼କୁ ଦାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ପୁନଃ ପୁନଃ ଚିବାନ ଚବ୍ବଣ କରିବା—To nibble at a hard thing with the teeth to separate the softer parts adhering to it (e. g. bone).
Rakaṭibā
ରକଟିବା **ଚାବନା**

ରକତ୍—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରକ୍ତ (ଦେଖ)
Rakat Rakta (See)

ରକତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ—ରକ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Rakata (etc) Rakta etc. (See)
ରକ୍ତ **ରକତ**

ରକବା—ବୈଦେ ବ (ଆ) (କଚରଆ)—୧ । ଜମିର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ—1. The area of a land. ୨ । ମୌଜାର ସମସ୍ତ ଜମିର ମୋଟ ପରିମାଣ ବା କ୍ଷେତ୍ରଫଳ—2. Total area of the lands of a village.
Rakabā
ରକବା **ରକବା**

ରକବା ଜମାଖରଚ—ବୈଦେ. ବ (ଆ) (କଚରଆ) - ଯେଉଁ ଜମିଦାରଅ କାଗଜରେ ମୌଜାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଜମିର ପରିମାଣ ଲେଖାଥାଏ ଓ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାରର ଜମିର ମୋଟ ପରିମାଣ ସମ୍ଭ ହିସାବ କରିଯାଇଥା ଏ—A statement in which the
Rakabā jamā kharacha
ରକବା **ଜମାଖରଚ**
ରକବା **ଜମାଖର୍ଚ୍ଚ**

Digitized by srujanika@gmail.com

areas of different classes of lands and the whole area of the lands of a village are specifically mentioned.

ରକମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—୧। ଶ୍ରେଣୀ; ପ୍ରକାର—1. Kind; sort; class. ୨। ଧରଣ; ଷ୍ଟାଇ—2. Mode. ୩। ବଣ୍ଟନ; ରକମ ହୁଁସା; ଅଂଶ—3. Share. (ଯଥା—ଜମିଦାରର ରକମ ଆନ ଅଣା=ଜମିଦାରଙ୍କର ଚୌଦ୍ଦ ଅଂଶ)। ୪। ସାମଗ୍ରୀ; ଚଳ; ବସ୍ତୁ; ପଦାର୍ଥ—4. Thing; article. (ଯଥା—ନାନା ରକମ, ବଣିଆଣ ରକମ, ଅଡ଼ଲ ରକମ, ଜୁନା ରକମ୍, ଦରେକ୍ ରକମ।)

ରକମ୍ ରକମ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ)—ନାନା ପ୍ରକାରର—
Rakam rakam Of various sorts.
(ରକମ ରକମାର୍, ରକମ ରକମାର —ଅନ୍ୟରୂପ) ବ—ନାନାପ୍ରକାର—
ରକମ ରକମ **ରକମରକମ** Various kinds.

ରକା(କ୍କା)—ଦେ.ବ (ରକ୍ ଧାତୁ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିବାରୁ)—କଙ୍କାଳ, ବେକ ପ୍ରଭୃତିରେ ଅଟକି ଯାଇ ବେଦନା ଦେବା ଶଳ୍ୟରୁ **ବାଇରୁକଜାନା** କୁପିତବାୟୁ; ଷ୍ଟେଚ—A stitch; stitching ଫିକ୍; ରକା; ଫିକ୍‌ବ୍ୟଥା; ଫିକ୍‌ଧରା pain; acute pain felt inside parts of the body due to the stoppage of air circulation in those parts. [ଦ୍ର—ସମସ୍ତସମସ୍ତୁରେ ଦଠାଇ ବେକରେ ପିଠିରେ ବା କଙ୍କାଳରେ ପବନ ଅଟକି ଗଲେ (ରକା ପଶିଲେ) ବେକକୁ ବା କଙ୍କାଳକୁ ବୁଲାଇ ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ବୁଲାଇଲା ବେଳକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଓ ବେଦନା ହୁଏ ଓ ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ନେବାକୁ ମଧ୍ୟ କଷ୍ଟ ବୋଧ ହୁଏ। ଏହାକୁ ସାଧାରଣ ଲୋକେ 'ଷ୍ଟେର ପଶିବା' ବୋଲି କହନ୍ତି। ରକା ପଶିଥିବା ଅଙ୍ଗର ଚମଡ଼ାକୁ ହାତଦ୍ୱାରା ଚମ୍ପି କର ଓଠାର ଧର ଓ ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କା କର ରକା ଛଡ଼ାଇ ଜାଣିବା ଲୋକେ ରକା ଛଡ଼ାନ୍ତି। ଡାକ୍ତର-ମାନେ ରକା ଧରିଥିବା ଲୋକକୁ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର (Battery) ଧରାଇ ରକାକୁ ଛଡ଼ାନ୍ତି।] ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାଡ଼ର ଖଞ୍ଜା ଖସିଯିବା—Dislocation of a bone. ଗ୍ରା—(ମେଦନାପୁର) ବ—ଚିଠା; ରସିଦ—A slip of paper containing an order or receipt.

ରକା ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କା ଦ୍ୱାରା ବା ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର Raka chhardā(rde)ibā ସାହାଯ୍ୟରେ ରକାକୁ ଭଲ କରିବା—
ଫିକବ୍ୟଥା ଛାଡ଼ାନ To cure nervous spasm due to
ବାଇ ଛୋଡାନା wind by blowing with the mouth or by muttering incantations or by electric current.

ରକା ଛୁଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଦେହସ୍ଥ କୁପିତ ବାୟୁ ପୁଣି ସ୍ୱସ୍ଥାନକୁ ଯିବାଦ୍ୱାରା Rakā chhārdibā ବେଦନାର ଉପଶମ ହେବା—The cure
(ରକା ଧରିବା—ବିପରୀତ) of nervous spasm due to
ଫିକବ୍ୟଥାଛାଡ଼ା **ବାଇଛୋଡନା** wind.

ରକା ଝାଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ମୁହଁରେ ଫୁଙ୍କି Rakā jhārdibā ରକାକୁ ଛଡ଼ାଇବା ଯାଇଁ ରକାଯୁକ୍ତ ଅଙ୍ଗରେ ଫିକ ଝାଡ଼ା ହାତ ବୁଲାଇବା—To practise massage and
ବାଇ ଝାଡନା blow wind by the mouth on the part of the body affected with nervous spasm.

ରକା ଧରିବା—ଦେ. ବ—ପବନ ଅଟକି ଯିବା; ଦେହସ୍ଥଯନ୍ତ୍ର କୁପିତବାୟୁ Rakā dharibā ସ୍ୱସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ବେକକୁ ବା ପିଠିକୁ ବା
ଫିକ୍‌ଧରା କଙ୍କାଳକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ବେଦନା ଦେବା—
ବାଇ ଧରଜାନା Suffering of spasms due to wind.
(ରକା ପଶିବା, ରକା ଲାଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ରକା ଛୁଡ଼ିବା—ବିପରୀତ)

ରକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ—(ରନ୍‌ଜ୍. ଧାତୁ=ରଙ୍ଗ କରିବା+କର୍ମ ତ—
Rakta ୧। ରଞ୍ଜିତ; ରଙ୍ଗକରି ଯାଇଥିବା—1. Dyed; tinged; coloured; stained. ୨। (+କର୍ତ୍ତୃ ତ) ରତ; ଆସକ୍ତ; ଅନୁରକ୍ତ—2. Fond; attached to; addicted to. ୩। କ୍ରୀଡ଼ାରତ; କ୍ରୀଡ଼ାସକ୍ତ—3. Addicted to play; engaged in sport. ୪। ଶ୍ରୁତିମଧୁର; ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ—4. Sweet to the ear. ୫। ଲୋହିତ; ରଙ୍ଗ; ନାଲିଆ—5. Red. ୬। ଶୋଧିତ (ଗ୍ର.ଶ.)—6. Purified. ବ—(+ଭାବ ତ) ୧। ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣ—1. Red colour. ୨। କୁସୁମ୍; କୁସୁମ ଫୁଲ—2. Safflower; Carthamus Tinctoris. ୩। ହିଜଲ; ହିଜଳ ଗଛ—3. A tree; Barringtonia Acutangulia. ୪। କୁଙ୍କୁମ; କାଫ୍ରାନ୍—4. Saffron; Crocus Sativus. ୫। ତାମ୍ର; ତମ୍ବା—5 Copper. ୬। ଗ୍ରାଟୀନାମଲକ; ପଲଵଶେଷ; ପାଣିଅଁଳା—6. The fruit of Flacourtia Cataphracta. ୭। ହିଙ୍ଗୁଳ—7. Vermillion. ୮। ସିନ୍ଦୂର—8. Red lead; minium. ୯। ପଦ୍ମକ; ପଦ୍ମକାଷ୍ଠ; ଔଷଧକାଷ୍ଠବିଶେଷ—9. A sort of fragrant wood used in medicine; Prunus Padam. ୧୦। ରକ୍ତଚନ—10. Teracarpus Santalum. ୧୧। ବକମ କାଠ—11. Sappan wood. ୧୨। ବନ୍ଧୁଲ ଫୁଲ—12. Pentapetes Phoenicia. ୧୩। ରଙ୍ଗା ମାଛ (ହ୍ର. ଶ.)—13. A small reddish species of Clarius Magur (fish). ୧୪। ଏକପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ତ ବେଙ୍ଗ (ହ୍ର.ଶ.)—14. A kind of venemous frog. ୧୫। ଏକ ପ୍ରକାର ବିଛା (ହ୍ର. ଶ.)—15. A kind of scorpion. ୧୬। ଶିବ—16. A name of Śiba (Apte).
ଅନ୍ୟ-ସଂ ପ୍ରତିଶବ्द—ଅଙ୍ଗଜ, ଅସୃକ୍, ୧୨। ଶୋଣିତ; ରୁଧିର; ଅସୃ, ଲୋହିତ, ଷଡଙ୍ଗ, ହୃନ୍ମୂଳିତବିସ୍ରାଣ।ଦୋଷକୁ ଶଳ୍ୟରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚର୍ମ୍ଚ, ଭୃଗ୍ଜ, ଫଳଙ୍କାର, ରଙ୍ଗଜ, ରୁଧିର, ସ୍ରେଧିର, ରଙ୍ଗକ, ସ୍ରେହ୍ଜ, ଲୋହ୍, ଶୋଣ, ଶୋର୍ଣ୍ଣିତ, ସ୍ୱଜ, ବାସିଷ୍ଠ, ପ୍ରାଣଦ, ରସଡେଜଃ ଲୋହ୍ଡ

ରକଡ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ

ରକ୍ତ ଜନ୍ତୁ

ସମ୍ପ୍ରଧାତୁ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଉମ୍; ଲକ୍ଷ୍ମ—17. Blood. [ଦ୍ର—ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ପରିପାକ ହୋଇ ପ୍ରଥମେ ରସ (Chyle)ରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ରସ ପୁଣି ପରିପକ୍ୱ ହେଲେ ରକ୍ତ ରୂପରେ ସମସ୍ତ ଶରୀରରେ ବାଣ୍ଟି ହୁଏ । ଏହା ନାଲିଆ, ଉରଳ, ନାଡ଼ି-ଶୀତୋଷ୍ଣ, ମଧୁରଲବଣରସ । ଏହା ଶରୀରର ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଅଛ, ଜନ୍ତୁ

ଯା. ଖୂନ୍ ଯକୃତ୍ ଓ ପ୍ଲୀହା ରକ୍ତର ପ୍ରଧାନ ଆଧାର । ରକ୍ତ ପ୍ରଥମେ ହୃଦସ୍ଫୁକ୍ ଯାଇ ହୃଦସ୍ଫୁରୁ ସବୁଆଡ଼େ ଶିରାପ୍ରଶିରା ଦ୍ୱାରା ଗଳିତ ହୁଏ । ରକ୍ତ ପୁଷ୍ଟିଦ ହେଲେ ନାନା ରୋଗ ଜନ୍ମାଏ । ରକ୍ତାହିଁ ଜୀବଶରୀରର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ । ରକ୍ତକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସେଥିରେ ଦୁଇଟି ଉପାଦାନ ଅଛି, ଯଥା—୧ । ସିରମ୍ (Serum ବା Plasma) —ଈଷତ୍ ହଳଦିଆ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ (ଯହିଁରେ ଜଳ ଓ ଲବଣାଂଶ ଅଛି) । ୨ । କ୍ରୋସାମେଣ୍ଟମ୍ (Crossamentum ବା blood corpuscles)—ନାଲିବର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ । ରକ୍ତକୁ ଇଂରାଜୀରେ ବ୍ଲଡ୍ (Blood) ଓ ଲ୍ୟୁଟନରେ (Liquor Sanguinis—ପ୍ରାଣର ଧାମାସ୍ୟ) କୋଲ୍ଲାଯାଏ । ରକ୍ତକୁ ପ୍ରସାସ୍ୟନକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ, ଏଥିରେ ଜଳ, ଆଲ୍‌ବୁମେନ୍ (Albumen), ଫୋଟାସିଅମ୍, ସୋଡିଅମ୍ (ଖାର), ଫସ୍‌ଫରସ୍, ଅଙ୍ଗାର, ଲୁହା ଆଦି ଉପାଦାନ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଜୀବଦେହରୁ ରକ୍ତ ବାହାର କଲେ ବିଚ୍ଛେଷଣ ପରେ ଏହା ଥାଣି ଥାଇଯାଇ ବସିଯିବା ଅଂଶ ଗୋଟାଳିଆ (coagulum) ଓ ଜଳୀୟ ଅଂଶ (Serum)ରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ରକ୍ତରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ଅଣୁ (Corpuscles) ଅଛି । ଏକ ପ୍ରକାର ଧଳା ଓ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ନାଲି । ଧଳା ଅଣୁର ସଂଖ୍ୟା ଅପେକ୍ଷା ନାଲିଆ ଅଣୁର ସଂଖ୍ୟା ବେଶୀ ।

ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ ରକ୍ତ ୨ ପ୍ରକାର; ୧ । ଆର୍ଟେରିୟାଲ୍ ବ୍ଲଡ୍ (Arterial blood)—ଯାହା ନାଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଭୋପା ନାଲି । ୨ । ଭେନସ୍ ବ୍ଲଡ୍ (Veinous blood) ଯାହା ଶିରାପ୍ରଶିରା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ସ୍ଥଳରେ ଧରିବାକୁ ଗଲେ ରକ୍ତରେ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ୮୦ ଭାଗ, ଘନ ପଦାର୍ଥ ୨୦ ଭାଗ । ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ପ୍ରାୟ କଡ଼ି ୧୧ ସେର ରକ୍ତ ଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ରକ୍ତର ଉଷ୍ଣତା ପ୍ରାୟ ୯୮ ଡିଗ୍ରୀ ।]

ଦେ. ବ—୧ । ଜଙ୍ଘ, କାଖ ଆଦି କୋଦନାୟୁକୁ ଦୋଇ ଫୁଲିବା—1. Bubonic swelling of the thigh etc due to glandular disease. ୨ । ଆର୍ତ୍ତବ; ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସରେ ସ୍ତ୍ରୀଗର୍ଭରୁ ବାହାରୁଥିବା ରକ୍ତ(ଅଶିଷ୍ଟ,—ନେଡ଼ି)—2. Menstrual flow; menses.

[ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଓ ଆୟୁର୍ବେଦିକ ବିଜ୍ଞାନ ମତରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅଷ୍ଟ ଅଶୁଦ୍ଧ ଓ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଅଟେ ।] ୩ । ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି; କୁଟୁମ୍ବ—3. Blood relation; kinsman; kindred. ୪ । ରକ୍ତସମ୍ପର୍କ—4. Blood relationship; kinship.

ରକ୍ତ ଆବୁ—ଦେ. ବ (ସ. ରକ୍ତ ଓ ଆର୍ବୁଦ)—ପ୍ରସବ ସମୟରେ ଶିଶୁର ମସ୍ତକରେ ଖୁବ୍ ଗୁମ ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ ତା ମସ୍ତକରେ ବାହାରିବା ରକ୍ତ ବର୍ତ୍ତିର ଆବୁ (ଡାକ୍ତର ବିଜବିହୋର—ପ୍ରସୂତିଚର୍ଯ୍ୟା)—Haematoma.

ରକ୍ତ ଆମାଶା –ଦେ. ବ (ସ. ରକ୍ତାମାଶୟ)—୧ । ଝାଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା ରୋଗ—1, A disease accompanied with bloody stools. ୨ । ରକ୍ତାତିସାର; ନାଲିରକ୍ତ ଝାଡ଼ା—2. Dysentery.

ରକ୍ତ ଉପୁଚିବା—ଦେ. ବ—୧ । ରକ୍ତ ଥୋପି ପଡ଼ିବା (ଦେଶ) 1. Rakta thopi pardibā (See) ୨ । ରକ୍ତ ପିଚିକିବା (ଦେଶ) 2. Rakta pichikibā (See)

ରକ୍ତକ—ସ. ବ (ରକ୍ତ+କ)—୧ । ଅମ୍ଳାନକ ବୃକ୍ଷ—1. Globe Amaranth (red variety); Gomphraena Globosa. ୨ । ବନ୍ଧୁକ ଗୁଳ୍ମ; ବଧୁଲୀ (ଗଛ ଓ ଫୁଲ)—2. A plant with red blssom; Pentapetes Phoenicia; Ixora Bandhuka. ୩ । ରକ୍ତ ବସ୍ତ୍ର—3. Red cloth. ୪ । ଅନୁରାଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A person affected with love; an impassioned person (Apte). ୫ । ବଟୋଇ; କ୍ରୀଡ଼ାରତ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A player; a sporter. ୬ । କୁସୁମ ଫୁଲ—6. Safflower. ୭ । ରକ୍ତଶିଗ୍ରୁ; ରକ୍ତ ସଜନା—7. Red variety of horse radish. Morunga Hyperanthera. ୮ । ରକ୍ତେରଣ୍ଡ; ନାଲିଗବ—8. The red variety of castor-seed plant. ୯ । ରକ୍ତୋତ୍ପଳ; ନାଲିକଇଁ—9. The red water lily; Nymphae Rubra. ୧୦ । ରକ୍ତକାଷ୍ଠ; ବକମ ଗଛ—10. The sappan wood. ୧୧ । କୁଙ୍କୁମ; କେସର (ହି. ଶ.)—11. Saffron. ୧୨ । କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—12. An amorous man (Apte)—୧୩ । ରକ୍ତ; ରୁଧିର—13. Blood (Apte). ବଣ—୧ । ଅନୁରାଗୀ—1. Fond; affectionate. ୨ । ଅନୁରକ୍ତ—2. (Person) Attached to; ensmoured of. ୩ । ବଟୋଇ (ହି. ଶ.)—3. Sportive; frolicsome. ୪ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—4. Red.

Digitized by srujanika@gmail.com

* । ରକ୍ତାକ୍ତିତ—5. Bloody (Apte). ୬ । ମନୋଜ୍ଞ—6. Pleasing; amusing (Apte).

ରକ୍ତ କଇଁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରକ୍ତ କୁମୁଦ)—ରଙ୍ଗକଇଁ; ନାଲକଇଁ; କୋକନଦ—The red water lily.
Rakta kaiñ
ଲାଲସୁଂଦୀ ଲାଲକୁଇ

ରକ୍ତ କଙ୍ଗୁ—ସ. ବ—ଯେଉଁ ସାଲବୃକ୍ଷରୁ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ବାହାରେ—
Rakta kaṅgu Gum-exuding Sal tree.

ରକ୍ତକଣ୍ଟା—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବଙ୍କକଉ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)
Raktakaṇṭā Flacourtia Ramontchi plant.

ରକ୍ତକଣ୍ଠ(ଣ୍ଠୀ)—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରକ୍ତ=ସୃଗ୍ରାବ୍ୟ+କଣ୍ଠ= Rakta kaṇṭha(ṇṭhī) ସ୍ୱର ଯାହାର)—୧ । ମନୋହର କଣ୍ଠ
ରକ୍ତକଣ୍ଠା } —ସ୍ତ୍ରୀ ନାଲଅ—1. Red-necked. ୨ । ସୁକଣ୍ଠ: ଯାହାର ସ୍ୱର ସୁମିଷ୍ଟ—2. Having a melodious tone or voice. ସ. ବ—୧ । କୋକିଳ (ହି. ଶ.)—1. Indian cuckoo. ୨ । ବାଇଗଣ (ହି. ଶ.)—2. Brinjal. * । ହରିତ; ତରେଇ; ହଳଦ (ଦେଖ) (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—3, Harīta (See)

ରକ୍ତ କଦମ୍ବ—ସ. ବ—ନାଲ ଫୁଲ ବଶିଷ୍ଟ କଦମ୍ବ ଗଛ (ହି. ଶ.)—
Rakta kadamba A variety of the Nucela Cadamba with red flowers.

ରକ୍ତ କଦଳୀ—ସ. ବ—ଚମ୍ପା କଦଳୀ (ଦେଖ)
Rakta kadalī Champā kadalī (See)

ରକ୍ତ କନା—ଦେ. ବ.—୧ । ରକ୍ତାକ୍ତ ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡ—1. Rag soaked
Rakta kanā with blood. ୨ । ଋତୁ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ରକ୍ତର ନେକଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ପରହନ୍ତ ଦେବା ଯୋଗୁଁ ରକ୍ତାକ୍ତ ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡ;
ରକ୍ତ କପଡା ଭଳ କନା—2. Rags used by females during menses and soaked with the menstrual blood; sanitary rag or towel. * । ପ୍ରସବ କାଳରେ ଗର୍ଭରୁ ସ୍ରବ ଥିବା ରକ୍ତାକ୍ତରେ ବୁଡ଼ିଥିବା କନା—3. Bloody rag; rags soaked with bloody discharge from the womb at child-birth.

ରକ୍ତ କନ୍ଦ—ସ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ପ୍ରବାଳ; ଗୋଡ଼ଲା—
Rakta kanda 1. Coral. ୨ । ପିଆଜ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)-(ରକ୍ତ କନକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2 Onion. * । ନାଲ ଆଳୁ (ହି. ଶ.)—3, Red-bulbed yam.

ରକ୍ତ କମଳ—ସ. ବ.—ନାଲ ପଦ୍ମ; ରକ୍ତୋତ୍ପଳ—
Rakta kamala The red lotus.
(ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—ଅରବିନ୍ଦ, ଅରୁଣ କମଳ, ରକ୍ତ ଶ୍ରିୟ, ଶୋଣପଦ୍ମ, ରକ୍ତ ପଦ୍ମ **ଲାଲପଦ୍ମ** କୋକନଦ)

ରକ୍ତ କମ୍ବଳ—ସ. ବ.—୧ । ନୀଳ କଇଁ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—
Rakta kambala 1. The blue water lily.
୨ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—2. Red lotus.

ରକ୍ତ କରଞ୍ଜର—ସ. ବ.—ନାଲ କରଞ୍ଜ ଫୁଲ—The red Oliander; Nerium Odorum, var.
Rakta karabira
ଲାଲ କରବୀ ଳ
ସ—ଚଣ୍ଡୁର, ଚଣ୍ଡେଶ କୁସୁମ, Rubra.
ଚଣ୍ଡୀ କୁସୁମ, ଭୁଉଦ୍ଦାଗ୍ଧ, ରକ୍ତପ୍ରିୟା [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ବଖାଣୁ।]

ରକ୍ତ କଲ୍ହାର—ସ. ବ.—ନାଲ କଇଁ—
Rakta kalhāra The red water-lily.
(ରକ୍ତ କୁସୁମ, ରକ୍ତ କୋକନଦ, ରକ୍ତ କୈରବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ କାଞ୍ଚନ—ସ. ବ.—ନାଲ ଫୁଲବିଶିଷ୍ଟ କାଞ୍ଚନ ଗଛ—
Rakta kāñchana The red-flowered variety of
ସ.—କାଞ୍ଚନାଳ, କାଞ୍ଚନାର, mountain ebony; Bouhenia
କୁଦାର, ଗଣ୍ଡାର, କାଞ୍ଚନକ, Variegata.
ତମ୍ବୁରକ, ତାମ୍ରପୁଷ୍ପ, ଦଦଳ, [ଦ୍ର—ଏହା କାଞ୍ଚନ ଜାତୀୟ ସାଧା
କୁଣ୍ଡଳୀ, ଶୋଣ ପୁଷ୍ପକ ବନ୍ୟ ତରୁ । ଏହା ଶୀତଗର୍ଭ, ଧାରକ;
ଲାଲ କାଞ୍ଚନ କଷାୟରସ, କଫଘ୍ନ ଓ ପିତ୍ତନାଶକ,
ଲାଲ କଚନାର ଏହା ଶ୍ୱେତ କାଞ୍ଚନ ସଦୃଶ ଗୁଣଯୁକ୍ତ ।]
(ରକ୍ତ କଞ୍ଚନ[ନ] - ଦେ. ରୂପ)

ରକ୍ତ କାଟି ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ରକ୍ତସମ୍ପର୍କାଦି ତୁଚ୍ଛ ଭାବୁ
Rakta kāṭi debā ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ଶତ୍ରୁତାଚରଣ କରିବା—
ଲହୁ କାଟଦେନା 1. To disregard the ties of blood-
[ରକ୍ତରେ ବାଡ଼ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] relations. ୨ ।
ରକ୍ତସମ୍ପର୍କ ସାମାଜିକ ଉତ୍ସବାଦିରେ ରକ୍ତସମ୍ପର୍କାଦି କୌଣସି କେତେଦେଓୟା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ନ କରିବା—2. To exclude a blood relation from invitation to one's social ceremonies.
(ରକ୍ତ ଭୁଟା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ରକ୍ତ କଟିଯିବା, ରକ୍ତ ଭୁଟିଯିବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତକାଣ୍ଡ(ଣ୍ଡା, ଣ୍ଡୀ)—ସ.ବ—ନାଲ ପୁରୁଣୀ ଶାଗ--Red variety of
Raktakāṇḍa(ṇḍā,ṇḍī) hogweed; Serpent Ophy-
ଅ. ସ. ନାଲୁଲି, ଅଜ୍ଞଭୃକ୍, oxilon; Baerhavia Alata
ଈଶଘ୍ନ, ନାଈ, ନାଗଗନ୍ଧା, Rubra. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ
ବ୍ୟାଳଗନ୍ଧା, ସର୍ପେଷା, ସର୍ପଗନ୍ଧା, ନକୁଳ ବା ନେଉଳ ସାପଦ୍ୱାରା ଦଷ୍ଟ
ସର୍ପାଦନ୍ତା, ସୁଗନ୍ଧା, କୃଷ୍ଣ, ହେଲେ ଏହି ଗଛର ଚେରକୁ ଖାଇ
ନବ୍ୟ, ନବ, ଧୂନର୍ଭବ, ସର୍ପ-ଦଂଶନଜ୍ୱାଳାରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଏ ।
ପ୍ରାବୃଷେଣ୍ୟା, ଭୈମ, ମଣ୍ଡଳ- ସାଧାରଣତଃ ଏ ଗଛକୁ 'ଅମରମୌଷଧ'
ପର୍ଣ୍ଣିକା, ଲୋହିତା, ବର୍ଷକେତୁ, କହନ୍ତି ।]
ବର୍ଷଘ୍ନା, ବୈଶାଖୀ, ଶୋଣଘଟ,
ଶୋଫଘ୍ନୀ, ସାରୁଣୀ ।

ରକ୍ତ କାନ୍ଦିବା—ଦେ. କି—୧ । ଅତି ମାନସିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗକରିବା—
Rakta kāndibā 1. To suffer a great mental
ଲହୁରୋନା agony. ୨ । ଅତି ବିକଳଭାବରେ କାନ୍ଦିବା—
2. To weep very piteously; (ପ୍ରୟୋଗ—
ଅମୁକ ଜମିଦାରଙ୍କ ଜୁଲୁମ୍‌ରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଲୁହ ନ କାନ୍ଦି ରକ୍ତ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । ତୁଳନା କର ଇଂ His heart bleeds)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ତ କାର୍ପାସିକା—ସ. ବ—ନାଲ କଥା—The red-flowered variety of the cotton plant. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧୁରକଷାୟରସ, ଈଷତ୍ ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ତନ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ବଳକର—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]
Rakta kārpāsikā (ରକ୍ତକାର୍ପାସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ କାଶ—ସ. ବ—(ସ୍ନି. ପ. ଉତ୍ପ) ଯେଉଁ କାଶରୋଗରେ ଖଙ୍କାର ସଙ୍ଗେ ରକ୍ତ ପଡ଼େ—Bloody expectoration; Spuetum Cruentum.
Rakta kāsa

ରକ୍ତ କାଷ୍ଠ—ସ. ବ—ବକମ ଗଛ—The sappan wood; Caesalpina Sappan. [ଅନ୍ୟ ସ. ରକ୍ତକ, କୁଚନ୍ଦନ, ପଟ୍ଟରଞ୍ଜନ, ପଦ୍ମାଙ୍ଗ, ପଦ୍ମାଣ୍ୟ, ଗ୍ରନ୍ଥ୍ୟାବୃକ୍ଷ, ରାଗକାଷ୍ଠ, ଲୋହିତ, ସୁରଙ୍ଗ, ସୁରଙ୍ଗଦ ।]
Rakta kāshṭha

ରକ୍ତ କୀଟାଣୁ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ରକ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ—Hoematoza; animalculae discovered in blood.
Rakta kīṭāṇu

ରକ୍ତ କୁରଣ୍ଟ(ଣ୍ଡ)କ—ସ. ବ—ନାଲ ଝୁଣ୍ଟି ଗୁଳ୍ମ; ନାଲ ଦାସଚେରେଣ୍ଟା-ଲାଲଝିଣ୍ଟି ଲାଲକଟସରୈୟା (ଜୁଡ଼ବକ ଦେଖ)
Rakta kuranṭa(ṇḍa)ka Barleria Cristata.

ରକ୍ତ କୁଷ୍ଠ—ସ. ବ—ଉସର୍ଜ ନାମକ ରୋଗ—A kind of skin-disease. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦେହଚମଡ଼ା ଜଳାପୋଡ଼ା କରେ ଓ ଦେହଯାକ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଓ କୁଷ୍ଠରୋଗ ପରି ଖଡ ହୁଏ—ହୃ. ଶ.]
Rakta kushṭha

ରକ୍ତ କୁସୁମ—ସ. ବ—୧ । ପାରିଭଦ୍ର; ପାଳଧୁଆ ଗଛ—1. The coral tree; Erithrina Falgens. [ଅନ୍ୟ ସ. କୃମିଘ୍ନ, ପାରଜାତକ, ମନ୍ଦାର] ଫରହଦ ପାଲିଟାମାଁଦାର
Rakta kusuma

୨ । ଛାମଣ ଗଛ; ଧନୁନ ବୃକ୍ଷ—2. A wild timber tree; Cordia Macleodii. ୩ । ରକ୍ତକାଞ୍ଚନ—3. The red-flowered variety of Kanchana tree. ୪ । ରକ୍ତ ଅରଖ ଗଛ—4. The red variety of Arka plant. ଧାମିନିୟା. ଧାମୁୟା ଡେନଗାନ

ରକ୍ତ କୁସୁମା—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ.)—ଡାଳମ୍ବଗଛ (ହୃ. ଶ.)—ଦାଳିମ୍ବ
Rakta kusumā Pomegranate tree.

ରକ୍ତ କୃମିଜା—ସ. ବ—ଲ୍ଷା (ହୃ. ଶ.)—
Rakta kṛumijā Shell-lac.

ରକ୍ତ କେଶ(ସ)ର—ସ. ବ—୧ । ପାରିଭଦ୍ର; ପାଳଧୁଆ—1. The coral tree. ୨ । ନାଗେଶ୍ୱର ଗଛ—2. A tree with scented flowers. Rotlaria Tinctoria. [ଅନ୍ୟ ସ. ରକ୍ତପୁଷ୍ପ, ରକ୍ତକେଶ, ଘୂଣ୍ୟାଗ, ନାଗକେଶର; ଅରୁଣ-କେଶର, କୁମ୍ଭୀକ, ଭୃଙ୍ଗ, ଦେବବଲ୍ଲଭ, ପାଷାଣଭେଦୀ, ପୁରୁଷ]
Rakta kesa(sa)ra ନାଗକେଶର ନାଗକେଶର

ରକ୍ତକେଶୀ—ସ.ବଶ(ରକ୍ତ + କେଶ + ଇନ୍;୧ମା.୧ବ)—ଯାହାର କେଶ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବା କଦମ୍ବ (ହୃ.ଶ)—Having reddish or auburn hair. [ରକ୍ତକେଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]
Raktakesī

ରକ୍ତ କ୍ଷରଣ—ସ.ବ(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—କ୍ଷତ ଆଦିରୁ ଟୋପା ଟୋପା ହୋଇ ରକ୍ତ ଝରିବା; ରକ୍ତସ୍ରାବ—The oozing of blood from a wound. [ରକ୍ତକ୍ଷୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]
Rakta kshā(ra)ṇa

ରକ୍ତ ଖଦର—ସ. ବ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ନର୍ଯ୍ୟାସସ୍ରାବୀ ଖଦର ବୃକ୍ଷ—The red-juiced sort of Mimosa [ଅନ୍ୟ ସ.ନାମ—ଅରୁ, ଅସୃଗ୍ଧଦର, କୃଷ୍ଣଖଦିର, ତାମ୍ରସାରକ, ଯାଜ୍ଞିକ, ଯୂପଦ୍ରୁ, ବହ୍ନିଶଲ୍ୟ, ସୁସାର]
Rakta khadira Catechu; Acacia Catechu. [ଖଦର ଦେଖ]

ରକ୍ତ ଖରାପ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି; ରକ୍ତ ଦୂଷିତ ହେବା—ରକ୍ତ ଖାରାପ ହଓରା ଲହୁ ଖରାବ ହୋନା
Rakta kharāpa hebā Impurity of blood.

ରକ୍ତଖାଇ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—A sort of medicinal plant. [ଦ୍ର—ରକ୍ତଖାଇ ଏହା ୧ । ୧୪ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଏଥିର ମୂଳ କର୍କଶ ଓ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡିଆ । ଏଥିର ମୂଳରୁ ଓ ଫଳ ଉପରେ ଥିବା ସୂଚିକୁ ଚନ୍ଦନ ପରି ବାଟି ଲେପ ଦେଲେ ଗୋଡ଼-ହାତରେ ଉଠୁଥିବା ଗଳଆ ରକ୍ତ ଓ ଉତ୍କଳଡ ଫୁଲା ଶୁଖିଯାଏ ।]
Raktakhāi

ରକ୍ତ ଖାଣ୍ଡ(ଡ଼)ବ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଖଜୁର ଗଛ (ହୃ. ଶ)
Rakta khāṇḍa(ṛḍa)ba A kind of date palm.

ରକ୍ତଖିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଗାଳି)—୧ । ସେ ଆର୍ତ୍ତବ ପାନ କରେ; ସ୍ତ୍ରୀରକ୍ତପାନକାରୀ—1. (A term of filthy abuse) One who drinks the menstrual flux. ୨ । ଶୋଣିତ ଲୁବ୍ଧ; ଜାବର ରକ୍ତପାନକାରୀ—2 Blood-thirsty; sanguinary. [ଦ୍ର—ଏହାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବାଚକ ଶବ୍ଦ (ରକ୍ତଖାଇ) ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ ।] ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—(ରକ୍ତଚଷା—ଅନ୍ୟ ବଣ. ରୂପ) ରକ୍ତଖାଇ(ଦେଖ)—Raktakhāi. (See)

ରକ୍ତ ଗଙ୍ଗା—ସ. ବ (ସମ୍ଭ୍ରମ ଶବ୍ଦ ଜନ୍ୟ ଦେଶଜ ବ୍ୟବହାର)—(ଯୁଦ୍ଧ-କ୍ଷେତ୍ରାଦିରେ ଓ ଜୀବହତ୍ୟା ସ୍ଥାନରେ) ନଦୀ ପ୍ରବାହ [ରକ୍ତନଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] ପରି ଧାରାକାରରେ ବହୁଥିବା ରକ୍ତସ୍ରୋତ; ଉତ୍କଟ ରକ୍ତପ୍ରବାହ—River of blood; copious flow of blood (on a field of battle or in a slaughter-house).
Rakta gangā

ରକ୍ତଗ(ପ)ଡ଼ିବା—ଦେ.ବ—ଗୋଡ଼ ଆଦି ଗୋଦର ହେବା; ବାତଜର ହେତୁ ହାତ, ଗୋଡ଼, କୋଷ, ଲିଙ୍ଗ, ସ୍ତନ [ରକ୍ତଗଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଆଦି ବେଢ଼ଲାଘୁକୁ ହୋଇ ଫୁଲିଯିବା—ରକ୍ତପଡ଼ା The swelling of the limbs (legs, hands, scrotum, penis, female breast) due to
Rakta ga(pa)ṛdibā ଲହୁଫୁଲନା

Digitized by srujanika@gmail.com

elephantiasis. [ଦ୍ର—ହାଉଗୋଡ଼କୁ ରକ୍ତ ଗଡ଼ବାକୁ ଗୋବର, କୋଷକୁ କୁରୁଣ୍ଡ, ଲଙ୍ଗକୁ ହାଉଶୁଣ୍ଡା, ସ୍ତନକୁ ଥନଦ୍ୱୟ କୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ରକ୍ତ ଗନ୍ଧକ—ସ. ବ—ଆରବ ଓ ଆଫ୍ରିକାଦେଶାଗତ ଗୁଗ୍ଗୁଳ—
Rakta gandhaka The gum myrrh; Balsamodendron Myrrh.
ବୋଲ ଗନ୍ଧବୋଲ

ରକ୍ତଗନ୍ଧା—ସ. ବ—ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା (ହ୍ର. ଶ)—
Raktagandhā Aśwagandhā (See)

ରକ୍ତ ଗରମ ହେବା—ଦେ. ବ—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହଠାତ୍ କ୍ରୋଧରେ ଅସ୍ଥିର ହେବା; ଖିବ୍ ଚଞ୍ଚଳିବା—[ରକ୍ତ ଚଞ୍ଚଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] 1, (figurative) Being in a fit of rage.
ରକ୍ତ ଗରମ ହଓୟା ୨ । ବାଉଳ ହୋଇଯିବା—2. Becoming mad.
ଲହୁ ଗରମ ହୋନା

ରକ୍ତ ଗୁଞ୍ଜା—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ନାଲ କାଇଞ୍ଚ—
Rakta guñjā Abrus Prectorius (red-seeded variety)

ରକ୍ତ ଗୁଲ୍ମ—ସ. ବ—ମୂତ୍ରଗର୍ଭ ରୋଗ; ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ଗୁଲ୍ମବୃଦ୍ଧି ରୋଗ-
Rakta gulma ବିଶେଷ; କଇଞ୍ଚା ବେମାର—A female disease; a hard lump formed in the abdomen; ovarian tumour; Scirrhus of the ovarium. [ଦ୍ର—ଏହା ପେଟ ଭିତରେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଢ଼ି ପେଟଯାକ ଦୃଶ୍ଚି ହୋଇଯାଏ ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ, ଝାଡ଼ା ବନ୍ଦ କରାଇ ଶେଷରେ ମାରିଦଏ ।]

ରକ୍ତଗ୍ରୀବ—ସ. ବହୁ·ସୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ରକ୍ତ+ଗ୍ରୀବା)—ଯାହାର ବେକ
Raktagriba ନାଲ—Red-throated. ସ. ବ—ଘାଘ୍—
[ରକ୍ତଗ୍ରୀବା—ସ୍ତ୍ରୀ] Pigeon (Apte.)

ରକ୍ତଘର୍ମ ନିଃସରଣ—ସ. ବ (ଅଧୁନକ ପ୍ରୟୋଗ)—ରୋଗବିଶେଷ;
R ktagharma nihsaraṇa ଦେହରୁ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱେଦ ନିର୍ଗମନ—Hœmathydrosis; oozing out of blood-colcured perspiration.

ରକ୍ତ ଘେ(ଭେ,ହେ)ରା—ଦେ.ବ—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୃହ ପାଖରେ
Rakta ghe(bhe,he)rā ବାରମ୍ବାର ଘୂରି ବୁଲିବା—1.Going [ରକ୍ତଘେରା ବୁଲିବା—କି] round and round a person.
ଚାରଦିଗେ ଘୁରା ଚାରୋଁତରଫ ଘୂମନା ୨ । ମଣ୍ଡଳାକାରରେ ଘୂରିବା—2. Whirling in a circle.

ରକ୍ତଘ୍ନ—ସଂ. ବ—ରୋହିତକ (ଦେଖ)
Raktaghna Rohitaka (See).

ରକ୍ତଘ୍ନୀ—ସଂ. ବ—ଗଣ୍ଡିଆ ଦୂବ—
Raktaghnī A kind of Doob grass; Panicum Dactylon.

ରକ୍ତ ଚକ୍ଷୁଃ—ସଂ. ବ—୧। (ରୋଗ, ବଣା, କ୍ରୋଧ ବା ଶୋକାଦିଜନିତ)
Rakta chakshuh ଆଖି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ହେବା; ରଙ୍ଗ ଆଖି—
ରକ୍ତନେତ୍ର, ରକ୍ତ ଲୋଚନ } ଅନ୍ୟରୂପ Effusion of blood in the globe of the eye; blood-shot eye; Hæmalopia. ୨ । ନାଲଆଁଖି; ରାଗରେ ଆରକ୍ତଲୋଚନ—2. Eyes reddened through a fit of anger.

ରକ୍ତଚକ୍ଷୁ କାଢ଼ିବା—ଦେ. କି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ
Raktachakshu kārdhibā ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା; ନାଲଆଖି
ରକ୍ତଚକ୍ଷୁ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା, ରକ୍ତଚକ୍ଷୁ ବାହାର କରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ କାଢ଼ିବା—(figurative) To show red eyes; to burn with rage
ରକ୍ତଚକ୍ଷୁ ଦେଖାନ (ବାରକରା)
ଲାଲଆଁଖ ନିକାଲନା.

ରକ୍ତ ଚଞ୍ଚୁ—ସ. ବ—(କର୍ମଧା; ରକ୍ତ+ଚଞ୍ଚୁ)—ନାଲ ଥଣ୍ଟ—
Rakta chañchu Red beak. ବିଶି (ବହୁବ୍ରୀହି)·ନାଲଥଣ୍ଟିଆ—Red-beaked.

ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ—ସ. ବ—୧। ଏକପ୍ରକାର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ କାଷ୍ଠ—
Rakta chandana 1. The red sandal;
[ଅନ୍ୟ ସଂ—ଛଲପର୍ଣ୍ଣି,ରଞ୍ଜନ କୁଚନ, କୁସୀଦ; ରକ୍ତାକ୍ଷ, ତାମ୍ରସାର, ତାମ୍ରବୃକ୍ଷ, ଚନ୍ଦନ, ତାମ୍ରାର, ଗୋହିତ, ଗୋହିତଚନ୍ଦନ, [ଦ୍ର—ଏହା ଚନ୍ଦନ ଜାତିସ୍ଥ ରକ୍ତସାର, ରକ୍ତାଙ୍ଗ, ଭଦ୍ରଚନ୍ଦନ, ନୁହେଁ ଓ ଏହାର କାଠ ସୁଗନ୍ଧ ଅର୍କଚନ୍ଦନ, ରକ୍ତସାଜ, ପ୍ରବାଳପତ୍ର] ନୁହେଁ ।] ୨ । ବକମ ଗଛ—
Pterocarpus Santaninus; Pterocarpus Santalinus (Kirtikar).
2. The red Sappan wood. ୩ । ଜାଫ୍ରାନ୍—
3. Saffron.
ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ **ଲାଲଚନ୍ଦନ, ରକତଚନ୍ଦନ**
ତେ. ଏଇରଗନ୍ଧ ପୁଟେରୁ କ. ସେନସାଓନମ
ମ. ସନ୍ଦଲେ ଅମ୍ବର୍ ଫା. ସନ୍ଦଲେ ସୁର୍ଖ୍

ରକ୍ତ ଚୂର୍ଣ୍ଣଲ ଗୋବା(ବେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧରେ(ବାହାରେ
Rakta chaula chobā(be)ibā ପ୍ରକାଶ ନ କରି) ମନେ ମନେ ରେଗେ ଖିଚମିଚ କରା ଜର୍ଜରିତ ହେବା—To be burning in anger.
ଲହୁ ଚାବଲ ଚିବାନା

ରକ୍ତ ଚୃଷ—ସ. ବ (ଅଧୁନକ ପ୍ରୟୋଗ) ୧ । ଦେହରେ ରକ୍ତ ସଞ୍ଚାରର
Rakta chāpa ବେଗ—1. Blood pressure.
[ଦ୍ର—ହୃତ୍ପିଣ୍ଡରୁ ରକ୍ତ ପ୍ରଶିରାମାନଙ୍କ (arteries) ବାଟେ ଦେହଯାକ ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇ ପୁଣି ଶିରା (veins) ବାଟେ ହୃଦପୃକୁ ଫେରି ଆସେ । ଏହି ସଞ୍ଚାର ମାର୍ଗର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପରିମାଣରେ ରକ୍ତ ଉପରେ ଚୃଷ ଥାଏ । ହୃଦପୃରେ ଥିବା ଚୃଷର ପରିମାଣ କ୍ରମଶଃ ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ କମି ଯାଏ । ସୁସ୍ଥ ଶରୀରରେ ଅନୁଭୂତ ରକ୍ତଚୃଷ ଅପେକ୍ଷା ଅସୁସ୍ଥ ଶରୀରର ରକ୍ତଚୃଷ ବେଶୀ ହୁଏ—ହାଲବର୍ଟନ୍ ଓ ମାକଡାୱେଲ୍ଲଙ୍କ Handbook of Physiology ଗ୍ରନ୍ଥ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ଡାକ୍ତରମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି, ଯେବେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଲକ୍ଷଣ। ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍କଟ୍ଟରସ୍ୱରରେ ରକ୍ତିର ଚୃଷର ଡିଗ୍ରୀ ବେଶୀ ଦେଖାଗାଏ ତାହାହେଲେ ରୁଗ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତିର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଗି ବନ ବହିବାର ଆଶା ରହେ ନାହିଁ । ରକ୍ତ ଗମନାଗମନ କରିବା ଶିରମାନଙ୍କ ନଳର ଭିତରେ କ୍ରମଶଃ ବୟୋବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଚୁନ ପର ଜନ୍ମିବାର ସ୍ତର ଜମି ଯାଇ ଶିରର ନଳୀ ମାନ ସରୁଆ ହୋଇ ଟଳେ ରକ୍ତର ଗତି ବେଗି ହୁଏ ।

୨୦ ବର୍ଷରେ ୧୨୦, ୩୦ ବର୍ଷରେ ୧୬୫, ୪୦ ବର୍ଷରେ ୧୩୮, ୫୦ ବର୍ଷରେ ୧୩୦, ୬୦ ବର୍ଷରେ ୧୩୫, ୭୦ ବର୍ଷରେ ୧୪୫ [କଲିକତାର Advance ପତ୍ରିକା ୨୪ । ୩ । ୩୭]

ରକ୍ତଗୃହମାନ ଯନ୍ତ୍ର—ସ. ବ (ଅତୁନକ)-ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଦେହାଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ରକ୍ତର ଗୃହର ପରିମାଣ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୁଏ—Haemodynamometer; sphygometer.
Raktachāpamāna jantra

ରକ୍ତ ଚିତା—ଦେ. ବ—୧ । ରକ୍ତ ଚିତ୍ରକ (ଦେଖ)—
Rakta chitā 1. Rakta chitraka (see)
ରକ୍ତର ଫୋଁଟା ୨ । ଦ୍ୱତଜୀବର ରକ୍ତଦ୍ୱାରା ଦ୍ରବ୍ୟାକାଶ୍ରର ଲଳାଟରେ କଟାସିବା ଚିହ୍ନକ—2. Painting on one's forehead with the blood of the killed being.
ଲହୁକା ଟିକା
ରକ୍ତଚିତ୍ରାମୂଳ
ରକ୍ତଚିତ୍ରାପାରୁ } —୨ ଅର୍ଥର ଅନ୍ୟରୂପ

ରକ୍ତଚିତା କରିବା—ଦେ. କି—ଦ୍ରବ ବ୍ୟକ୍ତିର ରକ୍ତକୁ ଆଣି କପାଳରେ ଚିହ୍ନକ କାଢ଼ିବା—
Raktachitā karibā
ରକ୍ତର ଫୋଁଟା ପରା To smear one's brow with the blood of a victim.
ଲହୁକା ଟୀକା ଲେନା
[ରକ୍ତଚିତା ଘି(ଘେ)ନ୍ନବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

[ଦ୍ର—କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ରାଜାମାନେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାର ପକାଇବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ସ୍ୱୟଂ ଉକ୍ତ ଆଦେଶପାଳନକାରୀ ଘାତକକୁ କହୁଥିଲେ ଯେ, ଦଣ୍ଡପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହାଣି ତାହାର ରକ୍ତ ମଡେ ଆଣି ଦେଲେ ମୁଁ ସେହି ରକ୍ତରେ ତିଳା ଘେନ ଚିହ୍ନ ଗ୍ରହଣ କରିବି, ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ରବ ହୋଇଥିବା ବିଷୟରେ ନିଃସନ୍ଦେହ ହେବି; ଓ କାହାଣୀରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟା କରିବାକୁ ଆଦେଶପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ବଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଦୟାପରବଶ ହୋଇ ତାକୁ ନ ମାରି, ଲୁଚାଇ ରଖି ଓ ଗୋଟିଏ ଚଢ଼େଇର ରକ୍ତ ଆଣି ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଇ ବୋଧ କରି ଦେଇଥିଲେ ଓ ପରେ ରାଜାଙ୍କ ରାଗ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ରାଜା ଅନୁତପ୍ତ ହେଲେ ବଧାଦେଶପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଣି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରୁଥିଲେ ।)

ରକ୍ତ ଚିତ୍ରକ—ସ. ବ—ଛପରଶେଷ; ନାଲି ଚିତାମୂଳ; ରଙ୍ଗଚିତା—
Rakta chitraka Plumbago Rosea; Plumbago Coccinea.
[ଅନ୍ୟ ସ.ନାମ—ଉଷବୃଦ୍ଧ, କାଳ, କାଳମୂଳ, ଅଗ୍ନ୍ୟାଳ, ଅଗ୍ନିସଖ୍ୟ, ମାର୍ଜ୍ଜାର, ଅଗ୍ନି, ଦାହକ, ପାବକ, ତୀକ୍ଷ୍ଣାଙ୍ଗ, ମହାଙ୍ଗ, **ଲାଲଚିତ୍ରକ**

(ଦ୍ର—ଏଥିର ଫୁଲ ନାଲିଆ; ଏହାର ମୂଳ ବିଷାକ୍ତ । ଏହାକୁ ବାହ୍ୟ ଦେହରେ ଲଗାଇ ଦେଲେ ଚମଡ଼ା ସିହି ଯାଇ ଘାଆ ଓ ଫୋଟକା ହୋଇ ଯାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଔଷଧରେ ରଙ୍ଗଚିତା, ରକ୍ତଚିତା, ଲାଲଚିତା ରସାୟନାଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗେ ।)
ସ. ରକ୍ତଚିତ୍ରକ, ତେ. ଏରଚିତ୍ର, ତା. ଶିବପୁଚିତ୍ରି ।

ରକ୍ତ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ—୧। ସିନ୍ଦୂର—1. Red lead. ୨ । ନାଲି ଗୁଣ୍ଡା—2. Red powder.
Rakta chūrnna

ରକ୍ତଛଉ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରକ୍ତ + ଶ୍ୱିତ୍ର)—ଦେହରେ ରକ୍ତାଭ ସଦା ସଦା ଦାଗ—Red scurf.
Raktachhau
ଲାଲଛୁଲୀ **लालचकेता**

ରକ୍ତ ଚିତି(ତ୍ତି)କା—ଦେ·ବ—ଚିତ୍ତିତ ହୋଇ କାନ୍ଥରେ ବା ଲୁଗା ଆଦିରେ ପଡ଼ିଥିବା ରକ୍ତବିନ୍ଦୁମାନ—Splashes of blood.
Rakta chiṭi(rdj)kā
ରକ୍ତର ଛିଟା **लहू छिटकना**
[ରକ୍ତ ଚିତ୍ତ(ତ୍ତି)କରିବା, ରକ୍ତ ଛିଟା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରକ୍ତଜ—ସ. ବିଣ (ରକ୍ତ + ଜନ୍‌ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ରକ୍ତରୁ ଜାତ—Produced from blood.
Raktaja

ରକ୍ତ ଜନକ—ସ· ବିଣ (ରକ୍ତ + ଜନ୍‌ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ଶରୀରରେ ରକ୍ତ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ (ଔଷଧାଦି)—Hæmapoietic; blood-producing (medicine etc).
Rakta janaka

ରକ୍ତ ଜନ୍ତୁକ—ସ. ବ—୧ । ଭୂନାଗ; ଭୂଗର୍ଭନାଡ଼ ଜୀବବିଶେଷ; ଜଆନାଡ଼ି—1. Earthworm. ୨। ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣୀ—2. Any red animal.
Rakta jantuka

ରକ୍ତ ଜବା—ସ. ବ—ନାଲିଆ ସଦାର ଫୁଲ—Red china rose.
Rakta jabā (ରକ୍ତ ସଦାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ଜମିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଜଳୀୟ ରକ୍ତ କଞ୍ଚୁଳଣ ବାହାରେ ରହିଲେ Rakta jamibā ତାହା ଟାଣୁଆ ହେବା—1. Coagulation of blood. ୨ । ରକ୍ତ ଗଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
ଲହୁ ଜମନା 2. Rakta gardibā (See)

ରକ୍ତ ଜିହ୍ୱ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ରକ୍ତ=ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ + ଜିହ୍ୱା) —ସିଂହ—Rakra jihwa The lion. ବିଣ ପୁଂ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଜିହ୍ୱା-(ରକ୍ତଜିହ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶିଷ୍ଟ—Having a red tongue.

ରକ୍ତ ଜ୍ୱର—ସ. ବା.ସ.ଥ.ଲ୍ଲେ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଜ୍ୱର—
Rakta jwara Scarlatina; scarlet fever.
[ଦ୍ର—ଏହି ଜ୍ୱରର ଆକ୍ରମଣର ଉତ୍ତାପ ପ୍ରଥମ ଦିନ ମୂଦ୍ଦଁ ଓ ଦେହସାକ ନାଲିଆ ବ୍ରଣମାନ ବାହାରିଯାଏ ଓ ୭ମ ଦିନ ଚମଡ଼ା ସ୍ତର ଉଠିଯାଏ ।]

ରକ୍ତ ଜ୍ୱର—ସ. ବ—ରକ୍ତ ଦୂଷିତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଜାତ ହେବା ଦାରୁଣ ତାପଯୁକ୍ତ ଜ୍ୱର ବିଶେଷ—An inflamatory fever attributed to vitiated blood.
Rakta jwarā

ରକ୍ତ ଝାଡ଼ା—ଦେ. ବ—ରକ୍ତାଭିସାର—
Rakta jhārdā Dysentery.
(ରକ୍ତ ଦୁଗା, ରକ୍ତ ବାହାରୁ, ରକ୍ତ ଘୋଡ଼ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ରକ୍ତ ବାହୀ **लहू टट्टी**

ରକ୍ତ ଝିଣ୍ଟି—ସ. ବ—କୁରବକ; ନାଲି ଦାସକେରେଣ୍ଟା ଗୁଳ୍ମ—
Rakta jhinṭi A purple species of Barleria.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ତ ଟାଣ ହେବା—ଦେ. ବ—ଯୁବାବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟର ରକ୍ତର ତେଜ
Rakta ṭāṇa hebā (ଅର୍ଥାତ୍ କାମକ୍ରୋଧାଦିର ଅଧିକ୍ୟ)—
ରକ୍ତ ଚଢ଼ା Excess of passions due to youth.
लहु चडना

ରକ୍ତ ଟୀକା—ଦେ. ବ—ରକ୍ତ ଚଢା ୨ (ଦେଶ)
Rakta ṭīkā Rakta chitā 2 (See)

ରକ୍ତ ଟୋ(ଥୋ)ପା—ଦେ. ବ—ରକ୍ତର ବିନ୍ଦୁ—
Rakta ṭo(tho)pā Drop of blood.
ରକ୍ତର ଫୋଁଟା **लहूका बिन्दु**

ରକ୍ତ ଟୋ(ଥୋ)ପି—ଦେ. ବ—୧ । ରକ୍ତର ଶୁଦ୍ଧ ବିନ୍ଦୁ—
Rakta ṭo(tho)pi 1. Small drop of blood.
ରକ୍ତର ଟିପ ୨ । କପାଳରେ ଅଙ୍କିତ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ (ଯଥା—ରକ୍ତ
लहूकी बिन्दी ଚନ୍ଦନ, ସିନ୍ଦୂର, ଶିଗ୍ରୁ) ବିନ୍ଦୁ—2. A small
point put on the forehead with some
red paint.

ରକ୍ତ ତୁଣ୍ଡ—ବ. ବହ. ଘୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣ ମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ—
Rakta tuṇḍa Red-mouthed.
(ରକ୍ତ ତୁଣ୍ଡ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—ଶୁକ ପକ୍ଷୀ; ଶୁଆ—Parrot.

ରକ୍ତ ତୁଣ୍ଡକ—ବ. ବ. (ରକ୍ତ ତୁଣ୍ଡ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଭୂନାଗ; ଗଣ୍ଡ—
Rakta tuṇḍaka ନାଡ଼ୁ—Earthworm.

ରକ୍ତ ତୃଣ—ବ. ବ—ଧାନ ବଲରେ ଜନ୍ମିବା ଏକ ପ୍ରକାର ତୃଣ;
Rakta tṛuṇā ଗୋମୂତ୍ରିକା;ଗୋରୁ ମୁଥା—A sort of
ତାମ୍ବାଡ଼ **गोढवी** grass growing in cornfields.
[ଦ୍ର—ଏହା ମେଷାଦ ଗୋଙ୍କର ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଖାଦ୍ୟ ।]

ରକ୍ତ ତୃଷା(ଷ୍ଣା)—ବ. ବ (ମ. ତ.ଲୋ)—ରକ୍ତ ପିପାସା (ଦେଖ)
Rakta tṛushā(shṇā) Rakta pipāsā (See)
(ରକ୍ତତୃଷିତ—ବହ, ପୁ.)

ରକ୍ତ ତେଜ—ଦେ ବ. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । ଶରୀରରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ରକ୍ତର
Rakta teja ଉପସ୍ଥିତ ଜନିତ ସୁସ୍ଥତା—1. (figurative)
ରକ୍ତର ତେଜ Healthy and sound condition of
लहूका तेज the body due to healthy blood.
୨ । ଯୌବନ ଜନିତ ବା ରକ୍ତର ସୁସ୍ଥାବସ୍ଥାଜନିତ ଅଭ୍ର ବା
ଫୂର୍ତ୍ତି—2. Sprightliness due to healthy
blood (on account of youth or sound
health); exuberance of spirits due to
healthy blood in the system.

ରକ୍ତ ତେଜଃ—ପୁ. ବ—ମାଂସ—
Rakta tejaḥ Flesh (Apte).

ରକ୍ତ ତ୍ରିବୃତ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । ନାଲ ଉତ୍ତୁଡ଼ ଲତା—1. A sort of
Rakta tribṛut creeper; Operculina Turpethum.
ଲାଲ ତିଉଡୀ (ଉତ୍ତୁଡ଼ ଦେଖ)
ଲାଲତେଉଡ଼ି ୨ । ମସୂର (ଡାଲି)—2. A sort of lentil;
ମ. ଲୋହିତ ଇଅର Lens Esculenta; Ervum Hirsutem.
୩ । ଖେସାରି (ଡାଲି)—3. A sort of lentil;
Ervum Ciccalens; Lathyrus Sativus.

ରକ୍ତ ଥୋପି ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ସୁସ୍ଥ ଶରୀରରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ରକ୍ତର ଆଧିକ୍ୟ
Rakta thopi pardibā ଯୋଗୁଁ ମୁହଁ ଓ ଦେହ ରକ୍ତାଭ
ରକ୍ତ ଥୁପେ ପଡ଼ା ଦେଖାଯିବା—Rosy appearance of a
लहु टपकना person due to exuberance of healthy
(ରକ୍ତ ଟପିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) blood in the body.

ରକ୍ତ ଦାଗ—ଦେ. ବ—ଲୁଗା, କାନ୍ଥ, ଭୂମି ଆଦିରେ ଲଗିଥିବା ଶୁଖିଲା
Rakta dāga ରକ୍ତର ଚିହ୍ନ—Marks of blood left on
ରକ୍ତଦାଗ **लहूका दाग** cloth, wall or ground.
(ରକ୍ତ ଚିହ୍ନ—ସ. ରୂପ)

ରକ୍ତ ଦନ୍ତିକା—ସଂ. ବ (ରକ୍ତ+ଦନ୍ତ+କ+ଆ)—ଚଣ୍ଡିକା; ଦୁର୍ଗାଙ୍କ
Rakta dantikā ରୂପବିଶେଷ—Goddess Chaṇḍī.
(ରକ୍ତ ଦନ୍ତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ଦଳା—ସଂ. ବ—ନାଡ଼ି—
Rakta daḷā Pulse; vein.
(ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଅଧ୍ୟଙ୍ଗା, କଟୋଡ ବାଣା, ନଡ଼ୀ, କର୍ତ୍ତରୀ, ନଳନା, ବର୍ମଣ୍ୟା, ଘଟାସ୍ତ, ପ୍ରବାଳୀ, ବଦ୍ଧ ମ ଲଙ୍ଘକା, ସୁଷିର, ସୁତା) ।

ରକ୍ତ ଦାନ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । (ଅଧିକ)—କୌଣସି ରକ୍ତହୀନ ରୋଗୀକୁ
Rakta dāna ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ତା ଦେହରେ ପାଖାପାଖି ଚଉଥା
(ରକ୍ତ ଦେବା—କ୍ରିଯାରୂପ) ବଳ୍ଲାନସିଦ୍ଧ ସାଉରେ କେତେକ ବିଶୁଦ୍ଧ ରକ୍ତ
ପୂରଇବା ପାଇଁ ଜଳଦେହରୁ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରକ୍ତ
ବାଅଘିବା ପାଇ ଦେବା—Letting some blood
to be taken out of one's body by the
doctor to infuse it into the body of a
bloodless patient. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ ପାଇଁ
ନିଜର ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସର୍ଗ ବା ପ୍ରାଣପାତ କରିବା—2. Sacrificing
one's life for the benefit of another.

ରକ୍ତ ଦୁଷ୍ଟ(ଷ୍ଟି)—ସ. ବ—ରକ୍ତର ଦୂଷିତ ଅବସ୍ଥା—Impoverished
Rakta dushṭa(shṭi) or impure blood; tainted
or vitiated condition of blood. [ଦ୍ର—
ଏଥିଯୋଗୁଁ ନାନା ରୋଗ ହୁଏ । ରକ୍ତରେ କୌଣସି ବିଷ
ପ୍ରବେଶ କଲେ ଚର୍ମରୋଗ, ବ୍ରଣ, ବିଚର୍ଚ୍ଚିକା, କୁଷ୍ଠଆଦି
ରୋଗ ହୁଏ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟ ଘଟେ ।]

ରକ୍ତଦୃକ୍—ସ. ବହ. ଘୁଂ (ରକ୍ତ+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ରକ୍ତଦୃଶ୍
Raktadṛuk ଶବ୍ଦ)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁ ବିଶିଷ୍ଟ —Having
(ରକ୍ତନେତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) blood-shot eyes; having
blood-red eyes. ବ—୧ । କପୋତ; କାଉଡ଼ା
ଚଢ଼େଇ—1. Dove. ୨ । ପାରା—2. Pigeon
(Apte).

ରକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି—ସ. ବ—ଆରକ୍ତନୟନ—Eyes red with anger.
Rakta dṛushṭi [ଦ୍ର—ବରକ୍ତ ଦୋଇଣ କରନ୍ତନ୍ତୁ ରକ୍ତଦୃଷ୍ଟି ।
ଭଃ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରକ୍ତ ଧାତୁ—ସ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁ—1. Any
Rakta dhātu red metal. ୨ । ତାମ୍ର; ତମ୍ବା—
2. Copper. ୩ । ଗେରୁ ମାଟି—3. Red chalk;

Digitized by srujanika@gmail.com

red ochre. ୪ । (ରୂପକ) ଦେହସ୍ଥ ଧାତୁ ବିଶେଷ; ରକ୍ତ—4. The blood; an element of the body. ୫ । ହରତାଳ—5. Orpiment (Apte).

ରକ୍ତ ଧାର—ଦେ. ବ (ସଂ. ରକ୍ତ ଧାସ୍)—ରକ୍ତର ସ୍ରୋତ; ଧାସ୍‌କାରରେ
Rakta dhara ବହିବା ରକ୍ତ— Flow of blood; the
(ରକ୍ତଧାସ୍—ସ. ରୂପ) flow of blood like a current.
ରକ୍ତେରଧାର ଲହୁକାଧାର

ରକ୍ତ ନଦୀ—ସ. ବ (ରୂପକ; ରକ୍ତ+ନଦୀ)—୧ । ବହୁପରିମାଣରେ
Rakta nadī ରକ୍ତ ପ୍ରବାହ—1. River of blood;
(ରକ୍ତନଈ—ଦେ. ରୂପ) blood flowing like river.
୨ । ପ୍ରଭୂତ ରକ୍ତସ୍ରାବ—2. Copious discharge of blood.

ରକ୍ତ ନୟନ—ସ.ବ—୧ । (କର୍ମଧା) —ଲୋହିତ ଚକ୍ଷୁ—1. Blood-
Rakta nayana shot eyes; blood-red eyes.
୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଲାଲ-ଆଖି ପକ୍ଷୀ—2. The partridge;
(ରକ୍ତ ନୟନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Perdix Rufa. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)
—ରକ୍ତଚକ୍ଷୁର୍ବିଶିଷ୍ଟ—Red-eyed.

ରକ୍ତ ନାଳ—ସଂ. ବ—ଜାବ ଶାକ—
Rakta nāla A kind of pot herb.

ରକ୍ତ ନାସିକ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ରକ୍ତ+ନାସିକା; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Rakta nāsika ନାଲ ନାକଯୁକ୍ତ—Having red nose.
(ରକ୍ତ ନାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—ପେଚକ; ପେଚୁ—The owl.

ରକ୍ତ ନିଃସରଣ—ସଂ. ବ (ଶସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା)—ରକ୍ତସ୍ରାବ—
Rakta niḥsaraṇa Discharge of blood.

ରକ୍ତ ନିଃସାରକ—ସଂ. ବିଶ—ଯେଉଁ ଔଷଧଦ୍ୱାରା ଦେହରୁ ରକ୍ତସ୍ରାବ
Rakta niḥsāraka ହୁଏ—(medicine) Promoting haemorrhoidal discharge; Haemagogue.

ରକ୍ତ ନିଃସାରଣ—ସଂ. ବ—ଦେହରୁ ରକ୍ତସ୍ରାବ କରାଇବା—
Rakta niḥsāraṇa Causing blood to be discharged from the body.

ରକ୍ତ ନିର୍ମାଣ—ସଂ. ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଶାସ୍ତ୍ରରକ ଜିୟାଦ୍ୱାରା
Rakta nirmāṇa ଖାଦ୍ୟାଦିରୁ ରକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା—
Sanguification; blood-making; a function of the system which changes chyle into blood.

ରକ୍ତ ନୌ(ଲୌ)ନୁ (ଲୁ)ହାଣ—ଦେ. ବିଶ.—(ସଂ. ରକ୍ତଲୋହିତ)—
Rakta nau(lau)nu (lu)hāṇa ସର୍ବାଙ୍ଗ ରକ୍ତାକ୍ତ—
ସର୍ବାଙ୍ଗ ରକ୍ତାକ୍ତ Besmeared with blood throughout the whole body.

[ରକ୍ତ ଲ(ନ)ହୁ(ହୁ) ଲୁହାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରକ୍ତପ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ.— (ରକ୍ତ+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରକ୍ତ-
Raktapa ପାନକାସ୍; ଯେ ରକ୍ତ ପିଏ—Blood-drinking;
(ରକ୍ତପା—ସ୍ତ୍ରୀ) blood-sucking. ବ.—ରାକ୍ଷସ—A blood-sucking goblin or demon.

ରକ୍ତ ପକ୍ଷ—ସଂ. ବ.—(କର୍ମଧା; ରକ୍ତ+ପକ୍ଷ)—୧ । ନାଲିଆ ଡେଣା—
Rakta paksha 1. Red wings. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି)—
ଗରୁଡ଼—2. Garuṛda, the king of birds.
ବିଶ. ପୁଂ.—ରକ୍ତପକ୍ଷଯୁକ୍ତ—Having red wings.

ରକ୍ତ ପକ୍ଷତି—ସଂ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ରୋହୁମାଛ [ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ]—
Rakta pakshati Rohi fish.

ରକ୍ତପଟା ଜାଗିର—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଯୁଦ୍ଧରେ ସ୍ୱଜାତିଙ୍କ
Raktapaṭā jāgiri ଧାଡ଼ାଯ୍ୟ କରିଥିବା ପୋବାଦ୍ୱାରା ବହୁତ
ଶତ୍ରୁର ରକ୍ତରେ ଲେଖା ସନନ୍ଦଦ୍ୱାରା ଦିଆ ସିଡା ଜାଗିର—
The service-tenure granted to a warrior in writing done with the blood of his victim.

ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । ସ୍ତ୍ରୀର ଯୋଗୁଁ ଦେହରୁ ରକ୍ତ ବାହାରିବା;
Rakta pardibā ରକ୍ତସ୍ରାବ; ମୁଖବାଟେ ବା ଗୁହ୍ୟ ବାଟେ ବା
ରକ୍ତପଡ଼ା ପ୍ରସ୍ରାବ ସଙ୍ଗେ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହେବା—Bleeding due to
ଲହୁ ଗାରନା disease; hemorrhage. [ଦ୍ର—ଗୁହ୍ୟ ବାଟେ
ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ଅର୍ଶଃ, ଗୁହ୍ୟାର୍ଶଃ ।
ପ୍ରସ୍ରାବ ବାଟେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ରକ୍ତ ମେହ ।
ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଅସ୍ୱାଭାବିକ ରକ୍ତସ୍ରାବ—ରକ୍ତପ୍ରଦର ।
ନାକ ବାଟେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ପୀନସ ।
ପାଟି ବାଟେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ରକ୍ତ ବାନ୍ତି ।
ଦାନ୍ତରୁ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ସରସା, ଦନ୍ତାର୍ଶଃ ।
ଝାଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ରକ୍ତାମାଶୟ, ରକ୍ତାତିସାର ।
ଖଙ୍କାର ବା ଶିଘାଣି ସଙ୍ଗେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—ସ୍ୱଳଯଷ୍ଟି ।]
୨ । ଦାଢର ବା ଗୋଡ଼ର ଅଂଶ ବିଶେଷ ହଠାତ୍ ଫୁଲିଯିବା;
ରକ୍ତ ଗଡ଼ିବା—2. Temporary swelling of any part of the limb; affectation of the glands.

ରକ୍ତ ପତାକା—ସଂ. ବ.—୧ । ନାଲିଆ ବସ୍ତ୍ରର ପତାକା—
Rakta patākā 1. Red flag. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—
ଯୁଦ୍ଧରେ ବା ଦଙ୍ଗାରେ ରକ୍ତ ସ୍ରୋତ ହେବାର ଆୟୋଜନରେ
ବା ଉଦ୍ୟମରେ ନେତୃତ୍ୱ—2. Leadership of a movement where bloodshed is inevitable.
୩ । ହତ ଶତ୍ରୁର ରୁଧିରରଞ୍ଜିତ ପତାକା—3. Bloody flag; flag besmeared with the blood of the killed enemy.

ରକ୍ତ ପତ୍ର—ସଂ. ବ.—୧ । (କର୍ମଧା) ନାଲିଆ ପତ୍ର—1. Red leaf.
Rakta patra ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ରକ୍ତ କଇଁ—2. Red water-lily. ବିଶ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନାଲି
ପତ୍ରଯୁକ୍ତ—1. Red-leafed. ୨ । ନାଲି ପାଖୁଡ଼ା-
ଯୁକ୍ତ—2. Red-petalled.

ରକ୍ତ ପତ୍ରିକା—ସଂ. ବ.—୧ । ରକ୍ତ କାଣ୍ଡା (ଦେଖ)—
Rakta patrikā 1. Rakta kāṇḍā (See).
୨ । ନାଲି ପତ୍ର—2. Red leaf.
୩ । ନାଲି କାଗଜରେ ଲେଖା ଚିଠି—3. A red note.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ତ ପଦ୍ମା—ସ. ବ - ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ଲକ୍ଷ୍ମୀଲୀ ଶବ୍ଦ—
Rakta padmā A sensitive creeper or plant; [ଅନ୍ୟ ସଂ—ଲକ୍ଷ୍ମୀବତୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଜ, Lycopodium; Mymosa ନମସ୍କାରୀ, ଗଣ୍ଡକାଲି, Pudica. [ଦ୍ର—ଏହା ସମଙ୍ଗା, ଖଦଙ୍ଗ,] ସ୍ପର୍ଶରେ ଲଜା ନୁଏ; ଶବ୍ଦ ଅଟେ, ଜନ୍ମ ଭୂମିରେ ମାଡ଼େ ।]

ରକ୍ତ ପଦ୍ମ—ସ. ବ—ରକ୍ତକମଳ (ଦେଖ)—
Rakta padma Rakta kamala (See)

ରକ୍ତ ପରୀକ୍ଷା—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—(ଆଧୁନିକ) ରୋଗର ନିଦାନ ଅର୍ଥ
Rakta parikshā ନିରୂପଣାର୍ଥ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହର ରକ୍ତର ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷା—Blood-examination.

ରକ୍ତ ପରିଷ୍କାରକ—ସ.ବିଣ.—ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟିକୁ ଅପେକ୍ଷୀ କରିବା(ଔଷଧ)—
Rakta parishkāraka Blood-purifying (medicine, herb.)

ରକ୍ତ ପରିସ୍ରା—ଦେ. ବ.—[ସଂ. ରକ୍ତ ପ୍ରସ୍ରାବ]—ରକ୍ତମୂତ୍ର (ଦେଖ)—
Rakta parisrā Rakta mūtra (See)
[ରକ୍ତପରିସ୍ରା(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] [ରକ୍ତପ୍ରସ୍ରାବ—ସଂ.ରୂପ]

ରକ୍ତ ପଲ୍ଲବ—ସଂ. ବ.—୧ । [କର୍ମଧା]—ନାଲିଆ ପତ୍ର—1. Red
Rakta pallaba leaf. ୨ । [ବହୁବ୍ରୀ ହି] ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷ—
2. The Asoka tree; Jānesia Asoka.

ରକ୍ତପା—ସ. ବିଣ.—ରକ୍ତପର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of
Raktapā Raktapa. ବ.—୧ । ଜୋକ; ଜଲୌକା—
1. Leech. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଶବ୍ଦୀ; ଡାହାଣୀ; ଡାକିନୀ—
2. A female goblin; an imp.

ରକ୍ତ ପକ୍କା—ସ. ବ.—(ଏହା ରକ୍ତ ପରିଷ୍କାର କରୁଥିବାରୁ)—ଅଙ୍କୁରନ୍ତୁ;
Rakta pākī କଣ୍ଟକାରୀ; ବୃହତ୍ତା—Solanum Indicum;
ବ୍ୟାକୁଡ଼ Solanum Hirsutum. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ଦଶମୂଳ ପାଚନରେ ଲାଗେ ।]

ରକ୍ତ ପାଣି—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରକ୍ତ+ପାନୀୟ)—ରକ୍ତ ମିଶ୍ରିତ ଜଳ—
Rakta pāni Blood mixed with water.
ରକ୍ତ ଓ ଜଳ ଲହୂପାନୀ ୨।(ରକ୍ତ ପରି ଗାଢ଼ା ନ ହୋଇ ଫକା ଓ ପତଳା
ରକ୍ତ ଦେଖା ଯିବାରୁ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ରଜଃ; ନେଡ଼ି ପାଣି—
2. Menstrual flow; menstrual discharge.

ରକ୍ତ ପାଣି ହେବା—ଦେ. ବ.—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଚକ୍ଷୁରେ ବା ଭୟରେ
Rakta pāni hebā ଆଖୁର ବା ଶରୀର ହେବା—Being
ରକ୍ତ ଜଳ ହୋଇ ଯାଓୟା लहू पानी होना struck with
terror or anxiety.
[ରକ୍ତ ପାଣି ପାଣ୍ଡି ଯିବା, ରକ୍ତ ପାଣେଇ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରକ୍ତ ପାତ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହତ ପ୍ରାଣୀର ଦେହରୁ
Rakta pāta ରକ୍ତ ବାହାରିବା—1. The spilling of blood of a slaughtered animal on the ground. ୨ । ରକ୍ତ ବାହାର କରିବାଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା ବା ଗୁରୁତର ଆଘାତ—2. Murder or grievous hurt caused by shedding of blood; bloodshed. ୩ । ରକ୍ତଋର୍ଗମନ; ରକ୍ତ ବୋହିବା, ରକ୍ତସ୍ରାବ—3. Flowing of blood; haemorrhage. ୪ । ଗର୍ଭରୁ ପ୍ରସବକାଳୀନ ରକ୍ତଋନ୍ତଃସରଣ—
4. Uterine haemorrhage.

ରକ୍ତପାତା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ରକ୍ତପାତ+ଆ; ରକ୍ତ ଶୋଷିବାଦ୍ୱାରା
Raktapātā ଜୀବ ଶରୀରରୁ ପାତ୍ରା ରକ୍ତପାତ କରିବା)—ଜଳୌକା; ଜୋକ—Leech.

ରକ୍ତ ପାଦ—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା;ରକ୍ତ+ପାଦ)—୧ । ନାଲିଆ ଗୋଡ଼—
Rakta pāda 1. Red leg. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀ ହି) ଶୁକପକ୍ଷୀ—
2. Parrot. ୩ । ଯୁଦ୍ଧରଥ—3. A war-chariot (Apte). ୪। ହସ୍ତୀ—4. An elephant (Apte).
ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀ ହି) ଲାଲ୍ହୁଡ ଚରଣଯୁକ୍ତ—Red-legged.

ରକ୍ତ ପାଦା—ସଂ. ବ—ରକ୍ତପଦ୍ମା (ଦେଖ)—Raktapadī (See)
Rakta pādī

ରକ୍ତ ପାନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । (ଜୋକ,ଝିଙ୍କ ଆଦ ଜୀବ)—
Rakta pāna ଅନ୍ୟ ଜୀବର ଦେହରୁ ମୁହଁ ଦ୍ୱାରା ରକ୍ତ ଶୋଷିବା
1. Sucking of blood from the body of animals (said of blood-sucking animals)
୨ । ହତଜୀବର ରକ୍ତକୁ ପିଇବା—2. Drinking of the blood of a killed being.

ରକ୍ତପାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ତ + ପା ଧାତୁ=ପିଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—
Rakta pāyī ୧। ଯେଉଁ ଜୀବ ରକ୍ତ ପାନକରେ—1. Blood-
(ରକ୍ତପାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) sucking; drinking blood. ୨। ଯେଉଁ
ଜୀବ ବା ଜନ୍ତୁମାନେ ଅନ୍ୟ ଜୀବର ଦେହରୁ ରକ୍ତପାନ କରନ୍ତି
(ଯଥା—ମଶା, ଛାରପୋକ, ଝିଙ୍କ, ଇତ୍ୟାଦି)—
2. Any blood-sucking animal. ୩ । ଉକୁଣି
—3. Louse. ୪ । ଛାରପୋକ—4. Bed bug. ୫ ।
।। ଜୋକ—5. Leech.

ରକ୍ତ ପାରଦ—ସଂ. ବ—ହିଙ୍ଗୁଳ—Verm lion; cinnabar.
Rakta pārada

ରକ୍ତ ପିଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହତ ଜୀବଦେହରୁ ରକ୍ତପାନ କରିବା—
Rakta pi-ibā 1. To drink blood. ୨ । ଜୀବ ଦେହରୁ
ରକ୍ତପାନକରା लहू पीना ରକ୍ତ ଶୋଷଣ କରିବା—2. To suck blood out of an animal's body.
୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ) (ଯେଉଁପରି ଜୀବଙ୍କ ଭୋଟି କଣା କରି ବାଘ ରକ୍ତ ପିଏ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହତ୍ୟା କରିବା—
3. (figurative) To kill a person. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ) ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ ବା ଜ୍ଞାନବଳ ହରିବା-
4. To make a person lose strength (figurative). (ଯଥା— ମୁଁ ଋଣଜାଲରେ ଜଡିତ ହେବାରୁ ମହାଜନମାନେ ମୋ ଦେହରୁ ରକ୍ତ ପିଇଗଲେଣି) । ୫ । (ଗାଳି ଆତ୍ମ ଦ୍ୱାପାନରୂପକ ଘୃଣାଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—5. (a term of vile reproach) To drink the menstrual discharge.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ତ ପିତ୍(ତ)କା ମାରିବା—ଦେ. କି.—ଦେହର କୌଣସି ସ୍ଥାନ Rakta pich-(chi)kā māribā କଟିଗଲେ ଭିତରୁ ରକ୍ତ ପିତ-
ରକ୍ତ ପିତ୍(ତ)କବା } କାର ମାରିବାପରି ଛୁଟିବା—To spurt
ରକ୍ତ ପିତ୍(ତ)କା } ଅନ୍ୟରୂପ out (said of gushing blood from a wound).
ଲହୁପିଚକନା ରକ୍ତ ପିଚିକିରୀ ମାରା

ରକ୍ତ ପଛୁଲି—ପ୍ରାଦେ (ଖୋରଧା ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଔଷଧ Rakta pichhuli ଗୁଳ୍ମ—Name of a medicinal plant; Gouania Leptostachya [ଦ୍ର—ଏହା ଗଛ ୮।୧୦ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଗଛର ମୂଳରୁ ଗଣ୍ଡିର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବକଳ କାଢ଼ି ଓ ଅଗଅଡ଼ାକୁ ଧଳା । ଏହାର ଛେଇକୁ ଗୋଲମରଚ ମିଶାଇ ବାନ୍ତି ଥିଲୁଳି, ବାଘୀ ଓ ବ୍ରଣ ଉପରେ ଦେଲେ ସେ ସବୁ ନ ପାଚି ବସିଯାଏ ।]

ରକ୍ତପିଣ୍ଡ—ସଂ ବ.—୧ । (ଶସ୍ତ୍ରା ଉତ୍ତା) ପିଣ୍ଡୀକୃତ ରକ୍ତ; ରକ୍ତର Rakta pinḍa ଗୋଳକ—1 A ball of clotted blood, ୨ । [କର୍ମ୍ମଧା] ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଗୋଳକ—2. A bloody-red ball. ୩ । (ବନ୍ଧୁଜୀବ) ଜବା ବା ମନ୍ଦାର ଫୁଲ—3. Red china rose; Habiscus Rosa; Sinensis. ୪ । ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—4. Name of a small-tree; Ventilago Madraspatana. ୫ । ଶରୀରରେ ରକ୍ତାଧିକ୍ୟ ଜନିତ ଏକପ୍ରକାର ରୋଗ—5. Plethora. ୬ । ଗୁହ୍ୟ, ନାସା ଓ ମୁଖରୁ ଅବରତ ଛେଲା ଛେଲା ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା ରୋଗ—6. Spontaneous discharge of clots of blood through the mouth, the nostrils and the anus. ୭ । ନାଲିଆ ବଥ—7. Red boil; red pimple (Apte). ୮ । କୁଷ୍ଠ ମହାବ୍ୟାଧିର ପୂର୍ବଲକ୍ଷଣସୂଚକ ରକ୍ତାର ଫୋଟକବିଶେଷ—8. Eruptions of red colour which are the symptoms of approaching leprosy.

ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡକ—ସ. ବ—ନାଲି ପିଣ୍ଡ ଆଳୁ—
Rakta pinḍaka Red kind of yam; Dioscorea Sativa.
ଲାଲ ଚୁବୁଡ଼ି ଆଳୁ **ରକ୍ତାଳୁ**
[ରକ୍ତପିଣ୍ଡାଳୁ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡୁଳା(ଳି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ରକ୍ତପିଣ୍ଡ)—ରକ୍ତପିଣ୍ଡ (ଦେଖ)—
Rakta pinḍuḷā(ḷi) Raktapinḍa. (See [ଦ୍ର—
ରକ୍ତର ପିଣ୍ଡ ଦୁଗଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ଭାଇ ମଲ୍ଲ, ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡୁଳା ବୋଦ୍ଧଗଲ୍ଲ—ଶିଶୁଗୀତ ।]
ଲହୁକା ଥେମ୍ହା

ରକ୍ତ ପିତ୍ତ—ସଂ. ବ—୧ । ରୋଗବିଶେଷ; ଯେଉଁ ରୋଗରେ ନାକ ଓ Rakta pitta ମୁଖଦ୍ୱାରେ ଝଲକା ଝଲକା ରକ୍ତ ପଡ଼େ—1, A disease consisting of bloody discharge through mouth and nostrils. ୨ । ପିତ୍ତଗୁଣାଧିକ୍ୟଜନିତ ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି—2. Derangement of blood produced by bile (Apte).

ଦେ. ବ—ବନ୍ୟବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Ventilago Madraspatana (tree).

ରକ୍ତପିତ୍ତଘ୍ନ—ସଂ ବିଣ—ରକ୍ତପିତ୍ତ ରୋଗର ଉପଶମକ—
Raktapittaghna Antidote for hœmorrhage.
[ରକ୍ତପିତ୍ତହା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବ—ରକ୍ତଘ୍ନୀ (ଦେଖ)—
Raktaghni. (See)

ରକ୍ତ ପିପାସା—ସଂ.ବ(ମ.ଷ.ତ୍ପୁ) - ୧ । (ବ୍ୟାଘ୍ରାଦିଙ୍କର)ରକ୍ତପାନ କରିବାର
Rakta pipāsā ଇଚ୍ଛା—1. (of tiger etc) Desire to drink blood; thirst for blood. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନରହତ୍ୟା କରିବାର ପ୍ରବଳ ବାସନା; ଜିଘାଂସା—2. (figurative) A desire to kill people.

ରକ୍ତପିପାସୁ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ରକ୍ତ ପାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—
Rakta pipāsu 1. Blood-thirsty. ୨ । ନରହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର—2. Thirsty after human blood. ୩ । ଜିଘାଂସୁ—3. Murderous.

ରକ୍ତ ପୁନର୍ନବା—ସଂ. ବ—ରକ୍ତକାଣ୍ଡା (ଦେଖ)
Rakta punarnabā Raktakāṇḍā. (See)
(ରକ୍ତ ପୁରୁଣୀ—ଦେଶଜରୂପ)

ରକ୍ତପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବିଣ (ବନ୍ଧୁଜୀବ)—ନାଲି ଫୁଲଯୁକ୍ତ—Red-
Rakta pushpa flowered. ବ—୧ । (କର୍ମ୍ମଧା) ନାଲିଆ ଫୁଲ—1. A red flower. ୨ । (ବନ୍ଧୁଜୀବ) ରକ୍ତ-କରଞ୍ଜ ଗଛ—2. Red oleander; Nerium Odorum. ୩ । ରୋହିତକ ବୃକ୍ଷ—3. Andersonia Rohitaka (tree). ୪ । ରକ୍ତକାଞ୍ଚନ—4. Mountain Ebony; Bouhenia Veriegata. ୫ । ଡାଳମ୍ବ ଗଛ—5. Pomegranate tree. ୬ । ବକ ବୃକ୍ଷ; ଅଗସ୍ତି ଗଛ—6. Sesbania Grandiflora. ୭ । ବନ୍ଧୁଲ; ବନ୍ଧୁକ ଗୁଳ୍ମ ଓ ଫୁଲ—7.Ixora Bandhuca (tree and flower). ୮ । ନାଗକେଶର ବୃକ୍ଷ—8. A flower tree; Mesua Ferra. ୯ । ନାଲି ଅରଖ ଗଛ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—9, The red-flowering variety of Calotropis Gigantea,

ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପକ—ସ. ବ—୧ । ପଳାଶ ବୃକ୍ଷ—1. Butea Frondosa
Rakta pushpaka (tree). ୨ । ଶିମିଳି ଗଛ—2. Silk cotton tree; Bombax Heptaphyllum. ୩ । ରୋହିତକ ବୃକ୍ଷ-3. Andersonia Rohitaka (tree). ୪ । ନାଗେଶ୍ୱର; ନାଗକେଶର—4. Mesua Ferra. ୫ । ଗର୍ଭଟ—5. A medicinal plant; Oldenlandia Biflora. ୬ । ପାଳଧୂଆଗଛ—6. The coral tree; Erithrina.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପା—ସଂ. ବ—୧ । ଶିମ୍ବିଳ ଗଛ—1. The silk cotton Rakta pushpā tree; Bombax Heptaphyllum. ୨ । ରକ୍ତ ପୁନର୍ନବା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—2. The red variety of hog weed.

ରକ୍ତପୁଷ୍ପିକା—ସ.ବ—୧। ଲଜ୍ଜାଳୁ; ଲାଜକୋଳ—1. Lycopodium Rakta pushpikā plant. ୨ । ରକ୍ତ ପୁନର୍ନବା—2. Red variety of hog weed.

ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବ—୧ । ଘାଣ୍ଟଳୀ ଗଛ—1. The trumpet Rakta pushpī flower; Bignonia Suaveolens. ୨ । ଆବର୍ତ୍ତକୀ ଲତା—2 Name of a red-flowered creeper. ୩ । ନାଗ ଦମନା; ନାଗ ଦଅଣା ଗଛ—3. Indian wormwood; Artimisa Vulgaris. ୪ । ବରୁଣ ଗଛ—4. Crotesva Roxburghi (tree). ୫ । ଜବା;ମନ୍ଦାର—5. China rose; Hibiscus Rosa; Synensis ୬ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପ ବିଶିଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷ—6. Trees having red flowers.

ରକ୍ତ ପୂତିକା—ସଂ. ବ—ନାଲ ପୋଇ ଲତା—The red species Rakta pūtikā of Poi creeper; Basella Rubra.

ରକ୍ତ ପୂରକ—ସଂ. ବ—ବୃକ୍ଷାମ୍ଳ; ବୃକ୍ଷରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅମ୍ଳ—Acid Rakta pūrka extracted from vegetables or herbs.

ରକ୍ତ ପ୍ରଧାନ ଧାତୁ—ସଂ. ବ—ରକ୍ତ ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଅବସ୍ଥା—Rakta pradhāna dhātu Sanguine temperament (characterised by soft skin, ruddy complexion, blue eyes, auburn hair, frequent pulse, large veins, and vivid sensation.) [ଦ୍ର—ଏଥିର ଲକ୍ଷଣ—ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତାଭ, ପଡଳା ଚମଡ଼ା, ଚଲା ଆଖି, କଦଳୀବାଳ, ନାଡ଼ିର ଶୀଘ୍ର ଗତି, ଦେହର ଶିର୍ ଟାଣି ଦୋଇ ରହିବା ।]

ରକ୍ତ ପ୍ରବହ—ସଂ. ବ—ଦେହରେ ଶିର୍‌ଦ୍ୱାର୍ ପରିଚଳିତ ରକ୍ତସ୍ରୋତ—Rakta prabaha Circulation of blood in the body.

ରକ୍ତ ପ୍ରବାହ—ସଂ. ବ—ରକ୍ତର ସ୍ରୋତଃ—Current or flow of Rakta prabāha blood.

ରକ୍ତ ପ୍ରବାହକ ନାଡ଼ (ଡ଼ୀ)—ସଂ. ବ—ଦେହର ଶିର୍; ନାଡ଼ୀ—Rakta prabāhaka nārdi (rdī) Artery. (ରକ୍ତ ପ୍ରବାହ ନାଡ଼ (ଡ଼ୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ପ୍ରସବ—ସଂ. ବ—୧ । ରକ୍ତ କରବୀର—1. The red Rakta prasaba Oleander; Nerium Odorum. ଲାଲ ଝିଣ୍ଟି ୨ । ନାଲ କେଶଉଦୁରୁ; ଅମ୍ଳାନକ—2. Red लाल कटसरैया variety of globe amaranth.

ରକ୍ତ ଫଳ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ)—ବଟ ବୃକ୍ଷ—The banyan Rakta phala tree.

ରକ୍ତ ଫଳା—ସଂ. ବ—୧ । ବମ୍ବିକା; ବମ୍ବା; ଗୋରୁ ଶିଅ ଲତା—Rakta phalā 1. A cucurbitatious creeper; Memordica Monadeplha. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବଲ୍ଲୀ ନାମକ ଲତା—2. A variety of creeper. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ ଗୁଜାଯୁଃ, କାକବଲ୍ଲୀ । ଏହା ଶ୍ରୀରେଚକ ଓ ତ୍ରିଦୋଷ ନାଶକ ଏବଂ ସ୍ତନ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ

ରକ୍ତ ଫେନଜ—ସଂ. ବ—ଫୁସ୍ ଫୁସ୍—Rakta phenaja The lungs.

ରକ୍ତ ବଟୀ—ସଂ. ବ—ମସୂରିକା; ଇଚ୍ଛା ବସନ୍ତ—Rakta batī Small pox; variola. (ରକ୍ତ ବରଟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ବନ୍ଧହ—ସଂ. ବ—ଶରୀରରେ ରକ୍ତ ପ୍ରବାହ ବନ୍ଦ ହେବା—Rakta bandhatwa Stagnation of blood; Hœmostatis; the stoppage of blood circuation.

ରକ୍ତ ବନ୍ଧୀ—ସଂ. ବ—କ୍ଷତ ଆଦରୁ ବୋହୁଥିବା ରକ୍ତର ପ୍ରବାହ ବନ୍ଦ Rakta bandhī କରିବା—The stooping of the flow of blood by styptics.

ରକ୍ତ ବମନ—ସଂ. ବ—ରକତ ବାନ୍ତି—Vomitting of blood; Rakta bamana Hæmatemesis.

ରକ୍ତ ବର୍ଗ—ସଂ. ବ—୧ । ଡାଳମ୍ବ—1, Pomegranate. ୨ । Rakta barga ପଲାଶ—2. Butea Frondosa. ୩ । ଲାକ୍ଷା—3, Lac. ୪ । ବନ୍ଧୁକ ପୁଷ୍ପ—4. Ixora Bandhuca. ୫ । କୁସୁମ ଫୁଲ—5. Safflower. ୬ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—6. Indian Madder. ୭ । ଗୋମେଦ ରତ୍ନ (ହି. ଶ)—7. Topaz. ୮ । ଦାରୁ ହଳଦୀ (ହି. ଶ) (ଦେଖ) - 8. Dāru haladī (See). ୯ । ପ୍ରବାଳ (ହି. ଶ)—9. Coral. ୧୦ । କମଳା ଗୁଣ୍ଡି (ହି. ଶ)—10. Kamila (powder).

ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା)—୧ । ନାଲ ରଙ୍ଗ—1. Red Rakta barnna colour. ୨ । ଇଜୁ ଗୋଡ଼ା ପୋକ; ସାଧବ (ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୋହୁ ପୋକ—2. Cochineal insect. ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—3. Gold (Apte). ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀ) ନାଲିଆ-Red.

ରକ୍ତ ବର୍ତ୍ତକ—ସ. ବ—ନାଲ ବଟର ଚଢ଼େଇ (ହି. ଶ.)—Rakta barttaka The Red variety of gray quail bird.

ରକ୍ତବର୍ତ୍ମୀ—ସ. ବ (ରକ୍ତ+ବର୍ତ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—କୁକୁଡ଼ (ହି.ଶ.) Raktabartmā —Cock.

ରକ୍ତ ବର୍ଦ୍ଧକ—ସ. ବଣ—ଯାହା ଦେହର ରକ୍ତ ପରିମାଣକୁ ବଢ଼ାଏ—Rakta barddhaka Increasing the quantity of blood in the body.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ତ ବର୍ଦ୍ଧନ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବାର୍ତ୍ତାକୁ; ବାଇଗଣ—The egg Rakta barddhana plant ସଂ.ବ୍ରଣ—ରକ୍ତ ବର୍ଦ୍ଧକ (ଦେଖ) —Rakta barddhaka (See)

ରକ୍ତ ବର୍ଷାଭୂ—ସଂ. ବ—ରକ୍ତ କାଣ୍ଡା (ଦେଖ) Rakta barshābhū Rakta kāṇḍā (See)

ରକ୍ତ ବ(ବା)ସନ—ସଂ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା)—ନାଲ ଲୁଗା— Rakta ba(bā)sana 1. Red cloth. ୨ । ଗେରୁଆ ଲୁଗା (ରକ୍ତବସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) —2. Red-coloured cloth ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—3. A mendicant. ସଂ. ବ୍ରଣ. ପୁଂ—ନାଲ ବା ରଞ୍ଜିତ ବସ୍ତ୍ରଧାରୀ— ରକ୍ତ ବସନା / ରକ୍ତ ବସ୍ତ୍ରା } —ସ୍ତ୍ରୀ Wearing red-coloured cloth.

ରକ୍ତ ବସିବା—ଦେ. ବ—୧ । ରକ୍ତ ଜମିବା—1. Coagulation Rakta basibā of blood. ୨ । ବୟୋବୃଦ୍ଧି ଯୋଗୁଁ (ରକ୍ତ ବସିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କାମକ୍ରୋଧାଦିର ବେଗ କମିଯିବା— ରକ୍ତ ଜମେଯାଓୟା 2. The cooling of one's passions ଲହୁ ଜମନା with the advance of years.

ରକ୍ତବହ—ସଂ. ବ୍ରଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବାଟେ ରକ୍ତ ବୋହିଯାଏ Raktabaha (ନାଡ଼ୀଆଦି)—Conveying blood; (ରକ୍ତବାହୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) by means of which blood is circulated through the system. (ରକ୍ତ ବହା, ରକ୍ତ ବାହିକା, ରକ୍ତ ବାହିନୀ —ସ୍ତ୍ରୀ)

ରକ୍ତ ବହିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ରକ୍ତ ଓ ବହ୍ ଧାତୁ)—ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର Rakta bahibā ଦ୍ୱାରୁ ରକ୍ତଧାର ପ୍ରବାହିତ ହେବା— ରକ୍ତ ବହା To bleed (said of bleeding from a ଲହୁ ବହନା wound).

ରକ୍ତ ବର୍ଷଣ—ସଂ. ବ—ରକ୍ତ ବୃଷ୍ଟି (ଦେଖ) Rakta barshaṇa Rakta bṛushṭi (See) (ରକ୍ତ ବରଷା, ରକ୍ତ ବର୍ଷିବା—ଦେଶଜ ରୂପ)

ରକ୍ତ ବାଟ୍ୟାଳକ—ସଂ. ବ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣର ବାଡ଼ ଅର୍ଥାତ୍ ଲା— Rakta bāṭyāḷaka Sida Rhombifolia.

ରକ୍ତ ବାତ—ସଂ. ବ—ବାତରକ୍ତ; ରୋଗ ବିଶେଷ— Rakta bāta A sort of disease.

ରକ୍ତବାନ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବ୍ରଣ (ସଂ. ରକ୍ତବତ୍)—ରକ୍ତାକ୍ତ— Raktabāna Soaked with blood.

ରକ୍ତାକ୍ତ [ଉ—ବହୁତଲେ । ବାହୁରେ ରକ୍ତବାନ ଫଳ । ଲୋହୁଲୋହାନ ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଳାସ ।]

ରକ୍ତ ବାନ୍ତି—ସଂ. ବ—ରକ୍ତ ବମନ; ପାଟିବାଟେ ଝଲକା ଝଲକା ରକ୍ତ Rakta bānti ବାହାରିବା —Vomiting of blood. ରକ୍ତବମୀ ଲହୁଉଲ୍ଟୀ

ରକ୍ତ ବାଲୁକ(କା)—ସଂ. ବ—ସିନ୍ଦୂର— Rakta bāluka(kā) Red lead; vermilion.

ରକ୍ତ ବାହୁ—ସଂ. ବ୍ରଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବାହୁ ବିଶିଷ୍ଟ— Rakta bāhu Having red arms. ଦେ. ବ— ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ସମୁଦ୍ରପଥରେ ଜାହାଜରେ ଆସି ଓଡ଼ଶାକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିବା ଯବନ-ବିଶେଷ—Name of a non-Hindu invader who attacked Orissa by the sea in the beginning of the 4th century A. D. (ଉ—ସେଇ ମୂର୍ତ୍ତି ମୋର ଜୁଲୁଲେ ଚଢ଼ାଇ, କର ଦେଖିଥିଲା ଦୈତ୍ୟ ରକ୍ତବାହୁ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରକା ।) [ଦ୍ର—ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର 'ମାଦଳା ପାଞ୍ଜିରେ' ଲେଖାଅଛି, ଆନ୍ଧ୍ର ଗଜପତିକାଳରେ ରକ୍ତବାହୁ ନାମରେ ଜଣେ ଜଳଦସ୍ୟୁ ସମୁଦ୍ରବାଟେ ଆସି ଜୁହୁଲ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ବହୁ ପୀଡ଼ା ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଯବନ ରାଜା ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଜୁଲୁଲରେ ୧୫୭ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏଥିରୁ ବୋଧ ହୁଏ ଏ ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶର ସେନାପତି ବା ରାଜା ଥିଲେ । ଏକେ ସେମାନେ ଦ୍ରାବଡ଼, ସେଥିରେ ପୁଣି ବୌଦ୍ଧ, ତେଣୁ ଜୁଲୁଲୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଯବନ ରାଜା ବୋଲି ଲେଖିଥିଲେ । କୃପାସିନ୍ଧୁ. ଇତିହାସ ।

କେହି କେହି ଏହାଙ୍କୁ ଆପୋଲୋନିୟସ୍ ବା ଗ୍ରୀକ୍ ମୁସଲମାନ ବୋଲି କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅନେକଙ୍କ ମତରେ ଏ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ନାମ ମାଦଳାପାଞ୍ଜିରେ ଲେଖା ଅଛି । ତଦବଧି ପ୍ରାୟ ୧୫୦ ବର୍ଷ କାଳ ଓଡ଼ିଶା ଯବନାଧିକାରଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ପରଶେଷରେ ୪୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଯଯାତ୍ତିକେଶରୀ ଯବନମାନଙ୍କୁ ଭଡ଼ି ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜା ହେଲେ ।]

ରକ୍ତ ବିକାର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରକ୍ତ ଦୂଷିତ ହେବା ଅବସ୍ଥା Rakta bikāra Deteriorated condition of (ରକ୍ତ ବିକୃତି—ଅନ୍ୟରୂପ) the blood of the system; cachemia.

ରକ୍ତବିଟ୍—ସଂ. ବ—ନାଲ ଅପାମାର୍ଗ ଗୁଳ୍ମ—Red variety of Raktabiṭ 'Apamārga'; Achyranthes Aspera Rubra.

ରକ୍ତ ବିଦ୍ରଧି—ସଂ.ବ (ପ୍ର.ଯ.ଲୋ, ରକ୍ତବିକୃତି ଯୋଗୁଁ ଜାତ ବିଦ୍ରଧି) — Rakta bidradhi ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ—A sore or ulcer due to vitiated blood.

ରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁ—ସଂ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରକ୍ତର ଟୋପା; ଶୋଣିତ- Rakta bindu କଣା—1. Drop of blood. ୨ । ରତ୍ନରେ ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣର ଦାଗ (ରତ୍ନର ଦୋଷବିଶେଷ) —2. A red spot forming a flaw in a gem. ୩ । ନାଲ ଅପାମାର୍ଗ ଗୁଳ୍ମ (ହ. ଶ.)— 3. The red variety of Achyranthes Aspera.

ରକ୍ତ ବୀଜ—ସଂ. ବ(ବହୁବ୍ରୀହି; ରକ୍ତ+ବୀଜ=ରକ୍ତପୃଷ୍ଠକାରଣ ଯାହାର) Rakta bīja —୧ । ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ନଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ଶୁମ୍ଭ ନଶୁମ୍ଭଙ୍କର ସେନାପତି ଅସୁରବିଶେଷ— 1. Name of a demon from whose blood sprang forth demons (killed by

Digitized by srujanika@gmail.com

Durgā). [ଦ୍ର—ଏହାର ରକ୍ତର ବନ୍ଦୁମାନ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରକେ ସେଥିରୁ ଚାହାରେ ତର ଅସୁରମାନେ ଜାତ ହୋଇ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ, ତନ୍ତୁ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ବଶେଷ ଶକ୍ତି ଉତ୍ତ ଅସୁରର ମୁଣ୍ଡ କାଟିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜିହ୍ୱା ପ୍ରସାରଣ ପୂର୍ବକ ସବୁ ରକ୍ତପାନ କରିବାରୁ ଚାହାର ରକ୍ତଭୂମିରେ ଆଉ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ଚାକୁ ବନାଶ କରିବାକୁ ସମର୍ଥା ହୋଇଥିଲେ । ଏହାର ବଧ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଚଣ୍ଡୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

୨ । (ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥେ ସାଜ ଯାହାର)—ଡାଳମ୍ବ—

2. Pomegranate. ୩ । ବଠା (ହି. ଶ.)—

3. Soapnut. ଦେ. ବ—ରକ୍ତଖାଜ ବଂଶ (ଦେଖ)

Raktabīja bamśa (See)

ରକ୍ତଖାଜକ—ସଂ. ବ—ଡାଳମ୍ବ—

Raktabījaka । Pomegranate.

ରକ୍ତଖାଜକା—ସଂ. ବ—କରଞ୍ଜୀ ଲତା; ଏକପ୍ରକାର ନାଲ ମଞ୍ଜି ଥିବା ଚତଡ଼ା ଲତା ଓ ଫଳ—Name of a

(ଅନ୍ୟ ସଂ—ଚରଙ୍ଗା, ଚାରଙ୍ଗା, creeper. [ଦ୍ର—ଏହାର ସାଜ ଖାବା, ଖର୍ଜୁର)

ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣୀ । ସୋଲପୁର ଅଞ୍ଚଳ ସ୍ଥାନରେ ଏହା ଜନ୍ମେ ଓ ଔଷଧରେ ଲଗେ ।]

ରକ୍ତଖାଜ ବଂଶ—ଦେ. ବ-ରକ୍ତଖାଜ ଅସୁର ତର ଯାହାର ବଂଶ ମାତ୍ର-

Raktabīja bamśa ଯାଉଥାଏ (ଯଥା—ଶ୍ରୁତବୋଧ ।)—

ରକ୍ତବୀଜର ବଂଶ A term applied to beings who

रक्तबीजका वंश multiply swiftly. [ଦ୍ର—କୌଣସି ଲୋକର ବଂଶବୃଦ୍ଧି ଡେଲେ ବା ଜନ୍ତୁସନ୍ତାନ ଜନ୍ମିଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି, ତା ବଂଶ ରକ୍ତଖାଜ ଭଳ ମାତ୍ର ଯାଉଛି ।]

ରକ୍ତ ବୁହା—ଦେ. ବ (ସଂ. ରକ୍ତ ବହନ)—ରକ୍ତ ବହିବା—

Rakta buhā Bleeding.

ରକ୍ତ ବହା ବଣ—ଯହିଁରୁ ରକ୍ତ ବହୁ ଥାଏ—

लहु बहना Bleeding.

ରକ୍ତାକ୍ତ (ଯଥା—ସେ ଚାକୁ ରକ୍ତବୁହା କର ମାଇଲ୍ଲ ।)

लहु बहाकर

ରକ୍ତ ବୁହା ବୁ(ବୋ)ହି—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. (ସଂ. ରକ୍ତ+ବହ ଧାତୁ)—

Rakta buhā bu(bo) hi ରକ୍ତାରକ୍ତି (ଦେଖ)

ରକ୍ତାରକ୍ତି लहु लहुआन Raktārakti (See)

ରକ୍ତ ବୃନ୍ତକ—ସଂ. ବ. (ରକ୍ତ+ବୃନ୍ତ+କ; ବହୁବ୍ରୀହି)—

Rakta bṛuntaka ପୁନର୍ନବା (ହି. ଶ)—Hog weed.

ରକ୍ତ ବୃନ୍ତା—ସଂ. ବ—ଶେଫାଳିକା; ଗଙ୍ଗ ଶିଉଳୀ—Nyctanthes

Rakta bṛuntā Trystes; a plant with red-stemmed white-petalled flowers.

ରକ୍ତ ବୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବ—ଜଳ ତର ଆକାଶରୁ ରୁଧିର ବର୍ଷଣ—

Rakta bṛushṭi Raining of blood.

[ଦ୍ର—ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ଯେ, ରକ୍ତବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଦେଶରେ ମହାମାରୀ ଆଦ ଅନେକ ଅନଷ୍ଟ ଘଟେ ।] (ରକ୍ତବର୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ବେଲା—ସଂ. ବ—ଅଜଗନ୍ଧିକା; ଶିଶୁମାନଙ୍କର ମଣ୍ଡରେ ଓ ଦେହରେ

Rakta belā ନାଲିଆ ବ୍ରଣ ବା ବସ୍ଫୋଟକ ବାହାରିବା ରୂପ ଚର୍ମରୋଗ; ବଷ୍ଟିଫୋଟକା—Gumrash; strophulus; a cutaneous disease peculiar to infants. [ଦ୍ର—ଏହା ୩ ପ୍ରକାରର ହୁଏ—

୧ । ପାଣ୍ଡୁଲୋହିତ ବେଲା—1. Strophulus Candidus. ୨ । ପ୍ରସିତଲୋହିତ ବେଲା—

2. Strophulus Confurtus. ୩ । ରକ୍ତ ଛର୍ଦ୍ଦିତ ବେଲା—3. Strophulus Intertinctus.]

ରକ୍ତ ବୋଳା—ଦେ. ବଣ—୧ । ରକ୍ତ ରଞ୍ଜିତ; ରକ୍ତାକ୍ତ—

Rakta bolā 1. Besmeared with blood.

ରକ୍ତ ମାଖା ୨ । ନାଲ ରଙ୍ଗ କରା ଯାଇଥିବା—2. Dyed red.

ରକ୍ତ ବୋହିବା—ଦେ. ବ—କ୍ଷତ ଆଦରୁ ରକ୍ତ ସ୍ରବଣ ହେବା—

Rakta bohibā Bleeding from wounds.

रक्त बहना लहू बहना

ରକ୍ତ ବ୍ରଣ—ସଂ. ବ. (ମ. ତ. ଲୋ)—ଯେଉଁ ବ୍ରଣରୁ ପୂଯ ପରିବର୍ତ୍ତେ

Rakta braṇa ରକ୍ତ ବାହାରେ (ହି. ଶ)—Boil which emits blood instead of pus.

ରକ୍ତ ଭବ—ସଂ. ବ. (ରକ୍ତ+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରକ୍ତରୁ ଜାତ—

Rakta bhaba Produced from blood.

ସଂ. ବ—ମାଂସ—Flesh.

ରକ୍ତ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. ବ—ପ୍ରସବ ତରେ କେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଗ୍ୟୁରୁ

Rakta bhāṅgibā ରକ୍ତ ନିସରଣ—Lochia; discharge

रक्त भाँगा of watery blood from the uterus

लहु निकलना for some days after childbirth.

ରକ୍ତ ଭାବ—ସଂ. ବଣ—୧ । ନାଲିଆ—1. Red (Apte)

Rakta bhāba ୨ । ଅନୁରାଗୀ—2. Loving (Apte).

୩ । କାମାତୁର—3. Amorous (Apte).

ରକ୍ତ ମଞ୍ଜର—ସଂ ବ—ଜଳଚର ବୃକ୍ଷ—A plant; Baringtonea

Rakta mañjara Acutangula.

ରକ୍ତ ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବ—ରକ୍ତ କମଳ (ଦେଖ)

Rakta maṇḍala Rakta kamala (See)

ରକ୍ତ ମୟ—ସଂ. ବଣ—୧ । ରୁଧିର ପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Full of blood.

Rakta maya ୨ । ରକ୍ତ ରଞ୍ଜିତ—2. Smeared or

(ରକ୍ତମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) coloured with blood.

ରକ୍ତ ମତ୍ସ୍ୟ—ସଂ. ବ—୧ । ନାଲ ମାଛ—1. Red fish. ୨ । ରଙ୍ଗା

Rakta matsya ମାଛ—2. A reddish scaleless fish.

ରକ୍ତ ମାଂସ—ସଂ ବ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସମାସ)—ରକ୍ତ ଓ ମାଂସ—

Rakta māmsa (ରକ୍ତ ମାଙ୍ସ—ଦେ. ରୂପ) Blood and flesh.

ରକ୍ତ ମାଂସ ଦେହ—ସ. ବ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ମ. ତ. ଲୋ)—୧ । ରକ୍ତ ଓ

Rakta māmsa deha ମାଂସରେ ଜନ୍ମିତ ଜୀବଦେହ—1. Body (ରକ୍ତ ମାଂସ ଶବ୍ଦର—ଅନ୍ୟରୂପ) made of blood and

रक्त मांसके शरीर flesh. ୨ । ସାଧାରଣ ଜୀବ ଶବ୍ଦର—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. The body of an ordinary being. ୩ । ଜୀବଶରୀରଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person of flesh and blood. [ଦ୍ର— ଶରୀରଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ, ମୋହ, ମଦ, ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ଅଛି । ଶରୀରଧାରୀ ମାନଙ୍କେ ଏଥିରୁ କେହି ମୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ଉକ୍ତ ରଘୁ-ମାନଙ୍କ ଉଦ୍ରେକକର କୌଣସି ଘଟନା ଘଟିଲେ ଲୋକେ କହି ଥାଆନ୍ତି "ମୁଁ ରକ୍ତ ମାଂସ ଦେହ ଧରି ଏ କଥା ଆଉ କେତେ ସହିବି?" ଅର୍ଥାତ୍ ରକ୍ତ ମାଂସର ଦେହ ବା ଷଡ୍‌ରିପୁ-ଜର୍ଜରିତ ଶରୀର ଧାରଣ କରି ଏହା ସହ୍ୟ କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ।]

ରକ୍ତ ମାଗିବା—ଦେ. କି—୧ । (ଦେବୀ) କୌଣସି ଜୀବର ବଳି ରୂପେ ଯାଇବାକୁ ସପନାଇବା ବା ସୂଚନା କରିବା—

Rakta māgibā 1. To ask for the blood of a certain animal as victim. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଶତ୍ରୁକୁ ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥେ ଆହ୍ୱାନ କରିବା—2. (figurative) To call an enemy forth to a mortal fight,

ରକ୍ତ ମୁଖ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାର ମୁହଁର ବର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତ—

Rakta mukha 1. Red-faced. ୨ । ଯାହାର ମୁହଁ (ରକ୍ତ ମୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରୁଧିରାକ୍ତ—2. Having the face besmeared with blood. ଫ. ବି—ରୋହୁ ମାଛ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—Rohi fish.

ରକ୍ତ ମୁଖା(ଖୀ)—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ରକ୍ତ ମୁଖ)—୧ । ଜୀବ ହତ୍ୟା କରି ତାହାର ରକ୍ତ ପିଇଥିବା ଯୋଗୁ ରକ୍ତ ମୁଖୋ ଯେଉଁ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁର ମୁହଁ ରୁଧିରାକ୍ତ ଦେଖାଯାଏ—1. (an animal) Which has recently sucked blood of its victim and has its mouth smeared with blood. ୨ । ରକ୍ତ ପିପାସୁ; ରକ୍ତ ଲୋଲୁପ—2. Blood thirsty. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ସେ ଅନ୍ୟ ଜୀବଙ୍କ ରକ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ମନୁଷ୍ୟର ରକ୍ତ ସୁସ୍ୱାଦୁ । ଯେଉଁ ବାଘ ଥରେ ମନୁଷ୍ୟ ମାରି ମନୁଷ୍ୟର ରକ୍ତର ସ୍ୱାଦ ପାଇଥାଏ ସେ ନରରକ୍ତଲୋଲୁପ ହୁଏ ଓ ମଣିଷଖିଆ ବାଘ ବୋଲି ବଖ୍ୟାତ ହୁଏ । ସେହି ବାଘକୁ ଲୋକେ କହନ୍ତି 'ଏ ବାଘ ରକ୍ତମୁଖା ହୋଇଛି ।"] ୩ । ଋତୁମତୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—3. Menstruated (woman); in her menses.

ରକ୍ତ ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବି—ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡ (ଦେଖ)

Rakta muṇḍā Rakta piṇḍa (See)

ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡ ଲହୁକା ଥେମ୍ହା

ରକ୍ତ ମୁହାଁ - ଦେ.ବିଣ. ପୁଂ. (ସଂ. ରକ୍ତ ମୁଖ)—୧ । ରୁଧିରାକ୍ତ ମୁଖ ଯୁକ୍ତ—

Rakta muhāñ 1. Having the face or mouth stained with blood.

ରକ୍ତ ମୁହାଁ ୨ । ରକ୍ତ ମୁଖା (ଦେଖ)—2. Rakta mukhā (See)

ରକ୍ତ ମୁହିଁ—ଦେ. ବିଣ—ରକ୍ତମୁହାଁର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of Rakta muhāñ.

ରକ୍ତ ମୁହୀ ବ—୧ । ରୁଧିରାକ୍ତମୁଖୀ କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀ—

ଲହୁ ମୁହିଁ 1. Goddess Kālī whose mouth and face are represented as stained with blood. ୨ । ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜାର ଷୋଳ ପୂଜା (ଆଶ୍ୱିନ କୃଷ୍ଣ ଅଷ୍ଟମୀ ବା ମୂଳାଷ୍ଟମୀଠାରୁ ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ ବା ସନ୍ଧାଷ୍ଟମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ସମୟରେ ପଶୁବଳି ଯାଇବା ପାଇଁ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବା ଚଣ୍ଡୀ ବା ଦୁର୍ଗା ଦେବୀ—2. Goddess Durgā or Chaṇḍī during the 16 days of the autumnal Durgā pūjā. [ଦ୍ର—ଏ ସମୟରେ ଦେବୀଙ୍କ ଆଗରେ ବଳି ପଡିବ, ଅତଏବ ସେହି ସମୟରେ ଦେବୀ ରକ୍ତଲୋଲୁପା ହୋଇଥିବା ଲୋକେ କଳ୍ପନା କରନ୍ତି ।]

ରକ୍ତ ମୂତିବା—ଦେ. କି—୧ । ଦେହ ବିଶେଷ ଗରମ ହେବା (ଅଧିକ ରକ୍ତ ପେଚ୍ଛାବ କରା ଦ୍ୱାରା ଏପରି ହୁଏ) ସୋଗୁ ରକ୍ତ ସହ ନାଲି ପ୍ରସ୍ରାବ ହେବା

Rakta mūtibā 1. To pass blood-red urine.

ଲହୁ ମୂତନା କରିବା ୨ । ପ୍ରମେହାଦି ରୋଗୁ ମୂତ୍ର ସହିତ ରକ୍ତ ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା—2. To pass blood in urine (due to gonorrhea).

ରକ୍ତ ମୂତ୍ର—ଫ. ବି—ମୂତ୍ର ସହିତ ରକ୍ତ ନିଃସରଣ ରୋଗ—

Rakta mūtra Hæmaturia; discharge of bloody urine.

ରକ୍ତ ମୂଳା—ଫ. ବି—ଲଙ୍କାଳୁ ଗୁଳ୍ମ—(ରକ୍ତ+ମୂଳ+ଆ)

Rakta mūlā Lycopodium (red variety).

ରକ୍ତ ମେଧ ଯାଗ—ଫ. ବି—ରକ୍ତରୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଇ ସଙ୍କାଦନ କରିବା

Rakta medha jāga Sacrifice of blood. ଦେ. ବି. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁ ରକ୍ତପାତ—(figurative) A great bloodshed.

ରକ୍ତ ମେହ—ଫ. ବି—ପ୍ରସ୍ରାବ ଦ୍ୱାରା ବାହାରେ ରକ୍ତ ମିଶ୍ରିତ ପୂଯ ପଡିବା ରୋଗ—Gonorrhea accompanied with bloody discharge.

ରକ୍ତ ମୋକ୍ଷ—ସ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରକ୍ତସ୍ରାବ—

Rakta mokṣha 1. Bleeding. ୨ । ରକ୍ତ ମୋକ୍ଷଣ (ଦେଖ) 2. Rakta mokshaṇa (See)

ରକ୍ତ ମୋକ୍ଷକ—ସ. ବିଣ—ରକ୍ତସ୍ରାବକାରୀ—One who bleeds

Rakta mokshaka a person; one who lets blood from a patient.

ରକ୍ତ ମୋକ୍ଷଣ—ସ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ବା ଜୋକ ଲଗାଇ ଦେହରୁ ବଦରକ୍ତ ବାହାର କରାଇବା କ୍ରିୟା—The operation of letting out blood from the body by instruments or by applying leeches.

ରକ୍ତ ଯଷ୍ଟି - ସ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—Indian madder;

Rakta jashṭi (ରକ୍ତ ଯଷ୍ଟିକା - ଅନ୍ୟରୂପ) Rubia Manjith.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ତ ଯାବନାଳ—ସ. ବ—ଭୁବର ଯାବନାଳ; ଏକପ୍ରକାର ଡରଡ଼ Rakta jābanāla ଜାଗ୍ୟ ଶସ୍ୟ—A kind of grain [ଅନ୍ୟ ସଂ—କଷାୟଯାବନାଳ, ଲୋହିତ କୁନ୍ତମୁରୁ ଭୁବର, ଭୁବରଯାବନାଳ] Cajanus; Andropogen or Holcus Bicolor. ରକ୍ତକକ୍ଷ ଜନୀର ମ. ଭୁଛେଜକ୍ଷୋଲେ

ରକ୍ତଯିବା—ଦେ. ବ—୧ । ରକ୍ତ ବୋହିବା—1. Flowing of Rakta jibā blood. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଋତୁକାଳରେ ରକ୍ତଯାଓୟା ରକ୍ତସ୍ରାବ—2. Flow of menstrual blood. लहूजाना ୩ । ପ୍ରସବାନ୍ତେ ବହୁଦିନ ଜରାୟୁରୁ ରକ୍ତ ମିଶ୍ରିତ ରସ ବହିବା—3. Discharge of lochia.

ରକ୍ତର ଗରମି—ଦେ. ବ—୧ । ଯୁବା ବୟସ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ରକ୍ତର Raktara garami ବଶୁଦ୍ଧତା ଜନିତ ଚୁର୍ତ୍ତି—1. Exu- (ରକ୍ତର ତେଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) berence of spirits due to रक्तेरगरमी youth. ୨ । ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ଜନ୍ମିବା ଯୁବକ- लहूकीगरमी ସୁଲଭ ଉତ୍ତେଜନା—2. Passionateness due to youth. ୩ । (ମନ୍ଦ ଅର୍ଥ) ଯୁବକସୁଲଭ ଚପଳ୍ୟ ବା ଔଦ୍ଧତ୍ୟ—3. (bad sense) Youthful agility or arrogance.

ରକ୍ତ ରଞ୍ଜିତ—ସ. ବଣ (ଂସ୍ଥା ଭବ୍)—ରକ୍ତାକ୍ତ (ଦେଖ) Rakta rañjita Raktākta (See)

ରକ୍ତରଜା—ସ. ବ—୧ । ସ୍ପର୍ଶ ଡୋକୁ ଛୋଟ ବଶେଷ; ସର୍ଷପିକା (ହି. ଶ) Raktarājī —1. A kind of small insect. ୨ । ନେତ୍ରରୋଗ ବଶେଷ—2. A particular disease of the eye (Apte).

ରକ୍ତରୁ ଜନ୍ମିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ହେବା— Raktaru janmibā To be begotten by the ରକ୍ତରୁ ଜନ୍ମ ହେବା लहूसे जनम लेना parents.

ରକ୍ତରେ ଚିତା ଘି(ଘେ)ନିବା—ଦେ.କ୍ରି—ରକ୍ତଚିତା କରିବା (ଦେଖ) Raktare chitā ghi(ghe)nibā Raktachitā karibā (See)

ରକ୍ତ ରେଣୁ—ସ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା)—ନାଲ ଗୁଣ୍ଡା—1. Red Rakta renu powder. ୨ । ସିନ୍ଦୂର—2. Red lead; vermilion. ୩ । (ବନ୍ଧୁଜୀବ) ପଲାଶ ଫୁଲର କଢ଼— 3. Bud of the Butea Frondosa flower (Apte). ୪ । ନାଗେଶ୍ୱର ଗଛ—4. Mesua Ferra. ୫ । କ୍ରୁଦ୍ଧବ୍ୟକ୍ତି—5. An angry person: a person furious with rage.

ରକ୍ତ ରେଣୁକା—ସ.ବ—ଅଙ୍ଗାରକା; ପଲାଶ କଳିକା—The blosom Rakta renukā of Butea Frondosa (tree)

ରକ୍ତରେ ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରକ୍ତାକ୍ତ ବା ରକ୍ତଜର୍ଜରିତ ହେବା— Raktare burdibā To be drenched or smeared with blood ରକ୍ତ ସରସର ହେବା, ରକ୍ତରେ ଚୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ ରକ୍ତେଡୁବେ ଯାଓୟା लहूमे डुबयाना

ରକ୍ତ ରୋବତକ—ସ. ବ.—ମଦ୍ଦାଘାଟରୋବତ; ଏକପ୍ରକାର ପିଦୁଡ଼ି ବା Rakta raibataka ଖଜୁରୀ—A kind of guava or [ଅନ୍ୟ ସ.—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯାରୋବତ, date. ମଦ୍ଦା ଘାରୋବତ, ସାମ୍ରାଜଜ, ଖାରକ, ଦ୍ୱୀପ ଖର୍ଜୁର।]

ରକ୍ତ ରୋଗ—ସ. ବ (ଷ. ତ. ଲୋ)—ରକ୍ତଦୋଷଜନିତ ରୋଗ Rakta roga (ଯଥା—କୁଷ୍ଠ)—Disease due to impurity in blood

ରକ୍ତ ରୋଧ—ସ. ବ—ବୋହୁଥିବା ରକ୍ତ ବନ୍ଦ କରିବା—Stopping Rakta rodha of the flow of blood; arrest of (ରକ୍ତରୋଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) bleeding.

ରକ୍ତ ରୋଧକ—ସଂ. ବ—ସାଦା ଶୋଣିତସ୍ରାବ ବନ୍ଦ କରିବା— Rakta rodhaka Styptic; astringent; which arrests bleeding.

ରକ୍ତ ରୋହିତକ—ସଂ. ବ—କୁଟଶାଳୁକ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)— Rakta rohitaka A kind of silk-cotton tree.

ରକ୍ତ ଲଗା—ଦେ. ବଣ.—(ସ. ରକ୍ତ+ଲଗ୍ନ)—ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ— Rakta lagā Blood stained.

ରକ୍ତ ଲଶୁନ—ସ. ବ.—୧ । ନାଲ ରଶୁଣ— Rakta lasuna 1. A red kind of garlic. [ଅନ୍ୟ ସ.—ଗୃଞ୍ଜନ, ଖାର୍ଯତକ, ୨। ଗାଜର—2. Carrot. ମଦ୍ଦାକନ, ଯବନେଷ୍ଟ, ସ୍ଥୂଳକନ।]

ରକ୍ତାଳୁ—ସ. ବ.—୧ । କାକଡୁଣ୍ଡୀ; କୁଆଥେଣ୍ଟିଆ ଗଛ—1. A Raktalā plant; Solamum Indicum. ୨ । ଡାକଛଦୁକ; କେନ୍ଦୁ—2. Diospiros Tomentosa. ୩ । ନାଲ କାଇଁ— 3. The red-seeded variety of Abrus Prectorus.

ରକ୍ତ ଲୋଚନ—ସ. ବ.—(କର୍ମଧାରଯ)—୧ । ଆରକ୍ତ ନେତ୍ର— Rakta lochana 1. Blood-red eyes. ୨ । ରୋଷକଷାୟିତ ଚକ୍ଷୁ—2. Eyes reddened with rage ୩ । (ବନ୍ଧୁଜୀବ) ପାରା—3. Pigeon. ୪ । କପୋତ—4. Dove. ୫ । ଶିବ; ମହାଦେବ.— 5. God Śiba ବଣ.—(ବନ୍ଧୁଜୀବ)—ଇଙ୍ଗ. ରକ୍ତଯୁକ୍ତ—Red-eyed; having red eyes.

ରକ୍ତଲୋଧ୍ର—ସ. ବ.—ଯଷ୍ଟିକା ଲୋଧ୍ର—The red variety of Rakta lodhra Symplocos Racemosa.

ରକ୍ତ ଶମନ—ସ. ବ.—କମଲା ଗୁଣ୍ଡି (ହି. ଶ)— Rakta śamana Kamila (powder)

ରକ୍ତ ଶାକ—ସ. ବ.—ଶାକ ବଶେଷ; ନାଲ କୋଶଳା—A red Rakta śāka variety of pot herb; Amaranthus Gangeticus.

ରକ ଶାଳି—ସ ବ-ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଲଘୁ ଶାରଦ ଧାନ(ଯଥା—ନାଲିଝୁଲୁର।) Rakta śāli —Red variety of early winter ନାଉଦଖାନି paddy; Orciza Sativa.

Digitized by srujanika@gmail.com

ତେ. ଏରନବର୍ଣ୍ଣମ ଗଲଧାନ୍ୟଂ [ଦ୍ର—ଶାଳ ଧାନ ମଧ୍ୟରେ ରକ୍ତଶାଳ ଧାନ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏହା ବଳକର ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସାଦକ, ତ୍ରିଦୋଷ-ନାଶକ, ଚକ୍ଷୁର ହ୍ରାଦକର, ମୂତ୍ରକାରକ, ସ୍ୱରବର୍ଦ୍ଧକ, ଶୁକ୍ର-ଜନକ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ପୁଷ୍ଟିକର । ଏହା ପିପାସା, ଜ୍ୱର, ବିଷ ଦୋଷ, ବ୍ରଣ, ଶ୍ୱାସ, କାସ ଓ ଦାହ ନିବାରକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରକ୍ତ ଶାଳୁକ—ସଂ. ବି.—କୋକନଦର ମୂଳପିଣ୍ଡ (ହ୍ର. ଶ.)—
Rakta śāluka The buibous root of red water-lily.

ରକ୍ତ ଶାଳ୍ମଳି—ସଂ. ବି.—ଲାଲ ଫୁଲବାଲା ଶିମିଳି ଗଛ—The red-
Rakta śālmali flowered variety of silk cotton tree.

ରକ୍ତ ଶାସନ—ସଂ, ବି.—(ରକ୍ତ=ନାଲିଆ+ଶାସନ=ସ୍ୱଜାଙ୍କ୍ଷା ଆଦ, ସମ୍ଭବତଃ ସ୍ୱଜାଙ୍କ୍ଷାପଶାଦ ଏହି ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା ନାଲି ରଙ୍ଗ ଚଳିତ ହେଉ ଥିବାରୁ)—ସିନ୍ଦୂର—
Rakta śāsana Red lead.

ରକ୍ତ ଶିଗ୍ରୁ—ସ ବି—ନାଲି ସଜନା—Red variety of horse-
Rakta śigru radish tree. [ଦ୍ର—ଏହା ସଜନାର [ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—କେଶଘ୍ନ, ମଧୁ, ମଧୁଶିଗ୍ରୁ, ମୃଗାକ୍ଷ, ରକ୍ତକ, ବହ୍ନିଲଚ୍ଛଦ, ସିଂହୁ] ସବୁ ଗୁଣଯୁକ୍ତ ଓ ବିଶେଷତଃ ଏହା ଅତି ପ୍ରଦୀପକ ଓ ସାରକ । ଏଥିର ବଲ୍ଲଲର ଓ ପତ୍ରର ରସ ବେଦନା-ପ୍ରଶମକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରକ୍ତ ଶୀର୍ଷକ—ସ. ବ—୧ । ସରଲ ଦ୍ରବ; ଦେବଦାରୁ ଗଛର ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ଗନ୍ଧବିରଜା—1. Resin from the
Rakta śīrshaka pine tree. ୨ । ସାଦସ ପକ୍ଷୀ (ହ୍ର. ଶ.)—The red-headed crane; a kind of heron.

ରକ୍ତ ଶୁଖିଯିବା—ଦେ. ବ—୧ । ନର୍ଭୋରଆ ହେବା; ଅଙ୍ଗ ଦୁର୍ବଳ ହେବା—1. Becoming weak;
Rakta śukhijibā want of blood in
रक्त सुखजाना the system. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟରେ ବର୍ଣ୍ଣ ଫୋଇଯିବା; ପିଲେହି ଚମକିବା; ପିଲେହି ପାଣି ଫୋଇଯିବା—2. (figurative) Becoming pale through fear (similar expression in English, the blood to become curdled). [ଦ୍ର—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟାତୁର ଅବସ୍ଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲୋକେ କହନ୍ତି, ତା ଦେହରୁ ରକ୍ତ ଶୁଖିଗଲା; ସେ କଳାକାଠ ପଡ଼ିଗଲା; ତାକୁ କାଟି ଦେଲେ ତା ଦେହରୁ ଟୋପାଏ ରକ୍ତ ବାହାରିବ ନାହିଁ ।]

ରକ୍ତ ଶୃଙ୍ଗିକ—ସ. ବ—ମେଣ୍ଢାଶିଙ୍ଗା ସନ୍ଧୁବ—
Rakta śrungika Aconitum Ferox.

ରକ୍ତ ଶେଖର—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନାଗକେଶର; ନାଗେଶ୍ୱର
Rakta śekhara (ହ୍ର. ଶ.)—Mesua Ferra (tree).

ରକ୍ତ ଶୋଭାଞ୍ଜନ—ସ. ବ ରକ୍ତ ଶିଗ୍ରୁ (ଦେଖ)
Rakta śobhāñjana Rakta śigru (See)

ରକ୍ତ ଶୋଷକ—ସ. ବିଶ. ତ୍ରି (ଉପପଦ; ରକ୍ତ+ଶୋଷକ)—
Rakta śoshaka ୧ । ଯେ ରକ୍ତ ଶୋଷିନେବ—(ରକ୍ତ ଶୋଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Blood-sucking. ୨ । ଶରୀରରୁ ରକ୍ତକୁ ଶୁଖାଇ ଦେବା (ଔଷଧ)—2. (medicine) Having the power or effect of drying the blood in the system. ସ. ବ. ପୁଂ—ରକ୍ତ ଶୋଷଣକାରୀ ଜୀବ—Blood-sucker.

ରକ୍ତ ଶୋଷଣ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରକ୍ତକୁ ଶୋଷିବା—
Rakta śoshaṇa Blood-sucking.

ରକ୍ତ ଶୋଷା—ଦେ. ବିଶ (ସ. ରକ୍ତ ଶୋଷକ)—୧ । ଯେ ରକ୍ତ ଶୋଷଣ କରେ—1. Blood-sucking,
Rakta śoshā ରକ୍ତ ଚୁ(ଶୋ)ଷା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଧନ ଶୋଷକ (ସୁଜ୍ଞା लहूचूसनेवाला वा ମହାଜନ)—2. (Figurative) (a tyrant or usurer) Sucking riches from people.

ରକ୍ତ ଶୋଷିବା—ଦେ. କି—୧ । (ବାଘ ଯେପରି ହୃତ ଜୀବର ଉଷ୍ମ କଣା
Rakta śoshibā କର ରକ୍ତ ଶୋଷେ) ପ୍ରାଣୀର ଦେହରେ କଣା ରନ୍ଧ୍ର ଚୁ(ଶୋ)ଷା କର ମୁହଁ ଲଗାଇ ରକ୍ତକୁ ଶୋଷିନେବା—1. To
लहूचूसना suck blood out of the body of an animal. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଡାହାଣୀ ପରି) ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ କରିବା (ଡାହାଣୀ ଭଳେ ଝାଁକା ଦେଖ)—2. (Figurative) To suck the life-blood out of a person (as a witch).

ରକ୍ତ ଶ୍ୱେତ—ସ. ବିଶ. (ରକ୍ତ+ଶ୍ୱେତ)—ନାଲି ଓ ଧଳା ମିଶା—
Rakta śweta Red and white. ସ. ବ—ସୁଶ୍ରୁତ-ଉକ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ତ ବିଛା (ହ୍ର. ଶ.)—A kind of very poisonous scorpion.

ରକ୍ତଷ୍ଠୀବି—ସ. ବ—ଘାତକ ସନ୍ନିପାତ ରୋଗ ବିଶେଷ—A kind
Raktashṭhībi of fatal collapse (disease).
[ଦ୍ର—ଏ ରୋଗୀର ମୁହଁରୁ ରକ୍ତ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁପରମାଣରେ ରକ୍ତ ବାହାରେ; ଘର୍ଘରଶ୍ୱାସ ଓ ସେଥ ଫୁଲା ହୁଏ; ଜଭରେ ଚକା ଦାଗମାନ ପଡ଼ିଯାଏ ଓ ସେଥିରୁ ରକ୍ତ ବାହାରେ । ଏ ରୋଗ ଅସାଧ—ହ୍ର. ଶ.]

ରକ୍ତ ସଙ୍କୋଚ—ସ. ବ—କୁସୁମ ଫୁଲ—
Rakta saṁkocha Safflower,

ରକ୍ତ ସଙ୍କୋଚକ—ସ. ବ—୧ । ଇନ୍ଦୀବର; ନୀଳପଦ୍ମ—1. The
Rakta saṁkochaka blue lotus. ୨ । ନାଲିପଦ୍ମ—2. The red lotus flower (Apte).

ରକ୍ତ ସଞ୍ଜ୍ଞ—ସ. ବ—କୁଙ୍କୁମ; ଜାଫ୍ରାନ—
Rakta saṁjñā Saffron.
(ରକ୍ତ ସଞ୍ଜ୍ଞକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ସନ୍ଦଂଶିକା—ସ. ବ—ଜୋକ—Leech.
Rakta sandaṁsikā (ରକ୍ତ ସନ୍ଦେଶିକା—ଅନ୍ୟରୂପ ହ୍ର. ଶ.)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ତ ସଞ୍ଚୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ) ଶସ୍ତ୍ରଚର Rakta sañchaya କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରକ୍ତ ଜମା ହୋଇଯିବା (ରୋଗ)—Congestion of blood; accumulation of blood in any part of the body.

ରକ୍ତ ସଞ୍ଚାର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେହାଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ରକ୍ତପ୍ରବାହର Rakta sañchāra ଗତି—Circulation of blood in the system. (ରକ୍ତ ସଞ୍ଚାଳନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତସନ୍ଧ୍ୟକ—ସ. ବ—ରକ୍ତ କମଳ—The red lotus. Rakta sandhyaka (ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଦ୍ରୁଷ୍ଟିକ) (ରକ୍ତ ସରସିଜ, ରକ୍ତ ସରୋରୁହ, ରକ୍ତ ସୌଗନ୍ଧିକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କ—ସ. ବ—(ସ.ଯ.ତତ୍ପୁ)—ଜନ୍ମ ବା ବବାହଦ୍ୱାରା ଦୁଇଜଣଙ୍କ Rakta samparka ମଧ୍ୟରେ ଜାତ ସମ୍ପର୍କ—Blood relationship; relationship and ties of kindred and marriage. [ରକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ] ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କିତ, ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କୀୟ, ରକ୍ତ ସମ୍ପୃକ୍ତ, ରକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ } —ବଣ. ପୁଂ. ରୂପ

ରକ୍ତ ସମ୍ବରଣ—ସଂ. ବ.—ସୁର୍ମା (ହି. ଶ.)—Sulphuret of antimony used as collyrium. Rakta sambaraṇa

ରକ୍ତ ସରସର—ଦେ. ବଣ.—(ସଂ. ରକ୍ତ ଜର୍ଜର)—୧ । ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ—1. Besmeared with blood. [ରକ୍ତ ସର୍ସର, ରକ୍ତ ଜୁର୍(ଡ଼୍)ବୁର୍(ଡ଼୍)(ଡ଼୍)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ରକ୍ତ ରକ୍ତାକ୍ତ ଲ(ଲୋ)ହୁ ଲ(ଲୋ)ହୁମାନ ରଞ୍ଜିତ; ଯେଉଁ ବସ୍ତୁରୁ ଟୋପା ଟୋପା ହୋଇ ରକ୍ତ ବହୁଥାଏ—2. (a thing) From which blood is falling down by drops.

ରକ୍ତ ସର୍ଷପ—ସଂ. ବ.—ରଜିକା; ସାଧାରଣ ସୋରିଷ—The mustard seed; Brassica Nigra; Sinapis Racemosa. Rakta sarshapa

ରକ୍ତ ସହା—ସଂ. ବ—ରକ୍ତାମ୍ଳାନ—The red variety of globe amaranth. Rakta sahā

ରକ୍ତ ସାର—ସଂ. ବ.—୧ । ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ (ଦେଖ) Rakta sāra 1. Rakta chandana (See) ୨ । ବକମ ଗଛ—2. Sappan wood. ୩ । ରକ୍ତ ଖଦର (ଦେଖ)—3. Rakta khadira (See) ୪ । ଅମ୍ଳବେତସ—4. A sort of sorrel or dock. ୫ । କାମ୍ବାଳୁକନ (ହି. ଶ.)—5. A kind of yam.

ରକ୍ତ ସିକ୍ତ—ସଂ. ବଣ.—(ଶସ୍ଥା ତତ୍)—ଶୋଣିତାର୍ଦ୍ର; ରକ୍ତରେ ବୁଡ଼ିଥିବା- Wet or moistened with blood; soaked with blood Rakta sikta

ରକ୍ତ ସିନ୍ଧୁ—ସଂ. ବ.—(ରୂପକ; ରକ୍ତ+ସିନ୍ଧୁ)—(ପୁରାଣରେ) ସମୁଦ୍ର Rakta sindhu ପରି ବୋହୁବା ରକ୍ତ ସ୍ରୋତ—A sea of blood.

ରକ୍ତ ସ୍ତମ୍ଭନ—ସଂ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ବହୁଥିବା ରକ୍ତର ବେଗ ରୋଧ Rakta stambhana କରିବା (ହି.ଶ.)—The stoppage of bleeding.

ରକ୍ତ ସ୍ନାତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ.—(ଶସ୍ଥା ତତ୍)—ଯେ ରକ୍ତରେ ଗାଧୋଇଛି Rakta snāta ଭଳ ରକ୍ତଜର୍ଜର ହୋଇଥିଛି—Bathed in blood; thoroughly drenched with blood. [ରକ୍ତସ୍ନାତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରକ୍ତ ସ୍ନା(ସ୍ରା)ଆ(ହା)ନ—ଗ୍ରା.ବଣ—(ସ.ରକ୍ତସ୍ନାତ)—ରକ୍ତସ୍ନାତ (ଦେଖ) Rakta snā(srā)-ā(hā)na Rakta snāta (See).

ରକ୍ତସ୍ନାନ ଗ୍ରା. ବ.—(ସଂ. ରକ୍ତସ୍ନାନ)—ରକ୍ତସ୍ନାନ (ଦେଖ) **लहूस्नान** Raktasnāna (See),

ରକ୍ତସ୍ନାନ—ସ.ବ.—(ଶସ୍ଥା ତତ୍)—ଦେହସାକ ରକ୍ତାକ୍ତ ହେବା ଅବସ୍ଥା- Raktasnāna The state of being drenched in blood.

ରକ୍ତ ସ୍ରାବ—ସ.ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଦେହରୁ ରକ୍ତଧାର ବୋହିବା—1. Copious bleeding; discharge of blood; sanguifluxus. ୨ । ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ଆଖିରୁ ରକ୍ତ ବା ନାଲି ପାଣି ବହିବା ରୋଗବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—2. A disease of the horse in which blood or red watery substance comes out of its eyes. Rakta srāba

ରକ୍ତସ୍ରୋତଃ—ସଂ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ତ ନଦୀ; ସ୍ରୋତ ଆକାରରେ ପ୍ରବାହିତ ରକ୍ତ—A river of blood; copious blood flowing like a current. [ରକ୍ତସ୍ରୋତ—ଦେ. ରୂପ] Rakta srotaḥ

ରକ୍ତହଂସା ସଂ. ବ.—ଗ୍ରିଣୀ ବିଶେଷ—Name of a secondary tune. Rakta hamsā

ରକ୍ତ ହଗା—ଦେ. ବ.—ରକ୍ତଝାଡ଼ା (ଦେଖ) Rakta hagā Rakta jhārḍā (See) **रक्तवाही लहूकीटट्टी**

(ରକ୍ତ ବାହାରକ୍ତ, ରକ୍ତ ପୋଖରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତହର—ସ. ବଣ (ରକ୍ତ+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯାହା ଦେହରୁ ରକ୍ତ ଶୁଖାଇ ଦଏ—Causing loss of blood. ସ. ବ—ଭଲ୍ଲାତ (ହି. ଶ.)—Marking nut Raktahara

ରକ୍ତ ହୀନ—ସଂ. ବଣ (ଶସ୍ଥା ତତ୍)—୧। ଯାହାର ଦେହରେ ରକ୍ତ ନାହିଁ Rakta hīna —1. Bloodless; cold blooded. (ରକ୍ତଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ନିରକ୍ତିଆ; ଯାହାର ଶସ୍ତ୍ରରେ ରକ୍ତର ଅଲତା ଘଟିଛି—2. Anaemic. ୩ । ଯେଉଁ ବିପ୍ଳବାଦରେ ଜରହଉଥା ହୁଏ ନାହିଁ—3. Bloodless (revolution); not accompanied with bloodshed.

ରକ୍ତ ହୀନତା—ସଂ. ବ (ରକ୍ତହୀନ+ତା)—ଦେହରେ ପ୍ରଯୋଜନୀୟ ରକ୍ତର ପରିମାଣ କମିଯିବା—Anaemia; bloodlessness. (ରକ୍ତ ଶୂନ୍ୟତା, ରକ୍ତହାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Rakta hīnatā

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ତା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ତ+ଅ)—ରକ୍ତ (ଦେଖ)—Rakta

Raktā (See) ବ—୧ । ଗୁଞ୍ଜା; କାଇଁ—1. A creeper; Abrus Precatorius. ୨ । ଲାଖ; ଲକ୍ଷା—2. Lac; shellac. ୩ । ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପୀ (ଦେଖ) 3. Rakta pushpī (See) ୪ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ହି. ଶ.)—4. Indian madder. ୫ । ରକ୍ତଝିଣ୍ଟୀ—5. Barlaria Cristata. ୬ । ନାଲ ଶିମ୍ (ହି. ଶ.)—6. The red bean. ୭ । ଲକ୍ଷଣା କନ୍ଦ (ହି. ଶ.)—7. A kind of reddish root. ୮ । ବଚ (ହି. ଶ.)—8. The sweet flag. ୯ । ଏକପ୍ରକାର କୀଟ ବା ମାକଡ଼ସା (ହି. ଶ.)—9. A kind of spider. ୧୦ । (ସଙ୍ଗୀତ) ପଞ୍ଚମସ୍ୱରର ଚତୁଃ ଶ୍ରୁତି ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରୁତି—10. Name of a secondary tune in music. ୧୧ । କାନ ପାଖର ଏକଶିରା (ହି. ଶ.)—11. A vein passing by the ear. ୧୨ । (ରଞ୍ଜଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ତୃ; ରକ୍ତ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ.)—ଚିତ୍ରକର; ରଙ୍ଗ କରିବା (ରକ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ୟକ୍ତି—12. A painter; a dyer (Apte).

ରକ୍ତାକାର—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରବାଳ; ପୋଦ୍ଦଲା—

Raktākāra Coral.

ରକ୍ତାକ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ଂସ୍ଥା ଭତ୍; ରକ୍ତ+ଅକ୍ତ)—୧ । ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ; ରକ୍ତ ବୋଳା ହୋଇଥିବା—

Raktākta 1. Coloured with blood; blood-reddened; bloody. ୨ । ନାଲ ରଙ୍ଗ କରିଯାଇ ଥିବା—2. Dyed red; coloured red; blood-red. ବ—ରକ୍ତଚନ୍ଦନ (ଦେଖ)—Raktachandana (See)

ରକ୍ତାକ୍ଷ—ସଂ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା; ରକ୍ତ+ଅକ୍ଷି)—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁ—

Raktāksha 1. Red eye. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କପୋତ—2. Dove. ୩ । ପାରା—3. Pigeon. ୪ । ଚକୋର ପକ୍ଷୀ—4. The Hymalayan partridge; Caccabis Chucar. ୫ । ସାରସ ପକ୍ଷୀ—5. The crane. ୬ । ମହିଷ—6. Buffaloe. ୭ । କ୍ରୂର ବ୍ୟକ୍ତି—7. A cruel person. ୮ । ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—8. A wicked person. ୯ । ରୋହୁମାଛ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—8. Rohi fish. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ; ରକ୍ତଲୋଚନ—

(ରକ୍ତାକ୍ଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Red-eyed. ୨ । କ୍ରୂର—2. Cruel. ୩ । ଖଳ—3. Wicked. ୪ । ଅତ୍ୟାଗ୍ରହୀ—4. Tyrannical. ୫ । ଅଉଦ୍; ଅଶିଷ୍ଟ—5. Barbarous; uncivil.

ରକ୍ତାଙ୍କ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରବାଳ—

Raktāṅka Coral (Apte).

ରକ୍ତାଙ୍ଗ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଦେହ ବିଶିଷ୍ଟ—Having a

Raktāṅga red body. ବ—୧ । ଲୁଙ୍କୁମ; ଜାଫ୍ରାନ୍—

ରକ୍ତାଙ୍ଗା } ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ 1. Saffron. ୨। ମଉଲୁଣ; ଉକୁଣି—
ରକ୍ତାଙ୍ଗୀ } 2. Louse. ୩। ଖରଯୋକ; ଓଢ଼ଣ—3. Bed bug. ୪। ପ୍ରବାଳ—4. Red coral. ୫। ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ—5. The planet Mars. ୬। କୁଷ୍ଠରୋଗବିଶେଷ; ମଣ୍ଡଳ—6. A sort of leprosy with circular red spots or patches. ୭। ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ—7. The disc of the sun or the moon (Apte). ୮। କମଳା ଗୁଣ୍ଡ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—8. Kamila (powder). ୯। ରକ୍ତଚନ୍ଦନ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—9. Red sandal-wood.

ରକ୍ତାଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବ—୧। ଜାବନ୍ତୀ—1. A medicinal plant.

Raktāṅgī ୨। ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—2. Indian madder; Rubia Cordifolia; Rubia Manjith.

ରକ୍ତାଢ଼କା—ସଂ. ବ—ନାଲ ଡରଡ଼—

Raktārḍhakī A red species of lentil.

ରକ୍ତାତି(ତୀ)ସାର—ସଂ. ବ—ନାଲରକ୍ତ ଝାଡ଼ା ରୋଗ; ଯେଉଁ ହୃଦ୍‌ରୋଗରୁ

Raktāti(tī)sāra ରୋଗରେ ରକ୍ତମିଶ୍ରିତ ମଳ ବାହାରେ—(ରକ୍ତାମାଶୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରକ୍ତାମାଶୟ—ଦେ ରୂପ) Dysentery.

ରକ୍ତାଧର—ସଂ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା; ରକ୍ତ+ଅଧର)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଓଠ—

Raktādhara Red lips. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ସାଦାର ଓଷ୍ଠ ରଙ୍ଗ—Red-lipped.

ରକ୍ତାଧରା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ତାଧର+ଆ)—ରକ୍ତାଧରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—

Raktādharā Feminine of Raktādhara. ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—କିନ୍ନରୀ—A Kinnarī.

ରକ୍ତାଧାର—ସଂ. ବ (ଂସ୍ଥା ଭତ୍; ରକ୍ତ+ଆଧାର)—ଚର୍ମ୍ମ—

Raktādhāra Skin.

ରକ୍ତାଧିକ୍ୟ—ସଂ. ବଣ—୧ । ଦେହରେ ରକ୍ତର ବହୁଳତା—1.

Raktādhikya Excess of blood; hyperemia; super-abundance of blood in the body. ୨। ମେଦୋବୃଦ୍ଧି ରୋଗ—2. Plethora.

ରକ୍ତାଧିମନ୍ଥ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତ୍ପୁ; ରକ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ ଜନିତ ଅକ୍ଷିମନ୍ଥ)—

Raktādhimantha ଆଖିଧର ରୋଗ—Opthalmia; inflamation of the eyes.

ରକ୍ତାପହ—ସଂ. ବ (ରକ୍ତ+ଅପ+ହା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ)—ଗନ୍ଧ-

Raktāpaha ବୋଳ; ଗୁଗୁଳ—The gum myrrh.

ରକ୍ତାପାମାର୍ଗ—ସଂ. ବ—ନାଲ ଅପାମରଙ୍ଗ ଗୁଳ୍ମ—Red variety

Raktāpāmārga of a medicinal plant; (ଅନ୍ୟ ସଂ—ରକ୍ତଦ୍ରୁ, ରକ୍ତଫଳ, ତୁଙ୍ଗଫଳ, କଲ୍ୟଫଳିକା, ଖରମଞ୍ଜରୀ, ଦୁଷ୍ପ୍ରଧର୍ଷା, ବଶିର, ପ୍ରତ୍ୟକ୍‌ପର୍ଣ୍ଣୀ, କେଶପର୍ଣ୍ଣୀ, କପିପିପ୍ପଲୀ] Achyranthes Aspera Rubra. [ଗୁ—ଏହା ମାଲୱାଦ ବର୍ଗର କଣ୍ଟକା ଶାକଗୁଳ୍ମ । ଏହାର ପତ୍ର ଓ ଡାଙ୍ଗ ଲାଲଆ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ଏହା ବାୟୁ ବର୍ଦ୍ଧକ, ହୃଦ୍ଭ୍ରମକାରକ, କଫକର, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ରୁକ୍ଷ । ଏହା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ. ନାଲଅପମାରଙ୍ଗ
ରାଙ୍ଗାଆପାଙ୍
लाल चिरचिरी
ମ. ଡାବଡ଼ା, ଅଘାଡ଼ା
ରକ୍ତ ଲଟଜୀର୍

ଶ୍ୱେତ ଅପାମାର୍ଗ ଅପେକ୍ଷା କ୍ଷୀରଜ ଅଳ୍ପ ଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହାର ସାଜ ମଧୁର-ରସ, ମଧୁରବିପାକ, ଦୁଗ୍ଧାଭ୍ୟ, ବିଷ୍ଟମ୍ଭୀ, ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତ-ପ୍ରସାଦକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଗୁ. ହେପଟେ। ତେ. ଜୁଡୁପୁସ୍ପମୁ, କେଂପୁଗୁଡୁରଙ୍ଗେ]

ରକ୍ତାବରୋଧକ—ସଂ. ବିଶ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ତପ୍ରବାହକୁ ରୋଧ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ—Restraining the flow of blood.
Raktābarodhaka

ରକ୍ତାବସେଚନ—ସଂ. ବ—ରକ୍ତ ମୋକ୍ଷଣ (ଦେଖ)
Raktābasechana Rakta mokshaṇa (See)

ରକ୍ତାଭ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରକ୍ତ+ଆଭା=କାନ୍ତି; ତତ୍ତ)—
Raktābha ୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Red-coloured. ୨ । ଗୋଲାପୀ (ରଙ୍ଗ);ଈଷତ୍ ନାଲିଆ—2. Reddish; slightly red; rosy. ୩—ସାଧାରଣତଃ ବୋହୁ ପୋକ—Cochineal insect.

ରକ୍ତାଭା—ସଂ. ବ (ରକ୍ତ+ଆଭା)—୧ । (କର୍ମଧା) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—
Raktābhā Red colour. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ନାଲି-ମନ୍ଦାର (ହି. ଶ.)—2. Red china rose. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ତାଭ+ଆ)—ରକ୍ତାଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Raktābha.

ରକ୍ତାଭିଷ୍ୟନ୍ଦ—ସଂ. ବ—୧ । ଅଶ୍ରୁବର୍ଷଣ ଜନିତ ନୟନ ଯୁଗଳର ରକ୍ତିମା—1. Redness of the eyes due to copious flow of tears. ୨ । ନେତ୍ର ରୋଗ ବିଶେଷ—2. An eye disease. [ଦ୍ର —ଏଥିରେ ଆଖି ନାଲ ପଡ଼ିଯାଏ, ଆଖିରୁ ନାଲି ପାଣି ଗଡ଼େ ଓ ଆଖି ଆଗରେ ନାଲି ରୋଖାମାନ ଦେଖାଯାଏ —ହି. ଶ.]
Raktābhishyanda

ରକ୍ତାଭ୍ର—ସଂ. ବ.—(କର୍ମଧା)—ନାଲି ମେଘଜାଲ—
Raktābhra The red variety of mica.

ରକ୍ତାମାଶୟ—ସ. ବ.—ରକ୍ତାତିସାର (ଦେଖ)
Raktāmāśaya Raktātisāra (See)
(ରକ୍ତାମାଶା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ତାମ୍ବର—ସ. ବ.—୧ । (କର୍ମଧା)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ର—1. Red
Raktāmbara cloth. ୨ । କଷାୟାମ୍ବର; ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ ବସ୍ତ୍ର-2. A cloth dyed red. ୩ । (ପୁଂ)—କଷାୟବସନଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—3. A mendicant wearing red coloured cloth. ବିଣ. ପୁଂ—ରକ୍ତବସ୍ତ୍ର ପରିହିତ—Wearing red cloth; clad in red garments.
(ରକ୍ତାମ୍ବରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରକ୍ତାମ୍ର—ସଂ. ବ.—କୋଶାମ୍ର; ଫଳବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ; କୁସୁମ ୨ (ଦେଖ)
Raktāmra Scleicheria Trijuga (tree).
ଅନ୍ୟ ସଂ.—କୋଶାମ୍ର, କୃମିବୃକ୍ଷ, କ୍ଷୁଦ୍ରାମ୍ର, ସୁକୋଷ, କୋଳ ପତ୍ର । ଏଥିର କୋଳ ଘନସ୍ପନ୍ଦ, ବନାମ୍ର, ଜନ୍ତୁଘାତଫଳ, ଆଗୁର ଝୁଏ ।]
କ୍ରିମି ବୃକ୍ଷ, କ୍ଷୁଦ୍ରାମ୍ର, ସୁରକ୍ତକ, ସୁକୋଶକା
ଓ. କୁସୁମ
କେଓଡ଼ା
कोसम्ब, कासम ମ. ଝାଡ଼ୀଅଁବା ବାଗ୍ଅଁବା

ରକ୍ତାମ୍ଲାନ—ସଂ. ବ.—ନାଲ କେଶଦୁଦୁରା; ରକ୍ତଝିଣ୍ଟୀ—
Raktāmlāna Red-flowered species of Barleria
लालझिण्टि **लाल कटसरैया** plant.
ମ. ବାଣଝାଡ଼

ରକ୍ତାରକ୍ତି—ଦେ. ବ.—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ପରସ୍ପର ରକ୍ତପାତ
Raktārakti ପୂର୍ବକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଯୁଦ୍ଧ—Mutual fighting
रक्तारक्ति ending in bloodshed or bleeding
लहुलहान wounds. ବିଣ.—ପରସ୍ପର ରକ୍ତପାତ ହୋଇ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱୟ)—(two persons) Fighting with each other, so that bleeding wounds are produced.

ରକ୍ତାର୍କ—ସଂ. ବ.—ନାଲ ଅର୍କ ଗଛ (ଏହାର ମୂଳ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ)—
Raktārka Calatropis Gigantea (red veriety).
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଅର୍କପର୍ଣ୍ଣୀ, ଦ୍ର—ଏହା ଆକନ ଜାତୀୟ ଗୁଳ୍ମ; କର୍କାରଣ, ରକ୍ତପୁଷ୍ପ, ଶୁକ୍ଳଫଳ ଏଥିର ଫୁଲ ରକ୍ତାଭ; ଏହା ଶ୍ୱେତ
ଆଶ୍ୱୋତ, ରକ୍ତକନ୍ଦ ଆକନ ପରି ଗୁଣଜାତକ; ରକ୍ତଆକନର
ଓ. ନାଲି ଅରଖ ଫୁଲ ମଧୁରଉତ୍ତରସ ଓ ଧାତକ; ଏହା
लाल आकन्द **मदार** କୁଷ୍ଠ, କୃମି, କଫ, ଅର୍ଶଃ, ବିଷଦୋଷ ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତନାଶକ । ଏହା ଗୁରୁ ଓ ଶୋଥର ହ୍ରାସକର । ଏଥିର ଅଠା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିରେଚକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରକ୍ତାର୍ବୁଦ—ସଂ. ବ.—ରକ୍ତସଞ୍ଚୟ ଜନିତ ମୁଷ୍କାଭିବୃଦ୍ଧି—1. Heama-
Raktārbbuda tocele; swelling of the scrotum due to effusion of blood. ୨ । ରକ୍ତସ୍ରାବୀ ଆବୁ-2. Bloody tumour (Apte). ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ରୋଗ, ଯହିଁରେ ଲିଙ୍ଗ ଉପରେ ଶୁଷ୍କ ଦୋଷରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରଣ ଓ ନାଲ ଘିମିର ଫଳଯାଏ (ହି. ଶ) —3. A kind of disease attacking the male organ. ୪ । ଏକପ୍ରକାର ବ୍ରଣରୋଗ—4. A kind of disease. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ଦେହରେ ଗୁଡ଼ଏ ବଥ ବାହାର ଭହିଁରୁ ଫୁଜ ଓ ରକ୍ତ ବହେ ଓ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଢଳଢଆ ହୁଏ—(ହି. ଶ)]

ରକ୍ତାର୍ମ—ସ. ବ (ରକ୍ତ+ଅର୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଆଖି ଡୋଲାଉପରେ
Raktārma ମାଂସ ଜମା ହୋଇ ନାଲ କଇଁପର ଦେଖାଯିବା ରୋଗ [ହି. ଶ]—A disease of the eye in which the eyeballs are covered with a layer of red flesh.

ରକ୍ତାର୍ଶଃ—ସ. ବ—ଅର୍ଶୋରୋଗ ବିଶେଷ—A sort of piles;
Raktārśaḥ haemorrhoids. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର [ରକ୍ତାର୍ଶ—ଦେଶଜରୂପ] ବାଟେ ବହୁତ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହୁଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ତାଳୁ—ସ. ବ—ନାଲ ଆଳୁ; ରକ୍ତକନ—
Raktāḷu Red variety of yam.

ରକ୍ତାଲ୍ପତା—ସ. ବ—(ସ୍ତ୍ରୀ ଉଚ୍ଚ)—ରକ୍ତଘ୍ନତା; ଦେହରେ ରକ୍ତର
Raktāḷpatā ନ୍ୟୂନତା ବା ହ୍ରାସ—Anœmia; deficiency of blood; Deipliœma.

ରକ୍ତାଶୟ—ସ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଉଚ୍ଚ=ରକ୍ତ+ଅଶୟ=ସ୍ଥାନ; ରକ୍ତ
Raktāśaya ରହିବାର ସ୍ଥାନ)—୧ । ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ—1. The heart; blood vessel. [ଦ୍ର—ଏହା ବକ୍ଷୋଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଶ୍ଲେଷ୍ମାଶୟ ଓ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଆମାଶୟର ସ୍ଥାନ ।] ୨ । ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ରକ୍ତସଞ୍ଚୟର ବା ରକ୍ତସଞ୍ଚାରର ଯନ୍ତ୍ର [ଯଥା-ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ, ପ୍ଲୀହା, ଯକୃତ୍]—2. Any viscus containing or secreting blood. (e. g. the heart, spleen; liver).

ରକ୍ତାଶୋକ—ସ. ବ—ନାଲ ଫୁଲ ଫୁଟିବା ଅଶୋକ ଗଛ (ହି. ଶ)—
Raktāśoka The red-flowered variety of Aśoka tree.

ରକ୍ତାଶ୍ୱାରି—ସ. ବ (ରକ୍ତ+ଅଶ୍ୱାରି)—ରକ୍ତଫୁଲବିଶିଷ୍ଟ କରଞ୍ଜ ଗଛ
Raktāśwāri [ହି.ଶ]—The red-flowered variety of Nerium Odorum (tree).

ରକ୍ତି—ସ. ବ (ରଞ୍ଜ. ଧାତୁ=ଅନୁରକ୍ତ ହେବା+ଭାବ. ଇ)—
Rakti ୧ । ଅନୁରକ୍ତି; ଅନୁରାଗ; ସ୍ନେହ; ଭକ୍ତି—1. Affection; attachment; devotion. ୨ । ଆସକ୍ତି—2. Addiction to. ୩ । ଏକ କାଇଁ ଓଜନ ପରିମାଣ; ରତ୍ତି; ଧାତୁଆଦି ଦ୍ରବ୍ୟର ଓଜନ ପରିମାଣ ବିଶେଷ [୧ ଭରି=୧୦ ମସା, ୧ ମସା=୮ ରକ୍ତି]—A standard of weight; $\frac{1}{80}$ of 1 rupee weight; $2\frac{1}{2}$ grains English weight. ୪ । ଗୁଞ୍ଜା; ଚାଉଁରି—4. A red seed used by goldsmiths in weighing metal; the seed of Abrus Precatcrius. ୫ । ମନୋହାରିତା—5. Loveliness; charmingness. (Apte)

ରକ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରକ୍ତାଭ—1. Reddish. ୨ । ରକ୍ତଯୁକ୍ତ—
Raktiā 2. Bloody. ୩ । ରକ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Full of blood.

ରକ୍ତିକା—ସ. ବ (ରକ୍ତ+କ+ଆ)—୧ । ନାଲ କାଇଁ—1. A
Raktikā hooded red seed of a creeper; Abrus Precatorius. ୨ । କାଇଁ ପରିମାଣ; ରତ୍ତି ଓଜନ—2. A standard of weight=$2\frac{1}{2}$ grains.

ରକ୍ତିମ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ରକ୍ତିମା)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—Red-
Raktima coloured. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଭ୍ରମମୂଳକ, ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ 'ରକ୍ତିମା' ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; କେତେକ ଆଧୁନିକ ଲେଖକ 'ରକ୍ତିମ' ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।]

ରକ୍ତିମା—ସ. ବ (ରକ୍ତ+ଭାବ. ଇମନ୍; ରକ୍ତିମନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—
Raktimā ୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣତ୍ୱ; ଲାଲ ଆଭା—1. Red hue; redness. ୨ । ନାଲରଙ୍ଗ—2. Red colour.

ରକ୍ତେକ୍ଷଣ—ସ. ବହୁ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ—
Raktekshana Red-eyed.
[ରକ୍ତେକ୍ଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରକ୍ତେକ୍ଷୁ—ସ. ବ—ନାଲ ଆଖୁ; କନ୍ତାର ଆଖୁ—The red variety
Rakteksha of sugarcane.
[ଅନ୍ୟ ସ—ପୁଣ୍ଡ୍ରଯଷ୍ଟି, ଶୋଣ, ଲୋହିତ, ଭୀରୁଷ୍ଠ, ମଧୁର, ଦୀର୍ଘମୂଳ, ଲୋହିତେକ୍ଷୁ । ଓ. କନ୍ତାର ଆଖୁ କାଜଳା ଆକ]

ରକ୍ତେରଣ୍ଡ—ସ. ବ—ନାଲ ଗବ—Red variety of castor
Raktairanda oil seed plant.
[ଅନ୍ୟ ସ—ଉତ୍ତାନପତ୍ରକ, ଉରୁବକ, କରପର୍ଣ୍ଣି, ରକ୍ତ, ଚତ୍ରପାର୍ଶ୍ୱ, ବାତାରି, ନାଗବର୍ଣ୍ଣି, ପାଚନ, ରକ୍ତକ, ବ୍ୟାଘ୍ର, ବ୍ୟାଘ୍ରଦୃକ୍, ସ୍ପିଟ୍ଟ, ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣି, ହୃସ୍ୱେରଣ୍ଡ, ରୁରୁ । ଓ. ନାଲ ଗବ ଲାଲ ଭେରେଣ୍ଡା]

ରକ୍ତେନ୍ଦ୍ରାରୁ—ସ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ; ମହାକାଳ ଲତା—
Raktairbāru Colocynth.

ରକ୍ତୋତ୍ପଲ—ସ. ବ—୧ । ରକ୍ତ କମଳ (ଦେଶ)
Raktotpala 1. Rakta kamala (See)
୨ । ଶିମିଳି (ହି. ଶ)—2. Silk cotton tree.

ରକ୍ତୋଦର—ସ ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସାଦ୍ଦାର ପେଟ ନାଲଅ—
Raktodara Having a red belly.
(ରକ୍ତୋଦରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—୧ । ରୋହୁ ମାଛ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
1. The Rohi fish. ୨ । ସୁଶ୍ରୁତୋକ୍ତ ଏକ ପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ତ ବିଛା (ହି. ଶ)—2. A kind of venemous scorpion.

ରକ୍ତୋପଦଂଶ—ସ. ବ. (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ରକ୍ତ ବିକୃତି ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ପନ୍ନ
Raktopadaṁśa ଗରମି ରୋଗ—Syphilis due to tainted blood.

ରକ୍ତୋପଳ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ରକ୍ତ+ଉପଳ)—ରଙ୍ଗରୁ ମାଟି—
Raktopala Red chalk; red ochre.

ରକ୍ଷ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ପାଳନ କରିବା—1. To cherish; to
Raksha (root) rear up. ୨ । ବିପଦାଦିରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା; ରକ୍ଷା କରିବା—2. To save from danger; to spare. ୩ । ଆପଦ ଆଦିରୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବା 3. To protect from danger. ୪ । ରଖିବା—4. To keep. ୫ । ଜଗିବା—5. To guard; to tend. ୬ । (ରାଜ୍ୟ) ଶାସନ କରିବା—6 To rule; to govern. ୭ । (ଗୁପ୍ତ କଥା) ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା—7. Not to divulge. ୮ । ଯତ୍ନ ନେବା—8. To take care. ୯ । (ପର+ରକ୍ଷ ଧାତୁ) ଧ୍ୱଂସରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—9. To save from ruin. ୧୦ । (ସମ୍+ରକ୍ଷ ଧାତୁ) ବିଶେଷ ଯତ୍ନ ସହକାରେ ରଖିବା—To keep with care.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ଷ—ସ. ବ. (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ରକ୍ଷଣ; ତ୍ରାଣ—
Raksha 1. Preserving; protecting from harm; saving from danger. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ରକ୍ଷକ, ତ୍ରାଣକର୍ତ୍ତା—2. Protector; saviour. ୩ । ଜଗୁଆଳ—3. A guard. ୪ । ଲାଖ (ଇ. ଶ)—4. Shell lac. ବହ. ପୁଂ. (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ରକ୍ଷାକାରୀ—Protecting; preserving. ଦେ.ବ.(ସ. ରକ୍ଷସ୍)—
ରକ୍ଷ Demon. (ଜ—ବ୍ୟାପ୍ତ ଗନ୍ଧ ଆଘ୍ରାଣେ ଗୋ ପର୍ ପଳାୟିତ,
ରକ୍ଷ ବୋଲ ବେନ ଅଟେ ରକ୍ଷ ରକ୍ଷ ଋଷି ବ୍ରାଉ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶ ବଳାସ ।) କ୍ରି—(ତୁମ୍ଭେ) ରକ୍ଷା କର—(you) save (you) protect.

ରକ୍ଷ ଈଶ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରକ୍ଷା+ଈଶ; ସନ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ବିସର୍ଗ ଲୋପ)—ରକ୍ଷୋନାଥ (ଦେଖ)
Raksha īśa Rakshonātha (See)

ରକ୍ଷଃ—ସ. ବ. (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+ଅପାଦାନ ଅସ୍=ରକ୍ଷସ୍; ୧ମା. ୧ବ; ଯାହାର ଅତ୍ୟାଶ୍ଚରୁ ଲୋକେ ଧନଜନାଦିକୁ ଓ ଯଜ୍ଞାଦି ରକ୍ଷା କରନ୍ତି) – ରାକ୍ଷସ—A demon; an evil spirit; goblin.
Rakshaḥ

ରକ୍ଷଃକୁଳ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ରାକ୍ଷସ ବଂଶ – 1. A family of demons. ୨ । ରାକ୍ଷସ ସମୂହ—2. An assemblage of demons; a number of demons
Rakshaḥkula

ରକ୍ଷଃ ପତି—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରକ୍ଷୋନାଥ (ଦେଖ)
Rakshaḥ pati Rakshonātha (See)

ରକ୍ଷଃ ପାଶ—ସ. ବ. (ରକ୍ଷଃ+ନିକୃଷ୍ଟାର୍ଥେ. ପାଶ) – ଅଧମ ରାକ୍ଷସ—
Rakshaḥ pāśa A contemptible demon.

ରକ୍ଷଃ ସଭ—ସ. ବ. (ରକ୍ଷଃ=ରାକ୍ଷସ+ସଭା=ଜନତା; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ସଭା ସ୍ଥଳରେ ସଭ)—ରାକ୍ଷସ ସମୂହ—An assemblage of demons.
Rakshaḥ sabha

ରକ୍ଷକ—ସ. ବହ. ପୁଂ. (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Rakshaka ୧ । ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା—1. Saving.
(ରକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ପାଳନକର୍ତ୍ତା—2. Protecting.
ବ—୧ । ଅଭିଭାବକ—1. Guardian. ୨ । ପାଳକ—2. Protector. ୩ । ତ୍ରାଣକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Saviour. ୪ । ଜଗୁଆଳ; ପହରାଦାର—4. Watch; guard. ୫ । ମାରପଡ଼ଦାର୍—5. Keeper; custodian. ୬ । ଶାସକ—6. Ruler. [ଦୃ—ରକ୍ଷକ ଭକ୍ଷକ ହେବା ନ୍ୟାୟ—ଯାହା ଜମା କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଭାର ଥାଏ, ସେ ଯେବେ ରକ୍ଷିତ ପଦାର୍ଥକୁ ଆତ୍ମସାତ୍ କରେ, ଜମା ପାଳନକର୍ତ୍ତା ଯେବେ ବିନାଶ ଘଟାଇବାକୁ ବସେ ତେବେ ସେ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ଉପମା ଦିଆଯାଏ ।]

ରକ୍ଷଣ—ସ. ବ. (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ରକ୍ଷା; ପାଳନ—
Rakshaṇa 1. Preserving; protecting.
୨ । ପରିତ୍ରାଣ—2. Saving. ୩ । ଆଶ୍ରୟ ଦାନ—3. Sheltering; giving shelter. ୪ । ଯାଚ୍ଞାରେ ରକ୍ଷିବା—4. Keeping; custody. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ବିଷ୍ଣୁ—5. A name of Bishṇu (Apte). ସ. ବହ. (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ରକ୍ଷକ—Protecting.

ରକ୍ଷଣ କର୍ତ୍ତା—ସ. ବହ ଓ ବ. ପୁଂ—ରକ୍ଷକ (ଦେଖ)
Rakshaṇa karttā Rakshaka (See)
(ରକ୍ଷଣକର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରକ୍ଷଣା—ସ ବ. (ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ଆ)—ରକ୍ଷଣ; ରକ୍ଷା କରିବା—Protecting.
Rakshaṇā

ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ—ସ. ବ. (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ରକ୍ଷଣ+ଅବେକ୍ଷଣ)—ପାଳନ ଓ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ; ଜଗାରଖା—Maintenance and supervision.
Rakshaṇābekshaṇa

ରକ୍ଷଣା(ଣୀ)ରକ—ସ. ବ—ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ରରୋଗ—Painful micturation; difficulty in passing urine; morbid retention of urine.
Rakshaṇā(ṇī)raka

ରକ୍ଷଣାର୍ହ—ସ. ବହ (ରକ୍ଷଣ+ଅର୍ହ)—ରକ୍ଷିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—
Rakshaṇārha Deserving to be protected.
(ରକ୍ଷଣାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରକ୍ଷଣି(ଣୀ)—ସ. ବ—ଜାମୁମାଣା (ଦେଖ)—Name of a creeper; Thalictrum Faliolosum; Ficus Heterophylla.
Rakshaṇi(ṇī)
[ଅନ୍ୟ ସ—ବଳଭଦ୍ରା, ଜାମୁମାଣା,ଜାମୁନ୍ତ୍ରୀ,ଗିରଜା, ଅନନ୍ତା, ବଲଭଦ୍ରକା, ବାର୍ଷିକ, ବାର୍ଷିକା, ବଳଦେବା, ସୁଭଦ୍ରାଣ, ଭଦ୍ରନାମ୍ନିକା, କୁଡଜା, ଜାମୁମାଣିକା, ସୁକାମା, ମଙ୍ଗଲ୍ୟାହ୍ୱା, ଦେବବଳା, ପାଳମା, ଉତ୍ପଳାଶିମା, ଅବମା, ଜାଣା ।]
ଓ. ଭଦଭଦଳଆ ବଲାଡୁମୁର, ବନଭାହୁଲିଆ
ଜାୟମାନା(ଣା)

ରକ୍ଷଣୀ—ଦେ. ବ—ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା—Protector.
Rakshaṇī [ଜ—ବଡ଼ଜାତୁ ଦେବରାଣୀ, ତେଣୁ ସମସ୍ତ ପୃଥ୍ୱୀ ରକ୍ଷଣୀ, କାରଣ ଦୋଷ ଦୋଇଲ୍ଲ ପ୍ରକାରେ ଯେ—ଭଞ୍ଜବୈଦେଘ୍ରାଶବଳାସ]
ସ. ବ - ୧ । ରକ୍ଷଣୀ (ଦେଖ)—1 Rakshaṇi (See). ୨ । ଲଗାମ—2. Rein; bridle (Apte).

ରକ୍ଷଣୀୟ—ସ. ବହ (ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧ । ରକ୍ଷିତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ; ପାଳନୀୟ—1. Fit to be preserved or guarded or protected. ୨ । ଆଶ୍ରୟ ପାଇବା ଯୋଗ୍ୟ—2 Fit to be afforded shelter.
Rakshaṇiya
(ରକ୍ଷଣୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରକ୍ଷନ୍—ସ. ବହ. ପୁଂ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅଚ୍=ରକ୍ଷତ୍ ୧ମା ୧ବ)—ଯେ ରକ୍ଷା କରେ—Saving; protecting.
Rakshan
(ରକ୍ଷନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରକ୍ଷନିପୁଣ—ଦେ. ବ (ସ. ରକ୍ଷଃ+ନିପୁଣ) ରାକ୍ଷସଶ୍ରେଷ୍ଠ—
Rakshanipuṇa A chief demon. [ଜ—ବଡ଼ ଭାବେ ମାରଣ, ଘୁଣ୍ଟା ଦେଲ୍ଲ ରକ୍ଷଣ, ଅତ୍ୟଧିକ ରକ୍ଷନିପୁଣ ସେ ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଳାସ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ଷପାଳ—ସ. ବ ପୁଂ (ରକ୍ଷ+ପାଳ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ); ଜଗୁଆଳ, ରକ୍ଷକ—Protector; a guard (Apte) (ରକ୍ଷପାଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Rakshapāla

ରକ୍ଷୟିତା—ସ ବଣ. ପୁଂ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; ରକ୍ଷୟିତୃ: ୧ମା ୧ବ) ୧ । ରକ୍ଷକ (ଦେଖ)—1. Rakshaka (See) ୨ । ଜଗିବା ବାଲ୍ଲ—Watching; guarding.
Rakshayitā (ରକ୍ଷୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରକ୍ଷରଜା—ସ ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ବାଲୀ ଓ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ମାତା—Name of a mythological being said to be the mother of Bāli and Sugrība, the monkey-kings. [ଦ୍ର—ଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅଙ୍ଗୁଳିରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ଏ ମେରୁ ଶିଖରରେ ଅବସ୍ଥିତ ସରୋବରବିଶେଷରେ ସ୍ନାନ କରିବାରୁ ରମଣୀ ରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ବାଲୀ ଓ ସୁଗ୍ରୀବ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କିଛିକାଳ ପରେ ଦେବାନୁଗ୍ରହରୁ ଏ ମାନବ ରୂପ ତ୍ୟାଗ କରି ବାନର ରୂପ ଧାରଣ କରି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଦେଶରେ କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାରେ ରାଜତ୍ୱ କଲେ—ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର ।]
Rakshārajā

ରକ୍ଷରାଜ—ଦେ. ବ (ସଂ ରକ୍ଷୋରାଜ)—ଅସୁରମାନଙ୍କ ରାଜା—A king of demons.
Raksharāja

ରକ୍ଷସ୍ - ସଂ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+ଅଧାଦାଳ ଅସ୍=ରକ୍ଷସ୍; ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ଯଜ୍ଞୀୟ ହବି ରକ୍ଷା କରିପାରେ; ଏଥିର ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ ରକ୍ଷଃ ହୁଏ) ରାକ୍ଷସ—The root word of Rākshasa (demon).
Rakshas

ରକ୍ଷସ—ଦେ ବ (ସଂ ରକ୍ଷସ୍)—ରାକ୍ଷସ—A demon.
Rakshasa

ରକ୍ଷଃଷ୍ଟି—ଦେ. ବ (ସ. ରକ୍ଷଃ ସୃଷ୍ଟି)—ରାକ୍ଷସବଂଶ; ରାକ୍ଷସମଣ୍ଡଳ—The demonworld; all the demons.
Raksha ṛushṭi
[ଦ୍ର—ବଳାଣିବେ ଏ ରକ୍ଷ-ସୃଷ୍ଟିକ ନାହିଁ ରକ୍ଷ, ଜଠୁ ଅଛନ୍ତି ତେଣୁ ଯେ—ଉଜ୍ଜ ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ]

ରକ୍ଷସ୍ତ୍ୱ—ସଂ ବ (ରକ୍ଷସ+ଭାବାର୍ଥେ ତ୍ୱ)—୧ । ରାକ୍ଷସପ୍ରକୃତି—1. Demoniacal nature (Apte). ୨ । ରାକ୍ଷସଜନୋଚିତ ନିଷ୍ଠୁରତା—2. Fiendish cruelty; malignity.
Rakshastwa

ରକ୍ଷା—ସ. ବ. (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ+ଆ)—୧ । ପାଳନ; ରକ୍ଷଣ—1. Preserving; protecting; defending; maintenance. ୨। ପୃଥିବୀର ପାଳନ ବା ରକ୍ଷଣ-2. The protecting of the world and its beings. [ଦ୍ର—ପୁରାଣର ଦଶ ଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରୁ ରକ୍ଷା ଏକତମ ଅଟେ । ଏଥିର ଅର୍ଥ ପୃଥିବୀର ବା ପୃଥିବୀସ୍ଥ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ପାଳନ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।] ୩ । ଲାଖ; ଲାଖ—3. Lac. ୪ । ଭସ୍ମ; ପାଉଁଶ—4. Ashes. ୫ । (+କରଣ. ଅ) ସୂତ୍ରୀ; ହାତରେ ବନ୍ଧାଯିବା ତାଗା—5. A string worn round the wrist to act as a preservative [ଦ୍ର--ଏହା ଶ୍ରାବଣ(ଶ୍ରାବ୍ଣୀ ବା ସୂତ୍ରି)ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ହାତରେ ବନ୍ଧା ଯାଏ ।] ୬ । ଅବ୍ୟାହତି; ବିପଦାଦିରୁ ନିଷ୍କୃତି—6. Extrication; liberation; acquittance. ୭। ମୁକ୍ତି—7. Salvation; deliverance; acquittal. ୮ । ଚାହିବା—8. Watching; guarding. ୯ । ଆଶ୍ରୟ ଦେବା—9. Giving of shelter. ୧୦ । ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ—10. Superintendence. ୧୧ । ବିନାଶରୁ ବା ବିପଦରୁ ବା କଷ୍ଟରୁ ରକ୍ଷିବା—11. Saving from danger, trouble or ruin. ୧୨ । ବିପଦ ଆପଦରେ ନ ପଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥା—12. Security from danger or calamity; warding off of danger. ୧୩ । ରକ୍ଷା କବଚ ବା ତେଜସ୍ପିତ୍ର—13. An amulet or mystical object worn as a charm or preservative (Apte).
Rakshā

ଦେ. ଅ—ରକ୍ଷା ହେଲା (ଦେଖ)—Rakshā helā (See)

ରକ୍ଷା କବଚ-ସ.ବ.(ମ.ପ.ତତ୍ପୁ)--୧। ଶତ୍ରୁର ଆକ୍ରମଣରୁ ଶରୀରକୁ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସାଜୁ—1. Protective armour. ୨ । ବ୍ୟାଧିରୁ ବା ଭାବିକ ଅଘଟଣରୁ ବା ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦେହରେ ଧାରଣ କରିବା ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ତେଜସ୍ପିତ୍ର—2. Consecrated amulet or casket worn to save one's self from calamity. ୩ । ସୂତ୍ରି (ଦେଖ)—3. Rākhi (See)
Rakshā kabacha

ରକ୍ଷାକର—ସ. ବଣ. ପୁଂ(ରକ୍ଷା+କୃ ଧାତୁ+ଅ)—ରକ୍ଷାକାରୀ (ଦେଖ)
Rakshākara Rakshākārī (See)

ରକ୍ଷା କରଣ—ସ. ବ—ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରଣ—Warding off danger; saving from danger.
Rakshā karaṇa

ରକ୍ଷା କରଣ ମନ୍ତ୍ର—ସ. ବ.(ମ.ପ.ତତ୍ପୁ)—ରକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ର (ଦେଖ)
Rakshā karaṇa mantra Rakshā mantra (See)

ରକ୍ଷା କରଣ୍ଡ—ସ. ବ—ରକ୍ଷା କବଚ (ଦେଖ)
Rakshā karaṇḍa Rakshā kabacha (See)
(ରକ୍ଷା କରଣ୍ଡକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ଷା କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ବିପଦରୁ ବଞ୍ଚାଇବା—1. To save from danger. ୨ । ଜଗିବା—2. To guard; to watch. [ଦ୍ର—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶତ୍ରୁନ କର୍ତ୍ତୃ ପୃଷ୍ଟ ଦେଶ, ରକ୍ଷା କରଣ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ବହୁ ତୋଷ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ. ବନ) ୩ । ତ୍ୱେଘାଜଡ଼ କରିବା—3. To take care of ୪ । ସାଇତିବା—4. To keep. ୫ । ଜମା ନେବା—5. To be in the custody of. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉତ୍ତମ ବା ମଙ୍ଗଳମୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—6.(figurative To save a situation by certain action.
ରକ୍ଷାକରା ରକ୍ଷା କରନା

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଯଥା—ଉ ରକ୍ଷା କଲୁ ଯେ, ମତେ ଏ ବିପଦ ବେଳେ ସାହାଯ୍ୟ କଲୁ ।)

ରକ୍ଷା କାଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—ଅମଙ୍ଗଳରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଦୁବାଦ Rakshā kāṇḍa ଗୁଚ୍ଛ—A bundle of Dub grass used to ward off danger. [ଦ୍ର—ଏହା ରକ୍ଷା-ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ଘରଚାରେ ଘରର ଦାଣ୍ଡଗୁଳରେ ଓ ବାଡ଼ି-ଗୁଳରେ ବନ୍ଧାଯାଏ ।]

ରକ୍ଷାକାରୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରକ୍ଷା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—୧ । ରକ୍ଷକ; Rakshākārī ଜାଣକର୍ତ୍ତା—1, Protector. ୨ । ଯମ—(ରକ୍ଷାକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. God of death. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ରକ୍ଷା କରେ—Protecting.

ରକ୍ଷା ଗୃହ—ସଂ ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ସୂତିକାଗାର; ଅନ୍ତଃପୁରସ୍ଥ ଗୃହ—Rakshā gṛuha Lying-in room; a room where a woman is delivered.

ରକ୍ଷାଧିକୃତ—ସଂ. ବିଣ—(ସ୍ୱଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା) ଜଗିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ—Rakshādhikṛuta Employed or appointed (by the Government) to guard—ବ—ସ୍ୱଜାଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ଶାସନକର୍ତ୍ତା—A Governor; a magistrate, a Superintendent.

ରକ୍ଷା ପଞ୍ଚମୀ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ)—ରେଖାପଞ୍ଚମୀ; ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ପଞ୍ଚମୀ—Raksha pañchamī The 5th day of the dark fortnight of the month of Bhādra. [ଦ୍ର—ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏ ଦିନ ଗୃହସ୍ଥ ସ୍ୱସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆୟୁସରୁ, ସ୍ୱେଗରୁ ଓ ସଙ୍କାପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଗୃହର ଦ୍ୱାର ଜଳଛଟୁ କାନ୍ଥରେ ଗଣେଶ, ମହାଦେବ ଓ (ଏକଗୋଡ଼ିଆ) ଭୈରବ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଲେଖାଯାଏ ଏବଂ ଦାଣ୍ଡଗୁଳରେ ଓ ବାଡ଼ଗୁଳରେ ରକ୍ଷାକାଣ୍ଡ ଜଳୁଗୁ ଯାଏ ।

"ଘଣ୍ଟାକର୍ଣ୍ଣ ମହାବୀର ସର୍ବବ୍ୟାଧିନିବାରଣ
ସର୍ବୋପଦ୍ରବନାଶାୟ ରକ୍ଷାମାଂ ସର୍ବତଃ ସଦା ।
କଣ୍ଠେ ଯସ୍ୟ ମହାମାଳଂ ଭୂଷଣଂ ଯସ୍ୟ ପନ୍ନଗାଃ
ତେଜାଂସି ତସ୍ୟ ଦେବସ୍ୟ ରକ୍ଷନୁ ମମ ମନ୍ଦିରଂ ।
ଯେନ ବଦ୍ଧୋ ବଳୀଦ୍ରୋ ଦାନବେନ୍ଦ୍ରୋ ମହାସୁରଃ
ତେନ ତ୍ୱାମପି ବଧ୍ନାମି ରକ୍ଷମାତରମାତଲ ।
ଦ୍ୱାରଦେବ ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ ନମସ୍ତେ ନନ୍ଦକେଶ୍ୱର
ମାଂ ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣପଞ୍ଚମ୍ୟାଂ ରକ୍ଷ ରକ୍ଷ ମହେଶ୍ୱର ।"

ଏହି ମନ୍ତ୍ରଟି ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖି ସେ ତାଳପତ୍ର ଖଣ୍ଡି ମୋଡ଼ା (ରକ୍ଷାକାଣ୍ଡ)ରେ ଗୁନ୍ଥିଦେଇ ସ୍ୱଚ୍ଛରେ ଦାଣ୍ଡଗୁଳରେ ଓ ବାଡ଼-ଗୁଳରେ ସେ ମୋଡ଼ାଟି ଲଟକାଇ ଦିଆଯାଏ ଓ ପିଠା ପୂଜା କରି 'ବାଘମାନ୍' ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଘରର ବାହାରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଦଉନ୍ତୁ ପିଠାଖଣ୍ଡମାନ ଫକାଇବାକୁ ହୁଏ । ଏ ଦିନ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର 'ରେଖା—ଲଗି, ହୁଏ' ଅର୍ଥାତ୍ ରଥଯାତ୍ରାରୁ ଫେରି ଚତରେ ରେଖା କରିଯାଏ । ଏହାକୁ ରେଖାପଞ୍ଚମୀ କହନ୍ତି । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ବାଘମାମୁ ପଞ୍ଚମୀ କହନ୍ତି ।]

ରକ୍ଷା ପଟ୍ଟାଳିକା—ସଂ. ବ—ରକ୍ଷା କବଚ (ଦେଖ) Rakshā paṭṭāḷikā Rakshā kabacha (See)

ରକ୍ଷା ପତି—ସଂ. ବ—ନଗରନିବାସୀଙ୍କ ରକ୍ଷାର୍ଥ ନିଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନକାଳର Rakshā pati ରାଜକର୍ମଚାରିବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—An official of ancient times whose duty was to look after the safety of the inhabitants of a town.

ରକ୍ଷା ପତ୍ର—ସଂ ବ(ମ.ଷ.ଲୋ.)—୧ । ଭୂର୍ଜବୃକ୍ଷ—1. The Birch Rakshā patra tree; Papyrus. [ଦ୍ର—ଏହାର ଛଲରେ ରକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ର ଲେଖାଯାଇ ରକ୍ଷାକବଚମଧ୍ୟରେ ପୂରାଯାଏ ।] ୨ । ଭୂର୍ଜପତ୍ର; ଭୂର୍ଜ ବୃକ୍ଷର ଛଲ—2. The paper-like bark of Birch tree. ୩ । ଧଳା ସୋରିଷ (ହି. ଶ.)—3. White rye.

ରକ୍ଷା ପାଇବା—ଦେ. କି—ବିପଦାଦିରୁ ଉଦ୍ଧାରପ୍ରାପ୍ତ କରିବା—Rakshā pāibā To be saved from danger. रक्षापाओया रक्षापाना

ରକ୍ଷାପୁରୁଷ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ମ. ଷ. ଲୋ.)—ଜଗୁଆଳ; ଚଉକିଦାର—Rakshā pūrusha A watchman, a guard (Apte).

ରକ୍ଷା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ସଂ. ବ—ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଝିଲି ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଗଣ୍ଡା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—Rakshā purṇṇimā The fullmoon day of the lunar month of Srābaṇa. [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ଝିଲି ବନ୍ଧନ କରାଯାଏ ।]

ରକ୍ଷାପେକ୍ଷକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରକ୍ଷା+ଅପେକ୍ଷକ)—୧ । ଦ୍ୱାଃସ୍ଥ; ଦ୍ୱାର-ରକ୍ଷକ—1. Door-keeper; a (ରକ୍ଷାପେକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) porter. ୨ । ଅନ୍ତଃପୁରରକ୍ଷକ—2. A person engaged to guard the female compartments. ୩ । ନପୁଂସକ ବ୍ୟକ୍ତି-3. An eunoch. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ନପୁଂସକମାନଙ୍କୁ ରାଜନ୍ତଃପୁରର ରକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରା ଯାଉଥିଲା ।] ୪ । ନଟ—4. An actor. ୫ । ଭଣ୍ଡ—5. A jester, ୬ । ଅପ୍ରାକୃତିକ ଉପାୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବାପାଇଁ ରକ୍ଷିତ ବାଳକ · 6. A catamite (Apte).

ରକ୍ଷା ପ୍ରଦୀପ—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ)—ଭୂତ ପ୍ରେତ ଆଦିଙ୍କ ବାଧାରୁ Rakshā pradīpa ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ସୋତ୍ସୁ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ପ୍ରଜ୍ୱାଳିତ ଦୀପ (ହି. ଶ)—A lamp lighted as a charm against the influence of evil spirits.

ରକ୍ଷା ବନ୍ଧନ—ସଂ. ବ—୧ । ରକ୍ଷା କବଚ (ଦେଖ) Rakshā bandhana 1. Rakshā kabacha (See) ୨ । ଝିଲି (ଦେଖ)—2. Rākhi (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ଷା ଭୂଷଣ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ ତତ୍ପୁ)—ଭୂତ ପ୍ରେତ ଆଦିଙ୍କ ହାତରୁ
Rakshā bhūshaṇa ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅଳଙ୍କାର-
An ornament worn as a charm against evil spirits.

ରକ୍ଷା ମଙ୍ଗଳ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଭୂତ ପ୍ରେତ ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରକୋପରୁ
Rakshā maṅgala ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଅନୁଷ୍ଠିତ କର୍ମ (ହ୍ର.
ଶ)—A ceremony performed for protection against evil spirits (Apte).

ରକ୍ଷା ମଣି—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଗ୍ରହ ବା ଭୂତ ପ୍ରେତଙ୍କ ପ୍ରକୋପରୁ
Rakshā maṇi ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ପରିହିତ ରତ୍ନ—
(ରକ୍ଷା ରତ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) A jewel worn as a protection against evil stars or spirits.

ରକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମନ୍ତ୍ର;
Rakshā mantra ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ଅନିଷ୍ଟରୁ ବା ଅମଙ୍ଗଳରୁ
ରକ୍ଷା ମିଳେ—Mystic formulae used in saving a person from danger or calamity etc. [ଦ୍ର—ରକ୍ଷା ପଞ୍ଚମୀ ଭଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ରକ୍ଷା ମିଳିବା—ଦେ. ବ—ବିପଦରୁ ଅବ୍ୟାହତି ପାଇ—
Rakshā milibā Extrication from danger etc; a person being saved from danger.
रक्षा मिलना

ରକ୍ଷା ସୂତ୍ର—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଆତ୍ମରକ୍ଷାର୍ଥ ହାତରେ ବନ୍ଧାଯିବା
Rakshā sūtra ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ସୂତା; ରକ୍ଷି—A knot of consecrated string tied round the hand, in order to save one's self from evil influences

ରକ୍ଷା ହେଲା—ଦେ. ଅ—ଈଶ୍ୱର ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ; ମନୁଷ୍ୟକୁ
Rakshā helā ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ ମିଳିଲା—
ରକ୍ଷା ହଲ (interjection) God saved me! Thank
(ରକ୍ଷା ହେଲା ଯେ—ଅନ୍ୟରୂପ) God that I am saved.

ରକ୍ଷି—ସଂ. ବ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—୧ । ରକ୍ଷକ—1. Protec-
Rakshi tor. ୨ । ପହରାବାଲା—2. Watchman; guard; police man (Apte).

ରକ୍ଷିକ—ସଂ. ବ (ରକ୍ଷି+କ)—ରକ୍ଷି (ଦେଖ)
Rakhika Rakshi (See)

ରକ୍ଷିକା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ଷକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ରକ୍ଷାକାରିଣୀ—
Rakhikā Saving or protecting (female).
ବି. (ରକ୍ଷା+କ+ଆ)—୧ । ରକ୍ଷା କବଚ (ଦେଖ)
1. Rakshā kabacha (See) ୨ । ପହରାବାଲା—
2. A female guard. ୩ । ରକ୍ଷକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
3. Protectress.

ରକ୍ଷି ଠାର—ଦେ.ବ—ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ପର୍କୀୟ ବ
Rakhi ṭhāra ବିପତ୍ତୀୟ, ଏହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି-
ରକ୍ଷୀର ଇସାରା ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଠାର ବା ଧ୍ୱନି ବା
रक्षिकों इसारा या संकेत ଇସାରା—Watchword.
(ଉ—ବଦଳିଆ କହିବେ ରକ୍ଷିଠାର, ଉଦ୍ଦି ଶବ୍ଦର ତେବେ ସ୍ୱୀକାର । ଅଜସ୍ରଚନ୍ଦ୍ର. ଶେଷବନ୍ଦୀ ।
[ଦ୍ର—ଏହ ଠାରକୁ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଜାଣି ଥାଆନ୍ତି । ରକ୍ଷି ବା ପହରାବାଲାମାନେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ତାକୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତି 'ବଏ ରେ' ? ସେ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଥିଲେ 'ରକ୍ଷିଠାର' ଜାଣି ଥାଏ ଓ ସେହି ଠାରଟି ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଉତ୍ତର ଦିଏ ଓ ପହରାବାଲା ଜାଣି ପାରେ ଯେ, ଆଗନ୍ତୁକ ଆମ ଦଳର ବ୍ୟକ୍ତି । ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ଦଳର ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଥିଲେ ସେ 'ରକ୍ଷିଠାର' ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ ସେ ଠାରରେ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରେ ନାହିଁ ଓ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବୋଲି ଧରା ପଡ଼ି ଦଣ୍ଡିତ ହୁଏ । ଦୁର୍ଦ୍ଦରକ ମାଲିକଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଏ 'ରକ୍ଷିଠାର' ନିତି ନିତି ବଦଳାଯାଏ ।]

ରକ୍ଷିଣୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ଷିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ରକ୍ଷୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Rakshiṇī Feminine of Rakshi.

ରକ୍ଷିତ—ସଂ. ବିଣ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବିପଦରୁ ପରିତ୍ରାଣ—
Rakshita 1. Saved from danger. ୨ । ପ୍ରତିପାଳିତ—
(ରକ୍ଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Reared up; maintained. ୩ । (ଅରକ୍ଷିତ - ବିପରୀତ) ସଂଗୋପିତ; ଜଗା ହୋଇଥିବା—
3. Guarded; protected; treasured. ୪ । ଆଶ୍ରୟକୁ ନିଆ—4. Taken under one's protection. ବି—ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—Name of a Hindu medicinal work. ଦେ. ବି—ବଙ୍ଗୀୟମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—A family-title in Bengal.

ରକ୍ଷିତ ଜଙ୍ଗଲ—ଦେ. ବ—ଅଟକ୍ ଜଙ୍ଗଲ; ଯେଉଁ ଜଙ୍ଗଲରୁ କାଠ
Rakshita jaṅgala ଅଦି ନେବାକୁ ଗଭର୍ଣ୍ମେଣ୍ଟଙ୍କର ବା
ରକ୍ଷିତ ଜଙ ଗଲ, ଆଟକ ଜଙ୍ଗଲ ସରକାରଙ୍କର ନିଷେଧ ଥାଏ—
अटक जंगल Protected forest.

ରକ୍ଷିତ ଫଳ—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ)—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ଦ୍ୱାରା ବହୁକାଳ ଅବିକୃତ
Rakshita phala ଅବସ୍ଥାରେ ରକ୍ଷାଯିବା ଫଳ; ଅଗୁର—
Preserved fruit; preserves.

ରକ୍ଷିତ ରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ)—କୌଣସି ରାଜାଙ୍କର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ
Rakshita rājya ନ ହୋଇ ତାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଶାସିତ
ରାଜ୍ୟ—A protectorate; a mandated territory.

ରକ୍ଷିତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ରକ୍ଷିତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—
Rakshitā ରକ୍ଷକ (ଦେଖ)—Rakshaka (See)
(ରକ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ଷିତ+ଆ)—ରକ୍ଷିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
(ବିବାହିତା—ବିପରୀତ) —Feminine of Rakshita.
ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଉପପତ୍ନୀ; ରଖେଇ ମାଇପ; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀକୁ କୌଣସି ପୁରୁଷ ବିବାହ ନ କରି ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ ରଖିଥାଏ;
ଖୋଇଲା—A concubine.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ଷିତା ଦାସୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଖୋଇଲା; ଉପପତ୍ନୀରୂପେ ପାଳତା ଦାସୀ--
Rakshitā dāsī A maid-servant who is made a concubine. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପରିବାରରେ ଓ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ପରିବାରରେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ଓଡ଼ିଶାର ଉପରବେଣୀ ବଙ୍ଗାଳଙ୍କ ପରିବାରରେ ମଧ୍ୟ 'ଖୋଇଲା ପ୍ରଥା' ଥିଲା । ଅନେକ ବିଷୟ ଯେ ଏ ପ୍ରଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଜନ୍ମ ଅଛି ।]

ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରକ୍ଷିତା (ଦେଖ)
Rakshitā strī Rakshitā (See)
(ରକ୍ଷିତା ଗ୍ରହିଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରକ୍ଷିବର୍ଗ—ସ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍ପୁ)—ପ୍ରହରୀସମୂହ—A body of Rakshibarga guards; a number of watchmen. [ରକ୍ଷିଗଣ, ରକ୍ଷିବୃନ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରକ୍ଷି ସେନା—ସ.ବ (ରକ୍ଷିନ୍+ସେନା)-୧ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶରୀରରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ନିଯୁକ୍ତ ସୈନ୍ୟଦଳ—Rakshi senā 1. A troop of bodyguards. ୨ । ନଗରୀର ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ନିଯୁକ୍ତ ପଲିସ—2. An army engaged to guard a town; town police.

ରକ୍ଷି ସୈନ୍ୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ରକ୍ଷି+ସୈନ୍ୟ) —୧ । ରାଜାଙ୍କ ଶରୀର Rakshi sainya ରକ୍ଷାର୍ଥେ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A soldier [ରକ୍ଷି ସୈନିକ—ଅନ୍ୟରୂପ] acting as a bodyguard. ୨ । ନଗର ଦୁର୍ଗାଦି ରକ୍ଷାର୍ଥେ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A soldier employed to guard a town or fort. ୩ । ପହରାବାଲା—3. Guardsman; sentinel. [ଦ୍ର—ଇନ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ଶବ୍ଦମାନ ଏକାକାର ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ଅକାରାନ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ହସ୍ତୀ, ରକ୍ଷୀ ଇତ୍ୟାଦି; ତନ୍ତ୍ର ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ସମାସ ହୋଇ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଇ-ରୂପ ରହେ । ଯଥା—ରକ୍ଷିସେନା, ରକ୍ଷିସୈନ୍ୟ, ହସ୍ତିଶାଳା, ହସ୍ତିବାହ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ରକ୍ଷୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ରକ୍ଷିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Rakshī ୧ । ସାଧା ରକ୍ଷା କରେ—1. Saving. ୨ । ରକ୍ଷକ; ପ୍ରହରୀ—2. Guarding; protecting. ୩ । ସାଧା ବିପଦରୁ ବା ଅଶୁଭରୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରେ—3. Saving or protecting from evil or danger. ବ—୧ । ପ୍ରହରୀ—1. Sentinel; a guardsman. ଦେ. ବ—ରାଖି (ଦେଖ)—Rākhi (See)

ରକ୍ଷୋଗଣ—ସ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍ପୁ; ରକ୍ଷସ୍+ଗଣ, ସନ୍ଧ୍ୟକ୍ଷର ସ୍ଥାନରେ ଓ)-ରାକ୍ଷସମାନେ—Rakshogaṇa Demons.

ରକ୍ଷୋଘ୍ନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ଷସ୍+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ବିନାଶ କରେ—Rakshoghna Destroying demons. ସ. ବ. ୧ । ବାହାଭଙ୍ଗ; ଗୁଲଥ—1. The marking nut; Semicarpus Anacardium. ୨ । ଶ୍ୱେତ ସର୍ଷପ; ଧଳା ସୋରିଷ—2. White sort of mustard seed. ୩ । କାଞ୍ଜିକ; କାଞ୍ଜି—3. Sour rice water; fermented rice water. ୪। ହିଙ୍ଗୁ; ହେଙ୍ଗୁ—4. Asafætida; Ferula asafætida.

ରକ୍ଷୋଘ୍ନୀ—ସ. ବ—ବଚ; ବଚ—The Orris root; Aconus Rakshoghnī Calamus; Zingiber Zedoaria. ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରକ୍ଷୋଘ୍ନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Rakshoghna.

ରକ୍ଷୋଜନନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍ପୁ; ରକ୍ଷଃ+ଜନନୀ)—ରାକ୍ଷସଙ୍କ Rakshojananī ମାତା—1. Mother of demons. ୨ । ରାତ୍ରି—2. The night.

ରକ୍ଷୋନାଥ—ସଂ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍ପୁ; ରକ୍ଷଃ+ନାଥ)-ରକ୍ଷୋରାଜ (ଦେଖ) Rakshonātha Rakshorāja (See)

ରକ୍ଷୋବଳ—ସଂ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍ପୁ; ରକ୍ଷଃ+ବଳ)—ରାକ୍ଷସସେନା— Rakshobala An army of demons.

ରକ୍ଷୋରଥୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍ପୁ; ରକ୍ଷଃ+ରଥିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Rakshorathī ରଥାରୋହୀ ରାକ୍ଷସଯୋଦ୍ଧା—A demon-warrior fighting on a car.

ରକ୍ଷୋରାଜ—ସଂ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍ପୁ; ରକ୍ଷଃ+ରାଜନ୍)—ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କର Rakshorāja ରାଜା—A king of demons.

ରକ୍ଷୋହା—ସଂ. ବିଣ (ରକ୍ଷସ୍+ହନ୍ ଧାତୁ କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ରକ୍ଷୋଘ୍ନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ରକ୍ଷୋଘ୍ନ (ଦେଖ)— Rakshohā Rakshoghna (See). ବ—ଗୁଗୁଳ—Indian Bdellium.

ରକ୍ଷ୍ମ[କ୍ଷ୍ନ]—ସଂ. ବ (ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କ୍ତ୍ୱା. ମ, ନ)—ରକ୍ଷଣ (ଦେଖ) Rakshma[kshna] Rakshaṇa (See)

ରକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ରକ୍ଷଣୀୟ; ରକ୍ଷିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Rakshya Deserving to be protected or preserved. [ରକ୍ଷ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରକ୍ଷ୍ୟମାଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଆନ)—୧ । ରକ୍ଷିତ— Rakshyamāṇa 1. Preserved. ୨ । ସାଧାରଣ ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା— [ରକ୍ଷ୍ୟମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ] ସାରୁଅଛୁ—2. Under the process of preservation.

ରଖ୍ (ଧାତୁ)—ସ. ଗତି କରିବା—
Rakh (root) To move (Apte).

ରଖ୍—ଦେ. କ୍ରି—(ରଖିବା କ୍ରିୟାର ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ 'ତୁ' ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ଅକାର)—(ତୁ) ରଖିବା କ୍ରିୟା କର୍— Rakh राख रख (Let thou) Keep.
[ଉ—ରଖ୍ ତୋ ଜମିଦାର ବାବୁକୁ ତୋ ଘରେ । କୁଳାକୁମାଣ୍ଡ. ନଅଭୂଣୀ]

ଦେ. ଅ—ଛଡ଼୍ (ଅମୂଳକ ବିଷୟ ବା କଥା) ଉଡ଼ାଇଦେବା— Give up (that matter).

ରଖ୍‌ବଥ(ଥଁ)—ସାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ପୁଂ—ରକ୍ଷିତ ଉପପତି; ଜାର- Rakh-niā(āñ) ପୁରୁଷ—A paramour; a gallant.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଣ.(ପୁଂ) ଜାରଜ (ସନ୍ତାନ);ଉପପତ୍ନୀ ଗର୍ଭଜାତ (ସନ୍ତାନ) — Illegitimate (child); born out of wedlock.

ରଖ୍ନା — ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ରକ୍ଷିତା) ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ; Rakh-nī ଉପପତ୍ନୀ—Coucubine; a mistress.

ରଖ୍ବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି (ସଂ. ରକ୍ଷ ଧାତୁ; ତୁଳ.ହି.ରଖ୍ନା)— Rakh-bā ରକ୍ଷିବା (ଦେଖ)—Rakhibā (See).

ରଖନ୍ତା— ଦେ. ବଣ—(ସଂ ରକ୍ଷତ୍ ଶବ୍ଦ) —ରକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟ — Rakhantā Protecting; keeping.

ରକ୍ଷାକାରୀ ବ—ରକ୍ଷକ ବ୍ୟକ୍ତି—Protector; keeper.

ରଖନେବାଲା [ତୁ—ଯଉରୁ ରଖନ୍ତା ସବିସ୍ତ ଅଟଇ, ଆପଣା ଜନ୍ୟାକୁ ରକ୍ଷି ନ ପାରଇ । ନନ୍ଦକଶୋର କୃଷ୍ଣଭୁମାଳ ।]

ରଖସ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ସଂ ରକ୍ଷଃ) —ରାକ୍ଷସ — Rakhas Demon.

ରଖା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ରକ୍ଷା)—୧ । ରକ୍ଷିବା—1. Keeping; Rakhā preserving. ୨ । ଜଗିବା—2 Watching.

ରାଖା ବଣ—୧ । ରକ୍ଷକ—1. Saving. ୨ । ଜଗୁଆଳ; **ରଖାଇ** ଜଗିଥିବା—2. Guarding. [ତୁ—ରଖା ସୁରମାଳଙ୍କୁ ରକ୍ଷକ ଜାବନେ ମାର, ଦରଖାର । ବଶ୍ୱନାଥ ବତଶବ୍ଦମାଳୁ ।]

ରଖକାଲା ଶ । ରକ୍ଷିତ—3. Saved; kept ୪ । ଯହିଁରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ରଖାଯାଏ—4. In which something is kept. ୫ । ଯାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବଷୟର ରକ୍ଷା ହୁଏ—5. Enabling one to save something.

ରଖା(ଖେ)ଇ ଥୋଇ ନ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Rakhā(khe)i thoi na debā ଅସ୍ଥିର କର ପକାଇବା; ଉଠତେ ବସତେ ନା ଦେଓୟା ବ୍ୟତବ୍ୟସ୍ତ କରବା—Not to let a **ରହନେ ନ ଦେନା** person live in peace; to pester a person much; to persecute or harass a person.

ରଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ରକ୍ଷ. ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ; ରକ୍ଷିବା କ୍ରିୟାର Rakhā(khe)ibā ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ—The causative **ରାଖାନ** form of Rakhibā). ୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷିବା **ରଖାନା** କ୍ରିୟା କରାଇବା—1. To cause to be kept; to **ରଖବାନା** cause one to keep. ୨ । ଅପେକ୍ଷା କରାଇବା— 2. To cause to wait. ୩ । ଜଗାଇବା; ଜଗୁଆଳ ରୂପେ ରକ୍ଷିବା—3. To keep as a guard.

[ତୁ—ଫଉଜ ଦୁଲେ ଲୁଣ୍ଢାଇବେ ରଖାଥ ବେବସ୍ଥା ଧାରଣାତ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଟ୍ଟରଙ୍କୁ ଫ. ଗାତ ।]

ରଖା(ଖେ)ଇ —ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରକ୍ଷିତା)—ରକ୍ଷିତା; ଗାଳତା- Rakhā(khe)i Kept; maintained (female). (ବେପ୍ସା—ବଟସ୍ତତ) (ଯଥା—ରଖେଇ ରାଉଜା, ରଖେଇ (ରକ୍ଷିଥ—ପୁଂ) ଗାଇପ)- ବ—୧ । ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ; ଘୋଇଜ— **ରାଖନୀ ରଖନୀ ରଖେଲୀ'** 1. Concubine; a mis- ରାଖା ମଜୁର **ରଖବାଇ** tress. ୨ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ରକ୍ଷିବାପାଇଁ ପ୍ରଦତ୍ତ ମଜୁର —2. Remuneration paid to a custodian or watchman.

ରଖା ଥୁଆ—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର; ସ. ରକ୍ଷଣ; ସ୍ଥାପନ)—୧ । Rakhā thuā ଜଗାରଖା; ଦେଖାଜତ୍—1 Custody; care ରାଖା ବାଖି **ରଖରଖାବ** of anything. ୨ । ସଂସାରରେ ନରାପଦ ଅବସ୍ଥିତ—2. Safe existence in the world; well-being ୩ । ସାଇତା କର୍ମ—3. Storing. ୪ । ବହୁ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ସଜାଡ଼କର ରକ୍ଷିବା କର୍ମ—4. Keeping of many things in order; arrangement.

ରଖା ରଖି—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—(ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—୧ । ରକ୍ଷିବା **ଆଦ** Rakhā rakhi ଜର୍ମମାନ—1. Acts of keeping. ରାଖାରାଖି **ରଖାରଖି** ୨ । ବହୁ ବସ୍ତୁ ସଜାଡ଼ କର ରକ୍ଷିବା; ସଜଡ଼ା ସଜଡ଼—2. Keeping of many things in order. ୩ । ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ;ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଯତ୍ନରେ ରକ୍ଷିବା— 3. Custody; taking care of thing. ୪ । ପରସ୍ପରକୁ ରକ୍ଷା କରବା—4. Protecting each other. ତୁ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଅମ୍ଭେ ରକ୍ଷା ରକ୍ଷି ପ୍ରାଣ, ଦୋଇ ଥାଇତ ମୋତେ ନ କହ ବଚନ । କୃଷ୍ଣଦିଦ ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତ ।]

ରଖିଆ—ଦେ. ବଣ. ଓ ବ. ପୁଂ.—(ସ. ରକ୍ଷିତ)—ସ୍ତ୍ରୀଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାମୀରୂପେ Rakhiā ବ୍ୟବହୃତ ଉକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବବାହ କର ନ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି— **ରାଖିଆ** ରାଖା, ରାଖନା (a person) Maintained by a woman as her paramour. ବଣ.—୧ । ରକ୍ଷିତ— (ରକ୍ଷା[ଖେ ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Kept. ୨ । ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା— 2. Protecting. ଦେ. ବ.—(ସ. ରକ୍ଷକ)— ରକ୍ଷକ; ପାଳକ—1. Protector; saver. ୨ । ଜଗୁଆଳ—2. Guard; watchman. ୩ । ମରୁଆ— 3. Guardian. ଗା. ବ.—(ସ. ରକ୍ଷା) —ରକ୍ଷା (ଦେଖ)—Raksha (See).

ରଖି ଥୋଇ ନ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରଖାଇ ଥୋଇ ନ ଦେବା— Rakhi thoi na debā (ଦେଖ)—Rakhāi thoi na debā (See).

ରଖି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ସଞ୍ଚତ କର ରକ୍ଷିବା; ସାଇତ ରକ୍ଷିବା Rakhi debā 1. To store up a thing. ୨ । ଯଥା- ରେଖେ ଦେଓୟା; ରାଖିୟା ଦେଓୟା ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପନ କରବା— **ରଖଦେନା** 2. To place a thing in its proper place. ୩ । ନ କାଢ଼ିବା; କୌଣସି ବଷୟକୁ ବାହାରେ, ପ୍ରକାଶ ନ କରବା—3. Not to bring out a thing. [ଯଥା—ତୋ ଘାଟ ଲୁଗାକୁ ସିନ୍ଦୁକରେ ରଖି ଦେ । ତୋ ଚଉଗି ରଖି ଦେ ।] ୪ । ବ୍ୟବହାରରେ ନ ଲଗାଇବା- 4. Not to apply to use; not to utilise. ୫ । ଉଲ୍ଲେଖ ନ କରବା—5. Not to mention. [ଯଥା—ରଖି ଦେଇ ଥା ତୋ ବଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଖି ନେବା—ଦେ. କି.—୧ । ଅଗତ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଫାପସ୍ ନ ଦେବା—1. Not to return a thing brought.

୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିଜ ଘରେ ଚାକରରୂପେ ସମ୍ଭାଳିବା ବା ପୋଷିବା—2. To retain a person as a servant.

ରଖି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—(ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ରଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା—To be able to keep or maintain or save.

ରେଖେ ଫେଲା **रख सकना**

[ରଖି ଯାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଯଥା—ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା, ତା ମୁଁ ଜାଣେ, ସେ ଗୋଟେ ଘୋଷଣ ଝିଅ ଘୋଡ଼ା ରଖି ପକାଇବେ, ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଦଶୁଛି ।]

ରଖିବା—ଦେ. କି.—(ସଂ. ରକ୍ଷ ଧାତୁ; ସଂ. ରକ୍ଷଣ; ପ୍ରାକୃତରଣ)—୧ । ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବା; ବିପଦରେ ପଡ଼ିବାକୁ ନ ଦେଖା **रखना** ଛଡ଼ାବା—1. To protect a person from danger. [ରକ୍ଷା(ଖେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ] [ଉ—ଗୁରୁର୍ଦ୍ୟ କୃପାଳୁ ଗୁଣଜ୍ଞ ରଖିଲୁ ପ୍ରାଣ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଗ୍ଭଚମ୍ପୂ. ଚ. ଗୀତ ।] ୨ । ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦରୁ ମୁକ୍ତ କରାଇବା; ଉଦ୍ଧାର କରିବା—2. To deliver from danger; to free a person from danger. ୩ । (ଶାନ୍ତ ଶୁଆ ଆଦ ଜୀବଙ୍କୁ) ପାଳନ କରିବା; ପାଳିବା; ପୋଷିବା—3. To keep; to domesticate. ୪ । ନିଜର ସେବାର୍ଥ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଚାକରରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା; ଚାକର ରଖିବା—4. To take a person into service; to engage a person as a servant; to retain a person in service. [ଉ—ଠଇସ ଦେଇ ମୁଁ ରଖିଲି ଦାସୀ, ସେ ହେଲା ସାଆନ୍ତାଣୀ ମୁଁ ହେଲି ଦାସୀ । ଛଗ ।] ୫ । ଜୀଆଇଁ ରଖିବା; ମାରି ନ ପକାଇବା; ବଞ୍ଚାଇବା-5. To cause to live. [ଉ—କୁସ୍ତା କରେ ମୁଁ ଧାତାକୁ, କାହିଁକି ସରଜ ତାକୁ, ଚରସ୍ଥୁ ରଖିଲା ଜଉତରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଶୋଗ୍ଭ ଚମ୍ପୂ. ଚ. ଗୀତ ।] ୬ । ମୃତ୍ୟୁଙ୍କରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—6. To save one's life. [ଉ—ରଖେ ହର ମାରେ କିଏ ? ମାରେ ହର ରଖେ କିଏ ?—ଛଗ] ୭ । (ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ) କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ ନ କରି ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବା—7. To keep or entertain a concubine or a mistress. ୮ । (ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ) କୌଣସି ପୁରୁଷକୁ ବିବାହ ନ କରି ଆପଣାର ସ୍ୱାମୀରୂପେ ଘରେ ରଖିବା—8. To keep a man as one's paramour. ୯ । ଜଗିବା—9. To guard; to keep watch. [ଉ—ବିବଧ ବିରୂପାସୁର, ଯାହା ଦେଖି ଭୟ କର, ସେମାନେ ଏବେ ଅଛନ୍ତି ରଖିରେ । ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ର ସ୍ୱପ୍ନାସୂଣ ।] ୧୦ । (ଆଦେଶ) ପାଳନ କରିବା—10. To obey or carry out (an order). ୧୧।(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନୁରୋଧ) ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା; କଥା ରଖିବା—11. To act according to (a person's request.) ୧୨ । ନିଜ କୃତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବା ସର୍ତ୍ତ ବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଳନ କରିବା; ସର୍ତ୍ତ ପାଳିବା—12. To keep one's promise. (ଅନ୍ତଃକରଣରେ କପଟ, କ୍ରୋଧ, ଅଶା ଆଦକୁ) ପୋଷଣ କରିବା; ସ୍ଥାନ ଦେବା—13. To entertain (certain feelings in the mind). [ଉ—ରମ୍ଭାର କଥା ଦେଖି ପେଟରେ କପଟ ରଖି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଗ୍ଭଚମ୍ପୂ. ଚ ଗୀତ ।] ୧୪ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ତାହାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇବା—14. To keep a person in good humour; to humour a person; to please a person by following his desires. ୧୫ । (କୌଣସି କଥାକୁ) ନ ଭୁଲିବା; ସ୍ମୃତିରେ ଚିରସ୍ଥାୟୀରୂପେ ସ୍ଥାନ ଦେବା—15. To remember; not to forget [ଉ—ଗୋଳଥ ନ ରଖି କଳ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଗ୍ଭଚମ୍ପୂ. ଗ ଗୀତ ।] ୧୬ । ଅଟକାଇବା; ରୋଧ କରିବା; ସମ୍ଭାଳିବା—16. To check; to restrain; to stop. (ଯଥା--ସେ ସ୍ୱର୍ଗଲେ ତାକୁ ରଖେ କିଏ ?) ୧୭ । ସ୍ଥାପନ କରିବା; ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା; ଥୋଇବା—17. To place. [ଉ—ଦୃଢ ଘଟକୁ ଶିଶି ଶିଖା ପାଖରେ ରଖି-- କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଗ୍ଭଚମ୍ପୂ. ଘ ଗୀତ ।] ୧୮ । ଜମା ଦେବା ତତ୍ତାବଧାନ କରିବା; ଅନ୍ୟର ନିକଟରେ ଗଚ୍ଛିତ ରଖିବା—18. To entrust; to keep in another's custody. [ଯଥା—ସେ ବାଙ୍କ ଟେ ଟଙ୍କା ରଖିଥଇନ୍ତି] ୧୯ । ନଖ କେଶ ଆଦ ନ କାଟି ତାହା ବଢ଼ିବାକୁ ଛଡ଼ାଦେବା; ବଢ଼ାଇବା—19. To let a thing grow. [ଉ—ନଖ ବାଳ ରଖି ଭାଲୁଏ ଏ କେଡେ ଯୋଗୀ ହେଲେଣି ? ଛଗ ।] ୨୦ । ସଞ୍ଚୟ କରିବା; ଜମା କରିବା—20. To store up; to hoard; to amass. [ଯଥା—ଧନ ରଖିବା] ୨୧ । ଗ୍ରହଣ କରିବା—21. To accept. [ଯଥା—ସେ ମୋଠାରୁ ବଇଜା ରଖିଛି] ୨୨ । ନାଃଶେଷ ନ କରିବା—22. Not to exhaust a thing. [ଯଥା—ଦୁଅଣରେ ପାଣି ରଖିବା] ୨୩ । ବାଟ ବା ନିର୍ଗମନ ପଥ ଛଡ଼ାଦେବା—23. To leave (an opening or outlet.) [ଉ—ସେ ଗାଣ୍ଡିମଣା ପିନ୍ଧେ ସେ ପରସ୍ତା କରିବାକୁ ବାଟ ରଖେ । ଛଗ ।] ୨୪ । ନେଇଥିବା ବସ୍ତୁକୁ ଫାପସ୍ ନ ଦେବା—24. To retain; not to return a thing taken. ୨୫ । ନଷ୍ଟ ହେବାକୁ ନ ଛଡ଼ିବା—25. To maintain in tact. ୨୬। ଜମା

Digitized by srujanika@gmail.com

ନେବା—26. To take into custody; to keep under one's custody ୨୨ । ଆପଣାର ଅଧିକାରକୁ ନେବା—27. To take under one's control. ୨୮ । ବନ୍ଧକ ନେବା—28. To take as a pledge. ୨୯ । ଧନ ବଳାଇ କର ରଖିବା—29 To save (money). ୩୦ । ଜମି ବା ଜୋତ ଆଦକୁ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଓ ଘରକୁ ଭଡ଼ାଦାରଙ୍କ ଲଗାଇବା—30. To let-out (a land or house) to tenants. ୩୧ । ଘଡ଼ାଇବା; ମୁଲତବ କରିବା-31. To adjourn; to defer. ୩୨ । ଛଡ଼ ଦେଇ ଯିବା—32. To leave. (ଉ—ଷଣ୍ ପଛେ ପଛେ ଧାଇଁ ଶୃଗାଳ, କଥା ରଖିଗଲା ଅପାର କାଳ—ଭଗ ।) [ଦ୍ର—ରଖିବା କିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ ସଙ୍ଗେ ଦେବା, ନେବା, ପକାଇବା, ଯିବା ଆଦ କିୟାର ସମାପିକା ରୂପ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

[ଦ୍ର— ଅଙ୍କାଡ଼ି ରଖିବା—ଦେ. କି,— ଅପଙ୍କାଡ଼ି ରଖିବା (ଦେଖ)

ଅକ୍ରିଆରରେ ରଖିବା—ଦେ· କି.—ହାଉମୁଠାରେ ରଖିବା (ଦେଖ)

ଅଟକ ରଖିବା, ଅଟକାଇ ରଖିବା—ଦେ.କି.—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଗତି ରୋଧ କରିବା । ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କିଛିକାଳ ପାଇଁ ଜାଜିରୁଦ୍ଧ କରିବା ।

ଅଣ୍ଡିବ ରଖିବା—ଦେ, କି.—(ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ) ପରପୁରୁଷକୁ ଉପପତ୍ନୀରୂପେ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ଦେବା ।

ଅଦ(ଦା)ଉତ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପାଇଁ ମନରେ ସଙ୍କଳ୍ପ ଘୋଷଣା କରିବା ।

ଅନଶା ରଖିବା—ଦେ. କି.—କୌଣସି ବିଷୟ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ।

ଅନୁରୋଧ ରଖିବା—ଦେ. କି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କଥା ରକ୍ଷା କରିବା ବା କଥା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ।

ଅପଙ୍କାଡ଼ି (ଅପସଣ) ରଖିବା—ଦେ. କି.—ନଜାଣତକ ବା ଅଙ୍କାଡ଼ିକର କାର୍ଯ୍ୟ କର ଉତ୍କର୍ଷତ ପାଇଁ ଦୂରନାମ ଛଡ଼ ଯିବା—(ଅପଙ୍କରୁ ରଖିବା, ଅପଦରୁ ରଖିବା—ଗ୍ରା.ରୂ.)

ଅଳନ୍ତା ରଖିବା—ଦେ. କି.—ଅଦଉତ ରଖିବା (ଦେଖ)

ଆଖି ଉପରେ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ତତ୍ପର ଅନୁଗ୍ରହକୁ ଯିବାକୁ ଛଡ଼ ନ ଦେବା; ସବୁଦା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା; ଆଖି ସାମନାରୁ ଅନ୍ତର ନ କରିବା ।

ଆଖି ରଖିବା—ଦେ. କି.—ନଜର ରଖିବା (ଦେଖ)

ଆବଦ୍ଧ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ବନ୍ଧକ ରଖିବା [ଦେଖ]

ଆଶା ରଖିବା—ଦେ. କି.—ଭରସା ରଖିବା [ଦେଖ]

ଇଜ(ଜ୍ଜ)ତ ରଖିବା—ଦେ. କି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମର୍ଯ୍ୟାଦାହାନ ନ ଘଟାଇବା ।

ଋଣ ଆବଦ୍ଧ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ବନ୍ଧକ ରଖିବା [ଦେଖ]

ଓଟାର ରଖିବା—ଦେ. କି.—ହୁକି ରଖିବା [ଦେଖ]

କଥା ରଖିବା—ଦେ. କି —ଅନୁରୋଧ ରଖିବା [ଦେଖ]

କବରରେ (କରଗତ) ରଖିବା—ଦେ. କି.—ହାଉମୁଠାରେ ରଖିବା [ଦେଖ]

କଶଗୀ(ଗା) ରଖିବା—ଦେ. କି.—ଦାସ୍ତ ରଖିବା (ଦେଖ)

କହ (କୁହା ବୋଲ)କର ରଖିବା—ଦେ. କି.—ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ବିଷୟ କହିବା ।

ଖାରତ (ଖାଡ଼ି) ରଖିବା—ଦେ. କି.—ଯଶ ରଖିବା (ଦେଖ)

କୁଳ ରଖିବା—ଦେ. କି —କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବଂଶ ରକ୍ଷା କରିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବଂଶନାଶ ନ ହେବାର ଉପାୟ କରିବା ।

କୋଧ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ରଗ ରଖିବା (ଦେଖ)

ଖିଆଲ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ହେଜିବା; ମନରେ ରଖିବା ।

ଖୋଲ ରଖିବା—ଦେ. କି.—କୌଣସି ଘରକୁ ବା ସ୍ଥାନକୁ ଜନ୍ମ କରକର ଛଡ଼ ଯିବା ।

ଗାଡ଼ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ନଜର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଗାଡ଼ ଘରେ ସାଇତିବା । [ଯଥା —ଏଣ୍ଡପର ବଗି ରଖିବା, ପଲଙ୍କି ରଖିବା, ମଝର ରଖିବା ଆଦ ହୁଏ ।]

ଗୋରୁ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ଗୋରୁ ଜଗିବା; ଗୋରୁ ଚରିବାବେଳେ ସେମାନେ ଫସଲ ଆଦ ନଷ୍ଟ ନ କରିବା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା । (ଯଥା—ଏଣ୍ଡପର ଗାଈ, ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା, ଘୋଡ଼ର ଆଦ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ରଖିବା ପ୍ରଯୋଗ ହୁଏ ।)

ଘୋଡ଼ା ରଖିବା—ଦେ. କି —ଆପଣାର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଘୋଡ଼ା ପାଳିବା । (ଯଥା—ହାତୀ, ନେଉଳ, ଶୁଆ, ଶାସ୍ତ୍ର, କୁକୁର, ପିରଗ, ବର୍ଣ୍ଣି ଆଦ ଶବ୍ଦ ପରେ ରଖିବା ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ ହୁଏ ।)

ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା ରଖିବା—ଦେ. କି.—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମନ ରଖିବା; ମନ ଯୋଗାଇବା । ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବା ।

ଚାକର ରଖିବା—ଦେ. କି.—୧ । ନଜର ସେବା କରିବା ପାଇଁ ଭୃତ୍ୟ ନଯୁକ୍ତ କରିବା । ଯଥା—ଏଣ୍ଡପର ଦାସୀ, ଧୋଇଲ୍ଲା, ମାଷ୍ଟର, ଉପରସ୍ତୀ ଆଦ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ରଖିବା ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।) ୨ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ଧନରେ ବା ଗୁଣାଦରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘି ହେବା । [ଉ—କେତେ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ମତେ, ଚୋଠଇଁ ସୁନ୍ଦର ମୋର ବନୋଦଆ, ଚାକର ରଖିବ ଭଟେ । ଭଗ ।]

ଚତ୍ତ ରଖିବା—ଦେ. କି.—୧ । ଚତ୍ତ ବଳାଇବା; ଆନ୍ତରିକ ସ୍ନେହ କରିବା; ଆସକ୍ତ ହେବା । ୨ । ମନରେ ରଖିବା [ଦେଖ]

ଚୁଟି ରଖିବା—ଦେ. କି.—ବାଳ ଛଡ଼ିବା; ମସ୍ତକରେ ଲମ୍ବା କେଶ ବଢ଼ାଇବା ।

ଚୁଟିପିଠି ରଖିବା—ଦେ. କି.—ଚୁଟି ଧରି ପିଠିରେ ପ୍ରହାର ନ କରିବା । [ଯଥା—ସେ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ମୋ ଚୁଟିପିଠି ରଖିବ ନାହିଁ ।]

ଚୁର୍(ରୁ)କ ରଖିବା—ଦେ. କି,—ମସ୍ତକରେ ଶିଖା ରଖିବା—

ଜାନ୍ (ଜୀବ, ଜୀବନ) ରଖିବା—ଦେ. କି.—ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷିବା [ଦେଖ]

ଟୁକି (ଟାଣି) ରଖିବା—ଦେ. କି.—ଆକର୍ଷଣପୂର୍ବକ ଉଦ୍ଧରେଖ କରିବା ।

ଥାଉ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ଧନ ଗଚ୍ଛିତ ରଖିବା ।

ଦାଉ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ଅଦଉତ ରଖିବା [ଦେଖ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଣ୍ଧ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ବେଶ୍ୟାକୁ ଉପପତ୍ନୀରୂପେ ଗାଳବା ।
ବାଣ୍ଧୀ ରଢ଼ିବା—ଦେ. କି.—କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ କୁ ଉପପତ୍ନୀରୂପେ ଗାଳବା ।
ବ(ଦୋ)ହ ରଖିବା—ଦେ. କି.—୧ । ଶତ୍ରୁଠାରୁ ରକ୍ଷା କରିବା; ବନ୍ଦ କରିବା; ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା । [ଉ—ବନ୍ଦ ରଖି ଧର୍ମ କର । ଭଗ ।] ୨ । ଦେହକୁ ପୋଷଣ ନ ବାଧିବ ସେଦୃଷ୍ଟିରୁ ପରିଶ୍ରମ କରିବା । [ଯଥା—ବନ୍ଦ ରଖି କାମ କର୍ ।]
ବୁନାଆଁ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ଫସାର ରଖିବା [ଦେଖ]
ବୃଷ୍ଟି ରଖିବା—ଦେ. କି.—ନଜର ରଖିବା [ଦେଖ]
ବନ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ବନ ସମ୍ପତ୍ତି କରିବା ।
ବରମ (ବର୍ମ) ରଖିବା—ଦେ. କି.—୧। ଧର୍ମାନୁମୋଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା; ଧର୍ମ ପାଳନ କରିବା । ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଧର୍ମନାଶ ନ କରିବା ।
ବକଲ(କପି) ରଖିବା—ଦେ. କି.—କୌଣସି ଲେଖାର ବା ବହିର ପ୍ରତିଲିପି ଆପଣା ବକ୍ସରେ ସାଇତିବା । [ଦ୍ର—ଏହିପରି କୋଟ୍ ରଖିବା, ଝଡା ରଖିବା ।]

ବଖ ବାଳ ରଖିବା—ଦେ. କି—ନଖକୁ ଓ କେଶକୁ ନ କାଟି ବଢ଼ାଇବା ।
ବଜର ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଅକୃଷ୍ଟ ବା ଅନୁରକ୍ତ ହେବା । ୨ । ମନୋଯୋଗୀ ହେବା । ୩ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଲୁବ୍ଧ ହେବା । ୪ । ଉତ୍ତୁ ନେବା । ୫ । ଯତ୍ନ କରିବା ।
ନାଁ(ନାଆଁ) ନାମ } ରଖିବା—ଦେ. କି—ଯଶ ରଖିବା (ଦେଖ)
(ଯଥା—ସେ ବାପଅଜାଙ୍କ ନାଁ ରଖିବ ।)
ବନ୍ଧା ରଖିବା—ଦେ. କି—ଅପଙ୍କାରି ରଖିବା (ଦେଖ)
ବଲ୍ଲମ ବଲ୍ଲମରେ } ରଖିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବଲ୍ଲମ ଭାକ କିଣିବା; ବଲ୍ଲମ ଧରିବା ।
ଫକା(କେ)ଇ ରଖିବା—ଦେ. କି—୧। କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ବା ବ୍ୟବହାର ନ କରି ଏକସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ି ରହିବାର ଉପାୟ କରିବା ।
(ଯଥା—ମୂର୍ଦ୍ଦାରକୁ ଗାଆଁବାଲ୍ମାନେ ମଦନ ପକେଇ ରଖିଲେ । ଦୁଇଅରକୁ ବ୍ୟବହାର ନ କରି ପକେଇ ରଖିଲେ ଜଳକି ହୋଇଯାଏ ।)
୨। (ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶୀଘ୍ର ଶେଷ ନ କରିବା ।
ଫଣ ରଖିବା—ଦେ. କି —ବାଜି ରଖିବା (ଦେଖ)
ଫାଙ୍କ ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ଭରକାଦ୍ୱା ଆଦିରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳ ଶୁଖି ନ ଯିବାର ଉପାୟ କରିବା । ୨। କୌଣସି ସ୍ଥାନର ବା ବଂଶର ବା ଜାତିର ସୁନାମ ବଜାୟ ରହିବାର ଉପାୟ କରିବା ।
(ଯଥା—ଓଡ଼ାପାଟାକ ଏ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଲଢ଼ି ଆମଟାଆଁର ଫାଣି ରଖିଲେ ।)
ପେଟ ରଖିବା ଦେ. କି—ଖାଇବାବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣଭୋଜନ ନ କରିବା ।
(ଯଥା—ପେଟ ରଖି ଖାଇଲେ କେବେବେଳେ ରୋଗ ହେବ ନାହିଁ ।)

ପେଟ(ହୃଦ)ରେ କପଟ ରଖିବା—ଦେ.କି—ହୃଦୟରେ ଛଳକୁ ସ୍ଥାନ ଦେବା । [ଉ—ତମଳାର କଥା ଦେଖି ହୃଦରେ କପଟ ରଖି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋସ୍ତ ଚମ୍ପୂ ଚ. ଗୀତ]
ପେଟରେ ପେଟରେ କୋଲପ ପକାଇ } ରଖିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା ।
ପ୍ରଣୟ ରଖିବା—ଦେ. କି.—ବନ୍ଧୁତା ରଖିବା (ଦେଖ)
ପ୍ରାଣ ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ମୃତ୍ୟୁରୁ ଅନ୍ୟର ଜୀବନକୁ ବଞ୍ଚାଇବା । [ଉ—ଗୁରୁର୍ଯ୍ୟ କୃପାଳୁ ଗୁଣନଧି ରଖିଲୁ ବ ପ୍ରାଣ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଶୋସ୍ତ. ଚମ୍ପୂ ଚ. ଗୀତ]
୨ । ଆପଣାର ଜୀବନ ଧର ରହିବା; ବଞ୍ଚି ରହିବା ।
ଫୁଜୁଲା ରଖିବା – ଦେ. କି – ଖୋଲ୍ଲ ରଖିବା (ଦେଖ)
ବଅଣା ବଇ(ହୁ)ନା } ରଖିବା—ଦେ. କି—ବନ୍ଧେଇ ବସ୍ତୁର ଚୁକ୍ତି ଦୋଇଥିବା ବା ସ୍ଥିରୀକୃତ ମୂଲ୍ୟ ବାବଦକୁ ଆଗରୁ କିଛି ଅଂଶ (ବଣ୍ଟେଇ) ଦେଇଥାରୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ।
ବଂଶ ରଖିବା – ଦେ. କି—ବୁଲ ରଖିବା (ଦେଖ)
ବଜାଏ(ଯୁ) ରଖିବା—ଦେ କି – ପୂର୍ବରୁ ବିଷୟ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିବାର ଉପାୟ କରିବା ।
ବନ୍ଧକ ବନ୍ଧା } ରଖିବା—ଦେ. କି—ଋଣର ଯାମିନ୍ ସ୍ୱରୂପ ସମ୍ପତ୍ତି ଆଦି ମହାଜନର ଅଧିକାରରେ ସ୍ଥାପନ କରିବା ।
ବନ୍ଧୁତା ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ବନ୍ଧୁକାଳପାଇଁ ବନ୍ଧୁତା ଘୋଷଣା କରିବା । ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପି ହେବାର ଉପାୟ କରିବା ।
(ଦ୍ର—ଏହିପରି ଉକ୍ତି, ଉକ୍ତି, ପ୍ରେମ ରଖିବା ଆଦି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ)
ବଲ ରଖିବା—ଦେ. କି—ଉତ୍ସା ରଖିବା (ଦେଖ)
ବସା(ସେ)ଇ ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ବହୁକାଳ ଅପେକ୍ଷା କରାଇବା । ୨ । ନକମା କର ବସାଇବା । ୩ । ପାର୍ଥକ୍ୟକ କରିବା ।
ବାକ ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ଛାଡ଼ି ଯିବା; ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶେଷ ନ କର କେତେକ ଅଂଶ ଛାଡ଼ିବା ।
(ଯଥା—ଭୁ ତ ଭାଙ୍କର ସାତ ପୁରୁଷ ଧର ଶୋଧିଦେଲୁ ତୁ ତ ଆଉ ବାକି ରଖିଛୁ ?) ୨ । ସମସ୍ତ ଦେୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ନ ସୁଝିବା ।
(ଯଥା — ଏ ଉମସୁକର ସୁଧ ଯାକ ସୁଝି ମୂଳଉକ ବାକି ରଖିଲ ।)
ବାଜ ରଖିବା—ଦେ. କି—ଦ୍ୟୁତାଦି କ୍ରୀଡ଼ାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧନ ପଣରୂପେ ସ୍ଥାପନ କରିବା ।
ବାଟ ରଖିବା—ଦେ. କି – ୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାପାଇଁ ସୁଗମ ଉପାୟ ବା ସୁବିଧା ପୂର୍ବରୁ କରିବା ।
(ଦ୍ର— ଏହିପରି ଫାଙ୍କ ରଖିବା, ଛିଦ୍ର ରଖିବା, କଣା ରଖିବା ଆଦି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।)
ବାନ୍ଧ ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ଆବଦ୍ଧ କରି ରୋଧ କରିବା ।
(ଯଥା—ଭଙ୍ଗାକୁ ବାନ୍ଧ ରଖିବା)
୨ । ପେଣ୍ଡରେ ବା ଘରୁଆରେ ବନ୍ଦ କରି ରଖିବା ।
(ଉ—ଗାଣି ଦେଲ ମରୁଆରେ, ବଦେଶୀ ବରଜ ବାନ୍ଧ ରଖିବ, ହାଟବାଲ୍ଲ ଘରୁଆରେ । ଭଗ)

Digitized by srujanika@gmail.com

୩ । ଶତ୍ରୁରକୁ ଅଉଗୁଣ୍ଡଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ।
(ଯଥା— ଦେହକୁ ବାନ୍ଧ ନ ରଖିଲେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ସାଧ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।)
(ଦ୍ର—ଏହିପର ଧର ରଖିବା, କାଢ଼ି ରଖିବା, ସଜାଡ଼ି ରଖିବା, ସଜାଇ ରଖିବା, ସାଇତି ରଖିବା, ଜଗି ରଖିବା, ଘୋଷି ରଖିବା, ଲେଖି ରଖିବା, ଲୁଚେଇ ରଖିବା, ଛପେଇ ରଖିବା ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।)

ବାଳ ରଖିବା—ଦେ. କି—ବାଳ ଛଡ଼ିବା; ମସ୍ତକରେ ଲମ୍ବ କେଶ ଛଡ଼ିବା ।

ବାହା(ହୁ, ହେ)ଲ୍ ରଖିବା—ଦେ. କି—(କୌଣସି ଆଦେଶ ଆଦିକୁ) ରଦ୍ଦ୍ ନ କରିକାଏମ୍ କରିବା ।

ବେଘ୍ନର ରଖିବା—ଦେ. କି—ଚକ୍ଷୁ ଘରୁ ପ୍ରେରିତ ବେଘ୍ନରକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

ବେଶ୍ୟା ରଖିବା—ଦେ. କି—ବାଈ ରଖିବା (ଦେଖ)

ଭରସା ରଖିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆପଣାର ସହାୟ ବୋଲି ମନରେ ଆଶା ପୋଷଣ କରିବା ।

ଘର
ଘରୁସି } ରଖିବା—ଦେ. କି—ବନ୍ଧୁଡା ରଖିବା (ଦେଖ)

ମଜୁର୍ ରଖିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବିଷୟକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳକୁ ଗଡ଼ାଇଦେବା ।

ମନ ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ମନ ଯୋଗାଇବା; ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା । ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବା ବା ଇଚ୍ଛୁକ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରିବା ।

ମନରେ
ମନେ } ରଖିବା—ଦେ. କି—ଉଲ୍ଲ ନ ଥିବା; ସ୍ମୃତିରୁ ଅନ୍ତର ନ କରିବା ।

ମନେ ମନେ ରଖିବା—ଦେ. କି—ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା ।

ମରଦ
ମର୍ଦ୍ଦ } ରଖିବା—ଦେ. କି—ଘର ପୁରୁଷକୁ ଉପପତ୍ତିରୂପେ ପାଳିବା ।

ମହତ(ତ୍ତ) ରଖିବା—ଦେ. କି—ଇଜତ ରଖିବା (ଦେଖ)
(ମାନ ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଇକ୍ଲାନଆଁ(ଆ) ରଖିବା—ଦେ. କି—ବାଈ ରଖିବା (ଦେଖ)

ମୁଠାଭଳେ ରଖିବା—ଦେ କି—ହାତମୁଠାରେ ରଖିବା (ଦେଖ)

ମୁଠାଇଭରେ
ମୁଠାରେ, କବଜାରେ } ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ

ମୁଣ୍ଡ ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବା । ୨ । ଉପାଧାନ ଆଦିରେ ମସ୍ତକ ସ୍ଥାପନ କରିବା । ୩ । କୌଣସିଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

ମୁହଁ ରଖିବା—ଦେ. କି—୧। ମନ ରଖିବା; ମନ ଯୋଗାଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ୨ । ମୋହବଡ ରଖିବା; ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା ରଖିବା । ୩ । ମୌଖିକ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବା ।

ମେଳା ରଖିବା—ଦେ କି—ଖୋଲା ରଖିବା (ଦେଖ)

ମୋହବଡ ରଖିବା—ଦେ. କି—ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା ରଖିବା (ଦେଖ)

ସହ ରଖିବା—ଦେ. କି—ହେପାଜତ ରଖିବା (ଦେଖ)

ଯଶ ରଖିବା—ଦେ. କି—ଜାତି ଅର୍ଜ୍ଜନକରିବା; ଜାତିଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ କର
(ଦଣ୍ଡ ରଖିବା—ଗ୍ରା. ରୂପ) ଭବିଷ୍ୟତକୁ ସୁନାମ ଛଡ଼ାଯିବା ।

ର(ଗ୍ଗ)ଗ ରଖିବା—ଦେ.କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବିପକ୍ଷରେ ମନରେ ଦ୍ୱେଷ ପୋଷଣ କରିବା । (ଦ୍ର—ଏହିପର ଈର୍ଷା ରଖିବା ଦ୍ରଷ୍ଟ ୨)

ରଡ଼ ରଖିବା—ଦେ. କି—ଅଦଉଡି ରଖିବା (ଦେଖ)

ରାସ୍ତା ରଖିବା—ଦେ. କି—ବାଟ ରଖିବା (ଦେଖ)

ଲୋକ ରଖିବା—ଦେ. କି—ଶୂକର ରଖିବା (ଦେଖ)

ଶତ୍ରୁର ରଖିବା—ଦେ. କି—ବହ ରଖିବା ଦେଖ)

ସଂସାର ରଖିବା—ଦେ. କି—ବନାଶରୁ ସୃଷ୍ଟିକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ।

ସଭାବ ରଖିବା—ଦେ. କି—ବନ୍ଧୁଡା ରଖିବା (ଦେଖ)

ସତ୍ତ୍ୱବଳ ରଖିବା—ଦେ. କି—ମୁଣ୍ଡ ଓ ମୁଖର କୌଣସି ଅଂଶ ଖୌର ନ ହୋଇ ବାଳ ଛଡ଼ିବା (ଏହିପର ବେଷ୍ଟିରଖିବା, ମୁଣ୍ଡ ବା ବଣ ରଖିବା, ଗାଲମୁଣ୍ଡ ରଖିବା, ବାକୁର ରଖିବା ଆଦି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ)

ସଙ୍ଗତି ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିବା । ୨ । ସଙ୍ଗତିର ବୃଥାସୃଷ୍ଟା କରିବାର ଉର ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

ସନ୍ଧାନ ରଖିବା—ଦେ. କି—ଇଜତ ରଖିବା (ଦେଖ)

ସ୍ତ୍ରୀ ରଖିବା—ଦେ. କି—ବାସୀ ରଖିବା (ଦେଖ)

ସ୍ନେହ ରଖିବା—ଦେ. କି—ବନ୍ଧୁତାଇପାଇଁ ସ୍ନେହ କରିବା ।
(ସିଳନ ରଖିବା—ଗ୍ରା. ରୂପ)

ହାତମୁଠାରେ
ହାତରେ } ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ହସ୍ତଗତକରି ବହୁକାଳ ପାଇଁ ସମ୍ଭାଳିବା । ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କବ୍ଜାଭୁକ୍ତ କରିବା ।

ହୁଡ଼(ଡୋ)ଡ଼ ରଖିବା—ଦେ. କି—ବାଜ ରଖିବା (ଦେଖ)

ହୃଦରେ ରଖିବା—ଦେ. କି—ଯେଉଁରେ ରଖିବା (ଦେଖ)

ହେଜ ରଖିବା—ଦେ. କି—ଖିଆଲ ରଖିବା (ଦେଖ)

ହେପାଜ(ଜ)ତ୍ ରଖିବା—ଦେ. କି—ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ବସ୍ତୁଭୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି-ଦେବା ।

ହେମତ(ନ୍ତ) ରଖିବା—ଦେ. କି—ଭରସା ରଖିବା (ଦେଖ)]

ରଖି ଯିବା—ଦେ. କି—୧ । ପରବାରସ୍ଥ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବା ଜ୍ଞାତିଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ Rakhi jibā ଧକାଣ୍ଡକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ମୃତ ହେବା; ଛଡ଼ିବା—
ରେଖେ ଯାଓୟା 1. To leave (persons surviving as
ରଖଜାନା heirs). ୨ । ଆପଣା ମୃତ୍ୟୁ ପରେ କୌଣସି ବିଷୟ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହିବାର ଉପାୟ କରି ମରିବା—2.To die after making provision for a matter.

ରଖୁଆଳ(ଳି) — ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରକ୍ଷାପାଳ; ରକ୍ଷାକର, ରକ୍ଷାକାଣ୍ଡ) —
Rakhuāla(li) ରକ୍ଷା କାରକ—Saving; protecting.
ରାଖାଳ, ରଖୋୟାଳ ବି—୧ । ରକ୍ଷକ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Protector;
ରଖବାଳା(ର) patron. [ଉ—ଅମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭକୁ ରଖୁଆଳ, ତୁମ୍ଭେ ନ କର ତୁମ୍ଭେ ତଳ—ଗ୍ରାମ୍ୟଦାସ. ଦାର୍ଚ୍ଚ୍ୟଭାବକୁ ।] ୨ । ଗୋରୁ ଆଦି ଜଗିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଜଗୁଆଳ; ପାଳକ—
A person who tends cattle [ଉ—ଯଥା ସଦାବଳ, ରଖୁଆଳଶୂନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠେ ପଶି, ଅବଦେଲେ ବନାଶେ ଗୋସୃଥ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବଳମାଦଉ୍ୟ ।] [ଦ୍ର—ଗୋମେଷାଦି ପାଳିତ ଜୀବମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଥା—ଗୋରୁ ରଖୁଆଳ, ଛେଳି ରଖୁଆଳ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୩ । ପହରୁବାଲା—3. Watchman.

ରଖେଇଆ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ପୁଂ)—ପ୍ରକାଶ୍ୟତଃ ଉପପତି—
Rakheiā ଉପପତି A paramour.
(ରଖେଯା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଖେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ରକ୍ଷିତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Kept (woman.)
Rakheī ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରଖେଇ ମାଇପ (ଦେଖ)
ରାଖନୀ 1. Rakheī māipa (See)
ରଖନୀ, ରଖେଲୀ ୨ । ପାଳିବାର ବା ରଖିବାର ମଜୁର ବା ପରିଶ୍ରମିକ-
(ରଖେଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Wages paid to a person for
ରାଖା ମଜୁର **ରଖବାଇ** keeping or watching.

ରଖେଇ ଆର୍ଡ଼(ଆଡ଼ର)ପିଲ୍ଲ—ଦେ.ବି—ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ—
Rakheī ārḍa (ārḍara) pilā A child born of a
ରାଖନୀର ଛେଲେ। **ରଖେଲୀକା ଲଡକା** concubine.

ରଖେଇ ମାଇପ—ଦେ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ. ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ)—ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ;
Rakheī māipa ଉପପତ୍ନୀ; ଘୋଉଞ୍ଜି—Concubine; a
ରାଖନୀ, ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ **ରଖେଲୀ** mistress.
[ବେଇ(ସ୍ତ୍ରୀ) ମାଇପ(ଭ୍ରାତୃଜା)—ବହୁବ୍ରୀହି]

ରଗ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଦଲିବା; ଚଳିବା—1. To move; to
Rag (root) go. ୨ । ସନ୍ଦେହ କରିବା—2. To doubt
(Apte).

ରଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଖୁବ କମ୍ବଳ—
Rag ରଗ **ରଗ** Rug; small blanket.

ରଗ୍ଡ଼ିବା—ସ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି—୧ । ରଗଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Rag-ṛdibā 1. Ragaṛdibā (See)
୨ । ଚକଟିବା (ଦେଖ)—2. Chakaṭibā (See)

ରଗ୍ ରଗ୍—ଦେ. ଅ—ଗଲ୍ ଗଲ୍; କଣ୍ଡୁ; କାଣ୍ଡୁ—
Rag-rag Itching sensation.
ରଗରଗ **ସରସର**

ରଗ୍ରଗ୍—ଦେ. ଅ—୧ । କ୍ରୋଧ; ରୁଷ—1. Anger. ୨ । ଆଖିରେ
Rag-rag ବାଲି ପଶି ଖେଦିବା ବା ବନ୍ଧିବା—2. Aching of
ରଗ ରଗ the eyes due to the presence of
ଦୁଖନା sand in it. ୩ । ଶିର ଅବ ବନ୍ଧିବା—3. Throbb-
ଧମଧମ ing pain of veins. ବିଣ—କ୍ରୋଧରେ ଜର୍ଜର—
Raging; furious with anger.

ରଗ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ସନ୍ଦେହ କରିବା—1. To suspect; to
Raga (root) doubt. ୨ । ଶଙ୍କା କରିବା—2. To fear.
୩ । ଗୁଣିବା—3. To taste. ୪ । ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—
4. To get. ୫ । ଗମନ କରିବା; ଚାଲି କରିବା—
5. To go; to move.

ରଗ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରଗ୍)—୧ । ଲଲାଟର ଦୁଇପାଖର ଶିର—
Raga 1. Temporal artery. ୨ । ଶିର—2. Vein.
ରଗ ଦେ. ବି—(ସ. ରଞ୍ଜ. ଧାତୁ)—୧ । କ୍ରୋଧ; ରୁଷ—
ରଗ 1. Anger; rage. ୨ । ଗଲୁ; କଣ୍ଡୁ—2. Itcting.
ରାଗ ୩ । ଅବଜ୍ଞା—3. Grudge. ୪ । ଯୌବନଜନିତ ଫୂର୍ତ୍ତି—
ରଂଜ 4. Sprightfulness of youth. ୫ । ଦ୍ରବ୍ୟ—
5. Paroxysm.

ରଗ ଉଠିବା—ଦେ. କି—୧ । ଫୂର୍ତ୍ତି ଜାତ ହେବା—1. Sprightful-
Raga uṭhibā ness. ୨ । ଗଲୁ ଉଠିବା—2. Itching.
ଫୂର୍ତ୍ତିହଓୟା

ରଗଡ଼—ଦେ. ବି (ସ. ଦ୍ରଗଡ଼=ବଡ଼ ଢକ୍କା; ବଡ଼ଢକା)—୧ । ଢୋଲ
Ragaṛḍa ବା ମୃଦଙ୍ଗକୁ ଜୋରରେ ବଜାଇବାର ଶବ୍ଦ; ଢୋଲ
ରଗଡ଼ ଦ୍ୱାରା ଅବଡାର ବାଜା—1. Sound of a series of
ଘନଘନାନା quick beatings of a drum. ୨ । ଅମୋଦ
ରଗଡ଼ ପ୍ରମୋଦର ଦ୍ରବ୍ୟ; କୌତୁକ; ମଜ୍ଜ—2. Hilarity; fun;
ରଗଡ amusement; fit of merriment. ୩ । ରାଗର
ଘୋର ବା କଳର ଦ୍ରବ୍ୟ—3. A paroxysm or heat of
ପାଡା rage. ୪ । କଠିନ ବସ୍ତୁର ଘର୍ଷଣ; ମର୍ଦ୍ଦନ—4. Rubb-
ରଗଡ଼ାନ ing of two hard things against each
ରଗଡ other; grinding. ୫ । ଦାନ୍ତର ପରସ୍ପର ଘଷଣ—
କଟକଟାନା 5. Grinding of the teeth. [ତୁ—
ସ୍ପେଗ ଘଡ଼ଘଡ଼ିତ ଦନ୍ତୀର ରଗଡ଼ । କୃଷ୍ଣସିଂହ.
କଠିନ ମେହେନତ୍ ମଜାଗୁରତ. ଅଦ ।] ୬ । କଠୋର ପରିଶ୍ରମ—
ରଗଡ 6. Hard labour. ୭ । ଜିଗର୍—7. Obstinacy.
୮ । ପୌନଃପୁନ୍ୟ—8. Repeatedness. ବିଣ—
ରଗଡ ୧ । ଠୋଣ; ଦୃଢ଼—1. Hard; strong. [ତୁ—ଅନୁକ
ରଗଡ଼େ ଛିଙ୍କିବ ତେଉଡ଼ି । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଦରବାର ।]
୨ । ରେଗଡ଼ା-2. Rough-grained. **ଜିଗରଦାର୍**—
3. Obstinate; importune.

ରଗଡ଼ କରିବା ଦେ. କି—୧ । ଘନଘନ ଯାତାୟାତ କରିବା—
Ragaṛḍa karibā 1. To visit a place in quick
ରଗଡ଼ ଥକା(କେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ succession. ୨ । ମଜ୍ଜ କରିବା—2 To make
ରଗଡ଼ ମାରିବା } a fun; to make merriment.
ରଗଡ଼ କରା
ରଗଡ କରନା; ରଗଡ ଉଠାନା

ରଗଡ଼ ଜମା(ମେ)ଇବା—ଦେ. କି—ମଜ୍ଜର ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଲଗ୍ନ ହେବା—
Ragaṛḍa jamā(me)ibā To devote one's self to
ରଗଡ଼ ଜମାନ **ରଗଡ ଜମାନା** a fit a merriment.

ରଗଡ଼ ଝଗଡ଼—ଦେ. ବି (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଟଣା ଓଟର—
Ragaṛḍa jhagaṛḍa 1. Drawing and dragging.
ରଗଡ଼ ଝଗଡ଼ ୨ । ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ; ଘୁଡ଼ରେ ଟଣା ଓଟର—2. Higg-
ରଗଡା ଝଗଡା ling and haggling. [ତୁ—ସୋଃ
କାରବାର, ରଗଡ଼ ଝଗଡ଼ ନାହିଁ, କଥା ପଦପଦକେ
ସରିବା । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।] ୩ । ଅତ୍ୟାଚାର;
ଜୁଲୁମ.3. Oppression. ୪ । ରଗଡ଼ାଝଗଡ଼ା (ଦେଖ)-
4. Ragaṛḍā jhagaṛḍā, (See)

ରଗଡ଼ଦାର୍—ଦେ. ବିଣ—୧ । ପରିଶ୍ରମୀ—1. Laborious.
Ragaṛḍadār ୨ । ଯେ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କରିଥାରେ—

Digitized by srujanika@gmail.com

(ରଗଡ଼ବାଜ୍‌ଥା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨. Capable of very
ରଗଡ଼ଦାର hard labour. ୩ । ମଜ୍ଜିଆ—3. Fond of
ରଗଡଦାର merriment; frolicsone.

ରଗଡ଼ବାଜ୍ ଦେ. ବିଣ—୧ । କୌତୁକ ପ୍ରିୟ; ମଜାଦାର୍—
Ragardabāj 1. Fond of amusement.
ମଜାଦାର ୨ । ମଜ୍ଜି; ଆମୋଦ ପ୍ରିୟ—୨. Fond of mer-
ରଗଡବାଜ, ଆମୋଦୀ, ରଗଡୀ riment; merry.

ରଗଡ଼ ବାଜିଆ
ରଗଡ଼ୁଆଳ
ରଗଡ଼ିଆ
} ଅନ୍ୟରୂପ

୩ । ଦୁଗ୍ଧା ପ୍ରିୟ—3. Fond of paroxyms; acting according to the whim or heat of the moment.

(ରଗଡ଼ବାଜ, ରଗଡ଼ୁଆଳ, ରଗଡ଼ିଆପଣ—ବି)

ରଗଡ଼ ଲଗା(ଗେ.ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ରଗଡ଼ ଜମାଇବା (ଦେଖ)
Ragarda lagā(ge)ibā 1. Ragarda jamāibā(See)
ରଗଡ଼ ଲାଗାନ ୨ । କଳି କରିବା—2. To quarrel.
ରଗଡ ଲଗାନା ୩ । ଜିଗର କରିବା—3. To importune.
(ରଗଡ଼ ଲଗିବା—ବି. ରୂପ)

ରଗଡ଼ା – ଦେ. ବି. (ସଂ. ଘର୍ଷଣ)—୧ । ଚାଷ ବସୁନ୍ଧରୀର ପଞ୍ଚେର
Ragardā ଘର୍ଷଣ—1. Rubbing; grinding. (ଯଥା—
ରଗଡ଼ା ଦାନ୍ତ ରଗଡ଼) ୨ । (ମୁଗ ଇତ୍ୟାଦିକୁ) ଚକ୍କିରେ
ରଗଡନା, ରଗଡା ପେଷିବା—2. Pulverising; grinding or splitting of grains and lentils. ୩ । କାନ ମୋଡ଼ା—3. Crushing of the ears.
ବିଣ—୧ । କଙ୍କରମୟ—1. Gravelly. ୨ । ଚେପ୍ଟା
ରଗଡ଼ା ହୋଇଥିବା—2. Pulversed; ground; rubbed; split. ୩ । ରଗଡ଼ା; ଖଦଡ଼ା—3. Rough.
(ଯଥା—ରଗଡ଼ା ପଥର) ୪ । ମୋଟା—4. Course.
(ଯଥା—ରଗଡ଼ା ଗାମୁଛ) ୫ । ଚାଷ; କର୍କଶ—
ଖୁବ ମୋଟା 5. Rough; harsh.

ରଗଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି (ରଗଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Ragardā(rde)ibā The causative form of
ରଗଡ଼ାନ Ragardibā)—ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ରଗଡ଼ିବା କାର୍ଯ୍ୟ
ରଗଡାନା, ରଗଡବାନା କରାଇବା—To cause to be ground by another.

ରଗଡ଼ା ଝଗଡ଼ା—ଦେ. ବି—୧ । କଳି କଜିଆ—1. Quarrel.
Ragardā jhagardā କଳି ଓ ମାଡ଼ପିଟ—2. Quarrel
ରଗଡ଼ାନ; ରଗଡ଼ଝଗଡ଼ **ରଗଡା ଝଗଡା** and affray. ୩ । ଖିଟ-
ଖାଟ; ବାଦାନୁବାଦ—3. Higgling and haggling.

ରଗଡ଼ା ପଥର—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ପଥର ଚକ୍‌କଣ ନଦେଁ—
Ragardā pathara Coarse-grained stone.
ରଗଡ଼ା ପାଥର **ଖୁରଖୁରା ପଥର**

ରଗଡ଼ା ବାଲି—ଦେ. ବି—ଖଦଡ଼ା ବାଲି; ଯେଉଁ ବାଲିର କଣାମାନ
Ragardā bāli ବଡ଼ବଡ଼—Coarse sand; sand
ମୋଟା ବାଲି **ମୋଟା ବାଲୁ** having coarse grains.

ରଗଡ଼ା ବାଲିଆ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ବାଲିଆ ପଥର ମସୃଣ ନହେଁ—
Ragardā bāliā Coarse sandstone.
ବାଲି ପାଥର [ଦ୍ର—ଏହିପରି ରଗଡ଼ା ମୁଗବ, ରଗଡ଼ା କଳା,
ବଲୁଆହା ପଥର ରଗଡ଼ା ଖଡ଼ିଆ ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ରଗଡ଼ା ମୁଗ—ଦେ. ବି—ଡାଲି କରିବା ପାଇଁ ଭଙ୍ଗା ରଗଡ଼ ହୋଇଥିବା
Ragardā muga ମୁଗ—Pounded or split pulse.
ରଗଡ଼ାନ ମୁଗ **ଦଲା ହୁଆ ମୁଗ**

ରଗଡ଼ା ଲୁଗା—ଦେ. ବି—ମୋଟା ଲୁଗା; ଖଦଡ଼ା ଲୁଗା—
Ragardā lugā Coarse cloth.
ଖୁବ ମୋଟା କାପଡ଼ **ଖଦ୍ଦଡ, ମୋଟା କପଡା**

ରଗଡ଼ା ରଗଡ଼ି—ଦେ. ବି - ୧ । ବହୁବାର ରଗଡ଼ିବା କର୍ମ—
Ragardā ragardi 1. Grinding several times;
ରଗଡ଼ା ରଗଡ଼ି repeated friction. ୨ । ମଜ୍ଜାମଜ୍ଜ; ଉତ୍ତମ
ରଗଡା ରଗଡी ରୂପେ ମାଜିବା—2. Polishing well. ୩ ।
କଜିଆ; ଝଗଡ଼ା; ବାଦ ବିବାଦ—3. Quarrel. (ଯଥା—
ତାର ମୋର ବୁଢ଼େ ରଗଡ଼ା ରଗଡ଼ ଲାଗିଗଲା ।)

ରଗଡ଼ା ଶିଳ – ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଶିଳର ଦେହ ମସୃଣ ନହେଁ—
Ragardā śila A coarse slab of stone used
ଏବଡ଼ୋ ଖେବଡ଼ୋ ଶିଳ **ଖୁରଖୁରା ଶିଲୌଟ** for grinding.

ରଗଡ଼ା ହେ(ଯି)ବା—ଦେ. ବି—ରଗଡ଼ିବାର କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ—
Ragardā he(ji)bā To be ground or split.
ରଗଡ଼ା ହଓୟା (ଯଥା—ମୁଗ ରଗଡ଼ା ହେଉଛି, ଶ୍ୟାମ ମୁଗ ରଗଡ଼ୁଛି)
ରଗଡାଜାନା

ରଗଡ଼ି - ଦେ. ବି— ଗୋଡ଼ି; କଙ୍କର—Peebles; gravel.
Ragardi ବିଣ—ରଗଡ଼ିଆ; କଙ୍କରମୟ—Gravelly.
କଙ୍କର (ଦ୍ର—ଠାବେ ଠାବେ ପୁରି ଚାଙ୍କର ମୃତ୍ତିଆ; ଉତ୍ତା
କଙ୍କଡ ରୁକ୍ଷ ଚକ୍କ ରଗଡ଼ ମୃତ୍ତିଆ । ବ୍ରଧାନାଥ. ମଦେ୍ରନ୍ଦ୍ରଗିର ।)

ରଗଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରଗଡ଼ବାଜ୍ (ଦେଖ)
Ragardiā ରଗଡ଼ିୟା **ରଗଡୀ** 1. Ragardabāj (See)
ମୋଟା **ଖଦ୍ଦଡ** ୨ । ରଗଡ଼ା; ବରଗଡ଼ା; ଖଦଡ଼ା (ଲୁଗା)—
କାଂକରମୟ 2. Coarse. ୩ । କଙ୍କରମୟ—3. Gravelly.
କଙ୍କଡବାଲା

ରଗଡ଼ିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଦ୍ରଗଡ଼=ଉତ୍କା ବିଶେଷ; ସଂ. ଘର୍ଷଣ)—
Ragardibā ୧ । (ଶ୍ରୁତକଣ୍ଡୁ ଘର୍ଷଣ ଶବ୍ଦ ସୂଚକ) ଚକ୍କିରେ
ରଗଡ଼ା ମୂଗ ଆଦକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ପେଷିବା—1. To
ରଗଡନା grind or split corn into pieces with the hand mill. (ଯଥା—ମୂଗ, ବରି, ଗହମ, କୋଳଥ ଆଦି ରଗଡ଼ିବା ।) ୨ । ଦଳିବା; ବାଟିବା; ପେଷିବା; ମଳିବା 2. To grind; to scour; to bruise. (ଯଥା—ଭାଙ୍ଗି ରଗଡ଼ିବା, ପତ୍ର ରଗଡ଼ିବା, ଚୂନ ପତ୍ର ରଗଡ଼ିବା ଇତ୍ୟାଦି) ୩ । ଚୋବାଇବା—3. To chew. (ଯଥା—ସେ ଗାଏ ବୁଢ଼ଉଳା ରଗଡ଼ି ଦେଲା ।)
୪ । ଅନ୍ୟର କାନକୁ ମୋଡ଼ିବା—4. To rub or

Digitized by srujanika@gmail.com

press another's ears. ୫ । (ଦୁଇ ପାଟିର ଦାନ୍ତକୁ) ପରସ୍ପର ସହିତ ଘଷିବା— 5. To grind (the teeth). (ଉ—ଦନ୍ତରେ ଦନ୍ତ ସେଷି ଦନ୍ତ ରଗଡ଼ିଲେ । କୃଷ୍ଣଦିନ. ସଭାପ୍ରବ. ୪୨ ।) ୬ । (ବାସନ ଓ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ) ଘଷିବା; ମାଜିବା— 6. To rub; to scour. (ଉ—କେତେକ ଜଣ ସୁନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀର ଆନ୍ତର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ପଣତୁକ ନରେ ସବୁ ରଗଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ପଙ୍କାରମୋଦନ. ଛମାଣ. ଆଠଗୁଣ ।)

ରଗଡ଼ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ଆଖି ମଧ୍ୟରେ ବାଲି ଆଦ ପଶିବା Ragarḍi hebā ସୋଗୁଁ କଣ୍ଡୁାଇ ଦେବା—1 To have ଚୁଲକାନ itching sensation in the eye owing to the ଦୁଖନା presence of sand etc in it. ୨ । (ଗୋଡ଼ର ଘସେ ଯାଓୟା ବା ହାଡର ଗଣ୍ଠି) ପଥରରେ ବା ଭୂମିରେ ଘସି ଦେବା ଘିସଜାନା —2. To be bruised (said of the ରଗଡ଼ା ଯାଓୟା wrist or ankle). ୩ । ରଗଡ଼ା ଦେଇ ଦଲାଜାନା ଯାଇବା—3. To be capable of being ground.

ରଗଣ—ଙ. ବ—ଛନ୍ଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରଥମ ଓ ତୃତୀୟ ଅକ୍ଷର ଗୁରୁ ଏବଂ Ragaṇa ଦ୍ୱିତୀୟ ଅକ୍ଷର ଲଘୁ ହୋଇଥିବା ବର୍ଣ୍ଣତ୍ରୟ—A unit of 3 syllables (of which the 1st and 2nd are long and the 3rd short) used in poetical composition.

ରଗ ବନ୍ଧିବା—ଦେ. କି.— ଶିର ବନ୍ଧିବା—Throbbing pain of Raga bindhibā ରଗ ବ୍ୟଥାକରା the veins ରଗ ଦୁଖନା

ରଗ ମଜିଯିବା—ଦେ. ବ.—୧ । ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତିଘାତଦ୍ୱାରା ରାଗର ଶାନ୍ତି Raga marijibā ହେବା—1. The cooling of rage ରାଗ ମରେ ଯାଓୟା on being met with rage ମନ ଠଣ୍ଡାହୋନା ୨ । ପରିଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ଖୁତିର ଶାନ୍ତି—2. Cooling of itching or sprightliness by hard labour. [ଯଥା— ବୁଢ଼ା ହୋଇ ଯିବାରୁ ତାର ରଗ ମରି ଗଲାଣି ।]

ରଗ ମାରିବା—ଦେ.କି—୧ । ରାଗଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟର ରାଗକୁ ଶାନ୍ତ କରାଇବା Raga māribā —1. To cool a person's rage by ଠାଣ୍ଡା କରା କ୍ରୋଧ ଠଂଢା କରଦେନା meeting it with equivalent rage. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) କଠିନ ପରିଶ୍ରମାଦି କରାଇ କାଣ୍ଡୁ ମାରି ଦେବା—2. To kill or cool ରଗ ତୋଡନା one's sprightliness or itching by making him labour hard. ୩ । ଶିର ଦେଶି ଚଡ଼ୁ ଦେବା; ଶିରରେ ଚଡ଼ୁ ଦେଇ ବନ୍ଧା ବନ୍ଦ କରିବା— 3. To stop or cure throbbing or aching by searing the proper vein.

ରଗ ରଗ—ଦେ: ଅ.—୧ । ରଗ୍ ରଗ୍ (ଦେଖ)
Raga raga ରଗ ରଗ, କନକନ 1. Rag rag (See)
କନକନ ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ—2. Angry; raging with anger. ୩ । କ୍ରୋଧରେ ଫଁ ଫଁ ହେବା; ରାଗରେ ଉମ୍ଭ-ଉମ୍ଭ—3. Frowning with anger; foaming with rage; scowling. ବଣ.—୧ । ବାଲିଆଦି ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ ଚକ୍ଷୁର କଣ୍ଡୁୟନ—1. Itching of the eyes due to the presence of sand. ବ.—୧ । କ୍ରୋଧ—1. Anger; rage. ୨ । କ୍ରୋଧର ଉତ୍ପତ୍ତି—2. A fit of rage. ୩ । କ୍ରୋଧଜନିତ ଭ୍ରୁକୁଟୀ—3. Bitterness due to rage; frowning due to anger.

ରଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି.—ରାଗିବା ଜିଯାର ଣିଜନ୍ତରୂପ— Ragā(ge)ibā The causative form of rāgibā)— ରାଗାନ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରାଗାନ୍ୱିତ କରାଇବା —To irritate ରଂଜକରାନା a person; to make a person angry. [ଉ—କଞ୍ଚୁଛ ମଡେ ରଗାନା, ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ତୁ ଲଗାନା । ଭଗ ।]

ରଗିବା—ଦେ. କି.—(ସ. ରଞ୍ଜ ଧାତୁ)—ରାଗାନ୍ୱିତ ହେବା— Ragibā To be angry; to be in a fit of rage. ରାଗା ରଂଜହୋନା ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାଉ) କି.— କଷେଇବା; ରଞ୍ଜିତ କରିବା—To dye with a colour.

ରଗୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ରାଗୀ; କୋପନସ୍ୱଭାବ, ବଦ୍‌ରାଗୀ— Raguā ବଦ ରାଗୀ Of a fiery temper; irritative. ଗୁସ୍ସାବାଲା [ରାଗ(ଗୋ)ଇ —ୱାଲା]

ରଗୁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ.—(ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—(ବଙ୍ଗୀୟ ଶବ୍ଦ)—କଙ୍କଣ୍
Ragurḍi Kaṅgan (See)

ରଘ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go.
Ragh (root) ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move. ୩ । ଦୀପ୍ତି ପାଇବା—3. To shine.

ରଘୁ—ସ. ବ (ରଘ୍ ଧାତୁ+କୁ. ଉ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ନୃପତ୍ତି-Raghu ବିଶେଷ—1. Name of a king of the Solar dynasty of ancient India. [ଦ୍ର— ଏ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ବଲ୍ଲାଳଙ୍କ ପୁତ୍ର, ଅଜଙ୍କ ପିତା, ଦଶରଥଙ୍କ ପିତାମହ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରପିତାମହ । ଏ ବାହୁବଳରେ ବହୁସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୟ କରିଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କଠାରୁ 'ରଘୁବଂଶ' ନାମ ହୋଇଅଛି । ଏ ବହୁସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୟ କର ଅବଶେଷରେ ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ କର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ।] ୨ । (ବହୁବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ସ. ରାଘବଃ)—ରଘୁବଂଶୀୟ ନୃପତ୍ତି ଗଣ—2. The kings of the Raghu dynasty. ୩ । ରଘୁ ରାଜାଙ୍କ ବଂଶ—3. The family of king Raghu. ୪ । କାଳିଦାସ କୃତ ମହାକାବ୍ୟ ରାଘବଂଶ —4. 'The Raghubaṁsa'; an epic poem by Kālidāsa. ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଆଦରାର୍ଥକ)— (ରଘୁଆ —ଅନାଦରାର୍ଥକ) ରାଘୁନାଥ ନାମକବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(ରଘୁନ୍ଥ—ଅଦଗ୍ଧର୍ଥକ ଅନ୍ୟରୂପ) —Name for calling Raghunātha. [ଉ—ପିଲ୍ଲଏ ମାଇଲେ ଟେକା, ରଘୁ ଥଲେଇଲେ ଏକା । ଶିଶୁଗୀତ ।]

ରଘୁକାର—ଫ. ବ—ରଘୁବଂଶ କାବ୍ୟର ରଚୟିତା; କବି କାଳିଦାସ—Raghukāra Poet Kālidāsa, the author of the Raghubaṁsa.

ରଘୁ କୁଳ—ଫ. ବ—ରଘୁବଂଶ; (ଏଷ୍ଟୀଡଉ) ଉତ୍ତରର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ—Raghu kula The Solar dynasty of kings of ancient India.

ରଘୁ କୁଳ ତିଳକ—ଫ. ବ (ରୂପଡ; ରଘୁକୁଳ + ତିଳକ)—Raghu kula tilaka ରଘୁବଂଶର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି; ରାମଚନ୍ଦ୍ର (ରଘୁକୁଳପ୍ରଧାନ, ରଘୁକୁଳମଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) —Name of Rāmachandra.

ରଘୁ(ଘୋ)ଜୀ ଭୋଁସଲା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ନାଗପୁର Raghu(gho)jī bhoñsalā ରାଜ୍ୟର (ଭୋଁସ୍‌ଲଇପାଧ୍ୟାଗ) [ରଘୁ(ଘୋ)ଜୀଭୋଁସଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମରହଟ୍ଟା କ୍ଷତ୍ରିୟବଂଶର ପ୍ରଥମ ରଘୁଜୀଭୋଁସଲା ରାଜା ଓ ତାଙ୍କ ଅଣନାତି—Name of 2 Marhatta kings of Nagpur, from the latter of whom the English got Orissa by the treaty of Debagrāma. [ଦ୍ର—ଏ ବଙ୍ଗର ନବାବ୍ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁଙ୍କଠାରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ୧୭୫୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଏହାକୁ ବଙ୍ଗଦେଶ ପାଇଁ ୧୨ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବାର୍ଷିକ 'ଚୌଥ' ଦେବାକୁ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜାନୋଜୀଙ୍କର ନାତି ଅଲ୍ ଜଣେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜା ରଘୁଜୀ-ଭୋଁସ୍‌ଲାଙ୍କଠାରୁ ଇଂରାଜମାନେ ଦେବଗ୍ରାମର ସ୍ମରଣୀୟ ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ୧୮୦୩ ସାଲରେ ଓଡିଶା ଅଧିକାର କଲେ ।]

ରଘୁ ତିଳକ—ଫ. ବ (ଏଷ୍ଠୀ ଡଉ)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Raghu tilaka Rāmachandra (Apte).

ରଘୁ ନନ୍ଦନ—ଫ. ବ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Rāmachandra. ଦେ. ବ. Raghu nandana ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name given to males ୨ । ରଘୁନନ୍ଦନ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)—2. Raghunandana bhaṭṭāchārjya (See).

ରଘୁନନ୍ଦନ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ ସ୍ମୃତି ଗ୍ରନ୍ଥକାର Raghunandana bhaṭṭāchārjya —Name of a commentator on the Hindu law whose opinion prevails in Bengal. [ଦ୍ର—ଏ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । ନବଦ୍ୱୀପ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ଏ ସମ୍ବାଦସ୍ତମ୍ଭରୁ ଓ ସ୍ମରଣରୁ ସାର ସଂଗ୍ରହ କର ବର୍ତ୍ତମାନକାଳୋପଯୋଗୀ ଅଷ୍ଟାବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥାଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କର ସାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ବଙ୍ଗୀୟ ହିନ୍ଦୁସମାଜ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରଗଳିତ । (ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର)]

ରଘୁନାଥ—ପୁ. ବ (ଏଷ୍ଠୀ ଉତ୍ତ) —୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର—1. Rāma-Raghu nātha chandra. ୨ । ଶାଲଗ୍ରାମ ବିଶେଷ—2. Name of one species of Śālagrāma. [ଦ୍ର—ଶାଲଗ୍ରାମ ତଳେ ଗୋଟ୍ ଦେଖ ।] ଦେ. ବ ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ରଘୁନାଥ ଦାସ—ଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବଙ୍ଗୀୟ Raghunātha dāsa କବିବିଶେଷ—1. Name of a very pious Bengali Baishṇaba poet who was contemporary of Chaitanya. [ଦ୍ର—ଏ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଜଣେ ଧନପୁଞ୍ଜ ଓ ଉଚ୍ଚପ୍ରବର ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପିତା ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବଙ୍ଗଳାର ନବାବଙ୍କଠାରୁ 'ସପ୍ତଗ୍ରାମ' ନାମକ 'ପତ୍ତନ' ଜାଲ୍‌କର ଇଜରଦାର ପାଇଥିଲେ; ରଘୁନାଥ ପରମବୈଷ୍ଣବ ହୋଇ ନଳିପ୍ତ୍ରାବରେ ସସାରସାଜା ନବାବ କରୁଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଭକ୍ତ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଦେହତ୍ୟାଗ ପରେ ଏ ବୃନ୍ଦାବନକୁ ଯାଇ ରାଧାକୁଣ୍ଡତଟରେ ବାସ କଲେ ଓ ସେହିଠାରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ବଙ୍ଗଳା ଉପଦେଶା-ମୃତ, ମନଃଶିକ୍ଷା, ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ସ୍ତବ କଲ୍ପବୃକ୍ଷ, ବିଳାପ-କୁସୁମାଞ୍ଜଳ, ଶ୍ରୀ ପ୍ରେମାମୃତ ପ୍ରକରଣାଦି ବୈଷ୍ଣବସମାଜରେ ପରମାଦୃତ—ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର ।] ୨ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଉତ୍କଳୀୟ କବିବିଶେଷ—2. Name of an Oriya poet of the 18th century. [ଦ୍ର—ଏ ବଦ୍ୟାକଲ୍ପଲତିକା, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତରଙ୍ଗିଣୀ ଓ ଉତ୍ତପ୍ତ ତରଙ୍ଗିଣୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ମୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ରଘୁନାଥ ଭଞ୍ଜ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟର ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ Raghunātha bhañja ରାଜା—Name of a king of Mayurabhanja State. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ ୧୭୨୮ରୁ ୧୭୫୦ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ। 'ରସଲହରୀ ଏହାଙ୍କ ରଚିତ କାଲ୍ପନିକ କାବ୍ୟ—କଳାତ୍ମକ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ ।]

ରଘୁନାଥ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ବଙ୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ-Raghunātha bhaṭṭāchārjya A famous Bengali Pandit (the descendant of Swāmi Rāmā nanda the annotator of Amara Kosha). [ଦ୍ର—ଏ ଅମରକୋଷ ଟୀକାକାର ସ୍ୱାମୀ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ବଂଶର ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ।]

ରଘୁନାଥ ରାଓ(ବ)—ଦେ. ବ—ପୁନାର ଉଦାଜୀନ୍ତନ ପେଶବାଙ୍କ ଭାଇ—Raghunātha rāo(wa) Name of a brother of the Peswa. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ ୧୭୫୮ ରେ ପଞ୍ଜାବ ଅଭିମୁଖେ ଚଳେ ଓ ଏଥିପୋଷୁଁ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ୍ ଆଦ୍ଦାମଦ୍‌ଶାହା ଆବ୍‌ଦାଲ୍ଲି ଓ ରୋହିଲ୍ଲାମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ

ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଚୁଡ଼ାସ୍ତ ପାଣିପଥ ଯୁଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ ୧୭୬୧ ରେ କର ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ—ପ୍ରୋଥେସ୍ ଜ୍ରଉଚ ଇତିହାସ ।]

ରଘୁନାଥ ରାଜଗୁରୁ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜହ୍ଲଲୀସ୍ ପଣ୍ଡିତବିଶେଷ—Raghunātha rājaguru Name of an Oriya Pandit. [ଦ୍ର—ଏ ଖୃଷ୍ଟିକୋଃର ସ୍ୱର୍ଗୀସ୍ ରାଜା (ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପିତାମହ) ନାରାସ୍ୟଣ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବଙ୍କ ଦେୱାନ ଥିଲେ । ଏ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏ କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଦରହାକରର ଅନୁକରଣରେ 'ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଦ କଲାନଧି' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସଙ୍ଗୀତ (ଚନ୍ଦ୍ରପଦ) ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ଓ ଏ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଓଡ଼ିଆ ଚନ୍ଦ୍ରଉଣା ରଚନା କରିଥିଲେ । ଚଉଃ ରାଜ୍ୟରେ ଅଧିନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମାନିତ ଗ୍ରନ୍ଥର ପଦ୍ୟ ଏ ରଚକ ଥିଲେ ।]

ରଘୁନାଥ ଲେଲେ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶର ନାସିକ୍‌ବାସୀ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିତ୍‌ବିଶେଷ Raghunātha lele Name of an astronomer of Nasik. [ଦ୍ର—ଏ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାବିକ ପଞ୍ଜିକା (Nautical almanac) ପାଦ୍ଧାପ୍ୟରେ ସାସ୍ୟନସଙ୍ଗାଙ୍ଗ ନାମକ ଜ୍ୟୋତିଷ ପଞ୍ଜିକା ସଂକଳନ କରିଥିଲେ ।]

ରଘୁନାଥ ଶିରୋମଣି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀସ୍ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନ୍ୟାସ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥକାର Raghunātha śiromaṇi Name of a logician of Bengal, contemporary of Chaitanya. [ଦ୍ର—ଏ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ସମସାମସ୍ୟିକ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ନବଦ୍ୱୀପ । ପ୍ରାଚୀନ ନ୍ୟାସ୍ୟଦର୍ଶନର ସାଇଙ୍ଗ୍ରନ୍ଥ କର ଏ ନବ୍ୟ ନ୍ୟାସ୍ୟସମ୍ପ୍ରଦାସ୍ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ରଘୁନାଥ ହରିଚନ୍ଦନ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବାଣପୁରର ଜଣେ ରାଜା—Raghunātha harichandana Name of a king of Bāṇapura in Puri District. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀସ୍ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ରାଜା ଥିଲେ ଓ ଜଳାବଦ୍ଧ ନାମକ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ ।]

ରଘୁନାଥିଆ – ସ୍ଥାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଏକଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ—A class Raghunāthiā of Brahmans of Sambalpur [ଦ୍ର—କମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁ ଯେ ଦ୍ୱନୋଳର ଜନୈକ ରାଜା ରଘୁନାଥଦେବ ପୂର୍ବେ ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ୫୬ଣ୍ଡି ଗ୍ରାମ ଦାନ କରି ଆଣି ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ରଖାଇଥିଲେ ଓ ଏହିମାନଙ୍କ ବଂଶ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଡ଼ଜାତରେ ବ୍ୟାପିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ସାସ୍ତ୍ରାନ ବା ବଳଭଦ୍ରଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପରି ସମ୍ବଲପୁର ବ୍ରାହ୍ମଣ-ସମାଜରେ ଏମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ । ସମ୍ବଲପୁରର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସାଧାରଣତଃ * ଶ୍ରେଣୀଟେ ବରକ୍ତ; ଓଡ଼ିଆ, ଝାଡ଼ୁଆ ଓ ରଘୁନାଥିଆ ।]

ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ପଣ୍ଡା ପଡ଼ିଆଦଙ୍କଠାରୁ ନକୃଷ୍ଟତର ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଶେଷ—A class of inferior Brāhmaṇas. ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ଅନାଦରାର୍ଥକ) ରଘୁନାଥର ଡାକ ନାମ—A name for calling Raghunātha.

ରଘୁ ନାୟକ—ସଂ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ବା ୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Raghu nāyaka Rāmachandra.

ରଘୁ ନାହା—ଦେ. ବ.—(ସଂ ରଘୁନାଥ)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Raghu nāhā Rāmachandra. [ଦ୍ର—ବଖନ ଦେଲେ ସାଦ୍ଧା, ଲଖନ ଥିବ ଯାଦ୍ଧା, ଘୋଡୁ ମାରିବ ରଘୁନାଦ୍ଧା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବିଳାସ ।]

ରଘୁ ପତି—ସ୍ର. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Raghu pati Rāmachandra. (ରଘୁବର, ରଘୁପୁଙ୍ଗବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଘୁ ପ୍ରତିନିଧି—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ରାଜା ରଘୁଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ବା ସ୍ଥଳାଭିଷିକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି 1. A representative of king Raghu. ୨ । ରାଜା ଅଜ (କାଳିଦାସଙ୍କ ରଘୁବଂଶ)—2 King Aja.

ରଘୁ ବଂଶ—ସଂ. ବ.—୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରଘୁ+ବଂଶ)—୧ । ରଘୁ Raghu baṁśa ରାଜାଙ୍କର ବଂଶ; ରଘୁକୁଳ —1. The dynasty of king Raghu. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀ; ରଘୁ-ବଂଶ ବର୍ତ୍ତିଚ ହୋଇଅଛି ଯହିଁରେ)—କାଳିଦାସ ପ୍ରଣୀତ ମହାକାବ୍ୟ— 2. Name of the Sanskrit epic poem by Kālidāsa. [ଦ୍ର—ରଘୁବଂଶ ମହାକାବ୍ୟରେ ରଘୁଙ୍କ ପିତା ଦଲୀପଙ୍କଠାରୁ କୁଶଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜାମାନଙ୍କ ବିଷସ୍ୟ ବର୍ତ୍ତିତ ଅଛି । ଏ ମହାକାବ୍ୟ ୧୯ ସର୍ଗରେ ବରକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ୮ ସର୍ଗରେ ଦଲୀପ, ରଘୁ ଓ ଅଜଙ୍କ ବିଷସ୍ୟ, ୯ମ ଠାରୁ ୧୫ଶ ସର୍ଗରେ ଦଶରଥ ଓ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଓ ଅବଶିଷ୍ଟ ୪ ସର୍ଗରେ କୁଶ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ବିଷସ୍ୟ ବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଅଛି । ରଚନାର ଲାଳିତ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଭାଷାର ସରଳତାରେ ଏହା କାବ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଦ୍ୱିତୀସ୍ୟ । ଏ କାବ୍ୟର ମଲ୍ଲିନାଥ-କୃତ ଟୀକା ସର୍ବତ୍ର ଆଦୃତ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।]

ରଘୁବଂଶ ତିଲକ—ସଂ. ବ.—୬ମୀ ତତ୍ପୁ, ରଘୁବଂଶ+ତିଲକ) – ରଘୁ-Raghubaṁśa tilaka ବଂଶସ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ରାମଚନ୍ଦ୍ର···Rāmachandra.

ରଘୁବଂଶିକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ରଘୁବଂଶିନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ରଘୁବଂଶଜାତ Raghubaṁśika ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person born in the family of Raghu. ୨ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର— 2. Rāmachandra. (ଉ—ବୋଲଦେଲା ପ୍ରାସ୍ପେ ଗୋଳ ଚନ୍ଦନକୁ ଦୋଇଲେ ରଘୁବଂଶିକ ଯେ ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବିଳାସ ।)

ରଘୁବଂଶୀ—ସଂ.ବଣ. ପୁଂ (ରଘୁବଂଶ+ଇନ୍; ୯ମା ୧ବ) ରଘୁବଂଶରେ ଜାତ Raghubaṁśī ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Rāmachandra. (ଉ—ରାମ ମଖରୁ ଗୃହ କରଇ ବିକଳାଇ ଶୁଣ ଧାର୍ମିକ ରଘୁବଂଶୀ— ବିଶ୍ୱନାଥ. ରଚନାରାମାସ୍ୟଣ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଘୁବଂଶୀୟ—ସ.ବଣ. ଘ(ରଘୁବଂଶ + ଈୟ)—୧ । ରଘୁବଂଶସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Raghubaṁśiya (ରଘୁବଂଶୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Relating to the family of Raghu. ୨ । ରଘୁବଂଶଜାତ—2. Born in the family of king Raghu.

ରଘୁବୀର—ସ. ବ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍) —ରାମଚନ୍ଦ୍ର —
Raghu bīra Rāmachandra.

ରଘୁମଣି—ସ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରାମଚନ୍ଦ୍ର—
Raghumaṇi Rāmachandra.
(ରଘୁତ୍ତେଷ୍ଠ, ରଘୁସିଂହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଘୂଦ୍ଭହ—ସ.ବ. ପୁଂ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ରଘୁ+ଉଦ୍ଭହ=ସନ୍ତାନ)-ରାମଚନ୍ଦ୍ର—
Raghūdbaha Rāmachandra.
(ରଘୂଦ୍ଭବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍କ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରମ ଧାତୁ=କାଁଡ଼ାକରିବା + କର୍ତ୍ତୁ. କ)—୧ । କୃପଣ—1. Miserly; niggardly. (ଉ—(ରଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) କଙ୍କାରୁଭଙ୍କ ! ବଡ଼ଘରଝୁଅ ଏଡ଼ବ ରଙ୍କ !—ଛଗ) ୨ । ଦରିଦ୍ର—2. Poor; indigent. (ଉ—ରଙ୍କ ଭଳ ଜନମ କଥା ଜାଣେ; ରଙ୍କକୁ ଭଳ ଜନମ କଥା ଜଣା—ଛଗ । ଏହାର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ—'ଯେ ଏ ଜନ୍ମରେ ଗରିବ ହୋଇଥାଏ, ସେ ପୂଜଜନ୍ମରେ ଦାନ କରି ନ ଥିବାରୁ ଏ ଜନ୍ମରେ ଦରିଦ୍ର ହୋଇଅଛି ଓ ଏ ଜନ୍ମରେ ଦାନ କରୁ ନ ଥିବାରୁ ପରଜନ୍ମରେ ଦରିଦ୍ର ହେବ' ଏଥିପାଇଁ ପୂଜଜନ୍ମର, ଇହଜନ୍ମର ଓ ପରଜନ୍ମର ବିଷୟ ରଙ୍କ ଜାଣିଥାଏ ।) ୩ । ମନ୍ଦ; ଅଳସ—3. Idle; slow; dull. ୪ । ନୀଚ; କ୍ଷୁଦ୍ର—4. Base; vile; low; mean. ୫ । ଦୁଃଖୀ; ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ—5. Wretched; miserable (Apte). ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଭିକ୍ଷୁକ—1. A beggar (Apte). (ଉ—ରଙ୍କ ହାତକୁ ମାଣିକ ଗଲା, ମାଣିକ ବୋଇଲା ମୋ ମନ୍ଦଭ ଗଲା—ଛଗ) ୨ । ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Awretch (Apte). ୩ । କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଓ ଜୀବନ୍ମୃତବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A hungry and half starved being (Apte) [ଉ—ରଙ୍କ ପାଇଛି ଛପ୍ପନ୍ନ, ପାଣି ପିଇ ପିଇ ମର—ଛଗ] ୪ । ଗରିବ ଲୋକ—4 An indigent person. (ଉ—ରଙ୍କ ଘରେ ଲୋଭୁପ ରଙ୍କ ବାଜକୁଡ଼ିବା—ଛଗ) ଦେ. ବଣ— ୧ । ଲୋଭୀ—1. Avaricious. (ଉ—ଭୁମୁର ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅଛି ଦରିଦ୍ରଙ୍କ, ଧନ ଅର୍ଜିବାରେ ନୁହନ୍ତିଛତ ରଙ୍କ—କୃଷ୍ଣବିଭ. ମହାଭାରତ ସଭା ।) ୨ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଭବ କରିବାଯୋଗୁଁ ସେହି ବିଷୟପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ବା ଲୁବ୍ଧ—2. Hankering after a particular thing which one has not got. [ଉ—ରଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ବି ଭୋଜନ ?—ଛଗ । ଭୋଜନ ପାଇ ଲାଳାୟିତ ଗରିବ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ତାହାର ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ ଭୋଜନ ମିଳେ ନାହିଁ; ତାହାର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ସିନା ରଙ୍କକୁ ଭୋଜନ ମିଳେ ।

ଖାଇଲ୍ଲଘରର ପୁଅ ରଙ୍କ ! } ପ୍ରବରନ; ଏଥିର ଅର୍ଥ :—
ଖାଇଲ୍ଲ ପିଇଲ୍ଲ ପୁଅ ରଙ୍କ ! }

ଯେଉଁ ଘରବାରରେ ଭୋଜନର ଅଭାବ ନାହିଁ ସେହି ଘରବାରର ପିଲ୍ଲମାନେ ଯେବେ ଖାଦ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଲାଳାୟିତ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ଏହି ପ୍ରବଚନର ଉଦ୍ଭାବ ହୋଇଥାଏ ।]

ରଙ୍କଣା—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସ. ରଙ୍କ) - ରଙ୍କୁଣା (ଦେଖ)
Raṅkaṇā (ରଙ୍କଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Raṅkuṇā (See)

ରଙ୍କ ଧନ—ତେ.ବ.—(ସ. ରଙ୍କ + ଧନ)—ରଙ୍କର ବା ଦୁଃଖୀ ବ୍ୟକ୍ତିର
Raṅka dhana ଧନ ବା ରତ୍ନ ଯେଉଁର ଆଦରଣୀୟ ବା ପ୍ରିୟ, ଗରିବର ଧନ; **ରଙ୍କକା ଧନ** ସେହିପରି ପ୍ରିୟତମ ବ୍ୟକ୍ତି—(ରଙ୍କୁଣୀଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Dearest or beloved person; a person as dear to a man as are riches to the poor.

ରଙ୍କ ନାଥ—ସ. ବ—ଘାନନାଥ; ଭଗବାନଙ୍କ ନାମ—Name of
Raṅka nāṭha God, the Lord of the poor. ଦୀନନାଥ; **ରଙ୍କନାଥ** ବେ. ବ. ପୁଂ.—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—Name given to males.

ରଙ୍କ ନିଧି—ସ. ବ—ରଙ୍କନାଥ (ଦେଖ)—Raṅkanāṭha (See)
Raṅka nidhi ତେ. ବ—ରଙ୍କ ଧନ (ଦେଖ)—Raṅka dhana (See).
ଗରିବର ନିଧି; **ରଙ୍କନିଧି**

ରଙ୍କପଣ—ତେ. ବ—ଲାଳାୟିତହେବାର ଭାବ;ଲୁବ୍ଧପଣ; ଲୋଭୀପଣ—
Raṅkapana Avariciousness. [ଉ—ଅସୁର ସୁରଙ୍କା ଲୋଭ **ରଙ୍କପନା** ଉତ୍ତମ ଦ୍ରବ୍ୟ ରଙ୍କପଣ ଶୁଣି ସିନ୍ଧୁ ଜୁରରେ [ରଙ୍କପଣିଆ(ଆଁ),ରଙ୍କ(ଙ୍କୁ)ଣାପଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]କବିସୂର୍ଯ୍ୟ —ସଙ୍ଗୀତ ।]

ରଙ୍କ ରତନ—ତେ. ବ—ରଙ୍କ ଧନ (ଦେଖ) —Raṅka dhana
Raṅka ratana ଗରିବର ମାଣିକ **ରଙ୍କରତନ** (See)
(ରଙ୍କ ଖଜାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍କା—ତେ. ବ—(ସ. ରଙ୍କ)—କୌଣସି ବିଷୟୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲାଳସା;
Raṅkā ଭୋଜ୍ୟବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଲାଳସା; **ଟକ**—Hankering ଲୋଭ after a thing; inordinate hankering **ଲାଲଚ** after a peculiar food. ବଣ—୧ । ଲୋଭୀ—ଲୋଭୀ 1. Avaricious. ୨ । ଭୋଜନ ଲୋଭୀ—2. **ରଙ୍କୁ, ଲାଲଚୀ** Greedy; avaricious after food. ୩ । କୌଣସି ବିଷୟ ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ—3. Hankering after any thing.

ରଙ୍କା ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ତେ.କି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୋଜନ ବା
Raṅkā chhardaibā ଭୋଗ ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତନ୍ୟ ମନର ଲାଳସାକୁ ଲାଳସାମେଟାନ ଭୁତ୍ତି କରିବା—To satiate one's hanker- **ଲାଳସା ମିଟାନା** ing after something by partaking (ରଙ୍କା ଛଡ଼ିବା—ବି) of it or enjoying it to the fill.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଙ୍କା ଛଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଲାଳସାର ତୃପ୍ତି—Satiety of one's hankering. (ରଙ୍କା ଛାଡ଼ିସିବା—ଲାଲସାମିଟା **लालसमेटना** (ରଙ୍କା ମେଣ୍ଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍କାଳ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂ. ରଙ୍କ) — ୧ । ଅତ୍ୟ କ୍ଷୁଧାତୁର—1. Very hungry ୨ । ଅତ୍ୟଶୟ ଲାଳସାତୁର—(ରଙ୍କାଳଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Greedily hankering after अतिक्षुधार्त्त **रङ्क; हाहूती** (a thing).(ରଙ୍କାଳୀ, ସ୍ତ୍ରୀ ରଙ୍କାଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଙ୍କି—ଦେ. ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ—(ସଂ ରଙ୍କ)—ରଙ୍କ (ଦେଖ.— Ranki **गरीब रंकी** Ranka (See)

ରଙ୍କି ଦୁଃ(ଦୁ) ଖୀ—ଦେ. ବିଣ—(ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଦରର ଶବ୍ଦ)—ଦୁଃଖୀ(ଙ୍କି Ranki duḥ(du)khī (ଦେଖ)—Duḥkhī ranki (See). **गरीब दुःखी रंकीदूखी** ଦେ.ବ. (ବହୁବଚନ) ଗରିବ ଲୋକମାନେ—The poor.

ରଙ୍କୁ—ସ. ବ - (ଉମ୍. ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+ଉଣ୍ଡୁ. କୁ)—କବ୍ରୁର Ranku ବର୍ଣ୍ଣ ପୃଷ୍ଠ ବିଶିଷ୍ଟ ମୃଗବିଶେଷ; ବାହୁଡ଼ିଆ - Spotted dear; a deer having a multicoloured back; antelope.

ରଙ୍କୁ ଈକ୍ଷଣୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ରଙ୍କୁଈକ୍ଷଣା)—ମୃଗଲୋଚନା; Ranku īkshaṇī ଏଣୀନୟନା; ସୁଲୋଚନା—(a woman) Having eyes as graceful as those of a roe.

ରଙ୍କୁଣା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂ. ରଙ୍କ) — ୧ । ଦରିଦ୍ର—1. Poor. Rankuṇā ୨ । କୃପଣ—2. Miserly. ୩ । ଖାଦ୍ୟଲୋଲୁପ—ଗରୀବ **रङ्क** 3. Avaricious after food. ୪ । କୌଣସି (ଇଚ୍ଛୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ—4.Eagerly hankering after something (ଉ—ସେ ଯେ ଲୋଭୀ **हाहूती** ରଭୁସ୍ତ ଶିରୋମଣି, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରିତ ରଙ୍କୁଣୀ । ରାମଦାସ—ଦାର୍ଢ୍ୟଭାବକୁ ।)—(ଦୁ—ଏ ଶବ୍ଦ ଲାଳରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।) ଦେ. ବ—ରଙ୍କ (ଦେଖ)—Ranka (See) [ଉ—ରଙ୍କୁଣା(ଣୀ) ପାଇଛୁ ଇଚ୍ଛସୀ, କଷ୍ଟାପଷ୍ଟା କରି ଗିଳୁଛୁ—ଛଗ]

ରଙ୍କୁଣୀ ରତନ—ଦେ.ବ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ—ଦରିଦ୍ର ଅଖିରେ ରତ୍ନର ଆଦର; Rankuṇī ratana ଏହ ଭାବରୁ (ସ୍ନେହ-ସମ୍ବୋଧନ) ପ୍ରିୟତମ ଗରିବର ଧନ ବ୍ୟକ୍ତି—(a term of loving adress) One's **रंकनिका रतन** beloved being. [ଉ—ରଙ୍କୁଣୀ-ରତନ ମୋର ମନ୍ଦୁଡ଼ର ମଣି । ନଜନଗୋର. ସୀତାବନବାସ] (ରଙ୍କୁଣୀ ଶଙ୍ଖାଳ, ରଙ୍କୁଣୀନଖ, ରଙ୍କୁଣୀ ଥାଉ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍ଗ (ଧାତୁ)—ସ.—ଗତି କରିବା—

Ranga (root) To move.

ରଙ୍ଗ—ସ. ବ (ରଞ୍ଜ୍. ଧାତୁ=ରଙ୍ଗାଇବା; ମନ ମୋହିବା+ଉରଣ. ଅ)—୧ । ରଞ୍ଜକଦ୍ରବ୍ୟ; ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ରଞ୍ଜିତ ବା ରଞ୍ଜିତ କରାଯାଏ—1. A dye; pigment; paint. [ଦୁ—ନାନା ବସ୍ତୁକୁ ରଙ୍ଗ କରିବା ପାଇଁ ବଜାରରେ ବହୁତ ରଙ୍ଗ ମିଳେ । ଲୁଗା, କାଠ, ଧାତୁ, କାଗଜ, ପ୍ରତିମା, କାନ୍ଥ, ଆଦିକୁ ରଞ୍ଜିତ କରିବାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । କେତେକ ରଙ୍ଗ ପାଣିମିଶା (water colour) ଓ କେତେକ ତେଲମିଶା (oil paint) । ପାଣିମିଶା ରଙ୍ଗ ଧୋଇଲେ ଛଡ଼ିଯାଏ, ତେଲମିଶା ରଙ୍ଗ ସହଜରେ ଛଡ଼େ ନାହିଁ । କେତେକ ରଙ୍ଗ ବହୁକାଳ ସ୍ଥାୟୀ (ପକ୍କା) ଓ କେତେକ ରଙ୍ଗ ଅଳ୍ପକାଳ ସ୍ଥାୟୀ (କଚା) ।] ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) ଶୁକ୍ଳରକ୍ତାଦି ବର୍ଣ୍ଣ—2. Colour; hue (e.g white, red etc). [ଦୁ—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଗଲେ ତହିଁର ଆକାର ଓ ବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ଭେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ । ବସ୍ତୁର ଆକାର ସ୍ପର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ଜଣାଯାଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟି ବ୍ୟତିରେକେ ବସ୍ତୁର ରଙ୍ଗ ଜଣାଯାଇ ନ ପାରେ । ଆଲୋକର ବା କିରଣର ବିଭିନ୍ନତା ଯୋଗୁଁ ରଙ୍ଗର ବିଭିନ୍ନତା ହୁଏ । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ବିଶ୍ଳେଷଣପୂର୍ବକ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ୭ଗୋଟି ରଙ୍ଗହିଁ ମୌଳିକ ରଙ୍ଗ, ଯଥା—୧. ବାଇଗଣୀ(violet),୨.ନୀଳ(indigo),୩. ଶ୍ୟାମଳ ବା ଆକାଶ ବର୍ଣ୍ଣ (blue), ୪. ଶାଗୁଆ (green), ୫. ହଳଦିଆ (yellow),୬. କାରଙ୍ଗୀ (orange)ଓ ୭. କାନ୍ଥିଆ (red) । ଏହି ସାତରଙ୍ଗର ମିଳନରେ ଧଳାରଙ୍ଗ ଓ ସାତ ରଙ୍ଗର ଅନୁପସ୍ଥିତି କଳାରଙ୍ଗ । ଏହାଛଡ଼ା ଦୁଇଟି ଯୋଟି ରଙ୍ଗ ମିଶାଇଲେ ମିଶ୍ରରଙ୍ଗର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ ଏ ୭ଟି ରଙ୍ଗ ଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ପ୍ରିଜିମରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଭାଙ୍ଗି ହେଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁରେ ଉକ୍ତ ୭ଟି ରଙ୍ଗ ଯଥାକ୍ରମେ ଦେଖାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ବା ଆଲୋକ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ରଙ୍ଗ ଦେଖି ପାରୁଁ । କାଳି ରଙ୍ଗର ବସ୍ତୁରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ କି ଆଲୋକ ପଡ଼ିଲେ, ତାହା ଆଉ ୭ଟି ରଙ୍ଗକୁ ଶୋଷି ନଏ, କେବଳ କାଳି ରଙ୍ଗ ବାହାର ରହିଯାଏ ଓ ଉକ୍ତ ବସ୍ତୁ ଆମକୁ କାଳିଆ ଦିଶେ । କଳାବସ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣର ସବୁ ରଙ୍ଗକୁ ଶୋଷିନଏ, ଏଥିପାଇଁ ରଙ୍ଗର ଅନୁପସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ଉକ୍ତ ବସ୍ତୁ ଆମ ଆଖିକୁ କଳା ଦେଖାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ ଉକ୍ତ ସାତୋଟି ରଙ୍ଗ ଯେଉଁ ଅନୁପାତରେ ମିଶିଥାଏ, ବଜାରରେ ବିକ୍ରିତ ହେଉଥିବା ରଙ୍ଗରେ ସେ ଅନୁପାତ ନ ଥିବାରୁ ତାକୁ ମିଶାଇଲେ ଏ ଫଳ ପାଇବ ନାହିଁ—ଉ. ଶ. ।] ୩ । (+କରଣ. ଅ) ନୃତ୍ୟଗୀତ ଅଭିନୟାଦି—3. Acting, dancing, singing etc. ୪ । ନାଟ—4. Dancing. ୫ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବା ତିଣ ଧାତୁ—5. Tin (metal). ୬ । (+ଅଧିକରଣ. ଅ) ନାଟ୍ୟଶାଳା; ନାଟ୍ୟସ୍ଥାନ; **ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ**—6. Theatrical stage; arena; theatre; play house; a place of public amusement. ୭ । ରଣଭୂମି; ସଂଗ୍ରାମ ସ୍ଥଳ—7. Field of battle. ୮ । +କରଣ. ଅ) ଟଙ୍କନ; ସୋରାଗଣ—8. Borax. ୯ । ଖଦିର ସାର—

9. Catechu; an extract of catechu. ୧୦ । ବିହାର; କ୍ରୀଡ଼ା—10. Play; frolic. ୧୧ । ଆମୋଦ; ମଉଜ; ମଜା—11. Amusement; mirth; diversion. ୧୨ । କୌତୁକ; ରହସ୍ୟ; ସୁଆଙ୍ଗ —12. Sport; merriment; fun. ୧୩ । ଭିତ୍ତାବସ୍ଥାବାଚକ ଭାବଦ୍ୱାରା ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଆଦି—13. Act of xpressing inward feelings by gestures etc. ୧୪ । ସଭା ଗୃହ—14. A place of assembly (Apte). ୧୫ । ସଭାର ସଦସ୍ୟବର୍ଗ; ଦେଖଣାହାରାମାନେ—15. The members of an assembly; audience (Apte). ୧୬ । ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ଅନୁନାସିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ—16. The nasal modification of a vowel (Apte). ଦେ. ବ.—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ

रं रंग 1. Red colour. ୨ । ଚିତ୍ତାକର୍ଷୀ ଓ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ; ମନୋହର ବସ୍ତୁରାଜି—2. Fancy articles of various attractive colours. [ଉ—ରଙ୍ଗ ଘସି ପିନ୍ଧା ଭଲ ସାଗର, ରଙ୍ଗ ଉଡରେ ଦେଖ ତ ନାରୱାର । ଉତ୍କଳରତ୍ନ ମନବୋଧ ଚତୁର୍ଥଙ୍କ ।] ୩ । ଆନନ୍ଦ—3. Pleasure. ୪ । ପରିହାସ; ଥଟ୍ଟା ତାମସା; ରଙ୍ଗରସ—4. Jesting; joking; fun. ୫ । ତାସ୍ ମଠାର ଚାରି ଚାରି ଗ୍ରେଣ୍ଡି ଚତ୍ତା—5. The four classes in a pack of card. [ଦ୍ର—ପ୍ରକୃତରେ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇଟି, କଳା ଓ ନାଲ । କଳା ଦୁଇ ପ୍ରକାର—କଳାପାନ ଓ ଚଡ଼ିତନ; ନାଲ ଦୁଇପ୍ରକାର—ଇସ୍ପାପାନ ଓ ରୁଇତନ ।] ୭ । ତାସ୍ ଖେଳର ୪ ଗୋଟି ରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ନିର୍ବାଚିତ 'ରଙ୍ଗର' ତାସକୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନସୂଚକରୂପେ ଗଣନା କରି ଖେଳିବାର ଖେଳ—6. A kind of game at cards. ୭ । ନିର୍ବାଚିତ ରଙ୍ଗର ତାସ୍—7. The trump card. ୮ । ରକମ; ପ୍ରକାର—8. Kind. ୯ । ଗଞ୍ଜିଫାଖେଳର ଚାରି ଚାରି ଚତ୍ତା—9. Different class of cards in Ganjipā. ୧୦ । ସୀସା—10. Lead. ୧୧ । କାମକ୍ରୀଡ଼ା—11. Amorous pastime; dalliance. [ଉ—ବଙ୍ଗାଲି ହୋଇ ତା ସଙ୍ଗେ କରିବାରୁ ରଙ୍ଗ । ଭଞ୍ଜି. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବ୍ଦଲାସ ।] ୧୨ । ହର୍ଷ—12. Gladness. [ଉ—ବନ୍ଧୁବାରୁ ଶାତ ରଙ୍ଗେ, ସାର ସାତ ସାତ ସଙ୍ଗେ । ଭଞ୍ଜି. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବ୍ଦଲାସ ।] ୧୩ । ଯୁଦ୍ଧ—13. Fight. [ଉ—ବର ରଙ୍ଗ ଅନ୍ତରେ ଚିତ୍ରକା କର ମାନେ, ବଳାସ ଲାସ୍ୟ ଧର ସେ । ଭଞ୍ଜି. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବ୍ଦଲାସ ।] ୧୪ । ବିଷୟ—14. Matter. (ଉ—ବଗଡ଼ ରଙ୍ଗ ଚଉର ଚଉରଙ୍ଗ ସଙ୍ଗର ବହି ସଙ୍ଗର । ଭଞ୍ଜି. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବ୍ଦଲାସ ।) ୧୫ । ଅବସ୍ଥା—15. Condition. ୧୬ । ଗତି; ରଙ୍ଗ—16. Mode; manner. ୧୭ । ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ—17. Complexion. ୧୮ । ଆଚରଣ; ଶୃଙ୍ଗାରଚଳନ—18. Conduct. (ଉ—ବନ୍ଧୁଆ ! ଆଜ ତୋର ଏତ ରଙ୍ଗ ! ରଙ୍ଗ ଦେଖି ଦେଲ କଡ଼ ଭଙ୍ଗ—ସଙ୍ଗୀତ ।) ୧୯ । ଚେହେରା—19. Appearance. ୨୦ । ଭଙ୍ଗୀ; ନବରଙ୍ଗ; ଛଳ—20. Airs; exhibition of peculiar conduct. ୨୧ । ରସିକତା—21. Gallantry. ବିଶ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ; ନାଲିଆ—Red.

ରଙ୍ଗ ଆଉଟଣ—ଦେ. ବି—ରଙ୍ଗ ଲଗାଇବା ସୀସାକୁ ଉତ୍ତପ୍ତରେ ତରଳାଇବା—Raṅga āuṭaṇa Melting of tin or lead.
ରାଙ୍ଗା ଆଉଟା **रांगा गलाना** (ରଙ୍ଗ ଆଉଟା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ରାଁଗା ଗାଲାନ **रंगा गलाना**

ରଙ୍ଗ ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଭିପ୍ରେତ ବର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା—raṅga uṭhibā 1. The production of the wished-for colour. ୨ । ରଙ୍ଗ ଝଡ଼ିବା (ଦେଖ)
रं उतरा **रंग उतरना** 2. Raṅga chhārdibā (See)
(ରଙ୍ଗ ଉତୁରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍ଗ କଇଁ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରକ୍ତ କୁମୁଦ ବା କମଳ)—ରକ୍ତ କମଳ; ରକ୍ତୋତ୍ପଳ—Red water lily; Nymphia Rubra; Nymphia Lotus.
Raṅga kaiñ
ସଂ. ରକ୍ତୋତ୍ପଳ, କୋକନଦ, ହୃଷ୍ଟିକ, ରକ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟକା, କୁନାଳଯୁ, ଭଦ୍ରା ।
ରକ୍ତ କମଳ
लाल कमल, लाल कुमुदिनी
ମ. ତାବଡ୍ତେଂ କମଳ
ତା. ଅମ୍ବଲ
ତେ. ଆଚ୍ଚିତାମ୍ରେଗ; ଏତ୍ତକାଲ୍ଲବା
ଗୁ. ରାତଳା ଉତ୍ପେଡ଼େତେ
[ଦ୍ର—ଏହା କଇଁଜାତୀୟ, ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପକ ଜଳଜ ଶାକ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା କଟୁରକ୍ତମଧୁର, ଶୀତଳ, ରକ୍ତଦୋଷହର, ପିତ୍ତକଫ-ନାଶକ, ସନ୍ତର୍ପଣକର ଓ ବୃଷ୍ୟ [ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରଙ୍ଗ କାଞ୍ଚନ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରକ୍ତ କାଞ୍ଚନ)—ରକ୍ତ କାଞ୍ଚନ (ଦେଖ)
Raṅga kāñchana Rakta kāñchana (See)

ରଙ୍ଗ କଣିଆର—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରକ୍ତ କର୍ଣ୍ଣିକାର)—ଏକ ପ୍ରକାର କଣିଆର ଜାତୀୟ ରକ୍ତାର ଫୁଲ—A red kind of Kanira flower.
Raṅga kaniara
ଲାଲ କଲକେ ଫୁଲ
लाल कनेर

ରଙ୍ଗ କର—ସଂ. ବି—ଚିତ୍ରକର—Painter. ସଂ. ବିଶ—ଚିତ୍ରକାର୍ଯ୍ୟ—Painting; dying.
Raṅga kara Raṅga karā

ରଙ୍ଗ କରବୀ—ଦେ. ବି—ରକ୍ତ କରବୀ—The red variety of Karabī flower.
Raṅga karabī
ଲାଲ କରବୀ **लाल करबी**

ରଙ୍ଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରଞ୍ଜିତ କରିବା; ରଙ୍ଗାଇବା—Raṅga karibā 1. To paint; to dye.
रं करा **रंग करना** ୨ । ପରିହାସ କରିବା; କୌତୁକ କରିବା—2. To make fun.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଙ୍ଗ କାଇଞ୍ଚ – ଦେ. ବ (ସ. ରକ୍ତ + ଚୀ)—କାଇଞ୍ଚ (ଦେଖ)
Raṅga kāīñcha Kāīñcha (See)

ରଙ୍ଗ କାଢ଼ିବା – ଦେ. କି—୧ । ଛଳ ବାହାର କରିବା; ରଙ୍ଗୀ
Raṅga kārḍhibā ଦେଖାଇବା—1. To sport; to display
ରଙ୍ଗ ବାହିର କରା some sportive peculiarity.
रंग निकालना ୨ । କୌତୁକ କରିବା—2. To make fun.

ରଙ୍ଗକାର—ସ. ବ. ପୁଂ—ଚାରକର—
Raṅgakāra Painter.

ରଙ୍ଗ କାଷ୍ଠ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି) – ବକମ ଗଛ—
Raṅga kāshṭha Sappan-wood.

ରଙ୍ଗ ଖେଳିବା—ଦେ. କି—୧ । ହୋଲି ଉତ୍ସବରେ ପରସ୍ପର ଦେହକୁ
Raṅga khelibā ରଙ୍ଗଗୋଳା ପାଣି ଚିତକାରି ମସ୍ତମଉ ହେବା—
ରଂଖେଳା **रङ्गखेलना** 1. To throw coloured water
on each other during the Holi festival.
୨ । ତାସ୍‌ଖେଳରେ 'ରଙ୍ଗ' ଖେଳ ଖେଳିବା—2 To
play the game of Raṅga in card play.

ରଙ୍ଗ ଖୋଲିବା—ଦେ. କି—୧ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଯୋଗୁଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
Raṅga kholibā ଚେହେରା ବା ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକସ୍ପଷ୍ଟ ହେବା—
ରଂଖୁଲା, ରଙ୍ଗଖୋଲା 1, The deepening of the colour,
रंगनिकलना of one's skin or complexion on
account of health. ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ
ବୋଳାଯାଇଥିବା ରଙ୍ଗ ଖୁବ୍ ଚୋଖିଆସ୍ପଷ୍ଟ ବା ଘାତ୍ରିମସ୍ପଷ୍ଟ
ହେବା— 2. The shining of the colour put
on a thing.

ରଙ୍ଗ ଗୃହ—ସ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ.)—ନାଟ୍ୟଶାଳା—
Raṅga gṛuha A theatre.

ରଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ—ଦେ. ବିଣ.—(ସ. ରଙ୍ଗ ଓ ଚଙ୍ଗ=ଶୋଭନ) – ୧ ।
Raṅga chaṅga ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗଯୁକ୍ତ; ସୁଦୃଶ୍ୟ—1. Of
ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗ, ରଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗା, ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗେ beautiful colour. ୨ । ଚକ-
रंगिला ଚକଆ; ଅଡ଼ମ୍ବରମସ୍ପୃ—2. Gaudy; fine; showy;
[ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] splendid. ୩ । ରଙ୍ଗିଆ;
କୌତୁକ ପ୍ରିୟ—3. Funny; fond of fun. ୪ ।
ମଜ୍ଜା; ରସିଆ—4. Fond of sport; sportive;
gallant.

ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗା— ଦେ. ବିଣ—ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗ (ଦେଖ)—Raṅgachaṅga
Raṅgachaṅgā (See) ଦେ. ବ—୧ । ଚକ୍ଷ ବଚମତ୍କା—
ରଂଚଂ, ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗା 1. Diversity in colour; variegation;
रङ्गरली particolouredness. ୨ । ଅଡ଼ମ୍ବର—
2. Splendour; ado. ୩ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ—
3. Amusement; fun.

ରଙ୍ଗ ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ଲୁଗା ଆଦିରେ ରଙ୍ଗ ଦେବା—
Raṅga chardhā(rḍhe)ibā To dye cloth etc.
ରଙ୍ଗ ଚଢ଼ାନ **रंग चढाना**

ରଙ୍ଗ ଚଢ଼ିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ରଙ୍ଗ ଲେପନ—
Raṅga chardhibā Dying or painting of a
ରଂଚଢ଼ା **रङ्गचढना** thing; application of paint on a
thing.

ରଙ୍ଗଚର—ସ. ବ (ରଙ୍ଗ + ଚର. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ନଟ—
Raṅgachara An actor; a player. (Apte)

ରଙ୍ଗ ଚାଉଳିଆ—ଦେ. ବ—ନାଲି ଶସବର୍ଣ୍ଣିଆ ପିଜୁଡ଼ା—
Raṅga chāuliā Red-fleshed guava; Psidium
ଲାଲପେୟାରା **लाल पियारा** Pyrifirum.

ରଙ୍ଗ ଛଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଖରା, ବର୍ଷା, ଜଳବାୟୁ ଓ ସମୟ ପ୍ରଭାବରେ
Raṅga chhārḍibā କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ରଙ୍ଗ
ରଂ ଛେଡ଼ିଯାଓୟା ଫିକା ପଡ଼ିଯିବା ବା ଲୁପ୍ତ ହେବା—The fad-
रङ्गउडना ing of a colour on exposure to sun, air
ରଙ୍ଗ ଛଡ଼ିଯିବା, ରଙ୍ଗ ଉଠିଯିବା } ଅନ୍ୟରୂପ or water.
ରଙ୍ଗ ଉଡ଼ିଯିବା

ରଙ୍ଗଜ – ସ. ବ (ରଙ୍ଗ + ଜନ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସିନ୍ଦୂର—
Raṅgaja Red lead.

ରଙ୍ଗ ଜନନୀ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଲାକ୍ଷା (ହି. ଶ)
Raṅga jananī Shell lac.

ରଙ୍ଗ ଜମିବା—ଦେ. ବ—ମଜଜର ବା କୌତୁକର ବା ପ୍ରେମର
Raṅga jamibā ପରାକାଷ୍ଠା—The instensification
ରଂଜମା **रङ्गजमना** of merriment or love.
[ରଙ୍ଗ ଜମା(ମେ)ଇବା—କ୍ରିୟାରୂପ]

ରଙ୍ଗ ଜୀବ(ବି)କ—ସ. ବ. ପୁଂ (ରଙ୍ଗ + ଜୀବ୍. ଧାତୁ + ଅକ)—
Raṅga jība(bi)ka ୧ । ନାଟ୍ୟକାରକ; ନଟ; ଅଭିନେତା—
[ରଙ୍ଗୋପଜୀବୀ- ଅନ୍ୟରୂପ] 1. An actor; a dancer. ୨ ।
ଚାରକର—2. Painter; dyer.

ରଙ୍ଗ ଟହଟହ—ଦେ. ବିଣ—ଘୋର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ; ଖୁବ୍‌ନାଲ; ନାଲ
Raṅga ṭahaṭaha ଟହଟହ—Very red; bright red.
ରଙ୍ଗ ଟହଟ
ରଙ୍ଗ ଟୁହିଟୁହି } ଅନ୍ୟରୂପ [ତୁ—ପଣସ ପଚର ରଙ୍ଗ ଟୁହିଟୁହି,
ରଙ୍ଗ ଟୁହିଟୁହି ମାରିବ ଜାବୁଡ଼ା ଭଙ୍ଗିବ ବୁକୁ । ଶିଶୁ
କାଡ଼ା ଗୀତ ।]
ଲାଲ ଟୁକୁଟୁକେ **रङ्गटहटह**

ରଙ୍ଗଟିଆ ଦେ. ବିଣ—ଈଷତ୍ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Reddish;
Raṅgaṭiā ruddy; slightly red. ଦେ.ବ—ଈଷତ୍ ରକ୍ତ
ଲାଲଚେ ବର୍ଣ୍ଣ Slighty red colour; reddish
कमलपत्तीलाल dye.

ରଙ୍ଗଡ ଲିମ୍ବା(ମା)—ଦେ.ବ—ଏକପ୍ରକାର ଈଷତ୍ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ କଳା ପଥର-
Raṅga ḍāḷimbā(mā) A kind of reddish smooth
ଲାଲପାଥର sandstone. [ଡ—ଏହା ଟବ୍ ଟାଣ ଓ ଘାଲସ୍
लाल पत्थर କଲେ ଏହା ଖୁବ୍ ମସୃଣ ହୁଏ ।]

ରଙ୍ଗ ଢଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ସନ୍ଧିଜ)—୧ । ଗୃଳଚଳନ; ଆଚରଣ—
Raṅga ḍhaṅga 1. Conduct; deportment. ୨ ।
ରଂଚଂ, ରଙ୍ଗଢଙ୍ଗ କୌତୁକ ଓ ଭଙ୍ଗୀ– 2. Tricks or
रंगढंग pranks. ୩ । ଅଡ଼ମ୍ବର—3. Splendour. ଦେ.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗିଅ—ଅନ୍ୟ ବିଶରୂପ) ବିଣ—ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ (ଦେଶ)—
ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗେ Ranga changa. (See)

ରଙ୍ଗଣା(ନ)—ସ. ବି (ରନଜ୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ରଙ୍ଗାଇବା;
Rangaṇa(na) ଚିତ୍ରଣ—1. Painting. ୨।(+କରଣ.
ରାଂଗାନ ଅନ) ଟଙ୍କଣ; ସୋହାଗା—2. Borax. ୩। ଖଦର-
ରଗାନା ସାର—3. Extract of catechu. ୪। ନୃତ୍ୟ—
4. Dancing (Apte). ଦେ. ବି—ରଙ୍ଗଣୀ (ଦେଶ)
Rangaṇī. (See) [ବୃ—ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗରେ ସଦା
ସିନ୍ଦୁରିତ। ବ୍ରଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶରୀ।]

ରଙ୍ଗଣା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଗାଠକ ବିଶେଷ—
Rangaṇā A caste of Śūdras of the district
of Ganjam.

ରଙ୍ଗଣୀ—ଦେ.ବି. (ସ. ରଙ୍ଗିଣୀ; ରଙ୍ଗନ; ବର୍ମା ରେଙ୍ଗୁନ୍=ନଗରର
Rangaṇī ନାମ)—୧। ଦ୍ୱରଭକ୍ୟାଦ ବର୍ଗର ପୁଷ୍ପ ଲତା ବିଶେଷ—
ରଙ୍ଗନ୍ 1. The Rangoon creeper; Quisqualis
ରଂଗୁନ ଲତା Indica. [ବୃ—ଏହା ବ୍ରହ୍ମ ଓ ମାଲଯ୍ ଦେଶର
ଲତା। ଅନ୍ୟ ଦେଶର ଗାଠକ ବା ଜାଲି ଉପରେ ଲୋକେ
ସଉକରେ ଏହାକୁ ମଡ଼ାନ୍ତି;ପତ୍ର ସରୁ ସରୁ ଓ ଯୋଡ଼ ଯୋଡ଼ା
ଓ ଛୁଆର ଗଛର ପତ୍ରପରି; ଫୁଲ ନାଲି ଓ ପଞ୍ଚଦଳ; ଫୁଲର
ଭେଙ୍ଗ ଲମ୍ବା; ଫୁଲ ଈଷତ୍ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ। ଏହାକୁ କେହି
କେହି ରଙ୍ଗଲତା କହନ୍ତି।] ୨। ଏକ ପ୍ରକାର ପୁଷ୍ପ ଗୁଳ୍ମ—
2. A sort of flowering plant; Ixora
Coccinea; Scarlet Ixora. [ବୃ—ଏହା
ଅଷ୍ଟକାଦ ବର୍ଗର ପୁଷ୍ପଝୁପ; ଏଥିରେ ୫ ପ୍ରକାରର
(ନାଲି, ଧଳା, ଦୁଲଦିଆ ଓ ଚକ ବର୍ଣ୍ଣର) ଫୁଲ ଫୁଟେ।
ଏହାର ଫଳ ମରଚ ପରି କଲା ଓ ଗୋଲ। ଏହାର ଛାଲି-
ଗୁଣ୍ଡକ ଗଣ୍ଡମସୃ। ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣର ରଙ୍ଗଣିକୁ ଧଳା ରଙ୍ଗଣି,
ଦୁଲଦିଆ ରଙ୍ଗଣୀ, ରକ୍ତପିତ୍ତିଆ ରଙ୍ଗଣୀ ବୋଲାଯାଏ।]
[ବୃ—ବଦ୍ଦଇ ନଈର ଝର ଝରେ ଅବରତ, ବିଶେଷ ଉତରଙ୍ଗ
ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗଣୀ ଶୋଭତ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ।]
୩। ଏକ ପ୍ରକାର ବିଦେଶୀୟ ପୁଷ୍ପ ଲତା—3. The
ରଙ୍ଗିନୀ Sandwich island creeper; Antigonon
Leptopus. [ବୃ—ଏହାକୁ ଲୋକେ ଗାଠକ ଅବ
ଉପରେ ଶୋଭା ପାଇଁ ମଡ଼ାନ୍ତି। ପତ୍ର ପାନ ପରି; ଫୁଲ
ଗୋଲାପି ଓ ଚିଦଳ। ଫୁଲର ଅଗରୁ ପ୍ରତାମା ବାହାରେ।
ବର୍ଷା ଓ ଶୀତ ବନେ ଫୁଲ ଫୁଟେ—ସୋଫେଷ୍ଟନ୍] ୪।
ରଂଗନ, କୋଟା ଗଂଧଲ ଏକ ପ୍ରକାର ନାତିଦୀର୍ଘ ବନ୍ୟ ଗଛ—4. A
kind of wild tree. [ବୃ—ଏହାର ସଜ କାଠ
ଶକ୍ତ ଓ ଦୃଢ଼; କୋଠା କାମରେ ଲଗେ। ବଙ୍ଗ, ମଧ୍ୟ-
ପ୍ରଦେଶ ଓ ମାଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳ ଜଙ୍ଗଲରେ ଏ ଗଛ ଜନ୍ମେ—
ବୃ. ଶ] ୫। ଉନ୍ନବାୟୀ ଜାତି ବିଶେଷ—5. A class
of weavers. ୬। କାଠ ରଙ୍ଗଣୀ ପୁଷ୍ପଝୁପ—
6. A red-flowered shrub.

ରଙ୍ଗ ତମା(ମ)ସା—ଦେ. ବି. (ସଦ୍ଭବର; ସ. ରଙ୍ଗ+ଫା. ତମାସା)—
Ranga tamā(ma)sā ରଙ୍ଗ ତାମସା (ଦେଶ)—Ranga
ରଂ ତାମାସା रंग तमासा tāmasā (See)

ରଙ୍ଗତା—ଦେ. ବି. (ସ. ରଙ୍ଗତ୍ର)—୧। ରୂପା ଧାତୁର ପତଳା ପତ୍ର—
Rangatā 1. Tinfoil ୨। ପତ୍ର—2. Coloured
ରାଙ୍ଗତା रांगका वरक, पन्नी metal foil.

ରଙ୍ଗତା କଣ୍ଠି—ଦେ. ବି.—ପନ୍ନର କଣ୍ଠି; ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର କାଚ କଣ୍ଠି—
Rangatā kaṇṭhi Coloured glass-beads.
ରାଙ୍ଗତାର ମାଳା पन्नीका कंठ

ରଙ୍ଗତା କାଚ—ଦେ. ବି.—ପନ୍ନ ମଡ଼ା ଦୋଇଥିବା ବାଙ୍କର କାଚ-
Rangatā Kācha ବଳଯ—Glass bangles over-
ରାଂତା ଚୁଡ଼ୀ पन्नीका चूडी laid with tinfoils.

ରଙ୍ଗ ତାମ(ମା)ସା—ଦେ. ବି. (ସଦ୍ଭବର+ସ. ରଙ୍ଗ+ଫା. ତମାସା)—୧।
Ranga tāma(mā)sā ହାସ୍ୟ କୌତୁକ—1. Fun. ୨।
ରଙ୍ଗ ତମାସା ନାଟରଙ୍ଗ—2. Dancing and frolic. ୩।
रङ्ग तमासा ଥଟ୍ଟା—3. Joke; jest.

ରଙ୍ଗଦ—ସ. ବି. (ରଙ୍ଗ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ସୋହାଗା;
Rangada ଟାଙ୍ଗଣା—1. Borax. ୨। ଖଦରସାର—2. The
Catechu juice; an extract of Catechu
(Apte)

ରଙ୍ଗ ଦଉଡ଼ିଆ—ଦେ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—(ସ. ରଙ୍ଗ+ଦୁର୍ବା)—ଏକ
Ranga daurdiā ପ୍ରକାର ଘାସ—A kind of grass.
[ସ. ବଜ୍ରିଦୁବ୍ବା, ଗ୍ରନ୍ଥିଳା, ସୋଦ୍ଭଭଘ୍ନା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ)]

ରଙ୍ଗଦା—ସ. ବି (ରଙ୍ଗ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—ଫିଟ୍‌କିରି;
Rangadā ଫିଟ୍‌କିରୀ—Alum.

ରଙ୍ଗଦାର୍—ଦେ. ବିଣ—୧। ରଙ୍ଗିଆ (ଦେଶ)
Rangadār 1. Rangiā (See)
ରଙ୍ଗଦାର ୨। ମଜାଦାର୍—2. Faceteous; jocular.
रंगदार

ରଙ୍ଗ ଦାର(ୟ)କ—ସ.ବି—କଙ୍କୁଷ୍ଠ; ମୃତ୍ତିକା ବିଶେଷ—A kind of
Ranga dāra(ya)ka medicinal earthy. [ବୃ—ଏହା
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—କଙ୍କୁଷ୍ଠ, ଧଳା ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ; ଔଷଧରେ
କାଳକୁଷ୍ଠ, ବରଙ୍ଗ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ(କଙ୍କୁଷ୍ଠ ଦେଖ); ଏହା
कंकुष्ठ ରେଚକ, କଫୁତ୍କ୍ଲେଦନ, କୃମିଘ୍ନ
ସ. କଂକୁଷ୍ଠ ଓ ବର୍ଣ୍ଣପ୍ରଦ। ଏହା କିମି, ଶୋଥ୍ୟ
ଗୁ. ଗାଙ୍ଗଯୋ ଉଦରଧ୍ମାନ, ଗୁଲ୍ମ, ଅନାହ ଓ କଫ,
ନାଶକ- ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ।]

ରଙ୍ଗ ଦାଲିକା—ସ. ବି—ନାଗବଲ୍ଲୀ ଲତା (ହ୍ୱ. ଶ); ପାନଲତା—
Ranga dāḷikā Betel creeper.

ରଙ୍ଗ ଦୃଢ଼ା—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଙ୍ଗ+ଦୃଢ଼+ଆ)—
Ranga dṛurdhā ରଙ୍ଗଦା; ଫିଟ୍‌କିରୀ—Alum.

ରଙ୍ଗ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କି—ରଙ୍ଗ କାଢ଼ିବା (ଦେଶ)
Ranga dekhā(khe)ibā Ranga kārdhibā (See)
(ରଙ୍ଗ ବାହାର କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଙ୍ଗ ଦେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖରେ ବା ପ୍ରମାଦରେ ବା
Ranga dekhibā କଳରେ ଆମୋଦ ଉପଭୋଗ କରିବା—To
ରଙ୍ଗ ଦେଖା enjoy fun at the expense of another.
रंग देखना

ରଙ୍ଗ ଦେବତା - ସ. ବ—୧। ନୃତ୍ୟରଙ୍ଗାଦିର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀରୂପେ କଳ୍ପିତା
Ranga debatā ଦେବୀ—1. The Goddess supposed
to preside over sports and public
diversions generally (Apte). ୨। ରଙ୍ଗଭୂମିର
ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା— 2.The Goddess supposed
to preside over arenas and theatres.

ରଙ୍ଗ ଦେବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ରଞ୍ଜିତ କରିବା; ରଙ୍ଗାଇବା-
Ranga debā To dye.
ରଙ୍ଗ ଦେଓୟା रङ्ग देना, रंगना

ରଙ୍ଗ ଦେବୀ—ସ.ବ—୧। ରାଧାଙ୍କର ସଖୀବିଶେଷ—1. One of the
Ranga debī companions of Rādhā. ୨। ଗଙ୍ଗ ଶିଉଳି-
2. Night-flowering jasmine; the weeping
Nyctanthus. [ଦ୍—ଭାବନ୍ତୁ ରଙ୍ଗଦେବୀ
ଚକ୍ଷକଲଢା ମଧୁସୂଦନର ଭ୍ରମରେ (୧୪ ଓ ୨ୟ ଅର୍ଥ) —
ଭଞ୍ଜ. କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନଦ୍ଧ ।]

ରଙ୍ଗ ଦ୍ୱାର—ସଂ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଦ୍ୱାର—
Ranga dwāra 1. Stage door (Apte). ୨ । ନାଟକର
ପ୍ରସ୍ତାବନା—2. The prologue of a drama.

ରଙ୍ଗନ—ସ. ବ (ରନ୍ଜ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ) —୧ । ବଧୂଳ ଗୁଳୁ;
Rangana ରଙ୍ଗତରଆ ଫୁଲର ଗଛ —1. A sort of flower-
ଅନ୍ୟ ସ.—ଅର୍କବନ୍ଧୁକ, ଓଷ୍ଠପୁଷ୍ପ, ing shrub; Pentapetes
ବନ୍ଧୁଜୀବନ, ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକ, Phoenicia; Ixora Bandhuka.
ରକ୍ତ, ରକ୍ତପୁଷ୍ପ, ରାଗପୁଷ୍ପ, ୨ । (+ଭାବ ଅନ)—ରଙ୍ଗାଇବା;
ବନ୍ଧୁ, ବନ୍ଧୁକ, ବନ୍ଧୁଜୀବ, ଚଣାଇବା —2. Painting;
ବନ୍ଧୁଜୀବକ, ବନ୍ଧୁର, ବନ୍ଧୂକ, dying; colouring.
ବନ୍ଧୂକ, ବନ୍ଧୂଜୀବକ, ବନ୍ଧୂଲି,
ବନ୍ଧୂଳିସ୍ୱ ।

ରଙ୍ଗନାଥ—ଦେ.ବ—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗପତ୍ତନରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତି-
Ranga nātha Name of the image of Vishnu
ରଙ୍ଗନାଥ रंगनाथ situated in Seringapatam
in the Deccan.

ରଙ୍ଗପତ୍ରୀ—ସ. ବ—୧ । ନାଳୀ ଗୁଳୁ—
Rangapatrī 1. The indigo plant.

ରଙ୍ଗ ପସରା—ଦେ ବ—ଲୋଭନୀୟବସ୍ତୁସକୁ ପଣ୍ୟସାମଗ୍ରୀପୂର୍ଣ୍ଣ ପସରା ବା
Ranga pasarā ଡାଲା—A tray full of fancy
ଖେଳନାର ଡାଲୀ रंगपसरा articles. (ଦ୍—ରଙ୍ଗପସରା
ସିନା ଭବସାଗର, ରଙ୍ଗ ଉଉରେ ଦେଖ ତ ନାରଜାର—
ମନବୋଧ ଚଉତିଶା ।)

ରଙ୍ଗ (ଙ୍ଗି) ପିମ୍ପୁଡ଼ି—ଦେ.ବ (ସ.ରକ୍ତ+ପିପୀଲିକା)-ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପିପୀଲିକା-
Rang»(ngi) pimpurdi Red ant.
ଲାଲପୀପଡ଼ା लालचींटी

ରଙ୍ଗ ପୀଠ - ସ ବ—ନୃତ୍ୟସ୍ଥଳ; ନୃତ୍ୟଭୂମି—
Ranga pītha A place for dancing (Apte).

ରଙ୍ଗପୁଷ୍ପ (ଷ୍ପୀ) —ସ. ବ—ନାଳୀ ଗୁଳୁ—The indigo plant;
Rangapushpa(shpī) Indigofera Tinctoria·

ରଙ୍ଗ ପ୍ରବେଶ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍) —ଅଭିନୟ କରିବାପାଇଁ ନଟ-
Ranga prabesa ନଟୀଙ୍କର ରଙ୍ଗଭୂମିକୁ ଆସିବା (ଦ୍ର. ଶ.)
The entry of an actor into the stage.

ରଙ୍ଗ ପ୍ରିୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—କୌତୁକପ୍ରିୟ—
Ranga priya (ରଙ୍ଗପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Fond of fun.

ରଙ୍ଗ ଫକା(କୁ) ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧। ଖଗ୍, ପାଣି, ପବନ, ଜଳବାସୁ
Ranga phakā(kkā) pa rdibā ବା କାଳର ପ୍ରଭାବରୁ
ରଂ ଫିକାପଡା रंग फिकापडना କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଉପରେ ଦିଆ
ଯାଇଥିବା ରଙ୍ଗ ମ୍ଳାନ ହେବା; ରଙ୍ଗ ଝଡ଼ିଯିବା—
1. The waning of the colour or paint of
a thing owing to exposure to air, sun
or water. ୨ । ଭୟ ବା ରୋଗ ଯୋଗୁଁ ଚେହେରା
ବିବର୍ଣ୍ଣ ହେବା—2. Paleness of one's appear-
ance or countenance due to fear or
disease.

ରଙ୍ଗବତୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Rangabatī 1. A name given to females.
रंगवती ୨ । ରସିକା ସ୍ତ୍ରୀ; ନାଗର୍ଣ୍ଣ—2. A coquette.

ରଙ୍ଗ ବଲ୍ଲୀ—ସ. ବ—ନାଗବଲ୍ଲୀ (ଦେଖ) (ଦ୍ର. ଶ.)
Ranga ballī Nāgaballī (See)
(ରଙ୍ଗବଲ୍ଲିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଙ୍ଗ ବାଟ—ସଂ. ବ(ସ.ଷ.ତ୍ପୁ)—ରଙ୍ଗଭୂମି (ଦେଖ)
Ranga bāta Rangabhūmi (See)

ରଙ୍ଗବାଣ—ଦେ. ବ—୧ । ରକ୍ତଫଳ ଗଛ—1. The Indian
Rangabāna shot; Canna Indica. [ଦ୍—ଏ ଗୁଳ
କାନା ଅଦା ଓ ଦଲଦା ଗୁଳୁ ପରି; ଫଳ କାଙ୍କଡ଼ ପରି;
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାଙ୍କଡ଼ସଦୃଶ ପରି, କନ୍ଦୁ କଲା ।] ୨ ।
ପୁଷ୍ପବିଶେଷ; ନାଲ ଗୋଡ଼ବାଣ (ଗୋଡ଼ବାଣ ଦେଖ)
2. A species of red flower. (ଦ୍—
ବଭୂତା ରଙ୍ଗବାଣେ, ଭୂଷାଯିବ ମୋ ବାଣେ, ଏ ରଣେ ଶରଣ
କେ ତାର ସେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରଙ୍ଗ ବାତ—ଦେ. ବ—କୌଣସି କୌଣସି ଶିଶୁର ଜନ୍ମ ହେବା ପରେ
Ranga bāta ଦେହର ବର୍ତ୍ତି ନାଲ ପଡ଼ିଯିବା ରୋଗ—
ରାଙ୍ଗାବାତ; ରଙ୍ଗ A disease resulting in the
रंगबात redness of the skin of a new-born
child. [ଦ୍—ଉକ୍ତରେ ଶଙ୍ଖ ନାମକ ଉପାଦାନର
ଅଭାବ ହେଲେ ଏ ରୋଗ ହୁଏ । ଅଧୁଆ ପେଆଇଲେ ବଢ଼ା
ଭଲ ହୁଏ । ବ୍ରଜକଲ୍ଲୋର. ପ୍ରସୂତ୍ତଚର୍ଯ୍ୟା ।]

ରଙ୍ଗ ବାହାର୍—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବର୍ତ୍ତିର ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ—The
Ranga bāhār brightness of the colour of a

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଂଗବହାର thing. ଦେ. ବ୍ୟ—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ (ବସ୍ତୁ)
ରଂବାହାର —(a thing) Of very bright colour.

ରଙ୍ଗ(ଂ)ବାହାର କରିବା—ଦେ. କି—ରଙ୍ଗ କାଢ଼ିବା (ଦେଖ)
Raṅga bāhāra karibā Raṅga kārḍhibā (See)

ରଙ୍ଗ ବିଦ୍ୟା—ସ. ବ—୧ । ନୃତ୍ୟଗୀତାଦ ବିଦ୍ୟା—1. The art
Raṅga bidyā of dancing and singing. ୨ ।
ନାଟ୍ୟବୃତ୍ତି—2. Theatrical profession.

ରଙ୍ଗ ବିଦ୍ୟାଧର—ସ. ୬—୧ । ଷାଠିଏ ତାଳ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ଧ୍ରୁ. ଶ. ।
Raṅga bidyādhara —1. One of the 60 musical
cadence. ୨ । ନଟ (ଧ୍ରୁ. ଶ.)—2. An actor
ସ. ବ—ନାଟ୍ୟକୁଶଳ—Expert in dancing.

ରଙ୍ଗ ବୀଜ—ସ. ବ (ରଙ୍ଗ=ଧାତୁ+ବୀଜ=ସାଙ୍ଗ)—ରୌପ୍ୟ; ରୂପା
Raṅga bīja —Silver.

ରଙ୍ଗ ବେ(ବି)ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବ୍ୟ—୧ । ନାନାପ୍ରକାରର ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—
Raṅga be(bi)raṅga 1. Multicoloured. ୨ । ନାନା-
ରଂଗବେରଙ୍ଗ ପ୍ରକାରର—2. Of various kinds. ଦେ.
ରଂଗବିରଂଗ ବ—ଏକ ବସ୍ତୁରେ ଥିବା ନାନାବର୍ଣ୍ଣ—Variegated
colour; many colours present in a
thing.

ରଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗ ସ. ବ—ଆମୋଦପୂର୍ଣ୍ଣକ ନାନା ଭାବଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରକାଶ—
Raṅga bhaṅga Lascivious gestures. ଦେ. ବ
ରସେରଭଂଗ ଆମୋଦର ହୋଇରେ ବାଧାର ଉପସ୍ଥିତି; ରସଭଂଗ—
ରଂଗଭଂଗ Impediment to merriment; interruption in gaiety

ରଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗୀ—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ)—ନାନାପ୍ରକାର କୌତୁକମୟ ଭଂଗୀ
Raṅga bhaṅgī —Amorous gestures; dalliance.

ରଙ୍ଗ ଭବନ—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ରଙ୍ଗ ମହଲ (ଦେଖ)
Raṅga bhabana Raṅga mahala (See)

ରଙ୍ଗଭୁଲା—ଦେ. ବ୍ୟ—ମାୟାମୋହ ଜନକ—Producing illu-
Raṅgabhulā sion. ଦେ ବ—ଲୀଳା ଉତ୍ପାଦ; ବାଦ୍ୟ-
ମନଭୋ(ଭୁ)ଲା କୁହୁକବାଦ୍ୟ ମୋହ ଜନ୍ମାଇବା—Producing
ରଂଗମେ ଭୁଲାନେବାଲା illusion by shows or magic.

ରଙ୍ଗ ଭୂତି—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ, ରଙ୍ଗ=ନୃତ୍ୟଗୀତାଦ+ଭୂତ=ହେବା;
Raṅga bhūti ଯେଉଁଠାରେ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦିକ୍ରୀଡ଼ାଦ୍ୱାରା ଅତିବାହିତ ହୁଏ)
—କୋଜାଗର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଆଶ୍ୱିନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; କୌମୁଦୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା;
କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା—The fullmoon of
the month of Āswina [ଦ୍ର—ଏ ରାତ୍ରରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ପୃଥିବୀକୁ ବୁଲିବାକୁ ଆସି ଯାହାକୁ ରାତ୍ରରେ ଜାଗିଥି ଦେବାର
ଦେଖନ୍ତି ତାକୁ ଧନଶାଳୀ କରନ୍ତି ବୋଲି ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ।]

ରଙ୍ଗ ଭୂମି—ସ. ବ—୧ । ନାଟ୍ୟଭୂମି; ନାଟ୍ୟଶାଳା—1. A stage;
Raṅga bhūmi a theatre; a dancing hall.
(ରଙ୍ଗ ସ୍ଥାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଉତ୍ସବାଦ ପାଇଁ ଘେରାଯାଇ ଥିବା
ସ୍ଥାନ—2. A place enclosed for play,
dancing or other amusements. ୩ । ରଣଭୂମି
—3. Field of battle. ୪ । ମଲ୍ଲଭୂମି—4.
Wrestling ground; arena. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
ମନୁଷ୍ୟର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର—5. One's field of action;
field of one's activities.

ରଙ୍ଗ ମଞ୍ଚ(ଞ୍ଚ)—ସ. ବ—ନାଟ୍ୟଭୂମି; ରଙ୍ଗଭୂମି—
Raṅga mañcha(ñchya) A stage; arena.
(ରଙ୍ଗମଣ୍ଡପ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ—ଦେଶଜ ରୂପ)

ରଙ୍ଗମଲ୍ଲୀ—ସ. ବ (ରଙ୍ଗ=ଗୀତାଦ+ମଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା
Raṅgamallī +ଇ(ଙ୍ଗୀ. ଅ+ଈ)—ସାରଣା—Lute; harp.

ରଙ୍ଗ ମସଲା—ପ୍ରାଦେ (ପାଇପୁର) ବ—ପିଆଜ—
Raṅga masalā Onion.

ରଙ୍ଗ ମହଲ୍—ବୈଦେ. ବ(ଫା)—୧ । ରାଜପ୍ରାସାଦ—1. Palace.
Raṅga mahal ୨ । ରାଜପ୍ରାସାଦ ତୁଲ୍ୟ ଅଟ୍ଟାଳିକା—
ରାଜମହଲ; ରଂଗମହଲ 2. Palatial building. ୩
ବୈଠକଖାନା—3. Parlour; drawing room.
୪ । ସୁସଜ୍ଜିତ ନାଚଖାନା—4. A well furnished
dancing hall ୫ । ସୁସଜ୍ଜିତ ଶୟନାଗାର; କେଳି-
ମନ୍ଦିର—5. Well equipped sleeping room.
୬ । ଭୋଗବିଳାସର ସ୍ଥାନ—6. A place for
amusements enjoyments

ରଙ୍ଗ ମାଗଣ—ଦେ. ବ—ତାସ୍‌ଖେଳରେ ଏକପ୍ରକାର ରଙ୍ଗଖେଳ—
Raṅga māgaṇa A kind of card game at
(ରଙ୍ଗମାଗୁଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) trumps. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ
ରଂଗ ମାଂଗନା ଜଉବା ପଞ୍ଚ ତା ଇଚ୍ଛା ମୁତାବକ ହାରିବା ଖେଳାଳି-
ଠାରୁ କେତେ ପତ୍ର ତାସ ମାଗି କର ନିଏ ।]

ରଙ୍ଗମଣ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ରଙ୍ଗବାଣ (ଦେଖ)
Raṅgamāṇa Raṅgabāṇa (See)

ରଙ୍ଗ ମାଣିକ୍ୟ—ସ. ବ.—ମାଣିକ୍ୟ ରତ୍ନ—
Raṅga māṇikya ମାନିକ **ମାନିକ** Ruby.
(ରଙ୍ଗମାଣିକ—ଦେ. ରୂପ).

ରଙ୍ଗ ମାତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ସପ୍ତମୀତତ୍ପୁ, ରଙ୍ଗ=ଅନୁରାଗ, ବର୍ଣ୍ଣ+ମାତୃ)-
Raṅga mātā ୧ । ଦୂତୀ; ଘୁଷୁଣୀ—1. A procuress. ୨ ।
[ରଙ୍ଗ ମାତୃକା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲାକ୍ଷା—2. Lac. ୩ । ଲାକ୍ଷାଜାତ
3. Lac insect.

ରଙ୍ଗ ମାର୍—ଦେ. ବ.—ଏକପ୍ରକାର ତାସ ଖେଳ—A kind of
Raṅga mār ରଂ ଂଗଲା **ରଙ୍ଗ ମାର** game of cards
trump. [ଦ୍ର—ଏ ଖେଳରେ ୨ ଜଣ ବା ୪ ଜଣ
ଖେଳାଳି ଖେଳନ୍ତି । ଜଣେ ଖେଳାଳି ତାସ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଫେଣ୍ଟିବାର
ହାତରେ ଧରେ ଓ ଆଉ ଜଣେ ଖେଳାଳି ତାକୁ ତାସ୍
ମୁଠାରୁ ଟାଣିବା ପାଇଁ ଯୋଡ଼ାଏ ତାସ୍ (କାଟ୍)ଦିଏ । କଟାଯିବା ତାସ୍‌ର
ଯେଉଁ ରଙ୍ଗ ହୋଇଥାଏ, ସେହି ରଙ୍ଗର ତାସ୍ ମାନ ରଙ୍ଗ
ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଓ ତାସ୍‌ମାନ ଖେଳାଳିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ବଣ୍ଟା ହୁଏ । ବଦରଙ୍ଗର ଯେ କୌଣସି ମୂଲ୍ୟର ତାସ୍‌କୁ
ରଙ୍ଗର ସାମାନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟର ତାସ୍ ଜଉ ନିଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଙ୍ଗ ମୁଣ୍ଡିଆ — ଦେ. (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ବଣ ଓ ବ — ନାଲପଗଡ଼ିଧାରୀ (ପୁଲିସ୍) — Raṅga muṇḍiā Wearing red trubans (literally red-headed) policeman [ଉ—ଦେଢ଼ଲ ଉରଫରୁ ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷିବା ବମ୍ବିତ ବଜୋବସ୍ତ କରି ଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କେତେକ ରଙ୍ଗମୁଣ୍ଡିଆଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଲୋକମାନେ ବିଶେଷ ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରିଥିଲେ — ଦୈନିକ ଆଶା ।]

ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ — ଦେ. ବଣ. (ଦ୍ୱିରୁକ୍ତ) — ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା (ଦେଖ) Raṅga raṅga Raṅgā raṅgā (See)

ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗିଆ — ଦେ. ବଣ. ପୁଂ. — ୧ । ନାନା ପ୍ରକାରର ରଙ୍ଗ ବା ବର୍ଣ୍ଣ Raṅga raṅgiā ବିଶିଷ୍ଟ — 1. Multi-coloured. ୨ । ରାଙ୍ଗା ଚୋଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗବେରଙ୍ଗି, ରଙ୍ଗିଲା ରଙ୍ଗିଆ (ଦେଖ) [ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗିଆ — ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Raṅgiā (See)

ରଙ୍ଗ ରସ — ଦେ. ବ. — (ସହଚର) — ୧ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ — Raṅga rasa ରଙ୍ଗ ରସ ରଙ୍ଗି ରସ 1. Amusements. ୨ । ନାଟ ରଙ୍ଗ; ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦ୍ୟ — 2. Dancing etc. ୩ । କୌତୁକ; ପରିହାସ — 3. Fun; sport.

ରଙ୍ଗ ରସିକ(ୟା) — ଦେ. ବଣ. ପୁଂ. — ରଙ୍ଗିଆ (ଦେଖ) Ranga rasika (yā) Raṅgiā (See) ଆମୁଦେ ରଙ୍ଗରସିଆ [ରଙ୍ଗ ରସିକା, ରଙ୍ଗ ରସେଇ — ସ୍ତ୍ରୀ]

ରଙ୍ଗ ରହସ(ସ୍ୟ) — ଦେ. ବ. — (ସ. ରଙ୍ଗ + ରହସ୍ୟ) — ୧ । ଥଟ୍ଟା; Raṅga rahasa(sya) ଥଟ୍ଟା ଢାମସା — 1. Jest; jokes. ରଙ୍ଗ ରହସ୍ୟ ରଙ୍ଗ ରସ, ରଙ୍ଗ ରହସ ୨ । ନାଟ ଢାମସା — 2. Sports; dancing, gaities.

ରଙ୍ଗ ରାଙ୍ଗ — ଦେ. ବ. — (ଉତ୍ତରପଦକ ସହଚର) — ରଙ୍ଗ ରସ (ଦେଖ) Raṅga rāṅga Raṅga rasa (See)

ରଙ୍ଗ ରାଜ — ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ରଙ୍ଗ୍‌ରେଜ୍) — ଚିତ୍ରକାର — Painter. Raṅga rāja ରଙ୍ଗରେଜ ସଂ. ବ — ୬୦ ପ୍ରକାର ଢାଲ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର) — One of the 60 musical cadence. ରଙ୍ଗରେଜ

ରଙ୍ଗରୁଟ୍ — ବୈଦେ. ବ. — (ଇଂ. ରଙ୍ଗ୍‌ରୁଟ୍) — ୧ । ସେନାବାହିନୀରେ ବା ପୁଲିସରେ ନୂଆ ଦୋହି ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିବା ସିପାହୀ — Raṅgaruṭ 1. A new recruit to the army or police. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନୂଆ ପଶିଥିବା ଲୋକ 2. (figurative) A novice.

ରଙ୍ଗ ରେଖ — ଦେ. ବଣ. — ୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ରେଖାଯୁକ୍ତ — Raṅga rekha ବଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗିମା 1. Having red outlines. ୨ । ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ — 2. Of charming colour. [ଉ—ଯେ କୃଷ୍ଣ ଅନୁରାଗ ମୁଖ, ସୁନ୍ଦର ହାସ ରଙ୍ଗରେଖ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ରଙ୍ଗ ରେଜ୍ — ବୈଦେ. ବ. — (ଫା. ରଙ୍ଗ୍‌ରେଜ୍) — ଚିତ୍ରକାର — Raṅga rej ରଙ୍ଗରେଜ ରଙ୍ଗରେଜ Painter.

ରଙ୍ଗ ଲତା — ସ. ବ — ଜଳଭୂକାଦ ବର୍ଗର ବୃହତ୍ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ — Raṅga latā A creeper used as medicine for colic; Helicteres Ixora, Convolvulus Argenteus. [ଦ୍ର — ଏନ୍ଦ୍ରା ଏକ ସ. — ଆବର୍ତ୍ତକୀ, ଅଜଶୃଙ୍ଗୀ ଅଁତ ମୋଡ଼ା ମରୋଡଫଳୀ, ମେନ୍ଦୁକପାର୍ଣ୍ଣୀ ପ୍ରକାର ଲତା । ଏହା ଦନ୍ତୁର; ଫୁଲ ଫକା ଗୋ. ଗୁବାଦର୍‌ର ନାଲି; ଛୁଇଁ ୨।୩ ଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ, ସ. ମେଷଶୃଙ୍ଗୀ, କୋବାଳ ଲୋମଶ, ବଙ୍କା ଓ ମୋଡ଼ମୋଡ଼ିଆ । ଏହା ଶୂଳନାଶକ ।] ଦେ. ବ. — ୧ । ରଙ୍ଗଣୀ (ଦେଖ) 1. Raṅgaṇī (1) (See) ୨ । ପାଲ୍ଲରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମନୋହର ଫାସିଅର୍‌ର କନ୍ୟା — 2. The daughte. of Manohara Phāsiāra described in the Pālā of that name.

ରଙ୍ଗ ଲାଲ୍ — ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଦ୍ୱ) — ୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମାନ୍ତର — 1. A Raṅgalāl name of Śrīkṛushṇa, ୨ । ଲୋକଙ୍କ ରଙ୍ଗଲାଲ ନାମ — 2. A name given to males. ରଂଗଲାଲ

ରଙ୍ଗ ଲାସିନୀ — ସ. ବ — ଶେଫାଳିକା; ରଙ୍ଗଶିଉଳି ଫୁଲ — A flower Raṅga lāsinī Nychtanthes Trystes.

ରଙ୍ଗ ଶାଳା — ସଂ. ବ — ୧ । ନାଟ୍ୟଶାଳା — 1 A stage; a Raṅga śāḷā theatre. ୨ । ନାଚଘର — 2. Dancing hall.

ରଙ୍ଗ ସଭା — ସଂ. ବ — ୧ । ନୃତ୍ୟସଭା — 1. A gathering where Raṅga sabhā dancing takes place. ୨ । ନାଚଘର — 2. Dancing hall. [ଉ — ରଙ୍ଗ ସଭାର ଭଲେ ସାର, ସେଥେ ପୋଢ଼ଏ ନୃତ୍ୟକାର । ରଙ୍ଗସଭା ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ଦେ. ବ — କଂସ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ରଂଗସଭା ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଦେଖାଇବାକୁ ନେଇଥିବା ନୃତ୍ୟଶାଳା A dancing hall to which Kaṁsa had invited Śrīkṛushṇa.

ରଙ୍ଗ ସାଜ — ବୈଦେ. ବ. — (ଫା.) — ୧ । ରଞ୍ଜକ — 1. A dyer. Raṅga sāja ରଙ୍ଗସାଜ ରଙ୍ଗ ସାଜ ୨ । ଚିତ୍ରକର — 2. A painter.

ରଙ୍ଗ ସାଜୀ — ବୈଦେ. ବ. — ୧ । ଚିତ୍ର କର୍ମ — 1. Painting. ୨ Raṅga sājī ରଙ୍ଗସାଜୀ ରଙ୍ଗସାଜୀ ଚିତ୍ରକର ବୃତ୍ତି — 2. The profession of a painter.

ରଙ୍ଗ ସ୍ଥଳ — ସ. ବ. — ରଙ୍ଗଭୂମି (ଦେଖ) Raṅga sthaḷa Raṅga bhūmi (See)

ରଙ୍ଗା — ଦେ. ବଣ. — (ସ. ରକ୍ତ) — ୧ । ରକ୍ତାଭ — 1. Red. Raṅgā ରାଙ୍ଗା ଲାଲ, ରଙ୍ଗିନ ୨ । ରଞ୍ଜିତ — 2. Dyed. [ଉ — ଶେତ ଲୋହିତେ ରଙ୍ଗା ଡୋ ଶୁଭ୍ର ତନୁ । ମଧୁସୂଦନ. ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ।] ୩ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ — 3. Red. ଦେ.ବ. — ୧ । ନାଲିଆ ବର୍ଣ୍ଣ — 1. The red colour. ୨ । ରଙ୍ଗାଧର ନାମକ ବର୍ଣ୍ଣିର ଡାକ ନାମ — 2. Name for calling Raṅgādhara. ୩ । ରଙ୍ଗାଇବା କର୍ମ — 3. Painting; dying.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଙ୍ଗ। ଅବତାର—ଦେ. ବ.—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାବତାର—The incarnation of Kṛushṇa.
Raṅgā abatāra
[ଉ—ରଙ୍ଗ। ଅବତାରେ ଜନ୍ମିଣ, ସେ କନ୍ୟା କରିବୁ ରମଣ। ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା।]

ରଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ. ରନ୍‌ଜ ଧାତୁ ଣିଚ)—୧। ରଞ୍ଜିତ କରିବା—1. To paint. ୨। ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ କରିବା—2. To redden. ୩। ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିବା—3. To become red. [ଉ—ତଅଁର ରଙ୍ଗେଇଲା, ଅନନ୍ଦନନ୍ଦନ ଭାବପାରଉ, ପଇବ ଉଙ୍ଗେଇଲା—ଭଗ।] ୪। (ପ୍ରଯୋଜକ)—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ରଞ୍ଜନ କର୍ମ କରାଇବା—4. To cause to paint.
Raṅgā(ṅge)ibā ରଙ୍ଗାଇବା ରଙ୍ଗିବା

ରଙ୍ଗାଙ୍ଗନ(ଣ)—ସ. ବ.—ରଙ୍ଗଭୂମି (ଦେଖ)
Raṅgāṅgana(ṇa) Raṅga bhūmi (See)

ରଙ୍ଗାଙ୍ଗା—ସଂ. ବ.—ଫିଟ୍‌କରି (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Raṅgāṅgā Alum.

ରଙ୍ଗାଜୀବ—ସଂ. ବ. ପୁଂ.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ରଙ୍ଗ=ନାଟ୍ୟଶାଳା, ଚଳଣ Raṅgājība ଇତ୍ୟାଦି+ଆଜୀବ=ଜୀବିକା ଯାହାର)—୧। ନଟ; {ରଙ୍ଗାଜୀବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନାଟ୍ୟକାର—1. An actor. ୨। ଚିତ୍ରକାର—2. A painter. [ଉ—ଥୋଡ଼ୁ ଏ ଦେଶ, ରଙ୍ଗାଜୀବ ନ ମିଳେ, ଦୁଃଖିତ ଭାହାର ଦର୍ଶନ। ଉଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି]। ୩। ସେ ବସ୍ତ୍ରାଦିକୁ ରଙ୍ଗାଏ—3. A dyer. ୪। ରଞ୍ଜନ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ—4. A manufacturer of dyes; colour-manufacturer.

ରଙ୍ଗାଜୀବି—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଙ୍ଗ+ଆଜୀବ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Raṅgājībi ସେ ନଟ ବା ରଙ୍ଗ କରିବାଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଯୋଗେ—Earning livelihood by painting or dyeing. ସଂ. ବ. ପୁଂ—ରଙ୍ଗାଜୀବ (ଦେଖ)—Raṅgājība (See)
[ରଙ୍ଗାଜୀବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରଙ୍ଗାଟିଆ—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ରକ୍ତାଭ)—ରକ୍ତାଭ; ଈଷତ୍ ନାଲ—
Raṅgāṭiā ଲାଲଚେ ମଟରଙ୍ଗ Reddish.

ରଙ୍ଗା ଢୋକିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଅଠାରଣିକ) ବି.—ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ିବା; ବେଳବୁଡ଼—Dusk.
Raṅgā ḍhokibā

ରଙ୍ଗାଧର—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଙ୍ଗ=ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ+ଅଧର ଯାହାର)—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—Name given to persons. ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ.—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଅଧର ବିଶିଷ୍ଟ—Red-lipped.
Raṅgādhara
(ରଙ୍ଗାଧରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଙ୍ଗା ପାଟିଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ—
Raṅgā pāṭiā A kind of fish.

ରଙ୍ଗାବତରଣ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ରଙ୍ଗ+ଅବତରଣ)—୧। ଅଭିନୟ Raṅgābatarana ବା ନାଟ କରିବା ପାଇଁ ରଙ୍ଗଭୂମିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—1. Appearance of an actor or actress on the stage; entrance into the stage. ୨। ନଟବୃତ୍ତି—2. An actor's profession.

ରଙ୍ଗାବତାର—ସ. ବ. ପୁଂ—୧। ନଟ—1. An actor. ୨। ପୂର୍ବ ଧାର; ଯେ ପ୍ରଥମେ ରଙ୍ଗଭୂମିରେ ନାଟକର ଅବତାରଣା କରେ—2. Manager of a theatre; the actor who introduces the play.
Raṅgābatāra
ରଙ୍ଗାବତାରକ, ରଙ୍ଗାବତାର୍ଯ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ
ରଙ୍ଗାବତାର, ରଙ୍ଗାବତାରକା, ରଙ୍ଗାବତାରଣୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ରଙ୍ଗା ଯି(ଜି)ବା—ଦେ.କ୍ରିୟା (ରଙ୍ଗାଇବା କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ)—ରଞ୍ଜିତ ହେବା—To be dyed or coloured.
Raṅgā ji(he)bā

ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା—ଦେ. ବିଣ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ (ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁ)—Of red colour (plurals). [ଉ—ତେବ ରାଙ୍ଗାରାଙ୍ଗା ତେବ ମଦରଙ୍ଗା, ଫୁଲ ଫୁଟିଛି ରଙ୍ଗା ରଙ୍ଗା—ଶିଶୁଗୀତ।]
Raṅgā raṅgā
ଲାଲଲାଲ, ରଂଗାରଂଗା

ରଙ୍ଗାରି—ସ. ବ—କରବୀ ଫୁଲ—
Raṅgāri The oleander (flower).

ରଙ୍ଗାଳୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ନାଟ୍ୟଶାଳା—
Raṅgālaya The stage of a theatre.

ରଙ୍ଗାଲିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ରକ୍ତାଭ)—ଈଷତ୍ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—
Raṅgāliā ଲାଲଚେ ମଟରଙ୍ଗ Reddish; rosy.

ରଙ୍ଗି(ଙ୍ଗୁ)ଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ରଙ୍ଗୀ)—୧। କୌତୁକପ୍ରିୟ—
Raṅgi(ṅgu)ā 1. Fond of fun; funny. ୨।ରସିକ—ରଙ୍ଗିୟା, ମଉଜୀ 2. Gallant; merry; jovial; humorରଙ୍ଗୀଲା ous. ୩। ଅନୁରାଗୀ—3. Passionate; attached. [ରଙ୍ଗୀ,ରଙ୍ଗେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୪। ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ—4. Gay. ୫। ବାହ୍ୟସୁନ୍ଦର—5. Splendid; showy. ଦେ. ବ.ପୁଂ—୧। ରଙ୍ଗାଧର ରଙ୍ଗିୟା ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ—1. Name for calling Rangādhara. ୨। ଚିତ୍ରକାର—2. Painter.

ରଙ୍ଗିଆ ରାଇ—ଦେ.ବ—ଏକପ୍ରକାର ନାଲଧାନ—A kind of red paddy producing white rice. [ଉ—ରାଙ୍ଗିମୋଲ ଧାନ ନାଆଁ ରଙ୍ଗିଆରାଇ, ସ୍ୱାଦୁ ନ ଖାଉରୁ ଉଷାରାଇ!—କୃଷିବଚନ; ଧାନ କରିଥିବ ରଙ୍ଗିଆରାଇ, ଭାତକୁ ସୁନ୍ଦର ଲିଅକୁ ବାଇ—କୃଷିବଚନ।] [ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଫଳେ। ଏଥିରୁ ଥଲାଗୁଡ଼ିଲ ବାହାରେ।]
ରାଙ୍ଗିମୋଲ ଧାନ ନାଆଁ ରଙ୍ଗିଆରାଇ, ସ୍ୱାଦୁ ନ ଖାଉରୁ ଉଷାରାଇ!—କୃଷିବଚନ; ଧାନ କରିଥିବ ରଙ୍ଗିଆରାଇ, ଭାତକୁ ସୁନ୍ଦର ଲିଅକୁ ବାଇ—କୃଷିବଚନ।

ରଙ୍ଗିଣ—ଦେ. ବିଣ—୧। ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Reddish. ୨। Rangiṇa ଈଷତ୍ ନାଲ—2. Reddish; rosy.
ରଙ୍ଗୀନ ରଂଗୀନ [ଉ—ରଙ୍ଗିଣ ଧବଳ ଦେହ ବଣଇ ମଧୁମା। ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମବରୂପଣ ଗୀତା।]

ରଙ୍ଗିଣୀ(ନୀ)—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରଙ୍ଗ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ.)—୧। କୌତୁକ-
Raṅgiṇi(ṇī) କାରିଣୀ; କୌତୁକପ୍ରିୟା—1. Sportive; (ରଙ୍ଗୀ—ପୁଂ) fond of fun(woman). ୨। ରସିକା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. Witty (woman). ୩। ଅନୁରାଗିଣୀ—

Digitized by srujanika@gmail.com

3. Loving; affectionate. ୪ । ଯେ ରଙ୍ଗରେ ମାତିଥାଏ—4. Engaged in merriment. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ସମାସ ହୁଏ। ଯଥା—ରଣରଙ୍ଗିମା; ରଭରଙ୍ଗିମା।] ସ. ବ—୧ । ଶରମ୍ଚୀ; ଛତୁଆଣ୍ଡ ଲତା—1. (a thorny creeper) Asparagus Recemosus. ୨ । କୈବର୍ତ୍ତିକା; କେଉଟିଆ ମୁଥା—2. A sort of grass with fragrant bulbous root; Cyperus Rotundus. ଦେ. ବ—ରଙ୍ଗଣୀ (୧) ଦେଖ—Rangaṇī (1) (See) (ଉ—ଥୋପି ପଡ଼ିଲା ପେ ରଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗିଣୀ—ଗୋପାଳକ ଇନ୍ଦୁଟେଲା।)

ରଙ୍ଗିତ—ସ. ବଣ (ରଙ୍ଗ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଇତ)—ରଞ୍ଜିତ—Raṅgita Coloured; painted.

ରଙ୍ଗିନ୍(ନ୍ନି)—ବୈଦେ. ବଣ (ଘା) —୧ । ରଞ୍ଜିତ; ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Raṅgin[ni] 1. Coloured. ୨ । ଚିତ୍ରିତ—ରଙ୍ଗୀନ **ରଂଗାହୁଆ, ରଂଗୀନ** 2. Painted. ୩ । ଚିତ୍ରବିଚିତ୍ର—3. Painted in various colours. [ଯଥା—ରଙ୍ଗିନ୍ କାଗଜ, ରଙ୍ଗିନ୍ କାର୍ଡ଼ ।]

ରଙ୍ଗିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଗଡ଼ଜାତ, ବୌଦ) କ୍ରି (ସ. ରଙ୍ଗଧାତୁ; ତୁଳ. ହି. Raṅgibā ରେଂଗନା) —ସାପ ପରି ବଙ୍କେଇ ବଙ୍କେଇ ଯିବା—[ରଙ୍ଗି ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] To move in a crooked manner, ଗ୍ରାମ୍ୟ [ସମ୍ବଲପୁର] କ୍ରି—ଗଲିବା—To walk. ଗ୍ରାମ୍ୟ[ଥଠମଲ୍ଲିକ] କ୍ରି—ଦ୍ୱାମ୍ଭଡ଼େଇବା—To crawl; to creep.

ରଙ୍ଗିମା—ଦେ. ବଣ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—Red. (ଉ—ରଙ୍ଗିମା ବଣୁଛି Raṅgimā ନଯୂନ ବେନ୍ନ—ବଶ୍ୱନାଥ. ବଚନବ୍ରମାଯୁଣ ।) **ରଙ୍ଗୀନ** **ଲାଲ**

ରଙ୍ଗିରଙ୍ଗି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବୌଦ) କ୍ରି. ବଣ—ଗୁରୁଣ୍ଡି ଗୁରୁଣ୍ଡି—Raṅgi raṅgi Crawling.

ରଙ୍ଗିଲ(ଲ୍ଲ)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ.ରଙ୍ଗ ଶବ୍ଦଜ)—୧ । ରଙ୍ଗିଆ (ଦେଖ) Raṅgila(la) 1. Raṅgiā (See) ୨ । ରଙ୍ଗିନ୍(ଦେଖ) ରଂଗିୟା **ରଂଗିଲା** Raṅgin (See)

ରଙ୍ଗିଲା—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ନରପତି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର Raṅgilā ଦେବଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର କଲ୍ୟୁଦେବଙ୍କ ପ୍ରଣୟିନୀ ବାଳିକା (କଲ୍ୟୁଦେବ ନାମମାତ୍ର ଏକ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରି ବଶ୍ୱସଘାତକ ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇଥିଲେ)—Name of a girl loved by the eldest son of Pratāpa Rudra Deba, the last independent king of Orissa. ଦେ.ବଣ —ରଙ୍ଗିଲର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Raṅgila.

ରଙ୍ଗୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରଙ୍ଗ+ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ)—୧ । ରଙ୍ଗିଆ(ଦେଖ) Raṅgī 1. Raṅgiā (See) ୨ । (ଅନୁରକ୍ତ) [ରଙ୍ଗିଣୀ(ମା)—ସ୍ତ୍ରୀ] ଅସକ୍ତ—2. Attached to; devoted to. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ। ଯଥା—ରଣରଙ୍ଗୀ, ନଭ୍ୟରଙ୍ଗୀ ।] ୩ । ରଞ୍ଜନକାର୍ଯ୍ୟ—3 Colouring; dyeing (Apte). ୪ । (ଅମୁକ ବିଷୟର) ପ୍ରିୟ—4. Fond of (Apte). ୫ । କ୍ରୋଧୀ; ସହଜରେ ଉତ୍ତେଜିତ—5. Passaionte (Apte); irritable. ୬ । ରଙ୍ଗଭୂମିରେ ଅଭିନୟକାର୍ଯ୍ୟ —6. Acting on a stage (Apte).

ଲାଲ ଦେ. ବ—୧ । କାଲ୍ଚରଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ—1. Red. **ରାଂଗା** [କାଲୀ କସ୍ତୁରୀ ଧଳୀ ରଙ୍ଗୀ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨ । (ପୁଂ) ରଙ୍ଗାଧର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ ଡାକନାମ —2. Name for calling Raṅgādhara ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ରଙ୍ଗବତୀର ଡାକନାମ—3. A name for calling Raṅgabatī

ରଙ୍ଗୁଣୀ ଉଠା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଦୁର୍ନାମର ବୃଦ୍ଧି—Acrop of Raṅguṇi uṭhā evil repute or scandal [ଉ—ଯେଉଁ ଗ୍ରାମବାସୀ ନାମରେ ବ୍ରଜଦ୍ରୋହ ବୋଲ କଥେ ରଙ୍ଗୁଣୀଉଠା ଉଠିଲା, ତା ଉପରେ ବଲ୍ଲୀତା ପଡ଼ିକାମାନଙ୍କର ବିଷଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା—ଦୈ. ଅଶା—୪।୨।୨୯]

ରଙ୍ଗୁନ—ଦେ. ବ—ରେଙ୍ଗୁନ୍; ରେଙ୍ଗାମ୍; ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ Raṅgun କେନ୍ଦ୍ର ଓ ନଗର—Rangoon in Burma. ରେଙ୍ଗୁନ **ରେଂଗୁନ**

ରଙ୍ଗେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ. (ସ. ରଙ୍ଗେଣ)—୧ । କୌତୁକରେ; ଆନନ୍ଦ ସହକାରେ—1. Joyfully; gleefully. ରଙ୍ଗେ **ରଂଗମେ** [ଉ—ଗୃଢ଼ଭକ୍ତ ପଂକ୍ତି ଦେଖି ହୃତ୍ତିବେ ରଙ୍ଗେ —ବିଶ୍ୱନାଥ. ମେଘଦୂତ ।] ୨ । ନାନାପ୍ରକାରେ—2 In various ways. (ଉ—ଦୁନ୍ଦୁଭବାଦ୍ୟନାଦ କରି, ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ଅପସରା—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୩ । ଅର୍ଥେ; ସଂଜ୍ଞି; ସକାଶେ; ନମିତ୍ତ—3. For. (ଉ—

ଅନେକ ବଳ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
ବବାହ୍ନ ଦେଖିବାର ରଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗେ ଅଇଲେ ବେନ୍ନ ଭାଇ
କଂସ୍ତିଲୁ ଆମ୍ଭ ଦୋଷ ନାହିଁ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

୪ । ନାନାପ୍ରକାର ମନୋହର ଭଙ୍ଗୀରେ—4. In various charming ways.

ରଙ୍ଗେଇ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ରଙ୍ଗିଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)—ରସବତୀ— Raṅgeī Feminine of Raṅgiā. ଆମୋଦିନୀ, ରସବତୀ, **ରଂଗୀଲୀ**

ରଙ୍ଘ(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଗତି କରିବା—1. To go. ୨। ଶୀଘ୍ରଯିବା— Raṅgha (root) 2. To go quickly; to hasten.

ରଙ୍ଘସ୍—ସଂବ—(ରୁ. ଘ ଧାତୁ=ବେଗେ ଗମନ କରିବା+ଅସ୍.ଅସ୍)— Raṅghaḥ ୧ । ବେଗ—1. Speed; velocity. ୨ । ଶୀଘ୍ରତା—2. Swiftness. ୩ । ତ୍ୱରା— 3. Haste (Apte).

ରଚ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ସର୍ଜନା କରିବା; ସୃଷ୍ଟି କରିବା—1. To Rach(root) create. ୨ । ତିଆର କରିବା; ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

—2. To build; to make; to construct, ୩ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ତିଆର କରିବା; ଗଢ଼ିବା; ବନାଇବା—3 To manufacture; to fabricate. ୪ । (ପୁସ୍ତକ ବା ରଚନା) ମନରୁ ଫାନ୍ଦ ଲେଖିବା; ରଚନା କରିବା—4. To compose; to write (a poem or book) .୫ । ଆବିଷ୍କାର କରିବା; ଉଦ୍ଭାବନ କରିବା—5, To invent. ୬ । (ତାର ଆଦ) ଏକତ୍ର ଗୁନ୍ଥିବା; ଗ୍ରଥନ କରିବା; ଗାନ୍ଥିବା—6. To lay or string together. ୭ । ସୁସଜ୍ଜିତ କରିବା—7. To equip; to moke up. ୮ । ଉପରେ ରଖିବା—8. To place upon; to set or fix on. ୯ । ଅଳଙ୍କୃତ କରିବା—9. To adorn; to decorate (Apte). ୧୦ । ଆପଣା ମନକୁ କୌଣସି ଆଡ଼କୁ ଦଉଡ଼ାଇବା—10. To direct one's mind towards (Apte).

ରଚ୍‌କା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଝିଙ୍କା—Rach-kā Jerk.

ରଚ୍‌କା ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କି. (ଭୁଲ ଦ୍ର. ଲଚ୍‌କା ମାରନା) Rach-kā māribā ଘୁଡ଼ି ଉଡ଼ୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସୂତା ଖଣ୍ଡୁ ଖଣ୍ଡୁ ଦୃଢାଇ ହାତର ଦାଉକୁ ଝିଟ୍ଟ ଚଉରେ ପଛକୁ ନେଇ ଥିବା—To draw the hand backward abruptly while pulling the string of a paper kite,

ରଚ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ମଚକ ଯିବା (ଦେଖ)—Rach-kibā Mach-kijibā (See) (ଚଟ୍‌କ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଚ୍‌ରଚ୍‌—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ବାଲି ମିଶି ଥିବା ହେତୁ ଖାଇବାବେଳକୁ ଦାନ୍ତକୁ କର୍କଶ ରଚ ରଚ ଲାଗିବା ଅବସ୍ଥା; ରଜ୍‌ର; ସ୍ୱଜ୍‌ ସ୍ୱଜ୍‌— କଚ କଚ The state of food being mixed with sand particles and so becoming jarring to the teeth.

ରଚ୍‌ରଚିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ —ବାଲି ଆଦ ମିଶି ଥିବାରୁ ଦାନ୍ତକୁ କର୍କଶ ଲାଗୁଥିବା (ଖାଦ୍ୟ)—ରଚରଚେ କଚକଚିଆ Jarring to the teeth (due to the food being mixed with sand).

ରଚକ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ. (ରଚ୍‌ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—ଯେ ରଚନା କରେ; ରଚନା କାସ୍ତ—Composing; building; fabricating. (ରଚକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂ.ବି.ପୁଂ—୧ । ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା; ପ୍ରଣେତା—1. Author, composer. ୨ । ନର୍ମାଣ କର୍ତ୍ତା—2. Builder. ୩ । ଆବିଷ୍କର୍ତ୍ତା—3. Inventor.

ରଚନ—ସଂ. ବି. (ରଚ୍‌ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ) —୧ । ନର୍ମାଣ—Rachana 1. Making. ୨ । ଗଢ଼ିବା—2. Manufacture. ୩ । ସର୍ଜ୍ଜନ—3. Creating; creation; formation. ୪ । ଉଦ୍ଭାବନ—4. Invention. ୫ । ଗ୍ରନ୍ଥନ—5. Stringing. ୬ । ରଚନା (ଦେଖ)—6. Rachanā (See). ୭ । ବନ୍ୟାସ; ସଜାଇବା; ସଜ୍ଜିତ କରଣ; ବ୍ୟବସ୍ଥାପନ— 7. Arranging; disposition. ୮ । ଉତ୍ପାଦନ— 8. Production. ୯ । ସମ୍ପାଦନ—9. Performance; accomplistment (Apte). ୧୦। ସମାପ୍ତି 10. Completion (Apte).

ରଚନ କର୍ତ୍ତୃ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି—ରଚକ (ଦେଖ) Rachana kartā Rachaka (See) (ରଚନ କର୍ତ୍ତ୍ରୀ, ରଚନକାରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ; ରଚନକାର, ରଚନକାସ୍ତ— ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଚନ ବନ୍ୟାସ—ସଂ. ବି. (ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତ)—ସଜାଇବାର ଢଙ୍ଗ— Rachana binyāsa Mode of arrangement. [ରଚନଦମ୍ଭ, ରଚନପର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ, ରଚନ ଧାସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଚନା—ସଂ. ବି. (ରଚ୍‌ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ଆ)—୧ । ଗଠନ; Rachanā ନର୍ମାଣ; ଗଠନ—1. Building; structure. ୨ । ସଜ୍ଜିବା; ସଜାଇବା; ବନ୍ୟାସ—2. Arrangement; arraying; methodical arrangement ୩ । (ମାଲ୍ୟାଦ) ଗୁଚ୍ଛନ; ଗ୍ରନ୍ଥନ—3. Stringing together. ୪ । (କେଶାଦର) ଅଳଙ୍କରଣ; କେଶବେଶ କରଣ; ପ୍ରସାଧନ—4. Decoration (of the hair); hair-dressing. ୫ । (ଗ୍ରନ୍ଥ, ପଦ୍ୟ ଆଦ) ଗଢ଼ିବା; ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟମସ୍ତ ବାକ୍ୟର ବନ୍ୟାସ— 5. Literary composition. ୬ । ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧନ ପୂର୍ବକ ସୈନ୍ୟବନ୍ୟାସ—6. Arraying of troops in order of battle; battle array. ୭ । ଚମତ୍କାର ସର୍ଜ୍ଜନ; ଆବିଷ୍କରଣ— 7. Invention. ୮ । ମିଥ୍ୟା କଥାକୁ ଫାନ୍ଦ କର ସତ ପର ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବା—8. Fabrication. ୯ । (+କର୍ମ. ଅନ; ଯାହାକୁ ରଚନ କରିଯାଏ) ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ବା ଲେଖା - 9. Literary work or production. ୧୦ । ବନ୍ୟସ୍ତ କେଶ; କେଶବେଶ— 10. Coiffure; dressed hair. ୧୧ । ସୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ— 11. Created thing. ୧୨ । ରଚିତ ବ୍ୟୂହ— 12. Array of troops. ୧୩ । ବେଶ— 13. Dress; guise. ୧୪ । କଳ୍ପିତ ବିଷୟ—14. A creation of the mind; fancy of the mind.

ବେ. ବିଣ—୧ । ଉଦ୍ଭାବିତ—1. Invented. ୨ । କଳ୍ପିତ—2. Imagined; fancied. ୩ । (କରିଆ) ନ ଥିବା ପ୍ରମାଣ ଆଦର ଯୋଗାଡ଼ କରି ଯାଇ ସଜା ହୋଇଥିବା (ମକଦମା)—3. Fabricated; got up (case). ୪ । ରଚିତ—4. Built; constructed.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ କେଶ-ରଚନା, ଅଙ୍ଗରଚନା, ଆସ୍ୟରଚନା, କବ୍ଧାରଚନା, ପଦ୍ୟରଚନା, ବେଶରଚନା, ପ୍ରବନ୍ଧରଚନା, ସନ୍ଦର୍ଭରଚନା, ଗୃହରଚନା, ମଞ୍ଚରଚନା, ପୁଷ୍ପରଚନା, ମାଲ୍ୟରଚନା, ଗୁଚ୍ଛରଚନା, ଯୁଦ୍ଧରଚନା, ରଙ୍ଗରଚନା, ଚୈନ୍ୟରଚନା, ବ୍ୟୂହରଚନା, ଚନ୍ଦନରଚନା, ମୃଗମଦରଚନା, କଜ୍ଜଲରଚନା ଓ ଉତ୍ପଳରଚନା ଆଦି ଜାଣ ।]

ରଚନା କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ନିର୍ମାଣ କରିବା; ଗଢ଼ିବା—1. To Rachanā karibā build. ୨ । ବାକ୍ୟାଦି ବିନ୍ୟାସ ରଚନା କରା କରିବା—2. To compose. ୩ । ସଜାଇବା **रचना करना** —3. To arrange. ୪ । କଳ୍ପନା ଶକ୍ତି-ଦ୍ୱାରା ଆବିଷ୍କାର କରିବା—4. To invent. ୫ । (କଚରା) ମିଥ୍ୟା ବିଷୟକୁ ସତ୍ୟ ପରି ସଜାଇ ମକଦ୍ଦମା କରିବା—5. To fabricate a case; to get up a false case.

ରଚନା(ନ) କୁଶଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍) —ରଚନା କରିବାରେ Rachanā(na) kuśala ପଟୁ ବା ନିପୁଣ—Expert in (ରଚନା[ନ]କୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) building; clever or skilful (ରଚନା[ନ]କୁଶଳତା—ବି) in making an arrangement.

ରଚନା (ନ)କୌଶଳ—ସଂ. ବି (୬ମୀ ତତ୍)—ରଚନା କରିବାରେ Rachanā(na) kauśala ଗୃଢୁର୍ଯ୍ୟ ବା ନିପୁଣତା—Dext-
ରଚନା ଗୃଢୁତା, ରଚନା ଗୃଢୁର୍ଯ୍ୟ
ରଚନା ନିପୁଣତା, ରଚନା ନୈପୁଣ୍ୟ
ରଚନା ପଟୁତା, ରଚନା ପାଟବ
} ଅନ୍ୟରୂପ erity in composition; skill in arrangement or dressing.

ରଚନା କ୍ରମ—ସଂ. ବି (୬ମୀ ତତ୍)—ରଚନା ପଦ୍ଧତି (ଦେଖ) Rachanā krama Rachanā paddhati (See)

ରଚନା ଚତୁର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍)—ରଚନା ବିଷୟରେ Rachanā chatura ପାରଙ୍ଗମ—Skilful in arranging.
(ରଚନା ନିପୁଣ, ରଚନା ପଟୀୟାନ୍, ରଚନା ପଟୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ରଚନା ଚତୁର, ରଚନା ନିପୁଣା, ରଚନା ପଟୀସୀ, ରଚନା ପଟୁ—ସ୍ତ୍ରୀ)
[ରେ । ଚତୁରତା(ଗୃଢୁର୍ଯ୍ୟ), ରଚନା ନିପୁଣତା, ରଚନା ନୈପୁଣ୍ୟ ରଚନା ପଟୁତା(ପାଟବ)—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ]

ରଚନା ପଦ୍ଧତି—ସଂ. ବି.—(୬ମୀ ତତ୍)—ରଚନା କରିବାର ପ୍ରଣାଳୀ; ଗଢ଼ିବାର ଢଙ୍ଗ—
ରଚନା ପ୍ରଣାଳୀ
ରଚନା ଢଙ୍ଗୀ
} —ଅନ୍ୟରୂପ Mode of composition or arrangement.

ରଚନା ବିଧି—ସଂ. ବି (୬ମୀ ତତ୍)—୧ । ରଚନା ପଦ୍ଧତି—1. Mode Rachanā bidhi of arrangement. ୨ । ରଚନା କରିବାର ନିୟମ—2. Rules for composing; rules of composition.

ରଚନା ସୌକର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି. (୬ମୀ ତତ୍)—ରଚନାର ସୁକରତା ବା ସହଜତା—Ease in composi-
(ରଚନା ସୁକରତା—ଅନ୍ୟରୂପ) tion; facility of arrangement.

ରଚନା ସୌଷ୍ଠବ—ସଂ. ବି. (୬ମୀ ତତ୍)—ରଚନାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବା Rachanā saushṭhaba ଉତ୍କର୍ଷ—Excellence or beauty of composition; elegance of arrangement.

ରଚନୀୟ—ସଂ. ବିଣ. (ରଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ରଚିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit or proper to Rachanīya be composed or arranged. ୨ । ସାଜା ରଚିତ ହେବ—2. To be arranged or composed.

ରଚୟିତା—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ. (ରଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ରଚୟିତୃ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—ରଚକ (ଦେଖ) Rachayitā Rachaka (See)
(ରଚୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଚ୍—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରଚନ)—ରଚିବା କର୍ମ (ଦେଖ) Rachā ରଚା **रचना** The act of Rachibā (See)
ଦେ. ବିଣ—ରଚିତ (ଦେଖ)—Rachita (See)

ରଚ୍(ଚେ)ଇବା—ଦେ. ବିଣ (ସ ରଚ ଧାତୁ ଣିଚ, ରଚ ଧାତୁ)—Rachā(che)ibā ରଚିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Causa-ରଚାନ **रचाना, रचाना** tive of Rachibā.
[ତ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରମା ! ତୁମେ ରତ୍ନସ୍ୟ ରଚୟିବ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମ ସୁଧାକାଶ୍ୟ ।]

ରଚିତ—ସଂ. ବିଣ. (ରଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । କୃତ; ନିର୍ମିତ—Rachita 1. Made; done; manufactured ୨ । ବିନ୍ୟସ୍ତ—2. Dressed up; arranged. ୩ । ଗ୍ରଥିତ—3. Strung together. ୪ । ଅଳଙ୍କୃତ—4. Decorated. ୫ । କଳ୍ପନା ସୃଷ୍ଟ; ସୃଷ୍ଟ; ଉଦ୍ଭାବିତ—5. Invented; created. ୬ । ପରିଷ୍କୃତ—6. Cleansed; purified. ୭ । ଲିଖିତ—7. Composed. ଦେ. ବି (+ଭାବ.ତ)—ରଚନା—Composition. [ତ୍ର—ଉପଜନ, ଉଦ୍ଭବନ, ଧାତୁନେ ଏ ଶବ୍ଦ, ରଚିତର ତତ୍ତ୍ୱ କରି ଅଛ ଆନନ୍ଦ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମ-ସୁଧାକାଶ୍ୟ ।]

ରଚିତ ପୂର୍ବ—ସଂ. ବିଣ. (ପର ନଗାଡ; ପୂର୍ବ+ରଚିତ)—ପାହା ପୂର୍ବେ Rachita pūrba ରଚିତ ହୋଇଅଛୁ—What has been prepared or performed before (M. W.)

ରଚିତ ଶିଖର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଚିତ+ଶିଖର)—ଯାହାର Rachita śikhara ମସ୍ତକ ବା ଶିରୋଦେଶ ଅଳଙ୍କୃତ ହୋଇ-(ରଚିତ ଶିଖର—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଛୁ—Having the summit adorned; having the head decorated (M. W)

ରଚିତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ—ରଚିତ (ଦେଖ)
Rachitā Rachita (See)
[ତ୍ର—ନବ୍ଭାନାଟକ ବାଦ ସୁତରେ ଦେଲେ ରଚିତା ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶବ୍ଦଲାସ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଚିତାତିଥ୍ୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରଚିତ+ଅତିଥ୍ୟ; ବହୁବ୍ରୀହି) —ଯେ ଅତିଥି ସତ୍କାର କରିଅଛି—One who has shown hospitality (M.W.).
Rachitātithya (ରଚିତାତିଥ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଚିତାନତି—ସ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ନମସ୍କାର କରିଅଛି—One who has made obeisance (M. W.)
Rachitānati

ରଚିତାର୍ଥ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଚିତ+ଅର୍ଥ)—ପାଦାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳୀଭୂତ ହୋଇଅଛି—One who has obtained his object (M, W.).
Rachitārtha ରଚିତାର୍ଥ—ସ୍ତ୍ରୀ } ରଚିତାର୍ଥତା—ବ }

ରଚିତୋତ୍ସବ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ଉତ୍ସବ ସମ୍ପାଦନ କରିଅଛି—One who has celebrated a festival (M. W.).
Rachitotsaba (ରଚିତୋତ୍ସବା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଚିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ସ. ରଚ୍ ଧାତୁ)—୧ । ରଚନା କରିବା (ଦେଖ)—1. Rachanā karibā (See)
Rachibā

ରଚା ରଚନା [ତୁ ସଙ୍ଗୀତ ପଠିମା ଇଙ୍ଗିତ ଗୀତରେ ରଚ ପୁନଃ ପୁନଃ ଗାଇବ । ଉତ୍ତ. ପ୍ରେମସୁଧାବଧି ।] ୨ । ଘଟାଇବା—2. To cause; to bring about. [ତୁ—ମାନସ ଅଙ୍ଗ, ବେଦ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ଉଙ୍ଗ ରଚଲା ସ୍ନେହ । ଜଗନ୍ନାଥ. କଣୋତ୍ତା ରଚ୍ଭୂ ମ. ଗୀତ ।] ୩ । ପିଙ୍ଗିବା; ବଜ୍ରବା—3. To fling. [ତୁ—ନମିତକ ମାଗିକେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ବଳା, ଆନ ଧନୁ ଧର ରଚିଲେ ଶରମାଲା । କୃଷ୍ଣବିହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।] ୪ । (ଅନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ପ ର ଲଗେ) କୌଣସି କର୍ମ କରିବା—4. To do or perform any act. [ତୁ—ଫଗୁ ଖେଳ ରଚ ବନ-ପ୍ରସୂନ ପଗ୍ଗେ । ବିଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।]

ରଚି ଜିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି. [ଭୁଲ. ହ—ର(ପ)ଚନା=ରଞ୍ଜିତ ହେବା]—୧ । (ତେଲ ଆଦି) ମାଲସ୍ ପରେ ଦେହରେ ବେଦ ଜିବା—1. To get into the body (said when oil is rubbed on it); to soak; to permeate. ୨ । ଲୁଗା ଆଦିରେ (ରଙ୍ଗ) ଲାଗିଯିବା; ରଞ୍ଜିତ ହେବା—2. To set on a cloth (said of a paint or dye).
Rachi jibā

ରଚେଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ)—କ୍ରି—ରଙ୍ଗେଇବା—To paint.
Racheibā

ରଜ୍ ରଜ୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଆଖି ଭିତରେ ଧୂଳ ବା ବାଲ ପଡ଼ିଗଲେ ମକଚ ହେବା ଅବସ୍ଥା—1. The uneasy sensation when a grain of sand enters the eye. (ଯଥା—ବାଲ ପଶି ମୋ ଆଖି ରଜରଜ ହେଉଛି ।) ୨ । ଖାଦ୍ୟାଦିରେ ବାଲ ଆଦ ମିଶିଥିବାରୁ ଖାଇବାକୁ କର୍କଶ ଲାଗିବା—2. Jarring sensation due to presence of sand in food. (ଯଥା—ଭାତଗୁଡ଼ାକ ରଜରଜ ଲାଗୁଛି, ଭୁଣ୍ଡାଗୁଡ଼ାକ ରଜରଜ ଲାଗୁଛି ।) ୩ । ପଥର ଚୂରମାର ଆଦ ଚୂନା ହୋଇ ବା ଝୁରୁଝୁରୁ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗିଯିବା ଅବସ୍ଥା—3. Pulverised state of a stone. (ଯଥା—ଏ ଚଡା ପଥର ରଜରଜ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗି ଯାଉଛି ।) ୪ । ଭଙ୍ଗ ପ୍ରବଣ—4. Brittle; fragile.
ରଜ୍ ରଜ୍ ରଜରଜେ କଚକଚିଆ

ରଜ୍ରଜିଆ—ଦେ. ବଣ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାତ୍ମ)—ବାଲ ମିଶ୍ରିତ [ଖାଦ୍ୟ] ହୋଇ ଥିବାରୁ ଖାଇବାକୁ କର୍କଶ—Jarring to the palate or teeth due to the food being mixed with sand.
Raj-rajiā

ରଜ(ଜଃ)—ସ. ବ (ଉନଜ୍ ଧାତୁ=ରଙ୍ଗ କରିବା+କର୍ମ. ଅ; + ଜନ୍. ଅସ୍)—୧ । ଧୂଳ; ରେଣୁ—1. Dust. [ତୁ—ବଷ୍ଟି ଚରଣ ରଜ ଲାଗି, ସେ ନଗା ଅଟ ସଜ୍ଜାଗୀ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । ପଦ୍ମଗ; ପୁଷ୍ପରେଣୁ—2. Pollen of flower ୩ । ଚୂର୍ଣ୍ଣ—3. Powder. ୪ । ପ୍ରଢ ମାସରେ ସ୍ତ୍ରୀଯୋନିରୁ ନିସୃତ ରକ୍ତ; ସ୍ତ୍ରୀ ଋତୁ-ସ୍ରାବ—4. Menstrual flux. [ତୁ—ସ୍ତ୍ରୀର ରଜ ଓ ପୁରୁଷର ଶୁକ୍ରର ସଙ୍ଗମରେ ଗର୍ଭରେ ସନ୍ତାନର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।] ୫ । ଦୁଃଖ ଓ ମୋହଜନକ ପ୍ରକୃତି ବା ଗୁଣବିଶେଷ; ଏ ଗୁଣ (ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମଃ) ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ [ଯଥା—କ୍ରୋଧ,ଲୋଭ, ଅହଂକାର ଓ ଦ୍ୱେଷାଦି]—5. One of the three attributes of human nature; the passions in human nature. [ତୁ—ଦେହଧାରୀର ଦେହକୁ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜଃ ଓ ତମଃ, ଏହି ୩ଟି ଗୁଣ ସଂସାରରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଅଛନ୍ତି । ଦେହୀକୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ସୁଖରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବ, ରଜୋଗୁଣ ସାଂସାରିକ ମାୟାରେ ଓ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବ ଏବଂ ତମୋଗୁଣ ଅଜ୍ଞାନରେ ଓ ପ୍ରମାଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବ । ଏ ତିନୋଟି ଗୁଣ ଜୀବପ୍ରକୃତିରୁ ଜାତ । ରଜୋଗୁଣ ରାଗାତ୍ମକ, ଏହା ତୃଷ୍ଣାରୁ ଓ ଆସକ୍ତିରୁ ଜନ୍ମେ । ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ରଜୋ-ଗୁଣ ବୃଦ୍ଧି ଲଭିଲେ ଲୋଭପ୍ରବୃତ୍ତି, କର୍ମାରମ୍ଭ, ବିଷୟସ୍ପୃହା ଓ ଅଶାନ୍ତି ଜନ୍ମି ଶେଷରେ ଦୁଃଖରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ରଜୋ-ଗୁଣର ପରିଣାମ ଦୁଃଖମୟ, ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣର ଫଳ ଆନନ୍ଦ ଓ ତମୋଗୁଣର ଫଳ ଅଜ୍ଞାନ । ରଜୋଗୁଣରୁ ଲୋଭ ଜନ୍ମେ । ଯାହା ଆତ୍ମାର ଦୁଃଖସମାପୁକ୍ତ, ଅପ୍ରାପ୍ତିକର ଓ ସଦାବା ଶାନ୍ତିସମାନଙ୍କର ଦୁର୍ନିବାର ବିଷୟତୃଷ୍ଣା ଜନ୍ମାଏ, ତାହା ରଜୋଗୁଣ ଅଟେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରେ ରଜୋ-ଗୁଣର ଲକ୍ଷଣ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି, ଯଥା :—

କାମ ବ୍ୟାପାର ତୃଷ୍ଣା ମଦ
ଗର୍ବ ସକଳ ମତ୍ତଭେଦ
ଯଶ ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ପୃହା ସୁଖ ଇଚ୍ଛା
ଲୋଭେ ଦେବତା ମନ୍ତ୍ରପାଖା
ଉଦ୍ୟମ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ପରିହାସ
ରଣେ ଉତ୍ସାହ ସୁଦ୍ଧ ଆଶ
ଏତେ ଲକ୍ଷଣେ ରଜଗୁଣ ॥

ଏହି ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜଃ ଓ ତମଃ ଗୁଣମାନଙ୍କର ବିଷୟ ଭଗବଦ୍-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୀତା ୧୪ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ, ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣର ୨୨୨ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଓ ମନୁସଂହିତାର ୧୨ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛୁ ।]

୨ । ଇଚ୍ଛା—7. Wish. ଦେ. ବ—୧ । ପାଉଁଶ—1. ଛାଇ Ashes [ଦ୍ର—ରଜ ଅହ୍ନ ଜଡ଼ୁ ଈଶ,ରସନ୍ତୁ ଦେଶ ମଦ୍ଦେଶ ରାଖ —ଅଉମନ୍ୟୁ.ବଦଦ୍ ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।] ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଯୋନିରୁ ସଙ୍ଗମ-କାଳରେ ସଞ୍ଜାତ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ—2. Liquid slime emanating from the female organ during orgasm. ଂ । (ସ. ରଜସ୍ବଳା) ପୃଥ୍ୱୀ ରଜସ୍ବଳା

ଅମ୍ବୁବାଚୀ ହେବାର ଦିବସତ୍ରୟ; ମିଥୁନ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆଷାଢ଼ ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ଓ ତତ୍ପୂର୍ବ ଓ ତତ୍ପର ଦିନ—3. A period of three days about the Rajasāṁkrānti.

[ଦ୍ର—ପୃଥ୍ୱୀ ରଜସ୍ବଳା ହେବାର ପ୍ରମାଣ ବାକ୍ୟ:—

ବୃଷାନ୍ତେ ମିଥୁନସ୍ୟାଦୌ ତ୍ରିଦ୍ୟହଯେ ଦିନ ତ୍ରୟଂ
ରଜସ୍ବଳା ସ୍ୟାତ୍ ପୃଥ୍ୱୀ କୃଷିକର୍ମ୍ମବରର୍ଜିତଂ ।
ଦ୍ରଳାନାଂ ବାଦନଂ ରୈବ ସ୍ୱଜାନାଂ ବପନଂ ତଥା
ତାବଦେବ ନ କୁର୍ବୀତ ଯାବତ୍ ପୃଥ୍ୱୀ ରଜସ୍ବଳା ।
ପୃଥ୍ୱୀ ରଜସ୍ବଳାଯାବତ୍ ଖନନଂ ଛେଦନଂ ତ୍ୟଜେତ୍
ଅନ୍ୟ କର୍ମାଣି କୁର୍ବୀତ ତୈବଂ ଦୈବଂ ନମାନୁଷଂ —
(ଅରୁଣୋଦସ୍ୟ ପ୍ରେସ୍—ନୂତନଚନ୍ଦ୍ରିକା) ।

ସୌରମାନ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ, ଅର୍ଥାତ୍ ବୃଷମାସର ମାସାନ୍ତ ବା ଶେଷ ଦିନ ଓ ଆଷାଢ଼, ବା ମିଥୁନ ମାସର ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ବା ପ୍ରଥମ ଦିନ ଓ ତହିଁର ପରଦିନ, ଏହିପରି ତିନି ଦିନକୁ 'ରଜ' ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ତିନି ଦିନ ପୃଥ୍ୱୀ ରଜସ୍ବଳା ହେବାର ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଳ୍ପିତ । ଏହି ଦିବସତ୍ରୟରେ ହଳ,ପୃଥ୍ୱୀଖନନ,ସ୍ୱାଭାବପନାଦି କୃଷିକର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ ବୃଷମାସର ଶେଷଦିନକୁ 'ପଡ଼ିଲରଜ' ଓ ମିଥୁନ ମାସର ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ଦିନକୁ 'ଭୂଇଁନଅଣ' ଓ ମିଥୁନର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନକୁ 'ଠାକୁରାଣୀ ଗାଧୁଆ' ବୋଲାଯାଏ । ପୃଥ୍ୱୀ ରଜସ୍ବଳା ହେବା ଦିନରେ ମିଥୁନ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ଶୁଦ୍ଧି ସ୍ନାନ କରିବାର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛୁ । ଆମ ଦେଶରେ ହିନ୍ଦୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏ ତିନିଦିନ ସ୍ୱାମୀ ନାହିଁ ଓ ଭୂମି ଉପରେ ଖାଲି ଗୋଡ଼ରେ ଚଲନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ଉତ୍ତରରୂପେ ଏହା ପାଳନ୍ତି ।]

ରଜଃ କଣ (ଣା)—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍) —ଧୂଳର ରେଣୁ— Rajaḥ kaṇa (ṇā) Particle of dust.

ରଜଃ ପଟଳ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍) ୧ । ଧୂଳର ଆବରଣ – 1. A Rajaḥ paṭala coating of dust (M. W.) ୨ । ଧୂଳରାଶି—2. A mass or cloud of dust.

ରଜଃ ଶୟ—ସଂ. ବ. (ଜ୍ଞାପକ ତତ୍ପୁରୁଷ, ରଜଃ=ଧୂଳ + ଶୀ ଧାତୁ Rajaḥ śaya ଶୋଇବା + ଅଚ୍ ପ୍ର. ଅ; ଯେ ଧୂଳରେ ଶୁଏ ।)— ୧ । କୁକୁର— 1. The dog. ୨ । ରୂପ; ରୂପା; 2. Silver (M. W.)

ରଜଃ ଶୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—(ସୁଶ୍ରୁତ) ସ୍ତ୍ରୀରଜଃର ବିଶୁଦ୍ଧି Rajaḥ śuddhi ଅବସ୍ଥା—Pure or healthy condition of the menses (M.W.)

ରଜଃ ସାରଥି—ସଂ. ବ. [ବହୁବ୍ରୀ,ରଜଃ=ଧୂଳ ଅତଃ ସାରଥି ଯାହାର] Rajaḥ sārathi ବାୟୁ; ପବନ – The wind.

ରଜଃ ସୁବାସିନୀ—ସଂ. ବ.— ରଜସ୍ବଳା ହୋଇ ପିତୃଗୃହରେ ବାସ Rajaḥ subāsinī କରୁଥିବା କନ୍ୟା—A girl who has menstruated, but still living in her father's house (M.W).

ରଜଃସ୍ରାବ—ସଂ. ବ.—ରଜସ୍ରାବ [ଦେଖ] Rajaḥ srāba Rajasrāba (See)

ରଜକ—ସଂ. ବିଶ. ପୁ.—[ରଜ୍ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅକ] ଯେ ରଙ୍ଗକରେ; Rajaka ରଞ୍ଜକ—Dyeing; painting ସଂ. ବ. ପୁ. ୧ । (ରଜକା, ରଜକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧୋବା—1. Washerman.

[ଦ୍ର— ପୂର୍ବେ ଧୋବାମାନେ ଲୁଗାକୁ କାଚ ସଫା କରୁଥିଲେ ଓ ତହିଁରେ ରଙ୍ଗ ଚଢ଼ାଉଥିଲେ । ଆଜକୁ ୨୦।୩୦ ବର୍ଷ ତଳେ ଧୋବାମାନେ କାସିଧୋବ ଲୁଗାରେ ଇଷତ୍ ନେଳ ରଙ୍ଗ ମଡ଼ାଉଥିଲେ ଓ ଏଥିଯୋଗୁଁ ଉକ୍ତ ଲୁଗା ଶୀଘ୍ର ମଳଆ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ତହିଁରେ ସାମାନ୍ୟ ମଳ ଲାଗିଲେ ସେ ଲୁଗାର ନେଳ ରଙ୍ଗ ଉକ୍ତ ମଳର ରଙ୍ଗକୁ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଉଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଧୋବା ଦ୍ୱାରା ନେଳ ମଡ଼ା ହୋଇଥିବା ଲୁଗା ମଫସଲରେ କେତେ ମରଡ଼ିଟି ଗ୍ରାହକଙ୍କୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦେଖାଯାଏ ।

୨ । ରଙ୍ଗ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A dyer. ଂ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ମାତୃ ଜାତିବିଶେଷ; ଗାବର ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭଜାତ ଧୀବର-ପୁତ୍ର – 3 Name of a hybrid caste (born of a fisherman father and Tibara mother.

[ଦ୍ର— ମଡାନ୍ତୁଟରେ ପାରଧେନୁକ ପିତା ଓ ବାହ୍ମଣୀ ମାତାର; ଜଷ୍ଟ୍ୟ ପିତା ଓ ଉଗ୍ରୀ ମାତାର ସନ୍ତାନକୁ ରଜକ ବୋଲାଯାଉଥିଲା—ମଳଅର୍ କିଲଆମ୍ସ୍ ।] ୪ । ଶୁକ; ଶୁଆ—4. Parrot; (M. W: Apte) ୫ । ଅଂଶୁକ 5. Thin cloth (M.W).

ରଜ ଘ(ଘୋ)ଷ—ଦେ. ବ—(ସ. ରଞ୍ଜ ଧାତୁ + ଘୁଷ୍ ଧାତୁ)—୧ । Raja gha(gho)sha (ଅଳ୍ପାର୍ଥ) ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବା; ଚଳପ୍ରଚଳ ମିଳାମିଶା, ମେଳାମିଶା 1. Constant association.

ଆମଦ୍ ରଫ [ଦ୍ର— ସେ ଛୋକା ମାଇକିନଅଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସବୁବେଳେ ରଜଘଷ ହେବାରୁ ତାର ହିଁ ହୋଇ ଯାଇଅଛୁ । ଫକୀରମୋହନ. ରତ୍ନସ୍ତ୍ର ।] ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ମିଶାମିଶି; ଅତି ପରିଚୟ—2. Too much familiarity. ଦେ. ବିଣ.—୧ । ଅଭ୍ୟସ୍ତ—1. Habituated. ୨ । ଯେ ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସବୁବେଳା ଚଳପ୍ରଚଳ ହୁଏ ବା ମିଶେ —

2. Associating constantly; familiarly mixing with another.

ରଜର୍ଦ୍ଦି ଘିବା—ଘ୍ରାଦେ. (ଉଦ୍ଗମ) ଦିଂ—ଶୀଣକାୟ ହେବା— Rajardi jibā To become emaciated; to become lean.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଜତ—ସଂ ବି.—(ରଜ୍ ଧାତୁ+କରଣ ବା କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ)—୧ । ରୂପା; ରୌପ୍ୟ—1. Silver. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—2. Gold. ୩ । ହସ୍ତିଦନ୍ତ—3. Elephant's tusk: ivory. ୪ । କଣ୍ଠହାର—4. Necklace ୫ । ଶୋଣିତ; ରକ୍ତ 5. Blood. ୬ । କୈଳାସ ପର୍ବତ—6. The mountain Kailāsa. ୭ । ହ୍ରଦ—7. Lake. ୮ । ମୋତିର କଣ୍ଠହାର—8 Pearl necklace (Apte). ୯ । ନକ୍ଷତ୍ର; ତାରାପୁଞ୍ଜ 9. A constellation; an asterism (Apte) ୧୦ । ପର୍ବତ—10. A mountain (Apte). ୧୧ । ହ୍ରଦ ବିଶେଷ—11. Name of a lake (M. W). ସଂ. ବିଣ—୧ । ଶୁକ୍ଳ; ରୁପୁଲ—1. White; silvery. ୨ । ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ—2. Made of silver (Apte). ୩ । ଈଷତ୍ ଶୁକ୍ଳ—3, Whitish M W).

ରଜତ କାନ୍ତି ସଂ ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୂପାର ବର୍ଣ୍ଣ Rajata kānti Silvery whiteness. ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ରୂପୁଲ ରଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ—Silvery; white as silver; glittering like silver.

ରଜତ କୂଟ—ସଂ. ବି.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ମଲୟ ପର୍ବତର ଶୃଙ୍ଗବିଶେଷ—Rajata kūta Name of a peak of the Malaya mountains (Apte).

ରଜତ ଖଣ୍ଡ—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଖଣ୍ଡେ ରୂପା—Rajata khanda A bit of silver.

ରଜତ ଗିରି—ସଂ. ବି. - ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରସ୍ଥ କୈଳାସ ପର୍ବତ—Rajata giri The Kailāsa mountain lying to the north of the Himalayas. [ଦ୍ର—ଏହା ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରରେ ଚବଡରେ ସ୍ଥିତ । ଏହା ନିକଟରେ ମାନସସରୋବର ଓ ଏହି ପର୍ବତର ଶିଖର ପଦ୍ମାଦେବଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଫଳତଃ ଏଥିର ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଶୃଙ୍ଗ ରଜତ ପର୍ବତ ଦେଖା ଯିବାରୁ ଏହି ନାମକରଣ ହୋଇଥିଛି ।]

ରଜତ ଭସ୍ମ, ରଜତାଚଳ, ରଜତାଦ୍ରି } —ଅନ୍ୟରୂପ

ରଜତ ଗିରିନିଭ—ସଂ.ବିଣ—ରଜତଗିରି ପର ଅଟ ଶୁଭ୍ର ଓ ଚକଚକିଆ—Rajata girinibha White and glittering like the Kailāsa mountains. (ରଜତଗିରିସକାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଜତ ଦ୍ୟୁତି—ସଂ. ବି—୧ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ରୂପାପର ଆଭା—1. A Rajata dyuti glitter like that of silver; silvery lustre. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ହନୁମାନ୍—2. Hanumān, the monkey hero. ସଂ. ବିଣ—ରୂପାପର ଆଭା ବିଶିଷ୍ଟ; ରଜତାଭ—Glittering like silver; silvery.

ରଜତ ଧବଳ—ସଂ. ବିଣ—ରୂପାପର ଧଳା—Silvery; of silvery white colour. Rajata dhabala

(ରଜତ ଶୁକ୍ଳ, ରଜତ ଶୁଭ୍ର, ରଜତ ଶ୍ୱେତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଜତ ପାତ୍ର—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ଲୋ)—ରୂପାରେ ତିଆରି ବାସନ—Rajata pātra Silver-vessel. (ରଜତ ଭୃଙ୍ଗାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଜତ ମୁଦ୍ରା—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ଲୋ)—ରୂପାର ମୁଦ୍ରା; ଟଙ୍କାଆଦି—Rajata mudrā Silver coin.

ରଜତ ମୂଲ୍ୟ—ସଂ. ବି—ରୌପ୍ୟଆଦାୟରେ ଦିଆଯିବା ଧନ—Rajata mūlya Price paid in silver.

ରଜତ ମୂଲ୍ୟୋପକଲ୍ପିତ—ସଂ. ବିଣ (ଶ୍ୟା ତତ; ରଜତମୂଲ୍ୟ+ଉପକଲ୍ପିତ)—ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ (ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଦିଆଯିବା ଦକ୍ଷିଣାଦି)ର ମୂଲ୍ୟ ରୌପ୍ୟରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୋଇଥାଏ—Rajata mūlyopakalpita The value of which is reduced to silver coins. (ଯଥା—ମୁ ବାହ୍ମଣଙ୍କୁ ରଜତମୂଲ୍ୟୋପକଲ୍ପିତ ଦକ୍ଷିଣା ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛୁ ।)

ରଜତାକର—ସଂ ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରୂପାଖଣି; ଯେଉଁ ଖଣିରୁ ରୂପା ମିଳେ—Rajatākara 1. Silver-mine. ୨ । ସ୍ଥାନର ନାମ—2. Name of a place (M. W

ରଜତାଙ୍ଗୁରୀ—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ଲୋ)—ରୂପା ମୁନ୍ଦି—Rajatāṅgurī Silver ring. (ରଜତାଙ୍ଗୁଳୀୟ, ରଜତାଙ୍ଗୁଳୀୟକ, ରଜତମୁଦ୍ରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଜତାନ୍ୱିତ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ତୃ ତତ୍; ରଜତ+ଅନ୍ୱିତ)—Rajatānwita ୧ । ରୂପାରେ ଛଆଣି ହୋଇଥିବା (ମନୁ. ୩।୨୦୨)—1. Adorned with silver; overlaid with silver. ୨ । ରୂପା-ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିଥିବା—2. Decked with silver ornaments, (ରଜତାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଜତାଭ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଜତ+ଆଭା)—ରୂପାପର ଆଭା Rajatābha ବିଶିଷ୍ଟ—Lustrous like silver; silvery. (ରଜତାଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଜତୋପମ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଜତ+ଉପମା)—ରୂପା ପର; Rajatopama ରୂପା ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ—Resembling silver. ସଂ. ବି—ରୌପ୍ୟ ମାକ୍ଷିକ; ଭାର ମାକ୍ଷିକ; ଲୌହଧାତୁ ବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—Iron pyrites; Ferri Sulphuratum.

ରଜନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରେଜନ୍, ରଜନ୍)—ବିଶୁଦ୍ଧ ଧୂଣା—Rajan Pure resin; gum resin.

ରଜନ—ସଂ. ବି (ରଞ୍ଜ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ରଙ୍ଗାଇବା—Rajana 1. Dyeing. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—କରଣ—2. A ray (Apte). ୩ । (+କରଣ ଅନ)—କୁସୁମ ଫୁଲ—3. Safflower (Apte).

ରଜନି(ଗା)—ସ. ବି (ରଜ୍ଜ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନ;+ଈ)—୧ । ରାତି; ରାତ୍ରି Rajani (ni) —1. Night. ୨ । (+କରଣ ଅନ)—ହରଦ୍ରା; ହଳଦି—2. Turmeric; Curcuma

Digitized by srujanika@gmail.com

Longa. ୩ । ଲାକ୍ଷା; ଲାଖ—3. Red lac. ୪ । ନୀଳ—4. Indigo. ୫ । ନୀଳଝୁଲ୍—5. The indigo plant. ୬ । ଦୁର୍ଗା—6. Durgā (Apte).

ରଜନ(ଙ୍ଗା)କର—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଜନୀରେ କର=କରଣ ଯାହାର)—୧ । ନିଶାକର; ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor. ୩ । (ରଜ+ନିକର; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଧୂଳିସମୂହ—3. A mass or cloud of dust. (ଉ—ଘୁଜାଇ ନୟନ ରଜନିକରେ, ବଲରେ ସୃଷ୍ଟି କବଳ କରେ—ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେଘୁଶବଳାସ ।)

ରଜନ(ଙ୍ଗା) କାନ୍ତ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The Rajani(nī) kānta moon. ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ରଖାଯିବା ନାମ—Name given to males.

ରଜନ(ଙ୍ଗା)ଗନ୍ଧ(ନ୍ଧା)—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରଜନୀରେ ଯାହାର ଗନ୍ଧ Rajani(nī)gandha(ndhā) ଚହଟେ)—ହସନ୍ ହେନା ଗଛ ଫା. ଗୁଲସବ୍ବୋ, ହୁସ୍ନେହେନା ଓ ଫଳ; ଜଦ୍ୟାନଜାତ ଗୁଳ ଓ ରଜନୀଗନ୍ଧା ଉହିଁର ଫୁଲ; ରଜନୀଗନ୍ଧା ଫୁଲ— **ରଜନୀଗଂଧା, ହୁସନେହେନା, ଖୁଗାଂଧରା, ଖୁଗଂଧିରାଜ** The tube rose; Polianthes Tuberosa.

[ଦ୍ର—ଏହାର କଳରୁ ପଶ୍ଚିମାନ ବାହାରେ ଓ ଏହାର ମୂଳରୁ ପଆଜ ପର କଳାରୁ ପୋଛିଲେ ଗନ୍ଧ ଦୂର । ବର୍ଷାଦିନେ ଲମ୍ବ ଦଣ୍ଡର ଅଗରେ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ଛୁଞ୍ଚ ଧଳା ଲମ୍ବ ଭେଙ୍ଗଯୁକ୍ତ ମଧୁରଗନ୍ଧ, ଷଟ୍‌ଦଳ ଓ ଷଟ୍‌କେଶରଯୁକ୍ତ ଫୁଲ ଧରେ । ଏଥିର ଫୁଲ ଗଛରେ ଫୁଟେ ଓ ଗଛରେ ଗୃହଆଡ଼େ ସୁଗନ୍ଧ ବଙ୍କାଣ କରେ ।]

ରଜନ(ଙ୍ଗା)ଚର—ସ.ବ ପୁଂ (ରଜନ+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ; ଯେ ରାତ୍ରିରେ Rajani ni)chara ବୁଲେ)—୧। ରାତ୍ରିଚର; ନିଶାଚର; ରାକ୍ଷସ—1. A demon; goblin (literally night-stalker). ୨ । ଉସ୍କର; ଗ୍ଲେର—2. Thief. ୩ । ନିଶାନ୍ଧ ପ୍ରାଣିଗଣ (ଯଥା— ପେଚକ)—3. Animals that prowl in the night (e.g. bat; owl). ୪ । ଭୂତ; ପ୍ରେତ—4. Ghost; fiend. ୫ । ସାମ୍ପିକଉଟ; ପ୍ରହରୀ; ଚୌକିଦାର—5. A watchman. ୬ । ଚନ୍ଦ୍ରମା—6. Moon (Apte) ୭ । ରାତ୍ରିରେ ବିଚରଣକାରୀ ଜୀବ—7. A night-rover ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ରାତ୍ରିରେ ବିଚରଣକାରୀ —Roving in the night (ରଜନୀଚର୍—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଜନ ଜଳ—ସଂ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—୧ । ଶିଶିର; କାକର—1. Dew. ୨ । କୁହୁଡ଼ି—2. Frost, ୩ । ତୁଷାର—3. Hoar frost.

ରଜନ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଏକାବିବମେ ୨୫ ରାତ୍ରି ଓ Rajani dwandwa ଉତ୍ତରବର୍ତ୍ତୀ ବିବସ—A period of two consecutive nights with the intermediate day (M. W)

ରଜନ ଦ୍ୱୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ହଳଦୀ ଓ ଦାରୁ ହଳଦୀ— Rajani dwaya Curcuma Longa and Curcuma Aromatica (M.W)

ରଜନ(ଙ୍ଗା) ନାଥ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଚନ୍ଦ୍ର— Rajani(nī) nātha The moon.

(ରଜନୀପତି, ରଜନୀଶ, ରଜନୀରମଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଜନ(ଙ୍ଗା)ମୁଖ—ସଂ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରଜନୀର ମୁଖ=ଆରମ୍ଭକାଳ) — Rajani(nī)mukha ନିଶାମୁଖ; ପ୍ରଦୋଷ; ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଘଣ୍ଟର ଦଣ୍ଡକାଳ; ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳ—Evening; eventide; nightfall.

ରଜନୀ ଯୋଗରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ରାତ୍ରିକାଳରେ; ରାତ୍ରିର ଅନ୍ଧାରରେ; Rajanī jogare —In the darkness of night ରଜନୀଯୋଗେ **रजनी योगमे** under the cover of (ରଜନୀ ଯୋଗେ—ଅନ୍ୟରୂପ dark night.

ରଜନୀ ହାସ—ସ. ବ.—(ଯେ ଗଛରେ ରହସେ ବା ଫୁଟେ)— Rajanī hāsa ଶେଫାଳିକା; ସଙ୍ଗଶିଉଳୀ ଫୁଲ—A flower; Nyctanthes Arbor Tristes.

ରଜନୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବ.—ରଜନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Rajanī (etc) Rajani etc (See)

[ଦ୍ର—'ରଜନ' ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ସମୁଦାୟ ଶବ୍ଦ ସଂ.ସ୍ଥଳରେ 'ରଜନୀ' ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ରଜନୀୟ—ସଂ. ବିଣ.—(ରଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ) —ପୂଜନୀୟ; Rajanīya ସମ୍ଭୋଗୀୟ—Adorable (M.W)

ରଜପୁତ—ଦେ. ବ. ପୁଂ— (ସଂ. ରାଜପୁତ୍ର)—୧ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିବିଶେଷ- Rajaputa 1. A caste of Kshatriyas. ୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିର ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ—2 A mixed caste originating from Kshatriyas.

ରଜ ପାଳନା—ଦେ. ବି.—ରଜ ସମୟରେ ଭୂମି ଖନନ ନ କରିବା, Rajapālanā ଭୂମିରେ ନ ଲେଖିବା, ଭୂମିରେ ନ ଗଡ଼ିବା, ନ [ରଜପାଳିବା—କ୍ରିୟାରୂପ] ରନ୍ଧିବା ଆଦି ନୟମର ପାଳନ— ଅମ୍ବୁବାଚିରଉପବାସ The observance of the rules and prohibitions which should be observed during the Raja festival. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ବିଶେଷଭାବରେ ପାଳନ କରନ୍ତି ।]

ରଜ ପିଠା—ଦେ. ବ—ରଜ ସମୟରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରନ୍ଧିବା ନିୟିତ ଥିବାରୁ Raja pithā ସେହି ସମୟରେ ଖାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପିଠା— Cakes prepared to be taken during the Raja festival.

ରଜବ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ଜମାବନ୍ଦଅସ୍ପାନର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ସାବାନ୍‌ର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମୁସଲମାନ ମାସ—Name of a Mohomedan month. **ରଜବ रजब**

ରଜବତ୍ତା(ନ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରଜୋବତ୍ତା) ରଜସ୍ୱଳା (ସ୍ତ୍ରୀ)— Rajabatī(nti) Mensruated (women) **ରଜସଳା रजवती**

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଜବୀଜ—ଦେ. ବ (ସ. ରଜ+ବୀର୍ଯ୍ୟ)—ସ୍ତ୍ରୀର ରଜ ଓ ପୁରୁଷର ଶୁକ୍ର
Raja bija (ଯେଉଁ ଦୁଇ ପଦାର୍ଥର ଅନୁକୂଳାବସ୍ଥାରେ ମିଳନ (ରଜ ସ୍ତ୍ରୀରଜ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ହେଲେ ସନ୍ତାନୋତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ)—
ରଜବୀର୍ଯ୍ୟ **रजवीज** The ova of female and the semen of male.

ରଜ ବୁଲା—ଦେ. ବ—ରଜ ପଙ୍କରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଓ ବାଳକବାଳିକା-
Raja bulā ମାନଙ୍କର ସାଇସାଇ ଓ ଗ୍ରାମଗ୍ରାମ ବୁଲିବା—
Visiting of different villages or pleasure-trips taken by females and children during the Raja festivals.
[ଦ୍ର—ଏ ସମୟରେ ୩ ଦିନ ଘରଲିପା ଓ ସ୍ତ୍ରୀସେଇ ଆଦି ଗୃହକର୍ମ ନ ଥିବାରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବାଳକାମାନେ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲି ଓ କଉଡ଼ୀ, ଭାସ୍, ପଶା ଆଦି ଖେଳ ଓ ପୁରା ଖେଳ ଦିନ କଟାନ୍ତି ।]

ରଜସ୍—ସ. ବ (ଶବ୍ଦ)—ରଜଃ (ଦେଖ)
Rajas Rajah (See)

ରଜସ(ର୍ସ୍) ଛୁରୀ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରଜ୍ଜର୍ସ୍ ନାମକ ଇଂଲଣ୍ଡ ଦେଶୀୟ
Rajas(rs) chhurī ସେଫିଲ୍ଡ୍ ନଗରସ୍ଥ ଜଣେ ଲୌହଯନ୍ତ୍ର
ରଜାର୍ସ **रेजिखचकु** କମ୍ପାନୀଙ୍କ ନାମରୁ)—ବଲ୍ଲଭର ରଜର୍ସ୍
[ରଜର୍ସ୍(ର୍ସ୍) ଗ୍ଲୁ(ଗ୍ଲୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] କଳାଜ ଜନିତ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଛୁରୀ—
An excellent kind of knife made by the Rodgers Company of Sheffield in England.

ରଜ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଦେ. ବ—ସୌର ଅଷାଢ଼, ଅର୍ଥାତ ମିଥୁନ, ମାସର ପ୍ରଥମ
Raja samkrānti ଦିନ—The 1st day of the
ଜ୍ୟେଷ୍ଠସଂକ୍ରାନ୍ତି **आषाडसंक्रांति** solar month of Āshārdha. [ଦ୍ର—ରଜ ଉତ୍ସବ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।

ରଜସାନୁ—ସ. ବ (ରଜଜ ଧାତୁ+ସାନୁ)—୧ । ରଜ; ଧୂଳି; ରେଣୁ-
Rajasānu 1. Dust. ୨ । ପଦ୍ମର—2. Pollen. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀରଜ—3. Menstrual flux. ୪ । ଅନ୍ତଃକରଣ; ଚିତ୍ତ, ହୃଦୟ, ମନ—4. Mind; heart (Apte) ୫ । ଇଚ୍ଛା—5. Volition. ୬ । ରଜୋଗୁଣ—6. The human passions of a wordly person. ୭ । ମେଘ—7. Cloud (Apte). ୮ । ଆତ୍ମା—8. Soul (Apte).

ରଜସାଧିକ୍ୟ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ, ରଜସ୍+ଆଧିକ୍ୟ)—ରକ୍ତମାତ୍ରା;
Rajasādhikya ଅସୃଦ୍‌ଗର; ଅତ୍ୟଧିକ ଋତୁସ୍ରାବ ରୋଗ—
Menorrhagia; excessive menstrual flow.

ରଜସ୍କ—ସ. ବଣ. (ରଜସ+କ)—ରଜସ୍ୱଳ (ଦେଖ)
Rajaska [ରଜସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ] Rajaswala (See)

ରଜସ୍ତମସ୍କ—ସଂ.ବଣ.ତ୍ରି—ରଜୋଗୁଣ ଓ ତମୋଗୁଣ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ବା
Rajastamaska ପ୍ରଭାବିତ—(a man or thing)
Under the influence of the 2 qualities
(ରଜସ୍ତମସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) Rajas and Tamas.

ରଜସ୍ତୋକ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ. ରଜସ୍+ତୋକ; ରଜୋଗୁଣର
Rajastoka ପୁତ୍ର)—ଲୋଭ—Avarice; greediness (M. W).

ରଜସ୍ଫଳା—ଗ୍ରା. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ [ସଂ. ରଜସ୍ୱଳା]—ରଜସ୍ୱଳା (ଦେଖ)
Rajasphalā Rajaswalā (See)

ରଜସ୍ୱଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରଜସ୍+ବଦ୍ୟମାନାର୍ଥେ. ବଳ)—
Rajaswala ୧ । ଧୂଳିମୟ—1. Dusty. ୨ । ଧୂଳିରେ (ରଜସ୍ୱଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆବୃତ—2. Covered with dust. ୩ । ରଜୋଗୁଣବଶିଷ୍ଟ—3. Passionate; emotional. ସ. ବ—ମହିଷ—Buffalo.

ରଜସ୍ୱଳା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରଜସ୍+ବଦ୍ୟମାନାର୍ଥେ. ବଳ+ଆ)—
Rajaswalā ୧ । ଦୃଷ୍ଟରଜା (ସ୍ତ୍ରୀ)—1. (a girl) Whose menses have appeared. ୨ । ଋତୁମତୀ; ଆର୍ତ୍ତବା; ରଜସ୍ୱଳା, ଅଙ୍କଳା, ଘାଂଶୁଳା; ପୁଷ୍ପବତୀ, ପୁଷ୍ପଦ୍ରାସା, ପୁଷ୍ପିତା, ମଳିମା, ମ୍ଳାନା, ବିଫଳା, ସ୍ତ୍ରୀଧର୍ମିଣୀ, ଅର୍ତ୍ତବା— ଛୁଆଁ ହୋଇଥିବା—2-Menstruated. ୩ । ରଜସ୍ୱଳାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—3. Feminine of Rajaswala; ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ; ରଜୋଯୁକ୍ତା ନାସ୍ତ୍ରୀ—1. A woman in her menses. ୨ । ଦୃଷ୍ଟରଜସ୍କା ବାଳିକା—2. A girl whose menses have appeared. ୩ । ୧୧ ବର୍ଷରୁ, ମତାନ୍ତରେ ୧୦ ବର୍ଷରୁ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱବୟସ୍କା କନ୍ୟା—3. A girl who has passed her 10th year. ୪ । ବରାହଯୋଗ୍ୟା କନ୍ୟା—4. A marriageable girl (Apte). [ଦ୍ର—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କର ୧୨ ବର୍ଷଠାରୁ ୫୦ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀବଉଃ ପ୍ରତି ମାସରେ ପୋନଃପୁନ୍ୟରାବଟେ ଗର୍ଭରୁ ଆର୍ତ୍ତବ ବା ରଜଃ (ଶୋଣିତ) ସ୍ରାବ ହୁଏ । ଏହା ୩ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ । ରଜସ୍ରାବର ଆରମ୍ଭଠାରୁ ୧୬ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଋତୁକାଳ ଓ ଏହାହିଁ ଗର୍ଭାଧାନର ଉପଯୁକ୍ତ କାଳ । ରଜୋସ୍ରାବର ପ୍ରଥମଠାରୁ ୪ଥି ଦିବସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପାଂଶ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଘରମଇତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ପଦ୍ମସଞ୍ଚାଳନ, ପଦ୍ମସଞ୍ଚାଳନ, କ୍ରନ୍ଦନ, ନଖଚ୍ଛେଦନ, ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ, ଚୈଳାଭ୍ୟଙ୍ଗ, ସ୍ନାନ, ଦିବାନିଦ୍ରା, ଦୂରଗମନ, ଅଧିକ ପରିଶ୍ରମ, ବହୁଭାଷଣ ଓ ଅଧିକ ବାୟୁସେବନ ନିଷିଦ୍ଧ । ରଜଃସ୍ରାବ ୩ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ଓ ଚତୁର୍ଥଦିନ ରଜୋନିବୃତ୍ତି ହୁଏ । ୪ର୍ଥ ଦିବସରେ ଋତୁସ୍ନାନାନନ୍ତର ପତିଙ୍କ ଓ ପ୍ରିୟଜନଙ୍କ ମୁଖ ଅବଲୋକନ କରିବା ଉଚିତ୍ । କାରଣ ଋତୁସ୍ନାନର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ସେଉଁ ରୂପ ଦର୍ଶନ କରିପାଏ ତଦନୁରୂପ ସନ୍ତାନ ଗର୍ଭରେ ଜନ୍ମେ । ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀର ସଙ୍ଗମ କରିବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିଷିଦ୍ଧ (ମନୁ ୫।୬୦-୬୧-୬୨) । ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀର ସଙ୍ଗମ କଲେ ପୁରୁଷର ପ୍ରଜ୍ଞା, ତେଜଃ, ବଳ, ଚକ୍ଷୁ ଓ ଆୟୁର କ୍ଷୟ ଘଟେ । ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନର ମତ ମଧ୍ୟ ଏହା । ରଜୋନିବୃତ୍ତି ପରେ ସ୍ନାନ କଲେ ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀ ଶୁଦ୍ଧା ହୁଏ (ମନୁ ୫।୬୬) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । କନ୍ୟାର ବୟସ ୧୦ ବର୍ଷ ବା ସଦ୍ଭାନ୍ତରେ ୧୧ ବର୍ଷ ପୂରିଲେ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ଉକ୍ତ କନ୍ୟାକୁ ରଜସ୍ୱଳା ବୋଲାଯାଏ । ରଜସ୍ୱଳା କନ୍ୟା ଅବବାହ୍ୱଭାବସ୍ଥାରେ ପିତୃ-ଗୃହରେ ରହିଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଋତୁସ୍ନାନ ଦିନ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଭ୍ରୂଣହତ୍ୟା ଦୋଷ ଲାଗେ । ଏଥିପାଇଁ କନ୍ୟା ରଜସ୍ୱଳା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଭାଲୁ ବବାହ ଦେବାର ବଧି ଅଛି ।]

ରଜସ୍ୱୀ—ଫ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ରଜସ୍ + ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ. ଇନ୍)-୧। ଧୂଳିମୟ— Rajaswī 1. Dusty; full of dust (M. W). ୨।ରଜୋ-(ରଜସ୍ୱିନ୍ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗୁଣମୟ—2. Full of the quality Rajas. (M. W)

ରଜସ୍ୟ—ଫ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ରଜସ୍ + ଯ)—ରଜସ୍ୱୀ (ଦେଖ) Rajasya (ରଜସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Rajaswī. (See)

ରଜା—ତେ. ବ. ପୁଂ—(ଫ. ରଜନ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ. ରଜା; ଭୁଜ. Rajā ତେ. ରଜୁ)— ୧ । ରଜା; କ୍ଷତ୍ରିୟ—1. King. ୨। ରାଜା ରାଜ(ଜା), ରଜା ଗଞ୍ଜିଫା ସାଇର ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟାନ୍ଦର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସାଇ [ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଏଥିରେ ରଜାଙ୍କ ରୂପ ଚିତ୍ରିତ ଥାଏ)—2. The 12th card in a set of country cards. ୩। ତାସ୍ ଖେଳରେ ୧୩ ସଂଖ୍ୟାର ତାସ୍; ସାହେବ— 3. The king of cards. ୪। ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି-- 4. An eminent person. [ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହ ବର୍ଣ୍ଣରେ ରଜା—ଉଗ ।] ୫। ବହୁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ— 5. Chief amongst many. [ଉ—ବାଳଆ ମାଛ ଥାଇ ବୋଇଲା ମୁଁ ମାଛଙ୍କ ଉଚ୍ଚରେ ରଜା—ଉଗ ।] [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନେ ସ୍ୱଜାଙ୍କୁ ଦେବତାରୂପେ ମାନନ୍ତି, ଏଥିପାଇଁ ସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ସ୍ୱଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ସେ ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସ୍ୱଜାଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କ୍ରିୟାକଲାପକୁ 'ନଜି' ବୋଲା ଯାଏ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନଜିମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବଶେଷ ବଶେଷ ନାମ ଅଛି । ସ୍ୱଜାଙ୍କ ଘରଦ୍ୱାର, ଦ୍ୱାର୍ତ୍ତା ଓ ଘୋଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନାମ ଅଛି । ସ୍ୱଜାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀମୁ, ପ୍ରଣିମା, ଗୋସେଇଁ, ହଜୁର ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ । ଏଠାରେ ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ସ୍ୱଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟବହୃତ କେତେକ ଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟ ଦିଆଗଲା ।

ରଜାଙ୍କ ନକଟ—ରଜାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁ
ରଜାଙ୍କ ଘର—ନଅର, ନବର
ରଜାଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁର—ଉଆସ, ନଦ୍ଦର, ଅନ୍ତଃପୁର
ରଜାଙ୍କ ଅଗଣା—ପାଟ ଅଗଣା ।
ରଜାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଖଣ୍ଡା—ପାଟ ଖଣ୍ଡା
ରଜାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାର୍ତ୍ତା—ପାଟ ଦ୍ୱାର୍ତ୍ତା
ରଜାଙ୍କ ଘୋଡ଼ା—ପାଟ ଘୋଡ଼ା
ରଜାଙ୍କ ନଦ୍ରା—ପଦ୍ମଡ଼
ରଜାଙ୍କ ଚେଇଁ ଶୋଇବା—ଚଆଁ ପଦ୍ମଡ଼
ପାନ ଖାଇବା—ବଡ଼ିଅଲ୍ଲଟି ହେବା
ବାନ୍ତ୍ରଘସା—ବାନ୍ତୁଆଣି; କାଠିଲ୍ଲଗି
ଘୋଳନ—ମୁଣ୍ଡେହିଁ, ଯୋଗଣ, ଠାଆଲ୍ଲଗି
ଜଳଖିଆ—ଶୀତଳ ମୁଣ୍ଡୋହିଁ
ଦୁଧ ପିଆ—ଓଖର ଯୋଗଣ
ଗାଧୁଆ—ମାଜଣା, ଦେହଘାଣି
ବସିବା—ବେଦେହରଣ
ବସିବା ମେଲ୍ଲା—ବେଦେହରଣ ମଣ୍ଡପ
ଔଷଧ ଖାଇବା—ଓଷଦ ଯୋଗଣ
କୋଡା ପିନ୍ଧିବା—ମଦ୍ଦୱାଣ ଲଗି
ଅନ୍ଧାରରେ ବା ଗାଈରେ ଛଦ୍ମବେଶରେ ବୁଲିଯିବା } —ଅନ୍ଧାର ବଜେ
ଶିଅର ଦେବା—ମୁଖ ଫିଟାର; ପନ୍ନଅର
ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—ଶୁଲେଇ ବଜେ
ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବା—ଖଣ୍ଡିଲ୍ଲଗି, ଉଡ଼ାଲ୍ଲଗି
ପାଟ୍ଟଉ ହେବା—ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଅଳସ ହେବା
ଝାଡ଼ା ଫେରି ଆସି ମାଟ୍ଟଦ୍ୱାଡ କରିବା— ଧୂଳପାଣି ବଡ଼ିବା
ତେଲ ଲଗାଇବା—ଫୁଲୁରଲ୍ଲଗି, ମର୍ଦ୍ଦନ
ଶିକାର କରିବା—ଗାରଖି, ଆଡ଼
ସିବା, ଆସିବା, ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—ବଜେ କରିବା; ବଜେ ହେବା
ଠାକୁର ପୂଜା—ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ
ବବାହ—ମଙ୍ଗଲକୃତ୍ୟ
ମଦ୍ଦାପ୍ରସାଦ ଜଙ୍କଜ—ପାଟମୁଦ୍ଦ, ଶୀକା
ବେଶ ହେବା—ଶିଂଘାର ବଢ଼ିବା
କୌଣସିସ୍ଥାନରୁ ଫେରି ଆସିବା—ବାଡ଼ୁଡ଼ାବଜେ କରିବା
ରଜା କେଉଁଠାକୁ ସିବାବେଳେ ରଜାଙ୍କ ଆଗେ ଆଗେ ଜଣେ ଘାଇକ ଡାକଡାକ ବାଟ କଢ଼େଇବା } —ପଦ୍ମଣ୍ଡ ମଣେଇବା
ସ୍ୱଜାଙ୍କ ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା—ଖଣ୍ଡୀ, ଉଡ଼ପ
ରଜାଙ୍କ ଧନାଗାର—ଉଣ୍ଡାର
ବସ୍ତ୍ରାଗାର—ଗନ୍ଦା, ଗନ୍ଦାଘର
ରଜାଙ୍କ ପାଖରୁ ଦୋଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସିବାର ନଷେଧାଜ୍ଞା } —ଶ୍ରୀମୁ ମନା
ସ୍ୱଜାଙ୍କ ଚଠି—ଚଟାଉ
ରଜାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ—ଗଉ
ରଜାଙ୍କ ଦେହ—ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ
ରଜାଙ୍କ ହାତ—ଶ୍ରୀହସ୍ତ
ରଜାଙ୍କ ହାତବାକ୍ୟ—ଶ୍ରୀହସ୍ତ ବାକ୍ୟ
ରଜାଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଅନ୍ନ—ଓରଅ
ରଜାଙ୍କ ଲଗାଇବା ତେଲ—ଫୁଲୁର
ରଜାଙ୍କ ଗୋଡ଼—ପାଅ
ରଜାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ସ୍ତ୍ରୀ—ପାଟସ୍ତ୍ରୀ, ପାଟ ମହାଦେଇ, ପାଟ୍ଟମଣିମା

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟାଭାରଜା—ନଆମଣିମା, କନ୍ୟାମଣିମା
ରାଜାଙ୍କ ସାଧାରଣସ୍ତ୍ରୀ—ମହାଦେଈ
ରାଜାଙ୍କ ରକ୍ଷିତା ଦାସୀ—ବେଢ଼େଉଣୀ
ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଗୃହୀତା ଦାସୀ—ଗୁମୁଆ, ଝିଅ
ରାଜା ଫୁଲଝଡ଼ ଦେଇ ଗାନ୍ଧଙ୍କ ମତରେ ମନୋନୀତ କରିବା ସ୍ତ୍ରୀ } —ଫୁଲବାଈ
[ଏହିପର ମାଳବାଈ, ଚନ୍ଦ୍ରବାଈ ଆଦ ଶବ୍ଦ ଅଛି]
ରଜାଙ୍କ ବଡ଼ ପୁଅ—ଗମ୍ଭୀର ସାଆନ୍ତ; ଦେଉ; ପାଟଦେଉ; ଝଟାଏତ
ବଡ଼ପୁଅଙ୍କ ଭଲପୁଅ—ପଟାଏତ
ଅନ୍ୟ ରାଜପୁତ୍ରଗଣ—ଲ୍ଲାଲ୍‌ସାଦେବ; ରାଉତରା
ରଜାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ବା କନିଷ୍ଠା—ବଡ଼ଦର; ସାଆନ୍ତ; ସାଇପୁଅ
ରଜାଙ୍କ ଦାସୀପୁତ୍ର—ଅନ୍ତର
ରଜାଙ୍କ ଝିଅ—ଜେମା, ଜେମାଦେଈ, ଜେମାଦେଈ ମଣିମା
ରଜାଙ୍କ ଗୃହପାଳିତା ଦାସୀ—ଘରୁଣିଅ
ରଜାଙ୍କ ପାଚକା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ନାମ୍ନା
ପାଚକ—ସୁଆର, ମହାସୁଆର
ଆଗନ୍ତୁକମାନଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ଲୋକ } —ଚର୍ଚ୍ଚାବେଢ଼େଉ, ଚର୍ଚ୍ଚାଇତ
ରଜାଙ୍କ ପିନ୍ଧାଲୁଗାର ଓ ଅଳଙ୍କାରାଦିର ରକ୍ଷକ } —ଗୁଙ୍ଗଡ଼ା ମେକାପ
ଭଣ୍ଡାର ଘର ରକ୍ଷକ—ଗନ୍ଥାଇତ; ମେକାପ
ରାଣୀଙ୍କ ଭଣ୍ଡାର-ରକ୍ଷିକା ଦାସୀ } —ସରାଣୀ, ଗନ୍ଥାଣୀ, ଗନ୍ଥାଘରଆଣୀ
ଗୀତ ଗାଇବା ଦାସୀ—ସାଆଣୀ
ବାଦ୍ୟ ବଜାଇବା ଦାସୀ—ବାଆଣୀ
ରଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କ ସେବାର ପାଳ ସାଙ୍ଗାର ପଡ଼ିଥାଏ } —ପାଳଆ
(ଯଥା—ପାଳଆ ପାଇକ, ପାଳଆ ଆପଟ ।)
ରଜାଙ୍କ ଗଜଡ଼ —ଆପଟ
ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଯିବା ଆସିବା କରିବା ପିଲା—ଉଜିରଆ ପିଲା
ମୃତ ରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି କ୍ରିୟା କରିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଘଅବ୍ରାହ୍ମଣ
ରାଜାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ସେବାକାରୀ ଦାସ—ଗୁମୁଆ, ପାଖଲୋକ
ଧାଈ—ଧାଈବେଢ଼େଉରା, ଦୁଧୁଲୁଣି
ପାକାର୍ଥ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ପାଚକ ନକଟକୁ ଯୋଗାଇବା ଗୁଳର } —ଯୋଗଣିଆ
ରଜାଙ୍କ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଦେଖି ପରୀକ୍ଷା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି } —ଦେଖୁଣିଆ
ରାଜାଙ୍କ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟକୁ ପ୍ରଥମେ ଚୁଖି ପରୀକ୍ଷା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି } —ଚୁଖୁଣିଆ
ଚଉରାସୀ—ଖଣ୍ଡିଆ, ଛତ୍ରଖଣ୍ଡିଆ, ଉତ୍ତର ଖଣ୍ଡିଆ
ଅର୍ଦ୍ଦଳୀ—ସଙ୍ଗଳଆ; ପଡ଼ିହାର
ଯେ ରାଜାଙ୍କୁ ବା ରାଣୀଙ୍କୁ ବେଶ କରେ—ଶିଙ୍ଗାର

ସର୍ଦ୍ଦାର ବେଢ଼େରା—ଖଟଣି ସେବକ
ମେଢ଼େଇର—ମାହାର
ମୋହରର—ଶ୍ମଶ୍ରୁକରଣ
କେଶୀ—ମାହାରୀ
ଅନ୍ତଃପୁରର ଦ୍ୱାରାବରକ୍ଷକ—ନଅର ବଟୋଇ
ମନ୍ତ୍ରୀ—ଉଡ଼ଉ, ପାତ୍ର, ଖରସୁଧା, ଦେବାନ, ବେବର୍ତ୍ତା,
ପିଆଦା—ପାଇକ
ପ୍ରହରୀ—ପାହାରୀ ପାଇକ
ଦେବସେବା କର୍ମଗୃହୀ—ପରଶ୍ମ,ପରକରଣ, ଦେଉଳକରଣ, କୋଠକରଣ
ଗ୍ରାମର ରାଜକର୍ମଗୃହୀ—ଦଲେଇ, ଦଲବେଢ଼େଉ, ପଧାନ ।

ରାଜାମାନେ ରାଜ୍ୟରେ ନାନା ଉପାଧି ବାଣ୍ଟି ଉପାଧିପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ମୁଣ୍ଡରେ ଶାଢ଼ୀ ବା ଶିରୋଭୂଷା ବାନ୍ଧନ୍ତି ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କେଉଟଗୁଡ଼ିଏ ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧିର ନାମ ଦଆଗଲା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ—ସାମନ୍ତମିଶ୍ର (ସାଆନ୍ତମି), ପ୍ରହରାଜ (ପହରାଜ), ପଟ୍ଟଜୋଷୀ—ପାଟଜୋଷୀ (ପାଜୁଣୀ), ମିଶ୍ରଗୁରୁ(ମିଶ୍ରଗୁରୁ), ସଦଶ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମା, ସାଆନ୍ତମି ମହାପାତ୍ର, ବଦ୍ୟାରତ୍ନ, ବଡ଼ପଣ୍ଡା, ବଦ୍ୟାଭୂଷଣ, ବାଡ଼ାନପତି, (ବାଡ଼ମା ପଟ୍ଟ), ପରମଗୁରୁ, ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ।

କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ—ଖାରବର, ଦ୍ୱାରଚନ୍ଦନ, ନରେନ୍ଦ୍ର, ମର୍ଦ୍ଦରାଜ, ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ, ଭ୍ରମରବର, ଚନ୍ଦ୍ରଭ, ବଦ୍ୟାଧର, ରାଉତରା, ରାଏସିଂହ, ରାଏସିଂହ, ବକସୀ, ମାନ୍ଧାତା, ମଙ୍ଗରାଜ, ଦେଓ, ବଳଆରସିଂହ ।

ପାଇକମାନଙ୍କୁ—ଝଟଟସିଂହ, ବାଘସିଂହ, ଚନ୍ଦ୍ରଭ, ବାହାବଲୀନ୍ଦ୍ର, ଦଲବେଢ଼େଉ, ଦଲେଇ, ବଳଆରସିଂହ, ବଳବନ୍ତରାଏ, ଉତ୍ତର କବାଟ, ଦକ୍ଷିଣ କବାଟ, ପଶ୍ଚିମ କବାଟ, ପାଇକରା, ବଡ଼ସେନା, ଉଦ୍ଦଣ୍ଡରାଏ, ଉଦଣ୍ଡସିଂହ, ମର୍ଦ୍ଦଗାଙ୍ଗା, ପାହାଡ଼(ଡ଼ା)ସିଂହ, ପାଲଟା ସିଂହ, ବଧାର, ଛୁଆଳ ସିଂହ, ଖଣ୍ଡାସିଂହ, ରଣସିଂହ, ବାହାଦୁର ସିଂହ, ଚନ୍ଦ୍ରଭରା, ରାଉତରା, ମତ୍ତଭଜସିଂହ, ଖଡ୍ଗକୁଶଳ, ଖଡ୍ଗଶଲ, ପ୍ରତାପ ରାୟ(ଇ), ବୈରଗଞ୍ଜନ, ରଣଭାନୁ, ବଳଆର ସିଂହ, ରାୟ(ଇ)ପତାମ, ଯୁଗସାଇ ଦେଓ ।

କରଣମାନଙ୍କୁ—ଚୟାଡ଼ ବା ଚେଡ଼ ପଟନାୟକ, ପଟ୍ଟନାୟକ, ପାଞ୍ଜିଆ, ଖରସୁଧା ପଟ୍ଟନାୟକ, ଉଡ଼ଉ ପଟ୍ଟନାୟକ ବେବର୍ତ୍ତା ପଟ୍ଟନାୟକ, କାନଗୋଇ, ଉତ୍ତର ଛତ୍ର, ବକସି ପଟ୍ଟନାୟକ ।

ଜ୍ୟୋତିଷୀଙ୍କୁ—ଖଡ଼ୁରହୁ, ଖଡ଼୍ଡୁକାରରହୁ
ପାଚକକୁ—ସୁଆରରହୁ
ଗାୟକକୁ—ସଙ୍ଗୀତରହୁ, ଗୁଣିରହୁ, ଗାୟକରହୁ
କଥକକୁ—ରସବତୋଦ, ହାସ୍ୟବନୋଦ, ଗଳ୍ପସାଗର କାଶଗରକୁ—ବକ୍ତାଣିରହୁ

ଉତ୍କଳୀୟ ରାଜା ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ବଂଶଗତ ଉପାଧି ଅଛି । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ କେଉଟଗୁଡ଼ିଏ ଦଆଗଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଟଣା, ଟୋଳପୁର } ସିଂହ ଦେଓ (ବ)
ଖରସୁଆ, ଷଡ଼େଇକଳା }

ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କେନ୍ଦୁଝର, } ଭଞ୍ଜ.; ଭଞ୍ଜଦେଓ (ବ)
କନ୍ଧିକା, ଘୁମୁସର, ଦୁଲଦିଆ }

ଚେଙ୍କାନାଳ—ମଲ୍ଲାନ୍ଦ, ବାହାଦୁର
ଅଠଗଡ଼—ବେବର୍ତ୍ତା ପଟ୍ଟନାୟକ
ଖଣ୍ଡପଡ଼ା—ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭ୍ରମରବର ରାସ୍ପ
ଢେଙ୍କାଳ—ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଜଗଦ୍ଦେବ
ପାଳ ଲଙ୍ଘଡ଼ା— { ୧ ପୁରୁଷ—ଗଣେଶ୍ୱର ପାଳ
ଅନ୍ୟପୁରୁଷ—ମୃକୁନ୍ଦପାଳ
ଢାଲଚେର—ସ୍ୱାରବର ହରିଚନ୍ଦନ
ଦଶପଲ୍ଲା—ଦେଓଭଞ୍ଜ
ଗାଙ୍ଗପୁର, ବୌଦ୍ଧ ଓ ଆଠମଲ୍ଲିକ—ଦେଓ, ଦେବ
ବଡ଼ାମ୍ବା—ସ୍ୱାରବର ମଙ୍ଗ(ର୍ଦ୍ଦ)ରାଜ ମହାପାତ୍ର
ନୂଆଗଡ଼—ସିଂହ ମାନ୍ଧାତା
ବାମଣ୍ଡା— {୧ମ ପୁରୁଷ—ଶିବଦତ୍ତନ ଦେବ
ଅନ୍ୟପୁରୁଷ—ସୁଚଳଦେବ
ରେଢ଼ାଖୋଲ—ଯେନାମଣି ଦେଓ
ରଣପୁର—ବଜ୍ରଧର ନରେନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର
ଛତିଆ—ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ସ୍ୱାରବର ଚକ୍ରଧରସିଂହ ମହାପାତ୍ର
ଖଣ୍ଡିକୋଟ—ମଦ୍ଦରାଜ ଦେବ
କଳାହାଣ୍ଡି—ଦେଓ (ଦେବ)
ସୁବନ୍ଦା—ହରିଚନ୍ଦନ ମହାପାତ୍ର
ମଧୁପୁର—ଧୀର ନରେନ୍ଦ୍ର
କଣାଇ—ଇନ୍ଦ୍ରଦେଓ
ବଲରାମପୁର—ଧୀର ସ୍ୱାରବର ହରିଚନ୍ଦନ ମହାପାତ୍ର
ବାଣପୁର (ଅଧୁନାକ ପାରକୁଦ)—ମାନସିଂହ ହରିଚନ୍ଦନ
ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭ୍ରମରବର ରାସ୍ପ
ଆଳୀ—ଦେଓ
ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି, ପୁଷ୍ପ
ବଡ଼ଖେମୁଣ୍ଡି, ସାନଖେମୁଣ୍ଡି } —ରାଜଯଜ୍ଞ ଦେବ
ଖାଲଟିର—ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ହରିଚନ୍ଦନ
ଧଳଭୂମି—ରଣ ସର୍ଦ୍ଦାର
ଟିକାଇତ, ସୁରଙ୍ଗୀ—ହରିଚନ୍ଦନ ଜଗଦ୍ଦେବ
ଚକ୍ରଟ—ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦେଓ
ଉରଲା—ହରିଚନ୍ଦନ
ଉମ୍ମଡ଼ା—ଭ୍ରମରବର
ନୟାପଡ଼ା—ରାଏତ ସିଂହ
କୁଜଙ୍ଗ—ଷଣ୍ଢ
ବାଙ୍କି—ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ

ରାଜାମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେକ ଛଗ ପ୍ରଚଳିତ ବଚନ :—
ରଜା ଗୋଜା—ରାଜାଙ୍କର ଅଶୀତୁଆ ବୃଦ୍ଧାମଣା
ରଜା ଭୋଳ—ରାଜା ଆଗପଛକୁ ଖିଆଲ ନ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ ।

ରଜା ଅନୁଗତେ ଧର୍ମ—(ସଂ. ରାଜାନୁଗତୋ ଧର୍ମଃ) ରାଜା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା ନ କଲେ ଧର୍ମ ଲୋପ ହୁଏ ।
ରଜା ଘରେ ଦଇବ ସାଜ—ରାଜାମାନଙ୍କ ବିବାହରେ ବର-କନ୍ୟାଙ୍କର ଜାତକ ମେଳ କଗ୍ନ ନ ମିଳିବା ପ୍ରଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର୍ ଏ ପ୍ରବଚନ ଚଳିଛି ।
ରଜା ନଏ ଭଣ୍ଡି, କେଲା ନଏ ଭଣ୍ଡି, ଉଲେଇ ନଏ ସ୍ୱଣ୍ଡି, ଚକ୍ଷା ନଏ ଗଣ୍ଡି—ରାଜା ଅନ୍ୟାସ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ କରନ୍ତି ।
ରଜା ଆଗରେ କହିବ ସତ } —(ଉପଦେଶ) ରାଜା
ମାଇପ ଆଗରେ କହିବ ମିତ୍ତ } ଦେବତା ସ୍ୱରୂପ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଅଗରେ ମିଥ୍ୟା କହିବା ପାପ ।
ରଜାଙ୍କୁ ଘାଏ ଘାଏ, ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ଯୁଗୁ ବୁଡୁ—ଅଭ୍ୟାଗ୍ୟର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଦଣ୍ଡର ଗୁରୁତା ବୁଝି ପାରେ ନାହିଁ, ଅଭ୍ୟାଗ୍ୟରତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦଣ୍ଡର ଗୁରୁତାକୁ ଅନୁଭବ କରେ।
ରଜା ପୁଅକୁ କ ଖଜା ଅପବଂ ?—ନ୍ୟାସ୍ପ—ରଜାପୁଅଙ୍କ ଖଜା ପର ସାମାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଅଲଭ୍ୟ ନୁହେଁ ।
ରଜା ପୁଅ ଯୋଗୀ ହେଲେ କ ସେ ରଜାତ୍ୱକି ଛଡ଼ିବ ? ଯୋଗୀ ପୁଅ ରଜା ହେଲେ କ ସେ ଯୋଗୀ ବୁକି ଛଡିବ ? —ରାଜକର୍ଣ୍ଣୀସ୍ପ ବ୍ୟକ୍ତି ଗରବ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଛାର ମହାନୁଭବତା ଛଡ଼େ ନାହିଁ ।
ରଜା, ବର,ବାଈ, ଏ ତିନିଙ୍କି ଦେଖି ଯାଇ—ରାଜା, ବର ଓ ବେଶ୍ୟା (ନର୍ତ୍ତକୀ)କୁ ଦେଖିବାକୁ ଲୋକେ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି ।
ଅବୁଝାମଣା ରଜାକୁ ଘାଲବଣ୍ଡା ମନ୍ତ୍ରୀ—ନ୍ୟାସ୍ପ—ଅନ୍ୟାସ୍ପ ବଶୁରକ ରାଜାଙ୍କ ନବୁବିଆ ଉପଦେଶକ ମିଳିବା ନ୍ୟାସ୍ପ ।
ଅବୁଝା ରଜାକୁ ବେବୁଝା ମନ୍ତ୍ରୀ, ତହିଁକାର୍ଣ ଦାସ୍ତ ନାର ନ୍ୟାସ୍ପ—ରାଜା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟେ ଅବଗୁଣ୍ଠା ହେବା ସ୍ଥଳରେ ନାନା ମନ ଓ ଅସୁନ୍ଦର କାର୍ଯ୍ୟ ଘଟିବା ନ୍ୟାସ୍ପ ।
{ ରଜା ବରକୋଳ ସାଡ଼ା—
{ ରଜା ଶୁଳେଇ ବରଜକର ବରକୋଳଟାଏ ଟେକାଦେଲା ନ୍ୟାସ୍ପ—

(କାହାଣୀ) ଜଣେ ଅପରାଧୀ ଗଛ ଉପରେ ଲୁଚ ବସିଥିବା-ବେଳେ ଚଢ଼ିଚଳେ ରାଜା ଝାଡ଼ାଫେର ବସି ଗଛମୂଳେ ଝଡ଼ିଯଉଥିବା ଗୋଟିଏ ପାଚଲା ବରକୋଳକୁ ଖାଇଦେଇ-ଥିବା କଥା ଦେଖି ଆସି ବଶୁର ସମସ୍ପରେ ଉକ୍ତ ଅପରାଧୀ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ରାଜାଙ୍କଠାରେ ଦଣ୍ଡରୁ ମୁକ୍ତିପାଇଥିବା କାହାଣୀ ।

ରଜାପୁଅ ସଙ୍ଗେ ଶୂଖୁଆ ବଣିଜ ବାଇ—ନ୍ୟାସ୍ପ, ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗରବ ଲୋକ ମାଡିଲେ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରେ ।

ରାଜ୍ୟଯାକର ପାପ ରାଜ'ମୁଣ୍ଡରେ ଯାଏ (ଶାସ୍ତ୍ରବଚନ)—ରାଜ୍ୟର ଲୋକଙ୍କ ପାପର ଫଳ ରାଜା ଭୋଗ କରନ୍ତି । ନଅର ଦାସ୍ତ ସହାବ ବୁଲେ, ରଜା ବଜେ ବଲେ ଜଳାବବାଟ ପଡ଼େ—ଛଗ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜାଙ୍କ ରଖିତା ବେଶ୍ୟା ରାଜାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଅବରୋଧ ପ୍ରଥା ରକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ରାଜାଙ୍କ ଥାଉଁଥିବା ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କ ଜାଣିବା ପାଇଁ ତା ଘରର ଦୁଆରକାନ୍ଥୁ ସୁଦ୍ଧା ବନ୍ଦ କରି ଘର ଭିତରେ ରହିଥାଏ ।

ରାଜାର ପ୍ରଜା ନୁହେଁ କି ସାହୁର ଖାତକ ନୁହେଁ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ଅରୁଣୀ ହୋଇ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରେ ।

ରଜାକୁ ରେ କହି(ରି)ବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବିନୀତ ହେବା—Rajāku re kahi(ri)bā To be very arrogant and insubordinate to great men. ରାଜାକୋ ରେ ବୋଲନା

ରଜାଙ୍କ ଉଆସ—ଦେ. ବ—୧ । ରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁର—1. The Rajāṅka uāsa female apartment of a Rājā. ରାଜାର ମହଲ ୨ । ରାଜପ୍ରାସାଦ—2. The palace. ରାଜାକୀ ହବେଲୀ

ରଜାଙ୍କ ଖୁମ୍ମୁ—ଦେ. ବ—ସ୍ୱୟଂ ରାଜା—The Rājā himself; Rajāṅka chhāmu His Highness. [ଯଥା—ମତେ ରାଜାର କାହେ ରାଜାଙ୍କ ଖୁମ୍ମୁରୁ ଡାକର ହୋଇଛୁ ।] ଦେ. ଅ—ରାଜାକେ ଯହାଁ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟ—The presence of His Highness. [ଯଥା—ରାଜାଙ୍କ ଖୁମ୍ମୁରେ ମୁଁ ଗୁହାର କରିବ ।]

ରଜାଙ୍କ ନଅ(ହ୍ନ, ବ,)ର—ଦେ. ବ—ରାଜପ୍ରାସାଦ—Rajāṅka na-a(ha, ba)ra The palace. [ରଜା ନଅ(ହ୍ନ)ର—ଅନ୍ୟରୂପ] ରାଜ ମହଲ ରାଜମହଲ

ରଜା ଜେମା—ଦେ. ବ (ସଂ. ରାଜନ୍ + ଜାମା)—ରାଜକନ୍ୟା—Rajā jemā A princess. [ରଜାଝିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] ରାଜକୁମାରୀ ରାଜ କୁଁଆରୀ

ରଜା ପରଜା—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ.ରାଜା + ପ୍ରଜା)—୧ । ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାଗଣ—Rajā parajā 1. A king and his subjects. [ରଜା ପ୍ରଜା—ଦେ. ରୂପ] ୨ । ଜମିଦାର ଓ ରଇତ—2. A land-lord and his tenantry. ରାଜାପ୍ରଜା ରାଜାପ୍ରଜା

ରଜା ପୁଅ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରାଜପୁତ୍ର)—ରାଜପୁତ୍ର—Rajā pua A prince. ରାଜକୁମାର ରାଜକୁମାର

ରଜାପ୍ରଜା ସମ୍ପର୍କ—ଦେ. ବ (କଟକ୍‌ଆ ଭାଷା)—ଜମିଦାର ଓ ରଇତ Rajāprajā samparka ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧ; କୌଣସି [ରଜା ପ୍ରଜା ସମ୍ବନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ] ରଇତ ସଙ୍ଗେ ଭୂସ୍ୱାମୀ ବୁଝାର ରାଜା ପ୍ରଜା ସମ୍ପର୍କ ଜମିଦାରଙ୍କର ଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧ—Relationship ରାଜାପ୍ରଜା ସମ୍ପର୍କ of landlord and tenant between two persons. [ଦୃ—ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଜଣେ ରଇତ ନାମରେ ବାକି ଖଜଣା ପାଇଁ ନାଲିସ କଲେ, ଯଦ୍ୟପି ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଭୂସ୍ୱାମୀ ବୁଝାର ଜମିଦାର ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ଭୂସ୍ୱାମୀ ରଇତ ଜବାବ୍ ଦିଏ ଯେ ବାପାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର 'ରଜା ପ୍ରଜା ସମ୍ପର୍କ' ନାହିଁ ।]

ରଜା ରାଉତ(ତୁ)ରା—ଦେ.ବ(ସମ୍ବୋଧନ)—ରାଜା ଓ ରାଜପ୍ରତିମ ବ୍ୟକ୍ତି—Rajā rāuta(tu)rā King and royal persons, ରାଜା ଟାଜା ରାଜ ରାଜବାଡା

ରଜା ରା(ର)ଜୁ(ଜୋ)ଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ (ସମ୍ବୋଧନ)—ରାଜା ଆଦି—Rajā rā(ra)ju(jo)ṛḍā(ṛḍi) Kings etc. [ଦୃ—ରଜା-ରାଜାରାଜଡ଼ା ରାଜୁଡ଼ାରେ ସଙ୍ଗତ ପୁଚ୍ଛା, ରଣେ ବଣେ ଯାହ ଯେଣେ ରାଜାରଜବାଡା ତା ଇଚ୍ଛା—କହନ୍ତୁ ମାଏ ଗୋ, ଭଲ୍‌ଇଶା ।] [ରଜାରାଜୁଘି, ରଜାଫଜା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଜା ରାଣୀ—ଦେ. ବ (ସମ୍ବୋଧନ; ସଂ.ରାଜା + ରାଜ୍ଞୀ)—ରାଜା ଓ ରାଣୀ—Rajā rāṇi The king and the queen. ରାଜାରାଣୀ ରାଜାରାନୀ

ରଜାରାଣୀ ଦେଉଳ—ଦେ. ବ—ଭୁବନେଶ୍ୱରର କେଦାରକୁଣ୍ଡର Rajārāṇi deula ଅଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟମୟ ସୁନ୍ଦର—Name of a very fine temple to the north-east of the Kedārakunḍa tank. [ଦୃ—ଏଥିରେ କୌଣସି ଦେବଦେବୀ ନାହିଁ ।]

ରଜାଶୟ—ସଂ. ବ (ରଜ + ଆ + ଶୀ. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ରୂପା—Rajāśaya 1. Silver (M. W). ୨ । କୁକୁର—2. Dog (M. W). ସଂ. ବିଣ-ରୌପ୍ୟନିର୍ମିତ—Made of silver (M. W). [ରଜୋଶୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଜି—ସଂ.ବ—(ନାମ)ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ରାଜପୁତ୍ର; ପୁରୁରବାଙ୍କ ପୌତ୍ର; ଆୟୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ନହୁଷଙ୍କ ସହୋଦର; ସିଂହଳୀୟ ରାଜବଂଶର ପୌରୁଷ—Name of a prince of the Lunar dynasty of India.

ରଜକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରଜକ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ Rajikā ନିଜେ ଲୁଗା କାଚେ—1. Washer-woman ୨ । ଋତୁ ହବା ପରେ ତୃତୀୟ ଦିନଯୁ ଋତୁସ୍ନାତା ହୋଇଥିବା ନାରୀ—2. A woman on the third day of her menses. [ଦୃ—ରଜକ ଶବ୍ଦ ଧୋଇବାରକ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ତହିଁର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରଜକା (=ଧୋବଣୀ, ଧୋବାର ସ୍ତ୍ରୀ) ଓ ଏହି ଶବ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟବାଚକରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ତହିଁର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରଜକା ହୁଏ; (ଧୋବା ଜାତିର ହେଉ ବା ନ ହେଉ) ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୁଗା କାଚ ସଫା କରେ।]

ରଜିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ରଜ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ରଞ୍ଜିତ—1. Affected; excited; moved (M. W) ୨ । ମୁଗ୍ଧ; ମୋହିତ—2. Captivated (M. W). ୩ । ପ୍ରଲୋଭିତ—3. Allured (M. W); tempted. (ରଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଜୀକୃତ—ସଂ. ବିଣ. (ରଜ + ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ. ଚ୍ବି + କୃତ)—ଧୂଳରେ ପରିଣତ—Rajīkṛuta Changed or reduced to dust (M. W).

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଜୁ(ଜୋ)ଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ.ବ—ରାଜୋଡ଼ା;ରାଜ୍ୟ; ରାଜାଙ୍କ ଶାସିତ ଦେଶ
Raju(jo)rḍa(ḍi) —A state; kingdom.
ରାଜଡ଼ା ରଜବାଡା

ରଜୋକୃଚ୍ଛ୍ର—ଦେ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ; ରଜଃ+କୃଚ୍ଛ୍ର) —୧ । ସ୍ତ୍ରୀ—
Rajokṛuchchhra ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ରୋଗବିଶେଷ; ରଜଃସ୍ରାବର ଅଭାବ—1. Menorrhoea; stoppage of the menstrual flow. ୨ । ବାଧକ ରୋଗ—2. Painful menstruation.

ରଜୋଗୁଣ—ସ. ବ. (ରଜଃ+ଗୁଣ; ମ.ଶ.ରେ; ରଜୋନାମକ ଗୁଣ)—
Rajoguṇa ରଜଃ ନାମକ ମାନବପ୍ରାକୃତିକ ଗୁଣ—One of the three attributes of human nature.

ରଜୋଜନିତ—ସ.ବଣ.(୫ମୀ ତତ୍; ରଜଃ+ଜନିତ)—୧। ଧୂଳରୁ ଜାତ—
Rajojanita 1. Born of dust. ୨ । ରଜୋଗୁଣଜାତ—2. Born of passions. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଋତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—3. Produced from the menstrual flux.

ରଜୋଦର୍ଶନ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଋତୁକାଳୀନ
Rajodarśana ରଜଃସ୍ରାବର ଆରମ୍ଭ—The beginning of the menstrual flow; the (first) appearance of the menstrual excretion.
[ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ବାଳକାର ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନର ବାର ଓ ତିଥି ଅନୁସାରେ ତାହାର ଭବିଷ୍ୟତର ଓ ତତ୍ସମୟର ସୂଚନା ଜଣା ପଡ଼େ । ରବିବାରରେ ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନରେ ବାଳକା ବଧବା, ସୋମବାରରେ ପତିବ୍ରତା,ମଙ୍ଗଳବାରରେ ବେଶ୍ୟା-ବୁଧବାରରେ ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳିନୀ,ଗୁରୁବାରରେ ପତିର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧିକାରିଣୀ,ଶୁକ୍ରବାରରେ ପତିବ୍ରତା,ଶନିବାରରେ ଜନ୍ମିତା ହୁଏ । ନନ୍ଦା ଓ ଭଦ୍ରା ତିଥିରେ ପତିଘାତିନୀ ଓ ପୁଂଶ୍ଚଳୀ ହୁଏ; ଜୟା ତିଥିରେ ସ୍ୱାମୀ-ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତା ଓ ରିକ୍ତା ତିଥିରେ କୁଲଟା ହୁଏ ।]

ରଜୋଦ୍ଗମ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରଜ+ଉଦ୍ଗମ) — ରଜୋଦର୍ଶନ;
Rajodgama ରଜସ୍ଖଳା ହେବା—Appearance of the
(ରଜୋଦର୍ଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ) menses; menstruation.

ରଜୋଧର୍ମ ସ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମାସିକ ଋତୁସ୍ରାବ (ଦ୍ର. ଶ)—The
Rajodharma monthly menstrual flow in women.

ରଜୋଽଧିକ—ସ. ବଣ. (ରଜଃ+ଅଧିକ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରକୃତିରେ
Rajo'dhika ରଜୋଗୁଣର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଥାଏ—One in
(ରଜୋଽଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) whom the quality of Rajas
ରଜୋଧିକତା } predominates (M. W);
ରଜ ଆଧିକ୍ୟ } —ବ passionate.

ରଜୋଦାସା—ସ. ବ ଓ ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ. (ରଜ+ଉଦ୍ଦାସ+ଆ)—ରଜସ୍ଖଳା
Rajodbāsā ସମୟରେ ପିନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ରଜୋରଞ୍ଜିତ ବସ୍ତ୍ରକୁ ଖୋଲି ପକାଇଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ—A woman who has put off her soiled cloth after her menstrual impurity (M. W).

ରଜୋନିବୃତ୍ତି—ସ ବ.(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍;ରଜଃ+ନିବୃତ୍ତି)—୧। ନିୟମିତ ମାସିକ
Rajonibṛutti ରଜୋଦର୍ଶନ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବା—1. The cessation or suppression of the menstrual flow in women of advanced age.
[ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ରୋଗ ହେଲେ, ଗର୍ଭାବସ୍ଥାକାଳରେ
ରଜୋବନ୍ଧ } ଓ ୫୦ ବର୍ଷ ହୋଇ ଗଲେ ସେମାନଙ୍କର
ରଜୋରୋଧ } —ଅନ୍ୟରୂପ ମାସିକ ରଜସ୍ରାବ ବନ୍ଦ ହୋଇ-
ରଜୋନିରୋଧ } ଯାଏ ।]
୨ । ରଜସ୍ଖଳା ହେବାର ୩ ଦିନ ପରେ ରଜୋନିର୍ଗମର ବନ୍ଦ ହେବା—2. The stoppage of the menstrual flow after the 3rd day of the appearance of menses.

ରଜୋପମ —ସ. ବଣ (ତତ୍ପୁରୁଷ; ରଜ+ଉପମା)—ଧୂଳି ପରି;
Rajopama ଧୂଳି ସଦୃଶ—Resembling dust
(ରଜ ଉପମ—ଅନ୍ୟରୂପ) (M. W).

ରଜୋବଲ—ସ. ବ. (ତତ୍ପୁରୁଷ; ରଜସ୍+ବଳ; ସହିତରେ ସପ୍ତମିତତା
Rajobala ବଳବତ୍ତା ହୁଏ)—ଅନ୍ଧକାର—Darkness.
(ରଜୋଽନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଜୋମେଘ—ସ. ବ.—(ରଜଃ+ମେଘ; ରୂପକ)—ଶୂନ୍ୟକୁ ବା
Rajomegha ଆକାଶକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରିଥିବା ଧୂଳିପଟଳ—
A cloud of dust.

ରଜୋହର—ସ. ବ. ପୁଂ—(ରଜଃ+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ
Rajohara ବସ୍ତ୍ରାଦିରୁ ଧୂଳି, ମଇଳା ପ୍ରଭୃତି ଦୂରୀଭୂତ କରେ)—
[ରଜୋହରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ରଜକ; ଧୋବା—Washerman.

ରଜ୍ଜୁ—ସ. ବ.—(ସୃଜ୍ ଧାତୁ=ସୃଷ୍ଟି କରିବା+କର୍ମ. ଜୁ; ବଯାଉଜ)-
Rajju ୧ । ଦଉଡ଼ି; ବନ୍ଧନୀ—1. Bond; cord; rope; string. ୨ । ବେଣୀ—2. Plait; braid. ୩ । ବେଣୀ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା କେଶଗୁଚ୍ଛ—3. A plait of hair; a lock of braided hair. ୪ । ଘୋଡ଼ାର ବାଗଡୋର (ଦ୍ର. ଶ.)—4. The rope attached to the bit of a horse. ୫ । ମେରୁଦଣ୍ଡରୁ ବାହାରି ଥିବା ପେଶୀବିଶେଷ—5. Name of a sinew proceeding from the vertebral column (Apte).

ରଜ୍ଜୁ ବାଳକ—ସ.ବ.—୧ । ଏକ ଜାତୀୟ ବନ୍ୟ କୁକୁଡ଼—1. A kind
Rajju bāḷaka of wild fowl (Apte). ୨ । ଜଳଚର
[ରଜ୍ଜୁବାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ] ପକ୍ଷିବିଶେଷ—2. A kind of aquatic bird. [ଦ୍ର—ଏହାର ମାଂସ ଖାଇବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିଷିଦ্ধ —ଦ୍ର. ଶ.]

ରଜ୍ଜୁଧାନ—ସ. ବ.—(ରଜ୍ଜୁ+ଧା ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଅନ)—ଗୋ-
Rajju dhāna ପ୍ରଭୃତି ପଶୁଙ୍କର ବେକର ଯେଉଁ ଅଂଶର ଗୁରୁ ପାଖେ ପଦା ବନ୍ଧା ଯାଏ—The part of the neck of a domestic animal round which a rope is fastened (M. W).

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଜ୍ଜୁ ପେଡ଼ା—ସ. ବ. (ମ. ସ. ଲ୍ଲୀ)—ଦଉଡ଼ିରେ ବୁଣା ଦୋଇଥିବା Rajju perḍā ଝୋକେଇ ବା ପେଡ଼ୀ—Rope-basket (Apte). [ରଜ୍ଜୁ ପେଟ୍ଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଜ୍ଜୁ ପିଠିକା—ସ. ବ.—(ମ. ସ. ଲ୍ଲୀ)—ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଝୁଲି ଯାଇ Rajju piṭhikā ଥିବା ଚଉତ ବା ପୀଢ଼ା—A stool or bench suspended by ropes (M. W)

ରଜ୍ଜୁ ବନ୍ଧ—ସ. ବ.—(ଜ୍ୟା ଢଉ)—ଦଉଡ଼ି ଗୁଡ଼ାଇ ବାନ୍ଧିବା— Rajju bandha Binding with ropes; tying [ରଜ୍ଜୁ ବନ୍ଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ] with cords.

ରଜ୍ଜୁ ବର୍ତ୍ତନ—ସ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଦଉଡ଼ି ବଳିବା— Rajju barttana The twisting of rope (M.W)

ରଜ୍ଜୁ ଭ୍ରମ—ସ. ବ. (ମ. ସ. ଲ୍ଲୀ)—ଭ୍ରମବଶତଃ ରଜ୍ଜୁଭିନ୍ନ କୌଣସି Rajju bhrama ବସ୍ତୁରେ ରଜ୍ଜୁଜ୍ଞାନ—Mistaking a thing to be a rope which it is not. [ଯଥା—କାମାନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ରଜ୍ଜୁଭ୍ରମରେ ସର୍ପକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଗୃହ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲ୍ଲ—ନ୍ୟାୟ ।]

ରଜ୍ଜୁରେ ସର୍ପଭ୍ରମ—ଦେ. ବ —ଦଉଡ଼ିକୁ ଦେଖି ଭ୍ରମରେ ସାପ ବୋଲି Rajjure sarpa bhrama ବୋଧ କରିବା—Mistaking a rope for a serpent.

ରଜ୍ଜୁ ସନ୍ଦାନ—ସ. ବ.—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ରଜ୍ଜୁ + ସନ୍ଦାନ)—ଦଉଡ଼ି ଓ ଗୋଡ଼ର Rajju sandāna ବେଡ଼ି—Rope and foot-fetters (M. W.)

ରଜ୍ଜୁ ସର୍ଜ—ସ. ବ.—(ରଜ୍ଜୁ + ସୃଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ଦଉଡ଼ି Rajju sarja ତିଆରି କରେ—Rope-maker.

ରଜ୍ଜୁ କୃତ—ସ.ବିଣ.—(ରଜ୍ଜୁ + ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ. ଚ୍ବି + କୃତ)— Rajjū kṛuta ଦଉଡ଼ିରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ (କନାଧଡ଼ି, ଲତା)— Used as a rope.

ରଜ୍ଜୁତ—ସ. ବିଣ.—(ରଜ୍ଜୁ + ଉତ; ଜ୍ୟା ତତ୍)—ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ବଳା Rajjūta ଯାଇଥିବା—Plaited or twisted out of ropes (M. W).

ରଜ୍ଜୁଦ୍ଧୃତ—ସଂ. ବ.—(ଜ୍ୟା ତତ୍; ରଜ୍ଜୁଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଧୃତ)—ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା Rajjūddhṛuta ଉପରକୁ ଉଠା ଯାଇଥିବା—Lifted or drawn up by means of a rope.

ରଜ୍ଜ୍ୱବଲମ୍ବୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ରଜ୍ଜୁ + ଅବଲମ୍ବିନ୍)—୧ । ଗୃହିବା Rajjwabalambi ପାଇଁ ବା ଉପରକୁ ଉଠିବାପାଇଁ ଯେ (ରଜ୍ଜ୍ୱବଲମ୍ବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦଉଡ଼ିକୁ ଧରିଥାଏ—1. Holding a rope for walking or going up. ୨ । ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଝୁଲୁଥିବା ବା ଓହୋଳ ଥିବା—2. Hanging or suspended by a rope.

(ରଜ୍ଜୁ ବଲମ୍ବନ—ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ)

ରଞ୍ଚକ—ଗ୍ରା. ବିଣ ଓ ବ (ସ.ରଚକ)—୧ । ରଚକ—1.Composer. Rañchaka ୨ । ଚିତ୍ରକାରକ—2. Painter. ଦେ. ବ. ରଂଚକ रंचक ରଞ୍ଜକ (ଦେଖ)—Rañjaka (See)

ରଞ୍ଚନ—ଗ୍ରା. ବ (ସ.ରଚନ)—ରଚନ (ଦେଖ)—Rachana (See) Rañchana [ଜ—ସୃଷ୍ଟି ରଞ୍ଚନେ ତାର ମନ, ପ୍ରତିହିଁ ଦିନେ ରଂଚନ रंचन ସେ ଉତ୍ପନ୍ନ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।

ରଞ୍ଚନା—ଗ୍ରା. ବ. ଓ ବିଣ (ସ. ରଚନା)—ରଚନା (ଦେଖ)— Rañchanā Rachanā (See) [ଜ—ତାର ମଧ୍ୟରେ ଏ ରଂଚନା रंचन ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ରତ୍ନମା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଖଣ୍ଡ—ପ୍ରାଚୀ. ସପ୍ତୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତିବହୁଗୀତା ।]

ରଞ୍ଚିତ—ଗ୍ରା (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବିଣ—(ସଂ.ରଚିତ)—ରଚିତ (ଦେଖ)— Rañchita Rachita (See) ରଂଚିତ रंचित [ଜ—ଶିରେ ରତ୍ନଚିତ କୁଣ୍ଡଳ କବପ୍ତ— ପ୍ରାଚୀ. ଶିଶୁଶଙ୍କର ଜ୍ୟୋ ଅଭିଲାଷ; ଉଦ୍ଭିତ ଆଉ ଗିଡାମ୍ବର, ରତ୍ନଚିତ ଅଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କାର—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ରଞ୍ଚିତା—ଗ୍ରା (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବିଣ (ସଂ. ରଚିତ) —ରଚିତ (ଦେଖ)— Rañchitā Rachita [See] [ଜ—ଏ ପିଣ୍ଡ- ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସ୍ୱାମୀ ଆଜ୍ଞାରେ ରତ୍ନଚିତା—ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ- ଗୀତା ।]

ରଞ୍ଚିବା—ଗ୍ରା [ପଦ୍ୟ] କ୍ରି [ସଂ. ରଚ୍ ଧାତୁ]—ରଚିବା [ଦେଖ]— Rañchibā Rachibā (See) [ଜ—କର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଶରକୁ ରଚା रंचना ନ କର ଗଣନା, ଶରବୃଷ୍ଟି ରତ୍ନଲେ ଶ୍ରମ ମଦ୍ଦାମନା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦ୍ଦାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।]

ରଞ୍ଚ୍ଛା—ଗ୍ରା. ବିଣ [ସଂ. ରଚିତ; ରଞ୍ଜିତ]—ଶୋଭିତ—Adorned Rañchhā with. [ଜ—କୁଣ୍ଡା ରଞ୍ଚ୍ଛା ଧଡ଼ ବ ସୁନ୍ଦର ଶୋଭନ ଗୋ—ଅଭିମନ୍ୟୁ.ବଦଗଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।] ଦେ.ବ— ଏକପ୍ରକାର କୃଷ୍ଣ ଜୀରକ [କବଗ୍ଜ ଦ୍ୱରେକୃଷ୍ଣ. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ] A kind of black cumin seed.

ରଞ୍ଜ୍ [ଧାତୁ]—ସଂ—୧ । ରଙ୍ଗକରିବା; ରଙ୍ଗାଇବା—1. To dye. Rañj[root] ୨ । ଆସକ୍ତ ହେବା; ଅନୁରକ୍ତ ହେବା— [ରନ୍ ଜ(ଧାତୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] 2.To be attached or devoted to. ୩ । ରଞ୍ଜିତ ହେବା; ରଙ୍ଗା ହିବା— 3. To be dyed or coloured. ୪ । ଲାଲ ପଡ଼ିବା—4. To become red. ୫ । ପ୍ରଣୟାସକ୍ତ ହେବା—5. To be enamoured of; to fall in love with [Apte]. ୬ । ଅନନ୍ଦିତ ହେବା— 6. To be pleased; to be delighted. ୭ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା—7. To be satisfied with.

ରଞ୍ଜ—ବୈଦେ. ବ (ଧା)—୧ । ରାଗ; କ୍ରୋଧ—1. Anger; rage. Rañj ୨ । ଅଦନ୍ତା—2. Grudge. ୩ । ଖେଦ; ମନୋ- ରାଗ रंज ଦୁଃଖ—3. Grief; sorrow; affliction. ୪ । ଶୋକ—4. Mourning; bewailing.

ରଞ୍ଜ୍ ଦେବା—ଦେ.କ୍ରି [ଫା.ରଞ୍ଜ୍]—୧ । ଅନ୍ୟର ମନରେ ଦୁଃଖ ଦେବା Rañj debā —1. To afflict; to aggrieve. ଦୁଃଖ ଦେଓୟା रंज देना ୨ । ରଗାଇବା— 2 To enrage. [ରଞ୍ଜ ପଡ଼ିଯା(ଯେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଞ୍ଜ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରଞ୍ଜନ)—ଲୋକଙ୍କ ମନୋମୋଦନ—Pleasing others. [ଉ—ଲୋକରଞ୍ଜ ନମସ୍କେ ନାନା ତରତ କଲ୍ପ—ପ୍ରାତୀ. ଶିଶୁଶଙ୍କର ଉଷା ଅଉଲାଷ)

Rañja

ରଞ୍ଜକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ ରଞ୍ଜି ଧାତୁ=ରଙ୍ଗ କରିବା +କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଯେ ରଙ୍ଗ କରେ—(ରଞ୍ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Dyeing; painting. ୨ । ଉତ୍ତେଜକ—2. Stimulating; exciting. ୩ । ଅନୁରାଗଜନକ—3. Producing attachment; exciting love or passion (Apte). ୪ । ସନ୍ତୋଷଜନକ; ମନୋରମ—4. Pleasing; amusing; charming. ସ ବ—୧ । (ପୁଂ) (ରଞ୍ଜକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରଜକ—1. Washerman. ୨ । (ପୁଂ) ଚିତ୍ରକର—2. Dyer; painter. ୩ । ଉତ୍ତେଜକ ଔଷଧ—3. A stimulant medicine. ୪ । ପୈତ୍ତିକ ରସବିଶେଷ (ଏହା ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରେ)—4. Biliary humour (on which depends a person's vision). ୫ । ହିଙ୍ଗୁଳ—5. Vermilion. ୬ । ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ—6. Red sandal wood (Apte). ୭ । ଉତ୍ତେଜକ ବ୍ୟକ୍ତି—7. Exciter. ୮ । ଉତ୍ତେଜକ ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ—8. Stimulus (Apte). ୯ । ଭାଲିଆ (ହି. ଶ.)—9. Marking nut. ଦେ. ବ—ରଂଜୁତଘର ୧ । ବନ୍ଧୁକର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଛିଦ୍ର (ଯେଉଁ ବାଟେ ବନ୍ଧୁକ **रंजकका सुराख** ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବାରୁଦରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରାଯାଏ)—**रंजुतघरेर वारुद** 1. Touch hole. ୨ । ବନ୍ଧୁକର ମୂଳରେ **रंजक** ଥିବା କାନରେ ଦଅାଯିବା ବାରୁଦ—2. Gun powder put on the touchhole of a gun. [ଉ—ରଞ୍ଜକ ଖ୍ୟାତ ନଳଅଛୁ ଯୋଗି । ରଞ୍ଜ. କୋଷ୍ଠବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।] [ଦ୍ର—ଏ ରଞ୍ଜକ ବାରୁଦରେ ନଆଁ ଲଗାଇ ଦେଲେ ସେଥି ନଆଁ ବନ୍ଧୁକ ନଳୀଭିତରେ ଥିବା ବାରୁଦକୁ ଧରିବାରୁ ବନ୍ଧୁକ ଫଟିଟ୍ ହୁଏ ।] ୩ । ବନ୍ଧୁକ ଓ **घोड़ा** ବାଣ ଆଦିରେ ନଆଁ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବଳତା ବା ତୋଡ଼ା—3. A match or wick for igniting a matchlock gun or firework. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ) ଝାଡ଼ା କରାଇବା ଔଷଧ—4. (figurative) A purgative.

रंजुतघर

रंजकका सुराख

रंजुतघरेर वारुद

रंजक

घोड़ा

ରଞ୍ଜକ ଘର(ର)—ଦେ. ବ—କମାଣ ଓ ବନ୍ଧୁକରେ ନଆଁ ଲଗାଇବାର ରଞ୍ଜ—Touchhole of a gun or cannon.

Rañjaka-ghara (rā)

रंजुत घर **रंजकका छेद**

ରଞ୍ଜକ(କି) ବନ୍ଧୁକ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁକ ରଞ୍ଜକଦ୍ୱାରା ଫାୟର୍ କରାଯାଏ; ତୋଡ଼ାଦାର୍ ବନ୍ଧୁକ—A matchlock gun.

Rañjaka(ki) bandhuka

तोड़ेदार बंदुक **तोडेदार बंदुक**

ରଞ୍ଜନ—ସଂ. ବ (ରନ୍ଜ୍ ଧାତୁ+ଣିଜନ୍ତ ରଞ୍ଜି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ରଙ୍ଗ କରିବା—1. Dyeing. ୨ । ସନ୍ତୋଷ-ବିଧାନ—2. Satisfying; pleasing. ୩ । ଅନୁରାଗୋତ୍ପାଦନ—3. Affecting the heart; exciting the passions. [ଉ—(ମାଂ) ବସ୍ତ୍ର-ରଞ୍ଜନର ସଙ୍ଗ, ପଦ୍ମୋଧର ଫୁଲ ଭୃଙ୍ଗ, ପୁରୁଷ ପ୍ରକାଶି ରଞ୍ଜନକୁ ଯେ । ରଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବ୍ଦଲାସ ।] ୪ । (+କରଣ ଅନ.)—ହିଙ୍ଗୁଳ—4. Vermilion. ୫ । ରକ୍ତଚନ୍ଦନ—5. Red sandal wood; sappan wood. ୬ । ମୁଞ୍ଜ ତୃଣ—6. The munja grass; Saccharum Munja. ୭ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗ କରାଯାଏ (ଯଥା—ହଳଦୀ, ମାଳ, କୁସୁମ ।)—7 Things used in dying. ୮ । ସୁନା (ହି. ଶ.)—8. Gold. ୯ । ଜାଇଫଳ (ହି. ଶ.)—9. Nutmeg. ୧୦ । କମଳାଗୁଣ୍ଡି ଗଛ (ହି. ଶ.)—10. The camilla tree. ସ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଅନୁରାଗ ଜନକ—1. (ରଞ୍ଜନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Exciting passions. ୨ । ଚିତ୍ତଜନକ—2. Affecting the heart; pleasing. ୩ । ସାଦା ରଙ୍ଗାଏ—3. Colouring; dyeing. ଦେ. ବିଣ—ସୁନ୍ଦର—Beautiful. [ଉ—ବସୁବନ୍ଦୁରୁ ଦୋଇଛୁ ରଞ୍ଜନ । ରଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବ୍ଦଲାସ ।]

Rañjana

रंजुत **रंजकका सुराख** **रंजुतघरेर वारुद** **रंजक**

ରଞ୍ଜନକ—ସ. ବ (ରଞ୍ଜନ+କ)—୧ । କଟ୍‌ଫଳ; କାଫଡ଼; ହିମାଳୟର ଆରଣ୍ୟ ଔଷଧବିଶେଷ—1. Myrica Sapida; Myrica Nagi; a medicinal plant. ୨ । ପଣସ (ହି. ଶ.)—2. Jack fruit.

Rañjanaka

ରଞ୍ଜନ କଜ୍ଜଳ—ଦେ.ବ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ କଳା ଆଖିରେ ଲଗାଇଲେ ଦେଖିବା ଲୋକେ ବଶ ହୁଅନ୍ତି; ବଶକଲା ମନ୍ତ୍ରପୂତ କାଜଳ—Collyrium which when anointed subdues. the spectators. [ଉ—ଅଞ୍ଜନ ଏ ଉ ରଞ୍ଜନ କଜ୍ଜଳ । ରଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାରଥ ।]

Rañjana kajjala

मंत्रित कज्जल, मंत्रायाहुआ काजल

ରଞ୍ଜନ କେଶୀ—ସ. ବ—ନାଳୀ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ.)—Indigo plant.

Rañjana keshi

ରଞ୍ଜନଦ୍ରୁ—ସ. ବ—ଅଛୁକ ବା ଅଛୁଗଛ—A tree; Morinda Tinctoria. (ରଞ୍ଜନ ଦ୍ରୁମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Rañjanadru

ରଞ୍ଜନ ବଲ୍ଲି—ସ. ବ—କଲରା ଲତା—Memordica Charantia creepers (M. W.)

Rañjana balli

ରଞ୍ଜନ ରଶ୍ମି—ଦେ. ବ (ଅଦୃଶ୍ୟକ ପ୍ରୟୋଗ)—ରେଡିୟମ୍‌ରୁ ନିର୍ଗତ ଆଲୋକ—Radium rays.

Rañjana raśmi **रंजनरश्मि**

ରଞ୍ଜନୀ—ସ. ବ (ରଞ୍ଜନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । କମ୍ପିଲ୍ଲକ; କମଳାଗୁଣ୍ଡି—1. Mellotus Phillippinenses; Kamilla. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟମାକାର ବର୍ଗର ଅରଣ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ । ଏହାର ଫଳର ପୃଷ୍ଠଜାତ ଜାଲ ଗୁଣ୍ଡା ଔଷଧରେ ଲାଗେ ଓ

Rañjani

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହାଦ୍ୱାରା ପାଟଆଦରୁ ନାରଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣରେ ରଙ୍ଗ କରାଯାଏ ।] ୨ । ନାଲୀଗୁଳ—2. Indigo plant. ୩ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—3. The Indian madder. ୪ । ଶେଫାଳିକା; ଗଙ୍ଗଶିଉଳି ଫୁଲ—4. A flower; Nyctanthes Arbor Tristes. ୫ । ହରଦ୍ରା; ହଳଦୀ—5. Turmeric. ୬ । ଗୈରିଣୀ; ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ସୁରଭି ମୃତ୍ତିକା-ବିଶେଷ—6. A kind of red aluminious earth. ୭ । ନାଗବଲ୍ଲୀ (ହି· ଶ.)—7. Piper betel. ୮ । ଜଙ୍ଗଲୀନାମ୍ନୀ ବନ୍ୟଲତା (ହି. ଶ.)—8. A kind of wild creeper. ୯ । ଷଡ୍‌ଜସ୍ୱରର ଉର୍ଦ୍ଧ ଶ୍ରୁତି ମଧ୍ୟରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରୁତି (ହି. ଶ.)—9. The 2nd of the three secondary tunes of the first scale of Hindu music.

ସ. ବଣ.—ରଞ୍ଜନର ଷ୍ଟୀଲଙ୍ଗ—Feminine of Rañjana. [ହି—କଦେ ରଜଗା ବି ରଙ୍ଗା କର୍ ଏ ପ୍ରକାଶେ ଉଚ୍ଚାରଣ୍ । ରଞ୍ଜ. କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦର୍ ।]

ଦେ.ବ.—(ସ. ନଖ ରଞ୍ଜନୀ)—ନଉରୁଣୀ—Barber's nail-cutter. [ହି—ରଞ୍ଜନୀରେ, ଯତ୍ନେ ନଖ ମାଜ ଦେଲେ ଶରେ । ଅଭ୍ୟନନ୍ୟ· ବଦଗ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ରଞ୍ଜନୀ ପୁଷ୍ପ—ସ. ବ.—ପୁଦ୍ଦ କରଞ୍ଜ (ଦେଖ)
Rañjanī pushpa Pūti karañja (See)

ରଞ୍ଜନୀୟ—ସ. ବଣ—(ରଞ୍ଜ ଧାତୁ ଣିଚ୍,ରଞ୍ଜଧାତୁ+କର୍ମ.ଅନୀୟ) —୧ । ଯାହା ରଙ୍ଗା ଯାଇପାରେ—1. Fit to be coloured. ୨ । ଯାହାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ଉଚିତ—2. Deserving to be made happy. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନୀୟ) ମନୋହର; ପ୍ରସନ୍ନତାଜନ୍ମାଦକ [ହି. ଶ]—3. Pleasing; delightful (M. W.)

ରଞ୍ଜା—ଦେ. ବ·—୧ । ରଞ୍ଜନ (ଦେଖ)—1. Rañjana (See) ୨ । କାନ୍ଥୁଡ଼ି ଅବ ଲତାକୁ ମଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଭୂମିରେ ଆଶ୍ରା; ଡାଳପାଳା ପୋତା ଦେବା ଶୁଖିଲା ଛାଲ ବା ଝାଟି—ମାଙ୍କି 2. Trellis or dry branches driven into the earth for training creepers along them ଦେ. ବଣ.—୧ । ରଞ୍ଜକ (ଦେଖ) 1. Rañjaka (See) ୨ । ରଞ୍ଜିତ (ଦେଖ)—2. Rañjita (See)

ରଞ୍ଜା(ଞ୍ଜେ)ଇବା—ଦେ. କି.—୧ । ରଞ୍ଜିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Rañjā(ñje)ibā 1. Causative form of Rañjibā. ରଂଜାନ ରଂଜାନା ୨ । ରଞ୍ଜିତ କରିବା—2. To dye. ୩ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—3. To please. [ହି—ଧର୍ମରେ ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ରଞ୍ଜିଲେ । କୃଷ୍ଣସିହ.ମହାଭାରତ ଆଦ ।] ୪ । (ଫା. ରଂଜ୍) ବିରକ୍ତ କରାଇବା; ରାଗ ଜନ୍ମାଇବା—4. To tease; to annoy. ୫ । ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରିବା; ମୋହିତ କରିବା—5. To charm; to enchant.

[ହି—ଗଞ୍ଜାଇକ ଜଣି ଲୁଗି ଭାର ପୁଣି ରଞ୍ଜାଇଲା ମନ ଝଟ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.କଣୋସ୍ତ ରଙ୍ଗ.ଗ.ଗୀତ] ୬ । ରଞ୍ଜା ଦେବା (ଦେଖ)—6. Rañjā debā (See)

[ହି—କାନ୍ଥୁଡ଼ି ପାଇଁ ବଞ୍ଜା ରଞ୍ଜେଇଲି, ବଲେ ମାଡ଼ିଗଲା ପୋଇ; କାନ୍ଥୁଙ୍କ ପାଇଁ ଶେଷ ଶେଯାଇଲି ଶୋଇଗଲା ନଣନୋଇ । ଛଗ]

ରଞ୍ଜା ତଗ୍—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଲଞ୍ଜ+ତାର)—ଲଞ୍ଜାତର; ଧୂମକେତୁ—Rañjā tar ଧୂମକେତୁ पुच्छलदार तारा Comet.

ରଞ୍ଜା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—କାନ୍ଥୁଡ଼ି ଅବ ଗଛର ଲତା ମାଡ଼ିବା ପାଇଁ Rañjā debā ଗଜୁରୁ ଥିବା ଲତାର ମୂଳରେ ଭୂମିରେ ରଞ୍ଜା [ରଞ୍ଜା ମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା; ରଞ୍ଜା ପୋତିବା—ଅନୁରୂପ] ପୋତିବା—ଡାଳପାଳାପୋତା, ଆଶ୍ରା ଦେଓୟା To put or construct a मांकि देना frame or trellis for training creepers.

ରଞ୍ଜା ରଞ୍ଜି—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. – (ସଂ. ରଂଜାନ) — ୧ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ Rañjā rañji ମନୋରଞ୍ଜନ – 1. Pleasing each other. रंजिस, रंजा रंजि [ହି—ବେଗେ ସର୍ବଗେ ଡୋଲଲେ,ଶିବେଷ୍ୟ ଗୁରୁ ପ୍ରାପ୍ତେ ହେଲେ,ବେକ ଭାବ ମନ ରଞ୍ଜାରଞ୍ଜି··ବିଶ୍ୱନାଥ.ବିଚିତ୍ର ଉମାସ୍ତୁତି]--୨ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତି—2. Attachment to each other. ୩ । (ଫା. ରଂଜ୍) —ପରସ୍ପର ପ୍ରତି କ୍ରୋଧାପନ୍ନ—3. Angry with each other.

ରଞ୍ଜାଲଅ—ଦେ. ବଣ—୧ । କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ—1. Hungry. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ Rañjāliā ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ—2. Very busy with work. କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ, ବ୍ୟସ୍ତ रजिदा

ରଞ୍ଜାଲଅ ବେଳ—ଦେ. ବ—ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ Rañjāliā bela ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ—Very busy time. (ରଞ୍ଜାଲଅ ବକତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଝାଂଝଟର ସମୟ रजीदावख्त

ରଞ୍ଜାଲି ହେବା—ଦେ. ବ—(ଉଦାହରଣ—ମୋ ଦେହ ରଞ୍ଜାଲି Rañjāli hebā ହେଇଛି)--ବେଗ ଅବ ଯୋଗୁଁ ଦେହର ଉତ୍ତାପ ଝାଂଝଟେପଡ଼ା ବଢ଼ିବା ଓ ଝାଳ ବହିବାଯୋଗୁଁ ଦେହରେ ଅଧିକ ଗରମ ଅନୁଭୂତ ହେବା—A feeling of heat on account of increase of temperature in the body and perspiration.

ଦେ. କି (ଉଦାହରଣ—ଭଲ ଭଲ ହେଲା ଏ କାମରେ ମୁଁ ରଞ୍ଜାଲି ହେଇଲି) —୧ । ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହେବା; ବହୁଗଞ୍ଜ ହେବା—1. To be bothered or troubled. ୨ । ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ହେବା—2. To be awfully busy. ୩ । ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଖୋଜିବା—To search for a thing very anxiously.

ରଞ୍ଜି (ଧାତୁ)—ସ (ରନ୍‌ଜ ବା ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍) —ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରିବା—Rañji (root) To please; to charm.

ରଞ୍ଜିତ—ସ. ବଣ (ରଞ୍ଜ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ରଞ୍ଜି ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—Rañjita ୧। ରଙ୍ଗ କରା ଯାଇଥିବା—1. Dyed; coloured. ୨ । ଚିତ୍ରିତ—2. Painted. ୩ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସନ୍ତୋଷିତ; ମୋହିତ; ଉତ୍ସିକ୍ତ—3. Pleased; satisfied, gladdened. ୪ । ଯାହାଠାରେ ଅନୁରାଗ ଜନ୍ମାଇ ଦିଆ ଯାଇଥିଛି—4. In whom the seeds of attachment have been sown. ୫ । ମୁଗ୍ଧ—5. Charmed (M.W). ୬ । ଅନୁରକ୍ତ (ଭ୍ର. ଶ)—6. Attached. ୭ । ଆଲୋକିତ—7. Illumined (M. W)

ରଞ୍ଜିତ ଦୃଷ୍ଟି—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ)—ରୋଗ ସ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣଶେଷ; ଯାହାଯୋଗୁଁ Rañjita dṛushṭi ପଦାର୍ଥମାନ ସ୍ୱେତାଦି ଆଖିକୁ ରଞ୍ଜିତ ବା ରଙ୍ଗବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ—Chromatopsia; coloured vision.

ରଞ୍ଜିତ ବସ୍ତ୍ର—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ରଙ୍ଗାଯାଇଥିବା ଲୁଗା—Rañjita bastra 1. Dyed cloth. ୨ । ଛିଟ ଲୁଗା—2. Chintz cloth.

ରଞ୍ଜିନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରଞ୍ଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ନୀଳ ଗଛ—Rañjinī 1 Indigo plant. (M. W). ୨ । ହଳଦୀ—2. Turmeric. ୩ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—3. Indian madder (M. W)

ରଞ୍ଜିବା—ଦେ. କି (ସ. ରଞ୍ଜ ଧାତୁ)—୧ । ରଙ୍ଗାଇବା; ରଞ୍ଜିତ କରିବା; Rañjibā ରଙ୍ଗ କରିବା—1. To paint; to dye. [ଉ—ଝରି ଛାଙ୍କ ଶାକରୁ ଅଳତା, ରଞ୍ଜିଲା ଭରୁ ଲତା ଏ ମଙ୍ଗଳ ସ୍ୱଗେ—ସ୍ୱଧାନାଥ. ମହାଗାଣ୍ଡା] ୨ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—2. To please, [ଉ—ପଙ୍କଜେ ଚତୁର୍ବିଧ ଅନ୍ନ, ଦେଇ ରଞ୍ଜିଲେ ପୃଥି ମନ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ୩ । ମୁଗ୍ଧ କରିବା—3. To charm. (ଉ—ରଞ୍ଜି ନବ ସେ ତ ଯୁବତୀ ମଜ୍ଜି, ଗଙ୍ଗଦେବ ଶତ ଭରୁଣ ଧିଜି—ଗୋଲୋକ ଇନ୍ଦ୍ରବେଖା ।] ୪ । ମୁଗ୍ଧ ହେବା—4. To be charmed. (ଉ—ଆପଣାର ଜନମକୁ ବଥ ରଞ୍ଜି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ) । [ଦୃ—ଏ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ ସଙ୍ଗେ ଦେବା, ନେବା କ୍ରିୟାର ସମାପିକା ରୂପ ଲଗି, ଭାବ ଉପରେ ବେଶି ଜୋର୍ ଦିଆଯାଏ ।]

ରଞ୍ଜୀ—ଦେ. ବିଣ (ଫା, ରଞ୍ଜ=ମନୋଦୁଃଖ, ଶୋକ)—୧ । ରାଗୁଆ; Rañjī ରାଗୀ—1. Angry. ୨ । କୋପନସ୍ୱଭାବ— ରାଗୀ **रंजीदा** 2. Of an angry nature.

ରଟ୍ କିନା(ନି)—ଦେ.କି. ବିଣ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଖୁବ୍ ବଳ Raṭ kinā(ni) ସହକାରେ ଟାଣା ଦେଲେ ଦଉଡ଼ି ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ କରି ରଟ୍କ(ଚ)ରି / ଚଟ୍ଦ(ଧ)ସ୍ / ଅନ୍ୟରୂପ ଛିଣ୍ଡିଯିବା ପ୍ରକାରେ—1. Snapping with a croaking sound (said କଟକରେ **फटकरके** of a rope). (ଯଥା—ଦଉଡ଼ି ଟାଣା ରଟ୍କନ ଛିଡ଼ିଗଲା) । ୨ । ହଠାତ୍ ଜୋରପୂର୍ବକ କାମୁଡ଼ିବା ପ୍ରକାରେ—(biting) Sharply. [ଉ—ରଟ୍କନ ସେ ବଏ କାମୁଡ଼, ଝୁକେ ଝୁକେ ବୋଲ ପକାଇ ଚଢ଼—ଶଶୁଗୀତ. ବଳୁଆନନା ।] [ଦୃ—କାମୁଡ଼ିବା ଅର୍ଥରେ ରଟ୍କନା ଅପେକ୍ଷା ରୁଟ୍କନା ଅଲ୍ପତର ଶବ୍ଦାନୁଯୋଗର ସୂଚନା କରେ ।] [ଯଥା—ବାଘୁା ମନୁଷ୍ୟଟା ମୋ ହାତକୁ ରଟ୍କନା କାମୁଡ଼ିଦେଲା, ଧଳଆଜଦା ପିଲାକୁ ରୁଟ୍କନ କାମୁଡ଼ିଦେଲା ।]

ରଟ୍ମଟ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧। ବଡ଼ାଇଚ ଦୃଷ୍ଟିରେ (ଗୃହଁବା); Raṭ-maṭ ରଟ୍ମଟ କର (ଗୃହଁବା)—1,(To stare) With କଟମଟ expanded eyes. ୨ । ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ (ଗୃହଁବା)— **एकनजरसे** 2. In a staring manner. [ଯଥା—ସେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ରଟ୍ମଟ୍ କର ଗୃହଁଛି ।] [ଦୃ--'ରୁଟ୍ମୁଟ୍' 'ରଟ୍ମଟ୍' ଠାରୁ ସ୍ଥୂଳତର ଓ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତର ଭାବ ସୂଚନା କରେ ।] ୩। ଦାନ୍ତ ରଗଡ଼ିବାର ଶବ୍ଦ—3. The sound produced by grinding the teeth of both the jaws.

ରଟ୍ରଟ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ଭୁଲ. ସ. ରଟରଟାୟମାନ)— Raṭ-raṭ ୧ । ଦାନ୍ତରେ ଦଉଡ଼ି ଆଦି ଛିଣ୍ଡାଇବାର ଶବ୍ଦ— କଟକଟ 1. Cracking sound made by nibbling a **खटखट** cord. ୨। ବଳପୂର୍ବକ ଟାଣୁଆ ପଦାର୍ଥକୁ ଦାନ୍ତରେ କାମୁଡ଼ି ରେକେଟିବା ପ୍ରକାରେ—2. Nibbling at a hard substance. [ଯଥା—ମୂଷା ବେତପେଡ଼ିକୁ ରଟ୍ରଟ୍ କାଟୁଛି ।] ୩ । ଟାଣଦଉଡ଼ିକୁ ବଳପୂର୍ବକ ଘଡ଼ି ଦେଲେ ଭାଙ୍ଗି ଜମେ ଜମେ ଛିଣ୍ଡି ଯିବାର ଶବ୍ଦ—3. Successive snapping sounds made by a cord when it is tightly drawn. ୪ । ଖଟ, ସବାର୍-ବାଡ଼ିଁ ଆଦର ଉପରେ ବେଶି ଭାର ପଡ଼ିଲେ ଭଦ୍ରଁକୁ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ହୁଏ—4. Repeated creaking or snapping sounds made by a furniture under a heavy load. [ଦୃ—'ରୁଟ୍ରୁଟ୍' 'ଚଟ୍ଚଟ୍' ଠାରୁ ସ୍ଥୂଳତର ଶବ୍ଦ ସୂଚନା କରେ ।]

ରଟ୍ରାଟ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଅନେକ ଥର ବା ଅନେକ ବସ୍ତୁର Raṭ-rāṭ ରଟ୍ରଟ୍ ଶବ୍ଦ—Repeated snapping sounds. ପଟପାଟ [ଦୃ—'ରୁଟ୍ରାଟ୍' 'ରଟ୍ରାଟ୍'ଠାରୁ ସ୍ଥୂଳତର ଶବ୍ଦ ।] **खटखट, फटफट**

ରଟ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । କହିବା; ବୋଲିବା—1. To speak. Raṭ (root) ୨ । ବାର୍ବାର କହିବା—2. To speak repeatedly. ୩ । ଗର୍ଜ୍ଜନ କରିବା; ବଡ଼ କରିବା; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର କରିବା; କୁହାଟିବା—3. To roar; to yell; to shout; to scream; to cry (M. W). ୪ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକିବା ବା ଘୋଷଣା କରିବା—4. To proclaim or call out loudly (Apte). ୫ । ଆନନ୍ଦରେ ଚିତ୍କାର କରିବା; ଜୟଜୟକାର କରିବା—5. To shout with joy; to applaud (Apte). ୬ । (ଘଣ୍ଟା ଆଦି) ବାଜିବା—6. To ring (as a bell) (M. W). ୭। (କୁରାଢ଼ି ଆଦି) କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ କାଟିବାବେଳେ ଶବ୍ଦ କରିବା—7. To crash (as an axe) (M. W).

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଟ—ଦେ. ବ (ସ. ରଟନ)—ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ—Loud sound. [ଉ—Raṭa ପ୍ରଭୃତି । ରଙ୍ଗ କଟକଟ ରଟରେ । ଭଞ୍ଜ. ଟକୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଶବ୍ଦ ରଟନା ପୁଜସ୍ତି ।]

ରଟକା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବିଣ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—1. Prone to Raṭakā take offence; super-sensitive. ୨ । କଡ଼ୁଆ—2. Unpalatable. ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କୋଲଥ—Kulthi; gram.

ରଟଟ—ଦେ.ଅ(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଦାନ୍ତ ଘଷିବାର ଶବ୍ଦ; କଡ଼ମଡ଼—Raṭaṭa The sound produced by the grinding କଡ଼ମଡ଼ of the teeth. [ଉ—ସମ୍ପଦେ ଜଳଜଳା ଜନାଦ, କରନ୍ତେ କଟକଟ ଶୁତେ ରଟଟ ନାଦ । ଭଞ୍ଜ. ସୁଭଦ୍ରା ପରିଣସ୍ତି ।]

ରଟତି—ସ. କି [ରଟ୍. ଧାତୁର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ, ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ (ଅସ୍ମ Raṭati ପୁରୁଷ) ଏକବଚନରେ ରୂପ; ଏହା ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକରେ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଲେଖନରେ ଓ ଗାଁଭମାନଙ୍କଠାରେ ଏହି ଆକାରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗଳାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଆକାରର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ]—(ସେ) ରଟୁଅଛି; ଚାତ୍କାର ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଅଛି—(he) Is uttering repeatedly; is repeating loudly.

ରଟନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅଚ୍; ୧ମା ୧ବ)—Raṭan ଯେ କୌଣସି ବିଷୟ ଘୋଷ୍ଟ ଥାଏ; ବାରଂବାର ଉଚ୍ଚାରଣ (ରଟନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରୁଥିବା—Uttering repeatedly; proclaiming.

ରଟନ(ନା)—ସ. ବ. (ରଟ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ; ଆ)—୧ । କଥନ—Raṭana(nā) 1. Speaking. ୨ । ବାରଂବାର କହିବା—2. Speaking repeatedly. ୩ । ଘୋଷଣା; ପ୍ରଚାର—3. Circulating; publication. ୪ । (+କର୍ମ. ଅନ;+ଆ) ଜନମୁଖରେ ପ୍ରଚାରିତ ବିବରଣ—4. Report published by word of mouth. ୫। ଖ୍ୟାତି—5. Fame. ୬। ଜନରବ—6. Rumour. ୭ । (+ଭାବ. ଅନ;+ଆ) ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଉଚ୍ଚାରଣ—7. Shout (M. W.) ୮ । ଚିତ୍କାର—8. Screaming (Apte) ୯। ଜୟଜୟକାର; ଧନ୍ୟଧନ୍ୟ ଯଦ ;ତୁମ୍ଳ ସାଧୁବାଦ—9. Applause (Apte)

ରଟନା କରିବା—ଦେ. କି—ଗୁପ୍ତଭାବେ ଜନରବ ଘୋଷଣା କରିବା; ରଟନା କରା ରଟନା କରିବା—To publish by word of month; to proclaim; to noise abroad.

ରଟନା ମୂଳକ—ସ. ବିଣ.(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ଜନରବ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ—Raṭanā mūlaka 1. Published by word of mouth; originating from rumour. ୨ । (କଥାଦି) ଅପବାଦ ଜନକ—2. Defamatory.

ରଟନ୍ତୀ—ସ. ବ. [ରଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ୍(ଶତୃ)+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ]—Raṭantī ମାଘ କୃଷ୍ଣା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—The 14th day of the dark fortnight of Māgha month.

ରଟନ୍ତୀ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ / ରଟନ୍ତ୍ୟାଦ୍ୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ; ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଯେ, ଏହି ଦିନ ବ୍ରହ୍ମାଦ୍ଦ, ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥ ଆଦି ସମ୍ଭାବ୍ୟପିତୃଗଣ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟସ୍ଥ ସମୟରେ କୌଣସି ତୀର୍ଥର ଜଳରେ (ବିଶେଷତଃ ପଦ୍ମନା ଜଳରେ) ସ୍ନାନ କଲେ ସେମାନେ ପାପମୁକ୍ତ ହେବେ ବୋଲି ଲୋକମାନେ ରଟନ୍ତି ବା ଘୋଷଣା କରନ୍ତି ।]

ରଟନ୍ତ୍ୟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ଦେ. ବ—ରଟନ୍ତୀ (ଦେଖ) Raṭantyā chaturddaśī Raṭantī (See) ରଟନ୍ତି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ରଟନ୍ତୀ ଚତୁର୍ଦ୍ଦସୀ

ରଟରଟାୟମାନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ କଟକଟ ଶବ୍ଦ କରୁଅଛି—Raṭaraṭāyamāna 1. Croaking (M. W). (ରଟରଟାୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସାହା ରଟ ରଟ ଶବ୍ଦ କରୁଅଛି—2. Producing a snapping or creaking sound.

ରଟା—ସ. ବ. (ରଟ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ+ଆ)—୧ । ଘୋଷଣା—1, Raṭā Proclamation. ୨ । ବକ୍ତୃତା—2. Speech.

ରଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି—ରଟିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Raṭā(ṭe)ibā Causative form of Raṭibā). ରଟାନ ୧ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ କରାଇବା—1. To cause ରଟାନା to be published. ୨ । ଘୋଷଣା କରିବା—2 To proclaim.

ରଟିତ—ସ. ବିଣ. (ରଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଘୋଷିତ—Raṭita 1. Repeatedly uttered ୨ । ପ୍ରଚାରିତ—2. Proclaimed; published. ୩ । ଖ୍ୟାତ—3. Renowned. ୪ । ଉଚ୍ଚାରିତ; କଥିତ—4. Spoken; uttered. ସ. ବ. (+ଭାବ. ତ)—୧ । କଥନ—1. Speaking; utterance. ୨ । ଗର୍ଜ୍ଜନ; ଚିତ୍କାର; ଚିତ୍କାର—2. Scream; shout; yell; cry (Apte).

ରଟିବା—ଦେ କି. (ସ. ରଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କହିବା—Raṭibā 1. To speak out. ୨। ରଡ଼ି କରିବା—2. ରଟା To roar. (ଉ—ବଢ଼େଇଁ ନାସା ଶ୍ରବଣ ପାର୍ଶ୍ୱେ ରଟିଲା ରଟନା ଭିନ୍ନ. ବୈଦେହୀଶବ୍ଦଲାସ ।) ୩ । ଘୋଷିବା; ବାରଂବାର କହିବା—3. To repeat. [ଉ—ଗଧା ଗଧା ବୋଲ ବଶୀ ରଟିଲୁରେ । ସଙ୍ଗୀତ ।] ୪ । ରେଡାଇବା; ପ୍ରଚାର କରିବା—4. To publish; to proclaim. [ଉ—ନାଚଲେ ନର୍ତ୍ତକୀ, ଗାଇଲେ ଗାୟକ, ରଟିଲେ ଭାଟେ । ଗଧାନାଥ. ଭୂଷା ।] ୫ । ପ୍ରଚାରିତ ହେବା; ରଟିତ ହେବା—5. To be published or circulated. (ଯଥା—ତାଙ୍କ ନାମରେ ସବୁକ ଦୁର୍ନାମ ରଟିଲାଣି ।) ୬ । (ଘଣ୍ଟା ଆଦି) ଧ୍ୱନି କରିବା—6. To make a sound (e. g crowing). [ଉ—ରଣାସ୍ତୁଧ୍ୱନି ରଟିଲା ରେ, ଅରିବଳ ହିଁ ଦନ୍ତୁ ଫୁଟିଲୁରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଠ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—କହିବା—
Rath (root) To speak (M. W.)

ରଠ—ଦେ. ଅ.—ରଅ ଠଅ (ଦେଶ)
Ratha (ର' ଠ'—ଅକ୍ଷାତୀତ ରୂପ) Raa thaa (See)

ରଡ଼—ଦେ. ବ.—୧ । ରାଗଭାବରେ ଅପକାରର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପାଇଁ ମନରେ ସଂକଳ୍ପ; ଅଦାନ୍ତା; ଅକସ୍—1. Grudge; rancour; a determination to wreak vengeance. ୨ । (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଶକଟାଦର କଙ୍କରମୟ ଭୂମିରେ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଯିବାର କର୍କଶ ଶବ୍ଦ; ଘଡ଼ଘଡ଼ ଶବ୍ଦ—2. Rattling or jarring noise made by a cart moving rapidly on a gravelly road. ୩ । ଜଳନ୍ତା-ଜଳନ୍ତ ଅଙ୍ଗାର ଅଙ୍ଗାର—3. Live charcoal. ୪ । ଜ୍ୱଳନ; ତେଜ ଜଳନ୍ତାବସ୍ତୁର ଚମକ ବା ତେଜ; ପାଘି 4 Light or brilliance of a burning thing or fire. [ଉ—ଆଗ୍ନେୟବାଣର ରଡ଼ ହୃଦୟରେ ଅତର୍ନିହିତ । ବିଦ୍ୟାଧର ମହାସାଣ୍ଡା ।] [ଦ୍ର—ଲୋକେ, ବିଶେଷତଃ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ, ବିରକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କଲ୍ୟବେଳେ 'ରଡ଼' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି; ଯଥା ଇଅଣଉ ପୋଡ଼ାଗଲା, ଆଉ ରଡ଼ ହବ ? ତୁ ତ ମୋ ବୋଲ ଶୁଣୁ ନାହୁଁ, ଆଉ ଭୋଜନ ପାର ରଡ଼ା କରବୁ ? ଏହାଥର ସ୍ୱେଶରେ ନଆଁ, ଚୁଲ୍ଲୀ, ପାଉଁଶ, ଦର-ପୋଡ଼ା, ଲେମ୍ବୁ, ଲେମ୍ବୁ ଲୁଣ ଆଦ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ଜଳନ୍ତ ହୁଏ ।] ଦେ. ବିଣ—ଜଳନ୍ତା—Burning.

ରଡ଼ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ରଡ଼ ରଖିବା (ଦେଶ)—1. Rarda karibā rakhibā. (See) ୨ । ରଡ଼ ସାଧିବା (ଦେଶ)—2. Rarda sādhibā. (See)

ରଡ଼ ଖୁଣ୍ଟା—ଦେ. ବି—ନିଆଁ ଦଉଛୁଥିବା ଦରପୋଡ଼ା କାଠି—
Rarda khuntā A blazing stick of fire; a blaz-
ଜଳନ୍ତ କାଠ ing firebrand.

ରଡ଼ ନିଆଁ—ଦେ. ବି—ଜଳନ୍ତା ଅଙ୍ଗାର; ଯେଉଁ ନିଆଁର ଦହନ ଲକ୍ଷ
Rarda niāñ ନ ଥାଏ; ଦହନ ନିଆଁ—A live fire; bla-
ଜଳନ୍ତ ଆଗୁନ zing fire. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ନିଆଁରୁ ଆଲୋକ ଶିଖା ଆଗ କା ପତଙ୍ଗା ବାହାରୁ ନ ଥାଏ, ଅଥଚ ଭାହା ଦହନ ହେଉ ଥାଏ, ତାକୁ ରଡ଼ନିଆଁ ବୋଲିଥାଏ ।]

ରଡ଼ ନେବା—ଦେ. କି—ରଡ଼ ସାଧିବା (ଦେଶ)
Rarda nebā Rarda sādhibā. (See)
ଆକ୍ରୋଶ ମିଟାନ ବଦଲା ଲେନା

ରଡ଼ ମ(ର,ଗ)ଡ଼—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ବଡ଼ ଡାଳ ଆଦ
Rarda ma(ra, rā)rda ଭାଙ୍ଗି ପଡିବାବେଳେ ଉତ୍ପନ୍ନ
କଡ଼ମଡ଼, ମଡ଼ମଡ଼ ଉତ୍ପନ୍ନ ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ—1. High repeated cracking sounds (as of big boughs
ମଡ଼ମଡ breaking down). ୨ । କଠିନ ପଦାର୍ଥକୁ ଗ୍ଲେବାଇବାର ଉଚ୍ଚ କର୍କଶଶବ୍ଦ; କଡ଼ମଡ଼; ଭଡ଼ଭଡ଼—2. A jarring sound produced by chewing hard things. [ଦ୍ର—'ରଡ଼ରଡ଼' 'ମଡ଼ମଡ଼' ଠାରୁ କର୍କଶତର ଶବ୍ଦ। ରଡ଼ରଡ଼ ରୁଡ଼ୁରୁଡ଼ୁ ଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ଶବ୍ଦ। ରଡ଼ଚଡ଼ ରଚରଚଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ଶବ୍ଦ।] ମାକ୍ରୋଧରେ ମୁଖବିକୃତ ଓ ଦାନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼ କର ଅସ୍ଥିର ହେବା—3. Grinding one's teeth in rage. [ଉ—ସଡ଼ୁଶୁଣୀ ଘର ପିଠା ଦେଖି ମନ ରବେଇ ଖବେଇ, ଘଣ୍ଟି ଫଡ଼ାଏ ଗୁଡ଼ ଲଗେଇ ରଡ଼ମ(ର)ଡ଼ ଗ୍ଲେବେଇ । ଭଗ ।]

ରଡ଼ମଡ଼ି—ଦେ. ବ—୧ । ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ—1. Grave responsibility. (ଯଥା—ମୁଁ ଏ ଘରର ରଡ଼ମଡ଼ି ସବୁ ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ପାରିବ ନାହିଁ ।) ୨ । କର୍କଶ ଶବ୍ଦ—2. Harsh sound or noise. (ଉ—ବଉବଲସ୍ୱ ପାରେ ମିଳାଇ ରଗଡ଼ ଯାଉଛୁ ରଡ଼ିଦଗ ରଡ଼ମଡ଼ି । ନଜରଶୋର. ବାହୁଡ଼ଣୀ ।)

ରଡ଼ ରଖିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ଅଦାନ୍ତା ରଖିବା—
Rarda rakhibā To entertain grudge against ଆକ୍ରୋଶ ରାଖା ଲାଗ[ଡାହ] ରଖନା person.

ରଡ଼ ସାଧିବା—ଦେ. କି—ଅଦାନ୍ତା ସାଧିବା; ପୂର୍ବକୃତ ଅପରାଧ ପାଇଁ
Rarda sādhibā ଦାଉ ସାଧିବା ବା ପ୍ରତିହିଂସା ନେବା—To
ଆକ୍ରୋଶ ମିଟାନ feed fat a grudge; to take
ବଦଲା ଲେନା revenge; to be avenged (upon a person).

ରଡି—ସଂ. ବ—ଖୀଡ଼ା—
Rardi Play; sport (M. W).

ରଡ଼ି(ଡି, ଡ୍ଡି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ରଟ୍ ଧାତୁଜ ରଟ୍ଟତି)—୧। ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ-
Rardi(ḍi, ḍḍi) 1. A loud sound. (ଉ—ଏହା ସମସ୍ତଙ୍କର
ଗର୍ଜନ ଆକାଶେ ବାଦ୍ୟ ରଡ଼ି । କୃଷ୍ଣସିହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)
୨ । ଗର୍ଜନ ଶବ୍ଦ—2. Roaring sound; yelling.
୩ । ଉଚ୍ଚ ଡାକ; ଚିତ୍କାର—3. A halloo; shout.
୪ । ମୁଖୋଚ୍ଚାରିତ କର୍କଶ ଶବ୍ଦ—4. Braying; croaking. ୫ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦ ବୋବାଳି; ଡାକ—5. A loud wailing; screaming. (ଉ—ବ୍ୟାଘ୍ରଭୟରେ ଶିଶୁ ରଡ଼ି ଘୋର, ତୃଣ ପୂରିଲ ସବୁ ଶବ୍ଦର । ଭାଗ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ କର୍କଶ ଓ କଣ୍ଠିକଠି, ରଡ଼ି ଓ ଦୀର୍ଘକାଳସ୍ଥାୟୀ ଶବ୍ଦକୁ ରଡ଼ି ବୋଲିଥାଏ ।]

ରଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ପିଲା ଅବୁଝା ହୋଇ କାନ୍ଦେ—
Rardiā (a child) Used to unreasonable nag-
କାଁଦୁନେ ଚୀଡ଼ଚୀଡ଼ା ging and crying; fretful.
(ରଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଡ଼(ଡ଼ି)ଛଡ଼ବା—ଦେ.କି—୧। ଗର୍ଜ୍ଜନ କରିବା—1. To roar; to bray; to scream. (ଉ—ରଉରସ ରଡ଼ କରିବା / ରଡ଼ ଦେବା / ଚେତ ପକା(ଚେକ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଦୋଇ ଉହୁଁ ବେନ୍ନ ଅଗାଢ଼ମା ଛଡ଼ିଲେ ଦୌରବ ରଡ଼ । ବ୍ରଧାନାଥ.ମହାଯାତ୍ରା ।)

ଗର୍ଜ୍ଜନ କରା / ରଡନା

୨ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦବୋବାଳ କରିବା; ଡକା ଛାଡ଼ିବା; ଡକା ପକାଇବା—2. To lament or wail loudly. (ଉ—ଗୋବଦ ଗଲ୍ଲ ଏକା ଛଡ଼, ଭେଣ୍ଟୁଙ୍କ ଦେଉଅଛୁ ରଡ଼ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ରଡ଼ ଘାଡ଼(ଣ)ବା—ଦେ.କି—୧। ଚିତ୍କାର କରି କାନ୍ଦିବା;ବଡ଼ ଘାଟ କରି କାନ୍ଦବା—1. To cry aloud. / ବହୁ-ଡାକ ଛାଡ଼ା / ରଟମଚାନା

କାଳ ଯାଏ ଚିତ୍କାର କରିବା—2. To scream for a long time. (ଉ—ବଳଆର କପି ଗୋଟାଏ ଧ୍ୱଜ ହୋଇ । ରଡ଼ ଘାଡ଼ୁ ଥାଏ ଯେ ଯୁବ କାଳ ଗୃହଁ । କୃଷ୍ଣଜି ଉ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।)

ରଡ଼ିବା—ଦେ. କି. (ସ. ରଟ୍ ଧାତୁ)—୧। ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ବହୁକ୍ଷଣ କାନ୍ଦିବା; ଡକା ଛାଡ଼ିବା—1. To wail loudly; to lament loudly; to bewail. / ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରେ କାଁଦା / ରଟ(ଢ)ଲା

(ଉ—ବହୁ ସମୟ ସରସ୍ୱତୀ,ଦୋଇ ଅନ୍ୟାଉଲାଙ୍ଗି,ଅରଣ୍ୟରେ ପଶି ମୁଁ ରଡ଼ିଲିରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) / ୨। ଅଡ଼ିବା (ଦେଖ) —2. Ardibā (See) / ୩ । ବ୍ୟାପିବା; ପୋଷ୍ଟବା—3. To spread over; to be diffused. (ଉ—ସୈନ୍ୟଙ୍କ ପାଦ ଘାତେ ଉଡ଼ି ମଡ଼ାଧୂଳି, ରହିଲା ସେ ଆକାଶମଣ୍ଡଳରେ ରଡ଼ି । କୃଷ୍ଣସିଂହ.ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।) / ୪ । (ଶିଶୁ) ଅଯଥା ଦୋଇ କାନ୍ଦିବା—4. To cry unreasonably (said of naughty children); to fret. / ୫ । ବହୁ ସମୟ ବକିବା ବା ଘାଟ କରି କହିବା—5. To speak loudly for a length of time.

ରଡ଼ୁଆ – ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଅହନ୍ତା ରଖେ; ପ୍ରଛହିଂସାପରାୟଣ-Rarduā 1. Rancorous; revengeful. / ୨ । ଯେ (ରଡ଼େ[ଡ଼ୋ]ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)ରଡ଼ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ (ଶିଶୁ) — ହିଂସୁକ, କାଁଦୁନେ / ଡାହୀ

2. Habituated to nagging; crying; fretful.

ରଡ଼େଇ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରଡ଼ିଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine Rardei of Rardiā. (See) / ୨ । ରଡ଼ୁଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— 2. Feminine of Rarduā. (See)

ରଣ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To sound; to make a sound / ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move; to go (Apte). / ୩ । ରଣରଣ ଶବ୍ଦ କରିବା; ଝଣ ଝଣ ଶବ୍ଦ କରିବା—3. To tinkle; to jingle; to ring. / ୪ । (ବୈନ୍ଦିକ) ଆନନ୍ଦିତ ହେବା—4. To rejoice. / ୫ । (ବୈନ୍ଦିକ) ଆନନ୍ଦିତ କରିବା—5. To cheer; to gladden.

ରଣ—ସ. ବି. (ରଣ୍ ଧାତୁ + ଅଧିକରଣ. ଅ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ; ସମର— Raṇa 1. War; battle; fight. / ୨ । ବିବାଦ— 2. Conflict. / ୩ । (+ଧ୍ୱନ.ଅ) ଶବ୍ଦ—3. Sound; noise. / ୪ । ଗମନ; ଗତି—4 Going, moving. / ୫ । (ବୈନ୍ଦିକ) ଆନନ୍ଦ —5. Pleasure; delight; joy (M. W). / ୬ । ରମଣ (ଦ୍ର. ଶ)—6. Sexual congress; copulation. / ୭ । ଭୂମା ମେଣ୍ଢା (ଦ୍ର. ଶ)—7. A kind of sheep with a fatty ball-shaped tail. / ୮ । (+ଅଧିକରଣ. ଅ) ରଣ କ୍ଷେତ୍ର—8. Battle-field (Apte). / ୯ । (+କରଣ. ଅ) ବୀଣାର ଦଣ୍ଡ—9. The quill or bow of a lute (Apte). ଦେ. ବି. (ନାମ)—ମହାନଦୀର ଗୋଟିଏ ନଦୀ;(ଏହା କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବାଙ୍କି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ)- A small tributary of the river Mahanadi in the Banki estate of the Cuttack district. [ଉ—ଏ ନଦୀର ମନ୍ତ୍ରଦଆରୁ ବାଙ୍କି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅନେକ ଆତ୍ମୀୟ ହୁଏ । ଉଗ ଅଛି—'ରଣ, ବଣ, ଜଣ; ଉଲ୍ଲୁଡ଼ା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଥାଇ ବୋଇଲେ ମୋ ଜନ୍ମୁଆ ବାଇଗଣ ।' ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବେ ବାଙ୍କି ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଥିବା ସମୟରେ ସେ କହିଲେ, ରଣ ନଈର ମନ୍ତ୍ରଦଆ, ବଣକର ଓ ଧାନଜଳରୁ ମୋର ଖୁବ୍ ଆତ୍ମୀୟ ହୁଏ । ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ ଉଲ୍ଲୁଡ଼ା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ କହିଲେ, ଭୂମର ଏ ତିନି ବସ୍ତୁରୁ ହେଉଥିବା ଆତ୍ମୀୟ ମୋ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ମହାନଦୀର ପଣ୍ଟୁରେ ହେଉଥିବା ଜନ୍ମୁଆ ବାଇଗଣର ଆତ୍ମୀୟରୁ ବେଶି ନୁହେଁ ।]

[ଦ୍ର—ଯୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯେତେ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦ ହୁଏ, ରଣ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଶବ୍ଦମାନ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ରଣ କଣ୍ଡୁ(ଣ୍ଡୂ)—ସ. ବି. (ସ. ଯ. ଲୋ; ରଣାର୍ଥ ଜାତ୍ୟୁତ୍ତ କଣ୍ଡୁ)— Raṇa kaṇḍu(ṇḍū) ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ—itching or eagerness to fight. (ଉ—ଭୂପତି ଦେଲେ ଡାକ ଶୁଣେ ସୁଗ୍ରୀବ କଟାର, ଖଣ୍ଡି ଡାକ ରଣ କଣ୍ଡୁ ଚଉଦଳ ଲାଗି । ବ୍ରଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।)

ରଣ କରଣ—ଦେ. ବି. (ସ. ରଣରଣକ)—କାମ; କନ୍ଦର୍ପ— Raṇa karaṇa Cupid.

(ଉ—ଚଳ ସୁରଣ,ରଣ କରଣ,ସୁରୁଷ ଭାବ ଧର । ପୀତକୃଷ୍ଣ ରସକଲ୍ଲୋଳ ।)

ରଣ କର୍ମ—ସ. ବି. (ରୂପକ)—ଯୁଦ୍ଧ— Raṇa karma Fighting; War.

ରଣ କାତର—ସ.ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧକରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ- Raṇa kātara Averse to fighting. (ରଣକାତରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରଣକାତରତା—ବ)

ରଣ କାମୀ—ସ. ବିଣ. ° (ରଣ+କାମିନ୍: ୨ମା. ୨ବ)—ଯୁଦ୍ଧ Raṇa kāmī କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of fighting (ରଣକାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଣ କୁଶଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାରେ ପାରଗ—
Raṇa kuśala Skilful in the art of warfare.
(ରଣନିପୁଣ, ରଣପଟୁ, ରଣକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ରଣକୁଶଳା, ରଣନିପୁଣା, ରଣକୃତ୍ତମା, ରଣପଟ୍ୱୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ରଣକୁଶଳତା, ରଣନିପୁଣତା, ରଣକୃତ୍ତ୍ୱ, ରଣପଟୁତା—ବ. ରୂପ)

ରଣ କୁହୁଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଦନରେ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ଦୋଇ କୁହୁଡ଼ି ଘୋଟିବା ଭାଗ—A sort of mist during daytime creeping in cloudy weather.
Raṇa kuhurḍi

ରଣ କୁଆସା
ରଣକୁଆ
ରଣକୁଆ(ଦା)ସା } —ଅନ୍ୟରୂପ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ସୂଚକ ବୋଲି ଲୋକବିଶ୍ୱାସ । [ଦ୍ର—ରଣକୁହୁଡ଼ି ଦେଶରେ ଅଶୁ ମଡ଼କ ଓ

ରଣ କୌଶଳ—ସ. ବ ୧ । (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ବିଷୟରେ ନିପୁଣତା
Raṇa kauśala —1. Martial skill. ୨ । (୭ମ୍ପୀ ତତ୍)

ରଣ କୌପୁଣ୍ୟ
ରଣ ପାଟବ } ଅନ୍ୟରୂପ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପ୍ରଣାଳୀ—2. Excellent mode of conducting war.

ରଣ କ୍ଷେତ୍ର—ସ. ବ—ରଣ ଭୂମି (ଦେଖ)—
Raṇa kshetra Raṇa bhūmi (See)
(ରଣକ୍ଷିତି,ରଣକ୍ଷୋ(କ୍ଷୌ)ଣୀ, ରଣଙ୍ଗ, ରଣସ୍ଥଳ—ଅନ୍ୟରୂପ

ରଣଗୁଆ—ଦେ. ବ—ଗୁଆ ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟଫଳ—A kind of palm producing nut-like fruits.
Raṇaguā [ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ଜାଳରନ୍ଧ୍ର ଥାଏ ।]

ରଣ ଗୋଚର—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ—
Raṇa gochara Engaged in battle (Apte),
(ରଣଗୋଚରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଣ ଘଣ୍ଟ - ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—(ସମ୍ବଲପୁରର ଡାଳଖାଇ ନାଚ ପରି)—ଗଞ୍ଜାମର ଉତ୍ତର ପ୍ରାନ୍ତ କୋକଲବା ମୁଠାରେ ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସମୟରେ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଯିବା ନାଚ ବା ଉତ୍ସବ—Pantomine or festival held at the time of Dolapūrnnimā at Kokalbā in Ganjam.
Raṇa ghaṇṭā [ଦ୍ର—ଗ୍ରାମର ସବୁ ଯୁବତୀ (ଏଘରକ, ଚନ୍ଦ୍ରଲଘାଳ ଅସିଥିବା ନବବଧୂମାନେ ମଧ୍ୟ) ଏ ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଏଥିରେ ଯୁବତୀମାନେ କୁରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅଶ୍ଳୀଳ ଗୀତମାନ ବୋଲି ନାଚନ୍ତି । ଏଥିରେ ଯୋଗ ନ ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ବାଘ ଖାଇବ ବୋଲି ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କୁସଂସ୍କାର ଅଛି ।] ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ବାଦୁଡ଼ି—Bat.

ରଣ ଚଣ୍ଡ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ—
Raṇa chaṇḍa (ରଣଚଣ୍ଡା -ସ୍ତ୍ରୀ) Fond of fighting.

ରଣଚଣ୍ଡୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ—
Raṇa chaṇḍī 1. The Goddess of war. ୨ । କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀ—2. Goddess Kāḷī. ଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍ତମକୁତ୍ତିକା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A shrew; a

ରଣଚଣ୍ଡୀ termagant woman. ୨ । କଳହପ୍ରିୟା ସ୍ତ୍ରୀ—
ରଣଚଂଡୀ 2. A quarrel some woman-

ରଣ ଚାଳ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଆଖୁଗୁଳର ଛପରେ ଥିବା ଛଣ
Raṇa chāla ଜମିତ ଚାଳ—The outer thatch of straw over the mud-roof of a two-thatched house.

ରଣ ଜୟ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭ—
Raṇa jaya Victory in battle.

ରଣ ଜୟୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ରଣ+ଜୟିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Raṇa jayī (ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି)—Victorious in war.
(ରଣଜୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରଣଜତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଣଜତ୍ ସିଂହ—ଦେ. ବ.—୧ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିଖ ସାର ଓ ପଞ୍ଜାବର ରାଜା—
Raṇajit simha 1. Ranjit Sinha, the Sikh hero.
(ରଣଜତ୍ ସିଂହୀ - ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—(୧୭୮୦—୧୮୩୯)
ରଣଜିତ୍‌ସିଂହ ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ମହାସିଂହ । ପିତୃ ବିୟୋଗ ସମୟରେ ଏହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଚକ୍ଷୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ଏ ବିଷୟ ଶାଖାଗୁଚ୍ଛକୁ ସମସ୍ତ ଶିଖଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରି ପଞ୍ଜାବରୁ ଅଫଗାନ୍‌ମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ବିତାଡ଼ିତ କରି ପଞ୍ଜାବରେ ଓ କାଶ୍ମୀରରେ ଶିଖରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ; ଇଂରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି କରି ଏ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଶିଖ ରାଜ୍ୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ହେଲା । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଇଂରାଜମାନେ ଭାରତରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ଇଂରାଜଅଧିକୃତ ଅଂଶମାନ ନକସାରେ ନାଲ ରଙ୍ଗ ଚଢ଼ାଇ ଦୋଇଥିବା ଦେଖି ଏ କଥିଥିଲେ ଯେ 'ସବୁ ଲାଲ୍ ହୋ ଯାଏଗା' ଅର୍ଥାତ୍ ଶେଷେ ସମସ୍ତ ଭାରତ ଇଂରାଜ-ଅଧିକୃତ ହେବ ।]
୨। (ନାମ) ବମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶର ଗୁଜରାଟର ଯାମ୍‌ନଗରର ରାଜା (ଏ ବିଷୟରେ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କଲା ଜିକେଟ୍ ଖେଳରେ ଜଗତ୍‌ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ)--2. Name of the world famous cricketer of Jāmnagar in Gujerat the famous 'Ranji'.

ରଣ ଝଣ(ଣି)—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) (ରଣ୍ ଧାତୁ)—ଧାତୁମୟ
Raṇa jhaṇa(ṇi) ଅଳଙ୍କାରର ଓ ମୁଦ୍ରାଦିର ପରସ୍ପର ଘର୍ଷଣ ଶବ୍ଦ-
ରଣରଣ ରଣରଣି ଝନଝନ Jingling sound of ornaments
ଟନଟନ or coins (ଦ୍ର—ରଣଝଣ ଦୋଏ ଶବ୍ଦ। ଘାଣ୍ଟୁଡ଼ି ରଣରେ—ଉଃ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।) [ଦ୍ର—ସୁନ୍ଦର ଅଳଙ୍କାର ଯୋଡ଼ି ଘୁଲଘୁଳେଲେ ରଣଝଣ ଧ୍ୱନି ହୁଏ । ଟଙ୍କା ପଇସାକୁ ଉପଯୁକ୍ତସର ଗଣିଲାବେଳେ ରଣଝଣ ଶବ୍ଦ ହୁଏ । 'ରଣଝଣ' ଠାରୁ 'ରୁଣଝୁଣ୍' ଅନୁଚ ଓ ମଧୁରତର ଶବ୍ଦ ।] ଦେ. ବ.-

ଝନଝନ ୧ । ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶୁଖିଯିବା ଅବସ୍ଥା-
ଝନଝନାହଟ 1.The state of a thing being dried up completely by the sun. ୨ । ଧନଦରବ; ନଉଦ ଟଙ୍କା; ଟଙ୍କା କଉଡି—2. Hard cash; riches in

Digitized by srujanika@gmail.com

the shape of money. [ଭ୍—ରଣଝଣ (ତଳନ୍ତ ସଙ୍ଗଭ୍=ଟଙ୍କା କଭ୍ତ) କାଢ଼ିଁଯିବ, ମାଟି ଗୋଡ଼ି(ଭୂମି ବାଡ଼ି =ଭୂସଙ୍ଗଭ୍) ପଡ଼ିଥିବ—ଭଗ ।]

ରଣଝଣିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଖରଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଥିବା—Raṇajhaṇiā ଝନଝନେ, ଖଟଖଟେ 1. Completely dried up by the rays of the sun. ୨ । ରଣଝଣ ଶବ୍ଦ କରୁଥିବା—2. Jingling. ଝନଝନ, ଠନଠନ

ରଣଝାଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଧାତୁମୟ ପଦାର୍ଥ—(ଯଥା—Raṇajhāiñ ଅଳଙ୍କାରାଦି)ର ଘର୍ଷଣ ଶବ୍ଦ; ରଣଝଣ ଶବ୍ଦ—ରଣରଣି, ଝନ୍‌ଝନି Jingling sound of ornaments. (ଭ୍—ଚରଣେ ଝୁମୁକ ବଳା ଶୁଭେ ରଣଝାଁ—ପୀତାମ୍ବର ନୃସିଂହସୁପ୍ତଣ ।) ଝନଝନାହଟ

ରଣଝାଁବା—ଦେ. କି—ରଣଝଣ ଶବ୍ଦକରିବା—To make a Raṇajhāiñbā jingling sound. ଝନଝନଶବ୍ଦ କରା ଝନଝନାନା

ରଣ ଢ(ଡ)ଙ୍କା—ଦେ. ବ (ସଂ. ରଣଢକା)—ରଣଢକା—Raṇa ḍa ḍha)ṅkā War-drum. ରଣଢକା ରନଢକା (ରଣଢୋଲ, ରଣକାଠ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଣ ଢକ୍କା—ସ. ବ (ସ.ଷ.ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧବାଦ୍ୟ; ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ବଜାଯିବା Raṇa ḍhakkā ଢୋଲ—War drum.

ରଣତ୍—ସ. ବଣ [ରଣ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍ (ଶତୃ); ଏହା ଶବ୍ଦରୁ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ୧ମା ୧ ବଚନରେ 'ରଣନ୍' ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ରଣନ୍ତୀ' ଶବ୍ଦ ହୁଏ]—୧ । ଶବ୍ଦାୟମାନ—1. Sounding. ୨ । ଗତି କରୁଥିବା—2. Moving.

ରଣତ୍କାର—ସ. ବ (ରଣତ୍+କୃ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଅ)—୧ । ରଣରଣ ଶବ୍ଦ; ଝଣତ୍କାର—1. Jingling or tinkling sound; clanking sound. (ରଣତ୍କାର—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରଣତ୍କୃତ—ବିଶେଷରୂପ) ୨ । ଗୁଣଗୁଣୁ ସ୍ୱର—2. Humming (Apte) ୩ । ଶବ୍ଦ—3. Sound (generally) (Apte)

ରଣ ତରି—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ରଣାର୍ଥେ ବ୍ୟବହୃତ ତରି)—ଯୁଦ୍ଧ-ଜାହାଜ—Man o' war; warship; frigate. (ରଣପୋତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଣତୂର୍—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ.)—ସମର ବାଦ୍ୟ; ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ବଜାଯିବା ନାନାପ୍ରକାରର ବାଦ୍ୟ—War drums etc. ଦେ. ବ—ଯୁଦ୍ଧରେ ବଜାଯିବା କାହାଳି—War trumpet. (ରଣତୂର୍ଯ୍ୟ, ରଣତୂର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଣ ଦକ୍ଷ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍) —ରଣ ନିପୁଣ (ଦେଖ) Raṇa daksha Raṇa nipuṇa (See) (ରଣଦକ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରଣଦକ୍ଷତା—ବ)

ରଣ ଦାଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ଯୁଦ୍ଧଭୂମି—Battle field. [ଭ୍—ମୁନ-ଦାଢ଼ ଥିବା କାଣ୍ଡେ ମୁଁ ଅଗ ମୁଣ୍ଡ, ଭାର ଘକାଇବ ଛୁଣ୍ଡାଇ ରଣଦାଣ୍ଡ । କୃଷ୍ଣହିତ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ରଣଭୂମି

ରଣ ଧୀର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍) —ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଟଳ ବା ସ୍ଥିର Raṇa dhīra —Calm during a battle; (ରଣଧୀତ୍—ସ୍ତ୍ରୀ) maintaining calmness during (ରଣଧୀରତା—ବ) fight. ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀରଘୁରୁଷଙ୍କୁ ଭ୍ରମଦଭ୍ତ ଭ୍ରଗାଧ୍ୟ ବରେଷ୍ଠ—A title given to a heroic person.

ରଣଧୁରା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଘମାଘୋଟ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥିବା ସ୍ଥାନ Raṇadhurā ବା ଅବସ୍ଥା—The brunt of battle; the (ରଣଧୁର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) front or van of battle (Apte).

ରଣଧ୍ୱଜା—ଦେ. ବ (ସ. ରଣଧ୍ୱଜ)—ଯୁଦ୍ଧ ପତାକା; ଯୁଦ୍ଧକେଳେ Raṇadhwajā ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ବାହୁତ ପତାକା—Flag used ଯୁଦ୍ଧପତାକା in war. [ଭ୍—ବାଟେ ଘାର ବାଜା, ରଣଝଣ୍ଡା ଭ୍ରଡ଼େ ରଣଧ୍ୱଜା, କଣ୍ଠେ ଅଭ୍ରଭେଦୀ ଗିର ବାନନ । (ରଣଧ୍ୱଜ—ସ. ରୂପ) ନନ୍ଦକଶୋର. କୃଷ୍ଣକୁମାର୍ଯ୍ୟ ।]

ରଣନ—ସ. ବ (ରଣ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଭାବ. ଅନ)—୧ । ରଣ ରଣ ଶବ୍ଦ—Raṇana 1. Jingling sound. ୨ । ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି—2. Sound.

ରଣ ନିପୁଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ରଣ କୁଶଳ (ଦେଖ) Raṇa nipuṇa Raṇa kuśala (See) (ରଣନିପୁଣା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରଣନିପୁଣା, ରଣନିପୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରଣ ନିପୁଣତା, ରଣ ନୈପୁଣ୍ୟ, ରଣ ନିପୁଣତା—ବ)

ରଣନୀତି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ର; ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା—Raṇa nīti 1 The science or art of war. ୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ନିୟମସମାନ—2. Warlike doctrines; the rules of fighting.

ରଣ ପକ୍ଷୀ—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ରଣଭୂମି ପକ୍ଷୀ) ଶ୍ୟେନ—Raṇa pakshī Falcon (M. W.).

ରଣ ପଣ୍ଡିତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍) —ରଣକୁଶଳ; ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାରେ Raṇa paṇḍita ଅଭିଜ्ञ—Veteran in war; expert ରଣ କୋବିଦ, ରଣମାର୍ଗ କୋବିଦ } ଅନ୍ୟରୂପ in the art of war. (ରଣ ପଣ୍ଡିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ. ପୁଂ—ଯୋଦ୍ଧା—(ରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ—ବ) A warrior (M. W)

ରଣ ପଦ୍ଧତି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଉପାୟ ଉପାୟ Raṇa paddhati ପ୍ରଣାଳୀ—1. Modes of warfare; (ରଣ ପ୍ରଣାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) modes of conducting war. ୨ । ରଣ କୌଶଳ—2. Skill in war.

ରଣପା—ଦେ. ବ (ସ. ରଣ ଓ ପାଦ)—୧ । କାଠର ବା ବାଉଁଶ Raṇapā ନିର୍ମିତ ଡେଙ୍କା ପାଦୁକା—1. Stilts. [ଭ୍—ରଣପା ବହୁଛନ୍ତୁ ସେ ପାର୍ଘ ଶଳାକା ଅବ ଚଢ଼ିଲ, ଘଣ୍ଟନାଃ ଅରଣ୍ୟ ରଣପା ସେ ମଞ୍ଜୁଳ ସେ । ଉଷ୍ଣ. ଲକ୍ଷ୍ମଣଯତ୍ତା ।] [ଦ୍ର—ଏହା ୨।୩ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଓ ଏହାର ମଝିରେ ଗୋଡ଼ ରଖିବା ପାଇଁ ଖାଲ କରାଯାଇ ଥାଏ । ସେହି ଖାଲରେ ପାଦକୁ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ବାନ୍ଧିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସାଧାରଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଚ୍ଚତା ଅପେକ୍ଷା ଡେଙ୍ଗା ଦେଖାଯାଏ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ପାହୁଣ୍ଡ ପକାଇ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚଲେ । ସାରଳା ଠାକୁରଙ୍କ ସେବକମାନେ ରଣଘା ବିଦ୍ଧ ଠାକୁରଙ୍କ ଘଟ ମଣ୍ଡାଇ ନାଚନ୍ତି ।] ୨ । ଭୁଣ୍ଡେଇ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A virago. ଦେ. ବ୍ୟ. —ଖୁବ୍ ଡେଙ୍ଗା ବ୍ୟକ୍ତି— Very tall person.

ରଣଘାସ୍(ଏ)—ଗ୍ରା. ବ—ରଣଖା (ଦେଖ)
Raṇa pāya(e) Raṇapā (See)

ରଣପୁର—ଦେ. ବ—ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତ—Name of an Oriya State. [ଦ୍ର—ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ 'ରଣାପୁର' ନାମରେ ଜଣେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏଠାରେ ବାସ କରୁଥିବାରୁ ସ୍ଥାନର ନାମ ରଣପୁର ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ବାସୁର ବାସୁକ ନାମକ ଜଣେ ଶିକାରୀ ୩୭୦୦ ବର୍ଷ ତଳେ ଏହି ସ୍ଥାନ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ (ଇତିହାସିକ ଇତିହାସ) । ଏ ସ୍ଥାନର ସନ୍ନିକଟ ଭବବାସୀ (ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ) ।]

ରଣପୁରୀ ଜଥା—ଦେ. ବ—ରଣପୁର ଗଡ଼ଜାତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରେଶମର ଫୁଲ-
Raṇapurī jathā ଧଡ଼ି ବିଶିଷ୍ଟ ସୁନର ଧୋତି ଓ ଗାମୁଛା— (ରଣପୁରୀ ଯୋଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଏକବି ବୁଣା)—A pair of fine cloths with silk border (lower and upper pieces) woven in one length in the Raṇapur state. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ରଣପୁରୀ ଶାଢ଼ୀ, ରଣପୁରୀ ଫେଣ୍ଟା, ରଣପୁରୀ ଦୋପଟ୍ଟା, ରଣପୁରୀ ପାଛୁଡ଼ା, ରଣପୁରୀ ଲୁଗା ଆଦି ଶବ୍ଦ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।)

ରଣ ପୋତ—ସଂ. ବ—ରଣତରୀ (ଦେଖ)—Raṇatarī (See).
Raṇa pota [ଦ୍ର—ଆଜକାଲି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାପ୍ରାପ୍ତ ଜାତିମାନେ (ରଣ ଜାହାଜ—ଦେ. ରୂପ) ଜଡ଼ା, ବୁଡ଼ା, ଭସା ଆଦି ନାନା-ପ୍ରକାରର ଓ ଆକାରର ଏବଂ ନାନାରୂପେ ଆକ୍ରମଣାର୍ଥ ଓ ଆତ୍ମରକ୍ଷାର୍ଥ ସଜ୍ଜିତ ରଣପୋତମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଅଛନ୍ତି ଯଥା :—Battleship; cruiser; dreadnought, torpedo, seaplane.]

ରଣ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍)—କର୍ତ୍ତବ୍ୟସାଧନପୂର୍ବକ
Raṇa pratyāgata ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଫେରି ଆସିଥିବା (ଯୋଦ୍ଧା)— (ରଣ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (warrior) Returned from (ରଣ ପ୍ରତ୍ୟାଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) the battle-field.

ରଣ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ—ସଂ. ବ.—ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମି (ଦେଖ)—Juddha bhūmi
Raṇaprāṅgaṇa (See).

ରଣ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ, ରଣ+ପ୍ରିୟ)—ଯେ ଯୁଦ୍ଧ
Raṇa priya କରିବାକୁ ସୁଖପାଏ—Warlike; martial; (ରଣ ରସିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) fond of war. ସଂ. ବ—୧ ।
ରଣପ୍ରିୟା
ରଣରସିକା } —ସ୍ତ୍ରୀ ଲତାଣ—1. Falcon (Apte).
୨ । ସୁଗନ୍ଧ ମୂଳବିଶେଷ;ବେଣାଚର—
2. The fragrant root of Andropogen Muricatus.

ରଣ ଫୁଲ—ଦେ. ବ.—ରଣିଫୁଲ (ଦେଖ)—
Raṇa phula Raṇiphula (See).

ରଣ(ଣି)ଫୁଲପରି ଜହ୍ନ ପଡ଼ୁଛି—ଦେ. ବାକ୍ୟ—ଢଗଢ଼ା ବା ନିର୍ମଳ
Raṇa(ṇi)phula pari jahna paṛichi. ରୂପରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଫୁଟଫୁଟେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଭଳି ପଡ଼ୁଛି—A brilliant moonlit night. [ଦ୍ର—ରଣ (ଣି) ଫୁଲ ନାମରେ କୌଣସି ଫୁଲ ନାହିଁ,କନ୍ତୁ ନିର୍ମଳ ଶରତ୍‌ଚନ୍ଦ୍ର ଭଳି ପଡ଼ିଲେ ଲୋକେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାକୁ ରଣ(ଣି)ଫୁଲ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି ।]

ରଣବ(ଭ,ସ)ଣ—ଦେ. ଅ.—୧ । ଅସ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ବା ଓଲଟା ପୋତ
Raṇaba(bha,sa)ṇa ଏଣେ ତେଣେ ପଡ଼ିଥିବା—1. ଛଡ଼ାଛଡ଼ି Scattered pellmell; strewn on all sides.
ଛିତରବିତର [ଦ୍ର—ମୂଷା ମାଟି ରଣଭଣ, ବାଉଁ ଗୁଡ଼ ଶଣ ଶଣ । କାହାଣି—ଗୀତ] ୨ । ଖାଦ୍ୟରେ ବା ସଡ଼ା ପଦାର୍ଥରେ ମାଛି ଢନ ଢନ ବହୁ ପରିମାଣରେ ମାଛି ବେଢ଼ିବାର ଅବସ୍ଥା— 2. The state of food being putrid and infested with fleas. ୩ । ଓଲଟା ନ ପୋତିଥିବା ଅଳଅ ପୁଣ୍ଡି ଅବସ୍ଥା—3. Dirty, uncleaned and nasty condition of a house. ୪ । ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ; ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ; ବିବତ—4. Too much troubled; confused; pellmell. [ଦ୍ର—ଅର୍ଜୁନ ବାଣ ମାରି ଭୂମି ସେନାଗଣ, ପଳାଉଛନ୍ତି କଣ୍ଠି ପୋତି ରଣ ଭଣ । କୃତ୍ତିବାସ. ସଭାପର୍ବ. କଣ୍ଠି ।] ୫ । ବିବତ୍ତ— 5. Afflicted; troubled. [ଦ୍ର—ସ୍ନେହ ପାଶକୁ ବଢ଼ାଇଣ, ବଥାଇଁ କରୁ ରଣଭଣ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]

ରଣ ବାଜା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ରଣ ବାଦ୍ୟ)—ରଣ ବାଦ୍ୟ (ଦେଖ)
Raṇa bājā Raṇa bādya (See)
ଯୁଦ୍ଧ ବାଜା, ରଣ ଡଙ୍କା ରଣବାଦ୍ୟ

ରଣ ବାଦ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ; ରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ବାଦ୍ୟ)—
Raṇa bādya ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ବଜାଯିବା ବାଜା—Martial music.

ରଣ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବ. (ଷ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା; ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାରୁ
Raṇa bidyā ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନଲାଭ ହୁଏ—The art or (ରଣ ଶାସ୍ତ୍ର, ରଣ ଶିକ୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) science of war.

ରଣ ବିଶାରଦ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ-
Raṇa biśārada Expert or skilled in War.
(ରଣ ବିଶାରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଣ ବୀର—ସଂ. ବଣ—ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହସ ଦେଖାଇବା (ଯୋଦ୍ଧା)—
Raṇa bīra Valiant (warrior).
ଦେ. ବ—ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କୁ ସ୍ୱଜଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ —
A title given to a brave person.

ରଣ ବୃତ୍ତି—ସଂ. ବ. (ରୂପକ)—ଜୀବିକା ରୂପେ ଗୃହୀତ ରଣ—
Raṇa bṛutti War taken as a profession.
ସଂ. ବଣ—ଯୁଦ୍ଧ ପାଖାର ଜୀବିକା—Having war for a profession (M. W.)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଣ ବେଶ—ସ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—ଯୋଦ୍ଧାର ସାଜସଜ୍ଜା—
Raṇa beśa A warrior's dress; war dress.

ରଣ ଭଙ୍ଗ—ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାଜୟ—
Raṇa bhaṅga 1. A complete defeat in the battle field. ୨ । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ଛନ୍ନ ଭଙ୍ଗ—2 A rout. ୩ । ଯୁଦ୍ଧରୁ ପଳାଇଯିବା—3. Fleeing away from the battle-field. ୪। (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ଯୁଦ୍ଧର ବନ୍ଦ; ରଣ ନନ୍ଦୁତ୍—4. Cessation of hostilities; armistice. ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି) —୧ । ରଣକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଳାୟିତ—1. Fleeing from the battle-field; fugitive. ୨ । ରଣରୁ ବରତ—2. Refraining from fighting.

ରଣ ଭୀତ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍ପୁ)—ଯେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଡରେ—
Raṇa bhīta Fearing battle.
(ରଣଭୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରଣଭୀତ—ବ)

ରଣ ଭୀରୁ—ଦେ. ବ୍ରୀ. (ସଂ. ରଣଭୀରୁ)—ରଣ ଭୀରୁ (ଦେଶ)
Raṇa bhītu Raṇa bhīru (See)
ରଣ ଭୀତୁ **रण कायर**

ରଣ ଭୀରୁ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଡରେ—
Raṇa bhīru Caward enough to face battle.

ରଣ ଭୂଇଁ—ଦେ. ବ. (ସ. ରଣଭୂମି)—ରଣଭୂମି (ଦେଶ)
Raṇa bhūiñ Raṇa bhūmi (See)
ରଣଭୂମି **रणभूमि**

ରଣ ଭୂମି—ସଂ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ର; ରଣ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ—
Raṇa bhūmi The seat of war; battle-field;
(ରଣଭୂ, ରଣସ୍ଥଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) scene of war.

ରଣ ଭେରି(ରୀ)—ସଂ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—ରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ
Raṇa bheri(rī) ଭୁମ୍ବ ବା ସିଂଘା; ବଗୁଲ୍—War bugle.

ରଣ ମତ୍ତ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ) —ଯୁଦ୍ଧରେ ମାତିଥିବା—
Raṇa matta Engrossed in fighting; intoxi-
(ରଣମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) cated with the fury of war.
(ରଣ ମତ୍ତଦା—ବ) ସଂ. ବ —ହସ୍ତୀ—Elephant.

ରଣ ମଦ—ସଂ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ କର୍ମଧାରୟ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ଓ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ସମୟରେ ଯୋଦ୍ଧାର ମନରେ ଜାତ ହେବା ନିଶା—Martial spirit; intoxication of fighting.

ରଣ ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ବିପକ୍ଷକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିବା
Raṇa māgibā —To challenge the opponent
ଯୁଦ୍ଧ ଚାଓୟା to fight.
युद्ध मांगना (ଉ—ତେବେ ଆଜି ନ ଉତର ରଣ ମୁଁ ମାଗୁଛ । କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ. ମଜାଘରତ. ବନ ।)

ରଣ ମାର୍ଗ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ରଣ କୌଶଳ—1. The
Raṇa mārga art or way of war. ୨ । (ରୂପକ) ରଣ (ରଣପଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୂପ ବାଟ—2. War-path.

ରଣ ମୁଖ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରଣ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସୁକ;
Raṇa mukha ରଣୋନ୍ମୁଖ—Eager to fight. ସ. ବ—
ରଣମୁଖ । ରଣଶିରଃ } —ଅନ୍ୟ ବ. ରୂପ ୧ । (ରୂପକ) ଯୋଦ୍ଧୃଦ୍ୱୟଙ୍କ ଭୟଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ—1. The jaws of death. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ଦୁଇ ପକ୍ଷର ସାମନା ସାମନି ଯେଉଁଠାରେ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥାଏ—2. The front of an army while meeting the opponent; the front of battle; battle-front. ୩ । ଯେଉଁଠାରେ ଭୟଙ୍କର ସଂଗ୍ରାମ ଲାଗିଥାଏ—3. The brunt of fight.

ରଣମୁଖା—ଦେ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ସ. ରଣମୁଖ)—୧ । ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣକାରୀ;
Raṇamukhā ଉଗ୍ରରଣ—1. Assuming a fierce
ରଣମୁଖୀ countenance. ୨ । ରଣମୁହାଁ (ଦେଶ)—
रणमुखा 2. Raṇamuhāñ. (See)

ରଣମୁଷ୍ଟି—ସ. ବ—କୋଚଳା (ହି. ଶ)—
Raṇamushṭi Nux Vomica.

ରଣମୁହାଁ—ଦେ. ବ୍ରୀ (ସ. ରଣମୁଖ)—୧ । ଯେ ରଣଭୂମି ଅଭିମୁଖେ
Raṇamuhāñ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛି—1. Proceeding or
ରଣମୁଖା advancing to the field of battle.
रणमुखा ୨ । ରଣୋନ୍ମୁଖ—2. Eager to fight.

ରଣ ଯଜ୍ଞ—ସ. ବ (ରୂପକ ବା ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷି)—ଯଜ୍ଞରୂପେ କଳ୍ପିତ ଯୁଦ୍ଧ—
Raṇa jajna Battle regarded as a sacrifice.
(ରଣଯାଗ, ରଣସତ୍ର, ରଣମଖ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଣଯାଇ ଖଜୁରା—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ମୋଟା ଧାନ—
Raṇajāi khajurā A species of coarse paddy.

ରଣ ଯାତ୍ରା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା; ଅଭିଯାନ—
Raṇa jātrā Expedition; marching for battle.

ରଣ ରଙ୍କ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ, ରଣ + ରଙ୍କ = ମାତ)—
Raṇa raṅka ୧ । ରଣକାତର; ରଣଭୀରୁ—1. Fearing
[ରଣରଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ] to fight. ୨ । ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ; ରଣଲୋଲୁପ—
2. Eagerly wishing to be engaged in battle. [ଉ—କପିଳାସ ଖୋଲ ନବାସୀ ଶବର, ରଣରଙ୍କ ଡେଙ୍କା ସା ବଶଶେଖର । ସ୍ୱଧାନାଥ. ନଜ୍ଞକେଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ।] ସଂ. ବ—୧ । ରଣକାତର ହସ୍ତୀ—1. An elephant unwilling to stand in the battle field. ୨ । ଗଜର ଦନ୍ତଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ମୁଖାଂଶ—
2. The part of an elephant's face between the tusks.

ରଣ ରଙ୍କା—ଦେ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରଣରଙ୍କ)—ରଣ କରିବାପାଇଁ
Raṇa raṅkā ଉତ୍ସୁକ; ରଣଲୋଲୁପ—Eagerly wishing
[ରଣରଙ୍କୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] to engage in fight. [ଉ—ବଜଧ ବାଦ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧୋନ୍ମୁଖ ନାଦେ ମୁରେ ଲଙ୍କା, ଅସୁରେ ଢୋଇଛନ୍ତି ରଣରଙ୍କା । ରଣକ ବଶ୍ୱନାଥ. ବଚନବ୍ରମାସୃଣ ।]

ରଣ ରଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (୭ମୀତତ୍ପୁ)—୧ । ଯେବା ମନରେ ଯୁଦ୍ଧଜନିତ
Raṇa raṅga ଆନନ୍ଦ—1. A warrior's joy derived

Digitized by srujanika@gmail.com

from fighting. ୨ । ରଣମତ୍ତତା; ରଣୋନ୍ମାଦ— 2. Intoxication of or rage for fighting. ୩ । (ସପ୍ତମୀ ତତ୍) ସଂଗ୍ରାମସ୍ଥଳ; ଯୁଦ୍ଧଭୂମି—3. Scene of battle; battle-field. ୪ । ନାନାପ୍ରକାରର ଯୁଦ୍ଧକ୍ରିୟା—4. Acts of fighting. [ଉ—କଣ୍ଡି କାଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡ ସିବାର ଦ୍ୱାଡି ଅଙ୍ଗ,ସାନକୁ ପିଙ୍ଗି ସ୍ତ୍ରୀ କଲେ ରଣରଙ୍ଗ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।] ୫ । ଯୁଦ୍ଧ-କୌଶଳ—5. Modes of fighting. ୬ । (ରୂପକ) ରଙ୍ଗ ବା କ୍ରୀଡ଼ାରୂପେ କଳ୍ପିତ ଯୁଦ୍ଧ— 6. Battle compared to a game.

ରଣ ରଡୀ—ଷ°. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରଣୋନ୍ମତ୍ତ—1. Intoxicated Raṇa raṅgī with battle-rage. ୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟାପୃତ— [ରଣରଙ୍ଗିଣୀ(ଣୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Engaged in fight: fighting. ସ. ବି—ଯୋଦ୍ଧା—Warrior.

ରଣରଣ—ସ. ବି (ରଣ=ଯୁଦ୍ଧ. ଦ୍ୱିତ୍ୱ)—୧ । ଅପହୃତ ବା ନଷ୍ଟ Raṇa raṇa ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଅନୁଶୋଚନା—1. Regret for a lost or stolen thing. ୨ । ଉତ୍କଣ୍ଠା— 2. Eagerness; hankering. ୩ । ଦୁର୍ଭାବନା— 3. Anxiety ୪ । ପ୍ରିୟବସ୍ତୁର ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠା ବା ଲାଳସା—4. Longing or anxiety for some beloved object (M. W). ୫ । କନ୍ଦର୍ପ; କାମ— 5. Cupid. ୬ । ପ୍ରେମ; ପ୍ରଣୟ—6. Love. ୭ । ଇଚ୍ଛା— 7. Desire. ୮ । ମଶକ; ମଶା—8. Gnat; ଝନଝନ mosquito (Apte) ଦେ. ଅ—୧ । ରଣଝଣ ଝନଝନ ଶବ୍ଦ—1. Jingling sound. [ଉ—ବାଜଇ ରଣ-ରଣ ବାଜେଣୀ ବଜା । ଗୁଥାନାଥ. ଚଂଘଦୂତ ।] ୨ । ଝଣଝଣି; ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରର ଝଣଝଣ ଶବ୍ଦ—2, Jingling ଝନଝନି ଝନଝନାହଟ of war weapons;

ରଣ ରଣକ—ସ. ବି—୧ । ନଷ୍ଟବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଅନୁଶୋଚନା—1. Re- Raṇa raṇaka gret for a lost thing. ୨ ଦୁର୍ଭାବନା; [ରଣରଣିକା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା—2, Anxiety. ୩ ଉତ୍କଣ୍ଠା— 3. Eagerness; hankering. ୪ । କନ୍ଦର୍ପ; କାମ— 4. Cupid. [ଉ—ରଣରଣକ ଦର୍ପ ବାରଣ, ରଣରଣ ନୂପୁର ତରଣ । ରଙ୍ଗ. ପ୍ରେମସୁଧାନଦ୍ଧ ।] ୫ । ପ୍ରଣୟାସ୍ପଦ ବ୍ୟକ୍ତିପାଇଁ ମନ ଛଟଛଟ ହେବା— 5. Anxiety or uneasiness for one's beloved object (Apte) ୬ । ପ୍ରେମଜନିତ କଷ୍ଟ ବା ଦେବନା—6. Affliction or torment due to love (Apte).

ରଣରଣି—ଦେ. ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରର ଝଣତ୍କାର—1. Raṇaraṇi Jingling of war-weapons. ୨ । ଝନଝନୀ ଝନଝନାହଟ ଅଳଙ୍କାରର ଝଣଝଣ ଶବ୍ଦ—2. Jingling of ornaments.

ରଣରଣିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅତ୍ୟ ପ୍ରଖରତ୍ୱାବରେ ପଡ଼ିଥିବା (ଖରା)— Raṇaraṇiā 1. Scorching (sun's rays) ୨ । ଅତି କାଠଫାଟା ପ୍ରଖର ଖରାରେ ନର୍ଜ୍ଜଳରୂପେ ଶୁଖି ଯାଇଥିବା— ଖଟଖଟେ 2. Completely dried up by the sun's rays.

ରଣରାହୁ—ଗ୍ରା. ବିଣ—ରଣ ସ୍ୱାହୁ (ଦେଖ)—Raṇarāhu (See) Raṇarāu ଦେ. ବି—ଯାର ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଧାସିବା ସ୍ୱଳପ୍ରଦତ୍ତ ରଣରାହୁ ଉପାଧ୍ୟବଶେଷ—A title given to a brave person.

ରଣ ସ୍ୱାହୁ—ସ. ବିଣ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍, ରଣ+ସ୍ୱାହୁ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ରଣରେ Raṇa rāhu ସ୍ୱାହୁପର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜ ଓ ବିକ୍ରମ ପ୍ରକାଶ କରେ [ରଣସ୍ୱାହୁ(ହୁ)ଆ—ଦେ. ରୂପ] ଓ ଶବ୍ଦରୁ ଗୋଲଜ୍ଜ ପର ଅନ୍ୟମିତ ହୁଏ)—ଯାର—Warlike; heroic; very brave; valiant (person) ଦେ. ବି—୧ । ଯୋଦ୍ଧା— 1. Warrior. ୨ । ଯାର—2. Hero.

ରଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସ. ବି (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ.)—୧ । ଯୁଦ୍ଧର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ— Raṇa lakshmī 1. The Goddess of war. ୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ପରମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟଫଳ—2. The fortunes of war.

ରଣ ଶଯ୍ୟା—ସ. ବି (ରୂପକ)—ସମରକ୍ଷେତ୍ରରୂପ ଶଯ୍ୟା; ଯେଉଁଠାରେ Raṇa śayyā ଯୋଦ୍ଧଗଣ ମୃତ ହୋଇ ଶୟନ କରନ୍ତି—The battle-field compared to a bed for the warriors killed in battle.

ରଣଶଯ୍ୟାଶାୟୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ସମରକ୍ଷେତ୍ରରେ ହତ— Raṇaśayyāśāyī Killed in batttle; sleeping the [ରଣଶାୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] last sleep in the field of (ରଣଶଯ୍ୟାଶାୟିନୀ, ରଣଶାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) battle.

ରଣଶିକ୍ଷକ—ସ. ବି (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାର ଶିକ୍ଷାଦାତା— Raṇa śikshaka A teacher or trainer in the art of war.

ରଣ ଶିକ୍ଷା—ସ. ବି (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାରେ ତାଲିମ୍ ଦେବା Raṇa śikshā —1. Training in the art of war. ୨ । ଯୁଦ୍ଧମାର୍ଗ—2. The doctrines of war. ୩ । ରଣବିଦ୍ୟା—3. The sceince or art of [ରଣ ଶିକ୍ଷିତ(ତା)—ବିଣ] war.

ରଣ ଶିଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)—ଦେ. ବି (ସ. ରଣଶୃଙ୍ଗା)—ରଣଶୃଙ୍ଗା (ଦେଖ)— Raṇa śiṅgā(ṅghā) Raṇaśṛuṅgā (See) ରଣଶିଙ୍ଗା ରଣସିଙ୍ଘା [ଉ—ବଜା ରଣଶିଙ୍ଗା ଆରେ ଶୁଙ୍ଗଧର, ଶଜ୍ଜ ଶିଙ୍ଗା ଶୁଣି କେବେ ନାଉବ !—ଗୁଥାନାଥ. କବତାବଳୀ ।]

ରଣ ଶିରଃ—ସ. ବି—ରଣମୁଖ ୨।୩ (ଦେଖ) Raṇa śiraḥ Raṇamukha 2, 3 (See) [ରଣଶୀର୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଣଶୃଙ୍ଗା—ସ. ବି—ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ବଜାଯିବା ଶୃଙ୍ଗନାମକ ତୂର୍ଯ୍ୟ; Raṇa śṛuṅgā ବିଗୁଲ୍—Warhorn; a bugle sounded in war; war-trumpet.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଣଶୌଣ୍ଡ—ଫ. ବ୍ୟ—ଯୁଦ୍ଧରେ ନିପୁଣ—
Raṇaśauṇḍa Skilled in war (M. W).

ରଣ ଶ୍ରାନ୍ତ—ସଂ ବ୍ୟ. ପୁଂ—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାଦ୍ୱାରା କ୍ଲାନ୍ତ—
Raṇa śrānta Tired after fighting.
ରଣଶ୍ରାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ[

ରଣ ସଙ୍କୁଳ—ସଂ. ବ୍ୟ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଯେଉଁଠାରେ ଘୋର ରଣ
Raṇa saṅkula ଲାଗିଥାଏ; ଯୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାପ୍ତ (ସ୍ଥାନ)—
(a place) Where battle is raging.
ସଂ. ବି. ୧ । ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥିବା ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରର ଅଂଶ—
1. A part of the battlefield where furious fight is raging. ୨ । ଭୟଙ୍କର ସଂଗ୍ରାମ—
ରଣ ସଂରମ୍ଭ—ଅନ୍ୟ ବି. ରୂପ) 2. Furious fighting; tumultuous combat; the rage of battle; the thick of the fight.

ରଣ ସଜ୍ଜା—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରଣାର୍ଥ. ସଜ୍ଜା)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ
Raṇa sajjā ଆୟୋଜନ; ଯୁଦ୍ଧସଜ୍ଜା—1. Preliminary preparations for war; warlike preparations. ୨ । ବୀର ବେଶ—2. The warrior's dress. ୩। ରଣ ବେଶ—3. Battle dress; warlike accutrements. ୪ । ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ସୈନ୍ୟ-
(ରଣ ସଜ୍ଜିତ—ବିଣ) ସମାବେଶ—4. Battle array.

ରଣସହାୟ—ସଂ. ବି [୭ମୀ ତତ୍]—ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା
Raṇa sahāya ମିତ୍ରଶକ୍ତି—A nally [M. W]

ରଣ ସାଜ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରଣସଜ୍ଜା)—ଯୁଦ୍ଧ ବେଶ—
Raṇa sēja Martial dress.
ରଣସାଜ **रण साज**

ରଣ ସିଂଘ—ପ୍ରା. ବି—ରଣସିଂହ (ଦେଶ)
Raṇa simgha Raṇasiṁha [See]
ରଣସିଂହ **रण सिंह**

ରଣସିଂହ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍, ରଣ+ସିଂହ=ସପ୍ତମୀ)—
Raṇa siṁha ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ସିଂହ ପରି ବିକ୍ରମ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A valiant warrior. ଦେ. ବି—୧ । କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଉପାଧିବିଶେଷ—1. A title of some Kshatriyas ୨ । ବୀର ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦିଆଯିବା ଉପାଧି—2. A title given to a heroic and valiant person.

ରଣ ସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ. ବି [ମ.ଯ.ତତ୍]—୧ । ସମରକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ମୃତିଚିହ୍ନ-
Raṇa stambha ରୂପେ ପ୍ରୋତ୍ଥିତ ବା ରଚିତ ସ୍ତମ୍ଭ—
1. A pillar raised on the battlefield as a monument of battle. ୨ । ଜୟ ସ୍ତମ୍ଭ—2. A triumphal pillar; a pillar raised as a memorial of victory. ୩ । ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ମୃତିଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରୋତ୍ଥିତ ସ୍ତମ୍ଭ—3. War-memorial column. ୪ । ଉଦୟର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ରାଜପୁତନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦେଶବିଶେଷ; ଚତୋର—4. Chittor of Rājputana in N. W. India.

ରଣ ସ୍ଥଳ—ଫ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—
Raṇa sthala The scene of battle; battlefield.
[ରଣସ୍ଥାନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଣ ସ୍ୱାମୀ—ଫ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ୱାମୀରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ)—ଶିବ
Raṇa swāmī ଲିଙ୍ଗ—An image of Śiba, the Lord of battle. ଦେ. ବ—ଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରଧାନ ସେନାପତି—Commander-in-chief.
ରଣେଶ
ରଣେଶ୍ୱର } ଅନ୍ୟରୂପ

ରଣ ହଂସ—ଫ. ବ—ବଣ୍ଡିବୃତ୍ତ ବିଶେଷ—A kind of poetical
Raṇa haṁsa composition. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ସଗଣ, ଜଗଣ, ଭଗଣ ଓ ରଗଣ ଥାଏ; ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ମନହଂସ, ମାନହଂସ ଓ ମାନସହଂସ—ହ୍ୱ. ଶ ।]

ରଣା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜଗର୍ପ, ଶଙ୍ଖିନୀ)—୧ । ଏକପ୍ରକାର ବିଷଧର
Raṇā ସର୍ପ—1. A kind of poisonous snake; ରାଜସାପ, ଶଙ୍ଖିନୀ Bungarus Fasciatus. [ଦ୍ର—ଏହା **राज सांप** ବୋଡ଼ା ଜାତିସ୍ଥ । ଏହାର ଦେହରେ ଢଳଢଆ ଓ କଳା ଚଉପାଟ ଶଙ୍ଖାପର ଦାଗ ଥାଏ । ଏହାର ଫଣା ନାହିଁ । ଏ ଗୁହ୍ୟ ଦ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । ଏ କାମୁଡ଼ିଲେ ଲୋକ ଶୀଘ୍ର ମରିଯାଏ । ପ୍ରବାଦ ଅଛି :—ରଣା, ଘଡ଼ୁକେ କରିବ ବଣା ଓ ରଣା କାମୁଡ଼ିଲେ ନ ଥିବ ପାଟ ଅଗଣା । କେହି କେହି ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି ଏହାର ବିଷ ନାହିଁ ।]
୨ । ପଲୁସ ମାଳମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family-title of a caste of florist-gardeners. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଆ ପାଇକ ଜାତି—3. A caste of Oriya Pāikas. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଝାଡ଼ଜଗୁପୁରର ପୂର୍ବ ରାଜାମାନଙ୍କର ପାଇକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ପଇଡା ପକାନ୍ତି ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାହାର ଘରେ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।]
୪ । ଶୂଦ୍ର ଜାତି ବିଶେଷ—4. A class of Śūdras. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ପ୍ରାୟଶଃ ଝାଡ଼ଜଗୁପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଶୂଦ୍ର ଜାତି । ଏମାନେ ଘାଣି ଦେଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରଭୃତି ଗୋଡ଼ହାତ ଧୁଅନ୍ତି, ଛନ୍ତି ପିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନେ ଶୂଅ ଓ ଶୂକର କର୍ ଜାବକା ଚଲାନ୍ତି । ଏମାନେ ମଦ୍ୟପ] । ଦେ. ବିଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ଯଥା—ନପଢ଼ରଣା, ମହାରଣା; ସଂ. ରାଜନ୍)—
ରାଣା ୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. Chief (person). ୨ । ନିଷ୍କର୍ମା—
राणा 2. Idle. [ଯଥା—ସେ ଲୋକଟା ରଣାଟର ବୁଲୁଛି ।]

ରଣାଗ୍ନି—ସଂ. ବ (ଉପମିତ)—ଅଗ୍ନିପରି ସର୍ବନାଶକାରୀ ଯୁଦ୍ଧ—
Raṇāgni Battle compared to the all-devouring fire.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଣାଗ୍ର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ସୈନ୍ୟମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ଲଗିଥାଏ—The front or van of a battle.
Raṇāgra

ରଣାଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର—1. Weapon of war. ୨ । ଖଡ୍ଗ—2. Sword [M. W].
Raṇāṅga

ରଣାଙ୍ଗଣ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ରଣାଙ୍ଗନ)—ରଣାଙ୍ଗନ (ଦେଖ)—Raṇāṅgana Raṇāṅgana (See)
ରଣାଙ୍ଗନ [ଦ୍ର—ବାଜୁ ବାଜଣା ଜଣା, ସୁଗ୍ରୀବେ ରଣାଙ୍ଗଣା, ସ୍ଥିତ ଦୋଇ ଅଗଣା । ଭଃ ବୈଦେପ୍ସାଶବଲାସ ।]

ରଣାଙ୍ଗନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମରକ୍ଷେତ୍ର; ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—Raṇāṅgana Battlefield; scene of battle. (ରଣାଜ୍ଜର, ରଣାବନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଣାତୋଦ୍ୟ—ସ. ବ. (ମ. ପ. ତ୍ପୁ; ରଣ+ଆତୋଦ୍ୟ)—ଯୁଦ୍ଧ-ବାଦ୍ୟ—War drum (M. W); war-band.
Raṇātodya

ରଣାନ୍ତକୃତ୍—ସଂ. ବଣ. (ରଣ+ଅନ୍ତ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଯେ ଯୁଦ୍ଧ ରହିତ କରେ—Making an end of war. ସ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ—Bishnu (M.W)
Raṇāntakṛut

ରଣାପେତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରଣ+ଅପେତ=ନଷ୍ଟ; ୬ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧରୁ ପଳାୟିତ ବ୍ୟକ୍ତି—Fleeing away from battle.
Raṇāpeta (ରଣାପେତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଣାଭିଯାନ—ସ. ବ (୬ଥୀତତ୍; ରଣାର୍ଥ ଅଭିଯାନ)—ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା—Military expedition.
Raṇābhijāna

ରଣାଭିଯୋଗ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ବା ୬ମୀ ତତ୍)—ରଣରେ ନିଯୋଗ—Engagement in battle; war-like encounter.
Raṇābhijoga (ରଣାଭିଯୁକ୍ତ—ବଣ)

ରଣାୟୁଧ—ସଂ. ବ. (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର—1. Weapon of war. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କୁକୁଡ଼ା—2. Cock (M. W).
Raṇāyudha

ରଣାଲଙ୍କରଣ—ସ. ବ—(ଏମାନେ ପଙ୍କିଳ ସ୍ଥାନରେ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାରୁ ଓ ଉଡ଼ିବାରୁ; ଭୁଲ ଇଂ Adjutant bird)—କଙ୍କ ପକ୍ଷୀ—A sort of heron.
Raṇālaṅkaraṇa

ରଣି—ଦେ. ବ. (ସ. ରଣାଲଙ୍କରଣ)—କଙ୍କ ପକ୍ଷୀ; ବଡ଼ିଆ କାଙ୍କ—A sort of crane or heron.
Raṇi

ରଣିତ—ସ. ବଣ (ରଣ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଶବ୍ଦିତ—1. Sounded. ୨ । (ରଣ+କୃତାର୍ଥେ. ଇତ) କୃତରଣ—2. One who has fought. ସଂ. ବ. (ରଣ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)—୧ । ଧ୍ୱନି; ଶବ୍ଦ—1. Sound; noise. ୨ । କ୍ୱଣନ; ରଣ-ରଣ ଶବ୍ଦ—2. Rattling or jingling sound (Apte)).
Raṇita

ରଣି ପାଇକ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ରଣାଗ୍ରଦିରେ ଲୋକଙ୍କୁ ସତର୍କ Raṇi pāika କର ରଖିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ପାଇକ—The chaukidar or watchman who keeps guard at dead of night and warns people.

ରଣି ଫୁଲ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଶଣ ପୁଷ୍ପ)—ନର୍ମଲ ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣ ସଙ୍ଗେ Raṇi phula ତୁଳନା କରାଯିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଶୁଭ୍ରପୁଷ୍ପ; ରଣଫୁଲ —A flower named in comparing bright moonlight. (ଯଥା—ଆଜ ରଣି ଫୁଲ ପରି ଜହ୍ନ ଫଟିଛି ।)

ରଣେଚର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ରଣେ+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରେ ଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ଯାଆସ କରୁଥିବା—Raṇechara Going or moving about in the field of battle. ସଂ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ (ହ୍ରି. ଶ) —Bishṇu

ରଣେସ୍ୱଚ୍ଛ—ସଂ. ବ—କୁକୁଡ଼ା—A cock (Apte).
Raṇeswachchha

ରଣୈଷୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ରଣ+ଇଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Eager for battle.
Raṇaiṣhī (ରଣୋତ୍ସୁକ, ରଣୋଦାମ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ରଣୈଷିଣୀ; ରଣୋତ୍ସୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଣୋତ୍କଟ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ ଉନ୍ମତ୍ତ—Raṇotkaṭa Furious or mad in battle.
(ରଣୋତ୍କଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବ—୧ । ସ୍କନ୍ଦାନୁଚର ବିଶେଷ—. Name of an attendant of Skanda. ୨ । ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ (ଦଶ ବର୍ଣ)—2. Name of a demon.

ରଣୋତ୍ସାହ—ସଂ. ବ. (୬ମୀ ତତ୍)—ସମର ବିଷୟରେ ସାହସିକତା—Raṇotsāha Prowess in battle.
(ରଣୋତ୍ସାହୀ—ବଣ. ପୁଂ ରଣୋତ୍ସାହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଣ୍ଡ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଡ)—୧ । ଠକ୍—Raṇḍa 1. Crafty; cunning. ୨ । ଧର୍ମଘ୍ନ—(ରଣ୍ଡା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Impious. ୩ । ଅଶ୍ରମ ବିଘ୍ନକ; ଯେ ସଂସାର-ଧର୍ମରେ ବା ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନାହିଁ—3. Homeless; houseless; one who has not married. ୪ । ବନ୍ଧ୍ୟ—4. Impotent or barren (person). ୫। ଅଜାତାପତ୍ୟ—5. Childless. ୬ । ଅଜାତ ଫଳ (ବୃକ୍ଷ)—6. Unfruitful; barren (tree). ୭ । ଅଣ୍ଡିଘ୍ନ ଗଛ—7. Male (tree). ୮ । ଅର୍ଦ୍ଧଚର୍ମାବଚ୍ଛିନ୍ନ ଅବୟବ ଯୁକ୍ତ—8. Having a limb, the skin of which is half opened. ୯ । ବର୍ମଘ୍ନ—9. Armourless; destitute of armour. ୧୦ । ଅସ୍ଥିର (ହ୍ରି ଶ)—10. Restless. ୧୧ । ଖୁନାଙ୍ଗ; ବିକଳାଙ୍ଗ—11. Maimed; mutilated. ସଂ. ବ—୧ । ଅଣ୍ଡିଘ୍ନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଛ—1. A barren tree (Apte). ୨ । ନିଃସନ୍ତାନ ଅବସ୍ଥାରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who dies without a male issue.

ରଣ୍ଡକ—ସଂ. ବି. (ରଣ୍ଡ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧। ଅଫଳନ୍ତୁ ବା ଅଣ୍ଡିଘ୍ନ ଗଛ—Randaka 1. Barren tree. ୨ । (ଏଥିର ଫଳ ଦ୍ରୁବ ନାହିଁ) ଦୂର୍ବକପତ୍ରୀ; ମୂଷାକାନ ଦଳ—2. Salvania Culcullata; an aquatic plant. ୩ । ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦେ.ବ୍ରେଷ—3. Name of a Sanskrit metre.

ରଣ୍ଡା—ସଂ. ୟ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ରଣ୍ଡ+ଆ)—୧। ସ୍ୱଶ୍ର; ବିଧବା—1. Widow. ୨ । ବେଶ୍ୟା—2. Prostitute; harlot. ୩ । (ସ୍ୱଶ୍ର, ସ୍ୱଶ୍ରୀ—ଦେ. ରୂ୨) ମୂଷାକାନ ଦଳ—3. An aquatic plant; Salvania Cucullata.

ରଣ୍ଡାଶ୍ରମୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରଣ୍ଡ=ବିଫଳ+ଅଶ୍ରମ+ଇନ୍; ୧୩। ୧ବ)- Randāśramī ୪୮ ବର୍ଷ ବୟସ ପରେ ଯେଉଁ ପୋକର ସ୍ତ୍ରୀ ମରିଥାଏ—A widower after the age of 48.

ରଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବି. (ସଂ• ରଣ୍ଡା)—୧। ବିଧବା—1. Widow. ୨ । ବେଶ୍ୟା—2. Harlot. ୩। ସ୍ତ୍ରୀ—3. A woman. ରାଂଡ଼ ରଂଡୀ ୪ । ପତ୍ନୀ—4. Wife. ୫ । (ସଂ.ଏରଣ୍ଡ) ଆସାମଦେଶ ଭେରେଣ୍ଡା ଜାତ ଏଣ୍ଡି ଉତ୍ତର; ଏରଣ୍ଡି – 5. Assam silk; ରେଂଡି, ଅରଂଡୀ Endi. ୬ । ଆସାମଜାତ ଏଣ୍ଡି ଉତ୍ତରର ବସ୍ତ୍ର—6. A cloth made of Assam silk or Endi.

ରଣ୍ଡୀଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ରଣ୍ଡୀବାଜ୍ (ଦେଖ) Randīā Randībāj (See)

ରଣ୍ଡୀବାଜ୍—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସ. ରଣ୍ଡୀ+ସା.ପ୍ରତ୍ୟୟ ବାଜ୍)—Randībāj ୧ । କାମୁକ—1. Amorous. ୨ । ବେଶ୍ୟାପ୍ରିୟ—ରାଂଡ଼ଖୋର. ରାଂଡ଼ବାଜ ରଂଡୀବାଜ 2. Addicted to whores; (ରଣ୍ଡୀବାଜଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) whoremonger. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ-ଆସକ୍ତ; ସ୍ତ୍ରୈଣ—3. Addicted to female society. ୪ । ଲମ୍ପଟ; ପରସ୍ତ୍ରୀରତ—4. Adulterous; lecherous; lewd.

ରଣ୍ଡୀବାଜୀ—ଦେ. ବି.—୧ । କାମୁକତା—1. Amorousness; Randībājī lewdness. ୨ । ବ୍ୟଭଚାର; ଲମ୍ପଟତା—ରେଂଡୀବାଜୀ; ରାଂଡବାଜୀ ରଂଡୀବାଜୀ 2. Lechery; adultery, fornication. ୩ । ବେଶ୍ୟାପ୍ରିୟତା—3. Fondness for the company of Whores.

ରତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ରମ୍‌ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧। Rata ଅନୁରକ୍ତ; ଲିପ୍ତ; ଆସକ୍ତ—1. Devoted to; attached to; addicted to. (ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଉ—ଦେବ ଦେଉ ଏକାନ୍ତ କାନ୍ତ, ଶ୍ରୁତିରେ ବିସ୍ମିତ ସ୍ମିତ-,ହାସି,ସେ ଦୋରେ ନିତ୍ୟ ରତ ଦେ । ଭଞ୍ଜ—ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।] ୨ । ନିଯୁକ୍ତ; ବ୍ୟାପୃତ—2. Engaged in. ସ. ବ—୧। (+ଭୂବ ତ) ରମଣ; ରତ୍ତ; ମୈଥୁନ—1. Copulation; sexual intercourse. ୨ ।(+ଅଧିକରଣ.ତ) ଗୁହ୍ୟ ଦେଶ—2. Anus; privities; private parts. ୩ । ଯୋନି (ଦ୍ରୁ. ଶ.)—3. Female organ. ୪ । ଲିଙ୍ଗ (ଦ୍ରୁ. ଶ)—4 Male organ. ୫ । (+କର୍ମ.ତ —ପ୍ରେମ; ପ୍ରଣୟ;ଅନୁରାଗ (ଦ୍ରୁ. ଶ)—5. Love; attachment. ଦେ.ବି.—୧ । କେଳି-କୌତୁକ; ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ—1. Amusements; sport. [ଉ—କନ୍ତୁ ସମ୍ମୁ ସମ୍ଭୁକ ସତ୍ତ୍ୱ ଦୋଇ ରଖିଲେ ସୁଖରେ ରତ । ପାଳକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।] ୨ । ଆସକ୍ତି—2. Attachment; devotion. (ଯଥା—ତାର ଏ ବିଷୟରେ ଭାରି ରତ ଲାଗିଛି ।)

ରତ କାଳ—ସ. ବି. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀ.ସ୍ର; ରତ=ମୈଥୁନ+କାଳ=ବନ୍ଧନ Rata kāla ପାହାର)—କୁକୁର—Dog. (ଦ୍ର—କୁକୁରଙ୍କର ସଙ୍ଗମ କଷ୍ଟଦାୟକ ଓ ଶ୍ୱାନଦମ୍ପତ୍ତିଙ୍କର ଥରେ ସଙ୍ଗମ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ସହଜରେ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କର ଛାଡ଼ନ୍ତି (ରତକାଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ,ରତକାଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶୁଣିପାର ନାହିଁ ।]

ରତ କୂଜିତ—ନ ବ—(ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) - ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗମ କାଳରେ ସ୍ତ୍ରୀକଣ୍ଠ-Rata kūjita ନିଃସୃତ ସୁଖବ୍ୟଞ୍ଜକ ଅବ୍ୟକ୍ତ ମଧୁର ଧ୍ୱନି; ଶୀତ୍କାର; ସୀତ—Lascivious low murmur uttered by a woman during coition; Sonitus in Coita.

ରତ ଗୁରୁ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରତ ବିଷୟରେ ଗୁରୁ) —ସ୍ୱାମୀ; Rata guru ପତ୍ତ—Husband

ରତ ଗୃହ—ସ. ବ ଯୋନି—Female organ; Pudendum Rata gṛuha Muliebre (M. W)

ରତ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ.ସ୍ର) —କାକ; କାମୃସ — Rata jwara Crow.

ରତ ତାଲୀ—ସଂ. ବି. ପୁ. (ରତ+ତାଳ ଧାତୁ=ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା+ Rata tālī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧। କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି; ଲମ୍ପଟ—1. A libertine; lecher, a voluptuary. ୨ । ଭୁଣ୍ଡୁଣା; ରମଣଭୂତ—2. A panderer; whore monger. ୩ । (ସଂ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ; ରତ+ତାଳ+ଇ)—୩ । ଭୁଣ୍ଡା, ଭୁଣ୍ଡୁଣୀ—3. A bawd, procuress.

ରତନ—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ.ରତ୍ନ)—୧ । ରତ୍ନ (ଦେଖ)—1. Ratna(See) Ratana [ଉ—ତେତା କଗ୍ରଇଲେ ଯଉନେ ମନ୍ଦୋଦରୀ-ରତନ ରତନ ପଣକୁ ବଶ୍ୟ । ରଘାନାଥ. ପାଙ୍ଗତା ।] ୨ । ରତ୍ନାକରର ଡାକ ନାମ—2. Name for calling Ratnakara. ୩ । ବହୁ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Pre-eminent person, ଗ୍ରା. ବିଣ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Excellent; chief.

ରତନ ହାସା(ସୀ)—ଗ୍ରା. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ— ସଂ. ରତ୍ନ+ହାସ; ଯାହାର ହାସ୍ୟ Ratana hāsā(sī) ମଧୁରତାରେ ରତନ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରିଯାଏ ।]—ମଧୁରହାସିନୀ—Sweet-smiling (woman)

ରତନା—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ—ରତ୍ନାକରର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—Ratanā Name for calling Ratnākara.

ରତନା(ନେ)ଈ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରତ୍ନଦାୟିନୀ)—ଦେବୀ ବିଶେଷ Ratanā(ne)ī —Name of a popular goddess.

ରତ ନାରୀ(ରୀ)ଚ—ସଂ. ବ (ରତ+ନାରୀ+ଚ ଧାତୁ=ଏକତ୍ର କରିବା Rata nārī(rā)cha +ସଙ୍କାର୍ଥ ଅ; ରତ+ନାରୀଚ; ବହୁବ୍ରୀହି) —୧ । କୁକୁର—1. Dog. ୨ । କାମଦେବ—2. Cupid. ୩ । ଶିଡ଼ୂ; ଲମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A lecher; a libertine; a voluptuary ୪ । ରତଭଣ୍ଡକ; ରମଣଚୌର—4. Ravisher. ୫ । ରତ କୂଜତ; ଶୀତକାର; ମଣି ଉ.5. Lascivious murmur of a lady in rapture during sexual congress.

ରତ ନିଧି—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଖଞ୍ଜନଚଷ୍ପୀ; କଜଳପାତ୍ରା ପକ୍ଷୀ— Rata nidhi The wagtail bird.

ରତନୀ—ଦେ. ବ—ରତ୍ନମଣିର ଡାକନାମ—A name for Ratanī calling Ratnamaṇi.

ରତ ବନ୍ଧ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ରମଣ—1. Sexual Rata bandha intercourse (M.W.). ୨ । ରମଣ କରିବା ବିଷୟରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅବସ୍ଥିତି—2. Different poses during sexual congress.

ରତବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରତ+ବତ୍; ୪ମ.ଏବ)—୧ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ— Ratabān 1. Satisfied; pleased (M. W.). (ଇତବତ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସୁଖୀ—2. Happy (M. W.).

ରତ ବିଶେଷ—ସଂ. ବ (ବହୁବଚନ)—ରମଣ ସମୟରେ ଅବଲମ୍ବିତ Rata bisesha ଉନ୍ନଉନ୍ନ ଅବସ୍ଥିତି—The various kinds of sexual union (M.W.)

ରତ ବ୍ରଣ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ରତ+ବ୍ରଣ=କ୍ଷତ; ରତ୍ତଦ୍ୱାର Rata braṇa ଏମାନଙ୍କର ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ କ୍ଷତଯୁକ୍ତ ହୁଏ)—କୁକୁର- (ରତଶାୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ; ରତବ୍ରଣା, ରତଶାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Dog.

ରତ ମାନସ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସନ୍ତୁଷ୍ଟମନାଃ— Rata mānasa Having a delighted mind.

ରତ ରତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରକ୍ତ)—୧ । ଅସ୍ତୋନ୍ମୁଖ (ସୂର୍ଯ୍ୟ)— Rata rata 1. (the sun) About to set. ୨ । ଶେଷ ହେଇଥିବା (ଦିବସ)—2. [the day] About to end. [ଉ—ଉଜଦିନ ଦିନ ଓଠର-ଓଳ ବେଳ ରତରତ, ଗୋଧାଏ ମୂଲକରେ କାଦାଜ ଲଙ୍ଗର କଲା । ପଙ୍କାବମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ] । ଦେ. ବ— ରତରତ ୧ । (ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ) ଅସ୍ତୋନ୍ମୁଖ ଅବସ୍ଥା—1. The state ରତରତ of the sun immediatel before setting. ୨ । ଦିବାବସାନ; ସନ୍ଧ୍ୟାର ପ୍ରାକ୍‌କାଳ—2. The time just before sunset.

ରତରତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସୂର୍ଯ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ)— Ratarata hebā ରତା ମାରିବା—About to set. ଦେ. ରତରତ କରା ବ (ଦିନ ବା ବେଳ କର୍ତ୍ତୃ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ)—ବୁଡ଼ିବାର **ରତରତ ହୋନା** ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବାବସ୍ଥା—Time just before (sunset). [ପ୍ରଯୋଗ—ଦିନ ରତରତ ହେଲାଣି =ବର୍ତ୍ତମାନ ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ିବ; ସୂର୍ଯ୍ୟ ରତରତ ହେଲେଣି = ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତାଚଳୋନ୍ମୁଖ ହେଲେଣି (The sun is about to set)]

ରତର୍ଦ୍ଧିକ—ସଂ. ବ (ରତ=ଆନନ୍ଦ+ଋଦ୍ଧି=ବୃଦ୍ଧି +କ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Ratarddhika ଅ)—୧ । ଦିବସ—1. Day. ୨ । ସୁଖସ୍ନାନ—2. A pleasure-bath; bathing for pleasure. ୩ । ଅଷ୍ଟମଙ୍ଗଳ; ଅଠଗୋଟି ଶୁଭସୂଚକ ବସ୍ତୁର ସମନ୍ୱୟ; ଆଠପ୍ରକାର ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—3. The aggregate of 8 auspicious objects. [ଯଥା—ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଗୋ, ଅଗ୍ନି, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ଘୃତ, ଆଦର୍ଶ, ଜଳ ଓ ସ୍ୱଳ୍ପା;

ମତାନ୍ତରରେ—ସିଂହ, ବୃଷ, ହସ୍ତୀ, ଜଳକୁମ୍ଭ, ବ୍ୟଜନ ଧ୍ୱଜ, ଶଙ୍ଖ ଓ ପାଖ ।] ୪ । ଗୁରୁଗୁରୁ, ପୁଚ୍ଛ, ମୁଖ, ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ଓ ପୃଷ୍ଠ, ଏହି ଅଠଗୋଟି ସ୍ଥାନରେ ମଙ୍ଗଳସୂଚକ ଶ୍ୱେତଚିହ୍ନ ଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱ—4. A horse with auspicious white patches on eight parts of its body.

ରତଶାୟୀ—ସଂ. ବି.ପୁଂ (ରତ=ରମଣ+ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍) — Ratasāyī (ରତଶାୟିନୀ=ସ୍ତ୍ରୀ) କୁକୁର—Dog.

ରତ ହିଣ୍ଡକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରତ+ହିଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ Ratahiṇḍaka କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଲମ୍ପଟ—1. Lecher; adulterer. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଚୌର; ନାସ୍ତ୍ର ଅପହାରକ ବ୍ୟକ୍ତି —2. One who carries off women for violating them; a seducer of women (M·W.) ୩ । ବଳାତ୍କାର ପୂର୍ବକ ସ୍ତ୍ରୀ ରମଣକାରକ ବ୍ୟକ୍ତି —3. A ravisher.

ରତା(ତ୍ତା)—ଦେ. ବ (ସଂ. ରକ୍ତ ମତ୍ସ୍ୟ)—୧ । ମାଗୁରଜାତୀୟ ଶ୍ଲେଷ୍ମ ଓ Ratā(ttā) ଶ୍ୱେତ ରକ୍ତାଭ ଅଶଲକା ମତ୍ସ୍ୟ—1. A kind ଛୋଟ ମାଗୁର of scaleless fish; Clarius Raktāk. ୨ । ମୁଖର ଗ୍ଲାନବିଶେଷ; ମୁଖର ରକ୍ତାଭ ହେବା ରୋଗ-ବିଶେଷ—2. A kind of rosy discoloration of the face. ୩ । (ସଂ. ରତ) ଆସକ୍ତି—3. Attachment. [ଉ—ବ୍ୟାଧ ବୃଦ୍ଧି ସୀତା ମଧୁ ରତା ରତା ମୁଖ ଯେ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ଦେ. ବିଣ—ଅନୁରକ୍ତ; ଆସକ୍ତ—Devoted to; attached to. [ଉ—ବୈଭବପୂର୍ଣ୍ଣୀମାଲାଧର ଧରଣୀ କରତା, ବର୍ଷୁ ଧର କେହିଁ ଅଶ୍ରୁତୀଶ କୁଳେ ରତା— ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ରକ୍ତାର)-

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Red. [ତୁ—କଳତ କୋମଳ ବାହୁଲତା ରତା ପାଣି, ଶିରିଷ ମାଳାରେ କୋକନଦ ଝୁମ୍ପା କାଣି—ଶିଶୁଶଙ্କର. ତୁଷାଅଉଳାଷ ।]

ରତାନ୍ତ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରତ + ଅନ୍ତ)—ରତ୍ତର ସମାପ୍ତି—
Ratānta The end of sexual enjoyment. (ରତାବସାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରତାନ୍ଦୁକ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରତ + ଅନ୍ଦୁକ=ଶୃଙ୍ଖଳ; ରତ ଯାହାର ଶୃଙ୍ଖଳସ୍ୱରୂପ)—କୁକୁର—
Ratānduka The dog.

ରତାନ୍ଧ୍ରୀ—ସ. ବ—କୁଜ୍ଝଟିକା; କୁହୁଡ଼ି—
Ratāndhrī Fog; mist.

ରତା ବୁଡ଼ିବା—ଦେ.କ୍ରି—ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତବେଳା—
Ratā burdibā Time of sunset.
ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟ सूरज डूबना

ରତାମର୍ଦ୍ଦ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରତ + ଆମର୍ଦ୍ଦ=ଉତ୍ପୀଡ଼ନ; ରତ ଯାହା ପକ୍ଷରେ ଆମର୍ଦ୍ଦ ଅଟେ)—କୁକୁର—(ରତାମର୍ଦ୍ଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
Ratāmardda The dog.

ରତା ମାଟି—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି. (ସ. ରକ୍ତାତ + ମୃତ୍ତିକା)—ଈଷତ୍ ଲାଲଆବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ମାଟି—Soil with a reddish colour.
ଲାଲଚେ ମାଟି लाल मिट्टी

ରତା ମାରିବା ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ରକ୍ତ; ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟରେ ପଶ୍ଚିମାକାଶର ରକ୍ତିମା)—ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ହେଉଥିବା ସମୟ; ଦିନ (ଦିନ ରତା ମାରିବା, ସୂର୍ଯ୍ୟ ରତା ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରତରତ ହେବା—The time when the sun is setting.
ଦେ.କ୍ରି—୧ । (ସୂର୍ଯ୍ୟ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—ଅସ୍ତାରଲୋନ୍ମୁଖ ହେବା; ବୁଡ଼ିବାର ଉପକ୍ରମ କରିବା—1, (The sun) About to set. ତୁ ୨ । (ଦିନ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ); ବୁଡ଼ିବାର ଉପକ୍ରମ ହେବା—2, (The day) About to close.

ରତା ମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ସ. ରକ୍ତ + ମୁଖ)—୧ । ଯେ ସବୁବେଳେ ମୁହଁକୁ ରସ କରିଥାଏ—1, Having a frowning or scowling face. ୨ । ଚୁପସୟତାନ ଚୁପ୍ ସଇତାନ—2, A person who is outwardly meek but is very wicked. ୩ । କୋପନ ସ୍ୱଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି—3, A person of an angry temper. ୪ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁ ସଦ୍ଦା କ୍ରୋଧରେ ରକ୍ତ—4, With a countenance red with anger.
(ରତାମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରତାୟନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ରତ + ଅୟନ=ଗମନ + ଈ)—ବେଶ୍ୟା—Harlot; whore; prostitute.
Ratāyanī

ରତାରମ୍ଭ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରତ୍ତ କ୍ରିୟାର ଆରମ୍ଭ—The beginning or commencement of sexual congress. (M. W).
Ratārambha

ରତାର୍ଥୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ରତ + ଅର୍ଥ + ଇନ୍; ୩ମା. ୧ବ.)—୧ । ମୈଥୁନାଭିଳାଷୀ—1. Libidinous; longing for copulation. ୨ । କାମୁକ—2, Lustful; lascivious; wanton.
Ratārthī (ରତାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରତାଲିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) କ୍ରି. ବିଣ.—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶୁଖି ନ ଯାଇ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯିବା [ବଡ଼ି]—Looking reddish on account of not being dried up completely (said of balls of corn-paste), [ପ୍ରୟୋଗ—ବଡ଼ି ରତାଲିଆ ହୋଇଛି ।]
Ratāliā

ରତାସକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—[୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ]—କାମୁକ—
Ratāsakta Lascivious; libidinous.
[ରତାସକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ରତାସକ୍ତି—ବ]

ରତି—ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—(ରମ୍ ଧାତୁ = କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା + କ୍ତିନ୍. ଇ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ା—1. Play; sport. ୨ । ଆସକ୍ତି; ଅନୁରାଗ—2. Attachment; passion; fondness. ୩ । ପ୍ରୀତି; ପ୍ରଣୟ; ପ୍ରେମ—3. Love. [ତୁ—ଏହା ଶୃଙ୍ଗାର ରସର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ଅଟେ ।] ୪ । ସନ୍ତୋଷ—4. Pleasure; delight; satisfaction. ୫ । ରମଣ; ସମ୍ଭୋଗ; ମୈଥୁନ—5. Copulation; sexual enjoyment. [ତୁ—ଭଜନ କାମଶାସ୍ତ୍ରରେ ରତ୍ତ ବା ମୈଥୁନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଉପଲକ୍ଷରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ୧୬ ପୋଷ୍ଟ ଓ ସତ୍ତାନ୍ତରେ ୬୪ ଟି ବନ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । (ରତ୍ତବନ୍ଧ ଦେଖ) ।] ୬ । ଗୁହ୍ୟଦେଶ—6. Privities. ୭ । (+ କର୍ତ୍ତୃ.ଈ)—କାମଦେବଙ୍କ ପତ୍ନୀ—7. The wife of God Cupid, [ତୁ—ଏ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତ୍ତିଙ୍କ ସ୍ୱଶୁଦ୍ଧରୁ ଜନ୍ମଗତ ସ୍ୱେଦଜା କନ୍ୟା (ଭୁ. ଶ.) ଏହାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ମଦନ ହରକୋପାନଳରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେବାରୁ ଦେବାଦେଶରେ ଏ ଶମର ଦୈତ୍ୟର ଘରେ ମାୟାବତୀ ନାମ ଧାରଣ କରି ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ ଓ ପରେ ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ରୂପରେ ଜନ୍ମ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତା ହେଲେ । ରତ୍ତିଙ୍କର ରୂପ ସସାରର ସବୁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦରତମ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।] ୮ । ସଙ୍ଗତି; ମିଳନ—8. Union; conjunction [ତୁ—ଯେ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଗଣେ ସେବ କଲେ, ସେ ରତ୍ତି ଲଭେ ବୃନ୍ଦ ଭୁଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ. ।] ୯ । ଲିଙ୍ଗ, ଯୋନି ସୁଖ; ରତ୍ତ ସୁଖ—9. Sexual pleasure (Apte). ୧୦ । (+ ଅଧିକରଣ. ଇ) ଯୋନି—10. Pudenda (Apte). ୧୧ । ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ୬ଷ୍ଠ କଳାର ନାମ—11. Name of the 6th digit of the moon (Apte).
ଦେ. ବ (ସ. ରକ୍ତିକା; ରତ୍ତି; ରତ୍ତକା) —୧ । ଗୁଞ୍ଜାଫଳ—1. A red berry (used as goldsmiths' weight); Abrus Precatorius. ୨ । ରତ୍ତଫଳ (ଦେଖ)—2. Ratiphala (See). ୩ । ଓଜନର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରମାଣବଂଶେଷ—3. A standard weight (=2½ grains of English weight) [ଦ୍ର—ବଂଶେଷ ରତ୍ତରେ କେ ହୋଇବ ବଗ୍ଲର, ବଣିକଲ୍ଲବରେ ତହିଁ ବଣିକ କର—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲଶକଲାଷ ।] [ଦ୍ର—୧ ରତ୍ତ=୧୦ ମସା; ୧ ମସା=୮ ରତ୍ତ; ୧ ରତ୍ତ =୪ ଧନା।] ୪। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଳ୍ପ.ସାମାନ୍ୟପରିମିତ ବସ୍ତୁ- 4. (figurative) A very little quantity of a thing. ୪ । ଅତ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ରପରମାଣ—5. A very little quantity. [ଦ୍ର—ରତ୍ତକର ଭୁଲା ଭୋଗ, ରତ୍ତ କରକ ରଦନା ଉଣା ଦେବ—କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚୁମ୍ବା ଗୀତ ।]

ରତ୍ତ୍ୱ—ଦେ. ଅ—୧ । ଏକ ରତ୍ତମାନ; ଓଜନରେ ୧ ରତି— Rati 1. One rati or 4 grains only. ଏକ ରତି ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ପରମାଣବଂଶିଷ୍ଟ— ଏକ ରତୀ 2. (figurative) Very slight; a particle of [ଯଥା—ତୋ କଥାରେ ରତ୍ତ୍ୱ ସତ ନାହିଁ] ୩ । ଅତ୍ତ ସାମାନ୍ୟରେ—3. Very slightly. [ଦ୍ର— ରତ୍ତ୍ୱ ସେ ସହିଁ ଭୁଲନା ନୋହିଲ୍ଲ—ଭଞ୍ଜ. କୋଣବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦସ୍ତ]।

ରତ୍ତକର—ସ.ବିଣ (ରତ୍ତ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଆନନ୍ଦଦାୟୀ- Ratikara 1. Giving pleasure (Apte). ୬ । ପ୍ରେମ [ରତ୍ତକସ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ] ମୁଗ୍ଧ—2. Enamoured; being in love [M. W.] ସ. ବ—ସମାଧି ବିଶେଷ— Name of a particular Samādhi [M. W.]

ରତ୍ତକସ୍ତ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ [ରତ୍ତକର + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ]—ଅପ୍ସରୋବିଶେଷ— Ratikarā Name of an Apsarā [M. W.]

ରତ୍ତ କରିବା—ଦେ. କି- ମୈଥୁନ କରିବା— Rati karibā To copulate. ରତି କରା रति करना

ରତ୍ତକର୍ମ—ସ. ବ (ରତ୍ତ + କର୍ମନ୍; ରୂପକ)—ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କର ମୈଥୁନ- Rati karma ରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ—The act of coition or ରତ୍ତକ୍ରିୟା ରତ୍ତକ୍ରୀଡ଼ା } ଅନ୍ୟରୂପ copulation: sexual intercourse,

ରତ୍ତ କଳା—ସ. ବ[ରୂପକ; ରତ୍ତ + କଳା]—ରତ୍ତ ବିଦ୍ୟା—The art Rati kalā or science of copulation; sexual science. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ବଅଣିବା ନାମ— A name given to females.

ରତ୍ତକାମୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରତ୍ତ + କାମିନ୍; ୩ମା. ୧୯)—ରମଣେଚ୍ଛୁ; Ratikāmī କାମୁକ—Amorous; libidinous; (ରତ୍ତକାମ, ରତ୍ତଚ୍ଛୁ, ରତ୍ତଚ୍ଛୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) soliciting coi- (ରତ୍ତକାମିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) tion. (ରତ୍ତକାମନା, ରତ୍ତଚ୍ଛା—ବିଶେଷ୍ୟ)

ରତି କୁଶଳ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ରମଣ କ୍ରିୟାରେ ବା ରତ୍ତ- Rati kuśala ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପଟୁ—Skilful in coition; (ରତ୍ତକୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) versed in sexual science. (ରତ୍ତକୁଶଳତା, ରତିକୌଶଳ—ବ)

ରତି କୁହର—ସଂ. ବ (ସ. ପ. ଗୁପ୍ତ)—ସ୍ତ୍ରୀଯୋନି—Frmale Rati kuhara organ; the vulva; vagina. (ରତ୍ତକୂପ, ରତିକୂପକ, ରତିକୂପିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରତ ଖେଡ଼(ଲ)—ଦେ. ବ.—(ସ.ରତିକ୍ରୀଡ଼ା)—ରତି କର୍ମ (ଦେଶ)— Rati kherda(la) Rati karma (See) ରତି ଖେଲା रति खेल

ରତି ଗୃହ—ସ. ବ (ସ. ପ. ଗୁପ୍ତ) —୧ । ରତ୍ତକୁହର (ଦେଶ)— Rati gṛuha. 1. Ratikuhara. (See) ୬ । କେଳିମନ୍ଦିର; ରତ୍ତ ସଦନ ରତ୍ତ ଭବନ ରତ୍ତ ମନ୍ଦିର } ଅନ୍ୟରୂପ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କର ରତ୍ତକ୍ରୀଡ଼ା ଯେଉଁ ଗୃହରେ ହୁଏ—2. A room where a couple copulate. ୩ । କ୍ରୀଡ଼ା- ମନ୍ଦିର—3. A pleasure house. (Apte). ୪। ବେଶ୍ୟାଗୃହ—4. A brothel. (See)

ରତ ଖିନ୍ନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅତ୍ତରକ୍ତ ରତ୍ତକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା Rati khinna ଅବସନ୍ନ—Fatigued by excessive (ରତ୍ତଖିନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) sexul enjoyment; languid on ରତିକ୍ଲାନ୍ତ ରତିଗ୍ଲାନ ରତିଶ୍ରାନ୍ତ } ଅନ୍ୟରୂପ— account of excessive co- habitation. [ରତିଖିନ୍ନତା—ବିଶେଷ୍ୟ]

ରତ ଖେଦ—ସ. ବ (ସ. ପ. ଗୁପ୍ତ)—ରତ୍ତକ୍ରିୟାଜନିତ ଅବସାଦ ବା Rati kheda ଗ୍ଲାନ—Langour due to sexual [ରତିକ୍ଲାନ୍ତ, ରତିଗ୍ଲାନ, ରତିଶ୍ରମ, ରତିଶ୍ରାନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) enjoy- ment.

ରତି ଚେଷ୍ଟା—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—କାମଚେଷ୍ଟା; ରମଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Rati cheshṭā ବିବିଧ ଅନୁସଙ୍ଗିକ ଓ ଆନୁପୂର୍ବିକ କର୍ମ— [ରତିଚେଷ୍ଟିତ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଯଥା—ଆଲିଙ୍ଗନ, ଚୁମ୍ବନ, ଦନ୍ତ- ନଖ କ୍ଷତ, ଜଘନସ୍ଥଳନ, ଅପାଙ୍ଗଦୃଷ୍ଟି, ସ୍ତନମର୍ଦ୍ଦନ)— Acts preliminary to and done in the course of sexual congress (e, g. embracing, kissing, scratching with the finger-nails and teeth, patting on different limbs to excite passion, casting amorous glances, assuming different suggestive postures, pressing of the woman's breast.)

ରତି ଚୋର—ଦେ. ବ (ସ. ରତିଚୌର)—ରତି ଚୌର (ଦେଶ) Rati chora Rati chaura.

ରତ ଚୋରି—ଦେ. ବ (ସଂ. ରତିଚୌର୍ଯ୍ୟ)—ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣୟ; ଗୋପ୍ୟ ପ୍ରୀତି Rati chori ବା ରତ୍ତ—Secret love. ଗୁପ୍ତପ୍ରେମ [ଦ୍ର—ଏହି ସମୟେ ଉତ୍ତର ପାହାଡ଼ରୁ, କହିଲା କନ୍ୟାପୁରେ रतिचोरी ରତିଚୋର । ଶିଶୁଶଙ୍କର. ଜ୍ୱାଳାଅଚଳାଷ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରତି ଚୌର—ସ. ବ. ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍) —୧ । ଗୁପ୍ତପ୍ରଣୟିକାଶ୍ର—
Rati chaura 1. A secret lover; seducer. ୨ । ଯେ
[ରତି ତତ୍ପର—ଅନ୍ୟରୂପ] ଚୌର୍ଯ୍ୟବଲ୍ମନଦ୍ୱାରା ରତି
ରତିଚୌର୍ଯ୍ୟ } କରେ—
ରତିତତ୍ପରତା } କର୍ମବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ] 2. A ravisher.
ରତିତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ }

ରତିଜ୍ଞ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ରତି + ଜ୍ଞା. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.. ଅ)—୧ । ରତି
Ratijña ବିଷୟରେ ଅଭିଜ୍ଞ—1. Skilled in the art of
[ରତିଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ] sexual intercourse. ୨ । ପ୍ରେମ ବିଷୟରେ
[ରତିଜ୍ଞତା—ବ] ଅଭିଜ୍ଞ—2. Skilled in the art of
love. (M. W).

ରତି ଦାନ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୈଥୁନ-
Rati dāna ସୁଖ ଦେବା; ସମ୍ଭୋଗକରଣ [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ
ରତିଦ—ପୁଂ } ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷକୁ ରତି ଦାନ କରିବା ବୋଲାଯାଏ]
ରତିଦା—ସ୍ତ୍ରୀ } 1. Cohabitation; sexual inter-
course; granting a person the pleasure
of sexual enjoyment (said of a woman
in relation to a man and vice versa.)
୨ । ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ—2. Giving of pleasure
to a person.

ରତିଦାନ କରିବା—ଦେ. କି—ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷକୁ ଓ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସଙ୍ଗମ
Ratidāna karibā ସୁଖ ଭୋଗ କରିବାକୁ ସୁବିଧା ଦେବା—
ରତିଦାନ କରା To let a person cohabit with
ରତି ଦାନ କରନା (ରତି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) one's self.

ରତି ଦୂତ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ପ୍ରଣୟୀ ଓ ପ୍ରଣୟିନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
Rati dūti ସଂବାଦ ବାହକ—Love-messenger.
(ରତି ଦୂତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରତି ନାଗ—ସଂ ବ— ରତିଚକ୍ର ବିଶେଷ; କାମଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଷୋଡ଼ଶ ବନ୍ଧ
Rati nāga ମଧ୍ୟରୁ ପଞ୍ଚଦଶ ବନ୍ଧ [ଦ୍ର—କାମୁକକୁ କାମିନୀ ଜରୁ
ବା ଇଚ୍ଛା ଦ୍ୱାରା ତାକ ସଙ୍ଗମ କରିବା—ରତିମଞ୍ଜରୀ] —
A sort or posture (out of the 16 pos-
tures described in the standard Sans-
krit works on coition) in which the
partners press their thighs against
each other. [ଦ୍ର—ଏଥିର ବିଷୟଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବନ୍ଧ ।]

ରତି ନାଥ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କାମଦେବ; ମଦନ; କନ୍ଦର୍ପ—
Rati nātha Cupid; the Indian Venus; amorous
passion (personified as a Deity).
(ରତି କାନ୍ତ, ରତି ପତି, ରତି ପ୍ରିୟ, ରତି ସଖ, ରତି ରମଣ—
ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ମଦନ, ମନ୍ମଥ, ମାର,
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ମୀନକେତନ, କନ୍ଦର୍ପ, ଦର୍ପକ, ଅନଙ୍ଗ, କାମ,
ପଞ୍ଚଶର, ସ୍ମର, ପୁଷ୍ପଧନ୍ୱା, ମକରଧ୍ୱଜ, ଅତ୍ମଭୂ, ଅନଳ୍ୟଜ,
ଉନ୍ମତ୍ତୋନ୍ମତ୍ତକ, କାନ୍ତ, କାନ୍ତମାନ, କାମଗ, କାମଚର,
କାମଦ, କାମବର୍ଦ୍ଧନ, କାମୀ, କ୍ଲୁପ୍ତକେତୁ, ଖେଳକ,
ଗାୟନ, ଗାୟିକ, ନଟକ, ନଟନ, ନଟୟିତା, ନଟୀ,
ନର୍ତ୍ତକ, ନଶାଚର, ପଞ୍ଚବାଣ, ପଞ୍ଚବିଶିଖ, ପୁଷ୍ପବିଶିଖ,
ପୁଷ୍ପେଷୁ, ବଲାସ, ବିଶ୍ୱକେତୁ, ବସନ୍ତସଖ, ବ୍ରହ୍ମସୁ,
ଭୃଙ୍ଗ, ଭୃଙ୍ଗନାଯୁକ, ଭାନ୍ତ, ଭାନ୍ତଚର, ଭ୍ରମ, ଭ୍ରମଣ,
ଭ୍ରମମାଣ, ଭ୍ରମାବହ, ଭ୍ରାମକ, ଭ୍ରାମଣ, ମନୋମୋହନ,
ମନ୍ମଥନ, ମୋହ, ମୋହକ, ମୋହନ, ମୋହବର୍ଦ୍ଧନ,
ମାଉଚ୍ଚ, ରମ, ରମଣ, ରମମାନ, ରତିନାଥ, ରମ,
ଲୋଭବର୍ଦ୍ଧନ ।

ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ କନ୍ଦର୍ପ ରୂପବାନ୍ ଆଦର୍ଶ ଯୁବକ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହାଙ୍କ ହାତରେ ଥିବା ଧନୁ ପୁଷ୍ପରେ ନିର୍ମିତ, ଧନୁର ଗୁଣ ଭ୍ରମରମାଳ ଓ ୫ଟି ଫୁଲ ପାଞ୍ଚଟି ଶରର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । କନ୍ଦର୍ପର ପଞ୍ଚ ପୁଷ୍ପବାଣ ଯଥା—୧. ଅରବିନ୍ଦ, ୨. ଅଶୋକ, ୩. ଚୂତ ବା ଆମ୍ବ ମଞ୍ଜରୀ, ୪. ନବମଲ୍ଲିକା ବା ନଥାଳୀ ଓ ୫ ନୀଲୋତ୍ପଳ (କାହାରି କାହାରି ମତରେ ମାଲୋତ୍ପଳ) । ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଏହି ବାଣମାନଙ୍କର ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଗୁଣ ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କର ଯଥାକ୍ରମେ ଉନ୍ମାଦ ନାମ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଯଥା—ସମ୍ମୋହନ, ଉନ୍ମାଦନ, ଶୋଷଣ, ତାପନ ଓ ସ୍ତମ୍ଭନ ।

କାମଦେବଙ୍କ ସଖା ବସନ୍ତ, ଦୂତ କୋକିଳ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ରତି ଦେବୀ । ଏମାନେ ସବୁବେଳେ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଥାଆନ୍ତି । ସଂସାରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବ (କି ପୁରୁଷ, କି ସ୍ତ୍ରୀ) ଏହାଙ୍କ ବାଣର ଅବ୍ୟର୍ଥରୁ ରକ୍ଷା ପାଏ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ କି, ମହାଦେବଙ୍କ ପର ମହାଯୋଗୀ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ସମ୍ମୋହନ ନାମକ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ବାଣର ଦାଉରେ ପ୍ରଥମେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲେ । ମଦନ ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି ବାଣ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିବାରୁ ମହାଦେବ କ୍ରୋଧରେ ମଦନଙ୍କୁ ଭସ୍ମ କରି ଦେଇଥିଲେ, ପରେ ରତିଙ୍କର କାତରୋକ୍ତିରେ ଶୁଣି ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତବରେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ପୁଣି ପୃଥିବୀରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବା ପାଇଁ ବର ଦେଲେ । ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହି ଦେବତା (Eros ବା Venus)ଙ୍କୁ ଯୁବକ ଓ ଅନ୍ଧ ରୂପରେ ଚିତ୍ରିତ କରିଅଛନ୍ତି । କାମଦେବଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ପତ୍ନୀ (ନାମ ପ୍ରୀତି) ଥିବା କଥିତ (M. W.)

ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର (ଯଥା, ସ୍ୱର ସାଧିକା) ଅନୁସାରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବୟସରେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର (ବିଶେଷତଃ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ) ଶରୀରର ନମ୍ନୋକ୍ତ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ମଦନ ଆବିର୍ଭୂତ ହେବାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି; କାମୋଦ୍ଦୀପନାର୍ଥ ଉତ୍ତୁତ୍ ବୟସରେ ସେହି ସେହି ଅଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତେଜିତ,ମର୍ଦ୍ଦିତ ବା ଷ୍ପର୍ଶ କରିବାର ବିଧି ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ପୁରୁଷର ଦକ୍ଷିଣାଙ୍ଗରେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ବାମାଙ୍ଗରେ କାମ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ବୟସରେ ଏହି ଅବସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟିଥାଏ —
ପ୍ରତିପଦରେ—ପାଦାଙ୍ଗୁଷ୍ଠ

ଦ୍ୱିତୀୟାରେ—ଗୁଲ୍‌ଫ ବା ଗୋଇଠିର ଉପର
ତୃତୀୟା—ଉରୁ ବା ଜଙ୍ଘ
ଚତୁର୍ଥୀ—ଉରୁ
ପଞ୍ଚମୀ—ନାଭି
ଷଷ୍ଠୀ—କୁଚମଣ୍ଡଳ
ସପ୍ତମୀ—ହୃଦୟ
ଅଷ୍ଟମୀ—କକ୍ଷ
ନବମୀ—କଣ୍ଠ
ଦଶମୀ—ଓଷ୍ଠ
ଏକାଦଶୀ—ଗଣ୍ଡ
ଦ୍ୱାଦଶୀ—ନୟନ
ତ୍ରୟୋଦଶୀ—ଶ୍ରବଣ ବା କର୍ଣ୍ଣ
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ଲଲାଟ ବା କପାଳ
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଅମାବାସ୍ୟା—ଶିରା ॥

ସାହ୍ୱଦ୍ୟ ଦର୍ପଣ ନାମକ ଆଧୁନିକ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉକ୍ତ-ଉକ୍ତ ଦେଶର ରମଣୀମାନଙ୍କର ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଅଙ୍ଗରେ ରତିପଟ୍ଟ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ବିଷୟ (ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତର୍ ଅଙ୍ଗ ଅତି ମନୋହର ଓ କାମୋଦ୍ଦୀପକ ଥିବା ବିଷୟ) ଗୋଟିଏ ଶ୍ଲୋକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯଥା—

ତାତ ଶ୍ରୀ ମାଥୁରାଣାଂ, ଜନକ ଜନପଦ ସ୍ତ୍ରୀମିମାନାଂ କଟାସେ, ଦକ୍ଷେ ଗୌଡ଼ାଙ୍ଗନାନାଂ, ସ୍ଖଲଦତ ଜଘନେ ଗୋକୁଳ-ସ୍ତ୍ରେସ୍ୱୀନାଂ, ଚୈଲଙ୍ଗୀନାଂ ନତମେ, ସଜଳ ଘନରୁଚୌ କେରଳୀ କେଶ ପାଶେ, କର୍ଣ୍ଣାଟୀନାଂ କଟୌଚ ଝୁଟତି ରତିପଟ୍ଟ ଗୁର୍ଜ୍ଜରୀଣାଂ ସ୍ତନେଷୁ ।]

ରତି ପଣ୍ଡିତ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—(ଶମୀ ତତ୍) ରତିକୁଶଳ (ଦେଖ) Rati pandita Ratikusala (See). (ରତି ପ୍ରଶ୍ନୀ, ରତି ବିଚକ୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରତିପଣ୍ଡିତା, ରତି ପ୍ରଶ୍ନୀ, ରତି ବିଚକ୍ଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରତି ପରିଚଯ୍ୟା—ସଂ.ବି—ବହୁବାର ରମଣ—Frequent repetition of sexual enjoyment (M. W) Rati parichaya

ରତି ପାଶ—ସଂ.ବି—୧। କାମ ଶାସ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଷୋଡ଼ଶବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଭଳ—Rati pāsa 1.One of the postures during coition. (ରତିପାଶକ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ବନ୍ଧରେ ରମଣକାଳରେ ଉରୁ-ଯୁଗ୍ମ ଦ୍ୱାରା କାମୁକ ରମଣୀକୁ ଯୋଡ଼ନ କରେ। ଏହାର ବିପରୀତ ରତିନାଗ ବନ୍ଧ]—୨ । ନିଜର ଜଙ୍ଘର ତଳ ବାଟେ ନିଜର ଦୁଇ ହାତକୁ ବୁଲାଇ କର ଦ୍ୱାରା ସ୍ତନ ଧାରଣ ମୂଳକ ପୁରୁଷର ମୈଥୁନ—2 Another posture in coition.

ରତି ପ୍ରାର୍ଥନା—ସଂ. ବି.—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ରତି ବିଷୟକ ପ୍ରାର୍ଥନା)—କାମାତୁର ପୁରୁଷର ସ୍ତ୍ରୀକୁ କିମ୍ବା କାମାତୁର ନାରୀର ପୁରୁଷକୁ ସମ୍ଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁନୟ—Solicitation made to a man by a woman or vice versa, for satisfaction of one's lust, Rati prārthanā

ରତି ପ୍ରାର୍ଥୀ—ପୁଂ । ରତିପ୍ରାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } —ବିଶ.

ରତି ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ.—(ବହୁବ୍ରୀ) କାମୁକ; ରମଣପ୍ରିୟ—(ରତି ପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରତି ପ୍ରିୟତା—ବି) Rati priya Amorous; lecherous; fond of sexual intercourse.

ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) କାମଦେବ; ମଦନ—Cupid.

ରତି ପ୍ରୀତି—ସଂ. ବି. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) କାମଦେବଙ୍କ ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ ରତି ଓ ପ୍ରୀତି—Rati prīti Rati (coition) and Priti (love), the two wives of God Cupid (M. W); coition and love personified.

ରତି ଫଳ—ସଂ. ବିଶ—(ବହୁବ୍ରୀ) ରତିସୁଖ ଉତ୍ପାଦକ—Productive of sexual pleasure (M. W). Rati phala

ଦେ. ବି ଏକପ୍ରକାର ପୁଷ୍ପଧାରୀ ଗୁଳ୍ମ—The canna plant; the Indian shot;Canna Indica; Canna Indicum. [ଦ୍ର—ଏହା (ରତିଫଳ ଗଛ—ଅନ୍ୟରୂପ). ଜାତୀୟ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଗୁଳ୍ମର କାଣ୍ଡରେ ଡୋଫା ଓ ଫକ୍କା କାଳ, ଦୁଲଦଆ ଓ ଶୁଖ୍‌ଶୁଖିକା, ଏହାର ନାନା ରଙ୍ଗର ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଗଛ ଦୁଲଦ ଗଛ ପରି ଓ ଉଚ୍ଚତାରେ ୨।୩ ହାତ ବଢ଼େ। ଏହାର ଫଳ କାଙ୍କଡ଼ ପରି ଓ ଏହି ଫଳକୋଷ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମଞ୍ଜି କାଇଁ ବା କପାସଙ୍କି ପରି ଗୋଲ ଓ ଛୋଟ କଳା । କାଇଁ ପବ୍ରବର୍ତ୍ତରେ ବଣିଆମାନେ ଜଳତରେ ଧାତୁ ଅନ୍ଧ ଓଜନ କରିବାପାଇଁ ଏ ମଞ୍ଜି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏ ଗଛ ବିଦେଶାଗତ । ଏ ଗଛର ଫୁଲ ଶୀତ ଦିନରେ ଫୁଟେ । ଫୁଲର ବାସନା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଫୁଲର ଡୋଫା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରଙ୍ଗି ଯୋଗୁଁ ଲୋକେ ସଜକତେ ଫୁଲବଗିଚାରେ ଏ ଗଛକୁ ଥାଡ଼ି ଥାଡ଼ି କରି ଲଗାନ୍ତି । ଏହା ପ୍ରାୟ ବର୍ଷ ବରଯାଏ ଓ ମଞ୍ଜିରୁ ବା କନ୍ଦରୁ ସୁଦ୍ଧା ଗଛ ଉତୁରିଯାଏ ।]

ରତି ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି.— (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ରତିକାଳୀନ ବନ୍ଧ)—ରମଣ, କାଳୀନ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷଙ୍କର ଆଲିଙ୍ଗନଭଙ୍ଗୀ—Different sorts of embrace or postures assumed during coition. [ଦ୍ର—କାମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ (ଯଥା ରତି ମଞ୍ଜରୀ ଗ୍ରନ୍ଥରେ) ଏହା ପ୍ରଧାନତଃ ଷୋଡ଼ଶ ପ୍ରକାର ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । କାହା କାହା ମତରେ ଏହା ୬୪ ପ୍ରକାର । ସ୍ମର ପୀଠିକା ଓ ରତି ମଞ୍ଜରୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ୧୬୫ ରତିବନ୍ଧର ନାମ ଓ ପ୍ରକାର ଯଥା ଃ—

୧—ପଦ୍ମବନ୍ଧ ବା ପର୍ଯ୍ୟାସନବନ୍ଧ } —ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟାସନରେ ବସି ନାସ୍ତାକୁ ନିଜର ପର୍ଯ୍ୟାସନ ଉପରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କଲ୍ ନାସ୍ତାର ଦୁଇ ପାଦକୁ ପୁରୁଷର ଦୁଇ କଡ଼ ବାଟେ ଲମ୍ବାଇ ରଖି ନାସ୍ତାକୁ ସମାକଷଣ ପୂର୍ବକ ଗାଢ଼ାଲିଙ୍ଗନ କରିବା ସମୟରେ ରମଣୀର ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା କୃତ ରମଣ ।

୨—ନାଗପଦ ବା ନାଗପାଶ ବା ନାଗବନ୍ଧ } —ରମଣୀର ପଦଦ୍ୱୟକୁ ପୁରୁଷର ହସ୍ତ ଓ ସ୍କନ୍ଧ ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ କରି ପୁରୁଷର ଲଦ୍ଦୁ-ରମଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୩—ଲତାବେଷ୍ଟିତ ବା ଲତାବେଷ୍ଟିତ ବା ଲତାବେଷ୍ଟିତକ } —ରମଣୀକୁ ପୁରୁଷ ନିଜର ବାହୁଦ୍ୱୟ ଓ ପାଦଦ୍ୱୟଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟନ ବା ଅଲଙ୍ଗନ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ଲମ୍ବମାନ ରମଣ ।

୪—ଅର୍ଦ୍ଧସମ୍ପୁଟ ବା ସମ୍ପୁଟ } —ନାଗର ଉରୁଦ୍ୱୟ ପାଦକୁ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ କରି ନାଗର ବସ୍ତୁକକୁ ଶଯ୍ୟାରେ ଉପସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ମୈଥୁନ ।

୫—କୁଳଶ ବା କୁଳଶ ନାମକ } —ସ୍ତ୍ରୀର ପାଦଦ୍ୱୟକୁ ପୁରୁଷର ସ୍ୱକରଦ୍ୱାରା ଆକର୍ଷଣ ପୂର୍ବକ ରମଣ ।

୬—ରତିସୁନ୍ଦର ବା ସୁନ୍ଦର } —ନାଗର ପାଦଦ୍ୱୟକୁ ପୁରୁଷ ସ୍ୱୀୟ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରି ଓ ନାଗର ବେକକୁ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟନ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ମୈଥୁନ ।

୭—କେଶବ(ର) ବନ୍ଧ ବା ବ୍ରହ୍ମ(ଆତ୍ମ) ବନ୍ଧ } —ଦଣ୍ଡବତ୍ ଉତ୍ତାନଶାୟୀ ପୁରୁଷର ଜଙ୍ଘ ଉପରେ ନିତମ୍ବ ସ୍ଥାପନ ଓ ପୁରୁଷର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଭୂମି ଉପରେ ପାଦଦ୍ୱୟ ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ରତିକ୍ରିୟାର ଆରମ୍ଭରୁ ଭୂମିରେ ଦୁଇ ଆଣ୍ଠୁ ଲଗାଇ ପୁରୁଷ ଉପରେ ଶାୟିତା ହୋଇ ରମଣୀର ସ୍ୱେଚ୍ଛା ଓ ସ୍ୱାବସର ଓ ସ୍ୱସୁବିଧା କ୍ରମେ ସମ୍ଭୋଗରତ ରହି ।

୮—ଉତ୍କୋଳ ବନ୍ଧ—ରମଣୀର ପାଦକୁ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାପନ କର ତାହାର ଦୁଇ ହସ୍ତକୁ ପୁରୁଷ ଦୁଇ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହଣ କର ପୁରୁଷର ଯଥେଷ୍ଟ ରମଣ ।

୯—ନରସିଂହ ବା ନୃସିଂହ } —ସ୍ତ୍ରୀର ଇଚ୍ଛାକୁ ପ୍ରଥମେ ପାଦଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୀଡ଼ନ କର ହଠାତ୍ ମେଢ୍ର ପ୍ରବେଶନ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଗାତ୍ରକୁ ଦୁଇହସ୍ତଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟନ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ରମଣ ।

୧୦—ଉପଗୁଢ ବା ଉପଗୁଢକ } —ନାଗ୍ନ ନିଜର ଏକ ପାଦକୁ ପୁରୁଷର ଜଙ୍ଘ ଉପରେ ଓ ଅନ୍ୟ ପାଦକୁ ନିଜର କଟି ଫଲଗ୍ନ କର ନାଗର ରମଣ (ରତିମଞ୍ଜରୀ) ।

ନଭାନ୍ତରରେ—ରମଣୀର ଏକ ପାଦକୁ ପୁରୁଷର ଉରୁ ଉପରେ ଓ ଅନ୍ୟ ପାଦକୁ ପୁରୁଷର ସ୍କନ୍ଧ ଉପରେ ସ୍ଥାପନ କର ନାଗର ରମଣ (ସୂରଘାପେକା), ନଭାନ୍ତରରେ (ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଯେଉଁ ଅର୍ଥରେ ବୁଝନ୍ତି) ପୁରୁଷାୟିତ; ରମଣୀ ଶାୟିତ କାନ୍ତର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦେଶରେ ଅବସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ (ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧାରଣ ସଙ୍ଗମ ସ୍ୱାଙ୍ଗର ବିପରୀତ ଭାବରେ) ନିଜର ଶଶ୍ୱର ଘୃଣନ ପୂର୍ବକ ସ୍ତ୍ରୀର ରମଣ ।

୧୧—ଟୁଟ୍ଟ ବନ୍ଧ—ସ୍ତ୍ରୀର ଦୁଇ ପାଦକୁ ପୁରୁଷ ନିଜର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବା କଡ଼ରେ ରଖାଇ ଗାଢ଼ାଲିଙ୍ଗନ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ରତ ।

୧୨—ଧେନୁକ ବନ୍ଧ—ପୁରୁଷ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇ ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ଶାୟିତା ରମଣୀକୁ (ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁହେଁ ଅଣେଇ ହୋଇ ଶୋଇ) ଲମ୍ବୁ ରମଣ କରିବା ।

୧୩—ଉତ୍କ୍ରାନ୍ତ ବନ୍ଧ— ଶାୟିତ ନାଦର ପାଦଦ୍ୱୟକୁ ପୁରୁଷ ନିଜର ହସ୍ତଦ୍ୱୟର ଉପର କାନ୍ଧେ ଉଆଇଁ ନାଗର ପଦଦ୍ୱୟ ପୁରୁଷର କଣ୍ଠଦେଶକୁ ବେଷ୍ଟନ କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପୁରୁଷର ହସ୍ତଦ୍ୱୟଦ୍ୱାରା ନାଗର ସ୍ତନ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ମୈଥୁନ ।

୧୪—ସଂଦଂଶନ ବନ୍ଧ—ଯୋଷାର ପଦଦ୍ୱୟକୁ ପୁରୁଷ ନିଜ ଜଙ୍ଘଦ୍ୱୟ ଉପରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କର ସ୍ୱହସ୍ତଦ୍ୱାରା ନାଗର ସ୍ତନଧାରଣ ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ରମଣ ।

୧୫—(କ) ରତ୍ନନାଗ ବନ୍ଧ—କାମିନୀର ଉରୁଯୁଗ୍ମଦ୍ୱାରା ପୁରୁଷକୁ ପୀଡ଼ନ ପୂର୍ବକ କାମିନୀର ରମଣ ।

(ଖ) ରତ୍ନପାଶ ବା ରତ୍ନପାଶକ } ବନ୍ଧ—ପୁରୁଷର ଉରୁ ଯୁଗ୍ମଦ୍ୱାରା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପୀଡ଼ନ । ପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ରମଣ ।

ନଭାନ୍ତରରେ—ପୁରୁଷ ନିଜର ଜଙ୍ଘ ଉଲବାଟେ ନିଜର ହସ୍ତଦ୍ୱୟକୁ ପୁରାଇ କରଦ୍ୱାରା ସ୍ତ୍ରୀର ଲୁଚପୀଡ଼ନପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ସଙ୍ଗମ ।

୧୬—ବନ୍ଦ୍ୟାଧର ବନ୍ଧ—ନାଗର ଉରୁଯୁଗଳକୁ ପୁରୁଷର କରଦ୍ୱାରା ପୁନଃ ପୁନଃ ତାଡ଼ନପୂର୍ବକ ପୁରୁଷର ନାଃଶଙ୍କ ନର୍ତ୍ତର ମୈଥୁନ ।

ଗ୍ରନ୍ଥାନ୍ତରରେ ୭୪ପ୍ରକାରର ରତିବନ୍ଧ କଥିତ ଅଛି; ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ,

ସଂଦଂଶ—ଶାୟିତ କାମୀର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥାନପୂର୍ବକ ଦୁଇ ପାଦକୁ ଭୂମିରେ ରଖି (ଅର୍ଥାତ ଭେର ହୋଇ ବସି) ପୁରୁଷର ହୃଦୟରେ ବା ସ୍ତନଦେଶରେ ହସ୍ତପୀଡ଼ନପୂର୍ବକ କାମିନୀର ରମଣ ।

ଏହାକୁ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବିପରୀତ, ପୁରୁଷାୟିତ ବା ଓଲଟ ରତ ଆଦି ନାମରେ ବୁଝନ୍ତି ।

ରତ୍ନମିଶ୍ର—କାମୁକ ପୁରୁଷର ଉରୁପୃଷ୍ଠ ଭୂମିରେ ଥାଉଚ ହେବା ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ତ୍ରୀର ନିଜର ପରାକ୍ରମ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ରମଣ ।

ଏହା ଛଡ଼ା ମୃଗାଦି ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କର ସଙ୍ଗମଯୁକ୍ତ ଓ ଅବସ୍ଥିତି ଅନୁକରଣରେ ମୃଗବନ୍ଧ, ପଶୁବନ୍ଧ, ଶ୍ୱାନବନ୍ଧ, ଚକ୍ରିବନ୍ଧ, ବୃଷବନ୍ଧ, ସର୍ପବନ୍ଧ (ଉରୁଦ୍ୱୟ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ସଙ୍ଗମ) ଆଦି ନାନାପ୍ରକାରର ବନ୍ଧର ଉଲ୍ଲେଖ ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦେଖାଯାଏ ।]

ରତ ବନ୍ଧୁ—ସଂ. ବି [୬ଷୀ ତତ୍] —ସ୍ୱାମୀ—
Rati bandhu Husband (M. W.)

ରତି ବର୍ଦ୍ଧନ(କ)—ସଂ. ବିଣ [୬ଷୀ ତତ୍] – ପ୍ରେମବୃଦ୍ଧିକାରୀ—
Rati barddhana(ka) Increasing love (M.W)

ରତି ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି (ମ. ପ ଗ୍ଲେ,) —ରତିଶାସ୍ତ୍ର [ଦେଖ]
Rati bidyā Ratiśastra [See]

ରତି ଭୋଗ—ସଂ. ବି [୬ଷୀ ତତ୍]—ରମଣ ; ସଙ୍ଗମ—
Rati bhoga Sexual enjoyment (M.W)

ରତି ମଞ୍ଜରୀ(ରୀ)—ସଂ. ବି—ରତିବିଦ୍ୟାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—
Rati mañjari[rī] Name of a Sanskrit work on the erotic science.

ରତିମଦା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରତି+ମଦ୍. ଧାତୁ=ମତ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଅପ୍ସରା; ସ୍ୱର୍ଗେଶ୍ୟା; ବିଦ୍ୟାଧରୀ—
Ratimadā The ever youthful and ravishing heavenly nymphs of the court of Indra.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରତି ମନ୍ଦିର—ସଂ. ନ—ରତି ଗୃହ (ଦେଖ)
Rati mandira Rati gṛuha. (See)

ରତି ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ୍ତ୍ରୀଠାରେ ବା ପୁରୁଷଠାରେ) ରତି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—To solicit coition.
Rati māgibā
ରତି ଚାଓୟା रती मांगना

ରତି ମିତ୍ର—ସଂ. ନ—ରତିବନ୍ଧ ବିଶେଷ—One of the 64 postures assumed during coition. (M. W). [ଦ୍ର—ରତିବନ୍ଧ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]
Rati mitra

ରତି ରଙ୍କ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସହବାସ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଅତି କାମାତୁର—Amorous for want of coition.
Rati rańka [ରତି ରଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ରତିରଙ୍କା—ଦେଶଜ ରୂପ]

ରତି ରଙ୍ଗ—ସଂ. ନ—ନାନାପ୍ରକାରର ରତିକ୍ରିୟା—
Rati ranga Various modes of coition.

ରତିରଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ - [ରତିରଙ୍ଗିନ୍; ୧ମା. ୧ବ] - ୧ । ରତି-ରଙ୍ଗରେ ଯାଉଥିବା; ରତିକୁଶଳ; ସୁରତରଙ୍ଗୀ—
Ratiraṅgī
ରତିରଙ୍ଗିଣୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ
ରତିରଙ୍ଗିଣୀ } 1. Expert in the art of copulation. ୨। (ରତିରଙ୍ଗ + ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ) ସୁରତରେ ମାତିଥିବା; ରତିକ୍ରୀଡ଼ାରେ ମତ୍ତ—2. Engaged in the enjoyment of the pleasures of coition.

ରତି ରମଣ—ସ. ନ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କାମଦେବ—
Rati ramaṇa Cupid.

ରତି ରସ—ସ. ନ. (ମ. ପ. ଲୋ)—ରତି ଜନିତ ସୁଖ: ମୈଥୁନ ଦ୍ୱାରା ସୁଖଭୋଗ—Pleasure derived from coition.
Rati rasa

ରତି ରହସ୍ୟ—ସ. ନ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରତି ବା ପ୍ରେମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୁପ୍ତ କଥା—1. The mysteries of love or sexual enjoyment. ୨ । କୋକ୍କୋକ ରଚିତ ରତି ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—2. Name of an erotic work by Kokkoka (M. W).
Rati rahasya

ରତି ଲକ୍ଷ—ସ. ନ. (ରତି + ଲକ୍ଷ ଧାତୁ + କରଣ. ଅ) —ସଙ୍ଗମ; ମୈଥୁନ—Sexual intercourse (M.W)
Rati lakshaṇa

ରତି ଲମ୍ପଟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କାମାତୁର—
Rati lampaṭa Lustful; libidinous (M. W).
(ରତି ଲକ୍ଷଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରତି ଲକ୍ଷଟ; ରତି ଲକ୍ଷଟଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରତି ଶାଆ(ସା)ସ୍ତ୍ର—ସଂ. ନ. (ସଂ. ରତିଶାସ୍ତ୍ର)—ରତି ଶାସ୍ତ୍ର (ଦେଖ)
Rati śā-ā(hā)sra Rati śāstra (See)
(ରତି ଶାସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) रतिशास्त्र रतिशास्त्र

ରତି ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ନ. (ମ. ପ ଲୋ; ରତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶାସ୍ତ୍ର)—ରତିବିଦ୍ୟା; ରତି (ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ସହବାସ) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ—
Rati śāstra The science of sex-works; the erotic art; sexual science. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ, କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ପୁରୁଷକୁ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ନାୟିକା ଉପଯୁକ୍ତା, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କର ପ୍ରଣୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନିୟମ, ରତି କ୍ରିୟାର ଉପଯୋଗୀ ନାନା ପ୍ରକାରର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉପଦେଶ, ରତିବନ୍ଧ, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷକୁ ବା ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବଶୀକରଣ, ସ୍ତମ୍ଭନ ଓ ମୋହନାଦି, ରତିଶକ୍ତି ଲାଭର ଓ ବୃଦ୍ଧିର ଔଷଧ, ଉପାୟ, ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ, ବହୁକାଳ ଯୌବନକୁ ସ୍ଥାୟୀ କରିବାର ଉପାୟ, କାମୋଦ୍ଦୀପନାର୍ଥ ନାନା ପ୍ରସ୍ପୋଟ, ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଲନ, ସୁଗନ୍ଧଜନନ ବିଦ୍ୟା, ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦନ, ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦନର ଉପଯୋଗ, ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଋତୁ କାଳୀନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଉପଦେଶ, ୬୪ କଳାବିଦ୍ୟା, ଗୃହସ୍ଥର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଦମ୍ପତିଙ୍କ ଜୀବନର ଶାନ୍ତି, ସୁଖ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟାଦି ବିଧାୟକ ଉପଦେଶ ମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । କାମଶାସ୍ତ୍ର, ରତିମଞ୍ଜରୀ, ସୁରତମଞ୍ଜିକା, କୋକଶାସ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ଉତ୍ତମ ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଟେ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ରତିଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବିଜ୍ଞାନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଧାର୍ମିକାତ୍ମକ ରୂପରେ ଲେଖିଥିଲେ । କରୁଥିଲେ । ଅଧୁନିକ କପଟସଭ୍ୟତାନୁମୋଦିତ କାଇଦା ଅନୁସାରେ ଏହାକୁ ଗ୍ଲୋକେ' ଅଶ୍ଳୀଳ ବୋଲି କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଧର୍ମ, ପ୍ରେମ, ପବିତ୍ର ପ୍ରଣୟ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧେ ବହୁ ଉପଦେଶ ଅଛି । ମହର୍ଷି ବାତ୍ସ୍ୟାୟନ 'କାମସୂତ୍ର' ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ସେଥିରେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପେଚ୍ଚଁ କୁଚିତ୍ତ୍ୱ ଓ ଅଶ୍ଳୀଳତା ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି ତାହା ଦେଖିଲେ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ପୁଣି ହିନ୍ଦୁମାନେ କାମଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଗୋଟିଏ 'କଳା' ମଧ୍ୟରେ ଗଣନା କରୁଥିଲେ ଓ ଯୌବନକାଳ ପୂର୍ବରୁ ବାଳକ-ବାଳିକାଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଜଣାଇଥିଲେ । ଏଥିଯୋଗୁଁ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନେ ସୁଖ, ଶାନ୍ତି ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଲାଭ କରୁଥିଲେ ।

ଏବେ ଏହା ଅଶ୍ଳୀଳ ବିଦ୍ୟାରେ ପରିଣତ ହେବାରୁ ଓ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଉ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଯୌବନର ଅପବ୍ୟବହାର କରି ଅକାଳସାରଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପଡୁଅଛନ୍ତି ।

ପୃଥିବୀରେ ମନୁଷ୍ୟର ବଂଶରକ୍ଷା ଓ ବଂଶ ବୃଦ୍ଧି ଏକ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୌନ ସମ୍ବନ୍ଧ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଓ ପବିତ୍ରତମ ବିଷୟ ଅଟେ; କିନ୍ତୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବା ମାତ୍ରେ 'ଅଶ୍ଳୀଳ' 'ଅଶ୍ଳୀଳ' ବୋଲି ସଭ୍ୟ ସମାଜ କୁହାଟ ମାରନ୍ତି; ଏମନ୍ତି କି, ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କର ଓ ଭଉଣୀ ଦମ୍ପତିଙ୍କର ମଙ୍ଗଳମୟ ଉପଦେଶମାନ ଓ ଭଦ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଲୋକ ସମାଜଦ୍ୱାରରେ ଅନୁଚିତ ହେବା ଉଦାହରଣ କରଳ ନୁହେ ।

ଅଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର ଏହି ଗୁରୁତର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ଛଦ୍ମ ଛଦ୍ମଅଛ ଓ ପଦ୍ମଅଛ ତାହା ଅଧୁନିକ ଚନ୍ଦ୍ରାଶିଳ ପୁରୁଷମାନେ ଓ ଉକ୍ତ ଉଭୟ ଦେଶର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଉଭୟ ପରମାଣରେ ଅନୁଭବ କରି ଅଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ଏହି 'ବିସ୍ମିତ ବିଷମ' ଜାଲକୁ ବଦଳାଇ ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ଯୌନ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶୁଦ୍ଧକର ଶିକ୍ଷା ଦେବାର କଳ୍ପନା କରୁଅଛନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରତି ସଜ୍ଜ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ରତିସଜ୍ଜା)—ରତି କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସୁବେଶ ଦେବା—Being well dressed for sexual revelry.
Rati sajja
रतिसज्जा रतिसाज

(ରତି ସଜ୍ଜା—ସଂ ରୂପ) (ଦ୍ର—ସଜ୍ଜମାର ଗୃହଁ ରତିସଜ୍ଜ, ସଜ୍ଜନତ ଚତ୍ତେ ମାନସଜ୍ଜ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଦ୍ଧ ।)

ରତି ସତ୍ୱର—ସଂ. ବି—ପୁରା; ପିଙ୍ଗଁ ଶାଗ—A pot herb; Trigonela Corniculata.
Rati satwarā

ରତି ସୁନ୍ଦର—ସଂ. ବି—ଷୋଳ ପ୍ରକାରର ରତିବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ (ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ସୁନ୍ଦର)—One of the postures during copulation.
Rati sundara

[ଦ୍ର—ରତିବନ୍ଧ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ରତି(ତେ)ଚ୍ଛା—ସଂ. ବି (ରତି, ରତ+ଇଚ୍ଛା; ୬ର୍ଥୀ ତତ୍) —ରମଣେଚ୍ଛା; ରମଣ କରିବା ପାଇଁ ଅଭିଳାଷ—Desire or passion for sexual intercourse; lasciviousness; venereal passion; sexual inclination
Rati(te)chchhā

ରତୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବି. (ରତ=ସୁରତ+ଉଦ୍ଭବ=ଉତ୍ପତ୍ତିକାରୀ)—କୋକିଳ—The Indian cuckoo,
Ratodbaha

ରତୋନ୍ମାଦ—ସଂ. ବି, (୭ମୀ ତତ୍) —୧ । ଅପଣ୍ଡିକାମବୃତ୍ତ ଯୁବକ-ଯୁବତୀଙ୍କଠାରେ ଦେଖାଯିବା ଉନ୍ମାଦ ସ୍ତ୍ରୈଗବଦ୍ଭେଷ; କାମୋନ୍ମାଦ; ରମଣ କରିବା ପାଇଁ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଇଚ୍ଛାଯୁକ୍ତ ପାଗଳାମି; ମତ୍ତବାଇ (ଏହା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ, ଉଭୟଙ୍କ ଦେହରେ)—1. Andromania; nymphomania; Furor Uterinus; madness culminating in intense desire for coition; Satyriasis Hysteromania. ୨ । ଅତିରିକ୍ତ ରମଣେଚ୍ଛା—2. Excessive sexual desire.
Ratonmāda

ରତ୍ତି—ସଂ. ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତରି. ତି; ଭାବବାଚକ)—୧ । ରକ୍ତିକା; ଗୁଞ୍ଜା; କାଇଁରି; ନାଲି କାଇଁରି—1. A red berry or seed from a pod-bearing creeper; Abrus Precatorius (the seed of which is used as a standard of weight by goldsmiths). ୨। ସଣ୍ଢା କାଇଁରି-2. A red seed; Adonanthera Panonina. ୩ । ରତ୍ତି; ଏକ କାଇଁରି ପରିମାଣ ଓଜନ—3. A standard of weight of four grains.
Ratti
(ରତ୍ତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—୪ ଧାନ=୧ ରତ୍ତି, ୮ ରତ୍ତି=୧ ମଷା,
୧୦ ମଷା=୧ ଗଦ୍ୟ=୧ ତୋଳା ।
ଧାନ୍ୟ=ଧାନ=ଯବ ଧାନର ଓଜନ
ରତ୍ତି=ରକ୍ତିକା=କାଇଁରର ଓଜନ
ମଷା=ମାଷକ=ବଦରର ଓଜନ
ତୋଳା=ତୋଳକ=୧ ଟଙ୍କାର ଓଜନ ।
୪ଧାନରେ ୧ ରତ୍ତି ହୁଏ; ୮ ରତ୍ତି ସାଧାରଣ କାଇଁର ନୁହେଁ । କାରଣ,ତୋଳିଏ ସାଧାରଣ କାଇଁରର ଓଜନ ୪୫ ସବଧାନର ଓଜନଠାରୁ କମ; ରତ୍ତି ଏକ ସଣ୍ଢା କାଇଁରର ଓଜନ ଅଟେ ।]

୪ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣ; ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପରିମିତ ପଦାର୍ଥ—4. A very little thing; very small thing.

ରତ୍ନ—ସଂ. ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତରି. ନ; ଭାବାଭିଧାନ)—୧ । ମଣି ମୁକ୍ତାଦି; ବହୁ ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତରାଦି; ବଜ୍ର—1. Jewel; gem; precious stone
Ratna

[ଦ୍ର—ଧନାର୍ଥୀଗଣ ଏହାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଆନନ୍ଦରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି ବୋଲି ଏଥିର ଏହି ନାମ । ରତ୍ନର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ବଳ ନାମରେ ତୋଷିଏ ଅସୁର ଥିଲା । ତାକୁ ଦେବତାମାନେ ବଧ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଦେବତାମାନେ ଛଳ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ସେହି ଯଜ୍ଞ ପାଇଁ ତା ଜନକଙ୍କୁ ଯାଇ ତାକୁ ପଚାରି କରାଇ ତା ବଜ ଦେହକୁ ଯଜ୍ଞପଶୁ ରୂପେ ମାଗିଲେ । ସେ ତାହା ଦେଲା; ଇନ୍ଦ୍ର ତାହାର ମସ୍ତକରେ ବଜ୍ର ପ୍ରହାର କରିବାରୁ ବଜ୍ରାହତ ମସ୍ତକରେ ରତ୍ନକୂଟମାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଦେବତାମାନେ ସେ କୂଟମାନଙ୍କର ନାମ ବଜ୍ର ଦେଲେ । ଅତଏବ ରତ୍ନର ଅନ୍ୟ ନାମ ବଜ୍ର । ମତାନ୍ତରରେ ବଳ ରାକ୍ଷସ ଆପଣାର ଦେହକୁ ଯଜ୍ଞୀୟ ପଶୁ ରୂପରେ ପ୍ରଦାନ କରି ଦେବତା ଓ ଜନଗଣଙ୍କର ହିତସାଧନ କରିବାରୁ ସେ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲା ଓ ତାହାର ଦେହ ଓ ଅବସ୍ଥାନ ରତ୍ନରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଦେବତାମାନେ ବିମାନରେ ତାହାର ଦେହକୁ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ନେଇ ଯିବାବେଳେ ତାହାର ଦେହର ଖଣ୍ଡମାନ ଯେଉଁ ଯେଉଁଠାରେ ଭୂତଳରେ ପଡ଼ିଚ ହେଲା, ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନ ରତ୍ନର ଆକର ହେଲା । ତାହାର ଅସ୍ଥି ପଡ଼ିବା ସ୍ଥାନରେ ହୀରକ, ଚର୍ମ ପଡ଼ିବା ସ୍ଥାନରେ ପୁଷ୍ପରାଗ, ପିତ୍ତ ପଡ଼ିବା ସ୍ଥାନରେ ମାଲମଣି ଜାତ ହେଲା ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଦଧୀଚି ମୁନିଙ୍କ ଅସ୍ଥିରୁ ରତ୍ନ ଉତ୍ପନ୍ନ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ପୃଥିବୀର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ. ବଶତଃ ଉତ୍ତମ ରୂପ ଧାରଣ କରି ରତ୍ନରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି । ରତ୍ନ ୩୬ ପ୍ରକାରର । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନଅ ଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ବା ମହାରତ୍ନ ଅଟେ । ଉକ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ନିକୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ ଉପରତ୍ନ ବୋଲାଯାଏ (ଯଥା—କାଚମଣି, ସ୍ଫଟିକ ବା ମର୍ମର ।)

୩୬ ପ୍ରକାରର ରତ୍ନମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥା—୧ ବଜ୍ର, ୨ ମରକତ, ୩ ପଦ୍ମରାଗ, ୪ ମୌକ୍ତିକ, ୫ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ, ୬ ମହାନୀଳ, ୭ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ, ୮ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ, ୯ ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ, ୧୦ ସ୍ଫଟିକ, ୧୧ ପୁଲକ, ୧୨ କର୍କେତନ, ୧୩ ପୁଷ୍ପରାଗ, ୧୪ ରାଜପଟ୍ଟ ବା ରାଜପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ, ୧୫ ରାଜମଯୂ, ୧୬ ସୌଗନ୍ଧିକ, ୧୭ ଗନ୍ଧ, ୧୮ ଶଙ୍ଖ, ୧୯ ବ୍ରହ୍ମମଣି, ୨୦ ଗୋମେଦ, ୨୧ ରୁଧିରାକ୍ଷ, ୨୨ ଉଷ୍ଣାଭକ ବା ଉତ୍ପାତକ, ୨୩ ଧୂଳି, ୨୪ ଭୁଜଙ୍ଗ, ୨୫ ସୀସ, ୨୬ ଘୀଲୁ, ୨୭ ପ୍ରବାଳକ, ୨୮ ଗୈରିକ ବଜ୍ର, ୨୯ ଭୁଜଙ୍ଗମଣି, ୩୦ କିଟ୍ଟିକ, ୩୧ ପିଣ୍ଡ, ୩୨

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରାମର, ୩୫ ଉତ୍ପଳ, ୩୫ ଗନ୍ଧଖଣ୍ଡିକ, ୩୫ ଜ୍ୟୋତୀରସିକ ଓ ୩୬ ଉଗ୍ୟ ।

ମହାରତ୍ନ ନଅ ପ୍ରକାର; ଏମାନଙ୍କୁ ନବରତ୍ନ ବୋଲାଯାଏ ।

୧ ବଜ୍ର—ହୀରକ, ହୀରା—Diamond.

୨ ମୁକ୍ତା—ମୋତି—Pearl.

୩ ପ୍ରବାଳ—ପୋଦ୍ଦୋଳା—Coral.

୪ ଗୋମେଦ—ଦଲଦଆ ରତ୍ନ—Yellow stone; Onyx.

୫ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ—ନୀଳା—Sapphire; blue gem.

୬ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ—Cat's eye; Lapis lazuli.

୭ ପୁଷ୍ପରାଗ—ପୋଖରାଜ—ପଦ୍ମରାଗ—Topaz.

୮ ପାଚ—ମରକତ ବା ପନ୍ନା (ହରିତମଣି)—Emerald; Samaragdus.

୯ ମାଣିକ୍ୟ—ନାଲ ରତ୍ନ—Ruby; Rubinus.

ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ରତ୍ନମାନ ମଙ୍ଗଳମୟ ଓ ଶୁଭକର ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛୁ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଜଯାର୍ଥ ରତ୍ନମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣମଣ୍ଡିତ କରି ଦେହରେ ଧାରଣ କରିବାର ଉପଦେଶ ଅଛୁ । ରତ୍ନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୁଭକର ଓ ଅଶୁଭକର ରତ୍ନ ଅଛୁ । ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣରେ ରତ୍ନମାନଙ୍କର ଗୁଣ, ଜାତି, ମୂଲ୍ୟ ଓ ପରୀକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଲେଖା ଅଛୁ ।

ସଂ. ହୀରକ ହୀରା ହୀରା

୧ । ହୀରା—ନବରତ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ୍; ଏହା ଖଣିରୁ ବାହାରେ । ଖନଜ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହା କୋଣବିଶିଷ୍ଟ ଥାଏ ।

ଏହା ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ପ୍ରଭ । ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ହୀରାକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ଓ ରଙ୍ଗାନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମଜାତି (ଶ୍ୱେତ-ଶସ୍ୟାଯୁକ୍ତ), କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି (ରକ୍ତ ଶସ୍ୟାଯୁକ୍ତ), ବୈଶ୍ୟ ଜାତି (ପୀତ ଶସ୍ୟାଯୁକ୍ତ), ଓ ଶୂଦ୍ର ଜାତି (ନୀଳ ଶସ୍ୟାଯୁକ୍ତ) ବୋଲି ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ, ବିଶେଷତଃ ବାଲିଶାଙ୍ଗର ଗୋଲକୁଣ୍ଡାରେ ହୀରା ଖଣିରୁ ବାହାରେ । ଭାରତସମ୍ରାଟ ଇଂଲଣ୍ଡେଶ୍ୱରଙ୍କ ମୁକୁଟରେ ଭାରତସ୍ଥ 'କୋହିନୂର' ନାମକ ହୀରା ଶୋଭା ପାଉଅଛୁ । ହୀରା ସବୁ ବସ୍ତୁ ଅପେକ୍ଷା କଠିନ ଓ ଏହାଦ୍ୱାରା କାଚ କଟାଯାଏ । ହୀରାକୁ ମଧ୍ୟ ହୀରା ଦ୍ୱାରା କଟା ଯାଇପାରେ । ଏହା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହା ଶୁଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗାରର ପ୍ରିୟତ୍ୱ ରତ୍ନ । ରସାୟନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯାଇଅଛୁ ଯେ ଏହା ଅଙ୍ଗାରର ରୂପନ୍ତର ମାତ୍ର । ପୂର୍ବେ ସମ୍ବଲପୁରରୁ ହୀରା ମିଳୁଥିଲା ଓ ତାହା ଇତ୍ୟାଦିରେ ସୁପରିଚିତ ଓ ଅଦୃତ ଥିଲା ଓ ସମ୍ବଲପୁରର ଗୋଣ୍ଡର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ହୀରାଖଣ୍ଡ ।

ସଂ. ମୌକ୍ତିକ, ମୁକ୍ତା, ମୌକ୍ତିକ, ମୋତି ମୋତି

୨ । ମୁକ୍ତା ବା ମୋତି—ଏହା ଶୁକ୍ତିଜାତ, ଶୌକ୍ତିକ । ଚିକ୍କଣତା, ଶୁଭ୍ରତା ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛତା ଗୁଣଯୁକ୍ତ । ଏହା ହୁସୀର କପୋଲ, ସର୍ପର ମସ୍ତକ, ମାଛର ମୁଣ୍ଡ, ଶୂକର, ଉକ୍ସାର (ବାଉଁଶଗଣ୍ଠି), ଶଙ୍ଖ, ମେଘ, (ମଡାନ୍ତରରେ ଭେକମସ୍ତକ) ଓ ଶୁକ୍ତି (ଶାମୁକା), ଏରୂପ ୮ଗୋଷ୍ଠ ସ୍ଥାନରୁ ମିଳିବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛୁ । ରତ୍ନ ସମୁଦ୍ରରେ ଥିବା ଶାମୁକା ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରିବା ମୁକ୍ତା ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରଚଳିତ । ଉଲୁଖୁଳାଜାତିୟ ହୁସୀର କପୋଳରୁ ବାହାରିବା ମୁକ୍ତାକୁ ଗଜମୋତି ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠଶ୍ରେଣୀ (ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର)ରେ ବିଭକ୍ତ । ମୁକ୍ତା ବୃହତ୍ସଂହିତାଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରିୟରତ୍ନ ।

ସର୍ପମଣି— ଅହିବ୍ରଜ ଓ ନାଗଜାତିୟ ସର୍ପଙ୍କ ମସ୍ତକରୁ ମଣି ବାହାରେ । ନାଗ ଓ ଗୋଖର ଆଦି ସାପଙ୍କୁ କେଲାମାନେ ଧରି ତାଙ୍କ ଫଣା ଉପରୁ କପାଳମଧ୍ୟରୁ ଫକା ଦଲଦଆ ରତ୍ନ-ସୋରିଷପରି ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ମୋତି ଛଡ଼ାଇବା ଦେଖାଅଛୁ ।

ମାଳମୁକ୍ତା ବା ଘାଟୀଜ ମଣି—ଘାଟୀଜ, ଅର୍ଥାତ୍ ତାଳଆ ଜାତିୟ ମତ୍ସ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଓ ତିମିଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କରୁ ମୁକ୍ତା ବାହାରେ ।

ଶୁକ୍ତିମୁକ୍ତା— ଏହା ସର୍ବତ୍ର ସୁଲଭ । ସିଂହଳ, ସୌରାଷ୍ଟ୍ର, ପାଣ୍ଡ୍ୟ ଓ ବମ୍ବେ ଆଦି ଦେଶରୁ ମୁକ୍ତା ମିଳିବା ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଜଣାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲଙ୍କା ଜଳସନ୍ଧି ପ୍ରଣାଳୀ (ପକ୍‌ପ୍ରଣାଳୀ) ଓ ମାନ୍ନାର ଜଳସାଗରରୁ ମୁକ୍ତା ଆମଦାନି ହୁଏ । ପୂର୍ବେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ, ଅନୁକୂଳ ଯୋଗରେ ଶୁକ୍ତି ଉପରେ ବୃଷ୍ଟି ବିନ୍ଦୁ ପାଉ ହୋଇ ତାହା ମୁକ୍ତାରେ ପରିଣତ ହେଉଥିଲା । ଶୁକ୍ତିକ ମୁକ୍ତାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର, ଏପର ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଯାଇଅଛୁ ।

ବାଉଁଶ (ଉକ୍‌ସାର) ମଧ୍ୟରୁ ପେଜୁଁ ମୁକ୍ତା ବାହାରେ ତାହା ଉଆପଥର ପରି ଧଳା ।

ସଂ. ଅଙ୍ଗାରକମଣି. ଅମ୍ବୋଧିବଲ୍ଲଭ, ରୌମରତ୍ନ, ଚକ୍ରାଙ୍ଗ, ରକ୍ତାବାର, ଲତାମଣି. ପଲା, ମୁଂଗା

୩ । ପ୍ରବାଳ, ବିଦ୍ରୁମ ବା ଅଙ୍ଗାରକ ରତ୍ନ (ପୋଦ୍ଦୋଳା=Coral). ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ନାଲି । ସମୁଦ୍ରଗର୍ଭରେ ଏକ ପ୍ରକାର କୀଟ ଜନ୍ମନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଅକାଳ ବୃଷର ଶାଖା ପର । ଏଥିପାଇଁ ଏହାକୁ ଲତାମଣି ବୋଲାଯାଏ । ସେହି ମୃତ କୀଟବୃକ୍ଷମାନଙ୍କର ଶାଖାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ପ୍ରବାଳ କରାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏହା ନାଲି, କନ୍ତୁ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ଅଞ୍ଚଳରେ ନେଳ, ଧଳା ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣର ପୋଦ୍ଦୋଳା ମିଳେ । ଏହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରତ୍ନ ଅପେକ୍ଷା କଠିନ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଏ ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରିୟମଣି ।

ସଂ. ବ୍ରହ୍ମ ରତ୍ନ, ଗୋମେଦ, ସ୍ୱର୍ଭାନବ, ହିଙ୍ଗୁଳକ, ପୀତମଣି ଗୋମେଦ

୪ । ଗୋମେଦ ବା ପୀତମଣି ବା ପିଙ୍ଗଳ ସ୍ଫଟିକ — ଏହା ସ୍ଫଟିକର ରୂପାନ୍ତର । ଏହା ଖଣିରୁ ବାହାରେ । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଦଲଦଆ ବା ପିଙ୍ଗଳ । ଏହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରତ୍ନମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କଠିନ । ହିମାଳୟ ଓ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶରେ ଏହା ମିଳେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହା ମଧ୍ୟ ଗୁରୁଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣିତ । ଏ ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥଙ୍କ ପ୍ରିୟ ରତ୍ନ ।

ସଂ—ଉଣ୍ଡୀଗ୍ରାମ୍ପା, ଗାଲାଣ୍ଡା, ଗାଲୋପଲ, ମଡାଗାଲ, ମୁକ୍ତକ, ସୌରରତ୍ନ, ନୀଲମଣି

ନୀଲମ

୫ । ଇନ୍ଦ୍ରନୀଲ ବା ନୀଳା—ଅପସ୍ମାରଜା ଫୁଲ ପରି ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ନେଳଆ । ଏହା ଶନି ଗ୍ରନ୍ଥଙ୍କ ପ୍ରିୟମଣି । ପୁଷ୍ପରାଗ ଦ୍ୱଲଦ୍ଧଆ, ପଦ୍ମରାଗ ନାଲ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ନେଳ; ଏ ତିନିହେଁ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ।

ସଂ—ଅଭ୍ରସ୍ୱେଦ୍ଦ, ଭୁରତ୍ନମଣି, କେଭୁରତ୍ନ, କୈତବ, ଖଗ୍ରବାଙ୍କୁର, ଲାଜବର୍ତ୍ତ, ପ୍ରାବୃଷ୍ୟ, ବାଳବାସୃଜ, ଦୂରଜ, କେତୁବଲ୍ଲଭ, ଭଦୁରଜ, ଭଦୁର ରତ୍ନ, ଲଶୁନା; ରୁଦ୍ରାକ୍ଷକ ।

ଲହସୁନିୟା

୬ । ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ—ଏହା ଦେଖିବାକୁ ବଗ୍ରଡ଼ ଆଖି ପରି ଧୂମ୍ରାଭ, ବୃନ୍ତ-ଗାଢବର୍ଣ୍ଣ । ଏହା କେତୁଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରିୟ ରତ୍ନ । ହିନ୍ଦରେ ଏହାକୁ ଲହସୁନିଆ କହନ୍ତି । ଏହା ଖନଜ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଗୁରୁଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣ୍ୟ; ରସୁଣା, ରସୁଣିଆ, ଲଶୁନମନିଆ ଓ ଲହସୁନିଆ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଏକପ୍ରକାର ରତ୍ନ ଭୁରତ୍ନ ଦେଶରେ ଖଣିରୁ ମିଳେ । ଏହାର ନାମ ଲାଜବର୍ତ୍ତ ବା ଭୁରତ୍ନମଣି ।

ସଂ. ପୁଷ୍ପରାଗ, ମଞ୍ଜୁମଣି, ବାତ୍ସଭିବଲ୍ଲଭ

ପୋଖରାଜ ପୁ(ଷୋ)ଖରାଜ

୭ । ପୁଷ୍ପରାଗ—ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଈଷତ୍ ପୀତ ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣ । ଏହା ଖଣିରୁ ମିଳେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣିତ । କେହି କେହି ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳକୁ ଏହି ମଣିର ପ୍ରକାରଭେଦ କହିଅଛନ୍ତି । ଏହା ଚନ୍ଦ୍ର (ମତାନ୍ତରରେ ବୃହସ୍ପତି) ଗ୍ରହଙ୍କର ପ୍ରିୟମଣି ।

ସଂ. ଅଶୁଗର୍ଭ, ଅଶୁଗର୍ଭଜ, ଗରୁଳାର, ଗରୁତ୍ମାକ୍ଟିଜ, ବର୍ଣ୍ଣ । ବୁଧ ଗ୍ରହଙ୍କର ପ୍ରିୟ ରତ୍ନ । ପନ୍ନା-ଗରୁଡ଼ୋଦ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣ, ଗାରୁଡ଼, ବଘୁସ୍ଥ ଶୁକପକ୍ଷିକଣ୍ଠ, ଶୈବାଷପୁଷ୍ପ, ଗାରୁତ୍ମତ, ବୁଧରତ୍ନ, ମରକତ, ଖଦ୍ୟୋତର ପୃଷ୍ଠଦେଶ, ତୃଣପର୍ଣ୍ଣି ସ୍ୱଳମାଳ, ସୌମ୍ୟଶୈଯ, ଶୈବ, ଶୈବାଳ, କଜ୍ଜାର ଓ ନାଥବୋଲ, ସୌମ୍ୟଣ୍ଡି, ତୃଣର ବର୍ଣ୍ଣ ଏଥିରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଦ୍ୱରୁଲ୍ଲଣି ।

ପାନ୍ନା ପନ୍ନା

୮ । ମାଣିକ୍ୟ ବା ପଦ୍ମରାଗ—ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧୁଲ ବା ରଙ୍ଗଣୀ ଫୁଲ, ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପକୀଟ, ଜବାଫୁଲ, ରକ୍ତ, ନାଲ କାଇଁ; ନାଲ କଚ୍ଚି, ସିନ୍ଦୂର, ଲାକ୍ଷାରସ, ପଲାଶ ଫୁଲ ଓ ଜାଲମ୍ବମଞ୍ଜି ଆଦ ପର ନାଲ । ରକ୍ତଶ୍ୱେତ ମାଣିକ୍ୟ ସବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ଏହା ମଧ୍ୟ ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣିତ ।

ମାଣିକ, ଲାଲ, ଚୁନ୍ନୀ

ସିଂହଳ ଦେଶଜାତ ମାଣିକ୍ୟ ସବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ଏହା ରତ୍ନଗ୍ରନ୍ଥଙ୍କର ପ୍ରିୟରତ୍ନ । ଏହା ରତ୍ନସ୍ୱଜ ଅଟେ ଓ ଖାରଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ।

ଉପରତ୍ନଗଣ—କର୍କେତନ, ସ୍ଫଟିକ, ଫୁଲକ, ରୁଧିରାକ୍ଷ, ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପମଣି, କାଚମଣି ବା ଶାଚମଣି, ଫେଣ୍ଟକ (ପୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ଫେଣ୍ଟକ ଭାଙ୍ଗପୂ), ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ।]

୨ । ଜହୁରତ୍; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦି ବହୁମୂଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Jewellery. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସ୍ୱଜାତୀୟ ବସ୍ତୁ ବା ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସ୍ତୁ ବା ପ୍ରାଣୀ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ—3. (figurative) Anything or being which is best of its kind; excellent thing (compared to a gem).

ରତ୍ନ କଣ୍ଠ—ସ. ବ (ନାମ)—ଜ୍ୟୋତିଷ ସାରଣୀଗ୍ରନ୍ଥ ରଚୟିତା—Ratna kaṇṭha The author of an astronomical treatise named Śāraṇī.

[ଦ୍ର—ଏ ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦର ସ୍ୱାନାମଧନ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଥିଲେ ।]

ରତ୍ନ କଦଳୀ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର କଦଳୀ; ନାଲକଦଳୀ (ପାଚିଲେ ରାମକଳା (edible when ripe); Musa Rubra.

Ratna kadaḷī ଖାଇ ହୁଏ)—A kind of red plantain

ରାମକେଳା

ରତ୍ନ କନ୍ଦଳ—ସ.ବ (ରତ୍ନ+କନ୍ଦଳ=ନବାଙ୍କୁର) ପ୍ରବାଳ; ପୋହଳା—Ratna kandaḷa Coral.

ରତ୍ନ କମ୍ବଳ—ସଂ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦିଖଚିତ ସାଲ—Ratna kambaḷa Cloth of gold; shawl set with gems.

ରତ୍ନ କୁ(କୂ)ଟ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ପର୍ବତ ମଧ୍ୟରେ ରତ୍ନ ଥାଏ—Ratna ku(kū)ṭa A mountain containing gems. (ରତ୍ନଗିରି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରତ୍ନ ଖଚିତ—ସଂ. ତ୍ରି (ଅଦ୍ୟା ଭବ) —ମଣି ମୁକ୍ତାଦିରେ ଭୂଷିତ—Ratna khachita Set with gems.

ରତ୍ନ ଖଟ—ଦେ.ବ (ସଂ. ରତ୍ନ+ଖଟ୍ୱା) —ରତ୍ନଖଚିତ ଖଟ—Ratna khaṭa A bedstead set with gems.

ରତ୍ନଖାଟ **ରତନଖାଟ** (ରତ୍ନଖଟ୍ୱା—ସ. ରୂପ)

ରତ୍ନ ଗଜ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ରତ୍ନୋତ୍ପାଦକ ଗଜ) —ପେହ୍ନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ-Ratna gaja ଜାତୀୟ ହସ୍ତୀର ମସ୍ତକରେ ମୋତି ଥାଏ; ଶ୍ରେଷ୍ଠଗଜ—A class of elephants in whose brow pearls are found.

ରତ୍ନଗଡ଼—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବିକାନର୍ ନଗରର ପୂର୍ବରେ ଓ ବିକାନର୍ Ratnagaṛḍa ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ନଗର ଓ ରେଳ ଷ୍ଟେସନ—Name of a town and Ry station in the Bikaner State). [ଦ୍ର—ବିକାନର୍ ରାଜଧାନୀ ସଙ୍ଗେ ଏ ନଗର ରେଳ ଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଏବଂ ଏହାଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଲାଇନ୍ ଉତ୍ତରକୁ ସର୍ଦ୍ଦାର-ସହରଠାକୁ ଯାଇଅଛି ।]

ରତ୍ନ ଗର୍ଭ—ସଂ. ବ (ରତ୍ନ ଅର୍ଥ ଗର୍ଭରେ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି; ସମୁଦ୍ର Ratna garbha ଶୁକ୍ତିରୁ ମୁକ୍ତା ବାହାରିବାରୁ)—ରତ୍ନାକର; ସମୁଦ୍ର—1. The ocean (which is the mine

Digitized by srujanika@gmail.com

of pearls). ୨ । କୁବେର—2. The God of wealth. ସଂ. ବହ. ଘୁଂ—ଯାହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ ରତ୍ନରେ (ରତ୍ନଗର୍ଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୂର୍ଣ୍ଣ—Full of gems inside it.

ରତ୍ନଗର୍ଭା—ସଂ. ବହ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରତ୍ନଗର୍ଭ+ଅ)—୧ । ସତ୍‌ପୁତ୍ରବତ୍ତା; Ratnagarbhā ସୁସନ୍ତାନବତ୍ତା—1. Mother of excellent or worthy children. ୨ । ରତ୍ନଗର୍ଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—2. Feminine of Ratnagarbha. ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବସୁମତ୍ତା; ପୃଥ୍ୱୀ—The earth (containing mines of gems).

ରତ୍ନ ଗିରି—ସଂ. ବ—ରତ୍ନକୁଟ (ଦେଶ)—Ratnakuṭa. (See) Ratna giri ଦେ. ବ—ଦକ୍ଷିଣରାଜ୍ୟରେ ବୋମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ବା ଜମିଦାରୀ—Ratnagiri; a zamindari (estate) in the Bombay Presidency. [ଦ୍ର—ଏହାର ସ୍ୱଳ୍ପଧାରା ରତ୍ନଗିରି ମାଲବାର ଉପକୂଳସ୍ଥ ଆରବସାଗରର ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦର ଅଟେ ।]

ରତ୍ନଚିରା—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସଉଦାବାଘା (ସାଖିଗୋପାଳ) Ratnachirā ନିକଟ ଦେଇ ବହି ଯାଇଥିବା ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ—ରତ୍ନଚିରା **रतनचिरा** Name of a small river flowing by the village Sakhigopal in the Puri district. [ଦ୍ର—ଏହାର ଗର୍ଭ କ୍ରମଶଃ ଘୋଡ଼ ଢୋଇ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଶବ୍ଦହନେ ଶୁଖିଲା ରହେ ।] (ଦ୍ର—ରତ୍ନଚରା ଗାରେ ବର୍ତ୍ତଜନ୍ତ ଆଜ ସାର ରହିପୁର-ଜେଡା—ବ୍ରଧାନାଥ. ଗାଦ୍ଦୀ ।)

ରତ୍ନଚୁଡ଼—ଦେ. ବ (ବର୍ତ୍ତଥ ଶବ୍ଦ)—ହାତର ମଣିବନ୍ଧ, ପାପୁଲି ଓ ପାଞ୍ଚ Ratnachurda ଆଙ୍ଗୁଠି, ଏ ସମସ୍ତ ଅଂଶ ଆବୃତ କରିବା ଭଳି ସୁନାର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—A gold ornament to cover the wrist, palm and the five fingers.

ସ. ବହ. ଘୁଂ.—(ବତ୍ନଗ୍ଭ୍ରହି; ରତ୍ନ+ଚୁଡ଼ା)—ଯାହାର [ରତ୍ନଚୂଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଚୂଡ଼ାରେ ରତ୍ନ ଅଛି—Having gems on the peak or head.

[ରତ୍ନ ଜଡ଼ା(ଡ଼ା) ଦ୍ର—ଦେ. ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ]

ରତ୍ନ ଚୁଡ଼—ଦେ. ବ—୧ । ରତ୍ନଖଚିତ ହସ୍ତବଳୟ ବିଶେଷ—Ratna churdi 1. Chooree or bangle set with ରତ୍ନ ଚୁଡ଼ୀ **रतन चूडी** gems. ୨ । ଧାନ୍ୟବିଶେଷ – 2. A species of fine paddy. [ଦ୍ର—ଏ ଧାନ ବଡ଼ ଓ ଶ୍ଲେଷ୍ମଦୋଷରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର । ଏହାର ଅର ଧୋବ ଓ ମଧ୍ୟଭାଗ ଆକୁଞ୍ଚ ।]

ରତ୍ନ ଜଡ଼ିତ—ସ. ବହ (ଂସ୍ଥା ଭୂ)—ରତ୍ନରେ ଜଡ଼ାଉ କରାଯାଇଥିବା; Ratna jardita ରତ୍ନଖଚିତ—Bejewelled; set with [ରତ୍ନ ଜଡ଼ା(ଡ଼ା)ଭୂ—ଦେ. ରୂପ] gems.

ରତ୍ନଜୀବି—ସ. ବ (ରତ୍ନ+ଜୀବ୍‌ଧାତୁ+ଇନ୍. ୩ମା. ୧ବ)—ରତ୍ନ- Ratnajībi ବ୍ୟବସାୟୀ; ଜହୁରୀ—Jeweller.

ରତ୍ନଜୋଡ଼—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ଜିଲ୍ଲା) ବ—ରତ୍ନକଟ ନିକଟସ୍ଥ ଜଳାଶୟ—Ratnajordi A sacred reservoir of water near Ratnabaṭa in the district of Cuttack.

ରତ୍ନ ତିତୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ସୁବୁଦ୍ଧି, ଜ୍ଞାନ ଓ ଚରିତ୍ର— Ratna tritaya 1. Foresight, wisdom and character (combined in a person) ୨ । ଧର୍ମ, ସଙ୍ଘ ଓ ବୁଦ୍ଧ, ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଏ ତିନିଗୋଟି ଅମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତୁ— 2. The trinity of the Buddhistic faith.

ରତ୍ନ ଦୀପ—ସ.ବ (ମ.ତ.ତତ୍ପୁ)—ବହୁମୂଲ୍ୟ ମଣି ଆଦିରେ ନିର୍ମିତ ପ୍ରଦୀପ- Ratna dīpa Jewel lamp; lamp made of precious (ରତ୍ନପ୍ରଦୀପ—ଅନ୍ୟରୂପ) stones.

ରତ୍ନ ଦ୍ୱୀପ—ସ. ବ—ରତ୍ନନିର୍ମିତ ସ୍ଥାନ ବା ଗଠ—A mound Ratna dwīpa made of or set with gems.

ଦେ. ବ—ପ୍ରବାଳ ବୃଦ୍ଧି ଜଳରେ ଗଠିତ ଦ୍ୱୀପ— Coral island.

ରତ୍ନ ଧେନୁ—ସ. ବ - ରତ୍ନମଣ୍ଡିତ ଧେନୁଦାନରୂପ ମହାଦାନବିଶେଷ— Ratna dhenu Name of a gift of a cow adorned with gems to a Brāhmaṇa.

ରତ୍ନ ନଧି—ସଂ. ବ.—ଖଞ୍ଜନପକ୍ଷୀ—The wagtail. ଦେ. ବ.— Ratna nidhi ରତ୍ନସମୂହ—Gems or jewels.[ଦ୍ର—ବଣ ରତ୍ନନଧି ଗୁଞ୍ଜାସଙ୍ଗ ଆସନରେ । ଭଞ୍ଜ.ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ରତ୍ନ ପଲ(ଲ୍ୟ)ଙ୍କ—ଦେ.ବ. (ସଂ.ରତ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ) —ରତ୍ନ ଖଚିତ ପଲଙ୍କ- Ratna pala(lya)ṅka A bedstead ornamented ରତ୍ନପାଲଙ୍କ **रत्नपलङ्ग** with gemss

ରତ୍ନ ପାରାୟଣ—ସଂ.ବ – ଯେଉଁଠାରେ ସବୁ ରତ୍ନ ମିଳେ—A place Ratna pārāyaṇa where all sorts of gems abound.

ରତ୍ନପୁର—ଦେ. ବ—୧ । ମଣିଗୁଞ୍ଜ—1. A cluster of gems Ratnapura ୨ । ଦେଶ ବିଶେଷ—2. Name of a country. [ଦ୍ର—ବିଭୂଷଣ ରତ୍ନପୁର ଶ୍ରୀ ନଗର, ବିଶାଳରେ କରିଅଛି ସେ ଆଦର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ଲଙ୍କାର ଗୋଟିଏ ନଗର—3. Ratnapura, a town in Ceylon. [ଦ୍ର—ଏହା ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ନଗର ଓ ରେଳଷ୍ଟେସନ୍) ୪ । ପ୍ରାଚୀନ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ବିଳାସପୁରର ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ନଗର—4. Ratanpur, a town in the Central Provinces of India.

ରତ୍ନ ପୁରୁଷ—ସଂ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ଔଷଧ ଗଛ—A Ratna purusha kind of medicinal plant.

ରତ୍ନ ପ୍ରତିମା—ସଂ. ବ— ରତ୍ନନିର୍ମିତ ପିତୁଳା—An image made Ratna pratimā of gems. [ଦ୍ର— ରତ୍ନ ପ୍ରତିମାକୁ ପର୍ବ ଭୂମିକୁ ନିଅଥାଏ ମୁହଁ ସଦା । ଭଗ ।]

ରତ୍ନପ୍ରଭ—ସଂ. ବହ. (ରତ୍ନ+ପ୍ରଭା+ଅ)—ରତ୍ନ ପର ପ୍ରଭାପୂର୍ଣ୍ଣ— Ratnaprabha (ରତ୍ନପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) Glittering like gem.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରତ୍ନପ୍ରଭା—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.)—୧ । ରତ୍ନର ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ—1. The brightness or lustre of gems, ୨ । ଜୈନମାନଙ୍କର ନରକ ବିଶେଷ—2. Name of a hell of the Jainas.

ରତ୍ନ ପ୍ରସୂ—ସ.ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯେ ରତ୍ନ ପ୍ରସବ କରେ; ରତ୍ନପ୍ରସବିନୀ—Ratna prasū 1. Bringing forth gems, ୨। ସୁସନ୍ତାନ (ରତ୍ନପ୍ରସୂତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରସବିନୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. Bringing forth worthy children. ସ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ —ବସୁନ୍ଧରା; ପୃଥିବୀ—The earth.

ରତ୍ନ ପ୍ରସୂତ—ସ.ବିଶ—୧। (୫ମୀ ତତ୍)ରତ୍ନରୁ ପ୍ରସୂନ—1. Produced. Ratna prasūta from jewels. ୨। (ବହୁବୀ.ବ୍ରୀ)ରତ୍ନୋତ୍ପାଦକ 2. Producing gems.

ରତ୍ନବଟ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ଜଜ୍ଜା) ବ—ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚାନନ୍ଦ ବାସଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ Ratnabaṭa ମାଳକାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କଟକ ଜଜ୍ଜାରେ କଟକର ୧୫ମାଇଲ ପୂର୍ବେ ସୁଗନ୍ଧୀର, ଦେବମନ୍ଦିରଗର୍ଭକ ରତ୍ନଜୋଡ଼ ନାମକ ଜଳାଶୟର ତୀରରେ ଥିବା ବର ଗଛ—Name of a banian tree mentioned in the Mālikā where it is foretold that the devotees will assemble. [ଦ୍—ଏହା ଜନକଟରେ ଗୁଡ଼ିଏ ମାଳକାବଦ୍ଧାସୀ ସାଧୁସନ୍ଥଙ୍କର ବର୍ଷକେ ଥରେ ମେଳା ହୁଏ । ଏହିଠାରେ କଳିଯୁଗ ଶେଷରେ ଭକ୍ତମାନେ ମିଳିତ ହୋଇ ଧର୍ମର ଜୟ ଘୋଷଣା କରିବେ ବୋଲି ମାଳକା ଗାଇଛି ।]

ରତ୍ନ ବଣିକ୍—ସ. ବ (ସ.ତ.ତତ୍ପୁ)—ରତ୍ନଜୀବୀ; ରତ୍ନବ୍ୟବସାୟୀ— Ratna baṇik Jeweller; a trader in gems.

ରତ୍ନବତା—ସ. ବି.. ସ୍ତ୍ରୀ— ପୃଥିବୀ—The earth. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ— Ratnabatī ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ନାମ—A name given to women.

ରତ୍ନବାନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ରତ୍ନବିଶିଷ୍ଟ; ରତ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣ — Ratnabān Having gems; full of gems. (ରତ୍ନବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରତ୍ନ ବର୍ଷୁକ—ସ. ବିଶ—ଯେ ରତ୍ନ ବର୍ଷା କରେ—Showering Ratna barshuka gems. ସ. ବ—ପୁଷ୍ପକ ରଥ; କୁବେରଙ୍କ ରଥ—The car of the Hindu's God of wealth.

ରତ୍ନ ବୃକ୍ଷ—ସ. ବ (ସ. ତ. ତତ୍ପୁ.)—ପ୍ରବାଳ— Ratna bṛuksha Coral.

ରତ୍ନ ବେଦ(ଦି)—ସ. ବ—ରତ୍ନଖଚିତ ସ୍ତୂପ—An altar decked Ratna bedi(dī) with jewels. (ଦ୍—ମଣ୍ଡପ ମଧ୍ୟେ (ରତ୍ନବେଦିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରତ୍ନବେଦି, ଯେ ଚଳାମଣ୍ଡରେ ଅଷ୍ଟାଦଭୂଯଉ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ରତ୍ନ ମଣ୍ଡିତ—ସ.ବିଶ.ପୁଂ(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) – ରତ୍ନଖଚିତ; ରତ୍ନଜଡ଼ିତ;ରତ୍ନଦ୍ୱାର Ratna maṇḍita ଅଳଙ୍କୃତ—Set or adorned with (ରତ୍ନମଣ୍ଡିତା—ସ୍ତ୍ରୀ] gems.

ରତ୍ନମୟ—ସ. ବିଣ—୧ । ରତ୍ନଖଚିତ—1. Set with gems. Ratnamaya ୨ । ମଣିମୟ; ରତ୍ନଦ୍ୱାର ଗଢ଼ା—2. Made. (ରତ୍ନମୟୀ —ସ୍ତ୍ରୀ) of gems. ୩ । ରତ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Full of gems.

ରତ୍ନମାଳ(ଳି)—ଦେ. ବ (ସ. ରତ୍ନମାଳା)—ରତ୍ନମୟ ହାର— Ratna māla(li) A string of gems. रत्नमाला रतनमाला (ରତ୍ନମାଳା; ରତ୍ନମାଳିକା—ସ. ରୂପ)

ରତ୍ନ ମୁଖ୍ୟ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରତ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟ=ଶ୍ରେଷ୍ଠ) Ratna mukhya ହୀରା— Diamond. [ରତ୍ନଗର୍ଭ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରତ୍ନ ମୁଦ୍ରିକା—ସଂ. ବ (ସ.ତ.ତତ୍ପୁ) – ରତ୍ନଖଚିତ ଅଙ୍ଗୁରୀୟ— Ratna mudrikā A ring set with gems (ରତ୍ନମୁଦ୍ରା—ଦେଶଜରୂପ)

ରତ୍ନ ରାଜି – ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରତ୍ନ ସମୂହ—A collection Ratna rāji of gems.

ରତ୍ନରାଟ୍—ସ. ବ. (ରତ୍ନ+ରାଜ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍)—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରତ୍ନ— Ratnarāṭ 1. Chief amongst gems; the best amongst jewels. ୨ । ମାଣିକ୍ୟ—2. Ruby.

ରତ୍ନ ଲିଙ୍ଗ—ସଂ ବ.—ରତ୍ନ ନିର୍ମିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ—An image of Ratna liṅga Śiba made of gems.

ରତ୍ନ ସାନୁ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ରତ୍ନନିର୍ମିତ ସାନୁ=ଉଚ୍ଚଦେଶ ଯାହାର)— Ratna sānu ମେରୁ ଗିରି; ସୁମେରୁ ପର୍ବତ —The mythological golden mountain to the north of the Himalayas. [ଦ୍—ବଗ୍ଗଜେ ଉଥ୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଦାଶରଥି, ଶୋଭା ରତ୍ନସାନୁ ଜମ୍ଭ ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଶବଳାସ ।]

ରତ୍ନ ସିଂହାସନ—ସଂ.ବ.(ସ.ତ.ତତ୍ପୁ)—ମଣିମାଣିକ୍ୟଖଚିତ ସିଂହାସନ— Ratna simhāsana A throne set with gems. ଦେ. ବ—ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବେଦି ଉପରେ ଦେବବିଗ୍ରହ ସ୍ଥିତି ଥାଆନ୍ତି—An alter inside a temple where the image is set up.

ରତ୍ନସୂ—ସଂ. ବିଣ.—ରତ୍ନ ପ୍ରସୂ (ଦେଶ)—Ratnaprasū (See). Ratnasū ସଂ. ବ.—ରତ୍ନଗର୍ଭା; ପୃଥିବୀ— The earth.

ରତ୍ନହାର—ସଂ. ବ. (ସ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ରତ୍ନ ଗ୍ରଥିତମାଳା—A string Ratna hāra of gems.

ରତ୍ନାଈ—ଦେ. ବ.—ରତ୍ନମାଈ; ଦେବୀ ବିଶେଷ—Name of a Ratnāī popular Goddess.

ରତ୍ନାକର—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସମୁଦ୍ର—The ocean. Ratnākara ୨ । ରତ୍ନର ଖଣି—2. A mine of gems. ୩ । ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ପୂର୍ବ ନାମ—3. The name of sage Balmīki (author of the Rāmāyaṇa) before he became a sage. [ଦ୍—କଥିତ ଅଛି ଯେ ରତ୍ନାକର ପ୍ରଥମେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦସ୍ୟୁ ବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲରେ ପଥିକମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣ ସଂହାର କରି ସେମାନଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ଲୁଣ୍ଠନ କରି କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷୁଥିଲେ । ଏକଦା ନାରଦ ଜଙ୍ଗଲରେ ଯାଉଥିଲେ; ତାଙ୍କୁ ରତ୍ନାକର ବଧ କରିବା ପାଇଁ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତେ ନାରଦ ପଚାରିଲେ 'ତୁମେ କ ସକାଶେ ନିର୍ଦୋଷ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଧ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଅଛ ?' । ରତ୍ନାକର କହିଲେ 'ଏ ମୋର କୁଟୁମ୍ବପୋଷା ବୃତ୍ତି' । ନାରଦ ପଚାରିଲେ 'ତୁମେ ଯାହାଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟାଦି ଗୁରୁତର ପାପ କରୁଅଛ ସେମାନେ ଏହି ପାପର ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବେ କ ନାହିଁ ?' ରତ୍ନାକର ଉତ୍ତର କଲେ 'ହଁ, ଅବଶ୍ୟ କରିବେ ।' ନାରଦ କହିଲେ, 'ଆଚ୍ଛା, ତାଙ୍କୁ ଯାଇ ପଚାର ଅସିଲ, ସେମାନେ ତୁମ୍ଭ ପାପର ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବେ କ ନାହିଁ ? ରତ୍ନାକର ଏ ବିଷୟ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କୁ ପଚାରିବାକୁ ଗଲେ । କାଳେ ନାରଦ ପଳାଇଯିବେ, ଏହି ଅଶଙ୍କାରେ ରତ୍ନାକର ନାରଦଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଗଛରେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବାନ୍ଧି କରି ଚାଲିଲେ । ଘରେ ପାଇ ପିତା ଓ ମାତା ଓ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ସେମାନେ କହିଲେ 'ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପୋଷିବା ତୁମ୍ଭର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଧର୍ମ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେ କହି ନାହୁଁ, ଏଥର ସ୍ଥଳେ ଆମେ କାଅଁ ତୁମ୍ଭ ପାପର ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବୁଁ' ? ରତ୍ନାକର କୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ଠାରୁ ଏହି ଉତ୍ତର ଶୁଣି ବିଷଣ୍ଣ ବଦନରେ ନାରଦଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫେରି ଅସି ନାରଦଙ୍କୁ ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ କଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ି, ତାହାର ଏ ପାପରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବେ ଉହାଁର ବାଟ ବତାଇବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ନାରଦ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟା ବହି ତାଙ୍କ କାନରେ ରାମନାମ ମନ୍ତ୍ର ଦେଲେ ଓ ଯୋଗସାଧନ ର ଉପାୟ ବତାଇ ଦେଲେ । ତନ୍ତୁ ଆଜନ୍ମ ପାପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ, ତାହାର ଦସ୍ୟୁର ରସନା ରାମ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ 'ମର୍ତ୍ତ' 'ମର୍ତ୍ତ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଲାଗିଲା । ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତରେ 'ମର୍ତ୍ତ' 'ମର୍ତ୍ତ' ଏକାଦଚ୍ରମେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁ କରୁ ତାହା ବର୍ତ୍ତି ବହୁବର୍ଷ ପରେ 'ରାମ' 'ରାମ' ହେଲା । ନାରଦ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲେ ଓ ରତ୍ନାକର ସେହି ସ୍ଥାନରେ ବସି ଏହି ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁ କରୁ ଷାଠିଏ ହଜାର ବର୍ଷ ବିତିଗଲା ଓ ତାଙ୍କ ଶରୀର ଯାକ ବଲ୍ମୀକ ବା ଉଇଢ଼ୁଙ୍କା ଘାଲିହୋଇଗଲା । ଅନନ୍ତର ଏ ଯୋଗନିଦ୍ରା ହୋଇ ସେହି ବଲ୍ମୀକରୁ ଉଠି ବାଲ୍ମୀକି ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ ।] ୧ । ଦେ. ବ ଗୀତା ମତେ ଦାନଙ୍କ ଚତୁର ଓଡ଼ିଆ ନୃସିଂହ ପୁରାଣ ଗ୍ରନ୍ଥର ୭ଖଣ୍ଡର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖଣ୍ଡର ନାମ (ଯଥା, ପ୍ରଥମ ରତ୍ନାକର) —1. Name of each of the 7 volumes of the Oriya Nṛusiṁha purāṇa by poet Pitāmbara Dāsa.

୨ । (ନାମ)--ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବି—2. Name of an ancient Oriya poet. [ଦ୍ର-ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ସମ୍ବଲପୁର; ଏ ନାଉରେ ଭୂଲିଅ; ମହଁ ମାଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । 'ସାତସ୍ୱର ଗୀତା' ଏହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଜନାସୃକ ଉତ୍କଳ-ଇତିହାସ ।] ୩ । ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—3. A name given to males

ରତ୍ନାକର ଚମ୍ପୂ—ଦେ. ବ.—କ ଠାରୁ ଞ ଜନ୍ୟମରେ ଅଦ୍ୟ ଅକ୍ଷରମାନ Ratnākara champū ଥିବା ଗୀତଯୁକ୍ତ ବଳଦେବ ରଥ କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଚିତ କୃଷ୍ଣଲୀଳ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକ- Name of a book of Oriya songs by poet Baladeba Ratha Kabisūrjya.

ରତ୍ନାଙ୍କ—ସଂ. ବ.— (ବସ୍ତୁତଃ ହି; ରତ୍ନ ହୋଇଅଛି ଅଙ୍କ=ଚିହ୍ନ ଯାହାର)· Ratnāṅka ୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ରଥ—1. Name of Bishnu's car. ୨ । (ସ. ତ. ଲୋ) ରତ୍ନ ପରି ଚିହ୍ନ— A sign resembling a gem.

ରତ୍ନାଙ୍ଗୁରିୟ—ସଂ. ବ.- ରତ୍ନ ମୁଦ୍ରିକା; ରତ୍ନ ବସା ଯାଇଥିବା ମୁଦି— Ratnāṅguriya A ring set with gems. (ରତ୍ନାଙ୍ଗୁଷ୍ଠୀୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରତ୍ନାଚଳ —ସଂ. ବ.— ୧ । ରତ୍ନଗିରି; ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—1. The Ratnāchala Sumeru mountain. ୨ । ଦାନ ନମିତ୍ତ ପଦ୍ମରାଗଟ୍ରେ କଳ୍ପିତ ରତ୍ନସ୍ତୂପ—2. A high heap of gems dedicated to be given away as gift.

ରତ୍ନାବଳି—ସଂ· ବ (ଶ୍ରୀ ଉଡ଼)—୧। ରତ୍ନହାର— 1. A string of Ratnā bali gems. ୨। ରତ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ-2. A row of pearls. ୩। (ନାମ) ବତ୍ସରାଜ ପତ୍ନୀ—3. Name of a queen. ୪। ଶ୍ରୀହର୍ଷପ୍ରଣୀତ ନାଟ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—4. Name of a drama by poet Śriharsha. ୫। ବାକ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ— 5. A figure of speech.

ରତ୍ନାଭରଣ—ସଂ. ବ.(ସ ତ.ଲୋ)-ମଣିମୟ ଅଳଙ୍କାର; ଜଡ଼ୁଆ ଅଳଙ୍କାର- Ratnābharaṇa Jewellery; ornaments set with [ରତ୍ନାଳଙ୍କାର—ଅନ୍ୟରୂପ] gems.

ରତ୍ନି—ସଂ. ବ.—(ରତ୍ନ ଧାତୁ=ଯତ୍ନ କରିବା + କରଣ.ଅର୍ଥରେ ି)—୧ । Ratni ଏକ ମୁଟ୍ଠି ପରିମିତ ଲମ୍ବ; ୨୧ ଆଙ୍ଗୁଳ— 1. Linear [ଅରତ୍ନି—ଅନ୍ୟରୂପ] measure consisting of a length from the elbow to the end of the closed fist. ୨ । ମୁଠା; ମୁଷ୍ଟି— 2. Closed fist.

ରତ୍ନେଶ—ସଂ. ବ. (ଶ୍ରୀ ଉଡ଼)—କୁବେର—The Hindus' God Ratneśa (ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ) of wealth.

ରତ୍ନୋଦଧି—ଦେ. ବ.—(ନାମ)—ଭାରତବର୍ଷୀୟ 'ନାଳନ୍ଦ' ବିଶ୍ୱ. Ratnodadhi ବିଦ୍ୟାଳୟର ସୁବିଶାଳ ପୁସ୍ତକାଗାର—The name of the library of the celebrated ancient University of Nālanda.

ରତ୍ୟଙ୍ଗ-ସ.ବି.-(ସ.ତ.ଲୋ)— ୧। ସ୍ତ୍ରୀ ଯୋନି—1. Female organ, Ratyaṅga vagina. ୨ । ପୁରୁଷ ଲିଙ୍ଗ—2. Male organ; penis.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଥ—ସ. ବ.—(ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡା କରିବା + କରଣ.ଥ)--୧। ଶତ୍ରୁନାଶ କରିବାପାଇଁ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥଳୀକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଚକ ଲଗାଯାଇଥିବା ଯାନ; ଚକଯାନ—1. Wheeled conveyance e.g. cart; carriage. ୨। ସ୍ୟନ୍ଦନ—2. Car. ୩। ଯୁଦ୍ଧ ଯାନ—3. A conveyance used in war; war chariot. ୪। ବାହନ—4. Any conveyance; vehicle. ୫। ଶରୀର—5. Body. ୬। ପଦ; ଚରଣ—6 Leg. ୭। ଅବୟବ—7. Limb; member of the body. ୮। ବେତସ ବୃକ୍ଷ—8. Cane; ratan; Calamus Rotung. ୯। ରଥଦ୍ରୁ; ଛତୁଣ ବୃକ୍ଷ; ବାନ୍ଧନ ଗଛ—9. A timber tree; Ougenia Dalbergioides. ୧୦। ଜଳବେତସ; ବାଗାର—10. A species of ratan growing near water. ୧୧। ବଞ୍ଜୁଳ; ଅଶୋକ—11. The Asoka tree. ୧୨। ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ଏବଂ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମାଙ୍କୁ ବସାଇ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେବା ଓ ଆଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ରଥ—12. Car used in conveying the idols at Puri, Bhubaneswar and other places. [ଦ୍ର-ମୁତ୍ତର୍ବ ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଶତାବ୍ଦୀର ବହୁ ପୂର୍ବେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ରଥର ବ୍ୟବହାର ଜାଣୁଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଋଗ୍ବେଦ ଓ ଯଜୁର୍ବେଦରୁ ମିଳେ । ରଥରେ ଅଶ୍ୱମାନେ ସାରଥିଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଉଥିଲେ । ରଥକୁ ଶିଳ୍ପୀ ଓ ସୂତ୍ରଧରମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧରଥ ଗୋଚର୍ମ ଆଦିରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ହେଉଥିଲା । ରଥରେ ରଥସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପରିଚୟସୂଚକ ପତାକା ଉଡ଼ୁଥିଲା । ରଥର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ରକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲା । ଅଶ୍ୱମାନେ ରଶ୍ମିଦ୍ୱାରା ରଥରେ ସଂଯୁକ୍ତ ଓ ଚାଳିତ ହେଉଥିଲେ । ପୁରାଣ ଆଦିରେ ଉନ୍ନତ ରଥ ଓ ଉତ୍ତମ ରଥମାନଙ୍କୁ ଚାଣିବା ପାଇଁ ଉନ୍ନତ ଜନ୍ମ ନିୟୋଜିତ ହେବା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଅର୍ଜୁନ, ନଳ ଓ ରୁକ୍ମିଣୀ ଆଦି ସାରଥି ରୂପରେ ରଥ ଚଳାଇ ଥିବା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ପତାକା ବା ଧ୍ୱଜ ଚିହ୍ନିତ ରଥ ଥିଲା । ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ରଥରେ ଚଢ଼ି ଧନୁର୍ବାଣ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କୁ ରଥୀ ବୋଲି ଯାଉଥିଲା ।

ରଥମାନ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ଗମନାଗମନ କରୁଥିଲା । ରାବଣ ଲଙ୍କାରୁ ରଥ (ପୁଷ୍ପକ ବିମାନ)ରେ ଆସି ସୀତାଙ୍କୁ ରଥରେ ବସାଇ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ନେଇ ଯାଇଥିଲା । ସମାନ ରଥରେ ବସି ସୀତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଲଙ୍କାରୁ ଫେରି ଆସିଲେ । କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ରାଜାମାନେ ରଥରେ ଯିବା ଆସିବା କରିବା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଐତିହାସିକ ଯୁଗରେ ରଥର ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରମାଣ ଦେଖା ଯାଇନାହିଁ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବୃଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଦନ୍ତକୁ ରଥଦ୍ୱାରା ନିଆଯାଇ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରାଯିବାର ନିଦର୍ଶନ ମିଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରା ଉତ୍ସବଗୋଷ୍ଠି ରଥରେ ପୂଷ୍ୟାନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା ଦିନ ବଜେ ଜଗ ଗୁଣ୍ଡିଚ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇଁ ସେଠାରେ ସପ୍ତାହକାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଦଶମୀ ଦିନ ସେଠାରୁ ବଡ଼ଦେଉଳକୁ ଆସନ୍ତି । ଗୁଣ୍ଡିଚ ମନ୍ଦିରକୁ ଯିବା ଦିନକୁ ରଥଯାତ୍ରା ବା ଗୁଣ୍ଡିଚ ଓ ଫେରିବା ଦିନକୁ ବାହୁଡ଼ାଯାତ୍ରା କୋହିଯାଏ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚଳନ୍ତିପ୍ରତିମା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରଙ୍କୁ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ (ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ) ଦିନ ଗୋଷ୍ଠିଏ ରଥରେ ଏକ ମାଇଲ୍ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ରାମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରକୁ ନିଆଯାଇ କିଛିଦିନ ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରି ପୁଣି ବଡ଼ଦେଉଳକୁ ବାହୁଡ଼ାଇ ଅଣାଯାଏ । ଭୁବନେଶ୍ୱରର ରଥ ୪ ଚକବିଶିଷ୍ଟ;ରଥର ନାମ ରୁକୁଣୀ ବା ରୁକୁଣା ରଥ । ଏ ରଥ ଯେଉଁଆଡ଼େ ମୁହଁକର ଯାଇଥାଏ ସେଆଡ଼ରୁ ଆଉ ମୁହଁ ଫେରାଏ ନାହିଁ । ବାହୁଡ଼ା ଦିନ ରଥର ଅଗ୍ରପାଖର ସାଜସଜ୍ଜାକୁ ଅଣି ପଛ ପାଖରେ ଲଗାଇ ରଥର ପଛପାଖକୁ ସମ୍ମୁଖ କରି ଠାକୁରଙ୍କୁ ବାହୁଡ଼ାଇ ଅଣାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଅଛି ଯେ 'ରୁକୁଣା ରଥ ଆଉ ନ ଫେରେ' ।

ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥ ୧୬ ଚକବିଶିଷ୍ଟ; ରଥର ନାମ 'ନନ୍ଦଘୋଷ ରଥ' ଓ ଏହାର ପତାକା ଗରୁଡ଼ଚିହ୍ନାଙ୍କିତ ।

ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ରଥ ୧୬ ଚକବିଶିଷ୍ଟ, ନାମ ଦେବଦଳନ; ଏହା ପଦ୍ମଧ୍ୱଜ ।

ବଳଭଦ୍ରଙ୍କ ରଥ ୧୬ଚକବିଶିଷ୍ଟ; ନାମ ତାଳଧ୍ୱଜ; ଏହା ଲଙ୍ଗଳଧ୍ୱଜ ।

ପୁରୀର ରଥଯାତ୍ରା କୌଦ୍ଧଯାତ୍ରାର ଚତୁର୍ଥ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି ।] ଦେ. ବ—୧। ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ କୌଣସି ପାଶ୍ୱର୍ବଶେଷ—1. A family-title of some Brāhmaṇas. ୨। ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—2. A name given to males.

ରଥକ—ସ. ବ—ଦେବମନ୍ଦିରର ଅଂଶବିଶେଷର ନାମ; ଦେବମନ୍ଦିରର ଗମ୍ବୁଜାକାର ଉପରିଭାଗ
Rathaka ବିମାନ—The upper dome-like half of a temple.

ରଥ କଟ୍ୟା(ଡ୍ୟା)—ସ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)—ରଥଶ୍ରେଣୀ—
Ratha kaṭyā(ḍyā) A row of cars.

ରଥକ(କା)ର—ସ. ବ—୧। ରଥନିର୍ମାଣ କାରିଗର—1. Artisan who builds the car. ୨। ରଥନିର୍ମାଣ ବଢ଼େଇଜାତି—2. A caste of carpenters who build cars.
Rathaka(kā)ra

ରଥ କୁଟୁମ୍ବୀ—ସ. ବ—ସାରଥି—
Ratha kuṭumbī Charioteer.

ରଥଗର୍ଭକ—ସ. ବ—ଶିବିକାଦି ନରବାହ୍ୟ ଯାନ—Conveyances or litters carried by men.
Rathagarbhaka

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଥ ଗୀତ—ଦେ. ବ—ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆଦର ରଥମାନଙ୍କୁ ଟାଣିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାପାଇଁ ରଥର ରଥଟାନାର ଗାନ **रथ खींचने समयका गान** ସାରଥିମାନଙ୍କ ବୋଲିବା ଅଶ୍ଳୀଳ ଗୀତ—Obscene songs sung by the drivers of the religious cars during their dragging.

ରଥ ଗୁପ୍ତି—ସଂ. ବ—ଶସ୍ତ୍ରାଦ ଓ ଶସ୍ତ୍ରର ରକ୍ଷା ନମିତ୍ତ ରଥମଧ୍ୟସ୍ଥ ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନ—A recess made inside the car for the rider's self protection and for depositing weapons.

ରଥ ଚକ୍ର—ସ. ବ—୧। ରଥର ଚକ—1. The wheel of a car. ୨। ଚକ—2. Wheel. ୩। (ରଥଚରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚକ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ—3. The ruddy goose.

ରଥ ଚଲା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି—ରଥରେ ଯୋଗ୍ ଦୋଇଥିବା ପଶୁ ଆଦିକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତିତ କର ରଥକୁ ରଥ ଚାଲାନ **रथ चलाना** ଗତିତ କରିବା—To drive a car

ରଥ ଚଲିବା—ଦେ. ବ—୧। ରଥ ଗତି କରିବା—1. A car being in motion. [ଉ—ରଥ ଚଳେ [ରଥ ଗଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଧୀରେ ଧୀରେ, ଖୁବ୍ ମନ୍ଥର ବେଳେ। ରଥଚଲା ଶିଶୁଗୀତ।] ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଚଳପ୍ରଚଳ କରିବାକୁ **रथ चलना** ସମର୍ଥ ହେବା—2. (figurative) Being able to walk and move about. [ଯଥା—ଏଣିକ ୮୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ମୋ ରଥ ଚଳିବା କଷ୍ଟ ହେଲଣି।]

ରଥ ଚାଳକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଅଳ୍ପା ଉତ୍)—ସାରଥି—Ratha chāḷaka Charioteer; driver of a car. (ରଥଚାଳିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଥ ଚାଳନ—ସ. ବ—ସାରଥିରୂପେ ରଥରେ ଲଗିଥିବା ଅଶ୍ୱାଦିକୁ Ratha chāḷana ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କର ରଥକୁ ଗତିତ କରିବା—Driving of a chariot.

ରଥ ଟାଣିବା—ଦେ. କି—ଗତି କରିବା ପାଇଁ ରଥକୁ ଓଟାରିବା—Ratha ṭāṇibā To draw a car. ରଥଟାନା **रथ खींचना**

ରଥ ଦ୍ରୁ—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ, ରଥ+ଦ୍ରୁ=ବୃକ୍ଷ; ଏହାର କାଠରେ Ratha dru ରଥ ତିଆର ହେଉଥିବାରୁ)—ଟିନଶ ବା ବାହ୍ମନ ଗଛ—A timber-tree used in making cars; Ougenia Dalbergioides.

ରଥନ୍ତର—ସ. ବ(ରଥମ୍=ରଥକୁ+ତୃ. ଧାତୁ. ଣିତ୍; ଭାବ.ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Rathantara ଅ)—୧। ସାରଥି—1. Charioteer. ୨। ସାମ ବେଦର ଶାଖା ବିଶେଷ—2. Name of a portion of the Sāma Beda.

ରଥ ପାଦ—ସ. ବ (ଅଳ୍ପା ଉତ୍)—ରଥର ଚକ—Ratha pāda The wheel of a car.

ରଥବାହ—ସ. ବ. ପୁଂ (ରଥ+ବହ୍. ଧାତୁ. ଣିତ୍, ବାହ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Rathabāha ଅ)—ସାରଥି—Charioteer. (ରଥବାହକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରଥବାହା, ରଥବାହିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରଥ ବାହିବା—ଦେ. କି—ରଥ ଚଲାଇବା (ଦେଖ) Rath bāhibā Ratha chalāibā. (See)

ରଥବୁହା—ଦେ. ବଣ—(ସ. ରଥବାହନ) ରଥର ଗତିନ—Rathabuhā Driving of a car. ରଥଚାଲାନ **रथचलाना** [ଉ—ରଘୁପତ୍ତି ବାବୁକ ରଥବୁହା ଦେଖି, ପ୍ରମୋଦ ଜଳେ ଭାସି ଗଲେ ଦୋଇ ସୁଖୀ। କୃଷ୍ଣଜିତ. ମହାଭାରତ. ବନ।]

ରଥ ବେଗ—ସ. ବ. (ଅଳ୍ପା ଉତ୍)—ରଥର ଗତିର ଦ୍ରୁତତା—Ratha bega The speed of a car.

ରଥ ଭୋଗ—ଦେ. ବ—ଠାକୁର ରଥରେ ସାଜିଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ଭୋଗ—Offerings made to the Deity while on the car. ଯେ ଭୋଗ ଦେଓୟାଯାଏ **रथभोग**

ରଥ ଯାତ—ଦେ. ବ—ରଥଯାତ୍ରା (ଦେଖ)—Ratha jāta Ratha jātrā (See). ରଥଯାତ୍ରା **रथयात्रा** (ରଥଯାତ୍ର ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଥ ଯାତ୍ରା—ଦେ. ବ—୧। ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା; ଆଷାଢ ମାସ ପୁଷ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ Ratha jātrā ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା ଦିନ ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରା ଙ୍କ ରଥରେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରକୁ ଯାତ ହେବା ରୂପ ଉତ୍ସବ—1. The car festival of Puri; the ceremony of taking the Deieties Jagannath, Balabhadra and Subhadrā in 3 cars to their garden house; the Gundichā festival [ଦ୍ର—ପୁରୀର ରଥଯାତ୍ରା ସମୟରେ ମହାସମାରୋହ ଦ୍ୱାରା ଓ ଭାରତର ଚତୁ ଚତୁ ଅଞ୍ଚଳରୁ, ବିଶେଷତଃ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ, ବହୁ ସହସ୍ର ଯାତ୍ରୀ ସେହି ସମୟରେ ପୁରୀକୁ ଅସନ୍ତି। ପୂର୍ବେ ଯାତ୍ରୀମାନେ କେହି କେହି ରଥମାନଙ୍କର ଚକ ସାମନାରେ ପଡ଼ିଯାଇ ପ୍ରାଣ ଦ୍ୟାଗୁଥିଲେ ଓ ଏହା କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ କରିବାର ଆଶା ଥିଲା। କେହି କେହି ମୋକ୍ଷ-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଥତଳେ ଶୋଇ ଯାଉଥିଲେ। ଏହି ଘଟଣାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଜଣେ ସାହେବ-ଐତିହାସିକ (Burton) (ଯେ ୩୦୦ ବର୍ଷ ତଳେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥ ଦେଖିଥିଲେ ସେ) ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଏକ ପକ୍ଷଧାରୀ ଅସୁର—ଦେବତା ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ରଥ ଚକଚଳେ ମନୁଷ୍ୟ ବଳି ଦିଆଯିବା କଥା ମଧ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ। ପ୍ରତିଷଣ୍ଠିତ ନବକଳେବର ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥ 'The car of Jagannath' ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଚନ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଆସୁଅଛୁ। ଏବେ ସରକାରଙ୍କର କଟକଣା ଯୋଗୁଁ ରଥମାନ ଚଳିବା ସମୟରେ ମାଜଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ ପୁଲିଶ ସାହେବମାନେ ନିଜେ ଉପସ୍ଥିତ ରହି ଚଳୁଥିବା ରଥର ଖୁର ପାଖରୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଆଡ଼େଇ ଦିଅନ୍ତି; ତେଣୁ ଏବେ ସେପରି ଦୁର୍ଘଟଣା ପ୍ରାୟ ଘଟେ ନାହିଁ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ (ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ) ପୁଣ୍ଡ୍ରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ରଥଯାତ୍ରାରେ ଯୋଗ ଦେଇ ସଦଳ ନାମସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ କରି ରଥ ଆଗେ ଆଗେ ଯାଉଥିଲେ ଓ ସେହି ସମୟରୁ, ପୁଣ୍ଡ୍ରର ରଥଯାତ୍ରାରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ଭଙ୍ଗୀୟ ଯାତ୍ରୀମାନେ ସଦ୍ଭସ୍ତ୍ରଃ ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ପଣ୍ଡିତ ଓ ଅଶ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିମାନେ (ବାଉରି, କଣ୍ଡରା, ଘାଶ, ଡାଡ଼ି ଆଦି, ଓ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଦେଉଳ ମଧ୍ୟକୁ ପଶି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ, ସେମାନେ) ରଥ ଉପରେ ବସ୍ତ୍ରାଚ୍ଛାଦିତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାର ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଯେ ରଥରେ ବସ୍ତ୍ରାଚ୍ଛାଦିତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଘୃଣା ପୁନର୍ଜନ୍ମରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଏ । ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ ଦେଉଳ ମଧ୍ୟରୁ ରଥ ନିକଟକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ସେବକମାନେ ଯୁକ୍ତ ବସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରାନଙ୍କ ଅଙ୍ଖାରେ ହାତ ଢୋର ଲଗାଇ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଓ ଝୁଙ୍କାଝୁଙ୍କି କରି ଆଇଁ ଆଇଁ ଆଣନ୍ତି; ଏହାକୁ 'ଯଦ୍ଭଣ୍ଡି' ବା 'ଯଦ୍ଭଣ୍ଡି ବଜେ' କହନ୍ତି ।

ପୁଣ୍ଡ୍ରର ରଜା ସ୍ୱୟଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆଗେ ଆଗେ ଗୁଲ ସୁନା ଖଡ଼୍ଗକା ଧରି ବାଟ ଓଳାଉ ଥାଆନ୍ତି ଓ କର୍ପୂର ଚନ୍ଦନାଦି ସୁବାସିତ ଜଳ ଛିଞ୍ଚୁ ଥାଆନ୍ତି; ଏହାକୁ 'ଛେରା ପହଁରି' କହନ୍ତି । ପୁଣ୍ଡ୍ରର ରଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ଏହି 'ଛେରା ପହଁରି' କରୁଥିବାରୁ କାଞ୍ଚି ରଜା ପୁଣ୍ଡ୍ରରଜାଙ୍କୁ 'ହାଡ଼ି' ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଥାଏଣାର ଜନ୍ୟା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ଦେବାକୁ ମନା କରିଥିଲେ ଓ ଏ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପାଇଁ ପୁଣ୍ଡ୍ରର ରଜା ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଦକ୍ଷିଣରେ କୃଷ୍ଣାନଦୀ ତୀରସ୍ଥ କାଞ୍ଚି ଜୟକୁ ଅଭିଯାନ ଓ ଜୟ କରି ସୁନ୍ଦରକନ୍ୟା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ଆଣି ପରିଶେଷରେ ତାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ପୁଣ୍ଡ୍ରର ରଜା ଯେତେବେଳେ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳର ଏକାଧିପତ୍ୟ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର 'ସାର ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ଗଉଡ଼େଶ୍ୱର ନବ କୋଟି କର୍ଣ୍ଣାଟ କଳବର୍ଗେଶ୍ୱର ବସ୍ତ୍ରଧ ସାରବର ପ୍ରତାପ' ଉପାଧି ଯୁକ୍ତ ହୋଇ 'ଲଙ୍କେ ରଜାଙ୍କ ମହଡ଼ାମଣି' ଥିଲେ, ସେହି ସମୟରୁ ଗଜପତିଙ୍କର ରଥ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ କାଠ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଦଶପଲ୍ଲାର ରଜାଙ୍କୁ 'ଡୋଡ଼ମ୍ବୁ' ନାମକ ଯୋଗିଏ ଜଙ୍ଗଲ ଦେଇଥିଲେ ଓ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଶପଲ୍ଲାର ରଜା ଉକ୍ତ ଜଙ୍ଗଲ ଯୋଗ କରି ପ୍ରତିବର୍ଷ ମହାନଦୀର ବଢ଼ି ସମୟରେ ନଦୀ ମାର୍ଗରେ ପଠାଇ କରି ରଥକାଠ ପୁଣ୍ଡ୍ରକୁ ପଠାଉ ଅଛନ୍ତି ।

ପୁଣ୍ଡ୍ରର ରଥ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ବଢ଼େଇମାନେ ଜାଗିର ଖାଉ ଅଛନ୍ତି । ରଥମାନ ଟାଣିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଜାଗିରଦାରି ପ୍ରଥା ଯୁକ୍ତ ଲୋକେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ 'କଲାବେଠିଆ' ବା 'କଲାପିଠିଆ' କୋଲ୍ଲସାଏ । ରଥ ଟାଣିବା ଦଉଡ଼ି ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଜାଗିରଦାର ଅଛନ୍ତି ।

ରଥମାନଙ୍କୁ କଲାବେଠିଆ ଓ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଟାଣନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ପାଇଁ 'ସାରଥି' ନାମଧାରୀ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ରଥ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଅଶ୍ଳୀଳ ଗୀତ ବୋଲୁ ଥାଏ ।

ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ରଥଯାତ୍ରା ବୌଦ୍ଧ ଉତ୍ପତ୍ତିର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର ବୋଲି କେତେକ ପଣ୍ଡିତ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ଅଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରା ଅନୁକରଣରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ରଥଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ ହୁଏ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ ସମୟରେ ହେବା ରଥ-ଯାତ୍ରା ଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରଧାନ ମେଳା ଓ ସେହି ଉପଲକ୍ଷରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ବହୁ ସହସ୍ର ଲୋକ ଜୁଣ୍ଡି ହୁଅନ୍ତି ।

କୋଣାର୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦିର ରଥ ଆକାରରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବା ଅନୁମିତ ହୁଏ ଓ ପୂର୍ବେ କୋଣାର୍କରେ ମାଘ ସପ୍ତମୀରେ ରଥଯାତ୍ରା ହେଉଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ 'ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମ୍'ର ଶ୍ରୀ ରଙ୍ଗ ସ୍ୱାମୀ ଦେବତାଙ୍କର 'ବୈକୁଣ୍ଠ ଏକାଦଶୀ' ଦିନ ରଥଯାତ୍ରା ହୁଏ । ସେଠାରେ ଗୋଷ୍ଠୀର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସୁସଜ୍ଜିତ ମଣ୍ଡପ ଅଛି ।]

ରଥ ଯାତ୍ରୀ—ଦେ. ବ—ରଥଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆସିଥିବା ଯାତ୍ରୀ—
Ratha jātrī — Pilgrims visiting the car festival.
ରଥଯାତ୍ରୀ

ରଥଯୁକ୍-ସ.ବ. (ରଥ + ଯୁଜ୍ ଧାତୁ + କ୍ୱିପ୍; ରଥପୂର୍ବକ ଯୁଜ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା.୧ବ)
Ratha juk — ସାରଥି—Charioteer; driver of a car.

ରଥ ରହିବା—ଦେ. ବ. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । ରଥର ଗଚ୍ଛର ରହିତ୍ୟ—
Ratha rahibā 1. The stoppage of a moving car.
ରଥ ବନ୍ଦ ହେଓୟା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଶକ୍ତିର
ରଥ ରୁକ୍ ଯାନା ଚଳିବାକୁ ବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେବା—
(ରଥ ନ ଚଳିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ) 2. (figurative) Loss of
ରଥ ରହିଯିବା } activity due to old age.

ରଥ ସ୍ୱାମୀ—ସ. ବ—୧ । ରଥର ମାଲିକ—
Ratha swāmī 1. The owner of a car. ୨ । ରଥାରୋହୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ରଥୀ—2. The passenger of a car. ୩ । ସାରଥି—3. Charioteer.

ରଥା—ଦେ. ବ (ସ. ରଥୀ)—ରଥୀ; ବୀର ପୁରୁଷ—
Rathā A hero.

ରଥାଙ୍ଗ—ସ. ବ. (ରଥର ଅଙ୍ଗ, ୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—୧ । ରଥର ଚକ୍ର—
Rathāṅga 1. The wheel of a car. ୨ । ଚକ୍ର; ଚକ—2. Wheel. ୩ । ଚକ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ—3. The ruddy goose. (ଦ୍ର— ୧।୩—) ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ଦେଖି ଗର୍ତ୍ତ; ରଥାଙ୍ଗ ଲକ୍ଷ ଗ୍ରାସିତ, ରଥାଙ୍ଗ ଚଳନା ହୋଇଥିଲା ଯେ ।
ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଶଳାସ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଥାଙ୍ଗନାମା—ସ. ବ. (ରଥାଙ୍ଗ=ଚକ୍ର, ଦୋଇଅଛୁ ନାମନ୍=ନାମ h ān ganāmā ଯାହାର)—ଚକ୍ରଆ ପକ୍ଷୀ—The ruddy goose.

ରଥାଙ୍ଗ ପାଣି—ସ. ବ. (ରଥାଙ୍ଗ=ସୁଦର୍ଶନଚକ୍ର, ପାଣିରେ ଯାହାର; Rathāṅga pāṇi ବଦ୍ଧୁ.ବ୍ରୀ)=ଚକ୍ରପାଣି; ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishṇu.

ରଥାଙ୍ଗ ମିଥୁନ—ସ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ଚକ୍ରଆ ଓ ଚକେଇ ପକ୍ଷୀଦ୍ୱୟ—Rathāṅga mithuna A couple of ruddy goose.

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଦଳରେ ଦୁଲଦୁଳ ହୋଇ ଚରନ୍ତି ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛୁ ।]

ରଥାଙ୍ଗୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ରଥାଙ୍ଗ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ଚକ୍ରଧର; Rathāṅgī ବିଷ୍ଣୁ—1. A name of Bishṇu. ୨ । ଋଦ୍ଧି ନାମକ ମହୌଷଧି—2. Name of a rare herb. । ଦଦ୍ରୁଦହିକା (ଦେଶ)—3. Dahi dahikā (See) (ଚକ୍ରାଙ୍କ ଦ୍ରବ୍ୟକୃଷ୍ଟ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)

ରଥାଣ୍ଡକ—ସ. ବ—ରଥାର୍ଭକ (ଦେଶ)
Rathāṇḍaka Rathārbhaka (See)

ରଥାନ୍ତର—ସ ବ —(ରଥ+ଅନ୍ତର)—୧ । ଅନ୍ୟ ରଥ—1. An-Rathāntara other car. ୨ । କଳ୍ପ ବା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିବସ-ବିଶେଷର ନାମ—2. Name of a day of Brahmā.

ରଥାବରୋହଣ—ସ. ବ—(୫ମୀ ତତ୍) ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇବା—Rathābarohaṇa Alighting from the car. (ରଥାବରୋହ—ବଣ. ପୁଂ)

ରଥାଭ୍ର—ସ. ବ—୧ । ବେତସ ବୃକ୍ଷ—1. The cane creeper; Rathābhra Calamus Rotang. ୨ । ଜଳ ତୃଣ-(ରଥାଭ୍ର ପୁଷ୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ) —2. A sort of reed

ରଥାରୂଢ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ରଥରେ ଚଢ଼ିଥିବା—Rathārūṛdha Having ridden on a car; (ରଥାରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) riding a car.

ରଥାରୋହଣ—ସ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍)—ରଥ ଉପରକୁ ଉଠି ବସିବା; Rathārohaṇa ରଥ ଚଢ଼ିବା—Riding on a chariot.

ରଥାରୋହୀ—ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ରଥରେ ଚଢ଼ିଥାଏ—Rathārohī 1. One who rides a car, the (ରଥାରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) passenger of a car. ୨ । ରଥସ୍ୱାମୀ —2. The owner of a car

ରଥାରୋହୀ ସେନା—ସ. ବ—ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ସେନା ରଥରେ ଚଢ଼ି ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ—An army Rathārohī senā fighting from cars. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଯୁଦ୍ଧର 'ଚତୁରଙ୍ଗ' ମଧ୍ୟରୁ 'ରଥ' ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ ଥିଲା । ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ୱ, ରଥ ଓ ପଦାତି, ଏହି ୪ ଶ୍ରେଣୀର ସେନାମାନେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ ।]

ରଥାର୍ଭକ—ସ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍) —କ୍ଷୁଦ୍ର ରଥ—Rathārbhaka A small car.

ରଥାଶ୍ୱ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ରଥ ଟାଣିବା ଘୋଡ଼ା—Rathāśwa Horses drawing a chariot.

ରଥିକ(ନ,ର)—ସ.ବ.ପୁଂ.(ରଥ+ଇକ; ଇନ; ଇର)—୧। ରଥୀ; ରଥାରୂଢ଼ ଯୋଦ୍ଧା—1. A warrior fighting Rathika(na,ra) from a car. ୨। ରଥାରୋହୀ ବ୍ୟକ୍ତି—[ରଥିକା(କୀ,ତ୍ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. A person riding a car. ୩ । ରଥସ୍ୱାମୀ—3. The master or owner of a car.

ରଥିଜାମା—ଦେ. ବ—ପୁରୀସ୍ଥ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ—Name of Rathijāmā a village in Puri. [ଦ୍ର—ଏ ସ୍ଥାନର କଂସାରମାନେ ସୁନ୍ଦର କଂସାବାସନ କରନ୍ତି ।]

ରଥୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ରଥ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ରଥାରୂଢ଼ Rathī ଦୋଇ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ଯୋଦ୍ଧା—1. A warrior fighting from a car. ୨ । ରଥସ୍ୱାମୀ; ରଥା-ରୋହୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who rides on a car; passenger of a car. ୩ । ସାରଥି —3. Charioteer. ଦେ. ବ—୧ । ସାରଥିପୁରୁଷ—1. A hero. ୨। ବଳିଆ ଲୋକ—2. A strong person

ରଥୋଦ୍ଧତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଏକାଦଶାକ୍ଷରୀ ବୃତ୍ତବିଶେଷ—Name Rathoddhatā of a metre of 11 syllables. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ୧ମ, ୩ୟ,୭ମ, ୯ମ ଓ ୧୧ଶ ବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ ଓ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁ ।]

ରଥୋପସ୍ଥ—ସ.ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ରଥ+ଉପସ୍ଥ)—ସାରଥିର ଆସନ—Rathopastha The seat on the car for a driver.

ରଥ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ରଥ+ଯ)—ରଥ ସଂକ୍ରାନ୍ତ—Relating to Rathya a car. ସଂ. ବ—୧ । ରଥାଶ୍ୱ—1. Horse drawing a car. ୨ । ରଥାଂଶ—2. Part or limb of a car. ୩ । ରଥଚକ୍ର —3. The wheel of a car.

ରଥ୍ୟା—ସଂ. ଖ.—(ରଥ+ଯ+ଆ)—୧ । ରଥ ସମୂହ—Rathyā 1. A collection of cars. ୨ । ସ୍ୱଚ୍ଛପଥ; ରଥ ଯାଇ ଯାଇବା ଭଳ ରାସ୍ତା—2. A road for cars; highway. ୩ ବର୍ତ୍ମ; ରାସ୍ତା; ପଥ; ସଡ଼କ—3. Road. ୪ । ପ୍ରାଙ୍ଗଣ; ଉତ୍ତର—4. A square; courtyard.

ରଥ୍ୟା ବାହୀ—ସ. ବ. ପୁଂ.— (ରଥ୍ୟା+ବହ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) Rathyā bāhī ପଥିକ—Wayfarer; a person using [ରଥ୍ୟାବାହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] a road.

ରଦ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଭେଦ କରିବା—1. To pierce. ୨ । Rad (root) ପୃଥକ୍ କରିବା; ଭାଗ କରିବା—2. To divide. ୩ । ଫାଡ଼ିବା; ଚରିବା—3. To split, to tear. ୪ । ଖନନ କରିବା—4. To dig. ୫ । ଉତ୍ପାଟନ କରିବା; ଉତ୍ଖାଡ଼ିବା; ଉତ୍ପାଡ଼ିବା—5. To root out; to uproot.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଦ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ. ବି.—(ଅ. ରଦ୍; ରଦ୍)—ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଦେଶ-
Rad(dd) ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବ ହୁକୁମ ଆଦର ପରିବର୍ତ୍ତନ; ଖଣ୍ଡନ; ରଦ୍ଦ-
କରଣ—Cancellation (of an order); setting aside; overruling; abrogation; abolition. ବୈଦେ. ବିଣ—ପରିବର୍ତ୍ତିତ; ଖଣ୍ଡିତ—Cancelled; repealed; abrogated; rescinded; overruled.

ରଦ୍(ଦ୍) କ(ଖ)ଦ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ. ବି.—(ଅ. ସଦ୍ଭବର)—୧। ଉତ୍ତର
Rad(dd) ka(kha)d(dd) ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ପୂର୍ବକ କୌଣସି ବିଷୟର ରଦ୍ କଦ୍, ରଦ ବଦଲ ଆଲୋଚନା—1. Thorough discussion.
ରଦ କଦ higgling and haggling. ୨। ଉର୍କ ବଉର୍କ—2. Argument.

ରଦ୍(ଦ୍) କରିବା—ଦେ. କି.—ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଦେଶ ଆଦ୍ୟାରା ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ
Rad(dda) karibā ଆଦେଶ ଆଦ୍ୟନ୍ତୁ ଅକାମୀ କରିବା; ରଦ୍ଦ କରିବା; ଖାରଜ କରିବା—To cancel; to repeal or overrule; to set aside; to nullify; to rescind. [ଉ—ଏ ଦରିବାରର ଆସନ-ଫରଦ, ଚଉଗୁସ୍ତ ପାଙ୍କି କର ଦେବ ରଦ। ଗ୍ୟାନାଥ· ଦରବାର।]

ରଦ୍ ଜବାବ—ବୈଦେ. ବି. (ଫା.)—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଅମଳରେ
Rad jabāb କାଜୀଙ୍କ ଅଦାଲତରେ ନାଲିସ୍ ହୋଇଥିବା ମକଦମାରେ ବାଦୀ ଦାଖଲ କରିବା ଅରଜୀର ପ୍ରତିବାଦୀ ଜବାବ ବା ଉତ୍ତର ଦେବା ପରେ ଉକ୍ତ ଜବାବକୁ ଖଣ୍ଡନ କରି ବାଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟଥରର ଦାଖଲ କରିବା ଜବାବ୍—A rejoinder; a counter-reply or statement made by a plaintiff to meet the first written statement of a defendant (during the Mahommedan reign in India. [ଦ୍—ପୂର୍ବେ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜତ୍ୱରେ କାଜୀଙ୍କ ଅଦାଲତରେ ପ୍ରଥମେ ବାଦୀ ଅରଜ ଦାଖଲ କରୁଥିଲା, ତହିଁର ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରତିବାଦୀ ଜବାବ୍ ଦାଖଲ କରୁଥିଲା। ତହିଁର ଉତ୍ତରରେ ବାଦ ପୁଣି ରଦ୍ ଜବାବ ଦାଖଲ କରୁଥିଲା। ଏଥିର ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରତିବାଦୀ ପୁଣି 'ରଦ୍ ଜବାବ' ଦାଖଲ କରୁଥିଲା। ଏଥିର ଶେଷ ଉତ୍ତରରେ ବାଦୀ ଶେଷ ଥର 'ଦ୍ୱିତୀୟ ରଦ୍ ଜବାବ୍' ଦାଖଲ କରୁଥିଲା। ଏହାଠାରୁ ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀଙ୍କର ଉକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତିର ଶେଷ ହୋଇ ମକଦମାର ବିଷୟର ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପ୍ରମାଣ ନିଆ ଯାଉଥିଲା। ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଦାଲତରେ ଅର୍ଜି ଓ ଜବାବ୍ ଛଡ଼ା ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି ପ୍ରଶ୍ନ (Interrogatory) ଦ୍ୱାରା ଚଳେ।]

ରଦ୍ ବଦଲ(ଳ)—ବୈଦେ.ବି (ଫା)—୧। ଫେର୍ ଫେର୍; ପରିବର୍ତ୍ତନ—
Rad badala(li) ରଦବଦଲ **ରଦ୍‌ବଦଲ** 1, Change. ୨। ପରସ୍ପର ପରିବର୍ତ୍ତନ—2. Exchange.

ରଦ୍ ହେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ଆଦେଶ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଦେଶଦ୍ୱାରା
Rad hebā ଖଣ୍ଡିତ ହେବା—To be nullified or overରଦ ହଓୟା ruled: to be set aside or cancelled. **ରଦ୍‌ହୋନା**

ରଦ—ସ. ବି (ରଦ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅ; ଯାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ
Rada ରେଦ କଗ୍ଧଯାଏ)—୧। ଦନ୍ତ;ଦାନ୍ତ; ଦଶନ—1. Tooth ୨। (+ଭାବ ଅ) ବିଦୀର୍ଣ୍ଣନ; ବିଚ୍ଛେଦନ; ଖଣ୍ଡନ—2. Splitting; tearing; dividing.

ରଦଚ୍ଛଦ—ସ. ବି (ରଦ=ଦାନ୍ତ+ଛଦ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+
Radachchhada ଭାବୁ. ଅ; ଯାହା ଦାନ୍ତକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ଥାଏ।)—ଦନ୍ତଚ୍ଛଦ; ଅଧର; ଓଠ—Lips.

ରଦଚ୍ଛଦନ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଓଠ—Lips. [ଉ—
Radachchhadana କରକଚ୍ଛଣ ବାଦନ, ଇଚ୍ଛିତ ମଦମର୍ଦ୍ଦନ, ସୁରଙ୍ଗ ରଦଚ୍ଛଦନ; ଘୀଡ଼ ରଦନ। ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୂଧାନ୍ଧ।]

ରଦଡ଼ —ଦେ. ବିଣ (ଫା. ରଦ୍)—(ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥକ) ରଦ; ରଦ୍ଦି—
Radard ରଦ୍ଦି **ରଦ୍ଦୀ** Condemned; rejected

ରଦନ—ସ. ବି (ରଦ୍ ଧାତୁ+କରଣ.ଅନ)—୧। ରଦ; ଦନ୍ତ; ଦାନ୍ତ-
Radana 1.Tooth. ୨। (+ଭାବ.ଅନ)ଖନନ-·2. Digging ୩। ଉତ୍ତୋଳନ—3. Uprooting. ୪। ଛେଦନ; ଖଣ୍ଡନ—4. Tearing; splitting.

ରଦନଚ୍ଛଦ—ସ. ବି (ରଦନ+ଛଦ ଧାତୁ=ଘୋଡ଼ାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)-
Radanachchhada ଅଧର; ଓଷ୍ଠ—Lips.

ରଦନାମ୍ବର—ସଂ. ବି—ଓଷ୍ଠ—Lips. [ଉ—ମଧୁ ମଧୁର ବଧୂ
Radanāmbara ଅଧର ଚତୋରବର ରଦନାମ୍ବର। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚତୋଷ୍ପଚମ୍ପୂ. ସ. ଗୀତ।]

ରଦନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରଦନ+ଇନ; ୧ମା· ୧ବ)—ଦନ୍ତୀ; ହସ୍ତୀ—
Radanī (ରଦନମା—ସ୍ତ୍ରୀ) Elephant.

ରଦ ପଦ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ଦନ୍ତକ୍ଷତ ଚହ୍ନ—Trace of
Rada pada biting by teeth. [ଉ—ବହିଥିଲା ଯେ ଓଷ୍ଠେ ରଦ ପଦ, ବଦ୍ଧୁ ମରେ ସେମନ୍ତ କାଷ୍ଠଭେଦ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ପୁଶବଲାସ।]

ରଦ ବାସ—ସଂ. ବି—ରଦଚ୍ଛଦ; ଅଧର—Lips. [ଉ—ରଦବାସ
Rada bāsa ପଲଙ୍କରେ, ଘୀଡ଼ର ନାହିଁ ଦନ୍ତରେ। ସଙ୍ଗୀତ।]

ରଦା(ଜା)—ବୈଦେ. ବି. (ଅ. ରଦ୍=ବହିଷ୍କରଣ; ଭଡ଼ି ଦେବା)—
Radā(ddā) ୧। ଜୋର୍ ପୂର୍ବକ ଧକ୍କା—1. A vigorous ଧାକ୍କା **ରଦ୍ଦା** push. ୨। ଗଳା ଧକ୍କା—2. A push by
ରଦା the neck. ୩। କାନ୍ଥ ବା ପାନ୍ଥିମା ଥର ତର ତୁଆ ବା
ରଦ୍ଦା ସୁର—3. One layer or course in masonry work. (ଯଥା—ଉଦାହ କାନ୍ଥ।)

ରଦା ଦେବା—ଦେ. କି—୧। ରଦା ମାରିବା (ଦେଖ)
Radā debā 1. Radā **māribā** (See)
ଧାକ୍କା ଦେଓୟା ୨। କାନ୍ଥ ଉପର ପାଇଁ ତୁଆ ଦେବା—2. To
ରଦ୍ଦା ଦେନା put successive layers of a wall.
ରଦା ଦେଓୟା **ରଦ୍ଦା ଦେନା**

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଦା ମାରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଜୋର୍ ପୂର୍ବକ ଧକ୍କା Radā māribā ଦେବା—To give or deal a push
ରଦ୍ଦା ଦେଓୟା; ରଦ୍ଦା ମାରା **रद्दा लगाना** to a person.
[ରଦା ଧକ୍କା(କେ)ଇବା, ରଦା ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଦ୍ଦ(ଦ୍ଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଆ· ରଦ୍ଦୀ)—୧ । ଅପକୃଷ୍ଟ (ଦ୍ରବ୍ୟ)— Radi(ddi) 1. Inferior (article). ୨ । ବ୍ୟବହାରର
ରଦ୍ଦି ଅଯୋଗ୍ୟ; ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ—2. Unfit for use. ୩ ।
रद्दी ନଷ୍ଟ; ବିନଷ୍ଟ—3. Damaged; spoiled.

ରଦ୍ଦ କାଗଜ—ଦେ. ବି—ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ କାଗଜ— Radi kāgaja Waste paper.
ରଦ୍ଦି କାଗଜ [ଦ୍ର—ଏହିପରି ରଦ୍ଦ ଲୁଗା, ରଦ୍ଦ ଜିନିସ ଓ ରଦ୍ଦ
रद्दी कागज ମାନ ଅଦ୍ଦ ହୁଏ ।]

ରଦ୍ଦ(ଦ୍ଦି)ଖାନା—ବୈଦେ. ବି (ଫା) —ଯେଉଁ ଘରେ ରଦ୍ଦି ବା Radi(ddi)khānā ଅନାବଶ୍ୟକ ବସ୍ତୁମାନ ରଖାଯାଏ—
ରଦ୍ଦୀଖାନା **रद्दीखाना** A lumber room.

ରଦ୍ଦ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିବା— Radi pardibā 1. To become useless. ୨ । (ଯେ
(ରଦ୍ଦ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୂର୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ଥିଲା ସେ) ଅକ୍ଷମ
ରଦ୍ଦି ହଓୟା **रद्दी होना** ହେବା—2. To become unfit.

ରଦ୍ଧ—ବି.ବିଣ (ରଧ୍ ଧାତୁ=ଆଘାତ କରିବା+କର୍ମ.ତ)—୧ । ଆଘାତ Raddha ପ୍ରାପ୍ତ; ଆହତ—1. Wounded. ୨ । କ୍ଷତଗ୍ରସ୍ତ
(ରଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Injured.

ରଦ୍ଧା—ବି. ବିଣ. ସୁଂ (ରଧ ଧାତୁ+ତ; ରଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)— Raddhā ୧ । ଆଘାତକାରୀ—1. Striking; hurting.
(ରଦ୍ଧୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କ୍ଷତକାରକ—2. Hurtful; injurious.

ରଧ (ଧାତୁ)—ବି—୧ । ଆଘାତ କରିବା—1. To hurt; to
Radh (root) to strike. ୨ । କ୍ଷତ କରିବା—
2. To injure. ୩ । ଶେଷ କରିବା; ସମାଧା କରିବା;
ସମ୍ପନ୍ନ କରିବା—3. To complete; to finish; to accomplish. ୪ । ଠିକ୍ ହେବା—4. To be right; or just or correct. ୫ । ପାକ କରିବା
—5. To cook; to mature.

ରଧିତ—ବି. ବିଣ.ସୁଂ(ରଧ ଧାତୁ+କର୍ମ.ତ)—୧। କ୍ଷତଗ୍ରସ୍ତ—1. Injured.
Radhita ୨ । କ୍ଷତଯୁକ୍ତ; ଆହତ—2. Injured;
(ରଧିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) hurt.

ରଧିତା—ବି. ବିଣ. ସୁଂ (ରଧ ଧାତୁ+ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । Radhitā କ୍ଷତକାରୀ—1. Injuring ୨ । ଆଘାତକାରୀ
(ରଧିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Hurting; wounding. ୩ । ଅନିଷ୍ଟ-
କାରକ—3. Injurious, harmful.

ରନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ରନ୍)—କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳପଡ଼ିଆରେ ଦୁଇ- Ran ଖାଣରେ ପୋତା ହୋଇଥିବା କାଠ ଓ ଖଣ୍ଡି (wicket)
ରାନ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟାଟ୍ ଧରି ଖେଳୁଥିବା ଖେଳାଳିଙ୍କର ଏକଥର
रन ଦଉଡ଼—Run (in cricket).

ରନ୍‌ଘାଟ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବଡ଼ ବାଦୁଡ଼ି— Ran-ghaṭā Bat flying fox.

ରନ୍‌ଜ (ଧାତୁ)—ବି—ରଞ୍ଜ ଧାତୁ (ଦେଖ) Ran-ja (root) Rañja root (See)

ରନ୍‌ଭ (ଧାତୁ)—ବି—ଶବ୍ଦ କରିବା— Ran-bha (root) To sound.

ରନର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରନର୍)—ଡାକ ଚିଠିର ମୁଦିମାନ Ranar ବୋଝ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ
ରାନାର ଦଉଡ଼ି କରି ଯିବା ଡାକ ବିତ୍ତରର ଯାଇକ—Postal
रनर दौराहा runner.

ରନା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି ('ଣ' ସ୍ଥାନରେ 'ନ' ଉଚ୍ଚାରଣ)— Ranā ଗଣା (ସାପ)—A kind of serpent.

ରନ୍ତି—ସଂ. ବି (ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+ଭାବ.ତି)—୧। Ranti କ୍ରୀଡ଼ା—1. Sport. ୨ । ଆମୋଦ—2.
Amusements. ୩ । ଆନନ୍ଦ—3. Pleasure.
୪ । ବିରତି—4. Cessation. ସଂ. ବିଣ—୧ ।
ରମଣକାରୀ—1. Cohabiting; pleasing. ୨ ।
କ୍ରୀଡ଼ାକାରୀ—2. Sporting.

ରନ୍ତି ଦେବ—ସଂ.ବି (ରନ୍ତି=କ୍ରୀଡ଼ାକାରୀ ଯେ ଦେବ; କର୍ମଧା)— Ranti deba ୧। ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishnu. ୨ । ଶଶିଦେବ; ଗୁନା
ସାଙ୍କୁଡ଼ ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ନୃପତି ବିଶେଷ—
2. Name of a king of the ancient lunar dynasty of India. [ଦ୍ର—ଏ 'ଦଶପୁର' ନାମକ ସ୍ଥାନର ରାଜା ଥିଲେ ଓ ଚର୍ମଣ୍ୱତୀ ନଦୀ ଏହାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ବୋଲି ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଚର୍ମଣ୍ୱତୀ ନଦୀ ରନ୍ତିଦେବଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି ଥିବା ହେତୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ପଶୁମେଧର
୪୬ ଶ୍ଲୋକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ସେହିସ୍ଥାନ ରନ୍ତିଦେବ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଗୋ ହତ୍ୟା କରି ଅଶ୍ୱମେଧ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଖୁଆଇ ଥିଲେ । ଏହି ହତଗୋମାନଙ୍କ ଚର୍ମନିଃସୃତ
ଶୋଣିତରୁ ଚର୍ମଣ୍ୱତୀ (ଆଧୁନିକ ଚମ୍ବଲ) ନଦୀ ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା ।] ୩ । କୁକୁର—3 The dog.

ରନ୍ତୁ—ସଂ· ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ+ଅଥକରଣ. ତୁ)—୧ । ବର୍ତ୍ତୁ; ପଥ— Rantu 1. Road. ୨ । ନଦୀ—2. River; steam.

ରନ୍ଥାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ. ସୁଂ (ସଂ. ମନ୍ଥ ଧାତୁ ?)—୧ । ଯେ କୌଣସି Ranthāliā ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇବା ପାଇଁ ବା ଖାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ
(ରନ୍ଥାଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହୋଇ ଦଗ୍‌ଡ଼ି ଚଳାଏ; ବିକଳଥା—
ଆତୁର **रत** 1. Eagerly groping after anything or food restlessly. ୨ । ଯେ ବ୍ୟାକୁଳ ବା ଆତୁର ହୋଇ ହାତ ଗୋଡ଼ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଦଗ୍‌ଡ଼ି ଚଳାଏ—2. Searching or groping for a thing with the hands or feet. ୩ । ଯେ ଅତି ଭୋକିଲା ଥିବାରୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଖାଦ୍ୟକୁ ଅତି ବ୍ୟଗ୍ରତା ସହିତ ଖାଏ— 3. Eagerly eating or devouring the food (said of a famished person).

Digitized by srujanika@gmail.com

ରନ୍ଥାଳ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ.କି.-୧। ବଳଳ ଦ୍ୱୋଇ କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ବା ଖାଦ୍ୟକୁ ଦରୁଣ୍ଡିବା—ଘାଁଟା ଚଟୋଳନା, ମଥନା ଚନ୍ଥାଳବା ରନ୍ଥିବା ରନ୍ଥି ପକା(କେ)ଇବା ଅନ୍ୟରୂପ
1. To grope after a thing or food with eagerness. ୨। ଦୃଶ୍ୟ ବା ବସ୍ତୁକୁ ଅଣ୍ଡ ଅଡୁରଉା ସଦ୍ଦଉ ଦରୁଣ୍ଡିବା—2. To grope after a lost or missing thing. ୩। କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ମନ୍ଥି ପକାଇବା—3. To thoroughly stir or agitate a place.

ରନ୍ଥାଳ ହେବା—ଦେ. କି.—ଖୋଜ ହେବା; କୌଣସି ବସ୍ତୁ ରନ୍ଥାଳି ହେବା କେଉଁଠାରେ ଅଛୁ ଉହିଁର ସ୍ଥିରଉା ନ ପାଇ ଖୋଜା, ହାଁତଡ଼ା ଦରୁଣ୍ଡି ହେବା—To grope after a thing in the dark. ଢୁଂଢନା (ରନ୍ଥି ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରନ୍ଦ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରଉଣ୍ଡ୍)—ପାଳକର ପଦ୍ଦସ୍ତ ଦେବା ରୌଁଦ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବୁଲିବା; ରୁନ୍—A watchman's round or turn of watching. ରୌଁଦ୍, ଚକ୍କର

ରନ୍ଦ୍ ଗସ୍ତ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ ରଉଣ୍ଡ୍ ଓ ଫା ଗସ୍ତ୍)—ପାଳକର ପଦ୍ଦସ୍ତ ଦେବାପାଇଁ ପଦ୍ଦସ୍ତବାଲ୍ଙ୍କର ଭ୍ରମଣ—A round of visit by a watchman ଚକ୍କର

ରନ୍ଦ୍ ଗସ୍ତ କରିବା—ଦେ. କି—ପାଳକର ପଦ୍ଦସ୍ତ ଦେବା—To make Rand gasta kariba a round (said of a watchman. ରୌଁଦ ଦେଓୟା ଗସ୍ତ କରନା (ରନ୍ଦ ଦେବା, ରନ୍ଦ୍ କରିବା, ରନ୍ଦ୍ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରନ୍ଦା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା.ରନ୍ଦ୍)—ପିଲେନ୍; କାଠକୁ ଚକ୍କଣ କରିବାପାଇଁ ବଢ଼େଇର ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A carpenter's plane. [ଦ୍ର.—ଗୋଟିଏ ଆୟତାକାର ଚଉଖୁଣ୍ଟ କାଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲୁଦାଇ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ପାଇଆ ଖଞ୍ଜା ଦ୍ୱୋଇଥାଏ ଓ ତାଦ୍ୱାରା କାଠର ଅସମାନ ଅଂଶ ସବୁ ଛେଲ ଦ୍ୱୋଇଯାଏ]

ରନ୍ଦା(ଦେ)ଇବା—ଦେ. କି—ରନ୍ଦା ଦ୍ୱାରା କାଠକୁ ସମତଳ କରି ଛେଲିବା—To plane. ରାନ୍ଦା କରା, ରାନ୍ଦା ମାରା, ରାନ୍ଦା ରନ୍ଦା ମାରନା (ଚଲାନା) (ରନ୍ଦା କରିବା, ରନ୍ଦା ଠଲିବା, ରନ୍ଦା ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରନ୍ଦା ଘଷିବା—ଦେ. କି—ରନ୍ଦା ଦ୍ୱାରା କାଠକୁ ଚକ୍କଣ କରିବା—To polish a wood by the plane. ରାନ୍ଦା ଘସା ରନ୍ଦା ଘୀସନା

ରନ୍ଦା ପତର - ଦେ. ବ—ରନ୍ଦା ଯନ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଲୁଦାର ପତ୍ର-Plane-iron. ରାନ୍ଦା ପାତା ରନ୍ଦାକା ପତ୍ତା (ରନ୍ଦାପାତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରନ୍ଦିବା—ଦେ. କି—ରନ୍ଦା ଦ୍ୱାରା କାଠକୁ ସମତୁଲ କା ଚକ୍କଣ କରିବା—To plane a piece of wood. ରାନ୍ଦା ମାରା ରନ୍ଦା ମାରନା

ରନ୍ଦ୍ର—ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ. ରନ୍ଧ୍ର)—ରନ୍ଧ୍ର (ଦେଖ) Randra ରନ୍ଦ୍ର Randhra (See)

ରନ୍ଧ୍ନୀ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ରନ୍ଧୁଣୀ; ପାଚିକା—Randh-nī A female cook

ରନ୍ଧକ—ସଂ. ବ. (ରଧ୍ ଧାତୁ=ଆଘାତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—Randhaka କ୍ଷତି କାରକ—Injurious,

ରନ୍ଧଣା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ରନ୍ଧନ)୧। ସ୍ତ୍ରୀ ରନ୍ଧଣା; ରନ୍ଧନ—1. The act Randhaṇā of cooking. ୨। (ଅନ୍ନାଦି) ରନ୍ଧନୋତ୍ତର ରାନ୍ନା ରାନ୍ଧନା ଖାଦ୍ୟ—2. Food cooked by a person.

ରନ୍ଧନ—ସଂ.ବି.(ରଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅନ)--ସ୍ତ୍ରୀ ରନ୍ଧିବା; ସ୍ତ୍ରୀ ରନ୍ଧଣା; ପାକକରଣ—Randhana Cooking; boiling or dressing a thing over fire.

ରନ୍ଧନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ତ୍ରୀ ରନ୍ଧିବା; ପାକ କରିବା—Randhana karibā To cook. ରାନ୍ନା କରା ରନ୍ଧନ କରନା

ରନ୍ଧନ କର୍ମ—ସଂ. ବ—ରନ୍ଧିବାବଢ଼ା; ସ୍ତ୍ରୀ ରନ୍ଧିବା କାର୍ଯ୍ୟ—Randhana karma Cooking; cookery. (ରନ୍ଧନ କ୍ରିୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରନ୍ଧନକାରୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ପାଚକ—Randhanakārī Cook. (ରନ୍ଧନ କର୍ତ୍ତ୍ରୀ, ରନ୍ଧନକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରନ୍ଧନ କର୍ତ୍ତୃ—ଅନ୍ୟରୂପ);

ରନ୍ଧନ ଗୃହ—ସଂ. ବ—ପାକଶାଳା; ହାଣ୍ଡିଶାଳ; ରୋଷେଇ ଘର. Randhana gṛuha ରୋଷ ଘର—Cooking room; kitchen; cuisine (ରନ୍ଧନଶାଳା, ରନ୍ଧନାଗାର, ରନ୍ଧନାଳୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରନ୍ଧ(ନ୍ଧ୍)ନୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.ସ୍ତ୍ରୀ. (ଭୁଲ.ବ୍ର. ରଂଧନୟା—ପୁଂ; Randha(ndh)nī ରଂଧନା—ସ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ ରନ୍ଧୁଣୀ; ପାଚିକା— (ରନ୍ଧନଆ, ରନ୍ଧ୍ନଆ—ପୁଂ) A female cook.

ରନ୍ଧ(ନ୍ଧ୍)ନୀ ଗାଧୁଆ—ଗ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର)ବ.-(ଏହି ସମୟରେ ପରିବାରର Randha(ndh)nī gādhuā ପାଚିକା ବଧୂମାନେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି)--(ରନ୍ଧ୍ନୀ ଗାଧୁଆ ବେଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସକାଳ ୭ଟାଠାରୁ ୯ଟା ବେଳ; କଅଁଳ ଗାଧୁଆ ବେଳ—Time of the morning between 7 and 9 A. M.

ରନ୍ଧନୀୟ—ସଂ.ବଣ.(ରଧ୍ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)-ରନ୍ଧା ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Randhanīya Fit to the cooked.

ରନ୍ଧା—ଦେ. ବ. (ସ. ରନ୍ଧନ)—ରନ୍ଧନ; ସ୍ତ୍ରୀ ରନ୍ଧଣା—Cooking Randhā ଦେ. ବଣ.—ଅଗ୍ନିରେ ପାକ କରି ଦ୍ୱୋଇଥିବା—ରାଁଧା ରାଂଧନା Cooked.

ରନ୍ଧା(ନ୍ଧେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ସ୍ତ୍ରୀ ରନ୍ଧିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Randhā(ndhe)ibā Causative of Rāndhibā ରାନ୍ଧାନ ରଂଧାନା, ରଂଧବାନା (ଦ୍ର—ପୁଗକାରମାନଙ୍କ ହାତେ ରନ୍ଧା ଇଲେ। କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି ବ. ମହାଭାରତ.ବନ)।

ରନ୍ଧା ଘର—ଦେ. ବ (ସ. ରନ୍ଧନ+ଗୃହ)—ରୋଷେଇଘର— Randhā ghara ରାନ୍ନାଘର ରଷୋଇଘର Kitchen.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରନ୍ଧା ଜଡ଼ା—ଦେ.ବ.-ଉବ ମଞ୍ଜିକୁ କାଞ୍ଚ ପାଣିରେ ସିଝାଇ ଉହାଁରୁ ବାହାର Randhā jardā କରିବା ତେଲ—Castor oil prepared ରାଣ୍ଡାରେଣ୍ଡିତେଲ **उवालाहुआ रेंडीकातेल** by boiling.

ରନ୍ଧାଜଡ଼ା ତେଲ } —ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ୍ର—ଏହା ଔଷଧରେ ଲଗେ ।]
ରନ୍ଧାଜଡ଼ା ମାଲିସ୍ } (ଚେପଡ଼ା ଜଡ଼ା ତେଲ—ଉପସ୍ତମ୍ଭ)

ରନ୍ଧା ନଡ଼ିଆ ତେଲ—ଦେ. ବ—ମଗ୍ନ ନଡ଼ିଆ ତେଲ; ନଡ଼ିଆଘିଅ; Randhā nardiā telā ନଡ଼ିଆରସକୁ ନଖଁରେ ନଜଳ କରି ରାନ୍ଧାନାରକେଲତେଲ ଉଆର କରିସାଇଥିବା ତେଲ—Cocoanut **उवालाहुआ नरीयलका तेल** oil prepared by boiling (ରନ୍ଧା ନଡ଼ିଆମାଲିସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) the juice pressed from cocoanut kernel.

ରନ୍ଧା ପାଳି—ଦେ. ବ.—ପରିବାରସ୍ଥ ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକର Randhā pāli ରନ୍ଧିବା ନମନ୍ତେ ପଡ଼ିବା ପାଳି—Turn of ରାନ୍ନାରପାଳା **रांधनेकीपाली** cooking meals of a particular member of the family.

ରନ୍ଧା ବଢ଼ା—ଦେ. ବ (ସହଚର)—୧ । ଅନାଦି ରନ୍ଧିବା ଓ Randhā bardhā ପରିବେଷଣ କରିବା କିୟା—1. Act of ରାନ୍ନାବାନ୍ନା cooking and serving meals. ୨ । **ରଷୋଇ ଉଷୋଇ** ରନ୍ଧାରନ୍ଧି (ଦେଖ)—2. Randhārandhi (See)

ରନ୍ଧାରନ୍ଧି—ଦେ. ବ (ସହଚର) (ସଂ. ରନ୍ଧନ)—ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି Randhārandhi ରନ୍ଧିବା; ଅନ୍ନାଦି ରନ୍ଧନ କାର୍ଯ୍ୟ—Act of ରାନ୍ନାବାନ୍ନା; ରାନ୍ଧାରାନ୍ଧି; ରାନ୍ଧାବାଢା cooking meal. **रषोइ, राँधाराँधी**

ରନ୍ଧିତ—ସଂ.ବିଣ (ରଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ.ତ)—କୃତପାକ; ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା· Randhita Cooked.

ରନ୍ଧ୍ର—ସଂ. ନ (ରନ୍ଧ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+ବର୍ତ୍ତୁ. କ୍ୟୁ=ଉ୍; ରନ୍ଧ+ Randhra ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ)—୧ । କଣା; ଛିଦ୍ର; ରେର୍; ଗାତ—1. Hole; fissure; rent; aperture. [ଦ୍ର—ଜୀବ ଦେହରେ ପୁରୁଷର ୧୦ ଟି ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ୧୩ ଟି ଲେଖାଏଁ ରନ୍ଧ୍ର ଅଛି । ଯଥା—ସମସ୍ତଙ୍କର ୨ ଚକ୍ଷୁ+୨ କର୍ଣ୍ଣ+୨ ନାସିକା+୧ ମୁଖ+୧ଶିଶ୍ନ+୧ ଗୁହ୍ୟ+୧ ମସ୍ତକ=୧୦ ଟି ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଅଧିକା ୨ ସ୍ତନ +୧ ଗର୍ଭପଥ =୧୩ ଟି ।] ୨ । ଗୁମ୍ଫା; ଜଙ୍ଗଲ—2. Chasm; cavity. ୩ । କୁକ୍ଷି; ପେଟ—3. The belly. ୪ । ଦୂଷଣ; ତ୍ରୁଟି; ଦୋଷ; ଛଳ (ଅଳସ୍ୟାଦି)—4. Fault; defect (e.g. idleness). ୫ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଲଗ୍ନଠାରୁ ୮ମ ସ୍ଥାନ; ନିଧନସ୍ଥାନ; ମାରକସ୍ଥାନ—5. (astrology) The 8th mansion from one's Lagna.

ରନ୍ଧ୍ର କଣ୍ଟ—ସଂ. ନ—ଜାଳ ଜାତୀୟ ଏକ ଜାମକ ଗୁଳ୍ମ— Randhra kaṇṭa A medicinal plant.

ରନ୍ଧ୍ରଗତ—ସଂ. ବିଣ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଲଗ୍ନର ଅଷ୍ଟମ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିତ; Randhra gata ଗୋଚରସ୍ଥ; ନିଧନାଧିପତି (ଗ୍ରହ)—(astrology) (a planet) Situate on the 8th mansion from the Lagna of a person.

ରନ୍ଧ୍ରଗତ ଶନି—ସ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧ । ଲଗ୍ନର ଅଷ୍ଟମ ସ୍ଥାନରେ Randhragata sani ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବା ଶନିଗ୍ରହ—1. (astrology) The position of Saturn getting into the 8th mansion from the point where the moon was at a person's nativity (the most critical point in a man's life). [ଦ୍ର—ଏହାହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ।] ୨ । ଆସନ୍ନ ବା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ଅବସ୍ଥା—2. The state of impending or unavoidable death.

ରନ୍ଧ୍ର ବଂଶ—ସ. ବି (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଏକପ୍ରକାର ବାଉଁଶ; ବେତ୍ରଜ Randhra baṁśa ବାଉଁଶ—A kind of bamboo. (ସ. ତ୍ୱକ୍‌ସାର, କାରକ, ମସ୍ତର, [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବଂଶୀ ଉଆର ହୁଏ ।] ଶୁଷିରପୁଷ୍ପ, ବାଦନାସ୍ଥ ।)

ରନ୍ଧ୍ର ବଭ୍ରୁ—ସ.ବି(ମ.ଷ.ତତ୍ପୁ, ରନ୍ଧ୍ରକାସ୍ଥ ବଭ୍ରୁ; ରନ୍ଧ୍ର+ବଭ୍ରୁ=ନକୁଳ) Randhra babhru ମୂଷିକ; ମୂଷା— Rat; mouse.

ରନ୍ଧ୍ରାନ୍ୱେଷଣ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଛିଦ୍ରାନ୍ୱେଷଣ; ଲୋକର ଦୋଷ Randhrānweshaṇa ବା ତ୍ରୁଟି ଖୋଜିବୁଲିବା—Searching (ରନ୍ଧ୍ରାନ୍ୱେଷୀ—ବିଣ. ପୁଂ) for the faults or defects of a person.

ରପ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—କହିବା—
Rap (root) To speak.

ରପ୍‌ରପ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ରପ୍‌ରପ୍; ଦେହରେ Rap-rap ହୋଇଥିବା ଯାଦୁ ଓ କୁଣ୍ଡିଆକୁ କୁଣ୍ଡାଇବା ବା ଘଷିବା **खजलाना** ପ୍ରକାର—1. Scratching a ringworm. ୨ । କଣ୍ଡୁୟନ; ଦେହ କୁଣ୍ଡାଇ ହେବା; ଗଲୁଜିଠିବା—2. Itching. (ଯଥା—ମୋ ଦେହ ଉପ ଉପ ହେଉଛି ।).

ରପଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ପା. ରପ୍ଟ୍; ରପ୍ତୃ)—୧ । ଗସ୍ତ; ଭ୍ରମଣ— Rapaṭ 1. Walking; a round. ୨ । ପ୍ରିଦ୍ଦ୍ରା; ରପ୍ତ **रफ्त, रपट,** ପରିଶ୍ରମ—2. Toil. ୩ । ଅଭ୍ୟାସ— ରିପୋଟ୍ **रिपोट** 3. Habit. ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ ରପୋର୍ଟ୍)—୧ । ରପୋର୍ଟ; ବିବରଣ; ବିଜ୍ଞାପନ— 1. Report. ୨ । ଜମିଦାରୀର ସଦର ଜମା— 2. Revenue payable to Government for a Zamindāri

ରପଟ୍ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଗସ୍ତ କରିବା; ବୁଲିବା—1. To Rapaṭ karibā walk; to make a round. ୨ । ରପୋର୍ଟ୍ କରିବା—2. To submit a report.

ରପଟ୍‌କରା, ରପଟ୍‌ମାରା **रपटना** [ରପଟ୍ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରପ(ଫ)ତାନ—ବୈଦେ.ବ (ଫା. ରଫ୍ତଅନ = ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରେରଣ, ଗମନ)—Rapa(pha)tāni ୧ । ସ୍ୱଦେଶୀ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥେ ରପ୍ତାନି, ରଫ୍ତାନି ବିଦେଶକୁ ଗୁଲ୍ଲଣ ବା ପ୍ରେରଣ ; ମାଲ ଗୁଲ୍ଲଣି—**रफ्तनी** 1. Export; sending of goods to a foreign country. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଗମନ; ରୱାନା—2. Going or starting from a place.

ରପ୍ତାନ
ରପ୍ତାନ
} ଅନ୍ୟରୂପ

[ଆମଦାନ—ବିପରୀତ] ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା) —ବିଦେଶକୁ ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥେ ପ୍ରେରିତ (ଦ୍ରବ୍ୟ)—Exported.

ରପ୍ତା(ପ୍ତା)ନି କରିବା—ଦେ. କି—ବିଦେଶକୁ ପଣ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କରିବା—Raptā(phtā)ni karibā To export goods. ରପ୍ତାନିକରା **रफ्तनी करना**

ରପ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଗମନ କରିବା; ଗତି କରିବା—Raph (root) 1. To go; to move. ୨ । ବଧ କରିବା—2. To kill.

ରଫା—ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—୧ । ବିବାଦର ବିଷୟ ବା ଅଭିଯୋଗରେ Raphā ମୀମାଂସା—1. Amicable settlement of a **रफा** dispute. ୨ । ମକଦ୍ଦମାର ମିଟମାଟ୍—2. Compromise of a suit. ୩ । ମହାଜନ ଓ ଖାତକ ମଧ୍ୟରେ, ଜମିଦାର ଓ ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ ବା ଉତ୍ତୀଦାର ଓ ଦେଣଦାର ମଧ୍ୟରେ ଦେୟ ଧନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉଭୟଙ୍କ ସମ୍ମତି ସହିତ ମୀମାଂସା—3. Amicable settlement of dues between the payer and the payee. ୪ । ଶେଷ ମୀମାଂସା—4. Final decision. ୫ । ସମାପ୍ତି—5. Finis; completion; end. ୬ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜା ଉପରେ ତାହାର ଉନ୍ନ ଉନ ଯୋଡ଼ ପାଇଁ ମୋଟରେ ବାକି ଥିବା ଖଜଣାର ହିସାବ ବୁଝିବା ପଦ୍ଧତି; ଜମିଦାର୍ଣ୍ଣ ବାହିଲ୍ ବାକି କାଗଜ—6. A statement of account of rent due from a tenant for all his holdings. ପ୍ରାଦେ.(ଖଡ଼ୁଆଳ)ବ—ଫାଉଡ଼ା—Broad hoe.

ରଫା ଉଆ(ୱା)ସିଲ୍ ବାକି—ଦେ.ବ—ରଫାଦାଦ୍ ଉଆସିଲ୍ ବାକି(ଦେଖ)-Raphā uā(wā)sil bāki Raphādād uāsil bāki.(See) ରଫା ଓୟାସିଲ ବାକୀ **रफावासिल बाकी**

ରଫା କରିବା—ଦେ. ବ—ବିବାଦର ବା ଘାଣ୍ଟଣାର ମୀମାଂସା କରିବା—Raphā karibā To settle a dispute or claim or रफा करना due.

ରଫା ଟଙ୍କୀ—ପ୍ରାଦେ (ପୁଣ୍ଡ) ବ—ପୁଣ୍ଡ ଓ ଖୋରଧାରେ ଏକପ୍ରକାର ମଧ୍ୟ-Raphā ṭaṅkī ସତ୍ତ୍ୱ; ଏକପ୍ରକାର ମଧ୍ୟସତ୍ତ୍ୱ ବା ବାପଯାନ୍ତି ଟଙ୍କା ବୃତ୍ତି; ଯେଉଁ ଜମିକୁ ପ୍ରଜା ଚରସ୍ଥାୟୀ ଟଙ୍କୀରୂପେ ଦାଖ [ରଫା ଟଙ୍କି ବୃତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ] କରୁଥିଲା, ତନ୍ନୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଉକ୍ତ ଦାଖକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ତହିଁର ଜମାକୁ ପ୍ରଜା ସଙ୍ଗେ ରଫା କରଅନ୍ତୁ—A class of resumed rent-free tenure in Puri and Khurda.

ରଫାଟଙ୍କୀଦାର୍—ପ୍ରାଦେ. (ପୁଣ୍ଡ) ବ—ରଫା ଟଙ୍କୀବୃତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ—Raphā ṭaṅkidār The holder of a Raphāṭaṅkī tenure.

ରଫାଠାରୁ ଲଫା ନାହିଁ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ମାମଲା ମକଦ୍ଦମା ନ କରି Raphāṭhauñ laphā nāhiñ ବିବାଦକୁ ଆପୋସିରେ ରଫାଚ୍ଛେୟେ ଲାଭ ନାହିଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାହିଁ ଲାଭଜନକ—It is **रफासे लाभ नहीं** profitable to have a matter amicably settled rather than to fight out a case.

ରଫା ଡିକି(ଗ୍ରି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରଫା ଓ ଇଂ. ଡିକି)—ଉଭୟ Raphā ḍikri(gri) ପକ୍ଷଙ୍କ ସନ୍ତୁଷ୍ଟରେ ହୋଇଥିବା ଡିଗ୍ରି—ରଫାଡିଗ୍ରୀ **रफाडिग्री** Compromise decree.

ରଫାଦଫା—ବୈଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ; ଫା)—୧ । ରଫାଦଫଙ୍କ Raphādaphā ମୀମାଂସା—1. Final amicable settle-ମିଟମାଟ ment or decision. ୨ । ଦଫା ରଫା (ଦେଖ)—**रफादफा** 2. Daphā raphā. (See) ବିଣ—ମୀମାଂସିତ—Finally settled.

ରଫା ଦରଖାସ୍ତ—ବୈଦେ.ବ(ଫା)—ପକ୍ଷମାନେ ମକଦ୍ଦମାକୁ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ Raphā darakhāsta ମୀମାଂସା କରି ଅଦାଲତଙ୍କୁ ସେହ୍ନ **रफादरखास्त** ରଫାଦରଖାସ୍ତ ବିଷୟ ଜଣାଇଦେବା ସୂଚକ ଆବେଦନ-(ରଫା ଦରଖାସ୍ତ—ଗ୍ରାମ୍ୟ) ଦେ—Compromise petition filed by parties in court

ରଫା ଦାଦ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା; କରରଥା)—ରଫା ହୋଇଥିବା ବିଷୟ-Raphādād Amicably settled matter. ରଫାଦାଦ **रफादाद** ରଫାଦାଦ ବୈଦେ. ବିଣ—୧ । ରଫା କରି ସାରିଥିବା—1. Amicably settled; compromised. (ଯଥା—ଉଲ୍ଲେଖକଙ୍କ ରଫାଦାଦ୍ ମତେ ଏ ମକଦ୍ଦମା ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଛି।) ୨ । ରଫାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ-

ରଫାବଦ୍
ରଫାଦାଦ୍(ଦ୍ଦ)
} —ଅନ୍ୟରୂପ

2. Relating to compromise.

ରଫା ଦାଦ୍ ଉଆସିଲ୍ ବାକି—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜାର Raphādād uāsil bāki ଉନ୍ନ ଉନ ଯୋଡ଼ ପାଇଁ ତା ରଫାଦାଦ୍ ଓୟାସିଲବାକୀ **रफादादवासिलबाकी** ଉପରେ ଖଜଣାକୁ ମୋଟ କରି ତା ଉପରେ ହେଉଥିବା ଉନ୍ନ ଜମାର ହିସାବ A consolidated statement of the account of rent due to a tenant for all his holdings.

ରଫା ଦେବା—ଦେ. କି (ଖାତକ ମହାଜନକୁ କହିବା ବାକ୍ୟ)—Raphādebā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେୟକୁ ମୀମାଂସା କରି ରଫାଦେଓୟା **रफादेना, छुट्टीदेना** ତାହାକୁ ଉକ୍ତ ଦେୟରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା—To release a person from a liability or debt by settling the dues he has to pay.

ରଫାନାମା—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—୧ । ଉଭୟପକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ Raphānāmā ନିଷ୍ପତ୍ତିସୂଚକ ଲିଖି—1. Deed of compro-ରଫାନାମା **रफानामा** mise, [ଦ୍ର—ବିବେଚ ସହିତେ ଗଣ୍ଡିଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଧାନେ କରଦେଲେ ରଫାନାମା—ସ୍ୱାଧାନାଥ. ଯଗାଡ ।]
୨ । ରଫା ଦରଖାସ୍ତ—2. A petition of compromise.

ରଫାନାମା ଦରଖାସ୍ତ(ସ୍ତ)—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ)—ରଫା ଦରଖାସ୍ତ; Raphānāmā darakhāsta(sa) ଯେଉଁ ଦରଖାସ୍ତରେ ରଫାନାମା ଦରଖାସ୍ତ **रफानामा दरखास्त** ଜୁଡ଼ିସିଏଲ୍ଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆପୋସୀରେ ମୀମାଂସା ହୋଇଥିବାର ସର୍ତ୍ତ ଆଦ ଲେଖା ହୋଇ ଅଦାଲତରେ ଦାଖଲ ହୁଏ—Compromise petition filed in court.

ରଫା ମୁତାବକ୍—ଦେ. କି. ବଣ(କଚରଅ)—ରଫାନାମା ଅନୁସାରେ— Raphā mutābak According to the terms of a ରଫାମୋତାବେକ **रफामुताबिक** compromise. [ରଫା.ସ୍ୱରଡ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଫୁ—ବୈଦେ. ବ [ଆ]—ଛିନ୍ନ ବସ୍ତ୍ରାଦର ରନ୍ଧ୍ରକୁ ବା ଫାଟକୁ ସୂତା ବୁଣି ସିଲାଇ କରିବା—Darning of a hole or rift. ରିଫୁ **रफ, रफु** in a cloth. ବୈଦେ. ବଣ—୧ । ନିଷ୍ଫଳ; **रफु** ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ—1. Unsuccessful. ୨ । ପରାସ୍ତ; ପରାଜିତ—2. Defeated; vanquished.

ରଫୁକ(ଗା)ର—ବୈଦେ. ବ [ଆ]—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା କାରିଗର ଛିନ୍ନ- Raphuka(ga)ra ବସ୍ତ୍ରାଦର ରନ୍ଧ୍ରକୁ ବା ଫାଟକୁ ସୂତା ବୁଣି ସିଲାଇ କରେ—Darner.

ରଫୁ କର୍ବିବା—ଦେ. କି—୧ । ଲୁଗାର ଚରକୁ ବା ଫାଟକୁ ବୁଣିବା— Raphu karibā 1. To darn a hole in a cloth. ରିଫୁକରା **रफुकरना** ୨ । ରଫୁ ବନାଇବା (ଦେଖ) 2. Raphu banāibā (See)

ରଫୁ ବନା(ନେ)ଇବା—ଦେ.କି—୧ । ପରାସ୍ତକରିବା—1. To defeat Raphu banā(ne)ibā or vanquish a person. ରଫୁକରା **बेकुबबनाना** ୨ । ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବା— 2. To cause a person to be unsuccessful.

ରଫୁ ବନିବା—ଦେ. କି—୧ । ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା— Raphu banibā 1. To meet with failure. ରଫୁ ହଓୟା ୨ । ପରାସ୍ତ ହେବା—2. To be vanquished. **बकूय बना** ରଫୁ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରବ୍(ଧାତୁ)—ଫ.—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make a sound. Rab(root) ୨ । ଗମନ କରିବା—2. To go; to move.

ରବ—ଫ. ବ. (ରବ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ଧ୍ୱନି; ନାଦ; ଶବ୍ଦ— Raba 1. Sound. ୨ । ଗୋଳମାଳ—2. Noise. ସ.— ନାଦ, ନନାଦ,ନନଦ, ୩ । ଗର୍ଜ୍ଜନ—3. Roaring. ଧ୍ୱନି, ଧ୍ୱାନ, ସ୍ୱନ, ସ୍ୱାନ, ୪ । ସ୍ୱର; ଡାକ; କଣ୍ଠଧ୍ୱନି— କଣ୍ଠଘୋଷ, କସ୍ୱନ, କସ୍ୱାନ, 4. Voice; call. ଆରବ, ଆସ୍ୱବ, ବସ୍ୱବ, ସ୍ୱବ

ରବଣ—ଫ. ବ. (ରବ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଶବ୍ଦ କରଣ— Rabaṇa 1. Making a sound. ୨ । କଂସା— 2. Bell metal. ୩ । କୋକିଳ—3. Cuckoo. ୪ । ଉଷ୍ଟ୍ର—4. Camel. ୫ । ଗର୍ଦ୍ଦଭ—5. Ass. ସ. ବଣ—୧ । ଶବ୍ଦକାରକ—1. Sounding; resonant; sonorus. ୨ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ—2. Sharp; shrill. ୩ । ଚଞ୍ଚଳ—3. Restless. ୪ । ଉଷ୍ଣ— 4. Warm; hot. ୫ । ରଙ୍ଗ; ଅଟ୍ଟହାସ— 5. Jestive; jocular.

ରବଥ—ସ. ବ. (ରବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅଥ)—କୋକିଳ— Rabatha Cuckoo.

ରବୟ୍ୟା—ବୈଦେ .ବ(ଫା)—୧ । ଅବସ୍ଥା—1. Condition; state. Rabayā ୨ । ଦେଶକାଳ ଘାତଗତ ଅବସ୍ଥା ବା ଘଟନା— ଅବସ୍ଥା 2. Condition of things; state of things; **ରବେୟା** circumstances. ୩ । ଚଳଣ; ଆଚରଣ— 3. Conduct.

ରବର—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରବର୍ କାଗଜରୁ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ଓ କାଳ Rabar ଦାଗ ଛଡାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ରବର୍‌ଖଣ୍ଡ eraser)— ରବାର ଏକପ୍ରକାର ଗଛର ଆଠା, ଯାହା ଶୁଖିଗଲେ ସ୍ଥିତିସ୍ଥାପକ **रबर** ହୁଏ—India rubber.

[ଦ୍ର—ରବର ସ୍ଥିତିସ୍ଥାପକ । ତାହା ପାଣିରେ ମିଳାଇ ଯାଏ ନାହିଁ । ତାହାକୁ ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଉତ୍ତଳାଇ ମୁଣି, ନଳ, ଗାଡ଼ିର ଚକ, ମଟର ଗାଡ଼ିର ଚକ, ଶୂନ ଗାଡ଼ିର ଚକ ଓ ଜୋତା ଆଦ ନାନା ପ୍ରକାରର ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ କରାଯାଇଅଛି । ଏହାର ବ୍ୟବସାୟ ସଭ୍ୟଜଗତରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।]

ରବର୍ ଗଛ—ଦେ. ବ—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଅସିଆରେ Rabar gachha ଜନ୍ମିବା ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଜାତୀୟ ଗଛ— ରବାର ଗାଛ India rubber tree.

ରବରକାମ୍ଫାଣ୍ଡ [ଦ୍ର—ଆସାମ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ଅଠାବର ନାମକ ବଡ଼ ଜାତୀୟ ଗଛକୁ ଚରିଲେ ଉହାଁରୁ ରବର୍ ହେବା ରସ ବାହାରେ; (ଗଛର ନାମ=India rubber tree Ficus Elastica).

ଦକ୍ଷିଣ ଅମେରିକାର ଏହି ଜାତୀୟ ଗଛରୁ ରବର୍ ବାହାରେ (ଗଛର ନାମ=Caoutchouc, Siphonia, Elastica, Hevea Caoutchouc),

ମାଲୟ ଦ୍ୱୀପ ପୁଞ୍ଜର ଏହି ଜାତୀୟ ଗଛରୁ ରବର୍ ବାହାରେ (ଗଛର ନାମ=Guttapercha, Isonandra Gutta).

ବର୍ତ୍ତମାନ ରବର ଗଛର ଗୁଣ କରାଯାଇ ଅନେକ ରବର୍ ଆମଦାନ କରା ଯାଉଅଛି ।]

ରବର ଜୋତା—ଦେ ବ—ବର୍ଷାରେ ପାଣି ନ ଭେଦିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ Rabar jotā ଏକପ୍ରକାର ଯୋତା— ରବର ଜୁତା **रबरजूता** India rubber shoes.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରବର୍ ଟାୟାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ରବର୍ ଟାୟାର୍) —
Rabar ṭāyār ଶୂନ୍ୟ ଚାଡ଼ି ଓ ମଝିର ଗାଡ଼ିର ଚକର ପରିଧିରେ
ରବର ଟାୟାର ମଡ଼ାଯିବା ରବରର ପଟ୍ଟା—
ରବର ଟାୟାର Rubber tyre.

ରବର୍ ନଲ(ଳି)—ଦେ. ବ—ରବରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଳ—India-
Rabar nala(li) ରବର ନଳ **रबरकी नली** rubber tube.

ରବଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରବ୍ଲ)—୧ । ଗେଣ୍ଟ; ପାହାଡ଼ରୁ ଖୋଳା
Rabal ଢୋଇ ଆସିବା ପଥର ଖଣ୍ଡମାନ —1. Rubble;brash.
ରାବଲ **रब्बल, कंकड** ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରବର)—ରବର୍—
India-rubber.

ରବଲ୍ କୋଇଲା—ଦେ.ବ.(ଇ.ରବ୍ଲ+କୋଇଲା) —ଚୂନା କୋଇଲା—
Rabal koilā ଚାପ କୟଲା **कायलाकाखाद(रवा)** Rubble-
coal.

ରବା—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ଫା—ରବାବ୍)—୧ । ସାରଙ୍ଗୀ ବା ସୀତାର
Rabā ଜାତୀୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର—1.A kind of guitar. (ଜ୍ର-ରବା
ରବାବ **रबाब** ମୃଦଙ୍ଗ ସାରଙ୍ଗୀ ତାଲ, ବହୁଧ ବାଦ୍ୟ ସୁରସାଲ. ଭୂପତ୍ତ—
ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) [ଦ୍ର—ଉତ୍ତରଭାରତରେ ଯବନାଧିକାର
ପୂର୍ବେ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର 'ରୁଦ୍ର ସାରଙ୍ଗୀ' ନାମରେ ବ୍ୟବହୃତ
ହେଉଥିଲା । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଅମଳରେ ଏହି ଯନ୍ତ୍ରକୁ
ସେମାନେ 'ରବାବ୍' ନାମରେ ବ୍ୟବହାର କଲେ । ଏହାର
ଲଉ (ଖୋଳ) ଓ ଦଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ ଅଖଣ୍ଡ କାଷ୍ଠ ଦ୍ୱାରା
ନିର୍ମିତ । ଖୋଳ ଶୁଖାଇବାର ପରେ ଚର୍ମରେ ଛାଉଣି
ଦେଇଥାଏ । ପ୍ରଥମେ ଏଥିରେ ଦୁଇଟି ତାର ଥିଲା, ପରେ
୩ଟି ଓ ତଳପଟରେ ୪ଟି ତାର ଲଗାଯାଇଛି । ପାରସ୍ୟର
ବସୁଦ୍‌ଗ୍ରାମ ନିବାସୀ ଅବଦୁଲ୍ଲା ନାମକ ଜଣେ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ
ଏହାକୁ ପ୍ରାୟ ୧୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ପ୍ରଥମେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ଆବିଷ୍କାର କରି ଏହାର ନାମ'ରୁବେବ୍' ଦେଇଥିଲେ ।
ସ୍ପେନ୍ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ guitar (ଗୀତାର୍) ନାମକ ସୀତାର
ପରି ଏହାର ଆକୃତି । ଏହାକୁ କାଠି ସାହାଯ୍ୟରେ
ବଜାଇବାକୁ ହୁଏ । ୨ । (ପ୍ରାଚୀନ ଫାର୍ସୀ (ଫା. ଅବାଜ୍)
ଧ୍ୱନି—2. Sound. [ଜ୍ର—ସାର ସେତେ ସେନା ବାର
ରସାସାର ରବା ନାଗେ ଡେଜେ ରବ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରକାଶ-
ବିଳାସ ।]

ରବା(ବା)ଜ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ.ବ (ଫା. ରବାଜ୍)—୧। ଦେଶ ବା ପରିବାର
Rabā(wā)j(d) ଆଦରେ ପ୍ରଚଳିତ ଚଳଣରଣ ପ୍ରଥା; ଖାଲ;
ରେଓୟାଜ **रवाज** ପ୍ରଥା—1. Custom; usage. ୨ । ଆଚରଣ—
2. Conduct. ୩। ଅଭ୍ୟାସ—3. Habit. ୪। ସାମୟିକ
ଘଟଣା—4. Circumstances happening at
a time. ୫ । ଘଟଣାର ଅବସ୍ଥା—5. State of
things; circumstances.

ରବା(ମା,ଣା)ନା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରବାନା)—ରଜିଆନା
Rabā(mā,wā)nā (etc) (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)—Rauānā
ରଓନା **रवाना** (etc) (See)

ରବା(ବା)ବ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରବାବ୍)—୧ । ରବା (ଦେଖ)—
Rabā(wā)b 1. Rabā. (See) ବୈଦେ. ବ (ଅ. ରବାଜ୍)—
ରବାବ **रबाब** ୨ । ରବାଜ୍ (ଦେଖ)—2. Rabāj. (See)
ବୈଦେ. ବ (ଅ. ରୁଅବ)—
ରୋଆବ ୧ । ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ—1. Gravity. ୨ । ଭୟ—
रुबाब 2. Fear. ୩ । ପ୍ରଭାବ; ପରାକ୍ରମ; ଶକ୍ତି—3. Might.

ରବାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରବର୍) - ରବର୍ (ଦେଖ)
Rabār Rabar. (See)

ରବାହୂତ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ଆହ୍ୱା ଉତ୍ତ)—ରବ ବା ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଆଗତ
Rabāhūta ବା ଉପସ୍ଥିତ—Come to a place being
[ରବାହୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ] attracted by the sound.

ରବି—ସଂ. (ରୁ. ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଇ; ଯେ ଅବିରତ ଶବ୍ଦ
Rabi କରେ) —(ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଅହରହ ଘୂର୍ଣ୍ଣାୟମାନ ଓ
ଶବ୍ଦାୟମାନ ଥିବାରୁ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ; ସୌର ଜଗତର
କେନ୍ଦ୍ର; ଗ୍ରହେଶ୍ୱର—1. The sun. (ଜ୍ର—ରବି ତେର
ଦିନ ନକ୍ଷତ୍ରେ କରେ ସ୍ଥିତି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
ବନ ।) [ଦ୍ର—ରବି ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ ସୌର ଜଗତର
କେନ୍ଦ୍ର । ଏହାଙ୍କ ଚାରି ଦଗରେ ଗ୍ରହମାନେ ଘାଣ୍ଟିର ଖାଲି
ଅଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷୀ-
ମାନଙ୍କର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ସବୁ ଗ୍ରହଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରଧାନ ବୋଲି
ଏହାଙ୍କ ନାମ ଗ୍ରହେଶ୍ୱର,ସବୁ ଗ୍ରହଙ୍କର ଆଦ ବୋଲି ଆଦିତ୍ୟ ।
ଏ ବସୁମାନଙ୍କରୁ ତାପ ଦ୍ୱାରା ରସ ଶୋଷଣ କରନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ
ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନୁସାରେ ଏ ସାତଗ୍ରହ । ପୃଥିବୀର ଲୋକଙ୍କୁ ଏ
ସାତି, ଆରୋଗ୍ୟ, ଶ୍ରମତା, ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ।
ଯୌବନକାଳରେ (୨୫ ବର୍ଷଠାରୁ ୪୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ଏ
ଗ୍ରହ ମାନବ ଜୀବନର ଅଧିପତ୍ତି ଓ ଜନ୍ମଦାତା । ଜନ୍ମ କାଲରେ
ରବି ଅନୁକୂଳ ହୋଇଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ବଳବାନ, ପରାକ୍ରମ-
ଶାଳୀ, ମହତ୍ତ୍ୱକରୀ, ଦସ୍ୟାଳୁ, ନରପତ୍ତି ଓ ଶ୍ରମତାଶାଳୀ
ହୁଏ । ରବି ପ୍ରତିକୂଳ ହୋଇଥିଲେ ରୋଗୀ, ଅହଙ୍କାରୀ,
ଅପବ୍ୟୟୀ, ପ୍ରଗଳ୍ଭ, କ୍ରୂରକର୍ମରତ ଓ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି-
ବିନାଶକ ହୁଏ । ମାଣିକ୍ୟ ଓ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ରବିଙ୍କର ପ୍ରିୟ
ରତ୍ନ । ରବିଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣ ଜବାକୁସୁମ ପରି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ରବି
୬୬୫ ଦିନ ୧୫ ଦଣ୍ଡ ୩୧ ପଳ ୩୧ ବିପଳ ଓ ୨୪ ଅନୁପଳ
ସମୟରେ ପୃଥିବୀର ଚାରି ପାଖରେ ବୁଲନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀ
ରବିଙ୍କ ଚାରି ପାଖେ ବୁଲିବାକୁ ପ୍ରାୟ ୩୬୫ ଦିନ ୬ଘଣ୍ଟ
ଲାଗେ । ପୃଥିବୀରୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କଲେ ରବିଙ୍କ ଗତିରେଖା
ବୃତ୍ତାକାର ନ ହୋଇ ବୃତ୍ତାଭାସ (Elliptical) ଅଟେ ।
ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନ୍ଙ୍କ ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିରେ ରବି ଏକ ଏକ ମାସ
ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି, ଏହା ସୌରମାସ । ବୈଶାଖରେ
(ମେଷରେ),ଜ୍ୟୈଷ୍ଠରେ (ବୃଷରେ),ଆଷାଢ଼ରେ(ମିଥୁନରେ),
ଶ୍ରାବଣରେ (କର୍କଟରେ),ଭାଦ୍ରବରେ (ସିଂହରେ),ଆଶ୍ୱିନରେ
(କନ୍ୟାରେ),କାର୍ତ୍ତିକରେ(ତୁଳାରେ),ମାର୍ଗଶିରରେ(ବିଛାରେ)
ପୁଷରେ (ଧନୁରେ), ମାଘରେ (ମକରରେ), ଫାଲ୍ଗୁନରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

(କୁମ୍ଭରେ) ଓ ଚୈତ୍ରରେ (ମୀନରେ) ରବି ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ରବି ଏକ ରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ ଯିବା ସମୟକୁ ସଂକ୍ରମଣ ବା ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଅଟେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୌର ମାସର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଠିକ୍ ୩୦ ଦିନ ନ ହୋଇ କମ୍ ବେଶୀ ହୁଏ ।

କର୍କଯାକ ଦିବା ପରମାଣ ଓ ରାତି ପରମାଣ ସମାନ ନଦେଁ । କୌଣସି ଦିବସ ୩୦ ଦଣ୍ଡରୁ ବେଶି ଓ କେଉଁ କେଉଁ ଦିବସ ୩୦ ଦଣ୍ଡରୁ କମ । ସାଧାରଣତଃ ଶୀତ ଦିନେ ଦିନ ଛୋଟ ଓ ରାତି ବଡ଼ ହୁଏ ଏବଂ ଖରାଦିନେ ରାତି ଛୋଟ ଓ ଦିନ ବଡ଼ ହୁଏ । ବର୍ଷରେ ଦୁଇଟି ଦିନ ଦିବା ରାତି ସମାନ ହୁଏ ।

ଅଶ୍ୱିନ ୮ (ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୩) ଦିନ ଦିନରାତି ସମାନ ଥାଏ ଓ ସେହି ସମୟରୁ ଦିନ କମିଯାଏ ଓ ରାତି ବଢ଼େ । ଏହିପରି ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପୌଷ ମାସ ୯ (ଡିସମ୍ବର ୨୧ ବା ୨୨) ଦିନର ପରମାଣ ୨୭ ଦଣ୍ଡ ହୋଇଯାଏ ଓ ତା'ପରର ପରମାଣ ୩୩ ଦଣ୍ଡ ହୁଏ । ପୁଣି ସେହି ଦିନଠାରୁ ଦିନ ବଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଚୈତ୍ର ମାସ ୮ (ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୧) ରେ ଦିନ ରାତି ସମାନ ହୁଏ ଓ ପୁଣି ଦିନ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଆଷାଢ଼ ୮ (ଜୁନ୍ ୨୧) ଦିନର ପରମାଣ ୩୩ ଦଣ୍ଡ ଓ ରାତିର ପରମାଣ ୨୭ ଦଣ୍ଡ ହୋଇଯାଏ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଦିନ କମେ କମେ ଓ ରାତି ବଢ଼େ ଏବଂ ଆଶ୍ୱିନ ୮ (ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୨ ବା ୨୩) ଦିନରାତି ସମାନ ହୁଏ । ପୁଣି ଦିନ କମିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ଅତଏବ ଦେଖାଯିବ ଯେ ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ୨୫ ଦିନ [ଯେଉଁ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ବିଷୁବରେଖା ଉପରେ ଥାଆନ୍ତି] ଚୈତ୍ର ଓ ଆଶ୍ୱିନରେ ଦିବା ଓ ରାତିର ପରମାଣ ସମାନ, ଅର୍ଥାତ୍ ୩୦ ଦଣ୍ଡ ଲେଖାଏଁ ହୁଏ । ବର୍ଷକରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ [ଆଷାଢ଼ରେ] ଦିନ ୩୭ ଦଣ୍ଡ ଓ ରାତ୍ରି ୨୩ ଦଣ୍ଡ ହୁଏ । ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ବର୍ଷକେ ଆଉ ଥରେ [ପୌଷରେ] ଦିନ ୨୭ ଦଣ୍ଡ ଓ ରାତ୍ରି ୩୩ ଦଣ୍ଡ ହୋଇଯାଏ ।

ମୀନ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ବସନ୍ତକାଳର ସମ ଦିବାରମ୍ଭ ହୁଏ । (ମୀନ ବା ଚୈତ୍ର ମାସ ୮, ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୧ କୁ—Vernal or spring equinox କୁହାଯାଏ ।)

କନ୍ୟା ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପରେ ଶରତ୍କାଳର ସମ ଦିବା ରାତ୍ରି ହୁଏ । (କନ୍ୟା ବା ଆଶ୍ୱିନ ମାସ ୮=ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୨ ବା ୨୩କୁ Autumnal equinox କୁହାଯାଏ) ।

ଧନୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ଶୀତକାଳରେ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦିନ ଓ ଅତି ବଡ଼ ରାତ୍ରି ହୁଏ (ଧନୁ ବା ପୌଷ ମାସ ୮= ଡିସମ୍ବର ୨୧ ବା ୨୨ କୁ Winter solstice କୁହାଯାଏ ।)

ମିଥୁନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳର ଅତି ବଡ଼ ଦିନ ଓ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ରାତ୍ରି (ମିଥୁନ ବା ଆଷାଢ଼ ମାସ ୮=ଜୁନ ୨୧) କୁ Summer solstice କୁହାଯାଏ ।

ଅଶ୍ୱିନ ମାସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀର ବିଷୁବରେଖାର ଠିକ୍ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଥିବାରୁ ଦିନ ରାତି ସମାନ ହୁଏ (Autumnal equinox) । ସେହିଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗତି କରି କର୍କ ଶୌଷ ମାସ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି (Tropic of Capricon) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସନ୍ତି ଓ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ଗତିର ଶେଷ ସୀମା; (ସେ ଦିନ ଦିନ ଛୋଟ ଓ ରାତି ବଡ଼, winter solstice). ସେହି ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ଦକ୍ଷିଣକୁ ନ ଯାଇ ଉତ୍ତରଅଡ଼କୁ ଫେରନ୍ତି (ଏଥିପାଇଁ ମାଘ ମାସର ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ଉତ୍ତରାୟଣ ସଂକ୍ରାନ୍ତି କୁହାଯାଏ); ଉତ୍ତରକୁ ଆସି ଆସି ବିଷୁବରେଖା ଉପରେ ଚୈତ୍ର ସୁଦ୍ଧା ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ଦିନ ରାତି ସମାନ ହୁଏ (Vernal equinox) ଓ ବିଷୁବରେଖାକୁ ଛାଡି ପୁଣି ଉତ୍ତରଦଗକୁ ଗତି କରି କର୍କ ଆଷାଢ଼ ମାସ ସୁଦ୍ଧା କର୍କଟ ସଂକ୍ରାନ୍ତି (Tropic of Cancer) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସନ୍ତି । କର୍କଟ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଉତ୍ତର ଗତିରେ ଶେଷ ସୀମା । ସେ ଦିନ ଦିନ ବଡ଼ ଓ ରାତି ଛୋଟ (summer solstice) । ସେହି କର୍କଟ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ଉତ୍ତରକୁ ନ ଯାଇ ଦକ୍ଷିଣ ଅଡ଼କୁ ଫେରନ୍ତି (ଏଥିପାଇଁ ଶ୍ରାବଣ ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ଦକ୍ଷିଣାୟନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି କୁହାଯାଏ) । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗତି କରି କରି ଆଶ୍ୱିନ ମାସ ସୁଦ୍ଧା ବିଷୁବରେଖାରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ଆଶ୍ୱିନ ମାସର ଶେଷ ଓ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସର ଆରମ୍ଭରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବରେଖା ଉପରେ ଥିବାରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ଜଳ ବିଷୁବସଂକ୍ରାନ୍ତି କୁହାଯାଏ । ପୁଣି ଚୈତ୍ର ମାସ ଶେଷ ଓ ବୈଶାଖ ଆରମ୍ଭରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବରେଖା ଉପରେ ଥିବାରୁ ବୈଶାଖ ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ମଦ୍ଧ୍ୟବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି କୁହାଯାଏ ।

ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ରବିଗ୍ରହଙ୍କର ପୁନ ଫଳ ।

ଫଳଭତ୍ତଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ରବିବାରରେ ଜନ୍ମ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧାର୍ମିକ, ତୀର୍ଥସେବୀ, ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ପ୍ରିୟମ୍ବଦ ଓ ସାମାନ୍ୟ ଧନରେ ଧନୀ ବୋଲି ଜ୍ୟୋତିଜ୍ଞଗଣ କରେ । ବ୍ୟକ୍ତିର ଜନ୍ମକାଳରେ ରବି ଯେଉଁ ରାଶିରେ ଉଦୟ ହୋଇଥାଆନ୍ତି ସେହି ରାଶି ଜାତକର 'ଲଗ୍ନ' ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଜାତକରେ ରବି ଶୁଭଗ୍ରହଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଲଗ୍ନରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଶୈଶବରେ ପୀଡ଼ିତ, ନେତ୍ରରୋଗୀ, ମାତୃସେବାନୁରକ୍ତ, ଧୀନ, ବିକଳମୂର୍ତ୍ତି ଓ ପୁତ୍ରକଳତ୍ରହୀନ ହୁଏ । ରବି ଶୁଭଗ୍ରହଦୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଲଗ୍ନର ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ଧନ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସଞ୍ଚାରଉତ୍ସାଗୀ ଓ ଧନହୀନ ହୁଏ ।

ରବି ତୃତୀୟ ବା ସୋଦର ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଭ୍ରାତୃହନ୍ତା, ପୁତ୍ରକଳତ୍ରବାନ୍, ପ୍ରିୟଜନହିତକାରୀ, ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ କାମୁକପ୍ରିୟ ହୁଏ ।

ରବି ଚତୁର୍ଥ ବା ବନ୍ଧୁ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ବନ୍ଧୁନାଶ ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ରବି ପଞ୍ଚମ ବା ପୁତ୍ର ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଓ ଧନହାନତା ଘଟେ ।

ରବି ସପ୍ତମ ବା ରତ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସୁଖୀ, ଶତ୍ରୁହନ୍ତା, ବଳ୍ୟାଢ ଓ ଜଲ୍ପିକ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରବି ୭ମ ବା ଜାୟା ଗୃହରେ ଥିଲେ ଜାୟାନାଶ ଘଟେ ।

ରବି ୮ମ ବା ନିଧନ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଅଣ୍ଡକୋଷୀ, ଶସ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ ଓ କଷ୍ଟମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ।

ରବି ୯ମ ବା ଧର୍ମ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଖଞ୍ଜଯୁକ୍ତ ଓ ରୋଗୀ ହୁଏ ।

ରବି ୧୦ମ ବା କର୍ମ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ନୃତ୍ୟ-ଗୀତାନୁରକ୍ତ, ସୁବୁଦ୍ଧିବାନ୍, ତେଜସ୍ୱୀ, କୁଳଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଧନୀ ଓ ରାଜା ହୁଏ ।

ରବି ୧୧ଶ ବା ଆୟ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ବନ୍ଧୁଧନୀ, ରାଜା ବା ରାଜାନୁଗ୍ରାହ୍ୟ ଓ ଗୃହମେଧୀ ହୁଏ ।

ରବି ୧୨ଶ ବା ବ୍ୟୟ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ନେତ୍ରହୀନ ବା ନେତ୍ରପୀଡ଼ା, ଜଡ଼ବୁଦ୍ଧି, ରୋଗୀ ଓ ଦୁଃଖୀ ।

ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା ମୁନି ମତ ନାନା ମତ ଓ ଫଳ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।

ଜାତକରେ ରବିଗ୍ରହ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ (ଅର୍ଥାତ୍ ଲଗ୍ନର ୪ର୍ଥ)—ବନ୍ଧୁସ୍ଥାନ, ୭ମ—ଜାୟାସ୍ଥାନ, ୧୦ମ ବା କର୍ମ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି କୁର, ହିଂସ୍ର, ମାତଙ୍କିସ୍ୱ ଓ ପାପୀ ହୁଏ ।

ଜାତକରେ ରବିଗ୍ରହ ଭୁଙ୍ଗସ୍ଥ ହୋଇଥିଲେ (ମେଷ ରାଶି ରବିର ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଥିବାରୁ, ରବି ମେଷ ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ) ମନୁଷ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ, ଧାର୍ମିକ, ଦାତା, ସୁଖୀ, ନୃପତୁଲ୍ୟ, ଲୋକପାଳକ ଓ ମଣ୍ଡଳେଶ୍ୱର ହୁଏ । ଜାତକରେ ଲଗ୍ନରେ ରବି ସଙ୍ଗେ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଅନ୍ୟଗ୍ରହଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷମତରେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଫଳଘଟିବା ଲେଖାଅଛି । କୌଣସି କୌଣସି ଯୋଗ ଶୁଭକର ଓ କେହି କେହି ଅଶୁଭକର (ଯଥା—ରବି ଓ ବୁଧ ଏକ ଗୃହରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଯଶସ୍ୱୀ, ଉଦାର ଓ ବିଦ୍ୱାନ୍ ହୁଏ । ଏହାକୁ ବିବୁଧ ଯୋଗ କହନ୍ତି ।]

ଜନ୍ମକାଳରେ ରବି ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥାଆନ୍ତି ଉହାଁରୁ ଆମ୍ଭେ କଅ ଜାତକର ଚକ୍ର ଅଙ୍କିତ କରିଯାଏ । ଏହି ଚକ୍ରକୁ ଜାତଚକ୍ର ବା ଉତ୍ପତ୍ତିଚକ୍ର କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଉକ୍ତ ଚକ୍ରକୁ ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟ ଆକାରରେ ଅଙ୍କିତ କର ଉକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଙ୍ଗରେ ୨୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ର ସ୍ଥାପନ କର ଉଦନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ ଓ ଜୀବନର ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଯାଏ । ଜନ୍ମକାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରାଶ୍ରିତ ନକ୍ଷତ୍ର ଅନୁସାରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହୁଏ । ଜନ୍ମକାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥାଆନ୍ତି ତାହାହିଁ ଜାତକର ଜନ୍ମରାଶି ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ରାଶିରେ ଉଦୟ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ତାହାହିଁ ଜାତକର ଲଗ୍ନ ଅଟେ । ରବି ଦଶା, ରବି ଗୋଚର ଓ ରବି ଶବ୍ଦ ଆଦ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ବିଚାରିତ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା ମତରେ ଷଷ୍ଟିବର୍ଷ ପୃଥିବୀରେ (ରାହୁ ଓ କେତୁ ଛଡ଼ା) ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଗ୍ରହ ଗଣକ, ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ପୁରୋହିତ, ସେନାପତି, କରଣ, ଭଗର, ଜ୍ୟୋତିଷ, ତାଡ଼ଜୀବୀ, ଅର୍ଥରକ୍ଷକ, ଅସ୍ତ୍ରାଗାରରକ୍ଷକ, ସଗ୍ରାମାଧିପ, ଶସ୍ୟାଧିପ, ଧାନ୍ୟାଧିପ, ଅର୍ଘ୍ୟାଧିପ, ମେଘାଧିପ, ରସାଧିପ, ଜଳସାଧିପ ଓ ପାଳକାଧିପ ହୁଅନ୍ତି ଓ ରବି ଉକ୍ତ ଗ୍ରହମାନେ ଉତ୍ତତ୍ ସ୍ଥାନର ଅଧିପତି ହେଲେ ପୃଥିବୀରେ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ଘଟେ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ—

ରବି ରାଜା ହେଲେ—ଦେଶରେ ଉପଦ୍ରବ, ମନରୁଷ୍ଟି, ବାତ ଓ ନେତ୍ରରୋଗ ଘଟେ ।

ରବି ମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ—ମସ୍ତ୍ୟଦେଶରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଓ ମଗଧରେ ରାଜବିଦ୍ରୋହ ଘଟେ ।

ରବି ପୁରୋହିତ ହେଲେ—ଶସ୍ୟହାନି, ଅପଘାତ ଓ ଅମଙ୍ଗଳ ହୁଏ ।

ରବି ସେନାପତି ହେଲେ—ପୂର୍ବଦେଶରେ ଦରଦ୍ରତା, ବାତ-ରୁଷ୍ଟିଭୟ ଓ ଚୌରପୀଡ଼ା ହୁଏ ।

ରବି କରଣ ହେଲେ—ମନରୁଷ୍ଟି ଓ ଯୁଦ୍ଧଭୟ ।

ରବି ଭଗର ହେଲେ—ରାଜାଙ୍କର ଅସୁସ୍ଥତା, ଗୃହେ ଗୃହେ ଶସ୍ତ୍ରଘାତ ଓ ମନରୁଷ୍ଟି ।

ରବି ଜ୍ୟୋତିଷ ହେଲେ—ମନରୁଷ୍ଟି ଓ ନୃପମାନଙ୍କ ଉପରେ ଶସ୍ତ୍ରଘାତ ।

ରବି ତାଡ଼ଜୀବୀକ ହେଲେ—ପୃଥିବୀ ଭର୍ଗାର୍ଯ୍ୟା ଓ ଲୋକ-ମାନେ ଦୁର୍ବାକ୍ୟଜୀବୀ ।

ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟତାପନ୍ନ ଜାତିମାନେ ରବି ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଦେବତାରୂପେ ପୂଜା କରୁଥିଲେ ଓ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବେଦ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସ୍ତବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ବେଦରେ ନାନାସ୍ଥଳ ସବିତୃମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲ୍ଲ କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ରଥ ଏକ ଚକ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ସପ୍ତାଶ୍ୱଯୋଜିତ ଥିବାର କଳ୍ପିତ ହୋଇ ଅଛି । ରବିଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଛାୟା ଓ ସଜ୍ଞା; ପୁତ୍ର ଶନି, ସୁଗ୍ରୀବ, ଯମ, ସାବର୍ଣ୍ଣିମନୁ ଓ ବୈବସ୍ୱତମନୁ; କନ୍ୟା ଯମୁନା । ଏହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରିସୂଧାତୁ ତାମ୍ର ଓ ରତ୍ନ ମାଣିକ୍ୟ । ଏହାଙ୍କଠାରୁ ପୁରୁଷର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜାଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ।

ରବିଙ୍କର ନାମାନ୍ତର ଯଥା—

ଅଂଶୁମାଲି, ଅଂଶୁମାନ୍, ଅରଣି, ଅର୍କ, ଅର୍ଯ୍ୟମା, ଅବ୍ଜସ୍ୱର, ଆଦିତ୍ୟ, ଉଷ୍ଣଗୁ, ଏକଚକ୍ରରଥ, କଳଙ୍କ, କଶ୍ୟପାତ୍ମଜ, କେତୁଶସୃକର, ଖଗ, ଗଭସ୍ତିହସ୍ତ, ଗ୍ରହେଶ୍ୱର, ଚଣ୍ଡାଂଶୁ, ଚିତ୍ରଭାନୁ, ଚୁନୋଷ୍ଣ, ତପନ, ତମିସ୍ରହା, ତମୋଘ୍ନ, ତରଣି, ତାପନ, ତାର୍କ୍ଷ୍ୟବାହନ, ତୀବ୍ରାଂଶୁ, ତ୍ରିଲୋକେଶ, ଦକ୍ଷପିତ୍ର, ଦିବାକର, ଦିବାନାଥ, ଦୁର୍ନିରୀକ୍ଷ୍ୟ, ଦୈତ୍ୟହା, ଦ୍ୟୁମଣି, ଦ୍ୱାଦଶାତ୍ମା, ଧର୍ମରଶ୍ମି, ଧର୍ମାଧର୍ମପ୍ରକାଶକ, ପଦ୍ମିନୀନାଥ, ପାପହର୍ତ୍ତା, ପୂଷା, ପ୍ରଭାକର, ବ୍ରଧ୍ନ, ଭୟନାଶନ, ଭାନୁ, ଭାନୁମାନ୍, ଭାସ୍କର, ଭାସ୍ୱାନ୍, ମଦେହାର, ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ, ମିହ, ମିହିର, ରବି, ଲୋକତନ୍ଦୁ, ଲୋକସାକ୍ଷୀ, ବିକର୍ତ୍ତନ, ବିବସ୍ୱାନ, ବିଭାବସୁ, ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା, ବିଶ୍ୱକର୍ମା, ବିଶ୍ୱରୂପ, ବୃଷାକପି, ବେଦବେଦ୍ୟ, ଶାଶ୍ୱତ, ଶୁଚି, ଶ୍ରୀମାନ୍, ଲୋକ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏସ୍ୱାଶ୍ୱସ୍, ସପ୍ତଦସ୍, ସପ୍ତାଶ୍ୱବାହନ, ସପ୍ତାଶ୍ୱ, ସଦସ୍ତ୍ରାଂଶ୍ୱ, ସଦସ୍ତ୍ରାର୍ଚ୍ଚିଃ, ସୁମଦ୍, ସୂର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ହଂସ, ହର, ହରଦଶ୍ୱ, ହେଳକ, ସ୍ୱନ, ସ୍ୱେୟାନ ।

ତୁଳନା କର ଫ. ରେ ସ୍ୱନ, ସ୍ୱେୟାନ, ସୂର, ହେଳକ।

ଇଂ. ରେ—Sun (ସନ୍)

ପ୍ରାଚୀନ ଇଂ. ରେ—Sunna (ସନ୍ନା) Sunne (ସନ୍ନେ)

ପ୍ରାଚୀନ ସାକ୍‌ସନ୍‌ରେ—Sunna (ସୁନ୍ନା)

ପ୍ରାଚୀନ ଜର୍ମାନ୍—Sunna (ସୁନ୍ନା)

ପ୍ରାଚୀନ ଗଥିକ୍—Sunna (ସୁନ୍ନା), Sunno (ସୁନ୍ନୋ)

ଜର୍ମାନ୍—Sunne (ସୁନ୍ନେ)

ଓଲଦାଜ—Zon (ଜୋନ୍), sonne (ସୋନ୍ନେ)

ଲାଟିନ୍—Sol ସୋଲ୍ , Solis (ସୋଲିସ୍)

ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍—Solei (ସୋଲେଇ)

ଲେଟ୍—Saule (ସଉଲ୍)

ଡାନସ୍—Soel (ସୋଏଲ୍) , Sol (ସୋଲ୍)

ଆଧୁନିକ ଗଥିକ୍—Sanil (ସାନିଲ୍)

ଗ୍ରୀକ୍—Helios (ହେଲିଓସ୍)

ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନବେତ୍ତାମାନେ ଗବେଷଣାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କର ଅଛନ୍ତି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଘୂର୍ଣ୍ଣାୟମାନ ଅତି ଉତ୍ତପ୍ତ ଧାତୁଜାତ ବାଷ୍ପମଣ୍ଡଳ ଓ ତାହା ଘୁରିବାବେଳେ ତହିଁରୁ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ଅଂଶ ଛିଣ୍ଡି ଯାଇ ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଗ୍ରହର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସୌର ଜଗତର ସମସ୍ତ ଗ୍ରହଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରିବାରୁ ସମସ୍ତ ଗ୍ରହ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚତୁରପାଖରେ ଘୁରୁ ଅଛନ୍ତି ।]

୨ । ଅର୍କବୃକ୍ଷ—2. A plant; Calotpiors Gigantea; the swallow-wort. ୩ । ନାୟକ—3. Hero of a drama or novel. ୪ । ରକ୍ତାଶୋକ ବୃକ୍ଷ—4. The Asoka tree (Janesia Asoka). ୫ । ନିଃଶ୍ୱାସ ବାୟୁ ଯିବା ଆସିବା କରିବା ଶରୀରର ଦହିଣ ନାଡ଼ୀ—5. Name of the right canal in the body for the passage of the vital air. ୬ । ରବିବାର—6. Sunday.

[ଦ୍ର—ରବି ଦଶଘଡ଼ି ପୋୟ ତଜ୍ଜଠା
ବାର ମଙ୍ଗଳ ସନ୍ତୋଷ ଷଠା
ଗୁରୁ ତତ୍ତ୍ୱଦ ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଠ

ଜ୍ଦସ୍ୱ ଅସ୍ତୁ ଶନିର ପାଠ -- ଡାକ ଋଷିବଚନ ।]

ରବିନ ରବୀ ଦେ. ବ. ୧ । ରବିକବି; ଚମ୍ପୂରଚୟିତା ଜୟଲୀସ୍ୱ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱସ୍ୱରୁ 1. Name of an Oriya classical poet.

୨ । ରବୀନ୍ଦ୍ରଆଦିଙ୍କର ଡାକ ନାମ—
2. Name for calling Rabīndra etc.

ବୈଦେ. ବ—(ଆ.ରବ=ବସନ୍ତ ଋତୁ)—ରବି ଫସଲ (ଦେଶ)—Rabī phasala (See).

ରବି ଅନ୍ତର—ସ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜାତିକର ଗଣନା ଅନୁସାରେ Rabi antara ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଏବଂ ରବିଙ୍କର ମହାଦଶା ପଡ଼ିବା ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ରବିଙ୍କର ଯୋଗକାଳୀନ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା—Intervention of the planet Rabi while the other Mahādasās are in operation in a person's life. [ଦ୍ର—ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାର ଚତ୍ର=୧]

ରଃରବି=ରବି ମହାଦଶା ମଧ୍ୟରେ ରବିଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାର କାଳ ୬୦ ଦିନ ମାତ୍ର ଏହା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ଦୁଃଖପ୍ରଦ ।

ଚଃରବି=ଚନ୍ଦ୍ର ମହାଦଶା ମଧ୍ୟରେ ରବିଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୧୦ ମାସ, ଫଳ—ସ୍ୱଜାନୁଗ୍ରହଲାଭ, ଧନଲାଭ ଓ ସୁଖ ଲାଭ ।

ମଃରବି=ମଙ୍ଗଳ ମହାଦଶା ମଧ୍ୟରେ ରବିଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୫ ମାସ ୧୦ ଦିନ; ଫଳ—ଅର୍ଥଲାଭ, ସ୍ୱଜସମ୍ମାନ, ସ୍ତ୍ରୀଲାଭ ଓ ପଦବୃଦ୍ଧି ।

ବୁଃରବି=ବୁଧ ମହାଦଶାରେ ରବିଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୧୧ ମାସ୧୦ ଦିନ; ଫଳ—ପରଧନଲାଭ, ଯଶୋଲାଭ, ଶ୍ରୀଲାଭ ଓ ବାହନଲାଭ ।

ଶଃରବି=ଶନି ମହାଦଶାରେ ରବି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୬ମାସ ୨୦ ଦିନ; ଫଳ- ଧନପୁତ୍ରବଳନାଶ, ଦୁଃଖବୃଦ୍ଧି ଓ ଜୀବନନାଶ ।

ବୃଃରବି=ବୃହସ୍ପତି ମହାଦଶାରେ ରବି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୧ବର୍ଷ ୨୦ ଦିନ; ଫଳ—ମିତ୍ରଲାଭ, ଧନାଗମ, ସ୍ତ୍ରୀଲାଭ ଓ ସ୍ୱଜସମ୍ମାନ ଲାଭ (ମତାନ୍ତରରେ ଶତ୍ରୁପୀଡ଼ା ଚୌରଭୟ ଓ ରୋଗ ।

କେଃରବି } ସ୍ୱଃରବି } =ସ୍ୱତ୍ତୁ ବା କେତୁ ମହାଦଶାରେ ରବି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୮ମାସ; ଫଳ—ଶତ୍ରୁଭୟ, ରୋଗ, ଅର୍ଥନାଶ ।

ଶୁଃରବି=ଶୁକ୍ର ମହାଦଶାରେ ରବି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ୧ବର୍ଷ ୨ମାସ; ଫଳ—ରକ୍ତରୋଗ, ବନ୍ଧନ, ମହାଭୟ ଓ ଅମଙ୍ଗଳ ।]

ରବିଅଲ୍ ଅଓୱଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର Rabial aowal ମହରମ ମାସର ପରବର୍ତ୍ତୀ ୨ୟ ମାସ; ରବିଅଲ ଅଓଅଲ ସଫରର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ରବିଅସ୍‌ସାନିର **ରବୀଅଲ ଅୱଲ** ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମାସ—Name of a Mahomedan month. [ଦ୍ର—ଏ ମାସ ୩୦ ଦିନ ।]

ରବି ଅସ୍‌ସାନି—ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—ରବିଅଲ୍ ଅଓଲ୍ ମାସର ପରବର୍ତ୍ତୀ Rasi as-sāni ଓ ଜମାଦିଅଲ୍ ଅଓ୍ୱଲ୍ ମାସର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମୁସଲମାନ ରବିଅସମାନୀ ମାସ—Name of a Mahomedan month. **ରବିଅସସାନା** [ଦ୍ର—ଏ ମାସ ୨୯ ଦିନ ।]

ରବି(ବ)ଆ(ସ୍ୱା)—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଡ଼ଇଜା; ଝାଡ଼ାକଇ— Rabi(ba)ā(yā) Cholera.

ରବି କବି—ଦେ. ବ (ସ୍ୱଜଦତ୍ତ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଗାନ୍ନାଥର ଆକାସ୍ୱନ୍ଦର)— Rabi kabi ୧ । କଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ ଆଦ ସଙ୍ଗୀତର

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଚୟିତା କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ—1. Poet Baladeba Ratha the author of Kisora Chandrānanda Champū. [ଦ୍ର—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।] ୨ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାଧ୍ୟାସ୍ ସଦାନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମା ନାମକ ଜଣେ ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ରଚୟିତା କବି—2. Sadānanda Brahmā, the author of a religious book, who had got the title of Kabisūrjya. [ଦ୍ର--ଓଡିଶାର ନୂଆଗଡ଼ ଗଡ଼ଜାତର (ଖ୍ରୀ୧୭୬୭—୧୭୭୩) ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ । ପୁଣ୍ଡ ରାଜା ସାର-ବଗୋର ଦେବ ତାଙ୍କୁ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ ଓ ସେ ଅନେକ ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ଗୀତରେ ରଚନା କରପାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ରବି କର—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ—
Rabi kara Sun's rays.

ରବି କାନ୍ତ—ସଂ.ବି.(ରବି=ସୂର୍ଯ୍ୟ+କାନ୍ତ=କାନ୍ତିଯୁକ୍ତ; ତତ୍ପୁ। ରବି ଅଟେ Rabi kānta କାନ୍ତ=ପ୍ରିୟ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି ।)—ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ମଣି; ଏକ ପ୍ରକାର ମଣି—The sunstone; a sort of crystal stone ; a precious stone, said to concentrate the sun's rays into burning heat. [ଦ୍ର--ଏହାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣରେ ଦେଖାଇଲେ ଭଳେ ଜଳି ଯାଏ ପଡ଼େ ।]

ରବିକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦେଶ—ସଂ. ବି. (ଅଧୁନିକ)—ପୃଥିବୀର କର୍କଟ ରେଖାର Rabikāshṭhā pradesa ଉତ୍ତର ଓ ମକର ରେଖା ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବିସ୍ତୃତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ କଟିବନ୍ଧସ୍ଥ ସ୍ଥାନ—The tropics; tropical countries (between the Tropics of Cancer and Capricorn lying on both sides of the equator.)

ରବି ଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବି. (ଆ: ରବୀ=ବସନ୍ତ କାଳ; ବସନ୍ତକାଳର ଫସଲ, Rabi khanda ତତ୍ପୁ। ସଂ. ରବି; କାରଣ. ରବିକିରଣ ରବି ଫସଲ ସାହଯ୍ୟରେ ଏ ଫସଲ ହୁଏ)—ଧାନ
ରବି ଫସଲ ଫସଲ ପରେ ଶୀତ ଓ ଖରା ଦିନେ ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ଷାଋତୁ
ରବି ଫସଲ } —ଅନ୍ୟରୂପ] ପରେ ହେବା ଫସଲ —Cold season
ରବି ଶସ୍ୟ } crops; the cereals. (ଯଥା—ଗହମ, ଯବ, ଚନା, ମୁଗ,କୋଳଥ, ସୋରି, ବରଗୁଡ଼, ହରଡ଼ ।)

ରବି ଗୋଚର—ସଂ. ବି. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ମନୁଷ୍ୟର ଲଗ୍ନଠାରୁ ୧୨ Rabi gochara ଘର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଶିରେ ରବିଗ୍ରହର ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥା (ରବି ଗୋଟିଏ ରାଶିରେ ୧ ମାସ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି)—The state of the sun's position from one's natal sign. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳ; ୩ୟ, ୬ଷ୍ଠ, ୧୦ମ ଓ ୧୧ଶ ଶୁଭକର; ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଶୁଭ । ରବି ଜନ୍ମରାଶିରେ ଥିଲେ ସ୍ଥାନ ନାଶ, ୨ୟରେ ଉପୁ, ୩ୟ ରେ ମଙ୍ଗଳ ବା ଶୁଭ, ୪ର୍ଥରେ ମାନହାନି, ୫ମରେ ଧୀନତା, ୬ଷ୍ଠ ରେ ଶତ୍ରୁନାଶ, ୭ମରେ ଅର୍ଥହାନି, ୮ମରେ ପୀଡ଼ା, ୯ ମରେ କାନ୍ତିକ୍ଷୟ, ୧୦ମରେ କାମବୃଦ୍ଧି, ୧୧ଶରେ ସମ୍ପତ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ଓ ୧୨ଶରେ ଧନନାଶ ଓ ମହା ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ରବିବାର ଦିନ ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର ପଡ଼ିଲେ ଭ୍ରମଣ ଘଟେ । ରବିଗ୍ରହ ରାଶିପ୍ରବେଶ କାଳରେ ଗୋଚର ଫଳ ଦିଅନ୍ତି ।]

ରବି ଗ୍ରହ—ସଂ.ବି.—ସୌର ଜଗତର ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରହ—The sun; the Rabi graha central planet of the solar
(ରବି ମହାଗ୍ରହ—ଅନ୍ୟରୂପ) system.

ରବି ଚକ୍ର—ସଂ.ବି. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଜାତକଙ୍କ; ଉତ୍ପତ୍ତିଚକ୍ର; ଜାତକରେ
Rabi chakra ସୌର ଗ୍ରହର ଫଳ ଗଣନାର୍ଥ ମନୁଷ୍ୟାକାରରେ ଚିହ୍ନିତ ଚକ୍ର—An astrological circle drawn in the shape of a human figure from a person's horoscope. [ଦ୍ର— ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ କାଳରେ ରବିଗ୍ରହ ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥାଆନ୍ତି ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଯଥାକ୍ରମେ ୨୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ଦେହର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ବିବେଶିତ କରି ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ଶୁଭାଶୁଭ ଜଣାଇବା କରିଥାଏ ।

ଜାତକରେ ଜନ୍ମକାଳୀନ ରବିଭୋଗ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଜନ୍ମ ଚକ୍ରର ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମତେ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଏ ଓ ତଦନୁସାରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶୁଭାଶୁଭ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଯଥା—

ମସ୍ତକରେ ୩—ଫଳ—ସୁଜଯୁକ୍ତ୍ୟ, ସୁଖୀ
ମୁଖରେ ୩—ମିଷ୍ଟାନ୍ନଭୋଜୀ, ବାକ୍‌ପଟୁ
ବାମସ୍କନ୍ଧରେ ୧ } —ଧନଯୁକ୍ତ
ଦକ୍ଷିଣସ୍କନ୍ଧରେ ୧ }
ବାମବାହୁ ୧ } —ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ
ଦକ୍ଷିଣବାହୁ ୧ }
ବାମହସ୍ତ ୧ } —ଚୋର
ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତ ୧ }
ହୃଦୟରେ ୫—ରାଜା, ଧନୀ
କାଖ ୧—ଅଳ୍ପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
ଗୁହ୍ୟ ୧—ପରଦାରାନୁରକ୍ତ
ବାମଜାନୁ ୧ } —ବିଦେଶଗାମୀ
ଦକ୍ଷିଣଜାନୁ ୧ }
ବାମପାଦ ୩ } —ଅଳ୍ପାୟୁ
ଦକ୍ଷିଣପାଦ ୩ }
ମୋଟ ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ର ।]

୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ସଙ୍କାନ୍ତି ସମ୍ବତ୍ସର ଗଣନ ଅନୁସାରେ କଲ୍ପିତ ନରରୂପ; ସଙ୍କାନ୍ତି ପୁରୁଷଚକ୍ର; ପ୍ରତି ସଙ୍କାନ୍ତିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଚଳି ଥାଆନ୍ତି ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଉଲ୍ଲ ଉଲ୍ଲ ସଙ୍କାନ୍ତି ଚଳନ ଅନୁସାରେ ଶାସ୍ତ୍ରଲିଖିତ ଉଲ୍ଲ ଉଲ୍ଲ କ୍ରମରେ ପୁରୁଷ ଚକ୍ରରେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ସ୍ଥାପନ କରି ଆଗାମୀମାସରେ ଉତ୍ପତ୍ତି ନକ୍ଷତ୍ରଜାତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ଜଣାଯିବାକୁ ଚକ୍ର—(astrology) The figure of a man on which are noted the

Digitized by srujanika@gmail.com

27 lunar mansions in different orders from which the future of a person for the following month can be deduced. [ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତିର୍ବର୍ଷ—

ମୁର୍ଦ୍ଧାରେ ୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ର—ଫଳ ସୂଚନାରୁ
ମୁଖରେ ୩ ,, ବଦ୍ୟାଘ୍ନତ୍ୱ, ପଟୁତା
ହୃଦୟରେ ୫ ,, ,, ଧନଲାଭ ଓ ସଖ୍ୟତା
ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ୩ ,, ,, ଅର୍ଥପ୍ରାପ୍ତି, ଉତ୍ସାହତ୍ୱ
ବାମହସ୍ତରେ ୩ ,, ,, ଦୁଃଖ, ପ୍ରବାସ
ଦକ୍ଷିଣପାଦରେ ୩ ,, ,, ସୁଖ
ବାମପାଦରେ ୩ ,, ,, ଭ୍ରମଣ ।

କୌଣସି କୌଣସି ସଂସ୍କରଣରେ ନେତ୍ର ଓ ଗୁହ୍ୟରେ ୨୪ ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୁଏ ।]

ରବଜ - ସ. ବି. ପୁଂ (ରବି ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଜାତ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ
Rabija ପୁତ୍ର—1. A son of the Sun-god. ୨ ।
ରବିତନୟ, ରବିନନ୍ଦନ, ରବିସୁତ, ରବିସୂନୁ } ଅନ୍ୟରୂପ
(ରବିଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯମ - 2. The God of death. ୩ । ଶନିଗ୍ରହ—3. Saturn (planet). ୪ । ସୁଗ୍ରୀବ—4. The famous monkey-ally of Rāmachandra. ୫ । ସାବର୍ଣ୍ଣିମନୁ—5. The name of a progenitor of mankind. ୬ । ବୈବସ୍ୱତମନୁ—6. The name of another progenitor of mankind.

ରବିଜା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ— ଯମୁନା ନଦୀ—The river Jāmunā
Rabijā said to have its descent from the Sun-god.

(ରବିତନୟା, ରବିନନ୍ଦିନୀ, ରବିସୁତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରବି ଠାକୁର—ଦେ. ବି—ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ (ଦେଖ)
Rabi ṭhākur Rabīndranātha (See)
ରବିଠାକୁର ରବିଠାକୁର

ରବି ତଳ—ସ. ବି (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ପୃଥିବୀ—The earth. [ଉ
Rabi taḷa —ଆରେ ଦୁଷ୍ଟ, କେ ରଙ୍ଗିବ ତୋତେ ରବି ତଳେ । ରାଧାନାଥ. ବେଣୀସଂହାର ।]

ରବି ଦଶା—ସ. ବି [ଜ୍ୟୋତିଷ]—ଉତ୍କଳ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ କୋରଲୀୟ
Rabi daśā ୯ ଗୋଟି ଦଶା ଗଣନା ଅନୁସାରେ ରବିଗ୍ରହଙ୍କ
[ରବିମହାଦଶା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଭୋଗ; ଜାତକର ଗଣନା ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ କାଳରେ ଘଟିବା ରବିଗ୍ରହର ଗ୍ରାଜ୍ୟକାଳ —(astrology) A period of 6 years which comes in a person's life of 120 years, calculated according to the Kerala school of astrology prevalent in Orissa. [ଦ୍ର—'ଇନ ଶଶି କୁଜର୍ବୁ ଜୀବମନଜ୍ଞ କେତୁ ଉଗବା ଇଚ୍ଛ ନବାନାଂ କୃତ୍ତିକାଦ ଏମେଣ' ଏହି ବଚନ ଅନୁସାରେ କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୩ଥର ଆବର୍ତ୍ତନ କରି ଗଣନା କଲେ ୨୨ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ୯ ଗୋଟି ଦଶା ଜନ୍ମଲବ୍ଧିତ ରୂପେ ଗଣନା କରିଯାଏ ।

ରବି ଦଶା	୬ ବର୍ଷ
ଚନ୍ଦ୍ର ଦଶା	୧୦ ବର୍ଷ
ମଙ୍ଗଳ ଦଶା	୭ ବର୍ଷ
ବୁଧ ଦଶା	୧୮ ବର୍ଷ
ବୃହସ୍ପତି ଦଶା	୧୬ ବର୍ଷ
ଶନି ଦଶା	୧୯ ବର୍ଷ
ବୁଧ ଦଶା	୧୭ ବର୍ଷ
କେତୁ ଦଶା	୭ ବର୍ଷ
ଶୁକ୍ର ଦଶା	୨୦ ବର୍ଷ
	୧୨୦ ବର୍ଷ

ବୃହତ୍ପାରାଶର ସଂହିତାରେ ରବି ଦଶାରେ ମନୁଷ୍ୟ ନଷ୍ଟ, ଧନ୍ୟ, ଚର୍ମ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ, କୃଷିକର୍ମ, ପଥ ଓ ଭୂପତ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ଦ୍ୱାରା ଧନଲାଭ କରେ ଓ ତାହାର ଖ୍ୟାତି, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଉଦ୍ୟମ, ଗାର୍ବ ଓ ପ୍ରତାପ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ; ଜନ୍ମ ପୁତ୍ର, କଳତ୍ର, ଧନ, ଅର୍ଥ, ଅନ୍ନ, ଅନଳ ଓ ଭୂପାଳଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ପାପକାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସକ୍ତି, ଉଚ୍ଚସଙ୍ଗେ କଳହ, ହୃଦୟରେ ଓ ଅଙ୍ଗରେ ରୋଗ ହୁଏ । ସ୍ଥୂଳତଃ ରବିଦଶା ଅଶୁଭକର ଅଟେ ।

ରବିର (ରବି ଦଶାରେ ରବି ଅନ୍ତର)

ଅଶୁଭଫଳ—ପୀଡ଼ା, ହାନି, ରୋଗକାଳ ୬ମାସ ୧୮ଦିନ ।

ରବି—ଶୁଭ, ଶତ୍ରୁଜୟ, ଧନଲାଭ, ରୋଗଶାନ୍ତି	,,	୭ ମାସ
ରବିସ—ଶୁଭ, ଧନଲାଭ, ଜୟପ୍ରାପ୍ତି	,,	ମା୮।୨୨ ଦିନ
ରବିଗ୍ର—ଅଶୁଭ, ପୀଡ଼ା, ହାନି	,,	ମା୧୦।୨୬ଦିନ
ରବିବୁ—ଲକ୍ଷ୍ମୀବୃଦ୍ଧି, ଧର୍ମବୃଦ୍ଧି, ପୁତ୍ରଲାଭ	,,	ମା୯।୧୪ ଦିନ
ରବିଶ—ଅଶୁଭ, ଅର୍ଥହାନି, ପରାଜୟ, କାର୍ଯ୍ୟହାନି	,,	ମା୧୧।୧୨ଦିନ
ରବିକୁ—ଅଶୁଭ, ପୀଡ଼ା, ଧନହାନି	,,	ମା୧୦।୨ ଦିନ
ରବିକେ—ଅଶୁଭ, ଦେଶତ୍ୟାଗ, ଇଷ୍ଟନାଶ, ଧନକ୍ଷୟ, ପଦଚ୍ୟୁତି, ବ୍ୟାଧି	,,	ମା୮।୨ ଦିନ
ରବିଶୁ—ଶୁଭ; ଧନପ୍ରାପ୍ତି, ରୋଗଶାନ୍ତି।	,,	ବ ୧।୦।୦
	ମୋଟ	୭ ବର୍ଷ

ମଙ୍ଗଳରେ ରବିର ୬ ମାସ୍
ରବିଚ ୧୦ ମାସ
ରବିସ ମା ୫।୧୦ ଦିନ
ରବିବୁ ମା ୧୧।୧୦ ଦିନ
ରବିଶ ମା ୭।୨୦ ଦିନ
ରବିକୁ ବ ୧।୦।୨୦ ଦିନ
ରବିଗ୍ର ଓ କେ ୮ ମାସ
ରବିଶୁ ୧।୨ ମାସ
ମୋଟ ୭ ବର୍ଷ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ପୁଣି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାଭୋଗର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଫଳ ଅଛୁ ।

ମନୁଷ୍ୟ କୃତ୍ତିକା, ରୋହିଣୀ ଓ ମୃଗଶିର ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହ କଲେ ମନୁଷ୍ୟର ରବିଦଶାରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଅଛୁ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।]

ରବି ନାଥ—ସଂ. (ରବି ଅଟେ ନାଥ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ପଦ୍ମ—Rabi nātha 1. Lotus. ୨ । ବନ୍ଧୁକ ଫୁଲ (ଦେଖ) 2 Bandhuka phula (See)

ରବିନାରାୟଣ ବ୍ରତ—ସ.ବ—ରବିବାର ଦିନ ଏକାଦଶୀ ହେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ, Rabinārāyaṇa brata ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବା ବ୍ରତ—A religious ceremony observed if the 11th day of the lunar month falls on a Sunday.

ରବି(ବୀ)ନ୍ଦ—ସଂ. ବି (ରବିଂ=ରବିଙ୍କୁ+ଦା ଧାତୁ=ଦାନକରିବା+ଅ) Rabi(bī)nda ପଦ୍ମ—Lotus.

ରବିପତ୍ର—ସଂ. ବି—ନାଲି ଅରଖ ଗଛ—The swallow-wort Rabipatra (red species)

ରବି ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରବି ଓ ଅନ୍ୟ ମଙ୍ଗଳାଦି ଗ୍ରହମାନଙ୍କ Rabi pratyantara ମହାଦଶାମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାମାନଙ୍କରେ (ରବିପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରବିର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତରଦଶାଭୋଗକାଳ—(astrology) The time in which the planet Sun is within the Antara daśā of other planets. [ଦ୍ର—କେରଳୀ ଗଣନାମତେ ମନୁଷ୍ୟର ୧୨୦ ବର୍ଷ ପରମାୟୁ ମଧ୍ୟରେ ୯ ଗ୍ରହଙ୍କ ଦଶାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ୯ଟି ଲେଖାଏ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା ପଡ଼େ ଓ ଏହି ୮୧ଟି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପୁଣି ୯ଟି ଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଦଶା ପଡ଼େ । ଏହି ୭୨୯ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତରଦଶା ମଧ୍ୟରୁ ରବିପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଦଶା ୮୧ଟି ଓ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ୮୧ଟି ଲେଖାଏ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତରଦଶା । ଏଥିର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଫଳ ଅଛୁ ।]

ରବି ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ରକ୍ତ କମଳ—Rabi priya 1. The red lotus; Nymphea Rubra. ୨ । ତାମ୍ର—2. Copper. ୩ । ମାଣିକ୍ୟ; ପଦ୍ମରାଗମଣି—3. Ruby. ୪ । ରକ୍ତକରବୀର—4. The red oleander; the rosebay flower. ୫ । ନାଲି ଅରଖ ଗଛ—5. The red swallow wort. ୬ । ଲକୁଚ; ଜେଉଁଠି ଫଳ—6. Artocarpus Locucha.

ରବିପ୍ରୀତା—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଗଛ ଓ ଫୁଲ—The sun flower; Helianthus Annunus. (ଅନ୍ୟ ସଂ. ସୁବର୍ଚ୍ଚଳା, ସୂର୍ଯ୍ୟଭକ୍ତା, ବରଦା, ବଦର୍ଯ୍, ସୂର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତୀ ।)

ରବି ଫସଲ—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ରବି=ବସନ୍ତଋତୁ; ବସନ୍ତଋତୁରେ Rabi phasala ଅମଳ ହେବା+ଫସଲ)—ଗହ, ଜଅ, ମୂଗ, ରବୀ, ରବି ଫସଲ **rabi, rabi phasal** ଗହମ, ଚଣା, ମଟର ଆଦି (ଯେଉଁ ଫସଲ ବସନ୍ତ ଓ ଶୀତ ସମୟରେ ଅମଳଦାନ ହୁଏ)—Cereals harvested in spring and winter.

ରବି ବର୍ମା—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର କିବାଙ୍କୁଡ଼ର ପୃଥିଗ Rabi barmā ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଚିତ୍ରକର—Name of a famous Indian painter of the present and last century. [ଦ୍ର—ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ.୧୮୪୮ । ଏହାଙ୍କର ୩ ଭାଇ ଓ ଏକ ଭଉଣୀ । ଏମାନେ ସ୍ୱଭାବ-ଶିଳ୍ପୀ । ଏହାଙ୍କର ମାତା ଜଣେ ଯଶସ୍ୱିନୀ କବି ଥିଲେ । ଏ ୧୩ ବର୍ଷରୁ ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟାପ୍ରତି ଅନୁରାଗୀ ଥିଲେ । ଏ କିବାଙ୍କୁଡ଼ ମହାରାଜାଙ୍କ ଭଉଣୀପତି । ଏ ଅତି ସୁନ୍ଦର ତୈଳଚିତ୍ରମାନ, ଦେବ-ଦେବୀଙ୍କ ଚିତ୍ର ଓ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ଓ ପୁରାଣାଦିବର୍ଣ୍ଣିତ ନରନାରୀମାନଙ୍କ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନରେ ପଟୁତା ଦେଖାଇ ଭାରତବର୍ଷରେ, ଲଣ୍ଡନ୍‌ରେ ଓ ଆମେରିକାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ।]

ରବି ବାର—ସଂ. ବି—ସପ୍ତାହର ଗୋଟିଏ ବାର—Sunday; one Rabibāra of the seven days of the week. **ଇତାର ରବିବାର** [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ (ରବିବାସର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଈଶ୍ୱର ଜଗତ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ପ୍ରଥମ ଦିନକାଳ ପୃଥିବୀର ସୃଷ୍ଟି-କିର୍ଯ୍ୟାରେ ଲାଗି ରବିବାର ଦିନ ବିଶ୍ରାମ ନେଇଥିଲେ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହା ବିଶ୍ରାମ ବାସର (Sabbath) ଅଟେ ।

ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ—

ରବିବାରରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଥମେ ରଜସ୍ୱଳା ହେଲେ ବିଧବା ହୁଏ । ରବିବାରରେ ଜ୍ୱର ଆକ୍ରମଣ କଲେ ୭ ଦିନ କଷ୍ଟଭୋଗ କରିଏ । ରବିବାରରେ କେତେକ ଶୁଭ କର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ । ରବିବାର ଦିନ ଏକାଦଶୀ ପଡ଼ିଲେ ରବିନାରାୟଣ ବ୍ରତ ହୁଏ ।]

ରବିବୁଧା ଯୋଗ—ଜ୍ୟୋ. ବି. (ସଂ. ରବିବୁଧ)—ଜାତକରେ ରବି Rabibudhā jōga ଓ ବୁଧଗ୍ରହ ଏକରାଶିରେ ଥିବା ଯୋଗ—ରବିବୁଧାଯୋଗ **ରବିବୁଧ** The situation of the 2 planets Sun and Mercury in the same sign in a person's horoscope. [ଦ୍ର—ଏହି ଯୋଗ-ବିଶିଷ୍ଟବ୍ୟକ୍ତି ପୁଣି ଓ ବିଦ୍ୱାନ୍ ହୁଏ ।]

ରବି ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ; ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଘେରା—Rabi maṇḍala The orb of the sun.

ରବି ମାର୍ଗ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଭ୍ରମଣପଥ; ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ Rabimārga ପରିଭ୍ରମଣ କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପୃଥିବୀର ଲୋକେ ଯେଉଁ କାଳ୍ପନିକ ରେଖାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି; ଅୟନବୃତ୍ତ—The path of the sun; the ecliptic.

ରବିମାର୍ଗ ଭଙ୍ଗ—ସ.ତତ.—୧ । ରବିଙ୍କ ପଥଚ୍ୟୁତକାଳ—1. Barring Rabimārga bhaṅga the course of the sun. ୨ । ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ—2. Very high.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରବି ରତ୍ନ—ସ. ବ. (ମ.ସ. ଲୋ; ରବିଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରିୟ ରତ୍ନ)—ମାଣିକ୍ୟ—Rabi ratna (ରବିରତ୍ନକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Ruby.

ରବି ରଶ୍ମି—ସ. ବ. (ଏସ୍ତୀ ଉଭ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ—Sun's rays. Rabi raśmi

ରବି ରୁବା—ଦେ. ବ. (ଅନର୍ଥକ ସଦ୍ଭରର)—ରବି ଖଜ (ଦେଖ)—Rabi rubā (ରବିରଖାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) Rabikhanda (See)

ରବି ଲୋଚନ—ସ.ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ରବି ଥଣ୍ଡ ଲୋଚନ ସ୍ୱରୂପ ଯାହାଙ୍କର) ବିଷ୍ଣୁ—Bishnu. Rabi lochana

ରବି ଲୋହ—ସ. ବ.—(ରବିଙ୍କ ପ୍ରିୟଧାତୁ)—ତାମ୍ର—Copper. Rabi loha

ରବି ଶସ୍ୟ—ଦେ.ବ.—ରବି ଖଜ (ଦେଖ)—Rabikhanda(See). Rabi śasya

ରବି ଶୁଦ୍ଧି—ସ.ବ. (ଏସ୍ତୀଉଭ୍) (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ରବିଗ୍ରହ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଜନ୍ମରାଶି ଠାରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ, ଷଷ୍ଠ, ଦଶମ ବା ଏକାଦଶ ସ୍ଥାନରେ ରହିବା ଅବସ୍ଥା ଏବଂ ସୌର ମାସର ୧୫ଦିନ ପରେ ୨ୟ, ୫ମ ଓ ୧୦ମ ସ୍ଥାନରେ ରହିବା ଅବସ୍ଥା—The state of the Sun being in certain auspicious places from a man's natal sign. [ଦ୍ର—ଏହା ଶୁଭକର ଓ ଏଥିରେ ବିବାହାଦି ଶୁଭକର୍ମ କରାଯାଏ ।] Rabi śuddhi

ରବି ସଂକ୍ରମଣ—ସ. ବ.—ସଂକ୍ରାନ୍ତି (ଦେଖ)—Saṁkrānti (See). Rabi saṁkramaṇa (ରବିସଂକ୍ରାନ୍ତି; ରବି ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରବିନ୍ଦ୍ରନାଥ—ଦେ. ବ.—(ନାମ) ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଗ୍ରାଉଡ ଓ ପୃଥିବୀ-ବିଖ୍ୟାତ ବଙ୍ଗୀୟ କବିସମ୍ରାଟ—The great world-renowned poet of Bengal of the present age. [ଦ୍ର—ଏ କଲିକତା ଜମିଦାର ବଂଶର ମହର୍ଷି ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁରଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର; ଜନ୍ମ ୧୮୬୦ ସାଲ । ଏ ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ଗୀତ ବୋଲି ଯାଉଥିଲେ ଓ ୧୦ମ ବର୍ଷ ବୟସରୁ କବିତା ରଚନା କରୁଥିଲେ । ଗୀତି-କାବ୍ୟ, କବିତା, ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ, ପ୍ରବନ୍ଧ, ଗଦ୍ୟରଚନା, ସମ୍ବାଦ ପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକତ୍ୱ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧାଦ ରଚନାରେ ଏ ପୃଥିବୀବ୍ୟାପୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ଯେପରି ସାହିତ୍ୟ-ସେବୀ ସେପରି ସ୍ୱଦେଶଭକ୍ତ । ଏ ବଳର ଜମିଦାର କଲିକତା ନିକଟସ୍ଥ ବୋଲପୁରରେ 'ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ବୈଶ୍ୱଜନକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକରିଛନ୍ତି । ଏ ସଭ୍ୟ ଜଗତର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଓ ବୋଲପୁର ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ତୀର୍ଥ ହୋଇଅଛି । ଏହାଙ୍କ କବିତା ପୃଥିବୀର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାର ପାଇଅଛି । ଏହାଙ୍କ ପୁସ୍ତକମାନ ଇଂରାଜି, ଫ୍ରେଞ୍ଚ, ଜର୍ମାନ୍ ଓ ଜାପାନୀ ଆଦିଭାଷାରେ ଅନୁଦିତ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ଅଦ୍ଭୁତ ହୋଇଅଛି ।] Rabindranātha ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରବେଇ ଖବେଇ—ଦେ. ବିଣ (ସ.ରଭ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍ସୁକ ହେବା)—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର କୌଣସି କର୍ମ ଦେଖି ଅସୂୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ସେପରି ଲଳଚାନା ବା ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠାଯୁକ୍ତ; ମନ ମନ—1. Envious at another's weal; eager to do a thing on seeing another doingit. ୨ । ଅସୂୟାବଶତଃ ହୃଦୟରେ ଅଶାନ୍ତି ଭୋଗ କରୁଥିବା—2. Restless due to envy. ୩ । କାମଗନ୍ଧୀ ଉତ୍ତେଜାର୍ଥ କରିବାକୁ ଅସ୍ଥିର—2. Restlessly amorous; amorously excited. ଦେ. ବ—ମନର ଅଶାନ୍ତି; ମନର ଅସ୍ଥିରତା—1. Mental restlessness. ୨ । ମନ କାଣ୍ଡୁ—2. Mental itching. ୩ । ଅନ୍ୟର ଅନୁକରଣ କରିବାର ବଳବତ୍ତା ଇଚ୍ଛା—3. A strong desire to imitate another. [ଉ—ପଡ଼ୋଶୁଣୀ ଘର ପିଠା ଦେଖି' ମନ ରବେଇ ଖବେଇ, ଘସି ଫଡ଼ାକରେ ଗୁଡ଼ ଲଗେଇ ଭଡ଼ ଭଡ଼ ଖେଇବେ—ଛଗ ।] ୪ । ଅନ୍ୟକୁ ଗାଳଦେବାକୁ ବା ମାରିବାକୁ ମନସ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା; ଗାଳଦେବାକୁ ବା ମାରିବାର ହେବା—4. Eagerness to quarrel or attack another. ଦେ. ବିଣ—୫ । ଅସୂୟା—5. Envy. ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—କଳହୁଡ଼ୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—Quarrelsome (woman)

ରବେଇ ଖବେଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟକୁ ବଦ୍ଦେ ଶୋଧିବା—Rabei khabei hebā 1. To call names vehemently to person. ୨ । ଅସ୍ଥି ବିବାର ଲଳଚାନା ହେବା; ଅତି ଅସ୍ଥିର ହେବା—2. To be inordinately restless.

ରବେଛ ଛତ୍ର(ତା)—ଦେ.ବିଣ.(ସ.ବିଶ୍ଲି)—୧ । ଇତାସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ—Rabei chhatra(tā) 1. Scattered here and there. ଛନ୍ନଛିନ୍ନ ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନଷ୍ଟଭ୍ରଷ୍ଟ; ନାରଖାର; ଶ୍ମଶାନ—**ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ, ଛିତରାୟାହୁଆ** 2. (figurative) Destroyed ruined.

ରବେୟା ବୈଦେ. ବ (ଅ. ରବୈୟା)—ରବୟା (ଦେଖ)—Rabeyā Rabayā. (See) ବୈଦେ. ବିଣ ଜବର୍‌ଦସ୍ତ; ରବେୟା କଡ଼ା—Strict. [ଉ—ସେଇ ଡୋମ୍ବରଖି ଜଣେ **ରବେୟା** ରବେୟା ଦାରୋଗ । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।] ଜବରଦସ୍ତ **जबरदस्त**

ରବ୍ଧ—ସ. ବିଣ (ରଭ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଆରବ୍ଧ; କୃତାରମ୍ଭ—Rabdha Commenced; begun.

ରବ୍ୟାର୍ଦ୍ରା ଯୋଗ—ସ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଅଷାଢ଼ ବା ସୌର ମିଥୁନ ମାସର ୮ଦିନ ପଡ଼ିବା ଯୋଗ ବିଶେଷ—(astrology) An astrological combination happening on the 8th day of the solar month of Āsārdha. Rabyārdrā joga

ରଭ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଆରମ୍ଭ କରିବା—1. To begin; to commence. ୨ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା—2. To be pleased with. ୩ । କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା; ଆମୋଦ କରିବା; ବିଳାସ କରିବା—3. To sport; to make

Digitized by srujanika@gmail.com

merry. ୬ । ଉତ୍ସୁକ ହେବା—4. To be eager. ୫ । ବେଗରେ ଗମନ କରିବା—5. To walk briskly. ୬ । ଶବ୍ଦ କରିବା—6. To make a sound. ୭ । ରମଣ କରିବା—7. To copulate. ୮ । ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ମିଳିତ ହେବା—8. To meet in secret.

ରଭସ—ସଂ.ବି (ରଭ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅସ)—୧। ବେଗ—1. Velocity; Rabhasa speed; force. ୨ । ଉତ୍ସୁକ—2. Haste. ୩ । ଔତ୍ସୁକ୍ୟ—3. Eagerness. ୪ । ବିଳାସ; ଆମୋଦ—4. Amusement; sport. ୫ । ଆନନ୍ଦ; ହର୍ଷ—5. Pleasure. ୬ । ସୁଖ—6. Happiness. ୭ । ବଳାତ୍କାର—7. Outrage on female modesty; violence; rape. ୮ । ଅନୁତାପ—8. Repentance; regret. ୯ । ଶୋକ—9. Sorrow. ୧୦ । ପୂର୍ବାପର ବିବେଚନା—10. Mature consideration. ୧୧ । କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ—11. Ascertainment of cause and effect. ବେ. ବି (ସଂ. ରଭସି=ଗୋପନରେ)—୧ । ଗୁପ୍ତ ମିଳନ; ନିର୍ଜ୍ଜନରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଦେଖା—1. Secret meeting. ୨ । ରତ୍ତ; ରମଣ—2. Cohabitation; copulation. ୩ । ଥଟ୍ଟା; ରହସ୍ୟ—3. Jesting. ୪ । ରସିକତା—4. Gallantry. ବେ. ବିଣ—ଚଞ୍ଚଳ—Swift. [ଉ—ବିଦଶ ବିଶ ଅଦୃଶ୍ୟ ଶଲଙ୍କା ସ୍ପଶଲ ବିଶ ଝାଡ଼ି ଝାଡ଼ି କ ରଭସ ଗଚ୍ଛ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶବଳାସ ।] ବେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଶୀଘ୍ର—At once; swiftly. [ଉ--ବସନ୍ତ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ରସମସ୍ତ ରଭସ ପ୍ରବେଶ ଆସି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶବଳାସ ।]

ରଭସା—ବେ. କ୍ରି. ବିଣ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ରଭସା=ଗୋପନରେ)—Rabhasā ରଭସ (ଦେଖ)—Rabhasa [See]. [ଉ—ଗୋକରେ ରଭସା ରଭା—ଇଲ୍ଲ ସେ ଜ୍ଜଷାଲସା—ଗୃହୁଁ ଥିଚ କର ଆଶା ଆଶା । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକଥ୍ୟ ।]

ରଭସି(ସେ)—ବେ.କ୍ରି•ବିଣ.(ସଂ.ରଭସି) ୧। ନିର୍ଜ୍ଜନରେ—1. Alone. Rabhasi(se) ୨। ଗୋପନରେ; ଜନ ନଯୁନ ଅଗୋଚରରେ—2. Secretly; away from the gaze of the people. ୩। ହଠାତ୍—3. Suddenly. [ଉ—ବଦରକା ବନ ଭାବକୁ ସେ ବନ ସେବନ କଲ୍ଲ ରଭସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶ ବଳାସ ।] ୪ । ବେଗ ସହିତ—4. Swiftly.

ରମ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା—1. To play;to sport. Ram (root) ୨ । ରମଣ କରିବା—2. To cohabit.

ରମ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ.ରମ୍)—ଏକପ୍ରକାର ଅରଙ୍ଗୀ ମଦ—Rum; Ram a kind of coarse brandy; distilled wine.

ରମ; ରମ

ରମ—ସଂ. ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । କାନ୍ତ; ସ୍ୱାମୀ; ପତ୍ତି—Rama 1. Husband. ୨ । ଜାରୁକ; ପ୍ରେମିକ—2. Lover. ୩। କନ୍ଦର୍ପ;ମଦନ—3. Cupid. ୪। ରକ୍ତାଶୋକବୃକ୍ଷ—4.The red variety of Janessia Asoka tree. ୫ । (+ଭାବଅ)କ୍ରୀଡ଼ା—5. Sporting; playing; ୬ । ବଦ୍ଧାର—6. Dalliance; amorous sport. ୭ । ରମଣ—7. Coition; copulation. ସଂ. ବିଣ.—୧ । ରମଣୀୟ; ଆହ୍ଲାଦକ—1. Pleasant; charming; pleasing. ୨ । ପ୍ରିୟ—2. Dear; beloved.

ରମକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—୧ । ଜାର; ଉପପତ୍ତି—Ramaka 1. A woman's gallant. ୨ । ପ୍ରେମିକ—2, Lover. ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ--ରମଣକାରୀ—Cohabiting.

ରମଜାନ୍—ବୈଦେ.ବି. (ଆ. ରମ୍ଜାନ; ଏଥିର ଅକ୍ଷରକ ଅର୍ଥ ଜଳଯିବା, Ramajān ଯେଉଁ ମାସରେ ଧର୍ମ କର୍ମ ଦ୍ୱାରା ପାପରାଶି ଜଳଯାଏ)—ରମଜାନ **રમજાન** ସାବାନ୍‌ର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ସବାଲ୍‌ର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମାସ; ମୁସଲ୍‌ମାନ୍ ବର୍ଷର ୯ମ ମାସ—The 9th Mahomedan month. [ଦ୍ର—ଏ ମାସରେ ମୁସଲ୍‌ମାନ୍‌ମାନେ ଦିବସରେ ନିର୍ଜ୍ଜଳ ଉପବାସ ବ୍ରତ କରନ୍ତି । ଏହି ମାସ ଶେଷରେ ମୁସଲ୍‌ମାନମାନଙ୍କ ଇଦ୍ ବା ଇଦୁଲ୍ ଫିତର୍ ପର୍ବ ହୁଏ ।]

ରମଠ—ସଂ. ବି. (ରମ ଧାତୁ+କରଣ.ଅଠ)—ହେଙ୍ଗୁ—Assa-Ramaṭha (ରମଠ ଧ୍ୱନି—ଅନ୍ୟରୂପ) foetida.

ରମଣ—ସଂ. ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅନ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ା; ଖେଳ—Ramaṇa 1. Play; sport. ୨ । ସୁରତକ୍ରୀଡ଼ା; ରତ୍ତ-କ୍ରୀଡ଼ା;ଦୈହିକ; ମୈଥୁନ—2, Coition; copulation. ୩ । ରତ୍ତରସ; ବଦ୍ଧାର—3, Amorous dalliance. ୪। (କରଣ.ଅନ) ଜଘନ; ଉରୁ; କାମାଦ୍ରି—4. Thigh; the Mores Veneris. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ) ମଦନ; କାମଦେବ-5, Cupid. ୬। ପତ୍ତି;ସ୍ୱାମୀ--6. Husband ୭ । କାନ୍ତ; ବଲ୍ଲଭ—7. Lover. ୮ । ଗଧ—8. Ass. (+କରଣ. ଅନ) ୯ । ବୃଷଣ; ମୁଷ୍ଟ; ଅଣ୍ଡକୋଷ—9. Testicle. ୧୦ । ମହାବୃକ୍ଷ; ମହାନିମ୍ବ; ଘୋଡ଼ାନିମ୍ବ—10. A sort of medicinal plant. Melia Azadarachta. ସଂ. ବିଣ—୧ । ପ୍ରିୟ—1. Beloved; dear ୨ । ରମଣୀୟ—2. Pleasing; charming.

ରମଣକ—ସଂ. ବି—ରମ୍ୟକ ବର୍ଷ; ଗୌଡ଼ୀୟ ଇନ୍ଦ୍ରାଣ୍ଡାନ୍ତର୍ଗତ ବର୍ଷ Ramaṇaka ବା ଦେଶ ବିଶେଷ—Name of a country in mythological India.

ରମଣ କରିବା—ବେ. କ୍ରି—ମୈଥୁନ କରିବା—

Ramaṇa karibā To copulate.

ରମଣ କରା **રમણ કરના**

ରମଣା—ସଂ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରମଣ + ଆ) — ୧ । ରମଣୀ; ନାସ୍ତ୍ର— Ramaṇa 1. Woman. ୨ । ପତ୍ନୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—2. Wife. ୩ । ବରନାସ୍ତ୍ର—3. An excellent woman. ୪ । ପ୍ରିୟା—4. Mistress; sweetheart ୫ । ସଂସ୍କୃତ ଅର୍ଦ୍ଧ ସମବୃତ୍ତବିଶେଷ—5. Name of a Sanskrit metre. [ଦ୍ର—ଏହାର ୧ମ ଓ ୪ର୍ଥ ପାଦରେ ୧୧ ଅକ୍ଷର ଲେଖାଏଁ ଥାଏ ଓ ୨ୟ ଓ ୩ୟ ପାଦରେ ୧୨ଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ।]

ରମଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରମ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ + ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ) —୧ । ନାସ୍ତ୍ର— Ramaṇī 1. Woman. ୨ । ଉତ୍ତମା ସ୍ତ୍ରୀ—2. An excellent lady. ୩ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଲଳନା, ଅବଳା, ନବଯୌବନା, 3. A charming woman. ବାମଲୋଚନା, ସୁନ୍ଦରୀ, ବାଳା ୪ । ପତ୍ନୀ—4. Wife. ୫ । ପ୍ରିୟା- 5. Sweet-heart; mistress. ୬ । ବାଳା ନାମକ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; କୁରୁବେଲ ଫୁଲ ଓ ଗଛ—6. A flower tree, Pavonia Odorata. ୭ । ସଂସ୍କୃତ ଅର୍ଦ୍ଧ ସମବୃତ୍ତବିଶେଷ—7. Name of a Sanskrit metre. ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ରମଣ)— ସୁରତ; ରମଣ— Coition; copulation.

ରମଣୀ କୁଳ—ସଂ.ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)— ୧। ନାସ୍ତ୍ରସମୂହ— 1. Women. Ramaṇī kula ୨। ନାସ୍ତ୍ରଜାତି—2. Women as a class.

ରମଣୀକୁଳ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ—ସଂ.ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରେ ସାଧା ମିଳିବା କଷ୍ଟ— Ramaṇīkula durllabha Not found amongst females.

ରମଣୀ ଚରିତ— ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନାସ୍ତ୍ରସ୍ୱଭାବ— Ramaṇī charita Woman's nature;female nature.

ରମଣୀ ଜନ—ସଂ. ବି.—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ; ମାଇପିଲୋକ—A woman;a Ramaṇī jana female; a mere woman.

ରମଣୀଜନ ସୁଲଭ—ସଂ. ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୀସୁଲଭ; ରମଣୀସୁଲଭ—Common Ramaṇījana sulabha to women; which is often found in women. (ଯଥା— ରମଣୀଜନସୁଲଭ କୋମଳତା ।)

ରମଣୀ ପ୍ରିୟ—ତ.ବିଣ.ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)· ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ମନୋହରତାକାରୀ— Ramaṇi priya Charming the mind of woman. (ରମଣୀ ମଠନୋହର, ରମଣୀ ମୋହନ —ଅନ୍ୟରୂପ).

ରମଣୀୟ—ସ. ବିଣ (ରମ୍ ଧାତୁ + କରଣ. ଅନୀୟ)—ରମ୍ୟ; ସୁନ୍ଦର; Ramaṇiya ମନୋହର—Charming. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ରୂପ (ରମଣୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦର୍ଶକର ମନରେ କ୍ଷଣ କ୍ଷଣ ନବଭାବ ଉତ୍ପାଦନ କରି [ରମଣୀୟତାତ୍ତ୍ୱ—ବି] ମନୁଷ୍ୟକୁ ମୁଗ୍ଧ କରେ ତାହାହିଁ ରମଣୀୟ ।]

ରମଣୀ ରତ୍ନ—ସ. ବି. (ରୂପକ ଓ ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତ୍ରୀ ରତ୍ନ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ— Ramaṇī ratna An excellent woman; a paragon (ରମଣୀରତ୍ନ—ଦେବଦୁର୍ଲଭ) amongst women; a jewel of a woman.

ରମଣ୍ୟ—ସ. ବିଣ. (ରମଣ + ଯ)—ରମଣୀୟ; ରମ୍ୟ—Pleasing; Ramaṇya charming. ସ. ବି—୧ । ରତିରସ— 1. Dalliance. ୨ । ରଙ୍ଗରସ—2. Sport; amusement.

ରମଣ୍ୟକ—ସ. ବି (ରମଣ୍ୟ + କ)—ରମ୍ୟକ (ଦେଖ) Ramaṇyaka Ramaṇyaka. (See)

ରମତି—ସ. ବି (ରମ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅତି) —୧ । ନାସ୍ତ୍ରକ; ପ୍ରେମିକ— Ramati 1. A lover; a gallant. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗ— 2. Heaven. ୩ । କାକ-3. Crow. ୪ କାମଦେବ— 4. Cupid.

ରମମାନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ(ରମଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିବା— Ramamāna Playing; sporting. (ରମମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରମୟନ୍ତି—ଦେ. କି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ; ସ. ରମ. ଧାତୁର ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ ଉତ୍ତମପୁରୁଷ ବହୁବଚନରୂପ)-ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି— Ramayanti Is or are cohabiting. (ଉ—କେହୁ ରାମା ରମୟନ୍ତି ମନର ଇଚ୍ଛାସେ । ପ୍ରାଚୀ. ଉସବାରମ୍ଭ ।)

ରମା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରମ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ + ଆ)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ— Ramā 1. Lakshmi; Goddess of wealth. ୨ । ପ୍ରିୟା; ସ୍ତ୍ରୀ; କାନ୍ତା—2. Wife. ୩ । ଜୟପତ୍ନୀ—3. Mistress. ୪ । ଶଶିଦେବଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ କଲ୍କୀଦେବଙ୍କ ପତ୍ନୀ —4. Wife of Kalkī and daughter of Śaśideba. ୫ । କାନ୍ତି; ଶୋଭା; ଶ୍ରୀ—5. Beauty; lustre; grace. [ଉ—ଝାଡ଼ିଲବା ନବ ଉମାଳ ରମା; ଦିଙ୍କି ଆଣି ଅଙ୍ଗେ କଲ୍ୟାଣି ଜମା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣୋସ୍ତ ରତ୍ନ, ୪ ଗୀତ ।] ଦେ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to females.

ରମା(ମେ)ଇବା—ଦେ· (ତଦ୍ୟ) କି—ରମିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ— Ramā(me)ibā Causative of Ramibā.

ରମାନ [ଉ—ସବୁ ସୁଖ ତେଜ ମନ ରମାଇଲେ କାହିଁ । ପ୍ରାଚୀ. ରମନା ଉଦ୍ଦୀପନଜନ୍ତ୍ର ।]

ରମା କାନ୍ତ—ସ. ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)— ବିଷ୍ଣୁ — Bishṇu. ଦେ. ବି. ପୁଂ— Ramā kanta ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to (ରମାଧବ, ରମାନାଥ, ରମାପତି, ରମାସୁନ୍ଦର, ରମାପ୍ରିୟ, males. ରମାବଲ୍ଲଭ— ଅନ୍ୟରୂପ

ରମାନା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରଵାନା)—ରଉଆନା (ଦେଖ) Ramānā Rauānā. See)

ରମାନା ହେବା—ଦେ. କି —ରଉଆନା ହେବା (ଦେଖ)—Rauānā Ramānā hebā hebā. (See) (ଉ—ବନ୍ଦା ଖଡ଼େଦସ୍ ଉଲ୍ଲୁ ସ୍ଥାନକୁ ରମାନା ହୋଇ × × × × । ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।)

ରମା ବାଈ—ଦେ. ବି— ଗତ୍ତିଆ ମୋବାଇ; ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟରୁ ସ୍ୱର୍ଗତା ପ୍ରସିଦ୍ଧା Ramā bāī ବିଦୁଷୀ—Name of a late learned lady of

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ମୂଳତ ହଳନ୍ତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ସେବେ ଏ ସୁବିଧାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ ସେତେବେଳେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ସଥାକ୍ରମେ ଉହାର ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଗାଈ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇ' ଖୋଜିବେ; 'ମୂଢ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ଼' ଖୋଜିବେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଦ୍ଧୂ' ଦେଖିବେ; ଅଗ୍ନି ନ ପାଇଲେ 'ଅଜ୍ଞି' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବଡ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଡ଼' ଦେଖିବେ ।

ରମାବାଈ ରମାବାଇ Bombay. [ଦ୍ର—ଏ ସଂସ୍କୃତ, ଇଂରାଜ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଭାଷାରେ ପଣ୍ଡିତା ଥିଲେ । କଲିକତାର ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହାଙ୍କର ବିଦ୍ୱତ୍ତାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ସରସ୍ୱତୀ ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଏ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମର ଜଣେ ବଙ୍ଗୀୟଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା । ଅର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବିଧବାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ଏ ଭାରତରେ, ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଓ ଆମେରିକାରେ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅବଶେଷରେ ବମ୍ବେଠାରେ (ପରେ ପୁନାକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ) ଗୋଟିଏ ବିଧବାଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । 'The high caste Hindu woman' ନାମକ ଖଣ୍ଡେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏ ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ।]

ରମାବି(ବେ)ଷ୍ଟ —ପୁ. ବ.—ଶ୍ରୀବାସ; ଶ୍ରୀବେଷ୍ଟ; ଗନ୍ଧ ବିରଜା; ତାର୍ପିନ— Ramābi(be)shṭa Turpentiue; Gomeopal Sandazack. (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)

ରମାରମି —ଦେ. ବିଣ.—ହାରାହାର—On the average. [ଉ— Ramārami ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାହାଜରେ ରମାରମି ପନ୍ଦର ଜଣ ହାରାହାରି କର୍ମଚାରୀ ଧରାଯାଏ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ **ଆଶିସତ୍‌ସି** ସାଢ଼େ ଚାରି ହଜାର । ସଂଗୀତ ମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ରମି (ଧାତୁ) —ସଂ. (ରମ୍ ଧାତୁ + ଣିଚ୍)—କ୍ରୀଡ଼ା କରାଇବା; Rami (root) ଖେଳାଇବା—To cause to play.

ରମିତ —ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ରମି ଧାତୁ + କର୍ମ.ତ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ିତ— Ramita 1. Made to play ୨ । ଆନନ୍ଦିତ —2. Pleased. ୩ । ସୁଖ ପ୍ରାପ୍ତ—3. Made happy. ୪ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ—4. Delighted.

ରମିତା —ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଉପଭୁକ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ); ରମଣ ପ୍ରାପ୍ତିତା; ଯେଉଁ Ramitā ସ୍ତ୍ରୀକୁ ରମଣ କରାଯାଇଅଛି—Deflowered; already enjoyed or cohabited (woman) ସଂ.ବି. ଉପଭୁକ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ—A woman who has already been cohabited by a man.

ରମିବା —ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କି. (ସଂ. ରମ୍ ଧାତୁ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ା Ramibā କରିବା—1. To play. [ଉ—ଗୋବିନ୍ଦ ବିନୁ ଏନ୍ତୁ ରମା ମନେ, ଆଜ ରମିବା ବୃନ୍ଦାବନେ । ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ] **ରମିବା** ୨ । ବିହାର କରିବା; ରମଣ କରିବା—2. To cohabit. [ଉ—ରମଣ ଭୁଲେ ନାସ୍ତରଣେ, ରମନ୍ତି ସିନ୍ଧୁ ସ୍ତ୍ରିସ୍ତ୍ରୀମାନେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ] ୩ । ତୋଷ କରିବା— 3. To please. [ଉ-ଶତ ପୁଷ୍ପ ବିକାଶରେ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣ ରମି । ମଧୁସୂଦନ—କବିକୁ ଗାଥା] ୪। ରତ ହେବା—4. To be attached to. (ଉ—ଦଶଦ୍ର ଜନ କ୍ଲେଶ ପାଇ,ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୱ ଭୋଗେ ନ ରମଇ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ] ୫। ସୁଖ ପାଇବା 5. To like. [ଉ-ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ମୋହର ନନ୍ଦନ, ତାକୁ ନ ରମେ ମୋର ମନ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ] ୬। (ମନ, ଅକ୍ଷି) ହରଣ କରିବା; ଆକର୍ଷଣ କରିବା—6. To attract [ଉ—ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦୁ ଲଲାଟେ ସିନ୍ଦୁର-ବିନ୍ଦୁ ରମଇ ଅକ୍ଷି । ଭାଧାନାଥ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା] ୭ । ଲୀଳା କରିବା—7. To sport.

ରମେନ୍ଦ୍ର —ସଂ ବି. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍) —ରମା ରମଣ; ବିଷ୍ଣୁ —Bishṇu. Ramendra (ରମେଶ, ରମେଶ୍ୱର —ଅନ୍ୟରୂପ)

ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ —ଦେ. ବି. (ନାମ)—କଲିକତାର ବିଶିଷ୍ଟ ଦତ୍ତ Rameśa chandra datta ବଂଶ ସମ୍ଭୂତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି **ରମେଶଚନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ** —The late R. C. Dutta, I. C. S., C. I. **ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ** E. of Bengal ଦ୍ର—(ଖ୍ରୀ୧୮୪୮—୧୯୦୯) ଏ ବଙ୍ଗଭର ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଜଜ୍ଜାର କଲେକ୍ଟର୍ ଓ ବରୋଦାସ୍ଥ କମିଶନର୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇଥିଲେ । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ C. I. E ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । ଏ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ବହୁ ସାହିତ୍ୟର ସେବା କରିଥିଲେ ଓ ଇଂରାଜରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତ ସଭ୍ୟତାର ଇତିହାସ (Ancient civilization of India),ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତର ଇଂରାଜ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ, ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସିତ ଭାରତର ବୈଷୟିକ ଇତିହାସ (Economical History of India) ଓ ଇଂରାଜ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ପେନ୍‌ସନ୍ ଗ୍ରହଣ କରି ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ବ୍ୟୟସ୍ୱ ମାନ୍ଦର ପ୍ରତିବାଦ କରି ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ପରଶେଷରେ ବରୋଦାର ଗାଇକବାଡ଼ ମହାରାଜ ଏହାଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଦୁଇଦିନ ପରେ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା ।]

ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ମିତ୍ର —ଦେ. ବି. (ନାମ)— ସର୍ ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ମିତ୍ର— Rameśa chandra mitra Sir Romesh Mitter **ରମେଶଚନ୍ଦ୍ରମିତ୍ର** · K. C. I. E. [ଦ୍ର—(ଖ୍ରୀ ୧୮୪୦—୧୮୯୯) ଏ ପ୍ରଥମେ ଓକାଲତି କରି ପରେ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜ୍ ଓ ପରିଶେଷରେ ବଙ୍ଗାଦେଶର ପ୍ରଧାନ ଜଜ୍ ହୋଇଥିଲେ । ବଙ୍ଗଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ହାଇକୋର୍ଟର ପ୍ରଥମ ଚଟ୍ ଜଷ୍ଟିସ୍ ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ ସର୍ ଓ K. C. I. E. ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ ।]

ରମ୍ପରମ୍ପ —ଦେ. ଅ.—ରପ୍ ରପ୍ (ଦେଖ) Rampa rampa Rap rap (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ଌ	ଽ	ଏ	ଦ୍ୱିସନ୍ଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଚ	ଶ,ଷ	ଜ୍ଞ	ଇପ୍ସ	ଜ୍ଞଅ	କ୍ଷ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ଲୃ	ଐ	ଅକାରନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଟ୍ୟ	ଇଅ	ଜ୍ଞ	ନ୍ଦ୍ର

ରମ୍ପା—ଦେ. ବ.—ରମ୍ପିବା କର୍ମ—The act of scratching. Rampā ବଣ-କୁଣ୍ଡାଇ ହେଉଥିବା--Itching. ପ୍ରାଦେ(ସମ୍ବଲପୁର) ଆଁଚଡୋନ ଚୁଲକୁନି **ଖୁରଚନା** ବ—୧ । କାଙ୍କ; ମାଟି ଦାଣିବା କୁଦାଳି —1. An axe or long-handled spade to cut earth. ୨ । ଅସମତଳ ବଲର ଖାଲକୁ ଚିପରୁ ମାଟି ଟାଣି ନେଇ ତାହାକୁ ସମତଳ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମହିଷ-ବାହ୍ୟ ପଟାମଇ—2. A kind of plank drawn by buffaloes and used to level up uneven fields by drawing earth from high places and putting it in low places.

ରମ୍ପା(ମ୍ପେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ରମ୍ପିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—Causative of Rāmpibā. Rampā(mpe)ibā ଆଁଚଡୋନ **ଖୁରଚାନା; ଖୁରଚବାନା**

ରମ୍ପା କୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ.ବ.—ଏକପ୍ରକାର ଶୁଖିଲା କୁଣ୍ଡିଆ—A kind of Rampā kuṇḍiā dry itches; scabies. [ଦ୍ର—ଏହା ଚୁଲକୁନି **ସୁଖୀଖୁଜଲୀ** ବଶେଷ କୁଣ୍ଡାଇ ହୁଏ ।]

ରମ୍ପାଲୁ—ଦେ. ବ—ଚଉକର ଓ ବଢେଇ ମାନଙ୍କର କାଠଆଦ ଚିପରୁ ରଙ୍ଗ ଚାଛିବାର ପତଳା ଲୁହାପତ୍ର—A thin Rampālu metal scraper. **ଖୁରଚନ(ନୀ)**

ରମ୍ଫା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଭୁଲ• ହି. ଏହ୍ନ ଅର୍ଥରେ ଏହ୍ନ. ଶବ୍ଦ) Ramphā (ଯହିଁରେ ଭୂମି ରମ୍ପାସାଏ) କୋଡ଼—Spade.

ରମ୍ବଏଡ—ଦୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରମ୍ବଏଡ୍ — କ୍ଷେତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱ) ଯେଉଁ Rambaed ସମାନ୍ତରାଳ ଚତୁର୍ଭୁଜ କ୍ଷେତ୍ରର ପରସ୍ପର ସନ୍ନିହିତ ଦୁଇଟି (ରମ୍ବେଡ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାହୁମାନ ସମାନ ଓ କୋଣମାନ ସମାନ, **ରମ୍ବଏଡ଼ ରଂବଏଡ** କୋଣମାନ ସମକୋଣ ନୁହେଁ ଓ ପରସ୍ପର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ବାହୁ ଦୁଇଟି ସମାନ ନୁହେଁ--Rhomboid; an oblique-angled parallelogram having its two adjoining sides unequal.

ରମ୍ବସ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ.ରମ୍ବସ୍)—(କ୍ଷେତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱ) ଯେଉଁ ସମାନ୍ତରାଳ Rambas ଚତୁର୍ଭୁଜ କ୍ଷେତ୍ରର ସମସ୍ତ ବାହୁମାନ ସମାନ **ରମ୍ବସ ରଂବସ** କୋଣମାନ ସମକୋଣ ନୁହେଁ—Rhombus; an equilateral parallelogram.

ରମ୍ଭ—ସ. ବ (ରନ୍ଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ମହିଷାସୁରର ପିତା—Rambha 1. Name of the father of the demon Mahishāsura. ୨ । ବାନର ବଶେଷ—2. Name of a monkey. ୩ । ବେଣୁ; ବାଉଁଶ—3. Bamboo.

ରମ୍ଭକ—ସ ବଣ. ପୁଂ (ରନଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଶବ୍ଦକାରୀ—Rambhaka 1. Sounding. ୨ । ଆରମ୍ଭକାରୀ—2. Beginning. (ରମ୍ଭିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରମ୍ଭା—ସ.ବ (ରନଦ୍ ଧାତୁ+ଅ+କର୍ତ୍ତୃ.ଆ)-କଦଳୀ—1, Plantain; Rambhā banana, ୨ । ଅପ୍ସରୋ ବଶେଷ—2. Name of a heavenly nymph. (ଉ—(୧+୨) ତତ୍ତ୍ୱରେ ବଶେ ରମ୍ଭା ଶୁକାଳାପେ ମତ୍ତ—ସୋଲୋକ-ଇନ୍ଦୁରେଖା ।] [ଦ୍ର—ଏକଦା ରମ୍ଭା କୁବେର ତନୟ ନଳକୁବରଙ୍କ ନକଟ ଗମନ କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଲଙ୍କେଶ୍ୱର ସ୍ତ୍ରବଣ ବାଟରେ ତାହାକୁ ବଳପୂର୍ବକ ଧର ଧର୍ଷଣ କଲେ । ପରେ ରମ୍ଭା ଏ ବଷୟ ନଳକୁବରଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରୁ ନଳକୁବର ଅଭଶାପ ଦେଲେ ଯେ ଅତଃପର ସ୍ତ୍ରବଣ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ତାହା ଇଚ୍ଛା-ବରୁଦ୍ଧରେ ରମଣ କର ପାରବେ ନାହିଁ ଓ କଲେ ଉଚ୍ଛଶାପ ପଞ୍ଚତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ । ଏହି କାରଣରୁ ସୀତାଙ୍କୁ ସ୍ତ୍ରବଣ ବଳପୂର୍ବକ ହରଣ କର ନେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସୀତା ସ୍ତ୍ରବଣ-ହସ୍ତରୁ ଆପଣାର ସତୀତ୍ୱ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥା ହୋଇଥିଲେ ।

ମହାଦେବଙ୍କଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମା ସଙ୍ଗୀତ ବଦ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ତାହା ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ରମ୍ଭା ଜଣେ ବୋଲି ପୁରାଣରେ ଉକ୍ତ ଅଛି ।] ୩ । ଗୌରୀ; ଦେବୀ ବଶେଷ—3. Name of a Goddess. ୪ । ଗୋଧ୍ୱନି; ହମ୍ବାରବ—4. The lowing of a cow, ୫ । ବେଶ୍ୟା; ବାସ୍ତୁଜଳା—5. Prostitute. ୬ । ଉତ୍ତର ଦଗ—6 The north. ଦେ. ବଣ—

ଯେ ଗାଛ ଆପନା ଆପନି ଉଠେଛେ ଯେଉଁ ଗଛ ମନକୁ ମଜି ପଡ଼ **ଆପସେ ଆପ ଜମନେବାଲା** ବନା ଯତ୍ନରେ ଉଠିଥାଏ—(a plant) Growing without man's sowing (ଯଥା—ରମ୍ଭା କଖାରୁ ଗଛ; ରମ୍ଭା ଲଉ ଗଛ) ଦେ. ବ—୧ । ଚଲିକା ହ୍ରଦକୂଳସ୍ଥ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଷ୍ଟିଏ ବଡ଼ଗ୍ରାମ ଓ ରେଲଷ୍ଟେସନ୍—1. Rambhā, a small town on the Lake Chilka in the Ganjam district. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଖଣ୍ଡିକୋଟ ରାଜାଙ୍କ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ନବାସ ପ୍ରାସାଦ ଅଛି । ପୂର୍ବେ ଏହା ଚଲିକାର ଗୋଷ୍ଟିଏ ବନ୍ଦର ଥିଲା ।] ୨ । ଗଞ୍ଜାମର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତ —2. A famous mountain in the Ganjam district. [ଦ୍ର—ଘୌର କଟ୍ଟେଭାସୀ ମାଳ ରମ୍ଭା ନାସୀ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଚଲିକା ।] ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—3. A name given to females.

ରମ୍ଭା ଉରୁ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ) (ସ. ରମ୍ଭୋରୁ)—Rambhā uru ରମ୍ଭୋରୁ (ଦେଖ)—Rambhoru (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରମ୍ଭା ଉରୁବଶୀ—ଦେ. ବ (ସ. ରମ୍ଭା ଓ ଉର୍ବଶୀ)—(ସଦ୍ୟରେ Rambhāurubasī ବ୍ୟବହୃତ) ରମ୍ଭା ଓ ଉର୍ବଶୀ ନାମ୍ନୀ ଅପ୍ସରୋଦ୍ୱୟ—The two heavenly nymphs, Rambhā and urbasi. [ଉ—ରମ୍ଭାଉରୁ ବସି —ଯାଶେ ଥିଲେ ନ ଗଣେ ମୁଁ ରମ୍ଭାଉରୁବଶୀ—ସଙ୍ଗୀତ ।]

ରମ୍ଭା ଗଛ—ଦେ. ବ—ମନକୁ ଜଠିଥିବା ଗଛ—A tree growing Rambhā gachha from a seed which has not ଯେଗାହ ଅପନାଆପନି ଉଠେଛେ been sown. **आपसेआप जमनेवाला पौधा**

ରମ୍ଭା ତୃତୀୟା—ସ. ବ—ମାଘ (ମତାନ୍ତରେ ମାର୍ଗଶିର ବା ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ) Rambhā tṛutīyā ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା—The 3rd day of the bright fortnight of the month of Māgha (according to some, Mārgaśira or Jyaishṭha).

ରମ୍ଭା ଫଳ—ସ. ବ—କଦଳୀ ଫଳ—
Rambhā phala Plantain fruit.

ରମ୍ଭା ବକଳ—ଦେ. ବ (ସ. ରମ୍ଭା+ବଲ୍କଳ)—କଦଳୀ ବାସୁଙ୍ଗା—
Rambhā bakala The bark of the plantain କଳାବାସନା **केलाका बक्कला** tree.

ରମ୍ଭୋରୁ—ସ. ବଣ (ରମ୍ଭା+ଉରୁ; ରମ୍ଭା=କଦଳ ଗଛ ପର ଉରୁ Rambhoru ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ରମ୍ଭା ବୃକ୍ଷ ପର ଘନ-ଜଘନା; ବର୍ତ୍ତୁଳ ଜଘନା—(a woman) Having thighs round like the trunk of a plantain tree. ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଘନଜଘନା ସ୍ତ୍ରୀ—A woman having well developed thighs. [ଦ୍ର—କଦଳ ଗଛର ଘୋଡ଼ାର ମୂଳଯାଏ ମୋଟ ଓ ଉପର ଯାଏ ସରୁ, କନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀଜଘନର ଉପରଯାଏ ମୋଟ ଓ ନମ୍ନଯାଏ ସରୁ । ଏଥିଯାଇଁ ଓଡ଼ିଆ କବିମାନେ 'ରମ୍ଭୋରୁ' ନ କହି 'ଓଲଟ ରମ୍ଭାପର ଉରୁ ଯାହାର' ବୋଲି ଉପମାଟାକୁ ଖଣ୍ଡଚ୍ଛର କରି ଦେଇଥାଇନ୍ତି ।]

ରମ୍ୟ—ସ. ବଣ (ରମ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଯ)—୧ । ରମଣୀୟ; ସୁନ୍ଦର; Ramya ମନୋରମ—1. Charming. beautiful; (ରମ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) agreeable; pleasing. ୨ । ବଳକର—2. Strength-giving. ୩ । ପୁରୁଷତ୍ୱପ୍ରଦ—3. Giving potency or virility. ସ. ବ—୧ । ଚମ୍ପକ—1. The Champaka tree; Michelia Champak). ୨ । କଦ ବା ଅଗସ୍ତିଗଛ—2. A tree; Sesbania Grandiflora. ୩ । ପଟୋଳ-ମୂଳ—3. The root or tubers of the Paṭola creeper. ୪ । ଶୁକ୍ର—4. Semen; the semen virile.

ରମ୍ୟକ—ସ. ବ (ରମ୍ୟ+କ)—ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପାନ୍ତର୍ଗତ ନବବର୍ଷ ମଧ୍ୟରୁ Ramyaka ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ବା ଦେଶ ବିଶେଷ—Name of a tract in the mythological island of Jambu (in which India was included). [ଦ୍ର—ଏହା ମେରୁର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଇଳାବୃତ୍ତ ବର୍ଷର ଉତ୍ତରରେ । ରମ୍ୟକ ବର୍ଷର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ସୁମେରୁ । ଇଳାବୃତ୍ତର ଉତ୍ତରରେ ଶ୍ୱେତ ପର୍ବତର ଉତ୍ତରରେ ରମ୍ୟକ ବର୍ଷ । ଏଥିରେ ଗରୁଡ଼ ବାସ କରୁଥିବା କଥା ପୁରାଣରେ ଅଛି ।] ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ପଟୋଳ ମୂଳ—2. The root or tubers of Paṭola creeper. ୩ । ମହାନମ୍ବ; ଘୋଡ଼ାନିମ୍ବ ଗଛ—3. A tree; Melia Azadarachta.

ରମ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ.—୧ । ରମଣୀୟତ୍ୱ—1. Agreeableness. Ramyatā(twa) ୨ । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ—2. Gracefulness; sweetness. ୩ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—3. Beauty.

ରମ୍ୟ ପୁଷ୍ପ—ସ. ବ. (ରମ୍ୟ ଅର୍ଥେ ପୁଷ୍ପ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶାଳୁଳି; Ramya pushpa ଶିମୁଳି ଗଛ—The silk-cotton tree.

ରମ୍ୟ ଫଳ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—କାରସ୍କର ବୃକ୍ଷ; କୋଚଳାବୃକ୍ଷ—
Ramya phala A kind of medicinal tree; Strychnos Nuxvomica tree; poison-nut tree.

ରମ୍ୟ ମୁଖ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ.(ବହୁବ୍ରୀହି)- ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ଯୁକ୍ତ--Having Ramya mukha [ରମ୍ୟମୁଖା(ଖୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ]a beautiful face.

ରମ୍ୟା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତା; ରମଣୀୟା; ସୁନ୍ଦରୀ—
Ramyā Graceful; charming. ସଂ. ବ.—୧ । ରାତ୍ରି. ରଜନୀ—1. The night. ୨ । ସ୍ଥଳପଦ୍ମ; ସ୍ଥଳ-ଜନ୍ମ—2. A flower; Jonidinam Suffruticosum. ୩ । ନଦୀ ବିଶେଷ—3 Name of a river.

ରମ୍ର—ସଂ.ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ର)—୧ । ଅରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ—1. The
Ramra colour of the dawn; ruddy colour. ୨ । ଶୋଭା—2. Beauty.

ରୟ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨ । ଗତି
Raya (root) କରିବା—2. To move.

ରୟ—ସ.ବି. (ରୟ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅ)—୧। ବେଗ—1. Velocity.
Raya ୨ । ଦ୍ରୁତତା—2. Fleetness; swiftness. ୩ । ସ୍ରୋତ; ସ୍ରୋତ; ଜଳଧାରା—3. A stream of water; current.

ରୟଣୀ—ଦେ. ବ. (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସ. ରଜନୀ; ସ୍ରା. ରଅଣି)—୧ ।
Rayaṇī ରଜନୀ;ରାତ୍ରି—1. The night. [ଉ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୟଣୀ ରୟନା(ନୀ) **रहनी** ଅଧ ଦୋଇଲେକ ରଣି । ପ୍ରାଚୀ—ରଜନ୍ୟମଞ୍ଜସା ।] ରହନ ବିଶ୍ରାମ ୨ । ରହଣି; ରହିବା—2. Resting; stopping. ୩ । ବିଶ୍ରାମ—3. Rest. ୪ । ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ; ଅଶ୍ରୟ—4. Shelter; a place for resting. ୫ । ଅବକାଶ; ଅବସର—5. Leisure.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୟତ୍—ବୈଦେ. ବ.—ରଇତ (ଦେଶ)—Raita (See) Rayat

ରୟତି—ବୈଦେ. ବ.—ରଇତି (ଦେଶ)—Raiti (See). Rayati

ରୟାଟୀ—ସଂ. ବ. (ରୟି+ଅଟ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଈ)—ଲଲାଟ—Brow. Rayāṭī

ରୟାଲ୍‌ଟି—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ.)—କୌଣସି ପଦାର୍ଥସ୍ତର ବ୍ୟବସାୟୀ ସୃଜାଣୁ ବା ବସ୍ତୁର ମାଲିକଙ୍କୁ ଯେଉଁ ମାଲିକାନା ରୟାଲଟି ରୟାଲଟୀ ବଦଳୁ—Royalty. Rayāl-ṭi

ରୟିଷ୍ଠ—ସଂ.ବଣ. (ରୟି+ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—ଅତି ଦ୍ରୁତ—Very. Rayishṭa fleet or swift.

(ରୟିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—୧।ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ—1. The God of wealth. Rayishṭā ୨। ବ୍ରହ୍ମା—2. Brahmā, the Creator. ୩। ଅଗ୍ନି; ଅନଳ—3. Fire

ରଟ୍ଟ(ଟୀ)—ସଂ. ବ.—ଲଲାଟ—Brow; forehead. Raraāṭa(ṭi)

ରଲ—ପ୍ରାଦେ. (ଅତିପ୍ରାଚୀନ). କି—('ସ୍ଥା' ଧାତୁର ଅତୀତକାଳର ଅର୍ଥ) ଥିଲା—Was. Ralā

ରଲି(ଲ୍ଲି)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ରଞ୍ଜକ)—ଆଖିବାଳ; ଆଖି ପତାର କେଶ—ଚୋଖେରପାତାରଚୁଲ ବରୌନୀ Eye-lash. Rali(lli)

ରଲ୍ଲକ—ସଂ.ବ. [ରମ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍ସୁକ ହେବା, କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଣ୍ୱୁଲ୍; ରମ୍=ଆନନ୍ଦ; ରମ୍+ଲ୍ଲ ଧାତୁ=ଦେବା, ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ, ଯାହା ଆନନ୍ଦ ଦିଏ]—୧। କମ୍ବଳ—1. Blanket. ୨। ମୃଗ ବିଶେଷ—2. A species of deer. ୩। ଆଖିପତାର ଲୋମ—3. Eye-lash. ୪। ପଦ୍ମ—4. Lotus. Rallaka

ରଶ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—ଶବ୍ଦ କରିବା—To make a sound. Rāś(root)

ରଶମଶ—ଦେ. ଅ—୧। ଶୁଷ୍କ ଡାଳ ଭାଙ୍ଗିବାର ଅନୁରୂପ ଶବ୍ଦ—1. Low cracking sound of the breaking of small twigs. ୨। ପତ୍ରର ଅତି ଉପରେ ଶୁଣିବା ଶବ୍ଦ—2. Low rustling sound. ୩। କଶମଶ; ଜ୍ୱର ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଦେହ ଉଡ଼ୁମୋଡ ହେବା—3. Languidity and twisting of limbs before an attack of fever. ୪। ଜ୍ୱର ଜ୍ୱର ବୋଧ ହେବା—4. Feeling feverish. ୫। ରଶ୍‌ରଶ୍ (ଦେଶ)—5. Raś-raś (See) Raś-maś 1. Low cracking sound of the breaking of small twigs. 2. Low rustling sound. 3. Languidity and twisting of limbs before an attack of fever. 4. Feeling feverish. 5. Raś-raś (See)

ରଶ୍‌ମସିଆ—ଦେ. ବଣ—ଅସୁସ୍ଥତା ବୋଧହେଉଥିବା (ଶବ୍ଦର)—ରୁଗ୍ଣ; ଜ୍ୱରଭାବ Raś-masiā Sickly; feverish.

ରଶ୍‌ରଶ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧। ଜୋତାର ବା ଲୁଗାର ଶବ୍ଦ ହେଉଥିବାପ୍ରକାରେ; ଚାଞ୍ଚଲ ଘଟିବା ପ୍ରକାରେ—ମଟମଟ ମଚମଚ ଚମଚମ 1. Mode of walking briskly; by making a rustling sound with the shoes or clothes. ୨। କାକୁଡ଼ି ଆଦି ଚୋବାଇବାପ୍ରକାରେ—2. Like chewing cucumbers. ୩। ଚପୁଡ଼ା ମାରିବାର ଶବ୍ଦ—3. Cracking sound of slaps. (ଯଥା—ସେ ଡାକୁ ରଶରଶ ଦୁଇଟା ଚପୁଡ଼ା ମାରିଦେଲା।) ୪। କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦିବାପ୍ରକାରେ—4. Sobbingly. (ତୁ—ଦେଶି ସପତଣୀଙ୍କ ଦୁଃଖ, ପୁଣି କାନ୍ଦଇ ରସରସ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମସପ୍ତାମୃତ।) (ରଶ୍‌ରଶ—ଅନୁରୂପ) କଚକଚ କଚରକଚର

ରଶ୍‌ରଶିଆ—ଦେ. ବଣ—ରଶ୍‌ରଶ୍‌ଶବ୍ଦକାରୀ— Raś-rasiā Making rustling sound. ମଟମଟେ ମଚମଚେ କଚକଚିଆ

ରଶ(ଶେ)ଦ୍—ଦୈଦେ. ବ (ଫା. ରସଦ୍)—୧। ଦ୍ୱାଦଶମୂଳୁମା ମଫସଲକୁ ଗଲେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ସେମାନଙ୍କୁ ଯୋଗାଇବା (ଖଞ୍ଜାମ—ସପ୍ଲେଇ) ଦୈନିକ ଅପକ୍ୱ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବା ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ରସଦ ରସଦ୍ ସରଞ୍ଜାମ—1. Supply of victuals; victuals and other daily necessaries supplied to public servants while touring in moffasal. ୨। ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଯୋଗାଯିବା ଖାଦ୍ୟାଦ୍ରବ—2. Supplies for an army. [ଦ୍ର—ଦ୍ୱାଦଶମାନେ ମଫସଲକୁ ଗସ୍ତରେ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଓ ପୂର୍ବେ ସୈନ୍ୟମାନେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ ଯାଇଁ ଯେଉଁଠାରେ ମୁକାମ କରିବେ ସେହି ସ୍ଥାନର ଜମିଦାରମାନେ ଉଚିତ ମୂଲ୍ୟ ନେଇ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଗୁଡ଼ଲ, ଡାଲି, କାଠ, ଖାସୀ, ମୁରୁଡି, ଅଣ୍ଡା, ଦାଣ୍ଡ, ଦାଲା ଓ ଘାଲବଲ୍ଲଲ (ଅବଶ୍ୟ ଦ୍ୱାଦଶଙ୍କ ପାଇଁ ନୁହେଁ, ଦ୍ୱାଦଶଙ୍କର ଗଧ ଓ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ପାଇଁ) ଯୋଗାଇଦାଖାଇଁ ପୂର୍ବରୁ ପରୁଆନା କରିଯାଏ। ଏବେ ରେଲ ଆଦି ହେବାରୁ ରଶଦ୍ ପ୍ରଥା କମି ଯାଉଅଛି। ଏ ପ୍ରଥାଦ୍ୱାରା ସମୟେ ସମୟେ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ନାନା ଜୁଲମ ହେଉଥିଲା। ଏ ପ୍ରଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ଧାର ମୁଲୁକରେ ଅଛି।] ୩। ରଶିଦ୍ (ଦେଶ). 3. Raśid (See).

ରଶଦ୍‌ଖାନା—ବୈଦେ.ବ(ଫା)—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଦ୍ୱାଦଶ ବା ସୈନ୍ୟଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁପ୍ରକାର ମାଲମାନ ରଖା ଯାଇଥାଏ ରସଦଖାନା ରସଦ୍‌ଖାନା A place where the supplies required for an army or an officer on tour are stored. Raśad khānā

ରଶଦ୍‌ଜମା—ବୈଦେ.ବ (ଫା. ଜମିଦାରୀ ସିରସ୍ତା) କ୍ରମଶଃ ବୃଦ୍ଧିକରାଯିବା ଜମିର ସୁଜସ୍ୱ—Gradually increasing rent or revenue. Raśad-jamā

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଶଦ୍ ଦେବା—ଦେ. କି (କଚରଆ)—ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ସେନାଅଦଙ୍କୁ ରସଦଦେବା—ରଶଦଯୋଗାନ (ରଶଦ୍ ଯୋଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) Raśad debā रसद्देना To supply victuals and forage to officers on tour and an army on march.

ରଶଦ୍ ପର(ରୁ)ଓ୍ୱା(ଆ)ନା—ବୈଦେ. ବ (କଚରଆ)—ଗସ୍ତରେ ଥିବା ଦ୍ୱାଦଶଙ୍କୁ ଓ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ (ରଶଦଯଉବାନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରଶଦ୍ ଯୋଗାଇବାପାଇଁ ଜମିଦାର ରସଦପରୋୟାନା Raśad para(ru)wā(ā)nā रसदपरवाना ଅଦଙ୍କ ନକଟକୁ ଆଗରୁ ପଠାଯିବା ହୁକୁମନାମା—Orders sent to Zamindars beforehand to supply necessaries to touring officers and to a marching army.

ରଶଦ୍‌ବିଭାଗ—ଦେ. ବ—ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ରସଦବିଭାଗ Raśad bibhāga कर्म्मचारीगण—The Supply Department of an army. रसदविभाग रसदविभाग

ରଶନ—ଦେ. ବ (ସ. ରଶନା)—ରଶନା (ଦେଖ)—Raśanā(See) Raśana रशना (ଉ—କଟୀରେ କଟୀ ରଶନ ଜଘନ ଗୀତବସନ ଘୋଷେ ଗଞ୍ଜେ ମଦନ ଖାରମା—ପ୍ରାତୀ. ରସବାରଥ ।)

ରଶନା—ସ. ବ (ରଶ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଅନ+ଆ)—୧ । ଜହ୍ୱା;ଜିଭ— Raśanā 1. Tongue. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କଟୀଭୂଷଣ; କାଞ୍ଚି; ଗୋଠ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରହାର ଇତ୍ୟାଦି—A woman's waist-chain or girdle. [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀକଟୀଭୂଷଣରେ ଥିବା ଘୁଙ୍ଗୁର ଲମ୍ବପୁଲ୍ଲି ଓ ଏହା ରୁଣୁଝୁଣୁ ଶବ୍ଦ କରୁଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ଦୋଇଅଛି ।]

ରଶନେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସ. ବ—ଜିଭ; ଚିଖିବାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—Tongue; the organ of taste. Raśanendriya

ରଶଲ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ରସାଲ୍ଲ=ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନା+ଫା. ଦାର୍=ନାୟକ)—ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନାର ନାୟକ—ରିସାଲଦାର Raśal-dār रिसालदार The captain or commander of a cavalry regiment.

ରଶି(ଶୀ)—ଦେ. ବ (ସ. ରଶ୍ମି, ଫା. ରସୀ)—୧ । ରଜ୍ଜୁ; ଦଉଡ଼— Raśi(śī) 1. Rope. ୨ । ୮୦ ହାତ ଲମ୍ବ ମାପଦଉଡ଼ି ରସୀ रसी 2. A measuring rope about forty yards long. ୩ । ୫୦ ହାତରୁ ୧୦୦ ହାତ ଦୂରତ୍ୱ; ଏକରଣ ଲମ୍ବା—3. A distance or length of 50 to 100 cubits.

ରଶିଆ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରସିଆ)—ରୁଷିଆ ଦେଶ— Raśiā रसिया Russia (country).

ରଶିଆନ—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ. ରସିଆନ୍)—ରସିଆ ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Raśiān रसियान Russian. रूस, रूसके

ରଶି(ସେ)ଦ(ଦ)—ବେ ଦେ. ବ (ଫା. ରସୀଦ୍; ତୁଲ. ଇଂ. ରସିଟ୍ Ra si(se)da(di) (riceipt) ଜନ୍ମୁ ଏହା ଇଂରାଜ ରସିଟ୍ ଶବ୍ଦରୁ ରସୀଦ ବାହାର ନାହିଁ)—୧ । ପାଇଡି; ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ୱୀକାର ପତ୍ର— ରସୀଦ 1. A receipt; acknowledgment; a document acknowledging receipt. ୨। ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ—2. A name amongst the Mahomedans.

ରସିଦ୍ ଗ୍ରହିତା—ଦେ.ବିଣ (କଚରଆ)—ଯେଉଁ ଲୋକ ଧନ ଆଦି ଦେଇ ରସିଦ୍ ଗ୍ରହଣ କରେ— Raśid grahītā ଗ୍ରାହକଠାରୁ ରସିଦ୍ ଗ୍ରହଣ କରେ— ରସିଦଗ୍ରହିତା Grantee of a receipt; the acceptor or receiver of a receipt. रसिद पानेवाला

ରସିଦ୍ ଦାତା—ଦେ.ବିଣ. (କଚରଆ)—ରସିଦ୍‌ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ୱୀକାରକାରୀ— Raśid dātā ରସିଦଦାତା The grantor of a receipt. रसिद देनेवाला

ରସିଦ୍ ଦେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ଧନ ଆଦି ପାଇବା ପରେ ପ୍ରାପ୍ତି-ସ୍ୱୀକାର କରିବା—To grant a receipt; to acknowledge receipt. [ଦ୍ର—ଏହାସହିତ ରସିଦ ଦେନା Raśid debā ରସିଦ୍ ଗ୍ରହିବା, ନେବା, ମାଗିବା, ପାଇବା ଆଦି ଜ୍ଞାନ ।] रसिद देना

ରସିଦ୍ ପୁସ୍ତକ-ଦେ.ବ--୧ । ଯେଉଁ ବହିରେ ଗ୍ରନ୍ଥିତ ମୁଦ୍ରିତ ରସିଦ୍ ଥାଏ—1. A book of receipts, receipt book. ରସିଦବହି ୨ । ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ୱୀକାରମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୁଏ— ରସିଦ ବହୀ 2. A book for filing or keeping receipts. Raśid pustaka वा मुंड्या रसिद् थाए—(रसिद्‌वहि[इ]—अन्यरूप) रसिदबई

ରଶି ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ଦଉଡ଼ି ଦେବା; ଆପଣା ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ଜଦ୍ଧକନରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବା— ରଶି ଲଗାନ 1. To commit suicide by hanging. ରସ୍ସୀ ଲଗାନା ୨ । ଅନ୍ୟକୁ ଫାସି ଦେବା—2. To hang a person to death. Raśi debā (ରଶି ଲଗାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଶୁଣ—ଦେ.ବ (ସ. ଲଶୁନ, ରସୁନ; ରସୋନ)—ଲଶୁନ, ପଲାଣ୍ଡୁସଦୃଶ. ସ. —ରସୋନ, ରସୋନକ, ରସୁନ, ଲଶୁନ, ଉଗ୍ରଗନ୍ଧ, ମହୌଷଧ, ଅରଷ୍ଟ, ମ୍ଲେଚ୍ଛକନ୍ଦ, ଯବନେଷ୍ଟ; ରସୋନକା, ଗୃଞ୍ଜନ, ମହାକନ୍ଦ, କନ୍ଦୁକନ୍ଦ, ଗ୍ରାମ୍ୟଛିଷ୍ଟ, ଗ୍ରାମ୍ୟଉତ୍ସିଷ୍ଟ, ଭୂତଘ୍ନ।] ରଶୁନନ୍, ଲଶୁନନ୍ ଲସୁନ, ଲହସୁନ ଫା. ସୋୟିର ଆ. ସୁମଇସ୍ମ ଅଦିଯ୍ନ୍, ସୁମ୍ ଲଦ୍ଦସ୍ପାବ୍

ରଶୁଣ ପଦାର୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତେଜକ ଓ ପଲାଣ୍ଡୁଠାରୁ ଉତ୍ତମ । ଏହାର ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ରସୁଣର ମୂଳର କନ୍ଦୁରସ, ପତ୍ରରେ ଉତ୍କୁରସ, ନାଡ଼ି ବା ଡାଙ୍ଗରେ କଷାୟ, ମୂଳର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଲବଣ ଓ ମଜ୍ଜିରେ ମଧୁରରସ । ଏଥର ୫ ଗୋଟି ରସ ଥିବାରୁ ଓ ଗୋଟିଏ ରସ (ଅମ୍ଳ) ଉଣା ଥିବାରୁ ଏହାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମ. ପାଁଡ଼ଗ୍ରନ୍ଥସଣ ପଣ୍ଡିତମାନେ ରସୋନ (ରସ+ଉନ)
ତେ. ତେଲ୍ଲବୁଲ୍ଲି ନାମ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।
ତା. ବଲ୍ଲଇ ପାଣ୍ଡୁ ଏହା ସୃଷ୍ଟିକର, ୱାର୍ଯ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଚରଘାତକ, ସାରକ, କଫୁରସାମୃକ, ଆଗ୍ନେୟତ୍ୱ, ଉତ୍ସ୍ଥାନସଯୋଜକ, କଣ୍ଠସରସ୍କାରକ, ରକ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ, ବଳକର, ବର୍ଣ୍ଣପ୍ରସାଦକ, ନେତ୍ରହିତକର ଓ କୃମି, ଜୀର୍ଣ୍ଣଜ୍ୱର, ଗୁଲ୍ମ, ଅରୁଚି, ଶ୍ୱାସ, ଅର୍ଶ, କୁଷ୍ଠ ଓ ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟାଦି ରୋଗନାଶକ ।

ପୁରାଣରେ କଥିତ ଅଛି ଯେ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଗରୁଡ଼ ଆପଣା ମାତା ବନତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସପତ୍ନୀ କଦ୍ରୁଙ୍କ ଦାସୀତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ବମାତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କଠାରୁ ସୁଧା ହରଣ କରି ସୁଧା ସେବନ ଫେରି ଆସିଲା, ସେତ ସମୟରେ ଉହାଁରୁ ଏକ ବନ୍ଦୁ ଭୂତଳରେ ପଡିତ ହୋଇ ତାହା ରସୁଣରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ଏହା ନାନା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯବନମାନେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି କେତେକ ହିନ୍ଦୁ ଏହାକୁ ତରକାରିରେ ମସଲାରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ପ୍ରସୂତ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଉପକାରକ । ଏହାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କର ଖାଇଲେ ବାତଜ୍ୱର ହୁଏ ନାହିଁ । ରସୁଣଭୋଜୀ ପକ୍ଷରେ ମଦ୍ୟ, ମାଂସ ଓ ଅମ୍ଳଦ୍ରବ୍ୟ ଭୋଜନ ଉପକାରକ ଏବଂ ଦୁଗ୍ଧ, ଗୁଡ଼, ଅଧିକ ଜଳପାନ, ରୌଦ୍ରତାପ, ପରିଶ୍ରମ ଓ କ୍ରୋଧ ଅପକାରକ । ଏହାର ଗନ୍ଧ ଅତି ଉତ୍ର ।]

ରଶୁଣ ଗନ୍ଧ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲଶୁନ ଗନ୍ଧ)—ରସୁଣପରି ଉତ୍ରଗନ୍ଧ—
Raśuna gandha Strong smell of garlic.
ରସୁନେଗନ୍ଧ **लहसुनकी गंध**

ରଶୁଣା—ଦେ. ବ—୧ । ରସୁଣିଆ ଦଳ; ଏକପ୍ରକାର ଜଳଜଶାକ—
Raśunā 1. A kind of aquatic plant with a
ରଶୁନା white tuber. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପତ୍ରମାନ ଗଦପତ୍ର (ରଶୁଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପରି; ଏହାର ମୂଳର କନ୍ଦ ରସୁଣ ପରି ଦଳା ଦେଖାଯାଏ ।] ୨ । ଦଳାକନ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ ତୃଣ ବିଶେଷ—
2. A kind of grass. ୩ । ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ରସୁଣ—3. A small species of garlic; Shallot Chive. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ବାହୁରେ ପିନ୍ଧିବା ଏକପ୍ରକାର ଛେଉଁରିଆ ସୂତ୍ର ବଦମାଳ ବା ବାଙ୍କ-ଛେଉଁରିଆମାଳ—4. A string of armlet worn as an ornament by women.
ଲହୁମନିୟା ୫ । ଲଶୁନା; ଲଶୁନିଆ; ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ରତ୍ନ—5. A
लहसुनिआ species of gem; lapis lazuli. ତେ. ବିଣ
ରସ୍ତୁନେ (ସ. ରଶୁନ)—୧ । ରସୁଣ ପରି ଉତ୍ରଗନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ—
लहसुनिया 1. Smelling like garlic. ୨ । (ସ. ରସ)
ରସବାଲା ଅଧିକ ରସଯୁକ୍ତ; ରସୁଆଳ—2. Full of juice.
रसवाला (ଦ୍ର—ରସୁଣିଆ ଅମ୍ବ-ଯେଉଁ ଅମ୍ବକୁ ଗଛରୁ ତୋଳି-ଥିଲେ ସେଥିର ଲସାରୁ ବହୁତ ରସ ବୁନ୍ଦେ ।)

ରଶୁଣା ଦଳ—ଦେ. ବ—ରଶୁଣା ୧ (ଦେଖ)
Raśunā dala Raśunā 1 (See)
(ରଶୁଣିଆ ଦଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରଶୁମ୍—ବୈଦେ. ବ—ରୋଶମ୍ (ଦେଖ)
Raśum Rośam (See)

ରଶୁମ୍ ରଶୁମାତ୍—ବୈଦେ. ବ—ରୋଶମ୍ ରୋଶମାତ୍ (ଦେଖ)
Raśum raśumāt Rośam rośamāt (See)

ରଶୁଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ରସୂଲ୍)—୧ । ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରେରିତ
Raśul ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦୂତ; ଧର୍ମଗୁରୁ—1. God's messenger
ରସୂଲ to the earth. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ
रसूल ମହମ୍ମଦ୍ ଈଶ୍ୱରପ୍ରେରିତ ଦୂତ 'ରସୂଲ୍-ଇଲ୍ଲାହା' ଥିବା ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଓ ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଜ୍ଞାମାନ କୋରାନ୍‌ରେ 'ସୁରା' ବା ସୂକ୍ତରୂପରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।] ୨ । ଦୂତ—2. Messenger. ୩ । ମୁସଲମାନଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ—3. A name given to a Mahomedan.

ରଶୁଲ୍ ଇ(ଆ)ଲ୍ଲା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରସୂଲଇଲ୍ଲାହା)—ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମ-
Rasul i(ā)llā ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ପୃଥିବୀକୁ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରେରିତ
ରସୂଲାଇଲା ଦୂତ; ମହମ୍ମଦ—God's messenger on
रसूल इल्लाहा earth; Mahommed, the founder
ରଶୁଲଇଲ୍ଲାହ୍ ହା)
ରଶୁଲଲ୍ଲା
ରଶୁଲୁଲ୍ଲା
ରଶୁଲୁଲ୍ଲା } ଅନ୍ୟରୂପ of the Mahomedan faith (believed by the Moslems to have been God's messenger on earth). (ଯଥା—ମହମ୍ମଦଆ ରସୂଲଇହା ।)

ରଶ୍ମି—ସଂ. ବ (ଅଶ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମି. ଜ୍ୟାଭଜ)—
Raśmi ୧ । କିରଣ—1. Ray of light. ୨ । ପ୍ରଗ୍ରହ; ଲଗାମ—2. Reins of a horse; bridle. ୩ । ରଜ୍ଜୁ; ଦଉଡ଼ି—3. Rope. ୪ । ପକ୍ଷ; ଡେଣା—4. Wing of the bird. ୫ । ପକ୍ଷ୍ମ; ଆଖିପତା—5. Eye-lid.

ରଶ୍ମି କେନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବ(ଶ୍ମୀ ଉଚ୍)(ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)--ଅଧିଶ୍ରୟୀଣ;ଆଲୋକର
Raśmi kendra କିରଣମାନ ଦୁରୀୟଖଣ୍ଡର ମୁକୁରର ବା କାଚର ମଧ୍ୟଦେଇ ଗମନ କରି ଯେଉଁଠାରେ ମିଳିତ ହୁଏ—The focus; the point where the converging rays of light (passing through a lens) meet-

ରଶ୍ମିଜାଲ—ସଂ. ବ (ଶ୍ମୀ ଉଚ୍)—୧ । କିରଣସମୂହ—
Raśmi jāla 1. Several rays of light. ୨ । କିରଣମାଳ-
2. A stream of light (consisting of a cluster of rays).

ରଶ୍ମିପତ—ସଂ. ବ (ଶ୍ମୀ ଉତ୍)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ ।
Raśmi pati ଅର୍କପୁଷ—2. The swallow wort; Calotropis Gigantea-

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଶ୍ମିପାତ—ସଂ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ କରଣ
Raśmi pāta ପଡ଼ିବା; କରଣପାତ; ଆଲୋକର ପ୍ରତିଫଳନ—
Refraction of the rays; the falling of the rays on a thing.

ରସ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make a sound.
Ras (root) ୨ । ଆସ୍ୱାଦନ କରିବା—2. To taste.
୩ । ସ୍ନେହ କରିବା—3. To love. ୪ । ଭକ୍ତି କରିବା—
4. To regard.

ରସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ଋସ୍)—ରସିଆଦେଶୀୟ—
Ras Russian.

ରସ—ସ. ବ (ରସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ) —୧ । ଆସ୍ୱାଦ; ସ୍ୱାଦ; ପଦାର୍ଥର
Rasa ୬ଟି ଗୁଣ ମଧ୍ୟରୁ ରସନା ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାହ୍ୟ ଗୁଣ—
1. Taste of a thing. [ଦ୍ର—ରସ ଦ୍ରବ୍ୟର ଗୁଣ ବା ଧର୍ମବିଶେଷ । ଏହା ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କରୁ ରସନା ବା ଜିଭ ଦ୍ୱାରା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦ୍ରବ୍ୟର ଆସ୍ୱାଦନ ୬୨ ପ୍ରକାରର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ସାଧାରଣତଃ ୬ଟି ରସ (ଷଡ଼ ରସ) ଅନୁଭୂତ ହୁଏ (Taste, sovour or flavour of a thing)

(କ) ମଧୁର ବା ମିଠା—Sweet (ଜିଭ୍‌ମୁନ ସଂସର୍ଗଜ)

(ଖ) ଅମ୍ଳ ବା ଖଟା—Sour, acidish (ଜଳାଗ୍ନି ସଂସର୍ଗଜ)

(ଗ) ଲବଣ ବା ଲୁଣିଆ—Saline, salt (ଜିଭ୍‌ଓଠ-ସଂସର୍ଗଜ)

(ଘ) କଟୁ ବା ଝଗ—Pungent (ବାୟୁ ଓ ଅଗ୍ନି ସଂସର୍ଗଜ)

(ଙ) ତିକ୍ତ ବା ପିତା—Bitter (ବାୟୁ ଓ ଆକାଶ ସଂସର୍ଗଜ)

(ଚ) କଷାୟ ବା କଷା—Astringent (ଜିଭ୍‌-ଜଳସଂଯୋଗଜ)

ଏହି ଉଅଟି ରସକୁ ଷଡ଼ରସ ବୋଲାଯାଏ । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ସାମଗ୍ରୀ ମାନ ଖାଇବା ଲୋକର ରୁଚି ଅନୁସାରେ ଏହି ଷଡ଼ରସ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ରୁଚିକର ହୁଏ । ଜଣେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି (ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟରସର ଅଧିକତର ପ୍ରିୟ ଥିବା ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।] ୨ । ଜଳ—2. Water.
୩ । ପଦାର୍ଥରୁ, ଫଳାଦିରୁ, ବୃକ୍ଷାଦିରୁ ନିର୍ଗତ ଜଳବତ୍ ତରଳ ସାର; ନିର୍ଯ୍ୟାସ—3. Juice; liquid extract from fruits, vegetables and other bodies.

[ଦ୍ର—ଦ୍ରବ୍ୟାଦିରୁ ନିର୍ଗତ ହେବା ଜଳବତ୍ ପଦାର୍ଥକୁ ରସ ବୋଲାଯାଏ । ଗୋରୁଠାରୁ ନିର୍ଗତ ଦୁଧକୁ ଗୋରସ ବୋଲାଯାଏ । ଗଛ ଆଦିରୁ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ ପଦାର୍ଥ ବହେ ବା ଚୁଆଡ଼ାଯାଏ ତାହାକୁ ରସ ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ଆଖୁରସ, ଖଜୁରରସ । ଗଛ ଦେହରୁ ବହିବା ନିର୍ଯ୍ୟାସ ଓ କ୍ଷୀର ମଧ୍ୟ ରସ (Juice) ।

ଆର୍ଦ୍ର ଫଳଯନ୍ତ୍ରାଦିକୁ ଚିପୁଡ଼ିଲେ ରସ ବାହାରେ; ଯଥା—ନଡ଼ିଆରସ, ଅଦାରସ, ଘାନରସ; ଗଛରୁ ବୋହିବା ଅଠା ମଧ୍ୟ ରସ ଅଟେ; ଯଥା—ଝୁଣ୍ଟା, ଗୁନ୍ଦଅଠା, ଗୁଗୁଳ (ଗନ୍ଧ ରସ) । ଏହି ଅର୍ଥରେ ଯେ କୌଣସି ବସ୍ତୁରୁ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ବାହାରିବା ତରଳୀଭୂତ ପଦାର୍ଥକୁ ବା ତରଳସାରକୁ ରସ ବୋଲାଯାଏ । ଜଳ ସଙ୍ଗେ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଥାକ କରାଯାଇ ଜଳ ମିଶ୍ରିତ ଉକ୍ତଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର କ୍ୱାଥକୁ ମଧ୍ୟ ରସ (ଝୋଳ, ଯୁଷ, ଅର୍କ)ବୋଲାଯାଏ । ୪ । କାବ୍ୟାଳଙ୍କାରରେ ଶୃଙ୍ଗାରାଦି ଭାବ—4. Sentiment in poetical or literary composition. [ଦ୍ର—କୌଣସି ବିଷୟ (କାବ୍ୟନାଟକାଦି) ପାଠ, ଦର୍ଶନ, ଶ୍ରବଣ ବା ଚିନ୍ତା କଲେ ଉହାଁର ଫଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ସୁଖ, ଦୁଃଖ, କ୍ରୋଧାଦି ଯେଉଁ ସ୍ଥାୟୀଭାବ ଜନ୍ମେ କାବ୍ୟାଦିର ସେହି ସ୍ଥାୟୀ ଭାବୋତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତିକୁ ରସ ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ରସ (sentiment, emotion) ନଅପ୍ରକାର ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ରସର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ସ୍ଥାୟୀଭାବ,ଆଲମ୍ବନ, ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ, ଅନୁଭାବ ଓ ବ୍ୟଭିଚାରି ଭାବ ଅଛି ।

ରସମାନଙ୍କର ନାମ ଓ ବିବରଣ ଯଥା—

୧ । ଶୃଙ୍ଗାର ବା ଆଦିରସ (Sentiment of love) । ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ କାମ ବା ପ୍ରେମ ଜନ୍ମାଇବା ଏ ରସର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ଏହା କାବ୍ୟରସ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । କେହି କେହି କବି ଏହି ରସକୁ ରସମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାର ରସ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏହି ରସର ରତି ବା ପ୍ରେମ ବା ଅନୁରାଗ ସ୍ଥାୟୀଭାବ, ନାୟକ ନାୟିକା ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ଚନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦନ, କୋକିଳ ଓ ବସନ୍ତାଦିରୁ ଆଦି ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ଭ୍ରୂବିକ୍ଷେପ, କଟାକ୍ଷାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ଉତ୍ସୁକତା, ମରଣ, ଆଳସ୍ୟ ଓ ଜୁଗୁପ୍ସା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟଭାବ ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରି ଭାବ ।

ଏହି ରସ ଦ୍ୱିବିଧ—

୧ । ସମ୍ଭୋଗ ବା ନାୟକନାୟିକାଙ୍କ ମିଳନ ।

୨ । ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ବା ନାୟକନାୟିକାଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦ ।

୨ । ହାସ୍ୟରସ—Sentiment of mirth.

ଆକାର, ବାକ୍ୟ, ବେଶ ଓ ଚେଷ୍ଟାଦିର ବିକୃତିଜନିତ ମନୁଷ୍ୟକୁ ହସାଇବା ଏହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ହାସ୍ୟ ଏହାର ସ୍ଥାୟୀଭାବ ।

ଆକାର ବାକ୍ୟ ବେଶାଦିର ବିକୃତି ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ଏହି ରୂପ ଚେଷ୍ଟା ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ଅକ୍ଷି ସଙ୍କୋଚ ଓ ସ୍ମେରାନନାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ନିଦ୍ରା ଆଳସ୍ୟାଦି ଉଗ୍ରା ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରିଭାବ ।

୩ । କରୁଣ ରସ—Pathos.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରିୟବସ୍ତୁର ଅପ୍ରାପ୍ତି, ଅପ୍ରିୟବସ୍ତୁର ସଂଯୋଗ, ସ୍ୱଜନର ଦୁଃଖ ଆଦି ଦେଖି ବା ଶୁଣି ମନରେ ଯେଉଁ ଶୋକସ୍ଥାୟୀଭାବ ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ ହୁଏ ।

ଏହାର ସ୍ଥାୟୀଭାବ ଶୋକ ।

ଶୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ଶୋଚ୍ୟ ବିଷୟର ଦୀନାବସ୍ଥା ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ । ଦୈବନିନ୍ଦା, ଭୂତଳରେ ପଡ଼ନ, ରୁଦନ, ଅଙ୍ଗାଦିରେ କରାଘାତ, ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ, ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ, ସ୍ତମ୍ଭ, ପ୍ରଳାପ, ମୂର୍ଚ୍ଛା ଓ ଅପସ୍ମାରାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ବିଷାଦ, ଜଡ଼ତା, ଉନ୍ମାଦ ଓ ଚିନ୍ତା ଆଦି ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ।

୪ । ରୌଦ୍ର ରସ—Sentiment of anger or wrath.

ମନରେ କୋପୋତ୍ପାଦକ ସ୍ଥାୟୀଭାବ ।

ଶତ୍ରୁ ଏହାର ଆଲମ୍ବନ, ଶତ୍ରୁର ଚେଷ୍ଟା ଓ ପ୍ରହାରାଦି ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ, ଓଷ୍ଠଦଂଶନ, ବାହୁକ୍ଷୋଭନ, ଭର୍ତ୍ସନ, ଗର୍ଜ୍ଜନ, ଅସ୍ତ୍ରାଦି ଉତ୍କ୍ଷେପ, ଆକ୍ଷେପ, ଅଧରସ୍ଫାର ଓ କୁଟିଳାବଲୋକନାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ଉଗ୍ରତା, ଆବେଗ, ରୋମାଞ୍ଚ, ସ୍ୱେଦ, ବେପଥୁ ଓ କମ୍ପାଦି ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ।

୫ । ବୀର ରସ—Heroism, heroic sentiment.

ସଦ୍ଧର୍ମରେ ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସାଦ୍ଧର୍ମିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ନାୟକର ଉତ୍ସାହ ଓ ଉଦ୍ୟମ ଦେଖାଯାଏ ।

ଉତ୍ତମ ଓ ସାଦ୍ଧର୍ମ ପ୍ରକୃତିକ ନାୟକ ଏହାର ବୀର ।

ଉଦ୍ୟମ ଏ ରସର ସ୍ଥାୟୀଭାବ ।

ଦାନୀୟ ଧର୍ମ, ଅନୁକମ୍ପନୀୟଗଣଙ୍କ ଗ୍ରହଣ, ବିଜେତବ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଆଦି ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ବୀରର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରାଦି, ଦୟାପାଇଁ ଦାନ ବ୍ୟକ୍ତିର କାତରୋକ୍ତି, ଯୁଦ୍ଧରେ ବିପକ୍ଷର ଚେଷ୍ଟାଦି ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ଦାନବୀର ପକ୍ଷରେ ଧନ, ଧର୍ମବୀର ପକ୍ଷରେ ଧର୍ମ, ଦୟାବୀର ପକ୍ଷରେ ଭୀତପଶୀଳତା ଓ ଯୁଦ୍ଧବୀର ପକ୍ଷରେ ସୈନ୍ୟାଦିଙ୍କ ସଦ୍ଭାଯୁକ୍ତା—ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ—ଶୂରତା ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟାଦି ।

ଏହି ରସ ଦାନ, ଧର୍ମ, ଦୟା ଓ ଯୁଦ୍ଧ ଭେଦରେ ଚତୁର୍ବିଧ ।

୬ । ଭୟାନକ ରସ—Sentiment of terror or fear.

ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ମନରେ ଭୟର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ।

ଏହାର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ଭୟ ।

ଭୀତିଜନକ ବସ୍ତୁ ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ଭୀତିପ୍ରଦ କାରଣର ଘୋରତର ଚେଷ୍ଟା ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ । ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ, ଗଦ୍‌ଗଦସ୍ୱର (ଥାନ୍ଥ ଆରୁ ଆରୁ ହୋଇଯିବା ବା ଖଳ ମାଗିଯିବା), ନଷ୍ଟଚେତନ୍ତା, ପ୍ରଳୟ, ସ୍ୱେଦ, ରୋମାଞ୍ଚ, କମ୍ପ, ଉତ୍‌ପ୍ରେକ୍ଷଣ (ଥକ୍କାମସ୍ତ ଡେଇଁ ଏଣେ ତେଣେ ବଲ ବଲ କରି ଗୃହିଁବା) ଏହାର ଅନୁଭାବ । ଜୁଗୁପ୍ସା, ଆବେଗ, ସମ୍ମୋହ, ସନ୍ତ୍ରାସ, ଗ୍ଲାନି, ଦୀନତା, ଶଙ୍କା, ଅପସ୍ମାର, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତି ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ।

୭ । ବିଭତ୍ସରସ—Sentiment of disgust.

ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଘୃଣାର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ।

ଘୃଣା —ଏହାର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ।

ଦୁର୍ଗନ୍ଧ, ମାଂସ, ରୁଧିର, ମେଦ, ବିସ୍ମାଦ ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ଏ ସବୁ ଅକଲମ୍ବିତ ଦ୍ରବ୍ୟରେ କୃମିପାତାଦି (ପୋକ ପଡ଼ିବା) ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ନିଷ୍ଠୀବନ, ଅସ୍ୟବଳନ ଓ ନେତ୍ରସଙ୍କୋଚାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ମୋହ, ଅପସ୍ମାର, ଆବେଗ, ବ୍ୟାଧି ଓ ମରଣ ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ।

୮ । ଅଦ୍ଭୁତ ରସ—Sentiment of surprise.

ଯାହା ବିସ୍ମୟ ଜନ୍ମାଏ ।

ଏହାର ସ୍ଥାୟୀଭାବ ବିସ୍ମୟ ।

ଅଲୌକିକ ବସ୍ତୁ ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ଆଲମ୍ବିତ ବସ୍ତୁର ଗୁଣ ମହିମା ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ।

ସ୍ତମ୍ଭ, ସ୍ୱେଦ, ରୋମାଞ୍ଚ, ଗଦ୍‌ଗଦସ୍ୱର, ସମ୍ଭ୍ରମ, ନେତ୍ରବିସ୍ଫାରଣାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ବିତର୍କ, ଆବେଗ, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତି ଓ ହର୍ଷାଦି ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀଭାବ ।

୯ । ଶାନ୍ତରସ—Sentiment of tranquility or calmness.

ଯାହା ଦ୍ୱାରା ହୃଦୟରେ ଶାନ୍ତି ଜନ୍ମେ ।

ଶମ ଏହାର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ।

ଅନିତ୍ୟ ଅଶେଷ ବସ୍ତୁର ନିଃସାରତା ଓ ପରମାତ୍ମସ୍ୱରୂପ ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ପୁଣ୍ୟାଶ୍ରମ, ତୀର୍ଥ, ହରିକ୍ଷେତ୍ର, ମହାପୁରୁଷ ଓ ସାଧୁସଙ୍ଗ ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ରୋମାଞ୍ଚାଦି ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ନିର୍ବେଦ, ହର୍ଷ, ସ୍ମରଣ ଓ ଅଭିଭୂତ ଦୟାଦି ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ।

ଶାନ୍ତ ରସରେ ନାୟକର କୌଣସି ରୂପେ ଅହଙ୍କାର ଉଦ୍ଭବ ନାହିଁ; ଉଦ୍ଭବେ ତାହା ଏହି ରସରେ ପରିଣତ ହେବ । କାରଣ, ଏହି ରସରେ ଦୟା ଏହି ନାୟକଙ୍କର ଦୟାରେ ଅହଙ୍କାର ପରିପୁଷ୍ଟ ଥାଏ । ଯେଉଁ ରସରେ ଦୁଃଖ, ସ୍ମୃତି, ଚିନ୍ତା, ଦ୍ୱେଷ, ରତି, ଘୃଣା, ଶତ୍ରୁ ନିର୍ଯ୍ୟାତନେଚ୍ଛା ଓ ଆସକ୍ତି ଆଦି ନ ଥାଏ, ଅଥଚ ସବୁ ବିଷୟରେ ଶମ ବା ଶାନ୍ତି ଓ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁରେ ଜନ୍ମେ ତାହାହିଁ ଶାନ୍ତରସ ।

୧୦ । ବତ୍ସଳ ରସ—Sentiment of affection; paternal tenderness.

Digitized by srujanika@gmail.com

କେହ୍ନ କେହ୍ନ ପଣ୍ଡିତ ଏହାକୁ ୧୦ମ ରସ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏହା ଦ୍ୱାରା ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଭାବର ଉଦୟ ହୁଏ । ଶିଷ୍ୟ ପୁତ୍ରାଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ବତ୍ସଳତା ବା ସ୍ନେହ ଏଥିର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ।

ପୁତ୍ର ଶିଷ୍ୟାଦି ଏହାର ଆଲମ୍ବନ ।

ପୁତ୍ରାଦିଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା, ବଦ୍ୟା ଓ ଶୌର୍ଯ୍ୟାଦି ଏହାର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ ।

ଆଲିଙ୍ଗନ, ଅଙ୍ଗ ସଂସ୍ପର୍ଶ, ଶିରଶ୍ଚୁମ୍ବନ, ଦର୍ଶନ, ପୁଲକ ଓ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ଏହାର ଅନୁଭାବ ।

ଅନଷ୍ଟାଶଙ୍କା, ଗର୍ବ ଓ ଗର୍ବାଦି ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାରିଭାବ ।

ସାଧାରଣତଃ ରସକୁ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ୯ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । କେହ୍ନ କେହ୍ନ ବାତ୍ସଲ୍ୟକୁ 'ରସ' ମଧ୍ୟରେ ଗଣନ୍ତି । ପୁଣି କେହ୍ନ କେହ୍ନ ଶାନ୍ତ ରସକୁ କରୁଣ ରସର ଅନ୍ତର୍ଗତ କରି ରସର ସଂଖ୍ୟା ୮ଟି ଗଣନା କରନ୍ତି ।

ଉପରୋକ୍ତ ରସମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ପରସ୍ପର-ବିରୋଧ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ; ଏହାକୁ ରସବିରୋଧ କୋଲାଯାଏ । ଆଦ୍ୟ ରସର ବିରୋଧୀ କରୁଣ, ରୌଦ୍ର, ଘୋର, ଭୟାନକ ଓ ବିତତ୍ସ ।

ହାସ୍ୟର ବିରୋଧୀ କରୁଣ ଓ ଭୟାନକ ।

କରୁଣର ବିରୋଧୀ ହାସ୍ୟ ଓ ଆଦ୍ୟ ।

ରୌଦ୍ରର ବିରୋଧୀ ଆଦ୍ୟ, ହାସ୍ୟ ଓ ଭୟାନକ ।

ଘୋରର ବିରୋଧୀ ଭୟାନକ ଓ ଶାନ୍ତ ।

ଅଦ୍ଭୁତର ଓ ଭୟାନକର ବିରୋଧୀ ଆଦ୍ୟ, ହାସ୍ୟ, ରୌଦ୍ର ଘୋର ଓ ଶାନ୍ତ ।

ବିତତ୍ସର ବିରୋଧୀ ଆଦ୍ୟ ।

ଶାନ୍ତ ରସର ବିରୋଧୀ ହାସ୍ୟ, ରୌଦ୍ର, ଘୋର ଓ ଭୟାନକ ।

ରସର ଓ ଜ୍ଞାନର ଜନ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ, ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ଜ୍ଞାନଜ୍ଞାନ ରସ ନାହିଁ କମ୍ବା ରସଜ୍ଞାନ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ୫ । ବିଷ—5. Poison. ୬ । ଜଳୀୟ ବସ୍ତୁ; ଦ୍ରବ ପଦାର୍ଥ—6. Liquid; fluid. ୭ । ଗୁଗ୍ଗୁଳ;ବୋଲ; ଗନ୍ଧରସ—7. Gum myrrh; bdellium. ୮ । ଅନୁରାଗ; ପ୍ରଣୟ—8. Love; affection; attachment; passion. [ଉ—ଚନ୍ଦ୍ର କୁମୁଦେ ଦୂରତ୍ତେ ମୁଦେ ଯଦର ମଦେ ମୋଡେ । ଦେଇ ହରଷ କରିବା ରସ ନାହିଁ ବରଷ ଅନ୍ୟେ । ଭଙ୍ଗ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ] । ୯ । ଦେହସ୍ଥ ଧାତୁ ବିଶେଷ; ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ରକ୍ତରେ ପରିଣତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଯାହାଁ ରୁ ପାକ ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସଞ୍ଜାତ ସାର—9. Gastric juice; the juice produced from the food before it matures into blood. [ରସ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା, ବିଚରଣ କରିବା (ଏହା ସର୍ବଦା ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରୁଥିବାରୁ) । ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଜଠରାଗ୍ନି ଦ୍ୱାରା ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରକାରେ ପରିପାକ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ତାହାର ସାର ଭାଗକୁ ରସ କୋଲାଯାଏ । ଏହା ସର୍ବାଙ୍ଗ-ସଞ୍ଚାରୀ ହୋଇଥିବାରୁ ହୃଦୟ ବା ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଅଧିଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାନ । ରସ ପରିପକ୍ୱ ଓ ପିତ୍ତ ଦ୍ୱାରା ରଞ୍ଜିତ ହୋଇ ରକ୍ତରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ହୃଦୟରୁ ଏହା ରକ୍ତ ରୂପରେ ଧମନୀସକଳ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଧାତୁକୁ ପୋଷଣ କରେ ଏବଂ ସର୍ବ ଶରୀରରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୁଏ । ମନାର୍ଗ୍ଗ ହେତୁ ରସ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ପରିପାକ ନ ପାଇଲେ ତନ୍ନିମିତ୍ତ ରସ କଫୋତ୍ପାଦକ ହୁଏ, ତନ୍ନିମିତ୍ତ ରକ୍ତ ମଧ୍ୟ ଦୋଷଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଓ ନାନା ରୋଗ ଜନ୍ମାଏ । ଏହି ଅର୍ଥରେ ରସର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ, ଯଥା — ଅଗ୍ନି ସମ୍ଭବ, ଅସୃକ୍ଭର, ଅସ୍ରମାତୃକା, ଆହେସ୍ୟ, ଆହାରସମ୍ଭବ, ଚର୍ମସାର, ଚର୍ମାମ୍ବୁ, ଚର୍ମାମ୍ଭ ଭେଦ ସମ୍ଭବ, ଧାତୁଘନ, ମୂଳ ମହାପର, ରକ୍ତସାର, ରସିକା, ବପୁଃଭବ, ଷଡ଼୍‌ରସ ସାର, ସ୍ନେହ ମାତା ।] ୧୦ । ଭୋଗ୍ୟବସ୍ତୁ—10. Object of enjoyment. ୧୨ । ପାରଦ—11. Mercury; quick silver. [ଦ୍ର—ରସ ଶବ୍ଦର ନାନା ଅର୍ଥ ଅଛି । ଶୃଙ୍ଗାର ପ୍ରଭୃତି ରସରେ ରସ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅମ୍ଳ ପ୍ରଭୃତି ଷଡ଼୍‌ରସରେ ରସ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ରସ ଶବ୍ଦର ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଅର୍ଥ ଅଛି, ପାରଦ । ରସ ଶବ୍ଦରେ କେବଳ ପାରଦ ନ ବୁଝି ପାରଦ ଗନ୍ଧକାଦି ଯାବତୀୟ ରସ ଓ ଉପରସ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ, ଲୌହ, ଅଭ୍ର ଓ ବଙ୍ଗାଦି ଧାତୁ ଉପଧାତୁମାନଙ୍କୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଏହି ସମସ୍ତ ରସାଦି ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଚିକିତ୍ସା କରାଯାଏ ତାକୁ ରସଚିକିତ୍ସା କୁହାଯାଏ । ପାରଦ ଅଧିକାଂଶ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ରସ ଚିକିତ୍ସାରେ ପାରଦ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ପାରଦ ବିଶୁଦ୍ଧ ହେଲେ ଅମୃତ ସମାନ ଫଳପ୍ରଦ ହୁଏ । ପାରଦ ଅବିଶୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ମାରାତ୍ମକ ବିଷ । ସୁତରାଂ ଔଷଧରେ ପାରଦକୁ ଶୋଧନ ନ କରି କେବେ ବ୍ୟବହାର କରିବ ନାହିଁ । ପାରଦର ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତେଗୋଟି ଦୋଷ ସ୍ୱାଭାବିକ ଦୋଷ । ନାଗ, ବଙ୍ଗ, ମଳ, ବହ୍ନି, ଗୁରୁତ୍ୱ, ବିଷ ଗିରି, ଅସହ୍ୟାଗ୍ନି । ପାରଦର ଏହି ଅଷ୍ଟ ଦୋଷ ଯଥାକ୍ରମେ ବ୍ରଣ, କୁଷ୍ଠ, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଦାହ, ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟନାଶ, ମରଣ, ଜଡ଼ତା, ଓ ଶ୍ୱୋଽକ ରୋଗ ଉତ୍ପାଦନ କରେ ।

ପାରଦର ସଦ୍ଦୋଷହର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଶୋଧନ ବିଧି :—

ଘିଉଁ ଆଉ, ଚରେଇତା, ରକ୍ତ ସୋରଷ, ଲଣ୍ଡା ବେସକୋଳ, ଓ ହିଙ୍ଗୁଳା ଏ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ କ୍ୱାଥରେ ଖଲରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କଲେ ପାରଦ ସଦ୍ଦୋଷ ବିମୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ପାରଦର ୮ ପ୍ରକାର ସଂସ୍କାର ଅଛି, ଯଥା—ସ୍ୱେଦନ, ମର୍ଦ୍ଦନ, ମୂର୍ଚ୍ଛନ, ଉତ୍ଥାପନ, ଉର୍ଦ୍ଧାଧଃପାତନ, ବୋଧନ, ନିୟାମନ ଓ ଦୀପନ । ଶୋଧନ ଉତ୍ତାରୁ ଏ ୮ ପ୍ରକାର ସଂସ୍କାର ଆବଶ୍ୟକ ।

ସ୍ୱେଦନ—ଖଣ୍ଡେ କନାକୁ ଗୁରୁତ୍ୱାଙ୍ଗ କରି ତହିଁରେ ପାରଦକୁ ବାନ୍ଧିବ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି କାଞ୍ଜି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଦ୍ଦଂରେ ହିକଟୁ, ହିଫଳା, ଚଡାମୂଳ ଓ ଘିଙ୍ଗୁଁଆସ୍ତର କଲ୍କ ପକାଇବ । ପରେ ହାଣ୍ଡି ଫଦରେ ଖଣ୍ଡେ କାଠି ରଖି ସେଥିରେ ଉକ୍ତ ପାରଦକୁ ପୋଟଳୀ ବାନ୍ଧି ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ଝୁଲାଇ ଏକ ଦିନ ଅଗ୍ନିତାପରେ ପାକ କରିବ । ଏହାକୁ ଦୋଳାଯନ୍ତ୍ର ପାକ କୁହାଯାଏ । ଶୋଧନ ପରେ ଯେ ଦୋଷ ଥିବ ତାହା ଏଉଦ୍ୱାରା ନଷ୍ଟ ହେବ ।

ମର୍ଦ୍ଦନ—ଅଳକ୍ତ କଲା, ଇଟା ଚୂର୍ଣ୍ଣ, କଳାମୀର୍ଚ୍ଚ, ମେଣ୍ଢା ଲୋମରସ, ଗୁଡ଼, ସୈନ୍ଧବ, କାଞ୍ଜି, ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ପାରଦର ଷୋଡ଼ଶାଂଶ ନେଇ ତଦ୍ୱାରା ପାରଦକୁ ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବ ।

ମୂର୍ଚ୍ଛନ—ଏ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ପାରଦର ବ୍ୟାଧିଘାତିନୀ ଶକ୍ତି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ହିକଟୁ, ହିଫଳା, ଅଣ୍ଡିର କାଙ୍କଡ଼ ମୂଳ, ଅଙ୍କୋଳ, ଇଟା ବେଂବକୋଳର କ୍ୱାଥ, ମେଣ୍ଢାଲୋମ, ଚଡାମୂଳ, ଦୁଲଭା, ଯବକ୍ଷାର, ଘିଙ୍ଗୁଁଆସ୍ତ, ଅରଖପତ୍ର, ଧାତୁରା, ଏ ସମସ୍ତ ରସରେ ୭ ଦିନ ମର୍ଦ୍ଦନ କଲେ ପାରଦର କଞ୍ଚୁକ ଦୋଷ ଦୂର ହୁଏ ।

ଉଦ୍ଭାପନ—ପାରଦର ଚତୁର୍ଥାଂଶ ଦୁଲଭାଚୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଘିକୁଆଁସ୍ତ ରସ, ଏ ଉତ୍ପତ୍ତିଦ୍ୱାରା ପାରଦକୁ ମର୍ଦ୍ଦନ କର ପାତନ ଯନ୍ତ୍ରରେ ରଖିବ, ଏହାକୁ ପାରଦର ଉଦ୍ଭାପନ କହନ୍ତି ।

ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱପାତନ—ଉଳସୁଗ ପାରଦ ଓ ଏକସୁଗ ଚାମ୍ରକୁ ଏକତ୍ର ଜମ୍ବୀର ଲେମ୍ବୁ ରସରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କର ଗୋଟିଏ ସେଣ୍ଡୁଳା କରିବ । ଏହି ସେଣ୍ଡୁଳାକୁ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ରଖି ଆଉ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି ତା ମୁହଁରେ ଉପରକୁ ମୁଖ କର ଘୋଡ଼ାଇ ଦେବ । ଉତ୍ତପ୍ତ ହାଣ୍ଡିର ସନ୍ଧିସ୍ଥାନକୁ ମୃତ୍ତିକାଦ୍ୱାରା ଲେପ ଦେବ । ଏପରି ଲେପିବ, ଯେପରି ତା ଉଉରୁ ବାଷ୍ପ ବାହାର ନ ପାରେ । ପରେ ତାକୁ ଚୁଲି ଉପରେ ବସାଇ ତଳ ହାଣ୍ଡିର ତଳେ ଜାଳବ ଓ ଉପର ହାଣ୍ଡିରେ ଜଳ ଦେଉ । ଜଳ ଗରମ ହେଲେ ଥରକୁଥର ପକାଇ ଦେଇ ଅଣ୍ଡା ଜଳ ଦେଉଥିବ । ଏହିପରି ସମୟ ସମୟରେ ଜଳକୁ ବଦଳାଇ ଦେବ । ଏଉଦ୍ୱାରା ତଳ ହାଣ୍ଡିରୁ ପାରା ଉଠିଆସି ଉପର ହାଣ୍ଡିର ତଳେ ଲାଗିଯିବ ।

ଅଧଃପାତନ—ହିଫଳା, ଶଜନାମଞ୍ଜି, ଚଡା, ସୈନ୍ଧବ ଓ ସୁଇସୋରଷ ଏସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତରେ ପାରଦକୁ ମର୍ଦ୍ଦନ କରୁ କରୁ ଯେତେବେଳେ ପଙ୍କ ପରି ହେବ ତେତେବେଳେ ଏହାକୁ ଭୂଧର ଯନ୍ତ୍ରର ଉପର ହାଣ୍ଡି ଉତରେ ଲେପ ଦେବ । ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି ମୁହଁରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିକୁ ଉପୁଡ଼ାଇ ପକାଇ ରଖି ଭୂମିରେ ଗାତ କର ପୋତିଲେ ତାକୁ ଭୂଧର ଯନ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ । ତଳ ହାଣ୍ଡିରେ ଜଳ ଦେଇ ଉପର ହାଣ୍ଡି ଉତରେ ମର୍ଦ୍ଦିତ ପାରଦକୁ ଢାଳ ଦେଇ ଭୂମିରେ ଗାତ ଖୋଳ ପୋତ ଦେବ । ଉପର ହାଣ୍ଡିର ଉପରଭାଗକୁ ଜଳନ୍ତା ଅଙ୍ଗାର ଜାଆଁରେ ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବ । ଏଉଦ୍ୱାରା ଉପର ହାଣ୍ଡିରେ ଲାଗିଥିବା ପାରଦ ତଳହାଣ୍ଡିର ପାଣିରେ ପଡ଼ିବ ।

ତୀର୍ଯ୍ୟକ୍ ପାତନ—ଗୋଟିଏ ମାଟିଆରେ ଶୋଧିତ ପାରଦ ଓ ଅନ୍ୟ ମାଟିଆରେ ଜଳ ପୁରାଇ ଉତ୍ତପ୍ତ କଲସୀର ମିଳିତ ମୁହଁକୁ ମାଟିରେ ଲେପି ଦେବ । ପରେ ପାରଦ ଥିବା କଲସୀ ତଳେ ଜାଆଁ ଜାଳିବ ଏଉଦ୍ୱାରା ପାରଦ ଯାଇ ଜଳ ଥିବା କଲସୀ ଉତରେ ପଡ଼ିବ । କଲସୀ ଦୁଇଟିକୁ ତୀର୍ଯ୍ୟକ୍-ଭାବରେ ବା ଅଣେଇକର ରଖିବ ।

ବୋଧନ—ପାରଦକୁ ଭୂର୍ଜ ପତ୍ରରେ ବାନ୍ଧି ସୈନ୍ଧବଲବଣ ମିଶ୍ରିତ ଜଳରେ ସିଦ୍ଧ କରିବ । ଏଥିରେ ପାରଦର ଖଣ୍ଡଭାବ ଦୂର ହୋଇ ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ ଅଧିକ ହୁଏ ।

ଜାରଣ—ଗନ୍ଧା, ଭେଲୁଲିତୈଳ, ପିଡାକାଙ୍କଡ଼, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଝାଟିଆ ଓ କନକଧାତୁରା, ଏସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟର କ୍ୱାଥରେ ଜାରଣ ପୂର୍ବକ ଉଳଦଳ ମର୍ଦ୍ଦନ କଲେ ପାରଦ ସ୍ଥିର ହୁଏ ।

ବାପନ—ଘୃତକଷ, ପଞ୍ଚଲବଣ, ସୁଇଶୋରଷ, ଶଜନାମଞ୍ଜି, ଝାଙ୍କଣା, ଏ ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଏକତ୍ର ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବ ଓ କାଞ୍ଜିରେ ଗୋଳାଇ ଜାରଣ ମାନସ୍ତରେ ଉଳଦଳ ପାରଦକୁ ଦୋଳା ଯନ୍ତ୍ରରେ ପାକ କରିବେ ।

ଅନୁବାସନ—ବାପନ କ୍ରିୟା ପରେ ପାରଦକୁ ଜମ୍ବୀର ଲେମ୍ବୁ ରସରେ ମିଶାଇ ମାଟି ବା ପଥର ପାତ୍ରରେ ରଖି ୧ଦିନ ଖରାରେ ରଖିଲେ ଅନୁବାସନ କ୍ରିୟା ହୁଏ ।

ଏତେ ପ୍ରକାର ପ୍ରକ୍ରିୟାପରେ ପାରଦ ସାକ୍ଷାତ୍ ଅମୃତ ସ୍ୱରୂପ ହୁଏ ଏବଂ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ । ଏସବୁ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଶ୍ରମସାଧ୍ୟ ।

ହଳୁଲରେ ପାରା ଥାଏ । ହଳୁଲକୁ ଜମ୍ବୁପତ୍ର ରସରେ ବା ଜମ୍ବୀର ଲେମ୍ବୁ ରସରେ ଏକତ୍ରହର କାଳ ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବ । ପରେ ଚକ କରିବ, ଶୁଖିଗଲେ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ରଖିବ । ସେହି ହାଣ୍ଡି ମୁହଁରେ ଗୋଟିଏ ପଲମ ଚଟ୍ କର ଘୋଡ଼ାଇ ଦେବ । ତାହା ପରେ ସେହି ପଲମରେ ଥିବା ପାଣି ଗରମ ହେଲେ ବଦଳାଇ ଅଣ୍ଡା ଜଳ ଦେଉଥିବ । ଏପରି ୩୦ ଥର ପାଣି ବଦଳାଇବ । ଏପରି କଲେ ହଳୁଲସ୍ଥ ପାରଦ ଉପରକୁ ଉଠି ପଲମ ପିଠିରେ ଲାଗିବ । ଏ ପାରଦ ନାଗାଦ ଦୋଷବର୍ଜିତ, ଏହାର ଶୋଧନାଦି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଏହା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।

ଷଡ଼ଗୁଣ ବଳଜାରଣ ବିଧି ।

ବାଲୁକା ଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମାଟି ପାତ୍ରରେ ପାରଦର ସମପରିମିତ ବଳ ବା ଗନ୍ଧକ ରଖି ପାକ କରିବ । ଗନ୍ଧକ ତରଳ ତେଲ ପରି ହେଲେ ସେଥିରେ ପାରଦ ପକାଇବ । ଚଉଷଣ ପରେ ପୁନର୍ବାର ଗନ୍ଧକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଉ । ସେ ଗନ୍ଧକ ତରଳ ହଲେ ପୁଣି ଗନ୍ଧକଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦେବ । ଏପରି ପାରଦର ଛଅଗୁଣ ଗନ୍ଧକ ଦଆଗଲା ପରେ ବାଲୁକା ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଓଲ୍ଟାଇ ମାଟିପାତ୍ରକୁ ବାହାର କରି ଦେବ ଏବଂ ପାତ୍ର ତଳେ ଛିଦ୍ର କର ପାରଦ ବାହାର କରିବ । ଏ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ପାରଦ ନିର୍ଦୋଷ ଓ ସର୍ବରୋଗହର ହୁଏ । ଏହା ପାରଦର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଶେଷ ମର୍ଚ୍ଚନା । ହାଣ୍ଡିରେ ବାଲି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେବ, ତା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମାଟିଗାଡ଼ ବା ବେଡଲ ଔଷଧପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୋଇ ଗଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଡ଼ ରହିବ । ଏହାକୁ ବାଲୁକାଯନ୍ତ୍ର ବୁଦ୍ଧାପାଏ ।

ପାରଦକୁ ଏତେ ପ୍ରକାର ସଂଶୋଧନ ନ କଲେ କଦାଚ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରିବ ନାହିଁ । ଅଶୁଦ୍ଧ ପାରଦ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ପାଗ୍ ଦେହ ଫୁଟି ବାହାରକୁ ବାହାର ପଡ଼େ; ନାନାପ୍ରକାର ଦୁଷ୍ଟ ରୋଗ ବାହାର ଶସ୍ତ୍ରରକୁ ନାରଖାର ଓ ଶ୍ମଶାନ କର ପକାଏ । ଆଜିକାଲି ଭଲ ଉସୁମିଳୁ ନାହିଁ, କେହି ନଷ୍ଟ। ସହିତ ଉସୁ ମାରଣ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ଲୌହି ଉସୁ, ଅଭ୍ର ଉସୁ, ସୁନା ଉସୁ ପ୍ରଭୃତି ଭାବଭାସ୍ମ ଉସୁ ଔଷଧ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ । ମାରଣ ଦୁଇ ପ୍ରକାର, ଦ୍ରବ ମାରଣ ଓ ପୁଟ ମାରଣ । ଦ୍ରବ ମାରଣ ସହଜ, ମାତ୍ର ପୁଟ ମାରଣ ସମସ୍ତସାପେକ୍ଷ ଓ ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ । ଶୀଘ୍ର ପୁଟିତ, ସହଜ ପୁଟିତ ଅଭ୍ର ଓ ଲୌହ ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ । ମାତ୍ର ଆଜିକାଲି ଏସବୁ ମାରଣ କରିବା ପାଇଁ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ବଜାରରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଉସୁ ମିଳେ, ତାହା ବ୍ୟବହାରଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ । ସୁତରାଂ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଔଷଧର ଫଳ ପାଇଁ ନାହିଁ ।

ସଜର୍ଜ ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।]

୧୨ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ—12. Gold. ୧୩ । ଶାସ୍ତ୍ରରକ ସୁଖଭୋଗ; ବିଷୟସୁଖାସକ୍ତି—13. Wordly enjoyment; enjoyment of wordly pleasures. ୧୪ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ସୁଖାସ୍ୱାଦନ ବା ସୁଖଭୋଗ; କାମାସକ୍ତି କାମକେଳି —14. Carnal enjoyment; sensuality; dalliance. ୧୫ । ମର୍ମ; ନଗୂଢ଼ଭାବ; ଅଭିପ୍ରାୟ— 15. Purport; intention. (ଉ—କଥାରସକୁ ମଜ-ବାସକୁ—ଛଗ । କଥା କହୁଥାଏ ବଡ଼ ରସରେ, ମଝେ ଲାଗୁଥାଏ ପରଦାସରେ—ଛଗ ।) ୧୬ । (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର) ପାରଦଜାତୀୟ ଖଣିଜପଦାର୍ଥଗଣ--16. Minerals akin to quicksilver. [ଦ୍ର—ଏହ ଶ୍ରେଣୀର ବସ୍ତୁମାନ, ଯଥା—

ରସାଞ୍ଜନ—Sulphurate of antimony.
ମ୍ଲଲାଞ୍ଜନ—Green vitriol.
ହିଙ୍ଗୁଳ—Vermilion.
ଲ୍ଲେଖ୍ରନ; ଶିଲାରସ—Olibanum; benzoin.
ସିନ୍ଦୂର—Oxide of lead.

୧୭ । ଖଣିଜ ଲବଣାଦି (ଯଥା—ସୋରା, ଗନ୍ଧକ)— 17. Mineral salts. ୧୮ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ସାରଭାଗ—18. Essence of a thing. (ଯଥା— ବୃକ୍ଷ ଭୂମିରୁ ରସ ଗ୍ରହଣ କରେ ।) ୧୯ । ପୂଜ— 19. Pus; purulent matter. ୨୦ । ବୃକ୍ଷାଦିକୁ ସାଦା ବହଳ କ୍ଷୀର—20. The sap of trees. ୨୧ । ନବ ସଂଖ୍ୟା (ଜ୍ୟୋ. ଶ.)—21. The number nine. ୨୨ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ଜ୍ୟୋ. ଶ)—22. Vermilion. ୨୩ । ପ୍ରକାର; ରଙ୍ଗ—23. Mode; manner. (ଉ—କଥା କହୁଥାଏ କେହି ରସରେ, ମୋତେ ଲାଗୁଥାଏ ପରଦାସରେ—ଛଗ ।) ୨୪ । ସାର୍ଯ୍ୟ; ରେତଃ—

ରଙ୍ଗ **ରସ** 24. Semen virile. ଦେ. ବ—୧ । ରଙ୍ଗ; ଥଟ୍ଟା; କୌତୁକ—1. Jesting. ୨ । ରସିକତା— 2 Wit; humour; gallantry. ୩ । ରୂପ; ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; ଲାବଣ୍ୟ—3. Beauty; charm.

ରାଂ **ରଙ୍ଗା** ୪ । (ସଂ. ରଙ୍ଗ) —ରାଙ୍ଗା; ତୃଣ ଧାତୁ— 4. Tin. ୫ । ସୀସା ଧାତୁ—5. Lead. ୬।

ଯୁସ **ରସ** ମାଂସାଦିର କ୍ୱାଥ; ସୋରୁଆ—6. Soup. ୭ ।

ରସ **ରସ** ଚନା ବା କନ ସଙ୍ଗେ ପାଣି ମିଶାପାଇ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତାପରେ ଆଉଟା ଦୋଇ ଗଥର କରିସିବା ଦ୍ରବ୍ୟ; ଶିର୍— 7. Syrup; thickened liquid made by boiling sugar with water. ୮। ଦେହସ୍ଥ ରକ୍ତ-

ରସ **ରସ** 8. Blood. (ଯଥା—ତୋ ମୁଣ୍ଡରୁ ରସ ନଜାଲି ଦେବୁଟି ।) ୯ । ଖଜୁର, ତାଳ, ନଡ଼ିଆ ଗଛର କନାରୁ ବାହାର କରିସିବା ତାଡ଼ି—9. Fermented juice Toddy (from date, palm and cocoanut trees) ୧୦ । ଗୁଡ଼, ମଧୁକ ଓ ପୁଷ୍ପ ଆଦିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ମଦ; ଦ୍ରାକ୍ଷାରସ—10. Wine

ଗୋରସ distilled from flowers etc. ୧୧ । ଦୁଗ୍ଧ;

ରସ **ରଶ** ଦୁଧ; ଗୋରସ—11. Milk. ୧୨ । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ— 12. Sweetness. (ଉ—ବାପ ଖାଇଲା, ପୁଅ ଖାଇଲା, ଆଉ କ ସେଥିରେ ରସ ରହିଲା ?) ୧୩ । ଶକ୍ତି; ତେଜ— 13. Vigour; energy; virility; potency. ୧୪ । ଅହଙ୍କାର; ଗର୍ବ; ଦର୍ପ—14. Pride. ୧୫ ।

ବାରୁଦ **ବାରୁଦ** ବାରୁଦ—15. Gun powder. (ଉ— କଥାକେ କଥାକେ ଥୋକେ ଯାଉଛନ୍ତି ରୁଷି ରସ ବଢ଼ିଯୋଉ ଯଥା—ଗ୍ୱାଳାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।) ୧୬ । ବ୍ୟସନ—16.

ରସ **ରସ** Vices. (ଉ- ଜୁଆ ଶକ୍ତ। ପାଗ୍ ରଙ୍ଗ, ଯଶା ନ୍ୟାଯୁବଳ ବେଶ୍ୟା ସଙ୍ଗ ଏ ଷଡ଼ରସରେ ମାତଇ ଯିବ, ଲୋକେ ରହି ଟାକର ଖାଏ—ଛଗ) ୧୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଧନସମ୍ପତ୍ତି—17. (figurative) Riches; money; wealth; means. ୧୮ । ସଙ୍ଗୀତରେ ଓ ରଚନାଦିରେ ଥିବା ଭାବ— 18. The underlying idea running in a composition or song. (ଉ—ପୃଥ୍ୱୀ ରଚ୍ଚବାଳ ସବୁଦ୍ଧ ବାଲୁକେଶ, ପ୍ରସବ୍ଲଇଲେ ଏ ରସ ଗୋ— କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଶ୍ୱନ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ତ୍ରଗୀତ ।) ୧୯ । କୌତୁକ— 19. Amusement. (ଉ—ସେ ରସାଳୁରେ, ସ୍ନେଦ କାଉରେ, ସ୍ନେହ ଚତୁରେ, ସଟେ—ଭଞ୍ଜ. ସ୍ନେହସୁଧାନିଧି ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

୬୦ । ଘୋଡ଼ା ଓ ହାତିଙ୍କ ଗୋଡ଼ ତଳଯାରୁ ଏକପ୍ରକାର ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ଗତ ହେବା ରୋଗ—20. A disease of the elephants and horses resulting in the exudation of a secretion from the soles. ଗାଦେ (ମେଦମାପୁର) ବ (ଭୁଲ ତ. ରସ)-୧ । ଆଖୁରୋରୁଅ—1. The juice of sugarcane. ୨ । ଖଜୁରରସ; ଛାଡ଼ି—2. Toddy, juice of date palm tree,

ରସକ—ସ. ବ (ରସ + କ)—୧ । ଭଲ୍ଲାତ ମାଂସ—1. Stewed Rasaka meat. ୨ । ଫିଟିକିରି (ହି. ଶ)—2. Alum. ୩ । ଶସର (ହି. ଶ.)—3. Antimony ସ. ବ୍ରୀ—ରସଯୁକ୍ତ—Juicy.

ରସକର୍ପୂର—ସ. ବ—ପାରଦଘଟିତ ଔଷଧବିଶେଷ—A white Rasakarpūra sublimate or mureate of mercury; (ରସକପୂର—ଦେଶଜରୂପ) Perchloride of mercury.

[ଦ୍ର—ଶୋଧିତ ପାରଦ ଓ ସମପରିମିତ ଗେରୁ, ଇଟା, ଖଡ଼ି, ଫିଟିକିରି, ସୈନ୍ଧବଲବଣ, ଜଉମାଟି, ସାଇଲବଣ, ରଙ୍ଗକମାଟି ଅର୍ଥାତ୍ ହାଣ୍ଡି ରଙ୍ଗାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ନାଲି ମାଟି ବା ଛାଉ, ଏ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏକତ୍ର କରି ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ମୁଗୁଚି ଛାଡ଼ା ଉପରେ ଅଜ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି ଉପୁଡ଼ାଇ କନା ଓ ମାଟିଦ୍ୱାରା ଦୁଇ ହାଣ୍ଡିର ସନ୍ଧିକୁ ଜବୁତ କରି ବନ୍ଦ କରି ହାଣ୍ଡିଟିକେ ୮ ଦିନ ଯାଏଁ ଜାଳିବ ଓ ଏକ ଅଙ୍ଗାରଶୂନ୍ୟ ହାଣ୍ଡିକୁ ଅଙ୍ଗାର ଉପରେ ରଖିତ । ପରେ ହାଣ୍ଡି ଶୀତଳ ହେଲେ ଛାଣୁ ଖୋଲି ଉପର ହାଣ୍ଡିର ଉଉର ଦେହରେ କପୂରପର ପେଉଁ ପଲା ହୋଇ ବସିଥିବ ଛାଡ଼ାକୁ ଛାଞ୍ଚିଲେ ତାହାହିଁ ରସକର୍ପୂର । ଏଥିରୁ ୨ ରତ୍ତି ଲବଙ୍ଗ, ଜାଫ୍ରାନ, ଚନ୍ଦନ ବା ମୃଗନାଭି ସଦ୍ଭିତ ସେବନ କଲେ ଜଳଦଂଶ, କୁଷ୍ଠ, ବ୍ରଣାଦି ଅରୋଗ୍ୟ ହୋଇ କଳସାର୍ଯ୍ୟାଦି ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ବଜାରରେ ମିଳୁଥିବା ରସ-କର୍ପୂରରେ ବ୍ୟବହୃତ ପାରଦ ଶୋଧିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ ଓ ତାହା ବ୍ୟବହାର କଲେ ଜଳଦଂଶ ଆଦି ଅଶୁପ୍ରଶମିତ ହୁଏ ସତ୍ୟ, କନ୍ତୁ ପରଣାମରେ ଦେହସାକ ପାରଦଜନ୍ୟ ଘାଆ ବାହାରିଯାଏ । ଅଶିକ୍ଷିତ ବୈଦ୍ୟମାନେ ବଜାରରେ ମିଳୁଥିବା ଅଶୁଦ୍ଧ ରସକର୍ପୂରକୁ କନାରେ ଗୁଡ଼ାଇ ତଳଭା କରି ଚଢ଼ିଁର ଧୂଆଁକୁ ରୋଗୀକୁ ସେବନ କରାଇ ଦାନ୍ତମୂଳକୁ ଫୁଲାଇବାଦ୍ୱାରା ମେଦ ଓ ଜଳଦଂଶ ରୋଗକୁ କମାଇ ଦଅନ୍ତି, କନ୍ତୁ କିଛିଦିନ ପରେ ରୋଗୀର ଦେହସାକ ପାରା ପୁଣିଥାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ତେଜା ତେଜା କଷ୍ଟୁଦ ବ୍ରଣମାନ (mercurial eruptions) ବାହାରିଯାଏ ଓ ସମସ୍ତ ସମୟରେ ଛାଡ଼ା ଔଷଧ କୁଷ୍ଠି ରୋଗରେ ପରୀକ୍ଷା ହେବାର ଦେଖା ଅଛି । ରସକର୍ପୂର ଦେଖିବାକୁ କର୍ପୂର ପରି ଧଳା ।]

ରସ କଣ୍ଠି—ଦେ. ବ—ସୀସା ବା ରଙ୍ଗାରେ ନିର୍ମିତ କଣ୍ଠି—Necklace Rasa kaṇṭhi made of lead balls. [ଦ୍ର—ଏହିପର ରସକଣ୍ଠୀ रांगाका कंठा ରସ ଖଡ଼ି ଓ ରସ ମୁଦ୍ଦ ଅଦ ହୁଏ ।]

ରସ କଦମ୍ବ—ଦେ. ବ.—ବାରୁଦ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ ପରି ବାଣ Rasa kadamba ବିଶେଷ—Name of a firework ରସ କଦମ୍ବ appearing like a burning tree when बाणकाभाड lighted.

ରସ କଦମ୍ବା—ଗାଦେ. (ପୁଂ). —୧। ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବିଶେଷ—1. A kind Rasa kadambā of sweet. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ) ଗାଳ ବିଶେଷ—2. (irony) A term of abuse.

ରସ କଦଳୀ—ଦେ. ବ.—ରସ କଦମ୍ବା (୨) (ଦେଖ) Rasa kada- Rasa kadalī mbā (2) (see.)

ରସକଲା—ସ. ବ.—୧ । ମୃଦୁ ମିଷ୍ଟ ସ୍ୱର—1. A low sweet Rasakalā sound. ୨ । ପାନମତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗାନ—2. The song of an intoxicated person. ୩ । ରସ ବିଷୟରେ ଗୁରୁଙ୍କି—3. Wit; witticism; gallantry. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name given to females. ୨ । ଗୋରଖାଳବାସୀ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଚୀନ କବି ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ରଚିତ ଆଦ୍ୟରସାତ୍ମକ କାବ୍ୟ—2. Name of an Oriya poem by poet Lokanātha.

ରସ କଲ୍ପଲତା—ଦେ. ବ.—ଜୟଲଲର ପ୍ରାଚୀନ କବି ଗଦାଧର ରସ କଲ୍ପ ଲତା ପଞ୍ଚନାମାତ୍ମକଙ୍କ ରଚିତ ନାମାତ୍ମକ-ନାମାତ୍ମିକାତ୍ମକ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ—Name of an Oriya poem by an ancient poet Gadādhara.

ରସ କଲ୍ଲୋଳ—ଦେ.ବ.--ଓଡ଼ିଆ କବି ପୀତାମ୍ବର ଦାସଙ୍କର ରସାତ୍ମକ ଗ୍ରନ୍ଥ। Rasa kallola ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଛନ୍ଦ କାବ୍ୟ—A poetical work by Dinakṛushna Das. [ଦ୍ର—ଗ୍ରନ୍ଥ-ମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାଡ଼ିର ମୂଳ ଅକ୍ଷର କ ଅଟେ ।]

ରସକାରକ—ସ. ବିଶ.—୧ । ଦ୍ରବକାରକ—1. Liquifying. Rasakāraka ୨ । ଆନନ୍ଦୋତ୍ପାଦକ—2. Producing (ରସକାର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) sensation or emotion. ୩। ସ୍ୱାଦଦାନକାର୍ଯ୍ୟ—3. Giving relish or taste.

ରସ କୂପ—ସ.ବ.(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)--ରସର ଭଣ୍ଡାର--Store of pleasures. Rasa kūpa [ଦ୍ର—ଜାନୁଠାରୁ ଅବଶେ ବଶେ, ସ୍ୱରସ କୂପରେ ପଶେ, କୋଳେ ଆନନ୍ଦପ୍ରଦାସେ ଦାସେ—ଭଞ.ଭାଗ୍ର ସୁଧାକାଣ୍ଡ ।]

ରସକୂଲ୍ୟା—ଦେ. ବ—ବାଣୀ ବା ଗୁଣ୍ଡିଚା ବିଶେଷ—A metre in Rasakūlyā Oriya literature. [ଦ୍ର—ସଗ ଭଲେ (ରସଟକାଇଲ୍ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୋଟିଦେଖ]—ସ.ବ. ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ କୁଶଦ୍ୱୀପରୁ କଥା ବିଶେଷ (ହି.ଶ)—Name of a mythological river.

ରସକେଦାର—ଦେ. ବ.--ଉଦ ବିଶେଷ—A kind of root. Rasa kedāra (ଦ୍ର—ଅନଙ୍ଗ-ପ୍ରେତ ରସକେଦାର ଗଦ—ଭଞ୍ଜ) ଏକପ୍ରକାରଗଦ ईशरगद् (ଦ୍ର—ଏ ଗଦ ବ୍ୟବହାର କରି ଗୁଣିଆମାନେ ଭୂତ ପ୍ରେତାଦଙ୍କୁ ଛଡ଼ାନ୍ତି ।)

ରସ କେଳ—ଦେ. ବ. (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ.)—୧ । ରସଲୀଳା (ଦେଖ)—Rasa keli 1. Rasalīlā (See). ୨। ରସରେ ବା ଶିରୁରେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ଏକପ୍ରକାର ପିଠା—2. A kind of

Digitized by srujanika@gmail.com

cake moistened in syrup. ସ.ବ—୧ । ବହାର; କ୍ରୀଡ଼ା (ହି.ଶ)—1. Sport. ୨ । ମଉଜ; ମଜ୍ଜା କରିବା (ହି.ଶ)— 2. Merriment.

ରସ କେଶ(ସ)ର—ସ. ବ.—କର୍ପୂର -Camphor. Rasakeśa(sa)ra

ରସକୋରୁ—ଦେ. ବି.—ନଡ଼ିଆ କୋରୁକୁ ଚନ୍ଦରେ ପାଗକରି ଯାଇଥିବା ଲଡୁ—Sweetmeat balls made by the scrapings of cocoanut kernel soaked in syr (ହି—ନଡ଼ିଆ ଛେନା ପଡ଼ ଦୁଧ ରସକୋରୁ—କୃଷ୍ଣସିନ୍ଧୁ. ମଦାଭ୍ୟଉତ. ସଭା ।) Rasakorū ରସକୋରା ରସକୋରା

ରସ କୌତୁକ—ସ. ବ.—ରସପୂର୍ଣ୍ଣ କୌତୁକ—Dalliance; amusements in connection with love, Rasa kautuka (ରସକଉତୁକ—ଦେଶଜରୂପ)

ରସ କୌତୁକୀ—ସ. ବିଣ—ରସକ୍ରୀଡ଼ା ପ୍ରିୟ— Fond of dalliance. Rasa kautukī (ରସକୌତୁକନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ରସକଉତୁକୀ—ଦେଶଜରୂପ(ପୁଂ. ସ୍ତ୍ରୀ)]

ରସ କ୍ରୀଡ଼ା—ସ. ବ (ସ.ଷ.ତତ୍ପୁ.)—ରସିକ ରସିକାଙ୍କର କେଳି ଓ କୌତୁକାଦି ରହସ୍ୟ—Dalliance; various acts of merriment between lovers; feats of gallantry. Rasa krīrdā

ରସଖଇ—ଦେ. ବ—ଚନ୍ଦରେ ପ୍ରସୁତ ଭୁଖୁଡ଼ା— Rasa khai Fried paddy soaked in syrup of white ଚିନିର ମୁଡ଼କୀ ଚିନିକୀଲାଈ sugar.

ରସଖର୍ପର—ସ. ବ—ଖପର ନାମକ ଉପଧାତୁ (ଖ୍ରି. ଶ) Rasakharpara Antimony.

ରସ ଗଡ଼(ଳ)ତ°—ଦେ. ବାକ୍ୟ (ସ ରସଗଳତ°=ରସଗଳୁଅଛୁ)—ରସ ଗଡ଼ିବା—Oozing of juice. [ଉ—ରସଗଳିତଂ ରସ ଗଳଉ° ଅପଂ ଅପଂ (ଟୋପା ଟୋପା ହୋଇ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ରସ ଗଳୁଅଛୁ) । ଉଗ ।] Rasagardi(li)tm ରସଟପକତାହେ

ରସ ଗଡ଼(ଳ)ବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ରସ ନିର୍ଗତ ହେବା—The oozing of juice from a thing. [ରସ ନଇଡ଼ିବା, ରସ ନଚିଡ଼ିବା, ରସ ବୋହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] (ରସ ଗଡ଼ା[ଳା]ଇବା, ରସ ନଇଡ଼ାଇବା, ରସ ନଗାଡ଼ିବା, ରସ ବୁହାଇବା—କ୍ରିୟାରୂପ) Rasagardi(li)bā ରସଗଡ଼ା ରସଟପକନା

ରସଗତ ଜ୍ୱର—ସ. ବ—ଶରୀରରେ ରସଧାତୁର ଆଧିକ୍ୟ ଜନିତ ଜ୍ୱର— Rasagata jwara Fever due to the excess of gastric juice in the system.

ରସ ଗନ୍ଧ—ସ. ବ—ଗନ୍ଧରସ; ଗୁଗୁଳ— Rasa gandha Bdellium; gum myrrh.

ରସଗନ୍ଧକ—ସ. ବ—୧ । ରସଗନ୍ଧ (ଦେଖ)—1. Rasagandha Rasagandhaka (See). ୨ । ଗନ୍ଧକ—2. Sulphur. ୩ । ରସାଞ୍ଜନ (ହି. ଶ)—3. Antimony. ୪ । ଗନ୍ଧବୋଳ (ହି. ଶ)—4. Myrrh. ୫ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ହି.ଶ)—5. Vermilion.

ରସ ଗର୍ଭ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀ)—୧ ରସ ବା ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Witty; humorous. ୨ । କାବ୍ୟ ରସରେ [ରସଗର୍ଭକ—ଅନ୍ୟ ବିଣରୂପ] ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Sentimental. ୩ । ଯାହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ ରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Full of juice inside. ସ. ବ—୧ । ରସାଞ୍ଜନ (ଦେଖ)—1 Rasāñjana (See). ୨ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ଦେଖ)—2. Hingula. (See).

ରସ ଗୁ(ଗୋ)ଲା(ଲ୍ଲା)—ଦେ.ବ (ସ. ରସ + ଗୋଲକ)—ଦୁଧଛେନାରେ ପ୍ରସୁତ ଓ ଚନ୍ଦରେ ପାକ କରାଯାଇଥିବା ରସଗୋଲ୍ଲା ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—A kind of sweetmeat. [ଦ୍ର—ରସଗୁଲ୍ଲା ସକଲ୍ପର ସଣ୍ଡା ଢେଲ୍ଲ ସଉ୍ୟ ରସଗୋଲ୍ଲ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବଜ୍ରମାଦଉ୍ୟ ।] Rasa gu(go)lā(llā)

ରସଗ୍ରହ—(ରସ + ଗ୍ରହ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଜିହ୍ୱା (ହି. ଶ) Rasagraha Tongue.

ରସ ଗ୍ରହଣ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ.)—୧ । ବକ୍ତୃତା ଓ କାବ୍ୟାଦିର ରସ ଆସ୍ୱାଦନ—1. Enjoying the sentiments or wit of a writing or speech —୨ । ସ୍ୱାଦ ଗ୍ରହଣ—2. Enjoying the taste or relish. ୩ । ସାରଗ୍ରହଣ —3. Collecting the essence from a thing. Rasa grahaṇa (ରସଗ୍ରାହୀ—ବିଣ. ପୁଂ) (ରସଗ୍ରାହିଣୀ—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ରସଘ୍ନ—ସ. ବ—ଟଙ୍କଣ; ଟାଙ୍କଣା—Borax. ସ. ବିଣ—ରସନାଶକ —Destroying the juice or sap. Rasaghna

ରସ ଚାଖିବା—ଦେ. କି—ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଆସ୍ୱାଦନ କରିବା— To taste the sweetness of a thing. Rasa chākhibā ରସଚାଖନା

ରସ ଚି(ଚୁ)ପୁଡ଼ିବା ଦେ. କ୍ରି—୧। କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଦଳି ଭିତରୁ ରସ ବାହାର କରିବା—1.To press out juice from a thing. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ) କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟକୁ ବା ରସିକତାକୁ ବାହାର କରିବା ବା ଉପଭୋଗ କରିବା—2. (figurative and ironical) To bring out or enjoy the tender or sweet sentiments out of a person or thing. [ଦ୍ର—ଏହାପର ଲକ୍ଷଣାର୍ଥରେ ରସ ଶୁଣିବା, ରସ-ଟାଣିବା, ରସ ଚୋପିବା, ରସ ହିଙ୍କିବା, ରସ ନଇଡ଼ିବା, ରସ ନଗାଡ଼ିବା ଆଦି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।] Rasa chi(chu)purdibā

ରସ ଚୁମ୍ବିବା—ଦେ.କ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—କୌଣସି ରସମୟ ଭାବକୁ ଆସ୍ୱାଦନ ବା ଉପଲବ୍ଧ କରିବା—To enjoy the sweetness or humour of a thing. Rasa chumbibā ରସଚୁମନା (ରସଗ୍ରହଣକରା ରସଗ୍ରହଣ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସଜ—ସ. ବିଣ—ରସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced from Rasa resulting from Rasa. ସଂ. ବ—୧ । ଶୋଣିତ; ରୁଧିର; ରକ୍ତ—1. Blood. ୨ । ମଦ୍ୟାଦିର— 2. Insects born of fermentation of. Rasaja

liquids. ୩ । ଜଳୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟଜାତ କୀଟାଣୁ— 3. Animalculae produced in liquids. ୪ । ଶୋଣିତରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କୀଟାଣୁ—4. Animalculae produced in blood. ୫ । ଗୁଡ଼—5. Molasses; treacle. ୬ । ସୁରାର କାର୍ଦ୍ଦ (ହି. ଶ)—6. The dregs of wine. ୭ । ରସାଞ୍ଜନ (ହି. ଶ)—7. Antimony.

ରସଜନ୍ୟ—ବି. ବିଣ (୪ମୀ)—ରସଜାତ (ଦେଖ)
Rasajanya Rasajāta. (See)

ରସ ଜାତ—ବି.ବିଣ (୪ମୀ ତତ୍ପୁ)—ରସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced from Rasa. ବି. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ରସସମୂହ—1. Multitude or collection of Rasa. ୨। (୪ମୀ ତତ୍ପୁ) ରସାଞ୍ଜନ (ହି.ଶ)—2. Antimony.

ରସଜ୍ଞ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ରସ+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଭାବ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ସମର୍ଥ—1. Able to appreciate wit. ୨ । ରସ ବିଷୟରେ ଅଭିଜ्ञ—2. Understanding the wit or sentiment. ୩ । ସାମାଜିକ—3. Social. ୪ । ନିପୁଣ; କୁଶଳ (ହି. ଶ)—Skilful; expert. ବି. ବ—୧। କବି—1. Poet. ୨ । ରସିକ—2. Witty person. ୩ । ଭାବୁକ—3. Thoughtful person. ୪ । ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପଣ୍ଡିତ—4. Chemist; alchemist. ୫ । ରସାୟନ ବା ପାରଦ ଘଟିତ ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ପଟୁ—5. A physician expert in mercurial treatment.

ରସଜ୍ଞା—ବି. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରସ+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ । ଜିହ୍ୱା। ଜଭ—1. Tongue. ୨ । ଗଙ୍ଗାନଦୀ [ହି. ଶ]—2. The Ganges. ବି. ବିଣ—ରସଜ୍ଞର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Rasajña.

ରସ ଜ୍ଞାନ—ବି. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ରସବୋଧ; ରସାନୁଭୂତିକତା—Rasa jñāna 1. Ability to appreciate wit or sentiment. ୨ । ରସ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ—2. Knowledge about Rasa.

ରସ ଜ୍ୱର—ବି. ବ—୧। ଅପରିମିତ ପାନ ଓ ଖାଦ୍ୟଦୋଷରୁ ଜାତ ଜ୍ୱର—Rasa jwara 1. Fever due to intemperance or indigestion. ୨ । ବାତ ଜ୍ୱର—2. Moon fever; filarial fever.

ରସ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ—ବି.ବ(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ମଧୁର ରସ 1. The sweet taste. ୨। ମଧୁରତା—2. Sweetness. ୩ । ଅଦ୍ଭୁତ; ଶୃଙ୍ଗାରରସ—3. The sentiment of love.

ରସଡ(ଡ଼)ବା(ଭା)—ବେ. ବ—ତିଣ୍ଟାଭୁର ପତ୍ରରେ ନର୍ମିତ କଚୁରି ବା Rasaḍa(ḍi)bā(bhā) ପତ୍ରୁରି—A small circular tin box; a tin case.

ଟିନେରକୌଟା ଟୀନ(ରାଂଗା)କା ଡବା
ରସଡବ୍ଭା(ଭ୍ୟା) } —ଅନ୍ୟରୂପ
ରସଡ଼ବ(ଭ)

ରସତଡ଼କା—ବେ . ବ—ରସତାନକ (ଦେଖ)
Rasa tarḍakā Rasatānaka (See)

ରସତରଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (ରୂପକ)—ଉତ୍ତରଙ୍ଗରୂପରେ ଖେଳୁଥିବା ରସିକତା—Rasataraṅga Wit compared to a wave. ବେ. ବ—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ରଚିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ପଦ୍ୟକାବ୍ୟବିଶେଷ Name of a poem by the Oriya poet Upendrabhanja. [ଡ—ବଡ଼ା ଅବନା ଅକ୍ଷରରେ ରଚିତ । ଏଡ଼ାକୁ ମଧ୍ୟ ଅବନା ରସତରଙ୍ଗ କହନ୍ତି ।]

ରସ ତାନକ—ସଂ. ବ (ଶିଶୁର ରସ ଦୂଷିତ ହେବାରୁ ଜାତ ତାନକ ରୋଗ) ଶିଶୁର ମୂର୍ଚ୍ଛାରୋଗବିଶେଷ; ପୁଅ ରସତଡକା ରୋଗ—Infantile convulsions.

ରସ ତେଜଃ—ସଂ. ବ—ରୁଧିର; ରକ୍ତ—
Rasa tejah Blood

ରସଦ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରସଦ୍ = ଅପକ୍ୱ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ)—୧ । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଅପକ୍ୱ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ—Rasad ରସଦ 1. Victuals supplied to the army. ୨ । ମଫସଲ ଗସ୍ତରେ ଯିବା ହାକିମମାନଙ୍କୁ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯୋଗାଯିବା ଖାଦ୍ୟାଦି—2. Victuals supplied to officiale on tour.

ରସଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରସ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ ସୁଖଦାୟକ Rasada 1 Giving pleasure. ୨ । ସୁସ୍ୱାଦୁ (ହି.ଶ.)-(ରସଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Sweet. ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଚିକିତ୍ସକ(ହି.ଶ) A physician.

ରସଦା—ବେ. ବିଣ ଓ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରସଦ+ଆ)—ରସଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Rasadā Feminine of Rasada. [ଜ—ରସଦା ଦରବ ଭୁଜି ନାଶ ଗ୍ରାଣେରସ । ଭାଷ. ଚିତ୍ରମୁଧାନାଥ ।]

ରସଦାତା—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ରସ ଦାତୃ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ Rasadātā ହୃଦୟରେ ରସମୟ ଭାବ ବା ଅନୁରାଗ ଜାତ [ରସଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] କରିବ—Producing sentiment of love in the heart.

ରସଦାନ—ବି. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରସମୟ ଭାବ ବା ପ୍ରେମ ହୃଦୟରେ Rasadāna ଜାତ କରିବା—Producing sentiment or love in the heart ବେ. ବ—ରତିଦାନ; ରତିସୁଖ ଭୋଗର ସୁବିଧାଦାନ—Allowing a person to have the pleasures of sexual enjoyment.

ରସଦାନୀ—ବେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ରସଦାତା)—୧ । ରସଦାତା Rasadānī (ଦେଖ)—1. Rasadātā. (See) ୨ । ରସର ରସଦାନୀ **ରସଦାୟୀ** ଆଧାର—2, Full of tender sentiments.

ରସଦାୟ[ୟି]—ବେ. ବିଣ (ସ. ରସଦାୟକ)—ରସଦାତା (ଦେଖ)—Rasadāya[yi] Rasadātā. (See) [ଜ—ଗୁଜାଙ୍କୁ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ରସଦାନୀ **रखदायी** କାମଧେନୁ ପ୍ରାପ୍ୟ, ଭୂମି ଦୋଇଲ୍ଲ ରସଦାସ୍ୟ । ଭଗଲା.ଅ. ଭାଗବତ ।]

ରସଦାଳିକା—ସ. ବ (ରସ+ଦଳ୍. ଧାତୁ=ଖେଣ୍ଡିବା+କର୍ମ. ଇକ+ Rasadālikā ଆ)—ଏକପ୍ରକାର ଆଖୁ (ଦଲଦଆ)—A species of sugarcane (with yellow rind)

ରସ ଦୁଷ୍ଟି—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶଗ୍ଭରସ୍ଥ ରସ ଉତ୍ପନ୍ନରୂପେ Rasa dushṭi ଥାକ ନ ହେବା ଜନିତ ଦୋଷ—The deterioration of the vital sap or chile of the body.

ରସ ଦୋଷ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବା ୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଶୃଙ୍ଗାରାଦ୍ୟ Rasa dosha ରସର ଅପକର୍ଷତା—1. The evil effect of amorous sentiment. ୨ । ରଚନାର ଅପକର୍ଷ ବିଶେଷ—2 A kind of defect in composition. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସବୁ ଦୋଷ ରସର ଅପକର୍ଷ ସାଧନ କରେ ତାହା ରସଦୋଷ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । ରସଦୋଷ ନାନାବିଧ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱଶବ୍ଦବାଚ୍ୟ ଦୋଷ, ବିରୁଦ୍ଧରସାଙ୍ଗର କଳ୍ପନା, ଅକାଳରସବ୍ୟଞ୍ଜନା, ପୁନରୁକ୍ତୀପ୍ରତ୍ତା, ପ୍ରକୃତିବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଓ ରସାଙ୍ଗର ଅତିବିସ୍ତୃତି ପ୍ରଧାନ ।]

ରସ ଧାତୁ—ସ. ବ—୧ । ପାରଦ—1. Mercury. ୨ । ଶଗ୍ଭରସ୍ଥ Rasa dhātu ରସ ନାମକ ଧାତୁ—2. The chyle or gastric juice in the body.

ରସନ—ସ. ବ (ରସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଆସ୍ୱାଦନ; ଖଣ୍ଡିବା- Rasana 1. Tasting. ୨ । ଶବ୍ଦ—2. Sound. ୩ । ଧ୍ୱନନ—3. Sounding. ୪ । (+କରଣ ଅନ) ଜିହ୍ୱ (ହି. ଶ.)—4. Tongue. ୫ । କଫ (ହି ଶ.)- 5. Phlegm.

ରସ ନ(ଲ)ଡୁ—ଦେ. ବ (ସ. ରସ+ଲଡ୍ଡୁକ)—ରସକୋରା (ଦେଶ) Rasa na(la)rdu Rasakorā (See)

ରସ ନଦୀ—ସ. ବ (ରୂପକ)—ନଦୀରୂପରେ ବୋଧୁଥିବା ରସ— Rasa nadī Rasa flowing like a river.

ରସନା—ସଂ. ବ (ରସ୍ ଧାତୁ=ଖଣ୍ଡିବା+କରଣ. ଅନ+ଆ)— Rasanā ୧ । ଜିହ୍ୱା; ଜିଭ—1. Tongue. ୨ । କାଞ୍ଚି; ମେଖଲା; ଗୋଠ; ଅଣ୍ଟାସୂତା; ଚଉଡ଼ାହାର; କଙ୍କିଣି— 2. Woman's girdle; waist-chain. (ଉ— ରସନା ରଣ୍ଟାଇବା ଶ୍ରବଣ କଲା ବେବେକ ମୋହ— କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ୱନାଥ ରଘୁ, ୨ ସର୍ଗ ।) ୩ । ରସ୍ନା (ଦେଶ)— 3. Rāsnā (See) ୪ । ଗନ୍ଧରାଜ; ପସାରୁଣୀଲତା— 4. A creeper; Paederia Foetida. ୫ । ରଜ୍ଜୁ; ଦଉଡ଼ି—5. Rope. ୬ । ପାଶ—6, Noose. ୭ । ଲଗାମ (ହି. ଶ.)—7. Reins; bridle. ଦେ. ବ.—ସପ୍ତଜ୍ଞା; ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—A kind of musical instrument. [ଉ—ବାହାରୁ ଯେ ସୁନ୍ଦର ରସନା ସ୍ୱନ କଲେ—ଉଷା. ବୈଦେଘୁଶବଳାସ ।]

ରସନାଗ୍ର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) —ଜିହ୍ୱାର ଅଗ୍ରଭାଗ— Rasanāgra The tip of the tongue.

ରସନା ଚାପଲ୍ୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ବାକ୍ ଚପଳ୍ୟ— Rasanā chāpalya Impertinence; hastiness regarding speech.

ରସ ନାଥ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ପାରଦ — Rasa nātha Quick silver; mercury.

ରସନା ପଦ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରସନା=ମେଖଳା+ପଦ=ସ୍ଥାନ)- Rasanā pada ନିତମ୍ବ—Buttocks.

ରସନାଭ—ସଂ. ବ—ରସାଞ୍ଜନ (ଦେଖ) Rasanābha Rasānjana (See).

ରସ ନାୟକ—ସ ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ଶିବ; ମହାଦେବ— Rasa nāyaka 1. Siba. ୨ । (୭ମୀ ତତ୍ପୁ) ପାରଦ (ହି.ଶ)— 2. Mercury. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ ପାରଦ ଶିବଙ୍କ ରେତଃ ଅଟେ ।]

ରସନା ରବ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯେ ରସନାଦ୍ୱାରା ରବ କରେ; Rasanā rabu ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ଦକ୍ଷଯୁକ୍ତ)—ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ) — Bird.

ରସନାର ସ୍ୱନ—ଦେ. ବ—ହୁଲହୁଲ—Vocal reverberating Rasanāra swana sound produced by females ଉଲୁଧ୍ୱନି wagging their tongues and producing **उउकरना** a ringing sound, on ceremonial occa- [ରସନା ସ୍ୱନ—ସଂ ରୂପ] sions. [ଦ୍ର—ବାଦ୍ୟମାନ ବଳ ଶୁଭେ ରସନାର ସ୍ୱନ । ଉଷା. ବୈଦେଘୁଶବଳାସ]

ରସନାଲିହ—ସଂ. ବହୁ (ରସନା+ଲିହ୍. ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍=ରସନାଲିହ୍ Rasanālih ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ଜିହ୍ୱାଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହଣାଦି କରେ—Licking. ସଂ. ବ—କୁକୁର—The dog.

ରସ ନିଉ(ଗା)ଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରସ ଚିପୁଡ଼ିବା (ଦେଶ) Rasa niu(gā)rdibā Rasa chipurdibā. (See) ରସ ନିଗଡ଼ାନ **रस निचोडना**

ରସ ନିକାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଗାଳ) ଆଘାତ କରି ଦେହରୁ ରକ୍ତ Rasa nikālibā ବୁହାଇବା—To cause bleeding by ରସବେରକରା **रसनिकालना** beating.

ରସ ନିକଳିବା—ଦେ. ବ—ଆଘାତାଦ୍ୱାରା ଦେହରୁ ରକ୍ତ ବୋହିବା— Rasa nikilibā Bleeding due to hurt. ରସବେରାନ **रसनिकलना**

ରସ ନିଗଡ଼ିବା—ଦେ. ବ (ସ. ରସ ନିର୍ଗମନ)—ରସ ନିଃଶେଷରୂପେ Rasa nigirdibā ଝରିବା—The dripping of juice. ରସନିଙ୍ଗଡ଼ା **रसनिगलना**

ରସ ନିଧି—ସଂ. ୬. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁରସିକ; ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତି— Rasa nidhi A person full of gallantry or love or tenderness. ଦେ. ବ—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ସମସାମୟିକ କବି ଘନଭଞ୍ଜଙ୍କ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ—Title of an Oriya poem by poet Ghanabhañja.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରସ ନିବେଦନ—ସ.ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)--ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟରେ ରସମୟ Rasa nibedana ବାକ୍ୟାଦର ପ୍ରକାଶ—Speaking witty things to a person. (ଯଥା—ଅରସିକଠାରେ ରସ ନିବେଦନ, ପ୍ରତ୍ତେ ! ଏ କଥାଲେ ନ କର ଲେଖନ ।)

ରସ ନିର୍ଗମ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ରସ ନିଗିଡ଼ିବା- Rasa nirgama The oozing of Rasa from a (ରସ ନିର୍ଗମନ ଅନ୍ୟରୂପ) thing.

ରସନୀୟ—ସ. ବ (ରସ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଚଖା ଦେବାର Rasanīya ଉପଯୁକ୍ତ—1. Fit to be tasted. ୨ । ସୁସ୍ୱାଦୁ —2. Sweet. ୩ । ରସନାର ତୃପ୍ତିକର—3. Tasteful; relishing.

ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସ. ବ. (ରୂପକ; ରସନା-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ)—ଜିହ୍ୱା—Tongue; Rasanendriya the organ of taste.

ରସ ପଞ୍ଚକ—ସ. ବ—୫ ଗୋଟି ରସର ସମାହାର—An aggregate Rasa pañchaka or collection of 5 sentiments. ଦେ. ବ—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ରଚିତ କାବ୍ୟବିଶେଷ—Name of a poetical work by Upendra bhañja. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଶୃଙ୍ଗାରାଦି ଅଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର ଯଥାକ୍ରମେ ର,ସ,ଗ,ଚ,କ ଦୋଇ ରଚିତ ଦୋଇଅଛି ।]

ରସ ପତି—ସ. ବ.(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଔଷଧୀଶ; ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହି. ଶ)— Rasa pati 1. The moon. ୨ । ସ୍ୱାମୀ (ହି. ଶ) — 2. King. ୩ । ପାରଦ (ହି. ଶ)—3. Mercury. ୪ । ଶୃଙ୍ଗାର ରସ (ହି. ଶ)—4. The erotic sentiment.

ରସ ପାକ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରସକୁ ଅଗ୍ନି ଦ୍ୱାରା ସିଝାଇବା Rasa pāka —1. Boiling of a juice. ୨ । ଖାଦ୍ୟ ଜାତ ରସ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରକ୍ତରେ ପରିଣତ ହେବା— 2. The digestion of chile into blood.

ରସ ପାକଜ—ସଂ. ବ—୧ । ଗୁଡ଼—1. Molasses; treacle. Rasa pākaja ୨ । ଚିନି (ହି. ଶ)—2. White sugar.

ରସପାତାଳ—ବି.ଦେ. ବ (ଇଂ.—ହସ୍‌ପିଟାଲ୍)— ଦାତବ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାଳୟ Rasapātāl —Hospital. [ଦ୍ର—ନୋହଲେ ହାଁସପାତାଳ **असाताल** ଲାଟସାହେବଙ୍କ ନାମରେ ରସପାତାଳ ବସାଅ, ମନ୍ଦିରଟା କଣ ?—ଫକୀରମୋହନ. ଛଅମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]

ରସ ପାନ—ସ. ବ(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ମଦ୍ୟପାନ—1. Drinking of Rasa pāna juice or wine. ୨। (ଭ୍ରମରର)ପୁଷ୍ପରୁ ମଧୁ ପାନ – 2. The drinking of honey from flowers (by a bee).

ରସପାୟୀ(ଦୁଂ) } ବିଣ
ରସପାୟିନୀ(ସ୍ତ୍ରୀ) }

ରସପୁର—ଦେ. ବିଣ(ସ.ରସପୂର୍ଣ୍ଣ)—ସରସ; ଯାହାଁରେ ରସ ଭରା ଥାଏ— Rasapura Full of sentiments or wit. [ଦ୍ର—ରସଭରା **रसमे भराहुआ** କେହୁ ଗୀତ ସଦୋଷ କେହୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, (ରସଭରା—ଅନ୍ୟରୂପ) କେ ରସପୁର କେ ବା ଦୋଷ ନିରସ— ବ୍ରଜନାଥ. ସମରଭରଙ୍ଗ ।

ରସ ପୁଷ୍ପ—ସ. ବ—ପାରଦରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ—A prepara- Rasa pushpa tion of mercury. [ଦ୍ର—ଗନ୍ଧକ, ପାରଦ ଓ ଲୁଣଦ୍ୱାରା ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ; ଔଷଧରେ ଲାଗେ ।]

ରସ ପୂର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) – ୧ । ଯନ୍ତ୍ରରେ ରସ ଭରିଥାଏ— Rasa pūrṇṇa 1. Full of juice; juicy. ୨। ରସମୟ- 2. Witty; full of sentiments.

ରସପ୍ରଚୁର—ସ. ବିଣ (କର୍ମଧା)—ସରସ; ରସମୟ — Rasaprachūra Full of juice. (ରସପ୍ରଚୁର୍ଯ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରସ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରସାଧିକ୍ୟ (ଦେଖ) Rasaprāchūrjya Rasādhikya (See)

ରସପ୍ରିୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (କର୍ମଧା)—୧ । ମଦ୍ୟପ୍ରିୟ—1. Fond Rasa priya of wine (ରସପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ରସିକ—2 Witty; humorous. (ରସପ୍ରିୟତା—ବ)

ରସ ଫଳ—ସ. ବ (ଯାହାର ଫଳରେ ରସ ଅଛି; ରସଯୁକ୍ତ ବା ରସପୂର୍ଣ୍ଣ Rasa phala ଫଳ; ସ. ଗ. ଲୋ.)—୧ । ନାରିକେଳ— 1. Cocoanut. ୨ । ଅଁଳା (ହି. ଶ.)— 2. Embelic myrobalan

ରସ ଫେଣା— ଦେ.ବ—ଏକପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ; ସିରାରେ ବଡୁରା ଯାଇଥିବା Rasa phenā ଫେଣା -A kind of sweetmeat soaked ବାତାସା **बतासा** in syrup. [ଦ୍ର—ଉପକ ସାକର ରସଫେଣା, ମଧୁ ମଧୁରସ ଦରସଣା—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ରସ ବଟିକା—ଦେ. ବ (ସଂ. ରସ ଓ ବଟୀ)—ପାରଦ ବା ବିଷଘଟିତ Rasa batikā ବଟିକା — A pill made of mercury (ରସବଟ୍ଟି—ଦେ. ରୂପ) or poison.

ରସ ବଡ଼ା(ରା)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ରସ + ବଟକ)—ଗୁଡ଼ର ବା ଚିନିର Rasa bardā(rā) ସିରାରେ ବୁଡ଼ା ହୋଇଥିବା ବଡ଼ା— ରସବଡ଼ା **रसबडा** Cake soaked in syrup.

**ରସବତ୍ —ସ.ବ. କ୍ଲୀ (ରସ + ବତ୍)—୧। ଗୌଣ ବା ଅପ୍ରଧାନ ରସ ବା Rasabat ଭାବବିଶିଷ୍ଟ—1. Consisting of a secondary feeling or sentiment. ୨ । ରସପୂର୍ଣ୍ଣ— 2. Full of juice; juicy. ୩ । ସୁସ୍ୱାଦୁ; ସୁମଧୁର— (ରସବତ୍ତା—ବ) 3. Sweet; well-flavoured. ୪ । ଭାବ ବିଶିଷ୍ଟ—4. Sentimental. ୫ । ସୁରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ— 5. Tasteful. ସ. ବ—କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ (ଯେଉଁ ରଚନାରେ 'ଭାବ' ପ୍ରଥମ ହୁଏ ଓ 'ରସ' ଗୌଣୀଭୂତ ବା ଅପ୍ରଧାନତାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ—Name of a figure of speech in rhetoric.

ରସବତ୍ତା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରସ+ବତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ରସବିଶିଷ୍ଟା; Rasabati ରସମୟୀ— 1. Full of Rasa. ୨ । ଲାବଣ୍ୟବତ୍ତା; (ରସବାନ୍—ପୁଂ) ସୁନ୍ଦରୀ—2. Charming. ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ— ୧ । ରସିକା—1. A woman of taste and

Digitized by srujanika@gmail.com

wit. ୬ । ପାକଶାଳା—2. Cooking room; kitchen. ସଂ. ବ—୧ । କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର ରଚିତ ଅଦରସାତ୍ମକ ଅପ୍ରକାଶିତ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ—1. Name of a poetical work by poet Abhimanyu of Orissa. ୨ । (ସଂ. ରସବତ୍ କା)

ରସବନ୍ତୀ ରସବଲିତା (ଦେଖ)—2. Rasabalitā. (See)

ରସବନ୍ତ— ସଂ. ବିଣ (ସଂ. ରସବତ୍ ଶବ୍ଦ)—ରସିକ (ଦେଖ)— Rasabanta Rasika. (See) ଦେ. ବିଣ—ରସପୂର୍ଣ୍ଣ; ସୁସ୍ୱାଦୁ; ରସବନ୍ତ ସୁମଧୁର—Sweet; palatable. [ତୁ—ବନ୍ତୁଡ ଭାବ୍ୟ ରସବନ୍ତ ଭୋଜ୍ୟ ରସବନ୍ତ ଦୋଇ । କୃତ୍ତସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।]

ରସ ବଲିତା—ଦେ.ବ (ସଂ. ରସ ଓ ବର୍ତ୍ତିକା ବା ବର୍ତ୍ତୀ)—ଦଉଡ଼ବତ୍ତୀ; ବାଣ ଅଦରେ ଜଆ ଧରିବା ପାଇଁ ଉଭରେ ବାରୁଦେରବାତୀ ବାରୁଦ ଦଆଯାଇ ବଳା ଯାଇଥିବା ଲମ୍ବ ବର୍ତ୍ତିକା— Rasa balitā **ରସବତ୍ତୀ** A long wick rolled with gunpowder to ignite fireworks.

ରସ ବହୁଳ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯହିଁରେ ରସ ଅଧିକ ଥାଏ Rasa bahula Abounding in juice. (ରସବହୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ରସବହୁଳତା, ରସବାହୁଲ୍ୟ—ବ]

ରସ ବାତ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ରସାଧିକ୍ୟ ଜନିତବାତ)—ଆମବାତ; Rasa bāta ଦେହରେ ରସାଧିକ୍ୟ ଜନିତ ବେଦନା ବାତ— Rheumatism.

ରସ ବାଦ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ରସିକତାମୟ କଥୋପକଥନ— Rasa bāda Witty saying or conversation.

ରସବାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ରସଯୁକ୍ତ; ରସମୟ—1. Juicy. Rasabān ୨ । ରସିକ (ଦେଖ)—2. Rasika. (See) (ରସବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ସୁରୁଚିବଶିଷ୍ଟ—3.Tasteful. ୪ ।ରସଯୁ— 4 Well-flavoured.

ରସ ବିକ୍ରୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — ତାଡ଼ି ବିକ୍ରି କରିବା— Rasa bikraya Selling of toddy.

ରସ ବିକ୍ରୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ତାଡ଼ି ବିକେ— Rasa bikrayī Selling toddy. (ରସବିକ୍ରେତା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ରସବିକ୍ରୟିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରସ ବିଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବ—ରସ ଭଙ୍ଗ (ଦେଖ) Rasa bichchheda Rasa bhaṅga. (See) (ରସବିରୋଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସବିନୋଦ—ସଂ. ବ—ରସଲୀଳା (ଦେଖ)—Rasalīla. (See) Rasabinoda ଦେ. ବ—କବି ଘାନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ରଚିତ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ବିଷୟକ ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ—Name of a poetical work by poet Dīnakṛushṇa.

ରସବିନୋଦିଆ - ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରସବିନୋଦୀ) —ଯେ ରସରେ Rasabinodiā ବିନୋଦ କରେ; ରସିକ—Merry; witty. ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa. ରସବିନୋଦିୟା [ତୁ—ବସ୍ତନଲୁଣ୍ଠିଆ, ରସବିନୋଦିଆ ରସରେ ନ

ରସବିନୋଦୀ—ପୁଂ } —ସ .ରୂପ ଥିଲେ ବୁଝି । ଭକ୍ତସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଜୀତ ।) ରସବିନୋଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ }

ରସ ବୃଦ୍ଧି—ସଂ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରସାଧିକ୍ୟ (ଦେଖ) Rasa bṛuddhi Rasādhikya. (See)

ରସବେଣୀ – ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର— Rasabeṇi A kind of musical instrument.

ରସ ବେଧକ—ସଂ. ବ (ରସ+ବିଧ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—ସୁନା(ଜୁ.ଶ)- Rasa bedhaka Gold.

ରସବୋଧ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରସଜ୍ଞାନ; ରସାନୁଭବ; ରସାନୁ- ଭୂତିକତା; କାବ୍ୟାଦରୁ ରସ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ ବା Rasabodha ଅନୁଭବ—Knowledge or understanding of the sentiment of a literary piece; experience of literary taste.

ରସ ବୋ(ବ)ହିବା—ଦେ.ବ (ସଂ. ରସ+ବହ୍ ଧାତୁ)—ରସର ସରଣ— Rasa bo(ba)hibā The oozing of sap or juice. ରସବହା **ରସବହନା**

ରସଭଗ୍ନ - ଦେ. ବ (ସଂ. ରସଭଙ୍ଗ)—ରସଭଙ୍ଗ (ଦେଖ) Rasabhagna Rasabhaṅga (See) ରସଭଙ୍ଗ **ରସଭଙ୍ଗ**

ରସ ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରସ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟାଘାତ ବା Rasa bhaṅga ପ୍ରତିବନ୍ଧ—1. Interruption in the ରସଭଙ୍ଗନ } —ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ ରସଭଞ୍ଜନ } enjoyment or continuance of a sentiment;the marring of the enjoyment of a particular sentiment. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ରସ (କାବ୍ୟାଦରସ) ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଲୋଚନା ହେଉଥିବା ସମୟରେ ତଦ୍ବିପରୀତ ରସର ଅବତାରଣା—2. The introduction of an opposite or jarring sentiment while one sentiment is being discussed or enjoyed. [ଯଥା—ଶୃଙ୍ଗାରରସର ଆଲୋଚନା ହେବା ସମୟରେ ବିଭତ୍ସ ବା ରୌଦ୍ରରସର ଅବତାରଣା; ହାସ୍ୟରସର ଆଲୋଚନା ସମୟରେ ଭୟାନକ ରସର ଅବତାରଣା ।] ୩ । କାବ୍ୟାଦ ରଚନାର ଦୋଷବିଶେଷ—3. A defect in composition where a governing sentiment is marred by a jarring sentiment. ୪ । ସୁଖଦ ଅନୁଭାରେ ରସନୀୟ ଏକ ରସର ଆସ୍ୱାଦନକାଳରେ ଅନ୍ୟ ବିରୋଧୀ ରସର ଅବତାରଣା—4. The introduction of an opposite or discordant taste when one is tasting some thing. [ଦୁ—ଗୀତା ଓ ମିଠା ମଧ୍ୟରେ, ଲୁଣିଆ ଓ ଗୀତା ମଧ୍ୟରେ ଓ ତିକ୍ତା ଓ ମିଠା ମଧ୍ୟରେ ରସବିରୋଧ ଅଛି ।]

ରସଭଙ୍ଗ କରିବା—ଦେ. କି—ବିରୋଧୀ ରସର ଉପସ୍ଥାପନଦ୍ୱାରା ରସା- Rasabhaṅga karibā ନୁଭବରେ ବ୍ୟାଘାତ ଜନ୍ମାଇବା— ରସଭଙ୍ଗକରା **ରସଭଙ୍ଗକରନା** To mar or interrupt

Digitized by srujanika@gmail.com

the enjoyment of a sentiment or taste by the introduction of a discordant or Jarring one.

ରସଭବ—ସଂ. ବିଣ (ରସ+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ; ରସଜାତ—Produced from Rasa. ସଂ. ବି—ରକ୍ତ; ରୁଧିର—Blood.
Rasabhaba

ରସଭରା—ବେ. ବିଣ—ରସପୂର୍ଣ୍ଣ; ରସମୟ; ରସାଳ—Juicy; full of sentiment.
Rasabharā
रसभेराहुआ

ରସ ଭସ୍ମ—ସଂ. ବି (ଔଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ପାରଦଭସ୍ମ; ପାରଦଯୁକ୍ତ ଭସ୍ମ—Calx or oxide of mercury.
Rasa bhasma

ରସ ଭୋଗ—ସଂ. ବି (ଔଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) —ରସର ଆସ୍ୱାଦନ—Enjoyment of a Rasa.
Rasa bhoga

ରସ ଭୋଳ—ବେ. ବି (ସଂ. ରସ ଓ ବିହ୍ୱଳ)—ରସାସ୍ୱାଦନ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଭ୍ରାନ୍ତି ବା ଉନ୍ମତ୍ତତା—Madness or forgetfulness which overcomes a person while enjoying a Rasa.
Rasa bhola
ରସାସ୍ୱାଦନମେ ମସ୍ତୀ
ରସଭୋଳା, ରସମତ୍ତ ବେ. ବିଣ—ରସାସ୍ୱାଦନରେ ଉନ୍ମତ୍ତ—Maddened with the enjoyment of Rasa.
ରସଭୋଳା, ରସମସା

ରସ ଭୋଳା—ବେ. ବିଣ—ରସଭୋଳ (ବେଶ)
Rasabhola. (See)
Rasabholā

ରସ ମଞ୍ଜରୀ—ସଂ. ବି—ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ନାୟକନାୟିକାମାନଙ୍କ ବିଷୟକ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିଥିବା ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—Name of a Sanskrit work classifying the different classes of heroes or heroines in literary compositions. [ଦ୍ର—ଏହାର କବି 'ଉପେନ୍ଦ୍ର'କବି । ଏହାକୁ ଉତ୍କଳରେ ବଙ୍ଗଳାରେ ଅନୁବାଦ କରିଅଛନ୍ତି ।] ବେ. ବି—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଅପ୍ରକାଶିତ ବିଷୟକ ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ (ଅବଧି ଅପ୍ରକାଶିତ)—Name of an unpublished poetical work by Upendrabhanja about rules of metres and prosody.
Rasamanjari

ରସମୟ—ସଂ. ବିଣ (ରସ+ପୂର୍ତ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ମୟ୍)—୧ । ରସାଳ; ରସପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Juicy. ୨ । କାବ୍ୟରସ ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full of sentiments. ୩ । ପ୍ରେମମୟ—3. Full of love.
Rasamaya
(ରସମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରସ ମର୍ଦ୍ଦନ—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ପାରଦକୁ ଉତ୍ପାଦ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ ଘୋର ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା; ପାରଦକୁ କଜ୍ଜଳୀରୂପେ ପରିଣତ କରଣ—The powdering of mercury; reduction of mercury into black powder by powdering it with another substance. [ଦ୍—ଚକ୍ରଦତ୍ତଙ୍କ ମତରେ ସମଭାଗ ପାରଦ ଓ ଗନ୍ଧକ ଏକତ୍ର ଖଲ୍ୱରେ ଧୂଳିବତ୍ ଏକପ୍ରକାର ନୂତନ ପଦାର୍ଥ (କଜ୍ଜଳୀ) ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।]
Rasa marddana

ରସ ମଲ—ସ.ବି. (ଔଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶସ୍ତ୍ରରୁ ବହୁପ୍ରକାର କୌଣସି ପ୍ରକାରର ମଳ (ଯଥା—ବିଷ୍ଠା, ମୂତ୍ର, ସ୍ୱେଦ, କଫ, ଲାଳୀବନ)—Any kind of excrement.
Rasa mala

ରସ ମାତୃକା—ସ. ବି (ଔଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜିହ୍ୱା (ହୃ. ଶ)—Tongue.
Rasa mātṛukā

ରସ ମାରଣ—ସ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ) (ଔଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପାରଦ ମାରଣ; ପାରା ମାରିବା; ଔଷଧାର୍ଥ ପାରଦ ବ୍ୟବହୃତ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାର ଶୋଧନ—1. Refining of mercury; act of neutralising the evil effects of mercury by certain operations ୨ । ପାରଦରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକ ପ୍ରକାର ଔଷଧ—2. A kind of mercurial preparation.
Rasa māraṇa

ରସ ମାଲା—ସ. ବି—ଶିଳା ରସ (ହୃ. ଶ)—Liquid amber.
Rasa mālā

ରସ ମୂର୍ଚ୍ଛନ(ନା)—ସ.ବି (ବୈଦ୍ୟକ)(ଔଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପାରଦ ମାରଣ (ରସ ଶୋଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ)—1. Act of refining mercury for medicinal purposes. ୨ । ପାରଦରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧ ବିଶେଷ—2. A sort of medicinal preparation from mercury.
Rasa mūrchchhana(nā)

ରସ ମୈତ୍ରୀ—ସ. ବି—ଦୁଇ ବିସର ଏପରି ମିଳନ, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ରସାସ୍ୱାଦନରେ ସୁଖ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ; ଦୁଇ ରସର ଉପଯୁକ୍ତ ମିଳନ (ହୃ. ଶ)—Judicious mixture of two articles of different taste, resulting in the article being much relished. [ଯଥା—ଖଟା ସଙ୍ଗେ ପିଆଜ, ଖଟା ସଙ୍ଗେ ଲୁଣର ସମ୍ମିଳନ ।]
Rasa maitrī

ରସ ରଙ୍ଗ—ବେ. ବି (ସଂ. ରସ ଓ ରଙ୍ଗ)—୧ । ରଙ୍ଗ ରସ; ରଙ୍ଗ ରସ ଭାମସା; ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ—1. Jesting ୨ । ରଙ୍ଗ ରସ **ରଙ୍ଗ ରସ** ରସମୟ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି—2. Wit and humour.
Rasa raṅga

ରସ ରଙ୍ଗିଆ, ରସ ରଙ୍ଗା—ପୁଂ
ରସ ରଙ୍ଗିଣୀ, ରସ ରଙ୍ଗେଈ—ସ୍ତ୍ରୀ } ବିଣ

ରସ ରତ୍ନାକର—ବେ. ବି—୧ । ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବଟିକା ବିଶେଷ—1. A kind of medicinal pill. ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ ରତିସୁଖ—2. Excessive sexual pleasure [ଦ୍—ବୈଦ୍ୟେତ୍ନା ଗଠନ ରସରତ୍ନାକର ବିରଚନକୁ ଅର୍ଚ୍ଚିତ ଚତ୍ତ । ତୁଳ. ବୈଦ୍ୟେତ୍ନାଶବ୍ଦଳୀଳା ।]
Rasa ratnākara

ରସରହସ ବେ. ବି (ସମ୍ଭବତଃ ସଂ. ରସ ଓ ରହସ୍ୟ)—ରସ ଓ ରହସ୍ୟ; ରଙ୍ଗ ଓ ରହସ୍ୟ; ବିଳାସ; କୌତୁକ—Sport and jest; amusement.
Rasarahasa
ରଂଗରହସ ରଙ୍ଗରସ

ରସ ରହସ୍ୟ—ସ. ତ—୧ । ରସରହସ (ବେଶ)—1. Rasarahasa (See) ୨ । ରସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୂଢ଼ଜ୍ଞାନ ବା ମର୍ମ—2. The secrets about the Rasas.
Rasa rahasya

Digitized by srujanika@gmail.com

ରସରା—ଦେ. ବ-ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ରସରେ ବା ଟିଣରେ ବା ସୀସାରେ ଗଢ଼ା ଥାଳ
Rasarā ଗଢ଼େ—A person who manufactures ଯେ ଟିନେର କାଜ କରେ ornaments or articles of tin or ଟୀନକା କାମକରନେବାଲା lead; tinman.

ରସରାଜ—ସଂ. ବ (୬ମୀ ତତ୍ପୁ; ରସ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—୧ । ପାରଦ—
Rasarāja 1.Mercury. ୨ । ରସାଞ୍ଜନ—2. Antimony. ୩ । ଆଦିରସ; ଶୃଙ୍ଗାରରସ—3. The erotic sentiment in literature ୪ । ପାରଦ, ଗନ୍ଧକ ଓ ଉମ୍ବାରୁର ସମ୍ମିଳନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧବିଶେଷ 4. A kind of medicinal preparation. ଦେ. ବ—ରସିକବର; ରସିକଚୂଡ଼ାମଣି; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରସିକ; ସୁରସିକ—A person eminent for wit, taste or sentiment. [ଉ—ରସରାଜ ଦ୍ରବ, ବଶୀଭୂତ କରୁ, ମୋହିଲେ ଗୋପାଳକାମିନୀଗୁଳେ—ମଧୁସୂଦନ. କବିତାବଳି ।]

ରସରୂପ—ସଂ. ବିଣ—ରସିକ (ଦେଖ)
Rasarūpa Rasika (See)

ରସଲଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରସାଲ୍ଲ=ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନା + ଦାର୍)
Rasal-dār ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନାଙ୍କ ନାୟକ—A captain of ରସଲଦାର ରିସାଲଦାର cavalry.

ରସଲହ—ସଂ. ବ—ପାରଦ (ହି. ଶ.)
Rasalaha Mercury.

ରସ ଲ(ନ)ହସ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରସ+ଲହସ୍ୟ)—ରସରୁଗର ବା ରସେରତରଙ୍ଗ
Rasa la(na)hasa ରସାଳାପର ଚୋଟ—Course of amusement or sport. [ଯଥା—ମୁଁ ରସ-ରସଲହର(ସ) ଲହସରେ ଏଣୁ ତେଣୁ କେତେ କଥା କହିଗଲି ।]

ରସ ଲିଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (ମ.ଗ.ତତ୍ପୁ)-ପାରଦରେ ବା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶିବଲିଙ୍ଗ-
Rasa linga An image of Siba made of gold or quicksilver.

ରସ ଲୀଳା—ସଂ. ବ—ରସାସ୍ୱାଦନସୁଖରେ ସମୟ କଟାଇବା—
Rasa līlā Sporting in the enjoyment of Rasa. ଦେ. ବ—ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧରେ ଜୀବିତ ଥିବା ଗଞ୍ଜାମବାସୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର କବିଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡ-କାବ୍ୟ—Name of a small Oriya poem by poet Bhubaneśwara of Ganjam. [ଦୃ—ଭାଗବତ ଲୀଳାବର୍ଣ୍ଣନାର ଅନୁକରଣରେ ଏ ପଦ୍ୟ ରଚିତ ।]

ରସ ଲୁବ୍ଧ—ଫ.ବିଣ (୩ମ୍ୟା ତତ୍ପୁ)—୧ । ରସଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ - 1.Attract-
Rasa lubdha ed by Rasa. ୨ । ରସଭୋଗ କରିବାପାଇଁ
(ରସଲୁବ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲୋଭୀ—2. Coveting for the enjoyment of R sa.

ରସ ଲୁବ୍ଧକ—ଫ. ବ—ଭ୍ରମର; ମହୁମାଛି—
Rasa lubdhaka The bee.
(ରସଲୋଭୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସ ଲେଖା—ଦେ. ବ—କବି ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କର ଆଦିରସାତ୍ମକ କାବ୍ୟ-
Rasa lekhā Name of a poem by Upendra Bhañja.

ରସ ଶାଳା—ଫ. ବ.—୧ । (ଆଧୁନିକ ବର୍ତ୍ତୀସୃ) ରସାୟନିକ
Rasa śālā ପରୀକ୍ଷାଗାର—1. Chemical laboratory. ୨ । ପାକଶାଳା—2. Cook-room; kitchen.

ରସ ଶାସ୍ତ୍ର—ଫ. ବ (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ର (ହି. ଶ)—
Rasa śāstra Chemistry; alchemy.

ରସ ଶୋଧନ—ଫ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ରସ ମାରଣ (ଦେଖ)
Rasa śodhana 1. Rasa māraṇa (See)
(ରସ ଶୋଧକ—ବିଣ) ୨ । ଟଙ୍କଣ; ଟାଙ୍କଣା—2. Borax.

ରସ ଶୋଷଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରସକୁ ଶୋଷିବା—Sucking
Rasa śoshaṇa the juice, essence or water.
ରସ ଶୋଷକ—ପୁଂ } ବିଣ (ଯଥା—ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀରୁ ରସ ଶୋଷଣ
ରସ ଶୋଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ } କରନ୍ତି । ରୋଗ ବା ଅନାହାର ଦେହରୁ
ରସ ଶୋଷଣ କରେ ।)

ରସ ସମ୍ଭବ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରକ୍ତ (ହି. ଶ)—
Rasa sambhaba Blood.

ରସ ସଂରକ୍ଷଣ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ପଦ୍ଧତିରେ
Rasa saṁrakshaṇa ପାରଦର ଶୋଧନ, ମୂର୍ଚ୍ଛନ, ବନ୍ଧନ ଓ ଉତ୍ସୁକରଣ (ହି. ଶ)—The fourfold processes of purifying and refining and oxidising mercury according to the Ayurbeda.

ରସ ସାଗର—ସଂ. ବ (ରୂପକ)—୧ । କାବ୍ୟ ରସରୂପ ସାଗର—
Rasa sāgara 1. Sentiments compared to a sea. (ରସ ସିଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ରସିକବର—2. An eminent person of wit and gallantry.

ରସ ସାର—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ପାରଦ—1. Mercury.
Rasa sāra ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରସ—2. An eminent Rasa. ୩ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ରସର ମର୍ମ—3. The purport or pith of a Rasa. ୪ । ମଧୁ (ହି. ଶ.)—4. Honey.

ରସ ସାରଜ୍ଞ - ଫ. ବିଣ. ପୁଂ. (ରସସାର+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Rasa sārajña ରସଜ୍ଞ; ରସରୁ ସାର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ—
(ରସ ସାରଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) Capable of realising the taste
(ରସ ସାରଜ୍ଞତା—ବ) or beauty of a Rasa.

ରସ ସିଦ୍ଧ—ଫ. ବ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନକ୍ଷତ୍ର
Rasa siddha ଧାତୁକୁ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ସମ୍ପାଦନରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର ଧାତୁରେ
(ରସ ସିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରିଣତ କରି ପାରେ—1. An alchemist.
୨ । ରସାୟନ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶୀ—2. An expert in the science of chemistry; a chemist.
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ରସ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟରେ ପାରଦର୍ଶୀ—
Skilful or proficient in the science of Rasa.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରସ ସିଦ୍ଧି—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ବଢ଼ାଯାଇ ରସାୟନିକ
Rasa siddhi ଶାସ୍ତ୍ରାଦିରେ ବିଶେଷ ପ୍ରାବଣ୍ୟ ବା ଜ୍ଞାନ—1. Special or expert knowledge in alchemy or chemistry. ୨ । ବୈଦ୍ୟଜାତିରୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ରସାୟନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ପାରଦର୍ଶିତା—2. Expert knowledge in the science of preparing excellent medicines from various ingredients. ୩ । ଗୁପ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଔଦ୍ଭାଳିକ ଆଶ୍ରୟରେ ବିଶେଷର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ରସାୟନିକ ପ୍ରକିୟା ବଳରେ ଲବ୍ଧ ପାରଦ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ, ଯାହା ଜ୍ଞାତ ହେଲେ ଅଧିକାଂଶ ସୁଦ୍ଧ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଧନାଦ୍ୟ ଓ ସାର୍ଦ୍ଧକାବନ ଓ ଶକ୍ତିଲାଭ କରେ—3. Attainment of mastery over the science of changing mercury into a most potent preparation by the performance of chemical and mystical operations. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବଦ୍ୟାବଳରେ 'ରସାୟନ' ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଜ୍ଞାନଲାଭ ହୁଏ ସେହି ବଦ୍ୟାକୁ ରସାୟନ ବୋଲାଯାଏ ଓ ଉକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ସେହି ବଦ୍ୟାକୁ 'ରସସିଦ୍ଧି' ନାମ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ବଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗମ ତାଙ୍କୁ 'ରସସିଦ୍ଧ' ବା 'ରସସିଦ୍ଧପ୍ରକାଯୁକ୍ତ' ନାମ ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।]

ରସ ସିନ୍ଦୂର—ସଂ. ବ. (ରସଜାତ ସିନ୍ଦୂର; ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—
Rasa sindūra (ବୈଦ୍ୟକ) ଗନ୍ଧକ ସହିତ ପାରଦ ଭସ୍ମ କରି ତହିଁରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ରସାୟନ ଦ୍ରବ୍ୟ—Sulphide of mercury. [ଦ୍ର—ଶୋଧିତ ପାରଦ ଓ ଶୋଧିତ ଗନ୍ଧକକୁ ଏକତ୍ର କଜ୍ଜଳୀ କରି ତାକୁ ଗୋଟିଏ କାଚତୁଲରେ ବନ୍ଦ କରି ବାଲୁକାପୂର୍ଣ୍ଣ ହାଣ୍ଡିରେ ପୋତି ଦଉକ ଜାଳରେ ସିଦ୍ଧ କଲେ କାଚତୁଲର ଦେହରେ ଲାଗିଯିବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଦାର୍ଥକୁ ରସ ସିନ୍ଦୂର କୋଲାଯାଏ ଓ ପାରା ଗନ୍ଧକ ସଙ୍ଗେ ସୁନାକୁ ମିଶାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ତାହା 'ମକରଧ୍ୱଜ' ହୁଏ । ମକରଧ୍ୱଜ 'ରସ ସିନ୍ଦୂର' ପରି ଦେଖାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଗୁଣରେ 'ରସସିନ୍ଦୂର' ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ଏହା ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଗୋଟିଏ 'ରସାୟନ', ଅର୍ଥାତ୍ ଜରାମୃତ୍ୟୁରୋଗାଦି ବନାଶକ ମହୌଷଧ । ରସ ସିନ୍ଦୂରର ବର୍ତ୍ତି ନାଲ ।]

ରସସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. (ରସ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ରସଯୁକ୍ତ;
Rasastha ରସାଳ; ସରସ—1. Juicy. ୨ । ରସ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା—2. Contained in Rasa.

ରସ ସ୍ଥାନ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଶରୀରସ୍ଥଯନ୍ତ୍ରୁ ଉତ୍ପ ଉତ୍ପ ରସର
Rasa sthāna ଆଧାର—1. The places of the body where different Rasas are collected. ୨ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ହି ଶ.)—2. Vermilion.

ରସ ହାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରସର କ୍ଷୟ—1. Loss of
Rasa hāni Rasa. ୨ । ରସଭଙ୍ଗ (ଦେଶ)—2. Rasabhaṅga (See)

ରସ ହୀନ—ସଂ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ଶୀରସ—
Rasa hīna Juiceless; sapless.

ରସା—ସଂ. ବ (ରସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ; ଏଥିରେ ରସମାନେ
Rasā ଥାଆନ୍ତି)—୧ । ଧରା; ଭୂ; ପୃଥିବୀ—1. The earth. [ଉ—ଝୁମି ଝୁମି ଲୁଠି ପୃଷ୍ଠେ ରସାର—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣୋଦ୍ଭବଙ୍କ ଝ ଗୀତ ।] ୨ । ରସନା; ଜିହ୍ୱା—2. Tongue. ୩ । ଦ୍ରାକ୍ଷା—3. Vine. ୪ । ଗନ୍ଧବହରଜା; ଶଲ୍ଲକୀ; କୁନ୍ଦୁରୁଖଙ୍କ ନାମକ ବୃକ୍ଷଜାତ ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ଦେଶୀ ଲୋଭାନ—4. Indian olibanum: Boswella Serrata; frankincense. ୫ । ପାଠା; ଅଜାନବଲ୍ଲୀ ଲତା—5. A creeper; Parera root; Stephania Hernandifolia. ୬ । ଅଜ-ବଲ୍ଲୀ ବନ୍ୟଲତାବିଶେଷ; କୁନ୍ଦୁରୁଙ୍କା; କୁଆମଇଡାଲତା—6. A wild creeper; Tricosanthus Cucumerina. ୭ । କାକୋଲି—7. A medicinal plant; Cocculus Judicus. ୮ । କାଙ୍ଗୁ; କଙ୍ଗ ଧାନ୍ୟ; ସୁଆଁ—8 Panicum Italicum; a kind of grain. ୯ । ରମ୍ନା (ହି. ଶ.) (ଦେଶ)—9. Vanda Roxburghi. ୧୦ । ମେଦା (ହି. ଶ.) (ଦେଶ)—10. A kind of rare herb. ୧୧ । ଶିଳାରସ; ଲୋଭାନ (ହି. ଶ.)—11. Olibanum; liquid amber. ୧୨ । ଆମ୍ବ (ହି. ଶ.)—12. Mango. ୧୩ । ନଦୀ (ହି. ଶ.)-13. River.

ରସା; ରସନା ଦେ.ବ—୧ । ରସିବା କର୍ମ (ଦେଶ)—1. The act
ରସା of Rasibā (See). ୨ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ରସାନନ୍ଦର ଡାକନାମ—2. Name for calling Rasānanda. ୩ । କୌଣସି ପରିବାର ବିଶିଷ୍ଟ ରକମର ଝୋଳ—3. A soup specially prepared from some vegetable; ଦେ.ବିଣ. —(ସଂ. ରସାଳ)—୧ । ରସଯୁକ୍ତ; ରସୁଆଳ—1. Juicy. ୨ । ଆର୍ଦ୍ର—2. Wet; damp. ୩ । ସରସ; ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Witty; humorous; sentimental. ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—ପାଣି ଲାଗିବା ଦ୍ୱାରା ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ବା ରହି ଯାଇଥିବା-Become putrefied through water.

ରସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କି. (ସଂ. ରସ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ରସି ଧାତୁ)—୧ ।
Rasā(se)ibā ରସିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—1. Causa-
ରସାନ ରସାନା; ରସବାନା tive of Rasibā. ୨ । ଅନ୍ୟର ମନକୁ ଭାବାଦ୍ର କରାଇବା—2. To cause a person to be overcom e with sentiment. [ଉ—ରସାଇ ଅନୁରାଗ କରେ ପୀପିତ । ବିଦ୍ୟାନାଥ. ମେଘଦୂତ] ୩ । ଅନ୍ୟର ମନକୁ ରଞ୍ଜାଇବା—3. To charm or enchant a person.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଉ—ଉଲ୍ଲା ମୋ ଉପସ୍ୟା ପଶା,ଖେଳୁ ବୋଲେ ରସା ରସା, ରସେ ଥାଉ ଏ ମମାଶା ଜଣା, ଦେ ଜଳଧର ! ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ] ୪ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇବା—4. To please [ଉ—ବାଦୁଲ ବମାନ ପଥବଣୀ ବନ ବସାଇ ରସାଇ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଳାସ ।] ୫ । ରସଯୁକ୍ତ କରାଇବା—To cause to be witty or juicy, ୬ । ରସାଣିତ କରିବା—6. To gild. [ଉ—ଅବା ପଦ୍ମେ ଇନ୍ଦୀବର—ରୁତରୁ ରସାଇ । ମଧୁ-ସୂଦନ. ରସଗାଥା ।] ୭ । ପୂଯଯୁକ୍ତ ହେବା; ଘାଅ ଇତ୍ୟାଦିରୁ ପୂଯ ବୋହିବା—7. To become purulent; to discharge pus (said of sores, boils etc.)

ରସା(ସେ)ଇବା ଖେଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି. (ସଦ୍ଭରତ)—Rasā(śe)ibā khe|ā(|e)ibā ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାରେ ହାସ୍ୟ ରସ୍ୟ **ରସାନା ହସାନା** ମୁଗ୍ଧ ଓ ଆନନ୍ଦିତ କରାଇବା—To please a person by various means. [ରସା(ସେ)ଇବା ମଜ୍ଜା(ଜ୍ଜେ)ଇବା, ରସା(ସେ)ଇବା ରଞ୍ଜା(ଞ୍ଜେ)ଇବା (ରଞ୍ଜିବା), ରସା(ସେ)ଇବା ତୁସା(ସେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରସାଖନ—ସ. ବ (ରସା=ପୃଥିବୀ+ଖନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଏହା ନଖରେ ପୃଥିବୀକୁ ଖୋଳିବାରୁ)—କୁକ୍କୁଟ—The cock.
Rasākhana

ରସାଗମ—ରସୋଦ୍ଭବ (ଦେଖ)
Rasāgama Rasodbhaba. (See)

ରସାଗ୍ରଜ—ସ. ବ—ରସାଞ୍ଜନ (ଦେଖ)
Rasāgraja Rasāñjana. (See)

ରସାଙ୍ଗ ଅତି ବିସ୍ତୃତ(ତି)—ସ·ବ—ରସଦୋଷ ବିଶେଷ—A defect in composition. [ଉ—ମୁଖ୍ୟ ରସର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅପେକ୍ଷା ଅଙ୍ଗସ୍ୱରୂପ ଅନ୍ୟ ରସର ଅଧିକଭର ବର୍ଣ୍ଣନା ହେଲେ ରସାଙ୍ଗର ଅତି ବିସ୍ତୃତ ହେଲା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ନଳକେଶ୍ୱର ସାରରସାତ୍ମକ କାବ୍ୟ । ଏହାର ମୂଳରେ ସୁପ୍ତ ଓ କଣ୍ଟକ ଜଙ୍ଗାର ବଇନ୍ଦ ସ୍ଥାନର ପ୍ରାକୃତିକ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତି ବିସ୍ତୃତ ରୂପରେ ହୋଇଅଛୁ, ତେଣୁ ଏହା ଦୋଷାବହ । କୁଲମଣି. ଅଳଙ୍କାରଚନ୍ଦ୍ରିକା ।]
Rasāṅga ati bistṛuta(ti)

ରସାଞ୍ଜନ—ସ. ବ (ରସଜାତ ଅଞ୍ଜନ; ମ. ତ. ତ୍ସ)—ସୁରୁମା; ଘାରଦ ଜାତ କଜ୍ଜଳବିଶେଷ (ନେତ୍ରରୋଗରେ ଔଷଧ ରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ)—Gray ore of antimony; stibium; Antimony, Amomum Anthorhiza; sulphuret of antimony. [ଉ—ଏହା ଗୁରୁ-ତରୁଣାଳୀ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ । ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାରର । ୧ । ପ୍ରାକୃତିକ ରସାଞ୍ଜନ—ଲେମ୍ବୁରସରେ ବଉରୁରେ ଏହା ଶୋଧନ କର·
Rasāñjana
ସ.—ରସଗର୍ଭ, ଶୁଷ୍ଟଣରୌଦ୍ଧି, ଅଗ୍ନିଜାତ, କୃତକ, ରସନାଭ, ରସସ୍ରଜ, ରସାଗ୍ର୍ୟ, ରସାଗ୍ରଜ, ରସୋଦ୍ଭବ, ରସୋଦ୍ଭୂତ, କାଳଭୈଷଜ୍ୟ, ବର୍ଷାଞ୍ଜନ, ରସାଞ୍ଜନ
ରସୋତ, ରସବତ
ତେ. ରସାଞ୍ଜନମୁ
ଶୁ. ରସବତ୍ତ

ଥ. କୁଜୁଜ୍ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ୨ । ରସାଞ୍ଜନ (କୃତ୍ରିମ)—ଦାରୁହରିଦ୍ରାର କ୍ୱାଥ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଭାଗ ଦୁଧ ମିଶାଇ, ଘାକ କରି କୃତ୍ରିମ ରସାଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । (Extract of Indian Berbery). ଏହା ଅସଲ ରସାଞ୍ଜନ ଅପେକ୍ଷା ନିକୃଷ୍ଟ ।]

ରସାଢ୍ୟ—ସ. ବଣ (ଶସ୍ୟା ଭତ୍ତ)—ରସଯୁକ୍ତ—Juicy.
Rasādhya

ସ. ବ—ଅମ୍ବାଡ଼ଚ, ଆମ୍ବଡ଼ା—Hog plum. [ରସାଢ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରସାଣ—ଦେ. ବ (ସ. ରସଲେପନ ବା ରସାସ୍ତନ; ପ୍ରା. ତ୍ସ୍ନସା(ଅଣ)—Rasāṇa ୧ । ରସରେ ସିକ୍ତ କରିବା—1. Moistening with Rasa. ୨ । ଧାତୁ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଲେପଦ୍ୱାରା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀକରଣ; **ରସାଇନ** ଅଳଙ୍କାରକୁ ରଙ୍ଗ କରାଇବା—2. Process of gilding metal. ୩ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀକରଣ—3. Process of brightening or burnishing. । ୪ । ମାଜିବା; ପାଲିସ୍ କରିବା—4, Polishing. ୫ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଓ ରୌପ୍ୟ ଅଳଙ୍କାରକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳକରଣାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଲେପ (ସୋରା, ଫିଟ୍‌କିରି, ଗନ୍ଧକାମ୍ଳ ମିଶ୍ରିତ ଦ୍ରବ)—5. A paste prepared for brightening gold and silver ornaments. [ଉ—ରସାଣିଛୁ ପୁଣି ଶୋକ ସେ ମୁରତ ମଧୁର ସ୍ନିଗ୍ଧ ରସାଣେ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ସାଙ୍ଗଡ଼ା ।] ୬ । ସୁନା ଅଳଙ୍କାରକୁ ପୋଡ଼ି ଧୋଇ ତା ଉପରେ ଦେବା ଲେପ—6. A coating or layer put on ornaments after burning and washing them. ୭ । ସୁନାକୁ ଘଷି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବା ପଥର—7. Agate used in polishing gold. [ଉ—ସ୍ୱଭାବେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ଯୌବନ ହେଲା ଯୋଗ୍ୟ ରସାଣ. ସ୍ୱଧାନାଥ. ରତ୍ନଭଗା ।] ୮ । ଲେପ—8. Plaster; layer; coating. ୯ । ଆର୍ଦ୍ରକରଣ—9. Moistening. ୧୦ । ରସାସ୍ତନ—10. Medical chemistry relating to metals; alchemy. ଦେ· ବଣ-୧ । ରସୁଆ; ରସଯୁକ୍ତ—1· Juicy. ୨ । ରସାଣିତ; ଶାଣିତ—2. Sharpened. [ଉ—ବୋଲ, ରସାଣ ଦେମାଙ୍ଗି ଘାଣାଣ କରାଇ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶ-ବଳାସ ।]
ରସାଣି

ରସାଣ କରିବା—ଦେ. କି.—୧ । ପାଲିସ୍ କରିବା—Rasāṇa karibā 1, To polish. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦିକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରସାଣ ଦେଓୟା କରିବା—2. To burnish gold or other **ଜିଲା କରନା** metal. ୩ । ଧାତୁଯୁକ୍ତ ଅଳଙ୍କାରାଦିକୁ ଗିଲ୍ଟି କରିବା—3. To gild a metal.

ରସାଣ(ଣି) ପଥର—ଦେ. ବ.—କଠିନ ପ୍ରସ୍ତର ବିଶେଷ (ଯେଉଁ ସାନ ପଥର ଚକଚକିଆ ହୁଏ)—Agate; stone used in polishing gold.
Rasāṇa (ṇi) pathara
ସଂଗସୁଲୈମାନୀ, ସଗଂୟଶବ

ରସାଣି—ଦେ. ବ.—(ସ. ରସାୟନ, ପ୍ରା. ରସାଅଣ)—୧ । ଗିଲ୍ଟି କରିବାର ଲେପ—1. A coating put on gilt metal. [ଦ୍ର—ସର୍କଡ ରସାଣିରେ ରସାଣିଲା । ଅଯସନ୍ୟ. ବଦରଧ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।] ୨ । (ସଂ. ରସ) କ୍ଲେଦ; ପୂଯବଶେଷ—2. Pus.

Rasāṇi ରସାନ **सोनाका पानी**

ରସାଣିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଗିଲ୍ଟି କରିବା—1. To gild. ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବା ପାଲିସ୍ କରିବା—2. To polish; to burnish. [ଦ୍ର—ରସାଣିଛୁ ପୁଣି ଶୋକ ସେ ମୂରଛ ମଧୁର ସ୍ନିଗ୍ଧ ରସାଣେ । ରଘାନାଥ. ଘାଦଙ୍ଗ ।] ୩ । ପୁଚ୍ଚ ଚଢ଼ାଇବା—3. To smear with a coat or layer of paint.

Rasāṇibā ରସାନ ଦେଓୟା **जिलाकरना; सोनाका पानी चढाना**

ରସାଣିଲ ସୁନା—ଦେ. ବ.—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀକୃତ ବା ମାର୍ଜିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—ଉହଲ କରା ସୋନା **जीलाकिआ हुआ सोना पानी चढाया हुआ सोना** [ରସାଣିଲ ଦ୍ୱାଚକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

Rasāṇilā sunā

ରସାତଳ—ସ. ବ.—(ଶ୍ରୀ ଚତ୍)—୧ । ଭୂତଳ; ଭୂପୃଷ୍ଠ; ପୃଥିବୀର ତଳ; ଧରାତଳ—1. The face of the earth; the earth's surface. ୨ । ପାତାଳ—2. The nether world. ୩ । ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ମତରେ ପୃଥିବୀର ନିମ୍ନସ୍ଥ ସପ୍ତପାତାଳ ମଧ୍ୟରୁ ନିମ୍ନତମ ଲୋକ ବା ତଳ—3. The lowest of the infernal regions said to exist below the surface of the earth. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ମତରେ ପୃଥିବୀର ତଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ୧° ସହସ୍ର ଯୋଜନ ବିସ୍ତୃତ ୭ ଗୋଟି ପାତାଳ ଲୋକ ଅଛି, ଯଥା—ଅତଳ, ବିତଳ, ନିତଳ, ଗଭାତଳ, ମହାତଳ, ସୁତଳ ଓ ରସାତଳ । ରସାତଳର ଭୂମି ପ୍ରସ୍ତରମୟ ଓ ଏଥିରେ ଦୈତ୍ୟ, ଦାନବ-ମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭୟରେ ବାସ କରନ୍ତି—(ହି. ଶ.) ।] ୪ । ଅତି ନିମ୍ନ ପ୍ରଦେଶ—4. Very low place; a place very low down the bottom of an abyss.

ରସାତଳ ରସାତଳ ରସାତ୍ରଳ —ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ

ରସାତ୍ମକ—ସ ବଣ.—(ରସ+ଆତ୍ମନ୍+କ)—୧ । ରସଗର୍ଭ; ରସମୟ; ରସାଳ—1. Full of juice; juicy. ୨ । [ରସାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ସରସ—2. Full of wit; witty. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଯୁ ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Sentimental.

Rasātmaka ରସାଳ

ରସାଦାନ—ସ. ବ.—(ଶ୍ରୀ ଚତ୍; ରସ+ଆଦାନ)—୧ । ରସଗ୍ରହଣ (ଦେଖ)—1. Rasagrahaṇa (See) ୨ । ରସ ଶୋଷଣ (ଦେଖ)—2. Rasa śoshaṇa (See) ୩ । ସୁଜ୍ୟପାନ—3. Sucking. ୪ । (ରସା+ଦାନ)—ଭୂମିଦାନ—4. Gift of land.

Rasādāna [ରସାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରସାଧାନ—ସ. ବ.—(ଶ୍ରୀ ଚତ୍; ରସ+ଆଧାନ)—ରସ ସଞ୍ଚୟ କରିବା—Conservation of the juice.

Rasādhāna

ରସାଧାର—ସ.ବ.—(ଶ୍ରୀ ଚତ୍; ରସ=ଜଳର ଆଧାର)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ । ରସ ରଖିବା ପାତ୍ର—2. A receptacle of sap or juice.

Rasādhāra

ରସାଧିକ—ସ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀ.)—ଟଙ୍କଣ; ତାଙ୍ଗଣ—Borax.

Rasādhika

ରସାଧିକ୍ୟ—ସ. ବ—୧ । ରସସ୍ତାଧିକ୍ୟ; ରସ ବେଶି ହେବା—Excess of Rasa. ୨ । କାକୋଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା—2 A medicinal fruit. ୩ । ରସ୍ତିସ୍—3. Raisin; currant.

Rasādhikya

ରସାନନ୍ଦ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ନାମ)—୧ । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଉତ୍କଳ ଓଡ଼ିଆ କବି—1. A religious Oriya poet of the 17th century. [ଦ୍ର—କବି ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ । ସେ ସ୍ୱୟାକୃଷ୍ଣପ୍ରେମବିଷୟକ କେତେକ ରସଗର୍ଭକ ସଙ୍ଗୀତ ଲେଖିଥିଲେ—ବଜାସ୍ତ୍ର. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ ।] ୨ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—2. A name given to males.

Rasānanda

ରସାନି—ଦେ. ବ (ସ. ରସ)—ପତଳା ପୂଯ; ଖତ ବାଟେ ଦେହନିର୍ଗତ ରସ—Purulent matter issuing through sores; thin pus.

Rasāni ରସାନୀ. ରସ **रस**

ରସାପାୟୀ—ସଂ. ବହ. ପୁଂ (ରସା+ପା ଧାତୁ+ଉନ୍; ୧ସା. ୧ବ)—ଯେ ଜିଭରେ ପାଣି ପିଏ—Drinking water by licking. ସଂ. ବ.—କୁକୁର—Dog.

Rasāpāyī [ରସାପାୟିନ୍—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରସାବଳୀ—ଦେ. ଛ—ଏକପ୍ରକାର ମିଠେଇ—A kind of sweet-meat. (ଦ୍ର—ଏଠାରେ ପୁନା ରସାବଳୀ—ରସାବଳୀ **अमृती** ପ୍ରାର୍ଥୀ. ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।) [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଧ ଛେନା ଓ କଦଳୀ ଆଦିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଏହା କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ବଳଦେବ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନଇଟରେ ଭୋଗ ହୁଏ ।]

Rasāvalī

ରସାଭାସ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ ଚତ୍)—୧ । ରସ ସମ୍ବନ୍ଧେ ମନର ବାସ୍ତବଭାବର ଗୋଯଳ—1. Simulation of sentiment; semblance of passion or sentiment. ୨ । କୌଣସି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବା ସ୍ଥାନରେ ଅନୁଚିତ ରସର ଅବତାରଣା—2. Introducing a sentiment which does not befit the subject matter. [ଦ୍ର—ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତି ଇର୍ଯ୍ୟକ୍ ଯୋନି ଜୀବମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଦରସର, ଗୁରୁଜନଙ୍କ ପ୍ରତି କୋପପ୍ରକାଶ କରି ଦୌଦ୍ରରସର ଅବତାରଣା କଲେ ଏହା ରସ ନ ହୋଇ ରସାଭାସ ହୁଏ ।]

Rasābhāsa

୩ । ପ୍ରକୃତ କାରଣ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାରଣରେ ରସର ଆରୋପ—3. Attributing evident emotions to some cause which is different from the real one. ୪ । ମାତ ରସ ସୁଲଭ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାକ୍ୟ; ଅଶିଷ୍ଟ ବଚନ—4. Unbecoming words; words befitting a lower sentiment. ୫ । ରସ ଭଙ୍ଗ (ଦେଖ)—5. Rasa bhanga (See) ୬ । ନୀଚ ରସ—6. Lower sentiment.

ରସାଭିନିବେଶ—ପୁ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ରସର ଚର୍ବ୍ଚଣା—
Rasābhinibesa 1. Description of emotion.
୨ । ରସୋଦ୍ଗମ—2. Accession of sentiment or passion.

ରସାମୃତ—ପୁ. ବ. (ରୂପକ)—୧ । ଅମୃତ ପରି ମଧୁର କାବ୍ୟ ରସ—
Rasāmṛuta Sentiment or taste compared to nectar. ୨ । ଘାସ, ଗନ୍ଧକ, ଶିଳାଜତୁ, ଚନ୍ଦନ, ଗୁଲୁଚ, ଧନିଆ, ଇନ୍ଦ୍ରଯବ, ଯଷ୍ଟିମଧୁ ଆଦିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. Name of a medicinal preparation. [ଦ୍ର—ଏହା ରକ୍ତପିତ୍ତରେ ଜ୍ୱରରେ ଉପକାରୀ—ହି. ଶ]

ରସାମୃତ ସିନ୍ଧୁ—ପୁ. ବ—ଭକ୍ତି ରସାମୃତସିନ୍ଧୁ (ଦେଖ)—Bhakti Rasāmṛuta sindhu rasāmṛutasindhu. (See)
[ଉ—ଅଳ୍ପର ମନ ଦେଇ ଶୁଣ, ରସାମୃତ ସିନ୍ଧୁ ବଚନ ।
ପ୍ରାତା. ପୂର୍ତ୍ତିଉମ ତଦ୍ଦୋଦସ୍ମ ।]

ରସାମ୍ଳ—ପୁ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ତୁନ୍ତାମ୍ଳ; ଇନ୍ଦ୍ରଳ—1. Tamarind. ୨ । ଅମ୍ଳବେତସ; ଶଣ୍ଠାଘାଲଙ୍ଗ ଶାଗ—
Rasāmla 2. A sort of potherb; Rumex Vesicarius.
୩ । ତୁନ୍ତ—3. Vinegar made by the aceteous fermentation of grain; acid seasoning.

ରସାୟନ—ପୁ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରସର ଅୟନ=ପଥ)—୧ । ଦୀର୍ଘଜୀବନ
Rasāyana ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧ; ଜରା ଓ ବ୍ୟାଧି-ନାଶକ ଔଷଧ; ଜରା ମୃତ୍ୟୁନାଶକ ସୁଧା—1. A medicinal preparation for retarding old age; the elixir of life; the Elixir Vitae of the alchemists. [ଦ୍ର—ଏହା ରୋଗୀର ରୋଗନାଶକ, ବୃଦ୍ଧର ଜରାନାଶକ ଏବଂ ସୁସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ବଳ ଓ ଆୟୁବର୍ଦ୍ଧକ । ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସ ହୋଇ କଣ୍ଠିରସାୟନାଦି ବିଶେଷଣ ପଦ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ଏଥିର ଅର୍ଥ କଣ୍ଠିପକ୍ଷରେ ରସାୟନସଦୃଶ ଉପକାରକ ।] ୨ । ବିଷ—2. Poison. ୩ । କଟି; ଅଣ୍ଟା—3. The waist. ୪ । ଚକ; ଘୋଳ ଦହି—4. Churned milk; butter milk. ୫ । ଦୁଇ ବା ବହୁବସ୍ତୁ ସଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଏକ ଉନ୍ନ ବସ୍ତୁରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଗୁଣାନ୍ତର ବା ରସାନ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ବିଷୟକ ଜ୍ଞାନ ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଲାଭ ହୁଏ; [ଦ୍ର—ଉମ୍ବାକୁ ସୁନାରେ ପରିଣତ କରିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ଏ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଶିଖାଯାଏ ବୋଲି କଥିତ]—5. Alchemy; chemistry. ୬ । ଔଷଧରେ ପାରଦର ପ୍ରଯୋଗକରଣ—6. The employment of mercury in medicine. ୭ । ପକ୍ଷୀ—7. Bird. ୮ । ଜରା—8. Old age. ୯ । ରୋଗ ବିଶେଷ—9. A sort of disease. ୧୦ । ଗରୁଡ଼—10. Garuṛda, the king of birds. ୧୧ । ବଡ଼ଙ୍ଗ—11. A medicinal seed; Embelia Ribes. ୧୨ । ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—12. An alchemist. ୧୩ । ରସର ସ୍ଥାନ—13. The place or subject of a sentiment. ୧୪ । ରଙ୍ଗ—14. Paint.

ରସାୟନଜ୍ଞ—ପୁ. ତତ୍ପୁ ଓ ବ. ସୁଂ (ରସାୟନ + ଜ୍ଞା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—
Rasāyanajña ରସାୟନ ବିଷୟରେ ଅଭିଜ୍ଞ—
(ରସାୟନଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) Learned in Rasāyana.

ରସାୟନ ଫଳା—ପୁ. ବ—ହରଡ଼ଇଙ୍କା; ହରଡ଼ା—
Rasāyana phalā The yellow myrobalan; Terminalia Chebula.

ରସାୟନ ବର—ପୁ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରସୂଣ (ହି. ଶ)—
Rasāyana bara 1. Garlic.
୨ । ପାରଦ—2. Mercury.

ରସାୟନ ବିଦ୍ୟା—ପୁ. ବ—ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ରୂଢ଼ ପଦାର୍ଥର ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
ରସାୟନ ବିଜ୍ଞାନ } ଅନ୍ୟରୂପ ବିଷୟ ଜଣାଯାଏ—
ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ର } Chemistry; alchemy.
Rasāyana bidyā
[ଦ୍ର—ରସାୟନ ବିଦ୍ୟାର ମୁଖ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏହିକି, ସଂସାରର ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ କେତେକ ମୂଳ-ଦ୍ରବ୍ୟର ପରମାଣୁରେ ନିର୍ମିତ । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ୭୮ଟି ମୌଳିକ ଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି (ଯଥା—ସୁନା, ରୁପା ଆଦ ଧାତୁ, ଗନ୍ଧକ ଆଦ ଉପଧାତୁ, ଅକ୍ସିଜେନ୍, ହାଇଡ୍ରୋଜେନ୍ ଆଦ ବାଷ୍ପ) । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୂଳ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରକାର ପରମାଣୁ ଥାଏ । ଏକପ୍ରକାର ପରମାଣୁ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ପରମାଣୁ ମିଶିଲେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଯୌଗିକ ବସ୍ତୁ ହୁଏ । ଯୌଗିକ ବସ୍ତୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଉହାର ଉପାଦାନ ମୌଳିକବସ୍ତୁମାନ ବାହାରେ । ଏହି ସଂଶ୍ଳେଷଣ, ବିଶ୍ଳେଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ମିଳେ—ହି. ଶ]

ରସାୟନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ପୁ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାରଦ—
Rasāyana śreshṭha Mercury.

ରସାୟନାଚାର୍ଯ୍ୟ—ପୁ. ବ. (ମଧ୍ୟପଦ)—ରସାୟନ ବିଦ୍ୟାର ଅଧ୍ୟାପକ—
Rasāyanāchārjya Professor of chemistry.
(ରସାୟନାଧ୍ୟାପକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସାୟନୀ—ପୁ. ବ—୧ । ଗୁଡୁଚ ଲତା—1. Menispermum
Rasāyanī Glabrum; Tinaspora Cordifolia.
୨ । କାକମାଚୀ; ନୁଣୁନୁଣିଆ ବୋଲ ଗୁଳ୍ମ—2. Solanum Nigrum. ୩ । ମଦ୍ଦାକରଞ୍ଜ; କରଞ୍ଜ ବୃକ୍ଷ—3. Arborea Speciosa; Pongamia Indica (tree). ୪ । ଗୋରକ୍ଷ ଦୁଗ୍ଧା ନାମକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଳ୍ମ; ନାଗବଳା; ଗରଗଡ଼—4. Sida Spinosa. ୫ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଂସଚ୍ଛଦା; ମାଂସ ରୋହଣୀ ଲତା—5. A medicinal plant. ୬ । ଦେହସ୍ଥ ଲସିକା ନାଡ଼ୀ—6. An absorbent vessel of the lymphatic system; a lacteal; a vessel of the body conveying nutrition. ୭ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ହି. ଶ)—7. Indian madder. ୮ । ବାଇଗଢ (ହି. ଶ)—8. Cowhage. ୯ । ଶଂଖପୁଷ୍ପୀ (ହି. ଶ) (ଦେଶ)—9. Samkha pushpi (See) ୧୦ । ଯେଉଁ ଔଷଧ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ନିବାରଣ କରେ (ହି. ଶ)—10. Any medicine which prevents persons becoming old.

ରସାରୁହ—ସ. ବି. (ରସା+ରୁହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବୃକ୍ଷ—Rasāruha Tree. (ଉ—ରହୁନା ଅଯଶ ଆଉ ରସାରେ, ରସାରୁହରୁ ଲତାଳୁ ଶସାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋତ୍ତରଖଣ୍ଡ. ଉ ଗୀତ ।)

ରସାଳ—ସ. ବିଶ (ରସ+ଆ+ଳ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—Rasāla ୧ । ରସପୂର୍ଣ୍ଣ; ସରସ—1. Juicy. (ଉ—ଧରି ଦେ (ରସାଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରସାଳ ବୋଲେ ଏ ରସାଳ ରସାଳସା ଯେହ୍ନ ସ୍ୱେନ । ଗୋଲ୍ଲେକ ଇନ୍ଦ୍ରଜେଣ୍ଟ ।) ୨ । ସୁସ୍ୱାଦୁ—2. Savoury; tasteful; delicious. ୩ । ରସମୟ; ରସିକ—3. Witty; humorous. ୪ । ସୁନ୍ଦର; ମନୋହର—4. Graceful; charming. ସ. ବି—୧ । ଆମ୍ବ—1. Mango; Mangifera Indica. ୨ । ପଣସ—2. Jack fruit; Artocarpus Intergrifolia. ୩ । ଗୋଧୂମ; ଗହମ—3. Wheat. ୪ । କୁନ୍ଦର ତୃଣ—4. A sort of grass. ୫ । କୁନ୍ଦୁରୁଖୁଟ୍ଟ ବା ଲୋବାନ୍ ଗଛ—5. The olibanum tree; Boswella Thurifera. ୬ । ରସଦାଳକା; ପୁଣ୍ଡ୍ରକ ନାମକ ଇକ୍ଷୁ—6. A luscious variety of sugarcane. ୭ । ଲୋବାନ; ଗିଲ୍ଲକ—7. Frankincense, olibanum. ୮ । ଗନ୍ଧରସ; ଗୁଗ୍ଗୁଳ—8. Gum myrrh. ୯ । ଆଖୁ (ହି. ଶ)—9. Sugarcane. ଦେ. ବି—ଘିଅ; ଘିଅ—Ghee. (ଉ—ରସାର ସାର ଏ ଦେଶ, ରସାଳ ଆଦ ଗୋରସ । ଭୋଜ. କୋଷ୍ଟବସ୍ତ୍ରାଣ୍ଡସୂଜସ୍ୱ ।)

ରସାଳୟ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ୧ । ଆମ୍ବ ଗଛ (ହି.ଶ)—1. The Rasālaya mango tree. ୨ । ଆମୋଦପ୍ରମୋଦର ସ୍ଥାନ(ହି.ଶ) 2. A place of amusements.

ରସାଳ ଶର୍କରା—ସ. ବି. (ସ.ଯ. ଲୋ)—ଆଖୁ ଦୋରୁଅରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୁଡ଼ ବା ଚନି (ହି.ଶ)—Molasses or sugar made from sugarcane.

ରସାଳସା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (୫ମୀ ତତ୍)—୧ । ମଦାଳସା; ରସିକତାଯୋଗୁଁ ଅଳସଗମନା—1. Lustful; walking slowly owing to excess of the sentiment of love. ୨ । ରସମୁଗ୍ଧା—2. Enamoured with love or lust. ସ. ବି—୧ । ଧମନୀ; ନାଡ଼ୀ; ରକ୍ତବାହୀ ନାଡ଼ୀ—1. Vein; blood vessel; tendon; blood tube; nerve. ୨ । ଆଖୁ (ହି. ଶ)—2. Sugarcane. ୩ । ଗହମ (ହି. ଶ)—3. Wheat.

ରସାଳସା—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ରସାଳସା)—କାମରସ ଯୋଗୁଁ ଅଳସଗମନା; ମଦାଳସା—Walking with slow pace on account of excess of the sentiment of lust.

Rasālasī
ରସାଳସା
ରସାଳସୀ

ରସାଳା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରସାଳ+ଆ)—ରସାଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Rasāla Feminine of Rasāla. ସଂ. ବି—୧। ରସନା; ଜିହ୍ୱା—1. Tongue. ୨ । ଦୂବ୍ୱା—2. The Doob grass; Panicum Dactylon; Cynodon Dactylon. ୩ । ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ—3. A shrub; Hedysarum Gangeticum. ୪ । ଦ୍ରାକ୍ଷା; ଅଙ୍ଗୁର ଫଳ—4. Grape. ୫ । ଦହିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସେଯୁବଶେଷ; ଶିଖରଣୀ—5. A sort of sweet drink made from curd. [ଦ୍ର--ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଜଳଶୂନ୍ୟ ଦଧି ୮ ସେର, ଚନି ୪ ସେର ଓ ଦୁଧ ୬ ସେର ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ଉହାସଙ୍ଗେ ମରତ, ଲବଙ୍ଗ, ଅଲାଇଚ ଓ କର୍ପୂରଗୁଣ୍ଡା ମିଶାଇଲେ ରସାଳା ହୁଏ । ଜମ୍ବା ଦଧି ୪ ସେର, ଚନି ୨ ସେର, ମଧୁ ଦୁଇ ଛଟାଙ୍କି, ଘିଅ ଦୁଇ ଛଟାଙ୍କି, ଶୁଣ୍ଠିଗୁଣ୍ଡା ଅଧ ତୋଲା, ଅଲାଇଚ ଗୁଣ୍ଡା ଅଧ ତୋଲା, ମରିଚଗୁଣ୍ଡି ଦୁଇ ତୋଲା ଓ ଲବଙ୍ଗଚୂର୍ଣ୍ଣି ଦୁଇ ତୋଲା ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ଭାଲୁ ଶଣି ମୃଗଳାଉ ଓ କର୍ପୂର ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱବାସିତ କରି ରସାଳା କରିଯାଏ । ଏହା ଅମ୍ଳମଧୁର-ରସ, ଶୀତଳ, ସାରକ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ପୁଷ୍ଟିକର, ଶୁକ୍ର-ବର୍ଦ୍ଧକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ବାତ, ପିତ୍ତ, ଦାହ, ତୃଷ୍ଣା, ରକ୍ତ ପିତ୍ତ, ପ୍ରଚ୍ଛର୍ଦ୍ଦିନାଶକ । ରତ୍ତଜ୍ଞାନୀ ଓ ସଦ୍ୟଃଜନକ୍ଲାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଏହା ବିଶେଷ ହିତକର ।] ୬ । ସୁମଧୁର ଲେହ୍ୟବିଶେଷ; ଚଟ୍ଣି—6. A sort of delicacy or pickle to be licked. ୭ । ଭୂଇଁକଖାରୁ (ହି. ଶ) 7. A kind of yam.

ରସାଳାପ—ସଂ ବି (ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଳାପ; ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ.)—ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ବା ରସିକତାଯୁକ୍ତ କଥୋପକଥନ; ସରସ ଆଳାପ—Witty conversation.

Rasālāpa
(ରସାଳାପନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସାଳାପୀ (ପୁଂ)
ରସାଳାପିନୀ (ସ୍ତ୍ରୀ) } ବିଣ—

ରସାଳ(ଳୁ)ଆ—ଦେ.ବିଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଂ. ରସାଳ)—ରସାଳ (ଦେଶ) Rasāli(lu)ā ରସାଳ **ରସଭରା(ରୀ), ରସୀଲା** Rasāla (See) (ରସାଲୀ, ରସାଲେଇ, ରସାଲୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରସାଲିହା—ସଂ. ବ — ଶୀଶୁନାସା; ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀଲତା ଗୁଳ୍ମ—Rasālihā A shrub; Uraria Lagopoides; Hemionites Cordifolia.

ରସାଳୀ—ସ.ବ—(ରସାଳ+ଈ)—ପୁଣ୍ଡ୍ରେକ୍ଷୁ; ରସଦାଳକା; ଏକପ୍ରକାର ରସବହୁଳ ଆଖୁ—Rasāli A luscious variety of sugar cane; Saccharum Officinarum.

ରସାଶ—ସ. ବ (ରସ+ଅଶ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଅ)—ମଦ୍ୟପାନ; ଡାଢ଼ି ପିଇବା (ହି. ଶ)—Rasāśa Drinking of toddy.

ରସାଶୀ—ସ. ବଣ. ଓ ବ. (ପୁଂ) (ରସ+ଅଶ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ମଦ୍ୟପାନକାରୀ (ହି. ଶ)—Toddy drinker Rasāśi (ରସାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରସାଶ୍ୱାସା—ସ.ବ—ଘଲାଶୀ ଲତା;ଗନ୍ଧ ଶୁଣ୍ଠିଲତା(କାଶ୍ମୀର ଦେଶୀୟ)—A sort of creeper. Rasāśwāsā

ରସାସ୍ୱାଦ—ସ ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ରସ+ଆସ୍ୱାଦ)—୧ । କୌଣସି Rasāswāda ବସ୍ତୁର ବା ବିଷୟର ରସ ଗ୍ରହିବା; ରସ ଗ୍ରହଣ; (ରସାସ୍ୱାଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରସବୋଧ—1. Enjoyment or tasting of the Rasa; experiencing a sensation. ୨ । (ଯୋଗ ଦର୍ଶନ) ଅଖଣ୍ଡ ବସ୍ତୁର ଅବଲମ୍ବନ ଦ୍ୱେତ୍ୱ ଚତୁଷ୍ଟୟର ସଙ୍କଳ୍ପ ଆନନ୍ଦଆସ୍ୱାଦନ—2. (Joga philosophy) A state of delightful repose in religious meditation.

ରସାସ୍ୱାଦୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ରସ+ଆସ୍ୱାଦ+ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—Rasāswādi ୧ । ରସର ଆସ୍ୱାଦନକାରୀ; ଯେ ରସ ଗ୍ରହଣଥାଏ—1. Tasting or enjoying a Rasa, ୨ । (ରସାସ୍ୱାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମଜ୍ଜିଆ—2. Fond of amusements or fun— ସଂ.ବ—ଭ୍ରମର, ମଧୁମାଛି—A bee.

ରସାହ୍ୱ—ସଂ. ବ—୧ । ସରଲଦ୍ରବ; ଗନ୍ଧ ବିରଜା; ଡାବିନ ତେଲ—Rasāhwa 1. Turpentine. ୨ । ଝୁଣା—2. Resin.

ରସି(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଋଷ୍ଟି)—ରଶି (ଦେଖ)—Rasi (See), Rasi(ssi) ସ୍ତାଦେ (ସିଂହଭୂମ) ବ—ମଦ୍ୟସାର—The essence of wine. ରସୀ ରଶି

ରସିଆ—ଦେ. ବଣ (ସ. ରସିକ)—୧ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ରସିକ; ନାଗର —1. Gallant. ୨ । ରସପ୍ରିୟ—2. Witty. ୩ । ରସପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Juicy. ୪ । ସଜ୍ଜିଆ—4. Foppish. [ଉ—ରସିଆଣ ! ରସିଆ କାନରେ ଫାସିଆଣ । ଛଗ ।] ରସିକ ରସିଆ

ରସିଆ ନାଗର—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସହଚର; ସ. ରସିକ+ନାଗର)—(ବ୍ୟଙ୍ଗ) ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି—(ironical) A gallant; a witty person. (ଉ—(୧) ଫୁଲ ଫୁଟିଗଲା, ଲଣ୍ଠା ନ ମାଡ଼ିଲା, ଫଳିଲ (ରସିଆ ପୁରୁଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଝୁଡ଼ିଙ୍କ ଛଇଁ, କେଉଁ କଥାପାଇଁ ରସିଆ ନାଗର, ପଦ୍ମରେ ରଡ଼ଲେ ଗୃହିଁ—ଛଗ । (୨) ରସିଆ ପୁରୁଷ ମୁଣ୍ଡରେ ଜଟ, କୁଆ ଦୁଗିଦେଲ ଲଟପଟ । ଛଗ ।] ରସିକ ରସିଆ ନାଗର

ରସିକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରସ+ଜ୍ଞାତାର୍ଥେ ଇକ)—୧ । ରସଜ୍ଞ; Rasika ରସବୋଧ ବିଶିଷ୍ଟ; ରସଗ୍ରାହୀ—1. Able to realise and enjoy the taste or sentiment or wit of a thing. ୨ । ରସମୟ; ସରସ—2. Juicy. ୩ । ଆମୋଦପ୍ରିୟ; କୌତୁକପ୍ରିୟ; ବଳାସପ୍ରିୟ—3. Witty; humorous; jocose; merry; funny. ୪ । ଗୁଣଗ୍ରାହୀ—4. Able to appreciate excellence or wit. ୫ । ସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ—5. Flavoured, tasteful. ୬ । ସୁରୁଚଯୁକ୍ତ; ସୁରସ—6. Tasteful. ୭ । ସୁରୁଚପ୍ରିୟ—7. Having good taste. ୮ । କାବ୍ୟପ୍ରିୟ—8. Having a taste for poetry. ୯ । ହୃଦସ୍ପାର୍ଶ୍ୱୀ କାହ୍ନ—9. Touching the heart; pathetic. ୧୦ । ସରକ୍ତ—10. Impassioned; enamoured. ୧୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଅନୁରକ୍ତ—11. Attached to any particular thing or matter (ଯଥା କାବ୍ୟ ରସିକ, ସଙ୍ଗୀତ ରସିକ ।) ସ. ବ—୧ । ସାରସ ପକ୍ଷୀ—1. The Indian crane; Ardea Sibirica. ୨ । ଘୋଟକ; ତୁରଙ୍ଗ—2. Horse. ୩ । ହସ୍ତୀ—3. Elephant. ୪ । ରହସ୍ୟପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A wit. ୫ । ଲମ୍ପଟ—5. Libertine. [ଉ—ସୁଶୋଭତା । ରସିକ ଚତୁରୁ ବଡ ଚନ୍ଦ୍ରା । ଗୋଲ୍ଲେକ. ଇନ୍ ଦୁରେଖା ।] ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଚଳାପ ଓ ବେଶାଦ ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ସଜ୍ଜନଆ ଲୋକ—1. Beau; fop. ୨ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—2. A name given to males. ଦେ. ବଣ—୧ । ସଜ୍ଜା; (ଅମୁକ ବସ୍ତୁ) ଧାରଣ କରିବା ପ୍ରିୟ—1. Fond of a particular thing. (ଯଥା—ନୋଳରସିକ, ଗାମ୍ଭୁରସିକ, ବନ୍ଧୁଆ ରସିକ ।) ୨ । ରସିକ; ନାଗର; ରମଣୀ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ—2. Gallant; fond of flirting with women. ୩ । ଅଦରସପ୍ରିୟ—3. Fond of amatory sentiment; lustful. ରସିକ ରସିଆ

ରସିକ ଚନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରସିକ—1. An eminent person of taste and wit. Rasika chandra

ରସିକଚୂଡ଼ାମଣି, ରସିକବର, ରସିକ ମଣି, ରସିକରତ୍ନ, ରସିକଶିରୋମଣି, ରସିକଶେଖର, ରସିକଶ୍ରେଷ୍ଠ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଶେଷଣ —2. An epithet applied to Śrikṛushṇa.

ରସିକତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ (ରସିକ+ଭାବାର୍ଥେ ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ରସିକର Rasikatā(twa) ଭାବ—1. Witticness; jocularity. ୨ । ଗୁଣଗ୍ରାହିତା—2. Appreciation of good qualities. ୩ । ଥଟ୍ଟା; ପରିହାସ (ହି. ଶ)—3. Jest; joke. ୪ । ଅଦରସ ପ୍ରିୟତା—4. Fond-

Digitized by srujanika@gmail.com

ness for the erotic sentiment. ୪। ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତି—5. Gallantry.

ରସିକ ନାଗର—ସ.ବ—୧। ନାଗରକରୁଚରିତ୍ର ରସିକ--1. A gallant
Rasika nāgara fond of the arts of the townspeople. ୨। ନାସ୍ତ୍ରୀପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. One fond the society of women.

ରସିକା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରସିକ+ଆ)—ରସିକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Rasikā Feminine of Rasika. ସଂ. ବ.—୧। ରସାଲା; ଖଜରଣୀ; ଶର୍କରା, ଦହି ଓ ମସଲାଯୁକ୍ତ ପେୟଦ୍ରବଶେଷ—1. A drink made of buttermilk, sugar and spices. ୨। ଗୁଡ଼—2. Molasses. ୩। ଇକ୍ଷୁରସ; ଦୋରୁଅ—3. Cane-juice. ୪। ରସନା; ଜିହ୍ୱା—4. Tongue. ୫। କାଞ୍ଚୀ—5, Woman's girdle. ୬। ବଲାସପ୍ରିୟା ରମଣୀ—6. Coquette; belle ଦେ. ବ.ଗୁଂ (ବ୍ୟଙ୍ଗ) (ସ. ରସିକ)—୧। ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A witty or jocose person. ୨। (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ରସିକ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ନାମ—2. Name for calling Rasika.

ରସିକାକଡ଼—ପ୍ରାଦେ(ଯାଜପୁର)ବ.(ସ. ଅଶୋକକଳି)--ଅଶୋକ କଳିକା -
Rasikākardi The buds of Aśoka flower.

ରସିକା ନାସ୍ତ୍ରୀ—ସଂ.ବ--ବଲାସପ୍ରିୟା ରମଣୀ—A coquette; a jilt.
Rasikā nārī (ତୁ—ମନଫୁଲ୍ଲଣିଆ ଗୀତ ଗାଏ ରସିକା ରମଣୀ } —ଅନ୍ୟରୂପ ରସିକା ନାସ୍ତ୍ରୀ ବାସଘର ଯାଏ ରସିକା ନାଗସ୍ତ୍ରୀ } —ଛଗ।)

ରସିକା ବର—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (୭ମୀ ତତ୍) —ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରସିକା—
Rasikābara An eminently witty or coquettish woman.
ରସିକାରତ୍ନ
ରସିକାମଣି
ରସିକାଶିରୋମଣି } —ଅନ୍ୟରୂପ

ରସିକିନୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରସିକା (ଦେଖ)
Rasikinī Rasikā (See).
ରସିକା (ତୁ—ଲଘ ଚନ୍ଦ୍ରମାନମାନଙ୍କ ଅକର୍ମରୁ ଦୂରାଇବାକୁ ରସିକମାନଙ୍କ ରସିକିନୀ ଉଦ୍ଦେ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି।)

ରସିକେଶ—ସ. ବ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—
Rasikeśa An epithet of Śrīkṛushṇa.
(ରସିକେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସିତ—ସ. ବଣ. (ରସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। ରସଯୁକ୍ତ—1, Rasita Having Rasa (flavour, taste, sentiment wit etc.) ୨। ଆସ୍ୱାଦିତ—2. Tasted. ୩।ରସାଣିତ; ଗିଲ୍ଟ, କରା ଯାଇଥିବା-3. Gilt. ୪। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦି ମଢ଼ା ଯାଇଥିବା 4. Platedwith gold. ସ.ବ—୧। ଜଳଦ ବନାଦ; ମେଘ ଶବ୍ଦ; ଘଡ଼ଘଡ଼ ଶବ୍ଦ—1. Roar of thunder (ତୁ—ରସିତ ରସନାନାଦ ତତ୍ରିମ ଏନ୍ତୁ ଶବଦ, ରସେ ଅଉସର ଲଭ୍ଜା ନ କର ଦେଉ । ସ୍ତ୍ରୀଗୀ. ରସବାରଥ ।) ୨। ମଦ; ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Intoxicating drug ୩। ଶବ୍ଦ—3. Sound.

ରସିତବାନ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରସିତ+ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Rasitabān ୧। ଆସ୍ୱାଦନ କରିଥିବା; ଗୁଞ୍ଜିଥିବା; ଯେ ଗୁଞ୍ଜିଅଛୁ (ରସିତବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) —1. Having tasted. ୨। ଶବ୍ଦକାସ୍ତ୍ର—2. Making a sound.

ରସିତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରସ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—
Rasitā ୧। ଆସ୍ୱାଦନକାସ୍ତ୍ର—1. Tasting; relishing. (ରସିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଶବ୍ଦକାସ୍ତ୍ର—2. Making a sound.

ରସିତାଶୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରସିତ+ଅଶ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧। ସେ ଶବ୍ଦପୂର୍ବକ ଖାଏ; (ରସିତାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଖାଇଲା ବେଳେ ସେ ଗର୍ଜ୍ଜନ କରେ (ଯଥା—ବାଘୁଡ଼ି, ବାଘ)—1. Eating with a noise; uttering a grumbling sound while eating. ୨। ମଦ୍ୟ ପାନକାସ୍ତ୍ର—2. Drinking wine,

ରସି(ଶ)ଦ୍(ଦ୍ଧ) [ଇତ୍ୟାଦି]—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) - ୧। (ଇଂ. ରସିଟ୍)
Rasi(se)d(di) [etc] ରଶିଦ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Rasid
ରସିଦ **ରସୀଦ୍** etc (See) ୨। (ଫା. ରସଦ୍) ରଶଦ୍ ଇତ୍ୟାଦି
ରସଦ **ରସଦ୍** (ଦେଖ)—2. Rasad etc. (See)

ରସିବା—ଦେ କି (ସ. ରସ)—୧। ରସଯୁକ୍ତ ହେବା—1. To
Rasibā become juicy or luscious. ୨। (ଫଳ ଆଦି)
ରସା ଲସିବା; ପାଚିବାରୁ ଲଚ୍ଚଚ ହେବା—2. To become
ରସନା soft or flaccid(said of fruits when ripe). ୩। ଜଳଯୁକ୍ତ ହେବା—3. To become watery. [ଯଥା-ବର୍ଷାଦିନେ ଲୁଣ ରସିଯାଏ ।] ୪। ଆର୍ଦ୍ର ହେବା—4. To become moistened. ୫। ଅନୁରାଗୀ ହେବା—5. To become fond of. [ତୁ—ସୁଲ୍ଲେହ୍ନଡ ସ୍ତ୍ରୀଜି ବଣିବ ରସି ଶଶୀ ତୁବଡ । ଗୋଲ୍ଲେକ—ଇନ୍ଦୁରେଖା ।] ୬। ଆସକ୍ତ ହେବା; କୌଣସି ବିଷୟ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ହେବା—6. To be attached to or enamoured of (a person or thing). [ତୁ—ଜଳନ୍ତୁର ପୁରନର ଗୃହୁ ଜଳଧାରେ· ରସିଲ ରସିକା ରସଲୁଚ୍ଚଳ ଘାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—ସଙ୍ଗୀତ ।] ୭ । ପ୍ରେମାର୍ଦ୍ର ହେବା—7. To be affected or smitten with love. [ତୁ—ଭ୍ରମର ! ରସକଁାରେ, ଏ ଫୁଲେ ବସକଁାରେ, କେତକୀ, କେତକୀରେ କେତକୀ ସଙ୍ଗୀତ] ୮। ଅନୁରାଗ ବା ସ୍ନେହ ପ୍ରକାଶ କରିବା—8. To express one's love or affection; to give vent to one's affection or love. [ତୁ—ତଥାପି ତ ଉଲେ ଡେଲେ ତୋ ସ୍ନେହ ନ ରସିଲା ରେ। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ· ବିଶୋସ୍ୱଚକ୍ଷୁ ତ ଗୀତ ।] ୯। ରମିବା; ରମଣ କରିବା—9. To cohabit·

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଜ—ପୁରୁଷେ ପରଦାସ୍ୱ ରସି, ସାହାଙ୍କ ସେବନ୍ତୁ ଭୁଲସୀ । ଭୁଗ୍ଭ· ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୧୦ । ଆନନ୍ଦିତ ହେବା—10. To be glad. [ଜ—ସେ ଜଳ ଦେଖି ବଣିଜାରୁଏ ରସିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୧୧ । ମନ ବଳାଇବା; ଲୋଭ କରିବା; ପସନ୍ଦ କରିବା-11. To love; to like; to prefer. [ଜ—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଆଉ ଆଉ କେ ଛଡ଼େ ରୂପାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୧୨ । ମଗ୍ନ ହେବା; ଲିପ୍ତ ହେବା—12. To be deeply engaged in. [ଜ—ପୂର୍ବେ ଧର୍ମ ଜଜ ନାମରେ ଖ୍ୟାତି କଲେ, ଉହିଁ ବସିକରଣ ଉପରେ ରହିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ରସିୟା—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରସ୍ସିଆ)—ଆସିଆ ଓ ୟୁରୋପର ଉତ୍ତର Rasiyā ଖଣ୍ଡସ୍ଥ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷ—Country of Russia.
ରୁସିୟା [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଏହା ଯଥେଚ୍ଛାଚୃତ୍ସ ସମ୍ରାଟ୍ ବା ଜାର୍(Czar) ଙ୍କ ରୁସ ଶାସନାଧୀନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ହୋଇଅଛି ।] ଦେ. ବ ଓ ବଣ—(ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ; ସଂ. ରସିକ)—୧ । ରସିକ (ଦେଖ)—1. Rasika. (See) ୨ । ରସିକା (ଦେଖ)—2. Rasikā. (See)

ରସୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରସ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—Rasī ୧ । ରସିକ (ଦେଖ)—1. Rasika. (See) (ରସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅନୁରକ୍ତ—2. Attached to; enamoured of. ୩ । ଆସ୍ୱାଦନକାରୀ—3. Tasting; relishing. ଦେ. ବ—ରସି (ଦେଖ)—Rasi. (See).

ରସୁଆ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ରସିକ)—୧ । ରସୁଆଳ; ରସାଳ; ରସଯୁକ୍ତ; Rasuā ରସମୟ—1. Juicy. ୨ । ରସିକ (ଦେଖ)—[ଉତ୍ତେ(ତ୍ତୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Rasika. (See) ୩ । ରସ ରସିକ, ରସାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to Rasa. ୪। ସାଦ୍। **ରସୀଲା, ରସୀୟା, ରସୁଆ** କୀଡ଼ାରେ ବା କେଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ - 4. Used during dalliance. [ଜ—ରସୁଆ ଖଟକୁ ପାଳ ଦଉଡ଼ ଛୁଣ୍ଡି ଗଲା ପଟ୍ ପଟ୍ । ପ୍ରବଚନ ।] ୫ । ରସ୍ ରସ୍ ଶବ୍ଦ କରୁଥିବା—5. Making a creaking or rustling sound.

ରସୁଆଳ(ଳି) – ଦେ. ବଣ (ସଂ. ରସାଳ)—୧ । ରସାଳ (ଦେଖ)—Rasuāla(li) 1. Rasāla. (See) [ଜ—ଆମ୍ବ ହେଲା (ରସୁଆଳଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରସୁଆଳ(ଳ) । ଉପ ।] ଦେ.ବଣ.ପୁଂ—ରସୁଆଳ } —ସ୍ତ୍ରୀ ରସୁଆଳୀ } ରସିକ (ଦେଖ)—Rasika. (See) ରସାଳ **ରସୀଲା, ରସବାଲା**

ରସୁ(ସୋ)ଇ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ରସବତୀ=ପାକଶାଳା)—୧ । ଅନ୍ନାଦିର Rasu(so)i ପାକ ବା ରନ୍ଧନକ୍ରିୟା; ରୁଷେଇ—1. Cooking. ରସ[ସୁ]ଇ ୨ । ପାକଶାଳା—2. Kitchen; cooking room. **ରସୀଈ** ୩ । ପାକ ବିଦ୍ୟା—3. Cookery. ୪ । ପକ୍ୱାନ୍ନ ରସୁଇଘର ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି—4. Cooked meal. [ଦ୍ର—ରସୁଇ **ରସୋଈଖାନା** ସଂସ୍କୃତୀୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପାଇଁ 'ରୁଷା(ଷେ)ଇ' ଶବ୍ଦ ପରେ ଦେଖ ।]

ରସୁ(ସୋ)ଇଖାନା—ଦେ. ବ—ପାକଶାଳା—
Rasu(so)ikhānā Cook-room.
[ରସୁ(ସୋ)ଇ ଘର—ଅନ୍ୟରୂପ]
ରସୁଇଘର **ରସୋଈଖାନା**

ରସୁ(ସୋ)ଇବାସ୍—ଦେ. ବ (ଅନର୍ଥକ ସଦ୍ଭରୁ)—ଅନେକ ପଦାର୍ଥର Rasu(so)ibās ରନ୍ଧନ କ୍ରିୟା—Act or operation of ରାନ୍ନାବାନ୍ନା **ରସୋଈଉସୋଈ** cooking food.

ରସୁଣ – ଦେ. ବ (ସଂ. ରସୋନ)—ରଶୁଣ (ଦେଖ)
Rasuṇa ଲସୁନ **ଲସୁନ** Raśuṇa. (See)

ରସୁଣି ଛେଲି—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁ ଧାନ—
Rasuṇa chheli A kind of fine paddy.

ରସୁଣିଆ—ଦେ. ବ—୧ । ରସୁଣ ପର ମୂଳ ଓ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଶାକବିଶେଷ—
Rasuṇiā 1. Kandelia Rhudi (Haines).
ଗୋରିଆ **ଲହସୁନିଆ** [ଦ୍ର—ରସୁଣ ପର ଏହାର ଗନ୍ଧ । ଏହାକୁ (ରସୁଣିଆ ଘାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଛଅଣ ଆଦରେ ଫୁଟାଇ ଖାଆନ୍ତୁ ।୨ । ରସୁଣମାଳା ପର ଦେଖା ଯିବା ବାହୁରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଳଙ୍କାର—2. A kind of ornament looking like a string of garlics and worn on the arm. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ରତ୍ନ; ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ—3. A kind of gem; lapis lazuli ଦେ. ବଣ—୧ । ରସୁଣ ପର ଗନ୍ଧ ବା ସ୍ୱାଦ ବା ଆକାର ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having the smell or taste or size of garlic ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ରସ ଯୁକ୍ତ—2. Excessively juicy. (ଯଥା—ରସୁଣିଆ ଆମ୍ବ ।)

ରସୁଣିଆ କେକର—ଦେ. ବ—ଜଙ୍ଗଲ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—
Rasuṇiā kekara Brugmiera Conjuguta.

ରସୁ(ସୂ)ନ—ସ. ବ (ରସ+ଉନ, କ୍ୟାଉନ) —ରଶୁଣ (ଦେଖ)
Rasu(sū)na Raśuṇa (See)

ରସୁ(ସୋ)ୟା—ଦେ. ବ—ରୁଷେଇକା; ପାଚକ—Cook.
Rasu(so)yā ରସୁଆ **ରସୋୟା**

ରସୁଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—ଜଗତ୍କୁ ପ୍ରେରିତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦୂତ; Rasul ପ୍ରେରିତପୁରୁଷ—God's messenger sent to ରସୁଲ **ରସୂଲ** the earth.

ରସୁଲ ଇ(ଆ)ଲ୍ଲା—ବୈଦେ. ବ (ରସୁଲ୍-ଇଲ୍-ଲାହ୍=ଆଲ୍ଲାଙ୍କ ଦୂତ)—
Rasul-i(ā)lla ୧ । ଈଶ୍ୱରପ୍ରେରିତ ଦୂତ—1. God's ରସୁଲ-ଇଲ-ଲାହ messenger. ୨। ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦ୍—
ରସୁଲ-ଇଲ-ଲାହ 2. The Prophet Mahommad.
(ରସୁଲଲ୍ଲା, ରସୁଲଲ୍ଲାହ୍[ହା]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସୁଲି ଟୋ(ତୋ)ଡ଼ି—ଦେ. ବ—ମିଶ୍ର ସ୍ୱରୀଣୀ ବିଶେଷ; ତୋଡ଼ିପରିବାର
Rasuli ṭo(to)ḍi —Name of a mixed tune in music.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରସେନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବ (ରସ=ଖଳଜ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କରେ ଇନ୍ଦ୍ର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ୭ମୀ ତତ୍) — ୧ । ପାରଦ; ପାଗ—1. Mercury; quick silver. ୨ । ସ୍ପର୍ଶମଣି; ପରଶମଣି; ପରଶୁପଥର—2. Touchstone (a gem); the philospher's stone. ୩ । ବୃଚମାଷ; ବରଗୁଡ଼ (ହି. ଶ.)—3. Dolechus Sinensis (grain). ୪ । ଜାଗ, ଧନିଆ, ପିପ୍ପଳୀ, ମନ୍ଥ, ଶିକୁଟି ଓ ରସସିନ୍ଦୁରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧ—4. Name of a medicinal preparation.

ରସେନ୍ଦ୍ରବେଧକ—ସଂ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ (ହି. ଶ)—
Rasendrabedhaka Gold.

ରସେଶ୍ୱର—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ପାରଦ—1 Quick silver. ୨ । ଛଅ ଦର୍ଶନର ବହୁଚର୍ଚ୍ଚିତ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—2. Name of a particular philosophy. [ଦ୍ର—ଏହି ଦର୍ଶନରେ ପାରଦ ଶିବଙ୍କର ବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗନ୍ଧକ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ରଜ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଓ ଏମାନଙ୍କର ୧୮ ସଂସ୍କାର ଓ ଏମାନଙ୍କର ରୋଗ ନାଶକ ଓ ରସାୟନଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି— ହି. ଶ] ୩ । ପାରଦ, ଗନ୍ଧକ, ଡହଡାଳ ଓ ସୁନା ଆଦର ଯୋଗରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—3. Name of a mercurial preparation.

ରସୋ(ସୌ)ତ୍—ଦେ. ବ (ସ. ରସୋଦ୍ଭବ)—ସୁରୁମା; ଦାରୁହରିଦ୍ରା ନାମକ କ୍ଷୁପର ମୂଳକୁ ଲୁହା କଟେଇରେ ଦୁଧରେ ବଟୁରାଇ ସେହି ବାଥକୁ ଲୁହା କଟେଇରେ ଜଅଁରେ ସିଝାଇ ଛାଡ଼ା ସ. ନାମ—ରସଗର୍ଭ, ରସଗ୍ରଜ, ରସୋତ୍ତବ, ରସାଗ୍ରଜ, ରସନାଥ, ଭାର୍ଯ୍ୟଶୈଳ, କୃତଜ, ବାଲଭୈଷଜ୍ୟ, ଅର୍ଚ୍ଚିସାର, ରସାଞ୍ଜନ, ଭାର୍ଯ୍ୟଜ ଗୁ. ରସବତ୍ତା ଓ. ରସାଞ୍ଜନମ୍ ଆ. ଦାରୁଜଦ୍

ଗାଢ଼ା ହେବା ପରେ ସେଥିରେ ଶୁଗ ଦୁରଧ ବା ଗୋଦୁଟ୍ଧ ମିଶାଇ ଜଅଁରେ ଦୁଇ, ଚୂର୍ଣ୍ଣି ବା ଲେଡ୍ୟବତ୍ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ରସାଞ୍ଜନ (ଏହା ଚକ୍ଷୁରୋଗରେ ଅଞ୍ଜନରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)—Collyrium prepared by boiling the root of Berbery root with milk till it is reduced into a powder or sticky ointment; extract of Indian Berbery. [ଦ୍ର—ଏହାର ଗନ୍ଧ ଅତିଶୟ ତିକ୍ତ ଘର । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶୀତଳ, ଶୁକ୍ରଜନକ, ନେତ୍ରହିତକର ଓ କଫ, ବିଷଦୋଷ, ବମନ, ରକ୍ତପିତ୍ତ, ହିକ୍କା, ଶ୍ୱାସ ବ୍ରଣ ଓ ମୁଖରୋଗର ହିତକର ।]

ରସୋତ୍ତମ—ସଂ. ବ (ରସମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ରସ ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରସ—1. Chief amongst Rasas; the best of the Rasas ୨ । ମୁଦ୍ଗ; ମୁଗ—2. A kind of pulse Phaseolus Mungo.

ରସୋତ୍ପନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ରସରୁ ଜାତ—
Rasotpanna Produced from Rasa.

ରସୋଦୟ—ସଂ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରସ+ଉଦୟ)—ରସର ଆବର୍ଭାବ—
Rasodaya The appearance of Rasa. (ରସୋଦ୍ଗମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସୋଦ୍ଗାର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରସ ବାନ୍ତି କରିବା—
Rasodgāra Vomiting Rasa. (ରସୋଦ୍ଗୀରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରସୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ରସରୁ ଜାତ—
Rasodbhaba 1. Produced from mercury.
ସଂ. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରସୋଦୟ—1. The appearance of Rasa. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି)—(ପାରଦରୁ ଜାତ) ହିଙ୍ଗୁଳ—2. Vermilion.

ରସୋଦ୍ଭୂତ—ସଂ. ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ରସରୁ ଜାତ—
Rasodbhūta Born of or produced from Rasa. (ରସୋଦ୍ଭୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରସୋନ—ସଂ ବ (ରସ ଧାତୁ+ଓନ, କର୍ମ। ରସ+ଉନ, ଯାହା Rasona ଗୋଟିଏ ରସ [ଅମ୍ଳରସ]ରେ ଉଣା)—ରଶୁଣ [ଦେଶୀ] [ରସୋନକ—ଅନ୍ୟରୂପ] Rasuna [See]

ରସୋପଳ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ଷ୍ଟ୍ର. ରସ=ଜଳରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ+
Rasopala ଉପଳ=ପ୍ରସ୍ତର, ଉତ୍ପ)—ମୁକ୍ତା; ମୌକ୍ତିକ—Pearl.

ରସ୍ତୋରାଁ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଇଜାରଣ ରସ୍ତୋରାଁ)—ଭୋଜନାଳୟ; ରସ୍ତୋରାଁ ହୋଟେଲ୍—Dining room; hotel; restaurant. **ରସ୍ତୋରାଁ**

ରସ୍ନ—ସଂ. ବ (ରସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ନ)—ଦ୍ରବ୍ୟ; ବସ୍ତୁ—
Rasna Thing: material; substance.

ରସ୍ପାଡ(ଦ)ନ୍ତ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେସ୍ପଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍) (କଚ୍ଚରା)—
Raspāḍa(da)nṭa ଅପିଲ୍ ମକଦମା ଦାଏର କରିଥିବା ପକ୍ଷର ରେସ୍ପଣ୍ଡେଣ୍ଟ ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ—Respondent in an appeal.
ରେସ୍ପଣ୍ଡେଣ୍ଟ [ଅପିଲ୍(ଲ)ଣ୍ଟ୍—ବିପକ୍ଷତ]

ରସ୍ୟ—ସଂ.ବିଣ(ରସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ଆସ୍ୱାଦନୀୟ—1. Capable of being tasted. ୨ । (ରସ+ଯ) ସୁସ୍ୱାଦୁ (ରସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Tasteful. ୩ । ରସନାର ପ୍ରୀତିପଦ—3. Delicious. ୪ । ରସମୟ; ସରସ—4. Juicy. ୫ । ସୁରୁଚିମୟ— 5. Of good taste. ସଂ. ବ—୧ । ରୁଧିର; ରକ୍ତ—1. Blood. ୨ । ଶରୀରର ମାଂସ (ହି. ଶ)—2. Flesh.

ରସ୍ୟା—ସଂ. ବିଣ—ରସ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Rasyā Feminine of Rasya.
ସଂ. ବ—୧ । ଗୁମ୍ଫା—1. Mimosa Octandra. ୨ । ରସା; ଗାଠ; ଅବ୍ରକପର୍ଣ୍ଣୀ; ଅକାଳବ୍ରହ୍ମ ଲତା—2. Stephenia Hernandifolia; Pereira root.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରସ୍ସି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ରସନା)—ରସି; ଦଉଡ଼ି—Rassi रस्सी रस्सी

ରହ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧। ତ୍ୟାଗ କରିବା—1. To give up. ୨। ମୋଚନ କରିବା—2. To give up; to emit. ୩। ଛଡ଼ା ଦେବା—3. To let loose; to abandon. ୪। ବେଗରେ ଗମନ କରିବା—4. To move with speed.

Rah (root)

ରହ୍—ଦେ. କି (ରହିବା କିୟାର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଅନୁଜ୍ଞା ଆକାର; ଅବ୍ୟୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧। (ତୁ) ରହିବା କିୟା କର; ରହିଯାଅ ହୋ—1. (you) Stay! Stop! ୨। (ତୁ) ଅପେକ୍ଷା କର୍—2. Wait! ୩। (ତୁ) ନିବୃତ୍ତ ହୋ—3. Abstain!

Rah थम्
रह

ରହ—ସ. ବ. (ରହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧। ମୈଥୁନ; ସୁରତ: ଶୃଙ୍ଗାର—1. Coition; copulation. ୨। ଗୋପନୀୟ ବିଷୟ—2. Secret matter. ୩। ଗୋପନୀୟ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ—3. Mystic truth; religious secret. ୪। ନିର୍ଜ୍ଜନତା—4. Solitariness. ୫। ଗୋପନ—5. Privacy. ୬। ବିଜନ ପ୍ରଦେଶ—6. Lonely place. ୭। ଗୁପ୍ତ—7. Privity. ୮। କ୍ରୀଡ଼ା; କୌତୁକ—8. Sport; play. ୯। ଆନନ୍ଦ; ସୁଖ—9. Happiness; pleasure. ଦେ. କି. (ସଂ. ଅସ୍ ଧାତୁ: ପ୍ରା. ରହ୍ ଧାତୁ ଓଡ଼ିଆ ରହିବା କିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ଅଦରାର୍ଥକ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ; ତୁମେ ଓ ବହୁବଚନ ତୁମ୍ଭେମାନେ; ଅବ୍ୟୟ ରୂପେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ)—(ତୁମ୍ଭେ) ରହଯାଅ ହୁଅ; ଅପେକ୍ଷା କର; ଅବସ୍ଥାନ କର୍—(Verb Imperative) (you) Stop! Wait! Stay! ଦେ. ଅ—ରହରହ (ଦେଖ)—Raharaha (See)

ରହଁଟା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସଂ. ଅରଘଟ୍ଟ, ପ୍ରା. ଅରହଟ୍ଟ, ତୁଳ. Rahaṁṭā ଏହ ଅର୍ଥରେ ହି. ରହଁଟା)—ଅରଟ—Spining wheel. (ରହଣ୍ଟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରହଃ—ସ. ବ (ରହ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଅସ୍ ବମ୍ବା ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ମ.ଅସ୍;ରହସ୍ ଶବ୍ଦ,୯ମା.୧ବ)—ରହ (ଦେଖ)—Raha (See) ବିଣ—୧। ଗୁପ୍ତ; ଗୋପନୀୟ—1. Secret; private. ୨। ବିଜନ—2. Lonely. କି. ବିଣ—୧। ଗୋପନରେ—1. In secret. ୨। ଏକାନ୍ତରେ; ନିର୍ଜ୍ଜନରେ—2. In private; away from the presence of people. ଅ—ରହରହ (ଦେଖ)—Raharaha (See)

Raha

ରହଟା—ପ୍ରାଦେ.(ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧। ଯିଦ—1. Stubbornness. ୨। ଅଳ—2. Importunity.

Rahaṭā

ରହ(ହେ)ଣ—ଦେ. ବ (ସ. ରକ୍ଷଣ)

Raha(he)ṇa

ଅବସ୍ଥାନ ୧। ଅବସ୍ଥାନ; ସ୍ଥିତି; ରହଣି—1. Staying; halting. ବୈଦେ. ବ (ଧା. ରେହ୍ଣ୍) ଋଣ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଋଣଦାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଋଣ ଶୋଧର ପ୍ରତିଭୂ ବା ଜାମିନ୍ ସ୍ୱରୂପ ରଖିବା ସମ୍ପତ୍ତି—1. A pledge or mortgage. ୨। ବନ୍ଧକ; ସମ୍ପତ୍ତି ବନ୍ଧକ ରଖି ଋଣ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପ୍ରଥା—2. Loan by mortgaging or pledging; borrowing money by pledging any property. [ଦ୍ର—'ରହଣ' ବା ରହଣ-ବନ୍ଧକ ପ୍ରଥାଦ୍ୱାରା ଋଣ ପରିଶୋଧର ଜାମିନ୍ ସ୍ୱରୂପ ଖାତକର କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଖାତକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରେ, କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଖାତକର ଦଖଲରେ ଥାଏ ଓ ମହାଜନର ଋଣ ପରିଶୋଧ ଯାଏଁ ଦାୟିତ୍ୱ ଉକ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରହଣ-ଅବଦ୍ଧ ସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ (mortgage without possession or simple mortgage). ଅବଦ୍ଧ ଭୂମିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଫଳାଦିକୁ ମହାଜନ ଋଣର ସୁଧର ବା ମୂଳର ଅରଣାରେ ସଜୁରା ପାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଗଲେ ତାକୁ 'ଫଳ-ବନ୍ଧକ' (Usufructuary mortgage) କୁହାଯାଏ।]

ରହଣି

ରା (ଧାତୁ)—ସ—୧। ଦାନ କରିବା—1. To give. ୨। ଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To take; to accept. ୩। ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା; ପାଇବା—3. To get; to receive; to obtain. ୪। ଲାଭ କରିବା—4. To gain.

Rā (root)

ରା—ସ. ବ (ରା. ଧାତୁ+ଭାବ. କ୍ୟପ୍)—୧। ଦାନ—1. Gift; giving. ୨। ଗ୍ରହଣ—2. Act of receiving or taking. ୩। ବହିର୍ଭାବ; ହାବଭାବ—3. Outward signs proceeding from love, passion or other sentiment. ୪। ଭ୍ରାନ୍ତି; ଭୁଲ—4. Error; mistake. ୫। ଧନ—5. Wealth; riches. ୬। ସ୍ୱର୍ଗ—6. Heaven. ୭। କାଞ୍ଚନ—7. Gold. ୮। ରବ; ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି—8. Sound; tone; voice. ଦେ. ବ—୧। (ସ. ସ୍ୱର) ସଙ୍ଗୀତର ତାନ ବା ଅବଲମ୍ବି ବିଶେଷ, ହଲହଲୀ ସଙ୍ଗୀତ ବୋଲିବା ପୂର୍ବରୁ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ୱରସଙ୍ଗେ ଆପଣାର କଣ୍ଠସ୍ୱର ମିଳାଇବାପାଇଁ ଗାୟକମାନେ ଯେଉଁ ସ୍ୱର ଧରନ୍ତି—1, A sound uttered by musicians while trying their tune with the tune of the musical instrument.

ରା

ରାୟ ରାय ୨। (ଶ୍ରେଷ୍ଠତାବୋଧକ ସ୍ୱଜନ୍ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ 'ସ୍ୱପ୍' ବା 'ସ୍ୱର'ର ସଂକ୍ଷେପ) ପଦ ବା ଉପାଧି ଶେଷରେ ଲାଗିବା 'ସ୍ୱପ୍' ଶବ୍ଦର ସଂକ୍ଷେପ ଆକାର—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. Abbreviation in pronouncing the sound 'Rāya' affixed to titles given by Rajas. (ଯଥା—ଉଦଣ୍ଡରା, ବଲବନ୍ତରା, ସ୍ୱଉତରା, ସାମନ୍ତରା, ସାଥନ୍ତରା, ସଂଗୀତରା, ପଣ୍ଡିତରା ଇତ୍ୟାଦି ।)

ରା ରା ୫ । (ସଂ. ସ୍ୱର) ପିଲ୍ଲମାନେ କାନ୍ଦିବାବେଳେ ଉହ୍ୟ ବହୁତାଳବ୍ୟାପୀ ଘର୍ଘ ଶବ୍ଦ ବା ସ୍ୱର; ସ୍ୱହା—3. A prolonged sound made at one breath at the end of crying by infants. (ଯଥା—ସେ ପିଲାଟା ଅନେକବେଳୁ 'ରା'ଧରି କନ୍ଦୁଛି ।)

ଧ୍ୱନି आवाज ୪ । କଂସା ବା ବାସନ ଆଦରେ ଆଘାତ କଲେ ଉହାଁରୁ ଜାତ ହେବା ବହୁତାଳସ୍ଥାୟୀ ଶବ୍ଦ—4. A tune continued for a long time (e.g.when a metal utensil is struck with another metal); intonation; a prolonged tune. ୫ । ଯିଗର; ଯିଦ—5. Zid; importunity. [ଉ

ଜିଦ —ମଦ୍ଦାନ୍ତ୍ୟ ବଡ଼ ସଭ୍ୟଜନ୍ତୁ ଲୋକ ଏକସ୍ୱ ଧରନ୍ତୁନ୍ତୁ ।

ଜୀଦ ଫାରସୀମୋଦ୍ଦନ. ଚଲ୍ଲସ୍ଲଲ୍ ।] ୬ । (ସ. ସ୍ୱର)—ଡୁଡୁ ଖେଳରେ ଖେଳାଳି ଏକ ନିଶ୍ୱାସରେ ବିପକ୍ଷଦଳର ସୀମା ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ଏକ ସ୍ୱରରେ କରିବା ଧ୍ୱନି—6. An

ଶାଁସ utterance made at one breath by Ḍuḍu players inside the adversary's limits, ୭ । (ଶବସ୍ତ୍ର ଭାଷା. ସ୍ନ=ସ୍ନେହ) ଯେ ସ୍ନେହଭାବ ବା ସ୍ନେହ କରେ; ଯାହାକୁ ସ୍ନେହ କରାଯାଏ—7. Loving; loved. [ଉ—ମୋଇଲ୍ଲେ ! ସୋଇଲ୍ଲେ ! ତୋ ମାଆ ତୋତେ ସ୍ୱ, ହାଣ୍ଡି କୁଣ୍ଢେଇରେ ମଣ୍ଡା ପୁରେଇ ଭାଙ୍ଗି ଉଲେ ଉଲେ ଯାଅ । ଶିଶୁରଞ୍ଜନ. ଗୀତ ।] ୮ । (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) କୁଆମାନଙ୍କ ଏକାଧିକ ଥର ବୋବାଇବାର ଶବ୍ଦ; ସ୍ୱଉ ସ୍ୱଉ—8. Croaking or crowing sound

ରାୟ of crows. ବୈଦେ. (ଫା. ସ୍ୱଏ)—୧ । ସ୍ୱପ୍ନ; ସ୍ୱପ;

ରାଯ ମତ; ମନ୍ତବ୍ୟ; ନିଷ୍ପତ୍ତି—1. Decision; judgment. ୨ । (ଫା. ସ୍ୱହା=ପଥ) ବାଟ; ସ୍ୱସ୍ତା; ପଥ—

ଜାୟଗା 2. Way; road. ୩ । ସ୍ଥାନ; ଜାଗା—3. Place;

ରାହ space. (ଯଥା—ସେଠାରେ ବସିବାକୁ ହେଉ 'ସ୍ୱ'

ରାସ୍ତା ନାହିଁ) ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ; ସ୍ୱହା—

ରାହ 4. (figurative) Separate or individual arrangement. [ଯଥା—ମୁଁ ଅଜଯାକୁ ତତେ ସୋପିଲି । ଏଣିକ ତୋ 'ସ୍ୱ' ତୁ କର] ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ ଓ ବଣ—ସ୍ୱଆ (ଦେଖ)—Rā-ā (See).

ସ୍ୱଆ—ଦେ. ବ—୧ । (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) କୁଆମାନଙ୍କ ଏକାଧିକ ଥର Rāā ବୋବାଇବାର ଶବ୍ଦ; ସ୍ୱଉ ସ୍ୱଉ—1. Croaking or

ରା crowing sound of crows. ୨ । (ସ. ସ୍ୱର) ସ୍ୱ

ରାବ (ଦେଖ)—2. Rā. (See) ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ସ୍ୱ (ଦେଖ)—Rā. (See) ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଖୁସି; ଆନନ୍ଦ—Pleasure. ବଣ—ସୁଖକର—Pleasing; pleasant; charming. [ଉ—କୋଇଲି ଲୋ ସୋଇଲ ଲୋ । ତୋ ମା ମତେ ସ୍ୱଆ । ଲୌକିକ ଗୀତ ।]

ସ୍ୱଆଁଭାଲ—ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବ—ସ୍ୱଆଁଳ; ଯେଉଁ ଗରିବମାନେ Rā-āṁtāḷi ଧାନକଟା ସମୟରେ ବଲରେ ପଡ଼ିଥିବା ଧାନକେଣ୍ଡାମାନ ଖୁଣ୍ଟନ୍ତି ଓ ଧାନକେଣ୍ଡା ଛିଣ୍ଡାଇ ବଅନ୍ତି—Poor people who watch the reaping of paddy and pick up the stalks of grain fallen from the reaper's sheaves.

ସ୍ୱଆ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ସ୍ୱର) —୧ । ଶିଶୁମାନେ କାନ୍ଦିବାବେଳେ Rāā dharibā ଏକ ନିଶ୍ୱାସରେ ବା ଏକଟାଣରେ ବହୁକାଳ ସ୍ୱର

ରା ଧରନା ରା କାଢ଼ା, ଦମଆଟକା ଉହରିବା—1. To continue a sound for a long time at one stretch (said of some infants while crying at one breath). [ଉ—ଏଥିରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ନିଶ୍ୱାସ ଥଟକାଇ ଆଉ ନ ଫେରିବାରୁ ଶିଶୁ ମୃତ ହେବା ପରି ଘଟଣା ଶୁଣାଅଛୁ ।]

୨ । କଂସା ବାସନ ଆଦରେ କଠିଣବସ୍ତୁ ଆଘାତ ହେବାଯୋଗୁଁ ବହୁକାଳସ୍ଥାୟୀ ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To make a prolonged sound (said of bell metal utensils). (ଯଥା—କଂସାରେ ଖଡ଼ୁ ବାଜି ସିବାରୁ କଂସାଟା ସ୍ୱଆ ଧରିଲା) [ଉ—ଲୋକମାନଙ୍କର ନିଶ୍ୱାସ ଯେ ଗର୍ଭିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ କଂସା ବାସନ ଆଦର ସ୍ୱଆ ଶୁଣିଲେ ତା ଗର୍ଭରେ ଥିବା ଶିଶୁ 'ସ୍ୱଆ ଧରେ !' ଏଥିପାଇଁ କଂସା ବାସନ ଆଦ 'ସ୍ୱଆ ଧରିଲେ' ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ସେ କଂସାରେ ହାତ ଛୁଆଁଇଦେଇ 'ସ୍ୱଆ' ବନ୍ଦ କଣ୍ଠ ଦିଅନ୍ତୁ ।]

ରାହା ଧରନା ୩ । ଗୋଟିଏ କଥା ଜିଦ୍ ଧରିବା—3. To impor-

ରାହା ଧରନା tune on one thing. ୪ । ଗୋଟିଏ ସ୍ୱସ୍ତା ଧରିବା; ବାଟ ଧରିବା—4. To take to a road.

ସ୍ୱଆବାଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. ବ—ସ୍ୱହା ବାଡ଼ି (ଦେଖ)

Rā-ā bāṛdi Rāhābāṛdi. (See)

ସ୍ୱଆବାଲି—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସ୍ତ୍ରୀ)—କଳହପ୍ରିୟା ସ୍ତ୍ରୀ—

Rā-ābāḷi Quarrelsome woman; a vixen; virago. ଝଗଡ଼ାଟେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋମଡୀ

ସ୍ୱଆ ସ୍ୱଆ—ଦେ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ସ୍ୱଆ (ଦେଖ)

Rā-ā rā-ā Rā-ā. (See)

ରାରା ରାହା

ସ୍ୱଆସ—ଦେ. ବ (ସ. ସ୍ୱସ୍)—ସ୍ୱହାସ (ଦେଖ)

Rā-āsa Rāhāsa. (See)

ରାସ ବୈଦେ (ଫା. ସ୍ୱସ୍) —ଘୋଡାର ଲଗାମ—

ରାସ Bridle or rein of a horse.

ସ୍ୱଇ(ଈ)—ଦେ. ବ (ସ. ସ୍ୱଜକା)—୧ । ସ୍ୱଇ ସୋରିଷ—1. Rye;

Rāi(ī) Indian mustard; white mustard, Bas-

ରାଈ sica Juncea, Sinapis Ramosa. ୨ । ସୋରିଷ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଇ ବଟା; ବେସର—2. Mustard paste. ୩ । ବେସର ଓ ପୀସାହୁଆସରସୋଁ ଶାକ ଦଆଯାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅମ୍ଳ ବ୍ୟଞ୍ଜନ; ରାଇତା—3. A sour curry made of rye paste and acid mixed with vegetables. (ଯଥା—ଓଲ ରାଇ, ଜଣ୍ଡିରାଇ, କାକୁଡ଼ିରାଇ ଇତ୍ୟାଦି) ୪ । ସ୍ତ୍ରୀ(ସ. ରାଧିକା) ରାଧିକା—4. Rādhikā, (Śrikṛushṇa's object of purest love). ୫ । (ସ. ରାଜନ୍; ରାଜ ଶବ୍ଦର ସଙ୍ଗେସ) —ରାଏ; ରାଜା; କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—5. A family-titile of Ksbyatriyas. ୬ । (ସ ରାଜ ରାଜନ୍) ଉପାଧି ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ରାଜ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ—6. An incorrect version of Rājā. (ଯଥା—ରାଇ ଗୁରୁ) ୭ । (ସ. ରାଜଦ୍ରବ୍ୟ ବା ରାଜାମ୍ଳ)—ଓଡ଼ିଶାର ଜଙ୍ଗଲରେ ଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲି କାଠଗଛ; ରାଇଗଛ (ଦେଖ)—7. A species of wild Dilenia Speciosa; Dilenia Aurva (Haines). [ଦ୍ର—ଏହା ଶାଳଗଛ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ଓ ଏହା ଓଜାଗାଘୁ ଗଛ । ଏହାର ବୃକ୍ଷଗୁଡ଼ିକର ଗଠନ ଓଜ ପତ୍ରପତ୍ର, ଫଳ ବଡ଼ ବଡ଼ । ଏହି ପତ୍ରର ବ୍ୟାସ ୧ ଫୁଟ୍‌ଠାରୁ ୧୪ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ । ଶବର ଅପେକ୍ଷା ଲାଲ୍ତର ଲୋକେ ଏ ପତ୍ର ଉପରେ ଭାତ ଖାଆନ୍ତି । ଏଥିର ଫଳ ଅଣ୍ଟଳା କୋଳପର ଫଳ ଲମ୍ବା ଏବଂ ଗଛରେ ଥେନ୍ତା ଥେନ୍ତା ଝୋଇ ଫଳେ । ଏହି ଫଳ ଅଖାଦ୍ୟ । ଏହାର ବକଳ ମୋଟା । ଗଛର କାଠ ଚରାଯାଇ ପଟା କରାଯାଏ । ଏହାର କାଠ ମସୃଣ ।] ୮ । ସ୍ଥିରେ ବା ପେଚକଷାରେ ଖାଁଜ ଥିବା ଘରା ବା ଖାଲ; ବୋଲୁ ବା ଛୁଞ୍ଚିକଣ୍ଡୀର କଣ୍ଡା ଆଁଦି ଉଭରେ ଥିବା ଘସ୍ତ (ଯାହା ପେଚକଷାର ଘସ୍‌ମାନଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ଧରିବାରୁ ପେଚ ଶକ୍ତ ହୋଇ ବସେ)—8. The grooves in screws and bolts. ୯ । ରାଇ (ଦେଖ)—9. Rai. (See)

ରାଇଆ—ଦେ. ବଣ—ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବଢା ହୋଇଥିବାରୁ ଉଗ୍ରଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ Rāiā (ସୋରିଷକୁ ବା ବେସର)—Having strong odour after it is pasted (said of re-cently pasted mustard. [ଦ୍ର—ସୋରିଷକୁ ବାଟି କରି କିଛି ସମୟ (ଅର୍ଥାତ୍ ୩।୪ ଘଣ୍ଟା) ରଖି ଦେବା ପରେ ଉହାଁରୁ ରାଇଆ ଗନ୍ଧ ଛଡ଼ଗଲେ ତାହା ବେସରରୂପେ ଭରକାଷରେ ଓ ରାଇତା ଆଦରେ ବଆଯାଏ । ଉଟକା ବଟା ବେସର ବଆ ହେଲେ ଭରକାଷ ଆଦ ରାଇଆ ହୋଇଯାଏ ।]

ରାଇକା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା) —ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଜାକେଟ୍; ବଡ଼ି—Woman's bodice. [ଦ୍ର—ନାୟିକାମାନେ ବାହୁ ମୂଳ ସୁନ, ରାଇକା ପାଇ କାନ୍ଥରେ ଶୋଭନ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ।]

ରାଇ ଗଛ—ଦେ. ବ—ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Rhizophora Mucronata; or Rhizophora Conjugata.

ରାଇଗିଡ଼—ଦେ. ବ—ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଖାଲୁଆ ଜମିରେ ଜନ୍ମିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଧାନ—A species of paddy growing in low lands.

ରାଇ(ଏ)ଗୁରୁ—ଦେ. ବ. (ସ. ରାଜଗୁରୁ)—୧ । ରାଜାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରଗୁରୁ—1. The spiritual preceptor of a king. ୨ । ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—2. A title of given to Brāhmaṇas by Rajas.

ରାଇ ଗୋଜା—ଦେ. ବ—ରାଇ ଗଛର କାଳ—Rāi gojā Pegs from Rāi tree. [ଦ୍ର—ଘୋଡଲେ ରାଇ ଗୋଜା ଜଳୀ ପାଣିଙ୍କରେ । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର. ମଦାରାଇଡ. ବନ ।]

ରାଇଜ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ—ରାଜ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Rāija (etc) Rājya etc. (See)

ରାଇଟ୍(ଟି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—୧ । ସାହା ଭୁଲ ନୁହେଁ; ଠିକ୍—1. Right; correct. ୨ । ଦହିଣ; ଡାହାଣ—2. Right (side).

ରାଇଟ୍ ଟାଇମ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଠିକ ସମୟ—Rāiṭ ṭāim Right time.

ରାଇଟର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ଲେଖକ; କର୍ମୀ; ମୋହରର—1. Writer; clerk. ୨ । ଲିପିକା—2. Scribe. ୩ । ରାଇଟର୍ କନଷ୍ଟବଲ୍—3. Writer constable.

ରାଇଟର୍ କନ(ନି, ନେ)ଷ୍ଟ(ଷ୍ଟେ)ବଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ ରାଇଟର୍ କନ୍‌ଷ୍ଟେବଲ୍) —ରାଇଟର କନଷ୍ଟେବଲ ପୁଲିସ୍ କନ୍‌ଷ୍ଟେବଲ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମାନ୍ୟ ଲେଖାପଢ଼ି ଜାଣିଥିବା ଲୋକ—Writer constable; literate constable (of the Indian Police). [ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥାନାରେ ମୁଦ୍ରଏନ୍ ଥିବା କନଷ୍ଟବଲ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଲେଖାଏଁ ରାଇଟର୍ ଥାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ସାଧାରଣ କନଷ୍ଟବଲ୍‌ମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଟିକେ ବେଶି ଦରମା ପାଆନ୍ତି । ଥାନାର ଡାଇରି ଓ ରେଜଷ୍ଟରମାନ ସେମାନେ ପୂରଣ କରନ୍ତି ।]

ରାଇଟର୍‌ଗିରି—ଦେ. ବ—୧ । କର୍ମଚାରି କାର୍ଯ୍ୟ—1. Clerkship; the post or work of a writer. (ରାଇଟର୍ଗିରି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଲେଖକତ୍ୱ—2. Writership.

ରାଇଟର୍ସ୍ ବିଲ୍‌ଡିଙ୍ଗ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—କଲିକତାରେ ବଙ୍ଗ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରିମାନଙ୍କ ରାଇଟର୍ସ ବିଲ୍‌ଡିଙ୍ଗ ଅଫିସ୍ ଓ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସେଉଁ ବୋଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି (ମୁଦ୍ରଏ ଏଠାରେ ବଡ଼ ଲାଟଙ୍କ ଅଫିସ୍ ମଧ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସୁଧଲ)—Writer's buildings (consisting of the head offices of various departments under the Bengal Government) in Calcutta.

ରାଇ(ଏ)ଟ୍ ସିଂହ(ଢ)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ରାଜପୁତ୍ର+ସିଂହ)—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା Rāi(e)ṭ siṁgha(ha) ଅନ୍ତର୍ଗତ କୋଠଦେଶର ପୂର୍ବତନ ସ୍ୱାଧିପତି ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି— Family-title of the Zamindars of Koṭhadeśa in the district of Puri. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ବଜି ହୋଇଯିବାରୁ ତାହା ଅନ୍ୟମାନେ କିଣି ଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୋଠଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଧାନୀ ବମାପଡ଼ାରେ ଅଛନ୍ତି ।]

ରାଇଟିଙ୍(ଣ୍) ଡେକ୍(ସ୍କ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ରାଇଟିଙ୍ ଡେସ୍କ୍)—ରାଇଟିଙ୍ଗ ଡେସ୍କ Rāiṭiṅ(ṇ) deks(sk) ଉପର ପାହାଣିଆ ବା ଢାଲୁ ହୋଇଥିବା ଡେକ୍ସ—Writing desk. [ଦ୍ର—ଏହା ଉପରେ କାଗଜ ରଖି ଲେଖାପଢ଼ି କରାଯାଏ ଓ ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଲେଖିବାର ଉପକରଣମାନ (ସ୍ୟାହି,ପୁଅଁ,କାଗଜ, ଲଫାପା, କଲମ, ବ୍ଲଟିଙ୍ଅଦ) ରଖାଯାଏ ।]

ରାଇଟିଙ୍ ବାକ୍ସ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ରାଇଟିଙ୍ ବକ୍ସ)—ସାଧାରଣ ବାକ୍ସ ଆକୃତିର ଡେସ୍କ୍— A folding box which can be adjusted into a writing desk. [ଦ୍ର—ଏହାର ଉତରର ଢାଙ୍କ ଏପର ଢାଲୁ ଭାବରେ ନର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ ଯେ, ସେ ବାକ୍ସଟି ଢାଙ୍କୁଣିକୁ ଟାଣି ସଜାଇ ଦେଲେ ତାହା ଗୋଟିଏ ରାଇଟିଙ୍ ଡେସ୍କ ପର ଢାଲୁ ହୋଇଯାଏ ଓ ତହିଁ ଉପରେ ଲେଖାପଢ଼ି କରାଯାଏ ।]

ରାଇତା—ଦେ. ବ (ସ. ରାଜିକାଲ୍ଲା)—୧ । ପରିବା ସଙ୍ଗେ ଦହି ବା ବେସର, ଦହି, ଖଟା ଓ ମିଠା ମିଶାଇ କରାଯାଇଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଅମ୍ଳ ବ୍ୟଞ୍ଜନ—1. A sour curry prepared by mixing vegetables with mustard paste, curd, acid and sugar; salad. (ଯଥା—ଭଣ୍ଡାରାଇତା, ଜହ୍ନିରାଇତା ଇତ୍ୟାଦି ।) ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ରାଜିକାଲ୍ଲା; ଦହି, ଲବଣ, ଲାଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ଖଣ୍ଡ, ରାଇସୋରିଷ ଗୁଣ୍ଡା, ଗ୍ଲେଟ୍‌ଅଲାଇଚ ଗୁଣ୍ଡା ମିଶାଇ ଏକଜ ରନ୍ଧାଯିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବିଶେଷ—2. A curry made of chopped gourd mixed with mustard powder and some other spices.

ରାଇତା ପିତା—ଦେ.ବ—ଖଟା ସଙ୍ଗେ ଲମ୍ବାଦର ପିତା ମିଶାଯାଇ ତିଆର ହୋଇଥିବା ପରିବା ତରକାରି—A curry flavoured with acid and bitter articles; a curry with sour and bitter tastes combined.

ରାଇ ତେଲ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ସୋରିଷ ତେଲ—Mustard oil.

ରାଇ ଦାମୋଦର—ଦେ. ବ (ସଂ ରାଧା ଦାମୋଦର)—୧ । ରାଧାଦାମୋଦର; ରାଧାକୃଷ୍ଣ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଯୁଗଳରୂପ—1. Rādhā and Śrikṛushṇa; the Deities Bishṇu and Rādhā combined. [ଦ୍ର—ପଦ୍ମପୁରାଣରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର 'ରାଧା-ଦାମୋଦର' ନାମକ ଯୁଗଳ ରୂପଙ୍କ ପୂଜାବିଧି କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଦେବା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ୨ । କାର୍ତ୍ତିକ ବ୍ରତ; କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ବିଧବାମାନଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠିତ ରାଧା-ଦାମୋଦର ବ୍ରତ—2. The religious observances performed (by widows) in the month of Kārttika. [ଦ୍ର—ଏହି କାର୍ତ୍ତିକ-ବ୍ରତକୁ 'ରାଇଦାମୋଦର' ବା 'ରାଇଦାମୋଦର ପୂଜା' ବୋଲିଯାଏ । ଏହି ରାଧାଦାମୋଦର ପୂଜା ଓ ମନ୍ତ୍ର ପଦ୍ମପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପରଦିନ-ଠାରୁ କାର୍ତ୍ତିକପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି କାର୍ତ୍ତିକ ବ୍ରତ ବା ଉର୍ଜ୍ଜବ୍ରତ କରାଯାଏ । ଏଥିରେ ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ, ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନ, ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ତୁଳସୀ ତରୁସ୍ଥ ଜଳଝରେ ଘୀପଦାନ ଓ ରାଧାଦାମୋଦର ମନ୍ତ୍ର ଜପ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବିଧବାମାନେ ତୁଳସୀତରୁସ୍ଥମୂଳ ସକାଳୁ ଲିପି ସେଠାରେ ପଞ୍ଚବର୍ଣ୍ଣୀ ମଣ୍ଡଳରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣାବଙ୍କରୂପ ଅଙ୍କିତ କରି ପୁଷ୍ପଦ୍ୱାରାଜୁ ମନ୍ତ୍ର କରି ନୈବେଦ୍ୟାଦି ଭୋଗ କରନ୍ତି ଓ ମାଳା ଜପ କରନ୍ତି । ବିଧବାମାନଙ୍କର ଏହି ତୁଳସୀ ତରୁସ୍ଥ ଜଳଝର ପୂଜାଆଦିକୁ 'ରାଇଦାମୋଦର ପୂଜା' ବୋଲିଯାଏ । ଏହି ସମୟରେ କାସଡା-କାସଣ୍ଡା (କସୋଡ କସୋଣ୍ଡା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)ଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ନୈବେଦ୍ୟ (ଭୋଗ) ଦିଆଯାଏ । ଏହି ନୈବେଦ୍ୟାଦିକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉତ୍ସର୍ଗ ନ କରି ବିଧବା ବ୍ରହ୍ମଚାରୀମାନେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରନ୍ତି ।

ରାଇଦାମୋଦର ବିଷୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଛଡା—

ଘୁଅଙ୍କୁ ସୁନର ପାଟ ପୀତାମ୍ବର,
ହୁଅଙ୍କୁ ସୁନର ନେତ,
ବୁଢ଼ୀଙ୍କି ସୁନର ରାଇଦାମୋଦର,
ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ସୁନର ଶୀତ ।]

ରାଇପୁର—ଦେ. ବ (ନାମ)—ରାୟପୁର (ଦେଖ) Rāipura Rāyapura (See)

ରାଇଫ(ଫେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ରାଇଫ୍‌ଲ୍)—ଏକପ୍ରକାର ଆଧୁନିକ ବନ୍ଧୁକ—Rifle. [ଦ୍ର—(ରାଇଫ୍ଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏହାର ନଳଭିତରେ ପେଚକଟା ଘାଡ଼ିର ନାଲମାନ ଥାଏ ଓ ଏ ବନ୍ଧୁକ ର ଗର୍ଭରୁ ଗୁଳମାନ ସିଧାରେ ନ ଯାଇ ଲକ୍ଷ୍ୟବସ୍ତୁ ଅଡ଼ୁଆ ଘାଡ଼ିର ଖାଇ ଖାଇ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ । ଏହି ବନ୍ଧୁକର ଗୁଳମାଡ଼ ଖୁବ୍ କାଠୁ କରେ ବୋଲି ପଲ୍ଲୀଣିଆମାନେ ଏହାକୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ରାଇଫଲ୍‌ର ମୁହଁବାଟେ ବାରୁଦ ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଏ ତାକୁ ମଜ୍ଜେଲ୍‌ଲୋଡ଼ିକ (Muzzle loader) ଓ ଯାହାର କଡ଼ବାଟେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଟୋକା ପୂର୍ବଭାଗ ଦ୍ୱାରା ବ୍ରିଚ୍‌ଲୋଡ଼ର (Breach loader) ବୋଲାଯାଏ । ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁକ ନଳୀଟାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଏହାର ନାମକରଣ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା —ମସିଅର୍ ରାଇଫଲ୍ (Mausseur rifle) । ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁକ ମଧ୍ୟରେ ଫସର୍ ହେବା ଗୁଳଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ଗୁଳ ରଖିବାର କୋଠେଇ ଥାଏ ତାକୁ ମାଗାଜନ୍ ରାଇଫଲ (Magazine rifle) ବୋଲାଯାଏ ।)

ରାଇ ବଣିଆ—ଦେ. ବ.—୧ । ରାଇ ଗଛର ବଣ—1. A forest or grove of 'Rāi' trees. ୨ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ୱାଧୀନ ଉତ୍କଳର ଦୁର୍ଗ ବିଶେଷ । (ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି)— Name of a fort of ancient Orissa in the district of Balasore.

ରାଇ ବଲ୍ଲିଭ—ଦେ. ବ.—୧ । ଚିଲିକାରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଛୋଟ ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାଛ—1. A kind of small shrimps found in the Chilka lake. ୨ । ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ିର ଛୁଆ; ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ିମାଛର ଯାଆଁଳ— 2. The fry of shrimps.

ରାଇବା—ଦେ. କି.—(ସଂ. √ରୈ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା)—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make a sound. ୨ । ଡାକିବା ବା କରା, ଡାକା **ବୁଲାନା** 2. To call. [ଉ :—ପୁଣି କହିଲେ ସେହୁ ରାଇଣ ରାମଙ୍କୁ । କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ. ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।]

ରାଇ(ୟ)ବାର—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରାଜ୍ ବାର୍ତ୍ତା ବହ)—୧ । କୌଣସି ରାଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ମୌଖିକ ସମାଚାର ପଠାଇବାର ସମାଦ ନେଇ ପ୍ରେରିତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A carrier of **ଦୌରାହା** verbal messages from a Raja to another. ୨ । ଦୂତଦ୍ୱାରା ଏକ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ମୌଖିକ ସମାଚାର—2. A verbal message sent by one Raja to another through a messenger. ୩ । ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାବହାରିକ ବିଷୟର କଥାବାର୍ତ୍ତା—3. Business-negotiations made by a meditator. ୪ । ରାଜାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି— 4. The famous deeds of kings.

ରାଇ ରାଇ ହେବା—ଦେ. କି—୧ । ଚଡ଼ ଚଡ଼ ହେବା—1. To **Rāi rāi hebā** fret or snap at a person. ୨ । ଗର ଗର ହୋଇବା (କରା) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ବିରକ୍ତିଭାବ ବା **ରାଇ ରାଇ ହୋନା** ଉଗ୍ରୀ ପ୍ରକାଶ କରିବା—2. To be vexed or cross with a person. ୩ । (ଦେହ) ଶିର ଶିର ହେବା; (ଦେହ) ଉଡ଼ା ମୋଡ଼ା ହେବା; ଜ୍ୱର ଜ୍ୱର ବୋଧ କରିବା—3. To feel unwell; to feel feverish.

ରାଇଲ—ପ୍ରାଦେ.—(ଗଞ୍ଜାମ) ବ.—ପଦ୍ମ ବା ମୃଣାଳାଦି ଅଖାଦ୍ୟ ଜାତିର **Rāila** ଲୋକେ ବର୍ଷର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଯେଉଁ ଗୀତ (ଭିଲ୍ଲ ଗୀତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୋଲି ଭଗ ମାଗନ୍ତି—Songs sung by the untouchable class of people during certain periods of the year while begging from door to door.

ରାଇଶା ପ୍ରାଦେ.—(ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—(ସଂ. ରାଜମାଷ)—ବରଗୁଡ଼; **Raisā** ମୁଦ୍ଗ ଜାତୀୟ ଶସ୍ୟ ବିଶେଷ—A kind of pulse; **ବରରଟା** the cow pea; Dolichos Suiensis; Vigna Catjang.

ରାଇ ଶୀତ(ତୁ)ଳା—ଗ୍ରା. ବ.—ରାଇ ଶୀତଳା (ଦେଖ) **Rāi śīta(tu)lā** Rai śītalā (See)

ରାଇ ଶୀତ(ତୁ)ଳା(ଳେ)ଇବା—ଗ୍ରା.କି.—ରାଇ ଶୀତଳାଇବା (ଦେଖ) **Rāi śīta(tu)lā(le)ibā** Rai śītalāibā (See)

ରାଇ ସୋରିଷ—ଦେ ବ.(ସଂ ରାଜସର୍ଷପ)—ଶ୍ୱେତ ସର୍ଷପ;ଧଳା ସୋରିଷ— **Rāi sorisha** A sort of mustard;Sinapis Ramosa. ସଂ. ରାଜ ସର୍ଷପ, ରାଜିକା [ଦ୍ର—ଏହାର ତେଲ ସାଧାରଣ ସୋରିଷ **ରାଇ ସରିଷା** ତେଲ ଅପେକ୍ଷା କଟୁ ସାଧାରଣତଃ ଧଳା **ରାଇ, ସଷନରାଇ** ସୋରିଷକୁ ଲୋକେ ରାଇ ସୋରିଷ **ଗୋହାମଷଣ, ବାରିରାଇ** କହନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଧଳା ସୋରିଷ (ଶ୍ୱେତିକା, **ବର୍ଲାଇ, ରାଇସରସୋଁ** ସିଦ୍ଧାର୍ଥ) ଓ ରାଇ ସୋରିଷ (ରାଜିକା; ଶ୍ୱେତ ଗୁ. ରାଇ ଓ ନାଲିଆ), ଇଉରପ୍ରେ ପୃଥକ୍। ଏହି ଶ୍ୱେତ ମ. ରାଇ ଓ ନାଲିଆ ପ୍ରକାରକୁ Brassica Napus) କହନ୍ତି ।] ଦେ. ବିଶ.—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)— ଖପା; କ୍ରୁଦ୍ଧ—Angry. (ଯଥା —ଆମ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରେଜ ରାଜ ସୋରିଷ ।)

ରାଉ(ଓ)—ବୈଦେ. ବ (ମ. ରାଉ=ସଂ. ରାଜନ୍)—ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କର **Rāu(o)** ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଉପାଧିବିଶେଷ—A family title amongst **ରାଓ ରାବ** the Marhattas. ଦେ.ବ (ସଂ.ରବ) ୧ । ଶବ୍ଦ— 1 Sound. ୨ । ଡାକ;କୁହାଟ—2. Halloo ଗ୍ରା. ବ.—ରାହୁ (ଦେଖ)—Rāhu (See).

ରାଉଆ—ଦେ. ବିଶ (ସଂ. ରାଗୀ) ୧ । କ୍ରୋଧନସ୍ୱଭାବ; ରାଗୀ (ଲୋକ)— **Rāuā** 1. Of angry temper; hot tempered **ରାଗୀ ରାଗୀ** (person). ୨ । ଅଭ୍ୟନ୍ତ ଶୁଖରେ (ମାଟି); **ଶୁକନୋ ସୁଖୀ** ଯହିଁରେ (ଯେଉଁ ମାଟିରେ) ରସ ଶୁଷ୍କ ହେବାରୁ **କଡା** ଭଲ ଫସଲ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ—2. (dry soil) Which does not grow good crops. ୩ । (ସଂ. ରବ) — ଉଚ୍ଚସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ—3. Loud. (ଯଥା —ରାଉଆ ଘାଣ ।)

ରାଉଟୀ—ବୈଦେ. ବ (ପା. ରାଓଟୀ, ଉଲ. ସଂ. ରାଜପୁଟୀ)—ଉମ୍ବୁ; **Rāuṭī** ପଟୁବାସ; ବସ୍ତ୍ରଗୃହ—Tent. (ଉ—ଏଣେ ମହାରଣା ତାଁବୁ **ରାଉଟୀ** ଆରକୂଳରେ ସାହେବ ରାଉଟୀ ପକାଇ ବସିଥିଲା— ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।)

ରାଉଣ୍ଡ ଟେବଲ୍ କନ୍‌ଫରେନ୍ସ—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ) —କୌଣସି ଗୁରୁତର **Rāuṇḍ ṭebal kan-pharens** ବିଷୟ ତର୍କ ଓ ଆଲୋଚନାପାଇଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଉଣ୍ଡଟେବଲକନଫରେନ୍ସ ରାଉଣ୍ଡଟେବଲ କାନଫ୍ରେନ୍ସ ଉନ୍ନତ ଦଳର ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କର ଏକତ୍ର ସମ୍ମେଳନ—Round table conference.

[ଦ୍ର—ଏବେ ଲଣ୍ଡନ୍‌ରେ ଭାରତର ଓ ବ୍ରିଟିଶର ବନ୍ଧୁ ରାଜନୈତିକ ଦଳର ମୁଖ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ରାଉଣ୍ଡଟେବଲ୍-କନଫରେନ୍ସର ତିନି ଥର ବୈଠକ ହୋଇ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନ-ସଂସ୍କାର ଅଇନର ବିଧିମାନ ଆଲୋଚିତ ଓ ପ୍ରଣୀତ ହୋଇ-ଅଛି ।]

ରାଉତ—ଦେ. ବି.ପୁଂ (ସଂ.ରାଜପୁତ)—୧ । ଅଶ୍ୱାରୋହୀ—1. A rider. Rāuta (ଉ—ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଯାଇଛି ଜାନୁରେ, ରାଉତ ସେଜେ ଘୋଡ଼ା (ରାଉତାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରେ—ଭୂଗର୍ଭ. ପ୍ରେମସପ୍ତାମୃତ ।) ୨ । ରାଉ(ହୁ)ତ **ରାଜପୁତ** ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନା—2. A cavalry soldier. (ଉ—ବଗିରନ୍ତି ଉଦ୍ଦଂ ରାଉତ ମାନ୍ଧନ୍ତି ରଥୀ ସବାଇଏ ମିଶି—ଉଷା. ବୈଦେଘୁଷଚରିତ ।) ୩ । ଶୂଦ୍ରଜାତିର ଜାତିବିଶେଷ—3. A sect of **राउत** Kshatriyas. ୪ । ଖଣ୍ଡାୟତ ଓ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି—4. Family title of Śūdras and Khaṇḍāetas. ୫ । ସୈନ୍ୟ—5. A soldier. ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବି—ଗାଈଗୋରୁ—Cow-herd.

ରାଉତରା—ଦେ. ବି—୧ । ଖଣ୍ଡାୟତଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—Rāutarā 1. Family title of Khaṇḍāyetas.

ରାଉତରାଏ } ରାଉତରାୟ } ରାଉତୁର } ଅନ୍ୟରୂପ— ୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—2. A family title of Kshatriyas. ୩ । ରାଜପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀବାଚକ; ଉପାଧିବିଶେଷ; ରାଉତରା ସାହେବ—3. A title of king's sons. ୪ । ସାହସୁରୁଷଙ୍କୁ ଦତ୍ତ ରାଜୋପାଧିବିଶେଷ—4. A title given to a valiant heroic person. ୫ । ଅଶ୍ୱାରୋହୀସୈନ୍ୟ-5. Cavalry soldier. ୬ । ଅଶ୍ୱାରୋହୀସୈନ୍ୟ-ନାୟକ—6. The captain of a cavalry

ରାଉତରା ସାହେବ—ଦେ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ତୃତୀୟ ପୁତ୍ରଙ୍କ ଡାକ Rāutarā sāheba ନାମ—Title of the 2nd or 3rd prince (son) of a king.

ରାଉତିଆ—ଦେ. ବିଣ—ରାଉତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Rāuta. Rāutiā (ଯଥା—କାଠ ରାଉତିଆ ।)

ରାଉନା—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବି—ଶାଗୁଣା— Rāunā Vulture.

ରାଉର ଦେ. ବିଣ—ରାଉଆ (ଦେଶ)—Rāuā (See). ବି—Rāurā ଖଣ୍ଡାୟତଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—A family title of Khaṇḍāetas.

ରାଉ ରାଉ—ଦେ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ଡାମର କୁଆଁଙ୍କ ଧ୍ୱନି— Rāu rāu 1. Crowing of rooks. (ଉ—କାଉ କାକା **रावराव** ବୋଲେ ରାଉ ରାଉ, ସବୁ ଦିନ କଥା ମନରେ ଥାଉ, କୋଦନେ ଦେଇ ଦାଉ—କୈଲାଗୀତ ।)

୨ । ବଡ଼ଗଳାରେ କରି ପୁନଃ ପୁନଃ କହିବା—2. Repeating a thing loudly. ୩ । ବଡ଼ ଗଳାରେ କରିବା—3. Speaking loudly.

ରାଉଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜକୁଳ)—୧ । ଖଣ୍ଡାୟତ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟଜାତି Rāula ବିଶେଷ—1. Title of Kshatriya and **राउल** Khaṇḍaeta castes. ୨ । ଶିବ ଓ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ **रावल** ସେବକ ମାଳଜାତିଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family title of Śūdra servants of Śiba and Durgā. ୩ । କେଲାଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—3 A family title of Kelās.

ରାଉଳା(ଳି)—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରୈ ଧାତୁ=ଡାକିବା)—୧ । ଗର୍ଜ୍ଜନ— Rāulā(li) 1. Roaring. ୨ । ଛଡ଼; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କନ୍ଦନ--2. Loud lament.

ରାଉଳିଆ—ଦେ. ବିଣ.—୧ । ଗର୍ଜ୍ଜନକାରୀ—1. Roaring. ୨ । Rāuliā ବଡ଼ଗଳାରେ; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରଯୁକ୍ତ--2. Making a loud voice; high-toned, vociferating. ୩ । ଗୋଳମାଳଯୁକ୍ତ—3. Noisy, full of noise. (ଦ୍ର—ରାଉଳ ବା ଠାକୁରଙ୍କ ମାଳ ସେବକମାନେ ଯାହାଁ-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଶେଷ ଗୋଳମାଳ ଓ ଗାଳି କରିବାରୁ ରାଉଳିଆ ଶବ୍ଦର ଏହି ଅର୍ଥ ହୋଇଅଛି ।) ବି.—କେଲାଙ୍କ ଜାତି ବିଶେଷ—A class of Kelās or Indian gypsies.

ରାଉଳିଆ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘୋ ଘା କରିବା; ଅନେକ ଲୋକ Rāuliā karibā ବଡ଼ ଗାଳି କରି ଗୋଳମାଳ କରିବା— **गोलमाल करना** To make a confused loud noise (said of many persons vociferating on any mater).

ରାଉଳିଆ କେଲା—ଦେ. ବି—କେଲାଙ୍କ ଜାତି ବିଶେଷ— Rāuliā kelā A sub-caste amongst the Kelās (Indian gypsies).

ରାଉଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚଗାଳି କରି ଗର୍ଜ୍ଜନ କରିବା; ରଡ଼ି ଛଡ଼ିବା— Rāulibā To roar loudly. ବଡ଼ଗଳାକରା **रावराव करना**

ରାଏ(ୟ)—ବୈଦେ. ବି.—(ଫା. ରଏ୍)—୧ । ଅଦାଲତଙ୍କର Rāe(ya) ସକଦମା ମୀମାଂସାର ହୁକୁମ; ମତ— ଆସ୍ତ **राय** 1. Judgment; opinion. [ଉ—ଏ କନ୍ୟାଏ ଏକତ୍ରିଏ ଏକ ଭାର ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ ଗୀତା ।] ୨ । (ଫା. ରହ୍ଦା) ରସ୍ତା; ପନ୍ଥା—2. Road; way. ୩ । (ଫା. ରହ୍) ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—3. Separate individual provi-son.(ଯଥା--ସେଝା ରାଏ ଯାଡ଼କୁ କର ଦେବା ।) ଦେ. ବି--୧। (ପଦ୍ୟ)(ସଂ.ରାଜନ୍; ପ୍ରା.ରାଅ); ରାଜା—1. King. [ଉ--କୁରୁକୁଳ ପଡି ସେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ରାଏ, ପଣ୍ଡବଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ଯାଅ ତୁଅ ଠାସ୍ପେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବ. ମହାଭାରତ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଦ ।] ୨ । ରାଜା; ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—2. A title given by Rājās. ୩ । ରାଜା; କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ବଂଶଗତ ଉପାଧିବିଶେଷ—3. A family title of Kshatriyas. ୪ । ବଙ୍ଗୀୟ କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—4. Family title of Benglee Kayasthas.

ରାଏଗଡ଼—ଦେ. ବି.—(ନାମ)—ରାୟଗଡ଼ (ଦେଖ)
Rāe garda Rāyagarda (See)

ରାଏତ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ବି.—(ଭୁଲ. ନଏତ୍ = ନଘା) ରାତ୍ରି—
Rāet Night.

ରାଏତ କଣା(ଣା)—ପ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର)—ବିଣ.—ଅନ୍ଧାରୁଆ—
Rāet kanā(ṇā) Night blind.
ବି—ଅନ୍ଧାରୁଆ ରୋଗ—Night blindness.

ରାଏ ଦେବା—ଦେ. କି.—[କଟକିଆ]—(ହାକିମ)ମକଦ୍ଦମାର ଫଏସଲ
Rāe debā ବା ଶେଷ ହୁକୁମ ଦେବା—(the judge) To
ରାୟ ଦେଓୟା **राय देना** deliver judgment; to pass judgment.

ରାଏ ନକଲ—ଦେ. ବି. (କଟକିଆ)—ମକଦ୍ଦମାରେ ଶେଷ ହୁକୁମର
Rāe nakala ପ୍ରତିଲିପି—Copy of judgment.
ରାଏ ନକଲ **राय नकल**

ରାଏ ନେବା—ଦେ. କି—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମତ ଗ୍ରହଣ କରିବା—
Rāe nebā 1.To take a person's opinion.
ରାୟ ଲଓୟା **राय लेना** ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମତ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା —2. To solicit a person's opinion.

ରାଏ ପିତାମ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି
Rāe pitām ବିଶେଷ—A family title of Kshatriyas.

ରାଏପୁର—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ରାୟପୁର (ଦେଖ)
Rāepura Rāyapura (See)

ରାଏ ଫଇ(ଏ)ସଲ(ଲା)—ବୈଦେ. ବି. (ସଦ୍ଭବ, ଫା) (କଟକିଆ)—
Rāe phai(e)sala(lā) ୧ । ରାଏ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ମକଦ୍ଦମାର
ରାୟ ଫୟସଲା ଶେଷ ମୀମାଂସା—1. The disposal of a
राय फैसला case by delivering judgment.
୨ । ମକଦ୍ଦମାର ଶେଷ ମୀମାଂସା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଦେଉଜାଦ ଓ ଆଦେଶ—2. Judgment and decree of a case

ରାଏ(ୟ) ବାହାଦୁର—ଦେ. ବି—ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତରୀୟ ହନ୍ତୁ
Rāe(ya) bāhādur ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ରାୟ ବାହାଦୁର ସମ୍ମତା ଦେଖାଇବା ଯୋଗୁଁ ଦିଆଯିବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ
राय बहादुर ପ୍ରତିଷ୍ଠାସୂଚକ ପଦବୀ—Rai Bahadur; a personal distinction or title conferred on public spirited Hindus by the Viceroy of India.

[ଦ୍ର—ଏହା 'ରାଏ ସାହେବ' ଉପାଧିଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ଓ 'ରାଜା' ଉପାଧିଠାରୁ ନିମ୍ନତର । ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଆଦ ପ୍ରଦେଶରେ ଏ ଉପାଧି ବିଅଯାଏ । ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ଏ ଉପାଧିର ସମକକ୍ଷ ଉପାଧି 'ରାଓ ବାହାଦୁର' । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏଥିର ସମକକ୍ଷ ଉପାଧି 'ଖାଁ ବାହାଦୁର' ଅଟେ ।]

ରାଏ ବାହାଦୁର—ଦେ. ବି—ରାଏ ବାହାଦୁର ପଦ—
Rāe bāhāduri The title of Rai Bahadur.
ରାୟ ବାହାଦୁରୀ **राय बहादुरी**

ରାଏ ବାହା(ହି, ହେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଫା) (କଟରଥ)—ନିମ୍ନ
Rāe bāhā(hi, he)l ଅଦାଲତଙ୍କ ରାୟର ଉପରେ ଅଦାଲତଙ୍କ
ରାୟ ବାହେଲ ଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥନ—Confirmation of the
राय बाहिल lower court's judgment by the higher court.

ରାଏ ମହାଶୟ—ଦେ. ବି—ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମୁସଲମାନ ରାଜାଙ୍କ
Rāe mahāśaya ଅମଳରେ ଉନ୍ନିଷ୍ଟ ହିନ୍ଦୁ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ
ରାୟ ମହାଶୟ ଦିଆଯିବା ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧି ବିଶେଷ—
राय महाशय A title of distinction given to Hindu officers of Government under the Mahomedan rule in Bengal.

[ଦ୍ର—ଏହି ଉପାଧିକୁ ବ୍ରିଟିଶ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହି ଉପାଧି ବଂଶଗତ ହୋଇଅଛି ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଦେବୁଡ଼ଦା, ଲକ୍ଷ୍ମଣନାଥ, କାକୁପୁର ଓ କଟକର ଜଗନ୍ନାଥର ଗ୍ରାମର ବଙ୍ଗୀୟ କାୟସ୍ଥ ଜମିଦାର ବଂଶଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ଏହି ଉପାଧି ଦ୍ୱାରା ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିଚିତ । ମେଦନୀପୁରସ୍ଥ ଜଳୁପୁରରେ ରାଏ ମହାଶୟଙ୍କ ବଂଶଧର ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକ ବଂଶୋଦ୍ଭବ ।]

ରାଏ ରଦ୍(ଦ୍ଦି)—ବୈଦେ. ବି. (ଫା) (କଟରଥା)—ଅଧୀନ ଅଦାଲତଙ୍କ
Rāe rad(dd) ରାଏ ଦ୍ୱାରା ନିମ୍ନ ଅଦାଲତଙ୍କ ରାଏ ଖଣ୍ଡନ
ରାୟ ରଦ୍ ହେବା—The setting aside of a lower
राय रद्द court's judgement by a higher authority.

ରାଏ(ୟ) ରାମାନନ୍ଦ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ
Rāe(ya) rāmānanda ସମସାମୟିକ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଷ୍ଣବ
ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ବୈଷ୍ଣବ ବ୍ୟକ୍ତି—Name of a devout
राय रामानन्द Baishnaba (by caste Karana of Orissa) who was the Governor of the Godavari district under Pratāprudra Deba, the then king of Orissa.

[ଦ୍ର—ଏ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କର ଗୋଦାବରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଥିଲେ; ଏ ଜଣେ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ବୋଲି ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଜଣେ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ(ସାଢ଼େ ଛଅ) ଜଣ ଭକ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ଜଣେ । ଏ କାରଣରୁ ଓଡିଆ କରଣ ଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ରାଜାଙ୍କଠାରୁ 'ରାୟ' ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ଏ 'ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ଲେଖିଥିଲେ । ଇଂରେଜ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ରାଏ ସାହେବ--ଦେ.ବ--ଭାରତବର୍ଷର ବଙ୍ଗଳଃଙ୍କଠାରୁ ଭାରତୀୟ ବଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନିଜର ସମ୍ମାନସୂଚକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉପାଧି—An honorific title given to Hindu public-spirited gentlemen in Bengal and Bihar etc by the Viceroy.

Rāe sāheba
ରାୟସାହେବ
रायसाहब

[ଦ୍ର—ଏହା ସରକାର ପ୍ରଦତ୍ତ ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧି । ଏଥିରୁ ଉଚ୍ଚ ରାଏ ବାହାଦୁର । ଏଥିର ସମକକ୍ଷ ଉପାଧି ମାଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ରାଓସାହେବ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଉପାଧି ଖାଁ ସାହେବ ।]

ରାଏସାହେବୀ—ଦେ. ବ—ରାଏସାହେବ ଉପାଧି—

Rāe sāhebī
ରାୟସାହେବୀ
रायसाहबी

Title of Rāisāheba.

ରାଏସିଂହ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରାଜନ୍ ଓ ସିଂହ)—କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—Name of a family title of Kshatriyas.

Rāesiṁha

ରାଓ—ଦେ. ବ—୧ । ରାଉ (ଦେଖ)—1. Rāu (See) ୨ । ରାଓ (ସଂ. ରାଜ) ମରହଟ୍ଟା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—2. A family title of Marhatta Brahmans. ୩ । ମରହଟ୍ଟା କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—3. A family title of Marhatta Kshattriyas. ୪ । ତେଲୁଗୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—4. A family title of Telgu Brahmins. ୫ । ତେଲୁଗୁ ନାଇଡୁଙ୍କ ବା ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—5. A family title of Telgu Śūdras.

Rāo
ରାଓ
राव

ରାଓ କବି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମଧୁସୂଦନ ରାଓ (ଦେଖ)

Rāo kabi

Madhusūdana rāo (See)

ରାଓ ବାହାଦୁର—ଦେ. ବ—ଭାରତର ବଙ୍ଗଳଃଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଦେଶବାସୀ ହିନ୍ଦୁ ବଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉପାଧି—Rao Bahadur; a title given to Hindus in Madras etc by the Viceroy.

Rāo bāhādur
ରାଓବାହାଦୁର
रावबहादुर

[ଦ୍ର—ରାଏବାହାଦୁର୍ ଉଲେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ରାଓ ସାହେବ—ଦେ. ବ—ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ବଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଭାରତଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—Rāo Sāheb; a title given to public-spirited gentlemen in Madras by the Viceroy.

Rāo sāheb
ରାଓସାହେବ
रावसाहब

ରାଁଡ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରାଣ୍ଡ—

Rāṁrda

Widow.

ରାଁଧା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳୀୟ; ସଂ. ରନ୍ଧନ) ବ—ଭୋଜ—

Rāṁdhā

A feast; banquet.

ରାକଶ୍—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—କୋରଲ (ଦେଖ)

Rāk-aś

Koralа (See)

ରାକା—ସଂ. ବ [ରା ଧାତୁ=(ପରମଶୋଭା) ଦାନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ+ଆ; ଯାହା ପୃଥିବୀକୁ ଶୋଭାଦାନ କରେ)—୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥି—1. The day of fullmoon; fullmoon. ୨ । ନବ ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A newly menstruated girl; a girl in whom menstruation has recently commenced. ୩ । କୁଣ୍ଡିଅକାନ୍ଥୁ; କାନ୍ଥୁରୋଗ—3. Itches; scabies. ୪ । ନଦୀ ବିଶେଷ—4. Name of a river. ୫ । ଅଙ୍ଗିରସ ମୁନିଙ୍କର କନ୍ୟା—5. Name of a daughter of sage Angirasa.

Rākā

ରାକା ପତି—ସଂ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ; ରାକା+ପତି)—ଚନ୍ଦ୍ର—

Rākā pati

The moon.

ରାକା ରଜନୀ—ସଂ. ବ—ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତ୍ରି—

Rākā rajanī

The night of full moon.

ରାକା ଶଶୀ—ସଂ. ଚ—ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଚନ୍ଦ୍ର—

Rākā śaśī

The full moon.

ରାକି(କେ)ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରାକେଟ୍)—୧ । ଗାଣ୍ଠାଥ୍ୟ 'ଟେନିସ୍' ଖେଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ବାଟ୍ ବା ଚର୍ମତନ୍ତ୍ରିସଂଯୁକ୍ତ ଘଟା, ରାକେଟ ଯଦ୍ୱାରା ଟେନିସ୍ ଖେଳରେ ବେଣ୍ଡକୁ ଆଘାତ କରିବାକୁ ହୁଏ—1. Racket; tennis bat. ୨ (ଇଂ. ରକେଟ୍) ଦାହଜବାଣ—2. Rocket.

Rāki(ke)ṭ
ରାକେଟ
राकेट

ରାକିବ—ଦେ. ବ—ଚିରସ୍ଥାୟୀରୂପେ ସ୍ଥିରୀକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ବିଧି—Rākiba A permanent rule. ବିଣ—ଚିରସ୍ଥାୟୀରୂପେ ସ୍ଥାୟୀ ବାହାଲୀ ଅସାଲତନ ଧାର୍ଯ୍ୟ ବା ସ୍ଥିର ହୋଇଥିବା (ବିଷୟ)—Customary; permanently fixed or settled (matter).

ରାକ୍ଷସ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ + ଅଘାଦାନେ ଅସ୍ : ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରୁ ବା କବଳରୁ ଯଜ୍ଞୀୟ ହବି ଆଦିକୁ ରକ୍ଷା କରାଯାଏ, ଜନ୍ମା ରକ୍ଷସ୍ + ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ଦେବଯୋନିବିଶେଷ; ରାକ୍ଷସ; ଅସୁର—1. Demon; a titan; an evil spirit; monster; devil. [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀ—ରାକ୍ଷସୀ] [ଦ୍ର—ପୁରାଣ, ମହାଭାରତ ଓ ବେଦାନ୍ତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ରାକ୍ଷସମାନେ ନିଷ୍ଠୁର, କ୍ରୂରକର୍ମୀ, ଯଜ୍ଞନାଶକ, ମାଂସାଶୀ, କଞ୍ଚା ମାଂସଭକ୍ଷିଆ, ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବିକଟରୂପବିଶିଷ୍ଟ ଥିଲେ ଏବଂ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନାନାରୂପରେ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ରାତ୍ରିଯୋଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ସେମାନଙ୍କ ଧନ, ଗୋ, ସ୍ତ୍ରୀ ଆଦି ଲୁଣ୍ଠନ କରୁଥିଲେ ଓ ଯଜ୍ଞ ଭୂମିରେ ଅମେଧ୍ୟବସ୍ତୁମାନ ନିକ୍ଷେପ କରି, ଯଜ୍ଞଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଫେରି ଯଜ୍ଞକୁ ନଷ୍ଟ କରିବା ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାୟାବୀ ଥିଲେ ଓ ନାନାପ୍ରକାର ମାୟା ରୂପ ଧାରଣ କରି ପାରୁଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ଏମାନେ ଅଳକାପତି କୁବେରଙ୍କର ଧନ ରକ୍ଷା କରୁଥିବାରୁ ଏମାନେ ଈଶାନର, ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ କଣ ବା ନୈର୍ଋତକୋଣରେ ଏମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ ଥିବାରୁ ନୈର୍ଋତ, ମାଂସ ଖାଇଥିବାରୁ ପଲାଶୀ, ରକ୍ତପାନ କରୁଥିବାରୁ ଅସୃପ, ନାନାବର୍ଣ୍ଣରେ ଦେହକୁ ରଞ୍ଜିତ କରୁଥିବାରୁ କର୍ବୁର, ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ସହିତ ଦୌଡ଼ି ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରୁଥିବାରୁ 'ସନ୍ଧ୍ୟାବଳ' ଆଦି ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଥିଲେ ।

ରାକ୍ଷସ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଯଥା—ଅସୁର, ଅଶୀର, ଅସୃପ, ଆଶର, କଃପୁରୁଷ, କର୍ବୁର, କଳୁଷ, କାଲାଘା, କାଲାଜପ, କୌଣପ, କବ୍ୟାଦ୍, କ୍ରବ୍ୟାଦ, ଦୈତ୍ୟ, କ୍ଷପାଟ, ନକ୍ତଞ୍ଚର, ନିଶାଚର, ନରଧିଷଣ, ନିକଷାତ୍ମଜ, ନୈକଷେୟ, ନୈର୍ଋତ, ପାଲାମର, ନରକ୍ଷା, ପଲାଶ, ପଲ୍ଲଶୀ, ପୁଣ୍ୟଜନ, ବୈଶ୍ରବଣ, ପୌଲସ୍ତ୍ୟ, ଭୂତ, ଯାତୁ, ଯାତୁଧାନ, ରକ୍ତାଶନ, ରକ୍ଷଃ, ରାକ୍ଷିତର, ରାକ୍ଷିଶ୍ୱର, ସନ୍ଧ୍ୟାବଳ ।

ପୁରାଣମତରେ ଏମାନେ ଜଣେ ପ୍ରଜାପତିକଶ୍ୟପଙ୍କର ଏକ ପତ୍ନୀ, ଦନ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଦୈତ୍ୟ ବୋଲିଯାଏ । ଦେବତା ଓ ଋଷିମାନଙ୍କଠାରୁ ଅନେକ ରାକ୍ଷସ ମଧ୍ୟ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ (ଯଥା—ରାବଣ, ମୂର, ହରଣ୍ୟ) । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ସମ୍ପର୍କ ମଧ୍ୟ ରଖୁଥିଲେ । (ଶ୍ରୀମ ହନୁମାନ୍ ରାକ୍ଷସୀକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ।) ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ କଠୋର ତପସ୍ୟା ବଳରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରି ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରୁଥିଲେ । ଦେବତାମାନଙ୍କ ସହିତ ଏମାନଙ୍କର ବରାବର ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗୁଥିଲା । ଏଣୁ ବିଷ୍ଣୁ ନାନା ଅବତାର ଧାରଣ କରି ଅନେକ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ରାକ୍ଷସ ବଧ କରି ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ମହାକାୟ ଓ ବିକଟରୂପୀ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଆଧୁନିକ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ଏହି ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ଆଫ୍ରିକାଦେଶୀୟ ନିଗ୍ରୋମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ ରଥକାନ୍ତ ଶବ୍ଦ, ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତଦେଶ, ରାକ୍ଷସାବାସ, ସୂର୍ଯ୍ୟାରକା ଦେଶ ନାମରେ ଯେଉଁ ଦେଶ ସବୁକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥିଲେ ତାହା ଆଫ୍ରିକା ଦେଶ ବୋଲି ଆଧୁନିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରୀକ୍‌ଭାଷାରେ ଆଫ୍ରିକା ଦେଶର ଅର୍ଥ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାରକା (ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣକାନ୍ତ) ର ଅର୍ଥ ଏକ । ଗ୍ରୀକ୍ ଇଥିଓପୀୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ (ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣରେ) ଦଗ୍ଧମୁଖ । ଲାଟିନ୍‌ରେ ନିଗ୍ରୋ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ଅନ୍ତତଃ ମଧ୍ୟ ଆଫ୍ରିକା-ଦେଶ ଭୂମଧ୍ୟରେଖାର ନୈର୍ଋତ କୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

୨ । ଭୂତ; ପ୍ରେତ—2. Ghost; ogre; goblin.

୩ । କ୍ରୂରକର୍ମୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A cruel person.

୪ । ନରଖାଦକ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A cannibal. ୫ । (ଯେ କୁବେରଙ୍କର ଧନ ରକ୍ଷା କରେ) କୁବେରଙ୍କ ଧନରକ୍ଷକ ଉତ୍ତମ ବା ଜାତବିଶେଷ; ଯକ୍ଷ—5. A class of attendants of God Kubera, guarding his treasures. ୬ । ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିବାହ ବିଶେଷ; କନ୍ୟାକୁ ବଳପୂର୍ବକ ହରଣ କରି ବିବାହ ବା ସଙ୍ଗମ କରିବା— 6. One of the forms of marriage described in the Hindu Śāstras as consisting of violent siezure and rape or outrage of a girl ୭ । ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା ବିଶେଷ; ଅସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସା— 7. Surgery in Hindu medicalscience. ବିଣ—୧ (ରକ୍ଷସ+ଅ) ରକ୍ଷଃ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଅସୁରକ—1. Monstrous; demoniac: ghostly. ୨ । ଅତି ନିଷ୍ଠୁର—2. Very cruel.

ଦେ. ବି—ପକ୍ଷୀ—Bird. [ରକ୍ଷ—ବଳବନ୍ତମନ୍ତ ପଦ୍ଦ, ପ୍ରବଳ ବାତଜନିତ, ଦେହରୁ ସାଙ୍ଗୁ ଓଢ଼ିତ, ରାକ୍ଷସ ବଂଶ । ଉଣ୍ଡି. ବୈଦେଘୋଷବିଲାସ ।]

ରାକ୍ଷସ(ସୀ) ଚିକିତ୍ସା—ସଂ. ବି—ଅସ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସା —
Rākshasa(sī) chikitsā Surgery.

ରାକ୍ଷସ ଦେଶ—ସଂ. ବି—ରାକ୍ଷସମାନେ ବାସ କରୁଥିବା ଦେଶ—
Rākshasa deśa A country inhabited by demons.
(ରାକ୍ଷସରାଜ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ରାକ୍ଷସ ମୂଲକ, ରାକ୍ଷସରାଇଜ—ଦେଶଜରୂପ)

ରାକ୍ଷସ ନାରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାକ୍ଷସୀ (ଦେଖ)
Rākshasa nārī Rākshasī. (See)
(ରାକ୍ଷସ ପତ୍ନୀ, ରାକ୍ଷସପୋଷା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାକ୍ଷସ ବିବାହ—ସଂ. ବି—ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଆଠପ୍ରକାର ବିବାହ ମଧ୍ୟରୁ
Rākshasa bibāha ନିକୃଷ୍ଟତମ ବିବାହ—The lowest form of the eight kinds of marriage described in the Hindu Śāstras, more properly, the forcible carrying away and rape of a girl. [ବ୍ୟୁ—ପ୍ରକୃତରେ ଏହା ବିବାହ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ବଳାତ୍କାରରେ କନ୍ୟାକୁ ହରଣ କରି ନିଆଯାଉଥିଲା । କନ୍ୟାପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ଜବରଦସ୍ତି କନ୍ୟାକୁ ଘେନିଅସି ସଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ରାକ୍ଷସ ବିବାହ ବୋଲିଯାଉଥିଲା । କୌଣସି କନ୍ୟାକୁ ଜଣେ ବଳପୂର୍ବକ ହରଣ କରି ରମଣ କରିବା ପରେ ଉକ୍ତ କନ୍ୟାକୁ ଓ ତଦ୍‌ଗର୍ଭଜାତ-ସନ୍ତାନକୁ ସମାଜରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାପାଇଁ ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରକାର-ମାନେ ଏହାକୁ 'ବିବାହର' ପ୍ରକାରଭେଦରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ନାସ୍ତ୍ରଜାତିର ପ୍ରାଚୀନ ଅସଭ୍ୟ ମାନଙ୍କର ବିବାହ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା, ତାହା ଜଣା ପଡୁଛି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାକ୍ଷସ ଭୋଜନ—ଦେ. ବ—୧ । ରାକ୍ଷସ ଯୋଗ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା—Rākshasa bhojana ମାଂସାଦ ଅମେଧ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଓ ପରିମାଣରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଖାଦ୍ୟର ଭୋଜନ—1. Eating of food befitting a demon. ୨ । ରାକ୍ଷସ ଯୋଗ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ (ଅମେଧ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ)—2. Food befitting a demon.

ରାକ୍ଷସ ଯୋନି—ଙ. ବ—ରାକ୍ଷସ ଗର୍ଭରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ—Rākshasa joni Birth in the womb of a demoness.

ରାକ୍ଷସ ରାଜ—ଙ. ବ (୭ମୀ ତତ୍); ରାକ୍ଷସ+ରାଜା)—ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କର ରାଜା—Rākshasa rāja A king of demons. (ରାକ୍ଷସ ରାଜା—ଦେ. ରୂପ)

ରାକ୍ଷସ ରାଜ୍ୟ—ଙ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ରାକ୍ଷସରାଜ ଶାସିତ ଦେଶ—Rākshasa rājya 1. A kingdom governed by a demon. (ରାକ୍ଷସ ରାଜ୍ୟ-ଦେ. ରୂପ) ୨ । ରାକ୍ଷସ ଦେଶ (ଦେଖ)—2. Rākshasa desa. (See)

ରାକ୍ଷସ ସୁଲଭ—ଙ.ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କଠାରେ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯିବା—Rākshasa sulabha Found in demons. (ଯଥା—ରାକ୍ଷସସୁଲଭ ନିଷ୍ଠୁରତା)

ରାକ୍ଷସୀ—ଙ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରକ୍ଷଃ+ସମ୍ବନ୍ଧେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ରାକ୍ଷସ ଯୋଗ୍ୟ; ରାକ୍ଷସସୁଲଭ—Rākshasī 1. Befitting a (ରାକ୍ଷସିଆ—ଦେଶଜରୂପ) demon (ଯଥା—ରାକ୍ଷସୀ ମୂର୍ତ୍ତି; ରାକ୍ଷୁସେ ରାକ୍ଷସୀ କ୍ଷୁଧା) ୨ । ରାକ୍ଷସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Demonaic; devilish; monstrous. ୩ । ରାକ୍ଷସପରି ବୃହତ୍ ଓ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଭାବରେ—3. Giantly. ରାକ୍ଷସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(Female) Relating to demons; demonaic. ବ—୧ । ରାକ୍ଷସଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—1. Demoness; she-devil. ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ; ମୁହଁ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳ; ସାୟଂକାଳର ଈଷତ୍ ମୁହୂର୍ତ୍ତକାଳ—2. Sunset; dusk; twilight. ୩ । ଦଂଷ୍ଟ୍ରା ବା ଗୋରୁ ନାମକ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ; ଦନ୍ତୀ—3. A sort of medicinal scent. Andropogen Acicularis.

ରାକ୍ଷସୀ ବେଳା—ଙ. ବ—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ଅବ୍ୟବହୃତ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତକାଳ—Rākshasī belā The time of sunset; twilight.

ରାକ୍ଷସୀ ମାୟା—ଙ. ବ—ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ରଚିତ ମାୟା—Rākshasī māyā Illusions created by demons. (ରାକ୍ଷସ ମାୟା—ଦେ. ରୂପ)

ରାକ୍ଷସେନ୍ଦ୍ର—ଙ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ରାକ୍ଷସ ରାଜା—1. King Rākshasendra of demons. ୨ । ରାବଣ—2. The [ରାକ୍ଷସେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ] demon king Rābana. ୩ । କୁବେର—ଈ. The God of riches.

ରାକ୍ଷସୁଣୀ—ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ.—ରାକ୍ଷସୀ (ଦେଖ) Rākshasuṇī Rākshasī (See)

ଯକୁସୀ ରାକ୍ଷସନୀ [ଦ୍ର—ରାକ୍ଷସୁଣୀମାନେ ଯେ ଦୋଇଣ ବକଳ, କାନ୍ଦଲେ ନଳା କର ଅପଣା କପାଳ । କୃତ୍ତିବି. ମହାରାବଣ. ବନ।]

ରାକ୍ଷା—ଙ. ବ.—(ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ; ଯାହା Rākshā ଶସ୍ତ୍ରଗଦର ବସ୍ତୁକୁ ରକ୍ଷା କରେ)—୧ । ଲାକ୍ଷା—1. Lac. ୨ । ଅଳତା—2. Red animal-dye.

ରାକ୍ଷାସ—ଗ୍ରା. ବ. ଓ ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂ. ରକ୍ଷସ ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ପଦମାନ ଗ୍ରାମ୍ୟ Rākshāsa ଭାଷାରେ 'ରାକ୍ଷାସ' ପଦଯୁକ୍ତ ଦୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ରାକ(କୋ)ସ ରୂପଅନ୍ତ)—ରାକ୍ଷସ (ଦେଖ)

ରାଚ୍ଛସ Rākshasa (See).

ରାକ୍ଷାସୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରାକ୍ଷସୀ ୧ (ଦେଖ) Rākshasī ରାକୁସୀ **ରାଚ୍ଛସନୀ** Rākshasī 1 (See)

[ରାକ୍ଷାସୁଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଉ—କଡଇ ଗୁଣ୍ଟୁ କର ରାକ୍ଷାସୁଣୀ । ପ୍ରଭାସ. ଶଶିସେଣା ।] ୨ । ଅସାଧାରଣ ବିକଟ ରୂପ ଗଢ଼ଣ ପୂର୍ବକ ଜନ୍ମ ଦୋଇଥିବା ଜୀବ—2. A deformed animal born from animals. [ଦ୍ର—ସମସ୍ତ ସମସ୍ତରେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଗୋରୁମାନଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ବଡ଼-ମୁଣ୍ଡିଆ, ଏକ ଆଖିଆ, ଏପର ଅସାଧାରଣ ଓ କଦାକାର ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ହେବା ଦେଖାଯାଏ ।] ବିଣ.—ଅତି ନିଷ୍ଠୁର (ସ୍ତ୍ରୀ)—Very cruel; devilish (woman.)

ରାଖୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ରାକ୍ଷୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Rākshī (etc) Rākhi etc (See)

ରାଖସ୍—ପ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର)—ବ.—ରାକ୍ଷସ (ଦେଖ) Rākhas Rākshasa (See)

ରାଖୀ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରକ୍ଷୀ; ରକ୍ଷାସୂତ୍ର)—୧ । ରକ୍ଷାସୂତ୍ର; ଆପଣାର Rākhī ରାଖୀ **ରାକ୍ଷୀ** ଶସ୍ତ୍ରାଦିକୁ ଅଶୁଭରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ସୂତା—1. Consecrated string worn round the hand to save one's self from evil influences. [ଦ୍ର—ଏ ସୂତା ଡଳଦଳରେ ବୁଡ଼ା ଯାଇଥାଏ ଓ ରାଖୀ ପୁର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଭଉଣୀ ଭାଇଙ୍କ ହାତରେ କମ୍ବା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତରେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ରକ୍ଷାର୍ଥ ଦୁଇ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ପରସ୍ପରଙ୍କ ହାତରେ ବାନ୍ଧନ୍ତି । ଏହା ପଶ୍ଚିମାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଚଳେ ।] ୨ । ରାଖୀ ବନ୍ଧନ (ଦେଖ) 2. Rākhī bandhan (See)

ରାଖୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରକ୍ଷୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା)—ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଗନ୍ଧା-Rākhī pūrṇṇamī ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—The fullmoon of the lunar month of śrābaṇa. [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଭଉଣୀମାନେ ପରସ୍ପରର କଳାଇରେ ଶୁଭ୍ର ସୂତାରେ ରଙ୍ଗିତ ସୂତା (ରାଖୀ) ବାନ୍ଧନ୍ତି ।]

ରାଖୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
ରାଖୀ ପୁରଅଁ
ରାଖୀ ପୁନେଇ
} —ଅନ୍ୟରୂପ

ରାଖି ପୁନମାସୀ

ରାଖୀ ବନ୍ଧନ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରକ୍ଷା ଓ ବନ୍ଧନ)—୧ । ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା Rākhī bandhana ଦିନ ଭଉଣୀମାନେ ପରସ୍ପରର ଶୁଭ କାମନାର୍ଥ ରାଖୀ ବନ୍ଧନ କଳାଇରେ ବାନ୍ଧିବା ରଙ୍ଗିତ ସୂତା—1. A coloured thread or string which friends put on

Digitized by srujanika@gmail.com

राखी बन्धन each others wrist on the Śrābaṇa fullmoon day. ୨ । ଶ୍ରାବଣପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ହାତରେ ରାଖୀ ବାନ୍ଧବା କର୍ମ—2. The tying of Rākhī thread round the wrist on the fullmoon day of Śrābaṇa.

ରାଖୀ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ.ଜି.—ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ହାତରେ ରାଖୀ ବାନ୍ଧିବା-Rākhī bāndhibā To tie Rākhī thread round the wrist on the fullmoon day of Śrābaṇa.

राखीबांधना राखी बांधना

ରାଗ୍‌ରି କୁମୁଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ—ପାଣି କଖାରୁ—Rāg-ri kumuṛdā White gourd; melon.

ରାଗ—ପ ବ.—(ରନ୍‌ଜ ଧାତୁ=ରଙ୍ଗାଇବା, ରଞ୍ଜିତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Rāga ଅ)—୧ । କୋପ; କ୍ରୋଧ (Apte); (ଏହା ମନୁଷ୍ୟର ମୁଖ ଓ ଚକ୍ଷୁକୁ ରକ୍ତାକ୍ତ କରେ ବୋଲି)—1. Anger; indignation. ୨ । ବିରାଗ; ବିରକ୍ତି—(Apte) 2. Displeasure; annoyance. ୩ । ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ; ଦ୍ୱେଷ—3. Envy; malice; grudge. ୪ । ବର୍ଣ୍ଣ; ରଙ୍ଗ—4. Colour; hue; tint; dye. ୫ । ରକ୍ତିମା; ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣ; ଲାଲ ରଙ୍ଗ—5. Red colour. ୬। ଆସକ୍ତି; ଅନୁରାଗ; ଟାଣ; ସମତା; ମାୟା—6. Fondness; attachment; affection; passion. ୭। ମନର ଉଦ୍‌ବେଗ—7. Anxiety; solicitude. ୮।କ୍ଲେଶ—8. Suffering; hardship;distress. ୯ । ଲାକ୍ଷା; ଲାଲ—9. Lac; red animal dye. ୧୦ । ମାନସିକ ଭାବ—(ଯଥା—କ୍ଲେଶ, ମନୋଦୁଃଖ, ସ୍ନେହ)—10. Mental affectation. ୧୧ । ଇଚ୍ଛା—11. Desire. ୧୨ । ବିଷୟ ଚିନ୍ତା; ବିଷୟେଚ୍ଛା-12. Fondness or attachment towards worldly matters. ୧୩ । ରଞ୍ଜକ ଦ୍ରବ୍ୟ; ବସ୍ତ୍ର ଆଦିକୁ ରଙ୍ଗ କରିବା ପଦାର୍ଥ--13. A paint, dye. ୧୪ । (+ଭାବ ଅ) ରଞ୍ଜନ; ରଙ୍ଗାଇବା—14. Painting; colouring, dying. ୧୫ । ଉତ୍ସାହ—15. Energy. ୧୬ । (ରଞ୍ଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଚନ୍ଦ୍ର—16. The moon. ୧୭ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—17. The sun. ୧୮ । (ପ୍ରଜାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାରୁ) ନୃପଚ୍ଛ; ରାଜା—18. King; sovereign. ୧୯ । ଲାଳସା; ଅତ୍ୟାକାଙ୍କ୍ଷା—19. Greediness; cupidity; bankering. ୨୦ । ରଜୋଗୁଣ—20. The quatily of worldly passions. ୨୧ । ତୀବ୍ରତା; ପ୍ରାଖର୍ଯ୍ୟ—21. Sharpness; acuteness; keenness. ୨୨ । ପ୍ରେମ; ପ୍ରୀତି—22. Love. ୨୩ । ସନ୍ତୋଷ—23. Satisfaction; contentment. ୨୪ । ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରର ବା ଧ୍ୱନିର ପ୍ରକାରଭେଦ (ଯେଉଁ ସ୍ୱର ବା ଧ୍ୱନି ଶୋତାର ଚିତ୍ତକୁ ରଞ୍ଜନ କରେ)—24. A mode or tune in music. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଏହା ୬ ପ୍ରକାର, ଯଥା—ଭୈରବ, ମାଲବ, ଶ୍ରୀରାଗ, ହିନ୍ଦୋଳ, ବସନ୍ତ, ମାଘକ ବା ମେଘ ।

ନାନା ମୁନି ଏହି ୬ଟି ରାଗର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଋତୁରେ ଓ ବା ସ୍ୱାମିର ସମସ୍ୱରେ ଓ ଉପଲକ୍ଷରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ରାଗ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମତରେ ରାଗ ୬ ପ୍ରକାର, ଯଥା—

୧ । ଶ୍ରୀ (ଶୀତଋତୁରେ ଗେୟ), ୨ । ବସନ୍ତ (ବସନ୍ତରେ), ୩ । ପଞ୍ଚମ (ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ), ୪ । ଭୈରବ (ଶରତ୍‌ରେ), ୫ । ମେଘ (ବର୍ଷାରେ), ୬ । ନାଟନାରାୟଣ (ହେମନ୍ତରେ ।)

ଭରତ ଓ ହନୁମାନଙ୍କ ମତରେ—

୧ । ଭୈରବ, ୨ । ମାଲବକୌଶ, ୩ । ହିନ୍ଦୋଳ, ୪ । ଦୀପକ, ୫ । ଶ୍ରୀ, ୬ । ମେଘ ।

ସୋମେଶ୍ୱରଙ୍କ ମତରେ—

୧ । ଭୈରବ, ୨ । ମାଲବ, ୩ । ଶ୍ରୀ, ୪ । ହିନ୍ଦୋଳ ୫ । ଦୀପକ, ୬ । ମେଘ ।

ମତାନ୍ତରରେ —

୧ । ବସନ୍ତ, ୨ । ବୃହନ୍ନାଟ, ୩ । ମଲ୍ଲାର, ୪ । ମାଲବ, ୫ । ପ୍ରଦୀପ, ୬ । କୌଶିକ ।

ମତାନ୍ତରରେ—

୧ । ଭୈରବ, ୨ । ମାଲବ, ୩ । ସାରଙ୍ଗ, ୪ । ହିନ୍ଦୋଳ, ୫ । ଦୀପକ, ୬ । ମେଘ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗର ୬ଟି ଲେଖାଏଁ ରାଗିଣୀ ବା ପତ୍ନୀ କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ରାଗିଣୀର ସଂଖ୍ୟା ୩୬ ଗୋଟି ।

ପୁରାଣରେ ରାଗର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ କଥିତ ଅଛି ଯେ—ଏକଦା ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶ୍ୱର କୈଳାସଶିଖରରେ ବସି ସୃଷ୍ଟି ବିଷୟରେ କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସରସ୍ୱତୀ ସେଠାକୁ ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି ବା ପରାପ୍ରକୃତି ଆବିର୍ଭୂତା ହେଲେ । ଦେବତାଗଣ ତାଙ୍କ ରୂପଲାବଣ୍ୟରେ ଚକିତ ଓ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ରହିଲେ । ଦେବଦେବ ମହାଦେବ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିବାପାଇଁ ସ୍ତବ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି ମହାଦେବଙ୍କ ଅଗ୍ରହାଭିଶପ୍ତ ଦେଖି କହିଲେ, ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କର ତେବେ ଏ ଦେବତାମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ତାଣ୍ଡବନୃତ୍ୟ ବା ଉଦ୍ଧତ-ଭାବରେ ନୃତ୍ୟ କର । ପରାପ୍ରକୃତିଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏହି ଆଦେଶ ଶ୍ରବଣ କରି ମହାଦେବ ଅତି ଉଦ୍ଧତଭାବରେ ତାଣ୍ଡବନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ଗୀତ ଗାଇ ଏବଂ ତାଳେ ତାଳେ ପଦ-କ୍ଷେପ କରି ଓ ଡମରୁ ବଜାଇ ସ୍ୱର୍ଗ-ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ପାତାଳକୁ କମ୍ପିତ କଲେ । ଏହି ତାଣ୍ଡବ ଅଘଟନଘଟକାଳରେ ମହାଦେବଙ୍କ ଜଟାଭାର ସ୍ଖଳିତ ହେଲା ଓ ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁ ସେହି ନୃତ୍ୟଦର୍ଶନ ଓ ଗୀତବାଦ୍ୟ ଶୁଣି ଦ୍ରବୀଭୂତ ହେଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏବଂ କୈଳାସଶିଖର ସେହ୍ନ ଢଳରେ ମାଳବ ଢେଲ୍ଲା । ଦେବାଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରେ ବ୍ରହ୍ମା ଆପଣା କମଣ୍ଡଳୁ ମଧ୍ୟରେ ସେହ୍ନ ଜର୍ମନ ବାରକୁ ପୁରାଇଲେ । ମହାଦେବ ନୃତ୍ୟାବସାନରେ ୧୪ ଥର ଡମରୁଧ୍ୱନ କରିଥିଲେ ଓ ଉକ୍ତ ଧ୍ୱନରୁ 'ଅନୁସ୍ୱାର' ଓ 'ବିସର୍ଗ' ସହିତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ 'ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ'ର ଉତ୍ପତ୍ତି ଢେଲ୍ଲା । ଉକ୍ତ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାନ ଗଣ୍ଡଷ୍ଟ 'ବ୍ୟଞ୍ଜନ' ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି କଲ୍ଲା । 'ଅନୁସ୍ୱାର' ଓ 'ବିସର୍ଗ' ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେହେଁ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହାପର ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟାର ସୃଷ୍ଟି ଢେଲ୍ଲା ଓ ସରସ୍ୱତୀ ଏଥିର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀଦେବୀ ହେଲେ । ପ୍ରଥମେ ସନକାଦି ଋଷିମାନେ ସେହ୍ନ ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଢେଲେ, ପରେ ମନୁମାନେ ଢପୋବଳରେ ଏହା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଜଗତରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ପୁରାଣମତରେ ମହାଦେବ ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟାର ସୃଷ୍ଟା ଓ ତାଙ୍କଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମା ଉପଦେଶ ପାଇ ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟାର ଚର୍ଚ୍ଚା କଲେ। ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରଥମରେ ୫ ଜଣ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଏ ବିଦ୍ୟା ଶିଖାଇଲେ । ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଯଥା—ଭରତ, ନାରଦ, ବସ୍ତା, କୁମ୍ଭ ଓ ଦୁମୁରୁ । ତତ୍ପରେ ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟଙ୍କମେ ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟା ପୃଥିବୀରେ ବ୍ୟାପିଥିବା କଥିତ ଅଛି । (ନାରଦପୁରାଣ, ଗନ୍ଧର୍ବରହସ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତରତ୍ନାକର ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି ।)

ପୂର୍ବେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱର ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ ହେଉଥିଲା । ନବ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ସଙ୍ଗୀତ ବିଜ୍ଞାନର କୌଣସି ନୂତନ ସ୍ୱାଜ ସୃଷ୍ଟି କରି ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ପୂର୍ବତନ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାକୁ ନାନା ଅଳଙ୍କାରରେ ଭୂଷିତ କରିଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁପରି ତାଲ, ସମକ, ସ୍ୱରର କମ୍ପନ, ମୂର୍ଚ୍ଛନା (ଏକ ସ୍ୱରରୁ ସ୍ୱଗ୍ରାମକୁ ଟଣା), କୋମଳ, ତୀବ୍ର ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଅଳଙ୍କାର ବିଭୂଷିତ ହୋଇ ଗୀତ ବୋଲ୍ଲ ଯାଉଅଛି, ପୂର୍ବରେ ଏପରି ନ ଥିଲ୍ଲା । ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱରକୁ ବିକୃତ କରି ନୂତନ ନୂତନ ଆକାରମାନ କରା ଯାଇଅଛି । ଇଉରୋପୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ବୈଦିକ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱର ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ଗୀତ ହେଉଥିଲା । ଇଉରୋପୀୟମାନେ ସଙ୍ଗୀତର ଉନ୍ନତିସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶରେ ବୈଦିକ ଗାନର ଅଜ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ନାହିଁ । କେବଳ ଲୌକିକ ଗାନ ଉନ୍ନତିଲାଭ କରିଅଛି ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ବୈଦିକ ୩ ସ୍ୱରରୁ ଆଧୁନିକ ୭ ସ୍ୱର ବାହାର ଅଛି । ଉଦାତ୍ତରୁ ନି, ଗ, ଅନୁଦାତ୍ତରୁ ରି, ଧ; ସ୍ୱରିତରୁ ସା, ମ, ପ ଉତ୍ପନ୍ନ । କେହି କେହି ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବେଦ ଗାନରେ ୩ଟି ମାତ୍ର ସ୍ୱର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଉଦାତ୍ତ (ଉଚ୍ଚସ୍ୱର), ଅନୁଦାତ୍ତ (ନିମ୍ନସ୍ୱର) ଓ ସ୍ୱରିତ (ମଧ୍ୟମ ସ୍ୱର); ଏହି ଲୌକିକ ଗାନରେ ୭ ଗୋଟି ସ୍ୱର ଯଥା—

୧. ସା (ଷଡ଼ଜ, ମୟୂର ସ୍ୱର); ୨. ରି (ଋଷଭ, ଷଣ୍ଢର ସ୍ୱର); ୩. ଗା (ଗାନ୍ଧାର, ଛେଳର); ୪. ମା (ମଧ୍ୟମ, କୌଞ୍ଚର); ୫. ପା (ପଞ୍ଚମ, ସାରସ ଓ କୋକିଳର); ୬. ଧା (ଧୈବତ, ଘୋଡ଼ାର); ୭. ନି (ନିଷାଦ, ହାତୀର) ।

ଏହି ୭ଟି ସ୍ୱରର ଆପେକ୍ଷିକ କମ୍ପନ (Vibration) ଯଥା—

ଉଦାରା 'ସା' କୁ ଯଦି '୧' ଧରାଯାଏ ତେବେ 'ସା' ୨୪ କମ୍ପନ (Vibration) ହେଲ୍ଲା ।

ରି—$\frac{୯}{୮}$ = ୨୭; ଗା—$\frac{୫}{୪}$ = ୩୦,

ମା—$\frac{୪}{୩}$ = ୩୨; ପା—$\frac{୩}{୨}$ = ୩୬;

ଧା—$\frac{୫}{୩}$ = ୪୦; ନି—$\frac{୧୫}{୮}$ = ୪୫ ।

ମୁଦାରା 'ସା' କୁ ଯଦି ୨ ଧରାଯାଏ ତେବେ 'ସା' ୨ × ୨୪ = ୪୮ କମ୍ପନ ବା (Vibration) ହେଲ୍ଲା ।

ରି—$\frac{୯}{୮}$ = ୫୪; ଗା—$\frac{୫}{୪}$ = ୬୦,

ମା—$\frac{୬}{୫}$ = ୬୪; ପା—$\frac{୩}{୨}$ = ୬୨,

ଧା—$\frac{୨୦}{୧୫}$ = ୮୦, ନି—$\frac{୧୫}{୮}$ = ୯୦ ।

ତାରା 'ସା' କୁ ଯଦି ୪ ଧରାଯାଏ ତେବେ 'ସା' ୪ × ୨୪ = ୯୬ କମ୍ପନ (Vibration) ହେଲ୍ଲା ।

ରି—$\frac{୯}{୮}$ = ୧୦୮; ଗା—$\frac{୫}{୪}$ = ୧୨୦

ମା—$\frac{୨୭}{୨୫}$ = ୧୨୮; ପା—$\frac{୩}{୨}$ = ୧୪୪

ଧା—$\frac{୨୦}{୧୫}$ = ୧୬୦; ନି—$\frac{୧୫}{୮}$ = ୧୮୦ ।

'ସା' ସ୍ୱରର ଆପେକ୍ଷିକ କମ୍ପନ (Vibration) ପ୍ରତି ସେକଣ୍ଡ୍‌ରେ ଉର୍ଦ୍ଧ ଉକ୍ତ ଦେଶର ପଣ୍ଡିତମାନେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ସଂଖ୍ୟା କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି; ଯଥା—ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ—୨୫୬, ଜର୍ମାନ—୨୬୪ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ—୨୬୦ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାହାକୁ 'ଉଦାରା'; 'ମୁଦାରା' ଓ 'ତାରା' କହୁଁ ତାହା ବୈଦିକ ଉଦାତ୍ତ, ଅନୁଦାତ୍ତ ଓ ସ୍ୱରିତ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ବୈଦିକ ସଙ୍ଗୀତରେ ଯେଉଁପରି ୩ ଗୋଟି ସ୍ୱର ଦେଖାଯାଏ, ଇଉରୋପୀୟ ସଙ୍ଗୀତରେ ସେହିପରି ୩ଟି ସ୍ୱର (Tone) ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—ଉଦାତ୍ତ—Major tone (ଉଦାରା), ଅନୁଦାତ୍ତ—Minor tone (ମୁଦାରା) ସ୍ୱରିତ—Semitone or half tone [ତାରା] ।

ଉକ୍ତ ସପ୍ତସ୍ୱରରୁ ଜମେ ୧୬ ଗୋଟି ବିକୃତସ୍ୱର ସୃଷ୍ଟି ହେଲ୍ଲା ।

ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱରକୁ Standard [ଆଦର୍ଶ] ('ସା' ଯାହା ମୟୂରସ୍ୱର) କରି ଧରିଲେ ଉକ୍ତ ସପ୍ତସ୍ୱରର ଆପେକ୍ଷିକ ଧ୍ୱନ (Comparative modulation) ସ୍ଥିର କରି ଯାଇ ପାରିବ ।

ଯେଉଁପରି ସିତାରରେ ବା ବର୍ଣ୍ଣରେ କରାଘାତ ବା ବାୟୁ ଆଘାତ ଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ଓ ସିତାରର ପର୍ଦ୍ଦା ଏବଂ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଂଶୀର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପ୍ରକାରେ ସଯତ କର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସ୍ୱରମାନ ଶୁଣାଯାଏ, ଭାରତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ବଜ୍ଞାନରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ସେଇସବୁ ଅସ୍ୱାର ପ୍ରସନ୍ନ (ଉଚ୍ଚାରଣେଚ୍ଛା) ଦ୍ୱାରା ଦୈହିକ ଜଡ଼ତା ବା ଭାବ (ଉଦ୍ଭଉ) ବେଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ସେଇ ବେଗର ଜଦର-କନ୍ଦରସ୍ଥ ବାୟୁକୁ ଅଘାତ ବା ପ୍ରେରଣା କରିବା ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପତ୍ତିଙ୍କ ସଘର୍ଷରେ ନାଦ ବା ଧ୍ୱନି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ସେଇ ଧ୍ୱନି ହୃଦୟଦ୍ୱାରାଟେ ଗଳ ଗହ୍ୱରକୁ ଆସି ସୁଷ୍ପତା ଲାଭ କରେ ଓ ବାଗ୍‌ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ (ଜିହ୍ୱା, ଦନ୍ତ, ତାଳୁ ଇତ୍ୟାଦି) ଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପ୍ରକାରରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ସେଇ ସୁଷ୍ପନାଦ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସ୍ୱର (ସାରଗାମାପାଧାନି) ରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ହୃଦସ୍ଥ, କଣ୍ଠ ଓ ମୂର୍ଦ୍ଧା ଏହି ତିନ ସ୍ଥାନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବିଭିନ୍ନ କମୋଚ ସ୍ୱରର ନାମ ମନ୍ଦ୍ର=(ହୃଦାଗ୍), ମଧ୍ୟ=(ମୂର୍ଦ୍ଧାଗ୍) ଓ ତାର=(ତାଗ୍) । ମଧ୍ୟର ପରମାଣ ବା ଓଜନ ମନ୍ଦ୍ରର ୨ ଗୁଣ ଓ ମନ୍ଦ୍ର ଅପେକ୍ଷା ତାରର ପରମାଣ ବା ଓଜନ ୩ ଗୁଣ ଅଟେ ।

୨୫ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱରକୁ ବିକୃତକର ଆଉ ୧୨୫ ବିକୃତ ସ୍ୱର, ଏସବୁ ମୋଟରେ ୧୫୫ ସ୍ୱରର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଏହି 'ସ୍ୱର'ମାନଙ୍କୁ ଛନ୍ଦଃ ଓ ଅଳଙ୍କାରାଦିଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆକୃତି ଦାନ କଲେ ସେଇ ସେଇ ପ୍ରକାରମାନ 'ରାଗ' ହୁଏ । ଏହି ରାଗମାନ କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ମନ ମୋହିତ ହୋଇ ଅନୁରାଗ ଜନ୍ମେ, ତେଣୁ ଏମାନଙ୍କର ନାମ 'ରାଗ' ହୋଇଅଛି ।

ଏହି ସ୍ୱରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ୩ଟି ପ୍ରକାର ବା ବର୍ଗୀକରଣ ଅଛି । ଯଥା— ୧. ବାଦୀ (ଗୀତ ବୋଲିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱରର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ହେତୁକ ରାଗର ବୋଧକ ହୁଏ), ୨. ସମ୍ବାଦୀ (ପଞ୍ଚମ ସ୍ୱରର ସମଜାତି), ୩. ବିବାଦୀ (ଗାନ୍ଧାର ଓ ନିଷାଦର, ଋଷଭ ଓ ଧୈବତର କ୍ରମ) ଓ ୪. ଅନୁବାଦୀ (ଋଷଭ, ଧୈବତ ଓ ଗାନ୍ଧାରର କ୍ରମ) । ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ୩ଟି ସ୍ୱରର ଲକ୍ଷଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ କଲେ ୪ର୍ଥ ଅନୁବାଦୀ ସ୍ୱର ହୁଏ । ମୂର୍ଚ୍ଛନାଦର ଆଶ୍ରୟଭୂତ ସ୍ୱରସମୂହର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥାର ନାମ 'ଗ୍ରାମ' । କ୍ରମାନ୍ୱୟ ଆରୋହଣ ଅବରୋହଣ କିମ୍ବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ସ୍ୱର ସମୂହର ନାମ ମୂର୍ଚ୍ଛନା । ସ୍ୱର, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୂର୍ଚ୍ଛନାଦ ଭୂଷିତ କରି ଯେଉଁ ଧ୍ୱନି ବିଶେଷ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ସେଇ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଧ୍ୱନିର ନାମ ରାଗ ।

ରାଗମାନ ୩ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା—ଓଡ଼ବ (୫ ସ୍ୱରର ରାଗ), ଷାଡ଼ବ (୬ ସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ) ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ (୭ସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ) । ସୁଉତ୍ପ * ସ୍ୱରକୁ କମ୍ରେ 'ରାଗ' ହୁଏ ନାହିଁ । (ଲେଖକ – ଶ୍ରୀ ମନୋମୋହନ ଘୋଷ)

ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ 'ରାଗ'କୁ ପୁରୁଷଜାତୀୟ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗର ଅନୁଗତା ଓ କୋମଳତା-ବିଶିଷ୍ଟା ୬ଟି ଲେଖାଏଁ ଭାର୍ଯ୍ୟା ବା ରାଗିଣୀ କଳ୍ପନା କରି ଅଛନ୍ତି । ରାଗ ୬ ଗୋଟି ଓ ରାଗିଣୀ ୩୬ ଗୋଟି । ଯଥା—

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମତରେ—

୧ । ଶ୍ରୀରାଗର ଭାର୍ଯ୍ୟା—ମାଲଶ୍ରୀ, ବିଭାସୀ ବା ବିଭାଷୀ, ଗୌରୀ, ଦେବାଖ୍ୟା, ମଧ୍ୟମାଧ୍ୟା ଓ ସାଗରାଙ୍ଗିକା (ମତାନ୍ତରରେ—ଗାନ୍ଧାରୀ, ଶୁଦ୍ଧତା, ଗୌରୀ, କୌମାରୀ, ବେଳାବଳୀ, ବୈରାଗୀ)

୨ । ବସନ୍ତ ରାଗର ଭାର୍ଯ୍ୟା—ଦେଶୀ, ଦେବଗିରି, ବରାଟୀ, ଡୋମ୍ବକ୍ରୀ, ଲଳତା, ହିନ୍ଦୋଳୀ, (ମତାନ୍ତରରେ—ଭୂପାଳୀ, ପଞ୍ଚମୀ, ଲଳତା, ପଠମଞ୍ଜରୀ, ଗୁର୍ଜରୀ, ବସନ୍ତୀ ।)

୩ । ଭୈରବର ଭାର୍ଯ୍ୟା—ଭୈରବୀ, ଗୁର୍ଜରୀ, ରାମକିରୀ, ଗୁଣକିରୀ, ବାଙ୍ଗାଳୀ, ସୈନ୍ଧବୀ, (ସମ୍ଭବତଃ ମାଳବ ଓ ଭୈରବ ଏକ) (ମତାନ୍ତରରେ—ଧାନସୀ, ମାଳସୀ, ରାମକିଙ୍କିଣୀ, ସିନ୍ଧୁଡ଼ା, ଆଶାବରୀ, ଭୈରବୀ)

ପଞ୍ଚମ ରାଗର ସ୍ତ୍ରୀ—ବରାଡ଼ୀ, ଭୂପାଳୀ, କର୍ଣ୍ଣାଟୀ, ବଡ଼, ଦ୍ରାବିଡ଼ିକା, ଭୀଲଶ୍ରୀ ବା ମାଲଶ୍ରୀ, ପଟମଞ୍ଜରୀ (ସମ୍ଭବତଃ କର୍ଣ୍ଣାଟ ଓ ପଞ୍ଚମ ଏକ) (ମତାନ୍ତରରେ ଭୂପାଳୀ, ରାମକେଳୀ, ଗଡ଼ା, କାମୋଦୀ, ନାଟିକା, କଲ୍ୟାଣୀ)

ମେଘର ରାଗିଣୀ—ମଲ୍ଲାରୀ, ସୌରଠୀ, ସାବେରୀ, କୌଶିକୀ, ଗାନ୍ଧାରୀ, ଦରଶଙ୍କାରୀ ।

୬ । ନଟନାରାୟଣର ରାଗିଣୀ—କାମୋଦୀ, କଲ୍ୟାଣୀ, ଆରୀ, ନାଟିକା, ସାରଙ୍ଗୀ, ନଟ୍ଟଦୁନ୍ଦିରା ।

ମତାନ୍ତରରେ ୬ଟି ରାଗର ନାମ ଉନ୍ନଉନ୍ନ ଓ ୩୬ରାଗିଣୀର ନାମ ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏମନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଶ୍ରୀରାଗକୁ ପ୍ରଥମରାଗ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଅଛନ୍ତି । ରାଗମାନେ ଯେଉଁପର ଋତୁ ବିଶେଷରେ ଗେୟ, ରାଗିଣୀମାନେ ମଧ୍ୟ ବିବସ ଓ ରାତ୍ରିର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସମୟରେ ଶୃଙ୍ଗାରାଦି ଉନ୍ନ ରସ ସମ୍ପର୍କରେ ଗେୟ ।

ଜଣାଯିବ ୬ରାଗ ଓ ୩୬ ରାଗିଣୀ ଛଡ଼ା ଆଉ ଯେଉଁ ରାଗ ରାଗିଣୀମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନେ ଏମାନଙ୍କର ପୁତ୍ର (ଉପରାଗ) ଓ ପୁତ୍ରବଧୂ (ଉପରାଗିଣୀ) ରୂପରେ କଳ୍ପିତ । ମସଲମାନ ବାଦସାହାମାନଙ୍କ ଦରବାରରେ ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତ ଅନୁଶୀଳନ ହୋଇଥିବାରୁ ଆହୁରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ରାଗରାଗିଣୀର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଦେଶର ନାମ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ରାଗ ରାଗିଣୀର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଯଥା— ବଙ୍ଗାଳୀ, ଗାନ୍ଧାରୀ, ଗୁର୍ଜରୀ, ସୈନ୍ଧବୀ, ଔଡ଼ୀ, କଳଙ୍ଗୀ, କାବେରୀ, ମାଳବ, ଭୌଡ଼ୀ, କାମୋଦୀ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସୁରଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାକର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶୀତନ୍ତ୍ରଚୂଡ଼ାମଣି ହରଚନ୍ଦନଙ୍କ ରଚିତ ରଙ୍ଗୀତ ସଙ୍ଗସ୍ୱରେ ରାଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆଲୋଚନା ଅଛି ।

ରାଗ ଓ ରାଗିଣୀମାନଙ୍କୁ ଭାଷାରେ ସାଧାରଣତଃ ରାଗ ବୋଲାଯାଏ । ଦେଶଦେଦରେ ସଙ୍ଗୀତର ଶ୍ରୋତାଦର ସଖ୍ୟା ଏତେ ବଢ଼ି ଅଛି ଯେ,ତାହାର ସଖ୍ୟା ଓ ନାମୋଲ୍ଲେଖ ସହଜ ନୁହେଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦାମୋଦର ପଣ୍ଡିତଙ୍କର

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗୀତ ସଙ୍ଗୀତ ସାଗର ଓ ସଙ୍ଗୀତ ସଂସାର ଆଦ ଗ୍ରନ୍ଥ-ମାନଙ୍କରେ ଥିବା ସଙ୍ଗୀତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦଥ ଯାଇଥିବା ସ୍ୱର ସ୍ତ୍ରିଣୀମାନଙ୍କ ନାମରୁ ଏହା ଉପଲବ୍ଧ ହେବ ।—

ଆଠଶା, ଆନନ୍ଦ ଭୈରବୀ, ଆରଭୀ, ଆଶାବଣ୍ଡୀ, ଇମନ କଲ୍ୟାଣ, ଏରକାଲ କାମୋଦୀ, କନଡ଼ା, କରୁଣାଞ୍ଜୀ, କଲଶା (ବାଣୀ), କଳହଂସ କେଦାର,କଲଙ୍ଗଡ଼ା,କଲ୍ୟାଣୀ, କାଫି, କାମୋଦୀ, କାମ୍ବୋଜୀ, କାର (ବାଣୀ), କୁମୁକାମୋଦୀ, କେଦାର, କୌଶିକ, ଖମାଚ, ଖମାର, ଖମାଜ, ଖରହର ପ୍ରିୟା, ଗୌଣ୍ଡ ମନୋହାଣ୍ଡୀ, ଘଣ୍ଟାରବ, ଚନ୍ଦ୍ରବାକ, ଟଙ୍କୀ, ଜଜ୍ଜନ୍‌ପୁର ଡୋଡ଼ି, ଜଙ୍ଗଲା, ଜସ୍ପନ୍ତ, ଝିଂଝଟ, ଝଣ୍ଟୋଟ ବା ଝିଂଝଟ ଖମାଜ, ଝିଂଝଟ, ଡୋଡ଼ି, ଡୋଡ଼ି ପରଜ, ଦେଶାକ୍ଷ, ଧନାଶ୍ରୀ, ନବରୋଜ, ନାଟକୁରଙ୍ଗୀ, ପରଜ, ପାହାଡ଼ିଆ କେଦାର, ପୀଲୁ, ପୁରବୀ, ପୂର୍ଣ୍ଣିକାମୋଦୀ, ପ୍ରାନ୍ତ, ବରାଡ଼ି, ବସନ୍ତ, ବସନ୍ତ ବରାଡ଼ି, ବାରୁଆଁ, ବାହାର, ବଲ୍ଲହୁଣ୍ଡୀ, ବଡ଼ାଗ ବେଗଡ଼ା, ବେଲ୍ଲଓର, ବେଲ୍ଲବଳ, ବେହଗଡ଼, ବେହାଗ, ଭୈରବୀ, ଭୈରବୀ ଖମାଜ, ମନମୋହନା, ମରୁଆ, ମଲ୍ଲୟ ମାରୁଚ, ମାରୁଆ, ମାଲବୀ, ମାଲଶ୍ରୀ, ମୁଖାବଣ୍ଡୀ, ମୁକ୍ତବର(ବାଣୀ), ମୋହନା, ରସକୁଲ୍ୟା, ରସକୁଲ୍ୟା (ବାଣୀ), ରାଜବଜେ,ରାମକେଣ୍ଡୀ, ରେଗୁପ୍ତ, ଲଳତ, ଲଳତକାମୋଦୀ, ଶଙ୍କରାଭରଣ, ଶୋକ କାମୋଦୀ, ଶୋକ କାମ୍ବୋଜୀ, ଶୋକ ବରାଡ଼ୀ, ଶ୍ରୀ, ସଉସ୍ୱତୀ ମନୋହାଣ୍ଡୀ, ସାବେଣ୍ଡୀ, ସିନ୍ଧୁଭୈରବୀ, ସୁରଟ, ସୁରଟମଲ୍ଲାର, ସୁରାଟ, ସେହେନା, ସୌବୀରୀ, ହିଂସଧ୍ୱନି, ହରକାମୋଦୀ, ହୁସେନ ।

ପଣ୍ଡିତ ଭୁଲମଣି ଦାଶଙ୍କ ଅଳଙ୍କାର ଭରଙ୍ଗିଣୀରେ ପ୍ରଦତ୍ତ କେତେକ ସ୍ୱରର ସଞ୍ଚାର ଓ ଉଦାହରଣଃ—

୧ । ଗ୍ରହଣୀ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଆଠ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଚତୁର୍ଥ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯଚ୍ଚ ପଡ଼େ । ଯଥା—ବିଲୋଚନ' ପୁରହର' । ଶୂଳହସ୍ତ' ନାଗହାର' ॥ —ଚନ୍ଦ୍ରକାବ୍ୟ ।

୨ । ଗୁଜ୍ଜରୀ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ନଅ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇପାଦରେ ଏକପଦ ହୁଏ । ବୋଲବା ଢଙ୍ଗରେ କେତେବେଳେ ତୃତୀୟ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ, କେତେବେଳେ ବା ପଞ୍ଚମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯଚ୍ଚ ପାଉ ହୁଏ । ଯଥା—କାଲତରର ଆବର୍ତ୍ତନେ, ଭୁଞ୍ଜନ୍ତୁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜନେ ।—ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।

୩ । ଚକ୍ରକେଳ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଏକାଦଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯଚ୍ଚପାଉ ହୁଏ । ଯଥା— ଆସଇ ବସନ୍ତ ଶିଶିର ଅନ୍ତେ, ଦଶଇ ଧରଣୀ ଗୁରୁ କେମନ୍ତେ ।—ମଧୁସୂଦନ. ବସନ୍ତ ।

୪ । କେଦାର ଚକ୍ରକେଳ—ଏହା ମଧ୍ୟ ଚକ୍ରକେଳ ପରି ଏକାଦଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ । ଯେତେବେଳେ ପଞ୍ଚମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯଚ୍ଚପାଉ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଏହା କେଦାରଚକ୍ରକେଳ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । ଯଥା— ନବବଧୂଭା' ମଦନ ହୋଇଲ୍ଲ', ନବଯୌବନ' ସୃଷ୍ଟି ଉଆଇଲ୍ଲ' ॥—ଉଷଃ କୋଟ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ ।

୫ । ମାଳବ—ଚକ୍ରକେଳ ଓ କେଦାର ଚକ୍ରକେଳକୁ ବେଳେବେଳେ ମାଳବ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରଯାଏ ।

୬ । ଭୁଯାଲ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାଉ ହୁଏ । ଯଥା—ଶୀତ୍ମ ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି' ଦେଖି ସ୍ମର', ପଶୁରନ୍ତୁ ସଖୀଙ୍କି ଜ'ନକ ଜେମା' । କେବଣ ଦେଶ ନୃପଚ୍ଚ' କାହା ସୁତ', ଦେଖିଲ୍ଲବେଳୁଁ କାଚର' ହୁଏ ଚତ' ।—ଚନ୍ଦ୍ରଳ. ସ୍ମରାସୃଣ ।

୭ । ଉତ୍ପଳ କେଦାର—ଏହା ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଏହାର ଦୁଇପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ ଓ ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯଚ୍ଚପାଉ ହୁଏ । ଯଥା—ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗରେ ଯାଙ୍କ' କଙ୍କିଲ୍ଲ ବୁଢଳ', ମନ୍ତ୍ରି ଉଡ଼ବାକୁଁ ଏବେ ନାହିଁ ବଳ' । ଦ୍ୱିସପ୍ତ ଭୁବନ' ମଣିଲେ ଯେ ଅଜ୍ଜ', ଆଶ୍ରିଲେ ସେ' ସପ୍ତଗୃଖଣ୍ଡର ଉଜ୍ଜ' ।—ସ୍ୱଧାନାଥ. ନଙ୍କକେଣ୍ଡୀ ।

୮ । କଳହଂସକେଦାର—ଏହାର ଗୁରୁପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ଶେଷରେ 'ସେ' ବା 'ସେ' ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷର ଅଧିକା ଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ସପ୍ତମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯଚ୍ଚ ପଡ଼େ । ଯଥା—ମାଳବେ ଭ୍ରମରୁ' ଲୋକନ କର', ଏକାଳେ ବଦେଶତ' ଲୋକ ନ କର' ସେ । କରିବ ନାହିଁ ଭୁନେ' ଉସିକ ବର', କାନ୍ତା ମୋ ଏହା ଭାବେ' ଉସିକ କର' ସେ ।—ଉଜ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।

୯ । ଚନ୍ଦ୍ରାଦେଶାକ୍ଷ—ଏହାର ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ତ୍ରୟୋଦଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ପ୍ରଥମପାଦର ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯଚ୍ଚପାଉ ହୁଏ । ଯଥା—ବିଭୁକର ବଶୀଶୁଣି', ଗୁଲକ ବହ୍ନି', ବିଭୁକର ଲଗ୍ନ ରୁହେଁ ବଶିଷ୍ଟେ ଜହ୍ନି' । ଜନ୍ୟାସ କଲେ ସେ ବାଣୀ' ସନ୍ଧ୍ୟା-ବସାନେ', ବସାଇବା ମଣ୍ଡପରେ' ଜନ୍ୟା ସୁମନେ' ।—ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବିଳାସ ।

୧୦ । ଆଶାବଣ୍ଡୀ—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯଚ୍ଚ ପଡ଼େ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ତୃତୀୟ, ଷଷ୍ଠ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷାକ୍ଷର ଉପରେ, ଅଥବା ଦ୍ୱିତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷାକ୍ଷର ଉପରେ ଯଚ୍ଚ ପଡ଼େ । ଯଥା (କ) କେତେ' କଥା' ସ୍ନେହମୟୀ' ଜନନୀ ଭୁମୁର', ବାଲ୍ୟେ' ଶିଖା'ଇଲେ ଯାହା' ଭୁମୁର ମଙ୍ଗଳ' ।—ସାହିତ୍ୟପାଠ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୫) ଇନକ' ଜସ୍ତ୍ରବ୍ଧ' ଗୃହଁ' ଅଛୁ ଏକ ଧାନେ', ଦୁଇଁଲ' ଶବ୍ଦର' କଥା' ଶୁଭୁ ନାହିଁ କାନେ' ।—ସାହ୍ନଭଏ. ପାଠ ।

୧୧ । ଗ୍ରନ୍ଥକେଶ୍ୱା—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଷୋଡ଼ଶ ଅକ୍ଷର-ବଶିଷ୍ଟ, ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ନବମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଜିପରେ ଯଉ ପଡ଼େ । ଯଥା—କଳାକଳେବର କଳାଇ' ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରେହ୍ମଣୀ ସୁତ', କରନ୍ତୁ ମଥୁରା ବଜଯେ' ଦାଣ୍ଡେ ଦେଖ ସଙ୍ଗାତ' । କଳାକଳେବର ଚଉଦ୍ଧଣା ।

୧୨ । ଖଣ୍ଡକାମୋଦ୍ଧା—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ସପ୍ତଦଶ ଅକ୍ଷରବଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଜିପରେ ଯଉ ପଡ଼େ । ଯଥା—ଭେଡ଼ା ଆଖ୍ୟାଧାଙ୍କ' ବୃଷଘ୍ନାନ ଛୁମ୍ପି' ସମୁଦ୍ର ଦାଢ଼େ', ଦ୍ୱୀପ ପ୍ରାପ୍ତେ ଯହିଁ' ଛୁଦ୍ର ଜନପଦ' ଭାସେ ଆଖାଢ଼େ' । ଗ୍ରଧାନାଥ. ଜିଷା ।

୧୩ । କାଳୀ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ସପ୍ତଦଶ ଅକ୍ଷର-ବଶିଷ୍ଟ । ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ପଞ୍ଚମ, ଦଶମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଜିପରେ ଯଉ ପଡ଼େ । ଯଥା—ମିଡ ଅନ୍ଧାରେ' କୃଷ୍ଣ କାଉରେ' କୁଞ୍ଜ ଉଉରେ ବସି', ମନୋଦୁଃଖରେ' ବୋଲନ୍ତି ଖରେ' ଜିଦସ୍ପୃ ଖରେ ଶଶୀ' । ସାମନ୍ତ ସିଦ୍ଧାର. ଜଦଗ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।

୧୪ । କୁମୁକାମୋଦ୍ଧା—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅକ୍ଷରବଶିଷ୍ଟ । ଦୁଇପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ, ପଞ୍ଚଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଜିପରେ ଯଉ ପଡ଼େ । ଯଥା—ବୋଲନ୍ତୁ ଜନନେ' ଶୁଣଗୋ ଜନନ୍ନା' ଅପର୍ବ' ଚରିତ', ବ୍ରହ୍ମକୃଷ୍ଣ ବେନ' ଦୂତ ପେଷିଛନ୍ତୁ' କହିବେ' ଜିଦନ୍ତୁ' । ଉତ୍କଳଚରଣ, ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଏହି ବୃତ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଗୁରୁପାଦବଶିଷ୍ଟ !

୧୫ । ଦୀର୍ଘକାମୋଦ୍ଧା—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅକ୍ଷରବଶିଷ୍ଟ । ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅଷ୍ଟମ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଜିପରେ ଯଉ ପଡ଼େ । ଯଥା—ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ଦେବତା ବୋଲି' ମଣିବ ହେଁ ଜନମ ଜନକେ', କରିବ ତାହାଙ୍କ ସେବା' ପ୍ରାଣପଣେ' ବାଳକା ବାଲକେ' । ମଧୁସୂଦନ ସାହ୍ନଭଏପ୍ରସଙ୍ଗ ।

୧୬ । ବଙ୍ଗଲାଙ୍ଗା—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ବିଂଶ ଅକ୍ଷରବଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଜିପରେ ଯଉ ପଡ଼େ । ଯଥା—ବନ୍ଦୁ ଗୁଣାକର' ଜିହ୍ମଳ ଜିଶ୍ୱର' ପ୍ରଭାଶୀ ନୃପସୁତବ' ତେ ପ୍ରଭାପରୁଦ୍ର' ବଢ଼ାଇଛ ଛୁଦ୍ର"-ଜାଉର ଗୁଣଗୌରବ"-ସାହ୍ନଭଏପାଠ ।

୧୭ । ମଉଆସ୍ୱ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଏକବିଂଶ ଅକ୍ଷରବଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ, ଅଷ୍ଟାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଜିପରେ ସଉପାଉ ହୁଏ । ଯଥା—କେ ବୁଝ ଗଉଡ଼' ଗୋସମହାଲୁଡ଼' ଇନ କୁଳ ତାର' ଦିଠି ହେଁ', ପିନ୍ଧ କଲାଙ୍ଗଁ' ଦୋସଡ଼ା ଦୋରଙ୍ଗୀ' ଡୁରୁ ଗୃହେଁ ମିଟ୍ଟ' ମିଟ୍ଟ ହେଁ' । ଗୁଲେ ନଈଁ ନଈଁ ଖଣ୍ଡେଦୂର ସାଇ' ଉଡ଼ଣ ପାଲୁଆ' ଘାଟ୍ଟ ହେଁ', କଉଡୁକେ ବୋଲେ' ମୋ ସଙ୍ଗେ ଯୁଟ୍ଟିଲେ' ଜ୍ଞାଁପକାଇବ' ପିଠି ହେଁ'—କୃଷ୍ଣଲୀଳା ।

୧୮ । ଘୋଇ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅକ୍ଷର-ବଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଇ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ, ଅଷ୍ଟାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଜିପରେ ସଉପାଉ ହୁଏ । ଯଥା—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ' ଶୁଣି ପଶ୍ଚାତ୍ତିତ' ଆନନେ ନସୂନୁ' ବହେ ଜଳ', ପୁଲକ ଶବ୍ଦର' ଯୋଡ଼ ବେନ୍ଧ କର' ପଡ଼ିଲ୍ଲ ମୁକୁଳଙ୍କ' ପାଦତଳ' । କୃଷ୍ଣଲୀଳା ।

୧୯ । କାମୋଦ୍ଧା—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ଛଅଗୋଟ ପାଦ ଥାଏ । ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ୬ଟି, ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ୬୪, ତୃତୀୟ ପାଦରେ ୪, ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ପାଦରେ ୯ ଲେଖାଏଁ ଓ ଷଷ୍ଠ ପାଦରେ ୬୪ଟି ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ସଉପାଉର କ୍ରମ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

ପ୍ରଥମ ୭+୭+୩+୭, ଦ୍ୱିତୀୟ ୭+୭+୩+୭+୯, ତୃତୀୟ ୪, ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ୭+୨, ଷଷ୍ଠ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦର ଅନୁରୂପ । ଷଷ୍ଠ ପାଦ ଜିତ୍ତୁରୁ ପୁନରପି ତୃତୀୟ ପାଦର ଆବୃତ୍ତି ହୁଏ ।

ଯଥା—୧ । ସୁଧୀରେ ଘେନ ଧୀରେ' ଶ୍ରବ କଲା ଜ୍ୟୁରେ' ଭୁଲସୁ' ସ୍ୱାଦୁ ସୁଧାଦାସ୍ପୀ', ୨ । ସ୍ପର୍ଶେ ଅଜ୍ଞାଦକର' ଜୀବ ତାପ ହରକର' ଆନନ୍ଦୀ'ବୃଧ ବର୍ଦ୍ଧନ ହୋଇ'ହେଁ' । ୩। ଧୀରଜନେ' ୪ । ଭୁବଲ୍ଲୁମ୍ବୁଦ ମୁଦ'ହେବ', ୫ । ଉମସଲ୍ଲୁଲ ଷସ୍ପୃ'ଥିବ', ୬ । ଗ୍ରଧାକୃଷ୍ଣ ନୁଭନ' ମିଳନ ସୁଫଳନ', ଶ୍ରବଣେ' ସୁପଛ ଲଭବ' ହେଁ ଧୀରଜନେ । ସାମନ୍ତସିଦ୍ଧାର ଜଦଗ୍ଧ-ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।

୨୦ । ଖଣ୍ଡକାମୋଦ୍ଧା—ଏହା ଠିକ୍ କାମୋଦ୍ଧା ବୃତ୍ତର ଅନୁରୂପ । କାମୋଦ୍ଧା ଗ୍ରନ୍ଥର ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦର ଓ ଷଷ୍ଠ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷରଦ୍ୱୟ ଏବ ତୃତୀୟ ପାଦଟି ଏଥିରେ ନ ଥାଏ ଶେଷ ପାଦରେ 'ହେଁ' ନ ଥାଏ । ତେଣୁ ଏହା ପଞ୍ଚପାଦ ବଶିଷ୍ଟ । ଯଥା—୧ । ଗୃହଁ ଗୃହଁ ସୁମାଳ' ସମୁଦ୍ରେ ତୋ ସଲ୍ଲଳ' ଢାଳ' ତୁ ଦେଲୁ ମହାପୁରେ', ୨। ଅଜନ୍ତୁ ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ' ମିଶି ଗଲୁ ରଙ୍ଗେ', ସକଳ' ରେଦ ପିଙ୍ଗି ଦୂରେ', ୩। ଲଦ୍ଧସ୍ୱା ଖୀରକର' ଦ୍ୱାର' ୪। ତୋ କଣ୍ଠେ ଉହୁଁ ଘାସ୍ୱ'ବାର', ୫ । ଲମ୍ବାଇ ମହାନନେ' ଗାଏ ଗାସ୍ପୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛନ୍ଦେ', ତା ସଙ୍ଗେ' ସଙ୍ଗୀତ ଜୁଦାର'। ମଧୁସୂଦନ ନସ୍ୱାପ୍ତଛ।

୬୧। ମାଳମ୍ବା—ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଛନ୍ଦ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ଏହାର ବୃତ୍ତ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଗୁରୁପାଦବଶିଷ୍ଟ। ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ଦଶଗୋଟ, ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ଷୋଳଗୋଟ, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ଚଉଦ ଗୋଟ ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ। ଯତ୍ତପାତର କ୍ରମ ଯଥା—ପ୍ରଥମ ପାଦ—୪+୬, ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦ—୮+୮, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ୮+୬।—ଯଥା, ୧। ଅସ ନାଥ' ଅଗଲ୍ଲର ଗଡ଼', ୨। ଭୂମ୍ବ ବନା ଏ ସସାରେ' ମରଇଁ ମୁଁ ହାହାକାରେ', ୩। ତାର ମୋତେ ମହାପ୍ରଭୁ' ଦେଇଣ ସୁମଡ଼', ୪। ଅନନ୍ତ ଦସ୍ୟା ଭୂମୁର' ଅନନ୍ତ ଶକତ୍ତ'। ମଧୁସୂଦନ. ଜାତନଚନ୍ଦ୍ରା।

୬୨। ରସକୁଲ୍ୟା—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଛଅ ପାଦ ବଶିଷ୍ଟ। ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ପାଦରେ ୧୧ ଗୋଟ ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ଏବଂ ଉହିଁରେ ଷଷ୍ଠ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତ୍ତ ପଡ଼େ। ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ବାର ଅକ୍ଷର ବଶିଷ୍ଟ, ଉହିଁରେ ଷଷ୍ଠ, ଏକାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତ୍ତପାତ ହୁଏ। ପଞ୍ଚମ ପାଦ ନଅ ଅକ୍ଷରବଶିଷ୍ଟ, ଉହିଁରେ ଷଷ୍ଠ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତ୍ତପାତ ହୁଏ ଏବଂ ଷଷ୍ଠ ପାଦ ୨୧ ଅକ୍ଷର ବଶିଷ୍ଟ, ଉହିଁରେ ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ, ଅଷ୍ଟାଦଶ, ବିଂଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତ୍ତପାତ ହୁଏ।

୧। ଶାରବନ୍ତେ ସ୍ତୁନ' ଦେବ ବମାନ'
୨। ଇନ୍ଦ୍ରା ଜାଣି ବେଗେଁ ଜୁଲ୍ଲା ସମାନ'
୩। ଚାସ୍ତ୍ରପଥୁଁ ଫସେ' ଅବମା ଭଲ'
୪। ଅନମ୍ବର ଦେଶ' ବଶେ ଜ୍ୱଳ' ସେ'
୫। ଅନାଇଲେ ବସ୍ତୁ'ସ୍ଥିରେ' ଯେ'
୬। ଆନନ୍ଦେ ମଗଳ' ଅଯୋଧ୍ୟାବବାସୀ'
ଭରତଙ୍କ ଅନୁ'ତରେ' ସେ'।
ମଧୁସୂଦନ. ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ।

୬୩। ଅଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳ (ବାଣୀ)—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଛଅ ପାଦବଶିଷ୍ଟ। ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ ଓ ଷଷ୍ଠ ପାଦରେ ଏଗାର ଗୋଟ ଲେଖାଁଏ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ଓ ପ୍ରତ୍ତ ପାଦର ପଞ୍ଚମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତ୍ତ ପଡ଼େ। ପଞ୍ଚମ ପାଦରେ ଛଅ ଗୋଟ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ଏବଂ ତାହାର କେବଳ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତ୍ତ ପଡ଼େ।

ଯଥା—ରସିକମାନେ' ଶୁଣ ଦେଇ ମନ'
ରସଣୀ ମଣି' ବନୁ ବନୁ ସ୍ୱାଣ',
ରତ୍ତ ପତ୍ତ ସ୍ୱଚ୍ଛ କରତ୍ତବାରେ'
ରସହାସ ଗ୍ରା'ସ ବେଶ ବାସରେ',
ରହୁତ ଆଦର'
ବସାଳସା ସା'ରେ ଜଣି ବାସର'। ସାମନ୍ତସିଂହାର ବଦଗ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳି।

୬୪। ଶଙ୍ଖଗ୍ରଥନ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଗୁରୁ ପାଦବଶିଷ୍ଟ। ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ୧୪ ଗୋଟ ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅଷ୍ଟମ ଏକାଦଶ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତ୍ତପାତ ହୁଏ। ତୃତୀୟ ପାଦଟି ଆଠ ଅକ୍ଷରବଶିଷ୍ଟ ଓ ଏହାର ଦ୍ୱିତୀୟ, ଷଷ୍ଠ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତ୍ତ ପଡ଼େ।

ଯଥା—ଦାଣ୍ଡରେ ଶୁଉନ୍ତ ରାମ' କୃଷ୍ଣ ବୋ'ଳ' ଘାଇଁ'
ଅକ୍ରୂର ଆସିଛ ଜା'ଣ୍ଟୁ' ଘେନ ସି'ବା' ପାଇଁ'
ରାଜା' ପରଜା ସ'ହିତେ'
ସଜ ଦୋଇଥାଅ କାଲ୍ଲ' ଚଲବା' ପ୍ରତ୍ୟୁତେ'।
ଉତ୍ତରଣ. ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ।

୬୫। ଗୁଞ୍ଜି—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଗୁରୁପାଦବଶିଷ୍ଟ; ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ୬୧ ଗୋଟ ଲେଖାଏଁ, ତୃତୀୟ ପାଦରେ ୧୦ଗୋଟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ୧୩ ଗୋଟ ଅକ୍ଷର ଥାଏ। ଯତ୍ତପାତର କ୍ରମ କ୍ରମରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା। ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ୬+୨+୬+୨+୮+୫; ତୃତୀୟ ୬+୩; ଚତୁର୍ଥ ୬+୬+୫।

ଯଥା—୧। ବଉଳଲୁ ଆଲ୍ଲ'ଙ୍ଗନ' କର ଜାଦ୍ଧା ଶୋ'ଭନ'
ଦ୍ୱରେ ସୁରବର ଭାବ' ଗୁରୁ ଧାରା ସେ'
୨। ବଢ଼େ ମକର କେ'ତନ' ଜୁଚ୍ଛନ୍ତ ରତ୍ତ ସ'ମାନ'
ପୂରତ୍ତ ହୋଇଛି ପୁଣି' ଅଶେଷ ରସେ'
୩। ବଦ୍ୟ ହୈମବତ୍ତୀ' ପଦରେ'
୪। ବଷ୍ଣବଣ୍ଠ ଡୋଳ'ବାଦ୍ୟା' ବେନ୍ତ ମତ୍ତରେ'।
ଉତ୍ତ. ବୈଦେଘୁଶବଳାସ।

୬୬। ଘଷ୍ଟାରବ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ଛଅ ଗୋଟ ପାଦ ଥାଏ। ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ଆଠ ଗୋଟ ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଓ ତୃତୀୟ ପାଦରେ କୋଡ଼ିଏ ଗୋଟ ଅକ୍ଷର ଥାଏ। ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟରେ କେବଳ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଓ ତୃତୀୟ ପାଦରେ ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତ୍ତ ପଡ଼େ।

ଯଥା—
୧। ମାଣବକ ଖେଳା ପରେ'
୨। ମାତ୍ତ ସେ ଶସ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରରେ'
୩। ମନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର ଅବ୍ଧି' ମାନସକୁ ତୋଷି'
ମହାସେନ ଦର୍ପ ଦ୍ୱରେ'—
ଗୋଲ୍ଲକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା।

୬୭। ଇନ୍ଦ୍ରୁ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଛଅପାଦବଶିଷ୍ଟ। ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ଚଉଦ ଗୋଟ ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ଏବଂ ସେ ଦୁଇ ପାଦରେ ଅଷ୍ଟମ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତ୍ତ ପଡ଼େ। ତୃତୀୟ ପାଦ ଛଅଗୋଟ ଅକ୍ଷରବଶିଷ୍ଟ, ତାହାର ଦ୍ୱିତୀୟ, ପଞ୍ଚମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତ୍ତ ପଡ଼େ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥା—୧ । ଧୀରେ ଘେନ କାନନରେ' କୃଷ୍ଣ ବଲ'ମ୍ଭିଚ'
୨ । କାସ୍ତଲ୍ୟ ମମଉା ଘେନ' ଘ୍ରୁଚ୍ଛନ୍ତୁ' ମାଚ'
୩ । କଲା' ମାଣିଚରେ' ।
ସାମନ୍ତସିଂହାର. ବଦଗ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।

୬୮ । ଲଳଚ କାମୋଘା—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ଗୁର ଗୋଟି ପାଦ ଥାଏ । ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ଓ ଯଚ୍ଚପାଚର କ୍ରମ ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା ।

ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ—୨+୨+୨+୨+୨+୨+୩=୧୫

ତୃତୀୟ ପାଦ—୩+୫+୨+୨+୩=୧୫

ଯଥା—ଧୀରେ' ସୁଧା' କର' ଧର' କନ୍ଥ'ଇନ୍ତୁ' ଦୂଚ୍ଚକ'
ଜୀବ'ନ ନେ'ବାକୁ' ଲଗା'ଇଛୁ' ପାପ' ପ୍ରୀଚ୍ଚକ'
ଦୂଚ୍ଚଗୋ' ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ରେ' କହ'ଯାଇ' ଏଚ୍ଚକ'
ଘାସା' କର'ଛନ୍ତୁ' ପର୍' ନାସ୍ତ'ମସ୍ତ' ସ୍ୱାଚ୍ଚକ' ।
ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦଚ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।

୬୯ । ପାହାଡ଼ିଆ କେଦାର—ଏହାର ପାଞ୍ଚ ପାଦରେ ଏକ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ପଞ୍ଚମ ପାଦ ୩୫ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ । ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ବାର ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ଏହା ପଠ ହେଲ୍ଲବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଶେଷରେ ହେ, ଗୋ ବା ଯେ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଲାଗେ । ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ୫ମ ପାଦର ଦଶମ, ବିଂଶ, ତ୍ରିଂଶ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯଚ୍ଚପାଚ ହୁଏ । ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ଶେଷରେ ଯଚ୍ଚ ପଡ଼େ । ପ୍ରଥମ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ପାହା, ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଚାହା ହୁଏ ଓ ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ପାହା ହୁଏ, ପଞ୍ଚମ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଚାହା ହୁଏ ।

ଯଥା—୧ । ଘେନ ବଦୂଷ ଅପୂର୍ବରସ' ରଣ ଜୁଦୋଗେ
ଅଙ୍ଗ ନଦେଶ'
ଢେଙ୍କୁସ୍ତ ବାଜେ ଦେଶ ବଦେଶ'
ସଇନ ସାଜେ' ଯେ,
୨ । ଆସେ କେ ପଙ୍କ ଧରଣ ଭଣ୍ଟ' କୃପାଣ ପାଣି
ଶୋସ୍ତ ଅଭୁଲ'
ଅଙ୍ଗେ ଫଳକ ଦୋଳେ ବର୍ତ୍ତୁଳ'
ମଦେ ଗରଜେ' ଯେ,
୩ । ଦରପେ କେ ଜ୍ୱଳତ ତ୍ରିଶୂଳ ଧରେ' ଯେ,
୪ । ଶରଶାଣ ଭରବାସ୍ତ କାହା କରେ' ଯେ
୫ । କେ ବାଣାସନ ଧର ଶୋଭନ' ଖଞ୍ଜ ଭୁଶୀରେ
ଶର ସଚ୍ଚନ' ସାଜୁ ବର୍ମ୍ମରେ କେବା ଭୂଷଣ' ମାଉ ମଉରେ'
ଯେ ଗୋଲ୍ଲୋକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା ।

୩୦ । ଭଜୁଣିକ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପାଦ ଥାଏ । ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ପଞ୍ଚମ ପାଦ ୨୧ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ । ତୃତୀୟ ପାଦରେ ପାଞ୍ଚ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ୯ଟି ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ଯଚ୍ଚପାଚର କ୍ରମ ବନ୍ଧରେ ହୋଇଥିଲା ।

ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ପଞ୍ଚମ ପାଦରେ—୫+୩+୫+୩+୩+୩+୩;
ତୃତୀୟରେ—୨+୩; ଚତୁର୍ଥରେ—୩+୫+୩
ଯଥା—୧ । ମନ୍ଦି ମୁ'ଖୁ ଶୁଣି' ଚୋପେ ବ'ଣଘାଣି'
ପୁଷ୍ପକ' ଯାନେ ବ'ଜେ କଲ୍ପ''
୨ । ଧନୁଶ'ର ଧର୍' ଆକାଶେ' ରହିଣ'
ସୁବଳ' ଗୋରଚ' ଗୃହିଁଲ୍ଲ'
୩ । ଭୋଳେ' ଦେଖିଲ୍ଲ'
୪ । ଦୁବ୍ବାଦ'ଳ ଶ୍ୟମ' ଶଙ୍କର'
୫ । ସଂସାର' ଶୋଭ୍ରଚ' ଘେନ ଅ'ଦଭାର'
ମଦନ' ଯାର ଅ'ଶ୍ରୟର' ।
ବିଶ୍ୱନାଥ. ବଚଙ୍ଗ. ସ୍ୱମାସୃଣ ।

୩୧ । ବସନ୍ତ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ଚୁଅଗୋଟି ପାଦ ଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦରେ ୧୪ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ପ୍ରଥମ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ସହିତ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର, ତୃତୀୟ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ସହିତ ଚତୁର୍ଥ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର, ପଞ୍ଚମ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ସହିତ ଷଷ୍ଠ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷରର ଯଚ୍ଚପାଚ ହୁଏ । ଅନ୍ତ୍ୟର ପୂର୍ବ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ଅଷ୍ଟମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯଚ୍ଚପାଚ ହୁଏ ।

ଯଥା—ଦ୍ରର ଧନୁ ଉତ୍ତ ସ୍ୱମ' ସ୍ୱମନେଶୀ ବର୍ତ୍ତ'
ଲେଖିଲେ ଗୃଭୁସ୍ତ ଆଚ୍ଚୀ' ଅଳ କର ଶୋଭ୍ର',
ଉଗୁସ୍ତମ ସ୍ୱମବାଦ' ବଥୀରେ ଯେମନ୍ତ',
ବୋଧେ ରଘୁବର ବଚ'-ବରଣୀର ଚତ୍ତ'
ମଧୁଶଚ୍ୟା ଶଚ୍ୟାଶୋସ୍ତ' ଭୂଲ ପାପ ଛୁଇଁ'
ସ୍ୱମ ସୀତା ଚଳ ଚଳଁ' ବଧାକେ ଚଳାଇ' ।
ଗୋଲ୍ଲୋକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା ।

୩୨ । କଳଡ଼ା—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ସାତ ପାଦ ଥାଏ । ଏହାର ପାଦମାନଙ୍କର ଯଚ୍ଚପାଚ ଓ ପାଦମାନ ପ୍ରତ୍ୟେକ କେତେ ଅକ୍ଷର, ତାହା ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଏକ । ପଞ୍ଚମ, ଷଷ୍ଠ ଓ ସପ୍ତମ ପାଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଏକ ।

ପ୍ରଥମ—୨+୨+୯=୧୩
ତୃତୀୟ—୨+୨+୮+୧=୧୩
ଦ୍ୱିତୀୟ, ପଞ୍ଚମ ଓ ଷଷ୍ଠ—୨+୯=୧୧
ଚତୁର୍ଥ—୫ =୫
ସପ୍ତମ—୨+୨+୩+୫+୧=୧୩ ।

ଯଥା—୧ । କୁମାର ବଳାଇ' ଜବଗ୍ଧଡେ ରସ'
ସୁଧୀର ଧୀର କର ଚତ୍ତ' ।
୨ । କର୍' କରଗଚ୍ଚ ବଣି ଆଗଚ'
୩ । କଣ୍ଠେ ନାଇ ଚାତ୍ତ' ମଦନ ବରୋତ୍ତ'
ମୋହିଲ୍ଲ ରଙ୍ଗେ ଜଗତ' ସେ' ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୫ । କାମିନୀ' । ୫ । କଲା'କର ପଥାମଣି ପଥାରେ'
୬ । ଭଦ୍ରେ' ଚଙ୍ଗେ ଉରୁଣ ଦକ୍ଷଉରେ' ।
୭ । କରନା ବଲମ୍ବ' କର ସଙ୍ଗଇଙ୍ଗ'
ଛନୋଦେ' ମନମଥରେ' ଗୋ' ।
ଗୋଲ୍ଲେକ. ଇନ୍ଦ୍ରରେଖା ।

୩୩ । ଧନାଶ୍ରୀ—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ପାଞ୍ଚ ପାଦ ଥାଏ । ପ୍ରଥମ ପାଦରେ କୋଡ଼ିଏ ଅକ୍ଷର, ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ୨୦ ଅକ୍ଷର; ତୃତୀୟ ପାଦରେ ହେ, ରେ ବା ଗୋ ସହିତ ଆଠ ଦୁଇଣ୍ଟ ଅକ୍ଷର; ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ପାଦରେ ଦଶଗୋଣ୍ଟ ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ପାଦମାନଙ୍କର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଯତିପାତ ହୁଏ ।

୧ । ଉତ୍ତର ଦୋଇ ସଙ୍କୋଏ ଲୋଡ଼ୁ ଧୀରମଣିଙ୍କ ଉତ୍ତର'
୨ । ଉତ୍ତଳ ନୟନା ସମ୍ବେଦନାରୁ ଏଉଚ ମାଉର ଉର'
୩ । ହେ ଧୀର'
୪ । ଉତ୍ତସ୍ତ ନହ କଥା ଉତ୍ତର'
୫ । ଚରଳଛ ଜାଣୁ ବୃତ୍ତାନ୍ତର' ।
ଗୋଲ୍ଲେକ, ଇନ୍ଦ୍ରରେଖା ।

୩୪ । ଚନ୍ଦ୍ରାକାମୋଦା—ଏହାର ଶୂର ପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ହୁଏ । ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ କୋଡ଼ିଏ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ତୃତୀୟ ପାଦରେ ସାତ-ଗୋଟି ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ଦଶଗୋଟି ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ପାଦମାନଙ୍କର ଶେଷ ଅକ୍ଷରରେ ଯତିପାତ ହୁଏ । ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦର ଚତୁର୍ଥ ଓ ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷର ଉପରେ, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଅଧିକା ଯତି ପଡ଼େ ।

ଯଥା—୧ । ଛଳେ ସମ' ଭାକୁ ହୁଅନ୍ତା ସୀତାଂଶୁ'
ନ ଥିଲେ ନାନା ମୂରତ୍ତି'
୨ । ଜାବ ଚନ୍ଦ୍ରା'ମନେ ଜାତ ଉତ୍ତ ଦୟୁ'-
ଜୀବ ଅପସର୍ପ ଯତ୍ତ'
୩ । ଛମି'ରେ ବୁଡ଼େ ମତ'
୪ । ଛର'ଦଶ ପଞ୍ଚ ନେତ୍ର ଅତ' ।
ଗୋଲ୍ଲେକ. ଇନ୍ଦ୍ରରେଖା ।]

ଝାଳ କଡୁଆ

ଦେ. ବ—୧ । କଟୁସ୍ୱାଦ; ଦ୍ରବ୍ୟର ସ୍ୱାଦ ବିଶେଷ—1. Pungent or acrid taste. (ଯଥା—ଲଙ୍କାମରଚର ରାଗ ।) ୨ । କଟୁତା; କଡ଼ାଗୁଣ—2. Pungency; acridity; acuteness. (ଯଥା—ଘିଅସୋରିଷ ତେଲର ରାଗ ଅନ୍ୟ ସୋରିଷ ତେଲର ରାଗ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ।) ୩ । ଦୁଃସହତା—3. Unbearableness. ବିଣ—୧ । କଟୁସ୍ୱାଦ-ଯୁକ୍ତ—1. Pungent; acrid; very hot (in taste). ୨ । ଦୁଃସହ; ଅସହ୍ୟ—2. Unbearable.

ରାଗ ଅହନ୍ତା—ଦେ. ବ (ସଂସ୍କୃତର ଶବ୍ଦ)—ରାଗ ଦ୍ୱେଷ (ଦେଖ)
Rāga ahantā Rāga dwesha (See)
ରାଗରୋଷ ରାଗରଂଜ

ରାଗ ଉପୁଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ.କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନରେ କ୍ରୋଧ ଜାତ କରାଇବା; ରଗାଇବା—To cause a person to be angry; to engender indignation in a person's mind.
Rāga upujā(je)ibā
ରାଗଜନ୍ମାନ ରାଗଉପଜାନା

ରାଗ ଉପୁଜିବା—ଦେ. ବ—ମନରେ କ୍ରୋଧ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା—The arising of indignation in the mind.
Rāga upujibā
ରାଗହଓୟା ରାଗଉପଜାନା

ରାଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା—To be angry with or indignant at a person. (ଯଥା—ସେ ଏଠାରୁ ମୋ ଉପରେ ରାଗକରି ଚାଲିଗଲେ ।)
Rāga karibā
ରାଗକରା ରାଗକରନା

ରାଗ ଚଣା—ପ୍ରାଦେ (ଗଣ୍ଡାମ) ଓ—ରୁଝୁ ବା ଚଣାକୁ ଘିଅ ଓ ଲେମ୍ବୁ ରସରେ ପାଣିରେ କାଗଜ ଲେମ୍ବୁ ରସ ଓ ପିଆଜ ଦ୍ୱାରା ଲଙ୍କାମରଚ ବଘାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଖାଦ୍ୟ—A food prepared by boiling wet gram or Cicer Arietinum and seasoning it with lemon juice,onion and red pepper.
Rāga chaṇā

ରାଗ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ.ବ (ରାଗ=ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ+ଚୂର୍ଣ୍ଣ) —୧। (ଚର୍ମାଦି) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣଚୂର୍ଣ୍ଣ; ସଗୁ-1. Red powder. ୨। ସିନ୍ଦୂର—2. Red lead. ୩। (ବହୁବ୍ରୀହି) କନ୍ଦର୍ପ; ମଦନ—3. Cupid. ୪ । ଖଇର ଗଛ—4. Catechu tree. ୫। ଲାକ୍ଷା— 5. Lac.
Rāga chūrṇṇa

ରାଗଚ୍ଛନ୍ନ—ସଂ. ବ (ରାଗ=ଅନୁରାଗ+ଚ୍ଛନ୍ନ=ଆବୃତ, ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମଦେବ; ମଦନ—Cupid.
Rāgachchhanna

ରାଗଜିର—ଦେ. ବ—ପରିଚ୍ଛଦ ବା ପୋଷାକବିଶେଷ—A kind of dress.
Rāgajira

ରାଗଡ଼ି—ଦେ. ବ—ରାଗିଡ଼ି (ଦେଖ)
Rāgaṛdi Rāgiṛdi (See)

ରାଗତଃ—ସଂ. କି. ବିଣ (ରାଗ+ତସ୍)—ରାଗହେତୁରୁ—On account of anger.
Rāgataḥ

ରାଗ ତାନ(ଳ)—ସଂ. ବ (ସଂସ୍କୃତର ଶବ୍ଦ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) —ସଙ୍ଗୀତର ରାଗ ଓ ତାନ ବା ତାଳ—The metre of a song accompanied with proper beating to tune. [ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଙ୍ଗୀତର ଆଦ୍ୟରେ ସେହି ସଙ୍ଗୀତର ରାଗ ଓ ତାଳର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥାଏ ।]
Rāga tāna(la)

ରାଗ ତାନ ମାନ—ସଂ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ସଙ୍ଗୀତର ରାଗ, ତାଳ ଓ ଗୀତ—The harmony of metre, measure and song in music.
Rāga tāna māna
ବାଦ୍ୟର ସମତା—[ରାଗତାନ(ଳ)ଲୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଗ ଥଣ୍ଡା ହେବା—ତେ. ବ—କ୍ରୋଧର ଉପଶମ—
Rāga thaṇḍāhebā Subsidence of one's anger.
ରାଗଠାଣ୍ଡାହଓୟା **रागठंढाहोना**

ରାଗଦାଲି—ସ. ବ—ମସୁର—
Rāgadāḷi A sort of pulse; Cicer Lens.

ରାଗ ଦ୍ୱେଷ—ସଂ. ବ (ସଦ୍ଭରର ଶବ୍ଦ)—କ୍ରୋଧ ଓ ଈର୍ଷା—
Rāga dwesha Anger and spite.

ରାଗ ପଡ଼ିବା—ପ୍ରାତେ (ଚଳାମ) କି—ରାଗିବା—
Rāga pardibā To be angry.

ରାଗ ପାଣି—ପ୍ରାତେ (ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ)ବ—(ଯେଉଁ ପାଣିଯୁ ମରିଚଯୁକ୍ତ ହେବାରୁ କଣ୍ଠୁ ଲାଗେ)—୧। ଭାଙ୍ଗ; ଭାଙ୍ଗପାଣି—
Rāga pāṇi 1. A drink made of hemp leaves pestled with black pepper. ୨। ରୋଗୀମାନଙ୍କ ନମନ୍ତେ ଅଳ୍ପକ ପରିମାଣରେ ଗୋଲମରିଚ ବଟା ଦଆଯାଇ କରି ଯାଇଥିବା ଝୋଳ—2. Soup made by adding black pepper paste for invalids and patients.

ରାଗ ପୂରା(ରେ)ଇବା—ତେ.କି—ରାଗ ରଖିବା—To entertain a feeling of indignation or grudge.
Rāga purā(re)ibā
(ରାଗ ପୋଷିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ରାଗରାଖା **रागरखना, रंजरखना**

ରାଗପୁଷ୍ପ—ସଂ.ବ—୧। ବନ୍ଧୁକପୁଷ୍ପ—1. A flower; Pentapetalus Phœnicia. ୨। ରକ୍ତାମ୍ଳାନ ପୁଷ୍ପ—2. The red globe amaranth flower.
Rāga puspa

ରାଗପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବ—ଜବା; ମନାର—
Rāgapushpī The China rose (red).

ରାଗ ବହିବା—ତେ.କି—କ୍ରୋଧଭାବକୁ ମନରେ କିଛିକାଳଯାଏଁ ସ୍ଥାନ ଦେବା—To allow the feeling of anger to predominate in the mind for some time.
Rāga bahibā
ରାଗରାଖା **रागबहना**

ରାଗବାନ୍—ସଂ.ବଣ ଗୁଂ(ରାଗ+ବତ୍; ୧ମା ୧ବ);—୧। ରାଗବଶିଷ୍ଟ—
Rāgabān 1. Coloured; dyed. ୨। ଅନୁରାଗବଶିଷ୍ଟ—2. (ରାଗବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Passionate; impassioned. ତେ. ବଣ —ଅତି ଲାଲ—Very red. [ଦ୍ର—ବମ୍ଫଳହୁଁ ରାଗବାନ୍ ଅଧରବର୍ତ୍ତୁଳ ସୁନମଣ୍ଡଳ—ଗ୍ରାତୀ. ରସବାରଧି ।]

ରାଗ ବୃନ୍ତ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମଦେବ—
Rāga bṛunta Cupid.

ରାଗ ବେଳ(ଳା)—ତେ.ବ—ମନୁଷ୍ୟର କ୍ରୋଧାବ୍ଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ସମୟ—
Rāga bela(lā) The time when a man is very angry. (ଯଥା—ମୁଁ ରାଗବେଳ(ଭ)) ଅନ୍ୟରୂପ— ଅଟକର ରାଗମୁହଁରେ ପଡ଼ିଗଲି ରାଗେରସମୟ ରାଗେରମୁଖ **रागकेबखत** ଅର୍ଥାତ୍ ତାର ରାଗବେଳେ ମୁଁ ଯାଇ ହାବୁଡ଼ିଗଲି)

ରାଗଭର—ତେ. ବଣ—କ୍ରୋଧାବ୍ଦ୍ଧ—
Rāgabhara Angry; full of anger.
ରାଗଭରା **रागभरा**

ରାଗ ମାରିବା—ତେ. କି—ନିଜର କ୍ରୋଧଭାବକୁ ଶାନ୍ତ କରିବା—To pacify one's feeling of indignation.
Rāgamāribā
ରାଗଚାପା **रागदाबना** (ରାଗମରିବା—ବ.ରୂପ)

ରାଗ ମାର୍ଗ—ସଂ. ବ (ରାଗ=ଅନୁରାଗ+ମାର୍ଗ=ପଥ) (ବୈଷ୍ଣବ ସାହିତ୍ୟ)—ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଈଶ୍ୱରପ୍ରେମ; ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭକ୍ତି (ରାଗାନୁଗାଭକ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) Reverence for mere love or tender care of God without any selfish motive.
Rāgamārga

ରାଗ ମାଳା—ସ. ବ—କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଏକାଧିକ ରାଗରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଢାଲଯୋଗରେ ଗାନ କରିବା—A sort of singing in which more than one tune of music is sung to different measures.
Rāga māḷā

ରାଗଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବ (ରାଗ+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ମାଣିକ୍ୟ—
Rāgajuk Ruby

ରାଗ ରକ୍ତ—ସଂ.ବଣ(ଶବ୍ଦା ତତ୍)—କୌଣସି ରଙ୍ଗ ବୋଳା ହୋଇଥିବା—
Rāga rakta Dyed; coloured.
(ରାଗରଞ୍ଜିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଗ ରଖିବା—ତେ.କି—ମନରେ ଅକ୍ରୋଧଭାବକୁ ପୋଷଣ କରିବା—
Rāga rakhibā To entertain a feeling of indignation and grudge.
ରାଗରାଖା **रागरखना**

ରାଗ ରଙ୍ଗ—ସଂ.ବ (ସ. ଧ. ଲୋ.)—ଅନୁରାଗଜନିତ ଅଜବକର ଭଙ୍ଗୀ.
Rāga raṅga Poses due to love.

ରାଗ ରଜ୍ଜୁ—ସଂ. ବ(ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମଦେବ—
Rāga rajju Cupid

ରାଗ ରାଗିଣୀ—ସଂ. ବ (ସଦ୍ଭରର ଶବ୍ଦ)—ରାଗ ଓ ରାଗିଣୀ—
Rāga rāgiṇi Primary notes or tunes and secondary notes or tunes in music)

ରାଗରାଗୁଆ—ତେ. ବଣ—ସାମାନ୍ୟ କଣ୍ଠୁ ସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ—
Rāgarāguā Having a slightly pungent taste.
ଝାଲଝାଲ **जेराकड़ुआ**

ରାଗରିପୁ—ତେ. ବ (ସଦ୍ଭରର ଶବ୍ଦ)—ରାଗଦ୍ୱେଷ (ତେଲ)
Rāgaripu Rāgadwesha (See

ରାଗରେ ତମତମ ହେବା—ତେ. କି—ରାଗରେ ଜର୍ଜରିତ ହେବା—
Rāgare tamatama hebā To be overpowered with anger.
ରେଗେଅସ୍ଥିରହଓୟା **रागमेंतगतमहोना**

ରାଗ ଲତା—ସଂ. ବ—ରତ୍ତି; କାମସ୍ତ୍ରୀ—The wife of Cupid; sexual cohabitation.
Rāga latā [ଦ୍ର—ବୃଥା ପ୍ରଗାଢ ରାଗଲତା ପର—ଉଷ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶତକଳାସ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଗଷାଡ଼ବ—ସଂ. ! ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ମୁଗର ଯୂଷରେ ଡାଲମ୍ବର ଓ
Rāgashārdaba ଦ୍ରାକ୍ଷାର ରସ ମିଶ୍ରିତ କର ଯେଉଁ ସୁଖକର
ପାନୀୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ—1. A sort of drink.
୨ । ରାଗଷାଡ଼ବ (ଦେଶ)—2. Rāgasārdabe (See)

ରାଗଷାଣ୍ଡବ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ରାଗ ଷାଡ଼ବ (ଦେଖ)—
Rāgashāndaba 1. Rāgasārdaba. (See) ୨ । କଞ୍ଚା-
ଆମ୍ବର ମୋରବ୍ବା—2. A sort of mango
preserve. [ଦ୍ର—କଞ୍ଚା ଆମ୍ବର ଗୋଟା ଛେଲି ତା ଶସକୁ
ଟାଣୁଆରୁ ବାହାର କର ତେଲରେ ଭାଜି, ତନ ରସରେ
ସିଝାଇ ତହିଁରେ ମସଲାଗୁଣ୍ଡା ମିଶାଇଲେ ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।
ଏହା ବନ୍ଧୁଦନ ଅବସ୍ଥାରେ ରହେ ।]

ରାଗ ସମ୍ବରଣ କରିବା——ଦେ. କ୍ରି—ମନରେ କ୍ରୋଧ ଭାବକୁ
Rāga sambaraṇa karibā ଥଣ୍ଡା କରିବା—To rest-
[ରାଗ ସମ୍ଭାଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] rain one's feeling of rage.
ରାଗସମ୍ବରଣ କରା, ରାଗସାମଲା **रागरोकना**

ରାଗଷାଡ଼ବ—ସ. ବ—ଗୁଡ଼ ଏବଂ ତେଲରେ ପାକ କରିଥିବା ଆମ୍ବର
Rāga sārdaba ଆଗ୍ଦର; ଆମ୍ବର କାସ୍ଦିନ୍ଦ ଆଗ୍ଦର—
A sort of mango pickle boiled in oil and sugar.

ରାଗ ସୂତ୍ର—ସ. ବ—୧ । ରଙ୍ଗୀନ୍ ସୂତା—1. Dyed thread.
Rāga sūtra ୨ । ପାଟ ସୂତା—2. Silk thread.
୩ । ତୁଳାସୂତ୍ର; ନକତ୍ତିର ସୂତା—
3. The string of a balance.

ରାଗ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ରାଗାନ୍ୱିତ ହେବା; ରୁଟିବା; ଦ୍ୱେଷ କରିବା—
Rāga hebā To be angry or indignant.
ରାଗ କରା **रागहोना**

ରାଗା—ଦେ. ବଣ (ସ. ରାଗ)—କଟୁସ୍ୱାଦ ଯୁକ୍ତ—
Rāgā Of pungent taste.
ଝାଲ **कडुआ**

ରାଗାର୍ଦ୍ଦି—ଦେ. ବ—ଗୁଟିଡ଼ି (ଦେଖ)—Rāgirdi. (See) [ଦ୍ର—
Rāgārdi ମଣ୍ଡି ରାଗାଉ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଅର୍ଦ୍ଧମା, କେଶ ଅମାରେ ବ୍ୟବହାରର
ଚନ୍ଦ୍ରମା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ।]

ରାଗାତ୍ମକ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରାଗ ହୋଇଅଛି ଆତ୍ମା ଯାହାର; ରାଗ +
Rāgātmaka ଆତ୍ମନ୍ + କ)—ରାଗସ୍ୱରୂପ ବିଶିଷ୍ଟ—Having
[ରାଗାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] 'Rāga' (of different meanings) as its essence.

ରାଗାନ୍ତ—ଦେ.ବଣ (ସ. ରାଗାନ୍ୱିତ; ରାଗ+ଅନ୍ତ)—1. Angry.
Rāgānta ୨ । କୋପନସ୍ୱଭାବ; କ୍ରୋଧୀ—୨. Of irritable
(ରାଗାନ୍ତି, ରାଗାନ୍ତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) temper.
ରାଗାନ୍ୱିତ **रंजिला**

ରାଗାନ୍ଧ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ତତ୍ପୁରୁଷ ତତ୍ତ୍ୱ; ରାଗ+ଅନ୍ଧ)—୧ । କ୍ରୋଧାନ୍ଧ;
Rāgāndha କ୍ରୋଧବଶରେ ବିବେଚନା ଶୂନ୍ୟ—
(ରାଗାନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Blinded with rage. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ
(ରାଗାନ୍ଧତା—ବ) କ୍ରୋଧାନ୍ଧ ଅର୍ଥରେ 'ରାଗାନ୍ଧ' ବ୍ୟବହାର ପ୍ରାପ୍ତ
ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।] ୨ । ଅନୁରାଗେ ଯୋଗୁଁ ବିବେଚନା-
ଶୂନ୍ୟ—2. Blinded with love or passions.

ରାଗାନ୍ୱିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ତତ୍ପୁରୁଷ ତତ୍ତ୍ୱ; ରାଗ+ଅନ୍ୱିତ)—କ୍ରୁଦ୍ଧ;
Rāgānwita କ୍ରୋଧଯୁକ୍ତ; ରୁଷ୍ଟ—Enraged; angry;
(ରାଗାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) filled with passion.

ରାଗାରାଗି—ଦେ. ବ—ପରସ୍ପର କ୍ରୋଧପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ କଥୋପକଥନ—
Rāgārāgi Exchange of hot words.
ରାଗାରାଗି **रागारागी**

ରାଗାରୁ—ସ. ବଣ (ରାଗ+ଅରୁ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଶାଦେଇ ଦାନ-
Rāgaru ବିମୁଖ ହୁଏ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଶା ଦେଇ ଉଣ୍ଡାଏ—
Not keeping one's promise of a gift.

ରାଗାର୍ହ—ସ.ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ଆଶା ଦେଇ ନିରାଶ କରେ ବା ଉଣ୍ଡାଏ—
Rāgārha Not fulfilling one's
(ରାଗାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ) promise of gifts.

ରାଗିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ରାଗା; କଟୁ—1. Pungent. ୨ । ରାଗୀ;
Rāgiā କ୍ରୋଧୀ—୩. Of irritable temper.
ରାଗୀ **रागिया**

ରାଗି(ଗେ)ର୍ଦ୍ଦି—ଦେ. ବ—ରମଣୀମାନଙ୍କ ଭାଲୁର କେଶ ଉପରେ
Rāgi(ge)rdi ଖଞ୍ଜାଯିବା ରେଖଟା ଓ ଗୋଲ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି
सोनेकीसूरज ବା ସୂର୍ଯ୍ୟାକୃତି ସୂକ୍ଷ୍ମନର୍ମିତ ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ
—A circular and flat plate of gold put on the hair as ornament.

ରାଗିର୍ଦ୍ଦି ଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—କେଶ ଉପରେ ଖଞ୍ଜାଯିବା
Rāgirdi chandra ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି ଅଳଙ୍କାର
सूरजचाद (ରାଗିର୍ଦ୍ଦି) ଓ ତାହାର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଖଞ୍ଜାଯିବା ଖଣ୍ଡ-
ଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି ପାତ୍ରଆ(ଚନ୍ଦ୍ର), ଏପର ଦୁଇଟି ଅଳଙ୍କାର—Two ornaments worn on the hair consisting of a sun-shaped flat gold piece and a crescent-shaped one attached to one side.

ରାଗିଣୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରାଗ+ସ୍ତ୍ରୀ, ଇନ୍+ଈ; ରାଗମାନଙ୍କର ଭାର୍ଯ୍ୟା)
Rāginī —ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଧାନ ୬ ରୋଷ୍ଟ ରାଗର ପରିବର୍ତ୍ତନ
ବା ମିଶ୍ରଣାଦ ଜନିତ ମିଶ୍ରସ୍ୱର—Secondary tunes in music. [ଦ୍ର—ରାଗତତ୍ତ୍ୱେ ନୋହ୍ଟି ଦେଖ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗର ୬ ରୋଷ୍ଟ ରାଗିଣୀ ଅଛି । ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ
ଋଷିଙ୍କ ମତରେ ରାଗିଣୀମାନ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ । ଏକ ମତ
ଯେଉଁ ରାଗିଣୀକୁ ଏକ ରାଗର ଭାର୍ଯ୍ୟା ବୋଲି କୁହାଯାଇ
ଅଛନ୍ତି, ଅନ୍ୟ ମତକୁ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ରାଗର ଭାର୍ଯ୍ୟା ବୋଲି
କୁହାଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଫଳତଃ ବହୁଶତ ରାଗରାଗିଣୀ ଦୃଷ୍ଟ
ହୋଇଅଛି ଓ ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାରରେ ରାଗ ଓ ରାଗିଣୀର
ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷାଯାଏ ନାହିଁ ।] ୨ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବା ବଦଗ୍‌ଧା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman very much attached to her husband. ୩ । ମେନକା ଅପ୍ସରାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠାକନ୍ୟା—3. The eldest daughter of Nymph Menakā. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ--ଅନୁରାଗିଣୀ —Loving; passionate (woman).

ରାଗିବା -- ଦେ. କି (ସ. ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ରାଗଦ୍ୱେଷ; Rāgibā କ୍ରୋଧାକ୍ରାନ୍ତ ହେବା; ରଗିବା; କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା— (ରଖାଇବା—ପ୍ରଯୋଜକରୂପ) 1. To be angry. ୨ । ରାଗା **रागहोना** ବରକ୍ତ ହେବା—2. To be displeased.

ରାଗି ମାଗି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ନିରର୍ଥକ ଶବ୍ଦତରୁ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧାକ୍ରାନ୍ତ Rāgi māgi ହୋଇ—Angrily.

ବେଗେମେଗେ **रागीरंजी होकर**

ରାଗୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରାଗ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ; ଇନ୍ ୧୩. ୧୭)— Rāgī ୧ । ରାଗଯୁକ୍ତ; ଅନୁରକ୍ତ—1. Attached to; (ରାଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) fond of. ୨ । କାମୁକ—2. Lascivious. ୩ । ରଞ୍ଜନକାର୍ଯ୍ୟ—3. Colouring; dyeing. ବ (ବୈଦ୍ୟକ) ଏକପ୍ରକାର ଦ୍ରୁତଧାନ୍ୟ; ମାଣ୍ଡିଆ— A sort of grain.

ରାଗୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । କୋପନ ସ୍ୱଭାବ— Rāguā 1. Of an angry temper. [ରାଗେ(ଗୋ)ଇ--ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । କଟୁସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ—2. Pungent.

ରାଗୀ, ଝାଳ **रागिआ**

ରାଘବ—ସ. ବିଣ (ରଘୁ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—ରଘୁବଂଶୀୟ— Rāghaba Of the race of the Raghu. ବ— ୧ । ରଘୁବଂଶୀୟ ରାଜା—1. A king of the Raghu race. ୨ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର—2. Rāmachandra. ୩ । ସମୁଦ୍ର—3 The sea; ocean. ୪ । ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ; ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଲଆ ଜାତୀୟ ବଡ଼ ମାଛ; ହାଙ୍ଗର—4. Shark, a kind of big seafish. [ଦ୍ର—ଏ ଷୁଦ୍ର ମତ୍ସ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଖାଇଯାଏ ଓ ଭାର ପେଟୁ ।] ୫ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଖାନ୍ଦେଶର 'ଜାତକ ଗ୍ରନ୍ଥ' ରଚୟିତା ଜନୈକ ଜ୍ୟୋତିଷୀ —5. Name of an astrologer of the eighteenth century who was born in Khāndeśa and the author of Jātakagrantha.

ରାଘବବୋୟାଳ ଦେ. ବ—୧ । ପେଟୁଲୋକ—1. Gluttonous **ରାଘବ** or voracious person. ୨ । ଅର୍ଥଗୃଧ୍ନୁ ବ୍ୟକ୍ତି— 2. A person who is very fond of taking money. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଧୁରନ୍ଧର ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person who is very eager to do any thing. (ଯଥା—ପେ ଖାଇବା ବିଷୟରେ ରାଘବ) ୪ । ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—4. A name given to males.

ରାଘବାନନ୍ଦ--ସ. ବ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର-Rāmachandra. ଦେ. ବ. ପୁଂ— Rāghabānanda ୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. Name given (ରାଘବେନ୍ଦ୍ର -ଅନ୍ୟରୂପ) to males. ୨ । ଷୋଡ଼ଶ ରାଘବାନନ୍ଦ ଶକାବ୍ଦର ଆଦ୍ୟ ଭାଗରେ ଜନ୍ମିଥିବା ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ **राघवानन्द** ଜନୈକ ଜ୍ୟୋତିଷୀ—2. An astrologer of Bengal of the sixteenth century of the Saka era. [ଦ୍ର—ଏ 'ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ରତ୍ନସଂ' ନାମକ ବନଚନ୍ଦ୍ରିକା ନାମକ କରଣଗ୍ରନ୍ଥ, ସାରଣୀଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ।]

ରାଘବାୟଣ—ସ. ବ (ରାଘବ=ରାମ ଅଽନ୍ତି ଅସ୍ମିନ=ଅଶ୍ରୟ Rāghabāyana ଯାହାଁର; ବହୁସ୍ତ୍ରାତ୍ମକ)—ରାମାଶ୍ରୟ ଗ୍ରନ୍ଥ—The Rāmāyaṇa.

ରାଙ୍କବ —ସ. ବିଣ (ରଙ୍କୁ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ରଙ୍କୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Rāṅkaba 1. Relating to deer ୨ । ମେଷଲୋମନିର୍ମିତ— 2. Woolen. ବ—ପଶୁମେଷଲୋମନିର୍ମିତ ବସ୍ତ୍ର —A cloth made of wool; woolen cloth.

ରାଙ୍କଳ—ସ. ବ—ବୃକ୍ଷକଣ୍ଟକ— Rāṅkaḷa Thorn.

ରାଙ୍ଗ୍(ଙ୍ଗା)—ଦେ. ବ (ସ. ରଙ୍ଗ)—ଧାତୁ (ଧାତୁ)— Rāṅg (ṅgā) Tin. (metal).

ରାଙ୍ଗା **रांगा**

ରଙ୍ଗ୍‌ତା—ଦେ. ବ—ରଙ୍ଗତା; ଧାତୁର ଖୁବ୍ ସରୁ ଓ ପତଳା ପାଉଁଚା— Rāṅg-tā Tin foil.

ରାଙ୍ଗତା **पत्नी, रांगाका वरक**

ରାଙ୍ଗ —ସ. ବ (ରଙ୍ଗ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—ଧାତୁ (ଧାତୁ)— Rāṅga Tin.

ରାଙ୍ଗନ(ଣ)—ସ. ବ—ରକ୍ତିମା ଫୁଲ— Rāṅgana(ṇa) Quis-qulis Indica; scarlet Ixora.

ରାର୍(ଚୁ)ରାଚୁଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରାଜରାଜୁଆ; ରାଡୁରାଡୁଆ; Rāch·(chu)rāchuā ହାତକୁ ଯାହା କର୍କଶ ଲାଗେ— ରଚରଚେ 1. Rough to the touch. ୨ । ଖାଇବାକୁ ଯାହା **खुरदुरा, खुदुरखुदुर** କର୍କଶ ଲାଗେ—2. Rough to the କଚକଚ **कचकच** mouth.

ରାଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ଦୀପ୍ତି ପାଇବା; ଶୋଭା ପାଇବା— Rāj (root) To shine; to look bright and beautiful.

ରାଜ୍ - ସ. ବ (ରାଜ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ରାଜା— Rāj 1. King. ବିଣ—୧ । ଶୋଭମାନ—1. Shining. ୨ । ସୁନ୍ଦର—2. Beautiful. ବୈଦେ. ବ (ଆ. ରାଜା)- ରାଜୀ ସମ୍ମତି—Agreement; consent. ବୈଦେ. ବିଣ **राजी** ସମ୍ମତ—Agreed; consenting. ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତ ।)—ବ—ରାଜ୍ୟ; ଦେଶ—Country kingdome.

ରାଜ୍‌ଦାଣ୍ଡ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରାଜପଥ; ରାଜଦାଣ୍ଡ— Rāj-dā-āṇḍ Highway.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜ୍ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରାଜ ଦେବା (ଦେଖ)
Rāj pardibā ରାଜୀହଓୟା **राजीहोना** Rāj hebā. (See) (ରାଜ୍ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜ୍ ବେରାଜ୍—ଦେ. ବ (ସଢ଼ରର ଶବ୍ଦ)—ରାଜ ବେରାଜ; ସମ୍ମତି ଓ ଅସମ୍ମତି—Consent and disagreement.
ରାଜୀ ଗରରାଜୀ **राजीगैरराजी** ଦେ. ବଣ ସ୍ୱୀକୃତ ଓ ଅସ୍ୱୀକୃତ—Agreed and disagreed.

ରାଜ୍(ଜୁ) ରାଜୁଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଅମସୃଣ; କର୍କଶ—
Rāj(ju) rājuā 1. Rough. ୨ । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ବାଲି ରଜରଜେ ବା ଭୁଣ୍ଡା ଥବ ମିଶିଥିବାରୁ ଖାଇବାକୁ କର୍କଶ ଲାଗୁଥିବା—
खुरदुरा 2. (Food) Harsh or grating to the taste (being mixed with sand or coarse particles).

ରାଜ୍ୱାଡ଼ା—ଦେ. ବ.—ରାଜୁଡ଼ା (ଦେଖ)
Rājwārdā Rājurdā (See)
ରାଜୋୟାଡ଼ା **राजवाडा**

ରାଜ—ସ. ବଣ.—(ସ. ରାଜନ୍ ଶବ୍ଦ ସମାସରେ 'ରାଜ' ହୋଇପାଏ:)
Rāja ଏହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସମୃଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ନୁହେଁ)—୧ । (ବହୁ ମଧ୍ୟରେ) ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ପ୍ରଧାନ—1. Chief; eminent (amongst many). ଯଥା—ଋତୁରାଜ; ପଣ୍ଡୁରାଜ)—୨। (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ) ରାଜକୀୟ—2. Kingly; royal. [ଯଥା—ରାଜମହିଷୀ; ରାଜବଂଶ, ରାଜପୁତ୍ର) ବ.—୧ । ରାଜ୍ୟ-ଶାସକ—1. Ruler. [ଯଥା—ବଙ୍ଗରାଜ; ଅଙ୍ଗରାଜ ।] ୨ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ)—ରାଜା—2. King. [ଯଥା—ଯୁବରାଜ ।] ଦେ. ବଣ.—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ବ୍ୟବହୃତ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Excellent. [ଯଥା—ରାଜ ବଣି ।] ଦେ. ବ.—୧ । (ସ. ଗୃହରାଜକ) ସ୍ଥପତି; କୋଠାବାଡ଼ ତିଆରି କରିବା କାରିଗର; ମିସ୍ତ୍ରୀ—1. Architect; mason. ୨ (ସ. ରାଜ୍ୟ) ରାଜ୍ୟ—2. Kingdom. ୩ । (ସ. ରାଜତ୍ୱ); ରାଜତ୍ୱ; ରାଜତ୍ୱ—3. Rule; regime. ୪ । (ସ. ରାଜପୁର) ରାଜଧାନୀ; ରାଜପୁରି; ନଗର—4. Capital. ୫ । ରାଜଦରବାର—5. The court of a king. ଗ୍ରାଦେ (ପୁ) ବ—ପୁରୀ-ଜିଲ୍ଲାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନର ଦାନାଧିକାରଙ୍କର କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଧିକାର—Some privileges enjoyed by the original grantee of a Brahmin village of Puri.

ରାଜ ଅଁଳା—ଗ୍ରାଦେ (ବସୁର) ବ—ନରଚୋଲ—
Rāj a-ñlā A sort of sour plum.

ରାଜ ଆଜ୍ଞା—ଦେ. ବ (ସ. ରାଜାଜ୍ଞା)—ରାଜାଜ୍ଞା; ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ—
Raja ājñā King's command; royal command.
ରାଜାଜ୍ଞା **राजआज्ञा**

ରାଜକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରାଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଶାସକ—
Rājaka 1. Ruling; governing. ୨ । ପ୍ରଭାଶାଳୀ—(ରାଜକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Brilliant, bright. ବ (ରାଜନ୍+ସମୂହାର୍ଥେ କ)—ରାଜାମାନେ—An assemblage of kings.

ରାଜ କଇଁ—ଦେ. ବ.—ଏକପ୍ରକାର ଲମ୍ବଡ଼ ନାଲ କଇଁଫୁଲ—A species of water lily having reddish colour.
कुमुदिनी
[ଦ୍ର—ଏହା ସଫେଦ ଓ ନାଲିମିଶା ଓ ସାଧାରଣ କଇଁ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ।]

ରାଜ କଦମ୍ବ—ସ. ବ—କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—
Rāja kadamba A species of Kadamba.

ରାଜ କନ୍ୟକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଜାଝିଅ—Princess.
Rāja kanyakā (ରାଜକନ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜ କବି—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ)—୧ । ରାଜସଭାକବି କବି—
Rāja kabi 1. Court poet; poet laureate. ୨ । କବିତା ରଚକ ରାଜା—2. A king who is a poet.

ରାଜ କର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରାଜନ୍+କର)—ରାଜସ୍ୱ; ରାଜାଙ୍କୁ-
Rāja kara ଦେୟ ରାଜଣା—Revenue payable to the king; tax levied by a king.

ରାଜ କର୍କଟୀ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର କାକୁଡ଼ି—
Rāja karkaṭī A species of cucumber.

ରାଜ କର୍ମ—ସ. ବ—୧ । ନୃପାଦେଶରେ କରଣୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ—1. Rāja karma Duties done under king's orders. (ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ—2. Government duties; state affairs. ୩ । ରାଜ୍ୟଶାସନ କର୍ମ—3. Duties of administration or government.

ରାଜ କର୍ମଚାରୀ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—State officers; government servant.
Rāja karmachārī

ରାଜ କଶେରୁ—ସ. ବ—ସୁଗନ୍ଧ ତୃଣ ବିଶେଷ; ଉଦମୁସ୍ତକ
Rāja kaśeru A fragrant grass; Cyperus.

ରାଜ କାମ—ଦେ. ବ— ଇଟା,ପଥର, ଚୂନଅଦ୍ୱାରା କୋଠାବାଡ଼ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ—Work of a mason; masonry work.
Rāja kāma
ରାଜେରକାଜ **राजकाम**

ରାଜ କାଶ—ଦେ. ବ—ରାଜଯକ୍ଷ୍ମା (ଦେଖ)
Rāja kāśa Rājajakshmā (See)
ରାଜଯକ୍ଷ୍ମା **राजकाशि**

ରାଜକିଶୋର—ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଯୁବକ ରାଜା—1. A young king. ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମାନ୍ତର—2. A name applied to Śrīkṛushṇa.
Rājakiśora (ରାଜକିଶୋରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ରାଜକିଶୋର ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.
राजकिशोर

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜକୀ—ବୈଦେ. ବ (ଭୁର୍କୀ)—ରାଜଗୀ (ଦେଖ)
Rājakī Rājagī (See)

ରାଜକୀୟ—ସ. ବଣ (ରାଜନ୍+ସମ୍ବନ୍ଧେ ଈୟ୍ଟ୍‌କ ଆଗମ)—୧। ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to king. ୨। ରାଜ୍ୟଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to state affairs or administration.
Rājakīya

ରାଜ କୁମାର—ସ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରାଜପୁତ୍ର (ଦେଖ)
Rāja kumāra Rājaputra (See)
(ରାଜକୁମାରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜକୁମାର କଲେଜ—ଦେ. ବ (ସ. ରାଜକୁମାର ଇଂ, କଲେଜ) —ରାଜପୁତ୍ରମାନଙ୍କର ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ବିଦ୍ୟାଳୟ—A college for the education of princes.
Rājakumāra kalej
ରାଜକୁମାର କାଲେଜ
राजकुमार कलेज

ରାଜକୁଳ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧। ରାଜବଂଶ—1. Race of kings. ୨। ରାଜ ପରିବାର—2. Royal family.
Rājakula
ରାଜଘରାନା

ରାଜ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ—ସ. ବ—ବାର୍ତ୍ତାକୁ; ବାଇଗଣ—Egg plant; Solanum Melongena.
Rāja kushmāṇḍa

ରାଜକୋଟ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଗୁରତର ରାଜ୍ୟୁକ୍ତ ରାଜ୍ୟ ବିଶେଷ—Name of an Indian state.
Rājakoṭa
ରାଜକୋଟ **राजकोट**

ରାଜ କୋଲ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ରାଜବଦର (ଦେଖ)
Rāja kola Rājabadara (See)

ରାଜ କୋଷ—ସ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରାଜଙ୍କୀୟ ଧନାଗାର—King's treasury.
Rāja kosha

ରାଜ କୋଷା(ଶା)ତକୀ—ସ. ବ—ଲମ୍ବାଫଳ ବିଶେଷ; ବଡ଼ଜହ୍ମା; ପିତା-ଉରଡ଼ା—Luffa Cylindrica; ଅତ୍ୟ ସ. ନାମ—ଧାମାର୍ଗବ, Luffa Amara; bitter luffa. ପୀତପୁଷ୍ପ, ଜାଳଙ୍ଗା, କୃତବେଧନା, ରାଜମତ୍ଫଳା, ଦୃଷ୍ଟିପର୍ଣ୍ଣିକା, କୋଷଫଳା, ମହାଜାଲା, ସପୀତକ ଘୋଷାଫଳ, ଝିଙ୍ଗା **तोराइ**
Rājakoshā(śā)takī
ସ. କଡ଼ୁଦୋଡ଼ୁଙ୍କା
ତେ. ତେଦୁବର୍କାୟା
ଫା. ଭୁରମ୍ବେଭଲ୍‌ଙ୍

[ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ଏହା ଶୀତଳ, ମଧୁରରସ, କଫ ବାତ କାରକ, ପିତ୍ତନାଶକ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ ଏବଂ ଶ୍ୱାସ, ଜ୍ୱର, କାଶ ଓ କିମ୍ପିନବାରକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରାଜ ଖଦ୍ୟ—ମୌ.ବ—ରାଜାଙ୍କ ଭୋଜନାର୍ଥ ରୋଷେଇ—Cooking for a king.
Rāja khandya
ରାଜାର ରସୁଇ
राजखाना

[ଦ୍ର—ରାଜଖଦ୍ୟ ଅନ୍ନମାନ ନ କର ଭୋଜନ । ଗୀତା. ଶ୍ରୀଗୁରୁବକ୍ତ୍ରେ ଗୀତା ।]

ରାଜ ଖର୍জ୍ଜୁରୀ—ସ. ବ—ବଡ଼ ପିଣ୍ଡ ଖଜୁରୀ—A sort of date.
Rāja kharjjurī
(ରାଜପିଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜଗଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ପେଟରେ ବାହାରିବା ମାରାତ୍ମକ ବଥ ବିଶେଷ—A kind of fatal boil on the abdomen.
Rājaganḍa
ରାଜଗୋଁଡ଼ **राजगाँड**

ରାଜ ଗ(ଗା) ଦ(ଡ଼ି)—ଦେ.ବ—ରାଜସିଂହାସନ—King's throne; the masnad of a king.
Rāja ga(gā)di(ddi)
ରାଜାରଗଦୀ **राजगद्दी**

ରାଜଗାମୀ—ସ. ବଣ (ରାଜନ+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) —ପୋଷ୍ୟ ପୁତ୍ରଙ୍କର କେହ ମାଲିକ ନ ଥିବାରୁ ତାହା ରାଜାଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ଆସେ—(property) Escheating to the crown (Apte).
Rājagāmi

ରାଜଗିରା(ରି)—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଶାକ—A species of potherb.
Rājagirā(ri)

[ଦ—ଏହା ଟେଣ୍ଟ ବଡ଼ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ହୁଏ ।]

ରାଜଗିର—ସ. ବ—୧। ମଗଧସ୍ଥ ପର୍ବତ ବିଶେଷ—1. Name of a mountain in Bihar. ୨। ରାଜଗିରି ବରାଜତ ଶବ ପ୍ରତ୍ୟବଣେ । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।]
Rājagiri
୨। ରାଜଗିରା (ଦେଖ)—2. Rajagira (See)

ରାଜଗୀ—ବୈଦେ. ବ (ଭୁର୍କୀ; ସ. ରାଜନ୍+ଭୁର୍କୀ ଗୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ)—୧। ରାଜ୍ୟ—1. Kingdom. ୨। ରାଜ୍ୟଶାସନ—2. Governance of a kingdom. ୩। ରାଜପଦ —3. Kingship. ଦେ. ବଣ—ରାଜଯୋଗ୍ୟ —Befitting a king; royal.
Rājagī
ରାଜଗୀ **राजगी**

ରାଜଗୀ କାରଖାନା—ବୈଦେ. ବ—ରାଜସ କାରଖାନା (ଦେଖ)
Rājagī kārakhānā Rajasa karakhana (See)
ରାଜଗୀ କାରଖାନା **राजगी कारखाना**

ରାଜଗୁରୁ—ସଂ. ବ—୧। ରାଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଗୁରୁ—1. The king's spiritual preceptor and Lord Chancellor. ୨। ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—2. A title given to Brāhmaṇas by Rajas.
Rājaguru

ରାଜଗୁହ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ଭଗବଦ୍ଗୀତାର ନବମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସର୍ବବ୍ୟାପକତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉପଦେଶ—The omnipresence of God described in the 9th chapter of the Gītā.
Rājaguhya

ରାଜଗୃହ—ସଂ. ବ—୧। ପାଟଳପୁତ୍ରଠାରୁ ୪୦ କୋଶ ଦୂରରେ ଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ମଗଧର ନଗର ବିଶେଷ—1. Name of an old city of Magadha. ୨। ରାଜପ୍ରାସାଦ—2. King's residence; royal household.
Rājagṛuha

ରାଜଗ୍ରୀବ—ସ. ବ (ରାଜ=ଶୋଭାଯୁକ୍ତ+ଗ୍ରୀବା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଫଳ ମାଛ—A scaly freshwater flat fish; Notopterus Kapirat.
Rājagrība

ରାଜଘ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରାଜନ+ହନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—(ରାଜଘା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Rājagha
୧। ରାଜହନ୍ତା—1. Regicide. ୨। ତୀକ୍ଷ୍ଣ—2. Sharp. ୩। ରାଜଶ୍ରେଷ୍ଠ—3. The foremost of kings (Apte, M.W.)

ରାଜ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ—ସ.ବ—ସମ୍ରାଟ୍; ରାଜରାଜେଶ୍ୱର—An emperor; a paramount ruler.
Rāja chakrabartti

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜ ଚକତ୍ସକ—ସ. ବ—ରାଜବୈଦ୍ୟ (ଦେଶ)
Rāja chikitsak Rājabaidya. (See)

ରାଜ ଚିହ୍ନ—ସ. ବ—୧ । ରାଜାଙ୍କର ବଶିଷ୍ଟତା ଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ—
Rāja chihna 1. Insignia of royalty. ୨ । ରାଜ ଲକ୍ଷଣ (ଦେଶ)—2. Rājalakshana. (See

ରାଜ ଚିହ୍ନକ—ସ. ବ—ଉପସ୍ଥ; ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ ଚିହ୍ନ—
Rāja chihnaka The male and female organs.

ରାଜଛ(ତ୍ର)ତ୍ର—ସ. ବ—ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ଧରାଯିବା ଛତା—
Rājachha(chchha)tra An umbrella held over a king.

ରାଜଜ(ଯ)କ୍ଷ୍ମା—ସ. ବ. (ରାଜଜକ୍ଷ୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ)—ରାଜକାଶ; ଷୟରୋଗ—
Rājaja(ja)kshma Pulmonary consumption.

ରାଜଜମ୍ବୁ(ମ୍ବୂ)—ସ. ବ—୧ । ମଦ୍ଦାଜମ୍ବୁ; ବଡ଼ଜାମ୍ବୁ—1. A species of big blackberry; Eugenia.
Rājajambu(mbū)
ଅନ୍ୟ ସ. କାମ—ଫଳେନ୍ଦ୍ରା, ନଦ୍ଦା, ମଦ୍ଦାଫଳା, ସୁରଭିପତ୍ରା, ମଦ୍ଦାଜମ୍ବୁ
ବଡ଼ଜାମ **ବଡୀଜାମୁନ; ଫରେଦ**
ମ. ଥୋରଜାମ୍ବୁଲ
ଗୁ. ରାଜଜାମ୍ବୁ, ବାରଣା°
ତେ. ମାରନେରଡ଼ୀ
୨ । ଗୋଲ୍ଲଫଳାମ୍ବୁ—2. Rose berry. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ମଧୁର ରସ, ବଷ୍ଟମ୍ଭୀ, ଗୁରୁ ଓ ରୁକ୍ଷକର—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]
୩ । ଖଜୁରର ବଶେଷ—3. A sort of date.

ରାଜ ଜେମା——ତେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଜକନ୍ୟା—
Rāja jema A princess.
ରାଜାର ମେୟେ **ରାଜକୁଆଁରୀ**

ରାଜଜୋଟକ—ସ. ବ—ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ଜାତକରେ ଥିବା ପରସ୍ପରର ଶୁଭସୂଚକ ଯୋଗବଶେଷ—(ରାଜଜୋଟ—ତେ· ରୂପ)
Rājajoṭaka An auspicious mutual position of the natal signs of the bride and the bridegroom. [ଦ୍ର—ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ରାଶିଦ୍ୱୟ ଏକ, ସପ୍ତମ ସ୍ଥାନକ, ଚତୁର୍ଥ ଦଶମ କମ୍ବା ତୃତୀୟ ଏକାଦଶ ହେଲେ ଏ ବବାହ ଶୁଭକର ହୁଏ । ଏସବୁ ଯୋଗ ଘଟିଲେ ଗ୍ରହବୈର, ଭାଗ୍ୟ ଅଶୁଦ୍ଧି, ଗଣଦୋଷ, ନାଡ଼ୀଦୋଷ, ବର୍ଣ୍ଣ ଦୋଷଆଦ କୌଣସି ଦୋଷ ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ ।]

ରାଜଟୀକା—ସ. ବ—୧। ଅର୍ଥାତ ରାଜାମାନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଯେଉଁ
Rājaṭīkā ଚନ୍ଦନ ଲଗାନ୍ତି—1. A mark of sandal paste on the forehead of an emperor put by the vassals in acknowledgement of his sovereignty. ୨ । ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ—2. Installation on the throne.

ରାଜଡ଼ା ତେ. ବ—ରାଜୁଡ଼ା (ଦେଶ)—
Rājaṛdā Rājuṛdā. (See)

ରାଜତ—ସ°. ବଣ (ରଜତ+ବକାର ଅର୍ଥରେ. ଅ)—୧ । ରୌପ୍ୟ ନର୍ମିତ—1. Made of silver. ୨ । ରୌପ୍ୟସଦୃ—(ରାଜତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Silvery.

ରାଜ ତରୁ—ସ°. ବ—୧ । କଣ୍ଟିକାର ବୃକ୍ଷ; କଣଅର ଗଛ—1. A Rajataru tree; Pterospermum Acerifolium, ୨ । ଆରଗ୍ୱଧ; ସୁନାଗ୍ୱଗଛ—
2. A tree; Cassia Fistula,

ରାଜ ତରୁଣୀ—ସ. ବ.—ବଡ଼ ସେବତୀ ଫୁଲ ଗଛ—
Rāja taruṇī A flower plant; a big species of the musk rose; Rosa Moschata.
ସ.—ମଦ୍ଦାଉତ୍ପ(ରୁ)ଣୀ, ସୁମୁଖୀ, ସୁଗନ୍ଧିପୁଷ୍ପ, ଅମ୍ଳାନତତ, ଅମ୍ଳା, ମଦ୍ଦାସଦ୍ଧା, ବର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପ
ବଡ଼ ସେଓତୀ **ବଡୀସେବତୀ**
ତେ. ବଡ଼ ସେବତୀ ମ. ରାଜ ଜୁରୁଣୀ

ରାଜତା—ସଂ ବ.—(ରଜତ୍+ତ୍ୱବ. ଟା)—ରାଜତ୍ୱ (ଦେଖ)
Rājata Rajatwa (See)

ରାଜତାନ୍ୱିତ—ସ°. ବଣ.—(ରାଜତ=ରୌପ୍ୟ ନର୍ମିତ ପଦାର୍ଥ+ Rājatānwita ଅନ୍ୱିତ, ଯୁକ୍ତ। ତତ)—ରୂପା ଛୁଆଣି ଦେଇଥିବା Plated or inlaid with silver; silver-gilt.

ରାଜ ତାଳ(ଲୀ)—ସ.ବ—ଗୁବାକ ବୃକ୍ଷ; ଗୁଆ ଗଛ—
Rāja tāl(lī) The betel nut tree; Areca Betelfel.

ରାଜତି—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ରାଜତ୍ୱ)—ରାଜତ୍ୱ—
Rājati Reign; rule of a king.
ରାଜତ୍ୱ **ରାଜତୀ**

ରାଜ ତିନ(ମି)ଶ—ସ. ବ—୧ । ତାମ୍ବୁଳ—1. Cucumber.
Rāja tini(mi)śa ୨ । ପୁଷ୍ପୀ—2. Cucumis Sativus.

ରାଜ ତିଳକ—ସ. ବ—ରାଜଟୀକା (ଦେଖ)
Rāja tilaka Rājaṭīkā. (See)

ରାଜ ତେଜଃ—ସ. ବ—ରାଜକୀୟ ଗୌରବ—
Rāja tejaḥ Kingly majesty; royal or princely dignity.

ରାଜତ୍ୱ—ସ. ବ (ରାଜନ୍+ତ୍ୱବ. ତ୍ୱ)—୧ । ରାଜପଦ—
Rājatwa 1. Sovereignty. ୨ । ରାଜ୍ୟ ଶାସନ—
2. Reign; rule. ୩ । ରାଜ୍ୟ—Kingdom.

ରାଜତ୍ୱ କରିବା—ତେ. କି—ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବା—
Rājatwa karibā To reign; to rule.
ରାଜତ୍ୱ କରା **ରାଜତ୍ୱକରନା**

ରାଜତ୍ୱ କାଳ—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ)—କୌଣସି ରାଜା ଯେଉଁ ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Rājatwa kāla କାଳ ରାଜତ୍ୱ କରନ୍ତି—The time of a king's sovereignty.

ରାଜ ତୈଳ(ଲ)ତ୍ର—ତେ.ବ(ସଂ.ରାଜନ+ଫା. ତଲ୍ଲ୍)—ରାଜଗଦ(ଦେଶ)
Rajataka(kha)t ରାଜାରତକ୍ତ **राजाकातख्त** Rajagadi· (ରାଜତକ୍ତ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) (See)

ରାଜତନ୍ତ୍ର—ସ°. ବ-ଏକପ୍ରକାର ଶାସନତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଣାଳୀ; ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସନ—
Rajatantra Monarchy; government of a state by a king; monarchical form of government.

ରାଜତରୁ—ସଂ. ବ—୧ । କଣ୍ଟିକାର ବୃକ୍ଷ; କଣଅର ଗଛ—1. A
Rajataru tree; Pterospermum Acerifolium, ୨ । ଆରଗ୍ୱଧ; ସୁନାଗ୍ୱଗଛ—
2. A tree; Cassia Fistula,

ରାଜ ତରୁଣୀ—ସ. ବ.—ବଡ଼ ସେବତୀ ଫୁଲ ଗଛ—
Rāja taruṇī A flower plant; a big species of the musk rose; Rosa Moschata.
ସ.—ମଦ୍ଦାଉତ୍ପ(ରୁ)ଣୀ, ସୁମୁଖୀ, ସୁଗନ୍ଧିପୁଷ୍ପ, ଅମ୍ଳାନତତ, ଅମ୍ଳା, ମଦ୍ଦାସଦ୍ଧା, ବର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପ
ବଡ଼ ସେଓତୀ **ବଡୀସେବତୀ**
ତେ. ବଡ଼ ସେବତୀ ମ. ରାଜ ଜୁରୁଣୀ

ରାଜତ୍ୱା—ସଂ ବ.—(ରଜନ୍+ତ୍ୱବ. ଟା)—ରାଜତ୍ୱ (ଦେଖ)
Rājata Rajatwa (See)

ରାଜତାନ୍ୱିତ—ସ°. ବଣ.—(ରାଜତ=ରୌପ୍ୟ ନର୍ମିତ ପଦାର୍ଥ+ Rājatānwita ଅନ୍ୱିତ, ଯୁକ୍ତ। ତତ)—ରୂପା ଛୁଆଣି ଦେଇଥିବା Plated or inlaid with silver; silver-gilt.

ରାଜ ତାଳ(ଲୀ)—ସ.ବ—ଗୁବାକ ବୃକ୍ଷ; ଗୁଆ ଗଛ—
Rāja tāl(lī) The betel nut tree; Areca Betelfel.

ରାଜତି—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ରାଜତ୍ୱ)—ରାଜତ୍ୱ—
Rājati Reign; rule of a king.
ରାଜତ୍ୱ **ରାଜତୀ**

ରାଜ ତିନ(ମି)ଶ—ସ. ବ—୧ । ତାମ୍ବୁଳ—1. Cucumber.
Rāja tini(mi)śa ୨ । ପୁଷ୍ପୀ—2. Cucumis Sativus.

ରାଜ ତିଳକ—ସ. ବ—ରାଜଟୀକା (ଦେଖ)
Rāja tilaka Rājaṭīkā. (See)

ରାଜ ତେଜଃ—ସ. ବ—ରାଜକୀୟ ଗୌରବ—
Rāja tejaḥ Kingly majesty; royal or princely dignity.

ରାଜତ୍ୱ—ସ. ବ (ରାଜନ୍+ତ୍ୱବ. ତ୍ୱ)—୧ । ରାଜପଦ—
Rājatwa 1. Sovereignty. ୨ । ରାଜ୍ୟ ଶାସନ—
2. Reign; rule. ୩ । ରାଜ୍ୟ—Kingdom.

ରାଜତ୍ୱ କରିବା—ତେ. କି—ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବା—
Rājatwa karibā To reign; to rule.
ରାଜତ୍ୱ କରା **ରାଜତ୍ୱକରନା**

ରାଜତ୍ୱ କାଳ—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ)—କୌଣସି ରାଜା ଯେଉଁ ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Rājatwa kāla କାଳ ରାଜତ୍ୱ କରନ୍ତି—The time of a king's sovereignty.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜ ଦଣ୍ଡ—ସଂ.ବ(ମ.ଯ.ତତ୍ପୁ)—୧। ରାଜତ୍ୱସ୍ୱରୂପ ରାଜାଙ୍କ ହାତରେ ଧରିଥିବା ଯଷ୍ଟି—1. Sceptre of a king. ୨। ଅପରାଧୀଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦଣ୍ଡ—2. Punishment given by the king.

ରାଜ ଦଇବକ—ଦେ.(ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ) ବ—ରାଜାଙ୍କ ଦଖଲର ଦାବି—Raja daibaka Demand of possession by the king. [ଦ୍ର—ଏ ଭୂମିରେ ରାଜଦଇବକ ପଡ଼ିଲେ, ଏ ଗ୍ରାମ ପଟ୍ଟ ଦେଖାଇ ଅମଳ କରିବ। ପ୍ରାଚୀନ. ସନନ୍ଦ।]

ରାଜଦତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ତୃତୀୟା ତତ୍; ରାଜନ୍+ଦତ୍ତ)—ସାମନ୍ତ ରାଜା Rājadatta ଦେଇଥାଆନ୍ତି—Given or bestowed by (ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) a king.

ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧି—ଦେ. ବ—ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧି—Rājadatta upādhi A title of honour given by a king.

ରାଜଦନ୍ତ—ସଂ.ବ(ରାଜ=ଶୋଭମାନ+ଦନ୍ତ, କାରଣ ଦନ୍ତମାନଙ୍କ ସୁନ୍ଦରତା) Rajadanta ସମ୍ମୁଖଦାନ୍ତ; ଉପର ପାଟିର ଦୁଇଗୋଟି ସମ୍ମୁଖଦାନ୍ତ The front teeth; the two foreteeth of the upper jaw.

ରାଜଦନ୍ତନୀ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମୋଟାଲଆ Rājadantanī କଣ୍ଟାକଳଲ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—Smilax Macrophylla (Haines). [ଦ୍ର—ଏହା ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଉତ୍ତର ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ସନ୍ତୁସନ୍ତୁଆ ଭୂମିରେ ଜନ୍ମେ।]

ରାଜ ଦରବାର—ଦେ. ବ (ସଂ. ରାଜନ୍+ଫା. ଦର୍‌ବାର)—୧। ରାଜ Rāja darabara ସଭା—1. A king's court. ୨। ବିଚାର ରାଜ ଦରବାର राजदरबार ଅଦାଲତ—2. A court of justice.

ରାଜ ଦର୍ଶନ—ସଂ. ବ(ତୃତୀ ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବା; ରାଜାଙ୍କର Raja darsna ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ଲାଭ—A evee; an audience granted by the king. [ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଶୁଭ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଶୁଭ ଲଗ୍ନରେ ରାଜଦର୍ଶନ କରିବାର ବିଧି ଅଛି।]

ରାଜଦାଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ରାଜପଥ; ରାଜମାର୍ଗ—Rājadāṇḍa King's highway. ରାଜପଥ राजपथ

ରାଜ ଦୁଲାଲ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ରାଜକୁମାର—Rāja dulāla ରାଜଦୁଲାଳ राजदुलाल(र) Prince. (ରାଜ ଦୁଲାଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜଦୂତ—ସଂ. ବ(ତୃତୀତତ୍)—୧। ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ବାର୍ତ୍ତାବହ—Rajadūta 1. A messenger sent by a king. ୨। ଏକ ରାଜାଙ୍କର ଅନ୍ୟରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇବା ଦୂତ—2. Ambassador.

ରାଜଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବ (ତୃତୀତତ୍)—୧। ରାଜାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଦୃଷ୍ଟି—1. Rajadṛishṭi King's favourable look (falling on a person). ୨। କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ରାଜାଙ୍କ କୃପାଦୃଷ୍ଟି ବା ନଜର; ରାଜାଙ୍କ ଆଖି ପଡ଼ିବା—2. The eyes or the sight of a king falling on an object. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଯାଇଁ ଅଉପ୍ରେତ ବସ୍ତୁ ଉପରେ ରାଜଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲେ ଏହା ଉହାଁର ସ୍ୱାମୀର ଭୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବାଧାଜନକ ହୁଏ ବୋଲି ଲୋକେ କହନ୍ତି।]

ରାଜଦେଶୀୟ—ସଂ ବ (ରାଜନ୍+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ. ଦେଶୀୟ)—Rājadeśiya ୧। କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜା—1. A petty king. (ରାଜଦେଶୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ସାମନ୍ତ ରାଜା—2. A feudatory prince.

ରାଜ ଦ୍ୱାର—ସଂ. ବ (ତୃତୀ ତତ୍)—୧। ରାଜାଙ୍କ ସିଂହଦ୍ୱାର ବା ଦ୍ୱାରଦେଶ—1. The lion's gate of a king's palace. ୨। ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ; ରାଜସାନ୍ନିଧ୍ୟ—2. Royal presence; being present before the king. ୩। ରାଜସଭା; ରାଜ ଦରବାର—3. King's court. (ଯଥା—ଆପଣଙ୍କ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଯଶ ମିଳୁ।)

ରାଜଦ୍ରୋହ—ସଂ. ବ (ତୃତୀ ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ—Rājadroha Rebellion; sedition; treasn.

ରାଜଦ୍ରୋହୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରାଜଦ୍ରୋହିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Rājadrohī ରାଜାଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣୀ—Rebellious. (ରାଜଦ୍ରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜଧର୍ତ୍ତୂରକ—ସଂ. ବ—ବଡ଼ ଧାତୁରା ଗଛ—Rājadharttūraka A sort of Dāturā.

ରାଜଧର୍ମ—ସଂ. ବ (ତୃତୀ ତତ୍; ରାଜନ୍+ଧର୍ମନ୍)—୧। ରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ (ଯଥା—ପ୍ରଜାପାଳନ)—Rājadmahra 1. A king's duty (e. g. governing his subjects). ୨। ରାଜନୀତି (ଦେଖ)—2. Rājanīti (See). ୩। କ୍ଷତ୍ରିୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜାତି—3. The duty of the military tribe. [ଦ୍ର—ରାଜଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ମହାଭାରତ ଆଦିରେ ଅନେକ ଉପଦେଶ ଅଛି।]

ରାଜଧର୍ମବିତ୍—ସଂ.ବିଣ ଓ ବ (ରାଜଧର୍ମ+ବିତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.କ୍ୱିପ୍)—Rājadharmabid ରାଜନୀତି ବିଶାରଦ—Statesman; a person versed in the duties of a king.

ରାଜଧାନ(ନୀ)—ସଂ ବ (ରାଜନ୍+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ Rājadhāna(nī) ଅଧିକରଣ ଅନ)—୧। ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ନଗର; ଯେଉଠାରେ ରାଜା ବାସ କରନ୍ତି—1. Seat of government; capital; metropolis of a kingdom. ୨। ରାଜଭବନ; ରାଜପୁର—2. The king's residence.

ରାଜଧାନିକା ରଜଧାନିକା } ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜଧାନୀୟ(ଆଁ)—ଦେ.ବିଣ(ସଂ. ରାଜଧାନୀସ୍ଥ)—୧ । ରାଜଧାନୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Rājadhānīя(ānī) —1. Relating to a capital. ୨ । ରାଜଧାନୀର (ରାଜଧାନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାଜଧାନୀରେ କରାଯିବାର ଉପଯୁକ୍ତ **ରାଜାଧାନୀକା** 2. Befitting a capital. [ଦ୍ର—ଏ ସବୁ ରାଜଧାନୀୟ ଆଡ଼ମ୍ବର ଅମଫସଲଆଡ଼କୁ ଯାଏ ନାହିଁ ।]

ରାଜଧାନ୍ୟ—ସ. ବି—ରାଜାନ୍ନ (ଦେଖ) Rājadhānya Rājānna (See)

ରାଜନ—ସ. ବି (ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ରାଜନ୍; ହେ ରାଜା— Rājan Oh king !

ରାଜନ—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ରାଜନ୍)—୧ । (ସମ୍ବୋଧନ) ହେ ରାଜା— Rājana Oh king ! [ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସମାନ ମୂଳ ଅଟନ୍ତି ରାଜନ ଜାଜନ, ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବଧୂ ଶ୍ରୀରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ । **ରାଜନ** ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିରହରାମାୟଣ ।] ୨ । ରାଜା— 2. King. [ଦ୍ର—ନଳ ରାଜନ ବଚ୍ଛୁ ମନରେ ନ କଲ୍ଲ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ରାଜ ନଅ(ବ, ହ)ର—ଦେ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ଉଆସ ବା ବାସସ୍ଥାନ; Rāja na(ba, ha)ra ରାଜଉସାଦ—King's residence;, ରାଜାବାଡ଼ି, ରାଜମହଲ **ରାଜମହ** king's palace.

ରାଜ ନଗର—ସ. ବି—ରାଜଧାନ (ଦେଖ)— Rāja nagara Rājadhāna (See)

ଦେ. ବି—ଓଡ଼ିଶାର କନ୍ଧକା ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ— Name of the head quarters of the Kanika estate of Orissa.

ରାଜ ନନ୍ଦନ—ସଂ ବି. ପୁଂ—ରାଜପୁତ୍ର; ରାଜାଙ୍କ ପୁଅ— Rāja nandana King's son; prince. (ରାଜନନ୍ଦନୀ, ରାଜନନ୍ଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରାଜନନ୍ଦନୀ—ଗ୍ରା. ସ୍ତ୍ରୀରୂପ)

ରାଜନୀତି—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜନ୍ ଓ ନଡ୍ୟ)—୧ । ରାଜାଙ୍କର Rājanīti ନଡ୍ୟକର୍ମ; ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରାତଃକୃତ୍ୟ ଦୈନନ୍ଦିନ **ରାଜାକା ନିତକାମ** ରାଜାର ନିତ୍ୟକର୍ମ କର୍ମମାନ—1. The different daily acts or avocations of a Rājā. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ କୃତ୍ୟ ପରି ରାଜାଙ୍କର କିୟାମାନଙ୍କର ବଶିଷ୍ଟ ନାମକରଣ ଅଛି ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନଡ୍ଡ ଅପେକ୍ଷା ରାଜନଡ୍ଡମାନ ବେଶୀ ଆଡ଼ମ୍ବର ପୂର୍ଣ୍ଣ । ରାଜାଡଲେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।] ୨ । ରାଜାଙ୍କ ନଡ୍ଡ ପରି ଆଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ—2. Any act accompanied with grandeour (like that of a king).

ରାଜନଡ ବଢ଼ିବା—ଦେ. ବି—ରାଜାଙ୍କର କୌଶସି ବଶିଷ୍ଟ ଦୈନନ୍ଦିନ Rājaniti bardhibā କାର୍ଯ୍ୟର ସମ୍ପାଦନ—The per- ରାଜାର ନିତ୍ୟକର୍ମ ଶେଷହେଓୟା formance of any one of **ରାଜନିତକାମ ଶେଷହୋ** the daily rites of a king. (ଯଥା—ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରୀଷ୍ମଋର ଶୁଟ୍ଟେଇବଜେ ନଡ୍ଡ ବନ୍ଦୁଛି ।)

ରାଜ ନିୟମ—ସଂ. ବି—ରାଜବିଧାନ (ଦେଖ) Rāja niyama Rājabidhāna (See)

ରାଜନୀତି—ସଂ. ବି—ରାଜ୍ୟଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନିୟମମାନ, ଯାହାକି Rājanīti ରାଜାଙ୍କର ପାଳନ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—The code of rules for the guidance of kings; the duties of a king. ୨ । ରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶାସ୍ତ୍ର—2. The branch of political science dealing with the king's duties; the science of government. [ଦ୍ର—ରାଜାଙ୍କର ରାଜ୍ୟଶାସନ ଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ୪ଗୋଷ୍ଟ ଯଥା—ସାମ, ଦାନ, ଦଣ୍ଡ, ଭେଦ । ରାଜା ଏ ଚତୁରଗୋଷ୍ଟ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବେ । ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳରେ ଲୋକଙ୍କୁ କୋମଳ ବ୍ୟବହାର (ସାମ) ଦ୍ୱାରା, ଦାନଦ୍ୱାରା, ଦଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ କରିବେ ଓ ଶତ୍ରୁ ମଧ୍ୟରେ ଭେଦ ବା ଅନ୍ତର୍ବିବାଦ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇ ଆପଣା ରାଜ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିସ୍ଥାପନ କରିବେ ।]

ରାଜନୀତିକ—ସଂ. ବିଣ.—(ରାଜନୀତି+ଇକ)—ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Rāja nītika Political. [ଦ୍ର—ଅନେକ ଲେଖକ 'ରାଜ-ନୈତିକ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି କନ୍ତୁ ଏହା ବ୍ୟାକରଣବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ ।]

ରାଜନୀତିଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ରାଜନୀତି+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— Rājanītijīna ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଅଭିଜ୍ଞ— Versed in the science of government. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ରାଜନୀତିଜ୍ଞାନ ,ରାଜନୀତିଜ୍ଞତା ଆଦି ଶବ୍ଦ ବୁଝ ।]

ରାଜ ନୀଳ—ସ. ବି.—(ରାଜ=ଶୋଭମାନ+ନୀଳ)—ମରକତ ମଣି; Rāja nīla ଇନ୍ଦ୍ର ନୀଳମଣି—Emerald (gem).

ରାଜନୈତିକ—ଦେ. ବିଣ. —(ସ. ରାଜନୀତିକ)—ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Rājanaitika ରାଜନୈତିକ **राजनीतिक** Political. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ରାଜ-ନୈତିକ ଶବ୍ଦ ଅଶୁଦ୍ଧ, 'ରାଜନୀତିକ' ଶବ୍ଦ ଶୁଦ୍ଧ ଅଟେ ।]

ରାଜନୈତିକ ବହୁରୂପୀ(ପିଆ)—ଦେ.ବି—(ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) Rājanaitika bahurupē(pi) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେଉଁ ଯେଉଁ [ରାଜନୈତିକ ଏଣୁ ଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] ସମୟରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ରାଜ-ନୀତିକ ମତ ଘୋଷଣା ଓ ପ୍ରଚାର କରନ୍ତି—Persons ରାଜନୈତିକ ବହୁରୂପୀ who change their political **राजनीतिक बहुरुपिया** opinions often (like the changing of colours by a chamellion.) [ଦ୍ର—ଜେନର୍ଯ୍ୟାକ ପରି ରାଜନୈତିକ ଏଣୁ ଅଙ୍କର ଅଭାବ ନାହିଁ ଦେ. ଅଶା ।]

ରାଜନ୍ୟ—ସ.ବ.—(ରାଜ୍ ଧାତୁ=ଶାସ୍ତି ଦେଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ଯ; ରାଜନ୍+ Rājanya ସ୍ୱାର୍ଥେ ବା ସାଧୁର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ରାଜପୁତ୍ର—1. Prince. ୨ । ରାଜବଂଶଜ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A descendant of a royal family. ୩ । ସମିତି—

Digitized by srujanika@gmail.com

3. A person of the Hindu military caste. ୪ । ଅଗ୍ନି—4. Fire. ୫ । ରାଜାଦନ; କ୍ଷୀରକୋଳ ଗଛ—5. A tree; Mimosops Hexandra. ୬ । କ୍ଷୀରକା ବୃକ୍ଷ (ବଟ, ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ଯଜ୍ଞ-ଡମ୍ବର, ପାରଷ ଓ ପାର୍କଟି ବୃକ୍ଷ)—6. A tree of the fig species. ୭ । ରାଜା—7. King.

ରାଜନ୍ୟକ—ସଂ.ବ.—(ରାଜନ୍ୟ+ସମୂହାର୍ଥେ କ) —କ୍ଷତ୍ରିୟ ବା ରାଜନ୍ୟ-ସମୂହ—Rājanyaka A gathering or multitude of princes or Kshatriyas.

ରାଜନ୍ୟ ବର୍ଗ—ସଂ. ବ.—ରାଜାସମୂହ; କ୍ଷତ୍ରିୟବର୍ଗ—
ରାଜନ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ(ଳୀ) } —ଅନ୍ୟରୂପ
ରାଜନ୍ୟଗଣ }
Rājanya barga A collection of princes or Kshatriyas.

ରାଜନ୍ୱନ୍—ସଂ. ବିଣ.—(ରାଜନ୍+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ବତ୍ତୁ; ରାଜନ୍ୱତ୍ ଶବ୍ଦ, Rājanwān ୧ମା. ୧ବ.)—ପ୍ରଜାରଞ୍ଜକ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ (ରାଜନ୍ୱତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଦେଶ)—(Country) Blessed with gooda king.

ରାଜ ପଟ—ଦେ. ବ—୧ । ମାଳ ଶାଢ଼ୀ—
Rāja paṭa Blue sārdhi or women's cloth.
ରାଜପଟ [ତ୍—ବ ଅବା ରାଜପଟେ କୁଜନ ରେଖା, କଳା ମେଘେ ବଜୁଳ ଦେଇଛ ଦେଖା । ଘାନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।]
୨ । ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ର—2. A fine cloth.

ରାଜ ପଟୋଳି—ସଂ. ବ.—ଏକ ପ୍ରକାର କାକୁଡ଼—
Rāja paṭola A kind of cucumber.

ରାଜ ପଟ୍ଟ—ସଂ.ବ.—(ସପ୍ତୀ ତତ୍; ରାଜନ୍+ପଟ୍ଟ)—୧ । ରାଜମୁକୁଟ-
Rāja paṭṭa 1. Crown. ୨ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ମଣି ବିଶେଷ—2. A black species of gem. ୩ । ରାଜ-ସିଂହାସନ—3. A royal throne. ୪ । ରାଜାଙ୍କ ପଗଡ଼ି—4. A royal fillet (Apte).

ରାଜପଣ—ଦେ. ବ.—ରାଜତ୍ୱ (ଦେଶ)
Rājapaṇa Rājatwa (See)
ରାଜତ୍ୱ **राजपन**

ରାଜପଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରାଜା ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବା—
Rājapaṇa karibā To reign; to rule over a kingdom.
ରାଜପଣ କରା **राजपन करना**

ରାଜ ପତ୍ନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—ରାଣୀ; ରାଜମହିଷୀ—
Rāja patnī A queen.

ରାଜ ପଥ—ସଂ. ବ.—(ରାଜନ=ଶ୍ରେଷ୍ଠ+ପଥ; ପଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜା; ୭ମୀ ତତ୍, ଭୁଲ. ରାଜଦ୍ୱଂସ)—ରାଜମାର୍ଗ (ଦେଶ)—Rājamārga (See)

ରାଜ ପଦ—ସଂ. ବ.—(ସପ୍ତୀ ତତ୍; ରାଜନ୍+ପଦ)—୧ । ରାଜତ୍ୱ; Rāja pada ରାଜାରୂପେ ଅଧିଷ୍ଠାନ ବା ରାଜ୍ୟ ଶାସନ—[ରାଜପଦବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. The state of being installed as a king. ୨ । (ମ. ଗ. ଲେ) ରାଜଦତ୍ତ ପଦ—2. A title or post bestowed by a king.

ରାଜ ପଦତି—ସଂ. ବ.—ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରଥା—Prevailing Rāja padhati custom regarding a king.

ରାଜପଧତି(ଦ୍ଧା)—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରାଜପଦ୍ଧତି; ରାଜ ପଦବୀ)—
Rāja padhati (bi) ୧ । ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧି—1. A title bestowed by a king. ୨ । ରାଜପଧିବ (ଦେଖ)
2. Rājapadhiba (See)

ରାଜ ପଧିବ—ଦେ. ବ.—ରାଜବଂଶରେ ଚଳ ଥିବା ପ୍ରଥା—
Rāja padhiba Custom obtaining in a king's family.

ରାଜ ପରିଚ୍ଛଦ—ସ. ବ.—୧ । (ସପ୍ତୀ ତତ୍) ମହାର୍ଘ ବା ରାଜାଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ
Rāja parichchhada ପୋଷାକ-1. Princely or rich dress
[ରାଜ ପରିଧାନ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ରାଜାଙ୍କ ପୋଷାକ—
2. Royal dress; king's garment. ୩ । (ମ. ଗ ଲେ) ରାଜଦତ୍ତ ପୋଷାକ; ଖିଲତ୍—3. A dress bestowed by a king. ୪ । ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପରି-ଧେୟ ପୋଷାକ—4. Official dress. ୫ । ରାଜ ଦର-ବାରରେ ପରିଧେୟ ପୋଷାକ—5. Court dress.

ରାଜ ପରିବାର—ସ. ବ. (ସପ୍ତୀ ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କ ବଂଶ; ରାଜକୁଳ—
Rāja paribāra Royal race; royal family.

ରାଜ ପଲାଣ୍ଡୁ—ସ. ବ.—ଏକ ପ୍ରକାର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଛୋଟ ପିଆଜ—
Rāja palāṇḍu A species of small red onion,
ସଂ—ଯବନେଷ୍ଟ, ନୃପାହ୍ୱୟ, ମ୍ଲେଚ୍ଛ, ନୃପେଷ୍ଟ, ନୃପକନ୍ଦ, ମହାକନ୍ଦ ନୃପପ୍ରିୟ, ମହାମୂଳ, ସାର୍ଦ୍ଧସପ୍ତ, ଲଶୁନକନ୍ଦ, ଛୋଟି ପେୟଁଜ ମ. ରକ୍ତକାନା ॥ ତେ. କୋଲ୍ଲିଉଲ୍ଲି
[ରାଜପ୍ରିୟ, ରାଜେଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଜ ପହରଣ—ଦେ. ବ—ରାଜ ପରିଚ୍ଛଦ (ଦେଶ)
Rāja paharaṇa Rāja parichchhada (See)
[ରାଜ ପୋଷାକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ରାଜପୋଷାକ **राजपहनावा**

ରାଜ ପାଟ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରାଜ ପଟ୍ଟ)—ରାଜ ସିଂହାସନ—
Rājapāṭa ରାଜପାଟ **राजपाट** Royal throne.

ରାଜ ପିତ୍ତଳ—ସଂ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ତେଜା ପିତ୍ତଳ; ପିତ୍ତଳ; ଉତ୍ତମ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଧାତୁ—A sort of brass.
Rāja pittala ଓ ଦସ୍ତା ମିଶ୍ରିତ ଧାତୁ—A sort of brass.
[ରାଜସତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ରାଜ ପିତଳ—ଦେ. ରୂପ]

ରାଜପୁତ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ସଂ. ରାଜପୁତ୍ର)—୧ । ପଶ୍ଚିମ ଉତ୍ତର
Rājaputa ରାଜପୁତନା ଅଧିବାସୀ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ବିଶେଷ—
ରାଜପୁତ **राजपूत** 1. A generic term for the
[ରାଜପୁତ୍ରାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Kshatriyas in Central India or Rajputana. ୨ । ରଜପୁତ (ଦେଶ)—
2 Rajput (See) [ତ୍—ଏମାନେ ଅମ୍ବଷ୍ଠ କନ୍ୟା-ଠାରୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଔରସରେ ଜାତ; ପ୍ରକୃତବାଦ; 'ରାଜପୁତ' (ଦେଶ)]

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ରାଜପୁତାନାର ଅଧିବାସୀ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ କେତେକ ବଂଶଗତବଂଶ ରାଜପୁତ ନାମରେ ଗଣିତ ହେଉଅନ୍ତି । ରାଜପୁତ ଶବ୍ଦ ରାଜପୁତ୍ର ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ । ଉତ୍ତରରେ ମୁସଲ୍‌ମାନ୍ ଅଧିକାର ପରେ ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ରାଜକୁମାର ବା ରାଜବଂଶୀୟମାନଙ୍କୁ ରାଜପୁତ୍ର ବୋଲା ଯାଉଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ମୁସଲ୍‌ମାନ୍‌ମାନେ 'ରାଜପୁତ' ନାମରେ ଡାକିଲେ । ଏବେ ଏହି ଶବ୍ଦ ରାଜପୁତାନାରେ ରହୁଥିବା କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଗୋଷ୍ଠୀ ଜାତିର ସୂଚକ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ପ୍ରଥମେ କେତେକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ କହୁଥିଲେ ଯେ 'ରାଜପୁତ'ମାନେ ଶକ ଆଦି ବିଦେଶୀ ଜାତିଙ୍କ ସନ୍ତାନ ଅଟନ୍ତି ଓ ଏମାନେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବା ଆର୍ଯ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ରାଜପୁତମାନେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ତଥା ଆର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ବସ୍ତୁତଃ କେତେକ ଜଙ୍ଗଲୀ ଜାତିଙ୍କ ପର ଦୁଇ ଆଦି କେତେକ ବିଦେଶୀ ଜାତି ରାଜପୁତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଶକ ଓ ହୂଣମାନେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତରର ବାହାରେ ରହୁଥିବା ଆର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ ଓ ଏମାନଙ୍କର ଇରାନୀ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦୂର ସମ୍ପର୍କୀୟ ଥିଲା । ଗୁହ୍ଲାନ, ସୋଲଙ୍କୀ, ପ୍ରତିହାର, ପରମାର ସିସୋଦିୟା, ଏମାନେ ରାଜପୁତ ଅଟନ୍ତି । ରାଜପୁତମାନେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଶୂର ବୀର, ଯୋଦ୍ଧା, ଦେଶଭକ୍ତ ଓ ସ୍ୱାମିଭକ୍ତ ଥିବା ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ — [ହି. ଶ.]

ରାଜପୁତ(ତା)ନା—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜଂତ୍ରାନ ଶବ୍ଦା ରାଜପୁତ୍ର ସ୍ଥାନ) — ବନ୍ଧ୍ୟାଚଳର ଉତ୍ତରରେ ଓ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀର ପୂର୍ବ ଦଗରେ ଅବସ୍ଥିତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳ—A group of Indian States in northern India. [ଦ୍ର—ଏହି ରାଜ୍ୟମାନ ଇଂରାଜଶାସନାଧୀନ ରାଷ୍ଟ୍ରର ମଣ୍ଡଳରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଜଣେ ପ୍ରତିନିଧି (Political Agent)ଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ରହି ଶାସିତ ହେଉଅଛନ୍ତି ।]

ରାଜପୁତ୍ର—ସଂ. ବି.ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରାଜନ୍+ପୁତ୍ର)—୧ । ରାଜକୁମାର; ରାଜାପୁଅ—1. A prince; king's son. (ରାଜପୁତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯୁବରାଜ—2. The eldest son of a reigning king. ୩ । ରାଜପୁତ (ଜାତି)—3. A caste claiming to be descended from the Kshatriyas. ୪ । (ରାଜା=ରାତ୍ରି+ପୁତ୍ର) —ବୁଧଗ୍ରହ—4. The planet Mercury.

ରାଜ ପୁତ୍ରକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରାଜପୁତ୍ର+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ରାଜପୁତ୍ର (ଦେଖ)—2. Rājaputra (See) (ରାଜପୁତ୍ରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ରାଜାଳୁ; ରାଇଗଛ—2. A kind of wild tree.

ରାଜ ପୁତ୍ରିକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରାଜପୁତ୍ରକ+ଆ)—ରାଜକନ୍ୟା; ରାଜା Rāja putrikā —1. Princess. ୨ । ଜାତି; ଜାଇଫୁଲ —2. A sort of jasmine; Jasminum Grandiflorum. ୩ । ପକ୍ଷିବିଶେଷ—3. A kind of bird. ୪ । ଏକଜାତୀୟ ତିକ୍ତା ଲଉ—4. A species of bitter pumpkin. ୫ । ରାଙ୍ଗାଫଳ; ଟୋପଚଳ; ପଟୋଳ—5. Tricosanthes Dioica.

ରାଜ ପୁତ୍ରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରାଜକନ୍ୟା—1. Princess. ୨ । Rāja putrī (ବୈଦ୍ୟକ) ବେଣୁକା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ — 2. A medicinal scent; Piper Aurantiacum.

ରାଜ ପୁର—ସଂ.ନ—୧ । ରାଜଭବନ—1. King's palace. ୨ । Rāja pura ୨। ରାଜଧାନୀ—2. King's capital; metropolis. ୩ । ନ୍ୟାୟ ବିଶେଷ—3. A kind of analogy.

[ଦ୍ର—ରାଜପୁରକୁ ଜଟିଥିବା ରହିବର୍ତ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ପୃକ୍ତରେ ଉତ୍ପଥକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯେଉଁପରି ଆଗ ପଛ ହୋଇ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ଭାବରେ ଗମନ କରନ୍ତି, ସେଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣର ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ଭାବଥିଲେ ଏହି ନ୍ୟାୟର ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଏ ।]

ରାଜ ପୁରୀ—ସଂ. ବି—୧ । ରାଜପ୍ରାସାଦ—1. King's palace. Rāja purī ୨। ରାଜଧାନୀ—2. Metropolis.

ରାଜ ପୁରୁଷ—ସଂ.ବି—୧ । ରାଜକର୍ମଚାରୀ—1. A government officer; a king's officer. ୨ । (ରାଜପ୍ରକୃତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାଜବଂଶୀୟ ଲୋକ—2. A person belonging to or related to a royal family.

ରାଜ ପୁରୋଧା—ସଂ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନାଦିରେ ସହାୟକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—King's priest. (ରାଜପୁରୋହିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି—ନାଗେଶ୍ୱର ଫୁଲ; ନାଗ କେଶର— Rāja pushpa Mesua Ferra, a tree and its flower

ରାଜ ପୂଜା—ସ. ବି—ରାଜାଙ୍କୁ ଲୋକେ ଯେଉଁପରି ପୂଜା କରନ୍ତି— Rāja pūjā A worship or homage due to or rendered to a king.

ରାଜ ପୂଜିତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଜ୍ୟା ତତ)-ଯାହାକୁ ସ୍ୱୟଂ ପୂଜା କରନ୍ତି— Rājā pūjita Worshipped by the king. (ରାଜ ପୂଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜପୂଜ୍ୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଭୃତ୍ୟାର୍ଥତ; ରାଜନ୍+ପୂଜ୍ୟ)—ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା Rājapūjya ପୂଜନୀୟ—Fit to be worshipped by (ରାଜପୂଜ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) the king.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜ ପ୍ରତିନିଧି—ସଂ. ବ—ରାଜାଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବା
Rāja pratinidhi ନିମନ୍ତେ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—Viceroy; a representive of the king.

ରାଜ ପ୍ରସାଦ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରାଜନ୍+ପ୍ରସାଦ=ଅନୁଗ୍ରହ)—
Rāja prasāda ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ—Royal favour; king's grace.

ରାଜ ପ୍ରାସାଦ-ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ ; ରାଜନ୍+ପ୍ରାସାଦ=ଅଟ୍ଟାଳିକା)—
Rāja prāsāda ରାଜାଙ୍କ ନଅର—The palace of a king; royal apartments.

ରାଜ ଫଳ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ପଟୋଳ—1. A sort of
Rāja phala kitchen fruit like cucumber; Trichosanthus Dioica. ୨ । ରାଜାମ୍ର (ଦେଖ)—2. Rājāmra. (See)

ରାଜ ଫଳା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଜମ୍ବୁ; ଜାମୁ—
Rāja phala Blackberry; Eugenia Jambolana.

ରାଜ ବଂଶ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜକୁଳ —
Rajabamsa Royal family; race of kings.

ରାଜ ବଂଶଜ—ସଂ. ବିଣ (ରାଜ ବଂଶ+ଜନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Rāja bamsaja ରାଜକୁଳଜାତ—Descended from a
(ରାଜବଂଶଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) line of kings.

ରାଜ ବଂଶୀ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରାଜବଂଶୀୟ)—ରାଜବଂଶରୁ ଜାତ—
Rāja bamsī Born of a royal race. ବ—କ୍ଷତ୍ରିୟଜାତି
ରାଜବଂଶୀ ବିଶେଷ—1. Name of a sect of Kshatri-
ରାଜବଂଶୀ yas. ୨ । ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଏକ ଭାଷା—2. A dialect of the Bengalee language.

ରାଜ ବଂଶୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ରାଜବଂଶ+ଈୟ; ଯ)—୧ । ରାଜବଂଶ
Rājabamsīya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a royal
ରାଜବଂଶ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) family. ୨ । ରାଜାବଂଶରୁ ଜାତ—
ରାଜବଂଶୀୟା } —ସ୍ତ୍ରୀ 2. Born of a royal race; des-
ରାଜବଂଶ୍ୟା } cended from a royal family.

ରାଜ ବଖ(ଖୁ)ରି—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ରାଜପ୍ରାସାଦ—
Rāja bakha(khu)rī 1. Palace ୨ । ରାଜଧାନୀର ବାହାରେ ରାଜାଙ୍କ ବାସ ନିମନ୍ତେ ନିର୍ମିତ ସ୍ଥାୟୀଗୃହ—2. Permanent bulding intended ior the lodging of a Rājā when he comes to a place.

ରାଜ ବଣି—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବଣିରଢ଼େଇ—
Rāja bani A species of myna bird; Acridotherus Tristes.
(ଡାଲବଣି—ବିଶେଷ)
ସାଲିକ ରାଜମୈନା

ରାଜ ବଦର—ସ ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ମିଷ୍ଟରସବିଶିଷ୍ଟ ବଡ଼ ବଡ଼
Rāja badara ବରକୋଳ—1. A sort of jejube berry,
(ରାଜ ବଦ୍ଧର—ଅନ୍ୟରୂପ) big in size.
ଅନ୍ୟ ସଂ—ଉତ୍ତମ କୋଳ, ନୃପଶ୍ରେଷ୍ଠ, ନୃପବଦର, ପୃଥୁକୋଳ, ଭନ୍ଦୀକ, ମଧୁର ଫଳ, ରାଜକୋଳ, ରାଜବଦ୍ଧର ନାରକୁଳେକୁଳ, ପାଟନାଇକୁଳ ୨ । ଲାଲ ଅଁଳା (ହି. ଶ)—2. Red embelica. ୩ । ଲବଣ (ହି. ଶ)—3. Salt.
ରାଜଦର ମ. ରାଜବୋର୍

ରାଜ ବଧୂ—ସଂ. ବିଣ—ରାଜବଂଶୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—
Rāja badhū A lady of the king's family.
(ରାଜ ବନ୍ଧୁତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜ ବନ୍ଦୀ—ଦେ. ବ—ରାଜଶାସକ ଅପରାଧରେ ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତି—
Rāja bandī Political prisoner; state prisoner.
ରାଜବନ୍ଦୀ ରାଜବନ୍ଦୀ

ରାଜବର୍ତ୍ତ—ଦେ. ବି.—(ବୈଦ୍ୟକ ସଂ ରାଜାବର୍ତ୍ତ)—ମଣି ବିଶେଷ—
Rājabartta A kind of gem.
[ଦ୍ର—ଏହା ଗୋଟିଏ ଉପରତ୍ନ ଅଟେ । ଶିରୀଷ ଫୁଲର ରସ ଓ ଅଦା ରସରେ ଭାବନା ଦେଲେ ଏହା ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ପାଇଁ ବିଶୋଧିତ ହୁଏ । ଶୋଧିତ ରାଜବର୍ତ୍ତ ମଣି ରୁକ୍ଷ କର ଗନ୍ଧକ ଓ ଲେମ୍ବୁ ରସ ସହିତ ମର୍ଦ୍ଦନ ପୂର୍ବକ ସାତବାର ମୁଷାଜାରେ ଦଗ୍ଧ କରିବ । ଏହା ଭସ୍ମ ସେବନ କଲେ ପ୍ରମେହ, ଅର୍ଶ, ପାଣ୍ଡୁ, କଫ ଓ ବାତରୋଗ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହା ରସାୟନ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ; ପାଚକ, ପିତ୍ତନାଶକ, ମଧୁର, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ବଳକାରକ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ]

ରାଜ ବର୍ତ୍ମ—ସଂ. ବି.—ରାଜମାର୍ଗ (ଦେଖ)
Rāja barttma Rājamārga (See)

ରାଜବଲା—ସ୍ତ୍ର. ବ—ପ୍ରସାରିଣୀ ବା ପସାରୁଣୀ ଲତା—
Rājabalā A creeper; Paederia Foetida.

ରାଜ ବଲ୍ଲଭ - ସ.ବି. ପୁଂ—୧ । ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରିୟପାତ୍ର—1. A person
Rāja ballabha who is in the good graces of
(ରାଜବଲ୍ଲଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) the king; a person favoured by the king. ୨ । ରାଜବଦର (ଦେଖ)—2. Rājabadara (See)

ରାଜବଲ୍ଲୀ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—କଲରା (ଲତା ଓ ଫଳ)—
Rājaballī The hairy Memordica creeper and bitter fruit; Memordica Charantia.

ରାଜ ବଶୀକରଣ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ରାଜାକୁ ନିଜର ବଶରେ
Rāja basīkarana ରଖିବା—1. The act of bringing a king under one's influence. ୨ । ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ପ୍ରୟୋଗ ବିଶେଷ (ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ରାଜାମାନେ ସାଧକର ବଶୀଭୂତ ହୁଅନ୍ତି)—2. Tantric rites performed with a view to bringing kings under one's control or influence.

ରାଜ ବସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ—ରାଜ ପରିଚ୍ଛଦ (ଦେଖ)
Rāja bastra Rāja parichchhada (See)

ରାଜ ବାଟୀ—ଦେ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରାଜପୁର; ରାଜାଙ୍କ ଆବାସ—
Rāja bāṭi King's palace.
ରାଜବାଟୀ ରାଜମହଲ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜବାନ୍—ସ. ବଣ (ରାଜନ+ଅଛ ଅର୍ଥରେ ବତ୍, ରାଜବତ୍ ଶବ୍ଦ;)—
Rājabān ଯେଉଁ ଦେଶରେ ରାଜା ଥାଆନ୍ତି—
(ରାଜବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (country) Ruled by a king.

ରାଜବାହ—ସ. ବ (ରାଜନ୍+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଘୋଟକ;
Rājabāha ଅଶ୍ୱ—The horse. ବଣ—ରାଜବାଘୀ
(ଦେଶ)—Rājabāhī (See)

ରାଜବାଘୀ—ସ. ବ (ରାଜନ୍+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୪ମ. ୧ବ)—
Rājabāhī ରାଜାଙ୍କ ଗାଧୁଆଣ୍ଡା—A royal elephant; an elephant used by a king. ବଣ—
ରାଜାଙ୍କୁ ଯେ ବହନକରେ—Carrying the king.

ରାଜ ବାଧ୍ୟ—ସଂ. ବଣ—ରାଜାଙ୍କ ବହନକାଗ୍ୟ—1. Carrying
Rāja bādhya the king. ୨। ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହନଯୋଗ୍ୟ
—2. Fit to be carried by a king.
ବ—୧। ରାଜାଙ୍କ ଗାଧୁଆଣ୍ଡା—2. King's personal
elephant ୨। ହାତୀ—2. Elephant.

ରାଜ ବିଚାରାଳୟ—ସଂ. ବ—ରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଧର୍ମାଧିକରଣ—
Rāja bichārālaya King's court of justice.

ରାଜ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବ—୧। ରାଜଯୋଗ (ଦେଖ)—
Rāja bidyā 1. Rājajoga (See)
୨। ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଦ୍ୟା—2. The chief amongst knowledge or the sciences. ୩। ରାଜନୀତି—
3. The science of Government. ୪।
ରାଜବିଦ୍ୟା ରାଜଗୁହ୍ୟ (ଦେଖ)—4. Rājabidyā rājaguhya (See)

ରାଜବିଦ୍ୟା ରାଜଗୁହ୍ୟ—ସଂ. ବ—ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ୯ମ ଅଧ୍ୟାୟରେ
Rājabidyā rājaguhya ବର୍ଣ୍ଣିତ ଭଗବାନଙ୍କର ସର୍ବବ୍ୟାପିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉପଦେଶ—Precepts regarding the omnipresence of God (in the 9th chapter of the Gitā).

ରାଜ ବିଧାନ—ସଂ. ବ—୧। ରାଜବଂଶପ୍ରଚଳିତ ନିୟମ—
Rāja bidhāna 1. Royal custom.
(ରାଜବିଧି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଆଇନ୍—
2. Laws promulgated by the king.

ରାଜ ବିପ୍ଲବ—ସଂ.ବ—୧। ରାଜଦ୍ରୋହ—1. Sedition; mutiny
Rāja biplaba against the king; treason.
୨। ରାଜ୍ୟ ବିପ୍ଲବ—2. Revolution.

ରାଜ ବିଦ୍ୱେଷ—ସଂ.ବ—ରାଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦ୍ୱେଷ—
Rāja bidwesha Sedition; high treason.

ରାଜ ବିରାଦର—ଦେ. ବ—ରାଜାଙ୍କର କୁଟୁମ୍ବ ବା ଜ୍ଞାତି—
Rāja birādara A king's kinsmen.
ରାଜବେରାଦର **राजविरादर**
(ରାଜବିରାଦର—ଅବସ୍ଥାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ)

ରାଜ ବିରାଦରାନ୍—ଦେ. ବ (ବହୁବଚନ)—ରାଜ ପରିବାର ସଙ୍ଗେ
Rāja birādarān କୁଟୁମ୍ବିତାଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—
ରାଜବେରାଦରେରା Persons related by kinship to
राजविरादरान a king.

ରାଜ ବିରୋଧ—ସଂ. ବ—୧। ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶତ୍ରୁତା—
Rāja birodha 1. Enmity with the king.
୨। ରାଜଦ୍ରୋହ—2. Sedition.

ରାଜ ବୃକ୍ଷ—ସଂ ବ—୧। ରାଜଉରୁ; ଆରଗ୍‌ବଧ; ସୁନାରୀ ଗଛ—
Rāja bṛuksha 1. A tree; Cassia Fistula.
୨। ପିସ୍ପାଲଦ୍ରୁମ; ଚରୋଞ୍ଚି ଗଛ—2. Buchanania Latifolia. ୩। ଲଙ୍କାସିଜ ଗଛ—2. Euphorbia Tirucalli.

ରାଜ ବୃତ୍ତ—ସଂ. ବ—୧। ରାଜୋଚିତ ଆଚରଣ—1. Conduct
Rāja bṛutta befitting a king. ୨। ନ୍ୟାୟାର୍ଜ୍ଜିତ
ଧନର ରକ୍ଷଣ, ବୃଦ୍ଧିକରଣ, ସତ୍‌ପାତ୍ରରେ ଦାନ ଓ ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟ—2. Preserving, investing and properly spending money acquired by rightful means.

ରାଜ ବେରାଜ(ଜି)—ବୈଦେ. ବ (ବିପରୀତାର୍ଥ ସଦ୍ଭାବ; ଅ. ରାଜା+
Rāja berāja(ji) ବେରାଜା)—ରାଜି ଓ ବେରାଜି; ସମ୍ମତି
ରାଜୀଗୀରରାଜୀ ଓ ଅସମ୍ମତି—Agreement and dis-
राजीगैरराजी agreement; consent and refusal.
ବଣ—ସମ୍ମତ ଓ ଅସମ୍ମତ—Consented and disagreeing.

ରାଜ ବେଶ—ସ. ବ—ରାଜାଙ୍କ ପୋଷାକ—
Rāja besa Dress of a king.

ରାଜ ବୈଦ୍ୟ—ସଂ. ବ—୧। ରାଜାଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାକାରକ। ବୈଦ୍ୟ—
Rāja baidya 1. King's physician; a physician
(ରାଜ ବଦ୍ୟ—ଗ୍ରା. ରୂପ) to a king's household.
୨। ରାଜାନୁଗ୍ରହପ୍ରାପ୍ତ ଚିକିତ୍ସକ—2. Physician honoured by a king.

ରାଜ ଭକ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ ଭକ୍ତା)—ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ—
Rāja bhakta Devoted to the king; loyal.
(ରାଜଭକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜ ଭକ୍ତି—ସଂ. ବ—ରାଜାଙ୍କପ୍ରତି ଭକ୍ତି, ସ୍ନେହ ବା ଅନୁରାଗ—
Rāja bhakti Devotion to the king; loyalty.

ରାଜ ଭଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରାଜ୍ୟ ଭଙ୍ଗ)—୧। ରାଜ୍ୟନାଶ—
Rāja bhanga 2. Destruction of a kingdom.
ରାଜ୍ୟନାଶ **राजभङ्ग** ୨। ଅରାଜକତା—2, Anarchy.
[ଦ୍ର—ରାଜ୍ୟଭଙ୍ଗ ଦୁଃଖେ ଯେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଦାରୁଣ—
ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ।]

ରାଜ ଭଣ୍ଡାର—ଦେ. ବ—ରାଜକୋଷ—
Rāja bhaṇḍāra King's treasury.
ରାଜଭାଣ୍ଡାର **राजभंडार**

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜ ଭବନ—ସଂ. ବ—ରାଜପ୍ରାସାଦ; ରାଜାଙ୍କର ନଅର—
Rājabhabana King's palac

ରାଜ ଭାଗ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରାଜନ୍+ଭାଗ)—୧। ରାଜାଙ୍କୁ ଦେୟ ରାଜସ୍ୱ ଅଦ୍ୟ—1. Royalty. ୨। ଜମି
Rāja bhāga
ରାଜଭାଗ **rājabhāga** ଚାଷ କରୁଥିବା ରାଇତ ଫସଲର ଯେଉଁ ଅଂଶକ ଭୂମ୍ୟାଧିକାରୀଙ୍କୁ ଦଏ—2. Produce-rent paid to the landlord by a cultivating rayat. ଗ୍ରାଦେ. (ପୁଂ) ବ—ଦାନାଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ କେତେକ ବଶିଷ୍ଟ ଅଧିକାର—Some privileges dues to the donors.

ରାଜଭାଷା—ସଂ. ବ—ରାଜାଙ୍କ ମାତୃଭାଷା—The mother-tongue
Rājabhāshā of the reigning king.

ରାଜଭୂୟ—ସଂ. ବ (ରାଜନ୍+ଭୂ ଧାତୁ+ଭାବ.ୟ)—୧। ରାଜତ୍ୱ—
Rājabhūya 1. Kingship. ୨। ରାଜ୍ୟ—
2. Kingdom.

ରାଜଭୂଷା—ସଂ. ବ—ରାଜୋଚିତ ପୋଷାକ—
Rājabhūshā Kingly dress.

ରାଜଭୋଗ—ସଂ. ବ—୧। ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—1. Princely
Rājabhoga prosperity. ୨। ରାଜାଙ୍କ ଉପଭୋଗ୍ୟ
ରାଜଭୋଗ **rājabhoga** ସାମଗ୍ରୀ—2. Articles enjoyed by a king. ୩। ରାଜାଙ୍କ ପରି ଅସୂକ ବା ସୁଖ-ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଉପଭୋଗ—3. Enjoyment of the pleasures of life befitting a king. ଦେ. ବ—୧। ମିଷ୍ଟାନ୍ନବିଶେଷ—1. Name of a sweet-meat. ୨। ଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ—2. A sort of paddy.

ରାଜଭୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. (ତତ୍ପୁରୁ. ଉତ୍) ରାଜାଙ୍କ ଉପଭୋଗର
Rājabhogya ଉପଯୁକ୍ତ—Fit to be enjoyed by a
(ରାଜଭୋଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) king. ବ—୧। ପିଆଳ ବୃକ୍ଷ; ଚରୋଞ୍ଜି ଗଛ—1. A tree; Buchanania Latifolia. ୨। ଜାଉକୋଷ; ଜାଇଫଳ—
2. Nutmeg.

ରାଜ ମଇ—ଗ୍ରାଦେ (ଅନୁଗୁଳ) ବ.—ବନ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠକୁକ୍ଷବିଶେଷ—
Rājamai A species of small wild tree.

ରାଜମଜୁର୍(ରି)—ଦେ. ବ. (ସଙ୍କର ଶବ୍ଦ)—ରାଜ ମିସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଜାଲୁ
Rājamajur(ri) ଇଟା ଆଦ ଯୋଗାଇବା ଲୋକ—
(ରାଜ ମୂଲଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) A mason and the
ରାଜଓମଜୁର **rājamajur** labourer who supplies him with the materials.

ରାଜ ମଣ୍ଡଳ—ସ.ବ. (ରାଜା+ମଣ୍ଡଳ=ସମୂହ)—୧। ରାଜାସମୂହ—
Rāja maṇḍaḷa 1. An assembly of kings.
୨। ହିନ୍ଦୁ ରାଜନୀତି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦ୍ୱାଦଶ ପ୍ରକାରର ରାଜା—
2. Twelve classes of kings classified in the Hindu science of politics. (ଯଥା—
୧। ଅରି (Enemy), ୨। ମିତ୍ର (Ally), ୩। ଅରିର ମିତ୍ର (Friend of an enemy), ୪। ମିତ୍ରର ମିତ୍ର (Friend of an ally), ୫। ଅରିମିତ୍ରର ମିତ୍ର (Friend of enemy's ally), ୬। ପାର୍ଷ୍ଣିଗ୍ରାହ (An ally who fights with a king's enemy who attacks during ths king's absence) ୭। ଆକ୍ରନ୍ଦ (Fighting; belligerent) ୮। ପାର୍ଷ୍ଣିଗ୍ରାହାସାର (An enemy of Pārsnnigrāha), ୯। ଆକ୍ରନ୍ଦାସାର (The enemy of the belligerent), ୧୦। ବିଜିଗୀଷୁ (Bent upon conquest; invader), ୧୧। ମଧ୍ୟସ୍ଥ (Mediator), ୧୨। ଉଦାସୀନ (Neutral)

ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ—ସ. ବ—ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ—Prime minister;
Rājamantrī king's counsellor.

ରାଜମନ୍ଦିର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜପ୍ରାସାଦ—
Rājamandira Palace.

ରାଜମର୍ଯ୍ୟାଦା—ସ. ବ—୧। ରାଜାଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନ—
Rājamarjyādā 1. Honor or homage due to a king. ୨। ରାଜବିଧି—2. Custom of kings; kingly custom.

ରାଜମଲ୍ଲି (ଲ୍ଲୀ)—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ମଲ୍ଲିଫୁଲ—
Rajamall(llī) A sort of Jasmine.

ରାଜମହଲ—ଦେ. ବ (ସ. ରାଜନ୍ ଓ ଫା. ମହଲ୍)—୧।
Rājamahala ରାଜପ୍ରାସାଦ—1. Palace. ୨।
ରାଜମହଲ ରାଜାନ୍ତଃପୁର—. The harem of a king.
rājamahala ୩। ବଙ୍ଗାର ସନ୍ଥାଳ ପ୍ରଗନ୍ନା ନଜଃସ୍ଥ ପର୍ବତମାଳା ବିଶେଷ—3. Name of a range of mountains in the Santhal Pergunnahs. [ଦ୍ର – ଏ ପର୍ବତମାଳା ସମୁଦ୍ର ଅପେକ୍ଷା ଦୁଇ ହଜାର ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ । ଏଠାରେ ମୋଗଲ୍ ରାଜତ୍ୱକାଳର ଅନେକ ରାଜପ୍ରାସାଦ, ମସ୍‌ଜିଦ୍ ଆଦିର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅଛି – ହି. ଶ.]

ରାଜ ମହିଷୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ରାଣୀ—1. Queen. ୨। ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-
Rāja mahishī ମହାଦେବୀ; ପଟ୍ଟମହିଷୀ—2. The eldest queen of a king.

ରାଜମାନ—ଦେ. ବ—୧। ରାଜୋଚିତ ସମ୍ମାନ—1. Honour
Rājamāna bifitting a king. ୨। ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ରାଜସମାନ ପ୍ରଦତ୍ତ ସମ୍ମାନ—2. Honour bestowed by
rājasmān a king; honorific title conferred by a king. ବଣ—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ—Prosperous.

ରାଜମାର୍ଗ—ସ.ବ—୧। ରାଜପଥ; ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଅବାଧରେ ବ୍ୟବହାର
Rājamārga କରିବା ରାସ୍ତା—1. Public road; king's highway. ୨। ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ; ୪୦ହାତ ଚଉଡ଼ା ରାସ୍ତା
—1. A road 40 cubits wide.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜମାଷ—ଫ. ବ. (ରାଜ=ପରିଶାଳୀ + ମାଷ=ବୀହି) —ମଦ୍ରାମାଷ; ବରବୁଡ଼ି—A sort of kidney bean; ଅନ୍ୟ ନ—ମଦ୍ରାମାଷ, ଚଣଳ, ଚବଳ, ବର୍ବଟି, ମରୁଟ୍‌କର, ଦ୍ୱିଜସୁତ ଜାଲମାଷ, ନୃପମାଷ, କୁପୋଷଣ, ସିତମାଷ ଓ. ବରବୁଡ଼ି ବର୍ବଟୀ **लोबिया** ମ. ଗାଲଭୁଙ୍ଗଦ Vigna Catjang Dolichos Synensis.

ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ—ଦେ. ବ. (ଫ. ରଞ୍ଜକ + ଫ୍ରେନ୍‌ଦେଶୀୟ ଭାଷା — ମେସ୍ତର୍) ସ୍ଥପତ୍ତି; ବାସ୍ତୁଶିଳ୍ପୀ; କୋଠାକାମ କରିବା କାରିଗର—Architect; mason. [ଦ୍ର **राजमिस्त्री** —ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀମାନେ କାମ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ନାମ—

କରଣୀ—(Trowel) ଚୂନଆଦ କାନ୍ଥରେ ବୋଳିବା ଓ କାନ୍ଥଆଦ ସାଠିବାଗାଇଁ ଲୁହାର ପତ୍ରାକୃତି ଯନ୍ତ୍ର; ଏଥିରେ କାଠର ବେଣ୍ଟ ଲଗିଥାଏ।

ନଦ୍ଦଲ୍ଲ—ଛୋଟ କରଣୀ (Small trowel)

ଓଲମ—ଶେଷ ଭାଗରେ ନଟ୍ଟୁ ଓହଳ ଥିବା ଯେଉଁ ସୂତା-ଦ୍ୱାରା କାନ୍ଥ ସିଧା ଥିବା ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଏ (plumb line). ଏହାର ଅନ୍ୟ ଅଂଶ ଯଥା—ଓଲମ ସୂତା, ଖାରମା ବା ଖାଡ଼ମା, ନଟ୍ଟୁ ବା ଓଲମ ନଟ୍ଟୁ।

ଭଗତ୍ତ—କାମ କଲ୍ଲବେଳେ ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ ଚୂନ ଓ ସସଲ୍ଲ ଆଦ ମିସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାଖରେ ରଖାଯାଇ ଥାଏ।

ଓଣା—କାଠର କଡ଼ୁଆକାର କରଣୀ (wooden trowel).

ଗଜଘଣ୍ଟା, ଘଣ୍ଟା ଗଜ—ଯେଉଁ ସଷ୍ଟି ଆକୃତ୍ତିର କାଠଖଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା ଚୂନ ବୋଳା ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ସମତଳ କରାଯାଏ।

ପିଞ୍ଚ—କୁଣ୍ଠା ଆଦରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଘୁଞ୍ଚାକାର ବୁରୁସ୍। ଏହାକୁ ପାଣି ହାଣ୍ଡିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଚୂନ ବୋଳା ହୋଇଥିବା କାନ୍ଥରେ ଲଣ୍ଠା ଯାଏ।

ଉଙ୍ଗା, ଉଙ୍ଗ। ମଣାମ—ପୋଷ୍ଟଏ ହିଁ ଚୋଙ୍ଗାକାର କାଠର ଯନ୍ତ୍ର; ଏହାର ବାହୁଦ୍ୱୟକୁ କାନ୍ଥ ବା ଭୂମି ଉପରେ ଥୋଇ ଦିଉଡ଼ିର ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ପୋଷ୍ଟଏ ଓଲମସୂତା ଉଳକୁ ଓହଳାଇ ଦେଇ ଭୂମିର ବା କାନ୍ଥର ସମତଳତା ସ୍ଥିର କରାଯାଏ।

ପାତ୍ର ମଣାମ—ପାତ୍ର ଉପରି ହୋଇଥିବା ନଳ। ଏହାକୁ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଥୋଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନ ସମତଳ ଅଛି କି ନାଁ, ଜଣା ପଡ଼େ। (Mercury level).]

ରାଜମୁକୁଟ—ଫ. ବ.—ରାଜାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ମକୁଟ— (ରାଜମକୁଟ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) Rāja mukuṭa King's crown.

ରାଜ ମୁଥା—ଦେ. ବ.—(ଫ. ସୁଜନ୍ ଓ ମସ୍ତକ)—ବଡ଼ ମସ୍ତକ; ବଡ଼ ମୁଥା—ଏ sort of fragrant root. ବଡ଼ମୁଥା **बडीमोथा** (ରାଜମସ୍ତକ—ଫ. ରୂପ) Rāja muthā

ରାଜ ମୁଦ୍ରା—ଫ. ବ.—ରାଜାଙ୍କ ନାମାଙ୍କିତ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ମୁଦ୍ରା— Rāja mudrā The current coin of the realm bearing the figure of the king.

ରାଜ ମେଳକ—ଫ. ବ.—ରାଜ ଜୋଟକ (ଦେଖ) Rāja melaka Rājajoṭaka (See)

ରାଜ ଯକ୍ଷ୍ମା—ଫ. ବ.—(ରାଜ=ଚନ୍ଦ୍ର + ଯକ୍ଷ୍ମା; ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଏହି ରୋଗ ଧରି ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ)—ରାଜକାଶ; ଅତି ଶୀଘ୍ର ପ୍ରାଣନାଶକ ଶ୍ୱାସରୋଗ ବିଶେଷ—Pulmonary consumption; pthisis. Rāja jakshmā

ରାଜ ଯୋଗ—ଫ. ବ.—୧ । ଯୋଗସାଧନର ମାର୍ଗ ବିଶେଷ; ରାଜବିଦ୍ୟା; ୨ । ଜାତକରେ ଗ୍ରହ-ମାନଙ୍କର ଶୁଭ ସୂଚକ ଅବସ୍ଥାନ ବିଶେଷ (ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ରାଜା ହୁଅନ୍ତି)—An auspicious combination of natal planets bringing about the person's becoming a king. Rāja joga

ରାଜ ଯୋଗ୍ୟ—ଫ. ବିଣ.—ରାଜାଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ; ରାଜାଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ (ବିଷୟ)—Befitting a king; fitting to a king; fit for a king's enjoyment. Rāja jogya

ରାଜଯୋଟକ—ଫ. ବ.—ରାଜଜୋଟକ (ଦେଖ) Rāja joṭaka Raja joṭaka (See)

ରାଜ ରକ୍ତ—ଫ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରାଜାଙ୍କର ରକ୍ତ— Rāja rakta The blood of a king.

ରାଜ ରଙ୍ଗ—ଫ. ବ.—ରଜତ; ରୌପ୍ୟ; ରୂପା— Rāja ranga Silver.

ରାଜ ରତ୍ନ—ଫ. ବ.—ମାଣିକ୍ୟ— Rāja ratna Ruby.

ରାଜ ରାଜ—ଫ. ବ—୧ । ଏକଚ୍ଛତ୍ର ରାଜା; ସମ୍ରାଟ୍—1. A king of kings. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର—2. The moon. ୩ । କୁବେର—3. The God of wealth. Rāja rāja

ରାଜରାଜଭୂତିଦାୟୀ—ଦେ. ବିଣ—କୁବେର ସମ୍ପତ୍ତି ଦାୟକ— Rājarājabhutidāyī Bestowing the treasure a Kubera. [ଦ୍ର—ଯୁଦ୍ଧ ସମୟ ଆଜଣମ ପୁଣି ରାଜ-ରାଜଭୂତିଦାୟି ବେଗେ ସାଜ ସାଜ ହେ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।]

ରାଜ ରାଜୁ(ଜୋ)ଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ବହୁବଚନ)—ରାଜା ପ୍ରଜାଗଣ; ରାଜା ଓ ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ; ରାଜା ଓ ତତ୍ତୁଲ୍ୟ ରାଜା ରାଜଡ଼ା ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ; ରାଜା ଓ ସାମନ୍ତ ରାଜାଗଣ— **राज रजवाडा** Kings and such like personages. Rāja rāju(jo)ṛdā

ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱର—ଫ. ବ. ସଂ—୧ । ରାଜାଧିରାଜ; ସମ୍ରାଟ— (ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱର—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Emperor. ୨ । ଜାବୁ ଓ କୁଷ୍ଠ-ଆଦର ଥରୋଗ୍ୟକାରୀ ଔଷଧ ବିଶେଷ Rāja rājeśwara

—2. Name of a medicinal preparation for the cure of skin diseases. [ଦ୍ର— ପାରା, ଗନ୍ଧକ, ହରତାଳ ସଙ୍ଗେ ତମ୍ବାକୁ ମିଶାଇ ରଙ୍ଗ ରାଜଘରେ ଏକଦିନ ମର୍ଦ୍ଦନ କର, ଏଥିରେ ହିଙ୍ଗୁଳା, ଗୁଡ଼ତ, ବାଲୁତ ସମଭାଗରେ ମିଶାଇ ଦୁଇରତି ପ୍ରମାଣେ ବଟିକା ତିଆରି କରାଯାଏ ଓ ଏହା ଦୁଇ ତୋଲା ମଧୁ ବା ଘିଅ ସଙ୍ଗେ ସେବନୀୟ—ଭୈ. ଶ.]

ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.—୧ । ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ—1. Empress. Rāja rājeśwarī (ଯଥା—ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱର ଉତ୍କୋରିୟା ।) ୨ । ଉତ୍ତୋକ୍ତ ଦଶମହାବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଦେବୀ—2. Name of one of the 10 Goddesses worshiped by the followers of Tantra [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ସାଧନା କଲେ ସାଧକ ସର୍ବସୁଖ ଓ ଅଣିମାଦି ଲାଭ କରେ ।]

ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱରୀ ଭିକ୍ଟୋରିୟା—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଗ୍ରେଟବ୍ରିଟେନ ସମ୍ରାଟ ଅଷ୍ଟମ Rāja rājeśwarī bhikṭoriyā ଏଡ୍‌ୱାର୍ଡ଼ଙ୍କ ପ୍ରପିତାମହୀ, ରାଜୁ ରାଜେଶ୍ୱରୀ ଭିକ୍ଟୋରିୟା ସମ୍ରାଟ ସପ୍ତମ ଜର୍ଜ୍ଜଙ୍କ ପିତାମହୀ ଓ ସପ୍ତମ **राजराजेश्वरी भिक्टोरिया** ଏଡ୍‌ୱାର୍ଡ଼ଙ୍କ ମାତା—The late Empress Victoria of England. [ଦ୍ର— ଉତ୍କୋରିୟା ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ ।]

ରାଜରାଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନରର୍ଥକ ପ୍ରଥମ ଶବ୍ଦ)—୧ । ରାଜ ମହିଷୀ Rājarāṇi —1. A queen [ଦ୍ର—ରାଜରାଣୀ ରାଜରାଣୀ ହୋଇଣ ମୁଁ କଲ ବନବାସ । ଜନଜଗୋର. **राजरानी** ସୀତା ବନବାସ ।] ୨ । ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ । —2. A lady blessed with prosperity.

ରାଜରୀତି—ସଂ. ବ—ରାଜପିତ୍ତଳ (ଦେଖ) Rājariti Rājapittaḷa (See)

ରାଜର୍ଷି—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା; ଯେଉଁ ଲୋକ ରାଜା ହୋଇ ଋଷି ପର ଜୀବନ କଟାନ୍ତି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ରାଜ ପଦରେ (ରାଜର୍ଷି—ଦେ. ରୂପ) ଅଉଷିଲ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଋଷି ପର ଜ୍ଞାନା- ଲୋଚନା କରନ୍ତି ଏବଂ ସାଧାରଣ ମାୟାବନ୍ଧନକୁ ଏଡ଼ି ଥାଆନ୍ତି—A king who lives the life of a sage; a saintly king. [ଦ୍ର—ମିଥିଲାର ରାଜା ଜନକ ଓ ବଶାମିତ୍ର ରାଜର୍ଷି ଥିଲେ । ଋଷି ୭ ପ୍ରକାରର ଯଥା—ଦେବର୍ଷି, ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି, ମହର୍ଷି, ପରମର୍ଷି, ରାଜର୍ଷି, କାଣ୍ଡର୍ଷି ଓ ଶ୍ରୁତର୍ଷି । ଶୋଷୋକ୍ତ ୬ ଶ୍ରେଣୀ ବେଦର ଦ୍ରଷ୍ଟା । ରଜବଂଶୀୟ ବା କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳର ଋଷିଙ୍କୁ ରାଜର୍ଷି ବୋଲାଯାଏ—ହି. ଶ]

ରାଜ ଲକ୍ଷଣ—ସଂ. ବ (ସାମୁଦ୍ରିକ)—୧ । ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଦେଖାଯିବା Rāja lakshaṇa ରାଜୋଚିତ ଚିହ୍ନ ସକଳ—(Astrology) Marks conspicuous on a person which bespeak of his kingly position. ୨ । ରାଜଚିହ୍ନ—2. The distinctive marks of a king.

ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସଂ. ବି.—୧ । ରାଜାଙ୍କର ବଭବ ବା ଶୋଭା— Rāja lakshmi 1.The grace of a king; kingly majesty. ୨ । ରାଜାଙ୍କ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟାଦିର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା—2. The Goddess of fortune of a king.

ରାଜ ଲଖ(ଖି)—ଦେ. ବିଣ—ରାଜଯୋଗ୍ୟ— Rājalākh(khi) Befitting a king; becoming a ରାଜଯୋଗ୍ୟ **राजलाएक** prince. (ରାଜଲାଏକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜଶକ୍ତି—ସଂ. ବି.—ରାଜତ୍ୱର ସୈନ୍ୟାଦି ଜନିତ କ୍ଷମତା— Rājaśakti Authority of a king due to the possession of army etc.

ରାଜଶଣ—ସଂ ବି—ଝୋଟ— Rāja śaṇa Jute.

ରାଜ ଶ(ସ)ଫର—ସଂ. ବି.—ଇଲିଶି ମାଛ—A sort of fish; Rāja śa(sa)phara herring; Clupea Ilisha.

ରାଜଶଯ୍ୟା—ସଂ. ବି.—ରାଜୋଚିତ ବିଛଣା— Rājaśaṁyā Kingly bed.

ରାଜଶାକ—ସଂ. ବ—ରାଜଗିରା (ଦେଖ) Rāja śāka Rājagirā (See) (ରାଜଶାକନକା, ରାଜଶାକୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଜଶାସନ—ସଂ. ବି.—୧ । ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ କ୍ଷମତା ବା ନିୟମ—1. Discipline or government exercised by a king. ୨ । ରାଜାଦେଶ —2. King's edict.

ରାଜଶୃଙ୍ଗ—ସଂ. ବି.—ମାଗୁର ମାଛ— Rāja śṛuṅga A kind of fresh wāter fish.

ରାଜଶ୍ରୀ—ସଂ. ବି.—ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଦେଖ) Rājaśri Rājalaksmi (See)

ରାଜଶ୍ରୀ ବାଞ୍ଛିତ ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦ—ଦେ. ବି.—ଯାହାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ Rājaśri bāñchhita śubhāśirbāda କରାଯାଏ ତାଙ୍କର ରାଜଶ୍ରୀ ବାଞ୍ଛିତ ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲାଭ ପାଇଁ ମଙ୍ଗଳ- **राजश्री वान्छीत शुभाशीर्बाद** କାମନା—Blessing for the attainment of kingly fortune.

ରାଜସ—ସଂ. ବିଣ—(ରଜସ୍+ଅ; ଇକ)—୧ । ରଜୋଗୁଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Rājasa 1. Full of or derived from worldly (ରାଜସିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) attributes. ୨ । ରଜୋଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ରାଜସୀ; ରାଜସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Relating to 'Rojoguṇa. ୩ । ସଚ୍ଚାର ସମ୍ମାନଲାଭ ବା ପୂଜା ପାଇବା ପାଇଁ ବା ଖ୍ୟାତି ଲାଭାର୍ଥ କରାଯିବା (କର୍ମ)—3. (Acts) Done by a man with a view to gain fame or honour.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜ୍ଞିସଂସ୍କରଣ-ସ. ବ—(ଅଧୁନକ ପ୍ରଯୋଗ)—ରାଜା ଓ ବଡ଼ଲୋକ ମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ନମନ୍ତେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ (ସାଧାରଣ ସଂସ୍କରଣ—ବପଶ୍ଚତ) କାଗଜରେ ଛପା ହୋଇଥିବା ପୁସ୍ତକର ସଂସ୍କରଣ—Edition de luxe of any publication.
Rāja samskaraṇa

ରାଜ ସଦନ—ସଂ. ବ.—ରାଜ ଭବନ; ରାଜ ପ୍ରାସାଦ—Palace.
Rāja sadana

ରାଜ ସମ୍ପତ୍—ସଂ. ବ.—୧ । ରାଜାଙ୍କ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—1. The affluence of king's. ୨ । ରାଜାଙ୍କ ନ୍ୟାୟ (ରାଜ ସମ୍ପଦ—ଦେ. ରୂପ) ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—2. Royal prosperity.
Rāja sampat

ରାଜ ସଭା—ସଂ. ବ —ଅମାତ୍ୟ ଓ ପଣ୍ଡିତାଦିପରବେଷ୍ଟିତ ରାଜା; ରାଜାଙ୍କ ଦରବାର—King's court; a king sorrounded by his counsellors and wise men.
Rāja sabhā

ରାଜସ (ସୂ, ସେ, ସୋ)ୟିତ୍ନୀ—ଦେ. ବଣ. —ଅଡ଼ମ୍ବରମୟୀ—Grand.
Rājas (sū, se, so)yitnī

ରାଜସ(ସୂ, ସେ, ସୋ)ୟିତ୍ନୀ କାରଖାନା—ଦେ. ବ—(ସ. ରାଜସୂୟୀ)—ରାଜସିକ କାରଖାନା; **राजसी कारखाना** A pompous work.
Rājasa(sū, se, so)yitnī kārakhānā

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଳରେ ରାଜାମାନେ ରାଯସୂୟ ଯଜ୍ଞକୁ ଯେପରି ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ ମହା ଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ ସମାଧାନ କରୁଥିଲେ ସେହିପରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଖୁବ୍ ଆଡ଼ମ୍ବର ଭାବରେ କଲେ ତାହାକୁ ରାଜସୋୟିତ୍ନୀ କାରଖାନା ବୋଲିଯାଏ ।]

ରାଜସରକାର—ଦେ. ବ.—୧ । ରାଜସଭା—1. King's court. ୨ । ରାଜାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁ ବା ସନ୍ନିଧି—2. The king's presence. ୩ । ରାଜାସ୍ୱୟଂ—3. His Majesty, the king.
Rāja sarakāra **राजसरकार राजसरकार**

ରାଜସର୍ପ—ସ. ବ.—ରଣା ସାପ (ଦେଖ)—Raṇā sāpa (See)
Rāja sarpa **राजसांप**

ରାଜସର୍ଷପ—ସ. ବ.—୧ । ରାଇ ସୋରଷ (ଦେଖ)—1. Rāi sorisha (See)—୨ । ପରମାଣ ବିଶେଷ—2. A sort of measure.
Rāja sarshapa

ରାଜସାକ୍ଷିକ—ସ. ବ.—ବିଷୟ, ପ୍ରତାବର୍ତ୍ତିତ ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଦଲିଲ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ, ବ୍ୟାବହାରିକ ଲେଖ୍ୟ ବିଶେଷ; ରାଜବିଚାରାଳୟରେ ରାଜନିଯୁକ୍ତ ଲେଖକ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଯେଉଁ ଦଲିଲରେ ବିଚାରାଳୟର ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କର ହସ୍ତାକ୍ଷର ଲେଖାଥାଏ; ଅଧୁନକ ରେଜିଷ୍ଟରି ଦସ୍ତାବିଜ—A document written by a scribe appointed by the king and attested or countersigned by a public official; a registered deed. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଦୁଇପ୍ରକାର ଦଲିଲ ଯଥା—ସସାକ୍ଷିକ—ଯେଉଁ ଦଲିଲରେ ଦାସିଆ ସାକ୍ଷୀ ଦସ୍ତଖତ୍ କର ଥାଆନ୍ତି (Attested document) ଅସାକ୍ଷିକ—ଯେଉଁ ଦଲିଲରେ ସାକ୍ଷୀ ଦସ୍ତଖତ କର ନ ଥାନ୍ତି । (Unattested document).]
Rāja sākshika

ରାଜସାତ୍—ସଂ. ଅ.—ରାଜାଙ୍କ ଅଧିକାରରେ—In the possession of a kin (Apte).
Rājasāt

ରାଜସାୟୁଜ୍ୟ—ସ. ବ—ରାଜତ୍ୱ (ଦେଖ)—Rājatwa (See)
Rāja sāyujya

ରାଜ ସାରସ—ସ. ବ.—ମୟୂର —Peacock.
Rājasārasa

ରାଜ ସିଂହ—ଦେ. ବ.—(ନାମ)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜପୁତ ରାଜା ବିଶେଷ—Name of a famous Rājput king.
Rāja simha

[ଦ୍ର—ନର୍ତ୍ତକ ଚେଜସ୍ୱୀ 'ରାଜସିଂହ'ଙ୍କର ହୋଇଥିଲା ସାହା ରଣ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ । ନଜରୁଲ. କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ।]

ରାଜସିକ—ସଂ. ବଣ.—ରାଜସ (ଦେଖ)—Rājasa (See)
Rājasika

ରାଜ ସିଂହାସନ—ସଂ. ବ.—ରାଜ ସଭାରେ ରାଜାଙ୍କର ବସିବା ଆସନ—King's throne.
Rāja simhāsana

ରାଜସୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରଜୋଗୁଣମୟୀ—Full of 'Rajoguṇa.
Rājasī ବ—୧ । ରଜୋଗୁଣମୟୀ ଦୁର୍ଗା—1. Goddes' Durgā endowed with rajoguṇa. ୨ । ରାଜକୀୟ—2. Royal; kingly. ଦେ. ବଣ.—ରାଜସୟୀ (ଦେଖ)—'Rājasayī (See).

ରାଜସୁଖ—ସ. ବ—ରାଜ୍ୟଭୋଗ ଜନତ ସୁଖ—Happiness enjoyed by a king.
Rāja sukha

ରାଜସୁତ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ରାଜପୁତ୍ର (ଦେଖ)
Rāja suta (ରାଜସୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Rājaputra (See)

ରାଜସୂୟ—ସଂ.ବ—(ରାଜନ୍+ସୂ.ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ମ୍ମ.ଯ)—
Rājasūya ୧ । ସାମବେଦ ବିହିତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯଜ୍ଞ ବିଶେଷ—1. A vedic sacrifice enjoined on emperors by the Sāmabeda. [ଦ୍ର—ଏହି ଯଜ୍ଞରେ ଅଧୀନ ଓ ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନେ ଯୋଗ ଦେଇ ଉତ୍ତେଖାଚତ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞରେ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାହୁଦେବମାନଙ୍କ ସଦସ୍ପତ୍ତିପାଳନ ଭାର ନେଇଥିଲେ ।] ୨ । ପର୍ବତବିଶେଷ—2. Name of a mountain. ୩ । ଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ—3. Name of a paddy. ୪ । ରାଜମାର୍ଗ—4. Highway.

ରାଜସେବକ—ସଂ.ବ.ପୁଂ—ରାଜାଙ୍କ ଚାକର—King's servant.
Rāja sebaka (ରାଜସେବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜସେବା—ସଂ. ବ.—ରାଜାଙ୍କର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା; ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଚାକିରୀ—Service under the king.
Rāja sebā

ରାଜସ୍କନ୍ଧ—ସଂ. ବ—ଅଶ୍ୱ; ଘୋଡ଼ା—Horse.
Rājaskandha

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜସ୍ଥାନ—ଦେ. ବ.—ରାଜପୁତାନା (ଦେଖ)—
Rājasthāna 1. Rājaputānā (See)
राजस्थान ୨ । ରାଜପୁତାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ୫ ଗୋଷ୍ଠ ରାଜ୍ୟ
राजस्थान (ମେବାର, ମାରବାଡ଼, ଯଷଲମିର, କୋଟା ଓ ବୁନ୍ଦ) —2. Five principalities in Rājputānā. [ତୁ—ସ୍ଥାନସ୍ଥାନେ ଭ୍ରମି ସ୍ତ୍ରୀ ମରୁସ୍ଥଳୀ । ରାଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରିକା ।] ୩ । ରାଜପୁତାନାର ରାଜବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଇତିହାସ ଓ ପୁରାବୃତ୍ତ ସଙ୍ଗ୍ରହପୂର୍ବକ କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ଟଡ୍ ସାହେବଙ୍କ ରଚିତ ଇଂରାଜ ଗ୍ରନ୍ଥ—3. Todd's Rajasthana; a work embodying the history of the Kshatriya families of Rājputānā. [ତୁ—ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ଜେମ୍ସ ଟଡ୍ ପ୍ରଥମେ ରାଜପୁତାନା ଅଞ୍ଚଳକୁ ମାପ କରିଥିଲେ ଓ ସେରେ ଉକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ୫୫ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ବଳିତ ରାଜସ୍ଥାନର ପୋଲଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୭୮୨, ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୩୫ । ଏ ୧୮୦୭ ରୁ ୧୮୨୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁଜରରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ଟଡ୍ ତାଙ୍କ ରାଜସ୍ଥାନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ରାଜପୁତ ଜାତିର ବିଶେଷ ସୁଖ୍ୟାତି କରି ଅଛନ୍ତି ।]

ରାଜସ୍ୱ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରାଜନ୍+ସ୍ୱ=ଧନ) —ପ୍ରଜାଠାରୁ
Rājaswa ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନ ବା କର—Revenue
payable to the king; tribute.

ରାଜସ୍ୱ ଆଦାଲତ—ଦେ. ବ. (କଚରଅ)—ଯେଉଁ ଅଦାଲତରେ
Rajaswa adālata ରାଜସ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମକଦ୍ଦମାମାନ ବିଚାର
राजस्व आदालत କରାଯାଏ—A revenue court.
राजस्व अदालत

ରାଜସ୍ୱଦାୟୀ—ଦେ. ବିଣ. (କଚରଅ)—ଯହିଁରୁ ବା ଯାହାଠାରୁ
Rājaswadāyī ସରକାରଙ୍କ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରାଯାଏ—
(ଲଖରାଜ, ନିଷ୍କର—ବିପରୀତ) Revenue-paying (land
राजस्वदायी **राजस्वदायी** or person).

ରାଜସ୍ୱ ନିଲ୍ଲମ—ଦେ. ବ. (କଚରଅ) —ବୈସୁଲ୍ ତାଗା ନିଲ୍ଲମ; ରାଜସ୍ୱ
Rājaswa nilāma ବାକି ପଡ଼ିବା ସୋଗୁଁ ତାହା
राजस्वनिलाम ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ରାଜସ୍ୱଦାୟୀ ବିଭାଗର
राजस्वनिलाम ଅଦାଲତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିକ୍ରୟ—Revenue sale;
(ରାଜସ୍ୱ ବାକି ନିଲ୍ଲମ—ଅନ୍ୟରୂପ) sale of a land for
arrears of revenue.

ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—ଦେ. ବ.—ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ପ୍ରଜାଠାରୁ ଦେୟ ରାଜସ୍ୱର
Rājaswa bandobasta ସ୍ଥିରୀକରଣ—A revenue
राजस्व बन्दोबस्त **राजस्व प्रबन्ध** settlement.

ରାଜସ୍ୱ ବାକି—ଦେ. ବ—ସରକାରଙ୍କୁ ଦେୟ ରାଜସ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକାଳରେ
Rājaswabāki ରାଜକୋଷରେ ଦାଖଲ ନ ହୋଇ ବାକି
राजस्वबाकि ରହିଥିବା ଧନ—Arrears of revenue not
राजस्वबांकी paid on fixed dates.

ରାଜସ୍ୱ ବିଭାଗ—ଦେ. ବ—ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟର ଯେଉଁ ବିଭାଗଦ୍ୱାରା ରାଜସ୍ୱ
Rājaswa bibhāga ଆଦାୟ ବିଷୟ ବୁଝାଯାଏ—The
राजस्व विभाग Revenue Department of
राजस्व विभाग Government.

ରାଜସ୍ୱ ସଚିବ—ଦେ. ବ.—ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ ଦେବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ରାଜାଙ୍କୁ
Rājaswa sachība ପରାମର୍ଶ ଦେବା ମନ୍ତ୍ରୀ—Revenue
राजस्व सचीव minister; finance minister.
राजस्व सचीव

ରାଜସ୍ୱୀ—ଗ୍ରା. ବ.—ରାଜସୂୟ (ଦେଖ)—Rājasūya (See)
Rajaswī [ତୁ—ରାଜସ୍ୱୀ ଯଜ୍ଞ କର୍ମ ବିଷ, କରାଇ ସକଳ
राजस्वय ସମ୍ପତ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ଦେ. ବିଣ—
राजस्वय ୧ । ରାଜସିକ (ଦେଖ)—1. Rājasika (See)
୨ । ରାଜଙ୍କୀୟ—2. Royal. ୩ । ରାଜସୟୀ (ଦେଖ)
Rājasayī (See)

ରାଜହଂସ—ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚଞ୍ଚୁ ଓ ଚରଣଯୁକ୍ତ
Rājahāmsa ଶୁକ୍ଳହଂସ; ଚଳହଂସ—1. The white
(ରାଜହଂସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) goose (with red legs and eyes);
flamingo gander. [ତୁ—ଜଳପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛୁ ଯେ ରାଜହଂସ ଆଗରେ ପାଣିମିଶା ଦୁଧ ରଖିଦେଲେ ସେ ଖାଲି ଦୁଧଟକ ପିଇ ପାଣିଟକ ଛାଡ଼ିଯାଏ; ଜଳୁ ଏହା ପକ୍ଷୀପାଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ ।] ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠରାଜା; ଯେଉଁ ରାଜା ରାଜହଂସ ପରି ଦୋଷ ତ୍ୟାଗ କରି ଗୁଣ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି—2. An excellent king. ଦେ. ବ (ନାମ)—କଟକ ନଗରର ୭ମାଇଲ୍ ପୂର୍ବରେ ଥିବା ଏକ ବଡ଼ ମହଜା—Name of a big village to the east of Cuttack.

ରାଜହଂସ ବନ—ଦେ. ବ.—କଟକର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ରାଜହଂସ ନାମକ
Rājahamsa bana ଗ୍ରାମସ୍ଥ ମହାନଦୀ କୂଳେ ଥିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଅରଣ୍ୟ (ପୂର୍ବତାଳରେ ଏ ଗୋଷ୍ଠର ବୃହତ୍ ବନ ଥିଲା)—
The name of a small jungly tract to the east of the Cuttack town along the bank of the Mahanadi. [ତୁ—ପୁରାତନରେ ଏବେ ରାଜହଂସବନ ବେଦ ଜହ୍ନୁଲଇ ପ୍ରଭୃ ପ୍ରସ୍ତବଣ । ରାଧାନାଥ. ନଦ୍ଧକେଶ୍ୱରୀ ।]

ରାଜ ହସ୍ତୀ—ସ. ବ.—ଯେଉଁ ତାଗା ଉପରେ ରାଜା ବଜେ କରନ୍ତି;
Rāja hastī ରାଜାଙ୍କର ପାଟତାଗା—The elephant reser-
ved for the raja's use.

ରାଜା—ସ. ବ. ପୁଂ.—(ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ=[ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ] ପ୍ରୀତ କରିବା+
Rāja କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ୍; କିମ୍ବା ରାଜ୍ ଧାତୁ=ଶୋଭା ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ୍;
[ରାଜ୍ଞୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ରାଜନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ନରପତି; ରାଜା;
ନୃପତି; ଭୂପତି—1. A king. ତୁ—ରାଜା ଶବ୍ଦର ପ୍ରବୃତ୍ତିପ୍ରତ୍ୟୟ ଗତ ଅର୍ଥ-ଯେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ-ଦ୍ୱାରା ପ୍ରୀତ କରନ୍ତି; କିମ୍ବା ଯେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱୀୟ ଗୁଣ ଓ ବିକ୍ରମଦ୍ୱାରା ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ପୃଥୁ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ରାଜା ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣତଃ ରାଜ୍ୟର ବା ଦେଶାଂଶର ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ରାଜା ବୋଲାଯାଏ । ଅନେକ ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଧାନ ରାଜାଙ୍କୁ ସମ୍ରାଟ୍ ବା ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲାଯାଏ । ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ କର ଦେବା ରାଜାଙ୍କୁ 'କରଦ ରାଜା' ବୋଲାଯାଏ ଓ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିତ୍ରତାସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କୁ 'ମିତ୍ର ରାଜା' ବୋଲା ଯାଏ । ଯେଉଁ ରାଜା ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର ଅଧୀନ ନୁହନ୍ତି ସେ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ।

ଆଜକାଲି ଭାରତ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ 'ରାଜା' ଉପାଧିଦ୍ୱାରା ବଂଶିକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନିତ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ନିମ୍ନଲିଖିତ କ୍ରମରେ ଉକ୍ତ ଉପାଧିସମ୍ପର୍କରେ କ୍ରମଶଃ ଉଚ୍ଚତର ଉପାଧିମାନ ଯଥା —

୧ । ରାଜା ବା ରାଜା ସାହେବ୍ ।
୨ । ରାଜା ବାହାଦର୍ ବା ରାଜା ବାହାଦୁର୍ ।
୩ । ମହାରାଜା ।
୪ । ମହାରାଜା ବାହାଦୁର୍ ।
୫ । ମହାରାଜାଧିରାଜ ।
୬ । ମହାରାଜାଧିରାଜ ବାହାଦୁର୍ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜ ଶାସନାଧୀନ 'ରାଜା' ଉପାଧିଧାରୀ କେତେ ବ୍ୟକ୍ତି ସାଧାରଣ ଜମିଦାର ଅଟନ୍ତି । କେତେକ ପୂର୍ବତନ ରାଜାଙ୍କ ବଂଶଧର ଅଧୁନାଳ ଛୋଟଛାଟ ଜମିଦାର ଅଟନ୍ତି ଓ କେତେକ ରାଜ୍ୟଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ଶାସନାଧିକାର ପ୍ରାପ୍ତ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜା ଅଟନ୍ତି । କେଉଁ କେଉଁଠାରେ ରାଜା ଉପାଧିକୁ ସରକ୍ତିମେଣ୍ଟ ବଂଶ ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ସ୍ୱୀକାର କରି ଅଛନ୍ତି ଓ କେଉଁ କେଉଁଠାରେ ଏହି ଉପାଧିକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କରିଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ଏହି ଉପାଧି ଭୂଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ 'ପୁନର୍ମୂଷିକୋଭବ' ହେଉ ଅଛନ୍ତି ।] ୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟ—2. A member of the warrior caste. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ର—3. Indra ୪ । ଚନ୍ଦ୍ର—4. The moon. ୫ । ପ୍ରଭୁ—5. Master. ୬ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ବହୁ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି--6. A chief amongst many of a class (of things or persons). [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ପରେ ବା ପୂର୍ବରେ ଲାଗି ସମାସ ହେଲେ 'ରାଜ ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ଯଥା— ନର ରାଜ, ବାରଣ ରାଜ, ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ, ରାଜଯୋଗ, ରାଜପଦ ।] ୭ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନାକ୍ରମେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବର୍ଷରେ ପୃଥିବୀର ଶୁଭାଶୁଭ ଉପରେ ଅଧିପତ୍ୟ କରିବା ହେତୁ—7. (Astrology) A planet who is said to be the lord over the destinies of the earth for a particular year. (ଯଥା—ଏ ସମ୍ବତ୍ସରେ ରାଜା ବୁଧ ।)

ରାଜାଆମ୍ବ—ପାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ରାମ ଫଳ (ଦେଖ)
Rājā āmba Rāma phala. (See)

ରାଜା ଜୟସିଂହ—ସ. ବ (ନାମ)—ଜୟପୁର ନଗରର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ରାଜାଜୟସିଂହ
Rāja jayasimha Jaipur town. [ଦ୍ର—ଏ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ । ଏ ଅଞ୍ଚଳ ବିଦ୍ୟାନୁରାଗୀ ଥିଲେ । ୧୬୯୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏ ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ ଓ ୪୫ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏ ପଣ୍ଡିତ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ ରାଜନୀତି ମଣ୍ଡଳୀରେ ବଡ଼ ବକ୍ତୃତା ଥିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣିବାପାଇଁ ଏ ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ୍‌କୁ ଲୋକ ପଠାଇ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଜୟପୁର, ଦିଲ୍ଲୀ, ଉଜ୍ଜୟିନୀ। ମଥୁରା ଓ କାଶୀରେ ମାନ-ମନ୍ଦିରମାନ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଜ୍ୟୋତିଷ ବୋଧୋପଯୋଗୀ ନାନାବିଧ ଗୋଲକାଦି ଜ୍ୟୋତିଷ ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରି ପଞ୍ଜିକା ସଂସ୍କାର କରିଥିଲେ ।]

ରାଜାଜ୍ଞା—ସ. ବ.—ରାଜାଙ୍କ ହୁକୁମ—
Rājājñā King's command.

ରାଜାତ୍ୟାବର୍ତ୍ତିକ—ସ. ବ.—ରାଜାବର୍ତ୍ତ (ଦେଖ)
Rājātyābarttaka Rājābartta. (See)

ରାଜାଦନ—ସ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ପିଆଳ ବା ଚରୋଞ୍ଜି ଗଛ—
Rājādana A tree; Buchanania Latifolia.
ଅନ୍ୟ ସ.—ପିୟାଳ, ଶରସ୍ତମ୍ବ, ଗୁର, ବହୁଳକଲ୍ଲଲ, ଭାସପେଷ୍ଟ, ସମ୍ବଳଦ୍ରୁ, ଧନୁସ୍ତଃ । ପିୟାଳ **चिरोन्जि** ଚେ. ସାରୁପଘ୍ନ ଫା. ବୁକ୍‌ଲେଖାଦ୍ ଆ. ଦରୁସ୍‌ସମାମା

ରାଜାଦନୀ—ସ. ବ—କ୍ଷୀରକୋଳ ଗଛ—
Rājādanī A tree; Mimusops Hexandra.
ଅନ୍ୟ ସ—ରାଜଫଳ, କଫାଷ୍ଟ, କ୍ଷୀରବୃକ୍ଷ, ନୃପଦ୍ରୁମ, ରମ୍ଭାଫଳ, ମଧୁଫଳ, ମାଧବୋଦ୍ଭବ, କ୍ଷୀରୀ, ଗୁଚ୍ଛଫଳ, ଭୂପେଷ୍ଟ, ଶାଫଳ, ରାଜବଲ୍ଲଭ, ଦୃଢ଼ସ୍ତମ୍ଭ କ୍ଷୀରଗୁଲ୍ମ । ଓ. କ୍ଷୀରକୋଳ ଖୀରନୀ **क्षीरी** ନ. ରାସ୍ନା, ରେଡ଼ଣେ ଢା. ପଙ୍କ

ରାଜାଦ୍ରି—ସ. ବ—ରାଜଗିର୍ (ଦେଖ)
Rājādri Rājagirā. (See)

ରାଜାଧିକରଣ—ସ. ବ—ରାଜାଙ୍କ ସ୍ଥାପିତ ଅଦାଲତ—
Rājādikaraṇa King's court of justice.

ରାଜାଧିକରଣିକ—ସ. ବି. ପୁଂ—ଅଦାଲତର ବଗ୍‌ରଦନ୍ତ—
Rājādhikaraṇika A judge.

ରାଜାଧିରାଜ—ସ. ବ—ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ; ସମ୍ରାଟ—
Rājādhirāja Emperor; sovereign.

ରାଜାନୁଗ(ମ)ତ—ସ ବିଣ—ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନ—
Rājānuga(ma)ta Subservient to the king.
(ରାଜାନୁଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜାନୁଗତୋ ଧର୍ମଃ—ସ. ପ୍ରବଚନ—ଦେଶର ଧର୍ମକୁ ରାଜା ରକ୍ଷା କରନ୍ତି; ଧର୍ମ ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନ (ରାଜାନୁଗତେ ଧର୍ମ--ଦେ. ରୂପ) ଅର୍ଥ—Religion or piety follows the king.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜାନୁଗୃହୀତ—ସ. ବଣ. (ଶସ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁଗୃହୀତ—Rājānugṛhīta Favoured by a king.

ରାଜାନୁଗ୍ରହ—ସ. ବ (ଶସ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କର ଦୟା—Rājānugraha King's favour. (ରାଜାନୁଗୃହ—ଦେ. ରୂପ)

ରାଜାନ୍ନ—ସଂ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—କର୍ଣ୍ଣାଟ ଦେଶ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦୈତ୍ୟନ୍ତକ ଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ; ଏକପ୍ରକାର ସରୁଧାନ—A sort of fine winter rice grown in the Deccan.

ରାଜାର୍ଦ୍ଦ } ରାଜୈଷ୍ଟ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ଅନ୍ୟ ସଂ—ନୃପାନ୍ନ, ଘାର୍ଘଶୂକ, ଧାନ୍ୟଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଘାର୍ଘ, କୁରକ ଓ. ନରସିଂହଭୋଗ ଧାନ ରାଜଭୋଗ ଧାନ

[ଦ୍ର—ଏହା ଶୁକ୍ଳ, ରକ୍ତ ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦରେ ତିନି ପ୍ରକାର । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଅପେକ୍ଷା ରକ୍ତ ଓ ରକ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ଶୁକ୍ଳଧାନ୍ୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ।]

ରାଜା ପ୍ରଜା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ)—ରାଜା ଓ ପ୍ରଜା—Rājā prajā A king and his subjects. ରାଜାପ୍ରଜା **ରାଜାପ୍ରଜା; ରାଜରୈୟତ୍**

ରାଜାବର୍ତ୍ତ—ସ. ବ.—କ୍ଷୁଦ୍ରକ ଜାତୀୟ ନିମ୍ନରତ୍ନ—A kind of inferior gem.

ଅନ୍ୟ ସ—ନୃପାବର୍ତ୍ତ, ରାଜାବର୍ତ୍ତକ, ଅବର୍ତ୍ତମଣି, ଅବର୍ତ୍ତ ରେଉଟୀ **ରେବଟୀ, ରାଜବର୍ତ୍ତ**

[ଦ୍ର—ଏହା ମଣି ନୀଳ ବା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ; କଳା ମୟୂର କଣ୍ଠ ପର ନାନାପ୍ରକାର ଆଭା ଏଥିରୁ ବାହାରେ । ଏହା ଧାରଣ କଲେ ସୌଭାଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଓ ରୋଗ ଶାନ୍ତି ହୁଏ ।]

ରାଜାବଳି—ସ. ବ—ରାଜବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ତାଲିକା ବା କୃତିନାମ Rājābali Genealogy of kings.

ରାଜା ବାହାଦୁ(ଦ୍ଦ)ର୍—ଦେ.ବ—ଭାରତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ରାଜାବାହାଦୁର **ରାଜାବହାଦୁର**

Rājā bāhādu(dda)r ବିଶେଷ—Raja Bahadur; a title bestowed by the Government of India. [ଦ୍ର—ଏହା ରାଜା ଉପାଧିଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ।]

ରାଜା ମାନସିଂହ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ଅକବରଙ୍କ ରାଜସଭାର ଏକତମ ରତ୍ନ—ରାଜାମାନସିଂହ **ରାଜାମାନସିଂହ**

Rājā mānasiṁha One of the nine gems of the court of Emperor Akbar. [ଦ୍ର—ଏ ଅକବରଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସନ୍ଧିବିଗ୍ରହିକ ଥିଲେ । ଅକବରଙ୍କ ପୁଅ ସେଲିମ୍ ଏହାଙ୍କ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଏ ପିବାରର ରାଣା ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅପମାନିତ ହେବାରୁ ଅକବରଙ୍କୁ ହଲଘାଟଠାରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଥିଲେ ।]

ରାଜାମ୍ର—ସ. ବ.—୧ । ରାଇ ୭ (ଦେଖ)—1. Rāi 7 (See) ୨ । ସୁମିଷ୍ଟ ଆମ୍ର ବିଶେଷ—2. A sort of sweet mango. [ଦ୍ର—ଏହା ସାଧାରଣ ଆମ୍ର ଅପେକ୍ଷା କୋହଲାଳନ୍ଦ, କାମେଷ୍ଟ, ନୃପବଲ୍ଲଭ, କାମାକ୍ଷ, ଝଙ୍କ, ରାଜପୁତ୍ରକ, ଅମ୍ବାତ କଲମୀଆମ **କଲମୀଆମ୍ବ**

ସ. ରାଜାମ୍ର

ତେ. ରାଜମାଡ଼ିତେଟ୍ଟୁ

ବଡ଼, ବେଶି ମାଂସଳ ଓ ମିଷ୍ଟ ଟାକୁଆ ଯୁକ୍ତ । ଏ ଫଳର ଶସ ତେରୁଥ ନୁହେଁ । ଏ ଗଛରୁ କଲମୀ ଗଛ ଜନ୍ମାଇ ଯାଏ । ଲେଙ୍ଗଡ଼ା, ବାଇଗଣ ପଲେଇ, ଫଜଲି, ମାଲଦହ, ବୋମ୍ବେ-ଆଦ ଆମ୍ବ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ।]

ରାଜାମ୍ବ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଣପୁର) ବ—ରାମଫଳ (ଦେଖ) Rājāmba Rāmaphala (See)

ରାଜାରାଜୁଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବରଶବ୍ଦ)—ରଜାରାଜୁଡ଼ା (ଦେଖ) Rājārājurḍā(rḍi) Rajārājurḍā (See)

ରାଜାରାମ ପଣ୍ଡିତ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ମରହଟ୍ଟା ଅମଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନରେ ନିଯୁକ୍ତ ସୁବାଦାର ରାଜାରାମ ପଣ୍ଡିତ

Rājārāma paṇḍita ବିଶେଷ—Name of a Marhatta Governer of Orissa.

[ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ ୧୭୨୧ ସାଲରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏ ରାଜଶାସନରେ ପଟୁ ଓ ନର୍ମଲ ତରଙ୍ଗର ଲୋକଥିଲେ । ୧୭୮୧ ସାଲରେ ବିଜୁରର ମରହଟ୍ଟାରାଜାଙ୍କ ସହିତ ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ସନ୍ଧି ହୋଇଥିଲା ସେଥିରେ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ରାଜାରାମ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଅନେକ ଲାଖରାଜ ଜମିର ସନନ ଓଡ଼ିଶାରୁ ମିଳେ । ଏ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇଥିଲେ ।]

ରାଜାର୍କ—ସ. ବ.—ଶ୍ୱେତ ଅର୍କ ଗଛ—The white species of Rājārka ଶ୍ୱେତଆକନ୍ଦ Calotropis Gigantea.

ସ. ମନ୍ଦାରୁ ସ. ମନ୍ଦାରଶ୍ୱେତ୍କ **ଶ୍ୱେତ ଆକ**

ରାଜାର୍ହ—ସ. ବଣ—ରାଜାଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ—Fit for a king; Rājārha befitting a king. ବ—ଅଗୁରୁ ଚନ୍ଦନ—Eaglewood; a fragrant wood.

ରାଜାର୍ହା—ସ. ବ.—ଜମ୍ବୁ; ଜାମୁ—Rājārhā Eugenia Jambolana.

ରାଜାଲାବୁ—ସ. ବ.—ମିଠାଲାଉ—Rājālābu The sweet gourd.

ଅନ୍ୟ ସ—ସ୍ୱାଦୁତୁମ୍ବୀ, ମହାତୁମ୍ବୀ, ମଧୁରାଲାବୁ, ଶାକାଲାବୁ, ଭକ୍ଷ୍ୟାଲାବୁ, ଅଲାବୁକା, ମିଷ୍ଟତୁମ୍ବୀ

ରାଜାଶ୍ରୟ—ସଂ. ବ (ଶସ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜାଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ—Rājāśraya Shelter of a king (ରାଜାଶ୍ରିତ—ବଣ)

ରାଜା ସାମନ୍ତସିଂହାର—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବି ବିଶେଷ—Rājā sāmantasiṁhāra Name of an ancient Oriya poet. [ଦ୍ର—ମଧୁତରଙ୍ଗିଣୀ ଓ ରାଧାବିଳାସ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ବିନାୟକ. ଜୁଲୁଲ ସାହୁଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜା ସାହେବ୍—ଦେ. ବ.— ରାଜାଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁଭାବରେ ସମ୍ବୋଧନ—
Rājā sāheb A term of addressing Rajas.
ରାଜାସାହେବ **राजासाहेब**

ରାଜାହି—ସ. ବ.—ରଣାସାପ (ଦେଖ)
Rājāhi Raṇāsāpa (See)

ରାଜି—ସ. ବ (ରାଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଇ)—୧ । ପଦ୍ମ; ପଙ୍କ୍ତି; ଶ୍ରେଣୀ;
Rāji ଧାତୁ—1. Row. ୨ । ରେଖା—2. Line·
ବଣ. ୧ । ଶୋଭିତ—1. Adorned; shining. ୨ ।
ପ୍ରଭାସ୍ୱ—4. Bright; lighted. ଦେଦେ.ଟ. (ଆ.
ରାଜୀ ରାଜା)—୧ । ସମ୍ମତି—1. Consent; agreement.
राजी [ଉ—କହିଲେଦେଁ ଅନୁସର ରାଜି ତ ନ ବଶିଲ୍ଲରେ ।
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋସ୍ୱରଙ୍କ ତ ଗୀତ ।] ବଣ—ସମ୍ମତ;
ସ୍ୱୀକୃତ—Agreed; consenting.

ରାଜି କରାଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ବଷୟରେ
Rāji karaiba ସ୍ୱୀକୃତ କରାଇବା—To make a person
(ରାଜି କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) agree to a thing.
ରାଜିକରା **राजीकराना**

ରାଜିକା—ସ. ବ.—୧ । ରାଇସୋରିଷ (ଦେଖ)—
Rājikā 1. Rāisorisha (See)
୨ । କ୍ଷେତ୍ର—2. A field. ୩ । ପଙ୍କ୍ତି—3. Row.

ରାଜି ଖୁସି—ଦୈଦେ. ବ. (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ଆ. ରାଜା, ଖୁସି)—୧ ।
Rāji khusi ସମ୍ମତି ଓ ଇଚ୍ଛା—1. Consent and
ରାଜି wish. ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ସମ୍ମତି—2. Free
राजीखुसी consent.

ରାଜିଡିକ୍ରୀ—ଦୈଦେ. ବ (ଓଡ଼ିଆ. ରାଜା ଓ ଇଂ. ଡିକ୍ରୀ) — ବାଦୀ
Rājiḍikrī ଓ ପ୍ରତିବାଦୀଙ୍କ ସମ୍ମତି ଅନୁସାରେ ଅଦାଲତଙ୍କର
(ରାଜିଡିଚି, ରାଜିଡିଗ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମକଦମା ମୀମାଂସା —
ରାଜିଡ଼ିକ୍ରୀ **राजीडिगरी** Consent decree.

ରାଜିତ—ସଂ. ବଣ. (ରାଜ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଶୋଭିତ—
Rājita 1. Adorned. ୨ । ପ୍ରଭାସ୍ୱ—2. Illuminated;
(ରାଜତା—ସ୍ତ୍ରୀ) dazzling. ୩ । ପ୍ରକାଶିତ—3. Displayed;
manifest. [ଉ—ବଡ଼ାଇ ଜୀବ ଭୂଞ୍ଜିତ, ବୁକୁରେ
ଭୁଣ ରାଜିତ । ଭଞ୍ଜ. ଦୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।]

ରାଜିତମାନ—ଦେ. ବଣ.— (ସ. ରାଜିତ)—ଶୋଭମାନ—
Rājitamāna Beautiful.
[ଉ— ବଦ୍ଧ ରାଜିସଦ୍ଧ ଉପମା ରାଜିତ, ରାଜିତମାନ କର
ଲ୍ଲେଡ଼ । ଭଞ୍ଜ. ଦୈଦେପ୍ରାଶ ବଲାସ ।]

ରାଜିନାମା—ଦୈଦେ. ବ.— (ଫା.)—(କଟରଆ)—୧ । ରଫାନାମା,
Rājināmā ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀଙ୍କର ରଫାନାମା—1. Petition
ରାଜିନାମା **राजीनामा** of compromise.
୨ । ସମ୍ମତି ସୂଚକ ଲେଖ—2. Deed of agreement

ରାଜି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ସ୍ୱୀକୃତ ହେବା—To consent; to
ରାଜି ହଓୟା **राजीहोना** agree.
[ରାଜି ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ];

ରାଜି ଫଇ(ଏ)ସଲ(ଲ୍ଲ)—ଦୈଦେ. ବ.—(ଫା.) (କଟରଆ)—ଉଭୟ
Rāji phai(e)sala(lā) ପକ୍ଷଙ୍କ ସମ୍ମତିରେ ମକଦମାର ମୀମାଂସା-
ରାଜି ଫୟସଲ **राजी फयसल** Compromise decree;
a decree passed on both parties' consent.

ରାଜି ବଦର—ଦେ. ବ.— (ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ଇଞ୍ଜିକାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)
Rāji badara ଜାନାପୁଖା ପରେ ଆଟେଷ୍ଟେସନ୍ ସମୟରେ ଜଣେ
ରାଜି ବଦର **राजी बदर** ବ୍ୟକ୍ତି ଜାନାପୁଖା ରେକର୍ଡ଼ ସଂଶୋଧନ
ସମ୍ବନ୍ଧେ କରଥିବା ଆପତ୍ତିର ପ୍ରତିବାଦୀର ସମ୍ମତି
ଅନୁସାରେ ମୀମାଂସା—The decision of a dis-
pute by the consent of the defendant at
the attestation stage of revenue settle-
ment proceedings.

ରାଜିବା— ଦେ. (ଉଦ୍ୟ) କ୍ରି.—(ସ. ରାଜ ଧାତୁ)— ଉରାଜବା, ଶୋଭା
Rājibā ପାଇବା—To shine. [ଉ—କାହିଁ ରାଜିଉ ପାଟ ।
ରାଜା **राजना** ମଧୁସୂଦନ. ଶୁଦ୍ଧମ ଲା ।]

ରାଜିବେରାଜି—ଦୈଦେଦ. ବ.— (ଉପଦ୍ରବ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ଆ. ରାଜା,
Rāji berāji ବେରାଜି)—Agreement and dis
ରାଜି ଗରରାଜି **राजी बेराजी** agreement.

ରାଜିମତଫଳା— ସ. ବ.— (ଦୈଦଦ୍ଭ)—ଜଡ଼ି; ରାଜ କୋଷାଡଙ୍କା—
Rājimat phalā Luffa Amara (creeper and
fruit.)

ରାଜି ମୁଦେଇ—ଦୈଦେ. ବ — (ଫା. ରାଜା ମୁଦଇ)—(କଟରଆ)—
Rāji mudei ଫେରାଦ ଦେଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତିବାଦୀ ବରୁଦ୍ଧରେ
ରାଜି ମୁଦଇ କରଥିବା ଅଭିଯୋଗରୁ ସ୍ୱାଦ୍ଧ ହେବା ଅବସ୍ଥା—
Withdr awal of a charge by the com-
plaina nt; compromise of a case by the
राजीमुद्दई complainant.

ରାଜି ରକବା—ଦୈଦେ. ବ. (ଆ)—(ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—(କଟରଆ)
Rāji rakabā ମକଦମାରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମିଳାମିଶା
ରାଜି ରଫା } — ଅନ୍ୟରୂପ ହୋଇଥିବା—Compromise
ରାଜି ରୁକବା } between the parties.

ରାଜିଳ—ସ. ବ.—(ରାଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇଳ)—ଧଣ୍ଡ ସାପ—
Rājiḷa Water snake.

ରାଜୀ—ସ. ବ.—୧ । ରାଜ (ଦେଖ)—1. Rāji (See) ୨ ।
Rāji ରାଜକା (ଦେଖ)—2. Rājikā (See) ଦୈଦେ. ବ ଓ
ବଣ—ରାଜ (ଦେଖ)—Rāji (See)

ରାଜୀ ଫଳ— ସ. ବ.—(ଦୈଦ୍ୟକ)—ପଟୋଳ (ଦେଖ)
Kāji phala Paṭola (See)

ରାଜୀବ—ସ. ବ.—(ରାଜୀ=ଶ୍ରେଣୀ + ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ବ)—୧ । ପଦ୍ମ-
Rājība 1. Lotus. ୨ । ହସ୍ତୀ—2, Elephant. ୩ ।
ମତ୍ସ୍ୟ—3. Fish. ୪ । ସାରସ ପକ୍ଷୀ—4. Crane.
୫ । ହରିଣ ବଶେଷ—5. A kind of deer. ବଣ.—
(ରାଜନ୍+ଇବ)—୧ । ରାଜୋପଜୀବୀ—1. Depen-
dant upon a king. ୨ । ରାଜାନୁଗ—2.
Following or attending on a king.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ. ବ ପୁଂ—ରାଜୀବ ଲୋଚନର ଡାକ ନାମ—
A name for calling Rājībalochana.

ରାଜୀବ ନୟନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ.; ରାଜୀବ=ପଦ୍ମ ପର ନୟନ Rājība nayana ଯାହାର)—ପଦ୍ମପର ସୁନ୍ଦର ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ—Lotus-eyed; having eyes as graceful as the lotus.

ରାଜୀବ ନେତ୍ର } —ଅନ୍ୟରୂପ
ରାଜୀବ ଲୋଚନ }

ରାଜୀବ ନୟନା } —ସ୍ତ୍ରୀ
ରାଜୀବ ନେତ୍ର } ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.
ରାଜୀବ ଲୋଚନା }

(ରାଜୀବନୟନୀ, ରାଜୀବନେତ୍ରୀ, ରାଜୀବଲୋଚନା—ଦେ. ସ୍ତ୍ରୀ. ରୂପ)

ରାଜୀବପତ୍ରାକ୍ଷ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ.; ରାଜୀବ ପତ୍ର=ପଦ୍ମଫୁଲର Rājība patrākṣha ପାଖୁଡ଼ା ପର ଅକ୍ଷି=ଆଖି ଯାହାର)—ପଦ୍ମଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା ପର ସୁନ୍ଦର ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ—Having eyes as graceful as lotus petals.

ରାଜୀବରାଜ—ସ. ବ.—ରକ୍ତପଦ୍ମ ପଦ୍ମଫୁଲ; ରକ୍ତପଦ୍ମ—
Rājība rāja The red lotus.

ରାଜୁ—ଦେ. ବ.—୧ । ହିନ୍ଦୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ବିଶେଷ—
Rāju 1, A Hindu Kshatriya caste inhabiting Midnapur, Balasore and other parts of Utkal.

[ଦ୍ର—ରାଜୁ—ହିନ୍ଦୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିବିଶେଷ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ, ମେଦିନୀପୁରର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ, ଉତ୍କଳ ପ୍ରଗଣା, ସିଂହଭୂମ୍ ଜିଲ୍ଲା ଓ ମାନ୍‌ଭୂଜ ପ୍ରଦେଶର ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ଏହି ଜାତୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ବସତି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ମାନ୍‌ଭୂଜର ରାଜୁମାନେ ଅବଧ୍ୟ ଆଖି ବା ଆଖି-କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲି ପରିଚିତ । ଏମାନେ ଚୌହାନ ଓ ଗେହ୍ଲ ବଂଶୀୟ ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ବଂଶଧର । କାଳକ୍ରମେ ଏମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବସାୟ ତ୍ୟାଗ କରି କୃଷି ବ୍ୟବସାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ସନ୍ଦୁକ ଶ୍ରୀ, କଣ୍ଠାର ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି ଶ୍ରୀ ଏବଂ କଣ୍ଠାର ଅର୍ଥାତ୍ ଖଣ୍ଡା ସନ୍ଦୁକରୁ ବୁଝାଯାଏ ଯେ, ଏମାନେ ଏକ ସମୟରେ ଧନଶାଳୀ ଏବଂ ଯୋଦ୍ଧା ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ବଂଶାନୁଗତ ସାଂଜ୍ଞା (ବଂଶୋପାଧି) ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବାଚକ ବା ସୈନିକ ବୃତ୍ତିଜ୍ଞାପକ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଏମାନଙ୍କର ସାଂଜ୍ଞା—

ମହାପାତ୍ର, ପାତ୍ର, ସେନାପତ୍ତ, ଗଡ଼ନ୍ତ, ବଳାଳ, ଗୌହାନ, ବ୍ରହ୍ମ, ବର୍ମା, ଦତ୍ତ, ଚଣ୍ଡ, ସାହୁ, ପ୍ରଧାନ, ଭଞ୍ଜ, ଉଦ, କର, ଦେ, ଘୋଷ, ଶେଖ, ଆଇର, ଦଣ୍ଡପାଟ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଓ ଆଗୁର ବ୍ୟବହାର କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ପରି, ତଥା କାଳକ୍ରମେ ଏମାନେ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଜୀବିକା କରିବାରୁ ଅନେକେ ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁବା କେତେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୈଦିକ ନିୟମରେ ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଧାରଣର ପ୍ରଥା ଅଛି । ଯେଉଁମାନେ କୃଷିକୁ ଜୀବିକା କରି ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଯଜ୍ଞୋପବୀତଧାରୀଙ୍କର ବିବାହାଦି ହୋଇ ଥିଲେ । ଏମାନେ ଯଜ୍ଞୋପବୀତଧାରୀମାନଙ୍କୁ ପଣା ସଂଜ୍ଞାନ୍ତ ବହନ କରନ୍ତି ଯଜ୍ଞ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦିରେ ଅଗ୍ର ଯଜ୍ଞ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ, ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କର ସେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପୌରୋହିତ୍ୟ କରନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପୁରୋହିତ ଅଟନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ପଦସ୍ଥ, ବିଦ୍ୱାନ୍, ଓ ଧନବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଛନ୍ତି ।

ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିମବାସୀ ନୁହନ୍ତି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ; କାରଣ, ତାହା ହୋଇଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସର୍ବତ୍ର ଏମାନଙ୍କର ବସତି ଥାଆନ୍ତା । ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଯେ ବହୁଶତ ବର୍ଷ ତଳୁ ଆସିଲେଣି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏମାନେ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ପରଗଣିତ ହେଉ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ବହୁଳ ବାସ କରୁଥିବାରୁ ବୁଝାପଡ଼େ ଯେ, ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମାନ୍ତ ରକ୍ଷୀରୂପେ ଭଦାମନ୍ତ୍ରନ ରାଜାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ଏମାନଙ୍କର ବସତି ଅଧିକ ସେହିଠାରେ ମଧ୍ୟ ପୁରାତନ ଦୁର୍ଗର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖାଯାଏ । ରାଇବଣିଆ, କାନ୍ଦି, ପୁଲବଣି ଦୁର୍ଗମାନ ପୂର୍ବେ ଏମାନଙ୍କର ଅଧିକାରରେ ଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଓ ଉତ୍କଳ ଗଡ଼ମାନଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦାର୍ଶ୍ୱରେ ବହୁ ରାଜୁ ପରିବାରଙ୍କ ବସତି ଅଛି । ରାଜପୁତାନାର (ରାଜସ୍ଥାନର) ବଂଶ ପରମ୍ପରା ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦକ୍ଷିଣ ଶାଖା ଓ ବାମ ଶାଖା ନାମରେ ୨ଟି ଶାଖା ଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ରାଜପୁତାନାର ରାଜବଂଶପରମ୍ପରାଗତ ଦରବାରରେ ଚଣ୍ଡାବତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ଶୁକ୍ଲାବତ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ରାଜାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମରେ ବସିବାର ସମ୍ମାନ ପାଇଥିବାର ବିବାଦରେ ଏ ଦୁଇ ଶାଖା ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଦୁଇ ଶାଖା ମଧ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କ ରହିଲେ । କ୍ରମଶଃ ଏ ଦୁଇ ଶାଖାର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲୋପ ପାଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକ ବାବୁ ଗୁରୁଚରଣ ଦାଶ (ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ) ବି. ଏ. ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ମହାଶୟ ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜେର ଇତିବୃତ୍ତ" ନାମକ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକର ୧୫୬ପୃଷ୍ଠାରେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି—

"ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶର (ରାଜପୁତାନାର) ଅନେକ ରାଜପୁତ୍ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଭୟରେ ବାସସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସି କୃଷି ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରି ଧନ ଯାପନ କଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜୁ ନାମରେ ପରିଚିତ ।"

ଉତ୍କଳର କବି ପାଣକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଉତ୍କଳବାଲେଶ୍ୱରର ଜଳେଶ୍ୱର ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଏହି ଜାତିରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କବି ରଚିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ "ରସକଲୋଳ" ଗ୍ରନ୍ଥରେ ୨୪ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏହି ପ୍ରକାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି—

"ସବଂ ବାସନା ଥାଇ ମୂଳେ, ଜନମ ରାଜପୁତ ବୁଲେ ।
ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ ତୀର; କଟକ ନାମ ଜଳେଶ୍ୱର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସତତ ପୁରୁଷ ମୋ ଉହୁଁ; ଅଳ୍ପ ସେ ଏତେ ବାଳ ବହୁ ।
ବଳ୍ଲ, ଭୁଣ୍ଡମ୍ ଉହୁଁ ଯେତେ; ରହିଣ ଅଛନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ।
ଉଣାଅଁ ରାଜ୍ୟର ନକଟେ; ଖୋଳ ଉଜ୍ଜଦ ଦଣ୍ଡପାଟେ ।"

ବାଲେଶ୍ୱର ଜଜ୍ଙ୍କାର ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ ଖୁଲ୍ଲଡାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବି କେଶବଚନ୍ଦ ଚଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜାଗାସ୍ଥ ଶ୍ଲୋକ ଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କର ପଦ୍ୟାବଳୀ (ପ୍ରାସ୍ଥ ଦେଢ଼ ଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଲେଖା)ରେ ଏହାର ଅସ୍ଥ ପରଚସ୍ଥ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

"ରାଜନ୍ୟ ଭୁଳରେ ଜନମ । କେଶବ ଚନ୍ଦ ଚଣ୍ଡ ନାମ" ।

ଉତ୍କଳର ବାଲେଶ୍ୱରର ସ୍ୱପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଉତ୍କଳୀୟ ଲେଖକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରୁଦ୍ରନାରାସ୍ଥଣ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ ତାଙ୍କର ଶେଷ ଲେଖା "ବଗ୍ଗଃ ନଗର ଓ ସ୍ଥବର୍ତ୍ତରେଖା" ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ୧୪ ପୃଷ୍ଠାରେ ଏହି ରାଜୁ ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିମ୍ନ ପ୍ରକାର ଲେଖି ଅଛନ୍ତି .—

"ଉଗ୍ର ଷଣ୍ଡ-ଖଣ୍ଡାସ୍ଥତ ସଙ୍ଗେ ବାଜି ସାଥି
ଅନ୍ୟ ଦେଶରୁ ଆଉତ ରାଜପୁତ ଜାତି ।
ପୂର୍ବେ ରାଜୁ ଥିଲେ ବୋଲି ହେଲେ ରାଜୁ ଜାତି,
ନଷ୍ଟେ ଏମାନେ ରାଜନ୍ୟ-ରାଜ ଅନ୍ତଃପାତି ।
ଚତୁଃଶ କେଶସ୍ଥ ଅସ୍ଥ ଶସ୍ଥ ଦରଶିଣ
ବଷସ୍ଥେ କର ନ ଥିଲେ ସୁଭାସ୍ଥ ବସ୍ଥମ ।
ପୂର୍ବେ ବାଲ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଛୁ ମୋ ନେତ୍ର
କାହାର କାହାର ଗୃହ ଅସ୍ଥ ଶସ୍ଥ ସେହ୍ନ ।
ବଶ-ଭୁକ୍-ଗୁଣ-ଯୁକ୍ତ କାମ୍ୟକ ପ୍ରଜାଣ୍ଡ
ତା ନକଟେ ଶୋଭୁଥିଲା ଶରତ୍ଚନ୍ଦ୍ରି ଭାଣ୍ଡ ।"

ବାଲେଶ୍ୱର ଉକ୍ଳାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ଦାସ, ବି. ଏ, ବି. ଏଲ., ଓକିଲ ତାଙ୍କର "ସମାଜ ସଂସ୍କାର ବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ" ନାମକ ପୁସ୍ତକର ୨୭୫ ପୃଷ୍ଠାରେ ଏହି ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପ୍ରକାର ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

"ଏହି ରାଜମାନେହିଁ ମଗଧର ମୌର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳୀନ ସ୍ଥାନୀୟ ପଦସ୍ଥ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ବଂଶଧର । ମୌର୍ଯ୍ୟ ବଂଶୀୟ ନରପତ୍ତିମାନେ ରାଜ୍ୟଶାସନ କର୍ମରେ ସ୍ଥାନୀୟ ରାଜକମାନଙ୍କୁ ସୁନସୁଣ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ମହାରାଜ ଅଶୋକଙ୍କ ଶିଲାଲିପିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ରାଜୁକମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବନ୍ଦୁଦର୍ଶୀ ଶାସକ ଓ ଯୋଦ୍ଧା ଜାତି ଥିଲେ । ଭାଗ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରୀକ, ଶୈକମାନେ ଭାରତର ଦ୍ୱାନପ୍ରାନ୍ତର ହୋଇ ପାଞ୍ଜିଣାତ୍ୟର ଓ ଉତ୍କଳର କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବଶ୍ୟତ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ପାଲିଭାଷାର "ରାଜକ" ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ରୂପେ "ରାଜୁ" ଶବ୍ଦଟି ଚଳିତ ହେଲା । ଏହି ରାଜୁକମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବିଷୟରେ ଅଶୋକ ନିଜେ ଶିଲାଲିପିରେ ପାଲିଭାଷାରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ମର୍ମରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି :—

"ସୁନସୁଣ ଧାର୍ମୀ ବସ୍ତୁରେ ନିଜ ସନ୍ତାନର ଲାଳନ ପାଳନ ଆଦର ଅର୍ପଣ କରି ପୋଷା ମାତା ଯେପରି ଚିତ୍ତମନରେ ବାଳଯାପନ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଯେପରି ମନେ କରନ୍ତି ଧାର୍ମୀର ବସ୍ତୁରେ ନିଜ ସନ୍ତାନଙ୍କର ଅଯତ୍ନ ହେବ ନାହିଁ; ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ମୋର ସନ୍ତାନ ତୁଲ୍ୟ ପ୍ରଜାବର୍ଗଙ୍କର ସୁଶାସନ ଓ ସୁପାଳନ ପାଇଁ ରାଜୁକମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିଅଛି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ସେମାନଙ୍କର ସୁଶାସନ ଗୁଣରେ ମୋ ପ୍ରଜାବର୍ଗ ସୁଖରେ କାଳଯାପନ କରିବେ ଏବଂ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ଧର୍ମ ସାଧନରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବେ । ରାଜୁକମାନେ ଯେପରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନରେ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନ କ୍ଷମତା ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି ।"

ରାଜୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ରାଜସୁତ ବା ରାଜନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ନ ହୋଇ ରାଜୁକ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ହେବାର ବିଶେଷ ସମ୍ଭାବନା । ରାଜୁ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଥମେ କୌଣସି ଜାତିର ନାମ ନ ହୋଇ ଗୋଷ୍ଠୀର ଉପାଧିର ନାମ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ରାଜୁକ ପଦଧାସ୍ଥ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ରାଜୁ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଗୋଷ୍ଠୀର ଜାତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଅଜକାଲି ଏହି ରାଜୁକ ପଦସ୍ଥ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ରାଜ ଜାତିର ଲୋକ ବୋଲି ଅଭିହିତ ହେଉ ଅଛନ୍ତି ।]

୨ । ରାଜକିଶୋରର ଡାକନାମ—2. Name for calling Rājakiśora.

ରାଜୁଆଡ଼ା—ଦେ. ବ.—(ଉତ୍କଳରୁ ଅନୁକୃତ, ସଂ. ରାଜ୍ୟ)—ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ରାଜ୍ୟ; ଗଡ଼ଜାତ Rājuārdā ରାଜୋୟାଡ଼ା ରାଜବାଡା Country governed by a prince; state of a Chief. (ର୍ଦ୍ଦ ଡ଼ା, ରାଜୁଓାଡ଼ା, ରାଜୋଡ଼ା, ରାଜ୍ୱାଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସୋଗଲବନ୍ଦୀ—ଉପସ୍ଥତ] ଦେ. ବଣ.—ରାଜାଙ୍କ ଶାସିତ—Ruled by Rajas. [ଦ୍—ଓଡ଼ିଆ ମୂଳକ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା—ରାଜୁଆଡ଼ା ଓ ମୋଗଲବନ୍ଦୀ । ସରକାରଙ୍କ ଶାସିତ ମୋଗଲବନ୍ଦୀରେ ଚଉକ, ପୁଲ୍ଲି, ବାଲେଶ୍ୱର, ସମ୍ବଲପୁର, ଗଞ୍ଜାମ, କୋରାପୁଟ, ଏହାଦ୍ୱାର ୬ ଗୋଟି ଜିଲ୍ଲା ଅଛି । ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଶାସିତ ରାଜୁଆଡ଼ାକୁ ଗଡ଼ଜାତ ବୋଲିଯାଏ ।]

ରାଜୁଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ.—୧ । ରାଜୁଆଡ଼ା—1. The states ruled by Indian Ruling Chiefs. Rājurdā(rdi) ରାଜଡ଼ା ରାଜବାଡା [ଉ—ରାଜା ରାଜୁଡ଼ା ସରୂପରେ ପୁଚ୍ଛା । ରଣେବଣେ ଯାଉ ସେଣେ ତା ଇଚ୍ଛା—କବିତ୍ୱ ମାସ୍ୱେ —ଉତ୍କଳଶା]

୨ । ରାଜନ୍ୟ ୧ ଓ ୨ (ଦେଖ)—2. Rājanya 1 and 2 (See). ୩ । ସାମନ୍ତ ରାଜା—3. Feudal Chief. ୪ । ରାଜାଙ୍କ ପଦ ବ୍ୟକ୍ତି—4. Personage of the position of a rājā. ଦେ. ବଣ—ରାଜୁଆଡ଼ା (ଦେଖ)

Rājuarda (See)

ରାଜୁତ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ରାଜପୁତ) —୧ । ରାଜପୁତ—1. Prince. Rājuta ରାଜ ୨ । ରାଜା—2. King. [ଉ—ରାଜୁତ ସାଧୁତ ଘରେ ଜନ୍ମ ତାର ନାହିଁ । ପ୍ରାବୀ. ଶୁଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।] ରାଜ ୩ । ରାଜୁତ (ଦେଖ) 3. Rājuti (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜୁତ—ଦେ. ବ—(ସ. ରାଜତ୍ୱ)—ରାଜତ୍ୱ—Sovereignty.
Rājuti राजत्व राजती

ରାଜୁ ରାଜୁ—ଦେ ବଣ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ରଚୁ ରଚୁ; ବାଲି ବା ଭୁଷୁ। ଆଦ ମିଶି ଥିବାରୁ ଖୋଇବାରୁ କର୍କଶ—
Raju rāju रच रच कच कच Grating to the palate or tongue or teeth. (e. g. food mixed with sand or chaff).

ରାଜୁସି—ଦେ.ବ—(ସ.ରାଜସୂୟ)—୧। ରାଜସୂୟ (ଦେଶ)—1. Rāja
Rājusi sūya (See). [ଉ—ମୋହର ଦର୍ପ ଏବେ ଦୂର; ସୁଖେ
राजसूय ରାଜସି ଯାଗ କର। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।] ୨। (ସ.
राजसूय ରାଜସ୍ୱ)—ରାଜସ୍ୱ (ଦେଶ)—2. Rājaswa(See). ୩।
(ସ. ରାଜର୍ଷି) ରାଜର୍ଷି (ଦେଶ)—3. Rājarshi (See)
ବଣ—୧। (ସ. ରାଜସିକ)—ରାଜସିକ (ଦେଶ)
1. Rājasika (See). ୨। (ସ. ରାଜକୀୟ)—ରାଜକୀୟ
(ଦେଶ)—2. Rājakiya (See)

ରାଜେ—ଦେ. ବ (ସ. ରାଜନ୍)—(ରାଜାଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ବ୍ୟବହୃତ)
Rāje (ଯଥା—ରାଜେ ଶ୍ରୀ ବଶ୍ୱନାଥ [ଦେବବର୍ମା])—ରାଜା—
राजा राजा Rājā.

ରାଜେକ୍ଷୁ—ସ. ବ—କୋଇଲିଖିଆ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) (ଦେଶ)
Rajekshu Koilikhiā (See)

ରାଜେନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ—(ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଇନ୍ଦ୍ର ବା ପ୍ରଧାନ)—୧। ପ୍ରଧାନ
Rajendra ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜା—1. A chief king. ୨।
ରାଜାଧିରାଜ; ସମ୍ରାଟ୍—2. Emperor.

ରାଜେୟ—ସଂ. ବ—(ଦେବ୍ୟଙ୍କ) ପଟୋଳ (ଦେଶ)
Rajeya Paṭola (See)

ରାଜୋଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ରାଜୁଆଡ଼ା (ଦେଶ)
Rajordā(rdi) Rājuārdā (See)

ରାଜୋପାଧିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—'ରାଜା' ଉପାଧି ପାଇଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Rājopādhika Titular (Raja); given the title of Rāja by the Paramount Power.

ରାଜ୍ଞୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ରାଜନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ରାଣୀ; ରାଜମହିଷୀ—
Rājñī Queen.

ରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବ—(ରାଜନ୍+ଯ)—୧। ରାଜଗୀ; ରାଜତ୍ୱ; ରାଜାଙ୍କର
Rājya ଅଧିକାର—1. Reign; sovereignty. ୨।
ରାଜଶାସିତ ଦେଶ—2. Kingdom; state; country governed by a king. ୩। ରାଜ୍ୟଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ—3. Governance ofa country. ୪। ଲକ୍ଷ ଗ୍ରାମ ଉପରେ ଅଧିପତ୍ୟ—4. Sovereignty over a hundred thousand villages. ୫। ମୂଲକ; ରାଇଜ; ଦେଶ—5. Country; kingdom. [ଉ—ପୂର୍ବେ ହଉ ରାଜ୍ୟମାନ ଅଧୁନିକ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଶାସନପ୍ରଣାଳୀର ମାଉଦ୍ୱାରା ପରଶୂଳତ ହେଉଥିଲା। ତଥାପି ରାଜା ନ ଥାଇ ଦେଶ ନ ଥିଲା। ପ୍ରତ୍ୟେକଦେଶର ଅଧିପତି ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ। ଏହି ହେତୁ 'ରାଜ୍ୟ' କହିଲେ ସାଧାରଣ ଅର୍ଥରେ 'ଦେଶ'କୁ ବୁଝାଏ। ଲକ୍ଷେ ଗ୍ରାମର ଅଧିପତିଙ୍କୁ 'ରାଜା' ଓ ଦଶ ଲକ୍ଷ ଗ୍ରାମର ଅଧିପତିଙ୍କୁ 'ସମ୍ରାଟ୍' କୋଲ୍ଲସାଉଥିଲା।]
୬। ସମସ୍ତ ଦେଶ—6. The whole country. ୭। ଜଗତ୍; ପୃଥିବୀ—7. The world. ଦେ. ବଣ. ୧। ରାଜ୍ୟର ଅଧିବାସୀ—1. Inhabiting a kingdom. ୨। ରାଜ୍ୟଯାକର; ବହୁସଂଖ୍ୟକ—2. Much; many. (ଯଥା—ଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ରାଜ୍ୟ ଲୋକେ ଆସି ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଲେଣି।)

ରାଜ୍ୟ କଟ—ସ.ବ.—ଏକାଧିକ ରାଜ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ର—The centre of
Rājya kūṭa more than one kingdom.

ରାଜ୍ୟକ୍ତା—ସ ବ. (ଦେବ୍ୟଙ୍କ)—ରାଇତା; ଲଙ୍କର ଚୁଡ଼ୁଶୁଣ୍ଡମାନଙ୍କ
Rajyaktā ସଙ୍ଗେ ଦହି, ଲୁଣ, ଜେଶର ଓ ସୋଲ୍ଲଗୁଣ୍ଡା ମିଶାସାଇ କରିବା ଭଅଶ—A sort of sour curry made of gourd, curd and spices.

ରାଜ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କି.—ରାଜତ୍ୱ କରିବା—To rule; to
Rājya karibā reign; to govern a kingdom.
राज्यकरना राज्यकरना [ଉ—ରାବଣକୁ ମାର ଜେଗେ ଶୂପଧାଣ୍ଡ, ଅସିଣ କରନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟ। ବଶ୍ୱନାଥ—ଜଉଧ ସମାପ୍ତି]

ରାଜ୍ୟ କ୍ଷୟ—ସ. ବ.—ରାଜ୍ୟନାଶ; ରାଜାଙ୍କ ହାତରୁ ରାଜ୍ୟ ବାହାରିଯିବା
Rājya kshaya Loss of a kingdom.
[ରାଜ୍ୟନାଶ, ରାଜହାନ, ରାଜ୍ୟଭଙ୍ଗ, ରାଜ୍ୟଭ୍ରଂଶ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ—ସ. ବଣ.ପୁଂ (ଂମାଁଉତ; ରାଜ୍ୟ+ଚ୍ୟୁତ)—୧। ରାଜ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ
Rajyachyuta 1. Deprived of the kingdom.
(ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ରାଜ୍ୟଶାସନରୂପ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ—
(ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ—ବ) 2. Dethroned; deposed; deprived of the power of ruling over a kingdom [ଉ—ଏହିସବୁ ରାଜ୍ୟଭାଡ଼ତ, ରାଜ୍ୟବଞ୍ଚିତ, ରାଜ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ଆଦ ପଦ ଦୁଏ।]

ରାଜ୍ୟଛଡ଼ା—ଦେ. ବଣ. (ପ୍ରକାର୍ଥ)—୧। ଲୋକବହୁଚର୍ଚ୍ଚିତ; ଯେଉଁ ବିଷୟ
Rajyachhardā ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟରେ ଦେଖା ବା ଶୁଣା ନାହିଁ;
(ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ସୃଷ୍ଟି ଛଡ଼ା; ଅସାଧାରଣ—
सृष्टिछाड़ा 1. (a matter) Which is not to be found
राज्यसे बाहार in a country; extraordinary; unusual; uncommon. ୨। ରାଜ୍ୟରୁ ବଡାଡ଼ତ; ନିର୍ବାସିତ—2. Driven from a kingdom; deported; exiled.

ରାଜ୍ୟତନ୍ତ୍ର—ସ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜ୍ୟ+ତନ୍ତ୍ର)—ରାଜ୍ୟଶାସନର
Rājya tantra ଧାରା ବା ପଦ୍ଧତି—The constitution or governace of a country.

ରାଜ୍ୟ ପାଟ—ଦେ. ବ.—(ସ. ରାଜ୍ୟ ଓ ପଟ୍ଟ)—୧। ରାଜ ସିଂହାସନ-
Rājya pāṭa 1. Throne. ୨। ରାଜତ୍ୱ—2. Reign.
राजपाट राजपाट

ରାଜ୍ୟ ବିପ୍ଳବ—ସ. ବ.—୧। ରାଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମେଳ—
Rājya biplaba Revolution. ୨। ଅରାଜକତା—
[ରାଜ୍ୟ ମେଳ—ଦେ, ରୂପ] 2. Anarchy.

ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର—ସ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜ୍ୟ+ବିସ୍ତାର)—ସେନାଦ୍ୱାରା
Rājya bistāra ଶତ୍ରୁ ଜୟ ଓ ଦେଶଜୟାଦି କ୍ରମେ ଅପଣା ରାଜ୍ୟର ସୀମାବୃଦ୍ଧିକରଣ—Act of extending the limit of one's kingdom. (by defeating

Digitized by srujanika@gmail.com

other kings or annexing other kingdoms.)

ରାଜ୍ୟ ଭାର—ସ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ରାଜ୍ୟ + ଭାର)—୧ । ରାଜାଙ୍କ-Rājya bhāra ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ରୂପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ରାଜ୍ୟଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବାର ଦାୟିତ୍ୱ—1. The charge of governing a country; the duty of adminstration. ୨ । ରାଜାଙ୍କ ନଜ ରାଜ୍ୟଶାସନରୂପ ଗୁରୁଦାୟିତ୍ୱ ବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—2. The onerous duties which devolve on the king of administering his kingdom.

ରାଜ୍ୟ ରକ୍ଷା—ସଂ. ବ—ଶତ୍ରୁ ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଆଦିର ଆକ୍ରମଣରୁ ରାଜ୍ୟକୁ Rājya rakshā ସମ୍ଭାଳିବା—The protection of a kingdom from the grip of enemies famine etc.

ରାଜ୍ୟଲାଭ (ପ୍ରାପ୍ତି)—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରାଜ୍ୟ Rājya lābha(prāpti) ମିଳିବା—Acquisition of a kingdom; territorial acquisition.

ରାଜ୍ୟ ଲୋକେ—ଦେ.ବ.(ବହୁବଚନ)—୧ । ରାଜ୍ୟବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ— Rājya loke 1. Inhabitants of a [ରାଜ୍ୟର ଲୋକେ—ଅନ୍ୟରୂପ] country. ୨ । ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟର ରାଜ୍ୟର ଲୋକ ଅଧିବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—2. All the people **राज्यके आदमियों** of a country. ୩ । ବହୁସଙ୍ଖ୍ୟକ ବା **अपरिमित** ଲୋକ—3. Innumerable persons; numerous people.

ରାଜ୍ୟ ଲୋପ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାଜ୍ୟ+ଲୋପ)—ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ Rājya lopa ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହେବା ଯୋଗୁଁ କୌଣସି ରାଜ୍ୟର ଅସ୍ତିତ୍ୱର ବିନାଶ—The extinction of a kingdom.

ରାଜ୍ୟ ଲୋଭ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ପାଇ ଲୋଭ— Rājya lobha A desire to acquire a kingdom. (ରାଜ୍ୟଲୋଲୁପତା, ରାଜ୍ୟଲିପ୍ସା—ଅନ୍ୟରୂପ)

(ରାଜ୍ୟଲୋଲୁପ, ରାଜ୍ୟଲୋଭୀ,ରାଜ୍ୟଲୁବ୍ଧ, ରାଜ୍ୟଲିପ୍ସୁ—ବିଶେଷରୂପ)

ରାଜ୍ୟ ଶାସନ (ପାଳନ)—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଦୁଷ୍ଟ ଦମନ ଓ ଶିଷ୍ଟ Kājya sāsana (pālana) ପାଳନାଦି ରୂପ କର୍ମଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟ ପରିଚାଳନ—Administration or government of a country.

ରାଜ୍ୟ ଶିରି—ଦେ. ବ.—(ପଦ୍ୟ)—ରାଜଶ୍ରୀ (ଦେଖ) Kājya śiri Rājaśrī (See)

[ଉ—ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଭୂମେ ବସ୍ତିକା ରାଜ୍ୟ ଶିରି—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ବଚନ ।]

ରାଜ୍ୟ ସଂସ୍ଥିତି—ସଂ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜ୍ୟ ଶାସନର ସୁଶୃଙ୍ଖଳା- Kājya saṁsthiti ବିଧାନ—Methodical administration of a kingdom; a good system of administration.

ରାଜ୍ୟାଙ୍ଗ—ସଂ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—(ମାଦ୍ଧଶାସ୍ତ୍ର)—ରାଜ୍ୟ ଶାସନ Kājyāṅga ନିମନ୍ତେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଉପକରଣ ବା ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ (Science of politics) Constituent parts of a state; the essential elements or materials or components of a kingdom.

[ଦ୍ର—ହୁଜୁ, ମାଦ୍ଧଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ରାଜ୍ୟାଙ୍ଗ ଆଠଗୋଟି (ବା ମତାନ୍ତରରେ ନଅ ଗୋଟି), ଯଥା—୧ । ସ୍ୱାମୀ ବା ଅଧିପତି, ୨ । ଅମାତ୍ୟ ବା ମନ୍ତ୍ରୀ, ୩ । ସୁହୃତ୍ ବା ମିତ୍ର, ୪ । ଧନ ବା କୋଷ, ୫ । ରାଷ୍ଟ୍ର ବା ଦେଶ, ୬ । ଦୁର୍ଗ, ୭ । ସୈନ୍ୟ ବା ବଳ, ୮ । ଦୁଷ୍ଟ ବା ଦୁଜ୍ଜା, ୯ । ଉପସ୍ଥୀ ବା ପୁରୋହିତ ।]

ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ରାଜାଙ୍କର ରାଜଗାଦିରେ ରାଜା- Rājyābhisheka ରୂପେ ବସିବା ଅନୁଷ୍ଠାନ—The ceremony (ରାଜ୍ୟାରୋହଣ—ବିଶ) of installati on of a king on the throne; coronation.

ରାଜିଆନ୍ତ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରାବ)—ନାନା କଥା କହି ଗୋଲମାଳ Rājhiānti କରିବା; ଘୋଷା—Noise; hubbub; uproar ଗୋଳଯୋଗ, ଗୋଳ by vociferous and repeated **सोरगुल, हल्लागुल्ला** talking. (ରାଜ୍ୟାନ୍ତ - ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଞ୍ଚ(ଞ୍ଚି)ରାଞ୍ଚୁଆ—ଦେ. ବିଣ—ପେଣ୍ଡି ପଦାର୍ଥର ଉପରଭାଗ ବହୁତ Rāñcha(ñchi)rāñchuā ଓ ଛୋଟ ଛୋଟ ଗାତ୍ରାଗ୍ରମୟ— ରଜରଜେ Having a surface full of scratches; un- **खुरदुरा, खुरदरा** even; uncouth; rough; with many sharp points.

ରାଞ୍ଚି—ଦେ. ବ—ବିହାର ପଦେଶରେ ଛୋଟନାଗପୁରର ରାଜଧାନୀ— Rāñchi Ranchi, the capital of Chotanagpur ରାଁଚି in the Province of Bihar. [ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ **राँची** ବିହାର ସରକାରଙ୍କର ଗ୍ରୀଷ୍ମନିବାସରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି)—The summer capital of the Bihar Govt.

ରାଞ୍ଚି(ଞ୍ଛି)ବା—ଦେ. ବ (ସଂ. ରମ୍ଫ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା)—ନଖଦ୍ୱାରା Rāñchi(ñchhi)bā ଗର୍ତ୍ତ କରି ବା—To scratch with the ରାଁପା,ଆଁଚୁଡ଼ାନ **नोचना** nails. (ରାଞ୍ଚୁ[ଞ୍ଛୁ]ଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ରାଞ୍ଚୁହେବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ]

ରାଞ୍ଚୁ(ଞ୍ଛୁ)ଡ଼ା—ଦେ. ବ—୧ । ନଖଦ୍ୱାରା ଗର୍ତ୍ତ ରେଖାକାରରେ କ୍ଷତ Rāñchu(ñchhu)rdā ବିକ୍ଷତ କରିବା; ଛୋଟ କଣ୍ଟାଦ୍ୱାରା ଆଁଚୁଡ଼ା ଗର୍ତ୍ତିବା—1. Scratching with nails or **नोचना** thorn. ୨ । ରାଞ୍ଚୁଡ଼ାଚିହ୍ନ—2.*Marks* of scratch- ଆଁଚଡ଼ ing ବିଣ—ନଖଦ୍ୱାରା କ୍ଷତବିକ୍ଷତ— **नोचनेका** Scratched.

ରାଞ୍ଚୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି-ରାଞ୍ଚୁଡ଼ିବା କିୟାର ପ୍ରୟୋଜକ ଆକାର— Rāñchurdā(rde)ibā To cause to scratch. ଅନ୍ୟକେଦିୟେ ଆଁଚୁଡ଼ାନ **नोचवाना**

ରାଞ୍ଚୁ(ଞ୍ଛୁ)ଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ରାଞ୍ଚୁଡ଼ିବା (ଦେଖ) Rāñchu(ñchhu)rdibā Rāñchiba (See)

ରାଞ୍ଜ—ଗ.ଦେ—(ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଅଠମଲ୍ଲିକ)—ରଞ୍ଜା (ଦେଖ) Rāñj Rañjā (See)

ରାଟ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରାଜ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ=ରାଜ୍, ପ୍ରଥମ Rāṭ ଏକବଚନ; ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟଶଃ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ସମ୍ରାଟ୍ ଦେବରାଟ୍, ବିରାଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।) ୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଶୋଭମାନ—1. Very bright. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Eminent. ସଂ. ବ—ରାଜା—King.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଃ—ଦେ (ପଦ୍ୟ) ବ. ପୁଂ (ସ. ରାଜ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ. ରାଃ୍)—
Rāṭa ରାଜା—King. (ଯଥା—କଂସରାଃ; ଜନ୍ମୁରାଃ ।)
ରାଜ [ଉ—କହେ ଅଷ୍ଟପୁର୍ଣ-ଧରା-ରାଃ । କବିପୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]
ରାଟ ବିଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ) —ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି—Excellent; eminent thing or person. [ଉ—ମାଲା କରିବାକୁ ସଞ୍ଚ ବରାଃ, ଫିଟିଲି ମନ୍ତ୍ରେ ସ୍ମାରକରାଃ । କବିପୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।]

ରାଃଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରାଃଲ୍ =ଖଡ଼ଖଡ଼ ଶବ୍ଦ)—ଆମେରିକାର ବିଷଧର ବଡ଼ ସର୍ପ ବିଶେଷ—Rattle snake.
ରାଃଲ୍ ରାଃଲ୍‌ସାପ ରାଟଲ ରାଟଲ୍ ଅନ୍ୟରୂପ [ଉ—ଏ ସାପ ଗତ କଲ୍ଲବେଳେ ଏହାର ଲାଞ୍ଜଗୁଡ଼ ଅଗରେ ଥିବା ହାଡ଼ର ଖଣ୍ଡମାନ ରାଃ ରାଃ ଶବ୍ଦ କରେ ।]

ରାଃସିଂଘ(ହ)—ଦେ. ବ (ସ. ରାଜ ଓ ସିଂହ) —୧ । ରାଜଃ ସିଂହ, ରାଃସିଂହ ଯଦିଯୁକ୍ତ କଶୋଗାଧ୍ୟ ବିଶେଷ—1. A family title of the Kshatriyas. ୨ । ପୁରୁଜଳ୍ଲା କୋଠଦେଶର ପୂର୍ବତନ ଯଦିଯୁ ଜମିଦାର (ଜମାଗଡ଼ାବାସୀ) ବଂଶର ଉପାଧ୍ୟ—2. The family-title of the old Zamindar family of the Koṭhadeśa estate in the Puri district.

ରାଟି—ସ. ବ (ରଟ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଇ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ, ସଗ୍ରାମ—1. War; fight; battle. ୨ । ଶରୁଳ ପକ୍ଷୀ; ହାଡ଼ଗିଳା ପକ୍ଷୀ; ଚରଳପକ୍ଷୀ—2. A kind of crane; the adjutant bird (a wading bird).

ରାଠ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭୁଲ ସ. ରୂଢ଼, ବ୍ୟତ୍ପତ୍ତିଭ୍ରଷ୍ଟ)—୧ । କୃପଣ; କଂଜୁସ୍—1. Miserly. ୨ । ନିଷ୍ଠୁର—(ସ୍ତ୍ରୀଠୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Cruel. ଦେ ବ. ପୁଂ— କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତି—A miser.
[ସ୍ତ୍ରୀ, ରଠେ(ଠେ:)ଇ - ସ୍ତ୍ରୀ)
କଂଜୁସ କଂଜୁସ

ରାଠୋର—ଦେ. ବ (ସ. ରାଷ୍ଟ୍ରକୂଟ)—ରାଜପୁତମାନଙ୍କର ଶାଖା-ବିଶେଷ—A branch of the Rajputs, [ଉ —ପ୍ରତିହାର, ପ୍ରମାରକ, ରାଠୋର, ଗୋହାନ-ନାମ-ଧାରୀ କୁଳ ଶୂର ସଦୃଶ ମହାସାରେ । ରାଧାନାଥ, ମହାସାଜା ।] [ଉ—ଏହା ଉତ୍ତରର ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜବଂଶ । ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ଦଶ-ଶାର ରାଜବଂଶ ରାଠୋର ବଂଶୀୟ ଥିବା କଥିତ ।]
ରାଠୋର

ରାଡ଼(ଡ଼ି)ରାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଗୋଟାଇବା ପାଇଁ କଠିନ (ବସ୍ତୁବସ୍ତୁ; ଯଥା—ଗୁଆ, ଚିବାତେଶକ୍ତ ବାଲ୍ଲଗରଡ଼ା)—Rough to the taste.
ରାଡରାଡ଼ିଆ [ଉ—ବାଲ୍ଲ, କୁଣ୍ଡା ଆଦ ପାଟିକୁ ରାଚ(ଜ)-ରାଚୁ(ଜୁ) ଆ ଲାଗେ; କଞ୍ଚା ଡାଠାରୁ ବଡ଼ ଟାଣୁଆ ଜନସ (ଯଥା—ଗୋଟାଗୁଆ, ବାଲ୍ଲଗରଡ଼ା) ରାଡ଼ିରାଡ଼ିଆ ଲାଗେ ।]

ରାଡ଼—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ରଟ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା; ସ. ରାଢ଼ ଦେଶ=ଏ ଦେଶରେ ସାନ୍ତାଳ ଆଦ ଅସଭ୍ୟ ଜାତି [ସ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ତ୍ରୀ(ଡ଼େ)ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଥିବାରୁ; ସ. ରୂଢ଼; ସ. ରଷ୍ଟି= ରାଡ଼, ରାଡୁୟା, ରେଡ଼ୋ ଯୁଦ୍ଧ)—୧ । ବର୍ବର; ଅସଭ୍ୟ—
ରାଡ 1. Barbarian; uncivilized. ୨ । ଅଶିଷ୍ଟ; ଅଭଦ୍ର—2. Uncivil. ୩ । କୃପଣ—3. Miserly. ୪ । ନିଷ୍ଠୁର; କଠିନ—4. Hard. ୫ । ନିଷ୍ଠୁର; ନିର୍ଦ୍ଦୟ—5. Cruel. ୬। କଠିନ ହୃଦୟ - 6. Hard-hearted. ୭ । ମନ୍ଦ ବା ଦୁଷ୍ଟ—7. Wicked.
ଦେ. ବ—୧ । ବର୍ବର ବ୍ୟକ୍ତି—1. A barbarian. ୨ । ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟକ୍ତି—2. A cruel person.

ରାଡ଼(ଡ଼) ଗୁ(ଗୋ)ଆଁ ର--ଦେ.ବ ଓ ବିଣ-୧। ଅଭ ମୂର୍ଖ ଓ ଜାତଜାତୀୟ
Rārḍa(rḍha) gu.go)āñra ଲୋକ—1. A low-caste
ରାଡ଼(ଡ଼)ରୁଆ(ଆ)ଡ଼ ରାଡ଼(ଡ଼)ଗୋଆ(ଆ,)ଡ଼ } ଅନ୍ୟରୂପ person. ୨। ବର୍ବର ବା ଅସଭ୍ୟ ଲୋକ—2. A barbarian.
ରାଡ଼ ଚୋରାଡ଼ (ଚୁଆଡ଼ , ରାଡ଼ ଗୋୟାଁର ଆ । ବଣୁଆ ଜଙ ଲୋକ —
ରାଡଗଁବାର 3. A person of an uncivilized or wild tribe.

ରାଡ଼ା—ଦେ ବିଣ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ରାଡ଼ରାଡ଼ୁଆ (ଦେଖ)
Rārḍā Rārḍ-rārḍuā (See)
(ରାଡ଼ୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଡିଅମ୍ ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ନୂତନ ଆବିଷ୍କୃତ ମୌଳିକ ଧାତୁ ବିଶେଷ; ରେଡିଅମ୍ (ଦେଖ)—Radium; ରେଡ଼ିଅମ୍ ରାଡିୟମ Rediam (See)

ରାଡିଓ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ରେଡିଓ (ଦେଖ)
Rāḍio Redio (See)

ରାଡ଼(ଡ଼ି) ଧାନ—ଦେ. ବ. (ସ. ଜଳାର)—ରାହାଡ଼; ବାଲୁଙ୍ଗା—
Rārḍ(rḍhi) dhāna Paddy plants growing from
ଉଡ଼ା ଧାନ, ଝଡ଼ା ଝଡ଼(ଡା)ଧାନ stray seeds.

ରାଡ଼ମା(ରା)ଡ଼ୁ—ଦେ ଅ.(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ହାଡ଼ ଆଦକୁ ଗୋଇାଇବାର ବା ଚେକେଇବାର ଶବ୍ଦ—Grating sound of chewing bones.
କଡ଼ମଡ଼ (ଯଥା—କୁକୁର ହାଡ଼ ମାଉଁସକୁ ରାଡ଼ୁ ରାଡ଼ ଗୋଇାଇ ଅଛି ।) [ରାଡ଼ୁ ମା(ରା)ଡ଼ୁ ଆ—ଜଣରୂପ]
କଡମଡ [ଉ—ରାଡ଼ୁ ମାଡ଼ୁ ଅପେକ୍ଷା ରାଡ଼ୁ ରାଡ଼ୁ କର୍କଶତର ।]

ରାଢ଼ —ସ. ବ. (ରହ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ମ. ଢ)—୧ । ଗଙ୍ଗା
Rārḍha ନଦୀର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା ବଙ୍ଗଦେଶର ଅଂଶ; ଗଙ୍ଗାପଶ୍ଚିମ —1. Part of Bengal to the west of the Ganges. (ଯଥା—ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ମେଦନୀପୁର, ହୁଗୁଳ ଆଦ ।) ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Beauty. ଦେ. ବିଣ ରାଢ଼ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)—Rārḍa (etc) (See)
(ଉ—ମଁ ସ୍ତ୍ରୀଳ ମଣ୍ଡ ପାଣିସ୍ତ ରାଢ଼ କାହିଁ ମୋର ଜ୍ଞାନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ. ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ।) ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ସାନ୍ତାଳ ପ୍ରଭୃତି ଜାତ ଜାତି—Aborigines, such as the Santhals. ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଉଦ୍‌ଜ) ବ—ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଖୁବ ବଡ଼ ଖଲ୍ଲି—A big-sized contrivance of wicker work to catch fish with

ରାଢ଼ ଦେଶ ସ. ବ—ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ପଶ୍ଚିମ ଦେଶ; Rārḍha deśa (ଯଥା—ବର୍ତ୍ତମାନ, ହୁଗୁଳି, ବୀରଭୂମ, ବାଙ୍କୁଡ଼ା) Western Bengal consisting of Burdwan. Hughly, Birbhum and Bankura.

ରାଢ଼ପଣ — ଦେ. ବ — ୧ । କଠିନତା—1. Cruelty. ୨ । କଠିନତା; Rārḍha paṇa ଶକ୍ତଭାବ—2. Hardness. [ଉ—ନବୀନ କଠିନତା ପାଷାଣ ସମ୍ମା ସମାନ, ନ ମାନେ ରାଢ଼ପଣେ ଦାଢ଼ମୁନ । **ରାଢପନ** କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତାକଲ୍ଲୋଳିନୀ ।] ୩ । କୃପଣତା — [ରାଢ଼ପଣଆ(ଆଁ) — ଅନ୍ୟରୂପ] 3. Niggardliness.

ରାଢ଼ୀ ଢ଼ୀ) — ସ. ବ. (ରାଢ଼ + ଆ. ଈ) - ୧ । ରାଢ଼ ଦେଶ (ଦେଶ) Rārḍhā(ṛdhī) Rārḍha deśa (See) ୨। ଶୋଭା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Beauty. ୩। ପ୍ରାଚୀନ ନଗରୀ ବିଶେଷ—3. Name of an ancient city.

ରାଢ଼ି — ଦେ. ବ—୧ । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗାଳ ଜାତି ବିଶେଷ—1. A low Rārḍhi class of untouchables treated as ହୁଲେବାଗଦୀ falling under the same category **ମଲ୍ଲାହ** as the sweepers. ୨ । ଏକ ଜାତୀୟ କେଉଟ (ଏମାନେ କେବଳ ଚୁଡ଼ା କୁଟନ୍ତି; ମାଛ ଧରନ୍ତି ନାହିଁ)—2. A class of makers of churḍā.

ରାଢ଼ି (ଢ଼ୁ,ଢ଼େ)ଣୀ — ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ — ୧ । ଦୁଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—1. Wic- Rārḍhi(ṛdhu,ṛdhe)ṇī ked (woman). [ଉ—ସ୍ତ୍ରୀ ରାଢ଼େ(ଢ଼ୋ)ଈ—ଅନ୍ୟରୂପ] **ରାଢନୀ** କୁଳେ କଳଙ୍କ ଭୁ କୁଟିଳ ରାଢ଼ିଣୀ ଚତାପ— ଶଶିସେନା ।] ୨ । ମନ୍ଦ।—2. Devoid of good sense (said of a woman). ୩ । ଘୃଣା; ନୀଚ; ଅଧମା—3. Ignoble; low; mean (woman). ୪ । କୃପଣା—4. Miserly (woman). ୫ । କଷ୍ଟପ୍ରଦା—5. Cruel (woman). [ଉ — ଅନ୍ଧି ଜାଳନ୍ତେ ଥମ୍ଭିଲା ରାଢ଼ିଣୀ, ଅନେକ ଯାଳେ ନ ଜାଣିଲା ଥାଣି । ପ୍ରଭାସ. ଶଶିସେନା ।] ୬ । ଭାଗ୍ୟ-ଘ୍ନା—6. Unfortunate; wretched. [ରାଢ଼ି(ଢ଼ୁ,ଢ଼େ)ଣୀ — ଅନ୍ୟରୂପ] (woman).

ରାଢ଼ୀ — ସ. ବିଣ.— (ରାଢ଼ + ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ.) — ୧ । ରାଢ଼ ଦେଶବାସୀ Rārḍhī 1. Inhabiting or belonging to wes- (ରାଢ଼ୀୟ — ଅନ୍ୟରୂପ) tern Bengal. ୨ । ରାଢ଼ ଦେଶୀୟ— 2. Pertaining to the Rārḍha country. ୩ । ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କର ଶାଖା ବିଶେଷର— 3. Belonging to respective divisions of Brāhmaṇas and Kāyasthas of Bengal. [ଦ୍ର—ରାଢ଼ୀୟବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କାୟସ୍ଥମାନେ ବଲ୍ଲାଳସେନଙ୍କଦ୍ୱାରା କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଆନୀତ ହୋଇ ରାଢ଼ ଦେଶରେ ବସତ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଓ ତଦବଧି ଏମାନେ 'ରାଢ଼ୀୟ' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କର ଏହି ରାଢ଼ୀୟ ଶାଖା ପୁଣି ଉତ୍ତର ରାଢ଼ୀ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ରାଢ଼ୀ ଉପଶାଖରେ ବିଭକ୍ତ ।] ୪ । ରୂଢ଼; କର୍କଶ—4. Coarse; hard.

ରାଣ — ସ. ବ.— (ରଣ୍ ଧାତୁ = ଶବ୍ଦ କରିବା + ଅ) — ୧ । ମୟୂରପୁଚ୍ଛ· Rāṇa 1. Peacock's tail. ?ଦେ. ବ.—(ସ. ରଞ୍ଜନ; ପ୍ରା. ରଣ)—(ପଦ୍ୟ)—୧ । ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Chief person amongst many. [ଉ— ତୁ ବିନା ମୋର ପ୍ରାଣ । ରମଣୀଗଣ ରାଣ—ଜବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨। (ପଦ୍ୟ) (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା —ନରରାଣ = ନୃପଶ୍ରେଷ୍ଠ; ସ୍ୱଜନ୍ ଶବ୍ଦ ପ୍ରା.ରଣ.) ଅଧିପତି; ସ୍ୱାମୀ—2. King; Lord. (ଉ—ଡାକିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ବ୍ୟାସ ଋଷିରାଣ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି । ୩ । (ପଦ୍ୟ) ସ୍ୱାମୀ—3. King. (ଯଥା—ପୁରରାଣ, ଜରତ୍କାରୁ ଜନ୍ମୁରାଣ ।) [ଉ—ଦଣ୍ଡେ ନମିଷେ ଥିଲେ ପ୍ରାଣ, ନ ନେଇ ଯାଚେ ଜନ୍ମୁ ରାଣ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୪ । (ପୁଙ୍କେ ରାଜାଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ଦ୍ୱାରକ ଶପଥ କରା ଯାଉଥିବାରୁ) ଦିବ୍ବୀ(ବ୍ୟି) ଶପଥ; ଦିବ୍ୟ—4. An oath (by taking the **କସମ, ରାନ** name of a person or Deity). [ଉ—ଥିଲା ପର ସ୍ନେହ ଲଭିଲେ ତ କହ ଅଚ୍ଛନ୍ତି ତୋତେ ମୋ ରାଣ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷ୍ଟକ. 'ଅ' ଗୀତ ।] [ଦ୍ର—ପେଉଁ ଲୋକଙ୍କ ବା ରାଜାଙ୍କ ବା ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଧରି ଶପଥ କରିବାକୁ ହୁଏ ସେହି ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଆଦିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ୬ଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ଯୋଗ କରାଯାଏ, ଯଥା—ମୋ ରାଣ, ବାପାଙ୍କ ରାଣ, ବଅଙ୍କ ରାଣ, ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ରାଣ ରାଜାଙ୍କ ରାଣ ।]

ରାଣ ଖାଇବା — ଦେ. କି — ୧ । ନିଜେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମ ଧରି କୌଣସି Rāṇa khāibā ପୂର୍ବଘଟିତ ବିଷୟ ସତ୍ୟ ବୋଲି କହିବା; ଦୃଢ଼ତା କରିବା—1. To say a ଦିବ୍ୟି କରା(ଗାଳା) thing on oath. ୨ । ଶପଥ ପୂର୍ବକ **ଶପଥ(ରାନ)ଖାନା** ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା ବା ସତ୍ୟ କରିବା— 2. To promise to do a thing on oath.

ରାଣ ଦେବା — ଦେ. କି— ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶପଥ ଦେଇ ଅନୁରୋଧ Rāṇa debā କରିବା—To request a person in the ଦିବ୍ୟି ଦେଓୟା name of a Deity or beloved person. **ଶପଥ(ରାନ)ଦେନା** [ଉ—ମୋର ଜୀବନକୁ ନ ଆଣ, ତୁମ୍ଭକୁ ଦେଉଛି ରାଣ । ପ୍ରାଚୀ. ଜଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ରାଣ ଦେଇ ପରି — ଦେ. କି. ବିଣ— ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଧରି କୌଣସି Rāṇa delā pari ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ବିଷୟରୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇଲେ ଦିବ୍ୟିମେନେ ସେ ଉକ୍ତ ରାଣ ମାନି କରି ନିବୃତ୍ତ ହେବା ଭଳି—

Digitized by srujanika@gmail.com

रान् देनेकी तरह As if bound by oath.
(ରାଣ ମାନିଲା ପରି—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା—ଏକାଘାଟେ ଓଷଧରେ ମୋ ଘେଣ୍ଟଣୀ ରାଣ ଦେଲା ପରି ବନ ଦୋଇଗଲା ।)

ରାଣ ନିୟମ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର) —ଶପଥ—
Rāṇa niyama ଦିବ୍ୟି **रानउन** Oath.

ରାଣ ନିୟମ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ରାଣ ଖାଇବା (ଦେଖ)
Rāṇa niyama khāibā Rāṇa khāibā (See)
ଦିବ୍ୟୀ କରା **रानउन खाना**

ରାଣ ପକା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବା
Rāṇa pakā(ke)ibā ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ
ଦିବ୍ୟି ଦେଓୟା ଶପଥ କରିବା—1. To take an oath; to
शपथ(रान)करना(खाना) swear by the name of a person or Deity. ୨ । ଶପଥ ପୂର୍ବକ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବା—2. To request a person on oath. (ଉ—ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଳ୍ପ କଥାକୁ କୋଟିଏ ପକାଏ ରାଣ ଗୋ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)
[ଦ୍ର—ଜମ୍ବୁଲଖିଡ ଉପଲକ୍ଷରେ ରଣ ପକାଇବାକୁ ହୁଏ—୧ । ସୁକୃତ କରି ସତ୍ୟ କହିବା (ରାଣ ଖାଇବା); ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବା (ରାଣ ଦେବା, ରାଣ ପକାଇବା); ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରୁ ବିରତ ହେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବା (ରାଣ ଦେବା, ରାଣ ପକାଇବା); ୪ । ନିଜେ ଭବିଷ୍ୟତରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବାକୁ ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା (ରାଣ ଖାଇବା) ।]

ରାଣ ବେଲ—ଦେ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଆରଣ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
Rāṇa beli A medicinal wild plant.
[ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳର କ୍ୱାଥ ବା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷଦୋଷ, କୃମି, ଚର୍ମବିକାର, ଉପଦଂଶ, ବ୍ରଣ ଓ ବାତ ରୋଗ ନିବାରଣ କରେ; ଏହା ବମନ ଓ ବିରେଚନ କରିବ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ. ରାଆ(ଜା)ଣ ବେଲ—ଅନ୍ୟରୂପ] କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ରାଣ ମାନିବା - ଦେ.କ୍ରି— ଶପଥକୁ ଲଙ୍ଘନ ନ କରିବା;ଶପଥକୁ ମାନ୍ୟକରି
Rāṇa mānibā କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To obey or
ଦିବ୍ୟିମାନା **शपथ(रान)मानना** respect on oath.

ରାଣା—ଦେ. ବ. (ସ. ରାଜନ୍; ପ୍ରା. ରାଣ)—୧ । ରାଜପୁତ
Rāṇā ରାଜାଙ୍କର ଉପାଧି ବିଶେଷ—1. A title prefix-
ରାଣା ed to the name of Rajput kings.
राणा [ଦ୍ର—ଏହା ନାମ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—(ରାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରାଣା ପ୍ରତାପ ସିଂହ, ରାଣା ସଙ୍ଗ୍ରାମ ସିଂହ ।] ୨ । ରାଜପୁତାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମିବାର ରାଜ୍ୟର ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜୋପାଧି—2. The title of the kings of Mewar.

ରାଣାଡେ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—(ମରହଟ୍ଟା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ; ଏହାଙ୍କ ପୂରା ନାମ:) ଗୋବିନ୍ଦ ମହାଦେବ
Rāṇāḍe ରାଣାଡେ—A family title amongst the
रानडे Marhatta Brahmaṇas and specially mentioned to denote the late Mahadev Govind Ranade. [ଦ୍ର--ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ.୧୮୪୨ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ.୧୯୦୧ । ଏ ଜାତିରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଏ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ଉଚ୍ଚତମ ଉପାଧି ଏମ୍. ଏ. ଓ ଆଇନ୍ ଉପାଧି ପାଇ କେତେକ ଦିନ ସରକାରୀ ଅନୁବାଦକ, ପରେ ପୁନାର କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ପରେ ସବ୍‌ଜଜ୍ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ସର୍ବତୋମୁଖୀ ଥିଲା । ସମାଜ ସଂସ୍କାର, ଦେଶହିତ ସାହିତ୍ୟ, ଇତିହାସ, ବିଜ୍ଞାନ, ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତି, ଅର୍ଥନୀତି ଆଦି ସବୁ ବିଭାଗରେ ଏ ବିଶେଷ ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ ।]

ରାଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ରାଜ୍ଞୀ; ପ୍ରା ରାଣୀ)—୧ । ରାଜ୍ଞୀ;
Rāṇī ରାଜପତ୍ନୀ; ରାଜମହିଷୀ—1. Queen. ୨ । ରାଜ୍ଞୀଙ୍କ
ରାଣୀ ପରି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A lady rolling in
रानी happiness and prosperity like a queen. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—3. A name given to women. ୪ । (ସମ୍ମାନ ବା ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ—4. A term of endearment used to females. ୫ । ରାଣାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—5. The wife of a Rāṇā.

ରାଣୀ କଙ୍କଡ଼ା—ଦେ.ବ-ଚିଲିକାରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ କଙ୍କଡ଼ା-
Rāṇī kaṅkarḍā A kind of crab found in the
ବଡ କାଁକଡ଼ା Chilka lake of the Puri district in
वडा कंकडा Orissa.

ରାଣୀ ଗଞ୍ଜ —ଦେ ବ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଜିଲ୍ଲାର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଓ ନଗର—
Rāṇī gaṇja A subdivision and a town;
ରାଣୀଗଞ୍ଜ Burdwan in Bengal. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ
रानीगंज ଅନେକ କୋଇଲାଖଣି ଅଛି ।]

ରାଣୀ ଗୁମ୍ଫା(ଫା) – ଦେ.ବ (ନାମ)—ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟସ୍ଥ ଉଦୟଗିରି
Rāṇī gumphā(hā) ପାହାଡ଼ରେ ବହୁ ସୁକୋଷ୍ଠମୟ ଦ୍ୱିତଳ-
ରାଣୀଦିଂସପୁର } ବିଶିଷ୍ଟ ଖୋଦିତ ଗୁମ୍ଫା—Name of
ଅନ୍ୟରୂପ a cluster of caves in the
ରାଣୀନଦ୍ଦର Udayagiri hills of the Puri
ରାଣୀଗୁମ୍ଫା district in Orissa, consisting of two
रानीगुफा storied caves carved in the rock.

ରାଣୀ ଦାନ୍ତକାଠି—ଦେ. ବ—ସିଧା ସରଳ ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ
Rāṇī dāntakaṭhi; (ଉଚ୍ଚତା ୧୦ ଫୁଟ । ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା)—Flemingia Chapper (plant)
Flemingia Paniculata.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଣୀ ମା(ମାଆ)—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ୱଜନମାତା—1. Queen-mother. ୨ । (ସମ୍ମାନାର୍ଥକ) ବଡ଼ ରାଣୀମା ଶ୍ଲୋକଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—2. A term of endearment addressed to rich ladies. ଙ । ରାଣୀ ନାମ୍ନୀ କାଳକାର ମାତା—3. Mother of a girl named Rāṇī.

ରାଣୀ ସେରା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କ ଜଙ୍ଗଲରେ ଥିବା ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—Canthium Glabrum (plants) (Haines).

ରାଣୀ ହଂସପୁର—ଦେ. ବ—ଅଅସ; ସ୍ୱଜାତୀୟପୁର; ଯେଉଁଠାରେ ରାଣୀ ବାସ କରନ୍ତି—The queen's apartments; the Rājāh's harem. [ଉ—ରାଣୀ ହଂସପୁରେ ପ୍ରବେଶୁ ବାରତା, କଳ୍ପିଲ ରାଣୀଙ୍କ ସବଂଶସ୍ୱତ । ନଦନକଶୋର. କୃଷ୍ଣକୁମାସ୍ୱ ।]

ରାଣ୍ଠ—ଦେ ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ବ୍ୟସୃକ୍ଟ) —କୃପଣ—Rāṇṭha Miserly; close-fisted. [ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ(ଣ୍ଠ)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣୀ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣେ(ଣ୍ଠୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] କୃପଣ କଂଜୁସ

ରାଣ୍ଠିରୁଣ୍ଠି ଦେବା—ଦେ. କି. ବିଣ (ସଂ. କୁଣ୍ଠିତ)—୧ । ଧନ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ଦେବା—1. To shrink from spending money. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ଦେବା ବା ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ଦେବା—2. To show aversion to do a thing. (ରାଣ୍ଠିଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସକୁଚାନା କୁଣ୍ଠିତହଓୟା

ରାଣ୍ଡ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ ରଣ୍ଡା)—୧ । ବିଧବା—1. Widow. [ଉ—ସେ କାଳରେ ସହିସ୍ର ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱ ରାଣ୍ଡ ହେଲେ, କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ. ଅଦ୍ୟ ।] ୨ । (ହିନ୍ଦ ଓ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଏ ଅର୍ଥରେ ଏ ବ୍ୟବହାର ଅନୁକୂଳ) ବେଶ୍ୟା—2 Prostitute. ଙ । (ହିନ୍ଦ ଓ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୂଳ) ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ—3 Kept woman; concubine; a mistress. ୪ । ଅଶ୍ରୟବିହୀନା ସ୍ତ୍ରୀ—4. A helpless woman. ବିଣ—୧ । ଯାହାଙ୍କ ସ୍ୱାମି ବିୟୋଗ ଘଟିଅଛି—1. Widowed (woman). ୨ । ରାଣ୍ଡଙ୍କର ଅଳଙ୍କାରବିହୀନା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(a woman) Shorn or destitute of ornaments. ବି. ପୁଂ—(ବିଧବା ପରି) ସର୍ବସମ୍ପତ୍ତିବିହୀନ—Shorn of all property (said of a destitute person who is compored to a widowed woman). [ଉ—ଆମ ଦେଶରେ ହିନ୍ଦୁସମାଜର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ଗାଳ 'ତୁ ରାଣ୍ଡ ହୋ' । ହିନ୍ଦୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ 'ମର ଯା' ଗାଳ ଅପେକ୍ଷା 'ରାଣ୍ଡ ହୋ' ଗାଳ ବେଶି ହୃଦସ୍ପର୍ଶୀ ବିବାଦେ ।]

ରାଣ୍ଡ ଆଣ୍ଠୁକୁଡ଼ୀ—ଦେ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ. (ଗାଳି) —ଅସ୍ୱାମୀ; ପତି ଓ ସନ୍ତାନହୀନା Rāṇḍa āṇṭhukuṛḍi ସ୍ତ୍ରୀ—A childless widow; a barren widow. ରାଁଡ଼ ବାଳତୀ, ରାଁଡ଼ ଆଁଟିକୁଡ଼ୀ ରାଣ୍ଡ ନିପୁତୀ

ରାଣ୍ଡ ଉପରେ ଷଣ୍ଢ ହେବା ନ୍ୟାସ୍ୱ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ନିରସ୍ତ୍ରସ୍ୱ ବିଧବା Rāṇḍa upare shaṇḍha hebā nyāya ଉପରେ ନରମର ଯମ ଅତ୍ୟାଚାରୀର ପ୍ରତିବାଦ ଅସହାୟ ପରାକ୍ରମ ଦେଖାଇବା ରାଁଡକେ ଉପର ସାଁଢ ବନନା ନ୍ୟାସ୍ୱ—Like a person by showing off his prowess by oppressing a helpess widow.

ରାଣ୍ଡ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଅପେ ମୃତ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଅସହାୟ ସ୍ତ୍ରୀର Rāṇḍa karibā ବୈଧବ୍ୟ ଘଟାଇବା—1. To cause the widowhood of one's wife by one's death. ୨ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ବଧ କର ବା ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିଧବା କରାଇବା—2. To cause the widowhood of a women by bringing about the death of her husband. ୩ । ସ୍ୱାମୀ ମୃତ ହେବା ପରେ ସ୍ତ୍ରୀ ହାତରୁ ଖଡ଼ୁ ଆଦ କାଢ଼ିବା (ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ରଣ୍ଡାରୁଣୀ ବା ଯଣ୍ଡା କରେ) —3. To take away the bracelets off the hands of a woman who has just lost her husband. ୪ । ତୁ 'ରାଣ୍ଡ ହୋ' ବୋଲ କୌଣସି ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗାଳ ଦେବା —4. To invoke the curse of widowhood on a woman. ୫ । କୌଣସି ଲୋକର ସର୍ବସ୍ୱ ହରଣ କରିବା—5. To deprive a person of everything he had. ୬ । କନ୍ୟା ଅବସ୍ଥରେ ଅଳଙ୍କାରାଦି ନ ଦେଇ ସେ ବିଧବା ପରି ଦେଖାଯିବା ଭଳି କରିବା—6. To cause a girl to look like a widow by not supplying her with ornaments to wear. ୭ । (ସ୍ୱାମୀ ପକ୍ଷରେ) ସ୍ତ୍ରୀକୁ ନିରାଶ୍ରୟା କରି ଛଡ଼ିବା—7. (said of a husband) To forsake one's wife. (ଉ— ଅନେଶ୍ୱର ରାଣୀ ରାଣ୍ଡ କରିଗଲୁ, ଏକା ସୋରିଆଣୀ ପାଇଁ । ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଗୀତ ।)

ରାଣ୍ଡ ଛେଉଣ୍ଡ —ଦେ. ବ—୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ପିତୃମାତୃହୀନା ବିଧବା—Rāṇḍa chheuṇḍa 1. An orphan widow. ରାଁଡ଼ ବାଳତୀ ୨ । (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ନିରାଶ୍ରୟ ପିତୃମାତୃହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A helpless orphan. ରାଂଡ ଟୁଗର [ରାଣ୍ଡ(ଣ୍ଡ)ଛେଉଣ୍ଡୀ —ସ୍ତ୍ରୀ]

ରାଣ୍ଡ ଝିଅ(ଝୁଅ—ଦେ. ବ—୧ । ବିଧବା କନ୍ୟା—1. A widow Rāṇḍa jhi(jhu)a daughter. ୨ । ବିଧବା ବାଳିକା—2. A widow girl. ବିଧବା ମେୟେ ରାଂଡକୀ ବେଟୀ ଙ । ନିରାଶ୍ରୟା ଦରିଦ୍ରା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A poor and helpless widow. ରାଂଡକୀ ଜଡକୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ନରାଶ୍ରୟା ବିଧବାର (ନରାଶ୍ରୟା) କନ୍ୟା—4. The helpless daughter of a helpless widow.

ରାଣ୍ଡ ଧନ—ଦେ. ବ—ବିଧବା ଦ୍ୱାରା ବହୁ କଷ୍ଟରେ ସଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ Rāṇḍa dhana (ଯାହା ଛାଡ଼ାର ନରାଶ୍ରୟା ଅବସ୍ଥାର ସମ୍ବଳ)-ବିଧବାର ଧନ, ରାଁଡ଼େର ପୁଁଜୀ A widow's savings (which **रांडका धन** are her last resort).

ରାଣ୍ଡବାଜ୍—ଦେ. ବଣ—**ରଣ୍ଡିବାଜ୍** ଦେଖ ।
Rāṇḍabāj Raṇḍibāj (See)
ରାଁଡ଼ବାଜ, ରାଁଡ଼ଖୋର **रांडबाज** (ରଣ୍ଡୀବାଜୁଣୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ରାଣ୍ଡ ବାଜ—ଦେ. ବ—**ରଣ୍ଡିବାଜ** (ଦେଖ)
Rāṇḍa bāji Raṇḍibāji (See)
ରାଁଡବାଜୀ **रांडबाजी**

ରାଣ୍ଡ ବିଭା(ହା)—ଦେ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଧବା ବିବାହ; ବିଧବାର ବିବାହ **रांड ब्याह** Rāṇḍa bibhā(hā) ପରିହାସର ଶବ୍ଦରେ—(ironical) Widow marriage.
[ରଣ୍ଡ ବା(ବୋ)ହ୍ନା, ରଣ୍ଡ ଉଦ୍ୱା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ରାଣ୍ଡ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ଦେ. ବ—ରାଣ୍ଡୀ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ; ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଧବା—
Rāṇḍa brāhmaṇī A Brahmaṇa's widow.
ବିଧବା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ **रांड बाभनी** (ରଣ୍ଡବାହ୍ମୁଣୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ରାଣ୍ଡ ଭାଣ୍ଡ—ଦେ. ବ. ଗାଳ (ସହରର)—ନଷ୍ଟଚରିତ୍ର ବିଧବା—
Rāṇḍa bhāṇḍa A widow of loose character.
ନଷ୍ଟା ବିଧବା **रांड भांड**

ରାଣ୍ଡ ମାଇପ(ପି)—ଦେ. ବ—୧ । ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A widow.
Rāṇḍa māipa(pi) ୨ । ନରାଶ୍ରୟା ବିଧବା—2. A helpless widow.
ବିଧବା ମେୟେ, ରାଁଡ ମାନୁଷ **रांड स्त्री** (ରଣ୍ଡମାଇପେ—ବହୁବଚନ)

ରଣ୍ଡର କଥା ଅଇଁଷର(ରେ) ଚନ୍ତା—ଦେ. ଉତ୍ତ—(ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ
Rāṇḍara kiāṁ āiṁshara(re) chintā ଅମିଷ ଭୋଜନ
ରାଁଡ଼େର କେନ ଆମିଷେର ଚିନ୍ତା ନଷ୍ଟିକ । ଏପର ସ୍ଥଳରେ ବିଧବାର ଅମିଷ
रांडके काहे आमिसकि फिक्र ସମ୍ପର୍କୀୟ ଚନ୍ତା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ
ନାହିଁ । ଯେଉଁ ବିଷୟରେ କାହାର ସ୍ୱାର୍ଥ ବା ସମ୍ପର୍କ ନ
ଥାଏ ସେ ବିଷୟ ସେ ଚର୍ଚ୍ଚା କଲେ ଏ ପ୍ରବଚନ
ବୋଲାଯାଏ)—ନିଜର ସମ୍ପର୍କ ବା ସ୍ୱାର୍ଥ ନ ଥିବା ବିଷୟରେ
ଚନ୍ତା କରିବା—A saying applied to a person taking interest in a matter in which he has no concern (like a widow taking interest in animal food which is a prohibited food to her.)

ରଣ୍ଡ ରଖିବା—ଦେ. କି (ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦୁରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ବିବାହ
Rāṇḍa rakhibā ନ କରି କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଘରୀରୂପେ ଭୋଗ
ରାଁଡ଼ରାଖା କରିବା—1. To entertain a mistress or
रांड रखना concubine. ୨ । ବେଶ୍ୟା ରଖିବା—2. To keep a prostitute. ୩ । କୌଣସି ବିଧବାକୁ ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ ରଖିବା—3. To live with a widow as husband and wife.

ରଣ୍ଡର ପୁଅ—ଦେ. ବ (ଗାଳି)—ନରାଶ୍ରୟା ବିଧବାର ସନ୍ତାନ,
Rāṇḍara pua ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀର ଅବୈଧ ସନ୍ତାନ—
ରାଁଡ଼େର ଛେଳେ Child of a poor widow or a child
रांडका लडका conceived during widowhood.

ରଣ୍ଡ ସଭା—ଦେ. ବ (ନିନ୍ଦାର୍ଥକ)—୧ । ଯେଉଁଠାରେ ରଣ୍ଡମାନଙ୍କ
Rāṇḍa sabhā ଆଧିପତ୍ୟ ବା ନେତୃତ୍ୱ ଥାଏ—1. A place
ରାଁଡ଼େର ସଭା where widows have mastery. ୨ ।
रांड सभा ଯେଉଁଠାରେ ପୁରୁଷ ଅଭିଭାବକହୀନା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ
ଯୋଗୁଁ ଅଶୃଙ୍ଖଳ ବ୍ୟବହାରାଦି ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ—A place where there is no decorum or regulation due to there being no male master.

ରଣ୍ଡ ହାତ—ଦେ. ବ—ବଳୟ ଓ ଭୂଷଣବିହୀନ (ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର) ହସ୍ତ—
Rāṇḍa hāta (woman's) Hand devoid or
ରାଁଡ଼ହାତ shorn of bracelets. [ହସ୍ତ—ହନ୍ତ ସମାଳରେ ସ୍ତ୍ରୀ
रांडहात ବିଧବା ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ଡାହାଣ ହାତରୁ ଖଡ଼ୁ ବା କାଚ ବା ଶଙ୍ଖା କଢ଼ାଯାଏ ।]

ରାଣ୍ଡ ହେବା—ଦେ. କି—୧ । ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବାରୁ ବିଧବା ହେବା—
Rāṇḍa hebā 1. To become a widow. ୨ । ବିଧବା
ବିଧବା ହଓୟା ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ହେତୁରୁ ସମସ୍ତ ଅଳଙ୍କାର (ବିଶେଷତଃ ହାତରୁ
रांडहोना ଖଡ଼ୁ)କାଢ଼ିବା—2. To put off ornaments from the body and look like a widow.

ରାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ବେଶ୍ୟା ବା ରଣ୍ଡ ସହିତ ସହବାସକାମୀ;
Rāṇḍiā ବେଶ୍ୟାସକ୍ତ—1. Habitually visiting prosti-
ରାଁଡ଼ଖୋର tutes. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବେଶ୍ୟା ବା ରଣ୍ଡ ରଖିଥାଏ—
रांडिया 2. Entertaining a prostitute as his
ରାଁଡ଼ା mistress. ୩ । ବାଞ୍ଝ (ଗଛ)—3. Barren. (tree)
रांड, बांझी ପ୍ରାଦେ (ଜଯପୁର)—ଯାହାର ସ୍ତ୍ରୀର ମରିଯାଇଥିବା;
ମୃତଦାର—Having one's wife dead.
(ସମ୍ବଲପୁର) **ବଣ**—ପୁରୁଷତ୍ୱବିହୀନ—Bereft of manhood or potency.

ରାଣ୍ଡିକା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବଣ.ପୁଂ.—ବିପତ୍ନୀକ—Having one's
Rāṇḍikā wife dead; widowed. ବ. ପୁଂ—ବିପତ୍ନୀକ
ବ୍ୟକ୍ତି—A widower.

ରାଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ରଣ୍ଡା)—୧ । ରଣ୍ଡ; ବିଧବା—1. Widow.
Rāṇḍī [ହି—ଭୁମ୍ ଝୁଲନାସ୍ୱ ଦୋଇ କର ରଣ୍ଡୀ, ଅସ୍ୱଘର
ରାଁଡ଼ୀ କାନ୍ଧରେ ଦୋଇଣ କରିବି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ସ୍ତ୍ରୀ ।]
रांड ୨ । ବେଶ୍ୟା—2. Prostitute. ୩ । ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A concubine. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ଗାଳି ବିଶେଷ—4. A term of abuse applied to women. [ହି—ବୋଇଲ୍ଲ ମୋ ଘରେ ଥାଇଲ୍ଲେ ସୀତା ରଣ୍ଡୀ; ଖାଇଲୁ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ବେଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କଳ] ୫ ।ଅଶୃଙ୍ଖଳା ବିଧବା—5. Helpless widow.

ରାଣ୍ଡୀ ଖଣ୍ଡୀ—ଦେ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସହରର)—୧ । ନରାଶ୍ରୟା ଓ ମାତାପିତୃହୀନା
Rāṇḍī khaṇḍī ସ୍ତ୍ରୀଳା ବାଳିକା—1. Helpless orphan
ରାଁଡ଼ଖାଁଡ଼ **रांडीखंडी** girl ୨ । ବିଧବା ଓ ମାତାପିତୃହୀନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଳକା—2. Widow and orphan. ୩ । ଅସହାୟା ସ୍ତ୍ରୀ; ଯେଉଁ ବଧବାର ଅପତ୍ୟାଦି ନାହାନ୍ତି—3. A childless widow.

ରାଣ୍ଡୀଘର ପଥୁର—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ରାଣ୍ଡର ଏକମାତ୍ର ପୁଅ—Rāṇḍīghara pathuri The only son of a widow.

ରାଣ୍ଡୀ(ଣ୍ଡୁ)ଝିଅ—ଦେ. ବ. (ଗାଳି)—୧ । ବଧବାର ବୈଧବ୍ୟାବସ୍ଥାରେ Rāṇḍī jhi(jhu)a ଜନ୍ମାଦତା କନ୍ୟା—A daughter conରାଁଡ଼ର ମେୟେ, ଜାରଜ ମେୟେ ceived by a woman during **राँडकी बेटी** her widowhood. ୨ । ନରଶୁସ୍ୟା ବଧବାର କନ୍ୟା—2. The daughter of a helpless widow. ୩। ନରଶୁସ୍ୟା ବଧବା କନ୍ୟା—3. A helpless and widow daguhter.

ରାଣ୍ଡୀ ପୁଅ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ବଧବାର ପୁତ୍ର—1. The son of Rāṇḍī pua a widow. ୨ । (ଗାଳି) ବଧବାର ଜାରଜ ରାଁଡ଼ର ଛେଲେ ସନ୍ତାନ—2. Widow's illegitimate **रांडका बेटा** son.

ରାଣ୍ଡୀ ପୁଅ ଅନନ୍ତା—ଦେ. ବ—୧ । ଜାଡ଼ାଣୀରେ ଜଣେ ବଧବା Rāṇḍī pua anantā ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ଏକମାତ୍ର ଅପୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ- ରାଁଡ଼ର ପୋ ଅନ୍ତା 1. Name of a widow's only son **मुन्नी** who is a loafer. ୨ । ଯେଉଁ ଲୋକର ଘରେ ପୋଷ୍ୟବର୍ଗ କେହି ନ ଥିବାରୁ ସେ ନିଷ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବୁଲୁଥାଏ—A loafer having no family to maintain.

ରାଣ୍ଡୀ ବା(ବି, ବେ)ହା—ଦେ. ବ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ବଧବାବିବାହ (ଦେଖ) Rāṇḍī bā(bi, be)hā ironical widow marriage. (ଚଣ୍ଡିଅ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ରାଣ୍ଡୀ ବା(ବ୍ରା)ହ୍ମ(ହ୍ମୁ)ଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଧବା—A Rāṇḍī bā(brā)hma(hmu)ṇī Brāhmaṇa's widow. ବିଧବା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ [ଦ୍ର—ଅଳ୍ପ ଦେଶରେ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ରାଣ୍ଡୀ ବାହୁଣୀ- **रांड बामनी** ମାନେ ଅଚଳ ଦ୍ୱାର ଜମ୍ବା ଜାଲୁଡ଼ ଦ୍ୱାର ସୂତା କାଟିବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ।]

ରାଣ୍ଡୁଆ(ରା)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ବଧବାର୍ଜିକ ବ୍ୟକ୍ତି— Rāṇḍuā(rā) Widower. ମୃତଦାର (ଦ୍ର—ମହାନ୍ଧ୍ରର ଷାଠିର ବର୍ଷ ବୟସରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ମରି **रंडुआ(वा, रा),रंडोरा** ହୋଇ ବସି ଅଛନ୍ତି । ଫଳାରମୋଦ୍ଦନ. ଗଲ୍ପଗୁଚ୍ଛ ।)

ରାଣ୍ଡୋଲା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ନଈ ମୁହାଣରେ ଧରା ପଡ଼ୁଥିବା Rāṇḍolā ଏକ ପ୍ରକାର ଲୁଣି ମାଛ—A kind of sea-fish caught at the mouths of rivers.

ରାତ୍‌କା ରାତ୍(ତି)—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଏକରାତି ମଧ୍ୟରେ—1. In Rāt-kā rāt(ti) the course of one night. ୨ । ରାତିଭରି—2. Through. ରାତ୍ତାରାତ୍(ତି) } ଅନ୍ୟରୂପ out the night. ୩ । ରାତି ରାତ୍ତିବ ରାତ୍ତିର } ଯୋଗେ; ରାତିର ସୁବିଧା ଘାଟିଁ— ରାତାରାତ(ତି) **रातोंरात** 3. Under cover of night.

ରାତ—ବି. ବ. (ସ୍ୱ ଧାତୁ=ଦେବା+କର୍ମ. ତ)—ପ୍ରଦତ୍ତ; ଅନୁଗ୍ରହ Rāta ଦତ୍ତ—Bestowed; given. (ଦ୍ର—ଯେ ବସ୍ତୁ-ଗୁଡ଼ ପଗ୍ଧତିଚ, ତାଙ୍କ ସମସାରୁ କଲେ ମୁକ୍ତ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ରାତି—ଦେ. ବ (ସ. ରାତ୍ରି; ପ୍ରା. ରାତ୍ତି)—ରାତ୍ରୀ; ରାତ୍ରୀ— Rāti Night. ରାତି(ତ୍) **रात(ति)**

ରାତି ଅଧ—ଦେ. ବ. (ସ. ରାତ୍ର୍ୟର୍ଦ୍ଧ)—ଅର୍ଦ୍ଧ ରାତ୍ରି— Rāti adha Mid-night. ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରି **आधी रात**

ରାତି ଅଧିଆ—ଦେ. ବଣ—ରାତ୍ତି ଅଧରେ ଘଟୁଥିବା—Happening Rāti adhiā in the mid-night. ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରିର **आधी रातकी**

ରାତି ଅନନ୍ଦ୍ରା—ଦେ. ବ (ସ. ରାତ୍ରି ଓ ଅନିଦ୍ର)—ରାତ୍ରିରେ ନ Rāti anidrā ଶୋଇବା—Watching up the whole ରାତ ଅନିଦ୍ରା night. ବଣ—ରାତ୍ରିରେ ଅନିଦ୍ର; ରାତ୍ରି ଜାଗ୍ରତ **रातकी अनिद्रा** ଶୋଇ ନ ଥିବା—One who had no **रातमे नहीं सोया हुआ** sleep in the night. (ଦ୍ର—ବାପ ପୁଅ ବଢ଼େଁ ରାତି ଅନନ୍ଦ୍ରା, ଦୁଇରା ଗାଣ୍ଡି ମେଲ୍ଲ—ଛଜ ।)

ରାତି ଅନ୍ଧାର—ଦେ. ବ. (ସ. ରାତ୍ରି+ଅନ୍ଧକାର)—ରାତ୍ରି ଜନ୍ତତ Rāti andhāra ଅନ୍ଧକାର—Darkness of night. ରାତ ଆଁଧାର **रात अंधार**

ରାତିଆ—ଦେ. ବଣ—ରାତ୍ରୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Rātiā Nocturnal.

ରାତି ଆଖ(ଖେ)ଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ—ଇଂରାଜୀରୁ Rāti ākha(khe)ṛḍā ଅନୁଦିତ)—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ରାତ୍ରେର ଆଖଡ଼ା ସହରମାନଙ୍କରେ ରାତ୍ତିରେ ଯେଉଁଠାରେ ଲୋକେ **रातका बैठक** ମିଳ ମହୁଜ ମଜଲିସ କରନ୍ତି—Night clubs.

ରାତି କଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ରାତ୍ରିଯାପନ କରିବା— Rāti kaṭā(ṭe)ibā To pass a night. [ରାତ୍ତି କାଟିବା, ରାତ୍ତିଗୁଜାରିବା, ରାତ୍ତିବଢା(ଢେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ରାତ୍‌କାଟାନ **रातगुजराना**

ରାତି କତିବା—ଦେ: ବ—ରାତ୍ରିଯାପନ—Passing of a night. Rāti katibā (ରାତ୍ତି ଗୁଜୁରିବା, ରାତ୍ତିବତ୍ତିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାତ୍‌କାଟା **रातगुजरना**

ରାତି କଣା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ରାତ୍ରି+କାଣ)—ଅନ୍ଧାରକଣା; Rāti kaṇā ଯାହାକୁ ରାତ୍ତିରେ ଭଲ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ— ରାତ୍‌କାନା Suffering from night-blindness; **रतौंधा** nyctalops. ବ – ରାତ୍ର୍ୟନ୍ଧତା—Night- (ରାତିକାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) blindness; Nyctalopia.

ରାତି ଖିଆ—ଦେ.ବ—ରାତ୍ରି ଭୋଜନ;ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ Rāti khiā ସମୟରେ ଖାଇବା – Taking of meals ରାତ୍ରେଖାଓୟା during the night; night-meal. **रातकाखाना**

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାତି ଗରଜନ—ଦେ. ବ (ସ. ରାତ୍ରୀ+ଗର୍ଜନ)—ମଧ୍ୟରାତ୍ର ରାତି; ରାତ୍ରି ଗର୍ଜନ; ନଶାଗରଜନ; ନଶାଗରଜ୍ଜବା, (ଦ୍ର—ମଧ୍ୟରାତ୍ର ରାତି ଗରଜବା ରାତି ସାଇଁ ସାଇଁ ଡାକବା } ଅନ୍ୟରୂପ ରାତ୍ରିର ନିସ୍ତବ୍ଧତା ମଧ୍ୟରେ ଦୂରସ୍ଥୀରବଜନିତ ଗୋଟିଏ ରାତ ଝାଁଝାଁ କରା ଦୂରାଗତ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ)—Dead of **ରାତଗରଜନା** night when a grave deep sound is more imagined than heard.

ରାତିଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ (ରେଲପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହେବା ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ) —୧ । ଯେଉଁ ରେଲଗାଡ଼ି କୌଣସି ସ୍ଥାନୀୟ ଷ୍ଟେସନରେ ରାତିବେଳେ ପହଞ୍ଚେ ବା ଷ୍ଟେସନରୁ ରାତିରେ ଛଡ଼େ—1. Night-train. ୨ । (ଦିନଗାଡ଼ି—ବିପରୀତ) ରାତିରେ ଯିବା ଆସିବା କରିବା ରେଲଗାଡ଼ି —୨. Train travelling during night.

ରାତି ଜଳକା—ଦେ. ବିଣ. ପୂଂ—ରାତି କଣା; ଅନ୍ଧାର କଣା— Rāti jaḷakā Night-blind. ବ—ଅନ୍ଧାରକଣା ରୋଗ (ରାତିଜଳକା—ସ୍ତ୍ରୀ) —The disease of night-blind- ରାତ୍‌କାନା **ରତୌंधା, ରତୌंधी** ness.

ରାତି ଜା(ଜ)ଗିବା—ଦେ• କି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ଜଗିବା ଶବ୍ଦର ରାତିଜାଗା ହେଉଁବା ଅର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଅରେ ବ୍ୟବହାର ଅର୍ବାଚୀନ)—ରାତିରେ **ଅଦୌ** ନ ଶୋଇବା; **ରାତଜଗନା** To remain awake throughout the night; to keep vigil; to consume the midnight oil.

ରାତି ଜାଙ୍ଗୁଲ୍(ଲ୍) ଜାଙ୍ଗୁଲ୍(ଲୁ)—ଦେ. ବ—ବଡ଼ଉ ଭୋର୍; ଅଦ୍ଧ ରାତି ଜ୍ଞଃ ଜ୍ଞଃ(ଃ) } ଅନ୍ୟରୂପ ପ୍ରତ୍ୟୁଷ; ରାତିର ରାତି ଜ୍ଞଃଘଃ(ଃ) } ଅନ୍ଧକାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦୂର ରାତ ସାଏ ଯାଏ ହଓୟା ନ ହେବା ପୁଙ୍କ ସମୟ—Early **ରାତ ଜାତୀ ଜାତୀ ହୋନା** dawn; daybreak.

ରାତି ଥାଉଣୁ—ଦେ. କି. ବିଣ—ଭୋର୍ ନ ହେଉଣୁ— Rāti thāuṇu Before daybreak, when it is (ରାତି ଥାଉଁ ଥାଉଁ, ରାତି ନ ଥାଉଣୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) still dark. ରାତ୍‌ଥାକତେ **ରାତ ରହତେରହତେ**

ରାତି ଦିନ—ଦେ. କି. ବିଣ—ଅହର୍ନିଶ; ଦିବାରାତ୍ର— Rāti dina ରାତଦିନ **ରାତଦିନ** Day and night

ରାତି ଦିପହର—ଦେ. ବ—ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର—Midnight. Rāti dipahara (ରାତି ଦୁଇପହର—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାତ ଦୁପୁର **ରାତ ଦୋପହର**

ରାତି ପାଇ(ହି)ବା—ଦେ. ବ. (ସ• ରାତ୍ରି+ପ୍ରଭାତ)—ରାତିର ଅବସାନ ବେଳା; ଭୋର, ଉଷାକାଳ; ରାତିପାହାନ୍ତି(ନ୍ତା), ରାତିପାହାନ୍ତିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ] ରାତିର ଅନ୍ଧକାର ରାତି ଘଷର ଘଷିବା ନାଶ ହୋଇ ସକାଳ ରାତିଫରଗ୍ ହେବା, ରାତିଭୋର୍ ହେବା ସମୟ— ରାତପୋହା, ରାତଭୋର ହଓୟା Break of day; day-break

ଭୋର, ସବେରା dawn. (ଉ—ଗାଈଲୁ ରାତି, କୁଥ ନେଇଗଲୁ କଳଲଘାଡି—**ଭଗ** । ନ ଥାନ୍ତୁ ରାତି, ନ ମରୁ ପତି, ଏକା ରାତିକ ହେଇ ସାତ ରାତି— କାହାଣୀରେ ସତ୍ତର ପ୍ରାର୍ଥନା ।)

ରାତି ଶେଷ—ଦେ. ବ—ରାତିବାଣ (ଦେଖ) Rāti āsa Rātibāsa (See)

ରାତିଏ(କ)—ଦେ• କି. ବିଣ.—୧ । ଏକରାତି ସମୟ—1. Period Rātie(ka) ଏକ ରାତ of one night. ୨ । ଏକରାତି **ରାତକେ ଲିୟେ, ରାତଭରକୀ** ପାଇ—2. One night only. (ଉ—ରାତିଏ ଗଲେ ହାତିଏ ଅଣିବା—**ଭଗ** ।) (ଉ—ସାତ୍ୟକି ସହାୟତାରେ କର୍ଣ୍ଣକୁ ବଢ଼ାଇ, ତୁମ ପୁତ୍ର କରିଏ ରାତିକ ଲଢ଼ାଇ । କୃଷ୍ଣବିଜୟ ସହାତ୍ତରଉ ଦ୍ରୋଣ ।)

ରାତିଏ ଗଲେ ହାତିଏ ଅଣିବା—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—(ଗ୍ରେରମାନଙ୍କ Rātie gala hātie āṇibā ବ୍ୟବସାୟୀ ଗ୍ରତ ଲକ୍ଷ କରି)—ଏକ• ରାତ୍ରିର ମଧ୍ୟେ ହାତୀ ଆଣା ଗ୍ରତ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରେରକର ଦାତରେ ଲଦା **ଏକ ରାତ ଜାନା, ଏକ ହାତୀ ଲାନା** ହେବା ବୋଲ୍ ପରମ୍ପରିତ ଧନ(ଗ୍ରେର- ମାନେ ଆଣିବା)—(Said of the profession of a thief) To bring stolen property sufficient to load an elephant in the course of one night.

ରାତିଏ ରାତିଏ—ଦେ. କି, ବିଣ—ଗ୍ରତାରାତ୍ (ଦେଖ) Rātie rātie Rātārāt (See) ରାତାରାତି **ରାତୋंରାତ**

ରାତିକି ରାତି—ଦେ. କି. ବିଣ —ଏକାଦକ୍ରମେ ବହୁ ରାତି— Rātiki rāti For successive nights. ରାତକେ ରାତ **ରାତକେ ରାତ**

ରାତି ପହରୁ—ଦେ ବ.—(ସ. ରାତ୍ରି+ପ୍ରହର)—ରାତି କାଳରେ Rāti pahara ଧନାଦିକୁ ଜଗି ରହିବା—Night-watch. ରାତ ପାହାରା **ରାତକା ପହରା**

ରାତି ପିନ୍ଧା—ଦେ. ବ.—ରାତିରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ପ୍ରେତ ଲୁଗା— Rāti pindhā Cloth for night-wear. ରାତପହରଣ, ଆଠପଉରେ **ରାତ ପହନାବା, ରାତବାସ**

ରାତି ପୁହା(ହେ)ଇବା—ଦେ. କି.—ଭୋର୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ରାତି Rāti puhā(he)ibā ଯାପନ କରିବା—To pass the ରାତ ପୋହାନ whole night to go on doing a **ରାତ ଖତମ କରନା** thing till day-break. [ରାତି ପୋହିବା, ରାତି ବଢା(ଡେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାତି ବକ(ଖ)ତ୍—ଦେ.ବ.—(ସ. ରାତ୍ରି + ପା. ବଖ୍ତ୍)—ରାତି ସମୟ; Rāti baka(kha)t ରାତିକାଳ—Night-time. ରାତ୍ରୀର ବେଳା **ରାତକୀ ବକ୍ତ** (ରାତିବେଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାତି ବିକାଳି—ଦେ. କି. ବିଣ—ରାତିରେ ଅସମୟରେ— Rāti bikāḷi In an inconvenient hour of the ରାତ୍ରେ ଅସମୟେ **ରାତ ବିକାଲ** night.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାତି ବିକାଲିଆ—ଦେ. ବିଣ.—୧ । ରାତିରେ ଘଟିବା—
Rāti bikāliā 1. Happening in the night.
ରାତ୍ରେ ଆସା(ଘଟା) ୨ । ରାତିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—
रात विकालका 2. Arriving during night.

ରାତି ବିଭା(ବା)—ଦେ. ବି.—(ସ. ରାତ୍ରି ଓ ବିବାହ)—କରଣ ଓ
Rāti bibhā ବିବାହ)—ଶୂଦ୍ରାଦିଙ୍କର ରାତ୍ରି ଲଗ୍ନରେ ବିବାହ—
ରାତ୍ରେ ବିବାହ **रातबयाहा** Ceremony of marriage (in
(ରାତିବେଳା; ରାତିରଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) the case of ruling
classes Karaṇas and Sudras) per-
formed during night.

ରାତି ଭୋର୍ ଦେ. ବି.—ରାତି ଯାହିବା ବେଳ—Day-break.
Rāti bhor ରାତଭୋର **भोर; सुबह**

ରାତି ମୁହାଁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ରାତି ସମୟରେ—
Rāti muhāñ ରାତମୁଖୀ **रातमुख** 1. In the night.
୨ । ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ—2. After night fall.

ରାତିଯାକ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ନ ଶୋଇ ରାତି କଟାଇବା; ଜାଗି ରହି
Rātijāka basibā ହେବା—To spend the night
ସମସ୍ତ ରାତି ଜଗା **रात जगना** without sleep.

ରାତି ରାତି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ରାତାରାତି; ରାତିଭର—
Rāti rāti 1. Throughout the night; the whole
ରାତାରାତ **रातीरात** night. ୨ । ପ୍ରତି ରାତିରେ—
2. Nightly; every night.

ରାତି ରାତି ନାହିଁ ଦିନ ଦିନ ନାହିଁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଅହର୍ନିଶ; ରାତି
Rāti rāti nāhiñ dina dina nāhiñ ଦିନ; ସଦା ଜଗି;
ଦିନ ନେଇ ରାତ ନେଇ ଦର୍ବଦା; ୨୪ ଘଣ୍ଟାଯାକ ଅବଶ୍ରାନ୍ତରୂପେ
रातरात दिनदिन —Day and night; throughout
the 24 hours.

ରାତି ଶେଷ—ଦେ. ବି (ସ. ଶେଷରାତ୍ରି)—ଶେଷରାତ୍ରି; ରାତିର
Rāti śesha ଅବସାନ—The close of the night;
ଶେଷରାତ the early hours before the dawn.
शेशरात(ति)

ରାତି ହଗା—ଦେ. ବି—୧ । ରାତିକାଳରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—
Rāti hagā 1. Easing one's self in night time.
ରାତହାଗା ୨ । ରାତିରେ ଝାଡ଼ାଫେରିବା ଅଭ୍ୟାସ—2. The
रातहगना habit of answering the call of
nature during night. [ଦ୍ର—ରାତିହଗା ଖଣ୍ଡି
କରିବ ମୂଳ, ବାଟରୁ ଖସିବ ଭଳି ଅଳ୍ପ ଭଲ—ଉତ୍ତର ।]

ରାତି ହଗୁରା—ଦେ. ବିଣ—ଯାହାର ରାତିରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବାର
Rāti hagurā ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଅଛି—Habituated to
(ରାତିହଗୁଆ—ସ୍ତ୍ରୀ) answer the call of nature at
ରାତ୍ରେ ହାଗେ **रातहगुआ** night time.

ରାତିବାସ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ରାତ୍ରିବାସ)—ରାତିରେ ଶୋଇବା-
Rātibāsa ବେଳେ ଯେଉଁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧା ଯାଇଥାଏ ଓ ଯେଉଁ
ରାତ୍ରେ ଛୁଆଁଚଳାଗା, ରାତଛୁଁଆ ଶଯ୍ୟା ଆଦି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ
रातका ଥାଏ—(clothes beddings; bed sheets)
Used during night when one goes to
sleep. (ଯଥା—ରାତିବାସ ଲୁଗା, ରାତିବାସଛୁଆଁ ।)

ରାତିବାସ ଛୁଆଁ—ଦେ. ବି—ରାତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ବସ୍ତ୍ର ଓ ଶଯ୍ୟାଦିର
Rātibāsa chhuāñ ଅଶୁଚିତ୍ୱ—The state of the
ରାତ୍ରେର ଛୁଆଁଚ, ରାତଛୁଆ କାପଡ଼ night clothes and
छातका कपडा उपडा bedding being considered
as polluted (for having been used
for sleeping on during the night).
[ଦ୍ର—ଏବେ ସଭ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ଶ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ରାତିବାସ ଓ
ରାତି ଶଯ୍ୟାକୁ ଅଶୁଚି ବୋଲି ବାରନ୍ତି ଓ ସକାଳୁ ସ୍ନାନାଦି
କରିବା ପରେ ରାତିରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିବା ଶଯ୍ୟାଦିକୁ
ଛୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ରାତିବାସ ଛୁଆଁ ଲୁଗାକୁ ଛୁଇଁଲେ
ସ୍ନାନ ନ କରି ବୋଲି ସେ ଲୁଗାକୁ ନ ଘାଲନ୍ତି ପାକ ହାଣ୍ଡିକୁ
ଓ ଦେବତାଙ୍କୁ ଛୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଶିକ୍ଷିତା-
ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାତିବାସ ଛୁଆଁର ବାରଣ ରଖାଯାଉ
ନାହିଁ, ତାଡ଼ା ସେମାନେ ଗୋଲାଉ ଅଛନ୍ତି ବା ଶୁଭ୍ର ବସ୍ତ୍ରାଦି
ସଙ୍ଗେ ପୁରାଉ ଅଛନ୍ତି ।]

ରାତି ହେବା—ଦେ. ବି—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ିବା—1. It being
Rāti hebā sunset. ୨ । ରାତିର ଅଧିକ ବେଳ
ରାତହଓୟା ହୋଇଥିବା—2. It being late at night,
रातहोना the night being far advanced.

ରାତ୍ରି—ଦେ. ବି (ସ. ରାତ୍ରି)—ରାତି; ରାତି—Night. ସ. ବି—(ଅନ୍ୟ
Rātra ଶବ୍ଦ ପରେ ସମାସଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ରାତ୍ରି ଶବ୍ଦ ରାତ୍ର
ରାତ ଆକାର ଧାରଣ କରେ; ଯଥା—ବିବାରାତ୍ର; ନଶାରାତ୍ର; ଅର୍ଦ୍ଧ-
रात ରାତ୍ର)—The form assumed by the word
ରାତ୍ରି when added to another word to form
a compound word.

ରାତ୍ରକ—ଦେ. ବି—ଏକ ରାତ୍ରି ମାତ୍ର ସମୟ—
Rātraka Period of one night only.
ଏକରାତ୍ର **एकरात**

ରାତ୍ରଚର—ଦେ. ବି (ସ. ରାତ୍ରିଚର)—ରାତ୍ରିଚର (ଦେଖ)
Rātrachara Rātrichara. (See)
ରାତ୍ରିଚର **रात्रिचर**

ରାତ୍ରଦିବା(ନ)—ଦେ. ବି—ଦିବାରାତ୍ରି; ଅହର୍ନିଶ; ୨୪ଘଣ୍ଟା—
Rātradibā(na) Day and night; 24 hours.
ଦିନରାତ **दिनरात**

ରାତ୍ରଦିନ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ (ରାତ୍ରି + ଦିବସ; ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—ଅହର୍ନିଶ;
Rātradina ଦିନ ଓ ରାତି; ୨୪—Day and night;
throughout the 24 hours of the day.

ରାତ୍ରପାଳ—ଦେ. ବି (ସ. ରାତ୍ରିପାଳ)—ଚଉକିଦାର—
Rātrapāla Chowkidar; watchman.
ରାତପାହାରାଓୟାଲା **चौकीदार**

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାତ୍ର ପାହାନ୍ତା(ନ୍ତି)—ଦେ. ବ—ରାତ୍ରି ସମସ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା
Rātra pāhāntā(nti) ସମସ୍ତ—Daybreak; dawn.
(ରାତି ପାହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଭାଷାରେ 'ରାତି' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଭୋରବେଳା ଯେତେ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ, ସାଧୁଭାଷା ମୋରସ୍ତୁତ୍ୱହ ବ୍ୟବହାରପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ 'ରାତି' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସେ ଶବ୍ଦମାନ ଲଗାଇ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦେଖାଯାଏ; ଯଥା— ରାତିଘୋର; ରାତିଭୋଜନ ।)

ରାତ୍ରମାନ(ନେ)—ଦେ. କି. ବଣ.—ରାତ୍ରକାଳରେ—
Rātramāna(ne) Night-time; in the night.
ରାତ୍ରେ (ଉ—ଦିନ ଦୁରନ୍ତି ବୃନ୍ଦାବନେ, ଘରେ ମିଳନ୍ତି ରାତ୍ରମାନେ ରातमे —ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ରାତ୍ରି(ତ୍ରୀ)—ସ. ବ. (ରା ଧାତୁ=ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ.କି.ଇ)—୧ । ରଜନୀ;
Rātri(trī) ରାତି; ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତଠାରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ମଧ୍ୟର କାଳ—1. Night. (ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ନକ୍ତା, ନକ୍ତିଥିନୀ, କ୍ଷିଳାମା, କ୍ଷଣଦା, କ୍ଷପା ।) ୨ । ହରଦ୍ରା; ହଳଦୀ 2. Turmeric.

ରାତ୍ରିକ—ସ. ବ. (ରାତ୍ରି+କ)—୧ । ପଞ୍ଚରାତ୍ର—1. A period of
Rātrika five nights. ୨ । ଏକ ବର୍ଷକାଳ ବେଶ୍ୟା ଗୃହରେ ବାସ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who lives in the house of a prostitute for a period of full one year. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ବିଛା (ହି. ଶ)—3. A kind of scorpion.
ଦେ. କି. ବଣ.—ଏକରାତ୍ରି ମାତ्र—one night only.

ରାତ୍ରିକର—ସ. ବ. (ରାତ୍ରିର କର=କର୍ତ୍ତୃ, ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; କିମ୍ବା ରାତ୍ରିରେ
Rātrikara କର=କିରଣ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚନ୍ଦ୍ର— The moon.

ରାତ୍ରିକାଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ରାତ୍ରିକଣା; ଅନ୍ଧାତ୍ୱକଣା—
Rātrikāṇa Night-blind; nyctalops.
(ରାତ୍ରିକାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ରାତ୍ରିକାଣତ୍ୱ(ତା)—ବିଶେଷ୍ୟ]

ରାତ୍ରିକାର—ସ. ବ.—(ରାତ୍ରି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ରମା
Rātri kāra (ହି. ଶ.)—1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର (ହି. ଶ)—2. Camphor.

ରାତ୍ରିକାଳ—ସ. ବ—ରାତ୍ର ସମସ୍ତ—
Rātri kāṇa Night time; time of night.
[ରାତ୍ରିବେଳ(ଳା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାତ୍ରିଚ(ଞ୍ଚ)ର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରାତ୍ରି+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ରାତ୍ରି°+
Rātricha(ñcha)ra ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—ନିଶାଚର; ଯେ ରାତ୍ରିରେ ଚରେ ବା ବିଚରଣ କରେ—

ରାତ୍ରିଚସ୍ତ୍ର } ସ୍ତ୍ରୀ
ରାତ୍ରିଞ୍ଚସ୍ତ୍ର } Prowling in the night; of nocturnal habits.

ବ—୧ । ରାକ୍ଷସ—1. Demon ୨ । ଚୋର—2. Robber; thief. ୩ । ରାତ୍ରିରେ ଆହାରାଦି ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଜୀବମାନେ ବସାରୁ ବାହାରନ୍ତି—3. Animals of nocturnal habits. (ଯଥା— ବାଘ, ଭାଲୁ, ସାପ, ଚୋର, ବାଦୁଡ଼ି ।) ୪ । ରାତ୍ରିରେ ପହରା ଦେବା ଲୋକ—4. Night watchman. ୫। ଭୂତ; ପ୍ରେତ; ପିଶାଚ—5. Ghost; goblin; imp.

ରାତ୍ରି ଚର୍ଯ୍ୟା—ସ. ବ—ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକାମୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ
Rātri charjyā ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆହାର, ମୈଥୁନ ଓ ନିଦ୍ରାଦି ବିଷୟରେ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ ନିୟମ ପାଳନ—Some observances during the night time regarding food, sleep, copulation, enjoined by the medical treatises for health-seeking people.

ରାତ୍ରିଜ—ସ.ବଣ. (ରାତ୍ରି+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ଯାହା ରାତ୍ରିରେ ଜାତ
Rātrija ହୁଏ—Produced in the course of the night. ବ—ନକ୍ଷତ୍ର; ତାରା—Star.

ରାତ୍ରି ଜଳ—ସ. ବ—୧ । ଶିଶିର—1. Dew.
Rātri jala ୨ । କୁହୁଡ଼ି; କୁହୁଡ଼ି—Fog.

ରାତ୍ରି ଜାଗର—ସ. ବ. (ରାତ୍ରି+ଜାଗୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ=ଯେ ରାତ୍ରିରେ
Rātri jāgara ଚାଇଁ ଥାଏ)—କୁକୁର—The dog.

ରାତ୍ରି ଜାଗରଣ—ସ. ବ. (ରାତ୍ରି+ଜାଗୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ରାତ୍ରିରେ
Rātri jāgaraṇa ନ ଶୋଇ ଚାଇଁବା; ରାତ୍ର ଜଗିବା— Watching up throughout the night.

ରାତ୍ରି ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ରାତ୍ରିକାଳ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦଣ୍ଡ (ଯାହା
Rātri daṇḍa ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭ ବୋଲି ବିବେଚିତ)—Points of time during the night (considered as auspicious or otherwise).

ରାତ୍ରି ପାଳନ—ସ. ବ—ନିଶା ପାଳନ; ଅମାବାସ୍ୟା, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଏକାଦଶୀ
Rātri pāṇana ଆଦି ଉତ୍ସବରେ ରାତ୍ରରେ ଚୋଳଜନ ନ କରିବା, ଜଗରାଦ କରିବା ଓ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗବାସ ନ କରିବା ଆଦି କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ନିୟମ—Observance of abstinence in the night of certain days enjoined by the Śāstras.

ରାତ୍ରି ବାସ—ସ. ବ—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରାତ୍ରିରେ ଅବସ୍ଥାନ;
Rātri bāsa କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରାତ୍ରି ଯାପନ କରିବା— 1. Passing the night at a place. ୨ । ରାତ୍ରିବାସ ଲୁଗା; ରାତ୍ର ପିନ୍ଧା; ରାତ୍ରିରେ ପିନ୍ଧି କର ଶୋଇବା ବସ୍ତ୍ରାଦି; ଶୋଇଲା ବେଳେ ବ୍ୟବହୃତ ବସ୍ତ୍ର ଓ ଶଯ୍ୟାଦି—2. Night clothing worn while sleeping; night-gown; night-dress; night clothes; clothes, sheets, wrappers and bedding used by a person while in bed in the night.

ରାତ୍ରିବେଦ(ଦା)—ସ.ବ.(ରାତ୍ରି+ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ;+
Rātribeda(dī) ଇନ୍ ୯ମା.୯ବ)—କୁକୁଡ଼—The cock.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାତ୍ରି ଭୋଜନ—ସ. (୭ମୀ ତତ୍) —ରାତ୍ରି ସମୟରେ ଖାଇବା—
Rātri bhojana Night-meal; taking of meal during night.
(ରାତ୍ର୍ୟଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାତ୍ରିମଠ—ସ. ତଣ. ପୁଂ (ରାତ୍ରି+ରାତ୍ରିକୁ+ଅଟ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରାତ୍ରିଚର (ଦେଖ)
Rātrimaṭa Rātrichara (See)
(ରାତ୍ରି ମଠ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ତ. ପୁଂ—ରାତ୍ରିଚର (ଦେଖ)—Rātrichara (See)
(ଉ—ବୋଇଲେ ନିଜଖାକୁ ଏତେ କଷ୍ଟ ରାତ୍ରିମଠ ହେଲେ ଜାଣି ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶ୍ରବଲାସ ।)

ରାତ୍ରି ମଣି—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରୂପକ)—ଚନ୍ଦ୍ର—
Rātri maṇi The moon.

ରାତ୍ରି ମୁଖେ—ଦେ. କ୍ରି ବଣ—ରାତ୍ରି ଯୋଗେ; ରାତ୍ରିରେ—
Rātri mukhe At night.
ରାତ୍ରି ମୁଖେ (ଉ—ଜଳବ କହେ ଅଶ୍ୱ ମୁଖେ. ସେ ଯଦୁ ବଶେ ରାତ୍ରି ମୁଖେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)
ରାତ୍ରି ମୁଖମେ

ରାତ୍ରି ଯାପନ—ସଂ. ବ—ରାତ୍ର ବତାଇବା—The passing or whiling away of the night.
Rātri jāpana

ରାତ୍ରି ଯୋଗ—ସଂ. ବ—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳ; ବେଳ ବୁଡ଼—
Rātri jōga 1. Night-fall. ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରାତ୍ରିରେ ଘଟିବା ଶୁଭଯୋଗ ବା ମୁହୂର୍ତ୍ତ—2. Auspicious periods occurring in the course of the night.

ରାତ୍ରି ଯୋଗରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ—1. After night-fall. ୨ । ରାତ୍ରି ମଧ୍ୟରେ—2. In the course of the night. ୩ । ରାତ୍ରି କାଳରେ—3. By night. (ଯଥା—
(ରାତ୍ରି ଯୋଗେ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ରାତ୍ରି ଯୋଗମେ ବନ୍ଦୀ ରାତ୍ରି ଯୋଗରେ ପ୍ରହରୀମାନଙ୍କ ଶୋଇଥିବାର ସୁବିଧା ପାଇ କାରାଗାରରୁ ପଳାଇଗଲା ।
ଆମେମାନେ ରାତ୍ରି ଯୋଗେ କଟକଠାରୁ ପୁରୀକୁ ଯାଉଁ ।)

ରାତ୍ରି ଲଗ୍ନ—ସଂ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ବିବାହାଦି ଶୁଭକର୍ମ ପାଇଁ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ରାତ୍ରିକାଳରେ ପଡ଼ିବା ଲଗ୍ନ ବା ମୁହୂର୍ତ୍ତ—
Rātri lagna (ଦିବା ଲଗ୍ନ—ବ୍ୟବହାର) (astrology) Auspicious periods occurring in the course of the night for the performance of certain ceremonies, e.g. marriage.

ରାତ୍ରିରିରା—ସ. ବ.—ପ୍ରାତଃ (ହି. ଶ.); ଭୋର୍—
Rātriwira Early morning.

ରାତ୍ରି ଶେଷ—ସ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାତ୍ରର ଶେଷଭାଗ—
Rātri śesha Close of the night; the last part of night.

ରାତ୍ରିହାସ—ସ. ବ (ରାତ୍ରି+ହସ୍. ଧାତୁ+ଅ; ସେ ରାତ୍ରରେ ହସେ ବା ଫୁଟେ)—୧ । ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ—1. White lotus. ୨ । କଇଁଫୁଲ—2 Water lily.

ରାତ୍ର୍ୟଂଶ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାତ୍ରିର ଅଂଶ ବା ଭାଗ—
Rātryaaṁśa A portion of the night.

ରାତ୍ର୍ୟଟ—ସ. ବ ଓ ବଣ. ପୁଂ—ରାତ୍ରିଚର (ଦେଖ)
Rātryaṭa Rātrichara. (See)
[ରାତ୍ର୍ୟଟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରାତ୍ର୍ୟନ୍ଧ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଅନ୍ଧାରକଣା; ରାତ୍ରଜଳବା; ଯାହାକୁ ରାତ୍ରିରେ ଭଲ ଦେଖାଇ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ—
Rātryandha [ରାତ୍ର୍ୟନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ] Night-blind; nyctalops

ରାତ୍ର୍ୟନ୍ଧତା—ସଂ ବ—ରାତ୍ରିଜଳବା ରୋଗ—
Rātryandhatā Night-blindness.
[ରାତ୍ର୍ୟାନ୍ଧ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଦ୍ଧ—ସଂ.ବଣ (ରାଧ୍. ଧାତୁ=ନିଷ୍ପନ୍ନ କରିବା+କର୍ମ.ତ)—୧। ନିଷ୍ପନ୍ନ; ସିଦ୍ଧ—1. Accomplished. ୨ । ସମ୍ପନ୍ନ—2. Finished; completed. ୩ । ରନ୍ଧା ହୋଇ ଥିବା (ହି. ଶ)—3. Cooked.

ରାଦ୍ଧାନ୍ତ—ସ. ବ—୧ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ; ମୀମାଂସା—
Rāddhānta 1. Logical conclusion.

ରାଧ୍ (ଧାତୁ)—ସ. ଧାତୁ—୧ । ପୂଜା କରିବା—1. To worship.
Rādh (root) ୨ । ନିଷ୍ପନ୍ନ କରିବା—2. To accomplish; to finish.

ରାଧ(ଦ୍)—ସ.ବ (ରାଧ୍ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଅ; + ଦ୍ୱିପ୍, ବର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ଧା=ଧ)
Rādha (dh) ବୈଶାଖ ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା+ଅ)—୧। ବୈଶାଖ ମାସ—1. Month of Baiśākha. ୨ । (+କରଣ. ଅ) ଧନ; ସମୃଦ୍ଧି (ହି. ଶ)—2. Riches.

ରାଧନ(ନା)—ସ. ବ (ରାଧ୍. ଧାତୁ+ଭାବ ଅନଃ ଆ)—୧। ଆରାଧନା—
Rādhana(nā) 1. Praying. ୨ । ପୂଜା କରିବା—2. Worshipping. ୩ । ସାଧନ—3. Accomplishing. ୪। ପ୍ରାପ୍ତି—4. Attainment; acquisition.

ରାଧା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରାଧ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ
Rādhā ପ୍ରେୟସୀ; କୃଷ୍ଣପ୍ରେମରେ ସର୍ବଦାବିଭୋରା ବୃଷଭାନୁଜେମା; ରାଧିକା—1. Name of the sweetheart of Śrikṛushṇa. [ଉ—ଶତେ ମହାଶ ଯେଣ ହବ, ତେବେ ଯାବ ରାଧା ନାରବେ-ଭଗ ।] [ଦ୍ର—ରାଧାର(୧)ଅର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନୋଟ୍ :—ରାଧା ମଥୁରର ନକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋକୁଳର ଗୋପରାଜା (ରାଜୁରାଜା) ବୃଷଭାନୁଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଆୟାନ (ରାନ୍ଦୁସେଣା) ନାମକ ଗୋପାଳର ନାମମାତ୍ର ବରାହ୍ମଣୀ । ଏହାଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ନାମ କୀର୍ତ୍ତିଦା । ପୁରାଣ କୌଣସି କୌଣସି ପୁରାଣ (ଯଥା, ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ) ମତରେ ରାଧା ଅଯୋନିସମ୍ଭବା । ଜନେ ବୃଷଭାନୁଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଯୋଗଙ୍କୁ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଅତି ସୁନ୍ଦର ସୁନଲା କନ୍ୟା ଗୋଟିଏ ଲୁମୁଦ ବା କଇଁଫୁଲରେ ରହି ଜଳରେ ଭାସୁଅଛି । ସେତେବେଳେ କୀର୍ତ୍ତିଦା ତାଙ୍କୁ ଆଣି

Digitized by srujanika@gmail.com

ନଜର କନ୍ୟାରୂପେ ପାଳନ କଲେ । ଏ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼, କନ୍ତୁ ଜନ୍ମକାଳରୁ ଏହାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ମୁଦ୍ରିତ ଥିଲା । ଶିଶୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ , ଏହାଙ୍କ ଘରକୁ ମାଇପେ କାଖେଇ କରି ନେଇ ଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ରାଧା ମୁହଁ ଫେରାଇବାରୁ ତାଙ୍କ ଆଖି ଫିଟିଗଲା । କାହାର କାହାର ମତରେ କୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରୁ ରାଧା ୟାନ । ଜନ୍ମ ଦିନରୁ ଶଦ୍ଧନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା । ଯଶୋଦା କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କାଖେଇ କରି ରାଧାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ରାଧା ପ୍ରଥମେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଓ ଯଶୋଦା ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ସ୍ତନ ପାନ କରାଇଥିଲେ । ସମ୍ପର୍କରେ ରାଧା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମାଇଁ ଥିଲେ, କନ୍ତୁ ଦେବଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବାଲ୍ୟ-କାଳର ଲୀଳା ଓ ରାସରେ ରାଧାଙ୍କି କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପଦରେ ରାଧା ପ୍ରେମ, ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି, ଜୀବନ, ଯୌବନ. ସମସ୍ତ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ ଓ କୃଷ୍ଣପ୍ରେମ ଲାଗି ଗୁରୁଜନ ଗଞ୍ଜଣା, ସମାଜର ଓ ପରିବାରର ନିନ୍ଦା ଆଦି ପ୍ରତି ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ କରି ନ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଷୋଳ ସହସ୍ର ଗୋପିକାମାନଙ୍କୁ ଘେନ ଗୋପପୁରରେ ପେଜଁ ରାସକ୍ରୀଡ଼ା କରିଥିଲେ ଛନ୍ଦିରେ ନାୟିକା ରାଧାଃ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଥୁରାକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ ଅପଣାର ପୈତୃକ ରାଜ୍ୟ ଦ୍ୱାରକାକୁ ଯିବାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବରଦ୍ଧକାଳରେ ରାଧାଙ୍କର ପ୍ରେମର ବିକାଶ ପରିପୁଷ୍ଟିତା ଲାଭ କଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ରାଧାଙ୍କର ପ୍ରେମ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ମତରେ ଅତୁଳନୀୟ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱାରକାରେ ରୁକ୍ମିଣୀଆଦ ପଟ୍ଟମହିଷୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେବିତ ଓ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ସିଂହାସନରେ ବସି ରହି ସୁବା ରାଧାଙ୍କ ପ୍ରେମକୁ ମନେବେଳେ ସ୍ମରୁଥିଲେ । ଭକ୍ତାତ୍ମା ଓ ବିଦ୍ୱାତ୍ମା ସଭ୍ୟଭାବାପନ୍ନ ଲୋକେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମରେ ପେଜଁପର ପାଶବ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଗନ୍ଧନାରୂପକ ପରସ୍ତ୍ରୀହରଣାତ୍ମକ ପାପର କଳ୍ପନା କରନ୍ତି, ସ୍ନେହ ଲୀଳାକୁ ମହାନୁଭବ ଭକ୍ତିଶୀଳ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଭକ୍ତି ଓ ପବନ ରସମିଶ୍ରିତ ଅନୁରାଗରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ଉପଲବ୍ଧି କରନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭଜିବାର ପନ୍ଥା ଓ ଆଦର୍ଶ ରାଧାକାନ୍ତର ପ୍ରେମ ବୋଲି ବୈଷ୍ଣବ ମହାପୁରୁଷମାନେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରି-ଅଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ (ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତିକୁ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ ଓ ଅପଣାର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୁଖ-ଦର୍ଶନ କରୁ ନ ଥିଲେ) ରାଧାଙ୍କ ପ୍ରେମକୁ ଆଦର୍ଶ-ଭକ୍ତି ରୂପରେ କଳ୍ପନା କରି ରାଧାଙ୍କ ପର ଅନନ୍ୟଚିତ୍ତ ହୋଇ କୃଷ୍ଣଭଜନା କରୁଥିଲେ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମର ପାଶବିକ ଅଂଶକୁ ବା ଆଦର୍ଶକୁ ଅନୁସରଣ ଓ ଅନୁକରଣ କରି ଲୋକେ ଭକ୍ତିର ଓ ପ୍ରେମର ପବିତ୍ରତାକୁ କଳୁଷିତ କରି-ଅଛନ୍ତି; କନ୍ତୁ ପରକୀୟା ପ୍ରେମ ପାଇଁ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ (allegorical) ଓ ରୂପକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟକୁ ବସ୍ତୁଭକ୍ତିର ଆଦର୍ଶ ଅଟେ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ପାଶବିକତା ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲିପ୍ସା ଲେଶମାତ୍ର ନ ଥିଲା ଓ ଉକ୍ତପ୍ରେମର ଦେହ ଅଂଶରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗୂଢ଼ ମର୍ମ ପ୍ରଯୋଗ କଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ରାଧାଙ୍କ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ପର ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ନ ହେଲେ ଈଶ୍ୱରଭଜନା ପରାକାଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମ ଓ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଚର୍ମଚକ୍ଷୁରେ ଓ ମାନବେନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରା ଉପଭୋଗ୍ୟ ନୁହେ । ତାହା ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ ଓ ପରମଜ୍ଞାନ-ରୂପ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ସାଧନା ଓ ଅନୁଭବ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ ଅଟେ । ରାଧାପ୍ରେମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାସକ୍ତି ନୁହେ; ଏହା ପରମପବିତ୍ର ଭଗବଦ୍ ଭକ୍ତିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦର୍ଶ । ରାଧିକାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରସିକଭା, ଷୋଳ ସହସ୍ର ଗୋପୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରମଣ ଆଦ କେବଳ ରୂପକ ମାତ୍ର । ବାସ୍ତବ ଅର୍ଥ କରିବାକୁ ବସିଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ଜଣେ ୧୦।୧୨ ବର୍ଷର ବାଳକ ଷୋଳ ସହସ୍ର ଗୋପୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରାସକ୍ରୀଡ଼ା କରିବା ଓ ଷୋଳ ସହସ୍ର କୃଷ୍ଣ ରୂପ ଧାରଣ କରିବା ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ଅସମ୍ଭବ କନ୍ତୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜଗତରେ ଏହା ସମ୍ଭବପର ଓ ସାଧ୍ୟ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୃଥିବୀରେ ଅବତାରରୂପେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ପୃଥିବୀକୁ ନିଜ ରଚିତ ଗୀତା ଦେବାକୁ ଆସି ନ ଥିଲେ । ସେ ଅବତାର ଗ୍ରହଣଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀରେ ଭକ୍ତିର ମାର୍ଗ ଦେଖାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କର ଗୋପଲୀଲାହିଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଗଲୀଳାର ଅନୁକରଣ ଓ 'ରାଧା ପ୍ରେମହିଁ ଈଶ୍ୱରଲାଭର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପନ୍ଥା । କୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମ ପାଇଁ ରାଧାଙ୍କ ପର ସର୍ବସ୍ୱତ୍ୟାଗୀ ହେଲେ ଯାଇଁ ଭକ୍ତ ଈଶ୍ୱର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଲାଭ କରିବ । ଏହା ମତ ଲେଖକର କପୋଳକଳ୍ପିତ ମତ ନୁହେ । ଏହାହିଁ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ତତ୍ତ୍ୱର ଚନ୍ତ୍ରାଶୀଳ ଭକ୍ତ-ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ମତର; ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାରାଂଶମାତ୍ର ଅଟେ । ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାକୁ କେହି କେହି ଅଧୁନିକ କପୋଳକଳ୍ପନା ବୋଲି କହନ୍ତି; କନ୍ତୁ ରାଧାଙ୍କ ନାମ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଗୋଲୋକରେ ରାଧାଙ୍କ ସହିତ ଲୀଳା ପୁରାତନ ବାୟୁପୁରାଣର ୧୦୪ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ପୁରାଣରେ ରାଧା ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି କମ୍ବଲଖଣ୍ଡରୂପରେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି —ର୍+ଆ+ଧ୍+ଆ

ର୍=କୋଟିଜନ୍ମାର୍ଜ୍ଜିତ ପାପ ଓ ଶୁଭାଶୁଭ କର୍ମଭୋଗ,

ଆ=ଗର୍ଭବାସ, ମୃତ୍ୟୁ ଓ ରୋଗ,

ଧ=ଯମଯନ୍ତ୍ରଣା

ଆ=ସଂସାରବନ୍ଧନ ॥

ଯାହାଙ୍କ ସ୍ମରଣ ଓ ନାମକୀର୍ତ୍ତନ ଓ ସେବା କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର୍ପ୍ୟନ୍ତ ପାପାଦରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଏ ସେ ରାଧା; ଶ୍ରୀମଦ୍-ଭାଗବତରେ ରାଧାଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ; ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ଓ ଦେବୀ ଭାଗବତରେ ରାଧାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନ ମିଳେ । ପୁରାଣ-ମାନଙ୍କରେ ରାଧାଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଭିନ୍ନ ଭିନ ବିବରଣ ଦେଖାଯାଏ । କେଉଁ କେଉଁ ପୁରାଣରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଏ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବାମ ଅଙ୍ଗରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ପୁଣି କାହିଁ କାହିଁ ଗୋଲୋକଧାମର ରାସମଣ୍ଡଳରେ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା ଲେଖା ଅଛି । ଜନ୍ମ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏ ଯୁବତୀ ଦୋଇଥିବା କଥା ମଧ୍ୟ ଲେଖା ଅଛି । ଗର୍ଗ-ସଂହିତା ଆଦି କେତେକ ଅଧୁନିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରାଧାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିବା କଥା ଲେଖାଅଛି—ହି. ଶ.]

୨ । କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ପାଳୟିତ୍ରୀ ଜନନୀ; ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ସାରଥି ଅଧିରଥଙ୍କ ପତ୍ନୀ—2. Name of the foster-mother of Karṇṇa. [ଦ୍ର—ରାଧାଶବ୍ଦର (୨) ଅର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନୋଟ୍—କୁନ୍ତୀ କୁମାରୀ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସରେ ତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣବାହେ କୁମାର ଜାତ ହେବାରୁ କୁନ୍ତୀ ଲୋକଲଜ୍ଜାଭୟରେ ଗୋଟିଏ ପେଡ଼ାମଧ୍ୟରେ ସେ ଶିଶୁଟିଙ୍କ ପତ୍ରାଇ ନଈରେ ଭସାଇ ଦେଲେ ଓ ଶିଶୁଟି ଭାସି ଯାଉ ଯାଉ ସୂତଧରଜାତୀୟ ସାରଥି ବା ସୂତ ଅଧିରଥ ତାକୁ ଦେଖି ତାକୁ ନେଇ ଆପଣାର ପତ୍ନୀ (ରାଧା)ଙ୍କୁ ଦେଲେ ଓ ରାଧା ତାକୁ ପୁତ୍ରକୁ ଲାଳନପାଳନ କର ବଢ଼ାଇଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ସୂତପୁତ୍ର ଓ ରାଧେୟ କୋଇଯାଏ । ପ୍ରକୃତରେ ରାଧା କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ପାଳନ୍ତା ମାଆ ।] ୩ । ବିଦ୍ୟୁତ୍—3. Atomspheric electricity. ୪ । ଆମଳକୀ—4. Embilic myrobalan. ୫ । ବିଷ୍ଣୁକ୍ରାନ୍ତା ନାମକ ଦେଶ—5. A mythological tract of country. [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ପୃଥିବୀର ଛଅ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଯାଇଅଛି;—ବିଷ୍ଣୁକ୍ରାନ୍ତା, ରଥକ୍ରାନ୍ତା ଓ ଅଶ୍ୱକ୍ରାନ୍ତା ।] ୬ । ଅପରାଜିତା ଫୁଲ ଓ ଲତା; ବିଷ୍ଣୁକ୍ରାନ୍ତା ଲତା ଓ ଫୁଲ—6. A kind of flower and creeper; Clitoria Ternatia. ୭ । ବାଣମୋକ୍ଷଣ କାଳୀନ ଭଙ୍ଗୀ ବା ଅବସ୍ଥାନ ବିଶେଷ (ଏଥିରେ ଦୁଇ ପାଦ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଏକହାତର ଦୂରରେ ରହେ)—7. A posture assumed by an archer while shooting. ୮ । ରଣାଶ୍ୱିନୀ ନକ୍ଷତ୍ର—8. The 16th of the 27 asterisms in Hindu astronomy. ୯ । ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ମଲ୍ଲଙ୍କ ପତ୍ନୀ; ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ—9. Chandrāvalī, wife of Gobardhanamalla. [ଦ୍ର—ମଲ୍ଲ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନର ଯେ ଜୀବଧନ ମାନସ ବନ୍ଧନ ପାଶୀ ବାଲୀ, ରାଧାନାମ ଦ୍ୱାରା ତାହାର ବିଦ୍ଧ ନାମ ପୁଣିହିଁ ତ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ । ଅରିମନ୍ଥନ୍ ବିଦଗ୍ଧମୁଖମଣ୍ଡନ ।]୧୦।(+କରଣ ଅ+ଅ)ପ୍ରୀତି; ଅନୁରାଗ; ପ୍ରେମ (ହି.ଶ)—10. Love; attachment. ୧୧ (+ଅଧିକରଣ ଅ)ବୈଶାଖ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା (ହି.ଶ)—11. The fullmoon day of the month of Baiśākha. ୧୨।ଏକ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତର ନାମ (ହି.ଶ)-12. Name of a Sanskrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ରଗଣ, ଭଗଣ, ମଗଣ, ବଗଣ ଓ ଏକଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ, ଏପରି ୧୩ ଅକ୍ଷର ଥାଏ—ହି. ଶ.]

ରାଧା—ଦେ. ବ.—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବଅସ୍ଥିକା ନାମ—
Rādhā — A name given to females.
[ରାଧାମଣି, ରାଧା ପ୍ରିୟା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଧାକାନ୍ତ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମ—
Rādhākānta — Name of Śrīkṛushṇa.
(ରାଧା ଧବ, ରାଧା ନାଥ, ରାଧା ପ୍ରିୟ, ରାଧାବଲ୍ଲଭ, ରାଧାମୋହନ, ରାଧା ରମଣ, ରାଧା ବିନୋଦ } —ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଧାକାନ୍ତ ଦେବ—ଦେ. ବ.—(ନାମ)—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଜା ସର୍ ରାଧାକାନ୍ତ
Rādhākānta deba ଦେବ (କଲିକତା) (୧୬୮୬-୧୭୬୭)—
Sir Radhakanta Deb Bahadur,
ରାଧାକାନ୍ତ K. C. S. I. of Calcutta. [ଦ୍ର—ଏ କଲିକତା
ଦେବ ଶୋଭାବଜାରର ରାଜବଂଶୀୟ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ଓ ଧର୍ମପ୍ରାଣ
ରାଧାକାନ୍ତ ଜମିଦାର; ୪୨ ବର୍ଷ ପରମ୍ପରମ ଓ ଅକ୍ଲସ୍ର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟପୂର୍ବକ
ଦେବ ତତ୍ତ୍ୱ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏ ଶବ୍ଦକଲ୍ପଦ୍ରୁମ ଓ ବଙ୍ଗଳା-ଇଂରାଜୀରେ ସମର୍ଥକୋଷ ଅଭିଧାନ ସଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ । ଜୀବନର ଶେଷ ଭାଗ ବର୍ଷେ ଏ କଲିକତା ତ୍ୟାଗ କରି ବୃନ୍ଦାବନରେ ବାସ କରିଥିଲେ । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ ରାଜା-ବାହାଦୁର୍, କେ. ସି. ଏସ୍. ଆଇ ଓ ସର୍ ଉପାଧି ଦେଇ ଥିଲେ । ଏ ପୂର୍ବରୁ ଜଜଙ୍କ ଶବଦାହ ଓ ଆନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି ସମ୍ବନ୍ଧେ ସୁପ୍ରେମ୍ଭଡ ଓ ସାଦ୍ରିମାହାବଙ୍କୁ ଯଥାବିହିତ ଉପ-ଦେଶ ଦେଇ, ମରିବା ଦିନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟରେ ତୁଳସୀ ମୂଳରେ ଜପ କରୁ କରୁ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରାଣ-ବାୟୁ ନିର୍ଗତ ହେଲା । ବିଧର୍ମୀ ଶିକାଗ୍ୱୋମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବୃନ୍ଦାବନରେ ମୟୂରବଧ ବନ୍ଧ ଏହାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣ-ମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଇନ୍ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ ହୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ପିତା ଗୋପୀମୋହନ ଓ ପିତାମହ ରାଜା ନବକୃଷ୍ଣ ଦେବ ।)

ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ—ଦେ. ବ.— (ନାମ)—ପୁରୀର ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ
Rādhākānta matha ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମଠ—A celebarated
ରାଧାକାନ୍ତ Matha of Puri. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବ
ମଠ ପୁରୀରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ବେଳେ ଏଠାରେ ବାସ କରୁ-
ରାଧାକାନ୍ତ ଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କର ମାଳା କନ୍ଥା ଓ
ମଠ ପାଦୁକା ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ବାସ କରୁଥିବା ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଯତ୍ନ ସହକାରେ ରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । ଏହାହିଁ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହସ୍ଥ କାଶୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଘର ଥିଲା । ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସେଠାରେ ରହିବା ଘରେ କାଶୀ ମିଶ୍ରେ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଲେ ଓ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଏହାକୁ ଗୋପାଳ ଗୁରୁ ଗୋସ୍ୱାମୀ ନାମକ ଜଣେ ବୈରାଗୀ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ଦେଲେ । ଗୋପାଳ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଶିଷ୍ୟପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ଏ ମଠ ଓଡ଼ିଆ ମହନ୍ତଙ୍କ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତାରେ ଚଳି ଆସୁଅଛି । ବଙ୍ଗାଳ ଓ ଦକ୍ଷିଣଭାରତୀୟ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଏହାର ଶାଖା ମଠମାନ ଅଛି ।]

ରାଧା କୁଣ୍ଡ—ସ. ବ.—ବୃନ୍ଦାବନସ୍ଥ ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—A shrine of
Rādhā kuṇḍa Brundaban, being a reservoir of
holy ,water associated with Rādhā,
Kṛushṇa's divine consort.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଧାକୃଷ୍ଣ(ଣ୍ଟ)—ତ୍ରା.ବ.—(ସଂ. ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଶବ୍ଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ) —ରାଧାକୃଷ୍ଣ (ଦେଖ)—Rādhā-kṛushṇa (See)
Rādhā kushṇa(ṭaṇ)
ରାଧାକୀଷ୍ଟ ରାଧାକୀସନ
[ରାଧେକୃଷ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଧାକୃଷ୍ଣ—ସଂ. ବ.—[ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ]—ରାଧାଙ୍କର ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକତ୍ର ସନ୍ନିବଦ୍ଧ ଯୁଗଳରୂପ—Rādhā and Kṛushṇa standing or sitting together or embracing each other. ଦେ. ବ. ପୁଂ.—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.
Rādhākṛushṇa
ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଗୋବିନ୍ଦ, ରାଧାଶ୍ୟାମ(ଚନ୍ଦ୍ର) ରାଧା ମାଧବ, ରାଧାଦାମୋଦର } —ଅନ୍ୟରୂପ

ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଗୋବିନ୍ଦ—ସଂ. ବ.—ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାରିତ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ନାମ—Name uttered by devotees of Bishṇu,
Rādhākṛushṇa gobinda
ରାଧାମାଧବ ଗୋବିନ୍ଦ
ରାଧା ଦାମୋଦର ଗୋବିନ୍ଦ
ରାଧାଶ୍ୟାମ ଗୋବିନ୍ଦ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ରାଧା ଚକ୍ର—ସଂ.ବ.—(ରାଧାଙ୍କଠାରୁ ଚକ୍ର; ମ.ଷ.ଲୋ)—ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର—Rādhā chakra
The disc (weapon)of Bishṇu by hurling which He killed many demons.
[ଦ୍ର—ଏହା ଚକ୍ରଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବହୁ ଦୈତ୍ୟଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିବାରୁ ରାଧା ଏହି ଅସ୍ତ୍ରକୁ ବିଶେଷ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ ।]

ରାଧା ଚଡ଼ୁକ—ଦେ ବ.—(ସଂ. ରାଧାଚକ୍ର)—(ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ) Rādhā chardaka ମନୁଷ୍ୟ ଉପରେ ପଡ଼ି ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଇବା (ରାଧା ଚଡ଼ଚଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚଡ଼ଚଡ଼ି ବା ବଜ୍ରପାତ—Thunder which strikes and kills a person.
(ଦ୍ର—ଲୋକେ ଗାଳରେ କହୁ ଥାଆନ୍ତି, ତୋ ଉପରେ ବାଜ ରାଧାଚଡ଼ୁକ ପଡ଼ୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ତୋ ଉପରେ ବଜ୍ରପାତ ହୋଇ ତୋର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟୁ ।)
ଗୋୟା ବୀଜଳୀ, ହରହଡୀ ବଜ୍ର

ରାଧା ଚନ୍ଦ୍ରବାଡ଼ି—ଦେ. ବ—(ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଘୃଣିତ ଓ Rādhā chandrabārdi ମାରାତ୍ମକ ବିସୂଚିକା—Cholera of a very serious type; asiatic cholera. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ରାଧାଚନ୍ଦ୍ର (ରାଧାକୃଷ୍ଣ) ବେଶ ହୋଇଥିଲେ ସେ ବର୍ଷ ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ଓ ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ବିସୂଚିକାର ଆକ୍ରମଣରେ ଅଗଣ୍ୟ ଲୋକ ମରିଥିଲେ ।]
ଓବା, ଟୁନକୀ

ରାଧାଚରଣ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Rādhācharaṇa A name given to males.
[ରାଧାପ୍ରସାଦ, ରାଧାପ୍ରସନ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଧାଚରଣ ଦାସ—ଦେ.ବ(ନାମ)—(ପରଲୋକଗତ) ସାମନ୍ତ ରାଧାଚରଣ ଦାସ, ବାଲେଶ୍ୱରର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବିଖ୍ୟାତ ଜମିଦାର—The late wellknown Zamindar of Balasore in the Balasore district of Orissa. [ଦ୍ର—ଏ ଜାଗାରେ କରଣ ଓ ବାଲେଶ୍ୱରର ସୁଜନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରଧାନ ଜମିଦାରବଂଶୀୟ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି ଓ ଦେବସେବା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣବୈଷ୍ଣବାଦିଙ୍କ ସେବା ନିମନ୍ତେ ଖ୍ୟାତି ହୋଇଥିବା ଦେବମନ୍ଦିର ଓ ଇଲ୍ଲାମାନ ଅନେକ ଅଟେ । ଏହାଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ସାମନ୍ତଚଣ୍ଟିଆ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ।]

ରାଧା ଜନ୍ମ—ସଂ. ବ—ରାଧାଷ୍ଟମୀ (ଦେଖ)
Rādhājanma Rādhāshṭamī. (See)

ରାଧାତାପିନୀ—ସଂ. ବ—ଅଥର୍ବ ବେଦର ଉପନିଷଦ୍ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—A treatise on the Baishṇaba religion. [ଦ୍ର—ଗୋପାଳ ବେଶ ଅଥର୍ବରେ, ଅଛଇ ରାଧା ତାପିନୀରେ । ପ୍ରାଚୀ ପୁଣ୍ଡିଚନ୍ନ ତନ୍ତ୍ରାଦସ୍ତୁ ।]
Rādhātāpinī

ରାଧା ଦାମୋଦର—ସଂ. ବ—୧ । ରାଧା ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—1. Rādhā Rādhā dāmodara and Śrīkṛushṇa. ୨ । ରାଇ ଦାମୋଦର (ଦେଖ)—2. Rāīdāmodara: (See) ୩ । ଯଦ୍ଦ୍ୱାରାଦ୍ୟୋତ୍ତ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଯୁଗଳରୂପକୁ ଜପିବାର ମନ୍ତ୍ର; କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ବ୍ରତକାମାନଙ୍କ ଜପିବା ମନ୍ତ୍ର ଓ ବ୍ରତ—3. The formula formulated and the vow taken for worshipping Rādhā and Kṛushṇa during the month of Kārttika.
ରାଧା ଦାମୋଦର
ରାଇ ଦାମୋଦର } ଦେଖନ୍ତୁରୂପ

ରାଧା ନାଚବେ—ଦେ. ବାକ୍ୟ—ରାଧା ନଚ୍ଚ କରିବାରୂପ ଅଲଭ୍ୟ ବା ଦୁର୍ଲଭ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ—A thing, the performorance of which entails much botheration and arrangement. [ଦ୍ର—ରାଧା ନାଚଗୀ କୌଣସି କୃତ୍ରିସାଧ୍ୟ ବା ବହୁ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ ବା ବହୁଳ ସାତମଣ ତେଲଓ ପୁଡ଼ିବେନା ରାଧାଓ ନାଚବେନା ଆୟୋଜନସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଏକସୋମନ ଘି ହୋଗା ନ ରାଧା ନାଚେଁଗୀ ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏ ବାକ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ;—ଶବ୍ଦେ ମହୁଣ ଘିଅ ହେବ, ନାଁ, ରାଧା ନାଚବେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଶବ୍ଦେ ମହୁଣ ଗୁଆ ଘିଅ ଏକତ୍ର ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ପାରିବା ସେସବୁର ଅସାଧ୍ୟ, ରାଧା ନାଚିବା ପ୍ରଶ୍ନ ସେଥିପରି ଅସମ୍ଭବ । ସମୁଚ୍ଚୟତଃ ଏ ଉକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାର କୌଣସି ଲୌକିକ ଆଖ୍ୟାନ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଅଛି ।]

ରାଧାନାଥ—ସଂ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa. ଦେ. ବ. ପୁଂ—
Rādhānātha ୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଉତ୍କଳର ରାଜା ରାଧାନାଥ ରାଜା ବାହାଦୁର୍—2. The late Rai Rādhānāth Rai Bāhādur, the greatest modern Oriya poet. [ଦ୍ର—ଏ ମହାଶୟ ଉତ୍କଳର ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ପ୍ରଧାନ କବି । ଏ ଉତ୍କଳର ସ୍ଥାୟୀ ଉପନିବେଶୀ ବଙ୍ଗୀୟ କାୟସ୍ଥ କୂଳରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଦେବାରପୁର ଗ୍ରାମରେ ଖ୍ରୀ. ୧୮୨୧ ସାଲ ଅଶ୍ୱିନ ୧୫ ଦିନ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ସୁନ୍ଦରନାରାୟଣ ରାୟ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀମତୀ ଭାରଣୀଦାସୀ । ଅଳ୍ପ ଶୈଶବରୁ ମାତୃହୀନ ହୋଇ ସେ ପିତାଙ୍କଠାରୁ ପିତୃସ୍ନେହ ଦ୍ୱିଗୁଣ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଶୈଶବରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୋଗପ୍ରବଣ ଥିଲେ, ତେଣୁ ପଠଦଶାରେ ତାଙ୍କର ବହୁ ସମୟ ରୋଗରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ସେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜଜ୍ଞାସ୍କୁଲରୁ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ, ସେସମୟରେ କଟକରେ ଉଚ୍ଚତର ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ କଲେଜ୍ ବସିଥିବାରୁ, କଲ୍ୟକତାକୁ ଏଫ୍. ଏ. ପଢ଼ିବାକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନ ଘଟିବାରୁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର ସେଠାରୁ ଫେରିଆସିବାକୁ ହେଲା । କିଛି ଦିନ ପରେ ସେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜଜ୍ଞା ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ମାସିକ ୩୦ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । କଲେଜ୍‌ରେ ପଢ଼ିବା ସୁବିଧା ଆଉ ନ ଘଟିବାରୁ ସେ ନିଜ ଘରେ ଘରେ ପାଠ ପଢ଼ି ଏଫ୍. ଏ. ପାସ୍ କଲେ ଓ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷାର ସମସ୍ତ ପାଠ୍ୟ ନିଜ ଯତ୍ନ ଓ ଉଦ୍ୟମରେ ଘରେ ପଢ଼ିଲେ । ତତ୍କାଳୀନ ବଙ୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ସଦାଶିବ ନନଙ୍କ ପାଖରେ ରାଧାନାଥ ଉତ୍କଳର ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସହିତ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟ ନାଟକାଦି ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜଜ୍ଞ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ରାଧାନାଥ ୫ ବର୍ଷକାଳ ଶିକ୍ଷକର କରିଥିଲେ ଓ ଏହି ସମୟରେ ରେମୁଣା ଗ୍ରାମର ଆଦତ୍ୟ ବଂଶର ଉନ୍ନମୋହନ ଆଦତ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା ପରଶମଣିଙ୍କ ସହିତ ରାଧାନାଥଙ୍କ ଶୁଭ ପରିଣୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ପରେ ସେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ମୁଙ୍ଗଜଜ୍ଞ ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ବଦଳି ହେଲେ ଓ ସେଠାରେ ଉତ୍କର୍ଷଦଂଡ କାଲର ଉତ୍କୃଳ୍ଟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁରରୂପେ ଲାଭ କଲେ । ପୁଣିରୁ ସେବାକୁଡ଼ାକୁ ବଦଳି ହେଲେ ଓ ସେଠାରୁ ୧୮୭୬ରେ ସ୍କୁଲ୍ ବିଭାଗୀୟ ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର୍ ପଦରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜଜ୍ଞାକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ଏହି ବର୍ଷ ତାଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ଶଶିଭୂଷଣଙ୍କ ଜନ୍ମ । ଏତେବେଳକୁ ରାଧାନାଥ ତାଙ୍କର ଅନେକ କାବ୍ୟ ଲେଖି ସାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟସେବାରେ ଓ ଉତ୍କଳରେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ପୁରସ୍କାରସ୍ୱରୂପ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ତାଙ୍କ ରାୟ ବାହାଦୁର ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । ରାଧାନାଥ ଉତ୍କଳକୁ ଜନ୍ମଭୂମି ଓ ଓଡ଼ିଆଭାଷାକୁ ମାତୃଭାଷା ମଣୁଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ । ପରେ ସେ ବଙ୍ଗଭାରତୀଙ୍କ ସେବା ତ୍ୟାଗ କରି ଉତ୍କଳ ଭାରତୀଙ୍କ ବନ୍ଦନାରେ ନିଜର ଜୀବନକୁ ନିଯୋଜିତ କଲେ । ଉତ୍କଳର ଦର୍ଶନୀୟ ହ୍ରଦ, ପୁଷ୍କରିଣୀ, ପର୍ବତ, ନଦୀ, ବନ, ଗ୍ରାମ, ଉଦ୍ୟାନ, ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ଆଦି ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଐତିହାସିକ ବିଷୟକୁ ସେ ଅମର ଅକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେ ଉତ୍କଳର ଆଧୁନିକ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଓ ଜାତୀୟ କବିତାର ମୂଳଦୁଆ ବାନ୍ଧିଦେଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳର ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟଯୁଗର ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ଓ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ତାଙ୍କର ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ଗଦ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ (ଇତାଲ୍ୟର ଯୁବା) ଓ ଅନେକ ନାମଜ ପ୍ରବନ୍ଧ ଏବଂ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଛଡ଼ା ଆଉ ସବୁ ରଚନା ପଦ୍ୟ । ତାଙ୍କର ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ :—

୧ । ସଂସ୍କୃତ ମେଘଦୂତର ପଦ୍ୟାନୁବାଦ
୨ । ସ୍କୁଲ୍ ପାଠ୍ୟ କବିତାବଳୀ
୩ । କେଦାରଗୌରୀ
୪ । ଉତ୍କଳଭାଷା
୫ । ନନ୍ଦକେଶ୍ୱର
୬ । ଉଷା
୭ । ପାଦ୍ଟା (ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ)
୮ । ଚଲକା
୯ । ମଦାସାଜା (ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ)
୧୦ । ଯଯାଉକେଶଦ୍ୱ
୧୧ । ତୁଳସୀ ସ୍ତବକ
୧୨ । ଦରବାର । ୧୩ । ଦଶରଥ ବିଯୋଗ
୧୪ । ବାଣଦ୍ୱରଣ । ୧୫ । ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି

ଉତ୍କଳର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ତାଙ୍କୁ ଅମର କରିବ । ତାଙ୍କ ରଚନାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ପଦଲାଳିତ୍ୟ, ସାରଲ୍ୟ ଓ ସୁରୁଚି ପାଠକମାତ୍ରଙ୍କୁହିଁ ମୁଗ୍ଧ କରେ । ରଚନାରେ ସେ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରି ନ ଥିଲେ । ସଂସ୍କୃତ ଓ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀ ଶଶି ଭୂଷଣ ପିତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟମ ଜାମାତା ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ରାୟ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ସଂକଳନ କରି ଶୀଘ୍ର ତାହା ମୁଦ୍ରିତ ହେବା କଳ୍ପନା କରୁଅଛନ୍ତି ।]

ରାଧାପଦ୍ମ—ସ. ବ—୧ । ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ—1. White lotus. Rādhāpadma ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଫୁଲ—2. The sun flower.

ରାଧପ୍ରିୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ;ରାଧା+ପ୍ରିୟା)—ରାଧିକାଙ୍କ ପ୍ରିୟ- Rādhāpriyā ସଖୀ—A dear female friend of Rādhā. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ—A name (ରାଧାବଲ୍ଲଭୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) given to females.

ରାଧା ବଲ୍ଲଭ—ସ.ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa. Rādhā ballabha ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—
ରାଧାରମଣ
ରାଧାମୋଦନ } —ଅନ୍ୟରୂପ A name given to males.

ରାଧାବଲ୍ଲଭ(ଭୀ)ମଠ—ଦେ.ବ—ପୁରୀ ସହରର ଗୋଟିଏ ବୈଷ୍ଣବ ମଠ— Rādhāballabha(bhī)maṭha Name of a Math ରାଧାବଲ୍ଲଭୀ ମଠ in Puri. [ଦ୍ର--ଏହି ମଠରେ ଥିବା ବୈଷ୍ଣବସମ୍ପ୍ରଦାୟ ରାଧାବଲ୍ଲଭୀ ମଠ ସ୍ୱଧକାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ଭକ୍ତଗଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରଅଛନ୍ତି । ଏ ମଣ୍ଡଳୀସ୍ଥ ଜମାର୍କ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ।]

ରାଧାମଣି—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Rādhāmaṇi A name given to females.

ରାଧାରମଣ ଚରଣ ଦାସ—ଦେ.ବ.--ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବଗାମୀ ବୈଷ୍ଣବ; ପୁରୀର 'ବଡ଼ ବାବାଜୀ'; ରାଧାରମଣ ଚରଣ ଦାସ କଟକର "ଚରଣ ଦାସ ବାବାଜୀ"—A late celebrated baishnaba of this name. (ଦ୍ର—ଏ ମହାତ୍ମା ବଙ୍ଗଦେଶରେ କାୟସ୍ଥ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। କେତେକ ଦିନ ସୃଦ୍ଧସ୍ତ୍ରୀଶ୍ରମ୍ଭୀ ଦେବା ପରେ ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ବିୟୋଗ ଘଟିଲା । ଉପରେ ସେ ନବଦ୍ୱୀପକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କଠାରୁ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ଦୀକ୍ଷା ଓ ବେକ ଗ୍ରହଣ କର ହରିନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ବଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳରେ ଜନ୍ତୁ ସଦସ୍ତ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତକ ଇଥିଲେ। ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ କୃପାରୁ ଏକନିଷ୍ଠା ଭକ୍ତି ବଳରେ ସେ ଅନେକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଘଟନା ମାନ ଦେଖାଇ ପାରିଥିଲେ। ତାଙ୍କର ନବଦ୍ୱୀପରେ, କଟକରେ ଓ ପୁରୀରେ ମଠ ଅଛି । ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ବ୍ରଜଦାସ ବାବାଜୀ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ସଦସ୍ତ୍ର ସଦସ୍ତ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରଦୀକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି। କଟକରେ ଚେଲଙ୍ଗା ବଜାର ଓ ଉଜାବଚିଣ୍ଡି ମଠରେ କାଠଯୋଡ଼ି କୁଳରେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ୟ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଶିଷ୍ୟ-ମାନେ 'ରାସବିହାରୀ ମଠ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମଠ ସ୍ଥାପନ କର ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ମର୍ମରମୟ ମୂର୍ତ୍ତି ରଖି ତାଙ୍କର ଓ ଭକ୍ତ ମଠରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାସବିହାରୀ ଦେବଙ୍କର ପୂଜା, ଅର୍ଚ୍ଚନା ଓ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରୁଅଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ପ୍ରଚଳିତ ମନ୍ତ୍ର—

"ହରେକୃଷ୍ଣ ହରେ ରାମ
ନତାଇ ଗଉର ରାଧେ ଶ୍ୟାମ"

ବାରଂବାର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ଭକ୍ତମାନେ ଖୋଳ କରତାଳ ବଜାଇ ଅଷ୍ଟପ୍ରହରୀୟ, ଚବିଶପ୍ରହରୀୟ, ସପ୍ତାହବ୍ୟାପୀ ଓ ମାସବ୍ୟାପୀ ଅହୋରାତ୍ର ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଓ ନଗର କୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି। ନବଦ୍ୱୀପରେ ଥିବା ତାଙ୍କ ମଠରେ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ନାନା ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ଏହିପରି କୀର୍ତ୍ତନ ଓ ମହୋତ୍ସବ ହୁଏ ।

ରାଧାରାଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ରାଧାଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ—1. A Rādhā rāṇi term of endearment applied to ରାଧାରାଣୀ Rādhā ୨। ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ 2. A name given **राधारानी** to females.

ରାଧାଶ୍ୟାମ ନରେ(ରି)ନ୍ଦ୍ର—ଦେ.ବ. (ନାମ)—କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ପରଲୋକ-
Rādhāsyāma nare(ri)ndra ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜମିଦାର।
The late wellknown Zemindar of Kendrapara in the district of Cuttack in Orissa, celebrated for his munificence to Baishnabas. (ଦ୍ର—ଏ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ପୂର୍ବତନ ଜମିଦାର ବଂଶୀୟ ଥିଲେ। ଏହାଙ୍କ ଟେଡାଙ୍କ ନାମ ସତ୍ୟଶିବ ସେନା। ଏହାଙ୍କ ପରବାର ଦାନ ଓ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ। ଏ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାଠାରେ ବଳଦେବ ଜୀଉ ନାମକ ଦେବବିଗ୍ରହ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କର ତାଙ୍କ ଉତ୍ତେ ଅନେକ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଖଞ୍ଜା କର ଯାଇଅଛନ୍ତି। ଏହାଙ୍କ ବଦାନ୍ୟତାକୁ ଆରଭର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ବା ତୀର୍ଥଶ୍ରେଷ୍ଠ (ପୁରୀ, ରାମେଶ୍ୱର, ବଦ୍ରିନାଥ ଓ କାଶୀ) ରେ ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ ହେଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ଦିଉସୀକୁ କବି-ବର ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର ବାବାଦ କରିଥିଲେ।)

ରାଧାଷ୍ଟମୀ—ସ.ବ.—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀ। (ରାଧିକା ଏହିଦିନ Rādhāshṭamī ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ) । The eighth day of the bright fortnight of Bhādra, the birth-day of Rādhā

ରାଧାସଖୀ—ସ. ବ.—ରାଧାଙ୍କର ସାଙ୍ଗ—A female compa-
Rādhā sakhī nion of Rādhā (ଦ୍ର—ଷୋଳ ସହସ୍ର ଗୋପୀ ରାଧିକାଙ୍କର ସଖୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚାରିଜଣ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟସଖୀ ଥିଲେ ।) (ରାଧାସହଚରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଧି—ଦେ. ବ.—ରାଧିକାର ଡାକ ନାମ—Name for calling
Rādhi Rādhikā.

ରାଧି(ଧୁ)ଆ—ଦେ. ବ.—(ଅନାଦରାର୍ଥକ) ରାଧା ନାମରେ ଆରମ୍ଭ
Rādhi(dhu)ā ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—Name for
ରାଧୁଆ **ରାଧିଆ** calling persons named Rādhakṛushna etc.

ରାଧିକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରାଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Rādhikā ରାଧା (ଦେଖ)—Rādhā (See)

ରାଧିକା କାନ୍ତ—ସ.ବ.ପୁଂ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ--Śrīkṛushṇa.ଦେ ବ.ପୁ.ଲୋକଙ୍କ
Rādhikā kānta ନାମ—A name given to males.
[ରାଧିକା ପ୍ରସନ୍ନ, ରାଧିକା ନାଥ, ରାଧିକା ବଲ୍ଲଭ, ରାଧିକା ରଞ୍ଜନ, ରାଧିକା ରମଣ, ରାଧିକା ମୋହନ, ରାଧିକାରସିକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାଧିକା ଗୋପିକାଗଣ—ସ. ବ (ସହଚର)—ରାଧା ଓ ଗୋପୀମାନେ—
Rādhikā gopikāgaṇa Rādhā and the cowherd ladies of Brundaban.

ରାଧିକା ଦୂତିକା—ସ. ବ (ସହଚରୀଦ୍ୱୟ ଓ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ରାଧା ଓ
Rādhikā dūtikā ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟସଖୀ ଲଳିତା—Rādhā and
(ରାଧିକା ଦୂତିକା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) her bosom companion -Lalitā. ଦେ. ବ—ସମବୟସ୍କା ଯୁବତୀ ସଖୀଦ୍ୱୟଙ୍କୁ—A word applied to two young ladies of the same age who are companions to each other.
(ରାଧିକାଲଳିତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାଧିକେ—ସ. (ରାଧିକା ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ରାଧିକା !—
Rādhike Oh Rādhikā !

ରାଧୀ—ସ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ (ରାଧ୍ ଧାତୁ=ସିଦ୍ଧ କରିବା+ଅଚ୍‌କରଣ.ଅ+ଈ)—
Rādhī ବୈଶାଖ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—The fullmoon of the month of Baiśākha. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଧା. କାନ୍ତୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକନାମ—A name for calling Rādhā.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଧୁ—ଦେ. ବ—(ଆଦରାର୍ଥକ) ରାଧାକୃଷ୍ଣଅବଙ୍କ ଡାକ ନାମ—
Rādhu Name for calling Rādhākṛushṇa.
(ରାଧୁଆ—ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ) ରାଧୁ **राधिया**

ରାଧେ—ସ. (ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ରାଧିକା !—Oh Rādhā! ଦେ.
Rādhe ବ—ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରିତ ରାଧାଙ୍କ ନାମ—Name of Rādhā uttered by Baishṇabas.

ରାଧେ କୃଷ୍ଣ—ଦେ. ବ (ସ. ହେ ରାଧେ ଓ ହେ କୃଷ୍ଣ)—ବୈଷ୍ଣବ-
Rādhe kṛushṇa ମାନଙ୍କର ଇପ୍ସିତା ରାଧାକୃଷ୍ଣ ନାମ—(ରାଧେଗୋବିନ୍ଦ, ରାଧେଶ୍ୟାମ--ଅନ୍ୟରୂପ)Name of Radha and
ରାଧେକୃଷ୍ଣ **राधेकृष्ण** Krushṇa uttered by Baishṇabas.

ରାଧେୟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ରାଧା + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏୟ) —କର୍ଣ୍ଣରାଜା—
Rādheya King Karṇṇa. [ଦ୍ର—ସୂତ୍ରଧର ଜାତୀୟ ସାରଥି ଅଧିରଥଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ରାଧାଙ୍କ ପାଳିତ ଲୁନ୍ତୀଙ୍କ କୁମାର ଅବସ୍ଥାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସ ପୁତ୍ର । ଏହାଙ୍କୁ ପରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅଙ୍ଗ ଦେଶର ରାଜତ୍ୱ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।]

ରାନୁ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଡାଣ୍ଡିଆ ମଦ ଭଆର କରିବାପାଇଁ
Rānu ଭାତରେ ମିଶାଯିବା ଔଷଧ ବଟିକା—A herbarious pill mixed with boiled rice for manufacturing country liquor.

ରାନ୍ଧନି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରାନ୍ଧୁଣୀ; ପାଚିକା --
Rāndh-ni Female cook.

ରାନ୍ଧନିଆ(ଆ)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ ପୁଂ—ରାନ୍ଧୁଣିଆ; ପାଚକ
Rāndh-niā(añ) —Male cook.
[ତୁଳ. ଦ୍ର. ରାଂଧନସ୍ୱା)

ରାନ୍ଧନି ଗାଧୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରାନ୍ଧୁଣି ଗାଧୁଆ (ଦେଖ)
Rāndh-ni gādhuā Randhuṇi gādhuā (See)
(ରାନ୍ଧନ ଗାଧୁଆବେଲ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାନ୍ଧଣା- ଦେ.ବ (ସ. ରନ୍ଧନ) —୧ । ରନ୍ଧା; ଖାଦ୍ୟାଦିର ରନ୍ଧନ—
Rāndhaṇā 1. Cooking of food. ୨ । ରାନ୍ଧିଥିବା
ରାନ୍ନା ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରକାର—2. Cookery. ୩ । ରନ୍ଧା
रांधना ହୋଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟ—3. Cooked food. [ଉ
—ମୋ ରାନ୍ଧଣା ଖାଇଣ ବରାଟ ରାଜନ, ମୋତେ ରାନ୍ଧୁଣିଆରେ କରିବ ପୂଜନ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ବଣ—ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା—Cooked.

ରାନ୍ଧଣା କରିବା—ଦେ.କି—ରନ୍ଧନ କରିବା; ରାନ୍ଧିବା; ରାନ୍ଧିକରି ଖାଦ୍ୟ
Rāndhaṇā kāribā ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—To prepare
ରାନ୍ନା କରା **रांधना करना** meal by cooking.

ରାନ୍ଧଣା ଘର—ଦେ. ବ—ପାଚଣାଳା—
Rāndhaṇā ghara Kitchen; cook-room.
ରାନ୍ନା ଘର **रांधना घर**

ରନ୍ଧଣା ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଣ୍ଡିରେ ପାଣି ଓ କଞ୍ଚା ପଦାର୍ଥ
Rāndhaṇā chaṛdhā(ṛdhe)ibā ଯୋଗାଡ଼ଦେଇ ପାକାର୍ଥ
[ରନ୍ଧଣାବସା(ସେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଚୁଲି ଉପରେ ସ୍ଥାପନ କରିବା-
ରାନ୍ନା ଚଢ଼ାନ **रांधना चडाना** To place the cooking pot on the oven by putting raw materials in it for being cooked into food.

ରାନ୍ଧଣା ପାଳି—ଦେ. ବ—ପରିବାରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପାଳି କରି
Rāndhaṇā pāli ରନ୍ଧୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଯାହାର ଯେଉଁ ଦିନ
ରାନ୍ନାରପାଳା **रांधनापारी** ରନ୍ଧବାକୁ ପାଳି ବା କ୍ରମ ପଡ଼େ—
Turn of cooking which comes to a particular (female) member of a joint family on a certain day. [ଉ—ଭାଇଯୋଡ଼ଳା ମାଲୀ, ଆଜ ବଡ଼ ବୋଉଙ୍କର ରନ୍ଧଣା ପାଳି—ଉଗ ।]

ରାନ୍ଧ ବାଢ଼—ଦେ. ବ (ସଙ୍ଗଠର)—୧ । ରନ୍ଧିବା ଓ ବାଢ଼ିବାକ୍ରିୟା; ଖାଦ୍ୟ
Rāndha bārdha ରନ୍ଧନ ଓ ରନ୍ଧିତ ଖାଦ୍ୟର ପରିବେଷଣ
ରାନ୍ନାବାଢ଼ା, ରାନ୍ଧାବାଢ଼ା,, ରାନ୍ନାବନ୍ନା କାର୍ଯ୍ୟ—1. Cooking
रांधनाउंधना and serving of meals. ୨ । ରନ୍ଧନର
ସମସ୍ତ ଆନୁସଙ୍ଗିକ କର୍ମ—2. Operations connected with cooking of meals.

ରାନ୍ଧବାଢ଼କରିବା—ଦେ. କି.—ରନ୍ଧିବା ଓ ବାଢ଼ିବା; ରନ୍ଧିବା ଓ
Rāndha bārdha karibā ପରିବେଷଣ କରିବା—
ରାନ୍ଧାବାଢ଼ା **रांधनाउंधनाकरना** To cook and serve meals.

ରାନ୍ଧିବା—(ସ. ରନ୍ଧ୍ ଧାତୁ=ପାକକରିବା)—୧ । ରନ୍ଧନ କରିବା;
Rāndhibā ଖାଦ୍ୟାଦି ପାକ କରିବା—1. To cook
ରାନ୍ଧିବା **पकाना, रांधना** victuals into food.
[ରନ୍ଧା(ନ୍ଧେ)ଇବା—ପ୍ରଯୋଜକରୂପ] ୨ । ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ତେଲ ବାହାରେ ଛାଣୁ କଣାରେ କସାଇ ତେଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—2. To prepare oil by boiling of producing things. [ଦ୍ର—ଘିଉ ରନ୍ଧିବାର ଅର୍ଥ - ଗୁଡ଼ିଲକୁ ରାନ୍ଧି ଘିଉ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା । ତେଲ ରାନ୍ଧିବାର ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥରୁ ତେଲ ବାହାରେ ସେ ପଦାର୍ଥକୁ ରାନ୍ଧି ତହିଁରୁ ତେଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ।)

ରାନ୍ଧିବା ବାଢ଼ିବା—ଦେ.କି (ସଙ୍ଗଠର)—୧ । ଖାଦ୍ୟ ରନ୍ଧନ କରିବା—
Randhibā bārdhibā 1. To cook meal.
ରାନ୍ଧାବାଢ଼ା **रांधनापकाना** ୨ । ରାନ୍ଧିବା ଓ ପରିବେଷଣ କରିବା—
2. To cook and serve meal.

ରାନ୍ଧୁଣି—ଦେ. ବ (ସ. ରନ୍ଧନ)—୧ । ରନ୍ଧନ—1. Cooking.
Rāndhuṇi (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ସୂଆର; ପାଚକ—Cook.
ରାନ୍ନା **रांधना** ରାନ୍ଧନୀ **रांधनी**

ରନ୍ଧୁଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବଣ—ପାକ କରୁଥିବା; ପାକକାର୍ଯ୍ୟ; ରନ୍ଧନକାର୍ଯ୍ୟ-
Rāndhuṇiā(ãñ) Cooking.
ରାନ୍ଧୁନୀ, ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଦେ. ବ—୧ । ପାଚକ; ସୂଆର—1. Cook.
ରାନ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ (ଉ—ରନ୍ଧୁଣିଆଁ ମାନେ ଲୁଗାକୁ ନ ପାଲଟି, ଅପଷ୍ଟା **रांधने वाला(वाली), रंधनिया** ଦାନ୍ତେ ଯାଇଁ ଜାଲରେ ଚୁଲିଟି । କୃଷ୍ଣସିଂ. ମହାଭାରତ ।) ୨ । (ଦେଉଳମାନଙ୍କରେ ପକ୍ୱାନ୍ନ ନୈବେଦ୍ୟର ପାକକାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସାଧାରଣତଃ ନକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଣ୍ଡା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ପାଚକ ବୃତ୍ତି କରିବା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ନମ୍ର ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିବାରୁ) ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ— 2. A Brāhmaṇa of low grade.

ରନ୍ଧୁଣିଆ ବ୍ରାହ୍ମ(ହ୍ମ)ଣ —ଦେ. ବ—ପାଚକ ବ୍ରାହ୍ମଣ;ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ— Randhuṇiā brāhma(hmu)ṇa A Brāhmaṇa cook.
ରାନ୍ଧନୀ ବାମୁନ रंधनिया बामन(ब्राह्मण)
(ରନ୍ଧୁଣିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ - ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ)

ରନ୍ଧୁଣୀ ଗାଧୁଆ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସମ୍ବଲପୁର)—କଅଁଳ ଗାଧୁଆ Rāndhuṇī gādhuā ବେଳ—Time between 7 to 9. A. M. [ଦ୍ର—ଏ ସମୟରେ ରନ୍ଧୁବାରର ପାଚକା ବଟୁମାନେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତୁ ।]

ରନ୍ଧୁଣୀ ନାଆଁ —ଦେ. ବ—ରନ୍ଧା ଅବସ୍ଥାରେ ଥାକ କରିବା Rāndhuṇī nāuṁ ଯାହଁ ନିଯୁକ୍ତା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ (ସାଧାରଣତଃ ରାନ୍ଧୁନୀ ବାମୁନୀ ବଧବା) —Brāhmaṇa women engaged रांधनी ब्राह्मणी as cooks in Raja's family.

ରପ(ଫ)ର୍ —ଦେବଦେ. ବ. (ଇଂ. ରପର —Wrapper)—ରେଫର୍; Rāpa(pha)r ଘୋଡ଼ ଢେକା ପାଇଁ ପତଳା ଶୀତ ବସ୍ତ୍ର— ରେପର A wrapper; a thin sheet for protect- रैफर ing one's body from cold.

ରାପା —ପ୍ରାଦେ. (ବସୁର) ବ—କୋଡ଼ି—Mattock; hoe; spade Rāpā with a small handle.

ରାବ୍(ବ୍)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—କାଞ୍ଜି (ଗ୍ରାମ ସଙ୍ଗେ ଗରିବ ଲୋକେ Rāb(w) ଏହାକୁ ଭଲ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତୁ)— Fermented and sour boiled-rice-water (used as curry by the poor).

ରାବ୍(ବ)ଡ଼ି —ଦେ. ବ. (ସଂ. ଦ୍ରାବକ=ତରଳ)—ଘାକ ଦ୍ୱାରା ଘଂଟାଯାଇ Rāb(bi)rdi ଦୁଗ୍ଧ—Milk boiled well and रାବଡ଼ी रावडी so thickened.

ରାବଡ଼ି ଲଚ୍ଛେଦାର —ଦେ. ବ. (ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ; ରାବଡ଼ୀ+ହି. Rāb-rdi lachchhedār ଲଚ୍ଛେଦାର୍=ସହ ର ଶର ଶବ୍ଦିତ रावडी लच्छेदार ଢୋଇ ନାହିଁ)—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ରାବଡ଼ି; ଯେଉଁ ରାବଡ଼ୀର ଶର ମୋଟାଲଆ ଥାଏ—Excellent preparation of thickened milk with the layer of cream intact.

[ଦ୍ର—ରାବଡ଼ୀ ତିଆରି କରିବାକୁ କଟକ ସହରରେ ବୁଲୁଥିବା ବୁଲାବିକାମାନଙ୍କର ଡାକ ।]

ରାବ —ସଂ. ବ. (ରୁ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଘଞ୍) —୧ । ରବ; Rāba ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି; ନାଦ—1. Sound; noise. ୨ । ଗର୍ଜ୍ଜନ—2. Roar. ୩ । ପଶୁ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ବୋବାଳ— 3. Sound made by birds and beasts.

[ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ମନୁଷ୍ୟର ଓ ବାଦ୍ୟାଦିର ସ୍ୱରକୁ ନାଦ ଓ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ସ୍ୱରକୁ 'ରବ' ବୋଲିଯାଏ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଜୀବଙ୍କ ରବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଯଥା—

ଅଶ୍ୱର —ହ୍ରେଷା, ଚିଁଚିଁ
ଗାଈର —ହମ୍ବା, ହମ୍ବା(ମ୍ବା)ଳ
ଷଣ୍ଢର —ହୁଙ୍କାଳ
ବାଘର—ହୁ(ହ୍ୱେ)ଙ୍କାଳ
ଶିଙ୍ଗର —ରଡ଼ି
ଛଳୁଆ, କୁକୁର —ଭୂକା
ଛେଳି; ମେଣ୍ଢା—ବୋବାଳ
ବେଙ୍ଗ —ରଡ଼ି
ଢାଉ —ଘେଁ ଘେଁ କାଳ]

ରାବ କରିବା—ଦେ. କି —ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା —To howl; to Rāba karibā utter a sound.
राव करना रांव करना

ରାବ ଛାଡ଼ିବା—ଦେ.କି—(ଜନ୍ତୁମାନେ) —ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ରଡ଼ି କରିବା- Rāba chhārdibā To make a loud roar.
(ରବ ଦେବା —ଅନ୍ୟରୂପ) राव छोडना रांव देओया, डाका

ରାବଣ —ସ. ବ. (ରୁ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ=ଯେ ରବକେ Rābaṇa ରବ କରେ, ଜନ୍ମ ରୁ ଧାତୁ ଶତ, ରବ ଧାତୁ= ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ପୌଲସ୍ତ୍ୟ, ଶବ୍ଦ କରାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ=ଯେ ଦଶକନ୍ଧର, ଦଶାନନ, ଅନ୍ୟକୁ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କନ୍ଦାଏ)— ରାକ୍ଷସେନ୍ଦ୍ର ରାମାୟଣ କର୍ତ୍ତିତ ସୀତାହରଣକାରୀ ଲଙ୍କେଶ୍ୱର; ରାକ୍ଷସରାଜ ଦଶାନନ—The name of the king of demons who was killed by Rāma.

[ଦ୍ର—ପୁଲସ୍ତ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ବିଶ୍ରବା ମୁନିଙ୍କ ଔରସରେ ସୁମାଲୀ ନାମକ ରାକ୍ଷସର କନ୍ୟା କୈକସୀ ରାକ୍ଷସୀର ଗର୍ଭରୁ ରାବଣ, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ଓ ବିଭୀଷଣ ନାମକ ତ୍ରି ପୁତ୍ର ଓ ସୂର୍ପଣଖା ନାମ୍ନୀ କନ୍ୟା ଜନ୍ମିଥିଲେ । ରାବଣର ୧୦ ମୁଣ୍ଡ ଓ ୨୦ ହାତ ଥିଲା । ସତ୍ପୁତ୍ର କୁବେରଙ୍କର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ଈର୍ଷାନ୍ୱିତା କୈକସୀ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ତପସ୍ୟା ସାଧନ କରିବାକୁ ପଠାଇଲା । ରାବଣ ତପସ୍ୟା କରି ନିଜର ୯୦ ମୁଣ୍ଡକୁ କାଟି ଅଗ୍ନିରେ ପକାଇ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ତୁଷ୍ଟ କରାଇ ଅମର କର ମାଗିବାରୁ ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରଥମେ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ଓ ପରେ ରାବଣ "ନର ବାନର"ଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ନ କର ଦେବଦାନବାଦି ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅବଧ୍ୟ ହେବ ବୋଲି କର ମାଗିବାରୁ, ବ୍ରହ୍ମା ତଥାସ୍ତୁ' ବୋଲି ବରଦେଲେ । ତପସ୍ୟା ଶେଷ କରି ରାବଣ ଲଙ୍କାକୁ ଯାଇ କୁବେରଙ୍କୁ ବିତାଡ଼ିତ କରି ସେଠାରେ ରାକ୍ଷସ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲା । ମୟଦାନବର କନ୍ୟା ମନ୍ଦୋଦରୀକୁ ରାବଣ ବିବାହକଲା ଓ ତାହା ଗର୍ଭରୁ ମେଘନାଦ, ଅକ୍ଷୟକୁମାର ଆଦି ବହୁ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ । ରାବଣ ଦିଗ୍ବିଜୟରେ ବହୁଦୂର ହୋଇ ଭୂତଳସ୍ଥ ସମସ୍ତ ରାଜାଙ୍କୁ ଜୟ କଲା । କେବଳ ବାନରରାଜ ବାଳି ଓ ନରରାଜ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍জ୍ଜୁନ ଓ ମାନ୍ଧାତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହେଲା । ପରେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ରାବଣ ପୁତ୍ର ମେଘନାଦ ଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେନାପଛମାନେ ଦଉଡ ଦେବା ପରେ ରାବଣ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରେ ବରପ୍ରାର୍ଥନା କାଲରେ ଉପେକ୍ଷା କର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କର ନ ଥିବା ନର ବାନରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନଦଉଡ ଦେଲା । ରାବଣ ବାଳକୃତ ଦୋଷରୁ ଆପଣାର ବଡ଼ପଣ ବା ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ଦର୍ଶାଇବାରୁ ଛଗ ଅଛି "ଆରେ ରାବଣ ! ଆପଣା ମୁଣ୍ଡ ଦର୍ଶାଇଲୁ ବଡ଼ପଣ ।" ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ସୀତାହରଣଦ୍ୱାରା ଆପଣାର ବନ୍ଧନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଥିବାର ରାବଣ ଜାଣିଥିଲା ଓ ସୀତାହରଣ କରିବାକୁ ଘରୁ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆପଣା ଘର କାନ୍ଥରେ ଲେଖିଦେଇ ଯାଇଥିଲା—

"ସୀତା ହରଣଂ ରାବଣ ମରଣଂ" ।

ସଂ. ବହ. ପୁଂ. (ରୁ ଧାତୁ=ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ କରିବା ବା ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦିବା, ଣିଚ୍ ସହ ଧାତୁ=ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କନ୍ଦାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କନ୍ଦାଏ (ହ. ଶ)—Causing others to weep loudly.

ଦେ. ବହ—୧ । ଯେ ବଡ଼ ଗାଞ୍ଚ କରେ—1. Roaring loudly. (ଉ—ବଡ଼େ ଯେ ରାବଣ ବହ୍ନି, ବୋଲଇ ରାବଣ ସେହି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୨ । ଉଚ୍ଚଶବ୍ଦ ପୂର୍ବକ କନ୍ଦନକାରୀ—2. Vocal; weeping; vociferously weeping. (ଉ—ବଣା ମୁଁ ଘୋଷ ଭୁ କେଉଁ ରାବଣ, ରାବଣ କରିନ୍ତୁ ମୁହିଁ ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ଦେ. ବ—ଅଚ୍ଛ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ କନ୍ଦନ—Loud wail. (ଉ—ବାରଛା ଶ୍ରବଣ ରାବଣ ଦ୍ରବଣ ଜମେ ସୁଗ୍ରୀବ ସଯୋଗ ହେଲା ହେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ରାବଣ ଗଙ୍ଗା—ସଂ. ବ—ପୌରାଣିକ ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପସ୍ଥ ନଦୀ ବିଶେଷ—Rāvaṇa gaṅgā (mythological) Name of a river in ancient Ceylon.

ରାବଣ ଚିତା—ଦେ. ବ—୧। ଚିର ଅଶାନ୍ତି—1. Perpetual perturbation. [ଉ—ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି (ରାବଣଚିତ୍ତ[ସ୍ଥି]—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେ, ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ନଦଉଛ ରାବଣର ଚିତା ରାବଣର ଚିତାଗ୍ନି ଗୁରୁଯୁଗେ ଜଳୁଥିବ, ଏହା କଦାପି ଲିଭିବ ନାହିଁ] ୨ । ଦୁଇ କାନକୁ ଦୁଇ ଆଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ମୁନ୍ଦ-

ରାବଣକୀ ଚିତା ଦେଲେ ନଆଁ ଜଳୁଥିବା ଅନୁଭୂତ ବା କଳ୍ପିତ ଗୋଃାଏ ଗମ୍ଭୀରଧ୍ୱନି । [ଉ-ଏହାକୁ ଲୋକେ ରାବଣର ଚିତା ବୋଲି କହନ୍ତି । ପଲତଃ ଏହା ଶବ୍ଦର ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଗୁଳନଜନିତ କଳ୍ପିତ ଅନୁଭୂତ ମାତ୍ର] A sensation felt when one shuts up the bores of one's ears with the tips of two fingers, resembling the feeling of a person standing before a big blazing fire.

ରାବଣ ଛତା(ଡ, ତୁ)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ରାବଣ+ଛତ୍ର)—ଏକ ପ୍ରକାର ରାବଣର ଛାତା Rāvaṇa chhatā(ti, tu) ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛ—A species of sea-fish; jelly-fish; medusa.

କର ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ବନ୍ଦୀ କର ଆଣିଲା । ଏଥିଗାଇଁ ମେଘନାଦର ଅନ୍ୟ ନାମ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍ । ପରେ ବ୍ରହ୍ମା ଆସି ମେଘନାଦକୁ ବର ଦେଇ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କଲେ ।

ରାବଣ ଅଢି ଅଢ୍ୟାଶ୍ୱ ଓ ଅଧର୍ମପତ୍ନୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦେବ-କନ୍ୟା, ଦାନବକନ୍ୟା ଓ ଋଷିକନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ହରଣ କରିବାରେ ଲାଗିଲା । ସେ ଉପସ୍ୱିନୀ ବେଦବତ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବଳପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ ବେଦବତ୍ତା ତାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇ ଅଗ୍ନିରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେହି ବେଦବତ୍ତା ପର-ଜନ୍ମରେ ସୀତାରୂପରେ ଜନ୍ମି ରାବଣର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହେଲେ । କେତେକାଳ ପରେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଅପ୍ସରା ରମ୍ଭାଙ୍କୁ ବଳପୂର୍ବକ ଧର୍ଷଣ କରିବାରୁ ରମ୍ଭାଙ୍କ ନାୟକ ନଳକୁବର ରାବଣକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ, ଅତଃପର ରାବଣ କୌଣସି ରମଣୀକୁ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ମୃତ ହେବ । ରାବଣ ଲଙ୍କାକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଣ୍ଡିତପୁରୀ କରିଥିଲା ଓ ଦେବ ଗନ୍ଧର୍ବ ଜଲରମାନେ ରାବଣର ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । କିଛି ଦିନ ପରେ ରାବଣ ଭ୍ରାତୃଦଣ୍ଡିତଃ ଆପଣାର ଏକମାତ୍ର ଭଗିନୀ ସୂର୍ପଣଖାର ସ୍ୱାମୀ ବିଦ୍ୟୁତ୍ଜିହ୍ୱକୁ ବଧ କଲା ଓ ବିଧବା ଭଗ୍ନୀକୁ ଦଣ୍ଡକା-ରଣ୍ୟରେ ଯଥେଚ୍ଛ ବିଚରଣ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲା । ସେହି ସମୟରେ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ବନବାସ କରୁଥିଲେ ଓ ସୂର୍ପଣଖା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଣୟ-କାଙ୍କ୍ଷିଣୀ ହୋଇ ସୀତାଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତାହାର ନାକ କାନ କାଟି ଛଡ଼ାଦେଲେ । ସୂର୍ପଣଖା ସେହି ରାଗରେ ଆସି ରାବଣକୁ ସୀତାଙ୍କ ରୂପଲାବଣ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ମୁଗ୍ଧ କରାଇ ସୀତାଙ୍କୁ ହରଣ କରିବାକୁ ରାବଣକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କଲା ଓ ରାବଣ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟସ୍ଥ ଜନସ୍ଥାନକୁ ଆସି ଛଦ୍ମବେଶ ଧାରଣକରି ମାରୀଚ ରାକ୍ଷସକୁ ମାୟା ମୃଗ କରାଇ, ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଯିବା ଅବସରରେ ସୀତାଙ୍କୁ ହରଣ କରି ରଥରେ ବସାଇ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ଲଙ୍କାକୁ ନେଇଗଲା ! ବାଟରେ ଗୃଧ୍ରରାଜ ଜଟାୟୁ ତାକୁ ଅଟକାଇବାକୁ ବସିଲେ, କିନ୍ତୁ ରାବଣ ତାଙ୍କୁ ଖଡ୍ଗ-ଘାତରେ ମୃତପ୍ରାୟ କରି ସୀତାଙ୍କୁ ଯେନ ଲଙ୍କାକୁ ନେଲିଗଲା । କିନ୍ତୁ ନଳକୁବରଙ୍କ ଶାପବଶତଃରେ ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବଳପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେଲାନାହିଁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପରେ ଋଷ୍ୟମୂକ ପର୍ବତସ୍ଥ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଖ୍ୟତା ସ୍ଥାପନ କରି କପିସେନା ସହିତ ଲଙ୍କା ଅଭିମୁଖେ ଗଲେ । ସେ ସମୟରେ ସୀତାଙ୍କୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରି ଶରଣାପନ୍ନ ହେବା ପାଇଁ ବିଭୀଷଣ ରାବଣକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ରାବଣ ବିଭୀଷଣକୁ ଲଙ୍କା ହଇଥାନରୁ ଉଡ଼ାଦେଲା ଓ ବିଭୀଷଣ ଯାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ନେଲା । ଉପରେ ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୁତ୍ର, ଭ୍ରାତୃ, ଭାତିଜା, ସେନା ଓ

[ଦ୍ର—ଏହା ଛତାକାର ଓ ମଦ୍ଦନଯୋଗ ପର କୋମଳ । ପୁଷ୍ପ କୂଳ ସନ୍ନିହିତ ସମୁଦ୍ରରେ ଏହା ଭାସୁଥାଏ ଓ ଜୁଆର ଦ୍ୱାରା ବାହୁଡ ଦୋଇ ବେଳାଭୂମିରେ ଆସି ଲାଗିଯାଏ । ପାଣିରେ ଭାସିଲା ବେଳେ ଏହା ଝାଲର ଲଗା ଛତା ପର ଦେଖାଯାଏ ଶୁଖିଲାରେ ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ମଦ୍ଦନଯୋଗ ଭଳ ଦେଖାଯାଏ ।]

ରାବଣ ଛପ୍ପା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ପୁରୁଣାକାଳରେ ଏ ଦେଶରେ, ବିଶେଷତଃ ଗଡ଼ଜାତରେ, ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଛପ୍ପାଚିତ୍ର—A rude bioscopic performance formerly prevalent in Orissa and specially in the Oriya States. [ଦ୍ର—ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ଘାଳଲଢ଼ଡ଼ା ଓ ଢାଲଟେରରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏହି ଛପ୍ପାଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶକ ଦଳ ବାଦ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୀତ ବୋଲୁ ଥାଆନ୍ତି; ଦର୍ଶକଙ୍କ ସାମନାରେ ଗୋଟିଏ ଥଳା ଗୁଦର ଝାଡି ଗୁଦର ଆରପାଖେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଛପ୍ପା ସେ ଗୁଦରରେ ଟଙ୍କାଇ ବୋଲାପାଉ ଥିବା ଗୀତର ଚରଣକୁ ଲୋକଙ୍କୁ କର ଚରଣାଦର ଭଙ୍ଗିଦ୍ୱାରା ଦେଖାଉଥାଆନ୍ତି । ଏହା ଅଧୁନକ ବାୟୋସ୍କୋପ୍‌ର ପ୍ରାଚୀନ ଗଡ଼ଜାତୀ ଅବତାର ।]

ରାବଣ ପରି ବଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି) ଖୁବ୍ ସ୍ଥୂଳକାୟ Rābaṇa pari bardhibā ହୋଇ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—To increase in dimension like Rābaṇa. ରାବଣର ମତବାଡ଼ା ରାବଣକେ ଜୈସା ବଢନା

ରାବଣ ପୁରୀ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଲଙ୍କାପୁରୀ —Rābaṇa purī The mythological city of Ceylon.

ରାବଣ ବଧ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାବଣର ମୃତ୍ୟୁଘଟନ—The killing of Rābaṇa by Rāma.

ରାବଣ ବଂଶ—ଦେ. ବ (ରାବଣର ଅପତ୍ୟ ପୁତ୍ର ନାତି ଅଣନାତି ଥିବାରୁ) —୧ । ଯେଉଁ ପରିବାରରେ ପିତା, ରାବଣେରବଂଶ ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର, ପ୍ରପୌତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ରାବଣବଂଶ ଥାଆନ୍ତି—1. A big family of sons, grandsons and great grandsons. ୨ । ରାବଣର ଅସୁର ବଂଶଧରଗଣ—2. The demons, (ରାକ୍ଷସ ବର୍ଗ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) descendants of Rābaṇa.

ରାବଣଶ(ଶ୍ୱ)ର - ଦେ. ବ (ସ. ରାବଣେଶ୍ୱରର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ) —Rābaṇaś(śwa)ra ରାବଣେଶ୍ୱର (ଦେଖ)—ରାବଣେଶ୍ୱର ରାବନେସର Rābaṇeśwara (See)

ରାବଣ ଶାଳ—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଧାନ—Rābaṇa śāli A species of paddy.

ରାବଣା—ଦେ. ବଣ—(ରାବଣ ପର) ଅତି ପାର୍ଥକାଯୁ—Rābaṇā Gigantic. [ଦ୍ର - ଧାନ ଆଦ ଗଛ ଅତ୍ୟଧିକ ଅଧିକ ବଢ଼ିବଢ଼ ରୂପେ ବଢ଼ିଉଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି ଏ ଗଛଗୁଡ଼ାକ ବହୁତ ବଢାହୁଆ ରାବଣା ହୋଇ ବଢ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ବୃହତ୍କାୟ ଓ ଭୟଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ 'ରାବଣା' ବିଶେଷଣ ଦିଆଯାଏ ।]

ରାବଣାରି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାବଣ + ଅରି) —ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Rābaṇāri Rāmachandra.

ରାବଣାସୁର—ସ. ବ—ରାବଣ (ଦେଖ) Rābaṇāsura Rābaṇa (See)

ରାବଣା ହସ୍ତା(ତା)—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର କାଗଫେଣିଆ ଗଛ—Rābaṇā hastā(tā) A species of cactus: Euphorbia Nerifolia.

ରାବଣି(ଣୀ)—ସ. ବ (ରାବଣ + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଇ)—୧ । ରାବଣ-ପୁତ୍ର; ମେଘନାଦ; ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍—1. Indrajit, the eldest son of Rābaṇa. [ଦ୍ର—ରାବଣର କଲ୍ପ ଶିର, ରାବଣି ଜାଗ୍ରତ ଅସ୍ତିର, ଯେଉଁ ସୀତା ଧରାଜାତା ପରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।] ୨ । ରାବଣର ପୁତ୍ର—2 Son of Rabaṇa.

ରାବଣେଶ୍ୱର—ସ. ବ (ସ. ତ. ଗ୍ଲୋ; କର୍ମଧା, ରାବଣପୂଜିତ ଈଶ୍ୱର) —ଦେବଘର (ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ) ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାବଣପୂଜିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ—Rabaṇeśwara Image of Śiba at Deoghar, said to have been worshipped by Rābaṇa. [ଦ୍ର—ସାନ୍ତାଳ ପରଗଣାର ଦେବଘରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ ରାବଣେଶ୍ୱର ବୋଲି କଥିତ ।]

ଦେ. ବ (ମଧ୍ୟପଦ ଲୋପ; ରାବଣ ନାମକ ଶିବଲିଙ୍ଗେଶ୍ୱର)—ରାବଣ—Rābaṇa.

ରାବଣେଶ୍ୱର ଦାଢ଼ି—ଦେ. ବ—ଭୁଲ ଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—Rābaṇeśwara dārdhi Large-tufted grass; Spinifex Squrrosus.

ରାବତୀନ୍ କିର୍ଦ୍ଦି—ପ୍ରାଦେ (ବସୁର) ବ—ଗଜୁଡ଼ୁଣୀ ପୋକ—Rābatīn kirdi Black milliped.

ରାବନ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଭୁଲ. ହି. ରବନା ଗୀଧ୍)—ଶାଗୁଣା; Rāban ଗୃଧ୍ର—Vulture.

ରାବଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରବ୍‌ଲ୍)—ରେବଲ୍; ରବଲ୍; ଗେଣ୍ଟ; (ରାବଲ୍‌ପଥର—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାବଲ୍, ରାବଲ୍‌ପାଥର ରୋଡ଼ୀ Rābal ଯାହାଡ଼ରୁ ଭଡ଼ାଯାଇ ସଡ଼କରେ ବଛା ହେବା ପାଇଁ ଅଣା-ଯାଇଥିବା ଛୋଟ ପଥର ଓ ଗୋଡ଼—Rubble-stone

ରାବାଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ଉଡ଼ିଶା) ବ—୧ । ରାବାଡ଼ି (ଦେଖ)—1. Rābā-Rābārdi bārdi. (See) ୨ । ଭୂମିରୁ ଆଦାୟ ହେବା ଶସ୍ୟର ପରିମାଣ 2. A measure of harvested corn from a land.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାବାୟୃଣ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ରାମାୟୃଣର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ) —ରାମାୟୃଣ Rābāyaṇa ମହାକାବ୍ୟ—The Rāmāyaṇa. **ରମାୟନ**

ରାବିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ରୁ. ଧାତୁ) —୧ । ରବ ବହିବା; ଧ୍ୱନି କରିବା — Rābibā 1. To make a sound with the mouth. ଡାକା [ଉ—ଉର୍ଦ୍ଧରୁ ବାହାର ଶିଶୁ ଅକ୍ଷତ ଶରୀରେ ଭଲେ ପଡ଼ **ରାବନା** ମୁହୁମ୍ବରେ ରହିଲା ସମସ୍ତେ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବିଜୟାନନ୍ଦ ।]

ରାବିଶ୍(ଶି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରବିସ୍) —କୋଠା ଭଙ୍ଗା ଦେବାରୁ Rābiś(śi) ବାହାରିବା ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଚୂନ, ଗୋଡ଼, ଭଙ୍ଗା ଇଟା ରାବିସ୍ ଆଦ—Rubbish; debris. ବିଣ—ଅକର୍ମଣ୍ୟ; **ରାବିସ, ଖଣ୍ଡହର** ନିକୃଷ୍ଟ (ବସ୍ତୁ)—Worthless; trashy; rubbishy.

ରାବୁ(ବେ)ର୍ଡ଼ି—ସ୍ତ୍ରୀ. (ଦେଶ)— Rābu(be)rḍi Rābrḍi. (See)

ରାଭସିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରଭସ+ଇକ) —ଯେ ଆଗ ପଛ ବିଚାର ନ କରି ହଠାତ୍ କାମ କରିପକାଏ; ଗୁଆଁର, (ରାଭସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୁଶ୍ଚାଳିଆ—Rash; imprudent. [ରାଭସିକତା—ବ]

ରାମ୍—ଦେ. ଅ (ସଂ. ରମ) —୧ । ଅଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ ଦେଖିଲେ ବା ଅକଥ୍ୟ ଭାଷା ଶୁଣିଲେ ବା କହି ପକାଇଲେ, ଦୁଃଖ ଘୃଣା ରମ୍ କହ } ଅନ୍ୟରୂପ ଖଣ୍ଡନାର୍ଥ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯିବା ରମଙ୍କ ରମ୍ ରାମ୍ } ନାମ—1. Interjection used when a person sees or hears or speaks a **ରାମ** prohibited thing. ୨ । (ଘୃଣାର୍ଥକ) ଛି ।—

2. (Interjection) Fie ! (denoting disgust)

ଦେ. ବ (ହିନ୍ଦି)—ରମ; ଶ୍ଲୋକଙ୍କ ନାମ ଶେଷରେ ଯୁକ୍ତ ହେବ । ଶବ୍ଦ (ଏହି ଅବୟଶଃ ଓଡିଆ ଶ୍ଲୋକଙ୍କ ନାମ ପରେ ମଧ୍ୟ ଲାଗିଥାଏ) (ଯଥା—ଦାଦାରାମ୍, ବାଲୁରାମ୍, ମସ୍ତରାମ୍, ଦୁଙ୍ଗାରାମ୍, ଭୋଲାରାମ୍, ଭକଡରାମ୍, ଗଣେଶରାମ୍, ପାଲୁରାମ୍, ଗଙ୍ଗାରାମ୍)—Words added to another word to make up a name in Hindusthani.

ରାମ୍‌ନାମ୍ ସତ୍ୟ—ଦେ. ବ (ହିନ୍ଦି) —ଶବବାହକମାନେ ଶ୍ମଶାନକୁ ଶବ ବହନ କରି ନେବା ସମୟରେ ଉଚ୍ଚାରଣ (ରାମ୍‌ନାମ୍ ସତ୍ୟ ହେ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା ବାକ୍ୟ—A phrase **ରାମନାମ ସତ୍ ହେ** uttered by persons while carrying a dead body to the cremation ground.

ରାମ୍ ରହିମ୍—ଦେ. ବ (ସଂ. ରାମ ଓ ଆ. ରହିମ୍ =ଦୟାଳୁ ଈଶ୍ୱର)— Rām rahīm ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପୂଜ୍ୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ମୁସଲମାନ-ରାମରହିମ ମାନଙ୍କ ପୂଜ୍ୟ ଅଲ୍ଲା (ଯେ ବି ବସ୍ତୁତଃ ଏକ ଈଶ୍ୱର **ରାମରହିମ** ଅଟନ୍ତି)—The self-same God whom the Hindus call Rāma and the Muslims call Rahim.

ରାମ୍ ରାମ୍—ଦେ. ଅ—ବରଜ୍ଞ, ଘୃଣା, ବିସ୍ମୟ, ଅନୁତାପସୂଚକ Rām Rām ରାମଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ—(Interjection); ରାମରାମ Repetition of the name of Rāma in **ରାମରା** disgust, hatred, astonishment or regret. ବୈଦେ. (ହିନ୍ଦୀ)—୧ । ଦୁଇମା ସାଇବାଡ଼ୀ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପରଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ବା ଅଭିବାଦନ ପୂର୍ବକ ରାମ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ—1. Uttering the name of god Rāma while paying respects to each other (amongst the Marwaris) ଦେ. ଅ. ଗାପକ୍ଷପ୍ରାର୍ଥ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ—Ripitation of the name of God Rāma by a devotee.

ରାମ— ସଂ. ବ (ରମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍. ରମି ଧାତୁ = କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) Rāma —୧ । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ତ୍ରେତାଯୁଗରେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଦଶରଥଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରରୂପେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଅବତାର । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୧୦ ଅବତାର ମଧ୍ୟରୁ ୭ମ—1. The 7th incarnation of Bishṇu; the eldest son of Daśaratha, king of Ajodhyā— ୨ । ପରଶୁରାମ, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୬ଷ୍ଠ ଅବତାର; ଜମଦଗ୍ନି-ନାମକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ର । (ଏ ୨୧ ଥର ପୃଥିବୀକୁ ନିଃକ୍ଷତ୍ରିୟ କରିଥିଲେ ଓ ଶେଷରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇଥିଲେ)—The 6th incarnation of Bishṇu, the son of Jamadagni. ୩ । ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅଷ୍ଟମ ଅବତାର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବୈମାତ୍ରିକ ବଡ଼ ଭାଇ; ବଳରାମରୂପେ ଜନ୍ମିଥିବା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୮ମ ଅବତାର—3. The 8th incarnation of Bishṇu born as the elder step-brother of Śrīkṛushṇa. ୪ । ହରିଣ ବିଶେଷ—4. A sort of deer. (ଉ—ବାଜ ବାଜିବାରେ ଶାହି ଇଟଣ ଶବଦ । ହରଚନ୍ଦେ ରମ ରମ ହୋଇଲେ ସୁବଧ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଭଶବଳାସ) ୫ । ବରୁଣ—5. The God of ocean. ୬ । ଘୋଡ଼କ—6. Horse. ୭ । ଭଗବାନ୍; ବିଷ୍ଣୁ; ଈଶ୍ୱର—7. Bishṇu; God. ୭ । ଗଣନା ସଂଖ୍ୟା (ହି. ଶ)—7 The number three. ୮ । ଏକ ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦ (ହି. ଶ)—8 Name of a syllabic metre. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ପ୍ରଥମାକ୍ଷର ନଅ ମାତ୍ରା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧରେ ଆଠ ମାତ୍ରା ଥାଏ, ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଶେଷ ୩ ଅକ୍ଷର ଯଗଣ—ହି.ଶ)—୯ । ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷ (ହି.ଶ) —9. The Aśoka tree. ୧୦ । ରତ୍ତି; ରମଣ (ହି.ଶ)— 10. Copulation. ୧୧ । କଥୁଅଶାଗ (ହି. ଶ)— 11. Chenopodum Album; the goose foot (potherb). ୧୨ । ଭେଳ ଘଣ (ହି. ଶ) —12.

Digitized by srujanika@gmail.com

Folia Malabathe (leaf); Cassia leaf.

ଦେ.ବ—୧। (ପୁଂ) ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males. ୨। ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Beauty. [ବ୍ୟୁ—ବାଲ୍ମୀକି ଏହି ସେ ରାମର ରାମର ଜନ୍ମୋତ୍ସବ ଓ ସଶସ୍ୱୀ ଯେ—ଭଟ୍ଟି. ଦୈବୋପଘାତ ବଳାତ୍] ବି. ବ୍ୟ—୧। ରମଣୀୟ; ମନୋଜ୍ଞ —1. Graceful; charming; pleasant. [ବ୍ୟୁ—ବଧବା ନାଘ୍ୟ ସମାନ ବଙ୍ଗେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମଣାନୁଜ ରାମ ରଙ୍ଗ ହୋଇବାରୁ ଦୂର—ଭଟ୍ଟି. ବୈଦେହୀଶବଳାତ୍] ୨। ଶୁଭ୍ର—2. White. ୩। କୃଷ୍ଣ; କଳା—3. Black. ୪। ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ବଶିଷ୍ଟ—4. Blue. (ବ୍ୟୁ—ପଣ୍ଡିତମାନେ ରାମ ଶବ୍ଦର ନାନାବିଧ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି କରିଅଛନ୍ତି—୧। ର=ବହ୍ନି+ମ=(ବାଚକ) ଈଶ୍ୱର; ୨। ରମ୍ ବା ରମିଧାତୁ=ରମଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ଯେ ରମାଙ୍କ ସହିତ ରମଣ କରନ୍ତି। ୩। ରମା+ଅ=ରମା ବା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଏ ଅର୍ଥନ୍ତି। ୪। ରମ୍ ଧାତୁ=ରତି ଦେବା+ଅଧିକରଣ ଅ, ଏହାଙ୍କଠାରେ ସମସ୍ତେ ଅନୁରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି। ସାଧାରଣତଃ 'ରାମ' କହିଲେ ଅଯୋଧ୍ୟାପତି ରଘୁକୁଳତିଳକ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବୁଝାଏ।)

ରାମ କଦଳୀ—ଦେ. ବ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଦଳୀ ବିଶେଷ—A species of plantain. [ବ୍ୟୁ—ଏହାର ପତ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦଣ୍ଡ, ରାମକଳା **रामकेला** ବାସୁଙ୍ଗା ଓ ଫୁଲ ଗଣ୍ଡୁର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; ଏହାର ଫଳ ସରୁଆ ଓ ଗୁଣ୍ଡେ ଲମ୍ବା। ଏହା ବମ୍ବେଇ ପ୍ରଦେଶରେ ବେଶି ମିଳେ।]

ରାମ କର୍ପୂର—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ସୁଗନ୍ଧ ତୃଣବିଶେଷ—Rāmakarpūra A sort of fragrant grass; ରାମକର୍ପୂର Andropogen Schoenanthus. **रोहिषसेधिया, गधेजघास** [ବ୍ୟୁ—ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ କତୃଣ, ରୋହିଷ ତେ. କାମଂଚଗଡ୍ଡି, ତୁଷ୍ପକୁର ଦେବଜଗ୍ଧ, ସୌଗନ୍ଧକ, ଭୂଜକ, ଧାମ, ଫା. ଖବାଲ୍‌ମାମୁନ୍ ଧୌରି, ଶ୍ୟାମକ, ଧୂମଗନ୍ଧକ।] ବୈଦ୍ୟକ ଆ. ଅଜ୍ଞର୍ ମତରେ ଏହା କଷାୟ ତିକ୍ତ ରସ ଓ ସ. ରୋହିସା କଟୁବିପାକ। ଏହା ହୃଦ୍‌ରୋଗ, କଣ୍ଠ- (ରାମକପୁରା—ଦେ. ନାମ) ରୋଗ, ପୀତ୍ତ, ରକ୍ତଦୋଷ ଶୂଳ, କାସ, କଫ ଓ ଜ୍ୱର ନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ।)

ରାମକ(କି, କେ)ରି(ଳି)—ସ.ବ—ରାଗିଣୀବିଶେଷ;—Name of a Ramaka(ki ke)ri(li) secondary tune in Hindu music—[ବ୍ୟୁ—ଏହା ଭୈରବ ରାଗର (ମତାନ୍ତରରେ ପଞ୍ଚମ ରାଗର ଓ ମତାନ୍ତରରେ କର୍ଣ୍ଣାଟରାଗର) ଭାର୍ଯ୍ୟା; ଏହା ଗାଇବା ସମୟ ପ୍ରାତଃକାଳ ୧ ଦଣ୍ଡଠାରୁ ୫ ଦଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ। ଏହା ସପ୍ତସ୍ୱରୀ ଜାତିର ରାଗିଣୀ; ଏଥିରେ ଋଷଭ, ନିଷାଦ ଓ କୋମଳସ୍ୱର ଲଗେ—ହୃ. ଶ.]

ରାମ କାନ୍ତ—ସ ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ରାମ ଶର (ଦେଖ) Rāma kānta Rāma śara (See)

ଦେ.ବ.ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ରାମ କାରିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ଛତ୍ତିଶଗଡ଼)—ଭେଣ୍ଡି— Rāma kāriā (ତୁଳ. ହି. ରାମତୋରଇ) Lady's finger.

ରାମ କାର୍‌ଜୀ—ଦେ. ବ—ରାମ ଭକ୍ତ ବା ରାମ ସେବକ ହନୁମାନ— Rāma kārjī Hanumān, the devoted ser- ରାମଦାସ **राम कारजी** vant of Rāma.

ରାମ କୁମାର—ସ. ବ. ପୁଂ—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଯମଜ ପୁତ୍ର କୁଶ ଓ ଲବ— Rāma kumāra The twin sons of Rāma.

ଦେ. ବ.ପୁଂ.—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ରାମକୃଷ୍ଣ(ଷ୍ଣ)—ଗ୍ରା. ବ—ରାମ କୃଷ୍ଣ (ଦେଖ) Rāma kṛishṭaṅ(shṇa) Rāma kṛushṇa (See) ରାମ କେଷ्ट **राम कीसन**

ରାମ କୃଷ୍ଣ—ସ. ବ—୧। ଶ୍ରୀରାମ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—1. Rama and Rāma kṛushṇa Kṛushṇa. ୨। ବଳରାମ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— 2. Balarāma and Srikṛushṇa.

ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଂଶଜ Rāmakṛushṇa paramahamsa ଋଷିକଳ୍प ସ୍ୱର୍ଗତ ଧର୍ମ୍ମବୀର (ଖ୍ରୀ ୧୮୩୩—୧୮୮୬)—The late celebrated Bengali saint of this name (Born 1833—Died 1886).

[ବ୍ୟୁ—ଏ ପ୍ରଥମେ କଲିକତା ନଜଃସ୍ଥ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱର ଗ୍ରାମରେ ଗୃଣୀ ରାସମଣିଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପୂଜାଦ୍ୱାସ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ଭାଙ୍କର ଧର୍ମ୍ମ ଭାବର ଅପୂର୍ବ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ଓ ବିକାଶ ହେଲା। ସର୍ବ-ଧର୍ମ୍ମ ସମନ୍ୱୟର ଭାବ ଏହାଙ୍କଠାରେ ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସେ ମାତୃ ରୂପରେ ଦେଖୁଥିଲେ। କାମିନୀ, କାଞ୍ଚନ ଏହି ଦୁଇ ବିଷୟୀ ତ୍ୟାଗ କରିବା ଏହାଙ୍କ ନିଜ ଜୀବନର ଓ ଧର୍ମ୍ମର ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପନାର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଥିଲା। ଏ ବିଷୟରେ କରିଥିଲେ; କଲୁ ସଂସାର ଧର୍ମ ତ୍ୟାଗ କଲା ପରେ ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସାରଦା ଦେବୀ ଏହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟା ହୋଇଥିଲେ। ଅଭ ସହଜ ଭାଷାରେ ଓ ଉଦାହରଣ ଛଳରେ ଏ ଜଗତ୍ତ ଧର୍ମ୍ମ-ତତ୍ତ୍ୱମାନ ବୁଝାଇ ପାରୁଥିଲେ। ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦତ୍ତ ନାମକ ଜଣେ ଯୁବକ ଏହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ରୂପରେ ଜଗତର ଧାର୍ମ୍ମିକ ମଣ୍ଡଳୀଙ୍କୁ ଚମତ୍କୃତ କରିଥିଲେ। ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବ ଅତି ମଧୁର ରୂପେ ଗୀତ ଗାଇ ପାରୁଥିଲେ ଏବଂ ଗାନ କରୁ କରୁ ଓ ଧ୍ୟାନ କରୁ କରୁ ଏହାଙ୍କର ବାହ୍ୟ-ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ସମାଧି ଭାବ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା। ଏହାଙ୍କ ଉପଦେଶାବଳୀ ଦ୍ୱାରା ଇଉରୋପ୍ ଓ ଆମେରିକାବାସୀମାନେ ମୁଗ୍ଧ ଓ ଚମତ୍କୃତ ହୋଇଅଛନ୍ତି। ଏହାଙ୍କ ମତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସର୍ବଜଗତ୍ତର ବହୁ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି ଓ କେତେକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଏହାଙ୍କ ନାମରେ 'ରାମକୃଷ୍ଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସପ୍ରଦାୟ' କଲିକତା ନକଟସ୍ଥ କେଲୁଝଠାରେ ଓ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପନ କର ଜାତି ଓ ଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଜନହିତ ସାଧନ, ଦୁଃଖୀର ଦୁଃଖ ନିବାରଣ ଓ ବେଦାନ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚା ଆଦିରେ ଲଗି ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମଠାରୁ ଶତବର୍ଷ ଦୂର୍ଣ୍ଣି ହେବାରୁ ଭାରତରେ ତଥା ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଗୃହିତ ସର୍ବଧର୍ମ ସମନ୍ୱୟସୂଚକ ଉତ୍ସବମାନ ମହାସମାରୋହରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି ।]

ରାମ କେଦାର—ଦେ. ବ —ଏକ ପ୍ରକାର ଗନ୍ଧ (ଏହା ଦ୍ରବ୍ୟ ଗନ୍ଧ ପତ୍ର Rāma kedāra ଜନ୍ୟ ଶ୍ଲେଷ୍ମ ଓ ଏଥର ପତ୍ରମାନ ଭୂଇଁରେ ଲଗିଥାଏ, ଗନ୍ଧ ବିଶେଷ ଏହାର ମୂଳ ସୁଗନ୍ଧ)--Kaemfiferia Galanga.

[ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ଜଳ ବାଷ୍ପ ସେବନ କଲେ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଜ୍ୱର ଓ ବାତ ଦୋଷ ଖଣ୍ଡିତ ହୁଏ । ଏହା ବରେଚକ ।]

ରାମ ଖଡ଼ି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଗୌର ଖଡ଼ି)—ଧଳା ଖଡ଼ି (ଏହା ଫୁଲ Rāma khardi ଖଡ଼ି ଅପେକ୍ଷା ଟାଣ; ଏଥିରେ ଭୂମିରେ ଲେଖାଯାଏ)—White pipelay; Calcium carbonate.

ରାମ ଖରି, ରାମ ଖଲୀ

ପା. ଗୀଲେ ସୁପେଦ୍ [ଦ୍ର—ଏଥିର ଲେପନରେ ଦାହ ବାତ ଓ ଆ. ଇଜେଅସ୍ୱାପଦ୍ ଶୋଥ ନଷ୍ଟ ହୁଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରାମ ଗଞ୍ଜା(ଞ୍ଜି)ଇ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗଡଜାତର ପାହାଡ଼ Rāma gañjā(ñje)i ଆଦିରେ ଜନ୍ମିବା ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଗଞ୍ଜାଇ ଗଛ—A kind of Indian hemp growing wild on hills.

ରାମଗଡ଼—ଦେ ବ—୧ । ରାଜପୁତାନାର ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର ନଗର Rāmagarda ବିଶେଷ—1. Name of town in Jeypur State. [ଦ୍ର—ଏହା ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ ।] ୨ । ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ହଜାରିବାଗ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ନଗର ଓ ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଲର ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟେସନ —2. Name of a town and railway station in Hazaribag.

ରାମ ଗିରି—ସଂ. ବ. (ବନବାସ ସମୟରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହିଠାରେ ବିଶ୍ରାମ କରିଥିବାରୁ)—୧ । ବୁନ୍ଦେଲଖଣ୍ଡ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଚିତ୍ରକୂଟ ପାହାଡ଼—1. Name of a hill in Bundelkhand in Central India.

[ଦ୍ର—କାଳିଦାସଙ୍କ ମେଘଦୂତରେ ଯକ୍ଷ ଏହିଠାରେ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇ ପ୍ରିୟାବିଚ୍ଛେଦଜନିତ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରୁଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । କେହି କେହି ପଣ୍ଡିତ ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଆ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପବ୍ବତ ବୋଲି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଏହାର ଆଧୁନିକ ନାମ ରାମଟେକ୍ ଓ ଏହା ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ନାଗପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ । କେହି କେହି ଚିତ୍ରକୂଟକୁ ରାମଗଡ଼ର କହନ୍ତି ।] ୨ । ମଧ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାର ବଣଧାରି ନଦୀ ତୀରସ୍ଥ ନଗର—2. Name of a small town in Ganjam. [ଦ୍ର—ଏହା ବେଙ୍ଗଲ୍ ନାଗପୁର ରେଲର ପାରଲା ଷ୍ଟେସନ୍ ଶାଖାର ଅନ୍ୟତମ ଷ୍ଟେସନ୍ ଗୁଣପୁରର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ରାମ ଗୀତା—ସଂ. ବ—ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମାୟଣର ଉତ୍ତରାକାଣ୍ଡ ବା ଶେଷକାଣ୍ଡର Rāma gītā ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗରେ ଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ତବାତ୍ମକ ଅଂଶ ବା ଅଧ୍ୟାତ୍ମ—A chapter of hymns addressed to Rāma contained in the Adhyātma Rāmāyaṇa.

ରାମ ଚଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ରାମ ଓ ଚଣ୍ଡୀ; ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୂଜିତା Rāma chaṇḍi ଚଣ୍ଡୀ)—୧ । ଠାକୁରାଣୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ନାମ—1. Name of a popular Goddess.

ରାମ ଚଣ୍ଡୀ

୨ । ପୁରୀର ଉତ୍ତରାମ୍ବିକା ଦେବୀ ପ୍ରତିମା—2. The image of Goddess Rāmachaṇḍi in Puri.

[ଦ୍ର—ଏ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଯେଉଁ ସାହିରେ ଅଛି ତାହାର ନାମ ରାମଚଣ୍ଡୀ ସାହି ।] ୩ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା କୋଣାର୍କର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମକୁ ପ୍ରାୟ ଛଅ ମାଇଲ ଦୂରରେ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଜୁଶଭଦ୍ରା ମୁଦାଣରେ ଉଚ୍ଚ ବାଲୁକୁଦ (ବନ୍ଧ) ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରରେ ଅଧିଷ୍ଠିତା ଦୁର୍ଗା ବିଗ୍ରହ—3. The celebrated image of the Goddess Durgā near about the Koṇārka temple.

[ଦ୍ର—ସେହି କୁଦ ଉପରେ କେତୋଟି ବର ଗଛ ଓ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଡାଳ ଗଛ ଅଛି; ଗୃହପଟେ ଅପକ୍ୱ ବାଲୁପାଟ । ସେହି ବାଲୁପାଟରେ ବହୁତ କୃଷ୍ଣସାର ମୃଗ ବୁଲୁଥାଆନ୍ତି । ଏହି କୁଦ ଉପରେ ଜମିଲ ହଜରେ ଠିଆ ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାଳର ଏକଦଗରେ ଭଗ୍ନ କୋଣାର୍କମନ୍ଦିର ଓ ଅନ୍ୟ ଦଗରେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ପୁରା ବଡ଼ ଦେଉଳର ଚୂଡ଼ା ଦେଖାପାଏ ।

ପଣ୍ଡିତ ମାଲକଣ୍ଠ ଦାଶ 'କୋଣାର୍କ' କାବ୍ୟର ଗ୍ରନ୍ଥ-ପ୍ରବେଶ ମତରେ ରାମଚଣ୍ଡୀ ପୁଙ୍କେ କୋଣାର୍କରେ ଥିଲେ । ଜନ୍ମଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ, କଳାପାହାଡ଼ ହିନ୍ଦୁଦେବଦେବୀଙ୍କ ପଦ୍ମହତ୍ତା ନଷ୍ଟ କଲ୍ଲବେଳେ ରାମଚଣ୍ଡୀ ନାଗରୂପରେ ଗୋଟିଏ ମାଠିଆ ଘର ମନ୍ଦିରରୁ ଜୁଶଭଦ୍ରାକୁ ପାଣିପାଇଁ ଗଲେ । କଳାପାହାଡ଼ ଖୋଜି ଆସି ଦେଖିଲ୍ଲାବେଳକୁ ସେ ଜୁଶ-ଭଦ୍ରାରେ ମାଠିଆ ଘର ଉସୁଅଛନ୍ତି । ସେହିଦିନଠାରୁ ରାମଚଣ୍ଡୀ ଆଉ କୋଣାର୍କକୁ ଫେରି ନାହାନ୍ତି । ଲୋକେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜନ୍ମଦନ୍ତୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ପ୍ରବଚନ କହନ୍ତି—

ଉଲ୍ଲା ରାମଚଣ୍ଡୀ ଉଲ୍ଲରେ !
କଳାପାହାଡ଼କୁ ଦୁଆରେ ବସାଇ ଉଲ୍ଲା ପାଣିପାଇଁ ଗଲ୍ଲରେ ।
ମାଲକଣ୍ଠଦାଶ,'କୋଣାର୍କେ' ରାମଚଣ୍ଡୀ ୧୮୧ ପାଦର ଟୀକା ।]

ରାମଚନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ନାମ)—ଦଶରଥଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ତନୟପୁତ୍ର; ରଘୁବୀର Rāmachandra ରାମ—Rāma, the eldest son of Daśaratha. [ଦ୍ର—ଅଯୋଧ୍ୟାର ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶରେ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ । ଏ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୭ମ ଅବତାର ଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହାଙ୍କ ବଷୟ ରାମାୟଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । କୌଶଲ୍ୟା ଏହାଙ୍କ ମାତା । ବଶିଷ୍ଠ ଋଷି ଏହାଙ୍କ ଗୁରୁ । ଏ ବାଳକ ଥିବା-ବେଳେ ବଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏହାଙ୍କୁ ଓ ଏହାଙ୍କ ବୈମାତ୍ର ଭାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁ ଯାଗରକ୍ଷା କରିବାକୁ ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ଏ ଯଜ୍ଞବଘ୍ନକାରୀ ରାକ୍ଷସଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିଲେ । ଯଜ୍ଞର ନର୍ବିଘ୍ନ ସମାପ୍ତି ହେବା ପରେ ବଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସଦ୍ଭଦ ଗୁରୁ ଜନକଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ଶିବଧନୁକୁ ଭାଙ୍ଗି ସୀତାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । ତତ୍ପରେ ରାଜା ଦଶରଥ ଏହାଙ୍କୁ ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷିକ୍ତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ, କନ୍ତୁ ଏହାଙ୍କ ବମାତା ରାଣୀ କୈକେୟୀଙ୍କ ଅନୁଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳନ କରି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ଏ ୧୪ ବର୍ଷ ବନବାସ କଲେ । ବନବାସ କାଳରେ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ରାବଣ ସୀତାଙ୍କୁ ହରଣ କଲା । ଏ ବାନରରାଜ ସୁଗ୍ରୀବ ଓ ହନୁମାନ୍ ଓ ବାନର ସୈନ୍ୟଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଲଙ୍କା ଆକ୍ରମଣ କରି ରାବଣକୁ ମାରି ସୀତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ଓ ଅଗ୍ନି-ପରୀକ୍ଷା ପରେ ସୀତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଲଙ୍କାରୁ ଫେରି ୧୪ ବର୍ଷ ବନବାସର କାଳ ପୂରିବାରୁ ସୀତାଙ୍କ ସଦ୍ଭଦ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଏ ଆସିଲେ ଓ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ପ୍ରଜାମାନେ ତାଙ୍କ ଶାସନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖରେ କାଳଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ 'ରାମରାଜ୍ୟ' ଆଦର୍ଶ ଶାସନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଫେରିବା ପରେ ରାବଣହନ୍ତା ସୀତାଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ ବଷୟରେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ହେବା ଅବଗତ ହୋଇ ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱା ସୀତାଙ୍କୁ ଏ ନିର୍ବାସିତା କଲେ । ନିର୍ବାସନକାଳରେ ବାଲ୍ମୀକି ଆଶ୍ରମରେ ସୀତାଙ୍କଠାରୁ ଲବ ଓ କୁଶ ନାମକ ଯମଜ କୁମାର ଜନ୍ମ ହେଲେ । ତତ୍ପରେ ପିତା ଓ ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟଙ୍କର ମିଳନ ହେଲା । ସୀତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୁଣି ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାରୁ ସୀତା ଏଥିରେ ଅସମ୍ମତା ହୋଇ ନିଜର ମାତା ପୃଥ୍ୱୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଲୀନା ହେଲେ । ତତ୍ପରେ ଦୈବୀ ନିର୍ବନ୍ଧରେ ଏ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ପରେ ଏ ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କୁଶଙ୍କୁ କୋଶଳ ରାଜ୍ୟର ଏବଂ ଲବଙ୍କୁ ଉତ୍ତର କୋଶଳ ରାଜ୍ୟର ଅଧିପତି ପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପିତ କରି ଅନୁଗତ ସ୍ୱଜନ ଓ ପୁରଜନମାନଙ୍କ ସହିତ ସରଯୂ ନଦୀରେ ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ ସୋପାଲମ୍ବନରେ ତନୁ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।] ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ବଅଯିବା ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ରମଣୀୟ ଚନ୍ଦ୍ର—2. The beautiful moon. (ଉ—ବଗଦେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉଦେ, ବରାଜତ ଦୂର ବନୋଦେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୁଶବଳାସ ।)

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ—ଦେ. ବ. ନାମ—୧ । ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗର Rāmachandra dāśa ଓଡ଼ିଆ କବ—1. An Oriya poet who flourished in the middle of the 18th century. (ଯଥା—ବଳଭଦ୍ରାବଳୀ ଓ ଚୌପଦୀମାଳା ଏହାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥ—ଭାରଣୀରଚଣ, ଉତ୍ତର ସାମ୍ବତ୍ସର ଇତିହାସ ।) ୨ । ପୁରୀର ମୁକ୍ତାର ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଏ ପୁରୀରେ ମୁକ୍ତାର କରୁଥିଲେ ଓ ଦଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ ଏହାଙ୍କୁ ଗୁରୁରୂପେ ମାନ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଏ ଉତ୍କଳର ଜଣେ ମାରବ ଦେଶସେବକ ଓ କର୍ମବୀର ଥିଲେ)—2. The late Rāmachandra Dāsa, Muktar of Puri who was a silent worker for the cause of the uplift of the Oriya nation and from whom the late Pundit Gopabandhu Das had derived inspiration.

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ—ଦେ. ବ. ନାମ—୧ । ପୁରୀର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜା— Rāmachandra deba An ancient Oriya king. [ଦ୍ର—ଏ ପୁରୀ ବହାଙ୍କ ପ୍ରଗଣାରେ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର, ସାର ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର, ପ୍ରଭୃତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ଆଦି ଅନେକ-ଗୁଡ଼ିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେ ।] ୨ । ପୁରୀର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା—2. The present Rājā of Puri.

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ—ଦେ. ବ. ନାମ—ହାସ୍ୟରସ ନାମକ କାବ୍ୟର Rāmachandra pattanāyaka ରଚୟିତା ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଚୀନ କବ—An ancient poet of Orissa, the anthor of Hārābati.

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପ୍ରଭୁ—ଦେ. ବ—ବଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅବତାରରୂପେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାମଚନ୍ଦ୍ର— Rāmachardra mahāprabhu ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ Rāmachandra, the incarnation of Bishnu boru in Ajodhyā.

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥ—ଦେ. ବ. ନାମ—୧ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ର Rāmachandra ratha ପ୍ରଣେତା—1. A famous rhetorician, Oriya by birth. ୨ । ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ସତ୍ୟବାଦୀ ନିକଟସ୍ଥ ବିଶ୍ୱନାଥପୁର ନିବାସୀ ବାଳପେସ୍ୱା ସାମନ୍ତବଂଶୀୟ ପଣ୍ଡିତ (ଜନ୍ମ ୧୮୮୯—ମୃତ୍ୟୁ ୧୯୫୫) 2. Rāmachandra Ratha, the devoted worker of the Pūrṇṇachandra Ordiā Bhāshā kosha staff, born in the village Biswanāthapur sasana in the Puri district. [ଦ୍ର—ଏ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ଯୋକ୍ତା ଓ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶଙ୍କର ବଶିଷ୍ଠ ସହକର୍ମୀ ଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ଜାତୀୟ ବଦ୍ୟାଳୟର ପଚଳନପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ୪ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଏହ ଭାଷାକୋଷର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସଂଶୋଧନ ଓ ସାଫି ଲେଖା କର୍ମରେ ସଗ୍ରାହକଙ୍କର ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର, ନିରଳସ, ଅଧ୍ୟବସାୟୀ ସହକର୍ମୀରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ନିରାଡ଼ମ୍ବର, ମାରବ ଦେଶସେବକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଅଭ ମଧୁର,

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୃଦୟ ଉଦାର, ଚରିତ୍ର ସାଧୁଜନୋଚିତ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ସାଧୁଚରିତ୍ରବଳରେ ସେ ଶତ ଶତ ଖଳ, ଶିକ୍ଷକ ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ଭକ୍ତି ଓ ସ୍ନେହ ଆକର୍ଷଣ କରିପାରିଥିଲେ ।]

ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ରାଜଗୁରୁ—ଦେ. ବ. ନାମ—ଜଣେ ଉତ୍କଳୀୟ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର Rāmachandra rājaguru ପ୍ରଣେତା—An Oriya compiler of social rules in Sanskrit language.

ରାମ ଜନ୍ମ—ସ. ବ—ରାମନବମୀ (ଦେଖ) Rāma janma Rāmanabamī (See)

ରାମ ଟୁଙ୍ଗି—ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମର ପ୍ରାନ୍ତଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉଚ୍ଚନାଳସ୍ଥ Rāma ṭungi —A club for prayer in a villge.

[ଉ—ଯାଅ ଗଲ ଯା ରାମଟୁଙ୍ଗିକି, ପଇସା ନ ଥାଏ ପୁଅଗୁଣ୍ଡିକି—ଉକ୍ତ ।]

ରାମଠ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ହେଙ୍ଗୁ; ହିଙ୍ଗୁ— Ramaṭha 1. Assafoetida; Ferula Eralleacea. (ରାମଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବୃହତ୍ସଂହିତା ମତରେ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ଦେଶବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. Name of an ancient country.

୩ । ଉକ୍ତ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—3. An inhabitant of the above country, ୪ । ଅଙ୍ଗରେଜ ଗଛ (ହି. ଶ)—4. Walnut tree. ୫ । ମଦନ ଫଳ (ହି. ଶ) (ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ)—5. Randia Dumetorum (tree and fruit); bushy Gardenia. ୬ । ଛଚଡା (ହି. ଶ) (ଲତା ଓ ଫଳ)—6. Snake-gourd; Trichosanthes Anguina (creeper and fruit).

ରାମଠୀ—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ନାଡ଼ୀ ହିଙ୍ଗୁ; ଏକ ପ୍ରକାର ହେଙ୍ଗୁ— Rāmaṭhī A sort of asafoetida; Dika Mallegum).

ରାମଣୀୟକ—ସ. ବ. (ରମଣୀୟ + କ)—ଶୋଭା; ରମଣୀୟତା— Rāmaṇīyaka Charm; beauty.

ରାମ ତାରକ—ସ. ବ—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଜପିବା ରାମ ନାମ ଯୁକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର (ରାମ ତାରକ ମନ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) Rāma tāraka ମନ୍ତ୍ର—Name of the formula uttered by the devotees of Rāmachandra.

[ଦ୍ର—'ଓଂ ରାମାୟ ନମଃ' ଏହା ମନ୍ତ୍ରକୁ ରାମ ତାରକ ମନ୍ତ୍ର କୋଲ୍ଲସାଏ । ଭକ୍ତ କବି ଏ ମନ୍ତ୍ରର ସାଧକ ଥିଲେ ।]

ରାମ ତାଳି—ଦେ. ବ—ହାତରେ ଧରି ଠକ ଠକ ବଜାଇ ଗାଇବା ତାଳ ପକାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ- (ରାମ ତାଳକା—ଅନ୍ୟରୂପ) Castanets. ରାମ ତାଳୀ, କରତାଳ [ଦ୍ର—ଏହି କାଠ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡକୁ ଏକ ହାତରେ କରତାଳ(ର) ମୁଠାଇ ମୁଠାଇ କ୍ରମଶଃ ମେଲ୍ଲ କର ଓ ବନ୍ଦ କର ବଜାଇବାକୁ ହୁଏ; ଏହାର ଗୋଟିଏ ଫାଳ ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ସଙ୍ଗେ ଓ ଅନ୍ୟ ଫାଳ ଅନ୍ୟ ଗୁରୁଟି ଆଙ୍ଗୁଠି ସଙ୍ଗେ ସଲଗ୍ନ କରିଯାଇ ଥାଏ ଓ ମୁଠା ମେଲ୍ଲ କର ବନ୍ଦ କଲ୍ଲ ବେଳକୁ ଏ ଦୁଇ ଫାଳ ପରସ୍ପରକୁ ଆଘାତ କରିବାରୁ ତାଳ ପରି ଶବ୍ଦ ବାହାରେ ।] (ଉ—ବାଜୁଅଛୁ ରାମ ତାଳ । ବେଗେ ସ୍ୱବେଳରେ ମିଳ ହେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।) ୨ । ରାମ ଶବ୍ଦୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ହାତରେ ଦେବା ତାଳ— 2. Clapping with Rāma's name on one's lips

ରାମ ତିଳ—ସ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଖସା ବା ଛୋଟ—A species of Rāma tila Sesamum; Verbinia Sativa; Guizotia Abyssinecia (Kirtikar).

ରାମ ତିଳା—ଦେ. ବ—ରାମ ତିଳ (ଦେଖ) Rāma tilā Rāma tila (See)

କାଳ ତିଳ, ରାମ ତିଳ, କାଳା ତିଳ (ଉ—ନଦୀ ପାର ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ରାମତିଳା **राम तिल, काला तिल** ସ୍ୱଧାନାଥ. ଜ୍ୱଵଶୀ ।)

ରାମ ତିଳକ(ଖ)—ଦେ. ବ—୧ । ତିଳକ ରୂପରେ କପାଳାଦିରେ Rāma tilaka(kha) ଧାରଣ କରିଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ହଳଦିଆ ରାମ ତିଳକ ମାଟି; ରାମରଜ—1. A kind of yellow earth **रामरज, राम तिलक** used as sacred paint on the fore head. ୨ । ରାମାନନ୍ଦୀ ତିଳା—2.The sectarian earth-paint put on the forehead of the Rāmānandi sect.

ରାମ ତୀର୍ଥ—ସ. ବ—ରାମଗିରି ୧ (ଦେଖ) Rāma tīrtha Rāmagiri 1 (See)

ରାମ ତୁଳସୀ—ସ. ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ତୁଳସୀ ଗୁଳ୍ମ (ଏହାର ପତ୍ର ଧଳା ଓ ବଡ଼); ଧଳା ତୁଳସୀ—A species of Rāma tulasī the Holy Basil plant; Ocymum **राम तुलसी** Gratessimum; the white Basil.

ରାମ ଦାସ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ରାମଭକ୍ତ—1. A devotee Rāmadāsa of Rāma. ୨ । ହନୁମାନ୍— 2. Hanumān, the monkey servant of Rāmachandra. ଦେ. ବ. ନାମ—୧ । କବି [ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ମନ୍ତ୍ରୁଣ୍ଡା ଗ୍ରାମର ଦୂରସ୍ଥ ଗ୍ରାମବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ବାର୍ଦ୍ଧ୍ୟତାରେ ରସାମୃତ ଓ ରାମରସାମୃତ ଏହାଙ୍କ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥ (ଚାରଣୀ-ଚରଣ ଜ୍ର. ସା. ଇତିହାସ)] 1. A celebrated Oriya poet of Dārdhyatā-bhakti Rasāmṛuta in Oriyā. ୨ । ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାତ୍ମା ଓ ଶିବଜୀଙ୍କ ଗୁରୁ—2. Name of the preceptor of Śibaji. (ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ ଲୋକେ ସ୍ୱାମୀ ରାମଦାସ କହୁଥିଲେ । ଏ ଜାତିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ; ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଗୋଦାବରୀତଟସ୍ଥ ଜମ୍ବୁ ନାମକ ଗ୍ରାମ । ଜନ୍ମ ୧୫୫୦ ଶକାବ୍ଦ; ରାମନବମୀଦିନ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଏ ଖୁବ ରାମଭକ୍ତ ଥିଲେ ଓ ମାତା ପିତାଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ବିବାହ ନ କରି ବୈରାଗ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଓ ନାସିକ ପାଖରେ ତପସ୍ୟା କଲେ । ମୃତ୍ୟୁ ଶକାବ୍ଦ ୧୭୦୩ ମାଘ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହାଙ୍କ ଉପଦେଶ ଓ ଭଜନ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ବହୁଶଃ ପ୍ରଚଳିତ—ହୃ.ଶ.)୩ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—3. A name given to males.

ରାମଦୂତ—ସଂ. ବ—ହନୁମାନ୍—Hanumān (who was the Rāmadūta messenger from Rāma to Sita in exile).

ରାମଦୂତିକା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ନାଗପୁଷ୍ପୀ (ଦେଶ) (ଏକପ୍ରକାର ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷ, ବଟେରକ ଔଷଧ)—A medicinal plant.

Rāmadūtikā ରାମଦୂତୀ

ରାମଧନୁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରାମଧନୁସ୍)—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ—Rainbow.

Rāmadhanu ରାମଧନୁ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁସ (ରାମଧନୁସ୍—ସଂ. ରୂପ)

ରାମନଦ—ଦେ. ବ—ଦକ୍ଷିଣଭାରତର ଗୋଟିଏ ଜମିଦାରୀ ଓ ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱରର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା ଏକ ନଗର—Name of an estate and town in S. India.

Rāmanada ରାମନଦ ରାମନଦ୍

ରାମନଗର—ଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । ମଧ୍ୟଭାରତର ବଘେଲଖଣ୍ଡ ଅଞ୍ଚଳର ରେବା ରାଜ୍ୟର ଏକ ନଗର—1. Name of a town in Central India. ୨ । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ମଣ୍ଡଲା ରାଜ୍ୟର ଏକ ନଗର—2. Name of a town in the Central Provinces. ୩ । ତେନାବ (ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା) ନଦୀ ତୀରସ୍ଥ ପଞ୍ଜାବର ଏକ ନଗର—3. Name of a town in the Punjab. ୪ । କାଶ୍ମୀର ରାଜ୍ୟର ଏକ ପାର୍ବତ୍ୟ ନଗର—4. Name of a hilly town in Kashmere. ୫ । କାଶୀର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗଙ୍ଗା-କୂଳରେ ଥିବା କାଶୀର ମହାରାଜାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ—5. Name of the town where the Maharaja of Benares has his palace.

Rāmanagara ରାମନଗର ରାମନଗର

ରାମନବମୀ—ସ. ବ—୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜନ୍ମତିଥି: ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳନବମୀ—1. The anniversary of the birth of Rāmachandra, the ninth day of the bright fortnight of Chaitra.

Rāmanabamī ରାମନବମୀ

୨ । ରାମନବମୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାମାୟଣର ଅଭିନୟରୂପ ଯାତ୍ରା—2. Acting of the episodes of Rāma's life. [ଦ୍ର—ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଓଡ଼ିଶାର ମଫସଲରେ ଓ ଭାରତର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଏ ଅଭିନୟ ବିଶେଷ ସମାରୋହ ସହିତ କରାଯାଏ ଓ ଏ ଯାତ୍ରା ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥିରେ ଶେଷ ହୁଏ । ରାମନବମୀ ମାରୱାଡ଼ୀ ଓ ରାମ-ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ପର୍ବ । ଏହି ଦିନଠାରୁ ମାରୱାଡ଼ୀମାନଙ୍କର ବ୍ୟାବସାୟିକ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।]

ରାମନାଥ—ସ. ବ—ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱର ନିକଟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୂଜିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ । (ଏହା ଭାରତରେ ଗୁପ୍ତ ଗୁମ୍ଫା ବା ତୀର୍ଥସ୍ଥରୁ ଏକତମ)—Name of the image of Siba at Rāmeswara (south end of India).

Rāmanātha ରାମନାଥ

ରାମନେତ୍ରୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରାମଚନ୍ଦ୍ରା) —ମୃଗନୟନା (ସ୍ତ୍ରୀ) —Gazelle-eyed (lady).

Rāmanetri ରାମନେତ୍ରୀ

(ସଂ. ରାମନେତ୍ରା, ରାମନୟନା—ରୂପ) (ଦ୍ର—ବୁଲେ ରାମ ରାମ ରାମନେତ୍ରୀ ଘେନ ବନେ- ଭଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।)

ରାମପୁର—ଦେ. ବ. ନାମ—୧। କାଶ୍ମୀର ଦେଶର ଗୋଟିଏ ନଗର । (ଏ ସ୍ଥାନରେ ଉତ୍ତମ ଓ ପତଳା ପଶମ ଗୁଦର ଓ ଶାଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ)—1. Name of a town in Kashmere noted for its fine woollen shawls. ୨ । ରେଢ଼ାଖୋଲ ରାଜ୍ୟର ଏକ ନଗର—2. Name of a small town in Rerdhākhol State. ୩ । ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ ନଗର ଓ ରେଲଷ୍ଟେସନ୍—3. Name of a town in the United Provinces.

Rāmapura ରାମପୁର ରାମପୁର

ରାମପୁରୀ ଚ(ଚା)ଦର—ଦେ. ବ—ରାମପୁରରେ ବୁଣା ହୋଇଥିବା ଉତ୍ତମ ପଶମୀ ଗୁଦର—wrappers—Woollen made in Rāmpur.

Rāmapurī ch(chā)dara ରାମପୁରୀ ଚାଦର

ରାମପ୍ରସାଦ ସେନ—ବଙ୍ଗର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାଧକ, ଗୀତରଚକ ଓ ଗାୟକ—The late Ram Prasad Sen; a composer and singer of hymns addressed to Goddess Śyāmā.

Rāmaprasāda sena ରାମପ୍ରସାଦ ସେନ

[ଦ୍ର—ଖ୍ରୀ. ୧୭୨୩—୧୭୭୫ । ଏ ସଂସ୍କୃତ, ବଙ୍ଗଳା, ପାରସୀ ଓ ଇଂରାଜୀବଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । କଲିକତାର ଜଣେ ଧନୀ ଏହାଙ୍କ ଐକାନ୍ତିକ ଭକ୍ତିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ୫୦୧ ଟଙ୍କା ବୃତ୍ତି ଦେଇଥିଲେ । ଏ ଶ୍ୟାମା ବିଷୟକ ଅସଂଖ୍ୟ ବଙ୍ଗଳା ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରି ସ୍ୱୟଂ ଗାନ କରୁଥିଲେ । ଏ ଭାନ୍ତିକ ଉପାସନା କରୁଥିଲେ ।]

ରାମଫଳ—ପ୍ରା ଦେ (ଘୁମୁସର) ବ—ମଝିଣ ଗୋଟାବଶିଷ୍ଟ ଆତଫଳ, ଦେଉଁଅ—Apple; Bullock's heart

Rāmaphala ରାମଫଳ

ରାମ ବନବାସ—ସ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଢଉ)—ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳନାର୍ଥ ରାମଙ୍କର ଅରଣ୍ୟରେ ବାସ—The exile of Rāma in the forest to fulfil his father's troth.

Rāma banabāsa ରାମ ବନବାସ

ରାମବଲ୍ଲଭ—ସ. ବ—ଭୂର୍ଜଗଛ—

Rāmaballabha The bark of Birch tree.

ରାମବାଣ—ସ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଢଉ; ରାମ+ବାଣ)—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶର—The arrows of Rāmachandra.

Rāmabāṇa ରାମବାଣ

ରାମଭଦ୍ର—ସ. ବ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର (ଦେଖ)

Rāmabhadra Rāmachandra. (See)

ରାମମୂର୍ତ୍ତି ନାଇଡୁ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶବାସୀ ପୃଥିବୀ-ବିଖ୍ୟାତ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବ୍ୟାସ୍ତ୍ରାମବିଶାରଦ—

Rāmamūrtti nāidu ରାମମୂର୍ତ୍ତି ନାଇଡୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

Rama Murti—the famous athlete of Madras. [ଦ୍ର—ଜନ୍ମ ୧୮୭୯; ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବେ ମୃତ । ଏ ଜାତିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ଏ ବିଦେଶୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟାୟାମସାଧକ ସାଣ୍ଡୋ (Sandow)ଙ୍କ ବ୍ୟାୟାମ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ଦେଶୀୟ ପ୍ରଣାଳୀ ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ଅଭୂତ ଶାସ୍ତ୍ରବଳ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇ ସମସ୍ତ ଜଗତ୍‌କୁ ସ୍ତମ୍ଭିତ କରିଥିଲେ । ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ ଓ ସାଧନାଦ୍ୱାରା ଶାସ୍ତ୍ରବଳ ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରିଯାଇ ଯାରେ, ଏହାହିଁ ଏ ଜୀବନରେ ସର୍ବଜ୍ଞ ପ୍ରଶ୍ନର କରିଥିଲେ । ବାର ଘୋଡ଼ାର ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ମଟରଗାଡ଼ି ଓ ୮୦ ମଣିଷ ଓଜନର ଦାଢ଼ି ନଜର ଛାତ ଉପରେ ଚଲାଇ ପାରୁଥିଲେ ।]

ରାମ ମୋହନ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—

Rāmamohana A name given to males.

ରାମମୋହନ ରାୟ—ଦେ. ବି. ନାମ—ପ୍ରଜା ରାମମୋହନ ରାୟ, ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଓ ପ୍ରଗତିକ (୧୭୭୪—୧୮୩୩)— Raja Rammohan Ray; the founder of the Brahmo religion. [ଦ୍ର—ଏ ଜଣେ ମହାପଣ୍ଡିତ । ବଙ୍ଗଳାଭାଷା ଛଡ଼ା ଆରବୀ, ପାରସୀ, ସଂସ୍କୃତ, ଇଂରାଜୀ, ଉର୍ଦ୍ଦୁ, ହିବ୍ରୁ, ଲାଟିନ୍‌ଭାଷା, ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ଲ୍ୟାଟିନ୍‌ଭାଷାରେ ଏ ଅଗାଧ ଜ୍ଞାନ କରିଥିଲେ । ଏ ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗଳା ଗଦ୍ୟ ଲେଖାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ଏ ପୌତ୍ତଳିକତାର ବିରୋଧୀ ଥାଇ ବେଦାନ୍ତ ସମ୍ମତ ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଏ ଜାତିଗତ ତ୍ୟାଗ କରି ନ ଥିଲେ ଓ ସନାତନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପୁନରୁତ୍ଥାନ ପାଇଁ ଯତ୍ନ କରିଥିଲେ । ଏ ସତୀଦାହ ପ୍ରଥା ରହିତ ହେବା ବିଷୟରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରାଲ୍ ଲର୍ଡ଼ ବେଣ୍ଟିଙ୍କଙ୍କୁ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଏ ଦିଲ୍ଲୀ-ସମ୍ରାଟଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷରେ ବିଲାତ ଯାଇଥିଲେ । ଏ ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଲାତ୍ ଯିବା ବିଷୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ । ଏ ସଖ ଫ୍ରାନ୍ସକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଦିଲ୍ଲୀର ସମ୍ରାଟ୍ ଏହାଙ୍କୁ ରାଜା ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଅନ୍ତଃପାତୀ ବ୍ରିଷ୍ଟଲ୍ ନଗରରେ ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା । ସେଠାରେ ଏହାଙ୍କ ସମାଧି ଅଛି ।]

ରାମ ରଜ—ଦେ ବି—ବାବାଜୀମାନେ, ଜାଗାପିନ୍ଧାମାନେ ଓ ପୁଷ୍ପର ସାଇ-ସାଙ୍ଗରେ ନାଗାମାନେ ଦେହରେ ବୋଳ ଦେବା ରାମ ରଜ ଏକ ପ୍ରକାର ହଳଦିଆ ମାଟି—A kind of yellow earth used as paint by Bābājis, wrestlers and actors of heroic parts in operas in Orissa.

ରାମ ରାଜ୍ୟ—ସ.ବି.(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ;ରାମ+ରାଜ୍ୟ)-୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ଅଯୋଧ୍ୟା ରାଜ୍ୟ—1. The ancient kingdom of Oudh ruled over by Rāmachandra. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତି ସମନ୍ୱିତ ରାଜ୍ୟ; ଧର୍ମପାଳିତ ରାଜ୍ୟ—୨. A kingdom governed with righteousness and where people live in happiness and peace.

ରାମ ରାମ—ଦେ. ଅ—ରାମ୍ ରାମ୍ (ଦେଖ)

Rāma rāma Rām rām (See)

ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ସ.ବ—୧ । (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ଅନୁଜ ଲକ୍ଷ୍ମଣ—1. Rāma and his younger brother Lakshmaṇa. ୨। (ରାମ=ମୃଗ + ଲକ୍ଷଣ ଯାହାଙ୍କର, ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶଶାଙ୍କ; ଚନ୍ଦ୍ର 2. The moon. (ଦ୍ର—ବନାଶ ଡାମସୀମଙ୍କେ,ରାମ ଲକ୍ଷଣଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର; ନରଘଡ ହୋଇଲେ ବନ୍ଧନ ଯେ । ରଞ୍ଜ ବୈଦେଘୀଶବଳାସ ।)

ରାମ ଲୀଲା—ସ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରାମ+ଲୀଲା)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ଦଶରଥଙ୍କ ପୁତ୍ରରୂପେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ସଂସାରରେ ଯେଉଁ ଲୀଲା ବା କର୍ମମାନ ରାମ ଲୀଲା କରିଥିଲେ—The acts performed by Bishṇu when He assumed the incarnation of Rāma, as son of Daśaratha.

ଦେ. ବି—୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜନ୍ମାବଧି ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟଣାବଳୀର ଅଭିନୟ; ରାମଚରିତର ଅଭିନୟ—1. The acting or dramatic performance of the events of the life of Rāmachandra. ୨ । ରାମାୟଣର ଘଟନାବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯାତ୍ରା ଓ ନାଟ—2. Rude dancing and theatrical performance of particular episodes or incidents described in the Rāmāyaṇa. ୩ । ଗଞ୍ଜାମର ଚିତ୍ରକର ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା (୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭ କାଳ) ପୀତାମ୍ବର ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରଚିତ ରାମଲୀଳାବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ପଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ।(ଦ୍ର—ଲୀଳା ଗ୍ରନ୍ଥ ଗଞ୍ଜାମର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଯାତ୍ରା ଓ ପର୍ବମାନଙ୍କରେ ମହା ଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ ଅଭିନୀତ ହୁଏ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଚିତ୍ରଳରେ ନାଟକାଭିନୟର ପ୍ରଥମ ଅଗ୍ରଦୂତ) 3. Name of a dramatic poem by a late king of Chikati (1791—1819)

ରାମ ଶଙ୍କର—ସ.ବି ପୁଂ.—ରାମ ଓ ମହାଦେବ; ହରିହର—Bishṇu Rāma śaṅkara and Śiba. ଦେ. ବି ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ—2. The late Rai Bahadur Ramsaṅkar Roy. [ଦ୍ର—ଏ ମହାଶୟ ଚିତ୍ରଳ ଚିତ୍ରକରେଣ୍ଡି ବଙ୍ଗୀୟ କାୟସ୍ଥବଂଶୀୟ ଓକାଲ ଓ ଚୁନୁଡାର ଓ ୺ ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କର ଅନୁଜ । ଏ ଚିତ୍ରଳ ଭାଷାରେ ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ନାଟକ ରଚନା କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଚିତ୍ରଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦର ଏ ଆଦ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ନାନା ଦେଶହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ବେଦ ଓ ସଦ୍ଗ୍ରନ୍ଥାଦିର ଅଧ୍ୟୟନ ଏହାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ ଥିଲା । ଏ ବନ୍ଧୁବାଳ କଃକ ମିଡ୍‌ଲସିଯାଲଷ୍ଟର ଗ୍ରାଇଟ୍‌ଚେଆର୍‌ମାନ୍ ଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚେଷ୍ଟମାନ୍ କର୍ମ ଦକ୍ଷତା ସହକାରେ ଚଳାଇଥିଲେ । ଏ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ରାସ୍ ବାହାଦୁର୍ ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଜୁଡ଼ିଲକୁ ନଜର ମାଡୁଛୁମି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଅପଶାର ମାଡୁଭାଷାରୂପେ ଉକ୍ତି ଓ ଦ୍ୱେଷ କରୁଥିଲେ ।]

ରାମ ଶରଣୀ—ସ. ବ— ବ୍ୟକ୍ତର ଅଶ୍ରୟ—Shelter under the mighty Rāma

Rāma Śaraṇ

ସ. ବହ—ରାମଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ—One whose refuge is Rāma. ଦେ. ବ ପୁଂ.—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ରାମ ଶାଳି—ଗ୍ରାଦେ. (ସଂଦ୍ରୁମି) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଧାନ—A species of paddy.

Rāma śāli

ରାମ ଶିଆଳ(ଳି)—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ବଲୁଆ—A kind of large-sized jackal.

Rāma śiāla(li)

ରାମ ଶେୟାଲ ବଡା ସିୟାର [ଦ୍ର—ଏମାନେ କାମୁଡ଼ିଲେ ଦଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜଳାତଙ୍କ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଶୀଘ୍ର ମରିଯାଏ]

ରାମ ଶିଂଗା(ଘା)—ଦେ. ବ. (ସ. ରାମ ଓ ଶୃଙ୍ଗ)—ବାବାଜୀ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଦ୍ୱାର ଧ୍ୱନ ପୂର୍ବକ ବଜାଇବା ମହୁଷ ଶୃଙ୍ଗାକାର ବଡ଼ ତୁରୀ—A bugle or trumpet (shaped like a buffalo horn) blown by Baishṇabas in the course of Saṁkirttana.

Rāma śiṅgā(ghā)

ରାମ ଶିଲା—ଦେ. ବ. (ପଦ୍ୟ)—୧। ସୁନ୍ଦର ପଥର—1. A beautiful slab of stone. (ଉ—ବେପାରତ ମଣୁ ଥାଇ ରାମଶିଲା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷବଳାସ ।) ୨ । ଗୟାର ଏକ ପାହାଡ଼—2. Name of a hillock in Gaya. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ତୀର୍ଥରୂପେ ଗଣନା କରନ୍ତି ଓ ଏଠାରେ ପିତୃ ଲୋକଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତି ।]

Rāma śilā

ରାମ ଶ୍ରୀ—ସ. ବ—ହନୋଳ ରାଗର ପୁତ୍ର, ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—Name of a secondary musical tune.

Rāma śrī

ରାମ ସଖ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ରାମ ଅଟନ୍ତି ସଖା ଯାହାର)—ବାନରରାଜ ସୁଗ୍ରୀବ—Sugrība; the monkey king of Kiskindhyā who was an ally of Rāma.

Rāma sakha

ରାମ ସଖା—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରାମଙ୍କର ସଖା)—ବାନରରାଜ ସୁଗ୍ରୀବ—Sugrība, the monkey-king.

Rāma sakhā

ରାମ ସାରସ—ଦେ. ବ. (ସ. ରାମ ଓ ସାରସ)—କୁଳେଚର ପାର୍ଘପଦ ପକ୍ଷୀ; ବଢ଼ିଆକାଳ ବା ସାରସ ଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ—The black-necked stork; Xenorhynchus Asiaticus; the East Indian Jabiru.

Rāma sāraṣa

ରାମସାରସ

[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ଠାରୁ ଥଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଛଅ ହାତ ଲମ୍ବ । ଏମାନଙ୍କର ପେଟ ଓ ଗୋଡ଼ ଧଳା; ଗୋଡ଼ର ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ହାତ; ଥଣ୍ଡ ଏକ ଗୁଣ୍ଡୁ; ବେକ ପ୍ରାୟ ୧ହାତ ଲମ୍ବ ଓ ସରୁ ।]

ରାମ ସେନକ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଚିରାତଗୋତ୍ର; ଚରେଇତା—Rāmasenaka A medicinal bitter plant; Agathotes Chirayata.

ରାମା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରମ୍. ଧାତୁ=ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ+କନ୍ଟିଃ. ଅ+ଆ)—୧ । ନାଗ୍—1. Woman. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଗୀତ ଓ ପଦ୍ୟରେ ବିଶେଷରୂପେ ନାଗ୍ ଶବ୍ଦ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।] ୨ । ସୁନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—2. A fair lady. ୩ । ଗାୟକଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—3. A songstress. ୪ । କାର୍ତ୍ତିକ କୃଷ୍ଣା ଏକାଦଶୀ (ହି. ଶ)—4. The eleventh day of the dark fortnight of Kārttika. ୫ । ହେଙ୍ଗୁ (ହି. ଶ)—5. Assafoetida. ୬ । ହେଙ୍ଗୁଲ (ହି. ଶ)—6. Vermilion. ୭ । ନଦୀ (ହି. ଶ)—7. River. ୮ । ଶୁକ୍ଳପୁଷ୍ପା (ହି. ଶ)—8. White-flowered variety of Barleria. ୯ । ଘିକୁଆଁ ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—9. Indian Aloes. ୧୦ । ଶୀତଳା; ବସନ୍ତ ରୋଗ (ହି. ଶ)—10. Small pox. ୧୧ । ଅଶୋକ (ହି. ଶ)—11. Aśoka tree. ୧୨ । ଗୋରୋଚନା (ହି. ଶ)—12. An yellow pigment got from cows. ୧୩ । ସୁଗନ୍ଧବାଳା; କୁରୁବେଲ (ହି. ଶ)—13. Pavonia Odorata (tree). ୧୪ । ଗେରୁ ମାଟି (ହି. ଶ)—14. Red ochre. ୧୫ । ଜମ୍ବୁମାଣ୍ଡା ଲତା (ହି. ଶ)—15. Thalictrum Faliolosum (creeper). ୧୬ । ତମାଳ ପତ୍ର (ହି. ଶ)—16. The leaf of Tamāla. ୧୭ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ହି. ଶ)—17. The Goddess of riches. ୧୮ । ସୀତା (ହି. ଶ)—18. A name of Sītā. ୧୯ । ରୁକ୍ମିଣୀ (ହି. ଶ)—19. A name of Rukmiṇī. ୨୦ ରାଧା (ହି. ଶ)—20. A name of Rādhā. ୨୧ । ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଚରଣ ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ଓ ଶେଷ ଦୁଇ ଚରଣ ଉପେନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ବୃତ୍ତରେ ରଚିତ ଉପଜାତି ବୃତ୍ତ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—21. Name of a Sanscrit metre. ୨୨ । ଆଠ ଅକ୍ଷରର ବୃତ୍ତ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—22. Name of another Sanscrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଭଗଣ, ଯଗଣ ଓ ଦୁଇଟି ଲଘୁବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ—(ହି. ଶ)] ଦେ. ବ (ସ. ରାମ) ଅନାଦରାର୍ଥକ, —ରାମରତ୍ନ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ—Name for calling a person whose name begins with the word Rāma.

ରାମାତ୍(ତ,ତି)—ଦେ. ଦେ. ବ (ହିନ୍ଦି ରାମାବତ୍‌ରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ରାମାନୁଜ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ରାମଭକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ—1. A sect of ascetics who worship Rāma. ୨ । ରାମୋପାସକ ବୈଷ୍ଣବ—2. A

Rāmāt(ta,ti)

ରାମାତ୍

ରାମାବତ

Digitized by srujanika@gmail.com

devotee of Bishṇu in the incarnation of Rāma. ୩ । ରାମାନନ୍ଦପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବୈଷ୍ଣବ—3. A Baishṇaba following the tenets of the Baishṇaba reformer Rāmānuja.

ରାମାଙ୍କ—ସ. ବ (ପଦ୍ୟ)—ଚନ୍ଦ୍ର—The moon. [ଦ୍ର—ବୋଲୁ Ramaṅka ରାମାମଣି ରାମାଙ୍କ କେ ଭଣି ବଧୂକୁ ବଧୂକ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରଶବଳାସ ।]

ରାମାଢିମା—ଦେ. ବଣ—୧ । ବଙ୍କାଚଙ୍କା—1. Tortous'. Rāmāḍhimā ୨ । ଅଶୃଙ୍ଖଳା ସହିତ କରାଯିବା ବାଁକାଟେରା, ବାଁକାଚୁରା (କାର୍ଯ୍ୟ)—2. (work) Slovenly or carelessly performed. କି. ବଣ—ଅଶୃଙ୍ଖଳଭାବ-ରୂପେ—Slovenly. (ଉ—ମିସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏ କୋଠା ଖଣ୍ଡିକ ରାମାଢିମା କର ଭଆର କରଦେଇଅଛନ୍ତି ।) **बाँकाटेढा**

ରାମାନନ୍ଦ—ଦେ.ବ୍ର.ପୁଂ—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଉତ୍ତରର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶରେ ଆବର୍ଭୂତ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ-ସଂସ୍କାରକ ଓ ଗୁରୁବ—A renowned reformer of the Hindu religion flourishing in the 14th century A. D. who advocated the worship of God Rāmchandra. [ଦ୍ର—ଏ ଧର୍ମପ୍ରଚାର୍ଥେ ଉତ୍ତରର ନାନାସ୍ଥାନ ପରିଭ୍ରମଣ କରି ସରଳ ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ ସର୍ବତ୍ର ଧର୍ମପ୍ରଚାର କରୁଥିଲେ ଓ ରାମଙ୍କର ଉପାସନା ଏହାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମର ମୂଳଭିତ୍ତି ଥିଲା । ବଉଦ୍ଧ ମତାବଲମ୍ବୀ ହନୁମାନଙ୍କୁ ରାମୋପାସନାରୂପ ଈଶ୍ୱରାରାଧନାରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ଏକ ଧର୍ମ-ସୂତ୍ରଦ୍ୱାରା ଏକ ଜାତି ଓ ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ କରିବା ଏହାଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ ଏ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ରାମାତ୍ ବା ରାମାତ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ଖ୍ରୀ ୧୨ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଆବର୍ଭୂତ ରାମାନୁଜଙ୍କ ଧର୍ମମତକୁ ଏ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ବିଶେଷରୂପେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ।] ୨ । ରାମାନନ୍ଦ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ରାମୋପାସକ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—2.The sect of Baishṇabas who worship Rāma and follow the tenets of Rāmānanda. ୩ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—3. A name given to males. ୪ । ରାଏ ରାମାନନ୍ଦ (ଦେଖ) 4. Rāe Rāmānanda (See) **रामानन्द**

ରାମାନନ୍ଦ ସ୍ୱାମୀ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ (ଖ୍ରୀ. ୧୮୫୨—୧୯୦୧)—A Bengali religious preacher of the name (Born 1857—Died 1901). [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଘରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ କଲିକତାରେ ସ୍କୁଲରେ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପ୍ରଚାରମାନସରେ ଏ ସୁଖ ପାଇ ନ ଥିଲେ; ତେଣୁ ଏ ପଇତା ଛିଣ୍ଡାଇ ମହର୍ଷି ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମ ହେଲେ । କେତେକ କାଳ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜର ପ୍ରଚାରକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସାରଲ୍ୟପରେ ଏ ପୁନର୍ବାର ହିନ୍ଦୁ ମତାନୁସାରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଲେ ଓ ଯୋଗ ଭକ୍ତାଦି ସାଧନା କଲେ । ଏ ଆସାମ, ଉତ୍କଳ, ପଞ୍ଜାବ, ହରଦ୍ୱାର, ବଦ୍ରୀନାଥ ଆଦି ଅନେକ ତୀର୍ଥ ଓ ପ୍ରଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ସମସାମୟିକ 'ସାହିତ୍ୟ' ଆଦି ବଙ୍ଗୀୟ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଉତ୍କଳ, କୈଳାସ, ମାନସରୋବର ଆଦିର ଅନେକ ବିବରଣ ଲେଖି ଏ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା ଜୀବନୀ "ପରିବ୍ରାଜକାଗ୍ରଣ୍ୟ ସ୍ୱାମୀ ରାମାନନ୍ଦ" ଦୁର୍ଗାନାଥ ଘୋଷ ଚତୁରୁପଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ।]

ରାମାନନ୍ଦୀ—ଦେ. ବଣ—୧ । ରାମାନନ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Rāmānanda. ୨ । ରାମାନନ୍ଦ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅନୁଯାୟୀ—2. Following or according to the Rāmānanda sect. **रामानन्दी**

ଦେ.ବ—୧ । ରାମାନନ୍ଦମତାବଲମ୍ବୀ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—1. The sect of Baishṇabas following the teachings of Rāmānanda. ୨ । ରାମାନନ୍ଦୀ ଚଢା (ଦେଖ)—2. Rāmānandī chitā (See)

ରାମାନନ୍ଦୀ କାଟିବା—ଦେ. କି—୧ । ଖପଣା ମୁଣ୍ଡରେ ରାମାନନ୍ଦୀ Rāmānandī kāṭibā ଚଳକ ଅଙ୍କିତ କରିବା—1, To paint 'Rāmā nandi chitā on one's forehead. (ଉ—ପ୍ରାଚୀ ରାଧାନାଥ. ନଦ୍ଦକେଶ୍ୱର ।) ୨ । ରାମାନନ୍ଦୀ ଚଢା କାଟିବା, ରାମାନନ୍ଦୀ କାଟିଦେବା ରାମାନନ୍ଦୀ ଦେବା, ରାମାନନ୍ଦୀ ମାରିବା ରାମାନନ୍ଦୀ ଚଢାଦେବା, ରାମାନନ୍ଦୀ ଘଣ୍ଟାଏ ଦେବା ରାମାନନ୍ଦୀ ଘଣ୍ଟାଏ କାଟିବା, ରାମାନନ୍ଦୀ ଘଣ୍ଟାଏ ମାରିବା ଠକାନ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧପାଇବା ବା ପ୍ରତାରଣା କରିବା— 2. To defraud; to cheat a person. ୩ । ପ୍ରତାରଣାପୂର୍ବକ ଧନାଦି ଅପହରଣ କରି ସ୍ଥଳତ୍ୟାଗ କରିବା--3. To leave a place after defrauding a person of his money etc. [ଦ୍ର—ଧର୍ମଧ୍ୱଜୀ ଘାଘି ଦୁରାତ୍ମାମାନେ ବୈଷ୍ଣବ ବେଶ ଧାରଣ କରି ମାଳାଚ୍ଛଳକ ଧାରଣ କରି(ରାମାନନ୍ଦୀ ଚଢା ଘେନି)ପରମଧାର୍ମିକ ବୈରାଗୀରୂପେ ଆପଣାକୁ ପରିଚୟ ଦେଇ ସରଳ ଗୃହସ୍ଥ- **रामानन्दी तिलक काटना** **रामानन्दी तिलक करना** **रामानन्दी चन्दन लगाना**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନଙ୍କ କପାଳରେ ଅଶ୍ରସ୍ପୃ ଲାଭ କରି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଭକ୍ତି ଓ ସେବା ଗ୍ରହଣ କରି ଉକ୍ତ ବ୍ୟବହାରର ଅପବ୍ୟବହାର-ପୂର୍ବକ ଲୋକଙ୍କୁ ଠକାଇଥିଲେ ଓ କପଟଚାତୁରୀପୂର୍ବକ ଲୋକଙ୍କର ଧନାଦି ହରଣ କରି (ଏପରି ହ, ପରବାରସ୍ଥା କୁଳଦ୍ଧ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଘରୁ କାଢ଼ି) ନେଇ ପଳାଇ ଯାଇଥିବାର ଅନୁଭବରୁ ଏ ବାକ୍ୟର ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ "ଠକାଇବା" ଅର୍ଥ ଚଳିଅଛି । ଏ ଅନୁଭବ ପୂର୍ବ ଅପେକ୍ଷା କମିଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏହା ଅବଧି ମଧ୍ୟ ଘଟୁଅଛି । ରାମାନନ୍ଦୀ ଚଢା କାଢିବା ଲୋକମାନଙ୍କ ପରେ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବମାନେ— ଅର୍ଥାତ୍, ଯେଉଁମାନେ ହରିମନ୍ଦିର ଚଢା କାଢ଼ୁଥିଲେ—ମଧ୍ୟ ଏ ଅଘଟନ ଘଟାଇବା ଦେଖାଯିବାରୁ 'ହରିମନ୍ଦିର କାଢିବା' ବାକ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର ଚଳିଅଛି । ସାଧାରଣତଃ ଧର୍ମଧ୍ୱଜୀମାନେ ବାହ୍ୟରେ "ଚଢାକାଢି" ସେହି ଚଢାର ଅଶ୍ରସ୍ପୃକର ଲୋକଙ୍କୁ ଠକାଇଥିବା ଅନୁଭବରୁ 'ଚଢାକାଢିବା' 'ଚଢା ଦେବା' ଆଦି ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଧଖାଇବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—ସେ ଯେତେ ରାମାନନ୍ଦୀ ଦେଇ ଗଲଘଲ୍ଲ, ଅମୁକ ଲୋକ ମୋଠାରୁ ପାଞ୍ଚୋଟି ଟଙ୍କା ଚଢା କାଢି ନେଇଗଲା ।]

ରାମାନନ୍ଦୀ ଚଢା—ଦେ. ବ—ରାମାନନ୍ଦସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ କପାଳରେ ଧାରଣ କରିବା ଭଲକ

ରାମାନନ୍ଦୀତିଳକ ରାମାନନ୍ଦୀଟୀକା(ତିଲକା) ବା ଚନ୍ଦନାଦିର (ରାମାନନ୍ଦୀ ଭଲକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ତ୍ରିପୁଣ୍ଡ୍ରକ ଚଢା—Trident- or three-forked sandal-paste mark drawn on the forehead by Rāmānanda Baishnabas. [ଦ୍ର—ଏହା ତ୍ରିଶୂଳ ପରି; ପ୍ରଥମେ ନାସାର୍ଦ୍ଧରୁ ବା ନାସାଗ୍ରରୁ ଗୋଟିଏ ରେଖା ଯାଇ ଭ୍ରୂଲତା ମଧ୍ୟରେ ପଶି ସେଠାରୁ ଦୁଇ ଶାଖାରେ କପାଳସ୍ଥ କେଶମୂଳ। ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟଣାଯାଏ ଓ ଏହି ଦୁଇ ଶାଖାର ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ରେଖା ଫସ୍ତୁକ୍ତ ହୁଏ । ନାସାର୍ଦ୍ଧାତ୍ କେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ 'ଭଲକଂ ହରିମନ୍ଦିରଂ' ବାକ୍ୟ ଅନୁସାରେ ହରିମନ୍ଦିର ଚଢା ମଧ୍ୟ ରାମାନନ୍ଦୀ ଚଢାପରି ତ୍ରିଶିଖ । ହରିମନ୍ଦିର ଚଢାର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶୂଳ ଧଳା ଓ ଦୁଇପାଖର ଶୂଳ ଧଳା । ରାମାନନ୍ଦୀ ଚଢାର ମଧ୍ୟ ଦୁଇପାଖର ଶୂଳ ଧଳା ଓ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶୂଳ ଧଳା । ରାମାନନ୍ଦସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ ଚଢା ରାମାନନ୍ଦୀ ପରି, କିନ୍ତୁ ମଝି ତିଖାଟି ଧଳା ନ ହୋଇ ନାଲ ବା ହଳଦିଆ ଅଟେ ।] (ଦ୍ର—କୁଆଁଡାସ୍ ଭକ୍ତିଁ ମଧ୍ୟେ ବର୍ତ୍ତଜଡା, ଘାରୀ କରିଛୁ ତ ରାମାନନ୍ଦୀ ଚଢା-ସ୍ୱାମୀନାଥ. ଜଜ୍ଞକେଶ୍ୱର ।)

ରାମାନନ୍ଦୀ ଚଢା କାଢିବା—ଦେ. କି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଣ୍ଡରେ Rāmānandī chitā kāṭibā ରାମାନନ୍ଦୀ ଭଲକ ଚିହ୍ନ ଅଙ୍କିତ (ରାମାନନ୍ଦୀଚଢା କାଢିଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା—1. To

ରାମାନନ୍ଦୀତିଳକକାଟା ରାମାନନ୍ଦୀଟୀକାଲଗାନା paint the Ramandī sandal paste paint on another's forehead. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଉଣ୍ଡାଇକରି ଧନ ଆଦି ନେବା—2. To defraud a person of cash etc by undue influence. [ଦ୍ର—ବୈଷ୍ଣବ ଗୁରୁ କୌଣସି ଶିଷ୍ୟକୁ ମନ୍ତ୍ର ଦେଇ ଦୀକ୍ଷିତ କଲ୍ଲବେଳେ ଉକ୍ତ ଶିଷ୍ୟକୁ ଡୋର,କଡ଼ିପୁଜ, ମାଳା ଓ ଭଲକ ଦଅନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍, ଶିଷ୍ୟ ଉକ୍ତ ଡୋରକୁ ଅଣ୍ଟାରେ ପିନ୍ଧି ଦା ଉପରେ କୌପିନ ପରିଧାନ କରେ । ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟର ବେକରେ ତୁଳସୀ ମାଳାଟି ପିନ୍ଧାଇ ଦଅନ୍ତି ଓ ଅସଙ୍ଖ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଭଲକ ଚିହ୍ନ ତା କପାଳରେ କାଢ଼ିଦଅନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଜଣେ ଶିଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଙ୍କିତ କରିଦଅନ୍ତି । ରାମାନନ୍ଦୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଗୁରୁ ଜଣେ ଦୀକ୍ଷିତ ଶିଷ୍ୟର ମୁଣ୍ଡରେ ଭଲକ କାଢ଼ିଦେଇ ଶିଷ୍ୟ ଉପରେ ଅଯଥା ଅଧିକାର ବିସ୍ତାରପୂର୍ବକ ଶିଷ୍ୟଠାରୁ ଧନ ଆଦି ଠକାଇ ନେବାର ଓ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ପରିବାରରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ୟାସମସ୍ୟାରେ ଜଘନ୍ୟ କାଣ୍ଡମାନ ଘଟାଇବାର ଉଦାହରଣ ବିରଳ ନୁହେଁ । ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରାମାନନ୍ଦୀ ଚଢା ଦେବା ବା ରାମାନନ୍ଦୀ କାଢିବା ବାକ୍ୟର ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ—'ଉଣ୍ଡାଇକରି ଧନ ଆଦି ନେବା' ହୋଇଅଛି ।]

ରାମାନୁଗ୍ରହ—ସ. ବ (ଶ୍ରୀ ଉଚ୍; ରାମ+ଅନୁଗ୍ରହ)—୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ Rāmānugraha ଅନୁଗ୍ରହ)—1. The favour of Rāmachandra. ୨ । ଈଶ୍ୱରାନୁଗ୍ରହ—2 The favour of God.

ରାମାନୁଜ—ସ. ବ (ଶ୍ରୀ ଉଚ୍; ରାମ+ଅନୁଜ)—୧ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସାନ Rāmānuja ବୈମାତୃକ ଭାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ—1. Lakshmana, the younger brother of Rāmachandra.

ରାମାନୁଜ ରାମାନୁଜ ଦେ. ବ. ନାମ—୧ । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଖ୍ରୀ: ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆବିର୍ଭୂତ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ଓ ଧର୍ମ ଗୁରୁକ--1. Name of a Hindu religious reformer of South India in the 12th century. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମ୍ଭବତଃ ଖ୍ରୀ: ୧୦୭୩ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୧୯୭ ରେ ୧୨୧ ବର୍ଷ ବୟସରେ ହୋଇଥିଲା (ହି. ଶ.) । ଏ ଶୈବମତ ଓ ଜୈନଧର୍ମ ବହୁଳରେ ବିଷ୍ଣୁମତ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାଗାଇଁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଏହାଙ୍କୁ ତାଳାଳକ ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ନାନା ନିଗ୍ରହ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏ ପ୍ରଥମେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଚୋଳ ରାଜ୍ୟରେ, ପରେ ସେଠାରୁ ପଳାଇ ଯାଇ ମଇଶୂର ରାଜ୍ୟରେ ଆଶ୍ରୟପ୍ରାର୍ଥୀ କରିଥିଲେ ଓ ମଇଶୂର ରାଜାଙ୍କୁ ନିଜ ମତରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିଥିଲେ । ରାମାନନ୍ଦ ଓ କବୀର ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ମତାବଲମ୍ବୀ । ରାମାନୁଜ ରାମଭକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ ଓ ଚୈତନ୍ୟ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ରାମାନୁଜଙ୍କ ମତର ସାର ମର୍ମ ବିଷ୍ଣୁ ଭକ୍ତିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଶଙ୍କରାଗୁର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁପରି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ ରାମାନୁଜ ସେହିପରି ଜୈନଧର୍ମର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ହ୍ରସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଚ	ଶ,ଷ	ଜ୍ଞ	ଇୟ୍	ଉଅ	ଊ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ଲୃ	ଐ	ଅକାରନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଘ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଈ	ନ୍ତ

ଦାର୍ଶନିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଅଧାର ଉପନିଷଦ୍ ଅଟେ । ବେଦାନ୍ତରେ ଏହାଙ୍କ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ 'ବିଶିଷ୍ଟାଦ୍ୱୈତ' ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ । ରାମାନୁଜ ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣର ଖଣ୍ଡିଏ ଟୀକା, ବେଦାନ୍ତ-ସାର ଓ ବେଦାନ୍ତ ଦୀପ ନାମକ ବେଦାନ୍ତସୂତ୍ରର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଓ ବେଦାର୍ଥସଗ୍ରହ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ସଂସ୍କୃତରେ ରଚନା କରିଥିଲେ ଓ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ଓ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ଭାଷ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ରାମାନୁଜପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ଓ ଏହାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାମାନନ୍ଦ ଏହି ଧର୍ମମତ ଉତ୍ତର ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ।

ରାମାନୁଜ ଓ ରାମାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଧର୍ମମତ ରାମୋପାସନାମୂଳକ । ତେବେ, କେତେକ ସାମାନ୍ୟ ବିଷୟରେ, ଯଥା ଚଡାରେ, ଏ ଦୁହିଙ୍କର ପ୍ରଭେଦ ଅଛି ।

ରାମାନୁଜୀମାନେ ଶ୍ୱେତ ଓ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଙ୍ଗୀ ଦୋଇଥାଉନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ରାମାନନ୍ଦୀମାନେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଙ୍ଗୀ ।

ଶ୍ୱେତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇମାରତ ମଠ, ଦକ୍ଷିଣାର୍ଦ୍ଧ, ଉତ୍ତରପାର୍ଶ୍ୱ ଆଦି ମଠର ମହନ୍ତମାନେ ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟର 'ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଙ୍ଗୀ' ବୈଷ୍ଣବ ଓ କଟକ ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ଆଦି ମଠର ମହନ୍ତମାନେ ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟର 'ଶ୍ୱେତ' ବୈଷ୍ଣବ ଅଟନ୍ତି ।

ମଙ୍ଗୁଷା ରାଜବଂଶ ରାମାନୁଜ ଛଲକ ଧାରଣ କରନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମଚାରୀ ଏହି ଛଲକ ଲଗାନ୍ତି ।]

୨ । ରାମାନୁଜଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମସମ୍ପ୍ରଦାୟ—2. The Baishnaba sect started by Rāmānuja. ୩ । ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ—3. A Baishnaba following Rāmānuja's doctrines.

ରାମାନୁଜ ଦାସ—ଦେ. ବ—୧ । ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ନାମ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ବୈଷ୍ଣବ ବା ରାମାନୁଜଦାସ **रामानुजदास** ଗୌଡୀୟ ଉପାଧି—1. The title of Baishnabas of the Rāmānuja sect added to the individual names. (ଯଥା—ଇମାର ମଠର—ମହନ୍ତ ଗଦାଧର ରାମାନୁଜ ଦାସ, କଟକ ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ମଠର—ଶ୍ରୀ ଲଛମନ ରାମାନୁଜ ଦାସ ।)

ରାମାନୁଜୀ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ—1. Belonging to the Rāmānuja sect of Baishanbas. ୨ । ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ—2. Used by the Rāmānuja sect. ୩ । ରାମାନୁଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—. Relating to Rāmānuja. ୪ । ରାମାନୁଜ-ଧର୍ମମତାବଲମ୍ବୀ—4. Following the tenets of Baishnabism propagated by Rāmānuja.

ରାମାନୁଜୀ ଛଲକ(ଚଡା)—ଦେ. ବ—ରାମାନୁଜସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବମାନେ Rāmānuji tilaka(chitā) କପାଳରେ କାଟିବା ତିନିଶିରା ତ୍ରିଶୂଳ ରାମାନୁଜୀତିଳକ **रामानुजीतिलक** (ଏହାର ଦୁଇପାଖର ଶିରା ଧଳା ଓ ମଝିର ଶିରା ନାଲି ବା ହଳଦିଆ; ଏ ମଝି ଗାରକୁ ଶ୍ରୀ ବୋଲାଯାଏ ଓ ନାଲି ଚୁନାକୁ ଶିରା ବୋଲାଯାଏ ।) Trident-shaped marks put on the forehead by the followers of the Rāmānuja tenets.

ରାମାନୁଜୀୟ—ବିଣ—ରାମାନୁଜସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Ramānujiya Relating to Rāmānuja.

ରାମାବତାର—ପୁ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ତ୍ରେତାଯୁଗରେ ଅଯୋଧ୍ୟାରାଜ Rāmāvatāra ଦଶରଥଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ରରୂପେ ଜାତ ହୋଇ ରାବଣାଦି ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ନିଧନ କରିଥିବା ଅବତାର । (ଏହା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୧୦ ଅବତାର ମଧ୍ୟରୁ ୭ମ ଅବତାର)—1. The seventh incarnation of Bishnu on the earth as Rāmachandra. ୨ । ତ୍ରେତା ଯୁଗରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଜମଦଗ୍ନି ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ରରୂପେ ପରଶୁରାମ ଅବତାର (୬ଷ୍ଠ ଅବତାର)—2. Bishnu's sixth incarnation as Paraśurāma, ୩ । ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବଳରାମ ବା ରାମକୃଷ୍ଣରୂପରେ ବସୁଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ରରୂପେ ଅଷ୍ଟମ ଅବତାର—3. Bishnu's eighth incarnation as Balarāma.

ରାମାଭିଷେକ—ପୁ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲଙ୍କାରୁ ସୀତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରି Rāmābhisheka ଫେରି ଆସି ଅଯୋଧ୍ୟା ରାଜସିଂହାସନରେ ରାମଙ୍କର ଗ୍ରହଣଦଣ୍ଡରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରୂପ ଉତ୍ସବ—The installation of Rāmachandra on the throne of Ajodhyā after his return from Lankā.

ରାମାଭିଷେକ(କି) ମଉଡ଼—ଦେ. ବ. (ପୁ. ରାମାଭିଷେକ ଓ ମୁଦ୍ରା)—Rāmabhisheka(ki) maurda ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଭିଷେକକାଳୀନ ରାମାଭିଷେକ ମୋହର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ସୁନାର ମୁଦ୍ରା—Gold coins **रामाभिषेक मोहर** having the scenes of Rama's [ରାମାଭିଷେକ(କି) ମୋଦ(ଦୋ)ର—ଅନ୍ୟରୂପ] installation stamped on it.

[ଦ୍ର—ଏହି ମୁଦ୍ରାମାନ ପୂର୍ବେ ଉତ୍ତରର ହିନ୍ଦୁ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅମଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ଓ ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଦ୍ରା ରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିଲେହେଁ ପୁରାତନ ମୁଦ୍ରାମାନଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ବିଷୟରେ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏହାକୁ ଅତି ଆଗ୍ରହ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ଭାବେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୃଚିତ ହେଉଥିବା ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଳିଲେ ସେବେ ଏ ଅଭିଧାନରେ ନ ମିଳିବ ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଉହାଁର ବପରୀତ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଳିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଗାଈ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇ' ଖୋଜନ୍ତୁ; 'ମୂଢ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ' ଖୋଜନ୍ତୁ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଧୂ' ଦେଖିବେ; 'ଅଙ୍ଗୀ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଙ୍ଗ' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବଡ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଡ୍' ଦେଖିବେ

ସ୍ୱଦ୍ଧକାରେ ସାଧାରଣ ସ୍ପର୍ଶ ମୁଦ୍ରାର ଓଜନ ଅନୁସାରେ ଦେବା ମୂଲ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ମୂଲ୍ୟରେ କଣନ୍ତୁ ଏବଂ ଏଥିରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରୂପ ମୁଦ୍ରିତ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଉକ୍ତ ସଦ୍ଧକାରେ ଘରେ ରଖନ୍ତୁ ଓ କଣ୍ଠରେ ଧାରଣ କରନ୍ତୁ । ଏଥିରେ ସିଂହାସନରେ ବସିଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଓ ସୀତାଙ୍କ ରୂପରେ ସ୍ୱଜଛନ୍ତି ଧରି ହୋଇଥାଏ ଓ ପାଖରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଭରତ, ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇଥିବାର ରହି ଥାଏ । ମୂର୍ଖ ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ଅଯୋଧ୍ୟାପୁରରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କୁ ହେବା ସମୟରେ ଏ ମୁଦ୍ରାମାନ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା । ପରନ୍ତୁ ତାହା ନୁହେଁ । ହିନ୍ଦୁ ରାଜାମାନେ (ଯଥା—ଜୟପୁରର ମହାରାଜା) ରାମାଭିଷେକ ଚିତ୍ରାଙ୍କିତ ମୁଦ୍ରାମାନ ନୂତନ ମୁଦ୍ରିତ କରି ଆପଣା ରାଜ୍ୟରେ ଚଳାଇଥିଲେ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କାରିଗରମାନେ ରାମାଭିଷେକର ଛାପା ଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରିତ କରି ନୂଆ ମୁଦ୍ରାମାନ ରାମାଭିଷେକା ମଡ଼ଳ ରୂପେ ବିକି କରୁଅଛନ୍ତି ।]

ରାମାୟଣ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରାମ + ଅୟନ = ଚରିତ, ଅଶ୍ରୟ)—Rāmāyaṇa ୧ । ରାମଙ୍କ ଅଶ୍ରୟ କରି ଲିଖିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ବା ରାମଙ୍କ ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିବା ଗ୍ରନ୍ଥ—1. The Rāmāyaṇa or work narrating the events connected with the life of Rāmachandra. ୨ । ବାଲ୍ମୀକି ଋଷି ପ୍ରଣୀତ ରାମଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ସଂସ୍କୃତ ମହାକାବ୍ୟ—2. The great Sanskrit epic-poem by sage Bālmiki narrating the events of Rāmachandra's life. [ଦ୍ର—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସମକାଳୀନ ବାଲ୍ମୀକିକୃତ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ସାତ-କାଣ୍ଡରେ ବା ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା—୧ । ଆଦିକାଣ୍ଡ ବା ବାଳକାଣ୍ଡ—ଅଯୋଧ୍ୟାର ଓ ଦଶରଥଙ୍କ ବିବରଣ, ଦଶରଥଙ୍କ ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ଯାଗ, ରାମଜନ୍ମ, ରାମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହରଧନୁ ଭଙ୍ଗ, ସୀତାଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ଓ ପରଶୁରାମଙ୍କ ପରାଜୟ ।

୨ । ଅଯୋଧ୍ୟାକାଣ୍ଡ—ରାମଙ୍କ ବିବାହ ଓ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ସୀତାଙ୍କ ସହିତ ବାସ ଓ ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳନାର୍ଥ ବନଗମନ ।

୩ । ଅରଣ୍ୟକାଣ୍ଡ—ଦଶରଥଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ, ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତାଙ୍କର ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ସ୍ଥିତି, ବିରାଧ ବଧ, ଖରଦୂଷଣ ବଧ, ରାବଣଦ୍ୱାରା ସୀତା ହରଣ ।

୪ । କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟା କାଣ୍ଡ—ବାନରସ୍ୱଜ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତାସ୍ଥାପନ ଓ ବାଳୀବଧ ।

୫ । ସୁନ୍ଦରା କାଣ୍ଡ—ହନୁମାନର ଲଙ୍କା ଗମନ, ସୀତାଠାବ, ଲଙ୍କା ଦହନ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିକଟ ସୀତାଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ଆନୟନ ।

୬ । ଯୁଦ୍ଧ ବା ଲଙ୍କା କାଣ୍ଡ—ରାମଙ୍କର ରାବଣ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ରାବଣ ବଧ ଏବଂ ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ।

୭ । ଉତ୍ତରା କାଣ୍ଡ—ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ରାଜତ୍ୱ, ସୀତାବନବାସ, ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ, ଲବକୁଶଙ୍କ ରାମାୟଣ ଗାନ, ସୀତାଙ୍କର ଓ ରାମଙ୍କର ଦେହତ୍ୟାଗ ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବର୍ଜିତା ସୀତାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ସମକାଳୀନ କୁମାର କୁଶ ଓ ଲବ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ତପୋବନରେ ଜାତ ହୋଇ ସେହିଠାରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ସମୟରେ ବାଲ୍ମୀକି ମୁନି ଏହି ବିରାଟ୍‌କାବ୍ୟ ରଚନା କରି ଛାଡ଼ା ଏହି କୁମାର-ଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ମୁଖସ୍ଥ କରାଇଥିଲେ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥିବା ବାଲ୍ମୀକି ମୁନିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଇଥିବା କୁମାରଦ୍ୱୟ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ରାମାୟଣ କାବ୍ୟକୁ ଆବୃତ୍ତି କରିଥିଲେ । ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥର ୧୮ଟି ଖଣ୍ଡକୁ ପର୍ବ ବୋଲାଯାଏ ଓ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥର ୭ଟି ଖଣ୍ଡକୁ କାଣ୍ଡ ବୋଲାଯାଏ । ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ସାହିତ୍ୟରେ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି ।

ଏହି ମୂଳରାମାୟଣକୁ ଅନୁବାଦ ଓ ଅବଲମ୍ବନ କରି ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଆ, ତେଲୁଗୁ, ତାମିଲ ଗୁଜରାଟୀ, ମରାଠୀ ଆଦି ଭାଷାର ଲେଖକମାନେ ରାମାୟଣ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ସାଧାରଣତଃ ଭାରତରେ ୩ ପ୍ରକାର ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣ ଦେଖାଯାଏ ଯଥା—ଔଦୀଚ୍ୟ, ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଓ ଗୌଡ଼ୀୟ । ଏହି ୩ ରାମାୟଣରେ ସର୍ଗ ସଂଖ୍ୟାରେ ଓ ପାଠରେ ବହୁତ ପ୍ରଭେଦ ଦେଖାଯାଏ । (ହି. ଶ.)

ଉତ୍କଳୀୟ କବି ବିଶ୍ୱନାଥ ଖଣ୍ଡିଆ ସମଗ୍ର ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣର ବିଷୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ବିବିଧ ସୁଲଳିତ ଛନ୍ଦରେ ବିରଚିତ ରାମାୟଣ ନାମକ ସରଳ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାକୁ ସାଧାରଣତଃ 'ବିଶିରାମାୟଣ' ବୋଲାଯାଏ ଓ ଏହାକୁ ବାଲ୍ମୀକିରାମାୟଣାନୁସାରୀ କବି ଧାରାବାହିକରୂପେ ୭ କାଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ବିଶି ରାମାୟଣକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଓଡ଼ିଶାରେ ରାମନବମୀ ଅନୁଷ୍ଠିତ କରାଯାଏ ।

ବିରିଞ୍ଚି ନାମକ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ କବି ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ରାମାୟଣ ନାମକ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ପ୍ରାତୀଳ କବି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବଳରାମ ଦାସ ମଧ୍ୟ ୭ କାଣ୍ଡ ଓଡ଼ିଆ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏ ରାମାୟଣକୁ ଲୋକେ ଜଗନ୍ମୋହନ ବା ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ରଘୁନାଥ କବି କୃତ୍ତିବାସ ପଞ୍ଚନାୟକ ମୂଳ ରାମାୟଣକୁ ପଦ୍ୟରେ ଅନୁବାଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

କର ଓଡ଼ିଆ ରାମାୟଣ ଲେଖିଥିଲେ । ଏହାକୁ ଲୋକେ 'କୃଷ୍ଣ ରାମାୟଣ' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ।

କେଶବ ପଞ୍ଚନାୟକ ନାମକ ଆଉ ଜଣେ କବି କେଶବ ରାମାୟଣ ବୋଲି ଖଣ୍ଡେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।

ଅଧୁନିକ ଯୁଗରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ କପିଳେଶ୍ୱର ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ଓ ପଙ୍କାଇମୋଦନ ସେନାପଟ୍ଟ ଏବଂ କଟକ ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଜୟଦେବ ପ୍ରସାଦ ଦାନ ମୂଳ ରାମାୟଣକୁ ପଦ୍ୟରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ।

ଏହାଛଡ଼ା ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଓ ନବୀନ ଯୁଗର କବିମାନେ ରାମାୟଣକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଛୋଟ ବଡ଼ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡନରେ ରାମ ଚରିତ ଓ ନାଟକମାନ ରଚନା କରି ଅଛନ୍ତି । ଉହାଁ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାଚୀନ କବି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କ 'ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିହାର', ମାଗୁଣି ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କ 'ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିହାରର ରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କ 'ରଘୁନାଥ ବିଳାସ', ଜୟେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ, 'ବ' ଅକ୍ଷର ଯୁକ୍ତ ଆଦ୍ୟ ସବୁ ସମନ୍ୱିତ 'ବୈଦେହୀଶବିଳାସ' ସୀତାମର ଦାସଙ୍କ ନୃସିଂହ ପୁରାଣରେ ୭କାଣ୍ଡ ରାମାୟଣର ସମ୍ଭିପ୍ତ ସାର ସଂଗ୍ରହ, ଗଞ୍ଜାମର କବି କାନ୍ଦୁ ଦାଶଙ୍କ କୃତ ରାମରସାମୃତ ସିନ୍ଧୁ, ଗଞ୍ଜାମର କବି ରାମଦାସଙ୍କର ରାମ-ରସାମୃତ ଓ ଚରିତ୍ରର ସ୍ୱର୍ଗତ ବ୍ରଜ ସୀତାମର ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରାମଲୀଳା ଓ ଅଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଛାଓ କବିଙ୍କ ବାଳ ରାମାୟଣ, ରତ୍ନାକର ଗର୍ଜବଟ୍ଟଙ୍କ ରାମାୟଣ, ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ୍‌ର ରାମା-ୟଣ, ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରେସ୍‌ର ରାମାୟଣ, ସ୍ୱର୍ଗତ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ବାଳ ରାମାୟଣ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଚନ୍ଦଙ୍କ ରାମାୟଣ କଥା ଓ ମାଳକଣ୍ଠ ଦାଶଙ୍କ ସିନ୍ଧାଙ୍କ ରାମାୟଣ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଚୀନ କବି ଉକାସ୍ତ ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କ ଲଙ୍କା ଦହନ ନାଟକ, ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ରାମ ବନବାସ, ପଦ୍ମନାଭ ନାରାୟଣ ଦେବଙ୍କ ଅଳ୍ପଲ ଶାପମୋଚନ, କାମଚାଲ ମିଶ୍ରଙ୍କର ସୀତା ହରାହୃ, ହରିହରଙ୍କ ଦଶଙ୍କଣ ରାବଣ ବଧ, ରାମାଭିଷେକ, ରାମ ଜନ୍ମ, ରାମ ନିର୍ବାସନ ଓ ଜଳଙ୍କଶୋର ବଳଙ୍କ ପଦ୍ୟ ସୀତା ବନବାସ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ପରମାର୍ଥିକ ଚତୁର୍ଥ ଉପଦେଶାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣ ନାମରେ ମହର୍ଷି ବେଦବ୍ୟାସ ବିରଚିତ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଛି; ଏହି ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମଲବ୍ଧିତ ଓଡ଼ିଆ କବିମାନେ ଅନୁବାଦ କରି ଅଛନ୍ତି, ଯଥା,—ପୁରୁର ପ୍ରାଚୀନ କବି ବଳଧର ଦାସ, ଭିଲିଇଲି ନିବାସୀ ଗୋପାଳ କବି, ଚଞ୍ଚାମ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଡ଼ି ପଞ୍ଚନାୟକ । ଯୋଗ ବାଶିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉପଦେଶାତ୍ମକ ଅଉ ଖଣ୍ଡେ ବିରାଟ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ଯୋଗବାଶିଷ୍ଠ ରାମାୟଣ ଅଟେ ।

ଏହା ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ କବି ସାରଳାଦାସ ବିରଚିତ ରାମାୟଣ ବୋଲି ଗୋଟିଏ କାଲ୍ପନିକ ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ସେଥିରେ ପାଟାଲପୁତ୍ର କାଲ୍ପନିକ ବିଲଙ୍କା ନଗରୀର ରାଜା ସହିସ୍ରମୁଖ ରାବଣକୁ ରାମ ଅଙ୍ଗମର୍ଦ୍ଦନ କରି ସୀତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ବିଲଙ୍କାପୁରକୁ ମାର ଡାକ୍ତା ନଗରୀକୁ 'ବିଲ୍ଲଙ୍କି' ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ମୂଳସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ତୁଳସୀଦାସ ହିନ୍ଦୀରେ 'ରାମଚରିତ ମାନସ' ନାମରେ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ତୁଳସୀଦାସ ରାମାୟଣ ଉତ୍ତରଭାରତରେ ଅତି ଲୋକପ୍ରିୟ ଅଟେ । ତୁଳସୀଙ୍କ ରାମାୟଣରେ ଅନେକ କଳ୍ପିତ ବିଷୟ ଅଛି ।

ବାଲ୍ମୀକିକୃତ ରାମାୟଣ ଛଡ଼ା ସଂସ୍କୃତରେ 'ରାମାୟଣ' ନାମ ଗ୍ରହଣ କରି ରଚିତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମାୟଣ, ଅଗ୍ନିବେଶ ରାମାୟଣ, ଯୋଗବାଶିଷ୍ଠ ରାମାୟଣ ଆଦି କେତେକ ରାମାୟଣ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଅଟେ ।]

ରାମାୟଣୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ରାମାୟଣ + ଈୟ)—ରାମାୟଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Rāmāyaṇīya Relating to the Rāmāyaṇa.

ରାମାୟୁଧ—ସ. ବ (ଅସ୍ତ୍ର ଇତ୍)—ଧନୁଷ୍ (ହି. ଶ)—
Rāmāyudhs Bow.

ରାମାୟେଣୀ—ଦେ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ରାମାୟଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟା, ସୀତା—
Rāmāyeṇī Sītā of the Rāmāyaṇa.
[ଦ୍ର—ରାମାୟଣ ରାମାୟେଣୀ, ରେବତୀ ଯୋଗମାୟା ପୁଣି । ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି. ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।]

ରାମାଶା(ଶ୍ରୀ,ଦା)ମ—ଦେ. ବ (ବହୁବଚନ)—ନଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—
Rāmāśā(dhī, dā)mā A number of men of rāmāsāmā straw; men of no consequence.

ରାମାଭୀମା [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକଙ୍କୁ ରାମ ଓ ଶ୍ୟାମ ନାମ ଦିଆଯାଏ; ଏଥିପାଇଁ ରାମାଶ୍ୟାମା କହିଲେ ସାଧାରଣଜନଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବୁଝାଏ ।]

ରାମାଶ୍ରୟ—ସ. ବି. ନାମ—ଅମରକୋଷର ଟୀକାକାର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନାମ—
Rāmāśraya Name of a commentator of the Amarakosha.

ରାମିଲ—ସ. ବି. ପୁଂ (ରମ୍. ଧାତୁ + ଇଲ. ଇଲ)—୧ । ରମଣ
Rāmila (ହି.ଶ)—1. Cohabitation. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଇକ କାମଦେବ (ହି. ଶ)—2. Cupid. ୩ । ପତି; ସ୍ୱାମୀ (ହି. ଶ)—3. Husband. ୪ । ପ୍ରେମପାତ୍ର; ପ୍ରେମିକ (ହି. ଶ)—4 Lover.

ରାମେକ୍ଷୁ—ସ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ଶର ବା କାଶ ତୃଣ; ମୁଞ୍ଜ—
Rāmekhu Saccharum Munja; a kind of reed.

ରାମେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି (ମ. ତ ତତ୍ପୁ; କର୍ମଧା; ରାମଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୂଜିତ ଈଶ୍ୱର)—
Rāmeśwara ୧ । ରାମନାଥ; ଉତ୍ତରର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥିତ ରାମନାଥ ନାମ ଶିବଲିଙ୍ଗ—1. Name of an idol of Śiba in the south of India. [ଦ୍ର—ଏ ଶିବଲିଙ୍ଗ ମଦୁରା ଜିଲ୍ଲା ରାମନଦ ତାଲୁକା ମଧ୍ୟରେ ଏକଦ୍ୱୀପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଲଙ୍କାବିଜୟ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଏଠାରେ ରାମେଶ୍ୱର ଦେବଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ମଦନମୋହନ. ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ୧ମ ଭାଗ ।] ୨ । ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱର; ଉତ୍ତରର ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ କୋଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆଦେଶରେ ବନ୍ଧା ଯାଇ ଥିବା ସେତୁବନ୍ଧ—2. Adam's bridge (between India and Ceylon). ୩ । ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ କୋଣ ଓ ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପ୍ରଣାଳୀ (ଉତ୍ତରରେ ପକ୍ ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ମାନାର୍ ଉପସାଗର ମଧ୍ୟରେ) ଥିବା ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱର ନାମକ ସମୁଦ୍ରଗର୍ଭସ୍ଥ ବନ୍ଧର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମକୁ ଲାଗିଥିବା ଲମ୍ବଦ୍ୱୀପ (ଏହାକୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ରାମେଶ୍ୱର କହନ୍ତି । ଏହା ହନୁମାନଙ୍କର ଗୋଷ୍ଟବ ଭୂମି)—3. Name of a small island to the north west of Adam's bridge (a range of high land between Ceylon and India). ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କର ନାମ—A name given to males.

ରାମୋପନିଷଦ୍—ସ. ବ—ଅଥର୍ବ ବେଦାନ୍ତର୍ଗତ ଏକ ଉପନିଷଦ୍—Rāmopanishad Nameof an Upanishad in the Atharba Beda.

ରାମ୍ପି—ଦେ. ବ—୧ । କାନ୍ଥରେ ପ୍ରଥମେ ବାଲୁରୁନ ମୋଟ କର ବୋଳ ସାର ଚାହାକୁ ପଲସ୍ତର କରିବା ପାଇଁ ସେଉଁ କାଷ୍ଠ ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ତା ଉପରୁ ପ୍ରସ୍ତ ଲେଖାଏଁ ରାମ୍ପି ରାମ୍ପି ଦେବାକୁ ହୁଏ—1. Mason's planer; a wooden trowel used to scrape redundant layer from the surface of a wall which is being plastered. ୨ । ଚମଡ଼ାକୁ ସଫା ଓ ପତଳା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମୋଚମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ଖୁରୁପି—2. A scraper used by cobblers to scrape leather.

ରାମ୍ପି କାମ୍ପି ହେବା—ଦେ. କି—୧ । ରାଗରେ ଅସ୍ଥିର ହେବା; ରାମ୍ପୁଡ଼ି କାମ୍ପୁଡ଼ି ହେବା; ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ରାମ୍ପି କାମ୍ପୁଡ଼ି ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ କୋଧରେ ରାମ୍ପି ବଦାରି ହେବା } ଦାନ୍ତରେ ଓଠ ଆଦିକୁ ନଖ ରେଗେ ମେଗେ ଅସ୍ଥିର ହଓୟା ଦ୍ୱାରା ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା ଓ ଓଠ ଆଦିକୁ **ଗୁସ୍ସା ଉସ୍ସା ହୋନା** କାମ୍ପୁଡ଼ିବା; ବଇଳା ପ୍ରକାଶ କରିବା—To bite one's lips and scratch the ground with one's nails in impotent anger; to fret and fume with rage.

ରାମ୍ପିବା—ଦେ. କି (ସ. ରନ୍ଫ୍ ବା ରମ୍ଫ ଧାତୁ)—୧ । (ଯାଦୁ, ଲୁଣି ଆଦିକୁ) ନଖ ଦ୍ୱାରା ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା—1, To [ରମ୍ଫା(ମ୍ଫେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] scratch(itching ringworm etc) with finger—nails or claws). **ଖୋଦନା, ଖୁଲଜାନା, ଖରୋଚନା, ନୋଁଚନା** ୨ । ଘାଣ୍ଟିଆ ଆଦି ଦ୍ୱାରା **ତରାସନା** କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଉପରୁ ପତଳା ସ୍ତର ଚାଛିବା—2. To scrape off a thin layer from the surface of a thing. [ଦୃ—ପେଚି ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ରାମ୍ପିବା କ୍ରିୟା କରାଯାଏ ତାକୁ ରମ୍ଫାଲୁ ବୋଲାଯାଏ ।] ୩ । ଘାଣ୍ଟିଆ **ଖୋଦନା** ଦ୍ୱାରା ମୁଣ୍ଡ ଝୁଣ୍ଟାଇବା—3. To Comb the hair.

ରାମ୍ପି ରୁମ୍ପି—ଦେ. କି. ବଣ (ସଦ୍ଭରର)—ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଚାଛି କର—Rāmpi rumpi By scraping well. ନିକିୟେ ପୁଂଛିୟୋ (ଯଥା—ଯାଦୁକୁ ଛୁରରେ ରାମ୍ପି ରୁମ୍ପି ମଲମ **ଖୋଦଖାଦ କର** ଲଗାଇବେ ତାହା ଶୀଘ୍ର ଗୁଣ କରେ ।)

ରାମ୍ପି ହେବା—ଦେ. କି—ନଜର ଦେହକୁ ନଖ ଆଦ ଦ୍ୱାରା ଝୁଣ୍ଟାଇବା-Rāmpi hebā To scratch one's own body. ଚୁଲକାନ ପ୍ରାଦେ. (ପଶ୍ଚିମ୍ଭପୁର) କି—ନଜର କେଶକୁ ଘାଣ୍ଟିଆ **ଖୋଦ ରହନା, ଖୁଜଲାନା** ଦ୍ୱାରା ଝୁଣ୍ଟାଇବା—To comb the hair of one's own head.

ରାମ୍ପୁଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ସ. ରମ୍ଫ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା)—୧ । ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା Rāmpurdā କ୍ରିୟା—1. Act of scratching with **ଆଁଚଡ଼ା** nails or claws. ୨ । ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ ସୃତ **ନୋଁଚନା** ଚିହ୍ନ ଚିହ୍ନ—2. Scratches. ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—(ରାମ୍ପୁଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ଯେ ରାମ୍ପୁଡ଼େ (ଯଥା—ବରାଡ଼)—**ନୋଚିଲା** 1. Scratching. ୨ । ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ **ଆଁଚଡ଼ା** (ଦାଗ)—2. (marks) Produced by scratching.

ରାମ୍ପୁଡ଼ା କାମୁ(ମ୍ପୁ)ଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭରର)—ନଖ ଦ୍ୱାରା ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା Rāmpurdā kāmu(mpu)rdā ଓ ଦାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା କାମୁଡ଼ିବା-**ଆଁଚଡ଼ାନ କାମଡ଼ାନ** Scratching with the nails or **ନୋଁଚନା କାଟନା** claws and biting with the teeth.

ରାମ୍ପୁଡ଼ା ରାମ୍ପୁଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ନଖ ଦ୍ୱାରା ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା-Rāmpurdā rāmpurdi Fighting by scratching **ଆଁଚଡ଼ା ଆଁଚଡ଼ି** each other with nails or claws. **ନୋଁଚନାଁଚ**

ରାମ୍ପୁଡ଼ି କାମୁଡ଼ି ହେବା—ଦେ. କି—ରାମ୍ପି କାମ୍ପି ହେବା (ଦେଖ) Rāmpurdi kāmurdi hebā Rāmpi kāmpi hebā [ରାମ୍ପୁଡ଼ି କାମୁ(ମ୍ପୁ)ଡ଼ି (ବଦାର) ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] (See) **ଆଁଚଡ଼ାନ କାମଡ଼ାନ** **ଦିମାକ ଦିଖାନା**

ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା—ଦେ. କି. (ସ. ରନଫ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା)—ନଖ ଦ୍ୱାରା Rāmpurdibā ବଦାରିବା; ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନଖମୂଳ ଦ୍ୱାରା ସୃତ **ଆଁଚଡ଼ାନ** କରିବା—To scratch with sharp **ନୋଁଚନା** nails or claw.

ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା କାମୁ(ମ୍ପୁ)ଡ଼ିବା—ଦେ. କି. (ସଦ୍ଭରର)—ନଖାଘାତ ଓ Rāmpurdibā kāmu(mpu)rdibā ଦନ୍ତାଘାତ କରିବା; **ଆଁଚଡ଼ାନ କାମଡ଼ାନ** ନଖ ଓ ଦନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ବଦାରିବା—To scrtach **ନୋଁଚନା କାଟନା** with nails and bite with teeth.

[ଦୃ—ଏହା କଳ୍ପ ନଖରେ ଅଙ୍କରେ ରାବଣକୁ ରାମ୍ପୁଡ଼ି କାମୁଡ଼ି ଅସୁବୀସ୍ତ କରି ପକାଇଲା । ମାଳଜଣ୍ଡ ଦାଶ. ପିଲ୍ଲଙ୍କ ରାମାୟଣ ।]

ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା ବଦାର(ଡ଼)ବା—ଦେ. କି. (ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭରର)—ବହୁବାର Rāmpurdibā bidāri(rdi)bā ବା ଜୋର୍‌ପୂର୍ବକ ନଖ ଦ୍ୱାରା ଚିରା ଓ ଆଁଚଡ଼ା ରାମ୍ପିବା—To scratch with nails **ନୋଁଚନା ବିଦାରନା** several times; to scratch and pierce with the nails.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାମ୍ପୁଡ଼ ରୁମ୍ପୁଡ଼—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଦ୍ରୁତ୍ୟରୂପେ ବା ବାରଂବାର
Rāmpurdi rumpurdi ରାମ୍ପୁଡ଼ କର—By scratching
ଆଁଚଡ଼େ କାମଡ଼େ **ନୋଚନାଂଚ କର** vigorously or
repeatedly.

ରାମ୍ପୁଡ଼ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କଣ୍ଡୂୟନ ବୃତ୍ତ ଚରଦାର୍ଥ କରିବା
Rāmpurdi hebā ଯାଇଁ ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା—1. To scratch
ଆଁଚଡ଼ାନ with a view to satisfy itching.
ଖୋଡନା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଭାବ ବିରକ୍ତି ଓ ଚଡ଼ଚଡ଼ାଅ ବୋଧ
କରିବା—2. To feel much irritated.

ରାମ୍ଭ—ସଂ. ବି.(ରମ୍ଭ=ବେଣୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ.ଅ)—ବ୍ରତାର୍ଥ ଧୃତ ବଂଶ ଯଷ୍ଟି—
Rāmbha A bamboo staff held by a person
in the performance of a certain vow.

ରାଜ୍—ଦେ. ବି—ରାଜ୍ (ଦେଖ)
Rāj Rāj. (See)

ରାୟ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରାଜନ୍)—୧ । ରାଜା—1. King. (ଉ—ଭୂମ୍ଭ
Rāya ପାଖରେ ଥାଇ ବଡ଼ିଲ ଗିରସ୍ତେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ
ରାୟ ବନ ।) ୨ । କେତେକ ଓଡ଼ିଆ କରଣଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—
ରାୟ 2.A family title of some Karaṇas. ୩ । ବଙ୍ଗୀୟ
କାୟସ୍ଥଙ୍କ ବଂଶଗତ ଉପାଧି—3· A family title of
some Kāyasthas. ୪ । କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶଗତ ଉପାଧି-
4. A family title of Kshatriyas. ୫ । ରାଜ-
ଦତ୍ତ ଅନ୍ୟ ଉପାଧି ଶେଷରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ଶ୍ରେଷ୍ଠତାବୋଧକ
ଶବ୍ଦ; (ଯଥା--ସାମନ୍ତରାୟ, ଉଦଣ୍ଡରାୟ, ସଙ୍ଗୀତରାୟ, ବଳବନ୍ତ
ରାୟ, ଏହାର ସଂକ୍ଷେପ 'ରା' ବା 'ରାଏ')—5. A
word added to another word to form
a title bestowed by Rājās. ବୈଦେ. ବି.
(ଫା)—୧ । ମତ—1. Opinion. ୨ । ରାଏ
ବିଚାରକଙ୍କର ଶେଷ ମୀମାଂସା—2. Judgment;
decision of a judge. [ଉ—ଚରମ ଅଟଇ
ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତି ରାୟ । ବିଦ୍ୟାପତି. ଦରବାର ।]

[ଦ୍ର—ରାଏ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗିଥିବା ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦମାନ ରାୟ
ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅତଏବ ରାୟ
ଶବ୍ଦବିଶିଷ୍ଟ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପାଇଁ 'ରାଏ' ଭଳେ ଦେଖ ।]

ରାୟଗଡ଼—ଦେ. ବି—ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଛତିଶଗଡ଼
Rāyagarda ବିଭାଗର ଗୋଟିଏ ନଗର (ଗାଙ୍ଗପୁରର ଦକ୍ଷିଣ)—
ରାୟଗଡ଼ Name of a town in the Central
ରାୟଗଡ Province.

ରାୟଗୁରୁ—ଦେ. ବି—ରାଜଗୁରୁ (ଦେଖ)
Rāyaguru Rājaguru. (See)

ରାୟ ଚଉଧୁରୀ—କଟକ ସହରର କାଜଳାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାୟୀଅଧିବାସୀ
Rāya chaudhuri ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜମିଦାର ବଂଶର
ରାୟଚୌଧୁରୀ ବଂଶୋପାଧି—Family title of a domiciled
family of Zamindars of Cuttack.

[ଦ୍ର—ବ୍ରିଟିଶମାନଙ୍କର ଉତ୍କଳାଧିକାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ
୧୮୦୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତତ୍କାଳୀନ କମିଶନର୍ ମିଷ୍ଟର୍
କେୟାର୍ (Mr. Care) ରାୟ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ରାୟ
ଚୌଧୁରୀଙ୍କୁ ନୂତନ ଅଧିକୃତ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ନିମିତ୍ତ ବଙ୍ଗ ଦେଶରୁ ଅଣାଇଥିଲେ ।
ଏହାଙ୍କ ଆଦିମ ନିବାସ ବଙ୍ଗର ଚବ୍ବିଶପ୍ରଗନ୍ନା ଜିଲ୍ଲାରେ
ବେଲଘରିଆ ଗ୍ରାମରେ ଥିଲା । ସେ ମହାଶୟ ଆସି କଟକ
ଖଜଣାଖାନାର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ
କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଆଦି ଏକମାତ୍ର ଖଜଣାଖାନା
କଟକରେ ଥିଲା ଏବଂ ରାୟ ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟ ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ
ଦକ୍ଷତା ସହିତ ପରିଚାଳନା କରିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ୧୮୩୫
ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମେଦିନୀପୁର ଖଜଣାଖାନାରେ ଯେତେବେଳେ
ନାନା ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଜାତ ହୋଇଥିଲା ଉକ୍ତ ମହାଶୟ ସେ
ସ୍ଥଳକୁ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର
ରାଜନାରାୟଣ ଚୌଧୁରୀ ପିତାଙ୍କଠାରୁ ଉକ୍ତ କର୍ମର ଭାର
ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଦୁର୍ଗାଚରଣ ୪୫ ବର୍ଷ ଦକ୍ଷତା ସହ ଉକ୍ତ
କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରି ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ
ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତାରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ
ରାୟ (ଅଧୁନାର ରାୟବାହାଦୁର୍ ସଙ୍ଗେ ସମାନ) ଉପାଧି
ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଉପାଧି ସହିତ ସେ ମଧ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ
ଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଶିରୁପା ଓ ଗୋଟିଏ ଘାଣ୍ଟିକୁ ଉପହାର
ପାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ
ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ରାୟଚୌଧୁରୀ ମେଦିନୀପୁର ଟ୍ରେଜରୀର ଭାର
ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଦକ୍ଷତା ସହ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପରି-
ଚାଳନା କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅଳ୍ପଦିନର ପରିଚ୍ଛେଦ ଗମନ
ହେତୁ ସେ ନିଜର ବିଷୟୀ ସମ୍ପତ୍ତିର ପରିଚାଳନା ନିମନ୍ତେ କାର୍ଯ୍ୟ
ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ କଟକ
ବେଞ୍ଚର ଅନରାରି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ରୂପେ କେବଳ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ
କରିଥିଲେ, ତାହା ନୁହେଁ । କଟକ ସହରର ବହୁତ ସ୍ଥାୟୀ
ସଭ୍ୟ ସମିତିର ମେମ୍ବର୍ ଭାବରେ ସେ ଲୋକସମାଜରେ ଓ
ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ହୋଇ-
ଥିଲେ । ସେ ଦେଶସେବା ଓ ପ୍ରଜାରକ୍ଷାର ଜଳନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ
ଶ୍ରୀମନ୍ତ ମହାରାଣୀଙ୍କର ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ସମୟରେ ଏକ ସମ୍ମାନ-
ସୂଚକ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ (Certificate of Honour)
ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
କଟକ ଖଜଣାଖାନାର ଟ୍ରେଜରର୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ।
ତାଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର କାର୍ତ୍ତିକଚନ୍ଦ୍ର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ଟ୍ରେଜରର୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ
ସବ୍‌ଡେପୁଟି ପଦରୁ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇ ଶେଷରେ ବି.ଏନ୍.ଆର୍
କମ୍ପାନିଙ୍କ ପାଇଁ ସରକାର ପକ୍ଷରୁ ଜମି ନିଆ
(acquire) ହେବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରି-
ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ତୃତୀୟ ପୁତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଜଗଦୀଶ ଚନ୍ଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାୟବୌଧୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ କଟକ ବେଞ୍ଚର ଅନରାରୀ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ରୂପେ ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ବଉନ୍ସ ସାଧାରଣ ସଭା ସମିତିର ସଭ୍ୟରୂପେ ଦେଶବାସିଙ୍କର ଉଥା ସରକାରଙ୍କର ପ୍ରୀତିଭାଜନ ହୋଇଥିଲେ । ସେ କଟକ ମ୍ୟୁନସିପାଲଟିରେ ଉଜନଥର ଭାଇସ୍-ଚେଅରମ୍ୟାନ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ବିଶେଷ ସମ୍ମାନ-ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ କଟକ ସଦର ଲୋକାଲ୍-ବୋର୍ଡ଼ର ଓ କଟକ ମ୍ୟୁନସିପାଲଟିର ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଶ୍ରୀମାନ୍ ସମ୍ରାଟ ସପ୍ତମ ଏଡୱର୍ଡ଼ ଓ ପଞ୍ଚମଜର୍ଜଙ୍କ ଅଭିଷେକ ସମୟରେ ସମ୍ମାନସୂଚକ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଓ ଅଭିଷେକ ପଦକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଚନ୍ଦ୍ର କଟକ ଜଜ୍ଙ୍କାର ସବଚେରଜଜ୍ଙ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ନଜର ବଷୟ ସମ୍ପର୍କ ବୁଝାସୁଝା ଓ ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ବିଦ୍ୟାଚନ୍ଦ୍ର କଟକ ଜଜ୍ଙ୍କୋର୍ଟରେ ଓକିଲ ଅଟନ୍ତି ।

ମୁଣ୍ଡିଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୁରୁଚନ୍ଦ୍ର ରାୟବୌଧୁଣ୍ଡ ବହାର ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଦେଶିକ ଲାଟସଭାରେ ଓଡିଶାର ଭୂମ୍ୟଧିକାରମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ସଦସ୍ୟରୂପେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍জ୍ଜନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଶୀଲଚନ୍ଦ୍ର ମେଡିକାଲ୍ ବୋର୍ଡ଼ର ମେମ୍ବର୍‌ରୂପେ କଟକ ବେଞ୍ଚର ଅନରାରୀ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ କଟକ ମ୍ୟୁନସିପାଲଟିର ଭାଇସ୍‌ଚେଅରମାନ୍-ରୂପେ ବିଶେଷ ଖ୍ୟାତି ଅର୍জ୍ଜନ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସେ ଅଳ୍ପ-ଦିନ ପୂର୍ବେ ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କରି ପରଲୋକଗମନ କଲେ ।

ବାବୁ ବ୍ରଜଲାଚରଣ ରାୟବୌଧୁଣ୍ଡ କାର୍ତ୍ତିକଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ ବେଞ୍ଚର ଅନରାରୀ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଇ ଦକ୍ଷତା ସହିତ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ନାନା ସ୍ଥାନୀୟ ସଭା ସମିତିର ମେମ୍ବର ଏବଂ ମ୍ୟୁନସିପାଲ ବୋର୍ଡ଼ରେ ମେମ୍ବର ଥାଇ ଦକ୍ଷତା ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ମହାତ୍ମା ଟୁମଜର୍ଜଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । କଟକରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପ୍ରେସ ସ୍ଥାପନ କରି ସେ କିଛିଦିନ 'ଉତ୍କଳ' ଓଡିଆ ମାସିକ ପତ୍ରିକାର ପରିଚାଳନ କରିଥିଲେ । ଏ ପରିବାର ବ୍ରାହ୍ମ, ପରମଧାର୍ମିକ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରୀ ରୂପେ ପରିଚିତ । କଟକ ଜଜ୍ଙ୍କାରେ ଏ ପରିବାରର ବସ୍ତୁର ଭଦ୍ରଦାର ଅଛି ।] (ରାୟବୌଧୁଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାୟଣ—ସଂ. ବ (ରୈ ଧାତୁ ଶବ୍ଦ କରିବା+ଭାବ. ଅନ) —୧ । ଶବ୍ଦ-କରଣ— 1. Making a sound. ୨ । ପୀଡ଼ା; କ୍ଲେଶ —2. Hardship.

Rāyaṇa

ରାୟପିତାମ୍—ତାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) — ରାଏପିତାମ୍ (ଦେଖ)

Rāyapitām Rāepitām (See)

ରାୟପୁର—ଦେ. ବ—ଓଡିଶାର ପଶ୍ଚିମରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଛତିଶ ଗଡ଼ ବିଭାଗର ରାଜଧାନୀ ରାଜଧାନୀ (ସୋନପୁର ସୋଥ୍ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ)

Rāyapura —The capital of Chhattisgarh Division of Central Province, where there is a college for the training of princes of Rajas. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ କୋଟିଏ କଲେଜ୍ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଓଡିଆ ରାଜକୁମାରମାନେ ସେହି କଲେଜରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରେରିତ ହୁଅନ୍ତି । ଆଜକାଲି ଦକ୍ଷିଣ ବଙ୍ଗାଖାଡ଼ୀ ଜଙ୍କାର ବଜପୁରଠାରୁ ଏହି ରାୟପୁରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ରେଲ ରାସ୍ତା ହ. ବନ୍. ଆର କଲିକତା ଟ୍ରାଙ୍କ-ଅଛନ୍ତି । ଏହି ରାସ୍ତା ଦେଇ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଲୋକମାନେ ସୁବିଧାରେ ବାଲ୍ଟାୟାର୍ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଆଡ଼କୁ ଯା ଆସ କରନ୍ତି । ପୁଟେ ରାସ୍ତାର ସିବାପାଇଁ ଖଡ଼ଗପୁର ଓ କଲିକତା ଦେଇ ସିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା ।)

ରାୟ ବାହାଦୁର—ରାଏବାହାଦୁର (ଦେଖ)

Rāyabāhādur Rāebāhādur (See)

ରାୟସିଂହ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଉପାଧିବିଶେଷ—

Rāyasiṅha A family title of the Oriya Kshatriyas.

ରାଲ—ସଂ. ବ—୧ । ସର୍ଜ୍ଜରସ; ଝୁଣା—1. Yellow resin.

Rāla ୨ । ଝୁଣା ବାହାରିବା ଏକପ୍ରକାର ଗଛ—2. A wild tree; Mimosa Rubicaulis

ସଂ. ନାମ—ଶାଳ, ଶାଲ ବୃକ୍ଷାସ, ଦେବଧୂପ, ସର୍ଜ୍ଜଧୂପ ଧୂମା

[ଦ୍ର—ଦକ୍ଷିଣାପଥର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଜଙ୍ଗଲର ଏକପ୍ରକାର ଗଛ-Mimosa Rubicaulis ରୁ ଝୁଣା ବାହାରେ । ଏ ଗଛର କାଠ ବହୁତ କାମରେ ଲାଗେ ନାହିଁ । ଏଥିର ନାମ ୨ ପ୍ରକାର, ଧଳା ଓ କଳା । ଏ ଗଛ ୨ ବର୍ଷର ହେଲେ ଲୋକେ ଏହାର ଗଣ୍ଡିରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଛେଦ କରନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ଛେଦରୁ ଚୈତ୍ରଠାରୁ ମାର୍ଗଶିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରସ ବୁହେ । ଦଶ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଗଛରୁ ଏପରି ନିର୍ଯ୍ୟାସ ବହେ । ଏ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ବାର୍ଣ୍ଣିସ୍ କରିବାରେ ଓ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଏହି ଗଛର ଅଠା ଶୁଖିଗଲେ ଝୁଣା ହୁଏ (ଭ୍ର. ଶ.) ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଝୁଣା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁ, ଉତ୍କ୍ଲେଦସୃ ଓ ଧାରକ । ଏହା ବାତାନ୍ଧ ଦୋଷହୃତ୍, ରକ୍ତପ୍ରସ୍ଥି, ସ୍ୱେଦ, ବିସର୍ପ, ଜ୍ୱର, ବ୍ରଣ, ବିଷାଦକା, ଗ୍ରହଦୋଷ, ଭଗ୍ନଯୋଗ, ଅଗ୍ନିଦଗ୍ଧ କ୍ଷତ, ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଶୂଳ ଓ ଅଙ୍ଗସାରକାଶକ— ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରାଲା—ଦେ. ବ—ମନ୍ଦୁରାଲ ମାଛ—A kind of small fresh water fish; Aspidoparia Marar.

Rālī

ମରଲାମାଛ (ଯଥା—କାବ୍ୟରୁ ଦରେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)

ରାଲତୈଳ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ) — ସର୍ଜ୍ଜରସୋଦ୍ଭୂତ ତୈଳ—

Rālataila Oil prepared from resin.

ରାଲୁଆ—ଦେ. ବଣ—ରାଳ ବୋଳା ଦୋଇଥିବା —

Rāluā Smeared with tar; tarred.

ଆଲକାତରା ମାଖା अलकतरा पीताहुआ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଶ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ରାଶ୍; ଭୁଲ. ସ. ରଶ୍ମି)—ରଜ୍ଜୁବାଶ; ଅଶ୍ୱରଜ୍ଜୁ; ଲଗାମ; ଅଶ୍ୱବଲ୍‌ଗା—Rein; bridle of a horse.
Rāś
राश राश

ରାଶ୍ କଡ଼ା କରବା—ଦେ. କି—୧। ଘୋଡ଼ାର ଲଗାମକୁ ଟାଣି ଧରବା-ରାଶକଡାକରା
Rāś kardā karibā ଦ୍ୱାରା ଘୋଡ଼ାକୁ ସଯତ କରବା—1. To draw the reins tight. ୨। राशकडी करना (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଶୀଭୂତ (ରାଶ୍ ଛଡ଼ବା—ବିପରୀତ) କରବା—2. (figurative) To bring one under one's control.

ରାଶ୍ ଛଡ଼ବା—ଦେ. କି—୧। ଘୋଡ଼ାର ଲଗାମକୁ ଢିଥ କରବାଦ୍ୱାରା ଘୋଡ଼ାକୁ ଗଲବାକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବା—
Rāś chhārdibā
ରାଶ ଢିଲା(ଲେ)ଇବା
ରାଶ୍ ଢିଲା ଦେବା
ରାଶ୍ ଢାଲୁକା କରବା
ରାଶ୍ ଝୁଗୁଲା(ଟେଲ)ଇବା
ରାଶ୍ ଝୁଗୁଲା କରବା
—ଅନ୍ୟରୂପ
1. To loosen the reins of a horse. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ନ କରବା—2. (figurative) To give long reins to a person; not to keep a person under one's control.
ରାଶ ଛଡ଼[1]; ରାଶ ଢିଲା ଦେଓୟା
रास ढिलाकरना

ରାଶ୍ ତୁଫାରି—ବୈଦେ. ବ. ନାମ (ଆମ୍ହାରିକ୍ ଭାଷା—ରାଶ୍=ରାଜପୁତ୍ର +ତୁଫାରି)—ଆବିସିନିଆର ସମ୍ରାଟ ହେଲ୍ ସେଲସୀ (ଦେଖ)—Helī Selisī (See); the Emperor of Abyssinia who was forcibly driven out of the kingdom by Italy in 1936.
Rāś tuphārī

ରାଶ୍ ଭାରୀ—ଦେ ବିଣ—୧। ସଯମୀ ଲୋକ—1. A person of self-control. ୨। ଗମ୍ଭୀର; ଗମ୍ଭୀର—ରାଶ ଭାରୀ ପ୍ରକୃତିକ—2. Of gravity of temper; grave.
Rāś bhārī
गंगिर

ରାଶ୍ ହାଲ୍(ଲୁ)କା—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଅ)—୧। ତରଳ; ତରଉରିଆ—1. Hasty. ୨। ଲଘୁଚିତ୍ତ—2. Light hearted.
Rāś hāl(lu)kā
रागहालका हल्लक

ରାଶ୍କେ(କା, କ)ଲ—ବୈଦେ. ବ (ଗାଳି) (ଇଂ)—ପାଜୀ; ନୀଚ ଓ ଧୂର୍ତ୍ତ ଲୋକ—A rascal; a rascally person.
Rāśke(kā,ka)l
रास्केल रैस्केल

ରାଶ—ଦେ. ବ.—ରାଶ୍ (ଦେଖ)
Rāśa
Rāś (See)

ରାଶନା—ଦେ. ବ—ରାଶ୍ନା (ଦେଖ)
Rāśanā
Rāśnā (See)

ରାଶି—ସ. ବ (ଅଶ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା+କିଚ୍. ଇ; ବ୍ୟାପ୍ତ)—୧। ଗଦା; ପୁଞ୍ଜ; ସ୍ତୂପ—1. Heap. ୨। (ଗଣିତ) ସଂଖ୍ୟା—2. (Arithmetic) Number. ୩। ଭଗ୍ନାଂଶ—3. Fraction. ୪। (ଜ୍ୟୋତିଷ) ମେଷାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶି—4. (Astrology) Signs of the Zodiac 12 in number. [ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ]

[ଦ୍ର—ଗ୍ରହଚକ୍ର ୧୬ ଗୋଟି ରାଶିରେ ବିଭକ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ୧୬ ଗୋଟି ରାଶିକୁ ସଂକ୍ରମଣ କରି ଚାଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ଗତ୍ତଚକ୍ରକୁ ଥରେ ବୁଲନ୍ତି। ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ଗତ୍ତଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀର ଗୃହଅଡ଼େ ଆକାଶରେ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତ କଳ୍ପନାଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ ହୁଏ ତାହାକୁ ରାଶିଚକ୍ର ବୋଲାଯାଏ। ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗତ୍ତଦ୍ୱାରା କଳ୍ପିତରେଖା ଅଣ୍ଡାକାର (Elliptical), କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ ଉକ୍ତ ପଥକୁ ବୃତ୍ତରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ସେହି ପଥକୁ ରାଶିଚକ୍ର କରିଅଛନ୍ତି। ଆକାଶସ୍ଥ ସେହି କଳ୍ପିତ ବୃତ୍ତକୁ ୧୬ ସମାନଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରା ଯାଇଅଛି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନକ୍ଷତ୍ରର ସମଷ୍ଟିକୁ ରାଶି ବୋଲାଯାଏ। ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଏକ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀର ଗୃହଅଡ଼େ ବୁଲି ଯେଉଁ ପଥ ଅଙ୍କନ କରନ୍ତି ତାହାକୁ (ଅର୍ଥାତ୍ ଆକାଶଚକ୍ରକୁ) ୨୭ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରା ଯାଇଅଛି ଓ ଉକ୍ତ ଭାଗମାନଙ୍କୁ ନକ୍ଷତ୍ର ବୋଲାଯାଏ। ଗୋଟିଏ ରାଶି ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତର $\frac{1}{12}$ ଓ ଗୋଟିଏ ନକ୍ଷତ୍ର ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତର $\frac{1}{27}$; ଅତଏବ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶି ଆକାଶ-ଚକ୍ରର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରେ ସେହି ସ୍ଥାନକୁ $\frac{2}{27}$ ବା $2\frac{1}{4}$ ନକ୍ଷତ୍ର ଅଧିକାର କରନ୍ତି। ୧୨ ରାଶିର ସୀମା = ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ରର ସୀମା। ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ରାଶିର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ମାସରେ ଥାଆନ୍ତି ସେହି ମାସର ସେହି ରାଶି ଅନୁସାରେ ନାମକରଣ ହୁଏ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ରାଶିର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ୧ ମାସ କାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି। ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ରାଶିର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ମାସରେ ଥାଆନ୍ତି ସେହି ମାସକୁ ସୌର ବା ସୌରମାନ ମାସ।

ରାଶିମାନ ସଂଖ୍ୟାରେ ୧୨। ଯଥା—ମେଷ, ବୃଷ, ମିଥୁନ, କର୍କଟ, ସିଂହ, କନ୍ୟା, ତୁଳା, ବିଛା, ଧନୁ, ମକର, କୁମ୍ଭ ଓ ମୀନ।

ରାଶିଗୁଡ଼ିକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରକାର ସମଷ୍ଟି ମାତ୍ର। ସେହି ତାରକାଗୁଡ଼ିକ କାଳ୍ପନିକ ରେଖାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯୋଗ କରିଗଲେ ତାହା ଯେଉଁ ଯେଉଁ କାଳ୍ପନିକ ଜୀବ ବା ବସ୍ତୁ ପର ଦେଖାଯାଏ, ସେହି ରାଶିକୁ ସେହି ଜୀବର ବା ବସ୍ତୁର ନାମ ଦିଆଯାଇଅଛି।

ମେଷ ରାଶିର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କୁ ରେଖା ଦ୍ୱାରା ଯୋଗ କଲେ ତାହା ମେଣ୍ଢା ପର ଗୁର ଗୋଡ଼ ଓ ମୁଣ୍ଡ-ଯୁକ୍ତ ଚେହେରାରୂପେ ଦେଖାଯିବ। ଧନୁ ରାଶିର ନକ୍ଷତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଯୋଗକଲେ ଗୋଟିଏ ଧନୁ ଆକାର ଦେଖାଯିବ। ଏହା କେବଳ କାଳ୍ପନିକ ରୂପ ଅଟେ। ବୁଦ୍ଧିଲବ୍ଧବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ରାଶିର ରୂପରେ ଆଖିକୁ ଦିଶୁଥିବା ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ଶୂନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଭୟମାନଙ୍କ ରାଶିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରାଶିମାନଙ୍କ ନାମ ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିଲେହେଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ରାଶିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରାଶିମାନଙ୍କର କେତେକ ଅଂଶର ମଧ୍ୟ ଅଛି—

୧ । ମେଷରାଶି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମୀନାଂଶ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମେଷାଂଶ—Part of Pisces and Part of Aries. (Aries)

ଏହି ରାଶିରେ ଅଶ୍ୱିନୀ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଭରଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ।

୨ । ବୃଷ ରାଶି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମେଷାଂଶ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୃଷାଂଶ—Part of Aries and part of Taurus. (Taurus)

ଏହି ରାଶିରେ କୃତ୍ତିକା ଓ ରୋହିଣୀନକ୍ଷତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ।

୩ । ମିଥୁନ ରାଶି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୃଷାଂଶ + ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମିଥୁନାଂଶ + ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କାଲପୁରୁଷାଂଶ—Part of Taurus, part of Gemini and part of Orion. (Gemini)

ଏହି ରାଶିରେ ମୃଗଶିରା ଓ ଆର୍ଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ।

୪ । କର୍କଟ ରାଶି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମିଥୁନାଂଶ + ଶୁନାମଣ୍ଡଳ + ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କର୍କଟ ରାଶି ଓ ହ୍ରଦସର୍ପମଣ୍ଡଳାଂଶ—Part of Gemini, Canis Minor, Cancer and Hydra. (Cancer)

ଏହି ରାଶିରେ ପୁନର୍ବସୁ, ପୁଷ୍ୟା ଓ ଅଶ୍ଳେଷା ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ଅବସ୍ଥିତ ।

୫ । ସିଂହ ରାଶି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସିଂହାଂଶ———Part of Leo. (Leo)

ଏହି ରାଶିରେ ମଘା ଓ ପୂର୍ବଫାଲ୍ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ।

୬ । କନ୍ୟାରାଶି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସିଂହାଂଶ + ହସ୍ତା ନକ୍ଷତ୍ର + କନ୍ୟାଂଶ—Part of Leo, the Corvus and part Virgo. (Virgo)

ଏହି ରାଶିରେ ଉତ୍ତରଫାଲ୍ଗୁନୀ, ହସ୍ତା ଓ ଚତ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ଅବସ୍ଥିତ ।

୭ । ତୁଳାରାଶି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କନ୍ୟାଂଶ + ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ତୁଳାଂଶ + ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳମଣ୍ଡଳାଂଶ + ସର୍ପମଣ୍ଡଳାଂଶ—Part of Virgo, part of Libra, part of Lupus and part of Serpens. (Libra)

ଏହି ରାଶିରେ ସ୍ୱାତୀ ଓ ବିଶାଖା ନକ୍ଷତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ।

୮ । ବୃଶ୍ଚିକରାଶି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟତୁଳାଂଶ + ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୃଶ୍ଚିକାଂଶ—Part of Libra and part of Scorpio. (Scorpio)

ଏହି ରାଶିରେ ଅନୁରାଧା ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ।

୯ । ଧନୁରାଶି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୃଶ୍ଚିକାଂଶ + ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଧନୁର୍ଭାଶ୍ୟାଂଶ—Part of Scorpio, part of Sagittarius. (Sagittarius)

ଏହି ରାଶିରେ ମୂଳା, ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା ଓ ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ନକ୍ଷତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ।

୧୦ । ମକରରାଶି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଧନୁରଂଶ + ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମକରାଂଶ + ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କୁମ୍ଭାଂଶ—Part of Sagittarius, part of Capricorn, part of Aquarius. (Capricorn)

ଏହି ରାଶିରେ ଶ୍ରବଣା ଓ ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ।

୧୧ । କୁମ୍ଭ ରାଶି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମକରାଂଶ + ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କୁମ୍ଭାଂଶ + ପକ୍ଷୀସ୍ୱଜ ମଣ୍ଡଳାଂଶ + ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମୀନାଂଶ—Part of Capricorn, part of Aquarius, part of Pegasus, part of Pisces. (Aquarius)

ଏଥିରେ ଶତଭିଷା ଓ ପୂର୍ବ ଭାଦ୍ରପଦ ନକ୍ଷତ୍ର ଅଛି ।

୧୨ । ମୀନ ରାଶି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କୁମ୍ଭାଂଶ + ପକ୍ଷୀସ୍ୱଜ ମଣ୍ଡଳାଂଶ + ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମୀନାଂଶ + ଧ୍ରୁବମାଳା ମଣ୍ଡଳାଂଶ—Part of Aquarius, part of Pegasus, part of Pisces, part of Andromeda. (Pisces)

ଏଥିରେ ଉତ୍ତର ଭାଦ୍ରପଦ ଓ ରେବତୀ ନକ୍ଷତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ।

ରାଶିମାନଙ୍କର ନାମ :—

ନକ୍ଷତ୍ର	ସଂସ୍କୃତ	ଲାଟିନ୍	ଇଂରାଜୀ
(ଅଶ୍ୱିନୀ, ଭରଣୀ + ୩ କୃତ୍ତିକା)	ମେଷ	Aries	The Ram.
(ଏଥିରେ ଯୋଗତାରା ଅଶ୍ୱିନୀର Hamal, Aries Alpha)			
(୩ କୃ + ରୋ + ମୃ ୪)	ବୃଷ	Taurus	The Bull.
(ଏଥିରେ ବଡ଼ ତାରା ରୋହିଣୀର—Aldeberan).			
(ମୃ ୪ + ଆ + ପୁ ୩)	ମିଥୁନ	Gemini	The Twins
(ପୁ ୪ + ପୁ + ଅ)	କର୍କଟ	Cancer	The Crab.
(ମ + ପୁ ଫା + ଉ ଫା ୪)	ସିଂହ	Leo	The Lion.
(ଉ ଫା ୩ ୪ + ହ + ଚ ୪)	କନ୍ୟା	Virgo	The Virgin.
(ଚ ୪ + ସ୍ୱା + ବ ୩)	ତୁଳ	Libra	The Scales.
(ବି ୪ + ଅ + ଜ୍ୟେ)	ବୃଶ୍ଚ	Scorpio	The Scorpion.
(ମୂ + ପୁ + ଉ ୪)	ଧନୁ	Sagittarius	The Archer.
(ଉ ୩ ୪ + ଶ + ଧ ୪)	ମକର	Capricorn	The Sea-goat.
(ଧ ୪ + ଶ + ପୂ ଭା ୩)	କୁମ୍ଭ	Aquarius	The Water-bearer.
(ପୂ ଭା ୪ + ଉ ଭା + ରେ)	ମୀନ	Pisces	The fishes.

ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରା ବା ତାରକାସମଷ୍ଟି ଅଟେ । ଯଥା—ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥିବା ତାରାମାନଙ୍କୁ କଳ୍ପିତ ରେଖା ଦ୍ୱାରା ଯୋଗ କଲେ ତାହା ମୃଗର ଶୃଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ ମୁଣ୍ଡ ପରି ଦେଖାଯାଏ । ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି ଯେ, ୧୨ଟି ରାଶି = ୨୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ର । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶି ୨½ ନକ୍ଷତ୍ର ଭୋଗ କରେ । ଯଥା—ମେଷ ରାଶି = ଅଶ୍ୱିନୀ + ଭରଣୀ + କୃତ୍ତିକାରୁ ୪; ବୃଷ = କୃତ୍ତିକାରୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ୩ + ରୋହିଣୀ + ମୃଗଶିରାରୁ ୪; ମିଥୁନ = ମୃଗଶିରାରୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ୪ + ଆର୍ଦ୍ରା + ପୁନର୍ବସୁର ୩; ଏହିପରି ଅବଶିଷ୍ଟ ରାଶିମାନଙ୍କ ଗଣନା କରାଯାଏ—(ରାଶିଚକ୍ର ଦେଖ); ରାଶି ଓ ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ବାସ୍ତବରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆକାଶ ଚକ୍ରର ଜଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରୁ ଆରମ୍ଭ କରୁ ବାସ୍ତବ ଅଙ୍କରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଗଣ୍ଡି କରୁଥିବା କଳ୍ପିତ ଚୋଇଥଉନ୍ତି ।

ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହ ଯେଉଁ ରାଶିରେ ଥାଆନ୍ତି ତାକୁ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜନ୍ମରାଶି କହନ୍ତି ଓ ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ସମୟରେ ରାଶି ଚକ୍ରର ଯେଉଁ ଅଂଶ ବା ଯେଉଁ ରାଶିଟି କ୍ରାନ୍ତିବୃତ୍ତ ବା କ୍ରାନ୍ତିମଣ୍ଡଳରେ ଲଗ୍ନ ଥାଏ ବା ଲଗିଥାଏ ତାକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମଲଗ୍ନ ବୋଲାଯାଏ । ଜନ୍ମର ଅବସ୍ଥିତ ସ୍ଥାନକୁ କେନ୍ଦ୍ର କର ୯୦ ଡିଗ୍ରୀରେ ବୃତ୍ତ ବୁଲାଇଲେ ଯେଉଁ କଳ୍ପିତ ମଣ୍ଡଳଟି ପଡ଼ିବ ତାକୁ କ୍ରାନ୍ତିମଣ୍ଡଳ ବୋଲାଯାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ହେବା ସମୟ ଅନୁସାରେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ରାଶ ଗଣନା କରାଯାଏ ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଯେଉଁ ରାଶିରେ ଜନ୍ମ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିର ସେହି ରାଶି ଥିବାର ବୋଲାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ରାଶ୍ୟଧିଷ୍ଠାତା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଗ୍ରହମାନଙ୍କରେ ଦଶାକ୍ରମେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଫଳାଦି ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି ।)

ଜନ୍ମଲଗ୍ନିତ ସନ୍ଦର୍ଭଲେଖକ ଜ୍ୟୋତିଷାର୍ଗବ
ଶ୍ରୀ ବାଇତୋଳ ମହାପାତ୍ର

ରାଶି— (Sign of the zodiac).

ରାଶି = ଜ୍ୟୋତିଶ୍ଚକ୍ରର ଦ୍ୱାଦଶାଂଶ । ସପ୍ତବିଂଶତି ନକ୍ଷତ୍ର-ଯୁକ୍ତ ସ୍ଥିର ରାଶିଚକ୍ର ପ୍ରବହ ନାମକ ବାୟୁର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସମସ୍ତ ରାଶିଚକ୍ର ୩୬୦ ଅଂଶ, ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତ । ଏହାର ଦ୍ୱାଦଶଭାଗରୁ ଏକଭାଗକୁ ରାଶି କୋହୁଯାଏ । ଦୁଇଟି ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଅପର ଏକ ନକ୍ଷତ୍ରର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ଯୋଗ ଏକ ରାଶି ଗଠିତ ହୁଏ । ଏକ ନକ୍ଷତ୍ରର ସ୍ଥାନ ୧୩$\frac{1}{3}$ ଅଂଶ । ସୁତରାଂ ସପାଦ ଦୁଇ ନକ୍ଷତ୍ର ୧୩$\frac{1}{3}$ × ୨$\frac{1}{4}$ = ୩୦ ଡିଗ୍ରୀ ଏକ ରାଶିର ସ୍ଥାନ ଅଟେ । କାଳପୁରୁଷ ଭଗବାନ୍ ଦ୍ୱାଦଶଧା ବଣ୍ଟିତ ହୋଇ ଶୂନ୍ୟ ମଣ୍ଡଳରେ ରାଶିଚକ୍ର ସ୍ୱରୂପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ।

ରାଶି ବାରଗୋଟି—୧. ମେଷ, ୨. ବୃଷ, ୩. ମିଥୁନ, ୪. କର୍କଟ, ୫. ସିଂହ, ୬. କନ୍ୟା, ୭. ତୁଳା, ୮. ବୃଶ୍ଚିକ, ୯. ଧନୁ, ୧୦. ମକର, ୧୧. କୁମ୍ଭ, ୧୨. ମୀନ । ବଉଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର ଜନ୍ମିତ୍ର ରାଶିମାନଙ୍କର ଜନ୍ମୋକ୍ତ ପରଚସ୍ପ ସବୁ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

୧ । ମେଷ (Aries)—ପ୍ରଥମ ରାଶି, ସମାନ ଦେହ, କାଳପୁରୁଷର ମସ୍ତକ, ଗୁହ୍ୟ ପଙ୍କଭାଦ ବହ୍ନାଙ୍ଗ, ଅଗ୍ନିତତ୍ତ୍ୱ, ଧାତୁର ଓ ରହର ସ୍ଥାନ, ତର, ଚତୁଷ୍ପଦ, ପିତ୍ତପ୍ରକୃତ୍ତି, କ୍ଷତ୍ରିୟବର୍ଣ୍ଣ, ପୂର୍ବଦଗ ଓ ଜୁଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ।

ଆକାର—ମେଷାକାର; ଯେଯରତ ମେଷ ଉତ୍ତରମୁଖ ହୋଇ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦଗକୁ ଗତ୍ତି ଛି । Hamal ବା Arietis ନାମକ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଯୁକ୍ତ ତାରା ଏହାର ବାମ ତତ୍ତ୍ୱ । ଏହ ମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ଏକମାତ୍ର Hamal ନାମକ ତାରାହିଁ ଉତ୍କ୍ଲଳ । ୬୬ ତାରା ଯୋଗ ଏହ ରାଶି ମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ।

୨ । ବୃଷ (Taurus)—ସ୍ଥିର, ସ୍ତ୍ରୀ, ପୃଥ୍ୱୀ, ଶୀତଳ ସ୍ୱଭାବ, ଦକ୍ଷିଣ ଦତ, ବାୟୁପ୍ରକୃତ୍ତି, ବୈଶ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ, କାଳ-ପୁରୁଷର ବକ୍ଷ ଓ କଣ୍ଠ, ବନ ପର୍ବତ ସାନୁଦେଶ ବହ୍ନାଙ୍ଗ ଓ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ।

ଆକାର—ବୃଷାକାର; ବୃଷ ଉତ୍ତରମୁଖା ହୋଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ, ମସ୍ତକ ପଛକୁ ବୁଲାଇଅଛନ୍ତି । ବିଭୁଜାକାର Hyades group ହିଁ ଏହାର ମୁଖ । ୧୭୧ ତାରା ଯୋଗ ଏହ ମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ । ରୋହିଣୀର ଗୋଟିଏ ତାରା Aldebaran ଏଥିରେ ଉତ୍କ୍ଲଳତମ ତାରା ।

୩ । ମିଥୁନ (Gemini)—ଦ୍ୱିପଦ, ପୁରୁଷ, ବାୟ୍ୱିକ, ଯୁଗ୍ମ, ବାୟୁ ପ୍ରକୃତ୍ତି, ବନସ୍ଥ, ଶୂଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ, କାଳପୁରୁଷର ସ୍କନ୍ଧ, ବାହୁ ଓ ଅଂଶ, କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥାନ ।

ଆକାର—ଦୁଇଟି ନରାକାର ଦେହ, ଏକର କୋଡ଼ରେ ଯେଯର ଅନ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧୋପବିଷ୍ଟ ଓ ଉତ୍ତରମୁଖ । ମଣ୍ଡଳସ୍ଥ ଅଶ୍ୱିନୀ ଓ ଏଥିରେ ୮୫ ତାରା ଅଛନ୍ତି । ପୁନର୍ବସୁ ମଣ୍ଡଳଗତ Castor ନାମକ ତାରାହିଁ ବିଶେଷ ଉତ୍କ୍ଲଳ ।

୪ । କର୍କଟ (Cancer)—ତର, ସ୍ତ୍ରୀ, ଶ୍ୱେତରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ, ଉତ୍ତରଦଗ, ବହୁପଦ, କାଳପୁରୁଷର ବକ୍ଷସ୍ଥଳ, ସରୋବରାଦ ପୂର୍ଣ୍ଣି ।

ଆକାର—କର୍କଟ ନ୍ୟାୟ, ବନ୍ଧ, ୮୩ ନକ୍ଷତ୍ରଦ୍ୱାରା ଏହା ଗଠିତ । ପୁନର୍ବସୁର ଅନ୍ୟ ଏକ ନକ୍ଷତ୍ର ଏଥିରେ Sirius, ଉତ୍କ୍ଲଳତମ ।

୫ । ସିଂହ (Leo)—ଏହା ସ୍ଥିର, ପୁରୁଷ, ଅଗ୍ନି, ପୀତବର୍ଣ୍ଣ, ପିତ୍ତପ୍ରକୃତ୍ତି, ପୂର୍ବଦଗ, ଚତୁଷ୍ପଦ, ପଙ୍କଭାଦ୍ୱାଙ୍ଗ, କ୍ଷତ୍ରିୟବର୍ଣ୍ଣ ଓ କାଳପୁରୁଷର ହୃଦସ୍ଥାନ-କାତ ଦକ୍ଷିଣଦଗ ପ୍ରଚ୍ଛ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହିଁ ହ । ୯୫ ତାରା ଯୋଗ ଏହ ମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ । ଏଥିରେ ପୂର୍ବାଫାଲ୍ଗୁନୀସ୍ଥ Regulus ନାମକ ତାରା ବିଶେଷ ଉତ୍କ୍ଲଳ ।

୬ । କନ୍ୟା (Virgo)—ଦ୍ୱାତ୍ମକ, ସ୍ତ୍ରୀ, ଦ୍ୱିପଦ, ହିଙ୍ଗଳ ବର୍ଣ୍ଣ, ଦକ୍ଷିଣଦଗ, ବାୟୁ ପ୍ରକୃତ୍ତି, ଶୀତଳ, ବୈଶ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଓ କାଳପୁରୁଷର ଜଠର ଓ ବହାର ଭୂମି ।

ଆକାର—ଗୋଟିଏ ନୌକା ଉପରେ ଏକ ନାଗ୍ନି ଉପବିଷ୍ଟା, ଗାତ୍ର ଓ ମସ୍ତକ ଅନାଚ୍ଛାଦିତ ବୋଲି ଏହାକୁ କନ୍ୟା (Virgin) ବୋଲାଯାଏ । ଏଥିରେ କୌଣସି ଉତ୍କ୍ଲଳ ତାରା ନାହିଁ । ୧୧୦ ତାରା ଯୋଗ ଏହ ମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ।

୭ । ତୁଳା (Libra)—ତର, ପୁରୁଷ, ବିତତ ବର୍ଣ୍ଣ, ପଶ୍ଚିମ, ବାୟୁ ପ୍ରକୃତ୍ତି, ଶୂଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ, ଦ୍ୱିପଦ, ବବସ୍ୟ ସ୍ଥାନ, କାଳ ପୁରୁଷର ନାଭି ଓ କଟିଦେଶ ।

ଆକାର—ତୁଳାଦଣ୍ଡ ଆକାର, ଜଣେ ଅଶ୍ୱସ୍ଥ ମନୁଷ୍ୟ ଯେପର ତୁଳାଦଣ୍ଡକୁ ଝୁଲାଇ ରଖିଛି । ଏଥିରେ ୪୧ତ ତାରା ବଦ୍ୟମାନ । ଏଥିର ଉତ୍କ୍ଲଳ ତାରା ତଜା ମଧ୍ୟସ୍ଥ Spica.

୮ । ବୃଶ୍ଚିକ (Scorpion)—ସ୍ଥିର, ସ୍ତ୍ରୀ, ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ, ଉତ୍ତର ଦଗ, କଫ ପ୍ରକୃତ୍ତି, ଜଳସ୍ଥାନ, ବତ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; କାଳ ପୁରୁଷର ଲିଙ୍ଗ ଓ ଗୁହ୍ୟଦେଶ ।

ଆକାର—ବୃଶ୍ଚିକାକାର ସପ୍ତତାରାଶି, ୪୪ ତାରା ଯୋଗ ଏହ ମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ, ଦକ୍ଷିଣ ଦଂରେ ଆକାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ଅନୁରାଧା ନକ୍ଷତ୍ରସ୍ଥ Antares ତାରା ବିଶେଷ ଉତ୍କ୍ଲଳ ।

୯ । ଧନୁ (Sagittarius)—ଦ୍ୱାତ୍ମକ, ପୁରୁଷ, ପଙ୍କଭ ବହ୍ନାଙ୍ଗ, ପୀତବର୍ଣ୍ଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ପିତ୍ତପ୍ରକୃତ୍ତି, ଅଗ୍ନିରାଶି, ଦ୍ୱିପଦ ଓ କାଳପୁରୁଷର ଜରୁଦେଶ ।

ଆକାର—ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ଦୁଇହାତରେ ଗୋଟିଏ ଶରଯୁକ୍ତ ଧନୁ । ୭୯ ତାରା ଯୋଗ ଏହ ମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହା ଖୁବ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ; ମୂଳା ନକ୍ଷତ୍ରସ୍ଥ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମାନ ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଜ୍ଞାତ ଥିଲ।

୧୦। ମକର (Capricorn)—ଚର, ସ୍ତ୍ରୀ, ଦକ୍ଷିଣ, ଶୈତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ, ଶୀତଳ ସ୍ୱଭାବ, ବାତପ୍ରକୃତି, ବୈଶ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଓ କାଳପୁରୁଷର ଜାନୁଦେଶ; ସରୋବର ଉର୍ତ୍ତ ବହ୍ନାସ୍ୟ।

ଆକାର—ମକରାକୃତି *୧ ୫ ତାରା ଯୋଗ ଏହ ମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ା; ଏଥିରେ ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ରସ୍ଥ Altair ତାରାହିଁ ଜ୍ୟୋତିଲ।

୧୧। କୁମ୍ଭ (Aquarius)—ସ୍ଥିର, ଅପଦ, ପୁରୁଷ, ବାୟୁ ପ୍ରକୃତି, ଦୃଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ। କାଳ ପୁରୁଷର ଜଂଘ।

ଆକାର—କଳଶ ବା ଘଣ୍ଟାକାର; ମୁଖ ପଶ୍ଚିମଦକ୍ଷିଣଦିଗରେ ଓ ତଳ ସ୍ଥାନ ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ। କୁମ୍ଭ ଓ କୁମ୍ଭରାଶିକ ୧୦୮ ତାରା ଯୋଗ ଗଠିତ। ପୂର୍ବ ଗ୍ରୀଦ୍ରପଦରେ Enif (E. Pegasi) ତାରାହିଁ ଜ୍ୟୋତିଲ ଦେଖାଯାଏ।

୧୨। ମୀନ (Pisces)—ଦ୍ୱାସ୍ୱଭାବିକ, ସ୍ତ୍ରୀ, ପିଙ୍ଗଳବର୍ଣ୍ଣ, ଜଳ ସ୍ଥାନ, ବହୁ ବର୍ଣ୍ଣ, କାଳପୁରୁଷର ପାଦ ଦ୍ୱୟ ଓ କଫ ପ୍ରକୃତି।

ଆକାର—ପରସ୍ପର ସଲଗ୍ନ ଦୁଇଟି ମତ୍ସ୍ୟ। ୧୧୩ ତାରା ଯୋଗ ଏହା ଗଢ଼। ରେବତୀ ନକ୍ଷତ୍ରଗତ Mirach ନାମକ ତାରା ଏଥିରେ ଜ୍ୟୋତିଲ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ରାଶି ବାଟଦେଇ ଗତିକଲ୍ପ ଦୃଶ୍ୟ ବୋଧ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ରାଶିର ନାମାନୁସାରେ ସୌର ମାସ କଳ୍ପିତ ହୁଏ। (ସୌରମାନ ଶବ୍ଦରେ ଏହାର ବିଶେଷବିବରଣ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ)।

ରାଶିମାନଙ୍କର ନାମକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜଗତର ସର୍ବାମତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିତ୍ Newcomb ଙ୍କ Popular Astronomy ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥର "Motion of the sun among the stars" ଅଧ୍ୟାୟରୁ ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ କରାଗଲା।

"We have no historic record of this division of the zodiac into signs, and the ideas of the authors can only be inferred from collateral circumstances.

It has been fancied that the names were suggested by the seasons, the agricultural operations and so on. Thus, the spring signs (Aries--the Ram, Taurus—the Bull, and Gemini—the Twins) are supposed to mark the bringing forth of young by the flocks and herds. Cancer—the Crab, marks the time when the sun having attained its greatest declination, begins to go back towards the equator; and the crab having been supposed to move backwards, his name was given to this sign. Leo—the Lion, symbolizes the fierce heat of summer; and Virgo—the Virgin gleaning corn, symbolizes the harvest. In Libra—the Balance, the day and night balance each other, being of equal length. Scorpio—the Scorpion, is supposed to have marked the presence of venomous reptiles in October, while Sagittarius—the Archer, symbolizes the season of hunting. The explanation of Capricornus, the Goat, is more fanciful, if possible, than that of Cancer. It was supposed that this animal, ascending the hill as he feeds, in order to reach the grass more easily, on reaching the top, turns back again, so that, his name was used to mark the sign in which the Sun, from going south, begins to return to the north. Aquarius—the water-bearer, symbolizes the winter rains; and Pisces—the Fishes, the season of fishes.

All this is, however, mere conjecture, the only coincidences at all striking being Virgo and Libra. The names of the constellations were probably given to them several centuries, perhaps even thousands of years, before the Christian era; and in that case the Zodiacal constellations would not have corresponded to the season we have indicated. An attempt has even been made to show that the names of the zodiacal constellations were intended to commemorate the Twelve Labours of Hercules; but this theory rests on no better foundation than the other.

Zodiacal constellations occupy quite unequal spaces in the heavens, as may be seen by the inspection of the maps. In the beginning they were simply twelve houses for the sun, which that luminary occupied in the course of the year. Hipparchus found this system entirely insufficient for

Digitized by srujanika@gmail.com

exact astronomy and therefore divided the ecliptic and Zodiac into twelve equal parts, of 30° each, called signs of the Zodiac."

× × ×

ଏଥିରୁ ଜଣାଯିବ ଯେ ନାମକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏ ସମସ୍ତ ଅନୁମାନ ଯଥାର୍ଥରେ ଅବାସ୍ତବ । ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ନାମଗୁଡ଼ିକ ସେହି ସେହି ରାଶିମାନଙ୍କର କଳ୍ପିତ ଆକୃତିକୁ ଦେଖି ପ୍ରାଚ୍ୟ ମଣିଷିବୃନ୍ଦ ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛନ୍ତି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ତଦନୁରୂପ ନାମ ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏ ତଥ୍ୟ ବସ୍ତୁତଃ ଦୋଇ ନାନା ସନ୍ଦେହରେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ନାମଗୁଡ଼ିକ ଆକାରହେତୁକ; ସେଥିର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ବମ୍ବୁଲଖିତ ସନ୍ଦର୍ଭଲେଖକ ବାବୁ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ

ରାଶି—ରାଶି କହିଲେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବୁଝନ୍ତି ଛଳ ! ଆମ ଦେଶରେ ରାଶି ୫ ପ୍ରକାର ହୁଏ ଯଥା :—ମାଦି, ଭୋଦେଇ, ଜଲଜ । ମାଦିରାଶି ମାଘ ମାସରେ ଅମଳ ହୁଏ, ଭୋଦେଇ ରାଶି ଭୋଦୁଅରେ ଅମଳ ହୁଏ, ଜଲଜ ରାଶି ଚଇତ ମାସରେ ଅମଳ ହୁଏ । ରାଶି ସେଡ଼ି ତେଲ ବାହାର କରିଯାଏ । ରାଶିତେଲ ବଡ଼ ସ୍ନିଗ୍ଧତଳ, ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ଥଣ୍ଡା ରଖେ । ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଅନେକ ତୈଳରେ ଛଲଟିତଳ ବ୍ୟବହାର କରିଯାଏ । ରାଶିକୁ ଗୁଡ଼ରେ ପାଗ କରି ରାଶି-ଲଡ୍ଡୁ ତଆର କରିପାଏ । ରାଶିର ଦାନ୍ଦ୍ରା ବଟା ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ ସ୍ନିଗ୍ଧବଡ଼ି କରିପାଏ । ରାଶି ଭର୍ପଣରେ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ଛଳ ଭର୍ପଣରେ ପିଢ଼ିପିତାମହମାନେ ପରିତୃପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ରାଶିର ସାଧାରଣ ଅର୍ଥ । ଏ ରାଶି ପୃଥିବୀ ଉପରେ ଜନ୍ମେ । ଆକାଶମାର୍ଗରେ ରାଶି ଅଛି । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନକ୍ଷତ୍ର ମିଶି ଗୋଟିଏ ରାଶି ହୁଏ । ଜଅପାଦ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଏକ ରାଶି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନକ୍ଷତ୍ର ଗୁରୁ ପାଦ ବିଶିଷ୍ଟ । ନକ୍ଷତ୍ର ୨୭ ଗୋଟି । ଅଶ୍ୱିନୀ, ଭରଣୀ ଓ କୃତ୍ତିକାର ଏକପାଦ ମିଶି ମେଷରାଶି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନକ୍ଷତ୍ରର ନାମ ଅଛି । ରାଶି ନକ୍ଷତ୍ର ଛଡ଼ା ୯ଗୋଟି ଗ୍ରହ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଉଲ୍ଲ ଉଲ୍ଲ ନାମ ଅଛି । ରାଶି ୧୨ଟି । ଏହି ରାଶିନାମାନୁସାରେ ବାର ମାସର ନାମ । ୭ଗ୍ରହନାମାନୁସାରେ ୭ବାରର ନାମ ।

ଏହି ରାଶି, ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଗ୍ରହଗଣ ଯୋଗ ଜ୍ୟୋତିଶାସ୍ତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି । ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ—ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ ଫଳିତଜ୍ୟୋତିଷ । ଅକାଶରାଜ୍ୟକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ମାନବର ବୁଦ୍ଧି ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଯାଏ । ଅସୀମ ଅନନ୍ତ ଅକାଶ ଅସଂଖ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରମାଳାରେ ବିଭୂଷିତ । ସେ ଅନନ୍ତ ରାଜ୍ୟରେ କୋଟି କୋଟି ନକ୍ଷତ୍ର ବିଘର, ବି କୌଶଳରେ ବିଏ ଝୁଲି ରହିଛି, ତାହା ଆଲୋଚନା କଲେ ମାନବ ଅବାକ୍ ହୁଏ । ମାନବବୁଦ୍ଧି ସସୀମ । ମାନବ ସେହି ସସୀମ ବୁଦ୍ଧିରେ ଏ ଅସୀମରାଜ୍ୟର କଳନା କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ । ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ରାଶିମାନଙ୍କ ଗତି-ନିରୂପଣ କରିବା, ଗଣିତଜ୍ୟୋତିଷର କାର୍ଯ୍ୟ । କେଉଁ ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର ବିନକେ କେତେ ଗତି କରୁଛି, ତାହା ଗତିପଥରେ ବିଏ ଆସି ଗ୍ରହଯୁଦ୍ଧ ସଂଘଟନ କରୁଛି, କେଉଁ ଗ୍ରହ ଉଦୟରେ ବି ବି ଜାତକ ଅଛି, ଗ୍ରହଣ କେବେ ସଂଘଟିତ ହେଉଛି, କେଉଁ ଗ୍ରହ କେବେ ଉଦିତ ହେଉଛି, କେବେ ଅସ୍ତ ହେଉଛି, ଇତ୍ୟାଦି ଗଣିତ ବିଷୟମାନ ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର । ଏହି ଗ୍ରହ ଜାତକରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଗତିବିଧି ନିରୂପଣ କରିବା-ପାଇଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଦୂରଦର୍ଶଣ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଯନ୍ତ୍ର ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ମାନବ ତାହାର ପ୍ରଖର ବୁଦ୍ଧିବଳରେ ଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍ତର ଗ୍ରୀନ୍ଦ୍ରାଗର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଧୁରନ୍ଧର ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍‌ମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଦ୍ୟାପରି ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାର ଚୂଡ଼ାନ୍ତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିଥିଲେ । ଜି କାଳଦର୍ଶୀମହର୍ଷିମାନେ ବିନା ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ପ୍ରଭୂତ ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରାଖର୍ଯ୍ୟ ଓ କଳ୍ପନାର ପ୍ରସର ଦେଖିଲେ ଲୋକ ସ୍ତବ୍ଧ ନ ହୋଇ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ବି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ! ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆଜି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଯେଉଁସବୁ ଗଣନା କରି ପାରୁଅଛନ୍ତି, ପ୍ରାଚୀନ ଋଷିମାନେ କେବଳ ଆପଣା କଳ୍ପନା ଶକ୍ତି ଓ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ବଳରେ ତାହା ବହୁ ଯୁଗ ପୂର୍ବେ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗ କଥା ଥାଉ, ସେଦିନ ୺ଶତବର୍ଷ ତଳେ ଉତ୍ତରେ ବସି ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ୺ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତ (ଯଠାଣି ସାଆନ୍ତ) ଯାହା ଦେଖାଇ ଦେଇ ଯାଇ-ଅଛନ୍ତି ତାହା ଉତ୍କଳ ପକ୍ଷରେ ଗର୍ବର ବିଷୟ । ସେ ସ୍କୁଲ କଲେଜ୍ ମାଡ଼ି ନ ଥିଲେ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଉପାଧି ପାଇ ନଥିଲେ, ବାଉଁଶ କାଠି ଦୁଇ ଗୁର ଖଣ୍ଡ ଧରି ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଗତିଜ୍ଞାନକୁ ମାପି ପକାଇଲେ, ଅନେକ ନୂତନ ତଥ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କରି ଉତ୍କଳର ଅଧୁନିକ ଭାସ୍କରଗାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଅମରକୀର୍ତ୍ତି ରଖି-ଗଲେ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ତାଙ୍କ ଅକ୍ଷୟ ଗବେଷଣାର ଫଳ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣକୁ ବୁଝି ପାରିବା ଭଳି ଲୋକ ବରଳତାରୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତହିଁର ଟୀକା ହୋଇ ନାହିଁ । ସେ ତାଙ୍କ ଗଣନା-ନୁସାରେ ପାଞ୍ଜି କରି ଗଲେ । ଉତ୍କଳର ଘରେ ଘରେ ତାଙ୍କ ପାଞ୍ଜି ପ୍ରଚଳିତ । ସେ ବାଉଁଶ କାଠି ଓ ନଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଗଣନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି ତାହା ଦୂରଦର୍ଶଣ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଗଣନା ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ ସମାନ ବୋଲି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନେ ଦେଖିଅଛନ୍ତି ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରର ଫଳଭାଗ ଆମ ଦେଶରେ ବହୁଳ ପ୍ରଚଳିତ । ପାଞ୍ଜିରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଫଳ ଲେଖାଥାଏ ତାହା ଗଣିତ ଓ ଫଳିତ ଉଭୟର ଗଣନା ଫଳ । ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ସାପେକ୍ଷ । ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ନ ଜାଣିଲେ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଗଣନା ଠିକଣା ହେଲେ ତିନା ଫଳ କହିହେବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଣିତଗ୍ରନ୍ଥର ଅଙ୍କଯୋଗ ସକଳ ନଷ୍ଟୀତ ହେଲେ ଫଳତ ବିଶେଷ ଫଳ କହି ଦେବ । ଆମ ଦେଶରେ ଜନ୍ମପତ୍ରିକାର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି; ଜନ୍ମ ଯେଉଁ ସମୟରେ ହୁଏ ସେହି ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତିରୁ ଲଗ୍ନ ଧରାଯାଏ । ଲଗ୍ନର ଅର୍ଥ ସୂର୍ଯ୍ୟ କେଉଁ ରାଶିରେ ଲାଗି ରହିଥାନ୍ତି । ଏହି ଲଗ୍ନଧର ରାଶି ନକ୍ଷତ୍ର ଚକ୍ର ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଏହି ରାଶିଚକ୍ରରୁ ଗଣନା କର ସକଳ ଫଳ ବିଚାର କରାଯାଏ । ଜନ୍ମ ପତ୍ରିକା ହିଁ ଜନ୍ମାର୍ଜ୍ଜିତ କର୍ମଫଳର ସୂଚନା । ପୂର୍ବ ଜନ୍ମାର୍ଜ୍ଜିତ କ ଛ କର୍ମଫଳ ଇହ ଜନ୍ମରେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ତାହା କୋଷ୍ଠି ବା ଜନ୍ମ ପତ୍ରିକାରୁ ଜଣାଯାଏ । ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା ବେଳେ ଗ୍ରହବଳ ବିଚାର ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରଥମେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ, ଜାତକର ଲଗ୍ନ ଠିକ୍ ଅଛି କିନା ? ଲଗ୍ନ ଠିକ୍ ନ ଥିଲେ ଫଳ ଆଦୌ ମିଳିବ ନାହିଁ । ଲଗ୍ନ ପରୀକ୍ଷା ପରେ ଗ୍ରହ-ବଳ ବିଚାର ଓ ଯୋଗବିଚାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଗ୍ରହ ଯୋଗରେ ଅନେକ ଅନେକ ଫଳ ଉଦ୍ଭବ ହୁଏ । କେଉଁ ରାଶିରେ କେଉଁ ଗ୍ରହ ସଙ୍ଗରେ କେଉଁ ଗ୍ରହର ଯୋଗ ହେଲେ କ ଫଳ ଘଟେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଏ । ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ଯୋଗରେ ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ଫଳ ହୁଏ । ଦଶା ଫଳ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । କେଉଁ ଦଶା, ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା, ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଦଶାରେ କ କ ଫଳ ଘଟିବ, ସେ କଥା ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ କହି ଦେବ । ନାନାପ୍ରକାର ଦଶା କଳ୍ପନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦଶା, ପ୍ରାଣ ଦଶା, ନାକ୍ଷତ୍ରିକ ଦଶା, କୋରଲ ଦଶା ଇତ୍ୟାଦି; ଏବ ଜନ୍ମ ଲଗ୍ନ ଅନୁସାରେ କେଉଁ ଦଶାର ଅଧିକାର ତା ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରି ପାଇଛନ୍ତି । ଦଶା ସାଧନ ପୂର୍ବରୁ ବାଲ-ରିଷ୍ଟ ବିଚାର ବିଧି ଅଛି । ବାଳକର ଯଦି ଆୟୁର୍ଦ୍ଦଳ ନ ଥାଏ ତେବେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯୋଗାଦି ଲକ୍ଷଣରେ କ ପ୍ରୟୋଜନ ? ବାଲରିଷ୍ଟ ନାନାପ୍ରକାର ଅଛି; ଏବ ଜନ୍ମ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ, ଏବ ବର୍ଷକରେ, ଏବ ପାଞ୍ଚବର୍ଷରେ ଇତ୍ୟାଦି । ଅସ୍ଥିଃ ସାଧନ ବିଷୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଅଛି; ଯଥା—ଅଷ୍ଟବର୍ଗ ସାଧନ, ପତ୍ୟାବରିଷ୍ଟ, ଗୁରୁକୁଣ୍ଡଳୀ, କେତୁକୁଣ୍ଡଳୀ, ଗ୍ରହରିଷ୍ଟ, ଯୋଗଜରିଷ୍ଟ ଇତ୍ୟାଦି । ନିଧାୟ ସପ୍ତଶୂନ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ବିଚାର କରିଯାଏ । ବିବାହରେ ମଧ୍ୟ ଦଶ ମେଳକ ବୁଝାଯାଏ । ମାନବର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ମହର୍ଷି-ମାନେ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଯୋଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ଯାତ୍ରା କରିବାକୁ କେଉଁ ବେଳରେ ଯାତ୍ରା ଶୁଭ, କେତେବେଳେ ଅଶୁଭ, ପ୍ରାତଃଭୋଜନ କ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବ, କ ଖାଦ୍ୟ ନ ଖାଇବ ଇତ୍ୟାଦି ସକଳପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟର ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରଙ୍କ ଗତି ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି । ପ୍ରଶ୍ନ ବିଭାଗ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ସାମୁଦ୍ରିକ ଅଛି । କରକୋଷ୍ଠି କୋଷ୍ଠି ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ମାନବ-ଜୀବନର ଘଟଣାବଳୀ ଜଣାଯାଇ ପାରେ । ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଶାସ୍ତ୍ର ! ତ୍ରିକାଳଦର୍ଶୀ ଋଷିମାନେ ଗଭୀର-ଗବେଷଣା କରି ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି, ଏହା କେହି କେହି କହନ୍ତି ବିଜ୍ଞାନମୂଳକ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଗ୍ରହ ଜଗତର ପୃଥିବୀ ଉପରେ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରର ଯେ ପୃଥିବୀ ଉପରେ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଅଛି, ଏ କଥା କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଗଣନା କର ଯେଉଁ ଦିନ ଯେତେବେଳେ ଗ୍ରହଣ ହେବାର ପାଞ୍ଜିରେ ଲେଖିଛି, ଠିକ୍ ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଗ୍ରହଣ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଉଅଛି । ସୁତରାଂ, ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଯେ ମାନବ ଉପରେ କିଛି କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ନାହିଁ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରଟା କେବଳ ଗାଲଗଳ୍ପ, ଏ କଥା କିପରି କହି ପାରିବା ? ଏତେ ବଡ଼ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଶାସ୍ତ୍ର ଯେଉଁମାନେ ଲେଖିଲେ ସେମାନେ କେବଳ ମିଥ୍ୟା କଳ୍ପନା ଉପରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖିଗଲେ, ଏ କଥା କହିବା ସମୀଚୀନ ନୁହେଁ ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ଜାଣି କ ଲାଭ ଅଛି ? ଅନ୍ୟ କିଛି ଲାଭ ଥାଉ କି ନ ଥାଉ, ବିଦ୍ୟାର ମହତ୍ତ୍ୱ, ଓ ଶକ୍ତି କେତେ ତା ଜଣାପଡ଼ିବ; ଗ୍ରହ, ରାଶି, ନକ୍ଷତ୍ର ସଙ୍ଗେ ମାନବଜୀବନର କ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ସେ କଥା ଜଣାପଡ଼ିବ । ଜାତକରେ ଗ୍ରହସ୍ଥିତିରୁ ଜାତକର ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଘଟଣାବଳୀ କହିଦେବା ଉଣା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ନୁହେଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଜ୍ୟୋତିଷବିଦ୍ୟା ଅଛି; ସେ ଦେଶ-ମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏ ବିଦ୍ୟାର ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଅଛି ।

ଆମ ଦେଶରେ ଜାତକ ବୁଝିଲେ ବିବାହ ହୁଏ, ବର କୋଷ୍ଠି କନ୍ୟା କୋଷ୍ଠି ମିଳାଇ ପ୍ରଥମେ ଦଶ ମେଳକ ବୁଝାଯାଏ । ଦଶମେଳକ ମଧ୍ୟରେ ନାଗନାଡ଼ି, ଷଡ଼ଷ୍ଟକ, ନରଗ୍ରହସ ପ୍ରଧାନ । ଯୁଜଯୋଟକ ହେଲେ ଅନ୍ୟ ମେଳକ ବୁଝାଯାଏ ନାହିଁ । ଯୁଜଯୋଟକର ଅର୍ଥ;--ବର କନ୍ୟାର ଏକ ରାଶି ହେଲେ, କିମ୍ବା ଦଶମ ଦ୍ୱାଦଶ, ଚତୁର୍ଥ ଅଷ୍ଟମ, ସପ୍ତସପ୍ତକ ହେଲେ ଯୁଜଯୋଟକ ହୁଏ । ଏସବୁ ମେଳକ ଘଟିଲେ ବିବାହ ଅତି ଶୁଭଦାୟକ ହୁଏ । ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ହେଲେ, ବା ନରଗ୍ରହସ ହେଲେ ବିବାହ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ନରଗ୍ରହସ ଯୋଗ ନକ୍ଷତ୍ରରୁ ଜଣାଯାଏ । ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ର ୩ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ୯ ଦେବତା, ୯ ନର, ୯ ରାକ୍ଷସ । ବରର ନକ୍ଷତ୍ର ନର, କନ୍ୟାର ନକ୍ଷତ୍ର ରାକ୍ଷସ ହେଲେ ନର ରାକ୍ଷସ ହୁଏ । ଏସବୁ ହେଲେ ବର କନ୍ୟାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ହୁଏ । ଏ ବିଷୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖାଯାଇଅଛି । କେଉଁଠି ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଆଜୀବନ ସନ୍ତୋଷରେ ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ସଦ୍ଭାବରେ କାଳ କଟାଉଅଛନ୍ତି; କେଉଁଠି ଆଜୀବନ ଅଶାନ୍ତିପ୍ରଦ କଳହ କଦଳରେ ଦିନ ଯାଉଛି । ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ମାନ ବା ନ ମାନ, କୋଷ୍ଠି ମିଳାଅ ବା ନ ମିଳାଅ, ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାକୁଶଳ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାଉଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାନୁସାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁଫଳ କୁଫଳ ଭୋଗ କରୁଥାଇଁ । ସେଥର କୌଣସି ଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ନ ଥିଲେ ଜଗତରେ ଏତେ ବିଷମ ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଯାଆନ୍ତା ନାହିଁ । ଭଲ ମନ୍ଦ ଦୁଇଟ ପାଖାପାଖି ହୋଇ ଗଲଛି । ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଗତିପଥରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଣୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଭାଙ୍ଗ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାଉଛନ୍ତି । ମାନବ ସେ ସବୁର ଦ୍ରଷ୍ଟା ହଉ ବା ନ ରହୁ, ମାନବ ସେମାନଙ୍କ ଶକ୍ତିକୁ ମାନୁ ବା ନ ମାନୁ, ମାନବ ଭାଲୁ ମାନ୍ଦ ଚଳୁ ବା ନ ଚଳୁ, ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଅପ୍ରତିହତଭାବେ ଚଳୁଛି ଏବଂ ମାନବ ସେ ସବୁର ଫଳାଫଳ ଅଳ୍ପାଧିକଭାବେ ଦେଉ ବା ଛାଡୁଥିବେ ଦେଉ, ଭୋଗକରି ଯାଉଛି । ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଜନିତ ସନ୍ଦଫଳର ପ୍ରତିକାରବିଧାନଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି: ଦେବାରାଧନା, ଗ୍ରହ ପୂଜା, ହୋମ, ଦାନ, ମଣିଧାରଣପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରଗଣର ଶକ୍ତିକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ସେ ସବୁ କର୍ମ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ମନରେ ଶାନ୍ତିଲାଭ କରୁଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ବିଶ୍ୱାସ ନ କରୁଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଗ୍ରହଶକ୍ତି ଜନିତ ଫଳ ଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ବିବାହ, ବ୍ରତ, କର୍ଣ୍ଣବେଧ, ସୀମନ୍ତୋନ୍ନୟନ, ଚୂଡ଼ାକର୍ମ, ନବବଧୂ ଯାତ୍ରା, ଗର୍ଭାଧାନ, ଗର୍ଭ ସଂସ୍କାର, ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ, ଗୃହାରମ୍ଭ, ଗୃହ ପ୍ରବେଶ, ଜଳାଶୟ ଖନନ, ଦେବତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପ୍ରଭୃତି ହିନ୍ଦୁର ଯାବତୀୟ କର୍ମ ରାଶିନକ୍ଷତ୍ରର ଶୁଭାଶୁଭ ବିବେଚନା କରି କରିଥାଏ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ଯାତ୍ରା କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଅମୃତ ବେଳା, ମାହେନ୍ଦ୍ର ବେଳା, ବଜ୍ର ବେଳା, ଶୂନ୍ୟ ବେଳା ଇତ୍ୟାଦି । ଅମୃତ ବେଳା ଓ ମାହେନ୍ଦ୍ର ବେଳାରେ ଯେଉଁ କର୍ମ କରିବ ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ, ଅନ୍ୟ ବେଳାରେ ଯାତ୍ରା କରିବ ସେଥିରେ ବାଧା ବିଘ୍ନ ଘଟିବ । ପବନ ବିଜୟ ସ୍ୱରୋଦୟରେ ବିଶ୍ୱାସ ବାର ଯାତ୍ରା କରିବା ବିଧି ଅଛି । କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କେଉଁ ବେଳାରେ କଲେ ଜୟ ହେବ ସେଥି ପ୍ରତି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ବିଦ୍ୱ ।

ତିଳ ଦେ. ବ—ଖସା; ତୈଳ—Sesamum; gingeli oil
ତିଳ (ତୈଳ ଦେଖ) plant and seed.

ରାଶିଆ—ଦେ. ତଣ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ, ଯଥା, ମୀନ ରାଶିଆ)—
Rāsiā ଅମୁକ ରାଶିରେ ଜନ୍ମ ହେଇଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—(Persons
ରାଶିୟା Born in a particular zodiacal sign).
ରାଶିୟା

ରାଶିକ—ସଂ. ବ (ରାଶି + କ)—୧ । ରାଶି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Rela-
Rāsika ting to numbers. ୨ । ରାଶିଯୁକ୍ତ—
2. Connected with a particular zodiacal sign.

ରାଶି ଗୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ସରୁଧାନ—A species of
Rāsi gundi fine paddy.

ରାଶି ଗୃହ—ସଂ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ) —ରାଶି ଚକ୍ରରେ ଚିହ୍ନିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ
Rāsi gṛuha ରାଶିର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗୃହ ବା ସ୍ଥାନ—Space
marked for each of the twelve signs
in the zodiacal circle.

ରାଶି ଚକ୍ର—ସଂ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜ୍ୟୋତିଷିକ ଚକ୍ର ବା ବୃତ୍ତ—
Rāsi chakra [ଦ୍ର—ଏଦ୍ୱାରା ପରିଧି ୧୨ଟି ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହକୁ ଗୋଟିଏ ରାଶି ଅଧିକାର କରେ; ଏଦ୍ୱାରା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଓ ସମସ୍ତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଭ୍ରମଣମାର୍ଗ]; ଭରାଚକ୍ର
The zodiac; the circle representing the respective positions of the zodiacal signs.

[ଦ୍ର—ରାଶିଚକ୍ର—ମେଷାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିଯୁକ୍ତ ବୃତ୍ତ । ଏଦ୍ୱାରା ୩୬୦ ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ ଓ ୩୦ ଅଂଶ ଘେନି ଏକ ରାଶି ଗଠିତ ଓ ପ୍ରବହ-ବାୟୁଦ୍ୱାରା ଗତିଶୀଳ ।

ଭରାଚକ୍ରଂ ଧ୍ରୁବସ୍ଥୋ ବର୍ତ୍ତୟତ୍ୟେତ୍ୟ ପ୍ରବହାନ୍ତର୍ଗତଃ ।
ପର୍ଯ୍ୟେତ୍ୟଜସ୍ରଂ ଭଗଣା ଗ୍ରହକକ୍ଷା ଯଥାକ୍ରମଂ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

× × ×

ରାଶ୍ୟଂଶ—ସପ୍ତବିଂଶତି ଭୈର୍ଜ୍ୟୋତିଷ୍କଂ ସ୍ତ୍ରିମିତ ବାୟୁଗଂ,
ଉଦକାଂଶୋ ବିବେଦ୍ରାଣି ନବର୍କ୍ଷଚରଣାର୍କିତଃ । ପାଣିକା ।
ଅର୍ଥାତ୍ ରାଶିଚକ୍ରର ୩୬୦ ଅଂଶରେ ୨୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନକ୍ଷତ୍ରର ପରିମାଣ ୧୩ ଅଂଶ ୨୦ କଳା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶି ଦୁଇ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଅପର ଏକ ନକ୍ଷତ୍ରର ଏକଚରଣ ଘେନି ଗଢ଼ା ।

ଯଥା—ଅଶ୍ୱିନୀ, ଭରଣୀ ଓ କୃତ୍ତିକାର ଏକ ପାଦ ନେଇ ମେଷରାଶି ଗଠିତ; କୃତ୍ତିକାର ୩ ପାଦ ୬ ରୋହିଣୀ ଓ ମୃଗଶିରାର ଦୁଇ ପାଦ ନେଇ ବୃଷରାଶି ଗଠିତ; ମୃଗଶିରାର ୨ ପାଦ, ଆର୍ଦ୍ରା, ପୁନର୍ବସୁର ୩ ପାଦ ନେଇ ମିଥୁନ ରାଶି ଗଠିତ; ପୁନର୍ବସୁ ୧ ପାଦ, ପୁଷ୍ୟା ଓ ଅଶ୍ଳେଷା ନେଇ କର୍କଟରାଶି ଗଠିତ; ମଘା, ପୂର୍ବଫାଲ୍ଗୁନୀ ଓ ଉତ୍ତର-ଫାଲ୍ଗୁନୀର ଏକପାଦ ନେଇ ସିଂହରାଶି ଗଠିତ; ଉତ୍ତର-ଫାଲ୍ଗୁନୀର ୩ ପାଦ, ହସ୍ତା, ଚିତ୍ରାର ୨ ପାଦ ନେଇ କନ୍ୟାରାଶି ଗଠିତ; ଚିତ୍ରାର ୨ ପାଦ, ସ୍ୱାତୀ, ବିଶାଖାର ୩ ପାଦ ନେଇ ତୁଳାରାଶି ଗଠିତ; ବିଶାଖାର ୧ ପାଦ, ଅନୁରାଧା, ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର ନେଇ ବୃଶ୍ଚିକରାଶି ଗଠିତ; ମୂଳା, ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା ଓ ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ନକ୍ଷତ୍ରର ୧ ପାଦ ନେଇ ଧନୁରାଶି ଗଠିତ; ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ାର ୩ ପାଦ, ଶ୍ରବଣା ଓ ଧନିଷ୍ଠାର ୨ ପାଦ ନେଇ ମକର ଗଠିତ; ଧନିଷ୍ଠାର ୨ ପାଦ ଶତଭିଷା ଓ ପୂର୍ବଭାଦ୍ରର ୩ ପାଦ ନେଇ କୁମ୍ଭ ଗଠିତ; ପୂର୍ବଭାଦ୍ରର ୧ ପାଦ, ଉତ୍ତରଭାଦ୍ରବ ଓ ରେବତୀ ନକ୍ଷତ୍ର ନେଇ ମୀନରାଶି ଗଠିତ ।

ଭଗବାନ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରାଦି ଦୃଷ୍ଟି କଲ୍ପାବରେ ଆପଣାକୁ ଦ୍ୱାଦଶ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଦି ତତ୍ତ୍ୱରୂପକୁ ଧାରଣ କଲେ, ପ୍ରମାଣ—

ଅଥସୃଷ୍ଟ୍ୟାଂ ସନକ୍ଷତ୍ରେ ବ୍ରହ୍ମାଦ୍ୟଙ୍କାର ମୂର୍ତ୍ତିଭୃତ
ସନଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରମାଜଙ୍କେ ସୂର୍ଯ୍ୟଶ୍ଚୋତ୍ତରଯାଂ ନଯଃ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନସଃ ଖଂ ଉତ୍ତୋବାସୂ ରନ୍ଧ୍ରିଗ୍ରୋଧରା ବମାତ୍,
ଗୁଣୈକବୃତ୍ତ୍ୟା ପଙ୍ଗୈବ ମନ୍ଦାଭୂତାନ ଜଙ୍ଘିରେ ।
ଅଗ୍ନୀଷୋମୌଭ୍ୟୁରେନ୍ଦୁ ଉତ୍ତସ୍ତ୍ୟୁଙ୍ଗାରକାତ୍ମଯୁଃ,
ତେତୋଭୂଶଂମୁବାତେଭ୍ୟଃ ବମଶଃ ପଞ୍ଚ ଜଙ୍ଘିରେ ।
ପୁନ ର୍ଦ୍ଦିଶଧାସ୍ମାନଂ ବଭଜେଦ୍ରାଶି ସଙ୍ଖକଂ,
ନକ୍ଷତ୍ର ରୂପିଣଂଭୂଯଃ ସପ୍ତବଂଶାସ୍ମକଂ ବଶୀ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

× × ×

ରାଶିଚକ୍ରର ବର୍ତ୍ତମ ବଷୟରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କୌଣସି ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର ଉନ୍ନ ମତ ପ୍ରଗ୍ର କରେ ନାହିଁ । ରାଶିମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ, ଅକୃତି ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉଭୟେ ପ୍ରାୟ ଏକମତ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରଗଣ (Constellations) ର ବବରଣ ଗ୍ରନ୍ଥବଦ୍ଧ,କନ୍ତୁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜର ସ୍ଥାନ ବଷୟରେ ସାମାନ୍ୟ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଘଟିଥାଏ ।

(ରାଶିମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବବରଣ ରାଶି ଶବ୍ଦରେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।)

ଦର୍ଦ୍ଦି ଲେଖକ ଜ୍ୟୋତିଷାର୍ଣ୍ଣବ
ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ର ।

ରାଶିତେଲ—ଦେ ବ.—ଉଲ ତୈଲ—Sesamum oil.
Rāsi tela ତିଳର ତେଲ **तिलकातेल**

ରାଶି ନକ୍ଷତ୍ର—ସଂ. ବ—୧ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ମେଷାଦି ରାଶି ଓ ଅଶ୍ୱିନୀ
Rāsi nakshatra ଆଦି ନକ୍ଷତ୍ର—1. (Astrology) The astrological signs and asterisms. ୨ । ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ବେଳା ସମୟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥାଆନ୍ତି—2. The ascension of the moon at the birth of a person.

ରାଶି ନା(ଳା)ଡୁ—ଦେ. ବ.—ଖସାରେ ବା ଗୁଳରେ ମିଠା ପାଗ
Rāsi na(la)ḍu କରାଯାଇ ବଳାଯାଇଥିବା ଲଡୁ—Sweetmeat-balls of fried sesamum seeds seasoned with sugar.
तिलकी लड्डु

ରାଶି ନାମ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ରାଶିରେ ଯେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ ସେହି
Rāsi nāma ରାଶିର ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ସେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଯେଉଁ ନାମ ହେବା ଉଚିତ—Name of a person which is proper to be given to him according to the zodiacal sign of his birth. (ଦ୍ର— ଲୋକକୁ ଯେଉଁ ନାମରେ ଡକାଯାଏ ତାକୁ ମାତା ପିତାଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ବଥନ୍ତି ବୋଲି ତାହାକୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ନାମ ବା ତାକନାମ ବୋଲାଯାଏ ।)

ରାଶି ପଟାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଗଣ୍ଡ ଓ
Rāsi paṭāibā ଭୂୟାଁ ଜାତିର ବରକନ୍ୟାମେଳରେ ବୁଝିବାର ପ୍ରଥା ବଶେଷ—A peculiar method of ascertaining the agreement or otherwise of stars of a bride and a proposed groom, prevalent among the Gonds and Bhuyāns.

[ଦ୍ର—ବରକନ୍ୟା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ଥାପିତ ହେଲେ ଗୋଷ୍ଠୀର ବଡ଼ ଜଂସାରେ ଜନ୍ମିଲ ପାଣି ଭର କନ୍ୟା ପକ୍ଷର ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ପାଣିରେ ବାରମ୍ବାର ଏକାଦ୍ଧକ୍ରମେ ୨ଥର ଗୋଷ୍ଠୀର ଲେଖାଏଁ ଗ୍ରନ୍ଥି ଓ ବର ପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ରୋଷ୍ଟୀର ଲେଖାଏଁ ଗଣ୍ଡୁଳ ପକାଉ ଥାଆନ୍ତି । ଏଥି ପରେ ଯଦି ଦେଖାଯାଏ ଯେ କଂସାର ଜନ୍ମ ଦେଶରେ ପାଣି ଉଚ୍ଚେ ଅଧିକ ହୋଇଛି ତେବେ ଦକ୍ଷିଣାର ଶୁଭ ହେବ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରାଯାଏ; ନଚେତ୍ ଏ ବବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ରହିତ କରାଯାଏ ।]

ରାଶି ପାନ—ଦେ. ବ. (ଯାନବରଜା ଭାଷା)—ମଝିରୁ ପାନରୁ ଯେଉଁ
Rāsi pāna ପାନ ଅତି ଛୋଟ—The smallest of the betel leaves.
छोटा पान छोटा पान

ରାଶିଫଳ—ସଂ. ବ—(ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଜନ୍ମକାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରର
Rāsiphala କୌଣସି ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱଭାବାଦି—(Astrology) The affect of the natal sign of the Zodiac on a man's life.

[ଦ୍ର:—ରାଶିଫଳ—

ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମକାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ରାଶିରେ ଥାଏ, ତାହା ସେହି ମନୁଷ୍ୟର ରାଶି । ଚନ୍ଦ୍ରର ଏହି ଅବସ୍ଥିତି ଯୋଗୁ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବାଦି ଉପରେ ହୁଏ, ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ତାହା ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

ଉବଚ୍ଚ ବରୁଲକେଶଶ୍ଚଞ୍ଚଳ ସ୍ତ୍ୟାଗଶୀଲୋ
ରୁଚିରଶୁଚିକଲାସୀ ବାବଦୂକୋ ଦୁରନ୍ତଃ ॥
ନ ଉଦଚ୍ଚ ଗୁହ୍ୟମେଧୀ କ୍ରୂରନେତ୍ରୋଽଲ୍ପମେଧା ।
ଧନପଚ୍ଚ ରନ୍ଧ୍ରଦାତା ମେଷରାଶିର୍ମନୁଷ୍ୟଃ । ୧ ॥

ମେଷ ରାଶିରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଳ୍ପ କେଶବଶିଷ୍ଟ, ଚଞ୍ଚଳ, ତ୍ୟାଗଶୀଳ, ଲାଂଣ୍ୟଯୁକ୍ତଶରୀର, ପଦ୍ମଜ୍ଞ, କଳାସୀ, ବାବୁଭାଷୀ, ଦୁରନ୍ତ, ଗୁପ୍ତ ବାସରେ ଅଜଡୁକ, କ୍ରୂରନେତ୍ର (ଟେରା), ଅଳ୍ପମେଧାସ୍ୱ, ଧନପଚ୍ଚ ଓ ଦାତା ହୁଏ ।

ପୃଥୁ ଜଘନ-କପୋଲଃ ସ୍ଥୂଲନେତ୍ରୋଽଲ୍ପଭାଷୀ ।
ଶୁଚି ରଚ୍ଚଶସ୍ୱୀ ଦକ୍ଷୋ ରମ୍ୟଦେହଃ ସୁଖୀଚ ॥
ଦ୍ୱିଜଗୁରୁସୁରଭକ୍ତଃ ଶ୍ଲେଷ୍ମବାଚସ୍ପତ୍ୟବଃ ।
ସିତ କୁଟିଲକଚ୍ଛୋ ରେମଯୁକ୍ତୋବୃଷାଖ୍ୟଃ । ୨ ॥

ବୃଷ ରାଶିରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ଥୂଲଜଘନ ଓ ସ୍ଥୂଲଗଣ୍ଡ, ସ୍ଥୂଲ ନେତ୍ର, ଅଳ୍ପଭାଷୀ, ଶୁଚି, ଅତି ଦକ୍ଷ, ରମଣୀୟଦେହ-ବର୍ଣଶ୍ଚ, ସୁଖୀ, ଦେବଗୁରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଭକ୍ତିମାନ୍,ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମ ପ୍ରକୃତି ଓ ରୋମଯୁକ୍ତ; ପୁଣି ତାହାର କେଶାଗ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଓ କଞ୍ଚି ହୁଏ ।

ମୃଦୁରୁପଚ୍ଚ ରାଶଃ ପାଠବଶ୍ଚଞ୍ଚବାକ୍ୟଃ
ଧରଜନ ହୃତକାସ୍ୱ ପଣ୍ଡିତଃ କ୍ରୂରଚିତ୍ତଃ ।
ପ୍ରକୃତ୍ତମଳନବେଶଃ ଶ୍ଲେଷ୍ମବାତପ୍ରବୋ—
ଭବଚ୍ଚ ମିଥୁନରାଶୌ ର୍ଜାତବାଦ୍ୟାନୁରକ୍ତଃ । ୩ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଥୁନ ରାଶିଜାତବ୍ୟକ୍ତି ମୃଦୁସ୍ୱଭାବ, ସୁଷ୍ଠୁଶବ୍ଦକାର, ପାଠକାଳରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚାରଣକାରୀ, ପରୋପକାରୀ, ପଣ୍ଡିତ, କ୍ରୂରଚିତ୍ତ, ସ୍ୱଭାବତଃ ମଳିନବେଶଧାରୀ, ବାଉଶୁଣ୍ଠସ୍ୱଭାବ ଏବଂ ଗୀତରେ ଓ ବାଦ୍ୟରେ ଅନୁରକ୍ତ ହୁଏ ।

ପ୍ରବଳ କଫଶଗ୍ଭରୋ ଦେବନମ୍ରଃ ପ୍ରକାଶ୍ୟଃ
ସ୍ୱସ୍ୱମୁଖଚଡବକ୍ତ୍ରୋ ଦେବଦାଢ଼ପ୍ରତରକ୍ତଃ ।
କୁଲପଡିରବଧନେଚ୍ଛା ମଣ୍ଡଳାକାରମୂର୍ତ୍ତି—
ର୍ଭବଢି ବହୁଳବକ୍ଷାଃ କର୍କଟୋ ଯସ୍ୟ ରାଶିଃ । ୪ ।

କର୍କଟ ରାଶିଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ କଫଯୁକ୍ତ, ଦେବକାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହୀ, ତେଜସ୍ୱୀ, ସ୍ୱୀୟ ସ୍ୱମତାରେ ଉପାର୍ଜ୍ଜନକାରୀ, ଦେବବ୍ରାହ୍ମଣ ଭକ୍ତ, କୁଳପଡଉଲ୍ୟ ମାନ୍ୟ, ବହୁଳମୁଖ ଓ ବିଶାଳବକ୍ଷୋଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ଉଦରଭରଣଭୁକ୍ଷଃ କ୍ରୋଧନୋ ମାଂସଲୁବ୍ଧୋ
ଗହନଗିରିଗୁହାନାଂ ସେବନୋ ବନ୍ଧୁହୀନଃ ।
କପିଳନୟନଯୁକ୍ତସ୍ଥୂଳବକ୍ଷାଃ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତୋ—
ଭବଢି ଯୁବତାସେବୀ ପଣ୍ଡିତଃ ସିଂହରାଶିଃ । ୫ ।

ସିଂହରାଶିଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱୀୟ ଉଦରପୂରଣରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, କ୍ରୋଧୀ, ମାଂସଲୋଭୀ, ଅରଣ୍ୟ, ପର୍ବତ ଓ ଗୁହାପ୍ରିୟ, ବନ୍ଧୁହୀନ, କପିଳବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁଯୁକ୍ତ, ଉଚ୍ଚବକ୍ଷାଃ, କ୍ଷୁଧାତୁର, ଯୁବତୀସେବୀ ଓ ପଣ୍ଡିତ ହୁଏ ।

ବିମଳମତି ସୁଶୀଳୋ ଲେଖ୍ୟବୃତ୍ତଃ କବି ର୍ବା
କୃଶତନୁ ଧନଯୁକ୍ତଃ କାନ୍ତାଧୀରଃ ସୁଖୀଚ ।
ଭବଢି ନୟନସ୍ୱେଗୀ ଧର୍ମ୍ମକର୍ମ୍ମାନୁରକ୍ତୋ—
ଗୁରୁଜନ ହିତକାର୍ଯ୍ୟ କନ୍ୟକା ଯସ୍ୟ ରାଶିଃ । ୬ ।

କନ୍ୟାରାଶିଜାତବ୍ୟକ୍ତି ନିର୍ମ୍ମଳବୁଦ୍ଧି, ସୁଶୀଳ, ଲେଖକ ବା କବି, କୃଶତନୁ, ଧନୀ, କମନୀୟଦେହ, ଧୀର, ସୁଖୀ, ଚତୁରୋଗୀ, ଧର୍ମ୍ମକର୍ମ୍ମାନୁରାଗୀ ଓ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ହିତକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ।

ଭବଢି ଶିଥିଳଗାତ୍ରୋ ନାଢିଘାର୍ଘପ୍ରମାଣୋ
ଜନୟତି ପରତୋଷଂ ବାନ୍ଧବାନାଂ ପ୍ରଦାନୈଃ ।
ଅତିଶୟୀ ବନ୍ଧୁଗ୍ରାହୀ ଜ୍ୟୋତିଷାଂଜ୍ଞାନଯୁକ୍ତୋ
ଭବଢିହି ତୁଳରାଶିର୍ଦ୍ରବ୍ୟବର୍ଗାନୁରକ୍ତଃ ।

ତୁଳରାଶିଜାତବ୍ୟକ୍ତି ନାଢିଘାର୍ଘ ଓ ଶିଥିଳଗାତ୍ରଯୁକ୍ତ, ଦାନଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧବମାନଙ୍କର ସନ୍ତୋଷୋତ୍ପାଦନକାରୀ, ବନ୍ଧୁଗ୍ରାହୀ, ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନଯୁକ୍ତ ଓ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କଠାରେ ଅନୁରକ୍ତ ହୁଏ ।

ବନ୍ଧୁ-ଜନ-ଧନଭୋଗୀ ସ୍ଫୀତ ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତଃ
ପିଶୁନମତି ମନୁଷ୍ୟୋ ସ୍ତ୍ରୀଜସେବାନୁରକ୍ତଃ ।
ଅତଲଷଢି ପର୍ଯ୍ୟର୍ଥଂ ନଭଃସମୃଦ୍ଧଯୋଗଯୁକ୍ତୋ—
ଦୃଢ଼ମତିରତିଶୂରେ ବୃଶ୍ଚିକୋ ଯସ୍ୟରାଶିଃ ।

ବୃଶ୍ଚିକ ରାଶିଜାତବ୍ୟକ୍ତି ବନ୍ଧୁ ଧନଜନରେ ସୁଖୀ, ଭୋଗୀ, ଉତ୍ତମ ସ୍ତ୍ରୀଯୁକ୍ତ, କ୍ରୂରମତି, ସ୍ତ୍ରୀଜସେବାନୁରକ୍ତ, ପରଦ୍ରବ୍ୟାଭଲାଷୀ, ଉଦ୍‌ଯୋଗଯୁକ୍ତ, ଦୃଢ଼ମତି ଓ ଅତିଶୟ ଶୂର ହୁଏ ।

ଧନୁରବଗୁଣଯୁକ୍ତଃ କୀର୍ତ୍ତିମାନ୍ ପୂଜ୍ୟମାନ୍ୟଃ
କୁଳପତି ରସବଜ୍ଞୋ ବନ୍ଧୁବର୍ଗୈର୍କଥାଢ୍ୟଃ ।
ବନ୍ଧୁଧନଜନଯୁକ୍ତୋ ଦେବବିପ୍ରୋପସେବୀ
ମୃଦୁଗଢ଼ରସହୃଷ୍ଟଃ କାର୍ମୁକୋ ଯସ୍ୟ ରାଶିଃ ।

ଧନୁରାଶି ଜାତବ୍ୟକ୍ତି ବନ୍ଧୁଗୁଣଯୁକ୍ତ, କୀର୍ତ୍ତିମାନ୍, ପୂଜ୍ୟମାନ୍ୟ, କୁଳପତି, ରସିକ, ବନ୍ଧୁଗଣପୂଜ୍ୟ, ବନ୍ଧୁ ଧନ ଜନଯୁକ୍ତ, ମୃଦୁଗଢ଼ ଓ ଅସହିଷ୍ଣୁ ହୁଏ ।

ଅତଲଷଢି ପରସ୍ତ୍ରୀଂ ଲବ୍ଧ ସଙ୍ଗଦ୍ଭୋଗୋ-
ନରଯତିରବ ଚଣ୍ଡୋ ମନ୍ଥବାଦେ ପ୍ରସକ୍ତଃ ।
କୃଶତନୁ ଜଡିବୁର୍ବ୍ବନ୍ଧୁବର୍ଗସ୍ୟ ଭର୍ତ୍ତା
ଭବଢି ମକରରାଶି ର୍ମାନବୋ ସାରଭାବଃ ॥

ମକରରାଶିଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ପରସ୍ତ୍ରୀଲୋଲୁପ, ପ୍ରାପ୍ତସଙ୍ଗଭୋଗୀ, ଯତିତୁଲ୍ୟ ପ୍ରତାପବାନ୍, ମନ୍ଥବାଦଯୁକ୍ତ, କୃଶଶରୀର, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ବନ୍ଧୁଗଣଙ୍କର ଭରଣପୋଷଣକାରୀ ଓ ସାରସ୍ୱଭାବ ହୁଏ ।

ଭୁରଗ ଇବ ସୁଦୃଷ୍ଟଃ ସୁନରଃ ସ୍ୱଚ୍ଛଚିତ୍ତଃ
ସ୍ଥିରଧନମତଲାଷୀ ମାନଭାବଜ୍ଞଚିତ୍ତଃ ।
ବନ୍ଧୁଧନ ପରବାରୋ ଜ୍ଞାତିବନ୍ଧୁ ପ୍ରମୋଦୀ
ପରଜନ ହିତକାର୍ଯ୍ୟ ଯସ୍ୟ ରାଶିର୍ଘଟାଖ୍ୟଃ ।

କୁମ୍ଭରାଶି ଜାତବ୍ୟକ୍ତି ଅଶ୍ୱନ୍ୟାସ୍ୟ ସୁନର ଦୃଷ୍ଟିଯୁକ୍ତ, ସୁଜନ, ସରଳମନା, ସ୍ଥିରଧନେଚ୍ଛୁ, ମାନବଙ୍କ ଜଳ ଭାଗ୍ୟ ଠାରେ ବିମୁଖ, ବନ୍ଧୁଧନ, କୁଟୁମ୍ବଯୁକ୍ତ, ଜ୍ଞାତିବନ୍ଧୁପ୍ରମୋଦୀ ଓ ପରୋପକାରୀ ହୁଏ ।

ଜଳଧନସୂଖଭୋକ୍ତା ମୈଥୁନାଦ ପ୍ରସକ୍ତଃ
ସମରୁଚିରଶଗ୍ଭରୋ ବସୁଲାଭୋତ୍କମଧ୍ୟଃ ।
ଅଉଭବଢି ସପତ୍ନାନ୍ ସ୍ତ୍ରୀଜଭୋବ୍ୟକ୍ତ କାନ୍ତୁ—
ରଢିଶସ୍ୟ ଧନଲୋଭୀ ପଣ୍ଡିତୋମୀନରାଶଃ ।

ମୀନରାଶି ଜାତବ୍ୟକ୍ତି ଧନଜନ ଓ ସୁଖଭୋଗୀ, ରଢିକ୍ରିୟାସକ୍ତ, ରୁଚିରଶିଖି ଶଗ୍ଭର, ବସୁଲାଭକାରୀ, ମଧ୍ୟଦେଶା କୃଶ, ଶତ୍ରୁଜୟୀ, ସ୍ତ୍ରୀଜଜ, କାନ୍ତିମାନ୍, ଲୋଭୀସକ୍ତ ଓ ପଣ୍ଡିତ, ହୁଏ । (ସଜ୍ଜଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ର) ।

ରାଶିବର୍ଡ଼ି—(ନ. ପି. ଲେ)—ଖସା ବା ଚଳ ପିଣ୍ଡିଚ ବଡ଼ି—
Rāsibardi Dried balls of Biri paste mixed with sesamum seeds. ତିଳେର ବଡ଼ି ତିଲୈରି(ଡି)

ରାଶିଭାଗ—ସ. ବ (ଗଣିତ)—ଉଗ୍ଗାଂଶ—
Rāsibhāga Fraction.

ରାଶିଭୋଗ—ସ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ସୂର୍ଯ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରାଦି ଗ୍ରହଙ୍କର ଗ୍ରହଚକ୍ରରେ ଭ୍ରମଣକାଳରେ କଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରାଶି ଚଦ୍ଦିଚ ଗୃହରେ ଅବସ୍ଥିଚ—The passing of the planets through a particular sign of the Zodiac.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଶି ମଣ୍ଡଳ—ସ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ରାଶିଚକ୍ର (ଦେଖ)
Rāsi maṇḍala Rāsichakra. (See)

ରାଶି ରାଶି—ଦେ. ବଣ ଓ ବ—୧ । ବହୁ ସ୍ତୂପାକାରରେ ସ୍ତୂପୀକୃତ—
Rāsi rāsi 1. Heaped in heaps; ୨ । ଅସଙ୍ଖ୍ୟ—
ରାଶିରାଶି ରାଶିରାଶି 2. In heaps; multitudinous.

ରାଶୀକରଣ—ସ. ବ (ରାଶି+ଅନୁଚ ଭଦ୍ ଭାବେ ଚ୍ୱି+ ଅନଣ)—ଗଦା
Rāśikaraṇa କରିବା—Gathering of anything into a heap.

ରାଶୀକୃତ—ସ. ବଣ (ରାଶି +ଅନୁଚ ଭଭାବେ. ଚ୍ୱି+କୃତ)—
Rāśīkṛuta ପୁଞ୍ଜୀକୃତ; ସ୍ତୂପୀକୃତ—Heaped up; gathered into a heap.

ରାଶୀୟ—ସ. ବଣ (ରାଶି + ଈୟ)—ରାଶି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Rāśīya Relating to a Rāśi.

ରାଷ୍ଟ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ରାଷ୍ଟ୍ର)—କୌଣସି ବିଷୟର ପ୍ରଚାର—
Rāshṭa Publication of a matter.
ରାଷ୍ଟ ପ୍ରଗଟ ବଣ—ପ୍ରଚାରିତ—Published.

ରାଷ୍ଟ୍ର—ସ.ବ (ରାଜ୍.ଧାତୁ=ଶୋଭା ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଷ୍ଟ୍ର)—୧ । ରାଜ୍ୟ—
Rāshṭra 1. Kigdom; realm. ୨ । ସାମ୍ରାଜ୍ୟ—
2. Empire. ୩ । ଜନପଦ; ଦେଶ—3. Country. ୪ । ପ୍ରକାଶ; ପ୍ରଚାର—4. Publication; promulgation. ୫ । ମରକ; ରାଜ୍ୟରେ ଘଟିବା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସଦୃଶ ସେହ ଆଦରୂପ ଉପଦ୍ରବ—5. Public calamities or visitations; calamities overtaking a country, such as, famine, pestilence, contagious disease. ବଣ—୧ । ପ୍ରଚାରିତ—1. Published. ୨ । ଖ୍ୟାତ; ପ୍ରସିଦ୍ଧ—
2. Renowned.

ରାଷ୍ଟ୍ର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ବିଷୟ) ଦେଶମାକ ପ୍ରଚାରିତ
Rāshṭra karibā କରିବା—To publish a matter; ରାଷ୍ଟ୍ରିକୟା ପ୍ରଗଟ କରନା to broadcast; to proclaim.

ରାଷ୍ଟ୍ରକୂଟ—ସ. ବ—୧। ଦକ୍ଷିଣାପଥର ରାଜ୍ୟବିଶେଷ—
Rāshṭrakūṭa 1. A kingdom in the Deccan.
୨ । ବହୁତ ରାଜ୍ୟର ସମାହାର—2. A confederacy of states; federated states.

ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜନୀତି—
Rāshṭranīti Politics.

ରାଷ୍ଟ୍ରପତି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ରାଜା; ସମ୍ରାଟ୍—
Rāshṭrapati King; emperor.

ରାଷ୍ଟ୍ରଭଙ୍ଗ—ସ. ବ—ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଶାସନପ୍ରଣାଳୀର ଆମୂଳ
Rāshṭrabhaṅga ପରିବର୍ତ୍ତନ; ରାଜ୍ୟବିପ୍ଳବ—Radical
(ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ—ଅନ୍ୟରୂପ) change of the government; revolution; a complete change or break-up of the government of a country.

ରାଷ୍ଟ୍ର ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ବିଷୟ) ଦେଶମଧ୍ୟ ପ୍ରଚାରିତ
Rāshṭra hebā ହେବା—To be talked about; to
ରାଷ୍ଟ୍ରିହେଉଥିବା ପ୍ରଗଟହୋନା be published broadcast.

ରାଷ୍ଟ୍ରିକ—ସ. ବଣ (ରାଷ୍ଟ୍ର+ଇକ)—୧ । ରାଜ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Rāshṭrika 1. Pertaining to a state.
୨ । ରାଷ୍ଟ୍ର ବା ଦେଶବାସୀ—2. Resident of a realm.

ରାଷ୍ଟ୍ରିକା—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ବୃହତ୍ତା; ଡୋରା ବାଇଗଣ; ବଡାକନ୍ଦୁରୀ-
Rāshṭrikā Solanum Indicum (plant).
ଓ. ବଡାକନ୍ଦୁରୀ ବ୍ୟାକୁଡ୍ ବର୍ହିଣଟା ଟେଁ. ଜୁଜମାଚ

ରାଷ୍ଟ୍ରି (ଷ୍ଟ୍ରୀ)ୟ—ସ. ବ (ରାଷ୍ଟ୍ର+ଇୟ, ଈୟ)—ରାଜ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Rāshṭri(shṭrī)ya Relating to a realm.
ସ. ବ (ନାଟ୍ୟୋକ୍ତି)—ରାଜ ଶ୍ୟାଳକ; ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ବା ଶ୍ୟାଳକ—The brother of a king's queen.

ରାଷ୍ଟ୍ରୀ—ସ. ବ—୧ । ମହାରୁଣ୍ଠା (ଦେଶ) (ଦ୍ରବ୍ୟକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।)
Rāshṭrī 1. Mahāruṇṭhā (See)
୨ । ରାଜ୍ୟାଧୀଶ୍ୱରୀ—2. A female ruler (Apte).

ରାସ୍—ଦେ. ବ—ରାଶ୍ (ଦେଖ) Rāś (See)
Rās (ଧାତୁ)—ସ—ଶବ୍ଦ କରିବା—To make a sound.
ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ଚତୁରଥ ବ—ଗୋଟି (ଗାଈ)
(ଯଥା—ସାତ ରାସ୍ ଗାଈ=ସାତ ଘର ଗାଈ)—
(Head of cattle).

ରାସ୍ କାଟ୍—ଦେ. ବଣ—ଦୁଠାଉ ଉଚ୍ଚ; ଅତଡ଼ଆ—
Rās kāṭ ଖାଡା ଟୀଲା Steep; precipitous.

ରାସ—ସ. ବ. (ରାସ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଘଞ୍.ଅ)—୧ । ଶବ୍ଦ—
Rāsa 1. Sound. ୨। କୋଲାହଳ; କଳରବ—2. Noise; hubbub. ୩ । ଗୋପନାରୀ ମଣ୍ଡଳ ପରିବେଷ୍ଟିତ ରାଧା-କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଯୁଗଳ ନୃତ୍ୟ ଲୀଳା; ଗୋପୀଗଣ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ରାଧାକାଙ୍କ ସହିତ ନୃତ୍ୟ ବିଲାସ—3. A sport or pastime consisting of the Gopis dancing in a circle round the pair Rādhā Krushṇa. ୪ । ପ୍ରେମୋଦ୍ଦୀପକ ନୃତ୍ୟ ବିଶେଷ—
4. An amorous dance. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ରାଧାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କ୍ରୀଡ଼ାକୁ ଯେଉଁମାନେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ପରମ ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ସେମାନେ ରାସ କ୍ରୀଡ଼ାର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ବୁଝନ୍ତି ଯେ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭଗବାନ୍ (ପୁରୁଷ) ଓ ରାଧିକା ପ୍ରକୃତି ଓ ୧୬ ସହସ୍ର ଗୋପାଙ୍ଗନା ପୃଥିବୀର ଅସଙ୍ଖ୍ୟ ଭକ୍ତ ନରନାରୀଙ୍କ ପ୍ରାଣ । ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ସମୟରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମଝିରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ଚାରି ପାଖରେ ମଣ୍ଡଳାକାରଦେଇ ୧୬ସହସ୍ର ଗୋପୀ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋପୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାହାରି ହୋଇ ନୃତ୍ୟ କରୁ ଥାଆନ୍ତି । ସେହି ରାସ ପ୍ରତିଦିନ ବୈକୁଣ୍ଠରେ ଘଟିଅଛି । ପୁରାଣରେ ଅଛି ଯେ, ସ୍ତ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ ନ କଲେ ରାସ ଦେଖିବାର ଶକ୍ତି କାହାର ନାହିଁ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ସହିତ ବୃନ୍ଦାବନରେ ଯେଉଁ ରାସ

Digitized by srujanika@gmail.com

କ୍ରୀଡ଼ା କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସମୟରେ କରିଥିଲେ ତାକୁ ଶରଦ୍ରାସ ଓ ବସନ୍ତ ସମୟରେ କରିଥିବା କ୍ରୀଡ଼ାକୁ ବସନ୍ତ ରାସ କୁହାଯାଏ ।]

ରାସ କେଲି—ସ. ବ—ରାସଲୀଳା—Kṛushṇa's amorous dance with Rādhā and Gopis. Rāsa keli (ରାସକ୍ରୀଡ଼ା, ରାସ ବିଳାସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାସଣା—ଦେ. ବ. (ସ. ରସା) —ରସ୍ନା (ଦେଖ) Rāsaṇā Rāsnā (See)

ରାସନା **रासना**

ରାସନ—ସ. ବ. (ରସନ + ଅ) —୧ । ରସନାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the tongue or taste. Rāsana ୨। ସୁସ୍ୱାଦୁ—2. Sweet; tasteful. ବ—ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଜନ୍ୟ ସ୍ୱାଦ ଜ୍ଞାନ—The taste appreciable by the tongue.

ରାସନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ—ସ. ବ—ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାଦ ବୋଧ—The appreciation of the taste of a thing. Rāsana pratyakshya

ରାସନା—ସ.ବଣ.ସ୍ତ୍ରୀ(ରସନା+ଅ+ଆ)—ରସନା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ।—Relating to the tongue or taste. Rāsanā

ବ—ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଜନ୍ୟ ସ୍ୱାଦଜ୍ଞାନ—The appreciation of taste by the tongue. ଦେ. ବ—ରସ୍ନା (ଦେଖ)—Rāsnā (See)

ରାସନୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରସନର ଲିଙ୍ଗ— The feminine of Rāsana. Rāsanī

ରାସନୀ ନୀତି—ସ. ବ—୧ । ଜହ୍ୱାର ଧର୍ମ—1. The duty or nature of the tongue.—୨। ସବୁଦା ଉପକାର କରିବା ଅଭ୍ୟାସ—2. The habit of doing good to others always, (ଉ—ପ୍ରଥମେ ରାସନୀ ନୀତି ଆରମ୍ଭ ଦାଶରା ନୀତି ପରେ । ରାଧାନାଥ. ଗଙ୍ଗତ୍ତା ।) [ଦ୍ର—ଦାନ୍ତର ମୂଳରେ ଅଳ୍ପ ଲାଗିଗଲେ ତାକୁ ବାରଂବାର ଜିଭାର ଦାନ୍ତର ମଙ୍ଗଳ କରିବା କର୍ମରେ ରସନା ଲାଗିଥାଏ; ଏଥିପାଇଁ ପରର ସବୁଦା ଉପକାର କରିବା ଧର୍ମକୁ ରାସନୀ ନୀତି କୁହାଯାଏ । ଦାନ୍ତ ସୁବିଧା ପାଇଲେ ଜିଭକୁ ଦାବି ଦିଏ, ଏଥିପାଇଁ ଉପକାରୀର ଅପକାର କରିବ (ରାସନ ଧର୍ମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନୀତିକୁ ଦାଶରା ନୀତି କୁହାଯାଏ ।]

ରାସ ପର୍ବ ସ. ବ—କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—The full-moon of the month of Kārttika. Rāsa parba

(ରାସ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ସମୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୃନ୍ଦାବନରେ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ସହିତ ରାସକ୍ରୀଡ଼ା କରିଥିଲେ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନେ ସେହି ଉତ୍ସବ ପାଳନ କରନ୍ତି ।]

ରାସ ବିହାରୀ—ସ.ବ. ପୁଂ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrikṛushṇa. ଦେ.ବ.ପୁଂ.—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males. Rāsa bihārī ରାସ ବିହାରୀ **रास बिहारी**

[ରାସ କେଳାସ, ରାସାବ ବ (ବେ) ଦାସ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ରାସ ବିହାରୀ ଘୋଷ—ଦେ. ବ. ନାମ—ଆଲ୍ମୋର ରାସବିହାରୀ ଘୋଷ, ବଙ୍ଗର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓକୀଲ (୧୮୪୫—୧୯୨୩)—The late Dr. Rasbihari Ghosh M.A., B. L., C. S. I. of Bengal. Rāsa bihārī ghosha रास बिहारी घोष [ଦ୍ର—ଏ କଲିକତାସ୍ଥ ଉଚ୍ଚତମ ଉପାଧି ଲାଭ କରି ଶେଷରେ ଅଇନ୍ ବିଦ୍ୟାର ଉଚ୍ଚତମ ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ଏ ଅନେକ ଗବେଷଣା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇଂରାଜୀ ଅଇନ୍ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଣେତା । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ C. S. I. ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ଓ ଏ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ବ୍ୟାବହାରିକ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଅଢ଼ସ୍ର ଅର୍ଥ ଦାନ କରିଥିଲେ ।]

ରାସ ବେଦୀ—ସ. ବ—ରାସ ମଣ୍ଡପ (ଦେଖ) Rāsa bedi Rāsa maṇḍapa (See)

(ରାସ ବେଦିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାସଭ—ସ. ବ: ପୁଂ (ରା ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଭ)—୧ ଗର୍ଦ୍ଦଭ; ଗଧ—1. The ass. ୨ । ଅଶ୍ୱତର (ରାସଭୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହି. ଶ.)—2. Mule. ୩ । କୁଳନଗରର ଢାଲବନରେ ବଳଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ଗର୍ଦ୍ଦଭରୂପଧାରୀ ଦୈତ୍ୟ (ହି. ଶ.)—3. A demon in the shape of an ass killed by Baladeba. Rāsabha

ରାସ ମଣ୍ଡପ—ସ. ବ.—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ରାସଲୀଳାର ମଣ୍ଡପ—1. A Rāsa maṇḍapa platform on which Rāsalīlā was performed by Kṛushṇa. ୨। ଯେଉଁ ବେଦୀରେ ରାସଯାଗ ହୁଏ—2. A platform for the performance of Rāsa festival.

ରାସ ମଣ୍ଡଳ (ଳୀ)—ସ. ବ.—୧ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଯୁଗଳ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ Rāsa maṇḍala (lī) ଶୂନ୍ୟପାଖ ବେଢ଼ି ନାଚୁଥିବା ୧୬ସହସ୍ର କୃଷ୍ଣଗୋପୀଙ୍କ ମଣ୍ଡଳ ।

(ରାସଭୂମି-ଅନ୍ୟରୂପ) 1. A cricle formed, havin Rādhā Kṛushṇa in the middle, surrounded by a circle of 16000 Gopis with one Kṛushṇa each. ୨। ବୈକୁଣ୍ଠରେ ବା ଗୋଲୋକଧାମରେ ଭଗବାନ୍ କରୁଥିବା ରାସକ୍ରୀଡ଼ାର ପରିଧି ବା ସୀମା—2. The limit of the circle occupied by the Rāsa pastime in Paradise.

ରାସମଣି—ଦେ.ବ. (ନାମ)—୧। କଲିକତାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟା ରାଣୀ ରାସମଣୀ—ସାମର 1. Late Rāṇī Rāsamaṇī of Bengal (Calcutta). ରାସମଣି **रासमनी**

[ଦ୍ର—ଏ ଅତି ଦରିଦ୍ର କୈବର୍ତ୍ତ ବଂଶରେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ପରମ ରୂପବତୀ ଥିଲେ ଓ କଲିକତାର ଜଣେ ଧନିକ ପୁରୁଷ ଏହାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନାମ ରାଜଚନ୍ଦ୍ର ମାଡ଼ୋ । ଖ୍ରୀ.୧୮୫୭ ରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ରାସମଣି ଅତି ବିରକ୍ତଭାବ ସହିତ ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ ଓ ପରିମ୍ଳାନ କଲେ । ଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତେଜସ୍ୱିନୀ, ଧର୍ମପତ୍ନୀସୃଣା ଓ ସାଧାରଣଙ୍କ ଉପକାର ବୃତ୍ତରେ ପାଛୋଟା ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଗଙ୍ଗା କଷାରୁ ମାଛ ଧରବା ପାଇଁ ରଉଣ୍ଡିମେଣ୍ଟଙ୍କ ବସାଇଥିବା ଜଲକର ରହିତ ହୋଇଥିଲା । ନାନା ପ୍ରକାରେ ଦରିଦ୍ର ଓ ଅନ୍ଧକଷ୍ଟ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଏହାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ ଥିଲା । ଜନସାଧାରଣ ଏହାଙ୍କ ଦୟାଦାକ୍ଷିଣ୍ୟାଦି ଗୁଣ ପାଇଁ ଏହାଙ୍କୁ 'ଗୁଣୀ' ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଷସ୍ୱୃତ୍ତି, ସ୍ୱାଧୀନ ଚର୍ଯ୍ୟା ଓ ସାଦୃଶ ପ୍ରସ୍ତର ଥିଲା । ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରଠାରେ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କାଳୀବାଡ଼ୀରେ ବ୍ରହ୍ମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସ ପୂଜକ ଥିଲେ ।) ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—2. A name given to females.

ରାସ ଯାତ୍ରା—ସ.ବ.—୧ । କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ରାସଲୀଳାର ଅଭିନୟ—
Rāsa jātrā 1. The representation of Rāsa on the Kārttika ful lmoon day. ୨ । କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ରାସୋତ୍ସବ—2. The festival of Rāsa observed as a holiday on the Kārttika fullmoon day.

ରାସ ରଙ୍ଗ—ସ. ବ.—ରାସକ୍ରୀଡ଼ା; ରାସଲୀଳା— The Rāsa dance.
Rāsa raṅga

ରାସରଙ୍ଗିଣୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରାଧା; ରାଧିକା—
Rāsa raṅgiṇī 1. Rādhā.
(ରାସ ରଙ୍ଗିଣୀ—ଦେଶଜରୂପ) ୨ । ରାସକ୍ରୀଡ଼ାରେ ସଙ୍ଗିନୀ—
(ରାସ ରସିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. A companion-girl in the

ରାସ ରସିକା—ସ. ବ. ପୁଂ— Rāsa sport.
Rāsa rasika ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— Śrīkṛushṇa.

ରାସ ଲୀଳା—ସ. ବ.(ରୂପକ କର୍ମଧା, ରାସରୂପକ ଲୀଳା)—ରାସ (ଦେଖ)
Rāsa līlā Rāsa (see)

ରାସାଙ୍ଗତ—ଗ୍ରା. ବ.ଣ. (ସଂ. ରସାତଳ ଗତ)—୧ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
Rāsāṅgata ନର୍ମୂଳ—1. Utterly ruined; exterminated. ୨ । ରସାତଳ ଗତ—2. Sunk to the bottom of an abyss.
ରସାତଳଗତ

ରାସାନ୍ତ(ତ)ଳ—ଗ୍ରା. ବ.(ସଂ. ରସାତଳ)—ରସାତଳ; ପାତାଳ—The Rāsānta(ta)la nether regions; regions below
ରସାତଳ **ରସାତଳ** the earth; an abyss. ବ୍ୟ—ଅଧୋଗତ—Sunk to the bottom.

ରାସାୟନ—ସଂ.ବ୍ୟ (ରସାୟନ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥ.ଅ)—ରସାୟନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Rāsāyana Relating to Rasāyana.

ରାସାୟନିକ—ସ. ବ୍ୟ (ରସାୟନ + ଇକ)—୧ । ରସାୟନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Rāsāyanika —Relating to chemistry.
୨ । ଦୁଇ ଦ୍ରବ୍ୟର ପରମାଣୁର ଘନିଷ୍ଠ ମିଳନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
2. Chemical.

ରାସାୟନିକ ଆକର୍ଷଣ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ଯେଉଁ
Rāsāyanika ākarshaṇa ଗୁଣଦ୍ୱାରା ଦୁଇ ପଦାର୍ଥର ଉନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପରମାଣୁମାନ ମିଳିତ ହୋଇ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥରେ ପରିଣତ ହୁଏ—Chemical attraction.

ରାସାୟନିକ କ୍ରିୟା—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—୧ । ଦୁଇ
Rāsāyanika kriyā ପଦାର୍ଥର ପରସ୍ପର ମିଳିତ ହେବାଦ୍ୱାରା
(ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାସାୟନିକ ଆକର୍ଷଣ ବଳରେ ସମ୍ପାଦିତ ହେବା କାର୍ଯ୍ୟ—1. Chemical action.
୨ ରାସାୟନିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାର ବିଧି—2. Chemical process.

ରାସାୟନିକ କ୍ରିୟାଜନିତ ସ୍ଥିତିଗତି—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—
Rāsāyanika kriyājanita sthitigati ରାସାୟନିକ କ୍ରିୟାଫଳରେ ଉଦ୍ଭିଦମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାନ, ଗତି ବା କ୍ରିୟା—Chemotropism.

ରାସାୟନିକ ଗବେଷଣା—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ)—ରସାୟନ ବିଦ୍ୟା
Rāsāyanika gabeshaṇā ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉତ୍ତମ ଅନୁସନ୍ଧାନ—Chemical investigation.

ରାସାୟନିକ ଗବେଷଣା ଗୃହ (ମନ୍ଦିର)—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ
Rāsāyanika gabeshaṇā gṛuha (mandira) ପରିଭାଷା)—ଯେଉଁ ଗୃହରେ ରାସାୟନିକ ଗବେଷଣା ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ—Chemical laboratory.

ରାସାୟନିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—
Rāsāyanika paribarttana ଦୁଇ ପଦାର୍ଥର ମିଳନଦ୍ୱାରା ପରମାଣୁମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତିର ପରିବର୍ତ୍ତନ—Chemical change.

ରାସାୟନିକ ପରୀକ୍ଷା—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ରସାୟନ
Rāsayanika parīkshā ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉତ୍ତମମାନଙ୍କ ଜଣ୍ଡିସ୍ପାର୍ଥ କରିସିବା ପରୀକ୍ଷା—Chemical examination or investigation.

ରାସାୟନିକ ବିକାର—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—
Rāsāyanika bikāra ରାସାୟନିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ (ଦେଖ)
Rāsāyanika paribarttana (See)

ରାସାୟନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—
Rāsāyanika bisleshaṇa ରାସାୟନିକ ଆକର୍ଷଣଦ୍ୱାରା ମିଳିତ ଉପାଦାନମାନଙ୍କର ପୃଥକ୍‌କରଣ—Chemical
(ବିପରୀତ—ରାସାୟନିକ ସଂଶ୍ଳେଷଣ) analysis.

ରାସାୟନିକ ମିଳନ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—
Rāsāyanika miḷana ରାସାୟନିକ ସମ୍ମିଳନ (ଦେଖ)
(ରାସାୟନିକ ମିଶ୍ରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) Rāsāyanika sammiḷana (See)

ରାସାୟନିକ ସମ୍ବନ୍ଧ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ଦୁଇ
Rāsāyanika sambandha ପଦାର୍ଥର ରାସାୟନିକ ମିଳନ
(ରାସାୟନିକ ସଂସର୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ସଂସର୍ଗ—Chemical affinity.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାସାୟନିକ ସମ୍ମି(ମ୍ମେ)ଳନ—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—Rāsāyanika sammi(mme)lana (ରାସାୟନିକ ସଂଶ୍ଳେଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁର ପରସ୍ପର ମିଳିତ ହେବାଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦ ପରମାଣୁମାନଙ୍କର ପୁନର୍ଗଠନବର୍ତ୍ତନଜନିତ ମିଶ୍ରଣ—Chemical combination or synthesis.

ରାସୁ—ଦେ. ବ (ଅଦରାର୍ଥକ)—ରାସବିହାରୀଙ୍କର ଡାକ ନାମ—Rāsu Name for calling Rāsabihārī in fondness. **ରାସୁ ରାସୁ**

ରାସେଶ୍ୱର—ସ.ବ.ପୁଂ (ଶ୍ରୀକୃ ଉଉ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛishṇa, the Rāseśwara central male figure in Rāsa.

ରାସେଶ୍ୱରୀ—ସ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ (ଶ୍ରୀ ଉଉ)—ଶ୍ରୀରାଧା;ରାଧିକା—Rādhikā, Rāseśwarī the central female figure in Rāsa. ଦେ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ରାସୋତ୍ସବ—ସ. ବ—୧ । ରାସରୂପ ଲୀଳା; ରାସ (ଦେଖ)—Rāsotsaba 1. Rāsa (See) ୨ । କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ରାସଲୀଳା—2. The representation of Rāsa sport performed on the Kārttika full moon day.

ରାସ୍ତା—ବୈଦେ. ବ (ଫା; ତୁଳନାକର ସ. ରଥ୍ୟା=ଶଗଡ଼ବାଟ; ଗଥିକ୍ ଓ ଜର୍ମାନ୍. ରୋସ୍ତା=ଦୂରତ୍ୱ ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ପଥର ଖୁଣ୍ଟି)—୧ । ମାର୍ଗ; ପଥ; ବାଟ—1. Road; **रास्ता** way. ୨ । ସଡ଼କ; ରାଜଦାଣ୍ଡ—2. Highway. ୩ । ଦୂରତ୍ୱ—3. Distance. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କାର୍ଯ୍ୟସାଧନର ଉପାୟ—4. Means or expedient for doing a thing. (ଯଥା—ଅମୁକ କାମ କରିବାକୁ ମତେ ରାସ୍ତା ମିଳୁନାହିଁ ।)

ରାସ୍ତା ଅଟକ—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ଲୋକଙ୍କ ଯିବା ଆସିବା ବାଟକୁ Rāstāaṭaka ବନ୍ଦ କରିବାଦ୍ୱାରା ଗମନାଗମନରେ ବାଧାଦିଆ (ରାସ୍ତାଅବରୋଧ, ରାସ୍ତାବନ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଧା—Obstruction of a road or thorough fare. **ରାସ୍ତା ଅଟକ**

ରାସ୍ତା କରିବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାପାଇଁ ବାଟ Rāstā karibā ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—1. To construct a road; to make a road. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସୁଗମ କରିବାର ଉପାୟ କରିବା —2. To devise or lay out means for the accomplishment of an object. **रास्ता करना** ୩ । ରାସ୍ତା ଛଡ଼ିବା (ଦେଖ)—

Rāstā chhārḍibā (See)

ରାସ୍ତା କାଟିବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖଣ୍ଡଦୂର ଅଗରେ Rāstā kāṭiba ଦେଖି ତାକୁ ଏଡ଼ିବା ପାଇଁ ବାଟରୁ ଅନ୍ୟବାଟେ ରାସ୍ତା କାଟିନ ଯିବା—1. To take another route on

रास्ता काटना seeing a person at some distance (ରାସ୍ତା ଛାଡ଼ିଯିବା—ପ୍ରଥମାର୍ଥର ଅନ୍ୟରୂପ) ahead, so as to evade him. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଗମନାଗମନ ପାଇଁ ଆଗରୁ ସ୍ଥିର କରିଦେବା—2. To indicate the way one has to take.

ରାସ୍ତା ଖୋଲିବା—ଦେ. କି—୧ । ରାସ୍ତା ନ ଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ନୂଆ Rāsta kholibā ରାସ୍ତା କରିବା—1 To open or start [ରାସ୍ତାଫିଟା(ଫେଟା)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] a new road. ୨ । ରାସ୍ତାଖୋଲା **रास्ताखोलना** ଅବରୁଦ୍ଧ ରାସ୍ତାକୁ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଗମନାଗମନ ପାଇଁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିବା—2. To remove obstruction from a road to make it open for traffic. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବା ବିଷୟରେ ନୂଆନ ପନ୍ଥାରେ ଯିବାଦ୍ୱାରା ଲୋକେ ସେହି ବାଟରେ ଯିବା ପାଇଁ ଉପାୟ କରିବା—3. To initiate or start a new thing, so that people would follow you

ରାସ୍ତା ଘାଟ—ଦେ.ବ(ସଦ୍ଭବର)—୧ । ଲୋକଙ୍କ ଗମନାଗମନ କରିବାର Rāstā ghāṭa ରାସ୍ତା ଓ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ନଦୀପାର ଘାଟ—ରାସ୍ତାଘାଟ **रास्ताघाट** 1. Roads and ferries. ୨ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଛୋଟ ଓ ବଡ଼ ରାସ୍ତାମାନ— 2. All local raods, big and small. ୩ । ରାସ୍ତା ଓ ଗାଧୁଆ ଘାଟ—3. Roads and bathing places. ୪ । ରାସ୍ତାଘାଟ—4. Roads and mountain passes.

ରାସ୍ତାଘାଟି—ଦେ. ବ—ରାସ୍ତା ଓ ଗିରିସଙ୍କଟମାନ— Rāstaghāṭi Roads and mountain passes. **ରାସ୍ତାଘାଟି रास्ताघाटी**

ରାସ୍ତା ଛଡ଼ିବା—ଦେ.କି—୧ । ଅନ୍ୟର ଗମନାଗମନପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ବାଟ Rāstā chhārḍibā ବା ସ୍ଥାନ ଛଡ଼ିଦେବା—1. To leave रास्ता(पथ)छोड़ना sufficient space for (ରାସ୍ତା ଛଡ଼ିଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) the passing of people, to leave a road. ୨ । ବାଟ ଛଡ଼ିବା; ଅବରୁଦ୍ଧ ପଥକୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତକରିବା—2. To remove obstruction from a road; to allow a person to pass through a road. [ଦ୍ର—ଏହାପରି କ୍ରିୟାମାନ ବଉନ ଅର୍ଥରେ ରାସ୍ତା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା— ରାସ୍ତା ଦେଖାଇବା, ରାସ୍ତା ଚେଇାଇବା, ରାସ୍ତା ରଖିବା, ରାସ୍ତା ମାରିବା, ରାସ୍ତା ବନ୍ଦକରିବା, ରାସ୍ତା ଅବରୋଧ କରିବା, ରାସ୍ତା ଦେଖାଇବା, ରାସ୍ତା ଖୋଲିବା ଇତ୍ୟାଦି ।]

ରାସ୍ତାଦାଣ୍ଡ—ଦେ.ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର)—ସାଧାରଣ ରାସ୍ତା; ରାଜପଥ; Rāstādāṇḍa ରାସ୍ତା—Public road. ରାଜପଥ **रास्तापथ**

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାସ୍ତା ଦି(ଦୁ)ଶିବା—ଦେ ବି—୧ । ଗନ୍ତବ୍ୟମାର୍ଗ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚରକୁ ଦେବା-
Rāsta di(du)śibā 1. Seeing one's way.
(ରାସ୍ତା ଦେଖାଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟରେ
ରାସ୍ତାଦେଖାଯାଓୟା **रास्तादिखना** ଉପାୟ ପୁଙ୍କରୁ ଦେଖାଯିବା—
2. (figurative) The means for a certain matter being seen by a person before hand; one's way being seen.

ରାସ୍ତା ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ତାହାର
Rāstā dekhā(khe)ibā ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ପାଇଁ ବାଟ
ରାସ୍ତାଦେଖାନ **रास्तादिखाना** ଦେଖାଇବା—1. To show or point out to a person the road he has to take. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନର ଉପାୟ ବତାଇବା—2. To show the way or suggest the means for the accomplishment of an object.

ରାସ୍ତା ଦେଖିବା—ଦେ. କି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଘର ଉପରେ ନିର୍ଭର ନ କର
Rāstā dekhibā ଆପଣାର ଉପାୟ ଆପେ କରିବା—
ରାସ୍ତାଦେଖା **रास्तादेखना** To pursue one's course without depending on arother; to shift for one's self, (ଯଥା--ମୁଁ ଏଣିକି ବୁଢ଼ା ବନେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଘୋଡି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏଥିଯୋଇଁ ପୁଅକୁ କହିଲି 'ତୁମ ରାସ୍ତା ତୁମେ ଦେଖ' । ଅଳପଥିନୁ ମିହନ୍ତ କରୁଥିଲ ବୋଲି ସାଆନ୍ତେ ମତେ ଘୋଷୁଥିଲେ । ଏବେ ବୁଢ଼ା ହୋଇ କାମକୁ ନ ଯାଇପାରୁରୁ ମୋ ରାସ୍ତା ମୁଁ ଦେଖିବା ପାଇ ସାଆନ୍ତ ହୁକୁମ ଦେଲେ ।)

ରାସ୍ତା ଦେବା—ଦେ.କି.—ବାଟରେ ଯାଉଥିବା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଯିବାପାଇଁ
Rāstā debā ଯଥେଷ୍ଟ ପଥ ଛାଡ଼ି ଦେବା—To let a per-
ରାସ୍ତା ଦେଓୟା **रास्ता देना** son pass by leaving sufficient space for him on the road; to leave a passage for another person.

ରାସ୍ତା ଧରିବା—ଦେ. କି.—୧ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଥରେ ଯିବା—1. To
Rāstā dharibā take a road; to travel on a
ରାସ୍ତା ଧରା **रास्ता पकडना (धरना)** particular road; to
(ରାସ୍ତା ପଗଡ଼ିବା—ବ୍ୟଙ୍ଗରୂପ) wend one's way.
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନାର୍ଥ ପନ୍ଥା ବା ମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା—2 To follow a means to an end.

ରାସ୍ତା ଧୂଳି—ଦେ. ବ.—ରାସ୍ତା ଉପରର ଧୂଳ—The dust on
Rāstā dhūli ରାସ୍ତାର ଧୁଳୋ **रास्ताकी धूली** the road.

ରାସ୍ତା ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି.—୧ । ନୂଆ ରାସ୍ତା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା--
Rāstā pakā(ke)ibā 1. To make a new road.
(ରାସ୍ତା ପକାଇଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ରାସ୍ତାକୁ ବନ୍ଦ କରି ଦେବା;
ରାସ୍ତା ତୟେରିକରା କୌଣସି ରାସ୍ତା ବାଟେ ଲୋକଙ୍କ ଯିବା ପ୍ରତିଷେଧ
रास्ता बनाना କରିବା—2. To close up a road

ରାସ୍ତା ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ.—୧ । ନୂଆ ରାସ୍ତା ନିର୍ମିତ ହେବା—
Rastā pa<u>r</u>dibā 1. (A road) Being built or
ରାସ୍ତା ପଡ଼ା constructed. (ଯଥା—ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଷ୍ଟ୍ରକୁଚୋଡ଼
रास्ताजाना ଉପରକୁ କଟକଠାରୁ ବଡ଼ାଜାସି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ
(ରାସ୍ତା ପଡ଼ିଯିବା; ରାସ୍ତାଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାସ୍ତା ପଡ଼ୁଛି ।) ୨ । ବହୁ କାଳରୁ ରାସ୍ତା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବା—2. (A road) Being in existence. (ଯଥା—କଟକଠାରୁ ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଧା ରାସ୍ତା ପଡ଼ିଛି; ସେ ସିଧାର ସେ ଅଶି ବୁଢ଼ା ଶୁଣି ଯାଅ ।) ୩ । ରାସ୍ତାର ବା ପଥର ଆରମ୍ଭ—
3. Beginning of a road. [ଯଥା—କଟକ ଠାରୁ ପୁରୀକୁ ୨୫ ମାଇଲ୍ ପକାରାସ୍ତା; ସେଠାରୁ କଚା ରାସ୍ତା ପଡ଼ିବ; କଳରପୁରଠାରୁ ମାଇଟାଁ ରାସ୍ତା ପଡ଼ିଲା; ମହାନଦୀ ପାର ହେଲେ ଜଙ୍ଗଲ ରାସ୍ତା ପଡ଼େ) ୪ । ରାସ୍ତାରେ ଲୋକଙ୍କ ଗମନାଗମନ ବନ୍ଦ ହେବା—
4. (A road) Being closed. (ଯଥା—ଚୌକାନାଳରେ ପଟାହାରଆ ମହାବଳ ମାଡିବାରୁ ସେ ରାସ୍ତା ଗୁରୁମାସ ହେଲା ପଡ଼ିଲାଣି ।)

ରାସ୍ତା ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି—ରାସ୍ତା ଖୋଲିବା (ଦେଖ)
Rāstā phiṭā(ṭe)ibā Rāstā kholibā (See)
ରାସ୍ତା ଖୋଲା **रास्ता खोलना**

ରାସ୍ତା ବାଟ—ଦେ. ବ. (ଏକାର୍ଥ ସଦ୍ଭରର) (ବହୁଚଳନ ସୂଚକ)—୧ ।
Rāstā bāṭa ପଥ; ରାସ୍ତା; ବାଟ—1. Road. ୨ । ବଡ଼ ଓ
ପଥ ଘାଟ, ରାସ୍ତା ଘାଟ ସାନ ରାସ୍ତା—2. Roads big and
रास्ता वाट small.

ରାସ୍ତା ମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଗୋଟିଏ ପନ୍ଥା
Rāstā ma<u>r</u>dā(<u>r</u>de)ibā ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ କୌଣସି
ରାସ୍ତା ଦେଖାନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା—To induce a
रास्ता दिखाना person to pursue a course of action.

ରାସ୍ତା ମାଡ଼ିବା—ଦେ. କି. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କୌଣସି ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ
Rāstā mā<u>r</u>dibā କରିବା—To pursue a course.
ପଥ ଧରା (ଯଥା—ମୁଁ ଯେତେ କୌଶଳ କଲି, ସେ ମୋ ରାସ୍ତା
रास्ता धरना ମାଡ଼ିଲା ନାହିଁ ।)

ରାସ୍ତା ମାରିବା—ଦେ. କି—ରାସ୍ତାକୁ ଅବରୋଧ କର ଲୋକଙ୍କ ଗମନା-
Rāstā māribā ଗମନ ବନ୍ଦ କରିବା—To close up or
ରାସ୍ତା ମାରା **रास्ता रोकना** shut up a road.

ରାସ୍ତା ମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ରାସ୍ତାର ଶେଷ—The end of a road.
Rāstā munḍa
(ରାସ୍ତା ମୁଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାସ୍ତାର ଶେଷ(ମୁଖ) **रास्ताका आखीर**

ରାସ୍ତା ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ରାସ୍ତା ଛଡ଼ିବା(ଦେଖ)—1. Rāstā
Rāstā rakhibā chhā<u>r</u>dibā (See) ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
ରାସ୍ତା ରାଖା ଭବିଷ୍ୟତରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ହେବାପାଇଁ
रास्ता रखना ଉପାୟ ରଖିବା—2. To leave an opening or arrange for the future accomplishment of an object.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାସ୍ନା—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକ ପ୍ରକାର ସଲ୍ଲଙ୍କ ବା ପରବୃକ୍ଷଜୀବୀ ଶାକବର୍ଗଶେଷ—Vanda Roxburghii;—a species of Acacia.

Rāsnā

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ନାକୁଳୀ, ଶ୍ରେୟସୀ, ସୁରସା, ସର୍ପଗନ୍ଧା, ପଲଙ୍କଷା, ଯୁକ୍ତରସା, ଉଷ୍ୟା, ସୁବହ୍ନା, ଉସନା, ଉସା, ଏଲାପର୍ଣ୍ଣୀ, ସୁଗନ୍ଧା, ସୁରସା, ସୁଗନ୍ଧ ମୂଳା

ରାସନା, ନାଇ

ରସନ, ରହସନୀ, ନାସ୍ନା

ତେଲି. ଉସନାସୁଡ଼କା, ଉରସି ଚକ, ଅନ୍ତରଦାମର

ଫା. ଉସୁନ୍ ଗୁ. ଉସନା

ଆ. ଜଂଜବଲ୍‌ଗାମୀ

ମ. ନାବଲ୍ଲଚ୍ୟାମୁଳ୍ୟା

[ଦ୍—ଏହା ଅସାମରେ ଓ ଏସିଆ ପାହାଡ଼ରେ ଜନ୍ମେ । ଗ୍ରାସ୍ଥ ଆମ୍ବ ଗଛ ଉପରେ ଏ ଲତା ମାଡ଼େ; ଫୁଲ ବଇଜ ବଇଜ, ସୁଗନ୍ଧ ଓ ବହୁ ବନସ୍ଥାସ୍ଥୀ । ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଆମ ଗାତକ, ଉତ୍ତ୍ର, ଗୁରୁ ଓ ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଏହା, କଫ, ବାୟୁ, ଶୋଥ, ଶ୍ୱାସ, ବାଉରକ୍ତ, ବାତ, ଶୂଳ, ଉଦର ରୋଗ, କାସ, ଜ୍ୱର, ବଷ ଓ ଅଶୀତ ପ୍ରକାର ବାତ ରୋଗ ଓ ସିଧୁ ବନାଶକ ।]

ରାହା—ବୈଦେ ବି. (ଫା. ସ୍ରହ୍; ଭୁଲ.ସଂ. ରଥ୍ୟା)—୧। ସ୍ରସ୍ତା; ପଥ—1. Road. (ଉ—ଅନାନାଁ ବୋଲ୍ଲ ବନ ସ୍ରହାକୁ ଗୋ । କବିଦର୍ପ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉପାସ୍ୟ-2. Means (ଉ—ନ ବତାଇଲେ ତୁ ସୁଖ ସ୍ରହା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋସ୍ତଭଞ୍ଜ ଓ ଗୀତ ।) ୩। ରହିବା ପାଇଁ ସ୍ଥାନ; ସାଗା; ଥାନ—3. Space; room. (ଯଥା—ସେ ସ୍ଥାନରେ ବସିବାକୁ ସ୍ରହା ନାହିଁ ।) ୪। ଆଶ୍ରସ୍ୟ ନେବାର ସ୍ଥାନ; ଆଶ୍ରସ୍ୟ—4. Shelter, place of shelter. ୫। ବଙ୍ଗଦେଶର ବଶୋପାସ୍ୱବଶେଷ—5. A family-title in Bengal.

Rāhā

ରାହା

ରାହ

ରାହାଏନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ସ୍ରସ୍ତା; ପଥ—Way; road.

Rāhāen

ରାହା ଖରଚ(ଗୁ)—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ସ୍ରହ୍‌ଖର୍ଚ୍ଚ)—ବାଟଖରଚ; ଗାଡେସ୍ୟ—Incidental expenses in the course of a journey; travelling expenses.

Rāhā kharacha(chā)

ରାହା ଖରଚ

ରାହ ଖର୍ଚ୍ଚ(ର୍ଚ୍ଚା)

[ସ୍ରହା ଖର୍ଚ୍ଚ(ର୍ଚ୍ଚା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାହାଗିର୍(ରି)—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ସ୍ରହ୍‌ଗୀର୍) —୧। ପଥିକ; ବାଟୋଇ—1. Way farer; traveller. ୨। ପର୍ଯ୍ୟଟନ; ଭ୍ରମଣ—2. Travelling.

Rāhāgir(ri)

ରାହାଦାର

ରାହଗୀର

ରାହାଙ୍ଗ—ଦେ. ବି. ନାମ—ପୁରୁଜିଲ୍ଲା ସଦରଥାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ପରଗନାର ନାମ—Name of a Pergunna in the jurisdiction of Sudder Thana of Puri District in Orissa.

Rāhāṅga

ରାହାଙ୍ଗ

ରାହାଂଗ

[ଉ—ସ୍ରହାଙ୍ଗ, ଚରନ୍ତୁ ସହିଁ କେଳକଳା, ଇଚ୍ଛଳ ନଭୁଞ୍ଜେ କନ୍ତଳ ଭୁନ୍ତୁଳା । ସ୍ରଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶ୍ୱର ।] [ଦ୍—ଏହି ପରଗନାରେ ଚୁଲୁଲର ସ୍ୱାଧୀନ-ସ୍ରଜାମାନେ ଦେଶାନ୍ତରରୁ ନୈଷ୍ଠିକ ଓ ବଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଅଣାଇ ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଜମ୍ମୀ ବୁଝାଇବା ସମୟରେ 'ସବାକାନ୍ତ ଚକଡ଼ା' ଦାନ କରି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ ବସାଇଥିଲେ । ସେ ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚ୍ଛାଡା ସ୍ରଜାମାନଙ୍କ ନାମରେ ଆଖ୍ୟାତ (ଯଥା—ସୀତାରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର, ବଳେରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର, ବଶ୍ୱନାଥପୁର, ଦୁଃଖେଶ୍ୱରପୁର, ସୀତାନରସିଂହପୁର, ବଳଭଦ୍ରପୁର, ସ୍ରମ୍ପୁ-ଚକ୍ରଧରପୁର, ସୋମେଶ୍ୱରପୁର, ସୀତାପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର, ପ୍ରତାପପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର,ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର,ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରପୁର) । ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ ସ୍ରହାଙ୍ଗ ଶାସନ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । କଥିତ ଅଛି ସେ ପୁଖୁରେ ୧୬ ଶାସନ ଓ ୩୬ କରକାଡ଼ (କ୍ଷୁଦ୍ରଗ୍ରାମ) ଅଛି । ଏହା ଛଡ଼ା ଲେମ୍ବେର ପ୍ରଗନ୍ନାରେ ୭ ଗୋଟି ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ ବସିଥିଲା । ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତମାନେ [ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ମନ୍ଦିରପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ବସି ବେଦପାଠ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରବ୍ୟବସ୍ଥାଦି ଦେଇଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ ଓ ନୈଷ୍ଠିକ ଶାସ୍ତ୍ର ଥାଇ ଉତ୍ତରଉତ୍ତରାଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନମାନଙ୍କର ସୁଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ଦେବାଳସ୍ୟ ସ୍ଥାପନ, ଗ୍ରାମସେବାର୍ଥ ଉଚ୍ଚଦ୍ୟମାନଙ୍କର ଚାଟିଶାଳର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅଦ୍ୟାବଧି କେତେକ ସ୍ଥାନରୁ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନରେ ଉପନିବେଶ କରିଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସ୍ରତାଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରାମର 'ସବାକାନ୍ତ ଚକଡ଼ା' ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ସାଣିଗ୍ରାସ୍ମି ବା ଦାନାଧକ୍ଷ ବୋଲ୍ଲସାଉଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ରହାଙ୍ଗ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱପରଗ୍ଭଳଭ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ ଗୋଷ୍ଠୀ (Village Community) ପରି ଥିଲା । ଏଣିକି ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପରି ବଖ୍ୟାତ, ବଦ୍ୱାନ ବା ନୈଷ୍ଠିକ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ଶାସନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ୱତ୍ୱ ଓ ପବ୍ରତ୍ତମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ତ୍ତିରୂପେ ଲୁପ୍ତ କରି ନାହାନ୍ତି । ଏ ଶାସନମାନଙ୍କରେ ଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀର ସାମନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ସାଧାରଣ ଶାସନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଶାକ୍ତ ଓ ଦୁର୍ଗାପୂଜକ । ପ୍ରାସ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ ଶାରଦୀସ୍ୟ ଦୁର୍ଗୋତ୍ସବ ସମାହୃତ ହୁଏ । ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ ପାଇଁ ଜଞ୍ଜାସ୍ଥିବା ଜମି ଓ ଗ୍ରାମର ଅନାବାଦ ପୋଖରୀଅଦ ଗ୍ରାମବାସୀ "ମହାଇନ"-ଙ୍କର ସାଧାରଣ ସମ୍ପତ୍ତି ବା "କୋଠ" । ଏହି "କୋଠ-କାଠ"ରୁ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରଥମେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ତାଙ୍କ ନାମିତ "ଭାଗ" ପାଆନ୍ତି । ସେହି ଭାଗର ସଙ୍ଖ୍ୟା ଗ୍ରାମର ପ୍ରଚ୍ଛାକାଳର ଭାଗ ସଙ୍ଖ୍ୟା ଅଟେ ଓ ଉଦବସ୍ୱ ଖରଦ ବନ୍ଦି ଏବ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି ଅନୁସାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାବତୀୟ ବିଷୟକୁ ଉକ୍ତ ଗ୍ରାମର ମହାଜନମାନେ ଚଳାଉଥିଲେ; ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶାସନପ୍ରଣାଳୀର ଛାୟା କେତେକ ଶାସନରୁ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମ ଦେବତାଙ୍କ ସେବା, ଗ୍ରାମର ମହାଜନ ପରିବାରମାନଙ୍କ ଲୁଗାକଟା, କ୍ଷୌର, ଦାଣ୍ଡି ଯୋଗାଇବା ଆଦ କାର୍ଯ୍ୟ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଜାଗିରଖିଆ ସେବକ, ଧୋବା, ଭଣ୍ଡାର, କୁମ୍ଭାରଆଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଳ ଚଳଲା ପରି ଚଳି ଆସୁଅଛି । ଅନ୍ୟ-ସ୍ଥାନବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଗଡ଼ାଙ୍ଗଶାସନର ଅନେକ ଟଙ୍କାବିତ୍ତ ଖରଦ କରି ନେଇଗଲେଣି, ତଥାପି ସେମାନେ ଅବଧି ଗ୍ରାମର 'ମହାଜନ'ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ନାଦାନ୍ତ ଜମା ଗ୍ରାମର କୋଠ-କାଠ, ପାଳ-ଦାଳପୁ, ବର୍ଷ ଦେଉଳ ଆଦରେ ବହୁ ଟେକ୍ସାସଦ୍ରେ ସୁଦ୍ଧା ଅଧିକାର ଜମାଇଆସି ନାଦାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାସମ୍ପାବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଗଣ୍ଡୀର ହୋଇଗଲେଣି ଓ ପୂର୍ବର ଯଜନ, ଯାଜନ, ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଧ୍ୟାପନ ଆଦ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଛାଡ଼ି, ଚାକରି, ପୁଞ୍ଜିର ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଯାଜୀ ଗୁମାସ୍ତାଗିରି (ଗଡ଼ାଙ୍ଗୀ ଭାଷାରେ ବାଟକୁ ଯିବା) କରି ପେଟ ପୋଷୁଅଛନ୍ତି । ଶାସନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ମଧ୍ୟ ପାଟୀଳ ଜିଲ୍ଲାର ଗଜପତିଙ୍କ ଅଧିନାସ୍ଥକତ୍ୱର ସୀମାସ୍ଥ ଗଡ଼ଜାତରେ ଓ କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, ମେଦିନୀପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ଆଦ ନାନାସ୍ଥାନରେ ଯାଇ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ବାସ କରିଅଛନ୍ତି । ଯାଜପୁରର ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନମାନ କେଶରୀବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି, ତଥାପି ପୁରୀର ଅଧିକାଂଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନମାନ ଜିଲ୍ଲାର ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା (୧୨ଶରୁ ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀ) ତଥା ସେମାନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ । ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଶାକ୍ତ ଓ ସେମାନେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ପୂଜା କରନ୍ତି, ତଥାପି ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ଓ ନାମସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ପୁରୀର ସ୍ୱଦ୍ୱାଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନବାସୀ ଶାସନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିପାରି ନାହିଁ । ଜିଲ୍ଲାର ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମରେ ପ୍ରଥମେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଶୂଦ୍ର, ତତ୍ପର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତୀୟ ଅଟନ୍ତି । ଏ ଶାସନମାନ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଖ୍ରୀ: ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜିଲ୍ଲାରୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ଜାତି ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଗ୍ରାମର ଉପକଣ୍ଠରେ ପଡ଼ାମାନଙ୍କରେ ରହୁଥିଲେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏ ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟି ନାହିଁ । ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ଉହ୍ନ ବର୍ତ୍ତମାନ ମେଲା ପଡ଼ିଅଛି ଓ ଭଗ୍ନାବସ୍ଥାରେ ହୋଇଅଛି । ପର୍ବେ ଗଡ଼ାଙ୍ଗ ଶାସନର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ଦ୍ୱାରା ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳର ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମ-ବ୍ୟବସ୍ଥାମାନ ଦେଇ ପାରିତ୍ରିଷ୍ୟ ପାଇଁ ଖୁବ୍ ପୂଜ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଗଡ଼ାଙ୍ଗ ଶାସନର ସ୍ୱଦ୍ଧାଙ୍କମାନ ଉତ୍କଳୀୟ ଅନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଥିଲ ।

ଭଗ୍ନମାନ ବଞ୍ଚା ହୋଇ ଅଂଶିତ ହୋଇଅଛୁ । ଦେବତାଙ୍କ ନକଟରେ କୋଠ ଜମାରୁ ଯାହା ପଦାର୍ଥ ଭୋଗ ଲାଗେ (ଯଥା—ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଅଗ୍ରେ ବଳି-ପଡ଼ିବା ଛେଳିର ମାଂସ, ଠାକୁରଙ୍କୁ ଉତ୍ସାପୁର୍ଣ୍ଣିମା ଆଦରେ ଲାଗିବା ଭୋଗ)ତାହା ଗ୍ରାମର ମୌଳକଭାଗ ସଂଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ବାଣ୍ଟି ନିଅ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ 'ଭାଗ'ର ଅଧିକାସ୍ଥଙ୍କ ନାମ ଡାକସ୍ଥ ହୋଇ ଯଥାକ୍ରମେ ଗୋଟିଏ 'ଡାକସ୍ଥ' ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଗର ଅଧିକାସ୍ଥଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ । ଗ୍ରାମର ମହାଜନମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି-ରୂପେ ୨।୩ଜଣ ମହାଜନ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ଖଜଣା ଆଦାସ୍ଥ କରି ଜମିଦାରଙ୍କ ନକଟ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଗ୍ରାମର ଦେସ୍ଥ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ଦ୍ୱିସାବକାଗଜ-ପତ୍ର ଗ୍ରାମର ଜଣେ କୋଠ କର୍ମଗୃହ୍ମ ବା ଭୋଇ ନକଟରେ ରହେ । ଗ୍ରାମଗତ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟାମାନ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଗ୍ରାମସଭାରେ ମୀମାଂସା କରନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ସମସ୍ତରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଭାଗ ଥିଲା ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଓ ସେମାନେ ସାଧାରଣ ମହାଜନଙ୍କ ସ୍ୱଜବେ ଗ୍ରାମରେ ଆଣି ଅନ୍ୟ ସେଉଁ କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଘର କରାଇ ରଖାଇଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଭେବଲ(ମହାଜନ)ଆଖ୍ୟା ପାଆନ୍ତି । ପଣ୍ଡାଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଶୂଦ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମର ବ୍ରାହ୍ମଣ କୌଣସି ଶାସନର ଟଙ୍କା ଜମି ଛଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ 'ମହାଜନ' ଉପାଧି ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ତଥା ଗ୍ରାମର କୋଠକାଠରେ ଅଧିକାସ୍ଥ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ! ରାଜା ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଏ ଶାସନମାନ ଦାନ କରିଥିଲେ ସେମାନେ ଏ ବୃତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଖଇରାତ୍ସ୍ୱରୂପ ନେବାକୁ ଅସମ୍ମତ କରିବାରୁ ଦାନ ସମୟରେ ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତି ଉପରେ ନାମମାତ୍ର ଗୋଟିଏ କର (Quit rent) ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ସେହି କର ଚିରକାଳ ସକାଶେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ତାହାକୁ 'ଟଙ୍କା' କୋଇଯାଏ । ପୂର୍ବେ ଏହି ଟଙ୍କା ସ୍ୱଳ୍ପ 'କଉଡ଼ି'ରେ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ କଉଡ଼ିର ପରିମାଣକୁ ଟଙ୍କାରେ କଷାଏ କର ଟଙ୍କା ଦିଆଯାଏ। ଇଂରାଜ ସ୍ୱଜତ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱଳ୍ପ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେବା ସମୟରେ ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଟଙ୍କାଦାରମାନଙ୍କୁ ସନନ୍ଦର ପ୍ରମାଣ ଦର୍ଶାଇବାପାଇଁ ଚଲନ୍ତି କଲେ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସନନ୍ଦକୁ ଇଂରାଜ ସ୍ୱଜକର୍ମଗୃହ୍ମ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ଓ ସନ୍ତୋଷଜନକ ବୋଲି ବିବେଚନା କଲେ, ସେହି ଗ୍ରାମମାନ ଟଙ୍କା ବାହ୍ୟେଲ ରହିଲା ଏବଂ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସନନ୍ଦ ସନ୍ତୋଷଜନକ ନ ହେଲା ସେମାନଙ୍କ ଜମି ଉପରେ ଟଙ୍କା ଜମା ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଜମିମାନ ଟଙ୍କା ବାଜ୍ୟାପ୍ତ କରାଗଲା । ପୁରୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନମାନଙ୍କର ଶାସନପଦ୍ଧତିକୁ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ସେହି ପଦ୍ଧତି ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୁ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଗ୍ରାମ-ଶାସନ-ମଣ୍ଡଳ (Village community)ର ଛାୟା ଅଟେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମଗତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାହାଙ୍ଗ ବାଡ଼—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—ରାହାଙ୍ଗ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନଗାନ— Rāhāṅga bāṛda The Śāsana villages of the Puri district.

ରାହାଙ୍ଗ ଶାସନ—ଦେ. ବ—ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ରାହାଙ୍ଗ ପ୍ରଗନ୍ନାରେ ବହୁ କାଳରୁ ସ୍ଥାପିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗ୍ରାମମାନ— Rāhāṅga śāsana ରାହାଙ୍ଗର ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ Brāhmaṇa villages of the **राहाङ्गका ब्राह्मणशासन** Rāhāṅga Pergunna of the district of Puri in Orissa.

ରାହାଙ୍ଗି—ଦେ. ବଣ—ପୁରୁର ରାହାଙ୍ଗ ଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating Rāhāṅgi to the Śāsana villages of Rāhāṅga (ରାହାଙ୍ଗିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) of the Puri district.

ରାହାଡ଼ି—ଦେ. ବ—ବାଳୁଙ୍ଗା ଧାନର ଗଛ; ମାବାର ଗୁଳ୍ମ— Rāhāṛdi The paddy plants which grow from ଉଡ଼ିଧାନର ଗାଛ stray seeds. [ଦ୍ର—ଏ ବର୍ଷ **ଗଛରୁ ଝଡ଼ି ଅନେରୁଆ** ପଡ଼ିଥିବା ପାଚିଲା ଧାନ ଆଗାମୀ ବର୍ଷକୁ ମନକୁ ଗଛ ହୁଏ । ଏ ଧାନ ବୁଣାଧାନ ଅପେକ୍ଷା ଚଞ୍ଚଳ ପାଚିଯାଏ ଓ କେଣ୍ଡାରେ ସରୁଧାନ ପାଚ ଏକାଥରକେ ନ ଝଡ଼ି ଗୋଟ ଗୋଟ ହୋଇ ଝଡ଼ି ପୁଣି **ଅଗାମୀ** ବର୍ଷ **ବଆସ୍ତକୁ** ବାଳୁଙ୍ଗାମୟ କରଦଏ । ବାଳୁଙ୍ଗାରେ ଶିଙ୍ଗ ଅଛୁ । ରାହାଡ଼ି ଧାନରେ ଶିଙ୍ଗ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ପଡ଼ିବା ଧାନ ରାହାଡ଼ି । ରାହାଡ଼ି ପଡ଼ି ପର ବର୍ଷକୁ ବାଳୁଙ୍ଗା ବୋଲ୍ଲଏ) ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ସିଂଭୂମି) ବ—ଜୁରଡ଼—A kind of pulse; Cajanus Indicus.

ରାହାଣବେଲି—ପ୍ରାଦେ (ବାଣପୁର) ବ—ନାହାଲବେଲ (ଦେଖ)— Rāhāṇabeli Nāhālabeli. (See) [ଦ୍ର—ଏଥିର କାଠ ଖୁବ୍ ଟାଣ । ଏଥିରୁ ବାଡ଼ ହୁଏ । ଛାଲ ଦଉଡ଼ିଆ । କୋଳ ପାଚିଲେ ନାଲ ଓ କଳା ହୁଏ । ଏଥିର କୋଳ ପକ୍ଷୀମାନେ ଖାଆନ୍ତି ।]

ରାହାଦାର—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ରାଜଦାଣ୍ଡରେ ପଥିକମାନଙ୍କଠାରୁ Rāhādāra ରାଜଶୁଳ୍ଲ ଆଦାୟ କରିବା ରାଜକର୍ମଚାରୀ— ରାହାଦାର **राहादार** A public toll-collector.

ରାହାଦାରି—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—୧ । ରାଜଦାଣ୍ଡରେ ଯିବାର ଛଡ଼ପତ୍ର Rāhādāri ବା ରାଜାଙ୍କ ଅନୁମତି ପତ୍ର—1. Passport ୨ । (ରାହାଦାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାଜମାର୍ଗରୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପଥିକ- ରାହାଦାରୀ **राहादारी** ମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରାଯିବା ଶୁଳ୍ଲ— 2. Tax or toll collected from travellers for using the king's high way. ବଣ— ରାହାଦାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to toll or passport.

ରାହା ଦେବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ବାଟ ଛଡ଼ି ଦେବା—1. To make Rāhā debā way for one. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ଥାନ ରାସ୍ତାଦେଓୟା **राहदेना** ବା ଆଶ୍ରୟ ଦେବା—2. To give shelter to a person or let a personn occupy a space. (ଦ୍ର—ଏ ଗାଆ ବାଲ୍ଲସକ କେହି ମତେ ଟିକେ ରାହା ଦେଲେ ନାହିଁ ।)

ରାହା ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପଥ ଧରିବା (ଦେଖ)—1. Rā Rāhā dharibā dharibā. (See) ୨ । ରାସ୍ତା ଧରିବା. ରାଧରା, କୋକାନ **राहधरना** (ଦେଖ)—2. Rāstā dharibā (See)

ରାହା ପାଗ—ଦେ. ବ—ଦେଉଳର ଅଂଶ ବିଶେଷ—(ଦେଉଳ ତଳେ Rāhā pāga ଟୀକା ଓ ଦେଉଳର ଚତ୍ର ଦେଖ)— A particular portion of a temple.

ରାହାବାଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଭୂମିକୁ ଗୃହ କରୁଥିବା ପ୍ରଜାଠାରୁ Rāhābāṛdi ଭୂସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ସ୍ୱଳ୍ପ ବା ଜଣା; ଅଦାୟ ଜମା—Land revenue; rent payble to the landlord for the use of land.

ରାହାବାଲି—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ—କଳକାଣ୍ଡୋଉ ସ୍ତ୍ରୀ— Rāhābāli A shrew; a termagant woman. ଦଜାଳ **झगडालु, लोमडी**

ରାହା ରବିଯା—(ବ, ବେ) ଦେ. ବ ବେ (ଫା)—ସ୍ଥିତି; ଅସ୍ତିତ୍ୱ— Rāhā raba(bi, be)yā Existence. (ଯଥା—ମୁଁ ତାହାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ **राहाबाट** ରହା ରବିଯା ରହି ଦେବ ନାହିଁ ।)

ରାହାସ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ରାସ)—୧ । ରାସ (ଦେଖ)—1. Rāsa. Rāhāsa (See) ୨ । ରାସଲୀଳାର ଅଭିନୟ—2. The act- ରାସ **रास** ing or stage-performance of Rāsa. ଣ । (ପୁଂ.) ରାସବିହାରୀ ଶ୍ଲୋକର ଡାକ ନାମ— 3 Name for calling Rāsabihārī. ୪ । ଯୁବକ ଯୁବତୀ ବା ରସିକ ରସିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରେମଲୀଳା— 4. Love scenes. ବୈଦେ. ବ—ରାସ୍— Rās. (See)

ରାହାସ ଜାତ(ତେ)ରା—ଗ୍ରା.ବ (ସଂ. ରାସଯାତ୍ରା)-ରାସଲୀଳାର ଅଭିନୟ— Rāhāsa jāta(te)rā The stagic performance of ରାସଯାତ୍ରା **रासयात्रा** Rāsalīlā. [ରାହାସ ଯାତ୍ରା(ତ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରାହାସ ନ(ଲି)ଳା—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ରାସଲୀଳା)—୧ । ରାସଲୀଳା— Rāhāsa ni (li) lā 1. Stage-performance of ରାସଲୀଳା **रासलीला** Rāsa. ୨ । (ପ୍ରଚାର୍ଥ) ରସିକ ରସିକାଙ୍କ ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କ ପ୍ରଣୟକ୍ରୀଡ଼ା—2. Love-scenes between young couple.

ରାହାସ ବ(ବେ)ହାରି—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ରାସବିହାରୀ)—ରାସବିହାରୀ ନାମର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ—In- ରାସବିହାରୀ **रासविहारी** correct spelling of the name Rāsabihārī.

ରାହାସ ମଣ୍ଡୁଆ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପଦ୍ଧାଦଟେର ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ Rāhāsa maṇḍuā କରାଯିବା ପାଇଁ ଗ୍ରାମର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବଡ଼ ଛତ୍ରୀଆ—A place under on awning prepared in the middle of the village for chanting "Sankīrttana" during festivals.

[ରାହାସ ମୁଣ୍ଡୁଆ (ମଣ୍ଡୁଆ)—ଦେ. ରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାହାସିଆ—ଦେ.ବ. ପୁଂ(ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ରାସବିହାରୀର ଡାକ ନାମ—
Rāhāsia Name for calling Rāsabihari.
ର ସ୍ମୃ **ରାସୀୟା**

ରାହାସୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ରାସମଣି)—ରାସମଣିର ଡାକ ନାମ—
Rāhāsi Name for calling Rāsamani.
ରାସମଣି **ରାଶମନୀ**

ରାହି—ଦେ. ବ—ରାସ୍ତା (ଦେଖ)
Rāhi Rāhi. (See)

ରାହିତ୍ୟ—ସ. ନ (ରହ୍‌ତ+ଷ୍ଟ୍ରା. ସ)—୧ । ନିବୃତ୍ତି—1. Cessation; stoppage.—୨ । ଅଭାବ; ଅନୁପସ୍ଥିତି
Rāhitya 2. Absence; want.

ରାହୁନ୍—ବୈଦେ. ବ (କଚରଆ) (ଆ)—ରହଣବନ୍ଧକ ଦାତା ଖାତକ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତି ରହଣ ବା ବନ୍ଧକ ରଖି ମହାଜନଠାରୁ ଟଙ୍କା କରଜ କରେ—A mortgagor.
Rāhin
ରହନ **ରାହିନ**

ରାହ୍ମ—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ପଥିକ—Traveller; wayfarer.
Rāhī ଦେ. ବ—ରାଧା—Rādhā. (ଉ—ଗଗନକୁ ଗୁହାଁ ରାହାଦାର **ରାହୀ** ବୋଲଇ ସେ ରାସ୍ତା ଶୁଣ ହୋ କୃଷ୍ଣଦାଶ । ରାଜ୍ଞି **ରାଇ** ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଧି ।)

ରାହୁ—ସ. ପ (ରହ୍. ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—
Rāhu ୧ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ମସ୍ତକ; ସିଂହାକାର ମୁହଁ; କେତୁର ମସ୍ତକାଗ—1. (astrology) The Dragon's head. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ସମୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା ପୃଥିବୀର ଛାୟା—2. The shadow of the earth covering the moon during the eclipse; the ascending node.
[ଦ୍ର—ଏହା ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରହ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ପୃଥିବୀର ଛାୟା । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଦେବାସୁରମାନେ ମନ୍ଦରଗିରିରୁ ମନ୍ଥନ ଦଣ୍ଡ ଓ ବାସୁକିକୁ ମନ୍ଥନରଜ୍ଜୁ କରି କ୍ଷୀର ସମୁଦ୍ରକୁ ମନ୍ଥନ କରିବା ସମୟରେ ଉହିଁରୁ ଲାଭ ହେବା ଅମୃତର କ୍ଷୟଦଂଶ ଗୋଟିଏ ଅସୁର ଲୁଚ କରି ଖାଇଦେଲା ଓ ସେହି ସୋରୁ ଅମରତ୍ୱ ଲାଭ କଲା । ପରେ ବିଷ୍ଣୁ ଏହା ଜାଣିପାରି ସୁଦର୍ଶନଚକ୍ରଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ଅସୁରର ମୁଣ୍ଡ କାଟିଦେଲେ । ସେ ଅମୃତ ଖାଇଥିବାରୁ ମଲା ନାହିଁ ଓ ତା ମୁଣ୍ଡଟି ରାହୁ ହେଲା ଓ ଗଣ୍ଡିଟି କେତୁ ହେଲା । ଉଦବଧି ରାହୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏହାକୁ 'ଚଣ୍ଡାଳ' ବୋଲି ଘୃଣା କରନ୍ତି ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଏ ଛୁଇଁ ଦେଲେ (ଅର୍ଥାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ହେଲେ) ଚନ୍ଦ୍ର ଚଣ୍ଡାଳଛୁଆଁ ହୁଅନ୍ତି ଓ ପୃଥିବୀର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳଛୁଆଁ ହୋଇ ସ୍ନାନ କରିବାଦ୍ୱାରା ସେ ଛୁଆଁ ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଦୁଷ୍ଟଗ୍ରହ ଓ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ଏହାର ଦଶାଭୋଗ କାଳ ୧୮ ବର୍ଷ ଓ ଏହାର ଦଶା ସଙ୍ଗଳଦଶା ପରେ ଓ ବୃହସ୍ପତି ଦଶା ପୂର୍ବରେ ପଡ଼େ ।]

ଖ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତ୍ୟାଚାରୀ ବା ପରପୀଡ଼କ ବ୍ୟକ୍ତି—3. An oppressor.

ରାହୁ ଅନ୍ତର—ସ. ବ. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ କାଳରେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଦଶାକାଳ ମଧ୍ୟରେ ରାହୁ (ରାହୁ ଅନ୍ତର ଦଶା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗ୍ରହର ଅନ୍ତରଦଶା—(astrology) The portion of the astrological period of a man's life when any other planet is in conjunction with Rāhu.
Rāhu autara

ରାହୁଆ—ଦେ. ବଣ—ରାହୁଆ (ଦେଖ)
Rāhuā Rāuā (See)

ରାହୁଆ ମାଟି—ଦେ. ବ—ଖୁବ୍ ଭଲ ସରସା ମାଟି; ଖୁବ୍ ପଟାଳ ମାଟି—
Rāhuā māṭi A kind of very fertile soil.
ଏଁଟେଲ ମାଟି [ଦ୍ର—ଏହା ଖରା ହେଲା ମାତ୍ରେ ଫାଟିଯାଏ ଓ ବର୍ଷାରେ କାଦୁଆ ହୁଏ ।]
ମଟିଆରି ମିଟ୍ଟୀ

ରାହୁ ଗ୍ରସ୍ତ—ସ.ବ. (ଅସ୍ୟା ଉଭ)—ରାହୁ କର୍ତ୍ତୃକ ଆକ୍ରାନ୍ତ (ଗ୍ରହଣକାଳୀନ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଗ୍ରସ୍ତକାଳୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟ)—Pervaded by Rāhu (the sun and and moon during the eclipse).
Rāhu grasta

ରାହୁ ଗ୍ରହ—ସ ବ—ଗ୍ରହ ରୂପେ କଳ୍ପିତ ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷର ନବଗ୍ରହ (ରାହୁ ମହାଗ୍ରହ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଧ୍ୟରୁ ଅଷ୍ଟମ ଗ୍ରହ—The eighth of the nine planets of Hindu astrology. [ଦ୍ର—ପ୍ରକୃତରେ ଏହା ଗ୍ରହ ନ ଥାଇ ପୃଥିବୀର ଛାୟା ଅଟେ ।]
Rāhu graha

ରାହୁ ଗ୍ରହଣ—ସ. ବ. (ଅସ୍ୟା ଉଭ)—ରାହୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଗ୍ରହଣ—The solar or lunar eclipse brought about by Rāhu
Rāhu grahaṇa

ରାହୁ ଗ୍ରାସ—ସ. ବ. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—(ରାହୁର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ ବା ଭୋଜନ କରିବା)—ରାହୁ ଦ୍ୱାରା ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଆକ୍ରମଣ; ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ—Eclipse.
Rāhu grāsa

ରାହୁତ—ଦେ. ବ. (ସ. ରାଜପୁତ)—୧ । ଘୋଡ଼ତ; ଅଶ୍ୱାରୋହୀ—1. Horse man. ୨ । ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସୈନ୍ୟ—2. A cavalry soldier.
Rāhuta
ରାଉତ **ରାବତ**

ରାହୁତିଆ—ଦେ.ବଣ—ରାହୁତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to a horseman.
Rāhutiā

ରାହୁ ଦଶା—ସ. ବ. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—କେରଳ ଗଣନା କ୍ରମେ ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିବା ରାହୁ ଗ୍ରହର ଦଶା; (ଏଥିର ଭୋଗକାଳ ୧୮ ବର୍ଷ; ଏ ଦଶା ମଙ୍ଗଳ ଦଶା ପରେ ଓ ବୃହସ୍ପତି ଦଶା ପୂର୍ବରୁ ପଡ଼େ)—The period of a
Rāhu daśā

Digitized by srujanika@gmail.com

man's life in which the planet Rahu is supreme.

ରାହୁ ଦର୍ଶନ—ସ. ବ—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗ୍ରହଣ—1. Eclipse.
Rāhu darśana ୨ । ଗ୍ରହଣ ସମୟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଖିବା— 2. Seeing the sun or the moon during an eclipse.

ରାହୁପ—ଦେ. ବ. ନାମ—ସ୍ୱଜାତିର ସାର ବିଶେଷ—
Rāhupa A Rajput hero of the name.

ରାହୁ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର—ସ. ବ. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଦଶାକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଅନ୍ତରଦଶା (ରାହୁ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଦଶା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଧ୍ୟରେ ରାହୁ ଗ୍ରହର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଅବସ୍ଥା—(astrology) The period of man's life when Rāhu is the tertiary presiding planet during the primary and the secondary periods of other planets.
Rāhu pratyantara

ରାହୁ ଭୂତି—ସ.ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରାହୁ+ଭୂତ=ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ; ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଶିରଶ୍ଛେଦ— Beheading.
Rāhu bhūti

ରାହୁ ଭେଦୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ରାହୁ ଭେଦନ୍ ୧ମା. ୧ତ; ଯେ ରାହୁକୁ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ଦ୍ୱାରା ଭେଦ କରିଥିଲେ)—ବିଷ୍ଣୁ — Bishṇu.
Rāhu bhedī

ରାହୁ ମଣି—ସ. ବ (ସ.ଯ. ଲୋ)—ରାହୁଙ୍କ ପ୍ରିୟ ରତ୍ନ; ଗୋମେଦ ମଣି; ପିଙ୍ଗଳ ବା ପାଣ୍ଡୁ ବର୍ଣ୍ଣ ମଣିବିଶେଷ—A sort of gem; topaz.
Rāhu maṇi (ରାହୁ ରତ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାହୁ ମୁକ୍ତ—ସ. ବଣ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରାହୁ ଗ୍ରାସରୁ ବା ରାହୁ ଗ୍ରହଣରୁ ମୁକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ (ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ); ଗ୍ରହଣରୁ ମୋକ୍ଷ-ପ୍ରାପ୍ତ—Freed from eclipse (sun or moon).
Rāhu mukta

ରାହୁ ମୁକ୍ତି—ସ. ବ—ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଗ୍ରହଣ ଛଡ଼ିଯିବା— Release of the sun or moon from the eclipse.
Rāhu mukti
ରାହୁ ମୋକ୍ଷ
ରାହୁ ମୋକ୍ଷଣ
ରାହୁ ମୋଚନ } ଅନ୍ୟରୂପ

ରାହୁ ରାହୁ—ଦେ. ଅ—ରାଉ ରାଉ (ଦେଖ)
Rāhu rāhu Rāu rāu (See)

ରାହୁ ରେଖା—ଦେ. ବ— କପାଳରେ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ସୁନ୍ଦା ମଧ୍ୟରେ ପିନ୍ଧା ସୁନାର ଅଳଙ୍କାର—An ornament for the head of women.
Rāhu rekhā ସିତି **मांग टीका**
(ଉ— କପାଳେ ସୁବର୍ଣ୍ଣି ରାହୁରେଖା ଝଲକ । ପାଳକୁଣ୍ଡ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।)

ରାହୁଳ— ଦେ. ବ—୧ । ରାଉଳ (ଦେଖ)
Rāhula 1. Rāula (See)
୨ । ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପୁତ୍ରର ନାମ—2. Name of the son of the Buddha.

ରାହୁଳଆ—ଦେ. ବଣ—ରାଉଳଆ (ଦେଖ)
Rāhuliā Rāuliā (See)

ରାହୁ ସଂସ୍ପର୍ଶ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ—
Rāhu saṁsparśa Eclipse.

ରାହୁ ସଂସ୍ପୃଷ୍ଟ—ସ. ବଣ. (ଶଯ୍ୟା ତତ୍ପୁ)—ରାହୁ ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ (ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ର)—Eclipsed; under eclipse (sun or moon).
Rāhu saṁspṛushṭa

ରାହୁହା—ସ. ବ. (ରାହୁ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ବିଷ୍ଣୁ— Bishṇu.
Rāhuhā (ରାହୁ ଭେଦୀ, ରାହୁ ଦୁର୍ଦ୍ଧରଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରାହୂତ୍ସୃଷ୍ଟ—ସ. ବ (ଶଯ୍ୟା ତତ୍ପୁ; ରାହୁ+ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ)—ଲଶୁନ; ରଶୁଣ—Garlic.
Rāhūtsṛushṭa

ରି—ସ. ବ—(ରୁଦ୍ ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ର)—୧ । ଋଷର 'ସ୍ୱର; ସଙ୍ଗୀତର ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ୱର—1. The second note of Hindu music. (ଉ—ଏହା ବୃଷଭର ସ୍ୱର ସଦୃଶ । ସ୍ୱର ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।) ୨ । ଅନୁକାର ଶବ୍ଦ—2. An onomatopoeic sound. ଦେ. ଅ.—ଶବ୍ଦ ବଉଲ୍ଲର ଚତୁ 'ର' ଉପରେ ଜୋର୍ ଦେବା ପାଇଁ 'ର'ର ଆକାରାନ୍ତର, (ଯଥା—ଘୁମର, ଆମର, ତାଙ୍କର ଇତ୍ୟାଦି) (ଉ—ଦେଖୁଥିଲେ ପର୍ ଦେ ବଶବଦ୍ତାହି । ତାହିଁ ବେ କଥା କାହାର ମନେ—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି)
Ri

ରିଆ(ଆ)—ପ୍ରାଦେ.—[ଜାଶପୁର]; ପ୍ରତ୍ୟୟ—ରେ—In, on.
Ria(ā) [ଯଥା—ଅଙ୍ଗୁଳରିଆ=ଅଙ୍ଗୁଳରେ] ପ୍ରାଦେ. (ପାଳପୁର) ବ.—ବର୍ଷାଦିନେ ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ ଗଭୀର ପାଣି ମାଡ଼ାପ୍ ବା ସଢ଼ଣୀ ଖୋଳ ଲୋକେ ମାଛ ଧରନ୍ତି; ରଇ— A shallow and narrow channel dug for catching fish in the rainy season.

ରିଆଇ—ଦେ. ବ.—ରହାଇ (ଦେଖ)
Riāi Rihāi (See)

ରିଆତ୍(ତି)—ଦେ. ବ (ଅ. ରିଅୟତ୍)—୧ । ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତି; ନିଷ୍କୃତି—1. Remission; exemption from a responsibility; release. ୨ । ରିହା, ରିଆୟତ ଦେୟ ପଦାର୍ଥାଦି ଦେବାର ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତି— 2. Exemption from payment, ୩ । ଅନୁଗ୍ରହ; ଦୟାପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର—2. Favour; kind treatment.
Riāt (ti)

ରିଆତ୍(ତି) କରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତିଦାନ କରିବା—To exempt a person from any responsibility. **रिहा देना**
Riāt (ti) karibā [ରିଆତ୍(ତି) ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରିଆତ୍(ତି) ପାଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବା ଦାୟିତ୍ୱରୁ ବା ଦେୟରୁ ନିଷ୍କୃତି ଲାଭ କରିବା ରେହାଇ ପାଇବା —To be released or exempted from a responsibility or payment. **रिहा पाना**
Riāt (ti) pāibā [ରିଆତ୍ (ତି) ମିଳିବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ]

ରିଂ—ଦେ. ବ—(ଇଙ୍ଗର ଅଶୁଦ୍ଧ ଲିଖନ) ରିଙ୍ଗ (ଦେଖ)—
Rim ରିଂ **रिंग** Ring (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରିଂ ସାଇଜ୍—ବୈଦେ. ବି (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ, ଇଂ)—ମୁଦ ଉଥର କରିବା
Rim sāij ସାଇଁ ଅଙ୍ଗୁଠିରୁ ମାପଜୋକ ଉନ ଉନ୍ନ ମାପଚିଣ୍ଟି ରିଂସାଇଜ ଜେଭେକ କଡ଼ର ସମଷ୍ଟି ବା ଥେନ୍ଥା—Ring size.
ରିଂସାଇଜ

ରିକ୍ସ(ସା)—ବୈଦେ (ଇଂ. ଜାଗାମାଲ୍ଗାରୁ ଗୃଗ୍ଧୀତ) ବି—ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଓଟାରିବା ଦୁଇଚକିଆ ଗାଡ଼ି—Rickshaw.
Rik-sa(sā) ରିକସା **ରିକ୍ସା**

ରିକର୍ଡ଼—ବୈଦେ (ଇଂ.) ବି—ରେକର୍ଡ଼ (ଦେଖ)
Rikard Rekarda (See)

ରିକା—ଦେ. ବିଣ (ସ. ରିକ୍ତ) —ରିକ୍ତ (ଦେଖ)
Rikā Rikta (See)

ରିକାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ରିତ୍ ଧାତୁ)—୧ । ରିକ୍ତ କରିବା; ଶୂନ୍ୟ କରିବା—1. To empty. ୨ । ପାତ୍ରାଦରୁ ପଦାର୍ଥ ଢାଳ ଦେବା—2. To pour out anything from a pot.
Rikaibā **ରିକ୍ତ କରନା**

ରିକାର୍ଡ଼(ର୍ଡ଼)—ଗ୍ରାଦେ (ଓଡ଼ିଆ) ବି. ବୈଦେ (ଇଂ. ରେକର୍ଡ଼)—ମକଦମାର ନଥି—Record of a case. ୨ । ଅଫିସ୍‌ରେ ଥିବା ଜାଗଜ ପତ୍ର—2. Record of an office.
Rikārd(rd)

ରିକାବ—ବୈଦେ. ବି—ରେକାବ୍ (ଦେଖ)
Rikāb Rekāb (See)

ରିକାବି—ଦେ. ବି—ରେକାବ୍ (ବି) (ଦେଖ)
Rikābi Rekāb (bi) (See)

ରିକା—ଦେ. ବିଣ (ଜରୁଆ)—ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—ଓୟାରିସ **ବାରିସ**
Rikī Heir.

ରିକ୍ତ—ସ. ବିଣ (ରିତ୍ ଧାତୁ=ଶୂନ୍ୟ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଖାଲି; ଶୂନ୍ୟ—1. Empty. ୨ । ଫମ୍ପା; ପୋଲ—2. Having nothing within. ୩ । ଦରିଦ୍ର—3. Poor. ୪ । ନିଷ୍ଫଳ—4. Fruitless. ସଂ. ବି—୧ । ଅବକାଶ; ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ; ଫୁନ୍ୟ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କିଛି ବସ୍ତୁ ନ ଥାଏ—1. Vacuity; space; empty space. ୨ । ବନ; ଜଙ୍ଗଲ—2. Wood; forest.
Riktā

ରିକ୍ତ ଗୃହ—ସଂ ବି—ଯେଉଁ ଘରେ କେହି ନ ଥାଏ—
Rikta gṛuha Empty house.
(ରିକ୍ତ ଭବନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରିକ୍ତ ପାତ୍ର—ସ. ବି—ଖାଲିପାତ୍ର; ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ କିଛି ପଦାର୍ଥ ନ ଥାଏ
Rikta pātra —An empty pot.

ରିକ୍ତ ହସ୍ତ—ସ. ବି (ରିକ୍ତ+ହସ୍ତ; କର୍ମଧାରଯ)—୧ । ଶୂନ୍ୟହସ୍ତ—1. Empty hand. ୨ । ଯେଉଁ ହାତ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଧନ ନ ଥାଏ; ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ହାତ—2. A hand which contains no money. ବିଣ. (ରିକ୍ତହସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାର ହାତରେ କିଛି ଧନ ନ ଥାଏ—1. Empty-handed. ୨ । ନିର୍ଦ୍ଧନ (ରିକ୍ତହସ୍ତତା—ବି) —2. Poor; destitute.
Riktā hasta

ରିକ୍ତା—ସଂ. ବି (ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଚତୁର୍ଥୀ, ନବମୀ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ତିଥିମାନ—(astrology) The 4th, 9th, and 14th days of the lunar fortnight. [ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିଷମତରେ ଏହି ତିଥିମାନ ଅଶୁଭ; ତେଣୁ ଏହି ତିଥିମାନଙ୍କରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ତାହା ନିଷ୍ଫଳ ହୁଏ । ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ୧୫ ଟି ତିଥିକୁ ୫ ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି କରାଯାଇ ଅଛି । ଯଥା—୧ମ, ନନ୍ଦା (ପ୍ରତିପଦ, ଷଷ୍ଠୀ, ଏକାଦଶୀ); ୨ୟ, ଭଦ୍ରା (ଦ୍ୱିତୀୟା, ସପ୍ତମୀ ଓ ଦ୍ୱାଦଶୀ); ୩ୟ, ଜୟା (ତୃତୀୟା, ଅଷ୍ଟମୀ, ତ୍ରୟୋଦଶୀ) ୪ର୍ଥ ରିକ୍ତା ଓ ୫ମ ପୂର୍ଣ୍ଣା (ପଞ୍ଚମୀ, ଦଶମୀ, ଅମାବାସ୍ୟା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ।)
Riktā

ରିକ୍ଥ—ସଂ. ବି.—(ରିଚ୍ ଧାତୁ=ଦେବା+କର୍ମ. ଥ)—୧ ଧନ—1. Wealth. ୨ । ସଂପତ୍ତି—2. Property. ୩ । ସ୍ଥାବର ଓ ଅସ୍ଥାବର ସଂପତ୍ତି—3. Property immoveable and moveable.
Riktha

ରିକ୍ଥଗ୍ରାହି—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ରିକ୍ଥ+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯେ ଧନ [ରିକ୍ଥଗ୍ରାହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଗ୍ରହଣ କରେ; ଧନଗ୍ରାହୀ—1. Taking riches or property. ୨ । ଅର୍ଥଗ୍ରାହୀ—2. Accepting riches. ବି.—ସଂପତ୍ତିର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ; ଦାୟାଦ—Heir; successor; inheritor.
Riktha grāhi

ରିକ୍ଥହାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ରିକ୍ଥ+ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. [ରିକ୍ଥହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—ଧନାପହାରୀ—Carrying away property. ବି.—୧ । ଦାୟାଦ; ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—1. Heir; successor. ୨ । ମାତୁଳ; ମାମୁଁ—2 Maternal uncle
Rikthahārī

ରିକ୍ଥୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ-(ରିକ୍ଥ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ 1. Heir. ୨ । ଧନୀ—2 Rich man.
Rikthī

ରିକ୍ଷା—ସଂ. ବି.—(ଲକ୍ଷ ଧାତୁ=ଚିହ୍ନ କରିବା+ଅ)—୧ । ଲିକ୍ଷ; ଶ୍ଲେଷ ଉକୁଣୀ—nit; egg of louse. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ-କିରଣଗତ ଅଣୁ—Specks floating in sun's rays; minute particles of dust floating in the rays of the sun.
Riksha

ରିକ୍ସ (କ୍ଷ)—ବୈଦେ. ବି.—ରିକ୍ସ (ଦେଖ)
Riksa(ksā) Rik-sa (See)

ରିଗ୍‌ବିଗେଇ ଜିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଗରମ ଯୋଗୁ ଦେହରେ କଣ୍ଡା ବା କୁଣ୍ଢ ମାଇଲ୍ଲ ପର ଲାଗିବା—Pin-pricking sensation on account of excessive heat.
Rig-bigei jibā

ରିଘେଇ କହିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଜଣକ ଉପରେ ଥିବା କୋଧକୁ ପ୍ରକାଶ ନ କର ଅନ୍ୟକୁ ଦେଖେଇ ଶିଖେଇ ଗାଳ ଦେବା—To throw side hint on a person by abusing another person.
Righei kahibā

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଙ୍ଗ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଗମନ କରିବା—
Ring (root) To go.

ରଙ୍ଗ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.)—କଳ ବଳସିରେ ଲଗାଦୋଇଥିବା ପିତ୍ତଳ
Ring ଚାରର ଗ୍ଲେଟ ଗ୍ଲେଟ ମୁଦଅ—Ring like
contrivance attached to an augling
rod. [ଦ୍ର—ଏହା ଉଉରଦେଇ କଳ ଦେହରୁ
ତୋର ବାହାରଯାଏ।] ୨। ମୁଦଅ—2 Ring.

ରଙ୍ଗ(ଙ୍ଖ)ଣ—ସ. ବ (ରଙ୍ଗ୍ ଧାତୁ=ଗମନକରିବା+ଘ୍ରବ. ଅଣ)—
Ringa(ṅkha)ṇa ୧। ଗୁରୁଣ୍ଡିବା; ଅଣ୍ଟ ଓ ହାତଦ୍ୱାର୍
(ରଙ୍ଗିବ—ବଣ୍) ଗତ୍ତକରିବା—1. To crawl; to creep.
୨। ସ୍ଖଳନ—2. Slipping. ୩। ସ୍ଥାନରୁ ପତନ—
3. Falling down from honour. ୪। ବିଚଳିତ
ହେବା—4. Displacement.

ରଙ୍ଗ୍(ଗ୍)ବନ୍ଧ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରଙ୍ଗ୍+ସ. ବନ୍ଧ)—୧।
Ring(rin)bandha ଗୋଲାକାର ବନ୍ଧ—1. Circular
ରିଙ୍ଗବାନ୍ଧ **ରିଙ୍ଗବାଂଧ** embankment.

ରଚ୍(ଧାତୁ)—ସ.—୧। ପୃଥକ୍ କର—1. To separ te.
Rich(root) ୨। ଶୂନ୍ୟକରିବା—2. To empty.
୩। ଦେବା—3. To give; to deliver.

ରଜ୍(ଧାତୁ)—ସ—୧। ଆନନ୍ଦଉହେବା—1. To rejoice, to
Rij(root) be glad. ୨। ଭ୍ରଜିବା—2. To fry.

ରଜର୍ଭ—ବୈଦେ. (ଇଂ. ରଜର୍ଭ୍) ବ—ରେଲଗାଡ଼ ଇତ୍ୟାଦିର
Rijarbh କାମ୍ପାର୍ଟ୍ମେଣ୍ଟ ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବହାରପାଇଁ ଅଟକାଇବାର
ରିଜର୍ଭ **ରିଜର୍ଭ** ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—Reserving of a seat or
compartment in a Railway train or other
vehicle, theatre or circus. [ଦ୍ର—ଇଂରାଜି
Z (ଜେଡ୍) ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣବଶିଷ୍ଟ ଅକ୍ଷର ସଂସ୍କୃତ ତଥା
ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ ନାହିଁ । ଏହା ଇଂରାଜି 'Z' ଅକ୍ଷରର
ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଂରାଜି 'Z' ଅକ୍ଷରବଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦରେ ଓ ଅନ୍ୟ
କେତେକ 'S' (ଏସ୍) ଅକ୍ଷରବଶିଷ୍ଟଶବ୍ଦ (ଯଥା—
Reserve, Is, His, Resolution, Resign)ରେ
ଦେଖାଯାଏ। ଓଡ଼ିଆରେ ଏହା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଚାଲବ୍ୟ 'ଜ'ଉଚ୍ଚାରଣ
କଲାବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚାଲବ୍ୟ ବର୍ଗ୍ୟ ଜ ଉଚ୍ଚ ଜିଭ ତାଲୁରୁ
ଛୁଏଁ ନାହିଁ। ଏହା ଅଘୋଷ ଜ ଉଚ୍ଚାରଣଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷରକୁ
ଓଡ଼ିଆରେ 'ଜ' ଲେଖିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ବାଟ ନାହିଁ। ଏଥିପାଇଁ Zebra କୁ ଜେବ୍ରା, Reserve କୁ ରଜର୍ଭ,
Resolution କୁ ରଜଲ୍ୟୁସନ୍ ଲେଖୁଥାଇଁ,
କନ୍ତୁ ଉଚ୍ଚାରଣକଲାବେଳେ କରୁଥାଇଁ ଇଂରାଜି Z
ଉଚ୍ଚ।].

ରଜର୍ଭ୍ କରିବା—ଦେ.ବି—ପୂର୍ବରୁ ରେଲଅଦର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ
Rijarbh karibā ରେଳ ଗାଡ଼ିରେ ସ୍ଥାନ ରଖାଇବା—
ରିଜର୍ଭକରା **ରିଜର୍ଭକରନା** To reseerv a seat in a
railway train etc.

ରଜର୍ଭ ଗାଡ଼ି—ଦେ.ବ (ଇଂ.ରଜର୍ଭ୍+ଓଡ଼ିଆ ଗାଡ଼ି)—ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବହାର
Rijarbh gārdi କରିବା ପାଇଁ ଅଟକା ଯାଇଥିବା
ରିଜର୍ଭଗାଡ଼ି **ରିଜର୍ଭଗାଡି** ରେଲ ଗାଡ଼ି—Reserved Railway
carriage.

ରଜର୍ଭ୍ ଜଙ୍ଗଲ—ଦେ. ବ—ଅଟକ ଜଙ୍ଗଲ—
Rijarbh jangala Reserve forest.
ରିଜର୍ଭ ଜଙ୍ଗଲ **ରିଜର୍ଭଜଙ୍ଗଲ**
(ରଜର୍ଭ୍ ଫରେଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ରୂପ)

ରଜର୍ଭ୍ପୁ(ପୋ)ଲିସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରଜର୍ଭ୍ ପୁଲିସ୍)—ବିଶେଷ
Rijarbh pu(po)lis ଘଟଣାପାଇଁ ପୂର୍ବରୁ ଦୋଇ ରଖା-
ରିଜର୍ଭପୁଲିସ **ରିଜର୍ଭପୁଲିସ** ଯାଇଥିବା ପୁଲିସ ଫଉଜ—
Reserve Police.

ରଜର୍ଭ୍ ସିଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରଜର୍ଭ୍ ସୀଟ୍)—ରେଲ ଗାଡ଼ିରେ ବମ୍ବା
Rijarbh sit ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଚେୟା ଗୃହରେ ପୂର୍ବରୁ ବିଶିଷ୍ଟ
ରିଜର୍ଭସିଟ **ରିଜର୍ଭସୀଟ** ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କପାଇଁ ଅଟକା ଦୋଇ ରଖା
ଯାଇଥିବା ଆସନ—Reserved seat in a railway
carriage or theatre.

ରଜଲ୍ଉସନ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ. ରଜଲ୍ୟୁସନ) ବ—ସଭାସମିତିଦ୍ୱାରାନିର୍ଦ୍ଧାରଣ
Rijalinsan Resolution passed by a meeting
ରିଜଲିଉସନ **ରିଜ୍ୟୁଲସନ** or society.
[ରଜଲ୍ୟୁ(ଲ୍ୟୁ)ସନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଜାଇନ୍(ନ୍ନ)—ବୈଦେ. (ଇଂ. ରଜାଇନ୍) ବ—କର୍ମରୁ ନିଯୁକ୍ତ
Rijāin(ni) ବ୍ୟକ୍ତିର ଇଚ୍ଛାରେ କର୍ମରୁ ଅନୁର ଦେବା—
ରିଜାଇନ **ରିଜାଇନ** Resignation from service.

ରଜାଇନ୍(ନ୍ନି) କରିବା—ଦେ. କି (ଇଂ. କ୍ରିୟା. ଦ୍ର ରଜାଇନ୍)—(ନିଯୁକ୍ତ
Rijāin(ni) karibā ବ୍ୟକ୍ତି ବା କର୍ମଗ୍ରହୀ) ନିଜର ଇଚ୍ଛାରେ
ରିଜାଇନ୍ କରା **ରିଜାଇନ୍ କରନା** କର୍ମରୁ ଅନୁର ଦେବା—
(ରାଜାଇନ୍[ନ୍ନି] ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To resign from a
service.

ରଝ—ଦେ.ବ (ସ. ରଞ୍ଜନ)—୧। ମନୋରଞ୍ଜନ— 1. Delighting
Rijha diverting. ୨। ବିନୋଦନ—2. Act of pleas-
ରଞ୍ଜକରା **ରିଝ** ing. ୩। ମନର ଅନନ୍ଦ—3. Delight.
୪। (ସ. ହୃଦୟ) ମନ—4. Mind; mental atti-
tude. ବଣ—ମନୋନୀତ—Chosen.

ରଝା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—୧। (ତୁଳ. ହି. ରିଝନା) ଅନୁରକ୍ତ
Rijhbā ହେବା; ରହିବା—1. To dote upon; to be
attached to. ୨। ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା 2. To be
pleased with (a person).

ରଝା—ଦେ. ବ (ସ. ରଞ୍ଜନ)—ମନୋରଞ୍ଜନ—Act of pleasing.
Rijhā ମନୋରଞ୍ଜନ, ମଜାନ **ରିଝ** ବର୍ଣ—ମନୋନୀତ—Chosen.
ମନୋନୀତ **ଝୁନାହୁଆ**

ରଝା(ଝେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ରଞ୍ଜ୍. ଧାତୁ)—୧। (ମନକୁ) ରଞ୍ଜାଇବା;
Rijhā(jhe)iba ତୋଷିବା; ତୃପ୍ତ କରିବା—1. To
ରଂଝାନକରା, ମଜାନ **ରିଝାନ** please; to statisfy. [ବ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେବାଫଳେ ରଝାଇ ରୁହିବ ଢାଙ୍କଠାର । ପ୍ରାକୀ. ଶିବ ସ୍ତୋତ୍ରମ୍ ।] ୨ । ଅରୁଝା ବ୍ୟକ୍ତିର ମନକୁ ବୁଝାଇ ଶାନ୍ତ କରିବା—2. To calm a nagging person. [ଉ—ନ ପାରୁଛ ତୁମ୍ଭର ମାନସ ରିଝାଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲ୍ସରଚ. ୫ଗ୍ର ।] ୩ । ବୁଝାଇବା—3. To make one understand. [ଉ—ମୁଁ ଯେବେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ କଦ୍ଭବ ରଝାଇ, ସେ ଶ୍ରୁତଦେବେ ଯୁଦ୍ଧ ଜାଣେ ନଇସାଇଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲ୍ସରଚ. କର୍ଣ୍ଣ ।] ୪ । ମଜାଇବା—

4. To pursuade; to make one agree.

ରଝା ରଝି—ଦେ. କ (ସ. ରଞ୍ଜନ)—ପରସ୍ପରକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—

Rijha rijhi Pleasing one another.

ପରସ୍ପରକେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରା **ରିଝାରିଝି**

ରଝିବା—ଦେ. କି (ସ. ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ତୁଷ୍ଟ ହେବା—1. To be Rijhibā pleased. ୨ । (ମନ) ବୁଝିବା ବା ମାନିବା—2. To ତୁଷ୍ଟହଓୟା, ମଜା **ରିଝନା** be satisfied. ୩ । ମନୋନୀତ କରିବା—3. To select; to choose.

ରଝୁଆଲ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ. (ତୁଳ. ହି. ରଝୁଆସ୍ତୁଲ୍)—

Rijhuāl ୧ । ରସିକ; ସଉକ—1. Luxurious. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—

2. Pleased with another.

ରଟର୍ଣ୍ଣ୍ (ନ୍)—ବୈଦେ. କ (ଇଂ. ରଟର୍ନ୍)—ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଫାରମରେ ପୂରଣ Riṭarṇṇ(n) କରିଯାଇ ଉପଯୁକ୍ତ ତଦ୍ଜକର୍ମଗୃହଙ୍କ ନିକଟକୁ ରିଟର୍ଣ **ରିଟର୍ନ** ପଠାଯିବା ରଘୋର୍ଟ୍ ବା ଷ୍ଟେଟ୍ମେଣ୍ଟ୍—A return or statement entered in a form and submitted to an authority.

ରଟର୍ଣ୍ଣ୍ ଟିକେ(କ)ଟ୍—ବୈଦେ. କ (ଇଂ. ରଟର୍ଣ୍ଣ୍ ଟିକେଟ୍)—ଯେଉଁ Riṭarṇ ṭike(ka)ṭ ଟିକେଟ୍ ଯିବା ଆସିବା ଦୁଇ ପିଠି ପାଇ ରିଟର୍ଣ ଟିକେ(କ)ଟ **ରିଟର୍ନଟିକିଟ** କରାଯାଏ—Return ticket.

ରଠା(ଠା)—ଦେ. କ (ସ. ରଷ୍ଟ; ଅରଷ୍ଟକ; ପ୍ରା. ରଠଅ)—ଏକ Riṭā(ṭhā) ପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲୀ ଗଛ—The soap nut tree, Sapindus Muckorissi (Haine). [ଉ—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ତରୁ । ଏହାର କୋଳ ଝାଣଯୁକ୍ତ । ସେ କୋଳକୁ ଶୁଖାଇ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦୁଇ କରତଳରେ ଧରି ଘଷିଲେ ଉହାଁରୁ ଏକପ୍ରକାର ଫେଣ ବାହାରେ । ସେହି ଫେଣ-ପାଣିରେ ପାଟ ଓ ପଶମ ଲୁଗା ବୁଡ଼ାଇ କାଚିଲେ ସଫା ହୁଏ । ରଠା ଗଛ ଦୁଇ ଜାତିର ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—ସ୍ମୁଟ ରଠାଗଛ ଓ ବଡ଼ ରଠାଗଛ । ସ୍ମୁଟ ରଠାଗଛ ଉତ୍କଳର ଜଙ୍ଗଲରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ପତ୍ର ସମ୍ମୁଖ, ଫଳ ଲମ୍ବଡ଼ା । ଗୋଟାଏ କଅା ଗୋଡ଼ାଏ ଲେଖାଏଁ ଫଳ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଡେଙ୍ଗୁରେ ଫଳେ । ଏହା ଚୀନ୍ ଓ ଜାପାନରୁ ଆମଦାନି ବୃକ୍ଷ । ଏପ୍ରେଲ୍ ମାସରେ ଏ ଗଛରେ ନୂଆପତ୍ର ଧରେ; ମେ, ଜୁନ୍ ମାସରେ ଏଥିରେ ଫୁଲ ଫୁଟେ ଏବଂ ସେପ୍ଟେମ୍ବର୍,ଅକ୍ଟୋବର୍ ମାସ ଫଳ ହୁଏ । ଏହି ଗଛର ଲାଟିନ୍ ନାମ—Sapindus Mucorissi,

ବଡ଼ ରଠା ଗଛ ମଧ୍ୟ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ଜନ୍ମେ । ପତ୍ର ପିଠି ଲୋମଶ, ଫଳ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ ବରକୋଳ ପରି; ଗୋଟିଏ ଡେଙ୍ଗୁରେ ତିନି ଗୁରଟା ଲେଖାଏଁ ଫଳେ; ଏହାର ଲାଟିନ୍ ନାମ Sapindus Trifoliatus.

ଏହାର ସମ୍ସ୍କୃତ ନାମ—ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ, କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ଅର୍ଥସାଧନ, ରକ୍ତଫଳ, ଫେନଳ, ଗର୍ଭପାତନ, ରଷ୍ଟ, ଅରଷ୍ଟ, ଅରିଷ୍ଟକ, କଟୁକ, ରଠାକରଞ୍ଜ, ଗୁଚ୍ଛକ, ଗୁଚ୍ଛ-ପୁଷ୍ପକ, ଗୁଚ୍ଛଫଳ, ମଙ୍ଗଲ୍ୟ, କୁମୁଷ୍ଟଜ, ପ୍ରକୀର୍ଯ୍ୟ, ସୋମବଲ୍ଲ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଲଘୁ, ମିଷ୍ଟ, ଗର୍ଭପାତକ ଏବଂ ତ୍ରିଦୋଷ, ଗ୍ରହଣୀଜ୍ୱର, ଦାହ ଓ ଶୂଳନାଶକ)

ରଠା(ଠା)ଫଳ—ରଠା ଗଛର ଝାଣଆ କୋଳ—

Riṭhā(ṭhā)phala Soap berry; soap nut.

ରିଟା(ଟେ)ଫଳ **ରିଠା ଫଳ**

ରଡ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ.ସ୍ପଡ୍) ଜ—ହାରମୋନିଅମ୍ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଥିବା ସରୁ ଓ Rid ଲମ୍ବ ଛଦ୍ର ଛଦ୍ର କାଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡ, ଯାହାଁରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ଘଷିଲେ ରୀଡ଼ ଯନ୍ତ୍ରରୁ ସ୍ୱର ବାହାରେ—Reed of a harmonium.

ରୀଡ

ରଡର୍—ବୈଦେ. (ଇଂ. ସ୍ପଇର୍) ବ—୧ । ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ Ridar ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟପାଠ—A reader (text ରିଡାର book on literature in primary schools).

ରିଡର [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଏ ଶବ୍ଦଟି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ରୟାଲ୍ ରଡର୍—Royal Reader, ମଡେଲ୍ ରଡର୍—Model Reader, ମିଡ୍ଲ୍ ରଡର୍—Middle Reader, ଜୁଭେନାଇଲ୍ ରଡ୍ର୍—Juvenile Reader, ପ୍ରାଇମେରୀ ରଡର୍—Primary Reader.] ୨ । ଯେଉଁ କର୍ମଗୃହ ବା କର୍ମଗୃହଙ୍କ ନିକଟରେ ରଘୋର୍ଟ୍ ଆଦି ପାଠ କରନ୍ତି—2. A reader (whose duty is to read reports to a high official, e. g. Police Superintendent). ୩ । କଲେଜ୍‌ରେ ପ୍ରୋଫେସର୍‌ଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ବଡ଼ଗୃହ—

3. Reader to a professor in a college.

ରଡଙ୍ଗ୍ ରୁମ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ. ରିଡିଙ୍ଗ୍ ରୁମ୍)—ପାଠାଗାର—

Riding rum Reading room.

ରିଡିଙ୍ଗ ରୁମ୍ **ରିଡିଂଗ ରୁମ**

Digitized by srujanika@gmail.com

ଋଢ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଦାନ୍ତଗଣ୍ଠି—
Ri**rdh**ā Gum of teeth.
ଦେ ବ୍ୟ—ଋଢ଼ୁଆ (ଦେଖ)—Ri**rdh**uā (See)

ଋଢ଼ି(ଡି, ଡୁ, ଢ଼ୁ) ଆ—ଦେ. ବ୍ୟ. (ସ. ଗ୍ଲୌଷ୍ଟ୍ର; ପ୍ରା. ଗ୍ଲୋଠ)—
Ri**rdh**i(dhi, dhu, **rdh**u)ā ରେଢ଼ା; ଖୋଷ ଓ ବନ୍ଧୁର
ଖୁଲୀ ଖୁଲୀ (ଦୋର୍ଥ)—Small and unsmooth (thing)
ରୋଡିୟା (ଋଢ଼ାଋଢ଼ା, ଋଢ଼ୁଆ ଋଢ଼ୁଆ—ଦନ୍ତ୍ୟବଚନରୂପ)

ଋଣ—ପ୍ରା. ବ. (ସ. ଋଣ; ପ୍ରା. ଋଣ; ବ ଓ ହ୍ର. ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଋଣ—
Ri**n**a ରିଣ **ରୀନ** Debt; loan.

ଋଣ କରିବା—ଦେ. କି. (ବଙ୍ଗଳା ଓ ହ୍ରସ୍ୱ ଉଚ୍ଚାରଣରୁ ଅନୁକୃତ)—
Ri**n**a karibā ଋଣ କରିବା—To borrow.
ଋଣ କରା (ଉ—ଏଇଟି ବୋଇଲ୍ଲ ବସ କରିବା ?
ରୀନ କରନା ଏଇଟି ବୋଇଲ୍ଲ କାହୁଁ ଋଣିବା ?
ଏଇଟି ବୋଇଲ୍ଲ କାହୁଁ ସୁଝିବା ?
ଏଇଟି ବୋଇଲ୍ଲ ଋଣ କରିବ ।?
ବୁଢ଼ା ମିଆଁ ଥାଇଁ ବୋଇଲ୍ଲେ, ଖାଇବା, ପିଇବା, ଘଲେଇବା-
ଆଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶିଶୁ ଘୀଚ ।)

ଋତୁ – ପ୍ରା. ବ. (ବଙ୍ଗଳା ଓ ହ୍ରସ୍ୱ ଉଚ୍ଚାରଣରୁ ଅନୁକୃତ) (ସ. ଋତୁ; ପ୍ରା
Ritu ଋଉ)—୧ । ଋତୁ—1. Season of the year.
ଋତୁ ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଋତୁସ୍ରାବ —Menstruation. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ
ଋତୁ ଋତୁକାଳ—3. Period of the menses.

ଋଧୋ – ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରସିକତା—
Ridho Gallantry.

ଋପଟ୍—ଦେ. ବ—ଋପୋଟ୍ (ଦେଖ)
Ripaṭ Ripoṭ (See)

ଋପନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ନାମ) (ଇଂ. Lord Ripon, Marquis
Ripan Ripon)—ଭାରତର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ୍
ରିପନ (ଖ୍ରୀ୧୮୮୦—୧୮୮୦; ଜନ୍ମ ୧୮୨୭, ମୃତ୍ୟୁ ୧୯୦୯)-
ରିପନ
[ଦ୍ର—ଏ ଜଣେ କାଳ ଭାରତର ଷ୍ଟେଟ୍ ସେକ୍ରେଟରୀ ହୋଇ-
ଥିଲେ; ଆଫଗାନ୍ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭ କରିଥିଲେ; ଇଲ୍ବର୍ଟ
ଦ୍ୱାରା ଭାରତର ଦେଶୀୟ ଜବାଦପ୍ରମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦାନ
ଓ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନ କ୍ଷମତା ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ
ଭାରତରେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା
କରିଥିଲେ ।]

ଋପିଟ୍(ଟି)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରିଭେଟ୍)—ଛିଦ୍ରରେ ପୂରାଇଥିବା
Ripiṭ(ṭi) କଖାଣ୍ଡ ଉପର ଆଡ଼ୁ ବାଡ଼େଇ ଚାପିବାର ଅଗଣ୍ଡୁ
ରିପିଟ **ରିପଟ** ଛଉଦାର୍ କରିବା—Rivetting.

ଋପିଟ୍(ଟି) କରିବା – ଦେ. କି—ଛିଦ୍ରରେ ପୂରାଯାଇଥିବା କଖାଣ୍ଡ
Ripiṭ(ṭi) karibā ଉପର ପାଖରୁ ବାଡ଼େଇ ଚାପିବାର ଅଗଣ୍ଡୁ
ରିପିଟ କରା **ରିପିଟ କରନା** ଛଉଦାଇବା—To rivet.

ଋପିଟ୍(ଟା)ର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରିପିଟର)—ଏକ ପ୍ରକାର ଘଣ୍ଟେଇ
Ripiṭ(ṭā r ଘଣ୍ଟ ବା ଘାର୍—A repeater; a repeat-
ରିପିଟାର **ରିପିଟର** ing watch.

[ଋପିଟ୍(ଟା)ର୍ ଘାର୍—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଦ୍ର—ଏ ଘାଟରେ ଘଣ୍ଟା
ବାଜବାର କଳ ଥାଏ । ଏ ଘଣ୍ଟାର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ବ
ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ସେତେବେଳେ ଏଥିର ଖିଙ୍କୁ
ଟାଣି ଦେଲେ ସେତେବେଳେ ଘେଣ୍ଟାଏ ବାଜନ୍ତି, ଘାଣ୍ଟା
ପୁଣି ଘଣ୍ଟାରେ ବାଜ ଯାଏ ।]

ଋପୁ—ଶ. ବ. (ଋପ୍ ଧାତୁ କହିବା + କର୍ତ୍ତୁ.ଉ. କଥାଉନ; ଯେ ଅନୁଚିତ
Ripu କହୁ ବୁଲେ) —୧ । ଶତ୍ରୁ; ବିପକ୍ଷ—1. Enemy. ୨ ।
ଆତ୍ମା ଶତ୍ରୁରସ୍ଥ ଛଅ ଗୋଟି ଦୁର୍ଗୁଣ (ଯଥା କାମ,
କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ, ମୋହ, ମଦ, ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ)—2. The
low passions in man e.g. lust, anger,
avarice, delusion, pride and malice.
ବୈଦେ ବ—ରିପୁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) —Ripu (See)

ଋପୁ କ୍ଷୟ—ଶ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶତ୍ରୁର ବିନାଶ—
Ripu kshaya The distruction of one's enemy.
(ଋପୁ ଧ୍ୱଂସ, ଋପୁନାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଋପୁଘ୍ନ—ଶ. ବିଶ. (ଋପୁ+ହନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ.ଅ)—ଶତ୍ରୁର ବିନାଶକ —
Ripughna (ଋପୁଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Destructive of one's foes.

ଋପୁଜୟ—ଶ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶତ୍ରୁକୁ ପରାଜୟ କରିବା—
Ripujaya 1. The defeating of one's enemy.
(ଋପୁଦମନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । କାମକ୍ରୋଧାଦିକୁ ବଶ କରିବା—
2. The controlling of one's passions.

ଋପୁ ପରତନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—୧ । ଶତ୍ରୁର ଅଧୀନ—
Ripu paratantra 1. Subjected to the enemy.
ଋପୁବଶ, ଋପୁବଶବର୍ତ୍ତୀ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । କାମକ୍ରୋଧାଦିର
ଋପୁଜନୀଭୂତ, ଋପୁପରବଶ } ବଶୀଭୂତ—
ଋପୁପରତନ୍ତ୍ରତା } ବ. 2. Subjected to the passions;
ଋପୁବଶତା } impassionate. ୩ । ଅନ୍ତଃଇନ୍ଦ୍ରିୟ
ଋପୁବଶବର୍ତ୍ତିତା } —3. Not having the passions
under control.

ଋପୁ ପୀଡ଼ା—ଶ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—୧ । ଶତ୍ରୁ କୃତ ଅତ୍ୟଗୁରୁ—
Ripu pīrdā 1.The oppression by the enemy
୨ । ଶତ୍ରୁରସ୍ଥ ଋପୁଙ୍କ ପ୍ରଭାବ—2. The impulse
of passions.

ଋପୁ ବଳ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶତ୍ରୁର ପରାକ୍ରମ ବା କ୍ଷମତ
Ripu bala —1. The strength of one's
adversary. ୨ । ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷର ସେନା—2. The
army of the enemy; the enemy's forces.

ଋପୁ ଶକ୍ତି—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶତ୍ରୁର ବଳ—1. The
Ripu śakti strength of the enemy, ୨ ।
ଶତ୍ରୁ ରାଜା—2. The enemy king or power.

ଋପୋଟ୍(ର୍ଟ୍)—ବୈଦେ. ବ. (କଚରଆ) (ଇଂ. ରିପୋର୍ଟ୍)—୧ ।
Repoṭ(rt) କୌଣସି ଘଟନାର ଲିଖିତ ବିବରଣୀ ବା ବୃତ୍ତାନ୍ତ
ରିପୋଟ —1. A written report. (ଯଥା—
ରିପୋର୍ଟ ବାର୍ଷିକ ଋପୋର୍ଟ୍, ସଭାର ଋପୋର୍ଟ୍ ।) ୨ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ

Digitized by srujanika@gmail.com

କର୍ମଗ୍ଦ୍ଦ ବା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନକଟକୁ ପ୍ରେରିତ କୌଣସି ଘଟନାର ବିବରଣ—2. A report submitted to a higher authority. (ଯଥା—ପୁଲସ୍ ରପୋର୍ଟ୍, ଜଜ୍ଙ୍କ ମୁଫସ୍ସିଲ୍ ରପୋର୍ଟ୍ ।) ୩ । ଜମିଦାର୍ଣ୍ଣ ଇତ୍ୟାଦି ପାଇଁ ଦେୟ ରାଜସ୍ୱ ବା ସଦର ଜମା—3. The revenue payable to Government for a Zamindary or tenure. ୪ । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନକଟକୁ ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଗ୍ଦ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ବା ସାଧାରଣଙ୍କ ଅବଗତି ନମନ୍ତେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାର୍ ପ୍ରକାଶିତ କୌଣସି ବିଷୟର ଲିଖିତ ସଂକ ବିବରଣ—4. Report of a subordinate to the authorities or a report published by the authorities for general information. [ଦ୍ର—ଇଂ. ରପୋର୍ଟ୍ (Report)ର ମୌଳିକ ଅର୍ଥ ଯାହା ଶୁଣାଯାଏ ବା କଥିତ ବିବରଣ । ଏନ୍ତୁ କଥିତ ବିବରଣ ସାଧାରଣତଃ ଲିଖିତ ଆକାର ଧାରଣ କରିବାରୁ ଏ ଶବ୍ଦ ଲିଖିତ ବିବରଣକୁ ଓ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନକଟକୁ ଅଧସ୍ତନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଲିଖିତ ବିବୃତ୍ତିକୁ ବୁଝାଇ ଅଛୁ ।]

ରପୋର୍ଟ୍(ର୍ଟ୍) କରିବା—ଦେ. କି—କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନକଟକୁ ଲିଖିତ ବିବରଣ ପଠାଇବା—To report to a higher authority.
Repoṭ(rṭ) karibā [ରପୋର୍ଟ୍(ର୍ଟ୍) ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
ରିପୋର୍ଟ କରା **रिपोर्ट करना**

ରପୋର୍ଟ୍(ର୍ଟ୍) ଦାର୍—ବୈଦେ. ତ୍ରାଦେ (ପୁଲ୍ଲ) ବ—(ଓଡ଼ିଶାର ସାବକ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମୟରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ; ଇଂ. ରପୋର୍ଟ୍ + ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦାର୍)—ପୁରୁଣାକାଳୀ ଗଡ଼ଜାତ ଶାସନର ଝଙ୍କି ଖଜଣାମାନ ସମସ୍ତ ଝଙ୍କିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କର ଗ୍ରାମର ଯେଉଁ ମୁଖ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ଜମିଦାରଙ୍କ ନକଟରେ ସମସ୍ତ ଝଙ୍କିଦାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଦାଖଲ କରୁଥିଲେ—Repoṭ(rṭ) dār ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମୟରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ; ଇଂ. ରପୋର୍ଟ୍ + ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦାର୍)—ପୁରୁଣାକାଳୀ ଗଡ଼ଜାତ ଶାସନର ଝଙ୍କି ଖଜଣାମାନ ସମସ୍ତ ଝଙ୍କିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କର ଗ୍ରାମର ଯେଉଁ ମୁଖ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ଜମିଦାରଙ୍କ ନକଟରେ ସମସ୍ତ ଝଙ୍କିଦାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଦାଖଲ କରୁଥିଲେ—Representatives of the village community who used to deposit the quitrent of Sasan villages of the Puri district to the superior landlord. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଗୋଦ୍ଧଦ ଝଙ୍କି ବାଦ୍ଦେଲ୍ ମହଜାର ସମସ୍ତ ଜମିର ଝଙ୍କି ଖଜଣା ପାଇଁ ଶାସନର ସମସ୍ତ ଝଙ୍କିଦାରଙ୍କଠାରୁ ନ ନେଇ କେବଳ ଦାନାଧକ୍ଷଙ୍କ ବଂଶଧରଙ୍କଠାରୁ ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ବରାବର ଲେଖାଇ ନେଉଥିଲେ ।]

ରପୋର୍ଟ୍ ପଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି—କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନକଟକୁ ରପୋର୍ଟ୍ ପ୍ରେରଣ କରିବା—To send a roport to an authority
Ripoṭ paṭha(ṭhe)iba (ଦେଖୋର୍ଟ୍ ଭେଜିବା—କଚରିଆ ରୂପ)
ରିପୋର୍ଟ ପାଠାନ **रिपोर्ट भेजना**

ରପୋର୍ଟ(ର୍ଟ)ର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରପୋର୍ଟର୍)—କୌଣସି ଘଟନାର ସ୍ଥଳରେ ପହଞ୍ଚି ଘଟନାର ବିବରଣ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କଠାକୁ ଲେଖି ପଠାଇବା ନମନ୍ତେ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A reporter.
Repoṭa(rṭa)r
ରିପୋର୍ଟର **रिपोर्टर**

ରପ୍ର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ [ସ୍ନା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ର; ପ ଅଗମ]—ପାତ; ଅଧମ—Base; inferior.
Ripra
ସଂ. ବ [+ କରଣ. ପ୍ର]—ପାପକ; ପାପ [ହି. ଶ]—Sin.

ରପ୍ରବାହ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ [ରପ୍ର + ବହ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ]—ପାପ ନାଶକାରୀ [ହି. ଶ]—Destroying sin.
Ripra bāha

ରପ୍ଲା[ପ୍ଲେ]ଇ କାର୍ଡ଼[ର୍ଡ]—ବୈଦେ. ବ [ଇଂ. ରପ୍ଲାଇକାର୍ଡ୍]—ପ୍ରେରକର ପ୍ରେରିତ ପତ୍ରର ଉତ୍ତର ଦେବା ପାଇଁ ଲଗିଥିବା ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ କାର୍ଡ଼—Reply card.
Ripla[ple]i kard (rd)
ରିପ୍ଲାଇ କାଡ଼
रिप्लाई कार्ड; जवाबी कार्ड

ରପ୍ଲାଇ ପେଡ୍ ଟେଲିଗ୍ରାମ୍—ବୈଦେ. ବ.—[ଇଂ. ରପ୍ଲାଇ ପେଡ୍ ଟେଲିଗ୍ରାମ୍)—ଟେଲିଗ୍ରାମ୍ ବା ତାର୍ ପ୍ରେରକର ଉତ୍ତର ପଠାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି ଯେଉଁ ଟେଲିଗ୍ରାମ ସଙ୍ଗେ ଫେରନ୍ତା ଉତ୍ତର ପାଇଁ ଆଗରୁ ଖରଚ୍ ଡାକଅଫିସ୍‌ରେ ଜମା ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି—Replypaid telegram.
Riplāi peḍ teligrām
ରିପ୍ଲାଇ ପେଡ୍ ତାର
रिप्लाई तार, जवाबी तार
ରପ୍ଲାଇ ପେଡ୍ ତର
ରପ୍ଲାଇ ତାର
ରପ୍ଲାଇ ଟେଲିଗ୍ରାମ୍
—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରଫ୍ [ଧାତୁ]—ସଂ.—ନନ୍ଦା କରିବା—
Riph (root) To blame; to vilify,

ରଫଣ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) (କଚରିଆ)—ଗୃହୀତ ଧନର ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ—Refund.
Riphaṇd
ରିଫଣ୍ଡ **रिफण्ड**

ରଫର୍ମ—ବୈଦେ. ବ.—[ଇଂ. ରଫର୍ମ୍]—ଶାସନପଦ୍ଧତିର, ଧର୍ମର ବା ସମାଜର ସଂସ୍କାର—Reform (of administration, religions or society,
Ripharm
ରିଫର୍ମ **रिफर्म**

ରଫାଇନ୍—ବୈଦେ. ବିଣ.—[ଇଂ. ରଫାଇନ୍ଡ୍]—ଶୋଧିତ—Refined.
Rephāin
ରିଫାଇନ **रिफाईन**

ରଫାଇନ୍ କରିବା—ଦେ. କି.—[ଇଂ. ରଫାଇନ୍]—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବିଶେଷ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଶୋଧିତ କରିବା—To refine an article by special process.
Rephain kariba
ରିଫାଇନ କରା
रिफाईन करना

ରଫୁ [ଇତ୍ୟାଦି]—ବୈଦେ.ବ.—[ଆ. ରଫୁ]—ରଫୁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Raphu etc (See).
Riphu (etc)

ରବ(ବି) ରବ୍(ବି)—ଦେ.ଅ—ବାରମ୍ବାର; ଛୁଦ୍ର ଛୁଦ୍ର ଘିମିର ଦେହରେ ଗୁଁଡ଼ିଗୁଡ଼ି ଦାନାଦାନା—Coming out in numerous small pimples.
Rib(bi)rib(bi)
ବାହାରିବା ପ୍ରକାରେ
दानादाना

ରଭଲ୍ଭ(ଭ୍ଭା)ର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରଭଲ୍ଭର୍)—ଏକପ୍ରକାର ଘୂର୍ଣ୍ଣାୟମାନ ବନ୍ଦୁକ ନଳଯୁକ୍ତ ଷ୍ଟେଜ ବନ୍ଦୁକ; ରିଭଲଭାର **निभलभर** (ଏହାକୁ ପକେଟ୍‌ରେ ରଖା ଯାଇ ପାରେ)—A revolver (gun).
Ribhalbha(bhār)

ରଭଲ୍ଭସନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ଦେଶବ୍ୟାପୀ ସ୍ୱରାଜଦ୍ରୋହି; ରାଜବିଦ୍ରୋହ; ବିପ୍ଳବ—Ribhaliusan ମେଳ—Revolution; revolt. ୨ । ହଠାତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନ—2. Sudden change. ୩ । ଘୂରିବା—3. Revolution; revolving. ୪ । ଘୂରିବାର ଥର—4. Revolution; one revolv-
ରିଭଲିଉସନ **रिभल्युसन**
(ରଭଲ୍ୟୁସନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଭାଇଜ୍ କରବା – ବୈଦେ, କ୍ରି (ଇଂ. ରଭାଇଜ୍)—କୌଣସି ଗଠିତ ବା Ribhāij karibā ଲିଖିତ ବିଷୟକୁ ପୁନଶ୍ଚ ଲେଖିବା ବା ପୁନଃ ରିଭାଇଜକରା **रिभाइजकरना** ଲେଖନା ବା ସଂଶୋଧନ କରିବା—To revise

ରଭାଇଜ୍ (ଜ୍ଡ) ଲିଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସଂଶୋଧିତ ତାଲିକା— Ribhāij(jd) lisht Revised list. ରିଭାଇଜ୍ଲିଷ୍ଟ **निभाइजलिश्त**

ରଭାଲୁଏସନ୍—ବୈଦେ. ବି [ଇଂ. ରଭାଲ୍ୟୁଏସନ୍=ମୂଲ୍ୟର ପୁନର୍ନିଧାରଣ] Ribhāluesan ସରକାରଙ୍କ ସ୍ୱିଗୃହୀତ ରେଡ୍‌ସେସ୍‌କୁ ରିଭାଲୁଏସନ **रिभालुएसन** ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ମିଆଦ ପରେ ପୁଣି ସଂଶୋଧନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରେଡ୍‌ସେସ୍ ଦଅସାଉଥିବା ଜମିର ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ପାଦନର ସ୍ୱିଗୃହୀକରଣ— Revaluation; roadcess revaluation.

ରଭିଜନ୍—ବେଦେ. ବି [ଇଂ. ରଭିଜନ୍]—୧ । କୌଣସି ଲିଖିତ ବା Rivijan ଗଠିତ ବିଷୟର ସଂଶୋଧନାର୍ଥ ପୁନର୍ବାର ରିଭିଜନ **रिभिजन** ଆଲୋଚନା ବା ଅବୃତ୍ତ—1. Revision ୨ । କୌଣସି ଚଠା ବା ପାଣ୍ଡୁଲିପିକୁ ଭଲ ଭଲ କରି ପରୀକ୍ଷାକର ସେଥିରେ ଛଡ଼ା ହୋଇଥିବା ବିଷୟର ପୂରଣ ବା ଭ୍ୟାଜ୍ୟ ବିଷୟକୁ ବାଦ୍ ଦେବାରୂପ କର୍ମ— 2. Rivision of a draft or manuscript.

ରଭିଜନ୍‌ସେଟ୍‌ଲମେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବି [ଇଂ. ରଭିଜନ୍]—ଏକ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି Ribhijan setlment ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ମିଆଦ ମଧ୍ୟରେ ଜମି- ରିଭିଜନସେଟଲମେଣ୍ଟ **रिभिजनप्रबंध** ଜମା ଆଦର ସଂଶୋଧନ (ରଭିଜନ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) କର୍ମ—Revision Settlement.

ରମ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ରିମ୍)—୨୦ ଦସ୍ତା ବା ୪୮୦ ଫର୍ଦ୍ଦ Rim କାଗଜ—Ream (of paper). [ଦ୍ରୁ—୧ ରମ୍ ରିମ **ह्रीम** =୨୦ ଦସ୍ତା; ୧ ଦସ୍ତା=୨୪ ଫର୍ଦ୍ଦ ।]

ରମ୍‌ରମ୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଝିପିଝିପି (ବର୍ଷା) — Rim rim Raining in small drops; drizzling. ଟିପଟିପ **रीमझीम** (ଗଡ଼ଜାତବାସିନା—୫।୨।୩୦)

ରମା(ମ୍ମା)—ଦେ. ବି. (ନାମ, ସ. ରେବା)—୧ । ମଧ୍ୟଭାରତର ଗୋଣ୍ଡବ Rimā(mmā) କରଦ ରାଜ୍ୟ; ରେୱା—1. Name of a ରିମା, ରେୱା tributary State in the Central **रेवा** India; Rewa. [ଦ୍ରୁ—ଏହା ମଧ୍ୟ ଭାରତର ବନ୍ଦେଲଖଣ୍ଡର ଗୋଣ୍ଡବ ରାଜ୍ୟ । ଏ ରାଜ୍ୟରେ ରେବା **नदी** ବହୁଅଛି । ରମା ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମକୁ ଭାର୍ଟପାଳା କର ଆସି ବାଟରେ ଓ ପୁଣ୍ଡରେ ବହୁ ଧନ ଓ ଦାଗ ଘୋଡ଼ା ବଇଚଣା କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନାମରେ ଗୀତ ଅଦ୍ୟାବଧି ଉତ୍କଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶୁଣାଯାଏ । ଯଥା—

ରମା ରାଜା ଆସି ଥିଲା ପୁରୁସ୍ତମକୁ
କେତେ ଦାଗ ଘୋଡ଼ା ଦେଇଗଲା ବାଟପାଟକୁ — ଇତ୍ୟାଦି

ଏ ରାଜ୍ୟର କ୍ଷେତଫଳ ୧୩ ହଜାର ବର୍ଗମାଇଲ୍ ଓ ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱ ଅଯୂ ୬୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା । ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାଯୂ ୧୬ ଲକ୍ଷ] ।

ରମି—ଥାଦେ. [ଗଡ଼ଜାତ] ବି–ବ୍ୟାଘ୍ରାଦି ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁଦ୍ୱାରା ହତ Rimi ମୃଗାଦି ପଶୁ—An animal killed by a wild beast; a kill,

ରମି ରମି—ଦେ. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ଝିପି ଝିପି (ବରଷା)— Rimi rimi Drizzling (rain)

ରମ୍ଫ—ସଂ. ବି.—(ଜ୍ୟୋତିଷ)—ସ୍ୱର୍ଗିତନ୍ତ— Rimpha The zodiac,

ରୟାତ[ତି]—ବୈଦେ. ବି.—ରଆତ୍ [ଦେଖ] Riyāt(ti) Riāt (See)

ରୟାହି—ବୈଦେ. ବି—ରହାଇ (ଦେଖ) Riyāhi Rihāi (See)

ରରଂସା—ସଂ. ବି.—[ରମ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛା ଅର୍ଥେ ସନ୍. ପ୍ରତ୍ୟ ଅ+ Riramsa ଆ]—୧ । ରମଣେଚ୍ଛା; କାମପ୍ରବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ [ରର°ସୁ—ବିଣ] କରିବାର ଇଚ୍ଛା—1, Amorous desire; lust. ୨ । କ୍ରୀଡ଼ା କରିବାର ଇଚ୍ଛା—2, Desire for sport,

ରରି—ଦେ. ଅ—[ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ]—ବେହେଲା ବଜାଇବାର ଶବ୍ଦ— Riri ରୀରୀ The sound of violin

ରରୀ—ସଂ. ବି.—(ର ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଙୀ) ପିତ୍ତଳ— Rirī Brass,

ରିଲ୍—ବୈଦେ. ବ.—[ଇଂ. ରୀଲ୍]—ସୂତା ଗୁଡ଼ାଇବାର କାଠର Ril ରିଲ **रिल** ଚକଡ଼ି ବା ଶଗଡ଼ା—Reel for winding thread.

ରିଲ ସୂତା—ଦେ. ବି.—ଚକଡିରେ କଳଦ୍ୱାରା ଗୁଡ଼ା ହୋଇଥିବା ସୂତା- Ril sūtā Thread wound round a reel with the ରୀଲ ସୂତା **रील सूता** help of machine,

ରିଶ୍(ଶି)ପ (ବ)ତ୍—ବୈଦେ. ବି.—[ଆ.ରିସ୍‌ବତ୍] —ଲାଞ୍ଚ; ଉତ୍କୋଚ; Ris-(si)pa(ba)t ଦୂଷ; ଅନ୍ୟାଗୁଜ୍ଞା—Illegal gratifica ରିସବତ **रिशवत** tion; bribe. [ବ୍ୟୁ—ପିଡ଼ାରୁ ଲାଞ୍ଚ କଥାରୁଝ। ଛଡ଼ା କାହାର ଠାରୁ କହୁ ଲାଞ୍ଚ ରଶବତ୍ ନୁଏ ନାହିଁ । ଫକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାଣ. ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ରିଶ୍(ଶି)ପ(ବ)ତ୍ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ଆ. ରିସ୍‌ବତ୍)—ଲାଞ୍ଚନେବା; Ris-(si)pa(ba)t khāibā ଉତ୍କୋଚ ଗ୍ରହଣ କରିବା— ରିସବତ ଖାଓୟା To take illegal gratification; to **रिशवतखाना** take bribe.

ରିଶ୍(ଶି)ପ(ବ)ତ୍‌ଖୋର୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ରିସ୍‌ବତ୍‌ଖୋର୍)— Ris-(si)pa(ba)tkhor ଉତ୍କୋଚଗ୍ରାହୀ; ଲାଞ୍ଚୁଆ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି [ରିଶ୍(ଶି)ପ(ବ)ତ୍‌ଖୋରିଆ(ୟା)—ଦେ. ରୂପ] ଉତ୍କୋଚ ଗ୍ରହଣ ରିସବତ୍‌ଖୋର କରେ—One habituated to taking **रिशवतखोर** bribe.

ରିଶ୍(ଶି)ପ(ବ)ତ୍ ଖୋରୀ—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ଲାଞ୍ଚୁଆପଣ, Ris-(si)pa(ba)t khorī ଉତ୍କୋଚ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ରିସବତଖୋରୀ ଅଭ୍ୟାସ—Habitual bribe-taking; **रिशवत खोरी** bribery,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଋଶ୍(ଶି)ପ(ବ)ତ୍ ଜାଚବା—ଦେ. କି—ଲାଞ୍ଚ ଯାଚବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Riś(śi)pa(ba)t jāchibā ଉତ୍‌କୋଚ ଦେବା ପାଇଁ ଲୋଭ ରିସବତଦିତେ ଚାଓୟା ଦେଖାଇବା— To offer bribe. **ରିସବତ୍ ବାରନା**

ଋଶ୍(ଶି)ପ(ବ)ତ୍ ଦେବା—ଦେ. କି—ଲାଞ୍ଚ ଦେବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Riś(śi)pa(ba)t debā ଉତ୍‌କୋଚ ଦେବା—To bribe a ରିସବତଦେଓୟା **ରିଶବତ୍ ଦେନା** person.

ଋଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ବଧ କରିବା— Rish (root) To kill.

ଋଷ(ଷା)—ଦେ. ବ (ସ. ଈର୍ଷା; ପ୍ରା. ଇସା; ସ. ଦ୍ୱେଷ)—୧ । କ୍ରୋଧ; Risha(shā) ରାଗ; ଦ୍ୱେଷ—1. Rage; anger; wrath. ରିଶ ୨ । ହିଂସା; ଦ୍ୱେଷ; ଈର୍ଷା—2. Envy; malice. [ଉ— **ରିସ** ତୁମ୍ଭ ହୃଦୟରେ ତ ଋଷା କର ବାସ, ଦେଇଛୁ ଧର୍ମବୁଦ୍ଧିଯାକ କର ନାଶ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାତ୍ମାରତ]

ଋଷଭ—ଦେ. ବ (ସ. ଋଷଭ)—ସୌର ଜ୍ୟୈଷ୍ଠମାସ—The solar Rishabha month of Jyaishtha. [ଉ—ଋଷଭ ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ସଙ୍ଗି ଆଷାଢ଼ର ଅନ୍ତେ । ଶ୍ରାବଣ ପ୍ରବେଶ ଗୋ ଜଳଦ ଋତୁ ହୋନ୍ତେ । ଗାରୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।]

ଋଷା(ଷେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଦ୍ୱେଷ ରୂପ୍. ଧାତୁ)—ରଗାଇବା; Rishā(she)ibā ଚଢ଼ାଇବା—To irritate; to enrage. ରାଗାନ ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ରାଗିବା—To be angry; to **ରିସାନା, ରିସବାନା** be enraged.

ଋଷା କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଅଦୋଶ କରିବା—1. To envy. Rishā karibā ୨ । କ୍ରୋଧ କରିବା—2. To be angry. ରିଶକରା [ଉ—ଏ ରୂପେ ସେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ ତାଙ୍କୁ ଋଷା କରି, ବ ରୂପେ **ରିସକରନା** ଦେଖାଇବ କାଳ ଦଣ୍ଡଧାସ୍ତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାତ୍ମାରତ ସ୍ତ୍ରୀପୁ ।]

ଋଷା ଋଷି—ଦେ ବ—୧ । ରଗାରଗି; ରେଷାରେଷି; ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ Rishārishi କ୍ରୁଦ୍ଧଭାବ—1. Angry attitude towards ରେସାରେସୀ each other; mutul anger. ୨ । ଉଭୟ **ରିସାରିସୀ** ପକ୍ଷରେ ରାଗିଯାଇ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା—2. Exchange of ho twords. ଦେ. ବଣ—ପରସ୍ପର ପ୍ରତି କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ—Mutually angry.

ଋଷାଲ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ଘୋଡ଼ସୱାର ସୈନ୍ୟ- Rishāl-dār ଦୁଖଣ୍ଡ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—Risaldār; a captain of ରିସାଲଦାର a contingent of Indian cavalry troop. **ରିସାଲଦାର** [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ପଦବୀ ଅନୁସାରେ ଋଷାଲ୍‌ଦାର୍ କାପ୍ତାନ୍ (Risāldār Captain) ଓ ଋଷାଲ୍‌ଦାର୍ ମେଜର୍ (Risāldār Major) ଅବ ବୋଲାଯାଏ ।]

ଋଷାଲି—ବୈଦେ. ବ (କଟକିଆ; ଆ. ଇର୍‌ସାଲ୍=ମଫସଲରୁ ରାଜଧାନୀକୁ Rishāli ପ୍ରେରିତ ରାଜସ୍ୱ)—୧ । ଧନକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ପ୍ରେରଣ— ଇର୍‌ସାଲ 1. Remittance of money. ୨ । ମଫସଲରୁ ଆଦାୟ **ଇର୍‌ସାଲ** ଦେବା ରାଜସ୍ୱକୁ ସଦରକୁ ପ୍ରେରଣ—2. Remittance of revenue realised from mofussal to the head quarters

ଋଷାଲି କରିବା—ଦେ କି (କଟକିଆ)—୧ । ଧନାଦି ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ Rishāli karibā ପ୍ରେରଣ କରିବା—1. To send or ଇସାଲ କରା remit money etc to another place. **ଇରସାଲ କରନା** ୨ । ମଫସଲରୁ ଆଦାୟ ଦେବା ଟଙ୍କା ସଦରକୁ ପଠାଇବା—2. To remit rent realised from mofassal to the head quarters.

ଋଷା ହେବା—ଦେ. କି—ରାଗିବା— Rishā hebā To be angry; to be enraged. ରାଗକରା **ରିସିୟାନା**

ଋଷି—ସଂ. ବ (ଋଷ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ଋଷି; ପୂର୍ଣ୍ଣ Rishi (ପ୍ରକୃଷ୍ଟବାଦ)—A sage.

ଋଷୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ଦ୍ୱେଷବାନ୍)—କ୍ରୋଧୀ; Rishuā କ୍ରୋଧୀ **ରିସହା** କ୍ରୋଧନ—Of fiery temper, (ଋଷେ[ଷୋ]ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଋଷେଇ ଦେଖିବା—ଦେ.କି (ସ.ଦ୍ୱେଷ)—ଉତ୍କଟ ଗୃହିଁବା; ଭ୍ରୂକୁଟି କରି Rishei dekhibā ଗୃହିଁବା; ଦ୍ୱେଷଦୃଷ୍ଟି କରିବା—To look ରେଗେତାକାନ upon with frown; to scowl **ରିସସେ ଦେଖନା**

ଋଷ୍ଟ୍ ଲେଟ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ.)—ଋସ୍ଲେଟ୍ (ଦେଖ) Risht let Rislet (See)

ଋଷ୍ଟ୍ ୱାଚ୍—ବୈଦେ.—(ଇଂ. ଋଷ୍ଟ୍ ୱାଚ୍)—ହାତଘଣ୍ଟିରେ ବନ୍ଧାଯିବା Risht wāch ଫିତା ବା ଚେନ୍ ଲଗା ଏକ ପ୍ରକାର ଛୋଟ ଘଡ଼ି- (ଋଷ୍ଟ୍ ଉଆଚ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Wrist watch.

ଋଷ୍ଟ—ସଂ. ବ.—[ସ. ଋଷ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ]— Rishta ୧ । ପାପ; କଳୁଷ—1. Sin. ୨ । ଅଶୁଭ; ବ୍ୟାଘାତ; ବିଘ୍ନ; ଅମଙ୍ଗଳ—2. Impediment; woe; misfortune. ୩ । (+ଭାବ. ତ) ନାଶ; ଧ୍ୱଂସ—3. Destruction; ruin. ୪ । (+କରଣ. ତ)—ଖଡ୍ଗ; ଖଣ୍ଡା—4. Sword. ୫ । ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ— 5. Name of a demon. ୬ । ଉଠା (ଫଳ ଓ ବୃକ୍ଷ)—6. Soap berry; soap nut. ୭ । କଲ୍ୟାଣ; ଶୁଭ; ମଙ୍ଗଳ—7. Good fortune, bliss. ୮ । ଅଭାବ—8. Want. ୯ । ପାରଦ; ପାରା—9. Mercury. ୧୦ । ଅଶୁଭ ଶକୁନ— 10. Inauspicious sign; evil omen. [ଉ—ଦ୍ୱାରକା ପୁରେ ଋଷ୍ଟ ନାମ, ଦେଖି ତହିଁ ଯଦୁନାଥ ଭାଗବତ ।] ୧୧ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରାଦିଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାନ ଯୋଗୁଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ଜୀବନରେ ଆଶଙ୍କିତ ଅମଙ୍ଗଳ—(Astrology) Apprehended misfortune of a person on account of the interposition of planets and stars in his horoscope.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଋଣ.—୧ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) ପାପଜନକ—1. Sinful. ୨ । ଅଶୁଭସୂଚକ; ଅମଙ୍ଗଳକର—2. Ominous; woeful. ୩ । ନଷ୍ଟ (ଦ୍ର. ଶ)—3. Damaged. [ଦ୍ର—ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଋଷ୍ଟର ନାନା ପ୍ରକାର ଭେଦ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—ଗଣ୍ଡଋଷ୍ଟ,ମାତୃଋଷ୍ଟ, ପିତୃଋଷ୍ଟ, ସନ୍ତାନଋଷ୍ଟ, ଶିଶୁଋଷ୍ଟ; ଭ୍ରାତୃଋଷ୍ଟ । ଶିଶୁର ଜାତକରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ଶିଶୁର ମାତା ପ୍ରତି ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟଣାରେ ମାତୃଋଷ୍ଟ ହୁଏ । ଅଶ୍ୱିନୀ, ମଘା, ଓ ମୂଳା—ଏ ତିନି ନକ୍ଷତ୍ରର ପ୍ରଥମ ପାଦକୁ, ରେବତୀ, ଅଶ୍ଲେଷା ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା—ଏ ତିନି ନକ୍ଷତ୍ରର ଶେଷ ପାଦକୁ ଗଣ୍ଡ କୋଲ୍ଲପାଏ । ଜନ୍ମରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠାର ଓ ମୂଳାର ଗଣ୍ଡ ପାଦ ବେଳେ ଶିଶୁର ଜନ୍ମ ହେଲେ ଏହା ପିତୃଋଷ୍ଟ । ଗୃହିରେ ମଘାର ଗଣ୍ଡପାଦ ପଡ଼ିବା ସମୟରେ ଶିଶୁର ଜନ୍ମ ହେଲେ ମାତୃ ଋଷ୍ଟ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ରେବତୀର ଓ ଅଶ୍ୱିନୀର ଗଣ୍ଡପାଦ ପଡ଼ିବା ସମୟରେ ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ହେଲେ ଶିଶୁ ଋଷ୍ଟ ହୁଏ; ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ 'ଋଷ୍ଟ' ଯୋଗମାନ ଘଟିଲେ ଯଥାକ୍ରମେ ପିତା, ମାତା ଓ ଶିଶୁ ଆଶୁମୃତ୍ୟୁ ଲାଭ କରନ୍ତି । ଏହ 'ଋଷ୍ଟ ଶାନ୍ତି' କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ଦାତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି ।]

ଋଷ୍ଟ କ୍ଷତ୍ର—ସ. ବ.—(ଏଷ୍ଟୀ ତତ୍)—ପାପକ୍ଷୟ; ଅଶୁଭର ବିନାଶ Rishṭa kshaya Destruction or disappearance of sin or evil.

ଋଷ୍ଟ ଖଣ୍ଡନ—ସ. ବ.—(ଏଷ୍ଟୀ ତତ୍) – ୧ । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରକ୍ତ ପାପ ବା Rishṭa khaṇḍana ଅଶୁଭ କଟାଯିବା—1. Freedom or absolution from sins; the destruction of evil (by the preponderance of good). ୨ । ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଦାନାଦଦ୍ୱାରା ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଋଷ୍ଟର ବାରଣ—2. The remedying of the evil effects of unpropitious planets by following the means enjoined in the Śāstras.

ଋଷ୍ଟ ଗ୍ରହ—ସ.ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧ । ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଅମଙ୍ଗଳ ଅବସ୍ଥିତି— Rishṭa graha 1. Unpropitious positious of planets. ୨ । ପାପ ଗ୍ରହ; ମନ ଗ୍ରହ—2. Evil planets. (ଯଥା—ରାହୁ, ଶନି; କେତୁ ।)

ଋଷ୍ଟ ଭଦ୍ର—ସ. ବ ଓ ବିଣ (ଋଷ୍ଟ+ଭଦ୍ର)—ଭଲ ଓ ମନ— Rishṭa bhadra Good and bad.

ଋଷ୍ଟ ଯୋଗ—ସ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଅଶୁଭକର ଅବସ୍ଥିତି- Rishṭa joga Evil position of planets. (ଯଥା—ଏଥିର ଘଟିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଅମଙ୍ଗଳ ଓ ବିପ୍ଳାଦ ଘଟେ ।)

ଋଷ୍ଟି—ସ. ବ (ଋଷ୍ ଧାତୁ+କ୍ତିନ୍. ତ)—୧ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ; ଋଷ୍ଟ, ଅଶୁଭ; Rishṭi ଅମଙ୍ଗଳ—1. Evil; misfortune. (ଉ—ଅବଦ୍ଧ ଗୃହେ ପୁତ୍ର ବୃଦ୍ଧି, ଯେମନ ଖଣ୍ଡିବ ଜନ୍ମ ଋଷ୍ଟି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ । ଖଡ୍ଗ—2. Sword. ୩ । ଶୁଭ—3. Bliss; fortune; good luck.

ଋସବଗୁ(ଗୋ)ଲ(ଲି)—ବୈଦେ. ବ—ଇସବ ଗୁଲ (ଦେଖ) Risabagu(go)la(li) Isabagul (See)

ଋସ ହେବା—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) କି—ରୁଷିବା—To become Risa hebā sullen with displeasure. [ଋଷାଇବା—ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଦେ. ରୂପ]

ଋସିମ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ତେଜପଣ— Risim Spirit.

ଋସିମ୍‌ଦାର୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—ତେଜସ୍ୱୀ— Risim-dār Spirited.

ଋସ୍ଲେଟ—ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ. ଋଷ୍ଟ୍‌ଲେଟ୍)—ଏକପ୍ରକାର ସରୁ ବଳୟ— Rislet Wristlet. ରିସଲେଟ **ରସ୍ଲେଟ**

ଋହ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଋଣ କରିବା—1. To borrow. ୨ । ଘୃଣା Rih (root) କରିବା—2. To hate. ୩ । ବଧ କରିବା— 3. To kill.

ଋହ—ଦେ. ବ (ସ. ଈର୍ଷ୍ୟା)—୧ । ଅଦଭ୍ରବୁଦ୍ଧି; ଈର୍ଷ୍ୟା; ହିଂସା— Riha 1. Grudge; malice; feeling of vengeance. ରିଷ, ରାଗ ୨ । (ସ ଦ୍ୱେଷ) ଦ୍ୱେଷ; କ୍ରୋଧ; ରାଗ—2. Rage; **ଡାହ, ଲାଗ** anger; feeling of anger; indignation.

ଋହ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରାଗ କରିବା—1. To be angry; Riha karibā to be indignant. ୨ । ଈର୍ଷ୍ୟା ରିଷ(ରାଗ)କରା କରିବା—2. To have a grudge. **ଡାହ ରଖନା**

ଋହ ପାଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ପାଳପୁର) କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୋଷ Riha pāibā ବା ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖି ପାରିବା—To find out the weak point of a person.

ଋହ ପୋଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ପ୍ରବଳ ପୋଷଣ Riha poshibā କରିବା—To entertain grudge ରୀଷ(ରାଗ)ରାଖା **ଡାହ କରନା** against a person. [ଋହ ଛଡିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଋହାଇ(ତ୍,ତି)– ବୈଦେ.ବ (ଫା.ରହାଇ;ରଆସୃତ)—୧ । ରଆଜ;ମୁକ୍ତି- Rihāi(t,ti) 1. Release. (ଉ—ଥୋକେ ଖାଉନ ଦଶ ବାର ଋହ ଇତ୍(ତି)—ଏୟରୂପ] ବରଷର ପୁରୁଣା କରଜର ମୂଳ ଜଳନ୍ତୁର କରୁ ଉମସୁକରେ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରୀ କରାଇ ରିହାଇ, ରେହାଇ, ରିୟାତ୍, ରେୟାତ୍ ଦେଇ ଋହାଇ ପାଇଲେ । **ରିହାଇ** ଫାରମୋଦ୍ଦନ. ଗଲ୍ପସ୍ଥଳ ।) ୨ । ଦୋଷର ମାଫ— 2. Pardon: forgiveness of a fault. ୩ । ଦଣ୍ଡାଦରୁ ନିଷ୍କୃତି ବା ଅବ୍ୟାହତି—3. Exemption from or remission of punishment.

ଋହାଇତ୍(ତ) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୋଷାଦ କ୍ଷମା କରିବା— Rihāit(ti) karibā 1. To forgive a fault. ୨। ଦାୟିତ୍ୱ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ରହାଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବା ଦଣ୍ଡ ଭୋଗରୁ ମୁକ୍ତି ଦେବା—ରିହାଇ କରା, ରିହାଇ ଦେଓୟା 2. To remit a punishment; to exempt from punishment. **ରାହାଇ ଦେନା**

ରହାଇବ୍(ତ) ପାଇବା—ଦେ. କି—ଦୋଷରୁ ବା ଦଣ୍ଡରୁ ନିସ୍ତୃତି ଲାଭ କରିବା—To be exempted from punishment. **ରିହାଇ ପାନା** [ରହାଇ ମିଳିବା, ରହାଇବ୍(ତ) ମିଳିବା—ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ] (ରହାଇ ପାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରହାଇବା—ଦେ. କି—ରଖାଇବା; ରଗାଇବା—To enrage. **ରିସାନା**

ରହାଏବ୍(ତ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ରହାଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Rihāet(ti) (etc) Rihāi etc (See)

ରି (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗମନ କରିବା; ଗତି କରିବା—1. To go; to move. ୨ । ଝରିବା; ସ୍ରବିତ ହେବା—2. To ooze.

ରି—ସ. ବ (ରି ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ.କ୍ୱିପ୍)—୧। ଗତି—1. Motion. ୨ । ରୋଦନ—2. Crying.

ରିଜ୍ୟା—ସ. ବ (ହ୍ରୀ ଧାତୁ=ଲଜ୍ଜିତ ହେବା+ଭାବ. ଅ+ଅ; ନଞାତତ୍ପୁରୁଷ)—୧ । ଲଜ୍ଜା—1. Shame; modesty. ୨ । ଘୃଣା—2. Hate, hatred. ୩ । ଭର୍ତ୍ସନ; ଭତ୍ସ୍ର୍ନା—3. Abusing; reprimand. ୪ । କୁତ୍ସା; ନିନ୍ଦା—4. Blaming.

ରିଠା—ସ. ବ (ରି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଠ+ଅ)—ରଠା (ଦେଖ) Rīṭhā Rīṭhā (See)

ରିଠା କରଞ୍ଜ—ସ. ବ—ରଠା (ଦେଖ) Rīṭhā karañja Riṭhā (See)

ରିଡ଼—ଦେ. ବ (ସ. ରିଡ଼ା) —୧ । ଅନାଦର—1. Disregard; slight. ୨ । ଘୃଣା—2. Contempt.

ରିଡ଼କ—ସ. ବ (ରଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଦ+କ)—ପୃଷ୍ଠଦଣ୍ଡ; ମେରୁଦଣ୍ଡ; ବେଁଶିର ହାଡ଼—Backbone.

ରିଡ଼ା—ସ. ବ (ରଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଦ+ଅ)—୧ । ଘୃଣା—1. Hatred. ୨ । ଅବଜ୍ଞା—2. Disregard.

ରିଣ—ସ. ବଣ (ରି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ସ୍ରବିତ—1. Distilled. ୨ । ଚୋପା ଚୋପା ହୋଇ ଝରୁଥିବା—2. Oozing; dropping.

ରିତ—ସ. ବ (ରି ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)—୧ । ପଦ୍ଧତି; ପ୍ରଣାଳୀ; ଢଙ୍ଗ—1. Mode; manner. ୨ । ବିଧି; ଧାର୍ଯ୍ୟ; ନିୟମ—2. Rule; regulation. ୩ । ପ୍ରଥା—3. Custom; usage. ୪ । କ୍ରମ—4. Method. ୫ । ଶୀଳତାଳଣ; ଆଚରଣ—5. Conduct; behaviour; deportment. ୬ । ଅଞ୍ଚଳର ବ୍ୟବହାର—6, Customary usage; local custom. ୭ । ସ୍ୱଭାବ; ପ୍ରକୃତି; ପ୍ରବୃତ୍ତି—7. Nature; natural propensity; natural disposition; inclination. ୮ । ଗୁଣ; ଧର୍ମ—8. Quality; attribute. ୯ । ଗମନ; ଗତି—8. Motion, movement. ୧୦ । ଜାମ୍ବୁ ଓ ତତ୍ତ୍ୱାମ୍ରିଶ୍ରିତ ଧାତୁ; ପିତ୍ତଳ—10. Brass (zinc and copper), [ଦ୍ର—ଘେନ ତ ଝିଅରେ କେ ରସେ ସ୍ୱାଦରେ, ସୁନର ଲୁନନ ବନା । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୧୧ । ଧାତୁଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ପଡ଼ିବା କଳଙ୍କି; ମରଗ୍; ଧାତୁମଳ—11. Oxide formed on metals; rust. ୧୨ । (ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ର) କାବ୍ୟର ପଦ ସଘଟନ ପ୍ରଣାଳୀ; କାବ୍ୟାଦର ରଚନା ପ୍ରଣାଳୀ; ସାହିତ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଷୟର ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ପେଉଁ ଯୋଜନାରୁ ଓଜଃ, ପ୍ରସାଦ ବା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ—12. The mode or peculiarity of construction of a literary work; style of composition. [ଦ୍ର—ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣରେ ରୀତିକୁ ୪ ପ୍ରକାରରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି, ଯଥା—ବୈଦର୍ଭୀ, ଗୌଡ଼ୀ, ପାଞ୍ଚାଳୀ, ଲାଟିକା । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ବର୍ଣ୍ଣ ବିନ୍ୟାସଯୁକ୍ତ ରଚନା ବୈଦର୍ଭୀ, ଓଜଃପ୍ରକାଶକ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଆଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ ଓ ସମାସବହୁଳ ରଚନା ଗୌଡ଼ୀ, ବୈଦର୍ଭୀ ଓ ଗୌଡ଼ୀ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ବର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟତିରିକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତ ରଚନା ପାଞ୍ଚାଳୀ, ବୈଦର୍ଭୀ ମିଶ୍ରିତ ପାଞ୍ଚାଳୀ ଲାଟୀ ଅଟେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ରୀତିକୁ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ । ଯଥା—ସୁଖବୋଧ ରୀତି, ସାଡ଼ମ୍ବର ରୀତି ଓ ସାଳଙ୍କାର ରୀତି । ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟାଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ରଚନାରେ ଏହା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।] ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି କଥିତ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ବାକ୍ୟାଦର ବିଶେଷତ୍ୱ; ପ୍ରାକୃତ ରୀତି—1. Peculiarity of expression in any language. ୨ । ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ବଗିଁୟ ବାକ୍ୟ, ଯାହା ସେହି ଭାଷାର ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଟେ; ମହାବରା—2. Idioms; idiomatic expressions peculiar to a language. [ଦ୍ର—ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ Idiom (ଇଡିଅମ୍) ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ନ ଥିବାରୁ ତହିଁପାଇଁ ମହାବରା ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ଥାଏ । ହିନ୍ଦୀରେ ଏହାକୁ ମହାବରା(ବ)ରା କହନ୍ତି ।]

[ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ 'ରୀତିଗତ' ବାକ୍ୟ ଅଛି । ଉକ୍ତ ବାକ୍ୟମାନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ବିଶେଷତ୍ୱ । ସେହି ବାକ୍ୟର ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ଅକ୍ଷରଶଃ ବା ଶାବ୍ଦିକ ଅନୁବାଦ କଲେ ଅନୁବାଦରେ ମୂଳ ଅର୍ଥ ରହେ ନାହିଁ । ଯଥା—'ଜରକରିବା', ଗୋଟାଏ କାମ 'କର ବନ୍ଦ କରିବା', 'ଦୋଷ ଧରିବା', 'ଘର କଥା ନେଇ ବାଣ୍ଡରେ ବାଢ଼ିବା', 'ଭୋଜନ ମାରିବା' ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଇଂରାଜୀରେ ଶାବ୍ଦିକ ଅନୁବାଦ କଲେ ତାହା ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ରହିବ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଳଂକାରଶାସ୍ତ୍ରରେ ରୀତିର ଅର୍ଥ ରଚନାପ୍ରଣାଳୀ (Style in composition) ବା ପଦଗୁଚ୍ଛନ ପ୍ରଣାଳୀ । ରଚନାବିଶେଷଜ୍ଞର ଓ ରଚନାବିଶେଷର 'ରୀତି' ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଟେ । କଥିତ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ରୀତି ଅଛି; ଏହା ଜଣେ ଜଣେ ବକ୍ତାଙ୍କର ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାକୁ ପ୍ରାକୃତାରୀତି କୋଲ୍ଲାଯାଏ । ସେହି ରୀତିର ବହୁବ ଭାଷା ଜର୍କଶ ଲାଗେ । ବହୁକାଳରୁ ଭାଷା ସେହି 'ରୀତି'ରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । କୌଣସି ଭାଷାର 'ରୀତି' ନ ଜାଣି ସେହି ଭାଷାରେ କଥା କହିବା ବା ଲେଖିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଗୁଡ଼ିଏ 'ରୀତିବରୁଦ୍ଧ' ବ୍ୟବହାର ଓ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଦୋଷୀସାବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । 'ରୀତିଗତ ଭାଷା' ବ୍ୟବହାର କରି ରଚନା କରିବା ଆସ୍ପାସସାଧ୍ୟ । ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟଯୁଗରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ଆମ ଭାଷାର 'ରୀତି'ମାନ ଭୁଲିଯାଇ ଅନ୍ୟ ଭାଷାର 'ରୀତି'ରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ଓ ଲେଖାଲେଖି କରିବା ଦ୍ୱାରା ଆମ ଭାଷାର ରୀତିଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମଶଃ ଲୁପ୍ତ ହେବା ଆରମ୍ଭ ହେଇଣି ।

କଥିତ ଭାଷାରେ 'ପ୍ରାକୃତାରୀତି' ଛଡ଼ା ସଂସ୍କୃତରେ ସାହିତ୍ୟଗତ ବା ଲିଖିତ ଭାଷାର 'ରୀତି'କୁ 'ସାଧୁରୀତି' କୋଲ୍ଲାଯାଏ । ଏହି 'ସାଧୁରୀତି' ବା ସାଧୁଭାଷାର ରୀତି ଚାରିପ୍ରକାର । ଯଥା—

୧ ଦମ୍ଭୋଳୀ (ସଂ. ଗୌଡ଼ୀ)—ଆଡ଼ମ୍ବରବହୁଳ ଓଜୋବ୍ୟଞ୍ଜକ ରଚନା ।

୨ । ବୈଦର୍ଭୀ (ସଂ. ବୈଦର୍ଭୀ)—ସମାସଶୂନ୍ୟ ବା ଅଳ୍ପ ସମାସଯୁକ୍ତ ଲଳିତ ରଚନାପଦ୍ଧତି ।

୩ । ପାଞ୍ଚାଳୀ (ସଂ. ପାଞ୍ଚାଳୀ) —୧ମ ଓ ୨ୟ ରୀତି ମିଶ୍ରଣଜାତ ପଦ୍ଧତି ।

୪ । ଲାଦମା (ସଂ ଲାଟୀ)—ଶୁଦ୍ଧମାତ୍ର ଅର୍ଥବୋଧକ, ସମାସଶୂନ୍ୟ, ମୃଦୁ ଓ ସୁଲଳିତ ରଚନାପଦ୍ଧତି ।]

ରୀତି ଆଚରିବା—କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ) କି.—କୌଣସି ରୀତିକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା—To follow a particular line of conduct. [ଯଥା—ସେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଠକ ରୀତି ଆଚରୁଛି ।]

ରୀତିକ—ସଂ. ବି.—(ରୀତି+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ପିତ୍ତଳ ଧାତୁ—Brass.

ରୀତିକା—ସଂ. ବି.—(ରୀତିକ+ଆ)—୧ । ପୁଞ୍ଜାଞ୍ଜନ—1. A sort of ointment.

୨ । ଦସ୍ତାର ଉପୁ [ହି. ଶ]—2. Oxide of zinc.

ରୀତିଗତ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ଯାହା ଚଳି ଆସୁଅଛି—1. Customary. ୨ । ପ୍ରକୃତି ଗତ; ଅଭ୍ୟାସଗତ—2. Habitual, natural.

ରୀତିଗ୍ରାହ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ—ପ୍ରଥା ବା ନିୟମକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି Rītigrāhī ତଦନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା—Observing a [ରୀତି ଗ୍ରାହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] custom; following a custom. [ରୀତି ଗ୍ରାହିତା-ବ]

ରୀତିଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ନିୟମ ବା ପ୍ରଥା ଜାଣେ—Rītijña Conversant with the rules or custom. (ରୀତିଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରୀତିଜ୍ଞତା—ବଶେଷ୍ୟ)

ରୀତି ଧରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ଆଚାର ବା ବ୍ୟବହାରକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ Rītidharibā ପରିଣତ କରିବା—To stick to a ରୀତିଧରା **ରିତି ଧରନା** particular line of conduct.

ରୀତିନୀତି—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—୧ । ମନୁଷ୍ୟର ଶୃଙ୍ଖଳଚଳନ—Rītinīti 1, Conduct or behaviour of a person. ରୀତିନୀତି, ଚାଲିଚଳନ **ରିତିନିତି** ୨ । ଦେଶପ୍ରଚଳିତ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର—2. Customs and usages of a country; manners and custom. ୩ । ଦେଶପ୍ରଚଳିତ ବିଧି ଏବଂ ନୀତି ବାଦମାନ—Customs and theories.

ରୀତିମତ—ସଂ. ବିଣ—ରୀତିସଙ୍ଗତ (ଦେଶ)—Rītisaṅgata(See) Rītimata ଦେ. କି. ବିଣ—ବସ୍ତୁର ସାଧିତ୍ୱେ; ନିୟମ-(ରୀତିସତ୍ତେ—ଅନ୍ୟ କି ବିଣ. ରୂପ) ଅନୁସାରେ—ରୀତିମତ **ରୀତିମୋତାବିକ** According to custom or rule,

ରୀତିବହିର୍ଭୂତ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ପ୍ରଥାବିରୁଦ୍ଧ -1. Contrary to Rītibabirbhūta custom. ୨ । ଭାଷାଗତ ରୀତିର ରୀତିବରୁଦ୍ଧ } ଅନ୍ୟରୂପ ବିରୁଦ୍ଧ; ପ୍ରାକୃତାରୀତିର ବହିର୍ଭୂତ— ରୀତିବଗର୍ହିତ } 2. Unidiomatic; contrary to idiomatic usage.

ରୀତିସଙ୍ଗତ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଆଚାର ସଙ୍ଗତ; ରୀତି ଅନୁସାରେ Rītisaṅgata କରିଯାଇଥିବା—1. Conformatory ରୀତି ସମ୍ମତ of the custom; custo- ରୀତ୍ୟାନୁମୋଦିତ } ---ଅନ୍ୟରୂପ mary. ୨ । ଯାହା ଭାଷାର ରୀତ୍ୟନୁମୋଦିତ ପ୍ରାକୃତ ରୀତି ଅନୁସାରେ କଥିତ ବା ଲିଖିତ—2. Idiomatic.

ରୀତିସିଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ—ରୀତିସଙ୍ଗତ; ରୀତି ବା ବହୁକାଳ ବ୍ୟବହାରଦ୍ୱାରା Rītisiddha ଯାହା ଚଳିଯାଇ ବା ପ୍ରଚଳିତ ହେଇଣି—Formed by long usage; hallowed by usage; customary; idiomatic.

ରୀରି—ସଂ. ବ—ପିତ୍ତଳ (ହି. ଶ)—Rīrī Brass.

ରୀଷ—ପ୍ରାଦେ (ଉଡ଼ିଆ) ବ. (ସଂ. ରୋଷ)—ରାଗ; କ୍ରୋଧ—Rīsa Anger; rage.

ରୁ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା; ରବ କରିବା—1 To make Ru (root) asound. ୨ । କାନ୍ଦିବା—2. To cry. ୩ । (ବୃକ୍ଷ ଆଦି) ଭୂମିରେ ରୋପଣ କରିବା ବା ପୋତିବା—3. To plant (a tree).

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁ—ବି. ଅ—୧ । ଅପାଦାନ ବା ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତିର ପ୍ରତ୍ୟୟ—1. The Ru inflection of the 5th or ablative case.

ଥେକେ, ଚେୟେ ୨ । ବ୍ୟତିରେକେ—2. Except. [ଉ—ଆଜ୍ଞେ ସେ ଶିବ ଭୂମିରୁ ବଡ଼ ହୋଇ କେହ୍ନ, ଦେବଙ୍କର ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ଜଣୁ ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୩ । [କୌଣସି ସ୍ଥାନ] ରୁ ଆରମ୍ଭ କର; [କୌଣସି ସମୟ ରୁ ଆରମ୍ଭ କର—3. Beginning from. ୪ । [କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର] ନକଟରୁ—4. From (any person). [ଯଥା—ଫଲ୍ଗୁ ମନମଥ ଗଲ୍ଲମରୁ ମୋର ଏଣିକ ଆଉକ ଉତ୍ତରରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଭାଟ ।] [ଉ—ସମ୍ବୁଦ୍ଧରେ 'ସମଠାରୁ ଉତ୍ପ କଲ୍ପ' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; କନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ 'ସମଙ୍କୁ ଉତ୍ପ କଲ୍ପ' ବୋଲାଯାଏ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ବ୍ୟାକରଣର ବ୍ୟବହାର ଏଠାରେ କରାଯାଇନାହିଁ ।] ୫ । ଅପେକ୍ଷା—5. Than. [ଉ—ଗୋଲା ଗରଳରୁ କଟୁ ଘାସୁଙ୍କରୁ ସ୍ୱାଦୁଗୁଣ ଗନ୍ଧ ବଳ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଟୋପ୍ତ ଚତ୍ପ୍ତ. ଗ. ଗୀତ ।] ୬ । ଅନୁସାରେ—6. According to; in accordance with. [ଉ—ଘୋଳାରେ ପଚ୍ଛେ ମରୁଁ ଆଜ୍ଞ ତୋ ହୁକୁମରୁ, ନକୁଞ୍ଜି ଦଣ୍ଡଭରୁ ଛାଡ଼ିଲୁଁ ରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଟୋପ୍ତ ଚତ୍ପ୍ତ 'ଘ' ଗୀତ ।] ୭ । (କୌଣସି ବିଷୟ, ବସ୍ତୁ ବା କ୍ରିୟା) ଯୋଗୁଁ;କାରଣରୁ; ହେତୁରୁ—7. Owing to; because of. [ଉ—ଶୁରୁ ମାରୁଭରୁ ଭରୁଛଲ ଶୀତଳ ହେତୁରୁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—କଟୋପ୍ତଚତ୍ପ୍ତ 'ଚ' ଗୀତ ।] ୮ । ଫଳରେ—8. As a result of. [ଉ—ଛିପ୍ରିଙ୍କ ଖେଳରୁ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ଉତ୍ପତ୍ତିରା ନମ୍ପ୍ତ । ଭଗ ।] ୯ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଦେହରୁ ବା ମଧ୍ୟରୁ ବା ଅଭ୍ୟନ୍ତରରୁ—9. From the body of or from the inside of (any thing). [ଉ—ଭୁଜ କୁକ୍ଷିରୁ ନାମ୍ପ୍ତନ ଆସି ଚମ୍ପିଦେଲ୍ଲ ମୋ ଶ୍ରୁତରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଟୋପ୍ତଚତ୍ପ୍ତ 'କ' ଗୀତ ।] ୧୦ । ଦ୍ୱାରା—10. By. [ଉ—ଝାଣ ଖଣ୍ଡା ଗୁରୁଜନ ଗଞ୍ଜଣାରୁ ମୋ ପ୍ରାଣସଖୀ ସରବ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଟୋପ୍ତ ଚତ୍ପ୍ତ 'ଝ' ଗୀତ । ଉ—ସୁଜାମ୍ବଆ ହାତରୁ ଝାକସ୍ତ୍ର ଖାଇଲେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନର ଫଳ । ଭଗ ।]

ରୁଂଶ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ପାସ୍ତି ପାଇବା—1. To shine.

Rumś (root) ୨ । ରଞ୍ଜିତ କରିବା—2. To paint; to dye.

[ରୁନଶ୍ (ଧାତୁ)—ଅନୁରୂପ]

ରୁଂଶିତ—ସ. ବିଣ—(ରୁନଶ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ରଞ୍ଜିତ—1. Painted; coloured. ୨ ଚର୍ଚ୍ଚିତ; ବୋଳା ହୋଇଥିବା—2. Smeared.

Rumśita

ରୁଆଁ—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ରୋମନ୍)—ରୋମ; ଲୋମ—Fur,; down on the body.

Ruñañ

ରୋଁ ରୋଁବାଁ(ଆଁ)

ରୁଆଁ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସ. ରୋମମତ୍)—ଲୋମଶ—Furry.

Ruñāñ

ରୁଂଦ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ରୁଦ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Runḍ (etc) Rund etc. (See)

ରୁଅ—ବି. ବି (ସ. ରୁହ ଧାତୁ. ଶିର୍=ପ୍ରେମି. ଧାତୁ)—୧ । ଗୃହଘରର ମଥାନଠାରୁ ଗୃଲର ତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ରୁୟା[ଆ], ରୋଆ[ୟା] ଅଡ଼ ବାଗରେ ଲମ୍ବିତ କାଠ ବା କୋରଇ ବାଉଁଶ—1. Rafters of a thatched house-

[ଉ—ଗୋଡାଶାଳ, ଉପ୍ତ ଚାଳ, ରୁଅ ଦେଖ୍ଯାଇ, ଘରଣୀ ଚେଭାଳ, ଚେବେ ସେ ଘରଯାଏ ଅଥାର କାଳ ! ପ୍ରବଚନ] [ଉ—ଗୃଲ ଘରର କାନ୍ଥମାନଙ୍କ ଉପରେ ବା ପାରଅ ଖୁଣ୍ଟ ଉପରେ ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରେଣୀମାନ ବଥାଯାଏ । ଗୃଲଘରର ମଥାନରେ ଥିବା ଶ୍ରେଣୀ ଓ ପାରଅ ଖୁଣ୍ଟ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ଶ୍ରେଣୀ ଉପରେ ଅଡ଼ ବାଗରେ ଗଡ଼ାଣିଆ କର ରୁଅମାନ ପକାଯାଏ । ସେ ରୁଅମାନଙ୍କ ଉପରେ ବଡା ବଣ୍ଟଇ ବଡାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରୁଅମାନଙ୍କୁ କାମୁଡ଼ା ଦେଇ ଦଉଡ଼ିରେ ବା ଲଇଚରେ ଗଣ୍ଠି ଉଡ଼ା ଉପରେ ଛଣରେ ଛପରବନ୍ଧ କରାଯାଏ ।] ୨ । ଚଣ୍ଡୀ ଆଦ ପାର୍ଶ୍ୱ ସ୍ତୋତ୍ରକୁ ମୂଳଠାରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥରେ ଆବୃତ୍ତି —

ବାର 2. Recitation of a long prayer from the beginning to the end. (ଯଥା—ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଚରୁଅ ଚଣ୍ଡୀ ପଢ଼ନ୍ତି । ସେ ଜଣ୍ଟ ଚରୁଅ ସପ୍ତସ୍ତ୍ର ନାମ ଗୁଣନ୍ତି ।)

ରୁଆ—ବି. ବ (ସ. ରୋହ ଶବ୍ଦରୁ ପ୍ରେରଣ)—୧ । ଧାନ୍ୟାଦିର ଚଳ ରୋୟା, ରୁୟା ପ୍ରେରିବା କର୍ମ—1. The act or operation of transplanting paddy and other seedlings; transplantation. [ଉ—ଧାନ ଦୁଇ ପ୍ରକାର କୃଷି କରିଯାଏ । ୧ ରୁଆ—ଧାନବହନକୁ ବୁଣିଲେ ସେଥିରୁ ଉଠିବା ଗଛ ଜଆରଟେ ବଢ଼ି ସେଥିରେ ଧାନ ଫଳେ । ୨—ରୁଆ—ପ୍ରଥମେ ଧାନ ବହନକୁ ପୋଖରୀ ଜଆରରେ ବୁଣି ଉହିଁରେ ଚଳ ଉଠିଲେ ସେ ଚଳକୁ ନେଇ ଅନ୍ୟ ଜଆରରେ ପ୍ରେରଣ କରିବାକୁ ହୁଏ; ବାଇଗଣ, ଲଙ୍କାମଉତ ଅଦର ମଞ୍ଜିକୁ ପ୍ରଥମେ ପୋଖରୀ ସ୍ଥାନରେ ବୁଣି ସେ ଗଛମାନ ବଢ଼ିଗଲେ ସେ ଚଳମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଖେତରେ ପ୍ରେରିବାକୁ ହୁଏ ।] ୨ । (ସ. ରେଣୁ ବା ପ୍ରେସ)—ପତ୍ରଗ; ରୋଆଁ, ଦାନା ରେଣୁ—2. Powder; pollen. ୩ । ପ୍ରେରିତ ବା ଚୂନାର କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଲକ; ଦାନା—3. Globular particles of any powdered thing. ୪ । ଆପ୍ରେପ୍ୟାତ୍ମକ ସ୍ୱଭାବରେ କର୍ଣ୍ଣଭୁଅ ମାଂସର କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଣ୍ଟିକା—4. Tiny particles of flesh beginning to form on a healing wound.

ବାର ମାଳା ୫ । ଗୋଟିଏ ମାଳାକୁ ଏକଥରେ ମେରୁଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କର ପୁଣି ମେରୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜପିବା—5. Telling of beads

Digitized by srujanika@gmail.com

from the head-bead upto the last bead of a string of beads; one round of telling beads. (ଉ—ରୁଆ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖେ ଜାଣି ଯେ ନର ଜପଇ ! ଧ୍ରାତୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।) ୬। ଗେ୍ରାଇବା ଦାନ୍ତ କାଠିର ଛୁଦ୍ର ଛୁଦ୍ର ଅଂଶ; ଲୋମ ପର ଅଂଶୁ—6. Fur-like fibres; fibres (e. g, of tooth brush), filaments. (ଯଥା—ଏ ଦାନ୍ତକାଠିକୁ ଅଚ୍ଛା କର ଗେ୍ରାଇଲେ ରୁଆ ଉଠିବ ।] ୭। ଅଳଙ୍କାରରେ ଖଚିତ ହେବା ସୁନାର ବା ରୂପାର ଛୁଦ୍ର ଗୋଲ୍ଲକାର କୁନାମାନ—7. Small round particles of gold or silver set on an ornament. (ଉ-କମ୍ଭଖଡୁ ରୁଆ ରୁଆ, ଅଉ କମ୍ଭଖଡୁ ଦେହ ଲୋ ମାଗୁଣି ! ବାଲୁବଣି ଉଡ଼ିଉଆ—ଭଗ ।) ୮। ପ୍ରାଚୀନ କଲଙ୍ଗରେ ପ୍ରଚଳିତ ଏକ ରୌପ୍ୟମୁଦ୍ରା—8. A silver coin current in ancient Kaliṅga. ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ସିଂଭୂମି) ବ. (ତୁଳ. ହି ରୂଈ)—ତୁଳା—Cotton. ବଣ—୧। ରୋପିତ ହୋଇଥିବା (ଧାନ ଗଛ ପ୍ରଭୃତି)—1. Transplanted (paddy and other seedlings), ୨। ଯେଉଁ କ୍ଷେତରେ ଧାନତଳ ଆଦ ରୁଆ ହୋଇଥାଏ—2. A field which is transplanted with paddy or other seedlings.

ରୁଆଁ—ଦେ. ବ (ସ. ରୋମ)—୧। ରୋମ—1. Fur. ୨। ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୋମ—2 Down (of birds etc)

Ruāṁ

ରୋଁ, ରୋୟଁ। **ରୋଆଁ**

ରୁଆଇ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧। ବାଡ଼ବୁଜାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ଏକ ପ୍ରକାର ଗଛ—1. A species of tree (used in fencing). ୨। ମେଢ଼ା (ଦେଶ) 2. Merḍhā (See)

Ruāi

ରୁଆଇବା—ଦେ. କି (ସ. ରୁ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ରୋପି ଧାତୁ)—୧। ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ରୋପଣ କରାଇବା—1. To cause to plant. ୨। ରୋପଣ କରିବା—2. To plant. **ରୋପାଇବା, ରୋପନା**

Ruāibā

ରୁଆ ଉଠିବା—ଦେ. ବ ଓ. କି—୧। କଅଁଳୁଥିବା ଘାଆ ଆଦରେ ନୂଆ ନୂଆ ହୋଇ ନୂଆନ ମାଂସ ଗୁଣ୍ଡିକାମାନ ବାହାରିବା—1. Formation of tiny and globular grains of flesh on a healing sore or wound; to granulate. ୨। ଅଂଶୁଯୁକ୍ତ ହେବା—2. To become fibrous (like a brush).

Ruā uṭhibā

ଦାନା ବାଁଧା

ଦାନା ବାଁଧନା, ରେଶାଦେନା

ରୁଆଖ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ) ବ. (ସ ରୂପ୍ୟ)—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଏକ ପ୍ରକାର ରୌପ୍ୟ ମୁଦ୍ରା—A silver coin current in ancient Utkal.

Ruākha

ରୁଆ ଦେବା—ଦେ. କି—ରୁଆ ଉଠିବା (ଦେଖ)

Ruā debā Ruā uṭhibā (See)

(ରୁଆ ଧରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଦାନା ବାଁଧା ଦାନା ଦେନା, ରେଶାଦାର ହୋନା

ରୁଆ ବସା(ସେ)ଇବା-ଦେ. କି--ଅଳଙ୍କାରଦରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୌପ୍ୟର ବହୁମାନ ଖଚିତ କରିବା—To set tiny particles or granules on ornaments.

Ruā basā(se)ibā

ଦାନା ବସାନ

ଦାନା ବୈଠାନା(ଜଡାନା)

(ରୁଆ ବସିବା—ବ. ରୂପ)

ରୁଆ ବସା ଗୁଣା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଗୁଣା ବା ନାକଫୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଅଳଙ୍କାରରେ ସୁନାର ଝଟକୁଟ ବହୁମାନ ବସାନ ଖଚିତ ହୋଇଥାଏ—A kind of nose flower set with small granules of gold.

Ruā basā guṇā

ଦାନା ବସାନ ନାକଛାବୀ

ଦାନେଦାର ବେସର

ରୁଆ ବି(ବେ)ଉଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବ)—ଧାନ ଫସଲ ଆବାଦ କରିବାର ଦୁଇଟି ପ୍ରକ୍ରିୟା, ରୋଇବା ଓ ବେଉଡ଼ିବା—Transplanting and puddling.

Ruā bi(be)urḍā

ରୋଆ କାଡାନ ରୋପନା ସଂବାରନା

[ଉ—ରୁଆ ଧାନକୁ ବେଉଡ଼ା ଯାଏ, ଅର୍ଥାତ ରୁଆ ଧାନଗଛ ଉଠିଥିବା କ୍ଷେତକୁ ହଳ ଦ୍ୱାରା ବେଉଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ; କନ୍ତୁ ରୁଆ ଧାନକୁ ବେଉଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ଧାନ ଗଛ ଉଠିନ ଥିବା କ୍ଷେତରେ ପାଣି ଭର୍ତ୍ତି କର ହଳ ବୁଲାଇ ମଇ ଆଦ ଦେଇ ସମତୁଲ କର ସେ କ୍ଷେତରେ ଧାନତଳକୁ ରୋଇବାକୁ ବା ପୋତିବାକୁ ହୁଏ ।]

ରୁଆ ରୁଆ—ଦେ. କି. ବଣ—କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ରୁଆମାନ ଉଠିବା ପ୍ରକାରେ ଦାନା ଦାନା ବା କଣିକା ବା ତନ୍ତୁ ଗଠିତ ହେବା—Forming into small growing tissues or particles or fibres.

Ruā ruā

ଦାନା ଦାନା

ଦାନାଦାର, ରେଶାଦାର

[ଉ—ଭା ବହୁତାକ କାନ୍ଥୁ ରୁଆ ରୁଆ ଫଳ ଗଲ୍ଲଣି ।] ଦେ. ବଣ—କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶୁଯୁକ୍ତ ଦାନାଦାର ବା ଗୋଲ୍ଲକାର—Fibrous; granulated.

ରୁଆ ରୁଆ ଫଲିଯିବା—ଦେ. ବ—ଦେହରେ ଅସଂଖ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଦାନା ଦାନା (ଟିପଟିପ) ଫୁଲା ଉଠିବା—The coming out of tiny globular eruptions on the body.

Ruā ruā phalijibā

ଦାନାଦାନା ହୋନା

ରୁଆ ରୋଇ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ) – ଧାନ ରୋଇବା ଆଦ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ରୋଆ ରୋଇବାର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକ୍ରିୟା—The various operations connected with the transplanting of paddy seedlings.

Ruā roi

ରୋପାରୋପି

ରୁଆଳ(ଳୀ)—ଦେ.ବଣ--୧। ରୁଆଯୁକ୍ତ—1.Set with or consisting of tiny globules or granules; granular. (ଯଥା—ରୁଆଳ ଗୁଣା ।)

Ruāḷi(ḷī)

ଦାନାଦାର ୨। କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ଗୋଲ୍ଲକାର—2 Tiny and globular; granular. ୩। ଅଂଶୁମୟ—3. Fibrous. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ

ରୋୟାଳୀ ବଲରେ ଧାନ ରୁଅନ୍ତି—1. Those workmen or
रोपनीया, लावक labourers who transplant paddy or other seedlings. ୨ । (ବଣିଆଙ୍କ ଶବ୍ଦ)—କଟିକଟାରେ ବାଡ଼ିଆ ଦେବାଦ୍ୱାରା ରୁଆ ରୁଆ ଢୋଇଥିବା ତାର—2. A wire dented into a line of globules or granules with the help of a Kiṭikiṭā (a grooved metal mould).

ରୁଆଳି କିଟିକିଟା—ଦେ. ବ (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—ସୁନାରୁପାର ରୁଆଳ
Ruāḷi kiṭikiṭā ତାର କରିବା ଲାଗି ଏକପ୍ରକାର ଠାଆ ବା ଗୁଞ୍ଚ—A grooved metal mould used in preparing metal wires containing a row of globules or granules.

ରୁଇ—ଦେ. ବ—ଟ୍ରାଇ (ଦେଖ)—Roi (See). ତାଦେ
Rui (ଲଗଆ) ବ.—୧ । ତୁଳା (ତୁଳ. ଦ୍ର. ରୂଈ) 1. Cotton. ୨ । ରୁଇ—2. White ants. ୩ । (ସିଂହଭୂମି)—ରୋହୁମାଛ—Cyprinus Rohita fish

ରୁଇତନ—ଦେ. ବ— ରୁହିତନ୍ (ଦେଖ)
Ruitana Ruhitan (See)

ରୁଇ(ଏ)ଦାତ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଜରିଆ) (ଫା. ରୁଏଦାଦ୍= ସମାଗ୍ମ, ବୃତ୍ତାନ୍ତ, ଅବସ୍ଥା, ବିବରଣ,
Rui(e)dāt (d) ରୋଏଦାଦ କୈଫିୟତ୍, ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଅଦାଲତଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ)—
रुएदाद କୌଣସି ବିଷୟ ବା ମକଦ୍ଦମା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିବରଣଯୁକ୍ତ ଅଦାଲତଙ୍କ ଲିପି; ଯୁକ୍ତି ସମ୍ବଳତ ମକଦ୍ଦମାର ବୃତ୍ତ—Written proceeding of a court containing the particulars or statements about a case. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଓ ନୂଆ ଇଂରେଜୀ ଅମଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବଙ୍ଗଳାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ।]

ରୁଇବା—ଦେ. କି [ସଂ. ରୁହ୍‌ଧାତୁ ଣିଚ ଯୋଗି ଧାତୁ]—
Ruibā ରୋଇବା (ଦେଖ)—Roibā (See)

ରୋଆ **रोपना**

ରୁଏ—ଦେ. ବ—[ମାଳା ଜପିବାର] ଏକ ରୁଆ ବା ଥର—
Rue Once; one round of (telling of beads).
ଏକବାର [ଉ—କେ ଥରା ରୁଏ ଜପିବ ବିଷୟା ଜଡ଼ତ—
एकदफा ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।]

ରୁକ୍—ସଂ. ବ [ରୁଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ କ୍ୱିପ୍=ରୁଚ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ]—
Ruk ୧ । ଶୋଭା—1. Splendour; grace; beauty. ୨ । ଦୀପ୍ତି—2. Brilliance; lustre. ୩ । ଇଚ୍ଛା —3. Desire. ୪ । [ରୁଜ୍ ଧାତୁ=ପୀଡ଼ିତ ହେବା +ଭାବ. କ୍ୱିପ୍; ରୁଜ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ]—ପୀଡ଼ା; ରୋଗ —4. Disease; illness. ୫ । ରୁଜା (ଦେଖ) 5. Rujā See ୬ । [ରୁଚ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇବା +କର୍ତ୍ତୃ, କ୍ୱିପ୍; ରୁଚ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ]—ବଜ୍ରାଘାତ— 6. Lightning. ଗ୍ରା. ବ—ଋଗ୍‌ବେଦ; ପ୍ରଥମବେଦ —The Ṛug Beda.

ରୁକ୍କର—ସ. ବଣ.—(ରୁଜ୍+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ପୀଡ଼ାଦାୟକ—
Rukkara Giving pain; sickening (Apte).
ସ. ବ.—(+ଭାବ.ଅ)—ରୋଗ—Disease (Apte.)

ରୁକ୍ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା—ସ.ବ.—[ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍] —ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ବା ପ୍ରତିକାର
Ruk-pratikriyā —Counteraction or treatment of a disease (M. W.) curing; the practice of medicine.

ରୁକ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ.—[ସମ୍ଭଲପୁରୀ] କି.—ରୋକିବା [ଦେଖ]
Ruk-bā Rokibā (See)

ରୁକ୍‌ସଦ୍ମା—ସଂ. ବ,—[ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ରୁକ୍+ସଦ୍‌ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ]—
Ruk-sadmā ବିଷ୍ଠା—Ordure, excrement (M. W.)

ରୁକ—ଗ୍ରା. ବ—[ସଂ. ଋକ୍]—ଋଗ୍‌ବେଦ—
Ruka The Ṛug Beda.
[ରୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ସଂ ବଣ. ପୁଂ—ଦାନଶୀଳ—
Liberal; bountiful (Apte)

ରୁ କରି—ଗ୍ରା. ଅ—[କିମ୍ବା ସତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ]—୧ । ଯୋଗୁଁ; ହେତୁ-
Ru kari 1. Owing to; as a result of. [ଉ—ସେ ସୁକୃତ ସମ୍ପତ୍ତି ଢୋଇଲାରୁକରି ପାଇଲା ବୋଲି ଜଣାଇଲା । ଉତ୍ତରଣ. ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ । ୨ । ଉତ୍ତାରୁ; ପରେ— 2. After. [ଯଥା—ସେ ଖାଇଲାରୁକରି ମୁଁ ସେଠାରୁଆସିଲି ।]

ରୁକା—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍କଳର ବାଲେଶ୍ୱର)—ବ.—ରୋକା (ଦେଖ)
Rukā Rokā (See)

ରୁକିବା—ପ୍ରାଦେ.—(ବାଲେଶ୍ୱର) କି.—୧ । ରୋକିବା (ଦେଖ)
Rukibā 1. Rokibā (See)
୨ । [ଗଡ଼ାଳାତ] ଢାଳ ଦେବା; ଅଳାଡ଼ିବା; ଛଡ଼ିବା— 2. To pour out; to spill. [ଉ—ମାଠିଆରୁ ଗଡ଼ୁରେ ପାଣିରୁ ରୁକ ।]

ରୁକୁ—ବୈଦେ. ବ. [ଫା.]—କୋରାନ୍‌ର କୌଣସି ମନ୍ତ୍ର ବା
Ruku ସୂକ୍ତର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ—A part of a hymn in
ରୁକୁ ରୁକ୍ତ the Koran.

ରୁକୁଣା[ଣୀ]—ଗ୍ରା. ବ.—[ସଂ. ରୁକ୍ମିଣୀ]—ରୁକ୍ମିଣୀ ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର
Rukuṇā(ṇī) ଡାକ ନାମ—Name for calling Rukmiṇī.

ରୁକୁଣା(ଣୀ) ରଥ—ଦେ. ବ.—ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ ସମୟରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର
Rukuṇā(ṇī) ratha ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚଲନ୍ତି ପ୍ରତିମାଙ୍କୁ ସେଥିରେ ବସାଇ ଇଷ୍ଟେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରକୁ ନିଆଯାଏ—Name of the car moved on the Asokāshṭamī day from the main temple to the Rāmeswar a temple at Bhubaneswar. [ଦ୍ର—ସୁଖର ରଥମାନ ଉତ୍ତରମୁଖା ଢୋଇ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଣ୍ଡ ବାନ୍ଧୁଡ଼ିବା ସମୟରେ ସେ ରଥ

ମାନଙ୍କୁ ଚଳାଇ ରଥର ମର୍ଦ୍ଦକୁ ଦକ୍ଷିଣଦଗକୁ ବୁଲାଯାଏ । କନ୍ତୁ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ରୁକୁଣା ରଥ ସ୍ୱମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ନକଟରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ସେ ରଥର ମୁହଁ ଫେରି ନ ଯାଇ ବାହୁଡ଼ିଲା ବେଳେ ରଥ ଉପରେ ଥିବା ସାଳସଙ୍କା ଆଦିକୁ ଓ ସିଂହାସନକୁ କଢ଼େଇମାନେ ସେହି ରଥର ପଛ ଦରକୁ ବୁଲାଇ ସଜ୍ଜିତ କରି ଦଅନ୍ତି ଏବଂ ବାହୁଡ଼ା ବେଳେ ରଥର ପଛ ଅଡ଼କୁ ଆଗ ଅଡ଼ ରୂପେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରିଯାଏ ଓ ଆଗ ଆଡ଼କୁ ପଛଆଡ଼ କରିଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଅଛି—ରୁକୁଣା, ରଥ ଆଜ୍ଞ ନ ଫେରେ ।]

ରୁକୁଣା(ଣୀ)ହାତ ପ(ପୋ)ଟ୍(ଟ୍ଟ)—ଦେ.ବ.—[ସଂ. ପାଷାଣଭେଦୀ]—Rukuṇā(ṇī) hāta pa (po)chā(chhā) [ସଂ.—ପାଷାଣଭେଦ, ପାଷାଣୀ] ଶାକ ବିଶେଷ—Plectranths ଭେଦକ, ପାଷାଣଭେଦୀ, ଅଶୁଦ୍ଧ ଗିରିଘଟ, ଉଲଟୋଚଣ୍ଡା ଅଶୁଦ୍ଧଭେଦ, ଅଶୁଦ୍ଧଜ, ଖେଡା, ଶିଳାଭେଦକ, ଜଳଘଟ, ଶିଳା, ଗର୍ଜ୍ଜ, ନଗରଜ, ଫା. ଗୋସଦ୍, ଆ. ଜନ୍ତୁଅଜା ଡେ. ଡେଜନରୁ ପିଣ୍ଡି; ପିଣ୍ଡିଚେଟ୍ଟୁ, ଗୁ. ପାଷାଳ ଭେଦ, ପାଥରଚୂର] ସ. ପାଷାଣଭେଦ

Aromaticus; Coleus Scuellarioides; Coleus Aromaticus or Ambonicus (Haines); Irissp. [ଦ୍ର— ଏହାର ପତ୍ର ସୁଗନ୍ଧ, ସ୍ପୃଷ୍ଟ ଲୋମଶ, ମୋଟା ଓ ମାଂସଳ । ପତ୍ରକୁ ଘୋଟି ଦେଲେ ମତ ମତ ହୋଇ ଘୋଟିଯାଏ; ଅଳ୍ପାଗ୍ନି ରୋଗରେ ଏ ପତ୍ରକୁ ବାଟି ଖାଆନ୍ତି । ଏହାର ଫୁଲ ଛୋଟ ଛୋଟ ଓ ଛଡ଼ା ଗଛ । ଗୋଡ଼ଅ ସାଗାରେ ସାଧାରଣତଃ ଏ ଗଛ ଜନ୍ମେ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ଏହା ଶୀତଘର୍ଯ୍ୟ, ବସ୍ତିଶୋଧକ ଓ ଭେଦକ; ଏହା ଶ୍ଲେଦୋଷ, ଅର୍ଶଃ, ଗୁଲ୍ମ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ଅଶ୍ମରୀ, ଦୁଦ୍ରୋଗ, ଯୋନି ରୋଗ, ବ୍ରଣରୋଗ, ପ୍ଲୀହା, ଶୂଳ ଓ ବ୍ରଣରୋଗ-ନାଶକ ।]

ପାଥରଚୂର ପାଷାନଭେଦ

ରୁକ୍ମ—ସଂ. ବ.—[ରୁଚ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତି. ମ]—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—1. Gold. ୨ । ଲୌହ—2. Iron. ୩ । ନାଗକେଶର—3. A flower; Mesua Ferra. ୪ । ଧୁସ୍ତୁର—4. The thorn apple plant. ୫ । ପୁଂ. (ନାମ) ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କର ଏକ ଭାଇ (ହ. ଶ.)—5. Name of a brother of Rukmiṇī.

Rukma

ରୁକ୍ମକାରକ—ସଂ. ବଂ ପୁଂ—(ରୁକ୍ମ=ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତି. ଅକ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର—Goldsmith. [ରୁକ୍ମକାର—ଅନ୍ୟରୂପ]

Rukma kāraka

ରୁକ୍ମଣୀ—ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରୁକ୍ମିଣୀ (ଦେଖ)

Rukmaṇī Rukmiṇī (See)

ରୁକ୍ମ ପାଶ—ସଂ. ବ.—୧ । ଯେଉଁ ସୂତାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅଳଙ୍କାର ଗୁନ୍ଥାଯାଇ ପିନ୍ଧାଯାଏ—1. A string on which golden ornaments are worn. (M. W) ୨ । ସୂତାରେ ଗଥିର ଫାଶ, ଯହିଁର ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଳଙ୍କାରାଦି ପିନ୍ଧାଯାଏ (ହ. ଶ)—2. A noose made of thread with the help of which ornaments are worn.

Rukma pasa

ରୁକ୍ମପୁର—ସ. ବ—(ନାମ)—ଗରୁଡ଼ ବାସ କରୁଥିବା ପୌରାଣିକ ନଗର (ହ. ଶ)—Name of a town where Garurda is said to live.

Rukmapura

ରୁକ୍ମବାହୁନ—ସ. ବ—ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟ (ହ. ଶ)—

Rukmabāhana A name of Drcṇāchārjya.

ରୁକ୍ମାଙ୍ଗଦ—ସ. ବ—(ରୁକ୍ମ=ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ + ଅଙ୍ଗଦ=ବାହୁଭୂଷଣ, ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—(ପୌରାଣିକ) କଲଙ୍ଗ ଦେଶର ଜନୈକ ନରପତି—Name of a mythological King of south India. ସ. ବିଶ. ପୁଂ—. [ରୁକ୍ମାଙ୍ଗଦା—ସ୍ତ୍ରୀ] ସୁନାର ବାଜୁ ପିନ୍ଧିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—Wearing a gold armlet.

Rukmāṅgada

ରୁକ୍ମାବତୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଦର୍ଭ ରାଜବଂଶୀୟ ରୁକ୍ମୀଙ୍କର କନ୍ୟା, ଯେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କୁ ବିବାହିତା ହୋଇଥିଲେ—The daughter of Rukmī and a daughter-in-law of Śrīkṛushṇa.

Rukmāvatī

ରୁକ୍ମାଭ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରୁକ୍ମ + ଆଭା)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—Shining or bright like gold. (M. W)

Rukmābha

ରୁକ୍ମିଣୀ—ସ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁକ୍ମ + ଇନ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତା—Having gold ornaments on the person. ବ—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୀଗଛ ବୃକ୍ଷ—1. Name of a tree (M. W.). ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଦ୍ୱାରକାସ୍ଥ ପଞ୍ଚ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଜଣେ ପରିଣୀତା ମହିଷୀ—2. One of the married queens of Śrikṛushṇa while he was the King of Dwārakā. [ଦ୍ର— ରୁକ୍ମିଣୀ ବିଦର୍ଭରାଜ ଭୀଷ୍ମକଙ୍କର ଦୁହିତା ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ରୂପଗୁଣର ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣି ରୁକ୍ମିଣୀ ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟା ହୋଇଲେ ଏବଂ ମନେ ମନେ ତାହାଙ୍କୁହିଁ ପତିରୂପେ ବରଣ କଲେ । ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ପିତା ଓ ରୁକ୍ମୀ ପ୍ରଭୃତି ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ପରିବାର କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ଜରାସନ୍ଧର ଅଧୀନ ରାଜା ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦ୍ୱେଷୀ ଥିଲେ । ଜରାସନ୍ଧଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ସେମାନେ ଚେଦିରାଜ ଦମ-ଘୋଷଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶିଶୁପାଳଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥିର କଲେ । ରୁକ୍ମିଣୀ ଏହା ଜାଣି ତାର ଦ୍ୱାରକାସ୍ଥଯଦୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନକଟକୁ ରୋଥନରେ ଦୂତ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ବିବାହଦିବସର ସଥାକାଳରେ ଶିଶୁପାଳ ରୁକ୍ମିଣୀକୁ ବିବାହ କରିବା ପାଇଁ ବିଦର୍ଭ ନଗରରେ ବରବେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । କନ୍ତୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଳରାମଙ୍କ ସଦ୍ଭୁତ ବିଦର୍ଭରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ରୁକ୍ମିଣୀକୁ ବଳପୂର୍ବକ ହରଣ କଲେ ଓ ଶିଶୁପାଳ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଲେ । ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ଲୋକ ଅଶ୍ଳୀଳ ହୋଇ ବିଫଳ ମନୋରଥ ହେଲେ ତାକୁ ବୋଲିସାଇ ଥାଏ ଯେ, 'ସେ ଶିଶୁପାଳଆ ବା ଶିଶୁପାଳ ହୋଇଗଲା ।'

ବଦର୍ଭରେ ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷରେ ସମାଗତ ଜରାସନ୍ଧ ଆଦି ରାଜଗଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବାଧା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ବଳରାମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ ରଥରେ ବସାଇଦେଲେ ଓ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେଠାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବିବାହକ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦିତ ହେଲା । ରୁକ୍ମିଣୀ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ପୃଥିବୀରେ ଜନ୍ମ ନେଇଥିବାର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଔରସରେ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ (କାମଦେବଙ୍କ ମର-ଜନ୍ମରେ ଧୃତରୂପ) ଆଦି ଦଶପୁତ୍ର ଓ ଗୃରୁମତ୍ତାନାମ୍ନୀ କନ୍ୟା ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଯଦୁବଂଶ ନାଶ ପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମାନବ-ଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିବାରୁ ଅର୍ଜୁନ, ଯଦୁବଂଶୀୟା ସ୍ତ୍ରୀମହଲା-ମାନଙ୍କ ସହିତ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥକୁ ନେଇ ଗଲେ; କିନ୍ତୁ ରୁକ୍ମିଣୀ ପଥିବାରମ୍ଭ ସହ୍ୟ ନ ପାର ପ୍ରସ୍ଥାନ ଦୁଆରଣରେ ଶ୍ୱାସ ଦେଇ ଜୀବନ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କଲେ ।]

ରୁକ୍ମିଣୀକାନ୍ତ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ.)—ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଦ୍ୱାରକାଧିପତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa (the husband of Rukmiṇī).
Rukmiṇīkānta (ରୁକ୍ମିଣୀନାଥ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୁକ୍ମିଣୀଦ୍ୱାଦଶୀ—ସ. ବ—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ—The 12th day of the bright fortnight of Baiśākha. (ଏ ଦିନ ବିଷ୍ଣୁପୂଜା ଓ ବ୍ରତ ପାଳନ ହୁଏ ।)
Rukmiṇī dwādaśi

ରୁକ୍ମଦର୍ପ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ.; ଏ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ଭାଇ ରୁକ୍ମୀଙ୍କୁ ଦଢ଼ୀ କରି-ଥିବାରୁ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଗ୍ରଜ ବଳରାମ—Balarāma, the elder brother of Śrīkṛushṇa.
Rukmidarpa
ରୁକ୍ମଦାରଣ
ରୁକ୍ମଦାସ୍ୱ
ରୁକ୍ମଦପହା
ରୁକ୍ମଦ୍ରଦ୍
—ଅନ୍ୟରୂପ

ରୁକ୍ମୀ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ରୁକ୍ମ+ଇନ, ୧ମା. ୧ବ)-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ—Golden.
Rukmī ବ. ପୁଂ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଓ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା—The eldest brother of Rukmiṇī.

[ଦ୍ର—ଏ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦ୍ୱେଷୀ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ ହରଣ କରି ନେବାରୁ ଏ ତାଙ୍କ ଗତିରୋଧ କରିବାକୁ ନର୍ମଦାତୀରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ବଳରାମଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇ ଲଜ୍ଜାରେ ଆଉ କଦର୍ଭକୁ ଫେରି ନ ଆସି ଭୋଜକଟକ ନାମକ ନଗର ସ୍ଥାପନ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଏ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଦ୍ୱେଷୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କପ୍ରତି ଏହାଙ୍କ ସ୍ନେହ କମି ନ ଥିଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ସହିତ ଏ ଏହାଙ୍କର କନ୍ୟା ରୁକ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରାଇ ଥିଲେ । ମହାଭାରତ ସ୍ୱର୍ଗର ପ୍ରାକ୍‌କାଳରେ ଏ ଆପଣାର ସ୍ୱାରତ୍ୱ ଖ୍ୟାପନପୂର୍ବକ ପ୍ରଥମେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଓ ପରେ କୌରବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯୋଗ ଦେବାଆଇଁ ନାନା ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହାଙ୍କ ଅଦ୍ୱମିକା ଯୋଗୁ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ତନୟ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କ ସହିତ ଅପଣାର ଏକ ଦୌହିତ୍ରୀକୁ ବିବାହ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ଯାଦବମାନେ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ 'ଭୋଜକଟକ' ରାଜଧାନୀରୁ ନାମ୍ନଲିତ ହୋଇ ଅସିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଏ ବଳରାମଙ୍କ ସହିତ ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ପ୍ରତାରଣା କରିବାରୁ ବଳରାମ ଏହାକୁ ଅକ୍ଷାଘାତ (ପଶାକାଠରେ ଆଘାତ) କଲେ ଏବଂ ସେହି ଆଘାତରେ ରୁକ୍ମୀ ପଞ୍ଚତ୍ୱପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସାନ ଭାଇମାନଙ୍କ ନାମ ରୁକ୍ମରେଣ, ରୁକ୍ମ-କେଶ, ରୁକ୍ମମାଳୀ, ରୁକ୍ମରଥ, ରୁକ୍ମମାଳୀ (ହ. ଶ.) ।]

ରୁକ୍ଷ (ଧାତୁ) —ସ—କର୍କଶହେବା —
Ruksh (root) To be rough.

ରୁକ୍ଷ—ସ. ବ (ରୁକ୍ଷ ଧାତୁ=ଉତ୍ପନ୍ନହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ସ; କିମ୍ବା ରୁକ୍ଷ୍ ଧାତୁ =କର୍କଶ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ବୃକ୍ଷ—Tree.
Ruksha

ସ. ବିଶ—୧ । ଅଚିକ୍କଣ; ଅମସୃଣ; କର୍କଶ—1. Unsmooth; rough; scabrous. ୨ । କଠୋର—2. Hard. ୩ । ଶୁଷ୍କ; ମାରସ—3. Dry. ୪ । କଠୋରବ୍ରତଧାରୀ—4. Observing very hard penance. ୫ । ତୀବ୍ର; ଉଗ୍ର—5. Harsh; stern. ୬ । ବିରସପ୍ରକୃତିକ—6. Morose; scowling. ୭ । ଅସ୍ନିଗ୍ଧ; ନିଖୁରୁ—7. Not oily. ୮ । କଠୋରପ୍ରକୃତିକ; ଝଗିଶୁଳା; ଚଡ଼ଚଡ଼ା; ଝାଳ ଝାଉଁଥା—8. Rude; uncouth; sulky; harsh-tempered; of irritable temper. ୯ । ଶତ୍ରୁଭାପନ୍ନ—9. Inimical; unfriendly. ୧୦ । ଅନନୁକୂଳ—10. Repulsive; unfavourable. ୧୧ । ନିର୍ଦ୍ଦୟ; ନିଷ୍ଠୁର—11. Cruel; hard-hearted. ୧୨ । ବେଗବାନ୍—12. Speedy; swift. (ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ନିଖୁରୁ; ଲୁଟୁରୁ) ୧୩ । (ବୈଦିକ) ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—13. Shining; brilliant

(ରୁକ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte)

ରୁକ୍ଷ କେଶ—ସ.ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର କେଶରେ ମାଲିସ ଲଗା ହୋଇ ନ ଥାଏ; ଲୁଖୁରୁଖୁରା—[ରୁକ୍ଷକେଶା—ସ୍ତ୍ରୀ] Not having the hair smeared with oil. ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଲୁଖୁରୁବାଳ—Unoiled hair.
Ruksha kesa

ରୁକ୍ଷତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ରୁକ୍ଷ+ଭାବ ତା, ତ୍ୱ)—୧ । କର୍କଶତା—Rukshatā (twa) 1. Rudeness; uncouthness. ୨ । କଠୋରତା—2. Harshness.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁକ୍ଷ ପତ୍ର—ସଂ. ବ (ରୁକ୍ଷ ଅଟେ ପତ୍ର ଯାହାର: ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶାଗୋଇ; Ruksha patra ଶାଦାଡ଼ା ଗଛ—A tree; Streblus Asper.

ରୁକ୍ଷ ପ୍ରକୃତି—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧାରୟ)—କଠୋର ପ୍ରକୃତି—Ruksha prakṛuti Rude or harsh nature.

ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରୁକ୍ଷପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ—Irritable; surly.

ରୁକ୍ଷ ପ୍ରକୃତିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରୁକ୍ଷ+ପ୍ରକୃତି+କ)—Ruksha prakṛutika କର୍କଶ ସ୍ୱଭାବଯୁକ୍ତ—Of rude or uncouth temper. (ରୁକ୍ଷ ପ୍ରକୃତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୁକ୍ଷ ଭାଷୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ରୁକ୍ଷ+ଭାଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ; ୧ମ. Ruksha bhāshī ୧ବ)—ଯେ କଠୋର ବାକ୍ୟ କହେ—Speaking roughly or rudely. (ରୁକ୍ଷଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରୁକ୍ଷଭାଷଣ, ରୁକ୍ଷଭାଷିତା—ବିଶେଷ୍ୟ)

ରୁକ୍ଷ ସ୍ୱାଦୁ ଫଳ—ସଂ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଧନୁଙ୍ଗ ବୃକ୍ଷ; ଧାମଣ ଗଛ—Ruksha swādu phala A wild timber tree; Cordia Macleodei; Grewia Treliaefolia.

ରୁକ୍ଷୀ—ସଂ. ବ—ଦନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ—Rukshī Croton Polyandrum (tree).

ରୁଖ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ରୁଷ୍ଟାତ୍ମକ ହେବା—Rukh (root) To be angry.

ରୁଖ—ସଂ. ବ. (ରୁଖ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଶୂନ୍ୟ; ଖାଲି; ଭୁଆ—Rukha 1. Empty. ୨ । କ୍ଷୀଣ; ରୋଗା; ଦୁର୍ବଳ—2. Lean; weak; delicate. ଦେ. ବ. (ସଂ. ରୁକ୍ଷ=କର୍କଶ)—୧ । ଜହ୍ନାରେ ବା କରତରେ କଣା ହୋଇଥିବା ଲୁହା ଆଦ ଧାତୁର ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଣ୍ଡ—1. Powder of metals; metal filings. [ଦୃ—ବାରୁଦରେ ରୁଖ ମିଶାଇ ସେଥିରେ ନିଆଁ ଲଗାଇଲେ ସେ ରୁଖମାନ ଜଳନ୍ତା ରଙ୍ଗା ଫୁଲ ପରି ଝଡ଼ି ପଡ଼େ ।] ୨ । ଲୁହା ଆଦ ଗୁଣ୍ଡା ମିଶ୍ରିତ ବାରୁଦରୁ ଝଡ଼ୁଥିବା ଜଳନ୍ତା ରଙ୍ଗା ଫୁଲ ପରି ଦେଖାଯିବା ଅଗ୍ନି ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ—2. Burning sparks coming out of burning gun powder or fire work which is prepared by mixing metal filings with it.

ରୁଖ ଲୁହା—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଶକ୍ତ ଲୁହା—Rukha luhā A sort of hard iron.

ରୁଖିଆ—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟ—Rukhiā A kind of small insect.

ରୁଖା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ପାତରଞ୍ଜା ଶବ୍ଦରୁ; ଯାହା ଉପରେ ପ୍ରଦୀପ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ)—ପାତାଧାର; ଚିଲସଜ—Lamp-stand. ଦୀପ ରାଖା, ଦେରଖୋ ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ରୁକ୍ଷ)—୧ । ନଚିକ୍କଣ; **ଚିରାଗଦାନ, ଦୀବଟ** ଅସ୍ନିଗ୍ଧ; ତେଲଯୁକ୍ତ—1. Unoily. ୨ **ରୁଖା(ଖୁ)** ଶୁଷ୍କ; ସାରସ—2. Dry. ୩ । କର୍କଶ; ଅମସୃଣ—

ରୁଖା 3. Unsmooth; coarse. ୪ । କଡ଼ା (କଥା)—4. Uncouth (words). ୫ । (ଖାଦ୍ୟ) ସାଦା ତେଲ ବା ଘିଅ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ—5. Not smeared or seasoned or saturated with oil or ghee.

ରୁଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କି. (ସଂ. ରୁଖ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ)—ରଗାଇବା; Rukhā(khe)ibā ଚଢ଼ାଇବା; ରୁଷାଇବା—To tease; to irritate. **ରାଗାନ ରୋଖାନ**

ରୁଖା ଭାତ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ରୁକ୍ଷ+ଉକ୍ତ)—୧ । ନଚିକ୍କଣ Rukhā bhāta ଭାତ; ଯେଉଁ ଭାତରେ ଘିଅ ଗୋଳଆ ତୋଇ ଶୁକନୋ ଭାତ ନ ଥାଏ—1; Rice not anointed with ghee. [ଦୃ—ସଂସ୍କୃତରେ 'ଘୃତଘ୍ନାନଂ କୁତ୍ରୋଜନଂ' ପ୍ରବଚନ ଅଛି ।] ୨ । ମୋଟା ଭାତ; ବଗଡ଼ା ଅନ୍ନ—2. Coarse rice; boiled coarse-rice. ୩ । ଭୁଜା ଭାତ; ବ୍ୟଞ୍ଜନବିହୀନ ଅନ୍ନ—3. Cooked rice not served up with curry. ୪ । ଶୁଖିଲା ଭାତ; ଶୁଷ୍କ ଅନ୍ନ—4. Dried rice; boiled rice which has become dry. [ଦୃ—ଭାତ ସଙ୍ଗେ ଘିଅ ଗୋଳା ନ ହେଲେ ଭାତ ଗିଳିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ, ଏଥିପାଇଁ ଘୃତଘ୍ନାନ ଭୋଜନକୁ ହନୁମାନଙ୍କ କୁତ୍ରୋଜନ କହନ୍ତି । ସେହିପରି ଭାତ ସଙ୍ଗେ ଡାଲି ବା ଛଣା ନ ଥିଲେ ସେ ଭାତ ଗଳାଧଃକରଣ କରିବାକୁ କର୍କଶ ଲାଗେ ।]

ରୁଖା ଶୁଖା—ଦେ. ବଣ. (ସହରର; ସଂ. ରୁକ୍ଷ ଓ ଶୁଷ୍କ)—୧ । ଘୃତ ଓ Rukhā sukhā ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବିହୀନ (ରୁକ୍ଷ) ଏବଂ ଶୁଖିଲା (ଅନ୍ନ)—1. (food) Not accompanied with ghee or curry and which has also become dry. ୨ । ବଗଡ଼ା (ଭାତ)—2. Coarse (food). (ଯଥା—ମୁଁ ତ ଖାଲି ନୁହେଁ ଯେ, ମୋ ଘରେ ନିତ ଘିଅଭାତ ବା ପରପରିଆ ମାଲ ଖାଇବାକୁ ମିଳିବ । ମୋତେ ଯେ ଆଣ୍ଠା କରିବ ତାକୁ ବନାନ୍ତେ ରୁଖାଶୁଖା ଶାଗଭାତ ମୁଠାଏ ମିଳିବ ।) ୩ । ତୈଳାଦ୍ୟକ୍ତ ନ ହେବାରୁ ଶୁଷ୍କ ବା ଦୁର୍ବଳ (ଦେହ)—3. (body) Which has become unoiled and coarse (ଦୃ—ରୁଖାଶୁଖା (୧) ଖାଏ ଯେ, ରୁଖାଶୁଖା (୩) ହୁଏ ସେ—ଭଗ ।) ଦେ. ବ—୧ । ଘିଅ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନବିହୀନ ଖାଦ୍ୟ; ଘୃତବିହୀନ ଶାକାନ୍ନ—1. Coarse and simple food; scanty fare. ୨ । ତୈଳାଦ୍ୟକ୍ତ ଶରୀର ଓ କ୍ଷୀଣ ବ୍ୟକ୍ତି—2. An unoiled and slender person.

ରୁଖିଆ—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟ—Rukhiā A kind of small insect.

ପୋକା [ଦୃ—ଛତା ଓ କନା ଆଦରେ ଏହି ପୋକ ଲାଗି ଛତାରେ **କୀଡ଼ା, ଘୁନ** ଓ କନାରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଛିଦ୍ର ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରା.ଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଯେ ସ୍ଥଳରେ ଜଙ୍ଗଲ ସୀମାରୁ ରୁଜି ସକାଳେ ଶିକାଖିମାନଙ୍କୁ ବାଘ ଆଦ ଜନ୍ତୁଙ୍କର ଖବର ଦଅନ୍ତି—Persons who watch the movements of game-animals in the night previous to a beat in a jungle.

ରୁଖିଆ ବସା(ସେ)ଇବା—ପ୍ରା.ଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କି—ଜଙ୍ଗଲର ଯେଉଁ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ କାଲୁଣିଆମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶିକାର୍ଯ୍ୟ ପାଖକୁ ହୁରୁଡ଼ାଇ ଅଣିବାର ସ୍ଥିର କରିଯାଏ, ଶିକାର କରିବାର ପୂର୍ବଦିନ ରାତ୍ରରେ ସେହି ସୀମାରୁ ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜଗାଇବା—To have an area of a jungle watched by a few persons on the night previous to a beat. [ଦ୍ର—ଏହି ରୁଖିଆମାନେ ରାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଏ ସୀମାରେ ବାଘ ଆଦ ଥିବା ନ ଥିବା ବାର ପାର ପରଦିନ କାଲୁଣିଆମାନେ ସେ ସୀମାରୁ ଘେରିବା ପୂର୍ବରୁ ଶିକାର୍ଯ୍ୟକୁ ସେ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ସବାଦ ଦଅନ୍ତି ।]

ରୁଖିବା—ଦେ. କି (ସ. ରୁଷ୍ ଧାତୁ)—ରାଗିବା; ଚଢ଼ିବା; ରୁଖିବା; ରୋଷ କରିବା; ବିରକ୍ତ ହେବା—To be displeased; to sulk. ରୁଖା, ରାଗା ରୁଖନା

ରୁଖିଲା—ଦେ. ବିଣ (ସ. ରୁକ୍ଷ)—ରୁଖା (ଦେଖ) Rukhilā ଶୁକନୋ ରୁଖା Rukhā (See)

ରୁଖିଲା ଶୁଖିଲା—ଦେ. ବିଣ—ରୁଖା ଶୁଖା (ଦେଖ) Rukhilā śukhilā Rukhā śukhā (See)

ରୁଗ୍—ପ୍ରା.ଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରୋଗ— Rug Disease.

ରୁଗ୍(ଗୁ) ରୁଗ୍(ଗୁ)—ଦେ. ଅ—ସାମାନ୍ୟ ଜଳାପୋଡ଼ା; ମରଚ ଖାଇଲେ କମ୍ବା ଦେହରେ ଈଷତ୍ ବଖାତ୍ମ ଲେପ ଅଳ୍ପଅଳ୍ପଜଳା ରୁକ୍‌ରୁକ୍ ଆଦ ଲଗାଇଲେ ଜିଭ ବା ଦେହ ସାମାନ୍ୟରେ ପୋଡ଼ାଜଳା କରିବା ପ୍ରକାରେ—Slightly burning sensation felt in the tongue or body by the application of slightly pungent things (e. g. black pepper) or irritants. [ଦ୍ର—'ରଗ୍ ରଗ୍' 'ରୁଗ୍‌ରୁଗ୍'ଠାରୁ ବେଶି ଜଳାପୋଡ଼ା ସୂଚନା କରେ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଳା ପୋଡ଼ାକୁ 'ହାଉ୍‌ହାଉ୍' ପୋଡ଼ିବା ବୋଲିଯାଏ ।]

ରୁଗ୍(ଗୁ)ଡ଼ିଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଭୁଲ. ହ୍ର. ରୋଡ଼ିଆ) Rug-(gu)rdiā ଜଙ୍କରମୟ ସ୍ଥାନ; ପଥୁରିଆ ଯାଗା—A rocky or gravelly place.

ଦେ. ବିଣ—ବାଙ୍କର ଓ ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ—Of stunted growth and emaciated. ରୋଗାପଟକା ରୋଡ଼ିୟା

ରୁଗ୍‌ବିନିଶ୍ଚୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରୁଗ୍+ବିନିଶ୍ଚୟ)—୧ । ରୋଗର ନିଦାନ; ଲକ୍ଷଣାଦିର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନାଦ୍ୱାରା ରୋଗକୁ (ରୁଗ୍‌ବିନିର୍ଣ୍ଣୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚିହ୍ନିବା—1. Diagnosis (Apte) ୨ । ମାଧବକରନିଦାନ ଗ୍ରନ୍ଥ—2. The name of a Sanscrit treatise on Diagnosis (Apte).

ରୁଗ୍‌ଭୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରୁଜ+ଭୟ)—ରୋଗର ଆଶଙ୍କା— Rug-bhaya Fear or risk of disease (M. W.)

ରୁଗ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳ ବାଲେଶ୍ୱର; ଓ ସ୍ଥାନରେ ଉ ଉଚ୍ଚାରଣ) ବ—ରୋଗ—Disease.

ରୁଗଣ(ଣା)—ଦେ. ବିଣ.—(ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—(ସ. ରୁଗ୍ଣ)—ରୋଗଣା [ଦେଖ]—Roganā (See) Ruganā(nā)

[ରୁଗଣିଆ (ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] [ରୁଗଣୀ, ରୁଗଣେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପ]

ରୁଗନ୍—ଦେ. ବି.—ରୋଗନ୍ [ଦେଖ] Rugan Rogan (See)

ରୁଗା—ପ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଉତ୍କଳ ବାଲେଶ୍ୱର; ଓ ସ୍ଥାନରେ ଉ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ବିଣ.—୧। ରୁଗ୍ଣ—1. Ailing; invalidated. ୨ । ପୀଡ଼ିତ—2. Sick. Rugā

ରୁଗଗୀ—ପ୍ରାଦେ. [ବାଲେଶ୍ୱର] ବିଣ. ପୁଂ— (ଭୁଲ. ବ. ଉଚ୍ଚାରଣ ରୂଗୀ)—ରୋଗୀ (ଦେଖ)—Rogī (See) Rugi

[ରୁଗ(ଗି)ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରୁଗୁଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ; ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—(ସ. ରୁଟ୍ଟ, ଭୁଲ ହ୍ର. ରୋଡ଼ୀ)—୧ । ଜଙ୍କର—1. Gravel. ୨ । ଛୋଟ ପାହାଡ଼—2. Small hillock. ୩ । (ବାମଣ୍ଡା) ଗୋଡ଼—3. Pebble. Rugurdi

ରୁଗୁଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସ. ରୁଗ୍ଣ)—୧ । ରୁଗ୍ଣ— 1. Delicate; sickly. ୨। ଖର୍ବକାୟ; ବାମନ—2. Dwarfish; stunted. ୩ । ଜଙ୍କରମୟ—3. Gravelly. (ଯଥା—ଜଙ୍କରମୟ ଭୂମିରେ ଉଠିବା ଗଛମାନ ରୁଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଯାଏ; ମାଲେଗଆ ଜଗରେ ପିଲ୍ଲମାନେ ରୁଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି ।) [ରୁଗୁଡ଼ୀ, ରୁଗୁଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] Rugurdiā

ରୁଗୁ(ଗି)ଣା(ଣୀ)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସ. ରୁଗ୍ଣ)—୧ । ରୋଗୀ; ରୋଗାଟେ ରୋଗୀ who is always sick; invalid; of delicate constitution. Rugu(gi)ṇa(ṇā)

[ରୁଗୁ(ଗି)ଣିଆ(ୟା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଯେ ସର୍ବଦା ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ (ରୁଗୁଣୀ, ରୁଗୁଣେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହୋଇଥାଏ; ରୋଗଣା—2. One

ରୁଗୁ ରୁଗୁ—ଦେ. ଅ.—ରୁଗ୍ ରୁଗ୍ (ଦେଖ) Rugu rugu Rug rug (See)

ରୁଗ୍ଗ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ)—ବ.—ରୋଗ Rugga Disease.

ରୁଗ୍ଣ(ଗ୍ନ)—ସ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ରୁଜ୍ ଧାତୁ=ପୀଡ଼ିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ.ତ) Rugṇa(gna) ୧। ପୀଡ଼ିତ—1. Ill. ୨ । ରୁଗ୍ଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—(ରୁଗ୍ଣା, ରୁଗ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Delicate; sickly; of [ରୁଗ୍ଣତା(ତ୍ୱ)—ବ.] delicate health. ୩ । ଚିରରୋଗୀ 3. Invalid; infirm. ୪ । ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ—4. Checked (M. W.) ୫ । ଭଗ୍ନ—5. Broken,

Digitized by srujanika@gmail.com

shattered (M. W.) [ମଳଥର୍ ବିଲଆମ୍ସ୍ ଡାକ ସମ୍ବଦ୍ଧ କୋଷରେ 'ଟୁଗ୍' ଶବ୍ଦକୁ ରୁଗ୍‌ଣ ଶବ୍ଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ରୂପ ବୋଲ୍ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।]

ରୁଗ୍‌ଣରସ୍ୱ—ସ. ବ୍ୟ, ପୁଂ (ଚତୁର୍ତ୍ରୀହି, ରୁଗ୍‌ଣ+ରସ୍ୱ)—
Rugṇaraya ଆକ୍ରମଣରେ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ—Checked in
(ରୁଗ୍‌ଣରସ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ) an onset; foiled in an attack (M. W.)

ରୁଗ୍‌ଣା ଲିପି—ସ. ବ. (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଚକ୍ଷୁରୋଗ ଚିକିତ୍ସା ଶାଖା—Clinic.
Rugṇa lipi
(ରୁଗ୍‌ଣଚର୍ଯ୍ୟା, ରୁଗ୍‌ଣସେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୁଗ୍‌ଣୀ—ଦେ. ବ୍ୟ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ରୁଗ୍‌ଣ+ଓଡ଼ିଆ ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗାନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଈ)—ରୁଗ୍‌ଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Rugṇī Rugṇa.

ରୁଗ୍‌ବେଦ—ତ୍ରା. ବ (ସ. ଋଗ୍ବେଦ)—ଋକ୍ ନାମକ ପ୍ରଥମ ବେଦ—
Rug-beda The 1st of the 4 Bedas.

ରୁଘା—ତ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ୍ୟ—ରୋଗୀ; ରୁଗ୍‌ଣ—
Rughā Sickly, diseased.

ରୁଙ୍ଗୁଡ଼ା ଆସନ—ଦେ. ବ—ଯୋଗାସନ ବିଶେଷ—
Ruṅgurḍā āsana A kind of Jogāsana.
[ଜ—କରୁଣ କାଷ୍ଠମାଳା ଧର କରେ, ରୁଙ୍ଗୁଡ଼ା ଆସନ ଧର ଜର୍ଦ୍ଦରେ । ପ୍ରାଚୀ. ପରରେଗାଁଓ ।]

ରୁଚ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଦୀପ୍ତି ପାଇବା—1. To shine. ୨ ।
Ruch (root) ରୁଚିବା; ରୁଚିକର ହେବା; ସୁଖ ଲାଗିବା—2. To be tasteful, to be delicious. ୩ । ସୁଆଦ ଲାଗିବା—3. To agree to one's taste, to taste sweet. ୪ । ମନକୁ ପାଇବା; ମନଲାଖି ହେବା—4. To seem agreeable. ୫ । ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯିବା; ଶୋଭମାନ ହେବା—5. To look splendid or resplendent (Apte).

ରୁଚ—ସ. ବ (ରୁଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.କ୍ୱିପ୍=ରୁଚ୍ ଶବ୍ଦର ୪ମା.ଏ.ବ; ରୁଚ୍;
Ruch ବଦଳେ ରୁଚ୍)—୧ । ଶୋଭା; ଦୀପ୍ତି; କାନ୍ତି—1. Lustre, splendour, brilliance ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Beauty; grace; loveliness. ୩ । ଇଚ୍ଛା—3. Desire; wish. ୪ । ଇଚ୍ଛା; ରୁଚି—4. Liking; desire (Apte) ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍) ବଦ୍ୟୁଉ-5. Lightning (Apte) ୬ । ଶୁଆ ଶାଙ୍କ ଧ୍ୱନି-6. The note of the parrot or Myna- (Apte) ୭ । (ସମାସରେ ପଦ ଶେଷରେ ଲାଗେ) ବର୍ଣ୍ଣ. ରଙ୍ଗ-7. (at the end of compounds; Colour; appearance (Apte).)

ରୁଚ୍(ଚ)ମୁ(ରୁ)ଚ୍(ଚୁ)—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ରୁଚିର ଅପେକ୍ଷା
Ruch(chu)mu(ru)ch(chu) ହୁଦାଉର ଅନୁଭୂତି; ବାଲି ବା ରଚବଚ ଧୂଳିଯୁକ୍ତ ଅଳ୍ପ ବସ୍ତୁ ଖାଇବା ପ୍ରକାର—(Onomato-
ରୁଚ୍‌ଚୁଚ୍‌ଚ poeic) The sensation of chewing a little quantity of powdered things.

ରୁଚ—ଦେ. ବିଣ.—(ସ. ରୋଚକ)—୧ । ମୁଖରୋଚକ—1. Agree-
Rucha able to the taste; tasteful. ୨ । ରୁଚିକର—2. Agreeable. ଦେ. ବ.—ଟଗଫଳ—Citron. ସ. ବିଣ.—(ରୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—1. Bright; brilliant (M. W.)

ରୁଚକ—ସ. ବ.—(ରୁଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଥଣ୍ଡାଉରଣ;
Ruchaka ଘୋଡ଼ାର ପୃଷ୍ଠ ଯାମା—1. A cover put over the saddle of a horse for show. ୨ । ଚାଁକ; କଣ୍ଠାଭରଣ ବିଶେଷ—2. A sort of necklace; a buckler for the neck, ୩ । ଦନ୍ତ—3. Tooth. ୪ । ମାଲ୍ୟ—4. Garland. ୫ । କପୋତ; ପାରା—5. Dove; pigeon (Apte). ୬ । ଲବଣ—6. Salt. ୭ । ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ 7. A scent. ୮ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପାତ୍ର ବିଶେଷ—8. A sort of golden plate. ୯ । ଔଷଧ ବିଶେଷ—9. A sort of medicine. ୧୦ । ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—10. Auspicious article; any substance supposed to bring good luck. ୧୧ । (ବାସ୍ତୁବିଦ୍ୟା) ଯେଉଁ ଘରର ଉତ୍ତର ପାଖ ବଦ ଓ ଅନ୍ୟ ୩ ପାଖେ ଘିଣ୍ଡା ଥାଏ—11. A building having terraces on three sides and closed on the north only (Apte). ୧୨ । ଯେଉଁ ଘରର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମର ବରଣ୍ଡା ସଙ୍କଥା ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଏବ ଉତ୍ତରେ ଓ ଦକ୍ଷିଣର ଘିଣ୍ଡା ପୂର୍ବ ପର ଅଟ୍ଟୁଣ୍ଟି ରହିଅଛି (ହି. ଶ.)—12. A building of which the eastern and western verandas have been destroyed and the northen or southern ones intact. ୧୩ । ଘରର ଚତୁଷ୍କୋଣିଆ ସ୍ତମ୍ଭ (ହି. ଶ)—13. Quadrangular pillar or column. ୧୪ । ସର୍ଜ୍ଜୀକାର (ହି. ଶ.)—14. Natron; alkali (Apte). ୧୫ । ସଚଲ ଲୁଣ; କଳା ଲୁଣ [ହି. ଶ.]—15. Black salt; sochal salt (M. W.) ୧୬ । ଗୋରୋଚନା [ହି. ଶ]—16. A yellow pigment derived from dead kine. ୧୭ । ବାଇବଡ଼ଙ୍ଗ [ହି. ଶ.] 17. Embelia Ribes. ୧୮ । ସାଜପୁରକ; ଟଗ [ହି. ଶ.]—18. Citron (Apte). [ଉ—ରୁଚକ ଚୁଚର ଚୁଚକଳସକୁ ଶୂନ୍ୟହିଁ ଦଳାଇବେ ସଜ ମଜ୍ଜିତ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ । ୧୯ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଜନ୍ମ ନାମକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା [ହି. ଶ.]—19. Name of an ancient gold coin. ୨୦ । ସୁମେରୁ ନିକଟସ୍ଥ ପୌରାଣିକ ପର୍ବତ [ହି. ଶ.]—20. Name of a mythological mountain. ୨୧ । ଦର୍ଶଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦକ୍ଷ [ହି. ଶ.]—21. The South. ୨୨ । ମୁଦ୍ରିକା 22. A ring (M. W.) ୨୩ । ମଧୁର ରସ—23. Sweet juice (M. W.) ୨୪ । ବୃକ୍ଷବିଶେଷ-24. Ricinus Communis tree (M. W.) ଫ. ବିଣ.—୧ । ସୁସ୍ୱାଦୁକ—1. Tasteful; delicious. ୨ । ମଧୁର; ସୁସ୍ୱାଦୁ—2. Sweet. ୩ । ସନ୍ତୋଷ ଜନ୍ମାଦକ—3. Pleasing; agreeable (M. W.) ୪ । ହୃଦୟର ହିତକର—4. Stomachic (Apte); tonic (Apte). ୫ । କଡ଼ୁଆ—5. Acrid; sharp (Apte). ୬ । ଅତି ବଡ଼—6. Very large (M. W.)

ରୁଗ୍—ଫ. ବ (ରୁଚ୍ ଧାତୁ+କ୍ତ୍ରିବ. କ୍ତ୍ରିପ୍=ତ୍ରିର୍ ଶବ୍ଦ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଶୋଭା; ଦୀପ୍ତି—1. Lustre ୨ । କାନ୍ତି, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-2. Beauty. ୩ । ଇଚ୍ଛା—3, Desire. ୪ । ରୁଚ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥମାନ (ଦେଖ)—4. The other meanings of Ruch (See) ୫ । ଶୁଆର କଣ୍ଠସ୍ୱର—5. The note of the parrot (M.W)

ରୁଗ୍(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ରୁଚକର ବୋଧହେବା—1. To seem savoury or tasteful.

ରୋଚା ରୁଚାନା, ରୁଚବାନା ୨ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା; ସୁଖୀ କରିବା—2. To please. [ତୁ—ଜଣେ ମୁଖିଆକୁ କୋଳେ ନଖିଇ ସେ ରସେବନ୍ଧେ ରୁଗ୍ଇଲେ—ଜବ୍ଦସୁର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।]

ରୁଚି(ଚୀ)—ଫ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ)—(ରୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ, ଈ)—Ruchi(chī)

୧ । ଆଲୋକରେଖା; କିରଣ—1. Ray of light, gleam of light. ୨ । ପ୍ରଭା; ଦୀପ୍ତି; ଦ୍ୟୁତି—2. Brilliance; lustre; splendour. ୩ । ଶୋଭା; ଲାବଣ୍ୟ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—3. Beauty; grace. ୪ । ଲାଳିତ୍ୟ; ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ—4. Sweetness; elegance. ୫ । ଗୋରୋଚନା—5. A sort of yellow pigment obtained from the carcase of kine. ୬ । କ୍ଷୁଧା; ଖାଦ୍ୟାହାର ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା; ବୁଭୁକ୍ଷା—6. Appetite; hunger; zest. ୭ । ଭୋଜନଶ୍ରଦ୍ଧା; ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ—7. Relish for food; zest for food. ୮ । ଅଭିଳାଷ; ଇଚ୍ଛା—8. Desire. ୯ । ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗ ଆଗ୍ରହ—9. Taste for literature. ୧୦ । ଅନୁରାଗ; ପ୍ରୀତି; ପ୍ରେମ—10. Love; attachment; liking. ୧୧ । ପ୍ରବୃତ୍ତି (ହି. ଶ.)—11. Inclination. ୧୨ । ସ୍ୱାଦ (ହି.ଶ)-12. Taste (Apte). ୧୩ । କାମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଅଭିଙ୍ଗନବିଶେଷ, ଯହିଁରେ ନାୟିକା ନାୟକଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନାୟକର ଅଶ୍ୱ ରୂପରେ ବସି ନାୟକଙ୍କୁ ଅଭିଙ୍ଗନ କରନ୍ତି (ହି. ଶ.)—13. A kind of amatory embrace or coitus M. W.) ୧୪ । ଅପ୍ସରୋ-ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—14. Name of a heavenly nymph. ପୁ.—୧୫ । ପ୍ରଜାପତିବିଶେଷ (ରୁଚ ଶବ୍ଦ) 15. Name of a Progenitor of mankind. [ଦ୍ର—ଆକୂତିଙ୍କ ସହିତ ଏହାଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଥିଲା ଓ ଏହାଙ୍କ ଔରସରେ ଆକୂତିଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଯଜ୍ଞ ଓ ଦକ୍ଷିଣା ନାମକ ଯମଜ ପୁତ୍ରକନ୍ୟା ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ମଧ୍ୟ ମନୋବିଶ୍ୱମନୁଙ୍କ ପିତା ଥିଲେ [ହି. ଶ] ୧୬ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର—16. Name of a son of Biswāmitra (M. W) ଫ. ବିଣ—୧ । ରୁଚିକର—1. Tasteful; agreeable to taste; savoury. ୨ । ରୁଚିକର; ମନୋହର; ସୁନ୍ଦର—2. Pleasant; agreeable (M.W.)

ରୁଚିକ—ଦେ. ବିଣ (ଫ. ସ୍ତ୍ରୀରୁଚିକା, ରୁଚିକର)—ରୁଚିକର (ଦେଖ)—Ruchika Ruchikara (See)

ଫ. ବ—ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ—A kind of ornament (M. W.)

ରୁଚିକର—ଫ. ବିଣ (ରୁଚ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ପ୍ରୀତିକର; ମନୋହର—1. Charming; pleasant. (ରୁଚିକୃତ୍, ରୁଚିକାରକ, ରୁଚିକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଅନୁରାଗଜନକ 2. Generating affection or attachment; (ରୁଚିକରୀ, ରୁଚିକାରିଣୀ, ରୁଚିକାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ସୁସ୍ୱାଦୁଯୁକ୍ତ—3. Tasteful; cordial; relishing to the taste; savoury; palatable. ୪ । କ୍ଷୁଧାବର୍ଦ୍ଧକ—4. Appetising; increasing appetite; stomachic (Apte); tonic. ୫ । ଜିହ୍ୱାବର୍ଦ୍ଧକ—5. Relishing; whetting one's relish.

ରୁଚିଜନକ—ଫ. ବିଣ—କ୍ଷୁଧାବର୍ଦ୍ଧକ—Ruchijanaka Savoury; appetising. (ରୁଚିପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୁଚିଜନକତା; ରୁଚିଜନତା—ସ୍ତ୍ରୀ

ରୁଚିତ—ଫ. ବିଣ. (ରୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ସୁସ୍ୱାଦୁ—Ruchita 1. Tasteful; savoury. ୨ । ସ୍ନିଗ୍ଧ—2. Sweet; dainty. ୩ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—3. Bright; shining. ୪ । ପରିପକ୍ୱ—4. Ripened. ୫ । (କର୍ମ. ତ) ସନ୍ତୁଷ୍ଟ—5. Pleased; delighted (Apte). ୬ । ଅଭିଳଷିତ (ହି. ଶ)—6. Desired; wished for.

ରୁଚିତା(ତ୍ୱ)—ଫ. ବ (ରୁଚ+ତା)—୧ । ସୁସ୍ୱାଦୁତା (ହି. ଶ)—Ruchitā(twa) 1. Tastefulness; savouriness. ୨ । ଅନୁରାଗ (ହି. ଶ)—2. Attachment; fondness; the having a taste or liking or desire (M. W.). ୩ । ସୁନ୍ଦରତା (ହି. ଶ)—3. Grace. ୪ । ଅକ୍ଷରଗତ ବୃତ୍ତର ପ୍ରକାର (ହି ଶ)—4. Name of a vedic metre.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁଚ ଧାମା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରୁଚ+ଧାମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Ruchi dhāmā ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହ. ଶ)—The sun (Apte). (ରୁଚଉତ୍ପତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୁଚ ପତ୍ର—ଦେ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି)କେତକୀ ଫୁଲ—The yellow-flowered species of screw-pine, Pandanus Odoratissimus. Ruchi patra

ରୁଚ ପ୍ରିୟ—ସ. ବଣ—୧ । ପ୍ରୀତିକର—1. Pleasant; cordial; charming. ୨ । ସୁସ୍ୱାଦକ—2. Sweet or agreeable to the taste. Ruchi priya (ରୁଚପ୍ରିୟତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରୁଚପ୍ରିୟତା—ବ)

ରୁଚ ଫଳ—ସ. ବ—ନାସପାତି ଫଳ (ହ. ଶ)—Ruchi phala Pair; Pyrus Communis fruits.

ରୁଚବା—ଦେ. କି (ସଂ. ରୁଚ୍ ଧାତୁ)—୧ । (କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ଜହ୍ୱାକୁ ତୃପ୍ତିକର ବୋଧ ହେବା—1. To taste sweet to the tongue; (a food) to be relished by the tongue. [ଉ - ଔଷଧ ଯେପରି ରୁଚୁନାହିଁ - ଅନ୍ୟରୂପ] ନ ରୁଚଇ, ବ୍ୟାଧି ସଯୋଗେ ବଳେ ରୁଚା ଖାଇ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨ । (କୌଣସି କଥା) ରୋଚନା ପ୍ରୀତିକର ହେବା; ମନକୁ ଯାଇବା; ମନକୁ ତୃପ୍ତିକର ବୋଧ ହେବା—2. (any thing) To suit a person's taste or approval; to seem pleasant or agreeable. [ଉ—ଯେବେ ଥିବ ସ୍ୱଳ୍ପ, ରୁଚବ କ ସ୍ୱଳ୍ପଦଂସ ଗଳ-ସ୍ୱଳ୍ପ ଲୀଳା ସାନ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ରୁଚ ବରୁଦ୍ଧ—ସ. ବଣ— ୧ । ଅପ୍ରୀତିକର—1. Unpleasant. Ruchi biruddha ୨ । ଅରୁଚିକର—2. Jarring to the taste; distasteful. [ରୁଚ ବହୁବ୍ରୀହି—ଅନ୍ୟରୂପ] ୩ । ସୁରୁଚର ବରୁଦ୍ଧ—3. Against good or refined taste.

ରୁଚ ବିରୋଧ—ସ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍)ସ୍ୱାଦ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅରୁଚିଯୁକ୍ତା—Contrariety or unpleasantness in the matter of taste. Ruchi birodha (ଯଥା—ଖଟାପ୍ରିୟ ଲୋକଙ୍କୁ ମିଠା ପଦାର୍ଥ ଦେଲେ, ଶାକ୍ତରସପ୍ରିୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଖାରରସ ଶୁଣାଇଲେ ରୁଚବିରୋଧ ଘଟେ ।]

ରୁଚ ଭେଦ—ସ.ବ.(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)--ଉଭୟଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିର ରୁଚର ବଇନ୍ଦା ବା ରୁଚ ପାର୍ଥକ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ ରୁଚ ବଇନ୍ଦା } Ruchi bheda ପାର୍ଥକ୍ୟ--Difference or dissimilarity of tastes of different persons. [ଦ୍ର—କେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ମିଠା ପଦାର୍ଥ ଯାଇଁ, କାହାର ଖଟା ଯାଇଁ,କାହାର ରାଗ ଯାଇଁ ରୁଚ ହୁଏ । ଏହିପରି ନାନା କାହାର ଅବଲମ୍ବ, କାହାର ଖାରରସ ଯାଇଁ, କାହାର ଶାକ୍ତରସ ଯାଇଁ ରୁଚ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।]

ରୁଚ ବର୍ଦ୍ଧକ—ସ.ବଣ. ପୁଂ(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯାହା କ୍ଷୁଧାବୃଦ୍ଧିକୁ ବଢ଼ାଏ—That which promotes or whets the appetite; appetising. Ruchi barddhaka [ରୁଚବର୍ଦ୍ଧିକା, ରୁଚବର୍ଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ରୁଚବର୍ଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୁଚମତୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ଉଗ୍ରସେନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ; ଦେବକୀଙ୍କ ମାଉ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମାଆମ୍ମା (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର)—Ruchimatī Name of the maternal grand-mother of Srīkṛushṇa.

ରୁଚମାନ୍ଦ୍ୟ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠି ତତ୍) କ୍ଷୁଧାମାନ୍ଦ୍ୟ—Rhchimāndya Dyspepsia.

ରୁଚିର—ସ. ବଣ (ରୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇର; ରୁଚ+ସ୍ନ ଧାତୁ= ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ମନୋହର; ମନୋଜ୍ଞ—1. Pleasant. ୨ । ସୁନ୍ଦର—2. Dainty; beautiful. ୩ । ମଧୁର; ସୁସ୍ୱିଷ୍ଟ; ରୁଚକର—3. Tasteful; savoury; sweet; cordial; stomachic. ୪ । ଜ୍ୱଳ; ପ୍ରଭାନ୍ୱିତ—4. Bright; brilliant. (M. W) ୫ । କ୍ଷୁଧାର ଉତ୍ତେଜକ—5. Stomachic. ବ—୧ । ଲବଙ୍ଗ ପୁଷ୍ପ—1. The bud of cloves. ୨ । କୁଙ୍କୁମ—2. Saffron. ୩ । ଶୋଭା—3. Beauty. [ଉ—ସେହି ରୁଚରରେ ମଙ୍କି-ଭଙ୍ଗ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ ।] ୪ । ମୂଳା (ହ. ଶ)—4. Radish. ୫ । ସେନଜିତ୍ଙ୍କ ପୁତ୍ରର ନାମ (ହ. ଶ)—5. Name of a son of king Senajita.

ରୁଚିରବତୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁଚିରବତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଙ୍କ)—ଅତ୍ୟନ୍ତସୁନ୍ଦରୀ—Ruchirabatī Very beautiful (woman). [ଉ—(ରୁଚିରବାନ୍—ପୁଂ) ବୃଦ୍ଧ ପତ୍ନୀରେ ରତିଳେ ରତିମ୍ଭେ ପକାଇ କୁଳେ ରୁଚିରବତୀ ଯୁବତୀବର ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈତେଦଗ୍ଧୀଶବିଳାସ ।]

ରୁଚିର ବଦନ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ସୁନ୍ଦରମୁହଁ—Beautiful or fine face. ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—(ରୁଚିରାନନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସୁନ୍ଦର ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ—Sweet-faced. [ରୁଚିରବଦନା, ରୁଚିରାନନା—ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବଣ]

ରୁଚିର ବୃତ୍ତି—ସ. ବ—ଅସ୍ତ୍ରର ଏକପ୍ରକାର ସଂହାର (ହ. ଶ)—Ruchira bṛutti A kind of withdrawal of the effects of a weapon.

ରୁଚିର ଭାଷଣ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ମନୋହର ବାକ୍ୟାଳାପ—Ruchira bhāshaṇa Sweet or fine speech. [ରୁଚିରବଚନ - ଅନ୍ୟରୂପ] ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—(ରୁଚିରଭାଷୀ—ଅନ୍ୟ ବଣ. ପୁଂ) ୧ । ମଧୁରଭାଷୀ—1. Of sweet speech. (M.W.) ୨ । ବାଗ୍ମୀ—2. Eloquent. (M. W.) ରୁଚର ଭାଷଣା } —ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ ରୁଚିରଭାଷିଣୀ }

ରୁଚିରମୁଦ୍—ସ. ବଣ (ରୁଚିର+ମୁଦ୍. ଧାତୁ. କ୍ୱିପ୍)—ଅତି ସୁନ୍ଦର ବା ମନୋହର—Ruchiramud Exquisite; affording great pleasure. (Wilson, M. W.)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁଚିର ମୂର୍ତ୍ତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ସୁନ୍ଦର ରୂପ—Fine form or shape; fine appearance.
Ruchira mūrtti

ସ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁନ୍ଦରରୂପବିଶିଷ୍ଟ—Of pleasant form or appearance (M.W).

ରୁଚିରା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁଚିର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ମନୋହାରିଣୀ; ମନୋଜ୍ଞା—Pleasing; dainty. ବ—୧ । ଏକାଦଶାକ୍ଷର ଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—1. Name of a Sanskrit metre of 13 syllables: [ଦୃ—ଏଥିର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦରେ ୧୬ ଓ ୨ଯ ଏବଂ ତୃତୀୟ ପଦରେ ୧୫ ମାତ୍ରା ଲେଖାଏଁ ଥାଏ ଓ ଶେଷରେ ୨ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ—(ହ୍ର. ଶ) ।] ୨ । ଗୋରୋଚନା—2. A yellow pigment obtained from kine. ୩ । (ଗ୍ରାମ୍ୟ) ପ୍ରାଚୀନ ନଦୀ ବିଶେଷ (ହ୍ର.ଶ)—3. Name of an ancient river. ୪ । ଜାଫ୍ରାନ (ହ୍ର. ଶ)—4. Saffron. (Apte). ୫ । ଲବଙ୍ଗ (ହ୍ର. ଶ)-5. Cloves. (Apte) ୬ । ମୂଳା (ହ୍ର.ଶ)—6. Radish. (Apte).

ରୁଚିରାଙ୍ଗ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରୁଚିର ଅଙ୍ଗ ଯାହାର—ଶୋଭନ ଅଙ୍ଗଯୁକ୍ତ—Having graceful limbs. ସଂ. ବ (କର୍ମଧା) ରୁଚିର+ଅଙ୍ଗ)—ଶୋଭାଯୁକ୍ତ ଶରୀରାଙ୍ଗ—Graceful or symmetrical limb.
Ruchirāṅga (ରୁଚିରାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୁଚିରାଞ୍ଜନ—ସଂ. ବ—ଶୋଭାଞ୍ଜନ; ଶଜନା—A kind of tree; Hyperthera Moringa.
Ruchirāñjana

ରୁଚିରାଧିକା—ବେ. ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁଚିର+ଅଧିକ+ଆ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦରୀ—Very beautiful (female).
Ruchirādhikā

[ବ୍ର—ଶୁଣରେ ରୁଚିରାଧିକା ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ବରାଙ୍ଗଜ ଅତ୍ୟୁତ୍ତମରେ । ଭାଙ୍ଗ. କୋଷ୍ଟୁଭାଖ୍ୟାନ ସୁନ୍ଦରୀ ।]

ରୁଚିରାଶ୍ୱ—ସଂ. ବ—ଜଣେ ପୌରାଣିକ ରାଜା—Name of a mythological king of India.
Ruchirāśwa

[ବ୍ର—ଏ ସେନଜିତ୍ ରାଜାଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର ଥିଲେ. M. W.]

ରୁଚି ଲାଗିବା—ବେ. କି.—ଖାଇବାକୁ ରୁଚିକର ବୋଧ ହେବା—To seem savoury; to be relished, ରୁଚିକର ବୋଧ ହଓୟା **रुचि लगना**
Ruchi lāgibā

ରୁଚିଷ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ.—(ରୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇଷ୍ୟ) —୧ । ରୁଚିର (ଦେଶ) Ruchira (See). ୨ । ମଧୁର—2. Sweet. ସଂ. ବ.—ଧଳା ଲୁଣ—White salt (M. W.)
Ruchishya [ରୁଚିଷ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରୁଚି ହେବା—ବେ. କି.—ରୁଚିବା [ଦେଶ]—Ruchibā (See)
Ruchi hebā ରୁଚି ହଓୟା **रुचिहोना**

ବେ. ବ.—ଖାଇବା ପାଇଁ ସ୍ପୃହା ଜନ୍ମିବା—The state of having a relish for food.

ରୁଚୀ—ସଂ. ବ.—ରୁଚ [ଦେଶ]
Ruchī Ruchi (See)

ରୁଚୀକ—ବେ. ବ.—[ସଂ. ଋଚୀକ)—ଭୃଗୁମୁନଙ୍କ ପୁତ୍ର—Son of Ruchika sage Bhṛugu.

[ବ୍ର—ଗାଧିଙ୍କର ସେ ଏଅ ହୁଅନ୍ତେ ଭରୁଣୀ, ରୁଚକ ମନ୍ତ୍ର ତା ମାଗିଲେ ଅସି ଦାଣି । କୃତ୍ତିବିଂହ. ମଦାଲ୍ସଚ. ଚଳ ।]

ରୁରୁ—ସଂ. ବ.—(ରୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ରୁ)—କଳା ଶିଂଘ ବିଶିଷ୍ଟ ଧଳା ବା ହଳଦିଆ ହରିଣ—A white or yellow deer with black horns. (M.W.)
Ruchu

ରୁଚ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ.—(ରୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ)—୧ । ସୁନ୍ଦର; ମନୋଜ୍ଞ-1. Pleasing; pleasant; agreeable. ୨ । [ରୁଚ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] ରୁଚିକର; ସୁସ୍ୱାଦୁ—2. Tasteful; savoury. ୩ । ଇପ୍ସିତ—3. Intended; wished for. ବ ପୁଂ.—୧ । ପତ୍ତ; ସ୍ୱାମୀ—1, Husband. ୨ । କାନ୍ତ; ପ୍ରେମିକ—2. A lover; sweetheart (male). ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର—3. Moon. ୪ । ଶାଳି ଧାନ୍ୟ; ଶୀତଦ ଧାନ—4. Winter paddy. ୫ । କତକ ବୃକ୍ଷ; ନର୍ମଲା ଗଛ—5. The clearing nut; Strychnuss Potatorum. ୬ । ସତଲ ଲବଣ; ସୋରଚ୍ଚଳ; ସୋରା—6 Nitre; sochal salt (M. W). ୭ । ଦୈନ୍ଧବ ଲୁଣ—(ହ୍ର. ଶ.)—7. Chloride of sodium. ୮ । କ୍ଷୁଧାବର୍ଦ୍ଧକ ଦ୍ରବ୍ୟ—8. A tonic (Apte). ୯ । ବେଲ—9. Aegle Marmelos (M.W). ୧୦ । ଗୁଡ଼ଲ—10. Rice (M. W). ୧୧ । କଳାଜୀରା—11. Black cumin (M. W). ୧୨। ଏକ ପ୍ରକାର କାକୁଡ଼ି—12. A kind of cucumber (M. W).
Ruchya

ରୁଚ୍ୟ କନ୍ଦ—ସ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ସୂରଣ; ଓଲୁଅ—Wild arum; Arum Campanulatum.
Ruchya kanda

ରୁଜ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ପୀଡ଼ିତ ହେବା—1. To ail; to be ill. ୨ । ପୀଡ଼ିତ କରିବା—2. To make ill; to afflict with disease. ୩ । ନଷ୍ଟ କରିବା; ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଭାଙ୍ଗିବା—3. To break to pieces; to destroy (Apte). ୪ । ଅପାଘାତ କରିବା; ହିଂସା କରିବା—4. To hurt; to kill (Apte). ୫ । ନୁଆଁଇବା—5. To bend (Apte).
Ruj (root)

ରୁଜ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇ*.)—ମୁହଁକୁ ରଙ୍ଗାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ରୁଜ; ଅଙ୍ଗରାଗ—Rouge. ସଂ. ବ. (ରୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍)—ରୁଜା (ଦେଶ)—Rujā (See): ବୈଦେ. ବ ଓ ବିଣ (ଆ. ରୁଜୁ) ରୁଜୁ—(ଦେଶ)—Ruju (See).
Ruj

ରୁଜ୍ ପାଉଡର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇ* ରୁଜ୍) ୧ । ଅଙ୍ଗରାଗ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—1. Rouge powder. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ରଜ ପାଉଡାର **रूजपाउडर** କାଲ୍ଲ ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଯାହା ଦ୍ୱାରା ସୁନା
Ruj Pāuḍar

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଳଙ୍କାର ପାଲିସ୍ କରିବାରେ—2. Ferric oxide; a kind of red powder used in polishing gold ornaments.

ରୁଜ(ଜୁ)ରୁଜ(ଜୁ) Ruj(ju)ruj(ju) ଚରଚର କୁଚକୁଚ
--ବି.ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)--ରାଜୁରାଜୁଠାରୁ ଅଳ୍ପ କର୍କଶ —A little harsher than Rāju rāju.

ରୁଜ Ruja (ରୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ)—୧ । ରୋଗ; ପୀଡ଼ା— 1. Sickness; disease. ୨ । କ୍ଷତ; ଘାଆ (ହି.ଶ) 2. Wound; sore. ୩ । ଭାଙ୍ଗ (ହି. ଶ.)— 3. An intoxicating drink made from Indian hemp leaf. ୩ । ଭାଙ୍ଗିଦେବା; ଭଞ୍ଜନ— 3. Breaking; crushing; shattering (M.W.) ୪ । ଭାଙ୍ଗିଯିବା; ଭଙ୍ଗ—4. Fracture (M. W.) ୫। କୁଡ଼—5. Costus Speciosus plant (M.W) ୬ । ଦୁଃଖ; କ୍ଲେଶ—6. Pain; trouble (M.W)

ରୁଜସ୍କର Rujaskara ପୀଡ଼ା ଦାୟକ—Causing or producing pain (M.W) or sickness.
—ସଂ. ବ (ରୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ; ସ ଆଗମ)—

ରୁଜା Rujā ରୁଜ୍ଞ
—ସଂ.ବ (ରୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. କ୍ୟପ୍+ଆ)—୧ । ରୋଗ; ପୀଡ଼ା— 1. Disease; illness. ୨ । ହାନ୍ନ — 2; Loss. ୩ । ଭଙ୍ଗ—3. Deterioration; breaking. ୪ । ମୁହଁରେ କଳା ଦାଗ ପଡ଼ିବା ରୋଗ—4. A sort of disease resulting in discolouration of the face. ୫ । କୁଷ୍ଠରୋଗ; ବଡ଼ରୋଗ— 5, Leprosy. ୬ । ମେଣ୍ଢି [ହି. ଶ]—6, Ewe. ୭। କ୍ଲେଶ—7. Pain; anguish (Apte.) ୮। ଅସ୍ଥି-ଭଙ୍ଗ—8. Fracture (Apte.) ୯ । କ୍ଲାନ୍ତି— 9. Fatigue; toil (Apte.) ୧୦। ଭାଙ୍ଗ [ହି. ଶ]— 10. An intoxicating drink made from the leaves of Indian hemp. ୧୧ । କୁଡ଼— 11. Costus Speciosus plant. (M. W.)

ରୁଜା(ଜେ)ଇବା Rujā(je)ibā ମୋକାବିଲା କରାନ
—ଦେ. କି (ଆ. ରୂଢ)—ମୁଆଜା କରାଇବା; ରୁଜ କରାଇବା; ମୁକାବଲ୍ଲା କରାଇବା—To cause to be confronted.
ମୋକାବିଲା କରାନା; ମୁଖୋମୁଖି କରାନା

ରୁଜାକର Rujākara ପୀଡ଼ାଜନକ—1. Producing sickness; sickening. ୨ । କ୍ଲେଶଦାୟକ—2. Giving pain.
- ସଂ. ବ—୧ । କର୍ମ୍ମଇଙ୍ଗା ଫଳ; କରମଙ୍ଗା ଫଳ— 1. Averrorhea Carambola fruit. ୨ । ବ୍ୟାଧି; ପୀଡ଼ା—2. Disease.

ରୁଜା ପ୍ରତିକ୍ରିୟା Rujā pratikriyā ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା—
—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରୁଜା+ପ୍ରତିକାର—ଅନ୍ୟରୂପ) Treatment of disease.

ରୁଜାଗ୍ରସ୍ତ Rujāgrasta ରୁଜାଗ୍ରସ୍ତା—ଷ୍ତ୍ରୀ)
—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ରୁଜା=ରୁଜ୍ ଶବ୍ଦର ଶତ୍ରା ବଭକ୍ତି ୧ ରୁଜାଗ୍ରସ୍ତ ବହନ; ତତ୍ପୁ। ରୁଜା ଦ୍ୱାରା+ଗ୍ରସ୍ତ)--Attacked with disease; sick.

ରୁଜାପହ Rujāpaha ରୁଜାପହା—ଷ୍ତ୍ରୀ)
—ସ. ବଣ. (ରୁଜା+ଅପ+ହା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ)— ୧ । ଦୁଃଖ ବା କ୍ଲେଶ ନିବାରକ—1. Keeping of pain (M. W)· ୨। ରୋଗହର— 2. Removing sickness (M. W).

ରୁଜାବତ୍ Rujābat (ରୁଜାବନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)
—ସ. ବଣ—କ୍ଲେଶମୟ— Painful (M. W).

ରୁଜାଳୀ Rujāḷī ରୋଗ ସମୂହ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—
—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରୁଜା+ଆଳୀ=ସମୂହ)— A number of diseases.

ରୁଜାସଦ୍ମ Rujāsadma ବିଷ୍ଠା—
—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରୁଜା+ସଦ୍ମନ୍)— Feces, excrement (Apte).

ରୁଜାସହ Rujāsaha ରୁଜାସହ ବୃକ୍ଷ; ଧାମଣ ଗଛ—A kind of timber tree; Cordia, Macleodii, Grewia Elasticia.
—ସ. ବ—ଧନ୍ଦନ

ରୁଜି Ruji ରୁଜିବା ରୁଜରୁଜି
—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରୂଜୀ)—୧ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ମୁକାବଲ୍ଲା; ମୁଆଜା—1. Confronting two persons about a particular matter in issue.
ରାଜୀ, ମୋକାବିଲା ୨। ସାକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ—2. Direct evidence. ୩ । ଦୁଇ ପକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜି ହେବା—3. Agreement. ବଣ—ଯାହା ସହିତ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟର ମୁକାବଲ୍ଲା କରାଯାଇ ଥାଏ— Confronted with another person regarding a matter.

ରୁଜି କରାଇବା Ruji karāibā ମୁକାବିଲା କରା
—ଦେ କି—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ବେଃ କରାଇ କୌଣସି ବିଷୟର ମୁକାବଲ୍ଲା ବା ମୁଆଜା କରାଇବା— To confront two persons about a certain point in dispute.
ମୁକାବିଲା କରନା
(ରୁଜି କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୁଜି ଦେବା Ruji debā ମୁକାବିଲା କରାନ
—ଦେ. କି—ଦେ. କି—କୌଣସି ବିଷୟର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ଉପସ୍ଥିତ କରିବା—To give direct or visual proof of a matter.
ମୁକାବିଲା ଦେନା

ରୁଜି ହେବା Ruji hebā ପ୍ରମାଣ ଲଓୟା
—ଦେ. କି—କୌଣସି ବିଷୟର ମୁକାବଲ୍ଲା ବା ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣ କରିବା—To take direct evidence of a matter.
ମୁକାବିଲା ଲେନା

ରୁଜି ମୁଆଜା Ruji muājā ମୋଆଜା ମୋକାବିଲା
—ବି. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)— ମୁଆଜା— Confronting.
(ରୁଜି ମୁକାବଲ୍ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ମୋଆଜା ମୁକାବିଲା

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁଜ ଦେବା—ଦେ. କି— ନଜେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନକଟରେ ମୁକାବଲା କରି ନଜ ଉପରୁ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ମୋକାବିଲା କରା ଦାୟିତ୍ୱ କଢ଼ିବା—To discharge the onus of proof which lies on a person by going to another person who is to be confronted. **ମୁକାବିଲା ହୋନା**

ରୁଜୁ—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ଚୁନ୍; ର୍‌ଜ୍‌ଅ=ଉତ୍ତରୁ) (କଚରଅ ଭାଷା)—Ruju ୧ । ସୂତ୍ରପାତ; ଆରମ୍ଭ କରିବା—1. Commencing; ରୁଜୁ commencement. ୨ । ଉପସ୍ଥିତି; ହାଜିର **ସୁରୁ, ରୁଜୁ** ଦେବା—2. Atterdance; presence. ବିଣ—୧ । ଆରବ୍ଧ—1. Commenced. ୨ । ସୂତ୍ରପାତ କରି ଯାଇଥିବା—2. Initiated. ୩ । ଉପସ୍ଥାପିତ—3. Presented; introduced. ୪ । ଦଣ୍ଡାୟମାନ—4. Standing. ୫ । ଉପସ୍ଥିତ—5. Present. ୬ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ସହିତ ଏକ ରେଖାରେ ଥିବା—6. In a line with.

ରୁଜୁ କରିବା—ଦେ. କି (କଚରଅ)—୧ । ସୂତ୍ରପାତ କରିବା—Ruju karibā 1, To initiate. (ଯଥା—ପ୍ରକଦମ୍‌ ରୁଜୁକରା ରୁଜୁ କରିବା ।) ୨ । ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା—2. To present; to place. (ଯଥା—ଅସାମୀକୁ ଆଣି ଦାଦମଙ୍କ ନକଟରେ ରୁଜୁ କରିବା ।) ୩ । ମିଳାଇବା; ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ କରାଇବା—3. To square up; to clear up. (ଯଥା—ହିସାବ ରୁଜୁ କରିବା ।) ୪ । ମୁକାବଲା କରିବା—4. To cause to be confronted. **ସୁରୁ କରନା**

ରୁଜୁ ଦେବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) କି—୧ । ମୁକାବଲା କରିବା—Ruju debā 1. To verify. ୨ । ପ୍ରମାଣିତ କରିବା—2. To prove; to adduce proof. (ଯଥା—ମୁଁ ସେହି କଥା କହିଥିଲ ବୋଲି ତୁମେ ରୁଜୁ ଦେବ କି ?) **ମୁକାବିଲା କରା ମୁକାବିଲା ଦେନା**

ରୁଜୁ ମୁଆଜା—ବୈଦେ. ବି (କଚରଅ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପ୍ରମାଣ କରାଇବା—Ruju muājā (ରୁଜୁ ମୁକାବଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Proving a matter ମୋଆଜା ମୋକାବିଲା by confronting. ୨ । ସାମନା ସାମନି **ମୁଆଜା ମୁକାବିଲା** ପ୍ରମାଣ; ଚକ୍ଷୁ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣ—2. Direct evidence; evience by identification.

ରୁଜୁ ହାଜ(ଜି)ର—ସ. ବିଣ (ସଦ୍ଭବ; କଚରଅ ଭାଷା)—୧ । ନଜେ ଯାଇ ସାମନାରେ ଉପସ୍ଥିତ—Ruju hāja(ji)r 1. Present in person. ୨ । ବିପକ୍ଷଙ୍କ ନକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମିଳମିଶିଯିବା ବା ରଫା କରିବା—2. Compromising a dispute by going to the opponent. (ଯଥା—ମଁ କୃଷ୍ଣରଡ୍ଡ ସାହୁ ମହାଜନଙ୍କ ନକଟରେ ରୁଜୁ ହାଜର ହୋଇ ମୋର ଶୁରଣହ ଟଙ୍କା ଦେଣଣାକୁ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କାରେ ରଫା କଲି ।) **ହାଜିର, ମୁକାବିଲ**

ରୁଝାଲ—ଦେ. ବି—ଦୁଇ ପର୍ବତ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଗଭୀର ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନ—Rujhāla A deep low place or chasm between ଗିରିବର୍ତ୍ମ, ସୁଁଡ଼ିପଥ **ଦରାର, ଗଡଢା** two hills; ସୁଁଡି **ଗଡଢା** ravine. ବିଣ.—ଅତି ଗଭୀର—Very deep; abysmal.

ରୁଝାଲିବା—ଦେ. କି—୧ । ଗଭୀର କରି ଖୋଳିବା—1. To dig Rujhāliba deep. ୨ । ଉଝାଳିବା; କୂପ ଓ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଆଦିର ଖୋଡ଼ା ଭିତରୁ ପଙ୍କ ଆଦି ଖୋଳି ଗଭୀର କରିବା—2. To deepen a well or tank by digging out the mud or earth from the bottom. **ଗହରାଖୋଦ୍‌ନା, ଉଡାହନା**

ରୁଞ୍ଜ—ଦେ ବିଣ (ସଂ. ରୂଚ୍)—ମନୋହର; ସୁନ୍ଦର—Graceful.

Runja ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—୧ । ତୁଳସୀ ଗଛର ଶୁଖିଯିବା ପରେ କାର୍ତ୍ତିକମାସରେ ଛଞ୍ଚିବା ମୂରୁଜ—1. Coloured powder sprinkled by way of decoration around the Basil plant in the month of Kārttika. ୨ । [ମେଦନୀପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର]—[ସଂ. ଗୁଞ୍ଜ] କାଇଞ୍ଚ (ଦେଖ)—2. Kaincha. (See)

ରୁଞ୍ଜା ଗୁଞ୍ଜମାଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ରୂଚ୍ୟ ଗୁଞ୍ଜମାଳା)—ସୁନ୍ଦର କାଇଞ୍ଚ Runā gunjamāla ମାଳା—A beautiful garland of ବରଗୁଞ୍ଜମାଳା **କରଜନୀକୀମାଳା** Kāincha seeds.

ରୁଟ୍‌(ଠ୍‌) (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଆଘାତ କରିବା; ମାରିବା—1. To Ruṭ(ṭh) (root) strike against (Apte). ୨ । ଘାଣ୍ଟି ଯାଇବା—2. To shine (Apte). ୩ । ଦୁଃଖ ବା କ୍ଲେଶ ପାଇବା—3 To suffer pain (Apte). ୪ । ବାଧା ଦେବା—4. To obstruct; to resist (Apte). ୫ । କହିବା—5. To speak (Apte).

ରୁଟ୍‌—ଗ୍ରାଦେ (ସଡ଼ଜାଇ;ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଘୋଡ଼ାମୁହଁ ଓ ହାପୁଚଣ୍ଟିଆ ମୃଗ Ruṭ ବିଶେଷ; ଘୋଡ଼ାଙ୍ଗ—A deer having the face [ରୁଟ୍‌ରା—ଅନରୂପ] and hoofs like those of a horse.

ରୁଟ୍‌[ଟୁ] କିନା[ନି,ରି]—ଦେ କି. ବିଣ—ଜନ୍ତା ଆଦି ଦ୍ୱାରା ଜୋରରେ କାମୁଡ଼ିବା ପ୍ରକାରେ—Ruṭ[ṭu] kinā[ni,ri] ରୁଟ୍‌(ଟ୍‌)କର ରୁଟ୍‌(ଟ୍‌) ଦ[ଧ]ସ୍‌ } ଅନ୍ୟରୂପ Like the biting of an ant. [ଉ—ମୁଁ ଭୁଇଁତଳେ କୁଟ୍‌କରେ ଉତଲେ ଥାଏଁ; କଅଁଳ ମାଇଁସ ଖଣ୍ଡେ ପାଇଲେ ରୁଟୁରନ ଖାଏଁ । କାହାଣୀର ଉଣିତା ଗାତ ।] **ଚୁଟ୍‌ସେ**

ରୁଟ୍‌(ଟୁ)ମୁଟ୍‌(ଟୁ)—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁରଣ]—ମୃଗ ଜାତି ଆଦି ଶ୍ଳେଷ୍ମ Ruṭ(ṭu)muṭ(ṭu) ଶୁଖିଆ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଖାଇବାବେଳର ଶବ୍ଦ—କଟମଟ The sound of chewing hard small **କୁଟରକୁଟର** grains.

ରୁଟ୍‌[ଟୁ] ରା[ରୁ]ଟ୍‌[ଟୁ]—ଦେ. ଅ [ବହୁ କିମ୍ବା ସୂଚକ]—୧ । ଦୁଇଆ Ruṭ(ṭu)rā(ru)ṭ(ṭu) ଜନ୍ତା ଓ ପୋକ୍ଷ୍ମ ଶୁଖିଲା ବିଣ ଏକାଧିକ ଥର କୁଟକୁଟ କାମୁଡ଼ିବା ପ୍ରକାରେ—1. Repeated biting of **ଚୁଟ୍‌ଚାଟ୍‌** ants. ୨ । ଶ୍ଳେଷ୍ମାଳିତ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି କଫୁଣି ମାରିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରକାରେ—2.Dealing small blows repeatedly with the elbow. [ଯଥା—ମୋ ପିଲ୍ଲଟି ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟୁ, କନ୍ଥଣୀ ମାଇବ ରୁଟ୍‌ରୁଟ୍‌ରୁ, ଦୂର୍ ପଲା, ଦୂର୍ ପଲା । କାହାଣୀ ଗୀତ ।] ଙ । ଖେଟ ମୂଷା ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରା କାଟିବା ପ୍ରକାରେ— 3. Nibbling by small rats. [ଉ—ଚୁଟିଆ ମୂଷା ! ରୁଟୁରୁଟୁ କର କାଟିଇ ଖୋସା । ଉଗ] [ଦ୍ର—ରଟ୍‌ରଟ୍‌ଠାରୁ ଟୁଟ୍‌ରୁଟ୍ ଅଲ୍ପତା ବ୍ୟଞ୍ଜକ ।]

ରୁଟ—ଦେ. ବ [ସ. ରୁଟ୍. ଧାତୁ]—ଦ୍ୱେଷ; ରାଗ—Anger; dis-
Ruṭa pleasure. [ଉ—ଏ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ତେ ନ ବହୁତ ରୁଟ । ରାଗ ରୁଟ କରିପୁର୍ଚ୍ଛ କରିବା]

ରୁଟି—ଦେ. ବ [ସ. ବେଷ୍ଟି, ବେଷ୍ଟିକା; ଫା. ବେଷ୍ଟ. ହି. ବେଷ୍ଟି]—
Ruṭi ଗହମ ଅଟାକୁ ବା ମଇଦାକୁ ଚକଟି ବେଲଣାରେ ବେଲି
ରୁଟି ନଆଁରେ ସେକ ଉଆର କରିବା ପିଠା; ବ୍ରେଡ୍—— Bread;
ରୋଟୀ wheaten bread. ଉ—ଗହମ ଗୋଟି ଗଣିତା, ରୁଟି ଖେରଉଛୁ କଏ ? ଉଗ ।] [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ରୁଟି ଉଆର କରିବାକୁ ଢେଲେ ଅଟାକୁ ପ୍ରଥମେ ପାଣିରେ ଚକଟି ଉକୁ ଟେଟ ଖେଟ ପିଣ୍ଡୁଳା ଭର କାଠର ଯନ୍ତ୍ର । [ବେଲଣା-ପେଢ଼ୀ] ଉପରେ ଗୋଟିଏ କାଠର ଶିଳୁପା (ବେଲଣାକାଠି) ଦ୍ୱାରା ବେଲ ଭାକୁ ପତଳା ପତଳା କର ନଆଁ ଉପରେ ଭାଜିଆ ଉଷି ସେ ଭାଜିଆ ଉପରେ ସେକିବାକୁ ହୁଏ । ଏ ପ୍ରକ୍ରିୟା ମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ରୁଟି (ଅଟା) ଦଳିବା, ରୁଟି ବେଲିବା ଓ ରୁଟି ସେକିବା ବୋଲାଯାଏ । ମାରୱାଡ଼ିମାନେ ଉକୁ ଦେଣ୍ଡୁଳାମାନଙ୍କ ନ ବେଲି ସେହି ପିଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ଦହକ ପାଉଁଶରେ ପୋତି ଉହ୍ମାନ୍ତି ଓ ପରେ ପାଉଁଶରୁ କାଢ଼ି ଘିଅରେ ବୁଡ଼ାଇ ଆଣି ଖାଆନ୍ତି । ଏହାକୁ 'ବାଟି' ବୋଲାଯାଏ । ରୁଟି ପ୍ରଧାନତଃ ଦୁଇପ୍ରକାରେ ଉଆର ହୁଏ, ଏକପ୍ରକାର, ଅଟାରେ ପାଣି ମିଶାଇ ଚକଟି ଦ୍ୱାରାରେ ଦଳି ବେଲଣାରେ ବେଲିସିବା ପତଳା ରୁଟି ବା Bread roll; ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର—ମଇଦାକୁ ଚକଟି ଭା ମଧ୍ୟରେ ଫେଣ ଉଠିବା ଆମ୍ବିଲା ଜନନ୍ତ ଦେଇ ଭାଉଲା ଚଉଳ ମଧ୍ୟରେ ରଖି ଉଆର କରିବା ଫୁଲୁକା ରୁଟି ବା ପାଉଁରୁଟି Loaf.]

ରୁଟି ଡାଲି—ଦେ. ବ (ସ. ବେଷ୍ଟି + ଦାଳ)—ଖାଦ୍ୟାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ
Ruṭi ḍāli ଡାଲି ଓ ରୁଟି; ଡାଲି ସାହାଯ୍ୟରେ ଖିଆଯିବା ରୁଟି—
ଡାଲରୁଟି **ରୋଟୀଦାଲ** Bread eaten with Dāl.

ରୁଟି ତରକାରି—ଦେ. ବ (ସ. ବେଷ୍ଟି + ଫା. ତରକାସ୍) — ଏକତ୍ର
Ruṭi tarakāri ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ରୁଟି ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ;
ରୁଟି ତର୍କାରି ତରକାସ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ଖିଆଯିବା ରୁଟି—
ରୋଟି ତରକାରୀ, ଶାଗ ରୋଟୀ Bread eaten with curry.

ରୁଟିନ୍(ନି)—ବୈଦେ (ଇଂ. ରୁଟିନ୍) ବ—୧ । ସମସ୍ତ ବଭାଗମୁତକ
Ruṭin(ni) କାର୍ଯ୍ୟର ନଦଣ୍ଡା; ସମସ୍ତ ବଭାଗ ଅନୁସାରେ
ରୁଟିନ ନର୍ଦ୍ଧାରିତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ—1. Routine. ୨ । ସ୍କୁଲ୍
ରୁଟୀନ ଆଦରେ ସମସ୍ତ ଦିନେ କରିସିବା ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ତାଲିକା—2. Daily routine of work in a school.

ରୁଟି ବାଟି—ଦେ. ବ—ପତଳା ପିଷ୍ଟକାକାରରେ ଉଆର ଓ ନଆଁରେ
Ruṭi bāṭi ସେକା ରୁଟି ଓ ଗୋଳକାକାରରେ ଉତ୍ପାଦିତ ବାଟି
ରୁଟୀ ଲେଚକୀ —Rolls and balls of bread. [ଦ୍ର
ରୋଟୀବାଟୀ —ମାରୱାଡ଼ିମାନେ 'ପତଳା ପତଳା ରୁଟି' ନ କର ପିଣ୍ଡାକାର 'ବାଟି' ଉଆର କର ଘିଅରେ ବୁଡ଼ାଇ ଖାଆନ୍ତି ।]

ରୁଟିବାଲା—ଦେ. ବ—ରୁଟିବ୍ୟବସାୟୀ; ଯେ ରୁଟି ବିକ୍ରି କରେ—
Ruṭibālā A person who deals in bread;
ରୁଟିଓୟାଲା bread-seller; a professional baker.
ରୋଟିବାଲା

ରୁଟି ବିସ୍କୁ(ସ୍କୋ)ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବେଷ୍ଟି ଓ ଇଂ.ବିସ୍କୁ୍ଟ୍)—ରୁଟି
Ruṭi bisku(sko)ṭ ଓ ବିସ୍କୁଟ୍—Bread or loaf
ରୁଟି ବିସ୍କୁଟ **ରୋଟି ବିସ୍କୂଟ** and biscuit.

ରୁଟି ବେଲା—ଦେ. ବ—ଅଟାର ପିଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ବେଲଣାରେ ବେଲି
Ruṭi belā ପତଳା ପିଠା ଆକାରରେ ପରିଣତ କରିବା କ୍ରିୟା
ରୁଟିବେଲା —The process of rolling starch-
ରୋଟୀ ବେଲନା balls into bread.
(ରୁଟି ବେଲିବା—କ୍ରିୟାରୂପ)

ରୁଟି ବେଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗହମ ଚୂନାରେ ପାଣି ମିଶାଇ ଭାକୁ
Ruṭi belibā ଚକଟି ଓ ଦଳି ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଗୋଳକ
ରୁଟି ବେଲା କର ସେ ଗୋଳକମାନଙ୍କୁ ପଟା ଉପରେ ପକାଇ
ରୋଟୀ ବେଲନା ପତଳା ପତଳା ପିଠାମାନ ଉଆର କରିବା—
To roll strach into bread. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ପଟା ଉପରେ ଗୋଳକମାନଙ୍କୁ ରଖାଯାଇ ବେଲିବାକୁ ହୁଏ, ଭାକୁ 'ବେଲଣାପେଢ଼ି' ଓ ଯେଉଁ କାଠର ଶିଳୁପାଖିକୁ ସେହି ଗୋଳକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଗଡ଼ାଇ ଉକୁ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ପତଳା ପିଠା ଆକାରରେ ପରିଣତ କରିଯାଏ, ଭାକୁ ବେଲଣା କାଠି କହନ୍ତି ।]

ରୁଟି ରାତି—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରା କଠିନ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ
Ruṭi rāṭi ଚେକଟି କର (ଖାଇବା)—To eat up
ଚେଁଛେ ପୁଛେ a hard thing by nibbling every
ତୀଡତାଡ କର eatable part (e. g. a piece of bone); to eat up every eatable portion of a hard thing by nibbling every soft bit out of it.
(ପ୍ରଯୋଗ—ରୁଟିସ୍ତଟ ଖାଇବା, ରୁଟିସ୍ତଟ କର ଖାଇବା ।)

ରୁଟୁ ମୁ(ରୁ)ଟ୍(ଟୁ)—ଦେ. ଅ—ରୁଟ୍ ମୁଟ୍ (ଦେଖ)
Ruṭu mu(ru)ṭ(ṭu) Ruṭ muṭ (See)

ରୁଟୁସ୍ତଟ୍—ଦେ. ଅ—ରୁଟ୍ ସ୍ତଟ୍ (ଦେଖ)
Ruṭu rāṭ Ruṭ rāṭ (See)

ରୁଠ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଅଘାତ କରିବା—1.To strike (Apte.)
Ruṭh (root) ୨ । କ୍ଲେଶ ଭୋଗ କରିବା ବା ସହିବା—
2. To suffer pain (Apte). ୩ । ବାଧାଦେବା—
3. To resist; to oppose (Apte). ୪ । ଗଡ଼ା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେବା; କ୍ଲେଶ ଦେବା—4. To torment; to pain (Apte).

ରୁଠା—ଦେ. ବିଣ—(ସ. ରୁକ୍ଷ)—୧ । ସାରସ; ରସଘ୍ନନ— Ruṭhā ରୁଠା ରୂଠା 1. Sapless. ୨ । ନିର୍ଜଳ; ଶୁଷ୍କ—2. Dry; waterless. ୩ । ଅନୁର୍ବର—3. Barren.

ରୁଡ୍—ବୈଦେ. ବି.—(ଇଂ)—ଇଂଗ୍ଲଣ୍ଡ ଭୂମି ପରିମାଣ ବିଶେଷ; ଏକ Rud ଏକରର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ; ବାର ବନ୍ତି ଆ ମାଣ—An ରୁଡ଼ ରୂଡ English land measure equal to ¼ of an acre. [ଦ୍—୧ ଏକର=୪ ରୁଡ୍, ୧ ରୁଡ୍= ୯୦ ପୋଲ୍, ୧ ପୋଲ୍=୫½ ବର୍ଗ ଗଜ ।]

ରୁଡ୍‌କି—ବୈଦେ. ବି.—[ଇଂ]—ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ନଗରବିଶେଷ, Rud-kī [ଏଠାରେ ଇଂରେଜୀ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ସ୍ଥାପିତ ଯନ୍ତ୍ରି ରୁଡ଼କୀ ରୂଡକी ଇଞ୍ଜିନିୟରିଙ୍ଗ୍ କଲେଜ ଅଛୁ]—Roorkee (where there is an Engineering College).

ରୁଡ୍(ଡ଼୍) ମୁଡ୍(ଡ଼୍)—ଦେ.ଅ.—[ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ]—ବସ୍ତୁ ବିଶେଷ, ମୁଢ଼ି, ଝୁଡ଼ି ମୁ Rurd(rḍu) murd (rḍu) ଓ ସେହି ପରି ସରୁ ବସ୍ତୁ ଖାଇବା- କୁଡ଼ମୁଡ଼ ମୁଡମୁଡ ଭଳି ଶବ୍ଦ—The sound of chewing fragile biscuits or other small things. [ଦ୍—ଯେଉଁ ବସ୍ତୁମାନ ଖାଇଲେ ରୁଡ୍ ମୁଡ୍ ଶବ୍ଦ ହୁଏ, ସେ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା 'ରୁଡ଼ୁମୁଡ଼ୁ' ଶବ୍ଦ ହେବା ବସ୍ତୁମାନ ଟାଣୁଆ ।]

ରୁଡ୍ ରଡ୍—ଦେ.ଅ.—[ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ]—ରୁଡ୍ ମୁଡ୍ ଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର Rurd rārd ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶବ୍ଦ—Higher sound than Rurd- କଡ଼ମଡ଼ ମୁଡ ମାଡ murd.

(ରୁଡ଼ ରୁଡ୍, ରୁଡ୍ ରଡ୍, ରୁଡ୍ ରୁଡ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୁଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ.- (ସ. ଲ୍ଲେଷ୍ଟ୍, ପ୍ରା. ଲ୍ଲେଟ୍ଠ)—୧ । ଖର୍ବକାୟ— Rurdiā ବେଁଟେ ରीडिया 1. Dwarfish; stunted. (ଯଥା—ଗୋଡ଼ିଆ ମାଟିରେ ଗଛଗୁଡ଼ିକ ରୁଡ଼ିଆ ହୋଇଛନ୍ତି) । ୨ । କଙ୍କରମୟ—2. Gravelly. ୩ । କ୍ଷୌର ନ ହେବାରୁ ସାଧା ମୁଣ୍ଡରେ ରୁଢ଼ ବଢିଥାଏ—3. Unshaven; growing long stumps of hair on the head for want of shaving. ଦେ. ବି.- (ଭୁବ. ଇଂ. ଓର୍)—ଖଣିରୁ ବାହାରିବା ଅପରିଷ୍କୃତ ମିଶ୍ର ଧାତୁ—Ore.

ରୁଢ଼—ଦେ. ବି—(ସ. ରୁହ୍ ଧାତୁ = ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା)—କ୍ଷୌର ହେବା Rurdha ପରେ ମୁଣ୍ଡରେ ବଢ଼ିଥିବା କେଶ ମୂଳ—Stump of ଚୁଳ ବାଲ hair growing on the head some days after shaving, (ଉ—× × ଅଳପଯାଏ ରୁଢ଼ ବଢ଼ି ରହିଥାଏ। × × ଫାଲରମୋଡ଼ନ, ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ ।) [ଦ୍—ଯେଉଁମାନେ ମୁଣ୍ଡର କୌଣସି ଅଂଶ କ୍ଷୌର ହୁଅନ୍ତି କେତେଦିନ ପରେ ସେମାନଙ୍କର କେଶ- ମୂଳଗୁଡ଼ିକ ପୁଣି କଅଁଳେ । ସେହି କଅଁଳିବା କେଶମୂଳକୁ ରୁଢ଼ କୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ରୁଢ଼ ଛଡ଼ିବା—ଦେ. କି—କ୍ଷୌର ନ ହୋଇ ରୁଢ଼ ବଢ଼ାଇବା— Rurdha chhārḍibā To let the stumps of hair ଚୁଳ ବାଢ଼ାନ ବାଲ ଛାଡନା grow long for want of a [ରୁଢ଼ ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] shave. (ଦ୍—ଯେଉଁ- ମାନେ କ୍ଷୌର ଜାଣନ୍ତି, ସେମାନେ ଚଉଦିନ କ୍ଷୌର ନ ହେଲେ କେଶମୂଳଗୁଡ଼ିକ କଅଁଳ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ କଦମ୍ବ କେଶର ପରି ଠିଆ ହୋଇଥାଏ । କ୍ଷୌର ହେଇଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କର ମୃତକାଶୌଚ ପଡ଼ିଲେ ସେମାନେ ଅଶୌଚକାଳର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୌର ନ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଅର୍ଥାତ୍ ରୁଢ଼ ଛଡ଼ନ୍ତି । କେହି କେହି ସଧ୍ୟ ଦେବତା ଆଦିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମାନସିକ କରି ରୁଢ଼ ବଢ଼ାନ୍ତି ଓ ମାନସିକ କାଳ ଶେଷରେ ରୁଢ଼ ପକାନ୍ତି । ମୃତକାଶୌଚରେ ମୃତାହର ୧୦ମ ଦିନ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜ୍ଞାତି ଓ ବନ୍ଧୁମାନେ ଦଶଜଣଠରେ କ୍ଷୌର ହୁଅନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ରୁଢ଼ ପକାନ୍ତି ।)

ରୁଢ଼ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—କ୍ଷୌର ହେବା ଦ୍ୱାରା ବଢ଼ିଥିବା Rurdha pakā(ke)ibā ରୁଢ଼କୁ ବିସର୍ଜନ କରିବା— ଚୁଲଫେଲା ବାଳ ବନବାନା (କଟାନା) To have the growing stumps of hair on the head shaven.

ରୁଢ଼ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ବଢ଼ିଥିବା ରୁଢ଼ମାନ କ୍ଷୌର ହେବା— Rurdhā pardibā The shaving of the grow- ଚୁଲଦେଓୟା ବାଲଛୁଟନା ing stumps of hair.

ରୁଢ଼ ବଢ଼ିବା—ଦେ. ବି—କ୍ଷୌର ନ ହେବାଦ୍ୱାରା କେଶମୂଳ ଯାଏ Rurdhā bardhibā କଅଁଳ ବୃଦ୍ଧିପାଇବା—Growth of ଚୁଲବାଢ଼ା ବାଲବଢନା the stumps of hair on the head due to want of shaving.

ରୁଢ଼ିଆ(ୟା) —ଦେ. ବିଣ ଓ ବି—ରୁଢ଼ିଆ (ଦେଖ) Rurdhiā(yā) Rurdiā (See) ବାରଚୁଲବେଡ଼ିଛେ ବାଲବାଲା

ରୁଣ୍‌ଝୁଣ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ରୁଣୁଝୁଣ୍, (ଦେଖ) Run-jhun Runujhun (See) ରୁନ୍‌ଝୁନ ରୁନଝୁନ

ରୁଣ (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରା. ବି—ଋଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Runa (etc) Ṛuṇa etc(See)

ରୁଣୁଝୁଣ—ଦେ. ଅ—ରୁଣୁଝୁଣ (ଦେଖ)—Runujhun (See) ରୁନଝୁନ ରୁନଝୁନ [ଉ—ମେଖଳା ଘଣ୍ଟି ରୁଣୁଝୁଣ ଯେଉଁ ମାରଦ ଗରଜନ—ପ୍ରାତୀ. ଦୂର୍ଣ୍ଣଭମରତନ୍ତ୍ରୋଦସ୍ୱ ।]

ରୁଣୁଝୁଣିତ—ଦେ (ପଦ୍ୟ) ବିଣ—ଝଙ୍କାରଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ—Jingling. Runujhunita [ଉ—ସକଳ ନୂପୁରନାଦ କଙ୍କଣ, ମୃଦୁକା ରୁନୁଝୁନୁ ରୁନଝୁନିତ ବାଦ୍ୟ, ରୁଣୁଝୁଣିତ ଶବଦ ଘୋର ତତ୍ତଳ—ପ୍ରାତୀ. ତତ୍ତସ୍ୟମଙ୍କସ୍ଥ ।]

ରୁଣସ୍କର—ବି. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସହଜଦୁହ୍ୟା ଗାଈ; ସୁଧାର ଗାଈ— Runaskarā A cow easily milked [M.W.]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁଣୁଝୁ(ରୁ)ଣ୍(ଣୁ)—ଦେ.ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ସ.ରଣ ଓ ଧ୍ୱନ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବାରୁ)—୧। କଣି କଣି ଶବ୍ଦ; ରୁନୁଝୁନ ରୁନ(ନୁଝୁନ)ନୁ(ନୁକୁନୁକ ଘଣ୍ଟିଯୁକ୍ତ ଅଳଙ୍କାରର ମଧୁର କ୍ୱଣନ—1. Sweet tingling of small bells in ornaments. [ଉ—ଯଥା—ଦାଉର ମୁଦ୍ଦ ଗୋଡ଼ର ଘାଣ୍ଟୁଡ଼ା ଗୁଲଗଲେ ରୁଣଝୁଣ, ଭାରଜା ପରଶା ସୁଆଦ ଲାଗେ, ଛାରଯା ଭ ଅବଗୁଣ—ଉଗ । ଗୁଲନ୍ତେ ରୁଣୁଝୁଣୁ ବାଜେ, କୁସୁମ ମାଳା ଗଳେ ସାଜେ—ଭାରବଡ ।] ୨। ସାଣ୍ଡାଦର ମଧୁର ଝଙ୍କାର ଶବ୍ଦ—2. The sweet sound of the harp. [ଦ୍ର—ରୁଣୁଝୁଣୁଠାରୁ ରଣଝଣ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚତର ।]

ରୁଣ୍ଟ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧। ଗତ୍ୟର୍ଥକ ହେବା; ଯିବା—1. To go (Apte.) ୨। ଚୌର୍ଯ୍ୟକରିବା—2.To steal (Apte.) ୩। ଖଞ୍ଜ ହେବା—3.To be lame (Apte.) ୪। ବାଧା ଦେବା—4.To oppose (Apte.) ୫। ବୃଥା କାମ ନ କରି ବା—5.To be idle (M.W.)

ରୁଣ୍ଠ୍(ଧାତୁ)—ସ.—ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା; ବଳପୂର୍ବକ ଧନାଦି ଅପହରଣ କରିବା —To loot; to plunder

ରୁଣ୍ଠା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ରୁଣ୍ଠ ଧାତୁ)—୧। ଅତି କୃପଣ—ରୁନ୍ଥିଆ କଂଜୁସ କଂଜୁସ 1. Very miserly. [ରୁନ୍ଥିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ରୁଣ୍ଠା, ରୁଣ୍ଠେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨। ବଶୁଷ୍କ;ଜରସ; ରୁଖା ରୁଠା ଶୁଖିଲା—2. Dry; sapless; withered. ୩। ରୋଗା ପଟକା ଦୁବଲା କ୍ଷୀଣ—3. Feeble; emaciated. ବେଁଟେ ନନୁହାଁ, ନାଟା ୪। ଖର୍ବକାୟ—4. Dwarfish. ପ୍ରାଦେ. (ଚଡ଼ଜାତି) ବଣ.—ଖାଣ୍ଟି; ଖାରୁ; ନ୍ୟାୟନିଷ୍ଠ—Pure, upright. [ଉ—ଗାନ୍ଧି ଜଣେ ରୁଣ୍ଠା ଲୋକ—ରଘୁନାଥ ରଥ. ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଆତ୍ମକଥା ।]

ରୁଣ୍ଠାରୁଣ୍ଠି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ. ରୁଣ୍ଠ ଧାତୁ)—୧। ନାନା ସ୍ଥାନରେ Runṭhā runṭhi karibā ସମ୍ପତ୍ତି ଧନକୁ ଖୋଜିଖୋଜି ନିଃଶେଷ (ରୁନ୍ଥିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରି ବା ଲୁଣ୍ଟେଇ ପୁଣ୍ଟେଇ କରି ନେବା—1.To take away all cash or riches stored ଚେଁଛେ ପୁଁଛେ ନଓୟା ଚୁଂଢାଂଢ କରନା at any place. (ଯଥା—ମହାଜନ ଶୁଣିବା ଘାଇଁ ଘରେ ହିଡୁକ ବାକସ ପେଡ଼ ପେଟିରୁ, ଯେଉଁଠାରେ ଯାହା ଥିଲା, ସବୁ ରୁଣ୍ଠା-ରୁଣ୍ଠି କରି ଆଣିଲା; ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ମହାଜନଙ୍କ ଦେଣା ମୂଳଖୋଉ କ ହେଲା ।) ୨। ଧନାଦି ନିଃଶେଷରୂପ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା—2.To loot away; to ransack. ୩। ଚେକ୍ଟିବା (ଯଥା ହାଡ଼ରୁ ମାଉଁସ ରୁନ୍ଥିବା)—3. To nibble the soft parts adhering to a hard thing.

ରୁଣ୍ଠାଶୁଣ୍ଠା— ଦେ. ବଣ. (ସହରର)—ରୁଖା ଶୁଖା (ଦେଖ) Runṭhā suṇṭhā Rukhā sukhā (See)

ରୁଣ୍ଠିଆ—ଦେ. ବଣ.— ରୁଣ୍ଠା (ଦେଖ) Runṭhiā Runṭhā (See)

ରୁଣ୍ଠିଆ ଶୁଣ୍ଠିଆ—ଦେ. ବଣ.—ଶୁଖିଲା ଓ କ୍ଷୀଣ (ଶିଶୁଆଦି)—ରୋଗା ପଟକା ରୁଖାସୁଖା Runṭhiā suṇṭhiā Weakling; withered; emaciated.

ରୁଣ୍ଠିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ. ରୁଣ୍ଠ ଧାତୁ)—ଚୁଣ୍ଟାରୁଣ୍ଟି କରିବା(ଦେଖ)—Runṭhibā Runṭhā runṭhi karibā (See)

ରୁଣ୍ଠି ରାଣ୍ଠି—ଦେ କ୍ରି. ବଣ—ର ଝଟ୍ଟ [ଦେଖ] Runṭhi rāṇṭhi Ruṭirāṭi [See]

ରୁଣ୍ଡ—ସଂ. ବି.—(ରୁଣ୍ଠ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ;)—(ଯାହା ଭୂମିରେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହୁଏ) କବନ୍ଧ; ମସ୍ତକଶୂନ ଦେହ—Headless trunk or body. ସ. ବଣ.—ବିକଳାଙ୍ଗୀକୃତ—Maimed; mutilated [Apte] ଦେ. ବଣ.—୧। ଏକତ୍ରୀଭୂତ—1. Gathered together, [ଉ—ଦ୍ରୋଣ କୁମ୍ଭରେ ଶାସ୍ତି ଦେଇ, ଛାଉ ବାନ୍ଧିବ ରୁଣ୍ଡ ଢୋଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨। ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ତୂପୀକୃତ—2. Heaped up. ୩। ସମୂହ—3, Collection of. (ଯଥା—ବଂଶଉତ୍କ୍ରା ଏ ଦୃଷ୍ଟିଉ ନହେଁ, ଏଣି ଉପମା ରୁଣ୍ଡ— ଭଞ୍ଜ ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।)

ରୁଣ୍ଡ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ରୁଣ୍ଠ ଧାତୁ)—ଏକସ୍ଥାନରେ ଜମା କରିବା; Runḍakaribā ସ୍ତୂପୀକୃତ କରିବା— To gather things ଜଡକରା ଇକଟ୍ଠାକରନା or men at one place; to heap up. (ଯଥା —କୁସୁମ କୋଦଣ୍ଡ କାଣ୍ଡ, କେତେ କରିଥିଲ ରୁଣ୍ଡ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ୱନାଥ ରଘୁବଂଶ ଚମ୍ପୂ କ ଗୀତ ।)

ରୁଣ୍ଡ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବହୁ ଲୋକ) ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଜମା ହେବା— Runḍa hebā (Many persons) To be gathered ଜଡହଓୟା ଇକଟ୍ଠାହୀନା or collected at one place. [ଉ—ଅବା ଜଗତର ସଦ୍ଗୁଣରାଶି, ଗୁମତରେ ଉହିଁ ରୁଣ୍ଡ ହେଲା ଆସି—ରଘୁନାଥ. ନନ୍ଦକେଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ)

ରୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ ରୁଣ୍ଠ ଧାତୁ=ରୁଣ୍ଡ ହେବା କ୍ରିୟାର Runḍā(ṇḍe)ibā ଣିଜନ୍ତରୂପ)—୧। ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବହୁ ଜଡକରା ଇକଟ୍ଠା କରନା ପଦାର୍ଥ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଏକତ୍ରକରିବା; ଗୋଟାଇବା; ଜମା କରିବା—1. To gather or collect many things or persons at one place. (ଉ—ଗ୍ରାମ ସେହ୍ନଶଶି କାଠକୁ ରୁଣ୍ଡିଅଇ, ସଜାଡ଼ିଲେ ରହି ଚାହାକୁ ଜୁଣ୍ଡିଅଇ—କୃଷ୍ଣଦିହି ମହାଭାରତ ବନ ।] ୨। ଗଦା କରିବା—2. To heap up. (ଉ—ରାଜ୍ୟ ଲୋଭରେ ଘୁଣମାନଙ୍କୁ ମରାଇ,ଅଛତ ଅଧରମ ରୁଣ୍ଡାଇବା ପାଇଁ—କୃଷ୍ଣଦିହି ମହାଭାରତ ଶଲ୍ୟ ।] (ରୁଣ୍ଡି ଅଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇ ପୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସହରର; ସ. ରୁଣ୍ଠ Runḍā(ṇḍe)i puṇḍā(ṇḍe)i nebā ଧାତୁ)—ଲୁଣ୍ଟେଇପୁଣ୍ଟେଇ (ରୁଣ୍ଡାରୁଣ୍ଡି କରିନେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ନେବା, ଅନେକ ସ୍ଥାନରୁ ବହୁ ବସ୍ତୁ ଲୁଟେପୁଟେନିଅଓୟା ବଟୋରଉଟୋରକର ଲେନା ସଂଗ୍ରହ କରି ବୋହିନେବା— To collect or put together various things from various places and carry them away.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବ (ସ. ରୁଣ୍ଡିକା)—୧ । ଇରୁଣ୍ଡି; ଏରୁଣ୍ଡି; ଦ୍ୱାରପିଣ୍ଡ—
Runḍi 1. Door step; door sill. ୨ । ଗୃହର ଦ୍ୱାରବନ୍ଧ; ଚୌକାଠ ତଜ୍‌କାଠ—2. Door-frame. ୩ । ଇରୁଣ୍ଡି ବନ୍ଧ—**ଦେହଳୀ, ଦ୍ୱାର** 3. Threshold. ୪ । (ସ.ଏରଣ୍ଡ)—ଉଣ୍ଡି; ଏଣ୍ଡି; ଅସାମରୁାଡ ସଠା—A kind of Assam silk; eri silk.

ରୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ ବଣ (ଗାଳ) —୧ । ରୁଣ୍ଡିଆ; ଅତି କୃପଣ—1. Very
Runḍiā miserly. ୨ । ଧନାପହାରକ—2. Given to
କଂଜୁସ, ଚୋର କଂଜୁସ, ଚୋର plundering.

ରୁଣ୍ଡିଆଇବା—ଦେ. କି—ରୁଣ୍ଡାଇବା (ଦେଖ)
Runḍiāibā Runḍāibā (See)
(ଉ—ଆମ୍ଭେ ତ ରୁଣ୍ଡିଆଇ ଅଣି, ବୃଥେ ବାଜିଲୁ ଏହିଖଣି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ରୁଣ୍ଡିକା—ସ. ବ (ରୁଣ୍ଡ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଘରର ଦ୍ୱାରମୁହଁ;
Runḍikā ଦ୍ୱାରପିଣ୍ଡ; ଘରର ଦ୍ୱାରର ତଜ୍‌କାଠ —1. Door frame; door step, ୨ । ଇରୁଣ୍ଡି ବନ୍ଧ—2. Threshold; door sill. (ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ ଇରୁଣ୍ଡି, ଏରୁଣ୍ଡି) ୩ । ରଣସ୍ଥଳ—3. Battle field. ୪ । କୁଟ୍ଟିନୀ; କାମଦୂତୀ—4. A panderess; a female go-between. ୫ । ବଭୂତ୍ତ; ହୋମାଗ୍ନିର ପାଉଁଶ—5. Ashes of sacrificial fire. ୬ । ଦୈବଶକ୍ତି; ଅମାନୁଷୀ ଶକ୍ତତା—6. Divine or supernatural power.

ରୁଣ୍ଡି ବନ୍ଧ—ଦେ. ବ. (ସ. ରୁଣ୍ଡିକା ଓ ବନ୍ଧ)—ଘୁଆର ତଳର
Runḍi bandha ତଜ୍‌କାଠର ନିମ୍ନ ଅଂଶ—Threshold;
ଗୋବରାଟି **ଦେହଳୀ** door sill.

ରୁଣ୍ଡୀଭୂତ—ଦେ. ବଣ (ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ରୁଣ୍ଡ ଶବ୍ଦ
Runḍī bhūta ସଙ୍ଗେ ଅନୁଭବଭାବେ ଚ୍ୱି ପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ କରା ହେବା ଶବ୍ଦ)—ଏକତ୍ରୀଭୂତ—Gathered to-
(ରୁଣ୍ଡୀକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) gether.

ରୁଣ୍ଡେଇ ପୁଣ୍ଡେଇବା—ଦେ. କି—ରୁଣ୍ଡାରୁଣ୍ଡି କରିବା (ଦେଖ)
Runḍei puṇḍeibā Runḍāruṇḍi karibā (See)

ରୁଣ୍ଡେଇବା—ଦେ. କି—ରୁଣ୍ଡାଇବା (ଦେଖ)
Runḍeibā Runḍāibā (See)

ରୁତ୍—ସ. ବ. (ରୁ ଧାତୁ=ରବ କରିବା+କ୍ତ କ୍ୱିପ୍)—ରୁତ; ଧ୍ୱନି;
Rut ରବ—Sound; noise; cry.

ରୁତ—ସ. ବଣ (ରୁ ଧାତୁ=ରବ କରିବା; ଧ୍ୱନି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—
Ruta ୧ । ଧ୍ୱନିତ—1. Sounded. ୨ । ରୁଦ୍ଦତ; ରୋଦନ କରୁଥିବା—2. Lamenting. ସ. ବ—(+ଜ୍ଞାନ ତ) ୧ । ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି; ନାଦ—1. Sound; tune. ୨ । କୁଜନ; ଜୀବମାନଙ୍କର ଡାକ (ବିଶେଷତଃ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଡାକ ବା କାକଲି)—2. The sound or cry made by animals (especially the cooing of birds). ୩ । କାନ୍ଦଣା; ରୋଦନ—3. Crying; lamentation. ୪ । କାନ୍ଦଣା ସ୍ୱର—4. The sound of wailing.

ରୁତ୍ପନ୍ନ—ଗ୍ରା. ବ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ)
Rutpanna Ṛtuparṇṇa (See)
(ଉ—ରୁତ୍ପନ୍ନ ଯେବେ ବୋଲିବେ ଭୁମ୍ଭକୁ । ଗ୍ରାରୀ. ନଳ ତରୁତ ।)

ରୁଦ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ରୋଦନ କରିବା; କାନ୍ଦିବା—1. To cry,
Rud (root) to weep; to wail; to lament. ୨ । ଗର୍ଜ୍ଜନ କରିବା—2. To howl; to roar, (Apte).

ରୁଦନ—ଗ୍ରାଦେ. (ଜାଶପୁର) ବ—ରୋଦନ—
Rudana Crying.

ରୁଦ(ଦି, ଦୁ)ନା—ଦେ. ବ—ପୋଦିନା ପରି ଏକ ପ୍ରକାର ସୁବାସ ପତ୍ର-
Ruda(di, du)na ଯୁକ୍ତ ଗୁଳ୍ମ—A species of Mentha
ପୋ(ପୁ)ଦିନା Veridis plant. [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ପୋଦିନା ପତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ସରୁ ।]

ରୁଦନ୍ତିକା—ସ.ବ (ବୈଦ୍ୟକ; ରୁଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ+କ+
Rudantikā ଆ)—ଏକପ୍ରକାର ଗୁଳ୍ମ—[ଦ୍ର—ଏହ୍ନ ଗୁଳ୍ମ (ରୁଦନ୍ତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୃକ୍ଷଗୁଚ୍ଛ ପରି ଦ୍ୱାତେ ଜନ୍ମ ଏବଂ ଏହାର ପତ୍ର ରୁଦଣ୍ଡ ବୃକ୍ଷ ପତ୍ରତୁଲ୍ୟ । ଶରତ୍ ଓ ଶୀତକାଳରେ ଏ ଗଛରୁ **ରୁଦ୍ରବତୀ** ଜଳବତ୍ ନର୍ଗଚ ହୁଏ ବୋଲି ଏହା ନାମ (ଏହା ଔଷଧରେ [ମରଡ଼ୁଝି—ଅଲ୍ପଗୁଣୀ] ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ]—A sort of
(ତେ—ରୁଦନ୍ତି) medicinal plant; Cressa Cretica. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତନାମ-ସ୍ରବତ୍ପୁଷ୍ପା, ସଞ୍ଜୀବନୀ, ଅମୃତସ୍ରବା, ସୁଧାସ୍ରବା, ରୋମଶୁକ୍ଳା, ମହାମାଂସୀ, ରଣକପର୍ଦ୍ଦୀ, ମଧୁସ୍ରବା, ଏହା କଟୁତିକ୍ତ କଷାୟରସ, ଉଷ୍ଣ-ୱାର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ଶୁକ୍ରଜନକ, ପିତ୍ତନାଶକ, କଫ ଓ ବାଂଶ୍ୱନାଶକ, ଏହା ରକ୍ତପିତ୍ତ, ମେଦ, କ୍ଷୟ, କୃଷ୍ଣ, ଶ୍ୱାସ ଓ କୃମିରୋଗରେ ଉପକାରକ । ଏହା ଉଷ୍ଣଦେଶର ବାଲିଆ ଜମିରେ ଜଳାଶୟ ନିକଟରେ ଓ ସମୁଦ୍ରତଟରେ ଜନ୍ମେ । କଳା, ଦଳଦିଆ, ନାଲି ଓ ଧଳା ଫୁଲଭେଦରେ ଏ ଗଛ ୪ପ୍ରକାର । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା କଡ଼ୁଆ, ଗରମ ରସାସ୍ୱନ, ଅଗ୍ନିଜନକ, ୱାର୍ଯ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ ଅଟେ ଓ ଶ୍ୱାସ, କୃମି ରକ୍ତପିତ୍ତ, କଫ ପ୍ରକୋପ ଦୂର କରେ—ହ୍ୱ. ଶ ।]

ରୁଦିତ—ସ. ବଣ ପୁଂ (ରୁଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । କାନ୍ଦୁଥିବା—
Rudita 1. Crying; weeping. ବ. (+ଜ୍ଞାନ. ତ)—ରୋଦନ; କାନ୍ଦିବା—Crying; weeping;
(ରୁଦତା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) lamentation

ରୁଦ୍ଧ—ସ.ବ (ରୁଧ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବନ୍ଧ; ବନ୍ଦ କରାଯାଇଥିବା,
Ruddha କୃତାବରୋଧ—1. Closed; shut up. ୨ । ଅବରୁଦ୍ଧ; ବନ୍ଧକରି ରଖାଯାଇଥିବା—2. Confined; imprisoned. ୩ । ସ୍ତମ୍ଭିତ; ଯାହାର ଗତିକୁ କନ୍ଦ କରାଯାଏ—3. Stopped;retarded. ୪ । ପ୍ରତିହତ; ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ—4. Obstructed. ୫ । ନିବାରିତ—5. Prevented.

Digitized by srujanika@gmail.com

୬ । ଅଟକା ଯାଇଥିବା—6. Restrained; blocked up. ୭ । ଆବୃତ—7. Covered. ୮ । ବେଷ୍ଟିତ—8. Surrounded, blockaded.

ରୁଦ୍ଧଗତି—ଫ ବ୍ରୀ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁଦ୍ଧଃ ଗତିର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ)—ଯାହାର ଗତିକୁ ଅଟକ Ruddhagati କରିଯାଇ ଥାଏ—Having the movement stopped or retarded.

ରୁଦ୍ଧଦ୍ୱାର—ଫ. ବ (ରୁଦ୍ଧଂ ଦ୍ୱାରଂ ଯସ୍ୟ)—ବନ୍ଦ ହୋଇଥିବା କବାଟ—Closed Ruddhadwāra door. ବହ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଘରର କବାଟ ବନ୍ଦ କରିଯାଇଅଛି—(house) With its doors closed.

ରୁଦ୍ଧବାକ୍—ଫ. ବହ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯାହାର କଥା କହିବାର ଶକ୍ତି ବନ୍ଦ Ruddhabāk ହୋଇଅଛି—One with the power of speech restrained or choked up.

ରୁଦ୍ଧଚନ, ରୁଦ୍ଧବାକ୍ୟ—ପୁଂ ରୁଦ୍ଧବଚନା, ରୁଦ୍ଧବାକ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ } ଅନ୍ୟରୂପ

ରୁଦ୍ଧଶ୍ୱାସ—ଫ.ବହ. ପୁଂ(ରୁଦ୍ଧଃ ଶ୍ୱାସୋ ଯସ୍ୟ)--ଯାହାର ନାଶ୍ୱାସ ଅଟକ ଯାଇଥାଏ—Ruddaswāsa With one's breath stopped. (ରୁଦ୍ଧଶ୍ୱାସା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୁଦ୍ଧସ୍ୱର—ଫ.ବହ.ପୁଂ(ରୁଦ୍ଧଃ ସ୍ୱରୋ ଯସ୍ୟ)· ଯାହାର ସ୍ୱର ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଅଛି--Ruddhaswara With the voice choked up. (ରୁଦ୍ଧସ୍ୱରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୁଦ୍ର—ଫ.ବ (ରୁଦ୍ ଧାତୁ+ ଫକ୍କାଠେ ଅଗାଦାନେ ରଃ; ଯାହା ଯୋଗୁଁ ଲୋକେ କାନ୍ଦନ୍ତି)—୧ । ଭୀଷଣ; ଭୟଙ୍କର; ଚଣ୍ଡ—Rudra 1. Terrible; terrific; fierce. ୨ । ଉଗ୍ର—2. Violent; strong. ବ—(ରୁଦ୍ ଧାତୁ. ଣିଜନ୍ତ; ରୁଦ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ରଃ; ଯେ ପ୍ରଳୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କନ୍ଦାନ୍ତି)—୧ । ମହାଦେବ; ଶିବ—1. Siba. ୨ । ମହାଭୟମୂର୍ତ୍ତି; ମହାଦେବଙ୍କ ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଅଗ୍ନିମୟ ମୂର୍ତ୍ତି—2. The fiery incarnation or form of Siba. [ଦ୍ର—ଏହି ରୂପରେ ଶିବ କାମଦେବଙ୍କୁ ଭସ୍ମ କରିଥିଲେ. ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ ନାଶ କରିଥିଲେ ଓ ତ୍ରିପୁରାଙ୍କୁ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିଲେ—ହ. ଶ] ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—3. The sun. ୪ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଲଲାଟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ୧୧ ଗୋଟ ଗଣଦେବତା—4. A class of eleven Deities produced from the brow of Brahmā. [ଉତ୍—ବେଦନ କଲୁ ଅଗେ ଯେଣୁ, ତେଣୁ ନାମ ରୁଦ୍ର ହେଉ ଭେଣ୍ଟ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] [ଦ୍ର—କୂର୍ମପୁରାଣରେ ଅଛି ଯେ, ବ୍ରହ୍ମା କଳ୍ପାରମ୍ଭକାଳରେ ବହୁତ ତପସ୍ୟା କରି ସୃଷ୍ଟି ସୃଷ୍ଟି ଉତ୍ପନ୍ନ କରି ନ ପାରି ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ କାନ୍ଦିଲେ । ତାଙ୍କ ଲୋତକରୁ ଭୂତ ପ୍ରେତଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଓ ତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ୧୧ ରୁଦ୍ର ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ । ଏମାନେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଏମାନଙ୍କ ନାମ ରୁଦ୍ର ହେଲା । ମହାପ୍ରଳୟରେ ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟି ଚିନ୍ତାରେ ନିମଗ୍ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ଲଲାଟରୁ ଗୋଟଏ ବାଳକମୂର୍ତ୍ତି ଜାତ ହୋଇ ରୋଦନ କରି ଇତସ୍ତତଃ ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି କଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ତାଙ୍କୁ ରୁଦ୍ର ନାମରେ ଅଭିହିତ କଲେ ଓ ରୋଦନରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ଏହାଙ୍କୁ ଆଠ ଗୋଟ ନାମ ଦେଲେ । ୧ । ଭବ, ୨ । ଶର୍ବ, ୩ । ଈଶାନ, ୪ । ପଶୁପତ୍ତି, ୫ । ଭୀମ, ୬ । ଉଗ୍ର, ୭ । ମହାଦେବ, ୮ । ଶଙ୍କର । ଏ ପୁଣି ୧୧ଟି ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ଏକାଦଶ ରୁଦ୍ର ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ହେଲେ । ଯଥା —୧ । ଅଜୈକପାଦ, ୨ । ଅହିବ୍ରଧ୍ନ, ୩ । ବିରୂପାକ୍ଷ, ୪ । ସୁରେଶ୍ୱର, ୫ । ଜୟନ୍ତ, ୬ । ବହୁରୂପ, ୭ । ତ୍ର୍ୟମ୍ବକ, ୮ । ଅପରାଜିତ, ୯ । ବୈବସ୍ୱତ, ୧୦ । ସାବିତ୍ର, ୧୧ । ହର ।

ମନ୍ୱନ୍ତରରେ ୧ । ଅଜ, ୨ । ଏକପାଦ, ୩ । ଅହିବ୍ରଧ୍ନ, ୪ । ପିନାକୀ, ୫ । ଅପରାଜିତ, ୬ । ତ୍ର୍ୟମ୍ବକ, ୭ । ମହେଶ୍ୱର ୮ । ବୃଷାକପି, ୯ । ଶମ୍ଭୁ, ୧୦ । ହର, ୧୧ । ଈଶ୍ୱର ।

ପୁନଶ୍ଚ ଭାଗବତ ମତେ—୧ । ମନ୍ୟୁ, ୨ । ମନୁ, ୩ । ମହାନସ୍ୱ, ୪ । ମହାନ୍, ୫ । ଶିବ, ୬ । ଋତୁଧ୍ୱଜ, ୭ । ଉଗ୍ରରେତସ, ୮ । ଭବ, ୯ । କାଳଧ୍ୱଜ, ୧୦ । କାମଦେବ ୧୧ । ଧୃତବ୍ରତ ।

ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣରେ ଏମାନଙ୍କ ନାମ—୧ । ଅଜୈକପାଦ, ୨ । ଅହିବ୍ରଧ୍ନ, ୩ । ତ୍ୱଷ୍ଟା, ୪ । ରୁଦ୍ରରୂପହରି, ୫ । ବହୁରୂପ, ୬ । ତ୍ର୍ୟମ୍ବକ, ୭ । ଅପରାଜିତ, ୮ । ବୃଷାକପି, ୯ । ଶମ୍ଭୁ, ୧୦ । କପର୍ଦ୍ଦୀ; ୧୧ । ରୈବତ ।

ଏମାନେ କ୍ରୋଧରୂପ ବୋଲି କଳ୍ପିତ; ଭୂତ ପ୍ରେତ ପିଶାଚଆଦି ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବା କଥିତ ।

ବେଦରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ରୁଦ୍ର ବୋଲି ଯାଇଅଛି; ଓ କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଯଜ୍ଞର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ଜନ୍ୟେ ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଯଜ୍ଞରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ବେଦରେ ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଅଗ୍ନିରୂପୀ, ବୃଷ୍ଟିକର ଓ ଗର୍ଜ୍ଜନକାରୀ ଦେବ ବୋଲି ଯାଇଅଛି ଓ ଏ ଦେବ ବଜ୍ର ଧରିବା ଅନୁମିତ ହୁଏ । ପୁଣି କେଉଁ କେଉଁ-ଠାରେ ରୁଦ୍ର ଶବ୍ଦରୁ ଇନ୍ଦ୍ର, ମିତ୍ର, ବରୁଣ, ପୂଷଣ ଓ ସୋମ ଆଦି ଅନେକ ଦେବତାଙ୍କର ବୋଧ ହୁଏ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ରୁଦ୍ରଗଣଙ୍କ ପିତା ଓ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଅମ୍ବିକାଙ୍କୁ ଗାଇ ବୋଲି ଯାଇଅଛି । ଏହାଙ୍କର ୩ ନେତ୍ର ଓ ଏହାଙ୍କୁ ସର୍ବଜନଯନ୍ତ୍ରଣକାରୀ ଓ ସର୍ପମାନଙ୍କ ଧ୍ୱଂଶକାରୀ ବୋଲି ଯାଇଅଛି [ଋ. ଶ.] ୫ । ଏକ କଉଡ଼ା କଉଡ଼ିର $\frac{1}{11}$ ଅଂଶ—5. One eleventh of a cowrie. ୬ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଆର୍ଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର--6.The sixth asterism or lunar mansion· ୭ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଅଶୋଧଡିଆ ଗଛ—7. Cleome Viscosa (plant). ୮ । ଏଗାର ସଂଖ୍ୟା (ଋ. ଶ)—8. The number eleven. ୯ । ବୀରକମୀଙ୍କ ଏକପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ (ଋ. ଶ)

Digitized by srujanika@gmail.com

9. Name of a son of Biswakarmā. ୧୦ । ପୁରାତନ କାଳର ଏକ ପ୍ରକାର ବାଜା [ହି. ଶ.]—10. A kind of ancient musical instrument. ୧୧ । ଅର୍କ ଗଛ (ହି.ଶ.)—11. The Calotropis Gigantea plant. ୧୨ । ରୌଦ୍ର ରସ [ହି. ଶ,]—12. The sentiment of terror in literature. ୧୩ । ରୁଦ୍ରଗଣ [ଦେଖ 13. Rudragaṇa (See). ଦେ. ବ.—୧ । ସଂ ଉର୍ଦ୍ଦର, ଉଦର]—ଶଗଡ଼ ଉପରେ ଧାନ ଆଦି ବୋହିବା ପାଇଁ ବାଉଁଶ ପାଉଅରେ ବୁଣା ବୋଇଥିବା ଲମ୍ବା ଆଧାର; ଉଦର; ଓଦ୍ର—1. A big and long basket of wicker work designed to carry paddy etc on a cart. ୨ । ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—2. A name given to males.

ରୁଦ୍ରକ—ସ. ବ (ରୁଦ୍ର+କ)—ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ (ଦେଖ)
Rudraka Rudrāksha (See)

ରୁଦ୍ରକଳସ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର କଳସ; ଗ୍ରହଆଦିଙ୍କ ଶାନ୍ତି ସମୟରେ ଏହାର ଉପଯୋଗ ହୁଏ (ହି. ଶ.)—A kind of pitcher used during the propitiatory rites of planets.
Rudrakalasa

ରୁଦ୍ରକାଳାନଳ—ସ. ବ—ରୁଦ୍ର ସ୍ତୋତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—Name of a book of hymns to Śiba.
Rudra kālānala

ରୁଦ୍ରକାଳୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଏକମୂର୍ତ୍ତି (ହି ଶ)—A form of Durgā.
Rudrakālī

ରୁଦ୍ରକୁଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—ବୃନ୍ଦାବନ ସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏ ତୀର୍ଥର ନାମ (ହି. ଶ)—Name of a holy tank in Bṛundābana.
Rudra kuṇḍa

ରୁଦ୍ରକୋଟିତୀର୍ଥ—ସଂ. ବ—ହନୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥବିଶେଷ—A shrine of the Hindus.
Rudra koṭitirtha

(ରୁଦ୍ରକୋଟି—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ରୁଦ୍ରକୋଟି ତୀର୍ଥରେ ମୁଣ୍ଡେ ଋଷିକୁଳ, ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଦେଲେ ଆସି ଠୁଳ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ରୁଦ୍ରଗଣ—ସଂ. ବ—୧ । ରୁଦ୍ରଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ଏଗାରଗୋଟି ଦେବତା—Rudragaṇa 1. The eleven Deities called the group of Rudra Gods. ୨ । ଶିବଙ୍କ ପାରିଷଦଗଣ—2. The retinue of Śiba. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୧ କୋଟି ଓ କାହା କାହା ମତରେ ୩୨ କୋଟି ଅଟେ । ଏମାନେ ଜଟାଧାରୀ, ଏମାନଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଥାଏ; ଏମାନେ ଖୁବ୍ ବଳବାନ୍ ଓ ଯୋଗୀମାନଙ୍କ ଯୋଗସାଧନର ବିଘ୍ନ ଦୂର କରନ୍ତି ହି. ଶ]

ରୁଦ୍ରଗର୍ଭ—ସଂ. ବ—ଅଗ୍ନି (ହି. ଶ.)—Rudragarbha Fire.

ରୁଦ୍ରଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ—ରୁଦ୍ର ଶଗଡ଼ (ଦେଖ)
Rudra gārdi Rudra śagarda (See)

ରୁଦ୍ରଚଣ୍ଡୀ—ସଂ. ବ—ଦେବୀ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶେଷ—Rudra chaṇḍī Goddess Chaṇṭī.

(ରୁଦ୍ରଭୈରବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅତି ଭୟଙ୍କର ସ୍ୱଭାବା ସ୍ତ୍ରୀ—A termagant woman.

ରୁଦ୍ରଚରଣ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—Rudra charaṇa A name given to males.

ରୁଦ୍ରଜ—ସଂ. ବ (ରୁଦ୍ର+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ; ଗଣେଶ—Rudraja 1. Sons of Śiba. ୨ । ପାରଦ (ଏହା ଶିବଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ)—2. Mercury; quick slver.

ରୁଦ୍ରଜଟା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ) (ବହୁବ୍ରୀହି ରୁଦ୍ର=ମହାଦେବଙ୍କ ଜଟା ଘର ଜଟା ଯାହାର)—Rudrajaṭā ୧ । ଶଙ୍କର ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ରୌଦ୍ରୀ, ଜଟା ନାମକ ପିଙ୍ଗଳ ବର୍ଣ୍ଣ ଜଟା, ରୌଦ୍ରୟା, ସୁଗନ୍ଧା, ସୁଗନ୍ଧା, ଦୁଇଁ ବିଶିଷ୍ଟ ଲତା—1. ଘଣ୍ଟା, ଇଶ୍ୱରୀ, ସୁଗନ୍ଧା, ସୁଗନ୍ଧପତ୍ରା, Uraria; Pica Aristobchia Indica (Kirtikar). [ଦ୍ର —ଏହା ଶିମ୍ବାଦି ବର୍ଗର ଜାତି ଦ୍ୱାଦ ଉଦ୍ଭିଦ। ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସୁରଭି, ଶିବାହ୍ୱା, ପକ୍ଷବହ୍ନି, ଲୋମଶପୁଷ୍ପୀ, ମହାଜଟା, ଜଟା ରୁଦ୍ରା, ଅର୍କଦଳ, ସୁନନ୍ଦା, ରୁଦ୍ରା, ରୁଦ୍ରାଣୀ, ଜଟାବଲ୍ଲୀ, ରୁଦ୍ରଲତା ଇସରମୂଳ ଇସରମୂଳ, ଇସରୌଳ ସିଧା ପାର୍ଶ୍ୱାସ୍ଥ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ; ପତ୍ର ୬ ଠାରୁ ୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୁକ୍ତ । ପର୍ଣ୍ଣ ସରୁ ସରୁ ଓ ମସୃଣ ଶିରାର ପକ୍ଷାକାର; ପୁଷ୍ପ ଗୁଚ୍ଛ ଗୁଚ୍ଛ ଓ ନାଲି; ବର୍ଷାକାଳ ଓ ଶୀତକାଳରେ ଫୁଟେ । ଫଳ ନାଲିଆ ଓ ଜଟାପରି; ଭୁଇଁରେ ୩ ଠାରୁ ୬ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଣ୍ଠି ଥାଏ । ଫୁଲର ଡେଙ୍ଗ ବଙ୍କେଇ ଦୋଇ ଏହି ଗଣ୍ଠିମାନଙ୍କୁ ଗୁପି ରଖିଥାଏ ପ୍ରାୟ ସାଗିକୂଳରେ ଗୁଇସ୍ଥାନରେ ଏ ଗଛ ଜନ୍ମେ । ଗରଗଡ଼ ଗଛ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର । ଏହାର ମଞ୍ଜି ଖଡ଼ା ମଞ୍ଜି ପରି । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ରୁଦ୍ରଜଟା କଟୁ ଓ ଏହା କାସ, କାଶ, ହୃଦ୍‌ରୋଗ, ଭୂତ ପ୍ରେତ ବାଧା ଦୂର କରେ ।]
ଇସରମୂଳ ୨ । ଶଳ୍ଫ; ଶତପୁଷ୍ପା (ହି. ଶ)—2. Dill seed.

ରୁଦ୍ରତାଳ—ସ. ବ—୧ । ଶିବଙ୍କ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟର ତାଳ—Rudratāla 1. The musical measure accompanying the dance of Śiba. ୨ । ୧୭ ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ମୃଦଙ୍ଗର ତାଳ ବିଶେଷ—2. Name of a time or cadence of the Mṛudaṅga drum.

ରୁଦ୍ରତେଜଃ—ସ.ବ (ରୁଦ୍ରତେଜସ୍; ୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାର୍ତ୍ତିକେୟ (ହି. ଶ)
Rudratejah A name of Kārttikeya.

ରୁଦ୍ରନାରାୟଣ—ସ. ବ—ଶିବ ଓ ବିଷ୍ଣୁ—Śiba and Bishṇu.
Rudranārāyaṇa

ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ରୁଦ୍ରପତି—ସ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶିବ (ହି. ଶ)—Rudrapati śiba.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁଦ୍ରପତ୍ନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ପାର୍ବତୀ; ରୁଦ୍ରାଣୀ—1, Goddess Rudrapatnī Pārbatī ୨ । ଅତସୀ; ଗୁମ୍ବି (ହି. ଶ; (ରୁଦ୍ରସୁନ୍ଦରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Linseed.

ରୁଦ୍ରପ୍ରମୋକ୍ଷ—ସଂ. ବ—ତ୍ରିପୁରସ୍ତ୍ରର ଉପରକୁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ ଶିବ ବାଣ Rudrapramoksha ଚଲାଇଥିବା ପୁରାଣରେ କଥିତ (ହି. ଶ) Name of the place from which Śiba threw his darts on Tripurāsura.

ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗ—ସଂ. ବ (ନାମ)—ହିମାଳୟସ୍ଥ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନବିଶେଷ— Rudra prayāga A place of Hindu pilgrimage in the Himalayas [ଦ୍ର—ଏହା ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ଜଳଝ ଦେଇ ପ୍ରବାହିତ। ମନ୍ଦାକିନୀ ଓ ଅଲକାନନ୍ଦାର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳ; ହରଦ୍ୱାରରୁ ୧୬୭ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ— ମଦନମୋହନ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ । ଏହା ଗଢ଼ୱାଲ୍ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ—ହି. ଶ]

ରୁଦ୍ରପ୍ରିୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ପାର୍ବତୀ—1. Goddess Pārbatī Rudrapriyā ୨ । ହରଡକୀ; ହରଡ଼ା—2 Myrobalan.

ରୁଦ୍ରବଟ—ସଂ ବ—ମହାରାଷ୍ଟ୍ରଦେଶୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ତୀର୍ଥବିଶେଷ— Rudrabaṭa Name of an ancient holy place.

ରୁଦ୍ରବାନ୍—ସ. ବିଣ. ସୁଂ [ରୁଦ୍ର + ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ]—ରୁଦ୍ରଗଣସଯୁକ୍ତ— Rudrabān Attended by the Rudras ସଂ. ବ. ପୁଂ—୧ । ସୋମ—1. Moon. ୨ । ଅଗ୍ନି— 2. Fire. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ର—3. Indra.

ରୁଦ୍ରବୀଣା—ସଂ. ବ—ପ୍ରାଚୀନକାଳର ଏକପ୍ରକାର ବୀଣା— Rudrabīṇā A kind of ancient harp.

ରୁଦ୍ରଭଟ୍ଟ—ଦେ. ବ—ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚୟିତା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ (ହି. ଶ)—Name of a Rudrabhatta very learned author on figure of speech in Sanskrit.

ରୁଦ୍ରଭାବ—ସ. ବ—୧ । ଶିବଙ୍କର ରୁଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତିର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଭାବ— Rudrabhāba 1. The terrific state of Siba in his destroying form ୨ । ଉତ୍ତଟା— 2. Terrible condition.

ରୁଦ୍ରଭୂ—ସଂ. ବ—ଶ୍ମଶାନ (ହି. ଶ)— Rudrabhū Cremation ground, (ରୁଦ୍ରଭୂମି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୁଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଉଗ୍ରଙ୍କର ରୂପ—1. Terrible Rūdramūrtti form ୨ । ମହାଦେବଙ୍କର ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି— 2. One of the eight forms of Siba. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଉଗ୍ରଙ୍କର ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ—1. Having a terrific form. ୨ । କୋଧଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତମୂର୍ତ୍ତି— 2. Assuming a terrible appearance through rage.

ରୁଦ୍ର ରସ—ସଂ ବ—ସାହିତ୍ୟରେ ଉତ୍ପାନକ ରସ— Rudra rasa The sentiment of terror in literature.

ରୁଦ୍ରଯାମଳ—ସଂ. ବ—ଭୈରବ ଓ ଭୈରବାଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ରୂପିଣୀ ତାନ୍ତ୍ରିକ Rudrajāmala ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—Name of a Tantric Areatise. [ଦ୍ର—ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବଗଳାମୁଖୀ ସ୍ତୋତ୍ର ଅଛି ।]

ରୁଦ୍ରରୋଦନ—ସଂ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ; ସୁନା (ହି. ଶ) Rudrarodana Gold.

ରୁଦ୍ରରୋମା—ସଂ. ବ—କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କର ଏକ ମାତୃକା (ହି. ଶ)— Rudraromā Name of one of the 6 foster-mothers of Kārttikeya.

ରୁଦ୍ରଲତା—ସଂ. ବ—ରୁଦ୍ରଜଟା (ଦେଖ) Rudralatā Rudrajaṭā (See)

ରୁଦ୍ରଲୋକ—ସଂ. ବ—ରୁଦ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ଶିବଙ୍କ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଲୋକ Rudraloka (ହି. ଶ)—The sphere in which Siba [ରୁଦ୍ରସ୍ୱର୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ] lives with his retinue.

ରୁଦ୍ରଶଗଡ଼—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଶଗଡ଼ ଉପରେ ଧାନ ଆଦି ବୋହିବା Rudraśagarḍa ପାଇଁ ରୁଦ୍ର ରଖାଯାଇଥାଏ—A cart ମାଲବହା ଗରୁଗାଡ଼ି containing a receptacle for carrying small things. मालढोनेवाली गाडि

ରୁଦ୍ରସାବର୍ଣ୍ଣି—ସ. ବ—ଦ୍ୱାଦଶ ମନୁ—The twelvth Manu. Rudrasābarṇṇi [ଦ୍ର—ରୁଦ୍ରସାବର୍ଣ୍ଣି ଯେ ଦ୍ୱାଦଶେ, ଜନ୍ମିବେ [ରୁଦ୍ରସୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ] ନାରସୃଣ ଅଂଶେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ରୁଦ୍ରସୂ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁଦ୍ର + ସୂ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ୧୧ଟି Rudrasū ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କରିଅଛନ୍ତି—A mother of eleven children [ରୁଦ୍ରପ୍ରସୂ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୁଦ୍ରା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ରୁଦ୍ରଜଟା (ଦେଖ)—1. Rudra Rudrā jaṭā. (See) ୨ । ଦୁଲ୍ଭାବଚ୍ଛାଃ; ମୁକ୍ତବର୍ଷୀ ନାମକ ବନୌଷାକ ବିଶେଷ—2. Acalytha Indica. ୩ । ନଳକା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ହି. ଶ)—3. A kind of medicinal scent.

ରୁଦ୍ରାକ୍ରୀଡ଼(ଡ଼ା)—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରୁଦ୍ର + ଆକ୍ରୀଡ଼)—ଶ୍ମଶାନ— Rudrākrīrḍa(ṛḍa) Cremation ground.

ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ—ସ. ବ (ରୁଦ୍ର = ମହାଦେବ + ଅକ୍ଷି = ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)— Rudrākṣa ବୃହତ୍ ଉରୁ ବିଶେଷ, ଯାହାର ଅଳ୍ପୁଦମୟ ଶୁଷ୍କଫଳ ଦ୍ୱାରା ଜପମାଳା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ—A big wild tree the dry seeds of which are made into beads; Elaeocarpus Ganitrus. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ ଭୂତବେଧ, ଅମର, ରୁଦ୍ରାଣୀ, ପୁଣ୍ଡ୍ରଶ୍ମର, ଶିବାକ୍ଷ, ସଦାକ୍ଷ, ଭୂତନାଶନ, ଘାବନ, ନୀଳକଣ୍ଠାକ୍ଷ ଦ୍ରବାକ୍ଷ, ଶିବପ୍ରିୟ । ଏ ବୃକ୍ଷ ନେପାଳ, ବଙ୍ଗ, ଆସାମ ଓ ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତରରେ ଜନ୍ମେ । ଏଥିର ପତ୍ର ୨।୮ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ, ୨।୩ ଅଙ୍ଗୁଳ ଚୌଡ଼ା ଓ ପତ୍ରର ଧାର ଦନ୍ତୁର । କୋମଳ ଜବପତ୍ର ଉପରେ ଏତତ୍ପ୍ରକାର କୋମଳ ଶ୍ଲେଷ୍ମ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୀତଦିନରେ ଏଥିର ଫୁଲ ଫୁଟେ ଓ ବସନ୍ତ ଋତୁରେ ଫଳ ଫଳେ। ଏଥିର ଫଳ ମଧ୍ୟରେ ପାଞ୍ଚୋଟ ତରୁଡ଼ା ଥାଏ। ପ୍ରତି ତରୁଡ଼ାରେ ଗୋଟିଏ ସାଜ ଥାଏ । ସାଜ ସହଜଠାରୁ ଅଣ୍ଡାଳୋଳ ଆକାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଆକାରର ହୁଏ।

ଏହି ସାଜର ମାଳାଦ୍ୱାରା ଶିବଙ୍କ ଓ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରାଯାଏ। ଏହି ସାଜ ଆକାରରେ ଗୋଲ ଓ ଏଥିର ବ୍ୟାସ ୧ ଇଞ୍ଚ୍‌ଠାରୁ ୫ ଇଞ୍ଚ୍ ହୁଏ। ଏହି ସାଜର ଦେହ ବେଢ ବୋଲର ଗାତ୍ରପର ଅମସୃଣ। ଯେଉଁ ବଡ଼ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ସାଜର ଗୋଟିଏ ମୁଖ ଥାଏ ତାହାକୁ ଏକମୁଖୀ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ବୋଲାଯାଏ ଓ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଆହୁ ଏକପ୍ରକାର ଫଳକୁ ଭଦ୍ରାକ୍ଷ ବୋଲାଯାଏ। ଏରୁଦ୍ରାକ୍ଷକୁ ଦେବପୂଜକମାନେ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ। ପୁରାଣରେ କଥିତ ଅଛି ଯେ, ତ୍ରିପୁରାସୁରକୁ ବଧ କରିବା ପରେ ଶିବଙ୍କ ଆଖିରୁ ପଡିତ ଅଶ୍ରୁବିନ୍ଦୁରୁ ଏହି ବୃକ୍ଷର ଓ ଫଳର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା। ଏହି ସାଜକୁ ଗୋଲ-ମରିଚ ସଙ୍ଗେ ବାଟି ଖାଇଲେ ବସନ୍ତ ରୋଗର ଆକ୍ରମଣର ଭୟ ରହେ ନାହିଁ। ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶୀତଳ, ବଳକର, ଓଜଃପ୍ରଦ, କୃମିନାଶକ ଓ କାଶର ଉପଶମକାରୀ ଓ ପ୍ରସୂତିର ସ୍ତନ୍ୟକର ।]

ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ମାଳା—ସ.ବ— ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ସାଜ ଗୁନ୍ଥିତ ଜପମାଳା—String of Rudrāksha mālā beads made of Rudrāksha seeds. (ରୁଦ୍ରାକ୍ଷମାଳ—ଦେ. ରୂପ)

ରୁଦ୍ରାଣୀ—ସ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁଦ୍ର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆନୀ)—୧। ଶିବପତ୍ନୀ; ଦୁର୍ଗା— Rudrāṇī 1. Durgā. [ଦ୍ର—ଏକାଦଶ ରୁଦ୍ରାଣୀଙ୍କର ନାମ ୧ ଧୀ, ୨ ଧୃତି, ୩ ରସଳା, ୪ ଉମା, ୫-୬ ନିୟୁତ-ପ୍ରବି, ୭ ଇଳା, ୮ ଅମ୍ବିକା, ୯ ଇରାବତୀ, ୧୦ ସ୍ୱଧା, ୧୧, ସୁଧା ।] ୨ । ରୁଦ୍ରଜଟା (ଦେଖ)—2. Rudra jaṭā (See) ୩ । ମେଘ ରାଗର ସ୍ତ୍ରୀବର୍ଗ, ସଙ୍କର ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—3. Name of a secondary tune. ୪ । ଏକାଦଶବର୍ଷୀୟା କନ୍ୟା—4. A girl 11 years old (Apte).

ରୁଦ୍ରାବତାର—ସ. ବ—ରୁଦ୍ରଙ୍କ ଅଂଶରେ ଜାତ ମହାସ୍ୱର ହନୁମାନ୍— Rudrāvatāra The mythological monkey-hero said to be born with the qualities of Rudra.

ରୁଦ୍ରାବାସ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । କୈଳାସଗିରି—1. The Rudrāvāsa Kailāsa mountain north of the Himalayas. (ଏହା ପୁରାଣମତେ ମହାଦେବଙ୍କ ବାସ-ସ୍ଥାନ ।) ୨ । ଶ୍ମଶାନ—2. Cremation ground. ୩ । ଶିବ କ୍ଷେତ୍ର—3. A holy place where Śiba is said to reside. ୪ । କାଶୀ କ୍ଷେତ୍ର—4. The holy cityof Benares

ରୁଦ୍ରାୟଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ରୁଦ୍ରାଣୀ (ଦେଖ) Rudrāyaṇī Rudrāṇī (See)

ରୁଦ୍ରାଳ Rudrāla ରୁଦ୍ରାଣୀ Rudrāṇī

ରୁଦ୍ରାଳୀ Rudrālī ରୁଦ୍ରାଣୀ Rudrāṇī

ରୁଦ୍ରାଳୟ—ସ. ବ—ରୁଦ୍ରଙ୍କ ଆଳୟ—ଶିବ ମନ୍ଦିର— Rudrālaya Temple of Śiba.

ରୁଦ୍ରାଳୟା—ସ. ବ—ରୁଦ୍ରାଣୀ (ଦେଖ) Rudrālayā Rudrāṇī (See)

ରୁଦ୍ରାଶ୍ରମ—ସ. ବ—ରୁଦ୍ରଙ୍କ ଆଶ୍ରମ—ଶିବ କ୍ଷେତ୍ର— Rudrāśrama Temple of Śiba.

ରୁଦ୍ରାସ୍ତ୍ର—ସ. ବ—ରୁଦ୍ରଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର—ପାଶୁପତାସ୍ତ୍ର— Rudrāstra Pāśupatāstra.

ରୁଦ୍ରାହ୍ୱ—ସ. ବ—ଧୁତୁରା ଗଛ— Rudrāhwa Dhutura plant.

ରୁଦ୍ରି—ସ. ବ (ରୁଦ୍ର+ଇ)—୧ । ରୁଦ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Rudri (ହ୍ର. ଶ) —1. Relating or belonging to; Rudra (Apte). ୨ । ଭୟଙ୍କର—2. Terrible dreadful (Apte). ୩ । (ବୈଦିକ) ଆନନ୍ଦଦାୟକ (ହ୍ର. ଶ) —3. Pleasant; giving pleasure. (Apte). ସ. ବ (ବୈଦିକ) —ଆନନ୍ଦ—Pleasure; delight (Apte).

ରୁଦ୍ରୀ—ସ. ବ (ରୁଦ୍ର+ଈ)—୧ । ରୁଦ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀ (ହ୍ର. ଶବ୍ଦସାଗର)— Rudrī 1. A kind of ancient harp. ୨ । ବେଦର ଅଘମର୍ଷଣ ସୂକ୍ତର ୧୧ ଥର ଆବୃତ୍ତି (ହ୍ର. ଶବ୍ଦସାଗର)— 2. Recitation of a certain formula of the Beda 11 times.

ରୁଧ (ଧାତୁ)—ସ ୧ । ରୋଧ କରିବା; ଅଟକାଇବା—1. To rest-Rudh (root) rain; to check. ୨ । ବାଧା ଦେବା— 2. To obstruct; to hinder. ୩। କଦକରିବା— 3. To imprison; to shut up; to confine. ୪ । ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା; ଆବରଣ କରିବା; ଘୋଡ଼ାଇବା—4. To cover; to overcloud. ୫ । ଝୁଲନ୍ତ ଧରିବା; ପଡନରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—5. To hold up; to sustain from falling (Apte). ୬ । ଘେରିବା—6. To sorround; to hem in. ୭ । ପୀଡ଼ା ଦେବା—7. To turment, to afflict (Apte). [ମନିଅର୍‌କିଲିଅସ୍ମ୍ କହନ୍ତି ଯେ ସମ୍ଭବତଃ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଏ ଧାତୁର ଅର୍ଥ ଥିଲା ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ହେବା— To be red.]

ରୁଧିର—ସ. ବ (ରୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇର)—୧ । ରକ୍ତ; ଶୋଣିତ— Rudhira 1. Blood. ୨ । କୁଙ୍କୁମ—2. Saffron. ୩ । ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ—3. The planet Mars. ୪ । ମଣି ବିଶେଷ; ପ୍ରବାଳ—4. Coral. ୫ । ରୁଧିରାକ୍ଷ୍ୟ (ଦେଖ) 5. Rudhirākhya (See) ୬ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—6. Red colour. ବିଶ—ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ; ଲାଲ୍‌ଆ—Red.

ରୁଧିରାଗୁଲ୍ମ—ସ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀରୋଗ ବିଶେଷ— Rudhira gulma Name of a female disease. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପେଟରେ ଶୂଳ ଓ ଦାହ ହୁଏ ଏବଂ ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଲା ବୁଲିଲା ପରି ଜଣା ପଡ଼େ । ହ୍ର. ଶ]

ରୁଧିରାଧାରା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରୁଧିର+ଧାରା)—ଧାରାକାରରେ ପଡୁଥିବା ରକ୍ତ—Flow of blood; copious discharge of blood. Rudhirādhārā

ରୁଦ୍ରାଂଶୀ [ଦ୍ର—ଅମ୍ଭେ ରୁଦ୍ର ଅବତାର ତୁମ୍ଭେ ରୁଦ୍ରାଣୀ ପ୍ରାକୃ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।] ରୁଦ୍ରାଣୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁଧିର ନଦୀ—ସ. ବ—ନଦୀ ରୂପେ ବହୁଥିବା ରୁଧିର—
Rudhira nadī A river of blood.

ରୁଧିରପାୟୀ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ରୁଧିର+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସେ ରକ୍ତ ପିଏ— (ରୁଧିରପାୟିନ୍—ସ୍ତ୍ରୀ) Blood-drinking. ସ. ବ. ପୁଂ—ରାକ୍ଷସ—Demon.
Rudhirapāyī

ରୁଧିର ପିତ୍ତ—ସଂ. ବ—ରକ୍ତ ପିତ୍ତ ରୋଗ (ଦେଖ)
Rudhira pitta Rakta pitta roga (See)
(ରୁଧିରସମ୍ପୃ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୁଧିର ପ୍ଲାବିତ—ସଂ. ବ୍ରୀ (ଆପ୍ଲୃ ଭଦ୍)—ଅଦ୍ଭିଃସମ୍ପୃ ରକ୍ତାକ୍ତ—
Rudhira plābita Smeared with blood; steeped in blood.

ରୁଧିର ମଣି—ସଂ. ବ—ପ୍ରବାଳ; ପୋଦ୍ଦଲା—
Rudhira maṇi Coral.

ରୁଧିର ସ୍ରୋତା—ସଂ. ବ—ସ୍ରୋତ ଆକାରରେ ପ୍ରବାହିତ ରକ୍ତ—
Rudhira srotaḥ Blood flowing in currents.

ରୁଧିରାକ୍ତ—ସଂ. ବ୍ରୀ. (ଅଞ୍ଜ୍ ଭଦ୍)—ରକ୍ତ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ; ରକ୍ତାକ୍ତ; ରକ୍ତ ବୋଳା—Smeared with blood; blood-soiled; blood-stained.
Rudhirākta

ରୁଧିରାକ୍ତ କଳେବର—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା)—ରକ୍ତାକ୍ତ ଶରୀର—
Rudhirākta kalebara Body smeared with blood. ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଶରୀରରେ ରକ୍ତ ବୋଳା (ରୁଧିରାକ୍ତ କଳେବରା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ୍ରୀ) ହୋଇଥାଏ—Having the body smeared with blood.
ରୁଧିରାକ୍ତ ଦେହ / ରୁଧିରାକ୍ତ ଶରୀର } ଅନ୍ୟରୂପ

ରୁଧିରାକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ମଣି ବିଶେଷ—A blood-coloured gem. [ଦ୍ର—ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଢଳାକ୍ ଥଳା ଓ ବାହାରେ କାଳା ପରି; ଏହା ଧାରଣକାଳୁ ସୁଖୀ କରେ (ହ. ଶ.)।]
Rudhirākhya

ରୁଧିରାଶନ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରୁଧିର+ଅଶନ)—ଯେ ରକ୍ତ ଖାଏ; ରକ୍ତ ଖାଇବାକୁ—Blood-eating; subsisting on blood. ସଂ. ବ—୧। ରାକ୍ଷସ—1. Demon. ୨। (ନାମ) ରାବଣର ସେନାପତି—2. Name of a demon killed by Rāmachandra.
Rudhirāśana
ରୁଧିରାଶନା / ରୁଧିରାଶିନା } ସ୍ତ୍ରୀ

ରୁଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରଉଣ୍ଡ୍)—ପ୍ରହରୀମାନଙ୍କ ପାଳ ଅନୁସାରେ ଗସ୍ତ ବାହାରେ ରୌଁରେଁଦ୍ ରୋଂଦ ଗଶ୍ତ ରକ୍ଷ

ରୁପ ଅଙ୍କିବା—ଗ୍ରା. କି [ସ.ରୂପ+ଅଙ୍କନ]—ଚଳ ଅଙ୍କିତ କରିବା—
Rupa āṅkibā To draw a figure.
[ରୂପ କରିବା, ରୁପ ଗଢ଼ିବା —ଅନ୍ୟରୂପ]
ରୂପଆଙ୍କା **रूपलिखना**

ରୁପ କଥା—ଗ୍ରା. ବ [ସ. ରୂପ କଥା]—୧ । ରୂପକଥା; କାହାଣୀ-
Rupa kathā 1. Folk tale. ୨ । ଗଳ୍ପ—
ରୂପକଥା **कहानी** 2. Tale; fable. * । ନୈତିକଗଳ୍ପ—
3. A moral tale,

ରୁପ କରିବା—ଗ୍ରା. କି—୧ । ରୁପ ଆଙ୍କିବା (ଦେଖ)—
Rupa karibā 1. Rupa āṅkibā (See). ୨ । ରୁପ
କାଢ଼ିବା (ଦେଖ)—Rupa kārḍhibā (See).

ରୁପ କାଢ଼ିବା—ଗ୍ରା. କି.—ଛନ୍ଦ ବାହାର କରିବା; ଭଙ୍ଗୀ ଦେଖାଇବା-
Rupa kārḍhibā To cut a figure.
ଚେହେରା ଦେଖାନ, ରୂପ ଦେଖାନ **रूप निकालना**
[ରୂପ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା; ରୁପ ବାହାର କରିବା —ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୁପ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କି.—୧ । ଘାରିଯା କରିବା; ଅବଲମ୍ବ
Rupa dekhā(khe)ibā କରିବା—To illustrate the
ଅବଲମ୍ବ କରା **रूप दिखाना** meaning of a song by
gestures while dancing.
୨ । ରୁପ କାଢ଼ିବା (ଦେଖ)—2. Rupa kārḍhibā (see)

ରୁପବନ୍ତ—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ—(ସ. ରୂପବତ୍)—୧ । ରୂପବାନ୍; ସୁନ୍ଦର—
Rupabanta ରୂପବନ୍ତ **रूपवन्त** 1. Beautiful.
[ରୂପବନ୍ତୀ – ସ୍ତ୍ରୀ] [ରୂପବାନ୍; ରୂପ ଇଶିଷ୍ଟ —ସ ପୁଂ]
[ରୂପବତୀ, ରୂପ ଇଶିଷ୍ଟା—ସ ସ୍ତ୍ରୀ]

ରୁପୟା—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍କଳ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ) ବ.—ଟଙ୍କା
Rupayā Rupee.

ରୁପ ରେଖ—ଗ୍ରା. ବ.—ରୂପରେଖ (ଦେଖ)—Rūpa rekha
Ruparekha ନାମଗନ୍ଧ **रूपरेख** (See)

ରୁପା—ଦେ. ବ.—[ସ. ରୂପ୍ୟ]—୧ । ରଜତ; ରୌପ୍ୟ ଧାତୁ—
Rupā ରୂପୋ **रूपा** 1. Silver. ବିଣ.—ରୌପ୍ୟମୟ,
ରୂପୋର **रूपाका** ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ—Made of silver.

ରୁପାଇ—ଦେ. ବ—ରୁପେଇ (ଦେଖ)
Rupāi Rupeī (See)

ରୁପା(ପେ)ଇବା—ଦେ. କି.—(ସ. ରୁହ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ପ୍ରେରି ଧାତୁ)—
Rupā(pe)ibā ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ରୋପଣ କରାଇବା—To cause
ରୁ(ରୋ)ପାନ **रोपवाना** to be planted.

ରୁପା ଖଡ଼ୁ—ଦେ. ବ.—ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ ବଳୟ—Silver bangle.
Rupā khaṛdu [ଡ଼—ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ ଅଳଙ୍କାର ବା
ରୂପୋର ଖାଡୁ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ରୁପା ଶବ୍ଦ ଲଗା ହେଲେ
रूपाका कंगन ସେମାନେ ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ ଥିବାର ସୂଚନା କରାଏ ।
ଯଥା ରୁପାକାତ, ରୂପା ଚୁଡ଼ୀ, ରୁପା ବାସନ, ରୁପା
ଗାଳବତ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ।]

ରୁପା ଗହଣା—ଦେ. ବ.—ରୌପ୍ୟାଳଙ୍କାର—
Rupā gahaṇā Silver-ornament.
ରୂପୋର ଗୟନା **रूपाका गहना**

ରୁପା ଗିଲ୍(ଲି)ଟି—ଦେ. ବ.—(ସ. ରୂପ୍ୟ+ଇଂ. ଗିଲ୍ଟ୍)—
Rupā gil(li)ṭi ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ରୌପ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ
(ରୁପା ଗିଲ୍ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ) — ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ଚାକ ଚାକୁ
ରୂପୋ ମିଶ୍ରିତ ରଙ୍ଗଚଢ଼ଣ୍ଡି କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—Process of
रूपेकी गिलटि gilding a thing with silver.
[ରୁପା ଗିଲ୍ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ] ବିଣ.—ଉପରେ ରୌପ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ ଦ୍ରବ
ଚଳା ଯାଇ ରଜତାର କରି ଯାଇଥିବା(ବସ୍ତୁ)—
Silver-gilt (article).

ରୁପା(ପ୍ପା) ଛୁଆଣି—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ-(ସ.ରୌପ୍ୟ+ଛଦନ)—ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ
Rupā chhā(chhu)āṇi ଉପରେ ରୁପାର ପତ୍ର ମଡ଼ାଇବା—
ରୂପୋ ଛାଓୟା **रूपासे छावना (ढकना)** Overlaying or
plated with silver.

ରୁପା ପତର—ଦେ. ବ.—[ସ. ରୌପ୍ୟ+ପତ୍ର]—ରୌପ୍ୟର ପତଳା
Rupā patara ପତ୍ର—Leaf or thin plaing of silver;
ରୂପୋ ପାତ **रूपाका पत्तर** foil of silver. [ଦ୍ର—
[ରୁପା ପତ୍ର ଅନ୍ୟରୂପ] ରୁପା ପତର ଅପେକ୍ଷା ରୁପା ପାଉଆ
ଅଳ୍ପର ପତଳା ।]

ରୁପା ପାତିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—ଏକ ପ୍ରକାର ଲୁଣି ମାଛ—
Rupā pātiā A species of sea fish. ଦେ. ବ.—
୧ । ଜହ୍ଲା ମାଛ (ଦେଖ)—1. Jahlā (See)
୨ । ରୁପାର ଖୁବ୍ ପତଳା ପତର—2. A foil or
very thin plate of silver.

ରୁପା ସ(ସା)ଜ—ଦେ. ବ.—ଏକ ସାର ରୁପାର ବାସନ ବା ଅଳଙ୍କାର
Rupā sa(sā)ja A set of silver utensils or
ରୂପୋସାଜ **रूपाकीसाज** ornaments.

ରୁପି—ଦେ. ବ.—(ସ. ରୁକ୍ଷ) —ମୁଣ୍ଡରେ କେଶମୂଳରେ ଜନ୍ମିବା ମଇଳା
Rupi ଚମ—Dandruf; scurf; seborrhoea; acne;
ଖୁସ୍କୀ, ମରାମାସ **रुस्सी** sabacea.

ରୁପିଆ—ବୈ—ଦେ. ବ.—[ସ.ରୂପ୍ୟ, ଫା.ରୁପା(ପେ)ୟା]-୧ । ରୌପ୍ୟ-
Rupiā ମୁଦ୍ରା; ଟଙ୍କା—1. Rupee; silver coin
ଟାକା, ରୂପେୟା **रूपया** ୨ । ନଗଦ ଧନ—2. Cash; money.

ରୁପିବା—ଦେ. କି.—(ସ. ରୁ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ପ୍ରେରି ଧାତୁ) —୧। ବୃକ୍ଷଦିକୁ
Rupibā ଭୂମିରେ ପ୍ରୋପଣ କରିବା—1. To plant trees.
ରୋପା **रोपना** ୨ । ବୁଣିବା—2. To Saw. [ଦ୍ର—ପ୍ରେମ
ସାଜକୁ ରୁପିଲା ଉହାଁର । ଉଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।]

ରୁପିମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ.—ଯେଉଁ ମସ୍ତକ ମଇଳା ଚମରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—Head
Rupi muṇḍa full of dendruf; scurey head.
ଖୁସ୍କୀଓୟାଲା ମାଥା **रूस्सीवाला सीर**
ରୁପିମୁଣ୍ଡା, ରୁପି ମୁଣ୍ଡିଆ—ପୁଂ
ରୁପିମୁଣ୍ଡେଇ, ରୁପିମୁଣ୍ଡୀ —ସ୍ତ୍ରୀ } ବିଣ

ରୁପୁ—ଗ୍ରାଦେ. (ବସୁର) ବ—ଶୁଆ—
Rupu Parrot.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁପୁଡ଼ା—ଦେ. ବ.—ଯୋଗାସନ ବିଶେଷ—
Rupurḍā A jogic posture. (ଉ—ରୁପୁଡ଼ା ଆସନ (ରୁପୁଡ଼ା ଆସନ—ଅନ୍ୟରୂପ) କେହୁ କରନ୍ତି । ପ୍ରାରୀ. ପରତେ· ଗୀତା ।)

ରୁପୁ(ପେ)ଲି—ଦେ. ବିଣ.—(ସଂ· ରୂପ୍ୟ)—୧ । ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ—
Rupu(pe)li ରୁପୁ(ପା)ଲୀ **रुपहली** 1. Made of silver· ୨ । ରୂପଭାବ—2. Silver-white; silvery. ୩ । ରୌପ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to silver. ୪ । ରୁପାରେ ଗିଲ୍ଟ ହୋଇଥିବା—4. Silver-gilt. ୫ । ରୁପାରେ ଛୁଆଣି ହୋଇଥିବା—5. Silver-plated; overlaid with a thin layer of silver. ବ.—୧ । ଜର୍ମାନ୍ ସିଲ୍‌ଭର୍; ଝଡ଼—1. Pewter; german silver. ୨ । କୃତ୍ରିମ ରୁପା—2. Artificial silver. ୩ । ଆଲୁମିନିୟମ୍ ନାମକ ଧାତୁ—3. Aluminium.

ରୁପୁଲି ଅଳଙ୍କାର—ଦେ. ବ.—୧ । ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ ଅଳଙ୍କାର—
Rupuli alaṅkāra 1. Silver ornament. ୨ । **रुपोर अलङ्कार** ରୁପା ପରି ଦେଖା ଯାଉଥିବା କୃତ୍ରିମ ଅଳଙ୍କାର—2. Ornament looking white like silver. ୩ । ଜର୍ମାନ୍ ସିଲ୍‌ଭର୍ ଅଳଙ୍କାର—3. Ornaments of german silver. ୪ । ଆଲୁମିନିୟମ୍ ଅଳଙ୍କାର—4 Ornaments made of aluminium, [ଦ୍ର—ଏହିପରି ରୁପୁଲି ବାଡ଼ି, ରୁପୁଲି କଠଉ, ରୁପୁଲି ବେଢ, ରୁପୁଲି ଥାଳ, ରୁପୁଲି ଝୁଲେଇ ।]

ରୁପୁଲି କାଳି—ଦେ. ବ—ରୌପ୍ୟ ପରି ଚକ୍ ଚକ୍ କରୁଥିବା ଲେଖିବାର ସର୍ଦ୍ଦୀ—Silvery ink.
Rupuli kāḷi **रुपहली रोंसनाई**
[ରୁପୁଲିଆଇ(ଉ), ରୁପୁଲିଆ(ଆ)ଇ, ରୁପୁଲିଆଇ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୁପୁଲିପାଣି—ଦେ. ବ—ରସାୟନିକପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଧାତୁମିଶ୍ରିତ ଶୁଳ୍କ ଦ୍ରବ, ଯାହା ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଉପରେ ରଞ୍ଜିତ ହେଲେ ରୂପୋରଜଳ ଭଳି ଦେଖାଯାଏ—
Rupuli pāṇi **रुपहलीपानी** A chemical liquid which imparts a silvery hue to things on which it is laid.

ରୁପେଇ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦେବତାଙ୍କ ନାମ—1. Name of a
Rupeī popular Goddess. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା **रूपका** ରୂପୋର ନାମ—2. A name given to women. ବିଣ—ରୌପ୍ୟନିର୍ମିତ—Made of silver.

ରୁପେଇ ସୁନେଇ—ଦେ.ବି--କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦୁଇ ଭଉଣୀ (ସୁନେଇ ସୁନା ଝୁଲେଇ ଧରି ଖେଳେ ଓ ରୁପେଇ ରୂପା ଝୁଲେଇ ଧରି ଖେଳେ ।)—Names of two sisters in folk tales. (ଉ— ସୁନେଇ ବେଇଚ୍ଚ ମାଙ୍କଡ଼, ରୁପେଇ କାଚେ କାପଡ଼—ରୂଢ଼ା ମାକଡ଼ କାହାଣୀ ।)

ରୁପେ(ପୈ)ୟା—ବୈଦେ. ବ (ଫା ରୁପୈୟା)—୧ । ରୌପ୍ୟମୁଦ୍ରା—
Rupe(pai)yā 1. Silver coin. ୨ । ୧୬ ଅଣା **रूपेया** ରୂପେୟା ମୂଲ୍ୟର ବା ଏକ ତୋଲା ଓଜନର ରଜତ ମୁଦ୍ରା—A rupee weighing one tola, and of the value of sixteen annas.

ରୁବ୍‌କାରି—ବୈଦେ.ବି (ଜରିଆ; ଫା, ରେବ୍‌କାର୍)—୧ । ରେବକାର; ଅଦାଲତଙ୍କର କୌଣସି ମକଦମା ବିଷୟକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Rub-kāri ରୋବକାରୀ କର୍ମ ବା କାର୍ଯ୍ୟାବଳି—1. Proceedings of a court regarding a case. ୨ । ଅଦାଲତଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ଲିଖିତବ୍ୟ ଆଦେଶ—2. A written judgment of a case stating the facts or grounds of decision and authenticated by signature and seal of the court; a written decision of a court. [ଦ୍ର—ରୁବ୍‌କାରରେ ମକଦମାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟର ବିବରଣ ଓ ଅଦାଲତଙ୍କ ମୀମାଂସାର ହେତୁବାଦ ଓ ପ୍ରମାଣିତ ପ୍ରମାଣର ସାରାଂଶ ଲିଖିତବ୍ୟ ହୋଇ ଜାହାଜ ହାକିମଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ଓ ମୋହରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।]

ରୁବ୍(ବୁ)ରୁବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଅନୁର୍ଦାହ; ମନୋଦୁଃଖ—
Rub-(bu)rubā Heart-burning. ବିଣ—ଅନୁର୍ଦାହଯୁକ୍ତ- Mentally pained; grieved.

ରୁବ୍(ବୁ)ରୁବାହେବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—(ମନ) ବ୍ୟଗ୍ର ହେବା-
Rub(bu)rubā hebā (the mind) to be disturbed or agitated.

ରୁବଣ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ - ରେବଣ (ଦେଖ)
Rubaṇa Robaṇa (See)

ରୁବଣା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ତେ. ରେବଣା)—ପଥରର ପେଷଣ
Rubaṇā ଯନ୍ତ୍ର [ଦ୍ର— ଗୋଟିଏ ପଥର ଶିଳ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଡୁର ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଳା ହୋଇଥାଏ; ସେ ଗର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଜଳସ ରଖି ସେ ଗର୍ତ୍ତକୁ ଗହିଁ ଗୋଟିଏ ଶିଳଘୁଅ ବା ମୂଷଳରେ ଜାହା ପେଶାଯାଏ—A mortar or stone slab or pestling piece consisting of a slab of stone with a receiving hole in the middle.

ରୁବ(ବୁ)ଣାଗୁଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ପେଢ଼ି ମୂଷଳ ପ୍ରଭୃତିଦ୍ୱାରା
Ruba(bu)ṇā gurḍā ରୁବୁଣାର ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ରଖାଯିବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ପେଷଣ କରାଯାଏ—The pestle of a Rubaṇā slab.

ରୁବ(ବୁ)ଲ୍—ବୈଦେ.ବ—(ଇଂ ରୁବ୍ଲ, rouble)—ରୁଷିଆରେ ପ୍ରଚଳିତ
Rubbul ରୌପ୍ୟ ମୁଦ୍ରାବିଶେଷ [ଇଂରାଜୀ ଛଅ ଶିଲ୍ଲିଙ୍ ଓ
ରବଲ **रुबल** ଆମ ଦେଶର ୫ ୧୪]—A silver coin of Russia.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁବ(ବୁ)ଲ୍ ——ବୈଦେ. ବ [ଇଂ. ରବ୍ଲ]—ପାହାଡ଼ରୁ ଖୋଲାଡ଼େଇ
Ruba(bu)l ଅସିଥିବା ଗେଣ୍ଠପଥର; ରବଲ; ରେବଲ ପଥର—
(ରୁବଲ୍ପଥର, ରୁବ୍ଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Brash; small &
ରବଲ ରୋଡ଼ୀ irregular bits of stone as they
come from the quarry; rubble.

ରୁବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ପେଷା; ପେଷଣ; ରୁବିବାକର୍ମ; ମ୍ଭ ବର
Rubā ଆବ ରରଡ଼ିବା—Grinding corne tc in
a mill, ବୈଦେ. ବ—ରୁବାଇ (ଦେଖ)—
Rubāi (See)

ରୁବାଇ—ପ୍ରାଦେ. ବ (ଫା)—ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ଗେସ୍ତ ନାୟକ-
Rubāi ନାୟିକା ଓ ବରାହୁତ ଦର୍ଶକଙ୍କ ପ୍ରେମବିଷୟକ ଗୀତ—
ରୁବାଇ ରୁବାଇ Amatory songs sung on the
occasion of marriage festivities.

ରୁବାବ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ରେଅବ୍)—୧ ଅଭ୍ୟାସ—
Rubāb 1. Habit. ୨ । ମନ୍ଦ ଅଭ୍ୟାସ—
ରୋୟାବ ରୋଆବ 2. Bad habit.

ରୁବି—ବୈଦେ ବ (ଇଂ ରୁବ୍ଜ) —୧ । ମାଣିକ; ଗ୍ଲେଟ ଗ୍ଲେଟ ନାଲିଆ
Rubi ରତ୍ନ—1. Ruby. ୨ । ଛପାଖାନାରେ ଛପା ଢେବା
ରୁବୀ ରୁବୀ ଟାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅତି ଗ୍ଲେଟ ଗ୍ଲେଟ ଅକ୍ଷର ବା
ଟାଇପ୍—2. Very small-sized printing
type; ruby-type.

ରୁବିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କି—ପେଷଣ କରିବା; ମ୍ଭଗ ବରଆଦିକୁ
Rubibā ଚକରେ ରଗଡ଼ିବା—To grind corn etc in
a hand mill. [ଦ୍ର—ରୁବିବା ବା ରଗଡ଼ିବା
ଦ୍ୱାରା ମୁଗ ଆଦି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୁଏ; ରୁରିବା ଦ୍ୱାରା ଏହା
ରୁଣ୍ଡି ହୁଏ ।]

ରୁବୁ(ବୂ)—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ) (ରୁ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା +
Rubu(bū) କର୍ତ୍ତୁ. ଉ, ଊ (—ଶ୍ୱେତେରଣ୍ଡ; ଧଳା
[ରୁରୁ(ବୂ)କ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଗବ ଗଛ—The white
variety of castor oil-seed plant.

ରୁବୁଣା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ରୁବଣା (ଦେଖ)
Rubuṇā Rubaṇā (See)

ରୁଭବ—ଦେ. [ସ. ରୁଭୁ(=ଦେବତା)ଶବ୍ଦର ବହୁବଚନ ରୂପ]—
Rubhaba ଦେବତା—God. (ଜ୍ର—ରୁଭବ ସେ ବ ମନୁଷ୍ୟ,
କେଉଁ ଦେଶୀ, ଜନମ କେଉଁ ରାଜକୁଳେ । ଅଯୋନ୍ୟ.
ବଦରଥ ଚକ୍ରାମଣି ।)

ରୁମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରୁମ୍; ସ. ରୋମକ)—୧ । ଗ୍ରୀସ୍, ଇଟାଲି ଓ
Rum ତୁରସ୍କ ଆଦିର ପାରସ୍ପି ନାମ—1. Persian name
ରୁମ of Greece, Italy and Turkey and ad-
ରୂମ joining countries. [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫ମ
ଶତାବ୍ଦୀରୁ ରୋମକ ଜାତିର ଶକ୍ତି ବଢ଼ିଲା । ଯୁନାନ୍ (ଗ୍ରୀସ୍)ର
ପତନ ପରେ ରୋମକ ଏକ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଜାତି ହେଲା ।
ଏମାନଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଇଟାଲିର ରୋମ ନଗର ଥିଲା ।
ସ୍ପେନ୍‌ଠାରୁ ଆରବ ଓ ମିଶର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଜାତି ରାଜ୍ୟ
ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀ: ୩ୟ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷରେ ଏ
ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ୨ ଶାସନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲା ଖ୍ରୀ. ୩୩୦ରେ
କୈସର୍ କନଷ୍ଟାଣ୍ଟାଇନ୍ (Constantine) କୁସ୍ତୁନିଆ
(Constantinople) ନଗରରେ ନିଜର ରାଜଧାନୀ
ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଖ୍ରୀ. ୩୯୫ ରେ ପୂର୍ବୀୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ
ରୋମ ରାଜ୍ୟ ଧୀରେ ଧୀରେ ନିର୍ବଳ ହେଲା; ଗଥ୍ ଓ ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍
ଆଦି ଜାତିମାନେ ଏ ରାଜ୍ୟକୁ ଧ୍ୱଂସ କଲେ । ପୂର୍ବୀୟ ରାଜ୍ୟ
ଖ୍ରୀ. ୪୬୬ ଠାରୁ ରୋମ୍ ରାଜ୍ୟ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା ।
ଇରାରୋପର ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ ଭାଗ, ଅସିଆର ପଶ୍ଚିମ ଭାଗ ଓ
ଉତ୍ତର ଅଫ୍ରିକା ଓ ଅନେକ ଦ୍ୱୀପ ଏ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ
ଥିଲା । ସେହି ସମୟରୁ ତୁର୍କୀ (ତୁରସ୍କ, ଯହିଁର ରାଜଧାନୀ
କୁସ୍ତୁନିଆ) 'ରୁମ୍' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହୋଇଅଛୁ—ଏ..ଶ
ଅଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁରସ୍ତୀୟ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଶୁକ୍ରବାର
ଦିନ ମସଜୀଦ୍‌ରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲ୍ଲ ବେଳେ ରୁମ୍ ବାଦସାହା
ବା ରୁମ୍ ସୁଲତାନ୍‌ଙ୍କ ନାମରେ ଜୟଜୟକାର କରନ୍ତି ।]

ରୁମ ୨ । (ଇଂ. ରୂମ୍) କକ୍ଷ; ପ୍ରକୋଷ୍ଠ; କୋଠରି; କାମରା—
ରୁମ 2. Room.

ରୁମ୍ଝୁମ୍(ମୁ)—ଦେ. ଅ—ରୁମୁଝୁମୁ (ଦେଖ)
Rumjbum(mu) Rumujhumu. (See)

ରୁମ୍(ମୁ)ରୁମିଆଁ(ଆ)—ଦେ. ବଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଗ୍ଲୋମମୟ)—
Rum-(mu)rumiāñ(ā) ଯେଉଁ ଜୀବର ବା ବସ୍ତୁର ଦେହଯାକ
[ରମ୍(ମୁ)ରୁମା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଘନ ଗ୍ଲୋମରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—Hairy;
(ରୁମ୍[ମୁ]ରୁମୀ, ରୁମ୍[ମୁ]ରୁମେଣ୍ଟ—ସ୍ତ୍ରୀ) furry; wooly;
ରୋମଶ, ରୋଆଁଓୟାଲା ਝਰਾਰਾ, ਝਰਾਰਾ, ਰੋਂਆਂਵਾਲਾ shaggy.

ରୁମ୍‌ମେଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୁମ୍‌ମେଟ୍)—ଶୟନାବାସରେ ଏକ
Rum-met ହୋଟେଲ୍‌ରେ ରହୁଥିବା ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଗୋଟିଏ
ରୁମମେଟ ਰੂਮਮੇਟ କୋଠରୀରେ ଥାଆନ୍ତି—Room-mate.

ରୁମ୍-ହା—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ. (ସ.ଗୁଜମାଷ)—୧ । ବରଗଡ଼ ଶସ୍ୟ;
Rum-hā ବବଟି—1. Dolichos Sinensis; the cow-
(ରୁମ୍[ହ୍ମ]—ଅନ୍ୟରୂପ) pea. ୨ । ବରଗଡ଼ା ଛୁଇଁ—2. A
kind of been; Vigna Catjung.

ରୁମ—ଦେ. ବ (ସ. ରୋମନ୍)—୧ । ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଆଦିଙ୍କ ରୋମ;
Ruma ଗ୍ଲୋମ—1. Fur; down (on the body of
ରେଁା, ରୁଆଁ, ରୋଆଁ beasts and birds). ୨ । ମନୁଷ୍ୟଛଡ଼ା
ରୋଆଁ ମନୁଷ୍ୟର ଦେହ ଉପରେ ଉଠିଥିବା ଶ୍ଲେଟ ଓ କୋମଳ କେଶ
—2. The down growing on the whole
body of men. ୩ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣ—
3. Minute quantity. ୪ । ଗୋଟିଏ ଗ୍ଲୋମର
ଚଉଡ଼ା ପରିମାଣ—4. Hairbreadth; the
breadth of one hair. [ଦ୍ର—ଦେହର ବର୍ଣିଷ୍ଠ
ଅଂଶର, ଯଥା ମନୁଷ୍ୟମୁଣ୍ଡର, ମୁଛର, ଦାଢ଼ିର ଓ ଜଘସ୍ଥର
ଲମ୍ବ କେଶକୁ ଏବଂ ପଶୁକ ଲୋମର, ଘୋଟକ ସିଂହାଦିଙ୍କର
ବେକର ଲମ୍ବ କେଶକୁ କେଶର ବୋଲିଯାଏ ଓ ଜୀବମାନଙ୍କ
ଅଙ୍ଗର ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନର ଶ୍ଲେଟ କେଶକୁ ରୁମ ବୋଲିଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁମ ଉଖା(ପା)ଡ଼ିବା—ଦେ.କି—୧ । ଦେହର ଲୋମ ଉତ୍ପାଟନ କରିବା Ruma ukhā(pā)ṛdibā —1. To uproot the fur (ରୁମ ଉଠା[ଠେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) from the body; ରେଁଆତୋଳା to fleece. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର **ରୋଆଁ ଉଖାଡନା** ସାମାନ୍ୟ ଅନଷ୍ଟ କରିବା—2. To slightly injure a person. ୩ । (ଅଶ୍ଳୀଳାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପସ୍ଥାଦର ଲୋମ ଉତ୍ପାଟନରୂପ ହେୟ ବା ଦୃଶ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—3. To uproot the hair of another person's privities (considered to be one of the meanest duties).

ରୁମ ଉଖୁ(ପୁ)ଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ଦେହର ରୋମ ଉତ୍ପାଟିତ ହେବା— Ruma ukhu(pu)ṛdibā The uprooting or falling (ରୁମ ଉଠିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) off of the down from ରୋଆଁ ଉଠେଯାଓୟା **ରୋଆଁଉଖଡନା** the body.

ରୁମ ଉଠିବା—ଦେ: ବି—୧ । ଦେହର ଲୋମ ଉତ୍ପୁତ୍ପତ୍ତିବା—1. The Ruma uṭhibā coming out or falling off of the ରୋଆଁଉଠା furs from the body. ୨ । ଦେହର ସ୍ଥାନ-**ରୋଆଁ ଉଖଡନା** ବିଶେଷରେ ରୋମ କଅଁଳିବା; ରୋମୋଦ୍ଗମ—**ରୋଆଁଉଠନା** 2. The coming out or growing of down on the body. ୩ । ଭୟ; ଉତ୍ସୟାଦିଜନିତ ରୋମ ଟାଙ୍କୁର ଉଠିବା; ରୋମାଞ୍ଚ—3. Standing of the hairs of the body on their ends; horripilation; thrilling.

ରୁମ ଛୁଇଁବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଅନଷ୍ଟ Ruma chhuiñbā କରିବା—To injure a person (ରୁମ ବଙ୍କା କରିବା; ରୁମ ବଙ୍କା[ଙ୍କେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) very ରେଅଁ ବାଁକାନ (ଛୋଅଁ) slightly: [ଉ—ସ୍ପର୍ଶ ସୂଚକ। ଯେବେ **ରୋଆଁଛୁନା** ଗଲ୍ପବେଳେ ହେବେ ଗୋଟି, ନ ଘାରବେ ବଙ୍କା କରି ମୋଚ୍ଚୋର ରୁମଟି । କୃଷ୍ଣଦିଂଦ୍ର. ମହାଭାରତ ବିରାଟ ।] [ଦ୍ର—ଲୋକେ କଥାରେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କହିଥାଆନ୍ତି—ତୁ ଭଲା ମୋ ରୁମ ଛୁଇଁବୁଟି ? ତୁ ଭଲା ମୋ ରୁମ ବଙ୍କା କରିଘାରବୁ ନା ? କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହର ଗୁଡ଼ିଏ ଲୋମ ଉପାଡ଼ିଲେ ଯେଉଁପର ଜଷ୍ଟବୋଧ ହୁଏ;ଗୋଟିଏ ଲୋମ ଉପାଡ଼ିଲେ ତା-ଠାରୁ ଅଳ୍ପ କଷ୍ଟ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ହାତ ଲଗାଇଲେ ବା ମନୁଷ୍ୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ହାତ ଦେବା ସ୍ଥାନର ଲୋମମାନ ବଙ୍କ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ରୁମ ଉପାଡ଼ିବା, ରୁମ ବଙ୍କାଇବା; ରୁମ ଛୁଇଁବା ଶବ୍ଦମାନ ଲକ୍ଷଣାଟରେ କଷ୍ଟଦେବା, ସାମାନ୍ୟ କଷ୍ଟ ଦେବା ଓ ଜଡ଼ୁମାତ୍ର କଷ୍ଟ ଦେବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ରୁମ ଟଙ୍କା(ଙ୍କୁ)ରିବା—ଦେ. ବି.—(ଶୀତ, ଭୟ, ବିସ୍ମୟ ଓ ପ୍ରେମର ଅଧିକ୍ୟ ହେଉ) ରୋମାଞ୍ଚ ଜାତ ରୋମାଞ୍ଚ ହୋଇବା; ଶିହରଣ ହେବା; ରୋମହର୍ଷଣ—The stand-**ରୋଆଁ ଖଡାହୋନା, ରୋଂଗଟେ ଖଡାହୋନା** ing of the hairs on **ରୁମ ଟାଙ୍କିବା; ରୁମ ଟାଙ୍କି ଉଠିବା** } —ଅନ୍ୟରୂପ **ରୁମ ଟାଙ୍କୁରିବା; ରୁମ ଠିଆହେବା** } the ends; horripilation; thrilling.

ରୋମବାଙ୍କାହଓୟା, ଶିହରଣ **ରୋଂଗଟେଖଡ଼ାହୋନା**

ରୁମ ନୁ(ଲୁ)ଚିବା—ଦେ. ବି.—ଅନ୍ଧକାର ଯୋଗୁଁ ଦେହସ୍ଥ ଲୋମ Ruma nu(lu)chibā ଆଖିକୁ ଦେଖା ନ ଯିବା—The ରୋମ ଦେଖା ନା ଯାଓୟା down on the body not being **ରୋଆଁ ନ ଦିଖନା** visible to the eyes owing to (ରୁମ ଲୁଚ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) darkness.

ରୁମ ନୁ(ଲୁ)ଚିବା(ଲା) ବେଳ—ଦେ. ବି.—ସନ୍ଧ୍ୟା; ସନ୍ଧିସଞ୍ଜ; Ruma nu(lu)chibā(lā) bela ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ଅବ୍ୟବହିତପର-ରୁମ ନୁ(ଲୁ)ଚି ବେଳ } ବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଗୃହଆଡ଼େ ଅନ୍ଧାର ରୁମ ନୁ(ଲୁ)ଚି ଅନ୍ଧାର } —ଅନ୍ୟରୂପ ଘୋଷ ଯିବାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଅଳ୍ପ ଅନ୍ଧକାର ସମୟ (ଯେଉଁ ସମୟରେ ଆଗରେ ଠିଆ **ଧୁଁଧଳା କାଳ** ହେବା ମନୁଷ୍ୟର ଅଳ୍ପଦୂରକୁ ବାର ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ଦେହର ଲୋମମାନ ଆଖିକୁ ଦେଖା ପଡ଼େ ନାହିଁ) Dusk; sun down (just when the down of the body is not visible to the eye.)

ରୁମ ବଙ୍କା କରିବା—ଦେ. କି.—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସାମାନ୍ୟ Ruma baṅkā karibā ମାତ୍ର ଅନଷ୍ଟ କରିବା—ରୋମ ବାଙ୍କାନ (figurative) To injure a person even slightly.

(ରୁମ ବଙ୍କା ହେବା; ରୁମ ବାଙ୍କିବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ)

[ରୁମ ବଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] **ରୋଆଁ ବାଁକା କରନା**

ରୁମ ମୂଳ—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ଲୋମ ମୂଳ)—୧ । ଲୋମମୂଳ—Ruma mūla **ରୋଆଁକୀଜଡ** 1. The root of the down of the body. ୨ । ଲୋମକୂପ—2. The ରୋମେରଗୋଡା pores of the skin.

ରୁମରୁମିଆ(ଆଁ)—ବି. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଂ. ଲୋମଶ)—ଲୋମଶ— Rumarumia(ām̃) Furry; hairy; wooly. ଲୋମଶ (ରୁମରୁମା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରୁମରୁମୀ, ରୁମରୁମେଇ—ସ୍ତ୍ରୀବାଚକ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରୂପ)

ରୁମା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁ ଧାତୁ=ରବ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ମ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—Rumā ୧ । ସୁମାସୃଗବର୍ତ୍ତିତା ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ପତ୍ନୀ—1. The wife of Sugriba described in the Rāmāyaṇa. [ଉ—ବଳତ ଦୁଃଖ ସୁଗ୍ରୀବ ସୁରଙ୍ଗେ, ବଳସିତ ଯେ ତାଗ୍ର ରୁମା ସଙ୍ଗେ । ରଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ।] [ଦ୍ର—ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତରଙ୍କ ତନୟା ଓ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ବାଳୀ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟରୁ ତଡ଼ି ଦେବା ସମୟରେ ରୁମା ବାଳୀଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ରହିଥିଲେ । ସେରେ ଶାପ୍ତସଙ୍କଦ୍ୱାର ବାଳୀ ନିହତ ହେବାରୁ ରୁମା ସ୍ୱାମୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପୁନର୍ମିଳିତା ହେଲେ ।] ୨ । ସୁରଘୁଡାଳା ଅଞ୍ଚଳର ସାମ୍ଭର ପ୍ରଦେଶର ଲୁଣର ଖଣି—2. Mines of rock salt in Rājputānā (N. W. India) ୩ । ଶୁକ (ଦେଖ)—3. Śuka. (See) (କବିଗଣ ଦେବେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) । ଦେ. ବି—୧ । ଲୋମମୟ ପଶମୀ କାପଡ଼ ବସ୍ତ୍ର—1. Dress of fur. ୨ । ପଶମୀ ଲୁଗା—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଊନୀକପଡା 2. Woolen cloth. ଦେ. ବ୍ୟ—୧ । ଲୋମମୟ—
ରୋଆଁଓୟାଲା 1. Full of fur; downy; shaggy.
ରୋଆଁଦାର ୨ । ପଶମୀ—2. Woolen. ଗ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି)—
ପଶମୀ ଊନୀ ବ—ରୁମ୍‌ହା (ଦେଶ)—Rum-hā. (See)

ରୁମାବତୀ—ସଂ. ବ—ରାଜପୁତାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରାଚୀନକାଲର ନଦୀ ବିଶେଷ
Rumābatī (ଏଥିର ଗର୍ଭରୁ ଶାମ୍ଭର ଲବଣ ପୂର୍ବ ଦେଇଥିବା କଥିତ)—The name of an ancient river in Rājputānā from the bed of which rock salt was extracted.

ରୁମାଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରୁମାଲ୍; ଫାର୍ସି. ରୁ=ମୁହଁ+ମାଲ୍=
Rumāl ପୋଛିବା; ଯହିଁରେ ମୁହଁ ପୋଛାଯାଏ; ତୁଳ. ସଂ.—ରୂପ-
ରୁମାଲ ମାର୍ଜନ)—୧ । ଜରୁମାଲ; ମୁହଁ ପୋଛିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
ରୁମାଲ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଟ୍‌କୋଣିଆ କନା—1. Handkerchief. ୨ ।
ଗାମୁଛାର୍ଦ୍ଦା; ଗ୍ଲେଟ୍ ଗାମୁଛ—2. Small napkin.
୩ । ଏକପ୍ରକାର ଗ୍ଲେଟ୍ ସଂଚତୁର୍ଭୁଜ ଶାଲ—3. A kind of small square shawl. [ଦ୍ର—ଗାମୁଛ (Napkin) ପିନ୍ଧା ଲୁଗାଠାରୁ ଗ୍ଲେଟ୍, ଉଭୁଲିଆ (Towel) ଗାମୁଛଠାରୁ ଗ୍ଲେଟ୍: ରୁମାଲ (Handkerchief) ଉଭୁଲିଆଠାରୁ ଗ୍ଲେଟ୍; ମୋଟା ରୁମାଲକୁ ଝାଡ଼ଣ (Duster) ବୋଲାଯାଏ । ଯେଉଁ ରୁମାଲ ଶାଲରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ତାହା ସାଧାରଣ ରୁମାଲ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼; ଏଥିର ଲମ୍ବ ଓ ଓସାର ୬ହାତ ଠାରୁ ୯ହାତ । ଏହାକୁ କୋଣଭାଙ୍ଗୁଣିଆ କର ବଡ଼ଲୋକମାନେ ପିଠିରେ ପକାନ୍ତି ଓ ଗୁଡ଼ାଇ କର ପଗଡ଼ି ଭଳ ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧନ୍ତି ।]

ରୁମାଲ—ଦେ. ବ୍ୟ. ପୁଂ—ଲୋମମୟ
Rumāla Full of fur; furred; hairy.
(ରୁମାଲଅ—ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀରୂପ; ରୁମାଲୀ, ରୁମାଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ରୋଆଁଦାର ଝାବରା, ରୋଆଁଦାର

ରୁମାଲି—ଦେ. ବ—୧ । ଭାରତରେ ପୂର୍ବେ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିବା ଦଳ-
Rumāli ବଦ୍ଧ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ନରହନ୍ତା ଦସ୍ୟୁ; ଠଗ—Gangs
ରୁମାଳୀ of highway robbers who used to strangle
ରୁମାଲୀ wayfarers to death by tightening handkerchiefs round their necks. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ରୁମାଲକୁ ଦଉଡ଼ିଭଳି ଗୁଡ଼ାଇ ତାକୁ ପଥିକମାନଙ୍କ ଗଳାରେ ଉଡ଼ି ପଥିକମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକର ଧନଲୁଣ୍ଠନ କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କୁ ଠଗ ବୋଲାଯାଉଥିଲା । ଇଂରେଜିକ୍ ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟ ଥିବା ସମୟରେ (ଖ୍ରୀ୧୮୬୮–୧୮୬୫) ଏ ଦସ୍ୟୁଦଳଙ୍କୁ ଦମନ ଓ ନିର୍ମୂଳ କଲେ । ଏ 'ଠଗବିଭାଗ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସରକାରୀ ବିଭାଗ ସ୍ଥାପନ କର କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ସ୍ଲିମାନ୍ ନାମକ ଜଣେ ପଲଟଣିଆସାହେବଙ୍କୁ ଏ ଠଗମାନଙ୍କ ଦମନକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ସ୍ଲିମାନ୍ ସାହେବଙ୍କ ଅକ୍ଲାନ୍ତ ଉଦ୍ୟମରେ ଖ୍ରୀ ୧୮୩୦ ଠାରୁ ୧୮୩୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ହଜାର ଠଗଙ୍କୁ ଧରାଯାଇ ଫାଶୀ ହୋଇ ଗଲା ଏବଂ ଏଥିର ଫଳରେ ଦେଶରୁ ରୁମାଲୀ ଠଗମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇଗଲା ।] ୨ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ବାଳକ କର୍ତ୍ତୃକ—2. A class of dancing boys used as objects for satisfaction of unnatural lust. [ଦ୍ର—ଏମାନେ କାମୁକମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛାପୂରଣାର୍ଥ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଉପାୟରେ ତୃପ୍ତି କରିବା ସାମଗ୍ରୀରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲେ। ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଗତିର ଓ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ସଂମୈଥୁନାଦି ନିବାରକ ଆଇନ୍ ପ୍ରଚଳନ ହେତୁ ଅଧୁନା ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଓ ବ୍ୟବସାୟ କ୍ରମଶଃ ମାନ୍ୟ ଲାଭ କରୁଅଛି; ଏମାନେ ରୁମାଲ୍‌ଦ୍ୱାରା ଗୁଦମାର୍ଗକୁ କାମୁକମାନଙ୍କ ସଂମୈଥୁନୋପଯୋଗୀ କରିବା କର୍ମ କରୁଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ରୁମାଲୀ ଠଗ(କ)—ଦେ. ବ—ରୁମାଲି ୧ (ଦେଖ)
Rumālī ṭhaga(ka) Rumāli 1 (See)
ରୁମାଲୀଠଗ ରୁମାଲୀଠଗ

ରୁମି—ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ରୋମଶ)—୧ । ଲୋମମୟ; ଲୋମଶ—1. Furry. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହପାକ [ରୁମିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋମରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. (per- [ରୁମ୍ନୀ,ରୁମେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] son) Having large furs grow-
ରୋମଶ, ରୋଆଁଦାର ing all over his body. ବୈଦେ. ବିଶ—
ଝାବରା, ରୋଆଁଦାର (ଫା) —ରୁମ୍ ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating
ରୁମୀ ରୁମୀ to the country of Rum.

ରୁମିବା—ଗ୍ରାଦେ (ସାଲୁପୁର) କ୍ରି—ଚଢ଼େଇ ଦେହରୁ ରୁମଯାକ
Rumibā ଉପାଡ଼ିବା—To uproot the fur or down from the whole body of a bird (before cooking it).

ରୁମିମସ୍ତକ[ଗି]—ଦେ. ବ [ଅ—ମସ୍ତଗୀ, ରୁମି=ରୁମ୍ ବା ରୋମ
Rumi mastaki(gi) ଦେଶୀୟ]—ମସ୍ତକ; ବୈଦେଶାଗତ ଏକ
ସ. ନାମ—ଧୂନଗଜ, ଶୀଉରସ, ପ୍ରକାର ଝୁଣା ବା ବୃକ୍ଷ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ।
ରଙ୍ଗୁଣ, ଗନ୍ଧମା । [ଦ୍ର—ଏହା ଔଷଧରେ ଓ
ରୁମୀମସ୍ତକୀ ବାର୍ଣ୍ଣିସ୍‌ରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।
ମୁସ୍ତଗୀ ଲୋବାନ୍ ପରି ସୁଗନ୍ଧବାସପାଇଁ କେହି
ଫା. କୁନ୍ଦରରୁମୀ କେହି ଏହାକୁ ଗୋବାନ୍ତି—
ଆ. ଆଲ୍‌କରୁମୀ, ମସ୍ତଗୀ A sort of resin or gum; Pistacia Lentiscus,

[ଦ୍ର—ଏହା ଆମ୍ବାଦି ବର୍ଗର ବୃକ୍ଷ; ରୁମସାଗର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଜନ୍ମେ ଓ ଏ ବୃକ୍ଷର ଶୁଷ୍କ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ଏ ଦେଶକୁ ଆମଦାନୀ ହୁଏ । ରୁମ୍ ବା ରୋମ୍ ଦେଶରୁ ଆସିବା ଯୋଗୁଁ ଏହି ନାମ । ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାରର ବେଲୁଚ ସ୍ଥାନରେ ଜାତ ପଦାର୍ଥକୁ କାବୁଲ ମସ୍ତକ ବା Pistacia Mutica ବୋଲାଯାଏ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ମୂତ୍ର-କାରକ, ଧାରକ, କଫଘ୍ନ, ବଲକାରକ, ଏବଂ ଦନ୍ତରୋଗ, ମେହ ଓ ପ୍ରଦରନାଶକ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁମୁଝୁମ୍(ମୁ)—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ସ. ରୁଣ୍ ଧାତୁ ଓ ଧ୍ୱନ୍ ଧାତୁ) Rumujhum(mu) ୧ । ରୁଣୁଝୁଣୁ; ଅଳଙ୍କାର ଆଦର ମଧୁର ରୁନଝୁନ, ରୁମଝୁମ କ୍ୱଣନ—1. Sweet tinkling of orna- **ରୁନଝୁନ** ments. ୨ । ସାରଙ୍ଗୀ ଆଦର ସୁମଧୁର ଝଙ୍କାର—2. The sweet vibratory sound of a harp. [ଦ୍ର—ରୁଣୁଝୁଣୁ ଅପେକ୍ଷା ରୁମୁଝୁମ୍(ମୁ) ଗମ୍ଭୀରତର ।]

ରୁମେ—ଦେ. କି. ବିଣ—ଏ ଗୋଟିଏ ଲୋମ ସ୍ୱଳ୍ପା—1. Even Rume one hair; by a hair. (ଯଥା—ଭୁ ମୋଇ ରୁମେ (ରୁମେ ବି, ରୁମେ ମାତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନଷ୍ଟ କର ପାରିବୁ **ଏକ ଚୂଳଓ** ନାହିଁ ।) ୨ । ଛଳେ ମାତ୍ର; ସରଳ ରେଖା ଅପେକ୍ଷା **ଏକ ବାଳଭି, ଏକ ରୋଆଁଭି** ଟିକିଏ ମାତ୍ର ବଙ୍କା ନ ହୋଇ—2. By a hair's breadth; without deviating from the straight line by even the breadth of a hair. (ଯଥା—ମୁଁ ଯେଉଁ ସିଧା ଗାରଟି ଖାଲ ଦ୍ୱାରରେ ଟାଣିଛି ସେ ରୁମେ ସ୍ୱଳ୍ପା ବଙ୍କା ହୋଇ ନାହିଁ ।) ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ସୀମା ଅତିକ୍ରମ ନ କରି; ଛଳେ ମାତ୍ର—3. Without the slightest deviation. (ଯଥା—ଭୁ ମୋ ହୁକୁମରୁ ରୁମେ ମାତ୍ର ଏଣେ ତେଣେ କରିବା ଦେଖିଲେ ମୁଁ ତୋତେ ଗୁରୁତର ଶାସ୍ତି ଦେବି ।)

ରୁମେ ବଙ୍କା—ଦେ. ବିଣ—ଗୋଟିଏ ଲୋମ ପରିମିତ ପ୍ରଭେଦ ଦ୍ୱାରା Rume banka ସରଳ ରେଖାଠାରୁ ବକ୍ର—Deviating **ରୋମ ବାଁକା** from the straight line even by the **ବାଲ ବାଁକା** breadth of one hair.

ରୁମ୍ରା—ସ. ବି. (ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ରା) —ଅରୁଣ; Rumra ସୂର୍ଯ୍ୟସାରଥି—The charioteer of the Sun- (ରୁମ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) god; dawn personified. ସ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ପାଣ୍ଡୁର; ଈଷତ୍ ପିଙ୍ଗଳ—1. Tawny (Apte). ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—2. Bright (Apte).

ରୁରୁ—ସ. ବି. (ରୁ ଧାତୁ=ରବ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ରୁ) —୧ । କୃଷ୍ଣସାର Ruru ମୃଗ ବିଶେଷ—1. A species of deer; Corvulus Montjac. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ରଙ୍ଗ ପିଙ୍ଗଳ ବର୍ଣ୍ଣ; ଏମାନେ ଲୋକବସତିର ବହୁ ଦୂରରେ ଜଙ୍ଗଲରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ବୁକୁରଙ୍କ ଭୁକିବା ଭଳ ଥରେ ମାତ୍ର 'ଘୋ' ରବ କରନ୍ତି । ପୁରୁଷ ଜାତୀୟ ରୁରୁଙ୍କର ଶିଙ୍ଘ ଦୁଇ ଓ ଉହାଁରୁ ମହଁରେ ମହଁରେ ଗୋଲ ଖସି ପଡ଼ା ନୁଆ ଗୋଲ ଗଜୁରେ । ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତୀୟ ରୁରୁଙ୍କର ଶିଙ୍ଘ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କ ଚର୍ମକୁ ଋଷିମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ଓ ଏମାନଙ୍କ ଚର୍ମର ମେଖଳାକୁ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀମାନେ ପିନ୍ଧୁ ଥିଲେ ।] ୨ । କସ୍ତୁରୀ ମୃଗ (ହି. ଶ)—2. Musk deer. ୩ । (ପୁରାଣ) ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ—3. (Hindu mythology) Name of a Titan. [ଦ୍ର—ଏ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇଥିଲା—ହି. ଶ; ଚ୍ୟବନ ମୁନିଙ୍କ ପୁତ୍ର ପ୍ରମଦ୍ୱରଙ୍କ ଔରସରେ ଘୃତାଚୀ ନାମ୍ନୀ ଅପ୍ସରର ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବା, ଏହାଙ୍କ ସହିତ ମେନକା ଅପ୍ସରର କନ୍ୟା ପ୍ରମଦ୍ୱରର ବିବାହସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରମଦ୍ୱରା ସର୍ପାଘାତରେ ମୃତା ହେବାରୁ ଦେବଦୂତଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ରୁରୁ ନିଜର ପରମାୟୁରୁ ଅଧେ ପ୍ରମଦ୍ୱରାକୁ ପ୍ରଦାନ କରିବାରୁ ପ୍ରମଦ୍ୱରା ଜୀଇଁ ଉଠିଲା ଓ ଦୁହିଙ୍କର ବିବାହ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଏହାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଜକ ନାମକ ଏକ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଥିଲା । ରୁରୁକୁ ସନ୍ଦାଦେବ ବଧ କଲେ ।] ୪ । ଋଷି ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—4. Name of a sage. ୫ । ପୁରାଣାନୁସାରେ ଜଣେ ଜନ୍ତୁ ବିଶେଷ—4. Name of a fabulous animal. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଭାରୁଣ୍ଡ । ହିଂସିତ ପ୍ରାଣୀ ରୁରୁ ରୂପ ଧାରଣ କରି ରୌରବ ନରକରେ ଇନ୍ଦ୍ରଲୋକରେ ହିଂସାକାଣ୍ଡ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କାମୁଡ଼ନ୍ତି ।] ୬ । ବଶେଦେବାଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଗଣଦେବତା ବିଶେଷ (ହି. ଶ) —6. Name of a class of Deities. ୭ । ସାବର୍ଣ୍ଣି ମନୁଙ୍କ ଅମଳର ସପ୍ତର୍ଷି ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଋଷିଙ୍କ ମାମୁ (ହି.ଶ)—7. Name of the maternal uncle of one of the seven sages who lived during the age of Sābarṇṇi Manu. ୮ । ଏକ ଭୈରବଙ୍କର ମାମୁ (ହି. ଶ)—8. Name of the maternal uncle of a Bhairaba. ୯ । ଫଳବାଳ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—9. Name of a fruit tree.

ରୁରୁକ୍ଷୁ—ସ. ବିଣ—ରୁକ୍ଷ; ଅତିକ୍ରୁଣ (ହି. ଶ)— Rurukshu Unsmooth; rough.

ରୁରୁଦିକ୍ଷା—ସ. ବି. (ରୁଦ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ଆ)—ରୋଦନ Rurudikshya କରିବା ଇଚ୍ଛା—Inclination to weep.

ରୁରୁଦିକ୍ଷୁ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁଦ୍ ଧାତୁ=କାନ୍ଦିବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ Rurudishu ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ରା)—ରୋଦନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ- Inclined to weep; feeling inclined to weep.

ରୁଲ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ରୋଲର୍, ରୁଲର୍)—୧ । ରୋଲ; କାଗଜ Rul ଆଦରେ ସିଧା ଗାର ପକାଇବା ବେଳେ ଲେଖାମାନଙ୍କୁ ସରଳ **ରୁଲ** ରେଖାରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର ବା **ରୋଲ** ଧାତୁର ଗୋଲାକାର ଲମ୍ବା ଦଣ୍ଡ; ଋଜୁରେଖାଙ୍କନ ଦଣ୍ଡ— 1. A ruler. ୨ । ରୁଲ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ କାଗଜରେ ଟଣାଯିବା ସିଧାଗାର—2. Straightline drawn with the help of a ruler. ୩ । ଜନଷ୍ଟବଲ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଦୋଙ୍ଗରୀ—3. Baton used by **ରୁଲ** constables. ୪ । (ଇଂ. ରୁଲ୍) କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ **ରୁଲ** ନିୟମ—4. A rule or regulation promulgated by an authority. ୫ । (ଚଉରଅ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଚ୍ଚତର ଅଦାଲତ (ଯଥା—ହାଇକୋର୍ଟ)ରୁ ଜାରି ଅଦାଲତଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଗୃହୀତ ଆଦେଶ—5. A rule issued by a higher court on a lower court ୬ । (କଚରଅ) ରୁଲିଙ୍ (ଦେଖ)—6. Ruling (See) ୭ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ନିୟମ; ଧାରା; ପଦ୍ଧତି—7. A fixed rule or system

ରୁଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରୁଲର୍)—ରୁଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି ୧ (ଦେଖ)
Rul (etc) Rul etc. 1 (See)

ରୁଲ୍(ଲି) କରିବା—ଦେ. କି—କାଗଜ ଆଦି ଉପରେ ରୁଲ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ Rul(l) karibā ସରଳ ରେଖା ଅଙ୍କିତ କରିବା—To draw ରୁଲ କରା, ରୁଲ ଟାନା, ରୁଲ କାଟା straight lines on **ରୋଲ କରନା** paper etc. with the help of a ruler. [ରୁଲ୍ (ଲ୍)କାଟିବା, ରୁଲ୍(ଲ୍)ଟାଣିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୁଲ୍ କାଏମ୍—ଦେ. ବି. (କଚରଅ) ଅପିଲ୍ ବା ମୋସନ୍‌ର Rul kāem ଶୁଣାଣିର ଫଳରେ ହାଇକୋର୍ଟଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ରୁଲ କାଏମ ପ୍ରଗୃହୀତ ଆଦେଶର ଦୃଢ଼ୀକରଣ—A rule being **ରୁଲ କାଏମ** made absolute after the hearing of a case by the Highcourt.

ରୁଲ୍(ଲ୍)କୁ(ଖୁ)ନ୍ଦା—ଦେ. ବି.—ରୁଲ୍ ବାଡ଼ର ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁଣ୍ଡିବାଦ୍ୱାରା Rul (l) ku(khu)ndā ଖୋଦ—Poking with the [ରୁଲ୍(ଲ୍)ଉଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ] butt end of a baton or ରୁଲର ଗୋଁତା ruler; ramming with **ରୋଲସେଠେସନା** a baton

ରୁଲ୍ଗାର—ଦେ. ବି.—(ଇଂ. ରୁଲ୍ଡ୍ ଲାଇନ୍)—ରୁଲ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ Rul gāra କାଗଜ ଉପରେ ଟଣାଯିବା ରେଖା—Line (ରୁଲ୍ ଲାଇନ୍—ବୈଦେଶିକରୂପ) drawn on paper with ରୁଲ ଲାଇନ **ରୋଲକାଲାଇନ** the help of a ruler; ruled line.

ରୁଲ୍ଜାରି—ଦେ. ବି.—୧ । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ନିୟମର ବା Rul jāri ସ୍ଥାୟୀ ଆଦେଶର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ—1. Promulgation ରୁଲଜାରୀ of a rule or regulation by a higher **ରୁଲଜାରି** authority ୨ । (କଚରଅ) ଉଚ୍ଚତର ଅଦାଲତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିମ୍ନ ଅଦାଲତଙ୍କ ଉପରେ ମକଦ୍ଦମା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଦେଶ ପ୍ରଗୃହୀ—2. The making or issuing of a rule by a higher court on a lower court regarding a case.

ରୁଲ୍ (ଲ୍) ଠେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି, ଙ୍ଗେ, ଙ୍ଗୁ)ଣି—ଦେ. ବି—ରୁଲ୍ ଠେଙ୍ଗା Rul(l) ṭheṅga(ṅgi, ṅge, ṅgu)ṇi ୨ (ଦେଖ) Rul ṭheṅgā 2 (See).

ରୁଲ୍ (ଲ୍) ଠେଙ୍ଗା—ଦେ. ବି.—୧ । ରୁଲ୍‌ପରି ଗୋଲ ଲମ୍ବା ଯଷ୍ଟି—Rul(l) ṭheṅgā 1. A round cudgel or stick like a ruler. [ରୁଲ୍(ଲ୍) ବାଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ପୁଲିସ କନଷ୍ଟବଲ୍‌ମାନେ ଯେଉଁ ରୁଲେରମତ ଲାଠି (ଠେଙ୍ଗା) ଗୋଲ ଠେଙ୍ଗଣି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି—**ରୋଲ ଠେଙ୍ଗା** 2. Baton used by police constables. ୩ । ରେଗୁଲେସନ୍ ଲାଠି (ଦେଖ)—3. Regulasan lāṭhi (See)

ରୁଲ୍ ପକା(କେ)ଇବା—ରୁଲ୍ କରିବା (ଦେଖ)
Rul pakā(ke)ibā Rul karibā (See)

ରୁଲ୍ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବି.—କାଗଜ ଆଦି ଉପରେ ରୁଲ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ Rul paṛibā ଗାର ଟଣା ଯିବା—Drawing of lines on ରୁଲ ପଡ଼ା **ରୁଲ ପଡନା** paper with the help of ruler.

ରୁଲ୍ (ଲ) ମାଡ଼—ଦେ. ବି.—ରୁଲ୍ ଠେଙ୍ଗା ବା ରୁଲ୍ ଠେଙ୍ଗଣିଦ୍ୱାରା Rul (l) maṛda ପ୍ରହାର—Strokes or blows given ରୁଲେର ମାର by a baton or regulation lathi. **ରୋଲସେ ମାର**

ରୁଲ୍ ରଦ୍ଦ(ଦ୍ଦ)—ବୈଦେ.ବି.—(କଚରଅ; ଇଂ.ରୁଲ୍ + ସଂ.ରଦ୍)—Rul rad(dd) କୌଣସି ପ୍ରକାରର ଶୁଣାଣି ପରେ ଉଚ୍ଚ ଅଦାଲତଙ୍କ ରୁଲ ରଦ୍ଦ **ରୁଲ ରଦ୍ଦ** ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ଆଦେଶ ରହିତ କରିଯିବା—The discharge of a rule by the issuing court after hearing.

ରୁଲା—ଦେ. ବି.—ରେଖା; ନୋଲା; ଲମ୍ବ ସରଲରେଖା; ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ Rulā ଦାଗ—Stripes; long straight marks; long ରୋଲା ଦାଗ **ଧାରୀ, ଲକୀର** streaks.

ରୁଲା ରୁଲା—ଦେ. ଅ.—(ବହୁବଚନସୂଚକ)—୧ । ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା Rulā rulā ନୋଲା ବା ଦାଗ ରୂପେ—1. In long ରୋଲା ରୋଲା **ବହୁତ ଦାଗ, ଧାରୀଧାରୀ** streaks.
୨ । (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବାର ଶବ୍ଦ—2. Sound of pissing.

ରୁଲି(ଲି)—ପ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର) ବି.—(ସଂ. ବ୍ରେଲ—ଧ୍ୱନି; ତୁଳ. ବଂ Ruli (li) ରୁଲି)—ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ହାତରେ ଯେଉଁ ସରୁ ଲମ୍ବା ବଳୟ ପିନ୍ଧନ୍ତି—Very slender iron bangles worn on the wrist by wives.

ରୁଲିଂ—ବୈଦେ. ବି—(ରୁଲଙ୍ଗ୍‌ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଲିଖନ)—ରୁଲଙ୍ଗ୍ (ଦେଖ)
Rulim Ruling (See)

ରୁଲି କାଚ—ଦେ. ବି.—ଖୁବ୍ ସରୁ କାଚର ଖଡ଼ୁ; ଚୁଲା—
Ruli kācha Very slender bangles of glass.
କାଁଚେର ରୁଲୀ **ରେସମୀ ଚୁଡି**

ରୁଲିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—(କଚରଅ)—ନଜୀର; ଉଚ୍ଚ ଅଦାଲତଙ୍କ Ruling ମୀମାଂସା, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ନିମ୍ନ ଅଦାଲତମାନେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୁଅନ୍ତି-ରୁଲିଙ୍ଗ **ରୁଲିଙ୍ଗ** Ruling; decision of higher courts regulating those of lower courts.

ରୁଲିଙ୍ଗ୍ ଚୀଫ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ସ୍ୱନ୍ୟଶାସନାର୍ଥ ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟମଡାସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର Ruling chiph ଦେଶୀୟ ସ୍ୱରା—Ruling Chief. [ଦ୍ର—ରୁଲିଙ୍ଗ ଚିଫ ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତର ସ୍ୱରାମାନେ ପ୍ରଥମେ ଟ୍ରିବୁଟେରୀ ଚୀଫ୍ (Tributary Chief), ପରେ ଫିଉଡେଟରୀ ଚିଫ୍ (Feudatory Chief) ଥିଲେ ଓ ଏବେ ରୁଲିଙ୍ଗ ଚୀଫ୍ (Ruling Chief) ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଅଛନ୍ତି ।]

ରୁଶ୍ (ଧାତୁ)- ସ.—କ୍ରୋଧ କରିବା; ରୁଗିବା—
Rush (root) To be angry.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁଷ୍(ଷା)—ସ. ବି.—(ରୁଷ୍ ଧାତୁ + ଭାବ.କୃତ୍;+ଅ) — ରୋଷ; କୋଧ.
Rush (rushā) ରାଗ—Anger; passion

ରୁଷଣି—ଦେ. ଓ ବୈଦେ. ବି.—ରୁଷାଣି (ଦେଖ)
Rushaṇi Rushāṇi (See)

ରୁଷଭକ—ଦେ. ବି.—(ସ ଋଷଭକ)—ହିମାଳୟ ଜାତ ରୁଷର କନ୍ଦ ବା ମୂଳ (ଏହା ଦେଖିବାକୁ ରସୁଣ ପର ଏବ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ)—The bulbous root of a Himalayan plant; Crapopogen Pruriens.

ରୁଷା—ଦେ. ବି.—(ସ. ରୁଷ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଅଭିମାନ; ବାକ୍ୟହୀନ
Rushā କୋଧ—1. Sullen anger; sulks; silent
ରାଗ, ଅଭିମାନ **ରୁଠନା** anger. [ଉ—ଝିଅକ ଦୋଷକୁ
ଅଭିମାନି **ରୁଠନେବାଲା** ରହା କେଉଁ ରୁଷା ରୁଷିଲାରେ ।
[ରୁଷୁଣୀ, ରୁଷିଅଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ବିଣ. ଘୁଂ—
ଅଭିମାନୀ—Sulky; super-sensitive.

ରୁଷାଇ—ଦେ. ବି (ସ. ରସ=ସ୍ୱାଦ; ସ. ରସବତୀ=ପାକଶାଳା)—
Rushāi ଖାଦ୍ୟାଦିର ପାକ; ରନ୍ଧଣା—Cooking.
ରସୋ(ସୁ)ଇ **ରସୋଇ**

ରୁଷାଇ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖାଦ୍ୟାଦି ରନ୍ଧିବା—
Rushāi karibā To cook food.
ରସୁଇ କରା **ରସୋଇ କରନା**

ରୁଷାଇ ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା— ଦେ. କ୍ରି—ଅଗ୍ନି ଉପରେ ପାକାର୍ଥ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ରଖିବା
Rushāi chaṛdhā(ṛdhe)ibā ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ବସାଇବା—
[ରୁଷାଇ ବସା(ସେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] To put pots on
ରସୁଇ ଚଢ଼ାନ **ରସୋଇ ଚଢାନା** the fire for preparing meal.

ରୁଷାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ରୁଷିବାର ଣିଜନ୍ତ ଆକାର)—୧ । ଅଭିମାନ
Rushāibā ଜାତ କରାଇବା—1. To make sulky.
ରାଗାନ ୨ । କ୍ରୁଦ୍ଧ କରାଇବା—2. To anger; to irritate.
ରୁଠା(ସା)ନା; [ଉ—ଚତୁମା । ଭାଇକୁ କେତେ ନ ରୁଷାଇବୁ;
ରଂଜ କରାନା ରଙ୍ଗ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।]
ରୁଷାଇ ବାସ—ଦେ. ବି (ନାଇର୍ଥକ ସଦ୍ଧରର; ସ. ରସିତ+ବାସିତ)—
Rushāi bāsa ଅନ୍ନାଦିର ପାକ କରଣ—Cooking of meals.
ରସୁଇବାସ [ଦ୍ର—ଖାଦ୍ୟାଦିକୁ ରନ୍ଧିବା ଓ ପରଷାଦି ପକାଇ
ରସୋଇବାସ ସୁବାସିତ କରିବା; ଏ ଦୁଇ କର୍ମର ସମ୍ପେଳନରେ
ପାକକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହୁଏ ।]

ରୁଷା(ଷୁ)ଣି—ଦେ. ବି (ସ. ରୁଷ୍ ଧାତୁ)—୧ । ରୁଷିବା; କୋଧ
Rushā(shu)ṇi କରିବା—1. Becoming angry.
ଅଭିମାନ ୨ । ଅଭିମାନ—2. Sullenness; scowling;
ରୁଠନା sulks ବୈଦେ. ବି (ଘା. ରୋସ୍କାଇ)—୧ ।
ରୋସନାଇ ରୋଷଣ; ରୋସ୍କାଇ; ଗହଣରେ ଆଲୋକଯୁକ୍ତ
ରୋସନାଇ ଶୋଭାଯାତ୍ରା—1. Grand display and
ରୋସନାଇ procession with lights and fireworks.

ବ୍ରହ୍ମଚାରୀକା ଦେବଦର୍ଶନ ୨ । ବ୍ରତ ଛାଡିବା ଦିନ ଉପନୟନ ଘରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବେଶରେ ବ୍ରତବେଦୀରୁ ଉଠି ଗ୍ରାମମଣ୍ଡର ଦେବାଳୟକୁ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରିସିବା ଓ ଫେଣ୍ଟୁ ଫେରି ଆସିବା—2. A procession accompanying the boy who is newly invested with the sacred thread when he walks to an Idol at the end of the village and comes back again. [ଦ୍ର—ବ୍ରତ ଛାଡିବା ସାର ବାଳକ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟବେଶରେ ବେସାରୁ ଉଠି କାନ୍ଧରେ ସାଙ୍ଗଲୀଝିଏ ପକାଇ, ମଥାରୁ ଜୋତା ମାଡ଼ି, ଡାଲ ପଟ୍ଟ ଛତା ଖଣ୍ଡେ କାନ୍ଧରେ ଧରି ଗ୍ରାମ ମଣ୍ଡାକୁ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ଯାଏ । ଗ୍ରାମ ମଣ୍ଡାଠାରେ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ତାକୁ ଜିଜ୍ଞାସନ୍ତି ଓ ପଚାରନ୍ତି "ତୁମେ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛ ?" ବାଳକ ଉତ୍ତର କରେ "ଆମ୍ଭ ବାପା ବ୍ରତ କରାଇଲେ ବୋଲି ବିବାହ ନ କରାଇବାକୁ ଆମେ ଘର ରକ୍ଷିବାର ଯାଉଅଛୁ ।" ଏହା ଶୁଣି ବାଟ ଜିଜ୍ଞାସିବା ବ୍ୟକ୍ତି କହେ "ଆଚ୍ଛା ! ଆମେ ବାପାଙ୍କୁ କହି ବିବାହ କରାଇ ଦେବା; ତୁମେ ରୁଷିଯାଅ ନାହିଁ; ଫେରିଆସ ।" ଏହା ଶୁଣି ବାଳକ ସେଠାରୁ ଘରକୁ ଫେରି ଆସେ । ସମ୍ଭବତଃ ଉପନୟନ ପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଳକ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବେଶରେ ଗୁରୁଙ୍କ ଗୃହକୁ ଯାଇ କରିଥିବା ବିଧିର ଏହା ଚିହ୍ନ ଅଟେ ।] ୫ । ବିବାହ ଦିନ ବିବାହ ପରେ
ରୋସନାଇ ଏକାକୀ ଡୋଲି ବର ପାଲିକିରେ ବସି ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରିବା—5. A procession made by the bridegroom in the evening of the marriage without the bride accompanying him. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପଥ କେତେକ ଲୋକ ରୁଷି-ଯାଉଥିବା ବରକୁ ଖଣ୍ଡୁରରୁ ଫେରାଇ ଆଣନ୍ତି ।]

ରୁଷା(ଷୁ)ଣି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରିବା—
Rushā(shu)ṇi karibā To have a grand pro-
ରୋସନାଇ କରା **ରୋସନାଇ କରନା** cession.

ରୁଷା ବେଉସା—ଦେ. ବି (ସଦ୍ଭବର)—ରୁଷାରୁଷି; ରୁଷିବାଧର୍ମ—
Rushā beusā The state of being in sulks.
ରାଗାରାଗୀ **ରୁଠା(ସା) ରୁଠୀ(ସୀ)**

ରୁଷାରୁଷି—ଦେ. ବି (ସଦ୍ଭବର)—ରୁଷାବେଉସା (ଦେଖ)
Rushārushi Rushābeusā (See)

ରୁଷି—ଗ୍ରା. ବି. ଘୁଂ (ସ. ଋଷି)—ଋଷି; ମୁନି—
Rushi (ରୁଷିଅଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sage.

ରୁଷିଅଣୀ—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଋଷିପତ୍ନୀ—1. The wife of a
Rushiāṇī ଋଷିପତ୍ନୀ **ରଷିୟାନୀ** sage.
୨ । ରୋସନାଇ (ଦେଖ)—2. Rosanāi (See)
୩ । ରୁଷାଣି (୪) ଓ (୫) (ଦେଖ)—3. Rushāṇi
(4) and (5) (See) ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରୁଷାର
ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Rushā.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁଷିଆଣି ଘର—ଦେ. ବ.—ବରାନ୍ତାର୍ଥ ଆସତ ବରର ସଙ୍ଗେ ଆସିଥିବା ବରଯାତ୍ରୀମାନେ ଯେଉଁ ଘରେ ବିଶ୍ରାମ କରନ୍ତି —The room set apart for the bridegroom's party's taking rest.
Rushiāṇi ghara

ରୁଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—କୁଆମଇଡା (ଦେଖ) (ହରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)
Rushikā Kuāmaitā (See)

ରୁଷିତ—ସ. ବିଣ.—(ରୁଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—କ୍ରୁଦ୍ଧ; କ୍ରୁଦ୍ଧ; ରୁଷ୍ଟ—
Rushita Enraged; irritated; vexed.

ରୁଷିବା—ଦେ. କି.—(ସ. ରୁଷ ଧାତୁ)—୧ । ରାଗ କରିବା; କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା—1. To be angry. ୨ । ଅଭିମାନ କରିବା—2. To sulk. [ଉ—ଝିକାକ ଦୋଷରୁ ସ୍ତ୍ରୀ କେଡ଼େ ରୁଷା ରୁଷିଲୁଟେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରତ୍ନାକର ରଚ୍ଚ୍ଚ ହୋଇ ଗୀତ ।] ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା—3. To be displeased with. [ଉ—କାଳୀକୁ ରୁଷ, କାଳୀ ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ିରେ ବସୁ—ଉଗ ।]
ରୁଷି ଯିବା—ଦେ.କି—୧ । କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଚାଲିଯିବା—1. To get angry and go away. ରୋଗେଚଲେଯାଓୟା ରୁଠଜାନା (ଉ—ଦୂତ ହୋଇ କୃଷ୍ଣ ତ ଆସି ରୁଷିଗଲେ—କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ ମହାଭାରତ ଉଦ୍ଯୋଗ ।) ୨ । ବ୍ରତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମଗୃହ୍ୟବେଶରେ (ବାହୁଣ ପିଲା) ଘରୁ ରୁଷିଆଣି କରିଯିବା—2. To go in procession after the investiture with the sacred thread is over, to the end of the village.

ରୁଷୁଣୀ—ବୈଦେ. ବ—ରୋସଣୀ (ଦେଖ)—Rosaṇī (See) ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରୁଷାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Rushā.
Rushuṇī

ରୁଷେଇ (ଇଚ୍ଛାଦ)—ଦେ. ବ—ରୁଷାଇ ଇଚ୍ଛାଦ (ଦେଖ)
Rushei (etc) Rushāi etc (See)
ରସୁ(ସୋ)ଇ ରସୋଇ

ରୁଷେଇଆ—ଦେ. ବିଣ.ପୁଂ—ପାଚକାସ୍ତ୍ର—Cooking. ଦେ. ବ. ପୁଂ. ପାଚକ—A cook
Rusheiā ରସୁୟା ରସୋଇୟା
(ରୁଷେଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ରୁଷେଇଆଣୀ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ । ଏଥିର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରୁନ୍ଧୁଣୀ ।]

ରୁଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରୁଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । କ୍ରୁଦ୍ଧ; କ୍ରୁଦ୍ଧ—
Rushṭa 1. Angry; enraged. ୨ । ବିରକ୍ତ—
(ରୁଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Displeased. ଦେ. ବ—କ୍ରୋଧ—
(ରୁଷ୍ଟ—ବିପତ୍ତ) Anger. (ଉ—ଶ୍ରୁତ୍ୱାଥ ଦେ ନିଜ ରୋଷ ରୋଷ ମନରୁ ରୁଷ୍ଟକୁ—କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ରୁଷ୍ଟି—ସ. ବ (ରୁଷ୍ ଧାତୁ + ଭାବ ତି)—୧ । ରୋଷ; କ୍ରୋଧ—
Rushṭi 1. Anger. ୨ । ବିରକ୍ତି—2. Displeasure; vexation.

ରୁଷ୍ୟପ୍ରୋକ୍ତା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଅତିବଳା; ପେଣ୍ଡପେଣ୍ଡିକା ଗଛ—
Rushyaproktā Indian mallow.

ରୁସ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ; ଇଂ ରୁସ୍)—ରୁସିଆଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
Rus ରୁସ ରୁସ A Russ; a Russian.
ବୈଦେ. ବିଣ—ରୁସିଆ ଦେଶସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Russian.
ପାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସ. ରୋଷ) କୋଧ; ରୋଷ—Anger.

ରୁସଣି(ନି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରୋସ୍ତାଇ); ରୁସନାଇ (ଦେଖ)
Rusaṇi(ni) Rusanāi (See)

ରୁସନା(ନେ)ଇ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରୋସ୍ନାଇ; ଭୁଲ ସ. ରଶ୍ମି)—
Rusanā(ne)i ୧ । ଆଲୋକ—1. Light ୨ । ଆଲୋକସ୍ତ୍ରୋସନାଇ ରୋସନାଇ ମାଳା; ଆଲୋକପୁଞ୍ଜ—2. A line or group of lights. ୩ । ଜାଜ୍ୱଲ ଆଲୋକମୟ ଶୋଭାଯାତ୍ରା—3. Grand procession with lights and fireworks.

ରୁସମ୍ (ଇତ୍ୟାଦି) ବୈଦେ. ବ—ରୋସମ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Rusam (etc) Rosama etc (See)

ରୁସା(ସୁ)ଣି(ନି)—ବୈଦେ. ବ.—ରୁଷାଣି ବୈଦେ (ଦେଖ)
Rusā(su)ṇi(ni) Rushāṇi (See)

ରୁସିଆ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ଇଉରୋପର ଓ ଆସିଆର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ଦେଶ-
Rusiā ରୁସିୟା ରୁସ Russia [ଦ୍ର—ରୁସିଆ ଦେଶ ଇଉରୋପ ମହାଦେଶରେ ଓ ଆସିଆ ମହାଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ, ଯଥା—ଇଉରୋପୀୟ ରୁସିଆ ଓ ଆସିୟିକ ରୁସିଆ । ପୂର୍ବେ ଏହା ଜାର୍ (czar) ଉପାଧ୍ୟଧାରୀ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ଶାସନାଧୀନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଗତ ଇଉରୋପୀୟ ଯୁଦ୍ଧାରମ୍ଭ ପରେ ଖ୍ରୀ୧୯୧୭ ରେ ପ୍ରଜାମାନେ ମେଳ ହୋଇ ଜାର୍‌ଙ୍କୁ ହଟାଇକର ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ବଲସେବକ(Bolshevic) ଶାସନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଅଛନ୍ତି ।] ଦେ. ବ. ପୁଂ—ରୁଷେଆ; ପାଚକ—Cook.

ରୁସିୟା(ଆ)ନ୍—ବୈଦେ. ବିଣ ଓ ବ—ରୁସ୍ (ଦେଖ)
Rusiyā(ā)n Rus (See)

ରୁହ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା—1. To grow.
Ruh (root) ୨ । ଗଜୁରିବା—2. To germinate.
୩ । ଅଗ୍ରେହଣ କରିବା—3. To ascend; to rise up. ୪ । ପହଞ୍ଚିବା—4. To reach; to attain.
(Apte)

ରୁହ—ସ. ବ (ରୁହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଦୁବା; ଦୂର—A sort of
Ruha creeping grass; Cynoden. ସ.ବିଣ-ଜାତ;ଉତ୍ପନ୍ନ-Produced; born. ବିଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ତତ୍ପୂର୍ବ; ଯଥା—ଶିରୋରୁହ, ସରୋରୁହ ଇତ୍ୟାଦି)ରେ ଜାତ —Growing in. ଦେ. କି. (ରହିବା କିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ବଳକ୍ତରେ ରୂପ)—୧ । (ତୁମ୍ଭେ) ଅବସ୍ଥାନ କର—1. (Imperative) (you) Stay.
ରୋଷ ୨ । ଅପେକ୍ଷା କର—2. (Imperative) Wait. [ଦ୍ର—ରହି 'ରହିବା' କିୟାର ଅନୁଜ୍ଞାରେ ରହ ଓ ରୁହ, କହିବା କିୟାର ଅନୁଜ୍ଞାରେ କହ ଓ କୁହ ହୁଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁହକ—ସ. ବ (ରୁହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଛିଦ୍ର; ଗର୍ତ୍ତ—
Ruhaka 1. Hole. ୨ । ଗୁମ୍ଫା—2. Cave.

ରୁହା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) —୧ । ଦୁବ୍ଜା; ଦୁବ ଘାସ—1. Creeping grass; Cynodon. ୨। ପାନ୍ଥା (ହି. ଶ)—2. Comb. ୩ । ମାଂସରୋହିଣୀନାମକ ବୃକ୍ଷ—3. The Red wood ture. ୪ । ଲଜ୍ଜାଳୁ ଲତା—4. Mimosa creeper. ଦେ. ବ—ଉହା
Ruhā ଉଘୋ(ଖୋ) ରେତୀ (ଦେଶ)—Uhā. (See)

ରୁହାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ରୁହ ଧାତୁ)—୧ । ସ୍ଥାପିତ କରିବା—
Ruhāibā 1. To place. ୨ । ରଖାଇବା—2. To cause to stay; to stop. [ଉ—ଶୁଣି ଜାନକୀ ଜେମା ଜଣାଇଲେ ତ୍ରୋ ଦେବ ଏଠାରେ ଯାନ ରୁହାଇବା । ରାଖା, ରାଖାନ ବଣ୍ଟନାଥ. ବଚନ ସ୍ୱାମୀସୃଣ ।] ୩ । ସ୍ଥିର କରିବା—
रखाना, रखवाना 3. To settle. ୪ । ସ୍ଥିର କରି ରଖିବା—4. To set. ୫ । ନିବର୍ତ୍ତାଇବା—5. To dissuade.
ରୋଆ ୬ । (ସ. ରୁହ ଧାତୁ ଣିଚ୍; ରୋପି ଧାତୁ) ରୁଆଇବା; ରୋପଣ
रोपना କରିବା—6. To plant. ୭ । ଅଟକାଇବା—7. To
ଆଟକାନ obstruct; to restrain. [ଉ—ଏତେ ଉରିବା
पोकना ଗଦ୍ଦ ବନ୍ଦ, ସ୍ୱାଦ ସଡ଼ିଆଲ ରୁହାଅ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ରୁହି—ଦେ. ବ—ରୋହି (ଦେଶ)
Ruhi Rohi. (See)

ରୁହିତନ—ଦେ. ବ—ରୁଇତନ; ତାସ୍ ଖେଳରେ ନାଲ ଚଉକୋଣିଆ
Ruhitana ରଙ୍ଗ; ସ୍ୱଲ୍ପବର୍ଣ୍ଣ ଉର୍ଯ୍ୟକ୍ ଆୟତ ତାସ୍—The dia-
ରୁଇତନ खुटिया mond of the playing cards.

ରୁହୁ—ବୈଦେ. ବ (ଆ) —ଆତ୍ମା—
Ruhu Soul; spirit.
ରୁହ ख्रुह

ରୁହ୍ୱା—ସ. ବ (ରୁହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ୍; ରୁହ୍ମନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ବୃକ୍ଷ—
Rūhwā A tree; plant. (Apte)

ରୁକ୍ଷ—ସ. ବଣ (ରୁକ୍ଷ. ଧାତୁ = କର୍କଶ ହେବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Rūksha ୧ । କର୍କଶ—1. Rough; harsh. (Apte).
(ରୁକ୍ଷତା—ବଶେଷ୍ୟ) ୨ । କଠିନ—2. Hard. ୩ । ନିର୍ଦ୍ଦୟ—3. Cruel. ୪ । କଠୋରବ୍ରତଧାରୀ—4. Observing strict penance. ୫ । ଅନନୁକୂଳ—5. Unfavourable. ୬ । ସ୍ନେହଶୂନ୍ୟ—6. Devoid of affection. ୭ । ଅତନୁଣ—7. Not smooth. ୮ । ଶୁଷ୍କ—8. Dry; parched up (Apte). ୯ । ତୈଳଘ୍ନ—9. Not oily. ସ. ବ—ବୃକ୍ଷ—Tree. [ଦ୍ର—ବୃକ୍ଷ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦମାନ 'ରୁକ୍ଷ' ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ରୂକ୍ଷ ଶବ୍ଦ ପରେ ଦେଖ ।]

ରୁକ୍ଷପତ୍ର—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶାଦାଡ଼ା ଗଛ—
Rūkshapatra Trophis Aspera (M. W)

ରୂଢ଼—ସ. ବଣ.—(ରୁହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ) —୧ । ଜାତ; ଉତ୍ପନ୍ନ—
Rūrdha 1. Born; produced. ୨ । ଆରୂଢ଼; ଚଢିଥିବା
[ରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ହି. ଶ.)—Ascended. ୩ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ; ପ୍ରଚଳିତ, ଖ୍ୟାତ—3. Famous; renowned; notorious. ୪ । କର୍କଶ; କଠୋର—4. Rough; harsh. ୫ । କଠିନ—5 Hard. ୬ । ଅବଶ୍ଲେଷ୍ୟ—6. Indivisible. ୭ । ରୁକ୍ଷ; ବରକ୍ତିକର; ଅତ୍ରିପ୍ତ—7. Teasing. ୮ । ଅଭଦ୍ର; ଅଶିଷ୍ଟ—8. Discourteous. ୯ । ସାଧାରଣତଃ ଜ୍ଞାତ—9. Commonly known; become current (Apte). ୧୦ । (ବ୍ୟାକରଣ) ମୁଖ୍ୟାର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ ନ ହୋଇ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରେ ଅନ୍ୟାର୍ଥର ପ୍ରକାଶକ (ଶବ୍ଦ)—10. (words) (in grammar) Used in a sense which does not express the derivative or literal meaning. [ଦ୍ର—ଯଥା ବୃକ୍ଷ=ବୃକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା + ଅ, ମୁଖ୍ୟାର୍ଥରେ ଅର୍ଥ ବେଷ୍ଟନକାରୀ; କିନ୍ତୁ ଏହା ପରମ୍ପରା ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରେ ଯେଉଁଦିଗକୁ ବୁଝାଏ ଅଛି । ଅତଏବ ବୃକ୍ଷର ରୂଢ଼ ଅର୍ଥ ଗଛ । 'ଗୋ'ର (ଗମ୍ ଧାତୁ + ଓ) ମୁଖ୍ୟାର୍ଥରେ ଅର୍ଥ,—ଯେ ଗଚ୍ଛ କରେ; କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବହାରଦ୍ୱାରେ ଗୋରୁନାମକ ପଶୁକୁ ବୁଝାଏ ଅଛି । ଅତଏବ ଗୋ ଶବ୍ଦର ରୂଢ଼ ଅର୍ଥ ଗୋରୁ । ଅର୍ଥ ଦ୍ୱାରେ ଶବ୍ଦମାନ ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ—ଯୌଗିକ, ରୂଢ଼, ଯୋଗରୂଢ଼; ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଅଙ୍ଗମାନ ସାର୍ଥକ ଅର୍ଥେ ଥାଇ ଯୌଗିକ ଶବ୍ଦ କହନ୍ତି, ଯଥା ଗଜସ୍ୱର । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ନିଜର ପ୍ରକୃତିଗତ ଅର୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥଗତ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ ତାକୁ ଯୋଗରୂଢ଼ କହନ୍ତି । ଯଥା ପଙ୍କଜ, ଲମ୍ବୋଦର, ଦଳମାନ୍ ।] ୧୧ । ସ୍ଥିରୀକୃତ; ନିର୍ଣ୍ଣିତ—11. Ascertained; certain (Apte). ୧୨ । ବୃଦ୍ଧତ୍ୱ; ବଡ଼—12. Large; great (Apte). ୧୩ । ମୌଳିକ—13. Elementary. [ଯଥା—ରୂଢ଼ ପଦାର୍ଥ ।] ଦେ. ବ.—ଖୌର ନ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଉଠିବା କେଶର ଶୁଷ୍କା—Stumps of hair growing on the face in the interval of two shavings.

ରୂଢ଼ କଣ୍ଟିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ନାଉକୁଦୁଦ୍ ନାଉଁଦ୍
Rūrdha kaṇṭiā ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟ ବଶେଷ—A species of middle sized scaleless seafish.

ରୂଢ଼ ପଦାର୍ଥ—ସ. ବ. (ଜଡ଼ ବିଜ୍ଞାନର ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ) – ଅବିମିଶ୍ର
Rūrdha padārtha ପଦାର୍ଥ; ଯେଉଁ ସକଳ ବସ୍ତୁ ସ୍ୱଜାତୀୟ ପରମାଣୁ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ପରମାଣୁ ଯୋଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ, ଯଥା—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ; ପାରଦ; ରୌପ୍ୟ; ଅଙ୍ଗାର—(physical science) Elements. e.g. gold, silver.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୂଢ଼ ବଚନ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—୧ । କର୍କଶ ବାକ୍ୟ—1. Harsh language. ୨ । ଅଶିଷ୍ଟ ବଚନ—2. Uncivil or discourteous language.
ରୂଢ଼ ବାକ୍ୟ, ରୂଢ଼ ଭାଷା } ଅନ୍ୟରୂପ
(ରୂଢ଼ ବଚନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—ରୂଢ଼ ଭାଷୀ (ଦେଖ) Rurdha bhāshī (See)

ରୂଢ଼ ଭାଷୀ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ରୂଢ଼ ଭାଷିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୬ମା. ୧ବ)—ଯେ କର୍କଶ କଥା କହେ—Speaking roughly.
(ରୂଢ଼ ଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରୂଢ଼ବାକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୂଢ଼ ମୂଳ—ସ. ବ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ରୂଢ଼ ହୋଇଅଛି ମୂଳ ଯାହାର)—ବଦ୍ଧମୂଳ—Well-rooted.

ରୂଢ଼ ଯୌବନ—ସ ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅରୂଢ଼ଯୌବନ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯୌବନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି—Having attained youth.
(ରୂଢ଼ ଯୌବନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୂଢ଼ ସୌହୃଦ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ବନ୍ଧୁତା ଦୃଢ଼ ଓ ଗଭୀର ଅଟେ—Firm in friendship; of deeprooted friendship (Apte).
(ରୂଢ଼ ସୌହୃଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୂଢ଼ା—ସ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରୂଢ଼ର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Rūrdha.

ରୂଢ଼ି—ସ. ବ. (ରୁହ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. କ୍ତି)—୧ । ଉତ୍ପତ୍ତି; ଜନ୍ମ—1 Origin; growth; birth; production. ୨ । ପ୍ରସିଦ୍ଧି; ଖ୍ୟାତି—2. Celebrity; fame; notoriety. ୩ । ବୃଦ୍ଧି—3. Increase; development (Apte). ୪ । ଉତ୍ଥାନ—4. Rise; ascent (Apte). ୫ । ପ୍ରାବଲ୍ୟ (ହି. ଶ)—5. Predominance; prevalence; outbreak. ୬ । ପ୍ରଥା; ପ୍ରଥା (ହି. ଶ)—6. Custom; usage; tradition ୭ । ନିଶ୍ଚୟ—7. Certainty. ୮ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥବୋଧକ ଶକ୍ତି ବିଶେଷ; ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟୟଗତ ଅର୍ଥ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ ବୁଝାଇବାର ଶକ୍ତି—8. (grammar) The power of a word to express a meaning or signification different from what is apparent from its derivation. ୯ । ଶବ୍ଦର ସାଧାରଣତଃ ଗୃହୀତ ଅର୍ଥ—9. Popular meaning; conventional; meaning of a word (Apte).

ରୂପ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗଢିବା; ରୂପ ଯୁକ୍ତ କରିବା—1. To form to fashion (Apte) ୨ । ଅଭିନୟ କରିବା—2. To represent on the stage; to act; to gesticulate (Apte). ୩ । ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା—3. To mark; to behold; to observe carefully (Apte). ୪ । ଖୋଜିବା—4. To find out to seek (Apte). ୫ । ବିଚାର କରିବା; ଚିନ୍ତା କରିବା—5 To consider; to ponder over (Apte). ୬ । ସ୍ଥିର କରିବା—6. To settle; to fix upon (Apte). ୭ । ଅନୁସନ୍ଧାନ ବା ପରୀକ୍ଷା କରିବା—7. To investigate, to examine (Apte). ୮ । ନିଯୁକ୍ତ କରିବା—8. To appoint (Apte),
Rūp (root)

ରୂପ—ସ ବ [ରୂପ୍ ଧାତୁ=ରୂପଯୁକ୍ତ କରିବା + କର୍ମ ଅ]—୧ । ଆକାର; ଆକୃତି—1. Shape; form [ଦ୍ର—ବାସ୍ତବ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ପାଞ୍ଚଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାହ୍ୟ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ମୌଳିକ ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଗୁଣ ଅଛି । ଯଥା—୧ । ଦର୍ଶନେନ୍ଦ୍ରିୟ ବା ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରା ଅନୁଭୂତ —ରୂପ ବା ବର୍ଣ୍ଣ ୨ । ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ ବା ଜିହ୍ୱାଦ୍ୱାରା ରସ ବା ସ୍ୱାଦ, ୩ । ଘ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ବା ନାସିକାଦ୍ୱାରା ଗନ୍ଧ ବା ବାସନା, ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ବା କର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦ ବା ଧ୍ୱନି, ସ୍ପର୍ଶନେନ୍ଦ୍ରିୟ ବା ଚର୍ମଦ୍ୱାରା—ସ୍ପର୍ଶ ।]
Rūpa

୨ । ମୂର୍ତ୍ତି—2. Image. ୩ । ପ୍ରକୃତି; ସ୍ୱଭାବ—3.Nature;natural disposition; propensity. ୪ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—4. Beauty. ୫ । ବହୁକ୍ରିୟୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ବା କୃଦନ୍ତଧାତୁ—5.Inflected word;finflection of a noun or verb. ୬ । ଏକ ସଂଖ୍ୟା—6. A unit. ୭ । ପ୍ରକାର—7. Kind. ୮ । ପଦାର୍ଥର ଦୃଶ୍ୟମାନ ଆକାର; ଚେଟଦ୍ରୁ-8. Appearance. ୯ ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟ—9. A drama which is enjoyed by sight only. ୧୦ । ଅବତାର—10. Incarnation. ୧୧ । ବର୍ଣ୍ଣ—11. Colour. ୧୨ । ଶରୀର; ଦେହ (ହି. ଶ)—12. Body. ୧୩ । ଦଶା; ଅବସ୍ଥା; ଦେଶକାଳଭେଦରୁ (ହି. ଶ)—13. Condition. ୧୪ । ଭେଦ; ବିକାର (ହି. ଶ)—14. Change of form. ୧୫ । ଚିହ୍ନ; ଲକ୍ଷଣ (ହି.ଶ)—15. Sign; indication. ୧୬ । ରୂପକ (ଦେଖ) (ହି. ଶ.)—16. Rūpaka (See) ୧୭ । ରୁପା; ରୂପ (ହି. ଶ.)—17. Silver. ୧୮ । ପଶୁ—18, Beast. ୧୯ । ନାମ—19. Name ୨୦ । ଗ୍ରନ୍ଥାଦିର ଅବୃତ୍ତି-20. Recitation or reading of a book. ୨୧ । ଶ୍ଲୋକ—21. Couplet or quadret. ଦେ. ବ—୧ । ଚିତ୍ର; ଛବି—1. Picture; a drawing. ୨ । ଥଟ୍ଟା; ପରିହାସ—2. Jesting. ୩ । ବେଶ—3. Garb; dress. ବ୍ରୀ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ପରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ) ସଦୃଶ; ତୁଲ୍ୟ; ପର—Similar to; like. (ଯଥା—ସେରୂପ ସୁନ୍ଦର ବାଳକ ମଁ ଦେଖିନାହି; ତୁମ୍ଭେ କାଆଁ ଏରୂପ କଥା କହୁଅଛ ?)
ରୂପ
ରୂପ
ପ୍ରାଦେ(ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଶୁଆ—Parrot.

ରୂପକ—ସ. ବ (ରୂପ+କ; ରୂପଧାତୁ+ଣିଚ+କର୍ମ. ଅକ)—୧ । କାବ୍ୟର ଅଲଙ୍କାରବିଶେଷ; ଉପମେୟ ଓ ଉପମାନର
Rūpaka

ଅଭେଦ ରୂପକ ଅଳଙ୍କାର—1. Simile; a figure of speech in which no difference is observed between the things compared; the identification of the objects of comparision. [ଦ୍ର—ଉପମାନ ଓ ଉପମେୟର ଭିନ୍ନତ୍ୱ, ନର୍ଦ୍ଦେଶ ସ୍ଥଳରେ ରୂପକ ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ । ଏହା ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ।

୧ । ଅଧିକାରୂଢ଼ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରୂପକ :—ଯେଉଁଠାରେ ଉପମେୟର ଗୁଣାଦି ଉପମାନ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତ୍ୱରୂପେ ବିଶେଷଣ ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷିତ ହୁଏ । ଯଥା—

ଜଗତ ଦ୍ୱେମ ଲତା ପଡେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେବତା
ଫଳ ଫଳୁଛୁ ମୋକ୍ଷଅଛୁ ମଧ୍ୟରେ—ସଙ୍ଗୀତ ।
'ତାଦାଙ୍କ ମୁଖ ନଷ୍ଟଲଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଟେ ।'

୨ । ନିରଙ୍ଗ ରୂପକ :—ଯେଉଁଠାରେ ଅଙ୍ଗର ଅବୟବ ନ କର ଅଙ୍ଗୀର ମାତ୍ର ଅବୟବ କରାଯାଏ । ଯଥା—

'ତୁ ଆପଣଙ୍କ ବଚନ ସୁଧା ଦାନ କର ତୃପ୍ତ ଦେଲ ।'
ଗୀତଛ ପଥ ଶୁସଡ଼ା ନ ଜାଣି ଉଦ୍ଦି ତ
ପାଦ ବଢ଼ାଇଲେ ପଦ ପଦକେ କଚଡ଼ା ।'
ବନମାଳୀ ସଙ୍ଗୀତ ।

୩ । ମାଳା ରୂପକ :—ଏଥିରେ ଅବୟବର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବିଷୟକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କର ବହୁ ବା ଉଚ୍ଚୋଦ୍ଧକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉପମାନର ଅବୟବ କରାଯାଏ । ଯଥା—'ପ୍ରତ୍ତୋ ! ଆପଣ ମୋ ହୃଦୟକମଳର ଚନ୍ଦ୍ରମା, ମନଗୃଢକର ଘନ, ଭକ୍ତିବୃକ୍ଷର କୁସୁମ ଏବ ପ୍ରାନହୃଦୟର ରହୁ ଅଟନ୍ତି ।' 'ଧନ ! ତୁ ମୋ ଅନ୍ତର ଲମ୍ବୁଡ଼,ରଙ୍ଗ ଉଜଳ, ଅନ୍ଧାର ମାଣିକ ଅଟୁ' ।

୪ । ପରଂପରାଗତ ରୂପକ :—ଏକ ବସ୍ତୁର ଆରୋପ ଦ୍ୱେତୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଅବୟବ ।
ଯଥା—ଘେନାଇ ଆମ୍ଭେ ଯେତେ କହିଲୁରେ ।
ଘେନିଲୁ ନାହିଁ ବାଳା ପହିଲୁରେ
ଘୃତ ଘଟକୁ ଶୈଶି- ଶିଖା ଉପରେ ରଖି
ଶୈତ୍ୟଦେଲା ଏହା ସହିଲୁରେ ।
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋପ୍ତରମ୍ଭ ର ଗୀତ ।

୫ । ସାଙ୍ଗ ରୂପକ :—ଅଙ୍ଗୀଠାରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଅବୟବ ଦ୍ୱେତୁ ତଦଙ୍ଗୀଭୂତ ବସ୍ତୁରେ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଅବୟବ । ଯଥା—

ଚୋଳାଇ ଦେଲେ ଦୃଷ୍ଟିତ, ତକୋବ ଚକ୍ଷୁରେ ଶୀତ-
ଭାନୁ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତି ବନ୍ତ ଯାଏ ବହୁ ସରଵରେ ।
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋପ୍ତରମ୍ଭ ଚ ଗୀତ ।
ସଞ୍ଚରଣଶୀଳ ନବ ତମାଳ ତରୁବ
ସଙ୍ଗେ ଘେନ ଥଟିଛି ବ ସଖାସଙ୍ଗୀ ବୃନ୍ଦ
ଶାସ୍ତ୍ର ଶୁକ ପରତ୍ତତ
ଶାଖାମାନଙ୍କରେ କନ୍ତୁଅଛନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତ ।
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋପ୍ତରମ୍ଭ ପ ଗୀତ ।

ଉପମା ଅଳଙ୍କାର ସଙ୍ଗେ ରୂପକ ଅଳଙ୍କାରର ପ୍ରଭେଦ ଏହି ଯେ, ଉପମା ଅଳଙ୍କାରରେ ଉପମେୟ ସଙ୍ଗେ ଉପମାନର ତୁଳନା ହୁଏ । ଭିନ୍ନ ରୂପକରେ ଉଭୟର ଅଭେଦ କଳ୍ପନା କରାଯାଏ ।] ୬ । ଆକୃତି; ଗଠନ—2. Shape; form. ୩ । ରୌପ୍ୟ—3. Silver. ୪ । ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟ ବା ନାଟକ—4. Drama. [ଦ୍ର—ନାଟକ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ରୂପକ ବୋଲନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକଳା ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରଥମାଗ୍ରଣ୍ୟ ଭରତମୁନି । ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ "ଦଶ ରୂପକ ।" ଏହାଁରେ ଦଶବିଧ ରୂପକ ପ୍ରଦର୍ଶନ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ସେ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ ଭାଗକୁ ବିଷ୍ଣୁପୁତ୍ର-ଧନଞ୍ଜୟ ଏବ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗକୁ ବିଷ୍ଣୁପୁତ୍ର-ଧନିକ ରଚି ଅଛନ୍ତି । ବୋଧ ହୁଏ ସେ ବେନ୍ନ ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟ ଭୋଜରାଜ ବିରଚିତ ସରସ୍ୱତୀ କଣ୍ଠାଭରଣରେ, ମୁଞ୍ଜଭଟ୍ଟ ବିରଚିତ କାବ୍ୟ ନିକାଶରେ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ପୁତ୍ର ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜ ବିରଚିତ ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣରେ, ଧାରଙ୍ଗିଦେବ ବିରଚିତ ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାକରରେ, ଦଣ୍ଡି ବିରଚିତ କାବ୍ୟାଦର୍ଶରେ, ଅଗ୍ନିପୁ ପାଣ୍ଡିତ ବିରଚିତ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟାନଜରେ, ଜଗନ୍ନାଥ ପଣ୍ଡିତ ବିରଚିତ ରସଗଙ୍ଗାଧରରେ, ବିଦ୍ୟାନାଥ ବିରଚିତ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରୀୟରେ, ଭିନ୍ନ କର୍ଣ୍ଣାଟକର ବିରଚିତ ଅଳଙ୍କାର କୌସ୍ତୁଭରେ, ରୁଦ୍ରଭଟ୍ଟ ବିରଚିତ ଶୃଙ୍ଗାର ତିଳକରେ, ଭାନୁଦତ୍ତ ବିରଚିତ ରସ ମଞ୍ଜରୀରେ ଏବ ରସ ତରଙ୍ଗିଣୀରେ ରୂପକ ଲକ୍ଷଣାଦି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ରୂପକର ଆଦର୍ଶ ସ୍ୱଭାବିକ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ଏବ ଭାବକୁ ଅଭିନୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶନ । ରୂପକ ଦଶବିଧ, ଉପରୂପକ ଅଷ୍ଟାଦଶବିଧ, ଭିନ୍ନଧରେ ରୂପକ ଉତ୍ତମ ।

ରୂପକରେ ୧ । ନାଟକ :—ନାଟକରେ ୫ଠାରୁ ୧୦ ଯାଏ ଅଙ୍କବିଭାଗ । ତାର ଇତିବୃତ୍ତ ପୌରାଣିକ, ତତ୍ତ୍ୱାତ୍ମକ ନୟ। କଳ୍ପିତ, ନୟ। ଉତ୍ତୟର ସମ୍ପର୍କ ଦେଖାଯାଏ । ତାର ପ୍ରଧାନ ରସ ଶୃଙ୍ଗାର ନୟ। ସ୍ୱର । ତହିଁ ପୁରୁଷପାତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ବେଶି । ନାଟକ ଦ୍ୱିବିଧ :—ମଙ୍ଗଳାନ୍ତ ଏବ ଭିନ୍ନ । ଦାନ୍ତ । ଭାରତୀୟ ନାଟକଜତ୍ୟ ମଙ୍ଗଳାନ୍ତ ମାତ୍ର । ଉଦାହରଣ ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶାକୁନ୍ତଳ, ବେଣୀସଂହାର ପ୍ରଭୃତି ।

୨ । ପ୍ରକରଣ :—ପ୍ରାୟଶଃ ନାଟକ ସଦୃଶ । ଏଥି ମଧ୍ୟମ ଶ୍ରେଣୀ ପାତ୍ରମାନେ ଥାଆନ୍ତି । ଇତିବୃତ୍ତ ମାନ୍ୟ ମାନବ ଚରିତ । କଥାନାୟକ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମନ୍ତ୍ରୀ ନୟ। ବଣିକ୍ । କଥା-ନାୟିକା କୁଳବଧୂ ନୟ। ନାଟ୍ୟକଳାପଣ୍ଡିତା ଏବ ସୁଗୁଣ-ଯୁକ୍ତା ବେଶ୍ୟା । ଉଦାହରଣ :—ମୃଚ୍ଛକଟିକ ଏବ ମାଳତୀ ମାଧବ ।

୩ । ଭାଣ :—ଏହା ଏକାଙ୍କ ଏବ ଏକ ପାତ୍ରଯୁକ୍ତ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟ ଶୃଙ୍ଗାର, ଯୁଦ୍ଧ, ପ୍ରତାରଣା, ଛଳନା ଏବ ରତ୍ତସ୍ୟ । ଉଦାହରଣ—ଶାରଦ ତିଳକ ।

୪ । ବ୍ୟାୟୋଗ :—ଏହା ଯୁଦ୍ଧସମ୍ବନ୍ଧ ନାଟ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ । ଏଥି ସ୍ତ୍ରୀପାତ୍ର ଶୂନ୍ୟ, ଏକାଙ୍କ, ଏକାଧିକ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏବେ ଏକ ବଳର ପ୍ରଦର୍ଶନ । ନାୟକ ଅବତାଇପୁରୁଷ କମ୍ବା ପୁଙ୍କସାର । ଉଦାହରଣ :—ଧନଞ୍ଜୟ ବଳସ୍ୟ ।

୫ । ସମବାୟକାର :—ଏହାର ଇତିବୃତ୍ତ ପୌରାଣିକ । ଏଥି ଅଙ୍କ ନିଇଯ । ପ୍ରଥମାଙ୍କ ପ୍ରାୟଶଃ ୯ ଦୋଗ୍ରରେ, ଦ୍ୱିତୀୟାଙ୍କ ୩½ ଦୋଗ୍ରରେ ଏବ ତୃତୀୟାଙ୍କ ୧½ ଦୋଗ୍ରରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ । କଥାରେ ପ୍ରାୟଶଃ ଦେବଦାନବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ବହୁ ନାୟକ; ନାୟକ ସଙ୍ଖ୍ୟା ୧୨ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରେ । ସାର ରସପ୍ରଧାନ । ଉଦାହରଣ—ଅମୃତ ମନ୍ଥନ ।

୬ । ଡିମ—ଏହା ସମବାୟକାର ସଦୃଶ । କନ୍ତୁ ଏହାର ଘାତନାରମ୍ଭ ଅତି ଭୟଙ୍କର । ଏଥି ଅଙ୍କ ଚତୁଷ୍ପୃ । ନାୟକ ଦେବ, ଉଦ୍ଧତମାନ କମ୍ବା ଗ୍ରାମସ୍ଥ । ଅଶୁଭ, ଭୟଙ୍କର ବଷୟ । ଉଚ୍ଚାଟନ. ଶାପ, ନାଶନ, ମାରଣାଦି ଏଥି କଥିତ । ଉଦାହରଣ :—ତ୍ରିପୁର ଦହନ ।

୭ । ଈହାମୃଗ :—ଏଥି ଅଙ୍କ ଚତୁଷ୍ପୃ; ନାୟକ ଦେବ କମ୍ବା ଅବତାର ପୁରୁଷ; ନାୟିକା ଦେବତା । ପ୍ରଧାନ ରସ ଶୃଙ୍ଗାର ଏବ ହାସ୍ୟ । ଏଥି ମରଣ କଥିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ :—କସ୍ତୁମ ଶେଖର ବଳସ୍ୟ ।

୮ । ଅଙ୍କ :—ଏହା ଏକାଙ୍କ ଯୁକ୍ତ । ଏହାର ଗ୍ରାସା ସରଳ ଏବ ଇତିବୃତ୍ତ ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଭାବରେ ହୋଇଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ନାୟକ ମାନବ ମାନ ; ଉଦାହରଣ—ଶର୍ମିଷ୍ଠା, ଯଯାତି ।

୯ । ସ୍ୱାଥ୍ୟ :—ଏହା ଭାଣ ସଦୃଶ, ଏକାଙ୍କ ଯୁକ୍ତ । ଘାତ ସଙ୍ଖ୍ୟା ଏକ କମ୍ବା ଦୁଇ; ରସ ହାସ୍ୟମିଶ୍ରିତ ଶୃଙ୍ଗାର । ଉଦାହରଣ ମୃଗ୍ୟ ।

୧୦ । ପ୍ରହସନ :—ଏହା ହାସ୍ୟରସଯୁକ୍ତ ପଦ୍ୟଗ୍ରାତ । ଏହାର ଇତିବୃତ୍ତ କଳ୍ପିତ । ନାୟକ ମୂର୍ଖ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ନୃପ କମ୍ବା ଗେ୍ରର । ପାତ୍ରଗଣ ବ୍ୟଭଗ୍ନଶ୍ଚ, ସ୍ନାନଜୁଲଜ, ପାରଜ ପତ୍ତଜ । ଏହା ମାରପାତ୍ର ବଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥିବାରୁ ଗ୍ରାମ୍ୟଗ୍ରାସା ଯୁକ୍ତ । ଉଦାହରଣ :—କୌତୁକ ସବସ୍ୱ ଏବ ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ ।

ଉପରୂପକର ଅଷ୍ଟାଦଶ ଭେଦ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ତାହା କମ୍ବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା ।

୬ । ଉପରୂପକରେ ୧ । ନାଟିକା ଏବ ପ୍ରକଣିକା:—ଏ ଦଓଟିର ଭେଦ କଥା ବସ୍ତୁରରେ ମାନ । ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ଅଙ୍କ ଚତୁଷ୍ପୃ ଏବ ସ୍ତ୍ରୀପାତ୍ର ସଙ୍ଖ୍ୟା ବେଶୀ । ନାଟିକାର ଉଦାହରଣ—ରତ୍ନାବଳୀ ।

୬ । ତୋଟକ :—ଏହା ପାଞ୍ଚ, ସାତ, ଆଠ କମ୍ବା ନଅ ଅଙ୍କ ବଶିଷ୍ଟ । ଏହାର ଇତିବୃତ୍ତ ଅଧେ ମାନବ ଏବ ଅଧେ ଦୈବ । ଉ :—ବତମୋକ୍ଷଣୀପୃ । ୩ । ଗୋଷ୍ଠୀ :—ଏହା ଏକାଙ୍କଯୁକ୍ତ । ଏଥି ପୁରୁଷପାତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ନଅ କମ୍ବା ଦଶ, ସ୍ତ୍ରୀପାତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ପାଞ୍ଚ କମ୍ବା ଛଅ । ରସ ଶୃଙ୍ଗାର । ଉଦାହରଣ :—ରୈବତକ ମଦନିକା । ୪ । ଶତକ :—ଏଥି ଅଙ୍କ ନିୟମଶୂନ୍ୟ । ଇତିବୃତ୍ତ ବତଜ । ଗ୍ରାସା ବ୍ୟାବହାରିକ । ଉଦାହରଣ :—କର୍ପୂରମଞ୍ଜରୀ । ୫ । ନାଟ୍ୟରାସକ :—ଏହା ଏକାଙ୍କଯୁକ୍ତ ଏବ ନର୍ତ୍ତକ ସଙ୍ଗୀତବଶିଷ୍ଟ । ରସ ହାସ୍ୟଶୃଙ୍ଗାର ମିଳିତ । ଉଦାହରଣ :—ନର୍ମବତୀ ଏବ ବଳାସବତୀ । ୬ । ପ୍ରସ୍ଥାନ :—ଏହା ଅଙ୍କଯୁଗଯୁକ୍ତ । ଏହାର ଇତିବୃତ୍ତ ନାଟ୍ୟ ରାସକସଦୃଶ, କନ୍ତୁ ପାତ୍ରଗଣ ଅଧମକୁଳଜ । ନାୟିକା ପରଗୃହକା ଏବ ନାୟକ ପରଗୃହକ । ତାଙ୍କ ମିତ୍ରଗଣ ଅନ୍ୟକୁଳଜ । ଏଥି ସଙ୍ଗୀତ-ବାଦ୍ୟ ଏବ ନର୍ତ୍ତନ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ । ଉଦାହରଣ :—ଶୃଙ୍ଗାର-ତିଳକ । ୭ । ଉଲ୍ଲାପ୍ୟ :—ଏହା ଏକାଙ୍କଯୁକ୍ତ ଏବ କଥୋପକଥନ ରୂପକ ସଙ୍ଗୀତ କଳତ । ଏହାର ଇତିବୃତ୍ତ ପୌରାଣିକ । ଉଦାହରଣ :—ଦେବୀମହାଦେବ । ୮ । କାବ୍ୟ :—ଏହା ଶୃଙ୍ଗାରଗାଥାବଶିଷ୍ଟ ହୋଇ ଏକାଙ୍କଯୁକ୍ତ । ଉଦାହରଣ :—ଯାଦବୋଦପୃ । ୯ । ପ୍ରେଙ୍ଖଣ :—ଏହା ଯୁଦ୍ଧଚତୁରବଶିଷ୍ଟ ହୋଇ ଏକାଙ୍କଯୁକ୍ତ । ଉଦାହରଣ :—ତାଳବନ୍ଧ । ୧୦ । ରାସକ :—ଏହା ହାସ୍ୟକଥା କଳତ । ଗାତ୍ରପଞ୍ଚକଯୁତ ଏବ ଏକାଙ୍କଯୁକ୍ତ । ଏଥି ନାୟିକ ମଦ୍ଦର୍ ଏବ ନାୟିକା ଚତୁର୍ଥ, ନାୟକ ଅତଜୁର । ଉଦାହରଣ :—ଅନେକ ମୂର୍ଧା । ୧୧ । ସଂଲ୍ଲପକ—ଏଥି ଉତ୍ତୋଳ୍ଟ ଚଂବା ଗୁତ୍ତେଳ୍ଟ ଅଙ୍କ । ନାୟକ ମତାଉମାନା ଏବ ଶାସ୍ତ୍ରୀପୃମାର୍ଗ । ଏହାର ଇତିବୃତ୍ତ ପ୍ରତାରଣାଦ୍ରୋହପୁବାଦ କଳତ । ଉଦାହରଣ —ମାୟା କପାଳକା । ପ୍ରବୋଧ-ଚନ୍ଦ୍ରୋଦପୃକୁ ସଂଲ୍ଲପକ ବୋଲା ଯାଇ ପାରେ । ୧୨ । ଶ୍ରୀଗଦତ—ଏହା ଏକାଙ୍କଯୁକ୍ତ । ଏହାର ଇତିବୃତ୍ତ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଚଂବା ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ପର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଚରିତ୍ର । ଏଥି ଗଦ୍ୟ ଏବ ସଙ୍ଗୀତ ସମଗ୍ରାଗ । ଉଦାହରଣ—କୁଦାରଶାଟକା । ୧୩ । ଟିକ୍କ—ଏହା ଅଙ୍କଚତୁଷ୍ପୃପଯୁକ୍ତ । ଏହାର ନାୟକ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପ୍ରତିନାୟକ ଅନ୍ୟଜ । ଦୃଶ୍ୟ ଶ୍ରାଶାନବାଟକାଦି । ରସ ଅଦ୍ଭୁତାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ମାୟାମନ୍ତ୍ରାଦି ଏଥି ଦର୍ଶିତ । ଉଦାହରଣ—କନକାବତୀମାଧବ । ୧୪ । ବଲ୍ଲସିକା କମ୍ବା ଲ୍ଲସିକା—ଏହା ଏକାଙ୍କଯୁକ୍ତ । ଏଥି ରସ ହାସ୍ୟମିଶ୍ରିତ ଶୃଙ୍ଗାର । ଉଦାହରଣ—ମୃଗ୍ୟ । ୧୫ । ଦୁର୍ମଲ୍ଲିକା—ଏହା ଅଙ୍କ ଚତୁଷ୍ପୃଯୁକ୍ତ । ଏହାର ଇତିବୃତ୍ତ କଳ୍ପିତ ଏବ ହାସ୍ୟରସପୂରିତ । ଉଦାହରଣ—ବଦୁମତୀ । ୧୬ । ପ୍ରକରଣିକା—ଏହା ନାଟିକାର ପ୍ରଭେଦ ମାନ । ଉଦାହରଣ—ମୃଗ୍ୟ । ୧୭ । ହଲ୍ଲିସ—ଏହା ଗୀତନର୍ତ୍ତନ କଳତ ଏବ ଏକାଙ୍କଯୁତ । ଏଥି ତୋଟ୍ଟକ ମାନ ପୁରୁଷପାତ୍ର, ଆଠୋଟ୍ଟ କମ୍ବା ଦଶୋଟ୍ଟ ସ୍ତ୍ରୀପାତ୍ର । ଉଦାହରଣ—କେଳୀରୈବତକ । ୧୮ । ଶ୍ରୀଣିକ—ଏହା ଏକାଙ୍କଯୁକ୍ତ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ ରସ ହାସ୍ୟ । ଉଦାହରଣ—ମୃଗ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀ ବଳଦେବ ବର୍ମା

(ମହାତ୍ମକ ଶ୍ରୀ ବଳଦେବ ବର୍ମା, ଉ. ଲ୍ଲ୍, ଉ: ସାଃ ରେ ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରବନ୍ଧ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୂପକର ନାୟିକାନାୟକାଦି ବିବରଣ :—

୧ । ନାୟିକା ତିବିଧ । ଯଥା—ସ୍ୱକୀୟା—ଯେ ସ୍ୱପତ୍ନୀ । ପରକୀୟା—ଯେ ପରର ପତ୍ନୀ କନ୍ୟା ପ୍ରମୁଖୀ । ସାମାନ୍ୟା—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ନଜେ ସ୍ୱଉଦ୍ଦ ଜୀବନ ଯାପନ କରେ । ଏମାନେ ମୁଗ୍ଧା (ବାଳା); ପ୍ରୌଢ଼ା (ଯୁବତୀ); ପ୍ରଗଲ୍ଭା (ସୌବନାଗତା) ବୋଲି ତିବିଧରେ ବିଭକ୍ତା । ଏମାନେ ଅବସ୍ଥାଭେଦରେ ପୁଣି ଅଷ୍ଟବିଧ । ଯଥା—ସ୍ୱାଧିନପତିକା—ଯେ ପତ୍ତମାନ ସର୍ବସ୍ୱ ବୋଲି ଭାବେ । ବାସକସଜ୍ଜିକା—ଯେ ଅଳଂକୃତା ହୋଇ ପତ୍ତ ପାଇଁ ନରେଖି ଥାଏ । ବିରହୋତ୍କଣ୍ଠିତା—ଯେ ପତ୍ତ ସଦର୍ଶନ ବିଳମ୍ବନରେ ଦୁଃଖିନୀ । ଖଣ୍ଡିତା—ଯେ ପତ୍ତ ବିଶ୍ୱାସବିଘ୍ନନ ହେବା ଜାଣି ଦୁଃଖ ଲଭେ । କଳହାନ୍ତରିତା—ପତିହାସରେ କନ୍ୟା ସତ୍ତ୍ୱରେ ପତ୍ତ ଅବଜ୍ଞା କରନ୍ତେ ଯେ ଦୁଃଖିନୀ ହଂବା କୋପିନୀ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତି—ପତ୍ତ କଥିର ଏଡ଼ ଜଥିତ ସମୟରେ ନ ଆସିଲେ, ଯେ ତତ୍ତାଣା ହୁଏ । ପ୍ରୋଷିତଭର୍ତ୍ତୃକା—ଯାହାର ପତ୍ତ ପରଦେଶରେ ଥାଏ । ଅଭିସାରିକା—ଯେ ପତ୍ତିଙ୍କ ଉଦ୍ଦାଶ କନ୍ୟା ପତ୍ତ ସମାଗମ ନମନ୍ତେ ଯାଏ ।

୨ । ନାୟିକାର ସାହାଯ୍ୟକାରିଣୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯଥା—ସଖୀ—ଯେ ବାଲ୍ୟରୁ ନାୟିକା ସହିତ ସୋଷିତା ହୋଇ ନାୟିକାର ମର୍ମଜ୍ଞା । ଦେତୀ—ଦାସୀ ।

୩ । ନାୟକ ଚତୁର୍ବିଧ । ଯଥା—ଧୀରୋଦାତ୍ତ—ଯେ ଉନ୍ନତଭାବ, କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳତ୍ୱ ଏବଂ ମନୋବଳଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଉଦାହରଣ—ଶ୍ରୀରାମ । ଧୀରଲଳିତ—ଯେ ସଙ୍ଗୋଷୀ, ହାସ୍ୟପ୍ରିୟ ଏବଂ ନୈଶ୍ଚିନ୍ତ୍ୟଯୁକ୍ତ; ଉଦାହରଣ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ଧୀରଶାନ୍ତ—ଯେ ଶାନ୍ତ, ଦାନ୍ତ ଏବଂ ସୁଶୀଳ; ଉଦାହରଣ—ଜନକ । ଧୀରୋଦ୍ଧତ—ଯେ ଆବେଶପର ଏବଂ ଅଶାନ୍ତ ଗୁଣାନ୍ୱିତ; ଉଦାହରଣ—ରାବଣ ।

୪ । ନାୟକର ସାହାଯ୍ୟକର ବ୍ୟକ୍ତି ଛଅଜଣ । ଯଥା—ପୀଠମର୍ଦ୍ଦ—ଯେ ନାୟକର ପ୍ରାଣମିତ୍ର ହୋଇ ତାହାର ଈର୍ଷ୍ୟା ସୋପନ କରେ । ସେ କୌଣସି ତରନ୍ତରେ ପ୍ରତିନାୟକ ହୋଇଥାଏ; ଉଦାହରଣ—ମାଲତୀମାଧବ ନାଟକର ମକରନ୍ଦ । ବିଦୂଷକ—ଯେ ନାୟକର ମ୍ଳେଚ୍ଛ, ହାସ୍ୟପ୍ରିୟ, ନାୟକ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜକ ଏବଂ ଅମାୟିକ । ଧୃତ—ଯେ ଲଳିତ ଭାବଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବେଶ୍ୟାଙ୍କର କନ୍ୟା ପୁରୁଷଙ୍କତ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ଚେଟ—ଦାସ । କେତେକ କଥାରେ ପ୍ରତିନାୟକ କଥିତ । ସେ ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱଭାବଯୁକ୍ତ । ଉଦାହରଣ—ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ପ୍ରତିନାୟକ ରାବଣ ଏବଂ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପ୍ରତିନାୟକ ଦୁର୍ଯୋଧନ ।

୫ । ନାୟିକାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାବଳୀ; ଯଥା—ଭାବ—ଭୂନେତ୍ରାଦି ବିକାରରୁ ଅଳ୍ପରେ ପ୍ରକଟିତ ହେବା ମନୋବିକାର । ହେଳା—ଭୂନେତ୍ରାଦି ବିକାରରୁ ସ୍ପଷ୍ଟରେ ପ୍ରକଟିତ ହେବା ମନୋବିକାର । ଲୀଳା—ପ୍ରେମାଧିକ୍ୟରୁ ବେଶ-ଭୂଷଣାଦିରେ ପ୍ରିୟର କନ୍ୟା ସଖୀର ଅନୁକରଣ କରଣ । ବିଳାସ—ବଚନରେ, ମ୍ଳେକନରେ ଏବଂ ଚେଷ୍ଟାରେ ନଜେଚ୍ଛାପ୍ରକଟନ । ବିଚ୍ଛିତ୍ତି—ବସ୍ତୁଭୂଷଣାଦ୍ୟଳଙ୍କାର ଉଣା ହୋଇଥିବାରୁ ମନୋରାନ୍ତ ଭାବ ହୋଇଥିଲେହେଁ, ସୌନର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରକଟିତା । ବିଭ୍ରମ—ବଚନ ଭୂଷଣ ବିପର୍ଯ୍ୟାସକ ରୂପକ ଚେଷ୍ଟା [ସତ୍ତ୍ୱ ହୋଇ ଗୋଟିଏ କହିବାର ବଦଳରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କହିବା; ଏକ ଥାନର ଅଳଂକାରକୁ ଆନ ଥାନରେ ଧାରଣ କରିବା ।]

କିଳକିଞ୍ଚିତ—ଗ୍ୱେଷାଶ୍ରୁ ହର୍ଷଭୀତ୍ୟାଦି ମିଶ୍ରିତ ଚେଷ୍ଟା । ମୋଟ୍ଟାୟିତ—ପ୍ରିୟର କଥାଦରେ ନଜ ମାନସ ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ଜଣାଇବା କର୍ଣକଣ୍ଡୁୟନାଦି ଚେଷ୍ଟା । କୁଟ୍ଟମିତ—ଦନ୍ତଦ୍ୱାରେ ଅନନ୍ଦ ପୂରିଥିଲେହେଁ, ଦନ୍ତରେ ଓଷ୍ଠପୀଡ଼ନାଦରେ କୋପାଭନୟ କରଣ । ବିବୋକ—ଲଜ୍ଜାବଶୁଁ ମନୋଭାବ ଗୋପନକରଣ । ଲଳିତ—ସୁକୁମାରତ୍ୱରୁ ଘଟିବା ଅଙ୍ଗବିନ୍ୟାସରୂପକ ଚେଷ୍ଟା ।

(ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ - ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜ—ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରବନ୍ଧ) ।

ରୂପକର ଭାବାଦି :—

କାବ୍ୟପର ରୂପକ ନାଟ୍ୟବୋଧକ । ତାହା ବିବିଧ ରସ ଏବଂ ବିନୋଦ ଦର୍ଶାଇ ଦର୍ଶକଙ୍କ ଚିତ୍ତାକର୍ଷଣ କରି ନାଟ୍ୟକ ଶିଖାଏ । ରସ ଭାବପ୍ରକଟନଫଳତ । ଅତଏବ ରୂପକରେ ଭାବପ୍ରକଟନ ମାତ୍ର ପ୍ରଧାନ ଅଟେ । ସ୍ଥାୟିଭାବ ଏବଂ ବ୍ୟଭିଚାରିଭାବ ବୋଲି ଭାବ ଦ୍ୱିବିଧ । ସ୍ଥାୟିଭାବ ସଂଖ୍ୟା ନଅ; ବ୍ୟଭିଚାରିଭାବ ସଂଖ୍ୟା ତେତିଶ । ବ୍ୟଭିଚାରିଭାବଙ୍କ ଅପରିଭାବ ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ ।

ସ୍ଥାୟିଭାବରେ :—୧ । ରତି—ଗୋଟିଏ ପଦାର୍ଥକୁ ଦେଖିନ୍ତେ, ଶୁଣିନ୍ତେ, ସ୍ମରନ୍ତେ ହଂବା ଭାବନ୍ତେ ଜନ୍ମିବା ଇଚ୍ଛା । ୨ । ହାସ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକି ନଜଣିବା ହଂବା ଅଟ୍ଟା କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୋହି, ଆନନ୍ଦରେ ହସିବା ହଂବା ହାସ୍ୟରସ ଅନୁଭବିବା । ୩ । ଶୋକ—ପ୍ରିୟ ହଂବା ପ୍ରିୟାବିଯୋଗବଶୁଁ କାନ୍ଦିବା । ୪ । କ୍ରୋଧ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକି ବାଧିବାପାଇଁ ଭାବିବା ହଂବା ନଷ୍ଟ କରିବା । ୫ । ଉତ୍ସାହ—ଉଦ୍‌ଯୋଗ ହଂବା ଦୃଢ଼ପ୍ରଯତ୍ନ । ୬ । ଭୟ—ଭୀତି । ୭ । ଜୁଗୁପ୍ସା—ଘୃଣା । ୮ । ବିସ୍ମୟ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକର ବିଷୟକୁ ଦେଖିବା, ଶୁଣିବା ହଂବା ସ୍ମରିବାଦ୍ୱାରା ଜନ୍ମିବା ମନୋବିକାର । ୯ । ଶାନ୍ତ—ଶମଦମ ଗୁଣ ବର୍ତ୍ତିଥା ।

ବ୍ୟଭିଚାରିଭାବରେ :—୧ । ନିର୍ବେଦ—ନଜକୁ ନ୍ୟୂନ ବୋଲି ଭାବିବା । ୨ । ଗ୍ଲାନି—ଅଶକ୍ତତା । ୩ । ଶଙ୍କା—ସନ୍ଦେହ । ୪ । ଅସୂୟା—ମତ୍ସର ହଂବା ଦ୍ୱେଷ । ୫ । ମଦ—ମତ୍ତତା । ୬ । ଶ୍ରମ—ଆୟାସ । ୭ । ଆଳସ୍ୟ—ମାନ୍ଦ୍ୟ (ଅଳସୁଆମି) । ୮ । ଦୈନ୍ୟ—ଦାରିଦ୍ର୍ୟରୁ ହଂବା ବାଧାରୁ ଜନ୍ମିବା ମାନସଭାବ । ୯ । ଚିନ୍ତା—ବିଷାଦଜନତ ଭାବନା । ୧୦ । ମୋହ—ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟତା । ୧୧ । ସ୍ମୃତି—

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ମରଣ । ୧୬ । ଧୃତି—ଧୈର୍ଯ୍ୟ । ୧୩ । ବ୍ରୀଡ଼ା—ଲଜ୍ଜ । ୧୪ । ଚପଳତା—ଗୃଧ୍ନିଲ୍ୟ । ୧୫ । ହର୍ଷ—ସନ୍ତୋଷ । ୧୬ । ଆବେଗ—ବ୍ୟଗ୍ରତା । ୧୭ । ଜଡ଼ତା—ମାନ୍ୟ ହଂବା ମୌଢ଼ୟ । ୧୮ । ଗର୍ବ—ଦର୍ପ । ୧୯ । ବିଷାଦ—ଖେଦ । ୨୦ । ଔତ୍ସୁକ୍ୟ—ଉତ୍କଣ୍ଠା । ୨୧ । ନିଦ୍ରା—ମନାଶଶ୍ଚାର ହ୍ରାସ । ୨୨ । ଅପସ୍ମାର—ସ୍ମୃତିଭ୍ରଂଶ । ୨୩ । ସୁପ୍ତି—ନିଦ । ୨୪ । ବିବୋଧ—ତେତା । ୨୫ । ଅମର୍ଷ—ଅକ୍ଷମା । ୨୬ । ଅବହିତ୍ଥ ହଂବା ଅବହିତ୍ଥା—ଭାବଗୋପନ । ୨୭ । ଉଗ୍ରତା—କ୍ରୂରତା । ୨୮ । ମତି—ପ୍ରବୃତ୍ତ । ୨୯ । ବ୍ୟାଧି—ରୋଗ । ୩୦ । ଉନ୍ମାଦ—ଚତ୍ତ୍ୱବିଭ୍ରମ । ୩୧ । ମରଣ—ମୃତି । ୩୨ । ତ୍ରାସ—କାଳଘ୍ନନ ଉତ୍ଥ । ୩୩ । ବିତର୍କ—ବାଦାନୁବାଦ—ସନ୍ଦେହ ।

ସ୍ଥାୟୀଭାବ ବ୍ୟଭିଚାରିଭାବସ୍ୱରୂପ ବିଭାବ, ଅନୁଭାବ ଏବଂ ସାତ୍ତ୍ୱିକଭାବ ବୋଲି ଭଣ ବିଧରେ ବିଭକ୍ତ । ଇତି ।

ସଦଭ୍ର ଲେଖକ ମହାତ୍ମନ ଶ୍ରୀ ବିଜୟଦେବ ବର୍ମା; ଓ. ଲିଟ୍; ଭୂ: ସା: ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ।

୫ । ବର୍ଣ୍ଣ—5. Colour. ୬ । ପରିମାଣ ବିଶେଷ [ହି. ଶ.]—6. Name of a measure. ୭ । ରୌପ୍ୟ ମୁଦ୍ରା [ହି ଶ.]—7. Silver coin; rupee. ବିଣ.—ଅଳଙ୍କାରଯୁକ୍ତ (ବାକ୍ୟ)—Figurative. ବିଣ. ପୁଂ.—[ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ;ଯଥା—ବିଶ୍ୱରୂପକ]—ମୂର୍ତ୍ତି; ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—Having form. ଦେ. ବି—ରୂପ (ଦେଖ)—Rupa (See)

ରୂପ କଥା—ଦେ. ବି—ରୂପ କଥା (ଦେଖ)
Rūpa kathā Rupa kathā (See)

ରୂପକ ବାକ୍ୟ—ସ. ବି,—ରୂପକ ଅଳଂକାରଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ—A figurative or metaphorical sentence. [ଯଥା – ରଙ୍ଗ ପସରା ସିନା ଭବସାଗର ରଙ୍ଗ, ଉଉରେ ଅଛ ତ ନାରଙ୍ଗୀର । ସକଳବୋଧ ତତ୍ତ୍ୱଗୀତା]

ରୂପ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବିଶେଷ୍ୟର ଓ କ୍ରିୟାର ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ବିଭକ୍ତି, Rūpa karibā ବଚନ ଆଦରେ ଦେବା ପଦମାନ ସଂଗଠନ କରିବା—1. To decline or conjugate (a noun or verb). ୨ । ରୂପ କରିବା (ଦେଖ) 2. Rupa karibā (See).

ରୂପ କର୍ତ୍ତା—ସ. ବି.—(ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତ) —ବିଶ୍ୱକର୍ମା [ହି. ଶବ୍ଦସାଗର]—
Rūpa karttā The heavenly architect.
[ରୂପକୃତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୂପକ ଶବ୍ଦ—ଦେ. ବି.—ରୂପକ ଅଳଙ୍କାର ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ—
Rūpaka śabda A figurative word.

ରୂପକ ଶ୍ଳେଷ—ସ. ବି.—ବାକ୍ୟର ଅଳଂକାର ବିଶେଷ—A figure
Rūpaka ślesha of speech. [ଦ୍ର—ଏହା ୫ ପ୍ରକାର ଯଥା; ବିରୁଦ୍ଧ, ସମସ୍ତ, ବ୍ୟସ୍ତରୂପକ, ଶିଷ୍ଟ ଓ ରୂପକ ।]

[ଯଥା—ବାଡଜ ତୁଣର ଅଭ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱଜେନ୍ଦ୍ର କୋଦଣ୍ଡ ଉଦଡ ଯହିଁ, ବିଶ୍ୱାଶଣ ଭାକ ଚଞ୍ଚଳାଗଭରେ ସୁମନା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ତହିଁ ସେ, ବିଦ୍ୟେକ ଜର ବିଦୂଷ । ବିଜନ୍ୟ ରୂପକ ଶ୍ଳେଷ ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେଘୀଶ ବିଳାସ ।]

ରୂପକ ସମାସ – ସ. ବି.—ଯେଉଁ ସମସ୍ତପଦ ରୂପକ ଅଳଂକାରଯୁକ୍ତ
Rūpaka samāsa ହୋଇଥାଏ—A compound word consisting of a metaphor. [ଯଥା—ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର, ବଦନ ସରୋଜ, ପାଦପଦ୍ମ, କରକମଳ, ଭୂବପଦ୍ମ, ବିଷସ୍ପାବିଷ ।]

ରୂପ କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରୂପ କାଢ଼ିବା (ଦେଖ)
Rūpa kārdhibā Rupa kārdhibā (See)
(ରୂପ ଦେଖାଇବା, ରୂପ ବାହାର କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ରୂପ ଦେଖାନ ରୂପ ଦିଖାନା

ରୂପକାତିଶୟୋକ୍ତି—ସ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ଅତିଶୟୋକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର—
Rūpakātiśayokti A kind of hyperbole.
[ଦ୍ର—ଏ ଅଳଙ୍କାରରେ କେବଳ ଉପମାନର ଉତ୍କର୍ଷରୁ ଉପମେୟମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ବୁଝାଯାଏ । ଯଥା—ଭଙ୍ଗମ-ଦ୍ୱେମଲତା ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରଦେବତା ଫଳ ଫଳଛ ଲୋଡ଼ିଥାନ୍ତୁ ମସ୍ତାରେ-ସଙ୍ଗୀତ ।]

ରୂପକ୍ରାନ୍ତା—ସ. ବି—୧୭ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ —
Rūpakrāntā Name of a metre of 17 syllables.
[ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଭଗଣ, ରଗଣ, ଜଗଣ, ରଗଣ, ଜଗ ଓ ୧ ଗୁରୁ ଓ ୧ ଲଘୁମାତ୍ରା ଥାଏ ହି. ଶ.]

ରୂପ ଗନ୍ଧ—ସ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ବସ୍ତୁର ଆକାର ଓ ବାସନା—
Rūpa gandha Form and smell of a thing.

ରୂପ ଗରିମା—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ରୂପ ଗରିମନ୍)—
Rūpa garimā ରୂପର ଆଧିକ୍ୟ; ଅତି ସୁନ୍ଦର ରୂପ—
(ରୂପ ଗାରିମା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ·Very graceful form.
[ଦ୍ର—ରୂପମା-ଦୃଷ୍ଟିକୁ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲା ତା ରୂପଗରିମା । ସ୍ୱାଧାନାଥ. ଉଷା ।]

ରୂପ ଗର୍ବ—ସ. ବି—ଆପଣାର ରୂପ ବା ସୁନ୍ଦରପଣ ଯୋଗୁଁ ମନରେ
Rūpa garba ଜାତ ହେବା ଗର୍ବ—The pride of
(ରୂପଗର୍ବିତ[ତା]—ବିଶେରୂପ) beauty.

ରୂପଗର୍ବିତା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରୂପ ଗର୍ବିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Rūpagarbitā Feminine of Rūpa garbita.
ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଗର୍ବିତା ନାୟିକାର ଏକଶ୍ରେଣୀ—
A class of proud heroines in fiction.
[ଦ୍ର—ଏ ନାୟିକା ନିଜର ସୁନ୍ଦରତା ବା ରୂପଯୋଗୁଁ ଗର୍ବ ପ୍ରକାଶ କରେ । ହି. ଶ.]

ରୂପଗୁଣ—ସ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) – ୧ । ଆକୃତି ଓ ଗୁଣ—1. Form
Rūpa guṇa and quality. ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉତ୍ତମ ଗୁଣ—2. Beauty and good quality.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୂପ ଗୋସାଇଁ—ଦେ. ବ—ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ (ଦେଖ)
Rūpa gosāiñ Rūpagoswāmī (See)
ରୂପଗୋସ୍ୱାମୀ
ରୂପ ଗୋସାଈଁ

[ଦ୍ର—ରୂପଗୋସାଇ କହିଛନ୍ତି, ଉକ୍ତ ରସାମୃତ ଉକ୍ତି । ପ୍ରାଚୀ· ପୃଣ୍ଡିତମ ରତ୍ନୋଦଯୃ ।]

ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—(ଖ୍ରୀ. ୧୪୮୬—୧୫୬୩) ଶ୍ରୀ
Rūpa goswāmī ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସମସ୍ୱାମୟିକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଷ୍ଣବ ଭକ୍ତ
ରୂପଗୋସ୍ୱାମୀ ସାଧକ—Name of a famous contem-
ରୂପଗୋସ୍ୱାମୀ porary of Śrīchaitanya.

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ବାଲ୍ୟକାଳର ନାମ ସନ୍ତୋଷ ଓ ଏହାଙ୍କ ଭାଇଙ୍କ ନାମ ସନାତନ । ଏ ଦୁଇଭାଇ ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗଦେଶର ନବାବ୍ ହୁସେନ୍ ଶାଁଙ୍କ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ (ଦବୀରଖାସ୍) ଥାଇ ଅଢ଼ ଯନ୍ତ୍ର ଅଢ଼ ଯାଗୃଶ୍ୱ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ-ଦେବଙ୍କର ପ୍ରଗୃଢ଼ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମରେ ଏ ଦୁହେଁ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କର ଫସାରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ବୃନ୍ଦାବନରେ ଜାଥିବାସ କଲେ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ସନ୍ଦାପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ଓ ବୃନ୍ଦାବନରେ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ପ୍ରଗୃର ପୂର୍ବକ ଅନେକ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଜୀବ ଗୋସ୍ୱାମୀ । ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ସନ୍ଦାପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କଠାରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟଗର୍ବ ଲେଶମାତ୍ର ନ ଥିଲା । ଏକଦା ବୃନ୍ଦାବନଠାରେ ଜଣେ ଦଗ୍ଧଜୟୀ ପଣ୍ଡିତ ଆସି ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶାସ୍ତ୍ରବଗୃର କରବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲାରୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉକ୍ତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ବନାବଗୃରରେ ଜୟପତ୍ର ଲେଖିଦେଲେ । ତେବେ ଉକ୍ତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ରୂପଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଜୀବଗୋସ୍ୱମୀ ବଗୃରରେ ପସ୍ତସ୍ତ କଲେ ।]

ରୂପଗୃନ୍ଦ ଦାସ ମନ୍ଦାପାତ୍ର—ଦେ.ବ. (ନାମ)—କଲ୍ଲକତାର ଗାସୃକଦଲର
Rūpachānda dāsa mahāpātra କର୍ତ୍ତା ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
(ରୂପଗୃନ୍ଦ ପକ୍ଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଙ୍ଗଳା ଗୀତ ରଚୟିତା ଓ ଗାସୃକ—
ରୂପଚାନ୍ଦ ପକ୍ଷୀ A famous poet and singer of Bengalee songs who was an Oriya by birth and proprietor of a popular opera-party in Bengal.

[ଦ୍ର—ଏ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଙ୍ଗଳା ସଙ୍ଗୀତର ରଚୟିତା ଓସଙ୍ଗୀତ ଦଳର କର୍ତ୍ତା ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷଗଣ ଉତ୍କଳ ଦେଶବାସୀ । ଏହାଙ୍କ ପିତା ଗୌର-ହରିଦାସ ମନ୍ଦାପାତ୍ର (ଗୌଡ଼ରେର ଷ(ରୂ?)ଡ଼ଙ୍ଗ ଦେବଙ୍କବଶ ସଦ୍ଭୁତା ଚଲ୍ଲାହଦ୍ଦ କୁଳରେ ଏହାଙ୍କ ଆଦମ ବାସ ଥିଲା । ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର କର୍ମୋପଲକ୍ଷରେ କଲ୍ଲକତାକୁ ଆସି ବାସ କରେ, ସନ୍ ୧୨୧୪ ସାଲ ମାଘମାସରେ ରୂପଗୃନ୍ଦଙ୍କ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଏ ସଙ୍ଗୀତ ବଦ୍ୟାରେ ଅନୁରକ୍ତ ଥିଲେ । ଏ ଅନେକ ଶାନ୍ତରସାସ୍ମକ ଓ ବଦ୍ରରସାସ୍ମକ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରଥିଲେ ଓ ଅନେକ ସଭାରେ ସ୍ୱୟଂ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତୁଷ୍ଟ କରୁ ଲେ । ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଗୀତ ହୁଏ—ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର ।

ଏହାଙ୍କ ଗୀତମାନ ପକ୍ଷୀ ବା ଗରୁଡଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଯେଉଁ ଗାଡ଼ରେ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲେ ତାହା ପକ୍ଷୀଙ୍କ ପଙ୍ଖୁର ଆକୃତିର ଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ବେଳେବେଳେ ପକ୍ଷୀପର ରବ କରୁଥିଲେ—ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର ।]

ରୂପ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ସ୍ତ्री. ବ—କାର୍ତ୍ତିକ କୃଷ୍ଣଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ; ନରକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ
Rupa chaturddasī (ହି. ଶ.)—The 14th day of the dark fortnight of Kārttika.

[ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଲୋକେ ଦେହରେ ଦଲଦ୍ୱା ଲଗାନ୍ତି ।]

ରୂପ ଚତ୍ରଣ—ସ. ବ (ଚିତ୍ର ଉତ୍ତ)—ଗୋଟିଏ ଆକାର ଅଙ୍କିବା—
Rūpa chitraṇa Drawing of a figure or image.

ରୂପଞ୍ଚ—ସ୍ତା. ବ—ରୂପ (ଦେଖ)—
Rūpañcha Rūpa (See)

[ଦ୍ର—ମାଳ ଜ୍ୟୋତି ମଧ୍ୟେ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ରୂପଞ୍ଚ ପ୍ରାଚୀ. ଗୁରୁଭକ୍ତିଗୀତା ।]

ରୂପଜ—ସଂ· ବଣ (ରୂପ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ରୂପରୁ
Rūpaja ଉତ୍ପନ୍ନ—1. Born of shape. ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରୁ
(ରୂପଜନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜାତ —2 Born of beauty; due to grace.

ରୂପ ଜୀବ—ଦେ.ବ. (ନାମଦ୍ୱୟ— ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଓ ତାହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଜୀବ
Rūpa jība ଗୋସ୍ୱାମୀ—Rūpa Goswāmī and his disciple Jība Goswāmī.

ରୂପଜୀବିନୀ—ସ.ବ.ସ୍ତ्री.—[ରୂପ+ଜୀବ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇ ନ୍+ଈ]—
Rūpa jībinī ରୂପାଜୀବା; ବେଶ୍ୟା [ହି. ଶ —Prostitute

ରୂପନ—ସଂ. ବ·—[ରୂପ ଧାତୁ, ଣିଜନ୍ତ=ରୂପି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ]—
Rūpana ୧ । ଆରୋପଣ (ହି., ଶ.)—1. Attributing. ୨ । ପ୍ରମାଣ [ହି. ଶ.]—2. Proof. ୩ । ପରୀକ୍ଷା (ହି. ଶ.)—3. Examination.

ରୂପତା—ସଂ. ବ.—(ରୂପ+ଭାବାର୍ଥେ. ତା)—୧ । ରୂପର ଭାବ ବା
Rūpatā ଧର୍ମ—1. The quality or state of Rūpa. ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ)—2. Beauty; grace.

ରୂପ ତୃଷ୍ଣା—ସ. ବ.—୧ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରବାପାଇଁ ଲୋଭ—
Rūpa tṛushṇā 1. Aesthetic faculty; desire to to enjoy the pleasure of looking at beautiful things. ୨ । ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତୁକୁ ଭୋଗ କରବାର ଇଚ୍ଛା—2. A desire to enjoy beautiful things.

ରୂପଧାରୀ—ସ. ବଣ.ପୁଂ (ରୂପ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—
Rūpadhārī ୧ । ସାକାର; ଯେ ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଆକାର ଧାରଣ କରଥାଏ
(ରୂପଧର—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Assuming a concrete shape or material form. ୨ । ବେଶ ବା ପରଚ୍ଛଦଧାରୀ—2. Assuming a garb or dress.
(ରୂପଧାରିଣୀ, ରୂପଧର—ସ୍ତ्री) ବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ—3. Beautiful.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୂପଧେୟ - ସ. ବ (ରୂପ + ସ୍ୱାର୍ଥେ ଧେୟ) — ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ — Rūpadheya Beauty. (ତୁଳନା କର, ନାମଧେୟ = ନାମ)

ରୂପ ଧ୍ୟାନ — ସ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କର ବା ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ରୂପକୁ ମନେ ମନେ ଚିନ୍ତା କରିବା — Rūpa dhyāna Recalling of or meditation on the shape of a Deity or person to one's mind.

ରୂପନାଶକ — ସ. ବଣ — ଯାହା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ନଷ୍ଟ କରେ — Rūpanāśaka Spoiling beauty. ସ. ବ — ଚେତକ (ରୂପନାଶୀ — ଅନ୍ୟରୂପ) (ହି. ଶ.) — Owl.

ରୂପ ନାଶନ — ସ. ବଣ — ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିନାଶକ — Marring or Rūpa nāśana ruining beauty. ବ — ଚେତକ — Owl.

ରୂପ ପସର — ଦେ. ବ — ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସମୂହର ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯିବା Rūpa pasara ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ — Beauty compared to ରୂପେରପସରା **ରୂପକାଡାଲା** articles spread for show.

ରୂପ ପ୍ରତିମା — ଦେ.ବ - ୧ । ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି — 1. Beautiful figure. Rūpa pratimā ୨ । ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟକ୍ତି — 2. Beautiful person. ରୂପେରପ୍ରତିମା [ଜ — ରୂପଟଙ୍କାକୁ ତୁ ପରଚେ ନ ଯା । ଭକ୍ତିରଣ. **ରୂପପ୍ରତିମା** ମନବୋଧ ତରଙ୍ଗିଣୀ ।]

ରୂପବତୀ — ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୂପ + ବତ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ) — ସୁରୂପା; ସୁନ୍ଦରୀ — Rūpabatī Beautiful; graceful in form (female). (ରୂପବାନ୍ — ପୁଂ) ସଂ. ବ — ସଂସ୍କୃତ ଚନ୍ଦ୍ରକମାଳାବୃତ୍ତ (ହି. ଶ) — Name of a Sanscrit metre.

ରୂପବର୍ଣ୍ଣ — ସଂ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) — ରୂପ ଓ ବର୍ଣ୍ଣ; ଆକାର ଓ ରଙ୍ଗ — Rūpabarṇṇa Shape and colour.

ରୂପବନ — ଦେ. ବ — ରୂପବର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ) Rūpabana Rūpabarṇṇa. (See) ରୂପବର୍ଣ **ରୂପବରନ**

ରୂପବନ୍ତ(ନ୍ତା) — ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ ରୂପବତ୍) — ସୁମୂର୍ତ୍ତି; ସୁରୂପ; ସୁନ୍ଦର — Rūpabanta(ntā) Beautiful. ରୂପବନ୍ତ **ରୂପବନ୍ତ, ରୂପମାନ** (ରୂପବନ୍ତୀ — ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୂପବାନ — ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରୂପ + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍, ୧ମା. ୧ବ) — Rūpabān ୧ । ରୂପଧାରୀ; ଯାହାର ରୂପ ଅଛି — (ରୂପଶାଳୀ — ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Having a form; corporeal. ରୂପବତୀ, ରୂପଶାଳିନୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । ସୁରୂପ; ସୁନ୍ଦର — 2. Beautiful.

ରୂପ ବିଶିଷ୍ଟ — ସ. ବଣ (ରୂପ + ବିଶିଷ୍ଟ = ଯୁକ୍ତ, ୩ୟା ତତ୍) — ୧ । ଆକାରବିଶିଷ୍ଟ; ଯାହାର ଆକାର ଥାଏ — (ରୂପବିଶିଷ୍ଟା — ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Having a concrete form. ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ — 2. Beautiful; graceful; (ରୂପବିଶିଷ୍ଟତା — ବ) elegant.

ରୂପ ବିହୀନ — ସ.ବଣ ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍; ରୂପଦ୍ୱାରାବିହୀନ) — ନିରାକାର — Rūpabihīna Having no form; shapeless. (ରୂପହୀନ — ଅନ୍ୟରୂପ) (ରୂପବିହୀନା, ରୂପହୀନା — ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୂପ ବେଶ — ସ. ବ(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) — ଆକାର ଓ ପୋଷାକ — Rūpa beśa Form and dress.

ରୂପବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ — ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — ୧ । ଆକାରର ବିଶିଷ୍ଟତା — Rūpabaiśishṭya 1. Peculiarity of shape or form. ୨ । ଅତିଶୟ ସୁନ୍ଦରତା — 2. Great loveliness.

ରୂପଭାଗ — ଦେ. ବ (ଗାଣିତିକ ପରିଭାଷା) — ୧ । ଯେଉଁ ଉପାୟରେ Rūpabhāga ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ସଂଖ୍ୟାକୁ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ସଂଖ୍ୟାରେ ଓ ରୂପାଭାଗ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ସଂଖ୍ୟାକୁ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ସଂଖ୍ୟାରେ ପରିଣତ କରାଯାଏ; ସଂଖ୍ୟା ଆଦିର ଲଘୂକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା — 1. (Mathematics) Reduction. (ଯଥା — ୬୬୫ ଇଞ୍ଚାକୁ ମହଣରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା; ୫ ମହଣକୁ ଇଞ୍ଚାକିରେ ପରିଣତ କରିବା ।) ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂଖ୍ୟାର ଭଗ୍ନାଂଶ — 2 Fraction of a unit.

ରୂପଭେକ(ଶ) — ଦେ. ବ — ୧ । ରୂପ ଓ ବେଶ — 1. Form and Rūpabheka(śa) garb. ୨ । ଚେହେରା ଓ ପୋଷାକ-ରୂପ ଓ ବେଶ **ରୂପଆରମେକ(ସ)** 2. Appearance and dress.

ରୂପଭେଦ — ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — ୧ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପ — Rūpabheda 1. Different forms. ୨ । ରୂପାନ୍ତର (ଦେଖ) - 2. Rūpāntara (See) ୩ । ରୂପର ବିଭିନ୍ନତା - 3. Difference of form.

ରୂପଭୋଗ — — ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର Rūpabhoga ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନୁଭବ କରି ସୁଖଭୋଗ କରିବା - Enjoyment of the beauty of an object; aesthetic enjoyment.

ରୂପଭୋଗ ବାସନା — ସ. ବ — ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରିବାର ଇଚ୍ଛା — Rūpabhogabāsanā A desire for aesthetic enjoyment.

ରୂପମଧୁର — ସ. ବଣ. ପୁଂ — (ବହୁବ୍ରୀହି) ମୋହକରରୂପବିଶିଷ୍ଟ — Rūpamadhura Of charming shape or figure. (ପରୂପମଧୁରା — ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୂପମୟ — ସ. ବଣ ପୁଂ (ରୂପ + ଅତିଶୟାର୍ଥେ ମୟ) — ୧ । ଅତିସୁନ୍ଦର Rūpamaya (ହି. ଶ) 1. Very beautiful. (ରୂପମୟୀ — ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଆକାର ବିଶିଷ୍ଟ — 2. Having shape or form.

ରୂପ ମାଧୁରୀ(ର୍ଯ୍ୟ) — ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — ଆକାରର ବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର Rūpa mādhurī(rjya) ମଧୁରତା — Sweetness or (ରୂପମଧୁରତା — ଅନ୍ୟରୂପ) charm of beauty or shape.

ରୂପମୋହ — ସ. ବ — ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ମୁଗ୍ଧ ହେବା ଅବସ୍ଥା — Rūpamoha The charm of beauty; illusion or infatuation which overtakes a person on seeing a beautiful object.

ରୂପଯୁକ୍ତ — ସ. ବଣ. ପୁଂ — ରୂପବିଶିଷ୍ଟ (ଦେଖ) Rūpajukta (ରୂପଯୁକ୍ତା — ସ୍ତ୍ରୀ) Rūpabiśishṭa (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୂପ ଯୌବନ—ସ. ବ—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଯୁବାବସ୍ଥା—
Rūpa jauban Beauty and youth.

ରୂପଯୌବନ ସମ୍ପନ୍ନ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) —ଯାହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଯୁବାବସ୍ଥା ଉଭୟ (ରୂପଯୌବନସମ୍ପନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଛି—
Rūpajoūbana sampanna Beautiful and young.

ରୂପ ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ରୂପ ଓ ବର୍ଣ୍ଣ—
Rūpa ranga Shape and colour.
ରୂପ ଓ ରଂ **ରୂପଓରଂଗ**

ରୂପ ରସ—ସ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ବସ୍ତୁର ଆକାର ଓ ସ୍ୱାଦ—
Rūpa rasa The form and taste of a thing.

ରୂପ ରାଶି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ରୂପସମୂହ—
Rūpa rāsi 1. A collection of graces. ୨ । ରୂପର ଆଧିକ୍ୟ—2. Excess of beauty; a mass of various items of beauty. ୩ । (ଗଣିତ) ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଳ ପୂର୍ଣ୍ଣସଂଖ୍ୟାରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରାଯାଇ ପାରେ—3. (Methematics) A number whose exact root can be calculated in integer.

ରୂପରେଖ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—୧ । ଆକାର ଓ ଆକାରର ସୀମାରେଖା
Rūparekha 1. Form and outline. ୨ । ଆକାର—
ରୂପ ଓ ଆକାର **ରୂପରେଖ** 2. Shape. ୩ । ରୂପର ଅସ୍ତିତ୍ୱ-
3. Existence of a shape. (ଉ—ଧର୍ମପୁରୁଷର ରୂପ ରେଖ ନାହିଁ କାହାକୁ ଜଣିବ ମୁହିଁ—ପ୍ରାର୍ତ୍ତା. ସୁଭଦ୍ରାମଣି।) ବିଣ—୧ । ରୂପ ଓ ଗୁଣରେ ସମ୍ପନ୍ନ; ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର—1. Beautiful in all respects. ୨ । ପରିପାଟୀଯୁକ୍ତ—2. Elegant in shape.

ରୂପ ରେଖା—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୂପର ଅସ୍ତିତ୍ୱ—Existence
Rūpa rekhā of shape. ଦେ. ବ. ହସ୍ତ ବା ପଦରେ ଥିବା ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଚିହ୍ନବିଶେଷ—A sign in the palm or feet. (ଉ—ରୂପରେଖା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେଖା କମ୍ବୁ ଜମ୍ବୁ ଫଳ, ସ୍ୱସ୍ତିକ ରଥାଙ୍ଗବଜ୍ର ମୋଦ୍ଦେ ପଦଉଳ—ପ୍ରାର୍ତ୍ତା. ରସବାରଧି।)

ରୂପ ରେ(ଲେ)ଖିବା—ଦେ. କି.—୧ । ସୀମା-ରେଖା ଅଙ୍କନ କରି
Rūpa re(le)khibā ମୋଟାଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଲେଖିବା—To draw
ରୂପ ଆଙ୍କା **ରୂପଲୀଖନା** the outlines of an image. ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିବା—2. To outline or deliniate an object.

ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ—ସ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁନ୍ଦର ବା ମୋହନ ରୂପ—
Rūpa lābanya Grace of form; charming shape; graceful shape.

ରୂପ ଲାବଣ୍ୟବନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ.—ଲାବଣ୍ୟମୟ ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—Of
Rūpa lābanyabanta charming beauty; very
ରୂପ ଲାବଣ୍ୟବନ୍ତ **ରୂପଲାବଣ୍ୟ ବନ୍ତ** graceful.

ରୂପ ଲାବଣ୍ୟବାନ୍—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ.—ଲାବଣ୍ୟମୟ ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—
Rūpa lābanyabān Of charming beauty. [ରୂପ ଲାବଣ୍ୟବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରୂପ ଶୂନ୍ୟ—ସ. ବିଣ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ —୧ । ନିରାକାର—
Rūpaśūnya 1. Formless. ୨ । କଦାକାର—
2. Ugly.

ରୂପସ—ବୈଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—[ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରୁ ଅନୁକୃତ]—ରୂପବାନ୍;
Rūpasa ସୁନ୍ଦର; ସୁଶ୍ରୀ—Elegant; graceful.
ରୂପସ **ରୂପଶାଳୀ** [ରୂପଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରୂପ ସମ୍ପଦ୍(ତ୍ତି)—ସ. ବ.—(ରୂପକ ସମାସ)—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରୂପ ଧନ
Rūpa sampad(tti) (ରୂ.ଣ.)— Beauty considered as riches or valuable possession.

ରୂପ ସାଗର—ସ.ବ.(ରୂପକ)—ସାଗର ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯିବା ରୂପ—
Rūpa sāgara Beauty compared in its exuberance to the waters of the sea.

ରୂପ ସନାତନ—ଦେ. ବ. (ନାମଦ୍ୱୟ)—ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଭକ୍ତ ଓ
Rūpa sanātana ପଣ୍ଡିତ ଦୁଇ ଭାଇ ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଓ ସନାତନ
ରୂପ ସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀ—Name of two Baishnaba
ରୂପଆର ସନାତନ devotee brothers. [ଦ୍ର—ଏ ଦୁଇଜଣ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟପ୍ରଭୁଙ୍କର ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ବୃନ୍ଦାବନରେ ବାସ କରି ବୈଷ୍ଣବ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ରଚନା ଓ ବୈଷ୍ଣବ ଉତ୍ସବମାନ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ।]

ରୂପସୀ—ବୈଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରୁ ଗୃହୀତ)—ରୂପବତୀ;
Rūpasī ସୁନ୍ଦରୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—Beautiful (woman). ବି.—
ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A comely woman; a beauty. (ଉ—ରାଜରୂପଶୀଙ୍କ କମ୍ବୁନ ବସ୍ତ୍ରପ୍ରେ ଚଲିକ ଗଲା ବେଗର ରାଧାନାଥ. ଯଯାତି।)

ରୂପ ସୁନ୍ଦର—ସ ବିଣ.(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)-ସୁନ୍ଦର ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—Having a
Rūpa sundara beautiful shape; having a
ସୁନ୍ଦର ରୂପ **ରୂପ ସୁନ୍ଦର** loving shape.
(ଗୁଣ ସୁନ୍ଦର—ବିପରୀତ ଭାବାତ୍ମକ ଶବ୍ଦ)

ରୂପହୀନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ନିରାକାର—
Rūpa hīna 1. Having no shape. ୨ । କୁରୂପ—
(ରୂପହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Ill-shapen; ugly.

ରୂପା—ଦେ. ବ.—(ସଂ ରୂପ୍ୟ)—୧ । ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁ ବିଶେଷ;
Rūpā ରୌପ୍ୟ; ରୂପ—1. Silver; Argentum.
ରୂପା(ପା) **ଚାନ୍ଦୀ, ରୂପା** [ଉ—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଥାଉଁ ଥାଉଁ କେ ଫା. ନକଲ୍ ରସେ ରୂପାରେ। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ଆ. ପିଦା [ଦ୍ର—ଏହାର ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ଉ. ଏଣ୍ଡୀ ସ୍ୱଳରଙ୍ଗ, ଶ୍ୱେତ, ରଙ୍ଗ ସାଜ, ଲ୍ଲେହ-ସ୍ୱଳକ, କଳଧୌତ(ଧୂତ), ରୌପ୍ୟ, ମହାଶୁଭ୍ର, ରଜତ, ଭାର, ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ, ସିତପ୍ରଭ, ଶୁଭ୍ର, ରସଶ୍ରେଷ୍ଠ, ରୁଷର, ଚନ୍ଦ୍ର(ନ୍ଦ୍ର)-ଲ୍ଲେହକ, ରୂପ, ରୂପ୍ୟ, ଶ୍ୱେତକ, ଉତ୍ତରୂପକ; ଚନ୍ଦ୍ରଭୂତ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ସିତ, ରୂପ୍ୟକ, ରୌପ୍ୟ, ଧୌତ, ସୌଧ, ଚନ୍ଦ୍ରହାସ, ଅକ୍ଷୟ, ଦୁଙ୍ଗଣକ, ଖର୍ଜ୍ଜୁର ।] ୨ । ମିଶା ରୂପା—2. Mixed silver. ବିଣ.—ରୂପବିଶିଷ୍ଟ, ରୂପଧାରୀ—Assuming a shape.

ରୂପା(ପେ)ଇ —ଦେ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ— ରୁପାଇ (ଦେଖ)
Rūpā(pe)ī Rupāi (See)

ରୂପାଜୀବା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ--(ବହୁବ୍ରୀହି; 'ରୂପ=ସୌନର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ଆଜୀବ=ଜୀବିକା ଯାହାର; ରୂପ+ଆଜୀବ+ଆ;—୧ । ବେଶ୍ୟା; ବାରାଙ୍ଗନା; ଦାସ୍ତ—1. Harlot; a whore; prostitute; a woman of the town; public woman. ୨ । ନର୍ତ୍ତୀ; ମାହାରୀ—2. A dancing girl.

ରୂପାଧିବୋଧ—ସଂ. ବ—(ଚକ୍ଷୁ ଇତ୍ୟ; ରୂପ+ଅଧିବୋଧ)—ଦୃଶ୍ୟ
Rūpādhibodha ବସ୍ତୁର ଜ୍ଞାନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାତବ୍ୟ (ହି. ଶ.)-Knowledge or perception of a visible thing by the senses.

ରୂପାନ୍ତର—ସଂ. ବି.—(ଅନ୍ୟ+ରୂପ)—୧ । ଭିନ୍ନ ଆକାର—1. A Rūpāntara different shape or form. ୨ । ଏକ ବସ୍ତୁର ବିଭିନ୍ନ ଆକାର—2. Different shapes of one and the same thing. ୩ । ନୂତନ ଅବସ୍ଥା ବା ଭାବ ବା ରୂପ—3. A new state or condition or shape. ୪ । ଭିନ୍ନ ବେଶ—
4. A different garb or dress.

ରୂପାନ୍ତରିତ—ସଂ. ବିଣ (ରୂପାନ୍ତର+ଇତ)—୧ । ନୂତନ ରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ—
Rūpāntarita 1. Assuming or turned into a different shape. ୨ । ନବ ବେଶ ଧାରଣ କରିବାରୁ ଯାହାର ରୂପର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି ଥାଏ—2. One whose form or appearance is changed by the assumption of a new garb. ୩ । ଯୋଗିକ ରୂପରୁ ଅନ୍ୟ ରୂପରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଏକ ମୂଳ ପଦାର୍ଥ—
3. (the same thing) Changed into a different form.

ରୂପା ପତର(ପତ୍ର, ପାତିଆ)—ସଂ. ବିଣ—ରୂପା ପତର (ଦେଖ)
Rūpā patara(patra, pātiā) Rupā patara (See)
ରୁପୋର ପାତ ରୂପेका पत्तर

ରୂପା ପାତି(ଟି)ଆ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ନଈ ମୁହାଣରେ ଧରାପଡିବା ଏକପ୍ରକାର ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛ—
Rūpā pāti(ṭi)ā A kind of sea fish caught in the mouths of rivers. ଦେ. ବ—୧ । ରୂପାରେ ନିର୍ମିତ ପାତଳା ପତ୍ର—1. Foils of silver. ୨ । ଜଲ୍ଲାମାଛ (ଦେଖ)—2. Jahlā fish (See).

ରୂପା ଭସ୍ମ—ସଂ. ବ—ଆୟୁର୍ବେଦ ବା ରସାୟନଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ
Rūpā bhasma ରୌପ୍ୟକୁ ପୋଡ଼ି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଉଁଶ—
Oxide of silver.

ରୂପା ମକେଇ—ଦେ.ବ (ସଂ. ରୌପ୍ୟ ଓ ମାକ୍ଷିକ)—(ବୈଦ୍ୟକ) ରୂପା, ଲୌହ ଓ ଗନ୍ଧକମିଶ୍ରିତ ପଦାର୍ଥବିଶେଷ; ଭାଇ-(ରୂପାମାକ୍ଷିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାକ୍ଷିକ ନାମକ ଉପଧାତୁ ବିଶେଷ—
Rūpā makei ଲୌହ ଓ ଗନ୍ଧକମିଶ୍ରିତ ପଦାର୍ଥବିଶେଷ; ଭାଇ-(ରୂପାମାକ୍ଷିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାକ୍ଷିକ ନାମକ ଉପଧାତୁ ବିଶେଷ—
ରୂପାମାଖୀ, ରୌପ୍ୟମାକ୍ଷିକ Iron pyrites; Ferri Sulphuretum.
ରୂपामाखी, तारा(मा,लु)खी
ପା. ଉର୍କ୍ନୁକଗ୍ ଆ. ଖବ୍ସୁଲ୍ଫିଜା ତେ. ରୂପାମାଖି

ରୂପାମାକ୍ଷୀ—ଦେ. ବ—ଉପମାକ୍ଷିକ—
Rūpāmākshī Iron pyrites.
ରୂପାମଖୀ ରୂପामाखी

ରୂପା ମାରଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରୌପ୍ୟମାରଣ)—ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ
Rūpā māraṇa ରୌପ୍ୟର ଉପକ୍ଷୀକରଣ—Process of oxi-
ରୌପ୍ୟମାରଣ ରୂपेकामारण dising silver.

ରୂପା ମାରିବା—ଦେ. ବ—ରୌପ୍ୟଭସ୍ମ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—
Rūpā māribā To perform the process of
ରୌପ୍ୟମାରା ରୂपामारना oxidising silver.

ରୂପାଲାପ—ସଂ. ବ—ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଆଦରୁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ତାଲମାନ ସହିତ
Rūpālāpa ବଜାଇବା ପୂର୍ବରୁ ସୁର୍ ବାନ୍ଧିବା; ସୁର୍ ଚଢ଼ାଇବା
The striking of the keynote before playing a tune.

ରୂପାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରୌପ୍ୟମିଶ୍ରିତ—1. Mixed with
Rūpāliā silver. ୨ । ରୁପୁଲ; ରଜତାଭ; ରୂପାପରି ଦେଖା—
ରूपाकी(पु ଲି ସିବା; ଶୁକ୍ଲ—2. Silvery; white like
ରूपेकेजेषा silver; silvery white.

ରୂପାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ରୂପ=ସୌନର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ଅସ୍ତ୍ର ଯାହାର ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମଦେବ—
Rūpāstra Cupid (personified).

ରୂପିକା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ୱେତ ଆକନ୍ଦ; ଧଳା ଅରଖ ଗଛ—
Rūpikā A plant; white swallowwort.

ରୂପିଣୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୂପ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ରୂପବିଶିଷ୍ଟା
Rūpiṇī (ସ୍ତ୍ରୀ)—1. (Female) Having a shape.
(ରୂପୀ—ପୁଂ) ୨ । ରୂପଧାରିଣୀ 2. Assuming a shape.
୩ । ସୁନ୍ଦରୀ—3. Graceful; beautiful (female).
୪ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ସମାସପୁକ୍ତ ହେଲେ) ଅନ୍ୟର ରୂପଧାରିଣୀ—4. Assuming the shape of another. (ଯଥା—ନରରୂପିଣୀ ରାକ୍ଷସୀ, ନରରୂପିଣୀ ଦେବତା, କାଳରୂପିଣୀ ଚଣ୍ଡୀ ।) ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ରୂପଧାରୀ—Assuming some shape or form. (ଯଥା—କେଶିନୀ ଜଳୁ ବୁଜଳ ରୂପିଣୀ ଭଳି ପୁଣି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦ).

ରୂପିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରୂପ+ଇତ)—୧ । ରୂପଯୁକ୍ତ—1. Formed; shaped. ୨ । ଚର୍ଚ୍ଚିତ—2. Painted. ୩ । ବର୍ଣ୍ଣିତ—3. Described. ସଂ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଉପନ୍ୟାସ, ଯହିଁରେ ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟାଦି ଭାବରୂପେ କଳ୍ପିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୂପକ (ହି· ଶ)—A kind of novel in which abstract qualities are personified.

ରୂପିବା—ଦେ. କି—ଯତ୍ତାଇବା; ଆଗରେ ଦେଖାଇବା—
Rūpibā To show; to present.
ପାତା (ଯଥା—ଅପେ ଜଣେ ଅପେ ଦ୍ୱାରେ ରୂପିଅଇ ଥୁଲ୍ଲ । ଦିଖାନା (ରୂପିଅଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୃନ୍ଦାବନରୂପଶଗୀତା ।)

ରୂପୀ—ବି. ବହୁ· ପୁ· (ରୂପ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ସାକାର; ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—1. Having a form. ୨ । (ସମାସଯୁକ୍ତ ହେଲେ) ଅନ୍ୟର ରୂପଧାରୀ—2. Assuming the form of.
(ରୂପିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୂପେ ଦେ. ଅ—ପରି—
Rūpe Like.
ରୂପେ (ଯଥା—ସେହିରୂପେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଆଗରେ କହୁଚି । କୃଷ୍ଣ ଡିଂଡ. ରୂପମେ ମଦ୍ଭାଗବତ. ଅଦ ।)

ରୂପେନ୍ଦ୍ରିୟ—ବି. ବ (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ଚକ୍ଷୁ: ଆଖି—
Rūpendriya Eye.

ରୂପୋପଜୀବିନୀ—ବି. ଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୂପ+ଉପଜୀବିନୀ)—ବେଶ୍ୟା (ହି.ଶ)—
Rūpopajībinī Prostitute.

ରୂପୋପଜୀବୀ—ବି· ବ· ପୁ· (ରୂପ+ଉପଜୀବିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ବହୁ ରୂପ—A person who appears in various garbs or masks; masker.
Rūpopajībī

ରୂପ୍ୟ—ବି. ବିଣ ପୁ· (ରୂପ+ଯ)—୧ । ରୂପବାନ୍; ସୁନ୍ଦର—
Rūpya 1. Beautiful; of graceful form.
(ରୂପ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଉପମେୟ (ହି. ଶ)—2. Comparable.
ସଂ. ବ—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—1. Gold. ୨ । ରୌପ୍ୟ; ରୁପା—2. Silver. (ଯଥା—ତବଗେ ରୂପ୍ୟ ଦେଇ ତାଙ୍କରୂପ ନେଇ ଘୋଟୁ ସ୍ୱରୂପ କାମ-ଅଳାର ଗୋ । ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ । ୩ । ଅଳଙ୍କାରାଦ୍ଦ ନିମିତ୍ତାର୍ଥ ସଂଗୃହୀତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବା ରୌପ୍ୟ—3. Gold or silver set apart or collected for being made into ornaments.

ରୂପ୍ୟକ—ସଂ. ବ (ରୂପ୍ୟ+କ)—ଟଙ୍କା (ହି. ଶ)
Rūpyaka Rupee.

ରୂପ୍ୟମୟ—ସଂ. ବିଣ—ରୁପାରେ ତିଆରି—
Rūpyamaya (ରୂପ୍ୟମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Made of silver.

ରୂପ୍ୟମୁଦ୍ରା—ସଂ· ବ—ରଜତ ମୁଦ୍ରା; ରୁପାଟଙ୍କା—
Rūpyamudrā Silver coin; rupee

ରୂପ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ—ସଂ. ବ—ଟାଙ୍କଶାଳାର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—
Rūpyādhyaksha Mint master; the superintendent of a mint.

ରୂବୁକ—ସଂ. ବ—ଏରଣ୍ଡ ବା ଗବ ଗଛ—
Rūbuka The castor seed plant.

ରୂର—ସଂ. ବିଶ—୧ । ଉତ୍ତପ୍ତ (ହି. ଶ)—1, Heated.
Rūra ୨ । ଦଗ୍ଧ (ହି· ଶ)—2. Burnt·

ରୂଷ୍ (ଧାତୁ)—୧ । ଭୂଷିତ କରିବା—1. To adorn.
Rūsh (root) ୨ । ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା—2. To powder.

ରୂଷକ—ସଂ. ବ—ବାସଙ୍ଗ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)
Rūshaka Bāsanga. (See)

ରୂଷଣ—ସ. ବ.—(ରୂଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଅଳଙ୍କରଣ—
Rūshana 1. Adorning. ୨ । ଲେପନ; ଲିପିବା—2· Anointing; painting. ୩ । ମ୍ରକ୍ଷଣ; ବୋଳିବା—3. Smearing.

ରୂଷିତ—ସ. ବିଣ.—(ରୂଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ· ତ)—୧। ଅଳଙ୍କୃତ; ଭୂଷିତ—
Rūshita 1. Adorned. ୨ । ଚୂର୍ଣ୍ଣିତ—2. Powdered; educed to dust. ୩ । ମ୍ରକ୍ଷିତ—3. Painted; smeared. ୪ । ଲେପିତ—4. Anointed. ୫ । ଖଣ୍ଡିତ; ଭଗ୍ନ (ହି. ଶ.)—5. Broken.

ରେ—ସ.ଅ.—'ରୁ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଘଞ୍ ଭାବ.ଏ)—ଆରେ ! (ସାମ୍ପ୍ରତିକ.
Re ରେ ରେ ସମ୍ବୋଧନ)—ହେଇରେ ! ହଉରେ ! ହୋଇରେ ! (Interjection used towards a person lower than the speaker)-Hallo ! [ଦ୍ର—ନିମ୍ନ ପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମ୍ବୋଧନ—ହେ ! ଅହେ ! ହଉହେ ! ଅଥ ଅଦର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବୋଧନସୂଚକ ପଦରୂପେ 'ରେ' ର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ଯଥା—'ଥାପି ରେ କଳ୍ପ ତଥାପିରେ ତ୍ରିସ୍ଥ ସଙ୍ଗି' (କବିସୂର୍ଯ୍ୟ--କଶୋଟ୍ଟରକ୍ଷ୍ମ୍,ଥ ଗୀତ) । ନିମ୍ନସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ନିମ୍ନସ୍ଥର ଲୋକଙ୍କୁ ହେ ! ଅହେ ! ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୁ ନିମ୍ନସ୍ଥର ଲୋକଙ୍କୁ ରେ ! ଅରେ ! ହଉରେ ! ହୋଇରେ ! ହାଁରେ ! ଇରେ ! ଏବ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୁ ନିମ୍ନସ୍ଥରଲୋକଙ୍କୁ ବେ ! ଅବେ ! ଇବେ ! ହାଁବେ ! ହଇବେ ! ଆଦ ପ୍ରଯୋଗ କରିଥାଏ । ଅଥ ଅଦର୍ଥରେ ଓ ଦେବତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବୋଧନସୂଚକ ପଦରୂପେ 'ରେ'ର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—'ଅଦ୍ୟାରେ ଦଇବ ! ସତେ ତ ସାଧିବୁ ବାଦ୍ ତୁହ୍ନ ଏତେ ଉତଲ' ଗ୍ରଧାନାଥ ମଦ୍ଭାଯାତ୍ରା । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନରେ 'ରେ' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—'ତ ଦେଖରେ ! କହି ତ ନୁହଇ ଭାରତରେ' । ସାଧାରଣତଃ 'ରେ' ପୁରୁଷ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 'ରେ' ସ୍ଥଳରେ ଲୋ ! ଅଲୋ ! ଇଲୋ ! ହଇଲୋ । ଆଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । 'ରେ' ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟାନ୍ୟରୂପ ଅରେ, ଇରେ, ହଇରେ, ହେଇରେ; ହୋଇରେ । କଥାରେ ଜୋର୍ ଦେବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଅରେ ! ଅରେରେ ! ଇରେରେ ! ରେରେ ! ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ସୂଚ୍ୟତଃ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି 'ତୁ' ବ୍ୟବହୃତ ହେବ, ସେ ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି 'ତରେ' ସମ୍ବୋଧନ କରି ଯାଇ ପାରିବ ।

ରେ—ଦେ. ଅ. (ବହୁବ୍ରୀ)—(ସ. ଏ)—[ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ସର୍ବନାମ
Re ପଦର ସପ୍ତମୀ ବହୁବ୍ରୀ ବା ଅଧିକରଣ କାରକର ଚିହ୍ନ—The inflection of the 7th. case of nouns and pronouns—In; at;. ଦ୍ର—

ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ପଦ ସଙ୍ଗେ 'ରେ' ବା 'ଏ' ଯୋଗ ହୁଏ । ଯଥା—ଘରେ ବା ଘରରେ ।] ୧ । ଉତ୍ତରେ; ମଧ୍ୟରେ—1. In. ୨ । ଠାରେ—2. At. ୩ । ନିକଟରେ—3. Near. ୪ । ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ—4. Amongst (many). [ଉ—ଏକାଃ ଇନ୍ଦ୍ର ସବୁ ସାରଙ୍କରେ ସାର । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ମନ୍ଦାକ୍ରାନ୍ତ ତନ ।] ୫ । (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ)—ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତିର 'କୁ'—5. To. [ଉ—କୁଷ୍ଣା କରେଁ ମୁଁ ଧାତ୍ରାକୁ, ତାହିଁକ ସରଜ ଡାକୁ, ଚମ୍ପୁ ରଖିଲା ଜରତାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଦା. ରଙ୍କୁ କ ଗୀତ ।] ୬ । (ବିଶେଷ୍ୟ ପରେ ଯୁକ୍ତ) (ଅମୁକ ବିଷୟ) ଘଟିଲେ; ହେଲେ—6. In case; in the case or event of. ତେ ୭ । (ବିଶେଷର ପରେ ଯୁକ୍ତ) ଦ୍ୱାରା—7. By. [ଉ—ମୁଁ କ ହେଲାରେ ! କହିଲ ନୁହଇ ଭାରତାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଦା ରଙ୍କୁ କ ଗୀତ ।] ୮ । ନିକଟରୁ; ଠାରୁ—8. From. [ଉ—ଶିବଙ୍କୁ ଲଘି ସତ୍ତା ଯାଇ. ଚିତ୍ତାରେ ଅଥମାନ ଯାଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର, ବାଲେଶ୍ୱର)ଅ(ସ୍ତ୍ରୀବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ) —ଲୋ ! —Oh ! [ଯଥା—ଅମ୍ବିକାରେ ! = ଅମ୍ବିକା ଲୋ !]

ରେଅ(ଯ୍ୱା)ତ୍(ତି)—ଦେଦେ. ବି (ଫା. ରୟାତ୍)—୧ । ରଆଡ଼; ରୟାତି; ଅନୁଗ୍ରହ—1. Favour. ରେହାଇ ୨ । ରଅତ୍ (ଦେଶ)—2 Riāt (See) ୩ । ଛଡ଼; ରିଆୟତ ନିଷ୍କୃତି—3. Exemption; liberation. ୪ । ଦଣ୍ଡାଦରୁ ଅବ୍ୟାହତି ବା ମାପ; ମାଫୀ—4. Remission of a punishment.

ରେଅା(ବା, ୱା)ଜ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ରବାଜ୍)—୧ । ପ୍ରଚଳିତ; Reā(bā, wā)j ଧର୍ମ, ପ୍ରଥା—1. Custom; usage. ୨ । ରେଓଆଜ୍, ରେବାଜ୍, ରେଓୟାଜ୍ ରିବାଜ ଅଭ୍ୟାସ—2. Habit.

ରେଇଞ୍ଜା—ପ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଏକ ଜାତୀୟ ଗନ୍ଧଗୁହରଥ ଗଛ— Reinjā A kind of acacia (Haines).

ରେଉ(ଓ)ଚନ—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ରେବନ୍ଦ୍)—(ବୈଦ୍ୟକ) Reu(o)chini ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ରଣ ଅଦ୍ଧ ଯାଇଁ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ସ. ନାମ. ଗୀଡ଼ମୂଳା, ଗନ୍ଧନା ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷର ମୂଳ—A sort of ରେଉ ଚିନି, ରେବନ ଚିନି medicinal root; Indian **रेव चिनि, रेवन चिनि** Rhubarb; Rheum Emodi. ଫା. ରେବନ୍ଦ୍ [ଉ—ଏହା ବୃକ୍ଷ ହିମାଳୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଜାତ ଗ୍ରୀ. ରେଉନ୍ ହୁଏ; ଏଥିର ମୂଳ ବଳକାରକ ଓ ମୃଦୁରେଚକ; ଏବଂ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଅଗ୍ନିସାଦ, ଅର୍ଶ୍ମାନ୍ଦ୍ୟ, ଅରୁଚି, ପ୍ରଳବଜ୍ୱର ଓ ଶୀତପିତ୍ତ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଏହାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଷ୍ଟ କ୍ଷତ ଉପରେ ପକାଇଲେ ଉପକାର ହୁଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ରେଉ(ଓ)ତି—ଦେ. ବି. (ସ. ରୁଜାବର୍ତ୍ତ)—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍ଫଟିକ Reu(o)ti ପଥର—1. A sort of marble. ୨ । ପତଳା ରେଉତୀ ପଥର; ପଥର ଟାଇଲ୍—2. Thin slab of stone; **नरिया** stone tile.

ରେଁକା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ନାଲ ଚଞ୍ଚୁ ପୁରୁ ଦେଶୀ ଶୁଆ— Reñkā Red-beaked parrot. (ରେଁକାରୁଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରେକ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଶଙ୍କା କରିବା—1. To fear; to apRek (root) prehend. ୨ । ସନ୍ଦେହ କରିବା—2. To doubt; to suspect.

ରେକ—ସ. ବି (ରେକ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ପ୍ରତ୍ୟ. ଅ)—୧ । ସଂଶୟ; ସନ୍ଦେହ— Reka 1. Doubt; suspicion. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ବେଙ୍ଗ— 2. Frog. ୩ । ମାଉଡା—3. Meanness. ୪ । (ରିଚ୍ ଧାତୁ=ନିଃସରଣକରିବା+ଘଞ୍ ପ୍ରତ୍ୟ. ଅ)—ବିରେଚନ; ପତଳା ଝାଡ଼ା—4. Looseness of ସେର **मोनी** bowels; passing liquid stools. ବେ. ବି—୧ । (ସଂ. ରେଖା)—ବେତ୍ରନିର୍ମିତ ପରିମାଣପାତ୍ର-ବିଶେଷ (ଏହା କଞ୍ଚା ଏକ ସେର ସଙ୍ଗେ ସମାନ)—A measuring pot made of cane (of a capacity of $1\frac{1}{4}$ standard seer). ୨ । (ସଂ. ରେଖ **मुटी** ରେଖା)—ରେକା; ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ମଝି ଆଙ୍ଗୁଠିର ପରସ୍ପରାସ୍ପର ବେଷ୍ଟିତ ବଡ଼ା ବା ଗୁଚ୍ଛ— A sheaf or bunch of things which can be held by encircling it with the thumb and the middle finger.

ରେକ କଟି—ବେ. ବି—ରେକ ପରିମିତ କଟି; କ୍ଷୀଣ କଟି— Reka kaṭi A thin waist. ବେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ— କୃଶକଟି **पतलीकांणा** କୃଶ କଟି; ପେଟୁ ସ୍ତ୍ରୀର ଅଙ୍ଗ ଭାବ ସରୁଆ—(a female) Having a thin waist. [ଉ—ରେକକଟି କଳ୍ପୀ ହେବା ବେଶି ଫାଙ୍କ ଯାଉଛୁ ତନ୍ମାରେ ମୋ ଖୁଡ—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦରୁଧରନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ରେକଟା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବେ. ବି. ଓ ବିଣ—ରକଟା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Rekaṭā (etc) Rakaṭā etc (See)

ରେକ(କି,କେ)ଟିବା—ବେ. କ୍ରି—ହାଡ଼ରେ ଲାଗିଥିବା ମାଂସର ଅଂଶକୁ Reka(ki, ke)ṭibā ପୃଥକ କରିବା ପାଇଁ ଜିଭ ଦାନ୍ତକୁ ରଗଡ଼ାନ; ଚିବାନ **कटकट चबाना** ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରା ପୁନଃ ପୁନଃ ଚର୍ବଣ କରିବା—To nibble at a thing with the teeth to separate the softer parts adhering to it (such as a piece of bone). [ଦ୍ର—ଟିକ ଟିକ କରଣ କଲରେ ରେକଟି, ଗିଳ ପାଣ ଟେଇଲେ ଆର୍ତ୍ତସି ପେଟୁଟି—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମନ୍ଦାକ୍ରାନ୍ତ. ସଭା ।]

ରେକ(କା)ଡ୍(ର୍ଡ୍)—ବୈଦେ. ବି (କଚରଥ) (ଇଂ. ରେକର୍ଡ୍)— Reka(kā)ḍ(rḍ) ୧ । ମକଦ୍ଦମା ଆଦର ନଥି; ମକଦ୍ଦମାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ବକାର୍ଡ଼[ଉଚ୍ଚାରଣ]—ଅନ୍ୟରୂପ) କାଗଜର ବଣ୍ଡା— ରେକାଡ଼ 1 Record of a case. ୨ । ଗ୍ରାମୋଫୋନ୍ ବାଜାରେ **ରେକର୍ଡ** ଗାଣ୍ଡାଯିବା ଗୋଲ ଚକ୍ର ପତ୍ର, ଯହିଁରେ ଗୀତମାନଙ୍କର ଭାବ ଅଙ୍କିତ ଥାଏ ଓ ଗ୍ରାମୋଫୋନ୍ର ତୁଣ୍ଡ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୀତର ସ୍ୱର ବାହାରେ—2. Gramophone record.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେକର୍ଡ଼କିପର୍—ବୈଦେ. ବ.—(କଚରଅ)—(ଇଂ. ରେକର୍ଡ଼୍‌କିପର୍) Rekard kipar ସାଦାପିଇ; ଯେଉଁ କର୍ମଗୃଖଙ୍କ ଜମା ସରକାସ୍ତ ରେକାଡ କୀପାର କାଗଜ ଥଳ ଥାଏ—Record-keepe ରେକଡ କିପର

ରେକର୍ଡ଼ରୁମ୍—ବୈଦେ. ବ. (କଚରଅ)—(ଇଂ. ରେକର୍ଡ଼୍‌ରୁମ୍) Rekard rūm ସରକାସ୍ତ କାସଜପତ୍ର ସଞ୍ଚିତ ହେବାର କୋଠସ୍ତ; ରେକଡରୁମ ରେକଡରୂମ ମଦାପିଜ୍ଞାଳା। Record room.

ରେକର୍ଡ଼(ର୍ଡ଼)ର୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇ. ରେକର୍ଡ଼୍‌ର୍) —ରେଙ୍ଗୁନ Rekard(rda)r ଅଞ୍ଚଳରେ ଇଂରାଜ ଶାସନାଧୀନ ଜଜପଦସ୍ତ ରେକଡାର ଜଜ୍—The Recorder of Rangoon (a Judge ରେକଡାର under the British rule.

ରେ କରି—ଦେ. ଅ—(ବଭକ୍ତିସୂଚକ)—୧। ଦ୍ୱାସ୍ତ—1. By; with. Re kari [ଉ—ଅସ୍ମଦଦ୍ୟାର ତଳେ କର, ଶୁକ ଯା କହିଲେ ବସ୍ତାର। ଜଗନାଥ ଭ୍ରାଗବତ ।] ୨। ସାହାଯ୍ୟରେ— (ଏକର- 2. With the help of. ଅ। ଯୋଗୁଁ; ହେତୁ— ଅନ୍ୟରୂପ) 3. On account of; owing to; as a result of. [ଉ—ସ୍ନେହରେକରି, ବ୍ରଜବଦ୍ଧାସ୍ତ, କର ଦେବେ ମୋ କଳ୍ପ। ଉତ୍କଳରଣ. ମଥୁସ୍ତମଙ୍ଗଳ।]

ରେକା—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରେଖା)—ରେକ ୨ (ଦେଖ) Rekā Reka 2 (See) ସ୍ତାଦେ. (ମାନ୍ଦ୍ରାଜ) ବ—ଚାଲ ବାସ୍ତୁଙ୍ଗାର ତନ୍ତୁରେ ନର୍ମିତ ଦଉଡ଼ି—A kind of rope made of the fibres of the branches of palm. [ଉ—ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ତାଲବାସ୍ତୁଙ୍ଗାକୁ ଏପରି ବଳ ଆକାରରେ ମୋଡ଼ ବଳାପାଏ ଯେ, ତହିଁରେ କୂଅରୁ ସୁବଧାରେ ପାଣି କାଢ଼ି ହୁଏ। ଏହି ବକାକୃତି ତାଲବାସ୍ତୁଙ୍ଗାକୁ "ରେକା" କହନ୍ତି। ଏହାର ଦାମ ଏକ ପଇସା ମାତ୍ର। ଉଧାରରଣ ପଣ୍ଡା. ଉତ୍କଳ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ।]

ରେକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି.—ହାତର ରେଖାରେ ଚପି ଶକ୍ତ କର Rekā(ke)ibā ଧରିବା—To hold tightly within ମୁଠାନ the thumb and the middle finger ମୁଟ୍ଠୀସେ थामना, मुठियाना encircled.

ରେକାଏ—ଦେ. ବ.—ଏକ ରେକା ପରମାଣ ମାତ୍ର—As much as Rekae can be held by the encircling of the fingers. ଏକମୁଠ ଏକମୁଟ୍ଠୀ) ଦେ. ବଣ.—ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ମଝି ଆଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାସ୍ତ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଧରାଯିବା ଗୁଚ୍ଛ ପରମିତ— Measuring bunch encircled by the thumb and the middle finger.

ରେକା କରିବା—ଦେ. କି.—ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ମଝି ଆଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାସ୍ତ Reka karibā ବେଷ୍ଟିତ କରି କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଧରିବା— ମୁଠାର ମଧ୍ୟେ ଧରା To hold a thing by encircling ମୁଟ୍ଠୀମେ ଧରନା the thumb and the middle finger together.

ରେକାବ—ବୈଦେ. ବ.—(ଅ. ରକାବ୍)—୧ । ଘୋଡ଼ାର ଜନ୍ Rekāb ଉପରେ ବସିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ପାଦ ରଖିବା ପାଇଁ ଘୋଡ଼ା ରେକାବ ଚିଠିର ଦୁଇ ପାଶ୍ୱରେ ଲମ୍ବି ଥିବା ଦଉଡ଼ିର ଶେଷରେ ର(ରି)କାବ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଲୌହ ବଳୟ—1. Stirrups. ୨। ରେକାବ (ଦେଖ)—Rekābi (See)

ରେକାବାସ୍ଥି—ଦେ. ବ (ଅଧୁନକ ଶବ୍ଦରବଜ୍ଞାନର ପରଭାଷା) (ଏହା Rekābāsthi ରେକାବର ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ) କର୍ଣ୍ଣସ୍ଥ। ରେକାବସ୍ଥି ଅସ୍ଥିବଶେଷ—Name of one of the ear- ରୋକାବାସ୍ଥି bones stapes.

ରେକାବି—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ରକାବ୍)—ଥାଳଅ; କ୍ଷୁଦ୍ର ଥାଳି; ପତଳା Rekābi ଥାଳଅ—Saucer; a small plate; a thin ରେକାବୀ ର(ରି)କାବୀ metal platter. [ଉ— ଘୋଡ଼ଠାରୁ ନୋହା ଥାଳିକ ରେକାବି ସବୁ ଜଳେ ଅପସନ—ଉକାଦ୍ଦରଣ. ସାଅନ୍ତୁଅ ବାଦ୍ୟ।]

ରେକାବିଆଲା(ଲୀ)—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ) ଥାଳଅ ଓ ଚାଟଅ— Rekābipiālā(lī) A saucer and cup. ରେକାବିପେୟାଲା(ଲୀ) ର୍‌କାବିପ୍ୟାଲା(ଲୀ)

ରେକଟା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ରକଟା (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ) Rekiṭā(etc) Rakaṭā (etc) (See)

ରେକେ—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ରେକାବ (ଦେଖ)—Rekāe (See) Reke [ଉ—ଗଢ଼ିବାକାଳେ ଥାଡା ଦୁଡ଼େ ଧରନ୍ତେ, ସେ ଉଡ଼େ ମଧ୍ୟ କ ରେକେ—ରଙ୍ଗ. କୋଣ୍ଡବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରାଣ।]

ରେକେଟା—ଦେ ବ ଓ ବଣ- ରକଟା (ଦେଖ)-Rakaṭā (See) ସ୍ତାଦେ Reketā (ରଡ଼ଜାଡ) ବ—ପଙ୍କ ବା କାଦୁଅ ସାହ ଶୁଖିଯିବା ପରେ ଭାଙ୍ଗା ଖାଣ ହୋଇଯିବା ଅବସ୍ଥା; ଚକ୍କଟା ସାହର ଶୁଖିଲା ଅବସ୍ଥା—The state of clay or mud becoming hardened when dry. ସ୍ତାଦେ (ରଡ଼ଜାଡ) ବଣ—ଶୁଖିଯାଇ ଅତ ଖାଣ ହୋଇଥିବା ଚକ୍କଟା କାଦୁଅ ବା ପଙ୍କ)—Hardened and dried (adhesive soil or clay).

ରେଖ୍ତା—ଦେ. ବ—ଉର୍ଦ୍ଦୁ କବତାରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ବ୍ୟବହାର Rekhtā କରିବା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ରୂପ—From taken in ରେଖ୍‌ତା the Urdu language and in poems ରେଖଟା specially in woman's dialect.

ରେଖ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରେଖା)—୧। ରେଖା—1. A line. [ଉ— Rekha ଅଳକଉଳ ଅଖଣ୍ଡିତ ରେଖନା ରେଖ। କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ରେଖା କପୋଳଚମ୍ପ୍ର ର ଗୀତ। ୨। ଚହ୍ନ— ରେଖା 2. Mark; sign. ଅ। ଦେହରେ ସିନ୍ଦୁର, କସ୍ତୁରି, ଚନ୍ଦନରେ ଅଙ୍କିତ ସରଳରେଖା; କଳା—3. A perpendicular line drawn on the body (i. e. brow) with red or black dye. ୪। ମୁଁରେଖା—4. Wrinkle. [ଉ— ତୁମ୍ଭି ଅଛ ଭାଲସ୍ଥ ରେଖ, ତୁଣ୍ଡି କେଶ ର ସୁନର ଦେଖ। କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ରତ୍ନାକର ଚମ୍ପ୍ର ୧୦ ଗୀତ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ତେଡୀ ସିଁଥ ୫। କପାଳ ଉପରର କେଶକୁ ଦୁଇ ପାଖକୁ ଝୁଣ୍ଡାଇବାଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚତ ଲମ୍ବରେଖା; ସିଁଥେଇ; ସେଇ—5. A line seen on the head from which the hairs are parted towards both the sides of it. [ଦ୍ର—ବଙ୍କା ରେଖକୁ ସେଇର ବା ତେଡ଼ି ବା ସିଁଥେଇ କହନ୍ତି ।]

ରେଖ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁଣ୍ଡର କେଶକୁ ପାଣିଆଦ୍ୱାରା ସିଧା କରି Rekha karibā ତାର ମଝିରୁ ଦୁଇ ଫାଳ କରିବା—To divide the hair of the head with the comb by leaving a straightline in the middle.

ତେଡୀକାଟା ସିଁଥଫାଡନା (ରେଖ କାଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରେଖ ଦେଉଳ—ଦେ. ବ—ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରୁ ଏକ Rekha deula ପ୍ରକାର—One of the forms of ancient temples of Utkal. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଚଉଛି ଶିଲ୍ପଗୁଡ଼ିଏ ବା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥାଏ ।]

ରେଖନ—ସ. ବ (ଲିଖ୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ଲେଖିବା—Rekhana 1. Writing. ୨। ରେଖା ଟାଣିବା—2. Drawing of a line.

ରେଖା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲିଖ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧। ଗାର; Rekhā ଦଣ୍ଡାକୃତି ଚିହ୍ନ—1. A line; streak. ୨। (କ୍ଷେତ୍ର ଉତ୍ତୁ) ବସ୍ତୁତତ୍ତ୍ୱନ ଦୈର୍ଘ୍ୟ; ଦୁଇ ବିନ୍ଦୁକୁ ସିଧାଭାବରେ ଯୋଗ କରୁଥିବା ଦୈର୍ଘ୍ୟ—2. (Geometry) A length without breadth; line. ୩। ଅକ୍ଷରରେ ଦିଆଯିବା ଲମ୍ବ ଗାର ବା 'ବାଙ୍କି' ଚିହ୍ନ; ଆକାର ଚିହ୍ନ—3. A stripe or perpendicular line drawn with a letter to denote the addition of the vowel 'A'. [ଦ୍ର—ସୁରୁଣାକାଳଆ ଅବଧାନମାନେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଆକାର ବନାନ ଶିଖାଇଲାବେଳେ କହନ୍ତି—'କ'ରେ ବାଙ୍କି (ରେଖା) ଦେଲେ 'କା' ।] ୪। ଚିହ୍ନ—4. Sign; mark. [ଦ୍ର—ସ୍ଥାନ ମୁଖଚ୍ଛବି ବିଷାଦ ରେଖାରେ । ବ୍ୟବହାର. ଚାଲିଲା ।] ୫। (ସାମୁଦ୍ରିକ) ଦେହରେ ଥିବା ଶୁଭାଶୁଭ ସୂଚକ ଚିହ୍ନ (ଯଥା—କର ରେଖା)—5. (Palmistry) Lines appearing on different parts of the body from birth indicating good or evil. ୬। ଶ୍ରେଣୀ ଧାଡ଼ି—6. Row. ୨। (ଭୂଗୋଳ) ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ଭୌଗୋଳିକ ଗଣନାର୍ଥେ ଟାଣିଥିବା କାଳ୍ପନିକ ଗାର (ଯଥା—ଅକ୍ଷାଂଶ, ଦ୍ରାଘିମା, ଅଯନାଂଶ, ବିଷୁବରେଖା)—7. (Geography) Imaginary lines drawn on the surface of the globe for geographical calculation e. g. meridian. ୮। ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର—8. A little. ୯। ଆଧିକ୍ୟ; ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା—9. Fullness. ୧୦। ଚତୁରତା; ଛଳ; କପଟ—10. Deceit; cunning; artifice. ୧୧। ଉଲ୍ଲେଖ—11. Mention. ୧୨। ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗାର—12. A slender line. ୧୩। ଦେହରେ ଘଷାଯିବା ସିନ୍ଦୂର ଚନ୍ଦନାଦିର ସରୁ ଦାଗ—13. A narrow line or mark of sandal paste etc. put on the body. ୧୪। ଗଣନା; ସୁମାର (ହି. ଶ)—14. Reckoning. ୧୫। ଅକୃତି; ଆକାର (ହି. ଶ)—15. Shape. ୧୬। ପ୍ରାୟ ଅଦ୍ଧ ରତ୍ନରେ ଦେଖାଯିବା ଗାର (ସାଧା ରତ୍ନର ଦୋଷରୂପେ ପରିଗଣିତ) (ହି. ଶ)—16. Lines appearing on gems and considered as a defect. ୧୭। ଚଉାଦର ସୀମା ରେଖା—17. Outline. ଦେ. ବ (ସ. ରକ୍ଷା)—ସୂତା—A thread worn on the wrist as a charm.

ରାଖୀ

ରେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ରେଖିବାର ନିଜନ୍ତ ରୂପ—Rekhā(khe)ibā 1. The causative from of ରେଖାକାଟାନା 'Rekhibā'. [ଦ୍ର—ଉଦଧର ଚମ୍ପନେ ଲମ୍ବିତ ଭାବ ଲକୀରଖୀଁଚନା ବହୁ, ଉଚ୍ଚ୍ୱଳ କର ନଯୂନେ ସୁରେଖ ରେଖାଇ । ପ୍ରାଚୀ. ରସକାରଧ୍ୱ ।] ୨। ରେଖା କାଟିବା—2. Rekhā kāṭibā. ୩। ଅଙ୍କିତ କରିବା—3. To draw. ୪। ଚିହ୍ନ ଦେବା—4. To mark.

ରେଖା କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରେଖା ଅଙ୍କନ କରିବା—Rekhā kāṭibā ରେଖାକାଟା ଲକୀରଖୀଁଚନା To draw a line. [ରେଖା ଟାଣିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରେଖାକ୍ଷର ବର୍ଣ୍ଣମାଳା—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ସର୍ଟ୍‌ହାଣ୍ଡ୍—Rekhākshara barṇṇamāḷā Shorthand writing.

ରେଖା ଗଣିତ—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; କର୍ମଧା; ରେଖା ବିଷୟକ Rekhā gaṇita ଗଣିତ)—୧। ଜ୍ୟାମିତି; ସ୍ଥେତ୍ରଗଣିତ—1. Geometry. ୨। ସ୍ଥେତ୍ର ପରିମିତି ଶାସ୍ତ୍ର; ସ୍ଥେତ୍ରମିତି—2. Mensuration. [ଦ୍ର—ପ୍ରଥମେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଜଗନ୍ନାଥ ଏ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ । ମହାରାଜ ଜୟସିଂହଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଏ ମହାଶୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଇଉକ୍ଲିଡ୍‌ର (ସ୍ଥେତ୍ରତତ୍ତ୍ୱର) ଆରବୀ ଅନୁବାଦର ସଂସ୍କୃତ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ, ପରନ୍ତୁ ବୈଦିକ ଋଷିମାନେ ଏ ଶାସ୍ତ୍ର ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏଥିର ପ୍ରମାଣ 'ଶୁଲ୍ୱସୂତ୍ର' ଅଟେ । ଏଥିତର ଯଜ୍ଞବେଦୀର ନାନାବିଧ ଆକାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ ତ୍ରିସ୍ରଚତୁରସ୍ରଚକ୍ରଙ୍କ ସମାନତା ସ୍ଥେତ୍ରମିତି (Mensuration) ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । କେତେକ ପଣ୍ଡିତ କହନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟଗଣ ସ୍ଥେତ୍ରମିତି (Mensuration) ଜାଣୁଥିଲେ, ତନ୍ତୁ ରେଖାଗଣିତ (Geometry) ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ; ତନ୍ତୁ ଏହା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । କାରଣ ମିଶରଦେଶ (Egypt) ଓ ପ୍ରୁନାନ୍ (Persia) ରେ ଭୂମିର ମାପ କରିବା ପାଇଁ ରେଖାଗଣିତର ବ୍ୟବହାର ସର୍ବପ୍ରଥମେ ହୋଇଥିଲା—(ହି. ଶ) ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେଖାଙ୍କନ—ସ. ନ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରେଖା କାଢ଼ିବା—
Rekhāṅkana Drawing of a line.

ରେଖାଙ୍କିତ—ସ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ଯାହା ରେଖାଦ୍ୱାରା ଚହ୍ନିତ କରାଯାଇଥାଉ —1. Marked with a line. ୨ । ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ବାକ୍ୟ ତଳେ ଗାର କଢ଼ା ଯାଇଥାଉ—2. Underlined.
Rekhāṅkita

ରେଖା ଚତ୍ର—ସ. ନ (ଅଦ୍ଭୁତକ ପ୍ରୟୋଗ)—କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ରେଖା ଟାଣିବାଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଚତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୁଏ—A picture drawn by outlines.
Rekhā chitra

ରେଖା ଚହ୍ନ—ସ. ନ (ରୂପକ)—ରେଖାରୂପ ଗୋଟିଏ ଚହ୍ନ—
Rekhā chihna A mark consisting of a line.

ରେଖା ଚହ୍ନିତ—ସଂ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରେଖାଙ୍କିତ (ଦେଖ)
Rekhā chihnita Rekhāṅkita. (See)

ରେଖାନ୍ତର—ସଂ. ନ—ଭୂମଣ୍ଡଳରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଅବସ୍ଥିତ ଜଣ୍ଡିଥ୍ୟାର୍ଥ ଅକ୍ଷାଂଶ ଓ ଦ୍ରାଘିମାଙ୍କମ୍ରେ ଦୂରତ୍ୱ—The distance of a place by latitude and longitude. [ତ—ହ୍ୱନ୍ ଡେ୍ୟାତିଷ ଗଣନାରେ ମେରୁଠାରୁ ଲଙ୍କା ବାଟ ଦେଇ ଯାଇଥିବା ରେଖା ୯୦ ଦ୍ରାଘିମା ଓ ୟୁରେ୍ପସ୍ଥ ଗଣନାରେ ମେରୁଠାରୁ ଗ୍ରୀନ୍ଵିଚ୍‌ବାଟେ ଯାଇଥିବା ରେଖା ପ୍ରଥମ ଦ୍ରାଘିମା ଅଟେ ।]
Rekhāntara

ରେଖା ପଞ୍ଚମୀ—ତ୍ର. ନ. ସ. ରକ୍ଷା ପଞ୍ଚମୀ) —ରକ୍ଷା ପଞ୍ଚମୀ; ଭାଦ୍ରବ କୃଷ୍ଣପଞ୍ଚମୀ—The 5th day of the dark fortnight of Bhādra month
Rekhā pañchamī
ରକ୍ଷା ପଞ୍ଚମୀ [ତ—ଏ ଦିନ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ରେଖାଙ୍କିତ ହୁଏ, ଓ ଗୃହମାନଙ୍କ କବାଟରେ ମହାଦେବ, ଗଣେଶ ଓ ଭୈରବଙ୍କ ଚତ୍ର ଲେଖା ହୋଇ, ସେହି ଦେବତାମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଦ୍ୱାରରେ ଘିଅ ପୂଜା ହୁଏ ଏବଂ ଦାଣ୍ଡ ଓ କାନ୍ଥ ଦ୍ୱାରର ଗୁଲରେ ଗୁଡ଼ାପୁଡ଼ା (ଜୁଣ ଘାସର ପୁଡ଼ା) ଲଟକା ହୁଏ ।]

ରେଖା ପାତ—ସ. ନ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ରେଖାଙ୍କନ; ରେଖା ଟାଣିବା-
Rekhā pāta 1. Drawing of a line.
୨ । ରେଖା ଚହ୍ନ—2. A sign or mark consisting of a line.

ରେଖା ଭୂମି- ସ. ନ—ପ୍ରାଚୀନ ଜ୍ୟୋତିଷିଗଣ ଅକ୍ଷାଂଶ ସ୍ଥିର କରିବା ପାଇଁ ସୁମେରୁ ଓ ଲଙ୍କାର ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ରେଖା କଳ୍ପିତ କରୁଥିଲେ ସେ ରେଖାରେ ପଡ଼ିବା ଦେଶମାନ—Countries lying on the longitudinal line imagined by the ancient astronomers running through the north pole & Lanka.
Rekhā bhūmi

ରେଖା ମାଳି—ତ୍ର. ନ—ହାତର ଅଙ୍ଗୁଠିରେ ଥିବା ରେଖା ଦ୍ୱାରା ଆଙ୍ଗୁଳର ରେଖା ଗଣା
Rekhā māli ଜଣ;କରଲିଖ 1. Telling beads with the lines appearing in the finger.

हातका रेखापर जपना (ଜ—ମାଳା ଜପର୍ରେ ରେଖା ମାଳ ଜପ (ରେଖାଜପ—ସ) କରେ ତହିଁ । ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।]

ରେଖା ଲଗି—ଦେ.କି—ରକ୍ଷା ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀ—
Rekhā lāgi ବନ୍ଧନ ରୂପ ଉତ୍ସବ—The ceremony of putting on a string round the arm of the Idol Jagannath at Puri on Rakshā Panchamī day.
राखी बन्धन

ରେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ରେଖନ; ଲେଖନ)—୧। ରେଖା କାଢ଼ିବା-
Rekhibā 1. To draw lines. ୨। କୌଣସି ଚତ୍ର ଆଙ୍କିବା
रेखना 2. To draw the outlines or skeleton of a drawing before it is permanently done. ୩ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ (ଯଥା—ଅଳକା ବା ଚୁଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦି) ରେଖାକୃତି କରିବା-3. To reduce a thing into the shape of a line. [ତ—ଅଳକା ରେଖିଥିଲ୍ଲ ବସି, ଝଲକାନନା ସେ କର୍ତ୍ତ୍ୱା ଘେନ । ଭଞ୍ଜ. ଲକ୍ଷଣ୍ୟବତ୍ତା ।] ୪ । ଅଙ୍କିତ କରିବା—4. To draw. ୫ । ରେଖା ଦ୍ୱାରା ଚହ୍ନିତ କରିବା—5. To mark with a line or lines.

ରେଖୁ(କୁ)—ପ୍ରାଦେ. (ରଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. ନ. (ତେଲି. ରେକୁ)—ଟିଣର ବା ଲୁହାର ପତ୍ର—Tin or iron sheets.
Rekhu(ku)

ରେଖେ—ଦେ. ଅ—ଅତିଶୟ ମାତ୍ର; ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର—At all; in the slightest degree. [ତ—ଅଧର୍ମ କର୍ମମାନ ନ ଜାଣ ତୁମ୍ଭେ ରେଖେ । କୃଷ୍ଣବିଜୟ. ମଦ୍ଭାଗବତ. ଅଦ୍ୟ ।]
Rekhe
एक रेखाभी

ରେଖେ ରେଖେ—ଦେ.କି. ବଣ (ସ. ରେଖା)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶରେ—
Rekhe rekhe In every part.
ରେଖାର ରେଖାୟ [ତ—ଆମ୍ଭେ ନଯୂନ ରେଖେ ରେଖେ, କାଳ ପୂରିଛୁ ତୁମ୍ଭ ମୁଖେ । ଭୂପଦ୍ମ. ପ୍ରେମପଦ୍ମାମୃତ ।]
रेखे रेखे

ରେଗଡ଼ା—ଦେ.ବଣ (ସ. ରୂଢ଼)-୧ । ରଗଡ଼ା;କର୍କଶ; ମୋଟା; ଖରଡ଼ା.
Regardā 1. Coarse-fibred; coarse. ୨ । ବନ୍ଧୁର; ରଗଡ଼ା, ଏବଡ଼ୋ ଖେବଡ଼ୋ ଅମସୃଣ—2. Uneven. ୩ କଙ୍କରମୟ
खुरदुरा, रोडिया —3. Shingly; gravelly.
[ରେଗଡ଼ିଆ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରେଗଡ଼ା ଘାସ—ଦେ. ନ—ବାଲୁରେ ଜନ୍ମିବା ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—
Regardā ghāsa A kind of grass growing on sand (with succulent long roots).
[ତ—ଏହାର ପତ୍ରମାନ ସରୁ; ତଳୁ ବାଲି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଏହାର ଚେରମାନ ଲମ୍ବା, ସ୍ଥୂଳ ଓ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ଚେର ଭିତର ରସୁଆଳ ଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଖୋଳ ଗୋରୁଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ ।]

ରେଗଡ଼ା ଚକି—ଦେ. ନ—ଯେଉଁ ଚକିର ଘଷିବା ଶସ୍ତଳ ଏବଡ଼ୋ ଖେବଡ଼ୋ ହୋଇଥାଏ; ଯାହାର ଚକି—Mill stones having their surfaces uneven.
Regardā chaki
खुरदुरी चक्की

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେଗଡ଼ା ବାଲି—ଦେ. ବ—ଖଦଡ଼ଆ ବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଦାନା ବଶିଷ୍ଟ ବାଲି—Coarse sand.
Regarḍā bāli
(ସରୁ ବାଲି—ବଯସ୍ତବ) ମୋଟା ବାଲୀ **मोटा वाली**

ରେଗଡ଼ା ଶିଲ—ଦେ. ବ—ବନ୍ଧୁର ପଥରରେ ତିଆର ଶିଲ; ଯେଉଁ ଶିଲର ଉପରଭାଗ ଖଦଡ଼ଆ—Pounding slab having a coarse surface.
Regarḍā śila
ଏବଡୋ ଖେବଡୋ ଶୀଲ
खुरदुरा सिलौट

ରେଜିସ(ସି)ନ୍(ନି)—ବୈଦେ.ବ.(ଇଂ. ଇରିଗେସନ୍)—ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର କୃତ୍ରିମ ନାଳ ଦ୍ୱାରା ଖେତକୁ ଜଳ ଯୋଗାଇବା ବିଭାଗ—The Irrigation Section of the Public Works Department of the Government.
Regisa(si)n(ni)
ଇରିଗେସନ
इरिगेसन

ରେଜିସ୍ତା(ସ୍ଥା)ନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ରେଗ୍=ବାଲି; ରେଜିସ୍ତାନ=ବାଲୁକାମୟ ପ୍ରଦେଶ)—୧। ମରୁ ଦେଶ—2. The country of Marwar.
Registā(sthā)n
ରେଗିସ୍ତାନ
रेगिस्तान

ରେଗୁଲେଶନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଗୁଲେସନ୍)—୧। ବଶିଷ୍ଟ ବଧି—1. Special rule. ୨। କାନୁନ୍; ସ୍ଥାନୀୟ ବା ରେଗୁଲେସନ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବଶିଷ୍ଟ ବଧି ବା ଯନ୍ତ୍ରତ ସମ୍ଭଳତ ଆଇନ୍—2. Regulation promulgated by any local or the India Government.
Regulesan
रेगुलेसन

ରେଗୁଲେଶନ୍ ଲାଠି—ଦେ. ବ.—(ଇଂ. ରେଗୁଲେଶନ୍+ସଂ. ଯଷ୍ଟି)—ଘୋଷଣ କନଷ୍ଟବଲ୍‌ମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ରେଗୁଲେସନ ଲାଠି ଲମ୍ବ ଯଷ୍ଟି—Regulation lathis used by constables of Indian Police.
Regulesan lāṭhi
रेगुलेसन लाठी
[ଦ୍ର—ବନ୍ଧୁକର ବନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଅବୈଧ ଜନତାକୁ ଓ ମେଳକୁ ଭାଙ୍ଗି ଲୋକଙ୍କୁ ପଳାଇ ଦେବା ଓ ଶାନ୍ତି ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କନଷ୍ଟବଲ୍‌ମାନେ ଏପରି ଲାଠି ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ବଡ଼ଲାଟ ସାହେବ ତାଙ୍କ କାନୁନ୍ (ରେଗୁଲେସନ୍) ଦ୍ୱାରା ନିୟମ ଜାରି କରି ଅଛନ୍ତି; ଏ ଯଷ୍ଟିର ଉଚ୍ଚତା ୫ ଫୁଟ ଓ ବ୍ୟାସ ୧୪ ଇଞ୍ଚ ।]

ରେଙ୍ଗାମ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ନାମ) (ଇଂ. ରେଙ୍ଗୁନ୍)—ରଙ୍ଗୁନ୍; ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ରାଜଧାନୀ ଓ ବନ୍ଦର—Rangoon; the chief town and sea port of Burma.
Reṅgām
[ଦ୍ର—ଏହା ବନ୍ଦର ଇରାବତୀ ନଦୀର ମୁହାଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ରେଙ୍ଗାମ ଧାନ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ବ୍ରହ୍ମଦେଶରୁ ଅଣାଯାଇ ଏଦେଶରେ କୃଷି ହେଉଥିବା ଧାନ—The paddy grown in this country out of the seeds brought from Burma.
Reṅgāma dhāna
[ଦ୍ର—ଏହା ଧାନ ମୋଟା ଓ କଲା । ଏହାର ପଳର ବର୍ଣ୍ଣ ଲାଲଆ । ଏହା ବେଶି ପାଣି ଥିବା ଜାଗାରେ ହୁଏ ।]

ରେଙ୍ଗାଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ଶାଳୁଆ କାଠ (ଦେଖ)
Reṅgāl
Sāluā kāṭha (See)

ରେଙ୍ଗାଳ—ପ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ.—କାଠର ମଜ୍ଜା—The hardest middle portion or core of any timber.
Reṅgāla
ରେଙ୍ଗାଳ କାଠ—ପ୍ରାଦେ. (ବଡଖଇ) ବ.—ଶୁଖା ବା ଶୁଖିଲା ଶାଳ କାଠ—Dried or seasoned Sal timber.
Reṅgāla kāṭha

ରେଙ୍ଗୁଣି ଖୁଦ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର)—ବ.—ରେଙ୍ଗୁନରୁ ଗୃହୀତ ଦ୍ୱୋଇ ଆସୁଥିବା ଖୁଦ—Broken rice imported from Rangoon.
Reṅguṇi khuda
[ଦ୍ର—ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଓଡ଼ୁଶାରୁ ରେଙ୍ଗୁଣି ଖୁଦର ବହୁତ ଆମଦାନ ହୋଇଥାଏ ।]

ରେଙ୍ଗୁନ୍(ନୁ,ଣ୍,ଣୁ)—ବୈଦେ. ବ. (ନାମ)—ରେଙ୍ଗାମ୍ (ଦେଖ)
Reṅgun(nu,ṇun)
Reṅgām (See)

ରେଚକ—ସଂ. ବଣ.—(ରେଚ ଧାତୁ=ନିଃସାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)
Rechaka
ମଳଭେଦକ; ଯାହା ଝାଡ଼ା କରାଏ—Purgative; cathartic; apperient.
ସ. ବ.—୧। ଜୁଲ୍ଲାପ; ମଳଭେଦକାରକ ଔଷଧ—1. A purgative; a purge. (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ୬ ପ୍ରକାରର ରେଚକ ଦ୍ରବ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି; ଫଳ, ମୂଳ, ଶୁଳ, ତେଲ, ରସ ଓ ଗଛର ଦୂଧ ବା କ୍ଷୀର (ହି. ଶ.)।) ୨। ଜମ୍ବୁଗାଳ ଗଛ; କନକା ଗଛ—2. A tree; Volium Crotonio.
[ଦ୍ର—ଏହାର ମଞ୍ଜି ଖାଇଲେ ଖୁବ୍ ଝାଡ଼ା ହୁଏ ।]
ଶ । ଯବକ୍ଷାର—3. Nitre.
୪। ପିଚକାରୀ [ହି. ଶ] 4. Syringe.
୫ । (ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର)—ପ୍ରାଣାୟାମ ଅଭ୍ୟାସ କାଳରେ ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ପୂରକଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ବାୟୁକୁ ନାକର ଡାହାଣ ପୁଡ଼ା ବାଟେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ତ୍ୟାଗ କରିବା—5. The act of exhausting or emptying the air out of the body through the right nostril during the exercise of Prāṇāyāma.
[ଦ୍ର—ପବନ ଶବ୍ଦକୁ ଯେ ରେଚକ ବୋଲ କହି । ପ୍ରାତୀ. ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ ।]
[ଦ୍ର—ପ୍ରାଣବାୟୁକୁ ବା ନିଶ୍ୱାସକୁ ନାକ-ପୁଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ପେଟ ଭିତରକୁ ପୂରାଇବାର ନାମ "ପୂରକ" ଏବ ଶବ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା ବାୟୁକୁ ନିଶ୍ଚଳ କରି ରଖିବାର ନାମ "କୁମ୍ଭକ" ଓ ସଂଗୃହୀତ ବାୟୁକୁ ନାକ ବାଟେ ବାହାର କରିଦେବାର ନାମ ରେଚକ ।]

ରେଚନ—ସଂ. ବ.—(ରିଚ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ବା ରେଚ ଧାତୁ=ନିଃସାରଣ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧। ରେଚ; ପତଳା ଝାଡ଼ା
Rechana
1. Passing loose stools; a purging.
୨। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ରେଚକ ଔଷଧ; ଜୁଲ୍ଲାପ—2. Purgative.
୩। (ରିଚ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ରେଚ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ଝାଡ଼ା କରାଇବା—3. Purging

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେଚନକ—ସଂ. ବ—(ରେଚନ+କ)—କମଲାଗୁଣ୍ଡ (ହି. ଶ.)—
Rechanaka Camilla powder.

ରେଚନୀ—ସଂ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ସ୍ନାୟକେଇ—1. Senna Rechani (leaves); Cassia Augustifolia. [ସଂ. ଭାମ—ସ୍ନଂଶିନୀ, ୨ । ଶ୍ୱେତ ହିଡୁଡ଼; ଧଳା ଇଡୁଡ଼—ଡେମ୍ପଟଣୀ, କଲ୍ୟାଣୀ] 2. A white species of Tihurdi. ୩ । କମଲାଗୁଣ୍ଡି [ହି.ଶ.]—3. Camilla powder. ୪ । ଦନ୍ତୀ (ହି. ଶ.)—4. Croton Polyandrum (tree) ୫ । ବଡ଼ ଘଣ୍ଟୀ (ହି. ଶ.) ଏକ ପ୍ରକାର ପାଷାଣରେପ୍ପା ଗୁଳ୍ମ—
5. Lycopodium (plant.)

ରେଚ (ଧାତୁ)—ସଂ.—(ଋତ୍ ଧାତୁ+ଣିଚ୍)—୧ । ନିଃସରଣ କରାଇବା; Rechi (root) ଅଳାଡ଼ିବା—1. To pour out. ୨ । ଝାଡ଼ା କରାଇବା—2. To cause liquid motion to purge;

ରେଚିତ—ସଂ. ବଣ.—(ରେଚ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ତ୍ୟକ୍ତ Rechita ଅପସାରିତ—1. Abandoned; driven out. ୨ । ନିଃସାରିତ—2. Discharged. ୩ । ଝାଡ଼ା ଦ୍ୱାର ବାହାର କରାଯିବା—3. Purged off. ସଂ. ବ—୧ । ଘୋଡ଼ାଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ଗତି (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—1. A kind of movement of the horse. ୨ । ନୃତ୍ୟରେ ହାତ ଦୋଲାଇବାର ଏକ ଭଙ୍ଗି (ତ୍ର. ଶ.)—2. A kind of movement of the hands in dancing.

ରେଜ୍(ଜ୍)କି—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରେଜ୍‌ଗୀ)—ଟଙ୍କା ଅପେକ୍ଷା କ୍ଷୁଦ୍ର ରୌପ୍ୟମୁଦ୍ରା ଗଣ—Smaller coins of silver (smaller than a rupee). [ତ୍ର—ଅଧୁଲି, ସୁଜ୍‌ତି, ଦୋଅଣି, ଅଣ ପ୍ରଭୃତିରୁ ରେଜ୍‌କି କୁହାଯାଏ] ବ୍ୟ—୧ । ଖୁଚୁରା; ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର (ମୁଦ୍ରା)—1. Small (coins). ୨। ବଳକା; ଯାହା ବଳି ପଡ଼ିଥାଏ—2. Redundant

ରେଜ୍(ଜ୍)କି ଭଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଟଙ୍କାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ରୌପ୍ୟ ମୁଦ୍ରାରେ ଟାକାଭାଙ୍ଗା ରେଜଗୀଭଙ୍ଗାନା ବଦଳାଇବା—To change whole rupees into small silver coins.

ରେଜଲ୍ଉଶନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରଜଲ୍ୟୁଶନ୍) – ସଭା ସମିତିର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ—Resolution of a meeting. ରିଜଲ୍ୟୁସନ (ରେଜଲ୍ୟୁଶନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରେଜା—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ରେଜା)–୧। ଖୁଚୁରା; ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର (ମୁଦ୍ରା)–Rejā 1. Small (coins) ୨ । ବ୍ୟବହାରରୁ ବଳିପଡ଼ିଥିବା ରେଜା ଖୁଚରେ ରେଜା ଛୁଦ୍ର ଛୁଦ୍ର (ଖଣ୍ଡ)—2. Small redundant (bits.) (ଯଥା—ରେଜା ସୁନା, ରେଜା ରୁପା, ରେଜା ମାଲାଲ, ରେଜା ଲୁଗା ।) ୩ । ବାଜେ—3. Miscellaneous. ବ—୧ । ଖୁଚୁରା ମୁଦ୍ରା—1. Small coins. ୨ । ଛୁଦ୍ର ଛୁଦ୍ର ଅନାବଶ୍ୟକ ଖଣ୍ଡମାନ—2. Small redundant bits. ୩ । ବାଜେ ଜିନିଷ; ବାଜେ ବସ୍ତୁ—3. Miscellaneous articles; lumber. ୪। ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଇଟା ଚୂନ ଆଦି ଯୋଗାଇବା ଛୋକା—4. A boy who helps a mason by bringing to him brick, mortar etc. ୫ । ଗଳିତ ସୁନାରୁପାକୁ ଓ ରୁପାକୁ ଛାଳ ଛାଠି କରାଯିବା ପାଇଁ କାରିଗରଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଗୁଞ୍ଚ—5. Goldsmith's mould for moulding molten silver and gold into bars. ପ୍ରାନ୍ତେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଟାଙ୍କା ମୂଲଆଣୀ—Young girls employed as day-labourers. [ତ୍ର—ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବଡ଼ ମୂଲଆଣୀଙ୍କୁ 'କୁଲ' କୋଲ୍ଲସାଏ; ଭୁଳନାକର ହୃଦ୍ଧରେ ପ୍ରଚଳିତ ରେଜ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଅର୍ଥ]

ରେଜା ମାହାଲ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରେଜା+ମହାଲ୍)—ଅଳ୍ପ ଜମାର ଜମିଦାରୀ; ବାଜେ ମାହାଲ—Petty estates. ରେଜା ମାହାଲ रेजा महाल

ରେଜା ରୁପା—ତ୍ରି. ବ—ଅଳଙ୍କାର ଆଦିରୁ ବଳିପଡ଼ିଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ରୌପ୍ୟ Rejā Rūpā ଖଣ୍ଡ—Small redundant bits of silver. [ତ୍ର—ଏହାପରି ରେଜା ସୁନା, ରେଜା ଲୁଗା ଆଦ ବୁଝ ।] रेजा रूपा रेजा रुपा

ରେଜା ଲୁଗା—ତ୍ରି. ବ—ବ୍ୟବହାରରୁ ବା କୁର୍ତ୍ତାଆଦିରୁ ବଳିପଡ଼ିଥିବା Rejā lugā ଲୁଗା—Bits of cloth remaining after use. रेजा कापड़ रेजा कपडा

ରେଜିଆ(ୟା)—ବୈଦେ.ବ(ନାମ) (ଫା.ରେଜିୟା)—ଭାରତରେ ଖ୍ରୀ.୧୩ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ୧୪ ଭାଗରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ଦାସ-ବଂଶୀୟ ମୁସଲମାନ ରାଜବଂଶର ଜଣେ ରାଣୀ Rejiā(yā) Rezia, a queen of India of the Slave Line (Mahomedan) of the 13th century. ରେଜିଆ [ତ୍ର—ଏହାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଥିଲା । ଏ ଘୁରୁଷଙ୍କ ପର ପୁଂଲିଙ୍ଗବାଚକ 'ସୁଲ୍‌ତାନ' ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ରେଜିଆ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୟାଳୁ ଓ ନ୍ୟାୟପରାୟଣା ଥିଲେ; ଏହାଙ୍କୁ ରାଜସିଂହାସନ ସାମନ୍ତମାନେ ଦେଇଥିଲେ ।]

ରେଜିମେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) ସେନାର ଏକାଧିକ ଦଳ—Rejiment Regiment. ରେଜିମେଣ୍ଟ रेजिमेंट, रिजिमेंट

ରେଜ(ଜ, ଜେ)ଷ୍ଟ୍ର(ଷ୍ଟ୍ରା)ର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍)—୧ । Reji(ja,je)shṭa(shṭa shṭrā)r ଦଲିଲ ଆଦିକୁ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି ରେଜିଷ୍ଟର କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ସରକାରୀ ଅଫିସର—

Digitized by srujanika@gmail.com

1. An officer for registration of deeds. ୨ । ଦାଇଦୋଷ୍ଟର ପ୍ରଧାନ ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଗ୍ଦ୍ଧ— 2. Registrar of a High Court. ୩ । ବଶ୍ୱବଦ୍ୟାଳସ୍ଥର ପ୍ରଧାନ ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଗ୍ଦ୍ଧ— 3. Registrar of a university.

ରେଜ୍,(ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ର(ଷ୍ଟ୍ରା,ଷ୍ଟ୍ରି,ଷ୍ଟ୍ରେ)ର୍(ଗ୍ଦ୍ଧ) —ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଜଷ୍ଟ୍ରାର୍, Reji(ja, je)shṭa(shṭā, shṭi, sti)r(rī) ରେଜଷ୍ଟ୍ରୀ) —୧ । [ରେଜ୍(ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ରୀ(ଗ୍ଦ୍ଧୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ନର୍ଦ୍ଧାରିତ ନସ୍ଥମ ଅନୁସାରେ ରେଜିଷ୍ଟାରୀ **ରଜିଷ୍ଟରୀ** ନର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମ୍ବାଦ ଲିପିବଦ୍ଧ ହେବା ନସ୍ଥନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ବହ୍ନ—1. Register. ୨ । (ଇଂ. ରେଜଷ୍ଟ୍ରୀ, ରେଜଷ୍ଟ୍ରେସନ୍) ନର୍ଦ୍ଧାରିତ ନସ୍ଥମାନ ୁସାରେ ନର୍ଦ୍ଧାରିତ ବିଷସ୍ଥମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ— 2. Registration. ୩ । ନର୍ଦ୍ଧାରିତ ନସ୍ଥମାନ ୁସାରେ ପକ୍ଷମାନଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ବା ସତ୍ୟାଦିତ ଦଲିଲମାନଙ୍କୁ ଚଢ଼ିତ କରିବା ପ୍ରକ୍ରିସ୍ଥା—3. Registration of private documents.

ରେଜ୍(ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ର(ଷ୍ଟ୍ରା,ଷ୍ଟ୍ରି,ଷ୍ଟ୍ରା,ଷ୍ଟ୍ରି,ଷ୍ଟ୍ରେ)ର୍ ଆଇନ୍—ବୈଦେ. ବ— Reji(ja,je)shṭa(shṭā,shṭi,sta,sti,ste)r(rī) ain ରେଜଷ୍ଟ୍ରୀ କରିବା ସଂବନ୍ଧୀସ୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥାସ୍ଥ ବଧି— The law of registration. **ରଜିଷ୍ଟରୀ ଆଇନ**

ରେଜ୍(ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ର(ଷ୍ଟ୍ରି,ଷ୍ଟ୍ରେ,ସ୍ଥ,ସ୍ଥି,ସ୍ଟେ)ଗ୍ଦ୍ଧ ଅ(ଆ)ପି(ଫି)ସ୍(ସି)— Reji(ja,je)shṭa shṭi,shṭe,sta,sti,ste)rī a(ā)pi(phi)s(si) ବୈଦେ. ବ—(ଇ. ରେଜଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ରେଜିଷ୍ଟାରୀ ଆଫିସ ଅଫିସ୍)—ଯେଉଁ କଚରରେ ଦାଖଲ ଦଲିଲ- **ରଜିଷ୍ଟରୀ ଅଫିସ** ମାନଙ୍କୁ ରେଜଷ୍ଟ୍ରୀ କରନ୍ତି— Registration Office.

ରେଜଷ୍ଟ୍ରେ(ଷ୍ଟ୍ରେ)ସନ ଅଫିସ୍ (କଚରଗ୍ଦ୍ଧ)
ରେଜ୍(ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ର(ଷ୍ଟ୍ରି,ଷ୍ଟ୍ରେ,ସ୍ଥ,ସ୍ଥି,ସ୍ଟେ)ଗ୍ଦ୍ଧ କଚ(ଚେ)ଗ୍ଦ୍ଧ } —
ଅନ୍ୟରୂପ

ରେଜ୍(ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ର(ଷ୍ଟ୍ରା,ଷ୍ଟ୍ରି,ଷ୍ଟ୍ରେ,ସ୍ଥ,ସ୍ଥି,ସ୍ଟେ)ଗ୍ଦ୍ଧ କରବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ଇଂ. Reji(ja,je)shṭa,(shṭi,shṭe,sta,sti,ste)rī karibā ରେଜଷ୍ଟର୍)—୧ । ସାଧାରଣ ପକ୍ଷମାନଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ରେଜିଷ୍ଟାରି କରା ଦଲିଲକୁ ରେଜଷ୍ଟ୍ରାର୍ ଚଦ୍ଧ୍ରତ କରିବା— 1. To **ରଜିଷ୍ଟରୀ କରନା** register a document (said of a Registration Officer.) ୨ । ଅନ୍ୟେ ଲେଖିଥିବା ଓ ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ କରିଥିବା ଦଲିଲରେ ଆସତାର ସ୍ୱାକ୍ଷରକୁ ରେଜଷ୍ଟ୍ରାର୍ଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାଦ୍ୱାରା ଦାଖମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତାହା ରେଜଷ୍ଟ୍ରୀ କରାଇବା—2. To admit the execution of a document and so to enable the Registrar to register it.

ରେଜ୍(ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ରର୍(ଗ୍ଦ୍ଧ) ପୁସ୍ତକ(ବହି)—ଦେ. ବ.—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ Reji(ja,je)shṭar(rī) pustaka (bahi) ସ୍ୱଜ କର୍ମଗ୍ଦ୍ଧ- ରେଜିଷ୍ଟାରୀ ବହି ମାନେ ନର୍ଦ୍ଧାରିତ ବିଷସ୍ଥମାନ ପୂରଣ କରନ୍ତି— **ରଜିଷ୍ଟରୀ ବହୀ** A register (book).

ରେଜ୍ ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ର(ଷ୍ଟ୍ରା,ଷ୍ଟ୍ରି,ଷ୍ଟ୍ରେ,ସ୍ଥ,ସ୍ଥି,ସ୍ଟେ)ଗ୍ଦ୍ଧ ଫିସ୍-ବୈଦେ.ବ.—(ଇଂ) Reji(ja,je)shṭa(shṭā,shṭi,shṭe,sta,sti,ste)rī phis. ରେଜିଷ୍ଟାରୀ ଫିସ କୌଣସି ଦଲିଲ ବା ବବାଦାଦକୁ ଦାଦମଙ୍କଦ୍ୱାଗ୍ଦ **ରଜିଷ୍ଟରୀ ଫିସ** ରେଜଷ୍ଟ୍ରଗ୍ଦ୍ଧ କରାଇବା ପାଇଁ ପକ୍ଷଙ୍କର ଦାଖଲ କରିବା ଶୁଳ୍କ—Registration fees

ରେଜ(ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ର[ଷ୍ଟ୍ରା,ଷ୍ଟ୍ରି,ଷ୍ଟ୍ରେ]ଗ୍ଦ୍ଧ ବବାହ—ଦେ. ବ —ବୈଦିକ କର୍ମାନ୍- Regi(ja,je)shṭa,(shṭā,shṭi,shṭe)rī bibāha ସ୍ଥାନମାନ; ରେଜିଷ୍ଟାରୀ ବିବାହ କନ୍ୟା ନ ଯାଇ, ବର କନ୍ୟା ବବାହ ହେଲେ **ରଜିଷ୍ଟରୀ ବିବାହ** ବୋଲି ସରକାର ରେଜଷ୍ଟ୍ରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଥିବା ବବାହ—Marriage under the Civil Marriage Registration Act.

ରେଜ୍(ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ର(ଷ୍ଟ୍ରା,ଷ୍ଟ୍ରି,ଷ୍ଟ୍ରେ)ର୍(ଗ୍ଦ୍ଧ) ଭୁକ୍ତ—ବେଦ. ବଣ— କୌଣସି Reji(ja,je)shṭa(shṭā,shṭi,shṭe)r(r)ī ବିଷସ୍ଥ) bhukta ରେଜଷ୍ଟ୍ରଗ୍ଦ୍ଧ ବହିରେ ଲେଖା ଯାଇଥିବା; ରେଜଷ୍ଟ୍ରଗ୍ଦ୍ଧ ରେଜିଷ୍ଟାରୀ ଭୁକ୍ତ ବହିରେ ଚଢ଼ିଥିବା—(Any matter) Entered **ରଜିଷ୍ଟାରମେ ଲିଖାହୁଆ** in or included in a public register.

ରେଜ(ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ରର(ଗ୍ଦ୍ଧ) ରେ ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି Reji(ja,je)shṭara(rī)re chaṛdhā(ṛdhe)ibā ବିଷସ୍ଥକୁ ରେଜିଷ୍ଟାରିତେ ଚଢାନ ରେଜଷ୍ଟ୍ରାଗ୍ଦ୍ଧ ବହିରେ ଲେଖିବା— **ରଜିଷ୍ଟାରମେ ଚଢାନା** To enter a matter in a register.

ରେଜ ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ରା;(ଷ୍ଟ୍ରି,ଷ୍ଟ୍ରେ)ର୍(ଗ୍ଦ୍ଧ) ଦାଦମ ବୈଦେ. ବ-ଯେଉଁ ସ୍ୱଜ- Reji(ja,je)shṭa(shṭā,shṭi,shṭe)ra(rī) କର୍ମଗ୍ଦ୍ଧ bākima ଦଲିଲମାନ ରେଜଷ୍ଟ୍ରଗ୍ଦ୍ଧ କରନ୍ତି—Registering ରେଜିଷ୍ଟାରୀ ହାକିମ Officer; a Registrar. **ରଜିଷ୍ଟରୀ ହାକିମ** (ରେଜ[ଜ,ଜେ]ଷ୍ଟ୍ରି [ଗ୍ଦ୍ଧୀ] ଦାଦ ସ,

ରେଜ(ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟ୍ର(ଷ୍ଟ୍ରେ)ଗ୍ଦ୍ଧ ଅଫିସର୍ ଅନ୍ୟରୂପ

ରେଜଷ୍ଟାର୍ଡ—ବୈଦେ. ବଣ (ଇ. ରେଜଷ୍ଟାର୍ଡ)—ରେଜଷ୍ଟ୍ରଗ୍ଦ୍ଧ କର୍ Regishtārd ଯାଇଥିବା—Registered. ରେଜିଷ୍ଟାର୍ଡ **ରଜିଷ୍ଟର୍ଡ** (ରେଜଷ୍ଟ୍ରଗ୍ଦ୍ଧକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରେଜଷ୍ଟ୍ରେ(ଷ୍ଟ୍ରେ)ଶନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଜଷ୍ଟ୍ରେସନ୍)— Rejishṭe(shṭre)šan ରେଜଷ୍ଟ୍ରଗ୍ଦ୍ଧଭୁକ୍ତ କରିବାର ପ୍ରକ୍ରିସ୍ଥା— ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ **ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ** Registration.

ରେଜେ(ଜା)ଇ—ବୈଦେ, ବ (ଆ. ରଜାଇ)—ଡୋଷକ; ଉଭରେ Reje(jā)i ତୁଳା ବଛା ଯାଇ ସିଲାଇ ହୋଇଥିବା ପତଳା ଶେସ; ରେଜାଇ ଶୀତବସ୍ତ୍ର—ଲେପ **ରଜାଇ** Quilt.

ରେଜ୍ଜେଇ—ସାଦେ (ବସ୍ତର)—ରେଜେଇ (ଦେଖ) Rejhei :Rejei. (See)

ରେଞ୍ଚ୍(ଞ୍ଚି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଞ୍ଚ୍)—ବଢ଼େଇ, କମାର ପ୍ରଭୃତି Reñcha(ñchi) କାମରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଚସି କରି ରେଞ୍ଚି ଛି) ଧରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସନ୍ତ୍ର ବଶେଷ— **ରେଞ୍ଚ(ଞ୍ଚୀ)** A wrench (instrument).

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେଞ୍ଜ୍—ବୈଦେ. ବ.— (ଇଂ. ରେଞ୍ଜ୍)—ସରକାର୍ଯ୍ୟ ବନ ବଭାଗ ଓ
Reñj ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବଭାଗର ଶାସନ ସୌକର୍ଯ୍ୟାର୍ଥ ବଭକ୍ତ ଦୋଇଥିବା
ରେଞ୍ଜ ରେଂଜ ଜଙ୍ଗଲର ବା ଅଞ୍ଚଳର ଉପ ବଭାଜନ ଖଣ୍ଡ—A range or
subdivision.

ରେଞ୍ଜର୍ - ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଞ୍ଜର୍)— ରକ୍ଷିତ ଜଙ୍ଗଲମାନଙ୍କର
Reñjar ତତ୍ତ୍ୱ ନେବା ନମନ୍ତେ ନପୁଣ ସ୍ୱଜଳର୍ମଚାରୀ—
(ପରେଷ୍ଟ୍ ରେଞ୍ଜର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) A Forest Ranger; a
ରେଞ୍ଜାର ରେଞ୍ଜର Ranger.

ରେଞ୍ଜି—ତାଦେ. (ତଳାଦାଣ୍ଡି) ବ—ଦଉଡ଼ି—
Reñji Rope.

ରେଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରେଟ୍)—୧ । ଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ; ଦର—
Reṭ 1. Rate. ୨ । ମୂଲ୍ୟର ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା—2. Fixed
ରେଟ rate or price. ୩ । ବଜାର ଦର—3. Market
ରେଟ୍ rate. ୪ । ହାରାହାରି ଦର—4. Average rate.
୫ । ନିୟମ—5. Rule. ୬ । ଅନତିକ୍ରମଣୀୟ ନିୟମ—
6. Fixed rule. ୭ । ଦ୍ରବ୍ୟର ସ୍ଥିରୀକୃତ ଦର—
7. Fixed rate of an article. ୮ । ହରଦର;
ହାର; ଅନୁପାତ—8. Average; ratio. ୯ ।
ମିଉନିସିପାଲିଟିକୁ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଦେବା ଟିକସ—9. Municipal
rate; rate or tax payable to the Municipality.

ରେଟ୍ କରିବା—ଦେ. ବ—ଗୋଟିଏ ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ
Reṭ karibā କରିବା—To observe a fixed rule.
ରେଟ କରା ରେଟ କରନା

ରେଟ୍ ଧରିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଗୋଟିଏ ନିୟମରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ପାଇଁ
Reṭ dharibā ଜିଦ କରିବା; ରେଟ୍ ଧରିବା—1. To insist
ରେଟ ଧରା on a rule being strictly followed.
ରେଟ ଧରନା ୨ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରି କରିବା
ପାଇଁ ଜିଦ କରିବା—2. To insist on selling
a thing at a fixed rate.

ରେଟ୍ ପେଅ(ୟ)ର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରେଟ୍ ପେଅର୍)—
Reṭ pea(ya)r ମିଉନିସିପାଲିଟିକୁ ଟିକସ ଦେବାବାଲା ବ୍ୟକ୍ତି—
ରେଟ ପେୟାର Rate-payer of a Munici-
ରେଟ ଦେନେବାଲା pality.

ରେଡ଼ା—ଦେ. ବଣ—ରେଡ଼ିଆ (ଦେଖ)
Rerḍā Rerḍiā (See)

ରେଡ଼ାଖୋଲ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ରେଡ଼ାଖୋଲ (ଦେଖ)
Rerḍākhola Rerḍhakhola (See

ରେଡ଼ରେଡ଼ା—ଦେ. ବ(ବହୁବଚନସୂଚକ)—ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ରେଡ଼ିଆ ବା
Rerḍārerḍā ଛୁଦ୍ର ବସ୍ତୁର ସମୂହ—A collection
ରୋଡାରୋଡା of small uneven things (e.g.
shingles).

ରେଡ଼ା(ଢ଼ା)ରେଡ଼ି(ଢ଼ି)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଅନ୍ୟାନ୍ୟଠାରୁ ଠେଲା-
Rerḍā(rḍhā)rerḍi(rḍhi) ଠେଲି—Mutual push-
ଠେଲାଠେଲି ରେଡାରେଡି ing; jostling.

ରେଡ—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ. ରେଡ)—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ—
Reḍi Ready. ବୈଦେ. ଅ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
ରେଡୀ ରେଡି (ଯଥା—ଉଲ୍ଲ, ବ୍ୟାୟାମ, ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି
ଆଦ) ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବା ସୂଚକ ଶବ୍ଦ—
Ready (a word used to denote readiness
of persons about to begin something
(e.g. a race),

ରେଣ୍ଡି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଏରଣ୍ଡ)—୧ । ଏରଣ୍ଡ; ଗବ—
Reṛḍi 1. Castor seed. ୨ । ରେଢ଼ି (ଦେଶ)—
ରେଡ଼ି ରେଡି ଅରେଡି 2. Reṛḍhi [See] ବୈଦେ.
ଏଡି ଏରଣ୍ଡୀ ବ—(ଫା. ଏଁଡ଼ା)—ଗୋଡ଼ର ଗୋଇଠି—
[ଉ—ଦୁଇ ଦାଉରେ ଅଳଂବଳକୁ ଝେଙ୍କି, ପକାଇ ଥରେ
ଉଲେ ରେଣ୍ଡିରେ ଖେଷିଲା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
ଦ୍ରୋଣ ।] ୧। ଗୋଡ଼ର ଗୋଇଠିରେ ଆଘାତ--1. Stroke
with the heel. ୨ । ଘୋଡ଼ସବାରମାନେ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ
କାନକୁ ଭୁଷିବା ପାଇଁ ଜୋତାର ଗୋଇଠିରେ ଯେଉଁ
ଲୁହାକଣ୍ଟା ଫିଟାନ୍ତି—2. A spur used by a rider.
[ଉ—ସଜ କର ଉଡ଼ୁକେ ଘୋଡ଼ାକୁ ଚଢ଼ିଲେ, ରେଣ୍ଡିର
ମାର ଖାଇ ଖାଇ କାହାରଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ
ଆଦ !] ବୈଦେ. ଅ (ଇଂ. ରେଡ) — ଖେଳ ଆଦ ଆରମ୍ଭ
ରେଡି କରିବା ନମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିବା ପାଇଁ ଖେଳାଳମାନଙ୍କ
ରେଡି ବ୍ୟବହୃତ ସଙ୍କେତ --(Interj) Ready ! a term used
to denote that the players of a game
should be are ready to begin.

ରେଡିଅ(ୟ)ମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଡିଅମ୍)—ଖ୍ରୀଃ ୧୮୯୮ରେ
Reḍia(ya]m ଆବଷ୍କୃତ ଅଭୁତ ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ମୌଳିକ ଧାତୁ-
ରେଡିୟାମ ବିଶେଷ—Radium. [ଦ୍ର—ଏ ଧାତୁ ଅସାଧାରଣ
ରେଡିୟମ ଅଟେ । ଏହାକୁ ଶକ୍ତିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପ ବୋଲି ବବେଚନା
କରାଯାଏ । ଏହା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ଏ ଧାତୁର ଆବଷ୍କାରଦ୍ୱାରା
ପରମାଣୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ବହୁତ
ପରବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଅଛି ।]

ରେଡିଅମ୍ ଚିକିତ୍ସା—ଦେ. ବ—ରେଡିୟମ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ରୋଗ ଉପଶମ
Reḍiam chikitsā କରିବାର ଉପାୟ—Radium
ରେଡିୟାମ ଚିକିତ୍ସା treatment; X'ray treatment.
ରେଡିୟମ ଚିକିତ୍ସା

ରେଡ଼ି(ଢ଼ି)ଆ(ୟା)—ଦେ. ବଣ. (ସ. ରୂଢ଼)—୧ । ଝାଣୁଆ—
Reḍi(rḍhi)ā(yā) 1. Hard. ୨ । ଅବାଧ୍ୟ—2. Insub-
(ରେଢ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) ordinate. ୩ । କଙ୍କରମୟ—
ଶକ୍ତ,ଅବାଧ୍ୟ 3. Shingly. ୪ । ଉତ୍ତରଦାୟକ; ଜବାବଦେବା
ରୋଡିୟା (ଭୁଟ୍ୟ)—4. Perverse; recalcitrant.
୫ । ବନ୍ଧୁର; କର୍କଶ—5. Coarse; uneven.

ରେ(ରା)ଡିଓ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଡିଓ)—ବନ୍ଧୁ ଦୂରରେ ହଉଥିବା
Re(rā)dio ଶବ୍ଦ ଓ ଗୀତ ଆଦି ଶୁଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ
ରେଡିଓ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର—Radio. [ଦ୍ର—ଉଡୁଥିବା ଶବ୍ଦମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେଡିଓ ଶୂନ୍ୟରେ ବସ୍ତୁଜାତ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଲହଡ଼ିସବୁ ଗୃହତ ହୋଇ ଏ ବିଷୟରେ ସବଂତ୍ର ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଅଛୁ । ଏହି ରେଡଓ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ସ୍ୱରମାନଙ୍କୁ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଧରିପାଇ ପାରେ ।]

ରେଡ଼ି ତେଲ—ଦେ ବି—ନଡ଼ା ତେଲ—

Redi tela Castor oil.

ରେଡୀତେଲ **रेंडितेल**

ରେଡ୍ଡି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଣ୍ଡାମ) ବି—(ନାମ)—ମାଦ୍ରାଜପ୍ରଦେଶର ଧନୀ

Reḍḍi ଅବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି ବିଶେଷ—Reddi; a non-Brahmin sect of Madras who are generally rich.

ରେଡ଼(ଡ଼ି)ବା—ଦେ. କି—୧ । ଅସମ୍ମାନ କରିବା—1. To dis-

Redi(ṛḍhi)bā respect. ୨ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ **ଆଦେଶକୁ** ଅବଜ୍ଞା ଅମାନ୍ୟ କରା କରିବା—2. To disregard the master's **अमानय करना** orders. ୩ । (**ଆଦେଶ ଆଦି**) ଏଡ଼ିବା; ଲଙ୍ଘନ କରିବା—3. To infringe or transgress ଠେକା (dorer etc). ୪ । ଠେସିବା—4. To push-

रेंडना ୫ । କବାଟ **ଆଦି** ଚଉକାଠ ଦେହରେ ଠିକ୍‌ଭାବେ ନ ଲାଗି ଠେସିବା—5. Not to fit (said of a door

जीदकरना not fitting well to a frame). ୬ । ରେଖି

हठना ଧରିବା; ଏକ **ଜିଦ** ଧରିବା—6. To insist on a particular thing.

ରେଡ଼ି ମାରିବା—ଦେ. କି—ରେଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରିବା—

Redi māribā To strike with the heel.

ଗୋଡାଲି ମାରା **एँडीमारना**

ରେଢ଼ାଖୋଲ—ଦେ. ବି—(ନାମ)—ସମ୍ବଲପୁର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ଓଡ଼ିଆ

Reṛḍhā khola ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ—One of the Oriya states adjoining Sambalpur. [ଦ୍ର—ଏହି ରାଜବଂଶର ରାଜାମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ 'ଶଙ୍ଖପଦ୍ମ' । ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।] ନଗର ଲୋକଙ୍କ ଭଳେ ନୋହି ଦେଖ ।]

ରେଢ଼ି (ଉତ୍ୟାଦି)—ରେଢ଼ ଉତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Reṛḍhi (etc) Reḍi etc. (See)

ରେଣୁ—ସଂ. ବି.—(ର ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କୁ. ଉ)—୧ । ଧୂଳି-

Reṇu 1. Dust. ୨ । ଚୂର୍ଣ୍ଣ—2. Powder. ୩ । ପଦ୍ମଗ—3. Pollen of flowers. ୪ । ଅଣୁ; ପରମାଣୁ—4. Atom. ୫। ଏକ ଭଡ଼ା କଉଡ଼ିର ୩୨୦ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ—5. Three hundred thirty sixti part of a cowrie (shell-money). ୬ । ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମାଂଶ; କଣିକା—6. Very small particle. ୭ । ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରମାଣ—7. Very little quantity. ୮ । ରେଣୁକା (ଦେଖ)—8. Reṇukā (See). ୯ । ବାଲି—(ହି. ଶ.)—9. Sand. ୧୦ । ବଡ଼ଙ୍ଗ [ହି. ଶ.]—10. Embellica Ribes. ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ବି.—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ—A kind of wild tree. [ଦ୍ର – ଏହାର କାଠ ଚାଷୀମାନେ ଓ ବଢ଼େଇ କାମରେ ଲାଗେ ।]

ରେଣୁକ—ଦେ. ବି.—(ସଂ. Reṇuka) ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ସୁଗନ୍ଧ ଫଳବିଶେଷ—Name of a medicinal scented berry; Piper Aurantiacum. [ଦ୍ର—ଏହା ଇନ୍ଦ୍ରିୟପାକ, ଉଷ୍ଣ, କଟୁରସ, ଲଘୁ, ପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ, ଅଗ୍ନି-ପ୍ରଦୀପକ, ମେଧାଜନକ, ପାଚକ ଓ ଗର୍ଭପାତକାରକ । ଏହା କଫ ଓ ବାୟୁର ପ୍ରକୋପ ନିବାରକ, ତୃପ୍ତି, କଣ୍ଡୂ, ବିଷ ଓ ଦାହନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

କପିଳେସା, ଦ୍ୱିମବତ୍ତା, ବରଂକଣ୍ଡ, ବରମୂଳୀ ।

ତେ. କୌନ୍ଦ୍ରା ମ. ରେଣୁକ ହି. ମେଣ୍ଢୀ ଗୁ. ଦ୍ୱରେଣୁ

रेणुक सम्भालुके बीज

ରେଣୁକା—ସଂ. ବି.—(ରେଣୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ· କ+ସ୍ତ୍ରୀ· ଆ)—୧ । ବାଲି

Reṇukā [ହି. ଶ.]—1. Sand. ୨ । ଧୂଳି (ହି. ଶ.)—2. Dust. ୩ । ରେଣୁକ (ଦେଖ)—3. Reṇuka (See) ୪ । ରେଣୁକା ତୀର୍ଥ (ଦେଖ)—Reṇukā Tīrtha (See) ୫ । ପରଶୁରାମଙ୍କ ମାତା—5. Name of Paraśurāma's mother. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ କୋଙ୍କଣା । ଏ ବିଦର୍ଭରାଜ ପ୍ରସେନଜିତ୍ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା । ଜମଦଗ୍ନି ଋଷିଙ୍କ ସହିତ ଏହାଙ୍କର ବିବାହ ହେଲାରୁ ତାଙ୍କ ଔରସରେ ଏହାଙ୍କର ପାଞ୍ଚପୋଷ୍ଟ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଥିଲେ । ପରଶୁରାମ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସବୁ କନିଷ୍ଠ । ଥରେ ରେଣୁକା ସ୍ନାନାର୍ଥ ନଦୀକୁ ଯାଇଥିଲେ; ସେଠାରେ ଗନ୍ଧର୍ବରାଜ ଚିତ୍ରରଥଙ୍କର ଅପ୍ସରା-ମାନଙ୍କ ସହ ଜଳକେଳି ଦର୍ଶନ କରି ଏହାଙ୍କର ଚିତ୍ତଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଏ ସ୍ଥାନରୁ ଫେରି ଆସିଲା ପରେ ଜମଦଗ୍ନି ଯୋଗବଳରେ ଏହାଙ୍କ ଚିତ୍ତଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ବିଷୟ ଅବଗତ ହେଲେ ଏବଂ ଏହାଙ୍କୁ ବଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ନିଜର ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଅନ୍ୟମାନେ ଗୁରୁ ପୁତ୍ର ଏ ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ; କନିଷ୍ଠ ପରଶୁରାମ ପିତାଦେଶ ଅନୁସାରେ ମାତାଙ୍କୁ ବଧ କଲେ । ତହିଁ ଜମଦଗ୍ନି ପରଶୁରାମଙ୍କ ପ୍ରତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ବର ଦେବାକୁ କହିବାରୁ ସେ ମାତାଙ୍କର ପୁନର୍ଜୀବନ ଇଚ୍ଛା କଲେ । ତଦନୁସାରେ ରେଣୁକା ଶେଷରେ ପୁନର୍ଜୀବନ ଲାଭ କଲେ । ଥରେ ପରଶୁରାମ ତପସ୍ୟାର୍ଥ ଘରୁ ବାହାରିଯିବାରୁ ଜମଦଗ୍ନି କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧରେ ହତ ହେଲେ । ପରଶୁରାମ ତପସ୍ୟାରୁ ଫେରି ଆସି ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଏହି ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଶ୍ରବଣ କରିବା ମାତ୍ରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଲେ ଏବଂ ଏକବିଂଶ ବାର କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଧ କରି ପୃଥ୍ୱୀକୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ । ରେଣୁକା ଏହା ଶୁଣି ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଦ୍ମଙ୍କ ଚତୁଦ୍ଦାନଳରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଜନତ୍ୟାଗ କଲେ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେଣୁକା ତୀର୍ଥ—ସ. ବ—ହନୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—The name of a Hindu sacred place.
Reṇukā tīrtha
[ଦ୍—ରେଣୁକା ତୀର୍ଥେ ସେ କରଇ ଅବଗାହ, ପାଉକ ଛୁଡ଼ାଏ ତର ତାର ଦେହ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ. ମହାଭାରତ.ବନ]
[ଦ୍—ଏହା ସହ୍ୟାଦ୍ରି ପର୍ବତରେ ଅବସ୍ଥିତ—ହ. ଶ]

ରେଣୁକା ସୁତ—ସ. ବ—ପରଶୁରାମ—
Reṇukā suta Paraśurāma.

ରେଣୁ ବାସ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ରେଣୁ=ପୁଷ୍ପ ରେଣୁରେ ବାସ ଯାହାର)—ଅଳି; ଭ୍ରମର—Back bee.
Reṇu bāsa

ରେଣୁ ରୁଷିତ—ସ. ବିଣ. (ରୁଷ୍ ଧାତୁ; ରେଣୁ=ଧୂଳି ଦ୍ୱାରା ରୂଷିତ=ରଞ୍ଜିତ)—ଧୂଳି ସଉସର—Besmeared with dust; smeared over with dust.
Reṇu rūshita
ସ. ବ—ଗର୍ଦ୍ଦଭ; ଗଧ—The ass.

ରେଣୁ ସାର—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ରେଣୁ ଅଟେ ସାର ଯାହାର)—କର୍ପୂର—Camphor.
Reṇu sāra

ରେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରେଣ୍ଟ)—ଜମିର ଖଜଣା; ସ୍ୱତ୍ୱ—
Reṇṭ ରେଣ୍ଟ रेंट Rent.

ରେଣ୍ଟ କୋର୍ଟ(ର୍ଟ)—ବୈଦେ.ବ.(ଇଂ. ରେଣ୍ଟ କୋର୍ଟ)—ଖଜଣା ନାଲିଶ ରୁହିବା ଅଦାଲତ—Rent Court.
Reṇṭ koṭ(rṭ) ରେଣ୍ଟ କୋର୍ଟ रेण्ट कोर्ट

ରେଣ୍ଟ ସୁଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରେଣ୍ଟ୍ ସୁଟ୍)—ଜମିଦାର ଜମିର ବାକି ଖଜଣା ପାଇଁ ପ୍ରଜା ନାମରେ କରିବା ମକଦ୍ଦମା—Rent suit.
Reṇṭ suṭ ରେଣ୍ଟ ସୁଟ୍ रेण्ट सूट्

ରେଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—୧ । ପୋଖରୀ ବନ୍ଧର ପୋଖରୀ ଅଡ଼କୁ ଥିବା ଢାଲୁ ଅଂଶ—1. The slope of the embankment leading to the edge of the water of a pond or tank. ୨ । ରେଣ୍ଟା (ଦେଖ) 2. Reṇṭā (See) ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାଉ) ବ—ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ଅଗରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗାର ଅଗ୍ରଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ସ୍ଥାନର ପରମାଣ—The distance between the tips of the great finger and of the under finger.
Reṇṭā ପୋଖରୀ ଅଗଡ଼ୁ ଢଳୁଆ ଅଗ୍ରଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ସ୍ଥାନର ପରମାଣ ଅଙ୍ଗନେଇ

ରେଣ୍ଟା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଇଂ. ରେଣ୍ଟ୍)—ଏକଜଗରିଆ; ଏକବାଗିଆ; ଜିଦ୍ଦିବାଜ—Obstinate; perverse; persistent.
Reṇṭā ଏକ ଗୁଣେ ହଠୀ, ଜିଦ୍ଦୀ
(ରେଣ୍ଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେ. ବ—୧ । ରେସଡ଼ା ଭୂମି—1. Gravelly land. ୨ । ଜମି ଆଦର ସୀମା—2. Boundary.

ରେଣ୍ଟା ରେଣ୍ଟି—ଦେ. ବ—ଜିଦାଜିଦି; ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜିଦ ମରମର—Mutual wagering.
Reṇṭā reṇṭi ବାଜି ମାରାମାରି ଜିଦାଜିଦୀ

ରେଣ୍ଟି—ଦେ ବ—୧ । ଏକଜିଦ—1. Obstinacy: anything on which a person is persistent.
Reṇṭi ଗୋଁ ହଠ, ଜିଦ୍ ୨ । ଜିଦ ମାରିବା—2. Wagering; betting. ୨ । ରୁଷ କଥା—2. Harsh word
(ରେଣ୍ଟିରୁଣ୍ଟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରେଣ୍ଟିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ରେଣ୍ଟା (ଦେଖ)
Reṇṭiā Reṇṭā (See)
(ରେଣ୍ଟିଆଣି—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରେଣ୍ଟି କ(ଧ)ରିବା—ଦେ.କି—କୌଣସି ବିଷୟରେ ଏକାଜିଦ ଧରିବା—
Reṇṭi ka(dha)ribā To obstinately insist on a matter.
ଗୋଁ କରା ହଠ କରନା

ରେଣ୍ଟି ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଜିଦ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି ତାକୁ ହାଇରାଣ କରାଇବା—To baffle a person's obstinacy by not acceding to his insistent demand.
Reṇṭi chharḍā(ḍe)ibā
ରେଣ୍ଟି ଭାଙ୍ଗିବା
ରେଣ୍ଟି ମାରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ଗୋଁ ଛାଡାନ ଜୀଦ୍ ଛୁଡାନା

ରେଣ୍ଟି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଜିଦ ମାରିବା; ଜିଦ ପକାଇବା—
Reṇṭi pakā(ke)ibā To bet for a thing.
(ରେଣ୍ଟି ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଜୀ ମାରା
ଜୀଦ୍ କରନା, ବାଜୀ ମାରନା

ରେଣ୍ଟୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ରେଣ୍ଟା (ଦେଖ)
Reṇṭuā Reṇṭā (See)
(ରେଣ୍ଟୁଆଣି—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରେଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ଏଣ୍ଡି; ଏରଣ୍ଡି; ଏରେଣ୍ଡି; ଆସାମ ଦେଶଜାତ ରେଶମ—
Reṇḍi Eṇḍi; Assam silk.
ଏଣ୍ଡୀ ଅଣ୍ଡୀ, ରଣ୍ଡୀ, ଏରଣ୍ଡୀ

ରେତ—ସ. ବ (ରା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ନପାଛନ)—ରେତଃ (ଦେଖ)
Reta Retaḥ (See) (Apte).
[ଦ୍—ତାହା ଜୀବନାରୁ ସ୍ଖଳନ ହେଲା ରେତ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମହାଭାରତ. ଆଦ ।]
ଦେ. ବ. (ସ. ରେତଃ)—(ବଣିଆ ଶବ୍ଦ) ସୁନା ବା ରୂପାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଗହଣା ଗଢ଼ିବା ବେଳେ ଜୁହାରେ ଘଷିବା ଦ୍ୱାରା ଉହିଁରୁ ବାହାରିବା ଗୁଣ୍ଡ—Metal-filings.
ବୁରାଦା

ରେତଃ—ସ. ବ. (ସ୍ରା ଧାତୁ=ଖସିବା ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ୍; ନପାଛନ; ରେଉସ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା, ୧ବ)—୧ । ଶୁକ୍ର; ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ—1. Semen; sperm; semen virile. ୨ । ଶିବ ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ; ପାରଦ; ପାଗ—2. Mercury; quicksilver. [ଦ୍—ପାରଦ ଶିବଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗନ୍ଧକ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ରଜଃ ବୋଲି ପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।ଅଟେ ।] ୩ । ଧୂଳି—3. Dust. ୪ । ସନ୍ତାନ—4. Progeny; offspring (Apte). ୫ । (ବୈଦିକ) ପାପ—5. Sin (Apte). ୬ । (ବୈଦିକ) ସ୍ରୋତଃ—6. Flow; current (Apte). ୭ । (ବୈଦିକ) ଜଳ (ହ. ଶ)—7. Water.

ରେତଃ କ୍ଷରଣ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପୁରୁଷର ଲିଙ୍ଗସ୍ପର୍ଶ ବାଟେ ଶୁକ୍ରର ପତନ—Discharge or emission of semen through the penis.
Retaḥ ksharaṇa
ରେତଃ ପତନ
ରେତଃ ପାତ
ରେତଃ ସ୍ଖଳନ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ରେତଃ ସ୍ରାବ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେତଜ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ରେତ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସନ୍ତାନ—
Retaja (ରେତଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) Offspring; child (Apte).

ରେତଜା—ସଂ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ) [ରେତଜ+ଅ]—୧ । କନ୍ୟା—
Retajā 1. Female child. ୨ । ବାଲୁକା—
2. Sand (Apte). ୩ । ମରୁଭୂମି [ହି. ଶ]—
3. Desert.

ରେତନ—ସଂ. ବ (ସ୍ତ୍ର ଧାତୁ=ଝରିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)--ସାର୍ଯ୍ୟ; ଶୁକ୍ର
Retana Sperm; semen.

ରେତ ପ୍ରଣାଳୀ—ସଂ. ବ—(ଅଧିକା ଶସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସା)-- ସାର୍ଯ୍ୟନଳୀ;
Reta praṇāḷī ପୁରୁଷର ଲିଙ୍ଗ—The seminal tube or duct; Tubuli Seminifera.

ରେତ(ତୋ)ମାର୍ଗ—ସଂ.ବ (ଶୁକ୍ଲୀ ଭବ)—ସାର୍ଯ୍ୟନଳୀ; ପୁରୁଷର ଲିଙ୍ଗ—
Reta(to)mārga The seminal duct or canal (Apte).

ରେତସ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରେତସ୍)—ରେତଃ (ଦେଖ)—Retaḥ
Retasa (See) (ଦ୍ର—ମୂଳ ରେତସ ଅନୁବନ୍ଧେ, ମୈଥୁନ ସ୍ମରଣ ଆନନ୍ଦେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ରେତ(ତଃ)ସେକ—ସଂ.ବ. (ମୈଥୁନଦ୍ୱାରା ସ୍ତ୍ରୀର) ଗର୍ଭରେ ସାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥାପନ—
Reta(taḥ)seka The depositing of semen inside the womb of a woman by copulation.

ରେତ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରେତ=ଧୂଳି)—ଉହା—
Reti ଊର୍ଷା, ରେତୀ रेती File; filing instrument.

ରେତ କରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଉହାରେ ଘଷିବା—
Reti karibā ଊର୍ଷାଘର୍ଷା रेतना To file; to rasp.

ରେତ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସ୍ତ୍ର ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଯ)—ପିତ୍ତଳ—
Retya Brass.

ରେତ୍ର—ସଂ. ବ (ସ୍ତ୍ର ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା, ଝରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ର)—୧ ।
Retra ଶୁକ୍ର—1. Semen. ୨ । ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର—2. Silk cloth. ୩ । ପାରଦ—3. Mercury. ୪ । ଅମୃତ—4. Nectar (Apte) ୫ । ସୁବାସିତ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—
5. Perfumed powder (Apte)

ରେନ୍ଦା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରନ୍ଦା; କାଠ ଆଦିକୁ ଗୁଣ୍ଡି ସମତୁଲ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବଢ଼େଇଙ୍କ ଶସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—Carpenter's plane.
Rendā

ରେପ—ସଂ.ବ(ରପ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା, ଆଘାତ କରିବା, ନିନ୍ଦାକରିବା+
Repa କର୍ତ୍ତରି ବା କର୍ମ ଅ; କିମ୍ବା ରପ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧। ନୀଚ—1. Low; mean, base. ୨ । ନିର୍ଦ୍ଦୟ
2. Cruel. ୩ । କୃପଣ—3. Miserly.

ରେପଣା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସାଲୁପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଖେତ ଭିତର ଏକ
Repaṇā ସ୍ଥାନରେ ଗଦା ହୋଇଥିବା ବାଲିକୁ ଗୋରୁଅଡ଼େ ଖେଳାଇ ଜମିକୁ ସମତଳ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଗୋଟିଏ କାଠର ପଟା (ପାଟାର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଦଉଡ଼ି ବା ବାଉଁଶ ଲଗିଥାଏ ଓ ଯାହାକୁ ଭୂମି ଉପରେ ସଇ ଘର ମନୁଷ୍ୟ ବା ବଳଦଙ୍କଦ୍ୱାରା ଟଣାଇବାକୁ ହୁଏ)--A long wooden plate for levelling a field by drawing it over loose uneven earth or sand

ରେ(ରା)ପ(ଫ)ର—ବୈଦେ. ବ (ଇ. ଗ୍ରାମ୍ର)—ପତଳା ଗରମ ଚାଦର—
Re(rā)pa(pha)ra Thin warm sheet; wrapper.
ରେପା(ଫା)ର रेपर

ରେଫ—ସଂ. ବ (ର+ଉଫ)—୧ । ଦଳନ୍ତ 'ର୍' ଅକ୍ଷର କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ
Repha ପଦରେ ରହିଲେ ତାହାର ଚିହ୍ନରୂପେ ସେହି ବର୍ଣ୍ଣର ମସ୍ତକ ଉପରେ ଡାହାଣପାଖରେ ବଙ୍କାଯିବା ' ' ଚିହ୍ନ—
1. The sign ' ', given on the right side top of a letter to which the letter 'r' is prefixed. [ଦ୍ର—୧ । ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବରେ ହ୍ରସ୍ୱ 'ର୍' ରହିଲେ ତାହା ରେଫ (') ଅକୃତି ଧାରଣ କରି ଉକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣର ମସ୍ତକକୁ ଯାଏ ଓ 'ର' ପରେ କୌଣସି ହ୍ରସ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ରହିଲେ 'ର' ସେହି ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ତଳେ ' ' ('ର'ଫଳା) ହୋଇ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । (ଯଥା—ସାର୍+ଯ=ସାର୍ଯ୍ୟ; ନମ୍+ର=ନମ୍ର । ୨ । ରେଫ୍ ତଳେ ଚ, ଛ, ଜ, ଣ, ଡ, ଦ, ଧ, ନ, ବ, ମ ଓ ଯ, ଏହି ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକର ବଳକ୍ଷରେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୁଏ । ଯଥା—ଅର୍ଚ୍ଚନା ବା ଅର୍ଚ୍ଚନା, ଧର୍ମ୍ମ ବା ଧର୍ମ୍ମ, କାର୍ଯ୍ୟ ବା କାର୍ଯ୍ୟ, ଭ୍ରଙ୍ଗ ବା ଭ୍ରଙ୍ଗ ।] ୩ । ର ବର୍ଣ୍ଣ—2, The letter 'ra' ୪ । ମନ୍ଥମାଛର ଓ ଭ୍ରମରର ମସ୍ତକରେ ଥିବା ' ' (ରେଫ) ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଦୁଇଟି ଶୃଙ୍ଗ—3. The two antennæ or feelers on the head of the bee or wasp. ୫ । (ରିଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବେ ଅ) ରାଗ; କ୍ରୋଧ—
4. Anger; rage. ୬ । ସ୍ନେହ—5. Affection. ୭ । ଶବ୍ଦ (ହି. ଶ)—6. Sound. ସଂ. ବିଣ (ରିଷ୍ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+କର୍ମ୍ମଣି ଅ)—୧ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—
1. Deserted; abandoned ୨ । ନୀଚ; ଅଧମ—
2. Low, mean ୩ । କୃପଣ—3. Miserly. ୪ । କ୍ରୂର—4 Cruel.ଗ୍ରାମ୍ୟ(ସାଲୁପୁର) ବ--କପର୍ଦ୍ଦକ ସାଙ୍ଗ—
One cowrie even. [ଦ୍ର—ଯେ ମୋତେ ଗୋଟାଏ ରେଫର ଖଡ଼ିଆ ନାହିଁ ।

ରେଫଣା—ସଂ. ବ [ରେଫ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଭାବ ଅନ]—ହମ୍ବାଳ
Rephaṇa ଗୋରୁର ରବ (ସୁରଭି ଚନ୍ଦ୍ର)—The lowing of the cow.

ରେଫରି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଫରି)—(ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଆଦି) ଖେଳରେ
Rephari ଖେଳାଳିମାନଙ୍କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା ଓ ବିବାଦ ମୀମାଂସା
ରେଫରି ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ନିରପେକ୍ଷ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି—A referee in
रेफरी a game of football.

ରେଫରେନ୍ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇ. ରେଫରେନ୍ସ୍)—୧ । ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟର
Repharens ଅନ୍ୱେଷଣା ବା ଅନୁସନ୍ଧାନ; ଅନୁଜ୍ଞାନ—
1. Reference. ୨ । (ଚରିତ୍ରାଦି) କୌଣସି ଆଇନ୍-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଦାଲତଙ୍କ ବିଷୟରେ ବା ମକଦ୍ଦମାରେ ନିମ୍ନ ଅଦାଲତଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ ରଦ୍ କରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କୋର୍ଟ୍‌ ହାଇକୋର୍ଟ୍‌ କୋର୍ଟ୍‌କୁ ପ୍ରେରଣ—2. Reference by a Judge to the High Court on a point of law decided by a lower Court.

ରେଫରେନ୍‌ସ୍ କ୍ଲ(କ୍ଲା)ର୍କ୍—ବୈଦେ. ବି.—(ଇଂ. ରେଫରେନ୍‌ସ୍ କ୍ଲର୍କ୍) Repharens kla(klā)rk ଅଫିସ୍‌ରେ ହାଇମଙ୍କର କୌଣସି ରେଫରେନ୍ସ କ୍ଲର୍କ ରେଫରେନସ କ୍ଲର୍କ ବିଷୟର ସନ୍ଦେହ ହେଲେ ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ପଚରା ଯାଏ—Reference-clerk in an office.

ରେଫରେନ୍‌ସ୍ ବୁକ୍—ବୈଦେ. ବି.—(ଇଂ.)—ଅନୁସନ୍ଧାନ ପୁସ୍ତକ; Repharens buk ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ଖୋଜା ଯିବା ବିଷୟ ପ୍ରିନ୍ଟେ- ରେଫରେନସ ବୁକ ରେଫରେନସ ବୁକ Reference book.

ରେଫରେନ୍‌ସ୍ ଲାଇବ୍ରେରୀ—ବୈଦେ ବି (ଇଂ)—କୌଣସି Repharens lāibrerī ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟର ଅବଗତ ପାଇଁ ରେଫରେନସ ଲାଇବ୍ରେରୀ ରେଫରେନସ ଲାଇବ୍ରେରି ଖୋଜାଯିବା ପୁସ୍ତକ- ମାନଙ୍କ ଭଣ୍ଡାର—Reference Library.

ରେଫାଃ(ଫାଃ)—ସ. ବିଣ.—[ରଫ୍ ଧାତୁ=ନମ୍ର କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ୍; Rephāḥ(pāḥ) ରେଫସ୍ ଓ ରେଫସ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧ ନୀଚ; ହୀନ; ଅଧମ—1. Low; mean. ୨। ଦୁଷ୍ଟ— 2. Wicked. ୩। କ୍ରୂର—3. Cruel. ୪। କୃପଣ—4. Miserly.

ରେବ୍ [ଧାତୁ]—ସ.—ଗମନ କରିବା; ଗତ୍ୟର୍ଥକ ରହିବା— Reb (root) To move; to go.

ରେବଚିନ—ବୈଦେ. ବି.—ରେଉଚିନ [ଦେଖ] Reb-chini Reu chini (See)

ରେବ—ଦେ. ବି. (ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଂ) (ନାମ)—୧। ସ୍ତ୍ରୀ—ରେବତୀ ବା ରେବା Reba ନାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—1. Name for calling 'Rebatī' or 'Rebā'. ୨। ପୁଂ—ରେବତୀକାନ୍ତ ନାମକ ପୁରୁଷର ଡାକନାମ—2. A name for calling Rebatīkānta.

ରେବଟ—ସ. ବି.—(ରେବ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଟ)— Rebaṭa ୧। ଶୂକର—1. A hog. ୨। ବାଉଳ ବ୍ୟକ୍ତି— 2. Mad man; a lunatic. ୩। ବିଷ ବୈଦ୍ୟ; ବିଷଜନିତ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସାରେ ଅଭିଜ୍ଞ ବୈଦ୍ୟ—3. A physician who cures poisoning. ୪। କଦଳୀ ବୃକ୍ଷ—4. Plantain tree. ୫। ବାତ୍ୟା; ଘୂର୍ଣ୍ଣିବାୟୁ 5. Storm; whirlwind. ୬। ଧୂଳି—6 Dust. ୭। ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ; ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ବିଦ୍ୟା; ଯାଦୁ ବିଦ୍ୟା; ହାତ- ସଫେଇ ଖେଳ—7. Magic; legerdemain. ୮। ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ଶଙ୍ଖ—8. A conch with the spiral winding rightwards. ୯। ସର୍ପ- କୀଡ଼କ; ଜାଙ୍ଗଳକ; ସାପୁଆ—9. A snake-charmer. ୧୦। ବେଣୁ ବାଉଁଶ (ହ୍ର. ଶ.)—10. A kind of slender bamboo,

ରେବଣ ଚନି—ଦେ. ବି.—ରେଉ ଚନି [ଦେଖ] Rebaṇa chini Reu chini (See)

ରେବତ—ସ. ବି.—(ରେବ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ)— Rebata ୧। ଆରଗ୍ୱଧ ବୃକ୍ଷ; ସୁନାରୁ ଗଛ—1. A tree; Cassia Fistula. ୨। ବଳରାମଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ରେବତୀଙ୍କ ପିତା—2. The name of the father of Balarāma's wife. [ଦ୍ର—ରେବତ ଅନର୍ତ୍ତସ୍ୱଜଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଶର୍ଯ୍ୟାତିଙ୍କ ଦୌହିତ୍ର । କୁଶସ୍ଥଳୀ ଏହାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଏହାଙ୍କର ରେବତୀ ନାମରେ ଏକ ଅନୁପମରୂପଲାବଣ୍ୟବତୀ କନ୍ୟା ଜନ୍ମିଥିଲେ । ରେବତୀଙ୍କ ବିବାହକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବାରୁ ରେବତ କନ୍ୟାପାଇଁ ବର ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ସାମଗାନ ଶ୍ରବଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ବହୁ ଯୁଗ କାଳ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ଯାପନ କଲେ । ଶେଷରେ ସେଠାରୁ ଫେରି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ନିଜ ଦୁହିତା ରେବତୀଙ୍କୁ ବଳରାମଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କରି ତପସ୍ୟାର୍ଥ ସୁମେରୁ-ଶିଖରରେ ଆରୋହଣ କଲେ ଓ ସେଠାରୁ ସଦେହ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ ।] ୩ ରେବତ; ପିଟୁଳି; ପିଜୁଳ (ଗଛ ଓ ଫଳ)—3. Guava (tree and fruit). ୪। ଜମ୍ବୀର ଲେମ୍ବୁ—4. A kind of very sour orange.

ରେବତକ—ସ. ବି (ରେବତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧। ପାରାବତ— Rebataka 1. Pigeon. ୨। ରେବତ ୩ (ଦେଖ)— 2. Rebata 3, (See)

ରେବତି—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—କାମ-ପତ୍ନୀ; ରତି (ପ୍ରକୃତିବାଦ)— Rebati The name of the wife of God Cupid.

ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ରେବତୀନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକନାମ— Name for calling Rebatī.

ରେବତୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରେବତ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)— Rebatī ୧। ରେବତ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ବଳରାମଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ— 1. The daughter of king Rebata and the wife of Balarāma. [ଦ୍ର—ରେବତ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ । ବଳରାମଙ୍କ ଔରସରେ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ନିଶଠ ଓ ଉଲ୍ମୁକ ନାମକ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଯଦୁବଂଶର ଧ୍ୱଂସ ପରେ ବଳଦେବ ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିବାରୁ ରେବତୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଅନୁମୃତା ହେଲେ—ସ୍ୱକଳ- ତନ୍ତ୍ର ।] ୨। (ଜ୍ୟୋତିଷ) ସତଇଶ ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଶେଷ ନକ୍ଷତ୍ର ('ନକ୍ଷତ୍ର' ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)— [ଦ୍ର—ଏ ଚନ୍ଦ୍ରପତ୍ନୀରୁପେ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ।] 2. (Astrology) The last of the 27 asterisms. ୩। ଗାଈ; ଗାଇ—3. A cow ୪। ନଦୀ ବିଶେଷ—4. Name of a river. ୫। ଦୁର୍ଗା— 5. The Goddess Durgā. ୬। ମାତୃକା ବିଶେଷ; ସପ୍ତମାତୃକା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା—6. Name of one of the seven Mātṛukā Goddesses. ୭। ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆକ୍ରମଣ କରିବା ବାଳଗ୍ରହ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—7. An infantile disease defied. ବେ. ବ— (ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମବିଶେଷ—A name given to females. (ପୁଂ)—ରେବତୀକାନ୍ତ ଆଦି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଡାକ ନାମ—Name for calling males named Rebatīkānta etc.

ରେବତୀ ଜାନି—ସ.ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—(ରେବତୀ ଅଝରୁ ଜାସ୍ତା ଯାହାଙ୍କର ଜାସ୍ତା ସ୍ଥାନରେ=ଜାନ ଆଗମ; ଭୁଲ.ଯୁବଜାନ)—[ରେବତୀଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରେବତୀରମଣ (ଦେଖ)—

Rebatī jāni Rebatiramaṇa. (See)

ରେବତୀ ରମଣ—ସଂ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଭଢ଼)—୧ । ବଳରାମ—

Rebatī ramaṇa 1. Balarāma. ୨। ଚନ୍ଦ୍ର—2. The moon. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—3. Bishṇu.

ରେବତୀଭବ—ସ ବ—(ରେବତୀ+ଭୂ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶନିଗ୍ରହ (ହି. ଶ)—

Rebatībhaba Planet Saturn.

ରେବନ୍(ଲ୍) ଚିନି—ଦେ. ବ—ରେଉଚିନି (ଦେଖ)

Reban(l)-chini Reuchini. (See)

ରେବା—ସ. ବ (ରେବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ନର୍ମଦା ନଦୀ—1. The river Nurbudda. [ଦ୍ର—ପଶ୍ଚିମେ ବହୁଇ ରେବା, ପୂର୍ବେ ମହାନଦୀ । ଗ୍ରାଣାଥ. ମହାସାଗ] ୨ । ଦୁର୍ଗା—2. The Goddess Durgā. ୩ । କାମ ଦେବ ପତ୍ନୀ; ରତି—3. The wife of God Cupid. ୪ । ମାଲଗୁଳ (ହି. ଶ)—4. Indigo plant.

ରେ(ର,ଣ)ବାଜ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ରେବାଜ୍)—୧ । ପ୍ରଥା—

Re(ra,ri)bāj(d) 1. Custom. ୨ । ଅଭ୍ୟାସ—2. Habit.

ରେବାଜ ରେ(ରି)ବାଜ

ରେବୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ରେବା ବା ରେବତୀ ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—Name for calling Rebā or Rebatī.

Rebī

ରେଭ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଧ୍ୱନି କରିବା—

Rebh (root) To utter a sound.

ରେଭଣା—ସ. ବ. (ରେଭ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ଗୋରୁର ଡାକ; ହମାରବ—The lowing of kine.

Rebhaṇa

ରେଭରେଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବ. (ସ. ରେଭରେଣ୍ଡ୍)—ଯାଜ୍ଞ ମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ବ୍ୟବହୃତ ଉପାଧି ମାନ୍ୟ; ପୂଜନୀୟ; ମାନନୀୟ—Reverend.

Rebharend ରେଭରେଣ୍ଡ

ରେଭିନିଉ(ଉଁ)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରେଭେନ୍ୟୁ)—

Rebhiniu(uñ) ରେଭିନ୍ୟୁ ରେଭିନିଉ Revenue.

ରେଭିନିଉଁ ଅଫିସର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରେଭେନ୍ୟୁ ଅଫିସର୍)—

Rebhiniuñ aphisar ରାଜସ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ରେଭିନ୍ୟୁ ଅଫିସାର ରେଭିନିଉ ଅଫିସର Revenue Officer.

ରେଭିନିଉଁ ଇନସ୍‌ପେକ୍ଟର୍—ବୈଦେ.ବ(ଇଂ. ରେଭେନ୍ୟୁ. ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର୍)

Rebhiniu inispektar—ସରକାରଙ୍କ ରାଜସ୍ୱ ବିଭାଗର ରେଭିନ୍ୟୁ ଇନସପେକ୍ଟାର ତଦନ୍ତିବା କର୍ମଚାରୀ ବିଶେଷ—Revenue Inspector.

ରେଭିନିଉ ଇନସପେକ୍ଟମି (ରେଭନ୍ୟୁ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟାର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରେଭିନିଉ ଏଜେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରେଭନ୍ୟୁ ଏଜେଣ୍ଟ)—

Rebhiniu ejeṇṭ କେବଳ ରାଜସ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଇନ ପରୀକ୍ଷାରେ (ରେଭନ୍ୟୁ ଏଜେଣ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଶ କରିଥିବା ମୁକ୍ତିଆର—Revenue Agent; a mukhtar who has passed the examination in the Revenue laws.

ରେଭିନିଉ ଏଜେଣ୍ଟ

ରେଭିନିଉଁ କମିସନର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ରେଭେନ୍ୟୁ କମିସନର୍)—

Rebhiniuñ kamisanar ନବପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଶାପ୍ରଦେଶର ରେଭିନ୍ୟୁ କମିସନାର ରେଭିନ୍ୟୁ କମିସନ ରାଜସ୍ୱସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସମସ୍ତ ବିଷୟର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ଉଚ୍ଚତମ ରାଜକର୍ମଚାରୀ—The Revenue Commissioner of the newly formed Orissa Province. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ରେଭନ୍ୟୁ ବୋର୍ଡ଼ ଓ ରେଭନ୍ୟୁ ମେମ୍ବରଙ୍କ କର୍ମ ଓ ଅଧିକାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ଏହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିଗୃହୀତ]

ରେଭିନିଉ ବୋର୍ଡ(ଡ୍)—ବୈଦେ ବ (ଇଂ. ରେଭନ୍ୟୁ ବୋର୍ଡ୍)—

Rebhiniu bord(rd) ପ୍ରଦେଶର ରାଜସ୍ୱସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉଚ୍ଚତମ (ରେଭନ୍ୟୁ ବୋର୍ଡ଼ ବା କମିଶ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦ୍ୱାତ୍ରମ ସଂସ୍ଥା)—ରେଭିନ୍ୟୁ ବୋର୍ଡ ରେଭିନ୍ୟୁବୋର୍ଡ Board of Revenue.

ରେଭିନିଉ ମେମ୍ବର୍—ବୈଦେ.ବ [ଇଂ ରେଭନ୍ୟୁ ମେମ୍ବର)—ପ୍ରଦେଶର

Rebhiniu membar ରାଜସ୍ୱସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଷୟରେ ରେଭନ୍ୟୁ (ରେଭନ୍ୟୁ ମେମ୍ବର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୋର୍ଡ଼ର ସଭ୍ୟପଦ ମେମ୍ବର—ରେଭିନ୍ୟୁ ମେମ୍ବର ରେଭିନ୍ୟୁମେମ୍ବର Revenue Membe

ରେଭିନିଉ ସେଲ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ. ରେଭନ୍ୟୁ ସେଲ୍) -- ବାକି ରାଜସ୍ୱ ପାଇଁ କରାଯିବା ସମ୍ପତ୍ତିର ନଲାମ—

Rebhiniu sel [ରେଭନ୍ୟୁସେଲ—ଅନ୍ୟରୂପ] ରେଭିନ୍ୟୁ ସେଲ ରେଭିନ୍ୟୁସେଲ Revenue sale; sale of a property for arrears revenue.

ରେମୁଣା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବାଲେଶ୍ୱର ସଦରର ପଶ୍ଚିମରେ ୬ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗ୍ରାମ ବିଶେଷ—A village 6 miles to the west of Balasore where there is a Deity named Gopīnātha. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ 'ଶ୍ରୀରଗ୍ଦ୍ୱ ଗୋପୀନାଥ' ଠାକୁର ଅଛନ୍ତି । ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କଂସା କାସନଘାଇଁ ଏ ଗ୍ରାମ ବଖ୍ୟାତ । ଏହି ଠାକୁରଙ୍କ ନଜରରେ ଦେଇଥିବା ଦୁଗ୍ଧର କ୍ଷୀର(ଖାଯିବ) ଗୋଟାଏ ଅଜେକ ଶ୍ଲୋକ ପଢନ କରନ୍ତି ।]

Remuṇā

ରେୟାତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ବ—ରିଅତ୍ (ଦେଖ)

Reyāt(ti) Riāt (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେ ଗ୍—ଦେ. ବ—ଭୁଚ୍ଛ ଭାବରେ ଲୋକକୁ ଡାକିବା; ତୁତୁକାର; Re rā ରୁ ତା ରେ ଗ୍—Contemptuous words spoken to a person.

ରେ ରେ—ଦେ. ଅ.—[ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ]—୧ । ଶତ୍ରୁ ପ୍ରତି ଅଭମଣକାଳୀନ Re re ବୀରର ଗର୍ଜ୍ଜନ ଧ୍ୱନି—(Interjection)—Roaring ରେ ରେ ରେ ରେ sound of a warrior while attacking an enemy, ୨ । ସମ୍ବୋଧନ ସୂଚକ ଶବ୍ଦ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—2. The double use of the word Re in addressing a person woth disregard.

ରେରେକାର—ଦେ. ବ—ଶତ୍ରୁ ଅଭମଣକାଳୀନ ଆହ୍ୱାଳନ ଶବ୍ଦ— Rerekāra The roaring or challenge of a ରେରେକାର warrior while attacking an enemy.

[ଉ—ବସ୍ତାରେ ରେରେକାର ଶବ୍ଦ ଅଛି, ବଢ଼ି ଯୋଗ ପାସ୍ନେ ରେରେକାର ଛଡ଼ା ଜଳୁଛୁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଣବଲାସ ।]

ରେଲ୍—ବୈଦେ ବ (ଇଂ. ସ୍ପିଲ୍)—ଉଲ୍ (ଦେଖ) Rel Ril. (See) ରୀଲ ରୀଲ

୧ । ରେଲ୍ (ଦେଖ)—2. Rel (See).

ରେଲ୍(ଲ)—ବୈଦେ. ବ—୧ । (ଇଂ. ରେଲ୍) ଲୌହବର୍ତ୍ମ Rail Rel(la) ଲୌହବର୍ତ୍ମରେ ବାଷ୍ପଶକଟ ଗାଡ଼ି; ରେଲଗାଡ଼ି— ରେଲ 1. Railway train. ୨ । (ଇଂ. ରେଲିଙ୍) ରେଲିଙ୍ଗ୍ ରେଲ୍ (ଦେଖ)—2. Reling. (See) [ଦୃ—ଇଂରେଜମାନେ ଏ ରେଲିଙ୍ଗ ଦେଶରେ ରେଲ୍ ଖୋଲିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାରତୀୟ ସବୁ ରେଲିଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ରେଲ୍ ସବନ୍ଧୀୟ ଶତ ଶତ ଇଂରେଜ ଶବ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କରି ଉଷା ବକୃତ ଓ ଅବକୃତ ଆକାରରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଇଅଛୁ । ସେ ସବୁଗୁଡ଼ିକର ଉଲ୍ଲେଖ ଏଠାରେ ସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ତଥାପି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ନିଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ନମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା; ଯଥା—

ବୁକିଙ୍ (Booking), ବୁକିଙ୍ ଅଫିସ୍ (Booking office); ବୁକିଙ୍ କ୍ଲର୍କ୍ (Booking clerk), ଏଜେଣ୍ଟ୍ (Agent), ଟ୍ରଲି (Trolly), ଗାଡ୍ (Guard), ଡ୍ରାଇଭର୍ (Driver), ସ୍ଲିପର୍ (Sleeper), କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟ୍ (Compartment), ବ୍ରେକ୍ ଜର୍ନି (Break journey), ରେଷ୍ଟ୍ ହାଉସ୍ (Rest house), ବର୍ଥ୍ (Berth); ଟାରିଫ (Tariff), ଲଗେଜ୍ (Luggage), ଫାଷ୍ଟ୍ କ୍ଲାଶ୍ (First class), ସେକେଣ୍ଡ୍ କ୍ଲାଶ୍ (Second class), ଇଣ୍ଟର କ୍ଲାଶ୍ (Inter class), ଥାର୍ଡ୍ କ୍ଲାଶ୍ (Third class), ପାସେଞ୍ଜର୍ ଟ୍ରେନ୍ (Passenger train), ମେଲ୍ ଟ୍ରେନ୍ (Mail train), ଗୁଡ୍ସ ଟ୍ରେନ (Goods train), ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍ (Express), ପାର୍ସେଲ୍ (Parcel), ବ୍ରେକ୍ସମାନ୍ (Brakesman), ଟିକେ(କ)ଟ୍ କଲେକ୍ଟର୍ (Ticket collecter), ଡି. ଟି. ଏସ୍ (D. T. S.) ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ଟ୍ରାଫିକ୍ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ District Traffic Superintedent), ଟିକେଟ୍ ଏକ୍ଜାମିନର୍ (Ticket examiner), ଟିକେ(କ)ଟ୍ ଚେକର୍ (Ticket checker), ଟ୍ରାଫିକ୍ ମାନେଜର୍ (Traffic Manager), ଗୁଡ୍ସ ସେଡ୍ (Goods shed), ରିଜର୍ଭ୍ (Reserve), ଫେଲ୍ (Fail), ଲେଟ୍ (Late), ଫାଷ୍ଟ (Fast), କନ୍ସେସନ୍ (Concession), ରିଫ୍ରେସ୍ମେଣ୍ଟ୍ ରୁମ୍ (Refreshment room), ରେଲ୍ୱେ ବୁକ୍ଷ୍ଟଲ୍ (Railway book-stall) ସିଗ୍ନାଲ୍ (Signal), ବାଲାଷ୍ଟ୍ (Ballast), ଟାଇମ୍ (Time), ଟାଇମ ଟେବଲ୍ (Time table), ଆଉଟ୍ (Out), ଲାଇନ୍ (Line), ଲାଇନ୍କ୍ଲିଅର୍ (Line clear), ଫୁଲ୍ ଷ୍ଟିମ୍ (Full steam), ଫୋର୍ସ (Force), ହାଫ୍ ଟିକେ(କ)ଟ୍ (Half ticket), ଫୁଲ୍ ଟିକେଟ୍ (Full ticket), ରିଟର୍ଣ୍ଣ ଟିକେ(କ)ଟ୍ (Return ticket), ସିଜନ୍ ଟିକେଟ୍ (Season ticket), ଇନ୍ସାଇଟ୍ (In sight), ପ୍ଲାଟ୍ଫର୍ମ୍ (Plat form), ପ୍ଲାଟ୍ଫର୍ମ୍ ଟିକେ(କ)ଟ୍ (Platform ticket), କଣ୍ଡକ୍ଟର୍ (Conductor), ଗେଟ୍ (Gate), ଇସୁ (Issue), ଟ୍ରେନ୍ ଏକ୍ଜାମିନର୍ (Train examiner), ବ୍ରେକ୍ ଭାନ୍ (Brake van), ପଏଣ୍ଟ୍ସ୍ମାନ୍ (Pointsman), ଗାଙ୍ (Gang), ଡ୍ୟୁଟି (Duty), ପାସ (Pass), ଟ୍ରେନ୍ ଇନ୍ସ୍ପେକ୍ଟର୍ (Train Inspector), ଷ୍ଟେସନ୍ ମାଷ୍ଟର (Station Master), ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଷ୍ଟେସନ ମାଷ୍ଟର (Assistant Station Master), ସିଗ୍ନାଲର୍ (Signaller); କୁପେ (Coupe), ଲେଭେଲ କ୍ରସିଙ୍ (Level crossing), ଅଲାର୍ମ ସିଗ୍ନାଲ (Alarm signal), ଡିଟେନ୍ (Detain), ବ. ଏନ୍. ଆର୍. (B. N. R), ଇ. ଆଇ. ଆର. (E. I. R), ଇ. ବି. ଏସ୍. ଆର, (E. B. S. R), ଜି. ଆଇ. ପି. ଆର. (G. I. P. R), ରେଲୱେ ଟାଇମ (Railway time), ଡାଇନିଙ୍ କାର୍ (Dining car), ଫ୍ଲାଗ୍ ଷ୍ଟେସନ୍ (Flag Station), ୱେଟିଙ୍ ରୁମ୍ (Wating room), ଫିମେଲ୍ କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟ୍ (Female compartment), ଟେଣ୍ଡର୍ (Tender), ଲୋକୋ (Loco), ଇ[ଏ]ଞ୍ଜିନ୍ (Engine), ଡେଲିଭର [Delivery), ଟିକେଟ୍ ସେଲ୍ (Ticket sale), ଟିକେ[କ]ଟ୍ ଚେକ୍ (Ticket check), ରେଲୱେ ବ୍ରିଜ୍ [Railway bridge] ପାସେଞ୍ଜର୍ [Passenger], ୱାଗନ୍ [Waggon] ଅପ୍ ଟ୍ରେନ୍ [Up train], ଡାଉନ୍ ଟ୍ରେନ୍ [Down Train].

ଇଂରେଜ ନ ଜାଣିବା ଲୋକେ ଏହି ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ବକୃତ କରି ସଦା ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି; ଯଥା—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟେସନ୍ (Station) ସ୍ଥଳରେ ଷ୍ଟେସନ, ଇଷ୍ଟି[ଷ୍ଟେ]ସନ
ୱାଗନ୍ (Waggon) ବାଗିନ
ସ୍ଲିପର୍ (Sleeper) ସିଲପଟ
ସିଗନାଲ୍ (Signal) ସିଙ୍ଗଲ
ଟାଇମ୍ (Time) ଟାଇନ୍[ନ]
ଟିକେଟ୍ (Ticket) ଟିକଟ, ଟିକଟି, ପିକଟ
ଲାଇନ୍ (Line) ନାଇନ୍[ନ]
ଲାଇନ କ୍ଲିଅର୍ (Line clear) ନାଇନ୍ କ୍ଲାର୍
ଏଞ୍ଜିନ୍ (Engine) ଅଣ୍ଟନ, ଅଣ୍ଟନ, ଇଞ୍ଜିନ
ସ୍ପେଶ୍ୟାଲ୍ ଟ୍ରେନ୍ (Special train) ଇସପିସଲ୍ ଗାଡ଼ି
ବ୍ରେକ୍‌ଭାନ୍ (Brake van) ବ୍ରକଭାନ, ବ୍ରକ
ବ୍ରେକ୍‌ସ୍ମାନ୍ (Brakesman) ବ୍ରକ୍‌ସମେନ
ରେଲୱେ ରସିଟ୍ (Railway receipt)—ବିଲ୍ଟି Bill of lading ର ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ
ସେକେଣ୍ଡ କ୍ଲାସ (Second class) ସିକନ୍[ନ] କ୍ଲାସ
ଇଣ୍ଟର୍ ମିଡିଏଟ୍ କ୍ଲାସ୍ (Intermediate class] ଇଣ୍ଟର କ୍ଲାସ

ଏଥିରୁ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଇଂରେଜ ଶବ୍ଦର ଦେଶୀଯିରୂପ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି, ଯଥା—
ୱାଗନ୍ Waggon ଛଡା
ଇଣ୍ଟର୍ କ୍ଲାସ୍ Inter class ଦେଢ଼ା ଗାଡ଼ି
ଗୁଡ୍ସ୍ ସେଡ୍ Goods shed ମାଲଗୋଦାମ
ଗୁଡ୍ସ୍ କ୍ଲର୍କ୍ Goods clerk ମାଲ ବାବୁ
ବୁକିଙ୍ଗ୍ କ୍ଲର୍କ୍ Booking clerk ଟିକଟ ବାବୁ
ଗୁଡ୍ସ୍ ଟ୍ରେନ୍ Goods train ମାଲ ଗାଡ଼ି
ମେଲ୍ ଟ୍ରେନ୍ Mail train ଡାକଗାଡ଼ି
ପାସେଞ୍ଜର୍ ଟ୍ରେନ୍ Passenger train ଯାତ୍ରୀଗାଡ଼ି
ଫିମେଲ୍ କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟ୍ Female compartment ଜନାନା ଗାଡ଼ି

ରେଲ କମ୍ପାନୀ କେବଳ ୬।୭ଟି ଶବ୍ଦ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରୁ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା—ଜମାଦାର, ସକଦମ, ଗେଟୀ, ପାଣିପାଣ୍ଡେ ।]

ରେଲ୍ (ଲା)—ଦେ. ବ—ଲୋକସମୂହ—
Rel(la) (lā) ଜନତା **ରେଡା** Collection of men; crowd.

ରେଲ୍ (ଲ) ଅ(ଆ)ପି(ଫି)ସ୍(ସି)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ ରେଲ୍‌ୱେ Rel(la) a(ā)pi(phi)s(si) ଅଫିସ୍)—ରେଲୱେ କମ୍ପାନିର [ରେଲ୍(ଲ) ଅଫୁ(ଫ୍)ସି—ଗ୍ରା. ରୂପ] କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—Railway
ରେଲ ଅଫିସ **रेल ऑफिस** office.

ରେଲ୍(ଲ) ଇ(ଏ)ଞ୍ଜିନ୍(ନ)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ ରେଲ୍‌ୱେ Rel(la)i(e)ñjin(ni) ଏଞ୍ଜିନ୍)—ଯେଉଁ କଳ ଦ୍ୱାରା ରେଲଗାଡ଼ି [ରେଲ୍(ଲ) ଅ(ଇ)ଞ୍ଜିନ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଚଳିତ ହୁଏ—Railway
ରେଲ ଏଞ୍ଜୀନ **रेल इञ्जिन** engine.

ରେଲ୍(କ) ଇଷ୍ଟି(ଷ୍ଟେ)ସନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଲୱେ ଷ୍ଟେସନ୍) Rel(la) ishṭi(shṭe)san ଯାତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପାଇଁ ରେଲ ଗାଡ଼ି [ରେଲ୍(ଲ) ଷ୍ଟେ(ଷ୍ଟି)ସନ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ] ଠିଆ ହେବାର ସ୍ଥାନ—
ଷ୍ଟେସନ **इष्टिसन** Railway station.

ରେଲ୍(ଲ)ଉ ଓ)ଏ(ୟେ)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରେଲ୍‌ୱେ)—Rel(la)u(o)e(ye) ରେଲବାଇ (ଦେଶ)—Relabāi (See) [ରେଲୱେ—ଅନ୍ୟରୂପ] ରେଳଓୟେ **रेलवे**

ରେଲ୍(ଲ) କନ୍‌ସେସନ୍—ବୈଦେ ବ. (ଇଂ. କନ୍‌ସେସନ୍)—Rel(la) kansesan ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟନା ବା ପର୍ବ ଉପଲକ୍ଷରେ ରେଳ କନସେସନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ରେଲରେ ଭ୍ରମଣ କରିବା ପାଇଁ
रेल कनसेसन ଦେଯ ମାଶୁଲ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅଳ୍ପତର ମାସୁଲର ବ୍ୟବସ୍ଥା Railway concession.

ରେଲ୍(ଲ) କ(କୁ, କୋ)ମ୍ପାନି—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରେଲ + Rel(la) ka(ku, ko)mpāni କମ୍ପାନି)—ରେଲୱେ ଉପର ରେଳ କମ୍ପାନୀ କର ଉପରେ ଗାଡ଼ି ଚଳାଉଥିବା ଯୌଥ କାରବାରୀ
रेल कोम्पानी ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଦଳ—Railway company (ରେଲୱେ କମ୍ପାନି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରେଲ(ଲ) କର୍ମଗୃହୀ—ଦେ. ବ—ରେଲ୍ କମ୍ପାନି ଅଧୀନ କର୍ମ Rel (la) karmachārī କରୁଥିବା କର୍ମଗୃହୀ—Railway
ରେଲ କର୍ମଚାରୀ officer; railway servant.

ରେଲ୍(ଲ) ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ—ବାଷ୍ପୀୟଯାନ; ବାଷ୍ପ ଚଳିତ ଶକଟ—
Rel(la) gāṛdi Railway train.
रेल गाडि [ଦ୍ର—ରେଲ ଗାଡ଼ି ଅନେକ ପ୍ରକାର । ଯଥା :—
ଷ୍ଟେଜ ଗାଡ଼ି—Bogie, ବଡ଼ ଗାଡ଼ି—Carriage, ମେଲ୍ ବା ଡାକ ଗାଡ଼ି—Mail train, ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍—Express, ପାସେଞ୍ଜର୍ ବା ଯାତ୍ରୀ ଗାଡ଼ି—Passenger train, ଗୁଡ୍ସ୍ ବା ମାଲ ଗାଡ଼ି—Goods train, ରେଲଗାଡ଼ିର ଆଗର କଳ ଗାଡ଼ି ବା ଏଞ୍ଜିନ୍—Railway engine or tender, ପଛରେ ଗାର୍ଡ ରହିବା ଗାଡ଼ି—Break van, ରେଲ ବିଭାଗର ବଡ଼ କର୍ମଗୃହୀ, ସ୍ୱଜା, ମହାସ୍ୱଜା, ଲାଟ, ବଡ଼ଲାଟ, ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଗସ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ନର୍ମିତ ସୁସଜ୍ଜିତ ରେଲ ଗାଡ଼ି—Saloon.]

ରେଲ୍(ଲ)ଘଣ୍ଟା(ଣ୍ଟି)—ଦେ.ବ—ରେଲଗାଡ଼ି ଷ୍ଟେସନକୁ ଆସିବାର ଓ
Rel(la) ghaṇṭā(ṇṭi) ଷ୍ଟେସନ ଛାଡ଼ିବାର ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ
ରେଲ ଘଣ୍ଟା ବଜାଯିବା ଘଣ୍ଟି—Bells sounded at different times before and during the time the train comes to the station.
[ଦ୍ର—ଏହି ଘଣ୍ଟାର ଚାରି ଚାରି ନାମ ଅଛି । ପ୍ରଥମେ ଲାଇନ୍ କ୍ଲିଅର୍ ଘଣ୍ଟା, ତହିଁରେ ଆଉଟ୍ ଘଣ୍ଟା ଓ ଶେଷରେ ଇନସାଇଡ୍ ଘଣ୍ଟା । ତହିଁରେ ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିବା ପୂର୍ବର ଘଣ୍ଟା—ପାଞ୍ଚ୍ ବେଲ୍ ଓ ଛାଡ଼ିବା ସମୟର ଘଣ୍ଟା—ଷ୍ଟାର୍ଟିଙ୍ଗ୍ ବେଲ୍ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେଲ୍(ଲ) ଚଲା(ଲେ, ଲା, ଲେ)ଇବା—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି
Rel(la) chalā(le, lā, le)ibā ଅଞ୍ଚଳରେ ନୂଉନ ରେଲ ପଥ
ରେଲ ଚାଲାନ ପକାଇ ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ ରେଲଗାଡ଼ି ଚଳବାର
रेल चलाना ସୁଯୋଗ କରିବା—1. To open up a
place for railway traffic. ୨ । ରେଲ ଗାଡ଼ିର
ଏଞ୍ଜିନ୍‌କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରି ରେଲ ଗାଡ଼ିକୁ ଗନ୍ତବ୍ୟସ୍ଥଳ
କରିବା—୨. To drive a railway engine or
train (by guiding the engine).

ରେଲ୍(ଲ) ଛାଡ଼ିବା(ଛାଡ଼ି ଦେବା)—ଦେ. ବ—ରେଲଗାଡ଼ି କୌଣସି
Rel(la) chhārdibā(chhārdi debā) ଷ୍ଟେସନ୍ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର
ରେଳ ଛାଡା ଗଲିଯିବା—A railway leaving or
रेल छोडना starting from a station.

ରେଲ୍ (ଲ)ଟାଇନ୍(ନି, ମ, ମି)—ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ ରେଲ୍ ଟାଇମ୍)—
Rel(la) ṭāin(ni, m, mi) ୧ । ରେଲ ଆସି ଷ୍ଟେସନରେ
ରେଳର ଟାଇମ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଯାତ୍ରୀ ଆଦି ବସିବାର ଓ ରେଲ
रेल टाइम ଷ୍ଟେସନ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ଗଲିଯିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
ବେଳା (ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଷ୍ଟେସନରେ ନ
ପହଞ୍ଚିଲେ ଯାତ୍ରୀ ରେଳଗାଡ଼ିରେ ବସି ଯାଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ)—
1. The scheduled time by which a per-
son may catch the train. ୨ । ରେଳଗାଡ଼ିର
ଗତିଗୁଡ଼ିକ ପାଇଁ ଗଣାଯିବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ—
2. Railway time, as opposed to local
time. [ଦ୍ର—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ସମୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ
ଥିବାରୁ ରେଳ ଚଳାଇବାରେ ଅସୁବିଧା ହେବ ବୋଲି
ରେଳ କମ୍ପାନୀମାନେ ସବୁ ଷ୍ଟେସନରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନର
ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରି ଥାଆନ୍ତି । ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଳ
କମ୍ପାନୀ ତାଙ୍କ ଅଧୀନ ଷ୍ଟେସନମାନଙ୍କରେ ମାଦ୍ରାଜର
(standard) ଟାଇମ୍ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରି ଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭର ଘଣ୍ଟ
୧୨ଟା ପରେ ବାଜିବା ୧ ଘଣ୍ଟାଠାରୁ ଯଦି ୧୨ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
୧୨ ଘଣ୍ଟା ଓ ଅପରହ୍ନ ୧ଠାରୁ ଘଣ୍ଟ ୧୨ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ସମୟକୁ ରେଲର ଗଣନା ଅନୁସାରେ ୧୩ଠାରୁ ୨୪ ଘଣ୍ଟା
ଗଣାଯାଏ ।]

ରେଲ୍(ଲ) ଟିକ(କି, କେ)ଟ୍—ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ.ରେଲ୍ ଟିକେଟ୍)—
Rel(la) ṭika(ki, ke)ṭ ଯାତ୍ରୀମାନେ ରେଳ ଭଡ଼ା ଦେଇ ରେଳ
ରେଳ ଟିକେଟ କର୍ମଗୃହଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ଛପା କାଗଜ ଟିକଏ ପାଆନ୍ତି
रेल टिकट —Railway ticket.

ରେଲ୍(ଲ) ଡବା(ବା)—ଦେ ବ— ରେଳ ଗାଡ଼ି ମଧ୍ୟରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଗାଡ଼ି—
Rel(la) ḍabā(bbā) Railway waggon.
ରେଳ ଗାଡି रेल डब्बा

ରେଲ୍(ଲ) ଧରିବା(ପାଇବା)—ଦେ. କି—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବେଳାରେ
Rel(la) dharibā(pāibā) ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚି ରେଳ ଗାଡ଼ିରେ
ରେଳ ଧରା, ରେଳ ପାଇବା ଚଢ଼ିବାକୁ ସମ୍ଭବ ହେବା—
रेल धरना(पकडना) To catch a train.

ରେଲ୍(ଲ)ଧାର—ଦେ. ବ—ରେଲ୍ ଲାଇନ୍ ୧ (ଦେଖ)
Rel(la)dhāra Rel lāin 1 (See)

ରେଲ୍(ଲ)ପଥ—ଦେ. ବ—ରେଲ୍‌ଲାଇନ୍ (ଦେଖ)
Rel(la)patha Rel-lāin (See).
ରେଳ ପଥ रेलपथ

ରେଲ୍(ଲ) ପାଇ(ହି)ଆ—ଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଲ୍+ସ. ପାଦ)—
Rel(la) pāi(hi)ā ରେଳ ଗୋଲ ଥଦର ଉପର ଖଣ୍ଡ;
ରେଳର ପୀଲପେ ଯେଉଁ ଖୁମ୍ଭ ଉପରେ ରେଲର ଲୁଣ୍ଡା
रेलका पीलपाया ଜଡ଼ାମାନ ପଡ଼ିଥାଏ—Pillars of
[ରେଲ(ଳ) ପାଦ୍ୟା(ପ୍ୟା)—ଅନ୍ୟରୂପ] railway bridges.

ରେଲ୍(ଲ) ପାସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଲୱେ ପାସ୍)—ରେଲ-
Rel(la) pās ଗାଡ଼ିରେ ଭଡ଼ା ନ ଦେଇ କମ୍ବା ଅଳ୍ପ ଭଡ଼ା
ରେଲୱେପାସ ଦେଇ ଚଢ଼ି ବୁଲିବା ପାଇଁ ରେଳ କମ୍ପାନୀ
रेलवेपास ତାଙ୍କ କର୍ମଗୃହାଧିକଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଛପ୍ତ ଚିଠି
ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି—Railway pass. [ଦ୍ର—ଏହା
୩ ପ୍ରକାର । ଯଥା—
୧ । ଫ୍ରି ପାସ୍ (Free Pass) = ବିନା ଭଡ଼ାରେ
ରେଳ ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ ଛପ୍ତ !
୨ । ସିଜନ୍ ପାସ୍ (Season Pass) = ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
କାଳ ଯାଏଁ ଅଳ୍ପ ଭଡ଼ାରେ ରେଳ ଚଢ଼ି ବୁଲିବା ପାଇଁ ଛପ୍ତ ।
୩ । କନ୍‌ସେସନ୍ ପାସ (Concession Pass)
= ବାଣିଜ୍ୟ ଘଟଣା ବା ପଦାଦ ଉପଲକ୍ଷରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ
କମ ଭଡ଼ାରେ ବା ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଭଡ଼ା ଦେଇ ତା ଉପର
ଶ୍ରେଣୀ ରେଳରେ ଯାତାୟାତ କରିବା ପାଇଁ ଦିଆଯିବା
ଛପ୍ତ ।]

ରେଲ୍(ଲ) ପା(ପେ, ପ୍ୟା)ସେ(ସ, ସି)ଞ୍ଜର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.
Rel(la) pā(pe, pyā)ss(sa, si)ñjar ରେଲ୍+ପାସେଞ୍ଜର୍)
ରେଲ୍‌ପାସେଞ୍ଜର, ରେଳଯାତ୍ରୀ —ରେଳଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ି ଏକସ୍ଥାନରୁ
रेलपैसेंजर ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ବ୍ୟକ୍ତି—Railway
[ରେଲଯାତ୍ରୀ—ଦେଶଜରୂପ] passenger.

ରେଲ୍(ଲ) ପୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ଇଂ. ରେଲ+ସ. ପଥ)
Rel(la) poi —ଯେଉଁ ଲୁହାର ଲମ୍ବ କଡ଼ ଉପରେ ରେଳର
ଚକ ଚଲେ—Railway line; the iron railings
on which the wheels of the railway
carriage move.

ରେଲ୍(ଲ) ଫେଲ୍ ହେବା—ଦେ. କି (ଇଂ. ରେଲ୍+ଫେଲ୍)—
Rel(la) phel hebā ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଷ୍ଟେସନରେ
ରେଲ୍ ଫେଲ୍ ହଓୟା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନ ପାରିବା ଯୋଗୁ
रेल फेल होना ଅଉପ୍ତେଡ ରେଳଗାଡ଼ିରେ ଯାତ୍ରୀ ହୋଇ
ନ ପାରିବା—To miss a train

ରେଲ୍(ଲ) ଫେଆ(ସ୍ୟା)ର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଲ୍+ଫେଆର୍)
Rel(la) phea(yā)r —ମନୁଷ୍ୟ ବା ପଦାର୍ଥ ରେଲଗାଡ଼ିରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେଲ୍(ଲ) ମାସୁଲ୍(ଲୁ) } ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯିବାପାଇଁ
ରେଲ୍(ଲ) ମାଶୁଲ(ଲୁ) } ଅନ୍ୟରୂପ] ଦୂରତ୍ୱ ଓ ପରିମାଣ ବା
ରେଲ୍(ଲ)ଭଡ଼ା ଓଜନ ଅନୁସାରେ
ରେଳ ମାସୁଲ (ଭାଡ଼ା) ଲାଗିବା ଭଡ଼ା—Railway fare;
ରେଲ ମାସୁଲ ଫେୟାର railway freight.

ରେଲ୍(ଲ) ବାଇ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ରେଲୱେ)—୧
Rel(la) bāi ରେଲପଥ; ରେଳଗାଡ଼ୀ—1. Railway.
[ରେଲ(ଲ)ୱେ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨। ରେଲବାଇ କମ୍ପାନୀ (ଦେଖ)
ରେଲଓୟେ **ରେଲୱେ** 2. Relbāi kampānī (See)

[ଦ୍ର—ଏହ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ
ଅଫିସ୍—Office.
ଷ୍ଟେସନ୍—Station.
ଲାଇନ୍—Line.
କମ୍ପାନୀ—Company.
ଟାଇମ୍—Time.
ଟାଇମ୍ ଟେବଲ୍—Timetable.
ବୁକ୍‌ଷ୍ଟଲ୍—Bookstall.
ରଫ୍ରେସ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ରୁମ୍—Refreshment room.
ୱେଟିଙ୍ଗ୍ ରୁମ୍—Waiting room.
ସ୍ୱିଟ୍‌ମିଟ୍ ଷ୍ଟଲ୍—Sweetmeat stall.
ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଶବ୍ଦ ମିଶି ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ବୈଦେଶିକ ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ।]

ରେଲ୍(ଲ)ବାଇ କମ୍ପାନୀ—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ରେଲ୍‌ୱେ କମ୍ପାନୀ)
Rel(la)bāi kampānī ରେଳ କମ୍ପାନୀ; ରେଳ ଚଳାଉଥିବା
ରେଲଓୟେ କମ୍ପାନୀ କମ୍ପାନୀ—Railway company.
ରେଲୱେ କମ୍ପାନୀ

ରେଲ୍(ଲ)ବାଇ ଟାଇମ୍ ଟେବଲ୍—ବୈଦେ. ବ. [ଇଂ. ରେଲୱେ
Rel(la)bāi ṭāim ṭebal ଟାଇମ୍ ଟେବ୍ଲ୍)—ଯେଉଁ
ରେଲଓୟେ ଟାଇମ ଟେବଲ ପୁସ୍ତକରେ ରେଲ କମ୍ପାନୀ ଦ୍ୱାରା ଅଧୀନ
ରେଲୱେ ଟାଇମ୍ ଟେବଲ ରେଲ ଲାଇନ୍‌ମାନଙ୍କରେ କେଉଁ ଷ୍ଟେସନରେ
କେତେବେଳେ କେଉଁ ଗାଡ଼ି ପହଞ୍ଚିବ, କେତେବେଳ
ଅପେକ୍ଷା କରିବ, କେତେବେଳେ ଛଡ଼ିବ, କେତେ ଭଡ଼ା,
କେତେ ଦୂରତ୍ୱ, ଜରୁରୀ ଇତ୍ୟାଦି ରେଲ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ
ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟସମୂହ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶ କର
ସାଧାରଣଙ୍କ ଅବଗତି ନିମିତ୍ତ ଅଳ୍ପମୂଲ୍ୟରେ ବିକି କରନ୍ତି—
Railway time table.

ରେଲ୍[ଲ]ବାଗିନ୍[ନି]—ବୈଦେ.ବ.—[ଇଂ. ରେଲୱେ ୱାଗନ]—
Rel(la)bāgin(ni) ରେଲ ଗାଡ଼ିର ଖଣ୍ଡିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗାଡ଼ି ବା
ରେଳଓୱାଗନ **ରେଲଓୱା** ଭଡ଼ା—Rail waggon.
[ରେଲ୍(ଲ) ୱାଗ(ଗି)ନ୍(ନ୍)—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଦ୍ର—ଜରୁ ସାଧାରଣ
ଏହା ଖଣ୍ଡିଏ ମାଲ ଭରା ବା Goods waggon କୁ
ବୁଝାଇ ଥାଏ।]

ରେଲ୍[ଲ] ଯୋଗେ—ବୈ. କି. ବ୍ୟ—ରେଳ ଗାଡ଼ି ସାହାଯ୍ୟରେ
Rel(la) jogē (ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା)—
ରେଳଯୋଗେ **ରେଲମେ[ସେ]** By rail.

ରେଲ୍[ଲ] ଲାଇନ୍[ନି]—ବୈଦେ. ବ [ଇଂ. ରେଲ୍ + ଲାଇନ୍]—
Rel[la] lāin(ni) ୧। ରେଳ ବହିବାରେ ଦୁଇ ଧାଡ଼ି ଢୋଇ
ରେଳଲାଇନ ପଡ଼ିଥିବା ଲୁହା କଡ଼ି; ଯେଉଁ ଲମ୍ବା ଲୁହା କଡ଼ି ଉପରେ
ରେଲଲାଇନ ରେଳ ଚକ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଚଳେ—1. The long
strips of iron on which the wheels of a
railway train move. ୨। ରେଳପଥ; ରେଳ
ଗାଡ଼ି ଯେଉଁ ଲୌହବର୍ତ୍ମ ଉପରେ ଦେଇ ଗତି କରେ—
2. Railway line; railway; rail road.

ରେଲା—ଦେ. ବ.—[ସ. ଲୀଲା]—୧। ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ—
Relā ଉତ୍ସବ **ଉତ୍ସବ** 1. Sports; amusement.
୨। ମଜ୍ଜିବ—2. Festivity. ୩। ବିପଦ
3. Trouble; turmoil. ୪। ଗୋଳମାଳ—
4. Ado. *। ରେଲ୍ (ଦେଖ)—5. Rel (See)

ରେଲି—ପ୍ରାଦେ. [ଗଞ୍ଜାମ] ବ.—ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା
Reli ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତି ବିଶେଷ—A caste of untouchables
inhabiting Ganjām.

ରେଲିଆଣୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରେଲି ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—
Reliāṇī A woman of the 'reli' caste of
[ରେଲ୍ୟାଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] Ganjam.

ରେଲି[ଲି]ଙ୍[ଙ୍ଗି]—ବୈଦେ. ବ.—[ଇଂ. ରେଲିଙ୍]—ଲୁହାର ଲମ୍ବା
Reli[li]ṅg(ṅgi) ଛଡ଼, ଯାହା ବ ବାଡ଼ ଆକାରରେ ବଖା ହୁଏ—
ରେଲିଙ୍ଗ **ରେଲି** (ରେଲ୍—ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ) Iron railing.
[ଦ୍ର—କାଠ ରେଲିଙ୍ଗ୍ ବେଢ଼ା ନଜର ଖାନା ଗାରଦ ଘରର
ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ବାଡ଼ୁଛୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଅଞ୍ଚି ବୁଜ ଗୋଟିଏ
ଆସାମୀ ବସିଅଛୁ। ଫକୀରମୋହନ. ଚୁମାଣ. ଆଠଗୁଣ।]

ରେଲି ବ୍ର(ବ୍ରା)ଦର୍(ର୍ସ)—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ବ୍ରଲି ବ୍ରଦର୍ସ)—
Reli bra[brā]dar(rs) ବମ୍ବାଇର ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
[ରେଲି ବ୍ରଦର୍ସ—ଭ୍ରାନ୍ତ୍ୟରୂପ] ଭାରତବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ
କଳ-ବଳ ବ୍ୟବସାୟୀ କମ୍ପାନୀ—Ralli Brothers;
a company of manufacturers and traders of English mill-made cloths for
India. [ଦ୍ର—ଏ କମ୍ପାନୀ ଭାରତବର୍ଷ ଆଦି ଦେଶରୁ କଞ୍ଚା
ତୁଳା ବଣି ନେଇ ବମ୍ବାଇର କଳ କାରଖାନାରେ ଲୁଗା
ଆଦି ବୁଣାଇ ପୁଣି ସେହି ଲୁଗାମାନ ବିକ୍ରୀ କରିବା ପାଇଁ
ଭାରତକୁ ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରଣୋଦିତ
ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଭାରତରେ ଘରେ ଘରେ ନାନା ପ୍ରକାରରେ
ବମ୍ବାଇ ଲୁଗା ଭରତି ହୋଇ ଯାଇଅଛୁ।]

ରେଲ୍ଲି—ପ୍ରାଦେ. (ମାଦ୍ରାଜ) ବ.—୧। (ମୂ) ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ
Relli ରେଳ ଜାତୀୟ ଲୋକ ବିଶେଷ—1. The name of a
[ରେଲ୍ଲିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] caste in Madras. ୨। ରେଲ୍ଲିଜାତୀୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକଙ୍କ କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା—2. The Oriya spoken by the caste of Relli in Madras.

ରେଶ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେସ୍)—ବାଜରଖି ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଘୋଡ଼ା ଆଦିଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୂରତ୍ୱ ଅତିକ୍ରମ କରି ଦଉଡ଼ିବା ଖେଳ।—Race; racing for sport. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ହର୍ସ୍ (Horse), ବାଇସିକଲ୍ (Bicycle), ହର୍ଡଲ୍ (Hurdle), ଫ୍ଲାଟ୍ (Flat) ଆଦ ଇଂରାଜ ଶବ୍ଦ ପିଣ୍ଡିଲେ ନାନାପ୍ରକାରର ଦଉଡ଼ିଖେଳ। ବୁଝାଏ।] ଦେ. ବ (ସଂ. ଲେଶ)—୧। ଲେଶ; ସାମାନ୍ୟମାତ୍ର; ଟିକେ—1. Very little. ୨। ଆଭାସ—2. Indication.

ରେଶ୍ପ(ବ)ତ୍ (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରଶ୍ବତ୍)—ରଶ୍ପତ୍ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)—Res-pa(ba)t (etc) Ris-pat etc (See)

ରେଶ୍ମାତ୍ର—ଦେ. କି. ବିଣ ଓ ବିଣ—ଲେଶମାତ୍ର; ଟିକେ ସ୍ୱଳ୍ପ—Res-mātra Very slightly ଲେଶମାତ୍ର लेशमात्र

ରେଶ୍ଜୁଡିକେଟା—ବୈଦେ.ବ (କରିଥା) (ଲକ୍ଷନ ରେସ୍ଯୁଡ଼ିକାଶା)—Res judiketā ଥରେ ବଚ୍ଚର ଓ ଫଇସଲ ହୋଇଥିବା କୌଣସି ରେସ୍ଜୁଡିକେଟା रेसजुडिकाटा ବିଷୟ ପୁନର୍ବାର ମକଦ୍ଦମାରେ ଉତ୍ଥାପିତ ହେଲେ ପୂର୍ବ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ତାହା ଆଉ ଥରେ ଉତ୍ଥାପିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ପେଉଁ ନ୍ୟାୟଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରାଯାଏ—Res Judicata.

ରେଶମ—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ଫଟୁ; ପାଟ; ଏକପ୍ରକାର ପୋକର ଗୋଟିରୁ ବାହାରିବା ମସୃଣ ସୂତା—Silk. ରେସମ रेसम

ରେଶମ ପୋକ—ଦେ. ବ—ପାଟପୋକ; ଯେଉଁ ପୋକର ଗୋଟିରୁ ରେଶମ ସୂତା ବାହାରେ—Silk worm. ରେସମ ପୋକା रसमका कीडा

ରେଶମ ଗୋଟି—ଦେ. ବ—ରେଶମ ପୋକର କୋଷ ବା ବସା—Reśama goṭi Silk cocoon. (ରେଶମଗୋଷା, ରେଶମକୋଷ:—ଅନ୍ୟରୂପ) ରେସମଗୁଟି रेसमकाकोया

ରେଶମ ଲୁଗା—ଦେ. ବ—ରେଶମ ସୂତାରେ ତିଆରି ଲୁଗା—Reśama lugā Silk cloth. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ରେଶମ ରେସମକାପଡ रेसमकाकपडा ଶାଢ଼ୀ, ରେଶମ ଧୋତି, (ରେଶମ ବସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ରେଶମ ଗୁଦର ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ହୁଏ।]

ରେଶମ ସୂତା—ଦେ. ବ—ରେଶମ ପୋକର ଗୋଟିରୁ ବାହାରିବା ସୂତା—Reśama sūtā Silk thread or yarn. ରେସମସୂତା रेसमसूता

ରେଶମୀ—ବୈଦେ.ବିଣ(ଫା)—୧। ରେଶମସୃଦ୍ଧନିର୍ମିତ; ରେଶମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Reśamī ରେସମୀ रेसमी 1. Silken. ୨। ରେଶମ ପରି କୋମଳ ଓ ଚିକ୍କଣ—2. Silky; soft and smooth.

ରେଶାଲ୍(ଲ) (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ ବ—ରିଶାଲ୍ ଇତ୍ୟାଦ [ଦେଖ] Reśāl[li] [etc] Risāl etc [See]

ରେଶି—ପ୍ରାଦେ [ବାଲେଶ୍ୱର] ବ—କାଢ଼ିଆ [ଦେଖ] Reśi Rārdhiā [See]

ରେଷଣ—ସ. ବ [ରିଷ୍ ଧାତୁ=(ଅଶ୍ଳାଦ) ଗର୍ଜ୍ଜନକରିବା+ଭାବ. ଅନ]—Reshaṇa ୧। ଘୋଡ଼ାରବ—1. Neighing of horses ୨। ସିଂହରବ; ସଂଘଗର୍ଜ୍ଜନ—2. Roar of lion.

ରେଷା—ଦେ. ବ [ସ. ରୁଷ୍ ଧାତୁ ବା ସ. ଈର୍ଷା]—୧। କ୍ରୋଧ; ରାଗ—1. Anger; rage; enragement. ରିଷ रिसा ୨। [ସ. ରେଷ=ହିଂସା] ହିଂସା; ଈର୍ଷା—2. Envy; malice; grudge. ୩। [ତୁଲ. ସ. ରେଷ=ଦାନ, ଖଉ] ଲାଞ୍ଚ; ଲଞ୍ଚ—3. Bribe. ୪। ଦସ୍ତୁର; ଦୋକାନଠାରୁ ଖଦ୍ଦଦାରଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଆଦାୟ ହେବା କମିସନ୍—4. Commission paid to the servants of a rich client by a tradesman to keep them satisfied. ଦସ୍ତୁରୀ दस्तुरी

ରେଷା(ଷେ)ଇବା—ଦେ. କି.—କ୍ରୁଦ୍ଧ କରାଇବା; ଚଢ଼ାଇବା—Reshā(she)ibā ରାଗାନ रिसाना To enrage.

ରେଷା କାଟିବା—ଦେ. କି.—ହତେଇଠାରୁ ଘଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇଁ ଦଥ ଦସ୍ତୁରୀ ଲଓୟା ଦସ୍ତୁର ବା ଉତ୍‌କୋଚ ନେବା—(a servant) दस्तुरि लेना To take a commission or tip from a tradesman (ରେଷା ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରେଷା ଖାଇବା—ଦେ. କି.—ଲାଞ୍ଚ ନେବା: ଉତ୍‌କୋଚ ଗ୍ରହଣ କରିବା—Reshā khāibā To take bribe. ଘୁଷ ଖାଓୟା घूषखाना (ରେଷାଖିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ ବିଣ)

ରେଷାରେଷି—ଦେ. ବ.—୧। ପରସ୍ପର ରାଗାରାଗି—1. Mutual enragement. ୨। ପରସ୍ପର ଶତ୍ରୁଭାବ—2. Mutual feeling of enragement; mutual estrangement.

ରେଷୋଣି—ଦେ. ବି.—ରୋଷଣି [ଦେଖ] Reshoṇi Roshaṇi (See)

ରେସ୍ବତ୍ (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ—ରଶ୍ପତ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ) Resabat (etc) Ris-pat etc (See) (ରେସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରେସାଲା(ଲି)—ବୈଦେ. ବ—୧। (ଫା. ଇର୍ସାଲ୍)—ରିସାଲ (ଦେଖ) Resālā(li) 1. Risāli (See) ୨। (ଫା.) ତୁର୍କି ଘୋଡ଼ସୱାର—2. Turkish rider.

ରେସାଲ୍[ଲ]ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ—ରିସାଲଦାର (ଦେଖ) Resāl[lā]dār Risāldār (See)

ରେସିଟେସନ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ରେସିଟେସନ୍); ଆବୃତ୍ତି—Resiṭesan ରେସିଟେସନ ରେସିଟେସନ Recitation.

ରେସିଡ(ଡେ,ଦ)ଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ରେସିଡେଣ୍ଟ୍)—ମିତ୍ର ରାଜାଙ୍କ ସରଦରବାରରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେସିଡେଣ୍ଟ ପ୍ରଭନଧ୍ୟ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ସ୍ୱଳ କର୍ମଗୃଣ୍ଡ —A Resident
ରେସିଡଂଟ in the court of a Feudatory Chief, representing the paramount power. [ଉ—ରେସିଡେଣ୍ଟଃ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ସ୍ମୃତିଡେଣ୍ଟ୍ ସ୍ମୃତୈବତ, ଶତ୍ରୋଡେଣ୍ଟାଃ ସମାଯୁକ୍ତାଃ ସ୍ୱଜ୍ୟନାଶସ୍ୟ ଦେଉବଃ । କୌଉକ ଶ୍ଲୋକଃ ।] [ଦ୍—ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ମିଶ୍ର ସ୍ୱଜ୍ୟ (ଯଥା—କାଶ୍ମୀର, କାବୁଲ)ମାନଙ୍କ ସ୍ୱଳ ଦରବାରରେ ନିଯୁକ୍ତ ଇଂରାଜ କର୍ମଗୃଣ୍ଡଙ୍କ ନାମ ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ Resident ଓ ଉରଦ ମିଶ୍ର ସ୍ୱଜସ୍ୱରେ ନିଯୁକ୍ତ ଇଂରେଜ କର୍ମଗୃଣ୍ଡଙ୍କ ନାମ ପୋଲ୍ଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ Political Agent]

[ଉ—ଉତ୍ତଉ ସ୍ୱଜାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଲ୍ଲକାରଙ୍କର ଏହି ରେସିଡେଣ୍ଟମାନଙ୍କ ଜରଆରେ ପତ୍ରାଦର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହୁଏ ।

ରେସିଡେନ୍ସି—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରେସିଡେନ୍ସି) —ରେସିଡେଣ୍ଟଙ୍କ
Residensi ଆବାସସ୍ଥାନ ବା କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—Residency.
ରେସିଡେନସି ରେସିଡେନ୍ସୀ

ରେଷ୍ପ(ସ୍ପା)ଣ୍ଡେ(ଡ, ଡେ, ଦ, ଦେ)ଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (କତ୍ତରଅ)
Respa(spā)ṇde(ḍa, ḍe, da, de)ṇṭ (ଇଂ ରେଷ୍ପଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍)—
[ଅପିଲ୍(ଲ୍ଲ)ଣ୍ଟ୍, ଅପି(ପେ)ଲ୍(ଲ୍ଲ)ଣ୍ଟ୍—ବ୍ରପଗ୍ଭତ] ରଷ୍ପାଦଣ୍ଟ (ଦେଶ)
Raspāḍaṇṭa (See)

ରେହ୍ନ(ହ୍ନା)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ରେଖା)—୧ । ରେଖା; ଗାର—
Reha(hn̄) 1. Line. ୨ । ରେଖା ଚହ୍ନ; ଲମ୍ବା ଚହ୍ନ—
ରେଖା ରେଖା 2. Long mark; lineal mark.

ରେହ୍ନଣ(ନ) (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ (କତ୍ତରଅ) (ଫା. ରେହ୍ନନ୍)—
Rehaṇa(na) (etc) ରହ୍ନଣ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ)
ରହ୍ନଣ ରେହନ Rahaṇa etc. (See)

ରେହାଇ (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ—ରହାଇ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ)
Rehāi (etc) Rihāi etc. (See)
[ରେହାଇତ୍(ଇ), ରେହାଉ(ଇ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରେହେଁଟି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଭୁଲ. ହି. ରହଁଟା)—ଅରତ—
Rehẽṭi Spinning wheel.
(ରେହେଣ୍ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୈ—ସ. ବ (ସ୍ୱ ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ମ. କୀ)—୧। ରବ; ଶବ୍ଦ—
Rai 1. Sound; noise. ୨ । ଧନ—2. Wealth; riches; property. ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—3. Gold. ଦେ. ବ (ସ. ରେଖା)—ରଇ (ଦେଶ)—Rai (See)

ରୈଖିକ—ସ. ବଣ (ରେଖା+ସବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—ରେଖା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Raikhika Relating to line; linear; lineal.

ରୈତ (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ରୈୟତ୍)—ରଇତ ଇତ୍ୟାଦ
Raita (etc) (ଦେଶ)—Raita etc. (See)

ରୈତ୍ୟ—ସ. ବଣ. (ସ୍ୱତ୍ତ=ପିତ୍ତଳ+ଯ)—୧ । ପିତ୍ତଳ ନର୍ମିତ—
Raitya 1. Made of brass. ୨ । ସ୍ୱତ୍ତରୁ ବା ସ୍ୱଥାରୁ (ରୈତ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉତ୍ପନ୍ନ—2. Customary; arising from long established usage.

ରୈବତ—ସ. ବ (ରେବତ୍+ଅ)—୧ । ବନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତର ପଶ୍ଚିମ ଦଗରେ
Raibata ଥିବା ପର୍ବତବିଶେଷ—1. Name of a mountain to the west of the Bindhya range of hills. ୨ । ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ—2. Name of a mythological demon. ୩ । ଶିବ; ମହାଦେବ—3. God Śiba. ୪ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ମନୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପଞ୍ଚମ ମନୁ—4. The fifth of the 14 progenitors of the creation. [ଉ—ପଞ୍ଚମେ ଭାମସ ସୋଦର, ରୈବତ ନାମେ ମନୁବର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୫ । ରୈବତକ୍ଷ (ଦେଶ)—5. Raibatake 2. (See).

ରୈବତକ—ସ. ବ—୧ । ରୈବତ ୧ (ଦେଶ)—1. Raibata 1
Raibataka (See) ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ପାରେବତ; ପିତୁଡ଼ ପିଆରା, ପେୟାରା (ଗଛ ଓ ଫଳ)-2. Guava; Ficus Carica **ପିତୁଡ, ପେୟାରା** (tree and fruit). [ଦ୍-ଏଥିର ଫଳ ରୁଚିକର ଏବ ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ପାରେବତ, ଏଥିର କଷାପୁରସ ଯୁକ୍ତ ପତ୍ରରେ ପାରେବତକ, ରୈବତ, ଦାନ୍ତ ଘଷିଲେ ସ୍ୱେତାର ମୁଦ୍ଦଁରୁ ଆରେବତ, ଆରେବତକ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଶ୍ଳଡ଼ଯାଏ । ଏହାର ଶ୍ଳଲ ମଧୁଫଳ, ଅମୃତ ଫଳ । ଆଦରେ କ୍ୱାଥ ଦ୍ୱାଇ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଏହାର ପତ୍ରକୁ ଗୋଡ଼ି ଅଫିମ ସଙ୍ଗେ ଟ୍ଭ ଗୁଲି ବା ମଦଡ଼ ଛଆର କରନ୍ତି ।

ଆସାମ ଦେଶରେ ମହାକାଳ ଫଳ ପର ଗୋଲାକାର ବଡ଼ ବଡ଼ ପିଜୁଳକୁ 'ବୈସ୍ତ' କହନ୍ତି । ଏହାହିଁ ପାରେବତ ଫଳ । ଏହ ଫଳ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯଥା—(୧) ମହାପାରେବତ=ମିଠା ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପାରେବତ=ସାମାନ୍ୟ ଖଟାମିଶ୍ର ମିଠା ।]

ରୈବତିକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ରେବତ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଇକ)-ରେବତୀପୁତ୍ର—
Raibatika The son of Rebati.

ରୈରୈ—ଦେ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ)—ରେରେକାର (ଦେଶ)
Rairai Rerekāra. (See)
ରୈରୈ ରେରେ

ରୈଲ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରେଲ୍)—ରେଲ୍ (ଦେଶ)
Raila Rel. (See)

ରୋ—ପ୍ରା. ଅ -ଲ୍ଲୋ (ଦେଶ)—Lo. (See) [ଉ—ମଚେ ନାଆଁ ଝିଅର ଡେଇ ନାଆଁ ରୋ !]
Ro
ଲୋ ଓ

ରୋଇ—ଦେ. ବ—୧ । ରୋହ୍ନ (ଦେଶ)—1. Rohi. (See)
Roi ୨ । ରଇ (ଦେଶ)—2. Rai. (See)

ରୋଇ(ଏ)ଦାତ୍[ଦ୍]—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରୁଇଦାଦ୍)—ରୁଇଦାଦ୍
Roi(e)dāt[d] [ଦେଶ]—Ruidāt. (See)
ରୋଏଦାଦ ରୁଇଦାଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋଇ ପିତ(ତ୍ତ)—ଦେ.ବ (ସ. ରୋହିତ+ପିତ୍ତ)—ରୋହି ପିତ [ଦେଖ]
Roi pita(tta) Rohi pita. (See)

ରୋଇବା—ଦେ. କି [ସ. ରୁହ୍‌ ଧାତୁ, ଣିଜନ୍ତ. ରୋପି. ଧାତୁ)—
Roiba ୧ । ଖେତଖୋଷ ଭଲା ଗଛକୁ ଭୂମିରେ ରୋପଣ କରିବା—
ରୋଆ 1. To plant seedlings. [ଉ—ଭୋଟା ମଧ୍ୟରୁ
ରୋପନା ପୁଅଟିଏ ଆଣି ନଜେ ରୋଇଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ
[ରୁଅଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ] ଆଠଗଣ୍ଠି ।] ୨ । ଶାରଦ ଧାନଗଛର
ଚଳକୁ ଖେତରେ ଯୋଇବା—2. To transplant paddy-seedlings in a field for the winter-
ରୋଆନ paddy. ୩ । ରୁଆଇବା; ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ରୋପଣ କିମ୍ବା
ରୋପବାନା କରାଇବା—3. To cause to be transplanted by another.

ରୋଁଦ୍(ଦ)—ଦେ. ବ—ରୋନ୍ଦ୍ [ଦେଖ]
Roñd[da] Rond. [See]

ରୋକ୍—ଦେ. ବ.—(ସ. ରୋଧ)—୧ । ନିଷେଧ କରିବା—
Rok ରୋକ **ରୋକ** 1. Forbidding; prohibiting.
୨ । ରୋଧ; ଅଟକ; ବାଧା ଦେବା—2. Restraint; obstruction; stoppage. ୩ । ଗତିରେ ବାଧା
ଦେବା—3. Restraining a person or animal from moving. ୪ । ଜାତିରୁ ଅଟକ;
ସମାଜଚ୍ୟୁତି—4. Excommunication from society or caste; ostracism. ୫ । କୌଣସି
କାମକୁ ତତ୍କାଳ ପାଇଁ ବନ୍ଦ କରିବା—5. Temporary stoppage of any work. ୬ । (ସ.
ରୋକ = ନଗଦ ଚଣାବିକା) ନଗଦ ଦାମରେ ହକି ଖରିଦ
ଆଦ କାରବାର—6. Cash transaction.

ରୋକ୍ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଅଟକ କରିବା; ବାଧା ଦେବା—
Rok karibā 1. To restrain. ୨ । ନିଷେଧ କରିବା—
ରୋକ କରା 2. To prohibit or forbid. ୩ ।
ରୋକନା ରୋକିବା (ଦେଖ)—3. Rokibā (See)
୪ । ସମାଜରୁ ଅଟକ କରିବା—4. To ostracise a person.

ରୋକ୍ ଠୋ(ଥୋ)କ୍—ଦେ. କି. ବ (ସ. ରୋକ=ନଗଦ ଟଙ୍କା
Rok ṭho(tho)k ଦେଇ ବସ୍ତୁକ୍ରୟ+ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାରୀ ସଦ୍ଭରତ-
ଥୋକ, ନଗଦ, ରୋକ ଠୋକ୍)—୧ । ନଗଦାନଗଦି; ଠାଠଙ;
ଥୋକ ନଗଦ ଦାମ ଆଦାନପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ; ଦସ୍ତୁରଦସ୍ତୁ;
ହାତେହାତେ (ଟଙ୍କା ଦେବା)—1. In cash; in ready money. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ
ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ବା ଉତ୍ସୁଣାଉ ମୀମାଂସା କରିବା ପ୍ରକାରେ; ଠୋଉଠା;
ସାଥେସାଥ, ଫୌରନ ଠକ୍‌ଠାକ୍; ଠକାଠକ୍; ଘଡ଼ାଘଡ଼ି—
2. Readily; promptly (doing a thing); immediately. [ଯଥା—ଖରିଦ ଦ୍ରବ୍ୟର ଦାମ
ରୋକ୍‌ଠୋକ୍ ଦେଇଦେବା !] ବ୍ୟ—୧ । ନଗଦ
ନଗଦ ଦଅଯିବା (ଧନ)—1. (amount) Paid in
ନକଦ cash. [ଉ—ଘାଟେ ହଳ ଟଙ୍କାଟେ କଢ଼ଲେ—
ନଗଦ ମୋର ଦୁଇ କନ୍ୟା ସକାଶେ ରୋକ୍‌ଠୋକ୍ ଦୁଇ ବଢାର
ତୁରନ୍ତ ଘାଇଛୁ—ଫକୀରମୋହନ ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।] ୨ । ସଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗେ ମୀମାଂସିତ ବା କୃତ (କର୍ମ)—2. (act) Decided or done immediately; promptly or readily done. [ଯଥା—ମୋ କଥାର
ରୋକ୍‌ଠୋକ୍ ଜବାବ ଦଅ ।]

ରୋକ୍‌ଠୋକ୍ ଛିଡ଼ା(ଡ଼େ, ଣ୍ଡା, ଣ୍ଡି)ଇ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ ।
Rokṭhok chhirḍā(ṛḍe, ṇḍā, ṇḍe)i debā କୌଣସି
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରା ବିଷୟକୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୀମାଂସା
ସାଥେସାଥ ଫୈସଲା କରନା କରିବା—1. To settle a matter promptly or on the spot. ୨ ।
କୌଣସି ପ୍ରାପ୍ୟକୁ ନଗଦ ଦେଇଦେବା—2. To pay up any due promptly or in cash.

ରୋକ୍‌ଠୋକ୍ ଜବାବ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର
Rok-ṭhok jabāba debā ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେବା—1.
[ରୋକ୍‌ଠୋକ୍ କରା(ଉ)ଇବା—ଅନୁରୂପ] To give a
ମୁଖେମୁଖେ ଜବାବ ଦେଓୟା prompt or ready reply.
ସାଥେସାଥ(ମୁହଁତୋଡ)ଜବାବ ଦେନା ୨ । ଅପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ ଢେଲେଢେଁ
କୌଣସି କଥାକୁ ଜଣଙ୍କ ମୁହଁରେ ମୁହଁକୁ ମୁହଁ କହିଦେବା—
2. To tell an unpleasant truth to one's face.

ରୋକ୍ ଶ(ଶୁ, ଶୋ)କ୍(ତ୍ତ, ଦ୍, ଧ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରୁଙ୍‌ସତ୍ତ; ଭୁଲ.
Rok śa(śu, śo)k(t, d, dh) ସ.ରୋକ=ନଗଦ+ଶୋଧ)—
ରୋକଶୋଧ, ରୋକ ସତ୍(ଦ) ୧ । କୌଣସି ବିଷୟର ଶେଷ ମୀମାଂସା
ଫୟସଲ 1. Final decision of a matter.
୨ । ଦେଣାର ବା ଋଣର ବବାକ ପରିଶୋଧ—2. Complete discharge or liquidation of a
a due or debt. ୩ । ହିସାବର ଶେଷ ବୁଝାଶୁଝା
—3. Final settlement of account. ୪ ।
ନଗଦ ଦେଣଦେଣଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବସାୟୀ- 4. Cash transaction. ୫ । ବିବାଦର ଶେଷ ମୀମାଂସା—
5. Final settlement of a dispute. ୬ ।
ବିବାଦର ବା ମକଦ୍ଦମାର ଅପୋଷିରେ ମୀମାଂସା—6. A
compromise or amicable settlement of a
କିସ୍ତୀ case or dispute. ୭। (ସ.ରୋକ୍,ସ.ରୋକ=ନୌକା)—
ରୋକ ନ୍ୟାୟବଳ ବା ସଉରଞ୍ଜି ଖେଳରେ 'ନୌକା' ଚିହ୍ନିତ
ସା. ରୋକ୍ ଚୌଷ୍ଟ—7. The castle or 'rook' bits in
ଇଂ. ରୂକ୍ the game at chess. ବୈଦେ. ବ (ଫା.
ରୋକସତ ରୁଖ୍‌ସତ୍ତ]—୧ । ଶେଷ ବିଦାୟଗ୍ରହଣ—1.
Final parting between two persons; final taking of leave. ୨ । କର୍ମଚ୍ୟୁତି; କର୍ମ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରହ୍ୟ—2. Discharge from a post; dismissal;dispensing with one's services ୩ । ଅବସର; ଛୁଟି—3. Leave from service. ୪ । ଦାୟିତ୍ୱରୁ ନିଷ୍କୃତି—4. Exemption or release from a responsibility. ୫ । ବିଦାୟ ହେବାପାଇଁ ଅନୁମତି—5. Permission to take leave.

ରୋକ୍ ଶ(ଶୁ,ଶୋ)କ୍(ତ୍,ଦ୍,ଧ୍) କରିବା—ଦେ. କି.—୧ । ମୀମାଂସା Rok śa(śu,śo)k(t,d,dh) karibā କରିବା—1. To **ରୋକଶତ କରା** ରୁଖସତ ଦେନା finally settle a matter. ୨ । ନିଷ୍କୃତି ଦେବା—2. To grant release. ୩ । ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବା—3. To permit a person to depart. ୪ । କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱରୁ ଛଡ଼ା ଦେବା—4. To exempt a person from any responsibility. ୫ । (ଋଣ ବା ଦେଣା ବା ପ୍ରାପ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା, ମୁଁ ଅମୁକର ଦେଣାକୁ ରୋକ୍‌ଶତ୍ କର ଦେଲିଣି)—ଦେଣାକୁ ବାକି ପରିଶୋଧ କରିବା—5.To clear off or liquidate a debt or liability. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ପାଇବା, ଦେବା,ଦେବା, ନେବା, ମିଳିବା ଆଦି କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ 'ରୋକ ଶତ୍' ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବିପରୀତାର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ ।]

ରୋକ୍ ଶ(ଶୁ,ଶୋ)ତି(ଦି)—ବୈଦେ. ବି.—(ଫା. ରୁଖ୍‌ସତ୍; ଭୁଲ ସଂ. Rok śa(śu,śo)ti(di) ରୋକ)—୧ । ଶେଷ ମୀମାଂସା ବା ନିଷ୍ପତ୍ତି **ରୋକସୋତ** —1. Final settlement or disposal **ରୁଖସତ** ୨ । ନିଷ୍କୃତି—2. Exemption. ୩ । ବିଦାୟ—3. Farewell.

ରୋକ—ସଂ. ବି.—(ରୁଚ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । Roka ଦୀପ୍ତି; ପ୍ରଭା—1. Lustre. ୨ । (+ଅଧଃ. କ)ବିବର; ଗର୍ତ୍ତ—2. Cave; hole. ୩ । ଛିଦ୍ର—3. Aperture. ୪ । ପାପ—4. Sin. ୫ । ନଗଦ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରୟ; ନଗଦ ଖରିଦ—5. Cash purchase; cash transaction; purchase of a thing on cash payment. ୬ । (ରୁ ଧାତୁ =ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ; ଭୁଲ ଫା. ରୋକ୍) ନୌକା **ରୋକ ରୋକନା** —6. A boat. ଦେ. ବି.—(ସଂ. ରୋଧ)—ରୋକ୍ [ଦେଶ]—Rok (See)

ରୋକଟ—ଦେ. ବି—ମୃଦଙ୍ଗ ଆଦି ବାଦ୍ୟର ତାଲମାନଜ୍ଞାପକ ବାକ୍ୟଗୁଚ୍ଛ— Rokaṭa The key or set formula to the musi- **ବୋଲ ବୋଲ** cal tunes of Mṛudaṅga drum uttered by the mouth. [ଯଥା—'ତାଖ୍‌ନ ତାଖ୍‌ନ୍ ତାଖ୍‌ନ୍ ଧିଜା; ତାଧିନ୍ ତାଧିନ୍ ତ୍ରକ୍‌ତ୍ରକ୍‌ତ୍ରକ୍ ତା ।]

ରୋକଟ ଡାକିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ମୃଦଙ୍ଗର ତାଲମାନଜ୍ଞାପକ ବାକ୍ୟମାନ Rokaṭa ḍākibā ମୁଖରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—To repeat **ବୋଲବଲା** the set formula to the musical tune of **ବୋଲ ବୋଲନା** the Mṛudaṅga.

ରୋକଟ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରୋକଟ ମୁଦ୍ରାବଦ୍ଧକ ମୃଦଙ୍ଗ Rokaṭa pakā(ke)ibā ବଜାଇବା—To play on the **ବୋଲ ବଜାନ** Mṛudaṅga drum according to the **ବୋଲବଜାନା** set formula.

ରୋକଡ଼—ଦେ. ବି—(ସଂ. ରୋକ=ନଗଦ ବିକି)—୧ । ବ୍ୟବସାୟରେ Rokaṛḍa ଖଟା ଯାଇଥିବା ନଗଦ ଟଙ୍କା—1. Cash money invested in a business. ୨ । ଜମା ଥିବା ଧନ; ସଞ୍ଚିତଧନ—2. Hoard; treasure. ୩ । ନଗଦ ଧନ —3. Cash. ୪ । ଆୟରୁ ବ୍ୟୟ ବାଦ୍ ଯାଇ ହାତରେ ଥିବା ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଧନ—4. The cash in hand; the cash balance. ୫ । ବ୍ୟବସାୟରେ ଦୈନିକ ସମସ୍ତ ଆୟବ୍ୟୟ ଲେଖା ହେବା ବହି; ଜମାଖରଚ ବହି; ରୋକଡ଼ ବହି—5. Account book of all daily receipts and expenses of a business. ୬ । କାମ୍ ବହି; ନଗଦ ବିକି, ନଗଦ ଖରିଦ ଓ ନଗଦ ମିଳିବା ଟଙ୍କାର ହିସାବ ଯେଉଁ ବହିରେ ଲେଖାଯାଏ—6. Account book of cash transactions of a business; cash book; ledger.

ରୋକଡ଼ କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପୁଞ୍ଜିଧନର ଜମାରୁ ଖରଚ କାଟି Rokaṛḍa kāṭibā ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଚଳନ୍ତିବଲକୁ 'କ୍ଲୋଜିଙ୍ଗ୍' [ରୋକଡ଼ ଗଡ଼ା(ଟେ଼)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ସ୍ଥିର କରିବେ ଜମାଖରଚର **ରୋକଡ଼କାଟା ରୋକଡକାଟନା** ଶେଷରେ ଲେଖିବା—. To strike out the daily cash balance [ଦ୍ର—ଏକ ଦିନର ରୋକଡ଼ରେ ଗଡ଼ା ହୋଇଥିବା ରୋକଡ଼ବାକିକୁ ପର ଦିନର ଜମାପଟରେ ପ୍ରଥମେ ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ ।]

ରୋକଡ଼ କ୍ଲୋଜ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ରୋକଡ଼+ଇଂ. କ୍ଲୋଜ୍)— Rokaṛḍa kloj karibā ରୋକଡ଼ ବହିରେ ଦୈନିକ ସମସ୍ତ (ରୋକଡ଼ ବନ୍ଦକରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆୟବ୍ୟୟର ହିସାବ **ରୋକଡବନ୍ଦକରା ରୋକଡବନ୍ଦକରନା** ଲେଖି ସାର ଭାବାକୁ ମୋଟ କରି ସମସ୍ତ ଆୟରୁ ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ବାଦ୍ ଦେଇ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତବାକି ଲେଖିବା ଦ୍ୱାରା ରୋକଡ଼ର ଏକ ଦିନର ସାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରିବା—To close the ledger for a day i. e. to finish the day's work regarding the entries in a cash book. [ଦ୍ର—ଏକ ଦିନର ରୋକଡ଼ର ଜମା ଖରଚ ଓ ରୋକଡ଼ କାଟିବା କାମ ଶେଷ ନ ହେଲେ ଉପର ଦିନକୁ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ବାକି ଉଠାଇ ନଆଯାଇ ତାରେ ନାହିଁ ଏବଂ ଏକ ଦିନର ରୋକଡ଼ କ୍ଲୋଜ୍ (close)ହୋଇ ସାରିବା ପରେ,ସେ ଦିନ ରୋକଡ଼ରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଆୟ ବ୍ୟୟ ଚଢ଼ା ଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ରୋକଡ଼ କ୍ଲୋଜ୍ ହେବା ପରେ ଅତିରିକ୍ତ ହିସାବ ଓ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ କାମ ସେଦିନପାଇଁ ଶେଷ ହେଲା ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋକଡ଼ ଚଢ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ରୋକଡ଼ ବହିରେ ଜମା Rokarda chardhā(rdhe)ibā ଖରଚ ଲେଖିବା—ରେକଡଲେଖା, ରୋକଡପୁରଣକରା **रोकद्चढाना** To enter (ରୋକଡ଼ ପୂରଣ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) accounts in the cash book.

ରୋକଡ଼ ଜମାଖରଚ—ଦେ. ବି—୧ । ଯେଉଁ ବହିରେ ପ୍ରତିଦିନର Rokarda jamākharacha ସମୁଦାୟ ନଗଦ ଆୟ ଓ ରୋକଡଜମାଖରଚ **रोकडजमाखर्च** ନଗଦ ବ୍ୟୟ ମୋଟ କରିଯାଇ ଆୟରୁ ବ୍ୟୟ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଇ ହାତରୁ ଥିବା ଧନର ପରିମାଣ ବା ତଦ୍ବିଲବାଲ ଉଲ୍ଲେଖ ଥାଏ—1. An account book in which daily receipts and daily expenses are totalled up and the cash balance is struck; ledger. ୨ । ରୋକଡ଼ରେ ଲେଖାଥିବା ଜମା ଖରଚ ଇତ୍ୟାଦି—2. Entries in a ledger.

[ଦ୍ର— ରୋକଡ଼ ବହିରେ ଜମା ଖରଚ ଲେଖିବାର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥୂଳ ଉଦାହରଣ । ଯଥା—

୨୧।୮।୩୨

ଜମା		ଖରଚ	
ଗତ ଦିନର ତଦ୍ବିଲ ବାକି	୫୍	ବଣିଆକୁ ମୂଦି ତଆରି କରିବା ପାଇଁ ଦିଆଯିବା	୫୍
ସ୍ୱପ୍ନ ସାହୁଠାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ	୩୍	ରୂପା ଖରିଦ ୨ ଭରି	୧୍/
ଫଳ ବିକିରୁ ମିଳିବା	୪୍	ଜଳଖିଆ ଖରଚ	୦ ।୩/
ଲୁଗା ବିକିରୁ ମିଳିବା	୨୍	ପିତ୍ତଳ ପଡ଼ା ବନ୍ଧ	
ପୁଅରୁ ମନ୍ନଅଡ଼ର ଆସିବା	୬୍	ଖରଚ	୫୍
୦୦ ୧ ଦିନକୁ ଜମା	୧୫୍	୦୦ ୧ ଦିନକୁ ଖରଚ	୧୦୍
ଗତ ଦିନର ତଦ୍ବିଲ ବାକି	୫୍		
୦୦ ମୋଟ ଜମା	୨୦୍		

କୈଫିୟତ୍—

ଜମା	୨୦୍	୩୪
ଖରଚ	୧୦୍	ଯାଇ
ବାକି ତଦ୍ବିଲ	୧୦୍	

[ଦ—ଏ ଦଶ ଟଙ୍କା ଉକ୍ତ ତାରିଖର ରୋକଡ଼ବାକି ଅଟେ ।]

ରୋକଡ଼ ବହି(ଇ)—ଦେ. ବି—ରୋକଡ଼ ଜମା ଖରଚ ଆଦି ଯେଉଁ Rokarda bahi(i) ବହିରେ ଲେଖାଯାଏ—Daily cash ରୋକଡବହି **रोकड़वही** book.

ରୋକଡ଼ ବାକି—ଦେ. ବି—ରୋକଡ଼ରେ ଲେଖା ଥିବା ଦୈନିକ Rokarda bāki ଜମାଖରଚ ମୋଟ କରିଯାଇ ଶେଷରେ ରୋକଡବାକି 'କୈଫିୟତ୍' ଲେଖାଯାଇ ହାତରୁଥିବା ତଦ୍ବିଲ—Daily cash balance struck at the foot of a cash book. **रोकडबाकी**

ରୋକସ(ସୋ)ତ୍— ବୈଦେ. ବି (ଅ. ରୁଖ୍ସତ୍)—ବଦାୟ; ମେଲଣି—Rokasa(so)t Bidding good bye; farewell ରୋକସୋଧ [ଉ—ଆଉ ଆଉ ମାନଙ୍କୁ ରୋକସୋତ ଦେଲେ । **रुखसत** ଫକାରମୋଦ୍ଦନ.] ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ ।] ବୈଦେ. ବିଣ—ବଦାୟ ପ୍ରାପ୍ତ—Departed; permitted to go.

ରୋକସ(ସୋ)ତି—ବୈଦେ. (ବି ଆ.ରୁଖ୍ସତ୍) —୧ । ବଦାତ—1. Rokasa(so)ti Tips presents made at the time of ରୋକଶୋଧ bidding good bye.[ଉ—ବାଇଜଙ୍କ ରୋକସତ ଶବ୍ଦ **रुखसत** ଟଙ୍କା ଓ ବାଇଜଙ୍କ ସାଙ୍ଗ ଲୋକ ଓ ଦୋସୁମାନଙ୍କ ଖାଇବାପାଇଁ ସକାଶେ ଏକଶ ଟଙ୍କା ବହୁତ ହେବ । ଫକାରମୋଦ୍ଦନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ ।] ୨। ରୋକ୍ସତି (ଦେଶ)-2. Racsati (see)

ରୋକା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରୋକ୍ଅ; ତୁଲ. ସ. ରୋକ=ନଗଦ Rokā ଟଙ୍କାରେ ବସ୍ତୁ କ୍ରୟ)—୧ । ନଗଦ ଟଙ୍କା ଋଣ କରିବା ରୋକା ଖାତକ ମହାଜନଙ୍କୁ ଲେଖିଦେବା ଦଲିଲ; ହୋଣ୍ଡ୍ରୋଟ୍; ହୁଣ୍ଡି ଗୋଜା—1. Handnote; promissory note; hundi. ୨ । ଯାହାକୁକୁ ଟଙ୍କା ଦେବା ପାଇଁ ବନ୍ଧୁକ ଚିଠି; ହୁଣ୍ଡୀ—2. A letter directing payment of cash to the bearer. ୩ । ଟଙ୍କା ପାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି ଟଙ୍କା ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଯେଉଁ ରସିଦ ଦିଏ—3. Receipt; written acknowledgement of ରୋକା[ଖା] receipt of money. ଦେ. ବି—୧ । (ସ. ରୋଧ) ରୋକନା ରୋକିବା; ଅଟକାଇବା; ବାଧା ଦେବା—1. Obstruରୋଖା[କା] cting; restraining. ଦେ. ବିଣ (ସ. ରୋଧ) — ରୋକାହୁଆ ଅଟକା ଯାଇଥିବା; ରୋକା ହୋଇଥିବା— Restrained: obstructed.

ରୋକା[କେ]ଇବା—ଦେ. କି—ରୋକିବା କିମ୍ବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Rokā[ke]ibā To cause to obstruct ରୋକା(ଖା)ନ **हेकबाना**

ରୋକା ରୋକି—ଦେ. ବି—ରୋକିବା କିମ୍ବାମାନ— Rokā roki Acts of restraining. ରୋକାରୋକି **पोंकनोक**

ରୋକିବା—ଦେ. କି (ଫା. ରୋକ୍; ସ.ରୋଧ, ରୁଧ ଧାତୁ)—୧ । ଗତି Rokibā ରୋଧ କରିବା; ଗତି ବନ୍ଦ କରିବା—1. To resରୋକା train one's motion; to check. [ଉ=ଗାଡ଼ିକୁ ରୋକନା ରୋକିବା, ଘୋଡ଼ାକୁ ରୋକିବା ।] ୨ । ବାଧା ଦେବା; ଅଟକାଇବା—2. To obstruct. ୩ । ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା—3. To control; to keep in check. ୪ । ସ୍ଥଗିତ କରିବା—4. To stop. ୫ । ଜାତିରୁ ଅଟକ କରିବା—5. To excommunicate; to boycott. ୬ । ମନା କରିବା; ନିଷେଧ କରିବା—6. To prohibit; dissuade. ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱାଧୀନ ଗତିବିଧିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ବା ସଯତ କରିବା—7. To control one's free dealings. [ଯଥା—ସେ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଘରଦ୍ୱାର ସବୁ ରୋକି ଦେଲେ ।]

ଢାଳେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) କି—ଢାଳି ଦେବା— To pour out

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋଖା—ଦେ. ବଣ.(ସଂ.ରୁକ୍ଷ)—ରୁଖା (ଦେଶ)
Rokhā Rukhā. (See)

ରୋଖା ଶୋଖା—ଦେ. ବଣ (ସଙ୍ଗତର) (ସଂ. ରୁକ୍ଷ+ଶୁଷ୍କ)—ରୁଖାଶୁଖା (ଦେଶ)
Rokhā sokhā Rukhā sukhā. (See)

ରୋଗ—ସଂ. ବ (ରୁଜ. ଧାତୁ=ପୀଡ଼ିତ ହେବା+ଘଞ୍ ପ୍ର.)]—
Roga ୧ । ଆମୟ; ବ୍ୟାଧି; ପୀଡ଼ା—1. Sickness.
୨ । ବେମାର; ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନ—2. Illness; loss of health; disease. [ଦ୍ର—ଏହା ଜୀବ ତଥା ବୃକ୍ଷାଦିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ ।

[ରୋଗ—ରୋଗର ଅର୍ଥ ବ୍ୟାଧି । କଥା ଅଛି, ଶସ୍ତ୍ରଂ; କ୍ୟାଧି–ମନ୍ତ୍ରଂ ଅର୍ଥାତ୍ ଶସ୍ତ୍ରର ମଧ୍ୟରେ ନାନା ରୋଗର କଥା । କେତେବେଳେ କେଉଁ ରୋଗ ବାଢ଼ାର ଶସ୍ତ୍ରକୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ ଆହା କେହି ଜାଣି ପାରେ ନାହିଁ । ରୋଗବିଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥାକୁ ଅରୋଗ୍ୟ କହନ୍ତି । ଅରୋଗ୍ୟ ଅବସ୍ଥାକୁ ସୁସ୍ଥାବସ୍ଥା କହନ୍ତି ଏବଂ ଲୋକର ସୁସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାକୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବୋଲିଯାଏ । ଆଜୀବନ ସୁସ୍ଥ ରହିବା ମାନବର ମହାପୁଣ୍ୟର ଫଳ । ଆଜୀବନ ସୁସ୍ଥ ରହିବା ମନୁଷ୍ୟ ବରଳ । ରୋଗର ନିବାରଣ ପାଇଁ ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି । ପ୍ରାଚୀନ ଯୋଗୀ ଋଷି-ମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଦିବ୍ୟ କାଳଦର୍ଶିତା, ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ; ରୋଗର ନିଦାନ, ରୋଗର ଉପଶମ, ରୋଗର ନିବାରଣ ପାଇଁ ବହୁତ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଆୟୁର୍ବେଦ ବେଦର ଉପବେଦ । ରୋଗ ହେବାର କାରଣ କଅଣ ? ଏ ଶସ୍ତ୍ରର ରସ,ରକ୍ତ, ମାଂସ, ମେଦ, ଅସ୍ଥି, ମଜ୍ଜା ଓ ଶୁକ୍ରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଖାଦ୍ୟପେୟ ଦ୍ୱାରା ଏ ଶସ୍ତ୍ରର ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ଓ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୁଏ । ଜଳ ପବନ ଦ୍ୱାରା ଶସ୍ତ୍ରର ରହିତ ହୁଏ । ଶରୀରଭିତରେ ଅଛନ୍ତି, ଜଳ ପବନ ମଳମୂତ୍ର ଦେହ, ଆଉ ଅଧିକ ଥିଲେ କହ । ବାୟୁ, ପିତ୍ତ, କଫ ଏ ଶସ୍ତ୍ରରର ପ୍ରଧାନ ଧାତୁ । ଏମାନେ ସାମ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାନବ ସୁସ୍ଥ ଥାଏ । ଏମାନଙ୍କର ବିକୃତ ହେଲେ ମାନବ ଅସୁସ୍ଥ ହୁଏ । ଏହା ସାଧାରଣ କଥା । ରୋଗ ବଡ଼ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ । ରୋଗଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଲୋକ ସମସ୍ତ ସମୟରେ ଅସ୍ଥିରତା କର ପକାଏ । ଗରିବ ହେଉ ପ୍ରଜା ହେଉ, ଧନୀ ହେଉ ଦରଦ୍ର ହେଉ; ରୋଗ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମାନ ଭାବରେ କଲବଲ, ଛଟପଟ କରି ପକାଏ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ମାନବର ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ । ଯାହାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଅଛି ସେ ଦେବଦୁର୍ଲଭ ସୁଖ ଭୋଗ କରେ । ମାତ୍ର ରୋଗୀ ପକ୍ଷରେ ସବୁ ତୁଚ୍ଛ । ଜିଚଳ ପ୍ରାସାଦ ଉପରେ ତୂଳତଳ୍ପ ଉପରେ ଶୋଇ ରୋଗୀ କିଛି ସୁଖ ଭୋଗ କରେ ନାହିଁ । ଅଜସ୍ର ଧନ ଅଛି, ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଅଛି, ମାତ୍ର ହୃଦପ୍ରମୟ ରୋଗ ହେତୁ ଯେ ଖାଇ ନ ପାରେ, ତାର ଧନରେ କିଛି ସୁଖ ନାହିଁ । ଯେ ଆଜନ୍ମ ରୋଗ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗି ନାହିଁ, ସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ଲାଭ କରେ । ରୋଗ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ—ଏହା ନିଜକୃତ କର୍ମର ଫଳ । କୌଣସି କୌଣସି ରୋଗ ଇହଜନ୍ମକୃତ କର୍ମର ଫଳ, କୌଣସି କୌଣସି ରୋଗ ପୂର୍ବଜନ୍ମକୃତ କର୍ମର ଫଳ । ଏ ଶସ୍ତ୍ରରପକ୍ଷ କେଉଁଗୁଡ଼ିକ ଜୟପ୍ରଦ ଦ୍ୱାରା ପରିଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପାରେ । ସେଥିପାଇଁ ଜୟପ୍ରଦର ବ୍ୟତିକ୍ରମ କଲେ ପାପ ହୁଏ । ଜୟପ୍ରାନୁମୋଦିତ କର୍ମ କଲେ ପୁଣ୍ୟ ହୁଏ । ରୋଗ ପାପ କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳ । ପାପ ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ତାରତମ୍ୟ ଅଛି—କ୍ଷୁଦ୍ର ପାପ, ଲଘୁତର ପାପ, ଅତ୍ୟଲ୍ପତର ପାପ । ପାପର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ରୋଗର ତାର-ତମ୍ୟ ହୁଏ । ସାମାନ୍ୟ ପାପରୁ ସାମାନ୍ୟ ରୋଗ ହୁଏ, ଲଘୁତର ପାପରୁ ଲଘୁତର ରୋଗ ଜନ୍ମେ ଏବଂ ଅତ୍ୟଲ୍ପତର ପାପରୁ ଅତ୍ୟଲ୍ପତର ରୋଗ ଜନ୍ମେ । ଖାଦ୍ୟ, ପେୟ ଓ ବାୟୁ ଦୋଷରୁ ଯେଉଁ ରୋଗ ଜନ୍ମେ, ତାକୁ ସାମାନ୍ୟ ଭୁଲାଯାଇ ପାରେ ଏବଂ ସେ ରୋଗ-ମାନ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗରେ ଭଲ ହୋଇ ପାରେ । ମାତ୍ର ଯେଉଁ ରୋଗମାନ ଗୁରୁତର ବା କର୍ମଜ, ସେଗୁଡ଼ିକ ରୋଗ ଶେଷରେ ରହି ହୁଏ ! ନିଦାନ ରୋଗ ଦୁଃସାଧ୍ୟ । ସେଗୁଡ଼ିକ ଔଷଧ ମାନନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଗୁଡ଼ିକ ଜୟପ୍ରଭାବର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ପ୍ରତି-ନଧି । ସେ ରୋଗ ରୋଗୀକି ଇହଲୋକରୁ ନେଇ କର ଯାଏ । ଆମ ଦେଶରେ କର୍ମବିପାକ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଛି । କେଉଁ କର୍ମ ଫଳେ କି ରୋଗ ହୁଏ ଏବଂ କି ଉପାୟରେ ସେ ରୋଗର ଶାନ୍ତି ହୁଏ ସେ ବିଷୟମାନ ସେଥିରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ଅଛି ।

ରୋଗର ଉପଶମ ପାଇଁ ନାନା ପ୍ରକାର ଉପାୟ ଋଷିମାନେ ଉଦ୍ଭାବନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଶଲ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା ବା ଅସ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସା ଏବଂ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ । ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟରେ ମଣି, ମନ୍ତ୍ର, ମହୌଷଧି । ମନ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସା ଜାଦୁଗଡ଼ାମିର ପ୍ରଭାବ ତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି । ସକଳ ପ୍ରକାର ରୋଗ ପାଇଁ ମନ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସା ଅଛି । କେବଳ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କଣ ଝାଡ଼ି ଦେଲେ ବା ଫୁଙ୍କି ଦେଲେ ରୋଗ ଯିବ; ମଣି ଧାରଣ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ରୋଗର ଉପଶମ ହୁଏ । ଚିକିତ୍ସା ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ରସାୟନ ଚିକିତ୍ସା ଓ ବାଜୀକରଣ ଚିକିତ୍ସା । ବିଷ ଚିକିତ୍ସା ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ, ମାତ୍ର ବିଶାରଦ ବୈଦ୍ୟ ନ ହେଲେ ସେ ଚିକିତ୍ସା କର ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଶୋଧିତ ବିଷ ଅମୃତ ସମାନ ଫଳ ଦିଏ, ମାତ୍ର ଶୋଧନରେ ତ୍ରୁଟି ହେଲେ ବିଷମୟ ଫଳ ଫଳେ । ସର୍ପ ବିଷ ମଧ୍ୟ ଶୋଧିତ ହୋଇ ଔଷଧରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଶଲ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା ସୁଶ୍ରୁତରେ ଅଛି, ମାତ୍ର ତାହା ଆଜକାଲି ପ୍ରାୟ ଲୋପ ପାଇଛି । ସେହି ଅସ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସା ଆଦ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ କ୍ରମୋନ୍ନତି ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଜଗତକୁ ଚମତ୍କୃତ କରୁଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଥିଲା । ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଜ୍ଞାନ ଉଭୟ ବିଦ୍ୟାରେ ଭାରତ ଉନ୍ନତିର ଶେଷ କୋଟିରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥିଲା । ଜ୍ୟୋତିଷ, ଭୂଗୋଳ, ଯୋଗ ପ୍ରଭୃତି ସକଳ ବିଦ୍ୟାରେ ଭାରତ ଜଗତର ଗୁରୁ ଥିଲା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟରୁ ଭାରତ ଆଜ ଅବନତିର ନିମ୍ନତମ ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଆଜ ଭାରତ ସବୁଠାରେ ଲାଞ୍ଛିତ, ପଦଦଳିତ ! ଭାରତୀୟ ବିକାଳଦର୍ଶୀ ଯୋଗୀ ଋଷିମାନେ ଔଷଧ ବଳରେ ଶତ ଶତ, ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷ ବଞ୍ଚିବାର ଉପାୟ

ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । ଏହିସବୁ ଔଷଧର ନାମ କଲ୍ପ । ଚରକ ମହର୍ଷି ପ୍ରଣୀତ ଚରକ ସଂହିତା ପାଠ କଲେ ପାଠକମାନେ ଏ ସବୁ କଥା ଜାଣି ପାରିବେ । ଚ୍ୟବନ ମହର୍ଷି ଚ୍ୟବନପ୍ରାଶ ଔଷଧ ଦ୍ୱାରା ବୃଦ୍ଧକୁ ଯୌବନ ଦାନ କରିଥିଲେ । ଚରକ ମହର୍ଷି ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକରେ କେବଳ ବନୌଷଧି ଦ୍ୱାରା ରୋଗ ଆରୋଗ୍ୟ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକରେ ଔଷଧ ଅପେକ୍ଷା ଲୋକ ଜ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଜୀବନ-ଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କଲେ ଏବଂ ଜ ଜ ନିୟମ ପାଳନ କରି ଚଳିଲେ ଆଜୀବନ ନିରୋଗରେ କାଳ ଯାପନ କରି ପାରିବ, ସେଥି ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରତି ସର୍ବଶେଷ ମନୋଯୋଗ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇ-ଅଛି । ଚରକ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କ ବିଷୟ କହିବାକୁ ଯାଇ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଯେଉଁ ବୈଦ୍ୟ ଅର୍ଥ ନେଇ ଔଷଧ ଦିଏ ତାଠାରୁ ପ୍ରାଣାନ୍ତେ ସୁଦ୍ଧା ଔଷଧ ଖାଇବ ନାହିଁ । ସେ ଏପରି କାହିଁକି କହିଥିଲେ ? ମାନବ ଜୀବନ ବଡ଼ ଅମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ଧର୍ମଭାବରେ ମାନବ ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହାର କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଯେଉଁଠି ଜୀବର ମରଣ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ସେଠି ଧର୍ମଭାବ ଏକମାତ୍ର ରକ୍ଷକ । ଅର୍ଥଲାଳସାରେ ଚିକିତ୍ସା କଲେ ଚିକିତ୍ସକଙ୍କ ମନରେ ଲୋଭ ଓ ନାନା କୁପ୍ରବୃତ୍ତି ଆସି ବାସ କରେ; ଧନ-ଲାଭ ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବ । ରୋଗୀର ଜୀବନ ଯାଉ କି ରହୁ, ଧନ ଲାଭ ହେଲେ ହେଲା । ନୀରୋଗ ହେବା ପାଇଁ ଚରକ ମହର୍ଷିଙ୍କ ନିୟମାବଳୀ ବଡ଼ ଅମୂଲ୍ୟ ନିୟମ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ତାକୁ ମାନ ଚଳିଲେ ଆଉ ରୋଗ ହେବାର ଚିନ୍ତେ ଆଶଙ୍କା ରହିବ ନାହିଁ । ସେ ସବୁ ନିୟମ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକଙ୍କ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ କେତେ ଗୋଟି ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ପାଠକମାନେ ଚରକ ସଂହିତା ପାଠ କଲେ ବିଷଦ ଭାବରେ ଏହା ଜାଣି ପାରିବେ ।

୧ । ମଳ, ମୂତ୍ର, ଶୁକ୍ର, ଅଧୋବାୟୁ, ବାନ୍ତି, ହାଉଁଟି, ଛିଙ୍କ, ହାଇ, କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା, ଅଶ୍ରୁ, ନିଦ୍ରା ଓ ନିଶ୍ୱାସର ବେଗ ଧାରଣ କରିବ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପସ୍ଥିତ ହେବ ତେତେବେଳେ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଗେ କରିବ । ଆଦୌ କାଳ ବିଳମ୍ବ କରିବ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟଥା କଲେ ନାନା ପ୍ରକାର ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କରିବ ।

୨ । ପାପାତ୍ମା, ପାପାଚାରୀ, ପାପମନା, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, କଳହପ୍ରିୟ, ଲୋଭୀ, ନିଷ୍ଠୁରୋପହାସୀ, ପରଶ୍ରମକାତର, ଶଠ, ପରନିନ୍ଦାକାତ୍ମା, ପରଦାରଗାମୀ, ନିର୍ଦ୍ଦୟ, ଅଧର୍ମୀ, ଲୋକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ତ୍ୟାଗ କରିବ ।

୩ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ବିଦ୍ୱାନ୍, ବଯୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ସୁଶୀଳ, ଧୀର, ଶାନ୍ତ, ଭକ୍ତ, ଲୋକଚରିତଜ୍ଞ, ପ୍ରସନ୍ନମନା, ମଧୁରଭାଷୀ, ସଦାଗତ୍ମା, ସନ୍ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶକ, ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ଲୋକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

୪ । ରାତ୍ରରେ ଦଧି ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ । ଘିଅ ଗୁଡ଼ ନ ମିଶାଇ ବିନ୍ଧା ମୁଗ ଯୂଷ ବା ଅଁଳା ଯୂଷ ବିନ୍ଧା ମଦ୍ଦ ନ ମିଶାଇ ଦଧି ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ ।

୫ । ଯେଉଁ କାରଣରୁ କାହାର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି, ସେ କାରଣ ପ୍ରତି ଈର୍ଷା କରିବ, ତନ୍ନି ସେ କାରଣର ଫଳ ପ୍ରତି ଈର୍ଷା କରିବ ନାହିଁ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟୋନ୍ନତି ଲାଗି ଯତ୍ନ, ପରିଶ୍ରମ ଓ ଉଦ୍‌ଯୋଗ କରିବ ।

୬ । ସମସ୍ତ ରୁଚିକର ଅଥଚ ମଧୁର ଓ ପରିମିତ ବାକ୍ୟ କହିବ ।

୭ । ମୂର୍ଦ୍ଧା, କଣ୍ଠ, ନାସା ଓ ପାଦରେ ପ୍ରତିଦିନ ତୈଳ ମାଲିସ କରିବ ।

୮ । ଅତିଥିଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବ । ପିତୃମାନଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡ ଦାନ କରିବ ।

୯ । ଅନ୍ନ ଓ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ବଢ଼ା ହେଲେ ତାକୁ ମନ୍ଦ ବୋଲି ତ୍ୟାଗ କରିବ ନାହିଁ ।

୧୦ । ଦଧି, ମଧୁ, ଲବଣ, ଶକ୍ତୁ ଓ ଘୃତ ଏମାନ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ସମ୍ପର୍କ ଅବଶେଷ ରଖି ଭୋଜନ କରିବ ।

୧୧ । ଦହନରେ ଲଘା ଖାଇବ ନାହିଁ । ଜଳ ନ ମିଶାଇ ଛତୁ ଖାଇବ ନାହିଁ ।

୧୨ । ଦାନ୍ତରେ ନ ଚୋବାଇ ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ । ଶସ୍ତ୍ରଙ୍କୁ ବଳ ଭାବରେ ରଖି ଛିଣ୍ଡିବ ନାହିଁ, ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ, କି ଶୟନ କରିବ ନାହିଁ ।

୧୩ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା କରିବ ନାହିଁ, ଅତି ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନାହିଁ, ଗୋପନୀୟ ପରାମର୍ଶ ଶୁଣାଇବ ନାହିଁ, ଅଧିକାରଣୀ କରାଇବ ନାହିଁ ।

୧୪ । ସବୁଦା ପ୍ରକୃତିର ଅନୁସରଣ କରିବ । କାରଣର ନିଷ୍ପତ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଅଛି ବୋଲି ଜାଣିବ । ଉତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ ଆପଣା ମନକୁ ଅସେ ନାହିଁ । ଆପଣା ଉତ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ଆପେ ଉଦ୍‌ଯୋଗ କରିବ ଓ କାରଣ ପଶାଇବ । ଯାହା କରିବାର ଥିଲା ତାହା କରି ସାରିଅଛ ଆଉ କିଛି କରିବାକୁ ନାହିଁ, ଏପରି ଭାବିବ ନାହିଁ, କି ସେପରି ଭାବ ହୃଦୟରେ ରହିବ ନାହିଁ ।

୧୫ । ମୁଖ ମଧ୍ୟରେ ତୈଳ ଗଣ୍ଡୁଷ ଧାରଣ କରିବ । ଏପରି କଲେ ହନୁବଳ, ସ୍ୱରବଳ, ବଦନର ପୁଷ୍ଟି, ଉତ୍ତମ ରସଜ୍ଞାନ ଓ ଅନ୍ନରେ ରୁଚି ହୁଏ, ମୁଖରେ ଓ କଣ୍ଠରେ ଶୋଷ ହୁଏ ନାହିଁ, ଓଠ ଫାଟେ ନାହିଁ, ଦନ୍ତ ମାନ ଦୃଢ଼ ହୁଏ ।

ଏହିପରି ଶତାଧିକ ନିୟମ ଚରକ ମହର୍ଷି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିଅଛନ୍ତି; ସେ ସମସ୍ତ ଲେଖିଲେ ସନ୍ଦର୍ଭ ବଡ଼ ଘାର୍ଘ ହେବ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ଚରକନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସକଳ ନିୟମ ପ୍ରତିପାଳନ କଲେ ଶରୀର ମଧ୍ୟକୁ ରୋଗ ପ୍ରବେଶ କରିବ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଛ	ଋ,ୠ	ଠ	ଏ	ଧ୍ୱନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଚ	ଶ,ଫ	ଛ	ଇପ୍	ଉଅ	ଭ
୨	ଈ	ଜ	ଌ	ଡ	ଐ	ଅକାରନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗଁ୍ୟ	ଇଅ	ଵ	ନ୍ଦ

ଦେଖାଯାଏ, ଉତ୍ତରରେ ବ୍ରେଗୀ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ୁଛି, ବ୍ରେଗ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ବଢ଼ୁଛି । ସ୍ନୁସ୍ତ, ସବଳ, ପୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ, ଦୀର୍ଘ-କାୟୁ, ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ଲୋକଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଜମେ କମିଯାଉଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ଲୋକସାଧାରଣ ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ,ଶୀଣବଳ, କୃଶ-କାୟୁ, ସ୍ନାୟୁଃ, ସନ୍ତ୍ରତ ବ୍ରେଗକ୍ଲିଷ୍ଟ । ଅନେକ ଅଚିକାତ୍ରେଗ ଦେଖାଦେଉଛି, ଓ ବ୍ରେଗ ଚଢ଼ିବା ବଶାରଦ ବୈଦ୍ୟ ନାଡ଼ାନ୍ତୁ । ବ୍ରେଗୀ ସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ବୃଦ୍ଧି ହେଉ ନାହିଁ, ବୈଦ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ତେଣେ ବୃଦ୍ଧି ହେଉଛୁ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଚିକତ୍ସା ପ୍ରତି ସରକାରଙ୍କର ସନ୍ଧାନ ଭୂଲ ତେତେ ବେଶି ନାହିଁ, ବ ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କର ଆୟୁର୍ବେଦପ୍ରତି ବଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ଡାକ୍ତର ଚିକତ୍ସା, ଏଲ୍ଲୋପାଥିକ୍ ଔଷଧ ଏ ଯୁଗର ପ୍ରଧାନ ଚିକତ୍ସା । ଏଣେ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଡାକ୍ତର ସଂଖ୍ୟା ଜମେ ବୃଦ୍ଧିପାଉଛି । ପୁଣି ଜଳଚିକତ୍ସା, ଅଲୋକ ଚିକତ୍ସା, ବାଇଓକେମିକ୍ ଚିକତ୍ସା, ଦାକମି ଚିକତ୍ସା, ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଚିକତ୍ସା, ଏପର କେତେ ଅଭିନବ ଚିକତ୍ସାପ୍ରଣାଳୀ ଆସି ଜୁଟିଛି । ଡାକ୍ତର ନାନାରକମର ଦେଖାଦେଲେଣି । ଆୟୁର୍ବେଦ ଚିକତ୍ସକଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ବଢ଼ୁଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଅଷ୍ଟାଲନ ପେ, ତାଙ୍କ ଚିକତ୍ସାପ୍ରଣାଳୀ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ଭାରତୀୟ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଔଷଧମାନ ବନୌଷଧ ପ୍ରସୁତ ଏବଂ ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ । ଆଜକାଲିର କବରାଜ ମହାଶୟ-ମାନେ ବନୌଷଧ ଚିହ୍ନନ୍ତି ନାହିଁ । ବଣିଆ ଦୋକାନହୁଁ ଏମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରସ୍ଥଳ । ବଣିଆ କେତେ ଡାଲର ପୁରୁଣା ରେରମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ପକାଇ ରଖିଥାଏ । ବୈଦ୍ୟମାନେ ଭାବ ପଠାଇ ଦେଲେ ସେ ଅସର୍ଥା ଲଣ୍ଡି ମିଶ୍ରିତ ମସଲା ଯୋଗାଇଦଏ । କବରାଜମାନେ ସେଥିରେ ମୋଦକ ବଟିକା ଚୈଳ ଘୃତ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସୁତ କରିଦଅନ୍ତି । କେହି ପରିଶ୍ରମ କରି ଉସୁ ମାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଉସୁମାନ ସେହି ବଣିଆ ଦୋକାନରୁ ଅସେ । ଏଥିରେ ଭାରତୀୟ ଔଷଧର ଯେବେ ଗୁଣ ନ ହେଲା, ତେବେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା କଛି ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନପିପାସା ବଳରେ ଲୋକେ ଅକ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି ସେପର ଜ୍ଞାନପିପାସା ଥିଲେ ଅଜ ରୋଗ ମୂଳ ଚିହ୍ନିବାପାଇଁ ବା ସତ୍ରତ୍ନକରିବାପାଇଁ ଆମ୍ମମାନଙ୍କୁ ବଣିଆ ଦୋକାନ ଅଶ୍ରସ୍ଥ କରିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା ନାହିଁ । ଅନେକ ବୈଦ୍ୟ ସମ୍ମେଳନୀ ହେଉଛି, ବକୃତା ଦିଆଯାଉଛି, ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟରେ କଛି ହେଉ ନାହିଁ । ଔଷଧର ମୂଳ ସାମଗ୍ରୀ ବନୌଷଧି ! ବନୌଷଧିର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ଅବସ୍ଥିତ୍ୟା କାର୍ଯ୍ୟ ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ମାତ୍ର କେହି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଦୌ ଦେଖୁ ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରଲଖିତ ଅନେକ ବନୌଷଧି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକାଂଶ ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ । ବନୌଷଧିର ଉଦ୍ୟାନ ନାହିଁ, ଓ ବନ ଜଙ୍ଗଲକୁ ଯାଇ କେହି ଉହିଁର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁନାହିଁ । ଜୀବନଯୁଦ୍ଧର ଔଷଧିମାନ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ; ଏ ଔଷଧିମାନ ଜୀବନାଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରେ; ତା ଉପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରେରମ୍ଭକ ପକାଇ ବୈଦ୍ୟମାନେ କାମ ଚଳାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଏପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଦେଶୀୟ ଔଷଧ ଫଳପ୍ରଦ ହେଉ ନାହିଁ ! ଲୋକଙ୍କର ଉହିଁରୁ ଜମେ ବଶ୍ୱାସ ଉଠିଯାଉଛି । ଅଜକାଲି ଯୁଗରେ ଡାକ୍ତରବଦ୍ୟର ଅସ୍ତ୍ରଚିକତ୍ସା ପ୍ରବଳ ଲାଭକଲ୍ପଣି । ଆୟୁର୍ବେଦଚିକତ୍ସକମାନେ ଅସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଆୟୁର୍ବେଦ ଶିକ୍ଷା ସଙ୍ଗେ ଅସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସା ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ମଣିକାଞ୍ଚନର ସଯୋଗ ହୁଅନ୍ତା । ଆୟୁର୍ବେଦରେ ରୋଗର ନିଦାନ ଯେପରି ବସ୍ତୁତ ଓ ବଶଦ ଭାବରେ ଅଛି, ସେପରି ନିଦାନ ଅନ୍ୟତ୍ର ନାହିଁ । ବଶାରଦ ଆୟୁର୍ବେଦ ଚିକିତ୍ସକ ନାଡ଼ୀ ଦେଖି ରୋଗର ସମସ୍ତ ନିଦାନ କହିଦିଅନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚିକିତ୍ସକମାନେ ସେପରି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଷ୍ଟେଥେସ୍କୋପ୍ ଓ ଥର୍ମାମିଟର୍ ନାମକ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ । ସେହି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ସେମାନେ ଶବ୍ଦର ଭାପ, ହୃତ୍ପିଣ୍ଡର ବଳାବଳ ସ୍ଥିର କରନ୍ତି । ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଚିକତ୍ସକମାନେ ମଧ୍ୟ ଏ ଯନ୍ତ୍ରର ସାହାଯ୍ୟ ନେଉଛନ୍ତି । ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଔଷଧ କି କି ଲକ୍ଷଣ ଥିଲେ ପ୍ରଯୋଗ କରିବି ତହିଁର ବବରଣ ଲେଖା ଅଛି । ସବୁ ଲକ୍ଷଣକୁ ମିଳାଇ ଔଷଧ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଚିକିତ୍ସକଙ୍କ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ମାତ୍ର ଆଜକାଲି ସେ ଖଣ୍ଡେ ସାଙ୍ଗିକିତ୍ସ ହାସଲ କରିପାରିଲା ସେ ଜଣେ ଡାକ୍ତର । ଆଜକାଲି ମୋଟ ଉପରେ, ଅଳ୍ପ ଜାଣି ବହୁତ ବଖାଣି ବଶେଷ ଲାଭବାନ୍ ହେବା ଚେଷ୍ଟା ସବୁଠାରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସକଳ ଅନଷ୍ଟର ମୂଳ । ଅର୍ଥଚନ୍ତା ଲୋକଙ୍କୁ ବଡ଼ ବ୍ୟାକୁଳ କରିପକାଇଛୁ । ଅଳ୍ପ ଆୟାସରେ, ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମରେ, ଅଳ୍ପ ବୁଦ୍ଧି ଖଟିକରି କିପରି ବଶେଷ ଲାଭବାନ୍ ହେବ, ଏହାହିଁ ଲୋକଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ସବଂ। ଖେଳା କରୁଛୁ । ରୋଗୀର ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ଚିକତ୍ସା କରିବା ଚିକିତ୍ସକ ଅଳ୍ପ ବରଳ ! ପ୍ରାଚୀନ ଚିକିତ୍ସକ ମାନଙ୍କର ସେ ଭାବ ଥିଲା ମାତ୍ର ଅଧୁନକ ଚିକିତ୍ସକ-ମାନଙ୍କର ସେ ଭାବ ଜମେ ଲୋପ ପାଇଆସୁଛୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଦାର ଅର୍ଥ ନାହିଁ, ସେ ଘାନଦୁଃଖୀ ଦରଦ୍ର, ସେ ସୁଚିକିତ୍ସାରୁ ଏକାବେଳକେ ବଞ୍ଚିତ, ଚିକିତ୍ସାବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ତାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ପୁଙ୍ଖର ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ ସ୍ୱର୍ଗତି ମାଗୁଣି ବ୍ରହ୍ମା ବୈଦ୍ୟରତ୍ନ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ଚିକିତ୍ସକ ଓ ବଶାରଦ ବୈଦ୍ୟ ଥିଲେ । ଏଣେ ବଜାରରେ ଆଜକାଲି ନାନା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ରେଫେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସ୍ୱରର ୧ରୁ୍ତ ୧ରୁ୍ତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ରୁ୍ତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ରୁ୍ତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ସେତେବେଳେ ଏ ଭଗାଡୋଟରେ ନ ମିଳିବ ସେତେବେଳେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ୨ରୁ୍ତ ବପସ୍ତ ୨ ବା ୧ ରୁ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜନ୍ତୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଈ'ଖୋଜନ୍ତୁ; 'ମୁଚ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୁଚି' ଖୋଜନ୍ତୁ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଉ' ଦେଖିବେ; 'ଅଗର୍ଯ୍ୟ' ନ ପାଇଲେ'ଅଜ୍ଞ' ଦେଖିବେ;'ଅଲବତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍ବତ୍'ଦେଖିବେ

ପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ ବଢି ଦେଉଛୁ । କିଏ ସେ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଛୁ, ତାହା କେହି ବୁଝୁନାହିଁ । ଖରପ ତେଲ ଓ ଖରପ ଘିଅରେ ବଜାର ପୂର୍ଣ୍ଣ । ହୋଟେଲ୍ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରତିଦିନ ବଢ଼ୁଛି; ସମସ୍ତେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବଦସ୍ୱ କରିବା ବ୍ୟବସାୟ କଲେଣି । କାହାର ପରିଷ୍କାର ଓ ପରିଚ୍ଛନତାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟରେ ବେଶି ଲାଭ ଏମାନଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ବଜାରରେ ଯେଉଁସବୁ ଖାଦ୍ୟ ବିକି ହୁଏ ତହିଁରୁ ବାରଣା ଧୂଳିପୂର୍ଣ୍ଣ । ବାସି ଜନସ ମଧ୍ୟ ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ବିକି ହଉ ଯାଉଛୁ । ଏ ସବୁ ଖାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରୋଗର କାରଣ । ଏହିପରି ନାନା ପ୍ରକାର ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥା ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଗଜତ୍ୱ କରୁଛୁ । ଅର୍ଥ ପାଇଁ ଲୋକେ ନାନା ରୋଗ ଡକାଆଣୁଛନ୍ତି । କଳ କାରଖାନାମାନଙ୍କରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା. ରେଳ ମଝର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରେ ଯାତାୟାତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଲୋକେ ନାନା ପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରି ରୋଗକୁ ମଧ୍ୟ ଆବାହନ କରି ଆଣୁଛନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀର ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଅତି ଶୋଚନୀୟ । ପଲ୍ଲୀରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ପାନୀୟ ଜଳ ନାହିଁ, ବିଶୁଦ୍ଧ ପବନ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ, ଦଳ ପାଣିରେ ଗାଧୋଇବା, ଦଳ ପାଣି ପିଇବା, ଗ୍ରାମ ବାଣ୍ଡରେ ଖତଗଦା, ଗ୍ରାମ ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁଡ଼ ପଡ଼ିଆ, ଏ ସବୁ ମଧ୍ୟ ରୋଗର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଅଧିକାଂଶ ପଲ୍ଲିବାସୀ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ । ଏଣେ ଅଧିକାଂଶ ପଲ୍ଲି-ବାସୀ ଦୁଇ ଓଳ ଦୁଇ ମୁଠା ଖାଇବାକୁ ପାଉନାହାନ୍ତି; ତେଣେ ନାନା ପ୍ରକାର ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଆବର୍ଜ୍ଜନାରେ ପଲ୍ଲି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ପଲ୍ଲି ଏକ ପ୍ରକାର ରୋଗର ଖଣି ହୋଇଅଛୁ । ଚକ୍ଷୁସ୍ମା ନଦାରଦ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ଯେ କୌଣସି ରୋଗଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ । କହନ୍ତୁ,ରୋଗ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଯମ ଯନ୍ତ୍ରଣାଠାରୁ ବଳେ । ଗ୍ରହା, ପ୍ରହା, ଧଳା, ଦଉଦ୍ର, ଯେ କୁଅନ୍ତୁ, ରୋଗ ଆଗରେ ସମସ୍ତେ ନଉମସ୍ତକ; ରୋଗ ପାଖରେ ସମସ୍ତେ ସମାନ । ରୋଗ ମଧ୍ୟରେ କେହ ସାନ ବଡ଼ ନାହିଁ । ସବୁ ରୋଗର ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟିକା ଶକ୍ତି ସମାନ । ସାମାନ୍ୟ କାନୁ ଲୁଣ୍ଡିଆର ଯେପରି ପ୍ରଭାପ, ଲୁଷ୍ଠ ପ୍ରତ୍ୟୁତ ବଡ଼ ବଡ଼ ରୋଗର ସେହି ପରି ପ୍ରଭାପ । ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ରୋଗ ଆସେ, ସେ ତା ଷମତା ପ୍ରଭାପ ବସ୍ତାର କରେ । ବାଦ୍ୟ ଜଗତରେ ଦୋଷ ପାଇଁ ଦଣ୍ଡ ଖଞ୍ଜା ହୋଇ ରହିଛୁ । ଦଣ୍ଡବଧି ଆଇନ୍‌ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅପରାଧ ପାଇଁ ଦଣ୍ଡ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛୁ । ଅପରାଧ କଲେ ପୁଲସ୍ ଧରି ନେଇ, ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ଦଣ୍ଡ ଦେବେ । ଶସ୍ତର ଉତ୍ତର ସେହିପରି ରୋଗଟିର ଗଜ୍ୟ । ଟିଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଏକା ବୋଲ କହନ୍ତୁ । ଶସ୍ତର ଯନ୍ତ୍ର ଅନେକ ଗଢ଼ିବ ନାନୁମ ଦ୍ୱାରା ପରଖୁଲଭ । ସେହି ସବୁ ନାନୁମ ଭଙ୍ଗ କଲେ ଅପରାଧ ହୁଏ । ସେହି ଅପରାଧ ଲାଗି ଦଣ୍ଡଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ । ରୋଗମାନେ ସେହି ଦଣ୍ଡର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି । ଔଷଧ ହେଉଛୁ ରୋଗରୂପ ଦଣ୍ଡ ବରୂଦ୍ଧରେ ଅପିଲ୍ । କେଉଁଠି ଅପିଲ୍ କର ଲୋକ ଦଣ୍ଡରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରେ, କେଉଁଠି ମଧ୍ୟ ତାହା ନାମଞ୍ଜୁର ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁରେ ପରିଣତ ହୁଏ । କାଳ ପାଖେ ସମସ୍ତେ ପସ୍ତାଳତ । ଔଷଧ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ପସ୍ତାଳତ । ଯେଉଁ ରୋଗ ନସ୍ତାନ୍ତରୂପ ଆସେ, ତାର ଚକସ୍ତା ନାହିଁ, ତ ଔଷଧ ନାହିଁ; ବଡ଼ ବଡ଼ ବିଶାରଦ ବୈଦ୍ୟ ଡାକ୍ତରମାନେ ସେଠାରେ ପସ୍ତାଳତ; ସକଳ ଚିକିତ୍ସା ସେଠାରେ ନିରର୍ଥକ । ସ୍ୱଳ୍ପଜୀବୀ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ଦୀର୍ଘ ଜୁଅାଇବାସୀ ହେଉ, ତାହାର ନସ୍ତାର ନାହିଁ । ତ ତ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖା ଗଲେ ରୋଗର ଆଉ ଉପଶମ ହେବ ନାହିଁ, ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛୁ । ଏ ସବୁ ଲକ୍ଷଣକୁ ଅରିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ କହନ୍ତୁ । ଅରିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣର ଅର୍ଥ ମୃତ୍ୟୁ ଲକ୍ଷଣ । ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ରୋଗର ନିଦାନ, ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା, ପଥ୍ୟା ପଥ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଅରିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ଅଛୁ । କଥା ଅଛୁ, ଦଶ ବୈଦ୍ୟ ସମୋ ପଥ୍ୟଃ, ପଥ୍ୟରେ ରହିଲେ ଅନେକ ରୋଗର ଉପଶମ ହେବ । ପଥ୍ୟ କଣ ? ରୋଗୀର ବଳାବଳ ଓଜି ଅ ବଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ସହଜର ପାଚ ହୋଇ ଯିବ, ସେପରି ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା ଉଚିତ । ଏହାକୁ ପଥ୍ୟ କହନ୍ତି । ଶସ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଖାଚକାଗ୍ନି ଅଛୁ; ସେହି ଅଗ୍ନି ସକଳ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥକୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରେ । ଅପରମିତ ଆହାର କଲେ ସେ ଅଗ୍ନି ବିକୃତ ହୁଏ । ତେଣିକ ନାନା ରୋଗ ଜନ୍ମେ । ସବୁ ଲୋକ ସବୁ ଜନସ ଖାଇ ହଜମ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଇହା ଲାଲସାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଲୋକ ଯାହାତାହା ଖାଇ ହଏ; ଫଳରେ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପ୍ରକାର ରୋଗ । ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ରୋଗ ମୁଷ୍ଟିଯୋଗଦ୍ୱାରା ଅରୋଗ୍ୟ ହୋଇ ଯାଏ । ମୁଷ୍ଟିଯୋଗନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଔଷଧମାନ ସହଜ-ପ୍ରାପ୍ୟ, କେବଳ ଚେର ମୂଳଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଏଗୁଡ଼ିକ ସହଜଲଭ୍ୟ ଏବଂ ବିଶେଷ ଉପକାରୀ । ଆୟୁର୍ବେଦ ମତରେ ରୋଗ ହେବା ମାତ୍ର କୌଣସି ଔଷଧ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ରୋଗ ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ୱର ପ୍ରଧାନ । ଜ୍ୱର ରୋଗମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜା । ଜ୍ୱର ହେବା ମାତ୍ରକେ ଔଷଧ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଜ୍ୱର ହେବା ମାତ୍ରକେ ଲଙ୍ଘନ, ମଧ୍ୟରେ ପାଚନ ଓ ଶେଷରେ ବଟିକା । ଆଜ କାଲି ରୋଗୀର ତେତେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ; ସେ ଗୁଡ଼େ ଆଣୁ ପ୍ରତ୍ୟାକାର । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ପ୍ରକୃତିର ଅନୁକୂଳ ଚିକିତ୍ସା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ପ୍ରକୃତିବିରୁଦ୍ଧ ଚିକିତ୍ସା କଲେ ଏକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋଗରୁ ନାନା ପ୍ରକାର ଉପସର୍ଗ ଜନ୍ମି ବଢନ୍ତୁ ରୋଗର ଉପୁଡ଼ ନଗ୍ଧ । ସୁତରାଂ ଚକିତ୍ସା ଝଟିତି କାଳସାପେକ୍ଷ ହେଲେ ଭଲ । ରସର ପରୀକ୍ଷା ନ ହେଲେ ରୋଗର ଉପଶମ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶରୀରରେ ରସସମ୍ଭୂତ ରୋଗର ମୂଳ-କାରଣ; ରସାଂଶ କ୍ଷୟ ହେଲେ ରୋଗର ଉପଶମ ହୁଏ । ଦେହରୁ ରସାଂଶ ଉଣା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକାଦଶୀ ପ୍ରଭୃତି ଉପବାସର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ମାସକେ ଥରେ ଦୁଥର ଉପବାସ କଲେ ଦେହର ରସାଂଶ କମିଯାଏ । ରସ କଅଣ ? ବାତ, ପିତ୍ତ ଓ କଫର ବୈଷମ୍ୟ ହେଲେ ରସବୃଦ୍ଧି ହୋଇଛି ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ଦୋଷବୈଷମ୍ୟରୁ ରୋଗ ହୁଏ ଓ ଦୋଷ ସାମ୍ୟରେ ଶରୀର ସୁସ୍ଥ ଥାଏ । ନାନା କାରଣରୁ ବୈଷମ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ସେ ସବୁ କାରଣ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ କଲେ ଜଣାଯାଏ । ସେ ସବୁ କାରଣ ଅନେକ । ବାୟୁର ପ୍ରଧାନ ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ପକ୍ୱାଶୟ ଓ ସ୍ନାୟୁନାଡ଼ୀ । ପିତ୍ତର ପ୍ରଧାନ ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ଯକୃତ ଓ ପ୍ଲୀହା ଏବଂ କଫର ପ୍ରଧାନ ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ଆମାଶୟ ଓ ହୃଦୟ । ଆହାର ବିହାର ବିଷୟରେ ସାବଧାନ ଥିଲେ ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବାର ବିଶେଷ ଆଶଙ୍କା ନ ଥାଏ । ଠିକ୍ ନିଦାନ ସ୍ଥିର କର ଔଷଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ହେଲେ ରୋଗସଙ୍କର ହୁଏ । ରୋଗସଙ୍କରର ଅର୍ଥ ଏକ ରୋଗରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୋଗର ଉତ୍ପତ୍ତି । ବୁଦ୍ଧିମାନ ବିଶାରଦ ବୈଦ୍ୟ ରୋଗୋତ୍ପତ୍ତିର ହେତୁ ବୁଝି, ଲକ୍ଷଣମାନ ସ୍ଥିର କରି, ନାଡ଼ି ଦେଖି, ମଳ, ମୂତ୍ର, ଜିହ୍ୱାପ୍ରଭୃତି ପରୀକ୍ଷା କରି ଔଷଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି । ଚିକିତ୍ସକ ହେବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ, ଅଜଜାଲି 'ସେଽବକଳଽରେ ମାଧ୍ୟା ଯୋଗୀ' ପରି ଚିକିତ୍ସକ ସଂଖ୍ୟା ଦେଶରେ ଇଦୁ ପରି ପୁଷ୍ଟିଉଠୁଛି । ସହରବଜାରରେ ଔଷଧାଳୟର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ୁଛି । ଦେଖାଯାଏ, ଚିକିତ୍ସକ ସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଛି, ବାସ୍ତବିକ୍ଷେତ୍ରରେ ତେତେ କମି ଯାଉଛି । ରୋଗୀର ଚିକିତ୍ସା ସେ ଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ, ଏ କଥା ଚିକିତ୍ସକମାନେ ବୁଝୁନାହାନ୍ତି ।

ରୋଗ ମାନବର ପରମଶତ୍ରୁ; ରୋଗ ହେବାମାତ୍ରେ ଡାକୁ ହେଲା କରିବ ନାହିଁ । ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚିକିତ୍ସକଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ନେବ ।

ସମ୍ପାଦକୀୟ ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।]

୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମନ୍ଦ ଅଭ୍ୟାସ—3. A bad habit.

ରୋଗ ଆକର୍ଷିବା—ଦେ. ବ—ରୋଗାକ୍ରମଣର ଆରମ୍ଭ—
Roga ākarshibā The attack of a disease.
ରୋଗଆସା **रोगआकर्षणाकरना** [ରୋଗ ଅସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ

ରୋଗକାରକ—ସ. ବିଣ—ପୀଡ଼ା ଉତ୍ପାଦକ—
Rogakāraka Causing illness; deleterious.
[ରୋଗକୃତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୋଗକ୍ଲିଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗଦ୍ୱାରା ଅକ୍ରାନ୍ତ; ପୀଡ଼ିତ—
Rogaklishṭa Afflicted with disease; diseased.
(ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଗକ୍ଷୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅବ୍ୟାହତି
Rogakshaya ଲାଭ—Complete cure of a disease.
(ରୋଗ ଶେଷ, ରୋଗ ନାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଋ—ଋଣ ଶେଷ, ରୋଗ ଶେଷ, ଯାଙ୍କର କେହେ ନ ରଖିବ ଲେଖ । ଭଗ]

ରୋଗ ଖାଇବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରୋଗ ପ୍ରବଳଭାବରେ
Roga khāibā ଆକ୍ରମଣ କରିବା—A disease over-
ରୋଗ ଖାଓୟା taking a person or overpowering a
रोगखाना person.
(ରୋଗ ଗ୍ରାସିବା, ରୋଗ ଘୋଷ୍ଟିବା, ରୋଗ ମାଡ଼ ବସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଗଘ୍ନ—ସ. ବିଣ (ରୋଗ+ ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯାହା ରୋଗ
Rogaghna ନାଶ କରେ; ରୋଗ ନାଶକ—Efficacious in
curing illness: ସ. ବ—୧ । ଔଷଧ—1. Medi-
cine. ୨ । ବୈଦ୍ୟ—2. Physician.

ରୋଗଚର୍য୍ୟା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗକୁ ଆରୋଗ୍ୟ କରିବାପାଇଁ
Rogacharjyā ଅବଲମ୍ବିତ ନାନା ଉପାୟ (ଯଥା—ଔଷଧ-
(ରୋଗ ଚିକିତ୍ସା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରୟୋଗ, ପଥ୍ୟ ଜଳିବା ଆଦି)—
Treatment of disease.

ରୋଗ ଚିହ୍ନିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲକ୍ଷଣମାନ ଦେଖି ପ୍ରକୃତ ରୋଗକୁ ସ୍ଥିର
Roga chihnibā କରିବା—To correctly diagonise
ରୋଗଚେନା **रोगचीहनना** a disease.
(ରୋଗ ବାଛିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଗ ଛଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ରୋଗର ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା;
Roga chhāṛdibā ଆରୋଗ୍ୟ ହେବା—A disease leaving
ରୋଗଛାଡ଼ା a person; being cured of a disease;
रोगछोडना recovering from illness.
(ରୋଗ ଭଲ ହେବା, ରୋଗ ଶୁଦ୍ଧିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଗଜନକ—ସ.ବି (ରୋଗ+ଜନ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—ଯାହା ରୋଗ
Rogajanaka ଜାତ କରେ—Producing disease;
causing illness.

ରୋଗ ଡେଇଁବା—ଦେ. ବ—ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରୋଗର
Roga ḍeinbā ସଂକ୍ରମଣ—Infection by a contagious
ରୋଗର ଛୋୟାଁଚଲାଗା disease; a contagious disease
रोगकीछूतलगना infecting a person.

ରୋଗଣ୍—ବୈଦେ. ବ—ରୋଗନ୍ (ଦେଖ)
Rogaṇ Rogan. (See)

ରୋଗଣ ଚିତ୍ର—ଦେ.ବି (ଫା. ରୋଗନ+ସ. ଚିତ୍ର)—ଯେଉଁ ଚିତ୍ର ଉପରେ
Rogaṇa chitra ରୋଗନ୍ ବା ବାର୍ନିସ୍ ଲଗା ହୋଇଥିବାରୁ
ରୋଗଣଚିତ୍ର ଭାହା ଚକ୍ ଚକ୍ କରୁଥାଏ—A varnished
रोगनदिआहुआ चित्र picture. [ଉ—ରୋଗଣ ଚିତ୍ର ଅଭୁଲା, ପିଭୁଲା, କେ କଲା କର କେହି ସ୍ଥିର ହେଲା । ଭଜ. ଲକ୍ଷ୍ମଣ୍ୟବର୍ଗ ।]

ରୋଗଣା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ରୁଗ୍ଣ)—ରୁଗ୍ଣ—Sickly.
Roganā ରୋଗା **रोगी** (ରୋଗଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ରୋଗଣୀ, ରୋଗଣେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋଗ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପୀଡ଼ିତ ହେବା—
Roga dharibā Suffering from a disease; attack
ରୋଗଧରା **ରୋଗପକଡନା** of a disease; falling ill.

ରୋଗନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରୋଗନ୍)—୧। ବାର୍ନିସ୍—1. Varnish;
Rogan french polish ୨। ଚର୍ମ ଆଦର ଚମଡ଼ାକୁ ଚକ-
ରୋଗନ ଚକ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ସ୍ନେହ ପଦାର୍ଥ—
ରୋଗନ 2. Leather polish.

ରୋଗନାଶ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗ କ୍ଷୟ (ଦେଖ)
Roganāśa Rogakshaya. (See)

ରୋଗନାଶକ—ସଂ. ବିଣ—ରୋଗଘ୍ନ (ଦେଖ)
Roganāśaka Rogaghna. (See)

ରୋଗ ନିବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗଶାନ୍ତି (ଦେଖ)
Roga nibṛutti Roga śānti (See)

ରୋଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲକ୍ଷଣାଦି ପରୀକ୍ଷାପୂର୍ବକ ପ୍ରକୃତ
Roga nirṇaya ରୋଗର ସ୍ଥିରୀକରଣ—Asceratining
the true disease by correct diagnosis.

ରୋଗ ପରୀକ୍ଷା—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାପାଇଁ
Roga parīkshā ରୋଗୀକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା—Diagnosis
of a disease.

ରୋଗ ପୀଡ଼ା—ସଂ.ବି (ସ.ତ. ତତ୍)—ରୋଗର ଯନ୍ତ୍ରଣା ବା କଷ୍ଟ;ରୋଗ
Roga pīrḍā ଜନିତ କଷ୍ଟ—The pain resulting from
(ରୋଗ ପ୍ରକୋପ, ରୋଗ ଯନ୍ତ୍ରଣା—ଅନ୍ୟରୂପ) a disease.

ରୋଗ ଫୋଗ—ଗ୍ରା. ବି (ଜରର୍ଥକ ଦ୍ୱିତ୍ୱସ୍ୱ ସଦ୍ଭରର)—ରୋଗ ଆଦି—
Roga phoga Disease etc.
ରୋଗଟୋଗ **ରୋଗଟୋଗ**

ରୋଗ ବଇରାଗ(ଗ୍ୟ)—ଦେ. ବି (ଜରର୍ଥକ ଦ୍ୱିତ୍ୱସ୍ୱ ସଦ୍ଭରର)—
Roga bairāga(gya) ରୋଗାଦି ଅସୁସ୍ଥତା—Illness etc.
ରୋଗବଇରାଗ୍ୟ **ରୋଗବଇରାଗ**

ରୋଗବାସ—ଦେ. କ୍ରି—ଦୃଢ଼ତ୍ୱରେ ରୋଗର ଆକ୍ରମଣ—Firm
Rogabāsa hold of a disease on a person.
[ତ୍ୱ—ଷଷ୍ଠେ ରାଜ୍ୟ ବନଶ୍ୟଦ୍ଧ ସପ୍ତେ ରୋଦୋସ ।
ଭାଗ. ଶିବସ୍ତ୍ରୋଦସ୍ୱ ।]
(ରୋଗ ଦେହରେ ବସା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଗବିଶିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଅସ୍ୱା ତତ୍)—ବ୍ୟାଧିଯୁକ୍ତ—
Rogabiśishṭa Diseased; sick.
(ରୋଗବିଶିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୋଗବିହୀନ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ଅସ୍ୱା ତତ୍)—ନିରୋଗ; ସୁସ୍ଥ—
Rogabihīna Free from disease; healthy.
(ରୋଗୋନ୍ମୋନ, ରୋଗରହିତ, ରୋଗଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ରୋଗବିହୀନା, ରୋଗହୀନା, ରୋଗରହିତା, ରୋଗଶୂନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରୋଗବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ପୀଡ଼ାର ବୃଦ୍ଧି—
Rogabṛudhi Increase of illness.

ରୋଗ ଭୂ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରୋଗର ଭୂ=ଭୂମି ବା ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ)-
Roga bhū ଦେହ; ଶରୀର—Body.

ରୋଗ ଭୋଗ—ସଂ ବି—୧। ରୋଗର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ—1. Suffer-
Roga bhoga ing from illness, ୨। ରୋଗର ବ୍ୟାପ୍ତି—
2. Extent of a disease.

ରୋଗ ମୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଆରୋଗ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ—
Roga mukta Cured; recovered from illness.
(ରୋଗ ମୁକ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଗ ମୁକ୍ତି—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ—Being curep
Roga mukti of a disease; alleviation of a
disease; recovery.

ରୋଗ ଯନ୍ତ୍ରଣା—ସଂ. ବି. (ସ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ରୋଗଜନିତ କ୍ଲେଶ—
Roga jantraṇā Pain or pangs due to some
disease.

ରୋଗର ଘର(ରା)—ଦେ. କ୍ରି—ରୋଗ ଜନ୍ମିବାର ଅସଲ କାରଣ—
Rogara ghara(rā) The root or primary cause
ରୋଗରେ ଘର **ରୋଗକା ଘର** of a disease.
(ରୋଗର ଜଡ଼, ରୋଗର ମୂଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଗ ରାଉଳି—ଦେ. ବି. (ସଦ୍ଭରର)—ରୋଗ ଓ ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ରାଦିର
Roga rāuḷi ପ୍ରଯୋଗଜନିତ ବିପଦ—Dangers due to
ରୋଗ ବିପଦ either disease or incantation or
ରୋଗ ଟୋନ charm.

ରୋଗ ରାଜ—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରୋଗ+ରାଜନ୍; ରୋଗମାନଙ୍କ
Roga rāja ମଧ୍ୟରେ ରାଜା ବା ପ୍ରଧାନ)—ରାଜଯକ୍ଷ୍ମା; କ୍ଷୟ
ରୋଗ—Consumption; pthysis.

ରୋଗ ଲକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପୀଡ଼ାର ଜ୍ଞାନ ଚିହ୍ନ—Indi-
Roga lakshaṇa cation or symptoms of a
disease.

ରୋଗ ଶାନ୍ତି—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗ ଭଲ ହେବା; ଆରୋଗ୍ୟ-
Roga śānti ଲାଭ—Alleviation or cure of a
disease.

ରୋଗ ଶିଲା—ସଂ. କ୍ରି—ସନଃଶିଳା—
Roga śilā Red arsenic.

ରୋଗ ଶୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ. (ଅସ୍ୱା ତତ୍)—ରୋଗ ହେତୁ ଦୁର୍ବଳ—
Roga śīrṇṇa Emaciated through illness.
(ରୋଗ ଶୀର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରୋଗ ଶୀର୍ଣ୍ଣତା—ବ)

ରୋଗ ଶୋକ—ସଂ. ବି. (ସଦ୍ଭରର)—ଶାରୀରିକ ବ୍ୟାଧି ଓ ମାନସିକ
Roga śoka ଦୁଃଖ—Disease and sorrow.

ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ. (ସ. ତତ୍ପୁ)—ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—Attacked
Rogasta or afflicted with any disease.
ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ **ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ**

ରୋଗହର(ହା)—ସଂ. ବିଣ (ରୋଗ+ହୃନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ୬ ତତ୍)—
Rogahara(hā) ରୋଗଘ୍ନ; ରୋଗନାଶକ—Curing disease.
ସଂ. ବି—ବୈଦ୍ୟ—Phycisian.

ରୋଗ ହାନି—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗ କ୍ଷୟ (ଦେଖ)
Roga hāni Roga kshaya (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋଗ ହାରୀ—ସଂ. ବି (ଉପପଦ ସମାସ; ରୋଗ + ହୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୭ମା. ୧ବ)—ରୋଗଘ୍ନ (ଦେଖ) (ରୋଗ ହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (See) ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଚିକିତ୍ସକ—Rogaghna Physician.

ରୋଗ ହ୍ରାସ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ପୀଡ଼ାର ଉପଶମ—Roga hrāsa Convalescence.

ରୋଗା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ)—୧। ପୀଡ଼ିତ; ରୁଗ୍ଣ—Rogā 1. Sick. ୨। ଉତ୍ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—2. Sickly; invalid. ୩। ରୋଗ ଯୋଗୁ କୃଶ ବା ଦୁର୍ବଳ—3. Weak or emaciated through illness. (ରୋଗୀ, ରୋଗଣୀ, ରୋଗେଈ—ସ୍ତ୍ରୀ) रोगी

ରୋଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ରୋଗ ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆ କାମ ଧାତୁ)—Rogā(ge)ibā ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେବା—To be attacked with a disease. रोगी होना

ରୋଗାକ୍ରମଣ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—(ମନୁଷ୍ୟାଦିକୁ) ରୋଗ ଧରିବା—Rogākramaṇa The attack of a disease; being overtaken by a disease.

ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ (ଦେଖ) Rogākrānta Rogagrasta (See) (ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୋଗାତୁର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟସ୍ତ ବା ଅତ୍ୟନ୍ତ Rogātura —Overpowered with sickness, (ରୋଗାତୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ) sorely afflicted with illness.

ରୋଗାପନୟନ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗର ଦୂରୀକରଣ—Rogāpanayana Curing of a disease. (ରୋଗାପନୋଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଗାବସାନ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗର ଶାନ୍ତି ବା ଉପଶମ—Rogābasāna Convalescence.

ରୋଗାର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ; ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—Rogārtta Stricken with a disease. (ରୋଗାର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୋଗା ଶିଆଳ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବାସ୍ନା ବଳୁଆ—Rogā śiāla Mad jackal.

ରୋଗିଆ(ଣା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ରୋଗୀ; ରୁଗ୍ଣ)—୧। ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ; ରୁଗ୍ଣ—Rogiā(ṇā) 1. Sick. ୨। ଉତ୍ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—2. Sickly. ରୁଗି, ରୋଗାଟିୟା, ରୋଗନା, ରୋଗାଟେ (ରୋଗେଈ, ରୋଗିଆଣୀ, ରୋଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) रोगिया

ରୋଗି ଚର୍ଯ୍ୟା—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗୀର ରୋଗକୁ ଆରୋଗ୍ୟ Rogi charjyā କରିବା ପାଇଁ ଅବଲମ୍ବିତ ନାନା ପ୍ରକ୍ରିୟା—(ରୋଗି ଶୁଶ୍ରୂଷା, ରୋଗି ସେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) Tending of the sick.

ରୋଗିଣୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ରୋଗିନ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ)—୧। ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତା—Roginī 1. Sick. ୨। ଚରରୁଗ୍ଣା—2. Sickly; invalid (woman). (ରୋଗୀ—ପୁଂ)

ରୋଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରୋଗ + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ. ଇନ୍; ୭ମା. ୧ବ)—Rogī ରୁଗ୍ଣ; ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ—Sick. ସଂ. ବି—୧। ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ (ରୋଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ୟକ୍ତି—1. A sick person. ୨। ଚିକିତ୍ସାଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତି; ପଲୁ—2. A patient. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁସାରେ ଚିକିତ୍ସାଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ରୋଗୀ ଦୁଇ ପ୍ରକାର। ଯଥା—

୧। ଚିକିତ୍ସ୍ୟ—ଯେଉଁ ରୋଗୀର ଚକ୍ଷୁଃ ପ୍ରଭୃତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନ ବିକୃତ ନ ହୋଇ ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଏ ଓ ସୁଖଦୁଃଖଜ୍ଞାନକ କ୍ରିୟାଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥାଏ; ଯେ ଚିକିତ୍ସକଙ୍କର ବାଧ୍ୟ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯଜ୍ଞରେ ସମର୍ଥ।

୨। ଅଚିକିତ୍ସ୍ୟ—ଯାହାର ଚକ୍ଷୁଃ ପ୍ରଭୃତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦୈନ୍ୟ। ଶକ୍ତିଶୂନ୍ୟ ହୋଇଥାଏ; ଯେଉଁ ରୋଗୀ ଅତ୍ୟଧିକ କୋପନସ୍ୱଭାବ, ଅବଗୁଣ୍ଠ, ସ୍ତବ୍ଧ, ଚିକିତ୍ସକଙ୍କର ଆଦେଶ ଲଙ୍ଘନକାରୀ, ବ୍ୟାକୁଳଚିତ୍ତ, ଶୋକଗ୍ରସ୍ତ, ମୂର୍ଚ୍ଛୁର୍, ଚିକିତ୍ସକଙ୍କପ୍ରତି ଷଠଭାବୀ, ଶ୍ରଦ୍ଧାଘ୍ନ, ଅବଶ୍ୟାସୀ, ଚିକିତ୍ସକଙ୍କର ଅବାଧ୍ୟ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯଜ୍ଞରେ ଅସମର୍ଥ।]

ରୋଗୀ ଦେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଚିକିତ୍ସକ) ଆପଣାର ଚିକିତ୍ସାଧୀନ Rogī dekhibā ରୋଗୀକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ତାହାର ଗୃହକୁ ରୋଗୀ ଦେଖା ଯିବା—To examine or pay a visit to a patient. रोगी देखना

ରୋଗୋପଶମ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ରୋଗ + ଉପଶମ)—ରୋଗ Rogopaśama ନିବୃତ୍ତି (ଦେଖ)—Roga nibṛutti (ରୋଗୋପଶାନ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) (See)

ରୋଗୋପଶମନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଆରୋଗ୍ୟ କରଣ—Rogopaśamana Curing a disease.

ରୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ରୋଗ + ଯ)—୧। ରୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Rogya 1. Relating to disease. ୨। ରୋଗଜନକ—2. Causing illness. ୩। ଅପଥ୍ୟ—3. Not fit to be taken by a sick person, not beneficial to a sick person.

ରୋଚକ—ସଂ ବି (ରୁଚ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ରୋଚଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧। Rochaka ରୁଚିକର—1. Tasteful. ୨। ମୁଖରୁଚିକର—(ରୋଚିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Pleasant to the taste; relishing; delicious. ୩। ପ୍ରୀତିଜନକ—3. Pleasing. ୪। କ୍ଷୁଧାର ଉଦ୍ଦୀପକ—4. Savoury; appetising. ସଂ. ବି—୧। କ୍ଷୁଧା—1. Hunger. ୨। ଚଟ୍ଣୀ—2. Sauce. ୩। (ବୈଦ୍ୟକ)—କଦଳୀ—3. Plantain. ୪। କେଘାଳ ଦେଶୀୟ ଗୁଳ୍ମିପର୍ଣ୍ଣୀ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ଗଣ୍ଡିଅଣା ଗୁଳ୍ମ—4. A medicinal plant. ୫। ପଲାଣ୍ଡୁ; ପିଆଜ—5. Onion.

ରୋଚନ—ସଂ.ବିଣ (ରୋଚଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧। ରୋଚକ (ଦେଖ) Rochana 1. Rochaka (See) ୨। ପ୍ରୀତିକର—2. Pleasant. [ଦ୍ର—ବିଶ୍ଲେଷଣ ରୋଚନ ଘୋଳନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍ସ ନୋଦ୍ରେ କରା—ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେସ୍ପୃଶବଲାସ ।]
ସ. ବ—୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) କୁଟ ଶାଲ୍ମଳୀ—1. A species of wild plant. ୨ । ଡାଳମ—2. Pomegranate. ୩ । କାମ୍ପିଲ୍ୟ; କମଲାଗୁଣ୍ଡି—3. Kamilla; Mellotus phillipinensis; a red vegetable Powder for dying silk. ୪ । କଟୁକରଞ୍ଜ; ବରଘୋଲ ଫଳ—4. A medicinal plant, Caesalpina Bonducella (fruit). ୫ । କରମର୍ଦ୍ଦକ; କରନା କୋଳ—5. A sort of berry; Carissa Carandus. ୬ । କାର୍ପାସ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—6. A sort of cotton plant. ୭ । ବାୟୁରେଚକ ଔଷଧ—7. A medicine which drives off the wind from the system.

ରୋଚନକ—ସ. ବି (ରୋଚନ+କ)—ଝଲ୍ ଲେମ୍ବୁ ଗଛ—
Rochanaka The citron tree (Apte)

ରୋଚନା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁଚ ଧାତୁ=ପାପ୍ତି ଯାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ+ଆ)—୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଗୋରୋଚନା; ଗୋଚନା—1. Bijoor; a sort of yellow pigment got from the carcass of cattle. [ଉ—ଅଲକ ଢଳ ଅଙ୍ଗୁଳି ରୋଚନା ରେଖ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋରୋଚନାନନଚନ୍ଦ୍ରି ବି. ଗୀତ ।] ୨ । ନିର୍ମଳ ଆକାଶ—2. The bright sky; firmament (Apte). ୩ । କୃଷ୍ଣ ଶାଳୁକୀ—3. The black śālmali tree (Apte). । ରକ୍ତ କମଳ—4 The red lotus. ୫ । ଉତ୍ତମା ସ୍ତ୍ରୀ—5. A graceful woman.

ରୋଚନିକା—ସ. ବି (ରୋଚନା+କ+ଆ)—ବଶଲୋଚନା—
Rochanikā The manna of bamboo.

ରୋଚନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ରୋଚନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ରନ୍ଧା ଖଟାପାଳଙ୍ଗ—1. A port herb; Bladder dock; Rumex Visicarius. ୨ । ଘୋଦନା ଶାଗ—2. A sort of potherb; mentha. ୩ । ଆମଲକୀ; ଅଁଳା କୋଳ—3. Embellic myrobalan. ୪ । ଗୋରୋଚନା—4 Gall bladdar of kine; Bijoor.

ରୋଚମାନ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ରୁଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ଦୀପ୍ୟମାନ; Rochamāna ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—Shining; bright. ସ. ବି—[ରୋଚମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଅଶ୍ୱକଣ୍ଠସ୍ଥ ରୋମାବର୍ତ୍ତ ବିଶେଷ—A sort of whorl on the neck of a horse. [ଦ୍ର—ଏହର ରୋମାବର୍ତ୍ତ ଶୁଭଜନକ ବୋଲ ଲୋକ-ବାଦ ।]

ରୋଚିଃ—ସ. ବି.—(ରୁଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ Rochiḥ ଆଭା; ଦୀପ୍ତି; କାନ୍ତି—1, Lustre. ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; [ରୋଚସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲାବଣ୍ୟ—2. Beauty; grace.

ରୋଚିବା—ଦେ. କି.—(ସ. ରୁଚ୍ ଧାତୁ)—୧ । ରୁଚିବା (ଦେଖ) Rochibā ରୁଚା ରୁ(ରୋ)ଚନା 1. Ruchiba (See) [ଉ—ଭୋଜେ ରୋଚୁ ଅବା ନ ରୋଚୁ ମେ ନ୍ୟାସ୍ୟ । ରାଧାନାଥ. ଦରବାର ।] ୨ । ଖାଇବାକୁ ଯୋଗାଇବା—2. To be savoury.

ରୋଚିଷ୍ଣୁ—ସ. ବଣ.—(ରୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇଷ୍ଣୁ)—୧ । କାନ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ Rochishṇu 1. Lustrous. ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—2. Shining; dazzling; brilliant. ୩ । ଅଳଙ୍କାରାଦି ଦ୍ୱାରା ସୁସ୍ଥିଶାଳୀ—3. Brilliantly decorated.

ରୋଚୀ—ସ. ବଣ.—(ରୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ରୋଚିଷ୍ଣୁ (ଦେଖ) Rochī Rochishṇu (See)

ସ. ବି.—ଝଲ ମୋଚକା (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—
A kind of medicinal pot-herb.

ରୋଚ୍ୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ରୁଚ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—୧ । ରୁଚକର Rochya 1. Ruchikara (See) (ଦେଖ) ୨ । ରୋଚକ [ରୋଚ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଦେଖ) 2. Rochaka (See)

ରୋଜ୍—ବୈଦେ. ବି.—(ଆ.)—୧ ଦିବସ—1. A day. Roj ରୋଜ ରୋଜ୍ ୨ । ତାରିଖ—2. A date. ୩ । (ଇଂ. ରୋଜ୍) ଗୋଲାପ ଫୁଲ—3. Rose (flower). ବେ. କି. ବଣ. —୧ । ପ୍ରତିଦିନ—1. Daily; every day. ୨ । ଏକଦିନ ପାଇଁ—2. For a day; per day. ବେ. ବଣ.—ଦୈନିକ—Daily.

ରୋଜ୍ ଉଆଟର—ବୈଦେ. ବି.—(ଇଂ. ରୋଜ୍ ୱାଟର୍)—ଗୋଲାପ ପାଣି; ଗୋଲାପ ଫୁଲ ପାଣିରୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ରୋଜ ଉଆଟର ପ୍ରକିୟାରେ ତାହାର କରା ଯାଇଥିବା ସୁବାସିତ ରୋଜ ବାହର (ରୋଜ୍‌ୱାଟର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜଳ—Rose water.

ରୋଜ୍‌କା ରୋଜ—ବୈଦେ. କି. ବଣ—(ଆ.)—ପ୍ରତ୍ୟହ; ପ୍ରତିଦିନ—
Roj-kā roj ଜଣ—Every day; daily; from day ରୋଜ ରୋଜ ରୋଜକା ରୋଜ to day.

ରୋଜ୍‌ଗାର—ବୈଦେ. ବି—(ଆ. ରୋଜ୍‌ଗାର୍)—୧ । ଅର୍ଥ;—
Roj-gāra 1. Income; earning. ୨ । ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ—2. Earning money.

ରୋଜ୍‌ଗାର କରିବା—ଦେ. କି.—୧ । ଅର୍ଥ କରିବା—1. To make Roj-gāra karibā an income. ୨ । ଅର୍ଜନ କରିବା—ରୋଜଗାର କରା ରୋଜଗାର କରନା 2. To earn.

ରୋଜ୍‌ଗାର ଧନ୍ଦା—ଦେ.ବ (ସଦ୍ଭବର)—୧ । ଅର୍ଥ ଓ ଅର୍ଥାର୍ଜନକ କର୍ମ; Roj-gāradhandā ଅର୍ଥ ଓ କାରବାର—1. Income and ରୋଜଗାରଧାନ୍ଦା ରୋଜଗାରधାନ୍ଦା employment. ୨ । ଅର୍ଥାର୍ଜନକ କର୍ମ—2. Profitable employment. ୩ । ଚାକିରି—3. Service.

ରୋଜ୍‌ଗାର ବନ୍ଦ—ଦେ.ବ—ଅର୍ଥରାହିତ୍ୟ—Want of employ-
Roj-gāra banda ment; stoppage of income.
ରୋଜଗାର ବନ୍ଦ ରୋଜଗାର ବନ୍ଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋଜ୍‌ଗାରବୃତ୍ତି—ଦେ. ବ—ଗୁକିର ବା ବ୍ୟବସାୟ କର ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବା Rojgārabṛutti ଜୀବିକା—A profession by which a person earns his living. ରୋଜଗାର ବୃତ୍ତି **रोजगार वृत्ति**

ରୋଜ୍‌ଗାରି—ଗ୍ରାଦେ. ବି (ବସ୍ତୁର, ଉଦ୍ଭିତ୍ତିଜ୍ଜ)—ଦୋକାନଦାର— Roj-gāri Shopkeeper.

ରୋଜ୍‌ଗାରି—ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅର୍ଜ୍ଜନକାରୀ; ଅର୍ଜ୍ଜନକାରୁଥ Roj-gāri —Earning. [ଉ—ମୋର ରୋଜ୍‌ଗାରଥ (ରୋଜ୍‌ଗାରଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘୁଅ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମୁଁ ଦୁଃଖ ପାଇବ ରୋଜଗାରୀ **रोजगारी** ନାହିଁ ।]

ରୋଜାନା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାଇ ଗାଈ ଜାତୀୟ ପଶୁ—A female Nilghou (a wild beast). Rojanā

ରୋଜ୍(ଜ)ନା—ବୈଦେ. କି. ବିଣ—(ଆ. ରୋଜନା)—୧ । ପ୍ରତିଦିନ Roj-(ji)nā 1. Daily. ୨ । ଦିନ ହିସାବରେ: ଦିନକୁ— 2. Per day. [ଉ—ସେ ରୋଜନା ଦିନ ୫ଟଙ୍କା ପାଏ ।]

ରୋଜ୍[ଜ]ନାମା[ମ୍]ଚା—ବୈଦେ. ବି.—[ଫା. ରୋଜ୍‌ନାମ୍‌ଚ୍‌ଚ୍‌]—୧ । ଦୈନନ୍ଦିନ ଜମା ଖରଚ ହିସାବ ରୋଜନାମଚା **रोजनामचा** ବହି—1. A day book; a daily account book, a tradesman's journal. ୨ । ଡାଇରି; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଲିପିବଦ୍ଧ ହେବାର ପୁସ୍ତକ—2.A diary; journal. Roj-(ji)nām(m)chā [ରୋଜ୍(ଜ)ନାମା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୋଜ୍‌ବର୍‌ରୋଜ୍—ବୈଦେ. କି. ବିଣ (ଆ. ରୋଜ୍‌ବରୋଜ୍)—ଦିନକୁ ଦିନ; ପ୍ରତ୍ୟହ; ଦିନକା ଦିନ— (ରୋଜ୍ ବରୋଜ, ରୋଜ୍ ରୋଜ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) From ରୋଜରୋଜ **रोजबरोज** day to day; every day; daily. Roj-bar-roj

ରୋଜା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରୋଜା)—୧ । ମୁସଲମାନଙ୍କର ରମଜାନ୍ ମାସରେ ଇଦ୍‌ପର୍ବ ପୂର୍ବରୁ ୩୦ ଦିନ ଯାଏଁ ଦିନତମାମ ରୋଜା **रोजा** ପାଳନ ହେବା କଠୋର ଉପବାସରୂପ ବ୍ରତ— 1. A very rigorous fast observed by Mohammedans during the month of Ramjan. [ଉ—ଏ ଉପବାସରେ ଦିନଯାକ ଜଳ ବୁନ୍ଦାଟି, ଏପରି କି, ଟୋପ ପୋକିବା ମଧ୍ୟ ନାସ୍ତିକ । କେବଳ ରାତିରେ ଏପରି ଭୋଜନ କରାଯାଇଥିବ, ଯେପରି କି, ସକାଳବେଳକୁ ପେଟରେ କିଛି ଖାଦ୍ୟ ନ ଥିବ ଏବଂ ଫାଜୁଲି କଥା ଅଧୋବାୟୁ ମଧ୍ୟ ନ ଘିବ ।] ଦେ. ବି (ଫା. ଉପାଧ୍ୟାୟ)—ଓଝା; ଭୂତ ଓ ସାପ ବିଷ ଅନ୍ଦ ଛଡ଼ାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଗୁଣିଆ—A person who exercises evil spirits and who cures snake-bites by means of mystic applications.

ରୋଜା କ(ଧ)ରିବା—ଦେ. କି (ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ) ରୋଜା ଉପବାସ ପାଳନ କରିବା—To observe the Rojā fast. [ଦ୍ର—ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଜଡାନ୍ଧ, ଶିଶୁ, ଅତି ବୃଦ୍ଧ ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ପ୍ରାପ୍ତବୟସରେ ରୋଜା ପାଳିବାକୁ ଧର୍ମତଃ ବାଧ୍ୟ ଥାଆନ୍ତି ।]

ରୋଜା ଖୋଲିବା—ଦେ. କି—ଦିନମାନ ରୋଜା ବା ଉପବାସ ବ୍ରତ ପାଳନ କରିସାରି ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ରୋଜାର ପରଣା ରୋଜା ଖୋଲା **रोजा खोलना** କରିବା—To break the Rojā fast after nightfall. [ଦ୍ର—ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ିଲେ ନମାଜ ପଢ଼ିସାରି ରୋଜା ଖୋଲିବାକୁ ହୁଏ । ରୋଜା ଖୋଲିବାବେଳେ ଆଦକର ସରବତ୍ ପିଇବାକୁ ହୁଏ; ଉତ୍ସବରେ ଅନ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଖିଆଯାଏ ।] [ରୋଜାଯେଁଟ (ଟ୍ଟ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୋଜା ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ମୁସଲମାନ୍‌ଶାସ୍ତ୍ରନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୋଜା ବ୍ରତ ନ ପାଳିବା—Not to observe the Rojā fast. ରୋଜାଛାଡା **रोजाछोड**

ରୋଜନା—ବୈଦେ. ବିଣ ଓ କି. ବିଣ—ରୋଜନା (ଦେଶ)— Rojānā Rojinā (See) [ଉ—ମନ୍‌ସି ଉତ୍ତମର ଦାଣ ବନ୍ଦା ଆଡ଼ାଣଯାଏଁରେ ବସି ରୋଜାନା ଆଇସ୍ତ କଲ୍ୟ-ବନ୍ଦ କରୁଥିବା ହାଲତ—ଫକୀରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ।]

ରୋଜ—ବୈଦେ, କି. ବିଣ—ପ୍ରତ୍ୟହ; ପ୍ରତିଦିନ—Everyday; Roji daily. ବୈଦେ. ବି—୧ । (ଫା. ରୁଜ)—ରୁଜ (ଦେଶ)—1. Ruji (See) ୨ । (ଫା. ରୋଜ) —ରମଜାନ୍ ମାସରେ ପାଳିତ ମୁସଲମାନ ବ୍ରତ ବା ଉପବାସ—2. The Rojā fast observed by the Mussalmans in the month of Ramjan. [ଉ—ଏ ଉପବାସ ଦିନଯାକ ପାଳ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟକୁ ପ୍ରଥମ ଭୋଜନ କର ସାରିବେ ପୁଣି ଖାଇବାକୁ ହୁଏ, ଯେପରି କି, ରୁକୁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଡହଁ ଆର ଦିନ ସକାଳକୁ କାଣ୍ଡି ହୋଇ ଯାଇଥିବ ।] ରୋଜା **रोजा**

ରୋଜ କରିବା—ଦେ. କି—ରୁଜ କରିବା (ଦେଶ)— Roji karibā Ruji karibā (See) ମୋକାବିଲା କରା **मुकाबिला करना**

ରୋଜନା—ବୈଦେ. କି. ବିଣ (ଆ) —ପ୍ରତ୍ୟହ—Daily; Rojinā everyday. [ଉ—ଆପଣଙ୍କ ରୋଜନା କେତେ ରୋଜ କାରବାର ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।] ରୋଜିନା **रोजिना** ବୈଦେ. ବିଣ—ପ୍ରତ୍ୟହ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ଦୈନନ୍ଦିନ; ଦୈନିକ —Performable daily. ବୈଦେ. ବି—ଦୈନିକ ଖଞ୍ଜା—Daily allowance of dole.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋଜନାମଚା—ବୈଦେ ବ—ରୋଜ ନାମ୍‌ଚା (ଦେଶ)—
Rojināmachā Roj-nām-chā (See)
(ରୋଜନାମା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଟ୍—ବୈଦେ. ଗାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) (ଇଂ. ରୋଡ୍) ବ—ଗସ୍ତା—
Roṭ Road.

ରୋଟ(ଟା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ମୋଟ; ମୋଟା—1. Thick.
Roṭa(ṭā) ୨ । ସ୍ଥୂଳ—2. Corpulent; stout; fat.
ମୋଟା [ଉ—ଖଣ୍ଟି ଚକାଟ, ଯହିଁ ରୋଟ ସନ୍ଧ୍ୟାନେ ଜମ୍ପଲା-
ମୋଟା (ରୋଟ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଜଙ୍ଗଲର-ମାଗ୍ନୁଡ-ଘାନେ । ବୃଧାନାଥ.
ଜନ୍ଧକୋଣ୍ଡ ।]
(ରୋଟଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ବଗଡ଼ା; କଠୋର; କର୍କଶ—
(ରୋଟୀ, ରୋଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 3. Coarse; harsh; grating.
(ପତଲା, ସରୁ—ବିପରୀତ) [ଉ—ରୋଟ ଛତ ।] ୪ । ଉଚ୍ଚସ୍ୱର—
ଯୁକ୍ତ—4. Loud. [ଉ—ରୋଟ ଧ୍ୱନି ।] ୫ ।
ଫୀତ—6. Puffed up. [ଉ—କେତେ ଲୁକୁଟି,
ଶିର ମୁକୁଟ, କଖାଇ ଦେଇ ଭୁରଡେ କଣ୍ଠ, କରଣ
ରୋଟ, ଧ୍ୱନ ଗଳଟ, କରନ୍ତି ଚହିଁ ଦେ । ଭଞ୍ଜ. ସୁଭଦ୍ରା
ହରଣସ୍ଥ ।]

ରୋଟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଫୁଲାଇବା—1. To puff up.
Roṭa karibā ୨ । ମୋଟ କରିବା—2. To make more
ମୋଟାକରା thick. ୩ । ସ୍ଥୂଳ କରାଇବା—3. To fatten,
ମୀଟା କରନା [ରୋଟା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୋଟ ଖଦ—ଦେ·ବ—ବଗଡ଼ା ଲୁଗା; ଅଳ୍ପ ଓସାରଆ ଖଦଡ଼ ଲୁଗା—
Roṭa khadi Coarse cloth; thick cloth.
ମୋଟା କାପଡ଼ **ମୀଟା କପଡା** (ରୋଟଲୁଗା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଟ(ଟା) ଖାଇବା ମୋଟ(ଟା) ପିନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଗଡ଼ା
Roṭa(ṭā) khāibā moṭa(ṭā) pindhibā ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା
ମୋଟା ଖାଓୟା ମୋଟା ପରା ଓ ମୋଟ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବା—1. To
ମୀଟା ଖାନା ମୀଟା ପହନନା eat coarse food and
[ରୋଟ(ଟା) ପିନ୍ଧିବା ମୋଟ(ଟା) ଖାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] wear
coarse cloth. ୨ । ବାବୁଟିର ନ କର ବା ବିଳାସ-
ପ୍ରିୟ ନ ହୋଇ ମୋଟାଏ ବଗଡ଼ା ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ ଖଣ୍ଡେ
ମୋଟଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଗୁଜରଣ ସେଖାଇବା—2. To live
anyhow by eating coarse food and
wearing coarse cloth, i. e. without
enjoying a luxrious life; to subsist
on coarse fare and dress. [ଉ—ମୋର
ସାଦା ଟୈତୁକ ସପତ୍ତ ଅଛୁ, ସେଥିରୁ ରୋଟ ଖାଇ
ମୋଟ ପିନ୍ଧି ଚଳିଲେ ମୋ ପୁଅ ନାଦ୍ଧ ଦୁଃଖ ପାଇବେ
ନ ହୁଁ ।]

ରୋଟ ଗଳା—ଦେ. ବ—କର୍କଶ ସ୍ୱର—
Roṭa galā Harsh or grating tone.
ମୋଟା ସୁର **ମୀଟା ଗଳା** (ରୋଟ ସ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଟ ଚାଉଳ—ଦେ. ବ—ମୋଟ ଚାଉଳ; ବଗଡ଼ା ଚାଉଳ—
Roṭa chāula Coarse rice.
ମୋଟା ଚାଳ [ଉ—ଏହିପରି ରୋଟ ଧାନ, ରୋଟ ଛତ, ରୋଟ
ମୋଟା ଚାବଲ ଲୁଗା, ରୋଟ ପୁଡା **ଆଦ ଜୁଟ** ।]
ରୋଟ ମା(ମୋ, ରା, ସୋ)ଟ—ଦେ. ବିଣ (ଅର୍ଥଗ୍ରାନ, ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାସ୍ତ
Roṭa mā(mo, rā, so)ṭa ସଦ୍ଭତର)—ଖବ୍ ସ୍ଥୂଳ—
ମୋଟା ସୋଟା Very fat. [ଉ—ରଜା ଘରେ ଓପର ରୋଜନ
ମୋଟା(ଟ) ସୋଟା(ଟ) ସାର ସେ ରୋଟମାଟ ବନ୍ଧଗଲ୍ଲଣି ।]
[ରୋଟା ମୋ (ସୋ)ଟା, ରୋଟା ରୋଟ, ରୋଟଆ ମୋ(ସୋ)ଟଆ—
ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୋଟ ସରୁ—ଦେ. ବିଣ (ବିପରୀତ ସଦ୍ଭତର)—ମୋଟା ଓ ପାତଳା
Roṭa saru (ବିପରୀତ)–Thick and thin; coarse and
ମୋଟା ସରୁ fine (things). [ଉ—ସାଆନ୍ତାଙ୍କ ଉଆସରେ
ମୋଟା ପତଳା ଖିଆର କର ରୋଟ ସରୁ ବାଛିଲେ ଦଣ୍ଡେ କର୍ତ୍ତା
ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।]
ରୋଟି—ସ. ବ. (ରୁଟ୍ ଧାତୁ=ସାପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ରୁଟି;
Roṭi ଗୋଧୂମ ଚୂର୍ଣ୍ଣରେ ପାଣି ମିଶାଯାଇ ଦଳାଯାଇ ତହିଁରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ
(ରୋଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରାସିବା ପିଠା—Thin bread.

ରୋଟିଆ—ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ରୋଟ; ମୋଟା; ସ୍ଥୂଳ—
Roṭiā ମୋଟା **ମୋଟା** Fat; corpulent.
(ରୋଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୋଟିନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବ· (ଇଂ. ରୁଟିନ)—ରୁଟିନ୍ (ଦେଶ)
Roṭin(ni) Rutin (See)

ରୋଟୀ—ଦେ· ବ—ରୋଟ (ଦେଶ) Roṭa (See).
Roṭī ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୀ—ରୋଟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Roṭa

ରୋଠି—ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଶସ୍ୟ—Common
Roṭhi Vetch; Vacia Sativa (Haines).

ରୋଡ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଶୋକ କରିବା—1. To lament, ୨ ।
Roḍ (root) ଘୃଣା କରିବା—2. To despise (Apte).

ରୋଡ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରୋଡ୍)—ସଡ଼କ; ମାଟି ବା ପଥର ଆଦ
Roḍ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଥ; ରାସ୍ତା—Road. [ଉ—ଏହ୍ନ
ରୋଡ **ରୋଡ** ରୋଡ ଶବ୍ଦର ଦୁଇଟି ରାସ୍ତାମାନଙ୍କର ନାମ ଓ
ଜଣାଦାନ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଜାମୀତା ଆଦିଙ୍କ ଦେଶୀୟ
ଓ ବିଦେଶୀୟ ନାମ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । (ରାସ୍ତା ଦେଶ) ଯଥା—
କଟକ ରୋଡ୍, ଗିଲ୍‌ଟ୍ରିମ୍ ରୋଡ୍, ପଡ଼ା ରୋଡ୍, କଟକ-
ସୋନପୁର ରୋଡ୍, ମିସନ୍ ରୋଡ୍, କଡର ରୋଡ୍,
ଡଭ୍‌ରଙ୍ଗୀ ରୋଡ୍, ଗ୍ରପନ୍ ରୋଡ୍, କଲେଜ୍ ରୋଡ୍,
ବାଲୁବଜାର ରୋଡ୍, ମାଣ୍ଡଗାଁ ରୋଡ୍, ଡାଲଦଣ୍ଡା ରୋଡ୍,
ଆଲବର୍ଟ୍ ରୋଡ୍, ଷ୍ଟେସନ୍ ରୋଡ୍, ଡଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ବୋର୍ଡ ରୋଡ୍,
ଟ୍ରଙ୍କ୍ ରୋଡ୍, ଗ୍ରାଣ୍ଡ୍ ଟ୍ରଙ୍କ୍ ରୋଡ୍, ଅଗ୍ରା ରୋଡ୍ ।]

ରୋଡଙ୍ଗ—ଦେ· ବ—ଘୁଙ୍ଗା ଛଲ୍ଲାର ଗୋଟଏ ଜମିଦାର୍ଷ, (ଏଥିର ଅଧିପତି
Rordaṅga 'ବଡସି' ଉପାଧିଧାରୀ ସତି ସମାନଙ୍କ ବଂଶପୁରୁଷମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂଲୁଲର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜାଙ୍କ 'ମନ୍ତ୍ରୀ' ବା ବକ୍‌ସି ଥିଲେ—Name of a small estate in the Puri district, the seat of the descendants of the minister of the independant kings of ancient Orissa.

ରୋଡ୍ ପିଅ(ଉ)ନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରୋଡ୍ ପିଅନ୍)—ସାଧାରଣ Rod pia(u)n ରାସ୍ତାମାନଙ୍କ ର ଚତ୍ତ୍ୱ ନେବା ପାଇଁ ନଯୁକ୍ତ ପିଅଦା ରୋଡ ପିଅନ **रोड पिउन** —Road peon.

ରୋଡ୍ ସେସ୍—ବୈଦେ.ବ--ଇଂ.ରୋଡ୍ ସେସ୍)—ପଥକର; ରାଜ୍ୟରେ Rod ses ସ୍ୱଚ୍ଛସାଧାରଣଙ୍କ ସୁବଧା ପାଇଁ ରାସ୍ତା ଆଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରୋଡ ସେସ କରବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଇଂରେଜ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ରାଜା ଓ **रोडसेस** ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ନେବା ରାଜସ୍ୱର ଅଉରକ୍ତ ଟକସ ବା ଗଣନା—Roadcess. [ଦ୍ର—ଜମିର ଉତ୍ପାଦନ ବା ଅସୂଲ୍ଲ ପଚ୍ଚରା କର ଉହିଁ ଉପରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ରେଟ୍ (ଅନୁପାତ) ଅନୁସାରେ ଏକ୍ର କର ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ। ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ରୂପେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଯେଉଁ ଟକା ଆଦାସ୍ କରନ୍ତି, ତାହା ସଡ଼କ ଅଦ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ କରବା ପାଇଁ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ବୋର୍ଡ୍‌କୁ ଦଅନ୍ତି ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକାଳ (ପ୍ରିଅଦ)ଅଗତ ହେଲେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଥରେ ଲେଖାଏଁ ନୂଆ କର ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି।]

ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ଡିପାର୍ଟ୍(ର୍ଟ୍)ମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୋଡ୍‌ସେସ୍ Rodses dipaṭ(rṭ)meṇṭ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ)—ରୋଡ୍ ସେସ୍ (ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ବଭାଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସମ୍ବନ୍ଧୀସ୍ ବଷସ୍‌ମାନ ଜନଶି ରୋଡସେସ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ **रोडसेस डिपार्टमेण्ट** କରବା ପାଇଁ ଭାରତୀସ୍ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ଶାସନ ବଭାଗ—Roadcess Department of Government.

ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ଡେପୁଟି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ଡେପୁଟି Rod-ses deputi କଲେକ୍ଟର)—ସେଉଁ ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟର୍ ରୋଡ୍ ସେସ୍ ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟର୍ ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ଡପୋଟି ରୋଡ୍‌ସେସ ଡପୋଟି କଲଟର ରୋଡସେସ ଡେପୁଟୀ **रोडसेस डेपुटी** } —ଅନ୍ୟରୂପ] କୌଣସି ଜଲ୍ଲାର ପଥକର ବଭାଗର ଭାର ବା ଗୁରୁତ୍ୱରେ ଥାଅନ୍ତି—Roadcess Deputy Collector.

ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ଭା(ବେ)ଲୁ(ଲ୍ୟୁ)ଏସନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୋଡ୍‌ସେସ Rod-ses bhā(bhe)lū(lyu)esan ଭାଲ୍ୟୁଏସନ୍)—ସ୍ୱଜ୍ୟସ୍ତୁ [ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ବନୋବସ୍ତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଜମିମାନଙ୍କର ତତ୍କାଳୀନ ରୋଡ୍‌ସେନ ଭେଲୁଏସନ ମୂଲ୍ୟ ଓ ଅସ୍ପୃ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଜମିଉପରେ ପଥକର **रोडसेस भालुएसन** ଧାର୍ଯ୍ୟ କରବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—Roadcess valuation; the operation of Settlement of roadcess in a district.

ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ରିଟର୍ଣ୍ଣ୍(ନ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ରିଟର୍ଣ୍ଣ)—Rod-ses riṭarṇṇ(n) ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଦ୍ୱାରା ରୋଡ୍‌ସେସ୍ କର ରୋଡସେସ ରିଟର୍ଣ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭୂମଧିକାସ୍ତ୍ୱମାନେ **रोडसेसरिटर्न** ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ କର୍ମଚାସ୍ତ୍ୱଙ୍କ ନକଟ ଦାଖଲ କରବା ନଜ-ନଜର ଜମିର ମୂଲ୍ୟ ଓ ଅସ୍ପୃର ବବରଣସଙ୍କଳତ ଷ୍ଟେଟ୍‌ମେଣ୍ଟ-Roadcess Return. [ଦ୍ର—ଏହିପର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରେଜ ଶବ୍ଦ ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଭାଷାରେ ଚଳୁଅଛ ।]

ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ରିଭା(ଭେ)ଲୁ(ଲ୍ୟୁ)ଏସନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.ରୋଡ୍-Rod-ses ribhā(bhe)lu(lyu)esan ସେସ୍ ରିଭାଲ୍ୟୁଏସନ୍)—ରୋଡସେସ ରିଭେଲୁଏସନ ଥରେ ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବାର ନବଷ୍ଟ **रोडसेस रिभेलुएसन** ସିଥଦ ଅଗତ ହେବା ପରେ ଅଉ ଥରେ ଜମିର ମୂଲ୍ୟ ଓ ଅସ୍ପୃର ପରମାଣ ଜନଶି କର ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପଥକରର ପରମାଣକୁ ସଂଶୋଧନ କରବାର କିସ୍ପା; ରୋଡ୍-ସେସ୍‌ର ସାନ ବନୋବସ୍ତୁ-Roadcess Revaluation.

ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ରେଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୋଡ୍‌ସେସ୍ ରେଟ୍)—Rod-ses reṭ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜମିର ମୂଲ୍ୟ ବା ଅସ୍ପୃ ଉପରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ରୋଡସେସ ରେଟ କରାସିବା ପଥକରର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଅନୁପାତ **रोडसेसरेट** ବା ହରଖ—The rate of roadcess fixed on holdings. [ଦ୍ର—ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଜମିର ଅସ୍ପୃ ଉପରେ ଟଙ୍କାକେ ଦୁଇ ପଇସାଠାରୁ ଏକଅଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଥକର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୁଏ। ସଥା —ରଇତ ଜମିର ଅସ୍ପୃ ଟଙ୍କା ଉପରେ ରଇତ ଦୁଇ ପଇସା ଓ ଜମିଦାର ଅଧକା ଦୁଇ ପଇସା ରେଟ୍‌ରେ ପଥକର ଦଅନ୍ତି ।]

ରୋଡ—ସଂ. ବଣ—ସନ୍ତୁଷ୍ଟ—Satisfied (Apte). ସଂ. ବ—Roḍa ଚୁରବା; ଗୁଣ୍ଡବା—Crushing; grinding. (ଗ୍ରେତ୍ତା—ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte)

ରୋଦ—ସଂ. ବ (ରୁଦ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ପ)—୧ । କନନ; କାନ୍ଦବା—Roda 1. Crying; lamentation. ୨ । (+କରଣ. ପ) ଅଶ୍ରୁ—2. Tear.

ରୋଦଃ—ସଂ. ବ (ରୁଦ୍ ଧାତୁ+ଅସୁନ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ. ଅସ୍)—୧ । ପୃଥିବୀ—Rodaḥ 1. The earth. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗ—2. Heaven. ୩ । [ରୋଦସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ଆକାଶ—3. Heavens; the sky.

[ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଏହି 'ରୋଦସ୍' ଶବ୍ଦର ଦ୍ୱିବଚନରେ 'ରୋଦସୀ' ହୁଏ । ଏହାର ଅର୍ଥ ପୃଥିବୀ ଓ ଆକାଶ ଉଭୟ।]

ରୋଦନ—ସଂ. ବ (ରୁଦ୍ ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁଟ୍. ଅନ)—୧ । କନନ; Rodana କାନ୍ଦବା—1, Weeping; crying. ୨। (+କରଣ ଅନ) ଗ୍ଲୋତକ—2. Tear (Apte).

ରୋଦନ କରିବା—ଦେ. କି—କାନ୍ଦବା—

Rodana karibā To cry to weep.

ରୋଦନ କରା **रोदनकरना**

ରୋଦନକାରୀ—ସ. ବଣ, ପୁଂ (ରୋଦନ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—Rodanakārī କନନକାସ୍ତ୍ରୀ; ଯେ କାନ୍ଦୁଥାଏ—Crying; (ରୋଦନକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) weeping; lamenting.

ରୋଦନପରାୟଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ରୋଦନ+ପର= Rodanaparāyaṇa ଶ୍ରେଷ୍ଠ + ଅୟନ = ଅଶ୍ରୁ ସାଦାର)—

Digitized by srujanika@gmail.com

(ରୋଦନଶୀଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେ ସର୍ବଦା କାନ୍ଦେ—Given (ରୋଦନପରାୟୃଣା, ରୋଦନଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) to weeping. (ରୋଦନପରାୟୃଣତା, ରୋଦନଶୀଳତା—ବ)

ରୋଦନ ସମ୍ବଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ ହି; ରୋଦନ ଅର୍ଥେ ସମ୍ବଳ Rodana sambala ଯାହାର) —କାନ୍ଦିବାଟି ଯାହାର ପ୍ରଧାନ (ରୋଦନସମ୍ବଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସହାୟ—One who has the only alternative of crying to attain his or her wish.

ରୋଡ(ଡି)ନୀ—ଦେ. ବ (ସ. ରୋଡ଼ନୀ)—ଏକପ୍ରକାର ପୋଦନାଶାକ Roda(di)nī A species of Podinā pot herb. **ପୋଦିନା** ପୁଦିନା

ରୋଦନୀ—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ) ଦୁରାଲଭା (ଦେଖ) Rodanī Durālabhā (See)

ରୋଦନୀୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ରୁଦ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ରୋଦ ଧାତୁ + Rodanīya କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ଯାହା ନମନ୍ତେ ଲୋକଙ୍କର କାନ୍ଦିବା (ରୋଦନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଚିତ—Fit to be wept over; one for whom people ought to weep.

ରୋଦନୋଦ୍ୟତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍) —କାନ୍ଦିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ— Rodanodyata Ready to cry; feeling inclined (ରୋଦନୋନ୍ମୁଖ—ଅନ୍ୟରୂପ) to weep. (ରୋଦନୋଦ୍ୟମ, ରୋଦନୋନ୍ମୁଖତା—ବ) [ରୋଦନୋଦ୍ୟତା, ରୋଦନୋନ୍ମୁଖୀ, ରୋଦନୋନ୍ମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରୋଦନ୍ତି—ଦେ. କି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସ. ରୁଦ୍ ଧାତୁର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ Rodanti ୩ୟ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନରୂପ)—(ସେମାନେ) ରୋଦନ କରନ୍ତି—(They) Weep; do weep; are weeping. [ତୁ—ପଉଚ୍ଚମାନେ ବେଢ଼ି, ରୋଦନ୍ତି ଭୂମିରେ ପଡ଼ି । ପ୍ରଭାସ. ଶଶିଲେଖା ।]

ରୋଦର—ଦେ. ବ—ରୁଦ୍ର (ଦେଖ)—Rudra. (See) ସ. ବ— Rodara (ର+ଉଦର; ବହୁବ୍ରୀହି; ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଉଦରରେ 'ର' ଅକ୍ଷର ଅଛି)—ଚକ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ—A name of the ruddy goose. (M. W)

ରୋଦସ୍—ସଂ. ବ—ରୋଦଃ (ଦେଖ) Rodas Rodaḥ. (See)

ରୋଦସ୍ତନ୍ଦରକୁହର—ସଂ. ବ (ରୋଦସ୍ = ଆକାଶ ଓ ପୃଥିବୀ + Rodaskandarakuhara କନ୍ଦର+କୁହର)—ଆକାଶ ଓ ରୋଦୋବୃତ୍ତ } ରୋଦୋରନ୍ଧ୍ର } ରୋଦସ୍ତୁହର } ଅନ୍ୟରୂପ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ— The void or hollow between heaven and earth (M. W)

ରୋଦସି—ଦେ. କି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସ. ରୁଦ୍ ଧାତୁ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ Rodasi ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ ଏବଚନର କିୟା)—(ତୁମେ) ରୋଦନ କରୁଛ—[you] Are crying. [ତୁ—କଥାଇଁ ବଷାଦ ଢୋଇ ରୋଦସି ବକଳେ । ପ୍ରାଚୀ ରସବାରପ୍ର ।]

ରୋଦସୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୋଦସ୍+ଈ)—୧ । ପୃଥିବୀ—1. The Rodasī earth. ୨ । ଆକାଶ—2. The sky. ୩ । ପୃଥିବୀ ଓ ଆକାଶ ଉଭୟ—3. Both the earth and the sky.

ରୋଦ୍ଧ (ଧାତୁ)—ସଂ. (ରୁଦ୍. ଧାତୁ, ଣିଚ)—କନ୍ଦାଇବା — Rodi (root) To cause to weep.

ରୋଦ୍ଧ ଉଠିବା—ଦେ. କି—ହଠାତ୍ ବଡ଼ ଘାଟ କର କାନ୍ଦିବା— Rodi uṭhibā To cry loudly all an a sudden. ଜୋରେ କେଁଦେଉଠିବା [ତୁ—ଶୋକଭରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ରୋଦ୍ଧ ଉଠିଲା । ରୋଉଠନା ପ୍ରା ଚୀ. ନଳଚରିତ ।]

ରୋଦ୍ଧବା—ଦେ (ପଦ୍ୟ) କି (ସ. ରୁଦ ଧାତୁ)-କାନ୍ଦିବା—To weep. Rodibā [ତୁ—ସେ ଯେ ରୋଦଇ ସେତେ ନମିଳି, ଡେଇ ଦଇବ ! ରୋଦନ କରା ରୋନା ପ୍ରଭାସ. ଶଶିଲେଖା ।]

ରୋଦ୍ଧବ୍ୟ— ସଂ. ବଣ (ରୁଧ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ରୋଧନୀୟ (ଦେଖ) Roddhabya Rodhanīya. (See)

ରୋଦ୍ଧା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ [ରୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. ୧ବ]— Roddhā ରୋଧକର୍ତ୍ତା; ପ୍ରତିରୋଧକ—Obstructing; [ରୋଦ୍ଧ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] preventing.

ରୋଦ୍ର—ଦେ ବ [ସଂ. ଉଦର] —ରୁଦର; ରୁଦ୍; ଶ୍ରେଷ୍ଠବସ୍ତୁ (ଯଥା— Rodra ଧାନ, ଗୁଡ଼, ବାଲି) ବୁହାଯିବା ପାଇଁ ଶଗଡ଼ ଉପରେ ରଖାଯିବା ଲମ୍ବା ଓ ଗଭୀର ବାଉଁଶଗାଡିଆରେ ବା ବେତ ଆଦିରେ ବୁଣା ଆଧାର ବା ଟୋକେଇ—A long basket for carrying small articles (e. g paddy, sand, grains) on a bullock-cart. [ତୁ—ଉଠିଲା ଦନ ବ' ଗଦ୍ର ରୋଦ୍ର ଭାତ, ଦଶ ପାଞ୍ଚଗଣ୍ଡ ବାଉଶ ମଇଁଷି···ରୋଜନଟେ ଜର ଦେଇ ପୁଣି ଗୋଇ ପଡ଼େ । ମାଳକଣ୍ଠ. ବିଲ୍ୱଙ୍କ ରାମାୟଣ ।]

ରୋଧ—ସଂ, ବ (ରୁଧ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଅବରୋଧନ— Rodha 1. Obstructing. ୨ । ପ୍ରତିବନ୍ଧକ; ବାଧା— 2. Obstruction; impediment. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ଯାହା ଜଳକୁ ରୋଧ କରେ) ନଦୀ ଆଦିର ତୀର; କୂଟ; କୂଳ—3. The bank of a stream. ୪ । (+ ଭାବ. ଅନ) ବେଷ୍ଟନ—4. Surrounding; blockading (M. W) ୫ । କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା—5. Costiveness (M. W) ୬। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ସ୍ଥାନକୁ) ଆକ୍ରମଣକାରୀ—6. Attacking; making war upon (M. W) ୭ । (+କରଣ. ଅ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ସ୍ରୋତକୁ ଅଟକାଯାଏ) ସେତୁ ; ବନ୍ଧ— 7. Dam, ୮ । ଶର; ବାଣ—8. Arrow. (M. W)

ରୋଧଃ—ସଂ. ବ (ରୁଧ ଧାତୁ=ବାଧା ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ୍)—୧ । ନଦୀ Rodhaḥ ଆଦିର ତୀର; କୂଳ—Shore of river etc. ୨ । ପର୍ବତର ଢାଲୁ—2. Mountain slope (M. W) ୩ । କୂପ ଡ଼ୋଗାଦିର ଦାଢ଼—3. The brink (of a

Digitized by srujanika@gmail.com

well or tank) ୪ । ଅଉଡ଼ା; ଅଉଡ଼—4. Steep wall or bank (M. W) ୫ । କଡ଼; ପାର୍ଶ୍ୱ—5. Flank; side (M. W) ୬ ।ସ୍ତ୍ରୀ ନଉମ୍ବ—6. A woman's hips (M. W)

ରୋଧଃ ପତନ କଲୁଷ—ଷ. ବ୍ରୀ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଉଷର ଅଉଡ଼ା ଖସି ପଡ଼ିବାରୁ ଯହିଁର (ରୋଧଃ ପତନ କଲୁଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପାଣି ଗେ ଳଆ ବା କାଦୁଆ ହୋଇ ଥାଇ—Rendered muddy by the falling in of a tank (M. W).

Rodhah patana kalusha

ରୋଧକ—ଘ. ବ୍ରୀ. ତ୍ରି. ରୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ନିବାରଣକାରୀ (ରୋଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) —1. Preventing. ୨ । ବାଧା ଦାନକାରୀ; ଯେ ଅଟକାଏ—2. Obstructing. ୩ । ଘୋଡ଼ାଇ ଥିବା; ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଥିବା—3. Covering; shrouding. (ଉ—ପଯୋଧର ରୋଧକ କାଢ଼ିବ ମାଳ ବସ୍ତ୍ର ଯେ । ଗ୍ରାଚୀ. ଉସବାଉଥି ।)

Rodhaka

ରୋଧ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ରୁଧ ଧାତୁ)—୧ । ବାଧା ଦେବା—1. To hinder; to obstruct. ୨ । ରୋଧ କରା ନିବାରଣ କରିବା—2. To prevent. ୩ । ରୋଧ କରନା ନଗରକୁ ସୈନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଘେରିବା; ଅବରୋଧ କରିବା—3. To blockade or besiege a city. ୪ । (ଗତିକୁ) ଅଟକାଇବା—4. To restrain. ୫ । ଅବରଣ କରିବା—5. To cover.

Rodha karibā

ରୋଧନ—ଘ. ବ୍ରୀ. (ରୁଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଗୁରଅଡ଼େ ଘେରିକୁ କରିବା—1. Besieging or blockading a place. ୨ । ବାଧା ଦେବା; ଅଟକାଇବା—2. Obstructing; hindering; being an obstacle or hindrance. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ବୁଧ ଗ୍ରହ—3. The planet Mercury (M. W).

Rodhana

ରୋଧନୀୟ—ବ୍ରି. ବ୍ରୀ (ରୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଅବରୋଧ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be blockaded; capable of being besieged. ୨ । ଯାହା ବୁଜାଯିବ—2. To be shut or closed (M. W).

Rodhanīya

ରୋଧବତୀ—ସଂ. ବ୍ରୀ. (ରୋଧ=କୂଳ+ଅତ୍ରଅର୍ଥେ. ବତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଉତ୍କଳା; ନଦୀ—River.

Rodhabatī

ରୋଧ ବେଦୀ—ସଂ. ବ୍ରୀ (ରୋଧ+ବିଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ନଦୀ—River (M. W).

Rodha bedī

ରୋଧସ୍—ସଂ. ବ୍ରୀ—ରୋଧଃ ଦେଖ) Rodhah (See)

Rodhas

ରୋଧସ୍ଥ—ସଂ. ବ୍ରୀ. (ରୋଧ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—(ନଦ୍ୟାଦିର) ତୀରରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ବା ଅବସ୍ଥିତ—Standing or situated on the bank (M. W).

Rodhastha

ରୋଧା(ଧେ)ଇବା—ସଂ. ବ୍ରୀ—ରୋଧିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Rodhā(dhe)ibā The causative of Rodhibā. ରୋଧ କରାନା ରୋକବାନା

ରୋଧାର୍ହ—ସଂ. ବ୍ରୀ. (ରୋଧ+ଅର୍ହ=ଯୋଗ୍ୟ)—୧ । ଅଟକ ରଖିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—1. Fit to be restrained or obstructed. ୨ । ଅବରୋଧଯୋଗ୍ୟ—2. Fit to be besieged or blockaded. ୩ । ବାଧା ଦିଆ ଯିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—3. Preventible; fit to be prevented.

Rodhārha

ରୋଧି (ଧାତୁ)—ସଂ. (ରୁଧ୍ ଧାତୁ+ଣିଚ୍)—ରୁଦ୍ଧ କରାଇବା, ରୋଧାଇବା—To cause to be restrained.

Rodhi (root)

ରୋଧିତ—ସଂ. ବ୍ରୀ. (ରୁଧ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ+କର୍ମ. ତ)—୧। ଅବରୁଦ୍ଧ—1. Confined; ୨ । ଯାହାକୁ ବାଧା ଦିଆଯାଇ ଥାଏ—2. Restrained; obstructed. ୩। ଅବରୋଧିତ; ଘେରାଉ କରା ଯାଇଥିବା—3. Besieged; blockaded. ୪ । ଆବୃତ—4. Covered; shrouded.

Rodhita

ରୋଧିବା—ଦେ. ଉ (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ରୁଧ ଧାତୁ)—୧ । ଅଟକ କରିବା—ରୋଧା, ରୋଧ କରା 2. To obstruct. (ଉ—ଏକାଳେ ତାଙ୍କ ରୋଧ(କ)ନା ମାର୍ଜି ରୋଧିବୁ ନାହିଁ । ରାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।) ୩ । ଆବୃତ କରିବା—3. To cover. (ଉ—ଧୂଳରାଶି ଅଶ୍ୱ ଖୁରେ ଉଠି, ପ୍ରସର ବ୍ୟୋମ ରୋଧିଲା ଆକାଶେ । ମଧୁନାଥ, ମହାଯାତ୍ରା)

Rodhibā

ରୋଧିର—ତ୍ରା. ବ. (ସଂ. ରୁଧିର)—ଉତ୍ତୁ; ରୁଧିର; ଲହୁ—ରୁଧିର ରୋଧିର Blood.

Rodhira

ରୋଧୀ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ରୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—୧ । ରୋଧକାରୀ—1. Obstructing; besieging, ୨ । ଯେ ଅଟକ କରେ—2. Restraining. ୩ । ଯେ ଗତିକୁ ଅଟକାଏ—3. Barring another's motion. ୪ । (ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱର) ଅନ୍ୟ ନମ୍ର ସ୍ୱରକୁ ବୁଡ଼ାଇ ଦିଏ—4. (a sound) Drowning a lower sound (M. W).

Rodhī (ରୋଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୋଧୋବତୀ(ବା)—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ରୋଧସ୍+ବତ୍+ଈ; ବହୁବ୍ରୀହି, ରୋଧସ୍+ବତ୍+ଆ)—ନଦୀ—A river (M.W).

Rodhobatī (krā)

ରୋଧୋବପ୍ର(ପ୍ରା)—ସଂ. ବ—୧ । ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ନଦୀ—1. A rapid river (M. W). ୨ । ଯେଉଁ ନଦୀର ଗର୍ଭରେ ବହୁ ବଡ଼ସମାନ ଥାଏ—2. A river full of rapids.

Rodhobapra(prā)

ରୋଧ୍ୟ—ସଂ. ବ୍ରୀ. (ରୁଧ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ରୋଧନୀୟ (ଦେଖ) Rodhya Rodhanīya (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋଧ୍ର—ସଂ. ବି. (ରୁଧ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ, ରୋଧ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ର; ଯାହା ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାରକୁ ରୋଧ କରେ)—୧ । ଅପରାଧ—1. Guilt. ୨ । ପାପ—2. Sin. ୩ । (ରୁଧ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ର) ଲୋଧ୍ର (ଗଛ)—3. Symplocus Racemosa (tree); (M.W).

Rodhra

ରୋଧ୍ର ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ମହୁଆ ଗଛ—1. Bassia Latifolia (M. W). ୨ । ସର୍ପ ବିଶେଷ—2. A kind of snake (M. W).

Rodhra pushpa

ରୋଧ୍ର ପୁଷ୍ପିଣୀ—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଧାତକୀ ବୃକ୍ଷ (ଦେଶ) Woodfordia Floribunda (tree); Grislea Tomentosa (M. W).

Rodhra pushpiṇī

ରୋନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରାଉଣ୍ଡ୍)—ରୁନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—Rund etc (See)

Rond (etc)

ରୋପ—ସ. ବି (ରୁହ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ରୋପଣ—1. Planting. ୨ । ଛିଦ୍ର; ଗର୍ତ୍ତ—2. Hole; fissure. ୩ । (ରୁଜ୍ ଧାତୁ=ସୂଚ୍ଛିତ ଦେବା+କରଣ ଅ)—ବାଣ; ଶର—3. Arrow. [ଉ—ଯଯାତେ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କୁ ଧୁଆଁ ଇଲେ, କୋପ କରିଣ ରୋପ ଅସାଧ ଉଲ୍ଲଲେ । କୃତ୍ତିସିଂଡ. ମଦ୍ଦାଭ୍ୟଉଡ. ଦ୍ରୋଣ ।]

Ropa

ସ. ବଣ (ରୁପ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯାହା ଗୋଳାଇ ଦଏ; ଯାହା ଯନାଳ ଦଏ—Confusing; disturbing (M. W. & W)

ରୋପକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରୁହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ରୋପି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ରୋପଣକାରୀ—Planting. ସ. ବ (ରୋପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । କୃଷକ—1. Planter. ୨ । ଧାତୁର ବଟକର୍ମ ବା ମୁଦ୍ରା—2. Aweight of metal or coin (M.W.). [ଉ—ଏହା ଏକ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଓଜନର ୭୦ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ ।] ୩ । ଗଛ ରୋପିବା ବ୍ୟକ୍ତି—3. Transplanter of plants or seedlings. ୪ । ମଞ୍ଜ ବୁଣାଳ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A sower of seeds.

Ropaka

ରୋପଡ଼—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ମୃଗୟା ସମୟରେ ଶିକାରୀଯାଏ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଘେରି ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଶିକାରୀଯାଏ ପାଖକୁ ପଳାଇବା—Beating of the jungle for driving the beasts to the hunter.

Roparda

ରୋପଣ—ସ. ବି (ରୁହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ରୋପି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଗଛ ପୋତିବା—1. Planting of trees. ୨ । ଭୂମିରେ ବାଡ଼ଆଦି ପୋତି ଠିଆ କରାଇବା—2. Fixing of a stake on the ground; erecting; raising (M. W.) ୩ । ଚଳ ରୋପିବା—3. Planting of seedlings, transplanting. ୪ । ବୀଜ ବପନ; ମଞ୍ଜିବୁଣା—4. Sowing of seeds. ୫ । ସ୍ଥାପନ—5. Placing; setting up. ୬ । ମୁଗ୍ଧ କରିବା—6. Fascinating; charming. ୭ । (+କର୍ମ. ଅଞ୍ଜନ)—ଆଖିରେ ଘୋଳିବା ଅଞ୍ଜନ ବିଶେଷ—7. Collyrium. ୮ । (+ଭାବ. ଅନ)—କ୍ଷତଆଦିକୁ ଶୁଖାଇବା-8. The act of healing wounds or sores. ୯ । (+କରଣ.ଅ)—କ୍ଷତରେ ମାଂସ ପୂରି ଆସିବା ଔଷଧାଦି ପ୍ରୟୋଗ—9. Healing application. ୧୦ । (+କର୍ମ. ଅନ)—ଶର; ବାଣ—10. Arrow (M. W.

Ropaṇa

ରୋପଣ କରିବା—ଦେ. କି (ସ. ରୁହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ରୋପି ଧାତୁ)—୧ । ଗଛଆଦି ପୋତିବା—1 To plant. ୨ । ରୋପଣ କରାଇବା—2. To transplant.

Ropaṇa karibā

रोपण करना, रोपना

ରୋପଣକାରୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ରୋପଣ କରେ—(ରୋପଣକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Planting:

Ropaṇakāri

ରୋପଣୀୟ—ସ. ବଣ (ରୁହ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଭୂମିରେ ପୋତାଯିବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be planted or erected. ୨ । ଯାହା ବୁଣାଯିବାର ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit to be sown. ୩ । ଘାଆଆଦିରେ ମାଂସ କଅଁଳିବା ପାଇ ଲେପ (ଦ୍ରବ୍ୟ—) 3 Useful for healing or cicatrising (M.W)

Ropaṇīya

ରୋପୟିତା—ସ.ବଣ.ପୁଂ(ରୋପିଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ତୃ)—ଯେ ରୋପଣ କରେ; ରୋପଣକାରୀ (ରୋପଣର ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଅର୍ଥ ଦେଖ)—(ରୋପୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Transplanting; sowing; erecting; healing. ସ. ବ. ପୁଂ—ରୁଆଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—A planter (M W)

Ropayitā

ରୋପାଇବା—ଦେ.କି (ସ.ରୋପି ଧାତୁ)—୧। ରୋପିବା କିମ୍ବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—1. To cause to be planted. [ଉ—ରୋପୀନ—ରୋପଣ କରାଇବା, ପ୍ରେମ-ଗାଦଘ ରୋପାଇବ । ଉଜ୍ଜ. ରୋପବାନା ପ୍ରେମସ୍ୱଧାନଥ୍ଥ ।] ୨ । ରୁଆଇବା—2 To cause to be transplanted.

Ropāibā

ରୋପିତ—ସ. ବଣ (ରୁହ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ+କର୍ମ, ତ)—୧ । କୃତ-ରୋପଣ; ପୋତା ହୋଇଥିବା—1. Planted. ୨ । ଆରୋପିତ—2. Set; fixed. ୩ । ଅର୍ପିତ—3. Entrusted. ୪ । ଯାହା ବଢ଼ିବାର ଉପାୟ କରା ଯାଇଥାଏ; ଥବାଦ କରା ଯାଇଥିବା—4. Caused to grow; raised (as a crop) (M.W) ୫ । ଯେଉଁ ଶରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଡ଼କୁ ପ୍ରଯୁକ୍ତ କରା ଯାଇଥାଏ—5. Directed; aimed (as an arrow)(M.W) ୬ । ଅଳଙ୍କାର ଅଦରେ ବସା ଯାଇଥିବା; ଖଚିତ—6. Set (as a jewel) (M.W).

Ropita

ରୋପିବା—ଦେ. କି—(ସ. ରୁହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍; ରୋପି ଧାତୁ)—ରୋପଣ କରିବା [ଦେଶ] ରୋପା रोपना (See) [ଉ—ଉତ୍ତର ଦାଢ଼ି ପୁଣି ରୋପ, ପୂଷାର ଦନ୍ତ ପାଟି ଥାଅ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

Ropaṇa karibā

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋପୀ—ସ. ବ. ଓ ବଣ. [ପୁ]—[ରୁହ ଧାତୁ ଣିଚ=ରୋପି ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ]—ରୋପୟିତା [ଦେଖ]—[ସ୍ତ୍ରୀପିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Ropayitā (See)

ରୋପ୍ୟ—ସ. ବଣ.—(ରୁହ ଧାତୁ ଣିଚ; ରୋପି ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—Ropya ରୋପଣୀୟ—Fit to be transplanted, raised, erected or healed etc.

ରୋପ୍ୟାଉରୋ(ରୌ)ପ୍ୟ—ସ. ବ.—ଏକ କାର ଶାଳ ଧାନ୍ୟ; ରୁଆ Ropyāuti ro(rau)pya ଦୋଇ ଉପୁନ୍ନ କରିଯାଇ ଥିବା ଶାରଦ ଧାନ; ରୁଆ ଶାରଦ ଧାନ—Winter paddy grown by transplanting seedlings. [ଦ୍ର—ବ୍ରଜବାସୀଙ୍କ ମତରେ ଏହା ଲଘୁ, ଶୀଘ୍ରପାକ, ଗୁଣୋତ୍ତର, ଅବାପ୍ତା, ୬ ଷଡ଼ରସ, ବଳକାରକ ଓ ମୂତ୍ର ବର୍ଦ୍ଧନ ଅଟେ । ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ରୋବ[ବୁ]କାରୀ—ବୈଦେ. ବ.—(ଫା. ରୋବ୍‌କାର୍)—ରୁବକାରୀ Rob(bu)kārī [ଦେଖ] Rubakārī (See) [ଦ୍ର—ହାକିମଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ସେରସ୍ତାଦାର ରୋବକାର୍ ଲେଖି କାମ କଲେ । ଫକରମୋଦ୍ଦନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]

ରୋବଣ—ବୈଦେ. ବ.—[ଫା. ରୌଗନ୍)—୧ । ରୋଗନ୍ (ଦେଖ) Robaṇa ରୋଗନ ରୋଗନ 1. Rogan [See]

୨ । ଲୁଣାରେ ତେଲ ମିଶାଯାଇ ଲଗା ଯିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଦ୍ରବ ପଦାର୍ଥ—2. Copal varnish; country. varnish. [ଦ୍ର—ଚଣ ଉପରେ ଲୁଣ ବାହାରିବା ପାଇଁ ଏହାକୁ ବୋଳନ୍ତି ।]

ରୋବ(ବୁ)ଣା—ପ୍ରାଦେ. [ଗଞ୍ଜାମ ବ.—ରୁବଣା (ଦେଖ) Roba(bu)ṇā Rubaṇā (See)

ରୋବ(ବୁ)ଣା ଗୁଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ.—(ଗଞ୍ଜାମ) ବ.—ରୁବୁଣାଗୁଡ଼ା (ଦେଖ) Roba (bu)ṇā gurḍā Rubāṇāgurḍā (See)

ରୋବା—ପ୍ରାଦେ. (ବସୁର) କ୍ରି.—(ଭୁଲ. ହି. ରୋନା) -କାନ୍ଦିବା— Robā To cry; to weep.

ରୋମ୍—ଦେ. ବ.—(ସ. ରୋମ, ରୋମକ; ଇଂ. ରୋମ୍)—୧ । Rom ରୋମ ରୋମ ଇଟାଲିର ପ୍ରଧାନ ନଗର—1. The city of Rome in Italy. [ଦ୍ର—ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ରୋମାନ୍ କାଥଲିକ୍ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମଯାଜକ ପୋପ୍‌ଙ୍କର ମଧ୍ୟ ରାଜଧାନୀ ।] ୨ । ପ୍ରାଚୀନ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ—2. The ancient Roman empire.

ରୋମ—ସ. ବ.—(ରୁ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମନ୍=ରୋମନ୍, Roma ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ଲୋମ; ଜୀବଦେହର କ୍ଷୁଦ୍ର କେଶ- [ରୁମ—ଦେଶଜରୂପ] 1. Fur. ୨ । ପଶମ; ପଶୁ ଲୋମ— 2. Wool. ୩ । ଜଳ—3. Water. ୪ । (ରୁ+ପୃତ୍ ଅବଦ୍ଧିତ)—ଗର୍ତ୍ତ—4. Hole; cavity. (M. W.) ୫ । ଜଳ—5. Water (M. W)

୬ । (ନାମ) ରୋମ ନଗର—

6. The city of Rome.

ଦେ. ବ.—ରୋମ ପରିମିତ ଓଷାଟ—

Hair breadth.

ରୋମ ଉଖା(ପା)ଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ. ରୋମନ୍+ଉତ୍ପାଟନ)—Roma ukhā(pā)ṛdibā ୧ । ଶରୀରରୁ ଲୋମ ଉତ୍ପାଟନ ଲୋମ ଉଖଡାନ କରିବା—1. To uproot the hairs of the body. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଦେହରୁ ଲୋମ ଉତ୍ପାଟନ କଲେ କଷ୍ଟ ହୁଏ ବୋଲି)—କଷ୍ଟ ଦେବା —2. (figurative) To torment. ୩ । ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା—3. (figurative) To injure a person.

ରୋମ ଉଖୁ(ପୁ)ଡ଼ିବା—ଦେ. ବ.—(ସ. ରୋମନ୍+ଉତ୍ପାଟନ)—Roma ukhu(pu)ṛdibā ଦେହରୁ ଲୋମ ଉତ୍ପାଟନ ହେବା; ଲୋମ ଉପାଡାଯାଏଥିବା ରୋମୋଦ୍ଗମ—The coming out of the hairs of the skin.

ରୋମ ଉଠିବା—ଦେ. ବ.—ଦେହରେ ଲୋମ କଅଁଳିବା— Roma uṭhibā The growing of the hairs on the skin.

ରୋମ ଉଠିଯିବା—ଦେ. ବ—ଦେହରୁ ଲୋମ ଉପୁଡ଼ିଯିବା; ରୋମ ଉତ୍ପାଟିତ ହେବା (ଦେଖ)—Roma uṭhijibā ରୋମଉଠେଯାଓଥା ରୋଆଁଉଠଜାନା ukhuṛdibā (See).

ରୋମକ—ସ. ବ (ରୋମ+କ)—୧ । ପ୍ରାଚୀନ ରୋମ ନଗର— Romaka 1. The ancient city of Rome.

୨ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ—2. Ancient Greece. [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ରୋମ, ଗ୍ରୀସ୍, ଭୂରସ୍କ ଆଦ ଦେଶକୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ରୋମକ ନାମରେ ଡାକୁଥିଲେ ।] ୩ । ରୋମ ନଗର ଅଧିବାସୀ—3. A Roman. ୪ । (ରୁମାବତ୍ତା ନଦୀରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବାରୁ) ସରଳ ଲବଣ; ଗାଂଶୁ ଲବଣ; ଶାମ୍ଭର ଲବଣ—4. A kind of lake-salt from the Sambhar lake of Rajputana. ୫ । ଅସ୍ଥିସ୍ଥାନ୍ତ୍ରମଣି—5. A kind of gem. ୬ । ଜ୍ୟୋତିଷର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ— 6, Name of an ancient Aryan astronomical treatise. ୭ । (ନାମ) ରୋମକସିଦ୍ଧାନ୍ତର ସଙ୍କଳୟିତା—7, Name of an ancient astronomer (M. W).

ରୋମ କର୍ଣ୍ଣକ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ରୋମ+କର୍ଣ୍ଣ+କ)— Roma karṇṇaka ଠୋଲୁଆ—Hare (M. W.)

ରୋମକ ଲବଣ—ସ. ବ—ଶାମ୍ଭର ଲବଣ—Lake-salt from Romaka labaṇa the salt lakes of Ajmere.

ରୋମ କୂପ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ଲୋମକୂପ; ଦେହର ଚର୍ମ ଉପରେ Roma kūpa ଲୋମ ଉଠିବା ସ୍ଥାନର ଗର୍ତ୍ତ—Pores of (ରୋମଗର୍ତ୍ତ, ରୋମବିବର, ରୋମରନ୍ଧ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) the skin.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋମକେ—ଦେ. କି. ବ୍ୟ—ପ୍ରତି ରୋମରେ—To every fur Romake of body. [ଉ—ରୋମକେ କାଣ୍ଡେ କାଣ୍ଡେ ପ୍ରତିନୋମେ **हरेकरोंआँमें** ବ୍ୟବହାର ଶର—ଅଞ୍ଜ ।]

ରୋମଗୁଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ଗୟର— Romaguchchha(tsa) 1. The tail of the Yak (ରୋମକେଶର—ଅନ୍ୟରୂପ) used as a fan. ୨ । କେଶଗୁଚ୍ଛ· 2. Tuft of hair.

ରୋମଜ—ସ. ବ୍ୟ (ରୋମ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ପଶୁ ଲୋମରୁ Romaja ଜାତ; ଲୋମଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ; ପଶମୀ; ଲୋମନିର୍ମିତ— Woolen. ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଲୁଗା—A kind of cloth (M. W)

ରୋମ ଟ(ଟା)ଙ୍କୁରିବା—ଦେ. ବ. (ସ ରୋମ+ଟଙ୍କୁର)—ଦେହ ପୁଲକ Roma ṭa(ṭa)ṅkuribā ଉଠିବା; ରୋମାଞ୍ଚ ରୋମହର୍ଷ— ଗାତ୍ରେ କାଁଟାଦିଅେଉଠା **रेङ्गटेखडाहोंना** The standing of

ରୋମ ଟଙ୍କୁରତ ହେବା
ରୋମ ଟାଙ୍କୁରେଇବା
ରୋମଟାଙ୍କ(ଙ୍କୁ)ରିବା
ରୋମଟାଙ୍କୁ(ଙ୍କୁ)ରଉଠିବା
} ଅନ୍ୟରୂପ—

the hairs on ends (through extreme fear, wonder, paroxyam of devotion; horripilation; the bristling of the hair of the body.

ରୋମ ଟାଙ୍କୁ(ଙ୍ଗୁ)ରା—ଦେ. ବ—ରୋମାଞ୍ଚ; ରୋମହର୍ଷ— Roma ṭaṅku(ṅgu)rā Horripilation. ଦେ. ବ୍ୟ—ରୋମାଞ୍ଚିତ ରୋମହର୍ଷିତ—Horripilated. ଦେ. ବ୍ୟ—ରୋମାଞ୍ଚ ଉତ୍ପାଦକ—Thrilling; causing the hair to bristle.

ରୋମ ନୁ(ଲୁ)ଚିବା ବେଳ—ଦେ. ବ—ମଧ୍ୟାହ୍ନସନ୍ଧ୍ୟା; ଯେଉଁ ସମୟରେ Roma nu(lu)chibā bela ଅନ୍ଧାର ଯୋଗୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରର ଲୋମଦେଖାନାଯାଏନା **रेआँनदीखाना** ଲୋମ ଦେଖା ପଡ଼େ ନାହିଁ— Dusk (literally, the time when the hair of the body is not visible).

ରୋମନ୍ଥ—ସ. ବ (ରୋଗ+ସଥ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ଘଞ୍ ଅ)— Romantha ଜଖାଉଜ; ଏହା କରିବାଦ୍ୱାରା ପଶୁମାନଙ୍କର ଗାଣ୍ଡ ଜାଓରକାଟା, ପାଇଜକାରା **पागुर, जुगाली** ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧିହେବାରୁ (ରୋମନ୍ଥନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୋଗମାନ ନଷ୍ଟ ହୁଏ)—୧ । ଉଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣ ଚର୍ବଣ; ଘାଣ୍ଟୁଳକରିବା; ଗୋରୁ ଆଦି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଚିଲଥିବା ଖାଦ୍ୟକୁ ପୁଣି ଘାଣ୍ଟିକୁ କାଢ଼ିଆଣି ଚୋବାଇବା କିମ୍ବା—1. Ruminating; chewing the cud. ୨ । ଘାଳ ଅଦି ଗିଳି ନ ଦେଇ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଚୋବାଇବା- 2. Chewing (of betel) (M. W.) ୩ । ଦୋହ୍ରାଇବା; ଏକ କଥାର ବାରମ୍ବାର କଥନ— 3, Frequent repetition (M. W.)

ରୋମନ୍ଥ(ନ୍ଥି)କ—ସ. ବ୍ୟ. ଓ ବ. ପୁଂ·—(ରୋମନ୍ଥ+କର୍ତ୍ତୃ. କ) – ଯେଉଁ Romantha(nthi)ka ଜନ୍ତୁମାନେ ଘାଣ୍ଟୁଳ କରନ୍ତି — (ରୋମନ୍ଥକାସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) Ruminant; a ruminating animal.

ରୋମନ୍ଥ କରିବା—ଦେ. କି.—ଘାଣ୍ଟୁଳ କରିବା— Romantha karibā To ruminate; to chew the cud ପାଇଜ କାଟା **रोमन्थ (जुगाली)करना, पागुरकरना** [ରୋମନ୍ଥନ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୋମନ୍ୱାନ୍—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ—(ରୋମନ୍+ବତ୍, ରୋମନ୍ୱତ୍; ୧ମା. ୧ବ.) Romanwān ରୋମଶ—Hairy (M. W,)

ରୋମ ପୁଲକ—ସ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋମହର୍ଷ (ଦେଖ)— Roma pulaka Roma harsha (See)

ରୋମ ବଙ୍କା କରିବା—ଦେ. କି.—(ସ· ରୋମନ୍ ବଙ୍କ)—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) Roma baṅkā karibā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଲୋମ ବାଙ୍କା କରନା **रआँ बाङ्का करना** ଅପ୍ରାପ୍ତ କରିବା ବା ଅକଷ୍ଟ [ରୋମ ବଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଘଟାଇବା —To do the [ରୋମବଙ୍କା ଦେବା—ବିଶେଷ୍ୟ] slightest injury to a person; to slightly touch a person's body.

ରୋମ ବଦ୍ଧ—ସ· ବ୍ୟ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲୋମ ବା ପଶମରେ ବୁଣା— Roma baddha Woven with hair or wool (M. W.)

ରୋମ ବନ୍ଧ—ସ. ବ—ଲୋମ ବା ପଶମରେ ବୁଣା ହେବା ଲୁଗାର ବେଦ- Roma bandha Hair texture; woolen texture. (M. W.)

ରୋମବାନ୍—ସ· ବ୍ୟ. ପୁଂ—(ରୋମ+ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ.)— Romabān ରୋମଶ—Furry; hairy. [ରୋମବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରୋମ ବିକାର—ସ. ବ·—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋମାଞ୍ଚ (ଦେଖ) Roma bikāra Romāñcha (See) [ରୋମ ବିକିୟା, ରୋମବୈବର୍ଣ୍ଣ, ରୋମ ସଂପ୍ଲବନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୋମ ବିଧ୍ୱଂସ—ସ. ବ —(ରୋମ+ବ+ଧ୍ୱଂସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— Roma bidhwansa ଉକୁଣି—Louse (M. W.)

ରୋମ ଭୂମି—ସ. ବ·—[୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ଚର୍ମ, ଚମ; ଚମଡ଼ା— Roma bhūmi [ରୋମ ଭୂ—ଅନ୍ୟରୂପ] Skin.

ରୋମମୂର୍ଦ୍ଧା—ସ. ବ୍ୟ.—(ବହୁବ୍ରୀ; ରୋମନ+ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Romamūrddhā ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ ସାକ ଲୋମରେ ଆବୃତ— Covered with hair or down on the head (M. W.)

ରୋମ ରତ(ସ)ସାର—ସ. ବ —ପେଟ—The belly (M. W.) Roma rata(sa)sāra [ରୋମରତ ସାର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୋମ ରାଜି(ଜୀ)—ସ· ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରୋମସମୂହ; Roma rāji(jī) ରୋମର ଧାଡ଼—1. A line or row of

ରୋମଲତା
ରୋମଲତିକା
ରୋମ ଶ୍ରେଣୀ
} —ଅନ୍ୟରୂପ

furs. [ଯଥା—ନାଭ ଉପରୁ ହୃଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଥିବା ରୋମରେଖା, ଅଙ୍ଗିର ଭ୍ରୂଲତା)—୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଯୌବନାବସ୍ଥାରେ ନାଭ ଉପରୁ ହୃଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଥିବା ଲୋମ ରେଖା—2. A streak of hair on the

Digitized by srujanika@gmail.com

abdomen of women just above the navel (indicating puberty) (M. W).

ରୋମରାଜି(ଜୀ) ପଥ—ସଂ. ବ.—[ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍] —କଟି; ଅଙ୍କା— Roma rāji (jī) patha The waist (M.W)

ରୋମଶ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ରୋମନ୍+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଶ)—୧। Romaśa ବହୁଶବ ଲୋମଯୁକ୍ତ; ରୋମ ବଶିଷ୍ଟ; ରୁମା—[ରୋମଶା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Furry; hairy; wooly. ୨। ଲୋମବହୁଳ—2. Shaggy. ସଂ. ବ—୧। ମେଷ; ମେଣ୍ଢା—1. Sheep. ୨। ଶୂକର; ଘୁଷୁର—2. Hog. ୩। ଦଗ୍ଧା ବୃକ୍ଷ; ଜଦରୀକା—3. Name of a medicinal plant.

ରୋମଶ କନ୍ଦ—ସଂ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ) ପିଣ୍ଡାଳୁ; ପିଣ୍ଡ ଅଳୁ— Romaśa kanda A kind of yam.

ରୋମଶ ଫଳ—ସଂ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ) ଭେଣ୍ଡି ଶ; ଭେଣ୍ଡି— Romaśa phala Lady's finger (fruit and plant);

ରୋମଶା—ସଂ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ) ଦଗ୍ଧା ବା ଜଦଗ୍ଧିକା ନାମକ ଔଷଧ Romaśā ଗୁଲୁ; କଣ୍ଟକାଳୀ ?; ଅଳର୍କପତ୍ରି ?—Name of a medicinal plant; Solanum Xantho carpum ?. ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—(ରୋମଶ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ରୋମଶର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; ଅତିଶୟ ରୋମଯୁକ୍ତା—Very wooly or hairy (female).

ରୋମ ଶାତନ—ସଂ. ବ—ଲୋମନାଶକ ଦ୍ରବ୍ୟ; ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ଦେହରୁ ଲୋମମାନ ଝଡାଇ ଦିଏ—A depilatory for removing the hair ସଂ. ବିଣ—ଲୋମ-ନାଶକ—Depilatory.

ରୋମଶୁକ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ସୁଗନ୍ଧିଶେଯୁକ; ଏକପ୍ରକାର ଗନ୍ଧିଅନା ଗୁଳ୍ମ—Name of a fragrant medicinal plant.

ରୋମସୂଚୀ—ସ. ବ—୧। ଝିଙ୍କ କାଠି—1. The quills of the Romasūchī porcupine (M. W.). ୨। ମୁଣ୍ଡର ଗୋଳକାଠି—2. Hair-pin (M.W.).

ରୋମ ହରଷ—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ)—ରୋମ ହର୍ଷ (ଦେଖ)— Roma harasha Roma harsha (See)

[ଉ—ରୋମ ହରଷେ ତନୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ରେମ ଅଶ୍ରୁ ଗଲେ ଲୋଚନ। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।]

ରୋମ ହରଷଣ—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ରୋମ ହର୍ଷଣ)— Roma harashaṇa ରୋମ ହର୍ଷଣ ୨ (ଦେଖ)— ରୋମହରଷଣ Roma harshaṇa 2 (See) [ଉ—ରୋମ ହରଷଣର ଯୁତ, ବ୍ୟାସମୁନଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପୁରା। ପ୍ରାତୀ. ଜର୍ଜୁଣମାହାତ୍ମ୍ୟ।]

ରୋମ ହର୍ଷ—ସଂ. ବ (ରୋମ+ହୃଷ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—ରୋମାଞ୍ଚ; Roma harsha ରୋମ ଝାଙ୍କୁରିବା—The bristling of (ରୋମ ହର୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) the hairs through excessive fear or joy or wonder; the standing of the hairs of the body on end; horripilation; thrill.

ରୋମ ହର୍ଷକ—ସଂ. ବିଣ (ରୋମ+ହୃଷ୍ ଧାତୁ+ଣ୍ୱୁଲ୍. ଅକ)— Roma harshaka ୧। ଯାହା ରୋମାଞ୍ଚ ଜାତ କରେ— ରୋମହର୍ଷଣକ, ରୋମହର୍ଷଣକାରୀ } ଅନ୍ୟରୂପ 1. Making the hairs of the body bristle or stand on end; thrilling. ୨। ଅତି ଭୟଙ୍କର—2. Horrible; terrific. ୩। ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ—3. Astonishing. ୪। ଅତି ଭକ୍ତିଜନକ —4. Producing paroxysm of devotion

ରୋମ ହର୍ଷଣ—ସଂ. ବ—୧। (ରୋମ+ହୃଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ) Roma harshaṇa ୧। ରୋମହର୍ଷ (ଦେଖ)—1. Roma harsha (See) ୨। ଲୋମ ହର୍ଷଣ ୨ (ଦେଖ) —2. Loma harshaṇa 2 (See) ୩। ସୂତ୍ରଧାର—3. Stage manager. ୪। ବଢେଇ— 4. Carpenter. ୫। ବାଡ଼ାଡ଼ାଗଛ—5. Terminallia Bellerica (M. W.) ସଂ. ବିଣ (+ଘଞ୍. ଅନ)—ରୋମ ହର୍ଷକ (ଦେଖ)— Roma harshaka (See)

ରୋମ ହର୍ଷଣ(କ) ବ୍ୟାପାର—ସ.ବ—ଲୋମ ହର୍ଷଣ ବ୍ୟାପାର (ଦେଖ) Roma harshaṇa(ka) byāpāra Loma harshaṇa byāpāra (See)

ରୋମ ହର୍ଷଣ କାଣ୍ଡ, ରୋମ ହର୍ଷଣ ଘଟନା } ଅନ୍ୟରୂପ

ରୋମ ହର୍ଷିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରୋମହର୍ଷ+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ ଇତ) Roma harshita —ହୃଷ୍ଟରୋମା; ଯାହାର ରୋମାଞ୍ଚ ହୋଇ-(ରୋମହର୍ଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଛି—Thrilled with joy or terror.

ରୋମା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ରୋମଶ)—ରୋମଶ (ଦେଖ)— Romā ଝାଉରା ନୋମଶ Romaśa (See) (ରୋମୀ ରୋମେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରୋମିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋମାଙ୍କୁର—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଭୟରେ ବା ହର୍ଷରେ ଠିଆ Romāṅkura ହୋଇଥିବା ରୋମ—Bristling hair of the body (M. W.).

ରୋମାଞ୍ଚ—ସଂ. ବ (ରୋମ+ଅନଚ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ. ଅ) Romāñcha —୧। ରୋମ ଝାଙ୍କୁରି ଉଠିବା; ପୁଲକ; ହର୍ଷାଦି, ଭକ୍ତି ବା ଭୟାଦି ହେତୁ ଶରୀରରେ ରୋମର ଉଦ୍‌ଗମ—1. The bristling of the hairs of the body paroxyson of horror, wonder or devotion; a thrill of the hair. ୨। ଉଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କଠାରେ ଲବ୍ଧିତ ଅଷ୍ଟଦଶା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ଅବସ୍ଥା—2. One of the eight stages of unsatiated lovers. [ଉ—ଉଜ୍ଜ 'କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁଦ୍ଧା' ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତର ୨୨ଶ ପଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଠାରୁ ୬୯ଶ ପଦରେ ପ୍ରେମିକା ନାୟିକାର ଅଷ୍ଟଦଶା ବା ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବିକାରର ଉଦ୍ଦେଶ କରଯଇଛନ୍ତି । ଅଷ୍ଟ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବିକାର । ଯଥା—୧ । ସ୍ତମ୍ଭ, ୨ । ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ, ୩ । ରୋମାଞ୍ଚ ୪ । କମ୍ପ, ୫ । ସ୍ୱେଦ, ୬ । ଅଶ୍ରୁ ; ୭ । ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ, ୮ । ପ୍ରଲୟ । ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବିକାର ଭଲେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ରୋମାଞ୍ଚିକା – ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ରୁଦନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ (ଦେଖ)—
Romāñchikā Rudanti bṛuksha (See)

ରୋମାଞ୍ଚିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରୋମାଞ୍ଚ + ସଂ. କ୍ତ ଅର୍ଥରେ ଇତ)
Romāñchita —ପୁଲକିତ; ରୋମାଞ୍ଚଯୁକ୍ତ—With
(ରୋମାଞ୍ଚୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) the hairs standing on the
(ରୋମାଞ୍ଚତା, ରୋମାଞ୍ଚତ୍ୱ - ସ୍ତ୍ରୀ) ends; with hairs bristling; having the hairs of the body erect or thrilling with joy or wonder.

ରୋମାଞ୍ଚିତ ତନୁ – ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) – ଯାହାର ଦେହ ପୁଲକିତ
Romāñchita tanu ହୋଇଥାଏ—Having the body
bristling; with hairs thrilled; thrilled through fear etc. ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ପ୍ରୋମାଞ୍ଚଯୁକ୍ତ ଦେହ—Thrilled body.

ରୋମାଞ୍ଚିବା – ଦେ. କ୍ରି—ରୋମ ଟାଙ୍କୁରିବା—The standing the
Romāñchibā hairs on ends; thrilling.
ରୋମାଞ୍ଚ ହଓୟା (ଉ—ମିଉଣି । ଶୁଣି ରୋମାଞ୍ଚିଲି, ମୋ ମନ
रोमांच होना ଜାଣି ରହୁର—ଶିରୋମଣି ଜଘନ୍ଦୁଁ, ଶିଥିଳ କରଇ
ବସନ । ପ୍ରାରୀ. ରସବାରଣ୍ଟ ।)
ଦେ.କି (ଦେହ) ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେବ—(the body)
To be thrilled.

ରୋମାନ୍ – ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ. ରୋମାନ୍)—ରୋମ ଦେଶୀୟ—
Romān ରୋମ୍ୟାନ **रोमैन** Roman.

ରୋମାନ୍ କାଥଲିକ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରୋମାନ୍ କାଥଲିକ୍)—
Romān kāthalik ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ମାନଙ୍କର ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷ—
ରୋମ୍ୟାନ କାଥଲିକ The Roman Catholic sect of the
रोमैन कैथलिक Christians; the Romish church.
[ଦ୍ର—ଏମାନେ ରୋମ ନଗରରେ ବାସ କରୁଥିବା ଧର୍ମ-ଯାଜକ ପୋପ୍ (Pope) ଙ୍କ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ଏବଂ ଯିଶୁ ଓ ଯୁମାସ୍ୱ ମେସ୍ତଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି ।]

ରୋମାବଳି—ସ. ବି (ଏକ୍ଟୀ ଇତ୍) – ରୋମରାଜି (ଦେଖ)
Romābali Romarāji (See)
[ରୋମାଳ(ଳୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୋମାଳ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ରୋମନ୍) – ରୁମା; ରୋମଶ—
Romāla ଲୋମଶ ଲୋମଯୁକ୍ତ ଲୋମଶ ଲୋମଯୁକ୍ତ Furry; hairy.
(ରୋମାଳଥ—ଅନ୍ୟ ବିଣରୂପ) ବୈଦେ. ବି—ରୋମାଳ୍ (ଦେଖ)—
(ରୋମାଳୀ, ରୋମାଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଣ) Romāla (See)

ରୋମାଲ—ବୈଦେ. ବି—ରୁମାଲ (ଦେଖ)
Romāla ରୁମାଲ ରूମାल Rumāla (See)

(ଉ—ଥରେ ଥରେ ଦୃଷି ସାଢ଼େଖ ଠାଣିରେ । ଗୋଇଇ ବଦନ ରୋମାଲ କାନ୍ଧରେ । ରାଧାନାଥ. ଦରବାର ।)

ରୋମାଳୁ—ସ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ) (ରୋମଯୁକ୍ତ ଅଳୁ; ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମ-
Romāḷu ଧାରୟ) – ପିଣ୍ଡାଳୁ—Yam; Dioscorea
Globosa.

ରୋମ୍ୟ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରୋମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to
Romīya Rome; Roman. ୨ । ରୋମ ଦେଶୀୟ—
ରୋମୀୟ **रोमीय** 2. Belonging to the country of Rome.

ରୋମ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—ଦେ. ବି—ରୋମାନ୍ କାଥଲିକ୍ (ଦେଖ)
Romīya sampradāya Romān kāthalik (See)
ରୋମୀୟ ସଂପ୍ରଦାୟ **रोमीय सम्प्रदाय**

ରୋମେ—ଦେ. ଅ—ରୁମେ (ଦେଖ)
Rome ଏକ ଲୋମଓ **एक रोआँभी** Rume (See)

ରୋମୋଦ୍ଗତ—ସ. ବିଣ—ରୋମାଞ୍ଚିତ (ଦେଖ)
Romodgata Romāñchita (See)
(ରୋମୋଦ୍ଭିନ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋମୋଦ୍ଗମ—ସ. ବି—ରୋମାଞ୍ଚ (ଦେଖ)
Romodgama Romāñcha (See)
(ରୋମୋଦ୍ଭେଦ, ରୋମୋତ୍ପାତ —ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋରବଣ—ସ. ବି (ରୁ ଧାତୁ ଯଙ୍ ଲୁଗନ୍ତ = ରୋରୁ ଧାତୁ + ଭାବ.
Rorabaṇa ଅନ)—ଭୟଙ୍କର ଗର୍ଜନ—Loud roaring;
bellowing (M. W).

ରୋରୁଦା—ସ. ବି (ରୁଦ ଧାତୁ ଯଙ୍ ଲୁଗନ୍ତ = ରୋରୁଦ୍ ଧାତୁ + ଭାବ.
Rorudā ଅ + ଆ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ କାନ୍ଦଣା; କାନ୍ଥୁନା—Violent
or excessive weeping (Apte).

ରୋରୁଦାବାନ୍—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୋରୁଦା + ବତ୍ତ ; ୧ମା. ୧ବ)—
Rorudābān କାନ୍ଥୁନ କର କାନ୍ଦୁଥିବା—Weeping vio-
(ରୋରୁଦାବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) lently (M. W. Apte).

ରୋରୁଦ୍ୟମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରୁଦ୍ ଧାତୁ ଯଙ୍ ଲୁଗନ୍ତ [ବାରଂବାର]
Rorudyamāna ରୋରୁଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ । ଅତ୍ୟ
(ରୋରୁଦ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ କାନ୍ଦୁଥିବା—1. Weeping
loudly. ୨ । କାନ୍ଥୁନ କର କାନ୍ଦୁଥିବା—2. Lamenting bitterly; bewailing.

ରୋଲ୍(ଲ)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ରୋଲର୍; ରୁଲର୍)—୧ । ଗୋଲ
Rol(l) ଠେଙ୍ଗୁଣୀ—1. A baton. ୨ । କାଠଜ ଉପରେ
ରୁଲ ଘାର ଚଳାଇବାର ଦଣ୍ଡାକାର ଗୋଲ ଠେଙ୍ଗୁଣି—
रोल, रूल 2. A ruler.

ରୋଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ରୋଲ୍) – ୧ । ସ୍କୁଲରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର
Rol ଉପସ୍ଥାନ ଖୁସୁରା ବା ହାଜରା ବହି—1. Attendance
रोल roll of students in a school; attendance register. ୨ । ସ୍କୁଲ ଆଦରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥାନ ବା ହାଜରା—2. Attendance of students in a school.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ ରୋଲ୍ସ୍)–ରୁଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି(ଦେଖ)
Rol (etc) Rul etc (See)

ରୋଲ୍‌କଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୋଲ୍‌କଲ୍)—ଶ୍ରେଣୀର ବା ଦଳର
Rol-kal କେଉଁ ଛାତ୍ର ବା କେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି
ରୋଲକଲ ରୀଲକଲ ଓ କେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି ଏହା
ଜାଣିବାପାଇଁ ଉପସ୍ଥାନମ୍ବୁକରେ ଲିଖିତ କ୍ରମ ଅନୁସାରେ
ଛାତ୍ର ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନାମ ଏକ ଏକ କରି ଡାକିବା—
Roll call.

ରୋଲ୍ ନମ୍ବର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୋଲ୍ ନମ୍ବର୍) — ୧ । ସ୍କୁଲରେ
Rol Number ବା ଶ୍ରେଣୀରେ ଥିବା ସମୁଦାୟ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା-
ରୋଲନମ୍ବର 1. Roll number or the total number of
रोलनम्बर students in a school or class. ୨ । ହାଜରା
ବହିର କ୍ରମ ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରର ଯଥାକ୍ରମ ସଂଖ୍ୟା-
2. Respective number of every student
in the attendance register or roll.

ରୋଲ—ସଂ. ବ—୧ । ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶବ୍ଦ—1. An indistinct
Rola sound. ୨ । ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି—2. Sound.
(ଉ—.....ଗାରବାଦ୍ୟରୋଳେ ରବାଳେ ପ୍ରଛଧ୍ୱନି
ଜାଣିଲେ ରମଙ୍କ—ରାଧାନାଥ ମହାପାତ୍ର ।] ୩ । ଆର୍ଦ୍ରକ;
ଅଦା—3. Ginger. ୪ । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଗହଳରୁ
ଜନଛାରୁ ଉଠୁଥିବା ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ସ୍ୱର ମିଶ୍ରଣରେ
ଉତ୍ପନ୍ନ ଶବ୍ଦ— 4. Continuous and indistinct
sound arising from a crowd. ୫ ।
ଉଦ୍ଭିଦ ବୃକ୍ଷ—5. Flacourtia Cataphracta
(M. W) ଦେ. ବ (ସଂ ରବଣ, ରଣ)—୧ ।
ରୋଲ ରୋଲ ଯୁଦ୍ଧ—1. War. (ଉ—ଏ
ଅନନ୍ତରେ ରୁରୁ ମହାରଥୀଗଣ, ଅଳୁନ ସଙ୍ଗତରେ
ଆରମ୍ଭିଲେ ରୋଳ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ରଚନା ।]
୨ । ଉଦୁଖଳ—2. Mortar and pestle. (ଉ—
ବେଗେ ତୁ କୁଟ ରୋଳେ ଚର, ତା ଶୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ
କୁମାର୍ତ୍ତ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ୩ । ଜନତା—
3. Crowd; a concourse of people.
୪ । ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ଏକ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ କରନ-
ଜନତ ସ୍ୱର—4. Sound of many people
wailing. ୫ । ଚହଳ; ଚୋଳ; ଗୋଳମାଳ;
ଗଣ୍ଡଗୋଳ—5. Noise; hubbub; outcry.
(ଉ—ଜକାରୋତ୍ସା ରଥାରୋତ୍ସାଙ୍କ ମହା ରୋଳ,
ସେହିକାଳେ ଦେଲା ଦେ ଦସ୍ତିନା ଭୂପାଳ—କୃଷ୍ଣସିଂହ
ମହାପାତ୍ରଙ୍କ. କର୍ଣ୍ଣ ।] ୬ । ଗର୍ଜ୍ଜନ—6. Roar.
୭ । କଳି—7. Quarrel. ୮ । କଣ୍ଡୁଣି—
8. Ladder. [ଉ—ରୋଳ ଆଣିଲା ଧାଇଁକାରେ,
ଉଠିଲା ଉଥିର ଉପରେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]
୯ । ସ୍ତମ୍ଭ—9. Pillar; post. [ଉ—ଭଲେ ସେ,
ଦନେ କରୁଥେ ଗୋଳ, ଦେଖାଧେ ଯଶୋଦା ଖଣ୍ଡାଇଲେ
ରୋଳ—ପାନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।]

ରୋଲାର, ରୁଲ ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୋଲର୍)—୧ । ଯେଉଁ
ରୋଲାର ଗୋଲାକାର ଲୁଢ଼ାଣୁ ସଡ଼କ ଉପରେ ଗଡ଼ାଇ ସଡ଼କରେ
[ରୋଲର୍, ରୋଲା—ଅନ୍ୟରୂପ] ପଡ଼ିଥିବା ନୂଆ ଗୋଡ଼ାଣୁ ସମତୁଲ
କରାଯାଏ—1. A road roller. ୨ । ଲୁଢ଼ାର କଳ-
ତନ୍ତ—2. A roller mill. ୩ । ରୁଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି
(ଦେଖ)—2. Rul etc. (See)

ରୋଳ କରିବା—ଦେ. କି—ଗୋଳମାଳ କରିବା—
Rola karibā To raise a hubbub or noise or
ଗୋଳମାଳ କରିବା ଶୀଲ କରନା outcry.

ରୋଳ କୁ(ଖୁ)ନ୍ଦା—ଦେ.ବି—ରୋଇବାଡ଼ର ମୁଣ୍ଡରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଖୋଦିବା
Rola ku(khu)ndā ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ—Pounding strokes
ରୁଲେରଗୋତା with the butt end of a cudgel or baton.
रोलमेडुसा

ରୋଳ ଚହଳ—ଦେ. ବ (ସହଚର)—୧ । ଗୋଳମାଳ; ବହୁ
Rola chahala ଲୋକଙ୍କର ମିଶ୍ରିତ ଘୋର ଧ୍ୱନି—1. A
ଗୋଳମାଳ loud confused noise of a crowd.
सोरगु(गो)ल ୨ । ଘୋଟଘା—2. Hue and cry; outcry.

ରୋଳ ଠେଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—କାଠର ଗୋଲ ଓ ମୋଟ ଯଷ୍ଟି—
Rola ṭhenga A thick round cudgel or stick of
ରୁଲଲାଠି ରୋ�ललठी wood.
[ରୋଳ କାଷ୍ଠ, ରୋଳ ଠେଙ୍ଗେ(ଙ୍ଗି, ଙ୍ଗୀ)ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀଦରୂପ]

ରୋଳ ପଡ଼ିବା—ଗୋଳମାଳ ବା ଘୋଷା ଶବ୍ଦ ହେବା—
Rola paṛdibā The raising of an outcry.
(ରୋଳ ପଡ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୋଲପଡ଼ା सोरगुलहोना

ରୋଳ(ଲ୍ଲ)ମ୍ବ—ସଂ. ବ (ରୁ=ଶବ୍ଦ+ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+
Rola(la)mba କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଭ୍ରମର—1. A black
bee. ୨ । ଶୁଷ୍କ ଭୂମି—2. A dry or dried soil
(M. W) ସଂ. ବ୍ରଣ—ଅବ୍ରଣୀୟା—Faithless;
treacherous.

ରୋଲମ୍ବ କଦମ୍ବ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ମହୁମାଛିଙ୍କ ଦଳ—
Rolamba kadamba A swarm of bees (M.W)
[ରୋଲମ୍ବ ବ୍ରଜ(ଜା), ରୋଲମ୍ବାକ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଲ୍(ଲ)ର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୋଲର୍)—ରୋଲ (ଦେଖ)
Rola(la)r Rola (See)

ରୋଲର୍ ମିଲ(ଚକ୍କି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୋଲର ମିଲ୍) —ଗହମ
Rolar-mil(chakī) ଚୁରିବା ଲୁଢ଼ାର କଳଚକ୍କି—
ରୋଲା, ରୋଲାକଲ An iron mill for pounding wheat;
रोलरमील roller mill.

ରୋଲା—ଦେ. ବ—ଦୋଳା; ଦେହରେ ଅଙ୍କିତ ବେତମାଡ଼ର ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ
Rolā ଚହ୍ନ;—Long marks or streaks or stripes
ରୋନା,ଡୋରା left on the body after caning. ଗାଦେ—
दाग, धारी, लकीर (ସିଂହଭୂମି) ବ. ଖଲପରର ରୁଥ—
The rafter of a thatched house.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୋଲର୍)—ରୋଲ୍ଲର୍‌ମିଲ୍ (ଦେଖ)
Rolā Rolār-mil. (See)

ରୋଲାରୋଲା—ଦେ. ଅ—୧ । ନୋଲା ନୋଲା; ବେତ ଅଦି ଦ୍ୱାରା ଏକାଧିକ ଥର ପ୍ରହାର କଲେ ଦେହରେ ରୋଲାରୋଲା ଅନେକ ନୋଲା ବସିବା ପ୍ରକାରେ—1. Long streaks or marks (left on the body after caning); stripes. ୨ । (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ମୂତ୍ରେନ୍ଦ୍ରିୟର ମୁଖରୁ ଜୋର୍‌ରେ ପ୍ରସ୍ରାବ ନିର୍ଗମନର ଧ୍ୱନି—2. The sound of pissing.

ରୋଲ୍ଡ୍ ଗୋଲ୍ଡ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରୋଲ୍ଡ୍ ଗୋଲ୍ଡ୍)—
Rol-ḍ gol-ḍ ସୁନାର ଖୁବ୍ ସରୁ ପାଉଁଅ, ଯାହା ନିକୃଷ୍ଟ ଧାତୁର ରୋଲା(ଲ୍)ଡଗୋଲଡ ଅଳଂକାର ଉପରେ ଶୁଦ୍ଧଣି କରାଯାଏ—
ରୀଲ୍‌ଡଗୋଲଡ Rolled gold.

ରୋଷ—ସଂ.ବ.—[ରୁଷ୍ ଧାତୁ=ରାଗ କରିବା+ଘଞ୍.ଅ]—କ୍ରୋଧ; ରାଗ-
Rosha Anger; rage; wrath; passion.
ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରସବତୀ=ପାକଶାଳା) —୧ । ପାକଶାଳା—1. Cook room; kitchen. [ଦ—ଆଦରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱେଷଘରେ । ରାଧାନାଥ. ଚଲିବା ।] ୨ । ଦେବତାଙ୍କ ଅନ୍ନବ୍ୟଞ୍ଜନ ନିଷ୍ପାନ୍ନାଦି ଭୋଗ ମନ୍ଦିରସଂଲଗ୍ନ ଯେଉଁ ଘରେ ପାକ କରାଯାଏ—
2. Kitchen attached to a temple.
[ସ୍ୱେଷ ଘର, ସ୍ୱେଷଶାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ରୋଷ ଉପୁଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କି.—(ସଂ. ରୋଷ+ଉପଜାତ) —
Rosha upujā(je)ibā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନରେ ରାଗ ରାଗ ଜନମାନ ଜନ୍ମାଇବା—To excite or enrage a person.
ରୋଷ ଉପଜାନା

ରୋଷ ଉପୁଜିବା—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ରୋଷ+ଉପଜାତ)—ମନରେ
Rosha upujibā କ୍ରୋଧ ଜାତ ହେବା—Becoming
ରାଗଜନମା ରୋଷ ଉପଜନା enraged or irritated.

ରୋଷକ—ସଂ. ବଣ.—କ୍ରୁଦ୍ଧ—
Roshaka Angry; furious (M.W.)

ରୋଷ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ରାଗ କରିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି
Rosha karibā କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା—1. To be angry with.
ରାଗକରା ରୋଷ କରନା ୨ । ରୋଷାଇ କରିବା (ଦେଖ)
2. Roshāi karibā (See)

ରୋଷ କର୍କଶ—ସ. ବଣ.—(ଅସ୍ଥା ଉତ୍ତ)—କ୍ରୋଧ ଯୋଗୁ କଠୋର
Rosha karkaśa (ସ୍ୱର)—(Tone) Which has become hoarse through rage.

ରୋଷ କଷାୟ—ସ. ବଣ.—(ଅସ୍ଥା ଉତ୍ତ)—କ୍ରୋଧ ଜନ୍ମିବାରୁ ଆରକ୍ତ
Rosha kashāya ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିଥିବା (ଆଖି)—
(Eyes) Reddened with rage.

ରୋଷ କଷାୟ ଲୋଚନ(ନେତ୍ର)—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ରାଗଯୋଗୁ
Rosha kashāya lochana(netra) ଅରକ୍ତ ହୋଇଥିବା

ରୋଷ କଷାୟିତ ଲୋଚନ
ରୋଷ କଷାୟିତ ନେତ୍ର
ରୋଷ ତାମ୍ରାକ୍ଷ
} ଅନ୍ୟରୂପ ଚକ୍ଷୁ—Eyes reddened with anger or rage.

ରୋଷ କଷାୟ ଲୋଚନା(ନେତ୍ରା)
ରୋଷ କଷାୟିତ ଲୋଚନା(ନେତ୍ରା)
ରୋଷ ତାମ୍ରାକ୍ଷୀ
} ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ —ରାଗଯୋଗୁ ଯାହାର ଆଖି ନାଲି ହୋଇଅଛି—
With eyes reddened with rage

ରୋଷ କାରି—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ରୋଷ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ, ଇନ୍; ୧ମା, ୧ବ)—ରାଗାନ୍ୱିତ—Angry; wrathful.
Rosha kāri (ରୋଷକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୋଷ ଜନକ—ସଂ, ବଣ—ଯାହା ମନରେ ରାଗ ଜନ୍ମାଏ ବା ଉଦ୍ଦୀପିତ
Rosha janaka କରାଏ—Exciting wrath; producing anger; causing rage; enraging.

ରୋଷ ଜନିତ—ସଂ. ବଣ—ରାଗରୁ ଜନ୍ମିଥିବା—Caused by
Rosha janita anger. (ରୋଷଜନ୍ୟ;ରୋଷଜାତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଷ ଜୟ—ସଂ.ବ—ମନକୁ ବୁଝାଇ ଅଥଣା ମନରେ କ୍ରୋଧକୁ ଅଣା
Rosha jaya କରିବା—Controlling one's rage.
(ରୋଷଜିତ—ବଣରୂପ)

ରୋଷଜର୍ଜର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଅସ୍ଥା ତତ୍ତ)—କ୍ରୋଧଦ୍ୱାରା ଜର୍ଜରିତ—
Roshajarjara Overwhelmed with anger or rage.
(ରୋଷ ଜର୍ଜରିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ରୋଷଜର୍ଜର, ରୋଷଜର୍ଜରତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୋଷଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ରୁଷ୍ ଧାତୁ=ରାଗିବା+ଲ୍ୟୁଟ୍. ଅନ)—
Roshaṇa କ୍ରୋଧଶୀଳ; କ୍ରୋଧୀ; ରାଗୀ; କ୍ରୋଧନସ୍ୱଭାବ—
(ରୋଷଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Irritable; passionate; irascible.
ସ. ବ—୧ । ପାରଦ; ପାରଦ—1. Quicksilver; mercury. ୨ । କଷଟ ପଥର—2. Touchstone.
୩ । ଉଷର ଭୂମି—3. A desert soil containing salt. (Apte)

ରୋଷ(ଷା)ଣି(ନି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରୋଷନ୍; ହିନ୍ଦୁ; ରୋଷନାଇ=
Rosha(shā)ṇi(ni) ଆଲୋକ)—୧ । ବହୁ ଆଲୋକ ସଜ୍ଜିତ (ରୋଷିଆଣୀ, ରୁଷୁଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ଆଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୋଭାଯାତ୍ରା
ରୋଷନାଇ (ଏହା ବାହିରେ ବାଦ୍ୟରେ)—1. A grand procession for the purpose of display accompanied with brilliant lights, fireworks etc; pageant. [ଉ—କଲ୍ଲକତାରୁ ବରଯାତ୍ରୀ ଜଏ ସିନେ, ତ ତ ରୋଷଣି ତେତେ ଉତ୍ସାହ ହେବ, ସଗୁରଥିଲ । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।]
୨ । ରୁଷାଣି ୪ (ଦେଖ)—2. Rushāṇi. 4. (See)
୩ । ରୁଷାଣି ୫ (ଦେଖ)—3. Rushāṇi 5. (See)

ରୋଷଣି କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଆଲୋକାଦି ବହୁ ଆଡ଼ମ୍ବର ସହିତ
Roshaṇi karibā ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ସିନା—1. To proରୋକ୍ତାଇ କରା gress in a brilliantly lighted procesରୋଷନାଇ କରନା sion. ୨ । ବହୁତ ହୋଇଥିବା ବାଳକ ବା ବରାଦ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଖାଇଥିବା ବର ଶୋଭଯାତ୍ରା କରିବା; ରୁଷାଣି କରିବା—2. To have a grand procession (said of a Brahman boy newly invested with thread and of a bridegroom at the time of his marriage.

ରୋଷଣି ବାହାରିବା—ଦେ.ବ —୧ । ଶୋଭଯାତ୍ରାର ଆରମ୍ଭ—1.The Roshani bāhāribā starting of a brilliantly lit procession. ୨ । ଶୋଭଯାତ୍ରାର ଗତି କରୁଥିବା **रोषनाई निकलना** ଅବସ୍ଥା—2. A procession in the course of moving.

ରୋଷଦାହ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ କର୍ମଧା; ରୋଷଜନିତ ଦାହ)—କ୍ରୋଧ Rosha dāha ପୋଡୁଁ ମନରେ ଜାତ ହେବା ସନ୍ତାପ— The heat of rage; irritation caused by anger.

ରୋଷଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବ (ମ. ଷ· ତତ୍ପୁ)—ରୋଷପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି— Roshadṛushṭi An angry look. (M. W)

ରୋଷନ—ବୈଦେ· ବ (ନାମ) (ଫା. ରୌଷନ୍=ଆଲୋକ)— Roshan ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ନାମ—A Mahomedan name.

ରୋଷନ ଚଉକୀ—ବୈଦେ· ବ (ଫା. ରୌଷନ୍ ଚୌକୀ=ଆଲୋକମୟ ସ୍ଥାନ) —୧ । ଢୋଲକ ବା ଘଣ୍ଟୋଜ, ମଜିରା (ରୋଷନ୍‌ଚୌକୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବା କୁରୁଜ ଝାଞ୍ଜ ଓ ବଂଶୀ ଏହି ୩ଟୋଟ୍ଟ ରୋସ୍ଥଣ ଚୌକୀ ସନ୍ତୁଲ୍ଲ ଏକତାନରେ ବଜାଇବା ବାଦକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ— **रोसनचौकी** 1. A symphony of musical instruments; orchestra consisting of a drum, cymbals and flute set to music simultaneously. [ଦ୍ର—ରୋଷନ୍ ଚୌକୀର ସ୍ୱର ବଡ଼ ମୃଦୁ ଓ ମଧୁର । ଏଥିପାଇଁ ବାଦଶାହାମାନେ ଶୋଇବାକୁ ଗଲେ ଓ ସିଂହଦ୍ୱାର ପାଖେ ପ୍ରଭ ପ୍ରହରରେ ରୋଷନ୍ ଚୌକୀ ବାଜା ବନ୍ଦ। ଯାଉଥିଲା ଏବଂ ତହିଁର ମୃଦୁ ମଧୁର ଧ୍ୱନି ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ବାଦଶାହା ନିଦରେ ଶୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଏବେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଦେବସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଭ ପ୍ରହରରେ ଏହା ବଜାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଉତ୍ସବ ଅବ ଉପଲକ୍ଷରେ ଗୃହ ନକଟରେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଉଡ଼ା ବା ଗଛା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ରୋଷନ୍ ଚୌକୀ ବଜା ଯାଇଥାଏ । ଏଥିରେ ୫ଜଣ ନେଣି ବଜାନ୍ତି । ଜଣେ କେବଳ ସ୍ୱର ଧରେ । ୨ଜଣ ସ୍ୱରସ୍ୱଗିଣୀ ଅନୁସାରେ ମଦ୍ଦୁଙ୍ଗ ବଜାନ୍ତି । ଜଣେ ଢୋଲକ ବଜାଏ ଓ ଜଣେ ଝାଞ୍ଜ ବଜାଏ । ଏହା ଆମ ଦେଶର ଡେଲଙ୍ଗୀ ବାଜା ପରି— (ହୁ. ଶ) ।] ୨ । ଫୁକି କରି ବଜାଇବାର ଏକ ବାଜା; ମଦ୍ଦୁଙ୍ଗ (ହୁ. ଶ)—2. A kind of clarionet.

ରୋଷନା(ନେ)ଇ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରୋଷନାଇ)—୧ । ପ୍ରଦୀପ; Roshanā(ne)i ଆଲୋକ—1. Light; lamp. ୨।ଆଲୋକ (ରୋଷନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉତ୍ସବ; ଉତ୍ସବାର୍ଥ ସଜ୍ଜିତ ଆଲୋକମାଳା— ରୋଷନାଇ, ରୋଷନୀ 2, Rows of light arranged on रोषनाइ festive occasions. ୩ । ରୋଷଣୀ; ଆଲୋକମାଳା-ସମନ୍ୱିତ ଶୋଭଯାତ୍ରା—3. A ceremonial procession accompanied with rows of light;a display of lights in a procession; a brilliantly lit pageant. [ଦ୍ର—ନାଟ ଭାମସା ଓ ରୋଷନାଇ ଆଦ ଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ କରିବାକୁ ଦେବ, ସେଥି ଆପଣ ସଜଲ କରି ନେବେ । ଉକାପ୍ତରଣ ରତ୍ନମାଳୀ]

ରୋଷନାଇ କରିବା—ଦେ. କି—ରୋଷଣୀ କରିବା (ଦେଖ) Roshanāi karibā Roshani karibā. (See) रोसनाई करा **रोषनाइकरना**

ରୋଷନାଇ ତେଲ(ମାଲପା)—ଦେ. ବ—ଆଲୋକ ଜଳାଇବା ପାଇଁ Roshanāi tela(mālapā) ଆବଶ୍ୟକ ତେଲ— रोसनाई तेल Oil required for lamps; lamp oil. **रोषनाइतेल** [ରୋଷନ ତେଲ(ମାଲପା)—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଖାଇବା ତେଲ, ଲଗାଇବା ତେଲ—ବ୍ୟତ୍ପତ୍ତି]

ରୋଷ ପରାୟଣ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—କ୍ରୋଧପରତନ୍ତ୍ରତା; କ୍ରୋଧୀ; ରାଗୀ— Rosha parāyaṇa Passionate; of an angry (ରୋଷପରତନ୍ତ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ରୋଷପରତନ୍ତ୍ରତା—ବ) temper.

ରୋଷ ପ୍ରଦୀପନ—ସଂ.ବିଶ (୭ମ୍ୟୀ ତତ୍ପୁ)-ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ଜନ୍ମୁ ଥିବା କ୍ରୋଧର Rosha pradīpana ଉତ୍ତୀପନ କରିବା--Aggravation of a (ରୋଷପ୍ରଦୀପନ, ରୋଷବର୍ଦ୍ଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) person's anger.

ରୋଷ ପ୍ରଦୀପ୍ତ—ସଂ.ବିଶ (୭ମ୍ୟା ତତ୍ପୁ)—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କ୍ରୋଧ ପୋଡୁଁ Rosha pradīpta ଜଳଜ୍ଜପର ହେଉଥିବା—(Metaphori- (ରୋଷପ୍ରଦୀପ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) cal) Burning with rage; fired with passion.

ରୋଷ ବହ୍ନି—ସଂ.ବ (ରୂପକ)—ରୋଷାଗ୍ନି (ଦେଖ) Rosha bahni Roshāgni. (See)

ରୋଷ ବିସ୍ଫାରିତ—ସଂ. ବିଶ (୭ମ୍ୟା ତତ୍ପୁ)—କ୍ରୋଧପୋଡୁଁ ବିସ୍ଫାରିତ Rosha bisphārita ହୋଇଥିବା (ଚକ୍ଷୁ)—(Eyes) Expanded with rage.

ରୋଷଭର—ଦେ. ବିଶ—ରୋଷାନ୍ୱିତ; କ୍ରୁଦ୍ଧ—Angry; enraged. Roshabhara କ୍ରୋଧଭର **रोषभर**

ରୋଷଭରେ—ଦେ. କି. ବିଶ—କ୍ରୋଧ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ; Roshabhare କ୍ରୋଧର ଉତ୍ତେଜନାରେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ— ରୋଷଭରେ, रोषभरे Angrily; in a fury of passion; **रोषभरमे** (ରୋଷଭରରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) passionately·

ରୋଷ ଭାଷଣ—ସଂ. ବ. (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—କ୍ରୋଧପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ—An Rosha bhāshaṇa angry speech (Apte). (ରୋଷ ଭାଷିତ, ରୋଷୋକ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୋଷମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ରୁସ୍ମ୍)—୧ । ରୁସ୍ମ; ଜମିଦାରଙ୍କ Rosham ବା ରାଜାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଉପଲକ୍ଷ (ବିବାହ, ଦାଖଲ ରୁସ୍ମ ଖାରଜ ଆଦ)ରେ ଦିଆଯିବା ଶୁଳ୍କ ବା ଫିସ୍; ଦେଖାଣା; **रुसम** ସଲ୍ଲମି—1. Fees paid to the king on certain occasions. [ଦ୍ର—ରାଜସ୍ୱ ସଜଣା ବା କର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରକାର ସବୁ କାଳରେ ଦେୟ, କନ୍ତୁ ରୋଷମ, ସଙ୍ଗମୀ, ଫିସ୍‌, ଶୁଳ୍କ ବା ଦେଖାଦେଖା ବଶେଷ ବଶେଷ ଉପଲକ୍ଷରେ ପ୍ରଜାଠାରୁ ଆଦାୟ କରିଯାଏ ।] ୨ । ଦରମା, କର ବା ନଯୁମିତ ପ୍ରାପ୍ୟ ଛଡ଼ା ନଆସିବା ଅଧିକା ଧନ; ବକ୍‌ସିସ୍‌; ପୁରସ୍କାର—2. Perquisite. (ଉ—ଉପର ବରଠାରୁ ତୌକିଅ ରୋଷମ ଝଟକାଝିଏ ଆଉ ସଜ୍ଜ ମରୁଡ଼ରେ ଉଛଅ ବାବଦକୁ ଛଡ଼ି ଖଟି।.....।

ଫକୀରମୋହନ. ଛ ମାଣ ଅଠଗୁଣ ।)

ରୋଷମ୍‌ ରୁ(ରୋ)ଷମାତ୍‌—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସଦ୍ଧରତ)—୧ । ରାଜସ୍ୱ Rosham ru(ro)shamāt ଛଡ଼ା ପ୍ରଜାଠାରୁ ବଶିଷ୍ଟ ଉପଲକ୍ଷ- (ରୋଷମାତ୍‌—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାନଙ୍କରେ ଅଦାୟ କରିଯିବା ନାନାବିଧ ରୁସୁମ୍‌ରୁସମାତ ରୋଷମ—1. Various sorts of fees paid ରୁସମ ରୁସୁମାତ to the landlord by the subject on various occasions. ୨ । ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟକାରୀଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ନମନ୍ତେ ଦଆଯିବା କମିସନ୍‌— 2. Commission paid to the collecting agent on the collection made by him.

ରୋଷ ସଞ୍ଚାର—ସ. ବ. (ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍ପୁ)—କ୍ରୋଧ ଜାତ ହେବା; ରାଗ Rosha sañchāra ଉପୁଜିବା—Rising of anger in the mind; the state of being taken up with rage.

ରୋଷ ସେବକ—ଦେ. ବ—ଦେବତା ବା ରାଜାଙ୍କ ସୂପକାର; ସୁଆର— Rosha sebaka A cook employed for pre- ରସୁଆ ସେବକ paring a king's meals or a Deity's ରସୋୟା ସେବକ bhog.

ରୋଷା—ଦେ. ବ. (ସ. ରୋଷ)—କ୍ରୋଧ; ରାଗ— Roshā ରାଗ ଗୁସ୍ସା Anger, rage.

ରୋଷା(ଷେ)ଇ—ଦେ. ବ. (ସ. ଦସ) —ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟାଦର ପାକ Roshā(she)i କ୍ରିୟା—Cooking of meals or other ରସୁଇ victuals. (ଉ—ଉନ୍ହୁଁ ଯେ ଛଠି କରନ୍ତେ ରୋଷେଇ ରସୋଇ ବଧାନ । ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି. ଗୀତ ।)

ରୋଷା(ଷେ)ଇଆ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. ପୁଂ—ରୋଷେୟା (ଦେଖ) Rosha(she)iā Rosheyā (See) [ରୋଷା(ଷେ)ଇଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ରୋଷା(ଷେ)ଇ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖାଦ୍ୟ ପାକ କରିବା; ରାନ୍ଧିବା— Roshā(she)i karibā To cook meal. ରସୁଇ କରା ରସୋଇ କରନା

ରୋଷା(ଷେ)ଇ ଘର—ଦେ. ବ. (ସ. ରସବତୀ=ପାକଶାଳା)— Roshā(she)i ghara ରନ୍ଧନଶାଳା—Kitchen. [ରୋଷା(ଷେ)ଇ ଶାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ] ରସୁଇ ଘର ମନସା ଘର, ରସୋଇ ଘର

ରୋଷାଇ(ଈ)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ ରୋଷି ଧାତୁ)—୧ । ରଗାଇବା; Roshāi(ī)bā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରାଗାନ୍ୱିତ କରାଇବା— ରାଗାନ 1. To enrage a person. ୨ । (ସ. ରୁଷ୍‌ ଧାତୁ) ରୋସାନା ରାଗ କରିବା; କ୍ରୋଧ କରିବା; ରାଗାନ୍ୱିତ ହେବା; ରାଗା ରାଗିବା—2. To be angry; to be enraged. ରୁଠନା (ଉ—ଉତ୍ତରରେ ଦୁଇଟ କରନ୍ତୁ ରୋଷାଇଁ, ବଙ୍କଲେ ପୁଣି ଶର ଶରାସନେ ଥୋଇ । କୃଷ୍ଣଦିଂଦ୍ୱ ସଙ୍ଗାଉଛେ. ବଗାଃ ।)

ରୋଷା(ଷେ)ଇ ବାସ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଧରତ) (ସ. ରସିତ=ପାକକୃତ Roshā(she)i bāsa +ବଶ୍‌ ଧାତୁ=ପରବେଷଣ; ଚମ୍ଚା ଉସ ରସୁଇ ବାସ +ବାସ=ସୁବାସିତ କରିବା)—ରନ୍ଧାବଢ଼ା— ରସୋଇବାସ Cooking operation. (ଯଥା—ରାନ୍ଧିବା, ସଜ୍ଜ ପାଣି ଦେଇ ଚମ୍ଚା ବଘାରି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆଦରେ ସୁବାସିତ କରିବା, ରନ୍ଧା ଖୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ ଖାଦକମାନଙ୍କୁ ପରବେଷଣ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ।) (ଉ—କୁବେର ଗାଁ ଘାଖ ନଘାର ଆର କୂଳରେ ନାଆ ଖଟାଇ ରୋଷେଇବାସ କରେ । ଫକୀର ମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।)

ରୋଷାକୁଳିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—କ୍ରୋଧ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତେଜିତ Roshākulita Troubled or perplexed with (ରୋଷାକୁଳିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) anger.

ରୋଷାକ୍ଷେପ—ସ. ବ. (ମ. ଧ. ଲୋ)—୧ । (ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ର) କ୍ରୋଧ) Roshākshepa ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟସୂଚକ ବଚନ—1. (rhetoric- An angry expression of dissent (Apte). ୨ । କ୍ରୋଧସହ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି—2. An angry reproach; ironical taunt (Apte).

ରୋଷାଗ୍ନି—ସ. ବ. (ରୂପକ କର୍ମଧା)—କ୍ରୋଧାଗ୍ନି; ଅଗ୍ନି ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା Roshāgni କରାଯିବା ରୋଷ; ଅଗ୍ନି ପରି ଜ୍ୱଳଣ କ୍ରୋଧ— (ରୋଷାନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) Fiery rage; burning rage; wrath compared to fire.

ରୋଷାଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ରୋଷ+ଅନ) —କ୍ରୁଦ୍ଧ—Furious; Roshāṇa angry (M. W). ସ. ବ—୧ । କଷଟ ପଥର—1. Touch stone (M. W). ୨ । ପାରଦ— 2. Quick silver (M. W).

ରୋଷାନ୍ଧ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—କ୍ରୋଧାନ୍ଧ; କ୍ରୋଧ ହେତୁ Roshāndha ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—Devoid of calm (ରୋଷାନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) consideration through fury of (ରୋଷାନ୍ଧତା—ବଶେଷ୍ୟ) rage; maddened or blinded with rage.

ରୋଷାନ୍ୱିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରୋଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ— Roshānwita Full of rage; passionate. (ରୋଷାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୋଷା ରୋଷି—ଦେ. ବ (ସ. ରୋଗ)—ରାଗାରାଗି; ପରସ୍ପରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହଜନିତ—Mutual ill- ରେଷାରେଷି ରୋସାରୋସୀ feeling or recrimination.

ରୋଷାଳ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ରୋଷପରବଶ—Of an angry Roshāla ରୋଷାଳ temper; irritable. (ରୋଷାଳଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରୋଷାଳୀ, ରୋଷାଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋଷାଲାପ—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)— କୋଧପୂର୍ଣ୍ଣ କଥୋପକଥନ—
Roshālāpa Hot or angry exchange of words; hot words.

ରୋଷି (ଧାତୁ)—ସ (ରୁଷ୍ ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—ରଗାଇବା; କ୍ରୁଦ୍ଧ କରାଇବା—To enrage.
Roshi (root)

ରୋଷିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ରୋଷୀ)—ରୋଷୀ (ଦେଖ)—
Roshiā (ରୋଷେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) Roshī (See)

ରୋଷିତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରୁଷ୍ ଧାତୁ ଣିତ ରୋଷି ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ରୁଷ୍ଟ; କ୍ରୁଦ୍ଧିତ—
Roshita (ରୋଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Angry; enraged. [ଉ—ଇଷିତ ରୋଷିତ ବଦନ, ଦେଖି ଜଳଧି କମ୍ପମାନ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ୨ । ଯାହାକୁ କ୍ରୁଦ୍ଧିତ କରାଯାଇଥାଏ—
2. Irritated; provoked; enraged

ରୋଷିବା—ଦେ. କି—ରୋଷ କରିବା; କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା—
Roshiba ରାଗା ରୁଠନା To be angry.
[ଉ—ମାର୍ଗ ରୋଧିଲେ ବସ୍ତେ ରୋଷିବେ ଦ୍ୱିର । ରଘୁନାଥ. ମେଘଦୂତ ।]

ରୋଷୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରୋଷ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—କୋଧସ୍ୱଭାବ; କୋପନ ପ୍ରକୃତି; ରାଗୀ; କ୍ରୁଦ୍ଧ—Of an irritable
(ରୋଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) temper; irascible; fretful. [ଉ—ଶାଲ୍ୱ ଉପରକୁ ଧନ୍ଧାଇ ଦୋଇ ରୋଷୀ । କୁଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦ୍ଭାଗ୍ୱତ. ବନ ।]

ରୋଷୁଆ ଘର—ଦେ. ବ (ସ. ରୋଷବତୀ)—ରୋଷଘର; ପାକଶାଳା
Roshua ghara Kitchen. [ଉ—ଅଙ୍ଗେ ରୋଷୁଆ ଘର ପଡ଼ି, ଯେଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆସିପଡ଼ି । ସପ୍ତଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତିଗୀତା ।]
ରସୋଇ ଘର

ରୋଷେୟା—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ସୂପକାର; ସୁଆର; ପାଚକ—Cook.
Rosheyā ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ରାନ୍ଧୁଣିଆ, ଯେ ରାନ୍ଧେ—
ରସୁୟା Cooking. [ଦ୍ର—'ରୋଷେୟା' ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣତଃ
ରସୋଇୟା ପୁରୁଷ ପାଚକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ
(ରୋଷେୟାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଏହାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ 'ରୋଷେୟାଣୀ'ର ବ୍ୟବହାର କ୍ୱଚିତ୍ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଯାଏ । 'ପାଚିକା' ଅର୍ଥରେ 'ରାନ୍ଧୁଣୀ' ଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟଶଃ ସର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।]

ରୋଷେୟା ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଦେ. ବ—୧ । ରାନ୍ଧୁଣିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପାଚକ
Rosheyā brahmaṇa ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. Brahman cook.
ରସୁୟା ବାମୁନ ୨ । ପୂଜାପ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ପଣ୍ଡା ବା ଦେଉଳିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ;
ରସୋଇୟା ବାମନ ଶାସନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ନୀଚ ଶ୍ରେଣୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ
(ରୋଷେୟା ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) 2. A Brahman of the lower order; the class of Brahmans who are profetional cooks. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଠାକୁରସେବକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଶାସନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ନିମ୍ନତର ଶ୍ରେଣୀର 'ପଣ୍ଡା','ଦେଉଳିଆ' ବା 'ମଢ଼ିଆ' ଅଟନ୍ତି । ଏହି ପଣ୍ଡା ବା ଦେଉଳିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶଧର । ବୈଶଣ୍ଣବଶୀଘ୍ର ରାଜାମାନେ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଯେଉଁ ଶ୍ରୋତ୍ରୀୟ ବା କନିଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଅଣାଇ ଯାଜପୁର ଓ ପୁରୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭୂମିଅଦ ଜମିର ବୃତ୍ତିଦାନ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନମାନଙ୍କରେ ରଖାଇ-ଥିଲେ, ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧର । ପଣ୍ଡା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଦେବମନ୍ଦିରରେ (ଯଥା—ପୁରୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର) ଭୋଟ ଯାଇଁ ଅନ୍ନାଦ ରାନ୍ଧନ୍ତି ଓ ସେମାନେ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ପ୍ରଥମେ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ଘରବାର-ସଲଗ୍ନ ଠାକୁର ଘରେ ପାଚକରୂପେ ରହିଲେ, କ୍ରମଶଃ ଶୂଦ୍ର ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ଘରବାରର ପାଚକିଆ କଲେ, ଘରେ ଶୂଦ୍ର ଓ ବଦେଶାଗତ ବାବୁ ଭାଯାଙ୍କ ଘରେ ରୋଷେୟା ଗିରି କଲେ ।]

ରୋଷୋତ୍ପତ୍ତି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରୋଷସଞ୍ଚାର; କୋଧ ଜନ୍ମିବା
Roshotpatti —Becoming enraged.

ରୋଷୋତ୍ପାଦନ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ କୋଧ
Roshotpādana ଜନ୍ମାଇବା—Causing anger; irritating or provoking a person to anger; provocation.

ରୋଷୋତ୍ପାଦକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ରୁଷ୍+ଣି+ଘଞ୍) ଯାହା ରୋଷ କରାଏ—
Roshotpādaka Promoting anger.
(ରୋଷୋତ୍ପାଦିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୋଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବି.—(ଇଂ. ରୋଷ୍ଟ୍)—ନଆଁରେ ସେକା ଯାଇ
Roshṭ ସିଝା ଯାଇଥିବା ଜୀବମାଂସ—Roast; roasted
ରୋଷ୍ଟ ରୋଷ୍ଟ meat.

ରୋଷ୍ଟ—ଗ୍ରା. ବିଣ. —(ସ. ରୁଷ୍ଟ) —ରୁଷ୍ଟ; କ୍ରୁଦ୍ଧ—
Roshṭa Angry; irritated; much displeased.
ରୁଷ୍ଟ ରୁଷ୍ଟ [ଦ୍ର—ଧୀର ସମୀର ଦୋଇରୁ ନ କରରୁ ରୋଷ୍ଟ । ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମରୂପଣ ଗୀତା ।]

ରୋସୁଣ—ଗ୍ରା. ବ—ରସୁଣ (ଦେଖ)
Rosuṇa Rasuṇa (See)

ରୋହ—ସ. ବି.—(ରୁହ୍ ଧାତୁ=ଚଢ଼ିବା; ଗଜୁରିବା, ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା,
Roha ଜନ୍ମିବା + ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ଆରୋହଣ—1. Riding; ascending. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଅଙ୍କୁର; ଗଜା—
2. Germ; sprout. ୩ । (+ଭାବ. ଅ) ଗଜୁରିବା—
3. Germinating; sprouting. (M. W.) ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) କଢ଼ି—4. Bud; blossom (M. W.) ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଆରୋହଣକାରୀ—
(ରୋହା—ସ୍ତ୍ରୀ) Riding; ascending.

ରୋହକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଆରୋହଣ
Rohaka କାରୀ—1. Mounting; ascending. ୨ । ଯାହା ବଢ଼ୁ ଥାଏ—2. Growing (M.w.) ସ.ବି.—୧ । ଆରୋହୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1 A rider (M. W.) ମନୁଷ୍ୟକୁ ଲାଗିବା ଭୂତ; ପ୍ରେତ ବିଶେଷ—2. Ghost which possesses a person.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋହଣ—ସ. ବ.—(ରୁହ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଉଦ୍ଭବ; Rohaṇa ଉତ୍ପତ୍ତି; ଜନ୍ମ—1. Birth; origin. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) ଶୁକ୍ର; ରେତଃ—2. Semen; virile. ୩ । (+କର୍ମ ଅନ) ବଡୁରବୃକ୍ଷ ନାମକ ବନ—3. Name of a big forest. ୪ । ଶୈଳ; ପର୍ବତ—4. Hill. ୫ । (+ଭାବ ଅନ) ଆରୋହଣ—5. Mounting; riding; ascending. ୬ । ଲଙ୍କାର ପର୍ବତ ବିଶେଷ—6. Adam's peak in Ceylon. (M. W.) ୭ । କ୍ଷତ ଅଙ୍ଗର ପୂରି ଅସିବା—7. Healing of a wound (M. W.)

ରୋହନ୍—ସ ବ. ପୁଂ—(ରୁହ ଧାତୁ+ଅଚ୍; ବୋପଦ ୧ମା. ୧ବ.) Rohan ୧ । ବୃକ୍ଷ—1. Tree. ୨ । ଲତା—2. Creeper. ସ. ବଣ.ପୁଂ.—ଆରୋହଣ କରୁଥିବା—

(ରୋହନ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ) Rising; mounting; ascending (M.W)

ରୋହିଦ୍ର—ଗ୍ରା. ବିଣ.—(ସ. ରୌଦ୍ର, ରୁଦ୍ର)—ଅତି ଅସହ୍ୟ; ଉତ୍ତପ୍ତ- Rohadra ଅସହ୍ୟ ତେଜ Unbearable; very hot. [ଉ—ରୋହଦ୍ର ଶବ୍ଦରେ ଯେ କସଇ ମୁହିଁ, ଆ ଗ୍ଭଇକ ବୋଲ ବୋଲନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଭଗ ।]

ରୋହି—ସ. ବ (ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇ)—୧ । ବୃକ୍ଷ – 1. Tree. Rohi ୨ । ବୀଜ—2. Seed. ୩ । ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Pious person. ୪ । ମୃଗବିଶେଷ—4. A kind of deer. ଦେ. ବ (ସ. ରୋହିତ)—୧ । ରୋହିତ ମତ୍ସ୍ୟ; ନଦୀ ପୁଷ୍କରଣୀ ଆଦିରେ ରହିବା ଶକଲୀ

ରୋହି ମତ୍ସ୍ୟ—1. Cyprinus Rohita; Cyprinus Denticulatus; Labeo Rohita. (ଉ—ବଡ଼ ବଡ଼ ରୋହି ଗାକୁଡ଼ାମାନଙ୍କୁ, ଖାଇ ଆଗ ଢୋଷ କରବ ଉଦରକୁ—କୃଷ୍ଣକିଙ୍କ ମହାଭାରତ. ବନ ।] [ଦ୍ର—ରୋହି ମାଛର ପେଟ ଗୋଲ; କାନ୍ଥରେ ନାଲ ଚିହ୍ନ ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ 'ରୋହିତ' ବା 'ଲୋହିତ' ହୋଇଅଛି । ପୁଣି ଏହାର ଲାଞ୍ଜ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ 'କୃଷ୍ଣପୁଚ୍ଛ' ଅଟେ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ସବୁ ମାଛ ଅପେକ୍ଷା ଏହା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଖାଦ୍ୟ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ବାଉଦ୍ଧ, ଅନଳପିତ୍ତକର ଓ ଅର୍ଦ୍ଦିତ ରୋଗନାଶକ; ରୋହିତ ମୁଣ୍ଡ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକି ହିଗତ ରୋଗନିବାରକ । ଏହି ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ମାଛକୁ 'ସୋହି' ବୋଲଯାଏ ଓ ରୋହି ମାଛର ପିତ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ସୋହି ମାଛର ପିତ୍ତ ଔଷଧାର୍ଥେ ବେଶି ଗୁଣକର ବୋଲି ବିବେଚିତ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।] ୨ । (ସ. ଋଜୁ ସୋଜା ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ସୀଧାଇନ୍ଦ୍ରଧନୁସ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ) ରୋଇ; ରୋହିତ; ଋଜୁ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ—2. A straight rainbow. (ଉ—ଖୁଙ୍କେ ଅଦ୍ରାବଳୀ, ପଛିମେ ରୋଇ; ନାଥ ବୋଲେ ପୁଚ୍ଛି ରେ ! ନଷ୍ଟେ ଯିବ ଧୋଇ—ଡାକ ଋଷି ବଚନ ।) ୩ । ରଇ (ଦେଶ)—3. Rai (See) (ଉ—କାଲି ବାପାଙ୍କର ରୋହିଣୀତଲା ହେବ ।)

ରୋହି କଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ସାନ ରୋହିମାଛ— Rohi karda Young Rohi fish.

ରୋହିଣ—ସ. ବ (ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ)—୧ । ରୌହିଣ; ବଟବୃକ୍ଷ- Rohiṇa 1. Banian tree. ୨ । ଗନ୍ଧତୃଣ; ଧନଶି ଗଛ—2. Fragrant grass; Andropogen Schoenanthes. ୩ । ଦିବସର ନବମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ; ଦିବା ରାତ୍ରର ୩୦ ଭାଗ ମଧ୍ୟରୁ ୧୫ ଭାଗ; ପ୍ରାୟ ଦିନ ୩ଟା ବେଳ—3. The ninth moment of a day (divided into 15 parts); (about 1 P. M.) ୪ । ରୋହିତକ (ଦେଖ)—4. Rohitaka (See)

ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ରୋହିଣୀ+ଅ) ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଜାତ—Born under the asterism Rohiṇī (M. W)

ରୋହିଣୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ରୋହିତ Rohiṇī ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of 'Rohi' ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ରୋହିଣୀ—ପୁଂ) ୧ । ଚତୁର୍ଥ ନକ୍ଷତ୍ର—1. The 4th asterism. [ଦ୍ର—ଏ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପତ୍ନୀ, ଦକ୍ଷ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ନକ୍ଷତ୍ର ୫ଟି ତାରାବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଶକଟାକୃତି । ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଶକଟାହ୍ୱ । ନକ୍ଷତ୍ର ଭଲେ ନୋହି ଦେଖି ।] ୨ । ଦେବଯୋନିବିଶେଷ 2. A class of female songsters (demi-gods) or heavenly nymphs. ୩ । ହରିତାଳ- 3. Yellow orpiment; sulphate of arsenic. ୪ । ନବବର୍ଷବୟସ୍କା କନ୍ୟା (୯ ବର୍ଷ ପରିବାଠାରୁ ୧୦ ବର୍ଷ ପରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)—4. A girl in her 10th year. ୫ । ଅନାଗତାର୍ତ୍ତବା କନ୍ୟା—5. Unmatured girl. ୬ । ଗାଈ—6. Cow. ୭ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପିତା ବସୁଦେବଙ୍କ ଏକ ପତ୍ନୀ; ଦେବକୀଙ୍କ ସପତ୍ନୀ; ବଳରାମଙ୍କ ମାତା—7. Name of a wife of Basudeba and mother of Balarāma. [ଦ୍ର—ବସୁଦେବ କଂସ ରାଜାର ଭୟରେ ସପୁଅ ରୋହିଣୀକୁ ମଥୁରାରୁ ନେଇ ବ୍ରଜପୁରରେ ସ୍ୱୀୟ ସଖା ନନ୍ଦଘୋଷଙ୍କ ଘରେ ରଖି ଥିଲେ । କଂସର ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ନନ୍ଦ ଘରେ ଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ବସୁଦେବଙ୍କ ସହିତ ମଥୁରାକୁ ଫେରି ଆସି ବାସ କଲେ । ଯଦୁବଂଶ ଧ୍ୱଂସ ପରେ ବସୁଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ରୋହିଣୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଅନୁଗମନ କଲେ ।] ୮ । (ବୈଦ୍ୟକ) ହରିତକୀ—8. Myrobalan. ୯ । କଟୁରୋହିଣୀ—9. Black Hellebore plant. ୧୦ । (ବୈଦ୍ୟକ) ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—10. Indian madder plant. ୧୧ ବିଦ୍ୟୁତ୍—11. Lightning. ୧୨ । ଗଳରୋଗ-ବିଶେଷ; ଗଳାଫୁଲା ରୋଗ—12. A sort of throat disease; inflammation of the throat

Digitized by srujanika@gmail.com

throat. ୧୩ । ପତ୍ରାଙ୍ଗ (ଦେଖ)—13. Patrāṅga (See) ୧୪ । ନାଲ ଗାଈ—14. Red cow (Apte). ୧୫ । ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ଋତୁମତୀ ବାଳିକା 15. A girl in whom menstruation has just commenced (M. W). ୧୬ । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ଏକ କନ୍ୟାର ନାମ—16. Name of a daughter of Hiraṇyakaśipu (M, W) ୧୭ । ଦ୍ୱାରକାଶୋଭା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକ ସ୍ତ୍ରୀ—17. Name of a wife of Śrīkṛushṇa (M. W) ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females. ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରୋହିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Rohita. (Apte)

ରୋହିଣୀ କୁଣ୍ଡ—ସ.ବ—ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପୁରୀର ବଡ଼ ଦେଉଳ ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ Rohiṇī kuṇḍa ଦେଉଳର ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳ କୁଣ୍ଡ—Name of a small reservoir of water inside the compound of the Jagannātha temple at Puri. (ଦ୍ର—ଚଳେ ତା ରୋହିଣୀର କୁଣ୍ଡ, କାରୁଣ୍ୟ ଜଳ ଏଥି ରୁଣ୍ଡ—ଯଶୋବନ୍ତ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।] [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଗୋଟିଏ କାକ ଏଥିରେ ସ୍ନାନ କରି ଚତୁର୍ଭୁଜ ହୋଇଥିଲା । ସେ କୁଣ୍ଡଟିର ପାର୍ଶ୍ୱ ପ୍ରାୟ ୨।୩ ହାତ, ପ୍ରସ୍ଥ ୬ ହାତ ଓ ଗଭୀରତା ୬ ହାତ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଶୁରଗୋଡ଼ିଆ କୁଆର ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା କଲ୍ପବଟ ନାମକ ବଟ ବୃକ୍ଷର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମରେ ଓ ବିମଳାଙ୍କ ମନ୍ଦିରର ସମ୍ମୁଖରେ ଥିବା ହିନ୍ଦୁର ପଛରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ରୋହିଣୀ ତନୟ—ସ. ବ.—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବୈମାତ୍ରେୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା Rohiṇī tanaya ବଳରାମ—Name of Balarāma, (ରୋହିଣୀସୁତ, ରୋହିଣୀଭବ—ଅନ୍ୟରୂପ) the son of Rohiṇī who was the step-mother of Śrīkṛushṇa.

ରୋହିଣୀ ପତି—ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ବଳରାମଙ୍କ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପିତା Rohiṇī pati ବସୁଦେବ—1. Basudeba, father of (ରୋହିଣୀବଲ୍ଲଭ, ରୋହିଣୀରମଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) Śrīkṛushṇa. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର—2. The moon.

ରୋହିଣୀ ଶକଟ—ସ. ବ—ଶକଟାକୃତି ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର (ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ Rohiṇī śakaṭa ଟୀକା ଦେଖ)—The 4th asterism (having the shape of a cart) (M. W.)

ରୋହିଣ୍ୟଷ୍ଟମୀ—ସ. ବ.—ଭାଦ୍ରପଦ ମାସର କୃଷ୍ଣାଷ୍ଟମୀ (ଏ ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ର Rohiṇyashṭamī ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥାଆନ୍ତି)—The 8th day of the dark lunar fortnight of the month of Bhādrapada.

ରୋହିତ—ସ.ବ—(ରୁହ୍ ଧାତୁ+ଇତ)—୧। (ପୁଂ) ରୋହିତ ମତ୍ସ୍ୟ—Rohit (ଦେଖ)—1. Rohita matsya (See) ୨। ସୂର୍ଯ୍ୟ -2. The sun. ୩। (ବୈଦିକ)(ସ୍ତ୍ରୀ)ନାଲ ଘୋଡ଼ୀ—3. Red mare (Apte). ୪। (ବୈଦିକ)(ସ୍ତ୍ରୀ)ନାଲ ମୃଗୀ—4. A red doe (M. W.) ୫ । ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—5. A woman in her menses (M. W.) ୬। ଅଙ୍ଗୁଠି—6. The fingers (M. W.) ସ. ବଣ—ନାଲ—Red (M. W).

ରୋହିତ—ସ. ବଣ.ପୁଂ.—(ରୁହ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) Rohita —ଲାଲହଳଦି; ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Red ସ. ବ—୧। ରୋହିତ ମତ୍ସ୍ୟ (ଦେଖ)—1. Rohita matsya (See) ୨ । ଲାଲହଳଦି ବର୍ଣ୍ଣ—2 Red colour; red dye. ୩ । ପୁଆମ ଗଛ—3. A wild tree. ୪ । ନାଲଆ ହରିଣ ବିଶେଷ—4. The red deer. ୫ । ପଦ୍ମରାଗ ବିଶେଷ—5. Ruby; a red gem. ୬ । କୁଙ୍କୁମ—6. Saffrom. ୭ । ଋଜୁ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ—7. A straight rain-bow. ୮ । ଶୋଣିତ; ରକ୍ତ (ରୋହିତା; ରୋହିତୀ—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) 8. Blood-.

ରୋହି(ହୀ)ତକ—ସ. ବ—(ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—Rohi(hī)taka ଆରଣ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ; ପୁଆମ ଗଛ—ସ. ନାମ—ଲାଲ ଶବ୍ଦ, ଦାଡ଼ିମ୍ବ ପୁଷ୍ପ, ଦାଡ଼ିମ୍ବପୁଷ୍ପକ, ରକ୍ତପୁଷ୍ପ, ପାଂସୁ ଦଳ, ସକୃତ୍ ବୈତ୍ସ, ତଳଚ୍ଛଦ, ରକ୍ତପୁଷ୍ପ, କୁଶାଲୁଳ, ସଦାପ୍ରସୂନ, ବତ୍ସେରକ, ଶାଲୁଳକ, କୁଟସାଲ୍ମଳି ମ, ରକ୍ତ ରୋହିତ। ଭା, ଶେମ୍ ମାସ୍ତ୍ରମ ଗ୍ର, ରଗଡ ରୋହିଡ଼ୋ ଡେ, ରୋହିଡକ, ମ୍ଲୁଲୁମୋଦୁ ଗଡେଚ୍ଟୁ, ରୋହିତ, ରୋହିତକ, ରୋହିନିହାରା, ରୀହେଡା,ରୀହନ୍ [ରୋହଣ, ରୋହୁଣ, ରୋହିତେୟ, ରୋହ୍ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

A wild timber tree; the Indian red wood tree; Andersonia Rohitaca, Tecoma Andulata; Amura Rohitaka; Soymida Febrifuga. [ଦ୍ର—ଏ କାଠରେ ଘରର କଡ଼, ପଟା, ଆଲମାରି ଓ ଖୁଣ୍ଟ ହୁଏ । ଏହାର କାଠ ନାଲ । ଏହା ଶ୍ୱେତ ଓ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯଥା—ଶ୍ୱେତ—Tecoma Andulata ଓ ରକ୍ତ—Soymida Febrifuga. ଏହା ଜମ୍ମାଦ ବର୍ଗର ବୃକ୍ଷ ତିକ୍ତରାଜ,ପିତରାଜ,ରୋଡ଼ା(ଢା) ଉରୁ; କାଣ୍ଡ ସଲଖ; ବକଳ ନାଲଆ; ରୋହିଷ, ରକ୍ତନା, କଡ଼ାର,ରୋହାଳ ମଞ୍ଜି କାଠ ନାଲ, ଦୃଢ଼ ଓ ସ୍ଥାସ୍ଥି; ପତ୍ର ୩ ଠାରୁ ୭ ଯୋଡ଼ା ପର୍ଣ୍ଣପୁଚ୍ଛ; ପର୍ଣ୍ଣ ୨।୪ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବା; ଫଳ ୧।୨ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ; ଫଳ ପକ୍ୱ ହେଲେ ପାଞ୍ଚ ଚରୁଡ଼ା ହୋଇ ଫାଟି ଯାଏ । ବୀଜ ଅନେକ, ତେଜଣା ଓ ପକ୍ଷପୁଚ୍ଛ; ମଧ୍ୟ ଭାରତ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ଏ ଗଛ ଜନ୍ମେ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶ୍ଲୀହନାଶକ, ରୁଚିକାରକ ଓ ରକ୍ତପ୍ରସାଦକ । ଶୀତକାଳରେ ଏ ଗଛ ପତ୍ରରହିତ ହୁଏ ।]

ରୋହିତ ମତ୍ସ୍ୟ—ସ. ବ.—ରୋହି ୧ (ଦେଖ)
Rohita matsya ରୁଇ ରୋହୁ Rohi 1. (See)
ସ. ନାମ—ରୋହିତ, ରକ୍ତୋଦର [ଦ୍ର—ରୋହି ମାଛ ଓ ରୋହିତ ରକ୍ତମୂଳ, ରକ୍ତାକ୍ଷ, ରକ୍ତପକ୍ଷିତ, ଜନ୍ତୁ ଅର୍ଥରେ:—ରୋହିତ ଯେଉଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

କୃଷ୍ଣସର୍ପ, ଙ୍ଗସ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ରୋହିତ ମୂର୍ତ୍ତି, ଶୁଭ୍ରଚଞ୍ଚନ-କାରକ ଥିବା, ହଂସ ଦୋଇଣ ସାଦ୍ଦା ପ୍ରଶସ୍ତି, ଅଛୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ପେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବଳାସ ।]

ରୋହିତାକ୍ଷ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ— Rohitāksha (ରୋହିତାକ୍ଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Red-eyed.

ରୋହିତାଶ୍ୱ—ସ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀ; ରୋହିତ=ରୋହିତ ଅଶ୍ୱେ ଅସ୍ୟ Rohitāśwa ସାଦ୍ଦାର)—୧ । ଅଗ୍ନି—1. Fire. ୨ । [ରୋହିତଶ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ] ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ପୁତ୍ର—2. Name of the son of Rājā Harischandra. ସ. ବଣ. ପୁଂ — ସାଦ୍ଦାର ନାଲଅ ଘୋଡ଼ା ଥାଏ — Having a red horse.

ରୋହିତେୟ—ସ. ବ — ରୋହିତକ (ଦେଶ) Rohiteya Rohitaka (See)

ରୋହି ତି(ତ୍ତ)—ଦେ. ବ—ରୋହି ମାଛର ପିତ୍ତ—The bile of Rohi.pita(tta) Rohi fish. [ଦ୍ର—ରୋହି ମାଛର ପିତ୍ତକୁ ରୁଇମାଛେର ପିତ୍ତି ସ୍ଲେକେ ସାଇଜ କର ରଖନ୍ତୁ । ଏହା ସବୁଘାଟ ରୋହୁକାପିତ୍ତ ରୋଗରେ ବଶେଷ ଉପକାରୀ; ରୋହି ଜାତୀୟ ଏକ ପ୍ରକାର ମାଛକୁ ସୋହି ବୋଲିସାଏ । ରୋହିପିତ୍ତ ଅଟେସା ସୋହି ପିତ୍ତ ଆନ୍ଧୁର ଗୁଣକର ।]

ରୋହି(ହେ)ଲ(ଲା)—ଦେ. ବ—ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶବାସୀ ମୁସଲମାନ୍ ଜାତିବଶେଷ—Name of a tribe of Mahomedans in N. W India; the Rohillas. [ଦ୍ର—ଏ ତ ରାଜପୁତ ରୋହିଲା ମୁସଲ ବଘେଲ ଚୁହାଣ ପଠାଣ ଉଡ଼ିକୁ ବୋଲ ପଶି ଥାସିଥିବେ ସେ ଜଳ ଇଂଘିବେ କେହି ପୁଣ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମରଉତରଙ୍ଗ ।]

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ପୂର୍ବେ ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତି ବା ଠଗବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ଓ ଏମାନେ ଉହାଁରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।]

ରୋହି(ହେ)ଲ(ଲା)ଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ଉତ୍ତରଭାରତ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ଅଞ୍ଚଳ ବଶେଷ—Name of a tract of country in N.W. India; ରୋହିଲ ଖଣ୍ଡ Rohilkhand. [ଦ୍ର—ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ରୋହିଲ୍ଲା-ମାନେ ବାସ କରନ୍ତି ।]

ରୋହି ଶୀତଳା—ଦେ. ବ—ଉଲ ଶୀତଳା (ଦେଶୀ)—The quenching of the funeral fire on the 4th day of the cremation.

ରୋହିଷ—ସଂ. ବ—୧ । ତୃଣବଶେଷ; ଧନ୍ଦୀ ଘୁଳ; କତ୍ତୃଣ Rohisha (ଦେଶ)—1. A fragrant grass; lemon grass; Andropogen Scheonanthus; Kattṛuṇa (See). ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ମାଛ; ରୋହୁ ମାଛ—2. A kind of fish (M. W) ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ମୃଗ—3 A kind of deer; (M. W.)

ରୋହୁ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Rohi ୧ । ଅରୋହଣାରୋହ—1. Riding; rising; [ରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] mounting. ୨ । ଉଚ୍ଚ; ଲମ୍ବା—2. Long; tall (M. W) ୩ । ସଂଖ୍ୟାରେ ବଢୁଥିବା 3. Growing in number; increasing. (Apte) ସଂ. ବ—୧ । ବଟବୃକ୍ଷ—1. Banian tree. ୨ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—2. The religious fig tree; Ficus Indica. ୩ । ରୋହିତକ (ଦେଶ)—3. Rohitaka. (See) ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ମୃଗୀ—4. A doe (M. W.)

ରୌକ୍ମ—ସଂ. ବଣ (ରୁକ୍ମ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ— Raukma [ରୌକ୍ମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Golden.

ରୌକ୍ମିଣେୟ—ସଂ ବ. ପୁଂ (ରୁକ୍ମିଣୀ+ଏଯ)—୧ । ରୁକ୍ମିଣୀସନ୍ତାନ— Raukmiṇeya 1. Descendant or offspring of [ରୌକ୍ମିଣେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Rukmiṇī. ୨ । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—2. A name of Pradyumna.

ରୌକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବ (ରୂକ୍ଷ+ଷ୍ଟ୍ରାବ. ଯ)—୧ । ରୂକ୍ଷତା; କାଠିନ୍ୟ; Raukshya କାର୍କଶ୍ୟ—1. Hardness; roughness. ୨ । ଶୁଷ୍କତା; ନର୍ଜ୍ଜଳତା—2. Dryness; ardity (Apte). ୩ । ନିଷ୍ଠୁରତା—3. Cruelty (Apte)

ରୌଚନିକ—ସଂ. ବ (ରୋଚନ+ଇକ)—୧ । ରଙ୍ଗା ଯାଇଥିବା— Rauchanika 1. Coloured; dyed. ୨ । ଗୋରୋଚନା-ରଞ୍ଜିତ—2. Coloured with Gorochanā,(M. W). ସଂ. ବ—ଦାନ୍ତ ଉପରେ ବେଳେ ବେଳେ ପଡ଼ିଯିବା ଟାଣୁଆ ଆସୁର—The tartor of the teeth.

ରୌଚ୍ୟ—ସଂ.ବ—୧ । (ରୁଚ+ଯ)—ମନୁ ବଶେଷ;ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ମନୁ— Rauchya 1. One of the progenitors of mankind. ୨ । (ରୁଚ୍ୟ+ଅ) ବେଲକାଠର ଯଷ୍ଟି— 2. A staff of Bilwa wood (M. W.)

ରୌଦ୍ର—ସଂ. ବଣ [ରୁଦ୍ର+ଅ]—୧ । ରୁଦ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Raudra 1. Relating to Rudra. (ରୌଦ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଘୋର—2. Formidable; violent. [ରୌଦ୍ରତା(ତ୍ୱ)—ବ] ୩ । ପ୍ରଚଣ୍ଡ—3. Furious; impetuous. ୪ । ଭୀଷଣ; ଭୟଙ୍କର—4. Terrible; terrific. ୫ । ଅତି କ୍ରୂର—5. Wrathful. ୬ । ଅଶୁଭସୂଚକ—6. Bringing or betokening misfortune (M. W.). ସ. ବ—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ; ଖରତା; ସୌର ଉତ୍ତାପ—1. Sun's rays; solar heat; sunshine. ୨ । କ୍ରୋଧ—2. Anger; rage. ୩ । ଯମ—3. The God of death. ୪ । କାବ୍ୟର ରସବଶେଷ; କ୍ରୋଧଜନକ ରସ

Digitized by srujanika@gmail.com

('ରସ' ଦେଖ)—4. The sentiment of wrath or fury in literature. ୫। ରୁଦ୍ର ଦେବତାଙ୍କ ଉପାସକ—5. A worshipper of Rudra (M. W.). ୬। ଶୀତ ଋତୁ—6. The cold season; winter (M. W.). ୭। ଉତ୍ତାପ—7. Heat; warmth (M.W.) ୮। ଭୟଙ୍କରତା; ପ୍ରଚଣ୍ଡତା—8. Fierceness; formidableness (M.W.).

ରୌଦ୍ର କର୍ମା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ରୌଦ୍ର+କର୍ମନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ଭୟଙ୍କର କର୍ମକାରୀ—Raudra karmā Doing terrible acts. ସଂ. ବ—ଜ୍ୟୋତିଷି ଭୟଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଯାଦୁମନ୍ତ୍ରାତ୍ମକ ଉପଚାର—A terrible magical rite or one performed for some dreadful purpose (M. W.)

ରୌଦ୍ର ତପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଖରର ତାପରେ ଉତ୍ତପ୍ତ—Raudra tapta Heated or scorched by sun's rays. (ରୌଦ୍ର ତାପିତ, ରୌଦ୍ରଦଗ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୌଦ୍ର ଦଂଷ୍ଟ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଭୟଙ୍କର ଦନ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ—Raudra damshṭra Having terrible tusks, fangs or teeth (M. W.). (ରୌଦ୍ରଦଂଷ୍ଟ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୌଦ୍ର ଦର୍ଶନ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ଦେଖିବାକୁ ଭୟଙ୍କର—Raudra darśana Of dreadful appearance; terrific (M. W.). (ରୌଦ୍ର ଦର୍ଶନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୌଦ୍ର ନେତ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ଭୟଙ୍କର ଚକ୍ଷୁର୍ଯୁକ୍ତ—Raudra netra 1. Having terrible eyes. ୨। କ୍ରୋଧାରକ୍ତ ନୟନ-ଯୁକ୍ତ—2. Having the eyes reddened with wrath. (ରୌଦ୍ରନୟନ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ରୌଦ୍ରନେତ୍ରା, ରୌଦ୍ରନୟନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ରୌଦ୍ର ପଦ—ସଂ ବ—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—Name of Raudra pada a place of pilgrimage of the Hindus. [ଉ—ରୌଦ୍ରପଦସ୍ଥାନେ ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଯେ ଦେଖଇ, ଅଶ୍ୱମେଧ ଯାଗ ସୁକୃତ ସେ ଲଭଇ। କୃତ୍ତିବାସ. ମହାତ୍ମ୍ୟଉ. ବନ।]

ରୌଦ୍ର ପାଦ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଆର୍ଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର—Raudra pāda A name of the 6th asterism (M. W.). (ରୌଦ୍ରର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ରୌଦ୍ର ମନାଃ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ) (ବହୁବ୍ରୀହି, ରୌଦ୍ର+ମନସ୍, ୧ମା, ୧ବ)—ଭୟଙ୍କର ମନୋ-ବିଶିଷ୍ଟ—Raudra manāḥ Savage-minded; fierce (M. W.);

ରୌଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି—ସଂ, ବ (କର୍ମଧା)—୧। ଭୟଙ୍କର ରୂପ—1. Raudra mūrtti Terrible form. ୨। କ୍ରୋଧମୟ ମୂର୍ତ୍ତି—2 Angry or wrathful appearance.

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ଭୟଙ୍କର ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—1. Terrible-looking, ୨। କ୍ରୋଧନମୂର୍ତ୍ତି—2. Rageful; angry-looking.

ରୌଦ୍ର ରସ—ସଂ. ବ—କାବ୍ୟର ରସ ବିଶେଷ; କ୍ରୋଧୋତ୍ପାଦକ ରସ; Raudra rasa ଯେଉଁ ରସ ପାଠ କଲେ ବା ଶୁଣିଲେ ମନରେ କ୍ରୋଧର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ('ରସ' ଦେଖ)—The sentiment of wrath in literature.

ରୌଦ୍ରାକ୍ଷ—ସଂ. ବିଣ (ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବା ରୁଦ୍ରାକ୍ଷରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ—Raudrākṣha Made of or relating to Elaeocarpus Ganitrus (tree or seed) (M. W.)

ରୌଦ୍ରୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୁଦ୍ର+ଅ+ଈ)—ଚଣ୍ଡୀ; ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଅସୁର-ସଂହାରକାଳୀନ ରୌଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି—Raudrī Terrible and wrathful form assumed by Goddess Durgā while killing demons.

ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରୌଦ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Raudra.

ରୌଦ୍ରୀ କରଣ—ସଂ. ବ (ରୌଦ୍ର+ଅଭୂତ ଭାବେ ଚ୍ବି+କରଣ)—ଭୟଙ୍କର କର୍ମ ସାଧନ—Raudrī karaṇa The doing or performance of dreadful or horrible acts (M. W).

ରୌଦ୍ରୀ ଭାବ—ସଂ. ବ (ରୌଦ୍ର+ଅଭୂତ ଭାବେ ଚ୍ବି+ଭାବ)—୧। ରୌଦ୍ରତା; ପ୍ରଚଣ୍ଡତା; ଭୟଙ୍କରତା—Raudrī bhāba 1. Terribleness (M. W). ୨। ରୁଦ୍ର ବା ଶିବଙ୍କ ଭାବ—2. The character of Rudra or Śiba (M. W).

ରୌଦ୍ରୀ ଭୂତ—ସଂ. ବିଣ (ରୌଦ୍ର+ଅଭୂତ ଭାବେ ଚ୍ବି+ଭୂତ)—ସାହା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ନ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ହୋଇଅଛି—Raudrī bhūta Become fierce.

ରୌଦ୍ରୋଜ୍ଜ୍ୱଳ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ଦ୍ୱାରା ଚିକ୍‌ମିକ୍‌ ହେଉଥିବା ଭୟଙ୍କର—Raudrojjwāla 1. Shining with sun's rays; looking dazzling owing to sun's rays. (ରୌଦ୍ରୋଦ୍ଦୀପ୍ତ, ରୌଦ୍ରୋଦ୍ଦୀପିତ, ରୌଦ୍ରୋଦ୍ଭାସିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ଭୟଙ୍କର ଏବଂ ଚାକ୍‌ଚିକ୍ୟଶାଳୀ—2. Terrible and dazzling.

ରୌଧିର—ସଂ. ବିଣ (ରୁଧିର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧। ରକ୍ତାକ୍ତ; Raudhira ରକ୍ତମୟ—1. Bloody (M. W). ୨। ରକ୍ତ ଜନିତ—2. Caused by blood (M. W). ୩। ରକ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ—3. Consisting of blood (M. W). ୪। ରକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—4. Relating to blood.

ରୌପ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ରୂପ୍ୟ+ଅ)—୧। ରୂପଉ; ରୂପା—1. Silver. Raupya [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ଅଛି ଯେ, ହିରଣ୍ୟପୁର ବଧ କାଳରେ ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରେତପୂର୍ଣ୍ଣ ଦକ୍ଷିଣ ନେତ୍ରରୁ ଉଦ୍‌ଭୂତ ଅଗ୍ନି ସଂଜଗରୁ 'ରୁଦ୍ର'ଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା ଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍କାଳରେ ବାମ ନେତ୍ରରୁ ଉଦ୍‌ଭୂତ ଅଶ୍ରୁବିନ୍ଦୁ ପୃଥିବୀରେ ପଡ଼ି ରୌପ୍ୟ ଜାତ ହେଲା ।] ୨ । ସାମ୍ଭର ଲବଣ; ଶାମ୍ଭର ଲବଣ—2. Salt got from the lakes of Ajmeer or frommines. ସଂ.ବିଣ. (ରୂପ୍ୟ + ଅ) - ୧। ରୂପାରେ ତିଆରି—1. Made of silver. ୨ । ରୂପା ପରି ଦେଖା ଯାଉଥିବା—2. Resembling silver; silvery (M. W).

ରୌପ୍ୟକ—ସଂ. ବି. (ରୌପ୍ୟ + ଜନ୍ମିତାର୍ଥେ. କ) —୧ । ରୂପାରେ Raupyaka ତିଆରି—1. Made of silver (M. W.) ୨ । ରୂପା ପରି—2. Silvery (M. W).

ରୌପ୍ୟ ଜୁବିଲି—ଦେ. ବି (ସଂ. ରୌପ୍ୟ + ଇଂ. ଜୁବିଲି) କୌଣସି Raupya jubili ସ୍ୱଜାଙ୍କ ୨୫ ବର୍ଷ ସ୍ୱଜତ୍ୱ ପୂର୍ତ୍ତି ହେଲେ ସେଇ ସ୍ୱଜଙ୍କାସ୍ଥ ଉତ୍ସବ ଜରୁପାଏ — Silver jubilee.

ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ—ସଂ. ବିଣ. (ଅସ୍ଥା ତତ୍ପୁ)—ରୂପାରେ ତିଆରି— Raupya nirmita Made or silver.

ରୌପ୍ୟମୟ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ରୌପ୍ୟରେ ନିର୍ମିତ—1. Made of Raupyamaya silver. ୨ । ରଜତାଭ—2. Silvery.

ରୌପ୍ୟମାଷକ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଏକ ମଷା ପରିମିତ ରୂପା— Raupya māshaka A Māshaka weight of silver (M. W).

ରୌପ୍ୟ ମୁଦ୍ରା—ସଂ ବି. (କର୍ମଧା)—୧ । ରୂପାର ଟଙ୍କା —1. Rupee. Raupya mudrā ୨ । ରୂପାର ମୁଦ୍ରା: ଅର୍ଥାତ୍, ସୁଚ୍ଛ ଅର୍ଥ— 2. Silver coins.

ରୌପ୍ୟ ମୁଦ୍ରିକା—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)—ରୂପାର ତିଆରି ମୁଦ୍ରି— Raupya mudrikā Silver ring.

ରୌପ୍ୟ ରୁକ୍ମମୟ—ସଂ.ବି—ରୂପାର ଓ ସୁନାର ତିଆରି—Made of Raupya rukmamaya silver and gold (M. W).

ରୌମକ—ସଂ. ବିଣ. (ରୋମକ + ଅ)— ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାସୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା Raumaka କଥିତ—1.Spoken by the inhabitants of the Roman Empire (M. W), ୨ । ରୋମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Roman (M. W). ୩ । ଜ୍ୟୋତିର୍ବିତ୍ ରୋମକଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to the astronomer Romaka (M.W),

ରୌମ ହର୍ଷଣି—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ରୋମ ହର୍ଷଣ + ଅତଶ୍ଚାର୍ଥେ. ଇ)— Rauma harshaṇi ସୂତ ମୁନି—A name of Sūta.

ରୌରବ—ସଂ. ବିଣ.—(ରୁରୁ + ଅ)—୧ । ରୁରୁ ମୃଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Rauraba 1. Relating to Ruru deer. ୨ । ରୁରୁ ମୃଗ ଚର୍ମ ନିର୍ମିତ—2, Made of the hide of Ruru deer. ୩ । ଭୟଙ୍କର—3. Terrible; frightful. ୪ । ଦୁଷ୍ଟ—4 Wicked ୫ ଚପଳ; ଚଞ୍ଚଳ—5. Restless; unsteady. ସଂ ବି—(ରୁଦ୍ ଧାତୁ = ରୋଦନକରିବା + ଅଥକରଣ ଅବ; ଯେଉଁଠାରେ ପଡ଼ିଥିବା ପାପୀମାନେ ସର୍ବଦା କାନ୍ଦୁଥାଅନ୍ତି; ରମା ରୁ ଧାତୁ = ବଧ କରିବା + ସତ୍ ଲୁଗନ୍ତ, ରୋରୁଯ୍ୟ ଧାତୁ + ଅଥକରଣ କ୍ୟୁଟ୍)—ନରକାଂଶବିଶେଷ—Name of a terrible part of the hell of the Hindus. [ଦ୍ର—ଏହି ନରକରେ ଗୋଘ୍ନ, ଭ୍ରୂଣହା, ବ୍ରହ୍ମହା, ସ୍ତ୍ରୀହାନ୍ତା ଓ ଗୁରୁତଲ୍ପଗାମୀ ପାପୀମାନେ ପଡ଼ି ଦଣ୍ଡ ପାଅନ୍ତି ।]

ରୌଷନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରୌଷନ୍)—୧ । ଆଲୋକ— Raushan 1. Light. ୨ । ରୋଷନାଇ (ଦେଖ) ରୋଷନ ରୌଶନ Roshanāi (See)

ରୌଷନ୍ ଚୌକୀ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ରୌଷନ୍ = ଆଲୋକ)—ରୋଷନ୍ Raushan chaukī ଚୌକୀ (ଦେଖ)—Roshan chaukī (See)

ରୌହିଣ—ସଂ ବି (ରୋହିଣ + ଅ) —୧ । ବଟବୃକ୍ଷ—1. The Rauhiṇa banian tree. ୨। ଧନଦୀ ଗୁଲ୍ମ; ଗନ୍ଧତୃଣ; କତ୍ତିଣ (ଦେଖ)—2. A fragrant grass; Andropogen Schoenanthus. ୩ । ରକ୍ତଚନ ଗଛ— 3. The sandal wood tree. ୪ । ଦିବସର ନବମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ—4. The ninth muhūrta of the day (M. W) ୫ । ଅଗ୍ନିଙ୍କ ନାମ—5. A name of Agni. ୬ । (ନାମ) ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ରାକ୍ଷସବିଶେଷ- 6, Name of a demon slain by Indra. ୭ । ପ୍ରବର୍ଗ୍ୟ ନାମକ ଯଜ୍ଞକର୍ମରେ ବ୍ୟବହୃତ ପୁରୋଡାଶ- ବିଶେଷ—7. Name of a puradāsa (offering) used in the Probargya ceremony (M. W) ସଂ, ବିଣ (ରୋହିଣୀ + ଅ)— ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଜାତ—Born under the 4th asterism (M. W).

ରୌହିଣିକ—ସ. ବି—ମଣି; ରତ୍ନ— Rauhiṇika Jewel. (M. W)

ରୌହିଣେୟ—ସ. ବି. ପୁଂ (ରୋହିଣୀ + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଏୟ)— Rauhiṇeya ୧ । ବଳଦେବ; ବଳରାମ—1. The elder step-brother of Śrīkṛushṇa. ୨ । ମରକତ ମଣି—2. Emerald (gem). ୩ । ବୁଧ ଗ୍ରହ— 3. The planet Mercury. ୪ । ଗୋବତ୍ସ— 4. Calf.

ରୌହିତ—ସ. ବିଣ (ରୋହିତ + ଅ) —୧ । ରୋହିତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Rauhita 1. Relating to Rohita. (See) ୨ । (ଦ୍ରୁବଣ) କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ରର ନାମ—2. Name of a son of Kṛushṇa. (M. W)

ରୌହିଷ—ସଂ. ବି (ରୁଦ୍ · ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇଷ)—୧ । ରୋହି ମାଛ— Rauhisha 1, A kind of fish. ୨ । ମୃଗ ବିଶେଷ— [ରୌହିଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. A kind of deer. ୩ । କତ୍ତିଣ; ଧନୀଶୀ- ଗୁଲ୍ମ—3. A fragrant grass; Andropegen Schoenanthus. ୪ । ଦୂର୍ବା ଘାସ—4. The Doob grass; Cynoden Dactylon.

ରୌହ୍ମି—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ରୌହି+ସ୍ତ୍ରୀ. ଇ)—ରୌହି ଜାତୀୟା— Rauhi The female of Rauhita deer. (M. W)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଳ ଓ ଳ୍

ଳ—ସ—ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ବର୍ଣ୍ଣ —The 28th
la consonant corresponding to the blurred sound of the English letter 'l'; a variation of the letter 'ଲ'—[ଦ୍ର—ଏହା ଅବର୍ଗ୍ୟ ବା
ଲ ଅନ୍ତ୍ୟସ୍ଥ ଉତ୍ଥାପ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ । ଉପର ପାଟିର ଦନ୍ତପଂକ୍ତିର ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗକୁ ଜିହ୍ୱାଗ୍ର ଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶ କରି ଏହା ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ । 'ଳ' ଓ 'ଲ' ଏକ ବର୍ଣ୍ଣ । କନ୍ତୁ 'ଳ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା 'ଲ' ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସହଜ । ଏଥିପାଇଁ ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମୀୟ ଜାତ୍ୟମାନେ 'ଳ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଇଂରାଜରେ 'ଳ' ଉଚ୍ଚାରଣ ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଳାରେ ଓ ହିନ୍ଦୀରେ 'ଳ' ଉଚ୍ଚାରଣ ନାହିଁ । ଓଡିଆରେ 'ଲ' ଅକ୍ଷରର 'ଳ' ଓ 'ଲ' ଭେଦରେ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଅଛି । ଶିଶୁମାନେ ଓ ବଙ୍ଗାଳମାନେ 'ଳ' ସ୍ଥାନରେ 'ଲ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ବାଉରି କଣ୍ଡଗ୍ର ଆଦି 'ଳ' ସ୍ଥାନରେ 'ର' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି (ଯଥା—ଗୁଡ଼ଳ=ଗୁଡ଼ର, କେଡ଼ଳ=କେଡ଼ର) । ଓଡ଼ିଆରେ ସାଧାରଣତଃ ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ 'ଳ' ନ ହୋଇ 'ଲ' ହୁଏ । 'ଳ' ଅଦ୍ୟରେ ଥିବା ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆରେ 'ଳ' ଓ 'ଲ'ର ପ୍ରଭେଦ 'ମୂଳ' ଓ 'ମୂଲ', 'କଳ' ଓ 'କଲ', 'କାଳ' ଓ 'କାଲ', 'ଗଳ' ଓ 'ଗଲ', 'ଖଳ' ଓ 'ଖଲ', 'କଳ' ଓ 'କଲ'; 'ମଳ' ଓ 'ମଲ' ଆଦରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ଳ ଓ ଲ ଏ ଦୁଇ ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ ଓଡ଼ିଆରେ ପୃଥକ୍ ହେଲେହେଁ, ଏ ଦୁଇ ଅକ୍ଷରର ବାର୍ଣ୍ଣିକ ମୂଲ୍ୟ (Alphabetical value) ସମାନ । ଏଥିପୋଗୁଁ ଳ ଓ ଲ ବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦମାନ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଦିଆ ହୋଇଅଛି ।

ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଉଚ୍ଚାରିତ 'ଳ' ଅକ୍ଷର 'ଲ' ଭାବରେ ପ୍ରାୟଶଃ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ।]

ଳ୍—ପ୍ରାତ୍ୟେ (ଲଟଅ)—କ୍ରିୟାର ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ—A suffix
l used to denote the inflexion of verb. [ଯଥା—ଉଠାଏଲ୍=ଉଠାଇବାକୁ, ଉଠିବାକୁ । ଏ ବିଭକ୍ତି ଉଠାଏଲ୍ ଶବ୍ଦରେ ?=ଉଠାଇବାକୁ ଉଠିଯାଇପାରୁ ?]

ଳ—'ଳ' ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ ଭେଦ; ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଦନ୍ତ—
La A varied sound of la corresponding to the l in toil. ସ.ବ—(ଳା ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) —୧ । ଇନ୍ଦ୍ର; ଦେବଗ୍ରନ୍ଥ—1. Indra. ୨ । ଶତ୍ରୁ—2. Enemy. ୩ । ଗ୍ରହଣ—3. Acceptance; receiving. ୪ । ଦାନ—4. Gift. ୫ । (ତନ୍ତ୍ର) ପୃଥ୍ୱୀର ବୀଜ ମନ୍ତ୍ର—5 (Tantra) The root letter for worshipping of the Earth-goddess.

ଲେ ଦେ—କ୍ରିୟାର ଅଦ୍ୟତନକାଳ ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ ଏକବଚନ ଓ
ଯା ବହୁବଚନ (ଭୁଟ୍ଟେ, ଭୁଟ୍ଟେମାନେ) ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହେବା ଅକ୍ଷର-The letter added to the verbs in 2nd person singular and plural. [ଦ୍ର—ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ବର୍ତ୍ତମାନସାମୀପ୍ୟଭୂତ କାଳବାଚକ କ୍ରିୟାରେ ବ୍ୟବହୃତ—ଯଥା—ତୁମେ, ତୁମେମାନେ-ଗଲ, ଥିଲ ଖାଇଲ, ତୁ—ଗଲୁ, ଥିଲୁ, ଖାଇଲୁ । ସେ—ଗଲା, ଥିଲା ଖାଇଲା; ସ୍ୱମ୍ମାନାର୍ଥକ ସେ, ସେମାନେ—ଗଲେ, ଥିଲେ, ଖାଇଲେ, ମୁଁ—ଗଲି, ଥିଲି, ଖାଇଲି ।

ଆମେ; ଆମେମାନେ—ଗଲୁଁ, ଥିଲୁଁ, ଖାଇଲୁଁ ।

ଆପଣ; ଆପଣମାନେ—ଗଲେ; ଥିଲେ; ଖାଇଲେ ।]

(ଲଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲ)—ଅଇନ୍; ସ୍ୱଜବାଧ—
ଳ Law. ୧ । (ସଂ. ଲତା) (ପାନବରଜ ଭାଷା) ପାନର ପ୍ରତ୍ୟେକ
ଳ,ଲୌ ଲତା—1. Each betel creeper. ୨ । (ସଂ. ଲଗ୍ନ, ଲତା ଏହା ଲତା ଅର୍ଥରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବାରୁ, ଶୁହ୍ୱାଚନ) ସାପ; ସର୍ପ—
ଲାଠୀ 2. (euphemism) Serpent. [ଦ୍ର—'ସାପ' ଶବ୍ଦ ଅମଙ୍ଗଳବାଚକ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ମୁହଁରେ 'ସାପ' ନ କହି 'ଲଅ', 'କାଠି' 'ଲମ୍ବ ଜନ୍ତୁ' ଆଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ବଙ୍ଗଳାରେ ମଧ୍ୟ ରାତି କାଳରେ 'ସାପ' ଶବ୍ଦ ନ କହି କେହି କେହି 'ଲତା' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ ହିନ୍ଦୀରେ ଲାଠୀ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ପ୍ରାତ୍ୟେ. (ପୁଲ୍ଲ) ଅ—'ଲୋ'ର ଅକାରାନ୍ତର—Interjection a variation of 'ଲୋ' । ପ୍ରାତ୍ୟେ. (କଝକ ସହରର) ବ. (ସଂ. ନବ)—ନଅ: ନବ ସଂଖ୍ୟା—Nine. [ଦ୍ର—କଝକ ସହରଆ ଉତ୍ତର ଲୋକେ 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ଲ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଯଥା—ନଈ ସ୍ଥାନରେ ଲଈ, ନାଥ ସ୍ଥାନରେ ଲାଢା, ନଡ଼ିଆ ସ୍ଥାନରେ ଲଡ଼ିଆ ଇତ୍ୟାଦି । କଝକିଆ ବ୍ୟବହାରର ଅନୁକରଣ କରି ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି—

'ଆରେ ଲବନା ! ମହାଲଦା କୁଲେ ଲାଢା ଲାଗିଛୁ, ଲ ଘଇସାକୁ ଲଅଣା ଲଡ଼ିଆ, ଲରୁ ଯେବେ ଲେ ।] ପ୍ରାତ୍ୟେ. (ଉତ୍କଳ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଲଇ—Creeper used for binding. ଦେ. ବ—ଲତାସୁକ୍ତ; ଲତା ଶ୍ରେଣୀୟ; ଲତା ପର୍—Having creepers; belonging to the class of creepers; creeper-like.
ଲତା
ଲତୀ (ଯଥା—ଲଇ ବର ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଅ ଏକ୍‌ଜାମିନ୍— ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଲ + ଏକ୍‌ଜାମିନେସନ୍)— La-a ek-jāmin ଆଇନ୍ ପଢ଼ି ପାସ୍ କରିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା- ନ ଏକଜାମିନ ଲୌ **एकजामिन** Law-examination. (ଲଅ ଏକ୍‌ଜାମିନେଶନ୍, ଲ ଏକ୍‌ଜାମିନେଶନ୍, ଲାଲଅ) ପରୀକ୍ଷା ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲଅକ ଲକ— ଗ୍ରା. ଅ— ଲକ୍ ଲକ୍; ଲଅ ଲଅ; ଲହ୍ନ ଲହ୍ନ (ପଉଲା La-a ka laka ଓ ସରୁ ପଦାର୍ଥର ଇତସ୍ତତଃ ଗୁଳନ୍ତ ହେବା)— ଲକ ଲକ Waving (said of a thin narrow thing). **लक लक** (ଉ— ବାଘ ଲେ ବାଘ ! ରୁଲ ମୁଣ୍ଡଟେଇଁ ସୋଡ଼ାଏ ସାଘ, ଆଉର ଟୋକାଏ ଲଅକ ଲକ — ଛଗ ।)

ଲଅ କଲେଜ୍— ଦେ. ବ (ଇଂ)—ଆଇନ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଉଥିବା La-a kalej ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ—Law College. [ଲ କଲେଜ୍, ଲ(ଲଅ)କାଲେଜ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ନ କଲେଜ **लौ कालेज**

ଲଅକା— ଗ୍ରା. ବିଣ—ଲହ୍ନକା (ଦେଖ) La-akā Lahakā (See)

ଲଅକିବା— ଗ୍ରା. କି—ଲହ୍ନକିବା (ଦେଖ) La-akibā Lahakā (See)

ଲଅ ଛୁ(ଛୋ)ଇଁବା— ଦେ. ବ—ସର୍ପ ଦଂଶନ କରିବା; ସର୍ପ ଦ୍ୱାରା La-a chhu(chho)iñbā ଦଂଶ ହେବା—Being bitten ସାପ କାଟା **ल(का)ठी छूना** by a snake.

ଲଅ ପାଶ୍— ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ. ଲ ଓ ପାସ୍) — ଆଇନ୍ ବିଦ୍ୟାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ La-a pāś ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—Passing in law ନ ପାସ **लौ पास** examination.

ଲଅ ପ୍ର(ପ୍ରୋ)ଫେସର୍— ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ. ଲ ପ୍ରୋଫେସର୍)—ଲଅ La-a pra(pro)phesar କଲେଜ୍‌ରେ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ନ ପ୍ରୋଫେସର ବକ୍ତୃତା ଦେବା ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି **लौ प्रोफेसर** Law professor. [ଲ ପ୍ର(ପ୍ରୋ)ଫେସର୍, ଲ ଲେକ୍‌ଚରର୍—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଲଅ ପ୍ର(ପ୍ରୋ)ଫେସର୍—କର୍ମ ବା ବୃତ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ]

ଲଅ ବିର— ଦେ. ବ. (ସଂ. ଲଡା ଓ ବ୍ରାହ୍ମ)—ବିର ବିଶେଷ— La-a biri A species of Birhi pulse. ନତା କଳାଇ [ଦ୍ର—ଏହାର ଗଛ ସାଧାରଣ ବିର ଗଛ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି **लती उडद** ଲମ୍ବାଳଅ, ଏହାକୁ ନଅ ବିର ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି ।]

ଲଅ ମେମ୍ବର୍- ବୈଦେ.ବ - (ଇଂ. ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ)--ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଆଇନ୍ La-a membar ସଦସ୍ୟ—A Law member of the ନ ମେମ୍ବର **लौ मेम्बर** Governmemenr.

ଲଅମ୍ବର—ଗ୍ରା. ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ—ନମ୍ବର)—୧ । ଲମ୍ବର; ନମ୍ବର— La-ambara 1. Number; mark. ୨ । କ୍ରମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ନମ୍ବର **नम्बर, लम्बर** ସଂଖ୍ୟା—2. Serial number.

ଲଅର—ଗ୍ରା. ବ—ଲହ୍ନର (ଦେଖ) La-ara Lahara (See)

ଲଅର ପଅ(ହ)ର— ଦେ. ବିଣ—ଲହ୍ନର ପହ୍ନର (ଦେଖ) La-ara pa-a(ha)ra Lahara pahara (See)

ଲଅର୍ଣ୍ଣ—ଗ୍ରା. ବିଣ—ଲହ୍ନର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ) La-arṇā Laharā (See)

ଲଅରି(ଡ଼ି)—ଗ୍ରା. ବ—ଲହ୍ନରି (ଦେଖ) La-ari(ṛdi) Lahari (See)

ଲଅରି(ଳି, ଡ଼ି)ବା—ଦେ. କି. (ସଂ. ଲହ୍ନର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ଲହ୍ନରି ପରି La-ari(li, ṛdi)bā ଅବଜ୍ଞାନ୍ତ ଭାବରେ ଗୁଡ଼ାଏ କଥା କହି କଥାର ତରଙ୍ଗ ତୁ(ତୋ)ଳା ଦିବା—1. To speak glibly **लहरीका एसा बोलना** (like a wave). ୨ । ଲହ୍ନର୍ଣ୍ଣମୟ [ଲଅରେ(ଳେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ହେବା—2. To move in ଢେଉ ଉଠାନ **लहर उठाना** waves; to be billowy.

ଲଅ ଲଅ—ଦେ. ଅ—ଲହ୍ନ ଲହ୍ନ (ଦେଖ) La-a la-a Laha laha (See)

ଲଅ ଲୁଆଣି— ଦେ. ବ. (ସହ୍ନରର) (ଶୁଭ ବାଚନ; ସଂ. ଲଡା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ La-a luāṇi ଜରର୍ଥକ ସହ୍ନରର) - ସର୍ପାଦି ଜନ୍ତୁ; ସରୀସୃପ— ନତାଟତା Reptiles; snakes. ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ ନଡ)—ଅତି **लाठीठीक** ଅବନତ— Very low.

ଲଅଶ —ଗ୍ରା. ବ—ଲହ୍ନଶ (ଦେଖ) La-aśa Lahaśa (See)

ଲଅଜମା— ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ଲଜ୍ଜାଜମାତ୍)—ଲଜ୍ଜାଜମାତ୍ (ଦେଖ) La-ājimā Laujimāt (See) (ଲଅଜମାତ୍— ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲଇ — ଦେ. ବ.(ସଂ. ଲତା; ପ୍ରା. ଲଇ) —୧ । ଲତା—1. Creeper. Lai ୨ । ଗଛର ଶଳରୁ ଓ ବେତରୁ ବାହାର କରାଯିବା କାହି ପତଳା ଚୋପା, ଯାହା ରଜ୍ଜୁ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ— **पटुआ** 2. Fibres taken from barks of plants or creepers and used as strings ୩ । ବେତେ ଗଛର ଶଳ ଓ ଓଦଳ ଓ ବଅ ଗଛ ପ୍ରଭୃତିର ଛେଚି ଉହିଁର ରଜ୍ଜୁ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର ବା ଆକାର— 3. The bark and aerial roots of some trees used as strings after they are beaten into fibres. [ଉ—ଯାଗରେ ଦ୍ୱିଜେ ନ ପାଇଲେ ସୋମ ଲଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] [ଦ୍ର—ଏହା ଦ୍ୱାରା ଛଣ ଓ ବଡା ଆଦି ବନ୍ଧା ହୁଏ ।] ୪ । ମାଲପୋୟାର ପିଠୁଳି (ସଂ. ଲେହ୍ୟ) ମାଲପୁଆ ଆଦି ତିଆରି ହେବାପାଇଁ **लेई** ପ୍ରସ୍ତୁତ ପିଠୋଳି—4. A paste made for preparing Mālapuā etc.

ଲଇଁ—ବୈଦେ. ଅ. କି (ସଂ. ନମ୍ ଧାତୁରୁ ଲଇଁବା କ୍ରିୟାର Laiñ ଅସମାପିକାରୂପ)—ନତ ହୋଇ; ନଇଁ—Bending; ଲଇଁଆ ଲଇଁ ଲଇଁଆ(କା) } ଅନ୍ୟ ବିଣରୂପ stooping. [ଉ— କରପୋଡ଼ି ଲଇଁ ଜଣାଇଲା କୁଂଜୋ ବେଳେ, ଭୁଶୁଳ କମ୍ପୁଥିଲା ତା ଗଣ୍ଡ ମଣ୍ଡଳେ । **नमाहुआ** କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।] ଦେ. ବିଣ— ନତଶୀର୍ଷ; ନତପୃଷ୍ଠ; କୁବ୍ଜ—With a stooping body; hunch-backed; having the upper part of the body bent.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଇଁ ଚଲିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ନମ୍ ଧାତୁ)—ଚଲିବା ବେଳେ
Laiñ chālibā ଉଇଁବା—To walk with a stoop.
ନୁଏଁଚଲା नम(लव)कर चलना

ଲଇଁ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ନମ୍ ଧାତୁ)—ଅବନତ ହେବା—
Laiñ pa<u>r</u>dibā To bend down.
ନୁଏଁପଡ଼ା लव(नम)जाना

ଲଇଁବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ନମ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଅବନତ ହେବା; ନମ୍ରକୁ
Laiñbā ବଙ୍କ ହେବା—1. To bend down; to
ନୁଅଁା; ନୁଏଁା stoop down. [ଉ—ଯେଉଁ ଲୋକଙ୍କ
नमना, लवना କୋଧ ଉପଜ ନ ଥାଇ, ଲଅଟଁ ଡାକୁ ଲୁଅଁଇବା
କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣଜିହ୍ୱ. ସଦ୍ଭାଗ୍ୟରେ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।]
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର
କରିବା—2. (figurative) To acknowledge
submission to any one. ୩ । ବଙ୍କ ହେବା—
3. To be bent. ୪ । ନମ୍ରତା ପ୍ରକାଶ କରିବା;
ବିନୟ ହେବା—4. To exhibit humility. ୫ ।
(ପଦ୍ୟ) ଗ୍ରହଣ କରିବା; ଘେନା କରିବା—5. To
accept; to mind. [ଉ—ତାହାର ଭାବ
ହୃଦେ ଲଇଁ, କରୁଣା ସିନ୍ଧୁ ଭାବଗ୍ରାହ୍ୟ । ଜଗନ୍ନାଥ.
ଭାଗବତ ।]

ଲଇ କାନ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଲରଆ) ବ—ନୋଳକାନ—
Lai kāna The ears which have worn rings.

ଲଇ ଖଡ୍ଡୁ—ଦେ. ବ—ଶିଶୁମାନଙ୍କ ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଏକପ୍ରକାର
Lai kha<u>r</u>du ସରୁ ଲତାଦ୍ୱାରା ବୁଣା ଦୋଇଥିବା ହାଲୁକା
ନତାର ବାଳା ଖଡ୍ଡୁ—A bangle of twisted slender
पट्टआका वलिया creeper made for infants.

ଲଇଖ(ଷ, ଖ୍ୟ, ଛ)ଣ—ଗ୍ରା. ବ—୧ । (ସ. ଲକ୍ଷ୍ମଣ) ଲକ୍ଷ୍ମଣ (ଦେଖ)
Laikha(ksha, khya. chha)ṇa 1. Lakshmaṇa
लकखन (See) [ଉ— ଆମ୍ଭ ଆଜ୍ଞା ଭୁ କରଣ; ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ
लखन,लछन ଏହିକ୍ଷଣ, ଶୀଘ୍ର ଯାଅ—ଆଦ୍ୟେ ଲଇଖଣ । କଣ୍ଟନାଥ.
ଲଇଖ(ଖ)ଣିଆ ଲଇଖିଣିଆ ଲଖି(ଖି)ଆ ଲଖିଣିଆ } ଅନାଦରାର୍ଥକରୂପ
ବରଅସ୍ତ୍ରମାସ୍ତୁଣ ।] ୨ । (ସ. ଲକ୍ଷଣ (ଦେଖ)—2. Lakshaṇ (See) ୩ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—3. A name for calling Lakshmaṇa.

ଲଇ ଗଣ୍ଠି—ଦେ. ବ (ସ. ଲତା ଗ୍ରନ୍ଥି)—୧ । ଲଇଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧା ଦା
Lai ga<u>n</u>thi ତୃଣ ଆଦିକୁ ଉଡ଼ ପକାଯାଇ ଥିବା ଗଣ୍ଠି—1.
ନତାରଗାଁଠି The knot tying the straw and
पट्टआका गाँठ split bamboo in with strings got from plants ୨ । ଗୃହରେ ତୃଣଦି କରଯାଇ ଥିବା ଉପରୁ ସେଉଁ ବନ୍ଧା ଶାଳ ଧରିଥାଏ ତାକୁ ଘରର ଗୃହ ସଙ୍ଗେ ଦୃଢ଼ ଜରୁ ବାନ୍ଧିଥିବା ଗଣ୍ଠି—2. The knot with which the split bamboo put over the straw of the thatch is fastened to the bamboo farmework below it.

ଲଇ ପଲ୍(ଲା)ଶ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ (ସ. ଲତା ପଲାଶ)—
Lai palā(lā)śa ଖୁବ୍ ସାନ ସାନ ପତ୍ର ଓ ସାନ ସାନ ଫୁଲ
ବିଶିଷ୍ଟ ଏକପ୍ରକାର ଲତାଳଆ ପଲାଶ ଗଛ—A species
of Palāśa tree having smaller leaves
and smaller flowers.

ଲଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସ. ଗ୍ରା ଧାତୁ)—୧ ।
Laibā ଧାରଣ କରିବା—1. To hold. [ଉ—
लओआ ଯେସନେ ସବଂଶକ୍ତି ଲଇ, ବକସ ଅନ୍ତେ ପ୍ରାଣୀ ଶୋଇ।
लेना ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । ଘେନିବା; ନେବା—
2. To take. [ଉ—ମୋହର କର୍ମଫଳ ଲଇ,
ଜନ୍ମ ଲଇବ ଯହିଁ ତହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୩ ।
ଗ୍ରହଣ କରିବା; ଅବଲମ୍ବନ କରିବା—3. To observe;
to follow. [ଉ—ପ୍ରାଣିଙ୍କୁ ବଚନ ନ କହି, ସଜ୍ଜନ
ବ୍ରତକୁ ସେ ଲଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଲଇ ବାହାଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ (ସ ଲତାବହ୍ମିଳକ)—
Lai bāhā<u>r</u>dā ଲତା ବିଶେଷ—A kind of creeper.
[ଦ୍ର—ଏହାର ତେର ମାଟି ଉପରେ ବହୁଦୂର ଶାଖା
ମେଲଇ ମାଡ଼େ । ଏ ଲତା ପଡ଼ିଆ ଭୂମିରେ ହୁଏ । ଏହି
ଲତାକୁ ଜାଳିଦେଲେ ତେରରୁ (ଭୂଇଁତରୁ) ଜୁଆଁ
ହୁଏ ।]

ଲଉ—ଗ୍ରା. ବ—ଲହୁ (ଦେଖ)—Lahu (See). ପ୍ରାଦେ
Lau (କଟକ ସହର ଇତର ବ୍ୟବହୃତ; ଳ ସ୍ଥାନରେ ଲ
ଉଚ୍ଚାରଣ)—ସଙ୍ଖ୍ୟା ବାଚକ ବ ଓ ବଣ—ନବତି; ନବେ
—Ninety.

ଲଉଆ—ଦେ. ବ—ପକ୍ଷିବିଶେଷ—A kind of bird. [ଉ—
Laua ବଣୀ ବସନ୍ତ ଗୁଣ୍ଡୁଚ ଲଉଥ । ପ୍ରାତୀ. ପ୍ରଭାସ-
ଶଶୀସେଣା ।]

ଲଉଆଜମା—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ଲବାଜମ; ଫା. ଲବାଜମାତ୍= ଉପକରଣ; ଅବଶ୍ୟକ ସାମଗ୍ରୀ)—୧ ।
Lauājimā କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ପ୍ରଯୋଜନୀୟ ଜିନିଷପତ୍ର
लओआजिम ବା ଉପକରଣ—1. Necessary articles.
(ଲଉଥଜମାତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବାଜନ୍ତ୍ର; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
लओआजिमा (ଯଥା—ବରାତ, ଯାତ୍ରାପଦ ।) ଉପଲକ୍ଷରେ
जमाहत ଘେଡ଼ା ଦେବା ଅନୁଚର ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ, ଯଥା ମଶାଲ
बकसीस ଧରିବା ଲୋକ, ସବାର କାନ୍ଧେଇବା ଲୋକ; ବାଜ
बखसीस ବଜାଇବା ଲୋକ—2. Attendants, such
as,torch-beares, palki-bearers,drummers
requried on occasions of marriage
or other festival. ୩ । ଅନୁଚର-
ମାନଙ୍କୁ ବଖଶିବା ବକ୍‌ସିସ୍—3. Tips paid to attendants.
୪ । (କରଥ) (ଦାଇଜଦାଣ୍ଡରେ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

ମକଦ୍ଦମାରେ ବାଦୀପ୍ର ବଷପ୍ର ଜଜ୍‌ମାନଙ୍କଦ୍ୱାର୍ ଶୁଣାଣି ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ମକଦ୍ଦମାରେ ପକ୍ଷମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆନୁପୂର୍ବିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାମାନ ବା ଉଦ୍ଦ୍ୱାର—(ଯଥା—ଅପର ପକ୍ଷ ଉପରେ ସମନ୍ ବା ନୋଟିସ୍ ଜାର କରାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରିଅଦ ଦାଖଲ, ଅପୀଲ ଓରଗ୍ ଦାଖଲ, କୋଟଫିସ୍ ଦାଖଲ); ମକଦ୍ଦମାରେ ଦାବୀର ବଗ୍ଧର ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ପକ୍ଷମାନଙ୍କ ଦରଣୀପ୍ର ବାଜେ ବା ଅନୁଷଙ୍ଗିକ କାର୍ଯ୍ୟମାନ—4. The preliminary steps to be taken by parties to enable the court to try the claim in any suit; lawazima.

ଲଉକର—ବୈଦେ. ବ.—(ଫା. ନୌକର; ବୁଜ. ସ. ଲ୍ଲେକ)—Laukara ନୌକର; ଗୃକର; ଭୃତ୍ୟ; ଅନୁଚର—ଚାକର, ନକର **नौकर** Servant; attendant.

ଲଉକର ଗୃକର—ବୈଦେ. ବ—(ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର)—(ଫା. Laukara chākara ନୌକର୍+ଗୃକର)—ଗୃକର ବାକର-ଚାକର ବାକର **नौकर चाकर** Attendants.

ଲଉକ(କି)ରି—ବୈଦେ. ବ.—(ଫା. ନୌକରୀ)—ନୌକର; ଗୃକର-Lauka(ki)ri Service; serving for pay. ଚାକରୀ,ନକରୀ **नौकरी**

ଲଉକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—(ସ. ନୌକା)—ନୌକା—Laukā ନା **नाव** Boat.

ଲଉକିକ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ. (ପଦ୍ୟ)—[ସ. ନୈୌକିକ]—ନୌକିକ—Laukika ଲଉକିକ **लउकिक** Popular.

[ଉ—ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲଉକିକ ପଦାର୍ଥ ସହଉରେ। କୃଷ୍ଣଦିବ. ମହାଭାରତ ଆଦ।]

ଲଉଟ [ଇତ୍ୟାଦି]—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ଲେଉଟ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ] Lauṭa (etc) Leuṭa etc (See)

ଲଉଡ଼ା—ଦେ. ବ.(ଅଶ୍ଳୀଳ) —ଲହୁଡ଼ା (ଦେଖ) Laurdā Lahurdā (See)

ଲଉଡ଼ି—ଦେ. ବ.—[ସ. ଲଗୁଡ଼; ଲଉଟ]—୧ । ନଉଡ଼ି [ଦେଖ] Laurdi ଲଉଡ଼ି **लाठी** 1. Naurdi (See)

[ଉ—ଋତୁମନ୍ତ ପରତ୍ୱତ୍ୱ ଲଉଡ଼ି ଯେନ ବଦ ଗାଳ। ଅଉମନ୍ୟୁ. ବଦଗ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି।] ୨ । [ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଯୋଗ] ଗୋରୁମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାବଶେଷ; ଦଶ କୋଟି ଗୋରୁଙ୍କ ଘଲ ବା ସମଷ୍ଟି--2. A herd of a hundred million of cows.

[ଦ୍ର—୧୦୦୦ ଗାଈ=୧ ଗୋଷ୍ଠ
୧୦୦୦ ଗୋଷ୍ଠ=୧ ଘଲ
୧୦୦ ଘଲ=୧ ଲଉଡ଼ି
୧୦୦ ଲଉଡ଼ି=୧ ମହାଖଉଡ଼—ସାରଳା ମହାଭାରତ]

ଲଉଡ଼ି ଖେଲ—ଦେ. ବ—ନଉଡ଼ି ଖେଲ [ଦେଖ] Laurdi khela Naurdi khela (See) ଲାଠି ଖେଳା **लाठीखेल**

ଲଉଣା ବଭ୍ର—ପ୍ରାଦେ. [ଗଞ୍ଜାମ. 'ବ୍ର' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସଦ୍ଭବର ରୂପେ Launā bibhā ବ୍ୟବହୃତ]—ବିବାହାଦ ଉତ୍ସବ—Festival.

ଲଉଣା ଗଜପତ୍ତ—ଦେ. ବ—ନଉଣା ଗଜପତ୍ତ ନୃଳର ପ୍ରାଚୀନ Launā gajapati ନନ୍ଦପୁର [ଆଧୁନିକ ଜୟପୁର]ର କେତେକ ନରପତ୍ତଙ୍କ ଉପାଧ୍ୟ—Title of some of the Rajas of ancient Nandapur(now Jeypore) of Utkal. [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀପ୍ର ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ପାଦରେ ପ୍ରାଚୀନ ନନ୍ଦପୁର ରାଜ୍ୟର ରାଜା ବଶ୍ୱନାଥ ଗଜପତ୍ତଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ 'ନଉଣା ଗଜପତ୍ତ' ନାମରେ ଅଉହ୍ନତ ହେଲେ ଓ ଉକ୍ତ ଉପାଧି ସହତ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ବାଜାମ୍ ଜଲ୍ ମୁଲକ୍ ପ୍ରଦତ୍ତ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡଙ୍କ ବାଦସା ଉପାଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଧାରଣ କଲେ। ଅଦ୍ୟାବଧି ତାଙ୍କ ବଂଶଧର (ଜୟପୁର ମହାରାଜ)ମାନେ ଏହି ଉପାଧି ନିଜ ନିଜର ଜନ୍ମପତ୍ରି କା-ମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି ।—

ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାମଣ୍ଡଳେଶ୍ୱର ମହୋତ୍ପତ୍ତାଧ ବଷମ ସମର ଶ୍ରୀ ବଜପ୍ର ବଗ୍ଧଦ୍ୱାର ଶ୍ରୀ ନଉଣା ଗଜପତ୍ତ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ବାଦସା ଲଙ୍କେ ରାଜା ମୁଲୁକମଣି ଶ୍ରୀ ରାଜାଧିରାଜ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ସାମ୍ବଧ ସାରବର ।''

ଜୟପୁରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଳୁଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ତାଳପତ୍ର ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରୁ ପୁସ୍ତାରେ ଜୟପୁର ରାଜାମାନେ ଯାଉଥିବା ସମ୍ମାନ ମଧ୍ୟରେ ପୁସ୍ତା ରାଜା ଜୟପୁର ରାଜାମାନଙ୍କର 'ନଉଣା ଗଜପତ୍ତ' ପଦ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁ ଅଛି—ରୁମାର ଶ୍ରୀ ବଦ୍ୟାଧର ଦେଉଦେଓ—ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—୧୩୪୩ ଆଷାଢ଼।]

ଲଉଣି ଦେ. ବ—[ସ. ନବନୀତ]—ଲବଣି; ନବନୀତ; ଦହି ମୁହାଁ-Launi ନନୀ **नेउन** ଯାଇ ସେଥିରୁ ସେଉଁ ଘୃତୋତ୍ପାଦକ ଚକ୍କଣ ଲେହବତ୍ ସାର ବାହାରେ—Butter.

ଲଉଣିଆ—ଦେ. ବଣ—ନବନୀତ ପର କୋମଳ—Launiā As soft as butter, ନନୀର ମତ **नेउनका जेसा**

ଲଉତନ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ (ସ. ନବତନ, ନୂତନ)—ନୂତନ, ନୂଆ—Lautana ନୂତନ **नया** New

ଲଉରୁଣୀ— ଦେ. ବ—ନଉରୁଣୀ (ଦେଖ) Lauruṇi ନରୁନ **लहरनी** Nauruṇi (See)

ଲଉଲ୍ଲି—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ନବ ବା ଲୌଲ୍ୟ)—୧ । ନବୀନା (ସ୍ତ୍ରୀ) Lauli 1. New. ୨ । କୋମଳା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. Soft; ସୁକୁମାରୀ **कोमल** tender. ୩ । ପତଳା (ସ୍ତ୍ରୀ) 3. Thin. ୪ । ଯୁବତୀ—4. Youthful; young (woman) ୫ । ପତଳାଶସ୍ତ୍ରବତିଷ୍ଟ—5. Slender-bodied. ୬ । କୋମଳଶସ୍ତ୍ରବତିଷ୍ଟ; ସୁକୁମାର୍ତ୍ତ— 6. Soft-bodied.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଉଲ୍ଲ ବୟସ—ବେ.ବ (ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ;)—ଯୁବାବୟସ; ଯୁବାକାଳ; Laulibayasa ସ.'ଲୌଲ୍ଲ ନବ ଯୌବନ—Youth; young age (of females) ନବଯୌବନ **जवानी**

ଲଉଲ୍ଲ ବୟସୀ—ବେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯୁବତୀ; ଯୁବା ବୟସୀ—Laulī bayasī Youthful (woman). ନବଯୌବନା **नवजवान(नी)**

ଲଉ(ଊ)ଲୁଆ(ହା)ଣ(ଣି)—ବେ.ବଣ (ସ. ଲୋହିତ); ରକ୍ତାକ୍ତଣ୍ଡ—Lau(hu)luā(hā)ṇa(ṇi) ରକ୍ତାକ୍ତ—Stained with blood. ରକ୍ତାକ୍ତ **लोहलुहान** [ଲଉ(ଊ)ଲୁଆ(ହା)ଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] (ଯଥା—ସେ ମାଡ଼ ଖାଇ ଲଉଲୁଆଣ ହୋଇଗଲା ।) ବେ. ବ—ଲଅଲୁଆଣି (ଦେଖ)—La-a luāṇi (See)

ଲଉଲ୍ୟା—ବେ. ବ—ଲୌଲ୍ୟା (ଦେଖ)—Laulyā (See) Laulyā (ଉ—ଲଉଲ୍ୟାରେ ଶାସ୍ତ୍ର ହାର ବଚନ ଗଲ୍ପ କୋମଳତା **कोमलपन** ମଧ୍ୟରେ ଯିକ ମୁକ ହେଲା—ପ୍ରାଚୀନ କବିତା ।)

ଲଏ—ତ୍ରା. ବ (ସ. ଲୟ)—ଲୟ (ଦେଖ)—Laya (See) Lae (ଉ—ଥୋକାଏ ଧ୍ୟାନ ଯୋଗଲଏ; ରହିଲେ ଗୋଟା ଲୟ **लय** ସ୍ତମ୍ଭ ତ୍ରାୟେ—ତ୍ରାତା. ନର୍ସିଂଶମାହାତ୍ମ୍ୟ ।)

ଲଏ କରିବା—ତ୍ରା. କି—ଲୟ କରିବା (ଦେଖ) Lae karibā Laya karibā (See) [ଲଏ ଉଷିବା, ଲଏ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲୟକରା **लयकरना (रखना, गाना)**

ଲଏନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇ'. ଲଇନ୍)—ଲଇନ୍ (ଦେଖ) Laen ଲାଇନ **लैन** Lāin (See)

ଲଏନ୍ କିଲାଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲଙ୍ଗ୍ କ୍ଲଥ୍)—ଲଙ୍ଗ୍‌କିଲ୍ଲାଟ୍ (ଦେଖ) Laen kilāṭ Lang-kilāt (See) (ଲଏନ୍‌କ୍ଲାଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲଂକ୍ଲଥ **ननगिलाट**

ଲଏସ୍— ବେ. ବ (ସଂ. ଲସ୍)—୧ । ଲହଶ୍ (ଦେଖ)—Laes 1. Lahaś (See) ୨ । ଲସ୍ୟସ୍ (ଦେଖ)—2. Layas (See)

ଲଂ—ସଂ. ବ (ଉଚ୍ଚ) ପୃଥ୍ୱୀ ଦେବୀଙ୍କ ସ୍ୱଜମନ୍ତ୍ର—(Tantra) The key sound in the esoteric formula for invoking the Earth-goddess. Lam

ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ. ଲଙ୍ଗର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଲଙ୍ ଲଙ୍ଗ **लंग** ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Lang etc (See)

ଲଂକିଲାଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲଙ୍ଗ୍ କ୍ଲଥ୍)—ଲଙ୍ଗ୍‌କିଲ୍ଲାଟ୍ (ଦେଖ) Lamkilāṭ Lang kilāṭ (See)

ଲଂଟା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଗଧିଆ— Lamṭā Hyena.

ଲଂଲଂ ହେବା—ଦେ. କି—ଲଙ୍ଗ ଲଙ୍ଗ ହେବା (ଦେଖ) Lamlam hebā Laṅga laṅga hebā (See)

ଲଁଡୁଆ—ପ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ଓ ବଣ.—(ଭୁଜ. ହି. ଏହି ଶବ୍ଦ ଏହି ଅର୍ଥରେ)—ନଷ୍ଟମି ଲୋଭ— Lañḍuā A vagabond; a loafer.

ଲକ୍(ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଆସ୍ୱାଦନ କରିବା—1. To taste. ୨ । Lak (root) ପାଇବା—2. To get. ୩ । ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା—3. To cover.

ଲକ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ଲକ୍)—୧ । ତାଲା; କୋଲପ— Lak ନକ **लक** Padlock. ୨ । କେନାଲରେ ଉଚ୍ଚତର ଅଂଶରୁ ନିମ୍ନତର ଅଂଶକୁ ବୋଟ୍ ଆଦି ଯିବା ଆସିବା କରିବାପାଇଁ ସୁକୌଶଳରେ ନିର୍ମିତ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ବିଶେଷ—2. Lock of a canal with a sluiced gate at the point of change of level. [ଉ—କେନାଲ୍ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କୋଠରୀ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ତାହାର ଦୁଇ ପାଖରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କବାଟ ଲଗାଯିଥାଏ । ଉକ୍ତ କୋଠରୀର ଉପର ପାଖରେ କେନାଲ୍ ଜଳର ପତ୍ତନ ତଳ ପାଖର ପତ୍ତନ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତର ଥାଏ । ପ୍ରଥମେ ଉଚ୍ଚତର କେନାଲର ଜଳର ସମାନ ପତ୍ତନ କରି, ସେ କୋଠରୀରେ ପାଣି ଭର୍ତ୍ତି କରି ଯାଏ । ତା ପରେ ସେ କୋଠରୀ ମଧ୍ୟକୁ ଉପର ଅଡ଼ରୁ ବୋଟ୍ ପୂରି ଯାଏ । କୋଠରୀରେ ବୋଟ୍ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇସରୁ ଉପର ପାଖର କବାଟକୁ ନଖୁଚ ଜର କଳ କର ବନ୍ଦ କରାଯାଏ । ଏଣେ ତଳ ପାଖର ଗେଟ୍ ବନ୍ଦ କବାଟ ବାହାରେ ସେ କୋଠରୁ ପାଣିକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଖାଲସ କରି ନିମ୍ନ କେନାଲର ପାଣିର ପତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସମାନ କରିଯାଏ । ନିମ୍ନ ପତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ କୋଠରୀର ପାଣିର ପତ୍ତନ ସମାନ ହୋଇଗଲେ, ତଳ ପାଖର କବାଟକୁ ଖୋଲି ଦେଇ ବୋଟକୁ ତଳ ଅଡ଼କୁ ବାହାର କରି ଦିଆଯାଏ । ପୁଣି ତଳଅଡ଼ୁ ବୋଟ୍ ଆସିଲେ ଏଥିର ବିପରୀତ କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବିତ ହୋଇ, ଅର୍ଥାତ୍ ବୋଟ୍ କୁ ସେ କୋଠରୀରେ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଯାଇ ତଳ କବାଟ ବନ୍ଦ କରି କୋଠରୀର ପାଣିକୁ ଉପର କେନାଲର ପାଣିର ପତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସମାନ କରିଯାଇ ବୋଟ୍‌କୁ ଉପର ଅଡ଼କୁ ଛାଡ଼ି ଦିଆ ଯାଏ । ଏହି କୌଶଳମୟ ଜଳ ପ୍ରକୋଷ୍ଠକୁ 'ଲକ୍' କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଇଂରାଜିରେ 'ଲକ୍' (Lock') ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ କୋଲପ । ଏ କୋଠରୀରେ ଦୁଇଅଡ଼ୁ କୋଲପ ପଡ଼ି ପାଣିକୁ ଅବରୋଧ କରିଥିବାରୁ ଏହାକୁ 'ଲକ୍' କୋଲ୍ଲଯାଏ ।

ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ଓ ଆରବ ସାଗର ମଧ୍ୟସ୍ଥ 'ସୁଏଜ୍' କେନାଲ୍‌ରେ ଏବଂ ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ଓ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର ମଧ୍ୟସ୍ଥ 'ପାନାମା' କେନାଲ୍‌ରେ ଜାହାଜ ଯିବାଆସିବା ପାଇଁ ଲକ୍‌ମାନ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ।][ଲକ୍‌ପେଲ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲକ୍ ଅପ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ଲକ୍ ଅପ୍)—ହାଜତ୍; ଯେଉଁଠାରେ ବଗୁର ହେବା ଦ୍ୱାରୁ ଅଦସ୍ତୁରି ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦ କରି ରଖା ଯାଇଥାଏ—Police look-up. Lak•ap ନକ ଅପ **लक अप**

ଲକ୍ କିପ(ପା)ର୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ଲକ୍‌କିପର୍)—କେନାଲ୍ ଲକ୍‌ରେ ନୌକାଯାନକୁ ପାର ଉତ୍ତାର କରାଇ Lak kipa(pā)r ନକକୀପର **लककीपर** ନୌକାଯନ୍ତ୍ର ମାନଙ୍କଠାରୁ ମାସୁଲ ଆଦାୟ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—Lock keeper.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ ଖଲ୍ଲସି—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ଲକ୍+ଅ, ଖଲ୍ଲସ)—ଲକ୍
Lak khalāsi ଘୋଲର କବାଟମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦ କରି ଓ ଫିଟାଇ
ଲକ ଖାଲାସୀ **लक खलासी** ଦେବା ମଧ୍ୟରେ ନୌକା ଆଦରୁ
ପୁରୁଇ ବାହାର କରି ଦେବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ଶ୍ରମିକ—
Menial servants engaged in a lock.

ଲକ୍ ଠକ୍ ଦେ. କି. ବିଣ—ସ୍ୱେକ୍ ଟୋକ୍ (ଦେଖ)
Lak-ṭhak Rok ṭhok (See)

ବିଣର ବିଣ.—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ; ଅତ୍ୟନ୍ତ—
Fully; very.

ଲକ୍ଠକ ବାହାପିଅା—ଦେ. ବି. ବିଣ ଓ ବିଣ. ସଂ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୁରୁଡ଼ା
Lak ṭhak bāhāpiā ବା ମିଛୁଆ—Downright liar.
ଡାହା ମିଥ୍ୟାବାଦୀ [ଦ୍—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମିଛ କଥାକୁ ଏପର ଜୋରରେ
वडाभुठ्ठा ଚୁନେଇ କହେ ଯେ, ଶ୍ରୋତାମାନେ ତାକୁ ସତ ବୋଲି
[ଲକ୍ଠକ୍ ବାହାପେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି, ତାକୁ ଲକ୍ଠକ୍
ବାହାପିଆ କହନ୍ତି ।]

ଲକ୍ ତଣ୍ଡେ(ଣ୍ଡ)ଲ୍—ଦେ. ବ [ଇଂ. ଲକ୍+ହି. ଟଂଡ(ଡ)ଲ୍;
Lak taṇḍe(ṇḍa)l ଇଂ.ଟଣ୍ଡଲ୍]—ଲକ୍ ଖଲ୍ଲସିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଲକ୍ତାଣ୍ଡେଲ ପ୍ରଧାନ ଖଲ୍ଲସି—The head menial servant
लकटांडैल or tindal of lock of a canal.
(ଲଟ୍ଠମାଦାର—ଛୁଦରୂପ)

ଲକ୍ ବାବୁ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲକ୍+ଫା. ବାବୁ)—ଭାରତୀୟ ବା
Lak bābu ହିନ୍ଦୁ ଲକ୍ ଉପରୁ—An Indian or Hindu
ଲକ୍ବାବୁ **लक बाबु** lock-keeper.

ଲକ୍ ମାସୁଲ୍(ଲୁ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲକ୍ ଓ ଫା. ମହ୍ସୂଲ୍)—
Lak-māsul(lu) କେନାଲରେ ନିର୍ମିତ 'ଲକ୍' (ଘୋଲ)କୁ ନୌକା
[ଲକ୍ମାଥା(ଦ୍ଦା)ସୁଲ୍(ଲୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ପାରହେବା ପାଇଁ କେନାଲର
ଲକମାସୁଲ ମାଲିକକୁ ନୌକାଧନୀଙ୍କ ଦେବା ଶୁଳ୍କ ବା କର—
लक् महसुल (मासूल) Tollage realised at the locks
of canals from boat-owners

ଲକ୍ରା—ପ୍ରା ଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ଷେଣ୍ଟ୍ରା; ହେଏନାବାଘ—
Lak-rā Hyena; wolf.

ଲକ୍ ଲକ୍—ଦେ ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ପତଳା ଓ ସରୁ ଜନିଷ
Lak lak (ଯଥା—ସରୁଆ ପତଳା ଖଣ୍ଡା)କୁ ହଲାଇଲେ, ତାହାର
ଲକ୍ଲକ୍, ଲିକ୍ଲିକ୍ ଏ ପାଖରୁ ସେ ପାଖକୁ ନଇଁଯିବା ଅବସ୍ଥା—
लकलक, लपलप 1. Brandishing or flourishing of
ଜଗବଗ a thin blade. ୨ । ଘିଉ ବା ତଉଣ ସିଝିଯିବା ପରେ
गलजाना ଅଧିକ ସମୟ ନିଆଁ ଉପରେ ବସି ପାଣି କମିଗଲେ ତହିଁରୁ
ଯେଉଁ ଫୁଟିବା ଶବ୍ଦ ବାହାରେ—2. The sound
made by rice etc. while boiling in the
pot after the water becomes lessened.
[ଦ୍—ଘିଉ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ରରେ ସିଝିଯିବା ପରେ ପାଣି କମି
ଦୋଇଗଲେ, ସେ ଘିଉକୁ ନ ଖାଳଲେ ଘିଉ ଲକ୍ଲକ୍
ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଟି ଟି ସିହି କଅଁଳଆ ଢୋଇପାଏ । ତଉଣ
ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଲକ୍ଲକ୍ ହୋଇ ଅଳ୍ପରୁ ରୂପରେ
ସହଜ ଯାଏ । ଏହାକୁ ଘିଉ ଲଟକେଇ ହେଲା ବା ତଉଣ
ଲଟକେଇ ହେଲା ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ଜଡ଼ିଆ ରସକୁ ବମ୍ବା ଲହୁଣୀକୁ ଚୁଲ୍ଲରେ ବସାଇ, ସେଥିରୁ
ଜଳୀୟାଂଶ ସରଗଲେ, ତାହା ଲକ୍ଲକ୍ ଶବ୍ଦ କରେ; ସେହି
ଲକ୍ ଲକ୍ ଶବ୍ଦରୁ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ,ଦୁଗ୍ଧ ରସ ବା ଲହୁଣୀରୁ
ପାଣି ସରଗଲା ବା ଘିଅ ଦୁର୍ବଳ ହେଲା । ଏହାକୁ ଘିଅ
ଲକ୍ଲକେଇବା କହନ୍ତି ।] ୩ । ପତଳା ଜିନିଷ (ଯଥା—
ଲିକଲିକ ପତଳା ଖଣ୍ଡର ଉବା, ପତଳା ସବାର ବାଉଁଶ) ଉପରେ
लकलक ବେଶି ଚାପ ଦେଲେ, ତାହା ଚପି ହୋଇ ଯିବା ଓ ଚାପ,
କମାଇ ଦେଲେ ପୁଣି ସ୍ୱାଭାବିକ ହେବା ଅବସ୍ଥା—
3. The state of a thin thing receding
under pressure and regaining its origi-
nal position when pressure is removed.
[ଦ୍—ପତଳା ଖଣ୍ଡଟାକୁ ଚପିଲେ ତାହା ଲକ୍ଲକ୍ ହୁଏ ।]

ଲକ୍ଲକା(ଙ୍କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜଳ ସରିଯିବାରୁ ଜନ୍ୟ ଉପରେ ଘିଉ
Lak-lakā(ke)ibā ତଉଣ, ଲହୁଣୀ ବା ଜଡ଼ିଆ ରସ ଲକ୍ ଲକ୍
ଜଗବଗ କରା ଶବ୍ଦ କରିବା—To make a sound of being
सनसनाना overboiled (when water evaporates
through heat; said of rice or curry or
ghee.) [ଦ୍—ଗଉଡୁଣୀ ଘର ଘି ପଲମ ଲକ୍ଲକେଇଲା,
ପଦର ଦାଉ ଉଚ୍ଚିଷ୍ଟ ଶାଢ଼ୀ ମୋ କାନିକ ନ ଯାଇଲା । ଉଗ]

ଲକ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଜଗ)—ଗୁଡ଼ି ଉଡ଼ାଇବାର ସୂତା—
Laka Thread for flying paper kites.
ଲକ **गुड्डीकासूत**

ଲକଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲକ୍ୱଟ୍; ଚୀନଦେଶୀୟ ଭାଷାରୁ ଗୃହୀତ; ଭୁଲ
Lakaṭ ସ.ଲକ୍ଷୁତ=ଜେଜୁଟ ଫଳ)—ଗୋଲାପ ଜାମୁ ବର୍ଗର ସ୍ୱେତ
ଲକ କେ)ଟ ଫଳ ଉତ୍ପୁ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ଲୋକଟ—Loquat; a fruit
ଲୋକାଟ tree, Eriobotria Japonica. [ଦ୍—ଏହା ଚୀନ ଓ
ଜାପାନରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆସିଛି; ବସନ୍ତ କାଳରେ ଫଳ
ପାଚେ । ଫଳ ଅଣ୍ଡାକୃତି ହଳଦିଆ ଓ ଭକ୍ଷ୍ୟ । (ଲୋକାଟ୍
ଦେଖ)

ଲକଟ୍ଟ—ଦେ. ବିଣ. ଓ ବି—ନକଟ୍ଟ (ଦେଖ)—
Lakaṭa କର୍ଚି,ଏକରତ୍ତି **नन्हा,जरासा** Nakaṭa'(See).
(ଲକଟ୍ଟକ, ଲକଟ୍ଟେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲକ(କ୍ଖ)ଡ଼(ଡ଼)—ଦେ ବ. (ସଂ. ଲଗୁଡ଼)—କାଠ—Wood.
Laka(kka)ṛda(ṛdi, ଦେ ବିଣ—କାଠ ପରି ଶୁଷ୍କ—
ଲକଡୀ **लक्कड** Dry like wood,
(ଯଥା—ସେ ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ଲକଡ଼ ହୋଇଗଲାଣି ।)

ଲକଡ଼ ଝା(ଝେ)ଙ୍ଗ(ମ)—ପ୍ରା ଦେ. (କଟକ ସହର) ଅ—କଟକ ସହରରେ
Lakaṛdi jhā(jhe)ṅga(ma) ମାଘ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା
ବେଳେ ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ସବ ପାଇଁ ବଜାରବାସୀ ଝୋକାମାନେ
ବଜାରର ଗୁଡ୍ଡୁସମାନଙ୍କ ଜଳଟଠାରୁ ଗୁନା ମାଗିବା ବେଳେ
ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କାଠକୁ ଦୁଇ ହାତରେ ଧରି ଠକ ଠକ କରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଜାଇ ବୋଲିବା ପଦ—A sound repeated by young men of the town of Cuttack while striking 2 sticks together and begging pice from door to door to ignite the bonfire on the evening of Māgha fullmoon.

ଲକ(କା)ମ(ମା)ରଚ—ଗ୍ରା. ବ—ଲଙ୍କା ମରଚ (ଦେଶ)
Laka(kā)ma(mā)richa Laṅkā maricha (See)
ଲଙ୍କା ଲଙ୍କା ମିରଚା(ଚୀ)

ଲକର ଲକର—ଦେ. ଅ—ଲକ୍ ଲକ୍ (ଦେଶ)
Lakara lakara Lak lak (See)

ଲକଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରାଦେ. (କଃକ ସଦ୍ଧର)ବ-ନକଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Lakal (etc) Nakal etc. (See)

ଲକ ଲକ—ଦେ. ଅ—୧ । ଲକ୍ ଲକ୍ (ଦେଶ)
Laka laka 1. Laklak (See)
୨। ଲଅକ ଲକ (ଦେଶ)—2. La-aka laka (See)

ଲକ ଲକଆ—ଦେ. ବିଶ - ଖୁବ୍ ପତଳା ଓ ସରୁ —
Laka lakiā Very thin and slender.
ଲକଲକେ, ଲିକଲିକେ ଲକଲକିୟା

ଲକସ—ପ୍ରାଦେ. (କଃକ ସଦ୍ଧର) ବ.—ବୈଦେ. ବ ଓ ବିଶ—ନକସ
Lakasa (ଦେଶ)—Nakasa (See)

ଲକସା—ପ୍ରାଦେ. (କଃକ ସଦ୍ଧର) ବ. ବୈଦେ. ବ ଓ ବିଶ—ନକସା
Lakasā (ଦେଶ)—Nakasā (See)

ଲକସି—ପ୍ରାଦେ. (କଃକ ସଦ୍ଧର) ବ. ବୈଦେ. ବ ଓ ବିଶ—ନକସି
Lakasi (ଦେଶ)—Nakasi (See)

ଲକସ୍ତକ—ଦେ. ବିଶ—୧ । ଦୀନଭାବାପନ୍ନ; ବିନମ୍ରଯୁକ୍ତ; ବିନତ—
Laka staka 1. Humble; submissive.
ନ୍ୟୁନ,ନିମ୍ନ ଦୀନଦୁଃଖିୟା[ଉ—ଏହିସବୁକାଶରୁଟ୍ଟ ଅପକାଶ୍ୱ ଲୋକ,ମାନଙ୍କୁ ଅନୁସର ହୁଏଁ ଲକସ୍ତକ—କୃଷ୍ଣଦିହ ମହାଭାରତ. ବନ ।]
୨ । ଲାଳାୟିତ—2. Hankering. ୩ । ବିନୀତଭାବରେ ପ୍ରାର୍ଥନାକାଶ୍ୱ—3. Praying most humbly. (ଉ—ରଜା ହୁଅ ତା ଟଗାଡ଼ିହାଇ ଘର କେଡେ ଲକସ୍ତକ ଦେଲ୍ଲ—ଅପଣ୍ଡା ଦଶକୁମାର ଚରିତ ।) ୪ । ନଜକୁ ଅଧମାଧମ ମନେ କରୁଥିବା—4. Deeming one's
କାକୁତି ମିନତି ମିନତି self humiliated. ଦେ. ବ—ଦୀନଭାବାପନ୍ନ ପ୍ରାର୍ଥନା; ନେହୁରା—Humble submission or prayer,

ଲକା(କ୍ଷା)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ଲକ୍ଷା)—ଲକା ପାରା (ଦେଶ)
Lakā(kkā) Lakāpārā (See)

ଲକା ଆମ୍ବ—ଦେ. ବ—ଲଙ୍କା ଆମ୍ବ (ଦେଶ)
Lakā āmba Laṅkā āmba (See)

ଲକା(କେ)ଇ—ଦେ. ବିଶ—ନକେଇ (ଦେଶ)
Lakā(ke)i Nakei (See)
(ଗଡ଼ୁଳଆ—ବିପଗ୍ଧଚ) ଲେକଟ, କାଇ କାଇ ଲଈ

ଲକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ନକେଇବା (ଦେଶ)
Lakā(ke)ibā Nakeibā (See)
କାଇ କାଇ ହଓୟା ଲଈ ହୋନା

ଲକା(କ୍ଷା)ପାରା—ଦେ. ବ (ଆ.ଲକ୍ଷା+ଫ. ପାରବତ)—ବହୁତ ପୁଚ୍ଛବିଶିଷ୍ଟ
Laka(kkā)pārā ପାରବତ—A sort of pigeon
ଲକାପାୟରା ଲଙ୍କାକବୁତର with spreading tail.
[ଉ—ଏମାନେ ଖଇକୁ ଓ ବେକଚ୍ଛୁ ଖୁବ୍ ଫୁଲ୍ଲଇକରି ଚୁଲନ୍ତି ।]

ଲକାର—ସ. ବ—'ଲ' ଅକ୍ଷର—
Lakāra The letter 'ल' (la)

ଲକି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ପିତଳର ବଡ଼ ଥାଳି ବା ବେଲ୍ଲ—
Laki 1. A large brass dish. ୨ । ଧାତୁଘାତ-ବଶେଷ; ଚଦ୍ଦଲା—2. A metal pot.

ଲକିଆ—ଦେ. ବ— ଉତ୍ତମରୂପେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ଚକଟା ହୋଇଥିବା
Lakiā ପରିବା ଉତ୍ତଶ—A well boiled and mixed
ଗଲାତରକାରୀ ସାନା up vegetable curry.

ଲକି(କେ)ଟ୍(ଟି)—ବୈଦେ. ବ [ଇଂ. ଲକେଟ)—ସୁନାର ଖୋଳ ଭାବରେ
Laki(ke)ṭ(ṭi) ଘର ଚେପ୍ତା ଫରୁଆ ବା ପଦକ—
ଲକେଟ୍ ଲୋକେଟ Locket. [ଦ୍ର—ଏହା ଘଡ଼ିର ଚେନ୍‌ରେ ଝୁଲିଥାଏ ।]

ଲକୁଚ—ଫ. ବ (ଲକ୍ ଧାତୁ=ଆସ୍ୱାଦନ କରିବା+କର୍ମ. ଉଚ)—
Lakucha ଜେଉଠ (ଦେଶ) —Jeuṭa (See)
ଡେ(ଡେଁ)ଫଳ ବଡହଡ

ଲକୁଚକୁଚୀ—ଫ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲକୁଚ+କୁଚ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Lakuchakuchā ଜେଉଠ ପରି ବର୍ତ୍ତୁଳ ସୁନବିଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ-(a lady) Having graceful breasts.
[ଉ—ଆମ୍ଭେମାନେ ଘୋଷିଥିବୁ ପରସ୍ତ୍ରୀ ଜନ ଗୃହ ବଗରେ ଡୋଡ଼ରି ଲକୁଚକୁଚୀ ରେ ।—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସର୍ଗୀତ ।]

ଲକାୟା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ)—ବ—ଗୁଡ଼ ମିଶିଥିବା ପରିବା ବିଶ—
Lakkāyā A curry sweetened with sugar.

ଲକ୍ତକ—ସଂ. ବ (ଲକ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+କର୍ମ. ବ=ଲକ୍ତ
Laktaka +ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ—୧ । ରଞ୍ଜିତ କରା; ଆଳୁବର୍ଣ୍ଣ; ନେଙ୍କେଡ଼ା; ଲାଲାବର୍ଣ୍ଣ—1. Rage. ୨। (+କରଣ ବ+କ) ଅଳତ୍ତକ; ଅଳତା—2. Lac dye.

ଲକ୍ତିକା—ସଂ. ବ-ଲୁଣ୍ଠିପିଣ୍ଡି; ଗୁପ୍ତଗୋଧିକା—
Laktikā A lizard (Apte).

ଲକ୍ଷ(ଧାତୁ)—ସଂ.—୧। ଦେଖିବା—1. To see; to observe. ୨ । Laksh (root) ଚିହ୍ନିତ କରିବା— 2. To mark. ୩ । ସୂଚନ କରିବା—3. To indicate; to hint.

ଲକ୍ଷ—ସ. ବ (ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+ଳମ୍. ଅ)—୧ । ଶତ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟା—
Laksha 1. A hundred thousand. ୨ । ଶରବ୍ୟ; ଲକ୍ଷ୍ୟ—2. Terget; mark. ୩ । ପ୍ରବଞ୍ଚନା; ଗୁଡୁଲ୍ଲ—3. Fraud. ୪ । ଛଳନା—4. Excuse.

Digitized by srujanika@gmail.com

୫ । ବ୍ୟାଖ୍ୟା—5. Explanation. ୬ । ଦୃଷ୍ଟି—6. Vision; sight. ୭ । ଗୋଡ଼ (ହି. ଶ.)—7. Leg. ୮ । ଚିହ୍ନ (ହି. ଶ.)—8. Mark ୯ । ଅସ୍ତ୍ରର ଏକ ପ୍ରକାର ସତ୍ତାର [ହି. ଶ.]—9. A kind of formal withdrawal of a weapon. ୧୦ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି କୌଣସି ଅଙ୍ଗେ କଣ୍ଢାଏ [ହି. ଶ.]—10. A thing or matter to which allusion is made. ୧୧ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ [ହି. ଶ.] 11. Aim; object. ୧୨ । ଅନୁମେୟ ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ (ହି. ଶ.)—12. Anything inferred. ୧୩ । ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ (ହି.ଶ.)· 13 Figurative meaning. ତେ. ବ—[ସ. ଲକ୍ଷ୍ୟ)—୧ । ତୁଳନା; ଉପମା—1. Comparison. [ଉ—ବରଚଲେ ଲକ୍ଷ, ଚିର ସଙ୍ଗେ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୨ । [ଗୋଟିଏ ମାଳାକୁ ଗୁର ଥର ଫେରାଇ ଜପିବା ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ; ଷୋଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏକ ଲକ୍ଷ ହୁଏ)—ମାଳାକୁ ୬୪ ଥର ଫେରାଇ ଜପିବା—2. Telling of a rosary 64 times. [ଉ—ଗୁରୁବାର ଫେରାଇଲେ ଗ୍ରନ୍ଥେ ପୂଣ ହୋଇ, ଷୋଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ଫେରାଇଲେ ଲକ୍ଷେ ଯେ ବୋଲାଇ । ପ୍ରାଚୀ· ଶ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।] ୩ । (ସ.ନଖ)ନଖ—3. Nail [ଉ—ଲକ୍ଷ କୋଣ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଲକ୍ଷ କୋଣ ପନ୍ତୁ । ପ୍ରାଚୀ ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ ଗୀତା ।] ସ. ବିଣ.—୧ । ଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟକ-1. Numbering one hundred thousand. ୨। ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ—2. Many. [ଉ—ଲକ୍ଷ ଦୁଃଖ ଉଣି ଅଛ ମୁଁ ବାଛୁ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ । କଣୋଳ ଚମ୍ପୂ. ଲ ଗୀତ)ତେ· ବିଣ.—୧। ତୁଳନୀୟ—1. Comparable. ୨। ସମତୁଲ୍ୟ, ସମାନ—2. Similar. ତେ. ଅ.—ସମାନ—Equal; resembling. [ଉ—ବତ୍ତାଶ ଲକ୍ଷ ନକ୍ଷାସରେ । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ଲକ୍ଷକ—ସ. ବିଣ (ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ [ଣିଚ] ଲକ୍ଷି ଧାତୁ=ଦେଖାଇବା + Lakshaka କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଲକ୍ଷଣା ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ—1. Denoting the intended sense by a simile. ୨ । ଚହ୍ନିତ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. Marking; observing (person).

ଲକ୍ଷ କରିବା—ତେ. କି—୧ । ଦୃଷ୍ଟି କରିବା—1. To see. Laksha karibā ୨ । ଚତୁରାଇ କରିବା; ଅଭିନିବେଶପୂର୍ବକ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା—2. To observe; to mark. ୩ ।ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଶର ଆଦି ଛାଡ଼ିବା—3. To aim at (a mark). ୪ । ତୁଳନା କରିବା—4. To compare with.

ଲକ୍ଷଚ୍ୟୁତ—ସ. ବିଣ (ସମା ତତ୍)—ଲକ୍ଷ୍ୟଚ୍ୟୁତ (ଦେଖ) Lakshachyuta Lakshyachyuta (See)

ଲକ୍ଷଣ—ସ. ବ (ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ଦର୍ଶନ କରିବା, ଚହ୍ନ କରିବା + କର୍ମ Lakshaṇa ଅନ)—୧ । ବିଶିଷ୍ଟ ଚହ୍ନ; ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁକୁ ଚହ୍ନି ପାରିବାର ଚହ୍ନ—1. A special sign; a discriminating mark or sign; a differentiating mark. [ଉ—ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣରେ ଦୋଇଲେ ପ୍ରକାଶ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦି ।] ୨ । ସ୍ୱରୂପ—2. Natural form. ୩ । (+ବରଣ ଅନ) ନାମ—3. Name. ୪ । ପରିଚୟ—4. Introduction. ୫ । ବ୍ୟାକରଣ ସୂତ୍ର—5. Grammatical formula or rule. ୬ । ପ୍ରକୃତି—6. Nature. [ଉ—କହିଲେ ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭେ ଜନ୍ମ ଲକ୍ଷଣକୁ, ଛଡ଼ ଯାଉବ କିବ ଯାଉଛ ମଳକୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ· ବନ ।] ୭ । (+ଭାବ. ଅନ) ସଜାତୀୟ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ ବା ଜାଇଜ୍ଞାପକ ଚହ୍ନ—7. A natural badge or characteristic. ୮ । ମଙ୍ଗଳାଚାର—8. Propitious ceremonies. ୯ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭ୍ରାତା ଲକ୍ଷ୍ମଣ—9. The younger brother of Rāmachandra. ୧୦ । ସାରସ ପକ୍ଷୀ—10. A kind of crane. ୧୧। ପରିଚ୍ଛଦ-କରଣ—11. Marking or dividing by chapter ୧୨ । ରୋଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାର ଚହ୍ନ—12, Symptoms of a disease. ୧୩ । ପରିଭାଷା; (ହି. ଶ); ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥବୋଧକ ସଙ୍କେତ—13. Sign indicating a special meaning. ୧୪ । ଦର୍ଶନ—14. Seeing. ୧୫ । ବିଶିଷ୍ଟରୂପେ ଦର୍ଶନ—15. Observation. ୧୬ । ଶରୀରରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଙ୍ଗରେ ପ୍ରକାଶିତ ଶୁଭାଶୁଭସୂଚକ ଉଲ୍ଲ ଉଲ୍ଲ—16. Signs appearing in different limbs of the body indicating good or evil. ସ. ବିଣ—(+କର୍ମ. ଅନ) ଶ୍ରୀମାନ୍; ସୁନ୍ଦର—Handsome; beautiful. ତେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males. ୧୭ । ଶରୀରରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏକ ପ୍ରକାର କଳାଦାଗ, ଯାହା ଶିଶୁ ଗର୍ଭରେ ଥିବା ସମୟରେ ମାତା ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ଦର୍ଶନ କରିବାରୁ ଶିଶୁ ଦେହରେ ହୁଏ (ହି. ଶ)—17. A kind of black mark appearing on the body of persons whose mothers saw the eclipse when they were in the womb. ୧୮ । ଶୁଭଚରଣ—18. Conduct.

ଲକ୍ଷଣକାର—ସ. ବିଣ (ଲକ୍ଷଣ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) –ଯେ ସୂତ୍ରାଦି Lakshaṇakāra ରଚନା କରନ୍ତି—The maker of a ମୂଳକ୍ଷଣ aphorisms ତେ. ବିଣ—ସୁଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ; ସୁନ୍ଦର—**ସୁଲକ୍ଷଣ** Beautiful; having auspicious signs.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ଷଣବ(ମ)ନ୍ତ(ନ୍ତା)— ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ଲକ୍ଷଣ ବତ୍)—ସୁଲକ୍ଷଣ; Lakshaṇaba(ma)nta(ntā) ସୁନ୍ଦର—Graceful; ଲକ୍ଷଣମନ୍ତ possessing good marks. [ଉ—ଇନ୍ଦ୍ରପୁତ୍ର ଲକ୍ଷଣାବନ୍ତ ଔରସରେ କଚ୍ଛ ବନାନ୍ତରେ, ଦେଲ୍ଲ ଉପହୀ ଗର୍ଭୁ ପୁତ୍ର (ଲକ୍ଷଣବନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଏକ ଜାତ, ସୁନ୍ଦର ଲକ୍ଷଣବନ୍ତ । ଚନ୍ତ୍ରାମଣି ବଦମାଦଉ୍ୟ ।]

ଲକ୍ଷଣବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲକ୍ଷଣ+ବତ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ଲକ୍ଷଣବିଶିଷ୍ଟ Lakshaṇabān (ଦେଖ)—Lakshaṇabiśishṭa. (ଲକ୍ଷଣବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (See)

ଲକ୍ଷଣ ବିଶିଷ୍ଟ—ସଂ.ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)--୧ । ଯାହାଠାରେ ଲକ୍ଷଣ ଥାଏ— Lakshaṇa biśishṭa 1. Having signs. (ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସୁଲକ୍ଷଣ—2. Possessing [ଲକ୍ଷଣବଶିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ] virtues or good signs,

ଲକ୍ଷଣ ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ; ଘୃଣଭାଗ୍ୟ— Lakshaṇa bhrashṭa Ill fated; unlucky. (Apte). (ଲକ୍ଷଣଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲକ୍ଷଣା—ସଂ. ବ (ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ଆ)--୧ । ତୁଳନା— Lakshaṇā 1. Comparison. [ଉ କାହିଁରୁ ଲଙ୍କେ ଲକ୍ଷଣା ଯେ । ଭଙ୍ଗ. କୋଣ୍ଡବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନସ୍ତ ।] ୨ । ସାରସୀ— 2. A female crane ୩ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଶବ୍ଦର ବୃତ୍ତି ବା ଶକ୍ତି ବିଶେଷ; ସେଇ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟାର୍ଥ ଛଡ଼ା ପ୍ରୟୋଜନ, ପ୍ରୟୋସ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଗୌଣାର୍ଥର ବୋଧ ହୁଏ—3. (Grammar) Figurative or metaphorical sense of a word. [ଦ୍—ଯଥା ସେ ଗଙ୍ଗାବାସୀ ହେଲେ, ଏଥିର ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ,—ଗଙ୍ଗା ତୀରରେ ସେ ବାସ କଲେ ।] ୪। ଉପମା ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥର ବା ଭାବର ପ୍ରକାଶ—4. Metaphor. (ଯଥା—ସ୍ନେହ ଭାଙ୍କ ସ୍ୱନ୍ଧରେ ସ୍ତନ୍ୟଭାର ପ୍ରଦ୍ରବ କଲେ ।) ୫ । ଉତନାରେ ବା ଲେଖାରେ ଉହ୍ୟ ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟ—5. Ellipsis in a composition. ୬ । କାବ୍ୟାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ; ଯହିଁରେ ଶବ୍ଦର ଗୌଣ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ—6. A figure of speech; an indirect application of secondary significance of a word(Apte). [ଉଦାହରଣ- ଅନୁଗଡେ ଅଶ୍ୱା ଉସ୍ ଦହନ୍ତି ଶଙ୍କର, ଭୁମେ ବର ଗଙ୍ଗା ପହ୍ନୀ ଶାଯଁଉନୁଙ୍କର, ମିଶକାନ୍ତେ ଅଛୁ ଉଙ୍ଗେ ଘଡ଼ମାର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ, ଅନୁଗଡ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ଧୀରେ ଡ ଘାଇନ୍ତି । ଅଉମନ୍ୟ. ବଦରଧ ଚନ୍ତ୍ରାମଣି ।] ୭ । ଦଂସୀ (ହ୍ୱ. ଶ)—7. Goose.

ଦେ. ବ. (ସଂ. ଲଟ୍ଣା)—୧ । ଲକ୍ଷଣା ମୂଳ (ଦେଖ) 1. Lakshaṇāmūla (See) ୨ । ଉପମା— 2. Simile.

ଉପମା ଉପମା

[ଉ—ସ୍ତ୍ରୀପୁଂସଲକ୍ଷଣା ଉସେ ଲକ୍ଷଣ, ଗଣ, ମାର୍ଗଣ ହେଲେ ଭା ଭନୁ ଭନୁକେ ଭାଣ । ଭଙ୍ଗ. କୋଣ୍ଡବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନସ୍ତ ।)

ଲକ୍ଷଣାକ—ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀ—Woman. (ଉ—ଆମ୍ଭେ ଲକ୍ଷଣାକ Lakshṇāka ଜନ ବିନା ବେନ ଲକ୍ଷଣା ଦେଲ୍ଲ ସୁମନାରେ । ଭଙ୍ଗ. କୋଣ୍ଡବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନସ୍ତ ।)

ଲକ୍ଷଣାକ୍ରାନ୍ତ—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଲକ୍ଷଣପୁକ୍ତ—1. Possessing a sign. ୨ । ସୁଲକ୍ଷଣ— Lakshaṇākrānta 2. Possessing good signs. ୩। ଲକ୍ଷଣାର୍ଥଯୁକ୍ତ— 3. Having a secondary or metaphorical meaning.

ଲକ୍ଷଣା ତର୍କ—ସଂ. ବ—କାବ୍ୟାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ— Lakshaṇā tarka A figure of speech.

(ଉଦାହରଣ—ସମୀର ସଖ ଈଶ୍ୱାର ଦ୍ୱର ଇନ୍ଦ୍ରା କର, ଅନଳ ସଖରେ ଦେଇ ପେଷ୍ଟିଛନ୍ତ ଗୋପ୍ତା, ଅବଧୃତ କଲୁ କାହିଁ ଗାଇଁ, ଅମୃତ ଆଦ୍ୟରେ ପତ୍ର ବନ୍ଧୁ ଅଛୁ ଦେଇ । ଅଉମନ୍ୟ. ବଦରଧ ଚନ୍ତ୍ରାମଣି ।)

ଲକ୍ଷଣାନ୍ୱିତ—ସଂ. ବିଣ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲକ୍ଷଣୋପେତ (ଦେଖ) Lakshaṇānwita Lakshaṇopeta (See) (ଲକ୍ଷଣାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲକ୍ଷଣା ବୃତ୍ତି—ସଂ. ବ—ଲକ୍ଷଣା ୩ (ଦେଖ) Lakshaṇā bṛutti Lakshaṇā 3 (See)

ଲକ୍ଷଣା ମୂଳ—ଦେ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ) (ସଂ. ଲଟ୍ଣା)—ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ କନ ବା ମୂଳ ବିଶେଷ— Lakshaṇā mūla

ସଂ. ନାମ—ଲଟ୍ଣା, ସୁଶ୍ରକନା, ସୁଶ୍ରଦା, ନାଗିଙ୍ଗା, ନାଗାହ୍ୱା, ନାଗପତ୍ରୀ, ଭୁଲଙ୍ଗା, ସର୍ପିକା, ଅପ୍ରବନ୍ଦ୍ରଭୁଦା, ସୁଭ୍ରଦା, ଜନଙ୍ଗା ଲକ୍ଷ୍ମଣା ମୂଳ

ସ. ଲକ୍ଷଣା କନ

ଲକ୍ଷ୍ମନା

ଫା. ସଗମୂଲ୍ ସକନ୍ ମହ୍ରରତସ୍ୱା

ଆ. ଇବରୁକ୍ଲଲ୍ଲୁମ୍,

ଜ୍ଆସେକ୍ଲୁଲ୍ ଲହ୍ୱଫା

A sort of medicinal root used for curing barrenness in women. [ଦ୍—ଏହି କନ ବୋମ୍ବାଇ ପ୍ରଦେଶର ପଦ୍ଦଡରେ ମିଳେ । ଏହି କନର ଆକାର ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ-ଯୁଗ୍ମାକୃତ ବଶିଷ୍ଟ ପୁରୁଳ ପତ୍ର । ଏହା ଉପରେ କେଉଁଗୁଡ଼ିଏ ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣର ବନ୍ଦୁ ଥାଏ । ଏହାର ଗନ୍ଧ ଶ୍ଲଗ ଦୁଧ୍ରେ ପର୍ତ୍ତ । ଏହା ମଧୁର ରସ, ରସାୟନ ଓ ବଲକାରକ ଓ ବନ୍ଧ୍ୟାଦୋଷ-ନାଶକ । ଏହାକୁ ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦକ ଔଷଧ ରୂପେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସେବନ କରନ୍ତି । ଏହି ମୂଳ ଏ ଦେଶରେ ଦୁର୍ଲଭ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଶୀତୱୀର୍ଯ୍ୟ, ମଧୁରରସ, ରସାୟନ ଓ ବୃଷ୍ୟ ଏବଂ ତ୍ରିଦୋଷ, ବ୍ରଣ ଓ ବାତରୋଗନାଶକ । ଏଥିର ପତ୍ର ତରୁଡ଼ା ଓ ପତ୍ର ଉପରେ ରକ୍ତ ତନନ ପତ୍ର ବନ୍ଦୁ ପ୍ରାନ ଥାଏ। ଏହାର ମୂଳ ଖଲା ।]

ଲକ୍ଷଣାମୂଳା ବ୍ୟଞ୍ଜନା—ସଂ. ବ. (ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ର)—ଶବ୍ଦର ଯେଉଁ Lakshaṇāmūla byañjanā ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ ଲକ୍ଷଣା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତୀତ ହୁଏ—That suggested meaning of a word which is derived from its figurative significance[ଦ୍—ଲକ୍ଷଣା ମୂଳା ବ୍ୟଞ୍ଜନା ୨ପ୍ରକାରରେ ବିଭକ୍ତ—ଲକ୍ଷଣାମୂଳା ଶାବ୍ଦୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନା, ଲକ୍ଷଣାମୂଳା ଅର୍ଥୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଙ୍ଗାରେ ଅଳ୍ପର ପଣ୍ଡୀ ଅଛୁ—ଏଥିର ଅର୍ଥ,—ଗଙ୍ଗା କୂଳରେ ଗଡ଼ୁଡ଼ଙ୍କ ବସତ୍ତି ଅଛୁ । ଏହା ଲକ୍ଷଣାମୂଳା ଶାବ୍ଦୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବସନ୍ତକାଳ, କାମଦେବ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୁପିତ ରତ୍ତଗେଦ ଦ୍ୱଇଣକାଣ୍ଡ ମନ୍ଦ ବାସୁ ବହୁଅଛୁ, ଏ କୁଞ୍ଜ, ଲତାବେଷ୍ଟିତ କେଳବନ ଅଛୁ ରମଣୀସ୍ୱ ଦେଖାଇଅଛୁ-ମୋ ପତ୍ତ ପ୍ରବାସୀ ଅଟନ୍ତି, ଅତଏବ ମୁଁ ଅଜ କଅଣ କରବି ? ମୋତେ କହ । ଜଣେ ପ୍ରୋଷିତଭର୍ତ୍ତୃକା ସ୍ତ୍ରୀର ନିଜ ସଖିଙ୍କ ପ୍ରତି ଏ ଉକ୍ତିରୁ ଲକ୍ଷଣାମୂଳା ଅର୍ଥୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଦ୍ୱାରା ଏହା ସୂଚତ ହେଉଅଛୁ ଯେ, ମୋ ପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ କାମୁକ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଅଣିବାକୁ ଖୋଜ ସାହିତ୍ୟଦର୍ପଣ ।]

ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ— ସଂ. ବ—୧ । କୌଣସି ଶବ୍ଦର ଅକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ପରବର୍ତ୍ତରେ
Lakshaṇārtha ବୁଝାଯିବା ଆରୋପିତ ଅର୍ଥ—1. Figura-
(ଲକ୍ଷାର୍ଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) tive sense. ୨ । ଲେଖକଙ୍କର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ—2. The intended or implied meaning of an expression.

ଲକ୍ଷଣା ଶକ୍ତି—ସଂ. ବ—ବାକ୍ୟର ଶକ୍ତି ବିଶେଷ, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ବାଚ୍ୟାର୍ଥ-
Lakshaṇā śakti ବୋଧ ଅର୍ଥ ଅସଙ୍ଗତ ହେବାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାଳନ ବଶତଃ ଅନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ—The power of any sentence to convey a figurative meaning apart from its derivative one. [ଦ୍ର—ବାଚ୍ୟାର୍ଥବୋଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଅସଙ୍ଗତ ହେଲେ ବାକ୍ୟର ପ୍ରସ୍ଥାଳନବଶତଃ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥର ପ୍ରତୀତି ହୁଏ, ତାହାର ନାମ ଲକ୍ଷଣା ଶକ୍ତି । ଯଥା—'କୁଆଙ୍କ ଦାଢ଼ିରୁ ଦହିକୁ ରକ୍ଷା କର' । ଏହି ବାକ୍ୟରେ ଦହିକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ବିଷୟ ଦ୍ରୁତ ଲକ୍ଷ ରହିଅଛୁ; ଏଥିର ସ୍ଥଳରେ 'କୁଆଙ୍କ ଦାଢ଼ିରୁ' ଏହି ବାକ୍ୟାଂଶର ଅର୍ଥ 'କୁଆ ଆଦି ସମସ୍ତ ଦଧି ଖାଦକ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଅକ୍ରମଣରୁ ।' ସାହିତ୍ୟଦର୍ପଣ ।]

ଲକ୍ଷଣା ଶ୍ଳେଷ—ସଂ. ବ—ବାକ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—
Lakshaṇā ślesha A figure of speech.
(ଉଦାହରଣ—ମନାର ଅଧର ଚଳବାର ଭ ଦେଖିଛି, ପଯୋଧର ଅମର ଅଟନ୍ତେ ବର୍ତ୍ତଇଛି, ଘନରସ ବୃଷ୍ଟି କାହିଁଯାଇଁ ହେଉ ନାହିଁ, ବଦେହ ଭାପ ବଲେ ହେବା ବନ୍ଧୁ କେହି । ଅଯମକ୍ଷ୍ୟ. ବଦତ୍ତଧ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।)

ଲକ୍ଷଣୀୟ—ସଂ. ବିଣ. (ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ଦର୍ଶନ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+କର୍ମ. Lakshaṇīya ଅନୀୟ)—୧ । ଅନୁଭବନୀୟ—1. Conceivable. ୨ । ଦର୍ଶନୀୟ—2. Visible.

ଲକ୍ଷଣୋପେତ—ସ. ବିଣ. (ଉପ୍ ଉତ; ଲକ୍ଷଣ+ଉପେତ)—ସୁଲକ୍ଷଣ-
Lakshaṇopeta ଯୁକ୍ତ; ଶୁଭ ଚିହ୍ନଯୁକ୍ତ—Having auspi-
(ଲକ୍ଷଣୋପେତା—ସ୍ତ୍ରୀ) cious marks.

ଲକ୍ଷ ଦେବା—ତେ. ବ—ତୁଳନା କରିବା; ଉପମା କରିବା—
Laksha debā To compare with.

ଲକ୍ଷ ଦେଓୟା (ହି—ଲକ୍ଷ ଦେଖା ସେବା କରି,ଲକ୍ଷ ଦେବ ତୋତେ' ଉତ୍ତର କରିବ ନ ପାଇଲେ ଉଚ୍ଚ ପୁସ୍ତା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।)
ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେନା

ଲକ୍ଷ ପତି—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ) —ବହୁ ଧନବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—
Laksha pati A very rich man.

ଲକ୍ଷ ପୋଷା(ଷି)—ତେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଲକ୍ଷ+ପୋଷକ)—
Laksha poshā(shī) ଯେ ଅସଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅନ୍ନସ୍ଥାନ
ଲକ୍ଷ ପୋଷା କରେ—Providing many people
ଲକ୍ଷ୍ୟପୋଷା with means of livelihood.

ଲକ୍ଷାବଧି—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଏକଲକ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—1.
Lakshāvadhi Upto one hundred thousand.
ଲକ୍ଷାବଧି ୨ । ପ୍ରାୟ ଏକଲକ୍ଷ ପରିମିତ—2. About 1
ଲକ୍ଷ୍ୟାବଧି lakh. [ଦ୍ର—ମାଦ୍ରାଳଅଞ୍ଚଳରେ ଲକ୍ଷାବଧି ଠକାର ମାଲକ ହୋଇ ବସିଲା । ଫକୀରମୋହନ, ଗଲ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ଲକ୍ଷ ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସ. ବ. (୫ମୀ ତତ୍)—ଲକ୍ଷ୍ୟଚ୍ୟୁତ (ଦେଖ)—
Laksha bhrashṭa Lakshyachyuta (See)

ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ—ତେ. ବିଣ ଓ ବ—ବହୁସଖ୍ୟକ; ଅସଖ୍ୟ—
Laksha laksha Multitudinous; countless
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲାଖ ଲାଖ millions and millions.

ଲକ୍ଷ—ପ୍ରା. ବ (ସ. ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ପ୍ରା. ଲକ୍ଖୀ)—୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ—
Lakshi 1. Goddess Lakshmī. ୨ । (ପୁଂ)
ଲକ୍ଷୀ(କ୍ଷ୍ମୀ) ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରର ଡାକ ନାମ—2. Name for
ଲକ୍ଷ୍ମୀ calling Lakshmīdhara. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ)
ଲକ୍ଷିଁ } ଅନ୍ୟରୂପ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—3. Name
ଲକ୍ଷ୍ମି } for calling a woman whose
name is Lakshmī.

ଲକ୍ଷି(ଖି,ଖୁ,ଛି,ଛୁ)ଆ—ପ୍ରା.ବ.ପୁଂ(ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଓ ଲକ୍ଷଣର
Lakshi(khi,khu,chhi,chhu)ā ଡାକ ନାମ—Name for
ଲଖା ଲଛମିନିୟା, ଲଛମିନିୟା calling Lakshmīdhara.

ଲକ୍ଷିଚ୍ଛଡ଼ା—ପ୍ରା. ବ (ଗାଲି) —ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା (ଦେଖ)
Lakshichhardā Lakshmīchhardā (See)
(ଲକ୍ଷିଁ ଛଡ଼ା, ଲକ୍ଷ୍ମି ଛିଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲକ୍ଷିଛଡା ମୀଲଖମଂଗା

ଲକ୍ଷିତ—ସଂ ବିଣ (ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ଦର୍ଶନ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+କର୍ମ. ତ)
Lakshita —୧ । କୃତଲକ୍ଷ୍ୟ; ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ—1. Aimed at
(ଲକ୍ଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଦୃଷ୍ଟ—2. Seen; observed. ୩ ।
ଅନୁମିତ—3. Conjectured. ୪ । ଅନୁଭୂତ—
4. Experienced. ୫ । ଲକ୍ଷଣାବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ବିଶେଷିତ
—5. Differentiated by a metaphorical meaning. ୬ । ସୂଚିତ—6. Indicated (Apte); indirectly expressed. ୭ । ଚିହ୍ନିତ; ବିଶିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ବାର ହେଉଥିବା—7. Characterised; distinguished (Apte). ୮ । ପରୀକ୍ଷିତ—
8. Examined (Apte). ୯ । ବିବେଚିତ—
9. Considered; regarded (Apt

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ଷିତ ଲକ୍ଷଣା—ସଂ. ବ—୧ । ଶବ୍ଦର ଲକ୍ଷଣାଶକ୍ତିବିଶେଷ, ଯେଉ Lakshita lakshaṇā ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ଅର୍ଥରୁ ଲକ୍ଷଣାର୍ଥଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ପଦାର୍ଥର ଜ୍ଞାନ ହୁଏ । (ଯଥା—ଦ୍ୱିରେଫ=ଭ୍ରମର)—1. The power of a word to convey one of the derivative meanings. [ଉ—ବାହ୍ମା ନଭାନଭ ସରଣୀ ଧାବର, ବେଗେ ଦେବାକୁ ସାଥି କର ମଯୂର ଯେ, ବସି ମଧ୍ୟେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ରତନା ବଳେ, ବରଦ ଗାହିଗାଡ ସ୍ୱନାମେ କଲେ ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୨ । ଛନ୍ଦୋ-ବିଶେଷ—2. A kind of metre.

ଲକ୍ଷିତା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ପରକୀୟା ନାୟିକାଭେଦ; ଯେଉଁ ନାୟିକାର Lakshitā ଅଙ୍ଗ ଓ ବେଶଆଦରେ ନାୟକ ସହିତ ଗୁପ୍ତ ସମ୍ଭୋଗର ଚିହ୍ନମାନ ସଖୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ—A clase of heroines in fiction whose secretly carried amour is detected by her friends on observing some signs of debauch in her limbs and garment

ଲକ୍ଷିତୋପଲକ୍ଷଣା—ସଂ. ବ—ଅର୍ଥାଳଙ୍କର ବିଶେଷ—A figure Lakshitopalakshaṇā of speech in which the whole is hinted by the mention of a part. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବସ୍ତୁର ଅଂଶର ବର୍ଣ୍ଣନାଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତୁର ସୂଚନା କରାଯାଏ ।]

ଲକ୍ଷି ପାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଲକ୍ଷଧାତୁ)—ଠାବକରିବା; ଲକ୍ଷ Lakshi pāribā କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା—To ascer- ଲକ୍ଷକରିପେରା tain; to recognise; to be able to ଲକ୍ଷକରନେ ସକନା observe; to mark. [ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଘେନ ବହୁତ ଯତ୍ନ କଲେ, ସ୍ତ୍ରୀର ଷଣ୍ଢ କଥା ଲକ୍ଷି ନ ପାରିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶଲ୍ୟ ।]

ଲକ୍ଷିବା—ଦେ·(ପଦ୍ୟ)କ୍ରି.—(ସ.ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ)—୧। ଲକ୍ଷ କରିବା [ଦେଖ] Lakshibā ଲକ୍ଷକରା 1. Laksha karibā (See) ଲକ୍ଷ କରନା [ଉ—ଜେମା ମୁଖଭଙ୍ଗି ଗୃହାଣୀ ଭାଷାରୁ ଅନୁରାଗ ଲକ୍ଷି ଭାର । ରଘାନାଥ. ସଯାତି ।] ୨ । ତୁଳନା କରିବା—2. To compare. ୩ । ସ୍ଥିର କରିବା; ଠାବକରିବା—3. To ascertain. ୪। ନିରଖି କର ଦେଖିବା—4. To observe; to mark. [ଉ—ବୁଲଇ ନାନା ମାର୍ଗେ ଲୁଚି, କେହି ନ ପାରେ ଜାକୁ ଲକ୍ଷି ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୫ । ଚହ୍ନିବା—5. To recognise; to distinguish.

ଲକ୍ଷି(ଖି)ମୀ—ଗ୍ରା. ବ.—୧ । [ସ୍ତ୍ରୀ]—[ସ. ଲକ୍ଷ୍ମୀ]—ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଦେଖ) Lakshi(khi)mī କ୍ଷୀ ଲଚ୍ଛମୀ Lakshmī (See) [ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଲକ୍ଷୀ, ଲର୍ଚ୍ଛୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨। (ପୁଂ)(ଆଦରାର୍ଥକ)ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରର ଡାକ ନାମ—2. A name for calling Lakshmīdhara.

ଲକ୍ଷିମୀ ପୂଜା—ଗ୍ରା. ବ.—(ସ. ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା)—ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା (ଦେଖ) Lakshimī pūjā Lakshmī pūja (See) [ଲକ୍ଷ୍ମୀ(ଙ୍ଗୀ)ପୂଜା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲକ୍ଷେ—ଦେ. ବ—[ସ.ଲକ୍ଷ] ଏକ ଲକ୍ଷ—One lakh; a hundred Lakshe ଅର୍ଥ ନକ୍ଷ ଏକ ଲକ୍ଷ thousand. ଦେ. ବିଣ. ୧। ଏକ ଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering a hundred thousand. ୨ । ଅସଂଖ୍ୟ—2. Countless. ୩ । (ସ. ନଖ) ନଖେ; ଟିକିଏ ମାତ୍ର—3. A little.

ଲକ୍ଷେଶ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଲକ୍ଷ+ଈଶ)—ଲକ୍ଷପତ୍ତି; ଲକ୍ଷ Lakshesa ଲକ୍ଷ ପରିମିତ ଧନର ବା ମୁଦ୍ରାର ଅଧିକାରୀ; ବିଶେଷ (ଲକ୍ଷେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଧନୀ—A very rich man. ଦେ· ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ— A name given to males.

ଲକ୍ଷେଶ୍ୱରୀ—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଧନାଢ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି— Lakshesīwarī A very rich person; a millionaire.

ଲକ୍ଷ୍ମ—ସଂ. ବି.—(ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ମନ୍; ଲକ୍ଷ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)— Lakshma ଲକ୍ଷଣ; ଚିହ୍ନ—Sign; mark.

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ଲକ୍ଷ୍ମନ୍+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଅ)—୧ । ଚିହ୍ନ; ଦାଗ- Lakshmaṇa 1. Mark; sign; token; speck; spot (Apte) ୨ । ଭାବଗତି—2. Deportment; conduct. ୩ । ସ୍ୱରୂପ—3. Actual form. ୪। ନାମ—4 Name, ୫ । ସୌଭାଗ୍ୟ—5. Prosperity. ୬ । ଶ୍ରୀ; ଶୋଭା—6. Beauty; grace. (ଉ—ବଧବା ନାସ୍ତ ସମାନ ବଦେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମଣପ୍ରାନ ଗ୍ରମ ରଙ୍ଗ ଦୋଇବାରୁ ଦୂର—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୭ । ସଜ୍ଞା—7. Definition (Apte). ୮। ବିଶିଷ୍ଟତା; ବିଶିଷ୍ଟ ଚିହ୍ନ—8. Characteristic (Apte). ୯ । ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—9. The chief or principal person, ୧୦ । (ପୁଂ) ସାରସ—10. A kind of crane ୧୧ । (ପୁଂ) ସୁମିତ୍ରା ଗର୍ଭଜାତ ଦଶରଥ ପୁତ୍ର; ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବୈମାତ୍ରେୟ ଭ୍ରାତା ଓ ବନବାସର ସହଚର—11. A son of King Daśaratha by Sumitrā, who accompanied Rāmachandra and Sītā to the forest.

[ଦ୍ର—ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ଯଜ୍ଞର ଚରୁକୁ ଦୁଇ ଭାଗ କର ଦଶରଥ କୌଶଲ୍ୟା ଓ କୈକେୟୀଙ୍କୁ ଦେଲେ; ସେ ଦୁଇ ଭାଗ ଅପଣାର ଭାଗରୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଅଂଶ ଭଡାଯା ଭାଣୀ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ ଦେଲେ । ତହିଁ ଫଳରେ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ନାମରେ ଦୁଇଟି ଯମଜ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଲେ । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଆଜ୍ଞାବହ ଓ ଧନୁ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଦ୍ୟାରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ । ପରେ ଏ ସଡ଼ା ସ୍ୱାର ଓ ରଣକୁଶଳ ରୂପେ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କଲେ । ୧୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏ ରାମଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଯାଇଥିଲେ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବଳା ଓ ଏଡ଼ାଙ୍କୁ ଅତିବଳା ନାମକ ଅସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗତ କଲେ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ତପୋବନରେ ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତାଡ଼କାପ୍ରମୁଖ ଅନେକ ରାକ୍ଷସଙ୍କୁ ବଧ କରି, ସେଠାରୁ ମିଥିଲାର ଜନକ ରାଜାଙ୍କ ପାଳିତାକନ୍ୟା ସୀତାଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବରସଭାକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶିବଧନୁ ଭାଙ୍ଗି ସୀତାଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଉର୍ମ୍ମିଳାନାମ୍ନୀ ଜନକକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଫେରି ଆସି ୧୨ ବର୍ଷ କାଳ ସୁଖରେ ରହିବା ପରେ ରାଜାଙ୍କ ଚତୁରାନ୍ତରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ୧୪ ବର୍ଷ ବନବାସ କରିବାକୁ ବାହାରିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସୀତା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବନଗସ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ବନବାସ କାଳରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ରତ ଧାରଣ କରି ବନରାଜି ଉନ୍ନିଦ୍ର ରହି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୀତାଙ୍କ ସେବା କରୁଥାଆନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଗିଥାଆନ୍ତି । ପଞ୍ଚବଟୀରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ରାବଣର ଭଉଣୀ ସୂର୍ପଣଖା ରାମଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାଦେଶାନୁସାରିଣୀ ହୋଇ ସୀତାଙ୍କୁ ଖିଲଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତା ହେବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତାହାର ନାକକାନ କାଟି ପକାଇଲେ ଓ ତାହାର ପ୍ରତ୍ରୋଚନାରେ ରାବଣ ଆସି ମାରୀଚ ନାମକ ରାକ୍ଷସକୁ ମାୟାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୃଗ କରାଇ ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରଲୋଭିତା କଲା । ସୀତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉକ୍ତ ମାୟାମୃଗକୁ ମାରିବାକୁ ଗଲେ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ସୀତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଜଗାଇ ଦେଇ ଗଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଉକ୍ତ ମାୟାମୃଗ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗଳାର ସ୍ୱରକୁ ଅନୁକରଣ କରି ଜାହି ଲକ୍ଷ୍ମଣ (ହେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ମୋତେ ରକ୍ଷାକର) ବୋଲି ଡାକିବାରୁ, ସେହି ଡାକକୁ ସୀତା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ, ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅନୁଚ୍ଛା ଓ ନାନାପ୍ରକାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ଅରଣ୍ୟକୁ ପଠାଇଲେ । ଏହି ଅବସରରେ ସୀତାଙ୍କ ରକ୍ଷକଶୂନ୍ୟତା ଦେଖି ରାବଣ ଆସି ଛଳ ଓ ବଳପୂର୍ବକ ସୀତାଙ୍କୁ ହରଣକଲା ।

ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଉକ୍ତ ମୃଗକୁ ମାରି ଫେରି ଆସି ସୀତାଙ୍କୁ ନ ପାଇ ଅନେକ ଖୋଜ ଖୋଜି ପରେ ଜଟାୟୁ ନାମକ ଗୃଧ୍ରଠାରୁ ସୀତାଙ୍କୁ ରାବଣ ଘେନି ଯାଇଥିବା ସମ୍ବାଦ ପାଇଲେ । ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାନରରାଜ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କଲେ । ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କପି ଓ ଭଲ୍ଲୁକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମୁଦ୍ରକୁ ସେତୁବନ୍ଧରଠାରେ ବନ୍ଧାଇ କପି-ସୈନ୍ୟସହ ଲଙ୍କାକୁ ଅଭିଯାନକଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ରାବଣ-ପୁତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍ ପ୍ରଥମେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ନାଗପାଶରେ ବନ୍ଧ କଲା । ଶେଷରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍‌କୁ ବଧ କରିବାରୁ, ରାବଣ ଶକ୍ତିବେଦ କରି ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ସଜ୍ଞାପ୍ରାପ୍ତ କଲା । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାବଣକୁ ବଧ କରି ସୀତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ଓ ସୀତା ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ନିଜର ସତୀତ୍ୱର ପ୍ରମାଣ ଦେଲେ ଓ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସଙ୍ଗେ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଫେରିଲେ । କେତେକାଳ ପରେ ସୀତାଙ୍କ ଲଙ୍କାବାସ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରଜା-ମାନେ ସନ୍ଦେହ କରୁଥିବା ଜନରବ ଶୁଣି ପ୍ରଜାରଞ୍ଜନାର୍ଥେ ସୀତାଙ୍କୁ ଅରଣ୍ୟରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବାକୁ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ବାଲ୍ମିକି ମୁନିଙ୍କ ତପୋବନରେ ସୀତାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଲବ କୁଶ ନାମକ ଦୁଇଟି ଯମଜ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ । କେତେକାଳ ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞର ଆୟୋଜନ କରି ସ୍ୱୟଂ ଯଜ୍ଞାଶ୍ୱକୁ ଜଗିବା ପାଇଁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ସେହି ଅଶ୍ୱକୁ ଲବ କୁଶ ଧରି ରଖିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଲବ କୁଶଙ୍କର ବିବାଦ ହେଲା । ପରେ ଲାଳିତ ଆସି ଏ ବାଳକଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ବୋଧପ୍ରବୋଧ କରାଇ ଯଜ୍ଞାଶ୍ୱକୁ ମୁକ୍ତ କଲେ । ତତ୍ପରେ ସୀତାଙ୍କୁ ଆଉଥରେ ନିଜର ସତୀତ୍ୱର ପରୀକ୍ଷାପାଇଁ ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷା ଦେବା ନିମନ୍ତେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିବାରୁ ସୀତା ଏଥିରେ ଅସମ୍ମତା ହେଲେ ଓ ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାକ୍ରମେ ପୃଥ୍ୱୀ ଦୁଇଫାଳ ହୋଇ ଫାଟିଗଲା ଓ ସୀତା ଭୂଗର୍ଭରେ ଲୀନା ହେଲେ । ଏହା ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ଦୁଇପୁତ୍ର ଅଙ୍ଗଦ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକେତୁ ଦୁଇଟି ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ହେଲେ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଦିନେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର 'କାଳପୁରୁଷ' ସଙ୍ଗେ ନିର୍ଜନରେ କଥା-ବାର୍ତ୍ତା କରିବା ସମୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଦ୍ୱାରରକ୍ଷକ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । କାଳପୁରୁଷ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିବା ସମୟରେ ସେଇଁ ଲୋକ ସେଠାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବ ତାକୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ୟାଗ କରିବେ ବୋଲି କାଳପୁରୁଷ ରାମଙ୍କୁ ସତର୍କ କରାଇଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଦୁର୍ବାସା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ ବାହିରିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ମନା କଲେ । ପରେ ଋଷି ଅଭିଶାପ ଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ ଅଗତ୍ୟା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଯାଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ଆଗମନ ବିଷୟ ଜଣାଇଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସତ୍ୟ ପାଳନ କରି ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଅପୋଧ୍ୟା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସରଯୂ ନଦୀରେ ଯୋଗ-ବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ଜନୁତ୍ୟାଗ କଲେ । ରାମାୟଣରେ ବର୍ତ୍ତିତ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତି ଅତୁଳନୀୟ ଓ ଅଜସ୍ରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭ୍ରାତୃ ଭକ୍ତିର ଆଦର୍ଶରୂପେ ଭାରତରେ କଳ୍ପିତ ।] ୧୬। (ନାମ୍ନ) (ପୁଂ) ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର--12. Name of a son of Durjyodhan. [ଦୁ--ସଦ୍ଭାବରତ ଯୁଦ୍ଧର ତ୍ରୟୋଦଶ ଦିବସରେ ଏ ଅର୍ଜୁନତନୟ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହତ ହୋଇଥିଲେ ।] ଫ ବଣ—୧ । ଶୋଭାଯୁକ୍ତ (ତ୍ରି ଶ)—1. Beautiful. ୨ । ଚିହ୍ନଯୁକ୍ତ—2 Having marks (Apte) ୩ । ଶ୍ରୀ ବା ସମୃଦ୍ଧି ଯୁକ୍ତ—3. Prosperous; thriving (Apte),.

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ଶୁଭସୂଚକ—4. Auspicious (Apte) ୫ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍—5. Fortunate (Apte). ୬ । ପ୍ରଧାନ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ବ୍ୟକ୍ତି)—6. Chief; principal person). (Apte) ଦେ. ବ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to a males·

ଲକ୍ଷ୍ମଣଫଳ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—A kind of tree Lakshmaṇaphala [ଦ୍ର—ଏହା ଉଚ୍ଚର ପତ୍ର, ଫୁଲ ଓ ଫଳ ଅକାରରେ ଆଉ ସଦୃଶ । ପଣସ ଫଳ ଉପରେ ଯେଉଁପର କଣ୍ଟାମାନ ଥାଏ ସେହିପରି ଛୋଟ ଛୋଟ କଣ୍ଟା ଏ ଫଳର ଗୋଟାରେ ଥାଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେକ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବ—Lakshmaṇa miśra Name of an ancient poet. [ଦ୍ର—ଏ କବ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଶାସନା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଓଡ଼ଶାର ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ସେ ଜୀବିତ ଥିଲେ ଓ 'ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଲୀଳାମୃତ' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ—ଡାରଣୀ ଜୁଲସାହୁଡ଼ୀ ଇତିହାସ ।]

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନ—ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗଦେଶର ଜଣେକ ରାଜା—Lakshmaṇa sena Name of a king of Bengal. ଲକ୍ଷ୍ମଣସେନ ଲକ୍ଷ୍ମଣାସେନ [ଦ୍ର—ଏହି ନାମରେ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଦୁଇଜଣ ରାଜା ଥିଲେ। ପ୍ରଥମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନ, ବଲ୍ଲାଳ ସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏ ପଦ୍ଧତିର ରାଜା ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଅଜଯାବ ମିଥିଲାରେ 'ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସମ୍ବତ୍' ବା 'ଲଂସ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଅବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ୧୧୧୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ (ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନଙ୍କ ରାଜ୍ୟକାଳ)ରୁ ଏ ଅବ୍ଦର ଗଣନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ଏ ବଦ୍ୱାନ୍ ଓ ବଦ୍ୟୋତ୍ସାହୀ ଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଗୌଡ଼ ନଗରର ଭଗ୍ନ ପୁରରେ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ 'ଲକ୍ଷ୍ମଣାବତ୍ତ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ରାଜଧାନୀ ଏ ନାମୀଣକରାଇଥିଲେ । ଏହି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନ ଖ୍ରୀ ୧୧୯୮ଠାରୁ ୧୨୨୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିବା ଓ ପୁରୀଠାରେ ଜୟସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବା କୌଣସି କୌଣସି ବଙ୍ଗୀୟ ଅନୁଶାସନ ପତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ଶାରେ କେଶରୀବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଅସ୍ତକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନ ଏହି ସେନ ବଂଶର ଶେଷ ରାଜା । ଏହାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ନବଦ୍ୱୀପ ଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ମୁସଲମାନ ବକ୍ତିଆର ଖିଲଜୀ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ବିନାଯୁଦ୍ଧରେ ଗୌଡ଼ (ବଙ୍ଗ)ଦେଶ ଅଧିକାର କଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନ ରାଜ୍ୟରୁ ପଳାଇଯାଇ ପୁରୀରେ ଶେଷ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କଲେ । ମୁସଲମାନ ଐତିହାସିକମାନେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଏ ଖ୍ରୀ ୧୨୦୩ ସାଲରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ପଳାଇ ଅସିଥିଲେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଲକ୍ଷ୍ମଣ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) - ୧ । ସାରସୀ; ହଂସୀ—Lakshmaṇā 1. A duck ୨ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ଏକ କନ୍ୟା—2. Name of a daughter of Durjyodhana. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର କାଳରେ କୃଷ୍ଣତନୟ ଶାମ୍ବ ଏହାଙ୍କୁ ହରଣ କରିଥିଲେ । ତହୁଁ କୌରବ ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାମ୍ବ ସପତ୍ନୀକ ଓ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ପରେ ବଳରାମ ତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣାଙ୍କ ସହିତ ଶାମ୍ବଙ୍କର ବିବାହ କରାଇଲେ ।] ୩। ମଦ୍ର ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଷ୍ଟ ପଟ୍ଟମହିଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଜମା—3. One f the queens of Śrīkrushṇa. ୪। (ବୈଦ୍ୟକ) —ଲକ୍ଷ୍ମଣାମୂଳ (ଦେଖ)—4. Lakshaṇāmūla (See). ୫ । ଶ୍ୱେତ କଣ୍ଟକାରୀ; ଅଙ୍କାରୁନ୍ତି—5. Solanum Xanthocarpum (plant). ସ. ବହୁ. ସ୍ତ୍ରୀ.—ସୁଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତା—(a female) Possessed of auspicious marks.

ଲକ୍ଷ୍ମଣା ମୂଳ—ସଂ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଲକ୍ଷ୍ମଣାମୂଳ (ଦେଖ) Lakshmaṇā mūla Lakshaṇāmula (See)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ମୀ)—ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଦେଖ) Lakshmā ଲକ୍ଷ୍ମା(ମ୍ମୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] Lakshmī (See)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ——ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ଦର୍ଶନ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+ Lakshmī କର୍ମ. ଈ; ଜ୍ଞପାଚନ; ସ. ଆଗମ) —୧ । ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ; ସଂ. ନାମ—କମଳା, ପଦ୍ମାଳୟା, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଦୁଇ ପତ୍ନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପଦ୍ମା, ଶ୍ରୀ, ଦେବପ୍ରିୟା, ଇନ୍ଦିରା, ଜଣେ—1. Name of one ଲୋକମାତା, ମା, କ୍ଷୀରବ୍ଧି· of the two wives of ତନୟା, ରମା, ଜଗତ୍ମା, God Bishṇu; [ଦ୍ର— ଲୋକଜନମା,କ୍ଷୀରସାଗର କନ୍ୟକା] ନାରାୟଣଙ୍କର ଦୁଇ ପତ୍ନୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ କ୍ଷୀରୋଦତନୟା, ଜଳଧିଜା, ସରସ୍ୱତୀ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୃଥିବୀରେ ଦେବବଲ୍ଲଭା । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଶୋଭା, ଧନ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧି । ଏହାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ, ଶ୍ୱେତଚମ୍ପକ ବା କମଳ ଫୁଲ ବା ହସ୍ତିଦନ୍ତ ପରି, ଚକ୍ଷୁ ଅତି ସୁନ୍ଦର, ନାସିକା ବିଶାଳ ଓ ହାତ ୪ଟି ବୋଲି କଳ୍ପିତ । ଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦରୀ ଓ ସଦାଯୁବତୀ । ମହର୍ଷି ଭୃଗୁଙ୍କ ଔରସରେ ଖ୍ୟାତିଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଏ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦେବଗୁରୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦୁର୍ବାସା ଅଭିଶାପ ଦେବାରୁ ତ୍ରିଲୋକ ଶ୍ରୀହୀନ ହେଲା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସମୁଦ୍ର ତଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହିତା ହେଲେ । ପରେ ଦେବାସୁରମାନେ କ୍ଷୀର ସମୁଦ୍ରକୁ ମନ୍ଥନ କରିବା ବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରିଲେ । ନାରାୟଣଙ୍କ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅବତାରରେ ଏ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ରୂପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏ ସୀତା ରୂପରେ ପୃଥ୍ୱୀ ଗର୍ଭରୁ ବାହାରି ଜନକଙ୍କଦ୍ୱାରା ପାଳିତା ହୋଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଓ ପରେ ରୁକ୍ମିଣୀରୂପେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ।] ୨ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପତ୍ନୀ; ସୀତା—2. Sītā, the wife of Rama. ୩। ଶ୍ରୀ; ଶୋଭା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—3. Beauty; grace; splendour. ୪ । ଶ୍ରୀ; ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ; ସମୃଦ୍ଧି; ଧନ—4. Prosperity; riches; wealth. ୫ । ଶ୍ରୀ; ଭାଗ୍ୟ: ସୌଭାଗ୍ୟ—

Digitized by srujanika@gmail.com

5. Fortune; luck. ୬ । ଦୁର୍ଗା—6. Goddess Durgā. ୭ । ରାଜଶ୍ରୀ—7. The Deity said to preside over a king's prosperity; splendour attached to a king; kingly grandeur personified. ୮ । ଫଳମ୍ବା ବୃକ୍ଷ—8. A fruit-bearing tree. ୯ । ଶମୀ; ଶାଇଁ ଗଛ—9. The Spung tree; Prosopis Spicigera (tree). ୧୦। ଝିଲପନ୍ଦ୍ର ନା—10. Jonidinam suffruticosum. ୧୧। ବୀର ଘରୁଣୀ—11 The wife of a hero. ୧୨ । ହଳଦୀ; ହଳଦୀ—12. Turmeric. ୧୩ । ଋଦ୍ଧି ନାମକ ମହୌଷଧ—13. A sort of rare medicinal root. ୧୪ । ତ୍ରିପୃଙ୍ଗୁ ବୃକ୍ଷ—14 Agalia Roxburghiana (tree). ୧୫ । ମୁକ୍ତା—15. Pearl. ୧୬ । ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତି—16. Beatitude; salvation. ୧୭ । ଏକ ଵର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ (ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୨ ରଗଣ, ୧ ଗୁରୁ, ଓ ୧ ଲଘୁ ଅକ୍ଷର ଥାଏ—ହ୍ର. ଶବ୍ଦସାଗର)—17. Name of a metre. ୧୮ । ଆର୍ଯ୍ୟାଛନ୍ଦର ୬୬ ପ୍ରକାରରୁ ଏକତମ (ହ୍ର. ଶ.)—18. Name of a variation of the Āryjā metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୬୬ ଗୁରୁ ଓ ୩ ଲଘୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ—ହ୍ର. ଶ. ।] ୧୯ । ବୃନ୍ଦା ନାମକ ମହୌଷଧ—(ହ୍ର. ଶ.)—19. Name of a rare herb. ୨୦ । ବୀର ସ୍ତ୍ରୀ (ହ୍ର. ଶ.)—20. A heroic or valiant woman. ୨୧ । ଗୃହ ସ୍ୱାମିନୀ (ହ୍ର. ଶ.)—21. The mistress of the house. ୨୨ । ପଦ୍ମ (ହ୍ର. ଶ.)—22. Lotus. ୨୩ । ଧଳା ତୁଳସୀ (ହ୍ର. ଶ)—23. The white-leaved variety of the Holy Basil plant. ୨୪ । ମେଣ୍ଢାଶିଙ୍ଗୀ (ହ୍ର. ଶ.)—24. The screw tree; Gymnema Sylvestre. ଦେ. ବ.—୧ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ—1. A name given to females. ୨ । (ପୁଂ.) ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଆଦି ପୁରୁଷଙ୍କ ଡାକ ନାମ—2. Name for calling Lakshmīkānta, Lakshmīdhara etc. ୩ । ସୁଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତା ଓ ସୌଭାଗ୍ୟବତ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A lucky and graceful woman ୪ । ସତ୍ୟବାଦୀ ନବାସୀ ଜଗୈକ ପଣ୍ଡାର କନ୍ୟା (ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋପୀନାଥ—ଦେଖ)—4. The name of the daughter of a Pandā sebaka of the temple at Satyabādi (Sakhigopal) in the Puri district; [ହ୍ର—ଦ୍ୱିଜ କନ୍ୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱାଳେ ପୂଜ୍ୟମାନ୍ୟ, ସୌଭଜ୍ଞ ଦେବେ ଗୁରୁ ଉତ୍ତର । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଚଳକା ।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେ. ବଣ. (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପରି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲକ୍ଷଣା—Fair and auspicious (girl).

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଂଶ—ଦେ. ବ. (ସ. ଲକ୍ଷ୍ମୀ + ଅଂଶ; ସ. ଲକ୍ଷ୍ମଂଶ) —ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର (ଲକ୍ଷ୍ମୀକଳା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଅଂଶ ଗୁଣ ବା ଚିହ୍ନ; ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଦେବତ୍ୱ—The marks of divinity of the Goddesss Lakshmī. (ଯଥା—ରୁକ୍ମିଣୀ ଓ ସୀତା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଂଶରେ ଜନ୍ମିଥିଲେ ।)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଂଶୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅଂଶ ବା କଳା Lakshmī amsī ଧାରଣ କରି ଜନ୍ମ ସ୍ତମ୍ଭଣ କରିଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ. ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବନ୍ତ ପୁରୁଷ);ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅସାଧାରଣ ଦେବତ୍ୱ ବିଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)— 1. (a person) Born under the auspices of Goddess Lakshmī or having the uncommon qualities of Lakshmī. ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟବାନ୍—2. Fortunate; lucky (person).

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉଦୟ ହେବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସୌଭାଗ୍ୟୋଦୟ—ଭାଗ୍ୟୋଦୟ Lakshmī udaya hebā Dawning or advent of good fortune. ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉଦୟ ହୋନା

ଲକ୍ଷ୍ମୀକ—ସଂ. ବିଶ ପୁଂ (ଲକ୍ଷ୍ମୀ+କ)—୧ । ଧନବାନ୍ (ହ୍ର. ଶ)—1. Rich. ୨ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍ (ହ୍ର. ଶ)—2. Lucky. (ଲକ୍ଷ୍ମୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Lakshmīka

ଲକ୍ଷ୍ମୀକର—ଦେ.ବିଶ (ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ମୀକ)—ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ—Fortunate; lucky. Lakshmī kara [ଜ୍ର—ଅଃନ୍ତୁ ଏ ଗୃରଦ୍ଦେଁ ଗୃର ଜାଉଙ୍କର ବଶିଷ୍ଠ ମହର୍ଷି ଝିଅ ଲକ୍ଷ୍ମୀକର । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ, ଶାନ୍ତି ।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀ କାନ୍ତ—ସ.ବ.ପୁଂ—(ଲକ୍ଷ୍ମୀ+କାନ୍ତ;୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପ)—୧ । କାନ୍ତିପୂର୍ଣ; Lakshmī kānta ବିଷ୍ଣୁ—1. God Bishnu. ୨ । ରାଜା—2. King. ଦେ.ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ —A name given to males. ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ; ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ (ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ କାନ୍ଧରୁ ଖସିବା—ଦେ,ବ—ସୌଭାଗ୍ୟଘ୍ନାନ ହେବା—ଅଭାଗ୍ୟ ଛେଡ଼ିଯାଓୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀ କାନ୍ଧାସେ ଉତରନା Lakshmī kāndharu khasibā Becoming unlucky or poor; being reduced to poverty. (ପ୍ରୟୋଗ—ଅମୁକର କାନ୍ଧରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଖସିଲେଣି) ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ କାନ୍ଧରେ ବସିବା—ଦେ. ବ—ସୌଭାଗ୍ୟ ଦ୍ୱାର ବେଷ୍ଟିତ ହେବା—ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରସନ୍ନ ହୋୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀ କନ୍ଧାମେ ବୈଠନା(ରହନା) Lakshmī kāndhare basibā Dawning of good fortune or prosperity. (ପ୍ରୟୋଗ—ଅମୁକର କାନ୍ଧରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବସିଲେଣି)

ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ଧରେ ରହିବା ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ଧରେ ବଜେ ରହିବା } ଅନ୍ୟରୂପ [ଜ୍ର—ଲକ୍ଷ୍ମୀ କାନ୍ଧରେ ରହିବା ଯୋଗୁଁ କାର୍ତ୍ତିକେୟ । ତନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରି ଶୋଭା କଲେ ଡାକ କାୟ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବରପୁତ୍ର—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଦ୍ୱାର ବରେଣ୍ୟ ଅନୁଗୃହୀତ Lakshmīnka baraputra ବ୍ୟକ୍ତି; ଅତି ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ଷ୍ମୀର ବରପୁତ୍ର A favourite of Goddess Lakshmi; लक्ष्मीका वरपुत्र a very rich man.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗୃହ—ସଂ. ବ—(ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଗୃହ, ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧। ରକ୍ତୋତ୍ପଲ—Lakshmi gṛuha 1. The red water lily. ୨। ସେଉଁ (ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଷୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ୍ଥାନ ଧନ ବା ସୌଭାଗ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ—2. A place which is the abode of wealth or prosperity.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗୋଡ଼ ଦେବା—ଦେ. ବ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଦ ଦେବା (ଦେଖ)—Lakshmi gorda debā Lakshmi pāda debā (See) लक्ष्मी पादेओवा; लछमीपाओंदेना, लछमीपगदेना

ଲକ୍ଷ୍ମୀଚ୍ୟୁତ—ସଂ. ବହ—(୬ମୀ ତତ୍; ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଚ୍ୟୁତ)—ଶ୍ରୀଭ୍ରଷ୍ଟ; Lakshmichyuta ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା—Shorn of splendour (ଲକ୍ଷ୍ମୀଚ୍ୟୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଲକ୍ଷ୍ମୀଚ୍ୟୁତ—ବ) or good fortune.

ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା—ଦେ. ବଣ—(ସ,ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଭ୍ରଷ୍ଟ ବା ଚ୍ୟୁତ)—୧। ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ; Lakshmichhardā ଦୁଃଖଗ୍ରସ୍ତ—1. Unfortunate. लक्ष्मीछाड़ा; विलटुआ; विलटाऊ ୨। ଦୁଃଖୀ; ଶ୍ରୀଭ୍ରଷ୍ଟ—2. (ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Shorn of prosperity. ୩। ଅତି ଦରିଦ୍ର—3. Very poor or destitute. ୪। ସେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସୌଭାଗ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରିଥାଏ—4. A person abandoned by good fortune.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଓ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ପୋଷିବା—Being Lakshmi chhārdibā overtaken by misfortune लक्ष्मीछाड़ा लछमीछेंडना or poverty. [ଦ୍ର—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛଡ଼ିଲେ ଲୋକର ଧନ, ପରିବାର, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗୁଣ ଆଦି ସମସ୍ତ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ; ଆଳୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଅପଯଶ ପୋଷିଯାଏ। ପୁରାଣମତରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମନ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବରକୁ ହୋଇ ସ୍ନେହ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଛାଡ଼ି ଯାଆନ୍ତି। ଯଥା—ଗୁରୁବାର ଦିନ ଆମିଷ ଖାଇବା, ଭୂଇଁରେ କୁଥା ଚାର କାଢ଼ିବା, ବିସଜ୍ଜ୍ୟାବେଳେ ଶୋଇବା; ଅଶୁଚି ରହିବା; ଅଇଁଠା ନ ଧୋଇବା; ଘରକୁ ନ ଓଳାଇବା। ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛଡ଼ିବା କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଉଲ୍ଲେଖ ନମ୍ନଲିଖିତ ଉଭୟ ଶ୍ଲୋକରେ ମିଳେ—

"ଜଭ୍ୟଂ ଚୈବସ୍ତୁଣାନାଂ, ନଖଭୂମିଲିଖନଂ, ଘାଦସ୍ୟୋରଲ୍ପ ପୂଜା, ଦନ୍ତାନାମଲ୍ପ ଶୌଚଂ, ବସନମଳନତା, ରୁକ୍ଷତା ମୂର୍ଦ୍ଧ୍ନି ଜାନାଂ, ଦ୍ୱେଷଶ୍ଚୋତ୍ସବେଷ୍ୱଗୃହିନତ୍ୱା, ଦିବସ ରଚ୍ଛରସଃ, ସ୍ତ୍ରୀସଦାସାଦ୍ଧରେକଃ। ସ୍ୱାଙ୍ଗେ ଶୀତେ ତ ବାଦ୍ୟଂ ଦ୍ୱରଦ୍ଧ ଧନସଦ୍ଧେଃ କେଶବସ୍ୟାଚ୍ଚି ଲକ୍ଷ୍ମୀଂ।"

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ—ସଂ. ବ (ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଜନାର୍ଦ୍ଦନ)—୧। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର Lakshmi janārdana ଯୁଗଳ ଅବତାର—1. The twin form of Lakshmi and Bishnu. ୨। ବିଶିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳା ବିଶେଷ—2. Name of a kind of Śālagrāma pebble containing certain peculiar marks. [ଦ୍ର—ଏହା ସେପଯରର ଶ୍ୟାମଳ। ଏ ଶିଳାରେ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱାର ବା ଛିଦ୍ର ଥାଏ। ଏହା ଦେହରେ ଏକ ଚାକରେ ଚକ୍ରଗୋଟି ଚକ୍ର ଓ ବନମାଳା ଚିହ୍ନ ଥାଏ।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ; ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ—Lakshmi ṭhākurāṇi The Goddess Lakshmi, लक्ष्मी ठाकुरानी लछमीठाकुरानी

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତନୟ—ସଂ. ବ (ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ତନୟ)—୧। କାମଦେବ; ମଦନ—Lakshmi tanaya 1. The God Cupid. ୨। ଅଶ୍ୱ—[ଲକ୍ଷ୍ମୀସୁତ, ଲକ୍ଷ୍ମୀତନୁଜ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Horse. ୩। ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଯମଜ ପୁତ୍ର ଦ୍ୱୟ ଲବ ଓ କୁଶ—3. Laba and Kusa; the twin sons of Rāmachandra. ୪। ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A rich man. ୫। ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଶେଷ—5. Name of a Gandharba.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାତ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ସମୁଦ୍ର; (ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାହାରିଥିବାରୁ)—1. Ocean. ୨। ଭୃଗୁ ଋଷି—2. Sage Bhṛugu.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାଳ—ସଂ. ବ—୧। ସଙ୍ଗୀତରେ ୧୧ ମାତ୍ରାର ଏକ ତାଳ—Lakshmi tāla 1. Name of a musical measure. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ୧୫ ଆଘାତ ଓ ୩ ଶୂନ୍ୟ ଥାଏ (ଧ୍ରୁ.ଶ)।] ୨। ଏକପ୍ରକାର ତାଳ ବୃକ୍ଷ—2. A kind of palm tree.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତ୍ୟାଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ତ୍ୟାଗ)—ସୌଭାଗ୍ୟର Lakshmi tyāga ବିନାଶ—Loss of fortune or prosperity.

ଲକ୍ଷ୍ମୀଦାସ—ସଂ.ବ (ନାମ)—ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଟୀକା ଓ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ ନାମକ Laksmidāsa ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଣେତା (ଶକାବ୍ଦ ୧୬୫୫ ଶତାବ୍ଦୀ)—Name of the author of a commentary on Sūrjyasiddhānta and of an astronomical treatise, Chāndramāna.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀ—ସଂ. ବ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଦେଖ)—Lakshmi debi Lakshmi, (See) [ଦ୍ର—ଏ ଚତୁର୍ଭୁଜା, ପଦ୍ମାସନା ଓ ଶୁକ୍ଳହସ୍ତି ଦ୍ୱୟ ବେଷ୍ଟିତା; ଯଦୁଗଙ୍ଗଧୃତକର ରୂପରେ ପୂଜିତା।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର—ସଂ. ବ (ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ ବିଷ୍ଣୁ—Lakshmidhara 1. Bishnu. ୨। ପୂର୍ବୀଣୀ ଛନ୍ଦର ଅନ୍ୟ ନାମ—2. Another name of the Sanscrit metre Sragbini. ଦେ.ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳୀୟ କବି—Laksmidhara dāsa Name of a classical Oriya author. [ଦ୍ର—ଏ କବି, 'ଅଙ୍ଗଦଯୁଦ୍ଧ' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଥିଲେ।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ମିଶ୍ର—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବି—Lakshmidhara misra Name of a classical Oriya

Digitized by srujanika@gmail.com

poet. [ଦ୍ର—ଏ ୨୦୦ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଜବ, 'ଶୈବଚଲ୍ଲ-ଦ୍ରୁମ' ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନବମୀ—ସ. ବ—ଶୀତାନବମୀ; ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ—Lakshmī nabamī The ninth day of the bright lunar fortnight of the month of Baiśākha on which day Sita was found out from the furrow. [ଦ୍ର—ସୀତା ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳନବମୀ ଗୁରୁବାର ଦିନ ପୃଥ୍ୱୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ହୋଇଥିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଲଙ୍ଗଳ ଶିଆରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲେ ।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନରସିଂହ—ସ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) (ଲକ୍ଷ୍ମୀ + ନରସିଂହ)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଯୁଗଳ ସମାବେଶ—Lakshmī narasimha (ଲକ୍ଷ୍ମୀନୃସିଂହ—ଅନ୍ୟ ନାମ) 1. The twin form of Lakshmī and Bishṇu, ୩ । ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳା—2, Name of a sort of Śālagrāma. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦୁଇଟି ଚକ୍ର ଓ ଏକ ବନମାଳା ଚିହ୍ନ ଥାଏ; ଆକୃତି ବକ୍ରତ୍ୱ; ଏ ଶାଳଗ୍ରାମ 'ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁଭକର ।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ—ସ.ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) (ଲକ୍ଷ୍ମୀ + ନାରାୟଣ)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ନାରାୟଣଙ୍କ ଯୁଗଳମୂର୍ତ୍ତି—Lakshmī nārāyaṇa 1. The twin form of Lakshmī and Nārāyaṇa ୨ । ଶାଳଗ୍ରାମ ବିଶେଷ—2. A species of Śālagrāma. [ଦ୍ର—ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ମେଘର ବର୍ଣ୍ଣପରି; ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱାର ବା ଛିଦ୍ର; ଏକ ପାଶ୍ୱର୍ରେ ଗୁମ୍ଫେଟ୍ଟ ଚକ୍ର, ବନମାଳା ଓ ଗୋଷ୍ପଦ ଚିହ୍ନ ଥାଏ ।] ଦେ. ବ. ସଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପୂଜା—ସ. ବ—ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଗୁରୁବାର ପଡ଼ିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ (ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବ୍ରତ) ନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜା—Lakshmīnārāyaṇa (Pūjā) Worship of Lakshmī and Nārāyaṇa if a Thursday falls on the 11th day of a bright lunar fortnight.

ଲକ୍ଷ୍ମୀନିଧି—ସ.ବଣ (ନାମ)—ରାଜା ଜନକଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—Lakshmīnidhi Name of the son of King Janaka.

ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । Lakshmīpati ଲବଙ୍ଗ ବୃକ୍ଷ—2. The clove tree. [ଲକ୍ଷ୍ମୀବଲ୍ଲଭ, ଲକ୍ଷ୍ମୀରମଣ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୩ । ଗୁବାକ ବୃକ୍ଷ—3. The areca nut tree. ୪ । ରାଜା (ହି.ଶ)—4. King (Apte).

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାକ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଲକ୍ଷ୍ମୀ + ପାକ)—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପାଇଁ ରନ୍ଧିଥିବା ପାକ ସାମଗ୍ରୀ ପରି ବହୁ ସୁପାଦେସ୍ୟ; ସୁଖାଦ୍ୟମାନ—Very excellent cooking or delicious food, as if it were cooked by Lakshmī). [ଦ୍ର—ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ—ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପାକରେ ଷଡ଼ରସଯୁକ୍ତ ସମସ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ଓ ତାହା ଅତି ସୁପାଦେସ୍ୟ । ପୁରାଣରେ ଅଛି ଯେ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାକ କରିଥିବା ହାଣ୍ଡିରୁ ଅନ୍ନବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କୁ ବଉରଣ କଲ୍ପଲେ ମଧ୍ୟ, ସେ ହାଣ୍ଡି ଅସରନ୍ତି ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଷଡ଼ରସ ଯୁକ୍ତ ସୁପାଦେସ୍ୟ ବହୁ ପରିମିତ ପକ୍ୱାନ୍ନକୁ ଲୋକେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପାକ କହନ୍ତି ।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀପାକ ଲକ୍ଷ୍ମୀପାକ ଦେ. ବିଣ (ସ. ଲକ୍ଷ୍ମୀପକ୍ୱ)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା—1. Cooked by Goddess Lakshmī. ୨ । ଖୁବ୍ ସରସ ଓ ସୁଖାଦ୍ୟ (ଅନ୍ନାଦ)—2. Very delicious and juicy(cooked food)

ଲକ୍ଷ୍ମୀପାଟ—ଦେ. ବ—(ସ ଲକ୍ଷ୍ମୀ + ପଟ୍ଟ)—ଦେଉଳର ଦୁଆର ଉପରେ ପ୍ରଥମେ ପଡ଼ିବା ଲମ୍ବା ପଥର—Lakshmī pāta ଲକ୍ଷ୍ମୀପାଟି **पत्थरकाचौकखट** A slab of stone laid above the door frame of a temple.

ଲକ୍ଷ୍ମୀପାଦ—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଘରର ଉଲେ ଚଉା ବା Lakshmīpāda ପିଠା ପାଣି ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର କଳ୍ପିତ ପାଦଚିହ୍ନଦ୍ୱୟ—1, The picture of foot marks drawn on the ground or floor representing the foot prints of Goddess Lakshmī. ୨ । ସୁଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ଓ ସୁନ୍ଦର ପାଦ—2. Graceful foot. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଗମନ ଯୋଗୁଁ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସୌଭାଗ୍ୟର ଉଦୟ ହୁଏ, ସେଭଳି ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ପୁରୁଷ ବା ଭାଗ୍ୟବତୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଗୋଡ଼—3. The feet of a person whose advent at a place is accompanied with the dawning of prosperity. [ଦ୍ର—ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଯେ—ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ପୁରୁଷ ବା ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପାଦ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼େ, ସେ ସ୍ଥାନର ସୌଭାଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ; ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା ଲୋକଙ୍କ ପାଦ ପଡ଼ିଲେ ସେ ସ୍ଥାନରୁ ସୌଭାଗ୍ୟ ନାଶ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଅଛି—"ପାଦକେ ଶିଶ୍ୱା, ପାଦକେ ଦ୍ୱଉଟିଶ୍ୱି" । କୌଣସି ପରିବାରରେ ଗୋଟିଏ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେଲେ ବା ନବବଧୂ ଆସିଲେ, ସେ ପରିବାରର ସୌଭାଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହେବାର ଦେଖି ଲୋକେ କହନ୍ତି ଯେ, ତା ଘରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଦ ପଡ଼ିଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଘରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଦ ପଡ଼ିବାରୁ ତାହାର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ହେଲା ।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଦ ଦେବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଗମନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୌଣସି ସ୍ଥାନର ସୌଭାଗ୍ୟ ଉଦୟ ହେବା—The drawing of prosperity at a place on the advent of a particular person.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଦ ପକା(କେ)ଇବା / ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପାଦ ପଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ

लक्ष्मी पाद देना

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଦୁକା—ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବନ୍ୟ ଝାଡ଼ୁଡ଼ା ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; Lakshmī pādukā ଗୋଡ଼ବାଣ ଗଛ ?—A wild bushy tree. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅଗସ୍ତି ଡାଲିଘର ଡାଳ, ଯଜ କର୍ଯ୍ୟା ଘରଘର, ଏହାର ଫୁଲ ନାଲ ଓ ଧଳା ମିଶା । ଏଥିର କେଶର କାଣ୍ଡ ଲମ୍ବା ଦୋଇ ପାଶୁଡ଼ା ମଧ୍ୟରୁ ବାହାର ଥାଏ ।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରୁଷ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ୍+ପୁରୁଷ)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ Lakshmīpurusha ବ୍ୟକ୍ତି; ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A लक्ष्मीपुरुष lucky or fortunate man. ୨ । ସୁଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ लक्ष्मीपुरुष ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person possessing auspicious marks.

ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ—୧ । ପଦ୍ମରାଗ ମଣି—1. Ruby.
Lakshmīpushpa ୨ । ପଦ୍ମ (ହି. ଶ)—2. Lotus.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ପୂଜା) —୧ । କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣିମା ବା ଅଶ୍ୱିନପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତ୍ରିରେ ନାଗକେଳ (ଲକ୍ଷ୍ମୀବ୍ରତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପରିଚ୍ଛଦାଦି ନୈବେଦ୍ୟଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା- 1. The worship of Goddess Lakshmī on the night of the fullmoon of Āswina. ୨ । ଧନ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ପ୍ରତି ଗୁରୁବାର ଦିନ ଓ ବିଶେଷତଃ ମାର୍ଗଶିର ମାସ ଗୁରୁବାର ଦିନ ଗୋଟିଏ ପୀଢ଼ା ଉପରେ ଶୁଭ୍ର ଧାନ୍ୟକୁ ମାଣରେ ବା ଗୌଣିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଙ୍ଗି ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାର ଭୂଷିତ କରି ତାହୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ତାଙ୍କ ପୂଜା ଓ ଯାହାଙ୍କ ଘରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରତିମା ଥାଆନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ସେ ଦିନ କରାଯିବା ବିଶିଷ୍ଟ ପୂଜା—2. Worship of Goddess Lakshmī on Thursdays and specially on the Thursdays of Mārgasīra. ୩ । କୌଣସି ମାସର ଶୁକ୍ଳଦଶମୀ ଦିନ ଗୁରୁବାର ପଡ଼ିଲେ ସେ ଦିନ କରାଯିବା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପୂଜା; ସ୍ୱଦଶା ବ୍ରତ—3. Worship of Lakshmī on the tenth day of a bright lunar fortnight of any month if it falls on a Thursday. ୪ । ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ଗୁରୁବାର ପଡ଼ିଲେ ସେ ଦିନ କରାଯିବା ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା; ଗୁରୁପଞ୍ଚମୀ ବ୍ରତ—4. Worship of Lakshmī on the fifth day of the bright lunar fortnight of a month if it falls on a Thursday. ୫ । କାର୍ତ୍ତିକ ଅମାବାସ୍ୟା ରାତ୍ରିରେ କରାଯିବା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପୂଜା—5. Worship of Goddess Lakshmī on the new moon night of Kārttika.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରସନ୍ନ(ନ୍ନା) ହେବା—ଦେ. ବ (ଅଶୀଦ୍ଦଉନ) (ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ମୀ, Lakshmī prasanna(nnā) hebā ପ୍ରସନ୍ନ)—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରସନ୍ନହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୃଦ୍ଧି ହେବା—Increase of prosperity. लक्ष्मी प्रसन्नहोना

[ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବରଦା ହେବା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବରଦାଏ (ଇ,ଯି) ହେବା, ଲକ୍ଷ୍ମୀବରଦାଏ (ଏ,ଯି)କ ହେବା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବରଦାଯି(ଏ,ଯି)ମା ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଫଳ—ସଂ. ବ—ବଲ୍ୱ ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ; ଶ୍ରୀଫଳ—
Lakshmī phala The Bilwa tree and fruit; Aegle Marmelos.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଢ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୃଦ୍ଧି—
Lakshmī bardhibā Increase of prosperity. लक्ष्मीवाढ़ा लक्ष्मी वढना

ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ(ନ୍ତା)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ମୀବତ୍)-ଭାଗ୍ୟବାନ୍—
Lakshmībanta(ntā) Fortunate; lucky. (ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) लक्ष्मीमन्त लक्ष्मीवंत, लक्ष्मीवंत

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବର—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧। ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ ।
Lakshmībara ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବର—2. Boon granted by Lakshmī.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀଙ୍କ Lakshmī basā(se)ibā ପ୍ରତିମା ବା ଶୁଭ୍ରଧାନ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ମାଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବସାନ, ଲକ୍ଷ୍ମୀପାତା ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କୃତ କରି ପୀଠ ଉପରେ ସ୍ଥାପନ लक्ष्मी वसाना କରିବା—To set up the image of Lakshmī on a plat-form or wooden seat for worship.

ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ· ବତ୍, ୧ମା. ୧ବ)—
Lakshmībān ୧ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍—1. Fortunate; (ଲକ୍ଷ୍ମୀବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) lucky. ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ; ଶ୍ରୀବନ୍ତ—2. Prosperous. ୩ । ସୁଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ; ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ-3. Auspicious. ୪ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ; ଧନୀ—4. Very rich; wealthy; affluent. ସଂ. ବ. ପୁଂ—୧ । ପନସ ବୃକ୍ଷ—1. Jack fruit tree. ୨ । ରୋହିତ ବୃକ୍ଷ—2. Andersonia Rohitaka (tree). ୩ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—3. The religious fig tree. ୪ । ବିଷ୍ଣୁ—4. Bishṇu.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାସର—ସଂ. ବ. (ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ବାସର) —ଗୁରୁବାର—Thursday.
Lakshmī bāsara [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ ।] (ଲକ୍ଷ୍ମୀବାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାହନ—ସଂ. ବ. (ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ବାହନ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ପେଚକ—
Lakshmī bāhana The owl.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଜେ କରିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସୌଭାଗ୍ୟ ଉଦୟ ହେବା—
Lakshmī bije karibā The dawning of prosperity in the case of a person. भाग्य उदय हओना लक्ष्मी पधारना

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଳାସ—ସଂ. ବ. (ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ବିଳାସ)—୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ତୈଳବିଶେଷ—
Lakshmī bilāsa 1. Name of medicated oil. ୨ । ଜ୍ୱରଘ୍ନ ବଟିକା ବିଶେଷ—2. Name of a febrifuge pill. ଗାଦେ. (ପୁଷ୍ପ) ବ—ଗୋଡ଼ବାଣ (ଫୁଲ ଓ ଗଛ)—A kind of flower and tree.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିହୀନ—ସ. ବହୁ. (ଶଯ୍ୟା ତତ୍ପୁ; ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ବିହୀନ)—୧ । ଶ୍ରୀହୀନ; ଶୋଭାହୀନ—1. Shorn of grace or beauty. ୨ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—2. Unfortunate. ୩ । ନିର୍ଧନ—3. Poor.

Lakshmī bihīna (ଲକ୍ଷ୍ମୀବିହୀନା, ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଲକ୍ଷ୍ମୀବିହୀନତା, ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନତା—ବ)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୃଦ୍ଧି—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ବୃଦ୍ଧି)—ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି; ସୌଭାଗ୍ୟର ବୃଦ୍ଧି—Increase of prosperity or riches.

Lakshmī bṛuddhi

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବେଷ୍ଟ—ସ. ବ—ଚାଟିନ୍ (ଇ. ଶ)—

Lakshmī beshṭa Turpentine (Apte).

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବ୍ରତ—ସ. ବ. (ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ବ୍ରତ)—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା (ଦେଖ)—

Lakshmī brata Worship of Lakshmī.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭଣ୍ଡାର—ଦେ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଭଣ୍ଡାର)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀଙ୍କ ଧନାଗାର ବା ଖାଦ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭାଣ୍ଡାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭଣ୍ଡାର—1. The treasury or store room of the Goddess of wealth.

Lakshmī bhaṇḍāra

[ଦ୍ର—ଏହି ଭଣ୍ଡାରରୁ ପୃଥିବୀରେ ବାସ କରୁଥିବା କଲ୍ପିତ ଜୀବନ କୋଟି ଜୀବଙ୍କ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବାଣ୍ଟିବା କଥା ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଏହି ଭଣ୍ଡାରରୁ ଯେତେ ବ୍ୟୟ ହେଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏହା ଅସରନ୍ତି ଥାଏ ।] ୨ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଭଣ୍ଡାର ଭଳି ଅତୁଳ ଧନ ରତ୍ନାଦି ଥିବା କୋଷାଗାର—2. Treasury containing gems and immense wealth like that of the Goddess Lakshmī. ୩ । ଅସରନ୍ତି ଭଣ୍ଡାର—3. Inexhaustible store.

ଲକ୍ଷ୍ମୀମନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ଲକ୍ଷ୍ମୀବତ୍; ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ; କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖାଯାଏ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ, ଦେବା ଜତ୍ରତ)—

Lakshmī manta

ଲକ୍ଷ୍ମୀମନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ (ଦେଖ)—Lakshmībanta (See)

ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ଦେ. ବ—ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A prosperous person.

(ଉ— ସେ ଲେଖା ଦୋଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀମନ୍ତମାନଙ୍କରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାତ୍ରତ. ବନ ।)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାର୍ଦ୍ଦି ଯିବା—ଦେ. ବ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୃଦ୍ଧି (ଦେଖ)

Lakshmī mārdi jibā Lakshmī bṛuddhi (See)

ଭାଗ୍ୟବୃଦ୍ଧି ଲକ୍ଷ୍ମୀବୃଦ୍ଧି

ଲକ୍ଷ୍ମୀଶ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଈଶ=ସପ୍ତ, ସ୍ୱାମୀ)—

Lakshmīśa ୧ । ବିଷ୍ଣୁ; ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ—1. Bishṇu. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଆମ୍ର ବୃକ୍ଷ—2. Mango tree. ୩ । ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Prosperous or lucky person. ୪ । ଧନପତ୍ତ; ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A rich man. ସ. ବିଣ—ଧନବାନ୍—Rich.

ଲକ୍ଷ୍ମୀଶୀଳ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଶୀଳ)—ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ (ଦେଖ)

Lakshmīśīla Lakshmībanta (See)

(ଲକ୍ଷ୍ମୀଶାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଲକ୍ଷ୍ମୀଶାଳା, ଲକ୍ଷ୍ମୀଶାଳଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସଖ—ସ. ବ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ସଖା)—ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବର-

Lakshmī sakha ପୁତ୍ର—A favourite of fortune.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସମାହ୍ୱୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୀତା; ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପତ୍ନୀ—

Lakshmī samāhwayā Sītā, the wife of Rāmachandra.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀ—ସଂ. ବ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ସରସ୍ୱତୀ) —ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଦୁଇ

Lakshmī saraswatī ପତ୍ନୀ; ସୌଭାଗ୍ୟର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ବିଦ୍ୟାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ସରସ୍ୱତୀ—The two co-wives of Bishṇu, namely the Goddess of wealth and the Goddess of learning.

[ଦ୍ର—ଏ ଦୁହେଁ ସପତ୍ନୀ ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଳଦ୍ୱମାନ କାଳରୁ ସପତ୍ନୀସୁଲଭ ଈର୍ଷା ଓ ବିବାଦ ଚଳି ଆସୁଥିବା ପଣ୍ଡିତମାନେ କଳ୍ପନା କରି ଅସିଅଛନ୍ତି । ଫଳତଃ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସାଧାରଣତଃ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁତ୍ର (ଧନୀ)ମାନେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ଲାଭ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ସରସ୍ୱତୀ-ପୁତ୍ର (ପଣ୍ଡିତ)ମାନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କ୍ୱଚିତ୍ ଏହା ଦେଖା ଗଲେ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ବିବାଦ ଶମିଯାଇଛି ।]

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହଜ—ସଂ ବ. (ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ସହ=ସହ୍ୟତ+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା

Lakshmī sahaja +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ କାଳରେ (ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହୋଦର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ପନ୍ନ)—

୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨ । ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା ଅଶ୍ୱ—2. Indra's horse. ୩ । କର୍ପୂର—3. Camphor.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସାଆନ୍ତ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଆଦରାର୍ଥକ)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ୍ ସ୍ୱାମିନ

Lakshmī sāānta ବା ପ୍ରଭୁ—1. A lucky master.

ଲକ୍ଷ୍ମୀମନ୍ତ ମାଲିକ ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ମାଲିକ ୨ । ଦୟାଳୁ ଓ ଦାତା ପ୍ରଭୁ—A kind and generous master.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସାଆନ୍ତାଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାକୁରାଣୀ—1. Goddess

Lakshmī sā-āntāṇī Lakshmī. ୨ । (ଆଦରାର୍ଥ)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପରି ଦାତା ଓ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A munificent and beautiful lady; a personification of Goddess Lakshmī ୩ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ପତ୍ନୀ—3. Wife. ୪ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଗୃହିଣୀ; ଗୃହର କର୍ତ୍ତ୍ରୀ—4. The mistress of a house; housewife.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱଭାବା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ସ୍ୱଭାବ)—

Laksmi swabhābā ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପରି ଉଦାରଚିତ୍ତା ବା ଦାନଶୀଳା—(woman) Magnanimous or munificent like Lakshmī.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱରୂପା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ସ୍ୱରୂପା)—ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ

Lakshmī swarūpā ପରି ଗୁଣ ଓ ସ୍ୱଭାବଶାଳିନୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—

[ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱରୂପିଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] (a woman) Having the

Digitized by srujanika@gmail.com

graces and qualities of the Goddess Lakshmī; being a personification of Goddess Lakshmī.

ଲକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ ବିଣ.—(ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ଦର୍ଶନ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି + କର୍ମ.ଯ)—Lakshya ୧। ଦର୍ଶନ ଯୋଗ୍ୟ—1. Visible; observable. ୨। ଅନୁଭବଯୋଗ୍ୟ—2. Perceptible. ୩। ତୁଳନୀୟ—3. Comparable. ୪। କଳ୍ପନୀୟ; ବୋଧ୍ୟ—4. Knowable; inferable. ୫। ଲକ୍ଷଣା ଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞେୟ (ଅର୍ଥ)—5. (meaning) Knowable by metaphor. ୬। ଅନୁସନ୍ଧେୟ—6. Traceable (Apte). ୭। ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—7. To be aimed at (Apte). ୮। ଅଭିଧେୟ—8. To be defined (Apte). ୯। ଜ୍ଞେୟ—9. To be known or found out (Apte). ୧୦। ଅଭିଲଷଣୀୟ; ବାଞ୍ଛନୀୟ—10. Desirable. ସଂ. ବି—୧। ଶରବ୍ୟ; ବାଣ ଆଦି ଯେଉଁ ବସ୍ତୁକୁ ଲକ୍ଷ କରି ଭେଦ କରାଯାଏ।—1. Butt; aim; target. ୨। ଛଳ; ଗୃଢ଼ତ୍ୱ—2. Fraud; deceit; pretence; sham (Apte). ୩। ଚିହ୍ନ; ଲକ୍ଷଣ—3. Discriminating mark; distinctive mark. ୪। ଆଦର୍ଶ—4. Model. ୫। ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—5. Aim; object. ୬। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅନୁଧାବିତ ଶେଷ ସୀମା—6. Goal. ୭। ଲକ୍ଷ ବା ଶତ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟା—7. A hundred thousand. ୮। ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ—8. Figurative meaning. (Apte) [ଦ୍ର—ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଜଟିଳତାର ବିଭକ୍ତି, ୧। ବାଚ୍ୟ, ୨। ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଓ ୩। ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ।] ତୁ. ବିଣ.—ସମାନ—Equal; equivalent. [ତୁ—ବାର ମଧ୍ୟେ ପୁର ପୁର ଶିଳ୍ପୀ ଯେ—ବାରଖଣ୍ଡି ଲକ୍ଷ କରି ଚଳି ଯେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୁଣ୍ଡଳାସ।] ଦେ. ବି—ଅନୁମାନ—Inference; deduction. [ତୁ—ଏମନ୍ତ ଏ ଲିକ୍ଷ୍ୟ, ବକ୍ଷଗତ ଶଳ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୁଣ୍ଡଳାସ।]

ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଲକ୍ଷ କରିବା (ଦେଖ) Lakshya karibā Laksha karibā (See) ଲକ୍ଷ କରା **लक्ष करना**

ଲକ୍ଷ୍ୟଚ୍ୟୁତ—ସଂ. ବିଣ.—(ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତା; ଲକ୍ଷ+ଚ୍ୟୁତ)—Lakshya chyuta (ଲକ୍ଷଚ୍ୟୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ପହଞ୍ଚି ପାରି କଥିବା—Deviating from the aim or target.

ଲକ୍ଷ୍ୟ ବଥୀ—ସଂ. ବ.—୧। ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେଉଁ ଉପାୟରେ ବା କର୍ମରେ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ (ହି. ଶ.)—Lakshyabithi 1. Act or means which enables one to fulfil his aim in life. ୨। ଦେବଯାନ ପଥ; ବ୍ରହ୍ମଲୋକକୁ ଯିବା ମାର୍ଗ (ହି. ଶ.)—2. The way to the Brahmaloka.

ଲକ୍ଷ୍ୟ ବନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ଲକ୍ଷ୍ୟ+ବନ୍ଧିବା)—ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ଭେଦ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା; ଲକ୍ଷଭେଦକରା Lakshya bindhibā ଲକ୍ଷଭେଦକରା **लक्षभेदना** To succeed in striking at the target.

ଲକ୍ଷ୍ୟବିଦ୍ଧ କରିବା, ଲକ୍ଷ୍ୟ ବେଧ କରିବା, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦ କରିବା, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ଲକ୍ଷ୍ୟ ବେଧନ—ସଂ. ବ.—(ଲକ୍ଷ+ବେଧନ)—ଲକ୍ଷଭେଦ; ଶର Lakshya bedhana ଆଦିବାଣ ଲକ୍ଷର ଆଘାତ କରଣ—The striking at a target.

ଲକ୍ଷ୍ୟ ବେଧ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦନ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ଲକ୍ଷ୍ୟ ବେଧୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଲକ୍ଷ୍ୟ+ବ୍ୟଧ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, Lakshya bedhī ୧ମା. ୧ବ.)—ଯେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦ କରେ; [ଲକ୍ଷ୍ୟବେଧୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଉଡୁଥିବା ବା ଚଳୁଥିବା ବସ୍ତୁ ବା ଜୀବକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଯେ ଶର ଆଦି ମାରି ପାରେ—Able to shoot at a target with success; capable hitting at a moving thing.

ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ଲକ୍ଷ୍ୟ+ରକ୍ଷଣ)—୧। କୌଣସି Lakshya rakhibā ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା—1. To aim at a goal. ୨। କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶରବ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା—2. To aim at hitting a target.

ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥଳ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ଲକ୍ଷ୍ୟ+ସ୍ଥଳ)—୧। ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ Lakshya sthala ସକଳିତ ସ୍ଥାନ ବା ବସ୍ତୁ—1. The goal; the place aimed at; the thing aimed at. ୨। ଶରବ୍ୟ—2. Target.

ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଅସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତ; ଲକ୍ଷ୍ୟ+ହୀନ)—ଉଦ್ದେଶ୍ୟ-Lakshyahīna ହୀନ; ଯାହାର ବା ଯେଉଁ ବିଷୟରେ (ଲକ୍ଷ୍ୟବିହୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ) କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥାଏ—Aimless. (ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନତା, ଲକ୍ଷ୍ୟବିହୀନତା—ବି) (ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନା, ଲକ୍ଷ୍ୟବିହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଶବ୍ଦର ବା ବାକ୍ୟର ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ; ଲେଖକର Lakshyārtha ବା କଥକର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ—The figurative or intended meaning of a word or sentence.

ଲକ୍ଷ୍ୟାସନ—ସଂ. ବି (ତନ୍ତ୍ର)—ରୁଦ୍ରଯାମଳୋକ୍ତ ଆସନବିଶେଷ—Lakshyāsana A posture or pose in sitting as described in Rudra jāmāla for the performance of certain mystic rites.

ଲକ୍ଷ୍ୟାଲକ୍ଷ୍ୟି(କ୍ଷି)—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି—ପରସ୍ପରକୁ ଲକ୍ଷ କରିବା—Lakshyālakshyi(kshi) Aiming mutually at each other. ପରସ୍ପରଲକ୍ଷ୍ୟକରକେ **परस्परलक्ष्यकरके** (ତୁ—ଘଟୋତ୍କଚ ଅଳମ୍ବୁଷ ଦୁଇଟ ଶରେ, ଲକ୍ଷ୍ୟାଲକ୍ଷ୍ୟି ହୋଇଣ ଯୁଝିଲେ ବେଗରେ—କୃଷ୍ଣଦ୍ୱୈପ ମହାଭାରତ, ଦ୍ରୋଣ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଖ୍‌ନଉ—ଦେ. ବ—୧ । ଅଯୋଧ୍ୟାପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ନଗର ବିଶେଷ—
Lakh-nau ଲଖ୍ନୌ—1. Lucknow in Oudh. ୨ । ଖୁବ
ନଖନୌ **लखनऊ** ପକ୍ଷିବିଶେଷ—2. A kind of small
ଲକ୍ଷ୍ନୌ(କ୍ଷ୍ନୌ) bird. [ଦ୍ର—ଏ ଚଢ଼େଇ
ଲଖ୍‌ନୌ ଦେଖିବାକୁ ବାସ୍ତା ଚଢ଼େଇ ପରି,
ଲକ୍ଷ୍ନଉ ଦେହ ନାଲି ଓ ଚଞ୍ଚୁରେ ଧଳା ବନ୍ଧୁ-
ଲକ୍ଷ୍ନୌ ମାନ ଥାଏ, ଲୋକେ ସଉକରେ
ମୁନିୟା **सुनिया** ଏହାକୁ ପାଳନ୍ତି ।]
(ଲଖ୍‌ଲଖ, ଲଖ୍‌ନୋ[ନୂ]ର୍, ଲଖ୍‌ନ୍ଉର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲଖ୍‌ଲଖା—ଦେବିଦେ. ବ (ଫା)—ଗୋଲାପ ପାଣି ବା ଅନ୍ୟ ସୁବାସଦ୍ରବ୍ୟ
Lakh-lakha ସୁବାସିତ ଜଳାଦଳ ମିଶ୍ରିତ ସୁଗନ୍ଧ—A kind of
ଲଖଲଖା **लखलखा** scented smelling salt.
[ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଶୁଙ୍ଘାଇକର ବେହୋସ୍ ହୋଇଥିବା
ଲୋକର ହୋସ୍ ଅଣାଯାଏ ।]

ଲଖ—ଗ୍ରା. ବ—୧ । (ସଂ ନଖ) ନଖ—1. Nail. ୨ । (ସଂ
Lakha ଲକ୍ଷ) —୨ । ଲକ୍ଷ; ଶତ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟା—
2. One hundred thousand.

ଲଖଇ—ଗ୍ରା.ଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ଗ୍ରା. ବ (ଅଶିଷ୍ଟ ଭାଷା) ଲକ୍ଷ୍ମୀ—
Lakhaī The Goddess of wealth

ଲଖ(ଖ୍ୟ)ଣ—ଗ୍ରା. ବ—୧ । (ସଂ ଲକ୍ଷଣ) ୧ । ଲକ୍ଷଣ (ଦେଖ)
Lakha(khya)ṇa 1. Lakshaṇa (See) ୨ । ପୁଂ.
ଲକ୍‌ଖନ **लखन** (ସଂ ଲକ୍ଷ୍ମଣ)—୨ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ (ଦେଖ)
ଲଖଣା
ଲଖଣିଆ ଏ ନାମର
ଲଖିଅ ଅନାଦରାର୍ଥକରୂପ] 2. Lakshaṇa (See) ୩ ।
ଲଖିଣିଆ ପୁଂ ଲକ୍ଷ୍ମଣନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର
ଲଖୁଆ ଡାକ ନାମ—3. Name for
calling Lakhmaṇa.
(ଲଖି, ଲଖୁ—ଅଦରାର୍ଥକରୂପ)

ଲଖା—ଦେ. ବ.—ଲଖାଇବା କର୍ମ—Causing to stick or
Lakhā ଲଗାନା ଲାଗାନ adhere.

ଲଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା—
Lakhā(khe)ibā ଲକ୍ଷ କରା **लक्षकरना** To aim at.
[ଉ—ବଭ୍ରୁଲେ ବାଣ ପର ସେନାକୁ ଲଖାଇ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । (ଲଖିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ,
ଚାପାନ **चपाना, लगना** କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥରେ ବା
ସ୍ଥାନରେ ସଲଗ୍ନ କରାଇବା—2. To cause to stick.

ଲଖା ଲଖି—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ.—(ସଂ ଲକ୍ଷ୍ୟ)—ପରସ୍ପରରେ ବନ୍ଧାବନ୍ଧ
Lakhā lakhi ହେବା—Aiming at each other.
ପରସ୍ପରକେ ଲକ୍ଷକରା **लखा लखी** [ଉ—ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଅରଜୁନ ଶର ଯେ
ଲଖା ଲଖି ଦୁଅନ୍ତେ ରଜାଏ ଗର୍ଜିଲେ ହୋଇ ସୁଖୀ—
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ।]

ଲଖି(ଖ୍ଖି)—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ମୀ) —୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଦେଖ)
Lakhi (kkhi) ଲକ୍‌ଖି 1. Lakshmī (See)
[ଲଖିଁ, ଲଖୁ, ଲଖିମି—ଅନ୍ୟ ଅଦରାର୍ଥକ ରୂପ] [ଦ୍ର—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶବ୍ଦ

[ଲଖିଅ, ଲଖୁଅ—ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ] ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା
ଶବ୍ଦମାନ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଲଖିଁ, ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]
୨ । ପୁଂ.—ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ବା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ
ନାମ (ଅଦରାର୍ଥକ)—2 A name for calling
Lakshmīdhara, Lakshmaṇa in endear-
ment. ଫ.(ନଖ)—ଘୋଡ଼ାର ଖୁରରେ ବଢ଼ିବା ନଖର
ସ୍ତର—3. The layers of nail in the hoof
of a horse.

ଲଖିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଲକ୍ଷ କରିବା—
Lakhibā 1. To aim at. ୨ । ଦୃଷ୍ଟି କରିବା—
ଲକ୍ଷକରା 2. To see; to observe. ୩ । ତୁଳନା କରିବା—
ଲଖନା 3, To compare.

ଲକ୍ଷିମି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ଲକ୍ଷ୍ମୀ) —ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Lakhimī (etc) Lakhmī etc. (See)
ଲକ୍‌ଖି **लखिमी**

ଲକ୍ଷିନ(ନ୍ଦ)ର—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର)—ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରର ଡାକ ନାମ—
Lakhinda(ndha)ra Name for calling
ଲକ୍‌ଖୀଧର **लक्ष्मीधर** Lakshmīdhara.
(ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲଖୁ—ଗ୍ରା. ବ—(ଅଦରାର୍ଥକ)—ଲକ୍ଷ୍ମଣର ଡାକ ନାମ—
Lakhu Name for calling Lakshmaṇa.
ଲକ୍‌ଖୁ **लकखु** (ଲଖୁଆ—ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ)

ଲଖେଶ୍ୱର(ରି)—ଗ୍ରା. ବ (ଲକ୍ଷେଶ୍ୱର) —ଲକ୍ଷେଶ୍ୱରୀ (ଦେଖ)
Lakheśwara(ri) Lakshesīwarī. (See)

ଲଖେ—ଗ୍ରା. ବିଣ ଓ ବ—୧ । (ସ. ନଖ; ନଖ ଉପରେ ଯେଉଁକ
Lakhe ରହିବ ସେଉଁକ) ଅତି ଅଳ୍ପ ପରିମାଣ; କ୍ଷୁଦ୍ର—1. Very
ସାମାନ୍ୟ s mall; tiny. ୨। (ସ.ଲକ୍ଷ)ଏକ ଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟକ—
जरासा 2. Numbering one lakh. ୩ । ଅସଂଖ୍ୟ—
ଏକଲାଖ **लाखों** 3. Countless.

ଲଖ୍ୟ—ଗ୍ରା. ବ—୧ । (ସ. ଲକ୍ଷର ଅଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣ) ଲକ୍ଷ
Lakhya (ଦେଖ)—1. Lakshya. (See) ୨ । (ସ. ଲକ୍ଷ)
ଲକ୍ଷ୍ୟ (ଦେଖ)—2. Lakshya. (See)

ଲଖ୍ୟଣ—ଗ୍ରା. ବ—୧ । (ସ. ଲକ୍ଷଣ)—ଲକ୍ଷଣ (ଦେଖ)—
Lakhyaṇa 1. Lakshaṇa. (See) ୨ । (ସ. ଲକ୍ଷ୍ମଣ)—
ଲକଖନ **लछमन** (ଦେଖ)—2. Lakshmaṇa. (See)

ଲଗ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ସଲଗ୍ନ ହେବା—1. To stick to; to
Lag (root) adhere; to cling; to be attached to.
୨ । ମିଳିତ ହେବା—2. To meet; to become
united with. ୩ । ସ୍ପୃଷ୍ଟ ହେବା—3. To get.
ଠ । ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—4. To touch; to come in
contact with. (Apte) ୫ । (ବାକ୍ୟାଦି) କୌଣସି
ବ୍ୟକ୍ତି ଠାରେ ଫଳବତ୍ତା ହେବା—5. To affect; to
have an effect on. (Apte) ୬ । ଅବ୍ୟବହିତ
ପରେ ପଡ଼ିବା—6. To follow closely; to

Digitized by srujanika@gmail.com

ensue; to happen immediately. (Apte) ୭ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନଯୋଜିତ ରଖିବା—7. To engage; to detain; to occupy. (Apte)

ଲଗ୍‌ବୁକ୍—ବେଦେ. ବ (ଇଂ. ଲଗ୍‌ବୁକ୍) —
Lag-buk ୧ । ଯେଉଁ କହ୍ନରେ ଜାହାଜର ଦୈନିକ ଗତିର (ଲଗ୍‌କହ୍ନ—ଦେଶଜରୂପ) ବିବରଣ ଓ ପରିମାଣ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୁଏ—
ଲଗବୁକ 1. Log book of a ship. ୨ । ଯେଉଁ କହ୍ନରେ
ଲଗ୍‌ବୁକ୍ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କମେ ଘଟିବା ପ୍ରଧାନ ଘଟଣାମାନ ଶିକ୍ଷକ ଲେଖି ରଖନ୍ତି—2. Log book of a school, which contains the chief events of the school, kept recorded by the teachers from time to time.

ଲଗ୍‌ଭ(ବ)ଗ୍—ଦେ (ହିନ୍ଦରୁ ଅନୂଦିତ) ଅ—ପ୍ରାୟ; ପ୍ରାୟଶଃ—
Lag-bha(ba)g About; nearly,
ଲଗବଗ ଲଗଭ(ଭ)ଗ

ଲଗଉ—ଦେ. ବିଣ ଓ କି. ବିଣ—ନିରନ୍ତର; ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ—
Lagau Continuous. ପୁନଃପୁନଃ—Repeatedly.
(ଲଗଉ[ଉ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲାଗାଅ, ଲାଗାଓ ଲଗାତାର

ଲଗ(ଗା)ଉତି—ଦେ. ବି—୧ । ଦିନମୂଲିଆ—1. A day
Laga(gā)ūti labourer. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୂଲିଆଙ୍କୁ ରୋଜମଜୁର ବାବଦିବା ମୂଲର ପରିମାଣ—2. Amount of
ଲଗ୍‌ଗତ, ଲାଗତ wages paid to day labourers in
ମଜୁରୀ connection with a work. (ଯଥା—ଏ ଘର
ଲଗାଉଛ } ଲଗୁଛ } ଲଗୌଛ } ଅନ୍ୟରୂପ ଛଅର କରିବାକୁ କାଠ ବାବଦିଶ ଆଦ ଟଙ୍କା ଓ ଲଗଉଛ ଟଙ୍କା ଲାଗିଲା ।)
୩ । ବ୍ୟୟ; ଖରଚ—
3. Expense; cost.

ଲଗଡ଼—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଲଗ୍ନ)—୧ । ଲଗ୍ନ—1. Attached.
Lagarda ୨ । ସଜ୍ଜିତ; ଖଚିତ—2. Set; adorned.
ସୁନ୍ଦର ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ମନୋହର; ସୁନ୍ଦର—Graceful;
ଖୁବସୁରତ elegant; charming; lovely. (Apte)
(ବିପରୀତ—ଅଲଗଡ଼ = ଅସୁନ୍ଦର)

ଲଗଣ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବି. (ସଂଲଗ୍ନ)—ଲଗ୍ନ (ଦେଖ)—
Lagaṇa ଲଗନ ଲଗ୍ନ Lagna. (See)
[ଲଗ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲଗଣୀ(ନି)କ—ଗ୍ରା. ବିଣ. ଓ ବି (ସଂ. ଲଗ୍ନକ)—୧ । ନିକଟ
Lagaṇi(ni)kā ସମ୍ପର୍କୀୟ—1. Near relation;
ନିକଟ closely related. ୨ । କୁଟୁମ୍ବ—2. Kinsman;
ଲଗନିକ kindred.

ଲଗନ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ—ଲଗ୍ନ (ଦେଖ)—Lagna (See).
Lagana (ଉ—ଦୁମ୍ବୁ ଦୁମ୍ବେ ଲଗନ ଦେବେ ବନ୍ଧନ—
ଲଗନ ଲଗନ ସ୍ୱାଧୀନାଥ. ମେଘଦୂତ)

ଲଗା—ଦେ. ବି—(ସ. ଲଗ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବୃକ୍ଷାଦି ଲଗାଇବା—
Lagā 1. Planting of trees. ୨ । ସମ୍ପର୍କ; ସମ୍ବନ୍ଧ—

ଲାଗାନ ଲଗାନା ସମ୍ପର୍କ ଲଗାବ 2. Connection.
ଗଳାମଡୋଡ଼ିଦେଇ ମରା ଫାସୀମେ ମୃତ୍ୟୁ ୩ । ଗଳାରେ ଦଉଡ଼ି ଦେବା
ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ମୃତ୍ୟୁ (ନନ୍ଦେ)—3.Unnatural death, such as, by hanging. [ଉ—ଲଗା ଏମନ୍ତ ବୋଲ କହ୍ନ, ଶୁଣ ଦୋ ନୃପଚ୍ଚ ଉନଇ ।—ବଷ୍ଣୁପୁରାଣ] ୪ ।
ଦାୟିତ୍ୱ ଲଗା ଦାୟିତ୍ୱ—4. Responsibility. ୫ । (ଫ.
ଜାମୀନ ଜମାନତଦାର ଲଗ୍ନକ) ଜାମିନ୍‌ଦାର; ପ୍ରତିଭୂ—5. Security; surety,[ଉ—ଏ କଥାରେ ମୁଁ ଲଗା ହେଇ—ଫଙ୍କାରମୋହନ; ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ] । ୬। ସଲଗ୍ନ ହେବା—
ଲାଗା ଲଗନା 6. State of being attached. ୭ । ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—7. Act of touching. ୮ । ସଲଗ୍ନ
ଲାଗାନ ଲଗାନା କରଣ—8. Act of attaching. ୯ ।
ଜାମିନ ଜମାନତ ପରଘାଇଁ ଜାମିନ୍; ପ୍ରତିଭୂତ୍ୱ—9. Suretyship
ଦରକାର ଜରୂରୀ ୧୦ । ଆବଶ୍ୟକତା—10. Necessity
ମଧ୍ୟସ୍ଥ ୧୧ । ମଧ୍ୟସ୍ଥ—11. Intermediary; middleman.
[ଉ—ମନ୍ଥରେ ଅଜ କାହାରକୁ ଲଗା ନ ରଖି ଗୃହ ମଣ୍ଡନରେ ଗୃହିମାନଙ୍କଠାରୁ ପଚ୍ଚରା କଲେ । ଫଙ୍କାରମୋହନ. ଉତ୍କଳସ୍ଥଳ ।] ଦେ. ବିଣ—୧ । ଲଗ୍ନ—1. Attached.
ଲାଗା ଲଗାଛୁଆ [ଯଥା—ଅଙ୍ଗଲଗା ଗୃକର । ୨ । ପରସ୍ପର
ଲାଗାଲାଗି ଏକନା(ନା)ଗାଡେ ସଲଗ୍ନ—2. Touching each
ଲଗାତାର other. ୩ । ଧାରାବାହିକ; ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ—3. Continuous. [ଦ୍ର—ବିପରୀତ-ଅଲଗା = ଛଡ଼ାଛଡ଼ା]
ଦାୟୀ ଜବାବଦେହ ୪ । ଦାୟୀ—4, Responsible. ୫ । ଅନ୍ୟ
ଜାମିନଦାର ଜମାନତଦାର ପାଇଁ ଜାମିନ୍ ହୋଇଥିବା—5. Standing as surety for another.
ଲାଗାନ ଲଗାଛୁଆ ୬ । ଖଚିତ; ଜଡ଼ିତ —6. Adorned.
[ଉ—ସ୍ୱର୍ଗ ଲଗା ଶାପେର ମାଳ ପାପେ ବଦ୍ଧା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ । ୭ । ମଧ୍ୟସ୍ଥ—
7. Intermediate.

ଲଗାଇ—ଦେ. ଅ—୧ । ଲଗାଏତୁ—(ଦେଶ)—1. Lagāet (See)
Lagai ୨। ମିଶାଇ—2. By joining together; including
ନାଗାତ୍ ଲଗାକର ing [ଉ—ଚାଷୁ ଲଗାଇ ଉନ ପ୍ରାଣୀ—ଫଙ୍କାରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—(ସ. ଲଗ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ; ଲାଗିବା କ୍ରିୟାର
Lagā(ge)ibā ଣିଜନ୍ତରୂପ—Causative of Lāgibā.)
ଲାଗାନ ଲଗାନା ୧ । ଏକ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ସଲଗ୍ନ କରିବା; ଯୁକ୍ତ କରିବା; ଯୋଡ଼ିବା—1. To attach; to join a thing to another. [ଯଥା—ଲୁଗାରେ ଜରି ଲଗାଇବା, କନ୍ଥାରେ ବେଦ୍ଧା ଲଗାଇବା, ଚଲ୍ଲରେ ନଆଁ ଲଗାଇବା, କାଗଜରେ ଅଠା ଲଗାଇବା]
[ଉ—ଲଗାଇଛ ଫାଶ ସେହୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗଲେ । ସ୍ୱାଧୀନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।) ୨ । ଦେହରେ ଅଳଙ୍କାରାଦି ପିନ୍ଧିବା; ଉରିବା; ପିନ୍ଧିବା; ନାଇବା—2 To put on(dress

etc on the body); to wear. (ଯଥା—ଅଲଙ୍କାର, ମାଳ, ଦାଢ, ପ୍ରଭୃତି ଲଗାଇବା, ଘୁର୍ତ୍ତା, କୋଟ୍ ଲଗାଇବା । [ଉ—ଗନ୍ଧବଂ ଅସସଗ୍ଧ ସେ ଫୁଲ ଢୋଷରେ, ସାଗି ଜଉ ଅଗ ଲଗାନ୍ତୁ ଶିର ପରେ । କୃଷ୍ଣଜିଉ. ସଦ୍ଭାଗ୍ଧରତ. ବନ । ଦୁଇ ଅଙ୍ଗୁଟିରେ କଷଣୀ ଲଗାଇଲେ—କୃଷ୍ଣଜିଉ. ସଦ୍ଭାଗ୍ଧରତ. ବନ ।] ୩ । (ଜଳର ଦେହରେ ଢେଳାଦ) ବୋଳ ଦେବା—3 To anoint; to besmear oil etc on one's own body,(ଯଥା-ସାଲଘା ବା ତେଲ ଲଗାଇବା, ସିନ୍ଦୁର କଜ୍ଜଳ ଲଗାଇବା ।) ୪ । ଲୋକ ଅଦଙ୍କୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା; ନିଯୋଜକ କରିବା—4. To engage or employ persons in a work. (ଯଥା-ମୁଲଆ ଲଗାଇବା) । ୫ । (ଅମୁକରେ) ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରିବା; ଜାଳିବା—5. To set fire to. [ଯଥା—ଦୀପ ଲଗାଇବା, ବାଣ ଲଗାଇବା, ବତ୍ତି ଲଗାଇବା, ଗୁଳି ଲଗାଇବା । (ଦ୍ର—ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରିବା ଅର୍ଥରେ ଚୂଲିରେ ନିଆ ଲଗାଇବା ଓ ଚୂଲି ଲଗାଇବା; ଦୀପ ଲଗାଇବା ଓ ଦୀପରେ ଅଲୁଅ ଲଗାଇବା; ବାଣ ଲଗାଇବା ଓ ବାଣରେ ନିଆଁ ଲଗାଇବା, ଏସବୁ ସ୍ଥଳ ରୂପର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।] ୬ । ଆଘାତ କରିବା; ପ୍ରହାର କରିବା—6. To strike. (ଯଥା—ଥାପ୍ପଡ଼ ଲଗାଇବା; ବେତ ଲଗାଇବା, ଗୁତ୍ତୁକ ଲଗାଇବା ।) [ଦ୍ର—ପ୍ରହାର କରିବା ଅର୍ଥରେ ବେତ ଲଗାଇବା ଓ ବେତରେ ଥାପ୍ପଡ଼ ଲଗାଇବା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।) ୭ । (ଗଛ ଆଦ) ରୋପଣ କରିବା; ରୋପିବା—7 To plant (trees) [ଯଥା—ଗଛ ଲଗାଇବା, ଚଳ ଲଗାଇବା ।] [ଉ—ଉଲ୍ଲ ଚ ମୋ କପାଳ,ଲଗାଇଲ ରଖାଳ,ନମ୍ର ଚ ଫଲଲ୍ଲରେ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍କୀତ ।] ୮ । କଛ ସମୟ ବ୍ୟାପୀ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା; ଅମୁକ କର୍ମରେ କେତେକ ସମୟ ନିଯୁକ୍ତ ରହିବା—8. To go on doing a work for some time; to be engaged in doing a work. [ଯଥା—କଳ ଲଗାଇବା, ମାଡ଼ ଗୋଳ ଲଗାଇବା, ନାଟ ଲଗାଇବା ଇତ୍ୟାଦ ।] ୯ । (ଦେବତାଙ୍କ ନୈବେଦ୍ୟ) ଅର୍ପଣ କରିବା—9. To offer offering to a Deity. [ଯଥା—ଭୋଗ ଲଗାଇବା, ନୈବେଦ୍ୟ ଲଗାଇବା ।] ୧୦ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଠାରେ (ଦୋଷ ଆଦ) ଆରୋପ କରିବା—10. To ascribe a fault to a person. [ଯଥା—କଳଙ୍କ ଲଗାଇବା, ବାଟିଆ ଲଗାଇବା, ସ୍ୱନାମରେ କାଳ ଲଗାଇବା]—୧୧ । ଖାଇ ସାରି ଖାଇବା ସ୍ଥାନକୁ ମାର୍ଜିତ ବା ପରିଷ୍କୃତ କରିବା—11. To cleanse a place where food was taken. [ଯଥା—ଅଇଣ୍ଠା ଲଗାଇବା ।] ୧୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଖରାପ, ବାଜୁଟ ଆଦ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ପ୍ରେରିବା—12. To set an evil spirit to possess a person. [ଯଥା—ଖରାପ ଲଗାଇବା, ଭୂତ ଲଗାଇବା] ୧୩ । ଲେପନ କରିବା—13. To smear. [ଯଥା—ଥାଳରେ ଚୂନ ଲଗାଇବା ।] [ଉ—ସୁଗନ୍ଧ କୁତେ ଲଗାଇଲେ, ଜାମ୍ର ଅନଳ ଜ୍ୱଳାଇଲେ ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୧୪ । —ଅକର୍ମକ (ବର୍ଷା ଆଦ) ବହୁ ଦିନ ବ୍ୟାପିବା—14. To continue for a long time. [ଯଥା—ଆ ଦିନ ଦେଲ୍ଲୁଣ୍ଡି ଲଗାଇଛୁ; ବର୍ଷା ଲଗିଛି ।] ୧୫ । (ଖାଦ୍ୟାଦ) ପରିବେଷଣ କରିବା 15. To serve (food). [ଯଥା—ପତରରେ ଭାତ, ଚଉଣ, ଡାଲି, ଖିରି, ପନ୍ତୁର, ଚିଠା ଆଦ ଲଗାଇବା ।] ୧୬ । (ହାତରେ) ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—16. To touch with (the hand). [ଯଥା—ମୋ ଦେହରେ ହାତ ଲଗାଇବ ନାହିଁ ।] ୧୭ । ଖତ କରିବା; ନିନ୍ଦା କରିବା; ଚୁଗୁଲ କରିବା—17. To backbite; to speak evil of a person behind his back. [ଉ—ଟେକ ଜସ ଲଗାଇ କହିଛୁ ଆରେ ସନ୍ଧି, ଏଥିକ ରୋଷ ବହି, ଆନନ ଚାଙ୍କୁ ଉଲେ—ସଙ୍ଗୀତ ।] ୧୮ । ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧୁତା, ଶତ୍ରୁତା, ବିବାଦ ଆଦ କୌଣସି ଭାବର ବା ସମ୍ପର୍କର ସୁତ୍ରପାତ କରାଇବା—18. To cause the growth of good or bad feeling between two persons. [ଯଥା—ପ୍ରୀତି ଲଗାଇବା, ଭାବ ଲଗାଇବା, ବିବାଦ ଲଗାଇବା ।] ୧୯ । ନୌକା ଓ ବୋଟ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଆଣି କୂଳରେ ସଦ୍ଭାଇବା—19. To bring a boat to the shore. [ଉ—ଉତ୍ତିଲଟି ଡାଢକଟି ହରି ଅକୂ-ପାରେ, ତରୁଣି ତରଣୀ ଡୋଇ ଲଗାଅ ତୁ ପାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍କୀତ ।] ୨୦ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରାକୃତିକ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଜଳବାୟୁର ସମ୍ପର୍କରେ ଅସିବା—20. To expose one's body to (cold etc.) [ଯଥା ଦେହରେ ଥଣ୍ଡା ଲଗାଇବା ।] ୨୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଉପର୍ଯ୍ୟପରି ଅନୁରୋଧ, ପ୍ରାର୍ଥନା ବା ଜଗର୍ କରିବା—21. To implore; to entreat ernestly; to importune. [ଯଥା—ଯାହା ଦେଖି ଯିବାକୁ ନିଲଥ। ମୋ ସଙ୍ଗେ ଆ ଦିନ ଦେଲ୍ଲ ଲଗାଇଛୁ ।] ୨୨ । ସୁଧ ବା ଲଭ ପାଇବା ଅଶାରେ ଟଙ୍କାକୁ ଖଟାଇବା ବା ନିଯୋଜିତ କରିବା—22. To invest money for profit or on business. (ଯଥା—ଟଙ୍କା କରଜ ଲଗାଇବା, ଟଙ୍କା ବେପାରରେ ଲଗାଇବା, ଟଙ୍କା କାଢ଼ିଆରେ ଲଗାଇବା ।) ୨୩ । କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଧନ ବା ବସ୍ତୁକୁ ବ୍ୟୟ କରିବା 23. To spend money etc or employ any thing on a particular matter.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଯଥା—ମୁଁ ୫୦୦ ଟଙ୍କା ଲଗାଇ ପୁଅର ବଉଘର କଲି; ଏ କୁର୍ତ୍ତିରେ ୩ ଗଜ କନା ଲଗାଇଲ ।) (ଉ—ଲଗାଇ ଜନ ଧନ ଆଣ, ଲୋକର କର ଦେ କଲ୍ୟାଣ । ମଧୁସୂଦନ. ସ୍ତବମାଳା ।) ୨୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ କଳି ବା ଅନର୍ଥ ଉଆଇବା ବା ବବାଦ କରିବା—24. To start a quarrel or dispute with a person. (ଯଥା—ବନ୍ଧୁ ସହିତ ଲଗାଇବ କାହିଁ ।) ୨୫ । ଯୋଡିବା—25. To yoke. (ଯଥା—ଗାଡ଼ିରେ ଘୋଡ଼ା ଲଗାଇବା ।) ୨୬ । ସ୍ତ୍ରୀ ପଶୁ ସଙ୍ଗେ ପୁରୁଷ ପଶୁର ସଙ୍ଗମ ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା; ଜୋଡ଼ ଖୁଆଇବା—26. To cause a male animal to copulate with a female one. ୨୭ । ଶିକାର ଆଦିଙ୍କ ପଛରେ କୁକୁର ଆଦିଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କରିବା—27. To set (a dog) on a prey.

ଲଗାଇ ହେବା —ଦେ କି—ଆଘଣ୍ଟାର ଦେହରେ ତୈଳ ବା ହଳଦୀ ମାଖା **ଲଗାନା** ଆଦି ନିଜେ ବୋଳ ହେବା —To anoint oil, turmeric etc on one's own person. (ଯଥା—କେହି ଦାସୀ ଅଳ୍ପ କ ଥିବାରୁ ସାଆନ୍ତାଣୀ ହାଇରେ ମାଲିସ ଲଗାଇ ହେଉଛନ୍ତି ।)

ଲଗାଉ—ଦେ. ବ. (ସ. ଲଗ୍ନ)—୧ । ଲଗାଲଗି ଅବସ୍ଥା—1. Continuity. ୨ । ସମ୍ପର୍କ—2. Connection. ବିଣ **ଲଗାଓ** —୧ । ସଲଗ୍ନ—1. Attached. ୨ । ସମ୍ପୃକ୍ତ—**ଲଗାବ, ଲଗାବଟ** 2. Connected. ୩ । ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ—3. Con**ଲଗାହୁଆ** tinuous.

ଲଗାଏ(ୟ)ତ—ଦେ. କି. ବିଣ—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନ ବା ସମୟ ବା Lagāe(ya)t ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ନା(ନ୍ୟା)ଗାଦ(ତ୍), ଲଗାଇତ, ଲଗାଇଦ, ନାଗାଇଦ ସମୟ ବା ବ୍ୟକ୍ତି **ଲଗାୟତ, ଲଗାତାର** ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ—1. Continuously; without intermission. ୨ । ଅବଧି; ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. Upto. ୩ । ଅମୁକଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି—3. Beginning from. [ଦ୍ର—ଏହାର ସାଙ୍କେତିକ ରୂପ । ଲ । ; ଯଥା—କଟକ । ଲ । ପୁରୀ=କଟକଠାରୁ ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।]

ଲଗା ଜୋଡ଼ା —ଦେ. ବ—ଯୋଡନରେ ଦୋଷାରୋପ; ଖତ; କୌଣସି Lagā jo**rḍā** ବ୍ୟକ୍ତି ନାମରେ ଫେରାଦ ବା ଅଭିଯୋଗ ବା **ଲାଗାନି ଚୁଗଲି** ଦୋଷାରୋପ କରିବା; ଚୁଗ୍ଲି—Backbiting; complaining against a person behind him

ଲଗାଣ—ଦେ. ବ. (ସ. ଲଗ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବନ୍ଧୁଦନ ବ୍ୟାପି Lagāṇa ଝଡ଼ ଓ ବୃଷ୍ଟି—1. Rain or storm con**ଲାଗାଡ ଜଳ, ଲାଗାନିୟା ବର୍ଷା** tinuing for days together. **ଲଗାତାର ବରଷାତ** (ଉ—ନାହାକ କହିଛୁ ଗୁପ୍ତ ଲଗାଣ ହେବ । ଫକୀରମୋହନ. ଛପାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।) ୨ । ସଙ୍କାର୍ତ୍ତନର ଆରମ୍ଭରେ ସ୍ୱରର ଅଲାପ—2. The preliminary utterance of the formula of a musical tune. ଦେ. ବିଣ—୧ । ପରସ୍ପର **ଲାଗାଡ, ଲାଗାନିୟା ସଲଗ୍ନ**—1. Attached to each other. **ଲଗାତାର** ୨ । ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ—2. Continuous. (ଯଥା—ଲଗାଣ ବରଷା ।)

ଲଗାଣି—ଦେ. ବ—ଖତ; ଯୋଡନରେ ଦୋଷାରୋପ—Lagāṇi **ଲାଗାନି ଚୁଗଲି, ଲୁତରାପନ** Backbiting. **ଲାଗାନିୟା** ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଖତୁଆ; କୁମନ୍ତ୍ରଣାକାରୀ— **ଲୁତରା** Back-biting. (ଲଗାଣେଇ—ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରୂପ)

ଲଗାଣିଆ(ଣିଁ)—ଦେ. ବିଣ-୧ । ଲଗାଣଯୁକ୍ତ (ଯାଗ)—1. Stormy Lagāṇiā(āñ) (weather) ୨ । ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ—2. Conti**ଲାଗାଡ** nuous. ୩ । ଲଗାଣି (ଦେଶ)—3. Lagāṇi **ଲଗାତାର** (See) ଦେ. ବ—ପିଅଦା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଡାକିବ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରିତ ପିଅଦା—A peon deputed to summon or bring a person.

ଲଗା ପଗା(ଘା)—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର) [ଲଗା=ନିକଟ ସମ୍ପର୍କ ଓ Lagā pagā(ghā) ପଗା (ପ୍ରଗ୍ରହ)=ରଜ୍ଜୁ ବା ଦଉଡ଼ି, ରଜ୍ଜୁରେ **ଟାନ ଲଗାପଘା** ବାନ୍ଧିବା ଯୋଗୁ ସମ୍ପର୍କ,—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ **ଲଗାବ** ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦାୟିତ୍ୱ ବା ପ୍ରତ୍ୟବୁତ୍ତ—1. Direct or indirect responsibility in a matter ୨ । ଦୂର ବା ନିକଟ ସମ୍ପର୍କ—2. Close or distant connection. ୩ । ସଂସାରର ବନ୍ଧନ—3, Worldly entanglements or attachment,

ଲଗାମ୍—କୈ.ଦେ. ବ (ଫା. ଲଗାମ୍)—୧ । ଅଶ୍ୱକଲ୍ପରା; ଘୁଡ଼ୁଦ— Lagām 1, Reins of a horse ୨ । ଓଠକୁଣ୍ଡୀରେ **ଲାଗାମ ଲଗାମ** ଦେବା ଘାଆ—Sores in the corners of the lips.

ଲଗାସୋ(ଜୋ)ଡ଼ା କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ମିଛ ସଚ ଯୋଡିବା—Lagā-jo (jo)**rḍā** karibā 1. To weave truth and **ଲାଗାନ ଚୁଗଲିକରନା** falsehood together. ୨ । ଚୁଗ୍ଲି କରିବା—2. to backbite. [ଉ—ଅମୃତାରୁ ଏବେ ସେ ଗଲେ ତ ଅଛନ୍ତେ, ଲଗାସୋଡ଼ା କରଣ ତାହାଙ୍କୁ କହିବେ—କୃଷ୍ଣଦିଂଦ୍ର ମହାଶ୍ୱରଚ ଜଦ୍ଦୋନ୍ନ ।]

ଲଗାରି—ଦେ. ବ—ପାପ ଓ ଦୋଷର ଦଣ୍ଡଦାତା—Lagāri Punisher of sins and guilt. **ଦଣ୍ଡେରକର୍ତ୍ତା ଦଣ୍ଡଦେନେବାଲା**

ଲଗାଲଗି—ଦେ. ବିଣ ଓ ବ—୧ । ପରସ୍ପର ସଂଲଗ୍ନ—1. Coming Lagālagi in contact with; contiguous to **ଲାଗାଲାଗି ଲଗାବ** each other (ଉ—ସେ ସମୟରେ ଝୁମାଲଟି ସେଇ ଗୋଇ, ଶୁଙ୍କ ଲଗାଲଗି ହୋଇଲେ ଦଣ୍ଡଧର —କୃଷ୍ଣଦିଂଦ୍ର ମହାଶ୍ୱରଚ ଶାସ୍ତ୍ର ।) ୨ । ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଙ୍ଗଲରେ ସଂଲଗ୍ନ—2. Conjested together; densely set. (ଉ—ବନରେ ବୃକ୍ଷମାନେ ଲଗା ଲଗି ହୋଇ, ଥିଲେ ଯେ ପବନ ବ ଗଛଟି ତା ଘାରଇ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଅନ୍ଧ ।) ୩ । ପ୍ରାୟ—ପ୍ରାୟ ଲଗଭଗ 3. Nearly; about. (ଉ—ଗୋଇଲ ପରବାସୀ କୋଡ଼ିଏ ବ ବାଇଶି । ଏହିପର ଉତ୍ତର ଲଗାଲଗି—ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।) ୪ । ଲଗାଇବା ଅର୍ଥ ବିଷୟ—4. The operation of planting etc.

ଲଗାଡ଼ାର୍—ଦେ. ବ—୧ । ମରଣାର୍ଥ ଗଳାରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇବା, ରଜ୍ଜୁ ଦ୍ୱାରା ଅପମୃତ୍ୟୁ—1. Winding or putting a rope round the neck or strangling. ୨ । ଉଣ୍ଟିଚପି ମାରିବା—2. Strangling to death, ୩ । ଅପମୃତ୍ୟୁ 3. Accidental death; unnatural death. ୪ । ପର ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଅଧିକାର ଦେଖାଇବା—4. Showing mastery over the property of others. ୫ । ଯେ ପର ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ଅପଣାର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବା ଅଧିକାର ଦେଖାଏ—5 A person who assumes mastery over the property of others. ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—କାଳ ଦେବତା; ମୃତ୍ୟୁ ସଂଘଟନକାରୀ—That which causes death, death personified;

ଲଗା ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟଗାଇଁ ଦାୟୀ ହେବା—1 To de responsible for anything ୨ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ସମ୍ପର୍କାନ୍ୱିତ ହେବା—2. To be connected with a matter. ୩ । ଅନ୍ୟ ପାଇଁ ଜାମିନ୍ ହେବା—3. To stand surety for another.

ଲଗି(ଗ୍ଗି)—ଦେ. ବି. (ସ. ଲଗୁଡ଼) —୧ । ଉଚ୍ଚ ଡାହୁରୁ ଫଳ ଆଦି ତୋଳିବା ପାଇଁ ଅଙ୍କୁଶ ଯୁକ୍ତାଗ୍ର ବଶ ଦଣ୍ଡ, ଅଙ୍କୁଡ଼ି—1. A pole attached with a hook at its end and used in plucking fruits etc from high trees; a long hook for plucking fruits. ୨ । ଅଙ୍କୁଶାଗ୍ର ନୌକା-ଗ୍ଲନ ଦଣ୍ଡ; ଅଙ୍କୁଶାକାର କାଢ—A boat hook.

ଲଗିତ—ସଂ. ବିଶ. (ଲଗ୍ ଧାତୁ=ଲାଗିବା+କର୍ତ୍ତା. ତ) —୧ । ସଲଗ୍ନ—1. Attached; adhered to (Apte) ୨ । ସମ୍ପୃକ୍ତ—2. Joined to; connected with (Apte). ୩ । ପ୍ରାପ୍ତ—3. Got; obtained (Apte).

ଲଗୁଆର—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଶ—ଋଣଗ୍ରସ୍ତ—Laguāra Indebted.

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଅଧମର୍ଣ୍ଣ; ଖାତକ—A debtor.

ଲଗୁଡ଼(ର, ଳ)—ସଂ.ବି. (ଲଗ୍ ଧାତୁ=ଲାଗିବା+କର୍ତ୍ତା. ଉ; ଳ=ଡ଼)-Lagurda(ra, la) ୧ । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଦ୍ଧରଣର ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—1. Iron staff or lethal cudgel used as a weapon of offence in ancient India. [ଦ୍ର—ଏହାର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଲୌହମୟ, ଘାଦଦେଶ ସରୁ, ମସ୍ତକ ବା ଅଗ୍ରଭାଗ ଲୌହି ବଳୟ ଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ହେଉଥିଲା; ସ୍ଥଳ ସ୍ଥଳ; ଲମ୍ବରେ ଦୁଇ ହାତ; ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୃଢ଼। ପଦାତି ସୈନ୍ୟମାନେ ଏହା ଧରି ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ। ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ରେଗୁଲେସନ୍ ଯଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ ଏହା ତୁଳନୀୟ।] ୨ । ସ୍ଥୂଳ ନାତିଦୀର୍ଘ ଯଷ୍ଟି; ଠେଙ୍ଗାଣି; ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା—2. A cudgel; club; stick. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ଲଉଡ଼ି।] ୩ । (ବୈଦ୍ୟକ) ରକ୍ତ କରବୀର; ନାଲି କରଣ୍ଟ—3. The red species of the sweet—scented oleander.

ଲଗୁଡ଼ଧାରୀ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ. (ଲଗୁଡ଼+ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତା. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ଲଗୁଡ଼ ରୂପ (ଲଗୁଡ଼ଧାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରହରଣାସ୍ତ୍ର ଧରିଥାଏ—Bearing a cudgel; armed with a cudgel.

ଲଗୁଡ଼ବାହୀ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ. (ଲଗୁଡ଼+ବହ୍ ଧାତୁ=ବହନ କରିବା +କର୍ତ୍ତା. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଲଗୁଡ଼ଧାରୀ (ଲଗୁଡ଼ବାହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଦେଖ)--Lagurda dhāri(See)

ଲଗୁଡ଼ାଘାତ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଲଗୁଡ଼+ଆଘାତ)—ଠେଙ୍ଗାଣି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର—Blow or stroke with a cudgel.

ଲଗେ—ପ୍ରାଦେ. (ଉଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ପାଖରୁ; ନିକଟକୁ—Near; to.

Lage ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ଠାରେ—In.

ଲାଗେ ହୁଗେ [ଦ୍ର—ଯଥା—କେନ୍ ଲଗେ=କେଉଁଠାରେ।]

ଦେ. ଅ—ମାକଡ଼ଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ାଇବା ପାଇଁ କୁକୁରଙ୍କ ପ୍ରତି ଡାକ—A hallooing used to incite dogs to chase monkeys.

ଲଗେଇ ଜୁ(ଜୋ)ଟେଇ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସତ୍ୟ କଥାକୁ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ରଞ୍ଜିତ କରି କହିବା—1. To report (another's) fault after magnifying it. (ଯଥା—ଗେହ୍ଲେଇ ଲଗେଇ ଜୁଟେଇ ଡେର କଜିଆ କରେ। କୁକୁଳାକୁମାଣ୍ଡ, ନଅ ଭୁଣ୍ଡୀ।) ୨ । ଚୁଗୁଲି କରିବା—2. To back bite.

୩ । ଅପରୋକ୍ଷରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା—3. To in directly allude to a person.

ଲଗେଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲଗାଇ ହେବା (ଦେଖ) Lagei hebā Lagāi he: ā (See)

ମାଥା ଲଗାନା ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ପର ପାଇଁ ଜାମିନ୍ ହେବା—To stand surety for another.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଗେଜ୍—ବେ. ବ. (ଇଂ. ଲଗ୍ଗେଜ୍)—୧ । ପର୍ଯ୍ୟଟକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥିବା ଜନସ ପତ୍ତର ଗଣ୍ଠିର—1. Luggage; bag and
Lagej
ଲଗେଜ୍ **लगेज** baggage. ୨ । ରେଳ ବା ଜାହାଜ ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଥିବା ଜନସ ପତ୍ର ଏକତ୍ର ବାନ୍ଧ ଓଜନ କରି, ତାହା ବହନ କରିବା ପାଇଁ ଗାର୍ଡ୍‌ଙ୍କ ଜମା ଦିଆଯିବା ଗଣ୍ଠିର—2. Passenger's luggage entrusted to the ship or railway guard for being carried to the traveller's destination.

ଲଗେଜ୍ କରିବା—ବେ. କ୍ରି—ରେଲଗାଡ଼ିରେ ବା ଜାହାଜରେ ପର୍ଯ୍ୟଟକଙ୍କ
Lagej karibā
ସଙ୍ଗେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ବାହ୍ୟତ ହେବା ମାଲଗଡ଼ିକ
ଲଗେଜ କରା **लगेज करना** (ଯାହା ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନିଜ କୋଠରୀରେ ରଖିବାକୁ ସ୍ଥାନ ନ ଥାଏ) ଗଣ୍ଠି ବା ବାକ୍ସ ଓଜନ କରି, ଉହାଁର ମାସୁଲ୍ ରେଲ ବା ଜାହାଜ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ କର୍ମଗ୍ଭୀଙ୍କୁ ଦେଇ ଡାଙ୍କଠାରୁ ଟିକଟ୍ ଆଣି, ସେ ଗଣ୍ଠିର ରେଲ ବା ଜାହାଜ କର୍ମଗ୍ଭୀଙ୍କ ମାରଫତ୍ ଅର୍ପଣ କରିବା—To book articles as railway luggage or ship luggage to be carried along with the passenger.

ଲଗେଜ୍ ଗୋଦାମ—ବୈବେ. ବ (ଇଂ. ଲଗ୍ଗେଜ୍ ଗୋଡାଉନ୍)—ରେଲ
Lagej godāma
ଷ୍ଟେସନ୍‌ର ବା ବନ୍ଦର ର ବା ଜାହାଜର ସେଇ (ଲଗେଜ୍ ଘର, ଲଗେଜ୍ ରୁମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) କୋଠରୀରେ ଲଗେଜ୍
ଲଗେଜ ଗୁଦାମ କରିଯାଇଥିବା ମାଲମାନ ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ପାଇଁ
लगेज गोदाम ଜମା ହୋଇ ରହିବା—Luggage room of a ship or railway station.

ଲଗେଜ୍ ଟିକା(କେ)ଟ୍—ବୈବେ. ବ (ଇଂ. ଲଗ୍ଗେଜ୍ + ଟିକେଟ୍)—
Lagej ṭika(ke)ṭ
ଲଗେଜ୍ ଓଜନ କରି ଉହାଁ ବାବଦକୁ ଦେୟ
ଲଗେଜ ଟିକେଟ ଛଡ଼ା ରେଲ କର୍ମଗ୍ଭୀଙ୍କୁ ଦେଇ ଡାଙ୍କ ଜମା ଲଗେଜ୍
लगेज टिकट ଦେଇ ଡାଙ୍କଠାରୁ ଟ୍ରେରକ ଯେଉଁ ରସିଦ ଅଣେ—Luggage ticket.

ଲଗେଜ୍ ଭଡ଼ା—ବୈବେ. ବ (ଇଂ. ଲଗେଜ୍ + ସ. ଭୃତକ)—ରେଲ
Lagej bhardā
ବା ଜାହାଜରେ ଲଗେଜ୍ ପଠାଇବା ପାଇ (ଲଗେଜ୍ ମାସୁଲ୍, ଲଗେଜ୍ ମାଡାସ୍ଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) .ଉତ୍ତରକର ଦେୟ
ଲଗେଜଭାଡା [ମାସୁଲ] ଅର୍ଥ—Luggage-fare; extra fare
लगेजभाडा (महसुल) paid by a passenger for carrying with him in the luggage van, luggage in excess of the free allowance allowed for the ticket purchased by the passenger.

ଲଗେଜ୍ ଭାନ୍—ବୈବେ. ବ (ଇଂ)—ପେଛ ରେଲ ଡବାରେ ଯାତ୍ରୀ-
Lagej bhān
ମାନଙ୍କର ଲଗେଜ୍‌ଗଡ଼ିକ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଗାଡ଼ି
ଲଗେଜ ଭ୍ୟା(ଭେ)ନ ଜମା ଥିବେ—Luggage van of a railway train.
लगेजभैन

ଲଗ୍ନ—ସ. ବିଣ (ଲଗ୍ ଧାତୁ=ସଯୁକ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ସ୍ପର୍ଶ
Lagna
କରିଥିବା—1. Touching: coming in contact with. ୨ । ସଯୁକ୍ତ, ମିଳିତ; ଲାଗି ଥିବା—2. Joined to; adhering to; connected with. ୩ । ନିଯୁକ୍ତ—3. Engaged in; busy with; closely occupied with. ୪ । (ଲଗ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ) ଲଜ୍ଜିତ—4. Ashamed. ୫ । ଲାଗି ଥିବା—5. Clung to; adhered to; stuck. ୬ । ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଘଟିବା—6. Following closely; impending. (Apte) ୭ । ଶୁଭପୂତକ—7. Auspicious. (Apte). ସ.ବ—୧। ସୁତ୍ରପାଠକ; ବନ୍ଦୀ—1. Pancigyrist; bard; minstrel. ୨ । ମଦମତ୍ତ ହସ୍ତୀ—2. An elephat in rut. (Apte). ୩ । ଗ୍ରହମାନଙ୍କ କକ୍ଷ ଯେଉଁ ବିନ୍ଦୁରେ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୁଏ—3. The point of intersection where the horizon and the path of a planet meet. (Apte) ୪ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ବା ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହର ଉଦୟ—4. The rising of the sun or of the planets. (Apte) ୫ । (+ଅଶ୍ୱ. ଉ) ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଏକ ରାଶିରୁ ରାଶ୍ୟାନ୍ତରକୁ ସଞ୍ଚାର ବା ସଙ୍କ୍ରମଣ କାଳ—5. Time of the sun passing from one zodiacal sign to another. ୬ । ମେଷାଦି ରାଶିର ଉଦୟ କାଳ—6. The time of rising of any of the zodiacal signs. [ଦ୍ର—ପୃଥ୍ୱୀ ଦିନମାନ ୬୪ ଘଣ୍ଟାରେ ଥରେ ଆପଣା ଅକ୍ଷ ଗୁରୁଘାଡ଼େ ବୁଲି ଆସେ । ଏହି ୬୪ ଘଣ୍ଟାରେ ଏହା ମେଷ ଆଦି ୧୨ଟି ରାଶିକୁ ପାର ହୁଏ । ଯେଉଁକ ସମୟ ପୃଥ୍ୱୀ ଏକ ରାଶିରେ ରହେ ତାକୁ ଉକ୍ତ ରାଶିର ଲଗ୍ନ କୋଲ୍ଲଯାଏ । କୌଣସି ରାଶିକୁ ଟପି ଯିବାକୁ ପୃଥ୍ୱୀକୁ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଓ କେଉଁ ରାଶିକୁ ଟପିବାକୁ ବେଶି ସମୟ ଲାଗେ । ଯଥା—ମୀନ ରାଶିର ଲଗ୍ନକାଳ ପ୍ରାୟ ୫୬ ଦଣ୍ଡ, କନ୍ୟାର ପ୍ରାୟ ୫୬ ଦଣ୍ଡ, ବୃଷ୍ଟିକର ପ୍ରାୟ ୫୬ ଦଣ୍ଡ (ଭ୍ର. ଶ) । ରାଶିଚକ୍ରର ଯେଉଁ ଅଂଶ ପୂର୍ବକ୍ଷଉଳ (ଦିଗ୍‌ବଳୟ)ରେ ସଲଗ୍ନ ହେବା ପର ଦେଖା ଯାଉଥାଏ, ତାହାକୁ ଲଗ୍ନ କହନ୍ତି । ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଯେଉଁ ଅଂଶ ପଶ୍ଚିମ କ୍ଷିତିଜ ସଲଗ୍ନ ଥାଏ ତାହାର ନାମ 'ଅସ୍ତଲଗ୍ନ' । ମସ୍ତକର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ରାଶିର ଯେଉଁକ ଅଂଶ ଥିବ, ତାହାର ନାମ "ଦଶମଲଗ୍ନ" ବା ଦଶମୋଦୟ । ରାଶିଚକ୍ର ସମସ୍ତ ଆକାଶ ବ୍ୟାପି ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛି । ଆକାଶରେ ଏକ ଅଂଶ (degree) ର ଉଦୟକାଳ ପରିମାଣ, ଅର୍ଥାତ୍ ଏହାର ଭୁ-ଖ ଯୋଗବୃତ୍ତ (horizon)ରେ ସଲଗ୍ନ ଭାବେ ଅବସ୍ଥିତି କାଳ $\frac{\text{ଘ } ୨୪ \times ୬୦ \text{ ମିନିଟ୍}}{\text{୬୦ ଅଂଶ}} = ୪$ ମିନିଟ୍ । ଏହାପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲଗ୍ନର ମୋଟ ଅବସ୍ଥାନର ପରିମାଣ ୪ × ୩୦ = ୧୨୦ ମିନିଟ୍ ବା ୨ଘଣ୍ଟା ଅର୍ଥାତ୍ ୫୦ଦଣ୍ଡ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉକ୍ତ ୬ଦଣ୍ଡ ସମୟ ଲଗ୍ନର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱକାଳ ହେଲେହେଁ ସମସ୍ତ ଦେଶର କାନ୍ତିବୃତ୍ତ, ରବିକକ୍ଷା ଅଥବା ଅପମଣ୍ଡଳ (ecliptic) ସହିତ ଉଷ୍ଣରର ବକ୍ରତା (obliquity) ଥିବା ହେତୁ ଏକ ସ୍ଥାନରେ କୌଣସି ସମୟରେ କାନ୍ତିବୃତ୍ତ 'ସଂଧା' ହବେ ଓ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ତେରଛା ହବେ ଉଦୟ ହୁଏ । କାନ୍ତିବୃତ୍ତର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଦକ୍ଷିଣରେ ତେରଛା ହବେ ଉଦୟ ହେବା ଯାଏ ଯେତେ ସମୟ ଲାଗେ, ଉତ୍ତରରେ ସେହି ଅଂଶ ଉଦୟ ହେବାକୁ ତଦପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ତେଣୁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ଲଗ୍ନମାନ ନ୍ୟୂନାଧିକ ହୁଏ । ଅକ୍ଷାଂଶ ଓ ଅସୂନାଂଶ ଲଗ୍ନମାନର ବୃଦ୍ଧିହ୍ରାସର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ।

ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଅସୂନାଂଶର ପରିମାଣ ଯେତେବେଳେ 'ଶୂନ୍ୟ' ଥିଲା, ତେତେବେଳେ ଲଗ୍ନମାନର ପରିମାଣ (ବିଷୁବରେଖୀୟ ବା ଲଙ୍କୋଦୟ) ନିମ୍ନରୂପେ ଥିଲା ।

ମେଷ—ମୀନ ଦ୩୦।୫୪	କର୍କଟ—ଧନୁ ଦ୬୫।୩୮
ବୃଷ—କୁମ୍ଭ ଦ୩୪।୨୩	ସିଂହ—ବିଛା ଦ୬୫।୩୫
ମିଥୁନ—ମକର ଦ୬୫।୮	କନ୍ୟା—ତୁଳା ଦ୬୫।୨୨

ବର୍ତ୍ତମାନ ଲଙ୍କୋଦୟର ପରିମାଣ (ସାସ୍ପନ)

ମେଷ—ଦ୩୪।୩୮—ତୁଳା—ଦ୩୪।୩୮
ବୃଷ—ଦ୩୪।୩୧—ବିଛା—ଦ୩୪।୫୧
ମିଥୁନ—ଦ୬୫।୨୩—ଧନୁ—ଦ୬୫।୨୩
କର୍କଟ—ଦ୬୫।୨୩—ମକର—ଦ୬୫।୨୩
ସିଂହ—ଦ୩୪।୫୧—କୁମ୍ଭ—ଦ୩୪।୫୧
କନ୍ୟା—ଦ୩୪।୩୮—ମୀନ—ଦ୩୪।୩୮

ବର୍ତ୍ତମାନ "ଚତୁର୍ବିଂଶତ୍ତ" ଅସୂନାଂଶକୁ ଧରି ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର (୧୯°।୩୮)ର ଯେଉଁ ଲଗ୍ନମାନ ସ୍ଥିର କରିଯାଇଛି ତାହାର ପରିମାଣ (ସାସ୍ପନ)

ମେଷ—ଦ୩୪।୧୭—ତୁଳା—ଦ୬୫।୩୦
ବୃଷ—ଦ୩୪।୫୭—ବିଛା—ଦ୬୫।୩୮
ମିଥୁନ—ଦ୬୫।୧୫—ଧନୁ—ଦ୬୫।୧୭
କର୍କଟ—ଦ୬୫।୩୫—ମକର—ଦ୩୪।୩୦
ସିଂହ—ଦ୬୫।୨୪—କୁମ୍ଭ—ଦ୩୪।୧
କନ୍ୟା—ଦ୬୫।୨୧—ମୀନ—ଦ୩୫।୫୫

ଲଗ୍ନକୁ ଧରି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାଏ । ଲଗ୍ନ ଜାତକର ଦ୍ୱାଦଶଭାବରୁ ପ୍ରଥମ ଭାବ । ଏହାର ପରିମିତ ଉନୁ, ହୃଦୟ, ମୂର୍ତ୍ତି, ଅଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦରର ସଜ୍ଞା ।

ଲଗ୍ନକୁ ସୂକ୍ଷ୍ମଭାବେ ଗଣନା କରିବା ପାଇଁ ହୋରା (ଲଗ୍ନାର୍ଦ୍ଧ), ଦ୍ରେକ୍କାଣ (ଦଶମାଂଶ ଅର୍ଥାତ୍, ରାଶିର ଏକ ଦଶମାଂଶ) ନବାଂଶ (ରାଶିର ନଅଭାଗରୁ ଭାଗେ ବା ଅଂ ୩।୨୦), ଦ୍ୱାଦଶାଂଶ (ରାଶିର ବାରଭାଗରୁ ଭାଗେ ବା ଅଂ ୨।୩୦) ଓ ତ୍ରିଂଶାଂଶ (ରାଶିର ତିରିଶି ଭାଗରୁ ଭାଗେ ବା ୧ ଅଂଶ)ର ଗଣନା କରିପାରେ । ଲଗ୍ନର କାଳ-ଅବଶେଷ ହେତୁ ତାହାକୁ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ରମାନ ଅର୍ଥାତ୍ 'ଷଡ୍‌ବର୍ଗ'; ରୂପେ ଧରିବାକୁ ହୁଏ । ଠିକ୍ ତେତେ ଅଂଶରେ ଲଗ୍ନ ହେଲା ତାହା ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପେ ଧରି ପାରିଲେ ଗଣନା ଠିକ୍ ହବେ ।

ବରାହ,, ବ୍ରତ, ଜନ୍ମ-ଜାତକ, ଯାତ୍ରା: ଏ ସମସ୍ତ ଲଗ୍ନର ବଳାବଳ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।

ପଞ୍ଜିକାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନର ଉଦୟାସ୍ତ କାଳୀନ ସାୟନ ଲଗ୍ନ ଉକ୍ତି ଦିଆ ଯାଇଥାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ବା ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତଠାରୁ ଆବଶ୍ୟକ କାଳ କେତେ ଗତ ହୋଇଅଛି, ତାହାକୁ ଧରି, ଉହିଁରେ ସ୍ଥାୟୀ ଲଗ୍ନ ପରିମାଣ ପରପର କ୍ରମେ ମିଶାଇ ଆଣିଲେ, ଲଗ୍ନ ଠିକ୍ କେତେ ଭୋଗ ହୋଇଅଛି, ତାହା ଜଣାଯାଏ ।

ଉଦାହରଣ—ସନ ୧୩୪୨ ସାଲ ଶ୍ରାବଣ ୩ ଦିନ (ଖ୍ରୀ ୧୯୩୫ ଜୁଲାଇ ୧୮ ତାରିଖ) ବିବା ୬ ୫।୧୦ ସମୟର ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରର ଲଗ୍ନଭୋଗ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲା । ପଞ୍ଜିକାରୁ ଦେଖାଗଲା, ସେଦିନର ଉଦୟ ଲଗ୍ନ ଉକ୍ତି କର୍କଟ ବି ୦।୧୩; କର୍କଟ ଲଗ୍ନମାନ ଉକ୍ତି— ବି ୦।୧୩; କର୍କଟ ଲଗ୍ନମାନ ବି ୫।୩୫ ଏଥିରୁ ଭୋଗ ହୋଇଥିବା ବି ୦।୧୫ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଅବଶିଷ୍ଟ ବି ୫।୨୦, ପରଲଗ୍ନ ସିଂହ ବି ୫।୨୪; ଉଦୟର ମିଶ୍ରଣ ବି ୧୦।୪୪, ପରଲଗ୍ନ କନ୍ୟା ବି ୫।୨୧ ମଧ୍ୟରେହିଁ ବି ୧୫।୧୦ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେବା ହେତୁ ବି ୧୫।୧୦— ୧୦।୪୪=କନ୍ୟା ଭୋଗ ବି ୪।୨୬ ଲବ୍ଧ । ଲଗ୍ନଙ୍କ ୩୦ ଅଂଶ, ଭୋଗ କାଳ ବି ୫।୨୧, ତେବେ ଭୋଗ ବି ୪।୨୬ କୁ ଲଗ୍ନଭୋଗ ଅଂଶ କେତେ ? ଏହି ତ୍ରୈରାଶିକ ଅନୁପାତ ଏହିପରି—

ଭୋଗ— ବି ୪।୨୬ ଲ ବା $\frac{୨୬ \times ୩୦}{\text{ଲଗ୍ନମାନ ବି ୫।୨୧ ବା } ୩୨୧}$ = ୨୪ଅଂ୫୨କଲା

ଜାତକରେ ଲଗ୍ନ ପ୍ରଧାନ ଉପକରଣ ଅଟେ । ଲଗ୍ନଠାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଭାବ ଗଣନା କରିଯାଏ । କେଉଁ ଲଗ୍ନରେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ଫଳ କଅଣ ହେବ, ତାହା ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍‌ମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି । ମେଷ ଲଗ୍ନରେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ।

ତ୍ରିଶୃଙ୍ଗକୋପଃ କୃପଣୋଽଳ୍ପଭୁକ୍ତୋ,
ବିଦେଶଯାୟୀଜ୍ଞଭଲ୍ଲୋକପୂଜ୍ୟଃ ।
ଉତ୍ତୋଯ ମୃଶଂସଃ ସ୍ଥଳଭପ୍ରଭିଚ୍ଛଃ,
ବିଭାନ୍ଦୋ ମେଷ ବିଲଗ୍ନ ଜାତଃ ।

ମେଷଲଗ୍ନରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି — କ୍ରୋଧୀ, କୃପଣ, ଲୋଭୀ, ବିଦେଶଗାମୀ, ଲୋକପୂଜ୍ୟ, ପରସେବକ, ନିଷ୍ଠୁର, ଚଞ୍ଚଳ ମଜ୍ଜ ଓ ଧନଶାଳୀ ହୁଏ ।

ଶୂରଃ ସୁଖୀ କ୍ଲେଶସହାଚଳନ୍ଦ୍ରା
କୃତ୍ତା ଗୁପ୍ତା ଦୟୟୁକ୍ତଯୁକ୍ତଃ ।
ସୁଦୀର୍ଘଜୀବୀ ସ୍ଥିରମିତ୍ର ସଙ୍ଗତ୍
ସୁସୂକ୍ଷ୍ମମୂର୍ତ୍ତିର୍ବୃଷଲଗ୍ନଜାତଃ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃଷ ଲଗ୍ନରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ଶୌର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ, ସୁଖୀ, କ୍ଲେଶସହିଷ୍ଣୁ, ଶତ୍ରୁଘାତୀ, କୃତୀ, ପୃଥ୍ୱୀ, ସତ୍ପଥଧନଯୁକ୍ତ, ପାର୍ଥାୟୁଃ, ହରିମିତ୍ର, ସୁଟସକ୍ଷଦ୍ ଓ ରମଣୀସ୍ୱ ମୂର୍ତ୍ତି ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ମୃଦୁର୍ବିନୀତୋ ପ୍ରିୟମଞ୍ଜୁଭାଷୀ
ବଦାନ୍ୟତୋ ଗୀତମନା ବଦାନ୍ୟଃ ।
ସମସ୍ତସୁଜ୍ଞୋ ନରଦେବମନ୍ତ୍ରୀ
ସୁଖାନ୍ୱିତୋ ଯୁଗ୍ମକରଃ ପ୍ରଜାତଃ ।

ମିଥୁନ ଲଗ୍ନରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ମୃଦୁ, ବଳସ୍ଥୀ, ପ୍ରୀତ୍ୟଳଙ୍କ ଓ ମନୋହରତ୍ୱଗୁଣଜାତ, ମାଙ୍ଗଲ୍ୟାନ, ଗୀତପ୍ରିୟ, ବଦାନ୍ୟ, ଲୋକପୂଜ୍ୟ, ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସୁଖୀ ହୁଏ ।

ମେଧାନ୍ୱିତଃ କ୍ଷିପ୍ରଗତିଃ ସୁକର୍ମୀ
ସୁଗୁପ୍ତ-ହୃଦ୍ୟା-ଧନ-ଭୋଗ ସଙ୍ଗତ୍
ବପୁଷ୍ମନ୍ତା ଭୁରଗପ୍ରତୀତକଃ
ସ୍ତ୍ରୈଣେଯୁକଃ କର୍କି ବଲଗ୍ନ ଜାତଃ ।

କର୍କଟ ଲଗ୍ନରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ମେଧାବୀ, କ୍ଷିପ୍ରଗାମୀ, ସୁକର୍ମୀ, ଗୁପ୍ତହୃଦ୍ୟା ଓ ଗୁପ୍ତଧନଯୁକ୍ତ, ଶତ୍ରୁଘାତୀ ଓ ଅଶ୍ୱପର ଶ୍ରୀଲୋଲୁପ ହୁଏ ।

ବଦ୍ୟାସୁତାର୍ଥୋଜ୍ଜିତ ପାମରତ୍ୱ
ର୍ନରେଶମାନ୍ୟୋ ପ୍ରଶସ୍ୟବସ୍ତୁ
ଧର୍ମଜ୍ୟତୋ ମାଂସରୁଚିଃ କଦର୍ଯ୍ୟଃ
ସ୍ୱଲ୍ପେଷଣଃ ସିଂହ ଗୃହେ ପ୍ରସୂତଃ ।

ସିଂହ ଲଗ୍ନ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ଉର୍ଯ୍ୟା, ସୁନ୍ଦ ଓ ଧନଜ୍ଞାନ, ଦୁଷ୍ଟଦ୍ୱେଷୁକଥାଢ୍ୟତ୍ୱ, ସ୍ୱଜନମାନ୍ୟ, ପ୍ରଶଂସମାୟୁ, ଧର୍ମଜ୍ଞାନ, ମାଂସଲୋଲୁପ, କଦାକାର ଓ ଅଳ୍ପଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ଗନ୍ଧର୍ବବଦ୍ୟାଜ୍ଞସୁତୋଽଜ୍ଞଦତ୍ତୋ
ଯଥାର୍ଥଭାଷୀ କବୁକାବ୍ୟବେତ୍ତା
ଭୋକ୍ତାଽଦାତା ସୁତ କତ୍ତ୍ୟୁତକ୍ତୋ
ଧୀରଃ ସୁଶୀଲୋ ଯୁବତୀପ୍ରଜାତଃ ।

କନ୍ୟା ଲଗ୍ନ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗୀତ ଜ୍ଞସୁତ୍ତ, କର୍ମଯନ୍ତ୍ର, ଯଥାର୍ଥବାଦୀ, ବହୁକାବ୍ୟଜ୍ଞ, ଭୋକ୍ତା, ଅଜ୍ଞଦାତା, ସୁତ-ଜ୍ଞାତ୍ୱଯୁକ୍ତ, ଧୀର ଓ ସଚ୍ଚରିତ୍ର ହୁଏ ।

ସୁତାର୍ଥଦେହାନୁଜତଃ କଦର୍ଯ୍ୟୋ
ଜ୍ଞଲୋଲୁପଃ ଶୀଳଜ୍ଞବର୍ଜିତସ୍ତୁ,
କ୍ରୋଽସମାଙ୍ଗଃ ସ୍ୱଜନତ୍ୱମୁତ୍ତନୋ
ମେଧାନ୍ୱିତ ସ୍ତୌଳି ବଲଗ୍ନ ଜାତଃ ।

ତୁଳା ଲଗ୍ନ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁନ୍ଦ, ଅର୍ଥ ଓ ସୁଗଠିତ ଦେହଯୁକ୍ତ, କୃପଣ, ଦୁଃଶୀଳ, ଖଳ, ଅସମାଙ୍ଗ, ପୁତ୍ରୋ-ଦ୍ୱାଜ୍ଜିତ ଧନଜ୍ଞାନ ଓ ମେଧାବୀ ହୁଏ ।

ଘାନୋଽଜ୍ଞଜାଣ୍ଡିଃ ପୃଥୁନମ୍ର ଗାନ୍ଧଃ
ପଗ୍ନଭୋଜୀ ସୁତବର୍ଜିତସ୍ତ
ଦୃଗ୍ରୋଷହନ୍ତୁଃ ସୁତକତ୍ତ୍ୟୁତିଃ
କୁରେଲଧାସ୍ୱୀ ଶୁଫଜାଃଜନ୍ମା ।

ବୃଶ୍ଚିକ ଲଗ୍ନଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ଘାନସ୍ପୃଗ୍ରବ, ଅବଳ ଓ ସ୍ଥୂଳ ଶଗ୍ରରଧାସ୍ୱୀ, କୁବଜ, ପଗ୍ନଭୋଜୀ, ସ୍ୱଜ୍ଞାନ, ଶୂର, ଅସହିଷ୍ଣୁ ଓ ଧନାଢ୍ୟଯୁକ୍ତ ଓ କୁତ୍ସିତ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରେ ।

ଗୃଦ୍ଧାଭବଃ ସର୍ବଗୁଣାକରଃ ସ୍ୟାତ୍
ସମସ୍ତ ବଦ୍ୟାଜ୍ଞସୁତୋଽଜ୍ଞଦାତ୍ତା,
ନରେଶପୂଜ୍ୟଃ ସକଳାର୍ଥଯୁକ୍ତଃ
ପଗ୍ରୋପକାସ୍ୱୀ ସୁତନୁଃ ସୁଶୀଳଃ ।

ଧନୁଲଗ୍ନଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଗୁଣଶାଳୀ, ସର୍ବବଦ୍ୟାକୁଶଳ, ଅଜ୍ଞଦାତ୍ତା, ସୁଜନପୂଜ୍ୟ, ଧନଶାଳୀ, ପରୋପକାସ୍ୱୀ, ସୁତନୁ ଓ ସୁଶୀଳ ହୁଏ ।

ଦକ୍ଷୋଽଜ୍ଞପୈର୍ଯ୍ୟଃ ପ୍ରଣତୋପକାସ୍ୱୀ
ସ୍ୱେଚ୍ଛାବହାସ୍ୱୀ ମଖପ୍ରୋଽଜ୍ଞଗର୍ବୀ
ସ୍ପଷ୍ଟସ୍ପଦନ୍ତୋଷ୍ଠମୁଖଃ ପ୍ରସିବ୍ଧଃ
ବଶୁଦ୍ଧିଚେତ୍ତା ନକତ୍ତ୍ୟେଭବଃ ସ୍ୟାତ୍ ।

ମକରଲଗ୍ନଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦକ୍ଷ, ଅଚ୍ଛଧୀର, ପ୍ରଣତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପକାସ୍ୱୀ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗୃସ୍ୱୀ, ମୃଗୟ, ଉଦାରସ୍ୱଭାବ, ସ୍ପଷ୍ଟ ଦନ୍ତ ଓ ଓଷ୍ଠମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ, ଅଜ୍ଞଗର୍ବିତ ଓ ଶୁଦ୍ଧାତ୍ମାଃକରଣବିଶିଷ୍ଟ ହୁଏ ।

କୁମ୍ଭୋଭଜୋ ମୂର୍ଖଭିରଃ କୁକର୍ମୀ
କୁଳାଧମଃ କ୍ରୂରଭମୋଽଳସାସ୍ଥୀ
ସୂଚ୍ୟତ୍ତଘୋତ୍ତୋ ମଳଲୋଽବବେତ୍ତା
ମାଗୃନ୍ୱତୋ ମାତରଜ୍ଞତଃ କଦର୍ଯ୍ୟଃ ।

କୁମ୍ଭ ଲଗ୍ନ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ମୂର୍ଖ, କୁକର୍ମୀ, କୁଳାଧମ, ଦୁଷ୍ଟ, ଅଳସ, ଘାସ୍ତ୍ରଣାସିକାଯୁକ୍ତ, ମଳଜ, ଅବବେତ୍ତା, ମାତୃ-କର୍ମାସକ୍ତ, ଅଳ୍ପ ଗଢ ଓ କୃପଣ ହୁଏ ।

ଶାସ୍ତ୍ରାନ୍ତରେ—

କୁମ୍ଭଲଗ୍ନେ ସମ୍ଭୂତଶ୍ଚଳଚତ୍ତ୍ୱୋଽଜ୍ଞପୌତୁଦଃ
ପରଦାରରତ୍ତୋ ନତ୍ୟଂ ସତ୍ତ୍ୱକାପ୍ତୋ ମହାସୁଖୀ ।

ଶାସ୍ତ୍ରାନ୍ତରରେ ଦେଖାଯାଏ —କୁମ୍ଭ ଲଗ୍ନ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ଚଞ୍ଚଳସ୍ୱଭାବ, ବଦ୍ଧଯୁକ୍ତ, ଧରଦାତ୍ସଯୁକ୍ତ, ସତ୍ତ୍ୱପୁକୁଶଶ୍ୱର ଓ ମହାସୁଖୀ ହୁଏ ।

ବଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧିଃ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ନାସିକାକ୍ଷୋ
ଧନ୍ୟଃ ସ୍ୱକାନ୍ତୋଭବ ବୃତ୍ତ ଯୁକ୍ତଃ
କନ୍ଦର୍ପ ବଦ୍ୟା ଜ୍ଞସୁତୋଽଜ୍ଞଧୀସ୍ତେ
ଭୋଗାନ୍ୱିତୋ ମୀନ ବଲଗ୍ନ ଜାତଃ ।

ମୀନଲଗ୍ନଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ବଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାସିକା ଯୁକ୍ତ, ଧନ୍ୟ, ଆବଷ୍ଟିତ ଉତ୍ତମ କାନ୍ତିକା ଦ୍ୱାସ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ ଧନ ଭୋଗୀ, ରତ୍ତଶାସ୍ତ୍ରାଭଜ୍ଞ, ଅଜ୍ଞ ଧୀର ଓ ଭୋଗଶାଳୀ ହୁଏ —ଜ୍ୟୋଜ୍ଞବିଦ୍ ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ।]

୭ । ବବାହ ଲଗ୍ନ; ବବାହ ନମନ୍ତେ ନିରୂପିତ ମୁହୂର୍ତ୍ତ— 7. The moment fixed for the ceremony of marriage. ୮ । ଜନ୍ମ ଲଗ୍ନ; ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଉଦିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଢୋଇ ଥିବା ରାଶି—8. The zodiacal sign which is in the ascendant at the birth of a child. ୯ । ଉପଯୁକ୍ତ ସଂଯୁ ବା ମୁହୂର୍ତ୍ତ— 9. Opportune moment. ୧୦। ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ— 10. An auspicious or lucky moment (Apte). [ଦ୍ର—ସନ୍ତାନ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବା ସମୟରେ ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶି ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ରାଶିର ଉଦୟ ହେଉଥାଏ, ସନ୍ତାନର ସେହ ଲଗ୍ନ ଜନ୍ମଲଗ୍ନ, ଧ୍ରୁବ । ଅହୋରାତ୍ରି ମଧ୍ୟରେ ୧୨ଟି ରାଶି ଯଥାକ୍ରମେ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଉଦିତ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶିର ଉଦୟ କାଳକୁ ଲଗ୍ନ କୋଲି-ଯାଏ । ବିବାହ, ବ୍ରତ, ଚୂଡ଼ାକର୍ମ ଆଦି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଶୁଭ ଓ ଅଶୁଭ ଲଗ୍ନ ଅଛି ।] ୧୧ । ବିବାହ— 11. Marriage.

ଲଗ୍ନକ—ସଂ. ବି.— (ଲଗ୍ନ + କ)—ଜାମିନ୍; ପ୍ରତିଭୂ—
Lagnaka Surety; bailor; a person who stands security for another.

ଲଗ୍ନକ ଗ୍ରହଣ—ସ. ବି.—(ଲଗ୍ନକ + ଗ୍ରହଣ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Lagnaka grahaṇa ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଜାମିନ୍‌ରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରିବା—Admitting a person as security for another.

ଲଗ୍ନ କଙ୍କଣ—ସ.ବି—ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ବର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ ହାତର ଗଣ୍ଠିରେ
Lagna kaṇkaṇa ବନ୍ଧା ଯିବା ମଙ୍ଗଳ ସୂତ୍ର ବା କଙ୍କଣ [ହି. ଶ.]—An auspicious bangle or tie put on the wrist of the bride and bridgroom before marriage.

ଲଗ୍ନ କଥା ସ. ବି—(ଲଗ୍ନ+କଥା)—ସମୟୋପଯୋଗୀ ବାକ୍ୟ—
Lagna kathā Opportune words.

ଲଗ୍ନ କାଳ—ସଂ. ବି —(କର୍ମଧା)—କୌଣସି ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ
Lagna kāla ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା ଦ୍ୱାରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଶୁଭ ସମୟ- [ଲଗ୍ନ ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ଲଗ୍ନ ବେଳା, ଲଗ୍ନ ସମୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] Auspicious time fixed upon by astrologers for the performance of any work (Apte).

ଲଗ୍ନ କୁଣ୍ଡଳୀ—ସଂ. ବି—ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷର ଯେଉଁ ଚକରୁ କୌଣସି
Lagna kuṇḍalī ବ୍ୟକ୍ତିର ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ବାର ଭିନ୍ନ ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥାନ କଥା ଜଣା ପଡ଼େ (ହି. ଶ)- A circle drawn according to astrology from which the positions of the Zodiacal signs at the birth of a person are known.

ଲଗ୍ନ ଗ୍ରହ— ସଂ. ବିଶ ପୁଂ— (ଲଗ୍ନ + ଗ୍ରହ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Lagna graha ଜିଦିବାର୍; ଜିଦିବାଜ—Tenacious: [ଲଗ୍ନ ଗ୍ରହା—ସ୍ତ୍ରୀ] insisting firmly on any thing (Apte)

ଲଗ୍ନଜିତା—ସଂ. ବି—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକଦମା ଅଷ୍ଟ ପ୍ରଧାନା—One of the
Lagnajitā principal queens of Śrikṛushṇa.

ଲଗ୍ନଜ୍ୟା—ସଂ. ବି—(ଜ୍ୟାମିତି ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ)—ସ୍ପର୍ଶିନୀ; ଯେଉଁ
Lagnajyā ସରଳରେଖା ବୃତ୍ତ ବେଦ ନ କରି ସର୍ଦ୍ଧୁକ୍ ସ୍ପର୍ଶ ମାତ୍ର କରିଥାଏ—A tangent.

ଲଗ୍ନ ଦିନ—ସଂ. ବି.— (କର୍ମଧା)—କୌଣସି ଶୁଭ କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ପାଇଁ
Lagna dina ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନାଦ୍ୱାରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଶୁଭଦିନ— [ଲଗ୍ନ ଦିବସ, ଲଗ୍ନ ବାସର, ଲଗ୍ନାହଃ—ଅନ୍ୟରୂପ] An auspicious or lucky day chosen for the performance of any work.

ଲଗ୍ନ ଧରିବା—ଦେ. କି.—ବିବାହାଦି ପାଇଁ ଗଣନାଦ୍ୱାରା ଶୁଭ ଲଗ୍ନ
Lagna dharibā ସ୍ଥିର କରିବା—To calculate and ascertain a propitious moment for the performance of a ceremony.

ଲଗ୍ନ ନିରୂପଣ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଲଗ୍ନ + ନିରୂପଣ)—କୌଣସି
Lagna nirūpaṇa ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବେଳାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେଶରେ କେଉଁ ଲଗ୍ନ ଢୋଇଅଛି, ତହିଁର ସ୍ଥିରୀକରଣ—Ascertaining the Lagna at a particular place and time.

ଲଗ୍ନ ପତ୍ର—ସଂ. ବି— (ମ.ସ. ଲୋ; ଲଗ୍ନ ନିରୂପକ ପତ୍ର)—ବିବାହପୂର୍ବରୁ
Lagna patra ବର ଓ କନ୍ୟା ପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନାମତେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ବିବାହର ଶୁଭମୁହୂର୍ତ୍ତ ବା ଲଗ୍ନ ଜ୍ଞାପକପତ୍ର—A paper setting forth the moment fixed for the performance of the marriage rite.

ଲଗ୍ନ ପ(ପା)ଦ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଲଘୁପାଦ; ଯେଉଁ ଜୀବଙ୍କର
Lagna pa(pā)da ପାଦର ଅଙ୍ଗୁଠେମାନ ଏକାଠେଇଁ ଲାଗିଥାଏ; [ଲଗ୍ନପ(ପା)ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଜାଲପାଦ—Webfooted.
(ଲଗ୍ନପଦା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲଗ୍ନ ଭ୍ରଂଶ—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଲଗ୍ନ + ଭ୍ରଂଶ)—ବିବାହାଦି ପାଇଁ
Lagna bhramśa ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଲଗ୍ନର ବେଳା ଅଜ୍ଞାତରୁ ଚୋଇଯିବା—The passing away of the moment fixed for a marriage.

ଲଗ୍ନମଣ୍ଡଳ—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ଲଗ୍ନ + ମଣ୍ଡଳ) —ରାଶିଚକ୍ର—
Lagna maṇḍala The zodiac

ଲଗ୍ନ ମାନ— ସ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ) (ଷଷ୍ଠୀ ତତ) —ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାକ୍ଷତ୍ରିକ
Lagna māna ଅହୋରାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ମେଷ ବୃଷାଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶିର ଉଦୟତ ପରିମାଣକାଳ—The time of the rising of each of the twelve zodiacal signs above the horizon in the course of the twenty four hours of day & night. [ଦ୍ର— ଦେଶମାନଙ୍କର ଭୂପୃଷ୍ଠର ବାର ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ରାଶିମାନଙ୍କର ଉଦୟ ସବୁ ଦେଶରେ ଏକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମସ୍ତରେ ବା ଏକ ଗ୍ରହରେ ଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ ନାହିଁ । ଅତଏବ ସବୁ ଦେଶରେ ଲଗ୍ନମାନ ସମାନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ଯେବେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମକ୍ଷେତ୍ରକୁ ମୀନ ରାଶିର ଉଦୟ ବା ଲଗ୍ନମାନ ୪।୫୭ ଅଂଶ ହେବ, ତେବେ କଟକ ନଗରକୁ ଉକ୍ତ ରାଶିର ଲଗ୍ନମାନ ୩।୫୩, ବରଜାମଣ୍ଡଳ ବା ଯାଜପୁରକୁ ୫।୫୨ ଓ ଲଙ୍କାକୁ ୨।୩୦ ହେବ । ଯେଉଁ ରାଶିର ଯେତେ ଅଂଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି ଲଗ୍ନର ତେତିକ ଅଂଶ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଗତ ହୁଏ । ପରେ ସମ୍ୟାଂଶରେ ତହିଁର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଲଗ୍ନମାନ ଯୋଗ କରି ଦିବାଭାଗରେ ଇଷ୍ଟସମୟରେ ଲଗ୍ନ ନିରୂପଣ କରାଯାଏ । ଏହିରୂପେ ଯେଉଁ ରାଶିର ଯେତେ ଅଂଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି, ତହିଁର ସପ୍ତମ ରାଶିର ସେତିକ ଅଂଶ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ କାଳରେ ଗତ ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତକାଳରେ ଉକ୍ତ ରାଶିର ଗମ୍ୟାଂଶ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଲଗ୍ନମାନ ଯୋଗ କରି ରାତ୍ରି କାଳରେ ଇଷ୍ଟ ସମୟର ଲଗ୍ନ ନିରୂପଣ କରାଯାଏ— ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ୍ ଝାଡ଼ରତ୍ନ ପଞ୍ଜିକା ।]

ଲଗ୍ନ ଶୁଦ୍ଧି—ସ.ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—କୌଣସି ଶୁଭକର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ପାଇଁ Lagna śuddhi ରାଶିମାନଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧିସ୍ଥାନ—Auspicious positions of the zodiacal signs for the performance of any work (Apte)

ଲଗ୍ନ ସୁଜି(ଝି)ବା—ଦେ.କ୍ରି (ସ. ଲଗ୍ନଶୁଦ୍ଧି)—ମାଙ୍ଗଳିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପାଇଁ Lagna sūji(jhi)bā ଶୁଭ ଲଗ୍ନ ନିଣ୍ଟିବା—The finding out of an auspicious moment for the performance of some ceremony. लग्नमिना लग्नठिकहोना

ଲଗ୍ନ ସ୍ଫୁଟ—ସ.ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଉନ୍ନତ ଉନ୍ନତ ସ୍ଥାନର 'ଲଗ୍ନମାନ'କୁ Lagna sphuṭa ଅବଲମ୍ବନ କରି ରାଶିର ଭୋଗ୍ୟକାଳର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗଣନା—Minute calculation of the Lagna-māna of the zodiacal signs in respect of a particular place.

[ଦ୍ର—ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିର ଉଦୟ ସବୁ ଦେଶରେ ଏକ-ସମୟରେ ସମ୍ଭବରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଉଦୟ କାଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ ଅଂଶରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥାଆନ୍ତି, ପ୍ରାତଃକାଳରେ ସେହି ଲଗ୍ନର ତେତିକ ଅଂଶ ଗତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଲଗ୍ନ-ମାନଙ୍କ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶରେ ରାଶିମାନଙ୍କର ଭୋଗ୍ୟକାଳର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗଣନାକୁ ଲଗ୍ନସ୍ଫୁଟ ବୋଲାଯାଏ ।]—

ଲଗ୍ନିକ—ଦେ.ବିଣ ଓ ବ (ସ.ଲଗ୍ନିକ)—୧। ନିକଟସମ୍ପର୍କୀୟ ବନ୍ଧୁ— Lagnika 1. Near relative. ୨ । କୁଟୁମ୍ବ— ଲଗ୍ନିକ ଲଗନିକ 2. Kindred. (ଉ—କୁବା ତ ଜାଇଘୁଅ ଲଗ୍ନିକ କେହ୍ନ ନୁହେ—ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସଲ୍ପ ।] ସ. ବ—ଜାମିନ୍‌ଦାର; ପ୍ରତିଭୂ— A surety; bail (Apte)

ଲଗ୍ନିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲଗ୍ନ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧। ଅଳ୍ପାଉରଳସ୍ଥ Lagnikā ବାଳକା—1. A girl who has not yet attained puberty. ୨। ଦଶମ ବର୍ଷଦେଶୀୟା ବାଳକା; ଯେଉଁ ବାଳକାର ବୟସ ୧୦ମ ବର୍ଷ ଡେଇଁ ନ ଥାଏ—2. A girl less than ten years old. [ଦ୍ର—ଆପ୍ତେ ଏ ଶବ୍ଦକୁ ନଗ୍ନିକାର ଅଶୁଦ୍ଧ ଆକାର ବୋଲି ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।]

ଲଘଟ - ସଂ. ବ (ଲଘ୍ ଧାତୁ=ଗମନକରିବା+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅଟ)—ବାୟୁ; Laghaṭa ଅନ୍ତଳ; ପବନ—The air.

ଲଘାପଘା—ଦେ. ବ—ଲଗାପଗା (ଦେଖ) Laghāpaghā Lagāpagā (See)

ଲଘିମା—ସଂ. ବ (ଲଘୁ+ଭାବାର୍ଥେ ଇମନ୍; ଲଘିମନ୍ ଶବ ୧ମା. ୧ବ)- Laghimā ୧ । ଲଘୁତ୍ୱ—1. Lightness. ୨ । ଅଳ୍ପତ୍ୱ; ହ୍ରସ୍ୱତ୍ୱ—2. Smallness; littleness. ୩ । ଯୋଗ-ସାଧନଦ୍ୱାରା ଶରୀରକୁ ଲଘୁ ବା ହାଲୁକା କରିବାର ଶକ୍ତି; ଅଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ମଧ୍ୟରୁ ଏକଉତ୍ତମ—3. The super-natural power of lightening one's body by Yoga or esoteric exercises. ୪ । ଅଟଣ୍ଟି-ଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଉତ୍ତମ—4. One of the 8 peculiarities of divinity. ୫ । କମିଯିବା— 5. Diminution. ୬ । ଗୁରୁତ୍ୱର ହାନି; ମାନସମ୍ଭ୍ରମର ନାଶ—6. Loss of power or prestige. ୭ । ଚଞ୍ଚଳାମୁନତା; ଅବବେଚନା— 7. Thoughtlessness; frivolity (Apte). ୮। (ଭୌଗୋଳିକ ପରିଭାଷା) ଅକ୍ଷାଂଶ— (ଲଘିମା ରେଖା—ସପ୍ତମ ଅର୍ଥରୁ ଅନ୍ୟରୂପ) 8, Latitude.

ଲଘିଷ୍ଠ—ସ. ବିଣ (ଲଘୁ+ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—୧। ଅତିଶୟ ଲଘୁ; Laghishṭha ଖୁବ୍ ହାଲୁକା—1. Very light. lightest. ୨ । ନିମ୍ନତମ—2. Lowest. ୩ । କ୍ଷୁଦ୍ରତମ—3. Least.

ଲଘିଷ୍ଠ ସଙ୍ଖ୍ୟା—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ଲଘିଷ୍ଠ+ସଙ୍ଖ୍ୟା)—(ଗଣିତ)— Laghishṭha saṁkhyā ସବଠାରୁ ସଂଖ୍ୟା—The lowest number.

ଲଘିଷ୍ଠ ସାଧାରଣ ଗୁଣିତକ—ସ. ବ—(ଗଣିତ) ଯେଉଁ ଲଘୁତମ Laghishṭha sādhāraṇa guṇitaka ସଙ୍ଖ୍ୟା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ବରାବର—(Arithmetic) The least common multiple; the L. C. M. in arithmetic. [ଦ୍ର—୫, ୭, ୯, ୧୦ ଓ ୬, ଏହି ପାଞ୍ଚଗୋଟ ରାଶିର ଲଘିଷ୍ଠ ସାଧାରଣ ଗୁଣିତକ ବାହାର କରିବାକୁ ହେବ । ତହିଁର ପ୍ରଣାଳୀ—

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ | ୫, ୭, ୯, ୧୦, ୭
୩ | ୫, ୭, ୯, ୫, ୩
୫ | ୫, ୭, ୩, ୫, ୧
୧, ୨, ୩, ୪, ୧

୨×୩×୫×୧×୨×୩×୧×୧=୬୩୦ । ଅତଏବ ଏ ୫ ଗୋଟି ଗୁଣିର ଲବିଷ୍ଠ ସାଧାରଣ ଗୁଣିତକ ୬୩୦ ଅଟେ । ଅର୍ଥାତ୍ ୬୩୦ କୁ ଏ ପାଞ୍ଚୋଟି ଗୁଣି ମଧ୍ୟରୁ ଯେ କୌଣସି ଗୁଣିଦ୍ୱାରା ହରଲେ ଭାଗଶେଷ ଶୂନ୍ୟ ରହିବ ନାହିଁ । ୬୩୦ ରୁ ଅଳ୍ପତର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗୁଣି ନାହିଁ, ଯାହାକୁ ଉକ୍ତ ପାଞ୍ଚୋଟି ଗୁଣି ମଧ୍ୟରୁ ଯେ କୌଣସି ଗୁଣିଦ୍ୱାରା ହରଲେ ଭାଗଶେଷ ରହିବ ନାହିଁ ।]

ଲଘୀକରଣ—ବେ. ବ (ସ, ଲଘୁକରଣ)—୧ । ଲଘୁକରଣ; ଗୁରୁବସ୍ତୁକୁ
Laghīkaraṇa ଲଘୁ କରିବା—1. Reduction. ୨ । ଗୁରୁ ପଦାର୍ଥକୁ ହାଲୁକା କରିବା—2. Lightening of a heavy thing. ୩ । ବଡ଼ ବସ୍ତୁକୁ ଛୋଟ କରିବା—3. Making a big thing smaller. ୪ । (ଗଣିତ) ବଡ଼ ସଂଖ୍ୟାକୁ ଛୋଟ କରିବା—4. (Arithmetic) Reduction of a big number into a smaller one. (ଯଥା—୧୭୦୫ ଛଃାଙ୍କିକୁ ଲଘୀକରଣ ଦ୍ୱାରା (୧୭୦୫÷୧୦୦=)୧୦୦ ସେର ବା (୧୭୦୫÷୧୭)= ୨ ମଣ ୨୦ ସେର କରିପାରେ) ୫ । ଗୌରବର ହ୍ରାସକରଣ—5 Diminution of fame or glory.

ଲଘୀୟାନ୍—ବି. ବଣ ପୁଂ (ଲଘୁ+ ଅତିଶୟାର୍ଥେ. ଈୟସ୍ ; ଲଘୀୟସ୍ ଶବ୍ଦ
Laghīyān ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଘୁ ; ଲଘୁତର, ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଲଘୁ —1 Very light;lighter. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ରତର—2. Very small; smaller.
(ଲଘୀୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲଘୁ—ବି ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ଲଜଘ୍ ଧାତୁ=ଜମାଇବା+କର୍ମ. ଜୁ)—
Laghu ୧ । ଗୁରୁଶୂନ୍ୟ; ହାଲୁକା—1. Light; not heavy. ୨ । ସାମାନ୍ୟ—2 Slight. ୩ । ତୁଚ୍ଛ—3. Trivial; worthless; trifling. ୪ । ସତ୍ତ୍ୱଶୂନ୍ୟ; ଅସାର; ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ; ଜଃସାର—4 Unsubstantial. ୫ । ସାନ; ଛୋଟ; କ୍ଷୁଦ୍ର—5. Small; little. ୬ । ପତଳା—6. Thin. ୭ । ଦୁସ୍ୱ; ଖର୍ବ—7. Dwarfish; short. ୮ । ସୂକ୍ଷ୍ମ—8. Minute; delicate. ୯ । କୃଶ—9. Lean ୧୦ । ଗୌରବଶୂନ୍ୟ; ସମ୍ମାନଶୂନ୍ୟ—10. Having no honour; dishonourable. ୧୧ । ଅନାଦୃତ—11. Disregarded;slighted. ୧୨। ମୃଦୁ—12. Mild. ୧୩ । କ୍ଷିପ୍ର; ଶୀଘ୍ର; ତ୍ୱରିତ—13. Swift; quick; rapid. ୧୪ । ସୁନ୍ଦର; ଆନନ୍ଦଜନକ—14. Beautiful; pleasing. ୧୫ । ଶୁଷ୍କ—15. Dry. ୧୬ । ଅଳ୍ପାୟାସସାଧ୍ୟ—16. Which can be done with slight labour. ୧୭ । ନଗଣ୍ୟ—17. Trifling (Apte). ୧୮ । ନୀଚ (ହି. ଶ)—18. Low; mean (Apte). ୧୯ । ଦୁର୍ବଳ (ହି. ଶ)—19. Weak. ୨୦ । (ଛନ୍ଦଃ ଶାସ୍ତ୍ର) ଏକମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ (ସ୍ୱର, ତାଳ) (ହି. ଶ)—20. (Prosody, music) Having only one measure. ୨୧ । ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣର ଉଚ୍ଚାରଣ କାଳ ଅଳ୍ପ—21. Short (vowel or letter), [ଦ୍ର—ଲଘ୍ ଶବ୍ଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଓ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ।] ସ. ବ—୧ । କୃଷ୍ଣାଗୁରୁ (ହି. ଶ)—1. The black variety of eaglewood. ୨ । ଉଶୀର; ବେଣାଚେର (ହି. ଶ)—2. The fragrant root fibres of Juncus Odoratus grass. ୩ । ଲଘୁ ଗଣର ନକ୍ଷତ୍ରତ୍ରୟ; ଅଶ୍ୱିନୀ ଓ ପୁଷ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ର (ହି. ଶ)—3, The 13th, 8th and 1st asterisms. ୪। ପନ୍ଦର ଗଣା ପରିମିତ ସମୟ (ହି. ଶ)—4. A unit of time equal to 15 moments. ୫ । ଉତ୍ତମପ୍ରକାର ପ୍ରାଣାୟାମ ମଧ୍ୟରୁ ୧୨ ମାତ୍ରାବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାଣାୟାମ (ହି. ଶ)—5.The breathing exercise extending over 12 Mātr [ଦ୍ର—ଉତ୍ତମ ପ୍ରାଣାୟାମ —୨୪ ମାତ୍ରାବିଶିଷ୍ଟ—'ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶଭୁବନୈରେଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଂ ଭର୍ଗୋଦେବସ୍ୟ ଧୀମହି ଧିୟୋ ଯୋନଃ ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍ ।' ଏଥିର ନାମ ଗାୟତ୍ରୀ ।

ମଧ୍ୟମ ପ୍ରାଣାୟାମ—୧୯ ମାତ୍ରାବିଶିଷ୍ଟ —'ଓଁ ଭୂଃ ଓଁ ଭୁବଃ ଓଁ ସ୍ୱଃ ଓଁ ମହଃ ଓଁ ଜନଃ ଓଁ ତପଃ ଓଁ ସତ୍ୟଂ' । ଏଥିର ନାମ ସାବିତ୍ରୀ ।

ଲଘୁ ପ୍ରାଣାୟାମ—୧୨ ମାତ୍ରାବିଶିଷ୍ଟ —'ଆପୋ ଜ୍ୟୋତି ରସୋମୃତଂ ବ୍ରହ୍ମଭୂର୍ଭୁବସ୍ୱଃ' । ଏଥିର ନାମ ସତ୍ୟସନ୍ଧ । ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରାଣାୟାମକୁ ମଧ୍ୟମ ଓ ଉତ୍ତମ ବୋଲିଥାଏ ।] ୭ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଏକମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର; ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ—6, (Grammar) Short vowel, ୭ । ବଂଶୀର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଗ୍ରେଟ ଦେବା ରୂପ ଦୋଷ (ହି. ଶ)—7. The defect of a flute being smaller than the standard size. ୮ । ରୂପ (ହି. ଶ)—8. Silver. ୯ । ଶୁଣ୍ଠୀ; ଶିଙ୍ଗଡ଼ ଶାଗ (ହି.ଶ)—9. A potherb;Trigonella Corniculata. ୧୦ । ଲମ୍ବଜ କ; ଗନ୍ଧବେଣା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—10, Juncus Odoratus. ୧୧।କାର୍ପାସ; ତୋଗଚ୍ଚ —11. Cotton plant. ୧୨ । ଲଘୁସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣକୁ ଅକ୍ଷର—12, Short letter. ବେ. ବ —ଲଘୁଧାନ; ଯେଉଁ ଶାରଦଧାନ ଶୀଘ୍ର ପାଚିଯାଏ —A species of winter paddy which ripens earlier than the other species.

ଲଘୁ ବେ. ବଣ—୧ । ଲଜ୍ଜିତ —1. Ashamed. ୨ । ଅବମାନିତ; ଅପମାନିତ—2. Humiliated; insulted; disregarded.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଘୁ ଆହାର—ଦେ. ବ—(ସଂ.ଲଘ୍ୱାହାର)—ଲଘୁପାକ ଦ୍ରବ୍ୟର ଅଳ୍ପ ପରମାଣରେ ଭୋଜନ—A light meal; [ଲଘ୍ୱାହାର—ସଂ. ରୂପ] eating of easily digestible food.

ଲଘୁକରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହ୍ରେଣ କରିବା; କ୍ଷୁଦ୍ର କରିବା; ହାଲୁକା କରିବା—1. To lighten; to reduce. ୨। କମାଇ ଦେବା—2. To diminish; to reduce. ୩ । ମାନସ୍ପାନ କରିବା—3. To diminish one's honour or respect. ୪ । ଅପମାନିତ କରିବା—4. To insult. [ଉ—ଲଘୁ କରିଦେବ ଦେଖିବା ସଙ୍ଗେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋପ୍ତରଙ୍କ ଲ. ଗୀତ ।] ୫ । ଲଜ୍ଜିତ କରିବା—5. To put to shame. ୬ । (ଗଣିତ) କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ୱଗିକୁ ତଳ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ୱଗିରେ ଓ ତଳ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ୱଗିକୁ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ୱଗିରେ ପରିଣତ କରିବା—6. (arithmetic) To reduce a given number into one of a lower or higher denomination.

ଲଘୁ କଣା—ସଂ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଲଘୁ+କଣା)—ସଫେଦ ଜୀରା—Laghu kaṇa White cumin seed.

ଲଘୁ କଣ୍ଟକୀ—ସ ବ.—ଲଜ୍ଜାଳୁ (ହି. ଶ.)—Laghu kaṇṭakī Mimosa Pudica.

ଲଘୁକର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଗୁଳ ବିଶେଷ—Laghu karṇṇī 1. Clematis Ariloba (Kirtikar); a medicinal plant [ଦ୍ର—ଏହା ଗୁଳ ଦାଜିଲିଙ୍ଗରେ ଜନ୍ମେ; ଖୁବ୍ ଝାଞ୍ଜିଆ ଓ ବହୁତ । ଏହା ଜ୍ୱର, ନେତ୍ର ରୋଗ, ରକ୍ତ ଦୋଷ ଓ କୁଷ୍ଠ ରୋଗର ଔଷଧ ଓ ବିରେଚକ ।] ୨ । ମୁର୍ବା (ହି. ଶ.)—2. Sansvieria Zeylanica (plant).

ଲଘୁ କାମୋଦୀ—ଦେ ବ.—ରାଗବିଶେଷ(ରାଗ ଭଳେ ନୋଟ୍ ଦେଶ)—Laghu kāmodī A kind of musical tune.

ଲଘୁ କର୍କନ୍ଧୁ—ସ. ବ—ଛୋଟ ବରକୋଳ—The small-fruited variety of Jujube.

ଲଘୁ କାୟ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ଲଘୁ+କାୟ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେହ; ଖର୍ବ ଶରୀର—Laghu kāya 1. Short body. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି ଲଘୁ+କାୟ) ଛେଳି; ଛାଗଳ—2. The goat. ସ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଖର୍ବ ଶରୀର ବିଶିଷ୍ଟ—1. Dwarfish; of small body or stature. ୨ । ପତଳା (ଲଘୁକାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେହ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Thin-bodied; lean.

ଲଘୁ କାଶ୍ମର୍ଯ୍ୟ(ର୍ଜ୍ୟ)—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । କଠଗଳ; କାବଂଡ଼ Laghu kāśmarjya(rja) (vṛkṣa) —1. A tree; Myrica Sapida. ୨ । ପଣସ ଗଛ (ହି. ଶ)—2. Jackfruit tree.

ଲଘୁ କିନ୍ନରୀ—ସ. ବ—ଉତ୍ପନ୍ନ ଏକ ପ୍ରକାର ତାତାଳ କାଲର ବାଦ୍ୟ Laghu kinnarī (ହି. ଶ)—A kind of stringed musical instrument used in ancient India,

ଲଘୁ କୌମୁଦୀ—ସ. ବ—ଲଘୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ; ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ Laghu kaumudi ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ—Name of a grammatical work in Sanscrit.

[ଦ୍ର—ଏହା ବରଦରାଜ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ସକଳିତ; ଏହା ଭଟ୍ଟୋଜୀ ଦୀକ୍ଷିତଙ୍କ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସଂସ୍କରଣ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ ପାଣିନିଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣ ପୂର୍ବର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଅଟେ ।]

ଲଘୁ କ୍ରମ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—ଦ୍ରୁତଗତି; ଜଲ୍‌ଦ ଜଲ୍‌ଦ ଚାଲିବା କ୍ରିୟା Laghu krama (ବ୍ର. ଶ)—Swift steps; swift motion. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦ୍ରୁତଗତି ବିଶିଷ୍ଟ—Swift. (ଲଘୁକ୍ରମା—ସ୍ତ୍ରୀ, ଲଘୁକ୍ରମତା—ବ)

ଲଘୁକ୍ରିୟ—ସ ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲଘୁ+କ୍ରିୟା)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି Laghukriya ଅଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—Doing little work. (ଲଘୁ କ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଲଘୁ କ୍ରିୟତା(ତ୍ୱ)—ବ]

ଲଘୁ କ୍ରିୟା——ସ. ବ—୧ । ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା—1. Making Laghu kriyā water; pissing. ୨ । ସାମାନ୍ୟ ଫଳଯୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ—2, Insignificant act; act of no consequence. [ଉ—ବହୁତ ଲଘୁ କ୍ରିୟା ।] ୩ । ସାମାନ୍ୟ ଅଯତ୍ନସାଧ୍ୟ କର୍ମ—3. Light work.

ଲଘୁ ଗଣ—ସ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଅଶ୍ୱିନୀ, ପୁଷ୍ୟା ଓ ହସ୍ତା ନକ୍ଷତ୍ର—Laghu gaṇa The three asterisms or lunar mansions, viz, the 1st, 8th and 13th.

ଲଘୁ ଗମନ—ସ. ବ—(କର୍ମଧା, ଲଘୁ+ଗମନ)—ଦ୍ରୁତଗତି; ବେଗଯୁକ୍ତ ଚାଲି—Laghu gamana Swift motion. ସ. ବିଣ.—(ଲଘୁ ଗତି—ଅବ୍ୟୟୀଭାବ) ଶୀଘ୍ର ଗାମୀ; (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲଘୁ+ଗମନ)—(ଲଘୁ ଗମନା, ଲଘୁ ଗତି—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦ୍ରୁତଗତି ବିଶିଷ୍ଟ—Swift-footed; swift.

ଲଘୁଗାମୀ—ସ.ବିଣ. ପୁଂ--(ଲଘୁ ଗାମିନ୍ ଶବ୍ଦ; ଲଘୁ+ଗମ୍‌ଧାତୁ+ଇ)—ଦ୍ରୁତଗତି ବିଶିଷ୍ଟ—Swift Laghugāmi (ଲଘୁ ଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)(ଲଘୁ ଗାମିତା—ବ) footed; light footed.

ଲଘୁ ଗୁରୁ—ସଂ. ବ.—କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ— A kind of Laghu guru rhetorical figure.

ସଂ. ବିଣ.—ଲଘୁ ଓ ଗୁରୁ—Short and long.

ଲଘୁ ଗୋଧୂମ—ସଂ. ବ--(ଲଘୁ+ଗୋଧୂମ)—(ବୈଦ୍ୟକ) ହ୍ରେଣ ଏକ ପ୍ରକାର ଗହମ—Laghu godhūma A species of small wheat.

ଲଘୁ ଚତୁଷ୍ପଦୀ—ଦେ. ବ—ଚତୁଷ୍ପଦୀ; ୨୯ ଅକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ Laghu chatushpadi A kind of metre, having 29 letters. [ଦ୍ର—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଲୋକରେ ଚାରିଗୋଟି ଚରଣ ବା ପାଦ ଥାଏ । ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ଓ ତୃତୀୟ ଚରଣରେ ଆଠଟି ଲେଖାଏଁ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଶେଷ ଚରଣରେ ସାତଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଘୁ ଚନ୍ଦନ—ସଂ. ବ.—ଅଗୁରୁ କାଷ୍ଠ—(ହି. ଶ.)
Laghu chandana Eagle wood.
[ଲଘୁନାମା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲଘୁ ଚିତ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଲଘୁ+ଚିତ୍ତ)—ଲଘୁଚେତାଃ
Laghu chitta (ଦେଖ)—Laghuchetāḥ (See)
(ଲଘୁଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଲଘୁଚିତ୍ତତା—ବ]

ଲଘୁ ଚେତାଃ—ସଂ. ବଣ.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଲଘୁ ଚେତସ୍ ଶବ୍ଦ; ଲଘୁ+
Laghu chetāḥ ଚେତସ୍)—୧ । ସଂକୀର୍ଣ୍ଣମନାଃ—1. Narrow-minded. ୨ । ଯାହାର ଅନ୍ତଃକରଣ ଖତ ଭାବାପନ୍ନ; ଖରମନା—2. Mean minded; frivolous. ୩ । ଗମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟଶୂନ୍ୟ—3. Having no gravity; light hearted. ୪ । ଅସ୍ଥିର ଚିତ୍ତ—4. Fickle unsteady (Apte.)
(ଲଘୁଚେତା—ଦେ ରୂପ)

ଲଘୁଚ୍ଛବା—ସ ବ—ମହାଶତାବରୀ (ହି. ଶ.)
Laghuchchhadā A big variety of Asparagus.

ଲଘୁଚ୍ଛନ୍ଦ—ସ. ବ (ଲଘୁ+ଛନ୍ଦ; ସଦ୍ଧ ଯୋଗୁଁ ଛର ଦ୍ୱିତ୍ୱ)—ସରଳ ବା
Laghuchchhanda ସହଜରେ ଉଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ ଛନ୍ଦ—An easy cadence; a short measure or metre.

ଲଘୁ ଜ(ଜା)ଙ୍ଗଳ—ସ. ବ—ଲାବକ ପକ୍ଷୀ—
Laghu ja(jā)ṅgala A kind of quail.

ଲଘୁ ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ (ଲଘୁ+ଜ୍ଞାନ)—୧ । ହୀନବୋଧ; ଘୃଣା—
Laghu jñāna 1. Contempt. ୨ । ତୁଚ୍ଛବୋଧ, ତେଦୃଜ୍ଞାନ—2. Feeling of disregard; making light of a matter.

ଲଘୁତମ—ସ. ବଣ (ଲଘୁ+ତମ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଘୁ, ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ
Laghutama ଲଘୁ (ଦେଖ)—Very laghu; least laghu. (See)
(ଲଘୁତମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲଘୁତର—ସ. ବଣ (ଲଘୁ+ତର)—ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଲଘୁ—
Laghutara Very laghu; comparatively laghu. (See)
(ଲଘୁତରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲଘୁତମାପବର୍ତ୍ତ୍ୟ—ସ. ବ (ଗଣିତ)—ଲଘିଷ୍ଠ ସାଧାରଣ ଗୁଣିତକ—
Laghutamāpabarttya (arithmetic) The least common multiple of two or more numbers.

ଲଘୁତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ [ଲଘୁ+ଭାବାର୍ଥେ ତା (ତ୍ୱ)]—୧ । ଗୁରୁ
Laghutā(twa) ଖ୍ନତା—1. Lightness. ୨ । ଲଘୁ ଭାବ—2. The state of being laghu. ୩ । ତୁଚ୍ଛତା—3. Insignificance.

ଲଘୁତି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଲଗଉଣି (ଦେଖ)
Laghuti Lagauti. (See)

ଲଘୁତିକ୍ତ—ସ. ବ—ମୃଦାଶଙ୍ଖ (ହି. ଶ)
Laghutikta Litharge.

ଲଘୁତୁପକ—ସ. ବ—ପିସ୍ତଲ୍ (ହି. ଶ)
Laghutupaka Pistol.

ଲଘୁତେଜାଃ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲଘୁ+ତେଜସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Laghutejāḥ କ୍ଷୀଣପ୍ରଭ; ସ୍ୱଲ୍ପତେଜୋବଶିଷ୍ଟ—Having little energy or glory.

ଲଘୁତ୍ରିପଦୀ—ଦେ. ବ—ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—A triplet; consisting
Laghutripadī of 20 letters distributed in 3 lines. [ଦ୍ର—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଲୋକରେ ଛନ୍ଦ ଚୋଟ ଚରଣ ଥାଏ । ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଚରଣରେ ଛଅଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଓ ଶେଷ ଚରଣରେ ଆଠୋଟି ଅକ୍ଷର ଥାଏ ।]

ଲଘୁ ତ୍ରୈରାଶିକ—ସ. ବ (ଗଣିତ)—ଛନୋଟି ଲଘୁରାଶିଯୁକ୍ତ ସମସ୍ୟା—
Laghu trairāśika (mathematics) Simple rule of three.
(ଲଘୁତ୍ରୟ[ତ୍ରୟୋ]ରାଶିକ—ଦେ. ରୂପ)

ଲଘୁ ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ଲଘୁ+ଦଣ୍ଡ)—୧ । ସାମାନ୍ୟ ଦଣ୍ଡ; ଅଳ୍ପ
Laghu daṇḍa ଶାସ୍ତି—1. Light punishment.
(ବହୁବ୍ରୀ—ଗୁରୁଦଣ୍ଡ) ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଯଷ୍ଟି—2. Small stick.

ଲଘୁ ଦନ୍ତୀ—ସ.ବ (ବୈଦ୍ୟକ)-ଏକ ପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଦନ୍ତୀ ନାମକ ବୃକ୍ଷ—
Laghu dantī A sort of small medicinal plant, ସ. ନାମ—କ୍ଷୁଦ୍ରଦନ୍ତୀ, ଲଘ୍ୱୀଦନ୍ତୀ, ବଳଭଦ୍ରା, ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ, ଏରଣ୍ଡଫଳା, ଶୀଘ୍ରା, ଶ୍ୟେନଘଣ୍ଟା, ଘୁଣପ୍ରିୟା, ବାରାହୀକ୍ରାନ୍ତା; ଲକ୍ଷ୍ମଣା, ମକୂଲକ, ବାର୍ତ୍ତାକୀ । Croton Polyandrum. (ଦ୍ର—ଦନ୍ତୀ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ)

ଲଘୁ ଦୁନ୍ଦୁଭି—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଡୁଗୀ—
Laghu dundubhī A kind of small drum.

ଲଘୁ ଦୋଷ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା: ଲଘୁ+ଦୋଷ)—୧। ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷ—
Laghu dosha 1. Trivial fault. ୨ । ସାମାନ୍ୟ ପାପ; ସାମାନ୍ୟ ଅପରାଧ—2. Venial sin; slight offence.

ଲଘୁ ଦ୍ରବ୍ୟ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ଲଘୁ+ଦ୍ରବ୍ୟ)—୧ । ହାଲୁକା ପଦାର୍ଥ—
Laghu drabya 1, Light thing. ୨ । ଲଘୁପାକ ଦ୍ରବ୍ୟ—2· Easily digestible article.

ଲଘୁ ଦ୍ରାକ୍ଷା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—କାଳମା ଦ୍ରାକ୍ଷା; କ୍ଷୁଦ୍ର ଦ୍ରାକ୍ଷା;
Laghu drākshā ରେସିନ୍—Resin; small species of grapes. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ମଦ୍ଦି ନ ଥାଏ ।]

ଲଘୁଧାନ—ଦେ. ବ (ଲଘୁ+ଧାନ୍ୟ)—ଶୀଘ୍ରପକ୍ୱଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ—
Laghu dhāna A species of winter paddy which ripens early. [ଦ୍ର—ଏହା ଛଅ ଭିନ୍ନରେ ଲଘୁଶାରଦ୍ ଦୁଇ ଓ ଅନ୍ୟ ଧାନ (ବଡ଼ ଧାନ) ଅପେକ୍ଷା ଚଞ୍ଚଳ ପାତେ (ବହୁବ୍ରୀ—ବଡ଼ଧାନ) ଓ ଗୌଣ ମାସ ପୂର୍ବରୁ କଟାଯାଏ । ଯଥା—ମୋଟହ, ସହ୍ରା, କଖାରୁଆ, ସରୁଚନାମାଳ, ବରପଙ୍କ । ବଡ଼ ଧାନ; ଯଥା—ମକର୍ଦ୍ଦ, କୋଇଡାଲପଖିଆ, ଗୁଆପେଣ୍ଡି, ବଉ ବୋଉ, ଖସାଗୁଣ୍ଡି, କଳାଜଙ୍ଘ, ନାଲିଠୁକୁ ଝ, ମନ୍ଥମାଛୁ, ମାଛକଖା ଇତ୍ୟାଦି । ପାଣିଧାନ ଯଥା,—ଜମୁଦ୍ୱୀପ, ରମ୍ଭୋଇ, ଗୋଡ଼ା ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଘୁ ପଞ୍ଚମୂଳ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ସ୍ୱଳ ପଞ୍ଚମୂଳ; ବୃହତ୍ତା (ତେଜ Laghu pañchamūla ବାଇଗଣ), ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ, କୃଷ୍ଣପର୍ଣ୍ଣୀ, (ଲଘୁ ପଞ୍ଚକ—ଅନ୍ୟରୂପ) କଣ୍ଟକାରୀ (ଅଙ୍କୁରୀ), ଗୋକ୍ଷୁର (ଗୋଖରୁ), ଏହି ପାଞ୍ଚଗୋଟି ମୂଳଦ୍ରାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଚନ—A decoction of 5 herbal roots. (ପଞ୍ଚମୂଳ ଭଳେ ନୋହ୍ଲେ ଦେଶ)

ଲଘୁପତ୍ର—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚମଲାଗୁଣ୍ଡି ଗଛ (ହି. ଶ) Laghupatra Mallotus Philipinensis (tree).

ଲଘୁପତ୍ରା—ସଂ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହିମାଳୟ ପବଂତମାଳା ମଧ୍ୟରେ ଜାତ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Laghupatrā Podophyllum Emodi. (tree) **पापडा, पापड, निर्विषि, पिलिजाज** ଗୁ. ଭେନଦେଲ୍

ଲଘୁପତ୍ରୀ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ) Laghupatrī Ficus Reeigiosa. (tree)

ଲଘୁପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ—୧ । ମୂର୍ବା (ହି. ଶ)—1. Sansevieria Laghuparṇṇī Zeylanica. (plant) ୨ । ଶତମୂଳୀ (ହି. ଶ)—2. Asparagus. (creeper)

ଲଘୁପାକ—ସଂ. ବ (ଲଘୁ+ପାକ)—(କର୍ମଧା) ଅଳ୍ପ ଜାଳ ଦେଇ ସିଝାଇବା—Cooking over a light fire. ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ; ସହଜପାଚ୍ୟ—Easily digestible (food); easy of digestion.

ଲଘୁପାକୀ—ସଂ. ବ (ଲଘୁ ପାକନ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—ଚଳା ଶସ୍ୟ (ହି. ଶ)—Millet. ସଂ. ବିଣ. ଲଘୁପାକ (ଦେଶ) Laghupāka. (See) [Apte]

ଲଘୁପାତି—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଲଘୁ+ପତ୍, ୧ମା. ୧ବ)—କୁଆ; କାକ (ଲଘୁପାତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Laghupāti (ହି..ଶ)—Crow,

ଲଘୁପାପ—ସଂ. ବ [ଲଘୁ+ପାପ]—ସାମାନ୍ୟ ପାପ—Venial sin. Laghu pāpa (ଯଥା—ଲଘୁପାପକୁ ଗୁରୁଦଣ୍ଡ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ଲଘୁପାପା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି) ସାମାନ୍ୟ ପାପଯୁକ୍ତ—Venial; slightly sinful.

ଲଘୁପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଛୋଟ କଦମ୍ବ [ହି. ଶ] Laghupushpa A kind of Kadamba.

ଲଘୁପୁଷ୍ପା—ସଂ. ବ [ବୈଦ୍ୟକ]—ସୁବର୍ଣ୍ଣକେତକୀ; କେତକୀଫୁଲ ଗଛ—Laghupushpā The yellow flowered Pandanus କେତକୀ **पीलाकेवडा** Odoratissimus.
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ସୁବର୍ଣ୍ଣକେତକୀ, ସୁଗନ୍ଧମା ।

ଲଘୁ ପ୍ରକୃତି—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା; ଲଘୁ+ପ୍ରକୃତି)—ମୃଦୁ ବା କୋମଳ ପ୍ରକୃତି—Laghu prakṛuti Mild nature. ସଂ. ବିଣ ଲଘୁ ପ୍ରକୃତିକ—ପୁଂ } ଅନ୍ୟରୂପ—ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି) ଲଘୁ ପ୍ରକୃତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ } ମୃଦୁସ୍ୱଭାବବିଶିଷ୍ଟ— Of mild nature.

ଲଘୁ ପ୍ରଯତ୍ନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଅଳସ୍ୟଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି; Laghu prajatna ଅଳସୁଆ (ହି. ଶ)—1. Idle. ୨। ଯେଉଁ (ଲଘୁ ପ୍ରଯତ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବର୍ଣ୍ଣ ଅଳ୍ପ ପ୍ରଯତ୍ନରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ—2. (letter) Pronounced with slight articulation (Apte). ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା)—ସାମାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା ବା ପରିଶ୍ରମ—Slight exertion.

ଲଘୁ ଫଳ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଡମ୍ବିର (ହି. ଶ)—Laghu phala Fig.

ଲଘୁ ବଦର(ରୀ)—ସଂ. ବ—ଛୋଟ ବରକୋଳ; ଛୁଇଁବରକୋଳ; Laghu badara(rī) କର୍କନ୍ଧୁ—A sort of small jujube.

ଲଘୁ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା; ଲଘୁ+ବର୍ଣ୍ଣ)—ପେଜୁଁ ବର୍ଣ୍ଣର ଉଚ୍ଚାରଣ କାଳ ଅଳ୍ପ—Short letter. Laghu barṇṇa (ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣ—ବିପରୀତ)

ଲଘୁ ବଲ୍ଲଲା—ସଂ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଛୋଟୋବଡା ନାମକ ବୃକ୍ଷ—A sort of medicinal plant; the toothache tree. Laghu balkalā ଛେଟୋବଡା ୧ (ଦେଶ)—Tejobatī 1 (See)

ଲଘୁ ବୃତ୍ତି—ସଂ ବ. (କର୍ମଧା; ଲଘୁ+ବୃତ୍ତ)—ନୀଚ କର୍ମ—Mean work. ୨ । ନୀଚ ବ୍ୟବସାୟ - 2. Low profession. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାର ବ୍ୟବସାୟ ନୀଚ ଅଟେ—1. Of low profession. ୨ । ଯାହାର ବ୍ୟବହାର ନୀଚ ଅଟେ—2. Ill-behaved; low; vile (Apte). ୩ । ଅବ୍ୟବେରକ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—3. Frivolous (Apte). ୪ । ଦୁଇ ରୂପେ ପରିଶ୍ରମିତ (କର୍ମ)—4. Mismanaged (Apte).

ଲଘୁ ବେଧୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲଘୁ+ବିଧ୍ ଧାତୁ+କ୍ତିନ୍. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ଠିକ୍ ସ୍ଥଳେ ବା ଅନାୟାସରେ (ଲଘୁ ବେଧା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଣାଦିକୁ ଭେଦ କରି ପାରେ—Making (ଲଘ ବେଧିନ୍; ଲଘୁ ଭେଦିନ୍—ସ୍ତ୍ରୀ) a clever and easy hit at a target. (Apte).

ଲଘୁ ବ୍ୟୟ—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା, ଲଘୁ+ବ୍ୟୟ)—୧ । ଅଳ୍ପ ଖରଚ—Laghu byaya 1. Small expense. ୨ । ପରିମିତ (ଲଘୁ ବ୍ୟୟୀ—ଅନ୍ୟ ବିଣ. ପୁଂ. ରୂପ) ବ୍ୟୟ—2. Economy. (ଲଘୁ ବ୍ୟୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ପରିମିତ ବ୍ୟୟୀ—Frugal.

ଲଘୁ ବ୍ରାହ୍ମୀ—ସଂ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ଳେଷ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଶାଗ—Laghu brāhmī A sort of potherb.

ଲଘୁ ଭାବ—ସଂ. ବ. (ଲଘୁ+ଭାବ)—୧ । ଲଘୁତା—1. State of Laghu bhāba being Laghu. ୨ । ନୀଚତା—2. Meanness. ୩ । କ୍ଷୁଦ୍ରତା—3. Smallness. ୪ । ନମ୍ରତା; ନ୍ୟୂନତା—4. Humility.

ଲଘୁ ଭାର—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା; ଲଘୁ+ଭାର)—୧ । ଅଳ୍ପ ଓଜନ—Laghu bhāra 1. Light weight. ୨ । ହାଲୁକା ବୋଝ—2. Light load. ୩ । ସାମାନ୍ୟ ଦାୟିତ୍ୱ—3. Slight responsibility. ସଂ. ବିଣ—ସାଙ୍ଗର ଓଜନ ଅଳ୍ପ; ହାଲୁକା—Light in weight.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଘୁ ଭୋଜନ—ସଂ. ବ. (ଲଘୁ+ଭୋଜନ; କର୍ମଧା) —୧। ଅଳ୍ପ ଭୋଜନ
Laghu bhojana —1. Food taken in small quantity. ୨। ପରିମିତାହାର—2.Temperance; moderation in meal. ୩। ଲଘୁ ପାକ ଦ୍ରବ୍ୟର ଭୋଜନ—3. Partaking of light food. ୪। ଜଳଖିଆ—4. Light meal; tiffen. ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଲଘୁ ଭୋଜୀ (ଦେଖ) —Laghu bhojī (See)
(ଲଘୁଭୋଜନା—ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲଘୁ ଭୋଜୀ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଲଘୁ+ଭୋଜନ)—୧। ପରିମିତାହାରୀ—
Laghu bhojī 1. Sparing in diet; temperate in diet. ୨। ଯେ ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର ଖାଦ୍ୟ ଖାଏ—2 Eating very little quantity of food. ୩। ଯେ ଲଘୁପାକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଏ—3. Taking easily digestible or light food.
(ଲଘୁ ଭୋଜନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲଘୁ ମନ୍ଥ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ଅଗବଥୁ ଗଛ (ହି. ଶ)—The small variety of Premna Integrifolia (tree).
Laghu mantha

ଲଘୁ ମତି—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ନିର୍ବୋଧ—
Laghu mati (ଲଘୁମନାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Foolish. ୨। ଲଘୁଚିତ୍ତ (ଦେଖ)—2. Laghuchitta (See)

ଲଘୁ ମାଂସ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉତ୍ତର ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ)—
Laghu māṁsa The partridge bird.

ଲଘୁ ମାଂସୀ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ଜଟାମାଂସୀ (ହି. ଶ)—The small variety of Indian spikenard.
Laghu māṁsī

ଲଘୁ ମାନ—ସଂ.ବ (କର୍ମଧା)—ନାୟିକାକୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ କଥୋପକଥନ କରିବା ଦେଖି ନାୟିକାର ମନରେ ଜାତ ସାମାନ୍ୟ କ୍ରୋଧ ବା ଅପମାନ—Slight displeasure of a lady on seeing her lover taking with another woman.
Laghu māna

ଲଘୁ ମାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବ—ମାଣ୍ଡିଆର ପ୍ରକାର ଭେଦ—
Laghu māṇḍiā A variety of Māṇḍiā
ଲଘୁ ମାଡୁଆ **ଲଘୁମାରୁଆ**

ଲଘୁ ମୂଳ—ସଂ. ବ. (ସାଜ ଗଣିତ)—ସାଜ ଗଣିତରେ ସମୀକରଣରେ ସର୍ବାପେକ୍ଷା କ୍ଷୁଦ୍ର ତମ ସଂଖ୍ୟା—(Algebra) The least algebraic root; the lesser root of an equation (Apte)
Laghu mūla

ଲଘୁ ମୂଲ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ଲଘୁ+ମୂଲ୍ୟ)—୧। (କର୍ମଧା) ସ୍ୱଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟ; ଅଳ୍ପ ଦାମ—1. Small price; low price. ୨। ସସ୍ତା ଦର—2. Cheap rate. ସଂ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସହଜର ମୂଲ୍ୟ କମ୍; ସସ୍ତା—Cheap.
Laghu mūlya

ଲଘୁ ରାଶି—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା; ଲଘୁ+ରାଶି)—(ଗଣିତ) ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟାଯୁକ୍ତ ସୃଷ୍ଟି—(arithmetic) A small number.
Laghu rāśi

ଲଘୁ ଲଘୁ—ଦେ. କି. ବିଶ—ମୃଦୁ ଭାବରେ—
Laghu laghu ଲଘୁ ଭାବେ **ଲଘୁତାସେ** Lightly.

ଲଘୁଲତା—ସ. ବ—୧। କଲରୁଲତା—1.Memordica creeper.
Laghulatā ୨। ଅନନ୍ତମୂଳ;ଶାରିବା—2. Hemidesmus Indicus; Indian sarsaparilla.

ଲଘୁ ଲୟ—ସ.ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧। ବେଣାତେର—The root of Laghu laya Benā grass, Andropogon Muricatus.
୨। ବେଣା ତୃଣ (ହି. ଶ)—2. Juncus Odoratus (grass).

ଲଘୁ ଲଳିତ—ସ. ବିଶ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଲଘୁ+ଲଳିତ)—୧। କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଥଚ ସୁନ୍ଦର—1. Small yet beautiful. ୨। କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ (ସ୍ୱର)—2. Small yet sweet (sound).
Laghu lalita

ଲଘୁ ଲଳିତ ଚତୁଷ୍ପଦୀ—ସ. ବ—(ଅଳଙ୍କାର ଦ୍ୟବଦ୍ଧାର)—ସେଇ
Laghu lalita chatushpadī ଚତୁଷ୍ପଦୀର ପ୍ରଥମ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ଆଠ ଅକ୍ଷର ଲେଖାଏଁ ଓ ଶେଷ ପାଦରେ ସାତ ଅକ୍ଷର ଥାଏ—A qradret of 31 letters.

ଲଘୁ ଲୁଘା—ପ୍ରା. ବ—(ସଦ୍ଗତର)—ଲଘୁ ଧାନ ଆଦି—
Laghu lughā Various kinds of Laghu paddy.

ଲଘୁ ଲୋଣିକା—ସ. ବ—ଉତ୍ତରତରେ ସକଳ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜନ୍ମିବା ବାର୍ଷିକ କୋମଳ ଶାକ ଉରୁ ବିଶେଷ; ସ.—ଲୋଣା, ଲୋଣୀ ଲୁଣୁ ଲୁଣିଆ ଶାଗ; ଲୁଣି ଶାଗ—ଲୋନିଆ, ଛୋଟଲୋନିୟା;ଛୋଟିକୁନେ Portulacia Quadrifida (Kirtikar); the small variety of Indian purslane. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଫୁଲ ଗୋଟିଗୋଟି ଫୁଟେ, ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା ଦୁଇଟି; ଏହାର ପତ୍ର ଓ ମଞ୍ଜି ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ରୁକ୍ଷ, ଗୁରୁ, ଅଗ ୍ନି-ପାଚକ, ଅମ୍ଳ ରସ, ଲବଣସ୍ୱାଦ; ଏହା ଅର୍ଶଃ, ବାୟୁ,ଶ୍ଳେଷ୍ମା, ଅଗ୍ନିମାନ୍ୟ, ଓ ବିଷଦୋଷ ନାଶକ —ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]
ଗୁ. ଲୁଣ, ଲୁଣୀଶାଣୀ
ଓ. ସବନ୍ ପାପୁଡ ଘଇ, ପଣା, କୋଉଲକଡ଼ଇ
ତେ. ସାନ୍ନା ପାପୁ, ସାନ୍ନାପେଉଚ୍ଚି, ଗୋଡ୍ଡୁପେଓଲ, ଅଇଲକୁସ
ମ. ଘୋଳ, ଲହାନଘୋଳ
ଫା. ଖୁରଫା
ଆ. ବକ୍ଲୁଲ୍ ହୁମକ୍କା

ଲଘୁ ଶଙ୍କା—ସ. ବ—(ଶିଷ୍ଟାଚାର ପ୍ରୟୋଗ)—୧। ମୂତ୍ରୋତ୍ସର୍ଗ (ହି ଶ)
Laghu śaṅkā 1. Urination; passing water. ୨। ପ୍ରସ୍ରାବବେଗ ବୋଧ ହେବା; ମୂତ୍ର ମାଡ଼ିବା—2. Inclination or tendency to pass urine

ଲଘୁ ଶଙ୍ଖ—ସ. ବ—(କର୍ମଧା)—ଗେଣ୍ଡା (ହି. ଶ.)
Laghu śaṅkha Snail.

ଲଘୁ ଶୀତ—ସ. ବ—ଗର୍ଜୁଣା ଗଛ (ହି. ଶ.)—
Laghu śīta Cordia Myxa (tree).

ଲଘୁ ସମର—ସ. ବ—(ଲଘୁ + ସମର)—ସାମାନ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ—
Laghu samara Skirmish; guerilla.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଘୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ—ସଂ. ବି.—ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ; Laghu siddhānta kaumudī ଲଘୁ କୌମୁଦୀ—Name of a grammatical work in Sanskrit. [ଦ୍ର—ଏହା ଭଟ୍ଟୋଜୀ ଦୀକ୍ଷିତଙ୍କ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ ନାମକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ବରଦରାଜ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ସକ୍ଷିପ୍ତ ସଂସ୍କରଣ ।]

ଲଘୁ ସୁ(ସୋ)ଲୁରି—ଦେ. ବି—ଲଘୁଧାନ (ଦେଶ) Laghu su(so)luri Laghu dhāna (See)

ଲଘୁ ସ୍ୱଭାବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଲଘୁ+ସ୍ୱଭାବ)—ଲଘୁଚିତ୍ତ (ଦେଶ) Laghu swabhāba Laghuchitta (See) [ଲଘୁସ୍ୱଭାବା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲଘୁ ସ୍ୱର—ସଂ. ବି.—(କର୍ମଧା; ଲଘୁ+ସ୍ୱର)—୧ । ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱର; ଯେଉଁ ସ୍ୱରର ଉଚ୍ଚାରଣ କାଳ ଅଳ୍ପ—1. Short vowel. [ଦ୍ର—ଯଥା—ଅ, ଇ, ଉ, ଋ ।] ୨ । ମୃଦୁ ସ୍ୱର—2. Low or mild tone. ୩ । କ୍ଷୀଣ ଗଳାର ଶବ୍ଦ—3. Weak voice. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. [ବହୁବ୍ରୀହି]- ମୃଦୁ ସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ— [ଲଘୁ ସ୍ୱର—ସ୍ତ୍ରୀ] Of mild or soft tone.

ଲଘୁହସ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲଘୁ+ହସ୍ତ)—୧ । କ୍ଷିପ୍ରହସ୍ତ; ଯେ ଯୁଦ୍ଧି ସମ୍ବନ୍ଧ ବା ଚଞ୍ଚଳ କୌଣସି କାମ (ଲଘୁହସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ; ଶୀଘ୍ରକାରୀ; ଅତରହସ୍ତ—1. (ଲଘୁହସ୍ତତା—ବି) Prompt; sharp; active. ୨ । ପଟୁ; ଦକ୍ଷ—2. Expert; skilful; dexterous. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଚଞ୍ଚଳ ଭାବ୍‌ବାର ବାଣ ବା ଶର ଚଲାଇ ପାରେ—3. Skilful in archery or shooting. ସଂ. ବି. ପୁଂ—କ୍ଷିପ୍ରହସ୍ତ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର— An expert archer (Apte).

ଲଘୁ କରଣ—ସଂ. ବି (ଲଘୁ+ଅଭୂତଭାବେ କୃ+କରଣ)—ଲଘୁକରଣ; ହ୍ରସ୍ୱୀକରଣ; ହ୍ରାସକରଣ—1. Lessening; diminishing. ୨ । ହାଲୁକା କରିବା—2. Lightening. ୩ । (ଗଣିତ) ବଡ଼ ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ସଂଖ୍ୟାକୁ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ସଂଜ୍ଞରେ ଓ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ସଂଖ୍ୟାକୁ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ସଂଖ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା—3. (Arithmetic) The process of reduction of a given number of higher denomination to a lower one and vice versa. [ଯଥା—ପାଞ୍ଚଣ୍ଣାକୁ ୫ଟଙ୍କା ଅଣା ପ୍ରଭୃତିରେ ପରିଣତ କରିବା ଓ ୫ଟଙ୍କାକୁ ୮୦ଅଣା ପାଞ୍ଚଣ୍ଣା ପ୍ରଭୃତିରେ ପରିଣତ କରିବା; ଗଣିତରେ ଏହି ଉଭୟ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଲଘୁକରଣ କୋଲ୍ଲାଯାଏ ।]

ଲଘୂକୃତ—ସଂ. ବିଣ (ଲଘୁ+ଅଭୂତ ଭାବେ କୃ+କୃତ)—ଲଘୁ କୃତ ବା ହ୍ରସ୍ୱ କରାଯାଇ ଥିବା (ଅଲଘୁ ପଦାର୍ଥ)— Reduced; lessened; diminished; shortened

ଲଘ୍ୱାଶନ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ଲଘୁ+ଅଶନ)—ଲଘୁଭୋଜନ (ଦେଶ) Laghwaśana Laghubhojana (See) (ଲଘ୍ୱାହାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଲଘୁଭୋଜନ (ଦେଶ) (ଲଘ୍ୱାଶନା, ଲଘ୍ୱାହାରୀ, ଲଘ୍ୱାହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Laghubhojana (See) (ଲଘ୍ୱାହାରୀ—ଅନ୍ୟ ବିଣ. ରୂପ)

ଲଘ୍ୱାଶୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲଘୁ+ଅଶ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା) Laghwāśī ୧ବ)—୧ । ପରିମିତାହାରୀ—1. Frugal; (ଲଘ୍ୱାଶିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) sparing in meal. ୨ । ଯେ ଲଘୁପାକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଏ—2. To king light food.

ଲଘ୍ୱୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲଘୁ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ଲଘୁର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Laghwī Feminine of Laghu. [ଦ୍ର—ଲଘୁ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ଲଘ୍ୱୀ ଓ ଲଘ୍ୱ୍ୟ ହୁଏ ।] ସଂ. ବି— ୧ । ମୃଦୁଳୀ ବା ସୁକୁମାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ—1. A delicate woman. ୨ । ବଦରୀ ଫଳ (ହି. ଶ.)· 2. Jujube berry. ୩ । ପିଡ଼ିଙ୍ଗ ଶାଗ (ହି. ଶ.)— 3. Trigonella Corniculata. ୪ । ହାଲୁକା ଶ୍ରେଣୀ ଶଗଡ଼—4. A light cart (Apte). ୫ । ସ୍ତ୍ରୀବାହକ ଯାନ ବିଶେଷ; ଖଟିଆ; ଡୋଲି—5. A light sedan chair for carrying females.

ଲଘ୍ୱୀ ଶଙ୍କା—ସଂ. ବି (ପଣ୍ଡିତିଆ ପ୍ରୟୋଗ)—ଲଘୁଶଙ୍କା— Laghwī śaṅkā Inclination to pass urine.

ଲଙ୍କ ଜର୍ଦା—ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବି—ବାଇଗବା (ଦେଶ) Laṅka jarda Bāigabā (See)

ଲଙ୍କ ଦେବତା(ତୀ)—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଲଙ୍କେଶ୍ୱରୀ (ଦେଶ) Laṅka debatī(tā) Laṅkeśwarī (See) (ଲଙ୍କଦେବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଈଶ୍ୱରୀ लंकिनी

ଲଙ୍କ ନାଥ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲଙ୍କା ନାଥ) —ଲଙ୍କାର ସ୍ୱାମୀ; ରାବଣ — Laṅka nātha Rābaṇa, the king of Laṅkā. ଲଂକାପତି [ଉ—ବଡ଼ କହିଲୁଁ ବୋଲେ ଲଙ୍କନାଥ ମୋହୁ ଭୁ लंकनाथ ବଡ଼ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଶବଳାସ ।] (ଲଙ୍କ ନାଯୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲଙ୍କ ପତି—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲଙ୍କାପତି)—ଲଙ୍କାପତି, ରାବଣ— Laṅka pati Rābaṇa, the king of Laṅkā. ଲଙ୍କାପତି [ଉ—ବାହାରଲ୍ଲ ଲଙ୍କାକୁ ଶୂନ୍ୟେ ଲଙ୍କପତି । लंकपति କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ଲଙ୍କପାଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲଙ୍କାପାଳ)—ଲଙ୍କାର ସ୍ୱାମୀ, ରାବଣ— Laṅka pāla Rābaṇa, the king of Laṅkā. ଲଙ୍କପାଳ [ଉ—ବାର୍ତ୍ତା ପାଇ ଲଙ୍କପାଳ କାଳନେମିକ लंकपाल ଚାହାଲ ମଣାଇଣ ସକଳ ସ୍ତୋଷଣ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଶ ବଳାସ ।]

ଲଙ୍କ ମାରଚ—ପ୍ରା. ବି (ସଂ. ଲଙ୍କାମରିଚ)—ଲଙ୍କା ମରିଚ (ଦେଶ) Laṅka māricha Laṅkāmaricha (See) ଲଙ୍କା लंकामिरिचा

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଙ୍କମୁହଁ(ଁ)ଁ—ଦେ. ବ—ଗୃହର ବାହାରେ ଦ୍ୱାର ନକଟରେ ଠିଆ
Laṅka muhiñ(iñ) ହେବା ଲୋକ ହଠାତ୍ ଘରଭିତର
ଆଡ଼ାନ ଯେପରି ଦେଖି ନ ପାରେ, ଏଥିପାଇଁ ଦ୍ୱାରର
ପରଦାକୀଦିବାଲ(ର) ସାମନାରେ ଘର ମଧ୍ୟରେ ଉଆର କରିଥାଇ
ଥିବା ଅଧାକାନ୍ଥି (ଏହା ବାସମୁହଁ ପର)—A low wall erected against a door inside the house to prevent an outsider from having a direct view of the inside.

ଲଙ୍କା—ସଂ. ବ (ଲକ୍ ଧାତୁ=ସୁଖ ପାଇବା+ଅଚ୍ ଅ, ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ,
Laṅkā ନଥାଉନ; ସହିଁରେ ସୁଖଭୋଗ ମିଳେ)—୧ ।
ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ସିଂହଳଦ୍ୱୀପ—1. Ceylon; an island to the south of India. ୨ । ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ରାବଣର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁରୀ—2. The city of Laṅka, the mythological capital of the demon king Rāvaṇa. [ଦ୍ର—ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଲଙ୍କା, ଲବଣ ସମୁଦ୍ରବେଷ୍ଟିତ ତ୍ରିକୂଟ ପର୍ବତର ଉପରସ୍ଥିତ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ନିର୍ମିତ ନଗର । ଏହା ପାର୍ଦ୍ଧରେ ୬୦ ଯୋଜନ (୮୦ କୋଶ) ଓ ପ୍ରସ୍ଥରେ ୧୦ ଯୋଜନ (୪୦ କୋଶ) ଓ ସପ୍ତପ୍ରାଚୀର ବେଷ୍ଟିତ, ଏହି ପ୍ରାଚୀରର ଗୁରୁଥାଙ୍କରେ କୁମ୍ଭୀରପୃଷ୍ଠି ଦରଜା; ନଗରର ଗୁରୁଥାଙ୍କରେ ଗୁପ୍ତଦ୍ୱାର ସପ୍ତଦ୍ୱାର; ପ୍ରତି ଦ୍ୱାରରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରସେତୁ (Drawbridge) ଥିଲା । କବିମାନେ 'ସୁଗ୍ରୀବୁ ରକ୍ଷା, ନଳସ୍ତୁ ଲଙ୍କା, ନାସ୍ତ୍ର ରମ୍ଭା, ଘୁରୁସେତୁ ବସ୍ତୁ:' ବୋଲି କହି ଅଛନ୍ତି । ଏ ନଗର ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମୟ ଓ ସପ୍ତଖଣ୍ଡମୟ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଏଥିରେ ସୁରମ୍ୟ-ଦର୍ଶ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ସୁସଜ୍ଜିତ ରାଜପଥମାନ ଶୋଭା ପାଉଥିଲା ଏବଂ ଅଭ୍ରଭେଦୀ ପ୍ରାସାଦମାନ (Sky scarpers) ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ବହୁତ ଉଦ୍ୟାନ, କୁଞ୍ଜ, ଲତାଗୃହ, ପାନାଗାର, ନୃତ୍ୟଶାଳା, ଚଣାଘର, ବୃତ୍ତବାଟିକା, ରଙ୍ଗଭୂମି, ଭୂଗର୍ଭସ୍ଥ ଗୃହ, ଚୈତ୍ୟ ଓ ବିମାନଆଦିଦ୍ୱାରା ସେହି ସୁରମ୍ୟ ନଗର ଶୋଭା ପାଉଥିଲା ଓ ରାତିରେ ନଗରର ସବାଂଶ ପାପମାଲା ଦ୍ୱାରା ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ହେଉଥିଲା । ଏ ନଗର ପ୍ରଥମେ ବରୁଣଙ୍କ ଅଧିକୃତ ଥିଲା । ରାବଣ ତପସ୍ୟା ଦ୍ୱାରେ ବରଲାଭ କରି ଏଠାରୁ ବରୁଣଙ୍କୁ ଭଡ଼ି ନଇର ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କଲା । ଏଠାରେ ଚରବସନ୍ତ ବିରାଜିତ ଥିଲା । ଏଥିର ଅଶୋକ ବନସ୍ଥ ଗୋଟିଏ କୁଞ୍ଜରେ ରାବଣ ସୀତାଙ୍କୁ ଅସୁରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅବରୁଦ୍ଧା କରି ରଖିଥିଲା । ଏହି ଲଙ୍କା ମଧ୍ୟରେ ତ୍ରିକୂଟ ନାମକ ଗୋଟିଏ ନଦୀ ଥିଲା ଓ ଏ ଲଙ୍କାପୁରୀର ବାହାରେ ସୁବେଳ ବା ସୁବଳପୁର ନାମକ ପର୍ବତରେ କପିସେନାଙ୍କ ସହିତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ସୀତାଙ୍କ ଠାବ କରିବାକୁ ଆସିବା ଜଯଲକ୍ଷରେ ହନୁମାନର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ରେ ଗୁଡାଏ ହୋଇ-ଥିବା ତେଁତୁଳାକୁ କନାରେ ଲଗାଯାଇଥିବା ନଥଁରେ ଲଙ୍କାପୁରୀ ପୋଡ଼ି ଭସ୍ମ ହୋଇଗଲା । ତନ୍ମୁ ରାବଣ ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କୁ ଅଳ୍ପା ଦେଇ ସ୍ୱର୍ଗକ ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ସପ୍ତଖଣ୍ଡମୟ ପୁର ଉଆର କରାଇଦେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନକାଳର ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ସିଂହଳ (Ceylon) ଦ୍ୱୀପକୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ପୌରାଣିକ 'ଲଙ୍କା' ଥିବା ଅନୁମାନ କରନ୍ତି । କଲମ୍ବୋର 'ଜ୍ଞାନଦର୍ଶ' ପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକ ଜଣେ ସିଂହଳୀ ପାଣ୍ଡୁ-ଲିପିରେ ଲଙ୍କାର ପୌରାଣିକ ଇତିହାସ ଲେଖାଥିବାର ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛନ୍ତି ।]

ଳ । ଜୁଲଟା ସ୍ତ୍ରୀ—3. An adulteress. ୪ । ଶାଖା-4. A bough, branch of a tree. ୫ । ଶାକ୍ତମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଭୂତ; ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅନୁଚର; ପିଶାଚୀବିଶେଷ—5. A she-ghost; name of a demi-goddess, an attendant of Durgā. ୬ । ଡାକିନୀ—6. Witch. ୭ । (ବୈଦ୍ୟକ)—ଖେସାରୀଜାତୀୟ ଶିମ୍ବୀଧାନ୍ୟବିଶେଷ—7. A sort of pulse. [ଦ୍ର—ସ. ନାମ—କର୍ଣ୍ଣଲଲ୍ଲୁଟା, କାଣ୍ଡିକା, ରୁଷଶାମ୍ବିକା ।] ୮ । ଲଙ୍କୋଦ୍ଭବ ମରିଚ (ଦ୍ୱେକୁଷ୍ଠ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—8. Pepper grown in Ceylon. ୯ । ଶୁକ୍ରା; ପଡ଼ଙ୍ଗଶାଗ (ହି. ଶ.)—୯. Trigonella Corniculata (potherb) ୧୦ । କୃଷ୍ଣଚଣକ (ହି. ଶ)—10. A kind of black chickpea. ତେ. ବ—

ଲଙ୍କା **ଲଙ୍କାମିରଚ, ଲାଲମିରଚ** ଲଙ୍କା ମରିଚ; କୁମରିଚ-Red pepper. ପ୍ରା.ତେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଦଳୁଆନାମକ ଶୂଦ୍ରଜାତିର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ (ଭୁଲ ଓଡ଼ିଶାର ଲେଙ୍କା)-Family title of a sect of Sūdrās of Ganjam. ପ୍ରାତେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବିଣ—ଯଥେଷ୍ଟ—Enough; sufficient.

ଲଙ୍କାଆମ୍ବ(ମ୍ର)—ତେ. ବ—କାଜୁଆମ୍ବ; କାଜୁଆମ୍ବା—Cashewnut
Laṅkā āmba(mra) (tree and fruit); Anacardium
ହିଜିଳୀବାଦାମ **କାଜୁ** Occidentale. (ଦ୍ର—ଦ୍ୱେସଫଳେ ନମ୍ର ସହିଁ ଲଙ୍କାଅଟ୍ଟ-ପାଦପପନ୍ତୁ—ବ୍ରଧାନାଥ, ଉଷା ।] [ଦ୍—ଏହା ଆମ୍ବାବର୍ଗର ବୃକ୍ଷବିଶେଷ । ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ସମୁଦ୍ରନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଓ ବାଲୁକାମୟ ସ୍ଥାନ ଏହି ବୃକ୍ଷର ଆଦିନିବାସ । ଏହା ମାନ୍ଦ୍ରାଜପ୍ରଦେଶ, ଦକ୍ଷିଣ ଓଡିଶା, ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ ଓ ଟେନାସେରମ୍ ଅଞ୍ଚଳର ସମୁଦ୍ରକୂଳ ଓ ବାଲୁକାମୟ ସ୍ଥାନରେ ହୁଏ । ଏହାର ଫଳ ପାଚିଲେ ନାଲି ଓ ଦୁଲଦଥ; ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ପଂଶାରେ ଜାତ ହୁଏ । ଏ ଫଳରୁ କଷା ଓ ମିଠା ଏକପ୍ରକାର ରସ ବାହାରେ । ଏହି ଫଳର ଅଗରେ ମଞ୍ଜି ଥାଏ । ମଞ୍ଜି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଶଶକୁ ଲୋକେ ଖୋଡ଼ିକରି ଖାଆନ୍ତି । ମଞ୍ଜିର କଠିନ ଆବରଣରୁ ଏକପ୍ରକାର ତୈଳ ବାହାରେ । ପ୍ରକୃତରେ ଯାହାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମଞ୍ଜି ବୋଲୁ ବସ୍ତୁରୁଁ, ତାହାହିଁ ଏ ଗଛର ଫଳ ଓ ଯାହାକୁ ଫଳ ବୋଲୁ ବସ୍ତୁରୁଁ ତାହା ଫଳର ମୂଳ ବୃନ୍ତମୟ ବୃନ୍ତ । (ବଦେଶରୁ ଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଛ ଅସିଥିବାରୁ ଏହାର ଏପର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । ତୁଳନାକର—ଲଙ୍କା ସିଦ୍ଧୁ, ଲଙ୍କା ମରଚ) ବୈଦ୍ୟକାଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାର ନାମ ନାହିଁ । ଏହା ମଞ୍ଜିର ଓ ବାଦାମ ମଞ୍ଜିର ଆକୃତି (ସଂ. ବାଦାମ,ବାତାଦ) ସଦୃଶ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଲୋକେ ବାଦାମ (ବାଳାଆମ୍ବ) ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏ ମଞ୍ଜିମାନ ଦେଖିବାକୁ ଚେପ୍ଟା ଆମ୍ବ ଜସି ପଡ଼ ।] ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବାଇଗବା (ଦେଶ)—Bāigabā (See)

ଲଙ୍କା କାଣ୍ଡ—ସଂ. ବ (ଲଙ୍କା+କାଣ୍ଡ) —୧ । ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥର Laṅkā kāṇḍa ସାତ ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରୁ ଷଷ୍ଠକାଣ୍ଡ ବା ଯୁଦ୍ଧକାଣ୍ଡ- (ଲଙ୍କାପର୍ବ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. The 6th volume of the great epic Rāmāyaṇa. [ଦ୍ର—ରାମରଚନ ଲଙ୍କାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଅସୁରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କର ରାବଣାଦିଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିବା କଥା ଏହି କାଣ୍ଡରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ୨ । ସୀତାଙ୍କୁ ଠାବ କରିବାକୁ ଯାଇଥିବା ଜପଲକ୍ଷରେ ହନୁମାନଦ୍ୱାରା ଲଙ୍କାଦହନରୂପ ଉତ୍ପାତଜନ୍ୟ ଘଟନା— 2. Havoc caused by the fire ignited by Hanuman when he went to Laṅkā in search of Sītā. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଭୟଙ୍କର ବ୍ୟାପାର- 3. A furious or frightful event. (ଉ— ଅରେ ଲାଲ ଘଷି ଦେଲ ! ହୁଅ ସାବଧାନ, ନୋହିଲେ ହୋଇବ ଲଙ୍କାକାଣ୍ଡର ବିଧାନ—ମଧୁସୂଦନ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ କବିତା ।) [ଯଥା—ଝଗଡ଼ା, ମାରକାଟ, ଡାଣକାଟ, ଘର ପୋଡ଼, ଭୂମିକମ୍ପ, ଯୁଦ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉତ୍କଟ ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ପାତ—4. A furious conflagration.

ଲଙ୍କା କାଲ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବାଇଗବା (ଦେଶ) Laṅkā kāla Bāigabā (See)

ଲଙ୍କା ଗଡ଼—ଦେ.ବ (ସଂ. ଲଙ୍କା+ଫା.ଗଡ଼୍)—ରାମାୟଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଅସୁରାଧିପତି ରାବଣର ରାଜଧାନୀ—The capital of the demon king Rābaṇa. Laṅkā garḍa ଲଙ୍କା ଗଡ

ଲଙ୍କା ଗବ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବାଇଗବା (ଦେଶ) Laṅkā gaba Bāigabā (See)

ଲଙ୍କା ଦଲୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଦଲୁଆ ନାମକ ଶୂଦ୍ରଜାତିର ଶାଖା- ବିଶେଷ—One of the branches of the Daḷuā caste of Sūdras in Ganjam. Laṅkā daḷuā

ଲଙ୍କା ଦହନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ହନୁମାନଦ୍ୱାରା ଲଙ୍କା ନଗରୀର ଧ୍ୱଂସ—The burning of (ଲଙ୍କା ଦାହ—ଅନ୍ୟରୂପ)—the city of Laṅkā by Hanumāna. [ଦ୍ର—ସୀତାଙ୍କ ଠାବ କରିସାର ହନୁମାନ ରାବଣର ଉଦ୍ୟାନ ଜୁର କରିବାରୁ ତାକୁ ରାବଣ ଧରି ନେଲା । ସେ ରାବଣକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇଲା ଯେ, ମୋ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ରେ ଗୁଡ଼ିଏ କନା ବାନ୍ଧ ତହିଁରେ ତେଲ ଢାଳ ସେଥିରେ ନିଆଁ ଲଗାଇଦେଲେ ମୁଁ ପୋଡ଼ିହୋଇ ମରଯିବି । ରାବଣ ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରି ହନୁମାନର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ରେ କନା ଗୁଡ଼ାଇ ତହିଁରେ ତୈଳାଦି ଢାଳ କରି ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେବାରୁ ହନୁମାନ୍ ସେହି ଜଳନ୍ତା ଲାଙ୍ଗୁଡ଼କୁ ହଲାଇ ଲଙ୍କା ନଗରୀର ଘରମାନଙ୍କ ଉପରେ ଡେଇଁଲା ଓ ଲଙ୍କାନଗରୀ ପୋଡ଼ି ଭସ୍ମସାତ୍ ହୋଇଗଲା । କଥିତଅଛି ଯେ, ଲଙ୍କା ପୋଡ଼ିସିବା ପରେ ହନୁମାନ୍ ଆପଣା ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ରେ ଜଳୁଥିବା ଅଗ୍ନିକୁ ନିଭାଇ ଦେଇ ବାଡରେ ସେ ସାହିଁଶକୁ ମଲ, ମୁହଁରେ ମାଖୋଇ ଲଙ୍କାରୁ ଫେରି ଆସିଲା । ହନୁମାନଙ୍କ ମୁହଁ ଓ ଲେଞ୍ଜ (ଜରତଳ) ଓ ପାଦତଳ କଳା ଥିବା ଦେଶି ଲୋକେ କହନ୍ତି ଯେ, ଲଙ୍କାପୋଡ଼ା କାଳର ସାହିଁଶବୋଳାର ଏହି ଚିହ୍ନ ହନୁମାନର ବଂଶଧର- ମାନଙ୍କଠାରେ ରହି ଯାଇଅଛି ।]

ଲଙ୍କାଦାଢ଼ୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଲଙ୍କା+ଦହ୍ ଧାତୁ+କ୍ତି ଇ୍, ୯ମା ୧ବ)—ହନୁମାନ—The monkey hero Hanumān. ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ—ଲଙ୍କାଦହନକାରୀ— Who set fire to Laṅkā. Laṅkādāhī

ଲଙ୍କାଧିପ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଲଙ୍କା+ଅଧିପ)—ରାବଣ— The demon king Rābaṇa. Laṅkādhipa (ଲଙ୍କାଧିପତି, ଲଙ୍କାପତି, ଲଙ୍କାଧୀଶ, ଲଙ୍କାଧୀଶ୍ୱର, ଲଙ୍କାନାଥ, ଲଙ୍କାନାୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲଙ୍କା ପନ(ଣ)ସ—ଦେ. ବ—ସପୁର—Pine-apple. [ଦ୍ର—ଏହା Laṅkā pana(ṇa)sa ପୁର୍ତ୍ତେ ବିଦେଶରୁ ଆସିଥିବାରୁ ଏହି ନାମ] ଅନାରସ **अनन्नास, विलायती कटहल**

ଲଙ୍କା ପାଣ୍ଡୁ—ପ୍ରାଦେ. [ଗଞ୍ଜାମ] ବ.—ଲଙ୍କା ଆମ୍ବ [ଦେଶ] Laṅkā pāṇḍu Laṅkā āmba (See)

ଲଙ୍କା(ଙ୍କୋ) ପିକା—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଶୃଙ୍ଗୀ; ପିଙ୍ଗଳ ଶାକ—A pot herb; Trigonella Corniculata. Laṅkā (ṅko)pikā (ସଂ. ନାମ—ଶୃଙ୍ଗୀ, ଅସୃକ୍, ଦେବୀ,,ମରୁଦ୍ଭାଲା, ଲଘା, ଲଘୁ, ସମୁଦ୍ରାନ୍ତା, ବଧୂ, କୋଷ୍ଟ, ବର୍ଷା, ପୃକ୍ଷା, ପିଶୁନା, କୋଷ୍ଟ ବର୍ଷା, ଲଘା ମରୁଡ଼, ଲକ୍ଷୋଦକ, କୁଟିଲା, ଦେବ- ପୁଷ୍ପିକା, ମାଲାଳକା, ମାଲାମା, ଲଘ୍ୱୀ, ପଟ୍ଟଗୁପ୍ତିରସା, ଲକ୍ଷୋଦକ, କୋଶୀ, ସମୁଦ୍ରକାନ୍ତା, ଉତ୍ପଳ, ଗୋରକ, ଚଣ୍ଡ, ଲଘାମରୁଡ଼, ଦେବଧୂଶୀ, ବାହୁଶୀ ।)

ଲଙ୍କା ପୁର(ରି)—ସଂ. ବ—ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ରାବଣର ରାଜଧାନୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ ଲଙ୍କା—The capital of Rābaṇa. Laṅkā pura(rī)

ଲଙ୍କା ପୋଡ଼ା—ଦେ. ବଣ—ଲଙ୍କା ଦହନକାରୀ (ସ୍ୱର ହନୁମାନ୍)— Who set fire to Laṅkā. Laṅkā porḍā ଲଙ୍କାପୋଡା **लङ्का जलानेवाला** ଦେ. ବ.—୧। ସ୍ୱର ହନୁମାନ୍ 1. The monkey hero Hanumān. ୨। ହନୁମାନ୍‌ଦ୍ୱାରା ଲଙ୍କାଦାହ—2. The setting fire to Laṅkā by Hanumān.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଙ୍କାପୋଡ଼ା ବାନ(ଡ)ର—ଦେ· ବ. ପୁଂ—୧ । ଦନ୍ଦୁ ମାକଡ଼—Laṅka porḍā bāna(nḍa)ra [ଲଙ୍କାପୋଡ଼ା ବାନ(ଡ, ଦେ)ଖ—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. The black faced monkey, Entellus; Hongoor. ୨ । ପେଡ଼ିଁ ବ୍ୟକ୍ତର ମୁହଁ ହନୁମାନ୍‌ଙ୍କ ମୁହଁପର ଅସୁନ୍ଦର ବା କଦାକାର—2. An ugly-faced man (like the black-faced monkey). ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପେଡ଼ିଁ ଲୋକ (ହନୁମାନ୍ ଲଙ୍କାପୁରୀକୁ ଖରଖାର କଲା ପରି) କୌଣସି ଠାରେ ବିବାଦ ଆଦର ସୃଷ୍ଟିକରି ସେ ସ୍ଥାନକୁ ବା ବଂଶକୁ ଖରଖାର ବା ଶ୍ରୀଭ୍ରଷ୍ଟ କରେ—3. A person who causes ruin of a place or family.

ଲଙ୍କା ପୋଡ଼ି—ଦେ. ବ.—ଲଙ୍କା ଦାହ (ଦେଖ) Laṅkā porḍi Laṅkā dāha (See) ଲଙ୍କା ଦାହ **ଲଙ୍କାକାଦହନ**

ଲଙ୍କା ପୋଥି(ଥା)—ଦେ. ବ.—(ସ. ଲଙ୍କା+ପୁସ୍ତିକା)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀପୁଂ ଗ୍ରନ୍ଥ—1. The great book Rāmāyaṇa. ୨ । ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଗ୍ରନ୍ଥ—2, A big volume. Laṅkā pothi(thā) ପୁଂଖୀ ପୋଥା [ଉ—କେତେ ଏହି ମତେ କେ ତା କହିବ, କହିଲେଚ ଲଙ୍କା ପୋଥି ଦୋଇବ। ବ୍ରଜନାଥ. ସମରତରଙ୍ଗ ।]

ଲଙ୍କା ଭାଲିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ.—୧ । ଲଙ୍କାପାଣ୍ଡୁ (ଦେଖ) Laṅkā bhāliā 1. Laṅkā pāṇḍu (See) ୨ । ଲଙ୍କାଅମ୍ବ ଗଛର ବଙ୍କି—2. The seed of cashew nut. ଦେ. ବ.—ଭଲ୍ଲାତକ—The marking nut; Semicarpus Anacardium.

ଲଙ୍କା ମ(ମା)ରିଚ-ଦେ. ବ.—[ସ. ଲଙ୍କା (ଦ୍ୱୀପ ନାମ)+(କୃତ୍ ସ୍ୱାଦ-ଯୁକ୍ତ) ମରିଚ]—କଟୁ ସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ ସ. ନାମ—କଟୁଫଳ, ଗୁଣ୍ଡା, ଫଳ ବିଶେଷ; ବଙ୍ଗଳାଦ ବର୍ଚ୍ଚ ଗାବ୍ରଶକ୍ତି, ଜ୍ୱାଳା ମରିଚ, ଲଙ୍କାମରିଚ, ଲାଲମରିଚ, ଗାଛମରିଚ **ଲାଲମିରିଚା, ଲାଲମରିଚ ଗାଛମରିଚ** ଦେ. ମିରକାଇଲୁ, ଚଣ୍ଡୀ, ମିରଚକାଠୁଲୁ ମ. ମିର୍ଚ୍ଚି। Laṅkā ma(mā)richa କୃଷ୍ଣଜାତ ଶାକବିଶେଷର ଫଳ—Chilli; Cayenne pepper; red pepper; Capsicum Frutescens (Kirtikar). [ଦ୍ର—ଏହି ନାମ ଅଧୁନିକ । ସଂସ୍କୃତରେ ଉଚ୍ଚ ଅର୍ଥ ଗୋଲମରିଚ । ଏହି ଶବ୍ଦର ନାମ ୩୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ପ୍ରାଚୀନ ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ (ଯଥା, ଭାବପ୍ରକାଶ)ରେ ନାହିଁ । ଅଧୁନିକ କେତେକ ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ (ଯଥା—ବୈଦ୍ୟକ ଶବ୍ଦ ସିନ୍ଧୁକୋଷ) ଲଙ୍କାମରିଚ ଓ ଜ୍ୱାଲାମରିଚ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଯୋଗ ଦେଖାଯାଏ । ଏ ଗୁଳୁର ଆଦ ଜବାସ ଆମେରିକା; ସେଠାରୁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନେ ପ୍ରଥମେ ଏହାକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଗୋଆ, କାଲିକଟ ଆଦ ସ୍ଥାନକୁ ଆଣିଲେ । ସେଠାରୁ ଏହାର ଗୁଷ ଭାରତରେ ବିସ୍ତୃତ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟଭାରତର ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳରେ, ମାଦ୍ରାଜରେ ଓ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମରେ ଏହାର ବହୁତ କୃଷି ହେଉଅଛି । ଏହା ଦକ୍ଷିଣ ଦେଶରୁ ଦରଆସାଗରରୁ ଏ ଦେଶକୁ ପ୍ରଥମେ ଆସିଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗାଳ ଓ ହିନ୍ଦୀମାନେ ଏହା ଲଙ୍କାରୁ ଆସିଥିବା ଅନୁମାନ କରି ଏହାକୁ ଲଙ୍କାମରିଚ ନାମ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହିପରି ପୂର୍ବେ ବିଦେଶରୁ ଆସିଥିବା ଲଙ୍କା ଅମ୍ବ, ଲଙ୍କା ସିଜୁ, ଲଙ୍କା ପଣସ, ଲଙ୍କା ଗବ ଶବ୍ଦମାନ ଭାଷାରେ ଚଳିଅଛି । ଏ ଗୁଳୁର ଫଳ ଶାଗୁଆ, ନାଲିଆ, ବାଇଗଣି ଓ କଳାରଙ୍ଗର ଦେଖାଯାଏ । କେତେକ ଲଙ୍କାମରିଚ ଫଳ ଆକାରରେ ମୂଲା ଓ ବାଇଗଣ ପରି ବଡ଼ ବଡ଼, ଏମାନଙ୍କ ଭିତରର ଗୁଦ ଖୁବ୍ କମ୍ । ଆଉ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଲଙ୍କାମରିଚରେ ଆଦୌ ଗୁଦ ନାହିଁ । ସାଧାରଣତଃ ଲଙ୍କାମରିଚ ଦୁଇପ୍ରକାର—ନମ୍ର ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । କେତେକ ଲଙ୍କାମରିଚର ଫଳ ଡେଙ୍କରୁ ଭଲକୁ ଝୁଲିଥାଏ ଓ କେତେକ ଫଳ ଡେଙ୍କ ସହିତ ଅଳାଣଥଡ଼କୁ ଟେକିଥାଏ । ଏହା ଖାଇବାକୁ, କଟୁରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ରୁଚିକର । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ରୋଗଯନ୍ତରେ ଏହା ଅନଷ୍ଟକର; ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ପ୍ରାୟ ଅଧ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ) ଓ ଖୁବ୍ ଗୁଣିଆ ଲଙ୍କାମରିଚକୁ ଧାନୁଆ (ଧାନ ପରି ପାନ) ଲଙ୍କାମରିଚ ବୋଲାଯାଏ ।]

ଲଙ୍କା ମରିଚ ଗୁଣ୍ଡ(ଣ୍ଡା)—ଦେ.ବ—ତରକାରି ଆଦିରେ ପକାଇବା ପାଇ Laṅkā maricha guṇḍa(ṇḍā) ଲଙ୍କାର ଗୁଣ୍ଡୋ ଲଙ୍କାମରିଚ—**लाल मिरचाका चूरा** କରିଯାଇ ରଖା ଯାଇଥିବା ଲଙ୍କା ମରିଚ— Powdered chilly.

ଲଙ୍କା ମରିଚ ବଟା—ଦେ. ବ—ପିଷି ଲଙ୍କା ମରିଚ; ତରକାରି ଆଦିରେ Laṅkā maricha baṭā ପଡ଼ିବା ପାଇଁ ବଟା ଯାଇଥିବା ଲଙ୍କା ମରିଚ—Pounded and pasted chilly **पिसाहुआ लाल मिरचा** used for mixing with curry.

ଲଙ୍କା ଯୁଦ୍ଧ—ସ. ବ. (ଲଙ୍କା+ଯୁଦ୍ଧ)—ସ୍ତ୍ରୀପୁଂ ବର୍ତ୍ତିତ ଲଙ୍କାରେ Laṅkā juddha ଘଟିଥିବା ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ ଯୁଦ୍ଧ—The war (ଲଙ୍କା ସମ୍ବନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) between Rāma and Rāvaṇa described in the Rāmāyaṇa.

ଲଙ୍କାୟି(ରି)କା—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଲଙ୍କାପିକା (ଦେଖ) Laṅkāyi(ri)kā Laṅkāpikā (See)

ଲଙ୍କାରି—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ; ଲଙ୍କା+ଅରି)—ସ୍ତ୍ରୀପୁଂ—Laṅkāri Rāmachandra.

ଲଙ୍କା ସିଜୁ(ଜୁ)—ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀ ଆଦ ବର୍ଗର ଝୀଣ୍ଟା ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ; ଖଡ଼ି Laṅkā sija(jhu) ସିଜୁ—Euphorbia Tirucalli. ଲଙ୍କା ସିଜ, ଘୋଡା ସିଜ, ଲାଟଦାଓନା, ଲଙ୍କାଶିରି [ଦ୍ର—ଏହା **ସେହୁଣ୍ଡ, ଥୂହର, ନରସୋଜା** ୧୦।୧୨ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଗଛରେ କଣ୍ଟା ନ ଥାଏ, ପତ୍ରମାନ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ପରମାଣରେ ଅଳ୍ପ । ଡାଳଗୁଡ଼ିକ ଚାଟି ଓ ଅଟ୍ଟୁଳ ପରି ସରୁ । ଲଙ୍କା ସିଜୁ ଏ ଦେଶର ଉଦ୍ଭିଦ ନୁହେଁ; କାରଣ, ବୈଦ୍ୟକ ଆଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେଉଁ 'ସେହୁଣ୍ଡ, ସିଜ୍ଜ ଭୁଣ୍ଡ, ବଜ୍ରୀ, ବଜ୍ରଦ୍ରୁମ, ସ୍ନୁଧା, ସମସ୍ତଦୂଗ୍ଧା, ସ୍ନୁକ, ସ୍ନୁହୀ, ବିଧାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗୁଡ଼ା' ଦେଖାଯାଏ, ତାହା ଉକଣ୍ଟା ବା ପତ୍ର ସିଜୁ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଙ୍କିଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଲଙ୍କିନୀ)—ଲଙ୍କାରେ ସମାସୃତ ବର୍ତ୍ତିତ ଘଟନା
Lańkiṇī ସମୟରେ ପୂଜିତା ଗ୍ରାମଦେବତା—Name of a God-
ଲଙ୍କେଶ୍ୱରୀ dess who was worshipped in Lańkā
ଲଙ୍କିନୀ at the time of the events of the Rāmāyaṇa.

ଲଙ୍କିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଲଙ୍କା+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଲଙ୍କେଶ୍ୱରୀ (ଦେଖ)
Lańkinī Lańkeśwarī (See)

ଲଙ୍କି(ଙ୍କ)ଲାଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଲଙ୍ଗ୍‌କ୍ଲଥ୍=ଦୀର୍ଘ ବସ୍ତ୍ର)—ଶୁଭ୍ରୀକୃତ
Lańki(ṅka)lāṭ ବା ଧଳାଇ ହୋଇଥିବା ଜଳବୁଣା ମାର୍କିନ୍ ଥାନ
(ଲଙ୍କ୍ଲାଟ୍, ଲଂ କ୍ଲାଟ୍, ଲଂ କ୍ଲଥ୍, ଲଂ କ୍ଲାଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲୁଗା; ନଯୂନ-
ଲଂ କଥ, ଲଂ କ୍ଲାଟ ଜଲ୍ଲାଟ—Longcloth; mill-made
ଲଙ୍କଲାଟ long pieces of bleached cotton fabric.

ଲଙ୍କେଶ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଶ୍ରୀ ଉଚ୍ଚ; ଲଙ୍କା+ଈଶ)—୧ । ଲଙ୍କାପତି
Lṛnkeśa ରାବଣ—1. The demon king Rābaṇa.
(ଲଙ୍କେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ବିଭୀଷଣ—2. Bibhīshaṇa.

ଲଙ୍କେଶ୍ୱରୀ—ସ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲଙ୍କା+ଈଶ୍ୱରୀ)—ରାବଣାଧିଷ୍ଠିତ ଲଙ୍କା ନଗରର
Lańkeśwarī ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ—The Deity presiding
over the mythological city of Lańkā.
[ଦ୍ର—ହନୁମାନ୍ ସୀତାଙ୍କୁ ଠାବ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରୂପ
ଧରି ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ ଲଙ୍କାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ସମୟରେ
ତାଙ୍କୁ ଏ ଠାକୁରାଣୀ ବାଟ ଅଗାଳିଲେ। ତହୁଁ ହନୁମାନ୍ ତାଙ୍କୁ
ଗୁମୁଡ଼ାଏ ମାରିବାରୁ ସେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହେଲେ; ଉପରେ ସଜ୍ଞା
ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ହନୁମାନଙ୍କୁ ବର ଦେଲେ ଯେ, ତୋ କାର୍ଯ୍ୟ
ସିଦ୍ଧ ହେଉ। କେତେକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମତରେ ଏ ରାବଣ
ଦ୍ୱାରା ଲଙ୍କାପୁରକୁ ଜିତିବାରେ ନଯୁକ୍ତା ଜଣେ ରାକ୍ଷସୀ ଥିଲେ।
ହ. ଶ]

ଲଙ୍ଗ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଲାଗିଯିବା; ସଂଲଗ୍ନ ହେବା—
Lańg (root) To be attached to; to stick to.
(ଲନ୍‌ଗ୍ ଧାତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲଙ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଇଂ)—ଲମ୍ବା—Long. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ
Lańg ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ। ଯଥା—ଲଙ୍ କୋଟ୍,
ଲଂଗ ଲଙ୍ଗ ଲଙ୍ ବୋଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି।]

ଲଙ୍ କଲ୍ଲାଟ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଲଙ୍ କ୍ଲଥ୍)—ନଯୂନ କଲ୍ଲାଟ ଲୁଗା;
Lańg kilāṭ ଶୁଭ୍ରୀକୃତ କଲବୁଣା ମାର୍କିନ୍‌ପରି ଥାନ ଲୁଗା—
ଲଂ କଥ, ଲଂ କ୍ଲାଟ Longcloth; lengths of bleached
ଲଙ୍କକ(କି)ଲାଟ mill-made cotton cloth.

ଲଙ୍ କୋଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଅଣ୍ଟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଥିବା ଗୁଣ୍ଡ ଗାତ୍ରବ
Lańg koṭ ଲଂ କୋଟ ଲଙ୍କୋଟ ବୋତାମ ଲଗା କୁର୍ତ୍ତା—
[ଲଂ କୋଟ୍, ଲଙ୍କୋଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] Longcoat,

ଲଙ୍ ପଙ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଲଙ୍. ଧାତୁ)—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ
Lańg-paṅg hebā ବହୁ ଗୂଢ଼ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଇତସ୍ତତଃ
ନେଂ ନେଂ କରା ବୁଲିବା; ଘେରଘାର୍ ହେବା—To loiter
ଜଦ୍‌ଫଦ୍ ହୋନା about a place. [ପଥା—ସୁବିଧା ଦେଖି କୌଣସି
ଜିନିଷ ଗୋଟେଇ ନେବାକୁ ଗୋଟେ ଲଙ୍ ପଙ୍ ହେଉଥାଏ।]

ଲଙ୍ ବୋଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଜାହାଜରେ ରଙ୍ଗା ହୋଇଥିବା ବଡ଼
Lańg boṭ ବୋଟ୍, ଯାହାକୁ ବିପଦ ବା ଅବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ
ଲଂବୋଟ ଖୋଲିଯାଇ ବ୍ୟବହାର କରିଯାଏ—The longboat of
ଲଂଗବୋଟ (ଲଂବୋଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) a ship.

ଲଙ୍ଲଙ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲଙ୍ ଲଙ୍ଗ ହେବା (ଦେଖ)
Lańg-lańg hebā Lańgalańga hebā. (See)

ଲଙ୍ଗ—ସ. ବ (ଲଙ୍ଗ୍ ଧାତୁ=ଲାଗିଯିବା+ଘଞ୍ • ଅ)—୧ । ସଙ୍ଗ;
Lańga ସଙ୍ଗମ; ମିଳନ; ଭେଟ—1, Union, meeting.
[ଲଙ୍ଗକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଜାର; ଉପପତି—
2. A paramour, ୩। (+ଭାବ. ଅ) ଖଞ୍ଜତା—
3. Lameness.

ଲଙ୍ଗଟି—ଦେ. ବ—ଲାଙ୍ଗଟ (ଦେଖ)
Lańgaṭi ଲାଙ୍ଗଟ ଲଂଗୋଟୀ Lańgaṭ. (See)

ଲଙ୍ଗର୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା; ତୁଳ, ସ. ଲାଙ୍ଗଲ; ଏହା ଲଙ୍ଗଲାକୃତିବିଶିଷ୍ଟ
Lańgar ଅଟେ)—୧ । ଜାହାଜକୁ ଦରିଆ ମଝିରେ ବା ବନ୍ଦରରେ
ଲଂ(ନଂ)ଗର ଅଟକାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଶୃଙ୍ଖଳଯୁକ୍ତ ଲୌହମୟ ଭାରି
ଲ'(ନ')ଗର ଯୁକ୍ତ ଲଙ୍ଗଳାକୃତି ଅଙ୍କୁଶ—1. Anchor, [ଦ୍ର—
ଏହି ଅଙ୍କୁଶ ଲମ୍ବ ଶିକୁଳିଦ୍ୱାରା ଜାହାଜରେ ଲଗ୍ନ ଥାଏ।
ଏହାକୁ ପାଣିକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ ଲଙ୍ଗରର ଅଙ୍କୁଶଜଳ-
ତଳର ମାଟିକୁ କାମୁଡ଼ି ଧରେ। ଏଥିସୋଗୁଁ ଜାହାଜ
ଢଳଢଳ ନ ହୋଇ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଅବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହେ।
ପୁଣି ଲଙ୍ଗରକୁ ଜାହାଜ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଆଣିବା ପରେ
ଜାହାଜକୁ ଚଲାଇବାକୁ ହୁଏ।] ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସହାୟକ ବା ଆଶ୍ରୟଦାତା ବ୍ୟକ୍ତି ବା
ସ୍ଥାନ—2. (figurative) One's refuge or
shelter; ୩। (ଦରଜିଙ୍କ ଭାଷା) ଚାଗା ସିଲେଇ;ଝାଙ୍କା—
3. (Tailor's) Rough stich in sewing. ୪।
ଲଙ୍ଗରଖାନା (ଦେଖ)—4. Lańgar-khānā. (See)

ଲଙ୍ଗର୍ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ଲଙ୍ଗର୍ କରାଯାଇ ସ୍ଥିର
Lańgar uṭhā(ṭhe)ibā ଭାବରେ ରହିଥିବା ଜାହାଜକୁ
ଲଙ୍ଗର ଖୋଲିବା } ଅନ୍ୟରୂପ] ଚଲାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଜଳର ତଳ
ଲଙ୍ଗଇ ଟେକିବା } ଦେଶରେ ପଲିଗ୍ଧ ଲଙ୍ଗରକୁ ପାଣି
ଲଂଗର ତୋଳା ମଧ୍ୟରୁ ଜାହାଜ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଆଣିବା—1. To
ଲଂଗର ଉଠାନା weigh anchor. [ଦ୍ର—××ଦନ ଦୁଇ ପହର
ସରିବ ଚଳାଘାଟର। ହାଡ଼ୁବାହାରୁ ଲଙ୍ଗର ଉଠେଇ
ଦେଲୁଁ। ଫକୀରମୋହନ. ଉତ୍ପଲ।] ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
କୌଣସି ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କରିବାର ଅନୁପୂର୍ବିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା
କରିବା—2. (figurative) To make preliminary arrangements for removal from a place. ୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜଳର ବୁନ୍ଦ ହୋଇଥିବା ଜଲକୁ
ପୁଣି ଥରମ୍ କରିବା—3. (figurative) To begin

Digitized by srujanika@gmail.com

to move away form a place of stoppage.

ଲଙ୍ଗର୍ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଚଳୁଥିବା ଜାହାଜର ଗତିକୁ ରୁବ Laṅgar karibā କରିବା ପାଇଁ ଓ ରୁଦ୍ଧଗତିବିଶିଷ୍ଟ ଜାହାଜକୁ ନଙ୍ଗର କରା ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ରଖିବା ପାଇଁ ଜାହାଜରେ **लंगर करना(डालना)** ରଖା ଯାଇଥିବା ଲଙ୍ଗରକୁ ପାଣିକୁ ପିଙ୍ଗିବା, ଲଙ୍ଗର୍ ଖସା(ଟେ)ଇବା / ଲଙ୍ଗର୍ ପକା(କେ)ଇବା / ଲଙ୍ଗର୍ ଉଡ଼ିବା } ଅନ୍ୟରୂପ] (ଯେପରିକି, ଲଙ୍ଗରର ଅଙ୍କୁଶ ଜଳର ତଳ ଦେଶରେ ଥିବା ଦୃଢ଼ ମାଟିକୁ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିବ)—1. To anchor a ship or boat; to cast or let down the anchor. [ଦ୍ର—ଲଙ୍ଗର କରିବା କିମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର—ଜାହାଜ ଅମୁକ ସ୍ଥାନରେ ଲଙ୍ଗର କଲା] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କିଛି-କାଳ ରହିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା—2. (figurative) To make arrangements for staying at a place for some time. ୩ । (ଲକ୍ଷିଣାର୍ଥ) ନିଜର ଗତିକୁ ରୁବ କରିବା—3. (figurative) To stop one's own motion.

ଲଙ୍ଗର୍ଖାନା—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—୧ । ଯାତ୍ରୀନିବାସ; ଧର୍ମଶାଳା—Laṅgar-khāṇā 1. A rest house for travellers. लंगरखाना **लंगरखाना** ୨ । ଦରିଦ୍ରଶାଳା—An assylum for the poor. ୩ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ମାଗଣା ପକ୍ୱାନ୍ନ ବଣ୍ଟାଯାଏ—3. A place where cooked food is distributed gratis to the poor,

ଲଙ୍ଗର୍ଗା—ବୈଦେ. ବ (ଫା ଲଙ୍ଗର୍‌ଗାହ୍)—୧ । ନଙ୍ଗର ବା ସମୁଦ୍ରର Laṅgargā କୂଳସ୍ଥ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଜାହାଜମାନଙ୍କୁ ଲଙ୍ଗର ଲଙ୍ଗରଗା **लङ्गरगाह** କରାଯାଏ—1. Anchorage; a [ଲଙ୍ଗର୍‌ଗାହ୍(ହ୍ୱା), ଲଙ୍ଗର୍‌ଗାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ] place where a ship can anchor ୨ । ବନ୍ଦର୍—2. A port.

ଲଙ୍ଗର୍ ପଙ୍ଗର ଦେବା—ଦେ. କି—ଲଙ୍ଗ୍‌ପଙ୍ଗ୍ ଦେବା (ଦେଖ)—Laṅgar paṅgar hebā Laṅgpaṅg hebā. (See) [ଦ୍ର—ଲୁଙ୍ଗ୍‌ପୁଙ୍ଗ୍, ଲୁଙ୍ଗ୍‌ପୁଙ୍ଗ୍, ଲୁଙ୍ଗର୍‌ପୁଙ୍ଗୁର୍, ଲୁଙ୍ଗୁରୁ ଲୁଙ୍ଗୁରୁ ଶବ୍ଦମାନ ଏହି ଅର୍ଥବାଚକ । କନ୍ଧ ଲଙ୍ଗପଙ୍ଗ ଅପେକ୍ଷା ସ୍ୱଳ୍ପାଧିକର ଦ୍ୟୋତକ ।]

ଲଙ୍ଗର୍ ଦେବା—ଦେ. କି—ଲଙ୍ଗର କରିବା ଯୋଗୁଁ (ଜାହାଜ) ଏକ Laṅgar hebā ସ୍ଥାନରେ ଆବଦ୍ଧ ଦେବା—To be ନଙ୍ଗର ହୋଇ[କରା] anchored or moved; to be at **लङ्गर होना** anchor.

ଲଙ୍ଗରୀ—ଦେ. ବଣ (ଜାହାଜଆ ଭାଷା)—ଲଙ୍ଗର ପୋତିଥିବା Laṅgarī (ଜାହାଜ)—Anchored (ship) [ଦ୍ର—ନଙ୍ଗର ଧ(କ)ରା ସମ୍ଭାଳି—ସମ୍ଭାଇ—ଲଙ୍ଗର୍ଯ୍ୟ ଜାହାଜମାନଙ୍କରେ ମଣିଷ **लङ्गर हुआ** ପହରା ରହିଗଲେ । ପଙ୍କାରମୋଡ଼ନ, ଗଲ୍ପସଲ୍ପ ।]

ଲଙ୍ଗଳ—ଦେ. ବ (ସ. ଲାଙ୍ଗଳ)—ଲାଙ୍ଗଳ; ହଳ କରିବାର ଯନ୍ତ୍ର; ଭୂମି Laṅgala ଚଷିବାର ଲୌହମୁଖ ଯନ୍ତ୍ର—Plough. [ଦ୍ର—ଏହା ଲାଙ୍ଗଳ୍, ମାଡ଼ଳ ଗୃଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନ ଅଂଶରେ ବଭକ୍ତ, ଯଥା—୧ । **हल** ଲଙ୍ଗଳ=ଦୁଇ ଅଙ୍ଗଯୁକ୍ତ କାଷ୍ଠ, ୨ । ଈଷ=ଲାଙ୍ଗଳଦଣ୍ଡ ଓ ୩ । ଜୁଆଳି, ବା ଯୁଗ । ଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକତ୍ରରେ 'ହଳ' ବା ଲଙ୍ଗଳ ସଜ୍ଜ ବୋଲାଯାଏ । ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଲଙ୍ଗଳ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବଭକ୍ତ । (କ) ବକ୍ରମୁଖାକୃତି ଉପର ଖଣ୍ଡି କାଷ୍ଠି, (ଖ) ଉଲଖଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡା; ଏହି ମୁଣ୍ଡାରେ ଲଙ୍ଗଳଫାଳ ପଶେ । ଲୋକେ ଏହି ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଲଙ୍ଗଳ ସଜ୍ଜ ବା ଲଙ୍ଗଳ କହିଥାଆନ୍ତି । ଲଙ୍ଗଳର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶର ନାମ ଯଥା—ଯୁଆଳ, ମୁଣ୍ଡା, କାଳା, ଶଇଳ, ଈଷ, ମୁଠା, ଫାଳ, ଅଙ୍କ, ଯୋଡ, ଖାଡ଼ପୋଡ, ଅଙ୍କକଣ୍ଟିକାଳା, ପିଚ କାଳା, କୋଳ, ଲୁହା ।]

ଲଙ୍ଗଳ ଆନ୍ଧି—ଦେ. ବ (ସ. ଆବନ୍ଧ; ଅଙ୍କୁର)—୧ । ଜୁଆଳର ମଧ୍ୟ-Laṅgala āndhi ଭାଗସ୍ଥ ଅଙ୍କକାଳାରେ ସଲଗ୍ନ ଛୋଟ ଦଉଡ଼ି-ଆଉଁଦ୍; ଆଙ୍କୁଡା, ଆଁଧି 1. A small string tied **हलकी छोटीरस्सी** round the middle of the yoke.

୨ । ଜୁଆଳର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ମରୁଆଇଥିବା ଦୁଇଟି ଖିଲ, ଯାହା ମଧ୍ୟରେ ଲଙ୍ଗଳର ଈଷକୁ ପୁରାଇ ଲଙ୍ଗଳଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧାଯାଏ—2. Two pins in the middle of the yoke used in securing the plough beam with the yoke.

ଲଙ୍ଗଳ ଈଷ—ଦେ.ବ (ସ.ଲାଙ୍ଗଳୀଷା)—ଲାଙ୍ଗଳ ଦଣ୍ଡ—The beam Laṅgala īsha of a plough. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ଲଙ୍ଗଳ ଈଷ ମୁଣ୍ଡାରେ ସଲଗ୍ନ ହୋଇଥାଏ ଓ ଯାହା ଅଙ୍କ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଜୁଆ; ହରିଣା ଯୁଆଳର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ଥିବା ଅଙ୍କକାଳା ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧା-ଯାଇ ଲଙ୍ଗଳକୁ ଭୂମିକର୍ଷଣର ଉପଯୋଗୀ କରେ ।]

ଲଙ୍ଗଳ କଣ୍ଟି—ଦେ. ବ (ସ. କୁଣ୍ଠକ)—ବକଭାବାପନ୍ନ ଲଙ୍ଗଳର ଯେଉଁ Laṅgala kaṇṭi ଲମ୍ବ କାଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭାଗସ୍ଥିତ ବେଣ୍ଟକୁ ଦୁଇଆ ଲାଙ୍ଗଳର ଥେଁାଟା ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ମୁଠାଏ—The upper **लागन** piece of a plough; the plough tail.

ଲଙ୍ଗଳ କଣ୍ଟିଆ—ଦେ. ବଣ—ଲଙ୍ଗଳର କଣ୍ଟି ପରି ଅକୁଣ୍ଠବିଶିଷ୍ଟ Laṅgala kaṇṭiā (ଚଉଡ଼ା ଓ ଚେପଟା)—Shaped like the handle piece of a plough; broad and flat.

ଲଙ୍ଗଳକଣ୍ଟିଆ ଅମ୍ବ—ଦେ. ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ବଡ଼ ଓ ଚେପଟା ଅମ୍ବ—Laṅgalakaṇṭiā āmba A kind of big mango ଚେପଟା କଲମୀ ଆମ fruit which is flat and broad. **चिपटा कलमी आम**

ଲଙ୍ଗଳ କରିବା—ଦେ. କି—ଜମିକୁ ଲଙ୍ଗଳ ଦ୍ୱାରା କର୍ଷଣ କରିବା—Laṅgala karibā To plough up a field. [ଲଙ୍ଗଳ ଦେବା, ଲଙ୍ଗଳ ବୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଅନୁରୂପ] **लाङ्गल करा, लाङ्गल देवरा हल करना**

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଙ୍ଗଳ କୀଳା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୁଗଙ୍ଗାଳକ)—କାଠଖଣ୍ଡର ଦୁଇ ଅଗରୁ ବଢ଼ି ଯାଇଥିବା ଦୁଇଟି ଶାଖା ଯାହାକୁ ଲଙ୍ଗଳ ଓ ଜୁଆଳ ସହିତ ଯୋଡ଼ି ବଳଦଙ୍କ ଗଳାରେ ଲଗାଯାଏ । Laṅgala kīlā ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ତଳଆଡ଼େ ମୁହାଁଇଥିବା ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଜୋୟାଳେରଶଳୀ; ଶଳୀ ଲାଠି—The pins attached to the ends of the yoke to fasten the bullocks. [ଦୃ—ଏଥିର ଅଗର ଛିଦ୍ରରେ ଗାଡ଼ିଯୋଡ଼ ବନ୍ଧାଯାଇ କୁଆଳର ମୁଣ୍ଡରେ କାନ୍ଧ ଦେଇଥିବା ବଳଦଙ୍କ କାନ୍ଧକୁ ଯୁଆଳ ସଙ୍ଗେ ସଂଲଗ୍ନ କରିଯାଏ ।]

ଲଙ୍ଗଳକୁ ଯିବା—ଦେ. କି (ଲଙ୍ଗଳ କରିବାକୁ ବା ହଳ କରିବାକୁ ହଳକରିତେ ଯାଓୟା ଯୋଇ କ୍ଷେତକୁ ଯିବା—To go to the field with the plough and bullocks to plough. [ଉ— ସକାଳୁ ଉଠି ଲଙ୍ଗଳେ ଯାଉ; ଡୋଡ଼ାଣ ଦେମକାକର । ପଣ୍ଡିତ୍ୟ ଉଗ ।] Laṅgalaku jibā ହଳଜୋତନେ जाना

ଲଙ୍ଗଳ ଗାର—ଦେ. ବ—୧ । ଲଙ୍ଗଳ ପଦ୍ଧତି (ଦେଖ)—୨ । ଭୂମିରେ ସାମାନ୍ୟ ଉବରେ ବା ଓପରଠାରୁଆ ସିରାଉର କର ହଳ ବୁଲାଇ ଥିବା ଯୋରେ ଭୂମି ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ଲଙ୍ଗଳର ରେଖା ମାତ୍ର—2. Superficial lines made on the soil owing to light ploughing. Laṅgala gāra 1. Laṅgala paddhati. (See) ଲାଙ୍ଗଳେର ଦାଗ

ଲଙ୍ଗଲଙ୍ଗଳଆ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଲଡ଼ ଲଙ୍ଗଳଆ (ଦେଖ) Laṅgalaṅgaliā Lahalāṅgliā. (See)

ଲଙ୍ଗଲଙ୍ଗ ହେବା—ଦେ. କି (ଚଞ୍ଚଳଭାବ୍ୟଞ୍ଜକ) -୧ । ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଇତସ୍ତତଃ ବୁଲିବା—1. To move up and down quickly. ୨ । ଚଞ୍ଚଳଭାବରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରିବା—2. To look round restlessly; to cast restless glances round. Laṅgalaṅga hebā ଇତସ୍ତତଃ ବୁଲିବା ଚକ୍ରୁଆନା

ଲଙ୍ଗଳ ତଡ଼ା—୧ । ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ ହଳ କରିସାଇଥିବା ଯଡ଼ିଆ ଭୂମି, ଯହିଁରେ ଲଙ୍ଗଳ ଫାଳ ଦ୍ୱାରା ଭୂମିରୁ ବଢ଼ିନଥିବା ଏକବର ନାଙ୍ଗଳଦେଓୟା ଜମି ଦୋଇଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଟିଖଣ୍ଡମାନ ଢେପ ଢେପ, ଢେଲା ଢେଲା ଭାଙ୍ଗି ନ ଥାଏ 1. A fallow land which has been ploughed only once ant in which the big clods of earth have nod been reduced into dust by second or third ploughing. ୨ । ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ ଲଙ୍ଗଳ ଦ୍ୱାରା କର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଭୂମିରୁ ଅଲଗା ହୋଇଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ମୃତ୍ତିକାଖଣ୍ଡମାନ—2. Big clods of earth separated from the soil by the first ploughing, ଦେ.ବିଶ—ଥରେ ହଳ ଦ୍ୱାରା କୃଷ୍ଣ ହୋଇଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଢେଲାଯୁକ୍ତ (ଭୂମି)-(land) Having big clods turned up by the first ploughing, Laṅgala tardā ହଳ ହୋଇଥିବା ଜମି

ଲଙ୍ଗଳ ତୁଲ(ଲା) ହେବା—ଦେ. ବ—ଲଙ୍ଗଳରେ ଲଷ୍ଟକୁ ପୂରାଇ ପଥର ଆଦି ପିଚ୍‌କିଲା ମାରିବାର ଏକ ପ୍ରଣାଳୀ ବିଶିଷ୍ଟତା ଯୋଗୁଁ ଲଙ୍ଗଳଫାଳର ତେରଛା ଗତି (ଲଙ୍ଗଳ ସଜା ହେବା—ବିପରୀତ) ଯୋଗୁଁ ଭୂମିକୁ ଗଭୀର କରି ଚାଷ କରିବାର ଅବସ୍ଥା—The state of a plough-blade digging deep into the earth owing to its incline. Laṅgala tula(lā) hebā ହଳ ତଣ୍ଟକ ହୋନା

ଲଙ୍ଗଳ ଧରିବା—ଦେ. କି—କୃଷି କରିବା ପାଇଁ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଥିବା ବଳଦଙ୍କ ଯୋଡ଼ ଲଙ୍ଗଳର ମୁଠାକୁ ଧରି ଲଙ୍ଗଳରେ ମୁଠା ସଜା(ଜେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଲଙ୍ଗଳ ମୁଠାରେ ହାତ ସଜା(ଜେ)ଇବା } ଭୂମି କୃଷ୍ଣ କରିବା-ନାଙ୍ଗଳ ଧରା To put one's hand to the plough. [ଦୃ—ବଳଦ ଟାଣୁଥିବା ଲଙ୍ଗଳର ମୁଠାକୁ ହାତରେ ଧରି ମାଡ଼ ବସିଲେ ଜମି ଗଭୀର ହୋଇ କୃଷ୍ଣ ହୁଏ । ଲଙ୍ଗଳ ମୁଠା ଉପରେ ବେଶି କୃଷ ନ ଦେଲେ କୃଷ ଗଭୀର ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ବଡ଼ଆ ଲୋକ ଲଙ୍ଗଳ ଧରିବା ଜମନ୍ତେ ଛୋଡ଼ା ହୁଅନ୍ତୁ ।] हलका कील धरिबाना

ଲଙ୍ଗଳ ପକ୍ଷି(ଖି)—ଦେ. ବ. (ସ. ଲଙ୍ଗଳ+ପକ୍ଷ)—ଲଙ୍ଗଳ ଦୁଇ ଚଟକା ପାର୍ଶ୍ୱ—The two flanks or blades f the plough; ploughshare; share beam of a pl ugh. Laṅgala pakshi(khi) [ଲଙ୍ଗଳ ପକ୍ଷି(ଖି)ର—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲାଙ୍ଗଳେର ଫଳା ଠେଂଠାକା ବଗଲ

ଲଙ୍ଗଳ ପଶା—ଦେ. ବ—୧ । ଲଙ୍ଗଳ ଲୁଦ୍ଧା—1. Plough-iron. ୨ । ଲଙ୍ଗଳ ଲୁଦ୍ଧା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର—2. Stroke with a plough iron. Laṅgala paśā ଫାର(ଳ), ଫାରସେ ମାର

ଲଙ୍ଗଳ ପାତ୍ର(ତ୍ରା)ଳ—ଦେ. ବ. (ସ. ଲଙ୍ଗଳ+ଫଳା)—୧ । ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡାର ମଝିରେ ପଶି ଦୋହାଇ ଉଠି ଲାଙ୍ଗଳର ଫାଳ କରି ସାଇଥିବା ଲୁଦ୍ଧାର ତୀକ୍ଷ୍ଣାଗ୍ର ଫଳା—1. Plough iron; coulter. [ଦୃ—ଏଡ଼ା ମାଟିକୁ ଖୋଳେ ।] ୨ । ଲଙ୍ଗଳ ପକ୍ଷି (ଦେଖ) 2. The blade of the plough. Laṅgala pāta(trā)la ଅଗବାସୀ, ଫାର(ଳ)

ଲଙ୍ଗଳ ପିଚ୍‌କୀଳା—ଦେ. ବ (ସ. ଲଙ୍ଗଳ+କୀଳକ)—ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡାର ଛିଦ୍ରରେ ଲଷର ମୂଳକୁ ଭଲି କରି ତାକୁ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ଓ ଲଷକୁ ଲମ୍ବ ବା ସ୍ଥେଟ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କୀଳକ-ବିଶେଷ The wooden pin which tightens the beam to the plough piece. [ଦୃ—ଲଙ୍ଗଳରେ ଲଷ ଉରନ୍ତ କରି ଲଷର ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ପିଚ୍‌କୀଳା ମରିଯାଏ ଓ ପିଚ୍‌କୀଳା ମାରିବା କୌଶଳରେ ଲଙ୍ଗଳ ସଜା (ଚଟକା) ହୁଏ ବମ୍ବା ଭୁଲା (ତେରଛା) ହୁଏ ।] ଲଙ୍ଗଳ କୀଳା ଲଙ୍ଗଳ ଚଥା ଲଙ୍ଗଳ ଫାଳ କୀଳା } ଅନ୍ୟରୂପ ଲଙ୍ଗଳ ଜୋଳ ଆଡ଼ଚାଳ हलका कील

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଙ୍ଗଳ ଫାଳ—ଦେ. ବ (ସ. ଲଙ୍ଗଳ+ଫଳକ)—୧ । ଲାଙ୍ଗଳ ପକ୍ଷି Laṅgala phāḷa (ଦେଖ)—1. Laṅgala pakshi ନାଙ୍ଗଲେର ଫାଳ (See) ୨ । ଲଙ୍ଗଳ ଲୁଢ଼ା—2. Plough-**हलका फार** iron.

ଲଙ୍ଗଳ ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଯୁଆଳରୁ ଛଷକୁ କାଢ଼ି କୃଷି- Laṅgala phiṭā(ṭe)ibā କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ କରି ଭୂମି ସଲଗ୍ନ ଲଙ୍ଗଳ- ନାଙ୍ଗଳ ଖୁଲେ ଦେଓୟା ମୁଣ୍ଡାକୁ ଟେକି ଯୁଆଳ ଉପରେ ରଖିବା— **हल खोलना** 1. To stop ploughing and take up the plough piece from the ground and put it on the yoke. ୨ । ଲଙ୍ଗଳରେ ଯୋଗୁ ଦୋଇଥିବା ବଳଦଙ୍କୁ ଯୁଆଳରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା—2. To unyoke the oxen from the plough.

ଲଙ୍ଗଳ ବଳଦ—ଦେ. ବ (ସହଚର)—କୃଷିର ଦୁଇ ଗୋଟି ଉପକରଣ; Laṅgala baḷada ହଳ ଓ ବଳଦ—Plough and pair; ନାଙ୍ଗଳ ବଳଦ the plough and a pair of oxen **हल बैल** necessary for ploughing.

ଲଙ୍ଗଳ ବେଣ୍ଟ(ମୁଠା)–ଦେ.ବ. (ସ. ଲଙ୍ଗଳ+ସ. ବୃନ୍ତ, ମୁଷ୍ଟି)--କଣ୍ଡିର Laṅgala beṇṭa(muṭhā) ଯେଉଁ ଅଂଶକୁ ହାତରେ ମୁଠାଇ ନାଙ୍ଗଳ ମୁଠା ହଳ ବୁଲାଇବାକୁ ହୁଏ—The handle of a **हलका मुठा** plough.

ଲଙ୍ଗଳ ମର—ଦେ. ବ—୧ । ଉପରଠାରୁ ତଳ କରି, ଅର୍ଥାତ୍, ଅଗଭୀର Laṅgala marā ଭାବରେ କ୍ଷେତକୁ ଗୃଷ କରିବା— ନାଙ୍ଗଳ ମାରା 1. Superficial ploughing. ୨ । ବେଉଷଣ- **हल मारना** 2. The operation of puddling. **हल मारी हुइ(जमीन)** ଦେ. ବଣ—ଅଗଭୀର ଭାବରେ ଗୃଷ କରା ଯାଇଥିବା—Superficially ploughed.

ଲଙ୍ଗଳ ମାଡ଼ି ବସିବା—ଦେ. କି—ବଳଦ ହଳକୁ ଟାଣୁଥିବା ବେଳେ Laṅgala mārdi basibā (ଗଭୀର ଗୃଷ କରିବା ପାଇଁ ନାଙ୍ଗଳ ଚେପେ ଧରା ଲଙ୍ଗଳର ମୁଠା ଉପରେ ବିଶେଷ ଗୃଷ ପ୍ରଯୋଗ **हलको जोरसे दबाना** କରିବା—To press the handle of the plough heavily; to exert one's whole pressure on the plough for deep cultivation.

ଲଙ୍ଗଳ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଲଙ୍ଗଳ ମୁଠାରେ ବେଶି ଗୃଷ Laṅgala māribā ପ୍ରୟୋଗ ନ କରିବା ଯୋଗୁ ଉପର- ନାଙ୍ଗଳ ମାରା ଠାରୁ ତଳ କରି, ଅର୍ଥାତ୍ ଅଗଭୀର ଭାବରେ ଭୂମିକୁ **हल मारना, खुरखुराना** ଗୃଷ କରିବା—1. To plough a field superficially (by not giving sufficient pressure on the handle. ୨ । ବେଉଷଣ କରିବା—2. To puddle the paddy field.

ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ (ସ. ଲାଙ୍ଗଳ+ମୁଣ୍ଡ; ସ. ନାମ, କୁଟ୍ଟ, Laṅgala muṇḍā କଣ୍ଠ)—୧ । ଯେଉଁ କାଷ୍ଠରେ ନାଙ୍ଗଳ ମୁଡା ଲଙ୍ଗଳ ଲୁଢ଼ା ସଂଲଗ୍ନ କରାଯାଏ—1. The **ଠେଂଠା** blade-piece of a plough. ୨ । ବଢ଼େଇଦ୍ୱାରା ହଣାହଣି ଓଁଚଣ୍ଟାଚଣ୍ଟି କରି ଲଙ୍ଗଳର ମୁଣ୍ଡ ଛଅର କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ବିକୋଣାକାର କାଠ ରଖା ଯାଏ—2. An unhewn triangular and rough block of wood kept for being finished into a plough-piece.

[ଦ୍ର—କୃଷିର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ କର୍ମପାଇଁ ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡାକୁ ସରୁ 'ବା ଚଉଡ଼ା କରାଯାଏ । ପଚ୍ଚାଂ ଭଙ୍ଗିକା, ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ ଗୃଷ କରିବା, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓଡ଼ ଗୃଷ କରିବା ଓ ବେଉଡ଼ିବା ପାଇଁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଆକାରର ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ତାହାର ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନାମ ଅଛି । ଯଥା—

୧ । କଡ଼ାଣମୁଣ୍ଡା—ଯେଉଁ ଲଙ୍ଗଳଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ପଡ଼ିଆ ଜମିକୁ ଗୃଷ କରାଯାଏ; ଏହାର ଫଳକ ସରୁ ।

୨ । ଦୁବୁ(ଜ଼ା)ଡ଼ମୁଣ୍ଡା, ବେଉ(ଓ)ଡ଼ମୁଣ୍ଡା, ଦୋଅ(ଓ)ଡ଼ମୁଣ୍ଡା—ଯେଉଁ ଲଙ୍ଗଳ ଦ୍ୱାରା ଥରେ ଗୃଷ ହୋଇଥିବା ଜମିକୁ ଦ୍ୱିତୀୟଥର ଗୃଷ କରାଯାଏ । ଏହା କଡ଼ାଣମୁଣ୍ଡା ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ଚଉଡ଼ା ହୁଏ ।

୩ । ବୁଣାମୁଣ୍ଡା—ଯେଉଁ ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡାଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବରୁ ଦୁଇ ଛଅଥର ଗୃଷ ହୋଇଥିବା ଖେତରେ ସିଆର କଣା ଯାଇ ଧାନ ବୁଣାଯାଏ ।

୪ । ଗୋଡ଼ାଜିମୁଣ୍ଡା—କଙ୍କରମୟ ଜମିକୁ ଗୃଷ କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅଳ୍ପ ସରୁ ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡା ।

୫ । ବଅଡ଼ ବା ବେଉଡ଼ା ମୁଣ୍ଡା—ଯେଉଁ ସରୁ ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡା ଦ୍ୱାରା ବଲକୁ କାଦୁଅ କରି ବେଉଡ଼ିବାକୁ ବା ବେଉଷଣ କରିବାକୁ ହୁଏ ।]

ଲଙ୍ଗଳ ଯୁଆଳ—ଦେ. ବ (ସ. ଲାଙ୍ଗଳ+ଯୁଗକାଷ୍ଠ)—୧ । ଯେଉଁ Laṅgala jūāḷi କାଠର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ବଳଦ ଯୋଗୁ ନାଙ୍ଗଳ ଜୋୟାଳ ଯାଅନ୍ତି—1. The yoke of a plough. **हलजुआ** ୨ । ଲଙ୍ଗଳ ଓ ଯୁଆଳ—2. The plough and the yoke.

ଲଙ୍ଗଳ ଯୋଚ(ଚ୍ଚ)ବା—ଦେ. କି (ସ. ଲାଙ୍ଗଳ+ଯୁଜ ଧାତୁ)—୧ । Laṅgala jochi(ti)bā ବଳକୁ ଗୃଷ କରିବାକୁ ସିବା ପାଇଁ ନାଙ୍ଗଳ ଯୋ ତା ଘରେ ରଖାପାଇ ଥିବା ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡା **हलजोतना** ସମ୍ମୁକ୍ତ ଯୁଆଳରେ ବଳଦଙ୍କୁ ଲଗାଇବା—1. [ଲଙ୍ଗଳ ଯୋଗୁ(ତା)—କିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ] To tie the oxen to the yoke tc carry the plough to the field. ୨ । କୃଷି ନ ହେବା ସମୟରେ ଯୁଆଳ ଉପରେ ବନ୍ଧାଟେଇ ଥିବା ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡାକୁ ଫିଟାଇ ହଳ କରିବା ପାଇଁ ଲଙ୍ଗଳର ଛଷକୁ ଯୁଆଳରେ ବାନ୍ଧିବା —2. To tie the plough beam to the yoke for the purpose of ploughing.

ଲଙ୍ଗଳ ଯୋଳ—ଦେ. ବ—ଲାଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡାର ତଳ ଅଂଶରେ ଖୋଳା Laṅgala joḷi ହୋଇଥିବା ଘର ଉପରେ ପଶିଯାଇ ଥିବା ଫାଳର କାଁଟା ଦୁଇଅଡ଼େ ଅଙ୍କୁଶଯୁକ୍ତ (⌐) ଲୁଢ଼ାକଣ୍ଠା । **फालकी कांटी** (ଏହା କଣ୍ଠାର ତଳେ ଥିବା ଫାଳ କାଠେ ଲଙ୍ଗଳ ମଣ୍ଡାରେ ଫାଳକୁ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ହୁଏ)—The iron

Digitized by srujanika@gmail.com

hooks put over the groove in the plough blade through which the plough iron is thrust.
(ଲଙ୍ଗଳ ଜୁଆଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲଙ୍ଗଳ ଲୁହା—ଦେ. ବ—ଲଙ୍ଗଳ ପାହୁଲ ୧ (ଦେଖ)
Laṅgala luhā Laṅgala pāhala 1 (See)
ନାଙ୍ଗଳ ଲୋହା ଫାଲ(ର)

ଲଙ୍ଗଳ ଶଇଳ—ଦେ. ବ (ସ. ଲାଙ୍ଗଳ + ଶଲ୍ୟ)—ଲଙ୍ଗଳଘାଲା
Laṅgala śaila (ଦେଖ)—Laṅgala kīlā (See)

ଲଙ୍ଗଳ ଶୋଭା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଯୁଆଳ—
Laṅgala śobhā Yoke.

ଲଙ୍ଗଳ ସୀଆ(ଦ୍ଧା)ର—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲଙ୍ଗଳ + ସୀତା)—
Laṅgala siā(hā)ra ଲଙ୍ଗଳଗାର (ଦେଖ)—
Laṅgalagāra (See)

ଲଙ୍ଗଳ ସଗ(ଗା)ଡ଼େବା—ଦେ. ବ—ଲଙ୍ଗଳର ଦେହରେ ଛଷକୁ
Laṅgala saga(gā)debā ପୁଗୁଇ ବପଗ୍ଧଡ ଦ୍ଧରୁ ପିଚ୍ଛାଳ।
ହଳ ସେବ ହୋନା ମାରିବା କୌଶଳରେ ଲଙ୍ଗଳର ପଛିର ଭୁମିରେ
ଲଙ୍ଗଳ ଭୁଳ (ଲା)ଡ଼େବା—ବପଗ୍ଧଡ) ଚଟକା ଦୋଇ ଘୁଷୁରିବା
ଅବସ୍ଥା—The state of the beam being so thrust into the plough blade and regulated with the back pin that the blade will not plough deep. [ଦ୍ର—ଲଙ୍ଗଳ ସଗ(ଗା) ଡ଼େଲେ ଭଦ୍ଦାରୁ ବେଶିମାଣ୍ଟ ଚାଡ଼ି ଦୁଏ ନାହିଁ, ଏଣୁ ଭୁମି ଡ଼େଲେ ବେଶିମାଣ୍ଟ ଚାଡ଼ି ଦୁଏ ।]

ଲଙ୍ଗଳ ସଜ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲାଙ୍ଗଳ ଓ ସଜ୍ଜା)—ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ସମ୍ବଳିତ
Laṅgala saja ଲଙ୍ଗଳ; ଲଙ୍ଗଳର ଆବଶ୍ୟକ ସମୁଦାୟ
ନାଙ୍ଗଳ ସାଜ ଅବୟବ ବା ଉପକରଣ । (ଅର୍ଥାତ ହଳ
हलका सांगह କରିବା ବେଳେ ଯେପରି ଆଉ କିଛି ଲୋଡ଼ା
ନ ଡ଼େବ)—A complete set of ploughing implements. [ଦ୍ର—ଯୁଆଳ, ମୁଣ୍ଡା, ଫାଳ, କଣ୍ଟି, ଈଷ, ଶଇଳ, ଯୋତ, ଖାଡ଼ିଯୋତ ଇତ୍ୟାଦି; ପ୍ରଧାନତଃ ଲଙ୍ଗଳ ସତ ଉନୋଇଁ ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା—୧ । ତଳରେ ମୁଣ୍ଡା ଓ ଉପରେ କଣ୍ଟିଯୁକ୍ତ ଲଙ୍ଗଳ; ୨ । ଈଷ; ୩ । ଯୁଆଳ । ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡାରେ ଘର୍ଷ ଖୋଲାସାଇଁ ତହିଁରେ ଲଙ୍ଗଳଲୁହା ପୂରାଯାଏ । ଲଙ୍ଗଳ ପରିଚାଳନାର୍ଥ ଦୁଇଟି ପଶୁ ଓ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଦରକାର । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି—"ଠକ ଠକ ଠକ ସା, ଛକ ମୁଣ୍ଡ ଦଶ ଗୋଡ଼, ଦେଖି ଅଇଲ ମରିସା"—ଦୁଇ ବୁଦ୍ଧିହୀନ ଥିବା ମନୁଷ୍ୟ ଓ ବଳଦ ।]

ଲଙ୍ଗଳ ସିରା—(ସ. ସୀତା; ସ. ସୀର=ହଳ)—ଲଙ୍ଗଳଦ୍ୱାରା ଭୁମିରେ
Laṅgala sirā ପଡ଼ିଥିବା ଗାର—Furrow.
ନାଙ୍ଗଳ ସୀରାନ ହଳାହ, सिरारड

ଲଙ୍ଗଳା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ନଗ୍ନ)—୧ । ଯେ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି
Laṅgalā ନ ଥାଏ; ବିବସ୍ତ୍ର; ନଗ୍ନ; ଯାହାର ଶରୀର ବସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା
[ଲଙ୍ଗୁଳ, ଲଙ୍ଗଳ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଆବୃତ ନ ଥାଏ—1. Naked;
ନାଙ୍ଗଟା, ନାଂଟା, ନାଂଟୀ; ଚାଟା ଲେଙ୍ଗଟା unclothed.
ନାଙ୍ଗଟ, ନଙ୍ଗଟା, ଉଘାଡ, ନଙ୍ଗା [ଦ୍ର—ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଅଥବା ଢେଙ୍କି
ସ. ନାଗଣ୍ଡା, ନାଗଡ଼ା ବେ ଲଙ୍ଗଳା, ତାଠାରେ ଏହା ବଡ଼ଁା କରିବା
ସଙ୍ଗଳା । କୃଷ୍ଣଦେହ- ସନ୍ଥାଳରଙ୍ଗ. ବନ ।] ୨ । ଅଳଙ୍କାରାଦି ବସ୍ତ୍ରହୀନ—2. Having no ornament (ଯଥା—ଲଙ୍ଗଳା ଦାଣ୍ଡ ।) ୩ । ଅବଗୁଣ୍ଠନହୀନ—3. Uncovered. [ଯଥା—ଲଙ୍ଗଳା ଶଣ୍ଡା ।] ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନିର୍ଲଜ୍ଜ; ବେଶରମା—4. (figurative) Shameless; indecent. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରାଦି ପୋଷ୍ୟବର୍ଗ କେହି ନ ଥାଏ—(figurative) One who has got no family or dependent. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯାହାର ଏ ସଂସାରରେ କିଛି ମାୟାବନ୍ଧନ ନାହିଁ—6. (figurative) One who has no worldly attachment. [ଦ୍ର—ଲଙ୍ଗଳାକୁ ଛତାପୁରରେ ଭର ନାହିଁ । ଛଗ ।]

ଲଙ୍ଗଳା କଟୁରି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ କଟୁରର ବେଣ୍ଟ ନ ଥାଏ—
Laṅgalā kaṭuri A bill-hook having no handle.
ବେ କାଟାରୀର ବାଁଟ ନାଇ लंगो कटारी

ଲଙ୍ଗଳା କ(କୁ)ଣ୍ଢା(ଣ୍ଢେ)ଇ—ଦେ. ବ—୧ । ନଗ୍ନ ପୁତ୍ତଳିକା—
Laṅgalā ka(kuṇḍhā(ṇḍhe)i 1. A naked doll.
ନ୍ୟାଂଟା ପୁତୁଳ नंगा पुतरा ୨ । ସୁବସ୍ତ୍ର ଓ ଅଳଙ୍କାର ବସ୍ତ୍ରାଦି ଦୋଇ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି (ବିଶେଷତଃ ସ୍ତ୍ରୀ) ନଗ୍ନ ପୁତ୍ତଳିକା ପରି ଦିଶି ଥାଏ—2. A person having no ornaments or sufficient dress on the body.

ଲଙ୍ଗଳା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହରୁ ବସ୍ତ୍ର
Laṅgalā karibā ଓ ଅଳଙ୍କାରାଦି କାଢ଼ି ପକାଇବା—
ନ୍ୟାଂଟା କରା नंगा करना 1.To take off all the clothes and ornaments from the body of a person. ୨ । ବିବସ୍ତ୍ର କରିବା—2. To denude or divest a person of his clothes. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ କରିବା; ନିଃସ୍ୱ କରିବା—
3. To reduce a person to penury.

ଲଙ୍ଗଳା କୌଞ୍ଚ(ଚ୍ଛ)ସ—ଦେ. ବ.—(ଓ. ଲଙ୍ଗଳା+ସଂ. କୌଞ୍ଚ)—
Laṅgalā kauṭsa(chchha)sa କୌଞ୍ଚ ଷୋଳ ସମୂହ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀ ବିଶେଷ—A sect of high class Brāhmaṇas of Orissa [ଦ୍ର—ପୁରାକାଳରେ ଏହି ବଂଶରେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ। ଓଡ଼ିଶା ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଭାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ଓ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଥିଲା । ବଳେ ବଳା ବଳେ ଢେଲ୍ଲାବେଳେ ପଣ୍ଡିତେ ଦେହରୁ ମୁଣ୍ଡରୁ ଲୁଗା କାଢ଼ି ଯାଉ କୁଣ୍ଢାଉଥିଲେ । ସେହି ବଳଠାରୁ ସେମାନଙ୍କ ନାମ "ଲଙ୍ଗଳା କୌଞ୍ଚସ" ରହିଲେ ବୋଲି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ବଂଶର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରୁଛନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଙ୍ଗଳା ଖଣ୍ଡା—ଦେ. ବି.—[ସଂ. ନଗ୍ନଖଡ୍ଗ]—କୋଷଦ୍ୱାର ଅନାବୃତ୍ତ ଖଡ୍ଗ—Naked sword; unsheathed sword.
Laṅgaḷā khaṇḍā
ନଂଗି ତଲୱାର

ଲଙ୍ଗଳା ଗାଣ୍ଡି—ଦେ. ବି.—(ଅଶ୍ଳୀଳ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ)—ବସ୍ତ୍ରହୀନ ଶରୀର (ବିଶେଷତଃ ଦେହର ଅଧୋଭାଗ)—Naked body.
Laṅgaḷā gāṇḍi
ନଂଗାଗାଣ୍ଡ

ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ; ଅଶ୍ଳୀଳ)—୧। ଯାହାର ଶରୀରର ନିମ୍ନଭାଗ ବସ୍ତ୍ରାବୃତ ନୁହେଁ—1. Wearing no cloth on the lower body. ୨। ଲମ୍ବା ଶରୀର—2. Having the body naked; naked bodied.

[ଲଙ୍ଗଳା ଗାଣ୍ଡି ଆ (ପୁଂ)—ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ] (ଇଙ୍ଗଳାଗାଣ୍ଡୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲଙ୍ଗଳା ପଣ—ଦେ. ବି.—୧। ନିର୍ଲଜ୍ଜ ପଣିଆ—1. Shamelessness. ୨। ନଗ୍ନତା—2. Nakedness.
Laṅgaḷā paṇa
ନାଂଟାପନ ନଂଗାପନ
(ଲଙ୍ଗଳାପଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲଙ୍ଗଳା ମୁକୁଳା—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ ନଗ୍ନ ଓ ମୁକ୍ତ)—୧। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହରୁ ଲୁଗା ଖସି ପଡ଼ିଥାଏ ଓ ମୁଣ୍ଡରେ କେଶ ଝିଟି ଯାଇ ଥାଏ—1 With dishevelled hair and the body shorn of clothes. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ; ବ୍ୟସ୍ତ ସମସ୍ତ; ଯାହାର 'କେଶ ବସନ ଅସମ୍ଭାଳ' ହୋଇଥାଏ—2. (figurative) Too much perturbed and consequently unable to arrange one's loosened or disordered dress and dishevelled hair. [ଦ୍ର—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ବା ବ୍ୟଗ୍ରଚିତ୍ତ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଅପଣାଉ ବେଶଭୂଷା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ନ ପାରି ଦଉଡ଼ିବା ବେଳେ, ବିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗା ଖସି ପଡ଼ିଥାଏ ଓ ବାଳ ମୁକୁଳା ହୋଇଯାଏ । ସେ ଏପରି ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼େ ଯେ, ଥମ୍ଭ ହୋଇ ଲୁଗାକୁ ସଜାଡ଼ି କରି ବିନ୍ଧିବା ଓ ମୁଣ୍ଡର ବାଳକୁ ସଂଯତ କରି ଗଣ୍ଠି ପକାଇବାକୁ ତାକୁ ବେଳ ନ ଥାଏ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାକୁ ଲଙ୍ଗଳା ମୁକୁଳା କୁହାଯାଏ । ଯଥା—ଗୃହରେ ମନୁଷ୍ୟ ଘରେ ଶୋଇ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଯେବେ ଡାକ ଶୁଣେ ଯେ,ଘର ତୋଡ଼ୁଗଲ୍ଲ, ସେ ଲଙ୍ଗଳା ମୁକୁଳା ହୋଇ ବହୁଣାରୁ ଉଠି ଦଉଡ଼େ । କୌଣସି ଘାତୁକ ଶତ୍ରୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଗୋଡ଼ାଇଲେ, ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣଭୟରେ ଶତ୍ରୁମୁଖରୁ ପଳାଇବା ବେଳେ, ତା ଦେହରୁ ଖସି ପଡ଼ୁଥିବା ଲୁଗାକୁ ଓ ମକୁଳା ହୋଇ ଥିବା ବାଳକୁ ବାନ୍ଧିବାକୁ ତାକୁ ଡର ନ ଥାଏ; ସେହୁ ଅବସ୍ଥାକୁ ଲଙ୍ଗଳା ମୁକୁଳା ଅବସ୍ଥା କୁହାଯାଏ ।]

ଲଙ୍ଗା—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଲଙ୍ଘା (ଦେଶ)
Laṅgā
Laṅghā (See)

ଲଙ୍ଗିଚୁଡ଼—କୈଦେ. ବି (ଇଂ)—(ଦୁଇ ପୋଲ ଓ ବଳ୍ଧନ ପରସ୍ପର)—ଦ୍ରାଘିମାଂଶ ପୃଥିବୀ ଗୋଲକରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଅବସ୍ଥିତି ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥ କଳ୍ପିତ କେତୁ
Laṅgichuḍ
ନଂଗିଚୁଡ଼
ଲାଂଗିଚୂଡ
ବିଷୁବରେଖା—ଲାଟରୁ) (ଯଥା—ଗ୍ରୀନ୍‌ଉଇଚ୍, ଲଙ୍କା, ଉଜ୍ଜୟିନୀ) ଠାରୁ ପୂର୍ବ ବା ପଶ୍ଚିମଦିଗର ଦୂରତ୍ୱଜ୍ଞାପକ ରେଖା—Longitude. [ଦ୍ର—ଏହା ଉତ୍ତରା, ମୈତ୍ରୀ ଓ ସେକେଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଲେଖାଯାଏ । ଯଥା—ଗ୍ରୀନ୍‌ଉଇଚ୍ ନଗରର ଲଙ୍ଗିଚୁଡ଼ ୨୫ ଉତ୍ତରା ପଶ୍ଚିମ । ଗ୍ରୀନ୍‌ଉଇଚ୍ ସହର ଚାଟେ ଯାଇଥିବା ଦ୍ରାଘିମା ରେଖା ଓ ଗ୍ରୀନ୍‌ଉଇଚ୍ କେନ୍ଦ୍ର ଦେଇକରି ଯାଇଥିବା ଦ୍ରାଘିମା ରେଖା ମଧ୍ୟରେ ୨୫ ଉତ୍ତରା ବ୍ୟବଧାନ ଅଛି ଓ ଗ୍ରୀନ୍‌ଉଇଚ୍ ଗ୍ରୀନ୍‌ଉଇଚ୍‌ର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ଲଙ୍ଗୁଟି—ଦେ. ବି—ଲଙ୍ଗୋଟା (ଦେଶ)
Laṅguṭi
Laṅgoṭā (See)

ଲଙ୍ଗୁଟିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଲଙ୍ଗୋଟିଆ (ଦେଶ)
Laṅguṭiā
Loṅgoṭiā (See)

ଲଙ୍ଗୁଳ—ସ. ବି (ଲନ୍‌ର୍ ଧାତୁ=ଗମନକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଳ)—ଲାଙ୍ଗୁଳ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼; ପୁଚ୍ଛ; ଲାଞ୍ଜ—Tail.
Laṅgūḷa

ଲଙ୍ଗୁଳି—ଦେ. ବିଣ—ଲଙ୍ଗଳା (ଦେଶ)
Laṅguḷi
Laṅgaḷā (See)

ଲଙ୍ଗୁଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଲଙ୍ଗଳା (ଦେଶ)
Laṅguḷiā
Laṅgaḷā (See)

ଲଙ୍ଗୁଳ ବଇଷମ—ଦେ. ବି—୧। ନଗ୍ନ ବୈରାଗୀ; ପେଡ଼ୁ ବୈରାଗୀ
Laṅguḷi baishama
ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧନ୍ତି ନାହିଁ; ନାଗା
(ଲଙ୍ଗୁଳ ବାବାଜି—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବୈଷ୍ଣବସମ୍ପ୍ରଦାୟବିଶେଷ)—
ନ୍ୟାଂଟାବାବାଜୀ
ନଂଗାବାବାଜୀ
1. A naked ascetic; a class of ascetics who go about stark naked. [ଦ୍ର—ଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବୈରାଗୀମାନେ ଦେହରେ କୌଣସି ବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ।]
୨। ନଗ୍ନ ସନ୍ନ୍ୟାସକ; ଲଙ୍ଗଳା ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—2. A stark naked Buddhist monk.

ଲଙ୍ଗୁଳୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ଲଙ୍ଗଳାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine of Laṅgaḷā. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୨। ନଗ୍ନ—2. Naked.
Laṅguḷī
ନ୍ୟାଂଟୀ ନଂ(ଲଂ)ଗୀ
(ଯଥା—ଲଙ୍ଗୁଳୀ ବଇଷମ ।) ଦେ. ବି. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ନଗ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି—A stark naked person.
ନ୍ୟାଂଟା ନଂ(ଲଂ)ଗା

ଲଙ୍ଗୋଟା(ଟି)—ବୈଦେ. ବି (ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ) (ସଂ. ଲଙ୍ଗ+ଓଷ୍ଠ)—ଲେଙ୍ଗୁଟି; କୌଡିଳ—A strip of rag tucked down the privities by means of a waist-chain or cord passed round the waist,
Laṅgoṭā(ṭi)
ନେଂଟି କପନୀ ନେଂଟି, ଲେଙ୍ଗଟି
ଲଂଗୋଟା(ଟୀ), ଲଗୋଟ
[ଦ୍ର—ଏହା ମଲ୍ଲ ଓ ବାବାଜୀମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ଲଙ୍ଗୋଟା ଓ କୌପୀନ ଏକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଲଙ୍ଗୋଟା ଓ କୌପୀନ ମଧ୍ୟରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି । କୌପୀନ ୧୪ ହାତ ବା ୨ ହାତ ଲମ୍ବ ଓ ୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ବା ୮ ଅଙ୍ଗୁଳ ଚଉଡ଼ାର ଖଣ୍ଡେ କନା । ପ୍ରଥମେ ଅଣ୍ଡାରେ ଖଣ୍ଡେ ଡୋର ଗୁଡ଼ାଇକରି

କହାଯାଏ । ସେହି ଡୋରରେ କୌପୁନର ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡକୁ ଲାହୁପାଖରେ ଖୋସି ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରବାଟେ ବୁଲାଇଅଣି, ଚିଠି-ପାଖେ ଉକ୍ତ ଡୋରରେ କୌପୁନର ଅନ୍ୟ ମୁଣ୍ଡକୁ ଖୋହିବାକୁ ହୁଏ । ଏହାକୁ କୌପୁନ କୋଲ୍ଲଯାଏ ।

ଉକ୍ତ ଲେଙ୍ଗୁଟି ବିଭୁଜାକାର ଖଣ୍ଡେ କନା ଓ ଏହାର କୌପୁନ ଆକାରରେ ଖଣ୍ଡେ ଲାଞ୍ଜ ଥାଏ । ଉକ୍ତ ବିଭୁଜାକାର କନାକୁ ଅଣ୍ଡାରେ ଗୁଡ଼ାଇ ବାନ୍ଧିବାକୁ ହୁଏ । ଏହା ଦିଆଗଲେ ଲାଞ୍ଜଟି ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର ପଛରେ ଓହୋଳିଥାଏ । ତହୁରେ ସେହି ଲାଞ୍ଜଟିକୁ ପଛଆଡ଼ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରବାଟେ ବୁଲାଇଅଣି, ନାହୁପାଖେ ଖୋସିବାକୁ ହୁଏ, ଏହାକୁ ଲଙ୍ଗୋଟା ବା ଲେଙ୍ଗୁଟି କୋଲ୍ଲଯାଏ ।

କୌପୁନକୁ ନାହୁପାଖରୁ ପଛଆଡ଼କୁ ଅଣି ପଛଆଡ଼େ ଖୋସିବାକୁ ହୁଏ । ଲଙ୍ଗୋଟାକୁ ପଛଆଡ଼ ଅଣି ଆଗଆଡେ ନାହୁ ପାଖେ ଖୋସିବାକୁ ହୁଏ । ବାବାଜ-ମାନେ କୌପୁନ ମାରନ୍ତି ଓ ମଣ୍ଟମାନେ ଲଙ୍ଗୋଟା ବା ଲେଙ୍ଗୁଟି ମାରନ୍ତି ।]

ଲଙ୍ଗୋଟା(ଟି) ଚଢ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌପୁନ ପିନ୍ଧିବା
Langoṭā(ṭi) chaṛdhā(ṛdhe)ibā To wear a strip
(ଲଙ୍ଗୋଟା(ଟି)ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) of rag tucked
କପନୀମାରା, ନେଂଟୀମାରା **लंगोट(टा, टि)चढाना** down along
the privities.

ଲଙ୍ଗୋଟିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଲେଙ୍ଗୁଟି ମାରିଥାଏ-
Laṅgoṭiā 1. Wearing a strip of rag along
ନେଂଟିମାରା **लंगोटिया** the privities. ୨ । ଗୃହସ୍ଥଜନ୍ୟ
ଓ ବୈରାଗ୍ୟାବଲମ୍ବୀ (ବ୍ୟକ୍ତି) —2. (a person)
Who is homeless and has renounced
the world.

ଲଙ୍ଘ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଉପବାସ କରିବା—1. To fast.
Laṅgh (root) ୨ । ଲମ୍ଫ ଦେବା; ଡେଇଁବା—
(ଲଂଘ୍, ଲନଘ୍ ଧାତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. To spring up;
to jump. ୩ । (ସମୟ) ଅତିବାହିତ କରିବା—
3. To pass (time). ୪। (ସ୍ଥାନ) ଅତିକ୍ରମ କରିବା—
4. To pass over (place). ୫ । ସୀମା ଛାଡ଼ିବା
5. To go beyond the bounds of; to
transgress.

ଲଙ୍ଘକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲଘ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଯେ ଲଘନ
Laṅghaka କରେ (ଲଘନର ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଅର୍ଥ ଦେଖ)—
(ଲଘିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) One who does Laghana (See)

ଲଙ୍ଘନ—ସଂ. ବ. (ଲଘ୍ ଧାତୁ—ଉପବାସ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+ଭାବ. ଅନ)
Laṅghana —୧ । ଉପବାସ: ଖାଇବାରୁ ବିରତି; ଓପାସ—
(ଲଂଘନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Fasting; abstention from
food. [ଉ—ଲଘନ ଏକାଦଶୀ ଦିନେ । ଭୂପଦ୍ମ. ପ୍ରେମ
ଯଜ୍ଞାମୃତ ।) ୨ । ଅତିବାହନ—2. Passing over.
୩ । ସମୟ ଅତିକ୍ରମଣ—3. Exceeding the time
limit, ୪ । ଲମ୍ଫନ; ଡେଇଁ ପଡ଼ିବା—4. Bounding
or jumping over; overleaping. ୫ । ସୀମା
ଅତିକ୍ରମଣ—5. Overstepping the bounds. ୬ ।
ଆକ୍ରମଣ—6. Attack. ୭ । ଦଂଶନ—7. Biting.
୮ । ଅଶ୍ୱର ଅଦ୍ଭୁତ ଗତି ବିଶେଷ—8. A sort of
motion of a horse. ୯ । ଘୋଡ଼ାର ଲମ୍ବା ଗତି—
9. The gallop of a horse ୧୦। (+କରଣ. ଅନ) ଯେଉଁ ଉପାୟରେ କୌଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଲାଘବ ବା ସୁବିଧା ହୁଏ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—10. Means for
making a work easier or more con-
venient. ୧୧ । (ନଦୀଆଦି) ପାର ହେବ 11.
Crossing.

ଲଙ୍ଘନକ—ସଂ. ବିଣ. (ଲଘନ+କ)—ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଲଘନ କରାଯାଏ;
Laṅghanaka (ହି. ଣ)—Used as a means for
going across or crossing. ସଂ. ବ—ସେତୁ।
ପୋଲ (ହି. ଣ)—Bridge.

ଲଙ୍ଘନ କରିବା—ଦେ. କି—(ସଂ. ଲଙ୍ଘନ)—୧ । ଉପବାସ କରିବ
Laṅghana arī ଟିକେ ନ ଖାଇବା—1. To observe
लङ्घन करना fast; to abstain from food
୨ । ଅତିକ୍ରମ କରିବା—2. To pass over

ଲଙ୍ଘନ ଦେବା—ଦେ. କି—ଜ୍ୱର ଆଦ ରୋଗର ଆରମ୍ଭରେ ବାଦ୍ଧିଛ
Laṅghana debā ବାଳ ଉପବାସ କରିବା—To abstain
लङ्घन देना **लङ्घन करना(देना)** from food (during an
illness.)

ଲଙ୍ଘନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ଲଙ୍ଘ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ଅତିକ୍ରମଣୀୟ
Laṅghanīya —Capable of being trans-
gressed or exceeded.

ଲଙ୍ଘନେଚ୍ଛା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଲଙ୍ଘନ କରିବାର ଇଚ୍ଛା—
Laṅghanechchhā Intention to transgress.
(ଲଙ୍ଘନେଚ୍ଛୁ—ବିଣ)

ଲଙ୍ଘା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ନଗ୍ନ)—୧ । କୋଷରୁ ମୁକ୍ତ (ଖଡ୍ଗାଦି);
Laṅghā ଉନ୍ମୁକ୍ତ—1. Naked; unsheathed
खोला (sword etc); drawn; open. [ଉ—
नंगा ଦାଉରେ ବଙ୍କା ବଙ୍କା ଲଙ୍ଘା ତରବାରି । ଫଗୁରସୋହନ
लम्बा ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।] ୨ । (ସଂ. ଲମ୍ବ) —ଦଣ୍ଡବତ୍ ଲମ୍ବୀକୃତ—
लंबा 2. Straightened. (ଯଥା—ଉଡେ ମାଡ଼ମାର
दुर्बल ଭୂଇଁରେ ଲଙ୍ଘା କର ଶୁଆଇ ଦେବ ।) ୩ । (ସଂ
दुबला ଲଙ୍ଘନ) ବହୁକାଳ ଉପବାସ ଯୋଗୁଁ ଶୀର୍ଣ୍ଣ; ହାଲଅ—
ଖାଡ଼ା ଉପବାସ 3. Reduced or weakened through
उपासी long fasting. (ଯଥା—ମୁଁ ଉଣ୍ଡନଦିନ
ଉପବାସରେ ଲଙ୍ଘା ହୋଇ ଗଲିଣି ।) ୪ । ଉପବାସୀ—
4. Fasting. ଦେ. ବ—୧ । ନଦୀ (ଦେଖ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫ୍ରକ ଫରାକ 1. Nanghā (See) ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବେକଠାରୁ ଗୋଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଥିବା କୁରୁଚା; ଫ୍ରକ୍— 2. Frock; woman's gown.

ଲଙ୍ଘା(ଙ୍ଗ୍ଘେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଲଂଘ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଲଙ୍ଘିବା Langhā(ṅghe)ibā (ଦେଶ)—1. Langhibā (See) ଲଂଘାନ ୨ । ଲଙ୍ଘିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ; ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଲଙ୍ଘନ କ୍ରିୟା କରାଇବା—2. To cause another to jump, transgress, pass over etc. (ଉ—ଲଙ୍ଘାଏ ଦୁର୍ଗ ନୋହେ ଜଘାବଳ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ଲଂଘାନା

ଲଙ୍ଘା ଉପବାସ—ଦେ. ବ—ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପବାସ; କଠିନ ଉପବାସ— Langhā upabāsa A rigorous fast) (ଲଙ୍ଘା ଉପାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଖାଉ ।ଉପବସ ନଂଘା ଉପବାସ

ଲଙ୍ଘା ଉ(ଓ)ରା—ଦେ. ବ—ପାଞ୍ଚ ଶୈତାଅ ଗୃଳ ଘରର ସବୁ ତଳୁ ଉପର Langhā u(o)rā The lowest long cross beam ଧରନ of a thatched house having five roof-plates.

ଲଙ୍ଘା ଖଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଅସି; ଖୋଳରୁ ବାହାର କରାଯାଇ Langhā khaṇḍā ଥିବା ଖଡ୍ଗ; ଅନାବୃତ ଖଡ୍ଗ— ଖୋଲା ତର(ରୋ)ୱାର Unsheathed or naked sword; ନଙ୍ଗୀ ତଲବାର a drawn sword. [ଲଘା ଉରୁ(ଲୁ)ଆର(ଗ), ଲଘା ଉରବାର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲଙ୍ଘାଘୋଡ଼ା ପାଇଚ୍ଛା—ଦେ. ବ—୧। ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଅସିଧାରୀ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସର Langhāghorḍā pāichhā ପୁରୁଷ—1. A rider ଘୋଡାଏ ଚଢେ ଆସୁ holding a drawn sword. ୨ । ଘୋଡେପର ଚଢେହୁଏ ଆଦ୍‌ମୀ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର କେହି ଗଲଗ୍ରହ ନାହିଁ ଓ ଯେ ସବୁବେଳେ ଯେ କୌଣସି କର୍ମ କରିବାକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ—2. (figurative) A person who is not burdened with encumbrances and who is always ready for action. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଏକାକୀ ଓ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତି— 3. (figurative) A person who is his own master. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ପଥିକ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶୂକର, ଅନୁଚର ବା ସ୍ତ୍ରୀ, ପରିବାର ବା ସଙ୍ଗୀ ବା ଜିନିଷପତ୍ର ଆଦି କିଛି ନ ଥିବାରୁ ସେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାମତେ ବିଚରଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ—4. (figurative) A traveller or person who is free to travel, having no encumbrances or retinue or dependant or companion or luggage.

ଲଙ୍ଘା ପାଇକ—ଦେ. ବ—ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ ପଦାତିକ ସୈନ୍ୟ— Langhā pāika A foot soldier with a drawn ତରୋୱାରିଧରା ପାଇକ ନଙ୍ଗୀତଲବାରବାଲା ସୈନିକ sword.

ଲଙ୍ଘା ମାରିବା—ଦେ. କି—ସମକୋଣରେ ମିଳିତ ଦୁଇ ଗୃଳର ଲଂଘାକୁ Langhā māribā ବା ସଜକୁ ଛଣ ଆଦ ଦ୍ୱାରା ତ୍ରିଭୁଜରୂପେ ଛାଉଣି ମଥାଟ ମାରନା କରିବା (ଯେପରିକି, ଗୃଳର ସେହି ସଜ୍ଜ ଜାଗାରେ ବର୍ଷାଦିନି ଭିତରି ରହିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଉଲଟା ଗଲବ ନାହିଁ)— To stuff with straw the langhā or concave angle of a right angled thatch (so that it will not leak).

ଲଙ୍ଘା ହତିଆର—ଦେ. ବ—କୋଷରୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର— Langhā hatiāra An unsheathed or naked ଖୋଲା ହାତିଆର ନଂଗାହଥିଆର weapon.

ଲଙ୍ଘିତ—ସ. ବିଣ—(ଲଙ୍ଘ ଧାତୁ=ଅତିକ୍ରମ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+କର୍ମ. ତ)—ଅତିକ୍ରାନ୍ତ—Transgressed; Laṅghita crossed.

ଲଙ୍ଘିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କି (ସ. ଲଙ୍ଘ. ଧାତୁ)—୧ । ଲଂଘନ କରିବା; Laṅghibā ଅତିକ୍ରମ କରିବା—1. To pass over. [ଉ—ନଂଘା ବଧାତା ଯେଉଁ ମାର୍ଗ ବିଧାନ କରୁଛୁ, ତାହା ଲଘିବାକୁ ଶକ୍ତି ନାଁ[ଳାଁ]ଘନା କାର ଅଛି । କୃଷ୍ଣବିଜ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।] ୨ । ଉପର ବାଟେ ଡେଇଁପିବା—2. To leap over; to jump over. ୩ । (ସମୟର ସୀମା) ଅତିବାହିତ କରିବା —3. To exceed the time limit. ୪ ସୀମା ଟପିବା —4. To exceed or transgress limits. ୫ । (ଆଦେଶ ବା ନିୟମ) ଚାଳନ ନ କରିବା ବା ଭଙ୍ଗ କରିବା —5. To infringe any rule or order. ୬ । ପାର ହେବା—6. To cross. ୭ । ଆଦେଶ ବା ଆଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ କରିବା—7. To disobey an order. [ଉ—ଦୋଷ ମୁଁ କରିଅଛୁ ଲଂଘିଲି ଯେବେ ଜନ୍ମୁ, ଭୋଟେ ପଣ୍ଡିତା ଅନ୍ତଗାରକୁ ରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୮। ଉପବାସ କରିବା —8. To fast. ୯ । ବେଖାତିର କରିବା; ଅବଜ୍ଞା କରିବା —9. To disregard. [ଉ—ଲଂଘୁଥାନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କୁ ଶସ୍ତ୍ରବ ଦେଇ । କୃଷ୍ଣବିଜ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୧୦। ଦଂଶନ କରିବା—10. To bite. ୧୧ । କଥା ନ ମାନିବା 11. Not to act according to one's express desire. (ଉ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବଶରେ ଲଙ୍ଘିଛ ଯା ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଉହିର ଫଳ ବହି ଖଣ୍ଡିଲା ଆମ୍ଭକୁ । କୃଷ୍ଣବିଜ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୧୨ । ଆକ୍ରମଣ କରିବା—12. To attack. ୧୩ । ହଇରାଣ କରିବା—13. To put one to trouble. (ଉ—ଲଙ୍ଘି ଅଶ୍ରୁତେ ଥିବା କୃପାସିନ୍ଧୁ, ଲାଗୁ ଅଛି କେତେଡ଼ ଦେଲେହେଁ ବନ୍ଧୁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚମ୍ପୁ ଲ ଗାତ ।]

ଲଚ୍‌କା(ଚ୍‌କେ)ଇବା—ଦେ, କି—ନଚକାଇବା— Lach-kā(ke)ibā Nachakāibā. (See) ନାଚାନ ଲଚକାନା

ଲଚ୍‌କିବା—ଦେ. କି—ନଚକିବା (ଦେଶ) Lachkibā Nachakibā (See) ନାଚା ଲଚକନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଚ୍‌ଲଚ୍‌—ଦେ. ଅ—ନଚନଚ (ଦେଖ)
Lach-lach Nachanacha (See)
ନକଲକ ଲଚଲଚ

ଲଚ୍ଛ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା; ଦେଖିବା—
Lachh (root) To mark; to see)

ଲଚ୍ଛମନ୍—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଲକ୍ଷ୍ମଣ; ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶବ୍ଦର ହ୍ରସ୍ୱୀ ଉଚ୍ଚାରଣ)—
Lachh-man ୧ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ; ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭାଇ—
ଲହମନ 1. Lakshmana, a younger brother of
ଲଚ୍ଛମନ Rāmachandra. ୨ । ଲୋକକୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
2. A name given to males. [ଦ୍ର—ଏ ନାମ ପଶ୍ଚିମା, ମାରବାଡ଼ୀ ଓ ଗୁଜୁରାତ ଅଞ୍ଚଳର ମଧ୍ୟରେ ବେଶି ଚଳେ ।]

ଲଚ୍ଛମନ୍ ଝୁ(ଝୋ)ଲା—ଦେ. ବ—ହରଦ୍ୱାରଠାରୁ ବଦରିକାଶ୍ରମକୁ ଯିବା
Lachh-man jhu(jho)lā ପଥରେ ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ଉପରେ ଥିବା
ଲହମନ ଝୋଲା ଶିକୁଳିରେ ଦୋଳାୟମାନ ଯୋଲ—The
ଲଚ୍ଛମନ ଝୂଲା chain bridge on the Ganges between Hardwar and Badrinath.
[ଦ୍ର—ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଝୋଲିର ନାମ ଲଚ୍ଛମନ ଝୋଲି ହୋଇଅଛି । (ମଦନମୋହନ ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନ)
ଏଠାରେ ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ଶଯ୍ୟା ଅତି ଗଭୀର ଓ ଏଠାରେ ଗଙ୍ଗାକୁ ପାର ହେବା ପାଇଁ ପୂର୍ବେ ଲୌହ ଶୃଙ୍ଖଳର ସେତୁ ଯୋଲ ଥିଲା, ଉହାଁରେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଗୋଟିଏ ଶିକୁଳିକୁ ଧରି ଧରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶିକୁଳି ଉପରେ ପାଦ ଦେଇ ଅତି ସାବଧାନ ହୋଇ ଗଙ୍ଗାକୁ ପାର ହେଉଥିଲେ । ପାଦ ତଳେ ବହୁ ଶତ ଫୁସ୍ତ ଗଭୀର ନଦୀ ଶଯ୍ୟା, ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବହୁ ଶତ ଫୁସ୍ତ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତମାଳା; ସେହି ଶିକୁଳି ଉପରେ ଗୁଲି ଗଙ୍ଗାକୁ ପାର ହେବା ସମୟରେ ଗୋଡ଼ଘଳକୁ ଗୁହାଁଲେ ଗଭୀର ନଦୀଶଯ୍ୟା । ତାହାକୁ ଦେଖିଲିକ୍ଷଣି ମଥା ଭ୍ରମିବ ଓ ସେହି ଭ୍ରମରେ ଯାତ୍ରୀର ଗୋଡ଼ ଖସିଯିବ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ତଳ ଆଡ଼କୁ ନ ଗୁହାଁ, ଭଗବାନଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ କରି ସେ ଯୋଲକୁ ପାର ହେଉଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ସୁଗମ୍ୟ ଝୁଲା ଯୋଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।]

ଲଚ୍ଛମନ୍ ଭୋଜା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗ୍ରାମର ଭୋଜା ବିଶେଷ—
Lachh-man bhoji Name of a picnic of villagers.

ଲଚ୍ଛମନିଆ—ଦେ. ବ—୧ । ଲଚ୍ଛମନ୍ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—
Lachhamaniā 1. Name for calling Lachh-man.
ଲଚ୍ଛ, ଲଚ୍ଛି, ଲଚ୍ଛିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । (ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ମୀମତ୍) ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ
ଲଚ୍ଛୁ, ଲଚ୍ଛୁଆ } ଝିଅ; ଝିଅ ବିଶେଷ—2. The
ଲହମନିୟା ଲଚ୍ଛମନିୟା cat's eye (gem).

ଲଚ୍ଛମା(ମୀ)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ମୀର ହ୍ରସ୍ୱୀ ଉଚ୍ଚାରଣ)—
Lachhamā(mī) ୧। ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ କୃତ ଉପନ୍ୟାସ [ଲଚ୍ଛମା(ମୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବିଶେଷ—1. The title of a
ଲହମୀ novel by Phakīramohana and name of
ଲଚ୍ଛମୀ its heroine. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
2. A name given to females.

ଲଚ୍ଛମୀ ନାରାୟଣ—ଦେ. ବ ପୁଂ (ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣର ହ୍ରସ୍ୱ ରୂପ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ନାମ—
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ Name given to upcountry males.
ଲଚ୍ଛମୀ ନାରାୟଣ

ଲଚ୍ଛା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଲକ୍ଷ)—୧ । ତୁଳନା; ଉପମା—1. Comparison. ୨। ସାଦୃଶ୍ୟ—2. Similarity. ୩ । ତୁଳନା ନମୁନା; ନମ୍ନା—3. Sample. ୪ । ଲଛବା; ବଳଦ ଆଦିଙ୍କ ଦେହରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ଲୌହ ଶଳାକା ଦ୍ୱାରା ଦାଗ ନମୁନା ବିଶାଳ, ବାନଗୀ ଦେବା—4. Searing the bodies
ଦାଗା ଲଚ୍ଛା of cattle with hot iron. ୫ । ବନ୍ଧୁକ ବାଣ ମାରି ମାରିବା—5. Shooting. ୬ । ବନ୍ଧୁକ ଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷ୍ୟ
ଦାଗନା କରିବା—6. Aiming with a gun at a
ଲକ୍ଷ କରା target. ୭ । (ପାନବରଜ ଭାଷା) ପାନକୁ ବଛପୂ ପାଇଁ
ଗୋଛା ଲଚ୍ଛା ସଜାଇ ରଖିବା କ୍ରିୟା—7. Sorting of betel leaves for sale. ୮। (ସଂ. ଗୁଚ୍ଛ) ସୂତା ଆଦିର ବଡ଼ା-
8. Bundle (of thread). ୮ । ଦୁଧ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ଶର—9. Cream. ଗାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—
ମେଷ (ବୈଶାଖ) ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପେଟରେ ଚଡ଼ୁ ଦେବା—Cauterising the belly of children on the 1st day of Baiśākha. [ଦ୍ର—ଚଡ଼୍ କାଠିକୁ ନଆଁରେ ପଶ୍ଚାଇ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପେଟରେ ଛୁଆଁ ଦେଲେ (ଚଡ଼ ଦେଲେ) ପେଟରେ ଶିର ଦୋଷ ଓ ନାଡ଼ୀ ଦୋଷ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଦୈନିକ ଆଶା—
ମତନ ୨୭।୩।୫୪] ଦେ. ବଣ—ସଦୃଶ—Similar.
ବରାବର (ଯଥା —ଏ ଅମ୍ବ ଲଛ ଅମ୍ବ ବଜାରରେ ମିଳିବ ନାହିଁ ।)
ଗାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବଣ —ମେଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ପେଟରେ ଚଡ଼ ଦଆ ଯାଇଥିବା (ଶିଶୁ)—Cauterized (child) on the first day of the month of Mesha; (ଦ୍ର—ଲଛ ପିଲା ବଛ—ଉଗ)

ଲଚ୍ଛ(ଚ୍ଛେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲଛବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ) ଅନ୍ୟ
Lachhā(chhe)ibā ଦ୍ୱାରା ଲଛବା କର୍ମ କରାଇବା—1. To
ତୁଳନା କରାନ cause to be compared. ୨ । ଲଛବା-
ଲକ୍ଷ କରାନା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ; ଲଛବା (ଦେଖ)
ଦାଗାନ ଦଗବାନା 2. Causative of Lāchhibā (See)

ଲଚ୍ଛି ଲଛି—ଦେ. ବ. (ବହୁବଚନ ବ ବହୁ କ୍ରିୟା ସୂଚକ)—
Lachhī lachhi ୧ । ଲଛବା କ୍ରିୟା (ଦେଖ)—
ତୁଳନା ଲଚ୍ଛାଲଚ୍ଛି 1. The act of Lachhibā (See)
ଦାଗାଦାଗି ୨ । ଲଛବା କ୍ରିୟା (ଦେଖ)—2 The act of
ଦାଗାଦାଗୀ Lāchhibā (See)

ଲଚ୍ଛି(ଚ୍ଛି)ବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ଲଚ୍ଛ୍ ଧାତୁ, ପରବର୍ତ୍ତୀ
Lachi(chchhi)bā ସଂ. ଲଚ୍ଛ୍ ଧାତୁ)—୧ । ତୁଳନା କରିବା—
ତୁଳନା କରା 1. To compare. ୨ । ଉପଲକ୍ଷ ଦେବା—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଛନା 2. To allude to; to cite. ୩। ଅନୁମାନ କରିବା-ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ ବଳା ହବାଲା ଦେନା 3. To guess; to infer. ଅନୁମାନ କରା ଅଟକଳ କରନା

ଲଛ୍ଛି(ଚ୍ଛି, ଚ୍ଛୁ, ଛୁ)—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ)—ଲଛମନ ଓ ଲଛମୀ Lachhi(chchhi, chchhu, chhu) ନାରାୟଣ ନାମକ ଲଚ୍ଛୁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—Names for calling ଲଚ୍ଛୀ(ଚ୍ଛୁ) Lachhamana and Lachhami Nārāyaṇa. [ଲଛ(ଚ୍ଛି)ଆ, ଲଛୁ(ଚ୍ଛୁ)ଆ—ଅଳାଦଜ୍ଞାର୍ଥକ ରୂପ]

ଲଛୁମାକୁ ଗଛୁବା(ମା)—ଦେ. କି—(ଛଗ)—୧। କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ Lachhi māku gachhibā(mā) ଅନ୍ୟ ଅସଦୃଶ ବସ୍ତୁ ସେଖାନେ ଯା ସେଖାନେ ତା ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରିବା—1. To ଜହାଁ ଜୋ ତହାଁ ସୋ compare two things which do not tally with each other. ୨। ମିଛକଥାକୁ ସତ୍ୟ ରୂପେ ପ୍ରତୀୟମାନ କରାଇବା ପରି କହିବା 2. To describe a false thing so as it appears to be true. ୩। ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁର ତୁଳନାତ୍ମକ ସାଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇବା—3. To succeed in making two things seem equal or similar to each other ୪। ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁକୁ ପରସ୍ପର ସହିତ ମେଳ କରାଇ ଦେବା—4. To cause two things to coincide with one another ୫। କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ତହିଁର ଉପଯୁକ୍ତ ବସ୍ତୁକୁ ଖଞ୍ଜିଦେବା—5. To put a suitable thing at a suitable place.

[ଦ୍ର—ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଳଙ୍କାରମାନ ଆଉ କଣକୁ ପିନ୍ଧାଇ, ତାକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ସଜ୍ଜିତ କରି ଦେଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ବେଶଭୂଷା ଠିକ୍‌ରୂପେ ମେଳ ଖାଇପାଏ; ତେବେ ଲୋକେ କହନ୍ତି—"ଲଛମାକୁ ଗଛୁମା" ଦୋଇଛି ।]

ଲଛୀ(ଚ୍ଛୀ)—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ମୀ)—ଲଛମୀ ନାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—Name for calling ଲକ୍‌ଖୀ ଲଚ୍ଛୀ Lachhamī

ଲଛେ(ଚ୍ଛେ)ଦାର—ଦେ. ବଣ.—(ହିନ୍ଦିରୁ ଅନୁକୃତ)—ସର ପଡ଼ିଥିବା Lachhe(chchhe)dār (ଖାଦ୍ୟ)—(Food) which is ଲଛେଦାର ଲଚ୍ଛେଦାର covered with a layer of cream. [ଦ୍ର—କଟକରେ ବାବଡ଼ି ବନ୍ଧ କରିବାକୁ ଅଣିବା ଗଉଡ଼ ମାନେ ବଜାରରେ ବୁଲି ଡାକ ଦିଅନ୍ତି—"ଲେ ବବଡ଼ା ଲଚ୍ଛେଦାର୍ ।]

ଲଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧। ଲଜ୍ଜ୍ ଧାତୁ (ଦେଖ)
Laj (root) Lajj (root) (See)
୨। ନିନ୍ଦା କରିବା—2. To blame.

ଲଜ(ବ)ଞ୍ଚୁ(ଞ୍ଚୋ, ଞ୍ଚୁ, ଞ୍ଜୋ) ସ୍—ବୈଦେ.ବ.—(ଇଂ) ଲେଜେଞ୍ଚେସ୍; Laja(ba,nchu, nchu,nju,(njo)s ଭୁଲ,ଆ. ଲୌଜ୍=ବହୁବର୍ଣ୍ଣ ରଞ୍ଜିତ ଶଙ୍ଖମଞ୍ଜୋଦର ଚମ୍ଚ୍ ବା ବରଫୀ ଆକାରର ଚଉକୋଣ ମିଠାଇ)—ଶିଶୁମନୋଦର ଚନ ମିଠେରି—Lozenges.

ଲଜ(ଜ୍ଜ)ତ—ବୈଦେ. ବଣ.—(ହିନ୍ଦିରୁ ଅନୁକୃତ)—(ଅ. ଲଜ୍ତ=Laj(jja)at ରସ ଲଜତ୍ ସ୍ୱାଦ, ମଜା; ଭୁଲ. ସ. ରୁଚ୍ ଧାତୁ—୧। ସୁସ୍ୱାଦୁ—1. Tasteful. ୨। ସୁଖସ୍ପେରଜନ—2. Delicious. ୩। ରସଯୁକ୍ତ; ସରସ—3. Juicy. ୪। ଅଠାଳିଆ—4. Gummy; sticky. ୫। ଆର୍ଦ୍ର 5. Moist. ଦେ. ବ.—୧। ସୁସ୍ୱାଦ; ସୁଖସ୍ପେରଜକତା 1. Good taste; deliciousness. ୨। ଅଠା 2. Gum. ୩। ଆର୍ଦ୍ରତା—3. Moisture ୪। ରସ— 4. Juice; sap.

ଲଜଦଜ୍(ଗ)—ବୈଦେ. ବ—ନଜଦିକ୍ (ଦେଖ)
Lajadik(g) Najadik (See)

ଲଜର (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସଦ୍ଦର) ବ—ନଜର (ଦେଖ)
Lajara (etc) Najara (etc) (See)

ଲଜିକ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ)—ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର—Science af logic.
Lajik ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସଦ୍ଦର) ବୈଦେ. ଅ—ନଜିକ୍ (ଦେଖ)
Najik. (See)

ଲଜିଙ୍—ଚବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ)—ବସା ଘର—
Lajing Lodgings.

ଲଜିଙ୍ ହାଉସ୍—ବୈଦେ ବ—(ଇଂ.)—ତୀର୍ଥମାନଙ୍କରେ ଯାତ୍ରୀ-Lajing hāus ମାନଙ୍କର ଭଡ଼ାଦେଇ ରହିବାପାଇଁ ଗଭର୍ଣ୍ଣ-ମେଣ୍ଟଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ପରିଚାଳିତ ଭଡ଼ାଘର—Lodging houses (licensed by the Government for accomodating pilgrims in religious centres.

[ଦ୍ର— ପୁରୀରେ ଲଜିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍‌ମାନଙ୍କରୁ ସରକାର ଯେଉଁ ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ କରନ୍ତି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପାର୍ଟି (ଲଜିଙ୍-ହାଉସ୍ ଫଣ୍ଡ୍,) ତୁଲ୍ଲିଷ୍ଟା କରି, ସେହି ପାର୍ଟିରୁ ପୁରୀ ସହରରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କୀୟ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏହି ଲଜିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍‌ମାନଙ୍କ ପରିଚାଳନାର୍ଥ ସରକାର ଗୋଟିଏ ଆଇନ୍ (ପୁରୀ ଲଜିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍ ଆକ୍ଟ=୧୮୭୧ ସାଲର ବଙ୍ଗୀୟ ୪ ଆଇନ୍) ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଲଜିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍‌ର ମାଲିକମାନେ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ, ସେମାନଙ୍କ ଲଜିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍‌କୁ ଲାଇସନ୍ (ଇଂ. ଲାଇସେନ୍ସ୍ ବା ପାଶ୍) କରାଇ ସେଥିନିମନ୍ତେ ଲାଇସନ୍ ଫିଶ୍ (ଇଂ. ଲାଇସେନ୍ସ୍ ଫିସ୍ ଦିଅନ୍ତି । ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି କମିସନର୍ ଅଫ୍ କଲେ ଲଜିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍‌ର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଜମାଦାର୍ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି "ଲଜିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍" ସମ୍ପର୍କରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରାଜି ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି । ଯଥା—ଲାଇସେନସ୍, ଫିସ୍, ପାସ୍, ଫଣ୍ଡ୍ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଜର୍(ର୍)—ବୈଦେ. ବ• ସ୍ତାଦେ. (ଉତ୍ତକ ସଦ୍ଦର) —ନଜର୍ (ଦେଖ)
Lajir(ri) Najir (See)

ଲଜ୍ଜ(ସ୍‌ଜ୍) (ଧାତୁ)—ସ. ୧ । ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—
Lajja(s-j) (root) 1. To be ashamed.
୨ । ସଙ୍କୋଚବୋଧ କରିବା—2. To blush (Apte).

ଲଜ୍ଜମାନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଲଜ୍ଜ ଧାତୁ=ଲଜ୍ଜିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)
Lajjamāna ୧ । ଲଜ୍ଜାଯୁକ୍ତ; ଲଜ୍ଜିତ—1, Ashamed.
[ଲଜ୍ଜମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ଲଜ୍ଜାଶୀଳ—2, Bashful; modest

ଲଜ୍ଜା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଲସ୍‌ଜ୍ ଧାତୁ=ଲଜ୍ଜିତ ହେବା+ଭାବ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ.
Lajjā ଅ)—୧ । ହୃଦୟର କୋମଳ ବୃତ୍ତିବିଶେଷ; ଯେଉଁ ବୃତ୍ତି [ଲଜ୍ଜା ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ— ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ତ୍ରୀ, ତ୍ରପା, ବ୍ରୀଡ଼ା, ସଦାସ୍ୟ(ସ୍ତ୍ରୀ) ।] ବା ଆଚରଣରେ କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମନୁଷ୍ୟର ମନରେ ସଙ୍କୋଚ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ; ଅନୁଚିତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ପର ଧରଣୀନ ଉତ୍ପ—1. Shame.
୨ । ବ୍ରୀଡ଼ା; କୁଣ୍ଠା; ସଙ୍କୋଚ—2. Modesty; coyness; bashfulness. ୩ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଲଜ୍ଜାଳୁ ଲତା (ଦେଖ)—3. Lajjālu latā (See)
୪ । କୌଣସି ନିନ୍ଦିତ କର୍ମକାଣ୍ଡ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ଅବମାନନାଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର—4. Humiliation.
[ଦ୍ର—ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ—ଲାଜ, ଲଜ୍ୟା, ନାଜ, ନଜ୍ୟା, ନାଜ୍ୟା, ଲାଜ୍ୟା । ଲଜ୍ଜା, କୁଣ୍ଠା, ବ୍ରୀଡ଼ା, ସଙ୍କୋଚ ଏକାର୍ଥବାଚକ । କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବହାରରେ ଏହା ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଭାବ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ହୁଏ ।
ନିନ୍ଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଲୋକେ ଏହା ଜାଣିଲେ ମୋତେ ନିନ୍ଦା କରିବେ ବୋଲି ମନରେ ଯେଉଁ ଭାବ ହୁଏ, ତାହାକୁ 'ଲଜ୍ଜା' ବୋଲାଯାଏ । ନିନ୍ଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମନରେ ଯେଉଁ ଅନିଚ୍ଛା ଜାତ ହୁଏ, ତାକୁ 'କୁଣ୍ଠା' ବୋଲାଯାଏ । ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇବା ବା କଥା କହିବା ପାଇଁ ହନସ୍ଥ ଭାବ ମିଶ୍ରିତ ସଙ୍କୋଚକୁ ବ୍ରୀଡ଼ା ବୋଲାଯାଏ । କାଳେ ଲୋକେ ଜାଣିଲେ ଏହା ଅନୁମୋଦନ କରିବେ ନାହିଁ ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ଅନୁଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମନରେ ଯେଉଁ ଇତସ୍ତତଃ ଭାବ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ, ତାକୁ ସଙ୍କୋଚ ବୋଲାଯାଏ—ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର ।]

ଲଜ୍ଜାକର—ସଂ. ବଣ—ଲଜ୍ଜାଜନକ (ଦେଖ)
Lajjākara Lajjājanaka (See)
[ଲଜ୍ଜାକର(ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲଜ୍ଜା କରିବା—ଦେ• କ୍ରି—ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କରିବା—To have a
Lajjā karibā feeling of shame; to feel shy.
ଲଜ୍ଜା କରା **लज्जा करना**

ଲଜ୍ଜାକୁଳ—ସ. ବଣ• ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଲଜ୍ଜା+ଆକୁଳ)—
Lajjākula ୧ । ଲଜ୍ଜିତ—1. Ashamed. ୨ । ଲଜ୍ଜାଳୁ; (ଲଜ୍ଜାକୁଳତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲଜ୍ଜାଳୁଲା—2.Bashful; modest; shy.
(ଲଜ୍ଜାକୁଳା, ଲଜ୍ଜାକୁଳତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲଜ୍ଜାକୁଳା—ଦେ. ବ—ଲାଜକୁଳୀ ଲତା ଓ ଫୁଲ—Mimosa
Lajjākulī Pudica; a sensitive plant.
ନାଜୁକ (ଉ—ଚକ୍ଷା ନାଗେଶ୍ୱର ସଦନା ସାଧ୍ୟ
लजालू ସୁଖଦୁଃଖା ଲଜ୍ଜାକୁଳୀ ଗୋ
ପ୍ରାଗୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।)

ଲଜ୍ଜା ଜନକ—ସ. ବଣ. (ଉପପଦ ତତ୍ପୁ; ଲଜ୍ଜା+ଜନକ)—
Lajjā janaka ଯାହା ଲଜ୍ଜା ଜନ୍ମାଏ; ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ଲଜ୍ଜିତ ହୁଏ—Shameful (act).

ଲଜ୍ଜା ଜନିତ—ସ.ବଣ. (ଅଷ୍ଟମୀ ତତ୍; ଲଜ୍ଜା+ଜନିତ)—ଲଜ୍ଜାରୁ ଜାତ ବା
Lajjā janita ଉଦ୍ଭୂତ—Born of shame or modesty; due to shyness.

ଲଜ୍ଜା ତ୍ୟାଗ—ସ. ବ. (ଅଷ୍ଟମୀ ତତ୍; ଲଜ୍ଜା+ତ୍ୟାଗ)—ନିର୍ଲଜ୍ଜ ହେବା;
Lajjā tyāga ମନରୁ ଲଜ୍ଜାଭାବକୁ ଛାଡ଼ିବା—Casting (ଲଜ୍ଜା ପରିତ୍ୟାଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) off of the feeling of shame or modesty.

ଲଜ୍ଜା ତ୍ୟାଗୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଲଜ୍ଜା+ତ୍ୟଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍;
Lajjā tyāgī ୧ମା. ୧ବ)—ନିର୍ଲଜ୍ଜ; ତ୍ୟକ୍ତଲଜ୍ଜ—Shame-
(ଲଜ୍ଜତ୍ୟାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) less; immodest.

ଲଜ୍ଜା ଦାତା—ସ• ବଣ. ପୁଂ (ଲଜ୍ଜା+ଦାତା)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ
Lajjā dātā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲଜ୍ଜିତ କରେ—Putting another
(ଲଜ୍ଜାଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) to shame or humiliation.

ଲଜ୍ଜା ଦୂର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ନିଜେ) ଲଜ୍ଜା ତ୍ୟାଗ କରିବା—
Lajjā dūra karibā 1. To cast off shyness
ଲଜ୍ଜା ଦୂର କରା ୨ । (ଅନ୍ୟର) ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ କରିବା (ଦେଖ)
लज्जा दूर करना 2. Lajjā nibāraṇa karibā (See)

ଲଜ୍ଜା ଦେବା—ଦେ• କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲୋକସମାଜରେ ଲଜ୍ଜିତ
Lajjā debā କରିବା—To put another to shame
ଲଜ୍ଜା ଦେଓୟା **लज्जा देना** in the eyes of the public; to humiliate.

ଲଜ୍ଜା ଧରମ—ଦେ. ବ. (ସ. ଲଜ୍ଜା ଧର୍ମ)—ଲଜ୍ଜା ଧର୍ମ (ଦେଖ)
Lajjā dharama Lajjā dharma (See)
ଲଜ୍ଜା ଧରମ **लज्जा धरम**

ଲଜ୍ଜା ଧର୍ମ—ସ.ବ (ରୂପକ; ଲଜ୍ଜା+ଧର୍ମ)—ଲଜ୍ଜାଶୀଳତା; ସାଧାରଣତଃ
Lajjā dharma ଲଜ୍ଜାଯୁକ୍ତସ୍ୱଭାବ—Modesty.

ଲଜ୍ଜା ଧ୍ୱଂସ—ସ.ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ଲଜ୍ଜା+ଧ୍ୱଂସ)—ମନରୁ ଲଜ୍ଜାରୂପ ଭାବର
Lajjā dhwaṁsa ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିନାଶ—The disappear-
(ଲଜ୍ଜା ନାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) ance of the feeling of shame or modesty

ଲଜ୍ଜାନତ(ମ୍ର)—ସ• ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଲଜ୍ଜା+ଆନତ; ଆନମ୍ର)—
Lajjānata(mra) ୧ । ଲଜ୍ଜା ଯୋଗୁଁ ତଳକୁ ଯୋଉ (ଲଜ୍ଜାବନତ, ଲଜ୍ଜାବନମ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଢୋଇ ଯାଇଥିବା (ମୁଣ୍ଡ
[ଲଜ୍ଜାନତା(ମ୍ରା) ଲଜ୍ଜାବନତା(ମ୍ରା)—ସ୍ତ୍ରୀ] ବା ମୁଣ୍ଡ)—
1. (Head) Downcast or hanging down through shame.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଲଜ୍ଜା ଯୋଗୁଁ ଯାହାର ମୁହଁ ତଳକୁ ନତ ହୋଇଥାଏ- 2. (a person) With the face downcast through modesty or shame.

ଲଜ୍ଜା ନବାରକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁ; ଲଜ୍ଜା+ନବାରକ)—ଯେ ବା ଯାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଲଜ୍ଜାରୁ ରକ୍ଷା କରେ—Saving a person from being put to shame or becoming bashful. (ଲଜ୍ଜାନବାରକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲଜ୍ଜା ନବାରଣ—ସଂ. ବ (୬ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍ପୁ; ଲଜ୍ଜା+ନବାରଣ)—ଲଜ୍ଜାରୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରିବା—The preventing of a person from being ashamed. ସଂ. ବଣ (ଲଜ୍ଜା+ନ+ବୃ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)--ଲଜ୍ଜାନବାରକ (ଦେଖ)-Lajjānibāraka (See) ଦେ. ବ. (କାରଣ,ଏ ଲୁରା ବୁଣା ଲୋକଙ୍କ ନଦ୍ଦା-ଜନକ ଲଜ୍ଜାକୁ ନିବାରଣ କରନ୍ତି)—ଉନ୍ନବାସୀ ତାଙ୍କର ଜଗାଖିବଶେଷ—A family title of some weavers.

ଲଜ୍ଜାନବାରଣ ବାନା—ଦେ.ବଣ (ଲଜ୍ଜାନବାରଣ ଅର୍ଥେ ବାନା ଯାହାଙ୍କର) ଲଜ୍ଜା ନିବାରକ Famous for preventing a person from being put to shame or humiliation. [ଦ୍ର—ଲଜ୍ଜା-ନବାରଣ-ବାନା-ତୁଲ୍ୟ ଉପବାନ । ବୃଧାନାଥ ବେଣୀସ୍ପହାର ।]

ଲଜ୍ଜାନ୍ୱିତ—ସଂ. ବଣ (ଅସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍ପୁ; ଲଜ୍ଜା+ଅନ୍ୱିତ)—୧ । ଲଜ୍ଜିତ—1. Ashamed. ୨ । ଲଜ୍ଜାଳୁ—2. Bashful. (ଲଜ୍ଜାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲଜ୍ଜା ପାଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—1. To be ashamed. ୨ । ଲୋକ ସମକ୍ଷରେ ଅବମାନିତ ହୋଇ ଲଜ୍ଜା ପାଓୟା ହେବା—2. To be publicly dishonoured or humiliated or put to shame.

ଲଜ୍ଜାପ୍ରଦ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଲଜ୍ଜା+ପ୍ର+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଲଜ୍ଜାଜନକ (ଦେଖ)—Lajjājanaka.(See) (ଲଜ୍ଜାପ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲଜ୍ଜାବତୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଲଜ୍ଜାଳୁ (ଦେଖ)—Lajjāluˑ (See)

Lajjābatī ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଲଜ୍ଜାବାନ୍ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Lajjābān.

ଲଜ୍ଜାବନତ ମୁଖ—ସଂ, ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲଜ୍ଜାବନତ+ମୁଖ)—ଲଜ୍ଜାଯୋଗୁଁ ଅଧୋମୁଖ—Lajjābanata mukha [ଲଜ୍ଜାବନମ୍ରମୁଖ—ଅନ୍ୟରୂପ] Drooping down the head through shame or modesty. (ଲଜ୍ଜାବନତ[ମ୍ର]ମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲଜ୍ଜାବନ୍ତ—ଦେ. ବଣ—ଲଜ୍ଜାଶୀଳ—Bashful. [ଦ୍ର—ଲଜ୍ଜାବନ୍ତ ହୋଇଣ କର୍ଲକୁ କଥାଲୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. Lajjābanta ନଜ୍ଜାମନ୍ତ ଲଜ୍ଜାବ'ନ୍ତ ସହାନ୍ତରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।]

ଲଜ୍ଜାବହ—ସଂ. ବଣ (ଲଜ୍ଜା+ଅବହ)—ଲଜ୍ଜାକର (ଦେଖ) Lajjābaha Lajjākara. (See) (Apte)

ଲଜ୍ଜାବାନ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଲଜ୍ଜାବତ୍ ଶବ୍ଦ, ଲଜ୍ଜା+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଲଜ୍ଜାଶୀଳ; ଲାଜୁଆ; (ଲଜ୍ଜାବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲାଜକୁଲା—Modest; coy; bashful. Lajjābān ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)

ଲଜ୍ଜା ଭରମ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲଜ୍ଜା+ଭ୍ରମ)—ଲଜ୍ଜା ଭ୍ରମ (ଦେଖ) Lajjābharama Lajjā bhrama. (See)

ଲଜ୍ଜାଭ୍ରମ—ସଂ. ବ (ସତତତ୍ପୁ)—ଲଜ୍ଜା ଓ ସମ୍ମାନ; ଲଜ୍ଜା ସମ୍ଭ୍ରମ— Lajjābhrama Modesty and respectfulness.

ଲଜ୍ଜା ରହିତ—ସଂ.ବଣ(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ;ଲଜ୍ଜା+ରହିତ)—ଲଜ୍ଜାଶୂନ୍ୟ (ଦେଖ) Lajjā rahita Lajjāśūnya. (See) [ଲଜ୍ଜାରହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲଜ୍ଜାଳୁ—ସଂ. ବଣ (ଲଜ୍ଜା+ଶୀଳାର୍ଥେ ଆଳୁ)—ଲଜ୍ଜାଶୀଳ (ଦେଖ)—Lajjāluˑ Lajjāśīla, (See) ସଂ.ବ—ଲାଜକୁଲା ଲତା; ଲାଜକୁଳୁଲା ଲତା; ଲଜ୍ଜାବତୀ ଲତା; ଲଜ୍ଜାସ୍ପର୍ଶ } ଅନ୍ୟରୂପ ଲଜ୍ଜାସ୍ପର୍ଶୀ } ଅନ୍ୟରୂପ ଟକାଳ ଲତା—A sensitive plant; Mimosa Pudica, [ଦ୍ର—ଏହା କଣ୍ଟକମୟ ଲତାମୟ ୧।୧୪

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—କନ୍ଦଳୀ, ଲଜ୍ଜାଳୁ, ଲଜ୍ଜାବତୀ, ଶମୀପତ୍ରା, ସ୍ପୃକ୍କା, ଖଦରପତ୍ରିକା, ସଙ୍କୋଚନୀ, ଖଦରା, ସମଙ୍ଗା(ଙ୍ଗୀ), ନମସ୍କାରୀ, ପ୍ରସାରଣୀ,ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ, ଗଣ୍ଡମାଳକା, ଲଜ୍ଜା,ଲଜ୍ଜିତା, ସ୍ପର୍ଶଲଜ୍ଜା, ଅସ୍ପର୍ଶଯୁଗ୍ମା, ରକ୍ତମୂଳା, ଲଜ୍ଜାବତ୍ତା, ଲଜ୍ଜାସ୍ପର୍ଶ, ତାମ୍ରମୂଳା, ସୂଗୁପ୍ତା, ଅଞ୍ଜଳକାରିକା, ନମସ୍କାରିଣୀ, ଖଣ୍ଡକାଳୀ,ବଶିଜା,ମଦ୍ଦୌଷଧ, ବାରୁଦ୍ଧକାନ୍ତା ।

ଜାବତୀଳତା, ଲାଜୁକଲତା

ଲଜାଲୁ(ଳୁ),ଲୁଜୁମୁଜୁ

ମ. ଲଜାଳୁ, ଲାଜଣ, ସଂକୋରଣୀ

ଗୁ. ରଣାମଣୀ

ଦୁଇ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ପତ୍ର ଓ ଡେମ୍ଫ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୋମରେ ଆବୃତ । ଏହାର ପତ୍ର ଯୁଗ୍ମ ଯୁଗ୍ମ ଭାବରେ ଅଣ୍ଡାକାର ଓ ଅଖଣ୍ଡ । ଏହାର ଫୁଲ ଗୋଲାକାର ଓ ଗୋଲାପୀ ରଙ୍ଗର । ଏହାର ଫଳ ଚେପ୍ଟା ଓ ଲମ୍ବା ଶିମ୍ବ ଜାତୀୟ । ଏହାର ଗଛ ଓ ଫଳ ଉପରେ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୋମ ଥାଏ । ଏହାର ଫଳ ଓ ଫୁଲ ଲାଜକୁଳୁଲା ଫୁଲ ଓ ଫଳ ପରି ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ଫୁଲ ଗୋଲାପୀ ରଙ୍ଗର ଓ ଫଳ ଚେପ୍ଟା ଓ ଲମ୍ବା ଶିମ୍ବ ଜାତୀୟ

ଏ ଗଛରେ ଶତକଡ଼ା ୧୦ ଭାଗ କଷାସ୍ୱ ଧାତୁ (Tannin) ଅଛି । ଏଥିର ଛାଙ୍ଗର ଚୂର୍ଣ୍ଣକୁ ହରିତକୀ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇଲେ ଭଲ କାଳି ହୁଏ—ହ. ଶ]

ଲଜ୍ଜା ଶରମ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସ. ଲଜ୍ଜା ଓ ଫା. ଶରମ୍; ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଗଠର)-
Lajjā śarama ଲଜ୍ଜା—Shame.
लज्जा शरम लज्जा शरम.

ଲଜ୍ଜାଶୀଳ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲଜ୍ଜା+ଶୀଳ)—ଲଜ୍ଜାଯୁକ୍ତ; ଲଜ୍ଜାଳୁ; ଯେ ସବୁବେଳେ ଲଜ୍ଜା କରେ—Modest; shy; coy; bashful.
Lajjāśīla
(ଲଜ୍ଜାଶାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଲଜ୍ଜାଶୀଳା, ଲଜ୍ଜା ଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଲଜ୍ଜାଶୀଳତା—ବିଶେଷ୍ୟ)

ଲଜ୍ଜା ଶୂନ୍ୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଅୟା ତତ୍ପୁ; ଲଜ୍ଜା+ଶୂନ୍ୟ)—ନିର୍ଲଜ୍ଜ; ଅଲଜୁକ—Shameless; immodest.
Lajjā śūnya
(ଲଜ୍ଜାରହିତ, ଲଜ୍ଜାହୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଲଜ୍ଜା ଶୂନ୍ୟା, ଲଜ୍ଜା ରହିତା, ଲଜ୍ଜାହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଲଜ୍ଜା ଶୂନ୍ୟତା, ଲଜ୍ଜା ରାହିତ୍ୟ, ଲଜ୍ଜାହୀନତା—ବି)

ଲଜ୍ଜା ସମ୍ଭ୍ରମ—ସ. ବି. (ଲଜ୍ଜା+ସମ୍ଭ୍ରମ)—ଲଜ୍ଜା ଓ ସମ୍ମାନ—Modesty and regard; modesty and respectfulness.
Lajjā sambhrama

ଲଜ୍ଜା ସ୍ପର୍ଶ—ସ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଲଜ୍ଜାଳୁ (ଦେଖ)
Lajjā sparśa Lajjālu (See)

ଲଜ୍ଜିତ—ସ. ବିଣ (ଲଜ୍ଜା+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଇତ)—୧ । ଲଜ୍ଜାଯୁକ୍ତ—1. Ashamed. ୨ । ଲଜ୍ଜାଶୀଳ—2. Modest; shy. ଗ୍ରା. ବିଣ—ଲଜ୍ଜାଜନକ—Shameful. ଗ୍ରା. ବି—ଲଜ୍ଜା—Shame.
Lajjita
लज्जित
लाज लाजित
[ଦ୍ର—ଶୁଣିଲା ଲଜ୍ଜିତେ ଜତେଜ୍ୟୁ ମୋତ୍ମା ମତ୍ତେ ମତେ ଗୃହଁ ଜାତ ରସ ଚେତେ ଦେ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।]

ଲଜ୍ଜିରୀ—ସ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଲଜ୍ଜାଳୁ (ଦେଖ)
Lajjirī Lajjālu (See)

ଲଜ୍ଜ୍ୟା—ସ. ବି. (ଲଜ୍ଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଲଜ୍ଜା (ଦେଖ)
Lajjyā Lajjā (See)

ଲଞ୍ଚ—ବୈଦେ. ବି. (ଇ°)—ଗ୍ରୋଟ ବୋଟ; ନୌକା—
Lañch लञ्च लञ्च Launch.
[ଦ୍ର—ଜାହାଜ ଓ ବୋଟ ଅପେକ୍ଷା ଲଞ୍ଚ ଗ୍ରୋଟ; ଯେଉଁ ଲଞ୍ଚ ବାଷ୍ପ ଦ୍ୱାରା ଗୁଳିତ ଜାଲୁ ଷ୍ଟିମ୍ ଲଞ୍ଚ ଓ ମଟର ଯନ୍ତ୍ର ଗୁଳିତ ଲଞ୍ଚକୁ ମଟର୍ ଲଞ୍ଚ ବୋଲାଯାଏ ।]

ଲଞ୍ଚା—ସ. ବି—୧ । ଉପହାର—1. A present (Apte).
Lañchā ୨ । ଉତ୍କୋଚ; ଲାଞ୍ଚ—2. Bribe (Apte).
[ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ 'ଲାଞ୍ଚ' ଶବ୍ଦ ଏହ 'ଲଞ୍ଚା' ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ରୂପ ।]

ଲଞ୍ଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ବଳିଷ୍ଠ ହେବା—1. To be strong.
Lañj (root) ୨ । ଭର୍ତ୍ସନା କରିବା—2. To rebuke or chide. ୩ । ନଜା କରିବା—3. To blame. ୪ । ଭାଜିବା—4. To roast; to fry (Apte). ୫ । ବେଷ୍ଟନ କରିବା—5. To surround.
[ଲନ୍ଜ୍ (ଧାତୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲଞ୍ଜ—ସ. ବି. (ଲଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ—ବଳିଷ୍ଠ ହେବା, ବେଷ୍ଟନ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ପାଦ; ତରଣ—1. Leg; foot. ୨ । (+କରଣ. ଅ) କଟି; କଟ୍ଟ; କଟା—2. Tucked end of a loin cloth; the end of the loin cloth tucked down to the back side of the waist. ୩ । ଲାଞ୍ଜ, ଲାଙ୍ଗୁଡ଼; ପୁଚ୍ଛ—3. Tail. ୪ । ଅନିଦ୍ରା—4. Sleeplessness. ୫ । (+ଭାବ. ଅ) ଲାମ୍ପଟ୍ୟ—5. Lechery; adultery. ୬ । ସ୍ରୋତଃ—6. Current. ୭ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ହ. ଶ. ବିଶ୍ୱକୋଷ)—7. The Goddess Lakshmī; prosperity affluence.

ଲଞ୍ଜା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲଞ୍ଜ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ସ୍ରୋତଃ—1. Current.
Lañjā ୨ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—2. The Goddess of fortune. ୩ । ନିଦ୍ରା—3. Sleep (Apte). ୪ । କୁଲଟା ସ୍ତ୍ରୀ—4. An adulteress (Apte). ଦେ. ବି (ସ. ଲଞ୍ଜ)
ନେଜ ୧ । ଲାଞ୍ଜ; ଲାଙ୍ଗୁଡ଼; ପୁଚ୍ଛ—1. Tail. ୨ । ଲାଞ୍ଜା ତରୁ; ଲାଙ୍ଗୁର(ଳ), ପୁଚ୍ଛ ଧୂମକେତୁ—2. Comet. ୩ । ଗୁଡ଼ିର ଲମ୍ବା ନେଜାଳ ତାରା ଭିତରେ ସୋଡ଼ି ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଲମ୍ବା କାଗଜ ଖଣ୍ଡ—ପୁଚ୍ଛଳ ତାରା 3. A long piece of paper stuck to the lower end of a paper kite. [ଦ୍ର—ପୁରୁଣା କାଗଜ ଏକରୁ ସୋଡ଼ି ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ, ସେମାନେ ଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳା "ଦୋ-ଲଞ୍ଜା" ଗୁଡ଼ି କହନ୍ତି ।] ୪ । ରଞ୍ଜା—4. Framework of twigs for trailing creepers. ଝାଙ୍ଖୀ (ଦ୍ର—ସିନ୍ଧୁ ଅଞ୍ଚଳ ବାଡ଼େ, ଲଞ୍ଜା ପିଢ଼ା ଭାଳେ, ଫୁଟେ ତୋରି କଳି ଫୁଲ । ନଜରୁଲ. ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।)

ଲଞ୍ଜା କୁକୁଡ଼ା—ଦେ. ବି (ସ. ଲଞ୍ଜା +କୁକୁଟ)—ଆମେରିକାଦେଶୀୟ ବହୁତ ପୁଚ୍ଛଯୁକ୍ତ ଏକପ୍ରକାର କୁକୁଡ଼ା—ନେଜଓୟାଲା ମୁର୍ଗୀ ପେରୁ The cock turkey; (ଲଞ୍ଜାମୁରୁଗି—ଅନ୍ୟରୂପ) Meleagris Ocellata.
Lañjā kukurḍā

ଲଞ୍ଜା ଗୁଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଲଞ୍ଜାଥିବା ଗୁଡ଼ି—The kite having a tail attached to it.
Lañjā gurḍi
ନେଜାଳ ଦେ. ବିଣ—୧ । ପୁଚ୍ଛଯୁକ୍ତ—1. Having tail. ୨ । ପୁଙ୍ଖଳ ବହୁତ ପୁଚ୍ଛଯୁକ୍ତ—1. Having a spreading tail.

ଲଞ୍ଜା ତ(ତା)ରା—ଦେ. ବି—(ସ. ଲଞ୍ଜ+ତାରା)—(ଏଥିରେ ଲାଞ୍ଜ ପର ଗୁଡ଼ିର ଅଳ୍ପେକ ରେଖା ଥିବାରୁ) ଧୂମକେତୁ—
Lañjā ta (tā)rā
ନେଜାଳ ତାରା ପୁଚ୍ଛଳ ତାରା Comet.
[ଦ୍ର—ସବେ ମହାଶୂନ୍ୟ ଲଞ୍ଜାତାରା ହେ ସେ ନାଶିବାକୁ ବୈର କୁଳ । ଗ୍ରାଜାନାଥ. ଯଯାତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଞ୍ଜା ପାର୍—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ଲଞ୍ଜ + ପାର୍ବତ)—ଲଙ୍କା ପାର୍; ଲମ୍ବୁ।
Lañjā pārā ପାର୍ (ଦେଶ)—Lakkā pārā (See)
ଲକ୍କା ପାୟରା लक्का कबुतर

ଲଞ୍ଜା ମୟୂ[ର୍]ର—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ବସ୍ତୁତ ପୁଚ୍ଛଯୁକ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧ ମୟୂର—
Lañjā mayū(ya)ra A peacock (having a
ନେଜାଳ ମୟୂର पूंछवला मयूर spreading tail)
[ଲାଞ୍ଜ ୶ମୟୂ(ଯୂ)ର[ସ୍ୱ]—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲଞ୍ଜିକା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—[ଲନ୍‌ଜ୍ ଧାତୁ=ଭର୍ତ୍ସନା କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ
Lañjikā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ]—ଗଣିକା; ବେଶ୍ୟା—A prostitute.

ଲଟ୍ [ଧାତୁ]—ସ.—୧ । ବଯଳଡା ପ୍ରକାଶ କରିବା; ବାଳତ୍ୱର ପ୍ରକାଶ
Laṭ (root) କରିବା—1. To act childishly; to act like
a child. ୨ । ଚିଲ୍ଲଙ୍କ ପରି କଥା କହିବା; ଦତ୍ତୋଷ୍ଠ
କଥା କହିବା—2. To prattle; to talk like a
child (Apte); to lisp. ୩ । ବଳାସ କରିବା—3. To
sport. ୪ । କାନ୍ଦିବା—4. To cry (Apte).
୫ । କହିବା—5. To speak; to talk. ଦେ.

ଲଟ୍— ଦେ. ବି.—ଲାଟ୍ (ଦେଶ)—Lāṭ (See) ଗାଦେ.—
Laṭ (ଯାଜପୁର) ବି.—ଥର—Time. [ଯଥା—ତୁ
କେତେ ଲଟ୍ ଏଠାକୁ ଅସିଲଣି ।]

ଲଟ୍ କଳା(ନି)ରି—ଦେ. କି. ବିଣ—(ସଂ. ଲଡା)—୧ । ଲମ୍ବାଭାବରେ
Laṭ kinā(ni)ri ନତକରେ ଫଟସେ 1. Lengthwise.
୨ । ଢଠାଉ ଭୂଇଁରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବା ବା ବସିଯିବା
[ଲଟ୍‌କର(ଦସ୍)—ଅନରୂପ] ପ୍ରକାରେ—2. All at once.

ଲଟ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅଟକ
Laṭ-kibā ଯିବା—1. To be detained at a place.
(ଲଟ୍‌କ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଲାଗି ଯିବା—2. To be
come attached; to stick to a place.

ଲଟ୍ ପଟ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ଅ. (ଭୁଲ. ହି. ଲଟ୍ ପଟ୍=
Laṭ-paṭ ଗୋଲମାଲ)—୧ । ଅତି କଷ୍ଟରେ—1. With
much difficulty. ୨ । ଗୋଲମାଲ—
2. Confusion.

ଲଟ୍ ପଟ୍ଟି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ଗାମୁଛା—
Laṭ-paṭi Napkin.

ଲଟ୍ ଲ(ଲ୍ଲ)ଟ୍—ଦେ. କି. ବିଣ—(ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କ୍ରିୟାସୂଚକ)—
Laṭ-la(lā)ṭ (ବହୁତ ଲୋକ ହଠାତ୍) ଭୂମିରେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ଶୋଇ
ନତନତ ଫଟ ଫଟ ପଡ଼ିବା ପ୍ରକାରେ—(many people at a
time to lie down) Prostrate

ଲଟ୍—ସଂ. ବି.—(ଲଟ୍ ଧାତୁ=ଗୃଘଲ୍ୟାଦି ବାଲତ୍ୱର ପ୍ରକାଶ କରିବା +
Laṭa ଔତ୍ତ୍ୱ. ଅ)—୧ । ପ୍ରମାଦ ବଚନ; ଅନବହିତ ହୋଇ
କଥା କହିବା—1. Foolish and careless talk.
୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ପାଗଳ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A mad man.
୩ । ନବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A fool; a blockhead
(Apte). ୪ । ଚୋର—4. A thief; robber.
୫ । (+କରଣ. ଅ) ଦୋଷ; ଅପରାଧ—5. Fault;
defect (Apte) ୬ । ଅନର୍ଥ; ଅନିଷ୍ଟ; ଅତ୍ୟାଚାର—
6. Oppression; injury. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—
ଲମ୍ପଟ—Adulterous. ଦେ. ବି.—(ସଂ. ଲଟ୍)—
୧ । ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A wicked person.
୨ । ଲମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A lecher. ୩ । ଅଡୁଆ—
3. Difficulty; trouble. (ଉ—ଉହାଁର କଳନ୍ତର
ଲଟ ଲାଗି ରହିଛି । ଫକାରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।)
୪ । (ସ ନଟ) କୌତୁକ—4. Fun. [ଉ—ଲାଗିଲା
ରେ ଲାବଣ୍ୟକଳ୍ପକ ଶ୍ୟାମ ଲଟ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଲଟପ୍(ଘ)ଟ ଲଟପଟ(ଟୀ) ୫ । (ସ ନୃତ୍ତ୍ୟ) ସଂସାରଜଞ୍ଜାଳ—
ଲଟପଟ(ଟୀ) 5. Worldly concerns; worldly existence.
[ଉ—ଯେବେ ଚକାଖେ ଯୁଝିବେ ସ୍ତ୍ରୀ ବାଉଶୁଣ୍ଠ, ଜାଣ
ସାରଦେବେ ସେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଲଟ—କୃଷ୍ଣଜିହ୍ୱ ମହାଭାରତ

ଲଟପଟ ଲଟପଟ ବନ ।] ୬ । ଗୋଳମାଳ; ଧନ୍ଦା; ଜଞ୍ଜାଳ—
6. State of confusion. [ଉ—ନୋହଲେ
କୃଷ୍ଣକୁ ରେଖାଉ, ଅଶ୍ୱକେ ଲଟ ନାହିଁ ଆଉ—ଭୂପତ୍ତ
ତ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୭ । ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ—
7. Grave responsibility.

ଲଟକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଲଟ୍ ଧାତୁ=ଗୃଘଲ୍ୟାଦି ବାଲତ୍ୱର ପ୍ରକାଶ କରିବା
Lataka + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଖଳ; ଦୁର୍ଜ୍ଜନବ୍ୟକ୍ତି; ଅସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତି-
(ଲଟକା—ସ୍ତ୍ରୀ) A wicked man; a rogue; a rascal
(Apte).

ଲଟକଣ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଲଡ୍ ଧାତୁ=କମ୍ପନ)—ଲମ୍ବମାନ;
Laṭakaṇa ଝୁଲୁଥିବା—Hanging down. ଦେ. ବି—
ଲଟକନ, ଲଟକାନ लटकन, वेल ୧ । ବମାନ ଆଦରେ ଝୁଲି
ଯାଇଥିବା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର କାଷ୍ଠଖଣ୍ଡ (ବସୁଣୀ ପରି)-
1. Small bits of wood hung to the
edges of furniture. ୨ । ଯାହା ଝୁଲୁଥାଏ;
ଝୁଲ—2. Hangings. ୩ । ଦ୍ୱାରର ମଝିରେ
ତକ୍ତୀ, ଲକେଟ लकेट; लटकन ଓ କାନର ଦଣ୍ଡରେ ଓ କାନର
ଫାସିଆରେ ଝୁଲୁଥିବା ଲୁଡ଼କା; ଯେଉଁ ଅଳଙ୍କାର-
ମାନ ଝୁଲୁଥାଏ; ଲକେଟ୍—3. Pendents
(in ornament); hanging locket. ୪ । ପାଗ ବା
ଟୋପିରେ ଲମ୍ବିଥିବା ଗୁଚ୍ଛ ବା ଭୁଣ୍ଡିମାନ—4. Tassels
hanging from turbans or caps. ୫ ।

ଲଟକନ ଲଟକାନ ବଦେଶୀୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃକ୍ଷ-ଉରୁବଶେଷ—5. A
flower tree; Bixa Orellæa. [ଦ୍ର—ଏହା
ଆମେରିକାରୁ ଏ ଦେଶକୁ ପ୍ରାୟ ୩୦୦ ବର୍ଷ ହେଲା ଆଣାଯ
ହୋଇଅଛି । ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ଏହା ବହୁତ ଦେଖାଯାଏ ।
ଫଳ ବଡ଼; ଫୁଲ ଧଳା ଓ ନାଲିରେଦରେ ଦୁଇପ୍ରକାର ।
ବର୍ଷା ଶେଷରେ ଗଛରେ ଫୁଲ ଧରେ । ଫୁଲରେ ୮।୧୦ଟି
ପାଖୁଡ଼ା । ଫଳ କାଙ୍କଡ଼ ପରି । ଫଳ ପାଚିଲେ ଫାଟିଯାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଛ ଅନେକ । ମଞ୍ଜି ଦେହରେ ସିନ୍ଦୂର ପର ଏକପ୍ରକାର ନାଲ ଅସ୍ଥାୟୀ ରଙ୍ଗ (arnatto, annalto) ଥାଏ । ଏହା ମଞ୍ଜିକୁ ପାଣିରେ ଗୋଳ ଲେକେ ଲୁଗା ଆଦି ରଙ୍ଗ କରନ୍ତି । ଏହି ଗଛକୁ ଆମ ଦେଶରେ ବଲ୍ଲଭକୁଲମ ବା କୁଙ୍କୁମ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲି କହନ୍ତି ।] ବୈଦେ (ଇଂ ଲଣ୍ଡନ୍ର ମାଥେନ, ମଥନ ଲାଲଟେନ ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ) ନ—ଲଣ୍ଠଣ (ଦେଶ) Lanṭaṇa (See)

ଲଟକଣା—ଦେ. ବ—ଲଟକଣ ୫ (ଦେଶ) Laṭakaṇā Laṭakaṇa 5 (See)

ଲଟକଣ ଫଳ—ଦେ. ନ—ଚଉମାମାନେ ସୁତା ରଙ୍ଗ କରବାପାଇଁ ଯେଉଁ Laṭakaṇā phala ଫଳବିଶେଷ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି— A fruit with which weavers dye the yarn. ଲଟକଣ ୫ (ଦେଶ)—Laṭakaṇa 5 (See)

ଲଟକଣୀ—ଦେ. ବ—ଲଟକଣ ୧ (ଦେଶ)—Latakaṇa 1 (See) Laṭakaṇī [ଉ—ଲଟକଣୀ ପୁଣି ଯେ ଦୋଇଅଛ ବଦ୍ଧା, ଦେଖିଲେ ତାହା ଲୋକ ମନେ ଲାଗେ ଧନ୍ଦା—କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ ମଦ୍ଦାଗ୍ରରେ ଆଦ ।]

ଲଟକନ୍ ଭାଜି—ପ୍ରାଦେ (ସମଲପୁର) ବ—ଚଲ୍ଲିଆ ଶାଗ— Laṭakan bhāji A pot-herb; Amaranthus Polygamus.

ଲଟକନ—ଦେ.ବ—ବୃକ୍ଷାରୋହୀ ବର୍ତ୍ତର ଚାଟ ଅଙ୍ଗୁଳ ସାର୍ଦ୍ଧ ପରିବେଶଷ— Laṭakana A kind of bird; Loriquet; Loriculis ଲଟକାନ ଲାଲମନ Vernatis [ଉ—ଏମାନେ ଶୁଆଜାତିପ୍ର, କନ୍ତୁ ଶୁଆଠାରୁ ଛୋଟ । ଏମାନେ ଟିଆ ପରି, କନ୍ତୁ ଟିଆ ଅପେକ୍ଷା ଏମାନଙ୍କ ଥଣ୍ଟ ଛୋଟ ଓ ତେଉଟା; ଲାଞ୍ଜ ଛୋଟ ଓ ପ୍ରାୟ ଗୋଲି; ମୁଣ୍ଡ ସାଗୁଅ; ପକ୍ଷ ରଙ୍ଗବରଙ୍ଗି; ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ "ଲଲ୍ମନ୍ ତୋତା" ।]

ଲଟକା—ଦେ. ବ (ସ ଲଡ୍ ଧାତୁ=କମ୍ପନ; କମ୍ପା ସ. ଲତ୍ତା)— Laṭakā ଝୁଲିବା; ଲଟକିବା କର୍ମ ବା ଭାବ— ଲଟକା ଲଟକନା State of hanging or being suspended; suspension,

ଲଟକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଲତ୍ତା; ଲତ୍ତା ପର ଲମ୍ବିତ କରିବା; Laṭakā(ke)ibā ଲଟକିବାର ଜୀକନ୍ତୁ) (ସକର୍ମକ) ଝାଟିଦେବା; ଲଟକାନ ଲଟକାନା ଝୋଟାଇବା; କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ରଜ୍ଜୁ ଆଦିଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚକୁ ଝୁଲାଇବା; ଲତ୍ତା ପରି ଲମ୍ବାଇବା; ଓହୋଲାଇବା; ଝୁଲାଇବା—To hang down a thing; to keep a thing suspended.

ଲଟକା ଲଟକି—ଦେ.ବ. (ସଦ୍ଭାବ)—ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁକୁ ଝୁଲାଇବା- Laṭakā laṭaki Various acts of hanging or ଲଟକାଲଟକୀ ଲଟକାଲଟକୀ suspending.

ଲଟକାଲି—ଦେ. କି. ବଣ—ଲଟଗାଳ (ଦେଶ) Laṭakāli Laṭagāli (See)

ଲଟକିନ(ନୀ, ରି)—ଦେ. କି. ବଣ—ଲଟଗାଳ (ଦେଶ) Laṭakini(nī, ri) Laṭagāli (See)

ଲଟକିବା—ଦେ. କି. (ସ. ଲତ୍ତା କମ୍ପା ଲଡ୍ ଧାତୁ=କମ୍ପନ)— Laṭakibā ୧ । (ଅକର୍ମକ) (ଲତ୍ତାରେ) ଲତ୍ତା ପର ଭଲକୁ ଲମ୍ବିବା; ଲଟକା ଓହୋଲିବା—1. To hang down like a ଲଟକନା creeper. ୨ । ଝୁଲିବା—2. To be suspended.

ଲଟକୁ(ଖ, ଘ)ଟ—ଦେ. ବ. (ସ. ଲଟ=ଦୋଷ ଓ କୁଟ=କପଟ)— Laṭaku(kha, gha)ṭa ଲଟକୁଟ (ଦେଶ)—Naṭakūṭa ଲ(ନ)ଟଖଟ, (ଲନ)ଟଖଟୀ ଲଟଖଟ(ଟୀ) (See)

ଲଟକୁ(ଖ, ଘ)ଟିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଅଡୁଆ ଲଗାଏ; ଯେ Laṭakū(kha, gha)ṭiā ଅନର୍ଥ ଘଟାଏ—1. Meddle- [ଲଟକୁଟେଇ ଲଟଖ(ଘ)ଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] some. ୨ । ଗୋଳମାଳିଆ— ଲ(ନ)ଟଖଟେ 2. Intricate. ୩ । ଚପଳ; ଅସ୍ଥିର—3. Hasty; ଲଟଜଟିଆ restless.

ଲଟଖ(ଘ)ଟ—ଦେ. ବ. (ସ. ଲଟ ଧାତୁ ଓ ଘଟ୍ ଧାତୁ) —୧ । କଳ- Laṭakha(gha)ṭa କଜିଆ; ଅନର୍ଥ—1. Quarrel. ୨ । ଲଟଘଟ, ନଟଘଟି, ନେଟା ଗୋଳମାଳ—2. Complication. ୩ । ଲଟଖଟ (ସ. ଲଟ=ଲକ୍ଷଟ) ଘାସ ଦୋଷୀ; ଘାସ ପ୍ରଣୟୀ— ଲଟପଟ 3. Illict love; illict intercourse. ୪। ବ୍ୟଭି- ଲଟପଟ ଚାର—4. Adultery.

ଲଟଖ(ଘ)ଟିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ବ୍ୟଭିଚାରୀସକ୍ତ—1. Adul- Laṭakha(gha)ṭiā terous; lecherous. ୨ । ଅବୈଧ [ଲଟଖ(ଘ)ଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ପ୍ରଣୟୀ ଲୁବ୍ଧ —2. Lewd; ଲଟଘଟେ ଲମ୍ପଟିଆ licentious.

ଲଟଗା(କା)ଳ—ଦେ. କି. ବଣ (ସ. ଲତ୍ତା)—୧ । (ଲତ୍ତା ପର) ଲମ୍ବ Laṭagā(kā)ḷi ଭାବରେ—1. Lengthwise (like a ଲମ୍ବା ହୋଇ creeper). ୨ । ଦଠାଡ଼୍ (ଲମ୍ବ ଦୋଇ ଭୂମିରେ ଫଟକର, ଫଟସେ ଶୋଇବା ପ୍ରକାରେ)—2. All at once (fal- ling prostrate on the ground).

(ଯଥା—ସେ ଭୂଇଁରେ ଲଟଗାଳ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା ।)

ଲଟଘଟ ହେବା—ଦେ. କି—(ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପୁରୁଷ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଘାସ Laṭaghaṭa hebā ପ୍ରଣୟରେ ଲିପ୍ତ ହେବା—(a male or ଲଟପଟ ହଓୟା female) To commit adultery. ଲଟପଟ ହୋନା

ଲଟ ଛିଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଅଳଅ ସଫା କରିବା— Laṭa chiṇḍā(ṇḍe)ibā 1. To clear off any intri- [ଲଟ ଭୁଟା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] cacy. ୨ । ସମ୍ପର୍କ ଭୁଟାଇବା ଲେ(ନ୍ୟା)ଟା(ଠା)ଚୁକାନ —2. To cut off connection. ଲଟପଟ ତୋଡନା ୩ । ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱରୁ କାହାକୁ ଦେବା— 3. To release a person from a grave responsibility.

ଲଟ ଛିଣ୍ଡିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଅଡୁଆ ଭୁଟିଯିବା—1. Clearance Laṭa chhiṇḍibā of complications. ୨ । ସମ୍ପର୍କ ଲଟ ଛିଣ୍ଡିଯିବା ଭୁଟିଯିବା—2. Severance of ଲଟ ଭୁଟିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ connection or relation- ଲଟ ଯିବା ship. ୩ । ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱରୁ କାହାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାଟା ଚୁକା,ଲେଟା ଚୁକା, ଲେଠା ଚୁକେ ଯାଓୟା 3 Release from **ଲଟପଟ ଟୁଟନା** a grave responsibility.

ଲଟପଟ—ଦେ. ବିଣ (ଧ. ଲୁଣ୍ ଧାତୁ ବା ଲଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଧୂଳ Laṭapaṭa ବା କାଦୁଅ ବୋଳ ଦୋଇଥିବା; ସଉସର— **ନୁ(ଲୁ)ଟପୁଟ ଲଟପଟ, ଲଦବ(ଫ)ଦ୍** 1. Smeared (with dust or mud) all over the body. [ଉ—**ଲୁଟ୍ଟଣ୍** ଗୋଖଣ୍ଡା ପଙ୍କରେ ପଡ଼ି ଲଟପଟ ହେଉଅଛୁ—ପଙ୍କାରମୋଦ୍ଦନ, ଭୁମାଣ ଆଠଗୁଣ ।] ୨ । କାଦୁଅରେ ବା ଝଠାରେ ବା ଲୁଲରେ ବିଶେଷଭାବରେ ଗୋଳାଇ ଦୋଇଥିବା—2. Bedaubed with mud or gum or slime. ୩ । (ଜଞ୍ଜାଳରେ) ଜଡ଼ିତ— 3. Entangled. [ଉ—ଦେବାରୁ ଭୁମ୍ଭ **ଟେ୍ଟ୍ରେ ଲଟପଟ**, ଉତ୍ତମ ପଥ ଖୋଜିବାର ଘଟ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।] ୪ । କାଦୁଅ ଓ ପଙ୍କରେ ଲୁଣ୍ଠିତ— 4. Wallowing in mud or dust. ବେ. ବି— ୧ । ଅଡୁଆ; ଜଞ୍ଜାଳ; ଗୋଳମାଳ— 1. Complication. ୨ । ଆସକ୍ତି; ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଣୟୁ-ଜନିତ ସମ୍ବନ୍ଧ—2. Attachment due to love.

ଲଟପଟିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । କାଦୁଆ; ଝଠା, ପଙ୍କ ବା ଧୂଳ ବୋଳ Laṭapaṭiā ଦୋଇଥିବା—1. Smeared or bespattered **ନୁ(ଲୁ)ଟପୁଟ ଲଦ୍ଫଦିଆ** with mud, slime etc. **ନଟପଟେ ଲଟପଟିଆ** ୨ । ଗୋଳମାଳଆ—2. Intricate; **ଚିଟଚିଟ(ଟେ) ଚିଟପିଟ** complicated. ୩ । ଝଠାଳିଆ— 3. Gummy. ୪ । କାଦୁଆ;ଲୁଲାପୟୁ—4. Slimy.

ଲଟଫରମ୍—ବୈଦେ.] ବି—(ଇଂରେଜ ଶବ୍ଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)— Laṭa pharam **ରେଳ ଷ୍ଟେସନର ପ୍ଲାଟ୍ଫର୍ମ୍**—The **ପ୍ଲାଟଫର୍ମ୍ ପ୍ଲେଟଫାରମ** platform of a Railway station. [ଲଟ୍ ଫ(ଫା)ର୍ମ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲଟଭ—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି— **ସୁଲ୍ଲବଣ୍ୟ; ସୁନ୍ଦର**—Graceful; beauti- Laṭabha (ଲଟଭ—ସ୍ତ୍ରୀ) ful; lovely (Apte).

ଲଟର ପଟର—ଦେ. ବିଣ. (ଧ. ଲଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଲଟପଟ; ଭୂଇଁରେ Laṭara paṭara ଗଡ଼େଇ ଉଡ଼େଇ ଦୋଇଥିବା— **ନଟରପଟର ଲୋଟପୋଟ** 1. Wallowing on the ground. ୨ । ଲଟ୍ପଟିଆ (ଦେଶ)—2. Laṭapaṭiā (See).

ଲଟର—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ.ଲଡା ବା ଜଟିଳ)—ଜଟିଳ; ଗୋଳମାଳଆ; Laṭarā ଅଡୁଆ—Intricate; complicated. ଦେ.ବି— ଗୋଳମେଳେ **ଲଟପଟିଆ** ଲଟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—Laṭa ଲେଟା, ଲ୍ୟାଟା, ନାଟା **ଲଟଖଟ** etc (See).

ଲଟରି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଲଟ୍ଟେରୀ)—ସୁତ୍ତି; ଅଦୃଷ୍ଟ ଉପରେ ନିର୍ଭର Laṭari **ନଟରୀ ଲାଟରି କରି**, ପଣ ରଖି ଖେଳିବା—Lottery.

ଲଟରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ଅଡୁଆରେ ପଶିବା; ଗୋଳମାଳରେ Laṭare pardibā ପଡ଼ିବା—To be involved in ଲେଠାୟ ପଡ଼ା **ଲଟପଟମେ ଫଂସନା** trouble. (**ଲଟରେ ପଡ଼ିବା**—ଅନ୍ୟରୂପ) [**ଲଟରେ ପକା(କେ)ଇବା—ସକର୍ମକରୂପ**]

ଲଟ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଅଡୁଆ ଲଗାଇବା; କୌଣସି Laṭa lagā(ge)ibā ଗୋଳମାଳ ଆରମ୍ଭ କରିବା—1. To **ନାଟାଲାଗାନ ଲଟପଟଲଗାନା** start complications; to [**ବିପଶ୍ଚଂ—ଲଟ ଲୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା**] create confusion; to make matters intricate. ୨ । ସମ୍ପର୍କ ଆରମ୍ଭ କରିବା—2. To start a connection.

ଲଟଲ(ଲ୍ଲ)ଟ—ଦେ. ଅ—୧। ହଠାତ୍ ଭୂମିରେ ଲମ୍ବ ଭାବରେ ପଡ଼ିବା ବା Laṭa la(lā)ṭa ଶୋଇବା ଭଙ୍ଗାରେ—1. Suddenly (lying **ନତନତ; ପଟପାଟ ଲଟପଟ** prostrate on the ground), [ଉ-ବନ୍ଧୁଲୋକ ଭୂମିରେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ ତମ୍ଭ ଜଣେ ଲୋକ ବନ୍ଧୁ ଥର ଭୂମିରେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ି ଥିଲେ, "ସେମାନେ ଭୂଇଁରେ ଲଟ ଲଟ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ" "ସେ ଲଟ ଲଟ ଶୋଇ ପଡ଼ିଛୁ"; ବୋଲିଯାଏ ।] ୨ । **ଲଟପଟ** (ଦେଶ)—2. Laṭa paṭa (See).

ଲଟଳି ପଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (କାଲେଣ୍ଡର) କି—ଯେଉଁ ଗଲୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ Laṭaḷi pardibā କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଗୁଡ଼ର ସୁତା ଛାଡ଼ିଯିବାରୁ ଗୁଡ଼ିଟି ତଳ ଆଡ଼କୁ ଝୁଲିପଡ଼ିବା—(said of a paper kite when its string snaps) To hang down; to come down.

ଲଟା—ସଂ.ବ— (ଲଟ୍ ଧାତୁ = ଗୁପଲ୍ୟାଦ ଭାବ ପକାଶ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ Laṭā + ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ)—୧। କୁଣ୍ଡି କୁନ୍ତଳ—1. Ringlet of hair on the forehead. ୨ । କୁସୁମ ଫୁଲ—2. Saf-flower. ୩ । ଲଟା କରଞ୍ଜ (ଦେଶ)—3 Laṭā Karañja (See). ୪ । କାମୁକା ସ୍ତ୍ରୀ—4 A lewd woman. ୫ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚଟକ; ଘରଚଟିଆପକ୍ଷୀ— 5 The sparrow. ଦେ. ବି—(ସଂ. ଲତା)— **ନତା ଲତୀ,ବେଲ** ୧ । ଲତା—1 Creeper, ୨ । **ନବିଡ଼ ଜଂଗଲ; ଘନାଜଂଗଲ** ଜଙ୍ଗଲ—2 Dense forest. [ଉ— ଦେଖୁଅଛନ୍ତି ଆମ୍ଭେ ବୁଲି ବୁଲି ଲଟା କ ରଣ ଦେଉଅଛୁ ଦେଢ଼ଶତ କୁଟା । କୃଷ୍ଣବିଜ. ମଦ୍ଭାଗ୍ୱତ. ବଗ୍ଗଃ] **ନେ(ନ୍ୟା)ଟା(ଠା) ଲଟପଟୀ** ୩ । (ସଂ. ଅନଷ୍ଟ) ଅନର୍ଥ; ଅନଷ୍ଟ; ଅତ୍ୟାଚାର— Oppression; injury. ୪ । ସଯୋଗ କରଣ—4 Connecting. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଘାସ—Grass. ଦେ.ବିଣ—**ସଯୁକ୍ତ**— Connected.

ଲଟା ଆମ୍ବ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଲତା + ଅମ୍ବ) ଅମ୍ବରୂପ ବିଶେଷ—1. A Laṭā āmba species of mango tree. whose branches spread on the ground.

ଲତିଆମ, ଲତାନେଆମ ଲତିୟାଆମ [ଉ—ଏହାର ଡାଳ ଖୁବ୍ ମାଡ଼ି; ଏହା ଲତା ନୁହେଁ, ତଥାପି ଏହାର ଶାଖାମାନଙ୍କର ଲତା ପରି ବିସ୍ତୃତ ଗୁଣ ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ।] ୨ । ଆମ୍ବ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାତୀୟ ଲଟାଳିଆ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—2 Name of a scandent plant producing mango like edible fruits; Willinghbein Edielis.

ଲଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି—(ସ, ଲତାୟମାନ) —୧ । (ଅକର୍ମକ) Laṭā(ṭe)ibā (କୌଣସି ଉଭିଦ ଲତା) ବୃକ୍ଷି ପାଇ ମାଡ଼ିବା ବା ଲତାନ ଚଢନା ବିସ୍ତୃତ ହେବା—1 (said of creeping plants) To creep; to trail on the ground or on supports. ୨ । (ସକର୍ମକ) ମିଳାନ ମିଲାନା, ଜଟାନା ଦୁଇ ବସ୍ତୁକୁ ମିଳିତ କରାଇବା; ଜୁଟାଇବା—2 To cause two things to meet together. ୩ । ଏକ ପଦାର୍ଥକୁ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ଗୁଡ଼ାଇବା—3. To entwine a thing with another; to interlace.

ଲଟାଏ—ଘାଟେ (ଯାତ୍ରପୁର) ବଣ ଓ ବ—ଏକତ୍ରଡ଼ା ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା - Laṭāe A bundle of. (ଯଥା—ଲଟାଏ ଲଇ)

ଲଟା କଣଅର—ଘାଟେ (ଉଡ଼ଜାଉ) ବ—ଲଟାଳିଆ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ— Laṭā kaniara Allamanda shrub. [ଦ୍ର—ଏହା ଉଚ୍ଚରେ ୨।୮ ହାତ ବଢ଼େ । ଫୁଲ କଣଅର ଫୁଲ ପରି ଗୋଟେ ଓ ଡଲଦଆ ବର୍ଣ୍ଣ; ଥେନ୍ତା ଥେନ୍ତା ହୋଇ ଫୁଟେ । ଏହାର ଡାଙ୍ଗକୁ ବାଡ଼କଲେ ଏହା ନାଲିବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଏ ।]

ଲଟା କରଞ୍ଜ—ଦେ. ବ—(ସ. କଣ୍ଟ କରଞ୍ଜ, ମୁଦ୍ଧ କରଞ୍ଜ)—ଲଟାକରଞ୍ଜ; କଣ୍ଟା କରଞ୍ଜ; ବଗ୍ଗୋଲ— Laṭā karañja A creeping thorny plant; Caesalpina Bonducella. ନାଟା କରଞ୍ଜ କଟକରଞ୍ଜ, କଣ୍ଟକରେଜା ସ. ନାମ—ଲଟା, ଲଟ୍ୱି, କଣ୍ଟକରଞ୍ଜ, ପୂତିକରଞ୍ଜ, ଦୁଷ୍ପର୍ଶ, ସାରଙ୍ଗ, ବଜ୍ରସାଜକ, ଧନଦାତ୍ରୀ, କଣ୍ଟା ଫଳ, କୁବେରାକ୍ଷୀ, ସୋମ ବଲ୍ଲ । ତେ. ଚାନୁକଚେଟ୍ଟୁ, ଆ. ଆକଡ଼୍ ମକଡ଼୍ [ଦ୍ର—ଏହା ବୃଢ଼ଉ ଲଟାଳିଆ କଣ୍ଟା ଗଛ,ଜଙ୍ଗଲରେ ଓ ବାଡ଼ରେ ମାଡ଼େ । ଏହାର ଛୁଇଁ କଣ୍ଟକମୟ ଓ ରେପଟା; ଅକାରରେ ଟିଲ ଛୁଇଁ ପରି ବଲ୍ଲ ଗୋଟେ । ଗିଲ ଗଛର ପତ୍ରର ଦଳ ସମାନ, ବଲ୍ଲ ଏ ଗଛର ପତ୍ରର ଦଳ ଅସମାନ । ଏହାର ଛୁଇଁ ଉଉରେ ଥିବା ସାଜର ଶସ୍ୟ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଏହାର ପତ୍ରକୁ ଚଟଣି କର ଖାଆନ୍ତି ଏହାର ଫଳକୁ ଅଗୁର କରନ୍ତି ।]

ଲଟା କସି—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଲଟାଳିଆ ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ— Laṭā kasi Bridalia Stipuleris (wild tree).

ଲଟା ଗହ୍ୱଲ(ଳ)—ଦେ. ବ—(ସ. ଲତା ବହୁଳତା)—ପରସ୍ପରକୁ ବେଷ୍ଟନ କରିଥିବା ଅନେକ ଲତା— ଘନ ଲତା ବହୁ ଲତା Laṭā gahaḷa(li) A mass of entangled creepers. [ଲଟା ଗହ୍ୱଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦେ. ବଣ—(ସ. ଲତା ବହୁଳ) —ଘନ ଲତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବହୁ ଲତାଦ୍ୱାରା ଛନା ଛନ୍ନ ହୋଇଥିବା— ବହୁଲତିଆ Entangled with creepers

ଲଟା ଚରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ମେଘ) ପର୍ବତରେ ବୁଲିବା—To roam Laṭā charibā or spread on mountains (said of clouds). ଚରା ଲତା ଚରନା [ଜୁ—ପର୍ବତ ଶିଖରେ ଲଟା ଚରି ମେଘ ମହା ବେଗେ ଆସେ ଧାଇଁ । ଜନକଗୋର. କର୍ଣ୍ଣରଣୀ ।]

ଲଟା ଜଙ୍ଗଲ—ଦେ. ବ—(ସଦ୍ଭବର) ୧ । ଘନ ଅରଣ୍ୟ— Laṭā jaṅgala 1. Dense forest. ୨ । ଲତାମୟ ଝୋଡ଼ଜଙ୍ଗଲ ଅରଣ୍ୟ—2. A forest overgrown with ଝାଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ creepers.

ଲଟା ଝଟା—ଦେ. ବ—(ସଦ୍ଭବର) (ସ. ଲତା ଓ ଜଟ)—ଅଡୁଆ Laṭā jhaṭā ଉଡୁଆ ହୋଇ ଛନା ଛନ୍ନ ହୋଇଥିବା ଗୁଳ୍ମର ଲତାର ଝାଡ଼ ଲତା—Tangled creepers. ଦେ. ବଣ— ଲତାଝାଡୀ ଲଟା ପଟା (ଦେଖ)—Laṭāpaṭā (See)

ଲଟାଣି(ଳି)ଆ—ଦେ. ବଣ— ୧ । ଲତାମୟ—1. Consisting of Laṭāṇi(li)ā ଲତାନିୟା ଲତିୟା creepers. ୨ । ଲତାପର ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇ ଥିବା—2. Entangled like creepers. ୩ । ଲତା ପର; ଲତା ସଦୃଶ ଗୁଳ୍ମ ଆଡ଼େ ମାଡ଼ିଥିବା—3. Spreading like creepers.

ଲଟା ପଟା—ଦେ. ଅ—ଲଟ ପଟ (ଦେଖ) Laṭā paṭā ଲତା ବେଷ୍ଟିତ ଲତିହା Laṭapaṭa (See) ଦେ. ବଣ— ୧ । ବହୁ ଲତାଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଅଡୁଆ ହୋଇଥିବା —1. Entangled with creepers. ୨ । ଛନ୍ନଣି ମନ୍ନଣି—2. Entangled. ୩ । ଗୋଳମାଳିଆ; ଜଟିଳ—3. Complicated; intricate; confused. ଦେ. ବ—ଲତାଥଉ ଦ୍ୱାରା ଗୁଡ଼େଇ ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥା—Entangled condition. [ଜୁ— ଏ ଝାଡ଼ ? କଣ୍ଟା ବାଡ଼; ଏ କଣ୍ଟା ? କାନକୋଳ କଣ୍ଟା—ସହିଁରେ ଲାଗିବ ଲଟାପଟା— କାଢାଣୀର ଲଥା ।]

ଲଟା ପତର—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ) (ସ ଲତା ଓ ପତ୍ର)—ଲତା ଆଦ— Laṭā patara ଲତା ପତା ଲତା ପତର Creepers. [ଲଟା ପତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲଟା ପରୁ—ଘାଟେ. (ଉଡ଼ଜାଉ) ବ—ଗୁଣି ବଦ୍ୟା ବା ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରଯୁକ୍ତ Laṭā paru ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ କୌଣସି ଲଟା ବା ଜଙ୍ଗଲକୁ କୀଳିବା, ଅର୍ଥାତ୍ ଏପରି କରିବା ଯେ, ଉକ୍ତ ଜଙ୍ଗଲରେ ଥିବା ମୃଗାଦି ପଶୁ ଶିକାରୀକୁ ଦେଖାଯିବେ, ବନ୍ଦୁକ ଶିକାରୀ ସେ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଶିକାର କଲ୍ଲ ବେଳକୁ ଜନ୍ତୁମାନେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ଯିବେ—A charm employed to make a portion of the forest so invulnerable that the games (animals) moving in it will be visible to the hunter but will not fall to his bow or rifle when he aims at them.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲତା ବର—ଦେ. ବ (ସ. ଲତା+ବଟ)—ଲତାଳଆ ବରଗଛ—
Latā bara A species of banyan tree with
ଲତାନିୟା ବଟଗାଛ **ଲତିୟାବର(ଡ଼)** drooping branches.

ଲତାବରକୋଳ—ଦେ. ବ—ଭୂଇଁବରକୋଳ (ଏ ଗଛର ଡାଳ ଲଟ!
Latā barakoli ପର ଭୂଇଁରେ ମାଡ଼ିବାରୁ)—A sort of
ଲତାକୁଳ **ଲତାବେ(ବୈ)ର** creeping jujube plant.

ଲତା ବେଁଏଁକୋଳ—ଦେ. ବ (ସ. ସ୍ୱଷ୍ପିକା ଓ କୁଲି)—ବଡ଼ାକୁଡ଼ି;
Latā beṅeṅkoli ବାଇଗଣଜାତିସ୍ୱ କଣ୍ଟକମୟୂଲଭାବଶେଷ-
(ଲତାବେଁକୋଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) Solaniun Indicum;
ସ. ନାମ—ବାର୍ତ୍ତାକୀ, କ୍ଷୁଦ୍ରବୃଷାକୀ, Solanium Diffusum;
ସହସ୍ରା, ସହସ୍ରୀ, ବୃହତ୍ତା, କୁଲି, ହ୍ରସ୍ୱକୁଲି Solanium Trilo
ସ୍ୱଷ୍ପିକା, ସଂପ୍ଲା, ସଦୋଷ୍ଟ, ପୁଷ୍ପଧର୍ଷିଣୀ, batum (Haines).
ବହୁଫଳା, ପୁଷ୍ପପ୍ରଦା, କଣ୍ଟପର୍କିକା [ଦ୍—ଏ ଲତା ଭୂମିରେ
ବ୍ୟାକୁଡ଼ ବା ବାଡ଼ରେ ମାଡ଼େ ।
ବାରହାନ୍ଟା, ବରହନ୍ଟା, କଟାଇ ଏହାର ପତ୍ର ବାଇଗଣ
ଓ. କୁକମାରୀ, ଉସୁ ପତ୍ର ପରି କନ୍ଥା ଆକାରରେ
ତା. ରେରୁଟୁଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ପତ୍ରଚ୍ଛ ପିଠି
ଫା. ଜୁସ୍ତରଗାର, ବାଦଂଜନ୍ ଜଙ୍ଗଲ୍ଲ ପାଖରେ କଣ୍ଟା ଥାଏ ।
ମ. ଥୋରଡୋରଲ୍ଲା ଫଳ ଭେଜ ବାଇଗଣ ପରି
ଗୁ. ଜ୍ୱଉଡ୍ରୋରଙ୍ଗିଣୀ ଓ ଫୁଲ ବାଇଗଣ ଫୁଲ
ପରି ମାଳବର୍ତ୍ତି । ଏହାର ପତ୍ର ଓ ଫଳ କାଶ ରୋଗରେ ଓ
ଦଶମୂଳ ପାଚନ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ଧାରକ,
ପାଚକ, ହୃଦ୍ୟ, ଉତ୍ତିଷ୍ଣାର୍ଯ୍ୟ; ଏହା କଫ, ବାୟୁ, ମୁଖର
ବରସତା, ମଳ, ଅରୁଚି, କୃମି, ଜ୍ୱର, ଶ୍ୱାସ, ଶୂଳ, କାସ
ଓ ଅର୍ଶ ନାଶକ ।]

ଲତାଳ—ଦେ. ବଣ (ସ. ଲତା)—୧ । ଲତାମୟ; ଲତାଯୁକ୍ତ—
Latāla 1, Consisting of creepers. ୨ । ଲତା
(ଲତାଳଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପରି—2. Like creepers. ୩ ।
ଲତାନିୟା, ଲତାନେ **ଲତିୟା** ଯାହା ଲତା ପରି ମାଡ଼େ—
3. Spreading like a creeper.

ଲତାଲତି ହେବା—ଦେ. କି (ସ. ଲୁଣ୍ଠି) ପରସ୍ପର ଧସ୍ତାଧସ୍ତି ହୋଇ ଭୂମି
Latālati hebā ଉପରେ ଲୋଟିବା—To hold each
ଜଟାପଟି ହୋଇ other and roll on the ground.
ଲେଟାଲେଟି ହୋନା ଜଟପଟ ହୋନା

ଲତି—ଦେ. ବ (ସ. ଲତାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ)—କ୍ଷୁଦ୍ର ଲତା—Small
Lati creeper. ଜାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଜଙ୍ଗଲ—
ଛୋଟ ଲତା **ଲତୀ** Jungle.

ଲତିକା—ଜାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ; ସ. ଲତିକା) ବ—ଏକାଧିକ ଗଛର ଘୁଞ୍ଚ;
Latikā ବୋରେଇ—Clump; grove.

ଲତିକାଳ—ଦେ. ବ (ସ. ନାରକେଳ) ନଡ଼ିଆ—
Latikāla ନାରକେଳ **ନାରିକଲ** Cocoanut.

ଲତି ପତ୍ର—ଦେ. ବ(ସ. ଲତା ଓ ପତ୍ର)—ଲତାପତ୍ର—Leaves and
Lati patra creepers. (ଉ—ସ୍ତମ ଲକ୍ଷଣ ସେ ସ୍ତବ
ଲତାପାତା **ଲତାପତର** ଲଟ ପତ୍ର ଶେଷ କର ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ
ଶୋଇଲେ । ମାଳକଣ୍ଠ, ଚିତ୍ରଙ୍କସ୍ତମାସୃଣ ।)

ଲତିବା—ଦେ. କି (ସ ଲତା)—ଲଟାଇବା—
Latibā ଲତାନ **ଫୈଲାନା** To creep; to trail.

ଲତିବୁରୋ—ଜାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ [ଭୁଲ ହ୍ର. ଲଉଘାବେ(ବୈ)ର;
Latiburo ଝାଡ଼ବୈର]—କର୍କନ୍ଧୁ; ଭୂଇଁବରକୋଳ; ଲତା
ବରକୋଳ—A sort of creeping jujube
plant.

ଲଟ(ଟୁ)—ଦେ. ବ (ସ. ଲଟ୍ଟୁ)—୧ । ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଘୂରଇ, ଭୂମିରେ ଚଳ
Latu(ṭṭu) ପର ବୁଲାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦୋଇଥିବା
ଲାଟୁ, ଲାଟିମ **ଲଟୁ** ଛତାକାର ମୃଣ୍ମୟ ଖେଳଣବିଶେଷ—
1. A whirling top. ୨ । କାଡ଼ନକ କନ୍ଦୁକ,
ଖେଳବାର ବେଣ୍ଡ—2. A play ball. (ଉ—
ସମ୍ଭ୍ରମମାନ ଲଟୁ କର, ଦ୍ୱରତେ ବୁଲନ୍ତୁ **ବଦ୍ୱର**—
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଲଟୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ ଲଟୁ=ଖଳ)—୧ । ଲମ୍ପଟ—
Latuā 1, Lewed. ଅନର୍ଥକାରୀ—2 Trouble
(ସ୍ତ୍ରୀ—ଲଟେଇ) some. ଜାଦେ (କଟକ ସହର)
ନଟୁୟା **ଲଟୁଆ** ବ—ନାଟୁଆ; ନର୍ତ୍ତକ—Dancer.

ଲଟୁକ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଲେଉଟିଆ ଶାଗ (ଦ୍ରବେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)-
Latuka A pot-herb; Amaranthus Poly-
gamus.

ଲଟୁ ଖେଳ—ଦେ. ବ—୧ । ବେଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା ଖେଳ—1. A game
Latu khela with balls. ୨ । ଲଟୁରୁ ଦଉଡ଼ି ସାହାଯ୍ୟରେ
ଲାଟୁ ଖେଳା ଭୂମିରେଘୂରଇବାର ଖେଳ—2. A play with
ଲଟୁ ଖେଳ the whirling top.

ଲଟୁ ଚୋରି—ଦେ. ବ—ଦ୍ୱାଦଶ କାମକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାତ୍ମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବଙ୍ଗୀୟ
Latu chori ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦୁଇଟି ବେଣ୍ଡୁକୁ ରଧା ଚୋରାଇ ନେଇ
ଲାଟୁ ଚୋରୀ ଥିବାର ଅଯୋଗରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୌତୁକ କରିଥିବା
ଲଟୁ ଚୋରି ଘଟଣା ଓ ଭଦ୍ରବଲ୍ଲଭରେ ଲିଖିତ ଓଡ଼ିଆ ଭକ୍ତ
ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କର ପଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ—A small Oriya
poem by poet Dinakṛushṇa describing
an incident of Śrīkṛushṇas accusation
against Rādhā that she had stolen his
play balls, though she had not actual-
ly done so, but which two balls came
out of the folda of her dress.

ଲଟେଇ—ଦେ. ବ. (ସ. ନର୍ତ୍ତକୀ)—ନଟେଇ; ଅରଟରେ କଟା ସାଇଥିବା
Latei ସୂତାକୁ ଗୁଡ଼େଇ ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକାଧିକ
ନାଟାଇ କାଠିଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର—A reel. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଦେହରେ
ଘିରନୀ, ଲଟବା ଅରଟରୁ ଯେଉଁଥିରା ସୂତା ଗୁଡ଼େଇ ହେଲା ବେଳେ
ଏହା ଘୂରୁଥାଏ ବା ନାଚଲ୍ଲ ପରି ଦେଖା ଯାଉଥାଏ
ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଟେଇ ପଟେଇ—ଦେ. ବ୍ୟ—ଲଟପଟ (ଦେଖ)
Laṭei paṭei — Laṭapaṭa (See)

ଲଟୋରା—ଦେ. ବ—ଶାଖାଶ୍ରୟୀ ବର୍ଗର ପକ୍ଷିବିଶେଷ—Shrike; Lanius. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ଚଞ୍ଚୁ ଦୃଢ଼ ଓ ପାର୍ଶ୍ୱ ଚେପଟା, ଧଡ଼ା ଭଳ ଆଡ଼କୁ ନତ; ଡେଣା ଅପେକ୍ଷା ପୁଚ୍ଛ ଦୀର୍ଘ; ମୁଣ୍ଡ ବଡ଼; ଏଡାକ ବେକ ଓ ମୁହଁ କଳା; ଡେଣା ନେଳନିଶା ସାର୍ଡିସିଆ ଓ ଗୁଞ୍ଜ କଳା । ଦୁଧିଆ ଓ ଛେଚ ବା ଛୁଟକା ଭେଦରେ ୨ ପକ୍ଷୀ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏମାନେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ପଡ଼ିଆରେ ଥାଆନ୍ତି । ଅଣ୍ଡକେ ୫ ଠାରୁ ୬ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଡମ୍ବ ଥାରନ୍ତି । ୧. ଦୁଧିଆ—୧୩।୧୪ ଆଙ୍ଗୁଳ ଦୀର୍ଘ, ଚଞ୍ଚୁର ପାର୍ଶ୍ୱ କଳା, ଉପର ପାଖର ପକ୍ଷ ମାଇ. ଧୂସର ଓ ପୁଚ୍ଛ କୃଷ୍ଣଶେଡ ବର୍ଣ୍ଣ (Grey shrike; Lanius Lahtora) ୨. ଛେଚ ବା ଛୁଟକା—ନଅ ଦଶ ଆଙ୍ଗୁଳ ଦୀର୍ଘ, ପିଠି ଖଇରା—2. Bay-backed shrike; Lanius Vittatus].
ଲଟୋରା ଲଟୋରା

ଲଟ୍ଟ—ସ. ବ. ପୁଂ—ଲଟକ (ଦେଖ)
Laṭṭa — Laṭa (See)

ଲଟ୍ଠା—ଦେ. ବ—ଲଠା (ଦେଖ)
Laṭṭhā — Laṭhā (See)

ଲଟ୍ୱ—ସ. ବ. (ଲଟ୍ ଧାତୁ=ଗୁଡ଼ଲ୍ୟାଦ ବାଳ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରଣ।+କର୍ତ୍ତୃ. ବ)—୧ । ଅଶ୍ୱ; ଘୋଡ଼ା—1. Horse. ୨ । ଲଟୁ (ଦେଖ)—2. Laṭu (See) ୩ । ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—3. Name of a musical tune. ୪ । ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରର ପ୍ରକାର ବିଶେଷ—4. A kind of tone. ୫ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତି ବିଶେଷ—5. Name of a hybrid caste. ୬ । ଲମ୍ପଟବ୍ୟକ୍ତି—6. Adulterer.
Laṭwa
(ଲଟ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ.ବଣ.ପୁଂ—ଦୁଷ୍ଟଚରିତ୍ର—Of bad character.

ଲଟ୍ୱା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଲଟ୍ୱ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଲଟା କରଞ୍ଜ (ଦେଖ)
Laṭwā — 1. Laṭā karañja (See) ୨ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚଟକ ପକ୍ଷୀ; ଘରଚଟିଆ ଚଡ଼େଇ—2. House-sparrow. ୩ । ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବିଶେଷ—3. A sort of sweet meat. ୪ । ଭ୍ରମର—Black bee. ୫ । ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ 5. A kind of musical instrument. ୬ । କୁସୁମ ଫୁଲ (ଦ୍ର. ଶ)—6. Safflower. ୭ । ଅଳକ, ଚୂର୍ଣ୍ଣକୁନ୍ତଳ (ଦ୍ର. ଶ)—7. Curls of hair on the forehead, ୮ । ଚଉଡୁଳକା (ଦ୍ର. ଶ)—8. Painter's brush. ୯ । ବ୍ୟଭଚାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ଦ୍ର. ଶ)—9. An adulteress; unchaste woman (Apte). ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୁଷ୍ଟଚରିତ୍ରା—Dissolute (woman).
ଲାଠୀ ଲାଠୀ ଲାଠିଆ

ଲଠ୍—ଦେ. ବ—ଲଟ୍ (ଦେଖ)
Laṭh — Laṭ (See)

ଲଠା—ଦେ. ବ. (ସ. ଯଷ୍ଟି; ପ୍ରା. ଲଟ୍ଠି)—୧ । ଲମ୍ବା ଯଷ୍ଟି—Laṭhā — 1. Long stick. ୨ । ଜମି ମାପ କରିବାର ପଦ୍ଧତି (ଲଟ୍ଠା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବା ଦଣ୍ଡ—2. A long pole for measuring land. ୩। (ସ. ଅଷ୍ଟ) ଅଠା—3.Gum.
ଲାଠୀ, ଲଗ୍ଗୀ ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଚିଙ୍କିରେ ଲଟା ଦୋଇ ଆଠା ପଣ୍ଡାକୃତ ମହୁଲ; ଚିଙ୍କିରେ କୁଟା ଦୋଇଥିବା ମହୁଲ ଗୋଦ ମେଞ୍ଚା—A ball of Mahuā pestled with a dhiṅki [ଦ୍ର—ମହୁଲକୁ ଭାଜି ମୁଢ଼ି ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ ଚିଙ୍କିରେ କୁଟିଲେ ତାହା ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ଦୋଇଯାଏ । ଦୋମଳ ଦୋଇଯିବାରୁ ଲୋକେ ତାକୁ ଜଳଖିଆ ରୂପେ ଖାଆନ୍ତି ।]

ଲଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଯଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କରିବା—
Laṭhā(the)ibā — To strike with a stick.
ଲାଠାନ ଲାଠିୟାନା

ଲଠା ଖୁରୁଡ଼ା(ଡ଼ୁ)—ପ୍ରାଦେ. (ପୁଷ୍ଟ ଜହ୍ନା) ବ—କଞ୍ଚୋର ନଡ଼ିଆରୁ ହୋଇଥିବା ଖୁରୁଡ଼ି—The dried kernel of half-ripe cocoanut.
Laṭhā khururḍa(rḍu)
[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଖୁରୁଡ଼ି ନଡ଼ିଆକୁ ଦାଢରେ ଦଲାଇ ବଜାଇଲେ ଭିତର ପଖର ଅଣ୍ଡାକାର ଶସ୍ୟ ଖଡ଼େଇରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଖସି ନ ଥିବାରୁ ତାହା ଝଡ଼ଝଡ଼ ହୋଇ ବାଜେ ନାହିଁ, ତାକୁ ଲଠା ଖୁରୁଡ଼ି କହନ୍ତି ।]

ଲଠା ଲଠି—ଦେ. ବ—ଲଠିଆ ଲଠି (ଦେଖ)
Laṭhā laṭhi — Laṭhiā laṭhi (See)
ଲାଠାଲାଠି ଲାଠାଲାଠୀ

ଲଠାଳିଆ—ଦେ. ବଣ—ଆଠାଳିଆ—
Laṭhāḷiā — Gummy; sticky; glutinous.
ଆଠା ଆଠା ଚିପଚିପା, ଜଲଜଲା

ଲଠି—ଦେ. ବ. (ସ. ଯଷ୍ଟି; ପ୍ରା. ଲଟ୍ଠି)—୧ । ଯଷ୍ଟି—1 Stick;
Lathi ୨ । ମୋଟା ବାଡ଼ି; ଠେଙ୍ଗା—2. A stout stick
ଲାଠି ଲଟ୍ଠି, ଲାଠୀ, ଲଠିୟା lathi; cudgel.

ଲଠିଆଳ—ଦେ. ବ—୧ । ଯଷ୍ଟିଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହରଣାୟୁଧ ବ୍ୟକ୍ତି
Laṭhiāḷa 1. A man armed with a stick as a
ଲାଠିୟାଳ, ଲେଠେଳ ଲଠୈତ; ଲଟ୍ଠୟାଜ weapon of offence.
୨ । ଯଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ପଥିକମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଦସ୍ୟୁ—2. A robber who attacks travellers with sticks. ୩ । ଯଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରହାର କରି ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A man who earns his living by striking persons with sticks

ଲଠିଆଳଠି—ଦେ. ବ—ପରସ୍ପରକୁ ଯଷ୍ଟି ସାହାଯ୍ୟରେ ଆଘାତ କରିବା-
Laṭhiā laṭhi — ଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ—A fight with sticks.
ଲାଠା ଲାଠି ଲଠାଲଠୀ ଦେ. ବଣ—ଯଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପରକୁ ଆକ୍ରମଣ କର ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା—Fighting with sticks.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଠି ଚଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲଠି ବୁଲାଇବା (ଦେଖ)
Laṭhi chalā(le)ibā Laṭhi bulāibā (See)
ଲାଠି ଚାଲାନ **लठी चलाना**

ଲଠିବାଜ୍—ଦେ. ବିଣ—ଲଠିଦ୍ୱାରା ଆଘାତକାରୀ—
Laṭhibaj Striking with a stick or cudgel.
ଲାଠିବାଜ **लट्ठबाज**

ଲଠି ବାଜି—ଦେ. ବ—ଲଠିଦ୍ୱାରା ମାର ପଟ ...
Laṭhi bāji An affray with the help of sticks.
ଲାଠିବାଜୀ **लठबाजी**

ଲଠି ବାଡ଼—ଦେ. ବ—(ସଦ୍ଭାବ) (ବହୁବଚନ)—ବଡ଼ ଓ ସାନ ଯଷ୍ଟି-
Laṭhi bāṛḍi Sticks big and small.
ଲାଠି ଠେଙ୍ଗା **लाठी डंडा** [ଲଠି ଠେଙ୍ଗା—ଅନୁରୂପ]

ଲଠି ବୁଲେ(ଲି)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶତ୍ରୁର ଆକ୍ରମଣରୁ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବା
Laṭhi bulā(le)ibā ଘାଇଁ ଜନ୍ତୁ ଶତ୍ରୁକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା
लठी घुमाना ଘାଇଁ କୌଶଳ ପୂର୍ବକ ସ୍ୱଦୃଢ଼ ଧୃତ ଯଷ୍ଟି ବା ବଂଶଦଣ୍ଡକୁ ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳିତ କରିବା—To brandish a
ଲାଠିଘୋରାନ stick for self defence or attack.

ଲଠି ଲଠି ଦେବା—ଦେ କ୍ରି—ଲଠି ଲଠି ଦେବା—
Laṭhi laṭhi hebā Lāṭhi lāṭhi hebā (See)

ଲଠ୍ୟାଘାତ—ଦେ. ବ—(ଯଣ୍ଡି ଆଦି ପ୍ରଯୋଗ)—ଯଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ, ଯଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା
Laṭhyāghāta ପ୍ରହାର—Blow with the stick.
ଲାଠ୍ୟାଘାତ **लठ्याघात**

ଲଠ୍ୟୌଷଧ(ଧି)—ଦେ. ବ—(ଯଣ୍ଡି ଆଦି ପ୍ରଯୋଗ)—(ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି)—
Laṭhyaushadha(dhi) ଶତ୍ରୁ ବା ବିରୁଦ୍ଧବାଦୀ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହାର ରୂପ ଔଷଧ—(Ironical) Stick used as a medicine against an enemy. (ଯଥା—ମୂର୍ଖସ୍ୟ ଲଠ୍ୟୌଷଧଂ । ଲଠ୍ୟୌଷଧ ଭଳେ ଠୀକା ଦେଖ ।)

ଲଡ଼୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ହଲଚଲ ହେବା—1. To vibrate. ୨ ।
Lard(root) କମ୍ପିବା—2. To tremble. ୩ ।
ଦୋହଲିବା—3. To shake to and fro. ୪ ।
ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହେବା—4. To be anxious or restless. ୫ । ଝୁଲିବା—5. To hang down; to be suspended. ୬ । ସନ୍ତାନାଦି ଲାଳନ କରିବା—6. To rear up (children).

ଲଡ଼୍(ର୍)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟ ଜମିଦାର
Lard(rd) ମାନଙ୍କର ଉପାଧି ବିଶେଷ—Lord, (a title of
ଲଡ଼ ଲାର୍ଡ [ଲେଡ଼୍—ସ୍ତ୍ରୀ] landlords in England).
[ଦ୍ର—ଲର୍ଡ଼ ଉପାଧ୍ୟଧାରୀଙ୍କ ଅଧିକୃତ ଅଞ୍ଚଳର ନାମର ପୂର୍ବରେ (ଯଥା—Lord Ripon ବା Lord of Ripon.) ବଡ଼ା ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବଂଶର ବା ଜମିଦାରର ବା ବାସସ୍ଥାନର ନାମ ପୂର୍ବରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହ ଉପାଧି ଇଂଲଣ୍ଡର ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ବଂଶଗତ ଉପାଧି ଅଟେ । କନ୍ତୁ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପକ୍ଷ ବଲ୍ଲଭର ରାଜା ଏ ଉପାଧି ଦିଅନ୍ତି । ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ପକ୍ଷ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା ଏ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାରୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସନ୍ନ ସିଂହଙ୍କୁ ଏହି ଉପାଧି ଦେଇ ଥିଲେ । (Lord S. P. Sinha ବା Lord Sinha) । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନର ନାମ ପୂର୍ବରେ ଏ ଉପାଧି ଯୋଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ଯଥା—Lord of Raipur. ଲର୍ଡ଼ମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଉପାଧି ଲେଡ଼ି ।

ଲଡ଼୍‌କା—ବୈଦେ. ବ. (ହ୍ରସ୍ୱର ଅନୁରୂପ) (ସଂ. ଲଡ଼୍ ଧାତୁ—ଚଞ୍ଚଳ
Lard-kā କରିବା; ସଂ. ଲଟ୍ ଧାତୁ—ଚିଲ୍ଲ ପଡ଼ ଅରଣ
(ଲଡ଼କା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିବା)—୧ । ପୁତ୍ର—1. Son. (ଉ—ଛୋଟ୍ଟ। (ପ୍ରାଚୀନ ବ. ଲେଡକା] ବାଦ୍ ଥିଲ ମିଆଁ ଲଡ଼କାକୁ ପାଖରେ (ଅଧୁନା ଅପ୍ରଚଳ) ବସାଇ ବଂଶସ୍ଥ କର୍ମ ଚଳାଇବା ବଂଶପୂରେ ଅନେକ
लडका ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ. ଅଠଗଣ୍ଠ) ।
୨ । ସନ୍ତାନ; ଶିଶୁ—2. Male child; infant.
(ଉ—ବାଡ଼ ଟୁକୁ ଠୁକୁ, କାଖେ ଲଡ଼କା, ବାଟେ ଦୁଇବର ଦେଖିବ ଏକା, ଧାଆକେ କୁମ୍ଭାର, କୋଶକେ ଢେଲ, ତାପ ଘର ଢେଲେ କ ସିବ ପେଲ । ଖନା ବଚନ ।] କା ଲୁଡ଼୍‌କା; ନୋଲକ, ନୁଲକୀ ନୁଲାକୀ,ଲୋ,ଲକ ନାକରୁ ବା କାନରୁ ଝୁଲୁଥିବା; ଅଳଙ୍କାର—3. A pendant for the ear or nose (ornament). ଦେ.ବିଣ—(ସଂ.ଲଡ଼୍ ଧାତୁ)—
ନଡ଼ନଡ଼େ **लडलड** ଲଡ଼ ଲଡ଼ ହେଉଥିବା; ଶ୍ଲଥ ବା ଝୁଗୁଲା ହୋଇ ଗର୍ତ୍ତରେ ବସାଯାଇଥିବା ବା ଝୁଲୁଥିବା- Hanging loosely; set loosely.

ଲଡ଼୍(ର୍)ବିଶପ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ
Lard(rd) bisap ଧର୍ମଯାଜକ—Lord Bishop among
लाड बिशप the Christians. [ଦ୍ର—ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ବା ରାଜଧାନୀରେ ଏମାନେ ଥାଆନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କ ଅଧୀନ ଅନେକ ନିମ୍ନତର ଧର୍ମ ଯାଜକ ଥାଆନ୍ତି ।]

ଲଡ଼୍‌ରା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—(ଭୁଲ ହି. ଲାଡ଼ଲା)—ଗେଲ୍ଲା
Lard-rā ଅଦରକୁ ସ୍ନେହରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ (ସନ୍ତାନାଦି)—
(child) Brought up with excessive fondness; too much fondled; pet.

ଲଡ଼୍(ର୍)ସ—ବୈଦେ ବ (ଇଂ)—୧ । ବଲ୍ଲଭର ଜମିଦାର ଓ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ
Lard(rd)-s ବଂଶୀୟ ନାୟକଗଣ—1. The Lords.
लर्डस लार्डस ୨ । ବଲ୍ଲଭ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ—
2. The House of Lords. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା—ରାଜ୍ୟାଧିକାରୀ ଲଡ଼୍‌ସ—Lords Temporal. ଓ ଧର୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଉଚ୍ଚ ପଦାଧିରୂଢ଼—Lords Spiritual. ଏହି ଦୁଇଶ୍ରେଣୀର ଲଡ଼୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଲ୍ଲଭର ଶାସନ ସଭା ବା ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ଗୋଟିଏ ଶାଖା House of Lords ଗଢ଼ା । ଏହି ଲର୍ଡ଼ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ଲାଟ୍ । ଇଉରୋପ ମଣ୍ଡଳୀର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜେନରଲ୍‌ମାନଙ୍କ ଉପାଧି ଲର୍ଡ୍‌ ଥିବାରୁ ସାଧାରଣରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ଲାଟ୍‌ ବା ଲାଟ୍‌ ବୋଲି ଭାଷାରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଏ । ଯଥା—ଲର୍ଡ୍‌ ଗ୍ରଥନ୍‌, ଲର୍ଡ୍‌ କର୍ଜନ୍‌ ।]

ଲର୍ଡ୍‌(ର୍ଡ୍‌) ସଭା—ଦେ. ବ—(ଇଂ. ଲର୍ଡ଼ ଓ ସ. ସଭା)—ବଲ୍ଲାଳର ପାଲ୍‌ଆମେଣ୍ଟର ଉତ୍ତର ଶାଖା—

Lard(rrd) sabhā ଲର୍ଡସଭା ଲାଡସଭା The House of Lords.

ଲର୍ଡକା ସିଜୁ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳାଦି.ଉଚ୍ଚାମ) ବ—କ୍ଷୀର ସମୁଦ୍ର (ଦେଖ)—

Lardaka sijhu Kshirasamudra (See). (ସ. ନାମ—ସମନ୍ତଦୁର୍ଗଧା, ସମଳକଷ୍ଟକ; ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ) ।

ଲର୍ଡକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଲଟକାଇବା—(ଦେଖ)—

Lardaka(ke)ibā Laṭakaibā (See).

ଲଟକାନ, ଲୁଢକାନା, ଲଟକାନା

ଲର୍ଡକା ଲର୍ଡକ—ଦେ. ବ (ହିନ୍ଦିରୁ ଅନୁକୃତ)—(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ପୁତ୍ରକନ୍ୟା; ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି; ଅପତ୍ୟାଦି—Son and daughter; children.

Lardaka lardaki ଲେଡ଼କାଲେଡ଼କୀ ଲଡକାଲଡକୀ

ଲର୍ଡକା ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—(ସ. ଲର୍ଡ୍‌=କମ୍ପିତ ହେବା)—

Lardaki pardibā ୧ । ଲଟକିବା; ଝୁଲିପଡ଼ିବା; ଓଦ୍ରୋଳିବା—(ଲଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. To hang down. ୨ । ଶିଥି ଲଟକା, ଲଟକେପଡ଼ା ଲୁଢକନା ହେବା—2. To be loose.

ଲର୍ଡ ଚର୍ଡ—ଦେ.ଅ—ନଡ଼ ଚଡ଼ (ଦେଖ)—Narda charda

Larda charda (See).

ଲର୍ଡବର୍ଡ—ଦେ. ଅ—ନଡ଼ବଡ଼ (ଦେଖ)—Narda barda (See)

Larda barda (ଲଡ଼ର ବଡ଼ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲର୍ଡବର୍ଡି—ଦେ. ବ—ନଡ଼ ବଡ଼ି (ଦେଖ)—Naaua bardi (See)

Larda bardi (ଲଡ଼ବଡ଼ିଆ ଖୋଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲର୍ଡ ଲର୍ଡ—ଦେ. ଅ—ନଡ଼ ନଡ଼—(ଦେଖ)—Nardanarda

Larda larda (See). [ଉ—ଓଣ୍ଡା ବାଙ୍କ କାର ଟୁଡ଼ୁଅଟୁ (ଲଡ଼ଲଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପିଠି ଦାଢ଼ । ଉଠିଲେ ଅଣ୍ଟା ହେଉଛୁ ଲଡ଼ ଲଡ଼ । କୃଷ୍ଣଦିହ. ମଡାଉରଉ. କଣ୍ଡି ।

ଲଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସଦର) ବ—ନଡ଼ା; ଚ୍ଛଣ—Straw.

Lardā

ଲଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ—ଦେ. ବ.—ଲଡ଼ାଇ (ଦେଖ)—Lardhāi (See).

Lardā(rde)i

ଲଡ଼ୁଆ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସଦର) ବ—ନଡ଼ିଆ—Cocoanut.

Lardiā

ଲଡ଼ିତ—ସ. ବଣ—ଇତସ୍ତତଃ ଚଳୁଥିବା; ହଲୁଥିବା—Moving hither and thither (M. W).

Laḍita

ଲଡ଼ୁ—ଦେ. ବ—(ସ. ଲଡ଼ୁକ)—ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଗୋଲକ ବିଶେଷ—A kind of sweetmeat ball.

ଲାଡୁ ଲଡ୍ଡୁ

ଲଡୁଆ ଗୋପାଳ—ଦେ. ବ—ଅଣ୍ଟୁଆ ଗୋପାଳ (ଦେଖ)

Larduā gopāla Āṇṭhuā gopāla (See)

ଲାଡୁ ଗୋପାଳ ଲଡୁଆଁ ଗୋପାଳ

ଲଡ଼ୁକେଶ ମହାପାତ୍ର—ଦେ. ବ—(ନାମ)—୧ । ଜନୈକ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ—1. The name of a Brahmin Sanskrit pandit.

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ-ନୂଆଗଡ଼ ମାନଧାତା ପୁର ଶାସନ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ୟାକରଣ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣି ଥିଲେ; ସଙ୍ଗୀତ ଓ କାମଦୁଦ୍ଧା ଚଉଛଶାଦ ରଚନା କରିଥିଲେ ।]

୨ । ନୟାଗଡ଼ରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବୈଦ୍ୟରାଜ—2. Name of the late Ladukeśa Mahapatra a physician of Nayagarh Siba.

ଲଡ୍ଡୁକେଶ ମିଶ୍ର—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜନୈକ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ—

Lardukeśa miśra A renowned Sanskrit scholar of the name of Orissa.

ଲଡ୍ଡୁ(ଡ୍ଡୁ) ବାବା—ଦେ. ବ—କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ମିଷ୍ଟାନ୍ନଗୁଟିକା—Small sweetmeat bullets.

ଲଡୁବାବା ଲଡ୍ଡୁବାବା

[ଦ୍ର—ଏଥିରୁ ଗୁଡ଼ିଏ ବାଉରେ ବଳ ଲଡ଼ୁ ବଳା ଯାଏ ।]

ଲଡ୍ଡୁ ବାବା—ଦେ. ବ— ନୂଆଗଡ଼ ରାଜ୍ୟର ଲୁସୁମୀ ନଦୀ କୂଳ ଓ ଭଣ୍ଡାର ଡଙ୍ଗର ନାମୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଛୋଟାକାର ଶିବ ଲିଙ୍ଗ—A round-topped Siba linga situated on the peak of the Bhaṇḍāra hill on the bank of the Kusumi river in the Nayagarh oriya State.

Lardu bābā

ଲଡ୍ଡୁ—ସ. ବ. ଘୁଂ—ଲଟକ(ଦେଖ)

Ladda Lataka (See)

ଲଡ୍ଡୁ—ସ. ବ—(ଲଡ଼ ଧାତୁ=କମ୍ପିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଡୁ)—

Laḍḍu ୧ । ମୋଦକ; ମିଠେଇ—1. Confectionery. ୨ । ଲଡ଼ୁ; ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଗୋଲକ—2. A ball of sweetmeat (Apte). [ଦ୍ର—ବେଶନ (ରୁଟିରୁନା, ମଗଡୁନା,ବା ବରବୁନକୁ ଘାଣ୍ଟିଆ କରି ପିଠାପର ଗୋଲାଇ ନଆଁ ଉପରେ ବସିଥିବା ଘିଉ ବା ତେଲ ଦୂର କରେଇ ଉପରେ ଜାଲତନ୍ତୁର ଛିଦ୍ର ବାଟେ ଉକ୍ତ ପିଠାକୁ ଖଣ୍ଡିଲେ ଭାଡ଼ା ଛୁଦ୍ର ଛୁଦ୍ର ଦାନାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଭାଜୁ କରେଇରୁ ଖଣି ଆଣି ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବା ଶିପ୍ରରେ ପକାଇ ଚଖିବାକୁ ହୁଏ । ସେ ଦାନାମାନ ଶିପ୍ରରେ ବଢୁଇ ଗଲେ ହାତରେ ବଳ ଲଡ଼ୁ କସ୍ତ ଯାଏ ।]

ଲଡ୍ଡୁକ ସ. ବ (ଲଡ୍ଡୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ମୋଦକ—

Laḍḍuka 1. Confectionery.

୨ । ଲଡ଼ୁ ମିଠାଇ—2. Rolled ball of sweet meat.

ଲର୍ଢ଼(ଢ଼ା)ଉ ମକଦ୍ଦମା—ଦେ. ବ—(କଟରଆ)—ଯେଉଁ ମକଦ୍ଦମାରେ ବାପା ବବାପାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟରେ ବଗ୍‌ବଲସ୍ଥରେ ବାଦବିବାଦ ହୁଏ—

Lardha(rdhā)u makaddamā ଦୁତରଫା ମୋକଦ୍ଦମା ଲଡାଉ ମୁକଦ୍ଦମା Contested case.

ଲଢ଼ା—ଦେ. ବ. (ସ. ଲଢ଼ ଧାତୁ=ଉତ୍ସାହିତ କରିବା)—ଲଢ଼ିବା—

Lardhā ଲଡା ଲଡନା Fighting; contest.

ଲଡାକା ଦେ. ବଣ—ଯେ ଲଢ଼େ; ଯୁବକାଶ୍ୱ—

ଲଡାୟେ Fighting (person).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇ—ଦେ. ବ. (ସ. ରଣନ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ—1. Battle. Lardhā(rḍhe)i ୨ । ସଘର୍ଷ—2. Contact. (ଉ—ନଈନ୍ ମଡାୟେ ଲଢ଼ାଇ ଲ୍ଲେଢ଼ ଥାଉ । କବସୂଫି. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୩ । ଲଡାଇ ପରସ୍ପର ପ୍ରତିଘାତ; ଟକ୍କର—3. Collision. ୪ । ବାଗ୍ଯୁଦ୍ଧ (ଦ୍ର. ଶ)—4. Wordy fight. ୫ । ପ୍ରତିଯୋଗିତା—2. Rivalry; emulation.

ଲଢ଼ା(ଢ଼ା, ଢ଼େ, ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଲଢ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—1. The causative form of Lardhibā. (ଉ—ପୁଣ୍ଯଶ୍ଳୋକ ବର ଯୋଗେ ଇନ୍ଦିବର ଯୁଗଳୀ ଲଢ଼ାଇବାକୁ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୨ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ରୂପେ ଠିଆ ହଉଇବା—2, To cause two persons to emulate each other. ୩ । ଲଢ଼ାଇରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କଉଇବା—3, To cause to fight. ୪ । ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁକୁ ପରସ୍ପର ଟକ୍କର ଖୁଆଇବା—4, To cause two things to strike against each other. (ଯଥା—ନଡ଼ିଆ ଲଢ଼ାଇବା, ଗୁଡ଼ି ଲଢ଼ାଇବା ।) ୫ । ପ୍ରଯୋଜିତ କରିବା; ଖଟାଇବା—5, To apply. (ଯଥା—ଏ ସମସ୍ୟାରେ ତୁମେ ବୁଦ୍ଧି ଲଢ଼ାଇଲେ ଅବଶ୍ୟ ମୀମାଂସା କରି ପାରିବ ।)

ଲଢ଼ା(ଢ଼ା)ଭିଡ଼ା—ଦେ. ବ— ଲଢ଼େଇ ଭଡ଼େଇ (ଦେଖ) Lardhā(rḍā) bhirḍa Lardhei bhirḍei (See)

ଲଢ଼ା(ଢ଼ା) ଲଢ଼ି(ଢ଼ି) —ଦେ. ବ.—୧ । ପରସ୍ପର ସଘର୍ଷ— Lardhā(rḍā lardhi(rḍi) 1. Mutual contact. ଲଡ଼ାଲଡ଼ି ୨ । ପରସ୍ପର ଯୁଦ୍ଧ—2. Mutual fight. ୩ । ଲଡାଲଡି ପରସ୍ପର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ—3. Mutual collision.

ଲଢ଼ି(ଢ଼ି)ବା—ଦେ. କି—(ସ. ରଣ ଧାତୁ)— ୧ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବା; ଶତ୍ରୁକୁ ଆଘାତ କରିବା—1. To fight. ଲଡ଼ି ଲଡନା ୨ । ଯୁକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ନିଜ ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନକରିବା—2. To support one's cause by reasoning or argument. [ଉ—ଆଜି ଆପଣଙ୍କ ସକାଶେ ସାଦ୍ୱେବଙ୍କ ଆଗରେ କଥା ଲଢ଼ିଲି । ଫକୀର-ମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।] ୩ । ପରସ୍ପର ସହିତ ସଘର୍ଷ କରିବା—3. To come in mutual contact; to collide. ୪ । ବାଗ୍ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—4. To engage in wordy duel. ୫ । ମଲ୍ଲ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—4. To wrestle with a rival. ୬ । ତର୍କ କରିବା—6. To argue. ୭ । ମକଦ୍ଦମାରେ ନିଜର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରି ବାଦୀର ବିପକ୍ଷରେ ମକଦ୍ଦମା ଚଳାଇବା—7. To contest a suit. ୮ । (ମେଣ୍ଢା, କୁକୁଡ଼ା, ଷଣ୍ଢ ଆଦି) ପରସ୍ପର ସହିତ ବଳ କଷାକଷି ଦେବା—8. oT fight (said of fighting rams, cocks and bulls).

ଲଢ଼େଇ ଗାରଡ଼ (ମେଣ୍ଢା)—ଦେ. ବ—ଲଢ଼ିବା ପାଇଁ ପୋଷା ହୋଇ ଥିବା ଅଣ୍ଡିଆ ମେଣ୍ଢା— Lardheigārarḍa (meṇḍhā) ଲଡ଼ାୟେ ଭେଡ଼ା ଲଡାକା ମେଂଢା Fighting rams.

ଲଢ଼େ(ଢ଼ା)ଇ ଗୁହିବା (ମାଗିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ Lardhe(rḍhā)i chāhibā (māgibā) ଆହ୍ୱାନ କରିବା— ଲଡ଼ାଇ ଚାଓୟା ଲଡାଇ ଚାହନା To call to battle.

ଲଢ଼େ(ଢ଼ା)ଇ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—1. To Lardhe(rḍhā)i debā fight with. [ଉ—ଏବେ ଆସ ଲଡ଼ାଇ କରା ଯାଉ ଲଢ଼ାଇ ଆମ୍ଭେ ଦେବା, ଦାଢ଼ି ଭୁଟେଲ ମାର୍ଜିସ ଲଡାଇ ଦେନା ରଗଡ଼ ଖାଇବା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ଲଡ଼ିୟେ ଦେଓୟା ୨ । (ଲଢ଼ିବାର ପ୍ରଯୋଜକରୂପ) ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ବା ଲଡା ଦେନା ଜୀବଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରାଇବା—2. To set to fight. (ଯଥା—ଦୁଇଟା ମେଣ୍ଢାଙ୍କୁ ଲଢ଼ାଇ ଦେବା) ୩ । ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରାଇବା—3. To make one act contrary to.

ଲଢ଼େ(ଢ଼ା)ଇ ନଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ— ପରସ୍ପର ସଘର୍ଷ ପାଇଁ ଦକ୍ଷ ହୋଇଥିବା Lardhe(rḍhā)i nariā କଚା ନ ଥିବା ନଡ଼ିଆ— ଲଡ଼ାୟେର ନାରକେଲ Cocoanuts used in sport for ଲଡାକା ନାରିୟଲ dashing against each other.

ଲଢ଼େ(ଢ଼ା)ଇ ପାଲ୍ଲା—ଦେ. ବ—ବାଦ୍ୟ ପାଲ୍ଲା; ଯେଉଁ ପାଲ୍ଲାରେ ଏକାଧିକ Lardhe(rḍhā)i pālā ପାଲ୍ଲାବାଲ୍ଲଦଲ ଅପଣା ଅପଣାର ବାଦୀ ପାଳା ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖାନ୍ତି—The performance by ବାଦୀ ଭଜନ 2 or more rival parties of Pūlā-dancers.

ଲଢ଼େ(ଢ଼ା)ଇ ଭିଡ଼େଇ—ଦେ. ବ—ଉଭୟ ପକ୍ଷର ଜୋର ଟାଣ ଧରି ବା [ଲଢ଼େଇ ଭଡ଼େଇ—ଅନ୍ୟରୂପ] ନିଜସ୍ୱ ନ ଛାଡ଼ିବାର ଚେଷ୍ଟା— ଲଡ଼ାଲଡ଼ି ଲଡାଇ ଭିଡାଇ Mutual fighting.

ଲଣ୍ଠନ୍(ନ୍)—ବୈଦେ. ବ—ଲଣ୍ଠନ୍ (ଦେଖ) Lanṭan(n) Lanṭhan. (See)

ଲଣ୍ଟେନଶ୍—ବୈଦେ. ଣ (ଇଂ) —ମଝିରେ ଅଢ଼େଇ ବା ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ Lanentis କାଲବାଡ଼ ଟାଙ୍ଗି ଉହାଁର ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇ ଦଳ (ଲ୍ୟନ୍ଟେନଶ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଖେଳାଳିଙ୍କ ପକ୍ଷାପକ୍ଷ ବାଢ଼ିଆ-ଲନ୍ ଟେନିସ ବାଢ଼େଇ ଖେଳ—The outdoor game of ଲାନ ଟେନିସ Lawn tennis. [ଉ— ଏ ଖେଳରେ ପେଣ୍ଡୁକୁ ବାଢ଼େଇବା ପଟା ଗୁଡ଼ାଏଙ୍କ ଚଟୁପର ମୁଦ୍ଦାଖାଏ ଚଟକା ଦୋଇଥାଏ ଓ ସେ ଚଟକା ଅଂଶରେ ତାର ମାନ ଛନ୍ଦା ଦୋଇଥାଏ ।]

ଲଣ୍ଠନ୍(ନ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲ୍ଯନ୍ଟର୍ନ୍)—କାଚ ଆବରଣ ବେଷ୍ଟିତ Lanṭhan(n) ପ୍ରଦୀପ (ଯାହାକୁ ବାଉରେ ଝୁଲାଇ କର ନଆଯାଇ (ଲଣ୍ଠ(ଠ)ଣ୍(ନ୍), ଲନ୍ଠଣ୍(ନ୍)—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗାରେ)— ଲଣ୍ଠନ୍ ଲାଲଟେନ Lantern.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଣ୍ଠ(ଣ୍ଟ)ନ୍(ଣ୍)କାଚ—ଦେ. ବ (ଇ. ଲ୍ଯାଣ୍ଟର୍ଣ ଓ ଫ. କାଚ)—ଲଣ୍ଠନର ଆବରଣ ପାଇଁ ବୋଲ୍ଯାକାର କାଚ—
Lanṭha(ṇṭa)n(ṇ) kāchа
लठ्ठनेरकाँच लालटेनका शीशा Globes for lanterns.
(ଲଣ୍ଠନ୍ ଚମ୍ନି[ଦ୍ରବ୍ୟ,ଗ୍ଲୋବ୍]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲଣ୍ଠନ୍(ଣ୍) ଦେଖା(ଖୋ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲଣ୍ଠନର ଆଲୋକରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଇବା—To show the lantern.
Lanṭhan[ṇ] dekhā(khe)ibā
लठ्ठन दिखाना
[ଦ୍ର—ଏହିପରି ଲଣ୍ଠନ୍ ଧରିବା, ଲଗାଇବା, ଜାଳିବା, ପୋଛିବା, ଜଳାଇବା ଆଦି ଦ୍ରଷ୍ଟ।]

ଲଣ୍ଠନ୍ ପୋଛା—ଦେ. ବ—ଲଣ୍ଠନର କାଚ ବା ଗ୍ଲୋବ୍‌ରେ ପଡ଼ିଥିବା ଲଣ୍ଠନ ପୋଛା କଳାକୁ କନାଆଦିରେ ପୋଛିବା—Wiping of the soot from the glass or globe of lanterns
Lanṭhan pochhā
लठ्ठन पोंछा
ଦେ. ବଣ—ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଲଣ୍ଠନ ପୋଛି ଯାଏ—Used for wiping off the soot etc from lanterns.

ଲଣ୍ଠନ୍ ପିତା (ବତ୍ତ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ; ଫା)—ଲଣ୍ଠନ୍‌ରେ ଜଳିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପିତା ବା ବତ୍ତ—Tape or wick for lanterns.
Lanṭhan phitā [bati
लठ्ठनेर फीता लालटेनकीबत्ती

ଲଣ୍ଡ୍(ଧାତୁ)—ସ. ବ—୧ । ଉତ୍କ୍ଷେପଣ କରିବା—1. To throw up; to toss about. ୨ । (ବସ୍ତ୍ରାଦି) ତ୍ୟାଗ କରିବା; ଦାନ କରିବା—2. To give up; to pass. ୩ । କହିବା—3. To speak. (Apte).
Land (root)

ଲଣ୍ଡ—ସ. ବ (ଲଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା, ଦାନ କରିବା+ଘଞ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ)—୧ । ଉତ୍କ୍ଷେପଣ; ଇତସ୍ତତଃ ଫୋପାଡ଼ିବା—(ଲଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Tossing. ୨ । (+କର୍ମ. ଅ) ବସ୍ତୁ; ନେଡ଼, ଲେଣ୍ଡ, ନ୍ୟାଡ଼ ଗୁହ୍ୟ—2. Ordure; excrement ୩ । ନେଡ କଠିନ ଲମ୍ବାକୃତ ବସ୍ତୁଖଣ୍ଡ—3. A long bit or roll of night-soil.
Landa
[ଦ୍ର—ଲଣ୍ଡତ ଲଣ୍ଡ ବଶିମ୍ନରତ ! ଓପରେ ଧରନ୍ତୁ ଖପରକାନ୍ଥ; ଲଣ୍ଡ ! କଏ ଦ୍ୱଗିଲ୍ଲ ? କଢ଼ତ । ଶୀଶୁଗୀତ]
[ଦ୍ର—ସ୍ପେଷ୍ଟ ଲଣ୍ଡକୁ ଲଣ୍ଡି ବୋଲ୍ଯାଏ ।]

ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ.ଲ୍ଯାଣ୍ଡ୍)—ଲ୍ଯାଣ୍ଡ୍—Land. [ଦ୍ର—ଏହା 'ଲ୍ଯାଣ୍ଡ୍' (ଦେଶ) ବାଚକ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ 'ଲଣ୍ଡ' ରୂପରେ ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରଚାରିତ (ଯଥା—ଇଂଲଣ୍ଡ, ସ୍କଟଲଣ୍ଡ, ଆଇରିଶ୍‌ଲଣ୍ଡ, ଫ୍ରାନ୍ସ୍ ଲଣ୍ଡ ।)]

ଲଣ୍ଡନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇ. ନାମ)—ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମି ଇଂଲଣ୍ଡ ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ନଗର; ବର୍ତ୍ତମାନ (ଏହା ପୃଥିବୀର ସର୍ବ ପ୍ରଧାନ ନଗର ଓ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ବାସ ସ୍ଥାନ)—London.
Landan
लण्डन

ଲଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡ—ଦେ. ବଣ. (ସ. ଲଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍କ୍ଷେପଣ ଓ ଭଣ୍ଡନ=ଭର୍ତ୍ସନ)—୧ । ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ; ଦଠାତ୍ ଉତ୍ତିଷ୍ଠି ଓ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ; ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ—1.Confused; disordered; suddenly upturned and disturbed. ୨ । ଲେଜ୍ଡଟ ପାଜ୍ଡଟ—2. Topsy-turvie d.
Landa bhaṇḍa
लण्ड भण्ड

ଲଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ କରିବା; ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରିବା—1. To put in confussion; to throw into disorder. ୨ । ଉତ୍ପନ୍ନ୍ତ କରିବା—2. To put to haste; to cause to hasten.
Landa bhaṇḍa karibā
लण्ड भण्ड करना

ଲଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଉତ୍ପନ୍ନ୍ତ—1. Hasty; hurried. ୨ । ଅସ୍ଥିର—2. Restless. (ଲଣ୍ଡ ଉତ୍ତେଜିତ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଂ—୩ । ଚଞ୍ଚଳ; ଚପଳ—3. Fickle. ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ୪ । ଯେ ଉତ୍ପନ୍ନ୍ତ କରେ—4. One who makes haste; one who hurries matters.
Landa bhaṇḍiā
लण्ड भण्डिआ
लंडभंड

ଲଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ. (ସ. ନଗ୍ନ ବା ଲୁନ ଓ ମୁଣ୍ଡ; ମୁଣ୍ଡିତମୁଣ୍ଡ)—୧ । ମୁଣ୍ଡିତମୁଣ୍ଡ; ଲଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା—1. One whose head has been shaven clean; with clean-shaven head. ୨ । ଲୁନଶିର; ଯାହାର ମୁଣ୍ଡବାଳ କଚୁସ୍ତରେ ସ୍ପେଷ୍ଟ ସ୍ପେଷ୍ଟ ଦୋଇ କଟା ଦୋଇଅଛି—2. With hairs of the head cropped short; tonsured; with the hair clipped. ୩ । ଟାଙ୍ଗସ୍ତ ମୁଣ୍ଡା—3. Bald-headed.
Landa munda
लण्डा मुण्ड
ଦେ. ବ—ଲଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡ (ଦେଶ)—Landā munda (See)

ଲଣ୍ଡ ସଣ୍ଡ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଲଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡ (ଦେଖ)—1. Landa sanda bhanda (See) ୨ । ଖଣ୍ଡସଣ୍ଡ; ଅଶ୍ଳୀଲ (ଲଣ୍ଡସଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବାକ୍ୟ)—2. Obscene (words). କୁତ୍ସିତ ଫୁହର ୩ । ପ୍ରଳାପର ସମ୍ବନ୍ଧଶୂନ୍ୟ (ବାକ୍ୟ)—3. Incoherent (words). ଆବୁଲ ତାବୁଲ ବେଜୋଡ
ଦେ. ବ—୧ । କୁତ୍ସିତ କଥା; ଅଶ୍ଳୀଲ ବାକ୍ୟ—1. Obscene words. ୨ । ଆବୁଲ ତାବୁଲ କଥା ପ୍ରଳାପର ସମ୍ବନ୍ଧଶୂନ୍ୟ ବାକ୍ୟ—2. Incoherent words.
Landa sanda bhanda
लण्ड सण्ड
कुत्सित फुहर
आबुल तावुल बेजोड
कहर बात बेजोड बात

ଲଣ୍ଡା—ସ. ବ. (ଲଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା, ଦାନ କରିବା+ଜର୍ମ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ବସ୍ତୁର ଲଣ୍ଡ—Roll of ordure.
Landā
ଲେଣ୍ଡ, ନ୍ୟାଡ, ନ୍ୟାଡ଼ ଦେ. ବ. (ସ. ଲୁଞ୍ଚନ)—୧ । ବସ୍ତୁର, ଲୋଁଦା(ଦୀ), ଚୋତ ଗୋବରର ବା ଥ୍ରେଘ ଥରର ମେଦା ବା ବଡ଼ ନେଡା ପିଣ୍ଡ—1. A big lump of night soil, cow-dung or spittle. (ଯଥା—ଲଣ୍ଡାଏ ଥ୍ରେଘ, ଗୋବର

ଲଣ୍ଡା ।) ୨ । (ସ. ମୁଣ୍ଡିତ, ଲୁନଶିଖ) ଲୁନକେଶ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person whose hairs have been cropped short; with tonsured head; with the hair clipped. ୩ । ଟାଙ୍ଗର ଲୋକ—3. Bald-headed person. ୪ । ମୁଣ୍ଡିତମୁଣ୍ଡ ବ୍ୟକ୍ତି—Shaven headed person. ୫ । ମୁସଲମାନ୍ (ବମାଟେ ଲଣ୍ଡା ଥିବାରୁ)—5. A Mahomedan. (ଜୁ—ପିଠା ସାକରେ ମଣ୍ଡା ବଟୋଳ, ଦୁଇଥରସାକରେ ଝଣ୍ଡା ବଟୋଳ, ବାଲୁଣ ସାକରେ ପଣ୍ଡା ବଟୋଳ, ମଣିଷ ସାକରେ ଲଣ୍ଡା ବଟୋଳ । ଉଗ ।) ୬ । ଅପତ୍ତିଥିଣି ବାଳକର ନାମ—6. A name given to a boy whose elder died before his birth. ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଟାଙ୍ଗର—1. Bald. ୨ । ମୁଣ୍ଡିତ କେଶ—2. With shaven head. ୩ । ଲୁନ ଶିଖ—3. Having the hair cropped short. ୪ । ଶାଖାଘ୍ନ; ସ୍ଥାଣୁ (ବୃକ୍ଷ); ମୁଣ୍ଡିତଶାଖ—4. Branchless; lopped off. ୫ । ଯେଉଁ କୂଅରେ ଘୋଡ଼ାଇନ ନ ଥାଏ—5. A well which has no outer earthen fencing ring at its mouth. ୬ । ଅଳଙ୍କାରଘ୍ନ; ଅନଳଂକୃତ—6. Ornamentless; undecorated.

ଲଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ. କି—(ସ. ମୁଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ)—ମୁଣ୍ଡିତ କରିବା—Landā(ṇḍe)ibā To shave clean (the head) ନେଡ଼ାନ **नंढा करना, मुंडाना**

ଲଣ୍ଡାଏ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ—ଦେଖାଏ; ପୁଲାଏ; ଏକ ସେଦ; ଏକତ୍ର ଘୃଣୀକୃତ ପୁଲାଏ (ବିଷ୍ଠା, ଗୋବର ବା ଥୁେଷ)—Landāe ଏକ ନେଡ଼, **एकलोंद** A mass of (cowdung, ordure [ଲଣ୍ଡେ—ଅନ୍ୟରୂପ] or spittle). [ଯଥା—ଲଣ୍ଡାଏ ଥୁେ, ଲଣ୍ଡାଏ ଗୋବର, ଲଣ୍ଡାଏ ଖଙ୍କାର ।]

ଲଣ୍ଡା କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ମସ୍ତକର କେଶକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମୁଣ୍ଡିତ କରିବା—1. To shave the head clean. ନେଡ଼ା କରା **नंढा करना** ୨ । ମୁଣ୍ଡର ବାଳକୁ କଇଁରଦ୍ୱାରା ଥୁେଟ ଥୁେଟ କରି କାଟିବା—2. To crop up the hair of the head with scissors. ୩ । ବୃକ୍ଷର ଶାଖା ଅବରୁ କାଟି ସ୍ଥାଣୁ କରିବା—3. To lop off the branches of a tree.

ଲଣ୍ଡା କାନ୍ଥ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ କାନ୍ଥ ଉପରେ ଗୁଳ ବା ମୁଣ୍ଡାଳ ଅବ Landā kānta ଅବରଣ ଦଆଯାଇ ନ ଥାଏ; ଖଣ୍ଡିଆ କାନ୍ଥ—ନେଡ଼ା ଦେବାଲ **नंढादिवार**(ल) Untopped wall.

ଲଣ୍ଡା କୂଅ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ କୂଅର ଉପରେ ଘୋଡ଼ାଇନ ନ ଥାଏ—Landā kūa A well having no outer ring to protect it; unprotected well. ନେଡ଼ା କୁଁଆ **नंढाकूआ**

ଲଣ୍ଡା ଗଛ—ଦେ. ବ(ସ. ଲୂନ+ବୃକ୍ଷ)—ସ୍ଥାଣୁ ବୃକ୍ଷ—Landā gachha A pollard; stump of a tree. ନେଡ଼ା ଗାଛ **ठूंटा पेड**

ଲଣ୍ଡା ଦେଉଳ—ଯେଉଁ ଦେଉଳର ମୁଣ୍ଡି ମଉ ନ ଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍, ଯହିଁର Landā deula ଅଗ୍ରଭାଗ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମୁଦା ଦୋଇ ନ ଥାଏ—ନେଡା ଦେଉଳ A temple the spire of which has not been completed. **नंढा मन्दिर**

ଲଣ୍ଡା(ଣ୍ଡି)ବ(ବା)ଗୁ(ବୁ)ଲି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବର୍ବରୀ)—ଗନ୍ଧ ତୁଳସୀ; Landā (ṇḍi) ba(bā) gu (bu) li ବଣ ତୁଳସୀ ବଟଗେଷ—ରାମତୁଳସୀ, ଗନ୍ଧତୁଳସୀ; ବନ ତୁଳସୀ A kind of Basil ବର୍ବରୀ, **वनतुलसी** plant; Ocymum Basilicum. ତୋକମାରୀ ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ବଣ ତୁଳସି ଗୁଳ୍ମ ଓ ତହିଁର ଦଣ୍ଡି—**तोकमारी** 2. Lallemantia Roybana; Hoolyhook; [ଲଣ୍ଡିବା(ବ)ଗୁ(ବୁ)ଲ(ଲ)—ଅନ୍ୟରୂପ] Holly hock.

ସ. ନାମ—ବର୍ବରୀ, ବର୍ବା, ଭୂଙ୍ଗୀ, ଦୁଗନ୍ଧପତ୍ରୀ, ଗନ୍ଧପତ୍ରୀ । ଏହାର ପତ୍ର ସାମାନ୍ୟ ଅପୂରଗା, କବଗ୍ନି, ଭୂଙ୍ଗୀ, ଦୁଗନ୍ଧପତ୍ରୀ । ଏହାର ମଞ୍ଜି କଳାଜୀରା ଟରପୁଷ୍ପା, ଅଜଗନ୍ଧକା, କବରୀ, ଠାରୁ ଥୁେଟ ଓ କଳା କଳା । ଭୂବଲ୍ୟା, ଭୂଙ୍ଗୀ, ପଣ୍ଡୀଶ, ଏହି ମଞ୍ଜିକୁ ପାଣିରେ ବଡୁରାଇ କୁପେରକ, ଅର୍ଜକ ଦେଲେ ଏହା ଥଲା ଥଲା ଓ ଫା. ତୁଖମେ ରଇହାଁ, ପଲଂଗମୁଷ୍କ କୋମଳ ଓ ନାଲ ନାଲୁଆ ଦୋଇ ଆ. କରଂଜମୁଷ୍କ ଫୁଲି ଯାଏ । ଲୋକେ ପ୍ରସ୍ରାବେଡ଼ା ଗୁ ଭକ ପରଯ୍ୟା, ଘନ ତୁଳସୀ ରୋଗରେ ଏହି ମଞ୍ଜିକୁ ପାଣିରେ ମ. ଘନ ତୁଳସ ବଡୁରାଇ ପିଅନ୍ତି । ତୁଳସୀ ମଧ୍ୟ ଏହି ତେ. କାରୁ ତୁଳସୀ, ଜାତୀୟ । ବର୍ବରୀ ୩ ପ୍ରକାର—ତେଇଗଗ୍ଗେର ଚେଟ୍ଟୁ ଯଥା—(୧) ଲଣ୍ଡାବରୁଲ (ବବରୀ) (୨) ତୁଳସୀ (କଠିଞ୍ଜର) (୩) ବଣତୁଳସୀ (ବଟପତ୍ର) । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ରୁକ୍ଷ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, କଟୁରସ, ବଦାଘ୍ନ, ଉଷ୍ଣ, ରୁଚିକାରକ, ହୃଦସ୍ପୃଗାଘ୍ନ, ଅର୍ଶଘ୍ନୀପକ, ଲଘୁପାକୀ ଓ ପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ । ଏହା କଫ, ବାୟୁ, ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି, କଣ୍ଡୁ, କିମି ଓ ବଷନାଶକ —ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଲଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—(ସ. ଲୂନ ବା ମୁଣ୍ଡିତ+ମୁଣ୍ଡ)—ମୁଣ୍ଡିତ ମସ୍ତକ—Landa munda Clean shaven head.

ଲଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—(ସ. ମୁଣ୍ଡିତମୁଣ୍ଡ)—୧ । ମୁଣ୍ଡିତ-Landā munḍā କେଶ—1. With the head (ଲଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) clean shaven; ୨ । ଲୁନଶିଖ—2. with tonsured head. ଲଣ୍ଡିମୁଣ୍ଡୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ୩ । ଟାଙ୍ଗର—3. Bald headed. (ଜୁ—ଲଣ୍ଡିମୁଣ୍ଡୀ } ଲଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡା ଘୋଇଁ କେରେଣ୍ଡା, ଯହିଁ ଦୁଆରେ ଥାଏ, ଅଇଠା ଉଉରୁ ଗୁଣ୍ଡିଏ ପାଇଲେ ପାଣି ଛଡ଼େଇ ଖାଏ—ଉଗ ।)

ଲଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—(ସ. ଲେଣ୍ଡ; + ଦ୍ରାଥେ ଇ) – କଠିନ ବସ୍ତୁର ଛୁଦ୍ର Landi ଛୁଦ୍ର ଗୋଲକ—Small globes of night-soil ନେଣ୍ଡୀ, ନେଦୀ [ଜୁ—ଦତ୍ତ ଓ ଲମ୍ବ ବସ୍ତୁାଙ୍ଗକୁ (ଯଥା—ମନୁଷ୍ୟ, ଲୀଦ, ନେଣ୍ଡି କୁକୁର, ବଳଦ ଆଦଙ୍କର) ଲଣ୍ଡ ବୋଲିଥାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଣ୍ଡା, ମୃଗ, ଛେଳି, ଘୋଡ଼ା, ଚେମ୍ପିଗି ଚଟେଇ ଆଦଙ୍କର ଗୋ ଲ୍ଲଜାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଜନ୍ତୁଖଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ଲଣ୍ଡି ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଲଣ୍ଡ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ଓ ବନ୍ଧୁ ପର୍ମିତ ଜନ୍ତୁକୁ ଲଣ୍ଡା ଯଥା—ଗୋରୁଙ୍କର, ଦାଉଙ୍କର) ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଲଣ୍ଡମନ ଲମ୍ବା; ଲଣ୍ଡାମାନ, ବୃନ୍ଦତ୍ୱର ଓ ଗୋଲ; ଲଣ୍ଡିମାନ ଗୋଲ ଓ ସ୍ଥୂଳ ।]

ଲଣ୍ଡିତ—ଦେ. ବଣ. (ସ. ମୁଣ୍ଡିତ; ଇଂ. ଶଣ୍ଡିଅ ଅକାର)—
Laṇḍita ମୁଣ୍ଡିତ—Shaven. (ଉ—ଅଳ୍ପ ବଡ଼ ଖୋଉତ
ଲଣ୍ଡିତ ଲଣ୍ଡିତ ମୁଣ୍ଡା, ଅଳ୍ପ ବଡ଼ ଖୋଉତ ଖଣ୍ଡିତ ଭୁଣ୍ଡା
ମୁ'ଡିତ ପଣ୍ଡିଅ ଓଡ଼ିଆ ଭଭଃ ଶ୍ଲୋକ ।)

ଲଣ୍ଡିତ ମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ. (ଶଣ୍ଡିଅ ଭାଷା)—ମୁଣ୍ଡିତଶିର ମସ୍ତକ—
Laṇḍita muṇḍa A clean shaven head.
ଲଣ୍ଡିତ ମୁଣ୍ଡ (ଉ—କସ୍ଟମ୍ ଦ୍ୱାରେ ଲଣ୍ଡିତ ମୁଣ୍ଡ, ଯସ୍ଟମ୍ ଦ୍ୱାରେ
ମୁଣ୍ଡିତ ମୁଣ୍ଡ ହୁଁ ହୁଁ ଭୁଣ୍ଡ । କାଳଦାସଙ୍କ ମେଘେ ଶଣ୍ଡିଅ
ପ୍ରବାଦ ।)

ଲଣ୍ଡିତ ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶଣ୍ଡିଅ ଭାଷା)—ମୁଣ୍ଡିତ ଶିର—
Laṇḍita muṇḍā With shaven or tonsured
ଲଣ୍ଡିତ ମୁଣ୍ଡ ଲଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡ head.

ଲଣ୍ଡୁହା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—୧। ଅକର୍ମଣ୍ୟ-1. Worthless.
Laṇḍuhā ୨ । ଅକାମି—2. Useless.

ଲଣ୍ଡେଇ ଭଣ୍ଡେଇ—ଦେ. ବଣ ଓ ବଣ—ଲଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡ (ଦେଖ)
Laṇḍei bhaṇḍei Laṇḍa bhaṇḍa (See)

ଲଣ୍ଡ୍ର—ସ. ବ. (ଇଂ. ଲଣ୍ଡନ୍ ଓ ଫରାସୀ ଲଣ୍ଡ୍ରେରୁ ସଂସ୍କୃତକୃତ ଶବ୍ଦ)—
Laṇḍra ଲଣ୍ଡନ—London (Apte: M. W).

ଲଣ୍ଡ୍ରଜ—ସ. ବଣ—ଲଣ୍ଡନ ଜାତ; ଲଣ୍ଡନ ଦେଶଜାତ; ବଙ୍ଗଜ—
Laṇḍraja Produced or born in Britain;
British-born,

ଲଣ୍ଡ୍ର ଦେଶ—ସ. ବ—ଇଂଲଣ୍ଡ ଦେଶ—
Laṇḍra deśa England.

ଲତ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧। ଇଚ୍ଛୁ ଥର କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବେଷ୍ଟନ କରିବା-
Lat (root) 1, To entwine. ୨ । ଆଘାତ କରିବା—
2, To strike; to hurt.

ଲତ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଗର୍ତ୍ତ—Hole. ଦେ. ବ. (ସ. ରଢ଼;
Lat ଅନୁରକ୍ତି)—ମନ ଅଭ୍ୟାସ—Bad habit.
ଆଦତ ଲତ

ଲତଡ଼—ଦେ. ବ. (ସ. ଲତା)—ଲତା ଥର ଜନ୍ମିତ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ—
Latarda Artistic designs resembling creep-
ଲତ ers wrought on wood, cloth or ornaments;
ଲତଡ଼ fret-work.

ଲତପ(ଲ)ତ—ଦେ. ବଣ.—(ସ. ନମ୍ ଧାତୁଜ ନତ୍ରୁ)—କଅଲ,
Lata pa(la)ta ଯାହା ଚପେ ଦେଲେ ନଇଁ ଯାଏ; ଲୁଭୁସୁଭୁ;
ନତ ନତ ଲଦ ଲଦ ପଲ ପଲ ଲତସ୍; ଲ୍ଲୋତସ୍—Soft; which
(ଲତର ପତତ, ଲତର ଲତର—ଅନ୍ୟରୂପ) yields to pres-
sure; plastic; pliant. (ଉ—ତହାରେ ଲତପତ
ପାତଲ୍ଲରେ ଟାଣ, ଏ ନାଆଁ ଟି କହି ନ ପାରୁଲେ, ବାପ
ଭାଇଙ୍କ ସ୍ୱଣ—ଦାଣ୍ଡି;—ନାଆଁ ବଅ ବା ପ୍ରତ୍ତେଳକା ।]
ବ--ଚପି ଦେଲେ ଦବ ଯିବା ଅବସ୍ଥା—Softness; the
state of yielding to pressure; plasticity.
[ଦ୍ର—ଅମ୍ ଆଦ ଫଳ ଖାଡ ଗଲେ ବା କାନୁଅମେଦ୍ଧା
ଶୁଖିବା ପଙ୍କରୁ ଲତପତ ହୁଏ ।]

ଲତପ (ଲ) ତା (ତେ) ଇବା—ଦେ. କି—୧। (ସକର୍ମକ) ଲ୍ଲୋତସ୍ଇବା;
Latapa (la) tā (te) ibā କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଚପାଚପି
ନତଳତାନା କର କୋମଳ କରିବା—1. To soften a thing
ପଲପଲନା by pressing it repeatedly (ଯଥା—ଦର-
ଖାଡଲ୍ଲ ପଣସକୁ ଚପାଚପି କର ଲତପତାଇବା) ୨ ।
(କଠିନ ପଦାର୍ଥ) କୋମଳ ହେବା—2. To become
soft and yielding to pressure (ଯଥା—
ଖାଡଲ୍ଲ ଅମ୍ବକୁ ୨।୪ ଦନ ରଖିଦେଲେ ତାହା ଲତପତାଇ
ଯାଏ) ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଭୟ ବା ଦୟା ଆଦ ଯୋଗୁଁ
କୋମଳାନ୍ତଃକରଣ ହେବା; ହୃଦୟ ତରଳଯିବା—
3 (Figurative) To melt (said of the heart
of a person melting through fear or
kindness) ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଚଞ୍ଚଳହୃଦୟ ହେବା;
ଅସ୍ଥିରମତ ହେବା—4. (Figurative) To waver;
not to remain constant; to become
ficklemінded, [ଲତ ପତାଇଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲତପ(ଲ)ତିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଲତସ୍; କୋମଳ; କଅଁଳିଆ—
Latapa(la)tiā 1. Soft; pliant; plastic; soft to
(ଲତରପତର, ଲତରପତରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) pressure; yield-
[ଲତପ(ଲ)ତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ing to the touch. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
ନରମ ପୁଂ. ଅସ୍ଥିରମନା—2. (figurative) Fickle-minded.
ପଲପଲା ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ମତ ସହଜରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ
କରିଯାଇ ପାରେ; କୋମଳପ୍ରକୃତିକ—3. Flexible;
soft-hearted. ୩ । ଶ୍ଲଥଚର୍ମୀ—3. Of wrinkled
skin.

ଲତସ୍—ଦେ. ବଣ—ଲତପତିଆ; ଲ୍ଲୋତସ୍—
Latarā ଗଲା ପଲପଲା Pliant; soft to pressure.
[ଲତସ୍—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲତସ୍(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସକର୍ମକ)—ଲ୍ଲୋତସ୍ କରିଇବା—
Latarā(re)ibā To make plastic.
ନତାନ ପଲପଲ କରନା

ଲତସ୍ କତସ୍—ଦେ. ବଣ (ସହତର)—ଲ୍ଲୋତସ୍ (ଦେଖ) ;
Latarā katarā Lotarā. (See)

ଲତସ୍ ଧତସ୍—ଦେ. ବଣ—ଲ୍ଲୋତସ୍ ଧୋତସ୍ (ଦେଖ)
Latarā dhatarā Lotarā dhotarā, (See)
(ଲତରଧତସ୍—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲତରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଅକର୍ମକ)—ଲଭଣଭ ହେବା; ଲତଜ୍ଜ ହେବା—
Latariba To become soft or pliant,
ଗଣା ପଲପଲାନା (ଲତରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲତା—ସଂ. ତ୍ର (ଲତ୍ ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା+କନ୍ତ୍ର. ଅ, ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Latā ୧ । ମୃଦୁବସ୍ତ୍ରୀ; ବୃତ୍ତଗା; ଯେଉଁ ଉଦ୍ଭିଦ ସିଧା ହୋଇ ଠିଆ
ନଭା ହୋଇ ନ ପାରି ଭୂମିରେ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଅବଲମ୍ବନ
ବେଲ କରି ଅଗ୍ରସର ହୁଏ ବା ମାଡ଼େ—1. Creeper; creeping plant. ୨ । କୋମଳ ଡାଣ୍ଡ ବା ଶାଖା; (ଯଥା—ଥଦ୍ଦ ଲତା) (ହି. ଶ)—2. Soft stem of a plant or branch. [ଦ୍ର—ଲତା ଶବ୍ଦ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, କୋମଳତା ଓ ସୁକୁମାରତାସୂଚକ ହେବାରୁ ବାହୁ ଓ ଭ୍ରୂକୁ ଲତା କୋଳି କୋଲ୍ଲଯାଏ; ଯଥା—ବାହୁଲତା; ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ସଦ୍ୟ କନକଲତା ପ୍ରଯୋଗ କରିଯାଏ; ବଙ୍କ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ସଦ୍ୟ ଲତା ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଯଥା—ଭ୍ରୂଲତା; ଧନୁଃଲତା ।] ୩ । ନାସ୍ତ୍ରୀ; ସ୍ତ୍ରୀ (ଏ ପୁରୁଷଙ୍କ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା କରିବାରୁ, କାରଣ କଥିତ ଅଛି—ଲତାଶ୍ରଦ୍ଧଂ ନ ବର୍ତ୍ତନ୍ତେ କନ୍ଦଳା ବନଜା ଲତା)—3. Woman (in general (Apte). ୪ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଦ୍ରାକ୍ଷାଲତା; ଅଙ୍ଗୁରଲତା-4. Vine. ୫ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଘୃଙ୍କା; ପଡ଼ଇ ଶାଗ—5. A pot herb; Triganella Corniculata. ୬ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଦୂବା; ଦୂବଘାସ—6. The creeping grass: Cynoden; Dactylon. ୭ । (ବୈଦ୍ୟକ) କୈବର୍ତ୍ତକ; କେଉଟିଆ ମୁଥା ଘାସ—7. A kind of fragrant creeping grass; Cyperus Rotundus; Panicum Dactyllon. ୮ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ ଲତା; ଘୃଷ୍ଟ ଘୃଷ୍ଟିକା—(ଏହା ଲତା ନୁହେଁ)—8. A plant; Cardiospermum Helicacabum; the staff tree. ୯ । (ବୈଦ୍ୟକ) ତ୍ରିସୃଙ୍ଗୁ, (ଏହା ବଳୁ ଲତା ନୁହେଁ, ବମ୍ବାଦବର୍ଗର ନାଲବୃହତ୍ ଅରଣ୍ୟ ତରୁ)—9. Agalia Roxbur Ghiana (tree) ୧୦ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶ୍ୟାମଲତା; ଶୁଆଁଲଇ; କୃଷ୍ଣଶାରିବା—10. medicinal creeper; Indian Sarsaparilla. ୧୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶ୍ୱେତ ଶାରିବା; ରେମଡ଼ି ଲତା; ଗୁଆଥାନ ମୂଳ ଲତା; ଅନନ୍ତ ମୂଳ—10. A medicinal creeper; Hemidesmus Indicus; Indian Sarsaparil. ୧୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶ୍ୟାମାକ; ଭୂଣ ଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ; ସୁଆଁ ଧାନ—(ଧାନକ୍ଷେତରେ ଏହା ସନକୁ ଜନ୍ମେ)—12. A kind of grain growing in paddy fields. ୧୩ । (ବୈଦ୍ୟକ) କଙ୍ଗୁ ଧାନ (ଏହାର କୃଷି ହୁ ଯାଏ)—13. A sort of fragrant grain Panicum Frumentaceum. ୧୪ । ମାଧବୀଲତା-Mādhabilatā ୧୫ । ଜାତୀ ପୁଷ୍ପର ଗଛ (ହି.ଶ.)-15. The plant of jāti flower. ୧୬ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ.)—16 A fine woman. ୧୭ । ସୁକୁମାର ସ୍ତ୍ରୀ—17. A slender woman (Apte). ୧୮ । ଚାବୁକର ବନ୍ଧ ଅଗ—18. The thong or lash of a whip (Apte) ୧୯ । ମୁକ୍ତାମାଳା—19. A string of pearls (Apte) ୨୦ । ଏକ ପ୍ରକାର ସୁବାସିତ ଲତା କସ୍ତୁରୀଲତା—20. The musk creeper. (Apte). ୨୧ । ସରଲରେଖା—21. Straight line (Apte). ୨୨ । ସମ୍ଭାବ୍ୟଭତ୍ତୋକ୍ତୁ ଅପ୍ସରେ ବିଶେଷ—22. Name of a heavenly nymph (M. W.) ୨୫ । ଛନ୍ଦୋ ବିଶେଷ—23. A kind of metre (Apte). ୨୪ । ଶାଖା—24. Branch. [ଉ— ଢେଳ କଦମ୍ବ ଲତାର, ଢୋଲେ କ ଶ୍ୟାମଳ ଭାର, ଡେଜ ସେ ରବସୁତାର ଖାରେ । କଶୋଖ୍ୟଭମ୍ଭୁ. କ ଗୀତ ।] ଦେ. ତ୍ର—୧ ସଂପର୍କ—1. Connection. ୨ । ରକ୍ତି ବା କବାଦ ସଂପର୍କ ଜନିତ ବନ୍ଧୁତା—2. Blood relationship. ୩ । ଶୁଭବାଦନ ବା ସଦ୍ୟ ବସ୍ତୁର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ନ କରି ଉତ୍ପରର୍ତ୍ତିରେ ବୋଲ୍ଲଯିବା ଅଜ୍ଞ ଗୋଷ୍ଟିର ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟ—3. Euphemistic expressions; euphemism. [ଦ୍ର—'ସାପ' ନ କହି 'ଲମ୍ବ ଜନ୍ତୁ ବା 'ଲଅ' ବା 'କାଠି'; ଶିଶୁ 'ମରିବା' ନ କହି 'ବାହୁଡ଼ିବା, ଡାଢି 'ମରିଗଲ୍ଲ' ନ କହି, ବସିଗଲ୍ଲ; ସଧବାର ହାତରୁ ଶଙ୍ଖ ଭାଢ଼ିବା ନ କହି ଶଙ୍ଖ ଶୀତଲେଇବା ।; ଖାଇବା ଜନସ 'ଗଣ୍ଡେଇ ଯିବା' ନ କହି ବସେଯିବା ଇତ୍ୟାଦି ଲତାଇ ଉଦାହରଣ ।] ୪ । କଥାର ଲଥା ବା ସହଚର ଶବ୍ଦ—4. A bye word; redundant or companion word. [ଉ—ଲତା ଘୁଷ୍ଟାଇ କହିଲେ ବଜ୍ରି ଯିବ ଗୋଥା-ଗ୍ରାମୀ. ବ୍ରହ୍ମବରୂପଣ ଗୀତା ।] ୫ । ଅବତରଣିକା-6. Introduction. ୬ । କାହାଣୀର ଶେଷରେ ବୋଲ୍ଲଯିବା ପଦ—6. A concluding couplet recited at the end of every folktale. ୭ । କଥାର ଉପକଥା ବା ଶାଖା—7. Branch or episode of a tale. ୮ । ସରଳ ସୁନ୍ଦର ଗଛାଗଛ-8. A young tree having erect and long slender trunk. [ଉ—ସରଳ ଶସ୍ତାର ଶାଳ ଲତା ଭଳ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶ୍ୱସ୍ତା ।] ୯ । ଧାସ୍ତବାହ୍ନିକ ବଂଶଧରଗଣ;ବଂଶ ବୃକ୍ଷ; କୁସି ନାମା—9.Genealogy; pedigree. [ଉ—କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ବଂଶମାନ, ସମ୍ଭ ନାଉ ଲତା ଯେସନ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] [ଦ୍ର—ଉଭ୍ର ଉଭ୍ର ଉଦ୍ଭିଦର ନାମ ସଙ୍ଗେ 'ଲତା' ଶବ୍ଦ ଯୋଗ କରି ପାଇ ସେହି ସେହି ଲତା ବୁଝା ଯାଏ । ଯଥା—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷୋମ ଲତା, ମାଧବୀ ଲତା, ଦ୍ରାକ୍ଷା ଲତା, ଶ୍ୟାମା ଲତା କୁନ ଲତା, ପ୍ରସାରଣୀ ଲତା, ଲକ୍ଷ୍ମାଳୁ ଲତା ।] ୧୦ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—10. A name given to females.

ଲତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲତା: ସଂ. ଲତାସ୍ଥମାନ)—Latā(te)ibā ୧ । ଲଟାଇବା (ଦେଖ)—1. Laṭāibā. ଲତାନ (See) ୨ । ଶାଖା ମେଲିବା—2. To spread the branches. ଲତଡନା

ଲତା କଟଭି—ସଂ. ବ—ଫୁଟି ଫୁଟିକା (ଦେଖ)
Latā kaṭabhī Phuṭi phuṭikā. (See)
ସଂ. ନାମ—କ୍ଷୋଦ୍ରଦ୍ରୁତା, କଟଭୀ ନତାଫଟକୀ; କଟଭୀ ମାଲକାଂଗୁନୀ [ଦ୍ର—ଏହା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲତା କହେ, ଗୁଳ୍ମ ଅଟେ ।]

ଲତା କଦମ୍ବ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—କଦମ୍ବ ଫୁଲ ପରି ଗୋଲ, କେଶର ଯୁକ୍ତ ଫଳଧାରୀ କଣ୍ଟକାଳୁତା—A climbing species of nettle.
Latā kadamba

ଲତା କନା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୁକ୍ତକ=ବସ୍ତ୍ର; ପ୍ରା. ଲଡଅ)—Lata kanā ୧ । ମଶାଲରେ ଗୁଡ଼ାଯାଇ ତେଲ ଭରା ଡୋରି ନେତା ଜଳାଯିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଚିରକନା—1. Rags used for rolling up torches. ୨ । ଛିନ୍ଦା କନା—2. Rags. ଲତ୍ତା

ଲତା କରଞ୍ଜ—ସଂ. ବ—ଲତାପରି ମାଡ଼ିବା ବରଘୋଲ ନାମକ କଣ୍ଟକୀ ଗୁଳ୍ମ । (ଏହାର ଫଳ ତୈଳ ଫଳପରି ସଂ. ଅନ୍ୟ ନାମ—ଦୃଢ଼ପୁଷ୍ପି କରଞ୍ଜ, କଣ୍ଟକମୟୀ)—A thorny climbing plant; Caesalpinia Bonducella. [ଦ୍ର—ଏଥିର ସମସ୍ତ ଗଛପରି ଝାଣିଆ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା କଟୁ, ତିକ୍ତ ଓ ବାତ କଫ ନାଶକ ଅଟେ । ଏଥିର ସାଜ ପାଚନ ଓ ପଥ୍ୟ ଏବ ଗୁଳ୍ମ ଓ ବିଷ ନାଶକ ।] ବଜ୍ରସାଳକ, ବ୍ରଣାରିପ୍ୟ, ଧନଦାତ୍ରୀ, ପୁତ୍ରିକ, ଦୁଷ୍ପର୍ଶୀ, ପୂତିକରଞ୍ଜ, ସାମ୍ପ୍ର, ଷୋମବଲ୍ଲୀ, କଣ୍ଟଫଳି, ଲୁବେତ୍ସୀ, ଦୃଢ଼ପତ୍ରୀ । ନାଟାକରଞ୍ଜ, ନତାକରଞ୍ଜ କଣ୍ଟକରେଜା ମ. ସାଗର ଗୋଟୀ ଫା. ଖାୟୁଲଇବଲସ୍

ଲତା କସ୍ତୂରୀ—ଦେ. ବ—ଲତା କସୁରିକା (ଦେଖ)
Latā kasūtri Latā kasturikā. (See)
ଲତା କସ୍ତୁରୀ ଲତାକସ୍ତୁରୀ

ଲତା କସ୍ତୁରିକା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଜବାଦବର୍ଗର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଶାକଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ; କସ୍ତୁରୀ—The musk creeper; a creeper producing musk-scented seeds; musk mallow. [ଦ୍ର—ଏହାର ଫଳ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମଞ୍ଜିର ବାସନା କସ୍ତୁରୀପରି । ଏହା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଫଳ ଗାଞ୍ଚକୋଶିଆ । ଫୁଲ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ ସୁନ୍ଦର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ଏହା ଈଷତ୍ ମଧୁରରସ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଲଘୁ, ଚକ୍ଷୁର ହିତକର, ଛେଦକ, ଶ୍ଲେଷ୍ମଘ୍ନ ଓ ପିତ୍ତାସ୍ରନାଶକ । ଏହା ବସ୍ତିଗତବ୍ରଣ ଓ ମୂତ୍ରରୋଗନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।] ଦୁଇଟି ଅଟେ; ଏହା ଲତାପର ପତ୍ରାବଳୀ ଛନ ହୋଇ ଗୁଣନ ଚିହ୍ନ × ପରି ଜାହାଜର ପଛ ମଙ୍ଗରୁ ପାଣି ଉତରକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।] ମୁସ୍କଦାନା, ମଷକଦାନା ଡେ. ଡକୋଲଫଲମ୍, କର୍ପୂରବେଣ୍ଡମ୍ ଡା. ବଟେକସୁଣ୍ଡ

ଲତା କୁଞ୍ଜ—ସଂ. ବ (ସ. ପ. ମ୍ଲେ; ଲତାରଚିତ କୁଞ୍ଜ)—ଲତାବେଷ୍ଟିତ କୁଞ୍ଜବନ—A bower formed by creepers. [ଲତାଗୃହ, ଲତାମଣ୍ଡପ—ଅନ୍ୟରୂପ]
Latā kuñja

ଲତା ଗଣ—ସଂ. ବ (ଅଷ୍ଟୀ ଉଚ୍ଚ)—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଲଟାଇବା ଜାତିର ଲତାବର୍ଗ—A class of creepers enumerated in the Hindu medical treatises. [ଦ୍ର—ଲତାଗଣର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ—ଘାନ, ଗୁଳୁଚ, ଷୋମବଲ୍ଲୀ, ବଳ୍ଲୁକାନ୍ତା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବଲ୍ଲୀ, ବୃଚ୍ଛଦଣ୍ଡୀ, ନର୍ମ୍ମଳୀ, ବଟପତ୍ରୀ, ହ୍ରସ୍ୱପତ୍ରୀ, ବଂଶପତ୍ରୀ, ବୃହନ୍ମୂଳା, ଅଙ୍କପୁଷ୍ପୀ, ସର୍ପାକ୍ଷୀ, ମୂଷାକାନ୍ତା, ପୋଇ, ମୟୂରଶିଖା, କନକଲତା, ଜାତି ଓ ମାଧବୀ—ହ୍ର. ଶ.] [ଲତାବର୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲତା ଗହ୍ୱଲ(ଳ)—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଲତାଗହ୍ୱଳ)—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ବା ବନରେ ବହୁତ ଲତା ଥାଏ; ଲତାପୂର୍ଣ୍ଣ—Full of creepers. [ଦ୍ର—ଲତାଗହ୍ୱଳ ଗହ୍ୱନେ ଲତାବାଲା ପଲାଥ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶ୍ୱନାଥଚକ୍ରବର୍ତ୍ତି ଲ. ଗୀତ ।] ଦେ.ବ—ଲତାପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ—A place full of creepers.

ଲତା ଗୁଳ୍ମ—ସଂ. ବ (ଲତା+ଗୁଳ୍ମ)—୧ । ଲଟାଳିଆ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଛ—1. Creeper-like plants. ୨ । ଲତା ଓ ଗୁଳ୍ମ—2. Creepers and plants.
Latā gulma

ଲତାଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବ—କକଡ଼ା ଶୃଙ ଗୀ (ହ୍ର. ଶ) (ଦେଖ)
Latāṅgī Kakardāśṛungī. (See)

ଲତା ଜାଲ(ଳ)—ସଂ. ବ—ଲତା ପାଶ (ଦେଖ)
Latā jāla(l) Latāpāśa. (See)

ଲତାଜିହ୍ୱ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲତା+ଜିହ୍ୱା)—ସର୍ପ; ସାପ—Serpent; snake. [ଲତାରସନ—ଅନ୍ୟରୂପ]
Latājihwa

ଲତାର୍ଡି—ଦେ. ବ—(ଜାହାଜଆ ଭାଷା)—ଜାହାଜକୁ ଲଙ୍ଗର କଲବେଳେ ପଛ ଆଡ଼ୁ, ସେଉଁ ଭାରଯୁକ୍ତ ଶିକୁଳି ଜଳ ଜାହାଜର ପେଛନେର ଶିକଳ ମଧ୍ୟରୁ ପକା ଯାଏ—The chain with a weight attached to it which is thrown into the water behind the ship while anchoring. [ଦ୍ର—ଆମ ଦୁଇ-ଲଙ୍ଗର ପଛ ଲତାର୍ଡି ସକେଇ ଦେଲୁ, ପଟାପଟ ଛିଡ଼ଗଲ୍ଲା ଫଟାରମୋହନ ଗଳ୍ପ ସ୍ୱଳ୍ପ ।]
Latārdi
ଲତର ଜଂଜୀର

ଲତା ତିମି(ମ୍ବି)ର୍-ଦେ. ବ—(ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ଲତା ନୁହେଁ; ଭୁଲ ଲତାବର)—ତିମ୍ବିର ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—
Latā dimi(mbi) ri Ficus Opposetifolia (tree).
କାକ ଡୁମୁର କତୁମର

ଲତାଣିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ଲତାମୟ)—ଲତାଣିଆ (ଦେଶ)
Latanīa ଲତାନିୟା ଲତିୟା Latāṇiā (See)

ଲତା ତରୁ—ସଂ. ବ—(ମ. ତ. ତତ୍ପୁ ବା ବହୁବ୍ରୀ)—
Latā taru ୧। ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କରେ ଅନ୍ୟ ଲତାମାନ ମାଡ଼ନ୍ତି—1. Trees on which other creepers climb. ୨। କମଳାଲେମ୍ବୁ ଗଛ—2. The orange tree. ୩। ଶାଳ ଗଛ—3. The Śāla (a timber tree); Shorea Robusta). ୪। ତାଳ ବୃକ୍ଷ—4. Palm tree.

ଲତାନନ—ସଂ. ବ—ନୃତ୍ୟ କଲା ବେଳେ ହାତ ହଲାଇବାର ଏକ ଢଙ୍ଗ (ହ. ଶ)—
Latānana A kind of shaking of the hands during dancing.

ଲତା ତାଳ—ସଂ. ବ— ହିନ୍ତାଳ (ଦେଶ) (ହ. ଶ.)
Latā tāla Hintāla (See)

ଲତାନି ପତାନି—ଦେବ – (ସ. ଲତାପତ୍ନୀ)—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୂର ଓ ନିକଟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଗଣ—
Latāni patāni ନତା ପାତା ଜ୍ଞାତିପତ୍ନ 1. Near and distant relatives. [ଲତା ପତା—ଅନ୍ୟରୂପ] of a person. ୨। କୁଟୁମ୍ବ ଓ ବନ୍ଧୁମାନେ 2. Kinsmen and relatives. ୩। ଲତା ଓ ପତ୍ରଗଣ—3. Creepers and leaves. ୪। ବୃକ୍ଷ-ଲତାଦି ଉଦ୍ଭିଦମାନ—4. All sorts of plants; trees and creepers.

ଲତାନ୍ତ—ସଂ. ବ—(ଲତାର ଅନ୍ତ = ଶେଷଭାଗ)—ପୁଷ୍ପ—
Latānta Flower.

ଲତା ପନସ—ସଂ. ବ—(ଲତାରେ ଫଳିବା ପନସ ଆକୃତିର ଫଳ)—
Latā panasa ଉରୁନ୍ଦୁଳ—The melon (creeper,)

ଲତାପର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)—
Lataparṇṇa Bishṇu.

ଲତାପର୍ଣ୍ଣୀ–ସଂ. ବ—୧। ମଧୁରିକା; ପାନମଧୁର (ହ. ଶ.)—
Latā parṇṇi 1. Aniseed.
୨। ତାଳମୂଳୀ (ହ. ଶ) (ଦେଶ)—2. Tālamūlī (See)

ଲତା ପାଶ—ସଂ.ବ.— (ଲତା+ସମୂହାର୍ଥେ ପାଶ; ଭୁଲ—କେଶପାଶ)—
Latā pāsa ୧। ଲତା ସମୂହ—1. A cluster of creepers. ୨। ବୃକ୍ଷାଦିକୁ ଛନ୍ଦିବା ଲତାମାନ—2. Creepers entwining a tree.

ଲତା ପୃକ୍କା—ସଂ. ବ—ସିଡ଼ିଙ୍ଗ ଶାଗ
Latā prukkā A pot herb; Trigonella Corniculata.

ଲତାପ୍ରତାନ—ସଂ. ବ – (ସପ୍ତମୀତତ୍ପୁ; ଲତା+ପ୍ରତାନ)—୧। ଲତାରୁ
Latā pratāna ବାହାରିବା ଛନ୍ଦା—Fibres of creepers.
୨। ଦଉଡ଼ି ବା ଲଇରୁପେ ବ୍ୟବହୃତ ଲତା—
2. Creepers used as strings.

ଲତାପ୍ରତାନି(ପି)ନ୍ଧ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଗୁଳ୍ମିନୀ; ବହୁଶାଖା ଦ୍ୱାରା ବିସ୍ତୃତ ଲତା
Lata pratāni(pi)ni A creeper consisting of many branches; a spreading creeper.

ଲତା ଫଳ—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—୧। ପଟୋଳ; ଘୋଷଳ—
Latā phala 1, A sort of kitchen vegetable; Trichasanthes Dioica. ୨। ଲତାରୁ ଜାତ ଫଳ—2. Fruits of creepers. (ଯଥା—କଖାରୁ ଲାଉ, ଜହ୍ମି, ଘୋଷଳ, କାକୁଡ଼ି, କଲରା)—

ଲତା ବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବ—ଶଲ୍ଲକୀ ଗଛ; କୁନ୍ଦୁରୁଷ୍କ ଗଛ (ହ. ଶ.)—
Latā bruksha Boswellia Serrata tree.

ଲତା ବୃତ—ସଂ. ବ—(ଅତ୍ୟାତତ୍ପୁ; ଲତା ଆବୃତ)—ଲତାଦ୍ୱାରା ଆବୃତ
Latā bruta ଲତାଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ—Covered or entwined with creepers.
[ଲତା ବେଷ୍ଟିତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲତା ବେଷ୍ଟନ
ଲତା ବେଷ୍ଟିତ
ଲତା ବେଷ୍ଟିତକ
—ଅନ୍ୟରୂପ

ଲତା ବେଷ୍ଟ—ସଂ. ବ—୧। ଦେଶ ବିଶେଷ—
Latā beshṭa 1. Name of a country.
୨। ଆଲିଙ୍ଗନ ବିଶେଷ—
2. A sort of embrace (consisting of both the persons entwining each other.)
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଲତା ବେଢ଼ିବା ପରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିଥାଆନ୍ତି।]
୩। କାମ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଷୋଡ଼ଶ ରତିବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରୁ ତୃତୀୟ ବନ୍ଧ—
2. The third of the 16 poses during coition laid down in the amatery books.
[ଦ୍ର-ଏଥିରେ ରମଣୀଙ୍କୁ ପୁରୁଷ ବାହୁଦ୍ୱୟ ଓ ପାଦଦ୍ୱୟ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟନ ବା ଆଲିଙ୍ଗନ ପୂର୍ବକ ଲଘୁ ରମଣ କରେ।]
୪। ହରିବଂଶୋକ୍ତ ଦ୍ୱାରକାସ୍ଥିତ ଦଣ୍ଡଚିତ୍ତ ପର୍ବତବିଶେଷ (ହ. ଶ.)—3. Name of a mountain mentioned in the Haribaṁśa.

ଲତା ଭବନ—ସଂ. ବ— (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—ଲତାକୁଞ୍ଜ—
Latā bhabana A bower of creepers.

ଲତା ମଣି—ସଂ. ବ—(ମ. ତ. ତତ୍ପୁ; ଲତା+ମଣି)—ପ୍ରବାଳ; ଘୋଡ଼ଲା
Latā maṇi Coral.

ଲତା ମଣ୍ଡପ(ଳ)—ସଂ. ବ—(ମ. ତ. ତତ୍ପୁ, ଲତା+ମଣ୍ଡପ)—ଲତାକୁଞ୍ଜ.
Latā maṇḍapa(la) A bower composed of creepers.

ଲତା ମରୁତ୍—ସଂ. ବ—ଶୃକା; ସିଡ଼ିଙ୍ଗ ଶାକ (ହ. ଶ)—
Latā marut Trigonella Corniculata.

ଲତା ଯଷ୍ଟି—ସଂ. ବ—ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—
Latā jashṭi The Indian Madder plant.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲତା ଯାବକ—ସ. ବ (ଲତା+ଯାବକ=ଯବ ବା ଚଞ୍ଚୁଲ୍ୟ ଶବ୍ଦ; Latā jābaka ଅକୃତ୍ରି ସାମ୍ୟରୁ)--ପ୍ରବାଳ; ପୋଦ୍ଦେଲା—Coral.

ଲତାର୍କ—ସ. ବ (ଲତା+ଅର୍କ ଧାତୁ=ଉତ୍ତପ୍ତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Latārka ଦଗଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ପଲ୍ଲଣ୍ଡୁ—Yellow onion.

ଲତାଲକ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲତା+ଅଲକ=ଚୂର୍ଣ୍ଣି କୁନ୍ତଳ ଯାହାର)-Latālaka ଦନ୍ତୀ—Elephant.

ଲତାଲିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଲତାମୟ—1. Consisting of Latāliā creepers. ୨ । ଲତା ପର—2. Resembling creepers, ଲତାନିୟା ଲତିୟା

ଲତା ଶଙ୍ଖ—ସ.ବ—ଶାଲବୃକ୍ଷ; ଶାଲଗଛ—A timber tree; Sal; Latā śaṅkha Shorea Robusta.

ଲତା ସାଧନ—ସ. ବ (ଚକ୍ର) ତାନ୍ତ୍ରିକ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟର ବା ବାମମାର୍ଗର ସାଧନା-Latā sādhana ବିଶେଷ—A kind of Tantrik ritual. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସାଧକ ଦେବାଙ୍କୁ ନାୟିକା ବା ସ୍ତ୍ରୀରୂପରେ ପାଇବା ପାଇଁ ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସାଧନା କରନ୍ତି ।)

ଲତିକା—ସ. ବ (ଲତା+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ଲତା—Latikā 1. Creeper. ୨ । ଲତାଳିଆ ଗଛ—2. A tree resembling a creeper; a tree with drooping branches. ୩ । ଦ୍ରାକ୍ଷାଲତା—3. Vine. ୪ । (+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ କ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ) ଛୋଟ ଲତା—4. Small or tender creeper.

ଲତିଫ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ; ଏଥିର ଅର୍ଥ=ସୁସ୍ୱାଦୁ, ମନୋହର)—Latif ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ନାମ—A name given to ଲତୀଫ ଲତିଫ Mahomedans.

ଲତିଫା—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—୧ । ହାସ୍ୟରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଛୋଟ କାହାଣି—Latifā 1. A small comic tale. ୨ । ହାସ୍ୟମୟ ଲତୀଫା ଲତିଫା ବାକ୍ୟ—2. Jocular words. ୩ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ବାକ୍ୟ—3. Wonderful speech

ଲତ୍ତକ—ସ. ବ (ଲତ୍ ଧାତୁ=ଆଘାତକରିବା+କର୍ମ. ଉକ)—Lattaka ଛିଣ୍ଡାକନା—Rags.

ଲତ୍ତିକା—ସ. ବ (ଲତ୍ ଧାତୁ=ଆଘାତକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—Lattikā ୧ । ଗୃହଗୋଧିକା; ଛୁଇଁଚେଣ୍ଡି; ଦାଣ୍ଡଆଣି—1. The small house-lizard. ୨ । କୃକଲାସ; ଏଣ୍ଡୁଅ—2. Chameleon. ୩ । ଗୋଧା; ଗୋଧ ସାପ (ହି. ଶ)—3. Iguana.

ଲଥ୍‌କରି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଲଥ୍‌କନା (ଦେଖ) Lath-kari Lath-kinā (See)

[ଲଥ୍‌ଦ(ଧ)ସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲଥ୍‌କନା(ନି,ରି)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ)—୧ । ଗୋଟିଏ ଭାରି Lath-kinā(ni,ri) ଓ କୋମଳ ପଦାର୍ଥ ହଠାତ୍ ଭୂମିରେ ନଥକରେ ଲଥସେ ପଡ଼ି ବସି ଯିବା ପ୍ରକାରେ—1. Suddenly (said of a fleshy or soft mass being put on the ground); with a thud. (ଯଥା—ସେ କାନ୍ଥଅପୁଲାକୁ କାନ୍ଥରେ ଲଥ୍‌କନା ଗୁଣ୍ଟଦେଲା । ୨ । ଠିଆ ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ହଠାତ୍ ଭୂମିରେ ପିଣ୍ଡାଦ୍ଧ ବସିଯିବା ପ୍ରକାରେ—2. Suddenly (sitting down on the ground with the buttocks. [ଯଥା—ସେ ଭୂଇଁରେ ଲଥ୍‌କନା ବସିଗଲା ।]

[ଲଥ୍‌କର୍(ର)ବର୍—ପ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ଲଥ୍‌ଲ(ଲ୍ଲ)ଥ୍—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ; ବହୁ ଶ୍ଳୋକ ବା ବସ୍ତୁ-Lath-la(lā)th ବ୍ୟଞ୍ଜକ)—୧ । (ଅନେକ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି) ନତନତ ଫଟଫଟ ଭୂମିରେ ହଠାତ୍ ରଖାଯିବା ପ୍ରକାରେ—1. (many things) Being put on the ground with a thumping sound. ୨ । ଥଲଥଲ—2. Soft, fleshy and loose,

ଲଥ—ଦେ. ବ (ସ. ନସ୍=ନାସିକ; ନାଥ=ନାସାଭୋଜ ରନ୍ଧ୍ର; ବା Latha ନଥ୍ ଧାତୁ=ଦୋଦୁଲ୍ୟମାନ ହେବା)—ନଥ; ନୋଥ;ନ୍ଥେଥ; ନଥ ନଥ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ବାଅଁ ନାକର ପୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ସ. ନଥ ଚକାକୃତ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବଳୟ—A circular gold ring worn by women on the left nostril. [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ଓଡ଼ିଆଣୀମାନେ ନାକର ଉଦ୍ଦାଣ ପୁଡ଼ାରେ ବେସର ବା ଗୁଣା ଓ ବସୁଣି ଏବଂ ନାକର ବାଅଁ ପୁଡ଼ାରେ ଲଥ ପିନ୍ଧନ୍ତି । କନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଉଦ୍ଦାଣ ପୁଡ଼ାରେ ଲଥ ଓ ବାଁଅ ପୁଡ଼ାରେ ବେଶର ପିନ୍ଧାଯାଏ । ଏ ଲଥ ନାକର ଯେଉଁ ପୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧାଯାଏ ସେଦ୍ଧାଖାଇର ଗାଲ ଉପରେ ଏହା ଲାଗିକରି ରହେ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ରମଣୀମାନେ ନାକର ବାଅଁ ପୁଡ଼ାରେ ଲଥ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଲଥର ଉନ୍ନ ଅକୃତ୍ତ ଓ କାରଗରିବିଶିଷ୍ଟ । ଯଥା—

୧ । କଡ଼(ଡ଼ି)ଲଥ—ଯେଉଁ ଲଥର ପରିଧିରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଫୁଲକଡ଼ି ପରି ସୂନାର କଡ଼ିମାନ ବସିଥାଏ ।

୨ । ଦାକ୍ଷିଣି ଲଥ—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଦେଖା-ଦେଖି ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଚଉଡ଼ା ପରିଧିବିଶିଷ୍ଟ ଲଥ ।

୩ । ଭାଟ ଲଥ ବା ମୋଟ ଲଥ—ମୋଟିଏ ତାରର ତନ୍ତ; ଏଥିର ମଝିରେ ମୋଟିଏ ମୋତି ଲମ୍ବିଥାଏ ।]

ଲଥା—ଦେ. ବ (ସ. ଲତା)—୧ । କଥାର ଲତା—1. Superfluous supplement to a word; a tail ଲତା added to a word. ୨ । ଲତା (ଦେ. ବ. ୧ ଠାରୁ ୮ ଦେଖ)—2. Latā (see from ତାଲୀ; ତାପୀ 1 to 8). ୩ । ଚାଲୁଣାରେ ପଡ଼ିବା ଚାଲ—ଚେପି, ଚ୍ଲେଫଡି, ଚିଟ 3. A patch put on the hole of a torn cloth.

ଲଥା(ଥେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଲତା)—୧ । ଲତାଇବା (ଦେଖ) Lathā(the)ibā 1. Latāibā (See). ୨ । ଲତାନ ଗୋଟିଏ କଥାର ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବାଜେ କଥା ଫୈଲନା ବା ଶାଖା ବାହାର କରିବା; ସାମାନ୍ୟ କଥାକୁ ଅତି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫେନାନ ରଞ୍ଜିତ କରି କହିବା; କଥାକୁ ଫେଣେଇବା—
ଲତିୟାନା 2. To make large additions and exaggerations in a narrative; to
ତାଲୀ ଦେଓୟା exaggerate.
୩ । ଚାଲୁଣାରେ ତାଳ ପକାଇବା—
ଚେପୀଲଗାନା 4. To patch up a torn cloth.

ଲଥି(ତ୍ଥି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ନଥି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Lathi(tthi) (etc) Nathi etc (See)

ଲଥିବା—ଦେ. କି—୧ । ବଡ଼ ବୋଝ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ବୋଝ
Lathibā ଥୋଇବା—1. To add a small load to
ବୋଝାର ଉପରଶାକେର ଆଁଟୀ a bigger load. ୨ । ଗୋଟିଏ
ଆଁଟିୟାନା କଥା ସଙ୍ଗେ ଉପକଥା ଲଗାଇବା—2. To add a
tail to a tale,

ଲଦଉ—ଦେ. ବ (ତୁଳ. ଇଂ. ଲୋଡ୍; ସ. ରୁବ—ପ୍ରା. ଲବ୍ଧ; ସ.
Ladau ଲବ୍ଧ—ପ୍ରା. ଲଦ୍ଧ)—୧ । ଯେଉଁ ଡଙ୍ଗାରେ ମାଲ
(ଲଦଉ ଡଙ୍ଗା—ପ୍ରଥମାର୍ଥର ଅନ୍ୟରୂପ) ବୋଝାଇ ହୁଏ—1.
ମାଲ ବୋଝାଇ A boat for carrying load. ୨ ।
ଲଦଉ ଗୃହ ବିଶେଷ; ସହର କାନ୍ଥ ଉପରେ ଗୁଳ ସ୍ଥାପିତ
ଯେ ଘରେ ଖୁଣ୍ଟୀ ନାଇଁ ଦୋଇଥାଏ—2. A kind of thatched
ଦିବାଲବାଲା ଘର house of which the thatch is
put on the walls. [ଦୃ—ଏ ଘରେ ଥାଉଥ
ଖୁଣ୍ଟି ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । କାନ୍ଥ ଉପରେ ଶେଣୀ ଓ
ତୃଣ ଛପି ଘର ଉଆର କରିଥାଏ; ସହଁରେ କେବଳ
ଗୋଟିଏ ଭୁଲଅ ଖୁଣ୍ଟି ଥାଏ ।] ୩ । ପକ୍କା ଛାତର ଘ-
ବିଶେଷ—3. A kind of brick-built thatch.
ଦେ. ବିଣ—୧ । (ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ବା ଡଙ୍ଗାରେ) ବୋଝ
ବୋଝାଇ ଭର୍ତ୍ତ ହୋଇଥାଏ—1. Laden (cart or boat).
ଲଦାଉ ୨ । ଯହିଁରେ ପୁରୁମାତ୍ରାରେ ବୋଝ ଲଦା ହୋଇଛି—
2. Fully laden.

ଲଦକା—ଦେ. ବିଣ (ସ. ଲଘୁ ଦେହ)—୧ । ଲଘୁକା; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାର
Ladakā ଓ ବୃହଦାକାର; ଭାର ଓ ବେଢ଼ଉଳ—1. Very
ଜଦପଦ heavy and large; cumbrous. ୨ ।
ଭଦ୍ଦା, ଲଦାଉ, ଲଦାବା ଅତ୍ୟଧିକଭାବରେ ବୋଝାଇ କରାଯାଇ ଥିବା—
ବୋଝାଇ 2. Excessively laden.

ଲଦନ—ଦେ. ବ (ସ.ଲବ୍ଧ, ପ୍ରା.ଲଦ୍ଧ)—୧ । ହାତୀ ଉପରେ ପକାଯିବା
Ladana ବାଡ଼ ନଥିବା ଗଦି—Armless cushion put
ପାନାନ on the back of elephants. [ଦୃ—ମାଣ୍ଡୁଳି ଅସିଲେ
ଗଦୀ, ଲାଦୀ ଲଦନ ପକାଇ ଘିରୁ ବରତାଳ ଅଣି । ଝୁଲୁହାଣ
ସରଞ୍ଜାମ ଝୁଲ୍—ଶିଶୁଗୀତ ।] ୨ । ବଳଦଙ୍କ ଉପରେ
ଲଦନ ସାଂଗହ ପକାଯିବା ଥୋଇ; ପଲ୍ଲାଣ—2. Pack saddle
put on bullocks. ୩ । ଗୃହଘରର ଛତର
ଉପକରଣ—3. The materials for the
ନାଦନ scaffolding of a thatched house. ୪ ।
ଲଦନ, ଲଦାବା ବୋଝ—4. Loading; load. ୫ । ପୁରୁ-
ବୋଝ—5. A full load.

ଲଦ(ଜ)ର ନ(ଲ)ଲି—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହରର) ବ—ନଜର ନଳ
Lada(ja)ra na(la)li (ଦେଖ)—Najara nala
(See)

ଲଦବଦ—ଦେ. ବ—ଲୁଡୁବୁଡୁ: ବହୁତ ଜିନିଷ ଏକସ୍ଥାନରେ ରୁଣ୍ଡ
Lada bada ହେବା ଅବସ୍ଥା—State of being over-
ଲଦପଦ burdened; cumbrousness. ଦେ. ବିଣ
ବୋଝିଲାପନ —ଲଦକା—Cumbrous; awkward.
(ଲଦର ବଦର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲଦପଦ ବୋଝିଲା

ଲଦା—ଦେ. ବ (ସ. ଲବ୍ଧ; ପ୍ରା. ଲଦ୍ଧ)—୧ । ଭାର—
Ladā 1 Weight; load. ୨ । ଗାଡ଼ି, ଯାନ, ବାହନାଦି
ନାଦା ଲାଦନା ଉପରେ ବୋଝ ଲଦିବା କର୍ମ—2.
Loading of a boat or other conveyance.
ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗୋଟିଏ
ନାମକ ଶଗଡ଼ ଚକର ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାର କାଠ—
A semi-circular piece of wood put on
the wheels of the Goṭiā cart.

ଲଦା(ଦେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଲଡ଼୍ ଧାତୁ=ଉତ୍ତ୍ରେଷଣ କରିବା)—
Ladā(de)ibā ଲଦିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—The causa-
ବୋଝାଇ କରା tive form of verb Ladibā. [ଦୃ—ଶ୍ୟାମ
ଲାଦ୍ୱାନା ରୁଅ ମୁଣ୍ଡକାରେ ଲଦାଇ, ଶ୍ୟାମ ବସନ ସଙ୍ଗରେ
ଘୋଡ଼ାଇ । ଅଉସନ୍ୟୁ ବଦଗ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାୟଣି ।]

ଲଦାଣ—ଦେ. ବିଣ—ଲଦା (ଦେଖ)
Ladāṇa Ladā. (See)

ଲଦାମୁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗୃହ ଘର ଚଳେ ଅଟୁ ସ୍ଥିର କରିବାପାଇଁ
Ladāmu କାନ୍ଥ ଉପରେ ପକାଯିବା କାଠ—Wood work
laid on the walls to make an inner roof
under a thatch.

ଲଦାଲଦି—ଦେ. କି (ସହରର) —ଅନେକ ବସ୍ତୁ ଲଦିବା—
Ladāladi Acts of lading many articles.
ନାଦା ନାଦି ଲାଦ୍ନା ଫାଂଦ୍ନା

ଲଦି(ଦ୍ଦି)—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହରର) ବ—ନଦୀ; ନଈ—
Ladi(ddi) River.

ଲଦିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ –ପବନରେ ଗୃହ ଉଡ଼ି ନ ଯିବାପାଇଁ
Ladiā ଗୃହ ଉପରେ ପ୍ରଥମେ ବଡାର କାନ୍ଥ ପକାଇ ଜାଲ
ଉପରେ ଗୃହର ଦୁଇ ପାଖରୁ ଲମ୍ବାଇ ମଝାନଠାରୁ ପକାଇ
ବନ୍ଧିବା ଛନଗୁଡ଼ି ଇତ୍ୟ ବ୍ୟାସବିଶିଷ୍ଟ କାଠଯୋଡ଼ (ସେ ଗଡ଼ୁର
ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡକୁ ମଝାନ ଉପରେ ଅନ୍ୟ ପାଖର ଗଡ଼ୁର ମୁଣ୍ଡ
ସଙ୍ଗେ ଗଣ୍ଠି ଦେଇ ବନ୍ଧାଯାଏ)—Thick logs of wood
laid on the thatch above the bamboo
net work for protecting the straw of
the thatch from being blown away by
wind.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଦବା—ଦେ. କି (ସ. ଲବ୍‌ଧ; ପ୍ରା. ଲଦ୍ଧ; ତୁଳ ଇଂ. Load ଲୋଡ୍)—
Ladibā ୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ବୋଝ ବା ଭାର
(ଲଦ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରଖିବା; ବୋଝାଇ କରିବା—1. To
ବୋଝାଇ କରା, ବୋଝାଚାପା, ଲାଦା, ନାଦା load. [ତୁ—ଲଦଲେ
लादना କଥା ଲ୍ୟା ଭାଦାର ଉପରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ସଦାଭାରତ
(ଲଦା ଦେବା—କର୍ମବାଚ୍ୟ) ବଳ ।] ୨ । ଇଚ୍ଛା ବିରୋଧରେ
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ କୌଣସି ଭାର ଗଛିବା—2. To
put a load or weight on a person
against his wish. [ତୁ—ଅପଣ ଗରୁ ଦୋଇ
ବସିଥିବା ଠାରେ, ଏଡ଼େ ଭାର ବକ୍ଷା ଲାଉଛ ମୋହ
ଠାରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ସଦାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।] ୩। ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି
लागान ପ୍ରହାର କରିବା—3. To give repeated blows.
लगाना ୪ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ବୃଷ୍ଟି କରିବା—4. To rain pro-
fusely. (ଯଥା—ଦେହରେ ଗୁଡ଼ାଏ ବଧା ଲଦିବା, ବର୍ଷା
ଅସରକୁ ଅସର ଲଦିବା ।) ୫ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଉପରେ
ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ରଖିବା ବା ସ୍ଥାପିତ କରିବା—5. To
place a thing on another. [ତୁ—ଚରବଗୁରୁ
ଯେଝ ଦେବାକାଳେ ଶକଟ ଦେଲଟ ଯାଡ଼ା ସେ କଲ୍ଲୋଳ
ମୁହୁ, ନ ଥିଲା କଛ ଜଣା, ଏବେ ସାଉଛ ଶୁଣା ତୁ ପୁଣି
ଚୁମ୍ବି ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ତନ ଲଦୁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଂଗୀତ]

ଲଦ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ଅପଣା ଉପରେ ଗୁରୁଭର ବୋଝ ଗ୍ରହଣ
Ladi hebā କରିବା—1. To be laden with a heavy
ମାଥାୟ ନଓୟା load. [ତୁ—ଉତ୍ତଦ ଦାବ ମାଲାମ୍ବର; ଲଦ
लदे होना ଦୋଇଛୁ ଅଲଙ୍କାର । ଭୂପତି. ପ୍ରେମସପ୍ତାମୃତ ।] ୨ ।
गाये पड़ना ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପରେ ଅପଣାର ଶସ୍ତରର ବୋଝକୁ
लदा होना ଚଗାଇବା—2. To press one's own
weight on another's person. (ଯଥା—ଏ
ପିଲ୍ଲଟା ସବୁବେଳେ ମୋ କାଖରେ ଲଦ ଦେଲ୍ଲ, ଦଣ୍ଡେ
ଭଲେ ବସିଲ୍ଲ ନାହିଁ ।)

ଲନ୍‌ଗ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଲଟ୍ଟ ଦେବା—1. To be attached
Lan-g (root) to; to stick to. ୨ । ଗମନ କରିବା—
2. To go; to move.

ଲନ୍‌ଫନ୍—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ. (ତୁଳ. ହି. ଏହ୍ନ ଅର୍ଥରେ ଏହ୍ନ
Land-phand ଶବ୍ଦ)—ଅପ୍ରତିଭ; ଅପ୍ରସ୍ତୁତ—Nonplussed.

ଲନ୍‌ଫନ୍ କରିବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Land-phand karibā ଅପ୍ରତିଭ କରିବା—To nonpluss
(ଲନ୍‌ଫନ୍ କର ଜଡ଼ାଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) a person.

ଲନ୍‌ଫନ୍ଦିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ଜଟିଳ; ଗୋଲମାଳିଆ—
Land-phandiā Intricate.

ଲନ୍ଦର—ଦେ. ବ—ଲେଞ୍ଜର; ଲେନ୍ଦର (ଦେଖ)
Landarā Lenjarā; lendarā. (See)

ଲପ୍ (ଧାତୁ)—ସ. ବ—କହିବା—
Lap (root) To speak.

ଲପ୍‌ଟିବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି. (ସ. ଲପ୍ତ)—୧ । ଛଟି କର
Lap-ṭibā ରହିବା; ଲୁଚକର ରହିବା; ଲୁଚକର ଜଗିବା—1. To
ଲପଟା lie in ambush. ୨ । ଲପଟିବା (ଦେଖ)—2. Lapa-
चिपटाना ṭibā. (See) ଦେ. କି—କୁଣ୍ଢାଇବା—
To embrace.

ଲପ୍‌ଟେଇବା—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କି—କଟ୍ଟ ଯାଇଥିବା ଗୁଡ଼ିର ଦେହରେ
Lap-ṭeibā ଲାଟିଥିବା ସୂତା ସହିତ,କଟ୍ଟ ନପାଇଥିବା ଗୁଡ଼ିର ସୂତାକୁ
ଛନ ଛନ କରି, ଦୁଇଟ ଗୁଡ଼ିକୁ ଟାଣି ଦାତ ପାଖକୁ ଘେନି
ଆସିବା—To draw the opponent's kite
towards the victor with the help of the
latter's kite-string.

ଲପଲପ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଆହାର ସମୟରେ ଚବ୍ବଣ ଓ
Lap-lap ଲେହନ କରିବାର ଜିହ୍ୱାବ୍ୟାପାର ଜନିତ ଶବ୍ଦ—
ଲକଲକ Smacking sound made by the tongu
लपलप while eating or licking.

ଲପ(ଫ)ଙ୍ଗା—ଦେ. ବ ଓ ବଣ ପୁଂ (ଫା. ଲଫଙ୍ଗ୍; ତୁଳ ଇଂ.
Lapa(pha)ṅgā ଲେଫିଙ୍ଗ୍)—୧। (ମନ ଅର୍ଥ) ଅର୍ଥଜ୍ଞାନ ଓ ଆତ୍ମପ୍ର
(ଲଫଙ୍ଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶୂନ୍ୟ ଦୋଇ ଯେ ବୁଲୁଥାଏ—1. A loafer.
ଲୋଚ୍ଚା ୨ । ବ୍ୟଭିଚାରୀ ବା ଦୁଷ୍ଚରିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି—2. Lecher.
ଲଫଙ୍ଗା adulterer. ୩ । ଲୁଚ୍ଚାସ୍ତ; ଯେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଜନିଷ
ଚୋରି କରେ—3. A pilferer.

ଲପଟା—ଦେ. ବଣ —(ସ. ଲମ୍ବ ଓ ପଟରୁ ବମ୍ବା ଲମ୍ବରୁ)—ଘୁଞ୍ଚବିଶିଷ୍ଟ
Lapaṭā ଓ ଲମ୍ବା (ପଗଡ଼ି)—(turban) Having a long
लपेटा लपटा tail. [ତୁ—ଲପଟା ପାଗମାନ ଘୋଟୁଛୁ
ପିଠିକ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ସଦାଭାରତ ଆଦ ।] ଦେ. ବ.—
ବଡ଼ ଲମ୍ବା ପଗଡ଼ି—Long turban.

ଲପଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି. (ସ. ଲପ୍ତ)—୧ । (ପାଗ ବା ବସ୍ତ୍ରକୁ)
Lapaṭā(ṭe)ibā ମସ୍ତକରେ ଜଡ଼ିତ କର ଗୁଡ଼ାଇବା—1 To
[ଲପ୍ତା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] wind tightly round the
लपटाना head (said of a long turban or cloth)
୨ । ବସ୍ତ୍ରାଦିକୁ ଚଉଡ଼ା କର ଭାଙ୍ଗିବା—2. To fold
a cloth. ୩ । କୁଣ୍ଢାଇବା—3. To embrace.

ଲପଟିବା—ଦେ. କି (ସ. ଲପ୍ତ)—୧ । ଲପ୍ତ ହେବା; ଜଡ଼ିତ ହେବା—
Lapaṭibā 1. To be tightly attached to; to
(ଲପ୍ଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) fit in tightly. ୨ । ଆଲଙ୍ଗନ କରିବା
ଲପଟା, ଲପ୍‌ଟା 2. To embrace. ୩ । (ପଦାର୍ଥ) କୌଣସି
लपटना ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଣୟାସକ୍ତ ହେବା—3. (bad
(ଲେପଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) sense) To be much addict-
ed to a person. ୪ । ଛପି କର ରହିବା—
4. To lie concealed; to lie in ambush.
ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କି—ଲଇଁ ଲଇଁ ଚାଲିବା ବା
ଗୁଡ଼ୁଣ୍ଡିବା; ଥଣ୍ଟୋଇବା—To creep; to walk on
the knees; to crawl.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲପନ—ସ. ବ. (ଲପ୍ ଧାତୁ=କହିବା+ଭାବ. ଅନ)—ଭାଷଣ; କଥନ
Lapana —1. Speaking; talking. ୨ । (କରଣ+ଅଳ)—ମୁଖ; ଦନ୍ଦ—Face.

ଲପିତ—ସ. ବିଣ. (ଲପ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ମ. ତ)—କଥିତ—
Lapita Spoken; told. ସ. ବ. (ଲପ୍ ଧାତୁ=କହିବା+ଭାବ. ତ)—୧ । କଥନ—1. Speaking. ୨ । ବଚନ—2. Speech. ୩। କଣ୍ଠ ସ୍ୱର—3. Voice (Apte).

ଲପିତା—ସ. ବ—ଶାଙ୍ଖିନୀ ନାମକ ଏକ ଜାତି ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ)—
Lapitā A kind of bird.

ଲପିବା—ଦେ. (ଧଦ୍ୟ) କି. (ସ. ଲପ୍ ଧାତୁ)—କହିବା—To speak.
Lapibā (ଉ—ପୁଲକୁ ଥାଏ ପରି, ମୁଁ ଲପୁ ଥିଲେ ଧୀର୍। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଲପ୍ସିକା—ସ. ବ— ମୋହନଭୋଗ; ଡାଲୁଆ—Jelly prepared
Lapsikā by frying corn flour in ghee and then adding milk and sugar and boiling it. [ଦ୍ର—ସୁଜକୁ ଘିଅରେ ଭାଜି, ତହିଁରେ ଦୁଧ ଓ ଚିନି ପଣା ମିଶାଇ ତାହା ନଅଁ ଉପରେ ଫୁଟି କାଠଆ ହେଲେ ତହିଁରେ ମଝଲା ଗୁଣା ଅଦ ଦଅଯାଇ ଏହା ଇଅର କରାଯାଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ପୁଷ୍ଟିକର, ଶୁକ୍ରଜନକ, ବଳକର, ବାତ ପିତ୍ତ ବନାଶକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଶ୍ଳେଷ୍ମକର, ରୁଚିଜନକ ଓ ତୃପ୍ତିକର ।]
ସେରା, ଲୁପସୀ
ପା. ଦଲୁଆ

ଲଫା—ବୈଦେ. ବ. (ପା. ନଫା; ଭୁଳ—ସ. ଲାଭ, ଲବ୍ଧ)—
Laphā ବ୍ୟବସାୟରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଲାଭ—Profit.
ଲାଭ ନଫା (ଉ—ରଫା ଠାରୁଁ ଲଫା ନାହିଁ—ଉଗ ।]

ଲଫାଫା(ପା)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ଲଫାଫାହ୍)—
Laphāphā(pā) ଚିଠିକୁ ବନ୍ଦ କରିବାର ପୁଲନା ବା ଖୋଲ—Envelope; cover for letters.
ଲେଫାଫା ଲିଫାଫା

ଲଫାଫା ଦୁ(ଦୋ)ରସ୍ତ—ବୈଦେ. ବି. (ପା. ଲଫାଫା ଦୁରୁସ୍ତ)—
Laphāphā du(do)rasta ବହିଃପାରପାଟୀ; ବାହାର ଲେଫାପା ଦୁରସ୍ତ ଅକୃଦ୍ଧକୁ ପରପାଟି କରି ରଖିବା (କନ୍ତୁ ଫଳତଃ ଭିତରେ ସେପର ଦୋଇ ନ ଥିବା)— Shipshape condition; keeping things outwardly clean. ବିଣ—ବାହ୍ୟ ପରପାଟି ଯୁକ୍ତ—Ship shape; all right to outward appearances.
ଲିଫାକା ଦୁରସ୍ତ

ଲଫେଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କି—ଖେଳୁଳ ପ୍ରଭୃତି ମାଛ ଧରିବା
Lapheibā ଥଣାରେ ଗାଥିନ୍ଦା ମାଛ, କଳକଡା ଇତ୍ୟାଦି ବନସୀ କଣ୍ଟାରେ ଗୁନ୍ଥି ତାକୁ ଜଳର ଉପରଭାଗରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ନଗାଇବା—To dangle animal bait by means of the angling rod to allure fish for being caught.

ଲବ—ସ. ବ. (ଲୁ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧। ଛେଦନ—
Laba 1. Cutting. ୨। ଉଚ୍ଛେଦ; ବିନାଶ—2. Ruin; destruction. ୩। ଶସ୍ୟବୃକ୍ଷର ଛେଦନ— 3. Harvesting. ୪ । (+କର୍ମ. ଅ) ଚମରୀଗୋପୁଚ୍ଛର ଲୋମ—4. The hair of the yak's tail. ୫ । କଣା; କଣିକା; ଅଣୁ—5. Minute quantity; particle; atom

[ଉ—ବରୋଧୋକ୍ତି ଜନକର ନ ଘେନଲେ ଲବ ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ରୀଶବଳାସ ।] ୬ । ପୁଷ୍ପରେଣୁ—6. The pollen of flowers. ୭ । ସୂକ୍ଷ୍ମକାଳ; ସୁଧୁସ୍ନସ୍ୟ ବଶେଷ (୨ କାଷ୍ଠା ବା ୩୬ ନମିଷ)—7. A moment. ୮ । ଚକ୍ଷୁର ନମେଷର ଷଷ୍ଠିତମାଂଶ—8. A minute portion of time; part of the time occupied by one winking of the eye. [ଦ୍ର—ଚକ୍ଷୁର ନମେଷର ଷଷ୍ଠିତମାଂଶ ସମୟକୁ 'ଲବା' କୋଲ୍ଲଯାଏ ।

୬୦ ଲବ=୧ ନମେଷ
୧୮ ନମେଷ=୧ କାଷ୍ଠା
୩୦ କାଷ୍ଠା=୧ କଳା
୩୦ କଳା=୧ କ୍ଷଣ
୨ କଳା=୧ ଲେଶ ।
୧୦ ଗୋଟି ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣର ଉଚ୍ଚାରଣ କାଳ=୧ ପଳ
୧ ପଳ=୬୦ ବିପଳ
୬୦ ପଳ=୧ ଦଣ୍ଡ=୨୪ ମିନଟ୍
୧ ଘଣ୍ଟା=୨୪ ଦଣ୍ଡ
୨ ଦଣ୍ଡ=୧ ଘଡ଼ି=୪୮ ମିନଟ୍ ପ୍ରାୟ
୩୦ ଘଡ଼ି=୧ ପ୍ରହର=୩ ଘଣ୍ଟା

ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ ୪ ଘଡ଼ିରେ ପହରେ ବୋଲି ଗଣନ କରନ୍ତି ।

୩୦ ଦଣ୍ଡ=୧୫ ଘଡ଼ି=୪ ପ୍ରହର=୧ ଦନ=୧୨ ଘଣ୍ଟା ପ୍ରାୟ ।
୮ ପ୍ରହର=୧ ଅହୋରାତ୍ର=୨୪ ଘଣ୍ଟା ।]

୯ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଯମଜ ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତର—9. Name of the younger of the twin sons of Rāmachandra. [ଦ୍ର—ଲଙ୍କାରୁ ଫେରିବା ବେଳେ ଲୋକନିନ୍ଦାକୁ ଭୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱା ସୀତାଙ୍କୁ ନିର୍ବାସିତ କରିବାପରେ ସୀତା ବାଲ୍ମୀକି-ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ବାସ କଲେ । ସେହିଠାରେ ତାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ସେଇଁ ଦୁଇଟି ଯମଜପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଲବ କନିଷ୍ଠ ଓ କୁଶ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ । ବାଲ୍ମୀକିମୁନି ଏ ଦୁହିଙ୍କୁ ରାଜକୁମାରୋଚିତ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ । ଋଷି ନିଜେ ରାମାୟଣ ରଚନା କରି ରାଜକୁମାରଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ତାହା କଣ୍ଠସ୍ଥ କରାଇଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଶ୍ୱମେଧାର୍ଥ ମୋଚନ କରିଥିବା ଯଜ୍ଞାଶ୍ୱକୁ ଏ ଦୁହେଁ ଅଟକାଇ ରଖିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସହିତ ଏମାନଙ୍କର ବିବାଦ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ବାଲ୍ମୀକି ଏ କୁମାର-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ପଚ୍ଛାତ୍ପ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କଲେ । ଅଶ୍ୱମେଧକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଋଷିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରଜକୁମାରଦ୍ୱୟ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଯାଇ, ସେଠାରେ ରାମାୟଣ ପାଠ କରିବାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସେମାନଙ୍କୁ ଆପଣାର ପୁତ୍ର ବୋଲି ଅନୁମାନ କରି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କଠାରୁ ସେମାନଙ୍କ ପରିଚୟ ପାଇ, ପରେ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ସୀତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ନିମନ୍ତ୍ରେ ଆଣାଇ ପୁଣି ଆଉ ଥରେ ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରନ୍ତେ, ସୀତା ଏହା ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପୃଥ୍ୱୀ ଗର୍ଭରେ ଲୀନା ହେଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯୁଦ୍ଧଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଲୁଶଙ୍କୁ କୋଶଳ ରାଜ୍ୟର ଓ ଲବଙ୍କୁ ଉତ୍ତର କୋଶଳର ରାଜ-ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କଲେ । ଲବ ନିଜ ନାମାନୁସାରେ ଲବକୋଟ (ଅଧୁନିକ ଲହୋର) ନାମିତ କରି ସେଠାରେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କଲେ (ହ. ଶ) ।] ୧୦ । (ଗଣିତ) ଭଗ୍ନାଂଶର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥ ସଂଖ୍ୟା (ଭଗ୍ନାଂଶ-ହର, denominator) 10. (Arithmetic) The numerator of a fraction. ୧୧ । ଜାଇଫଳ—11. Nutmeg. ୧୨ । ଲବଙ୍ଗ—12. Cloves. ୧୩ । ଲବଣ; ଲୁଣ —13. Salt. ୧୪ । ଲାବ ନାମକ ପକ୍ଷୀ; ବଟର ରଟେଇ—14. A species of quail. ୧୫ । ଲାମଜ୍ଜକ (ହି. ଶ.) ଗନ୍ଧବେଣା—15, Juncus Odoratus. ୧୬ । (+ କର୍ମ. ଅ) ଉର୍ଣ୍ଣା; ପଶମ— 16. Wool. ଦେ. ଅ - ଅଳ୍ପ ସାମାନ୍ୟରେ; ଝିଟିଏ ସୁବା; ଝିଟିଏ ମାତ୍ର —Very slightly. [ବ୍ର— ଚାରତମ୍ୟ ବିବେଚନା ଲବ ହୋଇ ନାହିଁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଗୋସ୍ୱରଙ୍କୁ ଚ. ଗୀତ ।] ପ୍ରାଦେ. (କଃକ ସନ୍ଧିର) ବ—ନବକୁମାର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—Name for callig Nabakumāra.

ଲବଙ୍ଗ —ସଂ. ବ (ଲୂ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା + କର୍ମ ଅଙ୍ଗ)—୧ । Labaṅga ଜାତି; ଉପପତି—1. Paramour; a gallant of a woman. ୨ । ଦେବ ପୁଷ୍ପ—2. A sort of heavenly flower. ୩ । ଲବଙ୍ଗ ଗଛର ଶୁଷ୍କ ପୁଷ୍ପ ମୁକୁଳ —3. Cloves. ୪ । ଜମୁକାଦି ବର୍ଗର ଔଷଧ ବିଶେଷ—4. Caryophyllus Aromaticus, Eugenia Crayop; Yilata. [ବ୍ର— ଏହା ମାଲକା ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ଓ ମାଲସ୍ୱ ଦେଶଜାତ ବୃକ୍ଷ । ଏହାର କଢ଼ିକୁ ଶୁଖାଇ ଲବଙ୍ଗରୂପରେ ଏ ଦେଶକୁ ପଠା-ଯାଏ । ମସଲା ଓ ଔଷଧରୂପେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ମାଲସ୍ୱାଞ୍ଚଳରେ ଫୁଲର ନାମ ବୁଙ୍ଗା ।

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଦେବକୁସୁମ, ଦଳଙ୍ଗ, ଶ୍ରୀପ୍ରସୂନକ, ଶ୍ରୀପୁଷ୍ପ, ସ୍ତ୍ରୀପଙ୍କଜଲବଙ୍ଗ, ଲବଙ୍ଗ କଳିକା, ଗ୍ରହଣୀହର, ଡୋପୃଥ୍ୱିପ୍ରିୟ, ବାରିପୁଷ୍ପ, ଉଙ୍ଗାଜ, ଗୀର୍ବାଣକୁସୁମ, ରଜନପୁଷ୍ପ, ଦିବ୍ୟଗନ୍ଧ, ଶ୍ରୀପ୍ରସୂନ ଲଙ୍ଗ, ଲବଙ୍ଗ ଲୌଙ୍ଗ

ମ. ଲବଙ୍ଗ କଳିକା

ଗୁ. ଲବଂଗ

ଆ କରନ୍‌ଫୁଲ୍

ଫା. ଲୌଙ୍ଗ, ମେହକ୍

ତେ. ଲାବଙ୍ଗଲୁ

ତା. କରମ୍‌ବେର

ଲବଙ୍ଗ ଫୁଲର ନାମ ବୁଙ୍ଗାଚଙ୍ଗକେ । ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଏହା କଟୁଉତ୍ତରସ, ଲଘୁ, ରସୁରହୃତକର, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ପାଚକ ଓ ରୁଚିକର । ଏହା କଫ, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତଦୋଷ, ବମନ, ହୃଦ୍‌ଗ୍ରଧ୍ୱାନ, ଶୂଳ, କାସ, ଶ୍ୱାସ, କ୍ଷୟ, ହୃଦ୍ରୋଗର ବିନାଶକ ଏହାକୁ ବାଟିକରି ବଟିକା କରି ଖାଇଲେ ହୃଦ୍ରୋଗ ଓ ହୃଦ୍‌ଗ୍ରମସ୍ୱ ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ । ଗୁଙ୍ଗାଜଳ ଖାଇ ଶବ୍ଦ ବାଶା ଢେଲେ ଲବଙ୍ଗ ବାଟି ଖାଇଲେ ବାଶାର ପ୍ରକୋପ କମିଯାଏ ।] ଦେ. ବ—ଉଚ୍ଚ କାନରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଲବଙ୍ଗ ଆକୃତିର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—A sort of ornament shaped like the cloves for being worn on the bores in the lower part of the ears.

ଲବଙ୍ଗକ —ସଂ. ବ—(ଲବଙ୍ଗ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଲବଙ୍ଗ (ଦେଖ) Labaṅgaka Labaṅga (See)

ଲବଙ୍ଗ କଳିକା—ସଂ. ବ—ଲବଙ୍ଗ ଗଛର ଶୁଷ୍କ ପୁଷ୍ପ ମୁକୁଳ — Labaṅga kaḷikā Cloves.

ଲବଙ୍ଗ ତୈଳ—ସଂ. ବ—ଲବଙ୍ଗରୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ନିଷ୍କାସିତ Labaṅga taila ତୈଳ—The oil of cloves. [ଲବଙ୍ଗ ତୈଲ - ଦେଶଜରୂପ]

ଲବଙ୍ଗ ଲତା—ସଂ. ବ—ଚାରଙ୍ଗାଦ ବର୍ଗର ଲତାଜାତୀୟ ଏକ ପ୍ରକାର କଷା Labaṅga latā ଗଛ -A tree found in Chaṭṭagrāma [ଲବଙ୍ଗଲତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ] and Śrīhaṭṭā in (East Bengal); Luvunga Scandens; Limonia Scandens; Lavango Scandens (Kirtikar). [ବ୍ର— ଏହାର ପତ୍ର ତିନିପତ୍ରି; ଫୁଲ ଧଳା, ସୁଗନ୍ଧ; ଗ୍ରୀଷ୍ମ କାଳରେ ଫୁଟେ । ଫଳ ବଡ଼ କଡ଼ ଓ ଲେମ୍ବୁ ପରି । ଏହା ଶ୍ରୀହଟ୍ଟ ଓ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମରେ ଜାତ ହୁଏ ।] ୨ । (ଗୀତଗୋବିନ୍ଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲବଙ୍ଗଲତା) ମଧୁମାଳତୀ ଲତା । (ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା ଓ ବାସ) [ସଂ. ବାସନ୍ତି]—2. A flowering hardy creeper; the Rangoon creeper. ୩ । ରାଧିକାଙ୍କ ଏକ ସଖୀଙ୍କ ନାମ (ହି. ଶ.)—

3. A name of one of Rādhā's companions.

ଲବଙ୍ଗଲତା ଜବଙ୍ଗପୁରିୟା ଦେ. ବ—ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବିଶେଷ—A kind of sweetmeat packet pierced with clove. [ବ୍ର—ଏହା ଘିଅରେ ଭଜା ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ର ରସରେ ବୁଡୁସ ହୋଇଥିବା ପୂର ଭରା ଲୁଚି । ଏହା ଭଜା ହେଲା ପରେ ପୁଡ଼ା ଭଜା ସାଇ ସେଥି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଲବଙ୍ଗ ମଣ୍ଡା ଦୋଇଥାଏ ।]

ଲବଙ୍ଗାଦ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ.—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶେଷ (ପଞ୍ଚତ୍ରଣୀ ଓ Labaṅgādi chūrṇṇa ଅଷ୍ଟସାର ଯାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ)— A medicinal preparation (powder) for dysentery. [ବ୍ର—ଲବଙ୍ଗ, ମୁଥା, ମୋଚ-ରସ, ଖୀର, ଧାଇ ଫୁଲ, ଲୋଧ, ଇନ୍ଦ୍ରଜବ, କୁରୁଚେଲ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯବଖାର, ସୈନ୍ଧବ ଲୁଣ, ରସାଞ୍ଜନକୁ ସମାନଭାଗରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କର ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ହ୍ର. ଶ.)

ଲବଜ୍—ବୈଦେ. ବ. (କଚରଥ) (ଫା. ଲଫ୍‌ଜ୍)—୧ । ଅକ୍ଷର—Labaj ବାକ୍ୟ, ଲବଜ ଲଫଜ 1. Letter; alphabet. (ଲବ୍‌ଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବୋଲ; କଥା; ଭାଷା—2. Speech; language. ୩ । ବାକ୍ୟ; ଶବ୍ଦ—3. Word. ୪ । (ଫାରସୀଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅର୍ଥ) ଥଟ୍ଟା; କୌତୁକ—4. Jest; sport.

ଲବଜ୍ ସୁମାର(ର୍)—ବୈଦେ.ବ—(କଚରଥ) (ଫା. ଲଫ୍‌ଜ୍+ସୁମାର୍) Labaja sumāra(ri) କୌଣସି ଦଲିଲରେ ବା ଲେଖାରେ ଥିବା ଲବଜ ସୁମାର(ରି) ଶବ୍ଦ ବା ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଗଣନା—**ଲଫଜୁମାର** The counting of the number of [ଲବ୍‌ଜସୁମାର(ର୍)—ଅନ୍ୟରୂପ] letters or words in a document. [ଦ୍—କୌଣସି ସରକାର୍ଯ୍ୟ ଦଲିଲର ନକଲ କର୍ ଗଲେ ଉହାଁର 'ଲବ୍‌ଜ ସୁମାର' ଅନୁସାରେ ନକଲ ପ୍ରାର୍ଥୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦଲିଲନକଲ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାରିଶ୍ରମିକ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ।]

ଲବଣ—ସଂ. ବ—(ଲୂ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅଣ); ଏହା Labaṇa ମଇଳାକୁ ଛେଦନ ବା ବିଶ୍ଳେଷଣ କରେ) —କ୍ଷାର ରସଯୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ; ଲୁଣ—1. Salt [ଦ୍—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ଯଥା—ସୌବର୍ଚ୍ଚଳ, ସୈନ୍ଧବ, ବିଟ, ଔଦ୍ଭିଦ ଓ ସାମୁଦ୍ର । ଏହି ସମସ୍ତକୁ ପଞ୍ଚଲବଣ ବୋଲାଯାଏ ।

(୧) ସୌବର୍ଚ୍ଚଳ ଲବଣ—ଏହାକୁ ଦେଶଜ ଭାଷାରେ ସଚଳ ଲବଣ କୁହାଯାଏ । ଏହା 'ସୋଡ଼ା' (soda; unaqua sodium chloride) ଅଟେ ।

(୨) ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ — ଏହା ଉତ୍ତରର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଅଞ୍ଚଳର ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶର ଖଣିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।

(୩) ବିଟ ଲବଣ—ଏହା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଦୁର୍ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଏହା ଖଣିରୁ ବାହାରେ ଏବଂ ଖାଦ୍ୟ-ପାଚକ ରୂପେ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

(୪) ଔଦ୍ଭିଦ ଲବଣ—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ପାଂଶୁଲବଣ । ଉଦ୍ଭିଦର ପାଉଁଶକୁ ପାଣିରେ ଗୋଳଲେ ପାଣି ତଳେ ଏହି ଲୁଣ ବସିଯାଏ ।

(୫) ସାମୁଦ୍ର ଲବଣ—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ କରକଚ ଲୁଣ ବା ସଙ୍ଗା ଲୁଣ । ସମୁଦ୍ର ପାଣିକୁ ଝରରେ ଶୁଖାଇ ବା ଜାଅଁରେ ଫୁଟାଇ ଏହି ଲୁଣ ବାହାର କରାଯାଏ ।

ଏହି ପଞ୍ଚବିଧ ଲବଣ ଛଡ଼ା ଆହୁରି କେତେକ ପ୍ରକାର ଲବଣ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଯଥା

(୧) କାଚ ଲବଣ-ଏହି ଲବଣ ଖଣିରୁ ଜାତ ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ।

(୨) ଔଷର ଲବଣ—ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଦ୍ରୋଣି ଲବଣ ଏବଂ ଦେଶଜ ନାମ ଖାରଲୁଣ । ଲୁଣକୁ ମାଟିରୁ ପୃଥକ୍ କରାଯାଇ ଏହି କ୍ଷାରସ୍ୱାଦ ଲବଣ ବାହାର କରାଯାଏ ।

(୩) ରୌମକ ଲବଣ ବା ଶାକମ୍ଭରୀ ଲବଣ— ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଶାମ୍ଭରୀ ଲବଣ । ଗୁଜୁଟାନାର ଶମ୍ଭର ହ୍ରଦର ଲୁଣି ଜଳକୁ ଶୁଖାଇ ଉହିଁରୁ ଏହି ଲବଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଖଣିରୁ, ସମୁଦ୍ର ପାଣିରୁ, ପଦ୍ମଚରୁ, ପାଉଁଶରୁ ଓ ଖାଲ୍ ମାଟିରୁ ଲବଣ ବାହାରେ । ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ମଧ୍ୟ ଲବଣ ବାହାର କରାଯାଏ ।] ୨ । ଲବଣ ସମୁଦ୍ର—2. The salt sea [ଦ୍—ଭୂଜ ପୁରଣୋକୁ ସପ୍ତ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଏକତମ । ଏହାର ନାମ କ୍ଷାରସମୁଦ୍ର ବା ଲବଣ ସମୁଦ୍ର । ଏହା ଉତ୍ତରର ଦକ୍ଷିଣ ଦଗରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ସମୁଦ୍ରର ଶତ ଯୋଜନ ଦୂରରେ ପୌରାଣିକ ଲଙ୍କା ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ହନୁମାନ୍ ଲମ୍ଫ ଦେଇ ଏହି ସମୁଦ୍ରକୁ ଡେଇଁ ସୀତାଙ୍କୁ ଠାବ କରିଥିଲା । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହି ସମୁଦ୍ରରେ ସେତୁ ବନ୍ଧନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ମୈନାକ ପର୍ବତ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବା ପୁରାଣ ଜଣାଇଛି । ୩ । ରାକ୍ଷସ ବିଶେଷ; ଲବଣାସୁର—3. Name of a demon. [ଦ୍—ଲବଣାସୁର ମଧୁରାକ୍ଷସର ଔରସରେ କୁମ୍ଭୀନସୀ ରାକ୍ଷସୀର ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଅଯଶା ପିତା ଜନକଠାରୁ ଶିବଦତ୍ତ ଜିଶୂଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଉହାଁ ବଳରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ହୋଇ ଉଠିଲା ଏବ ଜଗତ୍ ଅସ୍ଥିର ସନ୍ତ୍ରାସଭାବରେ ସନ୍ତ୍ରାସିତ ମାନ୍ଧାତାଙ୍କୁ ସସୈନ୍ୟ ନଷ୍ଟ କଲା । ଏହାର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ଯମୁନାକୂଳବାସୀ ଚ୍ୟବନାଦ ମୁନିମାନେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ । ମଧୁ-କୈଟଭ ରାକ୍ଷସଙ୍କୁ ବଧ କରିବା ସମୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶରମାନ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କୁ ଦେଇ ଏହାକୁ ବଧ କରିବା ପାଇଁ ପଠାଇଲେ । ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଏ ରାକ୍ଷସକୁ ମଧୁବନରେ ଜହ୍ନତ କର ସେହିଠାରେ ସ୍ୱକୀୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହି ଲବଣରାକ୍ଷସ ମଧୁପୁରୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲା । ପରେ ତାହା ମଥୁରା ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଛି—(ହ୍ର. ଶ) ।] ୪ । ଷଡ଼ରସ ମଧ୍ୟରୁ ଲୁଣିଆରସ—4. The saline taste. ସଂ. ବହୁ—୧। ଛାଡ଼ ରସଯୁକ୍ତ; ଲୁଣିଆ—1. Saline; salted. ୨ । ଲାବଣ୍ୟଯୁକ୍ତ—2. Graceful; lovely; charming. ଦେ. ବ—ଲୁଣୀ ନଦୀ—A river in Cuttack district of Orissa. (ଜି—ଲବଣ ଉତ୍କଳକୁ ବେଢ଼ି ବରତ୍ରାମ ନାମ । ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।)

ଲବଣ କିଂଶୁକା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ମନ୍ଦା ଜେ୍ୟାଇଦୁଗା ଲତା; ଏକ Labaṇa kiṁsuka ପ୍ରକାର ଛଡ଼ ଫୁଟୁଫୁଟୁକା—Name of ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ଡେଡୋବଙ୍ଗା, ଅଗ୍ନିଘଣ୍ଟା, a phosphorescent ଅଗ୍ନିଫଳା, ସୁବର୍ଣ୍ଣକଳ୍ପିକା, କଙ୍କଣା, କନକପ୍ରଭା creeper. ବଡ଼ ଲତା ଫଟକୀ **बडी मालं कङ्गनी**

ଲବଣ ଗୁମ୍ଫା—ଦେ. ବ—ଲୁଣ ଚଉଁରୀ (ଦେଖ) Labaṇa chāmari Luṇa chauñri (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ତ୍ରୀ ଆଚାର ବିଶେଷ (ଅ—ଲବଣ ଗୃହସ୍ଥ ଦୁଇେ ଲ୍ଲବଣ୍ୟ କୋମଳା। ଜାବା ପରଚ୍ଛନ ଭଞ୍ଜ. କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନସ୍ଥା।)
(ଲବଣ ଚତୁର୍ଥ —ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲବଣ ତୃଣ—ସଂ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଲୁଣି ଶାଗ; ଏକ ପ୍ରକାର Labaṇa tṛuṇa ଲୁଣା ତୃଣ; ଲ୍ଲୋଣୀ—1. A sort of ନୋନା ଘାସ, ନୁନ ନୋଡ଼ା saline grass; Indian Purs- ଲୋନି, ଲୋନିୟା lane; Ionidicum Suffruticosum. ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ଲ୍ଲୋଣ ତୃଣ, [ଦ୍ର—ଏଡ଼ା ଅଶ୍ମମାନଙ୍କର ତୃଣାଦ୍ୟ, ପଟ୍ଟତୃଣ, ଅମ୍ଲକାଣ୍ଡ ପୁଷ୍ଟିକର । ଏ ଶାଗ ୨ ପ୍ରକାର— ଲ୍ଲୋଣୀ ଓ ବୃହତ୍ପତ୍ରୀ ।]

ଲବଣ ତ୍ରୟ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) — (ବୈଦ୍ୟକ) ସୈନ୍ଧବ, ବଟ ଓ Labaṇa traya ଦରଳ ଲବଣ—Three kinds of salt mentioned in Hindu medical tieatrses.

ଲବଣ ଧେନୁ—ସଂ. ବ. (ମଧ୍ୟପଦଲ୍ଲୋପୀ କର୍ମଧା)—ଦାନାର୍ଥ କଳ୍ପିତ ଲବଣ Labaṇa dhenu ନର୍ମିତ ଧେନୁ—The image of a cow made of salt and given to Brāhmaṇas.
[ଦ—ଗୋମୟୁ ଲପ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଲୁଣାସନ ଉପରେ ୧୬ ପୌଣି ଲୁଣ ରଖା କରି ଏହାକୁ ଗାଈ ରୂପେ କଳ୍ପନା କରାଯାଏ । ଏହା ପାଖରେ ୪ ପୌଣି ଲୁଣ ଅଲଗା ରଖା କରି ତାକୁ ବାଛୁରୀ କଳ୍ପନା କରାଯାଏ । ୪ ଖଣ୍ଡ ଆଖୁ ରଖି ଗାଈର ଶୃଙ୍ଗ ଗୋଡ଼, ସୁନା ରଖି ମୁହଁ ଓ ଶିଂଘ, ରୂପା ରଖି ଖୁର, ଫଳ ରଖି ଦାନ୍ତ, ଚନ୍ଦନ ରଖି ଜିଭ, ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ନାକ, ଲକ୍ଷୁଣୀକୁ ସ୍ତନ, ସୁତାକୁ ପୁଚ୍ଛ, ଚମ୍ପା ପତ୍ରକୁ ଗୋରୁ ଚର୍ମ, କୁଶକୁ ଲୋମ ଓ କଂସାକୁ ଦୁଧ ଦୁହାଁ ଠେକ କଳ୍ପନା କରି ଏହାକୁ ପୂଜା କରି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ ଦିଆଯାଏ । ଏ ଦାନର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବହୁତ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି—ହ. ଶ]

ଲବଣ ବର୍ଷ—ସଂ. ବ—ପୁରାଣ ମତରେ ଲୁଣ ସାଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବର୍ଷ ବା Labaṇa barsha ଦେଶ—Name of a mythological country.

ଲବଣ ଭାସ୍କର—ସଂ. ବ—ଅଗ୍ନିମନ୍ଥର ଔଷଧ; ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଲବଣତ୍ରୟ Labaṇa bhāskara ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚୂର୍ଣ୍ଣ; ଭାସ୍କର ଲବଣ— A medicinal powder for indigestion.

ଲବଣ ମେଦ—ସଂ. ବ—ସାଧାରଣ ଲୁଣ (ହ. ଶ) Labaṇa meda Common salt.

ଲବଣ ମେହ—ସଂ. ବ—ପ୍ରସ୍ରାବରେ ଲବଣ ମେହ ରୋଗ ବିଶେଷ— Labaṇa meha A kind of gonorrohea.

ଲବଣ ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ—ଦୁଇ ମୁହଁ ଥିବା ପାତ୍ର ଦୁଇଟିର ମୁହଁ ଯୋଡ଼ କରି Labaṇa jantra ତିଆରି କରାଯିବା ଯନ୍ତ୍ର, ଯହିଁରେ କେତେକ ଔଷଧର ପାକ ହୁଏ ଓ ଯହିଁରୁ ଗୋଟିଏ ପାତ୍ରକୁ ଲୁଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଏ (ହ ଶ)—A kind of contrivance for preparing some medicine with the help of 2 double-mouthed pots one of which is filled with salt.

ଲବଣ ସମୁଦ୍ର—ସଂ. ବ—ଲବଣ ୨ (ଦେଶ) Labaṇa samudra Labaṇa 2. (See)
(ଲବଣ ସାଗର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲବଣା—ସଂ. ବ (ଲବଣ + ଆ)—୧ । ଲ୍ଲବଣ୍ୟ—1. Charm; Labaṇā grace. ୨ । ଦୀପ୍ତି; ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ—2. Lustre; brilliance. ୩ । ନଦୀ ବିଶେଷ—3. Name of a river. ୪। ଯେ ଶତ୍ରୁ କର୍ତ୍ତୃକ ନବଦ୍ଧ ଦୋଇଅଛୁ; ବଦ୍ଧତ ଶତ୍ରୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—4. One who has been killed by the enemy. ୫ । ମଦ୍ଦାଙ୍ଗୋଦ୍ଭୁତା ଲତା— 5. Cardiospermum Helicacabum. ୬ । ଅମ୍ଳ ଆଦ ଖଟା ଫଳର ରସରେ ଲୁଣ ଦେଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ପାଚକ ପଦାର୍ଥ (ହ. ଶ)—6. A preparation for indigestion. ୭ । ଗୃଙ୍ଗୁଡ଼ (ହ. ଶ)—7. Tray. ୮ । ଅମ୍ଳଲୋଣୀ ଶାକ (ହ. ଶ)—8. Purslane.

ଲବଣାକର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଲବଣ + ଆକର)—ଲୁଣର ଖଣି— Labaṇakara Salt mine.

ଲବଣାକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଅପ୍ତା ତତ୍ପୁ)—୧ । ଲୁଣ ଗୋଳିଆ— Labaṇākta 1. Smeared with salt; salted.
୨ । ଲୁଣିଆ—2. Saline.

ଲବଣାଚଳ—ସଂ. ବ—ମନ୍ଥପୁରୁଷୋକ୍ତ ଲୁଣଗଦାର ଦାନ (ହ. ଶ)— Labaṇāchala A kind of gift to Brahmans of a heap of salt.

ଲବଣାତ୍ମକ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲବଣ + ଆତ୍ମା + କ)—ଲବଣମୟ; Labaṇātmaka ଲୁଣିଆ—Saline.

ଲବଣାମ୍ବୁ(ମ୍ଭଃ)—ସଂ. ବ (ଲବଣ + ଅମ୍ବୁ, ଅମ୍ଭଃ)—ଲୁଣିପାଣି— Labaṇāmbu(mbhaḥ) Saline water.

ଲବଣାମ୍ବୁଧି—ସଂ. ବ (ଲବଣ + ଅମ୍ବୁଧି)—ଲବଣ ୨ (ଦେଶ) Labaṇāmbudhi Labaṇa 2. (See)

ଲବଣାଳୟ—ସଂ. ବ—ଲବଣ ରାକ୍ଷସଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ମଧୁପୁରୀ (ଯାହା ପରେ Labaṇālaya ମଥୁରା ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଲା)—Name of Madhupura which was afterwards known as Mathurā.

ଲବଣାଶ୍ୱ—ବୈ. ବ—ଜନୈକ ଋଷି— The name of a sage. Labaṇāśwa [ଜ—ସଦ୍ୟଃ ଯାତ ସ୍ଥଳକର୍ତ୍ତୃ ଲବଣାଶ୍ୱ । କୁଶ୍ରସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ଲବଣାସୁର—ସଂ. ବ (ମ ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଲବଣ ୩ (ଦେଶ) Labaṇāsura Labaṇa 3. (See)

ଲବଣିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଲୁଣିଆ; ଲବଣାକ୍ତ—Salted; saline. Labaṇiā [ଜ—ବାର୍ଦ୍ଦି ଲବଣିଆ ନ ଭାତୁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ-ନୁନେ ନୋନିୟା ବିଳାସ ।]

ଲବଣିକା—ସଂ. ବ—ଲୁଣ ଲୁଣିଆ (ଦେଶ) Labaṇikā Lunaluṇiā. (See)

ଲବଣୀ—ସଂ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଆଉ, ନୋନିଆ ଆଉ—A sort of Labaṇī apple; bullock's heart; Anona Reticulata-

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୋନାଆତା ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ନବମାଳ) ନବମାଳ;
ନନୀ ଲହୁଣୀ—1. Butter. (ଉ—ଏଥି ପାଣି ମଧ୍ୟେ ଲବଣୀ ଥିଲ୍ଲ
ନେଉନ ପର ଅର୍ଥ ଧର୍ମ ପୁଇରେ କାମଦଣ୍ଡଧାସ୍ତା । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦ୍ଦାଉରଉ
ଶାନ୍ତୁ ।) ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଲାବଣ୍ୟବତ୍ତା ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—
2. (Feminine) Name for calling 'Lābanyabatī.'

ଲବଣୀ ପିତୁଲା—ଦେ. ବ. (ସ. ନବମାଳ, ପୁତ୍ତଳକା)—୧ । ନବମାଳ
Labaṇī pitulā ନର୍ମିତ ପ୍ରତିମା—1. An image made
ନନୀ ପୁତୁଳ of butter. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି କୋମଳ ଶରୀର-
ନେଉନକା ପୁତରା ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. (figurative) A very
delicate or soft bodied person.

ଲବଣୋତ୍ତମ—ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ—
Labaṇottama Rock salt.

ଲବଣୋତ୍ଥ—ସ. ବ—ଜେୟାଇଦ୍ଦୁଗା ଲତା (ଉ. ଶ)—Cardic-
Labaṇotthā spermum Helicacabum.

ଲବଣୋଦ—ସ. ବ. (ଲବଣ + ଉଦ) —୧ । ଲୁଣି ପାଣି—1. Salt
Labaṇoda water. ୨ । ଲବଣ ୨ (ଦେଖ)
(ଲବଣୋଦକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Labaṇa 2 (See)

ଲବଣୋଦଧି—ସ. ବ—ଲବଣ ୨ (ଦେଖ)
Labaṇodadhi Labaṇa 2 (See)

ଲବଧ—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ. (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ଲବ୍ଧ)—ଲବ୍ଧ (ଦେଖ)
Labadha ଲବଧ ଲବଧ Labdha (See)

ଲବନ—ସଂ. ବ. (ଲୂ ଧାତୁ + ଉବ. ଅନ)—୧ । ଛେଦନ—
Labana 1. Cutting. ୨ । (+କରଣ. ଅନ) ଖଡ଼ଗାଦି
ଲବଣୀୟ } ବଣ ଛେଦନାସ୍ତ୍ର—୨. Cutting weapon. ୩ ।
ଲବ୍ୟ } (+ଭାବ. ଅନ) କ୍ଷେତ୍ରର ଶସ୍ୟ ଗଛ କାଟିବା
(ଉ. ଶ)—3. Reaping; mowing or cutting
of ripe corn plants. ୪ । (+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥ. ଅନ)
ଶସ୍ୟ କାଟିବା ସମୟରେ ଦିଆଯିବା ଧାନଖାଦ (ଉ. ଶ)—
4. Wages in kind paid to reapers.

ଲବଣୀ—ସଂ. ବ—ଅତି ଫଳ ଓ ଗଛ (ଉ. ଶ)—
Labaṇī Custard apple (tree and fruit).

ଲବନ୍ଦି(ନ୍ଧି)ଆ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସଂ. ଆଲୋକବନ୍ଧ)—
Labandi(ndhi)ā ଶିଉଳର ଓଦ୍ଦୋଳା ଦୋଇଥିବା ପାଖ ପର୍ଯ୍ୟ
ଅଲୋକ ଦେବାର ଏକ ପ୍ରକାର ଚଟକା ଘାଡୁ—An oil
lamp suspended with a chain.
[ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଘରର ବା ଦେବାଳୟର ଛତରୁ ଓହଳାଇ,
ଏଥିରେ ଢେଲ ଓ ବଳତା ଦେଇ ଦୀପ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର
କରନ୍ତି, ଅଥବା ଜଳନ୍ତା ଦୀପଟିକ ଏହା ଉପରେ ଥୋଇ
ଦଅନ୍ତି ।]

ଲବ ମାତ୍ର(ତ୍ରେ)—ଦେ. କି. ବଣ. (ସଂ. ଲବ ମାତ୍ର°)—୧ । ଅଣୁମାତ୍ର;
Laba mātra(re) ଲେଶ ମାତ୍ର—1. Very slightly; a
ଲବ ମାତ୍ରେ bit; a little. ୨ । କ୍ଷଣ ମାତ୍ର—2. For a
ଲବ ମାତ୍ର moment. ବଣ ଓ ବ—ଈଷତ୍ ମାତ୍ର—A little;
(ଲବ ମାତ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) a whit. (ଉ—ମୋର ଏଥିରେ
ଲବ ମାତ୍ର ଦୋଷ ନାହିଁ ।)

ଲବରଙ୍ଗ—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବ—ନବ ରଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Labaraṅga Naba raṅga (See)

ଲବରା—ପ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ—ଖେଚଡ଼ା—A term
Labarā of abuse meaning base-born.

ଲବଲି—ସ. ବ—ଜଅର କୋଳ—Phyllanthus Distichus;
Labaḷī Otaheite gooseberry; Cicca Disticha.
ନୋଡ଼, ନୋୟାଡ଼ି [ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ମୃତ୍ୟା ଅବ ବର୍ଗର ଫଳବୃକ୍ଷ ।
ହରଫରୀ ଏହାର ଫଳ ଅମ୍ଳ ଲୋକ ଦେ । ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ପର
(ଲବଳୀ ପାଣ୍ଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଝଡ଼େ; ଫଳ ଅମ୍ଳିଲା ଓ ଈଷତ୍ କଷା ।]
(ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ସୁଗନ୍ଧମୂଳା, କୋମଳବଲ୍ଲଳା, ଗାଣ୍ଡୁ)

ଲବ ଲେଶ(ଶେ)—ସଂ. ଅ. (ଏକାର୍ଥକ ସହର)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ରାଂଶ;
Laba leśa(śe) ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର; ଗଣ ମାତ୍ର—1. A little: a
bit; a whit. (ଉ—ନାନା ପ୍ରକାରେ କୃଷ୍ଣ ରସେ
ଦଣ୍ଡେ ପଡ଼ିବ ଲବ ଲେଶେ । ଭୂପତ୍ତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)
୨ । ଅତ୍ୟଳ୍ପ ସଂସର୍ଗ—2. Slightest concern.

ଲବା —ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର) କି —ନେବା—To take.
Labā

ବ—ନବକିଶୋର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—A name
for calling Nabakiśora.

ଲବାଙ୍କା—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ବାକ୍‌ଗୃଦ୍ଧୁତ୍ୱ—Bragging;
Labāki boasting. ଦେ. ବଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଂ
ଲବାବୀ ଲଘ ଧାତୁ)—୧ । ଉଜବାଦାଁ; ଗପଡ଼ି—1.
ଡିଙ୍ଗ, ଲଥାଙ୍କୀ Boastful; bragging. ୨ । ଲମ୍ପଟ—
ଲଥାଙ୍କୀ(ଙ୍କି) 2. Lecherous, ୩ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—3.
Lying.

ଲବାଣକ—ସଂ. ବ (ଲୂ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା + କରଣ ଅର୍ଥକ) —
Labāṇaka ୧ । ଖଡ଼ାଦି ଛେଦନାସ୍ତ୍ର—1. A cutting
weapon, ୨ । ଦାଆ; ଦାଆ—2. Sickle. ୩ ।
କଟୁଲି—3. Billhook.

ଲବା(ବେ)ଦା—ବୈଦେ. ବ.—[ଫା; ଉଲ୍ଲୁ ଏହା ଅର୍ଥ ଗୋଟ୍ ଲେବା(=
Labā(be)dā ଭଲ ପୋଷାକ) ଓ ଅବାଦା(=ଯେଉଁ ପୋଷାକର
ଲବଦା ଲଥାଦା ଘ୍ରାଣ୍ଡ ଲେଉଥା ଦୋଇଥାଏ) ରୁ ଆସାଉ}—୧ ।
ଗେଦା; ପୋଷାକ ଉପରେ ପନ୍ଧା ସିବା ଲମ୍ବ ଓ ଢିଲା ଜାମା;
ମସଲ୍‌ମାନମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଲମ୍ବା ମୋଟା କୁର୍ତ୍ତା—
1. A long and loose overcoat worn by
Mahomedans; a cloak; toga. ୨ । ବର୍ଷା-
ପାଣିରୁ ବହୁକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଦେକ ଠାରୁ ଗୋଡ଼
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଥିବା ବଡ଼ ଢୋଡ଼; ବର୍ଷାଙ୍ଗ—
2. A waterproof coat.

ଲବାନ—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ଲୁବାନ୍)—ଲୋବାନ୍ (ଦେଖ)
Labān Lobān (See)

ଲବାବ୍—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବ—ନବାବ (ଦେଖ)
Labāb Nabāba (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଂ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ଦ୍ୱସନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଚ	ଶ,ଷ	ଜ୍ଞ	ଇସ୍	ଉଅ	ଭ୍ନ
୨	ଃ	ଊ	ଌ	ଲ୍	ମେ	ଅକାରନ୍ତବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦ୍ୟୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଘ୍ୟ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଜ୍ଞ	ନ୍ଦ୍ର

ଲବାବ—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବ.—ନବାବ (ଦେଖ)
Labābi Nabābi (See)

ଲବା ଲବ୍—ବୈଦେ. ଅ. (ଫା.)—ମୁହଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିବା—
Labā lab Full to the brim.
କାନାୟ କାନାୟ ଲବାଲବ

ଲବି—ସ.ବଣ—(ଲୁ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କର୍ମ ଇ)—ଛିନ୍ନ; ଛିଣ୍ଡା;
Labi ଜୀର୍ଣ୍ଣ; ଛିଦ୍ରାକ୍ରାନ୍ତ—Torn; worn out; perforated.

ଲବିକା—ସ. ବ—(ଲବ+କ+ଆ)—୧ । ଲୋଟ; ଗାଲର ଲାଳ—
Labikā 1. Saliva. ୨ । ଶରୀରର ବର୍ଣ୍ଣହୀନ ରସ; ନସା—
2. Lymph.

ଲବିତ୍ର—ସ. ବ—(ଲୁ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କରଣ. ଇତ୍ର)—
Labitra କଟୁଆ, ଦାଆ ଆଦ ଛେଦନାସ୍ତ୍ର—Cutting instrument, such as sickle, billhook. ବଣ—(+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଣ୍)—ଛେଦନକାରକ—Cutting.

ଲଭିନ—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବ. ଓ ବଣ.—ନଭିନ (ଦେଖ)
Labina Nabīna (See)

ଲଭିନା—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବ—ନଭିନା (ଦେଖ)
Labinā Nabīnā (See)

ଲବେ(ବ୍ବେ)—ଦେ.କି. ବଣ—(ଫ. ଲବ)—ଲବ ମାତ୍ର; ଈଷତ୍ ମାତ୍ର; ଅଳ୍ପ
Labe(bbe) ମାତ୍ର; ଛଳେ ମାତ୍ର—A little; at all.
[ଉ—ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହକୁ ନ କର ବାରୁ ଲବେ । କୃଷ୍ଣଜିଦ୍. ମହାଭାରତ. ଆଦ ।] ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବ. ଓ ବଣ—ନବେ (ଦେଖ)—Nabe (See)

ଲବେଙ୍କୁଡ଼ି(ଳି)—ପ୍ରାଦେ (ଚଳାମ) ବ—ଲଟା ବେଁଟ କୋଳ (ଦେଖ)
Labeṅkurḍi(li) Laṭā beṅṅkoli (See)
[ଲ ବେଙ୍କୋଳ(ଡ଼)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲବେଜାନ୍—ବୈଦେ.ବଣ—(ଫା. ଲବ୍=ଓଷ୍ଠ+ଇ=ରେ+ଜାନ୍=
Labejān ପ୍ରାଣ)—୧ । ଦୁଃଖ ଲଗା; ଓଷ୍ଠାଗତପ୍ରାଣ; ପ୍ରାଣାନ୍ତକ
ଲବେଜାନ କଷ୍ଟ ଯାଉଥିବା—1. Put to extremest trouble;
ଲବେଜାନ suffering utmost trouble. ୨ । ବ୍ୟାକୁଳ;
2. Troubled; harassed.

ଲବେଜାନ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଦୁଃଖାଇଲା କରିବା; କୌଣସି
Labejan karibā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରାଣାନ୍ତକ କଷ୍ଟ ଦେବା—
ଲବେଜାନ କରା 1. To put a person to extre-
ଲବେଜାନ କରନା mest trouble. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
ବ୍ୟାକୁଳ କରିବା; ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା—2. To oppress or persecute a person.

ଲବେଦାର୍—ବୈଦେ. ବଣ—(ଫା. ଯେ ଲବାଦା ପିନ୍ଧିଅଛି)—ଫିଟ୍‌ଫାଟ୍;
Labedār ଲମ୍ବ ଶାଠପଟାବୁଲ୍; ଘୋଷାକପତ୍ରଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ—
ଲବେଦାର ଛୈଲା Gaily dressed; foppish.

ଲବେମାତ୍ର—ଦେ. ଅ—ଲବ ମାତ୍ର (ଦେଖ)
Labe mātra ଲବମାତ୍ର Laba mātra (See)
ଲବ ମାତ୍ର [ଉ—ଜଣେଖିଲେ ବେନ ସେନା ବେନଙ୍କି ସୁମୁଁତେ ଲବେ ମାତ୍ର । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।]

ଲବ୍ଧ—ସଂ. ବଣ—(ଲଭ ଧାତୁ=ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା+କର୍ମ. ତ)—୧ ।
Labdha ପ୍ରାପ୍ତ—1, Got; received; obtained; attained. ୨ । ଅର୍ଜିତ; ଉପାର୍ଜିତ—2. Acquired; earned; gained. ୩ । ଫଳରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ—3. Received or got as a result ୪ । ଲାଭରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ—4. Earned as profit. ସ. ବ (ଗଣିତ) ୧ ଲବ୍ଧଫଳ—1. (ardthmetic) Quotient. ୨ । (ହିନ୍ଦୁ ସ୍ମୃତି) ପନ୍ଦର ପ୍ରକାର ଦାସଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଶ୍ରେଣୀ—2. One of the 16 classes of slaves or servants mentioned in the Hindu codes.
[ଦାସ ତଳେ ଶୀର୍ଷା ଦେଖ]
ଦେ. ବ—(ସଂ. ଲବ୍ଧ)—୧ । ଲବ୍ଧି; ଲାଭ—
1. Profit. ୨ । ଅୟ—2. Income. ୩ । ଶେଷ ଫଳ—3. Final result.

ଲବ୍ଧ କାମ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଲବ୍ଧ ହୋଇଅଛି କାମ=
Labdha kāma କାମନା ସାହାରାଦ୍ୱାରା)—ସାହାର କାମନା ବା
[ଲବ୍ଧକାମା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ତ୍ତି ହୋଇଅଛି—One who has
[ଲବ୍ଧକାମୀ—ଦେ. ବୁଝ] got what he desired;
(ଲବ୍ଧ କାମତା—ବ) having one's desires fulfilled.

ଲବ୍ଧ କୀର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଖ୍ୟାତ—
Labdha kirtti Celebrated.
(ଲବ୍ଧକୀର୍ତ୍ତା, ଲବ୍ଧ ଶବ୍ଦ, ଲବ୍ଧ ଯଶାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲବ୍ଧ ଚେତାଃ—ସଂ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଲବ୍ଧ+ଚେତସ୍; ୧ମା.
Labdha chetāh ୧ବ.)—ଯେ ସଂଜ୍ଞା ବା ଚେତା ଲାଭ କରି
(ଲବ୍ଧସଂଜ୍ଞ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଛି—Restored to consciousness; come to one's senses.

ଲବ୍ଧ ଜନ୍ମା—ସଂ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ଲବ୍ଧ+ଜନ୍ମନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)
Labdha janmā ଯେ ଜନ୍ମ ଲାଭ କରିଅଛି; ଜାତ—Born; produced.

ଲବ୍ଧ ନାଶ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ମିଳିଥିବା ବସ୍ତୁର ନାଶ—
Labdha nāśa Loss of a thing acquired (Apte).

ଲବ୍ଧ ପୁତ୍ର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲବ୍ଧ+ପୁତ୍ର)—ଏକ ପୁତ୍ର
Labdha putra ବିଶିଷ୍ଟ—Having one son; blessed
(ଲବ୍ଧପୁତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) with a son.

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ପ୍ରଥମ ଏକକ୍ଷରିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ଏକକ୍ଷରିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଏକକ୍ଷରିତ କୌଣସି କର୍ତ୍ତୃ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ସେମାନେ ଏ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ନ ମିଳିବା ସେମାନେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଦୁଇଟି ବିକଳ୍ପ ୨ ବା ୧ ଏକକ୍ଷରିତ କର୍ତ୍ତୃ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଈ'ଖୋଜିବେ; 'ମୁଚ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୁଚ'ଖୋଜିବେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଆଖୀ' ନ ପାଇଲେ'ଆଙ୍ଖି' ଦେଖିବେ;'ଅଲବଡ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଡ୍'ଦେଖିବେ;

ଲବ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲବ୍ଧ ହୋଇଅଛି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଯାହାଙ୍କର)—୧ । ଯାହାର ଖ୍ୟାତି (ଲବ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲାଭ ହୋଇଅଛି; ବିଖ୍ୟାତ—1. One who has acquired celebrity or fame; known to fame; famous; celebrated. ୨ । ସମ୍ମାନିତ—2. Honoured.

ଲବ୍ଧ ପ୍ରବେଶ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉତ୍ତରକୁ ପ୍ରବେଶ (ଲବ୍ଧ ପ୍ରବେଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି— 1. Having got admittance into a place. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ବିଦ୍ୟାକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝି ପାର ଅଛନ୍ତି ବା ଆୟତ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି— 2. Proficient; having been able to comprehend a matter.

ଲବ୍ଧ ପ୍ରଶମନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ଲବ୍ଧ ପଦାର୍ଥକୁ ନିରାପଦ (ହ. ଶ.) ରଖିବା—1. Securing or keeping safe of what has been acquired (Apte). ୨ । ଲବ୍ଧ ପଦାର୍ଥର ସତ୍‌ପାତ୍ରରେ ଦାନ —2. Bestowing of an acquired thing on a worthy recipient.

ଲବ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲବ୍ଧ ହୋଇଅଛି ବର୍ଣ୍ଣ=ବିଦ୍ୟା ବା ଯଶଃ ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା)—୧ ବିଖ୍ୟାତ; (ଲବ୍ଧବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲବ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠ—1. Celebrated. ୨ । ପଣ୍ଡିତ; ବିଦ୍ୱାନ୍—2. Learned; one who has acquired learning. ୩ । ବିଦ୍ୟାପ୍ରାପ୍ତ; ଶିକ୍ଷିତ— 3. Literate; educated.

ଲବ୍ଧବିଦ୍ୟ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲବ୍ଧ ହୋଇଅଛି ବିଦ୍ୟା ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା)—୧ । କୌଣସି ବିଦ୍ୟା ବା ବିଜ୍ଞାନକୁ ଯେ ଆୟତ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି—1. One who (ଲବ୍ଧବିଦ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) has acquired mastery over a science or learning. ୨। ବିଦ୍ୱାନ୍-2. Learned. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ଇପ୍ସିତ ବିଦ୍ୟାପାଠକୁ ଶେଷ କରିଅଛନ୍ତି—3. One who has completed a course of training in any science or branch of knowledge. ୪ । ଶିକ୍ଷିତ— 4. Educated (Apte).

ଲବ୍ଧ ଲକ୍ଷ(କ୍ଷ୍ୟ)—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯେ ନିଶାଣ ବା ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଦ୍ଧ କରିଅଛି— (ଲବ୍ଧ ଲକ୍ଷା[କ୍ଷ୍ୟା)]—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. One who has hit the mark or target. ୨ । ଯାହାକୁ ଅଭିପ୍ରେତ ବସ୍ତୁ ମିଳିଅଛି (ହ. ଶ.)—2. One who has attained what he wanted. ୩ । ବିଦ୍ଧ ବା ଶରଅସ୍ତ୍ର ମାରିବା ବିଷୟରେ କୁଶଳ—3 Skilled in the use of missiles (Apte).

ଲବ୍ଧ ସିଦ୍ଧି—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସଫଳକାମ— Labdha siddhi 1. One who has attained his desired object. ୨ । ଯେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଅଛି— 2. One who has attained perfection (Apte).

ଲବ୍ଧ ସୁଖ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲବ୍ଧ ହୋଇଅଛି ସୁଖ Labdha sukha ଯାହାର) —ଯେ ସୁଖ ପାଇଅଛି; ସୁଖୀ; (ଲବ୍ଧସୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁଖଭୋଗକାରୀ—Happy; one who has got happiness

ଲବ୍ଧା—ସଂ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଲବ୍ଧର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Labdhā Labdha. ବ. (ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । କାବ୍ୟାଦ୍ଧ-ବର୍ଣ୍ଣିତା ନାୟିକାବିଶେଷ; ଉତ୍ତଲବ୍ଧା ନାୟିକା—1. Name of a class of heroines; a woman whose husband or lover is faithless (Apte). ୨ । ଦୁର୍ଗା—2. Goddess Durgā.

ଲବ୍ଧାଂଶ—ସଂ. ବ—(ଗଣିତ) ଭାଗ ଫଳ— Labdhāṁśa (arithmetic) Quotient.

ଲବ୍ଧାଙ୍କ—ସଂ. ବ (ଗଣିତ)—ଗଣନା ଫଳରେ ପ୍ରାପ୍ତସଂଖ୍ୟା (ହ. ଶ.) Labdhāṅka (arithmetic) A number got as a result of any calculation.

ଲବ୍ଧାର୍ଥ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ଲବ୍ଧ + ଅର୍ଥ)—ମିଳିଥିବା ଧନ— Labdhārthā Acquired wealth. ବିଶ.ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)— (ଲବ୍ଧାର୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ଯେ ଧନ ଲାଭ କରିଅଛି—1. One who (ଲବ୍ଧାର୍ଥିକା—ବ) has acquired or earned riches. ୨ । ଯେ କୌଣସି ବାକ୍ୟାଦିର ଅର୍ଥ ବୁଝି ପାରିଅଛି— 2. One who has understood or comprehended the meaning. ୩ । ଲବ୍ଧକାମ (ଦେଖ)—3. Labdha kāma (See)

ଲବ୍ଧି—ସଂ. ବ (ଲଭ୍ ଧାତୁ + ଭାବେ. ତି)—୧ । ଲାଭ— Labdhi 1. Profit; gain. ୨ । ଅୟ—2. Earning; income. ୩ । (ଭାବେ ତି) ପ୍ରାପ୍ତି; ପ୍ରାପ୍ତି—3. Getting; acquisition. ୪ । (ଗଣିତ) ଭାଗଫଳ— 4. The quotient of a division. ୫ । ଲବ୍ଧାଙ୍କ (ଦେଖ)—Labdhaṅka (See)

ଲବ୍ଧୋଦୟ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଉତ୍ପନ୍ନ; ଲାଭ; Labdhodaya ସମୁତ୍ପନ୍ନ—1. Born; produced. ୨ । ଉଦ୍ଗତ; ଉଦିତ ହୋଇଥିବା—2. Risen.

ଲବ୍ଧ୍ରିମ—ସ. ବିଣ (ଲବ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଡିମ)—ପ୍ରାପ୍ତ; ଲବ୍ଧ— Labdhrima Obtained, acquired. (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଭ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ପାଇବା—1. To get. ୨ । ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବା—2. To earn; to acquire.
Labh (root)

ଲଭନ—ସଂ. ବ (ଲଭ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—ପ୍ରାପ୍ତି; ପାଇବା (ହି.ଶ)—
Labhana Acquisition; getting; receipt.
(ଲବ୍ଧ; ଲଭ୍ୟ; ଲଭ୍ୟାପୃ; ଲବ୍ଧବ୍ୟ—ବିଣ)

ଲଭସ—ସଂ. ବ (ଲଭ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ୍) —୧ । ଯାଚକ; ଭିକ୍ଷୁକ—
Labhasa 1. A suitor; a beggar. ୨ । (+କର୍ମ. ଅସ୍) ଧନ—2. Wealth. ୩ । (+କରଣ. ଅସ୍) ଅଶ୍ୱର ପାଦବନ୍ଧନ ରଜ୍ଜୁ—3. A rope to fasten or tie the feet of a horse.

ଲଭ୍(ଭେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଲଭିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Labhā(bhe)ibā 1. The causative form of ପାଓ୍ୱାନ, ଲଭାନ Labhibā. ୨ । ଲଭିବା (ଦେଖ)—
ଲଭାନା 2. Labhibā. (See)

ଲଭିତ—ଗ୍ରା. କ୍ରି (ଅତୀତକାଳ)—ଲାଭ କରିଥିବା; ଧାରଣ କରିଥିବା—
Labhita Having assumed or obtained.
[ଉ—ସେ ବର୍ତ୍ତଚନ୍ତ ସେ ସାରଚନ୍ତ ଦୁଷ୍ଟଲଭିତ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦର୍ୟ ।]

ଲଭିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଲଭ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଲାଭ କରିବା; ପ୍ରାପ୍ତ
Labhibā ହେବା; ପାଇବା—1. To get; to acquire.
ଲଭା ୨ । ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବା—2. To earn. ୩ । ଅନୁଭବ
ଲଭନା କରିବା—3. To experience.

ଲଭ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଲଭ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ପ୍ରାପ୍ୟ—1. Ob-
Labhya tainable. ୨ । ପାଇବା ମିଳିବା ଉଚିତ; ପାଇବା ଲାଭ
(ଲଭ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହେବ ବା ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ—2. To be got; fit to be got; due. ୩ । ଉଚିତ—3. Fit;
ଲଭ୍ୟ proper; suitable. (Apte) ଦେ. ବ—୧ । ଲାଭ;
ଲାଭ ଦୁନାଫା; ଲଫା—1. Gain; profit. ୨ । ପ୍ରାପ୍ତି—
2. Acquisition. ୩ । ସୁଧ; ବୃଦ୍ଧି—3. Interest (on money lent). ୪ । (ଗଣିତ) ଭାଗଫଳ—
4. (mathematics) Quotient. ୫ । ପାଉଣା; ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନାଦି—5. Dues. ୬ । ଆୟ—6. Earning; income.

ଲଭ୍ୟକ—ଦେ. ବିଣ—ପ୍ରାପ୍ତ—Obtained. [ଉ—ବାସତ୍ତନ୍ତ ନର
Labhyaka ଦୁଃଖର ସମାନ ଲଭ୍ୟକ ସେ ରଣସ୍ଥଳ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।

ଲଭ୍ୟାଂଶ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନାଦିର
Labhyāṁśa ଅଂଶ—1. Due share. ୨ । (ଗଣିତ) ଭାଗଫଳ—2. Quotient.

ଲଭ୍ୟାର୍ଥ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନ—Due amount. ବିଣ.
Labhyārtha ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଲଭ୍ୟ ହୋଇଥିବା ଅର୍ଥ ଯାହାର)—
(ଲଭ୍ୟାର୍ଥୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପାଉଣାଦାର; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଧନ ପାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ—A person to whom money is due.

ଲମ୍ବଡ(ଲ)ମ୍—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଲମ୍ବ)—ଲମ୍ବା ହୋଇ—Prostrate.
Lam-ta(la)m [ଉ—× × ଶବ୍ଦ କର ଦାଗରୁ ଛେଇଁ ପଡ଼ି ଲମ୍ବାହୋଇ, ନମତମ ଲମ୍ବଡମ୍ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ଫଗୁଆ-
ଲମ୍ବା ହୋକର ମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ଲମଜ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ରମ୍ ଧାତୁ—ରମଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Lamaka ୧ । ଜାର; ଉପପତି—1. A paramour; an illicit lover. ୨ । ଲମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଣ)—
2. Adulterer.

ଲମଞ୍ଚୁ(ଞ୍ଜୁ,ଞ୍ଚୋ,ଞ୍ଜୋ)ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲ୍ୟାଜେଞ୍ଜେସ୍)—ଚଳ
Lamanchu(ñju,ñcho,ñjo)s ଦ୍ୱାରା ନାନା ମନୋହର (ଲମଞ୍ଚ୍[ଞ୍ଜୁ,ଞ୍ଚୋ,ଞ୍ଜୋ]ସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆକୃତିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶିଶୁ-
ଲମଞ୍ଚୁସ ମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ମିଠାଇ—Sweet lozenges
(for children).

ଲମ(ମୂ)ତା—ଗ୍ରାଦେ. (ଜଯପୁର) ବ—ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଶ୍ରାଦ୍ଧକର୍ତ୍ତାର ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତ ମର୍ଦ୍ଦନକାରୀ ଶୂଦ୍ରଜାତି—A Śūdra ser-
(ଲମ୍ବା—ଅନ୍ୟରୂପ) vant who anoints oil on the person of the Rājā.

ଲମିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଯାତ୍ରା କରିବା; ଯିବା—
Lamibā To walk; to start. [ଉ—ମୁଁ ଲମିବାବେଳେ ପଛୁ ଅଡ଼ୁ ଡାକୁଛେ କାହିଁକି ?]

ଲମ୍ପ(ମ୍ଫ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲାମ୍ପ୍)—୧ । କେରସିନ ତେଲ ଜଳିବା
Lampa(mpha) ଉତ୍ତରରୁ—1. A kerosene light.
ଲମ୍ପା(ମ୍ଫ) ଲାଂପ(ଫ) ୨ । କାଚର ପ୍ରଦୀପ—2. Glass lamp.

ଲମ୍ପଝମ୍ପ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲମ୍ପ+ଝମ୍ପ)—ଲମ୍ପଝମ୍ପ (ଦେଖ)
Lampa jhampa Lampha jhampa. (See)

ଲମ୍ପଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଟ, ନଞାଦ୍ଭନ)—
Lampaṭa ୧ । କାମାସକ୍ତ; କାମୁକ—1. Lecherous.
[ଲମ୍ପଟା—ସ୍ତ୍ରୀ] lascivious; lustful; lewd. ୨ । ପରସ୍ତ୍ରୀଲୋଲୁପ—2. Adulterous. [ଉ—ବସ୍ତୁରେ ଲମ୍ପଟ, ଏ ଜଗତେ କପଟ, ବଦ୍ଦେ ଅମ୍ଲ୍ୟ ଘଟମୁକୁଟ ଏ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ସ୍ନେହୀ; ଅନୁରାଗୀ—3. Loving. [ଉ—ଭୋଳଭଦ୍ୟା ବଦ୍ୟକ ବୁଜଙ୍କ କଉଁକ କପଟ ଲମ୍ପଟ କରୁଛୁ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦର୍ୟ ।] ୪ । ଲୋଲୁପ; ଲୋଭୀ; ଲୁବ୍ଧ—4. Covetous. ୫ । କୌଣସି ବିଷୟ ପାଇଁ ଅତି ଉତ୍ସୁକ—5. Hankering after anything. ବ. ପୁଂ—୧ । କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A lecher. ୨ । ପରସ୍ତ୍ରୀ ଲୋଲୁପ ବ୍ୟକ୍ତି—
2. Adulterer. ୩ । ଜାର; ଉପପତି (ହି. ଣ)—
3. Paramour. ଦେ. ବ—ଲୋଭ—Avarice. [ଉ—ବର୍ଣକ ଭାବ ଲମ୍ପଟ, ପ୍ରକଟ କର ମର୍କଟ, କଳକ କଟକ ଉଗ୍ର ଜାଳେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ଲୁବ୍ଧ; ଲୋଭୀ—
1. Avaricious; covetous. [ଉ—କେତେ ନାସ୍ତ ହୋଇଣ କାମରେ ଲମ୍ପଟ, ପାଖେ ଥାଇ ପକାଉଅଛନ୍ତି

ଆଲଟ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ] ୨ । ଲାଳାୟିତ— 2. Hankering after. [ଉ—ମୁଁ ଥାଉଁ କାହିଁ ପାଇଁ ବ୍ରଜବାଙ୍କ ଗୃହ, ଦେଉଅଛ ସୀତାଙ୍କ ରଉରେ ଲମ୍ପଟ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୩ । ଇଚ୍ଛୁକ— 3. Desirous. [ଉ—ଅଞ୍ଜନ କଥାଏ, ଶ୍ରବଣରନ୍ଧ୍ରେ ଗମନ ଲମ୍ପଟ । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦରଥଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ଲମ୍ପଟତା(ତ୍ୱ)—ସ.ବ (ଲମ୍ପଟ + ତା-ବେ. ତା, ତ୍ୱ)—ଲମ୍ପଟ୍ୟ; କାମୁକତା; Lampaṭatā(twa) ପରସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତି; ଚମଗ୍ରେର— Libertinism; lewdness; adultery; lasciviousness.

ଲମ୍ପଟା—ସ.ବ.ଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଲାଳସା; ଲାଳାୟିତା—(feminine) Hank- Lampaṭā ering after. [ଉ—ଭୁଷ୍ଣକୁ ତ ଶ୍ୟାମ ପ୍ରତି ଲମ୍ପଟା ବୋଲ ମୋ ଶ୍ୟାଙ୍କ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଲମ୍ପଟାଚାର—ସ. ବ (ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍ପୁ)—ଲମ୍ପଟତା— Lampaṭāchāra Lewdness.

ଲମ୍ପଟାଚାରି—ସ. ବ.ଶ. ପୁଂ (ଲମ୍ପଟ + ଆ + ଚର୍‌ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍)— Lampaṭāchāri ପରସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ—Adulterous.

ଲମ୍ପଟୀ—ବେ. ବ.ଶ. (ସଂ. ଲମ୍ପଟ)—୧ । (ପୁଂ) ଲମ୍ପଟ; ଲମ୍ପଟୀ- Lampaṭī ଗୃଧ୍ନୁ; ଲଭ୍ରବଭ୍ରୁଆ—1. Adulterous; lewd; ଲମ୍ପଟଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) lecherous. [ଉ—କଥାଏ ଲମ୍ପଟୀ ନମ୍ପତି ଯେ ଲୋକ, ସାକଟ ଘରେ ଯେ ଦଂସେକ । ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମରତ୍ନକୁ ବୁଝୁଗୀତା ।] ୨ । (ପୁଂ) ପ୍ରସ୍ପୃହା—2. Anxious to have. [ଉ—ବଗିଚେ ଭୁଲା ଭୁଲା, ଭନ୍ଦରଣା ବାଭୁଲା, ସେ କଥାଏ ବୋଧ ଲମ୍ପଟୀ ସେ । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।] ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ବଟଘୀ; ଅସତୀ—3. Adulterous (woman). ବେ. ବ—୧ । (ପୁଂ) ଲମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି —1. Adulterer. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ବଟଘୀ ସ୍ତ୍ରୀ; ବେଧୋଇ—2. Adulteress.

ଲମ୍ପାକ—ସ. ବ (ଲମ୍ପ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ; ନଘାଇନ)—୧ । (ପୁଂ) Lampāka ଲମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Adulterer; lewd person. ୨ । କାବୁଲ୍ ବା ଅଫଗାନସ୍ଥାନର ଅନ୍ତର୍ଗତ ପୌରାଣିକ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶ ବିଶେଷ—2. Name of an ancient tract of country in Afganistan. [ଦ୍ର—ଏ ଦେଶର ଅନ୍ୟ ନାମ ମୁରଣ୍ଡ; ଏ ଦେଶ ଭାରତର ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ଥିଲା । ଏହା କାବୁଲର ଅଧୁନିକ ଲମଘାନ ଜିଲ୍ଲା ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି । M• W.]

ଲମ୍ପାଟହ—ସ. ବ (ଲମ୍ବ + ଘଟହ; ନଘାଇନ)—ବଡ଼ ଢୋଲ; ବଡ଼ Lampāṭaha କାଠ—A big and long drum. (M. W.)

ଲମ୍ଫ (ଧାତୁ)—ସ (ମୂଳ. ଲମ୍ଫନ. ରମା = ବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କ ନଖଯୁକ୍ତ କର- Lamph (root) ତଳ; ଇଂ. ଲମ୍ପ୍, ହିନ୍ଦୀ, ଲମ୍ପନ୍) — [ଲନ୍ଫ୍(ଧାତୁ)- ଅନ୍ୟରୂପ] ଡେଇଁବା; କୁଦବା—To jump; to leap.

ଲମ୍ଫ—ସ. ବ (ଲମ୍ଫ୍ ଧାତୁ + ଭାବ ଅ)—୧ । ଉତ୍ପ୍ଲବନ; କୁଦବା— Lampha 1. Leaping; jumping. ୨ । ଡଆଁ— 2, Leap; high jump. ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)— ଲମ୍ଫ (ଦେଶ)—Lampa (See)

ଲମ୍ଫଝମ୍ପ—ବେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ; ଲମ୍ଫ = ଡେଇଁବା ଓ ଝମ୍ପ = Lamphajhampa ଝାମ୍ପିବା)—୧ । ଡଆଁ ଡେଇଁ; ଡାଡ- ଗୋଡ଼ ଚୁସାରଣ ପୂର୍ବକ ବିକଳ୍ପ ପ୍ରକାଶି କୁଦବା; କୁଦାକୁଦି —1. Jumping and leaping. ୨ । ଏଣେ-ତେଣେ ଡେଇଁ ବୁଲିବା—2. Frisking about. ୩ । ମାକଡ଼ଚଢ଼—3. Capering; somersault.

ଲମ୍ଫ ଦାନ—ସ. ବ—ଡଆଁ ମାରିବା; ଡେଇଁ ପଡ଼ିବା— Lampha dāna Jumping down; capering. (ଲମ୍ଫପ୍ରଦାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲମ୍ଫ ଦେବା—ବେ. କି (ସ. ଲମ୍ଫ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଡେଇଁ ପଡ଼ିବା— Lampha debā 1. To jump down. ୨ । କୁଦିବା (ଲମ୍ଫମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) —2. To leap. ୩ । ମାକଡ଼- ଲଫ୍‌ଦେଓୟା, ଲଫ୍‌ମାରା, ଲାଫଦେଓୟା ତତ୍ତ ମାରିବା—3. To cut लम्फदेना capers.

ଲମ୍ଫନ—ସ. ବ (ଲମ୍ଫ ଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)—କୁଦବା; ଡେଇଁବା— Lamphana Leaping; jumping (Apte).

ଲମ୍ବ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଲମ୍ବିତ ହେବା; ଢଳକୁ ଓହଳିବା—1. To Lamb (root) hang down. ୨ । ଝୁଲିବା—2. To be [ଲନ୍ବ୍(ଧାତୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] suspended; to dangle. ୩ । ତଳକୁ ଖସିବା—3. To go down (Apte). ୪ । ଲଟ୍‌ହେବା—4. To rest on; to be attached to (Apte). ୫ । ବିଳମ୍ବ କରିବା—5. To delay; to tarry (Apte). ୬ । ପଛରେ ପଡ଼ିବା— 6. To lag behind (Apte).

ଲମ୍ବର ବୁଲ—ଚାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି. (ଶିକାର୍ଯ୍ୟ) ବନ୍ଧୁକ ଧର ଦୁଇ Lambarā bulā ଜଣ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଚନ୍ଦ୍ରପଥ ଗୁଦ୍ଧରେ ଲୁଚି ଲୁଚି ବାଘ ପ୍ରଭୃତି ଶିକାର ଖୋଜିବା—A hunter seeking game in moonlight accompanied by two persons.

ଲମ୍ବ—ସଂ ବିଣ (ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଲମ୍ବିତ; ଢଳକୁ Lamba ଓହଳିଥିବା—1 Hanging down. ୨ ଲମ୍ବା; ଦୀର୍ଘ—2 Long. ୩ । ସିଧା; ସରଳ— 3 Straight. ୪ । ଉଚ୍ଚା—4. Tall. ୫ । ଦୋଳାୟମାନ—5. Pendulous; pendent. ୬ । ଦୁଇଖାଣ୍ଟେ ଦୁଇଟି ସମକୋଣ ସୃଷ୍ଟି କରି ଅନ୍ୟରେଖା ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ (ରେଖା)— 6. Perpendicular. ୭ । ବିସ୍ତୃତ; ପ୍ରସାରିତ— 7. Extended; spacious. ୮ । ଲମ୍ବିଭାବରେ ନ୍ୟସ୍ତ; ଝୁସ୍ତ—8. Hung down; suspended. ୯ । କୁହରିତ; ବଡ଼—9. Great; large

Digitized by srujanika@gmail.com

(Apte). ସଂ. ବ—୧ । ଦୈର୍ଘ୍ୟ—1. Length. ୨ । ବସ୍ତାର—2. Extent. ୩ । ଉଚ୍ଚତା; ଉଚ୍ଚତା—3. Height. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ନଟ, ନର୍ତ୍ତକ—4. Dancer; actor. ୫ । କାନ୍ତ; ସ୍ୱାମୀ—5. Husband. ୬ । (+କର୍ମ ଅ) ଉତ୍କୋଚ; ଘୁଷ—6. Bribe. ୭ । ଅକ୍ଷ; ପଶାକାଠି—7. Dice. ୮ । (+ତ୍ରାବ ଅ) ଅବଲମ୍ବନ; ଆଶ୍ରୟ—8, Shelter: dependence. ୯ । (+କଣ୍ଠୀ ଅ, ଜ୍ୟାମିତି) ଏକ ରେଖା ତ୍ରିଘରେ ଋଜୁତ୍ୱରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରେଖା (ଯାହା ଦୁଇପାଖରେ ଦୁଇଟି ସମକୋଣ ସୃଷ୍ଟି କରେ)—9. (Geometry) A perpendicular. ୧୦ । [ଜ୍ୟାମିତି] ତ୍ରିଭୁଜର ଲମ୍ବିତ ବାହୁଦ୍ୱୟ; ଭୂମି ଉପରେ ଠିଆବାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ତ୍ରିଭୁଜର ରେଖାଦ୍ୱୟ—10. (Geometry) The two sides of a triangle. ୧୧ । (ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ଧ୍ରୁବରେଖାର ସମାନାନ୍ତର ରେଖା ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—11, (Astronomy) A co-latitude. ୧୨। ବଳଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ପ୍ରଲମ୍ବାସୁର (ହି. ଶ)—12, A name of Pralambāsura killed by Balarāma. ୧୩ । ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଗବିଶେଷ (ହି. ଶ)—14. Name of a metre. ୧୪ । ଅଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—13. Limb. ୧୫ । ମୁନି ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—15. Name of a sage. ୧୬। (ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ; ପୂର୍ବ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ) କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଶିରୋବିନ୍ଦୁଠାରୁ ମେରୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଳ୍ପିତ ବୃତ୍ତଖଣ୍ଡ 16. (astrology) The arc between the the zenith of any place and the pole (Apte, M. W.) ୧୭ । ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ଗତି (ହି. ଶ.)—17. A kind of motion of the planets.

ଲମ୍ବ(ମ୍ବୁ)କ—ସ. ବ—(ଲମ୍ବ+କ) ୧ । ଲମ୍ବ ୯ (ଦେଖ)
Lamba(mbu)ka 1. Perpendicular (Apte) ୨ । ଲମ୍ବ ୧୧ (ଦେଖ)—2. Colatitude (Apte). ୩ । କୌଣସି ପୁସ୍ତକର ଏକ ଅଧ୍ୟାୟ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—3. One chapter of a book. ୪ । ମୁଖରୋଗ-ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—4. A kind of face disease. ୫ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ପଞ୍ଚଦଶ ଯୋଗ (ହି. ଶ.)—5. The 15th astrological conjunction.

ଲମ୍ବ କରିବା—ଦେ. କି—ଲମ୍ବା କରିବା (ଦେଖ)
Lamba karibā Lambā karibā (See)

ଲମ୍ବ କର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ—(କର୍ମଧା; ଲମ୍ବ+କର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ଦୀର୍ଘ କାନ—
Lamba karṇṇa 1. Long ear. ୨ । ଓହଲା କାନ; ଝୁଲୁଥିବା କାନ—2. Hanging ear. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଛାଗଳ; ଛେଳି—3. Goat. ୪ । ହସ୍ତୀ; ହାତୀ—4. Elephant. ୫ । ଶଶକ; ଠୋସୁଆ—5. Hare. ୬ । ଗର୍ଦ୍ଦଭ; ଗଧ—6. Ass. ୭ । ଗଣେଶ—7. God Gaṇeśa. ୮ । ରାକ୍ଷସ—8. A demon: ୯ । ଶ୍ୟେନ ପକ୍ଷୀ; ଚଢ଼ାଣ—9. Hawk; falcon. ୧୦ । ଅଙ୍କୋଟ ବୃକ୍ଷ (ହି.ଶ.)—10. Alangium Hexapetallum (tree) ବି. ପୁଂ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି, ଲମ୍ବ ବା ଦୀର୍ଘ କର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—1. Long-eared. ୨ । ଓହଲା କାନଯୁକ୍ତ—2. Having hanging ears.

ଲମ୍ବକାନ—ଦେ. ବ.— ଲମ୍ବକର୍ଣ୍ଣ; ଦୀର୍ଘ କର୍ଣ୍ଣ—
Lamba kāna Long ear.
ଲମ୍ବା କାନଓୟାଲା ବିଣ—ଲମ୍ବ କାନା (ଦେଖ)
लंबाकान वाला Lambā kānā (See)

ଲମ୍ବକାନା—ଦେ ବିଣ. ପୁ.—ଲମ୍ବ କର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—
Lamba kānā ଲମ୍ବାକାନ ଓୟାଲା Long eared.
लंबाकान वाला

ଲମ୍ବ କାନି—ଦେ. ବ.— ୧ । ଲମ୍ବ ପଣତ; ବସ୍ତ୍ରର ଦୀର୍ଘ ଭାଗ; [ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାନି—ବହୁବ୍ରୀ] ଚହଁରୁ ବଳ ପଡ଼ିବା ଲମ୍ବ ଅଂଶ—ଲମ୍ବା କୋଁଚା लंबाछोर ଲମ୍ବାକାପଡ़ 1. Long end of a cloth left after the cloth is tucked round the लंबा छोरवाला कपडा waist of the wearer. ୨ । ଖଣ୍ଡ ଲମ୍ବ ଲୁଗା (ଯାହାର ମିଛିବା ଅଂଶ ଅଣ୍ଟାରେ ଗୁଡ଼ାଇବା ପରେ ଚହଁର ଦୀର୍ଘଭାଗ ବଳ ପଡ଼େ)—2. A long cloth of which a good length is left after one end of it is wound round the waist of the wearer

ଲମ୍ବକାନିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବିଣ.—ଲମ୍ବଭାଗ ବିଶିଷ୍ଟ (ବସ୍ତ୍ର); ଲମ୍ବ (ଲୁଗା)
Lamba kāniā(añ) Long (cloth for wearing); ଲମ୍ବା so long that a large length of it is left लंबाछोरवाला after it is worn round the waist.
[ଯଥା—ଶୀତ ବଳରେ ଲମ୍ବକାନିଆ ଲୁଗାର ଲମ୍ବ କାନିରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ଘୋଡ଼ୁ ହୋଇଯାରେ)—ବିଣ.—
ଲମ୍ବକାନା (ଦେଖ)—Lambakānā (See)

ଲମ୍ବ କେଶ—ସଂ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା) ଲମ୍ବା ବା ଦୀର୍ଘକେଶ—
Lamba keśa 1 Long hair. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଦୀର୍ଘ (ଲମ୍ବ କେଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଗ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ଝୁଣକର୍ମିତ ଆସନ—
2. A mat made of long Kuśa grass.
ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦୀର୍ଘକେଶ ବିଶିଷ୍ଟ—
Long-haired.

ଲମ୍ବ କେଶୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଲମ୍ବକେଶିନ୍ ଶବ୍ଦ)—ଦୀର୍ଘକେଶ ବିଶିଷ୍ଟ
Lamba kesī Long haired.
ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ ଲମ୍ବକେଶା) ଲମ୍ବକେଶବିଶିଷ୍ଟା—
(A woman) Having long hairs

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲମ୍ବ ଗ୍ରୀବ —ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲମ୍ବ + ଗ୍ରୀବା) —ଯାହାର ବେକ ଲମ୍ବା; ଦୀର୍ଘଗ୍ରୀବ—Long necked (ଲମ୍ବଗ୍ରୀବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବ—ଉଷ୍ଟ୍ର (ହି. ଶ.)—Camel.

Lamba grībā ବଡ଼; ଦୀର୍ଘଗ୍ରୀବ—Long necked

ଲମ୍ବ ଜନ୍ତୁ—ତେ. ବ— (ସର୍ପର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ନ କରି ସର୍ପର ଗୋଷ୍ଠୀ Lamba jantu ବଣିଷ୍ଟତା ଦ୍ୱାରା ଭାବବୋଧକ ଶୁଭବାଚକ ଶବ୍ଦ)- ନତା ଲମ୍ବଜନ୍ତୁ ସର୍ପ—(Euphemism) Serpent; snake.

ଲମ୍ବ ଜାଂଘ—ସଂ. ବ୍ରୀ—(ଲମ୍ବ ଜାଙ୍ଘାନ୍ ଶବ୍ଦ)—ଲମ୍ବପାଦ ବଣିଷ୍ଟ — Lamba jāṁghī Long legged.

ଲମ୍ବଜାଲ୍ ହେବା—ତେ.କି.—(ସଂ ଲମ୍ବାୟମାନ)—ଭୂମିରେ ଲମ୍ବ ହୋଇ Lambajāl hebā ବା ଗୋଡ଼ ହାତ ଲମ୍ବାଇ ଶୋଇବା— ନମତମ ହଓୟା ଲମଜାଲ ହୋନା To lie down at length [ଲମ୍ବଜାଲ ହୋଇ ପଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) on the ground.

ଲମ୍ବ ଜିହ୍ୱ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାର ଜିଭ ଲମ୍ବା ବା Lamba jihwa ଓହ୍ଲାଳ ଥାଏ—1 Having a long [ଲମ୍ବଜିହ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ) or lolling tongue. ୨ । ଯେ ଜିଭକୁ ବାହାରକୁ କାଢ଼ିଛି—2. Letting the tongue hang out (Apte).

ଲମ୍ବଡ଼ା—ତେ. ବ୍ରୀ—୧ । ଲମ୍ବ; ଲମ୍ବା—1. Long. ୨ । ଗାଢ଼ Lambardā ଲମ୍ବ; ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଥଠାରୁ ବେଶୀ— ନମ୍ବାଟେ 2. Nearly long. ୩ । ଖୁବ୍ ଲମ୍ବା—3. Very ଲମ୍ବାସା, ଲମ୍ବତଗଡ଼ long. ୪ । ଲମ୍ବିତ—4. Elongated.

ଲମ୍ବଡ଼ା ମୁହଁ—ତେ. ବ—ଲମ୍ବ ମୁଖ—Long face. Lambardā muhāṁ ନମ୍ବାଟେ ମୁଖ ଲମ୍ବମୁହା

ଲମ୍ବଡ଼ା ମୁହା—ତେ. ବ୍ରୀ—ଲମ୍ବ ମୁଖଯୁକ୍ତ— Lambardā muhāṁ Having a long face. [ଲମ୍ବଡ଼ା(ଡ଼ୀ)ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ] ନମ୍ବାଟେ ମୁଖୋ ଲମ୍ବମୁହାଁ

ଲମ୍ବତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ଲମ୍ବ+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ)—ଦୀର୍ଘତା; ଦୈର୍ଘ୍ୟ— La mbatā(twa) Length. ଗାଦେ (ଜମୁଦୁର) ବ— ରାଜାଙ୍କର ଯାଗ ଲୋକ—Orderly of a Raja.

ଲମ୍ବ ଦନ୍ତ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଲମ୍ବ + ଦନ୍ତ)—ଦୀର୍ଘଦନ୍ତ- Lamb danta ବଣିଷ୍ଟ—Long toothed; having long (ଲମ୍ବଦନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଲମ୍ବଦନ୍ତା, ଲମ୍ବଦାନ୍ତିଆ —ତେ. ରୂପ) tusks.

ଲମ୍ବଦନ୍ତା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ପିପଲି ପିପ୍ପଳୀ — ତେ. ବ୍ରୀ—ଲମ୍ବଦନ୍ତ ବଣିଷ୍ଟ—Long-toothed. Lambadantā Long pepper of Ceylon,

ଲମ୍ବ ଦାଢ଼ି—ତେ. ବ—ଦୀର୍ଘ ଶ୍ମଶ୍ରୁ— Lamba dārdhi ନମ୍ବାଦାଢ଼ୀ ଲମ୍ବାଦାଢୀ Long beard.

ଲମ୍ବଦାଢ଼ିଆ—ତେ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—୧ । ଦୀର୍ଘ ଶ୍ମଶ୍ରୁବଣିଷ୍ଟ— Lambadārdhiā 1 Long bearded, ନମ୍ବାଦାଢ଼ିଓୟାଲା ଲମ୍ବଦାଢିୟା

୨ । (ମସଲମାନ୍ ମାନେ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ରଖୁ ନ ଥିବାରୁ) ମସଲମାନ୍ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ—2, Mahomedan.

ଲମ୍ବଦାନ୍ତ(ନ୍ତୁ)ଆ—ତେ.ବ୍ରୀ.ପୁଂ—(ସ.ଲମ୍ବଦନ୍ତ)—ଦୀର୍ଘଦନ୍ତ ବଣିଷ୍ଟ — Lambadānti(ntu)ā Having long teeth. ଦେଁତୋ ଲମ୍ବଦଁତା [ଲମ୍ବଦାନ୍ତ, ଲମ୍ବଦାନ୍ତୁଆ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲମ୍ବନ—ସ. ବ—(ଲମ୍ବ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଲମ୍ବମାନ ହେବା; Lambana ଝୁଲିବା—1. Act of hanging or being suspended. ୨ । (ଲମ୍ବ ଧାତୁ, ଣିଚ+ଭାବ. ଅନ) ଝୁଲାଇବା—2. Act of suspending. ୩ । ଅବ- ଲମ୍ବନ; ଆଶ୍ରୟଗ୍ରହଣ—3. Taking shelter or; dependingon. ୪ । ନାଭି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିବା ହାର— 4. A long necklace reaching the navel, ୫ । (+କର୍ମ ଅନ) ଆଶ୍ରୟ; ଅବଲମ୍ବ; ସହାୟ (ହି.ଶ.)— 5. Shelter; refuge. ୬ । ଶିବ—6. Siba (Apte) ୭ । ଝଡ଼—7, Fringe (Apte). ୮ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ) କଫ (ହି. ଶ)—8. Phlegm. ୯ । ଶିବ—9. Siba. ୧୦ । ଏକ ପ୍ରକାର ଯୁଦ୍ଧ—.10. A kind of fighting (Apte).

ଲମ୍ବ ପହଣ୍ଡ—ତେ. ବ—ଦୀର୍ଘ ପଦବିନ୍ୟାସ — Lamba pahaṇḍa ନମ୍ବାପା ଲମ୍ବାଡଗ Long stept.

ଲମ୍ବ ପୟୋଧର—ସଂ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ପେଡ଼ୁଁ ସ୍ଥୀର ସ୍ତନ Lamba payodharā ଝୁଲୁ ଥାଏ—(a woman) With hanging or pendent breasts (Apte). ସ—ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—କାର୍ତ୍ତିକଙ୍କର ଏକ ମାତୃକା [ହି. ଶ]— Name of a foster mother of Kārttikeya.

ଲମ୍ବ ଫେର—ତେ ବ.—ଘୁରୁଷଙ୍କ ପିନ୍ଧା ଲୁଗାର ଉଲଟୁ ଓହ୍ଲାଇଥିବା Lamba phera ଲମ୍ବ କାନ୍ଥ—Long corner of the ନ୍ଥାକୋଁଚା ଲ'ବାକୋଁଚା cloth hanging down from the navel of the wearer.

ଲମ୍ବ(ମ୍ବା)ବାଗରେ—ତେ.କି—ଦୀର୍ଘ ଭାବରେ; ଲମ୍ବ ଅନୁସାରେ— Lamba (mbā)bāgare Lengthwise; according to ଲମ୍ବ ବାଗେ ଲମ୍ବ ଭାବରେ } —ଅନ୍ୟରୂପ length. ନମ୍ବାଦିଗେ ଲ'ବାମେ

ଲମ୍ବ ବାଲ—ସ. ବ—ଦୀର୍ଘ କେଶ — Lamba bāla ନମ୍ବାଚୁଳ ଲ'ବା ବାଲ Long hair. [ଉ—ଚଙ୍ଗୁଡ଼ଲ୍ଲେ ! ଚଙ୍ଗୁଡ଼ଲ୍ଲେ ! ଶ୍ରେଷ୍ଠବାଳ ନେ, ଲମ୍ବ ବାଳ ତେ । ଶିଶୁଗୀତ]

ଲମ୍ବ ବାଳୁଆ—ତେ. ବ୍ରୀ. ପୁ—ଦୀର୍ଘକେଶ ବଣିଷ୍ଟ— Lamba bāluā Long haired. ନମ୍ବା ଚୁଳୋ ଲ'ବାବାଲ ବାଲା [ଲମ୍ବବାଳେ(ଳୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲମ୍ବମାନ —ସ. ବ୍ରୀ —(ଲମ୍ବ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ । ଦୋଲାୟୁ- Lambamāna ମାନ; ଝୁଲୁଥିବା—1. Hanging down. (ଲମ୍ବମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଲମ୍ବଭାବରେ ସ୍ଥାପିତ— 2. Placed perpendicularly.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲମ୍ବ ମୁଖ—ବି. ବ—(କର୍ମଧା) ଲମ୍ବ ବା ଦୀର୍ଘମୁଖ—Long face. [ଲମ୍ବମୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ] ବହୁ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦୀର୍ଘ ମୁଖଯୁକ୍ତ—Long faced.

ଲମ୍ବ ମୁଖା[ହାଁ]—ବି.ବହୁ - ଲମ୍ବ ବା ଦୀର୍ଘ ମୁଖଯୁକ୍ତ—Lamba mukhā(hañ) Long faced.
ଲମ୍ବା ମୁଖୋ ଲଂବ ମୁହା (ଲମ୍ବ ମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲମ୍ବ ଯୋଡ଼—ବି. ବ—ଦୀର୍ଘ ଲୁଗା ଓ ଚଦର—A pair consisting of a long wearing cloth and a piece of sheet.
Lamba jorda

ଲମ୍ବର୍—ବୈବି. (କଚରଆ)—[ଇଂ. ନମ୍ବର୍] ନମ୍ବର (ଦେଖ)
Lambar Nambara (See)

ଲମ୍ବର୍‌ଦାର୍—ସାବି. (ଲଝକ ସମ୍ବର) ବ—୧ । ନମ୍ବରଦାର (ଦେଖ) Lambar-dār Namaradāra (See) ୨ । (ସମ୍ବଲପୁର ମାଢ଼ାଲର ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱାଧିକାରୀ ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରଧାନଙ୍କ ରୂପେ ଗ୍ରାଜ୍ୟାଧୀ ବିଷୟରେ ସମ୍ପର୍କ ରଖାଇବା ପାଇଁ ଗଉନ୍ତିଆ ବା ମାଝିଦାର ମାନଙ୍କ ମନୋନୀତ ଓ ଗବର୍ଣ୍ଣି ମେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି । (ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ପ୍ରୋଭିନ୍ସେସ୍ ଲଣ୍ଡ୍ ରେଭନ୍ୟୁ ଆକ୍ଟ୍ ୧୮୮୧ ସାଲର ୮ ଆକ୍ଟ))—2. Lambardar; (Central Provinces Land Revenue Act).

ଲମ୍ବର୍‌ଦାର୍ ଗଉନ୍ତିଆ—ସାବି. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଏକ ବଂଶର Lrmbar-dār gauntiā ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଗଉନ୍ତିଆଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନିର୍ବାଚିତ ଲମ୍ବରଦାର—The elected head among the Gauntiās deseended from one common ancestor.

ଲମ୍ବର—ବି. ବ (ଲମ୍ବ + ର ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) —ଏକପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ Lambara (ବୃହଦ୍ ଆରଣ୍ୟକ ଉପନିଷଦ୍)—A kind of drum (M. W.).

ଲମ୍ବରି—ବୈବି. ବଣ (କଚରଆ)—(ଫା) ନମ୍ବରି (ଦେଖ)
Lambari Nambari (See)
ନମ୍ବରୀ ବ—ଲମ୍ବର ମକଦମା (ଦେଖ)
ଲଂବରୀ Lambari makadamā (See)

ଲମ୍ବର ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ବୈବି. (କଚରଆ) ବ—ସ୍ୱତ୍ୱସ୍ୱତ୍ୱ ବିଷୟକ Lambari makada(dda)mā ଦେବାଳା ଅଧିଗୋଗ--Title-
ନମ୍ବରୀ ମୋକଦମା suit. [ଦ୍ର—ଝଙ୍କା ଆଦାୟ ପାଇଁ ଯେଉଁ ମକଦ୍ଦମା
ଲମ୍ବରୀମୁକଦ୍ଦମା ହୁଏ ତାହା ଏ ମୋକଦ୍ଦମାଠାରୁ ପୃଥକ୍ । ଲମ୍ବର ମୋକଦ୍ଦମାର ଅର୍ଜି, ଜବାବ, ସାକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଫଇସଲା ତରଦିନ ହେଉଛି,ତଜ୍ଜ ଝଙ୍କା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମକଦ୍ଦମାର ସମସ୍ତ ନଥି କେତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ରଖାଯାଇ ତହୁରେ ନଷ୍ଟ କରିଯାଏ ।]

ଲମ୍ବ ରେଖା—ବି. ବ—୧ । (ଜ୍ୟାମିତି)—ଯେଉଁ ସରଲରେଖା ଅପର Lamba rekhā ସରଳରେଖା ଉପରେ ଏପରିଭାବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇଥାଏ ଯେ, ତାହାର ସହିତ ଉତ୍ତେକ କୋଣ ସମକୋଣ ହୁଏ—1. (Geometry) Perpendicular; a straight line which stands on another making each of the two adjacent angles a right angle. ୨ । ଦୀର୍ଘ ରେଖା —2. A long lime.

ଲମ୍ବ ଲ(ଲ୍ଲ)ମ୍ବ—ବି. ବଣ (ବହୁବଚନାର୍ଥକ)—ଅନ୍ୟକଗୁଡ଼ିଏ ଲମ୍ବ Lamba la(lā]mba (ବସ୍ତୁ)—Numerous or many
ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା long (things); ବି. ବି. ବଣ—ଅନେକ-
ଲଂବାଲଂବା ଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁ ଲମ୍ବଭାବରେ ପଡ଼ିବା ପ୍ରକାରେ—(Said of many things) Lying straightly; lengthwise.

ଲମ୍ବ ଲାଞ୍ଜିଆ—ବି. ବଣ (ସ. ଲମ୍ବ + ଲାଙ୍ଗୂଳ)—ପେଜୁଁ ଜନ୍ତୁର Lamba lañjiā ଲାଞ୍ଜ ଲମ୍ବ ଅଟେ—(animal) Having
ବଡ଼ ନେଜଓୟାଲା a long tail. ୨ । ଲମ୍ବ ଲାଞ୍ଜିଯୁକ୍ତ ଦୋଲି
ଲଂବାଲାଂଜବାଲା ଅଙ୍କିତ (ଜଲ୍ଦିରେଖା)—2 (a line of collyrium) Drawn with a long tail.

ଲମ୍ବ ସ୍ତନ (ନା)—ବି. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଲମ୍ବିତସ୍ତନା)—ପେଜୁଁ ସ୍ତ୍ରୀର Lamba stanā(ni) ସ୍ତନ ଲମ୍ବମାନ—(Female) With
ଲମ୍ବସ୍ତନା the breasts hanging down.

ଲମ୍ବ ହତା—ବି. ବ—ସାଧାରଣ ବେଷ୍ଟିତ ବା ଘେରବନ୍ଦ ଦୋଇଥିବା Lamba hatā ବସ୍ତୁତ ସ୍ଥାନ—Long compound. ସାବି
ଲମ୍ବାହାତା (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧ । ରାଜକର୍ମଚାରୀ ବିଶେଷ—
ଲଂବାହତ୍ତା 1. One of the officials of a Rājā. ୨ । ବଡ଼ ଡଉଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୂପେ ଯେ ଗଙ୍ଗ ସହରରେ ଦୀର୍ଘ ପଦ-
ବିକ୍ଷେପରେ ଗମନ କରେ—2 A personal servant who follows his master with long steps in pride. ବି. ବଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । [ଲମ୍ବହାତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମୁକ୍ତ ହସ୍ତ—1.
ଲଂବାହାତବାଲା Open handed. ୨ । ଯାହାର ହାତ ଲମ୍ବା, ଦୀର୍ଘବାହୁ—2: Long armed.

ଲମ୍ବ(ମ୍ବା) ହେବା—ବି. କ୍ରି—୧ । ଗୋଡ଼ ହାତ ଲମ୍ବାଇ କର Lamba(mbā) hebā ଶୋଇବା—1. To sleep by
ଲମ୍ବାହଓୟା outstretching the hands and legs. ୨ ।
ଲଂବାହୋନ ପ୍ରହାରଦ୍ୱାରା ଧରାଶାୟୀ ହେବା—2 To be so severely beaten as to lie flat on the ground. ୩ । ବଢ଼ିବା; ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା; ଲମ୍ବିବା —3. To grow. ୪ । ଉଚ୍ଚା ହେବା—4 To become tall.

ଲମ୍ବା—ବି. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲମ୍ବ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ ଆ) —୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ— Lambā 1. The Goddess of wealth. ୨ । ପାର୍ବତୀ,
ଗୌରୀ—2. Pārbatī. ୩ । ତିକ୍ତ ଅଲାବୁ; ତିତାଲାଉ —3. Bitter gourd. ୪ । ଉତ୍କୋଚ; ଲାଞ୍ଚ—
4. Bribe (M. W.). ୫ । ଉପହାର—5.
ଲଂବା Present (M. W.). ବେ. ବଣ—(ସ. ଲମ୍ବ)
ଲଂବା —୧ । ଲମ୍ବ; ଦୀର୍ଘ—1. Long; lengthy. ୨ ।
(ତତ୍ପୁରୁ—ବହୁବ୍ରୀହି) ସରଳ; ସିଧା—2. Straight. ୩ ।
ଉଚ୍ଚା—3. Tall. ୪ । ଭୂମିରେ ଦଣ୍ଡବତ୍ ଶାୟିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲମ୍ବାଇ —4. Lying prostrate. ଦେ.ବ—୧ । ଦୈର୍ଘ୍ୟ
ଲମ୍ବାଇ —1. Length. ୨ । (ମୁ୦) ଡ଼େଙ୍ଗା ବ୍ୟକ୍ତି—
ଲମ୍ବା 2. Tall man. ୩ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ବଡ଼ ଠେଙ୍ଗା—
[ଲମ୍ବା—ଆ] 3. A big cudgel.

ଲମ୍ବା(ମ୍ବେ)ଇ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲମ୍ବ)—ଦୈର୍ଘ୍ୟ—Length.
Lambā(mbe)i ଦେ· କି (ଅସମାପିକା) (ସଂ. ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ)
ଲମ୍ବାଇ ଲ'ବାଇ —ଲମ୍ବ କର—Stretching extending.
ଲମ୍ବାକରେ ଲ'ବାକର

ଲମ୍ବା(ମ୍ବେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ)—୧ । (ଲମ୍ବିବା କିୟାର
Lambā(mbe)ibā ଣିଜନ୍ତ ରୂପ) କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଲମ୍ବିତ
ଲମ୍ବାନ କରାଇବା—1. To cause to increase in
ଲମ୍ବାକରନା length. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର ବସ୍ତୁକୁ ଦୀର୍ଘ କରିବା—
2. To make a small thing longer; to lengthen. [ଯଥା—କମାର ଲୁଦାକୁ ପିଟି କର ଲମ୍ବା
କରେ]—୩ । ଫଲୁଚଉ ବସ୍ତୁକୁ ଖୋଜି ଦେବା; ମେଲାଇବା
—3. To extend, to stretch. [ଉ—
ବସିଛନ୍ତି ପାଦକୁ ଲମ୍ବାଇ ଦେଇ ଧାରେ । କୁନ୍ତିସି'ଦ୍ଦ.
ମଦ୍ଦାଗ୍ରଉତ ଅଦ୍ଦ ।] ୪ । ବସ୍ତୁତ କରିବା—4. To
spread. [ଯଥା—ବିଛଣା ଲମ୍ବାଇବା, ସପ ଲମ୍ବାଇବା,
ଦେଁସ ଲମ୍ବାଇବା ଇତ୍ୟାଦି ।] ୫ । ଲମ୍ବ ବସ୍ତୁକୁ
ଝୁଲାଇବା; ଓହଲାଇବା; ଲମ୍ବବସ୍ତୁକୁ ତଳକୁ ଛଡ଼ା ଦେବା
—2. To let loose; to let down a long
thing. [ଯଥା—ବାଳ ଲମ୍ବାଇବା, ଓଦା ଲୁଗାକୁ
ଶୁଖାଇବା ପାଇଁ ଲମ୍ବାଇବା ।] ୬ । ଅପେକ୍ଷାକୃତ
ବଡ଼ କରିବା—9. To make bigger; to
enlarge. [ଉ—ସ୍ୱର ଲମ୍ବାଇବା; ଗଳା ଲମ୍ବାଇବା; ଥାଟ
ଲମ୍ବାଇବା ଇତ୍ୟାଦି ।] ୭ । ଲମ୍ବା ଭାବରେ ସ୍ଥାପନ
କରିବା—7. To place lengthwise.

ଲମ୍ବା କଥା—ଦେ. ବ—୧ । ଦୀର୍ଘ ବାକ୍ୟମାନ—1. Long speech.
Lambā kathā ୨ । ଆଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ; ବାଚାଳମ୍ବର—
ଲମ୍ବା କଥା 2. Bombast. ୩ । ଗର୍ବୋକ୍ତି ବାକ୍ୟ—
ଲମ୍ବୀବାତ 3. Arrogant speech.
(ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା କଥା—ଅଭ୍ୟରୂପ)

ଲମ୍ବା କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ପ୍ରହାରଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦଣ୍ଡବତ୍
Lambā karibā ଧରଣୀଶାୟୀ କରିବା—1. To cause a
ଲମ୍ବା କରା person to fall flat on the ground by
ଲମ୍ବାକରନା severely beating him. ୨ । କୌଣସି
ବସ୍ତୁକୁ ଦୀର୍ଘ କରିବା—2. To lengthen; to
elongate.

ଲମ୍ବା କରି ଶୋଇ (ଶୁଅଇ) ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Lambā kari śoi (śuāi) debā ସ୍ୱାପଣ ଭାବରେ ପ୍ରହାର
[ଲମ୍ବା କରି ଶାଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] କରି ଭୂତଳଶାୟୀ
ଲମ୍ବା କରେ ଶୁଇୟେ ଦେଓୟା କରିବା—1. To beat
ଲମ୍ବାକର ସୁଲାଦେନା one so severely as to make him
unable to sit erect but lie prostrate on the ground. ୨ । ଲମ୍ବ ବା ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଭାବରେ
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ (ଯଥା, ପ୍ରେତୀକୁ ବା ଶିଶୁକୁ) ଶୁଆଇ
ଦେବା—2. To lay one lie prostrate.

ଲମ୍ବା ଘାଟ—ଦେ. ବ—ନଦୀ ଘାର ଦେବା ଜାଗାକୁ ନଦୀକୂଳ ଆଡ଼
Lambā ghāṭa ବାରରେ ଘାର ନ ଦେଇ ଲମ୍ବେ ଲମ୍ବେ
ଲମ୍ବାଘାଟି ଡଙ୍ଗାରେ ବହୁ ଦୂର ସେଇଁ ଘାଟରେ ପ୍ରେତେ ଯାଇ ନଦୀ
ଲମ୍ବାଘାଟ ଘାର ହୁଅନ୍ତି—A ferry where people in-
stead of crossing the river straightly
have to pass along the length of the
river for some distance and then land on
the opposite bank.

ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଲମ୍ବ + ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ)—୧ । ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ
Lambā chaurḍā ପ୍ରସ୍ଥରେ ବସ୍ତୃତ ବା ବର୍ଦ୍ଧିତ—1, Ex-
ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା panded in length and breadth; made
ଲମ୍ବା ଚୌଡା to extend in length and breadth;
lengthened and flattened. [ଉ—ଜଣିଆ ସ୍ତନା
ଟଣକ ପିଟି ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା କର ଦେଲା ।] ୨ । ଦୀର୍ଘ ଓ
ପ୍ରଶସ୍ତ; ବସ୍ତୃତ—2, Extensive; long and
ଲମ୍ବାଇ ଚଉଡ଼ାଇ broad. ଦେ. ବ—ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ; ଦୀର୍ଘ ଓ
ଲମ୍ବାଇ ଚୌଡାଇ ପ୍ରସ୍ଥ—Length and breadth.

ଲମ୍ବା ଚଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଲମ୍ବେ ଲମ୍ବେ ଗତି କରିବା—
Lambā chalā(le)ibā 1, To proceed straight-
ଲମ୍ବାଚଲା forward. ୨ । ଲମ୍ବା ଠେଙ୍ଗା ଆଦି ଗୁଳତି କରିବା ବା
ଲମ୍ବାଚଲନା ଲମ୍ବା ଠେଙ୍ଗାଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କରିବା—2, To beat
ଲମ୍ବାଚାଲାନ ଲମ୍ବାଚଲାନା with long sticks,

ଲମ୍ବାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ—ଲମ୍ବଡ଼ା (ଦେଖ)
Lambāṭiā Lambarḍā, (See)

ଲମ୍ବା ଦଉଡ଼—ଦେ. ବ—୧ । ଦୀର୍ଘ ପଥରେ ଏକଦମ୍ ଦଉଡ଼ିବା—
Lamdā daurḍa 1. Running straightforward.
(ଲମ୍ବା ଦୌଡ଼—ଅଭ୍ୟରୂପ) ୨ । ଏକଦମ୍ ସ୍ଥାନତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ
ଲମ୍ବାଦୌଡ଼ ଲମ୍ବାଦୌଡ ପଳାୟନ; ଚମ୍ପଟ—2, Fleeing
away; taking to one's heels.

ଲମ୍ବାଦଉଡ଼ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ଦୀର୍ଘ ପଥରେ ଏକମ୍ଦାଁ ଦୌଡ଼ି
Lambādaurḍa debā ପଠାଇବା—1, To run away
(ଲମ୍ବାଦଉଡ଼ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) in a straight course.
ଲମ୍ବାଦଉଡ଼ଦେଓୟା ୨ । ଛୁ ମାରିବା; ଚମ୍ପଟ ମାରିବା; ପଳାଇବା—
ଲମ୍ବାଦୌଡ ଦେନା(ମାରନା) 2. To show one's heels; to
flee away,

ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା—ଦେ. ବଣ—ଲମ ଲମ (ଦେଖ)—Lamba lamba,
Lambā lambā (See) [ଉ—ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ହାତୁଣ୍ଟ ମାର
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ପଳ ଗଣ୍ଡୁଣ୍ଟ । ପଙ୍କାରମୋହନ. ଉପାଣ
ଅଠପୁଣ୍ଡ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲମ୍ବଲମ୍ବା କଥା—ଦେ. ବ (ବହୁବଚନାର୍ଥକ)—୧ । ଅଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ
Lambā lambā kathā କଥାମାନ—1, Bombastic
ଲମ୍ବାଲମ୍ବା କଥା speeches. ୨ । ବଢ଼େଇ କରି କହିବା—2. Tall
ଲମ୍ବୀଲମ୍ବୀ ବାତେଁ talk.

ଲମ୍ବା ଲମ୍ବି—ଦେ. ବ—ଲମ୍ବାଇବା ଆଦ କ୍ରିୟା—Acts of
Lambā lambi lengthening or stretching etc.
ଲମ୍ବାଲମ୍ବୀ ବ୍ୟ—ବହୁତ ଲମ୍ବା—Very long; of great
ଲମ୍ବାଲମ୍ବୀ length. [ଉ—ଗ୍ରାମଃ ଲମ୍ବାଲମ୍ବି. ବନ୍ଧୁ ସିଧା
ସଳଖ ନଡ଼େଁ, ଆଠ ଅଙ୍କିଆ । ଫଗାରମୋହନ. ଛମାଣ
ଆଠଗୁଣ ।] କ୍ରି. ବ୍ୟ—ଲମ୍ବେ ଲମ୍ବେ; ଲମ୍ବାଗରେ
—Straightway; straightly; along;
lengthwies.

ଲମ୍ବି—ଦେ. କ୍ରି ବ୍ୟ—ଲମ୍ବେ ଲମ୍ବେ (ଦେଶ)
Lambi Lamba lamba (See)

ଲମ୍ବିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲମ୍ବ୍+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) —ଅଳଜହ୍ୱା; ଘଣ୍ଟିକା
Lambikā —The uvula the soft palate.

ଲମ୍ବି ଚଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲମ୍ବେ ଲମ୍ବେ ଗତି କରିବା—
Lambi chalā(le)ibā To proceed lengthwise,
ସଂବାଦିକେ ଯାଓୟା **ଲମ୍ବାଚଲନା**

ଲମ୍ବିତ—ସଂ. ବ୍ୟ (ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ) —୧ । ଦୋଲତ—1.
Lambita Suspended hung. ୨ । ଦୋଲାସ୍ୱମାନ;
ଲମ୍ବି ଦୋଇ ଝୁଲୁଥିବା ଓଦ୍ଦୋଳଥିବା—2. Hanging.
ବ । ଅଶ୍ରିତ; ଅବଲମ୍ବିତ—3. Depending on
hanging from

ଲମ୍ବି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଓହଳ ପଡ଼ିବା; ଝୁଲି ପଡ଼ିବା—To hang
Lambi pardibā down to descend to be
ଝୁମ୍ପେପଡ଼ା suspended. [ଉ—ଏହା କହିଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତା
ନମଡଜାନା ଗଳାକୁ , ଉଡ଼ ଲମ୍ବ ପଡ଼ିଲେ ଦେଖାଇ ବଳକୁ ।
କୃଷ୍ଣବିହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଲମ୍ବିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଲମ୍ବିତ ହେବା;
Lambibā ଝୁଲୁ ଥିବା—1. To be hanging. ୨ ।
ଲମ୍ବିତ ହୋଇ, ଝୁଲା ଓହଳିବା—2. To remain suspen-
ନମଡନା ded. ବ । ବହୁଣାରେ ବା ଭୂମିରେ ଲମ୍ବ ହୋଇ
ସଂବା ହେଉୟା ଶୋଇବା—3. To stsetch one's self on
ଲମ୍ବାହୋନା the bad or goound. ୪ । ଲମ୍ବ ବା
ଦୀର୍ଘରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—4. To increase in
length. ୫ । ଲମ୍ବ ବଗରେ ଗତି କରିବା—5. To
froed along. ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଦୁଇ
ଚାରି ଜଣ ଏକତ୍ର ବସିଥିବା ସ୍ଥାନରୁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ହଠାତ୍
ଉଠି କରି ଚାଲିଯିବା—To leave a company of
men and go away.

ଲମ୍ବିଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲମ୍ବି ଚାଲିବା (ଦେଶ)
Lambijibā Lambi chālibā (See)
ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଲମ୍ବିବା (ଦେଶ)
Lambibā (See)

ଲମ୍ବୀ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଡେଙ୍ଗୋଇ ସ୍ତ୍ରୀ—A tall woman.
Lanbi ଡେଙ୍ଗୀ ଜନ୍ତୀ (ଲମ୍ବା—ପୁଂ)

ଲମ୍ବେ ଲମ୍ବେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ସଳଖେ ସଳଖେ: ସିଧାବ ସିଧାବ
Lambe lambe —1. Straightforward. [ଉ—
ସଂବା ଏବା କଲ୍ଲ ବଲ୍ଲାଗଣ ଆଉ ଗୁର ଜଣ ସ୍ତ୍ରୀସ ସେବ ସେହୁ
ଜା'ବେଳ'ବେ, ସୀଧେ ସତ୍ତୁରୁ ଲମ୍ବେ ଲମ୍ବେ ସମୁଦ୍ର ପାର ହୋଇ ଗ୍ରମଙ୍କ
ପାଖେ ଅସି ପହଁଚିଲା । ମାଳକଣ୍ଠ. ପିଲ୍ଲଙ୍କ ଗ୍ରମାୟୁଣ ।]
୨ । ଲମ୍ବାଭାଗରେ—2. Lengthwise.

ଲମ୍ବୋଦର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲମ୍ବ ଅଟେ ଉଦର ଯାହାର)
Lambodara ୨ । ସ୍ଥୂଳୋଦର; ଥଲୁଲପେଟିଆ—1. Big-
(ଲମ୍ବୋଦରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) bellied. ୨ । ଦୀର୍ଘୋଦରବିଶିଷ୍ଟ—2.
Long-bellied. ୩ । ଔରଭ୍ରକ; ପେଟୁ—3.
Greedy; gluttonous; voracious. ସଂ. ବ—
ଗଣେଶ; ଗଣନାଥ—The Deitv Ganeśa (son
of Mahādeba). [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପେଟ ବଡ଼
ଥିବାରୁ ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି ।] ଦେ. ବ. ପୁଂ—
ଲୋକଙ୍କ ନାମ —A name given to males.

ଲମ୍ବୋ(ମ୍ବୌ)ଷ୍ଠ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଲମ୍ବ୍+ଓଷ୍ଠ=ଲମ୍ବୋଷ୍ଠ,
Lambo(mbau)sṭha ଲମ୍ବୌଷ୍ଠ)—ଯାହାର ଓଠ ବଡ଼—
(ଲମ୍ବୌଷ୍ଠୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (a man) Having long lips.
ସଂ. ବ—୧ । (ଏହାର ଓଠ ବଡ଼ ଥିବାରୁ) ଉଷ୍ଟ୍ର; ଓଷ୍ଠ—
1. Camel, ୨ । କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ଦେବତା ବିଶେଷ—
2. One of the Kshetrapāla Deities.

ଲମ୍ଭ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା;ପାଇବା—1.To get. ୨ ।
Lambh (root) ପ୍ରାପ୍ତ କରାଇବା—2. To cause to get;
[ଲନ୍ଭ୍ ଧାତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] to cause to be received.
ବ । ଶବ୍ଦ କରିବା; ଧ୍ୱନି କରିବା; ରବ କରିବା—
3. To utter a sound. ୪ । ଗତି କରିବା—
4. To move.

ଲମ୍ଭନ—ସଂ. ବ—(ଲମ୍ଭ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ପ୍ରାପ୍ତି—
Lambhana 1. Getting. ୨ । ପ୍ରାପଣ—2. Caus-
ing to be received. ବ । ଧ୍ୱନି; ଶବ୍ଦ—
3. Sound. ୪ । ଲଜ୍ଜନା; ଅବମାନନା—4. Humi-
liation; insult. ୫ । ଗାଳମନ୍ଦ—5. Abuse.

ଲମ୍ଭିତ—ସଂ.ବଣ—(ଲମ୍ଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ମଣି)—୧ । ଶବ୍ଦିତ—1.Soun
ded. ୨ । ପ୍ରାପିତ—2. Caused to be recei-
ved. ୩ । ବର୍ଦ୍ଧିତ; ପୋଷିତ—3. Reared;
brought up. ୪ । ନିଯୋଜିତ—4. Engaged;
commissioned. ୫ । ଲଜ୍ଜିତ; ଅପମାନିତ—
5. Humiliated; insulted. ୬ । ଗାଳ ଦଅ
ହୋଇଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି); ଭର୍ତ୍ସିତ—6. Abused. ୭ ।
ବଢ଼ାଇତ—7. Expanded

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଯ୍‌ବକ୍‌(ଗ୍‌)—ପ୍ରାଦେ. (ଜଙ୍ଘ ସଦ୍ଦର)—ବୈଦେ. ବ.—(ଫା. Laj-dik(g) ନଜ୍‌ଦକ୍‌)—ନଜ୍ଦକ୍‌ (ଦେଶ) Najadik (See)

ଲଯୃ—ସ. ବ—(ଲୀ ଧାତୁ=ଲୀନ ହେବା; ଅଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହେବା+ଘଞ୍‌. ଅ)—୧ । ଜଳ ଆଦରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ମିଳାଇ ଯିବା- Laya 1, Solution. ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ଲୀନ ହେବା ବା ମିଶି ଯିବା— 2. Being merged in a thing; being dissolved; absorption. ୩ । ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଳୟ; ବିନାଶ, ଧ୍ୱଂସ—3. Extinction; utter ruin;dissolution of the universe;destruction. ୪ । ସଂଶ୍ଳେଷ—4. Clinging. ୫ । ନୃତ୍ୟ-ଗୀତବାଦ୍ୟାଦିର ତାନ ବା ସମାନ ସମ୍ୟକ୍‌; ଗୀତ ସଙ୍ଗେ ବାଦ୍ୟାଦିର ମେଳ—5. Measured time in music or dance; equality of measure on music; union of vocal and instrumental music. ୬ । ବିଳାସ; କ୍ରୀଡ଼ା—6. Sport; play; enjoyment. ୭ । (+ଅଧି. ଅ) ଆବାସ—7. Home; habitation; residence. ୮ । ସୁଖ-ଭୋଗ—8. Felicity;enjoyment of pleasure. ୯ । କାଳର ଅବଚ୍ଛେଦ ଗତି—9. Continuous passing of time; the speeding away of time. ୧୦ । ଈଶ୍ୱର (ଯାହାଙ୍କ ଠାରେ ପ୍ରଳୟକାଳରେ ସୃଷ୍ଟି ଲୀନ ହୁଏ)—10. God (in whom the creation merges at the time of dissolution.) ୧୧ । ଅଭିନିବେଶ; ଈଶ୍ୱର ଅନୁରାଗ—11. Attention; deep attachment. ୧୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଏକାଗ୍ର ଧ୍ୟାନ ବା ମନୋଯୋଗ, ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତରେ ଧ୍ୟାନ—12. Concentrated attention to a particular matter; contemplation. [ଉ—ଦ୍ୱିରଦ ମନ୍ଥର ମନ୍ଥନ କର ବ ଦେଉଛନ୍ତୁ ସାରଙ୍ଗର, ନର୍ତ୍ତକୀ, 'ଲଯୃ' ଜୁର ମୁନଙ୍କର । ଭଃ. କୋଃ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।) ୧୩ । କାର୍ଯ୍ୟର କାରଣରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେବା ଓ ପୁଣି କାରଣରୂପେ ପରିଣତ (ହି. ଶ)—13 Merger of a matter in its cause and being turned into the cause itself. ୧୪ । ସ୍ଥିରତା; ବିଶ୍ରାମ (ହି.ଶ.)—14. Stillness; rest. ୧୫ । ମୂର୍ଚ୍ଛା (ହି. ଶ.)—15. Loss of consciousness; fainting ୧୬ । (ସଙ୍ଗୀତ) କୌଣସି ସ୍ୱରକୁ ବାହାର କରିବାକୁ ଯେତେ ସମୟ ଲଗେ (ହି. ଶ.)—16. The time required to bring out a tune. [ଉ—ଏହା ୩ ପ୍ରକାର, ଦ୍ରୁତ, ମଧ୍ୟ ଓ ବିଳମ୍ବିତ—ହି. ଶ.]—୧୭ । ବୈଦିକଯଜ୍ଞରେ ଗୃହ ଚମ୍ପିକୁ ସମତଳ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ମଇ (ଶୁକ୍ଳ ଯଜୁର୍ବେଦ ବାଜସନେୟି ସଂହିତା)—17. A kind of ladderlike contrivance used in ancient times for levelling up ploughed up fields. ଦେ. ବ—୧ । ଗାଇବାର ସ୍ୱର—1. Tune of a song. ୧ । ଗୀତ ଗାଇବାର ଢଙ୍ଗ—2. Mode of singing. ୩ । ଅବଲମ୍ବି; ନର୍ତ୍ତକର ବସ୍ତ୍ରାଦିର ଭଙ୍ଗୀ—3. Gestures made by dencers during a song; gesticulations.

ଲଯୃ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ବା Laya karibā ମନୋଯୋଗ ଦେବା—1. To concentrate ଲୟକରା one's attention to a particular thing. ଲୟକରନା ୨ । ଧ୍ୟାନ କରିବା—2. To contemplate. ୩ । ବିନାଶ କରିବା—3. To destroy.

ଲଯୃ କ୍ରିୟା—ସ. ବ—ପ୍ରଳୟ କାଳରେ (ଶିବ ରୂପରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା) Laya kriyā ସୃଷ୍ଟିର ସଂହାର କ୍ରିୟା—The act of destruction of the creation by God (in the shape of Śiba.)

ଲଯୃ ଗତ—ସ. ବ—୧ । ମିଶ୍ରିତ—1. Absorbed. ୨ । ମିଳାଇ- Laya gata ଯାଇଥିବା—2. Dissolved. ୩ । ଧ୍ୱଂସ ପ୍ରାପ୍ତ—3. Annihilated; ruined.

ଲଯୃ ଦେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗ ଦେବା— Laya debā To concentrate one's attention ଲୟକରା on a particular; motter to turn one's ଲୟଦେନା attention to a matter.

ଲଯୃନ୍‌ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ନୟୃନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Layan (etc) Nayan etc (See)

ଲଯୃନ—ସ. ବ—୧ । (ଲୀ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅନ)—ଭବନ; ଗୃହ Layana —1. Residence; house. ୨ । ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ; ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥାନ—2. Place of shelter or rest. ୩ । (+ଭାବ ଅ) ବିଶ୍ରାମ—3. Rest. ୪ । ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ—4. Taking shelter.

ଲଯୃପୁତ୍ରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ନଟୀ; ନର୍ତ୍ତକୀ— Layaputrī A dancing woman.

ଲଯୃ ରହିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗ ସ୍ଥିର Laya rahibā ହୋଇ ରହିବା—Concentration or [ଲଯୃ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] turning of one's attention ଲୟ ଆନା to a particular matter. (ଯଥା—ମୋର ଲୟ ରହନା ଅମୁକ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଲଯୃ ରହିପାରୁନାହିଁ ।)

ଲଯୃରେ—ଦେ. କି. ବିଣ—ଖୁବ୍‌ ମନୋଯୋଗ ସହିତ— Layare ଲୟେ ଲୟମେଁ Very attentively.

ଲଯୃସ୍‌—ଦେ. ବ (ସ. ଲଯୃ)—୧ । ଲଗ୍ନ; ଧ୍ୟାନ—1, Attent- Layas tion. (ଯଥା—ମୋର ଉକ୍ତ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଲଯୃସ୍‌ ରହୁ ନାହିଁ) ୨ । (ସ. ଲସ୍‌; ଭୁଲ. ଫା. ଅସ୍‌ତ୍‌)—ଅସ୍ତିତ୍ୱ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଳୟ ବଳାସ; ସୁଖଭୋଗ—2. Luxury; enjoyment
ଆୟସ (ଯଥା—ସାଥନ୍ତେ ତାଙ୍କ ନାଃଅଃତୋବାକୁ ଘର ଲମ୍ବୁସ୍‌ରେ
ଳସ ରଖିଥଇନ୍ତ ।)

ଲର କୋଳି—ଦେ. ବ (ସ. ଲବଳା) —ନର କୋଳ (ଦେଖ)
Lara koli ନୋୟାଡ଼ି ହରଫରେ Narakoli. (See)
(ଲଅ[ଦ୍ର]ର କୋଳ —ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲରି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବହୁ ଲୋକ ବସିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ
Lari ଗୁଳଉ ଚକ ଜାନ—Lorry. ପ୍ରାଚେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—
ଳରି ୧ । ଛୋଟ (ଡାଳ ବା ଗଛ)—1. Small, (tree or
ଳରୀ,ଳୌରୀ branch). ୨ । କୋମଳ (ଡାଳବା ଗଛ)—2. Soft;
tender (tree or branch). ବ —ଗୁଳ୍ମ—Plant.

ଲରି—ଦେ. ବ—ନର (ଦେଖ)
Lari (ଲରଥା—ଅନ୍ୟରୂପ) Nari. (See)

ଲରିଆ(ହା)—ଦେ. ବ—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ବହୁତ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ
Lariā(hā) ମିଶା କଥ୍ୟ ଭାଷା—1. A spoken dialect
ଳରିୟା of a mixed language of Hindusthani and
ଳରିଆ Oriya; Lariā. [ଦ୍ର— ଏହା ଛତିଶଗଡ଼, ସମ୍ବଲପୁର ଓ
ବଳାସପୁର ଅଦ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ । ଏହାକୁ
ସ୍ତ୍ରୀଅର୍‌ସନ୍ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ମୋଟ୍ଟେ ଭାଷା ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି;
କନ୍ତୁ ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରଭାବରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ
ପ୍ରଭାବିତ ।ଲରିଆ ଭାଷାର ମୋଟ୍ଟେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ :—"ଏକ୍‌ଠନ୍
ମନ୍‌ଖେକେ ଦୁଠନ୍‌ବେଟା ରହିନ୍ । ଓକର ମାନ୍‌ଲେ
ଛୋଟ୍ଟେ ବେଟା ବାପ୍‌ଲ୍ଲ କହିସ୍, ଦଦାଗା ! ସମ୍ପତ୍ତିମ ମୋର୍
ଯତ୍ତୁକେ ବାଁଟା ପଡ଼ିହୁ, ଭତ୍ତୁକେ ମୋଲ୍ଲ ବାଁଟ। ଦେ ।
ବାପ୍ ଏଲ୍ଲା ଶୁନ୍‌କେ ଓକର୍ ସମ୍ପତ୍ତିଲ୍ଲା ଅପନ୍ ଦୁନେ
ବେଟାକେ ବଟ୍ଟମ ବାଁଣ୍ ଦଇସ୍ । କେତେଦିନ୍‌କେ ପିଛୁ
ଛୋଟ୍ଟେ ବେଟା ଓକର୍ ବାଁଟମ ଯତ୍ତୁକା ସମ୍ପତ୍ତି ପଡ଼େ
ରହିସ୍, ସବ୍‌ଲ୍ଲା ଏକଠୋରିମ ରାଜ୍‌ଟକେ ବଦେଶ୍ ଗଇସ୍ ଓ
ମେର୍ ଯୌନ୍ ଦୌନ୍ ଖଚ୍ଚି କରକେ ରୁଇ୍ ହିନମ୍ ସବ୍
ସମ୍ପତ୍ତିଲ୍ଲା ଉଡ଼ାଏ ଦଇସ୍ । ଏସ୍‌ନେ ବଖତ୍ତମ ଓ ଦେଶମ
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପରସ୍ ଓ ଲୌକା ଖାଏବର୍ ଦୌଖାଏକେ ଓଘାସ୍ତମ
ଦୁଃଖ ପାଇସ୍ ।" (Grierson's Linguistic
Survey of India)

ଏଥିର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ :—ଜଣେ ଲୋକର
ଦୁଇଟି ପୁଅ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସାନପୁଅ ବାପାଙ୍କୁ କହିଲା,
ବାପା । ସମ୍ପତ୍ତିରେ ମୋର ଯେତେ ବାଣ୍ଟ ପଡ଼ିବ ସେତିକ
ମୋତେ ବାଣ୍ଟିଦିଅ । ବାପ ଏହା ଶୁଣି ତାର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ
ଦୁଇ ପୁଅଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟି ଦେଲା । କେତେ ଦିନ ପରେ
ସାନ ପୁଅ ତା ବାଣ୍ଟରେ ଯେତେ ସମ୍ପତ୍ତି ପଡ଼ିଲା, ସବୁକୁ
ଏକତ୍ର ରଖି ବଦେଶ ଗଲା ଓ ସେ ଯା ଇଚ୍ଛା ତା ଖରଚ
କରୁ କରୁ ଦିନେ ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଉଡ଼ାଇ ଦେଲା । ଏହି
ସମୟରେ ସେ ଦେଶରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଲା [ଓ ଲୋକେ
ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ଜୀବନରେ ଦୁଃଖ ପାଇଲେ ।"] ।
୨ । ଶବର, ଥଘରଆ ପ୍ରଭୃତି ଜାଭଙ୍କର ଗୋଟ୍ଟେ ଶ୍ରେଣୀ
(ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଓଡ଼ଆ)—2. A sect of the
'Sabara' caste and of the Agharia caste.
[ଦ୍ର—ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଲରଆ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର
କରନ୍ତି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର
କରନ୍ତି ।]

ଲଲ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଭଃାସାଦ ଇଚ୍ଛା ବା ବଳାସ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା—
Lal (root) 1. To glance sportively. ୨ । କ୍ରୀଡ଼ା
କରିବା—2. To sport; to play. ୩ । ଇଚ୍ଛା
କରିବା—3. To wish or desire. ୪ । ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ
ବାଞ୍ଛା କରିବା—4. To hanker after; to long
for. ୫ । (ଜିଭ)ଦୋଲାଇବା—5. To loll or wag
(the tongue).

ଲଳ—ସ. ବ (ଲଲ୍ ଧାତୁ + ଘ୍ର.ଅ)—୧ । ପ୍ରାପ୍ତୀଚ୍ଛା—
Lala 1. Hankering after a thing. ୨ । ଦୋଲାଇବା—
2. Lolling; wagging. (M. W) ୩ । (+
କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଚଚା—3. Shoot; sprout. (M. W).
୪ । (+ ଅଶ୍ୱ ଅ) ବଗିଚା—4. Garden. (M. W).
ସ ବଣ—୧ । କ୍ରୀଡ଼ାପ୍ରିୟ—1. Sportive; playful;
(M. W) ୨ । ଇଚ୍ଛୁକ—2. Desirous; wishing
(M. W)

ଲଳଜିହ୍ୱ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲଳତ୍=ଦୋଳାଯମାନ +
Lalajjihwā ଜିହ୍ୱା)—୧ । ଯାହାର ଜିଭ ଲଡ଼ଲଡ଼ ବା
(ଲଳଜିହ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲମ୍ବଲମ୍ବ ଝୋଲୁଥାଏ; ଯାହାର ଜିଭ ନଡ଼କା—
1. Having a lolling or wagging tongue;
with the tongue hanging out or lopping. ୨ । ରକ୍ତଲୋଲୁପ; ହିଂସ୍ର (ଜନ୍ତୁ); ଭୟଙ୍କର—
2. Ferocious; blood thirsty; ravenous
(animals). ବ—୧ । କୁକୁର—1. The dog.
୨ । ଉଷ୍ଟ୍ର; ଓଟ—2. The camel.

ଲଳତ୍‌କର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲଳତ୍=ଝୁଲୁଥିବା + କର୍ଣ୍ଣ
Lalat-karṇṇa ଯାହାର)—ଯାହାର କାନ ଲଡ଼ିଡ ପଡ଼ିଥାଏ;
(ଲଳତ୍‌କର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) କାନଲଡ଼କା; ଲଡ଼କା କାନଆଁ—Having
hanging or drooping ears; lope-ared.

ଲଳତାଗିରି—ଦେ. ବ—ନଳତାଗିରି (ଦେଖ)
Lalatāgiri Nalatāgiri. (See)

ଲଳନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଲଳତ୍ ଶବ୍ଦ; ଲଡ଼୍ ଧାତୁ—ଭ୍ରୂଣ୍ଡିତ
Lalan ହେବା +କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ୍) — ୧ । କମ୍ପମାନ—1. Trembling; quaking. ୨ । ଦୋଲାଯମାନ; ଝୁଲୁଥିବା—
2. Hanging; lopping; oscillating; hanging down. ୩ । ଲେଲିହାନ; ଚାଟୁଥିବା—3. Lick-

Digitized by srujanika@gmail.com

ing. ୪ । ଲୋଲୁପ; ଲାଳସାଯୁକ୍ତ—4. Hankering. ୫ । ବିଳାସଯୁକ୍ତ—5. Sporting; amatory.

ଲଳନ—ସ. ବ (ଲଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବିଳାସ—
Lalana 1. Sport. ୨ । କେଳି—2. Amorous play; dalliance. ୩ । ଅସ୍ଥିରତା—3, Restlessness. ୪ । ଦୋଳନ; କମ୍ପନ; ଲମ୍ଫଲମ୍ଫ ଦେବା—4, Oscillating; shaking; lopping. ୫ । ଝୁଲିବା—5, Hanging. ୬ । (+କର୍ମ. ଅଟ) ବାଳ;ବାଳକ—6, Boy. ୭ । ଗେହ୍ଲା ବାଳକ (ହି. ଶ)—7, A much fondled boy. ୮ । (ସ୍ନେହସୂଚକ) ପ୍ରିୟ ପତି ବା ନାୟକ—8, Beloved husband or gallant. ୯ । ଅସନ ଗଛ—9, Buchanonia Latifolia (tree) (M, W). ୧୦ । ଶାଳ ଗଛ (ହି. ଶ)—10, Shorea Roubsta (tree); Vatica Robusta (M, W),

ଲଳନା—ସ.ସ୍ତ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲଲ୍ ଧାତୁ=କାମିଷ ଇଚ୍ଛା ବା ବିଳାସ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ନାସ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ତ୍ରୀ—
Lalanā 1. Woman. ୨ । ପତ୍ନୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—2. Wife. ୩ । କାନ୍ତା—3, Mistress. ୪ । ସୁକୁମାରାଙ୍ଗୀ ନାସ୍ତ୍ରୀ—4, A tender or slender-bodied lady. ୫ । ଜିହ୍ୱା; ଜିହ୍ୱା—5. Tongue. ୬ । ଚପଳା ସ୍ତ୍ରୀ—6. A wanton woman (M. W). ୭ । ଏକ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ (ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ରଗଣ, ସଗଣ ଓ ୨ଗୁରୁ ଥାଏ) (ହି. ଶ)—7. Name of a metre.

ଲଳନା ପ୍ରିୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । କାମୁକପ୍ରିୟ—1. Loving
Lalanā priya women; fond of women. ୨ । ପତ୍ନୀ-ଭକ୍ତ—2. Devoted to one's own wife; uxorious. ସ. ସ—୧ । କଦମ୍ବ—1. A tree; Neucles Kadamba. ୨ । ଦ୍ରୀବେର; ଜୁରୁବେଲ-2. A plant; Pavonia Odorata. ୩ । ବଳା; ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ;ବାଡ଼ିଅଁଳା ଗୁଳ୍ମ ('ବଳା' ଦେଖ)—3, Sida Cordifolia. ୪ । ପ୍ରସାରିଣୀ ଲତା (ଦେଖ)-4. Prasāriṇī latā. (See)

ଲଳନିକା—ସ. ବ (ଲଳନା+କ+ଆ)—ଲଳନା; ସ୍ତ୍ରୀ—
Lalanikā Woman.

ଲଳନ୍ତିକା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲଳତ୍=ଝୁଲୁଥିବା+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ, ନଖାଇନ)—୧ । ନାଭି ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଥିବା
Lalantikā ହାର—1, A neklace reaching the navel. ୨ । ଏଣ୍ଡୁଆ—2. Chameleon; lizard. (M. W) ୩ । ଗୋଧି (ହି. ଶ)—3, Iguana.

ଲଲଲ୍ଲ—ସ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଅସ୍ପଷ୍ଟ ବା ଦନ୍ତୋଷ୍ଠ ଉଚ୍ଚାରଣ—
Lalalla Indistinct or lisping utterance (M. W).

ଲଲ୍ଲ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. (ସ. ଲାଳସୀ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ
Lalā ଅତୃପ୍ତ—1, Very much dissatisfied. ୨। ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲାଳାୟିତ—8. Hankering.

ଲଲ୍ଲକ—ସ. ବ (ଲଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅକ)—୧ । ମୋହନ; ମୁଗ୍ଧ
Lalāka କରିବା—1. Charming; fascinating. ୨। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ) ଶିଶ୍ନ; ଲିଙ୍ଗ—2, Penis. ସ. ବିଣ. ପୁଂ—[ଲଲ୍ଲକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ମୋହକାରୀ—Fascinating.

ଲଲାଟ—ସ. ବ (ଲଲ୍ ଧାତୁ+ଅ=ଲଲ+ଅଟ୍ ଧାତୁ=ଗମନ
Lalāṭa କରିବା+ଅ)—୧ । କପୋଳ; ମସ୍ତକର ଉପରିସ୍ଥ ସମ୍ମୁଖ ଭାଗ; ଭାଲ—1. Brow; forehead. ୨ । ଅଦୃଷ୍ଟ; ଭାଗ୍ୟ; କର୍ମ—8, Fate, luck, destiny. [ଦ୍ର—'ଅଦୃଷ୍ଟ' ମନୁଷ୍ୟର କପାଳରେ ବଧାତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଲେଖା ଥିବା ହିନ୍ଦୁମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ।]

ଲଲାଟକ—ସ. ବ (ଲଲାଟ+କ)—୧ । କପାଳ—1. Forehead.
Lalāṭka ୨ । ପ୍ରଶସ୍ତ କପାଳ—2. A broad or graceful forehead; broad brow (M. W).

ଲଲାଟ ତଟ—ସ. ବ (ସପ୍ତ୍ମୀ ତତ୍)—ଲଲାଟର ଗଡ଼ାଣିଆ ଅଂଶ—
Lalāṭa taṭa The slope of the forehead. (M.W)

ଲଲାଟ ଦେଶ—ସ. ବ (ରୂପକ)—ଲଲାଟ; କପାଳ—
Lalāṭa deśa Brow; forehead.
[ଲଲାଟ ପଟଳ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲଲାଟନ୍ତପ—ସ. ବିଣ (ଲଲାଟମ୍=ଲଲାଟକୁ+ତପ୍ ଧାତୁ=ତାପ
Lalāṭantapa ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯାହାଦ୍ୱାରା କପାଳକୁ ତତ୍ତାଏ—Scorching the brow or forehead.
ସ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟ—The sun.

ଲଲାଟ ପଟ—ଦେ. ବ (ସ. ଲଲାଟ ପଟ୍ଟ)—ଲଲାଟପଟ୍ଟ (ଦେଖ)
Lalāṭa paṭa **Lalāṭapaṭṭa.** (See)
ललाटपट्ट ललाटपट

ଲଲାଟପଟ୍ଟ—ସ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ)—ଭାଲପଟ୍ଟ—Forchead
Lalāṭa paṭṭa compared to a tablet; the flat
[ଲଲାଟପଟ୍ଟକ, ଲଲାଟଫଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ] surface of the forehead (M. W). [ଦ୍ର—ଏହା ଉପରେ ବିଧାତା ଶିଶୁର ଜନ୍ମର ଅଷ୍ଟଦିନ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଜୀବନର ଘଟଣାବଳୀ ଲେଖିଦିଅନ୍ତି ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ।]

ଲଲାଟ ରେ(ଲେ)ଖା—ସ.ବ (ସପ୍ତ୍ମୀ ତତ୍)—ଲଲାଟ ଲିଖନ (ଦେଖ)
Lalāṭa re(le)khā **Lalāṭalikhana.** (See)

ଲଲାଟ ଲି(ଲେ)ଖନ—ସ. ବ—୧ । କପାଳଲିଖନ; ଅଦୃଷ୍ଟଲିପି; ପେନ୍ହି
Lalāṭali(le)khana ବିଧିପୂ ମନୁଷ୍ୟର କପାଳରେ ଲେଖାଥାଏ [ଲଲାଟଲିପି—ଅନ୍ୟରୂପ] ଓ ଯାହା ଅବଶ୍ୟ ଘଟିବ—1. The ordinance of destiny; the writings of Brahmā on one's forehead. ୨ । ଅବଶ୍ୟଂଭାବୀ ଘଟନା—2. An inevitable incident.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଲାଟ ଲିଖିତ—ସଂ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍) —ମନୁଷ୍ୟର କପାଳରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ
Lalāṭa likhita ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ (ମନୁଷ୍ୟର ଭଲ ମନ୍ଦ ଜୀବନର
ଶୁଭାଶୁଭ)—(one's fate) Written by Brahmā
on the forehead; preordained.

ଲଲାଟାକ୍ଷ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ଯାହା ଲଲାଟରେ ଆଖି ଥାଏ—
Lalāṭākha Having an eye on the forehead,
[ଲଲାଟାକ୍ଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଶିବ—Śiba.

ଲଲାଟାସ୍ଥି—ସଂ. ବି (ଶବ୍ଦର ବଙ୍ଗଳ)—କପାଳର ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ହାଡ଼—
Lalāṭāsthi (Anatomy) The frontal bone,

ଲଲାଟିକା—ସଂ. ବି (ଲଲାଟକ+ଆ)—୧ । ଲଲାଟର ଅଳଙ୍କାର-
Lalāṭikā ବିଶେଷ; ମାଙ୍ଗଟୀକା—1. An ornament for
the forehead. ୨ । ଛଳକ; ଚତ୍ତା—2. A mark
or painting done on the forehead. ୩ ।
ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ କପାଳରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ପଟୀ; ଅଳକା—
3. Tiara; fillet (M. W)

ଲଲାଟୁଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲଲାଟ+ଉଳ)—ପ୍ରଶସ୍ତ ବା ଉଚ୍ଚକପାଳଯୁକ୍ତ-
Lalāṭula Having a high or protruding fore-
[ଲଲାଟୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ] head (M, W).

ଲଲାଟ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଲଲାଟ+ପ)—୧ । ଲଲାଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Lalāṭya 1, Belonging to the forehead; frontal
(M, W). ୨ । ଲଲାଟରେ ପିନ୍ଧାଯିବାର ବା ଘେନାଯିବା
ଯାଇ ଉପଯୁକ୍ତ—2, Suitable for the forehead
(M, W),

ଲଲାମ—ସଂ. ବି (ଲଲାମନ୍ ଶବ୍ଦ; ଲଲ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+ଅମ;
Lalāma ଲଲାମ+ଅନ୍; ୧ମା. ୧ବ, ସପ୍ତଦଶରେ ଲଲାମ ଓ
ଲଲାମନ୍ ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ଅଛି)—୧ । ଲଲାଟର ଭୂଷଣ;
ଲଲାଟିକା—1, An ornament for the fore-
head. ୨ । ଲଲାଟସ୍ଥିତ ଛଳକ ଚତ୍ତା; ପୁଣ୍ଡ୍ର—A, A
painted mark on the forehed; a secta-
rian mark painted on the forehead. ୩ ।
ଅଶ୍ୱ ବା ବୃଷର ଲଲାଟସ୍ଥିତ ରଞ୍ଜିତ ଚତ୍ତା—1ଏ A colo-
ured mark on the forehead of an ox
or horse. ୪ । ଚତ୍ତା—4, Mark. ୫ । ଶୃଙ୍ଗ—
5, Horn. ୬ । ପୁଚ୍ଛ—6, Tail (M, W). ୭ ।
ଧ୍ୱଜ; ପତାକା—7, Flag. ୮ । ପ୍ରଭାବ—8, Power,
୯ । ନାମ—9, Name. ୧୦ । ଶ୍ରେଣୀ—10, Row;
range. ୧୧ । ହାତୀର ଶୁଣ୍ଡ—11, Trunk of an
elephant. ୧୨ । ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—12, A chief;
headman. ୧୩ । ରତ୍ନ (ହି. ଶ)—13, Gem,
୧୪ । ଘୋଡ଼ା (ହି. ଶ.)—14. Horse. ୧୫ ।
ଘୋଡ଼ାର ଗଦ୍ଦଣା ବା ସାଜ (ହି. ଶ.)—15. The
trappings of a horse. ୧୬ । ଘୋଡ଼ାର ଓ ସିଂହର
ବେକ ଉପରର କେଶ; କେଶର—16. The mane
of the horse and the lion.

ବିଣ.—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. Chief; prominent;
୨ । ମନୋଜ୍ଞ; ସୁନ୍ଦର; ରମ୍ୟ, ରମଣୀୟ—2. Beauti-
ful; charming; pleasing. ୩ । ନାଲିଆ—
3. Red. ୪ । ଲଲାଟରେ ଚତ୍ତାଯୁକ୍ତ—4. Having
a sign or mark on the forehead (M-W).

ଲଲାମକ—ସଂ. ବି—(ଲଲାମ+କ)—୧ । ଲଲାଟଶୋଭି ମାଲ୍ୟ—
Lalāmaka 1. A wreath worn round the brow;
a chaplet. ୨ । ଲଲାମ (ଦେଖ)
2. Lalāma (See)

ଲଲାମଗୁ—ସଂ. ବି—ଶିଶ୍ନ—
Lalāmagu Penis (M. W)

ଲଲାମଭୂତ—ସଂ.ବିଣ—ଯେ ଲଲାମ (ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବା ମନୋଜ୍ଞ) ହୋଇଅଛି—
Lalāmabhūta One who has become prominent
(ଲଲାମଭୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ) or graceful; occupying a posi-
tion of prominence or grace. (ଯଥା—
ସୀତା ଲଲନାମାନଙ୍କ ଲଲାମଭୂତା ଥିଲେ ।)

ଲଲାମୀ—ସଂ. ବି—(ଲଳ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅମ+ଈ)—୧ । ଦୋଲା-
Lalāmī ମାନ କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ ବିଶେଷ; ଝୁମ୍ପକା—1. A pendant
ear ring. ୨ । ନୂଭୁକା—2. A pendant
for the upper ear. ୩ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ)—3.
Beauty; grace. ୪ । ନାଲ ରଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—
4. Red colour. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଲଲାମ+ଈ)—
ଲଲାମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Lalāma
(See)

ଲଲିତ—ସଂ. ବିଣ—(ଲଳ୍ ଧାତୁ=ବିଳାସ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—
Lalita ୧ । ମନୋହର; ସୁନ୍ଦର—1. Graceful; lovely;
(ଲଳିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) charming. ୨ । କୋମଳ; ସୁକୁମାର—
2. Soft; gentle. ୩ । ପ୍ରିୟ—3. Dear. ୪ ।
ବାଞ୍ଛିତ; ଇପ୍ସିତ—4. Wished for; desired.
୫ । ଦୋଳାୟମାନ—5. Waving; hanging. ୬ ।
ଚଞ୍ଚଳ—5. Restless; fickle; wavering.
୭ । କମ୍ପମାନ—7. Quivering; tremulous
(M. W). ୮ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ—8. Innocene
ବି.—୧ । ବିଳାସ—1; Sport; dalliance
୨ । କ୍ରୀଡ଼ା—2. Play; pastime. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ
ନୃତ୍ୟ—3. Dancing of females. ୪ ।
ଗତି; ଚଳନ—4. Movement, walking. ୫ ।
ହାର ବିଶେଷ—5. A sort of necklace. ୬ ।
ସ୍ତ୍ରୀ ଗୃହ; ଅନ୍ତର ମହଲ—6, Female apartment.
୭ । ଷାଡ଼ବ ଜାତୀୟ ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—7. One of
the secondary musical tunes. [ଦ୍ର—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହା ଭୈରବ ସ୍ୱରର ପୁତ୍ର, ଏଥିରେ ନଷାଦ ସ୍ୱର ଲଗେନାହିଁ, ଓ ଧୈବତ ଏବଂ ଗାନ୍ଧାର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସବୁ କୋମଳ ସ୍ୱର ଲଗେ । ଏଥିର ଗାଇବା ସମୟ ପ୍ରାତଃକାଳ: (ହି. ଶ.) ୮ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାର ଭାବ ବିଶେଷ; ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷକୁ ଦେଖି ପ୍ରକାଶ କରିବା କାମ ଚେଷ୍ଟାସୂଚକ ମୁଖ, ବକ୍ର ଚାହାଣି; ହାବ ଭଙ୍ଗୀ ବିଶେଷ; ସ୍ତ୍ରୀ ଭାବର ଶୃଙ୍ଗାରଭାବନ ନିମ୍ନ। ବିଶେଷ—8. Amourous or languid signs or gestures made by a woman towards a lover; a woman's expression of amorous inclination by signs. ୯ । ଏକ ବର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତ—8, Name of an irregular metre [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପ୍ରଥମ ଚରଣରେ ୧୦, ୨ୟ ଚରଣରେ ୧୦, ୩ୟ ଚରଣରେ ୧୨ ଓ ଚତୁର୍ଥରେ ୧୨ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ (ହି. ଶ.) ୧ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; ମନୋହାରିତା—2. Beauty; grace (Apte). ୧୦ । ଛଳଛାଡ଼ କର୍ମ- 10. Any natural or artless act (Apte). ୧୧ । ସରଳତା—11, Simplicity (Apte). ୧୨ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା—12. Innocence (Apte).

ଲଳିତ କଳା—ସ. ବ (ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରଯୋଗ)—ସୂକ୍ଷ୍ମକଳା (ଦେଖ)—
Lalita kalā Sūksbmakalā (See)

ଲଳିତକାନ୍ତା—ସ· ବ· ସ୍ତ୍ରୀ—ମଙ୍ଗଳଚଣ୍ଡୀ; ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅବତାର ବିଶେଷ
Lalita kāntā One of the incarnations or forms of Goddess Durgā.

ଲଳିତ କାମୋଦୀ—ଦେ. ବ—ସଙ୍ଗୀତ ରାଗ ବିଶେଷ—
Lalita kāmodī Name of a musical tune.
[ଦ୍ର—ରାଗ ଭଳେ ନୋଟ ଦେଖ ।]

ଲଳିତ(ତୀ) ଗିରି—ଦେ. ବ—ନଳଟାଗିରି (ଦେଖ)
Lalita(tī)giri Nalatīgiri (See)
[ଦ୍ର—ଯୋଗାଦ୍ୟ ତନ୍ତ୍ର-ପେଢ଼ି ମାଇଚିତ୍ର, ଲଳିତଗିରି ତନ୍ତ୍ର । ବ୍ୟାକାଥ. ଫାଙ୍କଡା ।]

ଲଳିତ ପଦ—ସଂ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା)—ମନୋହର ପଦ ବା ବାକ୍ୟ
Lalita pada 1. Graceful words. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଏକ ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦ—2. A Sanscrit syllabic metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୧୨+ ୧୨ = ୨୮ ମାତ୍ରା ଥାଏ, ଅନ୍ତରେ ଦୁଇଟି ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । (ହି. ଶ.)]. ସଂ. ବିଶ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯହିଁରେ ସୁନ୍ଦର ପଦ ବା ଶବ୍ଦ ଥାଏ—Containing graceful words; elegantly composed (M.W.)

ଲଳିତ ବନିତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (କର୍ମ ଧା)—ସୁନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ—
Lalita banita A lovely woman (M.W).

ଲଳିତ ବିସ୍ତର—ସ· ବ—ଶ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରଚିତ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—A religious book on Buddhism. [ଦ୍ର—ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଜୀବନଚରିତ ଓ ଉତ୍ତର ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କର କେତେକ ବିବରଣ ମଧ୍ୟ ଲେଖା ଅଛି ଏବଂ ଏଥିରେ ଉତ୍ତରଭାରତରେ ୭୪ ପ୍ରକାର ଲିପି ଓ ଉଚ୍ଚାରଣର କଥା ଅଛି ।]

ଲଳିତରେ—ଦେ· (ପଦ୍ୟ) ବି· ବଣ—ମଧୁର ଭାବରେ—
Lalitare ललिते ललित Sweetly; melodiously. (ଉ—ସେଦନ ଗାଈ ଶେଷେ କୃଷ୍ଣ ଦୁପ୍ରେ।ଧନ, ଆଗରେ ଲଳିତରେ କହିଲେ ବଚନ । କୃଷ୍ଣବି· ମହାଭାରତବନ ।)

ଲଳିତ ଲୋଚନ—ସ· ବଣ· ପୁ·—(ବହୁବ୍ରୀହି) ସୁନ୍ଦର ନେତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ—
Lalita lochana Having lovely eyes (M.W).

ଲଳିତା—ସ. ବଣ· ସ୍ତ୍ରୀ (ଲଳିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)—ଲଳିତ (ଦେଖ)·—
Lalitā· Lalita (See) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Goddess Durgā. ୨ । ରାଧାଙ୍କ ଅଷ୍ଟ ସଦୃଶୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନା ସଖୀ—2. One of the female companions of Radhikā. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରିୟସଖୀ ବୃଷକାଙ୍କର ଅଠଜଣ ସଦୃଶୀ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ଜଣେ ଥିଲେ ।] ୩ । ମୃଗନାଭି; କସ୍ତୁରୀ—3. Musk. ୪ । ପଦ୍ମପୁରାଣୋକ୍ତ ନଦୀ ବିଶେଷ—4. Name of a river. [ଦ୍ର—କାଳକାପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ଜମଦଗ୍ନିଙ୍କ ଶାପରୁ ବଶିଷ୍ଠ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିବା ସମୟରେ ସେ କାମରୂପ ଦେଶର ସନ୍ଧ୍ୟାଚଳ ପର୍ବତରେ ଘୋର ତପସ୍ୟା କଲେ । ଏଥିର ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ବର ଦେଲେ । ବର- ପ୍ରଭାବରୁ ବଶିଷ୍ଠ ଗୋଷ୍ପଦ ଅମୃତଜଳରୁ ନଦୀଟି କଲେ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ମତରେ ଲଳିତା ନାମରେ ଏକ ନଦୀ ଅଛି । ଏହି ନଦୀକୁ ଶିବ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଆଣିଥିଲେ । ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳା ତୃତୀୟା ଦିନ ଏଥିରେ ସ୍ନାନ କରିବା ମହାପୁଣ୍ୟମୟ ଅଟେ (ହି. ଶ.)] —୫ । ଲଳନା; ନାରୀ—5. Woman; a female. ୬ । ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ (ବସନ୍ତ ରାଗର ଓ ମଲ୍ଲାରରେ ମେଘରାଗର ଭାର୍ଯ୍ୟା)—6. Name of a secondary musical tune in Hindu music ୭ । ଏକ ବର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତ (ହି. ଶ.)—6. Name of a metre. [ଉ—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଭଗଣ, ଭଗଣ, ଜଗଣ ଓ ରଗଣ ଥାଏ ।] ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to females. ୨ । (ସ. ନଳତା) ନଳତା; ଛୋଟ ଗଛ—2. The jute plant.

ଲଳିତାଙ୍ଗ—ସ· ବଣ· ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ—
Lalitānga Having graceful limbs or body (ଲଳିତାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (M. W.).

ଲଳିତା ପଞ୍ଚମୀ—ସ. ବ—ଅଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳା ପଞ୍ଚମୀ [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ (ହି· ଶ.)]—The 5th day of the bright lunar fortuight of Āswina.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଲିତାଭିନୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ପ୍ରେମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଭିନୟ—Lalitābhinaya Erotic performance; representation of love scenes (M. W.)

ଲଲିତାଷଷ୍ଠୀ—ସ. ବ—ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ଷଷ୍ଠୀ—Lalitā shashṭhī The 6th day of the dark lunar fortnight of Bhādra. [ଦ୍ର—ଏ ଦିଥିରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପୁତ୍ର କାମନାରେ ଓ ପୁତ୍ରର ମଙ୍ଗଳାର୍ଥ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ପୂଜା କରନ୍ତି ଓ ଉପବାସ ଓ ବ୍ରତ କରନ୍ତି ।]

ଲଲିତାର୍ଥ—ସ. ବଶ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରେମମୟ ଅର୍ଥ ବିଶିଷ୍ଟ—Lalitārtha Having amorous meaning (M. W.)

ଲଲିତା ସପ୍ତମୀ—ସ. ବ—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳା ସପ୍ତମୀ ତିଥି ଓ ସେ ଦିନ Lalitā saptamī ଅନୁଷ୍ଠେୟ ବ୍ରତ; କୁତ୍ରୁଣ୍ଡୀବ୍ରତ; କୁକ୍କୁଣ୍ଡୀସପ୍ତମୀ; କୋଳୁଣ୍ଡବ୍ରତ—The 7th day of the bright lunar fortnight of Bhādra. [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଓଷା । ବ୍ରତଧାରିଣୀମାନେ ବାହୁରେ ଗୋଟିଏ ଚେଙ୍ଗୁଡ଼ିରଥ ସମ୍ଭବ ଡୋର ବାନ୍ଧନ୍ତି । ଏହି ଦିନଠାରୁ ସୋମନାଥବ୍ରତ ଆରମ୍ଭ କରିପାରେ ।]

ଲଲିତାସ୍ୟ—ସ. ବଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଲଳିତ ଅଟେ ଆସ୍ୟ=ମୁଖ ଯାହାର) —ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ଯୁକ୍ତ—Fair-faced. (ଲଲିତାସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲଲିତୋପମା—ସ. ନ—ଉପମାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ—A figure of speech; a kind of simile. Lalitopamā

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଉପମେୟ ଓ ଉପମାନର ସମତା ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସମ, ସମାନ, ପରି, ତୁଲ୍ୟ ଆଦି ଶବ୍ଦମାନ ନ ରଖି ଏସବୁ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ କରିପାରେ, ଯଥା ରୁ ସମାନତା, ମିଳିତା, ନଜିବର, ଈର୍ଷ୍ୟାଯୁକ୍ତ ଭାବ ପ୍ରକଟିତ ହୁଏ—ହି. ଶ]

ଲଲେଇ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଲରିଆ) ବଶ—ଅନ୍ୟକୁ ଲୁଲାୟିତ—Lalei Longing; hankering.

ଲଲେଇ ଦେବା—ପ୍ର ଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ଗ୍ରାସାଚ୍ଛାଦନ ଅଭିବାଞ୍ଛୁ Lalei hebā ଅନ୍ୟର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୋଇ ଲୁଲାୟିତ ହେବା—To go to another's door and linger there for a morsel of food or a piece of cloth.

ଲଲ୍ଲ—ସ. ବ—ପ୍ରାଚୀନଭାରତର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷୀ—Lalla Name of a famous Hindu astronomer of ancient India. [ଦ୍ର—ଲଲ୍ଲସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଟେ ।]

ଲଲ୍ଲର—ସ. ବଶ. ପୁଂ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଖନା—Lallara (ଲଲ୍ଲରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Stammering (M. W).

ଲଲ୍ଲ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—ସ. ବ—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଲଲ୍ଲଙ୍କ ରଚିତ ଜ୍ୟୋତିଷଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—Lalla siddhānta Name of an astrological work by 'Lalla', the great Hindu astronomer.

ଲୱାଜମା—ଦୈଦେ. ବ (ଅ)—ଲଉଅଜମା (ଦେଖ) Lawājimā Lauājima (See)

ଲଶ୍ ପଶ୍—ଦେ. ବ (ସ. ଲଷ୍ ଧାତୁ=ଅଭିଳାଷ କରିବା; ବା ସ. Las pas ଲପ୍‌ସା)—୧ । ହାଇଁପାଇଁ; କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଲପପଶ; ଲିସପିସ ଧରିବାର ବା ପାଇବାର ଅଭିଳାଷ—1. A ଲସଲସ hankering or longing after a thing. ୨ । ଲୁଚ୍‌ପୁଚ୍ (ଦେଖ)—2. Luch-puch (See).

ଲଶଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶ୍ଲେଷ୍ମାନ୍ତକ)—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ କୋଳ ଓ Laśarḍā ଗଛ; ଗର୍ଦ୍ଦା ଗଛ—A kind of edible ବହୁୟାର wild berry and its tree; Cordia Myxa ଲିସେଡା (tree and berry). [ଦ୍ର—ଘାଟଲେ ଏହାକୁ ଶ୍ଲେଷ୍ମକେ ଖାଆନ୍ତି ।]

ଲଶମ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶ୍ଲେଷ୍ମ; ତୁଲ. ଇଂ. ଫ୍ଲେମ୍) —୧ । Laśama ଶ୍ଲେଷ୍ମା ରୋଗ; ଶର୍ଦ୍ଦି; କଫ ରୋଗ; ଦେହରେ ଥଣ୍ଡା ସରଦ; ଶର୍ଦ୍ଦୀ ବାଜିବା ଦେହରୁ ନାକରୁ ପାଣି ବୋହିବା ଓ କଫ ଶରଦୀ, ଶର୍ଦ୍ଦୀ ଧରିବା ରୋଗ—1. Catching cold; catarrh; (ଲଶ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) phlegm. ୨ । ଆର୍ଦ୍ରତା—2. Wetness; moisture. [ଦ୍ର—ଜମିରୁ ଲଶମ ଛଡ଼ି ନାହିଁ ।]

ଲଶମ କ[ଧ]ରିବା [ତାକୁ]—ଦେ. ବ—କଫରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କରିବା—Laśama ka(dha)ribā (tāku) Catching cold; ସର୍ଦ୍ଦି ହେଉଥିବା ଶର୍ଦ୍ଦୀଘରନା attack of cold.

ଲଶମା—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ସ. ଶ୍ଲେଷ୍ମା) —୧ । ଶ୍ଲେଷ୍ମପୂର୍ଣ୍ଣ; ଶର୍ଦ୍ଦିଆ; Laśamā ଶ୍ଲେଷ୍ମାରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ—1. Suffering from cold. ଶର୍ଦ୍ଦିରଧାତ ମନ୍ଦା, କଫୀ ୨ । ସାଧାରଣ ଧାତୁ ଶ୍ଲେଷ୍ମପୂର୍ଣ୍ଣ; ଶ୍ଲେଷ୍ମ- (ଲଶମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରକୃତିକ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାକୁ ସାମାନ୍ୟ କାରଣରୁ ଶରଦ ଧରେ)—2. Having a phlegmatic constitution. ୩ । ମାନ୍ଦା; ଜେଶ୍ମା; ଲେଶ୍ମା; ଯେଉଁ ଲୋକର ଚଞ୍ଚଳତା ବା ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ନ ଥାଏ; ଜଡ଼ତ୍ୱଯୁକ୍ତ; ଜଡ଼- ଉପାଧିପ୍ରାପ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—3. Phlegmatic; sluggish; dull. [ଦ୍ର—ଶରତ୍ରେ ଧରିଲେ ରୋଗୀର ଚଞ୍ଚଳତା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ- ତତ୍ପରତା ଶକ୍ତି କମିଯାଏ ।] ପ୍ରାଦେ (ପାଳ୍ଲହଡ଼ା) ବଶ— ମେଘୁଆ (ଭାଗ)—Cloudy (weather).

ଲଶିବ—ଦୈଦେ. ବ.—ନଶିବ (ଦେଖ)—Naśiba (See). Laśiba

ଲଶୁ (ଶୂ)ନ—ସ.ବ. (ଅଶ୍ ଧାତୁ=ଭୋଜନ କରିବା + କର୍ମ ଜନ, ଉନ; Laśu(śū)na ନଟାଉନ)—ରଶୁଣ (ଦେଖ) —Raśuna (See).

ଲଶୁନା—ସ. ବ. (ଲଶୁନ + ଆ)—ରତ୍ନ ବିଶେଷ; ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ —(ର Laśunā ଉଳେ ଟୀକା ଦେଖ)—A precious gem; the ଲସୁନିୟା; ଲହସୁନିୟା cat's eye. [ଦ୍ର—ଏହା ନବରତ୍ନ (ଲଶୁନାସୃ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଧ୍ୟରୁ ଏକ, ଏହାର ଧୂଆଁ ଟିଆ ବର୍ଣ୍ଣ । ଏହା ନାଲି, ଫିକାନଆ ଓ ଧଳାଆ ବର୍ଣ୍ଣର ହୁଏ । ସେଉଁ ରତ୍ନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପରେ ଏକ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାର ଥାଏ ତାହା ଜରାୟୁ ଦ୍ୱାରରେ ଥାଏ।

ଲଶୋଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଶେଲୁ ବା ଶ୍ଲେଷ୍ମାନ୍ତକ)—ଗରୁଆଣା ଗଛ ଓ Lasoṛdā ଚଉଁର ଜୋଳ—(ଗର୍ଭଣା ଦେଖ)—Cordia Myxa; narrow leaved Septistum. [ଦ୍ର—କେହ୍ନ ଶ୍ଲେଷ୍ମାତକ, ପିଚ୍ଛିଳ, ଭୂତବୃକ୍ଷକ କେହ 'ବହୁବାର'କୁ ଓଜ ବହୁୟାର, ବୋୟାରିୟା ବୋଲି କହନ୍ତି।]

ଲସୋଡା. ଲମେଡା ଡେ—ନାକେରୁ, ନକକେରୁ ଫା—ଶୁଖିଯୁନ୍, ସଟେସୁଁ। ଭା—ବଡ଼। ମ—ଭୋଙ୍କର।

ଲଷ୍(ଧାତୁ)—ସ.—୧। କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ପାଇବା ନମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛା ବା Lash(root) ଅଭିଳାଷ କରିବା—1. To long for or hanker after a thing. ୨। ନଚ୍ଚାବେରେ ଚାତୁରୀ ଦେଖାଇବା—2. To excel in dancing.

ଲଷିତ—ସ. ବିଣ. (ଲଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ବାଞ୍ଛିତ; ଅଭିଲଷିତ— Lashita Wished f r.

ଲଷ୍ଟି—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବି.—୧। ନଷ୍ଟି; ଲୋକସାନ୍; ଷଣ୍ଢ— Lashṭi 1. Loss. ୨। ବାଣିଜ୍ୟାବେରେ ଷଣ୍ଢ—2. Loss in trade.

ଲଷ୍ଟ—ସ. ବି.ପୁଂ (ଲଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ବା)—ନର୍ତ୍ତକ; ନଟ —Dancer; Lashwa (ଲଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) actor.

ଲସ୍(ଧାତୁ)—ସ.—୧। କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା; ବିଳାସ କରିବା—1. To Las(root) sport. ୨। ପାଟ୍ରି ଖାଇବା—2. To shine. ୩। ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା—3. To embrace.

ଲସ୍କର—ବୈଦେ. ବି—(ଫା)—ଲସ୍କର (ଦେଖ)—Laskara Laskara (See).

ଲସ୍ଜ(ଧାତୁ)—ସ. ଲଜ୍(ଧାତୁ) (ଦେଖ)—Lajj (root) (See) Las-j(root)

ଲସ—ସ. ବି—(ଲସ୍ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧। ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ ଲାଗି ରହିବା ଗୁଣ, ଅଠାଳିଆପଣ (ହି. ଶ)—Stickiness; gumminess. ୨। (+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ଅଠା (ହି. ଶ)—2. Gum. ୩। ଚିତ୍ତ ଆକର୍ଷଣ (ହି. ଶ)—3. Attraction of the mind.

ଲସକ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ଲସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ନର୍ତ୍ତକ—Dancer. Lasaka (ଲସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲସଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧। ଚେପ୍ Lasaṛdibā କାନ୍ଥରେ ଚୁନ। ଓ ଆଦି କାହୁଁ ମାଟି ପିଣ୍ଡୀକୃତ ଖସେପଡ଼ା **ଲସଡନା, ଝହଳା** ହୋଇ ଲଗି ଓ ଏ ଏସ ଯିବା— 1. To give way instead sticking **ଗଳେ ଯାଓୟା ପଜପଜାନା** (spoken of mud). ୨। ଅତି ଲଉପଉ ହେବା (ଯଥା ଅତି ପାଚିଲା ଆମ୍ବ)—2. To become flabby or flaccid. [ଉ—ଦବ ନାହିଁ, ଦେହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦବ ନାହିଁ; ପାଚିଲା ଆମ୍ବ ଲସଡ଼ି ଯାଇଛି, ଅଳ୍ପ ସମ୍ଭାଳନ ନବ ନାହିଁ। ଉଗ]

ଲସଣି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ରସ)—ଲସା (ଦେଖ)—Lasaṇi (See). Lasaṇi

ଲସନ୍—ସ. ବିଣ—(ଲସତ୍ ଶବ୍ଦ; ଲସ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅଚ୍)—୧। Lasan ବିଳାସକାରୀ—1. Sporting. ୨। ଶୋଭମାନ—(ଲସତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Beautified. ୩। ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲିତ—3. Cheerful. ୪। ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ; ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ—4. Glittering; shining; bright. ୫। ଚେଷ୍ଟା-ମାନ—5. Acting, endeavouring.

ଲସର ପ(ଫ)ସର—ଦେ. ବିଣ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ବଡ଼ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥିବା Lasara pa(pha)sara ଲୋକ ଚଞ୍ଚଳ ଗତିରେ ଚାଲିବେଳେ ଲଡ଼ବଡ଼, ଲସରପସର **ଫଦ୍ଡଫଦ୍ଡ** ଲୁଗାପଟାର ଅଂଶର ପରସ୍ପର ଘର୍ଷଣରେ ଜାତ ଖସ୍ ଖସ୍ ଶବ୍ଦରୁ; ଇଂ. Rustling sound of new dress). ଲଣ୍ଡବଣ୍ଡ; ଚଞ୍ଚଳ ଚଞ୍ଚଳ ଗତିରେ ବା ପ୍ରକାରେ—Moving or walking rapidly (and producing a rustling sound by the clothes worn). କି. ବିଣ—ଲଣ୍ଡବଣ୍ଡ ବା ଅସ୍ଥିର ଭାବରେ—Restlessly. [ଉ—ଭୁକ ଖାଇ ଥାଏ ଲସର ପସର, ମାଆ ଦୁଧ ଖାଇବାକୁ। ଶିଶୁଗୀତ।]

ଲସରପସର ହେବା—ଦେ. କି—୧। ଇତସ୍ତତଃ ଚଞ୍ଚଳ ଯିବା ଆସିବା Lasarapasara hebā କରିବା; ନଡ଼ର ପଡ଼ର ହେବା—**ସରପସରକରା ଫଦ୍ଡଫଦ୍ଡହୋନା** I. To move briskly to and fro. ୨। ବଡ଼ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଲୁଗାର ଫେରକୁ ଇତସ୍ତତଃ ଗୁଳଉ କରିବା—2. To move to and fro by producing rustling sound of the big cloth a person is wearing. ୩। ଶୀଘ୍ର-ଗତିରେ ଦଉଡ଼ିବା ବା ଗୁଲିବା—3. To walk briskly.

ଲସଲସିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ରସାଳ; ଲସିକା)—୧। ଅଠାଳିଆ—Lasa lasiā 1 Gummy. ୨। ସନ୍ତସନ୍ତିଆ—2 Moist. **ଆଠାଆଠା ଲସଦାର, ଲସୀଲା**

ଲସା—ସ. ବି (ଲସ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—ହରଦ୍ରା; ହଳଦି—Lasā Turmeric. ଦେ. ବି (ସଂ. ରସ; ଲସ; ଲସିକା)—ନସା, ରସ ୧। ଶସ୍ତରସ୍ଥ ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ରସ; ଘାଆ ଇତ୍ୟାଦିରୁ **ପନ୍ଛା** ସ୍ରବିବା ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ—1. Lymph; watery sub-**ଆଠା** stance oozing from wounds or sores. ୨। **ଲାସା** ଅଠା—2. Gum. ୩। ଅମ୍ବ **ଥଦ** ଫଳରୁ ଡେମ୍ପରୁ ନ(ନ)ସି ଉଙ୍କି ଦେଲେ ସେଥିରୁ ବୋହିବା ରସ—3. Watery **ରସ** substance oozing from a fruit (e. g mango) when it is broken or plucked from its stem. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଗଛରୁ ବୋହିବା ଘନରସ ବା ଅଠା—Slimy or thick juice from a tree.

ଲସା[ସେ]ଇବା—ଦେ. ବି (ସ. ଲସିକା)—୧। (ଲସିକା ଜିନ୍ଦାର Lasā(se)ibā ଶିଳନ୍ତରୂପ) ତଳକୁ ଦବାଇବା—1. To chāpā press downwards; to suppress. ୨। (ସ. ରସ

Digitized by srujanika@gmail.com

लसाना ଜର୍ଜ୍ଜନ) ଘାଅ ବା ବ୍ରଣ ଆଦରୁ ଲସା ବୋହିବା—
रस देओया 2. To water; to discharge watery
पंछादेना substance or lymph (said of sores etc).
ଭୟ ଦେଖାନ ୩ । ଭୟରେ ଶଙ୍କିତ କରାଇବା—3. To frigh-
लसाना ten a person terribly. ୪ । ଦୂର କରିବା—
दूरकरा 4. To remove. [ତୁ—ଘାସୋରୁଅ ମନ୍ ନାନା
हटाना କଦନ ଲସାଇ, ଘାଉ ଅଶ୍ରୁ ବରଷାଇ ଗୋ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ.
ଚତୋଷ ଚକ୍ଷୁ ପ. ଗୀତ ।]

ଲସା[ସି] ଦେବା—ଦେ. କି —(ଘାଅ ଆଦ) ରସସ୍ରୁକ୍ତ ହେବା—
Lasā(si) debā To become lymphatic; to exude
रसदेओया फंछादेना lymph.

ଲସି—ଦେ. ବ (ସଂ• ରସ; ଲସିକା) —୧ । ଆମ୍ବ ଆଦ ଫଳର ଭୁଣ୍ଡିରୁ
Lasi ବହିବା ରସ—1.Sap or juice which is exuded
ନ(ଳ)ସି from fruits freshly plucked from the
लसा stem. ୨ । (ସ. ନାଶା) ନାସି; ଆମ୍ବ ଆଦ ଫଳରେ
बौंटा ଲଗିଥିବା ଡେଙ୍ଗ—2. The stem attached to a
)ल fruit; peduncle; petiole; pedicent. ୩ ।
बौंटा ସ୍ତନାଗ୍ର; ଚୁଚୁକ—3. Nipple. ଗାଦେ (ସୁଗ୍ଧ) ବ—
चूच ନଡ଼ିଅକୁ ସିନ୍ଦୋଳିବା ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନଡ଼ିଆର କଡାରୁ ସରୁ
କରି ବାହାର କରିବା ଅଂଶ—The thin strip of
the rind of cocoanut for stringing two
cocoanuts together.

ଲସିଆ—ଦେ. ବଣ (ସ. ରସ, ଲସିକା)—୧ । ଯେଉଁ ଫଳରୁ ବେଶି
Lasiā ଲସା ବ୍ୟ (ଯଥା—ଆମ୍ବ)—1. Exuding much
लसिया juice (said of mango). ୨ । ଯେଉଁ ଫଳ ଉତ୍ତମ-
ରୁପେ ଜ ପାଚି ସେମିତି ଚୋଇ ଯାଇଥାଏ, ଶୁଖିଥାଏ—2. (a
लसिया(ला) fruit) Which become dwindled and
चोकड withered without fully ripening. ୩ । ଲସ
(लसियाला) ଜମିଥା; ଅଠାଳିଆ—3. Gummy.

ଲସିକା—ସଂ. ବ (ରସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇକ+ଅ)—୧ । ଶସ୍ତ୍ରଘୃଷ୍ଟ
Lasikā ଘିଆଭଳି ସ୍ୱଚ୍ଛ ତରଳ ରସ—1. Lymph. ୨ । ଘାଅ
ଆଦରୁ ବହିବା ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ—2. Watery sub-
stance exuded from sores. ୩ । ଜଳ—
3. Water. ୪ । ଗାଣ୍ଠିର ଲୁଣି—4. Salvia.

ଲସିତ—ସଂ. ବିଣ (ଲସ୍ ଧାତୁ—ଶୋଭା ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—
Lasita ୧ । ବିଳାସିତ—1. ...rting. ୨ । ଶୋଭମାନ;
ଶୋଭିତ—2. Shining. ୩ । ଘାସ୍ତିମାନ—
3. Brilliant. ୪ । ଉଲ୍ଲସିତ; ହୃଷ୍ଟ—4. Delighted;
cheerful. ବ—୧ । ବିଳାସ; ସୁଖଭୋଗ—1. Sport;
dalliance; enjoyment. ୨ । ଲାସ୍ୟ, ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର
ନୃତ୍ୟ—2. Dancing of females. ୩ । ହୃଦ୍ଭାସ—
3, Delight; cheerfulness. ଦେ. ବିଣ—ଦବ
धँसीहुइ ଥିବା—Suink; pressed down. [ତୁ—ବାସୁଙ୍କା
ଅଶ୍ରୁଜଳ, ଅଶ୍ରୁ ପୃଥ୍ୱୀ ଲସିତ, ଉତ୍ପାଟରୁ ଗୁରୁ କମ୍ପିତ ।
ଉତ୍କ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ଲସି ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ନବ ପ୍ରସୂତାର ସ୍ତନାଗ୍ର ଚୁଚୁକରେ
Lasi phiṭā(ṭe)ibā ଥିବା ମାଂସଳ ଖିଲକୁ ଚପି କରି ବାହାର
କରି ଦେବାଦ୍ୱାରା ଚୁଚୁକରୁ ସ୍ତନ୍ୟର ସ୍ରୋତ ବହିବାର
ଉପାୟ କରିବା—1. To cause the flow of
milk from the nipple of a newly con-
fined woman by pinching out of it the
fleshly pins. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର
ପ୍ରଥମ ଆରମ୍ଭ କରିବା—2. (figurative) To
begin or initiate a work. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ଅନୁଭବରେ ନୂତନ ପାଖା
ଦେବା—3. (figurative) To initiate a
person in any matter which is new to
him.

ଲସି ଫିଟିବା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ରସ)—୧ । ନବ-ପ୍ରସୂତାର ସ୍ତନର
Lasi phiṭibā ଚୁଚୁକର ଅଗ୍ରସ୍ଥ ରନ୍ଧ୍ରର ମୁଖରେ ଥିବା କଠିନ
ଖିଲ ବାହାର ଯିବାଦ୍ୱାରା ଶିଶୁ ପାନ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ତନରୁ
ରସ ବା ଦୁଧ ବାହାରିବା; ସ୍ତନର ମୁହଁ ଫିଟିବା—1.
The coming out of juice or the flowing
of milk through the pores of the nipple
of a mother's breast after the fleshy
pin is pressed out of the pores. ।[ତୁ—
ପ୍ରଥମେ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କରିଥିବା ପ୍ରସୂତାର ସ୍ତନର ଚୁଚୁକର
ଅଗ୍ରଭାଗସ୍ଥ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କ ମୁଖ କାଠବରୁଣରେ ଥିବା
ଖିଲ ପର ଖିଲମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅବରୁଦ୍ଧ ଥାଏ । ସ୍ତନାଗ୍ର
ଚୁଚୁକକୁ ଉରସ୍ଥ ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରୁ ଆଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ଚପିଦେଲେ
ସେ ଖିଲଗୁଡ଼ିକ ବାହାର ପଡ଼େ ଓ ସେଥି ବାଟେ ଦୁଗ୍ଧ
ସ୍ରାବ ହୁଏ । ସେ ଖିଲ ବାହାର ନ କଲେ ନବଜାତ ଶିଶୁ
ସ୍ତନରୁ ଶୋଷିଲେ ଦୁଧ ବାହାରେ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ଥର
ପ୍ରସବ କରିବା ସ୍ତ୍ରୀର ଲସି ଫିଟାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ।
ଉତ୍ତରରେ ଆଉ ଲସି ଫିଟାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ନାହିଁ ।]
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ରୋତ ବା ଗତି
ଆରମ୍ଭ ହେବା—2. (figurative) The begin-
ning of the course of a business or work.
୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟରେ ପ୍ରସାରତା ବା ଅଭିଜ୍ଞତା
ଲାଭ ହେବା—3. (figurative) The acqui-
sition of experience in any matter.

ଲସିବ—ଦେ. ବ—ନସିବ (ଦେଶ)
Lasiba Nasiba, (See)

ଲସିବା—ବୈ.ଦେ. କି—୧ । (ସଂ.ରସ)—ଲସା ଦେବା;ରସାଧିକ୍ୟ ହେତୁ
Lasibā ସ୍ରାବଯୁକ୍ତ ହେବା—1. To exude lymph. [ତୁ—
ରସା ଏ ଘାଆଟା ଲସିଲାଣି ।] ୨ । (ସ. ନମ୍ ଧାତୁ) ଫଳ ଆଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

पंछादेना ପାଚି ଯିବା ହେତୁ ଲଉସଉ ହେବା—2. To ripen so as to softness; to become flabby being over ripe. ୩ । ସେମ୍ଭଳା ହୋଇଯିବା; କୁଚୁଟଜାନା, ଶିକୁଡଲା ଫଳ ଆଦ ନ ପାଚି ସେମ୍ପିଟ୍ଟ ଯିବା—3. To wither without being ripe (said of fruits). ୪ । ଦବିଯିବା; ବସିଯିବା—4. To become pressed; to settle down; to be suppressed. [ଉ—ଅଟ୍ଟ ଭାର ପାଇ ଲସିଲା ବସୁନଟା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଭାରଉ. ଆଦ ।] ୫ । ନ୍ୟୁନ ହେଁଟମୁଖ ହଓୟା ହେବା; ଅବନତ ହେବା; ନଉନ୍ନତ ହେବା; ଲଜ୍ଜିତ ଶିକୁଡଜାନା ହେବା—5. To be humbled or ashamed. [ଉ—ଲସିବ ଯେବେ ପାଇ ଜନା ଦାଢ଼, ଲଗିଲ ଅପଣଙ୍କୁ ହେଵ୍ଟ ଆଡ଼ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଗୋର ତନ୍ତ୍ରାଜନ ରଙ୍କୁ ଲ ଗୀତ ।] ୬ । (ଲଜ୍ଜାର୍ଥ) ଭୟ ଯୋଗୁଁ ଶଙ୍କିଯିବା; ଶଙ୍କିତ ହେବା— To be crest fallen through fear. ୭ । ଭୟରେ ତରଳ ଦ୍ରବଜାନା ଯିବା—7. To melt or dwindle with fear. ୮ । ଲୀନ ହେବା—8. To disappear. ୯ । ମୃତ ମରା ହେବା; ବିନଷ୍ଟ ହେବା—9. To die; to be destroyed. मरना, चलबस

ଲସୀକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଈକ+ଆ)—୧ । ଇକ୍ଷୁରସ; Lasīkā ଦୋରୁଅ—1. Sugarcane juice. ୨ । ଶସ୍ତ୍ରରସ୍ତୁ ରସ; ଜଳବତ୍ ତରଳ ପଦାର୍ଥ; ରକ୍ତର ଶୀତ ଅଥରେ ପ୍ରବଷ୍ଟ ହେବା ପୂର୍ବର ଅବସ୍ଥା—2. Lymph.

ଲସେଇ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଉତ୍ପୁଲକିତ)—ଉତ୍ପୁଲି ଉଠିବା— Lasei pardibā To be horripilated with joy. ଉଲ୍ଲସିତ ହଓୟା [ଉ—ମୋ ଦେହ ଲସେଇ ପଡିବ । କୁମୁଲା- रोमांच होना କୁମାର. ନଅଭୁଣ୍ଡୀ ।]

ଲସ୍କର୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଲଶ୍କର)—୧ । ପଦାତି ସୈନ୍ୟ— Laskar 1. Infantry; foot soldier. ୨ । ସେଆଦା— ଲସ୍କର 2. A peon. ୩ । ଗୃହର ସାର୍ଜନାଦ ସାତକର୍ମ କରିବା ଲଶକର ଚାକର; ଦାସ; ଭୃତ୍ୟ—3. A slave; a menial servant; a servant. ୪ । ସେନା; ଯଲଟନ; ଯୋଦ୍ଧୃଦଳ—4. Army; a company of soldiers. [ଉ— କାହିଁଯାଇଁ ପୃଥ୍ୱୀ ନାଶିବେ ମୋତ, ଥଇସା ନେଇ ଫେରିଅ ଲଙ୍କର । ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନା. ସମରଉରଙ୍ଗ ।] ୫ । ଜାହାଜର ନ୍ଲେସି ଦଳ— 5. Sailors: a ship's crew, menial servants of a ship. ୬ । ଯୁରୋପୀୟ ଜାହାଜରେ ନଯୁକ୍ତ ଭାରତୀୟ ବା ଅସିଅବାସୀ ଖଲ୍ଲସି—6. A native sailor; an Indian or Asiatic sailor in a European ship; lascar. ୭ । ସେନାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଭୃତ୍ୟ କର୍ମ କରିବା ଲୋକଙ୍କ ଦଳ—7. A body of camp followers. [ଉ—ଏ ଫାରସୀ ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ତଳଙ୍ଗୀ ।]

ଲସ୍କର—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଲଶ୍କର୍)—୧ । ଲସ୍କର ବୃତ୍ତି—1. The Laskari profession of a lascar. ୨ । ମାତଭୃତ୍ୟ ବୃତ୍ତି; ଲସ୍କରୀ ଦାସତ୍ୱ—2. The profession of a menial लशकरी servant. ୩ । ଜାହାଜିଆ ଭାଷା ବା ଶବ୍ଦ— 3. Nautical language or word. ବିଣ— ଲସ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to lascar.

ଲସ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଲସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଆଲଙ୍ଗିତ— Lasta 1. Embraced. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) କ୍ରୀଡତ; ବଳାସୀ—2. Frolicsome; sportive. ୩ । ଶିଳ୍ପ କୌଶଳ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—3. Showing or exhibiting skill in fine arts. ୪ । ଶୋଭା- ଯୁକ୍ତ—4. Shining.

ଲସ୍ତକ—ସଂ. ବି (ଲସ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ତ+କ]—ଧନୁର୍ବର Lastaka ମଧ୍ୟଭାଗ; ଧନୁର ଯଠ—The middle part of the bow where it is held.

ଲସ୍ତକୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲସ୍ତକ+ଈନ୍; ୪ମା. ୯ବ)—ଧନୁକ; ଧନୁ— Lastakī A bow.

ଲସ୍ତର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ତ୍ରା. ବି—ଅସ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Lastar (etc) Astra etc. (See)

ଲହ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲତା)—ସାପ—Serpent. ବିଣ-ଲତାଳିଆ— Laha Consisting of creepers. (ଯଥା—ଲହବର)— ନତା लाठी ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଲତା ନତା लतिया Creeper.

ଲହଁକିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି. (ଭୁଲ. ହ୍. ଲ୍ଘନା)— Lahañkibā (ନଦୀକୁ) ପାର ହେବା—To cross (a river).

ଲହଁପିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି (ଭୁଲ. ହ୍. ଲ୍ଯକ ବର୍ ଲେନା)— Lahañpibā କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଆଣିବା—To (ଲଙ୍ଘିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) bring a thing by extending or lifting up one's arm.

ଲହକ—ଦେ. ବି—ଲହସ (ଦେଖ) Lahaka Lahasa. (See)

ଲହକ ଲକ—ଦେ. ଅ—ଲକ୍ ଲକ୍ (ଦେଖ) Lahaka laka Lak lak. (See)

ଲହକା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ନମ୍ ଧାତୁ)—ନହକା (ଦେଖ) Lahakā Nahakā. (See)

ଲହକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲଡୁକ; ପ୍ରା. ଲହୁକ)— Lahakā(ke)ibā ୧ । [ନହକା ବା ପତଳା ଓ ଲମ୍ବ ବସ୍ତୁ ଝକଝକ କରା (ଯଥା—ଖଣ୍ଡା; ସରୁଦାଢ଼ି, ବାଉଁଶଧାଡିଅ)କୁ] ଲକ୍ ଲହଲହାନା, ଲଫଲଫାନା ଲକ୍ କରିବା; ଲହଲହ କରିବା— ଲହକାନା 1. To brandish or wave a thin long

Digitized by srujanika@gmail.com

thing (e.g. a thin blade, a thin bough). ୨ : ଗଛର ସରୁ ଡାଳ ଆଦରୁ ନୁଆଁଇବା—

2. To cause a slender bough to bend.

ଲହକାନି—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଲୋକେ ଯେଉଁ ଘାଣ୍ଟିରେ ପଶି ପାର ହୋଇ ପାରନ୍ତି—Fordable water.

Lahakāni

ଲହକିବା—ଦେ. କି—୧ । ନଦ୍ରବିବା; ଲକ୍ ଲକ୍ ହେବା—1. To wave to and fro (said of a long tender strip)—୨ । ଅବନତ ହେବା; ବାରମ୍ବାର ଲଇଁବା—2. To bend. [ଦୃ—ସରୁ ବାନ୍ଧୁଙ୍କିର ଦୁଇ ପାଟରେ ଭାର ଝୁଲାଇ ଖାଲୁ କାନ୍ଧରେ ବୋହି କରି ଗଲିବାବେଳେ ସେ ବାନ୍ଧୁଙ୍କି ଲହକୁଥାଏ ।] ୩ । (ଜ୍ୱଳନ) ଭଲ ଜ୍ୱଳେଉଠା ଜୁଠିବା—3. To blaze up.

Lahakibā 1, To wave. ୨ । ପାଣି ବା ନଦୀ ପାର ହେବା—2. To cross (a water or river). ୩ । ପାଣିରେ ପଶି ପାର ହେବା—3. To wade through water.

ଲହଙ୍କିବା—ପ୍ରାଦେ(ସମ୍ବଲପୁର) କି । (ସ.ଲଙ୍ଘନ)—୧ । ଅତିକ୍ରମ କରିବା

Lahaṅkibā 1, To pass over. ୨ । (ପାଣି ବା ନଦୀ) ପାର ହେବା—2. To cross (a water or river). ୩ । ପାଣିରେ ପଶି ପାର ହେବା—3. To wade through water.

ଲହଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—(ସ. ଲମ୍ବ+କରଞ୍ଜ)—୧ । ନଦ୍ରଙ୍ଗା; ଏକପ୍ରକାର ନାଟାକରଞ୍ଜା କଣ୍ଟକରେଜ

Lahaṅgā ବଣ୍ୟ କୋଳ—1. A sort of edible wild berry. [ଦୃ—ଏହାର ଗଛ ୬।୭ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଏହା ପାଚିଲେ ନାଲି ଓ ଇଷତ୍ ଅମ୍ଳ ଲାଗେ । ଲୋକେ ଏହାକୁ ଖାଆନ୍ତି ଓ ଆଗ୍ରହ କରନ୍ତି ।] ୨ । ଏକପ୍ରକାର ତୃଣ—2. A kind of grass or tare. [ଦୃ—ଏ ଗଛ କୋଳଥ ବଲରେ ମନକୁ ଜୁଟେ । ଏହାର ସାଙ୍ଗ ଲମ୍ବା ପଶ; ଗଛ ଏକହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ; ଫୁଲ ଲୋମଶ ଓ ଧଳା ।] ୩ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର ଘାଘରା ଲହଙ୍ଗା ପରିଧାନ ବସ୍ତ୍ର; ଘାଗରା—3. A sort of cloth for female wearing; gown for the lower person of the body. (ଦୃ—ଅଣ୍ଡାଠାରୁ ପାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଅଂଶ ଢାଙ୍କିବା ପାଇଁ ଏହା ଅଣ୍ଡାର ଉପରପାଖେ ଭୋର ଦ୍ୱାରା ଗୁନ୍ଥା ଯାଏ । ଏଥିରେ ବହୁତ ଚୁନ୍ଟ୍ (ଭାଞ୍ଜ) କାମ ହୋଇଥାଏ ।) (ଉ—ଅଣ୍ଟା ଲଙ୍ଗଟରେ ଲହଙ୍ଗା ଦେଇ କଟି ଭୋରରେ, ପଲ୍ଲୁଣ୍ଡୁ ସେ ଅଢଇସ ଲହଙ୍ଗା ଉପରେ ଯେ--ଉଷ୍ଟ. ଲାବଣ୍ୟବତ୍ତୀ ।) ଣେ--(ସ. ନଗ୍ନ)—

ନେଙ୍ଗଟା ନଙ୍ଗା ଉଲଙ୍ଗ; ଲଜ୍ଜାଲା—Naked. [ଉ—ଇଆ ଲହଙ୍ଗା ବଧିବର ରୁଦ୍ଧେ । ଅଥମନୁ୍ୟ. ବଉଗୁରନ୍ତୀମଣି] ।

ଲହଙ୍ଗୀ—ଦେ. ବଣ—ଲହଙ୍ଗା (ଦେଶ) Lahaṅgā (See)

Lahaṅgī

ଲହଙ୍ଗୀ ବଇଷମ—ଦେ. ବ—(ସ. ନଗ୍ନ ଓ ବୈଷ୍ଣବ)—୧ । ନାଗା; ଲହଙ୍ଗୀ ବାବାଜୀ—1. A class of ନାଗା ନାଗା ascetics who go about naked. ୨ । ଲହଙ୍ଗୀ ବାବା ଲହଙ୍ଗୀ ବାବାଜୀ } ଅନ୍ୟରୂପ ଲହଙ୍ଗୀ ବୈଷ୍ଣବ; ଯେଉଁ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଅଙ୍ଗାବରଣ ବସ୍ତ୍ରପରିଧାନ କରନ୍ତି (ଗୃହୀ ବଇଷମ—ବଉଗୁଡ) ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି—2. A sect of ନେଙ୍ଗଟାବାବାଜୀ ଯାଗୀବାବାଜୀ ascetics who observe the vow of celibacy.

ଲହ ଛୁ(ଛୋ)ଇଁବା—ଦେ.ବ. (ଶୁଭବାଚନ)—ସର୍ପ ଦଂଶନ କରିବା—

Laha chhu(chho)iñbā (Enphemism) snake ଲତାଛୋୟାଁ କାଠୀକୁନା bite; the biting of a person by a snake.

ଲହଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ସ. ଲହଡ଼ା)—୧ । ଢେଉ; ଲହଡ଼ୀ; ଉରଙ୍ଗ—

Laharḍā 1. Wave (ଉ—ଢେଉ ବୋଇଲା ରଥ ଲହର ମହର ମାଳଙ୍କ ପତାକା । ପବନରେ ଜୁଡ଼େ ପା ଲହଡ଼ା ଏକା । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି ବ. ମଦାଜ୍ଜୁଇତ. ବଳ) ୨ । ଲହଡ଼ି (ଦେଶ)—2. Laharḍi (See). ୩ । (ଜାମ) ଘାଲଲହଡ଼ା; ଓଡ଼ଆ ଗଡ଼ଜାତ ବଶେଷ—3 Name of an Oriya State. (ଉ—ମହୁଷୀଙ୍କ ଶେଷ ସକାଶେ ଘଲଙ୍କ ଯୋଗାଏ ଇପ୍ସି ଲହଡ଼ା ।—ସ୍ୱଧାକାଥ. ଗାଙ୍ଗୀ)

ଲହଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—(ସ. ଲହଡ଼ୀ)—୧ । ଜଳକୁ ଦୁଇ ବା

Laharḍā(ḍe)ibā ଦେହ ଦ୍ୱାରା ଆଘାତପୂର୍ବକ ଲହଡ଼ୀମାନ ଢେଉତୋଳା ଲହରଉଠାନା କରିବା—1. To produce waves by pushing the water. ୨ । ଲହଡ଼ାଇବା (ଦେଶ)—2. Laharāibā (See)

ଲହଡ଼ା(ଡ଼ି ଜୁଠା(ଠୋ)ଇବା—ଦେ କି—(ସମୁଦ୍ର) ଲହଡ଼ୀମାନ ହେବା—

Laharḍā(ḍi) uṭhā(ṭhe)ibā To wave (said of the sea); to become billowy. ଲହରଉଠାନ ଲହରଉଠାନା

(ଲହଡ଼ା(ଡ଼ି) ଜୁଠିବା—ବଶେଷରୂପ) ବ—ସମୁଦ୍ର ଉପରିଭାଗରେ ଢେଉ ହେବା

ଲହରଉଠା ଲହରଉଠନା —The rising of waves.

ଲହଡ଼ିବା ଦେ. କି ୧ । ଲହଡ଼ି ମାରିବା (ଦେଶ)

Laharḍibā 1, Laharḍi māribā (See)

ଲହଡ଼ି ଭଙ୍ଗା—ଦେ.ବ—ସମୁଦ୍ରରୁ ଜୁଠୁଥିବା ଲହରମାଳାକୁ ଖଣ୍ଡ ପଡାଇ

Laharḍi bhaṅgā ସମ୍ଭାଳିବା କ୍ରିୟା—The act of breasting the waves. ଢେଉଭାଙ୍ଗା ଲହରଲେନା

ଲହଡ଼ି ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ.କି—୧ । ସମୁଦ୍ରରୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବା ଢେଉକୁ

Laharḍi bhāṅgibā ଖଣ୍ଡ ପଡାଇ ସମ୍ଭାଳିବା—1. To breast the waves ୨ । ସମୁଦ୍ରରୁ କୂଳ ଅଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବା ଢେଉ ଅର୍ଥ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ଢେଉଭାଁଗା ଲହରଲେନା ପହଞ୍ଚିବାବେଳେ ତାହା ମସ୍ତକ ଉପର ଦେଇ ଗଲା ଯିବାପାଇଁ ମସ୍ତକ ପଡାଇବା—2. To head the waves; to stoop down till the crest of an advancing wave passes a person over his head. [ଦୃ—ଏପର କଲେ ମନୁଷ୍ୟର ମସ୍ତକ ଉପର ଦେଇ ଲହଡ଼ା ଗଲିଯାଏ ଓ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଜରି ଲହଡ଼ା ଥପାଡ କରିପାରେ ନାହିଁ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲହଡ଼ି ମାରିବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । (ସମୁଦ୍ର ବା ନଦୀର ଢଳ) ପବନାଦି Lahardi māribā ଦ୍ୱାରା ଅନୋଳଡ ଢୋଇ ଲହଡ଼ିମସୃ ହେବା—ଟେଉତୋଳା ଲହରମାରନା To rise in billows or waves; to become billowy.

ଲହଡ଼ି ମୁଦ (ଦା)—ବେ. ବ(ସ. ଲହଡ଼ି + ମୃଦ୍)—ଏକ ସ୍ତର ପଥରର Lahardi muda(dā) ଆଗରୁ ବଳାଇ ସ୍ତରକୁ ସ୍ତର ପଥର ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ଝଡଏ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପର ଖଞ୍ଚିବା ଦ୍ୱାରା ଖିଲାଣ ଛଥର କରବାଇ କୌଶଳ ବା ପ୍ରଣାଳୀ—The mode of architecture by means of which an open space is spanned by setting layers of gradually projecting stone blocks, one over the other.

[ଦ୍ର—ପୁରେ ଓଡ଼ିଆ କାରିଗରମାନେ ଅଧୁନିକ ଖିଲାଣ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଗୋଲ ଖିଲାଣ ରଚନା ନ କରି ଆଗରୁ ମଡ଼ାଇ କରି ବସଖଡ ବଗରୁ ପଥରମାନଙ୍କ ସ୍ତରକୁ ବସଇ ଖିଲାଣ ଢାଚାକୁ ପୂରଣ କରୁଥିଲେ ଓ ସବୋପରି ଖଣ୍ଡେ ପଥର ମଡ଼ାଇ ଦେଇ ସେ ଖିଲାଣକୁ ମୃଦ ଦେଉଥିଲେ ।

ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପୀମାନେ 'ଖିଲାଣ' ଗଢ଼ିବା ପ୍ରଣାଳୀ ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ; ତନ୍ତୁ ଏହି ଅଙ୍କଡାକୁ ଏକ ଚଳୁଆ ବୁଦ୍ଧି-କୌଶଳଦ୍ୱାରା ପୂରଣ କରିଥିଲେ ଓ ଏହି କୌଶଳଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦେଉଳମାନ ଉଆର କରି ଭଣ୍ଡାର ଗୃହକୁ କ୍ରମଶଃ 'ଲହଡ଼ି'ଦ୍ୱାରା କମାଇ କମାଇ ଶେଷରେ ରହିଯିବା ଫାଙ୍କ ଉପରେ ଖଣ୍ଡେ ପଥର ଶୁଆଇ ଦେଇ ସେହି ଛିଦ୍ରକୁ ବନ୍ଦ କରି ଦେଉଥିଲେ । ଲଣ୍ଡୁଣି ଭୂମି ସହିତ ଉତର ଅଡ଼କୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ କୋଣ ସୃଷ୍ଟି କରି ଢେର୍ ଦୂର; ଏ ଲହଡ଼ି ମୃଦରେ ବସା ଯିବା ପଥରର ସ୍ତରମାନ ଓଲଟା ଲଣ୍ଡୁଣିପର ଉତର ଅଡ଼କୁ ସ୍ଥୂଳ କୋଣ ସୃଷ୍ଟି କରି ସହିତ କରି ଯାଉଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ପଡ଼ୁଥିବା ପଥରର ଅର ଛଡଏ ପଦାକୁ ଛୁଇଁ ଥାଏ, ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରସ୍ତର ପଥର ପ୍ରଥମ ସ୍ତରର ପ୍ରସ୍ତର ପଥର ଅପେକ୍ଷା ଅଳ୍ପର ଛଡଏ ପଦାକୁ ବାହାର ଥାଏ । (ଏହି ପଥରମାନଙ୍କୁ ଉତର 'ଚାଟେଣୀ' କହନ୍ତି ।) ଏହିପର ଦୁଇ ଆଡ଼ର କାନ୍ଥ ଉପରେ ପଥରମାନ କ୍ରମଶଃ ଆଗରୁ ଆଗରୁ ବଢ଼ାଇ ବଢ଼ାଇ ଯେତେବେଳେ ବସଖଡ ବଗରୁ ଖଞ୍ଚା ଦେବା ପଥରର ମୁଣ୍ଡମାନ ପ୍ରାୟ ସନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦୋଇପାଏ ଓ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ପଥରର ମୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର ସ୍ଥାନ ଫାଙ୍କ ରହେ, ସେହି ଫାଙ୍କ ଉପରେ ଦୁଇ ଅଡ଼ର ପଥରର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଚୌଡ଼ିଏ ମାପ ଲମ୍ବ ପଥର ଶୁଆଇ ଦେଇ ସେ ଫାଙ୍କକୁ ମୁଦ ବଥାଯାଏ । ସବୋପରି ସ୍ଥାପିତ ଉକ୍ତ ପଥରକୁ 'ଅଡ଼ୁଣୀ' ବୋଲାଯାଏ ଓ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀକୁ 'ଲହଡ଼ୀ ମୃଦ' ବୋଲାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଦେଉଳମାନ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଗୋଲ (ଯଥା—ପୁରୀର ଅଠର ନଳା ଗୋଲ) ମାନ ଏହି 'ଲହଡ଼ି ମଦ' ପ୍ରଣାଳୀରେ ନର୍ମିତ ଢୋଇ-ଅଛି । ହିନ୍ଦୁ କାରିଗରମାନେ ଅଧୁନିକ 'ଖିଲାଣ' ପ୍ରଣାଳୀ ଜାଣୁ ନ ଥିବାରୁ ଦେଉଳମାନଙ୍କର ଗର୍ଭ ବା ଗମ୍ଭୀରତାକୁ ବୃଦ୍ଧି କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ; ତନ୍ତୁ ମୁସଲମାନ କାରିଗରମାନେ 'ଖିଲାଣ' ପ୍ରଣାଳୀ ଜାଣୁଥିବାରୁ ମସଜିଦ-ମାନଙ୍କ ଗର୍ଭମାନ ଓ ଗମ୍ବୁଜମାନ ବଡ଼ ଅସ୍ୱଭାବିକ ଉଚ୍ଚ କରି ପାରୁଥିଲେ । ଅଧୁନିକ ଖିଲାଣପ୍ରିୟ ସେତୁମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଲହଡ଼ୀ ମୃଦ ସେତୁମାନ କୌଣସି କୌଣସି ଅଂଶରେ ଦୃଢ଼ତର ଥିବାର ସ୍ୱତଜ୍ଞ ସୁରେଖାସୃ ଇଞ୍ଜିନିଅର-ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ।]

ଲହଡ଼ୀ—ବେ. ବ—(ସ.. ଲହଡ଼ି)—୧ । ଲହଡ଼ି; ସମୁଦ୍ର ଅଦର Lahardi ଢେଉ—1. Waves.

[ଉ—ଝଟ୍ଟରୁ ଶିଖାପାଏ ବଢ଼ି, ବଶୁଛି ସମୁଦ୍ର ଲହଡ଼ୀ । ଭୂପଟ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨ । ଖିଲାଣ ପଦ୍ଧତିରେ ଆଗରୁ ଆଗରୁ ମଡ଼ାଇ ସ୍ତର ସ୍ତର ଖଞ୍ଚାଯିବା ପଥରମାନ—2. Ascending layers of stone in old fashioned arches.

ଲହଣୀ—ବେ. ବ.—୧ । ଲମ୍ବା ପଡ଼ୁଣୀ; ଭୂମିରେ ଖୋଳାଯିବା ଲମ୍ବ ଗାତ Lahaṇa ଜୁଲିଖାନା ଖାଈ ନହର 1. Trench.

୨ । ବଢ଼ିଥିବା ନଦୀର ତୋଡ଼ ଦ୍ୱାରା ଭୂମିରେ ଖୋଳ ହେଇଯିବା ଲମ୍ବା ରେଖାମାନ—2. Long holes made in the ground by flood water

ଲହଣୀ—ବେ. ବ—ଲହୁଣୀ (ଦେଶ) Lahaṇī ନନି ନେଉନ Lahuṇī (See)

ଲହଣୀଆ ମସୁ—ପ୍ରାବେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—Lahaṇiā masu ବରଚାଲି Pienos Suberosa (Haines).

ଲହଣ୍ଡା—ବେ. ବ—ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶର କଥିତ ଉତ୍ତର ଭାଷା ବିଶେଷ Lahaṇḍā A dialect spoken in the Punjab.

ଲହପ—ପ୍ରାବେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଝାଲସା; ବର୍ଷା ଓ ଝଡ଼ ସିକ୍ତ ଆବ—Windy and rainy weather. Lahapa

ଲହବିରି—ବେ. ବ(ସ. ଲଘୁ ବୀହି)—ଲଘୁ ବିହ (ଦେଶ) Lahabiri La-a biri (See)

ଲହମା—ବୈବେ. ବ.—(ଅ. ଲମ୍ହମ୍ହା)—ନିମିଷ; ଷଣଚଳ; ମୁହୂର୍ତ୍ତ Lahamā ଲହମା ଲହମା A moment.

[ଦ୍ର—ମାଡ଼ ଲହମାକ ପରେ ବେଲୁଡି ଭାଙ୍ଗିଲୁ, ଭୁଞ୍ଜାଏ ସ୍ୱଗାଦ୍ୟ ଅଣି, ଏହା ପ୍ରାକୃତିକ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ବଳମାଦଉ୍ୟ]

କ୍ରି. ବିଣ.—ଲହମାଏ (ଦେଶ)—Lahamāe (See)

ଲହମାଏ(କେ)—ବେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ; ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ- Lahamāe(ke) ଏକ ଲହମାୟ 1. In a moment.

ଏକ ଲହମାକେ ୨ । ଅତି ଶୀଘ୍ର—2. Very soon.

ଲହର୍-ପଥ୍(ହ)ର—ପ୍ରାବେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଲହର ପଡ଼ିବା; ଇତସ୍ତତଃ ଗମନ କରୁଥିବା— Lahar pha-a(ha)r Walking to and fro. [ଉ—ଯେଉଁଠି ଲହର ପଡ଼ିବ; ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ ଲାଜେ ମଲ୍ଲ । ଭଗ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲହର—ଦେ. ବ. —(ସ. ଲହଯ୍ଯ)—୧ । ପ୍ରବାହ; ସ୍ରୋତ—
Lahara लहर, ढेउ लहर 1. Current.
[ଯଥା—ବାସୁ-ଲହର] ୨ । ଢେଉ—2. Wave. ୩ । କଥାର ଢେଉ; କଥା ଲହଯ୍ଯ; ଲହଯ୍ଯପର ବାକ୍ୟ-ସ୍ରୋତଃ—3. A wave of speech; continued speech. ୪ । ଅଭିନିବେଶ; ମନୋଯୋଗ—4. Attention. ୫ । (ସଂ. ଯଷ୍ଟି; ପ୍ରା. ଲଟ୍ଠି) ହାରର ସୂତ; ନର୍—5. One of the strings of a necklace. ୬ । ବାର୍‌ବାର ଶ୍ୱାସରୋଧ ପୂର୍ବକ ଅନୁଚ୍ଚ ରୋଦନ—6. Sobbings; subdued lamentation with sobbings.

ଲହର କୋଲି—ଦେ. ବ (ସ. ଲବଲି)—ନରକୋଳି (ଦେଖ)—
Laharakoli Narakoli (See)

ଲହର ପଥ(ହ)ର ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ଲଡ଼ିବଡ଼ି ଦେବା; ଫେର-
Lahara pa(ha)ra hebā ପାର ଦେବା; ଲଟଲଟି ଦେବା, (ଲହର ପହର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାରଂବାର ଏକସ୍ଥାନରେ ଚାଲିବା ଅଥବା ଲହରପହର କରା ଚଲିବା—1. To loaf about. [ଉ ଲସକସ କରନା —ପାଟେ ବରବଦା କରିବା ପାଇଁ ଦାଣ୍ଡ-ଦୁଆରେ ଲହର ପହର ଦେଉଅଛନ୍ତି । ଫଗୁଆମୋହନ. ଗଳ୍ପସଲ୍ଲ ।] ୨ । ଲମ୍ବରେ ପହର ଦେବା—2. To walk
ଫଦ୍ଦ ଫଦ୍ଦ ହୋନା rapidly.

ଲହରା—ଦେ. ବଣ (ସ. ଲହଯ୍ଯ)—୧ । ସିକ୍ତିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ମାପରୁ
Laharā ବଳାଦ୍ଧ ଥିବା (ଲୁଗା ବା ପୋଷାକ)—1. (ଲହରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (A cloth) Which is in
ବଡ଼ excess of the wearer's proportions.
ଝୋଲଙ୍ଗା ୨ । ଲହଯ୍ଯ ପରି ସ୍ତର ବା ଭାଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ—2. (cloth)
କୁଞ୍ଚିତ लहरवाला Having folds or layers like wave.

ଲହରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଲହଯ୍ଯ ପରି ଧାବ୍ୟବାହ୍ୟକରୂପେ କଥା
Laharā(re)ibā କହିବା ବା କାନ୍ଦିବା—To walk or
(ଲହରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) weep in a continuous strain
ଢେଉତୋଳା लहराना (like a wave).

ଲହରି(ରୀ)—ସ. ବ (ଲ=ଇଚ୍ଛୁ+ହୁ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+
Lahari(rī) କର୍ତ୍ତୃ. ଇ; ଈ)—୧ । ଜଳାଦିର ଉରଙ୍ଗ; ଢେଉ—
1. Wave; billow. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉରଙ୍ଗ ପରି ଉଠିବା କୌଣସି ବିଷୟର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱା—2. (Figurative) Wave; strain (ଯଥା—ଗଲ୍ପଲହରୀ; ଦ୍ୱାସ୍ୟ-ଲହଯ୍ଯ ।)

ଲହରି(ରୀ)ଲୀଳା—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ, ଲହରି(ରୀ)+ଲୀଳା)—
Lahari(rī) līlā ଉରଙ୍ଗର କ୍ରୀଡ଼ା—The playing of the waves.

ଲହ ଲହ—ଦେ. ଅ (ଲହ୍ ଧାତୁ)—ଇଚ୍ଛା ବା ସର୍ଦ୍ଦାନ ପରି ଲମ୍ବ ବସ୍ତୁ
Laha laha ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳନ ହେବା—Waving to
ଲକ୍‌ଲକ୍ and fro(said of thin and long things).
ଲହଲହ (ଯଥା—ସାପ ଜଭଲୁ ଲହ ଲହ କରୁଅଛି ।)

ଲହ ଲହକା—ଦେ. ବଣ—(ପତୁବସ୍ତୁ) ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳିତ—
Laha lahakā (Thin and slender thing)—
ଲକଲକିୟା, ଲକଲକେ ଲହଲହା Waving to and fro.

ଲହଲ—ଗ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳ ସହର) ବ—ନହଲ (ଦେଖ)
Lahalā Nahalā (See)

ଲହଲାଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଲିଆ—ଦେ. ବ (ସ. ଲାଙ୍ଗଳୀ)—ଆଙ୍ଗଳିଆ;
Lahalaṅga(ṅgu)liā ବିଷଲାଙ୍ଗୁଳିଆ; ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର-
ସ. କଳକାସ୍ତ; କଳୀହାସ୍ତ, ବୃକ୍ଷର ମୂଳ — Gloriosa
ଦଳଙ୍ଗା, ଲାଙ୍ଗଳଙ୍କୀ; ଶକ୍ରପୁଷ୍ପୀ, Superba; Methonica
ବିଶଲ୍ୟା; ବୃଶ୍ଚିକାଳି, ଲାଙ୍ଗଳୀ, Superba (M. W.);
ବୃଶ୍ଚିକୁଡ଼, ଅଜନ୍ତା, ବଛିବାଲ୍ଲା, wolfsbane; Aconitum
ପୁଷ୍ପଚୋରଣ୍ଡା, ବଦ୍ଧ୍ୟକୁଳା, Napellus; Hydroba
ଗର୍ଭାଙ୍ଗନା, ଘାଣ୍ଟା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପା, Zeylancia.
ଇନ୍ଦ୍ରପୁଷ୍ପିକା, ଅର୍ଦ୍ଧପୁଷ୍ପା, ଦ୍ୱଲୀ, [ଉ—ଏହା ଗୋଟିଏ ଉପବିଷ;
ଦଲା, ଗର୍ଭଘାତିନୀ, ଗର୍ଭନଉ୍ ରକ୍ତମାଳାଦିବର୍ଗର ଆରଣ୍ୟ
ଈଶଲାଙ୍ଗଳୀ, ବିଷଲାଙ୍ଗଳା, ଗୋହୀଳୀ । ବର୍ଷାଦିନେ ତେରରୁ
ବିଷଲାଙ୍ଗଳିୟା ଜନ୍ମେ, ଏହା ଶରତ୍‌କାଳରେ ଫଳ
କରୀହାରୀ, କଳିହାରୀ; କଳିୟାରୀ ପାଚିଲେ ଗଛ ସହଯାଏ ଓ ଗଛର
ତେ. ପେଦ୍ଦାଦୁଦ୍ଦୁଗା. ଚିହ୍ନମାତ୍ର ନ ଥାଏ । ଏହାର ପତ୍ର
ସ. ଖଡ୍ୟାଙ୍ଗୀ ଏକୋତ୍ତର, ସପ୍ତପାକାର ଓ
ଗୁ. ଭୁଖ୍ୟୋ, ବନ୍ଧୁଳାଗ ଅଙ୍କୁଶପୁଚ୍ଛ; ଫୁଲ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ
ଅର୍ଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣି । ଫୁଲରେ ୬ ଗୋଟି ପୁଂକେଶର ଥାଏ;
ଗର୍ଭକେଶର ବଙ୍କେଇ ଯାଇ ପୁଂକେଶର ଉପରେ ପଡ଼େ
ଓ ଦେଖିବାକୁ ଲଙ୍ଗଳର ଭଳି ପରି ଅଟେ । ଫୁଲର ଡେମ୍ଫ
ଓ ଫୁଲ ଅଧୋମୁଖ; ଫଳ ପାଚିଲେ ଫାଟିଯାଏ । ବୈଦ୍ୟକ-
ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଏହା ଗର୍ଭପାତର ଔଷଧରୂପେ ଖ୍ୟାତ । ଏହାକୁ
ଔଷଧାର୍ଥ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେଲେ ଏକ ବତ୍ସର-
କାଳ ଗୋମୂତ୍ରରେ ଭାବନା ଦେଇ ଶୋଧନ କରିବାକୁ
ପଡ଼ିବ ।

ଏହା ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ବିଶେଷ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା କଟୁଉତ୍ତିକଷାୟ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁ, ସାରଗୁଣଯୁକ୍ତ, ସାରକ, ପିତ୍ତକର୍ତ୍ତକ, ଗର୍ଭପାତକ, କଫ, ଶୋଥ ଓ ବ୍ରଣ-ନାଶକ ଅଟେ । ଏହା କୁଷ୍ଠ, ଶୋଥ, ଅର୍ଶ, ବ୍ରଣ, ଶୂଳ, କଫ ଓ କିମି ନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଲହଲିବା—ଦେ. କି (ସ. ଲହଯ୍ଯ)—ଲହଯ୍ଯପର ଅବତ୍ତଳ କଥା
Lahalibā କହିବା ବା ଗୀତ ବୋଲିବା; ପ୍ରାୟଭରୂପେ
ବକବକ କରା କହିବା ବା ଆବୃତ୍ତି କରିବା—To talk
ଲହରନା glibly or without halt or interruption;
to recite without interruption.

ଲହ ଲୁଣି—ଦେ. ବ—ଲଣଲୁଣି (ଦେଖ)
Lahaluāni La-aluāni (See).

ଲହ ଶାଗ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସଂ. ଲବା+ଶାକ)—ପୋଇଶାଗ
Laha sāg —A potherb; Basella Alba.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲହସ—ଦେ.ବ—(ସଂ. ଲଘୁ)—୧ । ଲଘୁତ୍ୱ; ଲଘୁତା; ମନଯୋଗ; ଖିଆଲ
Lahasa ଖେଆଲ ଲଘ 1. Attention.
୨ । (ସଂ.ଲହଙ୍ଗ) କଥାର ସ୍ରୋତଃ—2. Course of talk. ୩ । କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଗ୍ନତା ଯୋଗୁ ଅମନୋଯୋଗ—3 Want of attention on a matter, being wholly absorbed in the course of conversation or in another matter. ୪ । କାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ରୋତଃ—4. A strain of any work; a stretch. (ଯଥା— ସେ ଏକା (ବ) ସ୍ରୋତ (ବ) ଲହସକେ ଗୁଲଗଲା ।)

ଲହସା—ଦେ. ବ—କଦଳଗଛର ରୋଗ ବିଶେଷ—
Lahasā A disease of plantain tree
ଲପେଟା ହୁଆ ବଣ. ଲହଡା; ଲୋଳତ; ଶ୍ଲଥ—Slack. [ଉ—ଟିଣା ପାଇଁ ପାଇଟୋଟା ଶାଢୀ ଗଲା ପର ଉଡ଼ି ଯୋଉ ଲହସା ଖୋସା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଲହସା ଖୋସା—ଦେ. ବ—ବେଣୀଦ୍ୱାର ବନ୍ଧା ବେକ ମୂଳେ ଝୁଲୁଥିବା
Lahasā khoshā ଏକ ପ୍ରକାର ଖୋସା—A kind of ଟିଣା ଖୋଁପା chignon made by plaiting the hair.
ଲପେଟା ହୁଆ ଜୁଡା into a braid and loosely winding it into a slack circlet touching the shoulder line. [ଉ - ଅଂସ ଅବତଂଶ ଲହସା ଖୋସାବ, ବ ବେଣୀ ଲୋଟଣୀ ଯୁଡ଼ା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଲହସି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । ଲସିଯିବା; ଉତ୍ତରକୁ ଖସିଯିବା—
Lahasi pardibā ଦବେଯାଓୟା 1. To sink down.
ଦବନା ଖସେପଡ଼ା [ଉ— ଉଦରେ ପଡ଼ିଅଛସର, ଶାଗପେମ୍ବାବ ତା ଉପର, ରଖନ୍ତେ ପଡ଼ିଲ ଲହସି, ଅଳପ ଶେଷ ମାଟି ବଣ୍ଡ ସମ୍ପଦାସ. ଦାଶ୍ୟଭାଭକ୍ତି ।] ୨ । ପାଣିଆ ବା କାଦୁଆ ପଦାର୍ଥ ଅଶ୍ରସୃତ୍ପାନଡ଼ୋଇ ଉଲକୁ ବୋହିପଡ଼ିବା—
2. To fall down (said of a clayey thing.

ଲହସିବା—ଦେ. କି—ଲସିବା (ଦେଖ)
Lahesibā Lasibā (See)

ଲହୁ—ଦେ. ବ.—(ସ. ଲୋହ)—ରକ୍ତ; ଖୋଣିତ—
Lahu ରକ୍ତ ଲୋ(ଲୁ ହୁ Blood
[ଉ—ବଦଇ ଅଧରୁ ଲହୁ ଧାର । ସ୍ୱଧାନାଥ. ମଦାଘାଶ୍ର]

ଲହୁଅ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ଲୌହିର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଲୁହା—
Lahua ଲୋହା ଲୋହା (ଲହୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Iron.

ଲହୁଆଣ—ଦେ. ବଣ—(ସ. ଲୋହମସ୍ୱ) ୧ । ରକ୍ତାକ୍ତ—1.
Lahuāna Besmeared with blood. ୨ । ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ—
ରକ୍ତାକ୍ତ ଲୋହୁଆନ 2. Coloured with blood.
(ଲହୁଆକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲହୁ ଚତା ଘେ(ଘି)ନବା—ଦେ. କି—ରକତ ଚତା ଦେଇବା (ଦେଖ)
Lahu chitā ghe(ghi)nibā Rakata chitā ghenibā. (See)
ରକ୍ତର ଟିକା ଦଓୟା ଲହୁଟୀକା କରନା

ଲହୁଛିଙ୍କା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଲଘୁଶଙ୍କା (ଦେଖ)
Laghuchhinkā Laghuśankā. (See)

ଲହୁ ଜାରି—ଗ୍ରା. ବ (କଟକ୍ଷ) (ସ. ଲୋହ ଓ ଫା. ଜାଦେଇ= ପ୍ରକାଶ)—୧ । ରକ୍ତସ୍ରାବ—1. Bleeding; ରକ୍ତାରକ୍ତି haemorrhage. ୨ । ଋତୁସ୍ରାବ—2. Menstrual
ଲହୁଜାରୀ flow; menstruation. ଦେ. ବ—ରକ୍ତାକ୍ତ—
Bleeding.

ଲହୁଡ଼ା—ଗ୍ରା. ବ (ଅଶିଷ୍ଟ; ହି. ଲୌଡ଼ା; ଲୋଲ; ସଂ. ଲୁଲ ଧାତୁରୁ
Lahurdā ଉତ୍ପନ୍ନ ଲୋଳ; ତୁମା ସଂ. ଲଗୁଡ଼) — ମେଢ୍ର; ମେଓଡ଼ା ଲୌଡା ଟିଣ୍ଡ; ପୁରୁଷର ଲିଙ୍ଗ—Penis; male organ.

ଲହୁଡ଼ି—ଗ୍ରା. ବ – ନଉଡ଼ି (ଦେଖ)
Lahurdi Naurdi. (See)

ଲହୁଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବଣ ଓ ବ—ନହୁଣିଆ (ଦେଖ)
Lahuniā ā(ā) Nahuniā; (See)

ଲହୁଣିଆଁ ମାଠ—ଗ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ସରୁ କୋମଳ ଚକ୍କଣ
Lahuniāñ māṭha ଗୁଦର—Fine soft. [ଉ—ଘୁରୁବ କଣ୍ଢେଇ ବ ? ଲହୁଣିଆଁ ମାଠ କାନ୍ଧରେ ପଡ଼ିଲେ, ମଣିଷ ଚହଇ ବ ? ଛଗ ।

ଲହୁଣୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ନବନୀତ)—ନହୁଣୀ (ଦେଖ)
Lahunī Nahunī, (See)

ଲହୁ ନିକାଲିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଷତ କରି ତା ଦେହରୁ
Lahu nikālibā ରକ୍ତ ବାହାର କରାଇବା—To cause
ରକ୍ତଗାନା ଲହୁନିକଲନା bleeding wound to a person.
(ଲହୁ ଲକାଲିବା—ଗ୍ରାପ୍ର ରୂପ)

ଲହୁ ନିକିଲିବା—ଦେ. ବ ଦେହରୁ ରକ୍ତ ସ୍ରବିବା—
Lahu nikilibā Bleeding from a wound.
ରକ୍ତ ବେରିୟେ ଯାଓୟା ଲହୁନିକଲନା

ଲହୁରୁଣୀ—ଦେ. ବ (ସ. ନଖରଞ୍ଜନୀ)—ଉଣ୍ଢାଇବାର ଚାମୁଗ୍ରା ହେଉ
Lahurunī ଅସ୍ତ୍ର; ନଖାଗ୍ର ଛେଦନ କରିବାର ଅସ୍ତ୍ର—A nail-
ନରୁନ ନହରନୀ clipper used by barbers; nail cutter.

ଲହୁର ବୟସ—ଦେ. ବ—ଯୁବାବୟସ—Young age; the
Lahuli bayasa prime of libe.
ଯୁବାବୟସ ନବଯୁବା ଉମ୍ର

ଲହୁଲି—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ନବବାଳା)—ନହୁଲି (ଦେଖ)—
Lahulī Nahuli (See) ବ (ସ. ଲୋକା)—
ନୂତନ ବୟସୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ନାମ—Name of Goddess
ନବଯୁବା Durga.

ଲହୁଲୁଅ(ହା)ଣି—ଦେ. ବଣ—୧ । ରକ୍ତାକ୍ତ—1. Blood
Lahulua(hā)ni stained. ୨ । ଷତ କୋଇ ରକ୍ତ
ରକ୍ତାକ୍ତ ସ୍ରବିଥିବା (ଷତ)—2. Profusely blee-
ଲୋହୁ ଲୋହୁଆନ ding. ବ— ଲହଲୁଅଣି; ସର୍ପାଦି ଜନ୍ତୁଗଣ—
Snakes; reptiles.

ଲହୁଲୁଅ(ହା)ଣିଆ—ଦେ. ବଣ—ଲହଲୁଅଣି (ଦେଖ)
Lahuluā(hā)niā Lahaluāni (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲା (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗ୍ରହଣ କରିବା—1. To accept; to receive. ୨ । ଛେଦନ କରିବା—2. To cut. ୩ । ଘୁଞ୍ଚାଇବା; ଦୂର କରିବା—3. To remove.

Lā (root)

ଲା—ଦେ.—୧ । (କ) ଲାହା (ଦେଶ)—1. Lāhā (See) ୨ । କ୍ରିୟାର ଅତୀତକାଳରେ ଅନାଦରାର୍ଥକ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ ଲଗାଯିବା ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଯଥା—ଗଲା, କଲା, ଖାଇଲା ଇତ୍ୟାଦି ।)—2. Letter or inflection aded to a verb in 3rd person, singular number, past tense. ୩ । (କ) (କଟକଣା)—'ଲାଖରାଜ' ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ—3. The abbreviation for Lākharāja (ଯଥା—ଲା-ବାଦ୍ୟେଲ, ଲା-ବାଜ୍ୟାପ୍ତି, ଲା-ମଉଜା', ଲା-ଦାର, ଲା-ଦେଚୋତ୍ତର, ଲା-ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଇତ୍ୟାଦି ।)—ଖ (କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ) ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧେ କୌଣସି କ୍ରିୟା କରିପାରିଥାନ୍ତି—In respect of which any verb has been applied. (ଯଥା—ଗଲା କଥା, ଶୋଇଲା ଘର, ଖାଇଲା ଜଂସା, ମଲାମନୁଷ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ।) ପ୍ରାଦେ ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଆଇନ୍—Law. ପ୍ରାଦେ (ଜୁଡ଼ର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ସଂ. ଲତା)—ଲଇ Creeper used as string. ପ୍ରାଦେ (ଲରଆ)—କର୍ମକାରକ ବା ଦ୍ୱିତୀୟା ବଭକ୍ତିର ପ୍ରତ୍ୟୟ-କୁ The inflxion or suffix added to a noun to denote the accusative case. (ଯଥା—ଏ ବାଡ଼ିଲା [ବାଡ଼ିକୁ] ଭୁଣ୍ଡାଏଲ୍ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ] ଶକ୍‌ତେ [ସମର୍ଥ ହେବୁ] ?)—ବୈଦେ. ଉପପଦ (ଫା)—ଶୂନ୍ୟ; ଅଭାବ ୪ Persian prefix denoting not, want of, without. (ଯଥା—ଲା+ଶିରିନ୍=ଲାଶିରିନ୍=କରଣଶୂନ୍ୟ; ଲା+ଓାରସ୍=ଲାଓାରସ୍=ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଅଭାବ ।)

ଲାଆ—ଦେ. ବ—ଲାହା (ଦେଶ)
Lā-ā Lāhā (See)

ଲାଆ(ଇ)କ୍—ଦେ. ବଣ (ସଂ. କାୟିକ)—ଲାଏକ୍ (ଦେଶ)
Lā-ā(i)k Laek (See)

ଲାଇ—ପ୍ରା. ବ—ନାହି (ଦେଶ)
Lāi Nāhi (See)

ଲାଇଟ୍(ଟି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲାଇଟ୍)—୧ । ଆଲୋକ—1. Light. ୨ । ଦୀପ—2. Lamp [ଦ୍ର—ଲାଇଟ ଅନ୍ୟ ଇଂରାଜି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଥିବା ଏହି ଶବ୍ଦ ଉପରେ ଚଳେ । ଯଥା ସର୍‌ଲାଇଟ୍, ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରିକ୍ ଲାଇଟ୍, ଲାଇଟ୍ ହାଉସ୍, ଗାସ୍ ଲାଇଟ୍]
Lāiṭ(ṭi) ଲାଇଟ
ଲାଇଟ୍ ହାଉସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସମୁଦ୍ରରେ ରାତ୍ରରେ ଜାହାଜଥମାନଙ୍କୁ ବାଟ ଠାହରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉପକୂଳରେ ବା ଦ୍ୱୀପାଞ୍ଚଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଉଚ୍ଚ ଅଟ୍ଟାଳିକାସ୍ତମ୍ଭ ଥିବା ଗୃହ—Light house.
Lāiṭ haus ଲାଇଟ ହାଉସ (ହୌସ)

ଲାଇ ଦେବା—ପ୍ରାଦେ. (ଜଜ୍ଞାମ) କ୍ରି—ଲାଇବା (ଦେଶ)
Lāi debā Laibā (See)

ଲାଇନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବ—୧ । (ଇଂ. ଲାଇନ୍)—ରେଲ ଗାଡ଼ି ଯିବା ଆସିବା ପାଇଁ ସମାନ୍ତର ରେଖାକାରରେ ପାତ୍ରିତ ଲୌହ ଦଣ୍ଡ ବର୍ତ୍ତୁଳଗୁ—1. A railway line (consisting of a pair of iron rails—(ଯଥା—ରେଲ୍‌ଲାଇନ୍, ଡବଲ୍ ଲାଇନ୍, ସିଙ୍ଗଲ୍ ଲାଇନ୍) ୨ । ସୈନ୍ୟ, ସେନା ବା ପୁଲସ ଫଉଜଙ୍କ ରହିବାପାଇଁ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ନର୍ମିତ ଗୃହଶ୍ରେଣୀ; ଲଫୟନ୍; ଜଫୟନ୍—2. Line; barracks; rows of houses erected for soldiers, coolies or police force. (ଯଥା· ପୁଲସ୍ ଲାଇନ୍, ଜଜର୍ଲ୍ ଲାଇନ୍, ମିଲିଟେରି ଲାଇନ୍) ୩ । ରେଖା—3. Line. ୪ । ଶ୍ରେଣୀ: ଧାଡ଼ି—4 Row. ୫ । ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ବା ଟେଲିଫୋନ୍ ସଂବାଦ ଯେଉଁ ତାର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହୁଏ—5. Telegraphic or telephonic line. ୬ । (ଛପାଖାନା) ମୁଦ୍ରିତ ବା ଟାଇପ୍ ଯୋଡ଼ା ଯାଇଥିବା ଅକ୍ଷର ମାନଙ୍କ ଧାଡ଼ି—6.(printing) A line of printed or composed types.
Lāi(n)(ni)

ଲାଇନ୍ କ୍ଲିଅର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ରେଲୱେ ଶବ୍ଦ)—ରେଲଗାଡ଼ି ଯେଉଁ ଲାଇନ୍ (ରେଲପଥ)ରେ ଯିବ ସେ ପଥରେ କୌଣସି ବାଧା ନାହିଁ, ଏହା ଜଣାଇବାର ସଂକେତ ବା ସଙ୍କେତ—[ଦ୍ର—କୌଣସି ଷ୍ଟେସନରେ ରେଲଗାଡ଼ି ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ତହିଁର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟେସନ୍ ଗାଡ଼ି ଛଡ଼ିବା ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଷ୍ଟେସନରୁ ପ୍ରଥମେ ଏଭଳି ମର୍ମରେ ତାରଖବର ମିଳେ ଯେ, ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଷ୍ଟେସନରୁ ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଲା ଏବେ ସମ୍ବାଦପ୍ରେରକ ଷ୍ଟେସନ୍ ଓ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିବା ଷ୍ଟେସନ୍ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଲାଇନ୍‌ରେ କୌଣସି ଅବରୋଧ ନାହିଁ—'Line clear' signal given to a train which is about to start. [ଦ୍ର—ଯାତ୍ରୀମାନେ ରେଲଗାଡ଼ି ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିବା ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ ତାରଦ୍ୱାରା ଏହି ସମ୍ବାଦ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ଷ୍ଟେସନ୍ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ପତାକା ତଳ ପଟା (signal) କୁ ତଳକୁ ମୁହଁ କରି ଦିଆଯାଏ । ଏହାକୁ ଲାଇନ୍‌କ୍ଲିଅର୍ ସିଗ୍‌ନାଲ୍ ବା ସିଙ୍ଗଲ୍ (Line clear signal) କୁହାଯାଏ । ଏହା ଖବର ମିଳିବା ମାତ୍ରକେ ଷ୍ଟେସନ୍‌ବାବୁ ଦୁଇଥର ଘଣ୍ଟା ଟିପି ଦେଇ ଏ ସମ୍ବାଦ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଦିଅନ୍ତି । ଏହାକୁ ଲାଇନ କ୍ଲିଅର୍ ବେଲ୍ ବା ଘଣ୍ଟା ଦେବା (Giving the line clear bell) କହନ୍ତି । ଷ୍ଟେସନର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଷ୍ଟେସନରେ ରେଲଗାଡ଼ି ପହଞ୍ଚି ସେଠାରୁ ଗାଡ଼ି ଛଡ଼ାଦେବା ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଣ୍ଟା ବାଜେ, ତାକୁ ଆଉଟ୍ (out) ଘଣ୍ଟା କୁହାଯାଏ, ଏବଂ ରେଲଗାଡ଼ି ଆସି ପ୍ଲାଟ୍ ଫର୍ମ୍‌ରୁ ଦେଖାଗଲେ ଆଉଥରେ ଘଣ୍ଟା ବଜାଯାଏ, ତାକୁ ଇନ୍‌ସାଇଟ୍ (In sight) ଘଣ୍ଟା କୁହାଯାଏ]
Lāin kliar

ଲାଇନ୍‌କ୍ଲିଅର୍ ଲାଇନ କ୍ଲିୟର
ଲାଇନ୍ ଦେବା—ପ୍ରାଦେ. (ଜଜ୍ଞାମ) କ୍ରି—ଲାଇବା (ଦେଶ)
Lāi debā Laibā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଇନ କ୍ଲିଅର୍ ବେଲ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ) (ରେଲ୍ ବୈଶଦ)—ଲାଇନ୍‌ରେ Lāiu-kliar bel କୌଣସି ଅବରୋଧ ନ ଥିବାସୂଚକ [ଲାଇନ କ୍ଲିଅର ଘଣ୍ଟା(ଣ୍ଟି)—ଦେ. ରୂପ] ଘଣ୍ଟାଧ୍ୱନି—Line clear bell. [ଦ୍ର—ଲାଇନ କ୍ଲିଅର୍ ଲାଇନକ୍ଲିଅରବେଲ (ଘଣ୍ଟା,ଘଣ୍ଟି) ଭଲେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ଲାଇନ୍‌କ୍ଲିଅର ସିଗନାଲ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ.ରେଲ୍‌ବୈଶଦ)—ଲାଇନ୍‌ରେ Lāin-kliar signāl କୌଣସି ଅବରୋଧ ନ ଥିବାସୂଚକ ଚଉ ଲାଇନକ୍ଲିୟାର ସିଗନାଲ ବା ଷ୍ଟେସନର ପ୍ରାନ୍ତ ଭାଗରେ ଉଲମ୍ବଭାବେ ଲାଇନକ୍ଲିଅର ସିଗନଲ ଢୋଇ ଉଡ଼ାବା ପତାକାକୃତି ଫଳା— Line clear signal.

[ଦ୍ର—ଲାଇନ୍ କ୍ଲିଅର୍ ଭଲେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ଲାଇନ୍ ପରେଟ୍(ଡ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲାଇନ୍ + ପାରେଡ୍)—Lāin paret(d) ନଯୁନ୍ ପରେଟ୍; ପଲଟଣମାନେ ସେଉଁଠାରେ (ଲାଇନ୍ ପାରେଡ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ଲାଇନ ପାରେଡ଼ ଗୁଳି ମାରିବା ଓ ଅଙ୍ଗଚାଳନାଦି ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି— ଲାଇନ ପରେଟ Parading line of troops; a place where parading of troops takes place.

ଲାଇନ୍ ମାନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେଲ୍‌ବୈ ଶବ୍ଦ)—ରେଲର ସେଉଁ Lāin mān କର୍ମଚାରୀ ରେଲ ଲାଇନକୁ ଚଲାଥାଏ ଓ ଲାଇନମ୍ୟାନ ଯାହାଠାରେ ଜଳୁ ଲାଇନକୁ କୋଲ୍ଟା ପକାଇବାର ଗୁରୁ ଥାଏ—A lineman of a railway. ଲାଇନମୈନ

ଲାଇନିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବ.(ଇଂ)—କୋଟ କଳାର ଭଲେ ବସାଯିବା ଅନ୍ୟ Lāininṅ ଜରସା କଳାର ପ୍ରସ୍ତୁ; ଅସ୍ତର୍—Lining to the ଲାଇନିଙ୍ଗ ଲାଇନିଂଗ upper layer of cloth in a coat. (ଲାଇନଂ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଇଫ୍ ଇନ ସିଓର୍ କରିବା—ଦେ. କି (ଇଂ.ଲାଇଫ୍ + ଇନସ୍ୟୋର୍)—Lāiph-in sior karibā ଅପଣା ଜୀବନକୁ ବୀମା କରିବା; ଲାଇଫଇନ୍ ସିଓର କରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ଲାଇଫ୍‌ଇନ୍ ଖୋର କରନା ତାହାର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମିତ ଟଙ୍କା କୌଣସି କୋମ୍ପାନୀରୁ ପାଇବେ ବୋଲି ଚୁକ୍ତି କରିବା—To insure a person's life.

[ଦ୍ର—ଏହା ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଏକପ୍ରକାର କୃତ୍ରିମ ଖେଳ ସାଉ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାରେ ଚଳିଅଛୁ ।]

ଲାଇଫ୍ ଇନ୍‌ସିଉ(ଓ)ରନ୍ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲାଇଫ୍ ଇନ୍ ସ୍ୟୁରନ୍ସ)—Lāiph insiu(o)rāns ଜୀବନବୀମା ସ୍ୱତ୍ତ— ଲାଇଫ୍ ଇନ୍ ସ୍ୟୁରାନ୍ସ ଲାଇଫ ଇନସ୍ୟୋରେନ୍ସ Life insurance. (ଲାଇଫ ଇନ୍ ସ୍ୟୁରନ୍ସ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ ମାସକୁ ମାସ କମ୍ବା ଉନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ସେଉଁ ଟଙ୍କା କମ୍ପାନୀକୁ ଦଅନ୍ତି ତାକୁ ପ୍ରିମିଅମ (Premium) ଓ କମ୍ପାନୀ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସେଉଁ ଚୁକ୍ତିପତ୍ର ଲେଖି ଦଅନ୍ତି ତାକୁ ପଲିସି (Policy) ଓ ଟଙ୍କା ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତି କମ୍ପାନୀକୁ ଯେଉ ଚୁକ୍ତିପତ୍ର ଲେଖିଦିଏ ତାକୁ (Bond) ବୋଲାଯାଏ । ସେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଟଙ୍କା ଦିଏ ତାକୁ ପଲିସି ହୋଲ୍ଡର୍ (Policy holder) ବୋଲାଯାଏ ।]

ଲାଇଫ୍‌ଇନ୍‌ସିଉ(ଓ)ରନ୍ସ କୋମ୍ପାନି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.)—ସୌଥ Lāiph-insiu(o)rāns kompāni କୋମ୍ପାନୀ ବା ଦଳ ଲାଇଫଇନସିଉରାନ୍ସ କମ୍ପାନୀ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ବଶିଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଓ ଲାଇଫଇନସ୍ୟୋରେନ୍ସ କମ୍ପାନୀ ବଦଳରେ ଟଙ୍କା ନେଇ ଲୋକଙ୍କର ଲାଇଫ୍ ଇନ୍‌ସିଓର୍ କରନ୍ତି—Life Insurance Company.

ଲାଇଫ୍‌ଇନ୍‌ସିଉ(ଓ)ରନ୍ସ ପ୍ରିମିଅମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଉନ୍ନ ଉନ Lāiph-insiu(o)rānsa primiam ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁରେ ଜୀବନ ଲାଇଫଇନସିଉରନ୍ସ ପ୍ରିମିୟମ ବାବଦ କୋମ୍ପାନୀକୁ ଦଆଯିବା ଟଙ୍କା— ଲାଇଫ୍ ଇନସ୍ୟୋରେନ୍ସ ପ୍ରିମିୟମ Life Insurance premium.

ଲାଇଫ୍‌ଇନ୍‌ସିଉରନ୍ସ୍ ବଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଟଙ୍କା ଦେବା Lāiphinsiurānsa band ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଜୀବନବୀମା କୋମ୍ପାନୀକୁ ଲାଇଫଇନସିଉରାନ୍ସ ବଣ୍ଡ ଲେଖିଦେବା ଚୁକ୍ତିପତ୍ର— ଲାଇଫ୍‌ଇନ୍ସ୍ୟୋରେନ୍ସ ବଣ୍ଡ Life Insurance bond.

ଲାଇଫ୍ ପଲିସି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସେଉଁ ଚୁକ୍ତିପତ୍ର ଦ୍ୱାରା କମ୍ପାନୀ Lāiph palisi କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲେ ତାହାର (ଏଣ୍ଡାଉମେଣ୍ଟ ପଲିସି—ବପଷ୍ଟଇ) ଉତ୍ତରାଧିକାରୀଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରି- ଲାଇଫ ପଲିସି ମାନରେ ଧନ ଦେବାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରନ୍ତି— ଲାଇଫପଲିସୀ Life policy.

ଲାଇଫ୍ ବେଲ୍ଟ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ)—ସମୁଦ୍ରରେ ଜାହାଜରେ ଯାତ୍ରୁଥିବା Lāiph belṭ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଜାହାଜ ଅକସ୍ମାତ୍ ବୁଡ଼ଜରେ ସେଉଁ ଲାଇଫବେଲ୍ଟ ଲାଇଫ୍‌ବେଲ୍ଟ ରବର ନିର୍ମିତ ବାୟୁପୂର୍ଣ୍ଣ କମରପଟ୍ଟକୁ ଦେହରେ ବାନ୍ଧିବା ଦ୍ୱାରା ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ମରନ୍ତି ନାହିଁ— Life-belt

ଲାଇଫ୍ ବୋଟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ) – ସେଉଁ ଷ୍ଟେଟ ଷ୍ଟେଟ ଛୋଟ Lāiph boṭ ଜାହାଜରେ ଜାହାଜର ଯାତ୍ରୀମାନେ ବୁଡ଼ିଯିବା ଜାହାଜରୁ କୂଳକୁ ପଳାଇ ଆସି ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି— Life boat. [ଦ୍ର—ଏହି ପ୍ରକାରର କେତେଖଣ୍ଡ ଛୋଟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାହାଜରେ ଲଟକା ଦୋଇ ରଖା ଯାଇଥାଏ; ବିପଦ ସମୟରେ ଫିଟାପାଇ ବ୍ୟବହାର କରିଯାଏ ।]

ଲାଇ ଫୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କି—ନାହୁ ଗଡ଼େଇବା (ଦେଖ) Lāi phulā(le)ibā Nāhi gaṛdeibā (See) [ଲାଇଗଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲାଇବା—ଗ୍ରା. କି—(ସଂ. ଲଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା)—୧ । (ପ୍ରାଚୀନ Lāibā ପଦ୍ୟ) ସ୍ଥାପନ କରିବା—1. To place. [ଦ୍ର— ଲାଗାନ ଜାନା ଜଠି ପ୍ରଥାରେ କରିଲଇ । କହିଲା ବହୁତ ବନସ୍ପତି । ସ୍ୱମ ବାସ. ବାଢ଼ିଓଡ଼ାଇକୁ ।] ୨ । (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ଧରିବା—2. To catch; to hold. [ଦ୍ର—ସୁବର୍ଣ୍ଣର ବେଡ ସବେ ଛନ୍ତି ହସ୍ତେ ଲଇ । ପାର୍ବତୀ. ବ୍ରହ୍ମବରୂପଣ. ଗୀତା.] * । ନାଇବା (ଦେଖ) 3. Nāibā (See) [ଦ୍ର—ଶଙ୍ଖା ଦୂର ବାହୁ ସେ ଦୂର ହାତେ ଲଇ । ବନ ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡେ ସେ ଦେଖିଲେ ଗୁଡ଼ାଇ । କୃଷ୍ଣକିଡ଼ି ମହାତ୍ମ୍ୟରତ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ୍ତି] ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ଧାନ ଆଦିକୁ ଟୋକାଇ ଆଦ ପାଣିରେ ପୂରାଇବା ବା ଉରିବା—To fill up paddy etc in a basket.

ଲାଇବେଲ୍—ବୈଦେ. ବ (କଚରା)—(ଇଂ)—ଅପବାଦ ଯୋଗୁଁ Lāibel Libel. ଲାଇବେଲ **लाइबेल** ମାନହାନ—

ଲାଇବ୍ରେରିଆନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ପୁସ୍ତକାଗାରର ରକ୍ଷକ—Lāibreriān ଲାଇବ୍ରେରୀଆନ୍ **लाइब्रेरीयन** Librarian.

ଲାଇବ୍ରେରୀ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ପୁସ୍ତକାଗାର; ପୁସ୍ତକ ଭଣ୍ଡାର—Lāibrerī ଲାଇବ୍ରେରୀ **लाईब्रेरी** Library.

[ଲାଉ ବ ବେ)ଶ୍ୱ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) (ଦ୍ର—ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ଲାଇବ୍ରେଶ୍ୱର ନାମ ଉଲ୍ଲ ଉଲ୍ଲ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ବାର୍ ଲାଇବ୍ରେଶ୍ୱ; କଛେଇ ଲାଇବ୍ରେଶ୍ୱ; ଲ୍ଲ ଲାଇବ୍ରେଶ୍ୱ, ଦାଇକୋଟ ଲାଇବ୍ରେଶ୍ୱ, ଘଟିକ୍ ଲାଇବ୍ରେଶ୍ୱ, ଟାଉନ୍ ଲାଇବ୍ରେଶ୍ୱ; ଓ ଉଦାହ]

ଲାଇଲାବ ମୁଲିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳାଚ) ବ—ଲହଲାଙ୍ଗୁଲିଆ (ଦେଶ) Lāilāba mūliā Lahalāngulia (See)

ଲାଇସେନ୍ସ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—୧ । କୌଣସି ବଣିଜ କାମ କରବାକୁ ସ୍ୱଜ ସରକାରଙ୍କ ବା କୌଣସି କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଲାଇସେନ୍ସ **लाईसेन्स** ପ୍ରଦତ୍ତ ଅନୁମତି—1, License procured from the Government or from any other authority. ୨ । ସ୍ୱଜ ସରକାରଙ୍କ ଅନୁମତି ପତ୍ର—2, A deed of license got from the Government. ୩ । ଲାଇସେନ୍ସ ଫିସ୍—3. License fees.

[ଦ୍ର—ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ବହିଃଚାଲାଣ ପାଇଁ, ଭଡ଼ାଘରେ ସାଜି ମାନଙ୍କୁ ଭଡ଼ାରେ ରଖାଇବାପାଇଁ, ଭଳି ଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କୁ କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟର କରିବା ପାଇଁ ସରକାର ଲୋକଙ୍କ ଠାରୁ ଫିସ୍ ବା ଶୁଳ୍କ ଗ୍ରହଣ କରି ଲାଇସେନ୍ସ୍ ବା ଅନୁମତିପତ୍ର ଦିଅନ୍ତି ।)

ଲାଇସେନ୍ସ ଡିଉଟି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଲାଇସେନ୍ସ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ସରକାରଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଶୁଳ୍କ—Lāisens diūti ଲାଇସେନ୍ସ ଡିଉଟି **लाईसेन्सड्यूटी** License fees; license duty; license tax.

ଲାଇସେନ୍ସ ଟାକ୍ସ, ଲାଇସେନସ ଫିସ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଲାଇସେନ୍ସ୍‌ଦାର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ଲାଇସେନ୍ସ ଫା. ଦାର)—ଯେଉଁ ଲୋକ ଫିସ୍ ଦେଇ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ବା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କଠାରୁ ଅଥଣା ନାମରେ ଅନୁମତିପତ୍ର ହାସଲ୍ କରିଥାଏ Lāisensdār ଲାଇସେନ୍ସଦାର **लाईसेन्सदार** Licensee; license-holder.

ଲାଉ—ବୈ. ବ—(ସଂ. ଅଲାବୁ; ସ୍ତ୍ରୀ. ଅଲାବୀ; ଲାଉ)—୧ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡାଦି-ବର୍ଗର କୃଷିଜାତ ଲତା ଓ ଉହାଁର ଫଳ; ତୁମ୍ବୀ—Lāu 1. Bottle gourd; white gourd; pumpkin; Cucurbita Lagenaria; Lagenaria Vulgaris. [ଦ୍ର—ଲାଉ ଅନେକ ପ୍ରକାରର । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ

ସଂ. ଅଲାବୁ, ତୁମ୍ବୀ
ମରା. ଭୋପଳା, ଦୁଧି ଭୋପଳା
ଗୁ. ଦୁଧୀସୁଂ, ଦୁଧଲୁଂ
ଫା. ଖୁରୁ ଶିରନ୍
ଆ. ଯୁକ୍ତି ନେଦ୍ଦୁଲ କଦ୍ଦ

କଡୁ ତୁମ୍ବୀ, ଲାଉ
ତେ. ଉସ୍ମାଉ, ଗଡ଼ାଲକାୟା
ଫ. ଦୁଧା ପ୍ଲୋଂପଲ୍ଲ

ଛୋଟିଆ ଲାଉ, ଧଳା ଲାଉ, କଳା ଲାଉ, ଚିଭାଲାଉ, ପ୍ରଧାନ । ଲାଉଲମ୍ବା ଓ ବର୍ତ୍ତୁଳ, ଏସବୁ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବାଣ୍ଟନ୍ତି । ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା; ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ହୃଦ୍ୟ, ଗୁରୁପାକ, ବୃଷ୍ୟ, ରୁଚିକାରକ, ଧାତୁବର୍ଦ୍ଧକ, ପୁଷ୍ଟିକର ଓ ପିତ୍ତ ଶ୍ଳେଷ୍ମନାଶକ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)] ୨ । ଶିଶୁ ଓ ଅକ୍ଷମ ମାନଙ୍କର ଦୁଇହାତକୁ କାନ୍ଧବାଟେ ଧରି ବସ୍ତ୍ରଦ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ତାଙ୍କୁ ପିଠିରେ ବହନ କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ—2. The carrying of a child or invalid person on the back.

ଲାଉଆ—ବେ. ବିଣ—୧ । ଲାଉଘର ଧଳା—1. White like Lāuā gourd. [ଯଥା—ଲାଉଆ ଶିଙ୍ଗୀ ।] ୨ । ଲାଉଘର ଲାଉର ମତନ, ଲେୟେ ବଡ଼ ବା ଲାଉ ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ—2. Shaped like a gourd or as big as gourd. (ଯଥା—ଲାଉଆ ଦୁଧ ।)

ଲାଉଆ ଦୁଧ—ବେ. ବ—ଘଃ ସ୍ତନ, ଲୁମ୍ବୀ ସ୍ତନ, ଲାଉ ଘର ବଡ଼ ବା ଲେୟେ ମାଇ **लावा स्तन** big or plump as gourds.

ଲାଉଆ ଦୁଧୀ—ବେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅଳ୍ପରୁ ଘର ବର୍ତ୍ତୁଳ ଭୁରବଲା (ସ୍ତ୍ରୀ); Lāuā dudhī ଘଃ ସ୍ତନା—(A woman) With big or plump breasts (compared to pumpkins.) **लाउस्तनवाली**

[ଦ୍ର—ଲାଉଆଦୁଧୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଭୁରମାନ ବଡ଼ ବଡ଼ ଥିବାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୌବନାବସ୍ଥାର ଅଳ୍ପକାଳ ପରେ ଶିଥିଳ ଓ ଅଧୋମୁଖ ହୋଇଯାଏ]

ଲାଉଆ ପେଟ—ବେ. ବ—ସ୍ଥୂଳୋଦର—Pot belly; a belly as big as a pumpkin. Lāuā peta **लावापेट** ଲେୟେ ପେଟ

ଲାଉଆ ପେଟା—ବେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଲାଉଘର ବଡ଼ ପେଟଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Lāuā petā Pot-bellied; big bellied. [ଲାଉଆ ପେଟା, ଲାଉଆପେଟେ(ଟୋ)ଆ—ସ୍ତ୍ରୀ] **लावा पेटवाला** ଲେୟେ ପେଟ

ଲାଉ(ଓ)ଆରସ(ସି)—ବୈଦେ. ବ(ଫା; ଲା=ନାହିଁ+ଆରସ୍) —Lāu(o)ā rā(ri)s(si) ନା ରୁଆରସ (ଦେଶ)— [ଲାଉାର(ରି)ସ୍ (ସି)—ଅନ୍ୟରୂପ] Nāuāras (See)

ଲାଉଆ ଶିଂଘୀ—ବେ. ବ.—ଲାଉଆଶିଂଘୀ (ଦେଶ) Lāuā simghī Lāuā simghī (See)

ଲାଉ କରିବା—ବେ. କି—ଶିଶୁ ଓ ଅକ୍ଷମମାନଙ୍କୁ ପିଠିରେ ପକାଇ Lāu karibā ସେମାନଙ୍କର ଦୁଇହାତକୁ ବାହୁକ ଅଥଣା କାନ୍ଧ ଲାଉ କରା **बकमाँझोलेना** କାନ୍ଧେ ଠାଣ୍ଡେ କରି ଧରି ବହନ କରିବା To carry a child or invalid on the back

[ଦ୍ର—ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଲାଉ କରିବା ସମୟରେ କସ୍ପୃଶ୍ୟମାନେ ଏହା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଶୁଗୀତ ବୋଲି ଥାଅନ୍ତୁ—ଲଉ ବଡ ନବ ଆସ । ଲଉରେ ପଡ଼ିଛ କପୁରବାସ, ଲଉ ଖାଇଲେ ଗଣ୍ଡବ ଜାଣ ।]

ଲଉ କଶି—ଦେ. ବ—ଅଚର ଜାତ ଲଉ ଫଳ—
Lāu kaśi A raw or very young pumpkin. ଲାଉ ଜାନି **वतिया कद्दू**

ଲଉକା—ଗ୍ରା. ବ.—(ସ. ନୌକା)—ନୌକା—
Lāukā Boat.

ଲଉ ଚି(ଚୁ)ଙ୍ଗୁର୍ଡି—ଦେ. ବ—ଲଉଚଙ୍ଗୁଡ଼ି (ଦେଖ)
Lāu chi(chu)ṅgurḍi Lāu chiṅgurḍi (See)

ଲଉଡ଼—ଦେ. ବ—ଲଉଡ଼ (ଦେଖ)
Lāurḍa Lāhurḍa (See)

ଲଉଡଙ୍କିଆ ସାପ—ଦେ.ବ—ଲଉଡଙ୍କ ପରି ଶାଗୁଆ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅକାର-
Lāu ḍaṅkiā sāpa ଯୁକ୍ତ ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁସାପ—A kind of small green serpent;Cyclopis Vernalis.
[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ଦେହ ଶାଗୁଆ; ଦେହରେ ୨ । ଟି ଗୋଟି ଧଳା ଛୋଟ ଦାଗଥାଏ । ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଓ ଲାଞ୍ଜ ଲମ୍ବା; ଦେହ ତେଣ୍ଟା, ଲମ୍ବରେ ୩ ଫୁଟରୁ କମ୍, ଲାଉଡଙ୍କପରି ଅଧ ଇଞ୍ଚ ବ୍ୟାସ ବିଶିଷ୍ଟ; ଏମାନେ ବୃକ୍ଷପ୍ରାନ ଓ ଗଛ ଓ ଲତା ଆଦରେ ବଚରଣ କରନ୍ତି ।]

ଲଉତୁମ୍ବା(ମ୍ବୀ)—ଦେ. ବ—ନାଉତୁମ୍ବା (ଦେଖ)
Lāu tumbā(mbī) Nāutumbā (See)

ଲଉ ଥାଳ—ଦେ. ବ—ବୃଢ଼ା ଲଉକୁ ମୁଣ୍ଡିଆଖରୁ କାଟି ଭିତର ମଧ୍ୟରୁ
Lāu thāla ଶସ୍ୟକୁ କୋରି ଭିତିର କଠିନ ଗୋଟା ବା ଖୋଳଖାରେ କରି ଥିବା ପାତ୍ର—A pot made by scarping off the kernel of a ripe pumkin,
[ଦ୍ର—ଅମଦେଶର ନାଥ(ଯୋଗୀ)ମାନେ ଏହି ଲଉ ଥାଳ ସେବନ ଉଷା କରନ୍ତି ଓ ସେଥିରେ ଘିଉ ଭୋଜ୍ୟଣୀ ଅଦ୍ୟମଧ୍ୟ ଖାଆନ୍ତି ।]

ଲଉଦଅଣା—ଦେ. ବ—ନାଉଦଅଣା (ଦେଖ)
Lāu da-aṇā Nāu da-aṇā (See)

ଲଉ ବନ୍ଧ—ଗ୍ରା. ଦେ— (ଅଳ) ବ.—ନାଗବନ୍ଧ ୧ (ଦେଖ)
Lāu bandha Nāgabandha 1 (See)

ଲଉମୁର୍ଡ଼ା(ଣ୍ଡା)—ଗ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—୧ । ନାଗବନ୍ଧ ୧ । (ଦେଖ)
Lāu murḍā(ṇḍā) 1. Nāgabandha 1 (See)
୨ । ନାଗବନ୍ଧ ବା ଚଉକାଠର ଉପର ଓ ତଳ କୋଣରେ କବାଟର ଦଣ୍ଡି ରହିବା ପାଇଁ କରା ଯାଇଥିବା ଛିଦ୍ର—
2. The holes made on the upper and lover corners of a threshold to hold the corners of a door plate

ଲଉ ହେବା—ଦେ. କି.—ବୟୋବୃଦ୍ଧଙ୍କ ପିଠି ଉପରେ (ଶିଶୁ ବା
Lāu hebā ଅଳ୍ପ ବୟସ୍କ) ଛଅଡ଼ି ଦାଣ୍ଡେଇ ହୋଇ ଝୁଲି ଲାଉ ହୋଇ **चक झौं झौं होना** ରହିବା—To creep into the back of an elder in order to be carried.

ଲାଏକ—ବୈଦେ. ବିଣ—ଅ; ତୁଲ ସ. ଲାୟକ)—୧ । ଉପଯୁକ୍ତ;
Lāek ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit; competent. [ଉ—ଗୁଣରୁ ଲାଏକ୍ ଏବ ଇଲମ୍‌ଦାର୍ କରିବା ସକାଶେ ଦାବ୍ୟୋଗା ସାହେବଙ୍କର ବଡ଼ମାନ ସଫଲଯୁକ୍ତ ନଥିଲା—ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।] ୨ । ଗୁଣବାନ୍——2. Endowed. ୩ । ଉର୍ବ୍ୱ—3. Fertile. ୪ । କୃଷି-ଯୋଗ୍ୟ—4. Cultivable; culturable. ୫ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ——5. Excellent. ୬ । ଲାଗି; ଯଥୋଚିତ-ଯୁକ୍ତ—6. Befitting; becoming. ୭ । ସମର୍ଥ—
7. Competent.

ଲାଏକ୍ ଜମି—ବୈଦେ. ବ—(ଅ, ଲାୟକ୍ + ଫା. ଜମୀନ୍)—କୃଷି
Lāek jami ବଷପୂରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜମି; ଉର୍ବ୍ୱର ଜମି—ନୟେକ ଜମି Excelledt or fertile land. **लायक जमीन, अवल जमीन**

ଲାଏକ୍ ପଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ—(ସେଟ୍‌ଲମେଣ୍ଟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—
Lāek pardiā ଯେଉଁ ପଡ଼ିତ ଜମି କୃଷି ଦେବାର ଉପଯୁକ୍ତ—ନାୟେକ ପତିତଭୂମି **लायक पडति** Cultivable waste.

ଲାଏକତା—ଦେ. ବ—୧ । ଯୋଗ୍ୟତା—1. Fitness; compe-
Lāekatī ନୟେକତୀ **लायकी** tence. ୨ । ଉତ୍କର୍ଷ—
2. Excellence. [ଉ—ଲାଏକତା ହେଉରୁ ବାର ବରଷ ହେଲା ଏକ କଲମରେ କେଉଁ ପଡ଼ା ଥାନାରେ ଅଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।

ଲାଏକା—ଗ୍ରା. ବ—ନାହାକା (ଦେଖ)
Lāekā Nāhākā (See)

ଲାଏଦ୍ ପୁତା—ଗ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ଅନ୍ତନ୍ତୁଜୁଳା—
Lāed putā Entrails; bowels.

ଲାକ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବ.—ନାକ ଇତ୍ୟାଦି—
Laka (etc) Nāka etc (See)

ଲାକୁଟିକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଲକୁଟ + ପ୍ରଜ୍ଞାରଣଥାର୍ଥ ଅର୍ଥରେ + ଇକ)
Lākuṭika
[ଲାକୁଟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଲଗୁଡ଼ଧାରୀ—Armed with a cudgel or club. (Apte) ସ. ବି. ପୁଂ—ପହରୀବାଲା—
Watchman; sentinel (Apte).

ଲାକ୍ଷକା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଲକ୍ଷ + କ + ଟା)—ସୀତା; ଜାନକୀ—
Lākshakī Sītā

ଲାକ୍ଷଣିକ—ସ. ବିଣ—୧ । (ଲକ୍ଷଣ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—ଲକ୍ଷଣ
Lākshaṇika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Lakshaṇa. ୨ । (ଲକ୍ଷଣା + ଇକ) ଲକ୍ଷଣା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Lakshaṇā. ୩ । ଲକ୍ଷଣାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତବାଦ (ଅର୍ଥ)—3. Metaphorical (meaning); figurative or ascribed. ବ —୧ । ଲକ୍ଷଣଜ୍ଞ; ଲକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ବା ଭବିଷ୍ୟତ କଥନ କରି ପାରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—1, A person able to diagnise or ascertain a matter from signs or omens. ୨ । ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷବେତ୍ତା; ଦୈବଜ୍ଞ—2. Foreteller; one versed in

Digitized by srujanika@gmail.com

astrology; fortuneteller. ୩ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୩୨ ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ହ. ଶ)—3. Name of a Sanscrit metre.

ଲକ୍ଷଣିକାର୍ଥ—ଫ· ବ—(କର୍ମଧା)—ଲକ୍ଷଣାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ ଅର୍ଥ— Lākshaṇikārtha Metaphorical meaning.

ଲକ୍ଷଣ୍ୟ—ଫ. ବଣ·—(ଲକ୍ଷଣ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ· ଯ)—୧ । ଲକ୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Lakshaṇa. ୨ । ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ—2. Having a distinctive mark or sign ୩ । ଜ୍ୟୋତିଷର ଜାଣିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି); ଦୈବଜ୍ଞ— Versed in astrology.

ଲକ୍ଷା—ଫ. ବ (ଲକ୍ଷ ଧାତୁ = ଚିହ୍ନ କରିବା + କରଣ ଅ + ଆ)— Lākshā ୧ । ଲାଖ; ଜଉ; ଅ. ସ·—ଗୁହ୍ୟା, ଜଉ, ଅଲକ୍ତକ, ଦ୍ରୁମାମୟୀ, ଅଲକ୍ତ, ରକ୍ତ ମାତୃକା, କୀଟଜା, କୃମିଜା, ରକ୍ତମାତା, ରକ୍ତା, ପଲଙ୍କଷା, ଯାବ, ବୃକ୍ଷାମୟୀ, ଜନ୍ତୁକା, ଜବଷିକା, ଷଦ୍ରବକା, ରଙ୍ଗମାତା, କୃମିହ୍ନା, ଦ୍ରୁମବ୍ୟାଧି, ପଲାଶୀ, ମୁଦ୍ରଣୀ, ପାପ୍ତୀ, ଗନ୍ଧଜାଦନା, ମାଲା, ଦ୍ରବରସା, ପିପ୍ପଳ, ଜଉକା, ଷଡ଼ଦ୍ମୀ, ଗର୍ଭିଷିକା, ଗର୍ଭଷ୍ଟକା । ନାଖ, ନାଁ, ଲାଓ **ଲାଖ, ଲାହୀ** ଫା· ଲକ୍ ଅ. ଲୁକ୍, ଲଖ୍ ଜେ. ଲଉକ୍, ଲାକା, ଲକ୍କ ମ. ଲଖ ଗୁ. ଲଖ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ବଲ୍ଲଜ, କୁସୁମ, ବଦର ଆଦ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଶାଖାରେ ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟବିଶେଷଙ୍କ ଦେହନିର୍ଗତ ନିର୍ଯାସ—1. Lac; shell lac. [ଦ୍ର—ଲାକ୍ଷା ଆମଦାନ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବୈଶାଖ ମାସରେ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଶାଖାରୁ ଏ କୀଟମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରହି କରି ନଅନ୍ତି ଓ ସେମାନ ସିଝାଇ କରି ଲାକ୍ଷା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ଲାକ୍ଷା କେବଳ ଗ୍ରୀଷ୍ମବର୍ଷରେ ଆମଦାନ ହୁଏ ଓ ଏଠାରୁ ସମସ୍ତ ଜଗତକୁ ରପ୍ତାନ କରାଯାଏ । ଏହାକୁ ଗନ୍ଧକ ଦ୍ରାବକ ମିଶ୍ରିତ ଜଳରେ ସିଦ୍ଧ କଲେ ସେଥିରୁ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ରଙ୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ତାହାକୁ ତୁଳାରେ ମଡ଼ାଇ ଅଳତା ତିଆର ହୁଏ ଓ ସେଥିରୁ ପେହ୍ନ ସିଠା ବାହାରେ ସେଥିରୁ ଜଉ ବା ଲାକ୍ଷା ତିଆର ହୁଏ । ଅଳତାଦ୍ୱାରା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପାଦକୁ ନାଲି ରଙ୍ଗରେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ କରନ୍ତି । ଲାକ୍ଷାକୁ ତରଳାଇ ଚଠି ଆଦ ବନ୍ଦ କରାଯାଏ ଓ ପକ୍ଷୀ ଅଳଙ୍କାର ମଧ୍ୟରେ ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଏ; ଲାକ୍ଷାରୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ରଙ୍ଗ, ବାର୍ନିସ୍, ତେଲ ତିଆର ହୁଏ ଓ ଏଥିରେ ଶଙ୍ଖା ତିଆର ହୁଏ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଲାକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସୁଅଛୁ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା କଟୁ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, କଷାୟ, ହାଲ୍ଲକା, ଶୀତଳ, ବଳକାରକ ଓ କଫ, ରକ୍ତ, ପିତ୍ତ, ହୃଦ୍‌କା, କାଶ, ଜ୍ୱର, ବସର୍ପ, କୁଷ୍ଠ, ରକ୍ତବିକାରନାଶକ ଅଟେ—ହ. ଶ ।] ୨ । ଅଳତା—2. Red colour from shell lac. ୫ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶତପତ୍ରୀ; ଶ୍ୱେତ ଗୋଲାପ—3. Cabbage rose; Rosa Centifloria. ୬ । ଲକ୍ଷାକୀଟ (ଦେଶ)—4. Lākshākīṭa. (See)

ଲକ୍ଷା କୀଟ—ଫ. ବ—ଜଉ ପୋକ; ଲାହା ପୋକ — . Lākshā kīṭa Coccus Lacca; shell lac insect; (ଲକ୍ଷାକୃମି—ଅନ୍ୟରୂପ) Tachardia Lacca.

[ଦ୍ର—ଏହି ପୋକ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ବଦର, ବଲ୍ଲଜ, ପଲାଶ, କୋଶାମ୍ର ଆଦ ବୃକ୍ଷର ଡାଳରେ ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ହୋଇ ବସନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ପେଟରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ କୀଟ ଢାଡ ହୋଇ ଡାଳ ତମାମ ଲେଣି ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ନାଲି । ସେହି କୀଟ ମାନେ ମରିଯିବାରୁ ସେହି ନାଲି ସୁରକୁ ଗଛର ଡାଳରୁ ଚାଛି ଆଣି ଜର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ଅଲତାରଙ୍ଗ, ଲାଖ ବା ଜଉ, ରଙ୍ଗ, ବାର୍ନିସ ଆଦ କରାଯାଏ ।]

ଲକ୍ଷା ଗୃହ—ଫ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଜଉଘର; ଯେଉଁ ଗୃହରେ ଲାକ୍ଷା Lākshā gṛuha ବୋଳାପାଇ ଥାଏ (ଏହା ସହଜରେ ନଅଁ ଲାଗିଯାଏ)—A house daubed with lac.

[ଦ୍ର—ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ମୋଡ଼ ମାରିବା ପାଇଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଲାକ୍ଷାଗୃହ ତିଆର କରିଥିଲେ ।]

ଲକ୍ଷା ତରୁ—ଫ· ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ପଲାଶବୃକ୍ଷ—1. A tree; Lākshā taru Butea Frondosa. ୨ । ସଭ୍ୟାମ୍ବା—(ଲକ୍ଷାବୃକ୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. A sort of tree; Cocum Butter tree. ୩ । କୋଶାମ୍ର; କୁସୁମଗଛ—3. Schleicheria Trijuga (tree).

ଲକ୍ଷା ତୈଳ—ଫ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ବୈଦ୍ୟକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସାଧାରଣ Lākshā taila ତୈଳ ସଙ୍ଗେ ଲାଖ, ହଳଦୀ ଓ ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା ମିଶାଇ ତିଆର କରାଯିବା ତୈଳ—A medicinal oil of which shell lac is an ingredient. [ଦ୍ର—ଏହା ବାତ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ (ହ. ଶ) ।]

ଲକ୍ଷାଦି ତୈଳ—ଫ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ସାଧାରଣ ତୈଳରେ ଲାଖ, Lākshādi taila ଦୁଧ ବା ଦହି, ରକ୍ତଚନ୍ଦନ, ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା, ହଳଦୀ, ଦାରୁହଳଦ, ଯଷ୍ଟିମଧୁ, କଟୁଙ୍କା, ରେଣୁକା ଆଦ ମିଶାଯାଇ ଯାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତୈଳ—A medicinal oil.

[ଦ୍ର—ଏହା ଜୀର୍ଣ୍ଣଜ୍ୱର, ଗୃଧ୍ରସୀ ଆଦ ଦୂର କରେ ଓ ବଳବର୍ଦ୍ଧକ (ହ. ଶ)]

ଲକ୍ଷା ଦ୍ୱୀପ—ଫ. ବ (ଷ. ତତ୍ପୁ: ବୋଧ ହୁଏ ପୁର୍ତ୍ତୁଗେ ମାଲଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ଓ Lākshā dwīpa ଏ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ଭାବେ ଥିବାରୁ ବହୁ ସଙ୍ଖ୍ୟକ ଖୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପରୁ ଏ ନାମ ହୋଇଅଛୁ, କମ୍ବା ଏହା ପ୍ରବାଳ ଦ୍ୱୀପ ଥିବାରୁ ଏହାର ଲାକ୍ଷା ପର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖି ବଣିକମାନେ ଏହି ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି—ବିଶ୍ୱକୋଷ)—ଭାରତ ମହାସାଗରର ଆରବସାଗରର ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ—The Lacadive Islands in the Arabian Sea of the Indian Ocean. [ଦ୍ର—ଏହା ମାଲବାର ଉପକୂଳର କାଲକଟର ଦକ୍ଷିଣରେ ୧୦ ଡିଗ୍ରୀ ଉତ୍ତର ଅକ୍ଷାଂଶ ଓ ୭୨ ଡିଗ୍ରୀ ପୂର୍ବ ଦ୍ରାଘିମାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ୧୯୫ ଦ୍ୱୀପରେ ଗଠିତ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ଷା ପ୍ରସାଦ—ସ. ବ—ପଟ୍ଟିକାଲୋଧ୍ର (ଦେଶ)
Lākshā prasāda Paṭṭikā lodhra. (See)
(ଲକ୍ଷା ପ୍ରସାଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲକ୍ଷା ରଞ୍ଜିତ—ସ. ବହୁ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଅଳତା ରଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗ କରା
Lākshā rañjita ଯାଇଥିବା—Lac-dyed.

ଲକ୍ଷା ରସ—ସ. ବ—ଅଳତା—Red dye obtained from
Lākshā rasa shell-lac.

ଲକ୍ଷା ରାଗ—ସ. ବ—ଅଳତାରୁ ବାହାରିବା ରଙ୍ଗ—
Lākshā rāga Red dye from lac.

ଲକ୍ଷିକ—ସ. ବହୁ—୧ । (ଲକ୍ଷ+ଇକ)—ଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟା ପରିମିତ—
Lākshika 1. Numbering 100 thousand.
୨ । (ଲକ୍ଷା+ଇକ) ଲକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
2. Relating to shell lac.

ଲକ୍ଷ—ଦେ. ବ (ସ. ଲକ୍ଷ)—୧ । ଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟା—1. A lakh; one
Lākh hundred thousand. ୨ । ତୁଳନା—2. Com-
ଲାଖ parison. ସ. ବହୁ—୧ । ଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟକ—1 Number-
ଲକ୍ଷ ing one hundred thousand. ୨ । ଅସଂଖ୍ୟ—
2. Innumerable.

ଲକ୍ଷ୍ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ଲକ୍ଷ ମାରିବା (ଦେଖ)—1. Lākha
Lākh debā māribā. (See) ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ୟ
ତୁଳନାକରା ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରିବା—2. To compare
ଲାଖ ଦେନା one thing with another.

ଲକ୍ଷପତି—ଦେ. ବ—(ସ. ଲକ୍ଷପତି)—୧ । ଲକ୍ଷପତି; ଖୁବ୍ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି
Lākh-pati 1. Very rich man. ୨ । ଲକ୍ଷ ପରିମିତ
ନଗଦ ମୁଦ୍ରା ରଖିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A millionaire.
[ଦ୍ର—ବହୁଧନ ରଖିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷପତି, କୋଟ୍ୟପତି
ବା ଡୋଡ଼ପତି ବୋଲାଯାଏ ।]

ଲକ୍ଷ୍ପୋଷ(ଷା,ଷି)—ଦେ. ବହୁ (ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଂ. ଲକ୍ଷ+ପୋଷକ)—
Lākh-posha(shā,shi) ଯେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବା ଅସଂଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
ଲକ୍ଷପୋଷ ଅନ୍ନ ସଂସ୍ଥାନ କରେ—A person who is in-
ଲାଖପୋଷୀ strumental in maintaining lakhs and
lakhs of people.

ଲକ୍ଷ୍ବତ୍ତି—ସଂ. ବ (ସଂ. ଲକ୍ଷା ଓ ବର୍ତ୍ତି)—ଚଟି ଆଦିକୁ ମୁଦ୍ରାଯାଇ
Lākh-bati ବ୍ୟବହୃତ ଲମ୍ବା ଜଭୁଗଣ୍ଡ, ଜଡ଼ିବାଟି—
ଲାଖବାତୀ ଲାଖବତୀ Sticks of shell lac,

ଲକ୍ଷ୍ଲକ୍ଷ୍—ଦେ. ବ ଓ ବହୁ—ଲକ୍ଷଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟକ; ଅସଂଖ୍ୟ; ଅସୁମାର—
Lākh-lākh Innumerable; myriads
ଲାଖଲାଖ ଲାଖଲାଖ

ଲକ୍ଷ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲକ୍ଷା)—୧ । ଲକ୍ଷା; ଚଉ—1. Shell lac;
Lākha sealing wax. ୨ । (ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ୟ) ଲକ୍ଷ୍ୟ; ଶରବ୍ୟ—
ଲାଖ ଲାଖ 2. Aim; target. [ଉ—ବନ୍ଧଲ ସେ ପଥର ଖଣ୍ଡେ
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ କର ଲକ୍ଷ । କୃଷ୍ଣଜିଦ୍ର ମହାଭାରତ] ୩। ତୁଳନା; ଉପମା—
ଚିହ୍ନ ନିଶାମା 3. Comparison ୪ । ପ୍ରଭେଦବଜ୍ଞାପକ ଚଉ—
ଲାଖ ଲାଖ 4. Distinguishing mark. ୫। (ସ.ଲଟ)ଶହେ
ଦୁଇଗୁଣ ବା ଦଶ ଥଯୁତ ସଂଖ୍ୟା—5. One hundred
thousand. ୬ । ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରାଦିର ଆଘାତ—
6. Hit of a weapon at the target. [ଉ—
ବାଜବ ତ ଲାଗ, ବର୍ଶୀଣ୍ଡ ଦେବ ଗୁଣଶିଲୀମୁଖ । ଅଙ୍ଗ.
ଲାୟେକ ଲାୟକ ବୈଦେଘ୍ଗଶବଲାସ ।] ବହୁ—୧ । (ସଂ. ନାସୃକ)
ତୁଳନୀୟ ଲାଖ ଲାଏକ୍ (ଦେଶ)—1. Lāek. (See) ୨ । (ସଂ.
ଲକ୍ଷ୍ୟ) ତୁଳନୀୟ—2. Comparable. ୩ । ତୁଳନାରେ
ସମାନ—3. Equal in comparison.

ଲାଖ କରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଶର ଅବ ନକ୍ଷେପ
Lākha karibā କରିବା—To aim (an arrow or
ଲକ୍ଷ କରା gun) at a target. [ଦ୍ର—ଯୁଧିଷ୍ଠି ରଜାଙ୍କ ଗଣ୍ଡି ତ
ଲକ୍ଷବାଧନା କର ଲାଖ, ବନ୍ଧଲେ ବଜାଇଣ ଉତ୍ତମ ବର୍ଣିଣ ।
କୃଷ୍ଣବିଦ୍ର ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।]

ଲାଖ ବାଜିବା—ଦେ. ବ—ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ; ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରାଦିର
Lākha bājibā ଗତିଶ ପଡ଼ିବା—Striking at a
ଲକ୍ଷଭେଦ target. [ଉ—ବାଜବ ତ ଲାଖ, ବର୍ଶୀଣ୍ଡ ଦେବ ଗୁଣ
ଲକ୍ଷବାର ହୋନା ଶିଲୀମୁଖ । ଅଙ୍ଗ. ବୈଦେଘ୍ଗଶବଲାସ ।]

ଲାଖବିନ୍ଧା—ଦେ. ବ (ସ. ଲକ୍ଷ୍ୟବେଧନ)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦନ—
Lākhabindhā 1. Shooting at a target. [ଦ୍ର—
ଲକ୍ଷବିଂଧା ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର କାଳରେ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
ଲକ୍ଷବେଧନା ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ବନ୍ଧିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା ସାରସୁରୁଷ ଜହ୍ନୁ
କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବେ ବୋଲି ପଣ କରିଯାଇଥିଲା ଓ
ସେହି ଲାଖ ବନ୍ଧିବାରେ ଯେଉଁ ସାର ସମର୍ଥ ହେଲେ ସେ
ଜହ୍ନୁ କନ୍ୟାକୁ ଲାଭ କଲେ ।] ୨ । ଲାଖବନ୍ଧା ସଭା
(ଦେଖ)—2. Lākhabindhā sabhā. (See)
ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ମହାଳବମ୍ବା ଦଳ ବରଜାଙ୍କର
ଲାଖବନ୍ଧା ପଡ଼ିଆରେ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ ହେବା—Hitting at
the mark in Birajā's target field (at
Jajpur) on the 9th day of the bright
fortnight of Aswina.

ଲାଖବିନ୍ଧା ଦେ. ବହୁ—ଯେଉଁଠାରେ ଲାଖବନ୍ଧା ହୁଏ—
ଲାଖବିଂଧା (place) Where target shoting takes
[ଯଥା—ଲାଖବନ୍ଧା ପଡ଼ିଆ ।] place.

ଲାଖ ବନ୍ଧ (ନ୍ଧେ)ଇବା—ଦେ. କି (ଲାଖ ବନ୍ଧବାର ପ୍ରଯୋଜକରୂପ)—
Lākha bindhā(ndhe)ibā ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷଭେଦ
ଲକ୍ଷବିଂଧାନ କରାଇବା—To cause another to hit at a
ଲକ୍ଷବେଧବାନା target.

ଲାଖବନ୍ଧା ପଡ଼ିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ବରଜାଙ୍କଠାରେ ମହାଳବମ୍ବା
Lākhabindhā pardiā ବନ ସେଉଁ ପଡ଼ିଆରେ ଲାଖ
ବନ୍ଧାଯାଏ—A field near Birajā's temple at
Jajpur where a target is aimed at on
the ninth day of the bright fortnight of
Āswina. ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ପଡ଼ିଆରେ ଦୁଇଦଳ
ଲକ୍ଷବେଧନେକାମିଦାନ ସମୟରେ ବଳା ଓ ସବିସୁମାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଖବିନ୍ଧା ମୟଦାନ କରନ୍ତୁ—A field where Rajas and Kshatriyas shoot at targets during the Dasahara festival.

ଲାଖବିନ୍ଧା ସଭା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାରେ କନ୍ୟାପ୍ରାର୍ଥୀ ଯୁବ-
Lākhabindhā sabhā ବୃନ୍ଦମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
ଲକ୍ଷଭେଦ ସଭା ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦରୂପ ପଣ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥାଏ—An
ଲକ୍ଷବେଧକୀ ସଭା assembly where the suitors for the hands of a damsel are required to pass the test of hitting at a fixed target.

ଲାଖ ବିନ୍ଧିବା—ଦେ. କି (ସ. ଲକ୍ଷ୍ୟ+ବିଧ୍ ଧାତୁ)—ଲକ୍ଷ ବା ଶରବ୍ୟକୁ
Lākha bindhibā ବାଣ ବା ଗୁଳଦ୍ୱାରା ଭେଦ କରିବା—
ଲକ୍ଷବିଂଧା To shoot at a target; to hit a target.
ଲକ୍ଷବେଧନା (ଲାଖ ଭେଦିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଲାଖ ବିନ୍ଧା ସିଦ୍ଧେ)ବା
—କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ]

ଲାଖ ମାରିବା—ଦେ. କି (ସ. ଲାକ୍ଷା)—୧ । ନାଖ ବା ଜତୁଦ୍ୱାରା
Lākha māribā ମୁଦ୍ରିବା—1. To seal with sealing
ଗାଲାମୋହର କରା wax. ୨ । (ସ. ଲକ୍ଷ) କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଉପରେ
ଲାଖସେମୁଂଦନା, ଲାହଟ୍‌ଦେନା ପ୍ରଭେଦଜ୍ଞାପକ ଚହ୍ନ ଲଗାଇବା—
ଚିହ୍ନ ଦେଓୟା 2. To put a distinguishing mark on
ନିଶାନା ଲଗାନା a thing. ୩ । ଶରବ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବା—
ଲକ୍ଷସ୍ଥାପନ କରା ଲକ୍ଷ ମାରନା 3. To set up or fix a target.

ଲାଖ ମୁଦ(ଦା)—ଦେ. ବ (ସ. ଲାକ୍ଷା ଓ ମୁଦ୍ରା)—୧ । ଜତୁମୁଦ; ଲାଖ
Lākha muda(dā) ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ (ଯଥା—
ଗାଲାମୋହରକରା ଚିଠି ଆଦରୁ) ବନ୍ଦ କରିବା—1. Sealing
ଲାହଟ୍‌ସେ ମୁଂଦନା with shell lac. ୨ । ଲାଖ ମୋହର; ଗାଲା
ଗାଲାମୋହର କରା ମୋହର—2. Sealing of a cover. ବିଶେ—
ଯାହା ଜତୁମୁଦ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରି ଯାଇଥାଏ—
ଲାହଟ୍‌ସେମୁଂଦା Sealed with the sealing wax.

ଲାଖ ମୋହ(ହୋ)ର—ଦେ. ବ (ସ. ଲାକ୍ଷା+ଫା. ମୋହର୍)—
Lākha moha(ho)ra ବନ୍ଦ କରି ଯାଇଥିବା ଚିଠି ଉପରେ
ଗାଲାମୋହର ଲଗା ଯାଇଥିବା ଲାଖ ଉପରେ ବସାଯିବା ନାମାଙ୍କିତ
ସୀଲମାହର ମୁଦ୍ରା; ଗାଲା ମୋହର—Wax or seal on the cover of a closed letter.

ଲାଖ(ଖି)ରାଜ(ଜୀ)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଲା=ନାହିଁ+ଖିରାଜ୍=କର
Lākha(khi)rāj(jī) ଅର୍ଥାତ ରାଜସ୍ୱ; କର ରହିତ)—ନିଷ୍କରଜମି;
ଲାଖେରାଜ ଯେଉଁ ଜମିପାଇଁ ରାଜସ୍ୱ ମାଫ୍ କରି ଯାଇଥାଏ—
ଲାଖରାଜ Revenue-free tenure. [ଦ୍ର—ଦେବୁତ୍ତର, ମୁସଲମାନ
ଓ ମରହଟ୍ଟା ରାଜାମାନେ ଦେବସେବାପାଇଁ, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ
ଭରଣପୋଷଣ ପାଇଁ, ଭଦ୍ର ପରିବାରଙ୍କ ଭରଣପୋଷଣ
ପାଇଁ, ପୀରମାନଙ୍କ ସେବା ପାଇଁ ଓ ଦରିଦ୍ର ଅନ୍ଧଙ୍କ
ଖାଇପିଇ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଜମିମାନ ଚିରକାଳ ସକାଶେ
ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ଦାନ କରିଥିଲେ ଓ ଚିରକାଳ ପାଇଁ
ଉକ୍ତ ଭୂମିମାନ ରାଜସ୍ୱ ଦାସ୍ୟରୁ ମୁକ୍ତ କରି ସନନ୍ଦ ଦେଇ-
ଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ଲାଖରାଜ କୋଲାଯାଏ । ଉଦ୍ଦ ଉଦ୍ଦ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଅନୁସାରେ ସେ ସବୁର ଉଦ୍ଦ ଉଦ୍ଦ ନାମକରଣ ହୋଇଥିଲା,
ଯଥା—ଦେବୋତ୍ତର ଲାଖରାଜ, ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଲାଖରାଜ,
ଘାଟବନ୍ଧୁଆଣି ବା ମଦଦ୍‌ମାସ୍ ଲାଖରାଜ, ପିରୋତ୍ତର ଲାଖରାଜ,
ଖଏରାତ୍ ଲାଖରାଜ । ଯେଉଁ ଲାଖରାଜ ଜମିମାନ ପୁରୀର
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ଭୋଗ ପାଇଁ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥିଲା
ସେମାନ ଅମୃତମଣୋହ୍ନ ଲାଖରାଜ । ଯେଉଁ ଜମିମାନଙ୍କୁ
ପୁରୀର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜାମାନେ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜାଗତ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଉପନିବେଶୀମାନଙ୍କୁ ଓ ଦେବତାମାନଙ୍କ ନାମମାତ୍ର (୫କୀ)
ଜମାରେ ଦାନ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ
ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ୫କି ଲାଖରାଜ ଓ ଦେବୋତ୍ତର ୫କି ଲାଖରାଜ
କୋଲାଯାଏ । ଯେଉଁ ଦାନପତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ଲାଖରାଜ
ଜମିମାନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ବା ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜା
ବା ଦେତାନମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ହୋଇଥିଲା, ସେହି
ଜଦର୍ଶନ ପତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଲାଖରାଜ ସନନ୍ଦ କୋଲାଯାଉଥିଲା ।

ଇଂରାଜମାନେ ଓଡିଶାକୁ ଆସି ସମସ୍ତ ଲାଖରାଜଦାରଙ୍କୁ
ସନନ୍ଦମାନ ଭଲବ କରି ସେମାନ ସରକାର ରେଜଷ୍ଟ୍ରର
ବହିରେ ଲେଖି ନେଲେ ଓ ଓଡିଶାର ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ
ସମୟରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ଅନେକଗୁଡିଏ ଲୋକ
ଅନେକ ଜମିକୁ 'ଲାଖରାଜ'ରୂପେ ଭୋଗ କରୁଥାନ୍ତି । ଏହା
ଦେଖି ଉଦ୍ଦ ଉଦ୍ଦ ମଜୁରାର ଲାଖରାଜ ଜମିମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ
ସରକାର ବାହାଦୁର ବଦା ହୋଇ ଜମିକୁ ନିଷ୍କରରୂପେ
ଭୋଗ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଚ୍ଛବାଦା କର ଗୁଡିଏ
ମକଦ୍ଦମା ଦାଏର କଲେ । ପ୍ରଚ୍ଛବାଦମାନଙ୍କ ଦାଖଲ୍‌ସନନ୍ଦର
ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଜୁରା ବା ଅଞ୍ଚଳ ବାସନନ୍ଦଭୁକ୍ତ ସମସ୍ତ ଜମି
ପାଇଁ ଦାଏର ହେବା ମକଦ୍ଦମାକୁ ସୋଷ୍ଟ ଲେଖାଏଁ ଜମିକ
ସଂଖ୍ୟା (ଜେନରଲ୍ ନମ୍ବର୍ General number)
ଦ୍ୱାରା ଚହ୍ନିତ କରାଗଲା ଏବଂ ଉକ୍ତ ଏକ 'ଜନରଲ୍'ଭୁକ୍ତ
ଜମିର ଅଂଶମାନଙ୍କୁ ସୋଷ୍ଟ ଲେଖାଏଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଂଖ୍ୟା
(ସ୍ପେଶଲ୍ ନମ୍ବର୍—Special number) ଦ୍ୱାରା ଚହ୍ନିତ
କରା ଗଲା । ଏହି ମକଦ୍ଦମାମାନଙ୍କର ନଥିର ନାମ 'ଲାଖରାଜ
ରୁବ୍‌କାରୀ' ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତରୂପେ ଦେଶର ନିଷ୍କର ଜମିମାନ ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା
ଚହ୍ନିତ ହୋଇ ମକଦ୍ଦମା ଦାଏର୍ (start) କରା ଗଲାରୁ
ଉକ୍ତ ଜମିମାନଙ୍କୁ ନିଷ୍କରରୂପେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଦାବି
କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସେମାନେ ଯେଉଁ ସନନ୍ଦ ବା
ସନ୍ଦକାପତ୍ର ଜଦର୍ଶନ ବଳରେ ଏ ଜମିକୁ 'ଲାଖରାଜ' ବୋଲି
ଦାବି କରୁଥନ୍ତି ତାହା ଭଲବ କରାଗଲା । ତଦନୁସାରେ
ପତ୍ରମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ସାବକ୍ ରାଜା ବା ମୁସଲମାନ ରାଜା
ବା ମରହଟ୍ଟା ରାଜାଙ୍କ ଅମଳର ସନନ୍ଦମାନ ଦାଖଲ କଲେ
ଓ ଦଖଲ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରମାଣ ଉପସ୍ଥାପତ କଲେ । ରାଜସ୍ୱ
ବନ୍ଦୋବସ୍ତକାରୀ ହାକିମ ଉକ୍ତ ସନନ୍ଦ ଓ ପ୍ରମାଣମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜମିର ସଦ୍ଧାସ୍ତା ଜର ଓ ସନଦ ଲ୍ଲଖିତ ପରମାଣ (ଖେରଫଳ) ସଙ୍ଗେ ଦଖଲ ହେଉଥିବା ଜମିର ଖେରଫଳ (ଏରଥ)କୁ ମିଲାଇ ଦେଖିବା ପରେ, ଯେଉଁ ପେଉଁ ସନଦମାନ କୃତ୍ରିମ ବା ସନ୍ଦେହଜନକ ଥିବା ଦେଖାଗଲ୍ଲ ସେହୁ ଜମିମାନଙ୍କୁ 'ବାଜଯ୍ତାପ୍ତ' ବା ନାମଞ୍ଜୁର କଲେ ଓ ତହିଁ ଉପରେ କର ଧାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଯେଉଁ ଜମିମାନ ସନଦ ଲ୍ଲଖିତ ଜମି ଅପେକ୍ଷା ଓବଶୀ ଥିବାର ଦେଖାଗଲ୍ଲ ସେହୁ ଅଧିକା ଜମିମାନଙ୍କୁ 'ଉତ୍ରଫିଟ୍' ବା 'ଉତ୍ରମିମ୍' କଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ତାକୁ ଲ୍ଲଖର୍ଜ ଜମିର ଦ୍ୱସାବରୁ କାଟିଦେଇ ତହିଁ ଉପରେ କର ଧାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଯେଉଁ ଜମିମାନ ସନଦ ଅନୁସାରେ ଠିକ୍ ଥିବା ଦେଖାଗଲ୍ଲ ଓ ଯେଉଁ ଜମିମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସନଦମାନ ନିଃସନ୍ଦେହରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲ୍ଲ ତାକୁ 'ବାହେଲ୍' ବା ଫଲବତ୍ କଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନମ୍ବର୍ ମକଦମାରେ ଯେଉଁ 'ରୁଏ' ବା ଆଦେଶ ଦେଲେ ତାହାକୁ 'ବହେଲ୍ ଫଏସଲ୍ଲ' ବୋଲ୍ଲଗଲ୍ଲ । ମକଦମାର ନମ୍ବର ଅନୁସାରେ ଉକ୍ତ ଲ୍ଲଖର୍ଜ ଜମିମାନ ସେହୁ ସେହୁ 'ଜେନେରଲ୍' ଓ 'ସ୍ପେଶାଲ୍' ନମ୍ବରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଚହ୍ନିତ ହେଲ୍ଲ । ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର୍ମଗ୍ସ ସମସ୍ତ ଜମି ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରୋସିଡିଙ୍ଗ୍ ବା ମକଦମା ଦାଏର କର ଫଏସଲ କରଥିବା ସମସ୍ତ 'ବାହେଲ୍', 'ଉତ୍ରଫିର' ଓ 'ବାଯ୍ୟାପ୍ତି' ଜମିମାନଙ୍କର ଗୋଟଏ ଲେଖାଏଁ ତାଲିକା (ଷ୍ଟେଟମେଣ୍ଟ, Statement) ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ତାଙ୍କ ଉପରସ୍ତ ଦାତ୍ରମ (ଷାସ୍ କମିସନର୍, Special Commissioner)ଙ୍କ ନକଟକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ ଓ ଖାସ୍ କମିସନରଙ୍କର ଶେଷ ହୁକୁମଦ୍ୱାର୍ ଲ୍ଲଖର୍ଜମାନ ବାହେଲ, ବାଯ୍ୟାପ୍ତି ଓ ଉତ୍ରଫିର୍ ହେଲ୍ଲ, ଲ୍ଲଖର୍ଜ ବାହେଲ୍ ଜମିର ଖଜଣା ଚିରକାଲ ସକାଶେ ମାଫ୍ ହେଲ୍ଲ; ଏହି ବାଯ୍ୟାପ୍ତି ଜମି ଉପରେ କ୍ରମଶଃ ଦେଶକାଳଅବସ୍ଥା ବିବେଚନାରେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଜମାବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ପାରବ ବୋଲି ସ୍ଥିର କର୍ଗଲ୍ଲ ଓ ପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ତ୍ରେବକାସ୍ତ ଓ ଫଏସଲ୍ଲର ନକଲ ମିଳଲ୍ଲ । ଏସବୁ ମକଦମାର ଦେନ୍ତ, ଜମ୍ବର ଓ ପ୍ରମାଣଆଦ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧେ ୧୮୧୯ ସାଲର ୨ କାନୁନ୍ (Regulation 2 of 1819), ୧୮୨୨ ସାଲର ୭ କାନୁନ, ୧୮୨୫ ସାଲର ୫ କାନୁନ୍, ୧୮୨୮ ସାଲର ୬ କାନୁନ୍ମାନ ପ୍ରଧାନ ଅଟେ । ଉକ୍ତ ଲ୍ଲଖର୍ଜ୍ବାହେଲ୍ ଓ ଲ୍ଲଖର୍ଜ୍ ବାଯ୍ୟାପ୍ତି ଫଏସଲ୍ଲ-ମାନଙ୍କରେ ତତ୍କାଳପ୍ରଚଳିତ ଅନେକ ପାରସୀ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛୁ । ଯେଉଁ ଜମିମାନଙ୍କୁ ରାଜା ବା ବାଦସାହାମାନେ ଚୌଦସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଜୀବନକାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନଷ୍କରରୂପେ ଦାନ କରଥିଲେ ସେସବୁକୁ ଜାତିର ଓ ଯାହା ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଚରସ୍ଥାସ୍ତୀ ନଷ୍କରରୂପେ ଦାନ କରଥିଲେ ସେ ସବୁକୁ ବାଦସାହୀ ଲ୍ଲଖର୍ଜ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଯେଉଁ ଲ୍ଲଖର୍ଜମାନ ୧୪ ତାରଖ ଅକ୍ଟୋବର ୧୮୦୩ ସାଲ (ଇଂରଜଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା ଦଖଲ କରବାର ସନ) ପୂର୍ବରୁ ବଙ୍ଗୀୟ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ବା ବଙ୍ଗ, ବହାର, ଓଡିଶାର ମୁସଲମାନ୍ ସୁବାଦାର ଓ ବେଗ୍ରର ସବଡ଼ିଭିଜ୍ଞା ରାଜା ବା ସ୍ୱଦାରମାନେ ନଷ୍କରରୂପେ ଦାନ କରଥିଲେ ତମ୍ମା ଯେଉଁ ଦାନମାନଙ୍କୁ ମଞ୍ଜୁର କରଥିଲେ ସେହୁମାନଙ୍କୁ ଇଂରାଜଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର ବା ବାହେଲ୍ କଲେ (୧୭୯୩ ସାଲର ୫୭ କାନୁନ୍, ୧୮୦୫ ସାଲର ୧୨ କାନୁନ୍ ଓ ୧୮୨୫ ସାଲର ୧୪ କାନୁନ୍ ଦେଖ) । ବାଦସାହୀ ଲ୍ଲଖର୍ଜ ଛଡ଼ା ଯେଉଁ ଜମିମାନଙ୍କୁ ଦଖଲକାର୍ଯ୍ୟମାନେ ବହୁକାଳରୁ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ନର୍ବିବ୍ଦ୍ରେଧେ ଅଳ୍ପଚିରରୂପେ ୧୭୯୦ ସାଲ ପୂର୍ବରୁ ଦଖଲ କରବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳଲ୍ଲ, ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଦଖଲ-କାର୍ଯ୍ୟମାନେ ବାଦସାହୀ ସନଦମାନ ଦର୍ଶାଇ ନ ପାରଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନ ଉତ୍କାଳୀନ ରାଜସ୍ୱକର୍ମଗ୍ସ୍ୱମାନଙ୍କ ହୁକୁମରେ ନଷ୍କର ରୂପେ ଗଣ୍ୟ କର୍ଗଲ୍ଲ । ସେ ଜମିମାନ 'ହୁକୁମୀ ଲ୍ଲଖର୍ଜ' ବୋଲି ବାହେଲ କର୍ଗଲ୍ଲ । ଦେବତାମାନଙ୍କ ସେବା ପାଇଁ ଖଞ୍ଜାଥିବା ଜମିମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ (୧୭୯୩ ସାଲର ୧୪ କାନୁନ୍), ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବାପାଇଁ ଖଞ୍ଜାଥିବା ଅସ୍ମତ୍ତମୋତ୍ତର ଜମିସମ୍ବନ୍ଧେ (୧୮୦୫ ସାଲର ୧୨ କାନୁନ୍) ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜ ସରକାର ଆଇନ୍ ପ୍ରଣୟନ କରଥିଲେ । ଜଙ୍ଗଲର ନଷ୍କର ବା ଲ୍ଲଖର୍ଜା ଜମିମାନଙ୍କ ନମ୍ବନ୍ଦ୍ରେ ଓ ରାଜସ୍ୱଦାର୍ଯ୍ୟୀ ବା ମାଲ୍ଗୁଜାର୍ ଜମିମାନଙ୍କ ନମ୍ବନ୍ଦ୍ରେ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ସିରସ୍ତାରେ ଦୁଇଗୋଟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରେଜଷ୍ଟର (Register) ଅଛୁ । ଲ୍ଲଖର୍ଜା ବାହେଲ ଜମିମାନ ଯେଉଁ ରେଜଷ୍ଟରରେ ଲେଖା ଥଏ ତାକୁ ସି. ରେଜଷ୍ଟର୍ (C. Register) ବୋଲ୍ଲଯାଏ ।

ଜଙ୍ଗଲର ସମସ୍ତ ଜମିଦାର୍ ସତ୍ତ୍ୱର ତାଲିକା ଏ. ରେଜଷ୍ଟର୍ (A. Register), ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଗନ୍ନାର ଜମିଦାରର ତାଲିକା ବି ରେଜଷ୍ଟର୍ (B. Register), ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଗନ୍ନାର ଲ୍ଲଖର୍ଜର ତାଲିକା (ସି. ରେଜଷ୍ଟର୍) C. Register ଓ ପୂର୍ବ ମାଲିକ ସରବ ରେ ନୂତନ ମାଲିକ ମାନଙ୍କ ନାମ ବାଙ୍ଗଲାଗାରଜର ପଶୋଧିତ ତାଲିକା— ଡି. ରେଜଷ୍ଟେର୍ (D. Register,)ନାମରେ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ମହାଫିଜ୍ଖାନାରେ ରଖା ଯାଇଅଛୁ । ସ୍ୱଜସ୍ୱଦାର୍ଯ୍ୟୀ ମାଲ୍ଗୁଲ ବା ଜମିଦାର୍ମାନ 'ଉତ୍ର୍ଜ' ବା ସରକାରଙ୍କର ସ୍ୱଜସ୍ୱଦାର୍ଯ୍ୟୀ ଜମିର ତାଲିକାରେ ଥିବା କ୍ରମିକ ନମ୍ବରଦ୍ୱାର୍ ଚହ୍ନିତ ହୁଏ ।

ଲ୍ଲଖର୍ଜ ଜମିମାନ ଜନରଲ୍ ନମ୍ବର ଓ ସ୍ପେଶଲ୍ ନମ୍ବର୍ଦ୍ୱାର୍ ଚହ୍ନିତ ହୁଏ । ଇଂରାଜସରକାର ଲ୍ଲଖର୍ଜ ଜମି ଉପରେ ସ୍ୱଜସ୍ୱ ଚିରକାଲ ସକାଶେ ବସାଇ ପାରବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆଇନ୍ କରଅଛନ୍ତି; ଉକ୍ତ ଲ୍ଲଖର୍ଜ ଉପରେ ପଥକର (Road cess) ଆଦି କର ବସଣି ହୋଇଥାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଖରାଜ ତଉପୀର୍—ବୈଦେ. ବ(ଫା) (କରଗ୍ରଣ୍ଟ)—ସାବକ ସନଦ Lākharāj tauphir ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଦେଖାଯିବା ଲାଖରାଜ ଜମି, ଯାହା କରଧାର୍ଯ୍ୟ ପୋଗ୍ୟ ବୋଲି ଇଂରାଜ ସରକାର ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ—Lands found in excess of the areas granted by the original revenue—free grant and assessed to revenue or resumed by the British Government.

ଲାଖରାଜ୍‌ଦାର୍ ବୈଦେ. ବ.—(ଫା. ଲାଖିରାଜ୍‌ଦାର୍)—କଷ୍ଟର Lākharāj-dār ଜମିର ଅଧିକାରୀ—Holder of rent-free tenure. ଲାଖେରାଜଦାର **लाखिराजदार**

ଲାଖରାଜ୍ ବାଜ୍ୟା(ଜା)ପ୍ତି—ବୈଦେ. ବ— (ଫା. ଲାଖିରାଜ୍ ବାଜ୍ୟାପ୍ତି)—Lākharāj bājyā(jā)pti ସେଉଁ ଲାଖରାଜ ଜମିକୁ ଇଂରାଜ ଲାଖେରାଜ ବାଜ୍ୟାପ୍ତି ରହସ୍ତିମେଣ୍ଟ ମଞ୍ଜୁର ନ କରି ଉହାଁ ଉପରେ **लाखिराज बाजयाप्ति** କର ଧାର୍ଯ୍ୟ କର ଅଛନ୍ତି—Resumed [ଲାଖରାଜ୍(ଜ) ବାଜଅପତ୍ତ— ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] revenue-free tenure.

ଲାଖରାଜ୍ ବାହ୍ଲ(ହେ)ଲ୍(ଲି)—ବୈଦେ. ବ. — (ଫା. ଲାଖିରାଜ୍ ବହାଲ୍) Lākharāj bāhi(he)l(li) ସେଉଁ ଲାଖରାଜ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଲାଖେରାଜ ବାହେଲ ଇଂରାଜ ସରକ୍ୟୁମେଣ୍ଟ ଅନୁମୋଦନ କରିଅଛନ୍ତି **लाखिराज बहाल** Cofirmed revenue-free tenures. (ଲାଖରାଜ ଭଲେ ନୋଟ ଦେଖ ।)

ଲାଖରାଜ୍ ମଉଜା—ବୈଦେ. ବ.—(ଫା. ଲାଖିରାଜ୍ + ମୌଜା)—ସେଉଁ Lākharāj mauja ମଉଜାର ବା ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ଜମି କଷ୍ଟର ଲାଖେରାଜୀ ମୌଜା ଅଟେ—A revenue free village. **लाखिराजी मौजा** [ଦ୍—ସୁସ୍ତ ଜଜ୍ଞାର ଗ୍ରହାଙ୍କ ପ୍ରମାଣରେ କେତେକ ଶାସନ ଲାଖରାଜ ମଉଜା ଅଟେ ।]

ଲାଖରାଜ୍ ମାହାଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ଲାଖିରାଜ ମହାଲ୍)—Lākharāj māhāl ସେଉଁ କନ୍ଦୁଗ୍ରାମ ବଣିଷ୍ଟ ଜମିମାନ କଷ୍ଟର ଲାଖେରାଜ ମାହାଲ ଅଟେ—A revenue-free estate. **लाखिराज महाल** [ଦ୍—କଟକ ଜଜ୍ଞାର କନ୍ଧା ପଟ୍ଟଣା ତୋଟ୍ଟର ଲାଖରାଜ୍ ମାହାଲ ଅଟେ ।]

ଲାଖସାଜ(ଜ୍ଜି)—ବେ. ବ—(ସ. ଲକ୍ଷ ଓ ସଜ୍ଜ)—ଲକ୍ଷ୍ୟ ବନ୍ଧବା Lākha sāja(jji) ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିପୁଣତା—Skill in hitting ଲକ୍ଷଭେଦ **लक्षभेदका सामर्थ्य** at a target.

ବେ. ବ.—ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦନରେ ନିପୁଣ—Skilful at hitting at a target.

ଲାଖ ସିଲ୍—ବେ. ବ—(ସ. ଲକ୍ଷ + ଇଂ. ସିଲ୍)—ସିଲ୍ (ଦେଖ)—Lākha sil Sil (See)

ଲାଖି—ବେ. ବ—(ସ. ଲକ୍ଷ୍ୟ)—ତୁଳନା—

Lākhi ତୁଳନା **लायक** 'Comparison,

ବଣ.—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ— **लायेक** 1. Comparable with anything. ୨ । **लायक** ସମକକ୍ଷ; ସଦୃଶ; ସମାନ—2. Equal; similar. ୩ । ଯଥୋଚିତ୍ୟକୁ; ଉପଯୁକ୍ତ—3. Befitting; becoming. (ଯଥା—ତନ୍ୟାଲାଗି ବର ମିଳଗଲା)

ଲାଖି ଦେବା—ବେ. କି (ସ.ଲକ୍ଷ)—ଉପମା ଦେବା; କୌଣସି ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ Lākhi debā ତୁଳନା କରିବା—To compare a thing ତୁଳନା କରା **लक्ष्यदेना** with another.

ଲାଖିବା—ବେ. କି—(ସ. ଲକ୍ଷ ଧାତୁ)—୧ । ତୁଳନା କରିବା— Lākhibā ତୁଳନା କରା **लक्ष करना** 1.To to compared. [ଲଖାଇବା—ପ୍ରଯୋଜକରୂପ] ୨ । ତୁଳନା ଦ୍ୱାରା ସମତୁଲ୍ୟ ବା ଲାଗା **लगना** ଯୋଗ୍ୟ ହେବା—2. To befit; to be ଲଗ ଜାନା **चिपक जाना** equal or fitting. ୩ । (ସ. ଲଗ୍ ଧାତୁ) ଦୃଢ଼ରୂପେ ସଂଲଗ୍ନ ହେବା; ଲାଗିବା— 3. To adhere or stick to; to become fixed to. [ଉ—ସନ୍ତୁଳ ଉବ ଉନୁ କାନ୍ଥରେ ଲାଖି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ କଲ୍ଲଲତା ।] ୪ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା—4. To stay permanently at a place. ୫ । ପ୍ରେମଦ୍ୱାରା ଆସକ୍ତ ହେବା—5. To become attached to by virtue of love. [ଉ—ଅସମ୍ଭାଳେ ତାର ସଜ ଲାଖି ଗଲ୍ଲ ମୋହ୍ନାର ମୁଖ୍ୟାନନେ । ସ୍ୱଧାନାଥ-ଯଯାଇ ।] ୬ । ଆଶାନୁରୂପ ଫଳପ୍ରଦ ହେବା— 6. To bear the expected result. [ଯଥା-ଭାଙ୍କ-ଠାରେ ମୋ ପ୍ରାର୍ଥନାରୀ ଲାଖିଲା ନାହିଁ ।] ୭ । ଖଟିବା; ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ହେବା—7. To apply to.

ଲାଖି ଯିବା—ବେ. କି.—୧ । ଦୃଢ଼ରୂପେ ଲାଗିଯିବା—1. To be Lākhi jibā attached firmly; to stick firmly. ଲେଗେ ଯାଓୟା ୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ହେବା; ଉପଯୁକ୍ତ ହେବା **चिपकजाना** ଖାପ ଖାଇବା—2. To be fitting; to be **लग जाना** suitable. [ଯଥା—ଏ ଉପଯୁକ୍ତ ଏ କଥାକୁ ଠିକ୍ ଲାଖି ଗଲ୍ଲ ।]

ଲାଖି ରହିବା—ବେ. କି—୧ । ଲାଖିଯିବା ୧ (ଦେଖ) Lākhi rahibā ଲେଗେ ଥାକା 1. Lākhi jiba 1 (See) **लगजाना** ୨ । ପ୍ରୀତି ବା ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଆସକ୍ତ ହେବା— 2. To be attached to by ties of affection or love.

ଲାଖି ହେବା—ବେ. କି—(ସ. ଲକ୍ଷ)—ତୁଳନାରେ ସମକକ୍ଷ ହେବା— Lākhi hebā To be equal in comparison. ଲାୟେକ ହଓୟା **लायक होना**

ଲାଖୁ(ଖୁଁ)—ବୈଦେ. ବଣ. ଓ ବ—(ସ. ଲକ୍ଷ)—(ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ, Lākhu(khuñ) ହି. ଲାଖୋଁ ଲାଖ୍)—ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ; ଅସଙ୍ଖ୍ୟ— ଲାଖ ଲାଖ **लाखों लाख** Innumerable; countless; ଲାଖୁ(ଖୁଁ)ଲାଖ୍ ଲାଖୋ(ଖୋଁ)ଲାଖ୍ } —ଅନ୍ୟରୂପ multitudinous; in myriads.

ଲାଗ୍—ବେ. ବ—(ସ. ଲଗ୍ ଧାତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଲାଗିବାର ଅନୁଜ୍ଞାରୂପ)— Lāg (ସ୍ୱାଧୀନ୍ୟାମକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଜ୍ଞାପକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶ-ବଚନ-ବିଶେଷ); ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଲାଗି କର ଠିଆ ହୁଅ—

Digitized by srujanika@gmail.com

(A term of drill) Close up ! ଗ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଋଣ—Debt. [ଯଥା—ମୋର ଶହେ ଟଙ୍କା ଲଗ୍ ଅଛି ।]

ଲଗ୍ ଖାଇବା —ଗ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର) କି—୧ । ଋଣ କରିବା—
Lāg khāibā 1. To borrow. ୨ । ଋଣଦ୍ୱାରା ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ କରିବା—2. To meet one's expenses by borrowing. ଉ—ଲଗ୍ ଖାଇଁ, ଲଗେଇ ନାଇ ହୁଏଁ । ଉଗ=ବରଂ ଋଣ କରିବ କିନ୍ତୁ ପର ପାଇଁ ଲମ୍ବିନ୍ ହେବି ନାହିଁ ।)

ଲଗ୍ ଲଗ୍—ବେ. କି. ବଣ—୧ । ଲଗେ ଲଗେ; ପରେ ପରେ; ପୁନଃ ପରେ ପରେ ପୁନଃ—1. Repeatedly; in quick succession. ୨ । ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ—2. One after the other.
Lāg lāg
ବାରବାର, ଲଗ ଲଗ କର

ଲଗ—ବେ. ବ.—(ସଂ. ଲଗ୍ ଧାତୁ; ଲଗ୍ନ)—୧ । ଲଗ୍ନ; ମୁହୂର୍ତ୍ତ କ୍ଷଣ—2. Moment; instant. (ଯଥା—ଏହିଲାଗେ=ଏହିଲାଗରେ=ଏହି କ୍ଷଣରେ ।)
Lāga ଲଗ୍ନ **ଲଗନ**

ଲାଗାଓ; ଲାଗ ୨ । ନୈକଟ୍ୟ; ନିକଟବର୍ତ୍ତିତା—2. Contiguity; proximity. ୩ । ସମ୍ପର୍କ—3. Connection. କି. ବଣ—ନିକଟ—Near.
ଲଗାଓ

ଲଗାଅ ବଣ—ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—Contiguous; adjacent. ଗ୍ରାଦେ (କଟକସହର) ବ—ନାଗ (ବେଙ୍ଗ) —Nāga (See) ।ଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ଋଣ—1. Loan. ୨ । ମହାଜନୀ—2. Money lending.

ଲଗଣ—ବେ. ବ (ସଂ. ଲଗ୍ନ)—୧ । ସଲଗ୍ନ ହେବା—1. Adherence; being attached. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗିବା—2. Being engaged in a work. ୩ । ବନ୍ଧୁ ସମ୍ପର୍କ—3. Relationship. ୪ । ଲାଭ ବା ସୁଧଆଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଅଗଭୁର ଦେବା; ଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଧାନ ବା ଟଙ୍କାକୁ ଖଟାଇବା—4. Advancing money or paddy on loan; investment. [ଉ—ଧାନ ପସଲ ଅମଦାନି ହେଲେ ଖାତକ ମହାଜନକୁ ସେତାଲର ଦାଣ୍ଡ ଉପ୍ର ଅପେକ୍ଷା କିଛି ବେଶି ପରିମାଣରେ ଧାନ ଦେବାର ଚୁକ୍ତି କର ମହାଜନଠାରୁ ପସଲ ଅମଦାନି ସମୟରୁ ସେଇଁ ଟଙ୍କା ଅଗଭୁର ନଅନ୍ତି ତାକୁ 'ଲଗଣ' 'ଦାଦନ' ବା 'ବାଢ଼ିଅ' କହନ୍ତି ।
କୌଣସି ମୂଲିଆ ପରେ ପରଖମ କରି ବା ମଲ ଲଗି ସେହି ମୂଲିକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ନେଉଥିବା ଟଙ୍କାରେ ଛମେ କମେ ସମୟ ଦେଇ ସୁଝିବାର କଥା କରି ମହାଜନ ବା ମାଲିକଙ୍କଠାରୁ ଅଗଭୁର ସେଇଁ ଟଙ୍କା ନେଇ ତାକୁ 'ଲଗଣ' ବା 'ଦାଦନ' କହନ୍ତି ।

ଫଳତଃ କୌଣସି ଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଟଙ୍କା ବା ଧାନକୁ 'ଲଗାଇବା'କୁ 'ଲଗଣ' ବୋଲାଯାଏ ।] ବେ. ବ ଓ ବଣ—ଲଗଣା (ବେଙ୍ଗ)—Lāgaṇā (See)
ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ—ଖୁବ୍ ଶିକାରୀ (କୁକୁର) Very skilful as a hunter (said of a dog).

ଲଗଣା(ଣି)—ବେ. ବ—(ସଂ. ଲଗ୍ନିକ)—୧ । ବନ୍ଧୁତାଦ୍ୱାରା ନିକଟ
Lāgaṇā(ṇi) ସମ୍ବନ୍ଧ—1. Relationship. ୨ । ନିକଟ (ଲଗଣିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସମ୍ପର୍କୀୟ ବନ୍ଧୁ; ଲଗ୍ନିକ—2. Near relation. ବଣ—ବନ୍ଧୁତାଦ୍ୱାରା ସମ୍ବନ୍ଧ; ଲଗ୍ନିକ—
ଲାଗ, ଲଗାବ ଲାଗାଓ **ଲାଗୀ** Closely related.

ଲଗପଟ୍ଟ—ବେ. ବଣ—୧ । ନିକଟ—1. Near. ୨ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ।
Lāga paṭṭa —2. Adjacent; contiguous.
ଲାଗାଓ **ଲଗାବ**

ଲଗ ମୂଲିଆ—ଗ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ଚୁକ୍ତିଦିନ ଖାମିନ୍ଦାରଙ୍କର କାମ
Lāga mūliā କରୁଥିବା ମୂଲିଆ—A fixed day-labourer.

ଲଗରେ—ବେ. କି. ବଣ—ନିକଟରେ—
Lāgare Near.

ଲଗ ଲଖତ୍ର—ଗ୍ରାଦେ (କଟକସହର) ବ (ନ ସ୍ଥାନରେ ଲ ଉଚ୍ଚାରଣ)
Lāga lakhatra —ନାଗ ନକ୍ଷତ୍ର (ବେଙ୍ଗ)—Nāga nakshatra (See)

ଲଗା—ଗ୍ରାଦେ (କଟକସହର) ବ—ନାଗା (ବେଙ୍ଗ)
Lāgā **Nāgā** (See)

ଲଗି—ବେ. ଅ (ସଂ. ଲଗ୍ ଧାତୁ)—୧ । (ଅନୁକର) ହେତୁରୁ; ପାଇଁ; ନିମନ୍ତେ; କାରଣରୁ—1. For; owing to; because of; on account of. [ଉ—ଲଗି, ପାଇଁ, ନିମନ୍ତେ, ଯୋଗୁଁ, ଯୋଗୁରୁ, ଯୋଗେ, ହେତୁ, ହେତୁରୁ ଆଦ ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଭାବ ଓ ଅଭାବ ଉଭୟ ଅର୍ଥ ସୂଚିତ ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏହା ବହୁକ୍ରିୟାପୂର୍ବକ ଅବ୍ୟୟରୂପେ ବସ୍ତୁ ବାଚକ ବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ପରେ ବିକଳ୍ପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା, ଗୋଡନ ଲଗି, ଗୋବନର ଲଗି, କାହାଲଗି, କାହାର ଲଗି, ତୋଲଗି, ତୋର ଲଗି ।]
[ଉ—ଶ୍ୟାମ କେତେ ଅରୁହାଣ, ତାଲଗି ଯିବ ଏ ପ୍ରାଣ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ଉପସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ—2. On account of the presence of.
[ଉ—ଟଙ୍କା ଲଗି ଗୋଟ ଦାଣ୍ଡ ମଲା ରେ, କାଳିଆ ସୁନା ! ସଙ୍ଗୀତ ।

ଲାଗି, ଲାଗିୟା, ଜନ୍ୟ ୩ । (ଅନୁକର) ଯୋଗୁରୁ; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ନିମିତ୍ତେ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ—3. On behalf of; as a representative of. ୪ । (ଅନୁକର) ପରିବର୍ତ୍ତରେ—4. In lieu of. ୫ । ନିମନ୍ତେ; (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକାଳ ବା ସମୟ) ପାଇଁ—5. For (a space of time). (ଯଥା—ମୁଁ ଦିନକ ଲାଗି ଏଠାକୁ ଆସିଛି) କି. ବଣ (ଲାଗିବା

ଲେଗେ କିମ୍ବା ଅସମାପିକାରୂପ)—୧ । ସଲଗ୍ନ ହୋଇ—
ଲଗକର 1. Adhering to; closely engaged in.
୨ । ଲାଗିଥିବା; ଅଧ୍ୟବସାୟସହକାରେ—2. With perseverance. ବେ. ବ୍ୟ—୧ । ଗୃହୀତ—
ଉତ୍ସର୍ଗ 1. Accepted. ୨ । ଉପଭୁକ୍ତ—2. Enjoyed ୩ ।
ଲଗାହୁଆ ପରାହୁଡ; ପିନ୍ଧାଯାଇଥିବା—3. Put on, worn. [ଉ—ପ୍ରସ୍ୱାକୁ ଦିଆଇ ସ୍ୱର୍ଗୀଭୂତଃ, ଅପେ ପିନ୍ଧିବା ଭାବା ଲାଗି ପଃ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।] ୪ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—
ଲାଗାଓ 4. Adjoining; adjacent. ୫ । ସଲଗ୍ନ—5. Attached to; adhering. ୬ । ପରିଧାନକାର୍ଯ୍ୟ—
ଲାଗୀ 5. Wearing. (ଯଥା—ଅଜ ସନ୍ଧ୍ୟାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଗୀତଯଃ-ଲାଗି ବେଶ ହୋଇଅଛୁ) ୭ । ଉପଭୋଗକାର୍ଯ୍ୟ—
ଉତ୍ସର୍ଗ 7. Enjoying. ୮ । (ନୈବେଦ୍ୟାଦି) ଅର୍ପିତ—
ଚଢ଼ାହୁଆ 8. Offered. (ଉ—ମୁନିଙ୍କୁ ପୁଚ୍ଛିଲେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ହୋଇ, ଇହ ବୁଝିଲେ ଆମ୍ଭ ଲାଗି ହୋଇ । ପ୍ରାଚୀ. ପରତେ ଗୀତା ।) ବି—୧ । (ବେଶ ଅର୍ଥ) ଅଙ୍ଗରେ ପିନ୍ଧିବା;
ପରା ଧାରଣ—1. Putting on the body (e. g. dress,
ଲଗାନା ornaments etc). [ଉ—ରଣଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ବେସ ଅଳଙ୍କାର ଲାଗି । ବ୍ରଧାନାଥ. ସନ୍ଧ୍ୟାଯାତ୍ରା] [ବ୍ୟୁ—ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଦେବତା ଅର୍ଥକର ଅଳଙ୍କାର, ବେଶ ଆଦି ଧାରଣ କରିବା ପ୍ରଭୃତି 'ଲାଗି' ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । ମାଦକତା;
ନେଶା ନିଶା; ମତ୍ତତା—2. Intoxication; intoxicating
ନଶା quality. ୩ । ନିଶା ବା ମାଦକତା ଜନ୍ମାଇବା ଗୁଣ—
3. The quality of causing intoxication. [ଉ—ଗଞ୍ଜାଇକ ଜଣି ଲାଗି ଭାର ଘୁଣି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବେଶୋତ୍କଳଙ୍କ. ଗ ଗୀତ ।] ୪ । ଉପଭୋଗ କରଣ—
4. Enjoyment.

ଲାଗି ଆସିବା—ବେ. କି—ଲାଗିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା—
Lāgi āsibā To begin to lāgibā. (See)
ଲେଗେ ଆସା **ଲଗନେକୋ ସୁରୁକରନା**

ଲାଗି କରିବା—ବେ. କି—ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ପୁଷ୍ପ ଆଦି ଅର୍ପଣ କରିବା;
Lāgi karibā ପିନ୍ଧାଇବା; ଚଢ଼ାଇବା—To put (flowers
ଚଢ଼ାନ etc) on the body of a king or Deity.
ଚଢ଼ାନା

ଲାଗି ଖାଇବା—ବେ. କି—ମୂଳ ଲାଗି କମ୍ବା ପରିଶ୍ରମ କରି ଅପଣା ପେଟ
Lāgi khāibā ପୋଷିବା—To earn one's livelihood by
(ମାଟି ଖାଇବା—ବ୍ୟଙ୍ଗ) labour; to earn one's bread
ଖେଟେ ଖାଓୟା by the sweat of one's brow. [ଉ—ଯେ
ଲାଗକର ଖାନା ଲାଗିଖାଏ, ସେ ମାଗିଖାଏ ନାହିଁ, ସେ ମାଗିଖାଏ ସେ ଲାଗିଖାଏ ନାହିଁ । ଉଗ ।]

ଲାଗି ଚନ୍ଦନ—ବେ. ବ—୧ । ଦେବତା ଆଦିଙ୍କ ଜନ୍ୟରେ ଅନୁଲେପ
Lāgi chandana ଚନ୍ଦନ—1. Sandal paste intend-
ଚଢ଼ାନ ଚନ୍ଦନ ed for being put on a Deity. ୨ । ଯେଉଁ
ଚଢ଼ାହୁଆ ଚନ୍ଦନ ଚନ୍ଦନ ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ବୋଳା ହୋଇଥାଏ (ଓ ପରେ ତାହା ତାହାଙ୍କ ଦେହରୁ କଢ଼ାଯାଇ ଥାଏ)—
2. Sandal paste once put on the body of a Deity (and afterwards taken off).
[ବ୍ୟୁ—ଏହାପରି ଲାଗିମାଳ, ଲାଗି ବେଲପତ୍ରୀ **ଥଉ** ଟୁଏ ।

ଲାଗି ଡକା(କେ)ଇତ—ବେ. ବ—ମାଦକଚୋରୂପ ଡକାଇତ—
Lāgi ḍakā(ke)ita Intoxication compared to a robber. [ଉ—ଲୁପ୍ତମୋସ୍ତବ ବଚ୍ଛେଦ ସୁର୍ଯ୍ୟ, ଲାଗି ଡକାଇତ ଲାଗୁ ଲାଗୁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]

ଲାଗି ପଡ଼ି (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)—ବେ. କି. ବ୍ୟ—(ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
Lāgi pardi ଶକ୍ତି) —୧ । ସମସ୍ତଶକ୍ତି ମନ ଓ ଦେହକୁ ଲଗାଇ ଲେଗେପଡ଼େ (କୋନ କାଜ କରା) (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)—
ଲଗପଡକେ 1. (to do any work) With full force of one's body and mind. ୨ । ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ସହକାରେ—2. With great labour; very laboriously. ୩ । ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନରୂପେ (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)—3. (to do any work) Uninterruptedly; continuously.

ଲାଗି ପଡ଼ିବା—ବେ. କି—କାଯିକମନୋବାକ୍ୟରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ
Lāgi pardibā ଜଡ଼ିଯିବା ହେବା—To be closely enga-
ଲେଗେପଡ଼ା ged in a piece of work. [ବ୍ୟୁ—ଏହା
ଲଗପଡନା ଅସମାପିକା ରୂପରେ ଅନ୍ୟକ୍ରିୟା ସହିତ **ସଯୁକ୍ତ** ଟୁଏ ।]

ଲାଗିପାଗି—ବେ. କି. ବ୍ୟ (ନିରର୍ଥକ ସମ୍ପର୍କରେ)—ଲାଗି ପଡ଼ି (ଦେଖ)—
Lāgipāgi Lāgipardi. (See) [ଉ—ସ୍ତ୍ରୀଯାକ ଲାଗିପାଗ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅଳଥା । ଇକାସ୍ତ ଗୀତଲହସ୍ତୀ ।]

ଲାଗି ପାରିବା—ବେ. କି—୧ । ସମାନ ହୋଇ ପାରିବା—1. To be
Lāgi pāribā equal to. [ଉ—ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଲାଗିପାର
ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ତାହାଙ୍କ ସାଥ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବଳ ।]
ସମକକ୍ଷ ହୋନା ୨ । (କୌଣସି ବସ୍ତୁ) ପରିହିତ ବା ଅର୍ପିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ହେବା—2. To be suitable or convenient for being put on. (ଯଥା—ବଡ଼ସିଂହାର ଘରେ ଠାକୁରଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ଏ ମାଲାମାନ ଲାଗି ପାରିବ ନାହିଁ ।)

ଲାଗିବା—ବେ. ବ—ଲାଗିବା କାର୍ଯ୍ୟ—Act of Lāgiba, (See
Lāgiba below) (ଯଥା—ଦୁଇଜଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭଲ ଲାଗା ଲାଗିବା ଅସୁନର କଥା) ବେ: ବ୍ୟ—୧ । ଯାହା ବା ଯେ
ଲଗନା ଲାଗିଥାଏ—1. That which has done the act of Lāgibā (See below) (ଯଥା, ଘର ଉଆରରେ ଲାଗିବା ବସ୍ତୁ) ୨ । ଯାହା ବା ଯେ ଲାଗିବ—2. That which will do the act of Lāgibā. (See below) (ଯଥା—ଆଗାମୀ ବର୍ଷ ବିବାହରେ ଲାଗିବା ବସ୍ତ୍ର) ବେ. କି (ସମ୍ଭବ ଲଗ୍ ଧାତୁ)-୧। (ଅକର୍ମକ) ଅନ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେବା; ଲଗ୍ନ ହେବା; ଲାଖିବା; ସଲଗ୍ନ ହେବା; ଜଡ଼ିତ ହେବା—1. To be attached to another thing; to stick to; to adhere to. [ଉ—ବାଳୁଙ୍କମାନେ ଅଙ୍ଗ ଲହୁଲୁ ଲଗି ରହିଛୁ ଲଳ। ଉତ୍ତରଖ. ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ।] ୨। (ଅକର୍ମକ) (ପଶୁ ଆଦି) ଶକଟରେ ଯୋଗ୍ୟିବା—2. (beasts) To be yoked to a cart or plough. (ଯଥା—ଏ ଶଗଡ଼ରେ ଦଉଡ଼ାବଳଦ ସଙ୍ଗେ ଦାମୁଡ଼ାଏ ଲଗିଛି) ୩। (ଅକର୍ମକ) (ଜାହାଜ, ଡଙ୍ଗା, ଆଦି) ପହଞ୍ଚିବା; ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିବା—3. A boat or conveyance; To touch (the shore); to reach the destination. [ଉ—ବେଳାରେ ଲାଗିଲା ନାବ ଚଖାବଙ୍କା ପୁରେ। ଉଷ. ବୈଦେଘ୍ରଶବ୍ଦଲାସ ।] ୪। (ଅକର୍ମକ) (ଦେହରେ) ବୋଳାଯିବା; ଲିପାଯିବା—4. To be smeared over; to be anointed. [ଉ—ଦେହେ ଲାଗିଲା ପଙ୍କ ଯେଉଁ; ନ ଯାଇ ପଙ୍କ ପ୍ରକ୍ଷାଳନେ। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]। ୫। (ଅକର୍ମକ) କୌଣସି ବିଷୟର ସମ୍ପର୍କ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁଠାରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା; ବ୍ୟାପିବା—5. To overtake; to spread over. [ଉ—ସେ ଦୋଷ ନ ଲାଗଇ ଭାଇ, ନଳମା ପଶେ ଯେଉଁ ମାର। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।] ୬। (ଅକର୍ମକ) ବୁଜ ହେବା; ମୁଦ ହେବା; ମୁଦ୍ରିତ ହେବା—6. To be closed or shut. (ଯଥା—ଟିକ ଅନ୍ଧାଯୋଗୁଁ ମୋ ଆଖି ଲାଗିଯାଉଛି; ଆଖି ଧରିଥିବାରୁ ଆଖିପତା ଲେଖେଇଁରେ ଲାଗିଯାଇଛି।) ୭। (ଅକର୍ମକ) (ଜିହ୍ୱା, ପାଟି, ଭୁଣ୍ଡ) ଖଳ ମାରିବା; ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ବାକ୍ୟାଦି ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ନ ପାରିବା—7. To stammer (said of the tongue or mouth); not to be able to utter words properly. (ଯଥା—ତା ଜିଭ ଲାଗୁଛି; ତା ଭୁଣ୍ଡ ଲାଗୁଛି; ତା ପାଟି ଲାଗୁଛି) ୮। (ଅକର୍ମକ) (ଖାଦ୍ୟ, ଖାଦ୍ୟ ବା ଶ୍ଳେଷ୍ମା) କଣ୍ଠନାଳରେ ଅଟକିବା—8. To stick in the throat (said of particles of food or phlegm). (ଯଥା—ଚର୍ମିରେ ମାଛକଣ୍ଟା, ଖାଦ୍ୟ, କଫ ଲାଗୁଛି।) [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ, କେହି ଦୂରସ୍ଥ ବନ୍ଧୁ ତୁମକୁ ଦୂରରେ ଥାଇ ମନେପକାଇଲେ ବା ସ୍ମରଣ କଲେ ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ତୁମେ ଖାଇ ବସିଥିଲେ ତୁମ ଚର୍ମିରେ ଖାଦ୍ୟ ଲାଗିବ।] ୯। (ଅକର୍ମକ; ବିଶେଷତଃ ପୂଜା ଓ ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ) ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାରାଦି ଦେହରେ ପରିହିତ ହେବା; ପିନ୍ଧାଯିବା; ଲାଗି ହେବା—9. To be put on the body; to be worn. [ଉ—ତୋର ଲାଗି ଘରେ ପଡ଼ିବ ହେବଟି ଗୋରପର ଅତରଣୁ। କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଗୋତ୍ସବଲକ୍ଷ୍ମୀ. ଓ ଗୀତ ।] ୧୦। (ଅକର୍ମକ) (କାର୍ଯ୍ୟରେ) ନିଯୁକ୍ତ ହେବା; ବ୍ୟାପୃତ ହେବା; ରତ ହେବା—10. To be engaged in a work. [ଉ—ଲାଗିଥିଲେ ଜଦାଧଗ୍ଧ ସେବାରେ। କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜବତା] ୧୧। (ଅକର୍ମକ) ଏକାଦନ୍ତମେ ଚଳିବା; (କାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ରୋତ) ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ଗଲିବା; ଜମ୍ପିଗା—11. To continue; to go on. [ଉ—ଭତେ ଲୁଳା ଲାଗିଛି ଦେଖ ଏସନ। ସ୍ୱପ୍ନଶଙ୍କର. ଲୁଲାବଙ୍ଗ।] ୧୨। (ଅକର୍ମକ) (ପ୍ରଦୀପ ଆଦି) ଆଲୋକିତ ବା ଅଗ୍ନିଯୁକ୍ତ ହେବା; ଜଳିବା—12. To be lighted; to burn. (ଯଥା—ଏ ଓଦା କାଠଗୁଡ଼ାକ ଜମାରୁ ଲାଗୁ ନାହିଁ) [ଦ୍ର—ଚୂଲି ଲାଗିବାର ଅର୍ଥ ଚୂଲିରେ ନିଆଁ ଲାଗିବା] ୧୩। (ଅକର୍ମକ) କୌଣସି ପଦାର୍ଥରେ କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ବା ଅଂଶ ସଯୋଜିତ ହେବା—13. To attached to. (ଯଥା—ବନ୍ଧୁଆରେ ଝୁଲ୍ଲା ଲାଗିଛି, କନ୍ଥାରେ ବେଖ, ଝୋପିରେ ଝାଲର ଲାଗିଛି) ୧୪। (ଅକର୍ମକ) (କୌଣସି କର୍ମ ପାଇ ଧନ ବା ପଦାର୍ଥ) ବ୍ୟୟିତ ହେବା—14. To be spent. (ଯଥା—ଏ ଘରାକୋଷ ମୁଦ୍ରଣ ପାଇଁ ଲକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କା ଲାଗିବ) ୧୫। (ଅକର୍ମକ) କୌଣସି କର୍ମ ପାଇଁ ଲୋଡ଼ା ହେବା; ଆବଶ୍ୟକ ହେବା—15. To be required for any work. [ଉ—ଦ୍ୱାଦଶ ସମସ୍ତର ସୃଷ୍ଟିପାଏ ମୁହିଁ, ଯେତେ ଧନ ଲାଗିବ ଭୁମ୍ଭର ଦେବଇଁ। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।] ୧୬। (ଅକର୍ମକ) ମୂଲ, ମଜୁରୀ, ଦରମା ବା ପାରିଶ୍ରମିକ ପାଇଁ କାମ କରିବା; ଖଟିବା—16. To work for wages or for pay. [ଉ—ସେ ଲୁଣ ଖାଏ ସେ ମାଗି ଖାଏ ନାହିଁ, ସେ ମାଗି ଖାଏ ସେ ଲୁଣି ଖାଏ ନାହିଁ—ଉଗ।] ୧୭। (ଅକର୍ମକ) (ଗଛ ଆଦି) ରୋପିତ ହେବା—17. To be planted. (ଯଥା—ସଡ଼କ ପାଖପାକ ବରଗଛ ଲାଗିଛି; ମୋ ବଗିଚାରେ ବହୁତ ମଣ୍ଡାଗଛ ଲାଗିଛି।) ୧୮। (ଅକର୍ମକ) ଉପୁଜିବା; ଜାତ ହେବା—18. To arise; to ensue. (ଯଥା—ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ମକଦମା ଲାଗିଲା) ୧୯। (ଅକର୍ମକ) ଫଳବତ୍ ହେବା; ଇପ୍ସିତ ଫଳପ୍ରଦାନ କରିବା—19. To be effective; to produce the desired effect; to result in. (ଯଥା—ମୁଁ ଯେତେ ଘିଅ ଦୁଧ ଖାଇଲି ମୋ ଦେହରେ ଜାମାରୁ ଲାଗିଲା ନାହିଁ।) ୨୦। (ଅକର୍ମକ) ଅଧିକା ହୋଇ ଯୁକ୍ତ ହେବା; ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—20. To be added to; to increase. (ଯଥା—କଳା ପରିଶ୍ରମରେ ମାରଣା ଭୋଜନ ପଡ଼ିବାରୁ ତାଠେଇଁ ମାଉସ ଲାଗି ଲାଗି ।) ୨୧। (ଅକର୍ମକ) ଅଣ୍ଡିରା ପଶୁ ମାଈ ପଶୁକୁ ସଙ୍ଗମ କରିବା;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଡ଼ ଖଉବା—21. To pair; to cohabit (said of male beasts). (ଯଥା—ଦାଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ବଣରୁ ଧରିଆଣି ଘରେ ପାଳନ୍ତେ ଦେଖାଯାଏ, ସେମାନେ ଦାଉଣୀ ସଙ୍ଗେ ଲାଗନ୍ତୁ ନାହିଁ ।) ୨୨ । (ଅକର୍ମକ) ଚହ୍ନ ବା ଦାଗରୂପେ ରହିବା; ଦାଗ ଅଦ୍ଦ ନ ଲିଭିବା—22. To be left as a mark or stain; not to be erased; to tarnish. (ଯଥା—ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ତା ଲୁଗାରେ ଲାଗିଥିବା ରକ୍ତର ଦାଗ ତାକୁ ଧରି ପକେଇ ଦେଲା ।) ୨୩ । (ଅକର୍ମକ) ଶତ୍ରୁତା ଅରମ୍ଭ କରିବା; ଶତ୍ରୁରୂପେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ କରିବା; ବିବାଦ କରିବା—23. To act inimically towards a person. [ଉ—ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଲାଗିଲେ ବସିରୁ ସମ ପାଶ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ସମ୍ବାଦ୍ଭରତ. ସଭା ।] ୨୪ । (ଅକର୍ମକ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧରିବା ବା ଜଗିବା ବା ଆକ୍ରମଣ କରିବା-ପାଇଁ ତାହା ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଯୁକ୍ତ ବା ମୁତୟନ୍ ହେବା—24. To be employed or commissioned after; to be deputed. (ଯଥା—ଉଜଦଳ ହେଲା ଖାତକଠାରେ ମହାଜନଙ୍କର ପିଆଦା ଲାଗିଛି ।) ୨୫ । (ଅକର୍ମକ) ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇବା—25. To chase; to pursue. (ଯଥା—ବଳୁଆ ପଛରେ ଛନଝଡ଼ ଭାଙ୍ଗାଳୁଆ ଲାଗି ଦଶ ଗୋଟାରେ ଚାଲୁ ମାଡ଼ି ବସିଲେ ।) ୨୬ । (ଅକର୍ମକ ଓ ସକର୍ମକ) ପ୍ରସ୍ତାବିତ ହେବା; କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବା ବିଷୟ ପାଇଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ଥାପିତ ହେବା—26. To be proposed; to be talked about in connection with any matter. [ଉ—କଳରେ କାଳଲ ଗୁଆ; ଭେବଲ୍ଲଇ ନାଗାଳ ବର ଲାଗିଛ ଆର ସାଇ ବଡ଼ଉଥ—ଭଗ ।] ୨୭ । (ଅକର୍ମକ) (ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ) ଖାଇଲ ସମୟରେ ବଢ଼ିଯିବା; ସରବେଷଣ କରିଯିବା—27. To be served on the plate (said of food). (ଯଥା—ସଙ୍କୁଡ଼ ସଭାରେ ଖିରିପିଠା ଲାଗିଲାଣି; ଏ ଖାଡ଼ର ଦଶଖଣ୍ଡ ପଉର ମଧ୍ୟରୁ ଛଅଖଣ୍ଡ ପଉରରେ ମାଛ ବେଶର ଲାଗି ନାହିଁ ।) ୨୮ । (ଅକର୍ମକ ଓ ସକର୍ମକ) ବାଧିବା; ବାଧା ଦେବା; ପୀଡ଼ା ଦେବା (ଏ ଅର୍ଥର ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ବେଶି ପ୍ରଯୋଗ ହୁଏ ।)—28. To give pain; to affect painfully. [ଉ—ସକର୍ମକ—ଡୋରେ ଶରଣ ଯେ ପଶଇ, ସଂସାର ତାକୁ ନ ଲାଗଇ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ; ଅକର୍ମକ—ତାଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ମୋ ହୃଦୟରେ ଗଭୀର ଭାବ ଲାଗିଗଲା ।]

୨୯ । (ଅକର୍ମକ ଓ ସକର୍ମକ) କୌଣସି ବିଷୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବା ହୃଦୟ ପଟରେ ସ୍ମୃତିଭାବରେ ଅଙ୍କିତ ହେବା—29. To be permanently impressed on the tablet of the mind. [ଉ—ସକର୍ମକ—ପ୍ରିୟସ୍ମୃତି । ମୋ ବେଦନା ନ ଲାଗଇ ଜନ ତୋତେ କଅଁଳରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋପ୍ତଚଞ୍ଚୂ ଠ. ଗୀତ—ସକର୍ମକ । ଅକର୍ମକ—ଜଗବନ୍ଧୁର ଦଗ୍ଧେଷ୍ଟ କଥା ମୋ କାନରେ ଲାଗି ଯାଇଛି ।] ୩୦ । (ଅକର୍ମକ) ଅଟକିବା—30. To stick to. (ଯଥା—ନଈରେ ଅଳ୍ପ ପାଣି ଥିବାରୁ ବୋଝେଇ ଡଙ୍ଗା ଠାଏ ଠାଏ ଲାଗୁଛି ।) ୩୧ । (ଅକର୍ମକ) ଆଘାତ ପାଇବା; ବାଜିବା—31. To strike; to collide with; to hit at. (ଯଥା—ଜାହାଜ ବୁଡ଼ା ପଥରରେ ଲାଗି ଫାଟିଗଲା ।) ୩୨ । (ଅକର୍ମକ) କୌଣସି ବିଷୟରେ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତରେ ରତ ହେବା; ଆସକ୍ତ ହେବା; ଏକାଗ୍ର ମନରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବା; ମଜ୍ଜିବା—32. To be attached to a matter; to be after a thing; to be addicted to a thing. [ଉ—ଅଙ୍କବେଳରୁ କଞ୍ଜ ଫୁଟିବା ଯାଏ କୁଞ୍ଜରେ ଡୋ ବୁଲେ ମନ ଲାଗେ ମ୍ଲେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୩୩ । (ଅକର୍ମକ) (କୌଣସି କର୍ମ) ଆରମ୍ଭ ହେବା—33. To be begun; to set in; to be commenced. (ଯଥା—ଦନ ୧୦ଟା ବେଳେ କଚରି ଲାଗେ, ୫ଟା ବେଳେ ଭାଙ୍ଗେ ।) ୩୪ । (ଅକର୍ମକ) କୌଣସି କର୍ମ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା—34. To begin or set to some work. (ଏ ବ୍ୟବହାର ବଙ୍ଗଳାରେ ବେଶି ଚଳେ) (ଯଥା—ସଭାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ମାତ୍ରକେ ବକ୍ତା ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।) ୩୫ । (ଅକର୍ମକ) (ମୀମାଂସିତ ହୋଇ-ଥିବା ବିଷୟ ବା ପ୍ରସଙ୍ଗ) ପୁନରୁତ୍ଥାପିତ ହେବା; ଉଠିବା—35. (a matter) To be reopened. (ଯଥା—ଭଲଲୋକେ ବସି ସେ ଦୁହିଙ୍କ ବିବାଦ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଥିଲେ, ପୁଣି ଅଜ ସେ କଥା କଥାଁ ଲାଗିଲା ।) ୩୬ । (ଅକର୍ମକ) ଘଟିବା—36. To happen. (ଉ—ଲାଗିଛି ମାଲକନରେ ହାଟ—ଉଜନ ।) ୩୭ । (ଅକର୍ମକ) ବହୁକାଳ ବ୍ୟାପିବା—37. To extend over a long period of time. (ଯଥା—କେଉଁଠାକୁ ଜାଉଅଣ ସଭା ବରଗଛ ତଳେ ଗୁରୁବନ୍ଦନ ଲାଗିଲାଣି, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ଅଡୁଆ ଛୁଣ୍ଡୁ ନାହିଁ ।] ୩୮ । (ଅକର୍ମକ) ବହୁଦୂର ବା ସ୍ଥାନ ବ୍ୟାପିବା; ଅଧିକାର କରିବା—38. To extend over a long distance; to occupy a long space. (ଯଥା—ଅମ ଗାଁଆଁ ରତୁଜୋଡ଼ି ହ୍ରଦ ମାଇଲଏ ଯାଏ ଲାଗିଛି ।) ୩୯ । (ଅକର୍ମକ) ମହାଜନ ବା ବ୍ୟବସାସୂତ୍ରେ (ଧନଆଦି) ଖଟା ହେବା ବା ନିଯୋଜିତ ହେବା—39. To be invested on loan or business. (ଯଥା—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥମ ଜମଦାଇରେ ଅମର ଭଳ ଶବ୍ଦ ଉରଣ ଧ୍ୟାନ ଦେଇଁରେ ଲାଗିଛି ।) ୪୦ । (ଅକର୍ମକ) ସମାପ୍ତ ନ ହେବା—40. Not to be finished. (ଯଥା—ଘର ବାଟଝା-ବେଳଘାକେ ସୁବା ଭାଙ୍କ ଘରେ ଖିଅଣ ପିଅଣ ଲାଗି ଥାଏ ।) ୪୧ । (ଅକର୍ମକ) ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—41. To come in contact with; to touch. [ଉ—କୁସୁମ ଫଳ ଅଭିରେ, ବଝୀ ଲାଗନ୍ତୁ ଭୂମିରେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୪୨ । (ଅକର୍ମକ) ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଜଡ଼ିତ ହେବା; ଲଗ୍ନ ହେବା—42. To be entangled in. [ଉ—ବସ୍ କଲା ? ଜାଳଭୋଳ କଲା; ଯହିଁରେ ଲାଗିବ ଲଝାପଝା । ଭାଦାଣିର ନଥା ।] ୪୩ । (ଅକର୍ମକ) ଯଥୋପଯୁକ୍ତ କର୍ମରେ ନିଯୋଜିତ ବା ବ୍ୟବହୃତ ହେବା—43. To be employed or used in the proper work. (ଯଥା—ଘାଇର ବାଛୁସ ମରିଯିବାରୁ ସ୍ୱା ଠେଇଁ ଆଉ ଗୋଟେ ବାଛୁସ ଲାଗିଛି ।) ୪୪ । (ଅକର୍ମକ) ସ୍ପର୍ଶ କରିବା; ଛୁଇଁବା—44. To touch. (ଉ—ମାସ୍ୟା ନ ଲାଗେ ସାର ଚତ୍ତେ, ବ ସ୍ପୋଜନ ଭାର ଗ୍ରନ୍ଥେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୪୫ । (ଅକର୍ମକ) ଘୋଟିବା; ଆକ୍ରମଣ କରିବା—45. To overtake; to attack. (ଉ—ବ୍ୟାଧିର ପଶ୍ଚାତ୍ୱ ନାହିଁ, ଦେହରେ ରୋଗ ନ ଲାଗଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୪୬ । (ସକର୍ମକ) (ଭୂତ ଆଦି) ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଆବିଷ୍ଟ ହେବା—46. To possess a person (said of a ghost or spirit). [ଉ—ଲାଗିଲାରେ ଲାବଣ୍ୟ-ବତ୍ୱକ ଶ୍ୟାସନଠ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରତ୍ନାକର ଚମ୍ପୂ ।] ୪୭ । (ସକର୍ମକ) ବ୍ୟାକୁଳ କରିବା—47. To agitate. [ଉ—କରିବ ଭାଗବତ ଧର୍ମ, ଯେଣେ ନ ଲାଗେ ଭବ ଭ୍ରମ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୪୮ । (ଅକର୍ମକ) କଲ୍ପନାଦ୍ୱାରା ବୋଧ ହେବା; ଅନୁମିତ ହେବା; ଏକ ବିଷୟ ଅନ୍ୟ ବିଷୟର ଘର ଜଣାଯିବା—48. To seem; to be felt as if. [ଉ—ଛଣା ସୁଧା ସର ପଣାରୁ ମଧୁର ଲାଗୁଥିଲା ଶ୍ୟାମଘୀଚ ଗୋ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୪୯ । (ଅକର୍ମକ) ଅନୁଭୂତ ହେବା—49. To be experienced. [ଉ—ନାନା ଦୁର୍ନିମିତ୍ତ ବହୁ ବହୁ ଦେଖି, ମନେ ଲାଗେ ବଡ଼ ଭୟ; ସ୍ୱଧାନାଥ. ପାବଂଗ ।]

ବର୍ଲେଥ ଯୋଗୀ ସେ ଯୁଗତେ,
ସଶସ୍ୱ ଲାଗେ ମୋର ଚତ୍ତେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

୫୦ । (ସକର୍ମକ ଓ ଅକର୍ମକ) (ନାଡ଼ୀର ଗତି ବା ସ୍ପନ୍ଦନ) ହାତରୁ ଜଣା ପଡ଼ିବା—50. (pulse) To be felt by touch. [ଉ—ଲାଗୁ ନ ଥିଲା ମୋ କରକୁ ନାଡ଼ିକା, ସଜ୍ଜନମାନେ ଦେଖି ହେଲେ ଚାଡ଼କା । କବିସୂର୍ଯ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୫୧ । (ସକର୍ମକ ଓ ଅକର୍ମକ) ସ୍ପର୍ଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଦ୍ୱାରା ଅନୁଭୂତ ହେବା—51. To be felt by the different organs of sense. [ଉ—୧। ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା, ଯଥା—ଖଟା ଲାଗିବା, ମିଠା ଲାଗିବା, ତିକ୍ତ ଲାଗିବା, ୨ । ଘ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରା, ଯଥା—ଏ ଜଳଷଠ। ହାତକୁ ଭଲ ଚାଆଁସା ଲାଗୁଛି, ୩ । ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା, ଯଥା—ଏ ସ୍ୱର ମୋ କାନକୁ ଭଲ କଡ଼ା ଲାଗୁଛି, ୪ । ଦର୍ଶନେନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ଯଥା—ଏ ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ଭଲ ସୁନ୍ଦର ଲାଗୁଛି, ୫ । ଘ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରା, ଯଥା—ଏ ଅତରର ସୁବାସ ଭଲ ମିଠା ଲାଗୁଛି ।] ୫୨ । (ସକର୍ମକ) ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧାନ ଅନୁସାରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ (ଦୋଷ ବା ପାପ) ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେବା—52. (any sin or fault) To apply to; to be attributed to person. [ଉ—ମୁଁ ମଲେ ବି ଭୁମର ହେବ ଏଥି ପଖ; ନ ଲାଗିବ ବହ ସ୍ତ୍ରୀହତ୍ୟା ଦୋଷ ।
କୃଷ୍ଣବିହ. ମହାଭାରତ. ବନ]

୫୩ । (ସକର୍ମକ) ଅପରୂପ କରିବା; ପ୍ରଭାବିତ କରିବା—53. To influence; to affect. [ଉ—ଅସ୍ମାକ୍ରନ୍ତୁ; ଚାରୁ ନ ଲଗିବ ସୁଖଦୁଃଖ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ । ଉ—ଚାରୁ ନ ଲାଗେ ଭବବାଧା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୫୪ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ଅଳଙ୍କାର) ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ (ଯଥା—ଶିକ୍ଷକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହ) ପ୍ରତି ଯଥୋପଯୋଗୀ ହେବା—54. To exactly fit in; to suit; to be suitable for the required purpose. (ଯଥା—ଏ କାତ ମୁଠିକ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ହାତକୁ ଭଲ ଲାଗିଗଲା) ୫୫ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି କର୍ମ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିଯୁକ୍ତ ବା ବ୍ୟାପୃତ କରି ରଖିବା—55. To keep a person engaged. (ଯଥା – ଭାଇ ଦିନ ରାତ ଘର ଧନ୍ଦା ଲଗିଛି) ୫୬ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନର ସୀମାବର୍ତ୍ତୀ ହେବା; ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ହେବା; ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବା—56. To be contiguous to. (ଉ—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସର ସେଠାକୁ ଲାଗିଛି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୫୭ । (ସକର୍ମକ) (ନଈ, ସଡ଼କ, ସ୍ୱସ୍ତ୍ରା ଆଦି) ଏକାଦ ସେ ବା ଅନ୍ୟଟିର ଉପରେ ସ୍ଥିତ ହେବା; ଦୁଇ ସ୍ଥାନ ବା ଦୁଇ ବସ୍ତୁକୁ ଯୋଗ କରିବା—57. To join two things or two places; to extend continuously upto a place, to continue from one place to another. [ଯଥା-ଜଗନ୍ନାଥ ସଡ଼କ ପୁରୀଠାରୁ କଲିକତାକୁ ଲାଗିଛି ।) [ବି—ସବାର କାନ୍ଧଥ ଗଡ଼ଜମାନେ ଯାଇ ଯାଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ ସବାରଷ୍ଟାକରେ କଡ଼ନ୍ତୁ—ସୁତାଖିଅ ପର ଲାଗି ରହିଛୁ ।] ୫୮ । (ସକର୍ମକ) ଦେବତା ଆଦିଙ୍କୁ (ଭୋଗ ବା ନୈବେଦ୍ୟରୂପେ) ଅର୍ପିତ ହେବା—58. To be offered to a Deity as

Digitized by srujanika@gmail.com

offering. (ଯଥା—ଏ ଗାଈଲାକଦଳୀଉକ ବଥଙ୍କୁ ଯୋଗ ଲାଗିବ)—୫୯ । (ସକର୍ମକ) ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେବା—59. To meet; to be joined with. (ଯଥା—ଏ ନଇଟି ସମୁଦ୍ରକୁ ଲାଗିଛୁ) ୬୦ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ବା ଦାୟିତ୍ୱ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଅର୍ପିତ ହେବା-60. (a responsibility) To devolve upon a person; to be entrusted to a person. [ଉ—ଲାଗିଲା ଭୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ ରଘୁକୁଳ, ସୁଦ୍ଧ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଯଶ ବଘୁଳ । ମଧୁସୂଦନ. ଶାସ୍ତ୍ରବନବାସ ।] ୬୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଭଲ ମନ୍ଦର ଭାର ନେବାର ଭାର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହେବା—61. (the looking after a person) To devolve upon a person, [ଉ—ସୁତ୍ରୀବଙ୍କ ଗଲାରେ ନେଇ ଲମ୍ବାଇଲେ, ଲାଗିଲା ଡୋଡେ ବାରୁ ଅଙ୍ଗଦ ବୋଇଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୬୨ । ଦୃଢ଼ରୂପେ ସଲଗ୍ନ ହେବା—62. To be firmly fixed to. (ଯଥା—ନୁଆ ଗଛଟିରେ ବେର ଲାଗିଲାଣି, ସେ ଏଥର ବଞ୍ଚିବ) ୬୩ । ମୁଲଆରୂପେ କାମ କରିବା—63. To work for daily wages. [ଉ—ଲଗିବା (ସଂ. ଲଗ୍ ଧାତୁ) ର ଅର୍ଥ ଏକାଧିକ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଦେହକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ବା ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ ଲଗ୍ନ ହେବା ବା ମିଳିତ ହେବା; ତନ୍ତୁ ଏହା ମିଳନର ଦୈହିକ, ବାହ୍ୟ, ଆନ୍ତରିକ, ଜୀବନିକ, ଘନିଷ୍ଠ, ସାମୟିକ, ସ୍ଥାୟୀ, ପ୍ରକାରଭେଦରେ ନାନା ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ (Metaphorical sense) ରେ ଲାଗିବା କ୍ରିୟା ନାନା ପ୍ରକାରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା—ଅନୁସରଣ କରିବା,ଆଘାତ କରିବା,ବୋଧଶକ୍ତି ଜନ୍ମାଇବା;ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ବା ଅବିରତ ଭାବରେ ଥିବା ବା ରହିବା, ଅଟକିବା, ଧାରାବାହିକରୂପେ ସ୍ଥିତ ହେବା, ଛୁଇଁ ବା, ଜଡ଼ିତ ହେବା, ପ୍ରବେଶ କରିବା, ଉପଯୋଗୀ ହେବା, ଫଳପ୍ରଦ ହେବା, ଘଟିବା, ଗଣ୍ଠି କରିବା, ଯୁକ୍ତ, ହେବା ସଂଯୁକ୍ତ ହେବା, ଜଡ଼ିତ ହେବା, ଜଡ଼ୋଜଡ଼ ହେବା, ପ୍ରଚ୍ଛାଦିତ ହେବା, ଅନୁପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେବା, ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବା, ଅବଶ୍ୟକ ହେବା, ଲେଉଡ଼ା ଯିବା, ସହବାସ କରିବା; ମିଳିତ ହେବା । ଏହି କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବହାର;—ଲାଗି ଆସିବା, ଲାଗି ଥିବା, ଲାଗି ପଡ଼ିବା, ଲାଗିଯିବା, ଲାଗି ରହିବା । ଅନ୍ୟ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ଏ କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବହାର; ଯଥା—କହି ଲାଗିବା, ଖାଇଲାଗିବା ।] ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ ଓ [ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ] ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଧାରବା; ଋଣ (ଲଗାଯି[ଦେ] ହେବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ) କରିବା— To borrow. [ବିପରୀତ—ଶୁଝିବା]

(ଲଗାଲଗି—ପରସ୍ପର ଲାଗିବା କର୍ମ)

ଲଗିବା ନ ଲଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ନ କରିବାପରି ଜଣାଯିବା; Lāgibā na lāgibā ଅଳ୍ପ ସ୍ପୃଷ୍ଟରୂପେ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—To seem ଲାଗା ନା ଲାଗା to touch and not to touch; **ଲଗନା ନ ଲଗନା** to touch very slightly. [ଉ—ସେ (ଲାଗେ ବ ନ ଲାଗେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘୋଡ଼ାଙ୍କର ବେଗ ପରୁ ବଳିଲା, ଅବଶ୍ୟରେ ଚକ ଲାଗିଲା ନ ଲାଗିଲା ! କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଲଗିବା ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବିପରୀତ ସଦ୍ଭାବର ଶବ୍ଦ)—ପରିଶ୍ରମ କରି Lāgibā māgibā ଦେହ ଖୋଷିବା ଓ ଭିକ୍ଷା କରି ପେଟ ଖାଟା ଓ ଭିକ୍ଷା କରା ଖୋଷିବା—To earn by one's personal **ଲାଗନା ମାଂଗନା** labour and to earn by begging.

ଲାଗିମନ୍ତ—ପ୍ରାଦେ (ସାଙ୍ଗପୁର) ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ଲଓାଜମା)—ଲଜ୍ଜା Lāgimanta ଆଜ୍ଞା (ଦେଖ)—Lauājimā. (See)

ଲାଗି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ.ଲଗ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସଲଗ୍ନ ବା ସଂଲଗ୍ନରୂପେ Lāgi jibā ମିଳିତ ହେବା—1. To become merged in, ଲେଗେଯାଓୟା ୨ । ସୋଡ଼ି ହୋଇଯିବା—2.To become joined **ଲଗଜାନା** to. ୩ । (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ) କ୍ରମାଗତ ଚାଲିବା—3. To continue. [ଉ—ଉସ୍ତବ ଉପରେ ଉସ୍ତବ ଅପର ଲାଗି ଗଲ୍ପ ମାଲାଚଳେ । ରାଧାନାଥ. ଗାଦ୍ଦୀ ।]

ଲାଗି ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବହୁକାଳ ଯାଏଁ ସଲଗ୍ନ ହେବା—Lāgi rahibā 1. To be attached for a long ଲେଗେ ଥାକା time;tolinger. [ଉ—ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଲାଗି ରହିଛି **ଲଗରହନା** ଶ୍ରବଣେ ଅମାନୁଷୀ ମହ ବାଣୀ । ରାଧାନାଥ. ଗାଦ୍ଦୀ ।] ୨। ବହୁକାଳ ଯାଏଁ ବ୍ୟାପିବା—2. To continue for a long time. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବହୁକାଳ ନିଯୁକ୍ତ ରହିବା—3.To be engaged in a work for a long time.

ଲାଗି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଦେହରେ (ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ଆଦି) Lāgi hebā ପିନ୍ଧିବା—1.To put on (dress or orna- ପରା ments) [ଉ—ଦବ୍ୟ ବାସ ଲାଗି ହୋଇ ଦୁଅନ୍ତୁ ବେଶ । **ପହନନା, ଲଗାନା** ସାନକୃଷ୍ଣ. ରସବଚନୋଦ ।] ୨ । (ଅଳଙ୍କାର ଆଦି) ଦେହରେ ପିନ୍ଧା ଯିବା; ପରିହିତ ହେବା—2. To be put on. (ଯଥା—ଏଉକ ରକ୍ଷାଫୁଲ ମହାଦେବଙ୍କଠାରେ ଲାଗି ହେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା)

ଲାଗୁଥା—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲଗ୍ ଧାତୁ, ଏହା ଲାଗେଲାଗେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଏକାଧ **Lāguā** ଜଣେ ବଥଯିବାରୁ)—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ବନ୍ଦେଜୀ, ବାଁଧାବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଅପକ୍ୱ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଆଦି) ଉଦ୍ଦେ **ଲଗାର, ବନ୍ଧେଜ** ଦ୍ରବ୍ୟ ବଦଯତ୍କାଞ୍ଚ କ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତିଦିନ ଅଳି ଭାଙ୍କୁ ଅବଚ୍ଛିନ୍ନରୂପେ ବା ନିୟମିତଭେ ଯୋଗାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ— The system or arrangement of supplying articles daily to a customer; regular daily supply of provisions or arti-

Digitized by srujanika@gmail.com

cles of every-day necessity to a person by a particular trader or supplier. (ଯଥା—ସାଆନ୍ତୁଙ୍କ ଦୁଅସରୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ବଖାର ମାଣ ଲଗୁଅ ଦୋଇଅଛୁ ।) ବଣ.—୧ । ପ୍ରତ୍ୟହ ନିୟମିତ-ବନ୍ଦେଜୀ, ବାଁଧା ରୂପେ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ବଂଧେଜ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ

ବା କଃକଣା କରିଯାଇଥିବା (ବସ୍ତୁ)—1. (Necessaries) Arranged to be supplied regularly every day by a tradesman or hawker to a house-holder. ୨ । ଯେଉଁ

ବନ୍ଦେଜ, ବଂଧେଜ ଦେନେବାଲା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟହ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଲଗୁଅ ଜିନିସ ଗୃହସ୍ଥକୁ **ଲଗାରବାଲା** ଯୋଗାଏ—2. (Trader) Supplying articles of everyday use regularly to a person. (ଯଥା—ଲଗୁଅ କେରୋସିନ୍; ଲଗୁଅ-ଗହୁଡ଼ୁଣୀ ଇତ୍ୟାଦି) ୩ । ଲଗୁଅ ବସ୍ତୁ ଯୋଗାଏ;

ବଂଧେଜ **ବଂଧେଜଲେନେବାଲା** ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଠାରୁ କୌଣସି ବେପାରୀ ପ୍ରତ୍ୟହ ଲାଗୁଅ ଜିନିସ ଯୋଗାଏ—3. (Person) Getting a regular supply of daily necessaries from a supplier; being a regular customer of a trader. [ଦ୍ର— ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଜଣେ ଗୃହସ୍ଥଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟହ କୌଣସି ଦୋକାନ ବସ୍ତୁ ନିୟମିତରୂପେ ବା ଲଗେଲଗେ ଯୋଗାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ବା ପ୍ରଣାଳୀକୁ ଲଗୁଅ ବୋଲାଯାଏ । ବିକ୍ରୟକାରୀ ଏହି ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ନଗଦ ବୁଝି ନେଇ ପାରେ, କମ୍ବା ମାସକରେ ଥରେ ହିସାବ କରି ନେଇ ପାରେ, କମ୍ବା ଅଗଉରା ନେଇପାରେ, କମ୍ବା ସେଥିପାଇଁ ସାଉଁରି ଭୋର କରିପାରେ । ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ ଯାବତୀୟ ପଦାର୍ଥ ଯୋଗାଇ ପାରେ ନାହିଁ; ତେଣୁ କେରୋସିନ୍ ଲଗୁଅରେ ମାଛ ହବ, ଗହୁଡ଼ ଦୁଧ ହବ, ତେଲ ତେଲ ହବ, ଗୁଡ଼ିଆ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ହବ ଓ ମୁଦି ଦୋକାନ ଲେଉଡ଼ା ସବୁଦା ଯଜ ହବ ।] ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ଋଣଗ୍ରସ୍ତ—Indebted; heavily involved in debt.

ଲାଗୁଅ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । (କୌଣସିଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଡାକ୍) କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ନିୟମିତରୂପେ ଆଣି ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ବାଁଧାବନ୍ଦୋବସ୍ତକରା **ଲଗାରକରନା** କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟବିକ୍ରେତା ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା—1. To arrange or contract with a trader or seller of any provision or commodity, that he should regularly supply a particular article to a person daily. ୨ । (କୌଣସି ବିକ୍ରେତା) କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ କୌଣସି କ୍ରେତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଜରାବ କରିବା—2. To contract or promise to supply a particular provision regularly to any customer every day.

ଲାଗୁଆ ଗ୍ରାହକ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଗ୍ରାହକ କୌଣସି ବେପାରୀଠାରୁ Lāguā grāhaka ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସବୁଦା ଜିନିଷ-ବାଁଧା ଗ୍ରାହକ **लागार ग्राहक** A regular customer of a ଲାଗୁଆ ଗାହିକ / ଲାଗୁଆ ଗାହକ } ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ trader.

ଲାଗୁଆଣି—ଦେ. ସ—ଚୁଲିରେ ପ୍ରଥମେ ନିଆଁ ଜଗାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ Lāguāṇi ଶୁଖିଲା କାଠ ବା ଅନ୍ୟ ସହଜଦାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଆଗୁନ ଧରାବାର ଜିନିସ **आग पजारनेकी चीज** ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—Any dry or inflammable article (dry chips of wood or straw or paper) used for igniting fire in an oven.

ଲାଗୁଆ ଦେବା—ଦେ. କି—(ବେପାରୀ ବା ଦ୍ରବ୍ୟ ବିକ୍ରେତା)—Lāguā debā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ନିୟମିତରୂପେ ବନ୍ଦେଜୀ ଦେଓୟା **लगारदेना** କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଯୋଗାଇବା—(A trader or sellor) To supply daily any article to a customer.

ଲାଗୁଆ ନେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବିକ୍ରେତାଠାରୁ 'ଲାଗୁଆ ରୀତିରେ Lāguā nebā କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ଗ୍ରହଣ କରିବା—ବନ୍ଦେଜୀ ଲଓୟା **लगार लेना** (A house holder) To take a daily supply of any article from a sellor under the 'Lāguā' arrangement.

ଲଗୁଅ ମୂଲିଆ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ମୂଲିଆ ଚୁକ୍ତି କରି ପ୍ରତ୍ୟହ Lāguā mūliā ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ମୂଲ ଲଗେ—ବାଁଧାମଜୁର, ଲାଗମଇଠା 1. A day-labourer who works **लगार मजदूर** for a particular person every-(ଲଗୁଅ ମଜୁରିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) day. ୨ । ଯେଉଁ ମୂଲିଆ ଏକ-(ଲଗୁଅ ମୂଲିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବର୍ଷ ପାଇଁ ମାଲିକଙ୍କ କୃଷିକାମ କରେ 2. A labourer who contracts to work for wages for a master for one year.

ଲଗୁଡ଼ିକ—ସଂ. ବଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ଲଗୁଡ଼+ପ୍ରତ୍ୟୟାର୍ଥେ ଇକ)—Lagurdika ଲାକୁଟିକ (ଦେଶ)—

(ଲଗୁଡ଼ିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Lākuṭika (See)

ଲଗୁଣି—ଦେ. ବି—୧ । ଖତ; ଚୁଗୁଲି—1. Backbiting.

Lāguṇi ୨ । ଲଗୁଆଣି (ଦେଶ)—2. Lāguāṇi

ଲାଗାନୀ ନୋ) **चुगली** (See)

ଲଗୁଣିଆ)—ଦେ.ବି. ପୁଂ—୧ । ମୂଲିଆ; ଦିନ ମଜୁରିଆ—1. Day-Lāguṇiā(āñ) laboure . ୨ । ଲାଗୁଆ ମୂଲିଆ (ଦେଖ) ଲାଗାନିୟା 2. Lāguā mūliā (See) ୩ । ସେ

लगार ଚୁଗୁଲି କରେ; ଖତୁଆ—3. A backbiter.

ଲାଗାନୋ ୪ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଭଲ ମନ୍ଦାଦି ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ **लुतरा चुगलखोर** ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଛାଡ଼ାଣୀ. ଭୂତ, ପ୍ରେତାଦି ଓଝା ଲଗାଏ—4. A person who employs **टोनिया** Tantric means or black magic to

Digitized by srujanika@gmail.com

make other people possessed with evil
{ ଲାଗାନିୟା, ଲାଗାଅ(ଓ) spirits. ଦେ. ବ୍ୟ—ଅବଲାଗୁ;
ଲଗାତାର ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ—Uninterrupted.

ଲଗୁଣିଆ ଭାଙ୍ଗୁଣିଆ—ଦେ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ଓଡ଼ିଆ ଓ କାର୍ଯ୍ୟରେ
Lāguṇiā bhāṅguṇiā ବାଧାଦାୟୀ—A backbiter
ଲାଗାନିୟା ଭାଙ୍ଗାନିୟା and a person who puts obsta-
ଲୁତରା ଉତରା cles in the performance of a work.

ଲଗୁଣି କରିବା—ଦେ. କି—ପଶ୍ଚାତରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନାମରେ
Lāguṇi karibā ଖରାପ କହିବା—To backbite a
ଲାଗାନ ଚୁଗଲୀ ଖାନା person.

ଲଗୁଣି ଭାଙ୍ଗୁଣି—ଦେ. ବ—ଖରାପ; ଚଗୁଲ—Backbiting.
Lāguṇi bhāṅguṇi

ଲଗୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମୂଲଆଣୀ—1. A female day-
Lāguṇī labourer. ୨ । ବନ୍ଧା ମୂଲଆଣୀ; ଯେଉଁ
ବାଂଧା ମଜୁରନୀ ମୂଲଆଣୀ ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତ୍ୟୁକ କାମ କରେ—2. A
ବନ୍ଦେଜୀ ମଜୁରନୀ regular female day-labourer. ପ୍ରାଦେ.
(ଜଳଜସଦୃଶ) ବ—ନାଗୁଣୀ; ମାଈ ନାଗସାପ—
A female 'Nāga' serpent.

ଲଗୁତ—ଦେ. ବ—ଲଗଉତ (ଦେଖ)
Lāguti Lagauti (See)

ଲଗୁ ଲଗୁ—ଦେ. ଅ (ଲାଗିବା କିୟାର ଅସମାପିକାରୂପର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତିଯୋଗ);
Lāgu lāgu —ଅନୁଭୂତ ହେବାର ବା ଲାଗିବାର ଆରମ୍ଭରେ;
ଲାଗତେ ଲାଗତେ ଆରମ୍ଭ ହେଉ ହେଉ—While beginning;
ଲଗତେ ଲଗତେ at the beginning. [ଉ—କୁସୁମୋତ୍ଭବ
ବଚ୍ଛେଦ ଯୁଗ୍ମ, ଲାଗି ଉଡାଇଉ ଲାଗୁ ଲାଗୁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.
ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଲାଗେ—ଦେ. କି. ବଣ. (ସଂ. ଲଗ୍ନେ) [ଏହୁ ଓ ସେହୁ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ
Lāge ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା—ଏହୁ ଲାଗେ
କ୍ଷନେ ଏଇ ଲାଗେ, ଇ ଲାଗେ=ବର୍ତ୍ତମାନ; ସେହୁ ଲଗେ,
ବଖତ ସେଇ ଲାଗେ, ସି ଲଗେ=ଉଚ୍ଚ ସମୟ]—
ସମୟରେ—At a particular moment. ଥ—
ଲାଗେ ୧ । କୁକୁରମାନଙ୍କୁ ବଲୁଆ, ମାଙ୍କଡ଼ଆଦି ଶିକାରଙ୍କ ପଛରେ
ଲାଗେ, ଲଗେଲଗେ ଲଗାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଶବ୍ଦ—1.
(Interjection) A word or halloo uttered
by persons to encourage or exhort
dogs set on a prey. ୨ । ନିକଟରେ; ପାଖରେ;
ପାଶେ ସନ୍ନିକଟରେ—2 Near; by the side of.
ପାସମେ [ଉ—ମଲ୍ଲିକା ଭୂଥଣ୍ଡ ଲାଗେ । ଯଶୋବନ୍ତ.
ବ୍ରଜ୍ଜଗୀତା ।] ୩ । ଦେହରେ; ସଙ୍ଗେ—3. In the
ସଙ୍ଗେ, ଗାୟେ body of; in the company of. [ଉ—
ବଦନମେ ବଚ୍ଚୁଳ ସେହ୍ନେ କଳାମେଘେ, ବିଶ୍ୱ ଗୋବିନ୍ଦର
ଲାଗେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ଦେ. କି.
ଲାଗେ (ଲାଗିବା କିୟାର ଭବିଷ୍ୟତ୍ତ୍ୱ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ) (ସେ, ତାହା)—ଲାଗଇ—
ଲଗତାହି (that) Does devolve on.

ଲାଗେ ଲାଗେ—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଭୁହାଇ ଭୁହାଇ; ଉପର୍ଯ୍ୟୁପର
Lāge lāge —1. Repeatedly; successively.
ଏକନା(ନା)ଗାଡ଼େ ୨ । ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ—2. Constantly;
ଲଗାତାର without rest. ୩ । ତତ୍କ୍ଷଣାତ—3.
Immediately; at once. ଅ—୧ । ଲାଗିବା
ପ୍ରାପ୍ତି; ଆସନ୍ନ; ସଂସର୍ଗ ହେବା. ପଦ—1. Almost
touching; almost clinging. [ଉ—ବନ-
ପଦ୍ମରକ ବେଳେ ଦୁଇ ଜାହାଜ, ଭେଣ୍ଟାଭେଣ୍ଟି; ଠୋକର
ଲାଗେଲାଗେ ଲାଗେ ଲାଗେ । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।] ୨ ।
ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ; ପାଖେ ପାଖେ; ସାନ୍ନିଧ୍ୟରେ—2. Near
ଲଗାତାର; ସାଥେସାଥ about; by the side of. [ଉ—
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ତୋର ସଙ୍ଗେ, ଥୁର୍ ତୋ ରଥ ଲାଗେ
ଲାଗେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଲାଗେ ଶିର୍—ଦେ. ବ (ଜାହାଜିଆ ଭାଷା)—ନମସ୍କାର—(Nuatical
Lāge śir term) Good morning ! I bow my
ନାଗେସୀର head. [ଉ—ଉତ୍ତୋଲ—ଲାଗେଶିର; ଖଲାସି-
ଲାଗେସୀର ଏଁ, ଯୁଁ । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।]

ଲାଘ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେବା—1. To be equal
Lāgh (root) to. ୨ । ସଦୃଶ ହେବା—2. To
suffice (Apte). ୩ । ସମର୍ଥ ହେବା—3. To
be competent (Apte).

ଲାଘବ—ସଂ. ବ—(ଲଘୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଲଘୁତା; ଲଘୁତ୍ୱ—
Lāghaba 1. Lightness; levity. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ରତ୍ୱ—
2. Smallness; insignificance. ୩ । କ୍ଷିପ୍ରତା;
ଶୀଘ୍ରତା—3. Haste; swiftness; agility.
୪ । ଗୌରବହାନି; ଅପମାନ—4. Dishonour;
diminution of honour. ୫ । ସୁସ୍ଥତା; ଆରୋଗ୍ୟ
5. Convalescence. ୬ । କମି ଯିବା—6.
Becoming less; becoming diminished.
୭ । କ୍ଷୁଦ୍ର ହେବା—7. Becoming small. ୮ ।
କ୍ଲୈବ୍ୟ; କ୍ଲୀବତା—8. Impotence; eunochism.
ଦେ. ବ—୧ । ଲଘୁହସ୍ତତା—1. Lighthanded-
ness; agility; dexterity. [ଉ—ଖଡ୍ଗକର
ଘୁଞ୍ଚିବା ଲାଘବ ଦେଖି କର । କୃଷ୍ଣକିଙ୍କ. ମହାଭାରତ
ଅଦ ।] ୨ । କୌଶଳ—2. Skill. [ଉ—
ଉତ୍ତର ବାହୁବା ଲାଘବେ ଅଳଙ୍କ, ରଥ କଲ୍ପ ଗଢ଼ରେ
ରଥି ପବନଙ୍କ । କୃଷ୍ଣକିଙ୍କ ମହାଭାରତ ବିରାଟ ।]

ଲାଘବକାରୀ—ସଂ.ବଣ—୧ । ଯାହା ହାଲୁକା କରେ—1. Lighten-
Lāghabakārī ing. ୨ । ଆରୋଗ୍ୟକାରୀ—
2. Alleviating; curing.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଘବିକ—ସ. ବି—(ଲଘୁ+ଇକ)—ସଂକ୍ଷିପ୍ତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Lāghabika Succinct.

ଲଘୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଲଘବ+ଇନ୍; ୩ମା. ୧ବ)—୧। ମିତ-
Lāghabī ବ୍ୟୟୀ—1. Frugal; sparing. ୨। କଠିନ—
2. Hard.

ଲାଙ୍କିଆ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ) ବି.—କଳା ବାହାରିଥିବା ଶସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—
Lāṅkiā A forked weapon.
[ଦ୍ର—ଏହାର ଉପର ଭାଗ ଦନ୍ତୁରିତ।]

ଲାଙ୍ଲାଙ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି. ବିଣ—ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ହୋଇ
Lāṅglāṅg (ଶୋଇବା)—Prostrate (lying down).

ଲାଙ୍ଗଡ଼ ପାଙ୍ଗଡ଼ ହେବା—ଦେ. କି—(ସଂ. ଲାଙ୍ଗଲ)—ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ାଇବା
Lāṅgarda pāṅgarda hebā Lāṅgurdāibā (See)

ଲାଙ୍ଗଡ଼ ପାଙ୍ଗଡ଼ ହେବା,
ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ାଇବା
ଲାଙ୍ଗଡ଼େଇ ପାଙ୍ଗଡ଼େଇ ହେବା
ଲାଙ୍ଗ ପାଙ୍ଗ ହେବା
} —ଅନ୍ୟରୂପ

ଲାଙ୍ଗଡ଼ିୟା ପ୍ରତି.—(ଲଜ୍ଜାମ) ବି—ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ା ପୋକ (ଦେଖ)
Lāṅgardiyā Lāṅgurdā poka (See)

ଲାଙ୍ଗନି—ସ. ବି—(ବୈଦ୍ୟକ)—ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ)
Lāṅganī Pṛuśni parṇṇī (See)

ଲାଙ୍ଗଳ—ସ. ବି—(ଲନ୍‌ଗ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଲ)—
Lāṅgala ୧। ଯୁଗବାହ୍ୟ ଭୂମିକର୍ଷଣ ସନ୍ଦ ବିଶେଷ; ଲଙ୍ଗଳ; ହଳ—1. Plough. ୨। ଲହ ଲାଙ୍ଗଳିଆ (ଦେଖ)—2. Wolfsbane (plant) ୩। ତାଳବୃକ୍ଷ—3. Palm tree. ୪। ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲଙ୍ଗଳାକୃତି ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର—4. A plough-shaped weapon used in war in ancient India. [ଦ୍ର—ଏହା ୩୨ ହାତ ଘାର୍ଘ ଓ ମସୃଣ; ଏହା ଦୁଇସ୍ଥାନରେ ବଙ୍କା ଓ ଶିଖାଶୂନ୍ୟ ଏହାର ମୂଳାଂଶ ଓ ମୁଖ ଲୌହବଦ୍ଧ। ଏହା ଲଙ୍ଗଳଘର ଅକୃତ୍ତବଗିଷ୍ଠ; ବଳରାମଙ୍କର ଏହା ଓ ମୁଷଳ ଅସ୍ତ୍ରୁଧ ଥିଲା] ୫। ଲିଙ୍ଗ; ଶିଶ୍ନ—5, Male organ. ୬। ଚନ୍ଦ୍ରର ଅର୍ଦ୍ଧକ ଠାରୁ କମି ହେବା ଶୈତିାବସ୍ଥା—6. The crescent shape of the moon (Apte) (which is less than half-moon). ୭। ପୁଷ୍ପ ବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—7. A kind of flower (Apte). ୮। ଗୃହ ନିର୍ମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର କାଷ୍ଠ—8. A bit of wood used in building houses (Apte).

ଲାଙ୍ଗଳକ ସ. ବି—ସୁଶ୍ରୁତ ମତରେ ଭଗନ୍ଦର ରୋଗରେ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରରେ
Lāṅgalaka ଶସ୍ତ୍ର ଚାଳନାଦ୍ୱାରା ଦର୍ଶିବା ଛତ (ହି. ଶ)—
A plough-shaped incision made in the anus for curing fistula.

ଲାଙ୍ଗଳକୀ—ସ. ବି.—ଲହ ଲାଙ୍ଗଳିଆ ଗୁଳ୍ମ—
Lāṅgalakī Wolfsbane (plant).

ଲାଙ୍ଗଳଗ୍ରହ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ଲାଙ୍ଗଳ+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧।
Lāṅgala graha ହଳଆ; ଯେ ହଳଚୁଲାଏ—1. Ploughman. ୨। କୃଷି; କୃଷକ—2. Cultivator.

ଲାଙ୍ଗଳ ଚକ୍ର—ସ. ବି—ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଲାଙ୍ଗଳାକାର ଚକ୍ରବିଶେଷ,
Lāṅgala chakra ସହିତ୍ତାସ୍ତ ଅଗାମୀ ଫସଲ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୁଏ [ହି. ଶ.]—A plough-shaped astrological figure drawn for calculating the future of thi next crop.

ଲାଙ୍ଗଳ ଦଣ୍ଡ—ସ. ବି—[୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ]—ଲାଙ୍ଗଳୀଷା; ଈଷ; ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ
Lāṅgala daṇḍa ଲଙ୍ଗଳକୁ ଯୁଆଳ ସଙ୍ଗେ ସଯୁକ୍ତ କରେ—
The beam of a plough; plough-staff.

ଲାଙ୍ଗଳ ଧ୍ୱଜ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବୀହି) ବଳରାମ—
Lāṅgala dhwaja A name of Balarāma.

ଲାଙ୍ଗଳ ପଦ୍ଧତି—ସ. ବି (ସ.ପ.ତତ୍ପୁ)—ହଳଦ୍ୱାରା ଚଷିବା ପାଇଁ ଭୂମିରେ
Lāṅgala paddhati ଯେଉଁ ଲମ୍ବ ରେଖା ପୋତି ହୋଇଯାଏ; ସିଆର; ସୀତା ରେଖା—The forrow or deep line left on the ground ploughing by.

ଲାଙ୍ଗଳ ଫଳା—ସ. ବି—ଫଳମା; ଫାଳ; ଲଙ୍ଗଳଲୁହା—
Lāṅgala phalā Ploughing iron; ploughshare

ଲାଙ୍ଗଲାକ୍ଷ—ସ. ବି.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଲହଲାଙ୍ଗଳିଆ (ହି. ଶ.)—
Lāṅgalākṣha Wolfsbane.

ଲାଙ୍ଗଲାସ୍ତ୍ର—ସ. ବି—ଲାଙ୍ଗଳ ୪ (ଦେଖ)
Lāṅgalāstra Lāṅgala 4 (See)

ଲାଙ୍ଗଳି—ସ. ବି—(ଲାଙ୍ଗଳ+ଇ)—୧। ଲାଙ୍ଗଳୀ ୧ (ଦେଖ)—
Lāṅgali 1. Lāṅgalī 1 (See) ୨। ହ୍ରସ୍ୱ ଈଷଯୁକ୍ତ ଲଙ୍ଗଳ—2, A plough with a short beam. ୩। ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—(ହି. ଶ)—3. Indian madder ୪। ଜଳପିପ୍ପଳୀ (ହି. ଶ.)—4. Purple lippia (plant) ୫। ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ (ହି. ଶ.)—5. Prusni parṇṇī. ୬। ଗଜପିପ୍ପଳୀ [ହି. ଶ.] (ଦେଖ)—6, Gajapippalī. ୭। ଚବ୍ୟ; ଗୁଇଁ ଜାଠ (ହି. ଶ.) 7. Piper Chaba. ୮। ମଣ୍ଡାରୁଷ୍ପୀ ନାମକ ଲତା (ହି. ଶ.)—8. kind of creeper. ୯ ବୃଷଭକ ନାମକ ଔଷଧ—9. A kind of rare herbarious plant.

ଲାଙ୍ଗଳିକ ସ. ବି. ପୁଂ—(ଲାଙ୍ଗଳ+ଇକ)—୧। ହଳଆ; ଯେ ହଳ
Lāṅgalika ଚୁଲାଏ—1. Ploughman; a tiller. ୨। ଲାଙ୍ଗଳୀ ୧ (ଦେଖ)—2. Lāṅgalī 1 (See) ବିଣ.—ଲାଙ୍ଗଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to a plough.

ଲାଙ୍ଗଳିକା—ସ. ବି—(ଲାଙ୍ଗଳ+ଇକ+ଆ)—୧। ଫଳମା; ଲଙ୍ଗଳ-
Lāṅgalikā ଲୁଡ଼ା—1. Ploughshare. ୨। ବଲ୍ଲିକା; ଗୁଣ୍ଡା; କାଇକାଇଁ (ଲତା ଓ ୩ାକ)—2. A creeper; Abrus Precatorius. ୩। ମୟୂର ଚୂଳ—3. The

Digitized by srujanika@gmail.com

tuft of a peacock. ୪ । ମୟୂର ପୁଚ୍ଛ—4. The tail feathers of a peacock

ଲାଙ୍ଗଳକା—ସଂ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଲାଙ୍ଗଳକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Lāṅgalikī Feminine of Lāṅgalika

ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଲାଙ୍ଗଳକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine of Lāṅgalika. ୨ । ଲଢ଼ଲାଙ୍ଗଳଥ—2, Wolfsbane.

ଲାଙ୍ଗଳିନୀ—ସଂ. ବ—ଲଢ଼ଲାଙ୍ଗଳଥ [ହି. ଶ.]—
Lāṅgalinī Wolfsbane.

ଲାଙ୍ଗଳୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ଲାଙ୍ଗଳ + ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— ୧ । ଲାଙ୍ଗଳ-
Lāṅgalī ଧାରୀ; ହଳୁଆ; କୃଷକ;—Cultivator, ploughman. ୨ । ଲାଙ୍ଗଳାସ୍ତ୍ରଧାରୀ—2. One who is armed with the Lāṅgala weapon. ୩ । (ଲାଙ୍ଗଳ ଏହାଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର ଥିବାରୁ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭାଇ ବଳରାମ—3. Balarāma (elder step-brother of Śrīkṛushṇa). ୪ । ସର୍ପ; ସାପ—4. Serpent. ୫ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଲଢ଼ଲାଙ୍ଗଳଥ (ଦେଶ)—5. Wolfsbane. ୬ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଲାଙ୍ଗଳୀଶାକ (ଦେଶ)—6. Lāṅgalīśāka. (See) ୭ । (ବୈଦ୍ୟକ) ନାଡ଼ିକେଳ; ନଡ଼ିଆ—7. Cocoanut. ୮ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶୁକଶିମ୍ବୀ; କପିକଚ୍ଛୁ; ବାଇରଙ୍ଗ—8. Cowhage; Mucuna Pruriens. ୯ । ଇଶର-ମୂଳ (ଦେଶ)—9. Iśaramūla, (See) ୧୦ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ପୌରାଣିକ ନଦୀ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—10. Name of a mythological river. ୧୧ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ହି. ଶ)—11. Indian madder. ୧୨ । ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ (ହି. ଶ) (ଦେଶ)—12. Pṛuśniparṇṇī. (See) ୧୩ । ଗଜ ପିପ୍ପଳୀ (ହି. ଶ)—13. Plantago Amplexicaulis. ୧୪। ଚବ୍ୟ (ହି. ଶ)—14. Piper Chaba. ୧୫ । ମହାରାସ୍ନୀ ନାମକ ଲତା (ହି. ଶ)—15. Name of a wild creeper. ୧୬ । ଋଷଭକ (ହି. ଶ)—16. Name of a rare herb.

ଲାଙ୍ଗଳୀ(ଳି) ବିଷ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଲଢ଼ଲାଙ୍ଗଳଥ (ଦେଶ)
Lāṅgalī(li) bisha Wolfsbane.

ଲାଙ୍ଗଳୀ(ଳି) ଲତା—ସଂ. ବ—ଲାଙ୍ଗଳୀ ୫,୬, ୮, ୧୩ ଓ ୧୫ (ଦେଖ)
Lāṅgalī(li) latā Lāṅgalī 5, 6, 8 and 13, 15 & (See)

ଲାଙ୍ଗଳୀଷା—ସଂ. ବ (ଲାଙ୍ଗଳ + ଈଷା; ବହାଯନ ସିଦ୍ଧ)—ଲଙ୍ଗଳର
Lāṅgalīshā ଇଷ—The pole or beam of a plough,
ହରିସ

ଲାଙ୍ଗଳୀ(ଳି) ଶାକ—ସଂ. ବ—ଜଳପିପ୍ପଳୀ; ଏକପ୍ରକାର କଲମ ଶାଗ—
Lāṅgalī(li) śāka Purple Lippia; Lippia Nodiflora; Convolvulus Ripens; Ipomœa Reptans. ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଚୋରପିପ୍ପଳୀ, ଜଳାଶ୍ରୀ, ପିତ୍ତଳା, ଶ୍ୟାମାବଲ୍ଲୀ, ଶାରଦା, ଶକୁଲାଦନୀ, ମତ୍ସ୍ୟାଦନୀ, ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧା । କଲମୀଶାକ, କାଁଚଡ଼ାଶାକ **ପନସିଗା, ଗଙ୍ଗତିରିୟା, ଜଳପିପର, କରେମ୍ବୁ** ଘା· ପିପଲଆକ ଆ. ପେଲ୍‌ପିଲ୍‌ମାସୂ ଉ. ଜଳପିପ୍ପଳୀ ଗୁ. ରତବେଲ୍ଲଯୋ ଏଥିର ତେର ଜଳକୂଳରେ ଭୂମିରେ ସଲଗ୍ନ ଥାଏ । ଏହାର ଲତା ରକ୍ତାର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ପଞ୍ଚ ଏକୋଣ । ଏହାର ରସ ଶସ୍ତ୍ରରସ୍ତ୍ର ବ୍ରଣ ଓ ରକ୍ତ ଦୋଷକୁ ନାଶ କରେ । ଏହାର ପତ୍ରକୁ ସବୁବ ଲୋକମାନେ ଶାଗ କର ଖାଆନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ହୃଦ୍ୟ. ଗ୍ରାହ୍ମ, ତିକ୍ତର ହିତକର, ଶୁକ୍ର ବର୍ଦ୍ଧକ, ଲଘୁ, ଧାରକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁକ୍ଷ, କଫପିତ୍ତାସୃରସ, କଫପିତ୍ତାକ, ରୁଚିକର, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ ଏବଂ ରକ୍ତଦୋଷ, ଦାହ ଓ ବ୍ରଣନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଲାଙ୍ଗଳେଶ୍ୱର—ବେ. ବ·୧। ମହାଦେବଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ—1. Name of Laṅgaleśwara a Śiba-linga. ୨ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିବା ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ନାମରେ ନାମିତ ସ୍ଥାନ—2. Name of a place in Balasore, named according to the Śiba Lāṅgaleśwara established there.
[ତୁ—ଉଙ୍ଗଶେ ରଞ୍ଜିତ ବିକଚ୍ଛଳ ସ୍ଥଳୀ ଲାଙ୍ଗଲେଶ୍ୱର । ଶ୍ରୁଧାକାଥ. ଉତ୍କା ।]

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼—ବେ. ବ (ସଂ. ଲାଙ୍ଗୂଳ)—୧ । ଲାଙ୍ଗୁଳ; ପଶୁ ଆଦିଙ୍କର ଲମ୍ବା
Lāṅgurda ପୁଚ୍ଛ; ଲାଞ୍ଜ—1. The long tail of beasts. ଲେଜୁଡ଼, ଲେଜୁଡ଼, ଲେଜ, ଲାଁଜ ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପଶୁର ପଛେ ପଛେ **ଘୁଁଚ, ଦୁମ** ପୁଚ୍ଛ ଭଳିଥିବା ପରି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସବୁବେଳା ଅନୁସରଣ କରିଥିବା ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. (figurative) A thing or person constantly accompaning following a person; an accompaniment; appurtenance. [ତୁ—କୌଣସି ଯୁବକଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଶିଶୁ ବା ଅକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ କହନ୍ତି ଯେ, ସେ ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଅଛି । ଷ୍ଟାମର୍ ପଛରେ ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଖଣ୍ଡ ଚଣାବୋଟ ବନ୍ଧା ଦେଖିଥିଲେ କହନ୍ତି ଯେ, ସେ ଷ୍ଟାମର୍ ପଛରେ ଏଖଣ୍ଡ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ବନ୍ଧାଦେଖାଇଛୁ ।] ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ଘର ବା ବାହ୍ୟିକୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଦା ସର୍ବଦା ବହନ କରିବାକୁ ବାଧ ହୁଏ—3. (figurative) An encumbrance.

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଖଣ୍ଡି—ବେ.ବଶ ଓ ବ.(ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—(ସଂ. ଖଣ୍ଡିତ ଲାଙ୍ଗୂଳ)—
Lāṅgurda khaṇḍi ୧ । ଖଣ୍ଡିତପୁଚ୍ଛ (ଜନ୍ତୁ); ଯେଉଁ ପଶୁର ଲାଁଜକାଟା, ଲେଜକାଟା, ଲେଜୁଡ଼କାଟା ଲମ୍ବ ଲାଞ୍ଜର ଅଗ୍ରଭାଗର ଅଂଶ **ଦୁମକଟା, ନଂଢା** ଛୁଣ୍ଡି ଯାଇଥାଏ; ଯେଉଁ ପଶୁର ଲାଙ୍ଗୁଳରୁ ଖଣ୍ଡେ (ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଖଣ୍ଡିଆ—ପୁଂ, ରୂପ) ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ଥାଏ—1. Having the end of the tail lopped off; having

Digitized by srujanika@gmail.com

lost a part of the tail, ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ, ସଦାର୍ଥ) ଅପଣା ଦଳ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାର ଯାଇଥିବା ବା ବାହାରେ ରହିଥିବା ଲୋକ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ଖଣ୍ଡି ଜନ୍ତୁଟର ଦଳସ୍ଥ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ମିଶେ ନାହିଁ; ଗୋଠ-ଖଣ୍ଡିଆ—2. (Bad sense) A person who does not mix with the members of his party or sect; a renegade.

ଲାଙ୍ଗୁଡ ଗୁଞ୍ଜିବା—ଦେ. କି—(ଭୟରେ କୁକୁର ଅପଣା ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ରୁ Lāṅgurḍa gunjibā ଦୁଇପାଦକୁ ନେଇ ପେଟ ତଳ ଦୁଇ ଜଙ୍ଘ ମଧ୍ୟରେ ଲେଜଖଟାନ ଦୂମସିକୁଡ଼ାନା ଗୁଞ୍ଜିବାରୁ) (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଭୟଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—(figurative) To be overcome with fear.

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଟେକିବା—ଦେ. କି—୧ । ଦୌଡ଼ିବା ସମୟରେ (ପଶୁ) ନଜର Lāṅgurḍa ṭekibā ଲାଙ୍ଗୁଡ଼କୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠାଇବା—ଲେଜତୋଳା ପୂଞ୍ଛଉଠାନା 1. To raise the tail while running (said of a beast). ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉଦ୍ଦେଗ ସହିତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବା—2. (figurative) To be ready with eagerness. ୩ । ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ହୋଇ କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବା—3. To wait for any matter with eagerness. ୪ । (ଲକ୍ଷଣା : ପଶୁମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଟେକି ଦଉଡ଼ୁଥିବାରୁ) ଆନନ୍ଦରେ ମତ୍ତ ହେବା—4. (figurative) To be mad with joy.

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କି—୧ । ପଶୁର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ଘର ଗୋଟିଏ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ Lāṅgurḍa bāndhibā ଅପଣାର ପଛରେ ଯୁକ୍ତ କରିବା ବା ଲେଜୁଡ଼(ଲେଜ)ବାନ୍ଧା ପୂଞ୍ଛବାଧନା ଦିଅନ୍ତା—1. To wear a tail as a dress; to tie a tail to one's hind parts. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅପଣା ସଙ୍ଗେ ଗୁଡ଼ିଏ ଅତିରିକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ରଖିବା (ଯାହାଙ୍କୁ ଅପଣାଙ୍କୁ ଟାଣିବାକୁ ପଡ଼େ)—2. (figurative) To be encumbered with useless dependants or hangers on.

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ବିଛାଇବା—ଦ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) କି—ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ Lāṅgurḍa bichhāibā ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା—ଲେଜନାଡ଼ା, ପୁଂଛହିଲାନା To wag the tail. (ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଦଲ୍ଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. ରୂପ)

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ଲାଙ୍ଗୂଳ ଯୁକ୍ତ)—୧ । ଲାଙ୍ଗୁଳଯୁକ୍ତ—Lāṅgurḍā 1. Having a tail; tailed. ୨ । ଯେ ଲେଜୋ ପୁଂଛବାଲା ଅପଣା ପଛରେ ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବା ଲାଞ୍ଜ ପୋଷାକ ରୂପେ ବାନ୍ଧିଥାଏ—2. Wearing a tail as a dress. [ଦ୍ର—ଯାତ୍ରାରେ ହନୁମାନ ସୁଅଙ୍ଗ ସାଜିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଅପଣା ପଛ ପଟେ ଗୋଟାଏ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ବାନ୍ଧିଥାଏ ।] ୩ । ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ି (ଦେଶ)—3. Lāṅgurḍi (See).

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ା ପୋକ (ଦେଶ)—Lāṅgurḍā poka (See).

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—(ସଂ. ଲାଙ୍ଗୂଳ)—୧ । (ପଶୁର Lāṅgurḍā(ḍe)ibā ପଛରେ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଥିବା ପରି)—କୌଣସି ପୌଂଦେ ପୌଂଦେ ଯାଓୟା ବ୍ୟକ୍ତିର ପଛେ ପଛେ ରହି ସେ ବ୍ୟକ୍ତି ଲାଗିଲାନା, ପୀଠଲଗ ଗୁହୋନା ଯେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉଥାଏ, ତାହା ପଛେ ପଛେ ଯିବା—1. To follow a person persistently; to hang on the sleeves of a person.

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼୍(ଡ଼, ଡ଼୍) ଘାଙ୍ଗୁଡ଼୍(ଡ଼, ଡ଼୍) ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ଲାଙ୍ଗୁଡ଼େଇ ଘାଙ୍ଗୁଡ଼େଇ ହେବା }

୨ । ମନରେ କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ବାହାରେ ଘୂରେବେଡ଼ାନ ଲଗଡାନ ଅନ୍ୟ ଛଳନା ଦେଖାଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅପେକ୍ଷା କର ରହି ଇତସ୍ତତଃ ହେବା; ଲୁଙ୍ଗ୍‌ପୁଙ୍ଗ୍‌ହେବା—2. To loiter at a place on some pretext; to loiter about; to hover about; to haunt about a place. ୩ । (କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅପଣାର ଚିତ୍ତ ବା ମନ)—ସନ୍ଦେହଯୁକ୍ତ ହୋଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରି ନ ପାରି ଇତସ୍ତତଃ ହେବା; ଦୋଦୋଥାଏ ହେବା—3. To ହୋଇତସ୍ତତ କରା vacillate; to be restless in mind ଉଧେଇବୁନ ହୋନା regarding a matter; not to be able to settle what to do; to be unable to settle whether to do or not to do a thing. [ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୋଗ—ମୁଁ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼େଇ ହେଉଛି, ବା ମୋମନ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼େଇ ହେଉଛି ।]

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ା କର—ତାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗଡ଼ଜାତରେ ଗୋରୁମାନେ Lāṅgurḍā kara ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଚରିବା ପାଇଁ ଗୋସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ ହେବା କର—A cess realised from owners of cattle for grazing in the state forests.

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ା ତ(ତା)ରା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲାଙ୍ଗୂଳ ଓ ତାରା)—ପୁଚ୍ଛଯୁକ୍ତ Lāṅgurḍā ta(tā)rā ତାରା; ଧୂମକେତୁ—Comet. ଲେଜୋତାରା ପୁଂଛତାରା

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ା ନରସିଂହ ଦେବ—ଦେ. ବ—ଲାଙ୍ଗୁଳା ନରସିଂହ ଦେବ Lāṅgurḍā narasiṁha deba (ଦେଶ)—Lāṅgulā narasiṁha deba (See)

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ା ପୋକ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର କୃମି ବା ଅଂଶରେ—Lāṅgurḍā poka Larva of Eristalis Tenax; ଲେଜୁଡ଼େ ପୋକା rat-tailed larvae; Pupigerous ଲଗଡିଆ ପିଲୁଆ larva. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଦେହ କୋମଳ, ମାଂସଳ ଓ ଗୋଲ । ଏମାନେ ପଦ୍ମପାନ ଓ ଏମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଥାଏ । ଏମାନେ ପଶ୍ଚା ସଡ଼ା ଘାଆରେ, ନର୍ଦ୍ଦମା ପଙ୍କରେ ଓ ମୂଉନଲାର ପାଣିରେ ଜନ୍ମନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରକୃତରେ ଏମାନେ ଏକ ଜାତୀୟ ପକ୍ଷଯୁକ୍ତ ପୋକଙ୍କର (Drone fly) କୃମି (larva ଅବସ୍ଥା।]

ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି Lāṅgurḍi ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଡ଼ାଇ ଥାଏ; ଅନୁସରଣୀଆ—(ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ—ପୁଂ. ରୂପ) 1. One who hangs on the [ଲାଙ୍ଗୁଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] sleeves of another person. ୨। ଲେଜୁଡ଼ ପରାନ୍ନଭୋଗୀ—2. A hanger on; a toady. **ପିଠଲଗୁ, ଲାଗୁ** ଏ। ଲୁଚୁଡ଼ା; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଓର ଜିନ୍ଷି ବୁଲୁ ଛିଞ୍ଚକେ ଥାଏ ଓ ବସ୍ତୁର ମାଲିକଙ୍କ ଅମନୋଯୋଗୀ ଥିବା ସମୟରେ **ଉଠାଇଗୀରା; ଅଂଟୀବାଜ; ଉଚକା** ବା ଅନୁପସ୍ଥିତି ସମୟରେ ସୁଯୋଗ ଦେଖି ଗ୍ରେର କରେ—3. A pilferer; one who loiters about a place and seeks proper opportunity to steal or pilfer things when there is none to watch them.

ଲାଙ୍ଗୁଳ—ସ. ବ (ଲନ୍‌ଗ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉଳ)—୧। (ପଶୁର) ପୁଚ୍ଛ; Lāṅgula ଲାଞ୍ଜ—1. The tail (of a beast). ୨। ଶିଶ୍ନ-2. Membrum virile. (Apte)

ଲାଙ୍ଗୁଳ(ଳ,ଳୁ) ପାଙ୍ଗୁଳ(ଳ,ଳୁ) ହେବା—ଦେ. କି—ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ାଇବା Lāṅgula(li,lu) pāṅgula(li,lu) hebā (ଦେଶ)—(ଲାଙ୍ଗୁଳେଇବା,ଲାଙ୍ଗୁଳେଇ ପାଙ୍ଗୁଳେଇ ହେବା ଅନ୍ୟରୂପ) Lāṅgurḍāibā. (See)

ଲାଙ୍ଗୁଳା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Lāṅgulā (etc) Lāṅgurḍā etc. (See)

ଲାଙ୍ଗୁଳା ନରସିଂହ ଦେବ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ତ୍ରୟୋଦଶ Lāṅgulā narasiṁha deba ଶତାବ୍ଦୀର ଉତ୍କଳର ଗଙ୍ଗ-(ଲାଙ୍ଗୁଳିଆ ନରସିଂହ ଦେବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଂଶୀୟ ଜନୈକ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା—Name of an independent king of Orissa (1237 to 1232 A D) who built the sun temple of Koṇārka in the Puri district. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳ ମଧ୍ୟରେ କଳିଙ୍ଗଦେଶର ପରିଧିରୁ ଲାଙ୍ଗୁଳ ପରି ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଭୂଖଣ୍ଡ ଝୁଲୁ ଥିଲା; ତେଣୁ ସେ 'ଲାଙ୍ଗୁଳା', 'ଲାଙ୍ଗୁଳିଆ' ବା 'ସପୁଚ୍ଛ' ନରସିଂହ ଦେବ ନାମରେ ପରିଚିତ। ଏ ବିଷୟରେ ବଳଶାଳୀ ଥିଲେ। ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଭଦାମ୍ପାନ୍ଦୁଳ ରାଜାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏ ଯୁଦ୍ଧକରି ଜୟୀ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି।

କୋଣାର୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଏହାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା। ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିରରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷର ରାଜସ୍ୱ ନିୟୋଜିତ ହୋଇଥିଲା। ଏହାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶିବେଇ ସାଥନ୍ତସ୍ତ ଏ ମନ୍ଦିରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସମୟରେ (ମଦାନ୍ତରରେ ୧୨୦୦) ବଢ଼େଇ ବା ପଥୁରିଆ କାରିଗରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ। ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଳାର ମୁସଲମାନ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ତୋଘାନ୍‌ଖାଁ। ଏକ ଥର ଓ ତାଙ୍କ ପରେ ତୋଗଲଖାଁ ଉତ୍କଳ ଓଡ଼ିଶା ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଓ ଶେଷରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ।]

ଲାଙ୍ଗୁଳି—ଦେ. ବଣ—ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ (ଦେଶ)
Lāṅguli Lāṅgurḍi. (See)

ଲାଙ୍ଗୂଳ—ସ. ବ (ଲଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉଳ; ଯାହା ଜୀବର ପୃଷ୍ଠ Lāṅgūla ଶେଷରେ ଲମ୍ବିଥାଏ)—୧। ପଶୁ ଆଦିଙ୍କର ପୁଚ୍ଛ; ଲାଞ୍ଜ; ଲମ୍ବପୁଚ୍ଛ—1. Long tail of beasts. ୨। ଲୋମଶ ପୁଚ୍ଛ—2. Hairy tail. ୩। ଶସ୍ୟାଗାର; ଅମାର—3. A granary (Apte). ୪। ଶିଶ୍ନ, ଲିଙ୍ଗ-4. Membrum virile.

ଲାଙ୍ଗୂଳଘ୍ନ—ସ. ବଣ. ପୁ. (ଶତ୍ରୁ ଭଳି)—୧। ପୁଚ୍ଛବିହୀନ— Lāṅgūlaghna 1. Tailless. ୨। ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ଖଣ୍ଡି— (ଲାଙ୍ଗୂଳଘ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Shorn of its tail.

ଲାଙ୍ଗୂଳା—ସ. ବ—୧। ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ (ହି. ଶ)—1, Hemionites Lāṅgūlā Cordifolia. ୨। କପିକଚ୍ଛୁ; ବାଇଡଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—2. Cowhage.

ଲାଙ୍ଗୂଳିକା—ସ. ବ (ଲାଙ୍ଗୂଳ+ଇକ+ଅ)—ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ ନାମକ Lāṅgūlikā ଲତା—A creeper; Hemionites Cordifolia.

ଲାଙ୍ଗୂଳୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଲାଙ୍ଗୂଳ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ପୁଚ୍ଛଯୁକ୍ତ— Lāṅgūlī Having a tail. ବ. ପୁଂ—୧। ବାନର; (ଲାଙ୍ଗୂଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମର୍କଟ—1. Monkey. ୨। ଗୁଣ୍ଡଜ ନାମକ ଔଷଧ—2, Name of a rare medicinal root. ୩। ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ (ହି. ଶ)—3. Henionites Cordifolia. ୪। ବାଇଡଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—4. Cowhage.

ଲାଙ୍ଗେଇବା—ଦେ. କି—ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ାଇବା (ଦେଶ)
Lāṅgeibā Lāṅgurḍāibā. (See)
(ଲାଙ୍ଗେଇ ପାଙ୍ଗେଇ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଚ (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରାଦେ (କଠିନ ସଦୃଶ) ବ—ନାଚ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Lācha (etc) Nācha etc (See)

ଲାଚାର—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—୧। ନାଗର; ଅକ୍ଷମ—1. Unfit; Lāchār unable. ୨। ଦୁର୍ବଳ; ନିର୍ବଳ—2. Weak. ୩। ନା(ଲା)ଚାର ନିରୁପାୟ—3. Having no remedy; resour-**ଲାଚାର** celess ୪। ନିରାଶ୍ରୟ—4. Helpless.

ଲାଚାରି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ପରସ୍ପର ମିଶ୍ରଣ; ସଙ୍ଗାଦ୍ଭବ—Unity. [ଦ୍ର—ମିଶିଲା ଗୁରା, ଲୋଚଳ ବାର ରୁହ ମଦନ୍ ଲଉ ଲାଗୁର। ନା(ଲା)ଚାରୀ କରସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋଷ୍ଟଚକ୍ଷୁ ମ ଗୀତ] ବୈଦେ. ବ—**ଲାଚାରୀ** (ଫା.) ନିରଶତା; ନିରୁଦ୍ଯମତା; ନିରୁପାୟତା)—Helplessness; resourcelessness.

ଲାଞ୍ଛ—ଦେ, ବ—ଦେ. ବ (ସ. ନସ୍ୟ)—୧। ନାସ୍ୟ—1, Snuff.
Lāchha ୨। (ସଂ. ଲକ୍ଷ) ଭୁଲନା; ଉପମା—2. Compari-
नस्य **नस** son. ୩। (ସଂ. ଲକ୍ଷ ଓ ଗ୍ରା. ଲଚ୍ଛ ଧାତୁ) ପଶୁମାନଙ୍କ ଲକ୍ଷ ଦେହରେ ଉତ୍ତପ୍ତଲୌହଶଳାକାଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ ଦାଗ—3. Mark **ଛତ** put on the skin of cattle and horse with

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦାଗ searing iron. ୪ । ନଳ ବା ବନ୍ଧୁକ ଛାଡ଼ିବା— ଦାଗ 4. Firing of a gun. ୫ । ପାଖରେ ଶଳତା ଲଗାଇବା— ଦାଗା ଫୈରକରନା 5. Lighting of the wick in a lamp, ସଲିତାଲାଗାନ ବତ୍ତୀବାଲନା

ଲାଛୁ କା(କୁ,ଲୁ)ଛୁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବା —ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଖାଲି ଲୁଗାକୁ Lāchhi kā(ku,lu)chhi lugā pindhibā ପିନ୍ଧିବା; ବଡ଼ ଜଡ଼ିୟେସଡ଼ିୟେକାପଡ଼ପରା ଲୁଗାକୁ ଏଣ୍ଡୁପର ଓଟାସିଓଟାସି କର ପିନ୍ଧିବା, ଓଚ୍ଛକରକେକପଡାପହନନା, ଖୋସଖାସକରପହନନା ଯେପରିକି ଛାତି ଆଣ୍ଠୁକୁ ବା ଗୋଡ଼କୁ ବା କଣ୍ଠକୁ ଯାଉ ନଥାଏ— To wear a big cloth in such a manner that it does not reach the knees.

ଲାଛୁବା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ଲଚ୍ଛ ଧାତୁ)—୧ । (ଲକ୍ଷ୍ୟ Lāchhibā ଭେଦ କରିବାକୁ ବନ୍ଧୁକ) ଫାୟର୍ କରିବା— ଦାଗା ଫୈରକରନା 1. To fire a gun at a target; to shoot at a target. ୨ । ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟାଇବା; ବନ୍ଧୁକ ମାରିବା—2. To fire a gun; to shoot. [ଉ—କେଉଁ ମୁରୁଖ ଗୁଡ଼ରେ ଜଳ, ସଜାଡ଼ୁଛନ୍ତି ଧାଡ଼ିକ ଧାଡ଼ି, ବୁଝି ଅଛନ୍ତି ଲାଛିଲେ ଉଡ଼ିଯିବ କଉଡ଼ି ସେ। ବ୍ରଜନାଥ. ସମରତରଙ୍ଗ ।] ୩ । (ସଂ. ଲକ୍ଷ୍ଧାତୁ= ଦାଗା ଦାଗୁଆ ଚିହ୍ନ କରିବା)—ଗୋରୁ ଓ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ଦେହରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ଲୌହ ଶଳାକା ଦ୍ୱାରା ଘାର କାଢ଼ିବା— 3. To sear or scorch lines on the body of cattle and horse with hot iron. ସଲିତାଲାଗାନ ବତ୍ତୀବାଲନା ୪ । ପ୍ରଦୀପର ବତ୍ତିରେ ଅଗ୍ନି ସଯୋଗ କରିବା—4. To light the wick of a lamp. ୫ । ବାଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ଅଗ୍ନି ସଯୋଗ ଆଗୁନ ଦେଓୟା ବାଲନା କରିବା—5. To set fire to a [ଲଗ୍ନ ହେ(ଯି)ବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ ।] firework.

ଲାଛୁ ହେବା—ଦେ.ବି—୧। ନିଜେ ନିଜକୁ ଗୁଳକରି ଅସ୍ତ୍ରହତ୍ୟା କରିବା- Lāchhi hebā 1. To shoot one's self to die; to ଗୁଳିଖେୟେମରା ଫୈରକରକେଖୁଦ୍‌ମରନା commit suicide by shooting one's self. ୨ । ଦେହ ଉପରେ ଲାଛୁବାର ଦାଗାନ ଦଗାହୋନା ଦାଗ ଯୁକ୍ତ ହେବା—2. To have searing ଲାଦା ଲଦ୍‌ଜାନା;ଲଦାହୋନା marks on the whole body. ୩ । (ମନୁଷ୍ୟ) ଅଳଙ୍କାରାଦିରେ ବା (ଗଛ) ଫଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା; ଲଦ ହେବା—2. To be laden with; to be overladen with.

ଲାଜ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଭଜିବା—1. To fry. ୨ । ନିନ୍ଦା Lāj (root) କରିବା—2.To blame; to censure(Apte).

ଲାଜ—ସଂ. ବ—(ଲାଜ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ ଅ); (ସଂ. ନଭ୍ୟ ବହୁବଚନରେ Lāja ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ଲାଜାଃ) —୧ । ଖଇ; ଲଥ; ଭଜା ଶସ୍ୟ— 1.Fried paddy; fried and parched grain. [ଦ୍ର—ଧାନରୁ ଚେଷ୍ଟା ନ ଛଡ଼ାଇ ଭଜିଲେ ତହିଁରୁ ଲାଜ (ଲଥ) ବା ଖଇ ହୁଏ; ଚେଷ୍ଟା ଛଡ଼ାଇ ଭଜିଲେ ତାହା ମୁଢ଼ି ବା ଗୁଡ଼ଲଭଜା ହୁଏ ।] ୨ । ଅଉଟ ଭଣ୍ଡୁଳ; ଅରୁଆ ଗୁଡ଼ଳ; ଜିଆଗୁଡ଼ଳ—2. Rice prepared from dried paddy (without par-boiling it). ୩ । ବଡୁସ୍ ଗୁଡ଼ଳ ବା ଶସ୍ୟ—3. Moistened rice; wetted grain. ୪ । ଶସ୍ୟ— 4. Grains, ୫ । ଭୁଶୀର; ବେଣାମୂଳ— 5. The fragrant root of 'Benā' grass Andropogen Muricatus, ଦେ. ବ—(ସଂ; ଲଜ୍ଜା)—୧ । ଲଜ୍ଜା—1 Shame; modesty.

ଲାଜ ଲାଜ sbyness. [ଉ—ଗଣ୍ଡେ ଅଧରେଷ୍ଟେ ଲାଜ, ଘାଟଲମା ଫୁଟୁଲା ବମାଧସ୍ୱର । ସ୍ୱଧାକାଥ ଘାବଙ୍ଗ ।] ୨ । ଦୁର୍ନାମ;ଲୋକ ଲଜ୍ଜା—2 Scandal;ignominy. ୩ । ଲଜ୍ଜାଜନକ ବିଷୟ—3.A matter of shame. ବିଣ— ଲଜ୍ଜାଜନକ —Shameful. [ଉ—ଧରଣୀ-ଦେବଙ୍କ ତରଣ ରଜ, ଶିରେ ଘେନିବା ଯେବେ ହେବ-ଲାଜ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।]

ଲାଜ କଥା—ଦେ. ବ—୧ । ଲଜ୍ଜାଜନକ ବିଷୟ—1 Shameful Lāja kathā matter. [ଉ—ଲାଜ କଥା ଲୋକେ ଦେଖିଲେ ଦାଣ୍ଡେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣ୍ଟୋଷ୍ଠ ଚମ୍ପୂ. ଲ.ଗୀତ ।] ଲାଜେର କଥା ଲାଜକୀ ବାତ୍

୨ । ଅଶ୍ଳୀଲ ବାକ୍ୟ; ଲଜ୍ଜାର କଥା (ଯେଉଁ କଥା ଜନ ସମାଜରେ କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ ହୁଏ)—2. Indecent words,

ଲାଜ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆଗରେ ଛିଡ଼ା ହେବା Lāja karibā ଯାଇଁ ବା ମୁହଁ ଦେଖାଇବା ଯାଇଁ ବା କଥା କହିବାଯାଇଁ ଲଜ୍ଜା ବା ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କରିବା— ଲାଜକରା ଲାଜକରନା To feel shy.

ଲାଜକୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଲୋକଲଜ୍ଜାକୁ ଭୟ କର (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ Lājaku କରିବା ବା ନ କରିବା)—Through fear [ଲାଜକୁ ଡରି(ମ)ର—ଅନ୍ୟରୂପ] of public scandal, ଲଜ୍ଜାର ଖାତିରେ (ଯଥା—ମୁଁ ସିନା ଲାଜକୁ ଏ କଥା କରୁଛି, ଲଜ୍ଜାରକ୍ଷା କରାର ଜନ୍ୟ ତୁନୁ ମୋ ଅସ୍ଥା ଏ କଥାକୁ ଡାକୁ ନାହିଁ ।) ଲାଜକେ ମାରେ

ଲାଜକୁ ଖାଇବା —ଦେ. କ୍ରି—ଲଜ୍ଜାତ୍ୟାଗ କରିବା; ନିର୍ଲଜ୍ଜତା ଅବଲମ୍ବନ Lājaku khāibā କରିବା—To be dead to all; ଲାଜ ଖାଓୟା, ଲାଜପୁଡ଼େ ଖାଓୟା feelings of shame; to ଲାଜକୋପୀନା act shamelessly.

ଲାଜ କୁ(କୋ)ରା(ଲା)—ବେ. ବିଣ (ସଂ. ଲଜ୍ଜାକୁଳ)—ଲଜ୍ଜାବାନ୍; Lāja ku(ko)rā(lā) ଲଜ୍ଜାଳୁ; ଲଜ୍ଜାଶୀଳ; ଯେ ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ [ଲାଜକୁ(କୋ)ରା(ଲା)—ସ୍ତ୍ରୀ] ସାମନାରେ ଠିଆ ହେବାକୁ ବା କଥା ଲାଜୁକ କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜାବୋଧ କରେ—Modest; shy; ଲାଜବନ୍ତ bashful.

ଲାଜକୁ(କୋ)ରୀ(ଲୀ)—ବେ.ବିଣ (ସଂ.ଲଜ୍ଜାକୁଳା) —ଲାଜକୁରାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; Lājaku(ko)rī(lī) ଲଜ୍ଜାବତୀ—The feminine of Lājakurā. ବେ. ବ (ସଂ. ଲଜ୍ଜାଳୁ) ଲଜ୍ଜାଳୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଜ୍ଜାବତୀ (ଦେଖ) Lajjābatī (See) [ଦ୍ର— ଲାଜବନ୍ତୀ; ଲଜାଳୁ ସଜ୍ଜଳଇ ମୃଦୁପ୍ରାଚ୍ୟ ପତ୍ରସ୍ପର୍ଶେ ଯଥା ଲାଜକୁଳୀ ଲତା । ସୁଧାକାଥ. ଯଯାତି ।]

ଲାଜକୁ(କୋ)ରି(ଳି)ବଦନ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଏକପ୍ରକାର ସରୁ Lājaku(ko)ri(li)badana ଶାରଦ ଧାନ—Name of a fine-grained winter paddy. [ଦ୍ର—ଏହା ଏକପ୍ରକାର ଲଘୁ ଧାନ । ଏହାର ଗଛଳ ପଳା; କନ୍ତୁ ଖୁବ୍ ବାରକ୍ ଚୁଡ଼େଁ ।]

ଲାଜ ଖାଇବା—ଦେ. ବ—ଲଜ୍ଜାବୋଧ ହେବା—Feeling of Lāja khāibā shame. [ବ୍ୟବହାର—ତାକୁ ତ ଲଜ୍ଜାହଓୟା ଲାଜ ଖାଇନି, ସେ ଗୀତ ଗାଇବ କାହିଁ ?] **लाजआना**

ଲାଜ ଛଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମନରୁ ଲଜ୍ଜା Lāja chhārdibā ତ୍ୟାଗ କରିବା—1. To shake off ଲଜ୍ଜାଛାଡ଼ା one's modesty. ୨ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ ହେବା— **लाजछोडना** 2, To become shameless.

ଲାଜ ଥୋମଣା—ତ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ—ଅତି ଲଜ୍ଜିତ; ଲଜ୍ଜାବନତମୁଖ— Lāja thomaṇā Very much ashamed; crest- [ଲାଜ ଥୋମଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ) fallen. (ଯଥା—ସେ ଲାଜ (ଲାଜ ଥୋମଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଥୋମଣା ହୋଇ ଏଠାରୁ ଚଲାଇଲା ।) ଲଜ୍ଜାୟ ମରା **शरमायाहुआ**

ଲାଜ ଦେବା— ଦେ. କ୍ରି – କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲଜ୍ଜିତ କରାଇବା— Lāja debā To put a person to shame. (ଲାଜ ଦଆଇବା— ପ୍ରଯୋଜକରୂପ) ଲଜ୍ଜା ଦେଓୟା **शरमाना**

ଲାଜପତ ରାୟ(ଲାଲା)—ଦେ.ବ (ନାମ)—ଭାରତର ସ୍ୱର୍ଗତ ପ୍ରଧାନ ଜନ- Lājapata rāya(lālā) ନାୟକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଜଣ—One ଲାଜପତ ରାୟ of the late prominent leaders of **लाजपत राय** India; Lala Lajput Rai.

[ଦ୍ର—ଲାଲା ଲାଜପତ ରାୟ ୧୮୬୫ ମସିହାରେ ପଞ୍ଜାବ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଲୁଧିଆନା ଜିଲ୍ଲାର ଜାଗରାଓଁନ ନାମକ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ସହରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପଞ୍ଜାବ ଅଗରବାଲ ବୈଶ୍ୟ ପରିବାରର ଏକ ଗରିବ, ଅଥଚ ଉଦ୍ଦ ପରିବାରରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ତାଙ୍କ ବାପ ମୁଧାକଶନ୍ ଏକ ସରକାରୀ ସ୍କୁଲର ଉର୍ଦୁ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ଏବଂ ୧୮୭୨ ମସିହାରେ ସ୍ୱାମୀ ଦୟାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଧର୍ମମତରେ ପ୍ରଭାବାନ୍ୱିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ସେହି ସମୟରୁ କଂଗ୍ରେସ ଭକ୍ତ ହେଲେ । କୋହିନୁର ନାମକ ଉର୍ଦୁ ପତ୍ରିକାରେ ମୁଧାକଶନ୍‌ଙ୍କ ଲେଖା ପଞ୍ଜାବରେ ଜାତୀୟତାର ଜାଗରଣ କରି- ଥିଲା । ଲାଲାଜୀଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଖୁବ୍ ପଡ଼ିଥିଲା । ମାତାଙ୍କ ସଜ୍ଜନତା ଓ ବ୍ୟୟସଂକୋଚ ପ୍ରଭୃତି ସଦ୍‌ଗୁଣର ଲାଲାଜୀ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହୋଇଥିଲେ । ପିତା ମୁଧାକଶନ୍‌ଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ଲାଲାଜୀ ଉର୍ଦୁ ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଥିଲେ । ଲାହୋର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ କଲେଜରେ ଲାଲାଜୀ ମନୋଯୋଗ ସହକାରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଯୋଗ୍ୟତା ଯୋଗୁଁ ଛାତ୍ରବୃତ୍ତି ପାଇଥିଲେ । ଉତ୍ତରେ ଆଇନ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ହିସାର ନାମକ ଷ୍ଟେଟ ସହରରେ ଓକାଲତି ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏ ଜଣେ କର୍ମବୀର, ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ, ବକ୍ତା ଓ ଲେଖକ ଥିଲେ । ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଯାହା ଯାହା କହୁଛନ୍ତି, ତାହା ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ସଂସ୍କାର ଓ ଉଠନରେ ବିଶେଷ ସହାୟତା କରିଅଛି । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଦୂରୀକରଣ, ବିଧବାବିବାହ, ବାଲ୍ୟବିବାହନିରୋଧ, ଦାନସେବା ପ୍ରଭୃତି ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେଇ ସେ ଯାହା ଦେଖାଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୁଜାତୀୟଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ।

ସ୍ୱରାଜର ବକ୍ତା ଓ ଲେଖକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲାଲାଜୀଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଅତି ଉଚ୍ଚ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଲିଖିତ 'ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜ', ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ଭୂମାସ୍ୱ ମେସ୍ମୋଙ୍କ ସ୍ୱରାଜମାତାର ପ୍ରଚ୍ଛବାଦ ସ୍ୱରୂପ 'ଅସୁଖୀ ସ୍ୱରାଜ' ତାଙ୍କ ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ସ୍ୱାବର ପରଶୁସୃଦ୍ଧ । ଇଂରେଜ, ଉର୍ଦୁ ଓ ହିନ୍ଦି ଭାଷାରେ ଲାଲାଜୀ ବଡ଼ ଯୁକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଜସ୍ୱିନୀ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ପାରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏ ସମସ୍ତ ଗୁଣ ଗୌରବରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ନଶିଲ ସ୍ୱରାଜ ତାଙ୍କୁ କଂଗ୍ରେସର ୧୯୨୦ ସାଲର ବିଶିଷ୍ଟ ଅଧିବେଶନରେ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ କରିଥିଲା ।

ସାଇମନ୍ କମିଶନ୍ ଆଗମନ ବେଳେ ଲାହୋର ବରଫ୍ ଷ୍ଟେସନ୍‌ଠାରେ ଲାଲାଜୀଙ୍କ ଶରୀର ଉପରେ ପୋଲିସ୍ ପୁଲିସ ଅଫିସରଙ୍କ ଠେଙ୍ଗା ପ୍ରହାର ହେବା ହେତୁ ସେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ଏବଂ ୧୭।୧୧।୨୮ ସକାଳ ୭ଟା ବେଳେ ୬୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଦିଲ୍ଲୀ ସହରରେ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ତା ୨୦।୧୧।୧୯୨୮ ଦୈନିକ ଅଶାରୁ ସଗୃହୀତ ।]

ଲାଜ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅବମାନିତ ହେବା— Lāja pāibā To be put to shame in the pre ଲାଜ ପାନା **लाज पाना** sence of many persons.

[ଦ୍ର—ଲାଜ କରିବାର ଅର୍ଥ ନିଜେ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କରିବା, କିନ୍ତୁ ଲାଜ ପାଇବାର ଅର୍ଥ ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅପ- ମାନିତ ବା ଲଜ୍ଜିତ ହେବା ।]

ଲାଜ ପାଣି—ଦେ. ବ—ନବଜାତ ଶିଶୁକୁ ଷଠିଆର ଦିନ (୭ମ ଦିନ) Lāja pāṇi ସ୍ନାନ କରାଇବା ସମୟରେ ତା ମୁଣ୍ଡକୁ ଧୋଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରଥମ ଅଞ୍ଜଳି ପାଣି—The first handful of water applied to the face of a child on its first bath on the 7th day of its birth.

[ଦ୍ର—ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଯେଉଁ ଶିଶୁର ମୁଣ୍ଡରେ ତାହାର ମାତା ଲାଜ ପାଣି ମାରି ନ ଥାଆନ୍ତି ସେ ଦୁଃଖୀ ଜୀବନରେ କଷ୍ଟକ୍ଲିଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି କଷ୍ଟକ୍ଲିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲୋକେ କହନ୍ତି 'ତା ମାଆ ତା ମୁଣ୍ଡରେ କଅଣ ଲାଜପାଣି ମାରି ନ ଥିଲା କି ?']

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଜ ପେସ୍ଥା—ସ. ବ.—ଖଇର ପତଳା ସଣ୍ଡ; ଖଇକୁ ପାଣିରେ ଚକଟି
Lāja peyā ଭାଜି ଲୁଗାରେ ଛଣି ପାଣିଆ କରି ତଥାର କରି-
ଥିବା ପାଗସୂ—A thin paste or gruel made
by kneading fried paddy in water and
then passing it through cloth. [ଦ୍ର—
ଏହା ଲଘୁପାକ, ପିପାସାନାଶକ ଓ ଗ୍ଲାନନାଶକ; ଏହା
ସଙ୍ଗେ ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ, ଦିହିଚୁ ଓ ଅଲାଇଚ ଗୁଣୁ
ମିଶାଇଲେ ଏହା ଅଧିକତର ଗୁଣଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ଲାଜ(ଜା)ବନ୍ଧନ—ସ. ବ—(ନ୍ୟାସୂ)—ବୃଥା ଭୋଗ ପ୍ରତ୍ୟାଶାକାସୂ
Lāja(jā) bandhana ପ୍ରତ୍ତ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ନ୍ୟାସୂ ବା ଉକ୍ତାଙ୍ଗ—
An analogical reference made to a
foolish person who, while standing
behind a post, extended both his
palms round the post and took in his
folded palms some fried rice which was
being distributed to people; but while
he wanted to eat the fried rice he
would not bring his palms to the
mouth on account of the intervening
post, nor could he release his palms, as
the fried paddy in the hollow of
the folded palms would fall down.
[ଦ୍ର—ଜଣେ ନବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟିଏ ଖମ୍ଭର ପଛଆଡ଼େ
ଠିଆ ହୋଇ ଖମ୍ଭକୁ ବେଢ଼ାଇ ଦାଢ ଦୁହିକୁ ଆଗକୁ
ବଢ଼ାଇ ଅଞ୍ଜଳା କରି ଅଞ୍ଜଳାରେ ଅଣ୍ଡାଏ ଖଇ ପାଇଲା ।
ସେ ଅବସ୍ଥାରେ ଲୋକଟି ଭାଜା ଖାଇ ପାରୁଛି ନାହିଁ ।
ଅଥଚ ଭାଜୁ ଖାଇବା ପାଇଁ ଅଶାନ୍ତ ହୋଇ ଉଠୁଛି;
ଆଗରେ ଖମ୍ଭ ଥିବାରୁ ଅଞ୍ଜୁଳାରେ ଥିବା ଖଇକୁ ମୁହଁ
ବଢ଼ାଇ ଖାଇ ପାରୁଛି ନାହିଁ, ଏଣେ ହାତକୁ ପାଟି ପାଖକୁ
ଆଣିଲା ବେଳକୁ ଅଞ୍ଜୁଳା ଫିଟି ଗଲେ ଖଇଗୁଡ଼ାକ ତୁଣ୍ଡି ଦିବ,
ଏଥିଯୋଗୁଁ ଅଞ୍ଜୁଳା ନ ଫିଟାଇ, ଅଡୋଡ଼ୁଷ୍ଟ ଉଡୋଡ଼ୁଷ୍ଟ
ହୋଇ କଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ଅବସ୍ଥାରେ ଭାଜୁ ବନ୍ଧନରେ
ପଡ଼ିବାକୁ ହେଲା, ଏହି ନ୍ୟାସୂ ।]

ଲାଜ ବର୍ଦ୍ଦ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା.)—ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ମଣି ଯର ଭୂରଷ୍ଟ ଦେଶର
Lāja bardda ମଣି ବିଶେଷ—Lapis lazuli (gem).
ସ. ନାମ—ଗୁଜବର୍ତ୍ତ, ଗୁଜାବର୍ତ୍ତ ମଣି ।
ଲାଜବଦ **लाजवर्द**

ଲାଜ ଭକ୍ତ—ସ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଖଇ ସିଝା; ଖଇ ଭିଜା; ଗରମ
Lāja bhakta ପାଣିରେ ସିଦ୍ଧ ଖଇ—Fried paddy
boiled in water. [ଦ୍ର—ଏହା ଲଘୁପାକ, ଶୀତଳ,
ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ରୁଚିକର ।]

ଲାଜଭର—ଦେ. ବି.—ଲଜ୍ଜିତ; ଲଜ୍ଜାପୂର୍ଣ୍ଣ—
Lāja bhara Ashamed; modest.
ଲଜ୍ଜିତ **लजाया हुआ**

ଲାଜଭର ବଶୁଁ—ଦେ. ଅ—ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ; ଲଜ୍ଜା ଯୋଗୁଁ
Lājabhara basuñ Due to modesty; on account of modesty.

ଲାଜ(ଜା)ମଣ୍ଡ—ସ. ବି.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଖଇ ସଣ୍ଡ, ଗରମ ପାଣିରେ
Lāja(jā)manḍa ସିଝାଇ ଖଇକୁ ଚକଟି ଭାଜା କପଡ଼ା ଛଣି
କରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ପତଳା ପାଗସୂ; ଲାଜପେସ୍ଥା—
A gruel made by sifting boiled fried
paddy through cloth. [ଦ୍ର—ଏହା ଅଗ୍ନି-
ବର୍ଦ୍ଧକ, ଅମଦୋଷନାଶକ, ଜ୍ୱରଦାହନାଶକ ଓ ପଥ୍ୟ ।]

ଲାଜ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—1. Being
Lāja mārdibā ashamed; ufeeling of shame.
ଲାଜ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—1. Being
Lāja mārdibā ashamed; feeling of shame.
ଲାଜପାଓୟା **लाजलगना** ୨ । ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କରିବା—
2. Feeling shy. (ଉ—ତାହାକୁ ଦେଖି ମୋ
ଲାଜ ନ ମାଡ଼ିଲା—କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ. ସପ୍ତ ।)

ଲାଜ ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି ଖାଇବା—ଦେ. କି—ଲାଜକୁ ଖାଇବା (ଦେଖ)
Lāja munḍa porḍi khāibā Lājaku khāibā (See)
[ଲାଜମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ିଖାଇବା, ଲାଜର ମଥାଖାଇବା, ଲାଜରମୁଣ୍ଡ (ଦେ)ପୋଡ଼ି
ଖାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
ଲାଜେର ମାଥା ଖାଓୟା, ଲାଜେର ମାଥା ପୁଡ଼ିୟେ ଖାଓୟା
लाजकी फुङ्क खाना

ଲାଜମୁଷ୍ଟି—ସ. ବ (ଏଷ୍ଟୀ ଭକ୍ତ)—ମୁଠାଏ ଖଇ—
Lājamushṭi A handful of fried paddy.

ଲାଜରେ ବୁଡ଼ିଯିବା—ଦେ. କି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜା ଯୋଗୁଁ ମ୍ରିୟମାଣ
Lājare burḍijibā ହେବା; ପରସ୍ପରେନାସ୍ତି ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—
ଲାଜରେ ମରିବା(ମରିବା) ଲାଜରେସଢ଼ି(ଶି)ବା } ଅନ୍ୟରୂପ— To die with shame.
ଲାଜେମରିଯାଓୟା, ଲାଜେ ମରେ ଯାଓୟା, ଲାଜେମରା (ଉ—ସଜ୍ଜନ
लाजमेमरजाना ଲୋ ଲାଜରେ ମରଗଲ ଆଜ—ସଙ୍ଗୀତ ।)

ଲାଜଲାଜ—ଦେ. କି. ବଣ ଓ ଚ—ଈଷତ୍ ଲଜ୍ଜିତଭାବରେ—
Lājalāja A little shyly; bashfully.
ଲଜ୍ଜାଲଜ୍ଜାକରା **लजायाहुआ** (ଉ—ଲୋଗାମ୍ବୁଦା ଶୁଣିଣ ଲାଜ
ଲାଜ ହୋଇ, ବୋଇଲେ କିଛାଇ ଡାକୁଛ ପ୍ରାଣସାଇଁ—
କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ. ବଳ ।)

ଲାଜ ସରମ—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସ୍ୱତ୍ତରର; ସଂ. ଲଜ୍ଜା ଓ ଫା. ଶରମ୍)—
Lāja sarama ଲଜ୍ଜା—Shame.
ଲାଜସରମ **लाजसरम**

ଲାଜ(ଜା)ହୋମ—ସଂ. ବ—ବିବାହବେଦୀରେ ପାଣିଗ୍ରହଣ ଓ ଦୃଢ଼ ହୋମ
Lāja(jā)homa ଶେଷ ହେବା ପରେ ଓ ଆଶୀର୍ବାଦପର
(ଲଜ୍ଜାହୁମ—ଦେ. ରୂପ) (ଗର୍ତ୍ତାଧାନ ବା ଦ୍ୱିରାଗମନ) ହନ
କରିଥିବା ହୋମରେ କର ଡୋଙ୍ଗରେ କନ୍ୟା ଠିଆ ହୋଇ
ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବାକ ଏକଳ ଅଞ୍ଜଳିବ କର ସେହି ସଂଯୁକ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଞ୍ଜଳରେ ଅଞ୍ଜଳାବଶଇ ଅଗ୍ନିରେ ଅହୁତିଦେବାରୂପ ବଧୂ-The ceremony of the newly married couple jointly presenting a handful of fried paddy to the sacrificial fire after the completion of the marriage-sacrifice and on the day of consummation of marriage.

ଲାଜା—ସଂ. ବ (ସଂସ୍କୃତ ଲାଜ ଶବ୍ଦ ଜଳୀୟବସ୍ତୁବଚନାନ୍ତ 'ଲାଜା'ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଏଥିପାଇଁ ଗ୍ରାମରେ ମଧ୍ୟ ଖଇକୁ ଲାଜା ବୋଲି ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ; କେହି କେହି ଲାଜା ଶବ୍ଦକୁ ଆକାରାନ୍ତ ଲିଙ୍ଗରେ କହନ୍ତି ।) ୧ । ଖଇ—1. Fried paddy. ୨ । ଗୁଡ଼ିଳ (ହି. ଶ.)—ମଜା, ଆଠା ଲଜ୍ଜତ 2. Rice. ତେ. ବ—୧ । (ସଂ.ଲସଜ୍ ଧାତୁ)—ଅଠାଳିଆ ପଣ—1. Gumminess, stickiness. ୨ । ଲହୁଡ଼; ମୃତ୍ତିକାରେ ଥିବା ରସ ବା ଆର୍ଦ୍ରତା—2. Wetness or moisture of the soil. ୩ । ମଜା; ମାର୍ଦ୍ଦବ—3. Daintiness.

ଲାଜିଆ—ତେ. ବିଣ—ଲାଞ୍ଜଯୁକ୍ତ—
Lājiā Having a tail.
ଲେଜୋ ପୁଚ୍ଛଳ ଗ୍ରା. ବ—ଲଜ୍ଜା—Shame-

ଲାଜିଆ ତରା—ତେ. ବ—ଲାଞ୍ଜାତରା (ଦେଖ)
Lājiā tarā Lāñjātārā (See)

ଲାଜିମାତ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଲଜ୍ଜାଜମା)—ଲାଉଥଜମା (ଦେଖ)
Lājimāt Lauājimā (See)

ଲାଜୁଆ—ତେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଲାଜକୁଳ; ଲଜ୍ଜାଶୀଳ—Modest; shy.
Lājuā (ତୁ—ଲାଜୁଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବାଶୁଥ ଗୋତ୍ର, [ଲାଜେ(ଜୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଗାଆଁ ମହଁରେ ସେବେ ଥାଇ ଜୋଡ଼ି, ନାଜୁକ ଲଜଖୋର, ଲଜୀଲା କମାରର ପେବେ ମୁହଁରେ ଥୋଡ଼, ଏ ଗୁରୁଙ୍କର ମୁହଁ ଥୋଡ଼—ଛଗ ।)

ଲାଜୁକ—ତେ. ବିଣ. ପୁଂ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ଲଜ୍ଜାଶୀଳ—
Lājuka Modest; coy. [ତୁ—ଓଡିଆରେ ଲାଜୁକ ଶବ୍ଦର (ଲାଜୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ୟବହାର କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖାଯାଏ; ତନ୍ତୁ ଏହାର [ଅଲାଜୁକ—ବଙ୍ଗଳା] ବିପରୀତ ଅଲାଜୁକ ଶବ୍ଦର ଅବାଧ ବ୍ୟବହାର ନାଜୁକ୍ ଲଜୀଲା ଦେଖାଯାଏ ।]

ଲାଜେ—ତେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଲୋକଲଜ୍ଜାକୁ ଭୟ—Through fear
Lāje of being put to shame; for fear of ignominy. (ଲାଜେ ଲାଜେ—ଅବ୍ୟୟରୂପ) [ତୁ—ଗ୍ରୋତ୍ର ମା ଲାଜେ ନ ନାଜେ କାନ୍ଦେ, ସେବେ କାନ୍ଦେ ଦୁଆର ଦେଇ କାନ୍ଦେ । ଛଗ ।]
ଲାଜକେମାରେ

ଲାଜ୍ୟା—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଲଜ୍ଜା, ଲଜ୍ଜ୍ୟା)—ଲଜ୍ଜା; ଲାଜ—
Lājyā Shame; modesty.

ଲାଞ୍ଚ—ତେ. ବ (ସଂ ଲଞ୍ଚା—ବଶଦୋଷ, ପାପ. ଲାଞ୍ଚ=ଉତ୍କୋଚ)—
Lāñcha ୧ । ଉତ୍କୋଚ—1. Bribe. [ତୁ—ଲାଞ୍ଚ ଦେଇ ସୁ(ସୁଁ)ସ ଥିଲେ କାହାକୁ କେତେବି ପାପ ପାଣ୍ଡୁଗୁଚ୍ଛ ପୁତେ । କବିଲାଂଚ ପୂର୍ବ୍ୟ. କବତା] ୨ । ପୁରସ୍କାର—2. Reward.
[ତୁ—ନଉ ଲାଞ୍ଚ ମାଗୁ ଥାଉ ଲବଣୀ ଦେଖନ୍ତେ ।
ଅଉମନ୍ୟୁ. ବଦଗଧ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ଲାଞ୍ଚ ଖଚ—ତେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଉତ୍କୋଚ ଓ ପରୋକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟ
Lāñcha khacha ବ୍ୟକ୍ତି ନାମରେ ଅଭିଯୋଗ—Bribe and backbiting.

ଲାଞ୍ଚ ଖାଇବା—ତେ. କ୍ରି—ପରଠାରୁ ଉତ୍କୋଚ ଗ୍ରହଣ କରିବା—To
Lāñcha khāibā accept bribe. [ତୁ—ସୁପୋଖରୀଠାରୁ ଘୁସଲୟୋ ସମସ୍ତେ ଲାଞ୍ଚ ଖାଇ, ସେ କାଲେ ଡାକ ଦେଖି ରହିଲେ ଭୁଜ ଲାଂଚଖାନା ଦେଇ । କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ. ମହାଭାରତ· ଉଦ୍‌ଟଯୋଗ ।]

ଲାଞ୍ଚଛିଆ—ତେ. ବିଣ—ଲାଞ୍ଜୁଆ (ଦେଖ)—
Lāñchakhiā Lāñchuā. (See)
ଯୁବଖୋର [ତୁ—ଘୁରୁଣା ଗୋଲସ ଭାଗ ଲାଞ୍ଚଛିଆ ଥିଲେ ।
ଲାଁଚଖୋର ଫକାରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]

ତେ. ବ—ଉତ୍କୋଚଗ୍ରହଣ—Taking of bribe.

ଲାଞ୍ଚ ଖୋଇବା—ତେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉତ୍କୋଚ ଦେବା—
Lāñcha kheibā To bribe a person.
(ଲାଞ୍ଚଗ ଅଇବା, ଲାଞ୍ଚ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଘୁସଖାଓ୍ୟାନ ଲାଂଚ ଦେନା

ଲାଞ୍ଚ ମିଛ—ତେ.ବ.(ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଉତ୍କୋଚଗ୍ରହଣ ଓ ମିଥ୍ୟାବାଦିତା—
Lāncha michha Bribery and falsehood.
ଘୁସ ଓ ମିଥ୍ୟା ଲାଂଚଝୁଠା

ଲାଞ୍ଜୁଆ—ତେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଉତ୍କୋଚଗ୍ରାହୀ—1. Bribe-taker.
Lāñchuā [ତୁ—ଲାଞ୍ଜୁଥଣ୍ଟି କେଉଁ ଦେଲ ଦେ ବଳ୍ଦ । [ଲାଞ୍ଚେ(ଚୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ତବପୂର୍ବ୍ୟ. ତଶୋପାତ୍ରଙ୍କ ଲ. ଗୀତ ।]
ଘୁସଖୋର ଲାଂଚଖୋର ୨ । ଉତ୍କୋଚଦାତା—2. Bribe-giver.

ଲାଞ୍ଜୁଆ ଖଚୁଆ—ତେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଉତ୍କୋଚଗ୍ରାହୀ ଓ ପରୋକ୍ଷରେ ଅଭିଯୋଗକାରୀ—A bribe-taker and backbiter.
ଘୁସଖୋର ଓ ଲାଗାନେ ଲାଂଚଖୋର ଚୁଗଲଖୋର (ଲାଞ୍ଚେଇ ଖଚ୍ଚେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲାଞ୍ଜୁଆ ମିଛୁଆ—ତେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଉତ୍କୋଚଗ୍ରାହୀ ଓ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—A bribe-taker and liar.
ଘୁସଖୋର ଓ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଲାଂଚଖୋର ଝୁଠା
(ଲାଞ୍ଚେଇ ମିଚ୍ଛେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲାଞ୍ଛ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଚିହ୍ନଦେବା—1. To put a mark.
Lāñchh (root) ୨ । ଦାଗଦେବା—2. To stain with a mark. ୩ । କଳଙ୍କିତ କରିବା—3. To stain; to blemish; to tarnish.

ଲାଞ୍ଛନ—ସ. ବ (ଲାଞ୍ଛ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅଣ)—୧ । ଚିହ୍ନ; ଦାଗ—1. Lāñchhana A spot; a mark. ୨ । (+କରଣ ଅଣ) ଉପାଧି—2. Titl . ୩ । ନାମ—3. Name; appellation. ୪। ଅପବାଦ; କଳଙ୍କ—4. Stain; blemish; stigma. ୫ । (+କର୍ମ ଅଣ) ଧ୍ୱଜା ପତାକାଦି ଉପରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥଳିତ ବଶିଷ୍ଟ ଚହ୍ନ—5. A distinctive sign on a flag. ୬ । ରବ ଫସଲ—6. Cereals; summer crops. ୭ । (+ ଗ୍ରବ. ଅଳ)—ଅଙ୍କନ—7. Drawing.

ଲାଞ୍ଛନ—ସ. ବ (ଲଞ୍ଛନ+ଅ)—ଲଞ୍ଛନ (ଦେଶ)—Lāñchhanā Lāñchhana (See) ଦେ. ବ—୧ । ଲାଞ୍ଛନା ଅପମାନ—1. Dishonour; disgrace, ଲାଂଛନା humiliation. ୨ । ଭର୍ତ୍ସନା—2. Rebuke; reproach. ୩ । ଦୋଷାରୋପ—3. Finding fault with; attributing of a fault.

ଲାଞ୍ଛନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପମାନିତ କରିବା—Lāñchhanā karibā To humiliate or disgrace ଲାଂଛନାକରା(ଦେଓୟା) **लांछना लगाना** a person. (ଲାଞ୍ଛନା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଞ୍ଛନା ଭୋଗ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଅପମାନିତ ହେବା—Lāñchhanā bhoga Being disgraced; humiliation.

ଲାଞ୍ଛନାର ଏକ୍‌ଶେଷ୍—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ସର୍ବପ୍ରକାର-Lāñchhanāra ek-śesh ନାସ୍ତି ଅପମାନ—Utter dis ଲାଂଛନାର ଏକଶେଷ **लांछना का हद्द** grace. (ଲଞ୍ଛନାର ପରକାଷ୍ଠା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଞ୍ଛିତ—ସ. ବଣ (ଲଞ୍ଛ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ଚହ୍ନିତ—Lāñchhita 1. Marked. ୨ । କଳଙ୍କିତ—2. Stained; (ଲାଞ୍ଛିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) stigmatised. ୩ । ନାମାଙ୍କିତ—3. Bearing a name. ଦେ. ବ—୧ । ଭର୍ତ୍ସିତ—1. Rebuked. ୨ । ଅପମାନିତ—2. Humiliated.

ଲାଞ୍ଜ (ଇତ୍ୟାଦି)- ଦେ. ବ (ସ. ଲଞ୍ଜ)—ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Lāñja (etc) Lāṅgurḍa etc (See) [ଦ୍ର—ଲେ(ନେ)ଜ(ଜା) ଡାଳୁ ଦେଖିଲାକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାର, ଲାଞ୍ଜ କରିଛ ଗଡ଼ **ଦୁମ, ପୁଚ୍ଛ** ଅଦାର, ବୋଲେ କାହିଁଥିଲେ ଲକ୍ଷେଶ୍ୱର । ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ରମାପୃଣ ।] [ଦ୍ର—ପଶୁଙ୍କର ଲୋମ-ଯୁକ୍ତ ପୁଚ୍ଛକୁ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ବୋଲାଯାଏ, ଜନ୍ତୁ ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ମନୁଷ୍ୟାଦିଙ୍କର ପୁଚ୍ଛକୁ ଲାଞ୍ଜ ବୋଲାଯାଏ ।]

ଲାଞ୍ଜକଟା—ଦେ. ବଣ—ଛିନ୍ନପୁଚ୍ଛ; ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଖଣ୍ଡିଆ—Lāñja kaṭā Having its tail cut off. ଲେଜକାଟା; ନେଜକାଟା **दुमकटाहुआ नंढा, लंडुरा**

ଲାଞ୍ଜଗୋବର—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—(ଶଙ୍କା ଓ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପ୍ରଦାନ ଯୋଗୁଁ Lāñja gabarā ଗୋମେଷାଦିଙ୍କର ଜଳୀୟ ମଳ ତ୍ୟାଗ ଲେଜେଗୋବର **झेंड्या** ଦ୍ୱାରା ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡଳରେ (ଲାଞ୍ଜ ଗୋବରଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲେପିତ ହେବାରୁ) (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—(ଲାଞ୍ଜ ଗୋବର୍ଣ୍ଣ; ଲାଞ୍ଜ ଗୋବରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ଭୟଗ୍ରସ୍ତ—1. Frightened. ୨ । ଭୀରୁ—2. Cowards

ଲାଞ୍ଜା—ଦେ. ବଣ—ପୁଚ୍ଛଯୁକ୍ତ—Lāñjā ଲେଂ(ଲାଂ)ଜା **पुंछल** Having tail. (ଲାଞ୍ଜିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଞ୍ଜି—ଦେ. ବ—(ସ. ଲଞ୍ଜ)—୧ । ଜୋଡ଼ ବା ଲମ୍ବ ଚଳାଶସ୍ୱର Lāñji ଶେଷ ଛୋର ପୁଚ୍ଛ ମୂଣ୍ଡ ବା ଶେଷଭାଗ—1. The pointed end or apex of a long tank. ରେଖା **नोक** ୨ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ରେଖା—2. A thin line. (ଯଥା—ଚଞ୍ଚଳ ଲାଞ୍ଜି)—୩ । ପାଗର ବମ୍ବା ପିନ୍ଧା ବସ୍ତ୍ରର ଉଇଲୁ ନେ(ଲେ)ଜ ଛୋର ଓଢ଼ଇଥିବା ଲମ୍ବ ଅଂଶ—3. The long end of a turban or cloth which hangs down. ୪ । ଢିଙ୍କିର ପୁଚ୍ଛ ବା ଶେଷଭାଗ; ଢିଙ୍କିର ଢେଙ୍କୀର ଲେଜ **पैतल** ଯେଉଁ ଅଂଶରେ କୁଣ୍ଢାଳୀ ଗୋଡ଼ ଦିଅନ୍ତି—4. The back or tail end or pedal of a Dhenki (husking jack). ଦେ. ବଣ—ଲାଞ୍ଜା (ଦେଶ)—Lāñjā (See). ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧ । ଭଜା ଦୋଇଥିବା ମାଛର ଲାଞ୍ଜ ସଦୃଶ ଲାଗି-ଥିବା ଅଂଶ ଖଣ୍ଡ—1. The cut part of a fish with its tail attached. ୨ । ଗୁଡ଼ର ଉଲେ ବଳା ଯାଇଥିବା କାଗଜର ପୁଚ୍ଛ ପରର ବା ଲାଞ୍ଜ—ଲେଜ **दूम** 2. The paper tail of a kite.

ଲାଞ୍ଜିଆ ବଳଦ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବେଙ୍ଗଳାର ଶେଷ ପୁଣ୍ଡରେ Lāñjiā balada ଯୋଗ୍ ଦୋଇଥିବା ବଳଦ—The outer-ଶେଷବଳଦ **पटियाबैल** most ox of a Bengalā. (ଉପଯୁକ୍ତ—ମେରୁଆ ବଳଦ)

ଲାଞ୍ଜିକା—ଦେ. ବ—ଜୁଲୁଜଲିଆ ପୋକ—Firefly Lāñjikā ଜୋନାକୀ, ଜୋନିପୋକା **पटविजना, जुगनू**

ଲାଞ୍ଜି ତାରା—ଦେ.ବ—(ସଂ.ଲାଞ୍ଜ ଓ ତାରକା)—ଲମ୍ବାତାରା;ଧୂମକେତୁ—Lāñji tārā Comet. ଲେଜାତାରା **पुंछलतारा**

ଲାଞ୍ଜିମୁଠା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଲାଞ୍ଜି ୧ (ଦେଶ) Lāñjimuṭhā Lāñji 1. (See)

ଲାଞ୍ଜୁଆ—ଦେ. ବଣ—ଲାଞ୍ଜା (ଦେଶ) Lāñjuā Lāñjā. (See)

ଲାଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲର୍ଡ୍; ଇଂରାଜ ଅଧିକୃତ ଭାରତବର୍ଷରୁ ବଳଦରୁ ପ୍ରେରିତ ଶାସନକର୍ତ୍ତାମାନେ ବଳାଦର ଲର୍ଡ୍‌ଦଶୀଯ ଲାଟ ଥିବାରୁ ଓ ଲର୍ଡ଼ ଜଥାଧିଧାସ୍ତ ଥିବାରୁ)—୧ । ଇଂରାଜଶାସିତ **लाट** କୌଣସି ପ୍ରଦେଶର ବା ଭାରତବର୍ଷର ଉଚ୍ଚତମ ଶାସନକର୍ତ୍ତା—1. The Provincial Governor or the Viceroy of India. [ଦ୍ର—ପ୍ରାଦେଶିକ ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କୁ ଲାଟ୍ ବା ଗ୍ରେଟ୍‌ଲାଟ୍; ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲଙ୍କୁ ବଡ଼ଲାଟ୍ ଓ ସେନାପତିଙ୍କୁ ଜଂଗୀଲାଟ୍ ବୋଲାଯାଏ ।]

ଲାଟ—୨ । (ଇଂ. ଲଟ୍) ଅଂଶ; ଭାଗ—2. Part; share; **लाट** lot. ୩ । ପୁଞ୍ଜ—3. Group; union. ୪ । ବଜାରରେ ଉଠିଥିବା ସଜ୍ଜୀର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପୁଞ୍ଜ ବା ସମଷ୍ଟି ବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦଫା—4. A lot of any property brought to sale. ୫ । ସମ୍ପତ୍ତି ବା ଜମିଦାରୀ ଆଦି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ନଲ୍ଲମ କରିବା ସୂଚ୍ଚ—5. Auction sale of properties by lots. [ଦୃ—ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସମ୍ପତ୍ତି ନଲ୍ଲମରେ ଉଠିଥିଲେ ତାକୁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶ ବା ପୁଞ୍ଜ ବା ଦଫାରେ ବଣ୍ଟନ କରଯାଏ, ଉକ୍ତ ଅଂଶମାନଙ୍କୁ ଲାଟ୍ (ଇଂ. ଲଟ୍ lot) ବୋଲାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ଲାଟ୍‌ର ସମ୍ପତ୍ତିର ନଲ୍ଲମ ଶେଷ ହେଲେ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ଲାଟ୍‌ର ସମ୍ପତ୍ତି ନଲ୍ଲମ କରଯାଏ । ଏହି କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟାସୂଚକ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ସଥାକ୍ରମେ ୧ ନମ୍ବର ଲାଟ୍, ୨ ନମ୍ବର ଲାଟ୍, ୩ ନମ୍ବର ଲାଟ୍ ବୋଲାଯାଏ । ଏହିପରି ଲାଟ୍ ଲାଟ୍ ହୋଇ ନଲ୍ଲମ କରିବା ସୂଚ୍ଚକୁ ମଧ୍ୟ ଲାଟ୍ ବା ଲାଟନଲ୍ଲମ ବୋଲାଯାଏ ।]

ଲାଟ୍‌କଣ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲାଣ୍ଥର୍ନ୍) —ଲଣ୍ଠନ୍ (ଦେଶ)
Lāṭ-kaṇ Lanthan. (See)
ଲାଣ୍ଠନ ଲାଣ୍ଠେମ(ନ)

ଲାଟ୍ କମନ୍‌ସ—ବୈଦେ. ଓ (ଇଂ. ଲର୍ଡ୍ ଓ କମନ୍ସ୍)—ଲର୍ଡ୍ ଓ
Lāṭ kaman-s କମନ୍ସ୍ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଚଳା ବ୍ରିଟିଶ ପାର୍ଲିଆ-
ଲାଟକମନ୍ସ ମେଣ୍ଟ ସଭା—The British Parliament of
ଲାଟ୍‌କମନ୍ସ the Commons and the Lords.

ଲାଟ୍ କମିସନର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସଙ୍ଗରର ଶବ୍ଦ)—ପ୍ରାଦେଶିକ
Lāṭ kamisanar ଶାସନକର୍ତ୍ତା ବା ବଙ୍ଗଗୀୟ ଶାସନକର୍ତ୍ତା—
ଲାଟ କମିସନର Provincial head and divisional head
ଲାଟ୍‌କମିସ୍‌ନର of administration.

ଲାଟ୍ କାଉନ୍‌ସିଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲର୍ଡ୍ ଓ କାଉନ୍‌ସିଲ୍)—
Lāṭ kāun-sil ବ୍ରିଟିଶ ଭାରତର ସରକାର ହାଇକୋର୍ଟରେ
ଲାଟ କାଉନ୍ସିଲ ଅପିଲ୍ ରୁଜୁ କରିବା ପରେ ହାଇକୋର୍ଟର ବିଚାର
ଲାଟ୍‌କୌସିଲ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅପିଲ୍ ଶୁଣି ମୀମାଂସା କରିବା ପାଇଁ
ବିଲାତରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ବିଚାରପତ୍ତି ଦଳଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ଗଠିତ ସଭା—The Privy Council of
England (which hears appeals from the
decision of Indian High Courts)

ଲାଟ୍ ଗଭ(ବ)ର୍ଣ୍ଣର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲର୍ଡ୍ ଓ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍)—ଲାଟ୍
Lāṭ gabha(ba)rṇṇar ସାହେବ (ଦେଶ)—Lat-sāheb.
ଲାଟଗବର୍ଣ୍ଣର ଲାଟଗବର୍ନର (See)

ଲାଟ୍‌ଗୀର୍ଜା—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲର୍ଡ୍+ଚର୍ଚ୍‌ଗୀଜ୍. ଇଗ୍ରୀଜା)—
Lāṭ girja ବ୍ରିଟିଶ ସେହଁ ଗୀର୍ଜା ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଉପାସନା-
ଲାଟ୍‌ଗୀର୍ଜା ଲୟରେ ଲାଟ୍‌ସାହେବ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ସରକାସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ
ଲାଟଗୀର୍ଜା ସାହେବମାନେ ଉପାସନା କରନ୍ତି ଓ ଯେଉଁଠାରେ
ସରକାସ୍ଥ ପାଦ୍ରୀ ଉପାସନା କରନ୍ତି—A church
reserved for high Government officials
in India. [ଦୃ—ଏଥିରେ ସରକାରଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ଗୃଫ୍ଟେନ୍
ବା ଲାଟ୍‌ପାଦ୍ରୀ ପୌରୋହିତ୍ୟ କରନ୍ତି ।]

ଲାଟ୍ ନିଲ୍ଲମ—ବୈଦେ. ବ—ନିଲ୍ଲମ କରିବା ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦଫା ଦଫା
Lāṭ nilāma କରି ବରାଦ୍ଦ କରି ନମାନ୍ୟସ୍ଥରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ
ଲାଟନିଲେମ ଲାଟନିଲାମ ପୁଞ୍ଜ ବା ଦଫାକୁ ନିଲ୍ଲମ କରିବା
ପଦ୍ଧତି—Auction sale of properties by lots.

ଲାଟ୍‌ପସନ୍ଦ—ବୈଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଲମୀ ଆମ୍ବର ଅଧୁନିକ
Lāṭ pasanda ନାମ—Name given to a kind of
ଲାଟପସନ୍ଦ ଲାଟପସନ୍ଦ excellent mango imported to
this country.

ଲାଟ୍‌ପାଦ୍ରୀ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ଲର୍ଡ୍+ଫାଦର୍ ଗୀଜ. ପାଦ୍ରୀ)—୧ ।
Lāṭ pādri ଲାଟ୍ ବିଶପ୍ (ଦେଖ)—1. Lāṭ bisap (See)
ଲାଟପାଦ୍ରୀ ଲାଟପାଦ୍ରୀ ୨ । ଲାଟ ଗୀର୍ଜାରେ ଉପାସନାର୍ଥ ନିଯୁକ୍ତ
ପାଦ୍ରୀ—2. Chaplain. (ଲାଟସାହେବଙ୍କ —ଅନୁରୂପ)

ଲାଟ୍ ଫାରମ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ପ୍ଲାଣ୍ଟ୍ ଫର୍ମ୍)—ପ୍ଲାଣ୍ଟ୍ ଫର୍ମ୍ (ଦେଖ)
Lāṭ phāram Plāṭ phorm (See).

ଲାଟ୍‌ବନ୍ଦି—ଦେ.ବ—୧ । ନିଲ୍ଲମ ନମନ୍ତେ ସମ୍ପତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଗୁଚ୍ଛେ ଲାଟ୍‌ରେ
Lāṭ-bandi ବା ପୁଞ୍ଜରେ ବରାଦ୍ଦ କରିବା—1. Parcelling of
ଲାଟବନ୍ଦୀ ଲାଟବନ୍ଦୀ properties into different lots
for the purpose of auction. ୨ । ଲାଟ୍
ନିଲ୍ଲମ—2. Auction by lots.—୩ । ଜମିଦାର-
ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ଦେସ୍ଥ ରାଜସ୍ୱକୁ ଖଜଣାଖାନାରେ
ଜମିଦାରମାନେ ଦାଖଲ କରିବା ନମନ୍ତେ ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ
ସରକାରଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦିବସ—3.The day fixed
by the Government for the payment of
revenue of zamindaries to the Govern-
ment treasury. [ଦୃ—ଓଡ଼ିଶାରେ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ
ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଲାଟ୍‌ବନ୍ଦର ଦୁଇଟି କିସ୍ତି ଦିବସ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।
ଓଡିଆ ସନର ବୈଶାଖ = ଏପ୍ରିଲ ୨୮ ତାରିଖ କିସ୍ତି;
ଏଥିରେ ଉକ୍ତ ସନର ଦେସ୍ଥ ରାଜସ୍ୱର ଆଠଅଣ ଦାଖଲ
କରଯାଏ ଓ କାର୍ତ୍ତିକ କିସ୍ତି = ନଭେମ୍ବର ୮ ତାରିଖ; ଏଥିରେ
ଉକ୍ତ ସନର ଦେସ୍ଥ ରାଜସ୍ୱର ବାକି ଆଠଅଣ ଦାଖଲ
କରଯାଏ । ଏହି ଦୁଇ କିସ୍ତିରେ ରାଜସ୍ୱ ଦାଖଲ ନ ହେଲେ
ଉକ୍ତ ଜମିଦାର 'ବୈସୁଲଭାକ ନିଲ୍ଲମ' କରଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍
ଲାଟ୍‌ରେ ଚଢେ ।] ୪ । ବୈସୁଲଭାକ ନିଲ୍ଲମ; ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ
କିସ୍ତିରେ ରାଜସ୍ୱ ଦଆଯାଇ ନ ଥିବା ଜମିଦାରମାନଙ୍କର
ନିଲ୍ଲମ—4. Auction sale af zamindāries
for arrears of revenue. [ଦୃ—ନିଲ୍ଲମରେ
ଅସିଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍‌ରୂପେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ
ଦଫାରେ ତାଲିକା କରି ଯିବାକୁ 'ଲାଟବନ୍ଦ' ବୋଲାଯାଏ;
(୧ ଅର୍ଥ) । ଏଥିଲଗି 'ଲାଟବନ୍ଦ' କରଯାଇ ନିଲ୍ଲମ
କରିବା ସବରାଦ୍ଦ ଲୋକେ 'ଲାଟବନ୍ଦ' କହନ୍ତି
(୨ସୂ ଅର୍ଥ) । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କିସ୍ତିର ତାରିଖ ଦିନ ରାଜସ୍ୱ ଦାଖଲ
ନ କଲେ ଜମିଦାରମାନ ନିଲାମ କରଯାଏ, ଏଥିପାଇଁ
ଲୋକେ ଉକ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କିସ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ 'ଲାଟବନ୍ଦ' କହନ୍ତି;
(୩ସୂ ଅର୍ଥ) । ରାଜସ୍ୱ ଦଆଯାଇ ନ ଥିବା ଜମିଦାରମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାର ନଲାମ କରିଯିବାକୁ ସଧ୍ୟ 'ଲାଟବନ୍ଦି; କନ୍ଦନ୍ତ (୪ର୍ଥ ଅର୍ଥ) ।]

ଲାଟ୍ ବାନ୍ଧବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନଲାମରେ ଅସିଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିମାନ ଯଥା-
Lāṭ bāndhibā ଭମରେ ନଲାମ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ଲାଟବାଁଧା ଲାଟବାଂଧନା ସେମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦଫା ବା
ପୁଞ୍ଜରେ ବଣ୍ଟନ କରିବା—1. To separate or apportion the properties brought to sale into separate lots. ୨ । ଅନେକ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରିକି ପୁଞ୍ଜରେ ବଣ୍ଟନ କରିବା ବା ତାଲିକା କରିବା—2. To separate or make a list of several properties into different or successive lots.

ଲାଟ୍ ବାହାଦୁର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲର୍ଡ୍+ଫା. ବାହାଦୁର୍)—
Lāṭ bāhādur ଲାଟ୍ ୧ (ଦେଖ)—Lāṭ 1 (See)

ଲାଟ୍ ବିକରି—ଦେ. ବ—ବିକି କରିଯିବା ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କୁ କେତେକ-
Lāṭ bikiri ଗୁଡ଼ିଏ ପୁଞ୍ଜରେ ବଣ୍ଟନ କର ଜମାନ୍ୱିତରେ ଗୋଟିଏ
(ଲାଟ୍ ବିକି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୋଟିଏ ପୁଞ୍ଜକୁ ବିକି କରିବା—
ଲାଟବିକ୍ରୀ ଲାଟବିକ୍ରୀ Sale by lots.

ଲାଟ୍‌ବିଶପ୍— ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲର୍ଡ୍ ବିଶପ୍)—ଯେଉଁ ପାଦ୍ରୀ (ବା
Lāṭ-biśap ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମ ଯାଜକ) ପ୍ରଦେଶିକ ଅନ୍ୟ
ଲାଟବିଷପ ଲାଟବିଶାପ ସମସ୍ତ ପାଦ୍ରୀଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଧାନ—Lord Bishop (of Calcutta, Bombay, Madras etc)

ଲାଟ୍ ଭବନ—ଦେ. ବ—ବଡ଼ଲାଟ ବା ଗ୍ଭେଲାଟଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ—
Lāṭ bhabana Viceroy's or Provincial Gover-
ଲାଟଭବନ ଲାଟଭବନ nor's residence.

ଲାଟ୍‌ରେ ଅସିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଜମିଦାରର ସ୍ୱଜସ୍ୱ ନରୁପିତ
Lāṭ-re āsibā 'ଲାଟବନ୍ଦି' ବନ ସରକାରଙ୍କଠାରେ ଦାଖଲ ନ
ଲାଟରେ ଉଠିବା ଲାଟରେ ଠିଅଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ ହେବାଯୋଗୁଁ ବାକି ସ୍ୱଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରିବାପାଇଁ ଉକ୍ତ
ଲାଟେଆସା ଲାଟେଉଠା ଜମିଦାର ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାର ନଲାମ କରିଯିବା
ଲାଟମେଆନା, ଲାଟମେଉଠନା ବିଷୟ ସବସାଧାରଣରେ ବିଜ୍ଞାପିତ ହେବା—To be advertised for sale for arrears of revenue (said of a defaulting zamindari).

ଲାଟ୍‌ରେଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ୱଜସ୍ୱ ବାକି ରହିବାରୁ ଜମିଦାର
Lāṭ-re jibā ବଇସ୍ୱଲତାନ ନଲାମ ହୋଇଯିବା—1. To be
ଲାଟେ ଯାଓୟା ଲାଟମେଜାନା sold by auction for arrears of revenue (said of Zamindaries). ୨ । ଲାଟ୍‌ନଲାମଦ୍ୱାର କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତି ନଲାମ ହୋଇଯିବା 2. To be sold by auction in lots (said of any property sold by auction sale).

ଲାଟ୍ ସଭା—ଦେ. ବ (ଇଂ. ଲର୍ଡ୍+ସ. ସଭା)—୧ । ବଲାତ
Lāṭ sabhā ପାର୍ଲିଅମେଣ୍ଟର ହାଉସ୍ ଅଫ୍ ଲର୍ଡ୍ସ—1. The
ଲାଟସଭା ଲାଟସଭା House of Lords of the British Parliament. ୨ । ସ୍ୱରଉର ବା ପ୍ରାଦେଶିକ ଲାଟ୍‌ସାହେବଙ୍କୁ ଶାସନସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପରାମର୍ଶ ଓ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ଗଠିତ ମନ୍ତ୍ରିସଭା—2. The Excutive Council of a Governor General or of a Governor. ୩ । ଲାଟ୍‌ସାହେବଙ୍କୁ ଆଇନ୍ ପ୍ରଣୟନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ଭମନ୍ତେ ଗଠିତ ସଭା—3. The Legislative Assembly of the Governor General or of a Governor. [ଦ୍ର—ଉରଉର ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ସଭାକୁ 'ବଡ଼ଲାଟ ସଭା' ଓ ପ୍ରାଦେଶିକ ଲାଟମାନଙ୍କ ସଭାକୁ 'ଗ୍ଭେଟଲାଟ ସଭା' ବୋଲାଯାଏ ।]

ଲାଟ୍ ସାହେ(ହି)ବ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲର୍ଡ୍+ଫା. ସାହବ୍)—
Lāṭ sāhe(hi)ba ଲାଟ୍ ୧ (ଦେଖ)—Lāṭ 1 (See)
ଲାଟସାହେବ ଲାଟସାହବ

ଲାଟ୍‌ସାହେବ ବନିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ; ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କୌଣସି
Lāṭ-sāheba banibā ସ୍ଥାନରେ ସର୍ବେସର୍ବା ବନିବା;କୌଣସି
ଲାଟସାହେବ ହଓୟା ଲାଟସାହବ ବନନା ସ୍ଥାନରେ ଏକାଧିପତ୍ୟ ଦେଖାଇବା; ଷଣ୍-ବନିବା—To unduly assume over-lordship of a place. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, 'ଲାଟ୍' ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତିରେ ରହେ, ତାହାର ଯାହା ମନ ହୁଏ ସେ ତାହା କରେ, ସେ କୌଣସି ନିୟମ ବା ଆଇନ୍ ମାନେ ନାହିଁ । ତାହା ଉପରେ ହଉ ଅଙ୍କୁଶ ନ ଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଉପରୋକ୍ତ ଅର୍ଥରେ ଏ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଏ ।]

ଲାଟ୍ ସୁନ୍ଦରୀ—ଦେ. ବ—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଅସୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର
Lāṭ sundarī ଲୁଚୁଷ୍ଟ ସିନ୍ଦୁର ଆମ୍—The name of a
ଲାଟସୁନ୍ଦରୀ ଲାଟସୁନ୍ଦରୀ kind of red mango fruit imported to this country from South India.

ଲାଟ—ସଂ. ବ (ଲଟ୍ ଧାତୁ=ବଲାସ କରିବା' ଇତ୍ୟାଦି+ଅଧ୍ୟ. ଅ)—
Lāṭa ୧ । ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶବିଶେଷ; ଆଧୁନିକ ଗୁଜୁରାଟର ଅଂଶ—1. Name of an ancient country; a part of modern Gujarat. [ଦ୍ର— ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଭରୁଚ୍ (Broach), ଅହମ୍ମଦାବାଦ ଆଦ ଅଞ୍ଚଳ; ଅଟଃ (ହି. ଶ.) ।] ୨ । ଲାଟ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା—2. The costom or usage of the Lāṭa country. ୩ । ଦୋଷ—3. Fault; guilt; blemish. ୪ । ବୃଥା ବାକ୍ୟ—4. Foolish talk; idle talk. ୫ । ବସ୍ତ୍ର—5. Cloth. ୬ । ପୋଷାକ—6. Dress. ୭ । ଛନ୍ନା, ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ର—7. Torn cloth, rag; worn-out cloth. ୮ । ପଣ୍ଡିତ ଓ ରସିକ ବା ବଦଗ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି—8. A learned and gallant or witty person ୯ । ଲାଟ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ.)—9. An in-

Digitized by srujanika@gmail.com

habitant of the ancient Lāṭa country. ୧୦। ଲାଟାନୁପ୍ରାସ (ଦେଖ)—10. Lāṭānuprāsa. (See) ୧୧ । କୌଣସି ଚଢ଼ୁଅର ବର୍ଷାପାଣିକୁ ଅଟକାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ଉଚ୍ଚତ ବନ୍ଧ (ହୁ.ଶ.)—11. A dam thrown to keep back the rain water of a meadow. ୧୨ । ଲାଟ ଦେଶର ରାଜା—10. A king of the Lāṭa country (Apte) ୧୩ । ପାଲଟା ଲୁଗା ବା ଅଳଙ୍କାର—13. Put off or discarded cloth or ornament. ୧୪ । ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଭାଷା ବା ବୋଲ—14. Childish language (Apte); childish prattle. ବି. ବ୍ରଶ.—୧ । ବ୍ୟବହୃତ; ଉପଭୁକ୍ତ—1. Used already; enjoyed. ୨ । ପାଲଟା (ଲୁଗା)—2. Put off (clothes); worne. ୩ । ପୁରୁତନ—3. Old (M.W.) ୪ । ଜୀର୍ଣ୍ଣ—4. Worn out out; shabby. ୫ । ମଇଳ—5. Filthy; dirty; pale. ୬ । ବଶ୍ରୀ—6. Ugly ୭ । ଶିଶୁଜନୋଚିତ 7. Childish (M.W.) ଦେ. ବ—ଗୁରତର ଉଲ୍ଲ ଉତ୍ତ ସ୍ଥାନ [ଅହ୍ମଦାବାଦ, ଗାଜୀପୁର, ଦହ୍ଲିର ଫିରୋଜସ୍ତମ୍ଭ ଓ ଲୌହସ୍ତମ୍ଭ, ଯମୁନାଗରବର୍ତ୍ତୀ ନଗମବୋଧ, ବାଶି, ଉରଚପୁର, ଧୌଲି, ଜୁନାର, ରିଣ୍ଡୀର, ଜଉଜଡ଼ ଆଦି)ରେ ପ୍ରାଚୀନ ଅକ୍ଷର ଖୋଦିତ ସ୍ତମ୍ଭମାନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ); ଲାଟ-ଲିପି (ଦେଖ) —The pillars found in several places of India in which some archeological inscriptions are found. Lāṭalipi (See)

ବୈଦେ.—ବି. (ଇଂ)—ଲାଟ୍ (ଦେଖ)—Lāṭ (See) (ଦ୍ର—'ଲାଟ୍' ଶବ୍ଦସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଲେଖାରେ 'ଲାଟ' ସଙ୍ଗେ ସମ୍ଭ ଲେଖାଯାଇଛି) । ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତକ ସହର) ବି.— ନାଟ (ଦେଖ)—

Nāṭa (See)

ଲାଟକ—ବି. ବଣ—ଲାଟ ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the Lāṭaka (ଲାଟକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Lāṭa country (Apte).

ଲାଟ ମନ୍ଦିର—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତକ ସହର) ବି.—ନାଟ ମନ୍ଦିର (ଦେଖ)
Lāṭa mandira Nāṭa mandira (See)

ଲାଟ ମୋହର—ଦେ. ବି.—(ମୁସଲମାନୀ ଭାଷା)—ମଯୂର ବସା ନୁଣା—
Lāṭa mohara A nose flower with a dancing ମୟୂରବସାନ ନାକଫୁଲ **ନାଚମୋର** peacock set on it.

ଲାଟଲିପି—ଦେ. ବି—ଗୁରତରଉଲ୍ଲ ଉତ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରସ୍ତର
Lāṭa lipi ଲାଟଲିପି **लाटलिपि** ସ୍ତମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେହରେ (ଲାଟ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଲି ଓ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ମିଶ୍ରଣରେ ଖୋଦିତ ଅକ୍ଷରମାନ—The script found in ancient pillars in many places of India. [ଦ୍ର—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଜେମ୍ସ୍ ପ୍ରିନ୍ସେପ୍ ଏହା ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ। ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ସଙ୍ଗେ ସମାନ। ଅଶୋକଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ୧୪ଟି ଲାଟ-ସ୍ତମ୍ଭରେ ୧୪ଟି ଅଶୋକ ଅନୁଶାସନ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ଅଛି । ଏ ଲିପି ମାନଙ୍କ ପାଠ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଜାତି ମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଜଣା ପଡ଼ିଅଛି—ବିଶ୍ୱକୋଷ]

ଲାଟାନୁପ୍ରାସ—ବି. ବ.—(ଲାଟ=ଲାଟୀ ରୀତି ପ୍ରଚଳିତ + ଅନୁପ୍ରାସ)—Lāṭānuprāsa ଶବ୍ଦାଳଂକାର ବିଶେଷ; ଅନୁପ୍ରାସ ବିଶେଷ; ଲାଟୀରୀତି ସମ୍ମତ ଅନୁପ୍ରାସ ଅଳଂକାର; ଭାଇପର୍ଜ୍ଜ ଭେଦ ଥାଇ ଶବ୍ଦତ୍ୟର ପୁନରୁକ୍ତି—A kind of alliteration; a figure of speech in composition in which words derived from the same root are repeatedly used in different meanings. [ଦ୍ର—ପେଉଁ ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାରରେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ପୁନରୁକ୍ତି ହୁଏ, ପରନ୍ତୁ ଅନ୍ୱୟକୁ ବଦଳାଇଲେ ଭାଇପର୍ଜ୍ଜ ଉଲ୍ଲ ଉଲ୍ଲ ହୁଏ, ତାକୁ ଲାଟାନୁପ୍ରାସ ବୋଲ୍ଯାଏ ।]

ଲାଟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ସଂ. ନାଟକା)—ଡାଭର ବା ଗୋଡ଼ର ନାଡ଼ୀ—
Lāṭikā Pulse.
ନାଡ଼ୀ ବି. ବ (ଲାଟ + କ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଲାଟୀରୀତି (ଦେଖ)
नाडी Lāṭirīti; (See)

ଲାଟିନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଲାଟିନ୍)—ପ୍ରାଚୀନ ରୋମ୍ ବା ଇତାଲ୍ଲିରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା—The Latin ଲ୍ୟାଟିନ **लैटिन** language. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ପେଯର ଅଧୁନିକ ଅଧ୍ୱକାଂଶ ଉରତୀୟ କଥ୍ୟ ଭାଷାର ମାତୃଭାଷା ଅଟେ, ସେହିପର ଲାଟିନ୍ ଭାଷା ଅଧୁନିକ ଅଧ୍ୱକାଂଶ ୟୁରୋପୀୟ କଥ୍ୟ ଭାଷାର ମାତୃଭାଷା ଅଟେ । ଲାଟିନ୍ ଓ ସଂସ୍କୃତ ମଧ୍ୟ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଭାଷାର ଉଲ୍ଲ ଉଲ୍ଲ ଶାଖା ଥିବା ବିଷୟ ଭାଷାବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସ୍ଥିର କରି ଅଛନ୍ତି । ଏ ଦୁଇ ଭାଷା Aryan ଅର୍ଥାତ୍ ଭାଷାର ଦୁଇଟି ଶାଖା ମାତ୍ର ।]

ଲାଟିମ—ଦେ. ବ.—୧ । (ସଂ. ଲଟ୍ଟ) —ଲଟୁ (ଦେଖ)—
Lāṭima ଲାଟୁ ଲଟ୍ଟୁ 1. Laṭu (See)
[ଲାଟୁ(ଟ୍ଟୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨। (ସଂ. ଯଷ୍ଟି); ପିଲାଙ୍କ ଖେଳନା ଚକିତ ଯଷ୍ଟି ବାଡ଼—2. Toy stick.

ଲାଟୀ—ବି. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଲାଟ + ସମ୍ବାର୍ଥେ. ଅ + ଈ)—ଲାଟ ଦେଶ
Lāṭī ପ୍ରଚଳିତ—Current in the Lāṭa country.
ବି. ବ—୧ । ଲାଟୀରୀତି (ଦେଖ)—1. Lāṭī rīti (See) ୨ । ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ବିଶେଷ—2. Name of a Prākṛuta dialect (Apte).

ଲାଟୀ ରୀତି—ବି. ବ.—୧ । ଲାଟ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ପଦ୍ଧତି—1. Usage
Lāṭī rīti of the Lāṭa country. ୨ । ସଂସ୍କୃତ ରଚନାର ରୀତି ବିଶେଷ—2. Name of a mode of composition in Sanskrit. [ଦ୍ର—ରୀତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଲେ ଶୀଢା ଦେଶ; ଏଥିରେ ବୈଦର୍ଭ ଓ ପାଞ୍ଚାଳୀ, ଏ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର କଛ କଛ ଅଂଶ ଅନୁସୃତ ହୁଏ। ଏଥିରେ ଶ୍ଳେଷ ଶ୍ଳେଷ ପଦ ଓ ଶ୍ଳେଷ ଶ୍ଳେଷ ସମାସ ଥାଏ—ଦ୍ର. ଶ., ମୃଦୁ ଓ ଲଳିତ ପଦ ବହୁସମାସଯୁକ୍ତ ଓ ସମାସଗୁଡ଼ିକ ଓ ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ବସ୍ତୁ ସହିତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଯୁକ୍ତ ବଶେଷଣମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗଠନ-ସମ୍ପନ୍ନ ରଚନା ଶୈଳୀକୁ ଲାଟୀଶୈଳୀ କୋଲାସାଏ (ବଶ୍ୱନାଥ)।]

ଲାଟୁ (ଟ୍ଟୁ)—ଦେ. ବ—ଲଟୁ (ଦେଶ)—
Lāṭu (ttu) Laṭu (See).

ଲାଟୁଆ—ପ୍ରାଦେ (କଟକସହର) ବ—ନାଟୁଆ (ଦେଶ)
Lāṭuā Nāṭuā (See)

ଲାଟ୍ରିନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲ୍ୟାଟ୍ରିନ୍)—ପାଇଖାନା—
Lāṭrin ଲେଟ୍ରିନ୍ ଲ୍ୟାଟ୍ରିନ୍ Latrine.

ଲାଟ୍ରିନ୍ ଟା(ଟି, ଟେ)କସ—ବୈଦେ. ବ—ଲେଟ୍ରିନ୍ ଟାକସ୍ (ଦେଖ)
Lāṭrin ṭā(ṭi,ṭe)kasa Letrin ṭākas (See)
ଲ୍ୟାଟ୍ରିନ ଟେକ୍ସ ଲ୍ୟାଟ୍ରିନଟୈକସ
[ଲାଟ୍ରିନ୍ ଟା(ଟେ)କୁ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲାଠି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଯଷ୍ଟି; ପ୍ରା. ଲଟ୍ଠୀ)—୧। ମନୁଷ୍ୟର ଚଲାବୁଲିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ହାତରେ ଧରିବାକୁ ଲମ୍ବା ଗୋଟେ ଯଷ୍ଟି; ଠେଙ୍ଗା—1. Cudgel; a thick stick. [ଦ୍ର—ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଶବ୍ଦ (Lathi) ଚଳଣିରେ ଅଛି। ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦ 'ଲାଠି'ରୁ ବର୍ତ୍ତିଛି ଇଂରେଜ ଭାଷା ଏବେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି। ଲାଠି ଅପେକ୍ଷା ବାଡ଼ ସରୁଆ ଓ ଲମ୍ବରେ ସାନ। ଲାଠି ଓ ଠେଙ୍ଗା ପ୍ରାୟ ଏକ। ଲାଠି ଅପେକ୍ଷା ସୋଟା ସ୍ଥୂଳତର, ଜନ୍ତୁ ପାଦିଡାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ। ଅଶାବାଡ଼ିର ମୁଣ୍ଡରେ ସମକୋଣ ଦୋଇ ଖଣ୍ଡିଏ କାଠ ଲାଗିଥାଏ।] ୨। ଯୋଗୀ ଓ ବାବାଜମାନେ ଧରୁଥିବା ଯଷ୍ଟି; ଅଶାବାଡ଼—2. An ascetic's staff or wand. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୁଣ୍ଡରୁ କାଞ୍ଚନଳେ ଖସି ବସିଲାବେଳେ ବଶ୍ରାମ କରି ଯାଇପାରେ।] ୩। ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ସୋତ୍ସୁକ୍ତ ଲମ୍ବା ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ବଡ଼ ଯଷ୍ଟି; ବନ୍ଶୀଝଡ଼ା—3. A big and thick rod to which is fastened a rope with a bait for catching fishes; angling rod. ୪। କଥା ଭୁଲା ଆହାଡ଼ ଘୁନକୀ ପେଞ୍ଜିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଧନୁ—ଲାଠିର ମତ ଶକ୍ତ ଲାଠୀ, କଡା 4. Cotton carder's bow.

ଦେ. ବଣ—ଯଷ୍ଟି ପରି ଲମ୍ବା, ଶକ୍ତ ଓ ଅନମନୀୟ (ଦେହ) (body) Become hard and inflexible as a stick; rigid. [ଉ—ତା ବଦ୍ଧ ଲାଠି ହୋଇଗଲାଣି।]

ଲାଠିଆ—ଦେ. ବଣ—୧। ଯଷ୍ଟି ପରି ଲମ୍ବା, ସ୍ଥୂଳ ଓ ଶକ୍ତ—
Lāṭhiā 1. Long, stout and hard as a stick.
ଲାଠିର ମତ ଲେଠେଡ଼ା ଲାଠୀ,ଲଠିୟଲ ୨। ଯଷ୍ଟି ଧାରୀ—2. Staff-bearing.

ଦେ. ବ.—ଲାଠଅଳ (ଦେଶ)
Lāṭhiāla (See).

ଲାଠିଆର(ଳ)—ଦେ. ବଣ—ଦୁବର୍ତ୍ତରୂପେ ଯଷ୍ଟି ଧାରୀ—Bearing
Lāṭhiārā (la) cudgel as a weapon; armed
ଲାଠିଆଡ଼ା(ଳ), ଲେଠେଡ଼ା(ଳ) ଲଠୈତ with cudgel, ଦେ. ବ—
୧। ଲାଠି ଦ୍ୱାରା ପଥିକମାନଙ୍କୁ ଆଘାତ କରି ଲୁଣ୍ଠନ କରୁଥିବା ଦସ୍ୟୁ—1. Robbers who loot after attacking travellers with lathis. ୨। ଦୁବର୍ତ୍ତରୂପେ ଯଷ୍ଟି ଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Cudgel-bearer; a person armed with a cudgel. ୩। ଲାଠି ଖେଳରେ ଦକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person who is proficient in the act of using cudgels skilfully.

ଲାଠିଆ ଲାଠି—ଦେ. ବ—୧। ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହାର—
Lāṭhiā lāṭhi 1. Fighting with cudgels; cudgel-
ଲାଠାଲାଠି ଲାଠାଲାଠୀ ing. ଦେ. ବଣ—ପରସ୍ପରକୁ ଲାଠିଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରୁଥିବା—Fighting with cudgels,

ଲାଠି ଖେଳ—ଦେ.ବ—ଲାଠିକୁ ନାନା ପ୍ରକାରେ ବୁଲାଇବାର କୌଶଳ
Lāṭhi khela ଦଣ୍ଡି କ୍ରୀଡ଼ା ବା କଳାରେ—The art of
ଲାଠିଖେଳା ଲାଠୀଖେଳ ଲକଡୀଲଖେଳ brandishing cudgel in defence and attack.

ଲାଠି ଖେ(ଚେ)ଲିବା—ଦେ. କି.—ବ୍ୟାୟାମ, ଅସ୍ତ୍ରରକ୍ଷା ଓ ଆକ୍ରମଣାର୍ଥେ
Lāṭhi khe(chā)liba ଯଷ୍ଟିକୁ ନାନା କୌଶଳରେ ଘୂରାଇ ଲାଠିଖେଳା, ଲାଠିଚାଳନ, ଲାଠି ଘୋରାନ କରିବା—To brandish
ଲାଠୀ(ଲକଡୀ)ଖେଳଣା a lathi as exercise, in self-defence and in attack.
[ଲାଠି ବୁଲା(ଲେ)ଇବା ଲାଠି ଘୁଞ୍ଚା(ରେ)ଇବା ଲାଠି ଚଳା(ଳେ)ଇବା —ଅନ୍ୟରୂପ।]

ଲାଠି ଠେଙ୍ଗା—ଦେ.ବ. (ସମ୍ଭବତଃ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱସମାସ ମୂଳକ)—ଲାଠି ଥାଉ; ଲାଠି ଠେଙ୍ଗା ଲାଠିଠେଂଗା Cudgels; various sorts of
ଲାଠି ବାଡ଼ } ଅନ୍ୟରୂପ sticks,
ଲାଠି ସୋଟା(ଠା) } [ଦ୍ର—ଲାଠି ପରି ଠେଙ୍ଗା ମୋଟା; ଓ ପାର୍ଥ; ଲାଠିଠାରୁ ବାଡ଼ ସରୁଆ ଓ ଅପାର୍ଥ; ସୋଟା ଲାଠିଠାରୁ ମୋଟା ଓ ଲମ୍ବ ଦୀର୍ଘ।]

ଲାଠି ପାହାର—ଦେ. ବ (ସଂ. ଯଷ୍ଟିପ୍ରହାର)—ଯଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର—
Lāṭhi pāhāra Stroke with a lathi.
ଲାଠି ମାର ଲାଠୀ ମାର (ଲାଠି ବାଡ଼, ଲାଠି ମାଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଠି ବୁଲା—ଦେ. କି—କୌଶଳ ପୂର୍ବକ ଯଷ୍ଟିକୁ ଇତସ୍ତତଃ ଘୂରାଇବା
Lāṭhi bulā ଘୂରାଇବା—Brandishing a lathi with
ଲାଠି ଘୋରାନ ଲାଠୀ ଘୂମାନା skill.
[ଲାଠି ବୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦ୍ର.ରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଠି ଲାଠି ହେବା Lāṭhi lāṭhi hebā **ଲାଠି ଲାଠି କରା** **ଲାଠିଜୈସା ହୋନା** (ଲାଠି ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)—ଦେ. କି—୧ । ଏକ ଅବସ୍ଥାନରେ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ବହୁକାଳ ଜଣ୍ଟଳତ୍ୱବଶତଃ ରଖିବାଯୋଗୁଁ ନଇଁ ନ ହେବା—1. (the limbs) To become rigid (like a stick) on account of being kept long in one position. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରବାକୁ ଦେହରଙ୍ଗୀ ଅଦ୍ଦାସ୍ (ବାକ୍ୟଦ୍ୱାସ୍ ନୁହେଁ) ଅନଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବା—2. (figurative) To show (by bodily expressions and not by words) unwillingness to do any work.

ଲାଠେ(ଠ୍ୟା)ଇବା Lāṭhe(ṭhyā)ibā **ଲାଠିଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କରବା** **ଲାଠିୟାନା**—ଦେ. କି—୧ । ଯଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କରବା—1. To beat with a cudgel. ୨ । ଦେହକୁ ଲାଠି ଦିୟେମାରା, ଲାଠୀନ ଯଷ୍ଟି ପରି ଲମ୍ବାଇବା—2. To stretch one's body straight like a stick.

ଲାଠ୍ୟାଘାତ Lāṭhyāghāta **ଲାଠ୍ୟାଘାତ** **ଲଠ୍ୟାଘାତ**—ଦେ. ବ (ସପ୍ତମ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୟୋଗ; ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦର ସନ୍ଧି)—ଯଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ; ଯଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର—Striking with a lathi. [ଦ୍ର—ଏଭଳର ସନ୍ଧି ବ୍ୟବହାର ଓ ସ୍ୱରର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତ ହେଲେହେଁ, କେତେକ ଲୋକ ଅଝ୍ଟା ପରହାସ ସ୍ଥଳରେ ଏଘର ବ୍ୟବହାର କରଥାଅନ୍ତି । ଯଥା—ଲାଠୌଷଧ, ଲାଠୌଷଧ, ଲାଠ୍ୟାସ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଲାଠୌଷଧ Lāṭhyauṣhādha **ଲାଠୌଷଧ**—ଦେ. ବ (ସପ୍ତମ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୟୋଗ; ଦେଶଜ ଲାଠି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସଂ. ଔଷଧର ସନ୍ଧି)—(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ମୂର୍ଖର ମୂର୍ଖତାରୂପ ରୋଗର ଉପଶମନାର୍ଥ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରପୁକ୍ତ ଲାଠି ବା ଯଷ୍ଟ୍ୟାଘାତରୂପ ଔଷଧ—(Ironical) The appliance of the stick or cudgel to remove a stupid person's malady of stupidity. [ଦ୍ର—ଭର୍ତ୍ତୃହରିକୃତ ନୋଟ୍ଟ ଉଭଟ ଶ୍ଲୋକଅଛି—"ଶକ୍ୟୋ ବାରୟିତୁଂ ଜଳେନ ହୁତଭୁକ୍ ଛତ୍ରେଣ ସୂର୍ଯ୍ୟାତପୋ, ନାଗେନ୍ଦ୍ରୋ ନିଶିତାଙ୍କୁଶେନ ମଦବୋ ଦଣ୍ଡେନ ଗୌର୍ଗଦ୍ଦଭଃ । ବ୍ୟାଧିର୍ଭେଷଜ ସଙ୍ଗତୈଶ୍ଚ ବିବିଧୈର୍ମନ୍ତ୍ରପ୍ରୟୋଗୈର୍ବିଷମ୍, ସର୍ବସ୍ୟୌଷଧ ମସ୍ତିଶାସ୍ତ୍ର ବିହିତଂ ମୂର୍ଖସ୍ୟ ନାସ୍ତ୍ୟୌଷଧଂ" ଏ ଶ୍ଲୋକର ଶେଷ ଚରଣର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅଥବା 'ମୂର୍ଖସ୍ୟ ନାସ୍ତ୍ୟୌଷଧଂ' ସ୍ଥାନରେ କେହୁ ଉପରୋକ୍ତ ପଣ୍ଡିତ 'ମୂର୍ଖସ୍ୟଲାଠୌଷଧଂ' ଅଂଶଟି ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱଜଲଚନ୍ଦ୍ର—ଅଧ୍ୟାନ ।]

ଲାଡ଼୍ (ଧାଡୁ) Lārd (root) **ସ୍ନେହ ଓ ଯତ୍ନ ପୂର୍ବକ ଲାଳନ କରବା**—ସ.—୧ । କମ୍ପନ କରବା—1. To shake. ୨ । ସ୍ନେହ ଓ ଯତ୍ନ ପୂର୍ବକ ଲାଳନ କରବା—2. To bring up with extreme fondness; to maintain with love and care. ୩ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରୀକରଣ—3. To remove a thing from a place. ୪ । (ପୁଚ୍ଛ ଆଦ) ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳନ; ହଲ୍ଲଚଲ କରବା (ଉଲ. ବ. ନାଡ଼ା, ନାଡ଼ାନ)—4. To wag (the tail).

ଲାଡ଼୍(ଡ୍) Lārd(ḍ) **ଜମିଦାର ବଂଶର ଉପାଧି**—ଗ୍ରାଦେ (ଗଣ୍ଡାମ) ବୈଦେ. ବ (ସଂ ଲଡ୍) ଇଂଲଣ୍ଡର—(English title) Lord.

ଲାଡ୍ କରବା Lārd kariba **ଲାଡ୍ କରନା** **ଲାଡ୍ କରିବା**—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି (ତୁଳ. ଦ୍ର. ଲଡ୍ କରନା)—ସେହ୍ନା କରିବା; ମୁହଁ ଦେବା—To treat with excessive fondness; to fondle excessively. [ଉ—ଲୁକୁର୍‌କେ ଲାଡ୍ କଲେ ମୁହେଁ ଶୁଏଁ । ଛଗ]

ଲାଡ୍ରା Lārd-rā **ଲାଡ୍ରା**—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. (ତୁଳ. ଦ୍ର. ଲାଡ଼ଲା)—ସେହ୍ନା (ଛୁଆ)—Too much fondled (child).

ଲାଡ଼୍—ନାଡ଼୍ Lārḍa **ଲାର୍ଡ଼** **ଲାଡ଼୍**—ଗ୍ରା. ବ—ନାଡ଼୍ (ଦେଶ)—Nard̤a. (See) ଦେ. ବିଣ—(ସ. ଲାଳନ) ସେହ୍ନା—Too much fondled. [ଉ—ନୋହିଲେ ଅବା ନେଇ ଉଛେଇକୁ ଦେବୁ, ଗାଈ ପଛରେ ଲାଡ଼ ଦୋଇ ବହୁ ଉରୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଗ୍ରାରତ ବନ ।]

ଲାଡ଼୍କ୍(ଖ୍) Lard̤ak(kh) **ନଗର**—1. Ladakh; a town of Tibbet. ୨ । (ନାମ) କାଶ୍ମୀର ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ପର୍ବତମାଳା ଓ ପ୍ରଦେଶ—2. Name of a range of hills and province in Kashmere.

ଲାଡ଼ୁକ୍ **ଲାଡ଼ୁକ୍**—ଦ୍ର—ଲାଡ଼ୁକ୍ କାଶ୍ମୀର ମହାରାଜଙ୍କ ଅଧିକୃତ ହିମାଳୟ ସୀମାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ନୋଟ୍ଟ ବଡ଼ରାଜ୍ୟ ଅଟେ । ଏହା କାଶ୍ମୀରର ପୂର୍ବାଂଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଏହା କାଶ୍ମୀର ହୈଦ୍ୟର ଜଣେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ । କୈଳାସଚିର ଓ ଅସଲ୍ ହିମାଳୟ ପର୍ବତ ମଧ୍ୟରେ ଲାଡ଼ୁକ୍‌ପର୍ବତମାଳା ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଏହି ପର୍ବତମାଳାର ଉତ୍ତରଦେଶରେ ମାନସ ସରୋବର ଅବସ୍ଥିତ । ଲାଡ଼ୁକ୍‌ପ୍ରଦେଶ କାଶ୍ମୀର ସିନ୍ଧୁ ନଦ ଓ ତହିଁର କେତେକ ଶାଖା ଦଦ୍ୱାରା ବହୁଳ ପ୍ରକାରରେ ଧୌତ ହୋଇଅଛୁ । ଏହି ପ୍ରଦେଶ ପରି ଏତେ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନରେ ପୃଥିବୀରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଲୋକବସତି ନାହିଁ । ଏଠାର ଉପତ୍ୟକା ଓ ଅଧିତ୍ୟକାମାନ ସମୁଦ୍ରପୃଷ୍ଠରୁ ୯ ହଜାରଠାରୁ ୧୨ ହଜାର ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ ଓ ଏଥିର କେତେକ ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚତା ୨୫ ହଜାର ଫୁଟ୍ । ବତାବରଣରେ ଏଠାରେ ଦାରୁଣ ଶୀତ ଓ ବରଫରେ ସମୀରେଦା ଢେଇ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ଲାଡ଼ୁକ୍ କାଶ୍ମୀରମାନଙ୍କ ଗାଳଚ ମେଣ୍ଢାଙ୍କ ଲୋମରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶାଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ଓ ଛେଳିଙ୍କ ପେଟରେ ପଶମଦ୍ରବ୍ୟମାନ ବାହୁତ ହୁଏ; ଅଶ୍ୱବାଣିମାନଙ୍କ ବଳିଷ୍ଠ, ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଓ ଦୃଢ଼ଶରୀର । ଏମାନେ କୌଦ୍ରଧର୍ମୀବଲମ୍ବୀ । ଉଚ୍ଚ ପରବାରର କଞ୍ଚା ସ୍ତ୍ରୀ ଜମି ଅଛି ଓ ତହିଁରେ ସବୁ ଫସଲ ହୁଏ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ମାନେ ପୁରୁଷଙ୍କ ପରି ବଳିଷ୍ଠ ଓ କର୍ମଠ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅବରୋଧ ପ୍ରଥା ନାହିଁ । ଧନବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଛଡ଼ା

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣତଃ ରମଣୀମାନଙ୍କର ଏକାଧିକ ସ୍ୱାମୀ ଦୃଷ୍ଟହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରାସ୍ଥ ୧୭ ଗ୍ରାମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବୌଦ୍ଧ ମଠ ଅଛୁ । ପୂର୍ବେ ଏହା ଗ୍ରୀଷ୍ମାନ୍ ସଜ୍ୟର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ଥିଲ୍ଲ । ଲଡ଼କ୍‌ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ମୁସଲ୍‌ମାନ୍ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଓ କାଶ୍ମୀର ମହାରାଜଙ୍କ କର ଦଅନ୍ତି । ୧୮୭୦ ସାଲଠାରୁ କାଶ୍ମୀର ମହାରାଜ ଓ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ଲର୍ଡ଼୍ ମେୟୋଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହୋଇଥିବା ସନ୍ଧି ଫଳରେ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ବାଣିଜ୍ୟପରିଦର୍ଶନାର୍ଥ ଜଣେ ଇଂରାଜ ଓ ଜଣେ ଦେଶୀୟ କମିଶନର୍ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି—ବିସ୍ତୃତ ।)

ଲାଡ଼ନ(ଣ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲଡ଼୍ =କମ୍ପନ କରିବା)—୧ । (ପୁଚ୍ଛ ଆଦି) ଦୋଳାଇବା; ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳନ—1. Wagging; wagging. ୨ । କମ୍ପନ; ଇତସ୍ତତଃ ହିଲାନା ଚଳନ—2. Oscillating; swinging. ୩ । ଗେଲ୍ଲା କରିବା—3. Fondling; caressing. (M. W)

ଲାଡ଼ି (ଧାତୁ)—ସ.—ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ପାଳିବା—Lardi (root) To bring up with care.

ଲାଡ଼ିଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କାଠ ବା ବାଉଁଶରେ ତିଆରି ଛୋଟକେଇ—Lardia A basket made of wood or bamboo.

ଲାଡ଼ିବା—ଦେ. କି (ସ. ଲଡ଼୍ ଧାତୁ) - ୧ । (ଅକର୍ମକ) ଇତସ୍ତତଃ ଝୁଲିବା; ଦୋଳିବା—1. To oscillate; to dangle; to wave to and fro. [ଉ—ବେଙ୍ଗୁଲ୍ଲ ହୀଲ୍‌ନା ନାମାକ ଜୁଆ ଜେଲ୍ଲା । ଗୋଡ଼ ଦଉଁଚି ଲଡ଼ୁଥିଲ—ଭଗ] ୨ । ନାଡ଼ାନ ଦୋଳାଇବା; (ପୁଚ୍ଛ ଆଦି) ଇତସ୍ତତଃ ସଂଚାଳିତ କରିବା—ଜାଡନା 2. To wag; to wave to and fro. [ଉ-ଘଣ୍ଟୋଳିତ ଉଭଦତ୍ତଙ୍କ ବନ୍ଧକାଣ୍ଡ. କାହିଁ ଯିବ ବୋଲିଟି ଲଡ଼ଦେଲ୍ଲ ମୁଣ୍ଡ—ବୃଷ୍ଟିସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ।]

ଲାଡ଼ ହେବା—ଦେ. କି (ସ. ଲଡ଼ଧାତୁ=କମ୍ପନ କରିବା)—୧ । ଲାଡ଼ି ହେବା ଅଟ୍ଟାଳନ କରିବା—1. To boast; to ଘାଡ଼ାନେଡ଼େ କଥାବଲା brag. ୨ । ମୁଣ୍ଡ, ଦେହ ଓ ହସ୍ତାଦିକୁ ଲମ୍ବାଚୌଡା ହାଁକନା ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳନ ବା କମ୍ପନ କରି ଅଟ୍ଟାଳନ ବା ଗର୍ବ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ କଥା କହିବା; ଦୁଇରେ ଦୋଇ କଥା କହିବା—2. To arrogantly or vehemently speak out by shaking or moving the head, the hands and the body.

ଲା(ଲାଁ)ଡ଼୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—(ଅଣ୍ଡ ଶବ୍ଦ ଜୌଡ଼ିଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—ଲାଣ୍ଡିଆ—Bald-headed. Lā(lāñ)rdu

ଲାଡ଼୍ ଲାଡ଼୍—ଦେ. କି. ବଣ—ନାଡ଼୍ ନାଡ଼୍ (ଦେଶ) Lārdu lārdu Nārdu nārdu. (See)

ଲାଢ଼—ଦେ. ବ (ସ. ଲଟ୍ଟକ)—ଅଧୁନିକ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ ସିଂହଭୂମି, ଏ ଦୁଇ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ—The ancient name of modern Mayurbhanj and Singhbhum. [ଦ୍ର—ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳି ଜୈନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅଛୁ ଯେ, ଜୈନଧର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ପାର୍ଶ୍ୱନାଥ ଏହି ଦେଶ ଦୂରେ ପ୍ରଥମେ ଜୈନଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ।]

ଲାଣ୍ଡ(ଣ୍ଡି,.ଣ୍ଡେ,ଣ୍ଡ,ଣ୍ଡି,ଣ୍ଡେ)ଣ୍(ନ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ, ଲାଣ୍ଡ୍ଟ୍, Lanṭa(ṇṭi,ṇṭe,ṇṭha,ṇṭhi,ṇṭhe)ṇ(n) ଲାଣ୍ଠର୍ଣ୍ଡ)—ଲାଣ୍ଟନ, ଲାଣ୍ଠନ ଲଣ୍ଠଣ୍ (ଦେଶ)—Lanṭaṇ. (See) ଲାଲଟେନ(ମ) [ଲାଣ୍ଡି(ଣ୍ଡି)ଣୀ(ନ୍ନ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲାଣ୍ଠନା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—କୁଲଟା ସ୍ତ୍ରୀ—Lāṇṭhanī An unchaste woman. (Apte)

ଲାଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲାଣ୍ଡ୍)—ଲଣ୍ଡ୍ (ଦେଶ)—Land. Land (See) [ଦ୍ର—କେତେକ ସ୍ଥାନବାଚକ ଇଂରେଜ ଶବ୍ଦର ଶେଷରେ ଏହି ଲାଣ୍ଡ୍ ଶବ୍ଦ ଲଗିଥାଏ; ଯଥା—ଇଂଲାଣ୍ଡ୍, ସ୍କଟଲାଣ୍ଡ୍, ଗ୍ରୀନ୍‌ଲାଣ୍ଡ୍, ସୋମାଲିଲାଣ୍ଡ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଲାଣ୍ଡ୍ ଅକ୍ୱିଜିସନ୍— ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲାଣ୍ଡ୍ ଅକ୍ୱିଜିସନ୍)—ଲାଣ୍ଡ୍ ଏକ୍‌ୱିଜିସନ୍ (ରେଳ, ସଡ଼କ, କେନାଲ, ସ୍କୁଲ, ଲ୍ୟାଣ୍ଡ ଲ୍ୟାଣ୍ଡକ୍ୱିଜିସନ ଡାକ୍ତରଖାନା ଆଦି) ସାଧାରଣ ହିତକର ଜୈଣ୍ଡିଏକ୍‌ୱିଜିସନ କାର୍ଯ୍ୟଥାଇଁ ଜମିର ମାଲିକଙ୍କୁ ଜମିର ମୂଲ୍ୟ, (ଲାଣ୍ଡ୍ ଅକ୍ୱିଜିସନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେଇ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ଜମି ଅଧିଗ୍ରହଣ କରିବାର ପଦ୍ଧତି— Land acquisition; acquisition of land by Government for public purposes.

ଲାଣ୍ଡ୍ ସେସ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଜୟପୁର) ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଲାଣ୍ଡ୍+ସେସ୍) ପଥକର—Road cess. Lāṇḍ ses [ଲାଣ୍ଡସିସ୍ (ସୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲାଣ୍ଡିକୋଟଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଫା)—ଉତ୍ତରଉତ୍ତର ଦିଗର ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥିତ ଖାଇବାର୍ ଗିରିସଙ୍କଟସ୍ଥ ଲାନ୍ଦୀକୋତଲ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଶୃଙ୍ଗ (୩୩୭୮ ଫୁଟ୍)—The highest ଲାଂଡୀକୋଟଲ mountain peak in the Khaiber pass. Lāṇḍikoṭal [ଦ୍ର—ଏହା ଅଫଗାନସ୍ଥାନ ଓ ଉତ୍ତରଉତ୍ତର ଦିଗର ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଜଣେ ଇଂରେଜ ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ଗିରିସଙ୍କଟ ରକ୍ଷିତ । ଏହା କାବୁଲ ସହରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।]

ଲାଣ୍ଡିଖାନା—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଫା)—ଖାଇବାର୍ ଗିରିସଙ୍କଟର କଠିନ ଓ ଦୁର୍ଗମ ଅଂଶ—Name of the ଲାନ୍ଦୀଖାନା most difficult portion of the Khaiber Lāṇḍikhānā pass.

ଲଣ୍ଡିଆ—ବେ. ବଣ. ପୁ.(ସଂ.ମୁଣ୍ଡିତ; ସୁନର ସନଷୀର ମୁଣ୍ଡଟି ଲଣ୍ଡା ବା ଟାଙ୍ଗରି ଦେଲେ ଅସୁନର ଦେଖାଯାଏ ।)—୧ । କୌଣସି ନେଡ଼େ ବିଶେଷ ଅଳଙ୍କାର ବା ଅଙ୍ଗନଥିବା ଯୋଗୁଁ ଅସୁନ୍ଦର ଦେଖା-ନଣ୍ଢା, ନଂଢ଼ା ଯାଉଥିବା—1. Looking ungraceful for (ଲାଣ୍ଡେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) want of some limb or ornament. ୨ । ଅସୁନ୍ଦର; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟହୀନ; ଲାବଣ୍ୟଶୂନ୍ୟ —2. Un-

Digitized by srujanika@gmail.com

graceful; inelegant; unsymmetrical. ୩ । ଶୂନ୍ୟ; ଖାଲି—3. Empty. ୪ । ଶାଖାଶୂନ୍ୟ (ବୃକ୍ଷ)—4. Branchless. ୫ । ଅଳଂକାର ବିହୀନ—5. Unadorned. [ଉ—ଘର ଉପରେ ଗୁଳ ନ ଥିଲେ, କୋଠା ଉପରେ ଛତ ନଥିଲେ, ମନୁଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡରେ ଟକା ନ ଥିଲେ, ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଦେହରେ ଅଳଙ୍କାର ନ ଥିଲେ, ଖଟରେ ଛାଳ ନ ଥିଲେ, କୂଅ ଉପରେ ଘୋଡ଼ାଳନ ନ ଥିଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି—ଏହା ଲାଣ୍ଡିଆ ବଣୁଛି ।] ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଫୋପଡ଼ା; ଯେଉଁ ସ୍ଥୂଳଯଷ୍ଟି ନକ୍ଷତ୍ର କର ଗଛରୁ ଫଳ ଝଡ଼ାଇବାକୁ ନିକ୍ଷେପ କରନ୍ତି—A piece of stout stick thrown at high trees in order to bring down fruits therefrom.

ଲଣ୍ଡୀ—ଦେ. ଭଲ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ନଗ୍ନ ବା ମୁଣ୍ଡିତ)—୧ । ମୁଣ୍ଡିତ କେଶା
Lāṇḍī (ସ୍ତ୍ରୀ)—1. (woman) With shaven
ନେଉଁ, ନେଉଁ head. ୨ । ଟାଙ୍ଗିଚ୍ଛମୁଣ୍ଡୀ; ଟାଙ୍ଗିଚ୍ଛ (ସ୍ତ୍ରୀ)—
ନଂଢୀ 2. Bald headed (woman). ୩ ।
(ଲଣ୍ଡା—ପୁଂ) ଅଳଙ୍କାର ବିହୀନା—3. Shorn of orna-
ments. ୪ । ପୁଚ୍ଛହୀନା—4. Tailless. (ଉ—
ଲଣ୍ଡୀ ମୟୂର ।) । ଶାଖାଶୂନ୍ୟ (ବୃକ୍ଷ); ସ୍ଥାଣୁ
(ବୃକ୍ଷ)—5. (A tree) Whose branches
have been cut off or lopped. [ଉ—ଲଣ୍ଡୀ
ବରଗଛ ଖଇ, ଲଣ୍ଡୀ ବ ପିନ ମଁ ଘର କରବ; ଲାଣ୍ଡୀଉ
ହକ୍ଷଣା ଗାଈ—ଛଗ ।] ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଲଣ୍ଡା-
ମୁଣ୍ଡୀ ବା ଟାଙ୍ଗିଚ୍ଛମୁଣ୍ଡୀ ସ୍ତ୍ରୀ—1. A woman with
shaven or bald head. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ହଅ-
ସୂଚକ ନାମ—2. A name given to women.
[ଦ୍ର—କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛ ଯେ, ପୂର୍ବେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ
ସ୍ୱାମୀ ଥାଉଣ୍ଡୁ ଲଣ୍ଡୀ କର ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଣ୍ଡିତମୁଣ୍ଡ କର
ଗୋରୁ ଗୁହାଳ ବା ଘୋଡ଼ାଶାଳର ମଇଳା ସଫା କରବା
କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କର ଦଣ୍ଡ ଦେଉଥିଲେ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ
ପକ୍ଷରେ କେଶ ପ୍ରଧାନ ଶୋଭା ଓ ଅଳଙ୍କାର ଥିବାରୁ
ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଲଣ୍ଡା କରବାଦ୍ୱାରା ଦଣ୍ଡ ହଉଥିଲା ଥିଲା । ଏବେ
ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବିଧବା
ହେଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡିତ କରାଯାଏ ।]

ଲଣ୍ଡୀ କୂଅ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ କୂଅର ଘୋଡ଼ାଳନ ନ ଥାଏ; ଲଣ୍ଡା କୂଅ
Lāṇḍī kūa —A well unprotected by a
ନେଉଁାକୂଆ **ନଂଢା କୁଁଆ** high earthen ring.

ଲଣ୍ଡୀ ଗଛ—ଦେ. ବ—ଲଣ୍ଡା ଗଛ; ସ୍ଥାଣୁ—A pollard.
Lāṇḍī gachha ନେଉଁାଗାଛ **ନଂଢାପେଡ**

ଲଣ୍ଡୀ ବଗୁଲି—ଦେ. ବ—ଲଣ୍ଡା ବଗୁଲ (ଦେଖ)
Lāṇḍī baguli Laṇḍā baguli (See)

ଲଣ୍ଡୀ ମୟୂ(ଯୂ)ର(ରୀ)—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପୁଚ୍ଛହୀନା ମୟୂରୀ—The
Lāṇḍī maya(yū)ra(rī) tailless peahen. [ଦ୍ର
ନେଉଁା ମୟୂର —ମୟୂରମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଲଣ୍ଡୀ
ନଂଢୀ ମୟୂର ମୟୂର କହନ୍ତି ଓ ପୁଚ୍ଛହୀନିଆ ପୁଂ. ମୟୂରକୁ ଲଣ୍ଡା
ମୟୂର କହନ୍ତି ।]

ଲଣ୍ଡୀ ମୁଣ୍ଡୀ—ଦେ. ଭଲ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମୁଣ୍ଡିତ କେଶା (ସ୍ତ୍ରୀ)—1.
Laṇḍī muṇḍī (a woman) With a shaven
ନେଉଁି ଗୁଁଡ଼ି **ନଂଢୀ ମୁଣ୍ଡୀ** head.
(ଲଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା—ପୁଂ)

ଲଣ୍ଡୀ ମୁଣ୍ଡୀ ପୁ(ପୋ)ଇ(ଈଁ) କ(କେ)ରାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଗାଳି ଓ
Lāṇḍī muṇḍī pu(po)i(iñ) ka(ke)rāṇḍi ତୁଚ୍ଛାର୍ଥରେ
ନେଉଁା ଗୁଁଡ଼ୀ ବ୍ୟବହୃତ) —ଅସୁନ୍ଦର ଓ ନୀଚ ସ୍ତ୍ରୀ—An
ନଂଢୀ ମୁଣ୍ଡୀ ugly and low woman. [ଦ୍ର—
(ଲଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡା ପୁ[ପୋ]ଇ କେରେଣ୍ଡା—ପୁଂ) ଏଥିର ସମ୍ପୂର୍ତ୍ତି ପଦ—
ଲାଣ୍ଡୀମୁଣ୍ଡୀ (ଲଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡା) ପୁରକେରଣ୍ଡୀ (ପୁରକେରେଣ୍ଡା)
ସିଂଦିପୁଅରେ ଥାଏ, ଅଣ୍ଡାଖଉରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପାଇଲେ ଗୃହ
ରୁଚ୍ଛ ଖାଏ । ଛଗ]

ଲଣ୍ଡୁ—ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ (ସଂ. ମୁଣ୍ଡିତ)—୧ । ଲଣ୍ଡା (ଦେଖ)—
Lāṇḍu 1. Laṇḍā (See). ୨ । ଲାଣ୍ଡିଆ (ଦେଖ)
ନେଉଁା —2. Lāṇḍiā (See) ୩ । (ସଂ. ଲୁଲଗ୍ନିକ)
(ଲାଣ୍ଡୋଇ, ଲାଣ୍ଡେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) —ଲଣ୍ଡା—3. With the hair
ନଂଢା of the head cropped up or shavan.
୪ । ଅଳଙ୍କାରହୀନ—4. Shorn of ornaments.
୫ । ଧନହୀନ—5. Shorn of riches. ୬ ।
ଅପତ୍ୟ ବା ସନ୍ତାନାଦି ହୀନ; ଅଣ୍ଟୁକୁଡ଼ା—6. Issue-
less. ୭ । ପରିବାରହୀନ—7. Having no
family. ୮ । ସ୍ଥାଣୁ (ବୃକ୍ଷ)—8. Pollard
(tree); with its branches lopped off.

(ଲଣ୍ଡୋ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦ୍ୱୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲାଣ୍ଡୋ)—ଏକ-
ଲାଣ୍ଡୋ ପ୍ରକାର ଗୁରୁଚଳଣ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି, ଯହିଁର ଛତ
ଲୈଂଡୀଗାଡୀ ଉପରର ଝମ୍ପକୁ ଦୁଇଫାଳ କର ଭଲକୁ ଖସାଇ
ହଆଯାଇ ଗାଡ଼ିକୁ ସେଲ୍ଲ କରାଯାଇ ପାରେ—A
landau.

ଲଣ୍ଡୁ କରବା—ଦେ. କି—୧ । ଗଛରେ ଥିବା ଶାଖାକୁ କାଟିବାଦ୍ୱାରା
Lāṇḍu karibā ଗଛକୁ ଶାଖାଶୂନ୍ୟ କରବା—1. To lop
[ଲଣ୍ଡୁ ବନା(ଜେ)ରବା—ଅନ୍ୟରୂପ] off the branches
ନେଉଁାକରା from a tree. ୨ । ପିନ୍ଧିଥିବା ଅଳଙ୍କାରକୁ
ନଂଢା କରନା କାଢ଼ିବାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅଳଙ୍କାରବିହୀନ କରବା
—2. To divest a person of all the
ornaments. ୩ । ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା କେଶକୁ ଖିଅର
କରବାଦ୍ୱାରା ଲଣ୍ଡା କରବା—3. To shave the
head of a person clean. ୪ । ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ
ଆଦିକୁ ହତ୍ୟା କରବାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅପତ୍ୟହୀନ କରବା

Digitized by srujanika@gmail.com

—4. To kill all the offsprings of a person. ୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପାଖରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଧନକୁ ଅପହରଣ କରିବାଦ୍ୱାରା ତାହାକୁ ନିର୍ଧନ କରିବା—5. To deprive a person of all his wealth. ୬ । ମେଣ୍ଢାର ବାଳଯାକ କାଟିନେବା-ଦ୍ୱାରା ମେଣ୍ଢାକୁ ନଙ୍ଗାଟୁଆ କରିବା—6. To shear wool from a sheep.

ଲାଣ୍ଡୁମୁଣ୍ଡା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଲଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡା; ମୁଣ୍ଡିତ-
Lāṇḍu muṇḍā ମୁଣ୍ଡ—1. Having the hairs
(ଲାଣ୍ଡୁମୁଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) cropped or shavern. ୨ । ଚଡା-
ନେଡ଼ା ମାଥା **ନଂଢାମୁଂଡ଼ା** ମୁଣ୍ଡିଆ—2. Bald-headed.

ଲାତ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲତ୍ତ=ପଦାଘାତ, ଗୋଇଠା)—ନାତ (ଦେଶ)
Lāt Nāta (See). ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ମନୁଷ୍ୟର
ଲାତ(ଥ, ଥି) ଗୋଇଠା—Kick of man. [ଉ—ଯଉଲ
ଲଥାର ଉତ୍ତାରୁ ଯେ ମାଟିସି ଲାତ, ପୁଡ଼ିଯାଉ ସେ ଗୁଡ଼ି ଦାଉ । ଛଗ ।]

ଲାତ—ସଂ. ବିଣ (ଲା ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଗୃହୀତ—Taken.
Lāta ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର) ବି—ନାତ—Kick
(ଲାତ—ସଂ. ବିଶେଷ୍ୟ) of beasts.

ଲାତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ନାତାଇବା (ଦେଶ)—
Lātā(te)ibā Nātāibā (See)

ଲାତି—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର) ବି. ପୁଂ—ନାତ (ଦେଶ)—
Lāti Nāti (See). ସଂ. ବି (ଲା ଧାତୁ+ଉତ୍ତି ପ୍ର)—
(ଲାତୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗ୍ରହଣ—Taking.

ଲାତୁଆ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର) ବିଣ. ପୁଂ—ନାତୁଆ (ଦେଶ)—
Lātuā ଯେଲାଥିମାରେ **ଲଥରାହା** Nātuā (See)
[ଲାତୋ(ତୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲାତୁଣୀ—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବି—ନାତୁଣୀ (ଦେଶ)
Lātuṇī Nātuṇī (See .

ଲାଥି—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲତ୍ତ; ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) ନାତ;
Lāthi ଗୋଡ଼ର ପାଦ ଦ୍ୱାରା କରିବା ଆଘାତ—Kick.
ନାଥୀ **ଲାତ**

ଲାଥୁ ଲାଥୁ—ଦେ. ବିଣ—ମାଂସଳ; ମାଂସାଧିକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଥଲଥଲିଆ,
Lāthu lāthu ଥାଉଙ୍ଗା—Corpulent; fatty.
ନାହୁସ ନୁହୁସ **ଲଦ୍‌ଲଦ୍, ଥଲଥଲ**

ଲାଥୁରା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ମାଂସଳ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହରେ
Lāthurā ମାଂସାଧିକ୍ୟ ଯୋଗୁ ମାଂସପିଣ୍ଡମାନ ଥଲ ଥଲ
ଲାଫରା **ବଡା ମୋଟା** ହେଉଥାଏ—Corpulent; fat;
(ଲାଥୁରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) hauing excessive flesh.

ଲାଦ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲଡ଼୍ ଧାତୁ=ଉତ୍କ୍ଷେପଣ କରିବା; ତୁଳ. ଇଂ.
Lāda ଲେଡ୍)—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଉପରେ ହାତୁଡ଼ା ଆଦ
ଠେସାନ, ଖୋଂଟା **ନାଦ, ମର** ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କରିବାକୁ ହେଲେ
ସେ ମାଡ଼ ଉକ୍ତ ଜିନିଷ ଉପରେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ବସିବା
ପାଇଁ ଜିନିଷର ତଳେ ରଖାଯିବା ଠେକ; ନାଦ—
A fulcrum or support put below a thing in order that the thing may be soundly beaten with a hammer.

ଲାଦାନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ଲାଦାନ୍, ଲାଦୁଆନ; ତୁଳ. ସଂ.
Lādān(ni) ନର୍ଦ୍ଦନ)—ଅତି ଗରିବ—Very poor,
ନାତୋୟାନ **ଲାଦାନ** indigent.
(ଲାଦାଗ—ବିଶେଷ୍ୟ)

ଲାଦାନ୍(ନି) ଛଅ ବିଷା—ଦେ. ବି—ଅତି ଗରିବ ଅବସ୍ଥା—
Lādān(ni) chha-a biśwā Utter poverty.
ଅତି ଗରୀବ ଅବସ୍ଥା **ଲାଦାନ୍ଛୌବିଶ୍ୱା, ଆଖରୀହାଲତ**

ଲାଦାବି—ବୈଦେ. ବି (କଟକିଆ; ଫା. ଲାଦାଗ୍)—ନାଦାବି (ଦେଶ)
Lādābi **ନାଦାବୀ** **ଲାଦାବୀ** Nādābi (See)

ଲାଦିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଲଡ୍ଡ; ପ୍ରା. ଲଡ୍ଡ)—୧ । ଲଦିବା (ଦେଶ)
Lādibā 1. Ladibā (See). ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ
ଲାଦା **ଲାଦ୍‌ନା** ଉପରେ ବହୁତ ବୋଝ ଲଦିବା—
ଲଦ ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ— 2. To put too much
ଲଦ ପକା(କେ)ଇବା } load on a thing.
୩ । ବୋଝ ଚଢାଇବା—3. To load. ୪ ।
୪ । ଅଜସ୍ରଧାରାରେ ବୃଷ୍ଟି କରିବା—4. To shower copiously. (ଉ—ମାଡ଼ ଲାଦପକାଇବା; ବର୍ଷା ଲାଦିବା; ବୋଲୁଅ ଲାଦିବା ଇତ୍ୟାଦି ।)

ଲାଦି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଜସ୍ରଧାରରୂପେ ଗଦା କରିବା
Lādi pakā(ke)ibā ବା ବୃଷ୍ଟି କରିବା—To rain,
ଲାଦା, ଗାଦାକରା **ଲାଦ୍‌ଦେନା** to deal out profusely.

ଲାଦୁଆ(କା)—ଦେ. ବିଣ (ତୁଳ ସଂ. ନଦ୍ଧ=ସ୍ଥୂଳ ମାଠିଆ) —୧ ।
Lāduā(kā) ସ୍ଥୂଳ; ମାଂସଳ—1. Corpulent; fat.
ନାହୁସନୁହୁସ ୨ । ଖୁବ୍ ଭାରୀ—2. Very heavy; cumbrous.
ଲଦ୍‌ଲଦ ୩ । ଭାରୀ ହେବା ଯୋଗୁଁ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ
[ଲାଦୁ(ଦେ, ଦୋ)ଇ, ଲାଦୁଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଅସୁବିଧା ଜନକ—3,
Awkward; very heavy and so inconvenient to carry or use; cumbrous and unmanageable.

ଲାଦୁ ବାଦୁ—ଦେ: ବିଣ—୧ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଖଜ ହୋଇଥିବା—1.
Lādu bādu Huddled together. ୨ । ବହୁ ପଦାର୍ଥ
ଲାଦୁର୍ ବାଦୁର୍ } ଏକତ୍ର ସମାବିଷ୍ଟ ହେବା ଯୋଗୁଁ
ଲାଦୁରୁ ବାଦୁରୁ } ଅନ୍ୟରୂପ] ଅସୁବିଧାଜନକ—2.
ଲାଦୁର୍ ବାଦୁର୍ Cumbrous; awkward.
ଜା(ଜୋ)ବଡ଼ା [ଉ—କେତେକ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ନାକରେ,କାନରେ,
ଲଦ୍‌ବଦ ବେକରେ, ହାତରେ ଲାଦୁବାଦୁ କର ଅଳଙ୍କାର
ପିନ୍ଧନ୍ତି ଓ ସିଜୁର, କଜଳଆଦି ଘିନନ୍ତି; ସେଥିପାଇଁ ସେଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ଲାଦୁବାଦୁ ଦେଖାଯାଏ ।]

ଲାଦୁରା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଲାଦୁକା—Cumbrous.
Lādurā (ଲାଦୁରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଧ ଦେଶ—ଦେ. ବ (ସ. ଲୁବ୍ଧକ; ଗଉଡ଼ ଦେଶ)—ଗଉଡ଼ ଦେଶ (ଦେଖ)—Rārdha deśa (See)
Lādha deśa
ରାଢ଼ ରାଢ
ଲାପ୍—ବୈଦେ. ବଣ ଓ ବ (ଇଂ. ଲାପ୍)—ଲାପ୍‌ଲାଣ୍ଡ୍ ବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—The Lapps; inhabitant of Lapland.
Lāp
ଲ୍ୟାପ ଲେପ
ଲାପ୍ ଲ(ଲା)ଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଇଂ. ଲାପ୍‌ଲାଣ୍ଡ୍)—ୟୁରୋପୀୟ ରୁଷିଆ ଦେଶର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଲ୍ୟାପଲ୍ୟାଣ୍ଡ କୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ତୁଷାରାବୃତ ପ୍ରଦେଶ—Lapland. [ଦ୍ର—ନରୱେ, ସ୍ୱିଡେନ୍ ଓ ଫିନ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡର ଉତ୍ତରାଂଶ ଏବଂ ଇଉରୋପୀୟ ରୁଷିଆର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବକୋଣ, ଏ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଲାପ୍‌ଲାଣ୍ଡ ବୋଲାଯାଏ ।]
Lāp la(lā)ṇḍ
ଲାପଲ୍ୟାଣ୍ଡ ଲେପଲେଣ୍ଡ
ଲା(ଲା)ପ—ସ. ବ (ଲପ୍ ଧାତୁ=କହିବା+ଘଞ୍. ଅ)—କଥନ; ଭାଷଣ; କହିବା—Speaking; talking.
Lā(lā)pa
ଲାପତା(ତ୍ତା)—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ. ଲା+ପତା)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର କୌଣସି ପତ୍ତା ବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମିଳୁ ନାହିଁ; ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—Untraceable.
Lāpatā(ttā)
ନିରୁଦ୍ଦେଶ ଲାପତା
ଲାପନୀୟ—ସ. ବଣ (ଲପ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—କଥନୀୟ—Fit to be spoken.
Lāpanīya
(ଲପ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଲାପରବାଇ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ. ଲା+ଫା. ପର୍‌ବାହ୍)—ବେପରୁଆ; ଯାହାର କୌଣସି ବିଷୟ ପାଇଁ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ—Free from all cares and anxieties.
Lāparabāi(y)
ଲାପରୁଆ ଲାପରୁଆ ଲାପରୱେ(ରେ)ଇ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବେପରବାୟ ବ (ଫା)—ବେପରୁଆପଣ; ନିଶ୍ଚିନ୍ତତା—Freedom from care or anmely.
Lāparvāhā
ବେପରବାଭାବ ଲାପରବାହୀ
ଲାପ(ଫ)ରା—ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଜଳପକ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବିଶେଷ (ଜଘବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଜହ୍ନଲ)—A kind of curry prepared for Lord Jagannath of Puri.
Lāpa(pha)rā
ଲାଫରା
ଲାପିକା—ସ. ବ (ଲପ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅକ+ଆ)—ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରହେଳିକା—A kind of riddle or enigma (Apte).
Lāpikā
ଲାପୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଲପ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—କଥନଶୀଳ (ବଜ୍ରକୋଷ)—Habituated to speak.
Lāpī
(ଲପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ଲାପୁ—ସ. ବ—ରୁଦନ୍ତୀ ଦେଖ)—(ହ. ଶ)—Rudanti (See)
Lāpu
ଲାପେ—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍କଳୀୟ) ବଣ—ଅତିଶୟ; ବେଶୀ; ବହୁତ—Many; much; too much.
Lāpe
ଲାଫ୍—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ମେଦିନୀପୁର) (ସ.ଲମ୍ଫ)—ଲମ୍ଫ; ଉର୍ଦ୍ଧ; କୁଦା—A jump; leap.
Lāph
ଲାଫ ଉଚ୍ଚଳକୂଦ

ଲାଫେଇବା—ଦେ. ବ [ସ. ଲମ୍ଫ) (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ଡେଇଁବା; କୁଦା ମାରିବା—1. To jump; to leap. ୨ । ଆନନ୍ଦରେ ଉଛୁଳିବା—2. To leap with joy.
Lāpheibā
ଲାଫାନ କୂଦନା (ଲଫିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଲାବ—ସ. ବ (ଲୁବ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+ଘଞ୍ ଅ)—୧ । ଛେଦନ—1. Act of cutting ୨ । (+ଦେଖ. ଲବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅ)—ବର୍ଣ୍ଣିର ବର୍ଗର ପକ୍ଷିବିଶେଷ; ବଡର ଚଢେଇ ବଟେର —2. A species of quail; Perdix
ଲାବା Chinensis; the grey quail; Coturnix
ଅନ୍ୟ ସଂ: ନାମ— Communis. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ବର୍ତ୍ତି, ବର୍ତ୍ତିକ ଅନୁସାରେ ଲାବପକ୍ଷୀ ୪ ପ୍ରକାର—ପାଂଶୁଳ, ଗୌର, ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଓ ଦର୍ମର । ପାଂଶୁଳ ଲାବର ମାଂସ ଶ୍ଳେଷ୍ମକର, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ବାସୁନାଶକ । ଗୌର ଲାବର ମାଂସ ଅଗ୍ନିଶକ୍ତି ଲଘୁ, ରୁକ୍ଷ, ଅଗ୍ନିକାରକ ଓ ତ୍ରିଦୋଷ-ନାଶକ । ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଲାବର ମାଂସ ପିତ୍ତକାରକ, ଲଘୁ ଓ ବାତ ଶ୍ଳେଷ୍ମନାଶକ । ଦର୍ମର ଲାବର ମାଂସ ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ରକ୍ତମେତ୍ତ ଓ ହୃଦ୍‌ରୋଗ ନାଶକ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଲାବ ଓ ବର୍ତ୍ତକ ପକ୍ଷୀ ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ।] ୩ । ଲବଙ୍ଗ (ହ. ଶ.)—3. Cloves. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)
ଲାବଣ(ନ, ଣୀ, ଣା, କ୍ୟ) } ନାମବାଚକ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ
[ଲାବଣ୍ୟବତୀ, ଲାବ୍ଗ(ଗୁ) }
—୧ । ଲାବଣ୍ୟବତୀ ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—1. (feminine) Name for calling Lābaṇya-batī. ୨ । (ପୁଂ) ଲାବଣ୍ୟ ନାମକ ପୁରୁଷର ଡାକ [ଲାବଣ(ନ, କ୍ୟ)—ନାମବାଚକ ଅନ୍ୟ ପୁଂଲିଙ୍ଗରୂପ] ନାମ—2. (masculine) Name for calling Labaṇya.
ଲାବକ—ସ. ବ.—ଲାବ ୨ (ଦେଖ)—Lāba 2. (See) Lābaka
ଲାବଜ—ସ. ବ—ପ୍ରାଚୀନକାଳର ଆନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—A kind of drum used in ancient India.
Lābaja
ଲାବଡ଼(ଡ଼ା)—ଦେ. ବଣ—ଲାବାଡ଼ (ଦେଖ)
Lābarḍa(ṛḍā) Lābārḍa (See).
ଲାବଡ଼—ପ୍ରାଦେ. ବ—୧ । (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) କାଠି ବା ବାଉଁଶର ଝୋଟକେଇ—1. A basket made of sticks or bamboo. ୨ । (ଜଲାଦାଣ୍ଡ) ଆମ୍ବ ଗଛରୁ ଆମ୍ବ ଝଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ମାରିବା ବାଡ଼ି; ଫୋପଡ଼ା—2.A stick thrown at fruit trees to bring down fruits.
Lābarḍa
ଲବଣ—ସ. ବଣ (ଲବଣ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଲବଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to salt. ୩ । ଲବଣମିଶ୍ରିତ—3. Mixed with salt. ସ. ବ—୧ । (ଲବଣ+ଅ; ଲବଣସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ଥିତ)—ଲଙ୍କା ଆଦି ଦେଶ—1. Country of Ceylon and other
Lābaṇa
(ଲବଣକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

adjoining countries. ୨ । ନସ୍ୟ; ନାସ (ହି. ଶ.)- 2. Snuff.

ଲାବଣିକ—ସ. ବ୍ୟ (ଲବଣ+ଇକ)—ଲାବଣ (ଦେଶ)— Lābaṇika Lābaṇa (See). ସ. ବ—୧ । ଲବଣ-ବ୍ୟବସାୟୀ—1, Salt merchant; one who trades in salt; a salt dealer. ୨ । ଲୁଣିଆ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଲବଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ—2. One who manufactures or extracts salt. ୩ । ଲୁଣ ରଖାଯିବା ପାତ୍ର (ହି. ଶ.); ଲୁଣ କାଠିଆ— 3. A pot for keeping salt.

ଲାବଣ୍ୟ—ସ. ବ (ଲବଣ+ଷ୍ୟଞ୍. ଯ)—୧ । ଲବଣତ୍ୱ; ଲୁଣିଆପଣ— Lābaṇya 1. Saltiness, saline ness; the quality or condition of being saline. ୨ । ଅଙ୍ଗର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Beauty; grace; elegance. ୩ । କାନ୍ତି; ଦ୍ୟୁତି—3. Splendour. ୪ । ରୂପର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ; ମନୋମୋହକାରତା—4. Loveliness; agreeableness; sweetness of appearance. ୫ । ଚାକଚକ୍ୟ—5. Glitter; brightness. [ଦ୍ର—ମୁକ୍ତାର ଅନ୍ୟନ୍ୟରୁ ଯେଉଁପରି ଉତ୍ତଳ ଆଉ ଦୃଷ୍ଟି ଦୁଏ, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଙ୍ଗରେ ସେହିପରି ଉତ୍ତଳ ମନୋମୋହକର ଆଉ ପ୍ରଭାପ୍ରଭ ହେଲେ ତାହାକୁ ଲାବଣ୍ୟ କହନ୍ତି—(ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ) ।

ଲବଣ ମିଶ୍ରିତ ନ ହେଲେ କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ସ୍ୱାଦୁ ଲଗେ ନାହିଁ ଓ ଲବଣ ଜୀବ ଦେହର ପୋଷଣ ଅତି ଆବଶ୍ୟକ ଉପାଦାନ । ଦେହ ମଧ୍ୟରୁ ଖାଦ୍ୟ ସହିତ ଲବଣ ନ ଯୋଗାଇଲେ ଦେହ ଲବଣଶୂନ ହୋଇଯାଏ; ଫଳରେ ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ସହ ଦେହର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହିହେତୁ ଲବଣର ଏତେ ଅର୍ଥ ହୋଇଅଛି ।] ଦେ.ବ— ୧ । (ପୁଂ) ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. (Masculine) A name given to male persons. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଲାବଣ୍ୟବତୀର ଡାକନାମ— 2. (feminine) A name for calling Lābaṇyabatī. ଦେ. ବ୍ୟ— ମନୋହର; ସୁନ୍ଦର; ଲାବଣ୍ୟବତ୍ତିଶ୍ଚ—Charming; agreeable. (ଉ—ଲାବଣ୍ୟ ରୂପ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର, ଲକ୍ଷ୍ମୀ କରନ୍ତି ସୁର ନର—କମଳଲୋଚନ ଚଉତିଶା ।)

ଲାବଣ୍ୟ-ଗର୍ବିତା—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ନିଜର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ହେତୁ ଗର୍ବଯୁକ୍ତ—Proud of one's beauty. (ଲାବଣ୍ୟଗର୍ବିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଲାବଣ୍ୟଗର୍ବ—ବ)

ଲାବଣ୍ୟଜନକ—ସ. ବ୍ୟ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ପାଦକ— Lābaṇyajanaka Producing beauty or grace of form or elegance.

ଲାବଣ୍ୟଧାମା—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲାବଣ୍ୟ + ଧାମନ୍; ୧ମା ବ)—ଲାବଣ୍ୟମୟ; ଲାବଣ୍ୟରସ୍ଥାନସ୍ୱରୂପ- (ଲାବଣ୍ୟଧାମ-ଦେ ରୂପ) Graceful; repository of grace. (ଉ—ବସିଛୁ ସ୍ତମ୍ଭେ ଲାବଣ୍ୟଧାମେ ନାନା ଚତୁରକୁଃ ସର୍ବ-ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।)

ଲାବଣ୍ୟନିଧି—ସ. ବ—ମୋତି; ମୁକ୍ତା—Pearl. ଦେ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—1. A beautiful lady. (ଉ—ସାର୍ଥକ କଲୁ ଏ ଜଣକ ତୁହ୍ନ ଲାବଣ୍ୟନିଧି —ରଘୁନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।) ୨ । ରାଧିକା—2. Rādhā

ଲାବଣ୍ୟ ପିତୁଳା—ଦେ.ବ (ସ. ଲାବଣ୍ୟ+ପୁତ୍ତଳୀ) ୧ । ସୁନ୍ଦରସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ- Lābaṇya pitulā 1 A beautiful image. ୨ (ଲାବଣ୍ୟପ୍ରତିମା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲାବଣ୍ୟବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A beauti- ଲାବଣ୍ୟପୁତୁଳ ସୁନ୍ଦରପୁତୁରା ful lady.

ଲାବଣ୍ୟବତୀ—ସ. ତତ୍ପୁ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲାବଣ୍ୟ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍+ଈ)— Lābaṇyabatī ସୁନ୍ଦରୀ; ଲାବଣ୍ୟମୟୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—Beautiful (ଲାବଣ୍ୟକାନ୍—ପୁଂ) (lady). ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । (ନାମ) ସ୍ତ୍ରୀ-ଲୋକଙ୍କର ନାମ 1. name given to females. ୨ । କବିବର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ରଚିତ କାବ୍ୟବିଶେଷ— 2. An Oriya epic composed by Upendra Bhanja. [ଦ୍ର—'ଲାବଣ୍ୟବତୀ' ୪୮ ଶ୍ରଦ୍ଧାବଶିଷ୍ଟ ଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗାବ୍ୟ । ଏହାର କଥାବସ୍ତୁ ଏହିପରି—

ବନେ କୈଳାସରେ ମହାଦେବଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ପାର୍ବତୀ ଏକାକିନୀ ବସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଖୀ ଖେଳତା ଯାଇଁ କେହି ସଙ୍ଗିନୀ ନ ଥିବାରୁ ସେ ମନରୁ ଗୋଷ୍ଠୀର ଦେବୀସୁନ୍ଦର କନ୍ୟା ଜାତକଲେ; ସେହି କନ୍ୟାର ନାମ ବାଞ୍ଛାବତୀ ଦୁଇଁଯାକ ବସି ସଖୀ ଖେଳୁଥିଲେ, ଏହି ସମୟରେ ମହାଦେବଙ୍କର ଉମରୁ ଶବ୍ଦ ଦୂରରୁ ଶୁଣାଗଲା ।

ପାର୍ବତୀ ବୁଝିଲେ, ଯେବେ ମହାଦେବ ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚି ଏ ସୁନ୍ଦରୀକୁ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ମୋ 'ସୁଭ୍ରଗୀଯଶ ଭାଙ୍ଗିଯିବ ।' ଏହା ବୁଝି ସେହି କନ୍ୟାକୁ ମହାଦେବଙ୍କ ଚକ୍ଷୁର ଅନ୍ତରାଳରେ ରଖିବାପାଇଁ ସେଠାରୁ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅଗମ୍ୟ ଅରଣ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରାସାଦରେ ବାସ କରିବାକୁ ପଠାଇଦେଲେ ଏବଂ କହିଲେ, "ଯେବେ ତୁ ଏ ପ୍ରାସାଦର ଦ୍ୱାର ଲଙ୍ଘନ କରିବୁ, ତେବେ ପଞ୍ଚତ୍ୱପ୍ରାପ୍ତ ହେବୁ । ଅଉ ଯେବେ କୌଣସି ପୁରୁଷ ତୋର କର ଧରିବ, ତେବେ ସେ ଆର ଜନ୍ମରେ ଉଚ୍ଚତ ଲାଭ କରିବ ।"

ଏହିରୂପେ ବାଞ୍ଛାବତୀ ଯାଇ ସେହି ଅରଣ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରାସାଦରେ ବାସକଲା । କଛକାଳ ପରେ ପ୍ରଭାକର ନାମକ ଜଣେ ସହିସ୍ନୁ-କୁମର ରମଣୀରତ୍ନ ଲାଭ କରିବା ଆଶାରେ ଉପଯୋଗୀ ସାଧନ କରି କେଦାରେଶ୍ୱର ପୀଠକୁ ଯିବା ପଥରେ ଏହି ସୁନ୍ଦରୀ ବାଞ୍ଛାବତୀକୁ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ ଏବଂ ବାଞ୍ଛାବତୀ ମଧ୍ୟ ଏହି କୁମରଙ୍କୁ ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ରୂପରେ ବିମୋହିତା ହୋଇ ତାଙ୍କ ପାଖେଇ ଆସିବା ସମୟରେ ଦ୍ୱାରର ଦେହଳୀକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେବାରୁ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ବାକ୍ୟା-ନୁସାରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଠାରେ ତାହାର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହି ଦାରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଋତ୍ୟିଯୁଗ୍ମର ଦୁଃଖରେ ବଲାପ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଆକାଶରୁ ଶୂନ୍ୟ ବାଣୀ ହେଲା—"ତୁ ଗଙ୍ଗା ସାଗର ସଙ୍ଗମରେ ଶ୍ୱାସ ଦେଲେ ପର ଜନ୍ମରେ ଏହି ରମଣୀରତ୍ନକୁ ପ୍ରିୟତମାରୂପେ ଲାଭ କରିବୁ ।" ଯୁମର ତାହାହିଁ କଲେ ।

ପର ଜନ୍ମରେ ଯୁଗ୍ମ ଋତ୍ୟିଯୁଗ୍ମର କର୍ଣ୍ଣାଟ ଦେଶର କାଞ୍ଚୀ ନଗରର ରାଜା ଶଶିଶେଖରଙ୍କ ଔରସରେ ରାଣୀ ଶଶିରେଖାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଯୁବରାଜରୂପେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ତାଙ୍କର ନାମ ହେଲା ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ । ଏଣେ ହିମ୍ବଳ ଦ୍ୱୀପର ରାଜା ରତ୍ନେଶ୍ୱର ଓ ରାଣୀ ବଦ୍ୟୁଣ୍ମତୀଙ୍କର କନ୍ୟାରୂପରେ ବାଞ୍ଛାବତୀ ଜନ୍ମ ପରିଗ୍ରହ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନାମ ହେଲା ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।

ଲାବଣ୍ୟବତୀ ଅସାଧାରଣ ରୂପବତୀ ହୋଇ ଜଗନ୍ମୋହିନୀ ହୋଇ ଜନ୍ମିଲେ । ଯଥାକାଳରେ ତାଙ୍କ କଳକାଙ୍କରେ ଯୌବନର ସଞ୍ଚାର ହେବାରୁ ତାଙ୍କ କାନ୍ତି ଶତ ଗୁଣରେ ବୃଦ୍ଧି ଜନ୍ମିଲା । ରାଜା ରତ୍ନେଶ୍ୱର କନ୍ୟାଙ୍କ ବିବାହ ପାଇଁ ଆୟୋଜନ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠକୁ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତର ପଠାଇ ବର ଅନ୍ୱେଷଣ କରାଇଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଲାବଣ୍ୟବତୀଙ୍କ ସେହ୍ନ ପରମ ରମଣୀୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଦେଖି ତାହାଙ୍କଠାରେ ଚିତ୍ତ ସମର୍ପଣ କଲେ । ଦେବୀମାୟାରେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଓ ଲାବଣ୍ୟବତୀ, ଉଭୟଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନରେ ଭେଟ ହେଲା ଏବଂ ଦୁହେଁ ଦୁହିଙ୍କି ବରଣ କଲେ । ଉପରେ ତାଙ୍କ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରେମ ପତ୍ର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହେଲା ଓ ଦୁହିଙ୍କର ଏକ ଦେବମନ୍ଦିରରେ ଭେଟ ହେଲା । ଶେଷରେ ହିମ୍ବଳ ରାଜପୁରରେ ଉଭୟଙ୍କର ଯଥାବିଧି ବିବାହ ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ନବୀନ ଦମ୍ପତି ପରମ ପ୍ରେମରେ ଓ ଆନନ୍ଦରେ ବହୁ କାଳ ଅତିବାହିତ କଲା ପରେ ଦେବତାଙ୍କ ଶାପରୁ ଦୁହିଙ୍କର ବିଚ୍ଛେଦ ଘଟିଲା । ଶେଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଅସୁର-ମାନଙ୍କୁ ଜୟ କରି ସ୍ତ୍ରୀସହ ରାଜଧାନୀକୁ ବାହୁଡ଼ି ବିରହଦଗ୍ଧା ଲାବଣ୍ୟବତୀ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେଲେ । କର୍ଣ୍ଣାଟରାଜ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ରାଜସିଂହାସନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରାଇ ନିଜେ ସ୍ତ୍ରୀସୋତ୍ତମରେ ତୀର୍ଥ ବାସ କଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ସସ୍ତ୍ରୀକ ପରମସୁଖରେ ଓ ଶାନ୍ତିରେ ରାଜ୍ୟ ପାଳନ କଲେ ।]

ଲାବଣ୍ୟ ବର୍ଜି(ର୍ଜି)ତ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଲାବଣ୍ୟଶୂନ୍ୟ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଶୂନ୍ୟ—Devoid or shorn of beauty or grace. (ଲାବଣ୍ୟ ବର୍ଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Lābaṇya barji(rjji)ta

ଲାବଣ୍ୟମୟ—ବି. ବିଣ.ପୁଂ—(ଲାବଣ୍ୟ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ମୟ) —ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଶାଳୀ—Full of grace, beautiful. (ଲାବଣ୍ୟମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Lābaṇyamaya

ଲାବଣ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି—ବି. ବି.—(ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ସୁନ୍ଦର ରୂପ—Beautiful or elegant form. ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ—Of graceful form.

Lābaṇya mūrtti

ଲାବଣ୍ୟ ରହିତ—ବି. ବିଣ.ପୁଂ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଅସୁନ୍ଦର; କଦାକାର—Ungraceful; graceless. (ଲାବଣ୍ୟଘ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଲାବଣ୍ୟ ରହିତା, ଲାବଣ୍ୟଘ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Lābaṇya rahita

ଲାବଣ୍ୟ ରୂପ—ବି. ବି. (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ.)—ସୁନ୍ଦର ରୂପ—Graceful form. ବି. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଯୁକ୍ତ—Of graceful form. [ଉ—ଲାବଣ୍ୟରୂପ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର । ଲଘୁ କରନ୍ତୁ ସୁର ନର । —କମଲଲୋଚନ ଚତୁର୍ଭଣୀ]

Lābaṇya rūpa

ଲାବଣ୍ୟ ସଦନା—ବି. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯାହାର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଲାବଣ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ ହେଉଥାଏ; ଲାବଣ୍ୟବତୀ—Most beautiful; supremely graceful. (ଲାବଣ୍ୟ ସଦନ—ପୁଂ) [ଉ—ସଖାର ସାର ଲାବଣ୍ୟସଦନା । ଭଞ. କୋଽତ୍ରୁଚ୍ଛ୍ରାଣ୍ଡସୁନ୍ଦର୍ଯ୍ୟା]

Lābaṇya sadanā

ଲାବଣ୍ୟ ହାନି—ବି.ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ହାନି—Detriment of beauty or elegance,

Lābaṇya hāni

ଲାବଣ୍ୟା—ବି. ବି—ବ୍ରାହ୍ମୀଶାଖ (ଦେଖ) (ହି. ଶ)

Lābaṇyā Brāhmī (See).

ଲାବଣ୍ୟାର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜି)ତ—ବି. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ବିବାହ ପରେ ଶ୍ୱଶୁର ଓ ଶାଶୁ ନବବଧୂର ମୁଖ ଦେଖି ପେଟ୍ଟଁଧନ ମୁଖଦେଖାନୀ ମୁଁହଦେଖାବନ ଯୌତୁକ ଦିଅନ୍ତୁ; ମୁଁହଚିହ୍ନା—Cash presented by the father-in-law and mother-in-law to the bride when they see her face for the first time after marriage.

Lābaṇyārji(rjji)ta

ଲାବନ(ନ୍ୟ,ନୀ)—ଦେ. ବି—୧ । (ପୁଂ) ଲାବଣ୍ୟ ନାମକ ପୁରୁଷର ଲାବଣ୍ୟ ଡାକନାମ—1. (masculine) Name for calling "Lābaṇya." ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) (ଲାବଣ୍ୟବତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 'ଲାବଣ୍ୟବତୀ'ର ଡାକନାମ—2. (feminine) Name for calling "Lābaṇyabati."

Lābana(nya,nī)

ଲାବରନ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଜାହାଜଝ ଭାଷା) ମାସୁଲକୁ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଟାଣି ବନ୍ଧିବାପାଇଁ ମାସୁଲର ଉଭୟପାର୍ଶ୍ୱରୁ ରଜ୍ଜୁ—Ropes fastened to both sides of the mast of a ship.

Lābarān

ଲାବା—ବି. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲାବ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଲାବ ପକ୍ଷିଣୀ—A female quail (bird).

Lābā

ଲାବାକ୍ଷକ—ବି. ବି—ଏକପ୍ରକାର ଧାନ (ହି. ଶ)—A kind of paddy.

Lābākshaka

ଲାବାଡ଼—ବି. ବିଣ (ସ. ଲମ୍ପଟ; ଭୁଲ. ସ., ଲମ୍ବନ = ଗଘିବା)—୧ । ଲମ୍ପଟ—1. Lecherous. ୨ । ଶଠ—2. Deceitful. ୩ । ଲେଭଡ଼ା; ନିର୍ଲଜ୍ଜ—3. Shameless. ୪ । ଦୁଷ୍ଟ—4. Wicked. ୫ । ବେବୋଧ—5. Foolish. ୬ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—6. Liar; lying. ୭ । ଗପଡ଼ୀ—7, Talkative.

Lābārda

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲ୍ଲବାଣକ—ସ.ବ (ନାମ)—ମଗଧ ନଜଦୀସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶବିଶେଷ (ହୁ.ଶ)
Lābāṇaka Name of an ancient country near Magadha.

ଲ୍ଲବାଣ୍ଡି—ସ୍ତ୍ରୀ.ବେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ନାଗବନ୍ଧ (ଦେଖ)
Lābāṇḍi Nāgabandha (See)

ଲ୍ଲବା(ୱା)ର(ରି)ସ୍(ସି)—ବୈଦେ.ବ୍ରଣ [ଲଟରଅ;ଫା.ଲ୍ଲବ୍ୱାଇସ୍(ସି)]—
Lābā(wā)ra(ri)s(si) ୧ । ନାଇଆରସ୍ (ଦେଖ)—1. Nā-ନାଓୟାରିସ ନାବାରିସ uāras (See). ୨ । ଉତ୍ତରାଧିକାରଘ୍ନ—2. Heirless.

ଲ୍ଲବିକ—ସ. ବ (ଲୁ ଧାତୁ =ଛେଦନ କରବା + କନ୍ତୁ. ଇକ)—
Lābika ମହିଷ; ମଇଁଷି—Buffalo.

ଲ୍ଲାବିକା—ସଂ. ବ—(ଲାବ+କ+ଆ)—ଲ୍ଲବ ପକ୍ଷୀ (ଦେଖ)
Lābikā Lāba bird (See)

ଲ୍ଲାବି(ବୁ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. ଷ୍ତ୍ରୀ—ଲ୍ଲବଣ୍ୟବତୀର ଡାକନାମ—
Lābi(bu) Name for calling Lābaṇyabatī.

ଲ୍ଲାବୁ(ବୂ)—ସ. ବ (ଲୁ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରବା + କର୍ମ. ଉ, ଊ)—୧ ।
Lābu(bū) ଲ୍ଲଉ; ଅଲ୍ଲବୁ—1. Pumpkin; gourd. ୨ । ଡୁମ୍ବା—2. A pot made from gourd.

ଲ୍ଲାବୁକ—ସ. ବ (ଲ୍ଲବୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ଲ୍ଲଉ—
Lābuka Gourd.

ଲ୍ଲାବୁକା—ସ. ବ (ଲ୍ଲବୁକ+ଇ) ଏକପ୍ରକାର ସାରଙ୍ଗା—
Lābukī A kind of lute (Apte).

ଲ୍ଲାବୁକେଶ୍ୱର—ସଂ. ବ (ନାମ)—ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବଜ୍ରସାଗରକୂଳସ୍ଥ
Lābukeśwara ଶିବଲିଙ୍ଗବିଶେଷ—Name of an image of Śiba at Bhubaneswar.

ଲ୍ଲାବୁ(ୱ୍ୟ)ଲ୍ଦ୍—ବୈଦେ. ବ୍ରଣ (ଲଟରଅ; ଫା. ଲ୍ଲବ୍ୱ୍ୟଲ୍ଦ୍)—
Lābu(wa)l-d ସନ୍ତାନଘ୍ନ; ନିଃସନ୍ତାନ—Heirless; ଲାଓୟାଲିଦ ଲାବଲଦ୍ issueless.
[ଲ୍ଲବୁ(ବ୍ୟ)ଲଘ—ଉଚ୍ଚାରଣ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ]

ଲ୍ଲାବେଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ଲ୍ଲବଣ୍ୟବତୀର ଡାକନାମ—
Lābeṇī Name for calling "Lābaṇyabatī".

ଲ୍ଲାବେଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲ୍ଲବେଲ୍)—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଚିହ୍ନିତ
Lābel କରବାପାଇଁ ଉହାଁ ଉପରେ ମଗ୍ଦିବା କାଗଜର ଖଣ୍ଡ—
ଲ୍ୟା(ଲେ)ବେଲ୍ ଲୋବେଲ Label.

ଲ୍ଲାଭ—ସଂ. ବ (ଲଭ୍ ଧାତୁ + ଘଞ୍ ଅ)—୧ । ପାଇବା; ମିଳବା;
Lābha ଲଭବା; ପ୍ରାପ୍ତି—1. Receipt; getting; attainment. ୨ । ଉପାର୍ଜନ; ଅର୍ଜନ—2. Acquisition; earning. ୩ । (+କର୍ମ ଅ ବାଣିଜ୍ୟାଦ୍ୱାରା ମୂଳଧନରୁ ଅଧିକା ମିଳବା ଧନ; ମୁନାଫା. 3. Profit; gain. ୪ । ସୁଦ—4. Interest. ୫ । ବୃଦ୍ଧି—5. Increase. ୬ । ଉପସ୍ୱତ୍ୱ; ଆୟ—6. Income. ୭ । ଉପରୁ ଲାଭ; ପାଇ; ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ କିଣିବା ଦ୍ରବ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ବଳେଡାଠାରୁ ବେଶୀ ଯେଉଁ ଅଧିକା ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଏ—7. Extra thing received by a purchaser from a vendor in addition to the quantity purchased and paid for. ୮ । ଧନ—8. Wealth; riches. ୯ । ଉପକାର (ହୁ. ଶ)—9. Benefit.

ଲ୍ଲାଭଃ ପରଂ ଗୋବଧଃ—ସଂ(ପ୍ରବଚନ)—ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ବହୁମାତ୍ର ଲାଭ
Lābhaḥ paraṁ gobadhaḥ ନ ହୋଇ ଔଲଟ ଶେଷକୁ ଖାପଖୁଗୀ ବା ଷଣ୍ଢତ୍ୱପ୍ରୁ ହେବାକୁ ହୁଏ, ସେ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ପ୍ରବଚନ ବୋଲାଯାଏ—An analogical sentence used when instead of attaining any benefit for doing an act, one commits sin to boot or incurs loss. [ଦ୍ର—ହରହର ନାମକ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଦ୍ୟ ଏକ ମୂର୍ଖ ରୋଗୀକୁ ଶୁଣି ଓ ଗୋକ୍ଷୁରର ପାଚନ ସେବନ କରବାକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରଥିଲେ । ମୂର୍ଖ ଗୋକ୍ଷୁରର ଅର୍ଥ 'ଗୋଶବ୍ଦ ନାମକ ଗୁଳ' ନ ବୁଝି ଗୋଟିଏ ଗୋରୁ ବଧ କରି ତା ଶୁଦ୍ଧ ସଙ ଶୁଣ୍ଢିର ପାଚନ କରି ଖାଇଲା । ଫଳତଃ ଏଉଦ୍ଧାର ରୋଗୀର ରୋଗ ଆରୋଗ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ; ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ଯଶୋଦ୍ଧାନ ହେଲା ଓ ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ଗୋବଧରୂପ ପାପରେ ଲିପ୍ତ ହେବାକୁ ହେଲା । ଏଲୁ ବୈଦ୍ୟ ଏହା ଜାଣିପାରି ମନୋଦୁଃଖରେ ବୋଲଥିବା ଉପଲବ୍ଧିତ ଶ୍ଲୋକର ଶେଷ ପାଦ 'ଲାଭଃ ପରଂ ଗୋବଧଃ' :—

ଶୁଣ୍ଢିର୍ଗୋକ୍ଷୁରୟୋର୍ବିଶୁର୍ଯ୍ୟ ମନସା କଲ୍ପାଷନଂ ଯତ୍ନତ୍ପା
ଉକ୍ତଂ ଉଦ୍ଧରପତ୍ନ ଉଚ୍ଚଂ କୃତମନ୍ତୋ ଗୋକ୍ଷୁରମାଦଂ ଦଦୌ
ନାଥୋତ୍ପର୍ଜନକାଲଯୋ ନ ଚ ସୁଖଂ ନୋବା ଯତ୍ନୋ ଲବ୍ଧୟେ
ସଦ୍‌ବୈଦ୍ୟେ କବଭୂପତୌ ହରହରେ ଲାଭଃ ପରଂ ଗୋବଧଃ
—ସୂକ୍ତରତ୍ନ]

ଲ୍ଲଭକର—ସ. ବ୍ରଣ (ଲ୍ଲଭ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଲ୍ଲଭ-
Lābha kara ଜନକ; ଆୟଜନକ—1. Profitable. (ଲ୍ଲଭକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସୁବିଧାଜନକ—2. Advantageous. (ଲ୍ଲଭକାରକ; ଲ୍ଲଭକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ମଙ୍ଗଳକର—3.
ଲାଭକର Beneficial. ସ. ବ (ଅଧୁନକ)—ଆୟକର;
ଲାଭକର ମନୁଷ୍ୟର ଲଭ ଉପରେ ସରକାରଙ୍କ ନେବା ଶୁଳ୍କ; ଇନ୍‌କମ୍‌ଟକସ—Income tax.

ଲ୍ଲଭ କରବା—ଦେ. କି—୧ । ଅର୍ଜନ କରବା—1. To earn.
Lābha karibā ୨ । ପାଇବା—2. To get. ୩ । ଧନାଦି
ଲାଭକରା ଆୟ କରବା—3. To make a profit.
lābhakarnā ୪ । ଆୟ ପାଇବା—4. To get a profit.

ଲ୍ଲଭ କ୍ଷତି—ସ. ବ (ବିପରୀତାର୍ଥକ ସବୁତର)—ବ୍ୟବସାୟର ଆୟ ଓ
Lābha kshati ଲୋକସାନ—Profit and loss.

ଲ୍ଲଭ ଖାଇବା—ଦେ. କି—ବାଣିଜ୍ୟାଦିର ଆୟକୁ ଭୋଗ କରବା—
Lābha khāibā To enjoy the profits. [ଦ୍ର—
ଲାଭ ଖାଓୟା ଓରନାଳ ଗାଁ ପଦଅ ଭକ୍ତୀ, ଲଭ ଖାଇଗଲେ
lābha khāoyā ,ମାଧ ମାହାନ୍ତି । ଭଗ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଭ ଗୃହ—ସ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ଲଗ୍ନଠାରୁ ଏକାଦଶ
Lābha gṛuha ସ୍ଥାନ—(astrology) The eleventh
place from one's Lagna. [ଦ୍ର—ଜନ୍ମ
କୁଣ୍ଡଳୀରେ ଲଗ୍ନର ୧୧ଶ ଗୃହରୁ ଜାତକର ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି,
ସନ୍ତାନ, ଅଯୁଃ ଓ ବଦ୍ୟା ସ୍ଥିର କରାଯାଏ ।]
लाभ गृह
लाभका घर

ଲାଭ ଜନକ—ସ. ବଣ (ଉପପଦ ତତ୍)—ଯହିଁରୁ ଲାଭ ମିଳେ—
Lābha janaka Profitable.

ଲାଭ ଜନ୍ୟ—ସ. ବଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ଲାଭରୁ ଜନ୍ମିବା—
Lābha janya Arising from gain or profit.
(ଲାଭଜାତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଭଦାୟକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ସାହା ଲାଭ କରାଏ; ଲାଭକର (ଦେଖ)
Lābhadāyaka Lābhakara (See)
(ଲାଭଦ, ଲାଭଦାତା, ଲାଭଦାୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଲାଭଦାୟିକା, ଲାଭଦା, ଲାଭଦାତ୍ରୀ, ଲାଭଦାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲାଭ ନଷ୍ଟି—ସ. ବ (ବପରୀତାର୍ଥକ ସନ୍ଦରର)—ଲାଭ ଓ କ୍ଷତି—
Lābha nashṭi Profit and loss.

ଲାଭ ପ୍ରଦ—ସ. ବଣ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଲାଭଜନକ—
Lābha prada Profitable.

ଲାଭ ମୂଳ—ଦେ. ବ—ବାଣିଜ୍ୟାଦିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଲାଭ ଓ ମୂଳଧନ—
Lābha mūla Profit and capital (of a trade).

ଲାଭ ମୂଳକ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯହିଁର ମୂଳରେ ଲାଭ ଅଛି;
Lābha mūlaka ଲାଭରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ— Originating from
profit; which has profit as its cause.

ଲାଭର ପିଆରୀ—ଦେ. ବଣ (ସ. ଲାଭ+ପ୍ରିୟ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
Lābhara piārī ଲାଭ ହେଉଥିବା ସମୟରେ କେବଳ
लाभेर पियारी ମନୁଷ୍ୟକୁ ସ୍ନେହ ଥାଏ—One who loves
लाभका पयारा a person only while the latter
is making profit.

ଲାଭର ସାଥୀ—ଦେ. ବଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଲାଭ ବେଳରେ ସଙ୍ଗରେ
Lābhara sāthi ରହେ, ବିପଦ ବେଳରେ ଗୁଡ଼ି ପଳାଏ—
लाभेर साथी One who keeps company of a
लाभका साथी person while he is earning profit.

ଲାଭ ଲ(ଳ)ଫା—ଦେ. ବ (ବକାର୍ଥକ ସନ୍ଦରର; ସ. ଲାଭ+ଫା. ନଫା)
Lābha'la(na)phā ଲାଭ ଇତ୍ୟାଦି—Profit or gain.
लाभटाभ लाभनफा

ଲାଭ ଲେଶ—ଦେ. ବ—୧ । ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଲାଭ; ବଢ଼ିମାତ୍ର ଲାଭ—
Lābha lesa 1. A little profit. ୨ । ବକେତାଠାରୁ
लाभेर लेश ମୂଲ୍ୟାନୁପାତ୍ରୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ବଣିକା ଘରେ ବେଚାର
लाभलेश ଥଣିକା ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଅଧିକା ଦ୍ରବ୍ୟ—2.
The extra thing taken by the purchaser
in addition to what is purchased by
him, by way of grace.

ଲାଭ ଲୋକ୍ସାନ୍(ନ୍ନି)—ଦେ. ବ (ବପରୀତାର୍ଥକ ସନ୍ଦରର; ସ. ଲାଭ
Lābha lok-sān(ni) +ଫା. ନୁକ୍ସାନ୍)—ଲାଭ ଓ କ୍ଷତି;
लाभलोकसान ଲାଭାଲାଭ—Profit and loss.
लाभ नुकसान

ଲାଭ ସ୍ଥାନ—ସ. ବ [ଜ୍ୟୋତିଷ) —ଲାଭଗୃହ (ଦେଖ)
Lābha sthāna Labhagṛuha (See)

ଲାଭ ହେତୁକ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଲାଭମୂଳକ (ଦେଖ)
Lābha hetuka Labhamūlaka (See)

ଲାଭ୍ୟ—ବୈଦେ. ବ (ଘଂ)—ଅଗ୍ନେୟ ଗିରିରୁ ନିର୍ଗତ ତରଳ ଧାତୁ
Lābhā लाभा लावा Lava.

ଲାଭ୍ୟାର୍ଦ୍ଦି—ପ୍ରାଦେ (ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗ) ବ (ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ) (ସ. ଲାଭ+
Lābhārdi लोलुप)—୧ । ଅତି ଲୋଭୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
1. Very avaracious. ୨ । ଲାଭ ପାଇବା ପାଇଁ
ଅତ୍ୟଧିକ ବ୍ୟଗ୍ର (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Hankering
after profit.

ଲାଭାଧିପ—ସ. ବ (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଲାଭଗୃହ ବା ଲଗ୍ନର
Lābhādhipa ଏକାଦଶ ସ୍ଥାନର ଅଧିପତି ଗ୍ରହ—(astro-
ଲାଭାଧିପତି
ଲାଭାଧୀଶ } ଅନ୍ୟରୂପ logy) The planet who rules
the 11th house in one's
horoscope.

ଲାଭାର୍ଥୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍)—ଯେ ଲାଭ କରିବାକୁ
Lābhārthī ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of profit or gain.
(ଲାଭାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲାଭାର୍ହ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଲାଭ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ; ପ୍ରାପ୍ତି ଯୋଗ୍ୟ—
Lābhārha Fit or proper to be gained; obtain-
(ଲାଭାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ) able.

ଲାଭାଲାଭ—ସ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଲାଭ+ଅଲାଭ)—ଲାଭ ଓ କ୍ଷତି—
Lābhālabha Profit and loss.

ଲାଭି—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ନାଭି)—ନାଭି (ଦେଖ)—
Lābhi Nābhi (See)
[ଦ୍ର—ବ ଅବା ସେ ଲିଙ୍ଗରଙ୍କ ଲାଭର ଭଳରେ
ସ୍ଥାତା. ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରପଣଗୀତା ।]

ଲାଭି କମଳ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ନାଭି କମଳ)—ନାଭିକମଳ (ଦେଖ)
Lābhi kamala Nābhikamala (See)

ଲାଭେଚ୍ଛା—ସ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲାଭ କରିବାର ଅଭିଳାଷ—
Lābhechchā Desire of profit or gain.
(ଲାଭେଷଣା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଭେଚ୍ଛୁ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଲାଭ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ—Desirous
Lābhechchu of gaining (ଲାଭେଚ୍ଛୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଭେଣ୍ଡର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ ଲାଭେଣ୍ଡର୍)—ଲାଭେଣ୍ଡର ନାମକ
Lābhendar ସୁରଭି ସୁବାସିତ ଅରକ—Lavender water
लेभेण्डर लैमेंडर [ଦ୍ର—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ବଦେଶୀୟ ଗୁଳ
(ଲାଭେଣ୍ଡର୍ ୱାଟର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲାଭେଣ୍ଡରର ସୁବାସିତ ଜଳ ଓ ପୁଷ୍ପର
ଅର୍କ ଦ୍ୱାରା ସୁଗନ୍ଧିତ ସୁରମ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ । ଏ ଗୁଳ୍ମର ନାମ—
Lavendula Spika]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଭୈଷୀ—ଫ. ବ୍ରୀ. ତ୍ରି. (ଲାଭ+ଇଚ୍ଛୀ)—ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Lābhaishī (ଲାଭୈଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Desirous of gaining.

ଲାମଜ୍ଜକ—ସଂ. ବ [ଲାଧାତୁ=(ଉତ୍ସର୍ଗ ଅର୍ଥ) ଗ୍ରହଣ କରିବା ବା ଘୁଞ୍ଚାଇବା+ମଜ୍ଜା=ସାର+କ; ଯାହା ଦେହର ଉତ୍ସର୍ଗ ଘୁଞ୍ଚାଏ।]—୧। ଗନ୍ଧତୃଣ (ଦେଶ)—1. Gandha tṛuṇa (See). ୨। ଉଶୀର:ବେଣାମୂଳ—2. The fragrant root of Benā grass; Andropogen Muricatus. ୩। ଗନ୍ଧବେଣା—3. Juncus Odoratus. [ଦ୍ର—ଏ ତୃଣଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ, ପଞ୍ଜାବ ଓ ସିନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶରେ ବର୍ଷର ସବୁ ଋତୁରେ ମିଳେ। ଏହା ବେଣା ପରି, କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ହଲଦିଆ। ଏହାର ମୂଳାଂଶକଷ୍ଟସ୍ଥ ଅଂଶ ମୋଟା ଓ ଭିତରେ ସ୍ନେହ ଥାଏ। ଏହାର ଦଣ୍ଡ ସିଧା ଓ ଦଣ୍ଡରେ ଚକ୍ରାକାର, ଘଡଲା ଓ ଲମ୍ବ ପତ୍ର ହୁଏ। ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଜ୍ୱରୋଳକ, ଘର୍ମ ନାଶାରକ, ରକ୍ତ ପତ୍ତାରକ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଓ କାଶ ନାଶକ ଓ ବିସୂଚିକାରେ ଓ ଜ୍ୱରରେ ଉପକାରୀ—(ହି. ଶ)—ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଭିକ୍ତରସ, ଲଘୁ ଓ ତ୍ରିଦୋଷ ନାଶକ ଓ ରକ୍ତ ଦୋଷ, ଚର୍ମରୋଗ, ଘର୍ମ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ଦାହ ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)

ଲାମା—ବୈଦେ. ବ. (ନାମ)—୧। (ଉଚ୍ଚତାସୂଚକ ଗ୍ରୀକ୍ଷା) ଉଚ୍ଚତ ଦେଶୀୟ ବୌଦ୍ଧ ପୁରୋହିତ—1. A Buddhist priest of Tibet. [ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚତର ବୌଦ୍ଧ ମଠର ମହନ୍ତ; ବୌଦ୍ଧ ବାବାଜମାନେ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର ହୋଇଥାନ୍ତି—(୧) ତାବା ଲାମା (ସନ୍ନ୍ୟାସୀ) ଓ (୨) ତାବା (ବ୍ରାହ୍ମଣ)। ଏମାନେ ମୁଣ୍ଡିତ ମସ୍ତକ, ରକ୍ତବସନଧାରୀ, ତରତକୀମାର ବ୍ରତୀ। ଲାମାମାନେ ରାଜ୍ୟର ଧର୍ମ ଓ ରାଜନୀତିକ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ। ଏମାନେ ଭୋଜନ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ତବ ପାଠ କରନ୍ତି ଓ ଉପରୁ ବଜାନ୍ତି। ଭୋଜନ ପୂର୍ବରୁ ଓ ଭୋଜନ ସମୟରେ ଇନ୍ଦ୍ର, ବରୁଣ ଓ ବାୟୁ ପ୍ରଭୃତି ଦେବଗଣଙ୍କର ସ୍ତବ ହୁଏ। ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ମହାକାଳୀ, ତାରା ଓ ଶିବଙ୍କର ସ୍ତୁତି ଦ୍ୱାରା ଭଜନ ସହ ଭୋଜନ ଶେଷ ହୁଏ। ଲାମାମାନଙ୍କ ଦେବାଚ୍ଚନାରେ ନଭ୍ୟ ଉପାସନା ପ୍ରଣାଳୀ ତିନି ପ୍ରକାର; ଯଥା—(୧) ବୈଦିକ ଦେବଗଣଙ୍କର ସ୍ତୁତି; (୨) ପୌରାଣିକ ଓ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଦେବଗଣଙ୍କର ଆରାଧନା; (୩) ବୁଦ୍ଧ ଓ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କର ସ୍ତୁତି।

ଲାମାମାନଙ୍କର ଦେବସ୍ଥାନରେ ଶଙ୍ଖ ବା କାଳୀମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ। ମଠାଧୀଶ ଏକ ଲାମାଙ୍କର ଆସନ ଅନ୍ୟ କେହି ଲାମା ଗ୍ରହଣ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ। ପ୍ରଧାନ ଲାମାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ତାହାଙ୍କ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଓ ପୁନରାବିର୍ଭାବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ଆସନକୁ ଶୂନ୍ୟ ରଖାଯାଏ। ପୁନର୍ଜନ୍ମ ପରେ ୩ ବର୍ଷଠାରୁ ୭ ବର୍ଷ ବୟସ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ମୃତଲାମାଙ୍କ ଦେହାନ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ମଠର ଅନ୍ୟ ବାଳକ ବାଳୁ, ଷ୍ଟିଚ, ପଶୁ, ସମ୍ପତ୍ତି କଅଣ ଥିଲା ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ କଅଣ ଅଛି, ସେଉଁ ଶିଶୁ ତାହା କହି ପାରେ ସେ ପରୀକ୍ଷାରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ। ଉହାଁ ଉତ୍ତାରୁ ତାଙ୍କ ମଠର ଅନ୍ୟ ଲାମାମାନେ ଶୂନ୍ୟ ମହନ୍ତଙ୍କ ଆସନରେ ବସାନ୍ତି।]

୨। (ଷ୍ପେନ୍ ଦେଶୀୟ ଭାଷା—ଲାଏମା; ଇଂ. ଲାମା)—ଲାମା **ଲାମା** ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଏକପ୍ରକାର ସ୍ତନ୍ୟପୁକ ଜନ୍ତୁ ଉଟଜାତୀୟ ପଶୁ—2. Llama; Auchenia Lama; south American beast of the camel family. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଉଟଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଏମାନଙ୍କର କୁଜ ନାହିଁ। ଏମାନେ ଆମ ଦେଶର ଗଧ ପରି ଗୃହପାଳିତ ହୋଇ ବୋଝ ବୁହନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ କୋମଳ ଲୋମରୁ କୋମଳ ଶୀତବସ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ଓ ଚମଡ଼ାରୁ ନାନା କାରବାରାର୍ଥ ବସ୍ତୁ ନର୍ମିତ ହୁଏ। ଏ ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ କଞ୍ଚା ଘାସ ମିଳିଲେ ଏମାନଙ୍କର ପାଣି ପିଇବା ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ। ଏମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ର ଅଙ୍ଗୁଳମାନ ପୃଥକ୍ ଓ ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗୁଳରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୃଢ଼ ଖୁର ଅଛି। ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ବନ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ମିଳନ୍ତି ଓ କୁକୁରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏମାନଙ୍କୁ ଶିକାର କରାଯାଏ। ଏମାନେ ଆତ୍ମରକ୍ଷାପାଇଁ ଉପରକୁ ବଶାକୁ ଥୁକ ପକାନ୍ତି। ବନ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହାକୁ ଗୁଆନା ଓ ଗୃହପାଳିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଲାମା କୋଲାପାଏ। ହି. ଶ]

ଲାମ୍ପ୍ (ମ୍ପ୍)—ବୈଦେ. ବ.(ଇଂ. ଲାମ୍ପ୍)—୧। କାଚ ଜମ୍ପି ପ୍ରସାପ—Lāmp(mph) 1. Glass lamp. ୨। ଲମ୍ପ୍; ଲମ୍ପ୍; ଲ୍ୟା(ଲେ)ମ୍ପ(ଫ୍) ଲାଁପ କରୋସିନ ତେଲ ଜଳିବାର ଉତ୍ତର—2. A kerosene lamp.

ଲାମ୍ପ୍ ଫିତା(ବତୀ)—ଦେ. ବ—କାଚ ପ୍ରସାପରେ ଜଳିବା ବର୍ତ୍ତି—Lāmp phitā(bati) Lamp wick. ଲ୍ୟା(ଲେ)ମ୍ପ ଫିତେ (ବାତି) ଲାଁପକୀବତ୍ତୀ

ଲାମ୍ପଟ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ଲମ୍ପଟ+ଭାବ ଯ)—ଲମ୍ପଟତା; କାମୁକତା; ରଣ୍ଡିବାଜୀ; ବ୍ୟଭିଚାର—Lasciviousness; fornication; adultery.

ଲାୟ୍ୟ(ୟ୍ଜ୍ୟେ)କ୍—ବୈଦେ. ତ୍ରି. (ଅ. ଲାୟକ୍) ଲାଏକ୍ (ଦେଶ)—Laek (See).

ଲାୟ୍ୟ(ୟ୍ଜ୍ୟେ)କତ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ଲାଏକତ (ଦେଶ) Lāeka(ye)kati Lāekati (See).

ଲାୟ୍ୟର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଟାଲୀୟ)—ଇଟାଲିରେ ପ୍ରଚଳିତ ମୁଦ୍ରାବିଶେଷ—Lāyēr Lire;a current silver coin of Italy,lira—(ରୂପା—ଅର୍ଦ୍ଧରୂପ) (ଦ୍ର—ଏହା ୧୦୦ଟି ସେଣ୍ଟେସିମି (centesimi) ରେ ବିଭକ୍ତ ଓ ଏଥିର ଆନୁମାନିକ ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଟି ଏକ ଟାଙ୍କାର ୮୨ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ, ଅର୍ଥାତ୍ ଟାଙ୍କାକୁ ୫୧୫୍ ଧରିଲେ ଏହି ଭାରତ ମୁଦ୍ରାରେ ପ୍ରାୟ ଉଣାଣୀ ହେବ। ଷ୍ଟେଟସମାନ୍ ପତ୍ରିକାର ବିଜ୍ଞାପନ ୨୭।୨।୩୬]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାରଣ୍ (ନ୍)—ପ୍ରାଦେ. (ଓଡ଼ିଆ ସମ୍ବର) ବି. (ନାମ)—ନାରାୟଣ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—Name for calling Nārāyaṇa. (ଲାରି, ଲାରିଆ, ଲାରୁ, ଲାରୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାରି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.—ଛୁଡ଼ିଆ ଘର—Cottage; hut. Lāri

ଲାର୍ଡ୍ (ଡ୍) ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ଲର୍ଡ୍)—ଲର୍ଡ୍ (ଦେଶ)—Lard (See). Lārd (rd)

ଲାଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. (ଭୁଲ. ହି. ଲାଲ୍)—ନାଲିଆ; ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—Red coloured. Lāl

ବୈଦେ. ବିଣ. [ଫା. ଲାଲ୍=ଧୋଇ, ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; ତୁଳନା କର ସ. ଲାଲ୍ (ଡ଼) ଧାତୁ=ଇଚ୍ଛା କରିବା, ବା ସ. ଲେହିତ]—ଲାଲ ଲାଲ ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ; ନାଲିଆ; ଲୋହିତ—Red.

ଲାଲମୁନିୟା ଲାଲ ବି.—୧ । (ଫା. ଲାଲ୍) ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗାୟକ ପକ୍ଷୀ—1. A small singing bird; the bull finch; Fringilla; Amandava or Pyrhulla Vulgaris; Sporæginthus Amandava. [ଦ୍ର.—ଏହା ଘର ଚଟିଆ ଅପେକ୍ଷା ଛୋଟ । ଏହାର ଦେହ ଅରକ୍ତ ମାଟିଆ ଓ ଶୀତ ହଳେ ଏହାର ଦେହରେ ଫୁଟିଫୁଟିଆ ଦାଗ ଦୃଶ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କର ଶବ୍ଦ ଅତି ମଧୁର ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏମାନଙ୍କୁ ପାଳନ୍ତି ।] ୨ । (ଫା. ଲାଲ୍) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ରତ୍ନବିଶେଷ; ମାଣିକ—2. Ruby. ୩ । ନାଲି ରଙ୍ଗ; ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—3. Red colour. ୪ । ନାଲି କାଉଣ୍ଚ—4. The black tipped seeds of 'Kāiñcha'. ୫ । (ଫା. ନାଲ୍) ନାଲ୍; ଘୋଡ଼ା ଓ ଗୋରୁଙ୍କ ଖୁରରେ ମରିଘିବା ଲୁହାର ପାଉଁଆ—5. Shoes put below the hoofs of horses and bullocks; horse shoe. ବେ. ବ.—୧ । ରାଜାଙ୍କର ଅପୁତ୍ର ବା ଅର୍ଥ ରାଜଭ୍ରାତାଙ୍କ ଉପାଧି-

ଲାଲା ଲାଲ 1. The title of the 3rd or 4th son of a Raja, ୨ । ବଙ୍ଗଳର ଲାଲା କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କର ଲାଲା ଲାଲା ବଙ୍ଗଳ ଉପାଧି—2. The family title of the 'Lālā Kāyasthas' of Bihar. ୩ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନାମ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ପଦ—3. A word attached to the name of Hindustanee persons. [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ଲୋକଙ୍କ ନାମ ସଙ୍ଗେ ଯେପରି 'ଚନ୍ଦ୍ର' ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ (ଯଥା—ରାମଚନ୍ଦ୍ର, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର), ସେହିପରି ପଶ୍ଚିମ, ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ଆଦି ଅଞ୍ଚଳରେ 'ଲାଲ୍' ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ମୋହନ ଲାଲ୍, ଗିରଧାରୀ ଲାଲ୍, ରାମ ଲାଲ୍, କୃଷନଲାଲ୍, ବ୍ରଜଲାଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି । ଏଥିର ଅର୍ଥ ପ୍ରିୟ; କୃଷନ ଲାଲ=ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି ।]

ଲାଲ୍ କରବୀ—ବେ. ବ—(ଫ. ଲେହିତ କରବୀର)—ନାଲି କରବୀ; ରଙ୍ଗ କରବୀ ଫୁଲ— The red-flowered oleander. Lāl karabī ଲାଲ କରବୀ ଲାଲ କରବୀର

ଲାଲ୍ ଗୁଲ୍(ଲୁ) ଗୁଲ୍(ଲୁ)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.—ଲାଲ୍ ଗୁଲାଲ୍ Lāl gul-(lu)gul(lu) (ଦେଶ)— Lālgulāl (See). [ବ୍ର—ଲାଲ୍ ଗୁଲ୍ ଗୁଲ୍ ଅବନ୍ ଝଙ୍କା (ବୁଇ)—ସମ୍ବଲପୁରୀ ବଚନ ।]

ଲାଲ୍ ଗୁ(ଗୋ)ଲାଲ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା). ୧ । ରଙ୍ଗ ଝଡ଼ ଝଡ଼; ଲାଲ୍ ଗୁ(ଗୋ)ଲାଲ୍ ନାଲ ଟୁକୁ ଟୁକୁ;ରକ୍ତ ରଞ୍ଜିତ ଓ ମନୋହର—ଟକଟକେଲାଲ ଲାଲ ଟକଟକେ 1, Red coloured and charming. ୨ । ଖୁବ୍ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Very red; bright red.

ଲାଲ୍ ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇ—ବେ. ବ—ଲାଲ୍ ୧ (ଦେଶ) Lāl chardhā(rdhe)i Lal 1 (See)

ଲାଲ୍ ଚଭଚ—ବେ. ବିଣ—ଲାଲ୍ ଗୁଲାଲ୍ (ଦେଶ) — Lāl chabacha Lāl gulāl (See)

ଲାଲ ଟକଟକ ଟକେଟକଲାଲ ଲାଲ ଚହଚହ, ଲାଲ ଦପ ଦପ

[ଲାଲ୍ ଚଢ଼ ଚଢ଼; ଲାଲ୍ ଝକ ଝକ; ଲାଲ ଝଡ଼ଝ, ଲାଲ ଝଡ଼ ଝଡ଼ ଲାଲ ଟୁକୁଟୁ, ଲାଲ ଟୁକୁ ଟୁକୁ. ଲାଲ ଟୁକ୍‌ଟୁକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲାଲ୍ ଚାନ୍ଦି—ବେ. ବ—ଝଙ୍କା ପର ଗୋଲ ଓ ଚେପ୍‌ଟା ଏବଂ ରକ୍ତାଭ ଏକପ୍ରକାର ଛୋଟ ମାଛ—A species of flat, round and reddish small fish; Chanda Lala (of Hamilton's fishes of the Ganges.) Lāl chāndi ଲାଲଚାଁଦା ଲାଲଚାନ୍ଦୀ

ଲାଲ୍ ଚିତା—ବେ. ବ (ସ. ରକ୍ତଚିତ୍ରକ) —ରକ୍ତଚିତ୍ରକ (ଦେଶ) Lāl chitā Raktachitraka (See) ଲାଲଚିତା ଲାଲଚିତା

ଲାଲ୍ ଜରଜର—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ନାଲି ଝଡ଼ଝଡ଼; ରଙ୍ଗ ଝଡ଼ଝଡ଼; ରକ୍ତାକ୍ତ—Bright red. Lāl jar-jar (ଲାଲ୍ ଜର୍ଜର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଲ୍ ଟ(ଟି)ଣ(ନ୍)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଲଣ୍ଠର୍ନ୍) —ଲଣ୍ଠନ୍ (ଦେଶ) Lāl ṭa(ṭi)ṇ(n) Laṇṭan (See) ଲଣ୍ଠନ ଲାଲଟେନ

ଲାଲ୍ ପଗଡ଼ି—ବେ. ବ (ଫା. ଲାଲ୍+ସ. ପ୍ରାବର) —୧ । ମୁଣ୍ଡର ନାଲ ପାଗ—1. Red turban. ୨ ଲାଲପାଗଡ଼ୀ ଲାଲପଗଡ଼ିଆ (ଦେଶ)—2. Lāl pagarḍiā ଲାଲପଗଡ଼ୀ (See)

ଲାଲ୍ ପଗଡ଼ିଆ—ବେ. ବିଣ—ଯେ ମୁଣ୍ଡରେ ନାଲ ପାଗ ଗୁଡ଼ାଇ ଥାଏ—Lāl pagarḍiā Wearing a red turban. ବେ. ବ ଲାଲପାଗଡ଼ୀ ଓୟାଲା (ପୁଲିସ କନଷ୍ଟବଲ ଆଦି ମୁଣ୍ଡରେ ନାଲ ପଗଡ଼ି ବିନ୍ଧୁଥିବାରୁ)—ପୁଲିସ୍ କନଷ୍ଟବଲ ଆଦି —Police constable. ଲାଲପାଗଡ଼ୀ ଲାଲପାଗଡ଼ୀବାଲା

(ଲାଲ୍‌ପଗଡ଼ିଆଙ୍କ, ଲାଲପଗଡ଼ିବାଲା, ଲାଲ୍‌ପାଗିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଲ୍ ପଟା(ଟ୍ଟା)—ବେ. ବ—ନାଲି ପଟା (ଦେଶ) Lāl paṭā(ṭṭā) Nāla paṭā (See)

ଲାଲ୍ ପାଣୀ—ବେ. ବ—ମଦ—Wine. Lāl-pāṇī ଲାଲପାନୀ, ଲାଲପାନୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଲ୍ ପୋଷ୍—ବୈଦେ. ବଶ (ଧା.)—ଲାଲ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ପରିଚ୍ଛଦଧାରୀ—
Lāl posh Wearing red dress.
ନାଲପୋଷ **लालपोष**

ଲାଲ୍ ବନ୍ଦ(ନ୍ଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ନାଲ୍‌ବନ୍ଦ୍)—ନାଲବନ୍ଦ୍; ଯେଉଁ
Lāl banda(ndi) ବ୍ୟକ୍ତି ଘୋଡ଼ାଥଉଁକ ଗୋଡ଼ରେ ନାଲ୍
ନାଲବନ୍ଦ ମାରେ—A person who shoes horses; a
नालबन्द farrier.

ଲାଲ୍ ବନ୍ଦି—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ନାଲ୍‌ବନ୍ଦୀ)—ଘୋଡ଼ାଥଉଁକ
Lāl bandi ଗୋଡ଼ରେ ନାଲ୍‌ମାରିବା କିୟା—The process
ନାଲବନ୍ଦୀ of attaching iron shoes to the
नालबन्दी hoofs of horses etc.

ଲାଲ୍ ବାଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଫା. ଲାଲ୍=ସୁନ୍ଦର+ବାଗ୍=
Lāl bāg ଉଦ୍ୟାନ)—କଟକ ସହରର କାଠଜୋଡ଼ୀ କୂଳରେ
ଲାଲବାଗ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ରେଭନ୍ୟୁ କମିଶନର୍‌ଙ୍କ କୋଠି
लालबाग —The bungalow of the Revenue Commissioner of Orissa situate in Cuttack town on the bank of the Kathjori river. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ମୋଗଲ ଓ ମରହଟ୍ଟା ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଶାସନକର୍ତ୍ତାମାନେ ଏହିଠାରେ ରହୁଥିଲେ ଏବଂ ଏଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ଛାଉଣି ଥିଲା ।]

ଲାଲ ବି(ବେ)ହାରୀ—ବେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Lāl bi(be)hārī Name given to males.
ନାଲବିହାରୀ **लालविहारी**

ଲାଲ୍ ଭଜା—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ—୧ । କୋଶଳା ଶାଗ—1. A
Lāl bhāji sort of pot herb. ୨ । ମାଂସ ଭଜା—
2. Fried bits of meat. ୩ । ଖାଦ୍ୟାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ମାଂସ—3. Meat.

ଲାଲ୍(ଲ୍) ଲାଲ—ଦେ. ବ (ସ. ଲା) —ଲଳାମୟ—
Lāl(l)-lāla ଲେଲ୍‌ଲେଲେ **लारलार** Slimy.
[ଲାଳାଳ, ଲାଲ୍‌ଲାଳୁଆ, ଲାଳାଳୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲାଲ୍ ସାହେବ—ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) (ଫା. ଲାଲ୍+ସାହବ)
Lāl sāheba —ରାଜାଙ୍କର ୩ୟ ବା ୪ର୍ଥ ରାଜକୁମାରଙ୍କ
ଲାଲ ସାହେବ ଉପାଧି—The title of the 3rd or 4th
लालसाहब son of a Raja.

ଲାଳ—ଦେ. ବ (ସ. ଲାଳା)—୧ । ଲାଳା; ପାଟିରୁ ବୋହିବା ଲେସ;
Lāla ମୁଖର ସ୍ରାବ—1. Saliva; slaver. [ଦ୍ର—
ଲାଳ(ଳା) **लार, राल, लाला** ବାଛୁରମାନେ ଅଙ୍ଗଲହନରେ
ଲାଗିରହୁଛ ଲାଳ—ଉତ୍କଳରତ୍ନ. ମଥୁରମଙ୍ଗଳ ।] ୨ ।
ପିଚ୍ଛିଲତ୍ୱ—2 Slime. ୩ । ଅମ୍ର; ପେଟ ମଧ୍ୟରେ
ଥିବା ଅମ୍ର (ଯାହା ବ ଛାଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ବାହାରେ)—
3. Mucus.

(ପାଟିରୁ) ଲାଳ ଉଠିବା—ଦେ. ବ—ପାଟି ଲଲାଇବା—
Lāla uthibā Salivation (said of the mouth).
ନାଲାଉଠା **पानीपानीहोना; मुहं आना**

(ପାଟିରୁ) ଲାଳ ଗଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ମୁହଁ ଅଧରୁ ଲାଳାର ଧାର
Lāla gardibā ପ୍ରବାହିତ ହେବା ବା ନିର୍ଗତ ହେବା—
ନାଲପଡ଼ା ନାରବହନା(ଟପକନା) The flowing of
ଲାଳବ(ବୋ)ହିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ aliva or slime
ଲାଳ ଚୁଇବା } from the month.
[ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ଯେ, ଯେଉଁ ଶିଶୁ ଗର୍ଭରେ ଥିବାବେଳେ ମାତାର ଦୋହଦ-ଲାଳସା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ମାତା ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଖାଇବାକୁ ମନ କରିଥାଏ, ତାହା ଯଦି ଖାଇବାକୁ ପାଇ ନ ଥାଏ, ତେବେ ଜନ୍ମ ଶିଶୁର ପାଟିରୁ ଲାଳ ଗଡ଼େ ।]

ଲାଳ(ଳ)ଚ(ଚି)—ବୈଦେ. ବ (ସ. ନାଲସ୍) —୧ । ନାଲସ; କୌଣସି
Lāla(la)cha(chi) ବ୍ୟକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟରେ
ନାଲିସ **नालिस** ଅଭିଯୋଗ କରିବା ବା ମକଦ୍ଦମା ଦାୟର
କରିବା—1. Complaint: filing of a case or suit against a person. ୨ । ମକଦ୍ଦମା—
2. Case; suit.

ଲାଳଚ(ଚୁ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲାଳସା)—୧ । ଲାଳସା (ଦେଖ)—
Lālacha(chā) 1. Lālasā See). ୨ । ଅତୃପ୍ତି;
ଲାଳସା(ଚା) **लालच** କୌଣସି ବସ୍ତୁପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକ ଲୋଭ;
ଲୋଲୁପତା—2. Inordinate desire for a
ନାଇଦେଓୟା **लाड़** thing. ୩ । (ସଂ. ଲାଳନ)
ଶିଶୁକୁ ଅତି ଶୈଶବସମୟରେ ବଢ଼ାଇବା—
3. Bringing up of a child with excessive fondling.

ଲାଳଚୁ—ଦେ. ବଶ. ପୁଂ—୧ । ଲାଳସାଯୁକ୍ତ—1. Having an
Lālachā inordinate hankering. ୨ । ଲଲାୟିତ-
(...ା ରଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Hankering. ୩ । ଖାଦ୍ୟ-
(ଲାଳଚୀ, ଲାଳଚେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦ୍ରବ୍ୟପ୍ରତି ବିଶେଷ ଲୋଭୀ—
ଲୋଭୀ **लालची** 3. Hankering after dainty
food. ୪ । ଖୋସାମତିଆ—4. Flattering.
୫ । (ସଂ. ଲାଳ) ଲାଳୁଆ; ଲାଳାମୟ—5. Slimy
୬ । ଯହିଁରୁ ସବୁବେଳେ ଲାଳ ବହୁଥାଏ—6. Emitting
ବାରମ୍ବାର ମୁଖରୁ ଲାଳା ପଡ଼େ **लारहा** saliva or slime.
ଲାଳଚିୟା, ଲା ଚ୍ୟେ **लालगुदावी** ବୈଦେ. ବଶ (ଫା.
ଲାଲ୍ ସା) ଅତିଶୟ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Reddish.

ଲାଳଚୁ'ଚେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲାଳସା)—୧ । ଲାଳାୟିତ ବା
Lālachā(che)ibā କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟପ୍ରତି ଲାଳସାଯୁକ୍ତ ହେବା—
ଲାଳାୟିତ ହୋଇବା **ललचाना** 1. To be eagerly hankering after a thing.

ଲାଳ(ଳ)ଚି ଖୋଇ—ଦେ. ବ—ଖାଦ୍ୟାଦି ପ୍ରତି ଲାଳସାଯୁକ୍ତ ପ୍ରକୃତି—
Lāla(li) chā khoi Natural or habitual hanker
ନାଲସା **लालचीस्वभाव** ing after dainties.
(ଲାଳଚଖୋଇ, ଲାଳଚଆ ପ୍ରକୃତି, ଲାଳଚୁପ୍ରକୃତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଲ ଚଢା—ଦେ. ବ (ସଂ. ରକ୍ତଚନ୍ଦନ)—୧ । ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—
Lalachitā 1. Plumbago Rosea. ୨ । ରକ୍ତ
ଲାଲଚିତା **ଲାଲଚିତା** ଚନ୍ଦନର ଚଢା—2. Mark of red sandal paste.

ଲାଳନ—ସଂ. ବ (ଲାଳ୍ ଧାତୁ—ସହାନୁଭୂତିକ ପାଳନ କରିବା+ଭାବ.
Lālana ଅନ ।୧ । ସହାନୁଭୂତିକ ପାଳନ—1. Tending;
(ଲାଳଗାସ୍, ଲାଳ୍ସ, ଲାଳଡ—ବିଣ) bringing up with care.
୨ । ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ସ୍ନେହାନୁଭୂତିକ ବା ଢାଡ଼ନା ନ କରି
ବଢ଼ାଇବା—2. Bringing up of a child without strictness; laxity in regulating a child's actions.

ଲାଳନ ପାଳନ—ସଂ. ବ—ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଆଦର ଓ ସହାନୁଭୂତି ପାଳିବା—
Lālana pālana Bringing up of a child with care and affection.

ଲାଳନା—ସଂ. ବ (ଲାଳନ+ଅ)—ଆଦର; ସ୍ନେହ—Love;
Lālana affection; fondness. [ଉ—ଏମନ୍ତ ଦେହେଲେବେଁ ତ ଛାଡାରୁ ଲାଳନା, ନ ଭୁଟେ କେବେ ଈଶ୍ୱର ମହାମନା—କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।]

ଲାଲ୍ ପଗଡ଼ି—ଦେ. ବ—୧ । ପୁଲିସ କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ରଙ୍ଗ ପାଗ—
Lāla pagardi 1. The red turban of police
ଲାଲପାଗଡ଼ୀ **ଲାଲପଗଡୀ** officers. ୨ । ରଙ୍ଗ ପାଗ ପରିଧାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. One wearing a red turban. ୩ । ପୁଲିସ୍ କର୍ମଚାରୀ—3. Police officer. [ଉ—ଲାଲପଗଡ଼ିଙ୍କ ନ ଉରନ୍ତି ବଏ—(ରାଇ ପାଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟଥାନାଥ ବରବାର ।]

ଲାଲ ପଟ୍ଟପଟ୍ଟ—ଦେ. ବିଣ—ଲାଳ ଦ୍ରାବ୍ୟ ଜର୍ଜରିତ; ଲାଳୁଆ; ଲାଳାମୟ—
Lāla paṭa paṭa Slimy.
[ଲାଲ ପାଟ୍ଟ ପାଟ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲାଳସାନୀ **ଲାରଲପଟ**

ଲାଲ(ଲ)ପ୍ୟମାନ—ସଂ. ବିଣ [ଲପ୍ ଧାତୁର ସଙ ଲୁଗନ୍ତ=ପୁନଃ
Lāla(la)pyamāna ପୁନଃ କହିବା+କର୍ମ ଆନ]—ପୁନଃ ପୁନଃ
କଥିତ—Repeatedly said.

ଲାଲ୍ ବତୀ—ଦେ. ବ—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣର ମହମବତୀ—1. Red-
Lālabatī coloured candle. ୨ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣର ଆଲୋକ-
ଲାଲବାତୀ **ଲାଲବତୀ** 2. Red light. [ଦ୍—ରେଳ ଓ ଜାହାଜରେ ବିପଦ ଆସିବାର ଚିହ୍ନସ୍ୱରୂପ ନାଲ ଆଲୁଅ ଓ ନାଲ ପତାକା ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଏ । ଦୂରରୁ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣର ଆଲୋକ ବା ପତାକା ଦେଖାଗଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ, ରେଳ ଲାଇନ୍‌ରେ କିଛି ବିପଦ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା । ନାଲ ଆଲୁଅ ଆଦି ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ରେଲଗାଡ଼ି ଓ ଜାହାଜର ଗତି ବନ୍ଦ କରିଯାଏ ।]

ଲାଲ୍‌ଭଜି—ପ୍ରାଦେ [ଗଡ଼ଜାତ] ବ—ମୃଗ, ଛେଳି ଆଦିଙ୍କ ମାଂସ—
Lālabhaji Meat of the deer or goat.

ଲାଲମନ୍—ଦେ. ବ—୧ । (ପାଂ. ଲାଲ୍=ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ+ମୋହନ=
Lālaman ମନୋହର)—ଦୁଧ ଛେନାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଘୃତଯୁକ୍ତ
ଲାଲମୋହନ ରକ୍ତାଭବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ରସଗୋଲ୍ଲ—1. A sweet-
ଲାଲମନ meat made from milk-cheese. ୨ ।
ଲାଲମ(ମୋ)ହନ୍ } ଲାଲ୍‌ମୋହନ } —ଅନ୍ୟରୂପ ବୋଲିଓ ଅତି ଦୀର୍ଘର ଏକ ପ୍ରକାର ମୁଦ୍ ଶୁଖ—2. A
ଲାଲମୋହ(ହୋ)ନ୍ ଲାଲମନ୍ ଢୋଡା ଲାଲମୋହ(ହୋ)ନ ଢୋଡା } —ଅନ୍ୟରୂପ species of red-bodied parrot-like bird; Cornwurs Carolinus. [ଉ—ଏମାନଙ୍କର ଶରୀର ଗାଢ଼ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଓ ପକ୍ଷ ଶାଗୁଆ, ଥଣ୍ଡା ଗୋଲ୍ଲା ଓ ପୁଚ୍ଛ କଳା । ଏମାନେ ଶୁଖଙ୍କଠାରୁ ସାନ; ଲମ୍ବ ଏକ ଗୃଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ । ସେମାନେ ଏହି ପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ସହଜରେ ପାଳନ୍ତି ।].

ଲାଲ ମେଖ—ଦେ. ବ.—ଘୋଡ଼ାର ସାଜ ବିଶେଷ—One of the
Lāla mekha fittings of a riding horse.
[ଉ—ସାଜରେ ସବୁ ସମ୍ଭାର, ଜଳ ଜଳସ ଲାଲମେଖ ଦଉଡ଼ି ଗୃଗଜାମା ଜଡ଼ିଆଲ—ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ ବିଜୟ ସମର ଉତ୍କଳ ।]

ଲାଲ(ଳ)ସ୍(ସି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେଦେ. ବ—ନାଲିସ୍ ଇତ୍ୟାଦି
Lāla(li)s(si) (etc) Nalis etc (See)

ଲାଳସ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଲାଳସା+ଅ)—୧ । ଲୋଲୁପ—
Lālasa 1. Hankering after (Apte) ୨ । ଅତି
ଅତିଲୋଭୀ **ଲାଳଚୀ** ଲୋଭୀ 2. Very covetuous.
[ଲାଳସା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଦେ. ବିଣ—ଲାଳାୟିତ; ଲାଳସା-ପରିପୂର୍ଣ.—Hankering after. [ଉ—ବଳାଇ ଚତ୍ତ ଅନବରତ, ଭାଗ୍ୟେ ଗ୍ରହଣ ତାରକା ମନ୍ତ, ସୀତା ଶାସ୍ତ୍ରମ ତରତ ଗୀତ, କୃତେ ଲାଳସ ଯେ । ଉଙ୍କ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।] ଦେ.ବ.—ଲୋଭ; ପ୍ରବଳଇଚ୍ଛା—Avarice; eager desire. [ଉ—ଭୋକର ତ ଦେଖାଇଛ ବାଳକ କସୂସ, ଉପସ୍ୟାରେ ଅଛ ତୁ କରୁଛୁ ଲୋଭ **ଲାଳଚ** ଲାଳସ । କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ଲାଳ ସରସର—ଦେ. ବିଣ.—ଲାଳ ପଟ୍ଟ ପଟ୍ଟ (ଦେଖ)
Lāla sara sara Lāla paṭa paṭa (See)

ଲାଳସା—ସ. ବ.—[ଲପ୍ ଧାତୁ (ସଙ ଲୁଗନ୍ତ)+ଭାବ. ଅ+ଆ]—
Lālasā ୧ । ଲୋଭ; ସ୍ପୃହା—1. Hankering; coveting after a thing. ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ ଲିପ୍ସା—2. Excessive desire. ୩ । ଔତ୍ସୁକ୍ୟ—3. Eagerness. ୪ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା—4. Solicitation; entreaty (Apte) ୫ । ଶୋଚନା; ଅନୁଶୋଚନା—5. Sorrow; regret (Apte). ୬ । ଗର୍ଭିଣୀର ଦୋହଦ; ଗର୍ଭିଣୀର କୌଣସି ବିଶେଷ ଖାଦ୍ୟପ୍ରତି ବାଞ୍ଛା—6. The longing of a pregnant woman after some
ଲୋଭୀ **ଲାଳଚୀ** particular food. ଦେ. ବିଣ. (ସଂ.) ଲୋଭିଷକ୍ତ; ଲାଳସାଯୁକ୍ତ—Hankering after a

Digitized by srujanika@gmail.com

thing. [ଉ—ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ତାଙ୍କ ଦୋଇବେ ଲାଳସା । କୃଷ୍ଣବିଂ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଲାଳସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଲାଳଚଇବା (ଦେଶ)
Lālasā(se)ibā Lālachāibā (See)

ଲାଳସୀଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଲାଳସାଯୁକ୍ତ—
Lālasiā लालसी Having a hankering. [ଲାଳସେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲାଳସୀ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—(ଲାଳସା+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ଲାଳାସିକ୍ତ—1. Hankering after; covetuous for. [ଉ—ମୁଁ ଗଲେ ମୋ ପ୍ରାଣରେ ଦୋଇଣ ଲାଳସୀ । କୃଷ୍ଣବିଂ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ଇଚ୍ଛୁକ—2. Desirous of. [ଉ—ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା କୃପ କୃତବରମା ପିଣ୍ଡି, ଦୋଇଲେ ଭୂମି ରଖାରେ ଲାଳସୀ । କୃଷ୍ଣବିଂ. ମହାଭାରତ. ଶଲ୍ୟ ।]

ଲାଳସୀକ—ସ. ବଣ—୧। (ଲାଳା+ଇକ, ସ ଆଗମ)—୧। ପିଚ୍ଛିଲ—
Lālasika 1. Slimy. ୨ । ବାଞ୍ଛିତ; ଇପ୍ସିତ—2. Wished for; desired. ସ. ବ—୧ । ଚଟ୍ଟଣୀ—1. Sauce (Apte). ୨ । ଏଙ୍ଗ; ମାଂସର ସୁରୁଆ—2. Gravy (M. W.)

ଲାଳା—ସଂ. ବ—(ଲଳ୍ ଧାତୁ+ଭାବ, ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଲାଳ; ଜହ୍ନାରୁ
Lālā ନିଃସୃତ ପିଚ୍ଛିଲ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ—Saliva.

ଲାଲ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଲଲ୍=ସ୍ୱାମୀ)—୧ । ବହାର ଓ ଉତ୍ତର-
Lālā ପଶ୍ଚିମ ଦେଶୀୟ କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କର ବଙ୍ଗୋତ୍ତର—1. A
लाला title prefixed to the name of Kāyasthas
লালা of Bihar. [ଉ—ଏହା ନାମ ପୂର୍ବରେ ଲଗେ । ଯଥା—ଲାଲ ବ୍ରଜମୋହନ ବସୁ ।] ୨ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନାର୍ହ ଉପାଧି—2. A honorific title prefixed to names. [ଉ—ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହ ଅର୍ଥରେ 'ବାବୁ' ବା 'ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ' ଏବ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଶ୍ରୀ' ଲେଖାଯାଏ ।] ୩। (ହିନ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ) ମୋହରର; ଜଗତ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବୀବସାୟୀ ଲେଖାଲେଖି—3. Professional scribe. ୪ । (ହିନ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ) ପୁଂ—ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—4. An address used towards one's dearest person (male).

ଲାଲା କାଇ(ଏ)ଥ—ଦେ. ବ—ବହାରର କାୟସ୍ଥ ଶ୍ରେଣୀ—
Lālā kāi(e)tha The Kayasthas of Bihar.
लालाकायस्थ लालाकायस्थ (ଲାଲା କାୟସ୍ଥ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଲାକ୍ଲିନ୍ନ—ସ. ବଣ (ଲାଳା ଭତ୍)—ଲାଳସରସର; ଲାଳଦ୍ୱାରା
Lālāklinna କ୍ଲେଦଯୁକ୍ତ—Soiled with saliva; slimy.

ଲାଲାଜୀ—ଦେ. ବ (ହିନ୍ଦୀ)—ଭଦ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି
Lālājī ସମ୍ମାନସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ—An honorific term
लालाजी used in addressing educated gentle-
লালাজী [ଲାଲାସାହେବ—ଅନୁରୂପ] men.

ଲାଲାଟିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଲଲାଟ+ଇକ) —୧ । ଲଲାଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Lālāṭika 1. Relating to the forehead. ୨ । ଅଦୃଷ୍ଟ
(ଲଲାଟଙ୍କ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାଦୀ; ଭାଗ୍ୟାନ୍ୱେଷୀ—2. Fatalist; depending upon fate. ୩ । ଅଳସ (ବ୍ୟକ୍ତି)—3. Idle (man). ୪ । ଭାଗ୍ୟଲବ୍ଧ—4. Acquired by luck. ବ—ଲଲାଟର ଅଳଂକାର; ମାଙ୍ଗଟୀକା—An ornament for the forehead.

ଲାଲାଟୀ—ସଂ. ବ (ଲଲାଟ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଇ)—ଲଲାଟ; କପାଳ
Lālāṭī The forehead.

ଲାଲା ବାବୁ—ଦେ. ବ (ନାମ) —୧ । ବୃନ୍ଦାବନ ଅଦ ଅଞ୍ଚଳରେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ
Lālā bābu କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କ ଡାକ ନାମ—1. Name by
लालाबाबु which respectable Kayasthas of
লালাবাবু Bṛundābana called. ୨ । ବୃନ୍ଦାବନାଦ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରିୟବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ସଂବୋଧନ—2. An address directed to dear persons in Bṛundāban etc. ୩ । କଲିକତା ପାଇକପଡ଼ା ଷ୍ଟେଟର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜମିଦାର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ—3. The late Kṛushṇa Chandra Sinha, Zamindar of Paikpara estate of Calcutta. [ଉ—ଏ ଦେବାଳ ଗଙ୍ଗା ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଯୌବନରେ ପିତାଙ୍କ ସଦ୍ଭତ ମନୋମାଳନ୍ୟ ହେବାରୁ ଏ ପ୍ରଥମେ ଇଂରଜ ରଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାକ୍ରୀରେ ସିରସ୍ତାଦାର ହୋଇଥିଲେ । ପରେ ଇଂରାଜମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆହିବା ସମୟରେ ଏ ୧୮୦୩ ସାଲରେ ଇଂରାଜଙ୍କ ଅଧୀନ ମୋଗଲବନ୍ଦୀ ସାହାଲର ଦେବାନ ପଦରେ ନଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଏବ ପୁଣି ଜହ୍ନାର ଅନେକଗୁଡିଏ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ସରକାରଙ୍କ ବ୍ରକସ୍ତ ନଲ୍ଲମରେ ଧରଲେ । ସେ ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରନାହା ସ୍ୱାମୀଙ୍କରେ ଲାଲା ବାବୁଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ବୋଲି ବଖ୍ୟାତ । ଉତ୍ତରେ ସେ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଘରକୁ ଗଲେ । ଏନେ ଗୋଟିଏ ଧୋବଣୀ ତା ବାପକୁ "ବାବା ! ବାସନାଯୁ (କଦଳୀ ବାସୁଙ୍ଗାଡେ) ଆଣୁନ୍ ଦାଓଁ, ବେଲା ଯେ ଗଲେ"—ଏହ କଥା କହୁଥିବାର ଶୁଣି କାନ୍ଦୋର ଅର୍ଥ ସହାର ବାସନା ବୋଲ ବୁଝଣ କର ଏହାଙ୍କ ମନରେ ବୈରାଗ୍ୟର ଉଦୟ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ଏହାଙ୍କ ବୟସ ୩୦ ବର୍ଷ । ଏ ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କର ମଥୁରାବାସୀ ହେଲେ ଏବ ବୃନ୍ଦାବନରେ ୨୪ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କର "କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମା" ନାମକ ଛତ୍ରକ୍ଷ ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ଗୋଟିଏ ଚତୁଷ୍କୋଣ ମନ୍ଦର ନର୍ମାଣ କରାଇଲେ । ସେ ଏହ ଛତ୍ରକ୍ଷଙ୍କର ସେବାଥାଇଁ ବାର୍ଷିକ ତାଲୁଣ୍ଡ ଦୁଇାର ଟଙ୍କା ଅସ୍ଥାୟ ଜମିଦାରୀ ଓ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ନସତ୍ର ଖୋଲିଲେ । ଏ ୪୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବୈରାଗ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କର ବୃନ୍ଦାବନରେ ସାଧୁକର୍ମ ଉଷା କର ଜୀବନଯାତ୍ରା ନର୍ବାହ କଲେ । ୪୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏନେ ଏ ବାଟରେ ଯାଉଥିବା ବେଳେ ଏହାଙ୍କ ଜଳଟକୁ ନମସ୍କାର

Digitized by srujanika@gmail.com

କରିବାରୁ ଗୋସ୍ୱାଇମ୍ପର ମହାସ୍ୱର୍ଗୀତ ଅସିତା ସମୟରେ ଏ ବାଟରୁ ଅଡ଼େଇଗଲେ । ସେଇକ ନେଲେ ପାର୍ଶ୍ୱତର ଅଣ୍ଡାସ୍ୱେସ୍ପମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକର ଅଧର ଖୁର ଏହାଙ୍କ ଶସ୍ତ୍ରରେ ବାଜିବାରୁ ସେହି ଅଘାତରେ ଏ ଦେହତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଘାଇକପଡ଼ାର ପ୍ରସିଦ୍ଧା ଗୁଣୀ କାତ୍ୟାସ୍ୱମ୍ମା । ଏହାକୁ ବୃନ୍ଦାବନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକେ ଲଲ୍ଲ ବାବୁ ନାମରେ ଡାକୁଥିଲେ । ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର]

ଲାଳା ବିଷ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲାଳାରେ ବିଷ ଯାହାର)—ମାକଡ଼ସା ପ୍ରଭୃତି ଜୀବ—Spider etc. (whose saliva is poisonous).
Lāḷā bisha (ଲାଳାସ୍ରାବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଳାସ୍ୟମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲାଳାଶବ୍ଦରୁ ଲାଳାସ୍ୟ ନାମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଶାନ)—ଯାହାର ମୁଖରୁ ବା ସହିଁରୁ ଲାଳ (ଲାଳାସ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୋହୁଥାଏ—Emitting slime; salivating; slobbering; drivelling.
Lāḷāsyamāna

ଲାଳାସ୍ୟିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲାଳାସ୍ୟ ନାମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଲାଳାଯୁକ୍ତ—1. Slimy. ୨ । ସାଭାବିକରୁ ଲାଳ (ଲାଳାସ୍ୟିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୋହୁଥାଏ—2. Emitting slime; salivating. [ଉ—ବହୁଲେ ଅଜନ୍ତ୍ର, ଅଜସ୍ର ଲାଳନ, ବର୍ଷି ଅଶନ୍ତେ ଲାଳାସ୍ୟିତ । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ।] ୩ । ଲାଳସୀ; କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଅତ୍ୟଧିକ ଉତ୍ସୁକ—3. Eagerly hankering after a thing.
Lāḷāyita

ଲାଳ ଲାଜପତ ରାଏ(ୟ)—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଭାରତର ଅଧୁନିକ ଯୁଗର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱଜାତିକ ନାଳା ଲାଜପତ ରାୟ ବାର—The late famous politician of modern India.
Lāḷā lājapat rāe(ya) **ଲାଳା ଲାଜପତ ରାୟ**
[ଦ—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୮୬୫ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୭।୧୧।୧୯୨୮ ରେ । ଏ ପଞ୍ଜାବର ଲୁଧିଆନାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ; ଜାତିରେ ଏ ଅଗରୱାଲା ବୈଶ୍ୟ । ଏ ଭାରତର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଦେଶସେବକ, ଜାତୀୟ କର୍ମୀ ଓ ନେତା ବାର । ଏ ଦେଶହିତକର ବହୁ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ବହୁ ବାର ସ୍ୱଜାତିକ ଅପରାଧରେ ଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଭୋଗ କରିଥିଲେ । ଏ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ଅଦମ୍ୟ ସହକର୍ମୀ ଥିଲେ ।]

ଲାଳାଳୁ—ସଂ. ବିଣ. (ଲାଳା+ଅଳୁ)—ଯାହାଠାରୁ ଲାଳ ବହୁଥାଏ—Drivelling (M; W.).
Lāḷāḷu

ଲାଳି—ବୈଦେ ବ ଓ ବିଣ—ନାଳ (ଦେଖ)
Lāḷi ନାଳ **ନାଳ** Nāḷi (See)
(ଲାଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାଳି—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ.—(ସଂ. ଲଲସା)—ଲାଳସା—
Lāḷi Hankering. [ଉ—ଗୁପତ ଦେବ ଘରଙ୍କାପ୍ପା ପ୍ରାଚ୍ଚ । ନାନଚା **ଲାଳଚ** ଏମନ୍ତ'ସ୍ତରେ ଲାଳ ବୋଲନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀ-ଘରତେ ଗୀତା]

ଲାଳିକ—ସଂ. ବ. (ଲାଳା+ଇକ)—ମହିଷ—Buffalo.
Lāḷika

ଲାଳିକା—ସଂ. ବ. (ଲଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଅମୋଦଜନକ ଉତ୍ତର; ବହସ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତର—1. A witty or amusing reply. ୨ । ପୋପହାସ ଉତ୍ତର—2. A jestful reply; a jesting reply (Apte). ୩ । ଦୁଇ ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ବହସ୍ୟ—3, A riddle with two meanings.
Lāḷikā

ଲାଳିର୍ (ଚ, ସ, ସି)—ବୈଦେ. ବ—ନାଳିସ୍ (ଦେଖ)
Lāḷich (chi, s, si) Nāḷis (See)

ଦେ. ବ.—ଲାଳସା (ଦେଖ)—Lalasa (See), ନାଳସା **ଲାଳଚ**

ଲାଳି(ଳ,ଲ୍)ଚିଆ—ଦେ. ବିଣ.—(ସଂ. ଲାଳସୀ) ଅତି ଲାଳସାଯୁକ୍ତ—
Lāḷi(li,l)chiā ନାଳଚୀ **ଲାଳଚୀ** Very desirous;

ଲାଳିତ୍—ଦେ. ବ—ଧିକ୍କାର—Abuse; reproch.
Lāḷita ଧିକ୍କାର **ଫଟକାରା**

ଲାଳିତ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ.(ଲଳ୍ଧାତୁ=ସ୍ନେହରେ ପାଳବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଯତ୍ନରେ ପ୍ରତିପାଳିତ—1 Carefully nourished; brought up with care, ୨ । ପୁସୁଲାଇ କର ନଥାସାଇଥିବା—2. Seduced (Apte). ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗେଲ୍ଲ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହପାଳିତ—3. Excessively or unduly fondled; caressed. ସଂ. ବ (+ଭାବ. ତ)—୧ । ସ୍ନେହ—1. Love. (Apte) ୨ । ସୁଖ; ଆନନ୍ଦ—2. Pleasure; joy. (Apte)
(ଲାଳିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲାଳିତକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଲାଳିତ+କ)—ସେଲ୍ଲାପୁଅ—A fondling; a darling; a little favourite; a pet. (Apte)
Lāḷitaka (ଲାଳିତକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲାଳିତ ପାଳିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହଜର) ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଯତ୍ନ ସହିତ ବର୍ଦ୍ଧିତ—Brought up with care from childhood.
Lāḷita pāḷita [ଲାଳିତ (ତା) ପାଳିତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲାଳିତ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଲାଳିତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ଲାବଣ୍ୟ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—1. Beauty; grace. ୨ । କୋମଳତା—2. Softness. ୩ । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ—3. Sweetness. ୪ । ରମଣୀୟତା; କମନୀୟତା; ମନୋହାରିତ୍ୱ—4. Pleasantness; charm; loveliness.
Lāḷitya

ଲାଳିନୀ ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲାଳନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଅସତୀସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A wanton woman. (Apte)
Lāḷinī

ଲାଳୀ ଲା)—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଲାଳ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍+୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯେ ପୁସୁଲାଇ କର ଘରୁ ଲୋକଙ୍କୁ ନେଇଯାଏ—1. A seducer. (Apte). ୨। ଭୂତ ପ୍ରେତାଦିଙ୍କ ଆବେଶ—2. The being possessed by a demon. (M. W)
(ଲାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
Lāḷī(lī)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଳିଲ—ସ. ବ. [ଲଲ୍ ଧାତୁ=(ଶିଖା)ଲଡ଼ଲଡ଼ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଇଲ]
Lālila —ଅଗ୍ନି (ତ୍ରି. ଶ)—Fire. (M. W)

ଲାଲୁ—ଦେ ବ (ନାମ)—୧ । ଲାଲବିହାରୀର ଡାକ ନାମ—
Lālu 1. Name for calling Lālabihari. ୨ । ଗଳ [ଲାଲୁଅ—ଅନାଦରାର୍ଥକ] ପରିବାରର ଲାଲ୍ ସାହେବମାନଙ୍କ ଡାକ ନାମ—2. A name for calling rajkumars who are styled as Lal Sahebs.

ଲାଲୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସଂ. ଲାଲାମୟୀ)—ନାଲୁଆ (ଦେଖ)
Lālua Nāluā, (See)
[ଲାଲେ(ଳେ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଲାଳାମୟ, ଲେଲ୍ଲେଳେ **ଲତପତ, ଲସିକା**

ଲାଲୁକ—ଦେ. ବ.ପୁରୁଣା ଓ ପଚଳା ଧାତୁବାସନ ଆଦ ଠାରୁ ଦ୍ରବ୍ୟ—
Lāluka Brittle things like old metal utensils.
ଲକଲକେ **ନାଜୁକ, ଲଚଲବା**

ଲାଲୁ(ଳୁ)କା—ସ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ହାର—
Lālu(lu)kā A kind of necklace, (M, W)

ଲାଲେଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଲାଳାମୟୀ ଧାତୁ)—୧ । (କୌଣସି ବସ୍ତୁ)
Lāleibā ଦେହରୁ ଲାଳା ନିର୍ଗତ କରିବା—1, To emit ଲାଳାଯୁକ୍ତ ହେଉଥିବା slime; to become slimy. ୨ । (ସଂ. **ଲାରସେଲତପତ ହୋନା** ଲାଳାୟିତ) ଲାଳାମୟୀ ହେବା—3. To ଲାଳାୟିତ ହେଉଥିବା be slimy. [ତୁ—ଅନ୍ନ ଆଦ ବାସି ଲଲଚାନା ହୋଇଗଲେ ଭାହା ଲାଳେଇଯିବା ।] ୩ । ଲାଳାୟିତ ଚାଟା ହେବା—3. To hanker after a thing. ୪ । ଜଭ **ଚାଟନା** ଦ୍ୱାରା ତରଳ ଗୁଣ ଖାଇବା—4. To lick up any ଲାଳଫେଳା thing. ୫ । ମୁହଁରୁ ଲାଳ ଚୁଆଇବା—5, To **ଲାର ବହାନା** slaver; to drivel. [ତୁ—ଏ ଶବ୍ଦ ଜର, ଘାଣ୍ଟି, **ମୁହଁ**, ଭୁଣ୍ଡ ଆଦ ଶବ୍ଦ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଲାଲେ ଲାଲ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା·)—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ;
Lāle lāl ସର୍ବାଙ୍ଗ ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ—1, Coloured red ଲାଲେଲାଲ throughout. ୨ । ଲାଲ୍ଗୁଲାଲ୍ (ଦେଖ)—
ଲାଲେଲାଲ 2, Lāl-gulāl, (See)

ଲାଶ୍—ବୈଦେ. ବ ଉତ୍କଳୀୟ ଭାଷା, ଭୁର୍କୀ ଶବ୍ଦ)—୧ । ମୃତ ଦେହ;
Lāś ଶବ; ମୁର୍ଦ୍ଦାର—1, Dead body; ocrpse. ୨ । ଲାଶ ଶବ୍ଦର; ଦେହ—2, The body. ୩ । (ସଂ. ଲାଷ୍ଟ୍) **ଲାଶ** କୋଡା ଉଆର କରିବା ପାଇଁ ମୋଚମାନେ କାଠର ଯେଉଁ
ଲାସ ଫର୍ମା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି—3, Shoe-maker's last.
ଜୁତେକାଫର୍ମା

ଲାଶ୍ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଶବକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରିବା—
Lāś uthā(ṭhe)ibā To remove a corpse or dead
ଲାଶଉଠାନ **ଲାଶଉଠାନା** body from a place,

ଲାଶ୍ କଟା—ଦେ. ବ.—ମୃତ୍ୟୁର କାରଣାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥ ପରୀକ୍ଷା କରିବା-
Lāś kaṭā ପାଇଁ ଶବ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ—Dissection.
ଲାଶ୍କାଟା **ଲାଶ୍କା ଚୀରଫାଡ**

ଲାଶ୍ କାଟିବା—ଦେ· କି—ଶବ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ କରିବା—To dis-
Lāś kāṭibā **ଲାଶ୍କାଟା** sect a dead body.
ଲାଶ୍କାଟନା

ଲାଶ୍ କାଢ଼ିବା—ଦେ. କି.—୧ । ଶବକୁ ଗୋଡ଼ାଇବା ବା ପୋତିବାପାଇଁ
Lāś kāṛdhibā ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେବା—1. To remove
ଲାଶ ବାହିରକରା ଲାଶ କାଢ଼ନା a dead body for in-
[ଲାଶ କଢ଼ାଯି(ଢ଼େ)ବା—ଜର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ] terment or cre-
mation. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ଅଟଣାର ପୁଥୁଳ ଶରୀର
ଭୁଡ଼ିବେରକରେବସା **ଲାଶଲଗାନା** ବାହାର କରିବା—2. To
exhibit one's fat body.

ଲାଶ୍ ଖାନା—ବୈଦେ. ବ. ତୁର୍କୀ+ଫା.)—ଡାକ୍ତରଖାନାର ସେଉଁ
Lāś khānā ଗୃହକୋଷ୍ଠରେ ଶବ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ ଓ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଏ;
ଲାଶ୍ଖାନା **ଲାଶଖାନା** ମୁର୍ଦ୍ଦାରଖାନା—
(ଲାଶ୍ ଘର—ଅନ୍ୟରୂପ) Dissection room.

ଲାଶ୍ ଚା(ଚୀ)ଲାଣ(ଣି)—ଦେ. ବ. (ଉତ୍କଳୀୟ ଶବ୍ଦ)—(ତୁର୍କୀ.ଲାସ୍+
Lāś cha(chā)lān(ṇi) ଫ. ଚଲନ)—ଅପରାଧଘଟିତ
ଲାଶଚାଲାନ (ନି) **ଲାଶଚାଲାନ** ଅପମୃତ୍ୟୁ ଦ୍ୱାରା ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବ-
ପରୀକ୍ଷାର୍ଥ ପୁଲିସ୍ ଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା ଶବ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ପ୍ରେରଣ
କରିବା—Sending up by the Police to a hospital for examination of the dead body of a person in respect whom an offence seems to have been committed.

ଲାଶ୍ ଚା(ଚୀ)ଲାଣ(ଣି) ଫର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)—ଦେ. ବ. (ଉତ୍କଳୀୟ ଭାଷା)—
Lāś cha(chā)lān(ṇi) pha rda(rdda) ଅପରାଧଘଟିତ
ଲାଶଚାଲାନି ଫର୍ଦ୍ଦ **ଲାଶଚାଲାନୀ ଫର୍ଦ** ଶବକୁ ପୁଲିସ ଡାକ୍ତର-
ଖାନାକୁ ପଠାଇବା ବେଳେ ଶବବାହକଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଶବର
ଲକ୍ଷଣମାନ ବର୍ଣ୍ଣନା ପୂର୍ବକ ସେଉଁ କାଗଜ ପଠାନ୍ତି—
The descriptive report or paper accompanying a dead body which is sent up by the Police for post mortem examination.

ଲାଶ୍ ଚେହେରା—ବୈଦେ. ବ. (ଉତ୍କଳୀୟ ଭାଷା)—(ତୁର୍କୀ.ଲାସ୍+ଫା,
Lāś cheherā ଚେହରା)—୧ । ଶବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ଲକ୍ଷଣ ଓ
ଲାସ ଚେହାରା ଚିହ୍ନମାନ; ମୃତଦେହ ଦାଲ୍—1. Marks and
ଲାଶକୀ ସୁରତହାଲ, ଲାଶ ଚେହରା signs observed on a
dead body; appearance of a dead body.
୨ । ଶବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ଚିହ୍ନମାନ ପୁଲିସ୍ ସେଉଁ
(ଲାଶ୍ଚେହେରା ଫର୍ଦ୍ଦ-ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥର ଅନ୍ୟରୂପ) କାଗଜରେ ଲେଖିଥାଆନ୍ତି—
ଲାସ ଚେହାରା 2. Inquest report of the Police.
ଲାଶକୀତହକୀକାତକୀ ରିପୋର୍ଟ

ଲାଶ୍ ଜଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି. (ଉତ୍କଳୀୟ ଭାଷା)—ଶବକୁ
ଲାଶଜଳାନ୍ ପୋଡ଼ିଦେବା—To burn a dead body.
ଲାଶଜଳାନା [ଲାଶ୍ ଜଳା(ଳେ)ଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲାଶ୍ ତଦାରକ (କ୍)—ବୈଦେ. ବ. (ଉତ୍କଳୀୟ ଭାଷା) (ତୁର୍କୀ.ଲାସ୍+
Lāś tadārak(kh) ଫା.ତଦାରୁକ୍)—୧ । ଶବଦେହ ପରୀକ୍ଷା।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଶତଦାରିକ ଲାଶତଦାରକ 1. Inquest.—୨ । ଶବ ଦେହର ଲକ୍ଷଣସାନ ପରୀକ୍ଷା କରିବା—2. Holding of an inquest.

ଲାଶ୍ ବେହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ନିଜର) ଗୋଟିଏ ପୁଥୁଳ ଶରୀର Lāś bohibā ଧାରଣ କରିବା—1. To move about ଲାଶବହା ଲାଶବହନ କରନା, ଲାଶଢୋନା with a fat body. ୨ । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବକୁ ସାନାନ୍ଦରେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେବା—2. To carry a corpse away from a place in a conveyance.

ଲାଶ୍ ଭାରି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ମୋଟା ଓ ଭାରି ଦେହ ବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Lāś-bhāri 1. (A person) Having a fat and ଲାସଭାରୀ ଲାଶଭାରୀ heavy body. ୨ । ପୁଥୁଳ—[ଲାଶ୍ ଢାଲ୍(ଲୁ)କା—ବିପରୀତ] 2. Fat; corpulent.

ଲାଶ୍ ମ(ମା)ଇ(ଏ)ନା—ବୈଦେ. ବି. (ଉଚ୍ଚରିତ ଭାଷା) (ଉର୍ଦ୍ଦୁ.ଲାସ୍+ଆ' Lāś ma(mā)i(e)na ମାଆଏନାହ୍)—୧ । ଲାଶ୍ ବିଷୟରେ—ଲାଶମାୟନା ଲାଶମାଏନାହ 1 Inquest. ୨ । ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶବଦେହର ପରୀକ୍ଷା—2. Medical examination of a dead body; postmortem examination ୩ । ଶବ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ ପୂର୍ବକ ପରୀକ୍ଷା—3 Examination of a dead body after dissection.

ଲାଶ୍ ଢାଲ୍(ଲୁ)କା—ବୈଦେ. ବିଣ (ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଲାସ୍+ଫା. ଢଲ୍କା)—ଶୀଣ-Lāś hāl(lu)kā ବା କାମୁ ଅଳ୍ପ ଓଜନ ଯୁକ୍ତ ଶରୀର ବିଶିଷ୍ଟ. ଲାସପାତଳା (ବ୍ୟକ୍ତି)—(A person) Having a ଲାଶହଲକା light body.

ଲାଷୁକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲଷ୍ ଧାତୁ=ଇଚ୍ଛା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉକ)—Lāshuka ଲୋଭୀ—Covetuous (M. W.). (ଲାଷୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଦରଂଭରି—Greedy (M. W.).

ଲାଷ୍ଟ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ. ଲାଷ୍ଟ୍)—ଶେଷ ସ୍ଥାନୀୟ; ନିମ୍ନତମ—Lāshṭ Last; lowest. [ଦ୍ର—ଏହୁ 'ଲାଷ୍ଟ' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଷ୍ଟ ଅନେକ ଇଂରେଜ ଓ ଦେଶୀୟ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆମ ଲାଷ୍ଟ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଲାଷ୍ଟ୍ ଥିଲା,ଲାଷ୍ଟ୍‌କ୍ଲାସ୍, ଲାଷ୍ଟ୍ ଟିଚର୍ ଇତ୍ୟାଦି ।] ବୈଦେ. ବି (ଇଂ) ଲଷ୍ ୩ (ଦେଖ) Las 3 (See)

ଲାଷ୍ଟ କ୍ଲାସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଲାଷ୍ଟ୍ କ୍ଲାସ୍)—ବଦ୍ୟାଳୟର ନିମ୍ନତମ ଶ୍ରେଣୀ—Last class of a school, ଲାଷ୍ଟକ୍ଲାସ ଲାଷ୍ଟକ୍ଲାସ (ଲାଷ୍ଟ୍ ବିଲାସ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) [ଲାଷ୍ଟ୍ ଫ(ଫା)ର୍ମ୍, ଲାଷ୍ଟ୍ ଫ(ଫା)ର୍ମ୍—ଗଙ୍ଗାମ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲାଷ୍ଟ ଟିଚ(ଗ୍)ର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଲାଷ୍ଟ୍ ଟିଚର୍)—ବଦ୍ୟାଳୟର Lāsht ṭicha(chā)r ନିମ୍ନତମ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷକ; ବଦ୍ୟାଳୟର ଲାଷ୍ଟଟିଚାର ସବୁଠାରୁ ଅଳ୍ପ ବେତନ ପ୍ରାପ୍ତ ବା ନିମ୍ନତମ ଶିକ୍ଷକ ଲାଷ୍ଟଟିଚର —Last teacher of a school. (ଲାଷ୍ଟ୍ ମାଷ୍ଟର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲାସ—ସଂ. ବି (ଲସ୍ ଧାତୁ=ନୃତ୍ୟ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । Lāsa ନୃତ୍ୟ; ନାଚ; କ୍ରୀଡ଼ା—1. Dancing, sporting (M. W.). ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କର ନୃତ୍ୟ—2. A dancing of females; dancing as practised by women. [ଦ୍ର—ପୁରୁଷଙ୍କର ନୃତ୍ୟକୁ 'ତାଣ୍ଡବ' ବୋଲାଏ ।] ୩ । ବଳାସ; ଛଇ—3. Sportiveness; dalliance. ୪ । ଅଙ୍ଗ-ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ନାନାପ୍ରକାର ଲକ୍ଷଣ-ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଭଙ୍ଗୀ—4. Various deportments or postures of the limbs denoting various intentions. ୫ । କୁଦା; ଡେଇଁବା—5. Jumping (M. W.); skipping about (Apte). ୬ । (…+କରଣ. ଅ)—ସୂପ୍; ସୋରୁଆ; ଯୂଷ—6. Soup; broth (Apte). ୭ । ଲାଳ—7. Saliva (M. W.).

ଲାସକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଲସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ନର୍ତ୍ତକ; Lāsaka ନାଚୁଆ—1. A male dancer. ୨ । (ଲାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଭିନେତା; ନଟ—2, An actor. ୩ । ମୟୂର—3, Peacock. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ନୃତ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ—1, Dancing (M, W,). ୨ । କ୍ରୀଡ଼ାକାର୍ଯ୍ୟ—2, Gambling; sporting (M. W,). ୩ । ଘୂର୍ତ୍ତିକାରକ (ହ. ଶ.). 3. Dazzling.

ଲାସକୀ—ସଂ. ବି (ଲାସକ+ଈ)—୧ । ନର୍ତ୍ତକୀ—1, A dancing Lāsakī girl (M, W,) ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳା—2, A turret; room on the top of a building (M, W,).

ଲାସନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ଇତସ୍ତତଃ Lāsana ଚଳୁଥିବା—Moving hither and thither, (M, W,), ସଂ. ବି. ଗମନ; ଚଳନ—Movement.

ଲାସ ବେଶ—ସଂ. ବି (ସ. ଷ. ତତ୍ପ�ୁ.)—୧ । ନାଟୁଆର ବେଶ ବା Lāsa beśa ସାଜସଜ୍ଜା—1. The accoutrements or toilet of a dancer. ୨ । ବିଳାସବେଶ; ରସିକ ରସିକାଙ୍କର ସାଜସଜ୍ଜା—2. Toilet of a gallant or beau.

ଲାସା—ଦେ. ବି (ସ. ରସ; ଲାସ=ସୂପ୍)—୧ । ଭଟ୍ଟିକା ଚୂନର Lasa ଅଠାଳିଆ ଅବସ୍ଥା; ଚଟ; ଲାଢ଼ା—1 Clamminess (as of mortar or lime) ନାସା ଲାସା [ଦ୍ର—ନୂଆ ଚୂନରେ ଲାସା ଥାଏ; ବହୁ କାଳ ପବନ ବାଜଗଲେ ସେ ଚୂନରୁ ଲାସା ମରିଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଚଟ ଛଡ଼ିଯାଏ । ଏହୁ ଲାସା ମରି ଯାଇଥିବା ଚୂନ ଇଟା ଆଦକୁ ପରସ୍ପର ସହିତ ଦୃଢ଼ ରୂପରେ ବାନ୍ଧି ପାରେନାହିଁ ।] ୨ । ବିରି ବଟା—2. Biri paste. ୩ । ଚୁମ୍ବିରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦକ ସାର ବସ୍ତୁ ବା ରସ—3. The productive juice which makes lands productive. ୪ । ରସ—4. Juice. ୫ । ସାର—5. Essence. ୬ । ଅଠା—6. Gum; birdlime.

ବୈଦେ. ବ—ଉତ୍ତରର ସ୍ତମ୍ଭଧାମ—Lhasa; capital of Tibet.

ଲାସି—ଦେ. ବ—ନାସି (ଦେଶ)
Lāsi Nāsi (See)

ଲାସିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଲାସ+ଉକ)—୧ । ନର୍ତ୍ତକ; ନାଟୁଆ—Lāsika 1. Dancer. ୨ । ନଟ—2. An actor.

[ଲାସିକା(ଙ୍କା)—ସ୍ତ୍ରୀ] ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ନୃତ୍ୟକାସ୍ତ୍ର—Dancing (M. W.)

ଲାସିକା—ସଂ. ବି (ଲାସ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ+ଆ)—୧ । ନର୍ତ୍ତକୀ—Lāsikā 1.A female dancer. ୨ । ବେଶ୍ୟା—2. A prostitute (Apte). ୩ । ଅସତୀସ୍ତ୍ରୀ—3. An unchaste women (Apte). ୪ । (+ରୂପକ ଅକ+ଆ)—ଏକପ୍ରକାର ନାଟକାଇନସ୍ୟ—4. A kind of dramatic performance (Apte).

ଲାସିଙ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇ°)—ଜାହାଜ ବାନ୍ଧିବା ମୋଟ ଦଉଡ଼ି—Lasing Lashing; stout rope for a ship. ଲାସିଙ୍ଗ ଲାସନ

ଲାସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉପାଡ଼ିବା—To uproot. [ତ୍ର—ଉପଡାନ୍ ଉଖାଡନା ପୁରୁଷ ଉତ୍ତର-ଉତରଙ୍ଗିଣୀ ପର ଗାର ପ୍ରେମ-ପଲ୍ଲଗୀ ଲାସିଲ କଣ୍ଠୋଳେ ଦୁଇ ଗାର ଆନନ୍ଦଭରନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ।]

ଲାସୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲାସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍)—୧ । ନୃତ୍ୟକାସ୍ତ୍ର—Lāsī 1. Dancing (M. W.) ୨ । ଇତସ୍ତତଃ ଚଳବି:—(ଲାସିମା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Moving to and fro (M W.)

ଲାସ୍ଫୋଟନୀ—ସଂ. ବି (ଲାସନ=ଗମନ+ଆସ୍ଫୋଟନ=ବେଦନ, କରେ ଯେ; ଜଘାଚନ)—୧ । ଫୋଡ଼ଣୀ; ବେଧଣୀ—(ଲାସ୍ଫୁର୍ଜୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Awl. ୨ । ଛୁଞ୍ଚି; ଆଙ୍କଣ—2. Needle; a large needle. ୩ । ବଢ଼େଇଙ୍କ ଛେଣ୍ଟ; ଅଘର—2. Gimlet; auger (M. W)

ଲାସ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଲସ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ାକରିବା+ଭାବ ଯ) —୧ । ନୃତ୍ୟ; ନାଚ—1. Dancing. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ନୃତ୍ୟ—(ଲାସ୍ୟାଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. A dancing by females.

[ତ—ନାସା ମଣ୍ଡିବ କେଶରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଥିବ ଦାସତ୍ୱେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବ ଏ ଲାସ୍ୟରେ ରଚ୍ଚି କଶରେ—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମ-ସୁଧାନଦ୍ଧ ।] [ଦ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନୃତ୍ୟକୁ ତାଣ୍ଡବ ବୋଲାଯାଏ ।] ୩ । ତାଲଲୟାନ୍ତ୍ରିତ ନୃତ୍ୟ—3. A dancing to time or measure.

[ଦ—ଲାସ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ନୃତ୍ୟ, ଯାହା ତାଲ, ଭାବ, ବାଦ୍ୟ ଓ ଗୀତ ଓ ଅଙ୍ଗାଦିର ଭଙ୍ଗି ଓ ସଦଗ୍ଭଳନ ସହକାରେ କରଯାଏ ଓ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ନାଟକାସ୍ତ୍ର ଛଡାରେ ଶୃଙ୍ଗାରାଦିରସର ଉଦ୍ଦୀପନ ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟକୁ ଲାସ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ; ପୁରୁଷଙ୍କ ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ଓ ଉଦ୍ଧତ ନୃତ୍ୟକୁ ତାଣ୍ଡବ ବୋଲାଯାଏ । ଶିବ ତାଣ୍ଡବର ସ୍ରଷ୍ଟିକାରକ ଓ ପାର୍ବତୀ ଲାସ୍ୟର ସ୍ରଷ୍ଟ୍ରୀ । ଲାସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର; କୁଇଡ ଓ ଯୌବତ । ଭରତ ଓ ସାହିତ୍ୟ-ଦର୍ପଣକାର ଅଦ୍ଭୁତ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଲାସ୍ୟର ଦଶ ରୂପ ଦର୍ଶାଇଅଛନ୍ତି, ଯଥା—ଗେୟପଦ, ସ୍ଥିତପାଠ(ଠ୍ୟ), ଆସୀନ, ପୁଷ୍ପଗଣ୍ଡିକା, ପ୍ରତ୍ୟୁଦକ, ତ୍ରିମୂଢ଼ କା ତ୍ରିମୁଢ଼କ, ସୈନ୍ଧବ, ଦ୍ୱିମୂଢ଼କ ବା ଦ୍ୱିମୁଢ଼କ, ଉତ୍ତମୋତ୍ତମକ ଓ ହାୟ୍ୟକ୍ରମୋତ୍ତୁଲ୍ଲ (ଲାସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହ୍ର. ଷ, M. W) ୪ । (ପୁଂ) ନର୍ତ୍ତକ—3. (masculine) Dancer.

ଲାସ୍ୟ ବେଶ—ସଂ. ବ—ଲାସବେଶ (ଦେଶ)
Lāsyabeśa Lāsabeśa (See)

ଲାସ୍ୟହାସ୍ୟ(ସ୍ୟ)—ସଂ. ବ (ସହତର)—ନୃତ୍ୟ ଓ ହସ—Lāsyahāsya(sa) Dance and laughter; dancing accompanied with smiles.

ଲାସ୍ୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଯ+ଆ)—ନର୍ତ୍ତକୀ—Lasya A dancing girl (M. W)

ଲାହକ୍—ବୈଦେ. ବିଣ.—(ଫା.ନାହକ୍)—ନାହକ୍ (ଦେଶ)—Lāhak ନାହକ ନାହକ୍ Nāhak (See)

ବି. ବିଣ—ଅନ୍ୟାସ୍ୟରୂପେ—Unjustly.

ଲାହା—ଦେ. ବ.—୧ । (ସଂ. ଲକ୍ଷା) ଲକ୍ଷା; ଲାଖ; ଜାତୁ—1. Shellac. ୨ । ଲକ୍ଷା (ଦେଶ)—Lāhā लाहा लाह(ही) lac. 2. Lāsā (See) [ତ୍ର—କାଃଶେପ କଲ୍ଲଟି ଦେହଲ୍ଲହା ଲାହା କବସୂଚି କଶୋବଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚକ୍ଷୁ ଜ. ଗୀତ ।] ୩ । (ସଂ. ଲକ୍ଷାକର) ବଙ୍ଗୀୟ ଶୂଦ୍ର ଜାତିର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—3. A family title of sūdrasin Bengal. ୪ । ଦେହର ବଳ—4. Bodily strength. ପ୍ରାଦେ. (ଦଃକ ସହର) ବ.—ନାବ; ନୌକା—A boat. [ତ୍ର—ଲହା ଫାଙ୍କା ସବୁ ମିଳବ ତ ?—ଉକାଙ୍କଚରଣ. ଦଃକ ବଜସୂ ।] ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ.—(ଇଂ.ଲ)—ନିୟମ; ଆଇନ୍; ଲ—Law.

ଲାହାକ—ପ୍ରାଦେ. (ଦଃକ ସହର) ବ. ପୁଂ—ନାହାକ (ଦେଶ)—Lāhāka Nāhāka (See)

[ଲାହାକାଣୀ, ଲାହାକଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲାହାକା—ପ୍ରାଦେ. (ଦଃକ ସହର) ବ.—ନାହାକା (ଦେଶ)
Lāhākā Nāhākā (See)

ଲାହା(ହି)ଡ଼ି—ଦେ. ବ.—ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—Laha(hi)ṛi A family title of Bengal; Lāhiri. ଲାହିଡ଼ୀ ଲାହିଡୀ

ଲାହାମା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—ନଈ ମୁହାଣରେ ଧରା ହେଉଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଲୁଣୀ ମାଛ—A kind of salt water fish caught in the mouths of rivers.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲହାରି—ପାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—୧ । କଚ୍ଚ ବା ଲାଖରେ ଚୁଡ଼ା Lāhāri ତିଆରି କରୁଥିବା—1. Maker of lac bangles. ନାହାରୀ, ଶାଁଖାରୀ ଲହେରୀ, ଲହେରିୟା ୨ । ଚୁଡ଼ାର ଜାତି—2. A caste which manufactures lac bangles.

ଲହାଳିବା—ଦେ. କି.—ନାହାଳିବା (ଦେଶ)
Lahāḷibā Nāhāḷibā (See)

ଲହି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ନାହି)—ନାହି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Lāhi (etc) Nāhi etc (See)

ଲହିଆ—ଦେ. ବ.—ନାହିଆ (ଦେଶ)
Lāhiā Nāhiā (See)

ଲହୁଡ଼ି—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ଅଳା—ବସ୍ତ୍ର ଆଦିରେ ବିଷାକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରସ୍ୱ Lāhurda ପୁଚ୍ଛ; ନାହୁଡ଼ି—The sting of scorpions ହୁଳ ଡଙ୍କ and other animals.

ଲହୋର—ଦେ. ବ—(ନାମ)—[ସଂ. ଲବଚକଟ ବା ଲବ କଟକ Lāhora ନାହୋର ଲାହୋର ବା ଲବାଣ୍ୟ.— ଭାରତର ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶର ଜିଲ୍ଲା ଓ ରାଜଧାନୀ—A district and capital of the Province of Punjab in India.

[ଦ୍ର—ଏହା ଥୁବେ ଶିଖମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଏଠାରେ ଦାଇକୋଟ୍, ଜଗଦଦ୍ୟଳସ୍ୱ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଗୁରୁ ସାଦ୍ଦେବଙ୍କ ଆବାସ ଆଦି ଅଛି । ଏଠାରେ ଚଲ୍ଲିଶି ପଶମର ଧୁଳା ଓ ଲୋହ ଜିନିଷର ଦୁର୍ଗ । ସମ୍ଭବତଃ ଜଙ୍କ ଘୁଣ କୁଶଳ କୋଶଳ ସ୍ତମ୍ଭର ଏବଂ ଲବକୁ ଉତ୍ତର କୋଶଳ ସ୍ତମ୍ଭର ରାଜଧାନରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଲବ ନଜ ନାମ ଅନୁସାରେ ଲବକୋଟ (ବର୍ତ୍ତମାନ ଲାହୋର) ନଗର ନିର୍ମାଣ କରି ସେଠାରେ ରାଜଧାନୀ ସଂସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ—(ପୁନଲରନ୍ଦ୍ର) । ଲବଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏ ନଗରର ନାମ ଲବାବାଡ଼ି ଥିଲା । କେତେକ ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହି ସ୍ଥାନ ଲବାବିଣ୍ୟ ନାମରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇ ଅଛି—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ଲାହୋରୀ—ଦେ. ବ.—ଲାହୋରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ (ଉର୍ଣ୍ଣାବସ୍ତ୍ର)—
Lāhori ନାହୋରୀ Manufactured in Lahore.
ଲାହୋରି [ଉ—ଲାହୋରୀ ଧୂଳା, ଲୋହ, ଶାଲ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଲାହ୍ୱା—ସଂ ବ.—(ଭୁଲ. ଇଂ ଆଉଲ୍)—ପେଚକ; ଉଲ୍ଲୁକ (ହି. ଶ.)
Lāhwā Owl.

ଲାହ୍ୟା—ଦେ. ବ.—ନାହିଆ (ଦେଶ)
Lāhyā Nāhiā (See)

ଲି—ଦେ.—୧ । (କରଉଆ)—(ସଙ୍କେତକ) 'ଲଖିତଂ'ର ସଂକେତକ
Li ଲି ଲି 1. Abbreviation of 'Likhitam', meaning, Written by (so and so)
ନାମ ଯା [ଦ୍ର—ଦଲିଲ ଆଦି ଲେଖିବା ବା ସଂପାଦନ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ତଳେ ଏହି ସାଙ୍କେତିକ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—। ଲି । ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର—ଅର୍ଥାତ୍, ଏ ପତ୍ରର ଲେଖକ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର । ୨ । ବର୍ତ୍ତମାନକାଳର ସମାପ୍ତ ଅତୀତ ବା ଅଦ୍ୟତନ ଅତୀତ କାଳରେ ଅନାଦରଥି ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକ ବଚନ 'ଲୁ' ପରେ ବ୍ୟବହୃତ କ୍ରିୟାରେ ଲାଗିବା ଚିହ୍ନ । (ଯଥା—ଚଲି, ଖାଇଲି, ଜାଣି ।)—2. Inflection used with verbs in the past tense first person singular. ବୈଦେ. ବ. (ଚୀନ ଦେଶୀୟ ଭାଷା; ବୌଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଚୀନ ଦେଶରେ ବ୍ୟବହୃତ ଦୂରତ୍ୱ ପରିମାଣ ବିଶେଷ—
ଲୀ ଲୀ A measure of distance of places used in China. [ଦ୍ର—ଏହା ଏକ ମାଇଲର ୧/୨ ଭାଗରୁ ଅଳ୍ପ ଏକ ଭାଗ । ୩୦୦ ଲି = ୧୦୦ ମାଇଲ । (ଆଇ ଦ୍ର)]

ଲିଅ(ୟ,ହ)ଣ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ଜଦ୍ଧାଗ, ଲୌହିକୃନ୍ତ, ଲଖନ)—
Lia(ya,ha)ṇa ବେଣ୍ଟଯୁକ୍ତ ଲୁହାର ବଣ୍ଟ ଲି—An unhandled iron chisel.

ଲିଅଣ୍ଟ—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍କଳ ସଦୃଶ) ବିଶ—ନିଅଣ୍ଟ (ଦେଶ)
Liaṇṭa Niaṇṭa (See)

ଲିଅତ—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍କଳ ସଦୃଶ) ବ.—ନିଅତ (ଦେଶ)
Liata Niata (See)

ଲିଆ—ଦେ. ବ (ସ. ଲାଜା)—ଲାଜା; ଖଇ; ଉତ୍ତପ୍ତ ଧାନ୍ୟାଦି—
Liā Grain fried while inside the chaff.
ଖଇ ଲାବା [ଉ—ଏହା ବାହାରେ ଲିଅମାନଙ୍କୁ ଅଞ୍ଜଳି, କରଯୁଗ୍ମ ଦେହରେ ପକାଇଲେ ବାଲି । କୃଷ୍ଣଦେବ ମହାଭାରତ. ସ୍ତ୍ରୀ ।] [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଶବ୍ଦକୁ ଭାଙ୍ଗି ଲିଅ କରାଯାଏ, ତାହାର ନାମ ଲିଅ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରୁ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ଧାନ ଲିଅ, ବାଜରାଲିଅ, ମକାଲିଅ, କଇଁଚବଣ୍ଡା ଲିଅ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଲିଆଇ—ଦେ. ବ—ଲିହାଇ (ଦେଶ)
Liāi Lihāi (See)

ଲିଆକତ(ତ୍ତି)—ତଦ୍ଭବଦେ. ବ (ଅ. ଲିୟାକତ୍=ଯୋଗ୍ୟତା)—୧ ।
Liākata(ti) ମର୍ଯ୍ୟାଦା; ସମ୍ମାନ—1. Dignity; honour;
ଲେୟାକତ ଲିୟାକତ respect. ୨ । ଯୋଗ୍ୟତା—
2. Ability; merit; fitness. ୩ । ବୁଦ୍ଧି—
3. Intelligence. ୪ । ଦକ୍ଷତା—4. Skill.
୫ । ସାମର୍ଥ୍ୟ— Power; strength. ବୈଦେ.
ଲେୟାକତି, ଲାୟେକ ଲିୟାକତୀ, ଜାୟକ ବିଶ (ଅ. ଲାୟକ୍)—
୧ । ଯୋଗ୍ୟ—1. Able; worthy. ୨ । ଦକ୍ଷ—
2. Skilful; meritorious. ୩ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—
3 Inteligent. ୪ । ମର୍ଯ୍ୟାଦାଯୁକ୍ତ ; ସମ୍ମାନନୀୟ—
4. Respected; respectable.

ଲିଅ ଖିଆ—ଦେ.ବ—୧। (ସ.ଲାଜା+ଖାଦ ଧାତୁ)—ଲିଅ ଖାଇବା—
Lia khiā 1. Eating of fried corn. ୨ । (ନାମ)
ଖଇଖାଓୟା ଲାବାଖାନା କୋଣାର୍କର ଅଦୂରରେ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ୁଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ—2. A small river falling into the ocean near Konarak in Puri-district. [ଦ୍ର—ପୁରୀଠାରୁ କୋଣାର୍କକୁ ଯାଇଲେ ଏହି

Digitized by srujanika@gmail.com

ନଘର ମହାଣ ଜଳଚରେ ଏହାକୁ ଧାଶଦୋଇ ଘରକୁ ଯନ୍ତି । ଉପର ଅଂଶରେ ଏହାର ନାମ ଲୁଣଉଦ୍ । ।]

ଲଥଶିଆ ବେଲା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସକାଳ ୮ଟା ବେଳ—
Liākhiā belā About 8 A. M. [ଦ୍ର—ସମ୍ବଲପୁରେ ମୁଲଥମାନେ ସକାଳେ ୭ଟାବେଳେ ଦୁଇ ଥର କାମ କରବାକୁ ଯାଆନ୍ତି ଏବଂ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପରେ କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳରେ ବଶାମ କର ଲଥ ବା ମୁଢ଼ି ଥଳ ଜଳଯୋଗ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରଥା ଯୋଗୁଁ 'ଲଥଶିଆ ବେଲା' ବ୍ୟବହାର ହୋଇଅଛୁ ।]

ଲଥ ଚଡ଼ା (ଚଡ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବ—ଖଇଚଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Liā chaṛdā (etc) Khaichaṛdā etc (See)

ଲଥ ଚଲା—ଦେ. ବ—ଖଇଚଲା (ଦେଖ)
Liā chalā Khaichalā (See)

ଲଥ ଚଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଖଇ ଚଲେଇବା (ଦେଖ)
Liā chalā(le)ibā Khai chaleibā (See)

ଲଥ(ହା)ଜ (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ (ଅ.)—ନଥାଜ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Liā(hā)ja (etc) Niāja etc (See)
ଲିହାଜ ଲିହାଜ

ଲଥ(ହା)ଣ—ଦେ. ବ—ଲଥଣ [ଦେଖ]
Lia(hā)ṇa Liaṇa [See]

ଲଥ ଦଥ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର) ବ—ନଥ ଦଥ; ନେବା ଓ ଦେବା; ନେଣ ଦେଣ; ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ—
Liā diā ଲେନ୍ ଦେନ Taking and giving; mutual exchange. ଦେ. ବ—ଲୋକଙ୍କୁ ଖଇ ବାଣ୍ଟିବା—2. Distribution of fried corn (to people).

ଲଥ ଧାନ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଧାନକୁ ଭାଜିଲେ ଭଲ ଖଇ ଫୁଟେ—
Liā dhāna ଖଇଧାନ୍ Species of paddy which produce good Liā when fried. [ଦ୍ର—ସବୁପ୍ରକାର ଲାବାକାଧାନ ଧାନକୁ ଭାଜିଲେ ସୁନ୍ଦର ଖଇ ହୁଏ ନାହିଁ । କେତେକ ପ୍ରକାର ଧାନ ଭାଜିଲେ ଚହଁରୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଖଇ ହୁଏ ।]

ଲଥ ଫୁଟିବା—ଦେ. କି—ଖଇ ଫୁଟିବା (ଦେଖ)
Liā phuṭibā Khai phuṭibā (See)

ଲଥ ଭାଜିବା—ଦେ. କି—ଖଇ ଭାଜିବା; ଶସ୍ୟକୁ ଭାଜି ଲଥରେ ପରିଣତ କରିବା—To fry grains into Liā. [ଦ୍ର—ଧାନ ଶବ୍ଦକୁ ଭାଜି 'ଲଥ' କରିଯାଏ; ଲାବାଭୁନନା ଲଥକୁ ଭଜାଯାଏ ନାହିଁ । ଭଜ୍ କଥାରେ କହନ୍ତି —ଲଥ ଭାଜିବା, ମୁଢ଼ି ଭାଜିବା, ଇତ୍ୟାଦ । ସେହିପରି ଭାଜ୍ ବୁଝିବା ।]
ଖଇଭାଜା Liā.

ଲଥ ମଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ଲାଜାମଣ୍ଡ (ଦେଖ)—Lājā maṇḍa
Liā maṇḍa ଖଇରମଣ୍ଡ ଲାବାକମାଁଡ

ଲଥାର୍—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବଣ.—ନଥାର୍ (ଦେଖ)
Liārā Niārā (See).

ଲଥାର୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗଞ୍ଜାମରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଶୂଦ୍ର ଜାତି-
Liāri ବିଶେଷ—A class of Śūdras in Ganjam. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟେ ବାଣିଜ୍ୟ ବେପାର କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ତେଲୁଗୁ ଶ୍ରେଣୀର ଅଟନ୍ତି ଓ ଲଥ ଭାଜନ୍ତି ।]

ଲଥ ହୁ(ହୋ)ମ—ଦେ. ବ.—(ସ. ଲାଜା ହୋମ)—ଲାଜାହୋମ
Liā hu(ho)ma (ଦେଖ)—Lājā homa (See).
ଲାଜହୋମ ଲାବାହୋମ

ଲଉକ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ ଲଉକ୍)—୧ । ବାଇବଲ୍ ଧର୍ମପୁସ୍ତକର ଅଂଶ ବିଶେଷର ପ୍ରଣେତା—1. Luke; name of the
ଲ୍ୟୁକ ଲ୍ୟୁକ compiler of a portion of the Bible. ୨ । ବାଇବଲ୍ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଲଉକ୍ ଲିଖିତ ସୁସମାଗର—2. The part of the Bible containing the Gospels of Saint Luke.

ଲଏ—ଦେ. ଅ.—ଶିକାର ପଛରେ ଲୁବୁରମାନଙ୍କୁ ଜଗାଇବାର ଧ୍ୱନି—
Lie A halloo made by a hunter to the
ଲିଏ ଲଗେ dog chasing a prey. [ଦ୍ର—ଏହା 'ଧୋ ଧୋ ।' ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଧୋ ଧୋ ! ଲଏ ଲଏ !]

ଲକ(କ୍ଲ)—ଗ୍ରା. ବଣ.—ଜକ (ଦେଖ)—Nika (See).
Lika(kka)

ଲକା(କେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କି—ନକାଇବା (ଦେଖ)—
Likā ke)ibā Nikāibā (See)

ଲକୁଚ—ସ. ବ—ଲକୁଚ (ଦେଖ)
Likucha Lakucha. (See)

ଲକୋ—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବଣ—ଜକ (ଅଖଉ)—
Liko Fine whole (rice).

ଲଖ(ଖା)—ସ. ବ (ଲଖ୍. ଧାତୁ=ଚିହ୍ନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; +ଆ; ଖଣ୍ଡନ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଉକୁଣି—1. Very (ଲିକ୍ଷିକା—ଅନୟରୂପ) small louse. ୨ । ଉକୁଣିଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ଡିମ୍ବ—2. The eggs of lice. ୩ । ପରମାଣ-ବିଶେଷ—3. A sort of measure. [ଦ୍ର—୪ ଅଣୁ=୧ ଲିକ୍ଷା; ମତାନ୍ତରରେ ୮ ପରମାଣୁ=୧ରଜ; ୮ ରଜ=୧ ବାଲାଗ୍ର; ୮ ବାଲାଗ୍ର=୧ ଲକ୍ଷା, ମତାନ୍ତରରେ ୬ ଲିକ୍ଷା=୧ ସର୍ଷପ ଓଜନ—ଦ୍ର. ଶ

ମତାନ୍ତରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ କୌଣସି ଜଲାବାଟେ ପଡ଼ିଲେ ସେଥିରେ ଉଡ଼ୁଥିବା ଧୂଳର ଗୋଟିଏ କଣାର ନାମ ଅଣୁ; ଏପରି ୪୫ ଅଣୁରେ ଗୋଟିଏ ଲିକ୍ଷା ହୁଏ ।

ତ୍ରାଲାନ୍ତରଗତେ ଭାନୌ ସତ୍ତାଣୁ ଦୃଶ୍ୟତେ ରବଃ
ତୈଃଷ୍ଟଭୁଭିର୍ତତେବିକ୍ଷା ତେଷାଂ ଷଡ଼୍ଭିଶ୍ଚ ସର୍ଷପଃ ।]

ଲଖ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଲେଖିବା—1 To write. ୨ । ଚିତ୍ର
Likh (root) କରିବା—2. To paint. ୩ । ଅଙ୍କନ କରିବା—3. To draw.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଖ୍ରି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ୍ୟ—ଅତି ସାମାନ୍ୟ—
Likh-ri Very insignificant.

ଲିଖା(ଖୋ,ଖି)—ଦେ. ବ (ସ. ଲିକ୍ଷ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜୁଆଁ—
Likha(khā,khi) 1. Small louse. [ଦ୍ର—ଯେଉଁମାନେ ନିକି, ଲିକି ପଥାର କେଶରେ ଥାଇ ଲିଖ । ପ୍ରାକୃ. ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିରୂପଣ ଲୀକ ଗୀତା ।] ୨ । ଜୁଆଁଙ୍କ ଡିମ୍—2. Eggs of lice. ୩ । ଏକଟୁକୁ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ପଦାର୍ଥ—3. Very small thing. ୪ । ଜରା ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିମାଣ—4. Minute quantity. ୫ । ଏକଟୁକୁ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ଲୋକଙ୍କ ନାମ—5. A name given to ଜରାସା males and females. ଦେ. ବ୍ୟ—ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର—
Very small.

ଲିଖା ଗଜା—ଦେ. ବ (ସମ୍ବଲର)—ଜୁଆଁଙ୍କର ଡିମ୍ବ ଓ ଛୁଆ—
Likha gaji Minute eggs and young ones of ନିକୀଓଉକୁନର ଡ଼ିମ ଲୀଖଆର ଢୀଲ lice.

ଲିଖଣା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଲିହଣ (ଦେଖ)
Likhaṇa Lihaṇa. (See)

ଲିଖନ—ସ. ବ (ଲିଖ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଲେଖିବା; ଅକ୍ଷର-
Likhana ବିନ୍ୟାସକରଣ—1. Writing. ୨ । ରେଖା ଟାଣିବା—2. Drawing of lines. ୩ । ଚିତ୍ର-କରଣ—3. Painting. ୪ । ଅଙ୍କନ କରିବା—4. Drawing. ୫ । (+କର୍ମ. ଅନ) ଲେଖା; ମସୀଦ୍ୱାରା କଲମରେ ଲେଖାଯିବା ବିଷୟ—5. A writing done with ink and pen. ୬ । ପତ୍ର—6. Letter. ୭ । (+ଅଧିକରଣ. ଅନ) ଦଲିଲ—7. A document; deed. ୮ । ଭାଗ୍ୟ ଲେଖା; ମନୁଷ୍ୟର ଭାଗ୍ୟରେ ବିଧାତାଙ୍କ କଲ୍ପିତ ଲେଖା—
8. Preordained thing.

ଲିଖନ ପଠନ—ସ. ବ (ସମ୍ବଲର)—୧ । ଲେଖିବା ଓ ପଢ଼ିବା—
Likhana paṭhana 1. Writing and reading. ୨ । ଲେଖା ପଢ଼ା; ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ କରିବା—2. Studying.

ଲିଖନ ପଦ୍ଧତି—ସ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ଲେଖିବାର ଢଙ୍ଗ—
Likhana paddhati The style of writing.
(ଲେଖନପ୍ରଣାଳୀ, ଲିଖନ ସ୍ୱତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲିଖନ ଯୋଗ୍ୟ—ସ. ବ୍ୟ (ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ଲେଖା ଯିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—
Likhana jogya Fit to be written.

ଲିଖନାର୍ହ—ସ. ବ୍ୟ (ସ୍ତ୍ରୀ ଈ; ଲିଖନ + ଅର୍ହ)-ଲେଖନୋପଯୁକ୍ତ—
Likhanārha Fit to be written.
(ଲିଖନୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲିଖା(ଖି)ଗୁ(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି—ନଖାଇବା (ଦେଖ)
Likha(khi)rā(re)ibā Nikhāribā (See)

ଲିଖା—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲିଖ ନାମକ ପୁରୁଷର ଡାକ ନାମ—
Likhā Name for calling Likha.

ଲିଖା(ଖେ)ଇ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଲିଖ ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—
Likhā(khe)i Name for calling a woman (ଲିଖୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) named Likha.

ଲିଖାରିବା—ଦେ. କି—ନଖାରିବା (ଦେଖ)—
Likhāribā Nikhāribā (See)

ଲିଖି—ପ୍ରାଦେ (ସାଲପୁର) ବ—ଲିଖ—
Likhi Small louse.

ଲିଖିଆ—ଦେ. ବ୍ୟ ଓ ବ (ସ. ଲିକ୍ଷା)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର; ସ୍ୱଳ୍ପମାତ୍ର;
Likhie ଜିନିଷ—1. A little; a minute quantity. (ଲିଖେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର—2. Very small; ଏକଟୁକୁ ଜରାସା, ଲୀଖକେବରାବର, ମିସିୟା thing.

ଲିଖିତ—ସ. ବ୍ୟ (ଲିଖ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସାହା ଲେଖା
Likhita ହୋଇଅଛି—1. Written. ୨ । ଅଙ୍କିତ—
2. Drawn. ୩ । ଚିତ୍ରିତ—3. Painted. ସ. ବ—୧ । (+ଭାବ. ତ) ଲେଖା—1. Writing. ୨ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରଣେତା ମୁନି ବିଶେଷ—2. Name of a Hindu law-giver of ancient India. ୩ । (+କର୍ମ ତ) ଲେଖ୍ୟ ପତ୍ରାଦି; ଦଲିଲ—3. Deed; document; letter.

ଲିଖିତଂ—ଦେ. ବ୍ୟ (କଟକିଆ ଭାଷା) (ସ. ଲିଖିତଂ)—ଏହା
Likhitam ଅମୁକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲେଖା ହେଲା; ଅମୁକ ଏହ ଦଲିଲ
ଲିଖିତଂ ସମାଦନ କରୁଅଛନ୍ତି—(This deed is)
लिखितं Written by or executed by. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ 'ମସ୍ୟା ଲିଖିତଂ' ମୋଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ । ଅମୁକଦ୍ୱାରା ଲିଖିତଂ ସ୍ଥଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଦଲିଲ ଲେଖାରେ ଉହ୍ୟ ଯାଇଅଛି ଲିଖିତଂ ଅମୁକ । ଏଥିରେ ସାକ୍ଷେପିକ । ଲ ।; କେହି କେହି ମଧ୍ୟ ପଦ ଶେଷରେ । ଲ । ଲେଖି ଆପଣା ନାମ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରନ୍ତି ।]

ଲିଖିତ ଜବାବ—ଦେ. ବ (କଟକିଆ)—୧ । ବାଦୀର ଅର୍ଜିର
Likhita jabāba ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରତିବାଦୀର ଦାଖଲ କରିବା (ମୌଖିକ ଜବାବ—ବିପରୀତ) ଲିଖିତ ବର୍ତ୍ତନାପତ୍ର—1.
लिखित जवाब Written statement filed by a defendant in a suit. ୨ । ଅଭିଯୋଗ ବିଷୟରେ ମୁଦ୍ଦାଲର ଦାଖଲ କରିବା ଲିଖିତ ଉତ୍ତର—
2. A written statement filed by an accused. ୩ । କୌଣସି ବିଷୟର ଲିଖିତ ଉତ୍ତର—
3. A written reply.

ଲିଖିତ ପ୍ରମାଣ—ଦେ. ବ (କଟକିଆ)—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରମାଣ
Likhita pramāṇa କରିବା ପାଇଁ ଲେଖା ହୋଇଥିବା
लिखित प्रमाण ବିଷୟ; ଦଲିଲ ପ୍ରମାଣ—Documentary
(ମୌଖିକ ପ୍ରମାଣ, ଜବାନୀପ୍ରମାଣ—ବିପରୀତ) evidence; evidence in the shape of a writing.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲିଖିତବ୍ୟ—ସ. ବ୍ରି (ଲିଖ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—୧ । ଲେଖାଯିବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be written. ୨ । ଯାହା ଲେଖା ଯିବ—2. To be written.

Likhitabya

ଲିଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲଗ୍)—୧ । ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ସାମୁଦ୍ରିକ ଦୂରତ୍ୱର ମାପ ପରିମାଣ ବିଶେଷ (୬୯ ଠାରୁ ୭୯ ମାଇଲ୍)—1. A standard of measurement of oceanic distance. [ଦ୍ର—ଇଂଲଣ୍ଡର ସ୍ଥଳ ମାପର ଲିଗ୍ = ୩ ସ୍ଥଳ ମାଇଲ = ୩ + ୫୨୮୦ ଫୁଟ୍ = ୫୨୮୦ ଗଜ । ଇଂଲଣ୍ଡର ସମୁଦ୍ର ମାପର ଲିଗ୍ = ୩ ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଇଲ = ୫ × ୬୦୮୦ ଫୁଟ୍ = ୬୦୮୦ ଗଜ ।] ୨ । ଦଳ; ଗୋଷ୍ଠୀ—2. League; society.

Lig

ଲୀଗ

ଲିଗ୍ ଅଫ୍ ନେସନ୍ସ୍ (ନ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲିଗ୍ ଅଫ୍ ନେସନ୍ସ୍)—ବିଶ୍ୱର ମହାସମର ପରେ ଗଠିତ ଜାତିସଂଘ ବା ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ—The League of Nations.

Lig aph nesans'n)

ଲୀଗଅଫନେସନ୍ସ ଲୀଗଅଫନେସନ୍ସ

ଲିଗା (ଘା, ଙ୍ଗା, ଙ୍ଘା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ନିଗା ଇତ୍ୟାଦି (ତଦନ୍ତ)

Ligā (ghā, ṅgā, ṅghā (etc)

Nigā etc (See)

ଲିଙ୍କ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲିଙ୍କ୍)—୧ । କଡ଼ାଦ୍ୱାରା ୧୦୦ ଖଣ୍ଡ ଲୁଚା କାଠି ଗଣ୍ଠି ଦେଇଥିବା ଶିକୁଳିଦ୍ୱାରା ଭୂମି ମାପ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚେନ୍ (ଲମ୍ବା ଶିକୁଳି)ର ୧୦୦ ଭାଗରୁ ୧ ଭାଗ ବା ଫଣ୍ଡ—1. Link of a chain used in surveying land. ୨ । ଭୂମି ମାପର ପରିମାଣବିଶେଷ (୬୬ ଫୁଟ୍ = ୫ ପୋଲ୍ = ୭୫ ଲିଙ୍କ୍)—2. Three fifth of a foot. ୩ । କମିଜର ହାତ ବୋତାମର ଦୁଇ ଭାଗକୁ ଯୋଗ କରିଥିବା ଧାତୁର କଡ଼ା—3. The link of a cuff buttom of a shirt.

Link

ଲିଙ୍କ

ଲିଙ୍ଗ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଗମନକରିବା—

Ling (root) (ଲିଙ୍ଗ୍ ଧାତୁ—ଅଜ୍ୟରୂପ) To go.

ଲିଙ୍ଗ୍‌ବୁଡ଼ା—ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ—ଲିଙ୍ଗିବୁଡ଼ା (ଦେଖ)

Liṅg-burdā

Liṅgiburda (See)

ଲିଙ୍ଗ୍‌ଲିଙ୍ଗିଆ—ତ୍ରି ଦେ (ସମଲପୁର) ବିଣ—ଅତି ସରୁ ବା କୃଶକାୟ—Very lean.

Liṅg-liṅgiā

ଲିଙ୍ଗ—ସ. ବ (ଲିଙ୍ଗ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତା.ଅ)—୧ । ଚିହ୍ନ; ନିଦର୍ଶନ; ପ୍ରତୀକ—1. Mark; indication; token; symbol; emblem; indication. [ଦ୍ର—ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ ମତରେ ଲିଙ୍ଗ ୫ ପ୍ରକାରରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା—ସ୍ୱରୂପ—ଯଥା, ଧୂମ ଅଗ୍ନିର ଲିଙ୍ଗ ଅଟେ । କାର୍ଯ୍ୟ—ଯଥା, ଜିଭ ଗାଈର ଲିଙ୍ଗ ସଦୃଶ । ଯଥା, ଖୁସି ମନୁଷ୍ୟର ଲିଙ୍ଗ । ବିପରୀତ—ଯଥା, ଭଲ ମନ ସଙ্গେ ଥାଏ—ହି. ଶ. ।] ୨ । ହେତୁ; କାରଣ—2. Cause. ୩ । ମହାଦେବଙ୍କ ବିଗ୍ରହ: ଶିବଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିବିଶେଷ—3. The phallic emblem of God Śiba. [ଦ୍ର—୧ । ଏହା ଦୃଶ୍ୟ ବସ୍ତୁମାନ ଅଙ୍ଗବଳଳିତ ଜନ୍ମ ପ୍ରସ୍ତର ବା ଧାତୁଖଣ୍ଡ ଓ ଏହା ଶକ୍ତିମଧ୍ୟସ୍ଥ ଗର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରୋଥିତ ହୋଇଥାଏ । ମହାଦେବଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଲିଙ୍ଗ (ଜ୍ୟୋତିସ୍ମ)ରୂପରେ ଓ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଶକ୍ତି (ଯୋନି) ରୂପରେ ଏଉଭୟଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ଉକ୍ତ ଶକ୍ତି ଓ ଲିଙ୍ଗମୂର୍ତ୍ତିଦ୍ୱୟ (ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ) ଦ୍ୱାରା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସୃଷ୍ଟି ସୂଚିତ ହୁଏ ।

୨ । ପୂର୍ବେ ପଞ୍ଚମୁଖଯୁକ୍ତ ନରବକ୍ତ୍ରରୂପେ ଶିବ ପୂଜା ପାଉଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂ ୧ମ ଓ ୨ୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଲିଙ୍ଗ-ବକ୍ତ୍ରର ପୂଜା ଭାରତରେ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଣାପାଇ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା—(ହରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗବେଷଣା) । ଲିଙ୍ଗପୁରାଣରେ ଲେଖାଥିବା ପରି ଶିବଙ୍କର ଦୁଇ ରୂପ; ଅଲିଙ୍ଗ ଓ ଲିଙ୍ଗ । ନିର୍ଗୁଣ ଓ ନିର୍ଗୁଣ ଶିବ ଅଲିଙ୍ଗ ଅଟନ୍ତି । ଜଗତ୍‌କାରଣରୂପ ଶିବ ଲିଙ୍ଗ ଅଟନ୍ତି । ଅଲିଙ୍ଗ ଶିବଙ୍କଠାରୁ ଲିଙ୍ଗଶିବଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଶିବଙ୍କୁ ଲିଙ୍ଗୀ ବୋଲିସାଏ, ଅତଏବ ଲିଙ୍ଗ ବା ଲିଙ୍ଗୀ ଶିବଙ୍କରହିଁ ଅଟେ । ଏରୂପେ ଲିଙ୍ଗ ଜଗତ୍‌କାରଣରୂପ ଶିବଙ୍କ ପ୍ରତୀକ ଅଟେ । ଗ୍ରୀକ, ପ୍ରିଶର, ଆରବ, ସୁମେରୁ, ଯୁନାନ୍, ରୋମ୍ ଆଦି ଦେଶରେ ଜଗତ୍‌କାରଣରୂପେ ଦେବତାଙ୍କର ବା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଉପାସନା ପରି 'ଲିଙ୍ଗ'ର ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜିତ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁରୋପୀୟମାନେ ଲିଙ୍ଗକୁ ଲାଟିନ୍ ଫାଲସ୍ (Phallus) କହୁଥିଲେ । ଯୁରୁପୀୟମାନେ ବାଆଲ୍ (Baal) ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲିଙ୍ଗ-ରୂପରେ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ବାବିଲୋନିଆର ଉତ୍ସାବଶେଷରୁ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଲିଙ୍ଗ ମିଳି ଅଛନ୍ତି; ଏ ଲିଙ୍ଗମାନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୋତ୍ତରମାନଙ୍କ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀନ ଅର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲିଙ୍ଗରୂପୀ ଶିବଙ୍କ ଉପାସନାର ସୂଚନା ମିଳେ ନାହିଁ । ବୈଦିକକାଳରେ କେତେକ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲିଙ୍ଗପୂଜା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିଙ୍କର 'ଶିଶ୍ନ-ଦେବାଃ'ରୂପେ ଗୋଷ୍ଠୀବାଚକ ବେଦମନ୍ତ୍ରରେ ଅଛି—ଋ ଶ] ୪ । ପୁରୁଷର ଉପସ୍ଥ; ଶିଶ୍ନ—4. Penis; male organ of generation. (ଲିଙ୍ଗର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଶିଶ୍ନ, ମଦନାଙ୍କୁଶ, ମେଢ୍ରନ, ମେଢ୍ର, କାମପୁଷ୍ପ, ଶେଫସ୍, ଧ୍ୱଜ, ସାଧନ—(ଅ. ଶ.)—୫ । ଅନୁମାନ—5 Inference. ୬ । (ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ) ଅନୁମାନସାଧନ—6 (logic) Premises leading to a conlusion. ୭ । (ବ୍ୟାକରଣ) ପଦାର୍ଥ ବା ଜୀବାଦିଙ୍କର ପୁରୁଷ, ସ୍ତ୍ରୀ ବା ନପୁଂସକ ଥିବାର ସୂଚନା—7 (Grammar) Gender. ୮ । (ସାଙ୍ଖ୍ୟ ଦର୍ଶନ) ପ୍ରକୃତି—8. (Samkhya philosop y) Nature; matter; crude matter. ୯ । ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ ସାମର୍ଥ୍ୟ—9. The power

Digitized by srujanika@gmail.com

of a word to make its meaning manifest. ୧୦ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—10. An anchorite. ୧୧ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ବେଳ—11. The dress or marks of an anchorite. ୧୨ । ଲଙ୍ଗ ଶରୀର (ଦେଖ)—12. Liṅga śarīra (See). [ଉ—ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷନେ ସୂକ୍ଷ ଲଙ୍ଗ, ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର ସଙ୍ଗରଙ୍ଗ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୧୩ । (ସାଂଖ୍ୟଦର୍ଶନ) ମୂଳ ପ୍ରକୃତି—13, (Sāṇkhya philosophy) Original Nature. [ଦ୍ର—ବକୃତ ପୁଣି ଦୁକୃତିରେ ଲସ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ; ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରକୃତିକୁ ଲଙ୍ଗ ବୋଲିଯାଏ—ହ୍ର. ଶ.] ୧୪ । (ମୀମାଂସା ଦର୍ଶନ)—ଛଅ ଲକ୍ଷଣ, ଯହିଁ ଅନୁସାରେ ଲ ଜଣ୍ଡୀତ ହୁଏ (ହ୍ର. ଶ.)—(Mīmāṁsā philosophy) Six attributes or indications from which sex is ascertained. [ଉ—ଲକ୍ଷଣ ଯଥା—ଉପକ୍ରମ, ଉପସଂହାର, ଅଭ୍ୟାସ, ଅପୂର୍ବତା, ଅର୍ଥବାଦ ଓ ଉପପତ୍ତି—ହ୍ର. ଶ.] ୧୫. ବ—ବସ୍ତ୍ରାଦିର ଧଡ଼ରେ ଅଙ୍କିତ ରଙ୍ଗୀନ୍ ଚିତ୍ର ବା ରେଖା—Coloured figure or line on the hem of a cloth. [ଉ—ବାହାର କଲେ ମାଲ ହୀନ ଶାଢ଼ୀ, ସିନ୍ଦୂରୀ ଧଡ଼ ଫୁଲ ଲଙ୍ଗ ପଡ଼ । ଉଷଂ ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।]

ଲଙ୍ଗକ—ସ. ବ—କପିତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—The wood apple tree; Liṅgaka Feronia Elephantum.

ଲଙ୍ଗଭୁ(ରେ) ବାଜିବା—ଦେ. ବ—ପୁରୁଷତ୍ୱ ଶକ୍ତିର ହ୍ରାସ ଘଟିବା—Liṅgaku(re) bajiba Loss of potency. ପୁରୁଷତ୍ୱହାନି ହେଉଥା [ଦ୍ର—ମୁଷାଭୁ ମାଇଲେ ଲଙ୍ଗଭୁ(ରେ) ବାଜେ । ପ୍ରବାଦ ।] पुरुषत्वहानि होना

ଲଙ୍ଗ ଚକ୍ର—ସ. ବ (ତନ୍ତ୍ର)—ତନ୍ତ୍ରସାଧନାର୍ଥ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ କଳ୍ପିତ Liṅga chakra ଛଅଟି ଚକ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏକଚକ୍ର—One of the 6 mystic circles inside the body on which the mind of a Tantric devotee has to be concentrated while engaged in Tantric exercise. [ଦ୍ର—ଏଥିର ସ୍ଥାନ ଲଙ୍ଗମୂଳ ।]

ଲଙ୍ଗଚ୍ଛେଦ—ସ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ ଚଢ଼; ଲଙ୍ଗ+ଛେଦ; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଛ ସ୍ଥାନରେ Liṅgachchheda ଚ)—ଶିଶ୍ନ ଛେଦ; ଖାସି କରିବା—(ଲଙ୍ଗଚ୍ଛେଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Castration; excision of the male organ.

ଲଙ୍ଗଜା—ସ. ବ—ଲିଙ୍ଗିକା (ଦେଖ) Liṅgajā Liṅgikā. (See)

ଲଙ୍ଗ ଜ୍ଞାନ—ସ. ବ—ଶବ୍ଦର ବା ବସ୍ତୁର ଲିଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଭିଜ୍ଞତା—Liṅga jñāna Knowledge about the gender of a word or thing.

ଲଙ୍ଗ ଦେହ—ସ. ବ (ସ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ଲିଙ୍ଗବଶିଷ୍ଟ ଦେହ)—(ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର) ଆତ୍ମା ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ଜୀବର ସୂକ୍ଷ୍ମ (ଲିଙ୍ଗ ଶରୀର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେହ—(Philosophy) The subtle frame in which the soul is settled. [ଉ—ଶବଦ ଆଦ ମାଆ ପଞ୍ଚ
ଅଥରେ ହିଁଗୁଣ ପ୍ରପଞ୍ଚ ।
ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଞ୍ଚ ପ୍ରାଣ
ସେ ମନ ବୁଦ୍ଧି ସଙ୍ଗ ତେଣ ।
ଏହାକୁ ଲିଙ୍ଗ ଦେହ କହି
ଯାବତ ତେତନା ଏ ବହି ।
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]

[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀର ପ୍ରାଣୀର ସ୍ଥୂଳଶରୀର ନଷ୍ଟ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କାରଜନ୍ୟ କର୍ମଫଳ ଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଜୀବାତ୍ମା ସଙ୍ଗେ ଲାଗି ରହିଥାଏ ତାକୁ ଲିଙ୍ଗଦେହ କହନ୍ତି । ଏଥିରେ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ସବୁ ବୃତ୍ତିମାନ ବଦ୍ୟମାନ ଥାଏ; କେବଳ ଏ ମାନଙ୍କ ସ୍ଥୂଳରୂପ ନ ଥାଏ । ଏ ଦେହରେ ୧୭ଟି ତତ୍ତ୍ୱ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଅଛି; ଯଥା—୧୦ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମନ, ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ର ଓ ବୁଦ୍ଧି—(ହ୍ର. ଶ) ।]

ଲଙ୍ଗନ—ସ. ବ (ଲିଙ୍ଗ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ଆଲିଙ୍ଗନ; କୁଣ୍ଢାଇବା—Liṅgana Embracing. (Apte)

ଲଙ୍ଗ ନାଶ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯହିଁରେ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ଲିଙ୍ଗ ବା ଲକ୍ଷଣ Liṅga nāśa ଭଲା ପଡ଼େ ନାହିଁ)—୧ । ଅନ୍ଧକାର (ହ୍ର.ଶ)—1. Darkness. ୨ । ଚକ୍ଷୁରୋଗ ବଶେଷ (ହ୍ର. ଶ); ମାଳକା—2. A kind of eye-disease; glaucoma. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ଆଖିରୁ କେଉଁବେଳେ ଅନ୍ଧାର, କେଉଁବେଳେ ନାଲି, କେଉଁବେଳେ ଜଳଜଳ ବର୍ତ୍ତି ଅଦି ଦେଖାଯାଏ । ସୁଶ୍ରୁତ ଅନୁସାରେ ଆଖିର ୫ଟି ପଟଳର ବିକାର ଯୋଗୁଁ ଏ ରୋଗ ଜନ୍ମେ । ବାତ ପିତ୍ତ କଫ ଭେଦରେ ଏ ରୋଗ ୩ ପ୍ରକାର—(ହ୍ର. ଶ) ।]
୩ । ଶିଶ୍ନର ନାଶ—3. Loss of penis. (Apte)

ଲଙ୍ଗ ପରାମର୍ଶ—ସ. ବ (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର)—ପ୍ରସ୍ତାବ ବା ପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଲିଙ୍ଗକୁ Liṅga parāmarśa ଚିହ୍ନିବା—(Logic) The recognition of the premises on a subject.

ଲଙ୍ଗ ପୁରାଣ—ସ. ବ—ବ୍ୟାସ ପ୍ରଣୀତ ମହାପୁରାଣ ବଶେଷ (ପୁରାଣ Liṅga purāṇa ଦେଖ)—One of the 18 Purāṇas of the Hindus. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଶ୍ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ୧୧ ହଜାର; ବ୍ରହ୍ମା ମୁଖ୍ୟ ବକ୍ତା; ଏଥିରେ ଶିବଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅଧିସ୍ଥାନ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଶିବ ସ୍ୱୟଂ ନଜର ୨୮ ଅବତାରର ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହା ଏକ ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ପୁରାଣ; ଶିବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶିବଭକ୍ତ ଦଧୀଚ ମୁନଙ୍କ ରକ୍ଷା, ପଦ୍ମକଳ୍ପରେ ସୃଷ୍ଟିର ଉତ୍ପତ୍ତି, ବୈବସ୍ୱତ ମନ୍ୱନ୍ତରର

ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ବଶୀକରଣ, ଲିଙ୍ଗ ପ୍ରଚାର ପ୍ରଭୃତ୍ୟର୍ଥ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ଲିଙ୍ଗ, ବଚନ, ପୁରୁଷ, କାରକ—ସଂ. ବ (ବ୍ୟାକରଣ) ବିଶେଷ୍ୟ Liṅga, bachana, purusha, kāraka ପଦର ବିଶିଷ୍ଟ. ଜ୍ଞାନ—(grammar) The gender, number, person and case of a noun.

ଲିଙ୍ଗ ବର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—କପିତ୍ଥ— Liṅga barddhaka The wood apple.

ଲିଙ୍ଗ ବର୍ଦ୍ଧନ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସଦ୍ୟଃ ଲିଙ୍ଗ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କରେ— Liṅga barddhana Causing erection of the male organ (Apte).

ଲିଙ୍ଗବସ୍ତି—ସଂ. ବ—ଲିଙ୍ଗାର୍ଶଃ ନାମକ ରୋଗ (ହି. ଶ.)—A kind Liṅgabasti of disease of the penis. [ଦ୍ର— (ଲିଙ୍ଗାର୍ଶଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏଥିରେ ଲିଙ୍ଗ କାଟିଲେ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହୁଏ ।]

ଲିଙ୍ଗବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ— Liṅgabān Having characteristics.

(ଲିଙ୍ଗବନ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବ—ଲିଙ୍ଗାୟତ୍ (ଦେଶ) Liṅgāit (See)

ଲିଙ୍ଗ ବୁଡା—ଦେ. ବ—ଲିଙ୍ଗିବୁଡ଼ା (ଦେଶ) Liṅg burdā Liṅgiburdā (See)

ଲିଙ୍ଗ ବୃତ୍ତି—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲିଙ୍ଗ=ବେଶ, ଚିହ୍ନ ଅର୍ଥେ ବୃତ୍ତ= Liṅga bṛutti ଜୀବିକା ପାଖାର)—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବେଶଧାରୀ; କପଟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ; ଧର୍ମଧ୍ୱଜୀ—A hypocritical religious mendicant; a religious hypocrite. ଦ୍ର. ବିଣ—କପଟବୃତ୍ତ—Hypocritical (See).

ଲିଙ୍ଗବେଦୀ—ସଂ. ବ—ଶିବ ଲିଙ୍ଗର ମୂଳ ଭାଗ—The base or Liṅgabedī pedestal of a Liṅga (Apte).

ଲିଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲିଙ୍ଗ+ଭଙ୍ଗ)—ଲିଙ୍ଗ ଶରୀରର ବିନାଶନ Liṅga bhaṅgana —The annihilation of the subtle body. [ଦ୍ର—ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଗତି ସେତେ, ଲିଙ୍ଗଭଙ୍ଗନ ମୋକ୍ଷପଥେ । ଦିଗମ୍ବର. ଭାଗବତ ।]

ଲିଙ୍ଗ ଭେଦ—ସଂ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁରୁଷ ଓ କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ— Liṅga bheda Difference of gender.

ଲିଙ୍ଗରାଜ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍) —ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ନାମ— Liṅgarāja Name of the image of Śiba at ଲିଙ୍ଗରାଜ Bhubaneswara. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ଲିଙ୍ଗୁରାଜ —A name given to males.

ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଯାତ୍ରା—ଦେ. ବ—ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ ଲିଙ୍ଗରାଜ Liṅgarājaṅka chaturdaśa jātrā ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନବାରେ ଲିଙ୍ଗରାଜ ଠାକୁରେର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପର୍ବ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ହେଉଥିବା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ **ଲିଙ୍ଗରାଜ ଠାକୁରକା ଯାତ୍ରା** ଯାତ୍ରା ('ଯାତ୍ରା' ଉଲେ ଦେଶ) The fourteen festivals of Lord Lingaraj held during the year at Bhubaneswar.

ଲିଙ୍ଗ ଶରୀର—ସଂ. ବ—ଲିଙ୍ଗଦେହ (ଦେଶ)— Liṅga śarīra Liṅgadeha (See)

ଲିଙ୍ଗ ସମ୍ଭୂତା—ସଂ. ବ—ଲିଙ୍ଗିକା (ଦେଶ)— Liṅga sambhūtā Liṅgikā (See)

ଲିଙ୍ଗସ୍ଥ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ (ମନୁ ୮।୬୫) (ହି. ଶ.)— Liṅgastha A religious student (M. W.); a person observing the vow of continence.

ଲିଙ୍ଗା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲିଙ୍ଗ)—୧ । ବଳଦଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ବାହାରିବା Liṅgā ଉଭୁଡ଼ ବା ଅର୍ବୁ—1. A fleshy tumour or ବଳଦର ଘାଡ଼ର ଆଁଚିଲ wart formed on the shoulder ମସ୍ସା of a bullock. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅକୃତ୍ରିମ ଶିବଲିଙ୍ଗ ସଦୃଶ ।] ୨ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ଲିଙ୍ଗରାଜର ଛୋଟ ନାମ —2. Name for calling Liṅgarāja. ବୈଦେ. ବ—ଲିଙ୍ଘା (ଦେଶ)—Liṅghā (See) ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ପୁଲ୍ଲ) ବ— ଛୋଟ; ଲମ୍ବ ଜଳାଶୟ—A long narrow pool. ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ବଳଦର ଯେ ବଳଦର ଘାଡ଼େ ଆଁଚିଲ ଆଛେ କାନ୍ଧରେ ଲିଙ୍ଗା ବାହାରିଥାଏ— **ମସ୍ସାବାଲା (ବୈଳ)** (Bullock) Having a tumour or wart growing on the shoulder. [ଦ୍ର —ଯେଉଁ ବଳଦଙ୍କ କାନ୍ଧ ଉପରେ ଲିଙ୍ଗା ଉଠିବାର ଦେଖାଯାଏ, ଲୋକେ ତାକୁ 'ଲିଙ୍ଗା'କୁ ମହାଦେବ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କର ସେହି ବଳଦକୁ ହଳ ବହା ଗଗଡ଼ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ଲିଙ୍ଗାଇ(ୟ,ତ୍)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲିଙ୍ଗାଙ୍କିତ, ତୁଳ. ସେବାୟତ୍)— Liṅgāi(e,ya)t ଦକ୍ଷିଣାଭ୍ୟରେ ଶିବଲିଙ୍ଗଉପାସକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ଶୈବ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଲିଂଗାୟତ A sect of Hindus in S. India who are devotees of Śiba. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଶିବଙ୍କର ଏକନିଷ୍ଠ ଉପାସକ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟ ହିନ୍ଦୁ; ଏମାନେ ସୁନାର ବା ରୁପାର କବଚରେ ଶିବଲିଙ୍ଗକୁ ବାମ ବାହୁରେ ବା ଗଳାରେ ପିନ୍ଧନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କୁ ଜଙ୍ଗମ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଇହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜାତିଭେଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି, ଯାହା ଉତ୍ତରର ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏମାନେ ବେଦର ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଓ ଓ ଜାତିଭେଦ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । (ବିଶ୍ୱକୋଷ)]

ଲିଙ୍ଗାଗ୍ର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ)—ଲିଙ୍ଗର ଅଗ୍ରଭାଗ; ଲିଙ୍ଗର ସୁପାରି— Liṅgāgra Glans penis (Apte)

ଲିଙ୍ଗାଙ୍କିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ସ୍ଥା ତତ୍)—ଚିହ୍ନଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ— Liṅgāṅkita Marked with a sign ବ. ଲିଙ୍ଗାଇତ୍ (ଦେଶ)—Liṅgāit (See)

ଲିଙ୍ଗାନୁଶାସନ—ସଂ. ବ (ବ୍ୟାକରଣ)—ଲିଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟାକରଣର Liṅgānuśasana ନିୟମମାନ—The laws governing the gender in grammar; the laws of grammatical gender (M.W).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲିଙ୍ଗାର୍ଚ୍ଚକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—୧ । ପୌତ୍ତଳିକ—
Liṅgārchchaka 1. Idolator. ୨ । ଲିଙ୍ଗୋପାସକ; ଶୈବ—2. A devotee of Śiba.

ଲିଙ୍ଗାର୍ଶଃ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଲିଙ୍ଗରୁ ରକ୍ତସ୍ରାବ ରୋଗ—
Liṅgārśah 1. Bloody discharge from the male organ. ୨ । ଉପଦଂଶ ରୋଗ; ଗରମି ବେମାରି—2. Syphilis.

ଲିଙ୍ଗାଲିକା—ସଂ. ବି (ଲିଙ୍ଗ+ଅଳ+କ+ଆ)—କ୍ଷୁଦ୍ର ମୂଷିକ; ଛୁଚୋଇ
Liṅgālikā ମୂଷା—A small species of mouse; ନେଣ୍ଟିଇନ୍ଦୁର ଛୋଟାଚୂହା a kind of mouse(M.W).

ଲିଙ୍ଗିକା(ନୀ)—ସଂ. ବି (ଲିଙ୍ଗ+କ+ଷ୍ଟା. ଆ; ଲିଙ୍ଗିନ୍+ଈ)—୧ ।
Liṅgikā(nī) (ବୈଦ୍ୟକ) ଶିବଲିଙ୍ଗୀଲତା—A creeper. (ଲିଙ୍ଗପତ୍ରିକା, ଲୈଙ୍ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । [ଦ୍ର—ଏହା ଓଡ଼ିଶା ଜଙ୍ଗଲରେ ଜନ୍ମେ । ଏଥିର ସାଜ ଶିବଲିଙ୍ଗାଦାର; ଇନ୍ଦ୍ର ଶିବଲିଙ୍ଗିନୀ, ଶିବଲିଙ୍ଗୀ ପଚଗୁରିଆ ।
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଶିବବଳ୍ଲି, ଶିବବଳ୍ଲିକା ରୁଦ୍ର, କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଓ ବହୁପତ୍ରୀ, ଈଶ୍ୱରୀ, ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ, ଚନ୍ଦ୍ରଫଳା, ଗୃଞ୍ଜାଳୀ ଅତିକ୍ଷୀ । ଏହା ଦୁର୍ଗନ୍ଧ. ଦୋଷ, ତନ୍ଦ୍ରା, ଅପସ୍ମୃତି, ଶିରଦା ନାଶକ, କଟୁରସ, ଉଷ୍ଣ. ବୀର୍ଯ୍ୟ, ରସାୟନ ଓ ସବସିଦ୍ଧିକାରକ ଅଟେ ।] ୨ । ଧର୍ମ. ଦ୍ରୁଜନା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A hypocrite woman. ୩। ହସ୍ତିନା. 3. A female elephant. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଲିଙ୍ଗୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Liṅgī.

ଲିଙ୍ଗିବୁର୍ଦ୍ଦା—ଦେ. ବି—୧ । ଗାଣ୍ଡିଭୋଡ଼ାଣ୍ଡପୁଣ୍ଡି କୁଣ୍ଡରେ ନାକକୁ
Liṅgiburdā ବୁଡ଼ାଇ କେତେକ ବଳଦ ଓ ଗାଈଙ୍କର କୁଣ୍ଡରୁ ମୁଖଡୁବିୟେ ଖାଓୟା ମୁହଡବାକର ଖାନା ଦାନା ଆଦ ଖାଇବା—1. The act of some bullocks and cows dipping their nose into the manger which is full of liquid food. ସୁସମ୍ପନ୍ନକାୟ ପୁରାହୋନା ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କରିବା ଅବସ୍ଥା, ଅର୍ଥାତ୍ ଯହିଁରେ କିଛି ଅପୂର୍ଣ୍ଣି ରହି ନ ଥାଏ—2.A condition of being filled up or completed. ମାଥାଡୁବାଅବସ୍ଥା ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଯାହା ଅବଶ୍ୟକ, ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉହିଁରୁ ବଳପଡୁବା ଅବସ୍ଥା—3. A condition or state of things where the maximum has already been attained and which will bear no further strain. [ଦ୍ର—ଅନେକ ଲୋକ ଦେଶାରେ ଲିଙ୍ଗିବୁର୍ଦ୍ଦା ହୋଇ ଯେ ମୁଖଡୁବିୟେ ଖାୟ ମୁଁହଡୁବାକରଖାନେବାଲା ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ଗୋରୁ କାକକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କୁଣ୍ଡରେ ବୁଡାଇ ଦାନାପାଣି ଖାଏ—1. (A cow or bullock) Which dips its nose into the liquid food in the crator. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସମ୍ପାଦିତ (କୌଣସି ବିଷୟ)—2. Done to completion or fulfilment; complete; full; done to the fill. [ଦ୍ର—ଶିବଲିଙ୍ଗକୁ ଜଳାଭିଷେକ କରିବା ସମୟରେ ପାଣି ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଢାଳି ଲିଙ୍ଗକୁ ଟାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେବାର ଘଟର ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଘଟାରେ ଚଳଅଛି । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କରିଥିଲେ ତାକୁ ଲିଙ୍ଗିବୁଡ଼ା ହୋଇଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କରି ଗଲା, ଆଉ ଅଧିକ ଅବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।]
ଯେ ଦେନାୟ ଡୁବେଛେ ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଋଣଗ୍ରସ୍ତ—3. Over head and ears in debt. ଦିବାଳିଆ

ଲିଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଲିଙ୍ଗ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ ।
Liṅgī ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବେଶଧାରୀ—1. Assuming or wearing the garb of a sannyāsī. ୨ । ଧର୍ମ ଧ୍ୱଜୀ—2. Religious hypocrite. ସଂ. ବି.—ହସ୍ତୀ—Elephant.
(ଲିଙ୍ଗିନ୍—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲିଙ୍ଗେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ପୁରୁଷର ଶିଶ୍ନ ବା ମୂତ୍ରେନ୍ଦ୍ରିୟ—
Liṅgendriya The male urinary organ.

ଲିଙ୍ଗୋତ୍ଥାନ—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାମ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଉତ୍ତେଜନା-
Liṅgotthāna ଜନିତ ଶିଶ୍ନର କାଠିନ୍ୟ ଲାଭ—Erection of the penis through amorous excitement.

ଲିଙ୍ଗୋଦ୍ଧାର—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲିଙ୍ଗଚ୍ଛେଦନ—Excision
Liṅgoddhara or removal of the male organ. (M. W.)

ଲିଙ୍ଗୋପଦଂଶ—ସଂ. ବି—ଲିଙ ଗାର୍ଶଃ (ଦେଶ)
Liṅgopadaṁsa Liṅgarśah (See) (M. W)

ଲିଙ୍ଗୋପାସକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଶୈବ; ଶିବଲିଙ୍ଗ ପୂଜକ—
Liṅgopāsaka A devotee of Śiba.
[ଲିଙ୍ଗୋପାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲିଙ୍ଘା—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ଜଙ୍ଗାହ୍)—ଜଙ୍ଘା (ଦେଶ)
Liṅgha Nigā (See)

ଲିଚ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି.—ଲିଞ୍ଚ (ଦେଶ)
Licha Liñcha (See)

ଲିଚି(ଚୁ)—ବୈଦେ. ବି.—(ଚୀନ ଦେଶୀୟ ଭାଷା 'ଲିଚି')—ଚୀନ୍
Lichi(chu) ଦେଶରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆମଦ ହୋଇ ସୁଖାଦ୍ୟ
ଲିଚୁ ଲିଚୁ ଫଳ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ ଓ ଉହିଁର ସୁଖାଦ୍ୟ ଫଳ—Lichi fruit and tree; Nephelium Litchi; Scytalia Litchi. [ଦ୍ର—ଏହି ଫଳର ଉପରେ କ୍ଷୁଦ୍ର କୋମଳ କଣ୍ଟାଯୁକ୍ତ ଖୋସା ଥାଏ ଓ ଖୋସା ତଳେ କୋମଳ ଶୁକ୍ଳ ସୁଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟ ଥାଏ; ଉହିଁ ମଧ୍ୟରେ କଳା ମଞ୍ଜି ଥାଏ । ଏ ଫଳ ଖାଇଲେ ନାଲି ହୁଏ ଓ ଏହାର ସୁଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟ ଧଳା; ସ୍ଥାନଗୁଣରେ ଏହି ଶସ୍ୟ ସ୍ୱଚ୍ଛାଦୁ ବା ଅମ୍ବାଦୁ ହୁଏ । ଆସାମ, ବଙ୍ଗଦେଶ ଓ ସାହାରନ୍‌ପୁରରେ ଏହି ଫଳ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏ ଫଳ ବସନ୍ତ କାଳରେ ଫଳେ । ଏହାର ଯକ ଅମ୍ଳପର ପର, ଜନ୍ମ ଶ୍ୱେତ । ଏହା ଗନ୍ଧ ଅମ୍ଳ, ଗନ୍ଧପର କଲ୍ଲ ଧରେ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲ(ଲେ)ଚ—ଗ୍ରା. ବଣ.—(ସଂ. ନୀଚ)—୧ । ନୀଚ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Li(le)ñcha ନୀଚ **नीच** 1. Low; mean (man)
୨ । ନୀଚ ଜାତୀୟ—2. Of low caste.
୩ । ନୀଚମନା:—3. Mean-minded.

ଲିଞ୍ଚିଙ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ଲିଞ୍ଚିଙ୍)—ସମାଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଘୃଣ୍ୟ
Li**ñ**ching ଅପରାଧ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅପରାଧ ଅଦାଲତରେ ବିଚାର କରି ନ ଯାଇ, ଅପରାଧୀକୁ ସଂପ୍ରସାଧାରଣ ଲୋକେ ଧରି ନେଇ ଘାଣିରେ ଚୁଡ଼ାଇବା, ମାଡ଼ ମାରିବା, ହତ୍ୟା କରିବା ଆଦି ଦ୍ୱାରା ଦଣ୍ଡ ଦେବା ରୂପ ଜଘନ୍ୟ କଦାର ପ୍ରଥା—The practice of lynching or inflicting punishment on an offendar by an infuriated mob. [ଦ୍ର—ଦେଶର ଶାସକ ସ୍ୱାନବଳ ଦ୍ୱେଷରେ ଏହିପରି ବିଚାର ହତ୍ୟା ଘଟି ଥାଏ । ଆମେରିକା ବାସୀ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗମାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଅପରାଧୀ କୃଷ୍ଣାଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଏହିପରି ଦଣ୍ଡ ଦେଉଥିବା ଶୁଣାଯାଏ ।]

ଲିଟ୍—ଧ.—(ବ୍ୟାକରଣ)—କ୍ରିୟାର ଅତୀତ କାଳ—
Liṭ The past tense of a verb. ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସଦର) ବିଚା.—ନିଟ୍ (ଦେଖ)—Niṭ (See)

ଲିଟ—ଧ. ବ (ଲଭ୍ ଧାତୁ; +କ୍ତ=ଲବ୍; ୧ମା. ୧ବ—ଲିଟ୍ ଅନ୍ୟ
Liṭa ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—ଲୋଭୀ; ଅତ୍ୟଧିକ ଲାଳସାନ୍ୱିତ—
A varicious; coveteous; extremelydesirous.
[ଉ—ନଡ଼ର ଉଜୟୀ ପୁରନ୍ଦର ମଣ୍ଡି, ମକରନ୍ଦ ଲିଟ ଭୃ ଅରବିନ୍ଦ, ଝ ସୁନଶ୍ୱ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱଗୀତ ।]

(ଲର୍ଡ) ଲିଟନ୍—ଦେ. ବ. (ନାମ) (ଇଂ. ଲିଟ୍ଟନ୍)—୧ । ବିଲ୍ଲଉର
(Lard) Liṭan ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସକାର, ନାଟକକାର, କବି ଓ
ଲିଟନ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ—1. Edward Bulwar Lord
लिटन Lytton. [ଦ୍ର—ଏ ୧୮୦୩ ରୁ ୧୮୭୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂଖ୍ୟା ୬୦ ରୁ ବେଶୀ ହେବ । ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଉତ୍ତରର ବଡ଼ଲାଟ ହୋଇଥିଲେ ।]
୨ । ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଲର୍ଡ ଲିଟନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଉତ୍ତରର ବଡ଼ ଲାଟ—2, Edward Robert, Earl of Lytton.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୮୩୧ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୯୧ । ଏ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ସୁକବି ଓ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ଥିଲେ । ଏ ଉତ୍ତରରୁ ୧୮୭୬ ସାଲରେ ବଡ଼ ଲାଟ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ମହାରାଣୀ ଭକ୍ଟୋରିୟା ୧୮୭୭ ସାଲରେ ଭାରତର ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଆଫ୍‌ଗାନ୍ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା; ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତା ଲୋପ ଓ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ କାନୁନ ଆଇନ୍‌ଦ୍ୱାରା କଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ଭାରତୀୟ ସଂଖ୍ୟକ ଭାରତବାସୀ ବଲ୍ଲଭରେ ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍ ପରୀକ୍ଷା ନ ଦେଇ ବଡ଼ ଗୁଡ଼ଏ ପାଇବାର ବିଧାନ ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଅନ୍ୟତମ ସ୍ମରଣୀୟ ବିଷୟ । ଏ ଉତ୍ତରରୁ ଫେରି ଯାଇ ଫ୍ରାନ୍ସ ବ୍ରିଜଧାନୀ ପାରିସ୍ ନଗରରେ ଇଂରାଜ ରାଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଦୂତରୂପେ ରହିଥିଲେ ଓ ସେହିଠାରେ ଏହାଙ୍କର ପରଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇଥିଲା ।]

ଲିଟରେଟ୍ କନ(ଣ)ଷ୍ଟବଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲିଟରେଟ୍
Liṭaret kana(ni)shṭabal କନ୍‌ଷ୍ଟେବଲ୍)—ଲେଖାପଢ଼ା
ଲିଟରେଟ କନଷ୍ଟେବଲ ଜାଣିଥିବା ପୁଲିସ୍ କନଷ୍ଟେବଲ; ଗ୍ରାଇଟର୍
लिटरेट कानष्टेबुल କନଷ୍ଟେବଲ୍—A literate constable of the Indian Police force. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ସାଧାରଣ କନ୍‌ଷ୍ଟେବଲଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ଦରମା ପାଆନ୍ତି ଓ ଥାନାର ଡାଇରି ଆଦି ଲେଖାପଢ଼ା କରନ୍ତି ।]

ଲିଟି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଧୁଲିହ୍) —କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷିବିଶେଷ—A species
Liṭi of bird; the humming bird; sun bird.
ଟୁନୀ [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଅଳ୍ପ ଖ୍ରେଚ ଓ ପୁଷ୍ପରୁ ମଧୁ ଖାଆନ୍ତି ।
शकरखोरा, गेंगा ଏମାନଙ୍କ ଥଣ୍ଟ ଲମ୍ବ ଓ ବଙ୍କା ।] ପ୍ରାଦେ;
(ବସ୍ତର) ବ—ସାହାଡ଼ା ଗଛ—A kind of tree
Streblus Asper.

ଲିଡର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ଲିଡ଼ର)—୧ । ଦଳପତି; ନେତା—
Lidar 1. The leader of a gang. ୨ । ଜାତୀୟ ବା
ଲିଡାର ସାମାଜିକ ନେତା—2. Social or national
लिडर leader. ୩ । ସମ୍ବାଦ ପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକୀୟ ସ୍ତମ୍ଭରେ ଲିଖିତ ପ୍ରଧାନତମ ପାର୍ଶ୍ୱ ପ୍ରବନ୍ଧ ବା ଅଗ୍ରଲେଖ—3. Leader or leading article in a newspaper.

ଲିଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) —ତୁଳାଦ୍ୱାରା ବୁଣା ହୋଇ ଉହାଁ ଉପରେ
Liṇṭ ତୁଳା ଛଡ଼ା ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର କନା—
ଲିଣ୍ଟ Lint (used by surgeons in dressing
लिण्ट wounds). [ଦ୍ର—ଏହା ଘାଆ ଆଦି ଉପରେ ବନ୍ଧାଗଲେ ଘାଆରୁ ଯାଣି ପ୍ରଭୃତି ଶୀଘ୍ର ଶୋଷିନିଏ । ଏଥିପାଇଁ ଡାକ୍ତରମାନେ ଘାଆ ଓ କ୍ଷତ ଆଦି ଉପରେ ଏହାକୁ ପଟ୍ଟ ପକାଇ ବାନ୍ଧନ୍ତି ।]

ଲିଣ୍ଡୁ—ସଂ. ବିଣ (ବୈଦିକ)—ପିଚ୍ଛିଳ—
Liṇḍhu Slippery; slimy (Apte).

ଲିତା(ତ୍ୟା)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲିପ୍ତା) ଏକଦଣ୍ଡର ୬୦ ଭାଗରୁ ଏକ
Lita(tya) ଭାଗ; ଅତି ଅଳ୍ପକାଳି; କ୍ଷଣମାତ୍ର; ନିହାତ ଅଳ୍ପ—
1. A moment; a minute portion of time. [ଉ—ବର୍ଷ ମାସ ଦିନ ଲିତ୍ୟାର ମୁହଁ ଅଟେ ଅଥଯ । ରାଧାକାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।] ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ରମାତ୍ର—2. A little portion; a little. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସଙ୍କୁଡ଼; ଅଇଣ୍ଠା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଖାଇ ସାରିବା ପରେ ଖାଇବା ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିଥିବା ବାସନ ବା ପତ୍ରର ଓ ଭୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟାଂଶ—Leavings and uncleaned dishes left after meal. ୨ । (କଟକ ସଦର) ବ.
[ଲିଭା(ଡେ)ଇ, ଲିଭିଆ—ଏହି ଅର୍ଥର ଅନ୍ୟରୂପ] (ନାମ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

'ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ'ର ଡାକ ନାମ—2. Name for calling Nityānanda.

ଲିତାଏ Litāe **ମାତ୍ର** **ଏକଦଣ୍ଡ** **ଏକଦ୍‌ଣ୍ଡ** ବି-(ଲଘୁ) ୧ । ଷଣମାତ୍ର—1. A moment. ୨ । ଈଷତ୍‌-ମାତ୍ର—2. A slight portion. ବେ. କି. ବିଶ—ଏକଦଣ୍ଡ ୧ । ଷଣମାତ୍ର—1. Even for a moment. ୨ । ଈଷତ୍‌ମାତ୍ର—2. Slightly [ଉ—ବଂଶାଗ୍ର ଦେଶି ସୁଖୀ ରଥୁ ଓଲ୍ଲାଇ ଡୋକୁ ନ ଚଳେ ଲିତାଏ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ଲିତା ଲଗାଇବା Litā lagāibā **ଗୋଛିବା** **ଲୋକ ଖାଇଥିବା ସ୍ଥାନରୁ ଅଇଣ୍ଠା [ଲିତା ଉଠାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]** ସଫା କରିବା—To cleanse the ground where a person has taken his food.

ଲିଥ(ଥୋ) Litha(tho) **ଲିଥୋଗ୍ରାଫି** **ଲିଥୋଗ୍ରାଫ୍‌, ଲିଥ(ଥୋ)ଗ୍ରାଫି—ଅନ୍ୟରୂପ)** ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଲିଥୋ; ଲିଥୋଗ୍ରାଫି)—ଶିଳ୍ପ କଳା-ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ରକୁ ବା ଅକ୍ଷର-ମାନଙ୍କୁ ପଥର ଉପରେ ଖୋଳି ସେହି ଖୋଦିତ ପ୍ରସ୍ତରରୁ କାଗଜ ଉପରେ ଛପା ଲିଖୋ **ଲିଥୋ** ଉଠାଯାଏ—Litho; lithography.

ଲିଥ(ଥୋ) ଛପା Litha(tho) chhāpā **ଲିଥୋଛାପା** **ଲିଥୋଗ୍ରାଫିଙ୍ଗ୍‌, ଲିଥ(ଥୋ)ଗ୍ରାଫ୍‌ ଛପା, ଲିଥ(ଥୋ)ଗ୍ରାଫ୍‌ ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍‌—ଅନ୍ୟରୂପ)** ବେ. ବି (ଇଂ. ଲିଥୋଗ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍‌)—ଚିତ୍ରାଦି ଖୋଦିତ ପଥରରୁ ଉଭୁରାଯିବା ମୁଦ୍ରାଙ୍କନ—Litho printing.

ଲିଥ(ଥୋ) ନକ୍‌ସା Lith(tho) nak-sā **ଲିଥୋନକ୍ସା** **ଲିଥ(ଥୋ) ଗ୍ରାଫ୍‌ ନକ୍‌ସା, ଲିଥ(ଥୋ) ଗ୍ରାଫ୍‌ ମେ(ମା)ପ୍‌, ଲିଥ(ଥୋ) ମେ(ମା)ପ୍‌ } ଅନ୍ୟରୂପ** ବେଦେ. ବି (ଇଂ. ଲିଥୋ ମାପ୍‌)—ଲିଥୋ ପଦ୍ଧତିରେ ଛପା ଢୋଇଥିବା ନକ୍‌ସା—Litho map; lithographed map.

ଲିଥ(ଥୋ) ପ୍ରେସ୍‌ Litha(tho) pres **ଲିଥୋପ୍ରେସ** **[ଲିଥ(ଥୋ) ଗ୍ରାଫ୍‌ ପ୍ରେସ୍‌ -ଅନ୍ୟରୂପ]** ବେଦେ. ବି (ଇଂ. ଲିଥୋ ପ୍ରେସ୍‌)—ଯେଉଁ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରରେ ଲିଥୋ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପୁସ୍ତକାଦି ଛପା କରିଯାଏ—Litho press.

ଲିଦ Lida **ଲିଦ** (କଟକ ସହର) ବି—ନିଦ (ଦେଖ)—Nida, (See)

ଲିନି(ଲି)ମେଣ୍ଟ Lini(li)ment **ଲିନିମେଣ୍ଟ** ବେଦେ. ବି (ଇଂ. ଲିନିମେଣ୍ଟ)—ବେଦନାଦି ନିବାରକ ବିବିଧ ଉପଦାନ ମିଶ୍ରିତ ତୈଳ ବା ଲେପ—Liniment. [ଉ—ଏହାକୁ ବେଦନାସ୍ଥକ୍ତ ଅଙ୍ଗରେ ମାଲିସ୍‌ କରିଯାଏ ।]

ଲିନେ(ଲେ)ନ୍‌ Line(le)n **ଲିନେନ** ବେଦେ. ବି (ଇଂ. ଲିନେନ୍‌)—ଝୋଟ ଓ ତୁଣଯଟରୁ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ତନ୍ତୁ ବାହାର କରିଯାଇ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ବୁଣା ଢୋଇ ଲିନେନ ଥିବା ଶୁକ୍ଳ, ଘନ ଓ ସରୁ କନା—Linen.

ଲିପ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ତରଳ ପଦାର୍ଥ Lip (root) ପତଳା କରି ବୋଳିବା; ଲେପିବା—1. To plaster; to smear; to anoint. [ଦ୍ର—ଏହି ପୁଞ୍ଜରେ ପ୍ର, ଅନୁ, ସମ୍‌ ଅଦି ଉପସର୍ଗ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।] ୨ । ଘୋଡ଼ାଇବା; ଆବୃତ କରିବା—2, To cover; to overspread. ୩ । କଳଙ୍କିତ କରିବା—3. To stain; to contaminate. ୪ । (ନଥିଁ) ଜାଳିବା—4. To enkindle; to inflame. (Apte)

ଲିପ୍‌ ଇୟର୍‌(ୟା)ର୍‌ Lip iya(yā)r **ଲିପ ଇୟର** ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ଲିପ୍‌ ଯିଅର୍‌)—ଅଧିକ ଦିନ ବିଶିଷ୍ଟ ଇଂରେଜ ବର୍ଷ—Leap year. [ଲିପ୍‌ ଯୁ(ୟା)ର୍‌—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସମିତ୍‌'କୁ ୪ ଦ୍ୱାରା ଭାଗ କଲେ ଭାଗଶେଷ ରହେ ନାହିଁ ତାହାକୁ ଲୀପ ଇୟର ଲିପ୍‌ଇଅର କହନ୍ତି—ଏହି ବର୍ଷର ଫେବୃୟାରୀ ମାସରେ ୨୮ ଦିନ ନ ହୋଇ ୨୯ ଦିନ ହୁଏ । ଏହି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟ ପଞ୍ଜିକାନ ଜନ୍ମବାରରେ ନ ପଡ଼ି ଏକଦିନ ପରେ ପଡ଼େ । ଇ. ଲିପ୍‌=କୁଦିବା—ଅର୍ଥାତ୍‌ ଗୋଟାଏ ଦିନ ଡେଇଁ ପଦ ପଡ଼େ । ଏଣୁ ଏ ବର୍ଷର ନାମ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଅନ୍‌ ସ୍ୱଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଲିପ୍‌ଇଅର୍‌ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ।]

ଲିପ Lipa **ଲିପା** (ଧାତୁ + ଘଞ୍‌ ପ୍ର.) —ଆଲମ୍ପନ; ଲେପିବା—Smearing; plastering; anointing (Apte).

ଲିପତ୍‌ Lipat **ଲିପ୍ତ** Lipta (ପଦ୍ୟ) ବିଶ—(ସ. ଲିପ୍ତ)—ଲିପ୍ତ (ଦେଖ) (See)

ଲିପା Lipā **ଲୀପନା** **ଲିପା(ଲେ)ପା** **ଲିପାହୁଆ** ବେ. ବି (ସ. ଲିପ୍‌ ଧାତୁ)—୧ । ଆଲମ୍ପନ; ଲେପନ—1. Smearing. ୨ । ଘର ଆଦର କାନ୍ଥରେ ବା ତଳରେ ଚୂନ, ଗୋବର ଓ ମାଟି ଆଦର ଲେପ ବୋଳିବା—2. Smearing the wall or floor or ground with water and clay or cowdung. water. ବେ. ବିଶ—ଲେପିତ—Smeared. (ଯଥା—ଲିପାଘର ।)

ଲିପା(ପେ)ଇବା Lipā(pe)ibā **ଲିପିବାନା** ବେ. କି—(ଲିପିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ) ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଲେପିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—To cause to smear.

ଲିପା ଝୋଟି Lipā jhoṭi **ଲିପିବା ସ୍ଥାନରେ ପିଠାରେ ଆଲ(ଲି)ପନା ଅହିପନ** ବେ. ବି (ସହରର) (ସ. ଅଲେପନା)—ଘରର କାନ୍ଥ ଆଦରୁ ଲିପିବା ଓ ଲିପିବା ସ୍ଥାନରେ ପିଠାରେ ବା ଚୂନରେ ଚିତ୍ର କରିବା—Smearing of the walls and painting them with a white liquid.

ଲିପା ପୋଛା Lipā poohhā **ଲିପା ପୋଛା, ଲିପାପୋତା** (ଲିପାଲିପି—ଅନ୍ୟରୂପ) ବେ. ବି—ମାଜିତ ଓ ଲେପିତ (ଗୃହାଦି)—Cleansed and smeared. [ଉ—ଲିପାପୋଛା କରି କେହୁ କୋଠା ଖରଚୁଛୁ । ପ୍ରାଚୀ. ବହୁଜନରୂପଣଗୀତା ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲିପା ମୁରୁଜ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭରର)—ଘରର ଭଲକୁ ଲିପିବା ଏବଂ
Lipā muruja ଲିପିବା ସରେ ଲପା ଲାଗାରେ ମୁରୁଜ ବା
ଆଲିପନା, ଆଲପନା ଚୂନାଦ୍ୱାରା ଚଟ ଅଙ୍କନ କରିବା—
ଅହିପନ Cleansing or smearing a floor and
drawing figures with powder over it.

ଲିପାରି—ଦେ. ବ (ଜାମ) (ଇଂ. ଲିପାରି ଅଇଲଣ୍ଡସ୍)—ଇଟାଲିର
Lipāri ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ସିସିଲି ଦ୍ୱୀପର ଉତ୍ତରପୂର୍ବ କୋଣବର୍ତ୍ତୀ
(ଲିପାରି ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ—The Lipari
ଲିପାରୀ islands to the north-east of Sicily.
[ଦ୍ର—ଏଠାରେ ସ୍ଥୁମ୍ବୋଲି ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଗ୍ନେୟ
ଗିରି ଅଛି ।]

ଲିପା ଲେସା—ଦେ. ବ—କାନ୍ଥ ଆଦିକୁ ଲିପିବା ଏବଂ ତହିଁରେ ଧୂବା
Lipā lesā ଫାଟ ଓ ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ମାଟିଘିଣ୍ଡ ବୋଳିବା—
ଲେପାପୋଁଛା Filling up the cracks with clay
ଲୀପନା ତୋପନା and smearing the walls with
(ଲେସାଲିପା—ଅନ୍ୟରୂପ) water.

ଲିପି(ପି)—ସଂ. ବ (ଲିପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ; ଈ)—୧ । ଲେଖନ;
Lipi(pī) ଲେଖା—1. Writing. ୨ । (+କର୍ମ. ଇ)
ଲିଖିତ ପତ୍ରାଦି—2. A written letter. ୩ ।
ଦଲିଲ—3. Document. ୪ । (+ଭାବ. ଇ)
ଅଙ୍କନ; ଚିତ୍ରଙ୍କରଣ—4. Drawing. ୫ । (+
କର୍ମ. ଇ) ଅକ୍ଷର—5. Letter; alphabet;
script. ୬ । (+କରଣ.ଇ) ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଅଙ୍କିତ କରିବା
ପଦ୍ଧତି ବା ପ୍ରଣାଳୀ—6. The mode of writing
the alphabet.

ଲିପିକ(କା)ର—ସ. ବ. ପୁଂ—(ଲିପି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ ।
Lipika(kā)ra ଲେଖକ—1. Writer; scribe;a pen-
man. ୨ । ଯେ ନକଲ ଲେଖେ;
[ଲିପିକର୍ତ୍ତା, ଲିପିକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ନକଲ କରିବ୍—2. A copyist.
୩ । ଚିତ୍ରକର—3. Painter. ୪ । ଯେ ଘରର
କାନ୍ଥ ଆଦିରେ ଚୂନ ଲଗେ ଓ ସଫେଦ କରେ—4.
A whitewasher; a plasterer (Apte).
ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଛପା ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର
ବସାଏ—1. A compositor in a printing
press. ୨ । ଯେ ଅକ୍ଷରକୁ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କାଗଜ
ଲିପିକର **ଲିପିକର** ଉପରେ ଛପେ—2. A printer.

ଲିପିକର ପ୍ରମାଦ—ସ. ବ.—ଲେଖିବା ସ୍ଥଳେ ଲେଖିବା ବେଳେ
Lipikara pramāda ଦେବା ଭୁଲ; ଲେଖକର ଲିଖନକାଳୀନ
ଲିପିକର ଭ୍ରମ
ଲିପିକର ଦୋଷ } —ଅନ୍ୟରୂପ ଭ୍ରମ—Mistake or slip
of the pen committed
by a writer or copyist
ଦେ. ବ.—ଛପାଖାନାରେ ଅକ୍ଷର ଯୋଡ଼ିବାବାଲିର
ଦୋଷ ବା ଭ୍ରମ—Printer's mistake;
ଲିପିକର ପ୍ରମାଦ **ଲିପିକର ପ୍ରମାଦ** printing , mistake.

ଲିପି କଳା—ସ. ବ. (ରୂପକ)—ଲିପି ବିଦ୍ୟା (ଦେଖ)
Lipi kalā Lipi bidyā (See)

ଲିପିକା—ସ. ବ—(ଲିପି+ସ୍ୱାର୍ଥେ+କ+ଆ)—ଲେଖା; ଦଲିଲ—
Lipikā A writing.

ଲିପି କୁଶଳ—ସ. ବଶ. ପୁ.—(୭ମୀ ତତ୍) —୧ । ଲେଖିବା ବିଷୟରେ
Lipi kuśala ଦକ୍ଷ—1. Expert in writing. ୨ ।
[ଲିପି କୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଚଟ ବିଦ୍ୟାରେ ଦକ୍ଷ—2. Expert
[ଲିପି କୁଶଳତା, ଲିପିକୌଶଳ—ବ] in drawing.

ଲିପି କୌଶଳ—ସଂ. ବ—(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—ଲେଖିବାରେ
Lipi kauśala ଦକ୍ଷତାଯୁକ୍ତ—Skill in writing;
ଲିପି ଗୁଜୁସ୍ତା(ର୍ଫା)
ଲିପି ତତୁରତା
ଲିପି ପଟୁତା
ଲିପି ନୈପୁଣ୍ୟ) } —ଅନ୍ୟରୂପ excellence in writ-
ng or painting;
penmanship

ଲିପିତ—ଦେ. ବଶ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) —(ସଂ. ଲିପ୍ତ)—ଲିପ୍ତ; ଜଡ଼ିତ—
Lipita ନିପ୍ତ **ଲିପ୍ତ** Involved; attached; addicted.
[ଉ—କର୍ମରେ ସେ ଲିପିତ କେତେଦେହ ନୁଢ଼ନ୍ତୁ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ।]

ଲିପି ନ୍ୟାସ—ସଂ. ବ.—(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—ଲେଖିବାର କଳା ବା କୌଶଳ
Lipi nyāsa The art of writing (Apte).

ଲିପି ଫଳକ—ସଂ. ବ.—[ସ. ଷ. ତ୍ପୁ]—୧ । ଲେଖିବା ପାଇଁ
Lipi phalaka ବ୍ୟବହୃତ ପଟା—1. Writing tablet
or board. ୨ । (ଅଧୁନିକ) କଳା ପଟା—
2. Blackboard.

ଲିପିବଦ୍ଧ—ସଂ. ବଶ.—(ଂସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍)—୧ । ଲିଖିତ—1. Written;
Lipi baddha noted. ୨ । ଲେଖା ଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷାଯିବା—
2. Reduced to writing.

ଲିପିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ଲିପ୍ ଧାତୁ)—ଲେପିବା; କୌଣସି ବସ୍ତୁ
Lipibā ଉପରେ କୌଣସି ତରଳ ବସ୍ତୁକୁ ପତଳା କରି ବୋଳିବା
ଲେପା **ଲିପନା** To anoint; to smear a liquid
substance over a thing; to lay a thin
layer of any liquid over a thing.
[ଦ୍ର—ଏ କ୍ରିୟାର ସଦ୍ଭରରୂପେ ଲେପିବା, ପୋଛିବା,
ଝୋଟ ଦେବା, ମୁରୁଜ ଦେବା ଆଦି କ୍ରିୟା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।
ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥ ଦେହ ଓ ସ୍ଥାନ ଆଦିରେ ଲିପାଯାଏ
ଯଥା—(ଦେହରେ) ଚନ୍ଦନ ଲିପିବା; (କାନ୍ଥରେ)
ଗୋବର, ମାଟି ଗୋବର, ଚେରୁ, ବନମାଟି, ରଙ୍ଗ ଆଦି
ଲିପିବା । [ଲିପାପି(ତ୍ପେ)ବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ]

ଲିପି ବାହୁଲ୍ୟ—ସଂ. ବ—(୭ମ୍ଭୀତତ୍)—ଲେଖାର ଅଧିକ୍ୟ—
Lipi bāhulya Excess in writing.

ଲିପି ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବ—୧ । ଲେଖିବାର କଳା—1. The art
Lipi bidyā of writing; penmanship. ୨ । ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟା
—2. The art of drawing or painting.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲିପିଶାଳା—ସଂ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଶିକ୍ଷା
Lipiśāḷā ବିଆଯାଏ—1. A writing school (Apte). ୨ । ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟ—A school for painting.

ଲିପିସଜ୍ଜା—ସ. ବ—ଲେଖିବାର ସାମଗ୍ରୀ (ଯଥା—କାଗଜ, କଲମ,
Lipisajjā କାଳି, ଦୁଆତ)—Writing materials or apparatus (Apte).

ଲିପି—ସ. ବ—ଲିପି (ଦେଖ)
Lipi Lipi (See)

ଲିପେଇ—ବେ. ବ—୧ । ଗୃହ ଆଦିକୁ ଲିପିବା ନିମନ୍ତେ ମୂଲିଆଙ୍କୁ
Lipei ଦିଆଯିବା ପାରିଶ୍ରମିକ—1. Wages paid to
ଲେପାଇ लिपाई labourers for smearing the floor and walls of a house. ୨ । ଲେପନକର୍ମ-
2. The act of smearing.

ଲିପ୍ତ—ସ. ବିଣ (ଲିପ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଉପରେ ତୋଳା
Lipta ଦୋଇଥିବା—1. Covered with a thin layer.
ଲିପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । (ପୁଂ) କୃତ୍ତଲେପନ; ଚର୍ଚ୍ଚିତ—
2. Anointed; smeared. ୩ । ସମ୍ପୃକ୍ତ; ସମ୍ବିଳିତ—
3. Connected; joined; united. ୪ । ଘନିଷ୍ଠ; ଜଡ଼ିତ—4. Closely connected. ୫ । କୌଣସି ବିଷୟ ସଙ୍ଗେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ସମ୍ବନ୍ଧଯୁକ୍ତ—5. Involved or complicated in a matter; concerned. ୬ । ପରସ୍ପର ସଦ୍ଭିତ ସଂଯୁକ୍ତ—6. Conjoined to each other. ୭ । ବିଷ ଗୋଳା ଦୋଇଥିବା; ବିଷାକ୍ତ-
7. Envenomed; poisoned. ୮ । ଖିଆ ଦୋଇଥିବା; ଭୁକ୍ତ—8. Eaten (Apte). ସଂ ବ—
ଲିପ୍ତା ଦେଖ)—Liptā (See).

ଲିପ୍ତକ—ସଂ. ବ (ଲିପ୍ତ+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ. କ)—ବିଷଦଗ୍ଧ ଶର—
Liptaka Poisoned arrow; envenomed shaft (Apte).

ଲିପ୍ତ ପ(ପା)ଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସାଦାର ପାଦର ଅଙ୍ଗୁଳି-
Lipta pa(pā)da ମାନ ଚର୍ମଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପର ସଦ୍ଭିତ ସଂବଦ୍ଧ—
[ଲିପ୍ତ ପ(ପା)ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ] Web-footed. ସଂ. ବ—ଜଂଘଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଣୀ-
Web-footed animal.

ଲିପ୍ତ ହସ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ସାଦାର ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠିମାନ ଚର୍ମ
Liptahasta ଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ—1. Having the
(ଲିପ୍ତହସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) fingers of the hand conjoined with skin; having the fingers of the hand woven together or lightly held together (either from birth or through spasms), ୨ । ସାଦାର ହାତରେ ରଙ୍ଗ ଆଦି ଦୋଳା ଯାଇଥିବା—2. Having the hands smeared and stained (M. W).

ଲିପ୍ତା—ସଂ. ବ—ଏକ ଲଘୁ ସମୟ; ଏକ ଦଣ୍ଡର ୬୦ ଭାଗରୁ ଏକ
Liptā ଭାଗ; ଅଳ୍ପ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାଳ; ଏକ ପଳ; ୨୪ ସେକେଣ୍ଡ୍—
(ଲିପ୍ତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଓଡ଼ିଆ 'ଲଡା' ଶବ୍ଦ ଏହି ଶବ୍ଦରୁ ଅପଭ୍ରଂଶ)
A minute portion of time; 24 seconds.
[ଦ୍ର—୧ ଦଣ୍ଡ = ୨୪ ମିନିଟ୍ ।
୧ ଦଣ୍ଡ = ୬୦ ଲିପ୍ତା ବା ପଳ ।
୧ ଲିପ୍ତା = ୬୦ ବିଲିପ୍ତା ବା ବିପଳ ।]

ଲିପ୍ସା—ସଂ. ବ (ଲିପ୍ ଧାତୁ = ପାଇବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ସନ୍ +ସ୍ତ୍ରୀ.+ଅ
Lipsā ଆ)—୧ । ଲଭିବାର ଇଚ୍ଛା; ଲାଳସେଚ୍ଛା—
1. A desire to gain or acquire a thing ୨ । ଲାଳସା—2. Hankering after a thing. ୩ । କାମନା—3. Desire; wish. ୪ । ଲୋଭ—
4. Covetousness; cupidity.

ଲିପ୍ସିତ—ସଂ. ବିଣ (ଲିପ୍ସା+ଘୁକ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ଇତ)—୧ । ବାଞ୍ଛିତ—
Lipsita 1. Desired; wished for; coveted after. ୨ । ଅନୁଲଷିତ—2. Eagerly sought after; longed for. ୩ । ଅନୁଲାଷବିଶିଷ୍ଟ; ଲାଳସିତ—3, Hankering after.

ଲିପ୍ସୁ—ସଂ. ବିଣ (ଲିପ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—କୌଣସି
Lipsu ବସ୍ତୁ ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of getting a thing; longing for; hankering after.

ଲିପି ଲିପା(ପି)—ବେ. ବ—ହିପିହିପି ବର୍ଷା; ଘେଣ ଘେଣ ଶବ୍ଦରେ
Liphi liphā(phi) ବର୍ଷା—Drizzling rain; drizzle.
ଝିପଝିପ ବୃଷ୍ଟି [ଦ୍ର—୮ ଦୁମ୍ଦୁ କାଣି ୧୭ ଅସଗ୍, ୩୨ ଲିପି ଲିପି, ଝୁହାରା. ମାଲୀ ୬୪ ଝୁଣ୍ଡାଝୁଣ୍ଡି, ଭେଦେ ଯାଇ ଚଷାର ପେଟ ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ । କୃଷିବଚନ ।] ବେ. ବିଣ—ଟୁପୁରୁ ଟୁପୁରୁ; ଝୁପୁରୁ ଝୁପୁରୁ (ବର୍ଷା)—Drizzling (rain).

ଲିବ(ବା,ଭ,ଭା)ର୍ ପୁଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲିଭର୍ପୁଲ୍)—ଇଂଲଣ୍ଡର
Liba(bā,bha,bhā)r pul ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ମ୍ଲାଙ୍ଗାସାମ୍ପାର୍ ଜଳାର
ଲିଭାରପୁଲ ନଗର ଓ ବନ୍ଦର ବିଶେଷ—The town and
ଲିଭରପୁଲ port of Liverpool in England.
[ଦ୍ର—ଏହା ସୂତା ଲୁଗା ଓ ଲୁଣ ଆଦିର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ବନ୍ଦର ।]

ଲିବର(ର୍ଲ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲିବରାଲ ପାର୍ଟି)—ଇଂଲଣ୍ଡର
Libara(rā)l ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଦଳ ବିଶେଷ; ଉଦାରନୈତିକ ଦଳ—
ଲିବାରାଲ ଲିବରଲ The Liberal party of England.
(ଲିବର[ର୍]ଲ ଦଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) (କନ୍‌ସର୍ ସେଣ୍ଟର୍—ବିପକ୍ଷଦଳ)

ଲିବା—ବେ. ବ—ଲିଭ୍ (ଦେଖ)
Libā Libhā. (See)

ଲିବା(ବେ)ଇବା—ବେ. କି—ଲିଭାଇବା (ଦେଖ)
Libā(be)ibā Libhāibā. (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲିବି(ଭି) —ସ. ବ (ଲିପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ,ଈ; କଖାଉଚନ)-ଲିପି (ଦେଶ)
Libi(bi) Lipi. (See)

ଲିଭିବା —ଦେ. କି—ଲିଭିବା (ଦେଶ)—Libhibā. (See)[ଭ୍—Libibā ବରଦ୍ବାନ ପଦଗା ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଲିବ । ଭଞ. ବୈଦେପ୍ପାଶବଳାସ ।]

ଲିଭ(ଘ)ର୍—ବୈଦେ. ବ—ଏ । (ଇଂ. ଲିଭର୍) ଯକୃତ୍; କଳାରୁକୁ—Libha(bhā)r 1. Liver. ୨ । (ଇଂ. ଲେଭର୍) ଅଳ୍ପ ଶ୍ରମ ନିଭାର ପ୍ରଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଖୁବ୍ ଭାରୀ ବସ୍ତୁକୁ ଉଠାଇବାର ଯନ୍ତ୍ର; ଉଚ୍ଚେ ଲିଭର ଲମ୍ବ ଦେଇ ବଳସ୍ଥଳ ବିନ୍ଦୁରେ ଭାର ପ୍ରଯୋଗ ପୂର୍ବକ ଭାରୀ ବସ୍ତୁକୁ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲମ୍ବା ଦଣ୍ଡ—2. Lever.

ଲିଭ୍—ଦେ. ବ (ସ. ଜବାଦ)—ଜବାଦ—Libha Conducting.

ଲିଭ୍(ଭେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଜବାଯ)—ଏ । ଲିଭିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—1. Causative of Libhā(bhe)ibā ନିଭା(ବା)ନ Libhibā. ୨ । ଜଭାଇବା (ଦେଶ)—2. Nibhā-ibā. (See) ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ନାମ) ଲୋପ କରିବା—3. (figurative) To cause to disappear; to wipe out. [ଭ୍—ଭୋ ନାମ ଲିଭାଇ ଦେବ ଅଜ ପୃଥ୍ୱୀରୁ । ମଧୁସୂଦନ. ବାଲ୍ମୀକିଯୁଗ ।] ୪ । ଅଗ୍ନି ବା ଆଲୋକକୁ ନିବାଣ କରାଇବା; ଜବାପେଡ କରିବା—4. To extinguish a light or fire. [ଭ୍—ବ ବାଇ ଦୋଇଲି ଲିଭାଇବ ବୋଲି ସୁରୁ ଧନଞ୍ଜୟ ଦେଲ ଗୋ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଗୀତ ।] ୫ । ଲେଖା ଅବଶ୍ୟ ଘୋଡ ଦେବା—5. To wipe out a writing. ୬ । (ସ. ଜବାହ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନିବାହନା, ନିଭାନା ଜବାହଡ କରିବା—6. To conduct a work. ୭ । ଅନୁଭବ କରିବା—7. To experiଚାଲାନ ence. ୮ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପାଳିବା, ପୋଷିବା ବା ଚଲାଇ ନେବା—8. To maintain or cherish a person; to enable a person to get on.

ଲିଭ୍‌ଲିଭି କରିବା—ଦେ. କି—ଜଭା ଜର କରିବା (ଦେଶ)
Libhālibhi karibā Nibhānibhi karibā. (See)

ଲିଭା ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଏ । (ସ. ଜବାହ) କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରହିବା—Libhā hebā ଚଳିବା—1. To get on at a place. ୨ । ନିର୍ବାହ ହେବା, ଖାଇକା ଜର୍ବାହ କରିବା—2. To get on with one's living; to eke out one's existence. ନିଭାନ ହେବା ୩ । (ସ. ଜର୍ବାପିତ) ଲିଭିବାର କର୍ମବାଚ୍ୟ—ନିଭାହୁଆ, ବୁଝାହୁଆ 2. To be extinguished by some one.

ଲିଭିବା—ଦେ. କି—ଏ । (ସ. ଜର୍ବାପିତ) ପ୍ରଭାବ ଅବ ଜର୍ବାପିତ ହେବା—1. To be extinct; to go out ନିଭା(ବା) (said of light or fire). ୨ । (ଲେଖା ଅବ) ବୁଝନା, ଲିଭନା ଘୋଡ ହୋଇ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା—2. To be

ନିର୍ବାହହଓୟା ନବହନା wiped out; to disappear. ୩ । (ସ. ଜବାହ) ଚଳିବା; ଚଳପ୍ରଚଳ ହେବା; ଜୀବନଯାତ୍ରା ଜବାହ କରିବା—3. To live; to get on; to move and have one's being.

ଲିଭିଯିବା—ଦେ. କି—ଏ । ସୁବନ୍ଦ ହୋଇଯିବା; ବୁଜିଦେବା—Libhijibā 1. To be closed. (ଭ୍—ନେତ୍ର ଲଭିଯିବା ଝଲସେଯାଓୟା ଚକାଚୌଧୀଆନା ବ୍ରହ୍ମ ରୂପକୁ ଗ୍ରହଣେ—ନିଭେଯାଓୟା ନିଭଜାନା ପ୍ରାପ୍ତି. ବ୍ରହ୍ମଜନରୂପଣଗୀତା ।] ୨ । (ଦୀପ ମନକୁ) ଜବାପିତ ହେବା—(a light) To go out of itself.

ଲିଭିଲା—ଦେ. ବଣ—ଜଉଳା (ଦେଶ)
Libhilā Nibhilā (See)

ଲିମ୍—ଗାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ—ନିମ୍ବ (ଦେଶ)
Lim Nimba (See)

ଲିମ୍(ମ)ନେଟ୍(ଡ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେମୋନେଡ୍)—ଲେମନେଡ୍ (ଦେଶ)—Lemaned(See)
Lim(ma)net(d)

ଲିମ—ଦେ. ବ (ସ. ନିମ୍ବ) ନିମ (ଦେଶ)
Lima Nima (See)

ଲିମକଣ୍ଠା—ଦେ. ବ—ନିମକଣ୍ଠା (ଦେଶ)
Limakaṇṭā Nimakaṇṭā (See)

ଲିମଞ୍ଚୁ(ଞ୍ଜୁ)ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେଜେଞ୍ଚେସ୍)—ଲଜଞ୍ଚୁସ୍ (ଦେଶ)
Limañchu(ñju)s Lajañchus (See)

ଲିମିଟେଡ୍ କମ୍ପାନୀ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲିମିଟେଡ୍ କମ୍ପାନୀ)—ଯୌଥ ବ୍ୟବସାୟରେ ଅଂଶୀଦାରଲିମିଟେଡ୍‌କମ୍ପାନୀ ଲିମିଟେଡକମ୍ପାନୀ ମାନଙ୍କ ଅଂଶ (ସେୟାର୍)ର ପରିମାଣ ଅନୁଯାୟୀରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦାୟୀ ହେବାକୁ ହୁଏ—Limited company.

ଲିମ୍ପ —ସ. ବ (ଲିପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଏ । ଲେପନକାରୀ—Limpa 1. One who smears or plasters ୨ । (+ଭାବ. ଅ) ଲେପନ—2. Smearing plastering (M.W)

ଲିମ୍ପଟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଲିପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଟ)—ଲମ୍ପଟ; କାମୁକ—Limpaṭa Lascivious; libidinous. ସ. ବ. ପୁଂ. ଲମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି—A lecher (Apte)

ଲିମ୍ପାକ—ସଂ. ବ (ଲିପ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅକ)—ଏ । ଲେମୁ ଗଛ—Limpāka 1. Lemon tree. ୨ । କାଗଜଲେମୁ—2. Citrus Acida; lime fruit. ୩ । ଗର୍ଦ୍ଦଭ; ଗଧ—3. The ass.

ଲିମ୍ପା ଫଳ—ସଂ. ବ—ଲେମୁ (ଦେଶ)—Lembu (See)
Limpā phala (କବତ୍ଥକ ହରେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ" ।)

ଲିମ୍ପି—ସଂ. ବ (ଲିପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ, କର୍ମ. ଇ)—ଲିପି (ଦେଶ)
Limpi Lipi (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲିମ୍ବ —ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲିମ୍ବ୍)—ପୂଜ; ବସନ୍ତ ଅଦର ବଟୁଖୋଟକ
Limph ସଥରୁ ସଂଗୃଖୁତ ପୂଜ; ବସନ୍ତ ଅଦର ବଟୁଖୋଟକ
ଲିମ୍ଫ ଲିଂକ ସଥରୁ ସଂଗୃଖୁତ ପୂଜ ବା ଖାଜ—
Lymph.

ଲିମ୍ବ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ନିମ୍ବ)—ନିମ୍ବ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Limba (etc) Nimba etc (See)

ଲିମ୍ବକର୍ଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଅଖାରେ ପିନ୍ଧାଯିବା
Limba kardhi ଗଡ଼ଣାବଶେଷ—A kind of waist chain worn by infants.

ଲିୟ(ୟା)ଣ—ଦେ. ବ—ଲିଅଣ (ଦେଖ)
Liya(yā)na Liana (See)

ଲିୟତ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର) ବ—ଲିଅଡ [ଦେଖ]
Liyata Liata (See)

ଲିୟା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଲିଆ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Liyā (etc) Liā etc. (See)

ଲିୟାକଡ଼—ବୈଦେ. ବ—ଲିଆକଡ଼ (ଦେଖ)
Liyākat Liākat. (See)

ଲିୟାଜ—ବୈଦେ. ବ—ଲିହାଜ (ଦେଖ)
Liyāja Lihāja. (See)

ଲିୟାର୍—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର) ବଣ—ନିଆର୍ (ଦେଖ)
Liyārañ Niārañ. (See)

ଲିୟେ—ଦେ. ଅ—ଲିଏ (ଦେଖ)
Liye Lie. (See)

ଲିଲାମ୍(ମି) (ଇତ୍ୟାଦି)-ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବ-ନିଲାମ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Lilām(mi) (etc) Nilāma. etc (See)

ଲିଶ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଅଳ୍ପ ହେବା —1. To become little.
Liś (root) ୨ । କମିଯିବା—2. To dwindle.

ଲିଶି(ଶୁ)ଣୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ନାଃଶ୍ରେଣୀ)—ନିଶୁଣୀ (ଦେଖ)
Lisi(śu)ṇī Niśuṇī. (See)

ଲିଶୁର୍ଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଲେଶଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Lisurdibā Leśardibā. (See)

ଲିଷ୍ଟି (ଷ୍ଟି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲିଷ୍ଟ୍)—୧ । ତାଲିକା; ଫର୍ଦ୍ଦ—
Lishṭi(shṭi) 1. List. ୨ । ଧାରା; ନିୟମ—2. Rule;
ଲିଷ୍ଟି(ଷ୍ଟି) regularity. ୩ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମ—3. Unchange-
ଲିଷ୍ଟ able rule. ୪ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ—4. Fixed time.
ଲିଷ୍ଟି, ନିସ୍ତି ୫ । (ଇଂ. ନେପ୍ଟି) ଏକ ପ୍ରକାର ଧାତୁର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ
ଲମ୍ବ ଓ ଚଉଡ଼ାର କଳ ଲୁଗା- 5. Mill-made cloths of the same border but of different sizes.

ଲିଷ୍ଟି କଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—ବାଡ଼ ପାଇଁ ରୋପିତ ଏକପ୍ରକାର କଣ୍ଟକାଗୁଳ୍ମ;
Lishṭi kaṇṭā ମେଦ୍ଦେଦ (ଦେଖ)—A kind of thorny plant grown on hedges, Tylophora Asthamatica.

ଲିଷ୍ଟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଲିଷ୍ ଧାତୁ=ନୃତ୍ୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ବନ୍)—
Lishwa ନଟ; ନର୍ତ୍ତକ; ନୃତ୍ୟବ୍ୟବସାୟୀ—A professional dancer; an actor. (Apte)
[ଜଦ୍ଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲିସ୍-ବନ୍— ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ନଗର—
Lisban The capital of Portugal.
ଲିସ୍‌ବନ୍ ଲିସ୍‌ବନ

ଲିହ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଚୃଷ୍ଟିବା—1, To lick. ୨ । ଚୃଖିବା—
Lih (root) 2. To taste.

ଲିହଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୀ)—ଦେ. ବ—ନିହଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Lihaṅga (ṅgī) Nihaṅga. (See)

ଲିହଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲିଖନ, ଲୌହିତ୍ରକ, ନିହାଗ)—
Lihaṇa କାଠବେଣ୍ଟ ନ ଥିବା ବଢ଼େଇଙ୍କର ବଟାଳ—
ନିୟା(ହା)ନି A chisel. without a wooden handle;
ଲିହାନୀ, ଲୁହାନୀ iron chisel. [ତୁ—ଏଥିର କାଷ୍ଠଚ୍ଛେଦନକାର୍ଯ୍ୟ
[ଲେହ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲୌହଫଳକ ବଟାଳର ଫଳକ ଅପେକ୍ଷା
ଗ୍ଲେଟ ଓ ସ୍ଥୂଳତର ।]

ଲିହମା—ଦେ. ବ—ଲହମା (ଦେଖ)
Lihamā Lahimā. (See)

ଲିହାଇ—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. କାଯ ବା ଲୌହ; ସଂ. ନାମ ସୁଶ୍ରା)—
Lihāi ଲୌହ; ନିହାଇ; କମାର ଯେଉଁ ଲୌହପିଣ୍ଡ ଉପରେ
ନିୟା(ହା)(ଇ, ନେ,ନା)ଇ ଢାଲିଲା ଲୁହାକୁ ରଖି ହାତୁଡ଼ିରେ
ନିହାଇ ପିଟନ୍ତି—1. Anvil. ୨ । (ସଂ. ଲେହ) ଲେହ; ସଇଦାକୁ
ସଂ. ଜଳ] ପାଣିରେ ସିଝି କର ଉଆର କଗିବା ଅଠା—
ଲେଇ 2. Gum or sticking paste made by boiling
ଲେଇ flour in water,

ଲିହାଜ —ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଲିହାଜ୍)—୧ । ନିଆଜ (ଦେଖ)—
Lihāja 1. Niāja (See) ୨ । ସ୍ମରଣ—2. Recollec-
ସ୍ମରଣ tion; memory. ୩ । ଦୃଷ୍ଟି—3, View. ୪ । ବିଗୁର—
ଲିହାଜ 4, Consideration, [ତୁ—ରମିଦାର ଏ ସବୁ ପୁଙ୍କ
କାଲତ ଚଢ଼ସିଲଦାରଙ୍କ ଉପର ଆପୁ ଉଠାଇ ଦେଇ କର୍ମ
ଲିହାଜରେ ଦରମା ବେଶୀ କର ଦେଇଅଛନ୍ତି ।
ଫକୀରମୋହନ, ମାମୁ ।]

ଲିହାଜ କରିବା (ରଖିବା)—ଦେ. କି.—ନିଆଜ କରିବା (ଦେଖ)
Lihāja karibā (rakhibā) Niāja karibā (See)
ମନେରାଖା, ସ୍ମରଣରାଖା ଲିହାଜକରନା (ରଖନା)

ଲିହାଣ —ଦେ. ବ.—ଲିହଣ (ଦେଖ)—Lihaṇa (See)
Lihāṇa [ତୁ—ଲିହାଣଟର ଦନ୍ତ ଘଷିଟି ଖୁର ଧର, ଜରୁ ଚର
ବସୁକୁ ଜୁଡ଼ୁ ନ ବଗୁର । କୃଷ୍ଣଜିହ୍ୱ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ଲିହାତି—ପ୍ରାଦେ. କଟକ ସହର ଅ.—ନିହାତି (ଦେଖ)
Lihāti Nihāti (See)

ଲିହିତ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବଣ—(ସଂ. ଲିଖିତ)— ଲିଖିତ—
Lihita ଲିଖିତ ଲିଖିତ Written.

ଲିହିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କି.—୧ । (ସଂ. ଲିଖ୍ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ଲିହ୍ ଧାତୁ)
Lihibā ଲେଖା ଲିଖନା, ଲିହନା ଲେଖିବା—1. To write. [ତୁ—ଲିହିଲେ ରଘୁନାଥ, "ଧନ୍ୟ ଅଯୋଧ୍ୟା ଈଶ୍ୱର ।" ମଧୁସୂଦନ. ବାଲ ରାମାୟଣ ।] ୨ । (ସଂ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲିହ୍ ଧାତୁ) ଚାଟିବା—2. To lick. [ଉ—ତୁଲସୀ ଅଟ୍ଟେ ପର ଜଳୁଛ ନସ୍ୱନ, ଦେଉଛୁ ଜରେ ଲିହି ଲିହିତା ଫୁଣ୍ଣ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ଲିହମା—ଦେ. ଓ ତତ୍ସମ ଦେ—(ସଂ. ଲମିଷ; ଅ+ଲହମହ୍)—୧ । Lihimā ଲହମା ଲହମା ଲମିଷ—1. A moment. ୨ । ଝଣ ମାତ୍ର—2. A twinkle of the eye.

ଲିହମାଏ(କେ)—ଦେ. ଅ.—ଲମିଷତେ—

Lihimāe(ke) ଏକ ଲହମାଏ **एकनिमेषमे** In a moment.

ଲୀ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଲୀନ ହେବା—1. To merge in. ୨ । Lī (root) ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା—2. To embrace.

ଲିକ୍ଷା(କ୍ଷା)—ସ. ବ.—(ଲିକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ+ଅ, ନଘାତନ)—Likkā(kshā) ଲିଖ; ଉକୁଣିର ଡିମ୍ବ—A nit; the egg of louse.

ଲୀଢ଼—ସଂ. ବିଣ—(ଲିହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସାହା ଚଟା Līḍha ହୋଇଅଛୁ—1. Licked. ୨ । ଆସ୍ୱାଦିତ—2. Tasted. ୩ । ଭକ୍ଷିତ—3. Eaten; devoured. ୪ । ସ୍ପୃଷ୍ଟ—4. Touched. ୫ । ବିନାଶିତ 5. Destroyed (M. W)

ଲୀନ—ସଂ. ବିଣ.—(ଲୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର Līna ଦେହରେ ଲସ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ; ମିଳାଇ ଯାଇଥିବା; ଅନୁପ୍ରବିଷ୍ଟ—1. Dissolved in; absorbed in. ୨ । ମୃତ; ଧ୍ୱଂସ ପ୍ରାପ୍ତ; ବିନଷ୍ଟ—2. Destroyed. [ଉ—ବଧା ବଧାନେ ସୁଖେଣ କାଳ କାଳ କାଳଘଣ୍ଟା ଧ୍ୱନ ଲୀନ । ଭାଙ୍ଗ. ବୈଦେଘୁଣ ବଳାସ ।] ୩ । ସମ୍ମିଳିତ—3. Intimately mixed. ୪ । ଲୁପ୍ତ—4. Disappeared; extinguished. ୫ । ଆଲିଙ୍ଗିତ—5. Embraced. ୬ । ଶୟିତ—6. Laid; sleeping. ୭ । ଲଗ୍ନ—7. Attached to. ୮ । ମଗ୍ନ; ଉନ୍ମସ୍ୱ—8. Absorbed in. ୯ । ଘୁଣ୍ଡିରୂପେ ଲଗ୍ନ—9. Clinging.

ଲୀୟମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଲୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ଲସ୍ୱପ୍ରାପ୍ତ Līyamāna ହେଉଥିବା—Going to be absorbed in. [ଲୀୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲୀଳା—ସଂ. ବ.—(ଲୀ ଧାତୁ=ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା+ଭାବ. ବୃତ୍=ଲୀ; ଲୀ+ଳ ଧାତୁ=ଉଦ୍ଗଣ କରିବା+ଭାବ. ଅ+ଆ)—Līlā ୧ । ଶୃଙ୍ଗାରଭାବଜନିତ କ୍ରିୟା ବିଶେଷ; ବିଭ୍ରମ; ହାବଭାବ; ଶୃଙ୍ଗାରଚେଷ୍ଟଜ ଭଙ୍ଗୀ—1. Amorous sport; dalliance; lascivious exhibitions, ୨ । ଖେଳ; କ୍ରୀଡ଼ା; କେଳି—2 Play; sport. ୩ । ଶୋଭା—3 Beauty. ୪ । ଅଭିନୟ—4 Acting. ୫ । ଭଙ୍ଗୀ—5. Posture. ୬ । ନାନାବିଧ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଓ ବ୍ୟାପାର—6. Various acts and doings and events. ୭ । କୌତୁକ; ମହଜ; ବିଳାସ—7. Enjoyment; merriment; amusement; mirth. ୮ । ଅଙ୍ଗ, ବେଶ, ଅଳଙ୍କାର, ଗତି ଓ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା (ନାଗର୍ତ୍ତ ଆପଣାର ପ୍ରିୟତମର ଅନୁକରଣ-8. Act of (a woman) imitating the lover's actions, gait, dress, ornament and postures. ୯ । ସଂସାରରେ ମନୁଷ୍ୟର ବା ଅବତାରଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ—9. The doings of a man or of an incarnation in this world. ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ନାମ—1. Name of females. ୨ । ଲୀଳାବତୀ ବା ନୀଳମଣି ଆଦି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଡାକ ନାମ—2. Names for calling Līlābatī or Nīlamaṇi. ୩ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାଦି ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ସବ—3. A festival. ୪ । ମହାଭାରତ, ଭାଗବତ, ରାମାୟଣର ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନ ପୂର୍ବକ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି ଓ ଅଭିନୟ—4. Acting of the events of Rāmāyaṇa, Māhābhārata etc. by dancing and music. ୫ । (ସ. ନୀଳମଣି) ନୀଳ ମଣି—5. Sapphire (gem).

ଲୀଳାଏ—ଦେ. ଅ. (ପଦ୍ୟ)—ଅବଲୀଳା କ୍ରମେ; ଅନାୟାସରେ; ସହଜରେ—With ease; without any exertion. [ଉ—କଳେ ହରଲେ ପାରିଜାତ, ଲୀଳାଏ ଜିଣି ଶଚୀନାଥ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଲୀଳାକମଳ—ସ. ବ.—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ପଦ୍ମଫୁଲକୁ ଧରି Līlā kamala ଓ ହାତରେ ହଲାଇ ଖେଳରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି—A toy lotus; a lotus held for sport. [ଉ—କରେ ଶୋହଇ ସହଁ ଲୀଳାକମଳ । ଗ୍ୟାନାଥ. ମେଦଦୂତ ।]

ଲୀଳାକର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଲୀଳା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—କ୍ରୀଡ଼ା-Līlākara କାରକ—Sporting; dallying. (ଲୀଳାକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୀଳା କଲ୍ପ—ଦେ. ବ—ଚେଷ୍ଟା ସମୂହ—

Līlā kalpa Attempts.

ଦେ. ବିଣ.—ଲୀଳା ଯୋଗୁଁ କଲ୍ପିତ—Contrived for sport. [ଉ—ଇନ୍ଦ୍ର ରଚନା କରିଛ ସେ ଲୀଳା-କଲ୍ପ ସେ । ଗାରୀ ରସବାରଧି ।]

ଲୀଳା କାନନ—ସ. ବ.—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ଲୀଳାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ କାନନ) Līlā kānana ବିଳାସ କାନନ; ଉପବନ; ବଡ଼ାବେଦ୍ୟାନ—A grove; a pleasure garden.

ଲୀଳାକ୍ଷେତ୍ର (ଭୂମି)—ସ. ବ.—(ଅଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କ୍ରୀଡ଼ା ଭୂମି; କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥ Līlā kshetra (bhūmi) ବ୍ୟବହୃତ ଭୂମି—The arena or ground of sports.

ଲୀଳାକ୍ରମେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସ. ଲୀଳାକ୍ରମେଣ)—ଅନାୟାସରେ—

Līlā krama Easily.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୀଳା ଖେଳ—ସ. ବ—୧୫ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ସମ୍ବୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—Līlā khela Name of a Sanscrit metre consisting of 15 letttrs. ବିଣ. ପୁଂ—୧। (ବହୁବ୍ରୀ) ବଳାସୀ—1. Sportive. ୨। କ୍ରୀଡ଼ାଶୀଳ—2. Playful. ଦେ. ବ—ଲୀଳାଖେଳା [ଲୀଳା ଖେଳା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଦେଖ)—Līlākhelā (See)

ଲୀଳା ଖେଳା—ଦେ. ବ—(ସକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—୧। ଲୀଳା ଓ Līlā khelā କ୍ରୀଡ଼ା; ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ—1. Various ଲୀଳାଖେଳା sports and pastimes; amusements. ୨। ଜୀବନଯାତ୍ରା; ଭବଲୀଳା—2. The doings of a person from birth till death; earthly existence. [ଦ୍ର—ସଂସାରର ଲୀଳା-ଖେଳା ସରଲ ଅମୂର। ବ୍ରଧାନାଥ. ମହାପାତ୍ର।]

ଲୀଳାଗତି—ସ. ବ.—ମ. ଯ. ଗ୍ଲେ;—ନାନା ମନୋହର ଭଙ୍ଗୀ ସହିତ Līlā gati ଗମନ—Sportive movements.

ଲୀଳା ନିବୃତ୍ତି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଲୀଳା ସମାପନ (ଦେଖ) Līlā nibṛutti Līlā samāpana. (See);

ଲୀଳା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ—ସ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ (ହି. ଶ) Līlā purushottama Śrīkṛushṇa.

[ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ଅବତାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦାପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଲୀଳାପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବୋଲାପାଏ—ହି. ଶ.]

ଲୀଳାବତୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ବଳାସବତୀ—1. Sportful Līlābatī (woman); playful. ୨। ଶୃଙ୍ଗାରଭାବ (ଲୀଳାବାନ୍—ପୁଂ) ଚେଷ୍ଟାକୃତା—2. Dallying; exhibiting amorous symptoms; lascivious. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ନ୍ୟାୟଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—1. Name of Sanscrit work on logic. ୨। ଏକ ଜାତୀୟ ବେଶ୍ୟା—2. Name of a class of prostitutes. ୩। (ନାମ) ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିଷାଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା (ବା କାହାର କାହାର ମତରେ ପତ୍ନୀ)—3. Name of the daughter (or wife according to some) of the great Indian astronomer Bhāskarāchārjya. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଲୀଳାବତୀ ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ଥିବାରୁ ପିତା ତାଙ୍କୁ ଅତି ଆଦର ଓ ସ୍ନେହରେ ବଢ଼ାଇଥିଲେ। ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର-ବେତ୍ତା ଥିଲେ। ସେ ଲୀଳାବତୀଙ୍କ ଜନ୍ମଘଟିକାକୁ ଗଣନା କରି ଦେଖିଲେ ଯେ ଲୀଳାବତୀ ପତି-ପୁତ୍ର ବତ୍ସଳା ହେବେ। ଏଥିପାଇଁ ସେ ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ କନ୍ୟାକୁ ସେ ଏପରି ଶୁଭ ଲଗ୍ନରେ ବିବାହ ଦେବେ ଯେ, କନ୍ୟା ବିଧବା ହେବେ ନାହିଁ ଓ ସନ୍ତାନବତୀ ହୋଇ ପାରିବେ। ବହୁ ଗଣନା ପରେ ଗୋଟିଏ ଶୁଭଲଗ୍ନ ସ୍ଥିର କରି ସେ ଲୀଳାବତୀଙ୍କ ପାଇଁ ବର ଠିକ୍ କଲେ। ଏଣେ ବିବାହର ଲଗ୍ନ (ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ) ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥ ଗୋଟିଏ ସଚ୍ଛିଦ୍ର ପାତ୍ର ଜଳ ଉପରେ ଭସାଇ ଦେଲେ ଓ ଗଣନାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ ଛିଦ୍ରବାଟେ ପାଣି ପଶି ପାତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବୁଡ଼ି ଯିବାମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପାଣିଗ୍ରହଣ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୁଭକ୍ଷଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ। କନ୍ୟା ଦୈବର ଗତି ଅତି ବଳବାନ। ଲୀଳାବତୀ ବାଲସ୍ୱଭାବ ବଶତଃ ସେହି ଉତ୍ସମାନ ଜଳପାତ୍ର ଉପରେ ମସ୍ତକ ଅବନତ କରି ସେହି ପାତ୍ର ମଧ୍ୟକୁ ଛିଦ୍ରବାଟେ ପଶୁଥିବା ଜଳକୁ ଗୃହିଁ ବସିଲେ। ଏହି ସମୟଟିରେ ଦୈଖାତଲ୍ଲା ଯେ ବେଳ ବହୁତ ଉଛୁର ହେଲାଣି, ଅର୍ଥାତ୍ ପାତ୍ରଟି ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ ବା ବୁଡ଼ିଲା ନାହିଁ ଓ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଥିରୀକୃତ ବିବାହ ଲଗ୍ନଟି ଗଡ଼ିଗଲା। ଏହା ଦେଖି ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଳମ୍ବର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ ଲୀଳାବତୀ ସେ ପାତ୍ର ଉପରେ ମୁଣ୍ଡକୁ ନୁଆଇଁ ଗୃହିଁବାବେଳେ ତାଙ୍କ ଲଲାଟର ଅଳଙ୍କାର (ଅଳକା)ରୁ ଗୋଟିଏ ମୁକ୍ତା ଝଡ଼ି ପଡ଼ି ଅଳ୍ପାଳ ଉପରେ ସେହି ପାତ୍ରର ଛିଦ୍ରକୁ ବନ୍ଦ କରିଥିବାରୁ ପାତ୍ରଟି ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୟଟିରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ, ଫଳତଃ ବିବାହ ଲଗ୍ନଟି ଅଟ୍ଟାଳ ହୋଇଗଲା। ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏହା ଦେଖି ବଡ଼ଖ ହେଲେ ଓ ଦୈବବିଧାନ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ, ଏହା ବିଚାର କରି କନ୍ୟାକୁ ଲଗ୍ନ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପରେ ସେ ବିବାହ ଦେଲେ। କିଛି ଦିନ ପରେ କନ୍ୟା ବିଧବା ହେଲେ। ତତ୍ପରେ ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଅତି ଯତ୍ନ ସହକାରେ ଲୀଳାବତୀଙ୍କୁ ପାଠୀଗଣିତ ଓ ସ୍ୱାଳଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ଓ ଲୀଳା-ବତୀଙ୍କ ନାମକୁ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କରିବା ସକାଶେ ସ୍ୱପ୍ରଣୀତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣି ନାମକ ଜ୍ୟୋତିର ପାଟୀଗଣିତ ବିଷୟକ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟକୁ 'ଲୀଳାବତୀ' ନାମ ଦେଲେ। କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉପଦିଷ୍ଟା ହୋଇ ଲୀଳାବତୀ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ।

(ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର. ବଘେଲା ଅଧ୍ୟାନ)

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଲୀଳାବତୀ ଭାସ୍କରଙ୍କ ବିଧବା କନ୍ୟା। ପୁଣି କେହି କେହି କହନ୍ତି, ଲୀଳାବତୀ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନାର୍ଥ ଭାସ୍କର 'ଲୀଳାବତୀ' ରଚନା କରି ଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବ୍ୟବହୃତ 'ବାଳେ' 'ବାଳ ଭ୍ରୁରଙ୍ଗ ଲୋଳନୟନେ!' 'ସଖି' ଆଦି ସମ୍ବୋଧନ ଅପଣା କନ୍ୟା ପ୍ରତି ଓ 'ବତ୍ସେ' ଓ 'ଗଣକା' ଅପଣାର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ।

ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର. ଆମାଦେର ଜ୍ୟୋତିଷୀ।

୪। ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ରଚିତ ପାଟୀଗଣିତ ଓ ସ୍ୱାଳଗଣିତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣିର ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟର ନାମ—4. Title of the first chapter of a famous work on algebra and arithmetic named Siddhāntasiromaṇi by Bhāskarāchārjya. [ଦ୍ର—ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଲୀଳାବତୀଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଛଳରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଗଣିତର ଗୁରୁତ୍ୱ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା ସୂତ୍ରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମାଧାନ କରଥାଇନ୍ତି ।] ୫ । ସଙ୍ଗୀତ ଜାତିର ଏକ ରାଗିଣୀ —5. Name of a secondary tune in Hindu music. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସରୁ ଶୁଦ୍ଧସ୍ୱର ଲଗେ । ଏ ରାଗିଣୀ ଲଳତ, ଜୟନ୍ତଶ୍ରୀ ଓ ଦେଶକାର ରାଗିଣୀମାନଙ୍କ ମିଶ୍ରଣରେ ଜନ୍ମନ୍ତି । କେହି କେହି ଏହାକୁ ସାପକ ରାଗର ପୁତ୍ରବଧୂ କହନ୍ତି —ହୃ. ଶ) —୬ । ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ —6. Name of a Sanscrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୧୦, ୮, ୧୪ ର ବର୍ଣ୍ଣରେ ୩୨ ମାତ୍ରା ଥାଏ ଓ ଶେଷରେ ଏକ ଜଗଣ ଥାଏ—ହୃ. ଶ.] ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ନାମ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ-A name given to females.

ଲୀଳାମୟୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଲୀଳା + ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ ମୟ) —ଲୀଳାପୂର୍ଣ୍ଣ; କ୍ରୀଡ଼ାଯୁକ୍ତ—Full of sports; sportive; playful.
Līlāmaya
(ଲୀଳାମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୀଳାୟମାନ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ(ଲୀଳାଶବ୍ଦରୁ ଲୀଳାୟ ନାମ. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିବା—Sporting; playing.
Līlāyamāna
(ଲୀଳାୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୀଳା ଯାତ୍ରା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୀଳା + ଯାତ୍ରା)—ମହାଭାରତ, ରାମାୟଣ, Līlā jātrā ଭାଗବତଆଦିର ଅଖ୍ୟାୟିକା ଅବଲମ୍ବନରେ କରାଯିବା
(ଲୀଳାସୂଚକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନୃତ୍ୟ ଓ ସୂଚକ—Acting and
ଲୀଳାଯାତ୍ରା dancing made on the basis of some of the episodes of the sacred lores (just like the passion plays of the middle ages in Europe.)

ଲୀଳାଯାନ—ସଂ. ବ (ଲୀଳା + ଯାନ)—ସଲୀଳ ଗମନ; ଧୀର ମନ୍ଥର Līlāyāna ଗମନ—Graceful gait; short slow and leisurely walk. [ଉ—ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୃଦ୍ଧବେଶ କି ସ୍ତ୍ରୀରୂପ ଧରଜଗତ୍ରୁ ଲୀଳାଯାନ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଲୀଳାୟିତ—ସଂ. ବଣ (ଲୀଳାଶବ୍ଦରୁ ଲୀଳାୟ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)— Līlāyita କ୍ରୀଡ଼ିତ—Played with.

ଲୀଳାରବିନ୍ଦ—ସଂ. ବ—ଲୀଳାକମଳ (ଦେଖ)—
Līlārabinda Līlākamala (See)

ଲୀଳାରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଅକ୍ଲେଶରେ; ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ— Līlāre Easily. [ଉ—ଏହାକୁ ଲୀଳାରେ ସଂହାର, ଲୀଳାକ୍ରମେ ପଶୁକୁ ପେସନେ କେଶସ୍ତ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]
ଲୀଳାକ୍ରମେ

ଲୀଳାସଉଧ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୀଳା ସୌଧ)—କେଳି ମନ୍ଦିର— Līlāsaudha A room where lovers enjoy amorous sports. [ଉ—ଲୀଳା
ଲୀଳାସୌଧ
ଲୀଳାଭବନ
ଲୀଳାମନ୍ଦିର } ସଂ. ରୂପ] ସଉଧରେ ଅରହିଁ ଥିଲେ ତ ବଳାସ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଲୀଳା ସମାପନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଖେଳର ଶେଷ; Līlā samāpana କ୍ରୀଡ଼ାର ସମାପ୍ତି—1. The end or
ଲୀଳା ସମାପ୍ତି
ଲୀଳା ସମ୍ବରଣ
ଲୀଳା ସାଙ୍ଗ } ଅନ୍ୟରୂପ fiuis of sport. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମୃତ୍ୟୁ —2. Death.

ଲୀଳାସ୍ଥାନ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଲୀଳାକ୍ଷେତ୍ର (ଦେଖ)—
Līlāsthāna Līlāksetra (See)
(ଲୀଳାସ୍ଥଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୀଳୋଦ୍ୟାନ—ସଂ. ବ (ସ. ତ. ଲୋ.)—ପ୍ରମୋଦକାନନ; ଉପବନ Līlodyāna —Pleasure garden.

ଲୁ—ଦେ. ବ—ଅତୀତକାଳର କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥ ବା Lu ଅଳ୍ପ ସ୍ନେହାର୍ଥ ଏକବଚନ (ତୁ) ପରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ଅକ୍ଷର (ଯଥା—କଲୁ, ଗଲୁ)—Inflection affixed to a verb in the past tense after 'Thou', as in, "Thou didst". ଦେ. ବ—
ଯାହୁ (ହିନ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ; ସଂ. ଲୁକ୍ ଧାତୁ=ଜଳିବା) ଖୁବ୍ ଗରମ ପବନ; ଝାଞ୍ଜି—Hot wind; the simoon. [ଦ୍ର—
ଲୁ ଲୁ ରାଜପୁତାନା ଆଦି ମରୁବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଖରଦହନ ଦ୍ୱିପହରରେ ଲୁ ବହେ ଓ ସମସ୍ତ ସମସ୍ତରେ ଏଥିରେ ଲୋକେ ମରି ଯାଆନ୍ତି ।]

ଲୁଅ—ଆ. ଅ—ଲୋ—Interjection 'Oh'. [ଦ୍ର—ଏହା ପଦ
Lua ଶେଷରେ ଲଗିବ; ଯଥା ବାବୁନଲୁଓ, ଧନ ଲୁଅ ।] ଦେ. ବ
ଲୋ (ସଂ. ଲୋଭ)—ଲୁହ—Tear. [ଦ୍ର—କେ କେଜାଣି ଲୁଅ
ଗୋ, ଗେ, ଓ ପକାଏ । ପାଳକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।]
ଚୋଖର ଜଳ **ନୋର**

ଲୁଅ(ଆଁ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ନମ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଲଇଁବା କ୍ରିୟାର Luā(āñ)ibā ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—1. The causative form ନୋଆନ, ନୋଆନ of Laiñbā. ୨ । ନତ କରାଇବା—2. To
ନଆ(ମା)ନା cause to bend. [ଉ—ଯଶୋଦା କୁମର ଶିରେ ଯଥା ଶିର ଲୁଆଇଲେ ଲକ୍ଷାଭରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଚନ୍ଦ୍ର. ଯ ଗୀତ ।]

ଲୁଆଣ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଈଷତ୍ ନତ—1. Slightly bent. ୨ । Luāṇa ଯେଉଁ ଘରର ଛତର ନମ୍ରତା ହେତୁ ମୁଣ୍ଡ ଲୁଆଇଁବାର [ଲୁଅଣି, ଲୁଅଣୀଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ] ସେ ଘରେ ପଶିବାକୁ ହୁଏ— ନୀଚୁ 2. Low-roofed (house) where a person has
ନମା(ଆ)ହୁଆ to bend his head before entering.

ଲୁଇ—ଦେ. ବ (ଫ୍ରେ. ଲୋମୀୟ)—ଲେହ; ଘରଉର ଛତର ଉପରେ ପଶ୍ଚିମରେ Lui ଉଥର ପଶମୀ ମୋଟ ଶୀତ ଚଦର—A coarse
ଲୁଇ woolen wrapper made in N. W. India.
ଲୁଇ ବୈଦେ. ବ (ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍—ଲୁଇସ୍ ଶବ୍ଦର ଲୁଇ ଉଚ୍ଚାରଣ)—
ଲୋଇ ୧ । (ଫ୍ରାନ୍ସରେ ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ ହେବା ପୂର୍ବେ) ଫ୍ରାନ୍ସର ପ୍ରାଚୀନ
ଲୂଇ ରାଜାଙ୍କର ବଂଶଗତ ଉପାଧି—1. Luis; the family title of the kings of France before the

Digitized by srujanika@gmail.com

French revolution. ୨ । ପୂର୍ବେ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ପ୍ରଚଳିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ବିଶେଷ—2. Name of a gold coin formerly current in France. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—କଅଁଳା ବାଛୁରୀ—A very young calf.

ଲୁଇଁବା—ଦେ. କ (ସଂ. ନମ୍ ଧାତୁ)—ଲୁଅଁଇବା (ଦେଶ) Luiñbā Luāiñbā. (See)

ଲୁଓ—ଦେ. ଅ—ଲୋ ! Luo ଲୋ ଜୀ (Interjection) Oh !

ଲୁଁ—ଦେ. ବ—ଅଗତ କାଳରେ କିୟା ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ (ଅମ୍ମେ) ଓ ବହୁବଚନ (ଅମ୍ମେମାନେ) ନାମ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ଅକ୍ଷର—Inflection suffixed to a verb in the past tense after I and we.

ଲୁଁଚ୍ଚ—ଦେ. ସବ୍ଦ (ଅନାଦରାର୍ଥ)—ଲୁଗଃ; ଗଡ଼ାଏ— Luñchā ଓଚ୍ଛେର थीडाबहुत, थीडी Many; much. (ଲୁଁଚ୍ଚଏ, ଲୁଁଚ୍ଚକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୁକ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଲୁଚିବା; ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହେବା— Luk (root) To be concealed or hidden.

ଲୁକ୍—ସ. ଈ (ଲୁକ୍. ଧାତୁ + ଭାବ. ଈପ୍)—୧ ଲୋପ— Luk 1. Disappearance. ୨ । ଲୁଚିବା; ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନତା— 2. Concealment.

ଲୁକଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଜଙ୍ଗଲି ମହୁମାଛି— Luk-rdi A tiny species of bees; Apis Florea.

ଲୁକ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ଲୁଚିବା— Luk-bā To be concealed; to be in hiding.

ଲୁକ୍‌ଲା(ଲୁ)କାନି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଲୁଚୁକାଳି ଖେଳ— Luk lā(lu)kāni The play of hide and seek.

ଲୁକ୍‌ଶାନ(ନି)—ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଫା. ନୁକ୍‌ସାନ୍)—ଲୋକସାନ୍; କ୍ଷତି—Loss; damage.

ଲୁକ ପ୍ରାଦେ (ବୌଦ, ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—(ଏ ସ୍ଥାନରେ ଓ ଉଚ୍ଚାରଣ)— Luka ଲୋକ—A man.

ଲୁକା(କେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଉତ୍ତରଞ୍ଚଳ ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜ)— Lukā(ke)ibā କି. (ସ. ଲୁକ୍ ଧାତୁ: ତୁଳ ବ. ଲୁକାଇ)—ଲୁଗୁଇବା; ଗୋପନ କରିବା—To hide; to conceal. [ଉ—କଷ୍ଟେ ସେ ସବୁ ଲୁକାଇ ସେ ସ୍ଥାନେ ନ ରେ, ଯାଇଁ ସଖାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସିଲା ଗୃହମୁଖ୍ୟ । ତୁଳସୀ. ବିରହ ସମାପ୍ତି ।]

ଲୁକାଏବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି. (ସ. ଲୁକ୍‌ାୟିତ; ତୁଳ. ଲୁକାଇବା)—ଲୁଗୁଇବା—To conceal; to hide. Lukāebā

ଲୁକାଲୁକି—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଉତ୍ତରଞ୍ଚଳ) ବ—ଲୁଗୁଲୁଚି (ଦେଶି) Lukā luki Luchāluchi. (See)

ଲୁକିଦେବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର) କି—ନିଜେ ଲୁଚିଯିବା— Lukideba To hide one's self.

ଲୁକବା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଉତ୍ତରଞ୍ଚଳ, ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଞ୍ଜାମ; ତୁଳ ବ. ଲୁକା, ହି. ଲୁକ୍‌ନା) କି—ଲୁଚିବା (ଦେଶ)— Lukibā Luchibā. (See) [ଉ—ମୋ ପାଇଁ ତୁ ଲୁକ ସତନେ ଥିଲୁକ ଲାଜଶୀ ଶ୍ରୀପୁରୁଷପୁର । କବିପୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]

ଲୁକୁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବୃକ୍ଷ କୋଟରରେ ସଞ୍ଚିତ Lukurdi ମହୁ—Honey collected in the hollows of trees.

ଲୁକୁବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ଲୁଚିବା— Lukubā To conceal one's self.

ଲୁକ୍କାୟିତ—ସ. ବିଣ (ଲୁକ୍=ଲୋପ+କାମ୍=ଶବ୍ଦାର=ଲୁକ୍କାମ୍; Lukkāyita ଲୁକ୍କାୟ୍ ନାମ ଧାତୁ=ଲୁପ୍ତ ଶବ୍ଦାର ପର ଅତରଣ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଲୁପ୍ତ; ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ; ଦୃଷ୍ଟିପଥରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ—Concealed from view; hidden; latent.

ଲୁକ୍‌ୟିତ ହେବା—ଦେ. କି—ଆଡୁ ଲୁଚିବା; ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା— Lukkāyita hebā To hide one's self from view; ଲୁକ୍କାୟିତ ହଓୟା लुक्कायितहोना to disappear.

ଲୁଖା—ଦେ. ବିଣ (ସ. ରୂକ୍ଷ ଓ ଶୁଷ୍କ)—ରୁଖା ଶୁଖା (ଦେଶ) Lukhā रूखा सूखा Rukhā sukhā. (See) [ଲୁଖା ଶୁଖା ଆଳ୍ୟରୂପ]

ଲୁଖୁସ୍ତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ରୂକ୍ଷ)—ନୁଖୁସ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Lukhurā (etc) Nukhurā etc (See) (ଲୁଖଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୁଗଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତ୍ର) ବ—ଶାଢ଼ୀ— Lugarda Long cloth worn by females.

ଲୁଗା—ଦେ. ବ (ସ. ଲମ୍ବ; ତୁଳ. ଆ. ଲୁଙ୍ଗ୍)—୧ । ବସ୍ତ୍ର— Lugā 1. Cloth. ୨ । ପୋଷାକ—2. Dress. ୩ । କାପଡ଼ ପୋଛ; ଅଧୋବାସ; ସାଢ଼ାରୁ ଅଣ୍ଟାକୁ ଘୁଡ଼ାଇ ପିନ୍ଧିବା କପଡ଼ା, लुगा, धोती ଯାଏ—3. Piece of cloth worn round the waist. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ତୁଳ. ହିନ୍ଦୀରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଲମ୍ବା ଲୁଗା ବୋଲାଯାଏ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ଦିଘଳୁଆ; ବଡ଼ଗାଢ଼ୀ— Long cloth worn by females. [ବ—ପୁରୁଷଙ୍କ ଲୁଗାକୁ ପୋଛ କହନ୍ତି ।]

ଲୁଗା ଅଣ୍ଟି—ଦେ. ବ-ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗାର ଭିତରେ ଥିବା ଅଂଶରୁ ଗୋଟା Lugā anti ଗୋଟି କର ଉହାଁ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଟଙ୍କା ରଖିବା ପାଇଁ କାପଡ଼ର କୋଁଚଡ଼ କରାଯିବା ଥଳ—A bag or pouch धोतीकी धोकरा formed by tucking up the front portion of the loin cloth (which a man wears and which hangs down in front), so that it might contain something in it.

ଲୁଗା କାନି—ଦେ. ବ—ବସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚଳ; ବସ୍ତ୍ରର ଏକପାଶ୍ୱର୍ତ୍ତ କୋଣ—One Lugā kāni of the corners of a cloth. [ଉ—

Digitized by srujanika@gmail.com

କାପଡ଼େର କାନି(ଖୁଁଟ) ଧୋତୀକା ଛୋର — ପିନ୍ଧା ଲୁଗାର ସାମନା ପାଖ କାନକୁ କୁଞ୍ଚକାନ ବା ଫେରକାନ ଓ ପଛପାଖ କାନକୁ ଚୁଣ୍ଟକାନ ବୋଲୁଯାଏ ।]

ଲୁଗା କଚ୍ଚ—ଦେ. ବ—ବସ୍ତ୍ରକୁ ଖାର ବା ସାବୁନ ଦେଇ ଧୋଇ କାଚିବା Lugā kachā କର୍ମ—Washing and rinsing of the କାପଡ଼କାଚା କପଡ଼ା ଫୀଁ(ଖୀଁ)ଚନା cloth for cleaning it.

ଲୁଗାକଚ୍ଚା ସାବ(ବୁ, ବା)ନ୍—ଦେ. ବ—ସେଇଁ ସାବୁନଦ୍ୱାରା ପଇଲା Lugākachā sābi(bu. bā)n ଲୁଗା ସଫା କରିଯାଏ— କାପଡ଼କାଚା ସାବାନ Soap for washing cloth. କପଡାଧୋନେକା ସାବୁନ

ଲୁଗା କାଚିବା—ଦେ. କି—ପଇଲା ଲୁଗାକୁ ସଫା କରିବା ପାଇଁ ଖାର ଓ Lugā kāchibā ସାବୁନ ଆଦି ଦେଇ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ କାଠ କାପଡ଼କାଚା ବା ପଥର ଉପରେ ବାରଂବାର ବାଡ଼େଇବା— କପଡ଼ା ଖୀଁ(ଫୀଁ)ଚନା, To beat a soiled cloth on କପଡା କଚ୍ଚାରନା stone or wood after drenching [ଲୁଗାକଚ୍ଚ(ଚେ)ଇବା—ପ୍ରଯୋଜକରୂପ] it with soap etc.

ଲୁଗା କୁଞ୍ଚ—ଦେ. ବ (ସ. କୁଞ୍ଚନ)—ପରିହିତ ଧୋତିର ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ Lugā kuñcha ଅଂଶ, ଯାହା କୁଞ୍ଚିତ ହୋଇ ନାଭି ପାଖରେ କାପଡ଼େର କୌଂଚା ଖୋସାଯାଏ—The front part of the କପଡାକା କୌଂଚା cloth worn round the loins which is curled into folds and tucked into the part adjoining the navel.

ଲୁଗା କୁଞ୍ଚା—ଦେ. ବ (ସ. କୁଞ୍ଚନ)—ଚିନ୍ଧିବା ସମୟରେ ସୁନ୍ଦର ଓ Lugā kuñchā ସଜ୍ଜିତ ଦେଖାଯିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚିନ୍ଧାଯିବା କାପଡ଼ କୌଂଚାନ ଲୁଗାକୁ ନାନାପ୍ରକାର କୌଶଳପୂର୍ଣ୍ଣକ କୁଞ୍ଚିତ କପଡାକା କୌଚିୟାନା କରିବା କ୍ରିୟା—The act of curling and twisting the cloth into various artistic folds, so that it will look nice when worn. [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ଲୁଗାକୁ ନାନାପ୍ରକାରରେ କୁଞ୍ଚିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ଅଛି ଯଥା—ସରୁକୁଞ୍ଚା, ଗିଲକୁଞ୍ଚା ଓ ସାଃଆଙ୍ଗଠିଆ କୁଞ୍ଚା ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଲୁଗା କୁଞ୍ଚା(ଞ୍ଚେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. କୁଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍)—ପରପ୍ରେରଣା Lugā kuñchā(ñche)ibā ବସ୍ତ୍ରକୁ ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା କୁଞ୍ଚିତ ଅନ୍ୟେଦ୍ୱାରା କାପଡ଼କୋଚକାନ କରାଇବା—To have the କପଡା କୌଚିୟବାନା cloth twisted into artistic curls by another.

ଲୁଗା କୁଞ୍ଚିବା—ଦେ. କ (ସ. କୁଚ୍ ଧାତୁ)—ପରପ୍ରେରଣା ବସ୍ତ୍ରକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି Lugā kuñchibā ଦ୍ୱାରା କୁଞ୍ଚିତ କରିବା—To twist cloth କାପଡ଼ କୌଂଚାନ into curls and small folds. କପଡା କୌଚିୟାନା

ଲୁଗା ଗଣ୍ଠି(ଣ୍ଡି)ର—ଦେ. ବ—ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଲୁଗା ଏକତ୍ର ହୋଇ Lugā ganṭhi(ṇḍi)rā ବନ୍ଧାଯାଇ ଥିବା ବଡ଼ ଗଣ୍ଠିର— କାପଡ଼େର ଗାଁଠ A large packet of clothes. କପଡାକା ଗାଂଠ [ଦ୍ର—ଗଣ୍ଠେଇ ବା ଗଣ୍ଠିର, ଗଣ୍ଠିର ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ଓ ଗାଣ୍ଠି ଅପେକ୍ଷା ଛୋଟ । ଗଣ୍ଠିର ଅପେକ୍ଷା ବୋଲଟ ଛୋଟ । ବୋଲଟ ଅପେକ୍ଷା ବୁଜୁଳା ଛୋଟ । ବୁଜୁଳା ଅପେକ୍ଷା ବୁଜୁଳି ଛୋଟ । ବୁଜୁଳା ଅପେକ୍ଷା ପୁଡ଼ା ଛୋଟ । ପୁଡ଼ା ଅପେକ୍ଷା ପୋଟଳା ବା ପୁଟୁଳା ଛୋଟ । ପୁଟୁଳା ଅପେକ୍ଷା ପୁଟୁଳି ଛୋଟ ।]

ଲୁଗା ଗଣ୍ଠିର—ଦେ. ବ—ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତ୍ର ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା Lugā ganṭhiri ପୁଲା—A bundle of clothes କାପଡ଼େରଗାଠିରି କପଡାକାଗନ୍ଠରୀ tied into one pack.

ଲୁଗା ଗାଣ୍ଠି—ଦେ. ବ—ନୂଆ ଲୁଗା ଏକତ୍ର ଦୃଢ଼ତ୍ୱରେ ବନ୍ଧା Lugā gāṇṭhi ହୋଇଥିବା ବଡ଼ ପୁଲା—A bale of କାପଡ଼େରଗାଠୀରୀ କପଡାକାଗଟ୍ଟର new clothes. [ଦ୍ର—ଗଣ୍ଠିର ଅପେକ୍ଷା ଗଣ୍ଠିର ବଡ଼ ଓ ଗଣ୍ଠିର ଅପେକ୍ଷା ଗାଣ୍ଠି ଖୁବ୍ ବଡ଼ ।]

ଲୁଗା ଚଉତିବା—ଦେ. କି—ଲୁଗାକୁ ପ୍ରଥମେ ପୁଅ ପ୍ରସ୍ତ, ତା ପରେ Lugā chautibā ଗୁରୁ ପ୍ରସ୍ତ, ଏହାପରେ କମାନ୍ଦ୍ୱୟରେ କାପଡ଼ପାଟିକରା କପଡାଚୌପେତନା, କପଡାକୋ ତହଲଗନା ଚତୁର୍ଭାଜ ପ୍ରସ୍ତଯୁକ୍ତ କରିବା—To fold up a cloth. [ଲୁଗାଚଉତା(ଚେ)ଇବା—ପ୍ରଯୋଜକରୂପ]

ଲୁଗା ଚ(ଗ୍ଧ)ଦର—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଅଧୋବାସ ଓ ଉତ୍ତରୀୟ; Lugā cha(chh)dara ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ର ଓ ଉତ୍ତରୀୟ— ଧୋତିଚଦର ଧୋତୀଚାଦ୍ The piece of cloth worn round the waist and that put [ଲୁଗା ଘାଚୁଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ] round the upper part of the body.

ଲୁଗା ଛଡ଼ିବା—ଦେ. କି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୂଢ଼ୀ)—ଲୁଗା ପାଲଟିବା (ଦେଖ) Lugā chhārḍibā Lugā pālaṭibā (See) କାପଡ଼ଛାଡ଼ା କପଡାଉତାରନା

ଲୁଗା ଠେସିବା—ସାଦେ (ବୌଦି) କି—ଲୁଗା କାଚିବା (ଦେଖ) Lugā ṭhesibā Lugā kāchibā (See)

ଲୁଗା ଦ(ଦେ)ଡ—ଦେ. ବ—ବସ୍ତ୍ରର ଉପରଭାଗ ବା ବୁଣା (ଯାହା କ Lugādi(de)ha ଛାଣି ଓ ଭରଶୀ ସୂତାଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ)— କାପଡ଼େର ଜମି, କାପଡ଼େର ଗା କପଡାକୀଜମୀନ The texture of a cloth; the body or ground of a cloth.

ଲୁଗା ଦୋକାନି—ଦେ. ବ—ବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସାୟୀ—The keeper Lugādokāni of a cloth-shop. କାପଡ଼ ଦୋକାନି କପଡାକେ ଦୁକାନଦାର

ଲୁଗା ଧଡ଼ି—ଦେ. ବ—ବସ୍ତ୍ରର ଲମ୍ବ ଦଗର ଶେଷ ଭାଗ— Lugā dharḍi The border of a cloth. କାପଡ଼େର ପାଡ଼ କପଡାକୀ ପାଢ଼ୀ(କୋର)

ଲୁଗାପଟା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ; ଲୁଗା ଓ ସ. ପଟ୍ଟ)—ସବୁପ୍ରକାର ଉତ୍ତମ Lugāpaṭṭā ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ର—All sorts of cloths; କାପଡ଼ଚୋପଡ଼ କପଡାଉପଡା clothes.

ଲୁଗା ପାଇବ—ଦେ. କ—(ଲୁଗା) ଚିନ୍ଧିବାପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଲମ୍ବା ଓ Lugā pāibā ଚଉଡ଼ା ହେବା—(a cloth) Being

Digitized by srujanika@gmail.com

କାପଡପାଓୟା **कपडापाना** of sufficient length or breadth for a man's wear. [ଯଥା— ଏ ଲୁଗା ମତେ ପାଇଲ୍ଲା ନାହିଁ ।] ଦେ. କି—ପିନ୍ଧିବା କପଡପାଓୟା **कपडापाना** ଯାଇଁ ନୂଆନ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତହେବା— To get a piece of new cloth (as gift, present or by purchase)

ଲୁଗା ପାଲ(ଲି,ଲେ)ଟିବା—ଦେ. କି—ବସ୍ତ୍ରାନ୍ତର ପରିଧାନ କରିବାପାଇଁ Lugā pāla(li,le)ṭibā ପରିହିତ ବସ୍ତ୍ର ତ୍ୟାଗ କରିବା— କାପଡଛାଡା **कपडावदलना** To change one's [ଲୁଟାପାଲଟା(ଟେ)ଇବା—ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ] cloth for [ଲୁଗା ପାଲ(ଲି,ଲେ)ଟା-ବିଶେଷ୍ୟ] wearing another.

ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବା—ଦେ. କି—ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରିବା—To put Lugā pindhibā on or wear a cloth. କାପଡ ପରା **कपडा पहनना**

ଲୁଗା ପୁଟୁଳା—ଦେ. ବ—ଲୁଗାର ଛୋଟ ପୁଡ଼ା—A small packet Luga puṭuḷā କାପଡେର ପୋଟଳା of cloths. [ଲୁଗାପୋଟଳା—ଅନ୍ୟରୂପ] **कपडाका पुटला**

ଲୁଗା ପୁଟୁଳି—ଦେ. ବ—ପୁଟୁଳାଠାରୁ ଛୋଟ ପୁଡ଼ା— Lugā puṭuḷi A smaller packet of cloth କାପଡେର ପୁଟଳି **कपडाकी पुटली** (smaller than puṭuḷā).

ଲୁଗା ପୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—କେତେଖଣ୍ଡ ବସ୍ତ୍ରର ଛୋଟପୁଲା— Lugā purḍā A tiny packet of cloths. କାପଡେର ପୋଟଳି **कपडाकी पोटली**

ଲୁଗା ଫେର—ଦେ. ବ—୧ । ଦେହର ନିମ୍ନଭାଗରେ ଥରେ ପୁଡ଼ା Lugā phera ଦେବାଭଳି ପିନ୍ଧା ଲୁଗାର ଅଂଶ—1. The part of the cloth worn, which is taken round the waist. ୨ । ଲୁଗାକୁଞ୍ଚି (ଦେଖ) Lugā kuṇcha (See)

ଲୁଗା ବଦଳିବା—ଦେ. କି—ପରିହିତ ବସ୍ତ୍ର ତ୍ୟାଗ କରି ବସ୍ତ୍ରାନ୍ତର Lugā badaḷibā ପରିଧାନ କରିବା—To change କାପଡବଦଳାନ **कपडा बदलना** one's worn cloth for a fresher one.

[ଲୁଗାବଦଳା(ଲେ)ଇବା—ପ୍ରଯୋଜକରୂପ]

ଲୁଗା ବୁ ବୋ,କା(କି,କୁ)ଚା—ଦେ.ବ—ଲୁଗା ବନ୍ଧା ଦୋଇଥିବା ବଡ଼ପୁଡ଼ା Luga bu(bo)ka (ki,ku)chā —A big packet of କାପଡେର ବୁକଚା କାପଡେର ବୋଚକା clothes. **कपडाका बुकचा**

[ଲୁଗା ବୁ(ବୋ)କ(କି,କୁ)ଚା—ଛୋଟ ଲୁଗା ବୋଚକଟି]

ଲୁଗା ବୁଜୁଳା—ଦେ. ବ—ବୋଚକଟି ଅପେକ୍ଷା ଛୋଟ ପୁଡ଼ା— Luga bujuḷa A small packet of clothes. କାପଡେର ପୁଁଟଳୀ **कपडाका पुटला**

ଲୁଗା ବୁଜୁଳି—ଦେ. ବ—ବୁଜୁଳା ଅପେକ୍ଷା ଛୋଟ ପୁଡ଼ା— Luga bujuḷi A smaller packet of cloth କାପଡେରପୁଁଟଳୀ **कपडाकीपुटली** than bujuḷā.

ଲୁଗା ବୁଣା—ଦେ. ବ (ସଂ. ବୟନ)—ବସ୍ତ୍ରବୟନ—Weaving of Lugābuṇā cloth. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାରର, କାପଡବୋନା **कपडाबुनाई** ଉନ୍ନ ବୁଣା ଓ ଜଳବୁଣା ।]

ଲୁଗା ବୁଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ.କି—(ଲୁଗା ବୁଣିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ— Lugā buṇā(ṇe)ibā Causative of Lugābuṇibā.) କାପଡ ବୋନାନ **कपडा बुनवाना** —ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବସ୍ତ୍ର ବୟନ କରାଇବା--To cause a cloth to be woven.

ଲୁଗା ବୁଣିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ବୟନ)—ବସ୍ତ୍ର ବୟନ କରିବା— Lugā buṇibā To weave a cloth. କାପଡବୋନା **कपडाबुनना**

ଲୁଗା ବେଣ୍ଟା—ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଖେଳ— Lugā beṇṭā A kind of out-door game.

ଲୁଗା ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କି—ବସ୍ତ୍ରକୁ ଅନେକ ପ୍ରସ୍ତ କର ଜଡ଼ସଡ଼ଏପର Lugā bhāṅgibā ପକାଇବା—To make a cloth କାପଡ଼ ଭାଁଜକରା, କାପଡ଼ ତୋ କରା into folds. **कपडाको तहलगाना(चडपेतना)**

ଲୁଗା ମାପି କୁର୍ତ୍ତା କାଟିବା—ଦେ. ପ୍ରବଚନ (ଇଂ. ଅନୁକରଣ)— Lugā māpi kurttā kāṭibā ଅସ୍ୱ ଦେଖି ବ୍ୟସ୍ୱ କରିବା— କାପଡବୁଝେ କୋଟକରା To cut your coat according to **कापडानापकरकुर्ता काटना** the cloth.

ଲୁଗା ମୁହଁ-ଦେ. ବ--ବସ୍ତ୍ରର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତର ସମସ୍ତ ପରସର—The whole Lugā muhaṁ breadth of the end of a [ଲୁଗା ମୁଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ] cloth. କାପଡେରମୁଖ [ଦ୍ର—ପୁରୁଷ ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ରର ମୁହଁରେ ଥିବା **कपडाकाछोर** ରଙ୍ଗୀନ ଅଂଶ ଅଳ୍ପ ଚଉଡ଼ା ଥାଏ, ଉନ୍ନ ଶାଢ଼ୀର ମୁହଁ ବେଶ ଚଉଡ଼ା ଥାଏ । ଚଉଡ଼ା ମୁହଁକୁ ମୁଣ୍ଡା ବୋଲାଯାଏ ।]

ଲୁଗାରେ ହଗି ପକା[କେ]ଇବା—ଦେ. କି--(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ଭୟଗ୍ରସ୍ତ Lugāre hagi pakā(ke)ibā ହେବା—(figurative) କାପଡ଼େ ହଓୟା To be terrified; to be so terrified as **कपडामे झाडा फीरना** to sit on the cloth. [ଦ୍ର—ଲୋକେ ଲୁଗାରେ ହଗି ମୁତ ପକା(କେ)ଇବା } ଲୁଗାରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଅତି ଭୟଗ୍ରସ୍ତ ଓଜ ହେଲେ ବା ଜ୍ୱର ଝାଡ଼ା ଖାଇଲେ ବା ଡରୋଦରେ ବିବଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଅଜାଣତ ସତ୍ତେ ଲୁଗାରେ ହଗି ମୁତ ପକାଇବା ଦେଖାଯାଏ ।]

ଲୁଗାରେ ହେ(ହୁ)ବା—ଦେ. କି (ଖ୍ରୀଷ୍ଟେକମାନେ) ରୁଅଁ ହେବା; ଋତୁ- Lugāre he(hu)bā ସ୍ରାବ ହେବା—To have the ଛୋୟଁାଛହଓୟା **कपडामे होना** menses,

ଲୁଗୁ(ବୁ)ଡି(ଧି)—ପ୍ରାଦେ (ସାଲୁପୁର) ବ—ମରତ ଆଦି ସଙ୍ଗେ ଏକତ୍ର Lugu(bu)di(dhi) ବଟା ଯାଇଥିବା ଗୁଙ୍ଗର ଟେଲା—A ball of the paste prepared by pounding hemp (Ganja) leaves with black pepper etc

ଲୁଙ୍ଗୁଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବହ. ପୁଂ—ଲୁଙ୍ଗଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Lung-ṛḍā (etc) Lungurḍā etc (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୁଙ୍ଗ୍‌ଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ଲୁଙ୍ଗ୍‌ଡ଼ାଇବା (ଦେଶ)
Lung-rdā(rde)ibā Lungurdāibā (See)

ଲୁଙ୍ଗ୍ ପୁ(ଲୁ)ଙ୍ଗ ହେବା—ଦେ. କି—ଲୁଙ୍ଗ୍ ପୁଙ୍ଗ୍ ହେବା (ଦେଶ)
Lung pu(lu)ng hebā Lungupungu hebā (See)
[ଭ୍-ବଚନ ସାଗ୍ ସାହେବଙ୍କ ଦୁଆରେ ନେଉଚ ପର ଲୁଙ୍ଗ୍-ଲୁଙ୍ଗ୍ ହେବାକୁ ନାହିଁ । ଫଙ୍ଗାରମୋଦ୍ଦନ. ଭ୍ରମାଣ ଅଠଗୁଣ ।]

ଲୁଙ୍ଗ୍‌ରା—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ଲୁଙ୍ଗ୍‌ରା (ଦେଶ)
Lung-rā Lungurā (See)

ଲୁଙ୍ଗ—ପ. ବ.—ମାଉଳଙ୍ଗ ବୃକ୍ଷ [ହି. ଣ.]—Citron tree.
Lunga [ଲୁଂଗ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୁଙ୍ଗା—ଦେ. ବଣ.—୧ । ମାନସିକ ବଳଘ୍ନତା—1. Having no strength of mind. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର ପଦାର୍ଥ ଅପହରଣକାର୍ଯ୍ୟ—2. Pilfering. ୩ । ଗୋର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେ ସୁବିଧା ଖୋଜୁଥାଏ—3. Loitering at a place seeking for opportunities to steal. ୪ । ଲୁଙ୍ଗ୍‌ଡ଼ା [ଦେଶ]
4. Lungurdā (See)

ଲୁଙ୍ଗି—ଦେ. ବ (ଫା)—ମୁସଲମାନ୍ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ପିନ୍ଧିବା ଅଳ୍ପ
Lungi ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା ବସ୍ତ୍ର—A small coloured
ଲୁଙ୍ଗୀ cloth worn by Mahomedans. [ଦ୍ର—
ଲୁଂଗୀ ଏହା ପ୍ରାୟ ଗୋଡ଼ହାତ ଲମ୍ବା; ଏହାକୁ କେବଳ ଅଣ୍ଡା ଗୋର ପାଖେ ଗୁଡ଼ାଇବାକୁ ହୁଏ, କଛ ବା କୁଞ୍ଚ ମାର ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ଲୁଙ୍ଗ୍‌ଡ଼ା—ଦେ. ବଣ—୧ । ଯେ ସାମାନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଗୋର କରେ—
Lungurdā 1. Pilfering; pilfery. ୨ । ଦୁଷ୍ଟ
(ଲୁଚ୍‌ଚୁଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) —2. Wicked; wanton. ୩ ।
(ଲୁଚ୍‌ଚୁଡ଼ୀ, ଲଙ୍ଗଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲମ୍ପଟ—3 Adulterous.
ଛିଞ୍ଚକେ ଲୁଂଗାଡା ୪ । ସାତମନାଃ—4. Mean-minded.
(ଲୁଙ୍ଗ୍‌ଡ଼ାପଣ, ଲୁଙ୍ଗ୍‌ଡ଼ାପଣିଆଁ ବ)

ଲୁଙ୍ଗ୍‌ଡ଼ା ଡ଼େ ଇବା ଦେ. କି—୧ । ସୁବିଧା ପାଇଲେ ସାମାନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ
Lungurdā(rde)ibā ଗୋର କର ନେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ନୁଙ୍ଗନୁଙ୍ଗ କରା ଚୋରିସି ସ୍ଥାନରେ ବୁଲିବା—1. To loiter
ଘପାନା at a place seeking for an opportunity to pilfer. ୨ । ଲାଙ୍ଗଡ଼ ପାଙ୍ଗଡ଼ ହେବା (ଦେଶ)—2. Lāngarda pāngarda hebā (See)

ଲୁଙ୍ଗ୍‌ଡ଼ା ଗୋର ଦେ. ବ—ଯେ ଛଦ୍ମରୂପ ବୁଲୁଥାଏ ଓ ସୁବିଧା
Lungurda chora ପାଇଲେ ଚୋରା ସୁଆନ ଗୋର କରି ନିଏ
(ଲୁଙ୍ଗାଗୋର—ଅନ୍ୟରୂପ) —Pilferer; one who loiters
ଛିଞ୍ଚକେ ଚୋର at a place seeking opportunity to
ଲୁଚ୍ଚାଡ଼ା ଚୋର piller.

ଲୁଙ୍ଗ୍ ପୁ(ଲୁ)ଙ୍ଗ୍ ହେବା—ଦେ. କି—ଲାଙ୍ଗଡ଼ ପାଙ୍ଗଡ଼ ହେବା ୨
Lungu pu(lu)ngu hebā (ଦେଶ)—Lāngarda
pāngarda hebā 2 (See)

(ଲୁଙ୍ଗୁର ପୁଙ୍ଗୁର ହେବା, ଲୁଙ୍ଗୁରୁ ପୁଙ୍ଗୁରୁ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୁଙ୍ଗୁର—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ନ୍ୟକ, ନ୍ୟକ୍କାର=ଘୃଣା)—୧ । ମଇଳା;
Lungurā ଅପରିଷ୍କୃତ (ସ୍ଥାନ)—1. Unclean (place.)
ନୋଉଂରା,ନୋଂରା ୨ । ଅପରିଷ୍କୃତ ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ (ପୁରୁଷ)—2.
ଗଂଦା Unclean; untidy (person). ୩ । ଯାହାର ଘର
(ଲୁଙ୍ଗୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଓ ଦେହ ଅବ ମଇଳା କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ—3. Of unclean habit. ୪ । ଲୁଙ୍ଗ୍‌ଡ଼ା (ଦେଶ)—
4 Lungurdā (See)

ଲୁଚ୍(ଚି, ଚୁ)କାଳି—ଦେ. ବ [ସଂ. ଲୁକ୍ ଧାତୁ]—ଶିଶୁମାନଙ୍କର
Luch-(chi, chu) kāli ଏକ ପ୍ରକାର ଖେଳ—The
ଲୁକା(କୋ)ଚୁରୀ children's game-hide and seek.
ଲୁକାଲୁକୀ, ଆଁଖମିଚୌନୀ [ଉ—ଲୁଚକାଳି କରା ଖେଳଇ
[ଲୁଚ(ଚୁ)ଲୁଚୁଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଡାକିବା ଶାରଦ ଘନେ
ଗ୍ରନ୍ଥାନାଥ. ଜ୍ଞା ।]

[ଦ୍ର—ଏ ଖେଳରେ ପ୍ରଥମତଃ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସଙ୍ଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ଜଣକୁ 'ଗୋର' କରାଯାଏ । ଆଉ ଜଣେ ବୁଢ଼ିଆଣୀ ବା ବୁଢ଼ୀ ମାଇପି ହୁଏ । ବୁଢ଼ୀମାଇପି ଗୋରର ଆଖିକୁ ବୁଜ ଧରେ; ଇତ୍ୟବସରରେ ଅନ୍ୟ ଶିଶୁମାନେ ଜଳକବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଲୁଚ ଯାଅନ୍ତି । ଗୋରର ଆଖି ଫିଟାଯିବା ପରେ ଗୋର ସେମାନଙ୍କୁ ଖୋଜି ବୁଲେ । ଗୋର ଲୁଚିଥିବା ଜିନ୍ଦାମାନଙ୍କୁ ଖୋଜୁଥିବା ସମୟରେ ସେମାନେ ଗୋଟ ଗୋଟ ହୋଇ ଗୋରକୁ ଲୁଚ ଲୁଚ ଅସି ବୁଢ଼ିଆଣୀକୁ ଛୁଇଁ ଦେଇ ଜଳ୍ଦି ଯାଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଜିନ୍ଦା ବୁଢ଼ିଆଣୀକୁ ଛୁଇଁ ପକାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଗୋରର ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଯାଏ, ସେହି ଜିନ୍ଦାଟି 'ଗୋର' ହୁଏ ଏବଂ ସେ 'ଗୋର' ହେଉ ପୁଣି ପୂର୍ବକଥିତ ବଧ୍ୟ କରେ ।

ଲୁଚ୍(ଚି, ଚୁ)କାଳି ଖେଳିବା—ଦେ. କି—୧ । ଲୁଚକାଳି ଖେଡ଼ା କରିବା
Luch-(chi, chu)kāli khelibā—1. To play the
ଲୁକାଚୁରୀ ଖେଳା game of hide and seek. ୨ ।
ଆଁଖମିଚୌନୀ ଖେଳନା ଜଣକୁ ଦେଖା ଦେଇ ଲୁଚିଯିବା ପୁଣି
ଲୁକାଲୁକୀ ଖେଳନା ଦେଖାଦେଇ ଲୁଚିଯିବା,ଏହିପର ଜଣ ପଛରେ
ଗୁପ୍ତ ହେବା ଓ ଦୃଶ୍ୟ ହେବା—2. To alternately hide oneself from another's view and then appear to him.

ଲୁଚ୍(ଚୁ)ପୁଚ(ଚୁ) ହେବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲଲସ ଯୁକ୍ତ) ୧ ।
Luch-(chu)puch-(chu) hebā ଲୁବଧକ ହେବା; ହାଉଁଯାଇଁ
ହାଇଁପାଇଁ କରା ହେବା; ଶକଶକ ହେବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ବା
ଜଲଚାନା, ଲୁସପୁସ ହୋନା ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଲଳସିତ ହେବା—
ଭୟେକାଁପା 1. To lanker after a thing ୨ ।
ଡରକେମାରେ କାଁପନା ଭୟରେ କମ୍ପିବା—2. To tremble with
ଇତସ୍ତତ କରା fear. ୩ । ସନ୍ଦେହାନ୍ଦୋଳିତ ହୋଇ
ଲୁସପୁସ ହୋନା ଇତସ୍ତତଃ ହେବା—3. To Waver tLrough doubt or indecision.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୁଚ୍(ଚୁ) ପୁଚଆ—ଦେ. ବ୍ଦ—୧ । ଭୟାତୁର;ଭୀତ—1. Coward; Luch-(chu) puchiā timid. ୨ । ସନ୍ଦେହାତ୍ମକ—ଭୀତୁ କାୟର 2. Suspicious. ୩ । ଅସ୍ଥିର ମନାଃ—[ଲୁଚ୍(ଚୁ)ପୁଚେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] 3. Wavering; fickle. ୪ । ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଶଙ୍କୀ ପତଳା ଓ କୋମଳ (ଖାଦ୍ୟ)—4. ଅସ୍ଥିର ଝିମ୍ପକନେବାଲା Soft and thin (food). ପାକ୍କୀ ପଲପଲହା

ଲୁଚା—ଦେ. ବ (ସ. ଲୁକ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଲୁଚବା—1. Hiding. Luchā oneself. ୨ । ଲୁଚାଇବା—2. Concealing anything. ଦେ. ଥ—ଲୁଚାଏ (ଦେଖ)—Luchāe

ଲୁକା ଲୁକା (See) ଦେ. ବଣ—୧ । ଲୁଚା (ଦେଖ)—1. Luchhā (See) [ଉ—ଓଦ୍ଦୋ କାଡୁଥିଲ ଦେଖିବା ଯାଇଁ ବ ପତ୍ର ! ନଲିଛି ବେଡାୟା ଲୁଚ୍ । ଲୁକାନ ଛିପା ଇକାଗ୍ର—ଇନ୍ଦ୍ରମାଳୀ ।] ୨ । ଗୁପ୍ତ—2. Hidden; concealed. ୩ । ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ—3. Secret.

ଲୁଚାଇ ଦେବା—ଦେ. କି—(କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ) ଅଦୃଶ୍ୟ କରାଇବା; Luchāi debā ଲୁକ୍କାୟିତ କରିବା—To conceal; to ଲୁକିୟେ ଦେଓୟା ଲୁକାଦେନା hide.

ଲୁଚା(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଲୁକ୍ ଧାତୁ; ଲୁଚିବା କ୍ରିୟାର Luchā(che)ibā ଣିଜନ୍ତରୂପ)—୧ । ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ କରିବା; ଗୋପନ ଲୁକାନ କରିବା—1. To conceal; to hide. [ଉ—ଲୁକାନା ଚୋ। ଲୁଚାଇ ନଖ ଭଲେ। ଭୂପତି• ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ।] ୨ । ଆବୃତ କରିବା; ଘୋଡାଇବା—2. To cover. (ଯଥା—ମେଘ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଲୁଚାଇଛି ।) ୩ । ଅନ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟି ପଥର ଅନ୍ତରାଳରେ ରଖିବା—3. To hide from another's view. (ଯଥା—ବାଘ ପତ୍ର ଜନ୍ତୁ ଲୁଚାଇକର ଖାଏ ।) ୪ । ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା—4. Not to publish a matter. (ଯଥା—ଘାସକୁ କେତେ ଦନ ଲୁଚାଇବ ?) ୫ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ନ ଦେବା—5. Not to allow persons to see. (ଯଥା—ନୂଆ ବୋହୂଙ୍କ, ଶାଶୁ ଆଉ କେତେଦନ ଲୁଚାଇ ରଖିଲେ ?)

ଲୁଚା(ଚା, ଚ୍ଛା)ଏ(କ)—ଦେ. ବ• ଓ ବଣ—(ଅନାଦରାର୍ଥ) ଗୁଡାଏ Luchā(chchā, chchhā)e(ka) —Many a. [ଉ—ଓଚ୍ଛେର ଟୀଡୀ ଯେଉଁ ପତ୍ର ଗୁଡାଏ ଓ ଗୁଡାକର ଆଦରାର୍ଥକ ଆକାରଗୁଡ଼ିଏ ଓ ଗୁଡ଼ିକ, ସେହିପତ୍ର ଲୁଚ୍ଚାଏ ଓ ଲୁଚ୍ଚାକର ଆଦରାର୍ଥକ ଆକାର ଲୁଚିଏ ଓଲୁଚିକ ।]

ଲୁଚା(ଚା)କୁ(କୋ)ଚୁ—ଦେ. ବଣ (ସ. ଲୁଞ୍ଚିତ କୁଞ୍ଚିତ)—୧ । Luchā(chchā)ku(ko)chā ସଙ୍କୁଚିତ—1. Contracted ଜଡସଡ, କାଁଚୁମାଚୁ and curled. ୨ । ଗୋଡ଼ ହାତ ସିକୁଡାହୁଆ ସଙ୍କୁଚିତ କରିଥିବା; ପିଣ୍ଡୀକୃତଶବ୍ଦର—2. With the hands and legs contracted or drawn together. ୩ । ଯାହାର ସମସ୍ତ ଅବୟବ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇଥାଏ—3. Curled and contracted. (ଯଥା—ମୁଁ ଏକସ୍ଥାନରେ ୪ ଘଣ୍ଟା ବସିଥିବାରୁ ମୋ ଗୋଡ଼ ହାତ ଲୁଚ୍ଚୁଲୁଚ୍ଚୁ ହୋଇ ଗଲ୍ଲଣି; ଜଉ ଲୁଗା ପୁରୁଣା ହୋଇଗଲେ ଲୁଚ୍ଚୁଲୁଚ୍ଚୁ ହୋଇ ଯାଏ ।)

ଲୁଚ୍ଚୁ ଗୋଚ୍ଚୁ—ଦେ. ବଣ (ସଦ୍ଭବର)—୧ । ଗୁପ୍ତ—1. Concealed. Luchā chorā hidden. ୨ । ସାଧାରଣରେ ଅପ୍ରକାଶିତ; ଲୁକାଚୋରା ସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିର ଅଗୋଚର—2. Hidden ଲୁକାଛିପା from public view. ଦେ. ବ—ଗୋପନ [ଲୁଚ୍ଚୁ(ଚ୍ଛୁ)ଧା—ଅନ୍ୟରୂପ] କରିବା—Concealment! ଲୁକୋଚୁରୀ

ଲୁଚ୍ଚୁ ପ୍ରୀତି—ଦେ. ବ—ଗୁପ୍ତପ୍ରଣୟ; ଗୋଚ୍ଚୁପ୍ରୀତି—Secret love; Luchā prīti making love in secret ଗୁପ୍ତପ୍ରେମ ଛିପାହୁଆ ପ୍ରେମ

ଲୁଚ୍ଚୁ(ଚ୍ଚା) ଲୁଙ୍(ଙ୍ଗୁ)ଡ଼ା(ଗୁ)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସଦ୍ଭବର)—ଗୋଟେ Luchā(chchā) lung-(ṅgu)rdā(rā) ଲୁଚ୍ଚୁଡ଼ା (ଦେଖ)। [ଲୁଚ୍ଚୁ(ଚ୍ଚା)ଲୁଙ୍(ଙ୍ଗୁ)ଡ଼ା(ଗୁ)—ସ୍ତ୍ରୀ] Lochchā lungurdā (See)

ଲୁଚ୍ଚୁଲୁଚ—ଦେ. ବ (ସ. ଲୁକ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ Luchāluchi ଲୁଚ୍ଚୁଇବା କ୍ରିୟା—1. Act of mutuay ଲୁକାଲୁକୀ concealing. ୨ । ବହୁବସ୍ତୁ ଲୁଚ୍ଚୁଇବା କର୍ମ —2. Concealment of many things. ଦେ. ବଣ (ନରର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର)—ଲୁକ୍କାୟିତ; ଲୁଚ୍ଚୁଦୋବା—Concealed; hidden from view or public gaze. (ଯଥା—ଲୁଚ୍ଚୁ ଲୁଚ କାରବାର ।)

ଲୁଚ—ଦେ. ବ (ସ. ଲ୍ଲେପ୍ତ୍ର; ସ. ଲ୍ଲେଚକ=ମାଂସ ପିଣ୍ଡ; Luch ଶ୍ଳଥଚର୍ମ; ତୁଳନାକର ସ. ରୁଚି)—ମଇଦାରେ ଲଚୌ; ଲୁଚୌ ପ୍ରଥମେ ଘିଅ (ମସ୍ୟାନ) ଦେଇ ପରେ ପାଣି ଲୁଚ୍ଚି, ଚୁଇଁ ମିଶାଇ ଚକ୍କଟ ପିଣ୍ଡ କରି ଉକ୍ତ ପିଣ୍ଡକୁ ବେଲଣାରେ ଖୁବ୍ ପତଳାଭାବରେ ଗୋଲାକାର କରି ବେଲ ଘିଅରେ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପିଷ୍ଟକ; ପତଳା ପୁର—Thin cakes made of flour and fried in ghee. [ଦ୍—ଏ ଶବ୍ଦ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଅଦ୍ୟାପି ପଶ୍ଚିମରେ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ ରୂପେ ଚଳି ନାହିଁ । ଅଟା ବା ମଇଦାକୁ ଚକ୍କଟ,ବେଲି ତହିଁ ଉପରେ ସେତେଲେ ଭାଜା ରୁଟିହୁଏ । ତାକୁ ନେଇ ଦିଅରେ ଭଜିଲେ ପୁରି ହୁଏ । ମଇଦା(ସୂକ୍ଷ୍ମଅଟା)କୁ ବେଲି ପୁରି ଅପେକ୍ଷା ପତଳାକର ଘିଅରେ ଛଣିଲେ ତାହା ଲୁଚି ହୁଏ । ଲୁଚି ପୁରଠାରୁ ପତଳା ଓ କୋମଳ । ପୁରି ଓ ରୁଟିକୁ ବେଲିବା ପୂର୍ବରୁ ଅଟା ବା ମଇଦା ସଙ୍ଗେ ଘାଣ୍ଟି ଗୋଲାଇ ଚକ୍କଟିବାକୁ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ମଇଦାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚକଟ ଲୁଚ ବେଲିବା ପୂର୍ବରୁ ଶୁଖିଲା ମଇଦା ସଙ୍ଗେ ସାମାନ୍ୟ ଘିଅ(ମସ୍ୱାନ୍)ଗୋଳାଯାଏ ଏସର କରିବାଯୋଗୁଁ ଲୁଚ ଫୁଲୁକା ଓ ମସକା ହୁଏ । ଲୁଚ ଖରାପ ପଡିଲା ଥିବାରୁ ବଙ୍ଗାଳମାନେ କାଗଜର ଦସ୍ତାପର ୨୫ଗଣ୍ଡ ଲୁଚକୁ ଏକଦସ୍ତା ଲୁଚ ବୋଲି କହନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି :—ସମ୍ପିତ୍ତାସ୍ୟା ଘୃତାକ୍ତାସ୍ୟା ଲେପ୍ତ୍ରି° କୃତ୍ୱାତ ବେଷ୍ଟୟେତ୍ । ଅଙ୍ଗେଭ୍ୟଂ ଉତ୍କୃଷ୍ୟେତ୍ ସିକ୍ତାଂ ଶ୍ଲୋଣୀ ଫେଣକା. ଗୁଣ । ଅର୍ଥାତ୍ ପିତ୍ତାକୁ ସହଦାକୁ ଥାଣିରେ ଗୋଳ ଚାକୁ ବେଲ୍ଲ ଲୁଚକର ଘିଅରେ ଭଜିଲେ ତାହା ଶସ୍ତ୍ୟଲୀ ହୁଏ ଓ ତାହା ଫେଣକା (ଖଜା) ପରି ଗୁଣକର । ଶସ୍ତ୍ୟଲୀ ଖାସ୍ତା ଲୁଚ ଅଟେ ।)

ଲୁଚଅ କୁଚଅ—ଦେ. ବଣ°—(ସଂ ଲୁଣ୍ଠତ କୁଣ୍ଠତ)—ଲୋଚଅ Luchiā kuchiā କୁଚଅ (ଦେଖ)—Lochiā kuchiā (See)

ଲୁଚଏ(କ)—ଦେ. ବି. ଓ ବଣ (ଅଦରସୂଚକ)—ଥୁଚଏ— Luchie(ka) କିଛି ଥୋଡା A small quantity. (ଉ—ଶୁଣ ଉସତ ଦେଲ ମୁହଁ ସବ ଲୁଚଏ ଦେଲ ନେଇ । ଜଗନ୍ନାଥ—ଉତ୍ତରବଉ) [ଦ୍ର. ଲୁଗୁଏ ବସ୍ତୁଉ ପରିମାଣ ଓ ଅନାଦର ଓ ଲୁଚଏ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣ ଓ ଆଦର ସୂଚକ ।]

ଲୁଚ କା(କୁ)ଚ(ଛି) ହେବା—ଦେ. କି—(ସଂ. ଲୁଣ୍ଠିତ କୁଣ୍ଠିତ)—୧ । Luchi kā(ku)chi(chhi) hebā କୁଞ୍ଚିତ ହେବା— କାଞ୍ଚୁମାଞ୍ଚୁ ହୋଇଯିବା ଜଡ଼ସଡ଼ ହୋଇଯିବା 1. To be curled. **ଶିକୁଡନା** ୨ । ସଙ୍କୁଚିତ ହେବା—2. To be contracted into a small compass.

ଲୁଚ ଛାଙ୍କି(ଣି)ବା—ଦେ. କି—ବେଲ୍ଲ ହୋଇଥିବା ଲୁଚକୁ ନଅଁ Luchi chhāṅki(ṇi)bā ଉପରେ ଫୁଟୁଥିବା ଘିଅରେ ପକାଇ ଲୁଚିଛାଁକା, ଲୁଚିଭାଜା ଦିବା ହେବା ସବୁ ତାହା ଉଠାଇ **ଲୁଚୀଛାନନା** ଆଣିବା—To roast Luchi. [ଦ୍ର—(ଲୁଚଉଜବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରେଇରେ ବେଶି ଘିଅ ଥାଇ ଲୁଚ ଭଜିବାରେ ଉପିବା ପର ହେଲେ ତାକୁ ଛଣ୍ଟିବା ବା ଛଣ୍ଡିବା କହନ୍ତି ଓ ଅଳ୍ପ ଘିଅ ଥିଲେ ତାକୁ ଉଜାଡିବା କହନ୍ତି ।]

ଲୁଚ ପୁରି—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସମ୍ବନ୍ଧର)—ଲୁଚଆଦ— Luchi puri **ଲୁଚୀପୁରୀ** ଲୁଚିଟୁଚି Luchi etc.

ଲୁଚିବା—ଦେ. କି.—(ସଂ. ଲୁକ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଲୁକ୍କାୟିତ ହେବା; Luchibā ଲୁକାନ, ଲୁକାନ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହେବା—1. To be **ଲୁକନା ଛିପନା** hidden or concealed. ୨ । ଦେଖା ନ ଦିବା; ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା—2. To be invisible; to disappear. ୩ । ଶ୍ଲେଷ ଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—3. To be annihilated. ୪ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନଜର ମୁଖକୁ ଗୁପ୍ତ କରିବା—4. To hide one's face from the view of another [ଦ୍ର—ଲୁଚଛ । ଘୋଡ଼ ଦଉଛ ଦଶୁଛ । ଛଗ ।] [ଦ୍ର—ଅବରୋଧ ପ୍ରଥା ଯୋଗୁଁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଲୁଚନ୍ତି ,ଅର୍ଥାତ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଦେଖା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ନବାଗତ ବଧୂମାନେ ଶଶୁ ମାନଙ୍କଠାରୁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପହଲରେ ପହଲେ ଲୁଚନ୍ତି ଓ ବହୁ ବଧୂମାନେ ପୁଅ କନ୍ୟାଙ୍କର ଜନନୀ ହୋଇସାରେ ତାଙ୍କର ଏ ଲୁଚିବାର ଗାତ୍ରତା କେତେ ପରିମାଣରେ କମିଯାଏ; ତଥାପି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ମାନେ ଆପଣାର ଦେଉରଶୁର, ମଇଲାଶୁର,ଉଜୁଣୀଜୋଇଁ, ମାନଙ୍କୁ ଚିରକାଳ ଲୁଚନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଆପଣାର ମୁଖ ଦେଖାନ୍ତି ନାହିଁ । ସହୋଦର ଓ ବରଣମାନଙ୍କ ଘରେ କନ୍ୟା ଋତୁମତୀ ହୋଇସାରେ ଆପଣାର ପିତା ଓ ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଲୁଚନ୍ତି ।] ୫ । ଲୁଚ୍ଛିବା (ଦେଖ)

5. Luchhibā (See)

ଲୁଚ ବେଲିବା—ଦେ. କି—(ସଂ. ବେଲ,ବେଷ୍ଟ ଧାତୁ=ଗୋଲନ କରିବା) Luchi belibā ମଇଦାକୁ ପାଣିରେ ଗୋଳ ଚକଟ ପିଣ୍ଡମାନ **ଲୁଚୀବେଲନା** ଭଜାର କର ସେହି ପିଣ୍ଡକୁ ପଟା ଉପରେ ପକାଇ ଲୁଚିବେଳା ବେଲଣା କାଠିଦ୍ୱାରା ପ୍ରସାରିତ କରିବା—To roll balls into thin sheets for preparing Luchi

ଲୁଚି ମିଠା(ଠେ)ଇ—ଦେ.ବି—(ସମ୍ବରର ଶବ୍ଦ)—(ସଂ. ଲୁଚି,ମିଷ୍ଟାନ୍ନ) Luchi miṭhā(ṭhe)i ଲୁଚ ଓ ଚିନି ସଙ୍ଗେ ଖିଆ ଯିବା ଲୁଚି ସନ୍ଦେସ, ଲୁଚିମଣ୍ଡା ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—Luchi accompanied **ଲୁଚିମିଠାଇ** with sweets. [ଲୁଚ ଭଜା,ଲୁଚ ତରକାରୀ ଲୁଚ ମହନଭୋଗ, ଲୁଚ ସନ୍ଦେଶ] } —ଲୁଚ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ଉପକରଣ-ମାନ

ଲୁଚ ଯିବା—ଦେ. କି.—୧ । ପ୍ରଥମେ ଦେଖା ଦେଇ ପରେ ଦୃଷ୍ଟି Luchi jibā ପଥରୁ ଅନ୍ତର ହେବା—1. To hide one- ଲୁକିୟେ ଯାଓୟା **लुक जाना** self or to disappear (ଲୁଚ ହୋଇଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) after once being seen (ଉ—ଥରେ ଥରେ ଦେଖା ଦେଇଣ ଲୁଚ ଯିବୁ । କୃଷ୍ଣ-ଙ୍କିଙ୍କ ସମ୍ବାଦ୍ଭରଚ ବନ ।) ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା—2. To be completely hidden from view. ୩ । ଲୁଚ୍ଛିବା (ଦେଖ)

3. Luchhibā (See)

ଲୁଚ ରହିବା—ଦେ. କି—ଲୁକ୍କାୟିତ ହୋଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କିଛି- Luchi rahibā କାଳ ଅପେକ୍ଷା କରିବା—To lie hidden ଲୁକୌୟେବସା for sometime; to be ambushed; **लुक रहना** to lie hidden and in waiting. (ଲୁଚ ବସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୁଚ୍ଚା—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଲୁକ୍ ଧାତୁ; ମୂଳ. ଇଂ. ଲେଚର୍=ଲମ୍ପଟ)—Luchchā ୧ । ଲୋଚ୍ଚା; ଲମ୍ପଟ—1. Lecherous. ଲୁଚ୍ଚାପଣ } libidinous. ୨ । ଚୋରକରା ସ୍ୱଭାବଯୁକ୍ତ— ଲୁଚ୍ଚାପଣିଆ } 2. Thievish. ୩ । ଖେଚଡ଼ା; ଦୁଷ୍ଟ— ଲୋଚ୍ଚା **लुच्चा** 3. Wicked; wanton. ୪ । (ସଂ. ଲୁଣ୍ଠତ) ଆଲୁଣ୍ଠତ; ସଙ୍କୁଚିତ—4. Contracted. ୫ । (ସଂ. କୁଣ୍ଠତ) କୁଣ୍ଠତ—5. Cured.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୁଚା କୁ(କୋ)ଚା—ଦେ. ବ—ଲୁଚ୍‌କୁଚ୍‌ (ଦେଶ)
Luchchā ku(ko)chchā Luchākuchā (See)

ଲୁଚା ଲୁଙ୍‌(ଙ୍ଗୁ)ଡ଼ା(ଗ୍ଗୁ)—ଦେ. ବଣ.ପୁଂ.(ସଦ୍ଭର)—୧। ଦୁଷ୍ଟ ଓ ନଷ୍ଟ-
Luchchā lung-(ṅgu)ṛḍā(rā) ଚରିତ୍ର—1. Wicked
ଲୋଚ୍ଚାନୋଙ୍ଗରା(ଡ଼ା) ଲୁଚ୍ଚାଲୁଙ୍ଗାରା and immoral.
[ଲୁଚ୍‌ଲୁଙ୍‌(ଙ୍ଗୁ)ଡ଼ଆ -- ଅନ୍ୟରୂପ] ୨। ଲମ୍ପଟ ଓ ଚୋର—
ଲୁଚ୍ଚ ଲୁଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଡ଼ୀ(ଗ୍ଗୁ) } 2.Lecherous and thievish.
ଲୁଚ୍ଚାଲୁଙ୍ଗି(ଙ୍ଗୁ)ଡ଼େ(ରେ)ଛ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ଲୁଚ୍ଛ(ଚ୍ଛେ)ଇବା—ଦେ.କି—୧। ଦୁଇ ପଦାର୍ଥକୁ ଗଚ୍ଛିବା;ତୁଳନା କରିବା.
Luchhā(chhe)ibā ତୁଳନାକରା 1.To compare 2 things.
ମିଳାନା;ପୁରାନାକରନା, ରଂଗମାଡତା ୨। ଅନ୍ୟ ଜମନ୍ତେ ଅଉଟ୍ରେଡ
ନ ଛଡ଼ ବସ୍ତ୍ରକୁ ପ୍ରଥମେ ପରିଧାନ କରିବା;ଉଗୁପ୍ କରିବା—
To wear a new cloth intended for
another. [ଉ—କେତେଡ଼ ବତୀସ୍ଥାନ ଗ୍ଲୋବ ପ୍ରଥମେ
ନୂଆ ଲୁଗାକୁ ପିନ୍ଧନ୍ତି ନାହିଁ,ଉକ୍ତ ନୂଆ ଲୁଗାକୁ ଅନ୍ୟ ଜଣେ
ବ୍ୟକ୍ତି (ଆପଣାର ପୁଅ; ଭାଇ ଇତ୍ୟାଦି) ଡାକୁ ପ୍ରଥମେ
'ଲୁଚ୍ଛିବା' ଯେରେ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ଲୁଗାକୁ
ପିନ୍ଧନ୍ତି ।]

ଲୁଚ୍ଛିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଯ. ସଙ୍କୁଚିତ)—୧। ଲଜ୍ଜାଆଦି ଦ୍ୱାରା ସଙ୍କୁଚିତ
Luchhibā ହେବା—1. To be contracted through
ଲୁଚ୍ଛିଯିବା } ଅନ୍ୟରୂପ— shame or modesty.
ଲୁଚ୍ଛି ହେବା } [ଉ—ଲୁଚ୍ଛିଯାଇ ତାହାର ହଇପଣ,
ଜଡ଼ସଡ଼ହଓୟା ସିକୁଡନା ମୋ ରତନ ଜୀବନ ଧନ ପ୍ରାଣ—
ପ୍ରାରୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜୁସ୍ୱ]—୨। ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—
ଲଜ୍ଜିତହଓୟା ଶରମାନା 2. To be ashamed; to
become crestfallen; to blush; to be
ମରେଯାଓୟା ଲଜ୍ଜିତହୋନା modest. ୩। ଅନ୍ୟର
ଗୋଟ୍ଟାଅଦ୍ଭାବ ମୁଗ୍ଧ ହେବା—3. To be charmed
with another's beauty. ୪। କୌଣସି
ବ୍ୟକ୍ତି ଠାରେ ବା ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆସକ୍ତ ହେବା—
4.To be completely attached to amatter,
ମରେଯାଓୟା ମରଜାନା thing or person. ୫। ଦୁଃଖରେ ଅଭିଭୂତ
ହୋଇପଡ଼ିବା—5. To be overwhelmed with
grief. [ଉ—ଲୁଚ୍ଛି ହୋଇଯିବ ଯେଠ ମୋ ବାଘା—
ମିଳେଯାଓୟା ମିଳନା ପ୍ରାରୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜୁସ୍ୱ ।] ୬। ଅନ୍ୟ
ଦୋଟି ସଙ୍ଗେ ରୂପ, ଗୁଣ ଓ ଆକାର ଆଦିରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
ସମାନ ହେବା—6.To coincide with another;
to fit in with a thing; to fully tally.
[ଯଥା—ଏ ଅଳଙ୍କାରଗୁଡିକ ବୋହୁ ଦେହକୁ ଲୁଚ୍ଛି
ଯାଇଛି ।]

ଲୁଚ୍ଛି ଯାଏଁ—ଦେ. ଅ (ଶିଶୁ ଆଦିଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣାଦିରେ ସମଗ୍ର ହୋଇଯିବା
Luchhi jāeñ ଜଘନ୍ୟପ୍ରଶଂସାଳିକର ସମ୍ବୋଧନବାକ୍ୟ)-ଥଡ଼ା ! ମୁ ମରେଯାଇ ବାହବାହ ପରିଯାଏଁ ।

ଲୁଚ୍ଛିଲା(କା)ଛି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲୁଚ୍ଚକାଚ୍ଚ ହେବା ;(ଦେଶ)
Luchhilā(kā)chhi hebā Luchikāchi hebā (See)
[ଲୁଚ୍ଛିକୁଚ୍ଛି ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୁଞ୍ଚ୍(ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଛିଣ୍ଡାଇପକାଇବା—1. To tear off; to
Lunch(root) pluck out. ୨। ପରିତ୍ୟାଗକରିବା—
[ଲୁଂଚ୍ ଧାତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2.To abandon;to relinquish.
୩। କାଟିବା—3.To cut down. ୪। ଜୋରରେ ଟାଣି
ଉପାଡ଼ିବା—4. To uproot with force; to
pull out. ୫ । ଚୋପା ଛଡ଼ାଇବା—To peel
(Apte).

ଲୁଞ୍ଚନ—ସ. ବି. (ଲୁଞ୍ଚ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ) —୧ । ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଧରି
Lunchana ବଳପୂର୍ବକ ଉତ୍ପାଟନ କରିବା (ହି. ଶ)—
1. Uprooting with force. ୨ । କାଟିବା;
କର୍ତ୍ତନ—2. Cutting. ୩ । ଛିଣ୍ଡାଇବା—
3. Tearing off; plucking. ୪ । ଚୋପା ଛଡ଼ାଇବା
4. Peeling off.

ଲୁଞ୍ଚିତ—ସ. ବି (ଲୁଞ୍ଚ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ଛିନ୍ନ; ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ—
Lunchita 1. Torn to pieces; perforated.
୨ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—2.Abandoned; relinquished.
୩ । ଭିନ୍ନ—3. Separated. ୪ । କର୍ତ୍ତିତ;
ଲୁନ—4. Cut off. ୫ । ଉତ୍ପାଟିତ—5. Up-
rooted; plucked. ୬ । ଚୋପା ଛଡ଼ାଯାଇଥିବା—
6. Peeled.

ଲୁଣ୍ଠ୍(ଠ୍) (ଧାତୁ)—ସ. —୧ । ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବା—I. To roll
Luṭ(ṭh)(root) on the ground; to wallow;
to welter. ୨ । ଲୁଣ୍ଠନକରିବା; ଡକାଇ ଛଡ଼ାଇବା—
To rob; to plunder (Apte) ୩ । ବାଧା-
ଦେବା—3. To resist; to oppose;to impede
(Apte). ୪ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେବା—4. To shine
(Apte). ୫ । ଦୁଃଖ ପାଇବା—5. To suffer pain
(Apte). ୬ । କହିବା—6. To speak (Apte),
୭ । ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା—7. To agitate(Apte).
୮ । ଇତସ୍ତତଃ ହେବା; ଚଳିବା; ଦୋଳଚଳ ହେବା—
8. To move; to stir (Apte).

ଲୁଣ୍ଠ୍(ଠ୍)—ଦେ. ବ (ସ. ଲୁଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ)—ଲୁଟି; ବହୁବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
Luṭ(ṭh) ଦ୍ରବ୍ୟ ଅପହରଣ; ଡକାଇତି—Looting;
ଲଟ୍ ଲୁଟ robbery; dacoity;theft accompanied
by the use of force.

ଲୁଣ୍ଠ୍ କଗ୍ଭ(ରେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—ଲୁଣ୍ଠାଇବା (ଦେଶ)
Luṭ karāb(re)ibā Luṭāibā (See)

ଲୁଣ୍ଠ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ବଳପୂର୍ବକ ଅପହରଣ କରିବା—
Luṭ karibā ଲୁଟକରା ଲୁଟକରନା To loot; to plunder

ଲୁଣ୍ଠ୍(ଟୁ)କୁ(ଖୁ,ଘୁ)ଟ୍(ଠେ)—ଦେ. ବ (ସ.ନଟ ଓ କୁଟ) ନଟକୁଟ (ଦେଶ)
Luṭ(ṭu)ku(khu, ghu)ṭ(ṭhe) Naṭakūṭa (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୁଟ୍(ଟ୍)କୁ(ଖୁ,ଘୁ)ଟିଆ—ଦେ. ବଣ. [ପୁଂ—ନଃ ଲୁଟିଆ (ଦେଖ)
Luṭ(ṭu)ku(khu,ghu)ṭiā Naṭakuṭiā (See)
[ଲୁଟ୍(ଟ୍)କୁ(ଖୁ,ଘୁ)ଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲୁଟ୍ ତରାଜ(ଜୁ)—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭରର) (ସଂ. ଲୁଣ୍ଠନ+ରାଜ
Luṭ tarāja(ju) ଦ୍ୱଂସ)—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନ
(ଲୁଟ୍‌ରାଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା—ଦୋକାନ, ହାଟ, ଗୃହ)ର
ଲୁଟପାଟ, ଲୁଟତରାଜ ସମସ୍ତ ଧନ ଦ୍ରବ୍ୟ ବହୁଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ଲୁଟପାଟ, ଲୁଟଖୁଦ, ଲୁଟମାର ଅତ୍ୟାଗୁର ଓ ବଳପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ
ଲୁଣ୍ଠନ; ଡକାଇତି—Plunder; rapine; dacoity; forcible removal of everything from a place by many people accompanied with violence. [ଉ—ସାଦ୍ଦେବ ପର୍ ହୁକୁମ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ କେହି କୋଉଁଠି ଲୁଟ୍‌ପାଟ୍ କରିବେ ନାହିଁ । ଉତ୍କାର. କଃକ ବଳସୂ ।]

ଲୁଟ୍‌ପୁଟ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ଲଟେଇ ପଟେଇ (ଦେଖ)
Luṭ-puṭ Laṭei paṭei (See)

ଲୁଟ(ଟୁ)ଣି—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଲୋଟଣି (ଦେଖ)
Luṭa(ṭu)ṇi Loṭaṇi (See)

ଲୁଟା—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ଲୁଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ)—ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୁଣ୍ଠନ କିମ୍ବା;
Luṭā ଡକେଇତି—Dacoity. ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର)ର ଲୋଟା
ଲୁଟି ଲୁଟନା (ଦେଖ)—Loṭā (See)

ଲୁଟା(ଠା)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲୁଟ୍, ଲୁଠ୍, ଲୁଣ୍ଠ ଧାତୁ; ଲୁଟିବାର
Luṭā(ṭhā)ibā ଣିଜନ୍ତରୂପ)—୧ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ଲୁଟକରାନ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଧନ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଲୁଣ୍ଠିତ କରାଇବା
ଲୁଟବାନା —1. To cause others to loot a
(ଲୁଟାଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) person's property. ୨ ।
ଲୁଟିଏ ଦେଓୟା (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅପବ୍ୟୟିତ କରିବା—2. (fig)
ଲୁଟାନା To waste; squander. [ଉ—ତା
ଲୁଟାନ ଗଲ୍ଲାଇତ ଗଲ୍ଲାଘରକୁ ଲୁଟାଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ.
ଲୋଟାନା ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୩ । (ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା
ବସ୍ତୁକୁ) ଭୂମିରେ ଲୁଣ୍ଠିତ କରାଇବା—3. To cause to roll or wallow on the ground. [ଉ—ଧରାରେ ଉରୁଣ ଶିର ଅରି ରଣ ଲୁଟାଇଲେ ନ ପଶୁରବାର । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଲୁଟାଲୁଟି—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭରର)—୧ । ଲୁଟ୍ ତରାଜ (ଦେଖ)—
Luṭāluṭi 1. Luṭ tarāja (See). ୨ । ବହୁବ୍ୟକ୍ତି
ଲୁଟାଲୁଟି ଭୂମିରେ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ହେବା—2. Many people
ଲୁଟପାଟ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି rolling on the ground.
ଲୋଟାଲୋଟି

ଲୁଟି—ଦେ. ବ (ସଂ.ଲୁଣ୍ଠନ)—୧ । ଦ୍ରବ୍ୟାଦିର ଲୁଣ୍ଠନ; ଡକାଇତି—
Luṭi 1. Looting; dacoity; plunder; rapine.
ଲୁଟ ୨ । ନଟେଇ; ସୂତା ଗୁଡ଼ାଅ ହେବାର ଯନ୍ତ୍ର—2. A
ଲୁଟି contrivance or reel for winding thread

ନାଟାଇ [ଉ—ଅରଃ ଗଇଁଗାଇଁଲୋ ବୁଢ଼ି ! ତୋ ସୂତା ଲୁଟି ରୀଲ କାହିଁ, ସୂତା ଲୁଟି ନାହିଁରେ ବୁଢ଼ା । ନଈ ଘାଟକୁ ଯାଇଁ । ନୁଟି ଅରଃ ଗୀତ ।] ସୂତା ଗୁଡ଼ାଅ ହୋଇଥିବା ଗୋଟାଳ—
ପେଚକ 3. A skein or ball of thread.

ଲୁଟିଆ—ଦେ. ବ—ଲୁଣ୍ଠନକାରୀ; ବଳ ଓ ଅତ୍ୟାଗୁର ପୂର୍ବକ ଦ୍ରବ୍ୟ
Luṭiā ଅପହରଣକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ଡକେଇତ—Plun-
ଲୁଟେରା, ଲୁଟେୟା, ଲୁଟେଲ derer; freebooter; dacoit;
ଲୁଟେରା robber. [ଉ—ବଷଳ ଲୁଟିଆ, ରସବୋଦଆ ଲୁଟିଆଗୁ(ଲ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ରସରେ ନ ଥିଲେ ରସି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ —ସଙ୍ଗୀତ ।] ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଆଦ ଅଞ୍ଚଳ) ବ—ଲୋଟିଆ; ଶ୍ଲେଟଚାଲ—
A small water-pot of metal.

ଲୁଟି କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ବଳପୂର୍ବକ ଅପହରଣ କରିବା
Luṭi karibā —1. To loot; to plunder; to
ଲୁଟକରା, ଲୁଟେନେଓୟା commit dacoity. [ଉ—ସେ
ଲୁଟ କରନା(ଲେନା) ଘୁଣି କଥାରେ ଲୁଚି ନଥା ଉତରେ ଲୁଟିଲେ (ଲୁଟିନେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘାଲିଟା ବାସ ଗୋ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନାଶ କରିବା—
2. (figurative) To destroy. [ଉ—ଜ୍ଞାନ ଘର ଗୋଷ୍ଠିକ କରଦେଲ ଲୁଟି । କୃଷ୍ଣହିନ୍ଦ. ମହାଭାରତ ସଭା ।]

ଲୁଟିକାଟା—ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ; ଦେ.)—ଯାତ୍ରାକାଳୀନ ସଙ୍ଗରେ
Luṭikāṭā ନଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ଜିନିସ; ପଥିକର ପାଟରେ ଥିବା
ଜିନିଷ ପତ୍ତର—Luggage; bag and baggage.

ଲୁଟି ତରାଜ(ଜୁ)—ଦେ. ବ—ଲୁଟ୍ ତରାଜ (ଦେଖ)
Luṭi tarāja(ju) Lut tarāja (See)
(ଲୁଟିପାଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୁଟି ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଦ୍ରବ୍ୟାଦିର ଲୁଣ୍ଠନ କିମ୍ବା;
Luṭi paṛdibā ଲୁଣ୍ଠନ ଘଟିବା—Promiscuous
ଲୁଟପଡ଼ା, ଲୁଟହଓୟା looting or plunder taking
ଲୁଟପଡନା place; a state of plunder and confusion. (ଯଥା—ଏତେ ଲୋକ ଏଠି ଜନ୍ମ ହୋଇଛନ୍ତି, ଏଠାରେ କଅଣ ଲୁଟ ପଡୁଛି କି ?)

ଲୁଟିପା(ଲା)ଟି ନେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ
Luṭipā(lā)ṭi nebā ବଳପୂର୍ବକ ଓ ନାଶରେଷ କରି ଅପହରଣ
ଲୁଟପାଟକରେ ନେଓୟା; କରିବା—To plunder and sack
ଲୁଟେପୁଟେ ନେଓୟା everything from a place.
ଲୁଟପାଟ ଲେନା

ଲୁଟିପିଟି ନେବା—ଦେ. କି (ସଦ୍ଭରର)—ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରହାର
Luṭipiṭi nebā କରି ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା—
ଲୁଟେପିଟେ ନେଓୟା To loot away everything by
ଲୁଟମାର ଲେନା assaulting the people.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୁଣ୍ଟି(ଠି)ବା—ଦେ. କି (ସ. ଲୁଠ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା—1. To plunder; to loot.
Luṭi(ṭhi)bā

ଲୁଟକରା [ଉ—ଚଲେ ଦୋଲେ ଜାଉ ସଦ୍ଦରୁ ସଖ୍ୟରୁଁ ଫିଟି ଭୁଟି ଲୁଟି ଯାଉ । କବିସୂର୍ଯ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ଭୂମିରେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେବା—2. To roll or wallow on the ground; to welter. [ଉ—ଦେବତାଙ୍କ ଘାଦଉଛରେ ଲୁଣ୍ଠିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯଥେଷ୍ଟରୂପେ ଉପଭୋଗ କରିବା—3. (figurative) To enjoy to the fill. [ଉ—ଲଗାଇଛ ଦୃଢ଼ ଯେଉଁ ରସରେ, ଲୁଣ୍ଟିବ ହିନା କାଲ୍ଲ ପ୍ରଦୋଷରେ । କବିସୂର୍ଯ. ବୈଶାଖଚନ୍ଦ୍ର ଲ. ଗୀତ ।] ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଜବରଦସ୍ତି ଛଡ଼ାଇ ନେବା—To forcibly snatch away a thing from a person.

ଲୁଟ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବା; ଲୋଟିବା—
Luṭh (root) 1. To wallow or roll on the ground. ୨ । ଉଚ୍ଚାଇଚ କରିବା—2. To rob; to plunder (Apte) ୩ । ଜୋର୍‌ରେ ଭୂମିରେ ପକାଇ ଦେବା—3. To knock down (Apte). ୪ । ଚଢି କରିବା—4. To go; to move (Apte). ୫ । ବାଧା ଦେବା—5. To resist; to oppose (Apte). ୬ । ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା—6. To agitate (Apte). ୭ । ଦୁଲଚଲ ହେବା—7. To stir (Apte).

ଲୁଠ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି.—ଲୁଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Luṭh (etc) Luṭ etc (See)
[ଉ—ଗୋଟାଏ ଲୁଠ୍ ଚରନ୍ତ ମାମଲା ଉଲ୍ଲୁ ହେବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]

ଲୁଠନ —ସ. ବି.—(ଲୁଠ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବା—
Luṭhana Rolling on the ground.

ଲୁଠିତ—ସ. ବିଣ. (ଲୁଠ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଭୂମିରେ ଲୁଣ୍ଠିତ; ଭୂମିରେ ଗଡ଼ୁଥିବା—1. Wallowing; rolling on the ground. ୨ । (+ କର୍ମ. ତ)—ବଳପୂର୍ବକ ଅପହୃତ—2. Looted; plundered.
Luṭhita

ଲୁଡ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ମନ୍ଥନ କରିବା—1. To churn.
Luṛd(root) ୨ । ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା—2. To agitate. ୩ । ଲାଗିବା—3. To adhere (Apte). ୪ । ଘୋଡାଇବା—4. To cover (Apte).

ଲୁଡୁ(ଡ଼)କା(କି)—ଦେ. ବି—(ସ. ଲୁଲ୍ ଧାତୁ; ତତ୍ସମ ଲୁଡ୍ ଧାତୁ)—
Luṛd(ṛdu)kā(ki) କୁଡୁକା; ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର କାନର ନୁଲକ୍, ନୋଲକ୍, ନୁଲକୀ ଉପର ଭାଗରେ ଛିଦ୍ର କରାଯାଇ ତହିଁରେ ଝୁମ୍ପା ଝୁନକା ଓ କାନର ଛିଦ୍ରରେ ଗଲିଥିବା ଘାସିଆ ଓ ଉକ୍ତ ଘାସିଆରୁ ଝୁଲୁଥିବା ଝୁଲ ବା ପେଣ୍ଡୀ—A pendant attached to a ring which is put into a bore on the upper part of the ear or in the septum of the nose. ଦେ. ନଡ଼ନଡ଼େ ବିଣ.—୧ । ନଡ଼ନଡ଼ିଆ; ଶ୍ଲଥ—1. Slackened. ଲଡଲଡ ୨ । ଶ୍ଲଥଭାବରେ ଝୁଲୁଥିବା—2. Hanging loosely. [ଦ୍ର—ଲଡ଼ୁକା ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ବିଶେଷତଃରେ ଦାଢଲଡ଼ୁକା (ଯାହାର ଦାଢ ଝୁଲୁଥାଏ) ଓ କାନ ଲୁଡୁକା(ଯାହାର କାନ ଝୁଲୁଥାଏ);ଓ ବିଶେଷରେ କାନ ଲୁଡୁକା(କାନର ଉପର ଭାଗରେ ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଝୁଲୁଥିବା ଅଳଙ ବିଶେଷ) ଆଦି ଶବ୍ଦ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ଲୁଡ୍(ଡ଼୍)ବୁ(ଲ୍)ଡ଼୍(ଡ଼୍)—ଦେ. ଅ (ସ. ଲୁଲ ଧାତୁ ତତ୍ସମ୍ ଲଡ୍ ଧାତୁ)
Luṛd-(ṛdu)bu(lu)ṛd(ṛdu) ନଡ଼ବଡ (ଦେଖ)—Naṛdabaṛda (See) [ଉ—ବାଦ୍ଧମାନଙ୍କରେ ଯେ ସଯମାନେ ଖଡୁ, ଦୋଇ ଦେଉଛନ୍ତି ସୁଜନ୍ ଲୁଡୁବୁଡୁ କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଶଲ୍ୟ ।]

ଲୁଡ଼୍(ଡୁ)ବୁଡ଼—ଦେ ବିଣ—ନଡବଡ (ଦେଖ)
Luṛd-(ṛdu)bu(lu)ṛdi Naṛdabaṛdi (See)

ଲୁଡ଼୍(ଡୁ)ବୁ(ଲୁ)ଡ଼ିଆ—ଦେ. ଅ—ନଡ଼ନଡ଼ (ଦେଖ)—
Luṛd(ṛdu)lburdiā Naṛda naṛda (See) ଦେ. ବିଣ—ନଡ଼ବଡ଼ (ଦେଖ)—Naṛdabaṛdi (See)

ଲୁଡୁ(ଡୋ)—ବୈଦେ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ବିଦେଶୀ ଖେଳ—
Luḍa(ḍo) An indoor game on a board; ludo.
ଲୁଡ଼େ ଲୁଡୋ
[ଦ୍ର—ଗୃହକୋଣିଆ ଗୋଟିଏ ଘରାଉପରେ ପଶା ପାଲଟର ବରତ୍ତ ବର୍ତ୍ତୁଳ ଛୋଟ ଛୋଟ ଚଉକୋଣିଆ ଘରମାନ କଟା ଯାଇଥାଏ । ଏଥିରେ ୪ ଜଣ ଖେଳାଳି ଖେଳନ୍ତି; ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ସମଚତୁଷ୍କୋଣ କାଷ୍ଠଫଳକକୁ (ଯହିଁରେ ୪ ପାଖରେ ଉତ୍ତରତ୍ତ ସଜ୍ୟକ ତୀର୍ଯ୍ୟକ ରେଖାମାନ ଦାଗଥାଏ ଡାକୁ) ଖେଳାଳମାନେ ଗୋଟିଏ କାଠର ଖୋଲରେ ପୁରାଇ ଦାଉରେ ଧରି ଡାକୁ ଢଲାଇ ଦେଇ ଭୂମିରେ ପକାନ୍ତି ଓ ଫଳକର ଯେଉଁ ପାଖ ଚଉଡାହୋଇ ଭୂମିରେ ପଡ଼େ, ସେହି ପାଖରେ ଅଙ୍କିତ ଚତ୍ତର ସଜ୍ୟା ଅନୁସାରେ ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଖେଳାଳଙ୍କ ଗୋଟିମାନ ଚଳେ । ଏ ଖେଳ ବିଦେଶରୁ(ସମ୍ଭବତଃ ଚୀନ ବା ଜାପାନରୁ) ଆମ ଦେଶକୁ ଆସିଅଛି ।]

ଲୁଡ଼ା(ଢ଼ା)—ପ୍ରାଦେ(ସମ୍ବଲପୁର,ଝାଡ଼ଅଲ) ବି (ସ.ଅଲ୍ଲେଢ଼ନ;ହି.ଲୋଢ଼ା ଉଲ. ବି. ନୋଢ଼ା)—ଶିଳଗୁଆ—
Luṛdā(ṛdhā) Pestle-stone.

ଲୁଡୁର ଲଇ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି (ସ. ଲୁଲତଲତା)-ଅତ୍ତଲ ଅଷାଢ଼ବେଳେ ଭୂଇଁରେ ଥିବା ତେଇରୁ ଗଜା ବାହାର ପଥର ଓ ଗଛ ଉପରେ ମାଡ଼ିବା ବଳୟ
Luṛdura lai

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲତାବିଶେଷ; ଚାଙ୍କି କାଙ୍କିଅ ଦେଶ)—A wild creeper.
(ଲୁଡ଼ୁରୁ, ଲୁଁଡ଼ୁରୁ—ଓଡ଼ିଆଳରୂପ) [ଦୃ—ଏ ଲତାର ଅଗ୍ର ବା ଉଚ୍ଚ ଅଞ୍ଚ କୋମଳ ଓ ଲଡ଼ ଲଡ଼୍‌କା; ଏଣୁ ଏହା ନାମ; ଉଚ୍ଚ ଶାଖା, ମାଛୁ ଘୋଡ଼ା ଓ ଅମ୍ବିଳ ଇତ୍ୟାଦିରେ ପଡ଼େ । ଏହା ଉଚ୍ଚ ଉପରେ ଥିବା ଅଞ୍ଚ ପଡ଼ିଲା ଗୋଟାକୁ କାଢ଼ି ଏଥିର ଶାଖକୁ ଇଅଣ କରନ୍ତି ।]

ଲୁଣ—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ଲବଣ; ପ୍ରା. ଲୋଣ)—ଲବଣ; ଖଣି ଓ ସମୁଦ୍ରରୁ ଜଳ ଆଦି ରସଯୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ—Salt. **ନିମକ, ରାମରସ, ନୂନ, ଲୂନ** ମ. ପ୍ରା୦

[ଦ୍ର— ଲୁଣର ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ ସମୁଦ୍ର; ଏହା ସର୍ବ ଖଣିରୁ ମିଳେ ଓ ବ୍ରଜପୁଟାନାର ସମ୍ବର ଆଦି କେତେକ ହ୍ରଦରୁ ମିଳେ । କେତେକ ଉଦ୍ଭିଦର ଯାଇଁଶରୁ ମଧ୍ୟ ଲୁଣ ବାହାରେ ଓ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ମାଟି ଉପରେ ଲୁଣର ସ୍ତର ପଡ଼ିଥାଏ । ଲୁଣ ଅଞ୍ଚ ସହଜରେ ଜଳସଙ୍ଗେ ମିଳାଇ ଯାଏ ଏବଂ ବାସୁରୁ ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଶକ୍ତି ଲୁଣର ଅଛି; ଏଥିପାଇଁ ଲୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାଆଁଦିଆ (ପ୍ରତ୍ୟେଳକା) ଅଛୁ । "ଝିଅ ଚଢ଼େଇ । ଝିଅକ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ ମରେ" । କାନ୍ଥ ଅନ୍ଦରେ ଲୁଣ ପାଣି ବା ଲୁଣି ହାଣ୍ଡିଆ ଲାଗିଲେ ସେ କାନ୍ଥରୁ ମାଟି ଓ ଚୂନ ଆଦି ଝୁରୁଝୁର୍ ହୋଇ ଝଡ଼ିପଡ଼େ ।

ଲୁଣ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅଛି ଯଥା—କରକଚଲୁଣ, ପଙ୍କା ଲୁଣ, ଚାଲିଲୁଣ, ସଇଜ୍ଜଲୁଣ, ଫୁଲ୍ଲ ଲୁଣ; ଶାମ୍ବରଲୁଣ ସଚ ବା ସରଳ ଲୁଣ ଓ ଖାଡ଼ି (ଗ୍ର)ଲୁଣ ।]

ଲୁଣ କାଠୁଆ—ଦେ. ବି.—କାଠର ବେଷ୍ଟ ଲଗା ଯେଉଁ ଛୋଟ ଆଧାରରେ ରନ୍ଧନଶାଳାରେ ଆବଶ୍ୟକ ଲୁଣ ରଖାଯାଏ—A wooden receptacle with a handle for keeping the salt required for cooking. **ନୁନର କେଠୋ ରଖାଯାଏ—ନୁନକା ଡୋରିଆ**

ଲୁଣ କୋଳି (ସଂ. ଲୋଣୀ) ଲୁଣଲୁଣିଆ ଗୁଳ୍ମର କୋଳି—Luṇa koli Berry of Suaeda Fruticosa plant. **ନୁନେଶାକେରଫଳ ଲବୁକକାଫଳ** [ଦ୍ର—ଏ କୋଳି ପାଚିଲେ ଫଳଦଆ ରଙ୍ଗ ଓ ଖାଇବାକୁ ଈଷତ୍ ଲବଣାକ୍ତ ଲଗେ ।]

ଲୁଣ ଖାଇ—ଦେ. ବି (ଯାହା ସଙ୍ଗେ ଖାଇବାପାଇଁ ଏ ପାଖରେ ଲୁଣ ବଢ଼ା ହେବାରୁ)—ଏକପ୍ରକାର ଛୋଟ ରେକାବୀ ବା ଥାଳିଆ—Luṇa khāi **ନୁନଖାବାର୍‌ରେକାବୀ ରିକାବୀ** A small plate.

ଲୁଣ ଖାଇ ଗୁଣ ଗାଇବା—ଦେ. ବାକ୍ୟ—୧ । ପ୍ରତ୍ୟପକାର କରିବା—Luṇa khāi guṇa gāibā 1. To do good to **ନୁନଖେୟେଗୁନଗାଓୟା ନୂନଖାକରଗୁନଗାନା** a person in return for a favour shown. ୨ । କୃତଜ୍ଞତା ପ୍ରକାଶ କରିବା—2. To express gratitude.

ଲୁଣ ଖାଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଚାକର କରି—Luṇa khāiba ଖାଇକା ନକାହ କରିବା—To eat the **ନୁନଖାତୟା ନମକଖାନା** salt of a person; to serve under a person.

[ଦ୍ର—ଲୁଣ ଖାଇବ ଯାହାର, ଗୁଣ ଗାଇବ ତାହାର—ଉଗ ତୋ ଲୁଣ ମୁଁ ଖାଇବ ନାହିଁ, ବ, ତୋ ଗୁଣ ମୁଁ ଗାଇବ ନୁନାଲାଗା(ଧରା),ନୁନଖେୟେଯାଓୟା **ନୁନୀଲଗନା** ନାହିଁ—ଉଗ ।]

ଦେ. ବି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଅଂଶ ଲବଣ ଦ୍ୱାରା ଷଷ୍ପୃଗ୍ରସ୍ତ ହେବା;ଲୁଣିମାରିବା—Being eaten or corroded by the effect of salt

ଲୁଣ ଗୋଜି—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ବି-ଲୁଣ ରଖିବାର ଛାଲ୍ଲି-Luṇa goji —A tray for salt,

ଲୁଣ ଗୋଲା—ଦେ. ବି—ଯେଉଁଠାରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଲବଣ ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥ ଜମା ହୋଇଥାଏ—Luṇa golā **ନୁନ୍‌ଗୋଲା ନମକଗୋଲ** a place where salt is stored in large quantities for wholesale sale.

ଲୁଣ ଚଉ(ଉଁ)ରି—ଦେ. ବି—ଲବଣ ଗୁମସ୍ତା (ଦେଶୀ)
Luṇa chau(uñ)rī Labaṇa chāmarī (See)

ଲୁଣ ଚୋର(ରି)—ଗ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବି—ଭୂଇଁରେ ୧୨।୧୩ ଘର କାଟି Luṇa chora(ri) ଦୁଇ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ଖେଳାଯିବା ଖେଳବିଶେଷ-An outdoor game, played by two parties by marking out 12 or 13 encircled places on the ground.

ଲୁଣି ପାଣି—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ପାଣିରେ ଲୁଣ ଗୋଳା ହୋଇଥାଏ—Luṇa pāṇi Salt dissolved in water; water **ନୁନଜଳ ନୁନପାନୀ** to which salt has been added. [ଦ୍ର—କଷା ଘାଆରେ ଲୁଣପାଣି ମାରିବା—ଉଗ ।]

ଲୁଣ ପୁଡ଼ା—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲବଣ+ପୁଟ)—ଜଳା ମଧ୍ୟରେ ପୁଲାଏ ଲୁଣ Luṇa purḍā ଭର୍ତ୍ତିକରି ବନ୍ଧାଯିବା ଘୋଡ଼ଲା (ଏହାକୁ ବାଆଁ **ନୁନେରପୁଟୁଲୀ ତୁନକୀ (ତୁ)ପୋଟଲା** ଉପରେ ଉଷ୍ମ କରି ବେଦନା-ଯୁକ୍ତ ଅଙ୍ଗକୁ ସେକାଯାଏ)—A packet of salt enclosed in a bit of cloth and used in dry-fomenting affected limbs

ଲୁଣ ପୋକ୍(ଖ୍)ତାନି—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲବଣ+ପା. ପୋଖ୍‌ତାନ୍)-ସମୁଦ୍ର Luṇa pok-(kh)tāṇi ପାଣିରୁ ଲବଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା-**ନୁନ୍‌ପୋକତାନି ନମକପୋଖତାନ** The process for [ଲୁଣପୋକ୍ତା(ଙ୍ଗା)ନି—ଅନ୍ୟରୂପ] the manufacture of of salt from the sea water.

ଲୁଣ ମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—(ଶୁଖୁଆ ଓ ଅଗ୍ନିର ଅନ୍ଦ) କୌଣସି Luṇa marḍā(rḍe)ibā ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ଲୁଣର ସ୍ତର **ନୁନ୍‌ମାଖାନ ନମକବିଛାନା** ବିଛାଇବା—To salt; to season with a layer of salt (e g. fish, pickle, hide).

ଲୁଣ ମନ୍ତ(ନ୍ତୁ)ର(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲବଣ+ମନ୍ତ୍ର ଧାତୁ)—Luṇa manta(ntu)rā(re)ibā (ପେଟଜଣା ଆଦି) ବନ୍ଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୁନେମନ୍ତ୍ରପଡା **निमकमंतराना** କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର [ଲୁଣ ମନ୍ତ୍ରାବା—ଅନ୍ୟରୂପ] କରଯିବାପାଇଁ ମନ୍ତ୍ର ପାଠପୂର୍ବକ ଲୁଣକୁ ପଢ଼ିବା—To hallow or consecrate a quantity of salt with mystic incantations to be used as medicine. (ଲୁଣ ମନ୍ତ୍ରାବା—ବ)

ଲୁଣ ମାରିବା—ଦେ. କି—ସମୁଦ୍ର ପାଣିରୁ, ଲୁଣମାଟିରୁ କମ୍ବା ପାତ୍ରଠାରୁ Luṇa māribā ବହନ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଲବଣକୁ ପୃଥକ୍ କରିବା- ନୁନ୍‌ମାରା **निमकमारना** To manufacture salt.

ଲୁଣ ଲଙ୍କା—ଦେ. ବ—ଘାଉ ଅଦି ଖାଇବାପାଇଁ କମ୍ବା ତରକାରିରେ Luṇa laṅkā ପକାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲବଣ ଓ ଲଙ୍କା ନୁନ୍‌ଲଙ୍କା **निमकमिरची** ମରଚ—Salt and chilies

ଲୁଣମରଚ
ଲୁଣଇଙ୍କ (ଙ୍କା)ମ(ମା)ରଚ } ଅନ୍ୟରୂପ— used in food.

ଲୁଣ(ଣି,ଣୁ)ଲୁଣିଆ—ଦେ. ବ (ସଂ. କ୍ଷାର) —ଏକପ୍ରକାର ଗୁଳ୍ମଜ କୋଳ Luṇa(ṇi,ṇu)luṇiāṇa ଜଳୁ; କାକମାରୀ; ନୁଣୁନୁଣିଆ— ଲୋନୀ, ଲୋନିୟା, ନୁନେଶାଗ Suaeda Fruticosa; **लुनुक, छोटीलोनीशाग** Porsulacea. ଦେ ବ୍ରଣ. ଲୁଣିଲୁଣି (ଦେଶ)—Luṇiluṇi (See)

ଲୁଣ(ଣୁ)ଶଗଡ଼ ପଥରଗଡ଼—ଗ୍ରା. ବ—ପିଲ୍ଲମାନଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର Luṇa(ṇu) śagard pathara garda ଖେଳ— A kind of boy's game named after the cry uttered by 2 boys while carrying a 3rd boy on a seat improvised by entwining their two palms. [ଦ୍ର— ଦୁଇଜଣ ସଥାକ୍ରମେ ଜଣକର ବାମ କି ଡାହାଣ ହାତ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟର ଡାହାଣ ହାତର କରଅଳି ଛନ୍ଦନ୍ତୁ ଓ ତୃତୀୟ ପିଲ୍ଲ ଉକ୍ତ କରଦ୍ୱୟଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଆସନରେ ଅଣ୍ଟୁଭଘ ଦେଇ ହାତ ଗଳେଇ ପଡ଼େ ଓ ଉକ୍ତ ଦୁଇଜଣଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ଦୁଇ ହାତକୁ ପକାଏ। ଉକ୍ତ ଦୁଇଜଣ ଗୁଲୁଥାଆନ୍ତି ଓ ମଧ୍ୟରେ ବୋଲୁ ଥାଆନ୍ତି 'ଲୁଣ ଶଗଡ଼ ପଥର ଗଡ଼' ।]

ଲୁଣା—ଦେ. ବଣ [ସଂ. ଲବଣାକ୍ତ]—ଲବଣାକ୍ତ—Saline. ଦେ. ବ Luṇā ୧ । ଲବଣାକ୍ତ ମୃତ୍ତିକା—1. Saline soil ନୋନା, ଲୋଣା **नमकीन** ୨ । ଲବଣାକ୍ତ ସ୍ୱାଦ—2. Saline ନୁନୀ ମାଟି **नोनीमिट्टी** taste ୩ । ଖାର ମାଟି— ନୋନା **नमक नस्वाद** 3. Rhesoil.

ଲୁଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲବଣାକ୍ତ)—୧ । (ଘାଣ) ଲବଣାସ୍ୱାଦ- Luṇā(ṇe)ibā ଯୁକ୍ତ ହେବା—(the mouth) To feel ନୁନନୁନଲାଗା **नमकीनहोना** a saline taste. ୨ । ଲବଣାକ୍ତ ହେବା—2, To become saline.

ଲୁଣା(ଣି) ଉଠିବା—ଦେ. ବ—ନୁଣାଉଠିବା;(କୌଣସି ସ୍ଥାନର ମୃତ୍ତିକା) Luṇā(ṇi) uṭhibā ଲବଣମୟ ହେବା—Becoming ନୁନାଧରା **नोनीउठना** saline or impregnated with salt.

ଲୁଣା(ଣି)ଘାସ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲବଣ+ଘାସ)—ଲବଣ ତୃଣ (ଦେଶ) Luṇā(ṇi) ghāsa Labaṇa tṛuṇa (See) ନୋନାଘାସ **नोनीघास**

ଲୁଣା(ଣି) ମାଛ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲବଣ+ମତ୍ସ୍ୟ)—ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛ— Luṇā(ṇi) māchha Sea-fish. [ଦ୍ର-ଅନେକପ୍ରକାର ସମୁଦ୍ରେର ମାଛ ଲୁଣୀ ମାଛ ସମୁଦ୍ରରେ ଓ ପୁଣ୍ଡ ଜଳାର ଚଲ୍ଲିକା ହ୍ରଦରେ ମିଳନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖଙ୍ଗା, ଶାଢ଼ାଲ, (ମଧୁର ମାଛ—ବଘଗଡ) କଲ୍ଲାଗୁମ୍ବି, ବଗ୍ଗଡାଲଆ ଚୁଙ୍ଗୁଡ଼ି, ଭାଡାଙ୍ଗିର ଓ ଘି ଗୁଲଥା ପ୍ରଧାନ।]

ଲୁଣା(ଣି) ମାଟି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲବଣ+ମୃତ୍ତିକା)—୧ । ଲବଣାକ୍ତ Luṇā(ṇi) māṭi ମୃତ୍ତିକା—1. Saline soil ୨ । ଖାର ଲୋଣାମାଟି, ନୋନାମାଟି ମାଟି—2. Rhesoil; fuller's larth. **नोनी मिट्टी**

ଲୁଣା(ଣି) ମାରିବା—ଦେ. କି—(ଜମି) ଲବଣାକ୍ତ ହେବା; ନୁଣା Luṇā(ṇi) māribā ମାରିବା—(the soil) To be unନୋନା ମାରା **नोनी मारना** pregnated with salt.

ଲୁଣା(ଣି) ହାଉଆ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଲବଣାକ୍ତ+ପା. ବାତ) — Luṇā(ṇi) hāuā ନୁଣି ହାଉଆ—Saline breeze; sea ନୋନା ହାଓୟା breeze; breeze impregnated with **नमकीन हवा, समुद्री हवा** salt.

ଲୁଣି—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଲବଣାକ୍ତ)—୧ । ଲବଣାକ୍ତ—1. Saline. Luṇi ୨ । ଲବଣସ୍ୱାଦ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Having a saline ନୋନା **नोनी** taste. [ଦ୍ର—ଲୁଣି ମଣିଲ ମୁଁ ମଧୁ ହୁରକୁ— ଜବସ୍ପର୍ଧି. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୩ । ଯହିଁର ଜଳ ଲୁଣିଆ (ଯଥା—ନଦୀ)—3. Having saline water ୪ । ଜୁଆରିଆ (ନଦୀ)—4. Tidal (river). ୫ । ସାମୁଦ୍ରିକ (ମାଛ)—5. Of the sea (fishes).

ଲୁଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ.ବଣ(ସଂ. ଲବଣାକ୍ତ)—୧ । ଲବଣାକ୍ତ—1.Saline. Luṇiā(ām̃) ୨ । ଲବଣ ମିଶ୍ରିତ—2. Impregnated with. ନୋନା, ଲୋନତା salt. ୩ । ଲବଣାସ୍ୱାଦବିଶିଷ୍ଟ—3. Having **नमकीन, नोनिया** the taste of salt. ଦେ. ବ—୧ । ଚର୍ମ- **नोनिया** ରୋଗବିଶେଷ; ଦେହରେ ପଦ୍ମକଣ୍ଟକ ପରି ହୁଦ୍ ବ୍ରଣଗୁଡ଼ିଏ ବାହାର ହିବା ରୋଗ—1. A sort of skin disease cosisting of hard bristଲୁଣୀୟା,ଲୁନାତି, ନୋନା ling pimples. ୨ । ଲୁଣି ଶାଗ **नोनिया शाग** (ଦେଖ)—2. Luṇi śāga (See) ନୁନେର ବ୍ୟବସାୟୀ ୩ । ଲବଣ ବ୍ୟବସାୟୀ—3. Salt- **नोनिया** trader. ୪ । ଯେ ଲବଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ—4. Saltmanufacturer.

ଲୁଣିଅଘର ଝିଅ—ଦେ. ବ (ବ୍ୟଙ୍ଗ) —ସମୃଦ୍ଧିଲକ୍ଷ୍ମୀ—Goddess Luṇiāghara jhia Lakshmi. [ଦ୍ର—ସମୁଦ୍ରର ଦେବତା **नोनिया घरकी लडकी** ବରୁଣ ଥିବାରୁ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସମୁଦ୍ରରୁ ଜାତ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଲୁଣିଆ ଛିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଡୋଇଥିବାରୁ ପୁରାଣରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ 'ଲୁଣିଆ ଛିଅ' ବୋଲି କଥା ଛଳରେ କୁଦା ଯାଇଅଛି ।]

ଲୁଣିଆ ଧଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—୧ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ବରୁଣ ଦେବତା—1. The Luniā dhanda God of ocean, [ଦ୍ର—ବାପ ଯେ ଲୁଣିଆ ଧଣ୍ଡ ଚଢି ମରୁଥାଇ—ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ ।] ୨ । ସାମୁଦ୍ରିକ ସର୍ପ—2. Sea serpent.

ଲୁଣି କୋଳ—ଦେ. ବ—ଲୁଣି ଲୁଣିକା କୋଳ (ଦେଖ) Luni koli Luni lunikā koli (See)

ଲୁଣି ଚ(ଚୁ)ଙ୍ଗୁଡ଼—ଦେ. ବ—ସମୁଦ୍ରର ଚଙ୍ଗୁଡ଼; ବଡ଼ବାଳିଆ ଚଙ୍ଗୁଡ଼—Luni chi(chu)ngurdi Sea-shrimp. [ଦ୍ର—ଏହା ନୁନୀ ଚିଂଡି ସମୁଦ୍ରୀ ଝିଙ୍ଗା ଖାଇବାକୁ ଖରାପ ସୁଖାଦୁ ।] (ମଟର ଚଙ୍ଗୁଡ଼—ବଡ଼ଗଣ୍ଡ

ଲୁଣି ନଈ—ଦେ. ବ (ଷ. ଲବଣାକ୍ତ+ନଦୀ)—୧ । ଯେଉଁ ନଦୀର ଜଳ ଲୁଣିଆ—1. A river full of salt water. ୨ । ଜୁଆରିଆ ନଈ—2. A tidal river. ୩ । ଚିତ୍ରକ ଜଙ୍ଗଲର ମହାନଦୀର ଶାଖା ଚତ୍ରୋତ୍ପଲାର ଗୋଟିଏ ଶାଖାନଦୀ—3. Name of a small branch river of the Chitrotpalā, a branch of the Mahānadī in the district of Cuttack.

ଲୁଣି ପାଣି—ଦେ. ବ (ଷ.ଲବଣାକ୍ତ+ପାନୀୟ)—୧ । ଲବଣାକ୍ତ ଜଳ—Luni pāni 1. Saline water, ୨ । ସମୁଦ୍ର ଜଳ—ନୋନା ଜଳ, ଲୋଣା ଜଳ ନମକୀନ ଜଳ 2, Sea water.

ଲୁଣି ମାଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ସମୁଦ୍ରର ଲୁଣା ଜଳ ଭୂମି ଉପରେ ବ୍ୟାପିବା—Luni mārdibā The spreading or flooding of ନୋନା ଜଳର ବାନ the salt water over the fields. ନୋନୀ ଜଳ ଫୈଲନା [ଦ୍ର—ଭୂମିରେ ଲୁଣି ମାଡ଼ିଗଲେ ଜମିର ଉର୍ବରତା ନଷ୍ଟ ହୁଏ ।]

ଲୁଣି ଲାଣି—ତ୍ରା. ବଣ—ଲବଣାକ୍ତ—Saline, [ଦ୍ର—ଅଜ ଘାଣି Luni lāni ନୁନେ ନୋନା ଲୁଣି ଲାଣି, କାଲ୍ଲ ଘାଣି ଘାଣି ଲହୁଣି—ଶିଶୁ ଗୀତ ।]

ଲୁଣି(ଣୁ) ଲୁଣି—ଦେ. ବଣ—ଈଷତ୍ ଲବଣାସ୍ୱାଦବିଶିଷ୍ଟ—Having Luni(ṇu) luni ଅଳ୍ପ ନୁନେ a slightly saline taste. ଥୋଡା ନାମକୀନ (ଲୁଣି[ଣୁ]ଲୁଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୁଣି(ଣୁ)ଲୁଣିକା(ଏଁ) କୋଳ—ଦେ. ବ (ଷ. ଲୋଣିକା; ଲୋଣା)—Luni(ṇu)lunikā(āñ)koli ୧ । ଲୋଣା (ଦେଖ)—(ଲୁଣଲୁଣକା କୋଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Lonā (See) ୨ । ଲୋଣା ଗଛର କୋଳ—2. The berry of Indian Parslane.

ଲୁଣି ଶାଗ—ଦେ. ବ—୧ । ଲୋଣା (ଦେଖ)—1. Lonā (See) Luni śāga ୨ । ପାର୍ଶ୍ୱାସ୍ଥ ବହୁଶାଗ ଜାତୀୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାକ. ଷ. ନାମ—ଲବଣ ଭୂଣ ବିଶେଷ—2. Ionidicum Suffruticosum (shrub). [ଦ୍ର—ଏହା ଘାସ ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମେ । ଫଳ ଗୋଲାଗୀ, ପଞ୍ଚଦଳ ଫଳ କୈଷୋଷ—ପୋଟେଶରଜନ୍ ।]

ଲୁଣି ଶୁକୁ(ଖୁ)ଆ—ଦେ. ବ—ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛର ଶୁଖୁଆ—Dried Luni śuku(khu)ā sea fish. ଗାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ସମୁଦ୍ର ମାଛେର ଶୁକୋ ବ—ଲୁଣ ଦଅ ଦୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦୋଇ- ସମୁଦ୍ରୀ ଶୁଖା ମାଛ ଥିବା ଶୁଖୁଆ—Dried and salted fish.

ଲୁଣୁ (ଇତ୍ୟାଦି)—ତ୍ରା. ବ—ଲୁଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Luna Lunu (etc) etc (See) [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ଲୁଣ ଶବ୍ଦରେ ଥିବା 'ଣ' ଉଚ୍ଚାରଣବେଳେ ଲୁଁରେ ଥିବା ଉକାରର ପ୍ରଭାବରେ 'ଣୁ' ହୁଏ; ଯଥା—ଲୁଣୁ ଡୋଳ; ଲୁଣୁକାଠୁଆ; ଲୁଣୁଙ୍କାଇ; ଲୁଣୁଲୁଣିଆ ।]

ଲୁଣ୍ଠ୍(ଣ୍ଡ) [ଧାତୁ]—ସ.—୧ । ଉଲେ ଗଡ଼ିବା—1. To roll on Luṇṭ(ṇḍ) (root) the ground. ୨ । ବଳପୂର୍ବକ ଅପହରଣ କରିବା—2. To rob; to plunder. ୩ । ଖେଞ୍ଜା ହେବା—3. To be lame or crippled (Apte). ୪ । ଅଳସ ହେବା—4. To be idle (Apte).

ଲୁଣ୍ଠକ—ସ. ବ.—(ଲୁଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଲେଉଟିଆ ଶାଗ—Luṇṭaka A kind of potherb; Amaranthus Polygumus.

ଲୁଣ୍ଠନ—ସ. ବ—(ଲୁଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅନ)—ଲୁଣ୍ଠନ (ଦେଖ) Luṇṭana Luṇṭhana (See)

ଲୁଣ୍ଠା(ଣ୍ଠା)—ସ. ବ—(ଲୁଣ୍ଠ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅ+ଆ)—ଭୂମିରେ ଲୋଟିବା—Rolling (M. W.) Luṇṭā(ṇṭhā)

ଲୁଣ୍ଠାକ—ସ.ବ.—(ଲୁଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆକ)—ଚୋର; ଲୁଣ୍ଠନକାରୀ; ଲୁଟିଆର; ଡକାୟତ—Robber; freebooter; dacoit (M. W.) Luṇṭāka

ଲୁଣ୍ଠିତ—ସ. ବଣ.—(ଲୁଣ୍ଠ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଲୁଣ୍ଠିତ; ବଳପୂର୍ବକ ଅପହୃତ—Robbed; plundered (M. W.) Luṇṭita

ଲୁଣ୍ଠ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବା—1. To wallow. Luṇṭh (root) ୨ । ବଳପୂର୍ବକ ଅପହରଣ କରିବା—2. To rob. ୩ । ଘାଣ୍ଟିବା—3. To stir; to agitate (M, W). ୪ । ଅଳସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା—4. To be idle (M. W.) ୫ । ଖେଞ୍ଜା ହେବା—5. To be lame (M. W.)

ଲୁଣ୍ଠକ—ସ. ବଣ.—(ଲୁଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ବଳପୂର୍ବକ ଅପହରଣକାରୀ—1. Plundering. ୨ । ଲୁଣ୍ଠମାନ; ଉଲେ ଗଡ଼ୁଥିବା—2. Wallowing. ସ. ବ.—୧ । ଡକାୟତ; ଡକାଇତ; ଲୁଟିଆର—1. Dacoit; plunderer. ୨ । ଯେ ଉଲେ ଗଡ଼ୁଥାଏ.—2. One who rolls on the ground. ୩ । ମା.ସ ପେଶୀ ବିଶେଷ—3. Name of the muscle which serves to draw up the testicle; cremaster.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୁଣ୍ଠନ—ସ. ବ.—(ଲୁଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବା; ତଳେ ଗଡ଼ିବା—1. Wallowing; rolling on the ground. ୨ । ବଳପୂର୍ବକ ଅପହରଣ—2. Plundering.

ଲୁଣ୍ଠମାନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ.—(ଲୁଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ତଳେ ଗଡ଼ୁଥିବା—Wallowing.

ଲୁଣ୍ଠାକ—ସ. ବ ପୁଂ(ଲୁଣ୍ଠଧାତୁ=ଗ୍ଲେଇକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ବାୟସ; କାକ—1. Crow; raven. ୨ । ଲୁଣ୍ଠାକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲୁଣ୍ଠକ—2. A plunderer (M.W.)

ଲୁଣ୍ଠିତ—ଭୂ.ବଣ. (ଲୁଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧। ବଳପୂର୍ବକ ଅପହୃତ—1. Plundered. ୨ । (ଗୁଂ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) (ଲୁଣ୍ଠାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ତଳେ ଗଡୁଥିବା—2. Rolling on the grouud.

ଲୁଣ୍ଠିତା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ ଲୁଣ୍ଠିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine of Luṇṭhita. ୨ । ବଳପୂର୍ବକ ଧରନେଇ ଯାଇ। ସଙ୍ଗରେ ରମଣ କରି ଯାଇଥାଏ;ଧର୍ଷିତା—2. Ravished (woman).

ଲୁଣ୍ଠିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଲୁଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା—1. To plunder. [ଉ—ଧୃଷ୍ଟ ଲୁଟକରା ଲୁଟନା ସମ୍ପତ୍ତିର ଶବ୍ଦ ଲୁଣ୍ଠେ ଅଲୁଣ୍ଠିତେ—ଗ୍ରାମାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ନିଃଶେଷ କରିନେବା—2. To exhaust a thing by removing it. ୩ । ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବା—3. To wallow on the ground.

ଲୁଣ୍ଠିଲୁଣ୍ଠି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲୁଣ୍ଠି ସଙ୍ଗେ ଅର୍ଥକ ଓ ସମଧ୍ୱନି ଲୁଣ୍ଠି ଶବ୍ଦର ପ୍ରଯୋଗ)-ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ନିଃଶେଷ ଲୁଟେପୁଟେ ଲଓୟା ପୁଙ୍କ ବୋହି ନେବା—To exhaust a thing without leaving any thing. ଲୁଟପାଟ କରିନେବା

ଲୁଣ୍ଠୀ(ଣ୍ଠି)—ସ. ବ (ଲୁଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଈ; ଇ)—ଲୁଣ୍ଠନ (ଦେଶ)—Luṇṭhana (See)

ଲୁଣ୍ଡ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା—To plunder; to pillage.

ଲୁଣ୍ଡ—ସ. ବ (ପୁଂ) (ଲୁଣ୍ଡ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) —ଚୋର (ହ. ଶ.) Thief; robber.

ଲୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ (ସ. ଲୁଣ୍ଡିକା)—୧ । କଅଁ ନେବାପାଇଁ ଲୁଣ୍ଠି ଅଦର ନୁଣ୍ଡା ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରଥ—1. Wisp of straw or other inflammable material. ଝକ ୨ । ଲଥାପୋଛ କଲା ପୁଡ଼ା—2. A mass of rags used for besmearing cowdung water mixed with clay on the wall or floor for washing them.

[ଉ—ଲୁଣ୍ଠାର ଲୁଣ୍ଡା କର ଲୋକେ ପିଲାଙ୍କ ଝାଡ଼ାଫେରୁଥିବା ବସ୍ତ୍ରାକୁ ପୋଛୁ କଅନ୍ତୁ । ତାକୁ ଗୁହଲୁଣ୍ଡା ବୋଲ୍ଲସାଏ ॥ କଅଁ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ଲୁଣ୍ଠି । ଅଦରେ ସେଇ ଲୁଣ୍ଡା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତାକୁ କଅଁ ଲୁଣ୍ଡା କହନ୍ତି ।)

ଲୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ. ବ—୧ । ଘରର ତଳକୁ ଓ କାନ୍ଥକୁ ଗୋବର-ଗୋଳା ପାଣିରେ ବୁଡ଼ା ହୋଇଥିବା କନା-ପୁଡ଼ାରେ ଲିଭିବା—1. To wash the floor and walls of a house with cowdung water by immersing a wisp of rags and drawing it over the walls

ଲୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା ନାନା(ନେ)ତା ଦେଓୟା ନୂର ଦେନା ଲୁଣ୍ଡାଦେବା ଲୁଣ୍ଡାବୁଲ୍ଲ(ଲେ)ଇବା ଲୁଣ୍ଡିଦେବା ଲୁଣ୍ଡିବୁଲ୍ଲ(ଲେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ଲୁଣ୍ଡାଇ ପୁଣ୍ଡାଇ ନେବା (ଦେଶ)

2, Luṇḍāi puṇḍāi nebā (See)

ଲୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇ ପୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଲୁଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ)—କୌଣସି ଘରୁ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଗୋଟ ଗୋଟ କରି ନିଃଶେଷ କରି ବୋହି ନେବା; ଗୃହର ସମସ୍ତ ଅଂଶରେ (ଲିଭିଲା ପରି) ହାତ ବୁଲାଇ ଯେଉଁଠାରେ ଯାହା ଅଛୁ ତାହା ସମସ୍ତ ନେଇଯିବା; ଘରେ କଲାକଳା ବୁଲାଇ ଦେବା—To collect everything from every corner of a place or house and remove the same. (ଯଥା—ତା ଘରୁ ଚୋରମାନେ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଯାକ ଲୁଣ୍ଡାଇ ପୁଣ୍ଡାଇ ନେଇଗଲେ ।)

ଲୁଣ୍ଡା ହାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ଲଘା ପୋଛ ହାଣ୍ଡି—The pot used in making Lipāpo chhā. [ଉ—ନେ(ନା)ତା ହାଁଣ୍ଡି ସନ ହୋଇଥିବୁ ସେ ସଉରେ ଲୁଣ୍ଡା ହାଣ୍ଡି। ପ୍ରାନ୍ତି. ବ୍ରହ୍ମକରୂପଣ ଗୀତ ।]

ଲୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବ (ସ. ଲୁଣ୍ଡିକା)—୧ । ଲୁଣ୍ଡିକା (ଦେଶ)—1. Luṇḍi Luṇḍikā (See). ୨ । ଉନ୍ଦୁର ମଣ୍ଡଦଆ ସୂତା ମାଡଦେଓୟା ସୂତା —2. The yarn moistened with boiled rice paste, ମଡିୟାୟାହୁଆ ସୂତା [ଉ—ଲୁଣ୍ଡି କାଢ଼ିବା, ଭାଗୀ କରିବା, ଲଭ୍ୟାଦ କର୍ମ ବାହାରେ ହୁଏ । ଫଙ୍ଗାରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]

ଲୁଣ୍ଡିକା—ସ. ବ—୧ । ଘାଣ୍ଡାଦ ମାର୍ଜନ ଓ ଘର ଲିପିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଉଣର କମ୍ବା କନାର ଗୋଲକ—1, A wisp of straw or rags used for smearing the floor and walls of a house and for rinsing utensils. ୨ । ଗୋଲ; ଗୋଲକ; ପିଣ୍ଡ —2. A ball; round mass of anything (M. W.). ୩ । ସମୁଚିତ ବ୍ୟବହାର—3: Proper conduct (Apte).

ଲୁଣ୍ଡୀ—ସ. ବ—୧ । ଉଚିତ ବ୍ୟବହାର—1.Proper behaviour Luṇḍī (M. W.). ୨ । ସମୁଚିତ ବେବେଚନା ଓ ଜ୍ଞାନ—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. Acting and judging rightly (M. W.).

ଲୁଣ୍ଡୀକୃତ—ସଂ. ବିଣ—ସାଦାକୁ ଗୋଲ୍ଲ କରିଯାଇ ଥାଏ; ପିଣ୍ଡୀକୃତ—Lunḍīkṛuta Made into a ball; rolled up together (M. W.).

ଲୁତ୍(ତୁ)ପୁ(ଲୁ)ତ୍(ତୁ)—ଦେ. ବିଣ—ଲତପତ (ଦେଶ) Lut-(tu)pu(lu)t(tu) Latapata (See) [ଲୁତୁର୍(ତୁ)ପୁ(ଲୁ)ତୁର୍(ତୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୁତ୍ ପୁ(ଲୁ)ତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲତପତାଇବା (ଦେଶ) Lut pu(lu)tā(te)ibā Latapatāibā (See)

ଲୁତୁ ପୁ(ଲୁ)ତିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଲତପତିଆ (ଦେଶ) Lutu pu(lu)tiā Latapatiā (See)

ଲୁତୁରା—ଦେ. ବିଣ—ଲୋତର୍ (ଦେଶ) Luturā (ଲୁତୁର୍—ସ୍ତ୍ରୀ) Lotarā (See)

ଲୁତୁରା କୁ(କୋ)ତୁର୍—ଦେ. ବିଣ—ଲୋତର୍ କୋତର୍ (ଦେଶ) Luturā ku(ko)turā Lotarā kotarā (See)

ଲୁତୁରା ଧୁ(ଧୋ)ତୁରା—ଦେ. ବିଣ—ଲୋତର୍ ଧୋତର୍ (ଦେଶ) Luturā dhu(dho)turā Lotarā dhotarā (See)

ଲୁତୁରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲୋତରିବା (ଦେଶ) Luturibā Lotaribā (See)

ଲୁଦ୍(ଦୁ)କା—ଦେ. ବିଣ—ଲାଦୁଆ (ଦେଶ) Lud-(du)kā Lāduā (See)

ଲୁଦ୍(ଦୁ)ବୁଦ୍(ଦୁ)—ଦେ. ବିଣ—ମାଂସଳ ଶବ୍ଦର ବିଶିଷ୍ଟ; ସ୍ଥୂଳକାୟ— Lud-(du)bud(du) Fat; corpulent. ନାହୁସ ନୁହୁସ ଲଦ୍‌ବଦ୍

ଲୁଦ୍(ଦୁ)ବୁଦ୍(ଦୁ) ବ୍ୟାଧି—ଦେ. ବି—ନୁଦ୍‌ବୁଦ୍ ବ୍ୟାଧି (ଦେଶ) Lud-(du) bud(du) byādhi Nud-bud byādhi (See) ମୋଟାହଓୟା ରୋଗ ଲଦ୍‌ବଦୀ ବ୍ୟାଧି

ଲୁଦର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଖଡ଼ିଆଲ) ବି—ଉଦର; ବୁଦ୍ଧି; ଧାନଆଦି ବୋହିବା ପାଇଁ ଶଗଡ଼ ଉପରେ ରଖାଯିବା ଲମ୍ବା ଟୋକାଇ- Ludar A long deep basket for carrying grains and small loose things on a cart.

ଲୁଦୁଲୁଦୁଲୁଦୁ—ଦେ. ବିଣ—୧। ନରମନରଆ—1. Soft; tender. Luduluduludu ୨। ଅତି ସ୍ଥୂଳକାୟ—2. Very corpulent. ମୋଟା ଲଦ୍‌ଲଦିଆ [ଦ୍ର—ଲଦୁ ଲଦୁ ଲଦୁ ସିଆ ଅଟଇ ସେ ପୁଅ । ପ୍ରାର୍ଥୀ—ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ ଗୀତା ।]

ଲୁଧିଆନା—ଦେ. ବି—ବମ୍ବାଇ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ପଞ୍ଜାବର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ ତହସିଲ ଓ ନଗର (ଅମୃତସର ସୁନ୍ଦର ଲୁଧିଆନା ଲୁଧିୟାନା ଉତ୍ତର)—Ludhiana; name of a district, Tahasil and town in the Punjab, noted for its woolen goods. [ଦ୍ର—ଏହି ନଗର ଶାଲ, ଲେହ୍ୟ ଆଦି ପଶମୀ ବସ୍ତ୍ରପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ; ଏହା ମହାଜାରତୋକ୍ତ ସମୃଦ୍ଧ ହ୍ରଦ ସୁଜଧାମା ମତ୍ସ୍ୟରାଜ ଥିବା ପ୍ରବୃତ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ କହନ୍ତି— ବିଶ୍ୱକୋ ଶ

ଲୁପ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧। ଲୋପକରିବା—1. To destroy; to suppres ୨। ଗୋଲମାଲ କରିବା—2. To confound; to perplex; to bewilder (Apte) ୩। ଅସ୍ଥେଡ଼ିତ କରିବା—2. To stir. ୪। ଲୁପ୍ତହେବା—4. To be suppressed or destroyed (Apte). ୫। ଲୋଭ କରିବା—5. To covet after. ୬। ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା—6. To rob; to plunder (Apte). ୭। ମାଡ଼ିବସିବା—7. To sieze; to pounce upon (Apte.

ଲୁପ୍—ସଂ. ବି. (ଲୁପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ କ୍ୱିପ୍)—୧। ବିନାଶ— Lup 1. Destruction. ୨। ଲୋପ— 2. Annihilation. ୩। ଅଭାବ—3. Want; absence.

ଲୁପ୍ ଲାଇନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଲୁପ୍‌ଲାଇନ୍)—ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ Lup lāin ସ୍ଥାନକୁ ବଙ୍କାଚୋରା ପାଇଥିବା ରେଳ ଲାଇନ ବା ଲୁପଲାଇନ ଲୁପଲାଇନ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଲାଇନ୍—Loop line; (କର୍ଭ୍ ଲାଇନ—ବିଘଣ୍ଟିତ) rved line of a railway or telegraph line,

ଲୁପତ—ପ୍ରା. ବିଣ (ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ) (ସଂ. ଲୁପ୍ତ)—ଲୁପ୍ତ; Lupata ଲୋପପ୍ରାପ୍ତ—Destroyed. (ଦ୍ର—ନାନା ଲୁପତ ଲୁପତ ଜାଡର ଶବ୍ଦ ଅନ୍ତରେ ଥିବାର, ଦୋଇଣ କରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟକରକୁ ଲ ପଡ—କୃତ୍ତିବାସ. ମହାଜାରତ. ସଭା ।)

ଲୁପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଲୁପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧। ଲୋପପ୍ରାପ୍ତ— Lupta 1. Extinct; annihilated. ୨। ବିନଷ୍ଟ. 2. Ruined; destroyed; spoiled; effaced. ୩। ଗୁପ୍ତ; ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଥିବା—3. Disappeared; concealed. ୪। (+କର୍ମ. ତ) ଅପହୃତ— 4. Stolen; robbed; plundered. ୫। ବନ୍ଦୁକାଇରୁ ଯାହା ବ୍ୟବହାରରେ ଚଳୁ ନାହିଁ— 5. Obsolete; disused. ୬। ଆବୃତ; ଆବୃତ- 6. Covered. ୭। ହଜ ଯାଇଥିବା—7. Lost. ୮। (ବ୍ୟାକରଣ) ଲୋପ ।ପ୍ତ (କୌଣସି ଅକ୍ଷର)— S. (Grammar); Dropped; elided (letter) ଏବାଦ୍‌ଦଅ ଯାଇଥିବା-9. Omitted. ପ.ବି(+କର୍ମ:ତ) ଗେରି ଯାଇଥିବା ପଦାର୍ଥ; ଅପହୃତ ଧନ; ଗେରିମାଲ— 9. Stolen article.

ଲୁପ୍ତ ଅକାର—ସଂ. ବି (ଲୁପ୍ତ+ଅକାର)—ଖଣ୍ଡଅକାର (ଦେଶ)— Lupta akāra Khaṇḍa akāra (See). [ଦ୍ର—ଏଥିର ଚିହ୍ନ ୧ ଅଟେ । ଯଥା—ଉତ୍ତୋଽଧ୍ୱକ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୁପ୍ତ ଚକ୍ଷୁଃ—ଫ. ବହ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଚକ୍ଷୁ ଲୋପ ହୋଇଅଛୁ
Lupta chakshuḥ —One who has lost his eyes.

ଲୁପ୍ତ ପିଣ୍ଡୋଦକକ୍ରିୟ—ଫ. ବହ. ପୁଂ (ଲୁପ୍ତ+ପିଣ୍ଡ+ଉଦକ+କ୍ରିୟା, ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ ଓ ବହୁବ୍ରୀହି)—(ଲୁପ୍ତପିଣ୍ଡୋଦକ କ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) କେହି ବଂଶଧର ନ ଥିବାରୁ ଯେଉଁ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ପିଣ୍ଡ ଓ ତର୍ପଣକ୍ରିୟା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛୁ—(Deceased ancestors) Who are deprived of the offering of funeral cakes and water, having left no issue after them.
Lupta pinḍodakakriya

ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ—ଦେ. ବହ—ପ୍ରାୟ ବନଷ୍ଟ; ପ୍ରାୟଶଃ ଲୋପପ୍ରାପ୍ତ—Nearly gone; nearly destroyed; all but destroyed; almost ruined.
Luptaprāya
ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ

ଲୁପ୍ତ ବୁଦ୍ଧି—ଫ. ବହ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ବୁଦ୍ଧି ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛୁ; ହତବୁଦ୍ଧି; କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—One who has lost his wits; bewildered.
Lupta buddhi

ଲୁପ୍ତ ରତ୍ନ—ଫ. ବି (କର୍ମଧା)—୧। ଗୋଟେ ଯାଇଥିବା ମଣି—1. Lupta ratna Stolen gem. ୨। ହଜିଥିବା ରତ୍ନ—2. Lost gem. ୩। ବନଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ—3. An excellent thing which has been lost.

ଲୁପ୍ତ ରତ୍ନୋଦ୍ଧାର—ଫ. ବି (କର୍ମଧା ଓ ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ବନଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁର ପୁନଃ ପ୍ରାପ୍ତି—Recovery of a lost gem.
Lupta ratnoddhāra

ଲୁପ୍ତ ସାହସ—ଫ. ବହ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ସାହସ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛୁ—One who has lost his courage; disheartened.
Lupta sāhasa (ଲୁପ୍ତସାହସା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୁପ୍ତାକ୍ଷର—ଫ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ଲୋପକ୍ରିୟା-ପ୍ରାପ୍ତ ଅକ୍ଷର; ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ବା ପଦ ସନ୍ଧି ପ୍ରଭୃତ୍ୟାଦି ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଅକ୍ଷରଟି ଲୋପପାଏ (ଯଥା—ଗମ୍+ତ=ଗତ; ଏଠାରେ 'ମ୍' ଲୁପ୍ତାକ୍ଷର ହୋଇଅଛୁ ।)—(Grammar) A letter which is dropped on the formation of a word.
Luptākshara

ଲୁପ୍ତୋପମା—ଫ. ବି—ଅର୍ଥାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ଅଳଙ୍କାରରେ ଉପମାବାଚକ ଶବ୍ଦାଦିର ଉଲ୍ଲେଖ ନ ଥାଏ—(ଘୁଣ୍ଟୁଣିପମା—ବିଗ୍ରହ) A figure of speech; a simile where words indicating comparison are not expressly written; a mutilated or elliptical simile. [ଉ—ବାହା ସେ ଶିରୀଷ ମୃଦୁ ଅଙ୍ଗିମା, ବାହା ସେ ମିରୀଶଯୋଗ ଉଚ୍ଚିମା । ଉଷ. ଉଷିକହାର୍ବଳୀ ।] [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଉପମାବ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ ।]

ଲୁପ୍ୟ—ତ୍ରି. ବହ (ଫ. ଲୁପ୍ତ)—ଲୁପ୍ତ—
Lupya Extinct; disappeared.

ଲୁପ୍ତ ଲୁପତ, ଜପତାନ (ଲୁପ୍ୟାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୁବ୍‌ଲୁବ୍—ଅବ୍ୟ. (ଶବ୍ଦଜ) ବହ—ଲାଳାୟିତ—
Lub-lub Hankering.

ଲୁବ(ବୁ)ଧ—ତ୍ରି. ବହ (ପଦ୍ୟ)—ଲୁବ୍ଧ (ଦେଶ)—
Luba(bu)dha ଲୁବ୍ଧ ଲୁବଧ Lubdha (See)
[ଉ—ଡେଙ୍ଗେ ଲୁବଧ ଉଙ୍ଗଗଣେ, ଭ୍ରମନ୍ତି ଭାର ସନ୍ଦିଧାନେ । ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ ।] ତ୍ରି. ବ—ଲୋଭ ଲୋଭ—Covetousness; avarice. [ଉ—ଲୋଭ ଆଶା ଲୁବୁଧରେ ପୂରଲ୍ଲ କାଳ, ଷଣ୍ ଷଡେ ଧାଇଁ ମଲ ଶିଥଳ । ଭଗ ।]

ଲୁବାନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଲୁବାନ୍)—ଲୋବାନ୍ (ଦେଶ)
Lubān Lobān (See)

ଲୁବୁଧି(ଧ)—ତ୍ରି. ବହ (ପଦ୍ୟ) (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ) (ସଂ. ଲୁବ୍ଧ)—ଲୁବ୍ଧ (ଦେଶ)—Lubdha (See)
ଲୁବ୍ଧ ଲୁବୁଧ [ଉ—ଏ ରୂପ ଦେଖି ଆମ୍ଭ ବୁଦ୍ଧି, ହରତେ ହୋଇଣ ଲୁବୁଧ । ପ୍ରାଚୀ. ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଚରେ୍ରାଦସ୍ୱ ।]
Lubdhi(dha)

ଲୁବ୍ଧ—ଫ. ବହ. ପୁଂ (ଲୁବ୍ ଧାତୁ=ଲୁବ୍ଧବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧। ମୁଗ୍ଧ; ପ୍ରଲୋଭିତ—1. Allured; (ଲୁବ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) tempted; enchanted. ୨। ଲୋଭଯୁକ୍ତ; (ଲୁବ୍ଧତା—ବି) ଲୋଲୁପ; ଲାଳାୟିତ—2. Coveting; hankering after; longing for. ୩। ଲୋଭୀ—3. Covetous; avaricious. ୪। ଲମ୍ପଟ—4. Lecherous. ୫। କାମୁକ—5. Amorous; lustful. ସଂ. ବି—୧। ନକ୍ଷତ୍ର ବିଶେଷ; ସ୍ତ୍ରୀ—1. Name of a star; the dog star. ୨। ଲୁବ୍ଧକ; ବ୍ୟାଧ—2. A hunter. ୩। କାମୁକବ୍ୟକ୍ତି—3. A lecher; a libertine (Apte). ୪। ଲୋଭୀ ବା ଯେଣ୍ଟେ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A covetous or greedy man.

ଲୁବ୍ଧକ—ଫ. ବହ (ଲୁବ୍ଧ+କ)—୧। ଲମ୍ପଟ- 1. Lubdhaka Lecherous. ୨। ଲୋଭୀ—2. Covetous; avaricious. ସଂ. ବି—୧। ବ୍ୟାଧ—1. Hunter. ୨। ସ୍ପାନକ୍ଷତ୍ର—2. The star Sirius. ୩। ଗୁହ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—3. Anus. [ଉ—ବୈଶ୍ୟ ବଂଶଜ ଯାଇ, ଲୁବ୍ଧକ ମଲ୍ଲୀ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ । ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ ।] ତ୍ରି. ପିଣ୍ଡ; ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗ—4. The hinder part (Apte). ୫। ଲୋଭୀ ବା ଯେଣ୍ଟେ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A covetous or greedy man (Apte). ୬। କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି 6. A libertine (Apte),

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୁବ୍ଧ ଚତ୍ତ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଲୋଭଯୁକ୍ତ ହୃଦୟ—Lubdhachitta Covetous heart. ସଂ. ବହ. ପୁଂ (ଲୁବ୍ଧଚତ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଲୁବ୍ଧାଶୟ (ଦେଖ)—Lubdhāśaya (See)

ଲୁବ୍ଧଚେତାଃ—ସଂ. ବହ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି) (ଲୁବ୍ଧଚେତସ Lubdha chetāh ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ.)—ଲୁବ୍ଧାଶୟ (ଦେଖ) Lubdhāśaya (See)

ଲୁବ୍ଧ ନେତ୍ର—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—ଲାଳସାପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି—Covetous look; lustful eyes. ସ ବହ. ପୁଂ. (ଲୁବ୍ଧ ଲୋଚନ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଲାଳସାପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି—ଲୁବ୍ଧ ନେତ୍ର / ଲୁବ୍ଧ ଲୋଚନ } ସ୍ତ୍ରୀ ଯୁକ୍ତ—Casting covetous glances; eying lustfully.

ଲୁବ୍ଧାଶୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧାରୟ)—ଲୋଭଯୁକ୍ତ ହୃଦୟ—Covetous mind. ସ. ବହ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—(ଲୁବ୍ଧାଶୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯାହାର ଚତ୍ତ ଲୁବ୍ଧ ହୋଇଅଛ—Having a covetous or hankering mind.

ଲୁଭ୍ (ଧାତୁ)—ସ. —୧ । ଲଭିବାକୁ ଅତ୍ୟଧିକ ଇଚ୍ଛା କରିବା; ଲୋଭ କରିବା—Lubh (root) 1. To covet after a thing; to hanker after. ୨ । ବୋଲମାଳିଆ କରିବା—2. To bewilder; to confound; to perplex (Apte). ୩ । ପ୍ରଲୋଭିତ କରିବା—3. To allure; to entice (Apte).

ଲୁଭ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରାଦେ. (ଓଡ଼ିଆଳି) ବ—ଲୋଭ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Lubh (etc) Lobha etc (See)

ଲୁଭ୍ଲୁଭ୍ନା—ପ୍ରାଦେ. (ଓଡ଼ିଆଳି) ବହ—ଲୋଭନୀୟ—Lubh-lubh-nā Alluring.

ଲୁଭ୍ମାନ୍ ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଲୁବାନ୍)—ଲୋବାନ୍ (ଦେଖ) Lubhmān Lobān (See)

ଲୁଭିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଜୟପୁର) ବ—ଝୁଡ଼ଙ୍ଗ (ଦେଖ)—Jhurdanga Lubhiā (ଲଡ଼ୁକା—ଅନ୍ୟରୂପ) (See)

ଲୁଭିତ—ସ. ବହ. ପୁଂ—ବ୍ୟାକୁଳିତ; ଘାବରାଇ ଯାଇଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—Lubhita Perplexed; disturbed (Apte). (ଲୁଭିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୁମ୍—ସ. ବ—ସ୍ୱରଗତି ବିଶେଷ—A sort of secondery tune in music. [ଦ୍ର—ଏହା ସପ୍ତସ୍ୱର ଓ ସପ୍ତମୂର୍ଚ୍ଛନା ଭାଙ୍ଗିର ସ୍ୱର, ଏଥିର ସବୁ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱର ଲଗେ; ରବି ଯଦି ସ୍ୱରବରେ ଗେୟ; ଏହା ସେଯାଏଁ ସ୍ୱର ଯୁକ୍ତ ।] ବୈଦେ. ଲୁମ ଲୁମ ବ (ଇଂ. ଲୁମ୍)—ତନ୍ତ୍ର—Loom.

ଲୁମ୍ଲୁମ୍—ଧ୍ୱାଦେ. (ଓଡ଼ିଆଳି) ବ—ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଖୋଲିବା ଓ ବନ୍ଦ ହେବା—Twinkling.

ଲୁମ – ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୋମ)—ରୋମ; ଲୋମ—Fur. Lum ରୋଆଁ, ଲୋମ ରୋଆଁ, ଲୋମ

ଲୁର୍କି—ଦ୍ୱାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ତୁଳ. ହି. ଏହ ଅର୍ଥରେ ଏହ ଶବ୍ଦ)—କାନର ଲୁଡ଼ୁକା; ପାସିଆରେ ଝୁଟ ଲଗିଥିବା ଓପର କାନର ଅଳଙ୍କାର—A ring with pendant for the upper part of the ear.

ଲୁଲ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଦୋଳିବା—1. To hang down; to dangle. ୨ । ବିଚ୍ଛେଡ଼ନ କରିବା—2. To agitate ୩ । ଗୃଷିବା; ମଳିବା—3. To crush; to press down (Apte).

ଲୁଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଖାଇବା ଜନ୍ତୁର (ଯଥା, ଲୁଣ; ଶାଗ ଆଦ) ବାଢ଼ିବା ଯାଇଁ ଲେଉଡ଼ା ଦେବା ପତ୍ର (ଯଥା, ଶାଳ, ମହୁଲ, ପଲ୍ଲଶ) ଆଦର ଚତ୍ରପଦମାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ନମନ୍ତେ ସାଇଜ ରଖିବା ଲଗି କଗ୍ଯାଇଥିବା ମାଳ—A string of cups made of leaves hung up for future use. [ଦ୍ର—ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ଏଥିରୁ ଚତ୍ରପଦମାନଙ୍କୁ ଗୋଟ ଗୋଟ କର ଟାଣି ଆଣିବାକୁ ହୁଏ ।]

ଲୁଲନ—ସ. ବ (ଲୁଲ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—ଇତସ୍ତତଃ ଝୁଲିବା—Lulana Dangling.

ଲୁଲା—ଦେ. ବହ—ନୁଲା (ଦେଖ)—Nulā (See) ପ୍ରାଦେ. Lulā (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଓଲୁ ଲୋକ—Simpleton.

ଲୁଲାପ(ପ୍ୟ)—ସ. ବ. ପୁ. (ଲୁପ୍ ଧାତୁ=ଆଲୋଡ଼ନ କରିବା + ଅ; ଜଳାଡନ, ତମ୍ବା ଲୁଲ୍=ବିଚ୍ଛେଡ଼ନ + ଅପ୍ ଧାତୁ (ଲୁପ୍ତା[ପ୍ତ୍ରୀ]—ସ୍ତ୍ରୀ) + ଅ; ଜଳାଡନ)—ମହିଷ; ମଇଁଷି—Buffalo. [ଦ୍ର—ବଶିଷ୍ଠ ବ ଧୂମ୍ରାକ୍ଷ ନାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସା ଲକ୍ଷ ଲୁଲାପ ରଥେ ଯୋତ ସେ—ରଙ୍ଗ. ବୈଦେପ୍ପାଶ. ବଲାପ ।]

ଲୁଲାପ କାନ୍ତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାଇ ମଇ ଗି—Lulāpa kāntā A cow-buffalo.

ଲୁ(ନୁ)ଲି—ପ୍ରାଦେ. (ଜୟପୁର) ବ—କାନର ନୋଳ; କାନର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—An ornament for the ear; ear-ring.

ଲୁଲି—ଦେ. ବହ. ପୁଂ—ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ—A term endearment addressed to male children. Luli ଖୋକା, ଖୋକନ ଲାଲା; ଲଜନ (ଲୁଲିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୁଲିତ—ସ. ବହ (ଲୁଲ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଦୋଳତ; ଆନୋଳତ; ଲମ୍ବିଥିବା—Lulita 1. Hanging down. ୨ । ଇତସ୍ତତଃ ଝୁଲତ—2. Dangling; waving. ୩ । କମ୍ପିତ—3. Trembling. ୪ । (+କର୍ମ. ତ) ବିଚ୍ଛେଡ଼ିତ—4. Agitated. ୫ । ମ୍ଳେଚ; ପାହ୍ୟା ପଡଲା ଢୋଇ ବା ଶ୍ଳଥ ଢୋଇ ଝୁଲିଥାଏ—5. Wrinkled. ୬ । ରମ୍ୟ—6. Pleasing; elegant; beautiful (Apte). ୭ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—7. Relinquished, deserted. ୮ । ମୁକୁଳା ବା ଅଡ଼ୁଆ ଢୋଇଥିବା (କେଶ)—8. Dishevelled (hair) (Apte). ୯ । ଦଳିତ—9. Pressed

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ଦ୍ୱିସନ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଚ	ଶ,ଷ	ଜ୍ଞ	ଇସ୍	ଉଅ	ଜ୍ଞ
୨	ଈ	ଊ	ଌ	ୡ	ଐ	ଅକାରନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦ୍ୟୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଜ	ନ୍

down; crushed (Apte). ୧୦ । କ୍ଲାନ୍ତ—10. Fatigued; drooping (Apte),

ଲୁଳିତ ଚର୍ମ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାର ଯୋଗୁ ଶ୍ଲଥ ହୋଇ ଝୁଲି ପଡିଥିବା ଚର୍ମ—Wrinkled skin due to old age).

Lulita charma

ଲୁଳିତ ଚର୍ମୀ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଲୁଳିତ+ଚର୍ମନ୍) —ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟାବସ୍ଥାଯୋଗୁ ଯାହାର ଚର୍ମ ଝୁଲି ପଡିଅଛି —With wrinkled skin.

Lulita charmā

ଲୁଲି ଧରିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ତେନ୍ତୁରେ ଦଉଡ଼ି ବଳିବା; ସୂତାକୁ ବଳିବା—To twist thread into rope.

Luli dharibā

ଲୁଲି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଲୁଳ ଧାତୁ)—ଝାଉଁଳି ପଡ଼ିବା—To droop down. [ତୁ—ଲୁଳପଡ଼ୁ ଭୁ ଝାମଳେ ଯାଓୟା ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ମୁଣ୍ଡୁଲ ଭୁଲୀ ଉଳପରେ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ—ଲୁଲ ଜାନା କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

Luli pardibā

ଲୁଳିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି.—(ସଂ. ଲୁଳ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଶ୍ଲଥ ହୋଇ ଝୁଲିବା; ଲମ୍ବିବା—1. To dangle; to be loose, ଦୋଳା ଲୁଲନା, ଡୋଲନା wrinkled.

Lulibā

୨ । ଦୋହଲିବା—2. To hang to and fro.

[ତୁ—ସୁସଜ୍ଜ ନାସାପୁଟେ ଲୁଲେ ଗଜମୋତି । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶିଶୁ-ଶଙ୍କର. ଉଷା ଅଭିଳାଷ ।] ୩ । କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା; ଅବସନ୍ନ ହୋଇଯିବା—3. To be exhauste . [ତୁ—ଥକନା ଲୁଳ ଗଲ୍ଲନ, ଜଲୁଜ ସଞ୍ଚାରୁ ତରଣ କଞ୍ଜ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଶୁକିୟେ ଯାଓୟା ରତ୍ନାକର ଚକ୍ଷୁ ।] ୪ । ମଉଳିବା; ମ୍ଳାନହେବା—4. To fade; to wither. [ତୁ—ଜଦାପେ ଲୁଳଲ୍ଲା ନବୀନ ମଞ୍ଜରୀ ଯହ ଜମ୍ପି ମୋର ଉରରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୫ । ଝାଉଁଳିବା—5. To ଝାମଳେ ଯାଓୟା ମୁରଝାନା droop down.

[ତୁ—ଲୁଳଲ୍ଲା ଝଞ୍ଜାବାତେ ଲତକା ପରସ୍ପେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ଜହାଜ୍ଜରଉ. ବଳ ।]

ଲୁଲୁର୍(ରୁ) ଲଇ—ଦେ. ବ.—କାଞ୍ଜି କାଞ୍ଜିଆ (ଦେଖ)

Lulur(ru) laī Kāñjikāñjiā (See)

ଲୁଶ୍(ଶୁ)ପୁଶ୍(ଶୁ)—ଦେ. ଅ—ଲୁଚ୍ ପୁଚ୍ (ଦେଖ)

Luś(śu) puś(śu) Luch puch (See)

ଲୁଶୁର୍(ରୁ) ପୁ(ଲୁ)ଶୁର୍(ରୁ)—ଦେ. ଅ.—ଲଶର ପଶର (ଦେଖ)

Luśur(ru) pu(lu)śur(ru) Lasara pasara (See)

[ତୁ—ବଡ଼ ମନୁଷ୍ୟ ହଉ 'ଲଶର ପଶର' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି ହଉ ଲୁଶୁରୁ ପୁଶୁରୁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଲୁଷ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ହିଂସା କରିବା—1. To try to kill.

Lush (root) ୨ । ଚର୍ବଣ କରିବା—2. To chew.

ଲୁଷର—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ରୁଷ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର) Lushabha ମତ୍ତହସ୍ତୀ—An infuriated male elephant; an elephant in rut.

ଲୁସ୍ ଲୁ(ଲା)ସ୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) —ଆମ୍ବ ଅବ ଫଳ ଜଳିଗଲାଭଳି ଝଡ଼ିବା ବେଳେ ହେବା ଶବ୍ଦ—The sound ହୁଡୁହୁଡ଼ ଗଦ୍‌ଗଦ୍ ଲଦ୍‌ଲଦ୍ produced by continuous dropping down of fruits,such as mangoes. (ଯଥା—ଗୋଟ ଗୋଟ ହୋଇ ଗଛରୁ ଆମ୍ବ ଲୁସଲୁସ ଝଡ଼ୁଛି ।)

Lus lu(lā)s

ଲୁସ୍‌ଲୁସା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ—ଲଚପଚ; କଅଁଳ—Soft; yielding to touch.

Luslusā

(ଲସ୍‌ଲସା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୁସୁର୍ଡ଼ି— ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସାଜପୁର) ବିଣ.—୧ । ବିଶେଷ ଭାବରେ ପଚି ସଡ଼ି ଯାଇଥିବା (ଆମ୍ବ ଅବ)—1. Badly putrified (fruit). ୨ । ଲୁଳିତ (ଚର୍ମ)—Wrinkled (skin).

Lusurdi

ଲୁସୁର୍ଡ଼ି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପାଣିଆ ହେବାହେତୁ କାଦୁଅ କାନ୍ଥରେ ଲାଗି ନ ରହି ବୋହିପଡ଼ି ଖସିପଡିବା—ଖସେପଡା ଲଥଲଥ ଗୀରନା (clay) Not to sustain itself on account of its being a little watery.

Lusurdi pardibā

(ଲସୁଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୁହ—ଦେ. ବ. (ସ ଲ୍ଲୋଚକ, ପ୍ରା. ଲ୍ଲୋଅ)—ଅଶ୍ରୁ; ଲ୍ଲୋଚକ—Luha Tear. (ତୁ—ଏହା କହି ଆଖିରୁ ଯାଉଛି ଲୋ, ଚୋଖର ଜଳ ଆଂସୁ ଲୁହ ବହୁ - କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଜ୍ଜରଉ ଅବ ।) [ତୁ—ଦୁଃଖ ଯୋଗୁଁ ଜନ୍ମା କଷ୍ଟ ପାଇ ମନୁଷ୍ୟ କାନ୍ଦିଲେ ତା ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼େ; ଆଖିରେ ଧୂଆଁ ବା ରୋଗ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲାଗିଲେ ଜନ୍ମା ରୋଗ ହେଲେ ଆଖିରୁ ପାଣି ଗଡ଼େ ।]

ଲୁହ ଗଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଲ୍ଲୋଚକ ପାତ ହେବା—The trickling of tears. ଆଂସୁ ବହନା, ଆଂସୁ ଗୀରନା, ଆଂସୁ ଟପକନା

Luha gardibā ଚୋଖର ଜଳ ପଡ଼ା

[ଲୁହ ପଡ଼ିବା, ଲୁହ ବା(ବୋ)ହ ବ.—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୁହ ଟୋପା—ଦେ. ବ—ଲ୍ଲୋଚକ ବିନ୍ଦୁ—Drops of tear. ଆଂସୁକୀ ବୂଂଦ

Luha ṭopā ଚୋଖର ଜଳର ଫୋଁଟା

ଲୁହ ଧାର(ରା)—ଦେ. ବ (ସ. ଲ୍ଲୋଚକଧାରା)—ଲ୍ଲୋଚକଧାରା—Flow or rill of tears. ଚୋଖର ଜଳର ଧାରା ଆଂସୁକୀ ଧାରା

Luha dhāra(rā)

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅଯର ପୃଷ୍ଠାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏତ୍ତ୍ୱ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ଏତ୍ତ୍ୱ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଏତ୍ତ୍ୱ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବେ ଯେତେବେଳେ ଏ ଅଭିଧାନରେ ନ ମିଳିବ, ସେତେବେଳେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ବସିବ ୨ ବା ୧ ଏତ୍ତ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଚାଦ' ନ ମିଳିଲେ 'ଚାନ୍ଦ'ଖୋଜିବେ; 'ମୁଠ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୁଠି'ଖୋଜିବେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଉଦ୍' ଦେଖିବେ; 'ଅଗର୍ଯ୍ୟ' ନ ପାଇଲେ 'ଆଜ୍ଞା' ଦେଖିବେ;'ଅଲବତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବତ୍' ଦେଖିବେ

ଲୁହ ନ କାନ୍ଦ ରକ୍ତ କାନ୍ଦିବା—ଦେ.କ୍ରି— ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋବେଦନା ପ୍ରକାଶ
Luha na kāndi rakta kāndibā ପ୍ରବକ କାନ୍ଦିବା— ଚୋଖ ଦିୟେ ଜଳ ନା ବେରିୟେ ରକ୍ତ ବେର(ରୁ)ନ To shed tears
आंसू न गीराकर लोहू गीराना (literally blood) in utter grief or pain. [ଦ୍ର—ମନକୁ ବିଶେଷ ବାଧା ଦେଲେ ଲୋକେ ଏହା କହୁଥାଆନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ କାନ୍ଦିବା ଦ୍ୱାର ମୋ ଆଖିରୁ ଯେଉଁ ଲୁହ ଟୋପାମାନ ପଡ଼ୁଛି ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ମୋ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡରୁ ରକ୍ତ ବୋହିବା ପରି ମୋ ପ୍ରାଣକୁ କଷ୍ଟ ଦେଉଛି ।]

ଲୁହ ପୋଛିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହସ୍ତ ଓ ବସ୍ତ୍ରାଦିଦ୍ୱାର ଗାଲ୍ଭଉକଲୁ ପୋଛି ସଫାଇବା—To wipe off tears.
Luha pochhibā ଚୋଖେର ଜଳ ପୋଁଛା **आंसू पोछना**

ଲୁ(ଲୋ)ହ(ହୁ)ର—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତରାଚ; ଖତ୍ତିଆଲ) ବ—(ସଂ· ଲୋହା-
Lu(lo)ha(hu)rā କାର, ଭୁଲ. ହି· ଲୁହର)—କମାର—
Blacksmith.

ଲୁହା—ଦେ. ବ (ସଂ· ଲୌହି, ଲୋହ)—୧ । କଠିନ ଖଜ୍ଜ ଧାତୁ-
Luhā ବିଶେଷ; ଲୌହି (ଧାତୁ)—
ସ. ଲୋହ, ଲୋହକ, ଲୌହି, 1. Iron (Ferrum). ୨ ।
ଜୋଙ୍ଗକ, ଅୟସ, ଶଠ, ଲୁହା ପରି ଟାଣ ବସ୍ତୁ—2. Any
ନଣ୍ଡିତ, ତାର, ଖଡ୍ଗ, thing as hard as iron.
ଅୟସ, ଶସ୍ତ୍ରକ, ତାକ୍ଷ୍ଣ, [ଦ୍ର—ସସାରରେ ବହୁ ଧାତୁ ସଙ୍ଗେ
କାଳାୟସ ମିଶ୍ରିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଲୁହାର ରୁଡ଼ିଆ (ore)
ଲୋଆ, ଲୋହା ଖଣିରୁ ମିଳେ । ଲୁହାର ବର୍ଣ୍ଣ କଳା ।
लोहा ବାସୁ ଓ ଜଳ ସସର୍ଗରେ ଏଥିରେ କଳଙ୍କି
ତେ. ଇନୁମୁ ଲଗେ । ପ୍ରାଚୀନରେ ବୈଦିକକାଳରୁ
ଅ· ଦ୍ୱାଦ୍ ଏ ଧାତୁର ଜ୍ଞାନ ଚଳ ଅସିଅଛି ।
ଫା. ଅହନ୍ ବେଦରେ ଲୁହାକୁ ସଫା କରିବା ବିଷୟ
ଅଛି ଓ ଲୁହାରେ ନର୍ମିତ କଠିନ ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ
ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଲୁହା ପାଞ୍ଚ
ପ୍ରକାର :—୧ କାଂଚା, ୨ ପାଣ୍ଡି, ୩ କାନ୍ତ, ୪ କାଳଙ୍ଗ
ଓ ୫ ବଜ୍ରକ । ପୂର୍ବେ କାମ୍ବୋଜଦେଶରୁ କାମ୍ବୀ, ପାଣ୍ଡ୍ୟ ଦେଶରୁ
ପାଣ୍ଡି ଓ କଳଙ୍ଗ ଦେଶରୁ କାଳଙ୍ଗ ଲୁହା ଖଣିରୁ ବାହାରୁ
ଥିଲା । ଯେଉଁ ଲୁହା ଆକାଶରୁ ଉଲ୍‌କାପିଣ୍ଡରୂପେ ପଡ଼ୁଥିଲା
ତାକୁ ବଜ୍ରକ କହୁଥିଲେ । ଶୁଦ୍ଧୀକୃତ ଲୁହାକୁ କାନ୍ତ
ବୋଲାଯାଏ । ଏ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ଲୁହାର ପ୍ରୟୋଗ ବୈଦ୍ୟ
ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି । ଲୁହା ବଳପ୍ରଦ ଏବଂ ପାଣ୍ଡୁ, ଶୋଥ, ଶୂଳ, ଅର୍ଶ,
କୁଷ୍ଠ, ପାଣ୍ଡୁ, ପ୍ରମେହ, ମେଦ ଓ ବାୟୁନାଶକ; ଆଖିର
ଚୋପାଢ଼ ଓ ଅସୃଗ୍‌ଦୁର୍ବିକର, ଗୁରୁ ଓ ସାରକ ବୋଲି ବୈଦ୍ୟ
ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି । ବୈଦ୍ୟକରେ ଲୁହାର ଉତ୍ତର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା
ପ୍ରକିୟା ଓ ଉତ୍ତର ପ୍ରୟୋଗ ଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ
ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ଲୁହାକୁ କଳଙ୍କିରୁ ବହୁଶତ ବର୍ଷ ରକ୍ଷା
କରିବା ଉପାୟ ଜାଣୁଥିଲେ । ଦିଲ୍ଲୀର ଲୌହସ୍ତମ୍ଭରେ ୧୫ଶତ
ବର୍ଷରେ କଳଙ୍କି ଧରି ନାହିଁ । ପୁରୁଣାପଡରେ ଦେବତା-
ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନବଦ୍ଭ ଲୌକିକ ଦୈତ୍ୟର ଶସ୍ତ୍ରରୁ ଲୁହା
ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା । ଲୌହି ଅର୍ଥ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ୩ପ୍ରକାର ଥିବା
ଲେଖାଯାଇଅଛି । ତାହ୍ଣାୟସର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ତାକ୍ଷ୍ଣ, ଶସ୍ତ୍ରାୟସ,
ଶସ୍ତ୍ୟ, ପିଣ୍ଡ, ଶଠ,ଅୟସ, ନଣ୍ଡିତ, ତାର, ଖଡ୍ଗ, ତୀକ୍ଷ୍ଣାୟସ,
ମୁଣ୍ଡଳ । ମୃଣ୍ଡାୟସର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ମୃଣ୍ଡ, ଦୃଷଦୁସାର,
ଶିଲାମୟ, ଅଶ୍ମଜ, କୁଷ୍ଟିଲୌହି । କାନ୍ତାୟସର ପର୍ଯ୍ୟାୟ
—କାନ୍ତ । ହି· ଶ]

୩ । ବଳଦ ଓ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ଦେହରେ ଚଢାଇ କର ଦାଗ
ଦେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୌହି ଶଳାକା; ଚଡ଼ୁକାଟି—3.
Searing iron. ଦେ. ବିଣ—୧। ଲୌହି ନର୍ମିତ—1.
Made of iron. ୨ । ଲୁହାପରି ଟାଣ—2. Hard as
iron. ୩। କଷ୍ଟସହ (ହୃଦୟ)—3. Callous (heart).
୪ । କଠୋର; ନିଷ୍ଠୁର—4. Hard; cruel.

ଲୁହା ଅଗୁଆ—ଦେ· ବ—ଲୌହନର୍ମିତ ବଳୟ ବା ମୁନ୍ଦ—Ring
Luhā aguā made of iron. [ଦ୍ର—ବଲା ଖୁବ ବଡ଼,
लोहा की अंगुठी ଲୋହାଠାରୁ କଡ଼ା ଛୋଟ, କଡ଼ାଠାରୁ ମୁନ୍ଦିଆ ଛୋଟ,
ମୁନ୍ଦିଆଠାରୁ ମୁନ୍ଦ
ଲୁହାମୁନ୍ଦ, ଲୁହାମୁନ୍ଦିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ ଛୋଟ ଓ ମୁନ୍ଦଠାରୁ ଅଗୁଆ
ଲୁହାକଡ଼ା, ଲୁହାବଳା } ବା କଡ଼ା ଛୋଟ ।]

ଲୁହାକଡ଼—ଦେ. ବ—୧ । ଦୋଠା ଗୁଡ଼ର ଲୌହି ନର୍ମିତ କଡ଼—
Luhā kardi 1. Iron beam. [ଦ୍ର—ଦୋଠାର ଗୁଡ଼ ଓ
लोहाकाधरन ଘୋଳ ଆଦରେ ଅଡ଼ଧାରଣା ପାଇଁ କଡ଼ା ବ୍ୟବହୃତ
ହୁଏ ।] ୨ । ଲୌହନର୍ମିତ ଛୋଟ ମୁନ୍ଦିଆ—
2. Small iron ring.

ଲୁହା କଣ୍ଟା---ଦେ· ବ(ସଂ. ଲୋହକଣ୍ଟକ) —ମୁନିଆ, ଅଳ୍ପ ଲମ୍ବ ଓ ସରୁଆ
Luhā kanṭā ଲୌହିଖଣ୍ଡ—Iron nail. [ଦ୍ର—ଲୁହା
लोहा की कांटा(टी) କଣ୍ଟାର ଆକାର ଓ ବ୍ୟବହାର ଅନୁସାରେ
ଲୁହାକଣ୍ଟାର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନାମ ଅଛି ଯଥା—
ପେରକ, ଗୁଲମେଖ, ବାଗିଆ, ଛତବାଲ୍ଲ, ଗୋଡ଼ଖାଲ,
ମେଖ, ପେନା, ପାନ୍ ଓ ଦୁଆରମେଖ ।]

ଲୁହା କରିବା—ଦେ.କ୍ରି-(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)-(ଦେହକୁ ବା ଗୁଡ଼ଉକୁ)—ଲୁହାପରି
Luhā karibā କଠିନ ବା କଷ୍ଟସହ କରିବା—To harden
लोहावनाना, पत्थरबनाना ଲୋହାରମତଶକ୍ତ କରା (one's heart or the body)
(ଯଥା—ମୁଁ ପ୍ରଭାବତୀ ଭୁସ୍ତି ଖେଳ
[ଲୁହା ବନା(ନେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ମୋ ହୃଦୟକୁ ଲୁହା କରି
ଦେଲୁଣି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୁହା କଲଙ୍କ(ଙ୍କି)—ଦେ. ବ (ସ. ଲୌହ+କଲଙ୍କ)—ବହୁକାଳ
Luhā kalaṅk(ṅki) ଅବ୍ୟବହୃତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଲେ
ଲୋହାର ମଡ଼ିଚା ବାୟୁର ଅମ୍ଳଜାନ (oxygen) ର
ଲୋହାକା ଜଂଗ ପ୍ରଭାବରେ ଲୁହା ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ସୁର ବା ମଡ଼ଗୁ-
(ଲହା ମୁରୁଗୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Iron-rust.

ଲୁହା କାମ—ଦେ. ବ (ସ. ଲୌହ+କର୍ମ)—ଲୌହନିର୍ମିତ ଓ ବହୁବିଧ ବସ୍ତୁ-
Luhā kāma Iron-works; hard ware.
ଲୋହାରକାଜ ଲୋହାକା କାମ (ଯଥା—ଲୁହାଖଃ; ଲୁହାକଡ଼)

ଲୁହା ଖଡ଼୍‌କା—ଦେ. ବ—ପିଠାଖଡ଼୍‌କା;ନଅଁ ଉପରେ ପିଠାକୁ ଓ ରଙ୍ଗା
Luhā khaṛdikā ଆଦରୁ ଲେଉଟାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସରୁ
ଖୁନ୍ତୀ ଓ ଲମ୍ବା ଲୌହଯଷ୍ଟି—A thin stick made of
ଛେଳନୀ iron used in frying or turning things on a
a frying pan over fire. [ଦ୍—ଏହାପରି ଲୁହା
କରିଛୁଲ, ଲୁହାଳାଲଠଁ, ଲୁହାକରେଇ ଓ ଲୁହାବେଡ଼
ଅଦ୍ଧ ଦୁଏ ।]

ଲୁହା ଗୁଣା[ଳି]—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଧାନ ବଲ୍ଲରେ ହେଉ
Luhāguṇā (li) ଏକ ପ୍ରକାର ଘାସ—A kind of weed
growing in the paddy field. [ଦ୍—ଏହାର
ତେର ଏତର ଅର୍ଥ ଯେ, ଏହାକୁ ବଜ୍ରଅ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ
ଓଘାଡ଼ ପାରେ ନାହିଁ ।]

ଲୁହା ଗୁହ(ମଳ)—ଦେ. ବ.—(ସ. ମଣ୍ଡୂର, ଲୌହମଳ)—ଲୌହ-
Luhā guha (mali) ମଳ; ଲୁହାକୁ ଅଗ୍ନିରେ ଉତ୍ତପ୍ତ କଲେ
ଲୋହାର ଚର ଉହାଁରୁ ବାହାରୁଥିବା ମଳ; ମଣ୍ଡୂର—
ଲୋହାକାମେଳ Scoriae.

ଲୁହା ଚଣା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ.—ଲୁହାର ବଡ଼ଚଣା ବା ଛରଘ-
Luhā chaṇā Iron shots.

ଲୁହାଚଣା ଖାଇବା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଯାଜପୁର)—କ୍ରି.—(ତୁଳନା କର, ହି.
Luhā chaṇā khāibā ଲୋହାକା ଚନା ଚବାନା)—ଲୁହାର
ବଡ଼ ଚଣା ଖାଇବା [ଦେଖ]—
Luhāra baṛda chaṇā khāibā (See)

ଲୁହାଚଣା ଖିଆ(ଚୋବା)—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. [ଯାଜପୁର ବ.—ଏକାଦଶାହ ଶ୍ରାଦ୍ଧ
Luhāchaṇā khiā(chobā) ଘରେ କର୍ମ କର୍ତ୍ତା ଘରକୁ ଆସି
ଭଜା ହରି ଗୁହାଳ ଅଦ୍ଧ ଚୋବାଇବା—The chewing
of fried rice and other grains by the
principal mourner on the eleventh night
of a relative's death after finishing the
night śrāddha.

ଲୁହାଚଣା ଚୋବାଇବା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଯାଜପୁର) କ୍ରି—ଏକାଦଶାହ
Luhāchaṇā chobāibā ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଘରେ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଘରକୁ
ଆସି ଭଜା ହରି ମୃଗ ଚବ୍ବଣ କରିବା—To chew fried
rice and other grains after finishing
the night śrāddha on the eleventh day
of a relative's death.

ଲୁହା ଚୁନା—ଦେ. ବ (ସ. ଲୌହ ଚୂର୍ଣ୍ଣ)—ଲୌହ ଚୂର୍ଣ୍ଣ; ଲୁହାକୁ
Luhā chūnā କରାଗଲେ ଉହାଁରୁ ବାହାରିବା ଛୁଦ୍ର ଛୁଦ୍ର ଲୌହ-
ଲୋହାରଖୁଁଡ଼ା ଲୋହାକା ବୁରାଦା ଖଣ୍ଡମାନ—Iron filings

ଲୁହା ଚେନ୍—ଦେ. ବ (ସ. ଲୌହ+ଇଂ. ଚେନ୍)—ଲୌହ
Luhā chen ଶୃଙ୍ଖଳ; ଲୁହା ଶିକୁଳି—Iron-chain.
ଲୋହାର ଚେନ ଲୋହାକା ଚେନ

ଲୁହା ଛାତି—ଦେ. ବ (ବହୁଣାର୍ଥ)—୧ । ଲୁହା ପରି କଷ୍ଟସହ ଅର୍ଥାତ୍
Luhā chhāti ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ ଓ ବହୁଦରେ ଅଟଳ ହୃଦୟ—
ଲୋହାର ହୃଦୟ 1. Patient and callous heart.
ଲୋହାକୀ ଛାତୀ ୨ । କର୍କଶ ହୃଦୟ—2. Hard heart
(ଦ୍ୱାର ଛାତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୁହା ଜାଣି ପାଣି ଦେବା—ଦେ. ବାକ୍ୟ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ସମସ୍ତ ଓ
Luhā jāṇi pāṇi debā ସୁବିଧା ଦେଖି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବା
ଝୋଁପ ବୁଝି କୋପ ଦେଓୟା କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରଯୋଗ
ଲୋହା ଦେଖକର ପାନୀ ଦେନା କରିବା; ଦେଶକାଳପାତ୍ର ବିବେଚନା
କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା; ଗିର ଯିଣ୍ଡି ଚଢ଼ି ଦେବା—
(figurative) To strike the iron while
it is hot; to catch time by the forelock;
to make the best use of an opportunity.

ଲୁହାଣ(ଣି)—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଲୁଅଁଣିଆ (ଦେଶ)—1. Luāṇiā
Luhāṇa(ṇi) (See) ୨ । ଲୁହା ପରି ଟାଣ—2. Hard
ଲୋହାର ମତନ as iron. ୩ । ରକ୍ତ ଲଜ୍ଜିତ—3. Bes-
ଲୋହାରା (ଲୁହାଗିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) meared with blood.

ଲୁହା ଦି(ଡେ)ହ—ଦେ. ବ—ଲୁହା ପରି ଟାଣ ଦେହ—A body as
Luhā di(de)ha hard as iron; iron constitu-
ଲୋହାର ଶରୀର ଲୋହାକା ଶରୀର tion.
୨ । କଠୋର ବା ନିଷ୍ଠୁର ହୃଦୟ—2. Hard heart.
୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ ମନ—3. Very patient
mind.

ଲୁହା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଳଦ, ଗାଈ ଓ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ଦେହରେ
Luhā debā ଚାଖିଲା ଲୁହା ଦ୍ୱାରା ଦାଗ ଦେବା—
ଦାଗା, ଲୋହାର ଦାଗ ଦେଓୟା ଲୋହାସେ ଦାଗନା To singe
or mark the body of cattle and horse
with a searing iron.

ଲୁହା ପତର—ଦେ. ବ (ସ. ଲୌହପତ୍ର)-ଲୋହର ପତଳା ଖଣ୍ଡ—
Luhā patara Thin iron sheet.
ଲୋହାର ପାତା ଲୋହାକା ପତ୍ତର
[ଲୁହାପଡ଼,ଲୁହା ଫରଦ, ଲୁହା ଫର୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୁହା ପାତ—ଦେ. ବ—ଲୌହର ଖବ୍ ପତଳା ବା ସରୁ ପଟ—
Luhāpata Thin strip of iron.
ଲୋହାରପାତ ଲୋହାକାପତଲାପତ୍ତର
[ଲୁହାପାତାସ ଲୁହାପାତ୍ତଥ—ଅନ୍ୟରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୁହାଭସ୍ମ—ଦେ. ବ (ସ. ଲୌହଭସ୍ମ)-ଲୌହଭସ୍ମ (ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ) Luhā bhasma ଅଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିରେ ଜମା ଲୋହାଭସ୍ମ **ଲୋହାଭସ୍ମ** ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବିଧିରେ ଉତ୍ତାପ ଦ୍ୱାରା ଜାରିତ ଲୌହ—Iron oxide.

ଲୁହାଛିଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—ଲୌହବଳୟବେଷ୍ଟିତ—Girt with iron Luhābhirdā rings. (ଉ—ଧରିଲେ ଝଟକ କରେ ଲୋହାବାନ୍ଧାନ **ଲୋହାଜଡାହୁଆ** ଗଦା ଲୁହାଉଡା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ବନ।]

ଲୁହାର—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ମେଦମାପୁର) ବ (ଭୁଲ ବ. ଲ୍ଲେହାର)—କମାର— Luhāra Black-smith.

ଲୁହାର ବଡ଼ଚଣା ଖାଇବା—ଦେ. କି—[ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ଶତ୍ରୁରକୁ ଓ Luhārabardachanākhāibā ହୃଦସ୍ପୃକୁ ଲୌହ ପରି ଲୋହାହୟେଯାଓୟା **ଲୋହାକାଚନାଚବାନା** କଠିନ, କଠୋର ବା କଷ୍ଟସହ କରିବା—To make one's body and mind callous against rough treatment or use. (ଯଥା—ଲୁହାର ବଡ଼ଚଣା ଖାଇଲେ ଯାଇ ମଣିଷ ଏ ଘରର ଦାଢ଼ି ସମ୍ଭାଳ ନର୍ତ୍ତା ହେବା)

ଲୁହା ରୁଖ—ଦେ. ବ—ଲୁହାରୁନା (ଦେଖ) Luhā rukha Luhāchūnā (See)

ଲୁହାରେ ପାଣି ଦେବା—ଦେ. କି—ଅଯଥେଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଯତ୍ନାଦିକୁ Luhāre pāṇi debā ଦୃଢ଼ ଓ କଷ୍ଟସହ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲୋହାତେ ଜଳଦେଓୟା **ଲୋହାମେ ପାନୀ ଦେନା** ଉତ୍ତପ୍ତ ଲୌହକୁ ଜଳଦ୍ୱାରା କ୍ରମଶଃ ଥଣ୍ଡା କରିବା—To temper iron. [ଦ୍ର—ଏହି 'ପାଣି ଦେବା'ର କୌଶଳ ସବୁ କାରିଗରମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକପ୍ରକାର ଲୁହାରେ ତଆର ଯନ୍ତ୍ର 'ପାଣି ଦେବା'ର କୌଶଳ ବା ଭେଦ ଅନୁସାରେ କଷ୍ଟସହ ବା ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ ହୁଏ । ଗରମ ହୋଇଥିବା ଲୁହାକୁ ହଠାତ୍ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଇ ଥଣ୍ଡା କରିଯାଏ, କମ୍ମା କ୍ରମଶଃ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଜଳ ଦେଇ ଥଣ୍ଡା କରିଯାଏ କମ୍ମା ବାସୁ ଦ୍ୱାରା କ୍ରମଶଃ ଥଣ୍ଡା କରିଯାଏ । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ 'ପାଣିଦେବା' ବୋଲିଯାଏ ।]

ଲୁହା ଶିକୁଲା(ଳି)—ଦେ.ବ(ସ.ଲୌହଶୃଙ୍ଖଳ —ଲୌହଶୃଙ୍ଖଳ—Iron Luhā sikulā(li) chain. [ଦ୍ର—ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ କାମ ପାଇଁ ଲୁହା ଲୋହାରଶିକଳ ଶିକୁଳିର କଡ଼ାମାନ ବଡ଼ ବା ସାନ ଏବ ମୋଟା ବା ସରୁ **ଲୋହାକୀଶିକଲୀ(ରୀ)** କରିଯାଏ । ଢାରମାନଙ୍କରେ ସଲନ୍ନ ଶିକୁଳା (ଚେନ୍) ଶ୍ରେଣି, ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କର ଓ ପଶୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାଦରେ ଗୋଡ଼ରେ ଦଅଯିବା ଶିକୁଳା (ବେଡ଼ି) ଉଦ୍ଦୁଁ ମୋଟ, ଜମି ମାପ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଶିକୁଳା (ଚେନ୍) ଉଦ୍ଦୁଁ ମୋଟ ଓ ଗାର ପଥର ଅବ ହଠାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଶିକୁଳା ସବୁଠାରୁ ମୋଟ କର ଗଢ଼ାଯାଏ ।]

ଲୁହି(ଇ)—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ, ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ଲ୍ଲେହ୍ (ଦେଖ) Luhi(i) Lohi. (See)

ଲୁହୁକ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ଝଡ଼ ବରଷା ସାଗ— Luhuki Windy and rainy weather.

ଲୁହୁର—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ, ଭୁଲ. ଦ୍ର. ଲ୍ଲେହୁର) ବ—କମାର; ଲ୍ଲେହାର—Black-smith. Luhurā

ଲୁହୁଲୁଆ ଫୁଲ—ଦେ. ବ ବଣୀଅ ଶବ୍ଦ) —ରୂପା ବା ସୁନା ଅଳଙ୍କାରରେ Luhluā phula ଲଗିବା ଧାତୁ ନର୍ମିତ ଫୁଲ ବିଶେଷ—Any ଫୁଲ metal flower used as ornament when set on another gold or silver ornament.

ଲୂ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଛେଦନ କରିବା; କାଟିବା—1. To cut. **ଲୂ (root)** ୨ । (ସୂତା) କାଟିବା—2. To spin (thread). ୩ । ବିନଷ୍ଟ କରିବା—3. To destroy; to annihilate. (Apte).

ଲୂଆ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (କଟକ ସହର ଉତର, ବ୍ୟବହୃତ)ବିଣ—ନୂଆ;ନୂତନ— Lūā New.

ଲୂତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ+ଆ)—୧ । ବୁଢ଼ିଆଣି; ମାକଡ଼ସା; ଉର୍ଣ୍ଣନାଭ—1. Spider. [ଉ—ଜହ୍ନ ବସିଲେ, ଦ୍ୱେଷ ଏ ଲୂତା ସୂତା ପ୍ରତିପୁ । ଘାନକୃଷ୍ଣ. ରସ କଲ୍ଲୋଳ ।] ୨ । ପିମ୍ପୁଡ଼ି (ହି. ଶ)—2. Ant. (Apte) ୩ । କୁଷ୍ଠ; ସର୍ମ୍ମବ୍ରଣ; ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ ବୁଢ଼ିଆଣି ମୂତ୍ରିଲେ ଯେଉଁ ବ୍ରଣ ହୁଏ (ହି. ଶ)—3. Sores appearing on the body due to a spider urinating on one's body. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲୂତା ରୋଗ କେତେ ପ୍ରକାରର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଓ କେତେ ପ୍ରକାରର ବିଷାକ୍ତ ମାକଡ଼ସାଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ଅଛି, ଯଥା—ଜିମ୍ପୁଲା, ଶ୍ୱେତା, କପିଲା, ଲୋଲୂତା । ମାକଡ଼ସାଙ୍କ ମୁଖ, ଦଂଷ୍ଟ୍ର, ନଖ, ରଜ, ଶୁକ ଓ ପୁଷ୍ପସଦ୍ୱାରା ବିଷ ସଞ୍ଚାରିତ ହେବା ଲେଖାଅଛି ଲୂତାରୋଗ ମାରାତ୍ମକ— ହି. ଶ]

ଲୂତା ଜାଲ—ସ. ବ (ମ. ସ. ଲୋ)—ମାକଡ଼ସାର ଜାଲ— Lūtājāla Cobweb.

ଲୂତାଜାଲବତ୍ମକ—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ଦେହ ବିଜ୍ଞାନ)—ଚକ୍ଷୁର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ Lūtājālbattwak ମାକଡ଼ସାର ଜାଲପରି ପତଳା ଚମଡ଼ା ବିଶେଷ—(anatomy) One of the thin tunics or membranes inside the eye; Tunica Arachnoides,

ଲୂତା ତନ୍ତୁ—ସ. ବ (ପୁଂ ତତ୍)—୧ । ମାକଡ଼ସାର ସୂତା— Lūtā tantu 1.Spider's thread. ୨ମାକଡ଼ସାର ଜାଲ— 2. Spider's web; cobweb.

ଲୂତାତନ୍ତୁନ୍ୟାୟ—ସ. ବ—ମାକଡ଼ସା ଯେଉଁପରି ନିଜ ଦେହରୁ ସୂତା Lūtātantu nyāya ବାହାର କରି ଜାଲରୂପେ,ପୁଣି ସହରଣ କରେ ବା ଗିଳିଯାଏ ସେହିପରି ନ୍ୟାୟ (ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ଈଶ୍ୱର ନିଜ ଦେହରୁ ଉତ୍ପାଦନ କରନ୍ତି ପୁଣି ପ୍ରଳୟକାଳରେ ଏ ସୃଷ୍ଟିକୁ ଆପଣାର ଉଦରରେ ପୂରନ୍ତି ବା ବିନାଶ କରନ୍ତି ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ 'ଲୂତାତନ୍ତୁ' ନ୍ୟାୟ ଭୁଲନା କରି ଥଇନ୍ତି)—An analogy of God's creating

Digitized by srujanika@gmail.com

the world and dissolving it like the spider weaving the cobweb out of its body and again drawing it in or destroying it.

ଦେ. ବ—ମାକଡ଼ସା ଜାଲ ବୁଣି ମାଛ ମଣା ଖୋକଥାଇ ଜୀବଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ଚୁକଚାର ରହିଥାଏ ଓ ସେ ଜାଲରେ ମାଛଥାଇ ଅସି ଅଟକ ଗଲେ ସେ ଉକ୍ତ ଜାଲରେ ଚଢଣି ମଦଣି ଦୋଇଯାଏ ଓ ସେ ଜାଲରୁ ମୁକୁଳକାକୁ ଯେଉଁକ ଚେଷ୍ଟ ଦେଉଥାଏ ତା ଦେହରେ ଜାଲ ସେଉଁକ ଦୃଢ଼ ହୋଇ ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ ଓ ଶେଷରେ ସେ ମାଛଟି ବୁଡ଼ିଥଣି ଜାଲ ଉଇରେ ବାନ୍ଧ ହୋଇ ମାକଡ଼ସାର ଆହାରରେ ପରିଣତ ହୁଏ,ସେହିପରି ନ୍ୟାସ୍—Like a fly involved in a spider's web.

ଲୂତାତନ୍ତୁ ବିତାନ—ସ. ବ—ଗ୍ରନ୍ଥ ବା ଛତା ଆକାରରେ ବସ୍ତୁତ Lūtātantu bitāna ମାକଡ଼ସାର ଜାଲ୍—A sheet of spider's web.

ଲୂତା ମର୍କଟକ—ସ. ବ—୧ । ପାଉମାକଡ଼—1. Ape (Apte). Lūtā markaṭaka ୨ । ଏକ ଜାର ମଲ୍ଲୀଫୁଲ—2. A kind of jasmine (Apte).

ଲୂତିକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲୂତା+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ସାନ ଲୂତା; ଖୁବଟ ମାକଡ଼ସା—Small spider. Lūtikā

ଲୂନ—ସ. ବିଣ (ଲୂ ଧାତୁ+କର୍ମ ଉ)—୧ । ଛିନ୍ନ; କର୍ତ୍ତିତ—1. Lūna Cut; torn; plucked. ୨ । ଅଗ କଟାଯାଇ ଥିବା; କଟୁସ ହୋଇଥିବା—2. Lopped; cropped up (Apte). ୩ । ଆହତ—3. Wounded (Apte)

ଲୂନକ—ସ. ବିଣ (ଲୂନ+କ)—କର୍ତ୍ତିତ; ଛେଦିତ—Cut off. Lūnaka ସ. ବ—୧ । ପଶୁ; ଚତୁଷ୍ପଦ ଜନ୍ତୁ—1. Beast; quadruped. ୨ । ଅମ୍ଳଲୋଣୀ ଶାକ (ଇ. ଶ.)—2. A kind of acid and saline pot herb. ୩ । ଛେଦ; କ୍ଷତ—3. A cut; a wound (Apte). ୪ । ଜୀବ—4. An animal (Apte).

ଲୂନକ ଶିଖ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲୂନ ହୋଇଥିବା ଶିଖା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ମୁଣ୍ଡର ଶିଖା ବା ଚୁଟି କଟା ହୋଇଅଛି; ଲଣ୍ଡା—One the long hair of whose head has been cut or cropped. Lūnaka śikha (ଲୂନଶିଖ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଲୂନକଶିଖା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୂନ ପକ୍ଷ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଚଢ଼େଇର ଡେଣା କଟା ହୋଇଅଛି—(a bird) Whose wings have been cut off. Lūna paksha (ଲୂନପକ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୂନଶାଖ—ସଂ. ବିଣ (ଲୂନ+ଶାଖା; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷର ଅଗ ଡାଳମାନ କଟା ହୋଇଅଛି—Having the branches (of a tree) lopped off. Lūna śākha

ଲୂନି—ସଂ. ବ (ଲୂ ଧାତୁ+ଉବ. ଇ)—କର୍ତ୍ତନ; ଛେଦନ—Cutting off. Lūni

ଲୂମ—ସଂ. ବ (ଲୂ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କର୍ମ. ମ)—ଲାଙ୍ଗୁଡ଼; ପୁଚ୍ଛ—Tail of an animal. Lūma

ଲୂମ ବିଷ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲୂମରେ ଅଛି ବିଷ ଯାହାର) Lūma bisha —ଯେଉଁ ଜୀବ (ଯଥା—ମାକଡ଼ସା, ବିଛାଡ଼ା,ବିଞ୍ଚ, ଚେନ୍ଦୁଳିଆ ବିଞ୍ଚଥାଏ)ଙ୍କର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ରେ ବିଷ ଅଛୁ—(animal) Having poison in the tail. ସଂ. ବ—ମାକଡ଼ସା, ବିଛାଡ଼ା,ବିଞ୍ଚ ଓ ଚେନ୍ଦୁଳିଆ ବିଞ୍ଚଥାଏ ବିଷ-ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ଜନ୍ତୁ—Scorpion, centepede and spider (carrying poisoned stings in the tail).

ଲେ—ଦେ. ବିଣ. (କଚରିଆ ପ୍ରୟୋଗ, ସାଙ୍କେତିକ)—(ଲେଖିତଂ ର ସାଙ୍କେତିକ; ଲେଖିତଂ ଅସୁକ ବା ଲେଖକ ଅସୁକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲେଖିତଂ ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ)—(ଅସୁକ)ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ—An abbreviation corresponding to 'w' or 'written by' (so and so). ଦେ. ଅ—୧ । ହର୍ଷସୂଚକ ଓ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶକ ଅବ୍ୟୟ—1. Interjection expressing gladness and wonder. ୨ । କୁକୁରକୁ ଶିକାରର ପଛରେ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ସମ୍ବୋଧନ; ଲଏ!—2. An interjection or halloo used to set dogs on a game. ୩ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଦେ. କି—ଅତୀତକାଳରେ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ, ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ସେ) ଓ ବହୁବଚନ (ସେମାନେ) ଓ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ଆପଣ) ଓ ବହୁବଚନ (ଆପଣମାନେ) ସଙ୍ଗେ କିୟାରେ ଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷର, ଯଥା—ସେ ଗଲେ, ଆପଣମାନେ ଅସିଲେ)—Inflection used in the past tense third person singular and plural and 2nd person singular and plural ଗାଦେ (କଟକ ସହର) ଅ—୧ । (କଟକ ସହରଆଖର ନ ସ୍ଥାନରେ ଲ ଉଚ୍ଚାରଣ) ଦୁର୍ଦ୍ଦ ଓ ଉପହାସାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—(Cuttack slang) An inlerjection used in slang by Cuttack townspeople expressing gladness and buoyancy of spirits. [ଉ —ଲେରେ ମଜା !!] ୨ । କ ନେବାକୁ ଆମ୍ବାର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଅନୁଜ୍ଞା ଏକବଚନ (ତୁ) ନେ; ଗ୍ରହଣ କର—2. (you) Do take.

ଲେ ଆଣ—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବ—ନେ ଆଣ (ଦେଖ) Le āṇa Ne āṇa (See)

ଲେଇ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲେହ) —୧ । ଲଆଇ; ଲେହ୍ୟ; ବୁଡ଼ା, ଅଟା, ମଇଦା ଖଇ ଆଦ ପିଠା ପାଇ ବା ଚଟଣି ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ମଣ୍ଡ ବା ଥଠା—1. Gum-paste prepared Lei ଲେଈ ଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନେଇ from boiled flour. ୨ । (ସଂ. ନାଉ ବା ଲେହ୍)
ନେହାଇ କମାରମାନେ ଯେଉଁ ଲୌହପିଣ୍ଡ ଉପରେ ଲୁହା ଥଣ୍ଡକୁ ରଖି ହାତୁଡରେ ପିଟନ୍ତି—2. Anvil.

ଲେଇ ଅଣିବା—ସ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) କ୍ରି—ନେଇ ଅଣିବା (ଦେଖ)
Lei āṇibā Nei āṇibā (See)

ଲେଇ ଅସିବା—ସ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) କ୍ରି—ନେଇ ଆସିବା (ଦେଖ)
Lei āsibā Nei āsibā (See)

ଲେଉଆ—ଦେ. ବ—ନେଉଆ (ଦେଖ)
Leuā Neuā (See)

ଲେଉଆର୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଜେବାର୍)—ଖଟିଆ ଓ ମଶିରରେ ଲଗାଯିବା ଚଉଡା ପିତା—Tapes for bedsteads and mosquito nets; cotton-tape. [ଲେଦା(ବା)ର୍—ଅନ୍ୟରୂପ]
ନେବାର

ଲେଉଟ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ନିବର୍ତ୍ତନ)—ନେଉଟ (ଦେଖ)—
Leuṭa Neuṭa (See) [ଜ—ରଉତ ଲେଉଟ ଗ୍ରାମ, ର କା କର ପ୍ରକାଶ, ରସିବେ ବସ୍ତର ଦେଇ ଲେଖା ଗୁର ପେଷିଲା ଗୋବର ଘାସ—ଅଉସନ୍ୟ ବଦଗ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ଲେଉଟ ଉତ(ତ୍ତ)ର—ଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନକଟକୁ
Leuṭa utar(tta)ra ପ୍ରେରିତ ସମ୍ବାଦର ବା ପ୍ରଶ୍ନର ସେଉଁ ଉତ୍ତର
ପାଲଟା ଜବାବ ବଦ—1. A reply in return; a rejoinder.
ଲୌଟତା ଉତ୍ତର ୨ । ପ୍ରତିଧ୍ୱନି—2. Echo.

ଲେଉଟ ଉପାୟ—ଦେ. ବ—ପ୍ରତିପ୍ରୟୋଗ; ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିବା
Leuṭa upāya କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରାଦର ବା ଔଷଧାଦର ଫଳର
ଉଲଟୋ ଉପାୟ ପ୍ରତିଷେଧକ ଉପାୟ; ଉତ୍ତର—Means employ-
ଲୌଟତା ଉପାୟ ed to counteract the effect of mystic applications or applied medicines.

ଲେଉଟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ପ୍ରୟୋଗ କରି-
Leuṭa karibā ଯାଇଥିବା ମନ୍ତ୍ର କିମ୍ବା ଔଷଧର ଫଳକୁ ନିବାରଣ
ଉଲଟୋ ଉପାୟ କରା ବା ପ୍ରଶମନ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷେଧକ
ଉଲଟା କରନା ଉପାୟ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—
To employ counteracting means against the effects of a medicine or a mystic application.

ଲେଉଟ ଖବର—ଦେ. ବ—ଫେରନ୍ତା ଖବର; ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର; ପ୍ରେରିତ
Leuṭa khabara ସମ୍ବାଦର ଉତ୍ତରରେ ମିଳିବା ସମ୍ବାଦ—
ଫେରତା ଖବର Return news; a news which
ଲୌଟତୀ ଖବର is received in reply to the news sent.

ଲେଉଟ ଚକୁଲି—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ମୋଟ ଚକୁଳ (ସାଦାର
Leuṭa chakuli ଦୁଇଟି ଘାଣ୍ଟକୁ ନଥିଁ ଉପରେ ପଲମରେ
ମୋଟା ଚାକଲୀ ପିଠା ଲେଉଟା ଯାଇଥାଏ)—A kind of
ଓଲଟୀ ଚପାତୀ, thick pastry cake, both faces of which have been turned over the fire. [ଦ୍—ସାଧାରଣତଃ ଚକୁଳମାନ ଖୁବ୍ ପତଳା ଥିବାରୁ ଏଡାକୁ ନଥିଁ ଉପରେ ଲେଉଟାଇବାକୁ ଦୁଏ ନାହିଁ, ଅର୍ଥାତ ନଥିଁରେ ବସିଥିବା କରେଇରେ ବା ପଲମରେ ପିଠାଟିକୁ ପତଳା କର ଢାଳ ଦେଇ ସାର ହୋଇଗଲା ପରେ ତାହାକୁ ଉଠାଇ ଅଣିବାକୁ ହୁଏ । ଏପରି ପତଳା ଚକୁଳକୁ 'ସରୁ ଚକୁଳ' ବୋଲାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ପିଠାଟିକୁ ବଦଳିଆ କର ଢାଳ ସେହି ମୋଟ ଚକୁଳକୁ ନ ଲେଇ ଯଦି ତାହା ଉତ୍ପମରୂପେ ସିଝି ପାରେ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଉହିଁର ତଳପାଖକୁ ପଲମରେ ଲୁହାପାତ୍ରକା ସାହାଯ୍ୟରେ ଲେଉଟାଇ ଦେବାକୁ ହୁଏ; ତାହାହେଲେ ଚକୁଳଟି ଉତ୍ପମରୂପେ ସିଝିଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାକୁ ଲେଉଟ ଚକୁଳ ବୋଲାଯାଏ । ଘରବାଇର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବିଦେଶକୁ ଯାଉଥିବା ପୁଅଙ୍କୁ ଭାଙ୍କ ମାଆ, ଭଉଣୀ, ବା ସ୍ତ୍ରୀ ଯଦି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଲେଉଟ ଚକୁଳ ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି । ଏଥିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆଶା ଏହା ଯେ, ବିଦେଶକୁ ଯାଇ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବିଦେଶରେ ବେଶି ଦିନ ନ ରହି ଶୀଘ୍ର ଘରକୁ ଲେଉଟି ଆସିବ ।]

ଲେଉଟ ଜନ୍ମ—ଦେ. ବ—୧ । ପୁନର୍ଜନ୍ମ; ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଆଉ ଥରେ
Leuṭa janma ଜନ୍ମିବା—1. Rebirth; birth after
ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଦୁସରା ଜନମ death. ୨ । ପୁନରବତାର—
2. Reincarnation. [ଜ—ସେ ଅବତାର ଅନ୍ତେ ଯିବେ ବୈକୁଣ୍ଠପୁର, ଲେଉଟି ଜନ୍ମ ଶୁଣ କହିବା ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର—ଗୀତାମ୍ବର. ନୃସିଂହପୁରାଣ ।]

ଲେଉଟ ଜବାବ—ଦେ. ବ—୧ । ଲେଉଟ ଉତ୍ତର (ଦେଖ)—
Leuṭa jabāba 1. Leuṭa utara (See) ୨ । ଶିଶୁ
ମୁଖେ ମୁଖେ ଜବାବ ବା ଉତ୍ତର, ଗୁରୁଜନ ବା ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଶାସନ
ଲୌଟତା ଜବାବ ବାକ୍ୟ ରୁ ଉତ୍ପନ୍ନରେ ସେଉଁ ଅବାଧତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତର ହୋଇଥାଏ—2. Insubordinate reply given to one's elder's or master's words of advice or rebuke.

ଲେଉଟ ଜ୍ୱର—ଦେ. ବ—୧ । ଛାଡି ଯାଇଥିବା ଜ୍ୱରର ପୁନରୁତ୍ପନ୍ନ—
Leuṭa jara 1. A relapse of fever. ୨ । ବିରତ୍ପ
ପାଲଟା ଜ୍ୱର ଜ୍ୱର—2. Remittent fever; inter-
ଦୋହରୌଆ ଜର mittent fever.

ଲେଉଟ ଡାକ—ଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରେରିତ ଚିଠି ପାଇବା ପରେ ତାକୁ
Leuṭ ḍāka ଚିଠିରେ ଉତ୍ତର ପଠାଇବା ପାଇଁ ଡାକଘରୀ ଡାକ
ଫେରତା ଡାକ ବା ପୋଷ୍ଟ—1. Return of post; retur-
ଲୌଟତୀ ଡାକ ning post. ୨ । ପ୍ରତିଧ୍ୱନି—2. Echo. ୩ । ଦୂରରେ ଥିବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଡ଼ ଘାଣ୍ଟ କରି ଡାକିଲେ, ତାକୁ ଡାକ ଶୁଣିବାରେ ଜଦର୍ଶନରୂପେ ସେ ସେଉଁ ଡାକ ମାରନ୍ତି—3. loud sound made by a

Digitized by srujanika@gmail.com

distant person in response to a loud call made to him.

ଲେଉଟଣ—ଦେ. ବ—ଲେଉଟିବା କର୍ମ—The act of turning up or returning.
Leuṭaṇa

ଲେଉଟ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ ଫେରିବା—To return from a place; to make a return journey.
Leuṭa paṛdibā
ଫିରେଆସା
लौट पडना

ଲେଉଟ ପାଉଟ—ଦେ. ବ (ଜଣେ ଅନେକ ଧନ୍ୟଜୁକାସ୍ତ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ସହଚର) ୧ । ଓଲଟ ପାଲଟ; ଉତ୍ତମରୂପେ ସବାଶ ଓଲଟ ପାଲଟ ହେବାର ଲେଉଟିବା—1. Thorough turning up of both sides. ୨ । ଇତସ୍ତତଃ ଯିବା-ଆସିବା; ନଦ୍ଦର ଯଦ୍ଦର—2. Repeated coming and going along a place. ବ୍ୟୁ—୧ । ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ—1. Turned topsy turvy; thoroughly overhauled. ୨ । ଅଡୁଆ ଉଡୁଆ—2. Disorderd; tangled.
Leuṭa pāuṭa
ଓଲଟ ପାଲଟ
लौट पौट

ଲେଉଟ ପାଣି—ଦେ. ବ—ସ୍ରୋତଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଯଦ୍ଦୁଣ ସେଠାରୁ ଫେର ଆସିବା ନଦ୍ଦାର ବଢ଼ି ପାଣି; ଫେରତା ଜଳ ପଡୁଆଣ ପାଣି—Backwater which turns back on meeting an obstruction.
Leuṭa pāṇi
ଫେରତା ଜଳ
लौटता पानी

ଲେଉଟ ବଚନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ନିବର୍ତ୍ତିତ ବଚନ)—୧ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର—Leuṭa bachana 1. Reply; answer. ୨ । ମୌଖିକ ପାଲଟାବଚନ ଉତ୍ତର—2. Oral reply.
लौटता वचन
(ଲେଉଟ ବାଉଳା, ଲେଉଟ ଗ୍ରାମ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲେଉଟ ବେଭୁର—ଦେ. ବ—ଉପହାର ଉପଲକ୍ଷରେ ପ୍ରେରିତ ବେଭୁରର ପ୍ରତିବଦଳରେ ପଠାଯିବା ବେଭୁର—Leuṭa bebhāra ତତ୍ତ୍ୱର ବଦଳ ତତ୍ତ୍ୱ Return gift; the gift sent in return for a gift presented to or received by a relative on ceremonial or festive occasions. [ଦ୍ର—ଅସମ ସମାଜରେ 'ଲେଉଟ ବେଭୁର' ଗୋଟିଏ ବଡ଼ଯ ପ୍ରଥା । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ପରିବାରରେ ବିବାହ, ବ୍ରତ ଅଦ ଉତ୍ସବ ହେଲେ ଉକ୍ତ ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ସେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରନ୍ତି । ଉକ୍ତ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପାଇ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବନ୍ଧୁ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଠାକୁ ଏହି ଉପଲକ୍ଷରେ ନଗଦ ଟଙ୍କା ବା ଲୁଗାପଟା ବେଭୁର ପଠାନ୍ତି ଓ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି । ଉକ୍ତ ବେଭୁରକୁ ଦେବାବାଲା ନିଜେ ନିମନ୍ତ୍ରଣକାରୀଙ୍କୁ ନ ଦେଇ ନିଜର ଭଣ୍ଡାର ବା ଗୃହସ୍ଥ ଘରେ ଦାଖଲ କରନ୍ତି । ଉତ୍ସବ ସମାପ୍ତ ହେଲାରୁ ଉତ୍ସବ କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ତତ୍କାଳୀନ ଲେଉଟ ଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ବେଭୁର ଆଣିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିଦାୟ, ୨ । ଲେଉଟ ବେଭୁର, (ଏ ଦୁଇ ବିଷୟ ବେଭୁରର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୁଏ ।) ୩ । ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଓ ସମାଗତ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା (ବସ୍ତ୍ର), ୪ । ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବାଟ ଖରଚ, ଓ ୫ । ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କିଛି ନଗଦ ବିଦାୟ ।
ଫଳତଃ ଏ ବେଭୁର ପ୍ରଥାଦ୍ୱାରା ଉତ୍ସବକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସବର ବ୍ୟୟ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କଠାରୁ 'ସାହାଯ୍ୟ' ନ ମିଳି ଏହା ଉପଲକ୍ଷରେ ତାଙ୍କୁ ଗୁରୁତର ଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ହୁଏ ।]
लौटता भेंट

ଲେଉଟ ମଣ(ଣି, ଣି)ଷ—ଦେ. ବ (ସଂ. ନିବୃତ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ)—ପ୍ରେରିତ ସନ୍ଦେଶ ବା ସମ୍ବାଦ ଅଣାପ୍ରେରିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଫିରତା ଲୋକ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ସେଠାରୁ ଫେରି ଆସିବା ଲୋକ ଲେଉଟ ଅର୍ଥେ—A man returning from a place after delivering the letter or news sent through him.
Leuṭa maṇa(ṇi,ṇi)sha
लौटता आदमी
ଲେଉଟ ମନୁଷ୍ୟ
ଲେଉଟ ଲୋକ
ଅନ୍ୟରୂପ

ଲେଉଟା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ନିବର୍ତ୍ତନ)—ନିବର୍ତ୍ତନ; ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ—Leuṭā Returning; coming back. [ଦ୍ର—ସହାର ଫିରା लौटा हुआ ନେଲ୍ଲୁ ତା କି ଛଟାରେ ଖେଳା-ଖଞ୍ଜଣ ଲେଉଟା ଅଣି—ରଘୁନାଥ. ଯଯାତି ।]

ଲେଉଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ନିବର୍ତ୍ତନ) —୧ । ଲେଉଟାଇବା Leuṭā(ṭe)ibā (ଦେଖ)—1. Neuṭāibā. (See) [ଦ୍ର—ଉଲଟାନ ଲେଉଟାଇ ଦୁଃଶାକୁ ସେ ମାରିଣ କରିଲା । ରଘୁନାଥ; ଉଲଟାନା ବେଣୀସହାର ।] ୨ । (ଗାଈ) ସଙ୍ଗମ ପରେ ଗର୍ଭଧାରଣ ନ କରିବା—2, (a cow) Not to conceive after intercourse with a bull.

ଲେଉଟା ଜର—ଦେ. ବ—ଲେଉଟ ଜର (ଦେଖ) Leuṭā jara Leuṭa jara. (See)

ଲେଉଟାଣି—ଦେ. ବ (ସଂ. ନିବର୍ତ୍ତନ)—ଲେଉଟାଇବା କ୍ରିୟା—Act of reversing.
Leuṭāṇa
ଉଲଟାନ
टौटाना

ଲେଉଟାଣି—ଦେ. ବ (ସଂ. ନିବର୍ତ୍ତନ)—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଲେଉଟ ଜର ଥରିବା; ଯାଇଥିବା ସ୍ଥାନରୁ ଫେର ଫେରତି ଥରିବା—1. Coming back from a place. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଫେରିବା ବେଳର ଭ୍ରମଣ ବା ଯାତ୍ରା—2. Return trip; return journey. କି. ବ୍ୟ—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଫେରିବା ସମୟରେ—1. While returning. ୨ । ଲେଉଟ ଥରିବା-ବେଳେ—2. In the course of the return trip. (ଯଥା—ବାବା ! ଚଟକ ଲେଉଟାଣି ମୋ ପାଇଁ ହଳେ ଯୋଡା ଧରିବା)
Leuṭāṇi
ଲେଉଟ ଜର ଥରିବା
ଫେରତି ଥରିବା
लौटानी

ଲେଉଟି—ଦେ. କି. ବ୍ୟ—୧ । ଥରେ ଥରେ—1 Once again. Leuṭi ୨ । ପୁଣି; ପୁନଶ୍ଚ—2. Again. ଅ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ— ଅବାର ଫିର 3. On the other hand.

ଲେଉଟିଆ—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ଲମ୍ବକ] ଏକପ୍ରକାର ଶାଗ; ବରଦ Leuṭiā (ଦ୍ରଚେକୃଷ୍ଣ —ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—1. A pot-herb A-ସଂ. ଚଣ୍ଡୁଲିସ୍ତ, ସେଘନାଦ, maranthus Polygaଲମ୍ବକ, କାଣ୍ଡେର, ଉଣ୍ଡୁଲେରକ, mus; Hermaphrodite

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଣୀର, ବଣୁଲୀଶାକ, ବଷପୁ, ଅନୁମାସ୍ତଷ । Amarant; Amaranthus Tenifolius. [ଦ୍ର—ଏହା ମାରୱାଡ (ଗଡ଼ା) ବର୍ଗର ବର୍ଷାୟୁଃଶାକ । ଏହା ଗଡ଼ାଗୁଡ଼ ଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଲେଉଟିଆ ଗୁଳରେ କଣ୍ଟା ଥାଏ (କଣ୍ଟା ଲେଉଟିଆ); ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅକଣ୍ଟକା ଗୁଳ ମନକୁ ଲୁଚେ (କାଣୀଲେଉଟିଆ)। ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା ଦାଲ୍ଚିକା, ଶୀତଳ, ରୁକ୍ଷ, ପିତ୍ତକଫନାଶକ, ମଳମୂତ୍ରକୃମିସାରକ, ବିଷନାଶକ ଓ ପାଚକ ଅଟେ ।

ମ. ଭାଂଦୁଲଜା
ଦେ. ମୋଲାକୁସ୍
ତା. ମଞ୍ଜୁକୁରଇ
ଗୁ. ଚାଂଜଲୋ
ଫ୍ରା. ସ୍ପେଦ୍‌ମର୍ଜ୍
ଆ. ବୁକଲେୟୁମାମାସ୍

କାଣୀଲେଉଟିଆ, କଣ୍ଟାଲେଉଟିଆ, ବାଡୁଲେଉଟିଆ, ବଣଲେଉଟିଆ; ନାନାପ୍ରକାର ଲେଉଟିଆ ଶାଗ ଅଛି ।]

ଫିରେଆଇ ୨ । ଦେଯା [ଲେଉଟି ଅସିବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ଲୌଟଆଅ। ଅନାଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନରେ (ତୁ-କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ) ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର] (ତୁ) ଫେରଅ—2. (verb; you) Do come back.

ଲେଉଟି ଅସିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଫେର ଅସିବା; ଫିରେଆସା ଲୌଟଆନା ଲେଉଟାଣି ଅସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) Leuṭi āsibā ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେବା—1. To come back from a place; to return. ୨ । ପୂନର୍ବାର ପୂର୍ବାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—2. To revert to the former condition. [ତୁ—ହଜଗଲ୍ଲ ଧନ, ହଜଗଲ୍ଲ ମନ ଲେଉଟି ଅସେ ତ ଅଉ ? ଛଗ] ୩ । ପୁନଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—3. To be got back; to be recovered.

ଲେଉଟି ଦାସେ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ିବା—ଓଲଟି ଦାସେ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ିବା Leuṭi dāse ghoṛdā chaṛdhibā (ଦେଶ)—Olaṭi dāse ghoṛdā chaṛdhibā. (See) ଓଲଟକରଚଢନା; ଉଲଟେ ଚୋର, କୋତବାଲକୋ ଡାଂଟେ

ଲେଉଟି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଫେର ଅସିବା—1. To come back. ୨ । ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ତଳକୁ ଜମ୍ପ ଫିରେପଡ଼ା ଦେଇ କର ଚଟପଟାଙ୍ଗ ହୋଇ ପଡ଼ିଯିବା—2. To suddenly fall down on the ground by stumbling. ୩ । ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହେବା—3. To be upturned or reversed,

ଲେଉଟିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବିବର୍ତ୍ତନ)—୧ । ଓଲଟିବା; ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହେବା—1. To be upturned. ୨ । ଫିରା ଲୌଟନା, ଉଲଟନା ବାଡୁଡ଼ିବା; କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଫେରିବା ବା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବା—2. To come back; to return. [ତୁ—ଭ୍ରମରର ବଚନେ ପୁରେ ଲେଉଟିଲି—କୃଷ୍ଣକିଙ୍କର ମହାଭାରତ ସଭା ।] ୩ । ସ୍ୱୀୟର ଅବସ୍ଥାନରୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା; ବଡ଼

ଲେଉଟାଇବା—3. To change one's position or sides. (ତୁ—ଶସ୍ୟନେ ଲେଉଟି ନାହିଁ ବତ୍ତେଦ ଅଶେ—ପ୍ରାଚୀ ଶିଶୁଶଙ୍କର ଉଷାଅଭିଳାଷ ।) ୪ । ମନଷ୍ୟ ଯେଉଁ ଦଗରୁ ମୁହଁକର ଯାଉ ଥାଏ ସେ ଆଡ଼କୁ ପିଠି କରିବା; ମୁହଁ ଫେରାଇବା; ପଛକୁ ଫେରିବା; ବୁଲଯଡ଼ିବା—4. To turn back; to turn back one's face.

ଉଲଟାନ ୫ । (ମାଛ ପାଣିରେ) ମାଡ଼ଦୋଇ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ହେବା—5. To turn on the sides in water (said of ୬ । (ଖଡ଼ିଯାଇଥିବା ଜର ଓ ରୋଗ ଥରେ) ପୁନରା ଘଟିବା—6. To relapse; to revert. ୭ । (ମକଦ୍ଦମା) ପୁନର୍ବିଚାର ନିମନ୍ତେ ନିମ୍ନ ଅଦାଲତକୁ ପଠାଯିବା—7. (case) To be remanded; to be sent back to the lower court for retrial. ୮ । ମଲ୍ଲା ପରେ ପୁଣି ସଂସାରରେ ଜନ୍ମ ହେବା—8. To revert to the world by rebirth after death; to be reborn after death. ୯ । ଜଳ ଉପରେ ଦୁଧ, ଭାତ ଥରେ ଫୁଟି ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ଓଲଟିବା—9. To turn (said of boiling rice or milk.

ଝଡ଼କନା ୧୦ । (କଥା) ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା—10. To be changed ୧୧ । ପ୍ରତ୍ୟାହୃତ ହେବା—11. To be withdrawn. ୧୨ । [ପାଗ, ନାଟୁଆ] ବଳ ଭଙ୍ଗିବା—12. To cut capers or somersault ତୁ— ଲେଉଟିବା ଶବ୍ଦ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣରୂପେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଲେଉଟେନ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ହି.ଲଉଟନା)—ଲେଉଟାଣି— Leuṭen Return.

ଲେଉଟେନ ଅସିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି— ଯୌତୁକ ବହିତ କନ୍ୟା ଶ୍ୱଶୁରଘରୁ ସଦ୍ୟଲଘାଳ ଯାଇ ସେଠାରେ କିଛିକାଳ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରହିବା ପରେ ବାପଘରକୁ ପୁଣି କିଛି ଦିନ ପାଇଁ ଫେର ଅସିବା—Leuṭen āsibā Returning of a bride to her paternal home after living for some time with her husband after attaining puberty.

ଲେଉଡ଼ା—ଦେ. ବି—ନେହୁଡ଼ା (ଦେଶ) Leurda Nehurdā (See)

ଲେଉଡ଼ାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲେଉଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ) Laurḍā(rḍe)ibā ନେହୁଡ଼ାଇବା (ଦେଶ) Nehurdāibā (See)

ଲେଉଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନେହୁଡ଼ିବା (ଦେଶ) Leurdibā Nehurdibā (See)

ଲେଉଣା ଦେଉଣା—ଦେ. ବି—ଲେଣ ଦେଣ (ଦେଶ) Leuṇā deuṇā Leṇa deṇa (See).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଉଣ୍ଡ ଛେଉଣ୍ଡ—ଦେ.ବଣ. ଓ ବ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ତ୍ରୀ ଛେଉଁଣ୍ଡ; Leuṇḍa chheuṇḍa ଜନ୍ମଶତ୍ରୁ ମାତାପିତୃ ହୀନ ବାଳକ—ଦାନହୀନ ଟୁଗର Helpless orphan.

ଲେଉଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ରଣ୍ଡା; ଦ୍ରାବିଡ଼ରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ—Leuṇḍī 1. Woman. ୨ । ଦାସୀ—2. Maid-ଦାସୀ ଲୌଁଡୀ servant.

ଲେଉଣ୍ଡୀ ଛେଉଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ରଣ୍ଡୀଖଣ୍ଡୀ [ଦେଖ] Leuṇḍī chheuṇḍī Rāṇḍīkhaṇḍī (See)

ଲେଏଣ(ଣା,ଣି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ନ ଧାତୁ=ନେବା)—୧ । ନେଏଣ; Le-eṇa(ṇā,ṇi) ନେବା—1. Taking. ୨ । ଗ୍ରହଣ—ନେଣ(ନା) ଲେନ 2. Accepting; getting. ୩ । ଅନ୍ୟଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନ—3. Dues. ଦେ. ବଣ. ୧ । ନେଯୁ—1. Fit to be taken ୨ । ଗ୍ରହଣୀୟ-2. Acceptable ୩ । ଆଦାୟ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ—3. Realisable.

ଲେଏଣ(ଣା, ଣି) ଦେଏଣ(ଣା, ଣି)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ନୟନ + ଦାନ; Le-eṇa(ṇā, ṇi) de-eṇa(ṇā, ṇi) ନେୟ ଓ ଦେୟ)—ଲେନ ଦେନ ୧ । ନେବା ଦେବା—1. Taking and ଲେନ(ନା) ଦେନ(ନା) giving. ୨ । ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ—2, Exchange; barter. ୩ । ବର୍ତ୍ତିତ ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ—3. The passing of consideration for a thing sold. ୪ । ପ୍ରାପ୍ୟ ଓ ଦେୟ ଧନ—4. Assets and liabilities. ୫ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ପରସ୍ପରର ପାଉଣା ଓ ଦେଣା—5. Dues and debts. ୬ । ଧନ ବା ପଣ୍ୟାଦିର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନରୂପେ କାରବାର—6. Business transactions.

ଲେଁଡି—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପାଚିଲା ଆମ୍ବ—Leṁṭi Ripe mango.

ଲେକ୍‌ଚର(ର୍)—ଦେ. ବ (°ଇ. ଲେକ୍‌ଚର୍)—୧ । ବକ୍ତୃତା—Lek-cha(chā)r 1. Lecture. ୨ । କଲେଜ୍‌ରେ ପ୍ରୋଫେସର୍‌-ଲେକଚାର ମାନେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଦେବା ଲେକ୍‌ଚର ବକ୍ତୃତା—2. Lectures delivered in college-classes by professors. [ଦ୍ର—ଆଇନ୍ ପରୀକ୍ଷା ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଚ୍ଚ ଉପାଧି ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ନିମନ୍ତେ କଲେଜ୍‌ରେ ନିମ୍ନ ସୀମାର କର୍ତ୍ତିପୟ ସଂଖ୍ୟକ ଲେକ୍‌ଚର୍ ହଆଯିବା ସମୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ବିଧାନ ଅଛି । ଯେଉଁ ଛାତ୍ର କ୍ଲାସ୍‌ରେ କର୍ତ୍ତିପୟ ସଂଖ୍ୟକ ଲେକ୍‌ଚର୍ ଶୁଣି ନ ଥିବେ, ସେ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । କ୍ଲାସ୍‌ରେ ଛାତ୍ର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଲେକ୍‌ଚର୍ ଶୁଣନ୍ତି, ସେହି ସେହି ବିଷୟ ଅନୁସାରେ ଲେକ୍‌ଚର୍‌ମାନଙ୍କ ନାମ ହୁଏ । ଯଥା—ଲଅ(ଲ) ଲେକ୍‌ଚର୍ —Law lecture. ସାଏନ୍‌ସ୍ ଲେକ୍‌ଚର୍—Science lecture. ବୋ(ବ)ଟାନୀ ଲେକ୍‌ଚର୍—Botany lecture. କେମିଷ୍ଟ୍ରି ଲେକ୍‌ଚର୍—Chemistry lecture.]

ଲେକ୍‌ଚର୍ ଅଟେଣ୍ଡ୍ କରିବା—ବୈଦେ. କ—କଲେଜ୍‌ର ଲେକ୍‌ଚରର Lek-char aṭend karibā କ୍ଲାସ୍‌ରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲେକଚାର ଆଟେଣ୍ଡ କରା ବିଷୟରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଉଥିବା ସମୟରେ ଉକ୍ତ ଲେକଚର ଏଟେଣ୍ଡ କରନା ବକ୍ତୃତା ସମୟରେ (ଛାତ୍ର)ର ଉପସ୍ଥିତ ରହିବା —To attend a lecture in a college class.

ଲେକ୍‌ଚର୍ କରିବା (ଦେବା)—ଦେ. କି—ବକ୍ତୃତା କରିବା—To Lek-char karibā (debā) lecture; to deliver ଲେକଚାର ଦେଓୟା ଲେକଚର କରନା a lecture.

ଲେକ୍‌ଚର୍ ଝାଡ଼ିବା—ଦେ. କି (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ବକ୍ତୃତା କରିବା—Lek-char jhāṛdibā (ironical) To lecture. ଲେକଚାର ଝାଡା ଲେକଚର ଝାଡ଼ନା

ଲେକ୍‌ଚର୍‌ବାଜି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେକ୍‌ଚର୍ + ଫା. ବାଜି)—Lek-char-bāji (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—୧ । ଜୋର୍ ବକ୍ତୃତା ଦେବା କ୍ରିୟା—ଲେକଚାରବାଜୀ (ironical) The act of giving very ଲେକଚରବାଜୀ many lectures. ୨ । ବକ୍ତୃତା ଦେବା (ଲେକ୍‌ଚର୍‌ବାଜ୍—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ) ଅଭ୍ୟାସ—2. The habit of giving lectures.

ଲେକ୍‌ଚର(ର୍)ର(ର୍)—ଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେକ୍‌ଚରର୍)—Lek-cha(chā)ra(rā)r ୧ । ବକ୍ତା; ବକ୍ତୃତାକାର୍—ଲେକଚରାର ଲେକଚରର 1. A person who delivers a lecture; lecturer ୨ । କଲେଜ୍‌ର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ବିଷୟରେ କ୍ଲାସ୍‌ରେ ବକ୍ତୃତା ଦେବା ଅଧ୍ୟାପକ ବା ଶିକ୍ଷକ—2. A lecturer of a college. [ଦ୍ର—ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଟିଚର୍ (Teacher) ଓ ମାଷ୍ଟର (Master) କୋଲ୍ଲଯାଏ; କଲେଜ୍‌ର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଲେକ୍‌ଚରର୍ (Lecturer) ଓ ପ୍ରୋଫେସର୍ (Professor) କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଲେକ୍‌ଚରର୍‌ମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରୋଫେସର୍‌ମାନଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଓ ଦରମା ବେଶୀ । ଯେଉଁ ଲେକ୍‌ଚରର୍‌ର ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବକ୍ତୃତା ଦିଅନ୍ତୁ ସେହି ବିଦ୍ୟାର ନାମ ଅନୁସାରେ ସେ ଲେକଚରର୍‌ଙ୍କ ନାମକରଣ ହୁଏ । ଯଥା,ଲଅ ଲେକଚରର୍(Law lecturer); ସାଏନ୍‌ସ ଲେକଚରର୍ (Science lecturer); ଫିଲଜଫି ଲେକ୍‌ଚରର୍ (Philosophy lecturer); ସାନ୍‌ସ୍‌କ୍ରିଟ୍ ଲେକ୍‌ଚରର୍ (Sanskrit lecturer) ।]

ଲେକ୍(ଙ୍କ, ଙ୍କୁ, ଙ୍କେ)ର୍ଡ଼ା(ର୍ଡ଼ି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଲେକଡ଼ା Lek-(ṅka, ṅku, ṅke)rḍā(rḍi) (etc) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Lekarḍā etc (See)

ଲେକ୍‌ନଜର—ବୈଦେ. ବ—ନେକ୍‌ନଜର (ଦେଖ) Lek-najara Nek-najara (See)

ଲେକ୍‌ନାମ୍(ମ୍ନି)—ବୈଦେ. ବ—ନେକ୍‌ନାମ୍ (ଦେଖ) Lek-nām(mi) Nek-nām (See)

ଲେକ୍(କ୍ନି)ବଦ—ବୈଦେ. ବ—ନେକବଦ (ଦେଖ)—Nekibadi Lek-(ki)badi (ଲେକବଦେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେକା—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ) ବ—ପିଲା—
Lekā Child.

ଲେକାପ—ଦେ. ବ—ମେକାପ (ଦେଖ)
Lekāpa Mekāpa (See)

ଲେକି(ଖି)ନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ଅ (ଫା.)—୧ । କନ୍ତୁ—1. But.
Leki(khi)n(ni) [ତୁ—ଲେକିନ୍ ଭକାଇଲା ନ ହୁଏ ଅଗେଜ—କିନ୍ତୁ ଲେକିନ ଫକାରମୋଦ୍ଦନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।] ୨ । ପରନ୍ତୁ —2. On the other hand.

ଲେକିବଦି—ବୈଦେ. ବ—ନେକିବଦି (ଦେଖ)—Nekibadi
Lekibadi (ଲେକେଇ ବଦେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See)

ଲେଖ—ସ. ବ (ଲିଖ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ଦେବତା—1. Deity.
Lekha ୨ । ଲିଖିତ ଅଜ୍ଞା—2. A written order. ୩ । ଲିଖିତ ପତ୍ର; ଦଲିଲ; ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପ୍ରଭୃତି—3. A written order; letter; document; manuscript. ୪ । ଚିଠି; ଚିଠିପତ୍ର—4. Epistle; a letter. ୫ । (+ଭାବ. ଅ) ଲିଖନ—5. Writing. ୬ । (+କର୍ମ. ଅ)ରେଖା—6. Line. ୭ । (+ଭାବ.ଅ) ଅଙ୍କନ;ଚିତ୍ରକରଣ —7. Drawing; painting. ୮ । (+କର୍ମ. ଅ) ଚିହ୍ନ—8. Mark. ୯ । ଅକ୍ଷର; ଲିପି—9. Script; letter; alphabet. ୧୦ । ସ୍ଥଳୀ-10. A place.

ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ଲେଖ ଦେ. ବ୫—ଲେଖାଁ; ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ; ଯୋଗ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ—Counted as one fit.

ମତ ଲେଖ ବ—କାଃ; ସାଦୃଶ୍ୟ—Type. [ତୁ—ତା ଲେଖରେ ଲୋକ ମିଳିବେ ନାହିଁ ।]

ଲେଖକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଲିଖ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ ।
Lekhaka ପୁସ୍ତକର ଗ୍ରନ୍ଥକାର—1. Author of a
(ଲେଖିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) book. ୨ । ଲିପିକର—2. Writer. ୩ । ଦଲିଲର ନକଲିଆ—3. Scribe of a document. ୪ । ଚିତ୍ରକର—4. Painter. ୫ । ମୁନସୀ; କାମ୍ପା; ମୋହରର—5. A clerk. [ତୁ—ଏଥିର ସାଙ୍କେତିକ 'ଲେ' ବା 'ଲି' । ଦଲିଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦଲିଲ ସମ୍ପାଦନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ପୂର୍ବରେ 'ଲେ' କମ୍ବା 'ଲି' ଲେଖାଯାଏ ଓ ଦଲିଲ ଲେଖାର ଶେଷରେ ଦଲିଲ ଲେଖିଥିବା ଲୋକର ନାମ ପୂର୍ବରେ 'ଲେ' କମ୍ବା 'ଲି' ଲେଖାଯାଏ ।]

ଲେଖକତ୍ୱ(ତା)—ସ. ବ (ଲେଖକ+ଭାବ. ତ୍ୱ ତା)—୧ ।
Lekhakatwa(tā) ଲେଖିବାର ଶକ୍ତି—1. Penmanship. ୨ । କାମୁନିଆ ଗିରି—2. Writership; clerkship. ୩ । ପୁସ୍ତକର ଲେଖକ ବା ଗ୍ରନ୍ଥକାର ହୋଇ ଏହାର ସ୍ଥିରତା —3. Authorship of a book.

ଲେଖନ—ସ. ବ (ଲିଖ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଲିଖନ; ଅକ୍ଷର
Lekhana ବନ୍ୟାସ—1. Act of writing. ୨ । ଅଙ୍କନ ବା ଆଙ୍କିବା—2. Drawing. ୩ । ଅକ୍ଷର ବନ୍ୟାସ —3. Scribbling. ୪ । ଚିତ୍ରକରଣ—4. Painting. ୫ । ରେଖାଙ୍କନ—5. Drawing of a line. ୬ । ଦାନ୍ତ ଘସିବା ବେଳେ ଜିଭ ଛୋଲିବା— 6. Act of scraping the tongue while cleansing the mouth. ୭ । (+ଅଧ୍ୱ ଅନ) କାଗଜ; ଯାହା ଉପରେ ଅକ୍ଷରାଦି ଲେଖାଯାଏ—7. Paper. ୮ । (+କର୍ମ ଅନ) ଚିଠି—8. Letter. ୯ । ଦଲିଲ—9. Document. ୧୦ । (+ଅଧ୍ୱ ଅନ) ଭୂର୍ଜପତ୍ର—10. The bark of the birch tree. ୧୧ । (+କରଣ ଅନ) ଯାହାଦ୍ୱାରା ଲେଖାଯାଏ; କଲମ; ପେନ୍ସଲ—11. Pen; pencil. ୧୨ । ତୂଳୀ—12. Painter's brush. ଦେ. ବ—

ଲୌହାକୀ ଲେଖନୀ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୌହାର ଚୂଣିଆ ଲେଖନ—A pointed iron pen used for writing upon palm leaves; a stylus. [ତୁ—ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖନଦ୍ୱାରା ଅକ୍ଷରମାନ ଲେଖିବା ପାଇଁ ତାଳପତ୍ରକୁ ଲେଖନଦ୍ୱାରା ଘୋଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ ଓ ଏଥିପାଇଁ ମସୀ ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଲେଖନର ଅଗ୍ରଭାଗକୁ (ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ୀଭୂତଦ୍ୱାରା ଲେଖାଯାଏ ତାକୁ) ଲେନର ମୁନ ବୋଲାଯାଏ ଓ ଲେଖନର ଅଗ୍ରଭାଗର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ ଓ ବ୍ୟଜନାକୃତି ଅଂଶକୁ ଲେଖନର ପଶ୍ଚାତ ବୋଲାଯାଏ । ସେହି ପଶ୍ଚାତର ଗୋଟିଏ ପାଖ କୁଣ୍ଡାଇର ଦାନ୍ତ ଓ ସେହି କୁଣ୍ଡାଦ୍ୱାରା ତାଳପତ୍ରକୁ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଆକାରରେ କଟାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାର କରଣମାନେ ଲେଖନଜୀବୀ ବା (ଅଜଳାଲ) ମସୀଜୀବୀ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଲେଖନ ଅଟେ ।]

ଲେଖନକାର—ସ. ବ—୧ । ଲେଖକ—1. Writer. ୨ । ଯେଉଁ
Lekhanakāra ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ଲେଖାକୁ ତାଳପତ୍ରରେ ବା କାଗଜରେ ଲେଖିଥାଏ—2. Scribe; penman. ୩ । ନକଲନବିସ୍; ଲିପିକର—3. Copyist. ୪ । ଯେ ଲେଖାଲେଖି କରି ଜୀବିକା [ନବୀସ କରେ—4. A professional scribe, writer or author. [ତୁ—ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ପୁରୁଇ ଗାଇବ, ଲେଖନକାର ଦୋଷ ନ ଧରିବ । ଭଗ ।]

ଲେଖନ କୋଳି—ଦେ. ବ—ଗଡ଼ଜାତର ଏକପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲି କୋଳି
Lekhana koli —A sort of edible wild berry; Wvaria Hamiltonia (Haines). [ତୁ—ଏହା ଘେନ୍ଦା ଘେନ୍ଦା ହୋଇ ଗଛରେ ଫଳେ ଓ ଏହା ଉପରେ ସାମାନ୍ୟ ଧଳା ଲୋମଯୁକ୍ତ କାଲି ଗୋଟା ଥାଏ । ଗୋଟା ମଧ୍ୟର ଶସ୍ୟ ଧଳା ଓ କୋମଳ ଏବଂ ଈଷତ ଅମ୍ଳମିଶ୍ରିତ ମଧୁର ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଖନ ଚଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଲେଖଣୀ ପତ୍ରଗୁଳଚ ଚଳାଇବା; ଲେଖିବା—To write.
Lekhana chalā(le)ibā
କଲମଚାଳାନ **ଲେଖନୀ ଚଲାନା**

ଲେଖନ ଛୁ(ଗ୍ଭୋ)ଇଁବା—ଦେ. କ—୧ । (ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର ନାମ ଦସ୍ତଖତ୍ କର କଲମଛୋଇ। ଜାଣେ ନାହିଁ, ତାହାର ଅନୁମତି ଅନୁସାରେ ତାଥାଇଁ ଅନ୍ୟ କଲମ(ଲେଖନୀ)ଛୁନା ଜଣେ 'ବ କଲମ୍' [ଫା. ବକଲମ୍=କଲମଦ୍ୱାରା]
Lekhana chhu(chho)iñbā
ଦସ୍ତଖତ କରେ। ଅଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଲେଖକର ଲେଖନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାଦ୍ୱାରା ଆପଣା ନାମ ଲେଖିବାପାଇଁ ଲେଖକକୁ ଅନୁମତି ଦିଏ।)—କୌଣସି ଦଲିଲରେ ଆପଣାର ନାମ ବକଲମ ଦସ୍ତଖତ କରିବା ପାଇଁ ଲେଖକକୁ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନସୂଚକ ଲେଖନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—1, To touch the stylus or pen (said of an illiterate person who does not know to sign and who by touching the pen authorises the scribe to sign for him). ୨। ଲେଖାପଢ଼ା ଶିକ୍ଷାମାତ୍ର ଆରମ୍ଭ କରିବା—2, To begin to learn. to read and write.

ଲେଖନ ଟାଣ—ଦେ. ବ—ଲେଖିବାର ଶକ୍ତି; ଲେଖକର ଯେଉଁ ଲକ୍ଷଣ-
Lekhana tāṇa
ସାମର୍ଥ୍ୟର ଫଳରେ ଲିଖିତ ବିଷୟ ଅବଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧ କଲମେର ଜୋର ହୁଏ—The power or might of one's
କଲମକା ଜୋର pen. ଦେ. ବଣ—ଲେଖନ ଟାଣୁଆ (ଦେଖ)—
(ଲେଖନ ଜୋର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Lekhana tāṇuā (See)

ଲେଖନ ଟାଣୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଲେଖାରେ
Leknana ṭāṇuā
ଶକ୍ତି ଅଛି—Weilding the pen
କଲମଜୋର **କଲମ ଜୋର** strongly
[ଲେଖନଟାଣେ(ଣୋ)ଇ—ଷ୍ଟା]
(ଲେଖନ ବଳୁଆ, ଲେଖନ ଜୋର୍ଦାର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲେଖନ ତଳେ—ଦେ. କି. ବଣ—୧। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କୌଣସି
Lekhan taḷe
ବ୍ୟକ୍ତିର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱାଧୀନତାରେ—1. Under
କଲମେରନୀଚେ **କଲମକେନୀଚେ** the control of.
(ଲେଖନ ତାବେରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ସମସ୍ତ ଲେଖା କାର୍ଯ୍ୟ ଲେଖନଦ୍ୱାରା ଚଳୁଥିବାରୁ କୌଣସି ଅଫିସର ବା ଦିରସ୍ତାର ଉଚ୍ଚତମ କର୍ମଗୁଡ଼ି ଓ ତାଙ୍କର ନିମ୍ନସ୍ଥ କର୍ମଗୁଡ଼ିମାନେ ସମସ୍ତେ ଲେଖନ ଧରୁଥିଲେ। ଉଚ୍ଚତମ କର୍ମଗୁଡ଼ିଙ୍କ "ଲେଖନର ତଳେ" ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଗୁଡ଼ିମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ। । ସେଥିପାଇଁ ବୋଲାଯାଉଥିଲା—ତାଙ୍କ ଲେଖନ ତଳେ ୧୦ ଜଣ ଚଳୁଛନ୍ତି।] ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଲେଖନର ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା, ଅର୍ଥାତ୍ ଲେଖାର ସମତା ଯୋଗୁଁ; ବଦ୍‌ବଲ୍ ଯୋଗୁଁ—2, Under the penmanship of; by the might of the pen of; by the learning of (so and so). [ଦ୍ର—ଅମଳର ଲେଖନ ତଳେ କେତେ ସ୍ୱଜାତ୍ୟକୁଡ଼ା ବନ୍ଧା ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଅମଳର ଲେଖାର ଶକ୍ତିଯୋଗୁଁ ତା ଜମିରେ କେତେ ସ୍ୱଜା ଅନୁଗତ। ତା ଲେଖନ ତଳେ ୫୦ ଜଣ ପ୍ରତିଯୋଷ୍ଟ ହେଉ ଅଛନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାର ଲେଖା ପଢ଼ାର ଶକ୍ତି ବା ଅର୍ଜ୍ଜନଦ୍ୱାରା ସେ ୫୦ ଜଣଙ୍କୁ ପୋଷୁଛି।]

ଲେଖନ ଧରିବା—ଦେ. କି—୧। ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ
Lekhana dharibā
ଲେଖନକୁ ନିମ୍ନମୁଣ୍ଡିତାବରେ ଆଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା
ଲେଖନଧରା
ଗୃପେ ଧରିବା—1. To hold the stylus
କଲମପକଡନା(ଧରନା) (iron-pen) properly to write upon palm leaf. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଲେଖନଦ୍ୱାରା ଲେଖିବା—2. To write with a stylus. [ଦ୍ର—କାଗଜ ଉପରେ କଲମ ଆଦିଦ୍ୱାରା ଲେଖିବା ସହଜ, କିନ୍ତୁ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖନଦ୍ୱାରା ଲେଖିବା କଷ୍ଟକର। କାଚକୁ ତଳେ ପକାଇ ତା ଉପରେ କଲମଦ୍ୱାରା ଲେଖି ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ତାଳପତ୍ରକୁ ବାଆଁ ହାତଦ୍ୱାରା ଧରି ଅଣ୍ଟୁ ଉପରେ ଥପ୍ପି କରି ରଖି ତାହାର ହାତର ୪ଟି ଆଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା ଲେଖନକୁ ଧରି ଚଳାଇବାକୁ ହୁଏ। ଲେଖନକୁ ଏକପାଖରେ ଯଥାକ୍ରମେ ତର୍ଜ୍ଜନୀଆଙ୍ଗୁଠି, ମଝିଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ଅନାମିକା ପାଖରେ ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ରୂପେ ଧରିବାକୁ ହୁଏ ଓ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖିବା ସମୟରେ ଲେଖକର ବାଆଁ ହାତର ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଠି ଲେଖନର ମୂଳକୁ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତିତ କରିଥାଏ। ଦୃଢ଼ ଟାଣ କରି ଲେଖନକୁ ମୂଳକୁ ନ୍ୟସ୍ତିତ ନ କଲେ ତାଳପତ୍ରରେ ଅକ୍ଷର ଲେଖି ହୁଏ ନାହିଁ। ଓଡ଼ିଶାରେ ତାଳପତ୍ର ଓ ଲେଖନଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଲେଖା କାମ ଚଳୁଥିଲା ଓ ଗୁଜୁରାଟର ସମସ୍ତ ପୁରାତନ ପୋଥିମାନ ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖନଦ୍ୱାରା ଲେଖା। ତଥାପି, ଛତିଶଗଡ଼ ସମସ୍ତ ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖା ହେଉଥିଲା ଓ ଏବେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଲୋକ ଲେଖନ ପତ୍ରର ଛଡ଼ା ନାହାନ୍ତି। ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଦେବନାଗର ଅକ୍ଷର-ମାନଙ୍କର ଶିରୋଭାଗରେ ଲମ୍ବା ସରଳରେଖା ରହେ, (ଯଥା—କ, ମ, ଚ)। ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅକ୍ଷର ଦେବନାଗର ଲିପିରୁ ଢାଞ୍ଚ। କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ଶିରୋଭାଗରେ ସରଳରେଖା ରହେ (ଯଥା—କ, ମ, ବ) କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ଶିରୋଭାଗ ଅର୍ଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାକାର ଖୋପିଯୁକ୍ତ (ଯଥା—କ, ମ, ବ)। ଏଥିର କାରଣ 'ଏହା କି, ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଭୂର୍ଜପତ୍ରରେ ଓ କାଗଜରେ ଲେଖା ଚଳୁଥିବାରୁ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେବନାଗର ପରି ସରଳରେଖା ରହିଗଲା; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଲେଖନଦ୍ୱାରା ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖାଯିବାରୁ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ସରଳରେଖାମାନ କାଟିଲେ ତାଳପତ୍ରର ଆଂଶୁମାନ ସମାନ୍ତରାଳ ରେଖାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଚରିଯିବ; ଏଥିପାଇଁ ଅକ୍ଷର-ମାନଙ୍କ ମସ୍ତକକୁ ସରଳରେଖାଦ୍ୱାରା ନ ଯୋଡ଼ାଇ ସେହି ସରଳରେଖାମାନଙ୍କ ସ୍ଥଳରେ ବୃତ୍ତାକାର ଖୋପି ଦିଆ ଯାଇଅଛି।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଳପତ୍ର ଲେଖା ଏ ଦେଶରେ ବଶେଷଭାବରେ ଚଳନ ନ ଥିବା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତୁତରେ ପୁରୁଣନ ଶିଳାଲିପରେ ଖୋଦି ନ ଥାଇ ସରଲରେଖାମାନ ଥିବା ଅନେକ ଲିପିରୁ ବେଖାଯାଏ ।]

ଲେଖନ ପକ୍ଷି(ଖି) – ଦେ. ବ—ଲେଖନର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଂଶ,ଯେଉଁ ଅଂଶ
Lekhana pakshi(khi) ଦାଉଦଖା ପର ଚଟକା ଓ ଗୋଲ ଲେଖନେର ପାଖା ଦୋଇଥାଏ—The flat and fan-shaped upper end of a stylus. [ଦ୍ର—ଏହ ଚଟକା ଅଂଶର ଗୋଟିଏ ପାଖ ଦାଢ଼ୁଆ ଛୁରି ପର ଓ ସେ ଛୁରିଦ୍ୱାର ତାଳପତ୍ରମାନଙ୍କ କାଟିବାକୁ ସୁବଧା ।]

ଲେଖନ ପଠନ—ସ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—ଲେଖାପଢ଼ା—
Lekhana paṭhana Reading and writing.

ଲେଖନ ପତର—ଦେ. ବ—ପୂର୍ବକାଳରେ ଲେଖିବାର ଦୁଇଗୋଟି
Lekhana patara ଉପକରଣ, ଲୌହ ଲେଖନୀ ଓ ତାଳ ଲେଖନ ଓ ତାଳପାତା ଗଚ୍ଛର ପତ୍ର—Iron stylus and palm leaf, the two materials of writing in ancient Orissa.

ଲେଖନ ପତ୍ର
ଲେଖନ ତାଳ ପତ୍ରର
ଲେଖନ ତାଳପତ୍ର
} ଅନ୍ୟରୂପ

ଲେଖନ ବସ୍ତି—ସଂ. ବ—ରଷାଦ ସହ ଧାତୁ ଓ ବାତାଦ ଦୋଷ ଓ
Lekhana basti ବନ୍ଧନ ଅବୟବ ପଚଳା କରିବାପାଇଁ ପିଚକାରୀ (ହି. ଶ.)—A syringe which makes the hard things inside the system thin or soft.

ଲେଖନ ବୁଲିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଲେଖନଦ୍ୱାରା ତାଳପତ୍ର ଉପରେ
Lekhana bulibā ଲେଖିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିବା—1. Act of writing on palm leaf with iron-stylus. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଲେଖକମାନେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ହେବା—2. Act of the writers being engaged in writing.
କଲମ ଚଳା
कलम जारी होना
[ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଳରେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ସିରସ୍ତାରେ ଲେଖନ ଓ ତାଳପତ୍ରଦ୍ୱାରା ଜମିଦାରର ହିସାବପତ୍ର ଲେଖାଯାଉଥିବାରୁ କର୍ମଗସ୍ତମାନେ ସମସ୍ତେ ଲେଖନଦ୍ୱାରା ଲେଖୁଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ଜମିଦାରଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ସେତେଜଣ କର୍ମଗସ୍ତ ଛଡ଼ୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ସିରସ୍ତାରେ ସେତେଗୋଟି ଲେଖନ ବୁଲୁଥିଲା । ଅମୁକଙ୍କର ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଲେଖନ ବୁଲୁଛ ବୋଲି କହିଁଲେ ବୁଝାଯାଉଥିଲା ଯେ, ତାଙ୍କର ସିରସ୍ତାରେ ଲେଖାଯଡ଼ି କାମ କରିବାକୁ ପାଞ୍ଚଜଣ ଲେଖକ ବ୍ୟାପୃତ ଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ଜହ୍ନାର ନୟାପଡ଼ାର ପୂର୍ବତନ ପ୍ରବିନ୍ଧ ଷଡ଼ିଯ଼ି ଜମିଦାର (ସ୍ୱର୍ଗତଃ ହରିହର)ଙ୍କର ଅନେକ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଥାବରୁ ବହୁ ଶତ ଲେଖକ କର୍ମଗସ୍ତ ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ନଯୁକ୍ତ ଥିଲେ; ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ କହୁଥିଲେ ଯେ, ସ୍ୱର୍ଗତ ହରିହରଙ୍କର ଲକ୍ଷେ ଲେଖନ ବୁଲୁଅଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ଲକ୍ଷେ ଲେଖକ ନଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି ।]

ଲେଖନ ମାରିବା—ଦେ. କି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ)—ଲେଖିବା—
Lekhana māribā To write.
କଲମ ମାରା **कलम मारना**

ଲେଖନ ମୁନ—ଦେ. ବ—ଲେଖନର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଗ୍ରଭାଗ—
Lekhana muna The point of an iron stylus.
କଲମର ଡଗା **कलमका नोक**

ଲେଖନମୁନ ବୁ(ଗୁ)ଲିବା—ଦେ. କି—ଲେଖନ ବୁଲିବା (ଦେଖ)
Lekhanamuna bu(chā)libā Lekhana bulibā (See)

ଲେଖନମୁନ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଲେଖିବା—To write. [ଦ୍ର—
Lekhana muna māribā ଉତ୍କଳର ଉଗ୍ରରେ ବଧାଡ଼ା କଲମ ଚାଳନ ଏହୁପର ଲେଖନ ମୁନ ମାରଛନ୍ତି । ପଙ୍କାରମୋଦନ-
कलमकानोक मारना ଛମାଣ. ଆଠଗୁଣ ।]

ଲେଖନିକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଲେଖନ+ଇକ)—୧ । ଦ୍ୱରକଗ୍ର; ଲେଖ-
Lekhanika ହାରକ; ପତ୍ରବାହକ—1. Beaerr or carrier (ଲେଖନିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) of a letter. ୨ । ଡାକ ଦ୍ୱରକଗ୍ର; ପତ୍ର-ବାହକ—2. Postman; a postal runner. ୩ । ଲେଖକ—3. Writer. ୪ । ଚତ୍ରକର—4. Painter. ୫ । ଲିପିକର—5. Scribe; copyist. ୬ ।ଯେ ନଜ ହାତରେ ଲେଖେ—6. A person who writes with his own hand, ୭ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନଜର ନାମ ଦସ୍ତଖତ କର ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ ଆପଣାର ସନ୍ତୁକ କାଠି ଦଏ ଓ ତାହାର ବକଲମ ଦସ୍ତଖତ ଅନ୍ୟ ଜଣେ କରିଦଏ—7. An illiterate person who puts his mark on a paper and whose signature is written by the pen of the scribe.

ଲେଖନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲିଖ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Lekhanī ୧ । କଲମ; ଲେଖନୀ; ବର୍ତ୍ତିକାଭୂତକା—1. Pen. ୨ । ଯେଉଁ ସାଧନଦ୍ୱାରା କାଗଜ ଆଦି ଉପରେ ଲେଖାଯାଏ—2. Material or instrument for writing. (ଯଥା—ପେନ୍‌ସିଲ୍, ଲେଖନ ଇତ୍ୟାଦି) ୩ । ଚତ୍ରକରର ତୂଳିକା—3. Painter's brush. ୪ । ଲେଖିବାର ଢଙ୍ଗ ବା ପଦ୍ଧତି—4. The style of writing. ୫ । କଠିନୀ; ଚଡ଼ି; ଚକ୍‌ଖଡ଼ି—5. Chalk; pipe clay.

ଲେଖନୀ ଚାଳନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଲେଖିବା ହେତୁ—Act of
Lekhanī chālana writing; taking up of the (ଲେଖନୀଧାରଣ, ଲେଖନୀ ପରିଚାଳନ—ଅନ୍ୟରୂପ) pen to write

ଲେଖନୀ ପ୍ରସୂତ—ସଂ. ବଣ (୬ମୀ ତତ୍)—(ଅମୁକଦ୍ୱାରା) ଲେଖା
Lekhanī prasūta ହୋଇଥିବା—Coming from the pen of; written by.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଖନୀୟ—ବି. ବିଣ (ଲିଖ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଯାହା ଲେଖା
Lekhanīya ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be written.
୨ । ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ—2 Describable.

ଲେଖ ପତ୍ର—ବି. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଲିଖିତ କାଗଜ; ଦସ୍ତାବିଜ (ହି.ଶ)
Lekha patra Document.

ଲେଖ ପ୍ରଣାଳୀ—ବି. ବ (ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍ପୁ)—ଲେଖିବାର ଢଙ୍ଗ; ଲେଖିବାର
Lekha praṇāḷī ଶୈଳୀ—Style of writing.
[ଲେଖ ଶୈଳୀ – ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲେଖର୍ଷଭ—ବି. ବ (ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍ପୁ; ଲେଖ=ଦେବତା; ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
Lekharshabha ଋଷଭ=ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଇନ୍ଦ୍ର—
Indra; the king of the gods.

ଲେଖ ହାର (ହାରକ)—ବି. ବ ପୁଂ (ଲେଖ+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ;
Lekhahāra (hāraka) ଅକ)—ଯେଉଁ ଲୋକ ଏକ
ସ୍ଥାନରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ପତ୍ରାଦି ନେଏ; ପତ୍ରବାହକ; ଡାକବାବୁ
—Letter-carrier; the bearer of a letter.

ଲେଖା—ବି. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲିଖ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଲେଖିବ,
Lekhā ଲିଖିବା; ଲିଖନ—1. Act of writing. ୨ । (+
କର୍ମ.ଅ+ଆ)ହସ୍ତାକ୍ଷର; ହସ୍ତଲିପି--2. Handwriting.
୩ । ପତ୍ର; ଚିଠି—3. Letter. ୪ । ଦସ୍ତାବିଜ;ଦଲିଲ—
4. Document; deed. ୫ । ରେଖା—5. Line.
୬ । ଚିତ୍ର—6. Painting. ୭ । ଅକ୍ଷରମାଳା; ଲିପି—
7. Alphabet; script ୮ । ଧାଡ଼ି—8. Row.
୯ । ଗଣନା—9. Calculation. (ଉ—ଏ
ଦୁଃଖକୁ ଭୁମ୍ଭେ କରିବ ବଡ଼ ଲେଖା—କୃତ୍ତିବାସ
ମହାଭାରତ ବନ ।) ୧୦ । ବର୍ଣ୍ଣନା; ଚିତ୍ରଣ—
10 Delineation; description; act of
painting; depicting.

ଲେଖ୍ୟ ବି. ବ—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଲିଖିତ ଗ୍ରନ୍ଥ—
ଲେଖ୍ୟା 1. The writings of a person;
the works of an author. ୨ । ଲେଖିବାର
ଧରଣ ବା ପ୍ରକାର—2. Style of writing.
୩ । ଲିଖିତ ବିଷୟ—3. Anything committed
to writing. [ଉ—ଶବ୍ଦେ ଜ୍ଞାନ, ଏକ
ଲେଖା—ଭଗ ।] ୪ । ସାଦୃଶ୍ୟ; ସମାନତା—
4. Similarity; equality. ୫ । ରକ୍ତ, ବିବାହ
ବା ଧର୍ମଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମ୍ପର୍କ—5. Relationship
(by blood, marriage or religion).
(ଉ—ସେ ଲେଖାରେ ମୋର ଭାଇ ହେବେ ।
"ନାଉ ଲେଖା ମୋହର ଅଟ ତ ସରେ"—କୃତ୍ତିବାସ
ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗପର୍ବ ।) ୬ । କପାଳଲେଖନ—
6. The dispensation of fate. ୭ । ତୁଳନାକରଣ
7. Comparison. ୮ । ବିଚାର; ବିବେଚନା—
8. Consideration; view opinion.
୯ । ଅନୁମାନ—9. Inference. (ଉ—ଅନ୍ଧ
ଲେଖାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାହାନ୍ତି—ଭଗ ।) ବେ. ବିଣ—
ଲିଖିତ, ଲେଖା ଲିଖା ହୁଅ ୧ । ଲିଖିତ—1. Written.
ମତନ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ୨ । ସଦୃଶ; ତୁଲ୍ୟ; ସମ—2. Equal;
similar. ୩ । (ବି. ଲକ୍ଷ୍ୟ) ତୁଳନୀୟ—
3. Comparable. (ଉ—ଦେଖିଲେ ସର୍ଗୀ ଭାସ୍ୱ
ସଙ୍ଗେ ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା, ସୋଭାରେ ଦମୟନ୍ତୀ ହୋଇଅଛୁ
ଲେଖା—କୃତ୍ତିବାସ ମହାଭାରତ ବନ ।) ୪ । ଯେଉଁ
(ଅଲେଖା—ବିପରୀତ) କାଗଜ ଉପରେ ଲେଖା ଯାଇଥାଏ—
4. (paper) On which something has
been written. ୫ । ବନ୍ଧୁତାଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୃକ୍ତ—
5. Related. (ଉ—ସେ ମୋର ଭାଇ ତଲେଖା ।)

ସମ୍ପର୍କ ୬ । ଯୋଗ୍ୟ; ଯୋଗ୍ୟମାନଙ୍କ ଉତ୍ତରେ ପରିଗଣିତ—
ଗଣ୍ୟ 6. Fit; worth notice; worth mention.
(ଉ—ଏକ ମୁଖ ବି ମୁଖରେ ଲେଖା ?—ଭଗ ।)

ଲେଖା ୭ । କପାଳରେ ଲେଖା ଦେଖାଯିବା (ବିଷୟ); ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ
7.—Inevitable. ୮ । ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା ସ୍ଥିରୀକୃତ—
8. Preordained; settled beforehand.
[ଯଥା—ଭୋ ଘାଇଁ(ଭୋ କପାଳରେ) ଗୁଡ଼ଏ ମାଡ଼ ଲେଖା
ହେଲାଣି ।] ୯ । ରୂପେ ପରିଗଣିତ; ବିବେଚିତ—
ଗଣ୍ୟ ଗଣ୍ୟ 9. Counted as; considered as.
(ଉ—ଠକା କହେ କେବା ରେ ! ତୁ ଭୋକ୍ତ ମଣିଷରେ
ଲେଖାରେ—ଭଗ । ସେ ଲେଖା ହୋଇ
ଲକ୍ଷ୍ମୀମନ୍ତମାନଙ୍କରେ—କୃତ୍ତିବାସ ମହାଭାରତ ବନ ।)

କରେ ବି. ଅ—ଲେଖାଏଁ—At the rate of. ସାଦେ
ଖାଲେ (ଉଡ଼ିଆ, ଗଞ୍ଜାମ) ଅ—ପରି; ସମାନ—Like. [ଉ—
ମୋ ଦେହରେ ସିନ୍ଦୂରଲେଖା ବଳ ଥିଲା ।)

ଲେଖା(ଖେ)ଇ ନେବା—ବି. କ୍ରି—ସକ୍ଷମ ଓ ପ୍ରଭାବକୁ କାହାଠାରୁ ଦଲିଲ
Lekhā(khe)i nebā ଦସ୍ତାବିଜ ଆଦିଦ୍ୱାରା ହସ୍ତାନ୍ତରିତ କରାଇ
ଲିଖିୟେନେଓୟା ଲିଖାଲେନା ନେବା—To get a deed
executed by another conveying some
landed property in one's favour.

ଲେଖା(ଖେ)ଇବା—ବି. କ୍ରି (ଲିଖ୍ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ ଲେଖ୍ ଧାତୁ)—
Lekhā(khe)ibā ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଲେଖିବାକିୟା ସମ୍ପାଦିତ
ଲେଖାନ କରାଇବା—To cause to be written by
ଲିଖବାନା another.

ଲେଖାଏ(ରେ)—ବି. ବ—୧ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବିବେଚନାରେ;
Lekhāe(re) ଗଣନାରେ—1. According to one's
ମତେ calculation, knowledge or belief. ୨ ।
ଲେଖାମେ ଅନୁମାନରେ—2. According to one's
କରେ inference. [ଉ—ତା ଲେଖାରେ ଇନ୍ଦ୍ର
ଲେଖା ଚନ୍ଦ୍ର ନାହାନ୍ତି ।] ୩ । ଲେଖାଏଁ; ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

—3. Each. [ଉ—ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ଘାର୍ଥ କୋଡ଼ିଏ ପ୍ରହାରରେ, ଜଣକେ ଜଣ ଜଣ ଲେଖାରେ ବଜ୍ରଲେ । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର- ପ୍ରବୋଧଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ- ଦ୍ରୋଣ ।]

ଲେଖାଏଁ—ଦେ. ଅ—୧ । କରି; ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ; ପ୍ରତ୍ୟେକ Lekhāeñ ବିଷୟରେ—1. (adverb) To each; in the (ଲେଖେଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) case of each; in each case. କରେ ୨ । ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ସମ ପରିମାଣରେ—2 In equal ଲେଖା quantities to each. ୩ । ପ୍ରତ୍ୟେକରେ— 3. Each. [ଉ—ଜଣେ ଜଣେ ଘାଅନ୍ତୁକ ଘରେ କାମ କର ଜଣଅଣା ଲେଖାଏଁ ମୂଲ ଘାଏଁ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ କୋଠରୀରେ ୩ ଜଣ ଲେଖାଏଁ ମନୁଷ୍ୟ ରହିବେ ।

ପିଲ୍ଲମାନେ ଚଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏ ଗୁଡ ଖାଇ ସ୍କୁଲକୁ ଦଉଡ଼ିଲେ ।]

ମତନ ୪ । ପରି; ପ୍ରକାରେ—4. As; like. [ଉ—ସେ ମାଫିକ ଗରିବ ଲେଖେଁ କଷ୍ଟରେ ଚଳୁଛି । ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଗଙ୍ଗାମରେ ଏହି ଅର୍ଥରେ ଲେଖା ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଲେଖା କପି—ଦେ. ବି (ସଂ. ଲିଖିତ+ଇଂ. କପି) ପ୍ରେସ୍‌ରେ Lekhā kapi ଛପା ହେବା ନମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହସ୍ତଲିଖିତ ଛାଇପ୍‌କପି ଲିପି(ଖା)କପି } ବିଷୟ ଲେଖ୍ୟ—(printing) Manuscript meant for being printed at a press; copy for the press. ଲେଖାକପୀ ଲିଖାକାପି

ଲେଖା କରିବା—ଦେ କି (ଅନ୍ୟ ସମ୍ପର୍କବାଚକ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ, Lekhā karibā ଯଥା—ଭାଇ ଲେଖା କରିବା, ପୁଅ ଲେଖା ମତଦେଖା କରିବା)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ନିଜର ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଲେଖାକରନା ବ୍ୟକ୍ତି ପରି ବ୍ୟବହାର କରିବା; ଅନୁରୂପେ ଗଣନ କରିବା; ଅମୁକ ପରି ବ୍ୟବହାର କରିବା—To treat or look upon a person as one's blood-relation. [ଉ—ଗୁରୁ ଦେବ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପୁଅ ଲେଖା କରନ୍ତି ।]

ଲେଖା କାରକ—ସଂ. ବି—ଲେଖକ; ଲିପିକର—Writer; scribe; Lekhā kāraka copyist.

ଲେଖା ଜବାବ୍—ଦେ. ବି (କଚରାଘ)—ମକଦ୍ଦମାରେ ପ୍ରଥମ ପକ୍ଷର Lekhā jabāb ଅରଜୀର ବା ଅଭିଯୋଗର ଉତ୍ତରରେ ଦାଖଲ ଲିଖିତଜବାବ କରିବା ଲେଖା ବା ବର୍ଣ୍ଣନା ପତ୍ର—A written ଲିଖାଜବାବ statement filed in reply to a plaint or charge,

ଲେଖା ଜୋ(ଯୋ)ଖା—ଦେ. ବି (ସଂସ୍କୃତର) (ଲିଖ୍ ଧାତୁ ଓ ଯୁଜ୍ ଧାତୁ) Lekhā (jo)jokhā ୧ । ହିସାବ ପତ୍ର—1. Accounts. ୨ । ଲେଖାଜୋଖା ଲେଖିବା ଓ ଗଣନା କରିବା—2. Writing and calculating. ୩ । ହିସାବ ପତ୍ର କରିବା—3. Making up of accounts. ୪ । ହିସାବ ମିଳାଇବା— S quaring up of accounts. ୫ । ଗଣନା—5. Calculation.

ଲେଖା—ଦୂର ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ — Distantly ଦୂରସମ୍ପର୍କୀୟ related. [ଉ—ଆମ୍ଭ ଆଉ ଲେଖାଜୋଖାରେ ଲେଖାଜୋଖା ବମ୍ଭଲା ଦେଇଙ୍କ ପିରିତି । ପଙ୍କାରମୋହନ— ଗଲ୍ପ ସ୍ୱଲ୍ପ]

ଲେଖାଧିପ—ସଂ. ବି (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ; ଲେଖ=ଦେବତା+ଅଧିପ)—୧ । Lekhādhipa ଇନ୍ଦ୍ର; ଦେବରାଜ—Indra, the king of the gods.

୨ । ରାଜା—2. King [ଉ—ଲେଖାଧିପ ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗର ଭଣେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—ବୈଶାଖୀଚନ୍ଦ୍ର ଲ. ଚୌତି ।]

ଲେଖା ପଢ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବି (ସଦ୍ଭବର) (ସଂ. ଲେଖା ଓ ପଠନ)— Lekhā pardhā (rḍhi) ୧ । ଲେଖିବା ଓ ପଢ଼ିବା—1. ଲେଖାପଢ଼ା(ଡ଼ି) Writing and reading. ୨ । ବିଦ୍ୟାକୁ ଲିଖାପଢା ଶିକ୍ଷା; ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା; ପାଠପଢ଼ା—2. Learning education; studies. ୩ । କୌଣସି ଦଲିଲ ଲେଖିବା ଓ ତାହା ପଢ଼ିକରି ଶୁଣାଇବା—3. Writing and reading out of a document. ୪ । ଲିଖିତ ଦଲିଲ୍ ବା ପତ୍ର; ଦସ୍ତାବିଜ୍—4. Document; written deed; record

ଲେଖାପଢ଼ା(ଡ଼ି) କରିନେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ମୌଖିକ ବିଷୟ Lekhāpaṛḍhā(ṛḍhi) karinebā ସମ୍ବନ୍ଧେ ଦଲିଲ ଲେଖାଇ [ଲେଖାପଢ଼ା(ଡ଼ି)କରି(ରେ)ଇ ନି(ନେ)ବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ନେବା— ଲେଖାପଢାକରେ ନେଓୟା To have a document ଲିଖାପଢା କର(ରା)ଲେନା executed in respect of any matter; to have a matter reduced to writing.

ଲେଖା ପୁସ୍ତକ—ଦେ. ବି—ହସ୍ତଲିଖିତ ପୁସ୍ତକ—Manuscript; Lekhā pustaka written book. (ଲେଖାପଢ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲେଖାପୁସ୍ତକ, ଲେଖାବହି ଲିଖିପୁସ୍ତକ [ଲି(ଖି)ପାଟ୍ଟା—ବିଦ୍ୟୁତ]

ଲେଖା ପ୍ରମାଣ—ଦେ. ବିଃ (ସଂ. ଲିଖିତ+ପ୍ରମାଣ)—ଲେଖାଦ୍ୱାରା Lekhā pramāṇa ଲିଖିତ ବିଷୟର ପ୍ରମାଣ—Docu- ଲିଖିତ ପ୍ରମାଣ mentary evidence; evidence ଲିଖିତପ୍ରମାଣ, ଲିଖାପ୍ରମାଣ consisting of writing, (ମୁଦ୍ରିତପ୍ରମାଣ—ବିଦ୍ୟୁତ)

ଲେଖା ପ୍ରମାଣେ—ଦେ. କି. ବିଣ—ଲେଖାର ଅନୁସାରେ— Lekhā pramāṇe According to the writing (ଲେଖା ମାଫିକେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲେଖାମୋତାବେକ ଲେଖକମାଫିକ

ଲେଖା ମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ଲେଖା ଛାଇଥିବା ଅକ୍ଷର Lekhā mar̤ḍā(r̤ḍe)ibā ଉପରେ ବାରମ୍ବାର ଲେଖି କରି ଲେଖା ମକସ କରା ହସ୍ତାକ୍ଷର ଅଭ୍ୟାସ କରିବା—To write on ଲିଖା ପକ୍କା କରନା letters (already written) in order to improve one's handwriting.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଖା ଯିବା—ଦେ. କି.—ଲେଖା ଦେବା (ଦେଖ)
Lekhā jibā Lekhā hebā (See)

ଲେଖାର୍ହ—ସ. ବ୫.—(ଲେଖ + ଅର୍ହ)—ଲେଖନୀୟ—
Lekhārha Fit to be written.
ବ.—ଶ୍ରୀତାଳ ବୃକ୍ଷ; ମଲୟ ଦେଶ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତାଳବୃକ୍ଷ—
A kind of palm tree of the Malaya peninsula (South India).

ଲେଖାଲି—ଦେ. ବଶ ଓ ବ—ଲେଖକ—
Lekhāli ଲେଖକ ଲେଖନେବାଲା Writer.

ଲେଖା ଲେଖି—ଦେଦ. ବ—(ସଦ୍ଭରର)—୧ । ଲେଖିବାର କ୍ରିୟା—
Lekhā lekhi 1. Acts of writing; writings ଲେଖାଲେଖି, ଲିଖାଲିଖି ୨ । ପରସ୍ପରକୁ ପତ୍ରାଦି ଲେଖିବା—
लिखा लिखि 2. Mutual correspondence. ୩ । ବାରଂବାର ଲିଖନ—3. Repeated writings.
ବଶ.—ପରସ୍ପର ସହିତ ପତ୍ରାଳାପ କରୁଥିବା—
Corresponding with each other.

ଲେଖା ହେବା—ଦେ. କି—ଲେଖିବା କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ)—୧ ।
Lekhā hebā (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା) ଲିଖିତ ହେବା—
ଲେଖା ହଓୟା लिखा होना 1. To be written.
୨ । ଶାସ୍ତ୍ରାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବା—2. To be described in books. ୩ । (ଅନ୍ୟକରୂପେ) ପରଗଣିତ ହେବା—3. To be counted as.

ଲେଖି—ସମ୍ପତ୍ତିକାକ୍ରିୟା. (ପଦ୍ୟ)—କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣନା କରିଯାଏ;
Lekhi ଗଣ୍ୟହୁଏ ଲେଖାହେତ ଗଣ୍ୟହୁଏ—Counted as.
[ଉ—ଠେକ କଦେ ବେକରେ !
ଉଡେ କୋଉ ମଣିଷରେ ଲେଖି ରେ ? ଉଗ ।]
ପ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର) ବ.—ବଶ—Egg of lice.

ଲେଖି (ଧାତୁ)—ସ.—ଲିଖ୍ ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ—
Lekhi (root) Causative of the root Likh.

ଲେଖିଆ(ଆ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ସ. ଲେଖକ)—ଲେଖକ—
Lekhia (ā) Scribe; copyist; writer.

ଲେଖି ଅଛି—ଦେ. କି.—୧ । ଲିଖିତ ହୋଇଅଛୁ—
Lekhi achhi ଲେଖା ଆଛେ 1. Is written,
लिखा हुआहै ୨ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛୁ—2. Is prescribed in the holy books. [ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ସିନା ଲେଖିଅଛୁ ଉକ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ଲେଖିତ—ସ. ବଶ—(ଲିଖି ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ ଲେଖି ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)
Lekhita ୧ । ଯାହା ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛୁ—1. Which has been taken down in writing .୨ । ଲିଖିତ-
2. Written, ୩ । ଚିତ୍ରିତ—3. Painted, ୪ । ଉତ୍କିର୍ତ—4. awn..,

ଲେଖିତଂ—ଦେ. ବ (ଚତୁରଥ)—ଲିଖିତଂ (ଦେଖ)—
Lekhitaṁ Likhitaṁ (See) [ଦ୍ର—ଏହାର ସାଙ୍କେତିକ । ଲେ ।]

ଲେଖିତବ୍ୟ—ସ. ବଶ (ଲେଖି ଧାତୁ + କର୍ମ ତବ୍ୟ)—ଲେଖା
Lekhitabya ଦେବାର ଉପଯୁକ୍ତ—Fit to be written.

ଲେଖିଥିବା—ଦେ. କି—୧ । ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିଥିବା—1. To
Lekhithibā have preordained. [ଉ-ଈଶ୍ୱର ପାହା ଲିଖେଥାକା ଦ୍ୱାରେ ତାହାର ମରଣ । ଲେଖିଥାଏ ତାହାର ତାଦ
लिखता होना ଦୁଏ ଜାଣ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
୨ । ପୂର୍ବରୁ ଲେଖିବା—2. To have written before.

ଲେଖି ଦେବା—ଦେ.କି (ସ. ଲିଖ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଲେଖିବା କ୍ରିୟା
Lekhi debā ସମ୍ପାଦନ କରିବା—1. To finish writing ଲିଖେ ଦେଓୟା (something). ୨ । ହିସାବ ଚୁକ୍ତି କରିବା—
2. To settle up accounts, [ଉ—ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ସୁନା ଓ ସେ ବନଜଳଙ୍କୁ । ଦେଉଅଛନ୍ତିକି ଲେଖି ବର୍ଷକୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।]
୩ । ଦଲିଲଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତି ଦେବା—3. To give away a thing by executing adocument.

ଲେଖିନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ଅ—ଲେକନ୍ (ଦେଖ)
Lekhin(ni) Lekin (See)

ଲେଖି ନେବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା;
Lekhi nebā କୌଣସି ବିଷୟର ନୋଟ୍ କରିବା—1. To
ଲିଖେ ନେଓୟା write down; to take note of; to
लिख देना reduce to writing. ୨ । ଚିଠାର ନେବା—2. To copy out a matter.

ଲେଖି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଅଚ୍ଛଗୀପ୍ର କୌଣସି ବିଷୟ ଲେଖିବା
Lekhi pakā(ke)ibā To note down (soon or
ଲିଖେ ଫେଲ लिख डालना hastily)

ଲେଖି ପଢ଼ି ଦେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି କାରବାର ବା ଚୁକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ
Lekhi pardhi debā ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦଲିଲ ସମ୍ପାଦନ
ଲିଖେ ପଢ଼େ ଦେଓୟା କରଦେବା—To execute a docu-
लिख पढ़कर देना ment in favour of anothe-
(embodying certain transaction or agreement.

ଲେଖି ପଢ଼ି ନେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି କାରବାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନ୍ୟଜଣା
Lekhi pardhi nebā ନାମରେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଦସ୍ତାବିଜ
ଲିଖେ ପଢ଼େ ନେଓୟା ଲେଖାଇ କର ସ୍ୱୀକୃତି କରିବା—To take
लिख पढ़कर लेना or accept a document in one's favour from another person regardin certain trans ictions

ଲେଖିବା—ଦେ. କି (ସ. ଲିଖ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା—
Lekhibā 1. To write; to reduce to writing

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲି(ଲେ)ଖା ୬ । ଗଣନା କରିବା—2. To calculate.

ଲିଖନା [ଉ—ବୋଲେ ଲଘଇନ୍ତୁ, ମାସ ଲେଖି କୃଶ ବୈବେଦ୍ଭା ଶୋକରେ ସାନ୍ତୁ—ଭଙ୍ଗ. ବୈବେଦ୍ଭାଶତକଲାସ ।] ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଯଦାର୍ଥକୁ କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣ୍ୟ କରିବା; ଗଣନା କରିବା—3. To count as. [ଉ—ଶ୍ରବଣେ ଶୂଦ୍ର ହୋଏ ସୁଖୀ, ଭକତ ମଧ୍ୟେ ଭାରୁ ଲେଖି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୪ । (ସଂ. ଲଖ୍ ଧାତୁ) ତୁଳନା କରିବା—4. To compare. ୫ । ରେଖା ଟାଣିବା—5. To draw a line. ୬ । ରଙ୍ଗାଇବା; ରଞ୍ଜିତ କରିବା—6 To paint. [ଉ—ଯାହା ଘାଦେ ଲଖା ଲେଖ ଥିଲେ ଶିଖିନାହିଁ ଯଦ ତୁଚ୍ଛ କର—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୭ । ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିବା—7. To draw a picture. [ଉ—ଲଭିଥିବ ଭୂରୁ-ମଧ୍ୟଭଳକ, ଲେଖି ବଥ ବେଗେ ନ ଦେଖୁ ଲୋକ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ: କଶୋତ୍ସଭମୂଲଗୀତ ।] ୮ । ବିଚାରିବା;ଭାବିବା; ବିବେଚନା କରିବା—8. To consider; to think. ୯ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟକୁ ଚିଠି ଦେବା; ପତ୍ର ପଠାଇବା—9. To write a letter to a person. ୧୦ । ନକଲ କରିବା—10 To copy down. ୧୧ । ଲିଖିତ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବା—11. To express n opinion in writing.

ଲେଖି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସିବା ପାଇଁ ଲେଖି ଅପର ନିକଟରେ ରଖିବା—To note down for future reference.

ଲେଖିଲିଖି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟ ଅମୂଳଚୂଳ ବା ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଲେଖିବା—To take down anything fully or completely.

ଲେଖଣିଆ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଲେଖନକ)—୧ । ଲେଖକ—1. Writer. ୨ । ଲେଖା ବ୍ୟବସାୟୀ—2. Writer by profession.

ଲେଖୁ ଲେଖୁ କରଣ ହଗୁ ହଗୁ ମରଣ—ଦେ. ଉଗ—ମନୁଷ୍ୟ ବହୁ ଲିଖିତେ ଲିଖିତେ କୀରାଣୀ କାଳ ଲେଖିବା ଅଭ୍ୟାସ ହେଲେ ଶେଷରେ କରଣ ଏ ସୁଲେଖକ ହୁଏ ଓ ମନୁଷ୍ୟ ଝାଡ଼ା ରୋଗରେ ଅଳ୍ପ ଦିନେ ଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପଡ଼େ—(A person becomes an expert by practising writing for a long time and a man meets death by being attacked with diarrhœa or dysentery for long.

ଲେଖେ(ଙ୍ଖେ)—ଦେ. ଅ.—୧ । ଲେଖାଏଁ (ଦେଖ)—1. Lekhāen Lekhe (khen̄)କରେ ଲେଖା [ଲେଖେ—ଅନ୍ୟରୂପ] (See) [ଉ—ଏକ ଚକ୍ଷୁଥିଲେ ଅନ୍ଧ ଦୁଇଟି ଲେଖେ କାଣ ପ୍ରାୟ. ବ୍ରହ୍ମଜରୁଥଣ ଗୀତା ।] ୨ । ମତରେ; ମତେ **ଲେଖାମେ** ବିବେଚନାରେ—2, In the opinion of. [ଉ—କର୍ମ ବେତ୍ତାର ମୀମାଂସକେ, ଜଗତ ସତ୍ୟ ଭାବି ଲେଖେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଲେଖ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଲିଖ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ଲେଖନୀୟ; ଲିଖନ-ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be written. ବ—୧ । ଅକ୍ଷର—1. Letter; figure. ୨ । ଅକ୍ଷରମାଳା—2. Script; alphabet. ୩ । ଲିଖିତଅକ୍ଷର—3. Written letter. ୪ । ଦଲିଲ—4. Document. ୫ । ଚିତ୍ର— 5. Painting. ୬ । ଦଲିଲ ପ୍ରମାଣ—6. Documentary evidence.

ଲେଖ୍ୟଚୂର୍ଣ୍ଣିକା—ସଂ. ବ (ଲେଖ୍ୟ=ଚିତ୍ରାଦ + ଚୂର୍ଣ୍ଣି ଧାତୁ=ପେଷଣ କରିବା + ଭାବରେ ଅକ + ଆ)—ଚିତ୍ରକରର ତୂଳିକା—A painter's brush.

ଲେଖ୍ୟ ପତ୍ର—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଲିଖିତ ପତ୍ରାଦି—1. Letter. ୨ । ଦସ୍ତାବିଜ—2. Document. ୩ । ଲେଖାଯିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ତାଳପତ୍ର—3.Palm leaves used to write on. ୪ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ତାଳଗଛ (ବୃକ୍ଷକୋଷ)—4. Palm tree.

ଲେଖ୍ୟ ପ୍ରମାଣ——ସଂ. ବ—ଲିଖିତ ପ୍ରମାଣ; ଦଲିଲ ପ୍ରମାଣ—Lekhya pramāṇa Documentary evidence.[ଉ—ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖ୍ୟ ପ୍ରମାଣର ଦୁଇ ପ୍ରକାରରୁ (ମୌଖିକ, ଲେଖ୍ୟ) ଏକ । ଲେଖ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ପଞ୍ଚ ପ୍ରକାର—ଶାସନ ଓ ଜ୍ଞାନପଦ—ହି. ଶ. ।]

ଲେଖ୍ୟସ୍ଥାନ—ସଂ.ବ (ସ.ଷ.ତତ୍ପୁ)—୧ । କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ; ଅଫିସ; କଚେରୀ—Lekhyasthāna 1. An office; writer's building. ୨ । ଦପ୍ତରଖାନା; ସିରସ୍ତା; ମୁନ୍‌ସୀଖାନା; କର୍ମଚାରୀଖାନା—2. A place where clerks are engaged in writing.

ଲେଙ୍କ(ଙ୍କ୍, ଙ୍କେ)ଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ନକ୍ତକ, ଲକ୍ତକ)—ଖଣ୍ଡବସ୍ତ୍ର; Leṅka(ṅku, ṅke)rḍā(rḍi) ଛିଣ୍ଡାଲୁଗା ବା କନା—Rag, ଲେଙ୍କଡ଼ୁଆ ଲେଙ୍କୁ(ଙ୍କେ)ଡ଼ } ଅନ୍ୟରୂପ torn bit of cloth; a shred of cloth. ବିଣ—ଚିରା; ଖାଣ୍ଡି ମ୍ୟାକଡା **ଚିଥଡା** (ଦଶ୍ତ)— Ragged; torn (cloth).

ଲେଙ୍କ(ଙ୍କେ)ଡ଼ା(ଉଆ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭରକ୍ଷୁ—ଗଧିଆ; ଢେଙ୍କାକାୟ; Leṅka(ṅke)rḍā(rḍiā) କାଉଆ—Hyena; wolf; [ଲେଙ୍କ(ଙ୍କେ)ଡ଼ା(ଡ଼ିଆ)କାୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] the Indian.

Digitized by srujanika@gmail.com

ନେକଡା, ନେକଡାବାଘ, ନେକଡିଆବାଘ, ନେକଡେବାଘ wolf; Canis Pallipes; the striped Hyena; Hyana Striata. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ସ. ଲାଣ୍ଡଗା] ଦେଖିବାକୁ କୁକୁରଠାରୁ ବଡ଼; ବନ୍ଦୁ ପଟ୍ଟପୁଚ୍ଛ । ଏମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣ ଧାଣ୍ଡର ଓ ଏମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଖାଁଣ କଳା କଳା ଘଣ୍ଟା ଦାଗମାନ ଥାଏ । ଏମାନେ ଦୁଃଚରିତ୍ର । ମେଣ୍ଢା, ଛେଳି ପ୍ରଭୃତି ଜୀବ ଏମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ । ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ; କନ୍ତୁ ମଡ଼ାମାଂସ ଖାଆନ୍ତି ।]

ଲେଙ୍କ(ଙ୍କୁ, ଙ୍କେ)ଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ)—Leṅka(ṅku, ṅke)ṛḍiā ମାଙ୍କଡ଼ିଆ; ସର୍କଟିଆ; ଶୀର୍ଣ୍ଣ—[ଲେଙ୍କ(ଙ୍କୁ, ଙ୍କେ)ଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Feeble; emaciated. ରୋଗାପଟକା ମରା, ପତଳା

ଲେଙ୍କା—ଦେ. ବି—୧ । ଶୂଦ୍ର ବା ତତ୍ସା ଜା ର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—Leṅkā 1. A family title of Śūdras. ୨ । ରାଜାଙ୍କର ଓ ଦେବତା ଙ୍କ ଶୂଦ୍ର ସେବକ ବିଶେଷ—2. A class of śūdra sebakas of Rajas or deities. ୩ । କଉଡ଼ି ଖେଳରେ ଦୁଇକଟ କଉଡ଼ି ଚଟ୍ଟ ହୋଇ ପଡିବାର ଦାନ; ଦୁଗା-3. The state of the cowrie shells falling on the ground with the dorsal side up in the game of cowries. [ଦ୍ର—କଉଡ଼ିଖେଳରେ ପ୍ରଥମେ ଛକା, ଅର୍ଥାତ୍ ଚାରିକଟ କଉଡ଼ି ଚଟ୍ଟ ହୋଇ ପଡୁଥିଲେ, ତତ୍ପରେ ଲେଙ୍କା, ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇକଟ କଉଡ଼ି ଚଟ୍ଟ ହୋଇ ପଡିଲେ, ଚାରି ଦାଜଟ ହୁଡ଼ି ବା ମାର୍ ହୁଏ ।]

ଲେଙ୍କାପ—ଦେ. ବି—ସେକାପ (ଦେଶ) Leṅkāpa ṣkāpa (See)

ଲେଙ୍କୁଡ଼ି ଶେଙ୍କୁଡ଼ି—ସା. ବି (ସମ୍ବନ୍ଧର)—ଗୁଡ଼ାଏ ଛିଣ୍ଡାକନାର ସମ୍ପର୍କ Leṅkurḍi ṣeṅkurḍi —A collection of rags ନ୍ୟାକଡା ଧୋକଡ଼ା ଗୁଦଡା ଚିଥଡା and torn clothes.

ଲେଙ୍କେଇ—ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବି. ପୁଂ—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନାମ—A name given to males in the district of Puri in Orissa; (ଯଥା—ଲେଙ୍କେଇ ପ୍ରହରାଜ ।)

ଲେଙ୍ଗ-ଟା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—(ଭୁଲ ବଂ. ନେଂଟା)—ଲଙ୍ଗଳା; ନଗ୍ନ—Naked.

ଲେଙ୍ଗଟ—ଦେ. ବି—ଲଙ୍ଗୋଟା (ଦେଶ)—Laṅgoṭā (See) Leṅgaṭa [ଉ—ଲେଙ୍ଗଟ ଲଢ଼ା ଭୂଇ କର, କାହେଁ ପକାଇଲେ ଉଡ଼ଗ୍ଧ । ପ୍ରାଚୀ. ଜଗୁଣମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ଲେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ, ଙ୍ଗେ, ଙ୍ଗୋ)ଟା(ଟି)—ଦେ. ବି—ଲଙ୍ଗୋଟା (ଦେଶ) Leṅga(ṅgu, ṅge, ṅgo)ṭā(ṭi) Laṅgoṭā (See) ଲେଙ୍ଗଟ ଲଙ୍ଗୋଟ(ଟୀ)

ଲେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ, ଙ୍ଗେ, ଙ୍ଗୋ)ଟା(ଟି) ଚଢ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—Leṅga(ṅgu, ṅge, ṅgo)ṭā(i) chaṛḍhā(ṛḍhe)ibā [ଲେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ, ଙ୍ଗେ, ଙ୍ଗୋ)ଟା(ଟି) ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲଙ୍ଗେଟା. ଲେଙ୍ଗଟମାରା ମାରିବା (ଦେଶ)—Laṅgoṭa māribā ଲଙ୍ଗୋଟ(ଟୀ) ମାରନା (See).

ଲେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ,ଙ୍ଗେ,ଙ୍ଗୋ)ଟିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ପେଡ଼ିଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଲେଙ୍ଗୁଟ Leṅga(ṅgu, ṅge, ṅgo)ṭiā ବନ୍ଧାଏ; କୌପୁନିଆ—[ଲେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ, ଙ୍ଗେ, ଙ୍ଗୋ)ଟ ସର୍ତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ] Wearing a strip for loin-cloth. ଲଙ୍ଗୋଟିଆ ଦେ. ବି—[ଲେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗ, ଙ୍ଗେ, ଙ୍ଗୋ)ଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୧। ବାବାଜୀ; ବୈଷ୍ଣବ—1. An ascetic. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସମ୍ବଳଶୂନ୍ୟ ଗୃହଉପଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A poor homeless person ୩। ପରିବାର ଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person having no family.

ଲେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗେ)ଡ଼ା—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ଲଙ୍ଗ; ଭୁଲ. ଫା. ଲଙ୍ଗ = Leṅga(ṅge)ṛḍā ଖଞ୍ଜଆ)—ଖଞ୍ଜ; ଖୋଣ୍ଡା—Lame. ବି—[ଲେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗେ)ଡ଼ା, ଲେଙ୍ଗଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୧। ଖଞ୍ଜ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Lame person. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ବର୍ତ୍ତୁଳ ଆମ୍ବ ଜାତି (ଏହା ମାଲଦହ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଏ ଦେଶକୁ ପାଠାବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅମଦାନି ହୁଏ)—2. Langra mango; an excellent species of ripe mangoes imported from Māldā in Bengal,

ଲେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗେ)ଡ଼ା ଆମ୍ବ—ଦେ.ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆମ୍ବ—1. A Leṅga(ṅge)ṛḍā āmba species of excellent ଲେଙ୍ଗଡା ଆମ ଲଙ୍ଗଡା ଆମ mango. ୨ । ଲେଙ୍ଗଡ଼ା (୨) [ଦେଶ]—2. Leṅgaṛḍā (2) (See)

ଲେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ,ଙ୍ଗେ)ଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ. ଲଙ୍ଗ୍ ଧାତୁ)—Leṅga(ṅgu,ṅge)ṛḍā(ṛḍe)ibā ୧ । ଖୋଣ୍ଡାଇବା; ଖଞ୍ଜ ନେଙ୍ଗଚାନ ଲଗଡାନା ରଚ୍ଚ କରିବା—1. To limp; to walk lamely. ୨ । (ସ. ଲାଙ୍ଗୁଲ)—ଲାଙ୍ଗଡ଼ ଖାଇଡେଇବା (ଦେଶ)—2. Lāṅgaṛḍa pāṅgaṛḍa hebā (See)

ଲେଚ୍ଛ୍ବା—ପ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି.—ଲେସିବା—To give a coating over; to daub. Lechchh-bā

ଲେଚ୍ଛା(ଚ୍ଛା)—ଦେ. ବି—ତ୍ୟାଗ କରଣ— Lechchhā(chhā) ତ୍ୟାଗ କରା ଛାଡନା Abandonment.

ଲେଚ୍ଛି(ଚ୍ଛି)ବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । (ସ. ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ)—ଲକ୍ଷିବା (ଦେଶ) Lechchhi(chhi)bā ତ୍ୟାଗ କରା ଛାଡନା 1. Lāchhibā (See) ୨ । (ସ. ତ୍ୟଜ୍ ଧାତୁ) ତ୍ୟାଗ କରିବା—2. To abandon; to relinquish, to give up. [ଉ—ତାଙ୍କୁ କେମନ୍ତ କର ମୁରୁଚ୍ଛିବା, ଗୋଡ଼ୁ ଗୋଡ଼ୁ ଏ ଜୀବନ ଲେଚ୍ଛିବା । ଦନାଇ ଦାସ ଗୋପୀଗୁଣ୍ଡା]

ଲେଚ୍ଛି(ଚ୍ଛି) ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଲେଶି ବ୍ୟାପିବା; ଦେହ ଉପାଙ୍ଗ Lechchhi(chhi) hebā ବ୍ୟାପିବା—1. To cover the ଛେୟେ ଯାଓୟା पस जाना whole body with some- [ଲେଚ୍ଛ ହୋଇଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] thing (like a layer of smallpox eruptions). [ଉ—ତା ବଦ୍ଯାଚ ‘ବସନ୍ତ’ ଲେଚ୍ଛ ହୋଇ ଯାଇଥ ; କାକୁ କୁଣ୍ଡିଆ ତା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଦ ମଣ୍ଡରେ ଲେଢ ଦୋଇଅଛୁ ।] ୨ । ଲାଞ୍ଛି ଦେବା (ଦେଶ)—2. Lāchhi hebā (See)

ଲେଜ(ଜା)ର୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ଲେଜର୍)—ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କର Leja(jā)r ଖତ୍ତଆନ ବହି; ଯେଉଁ ଖାତାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଣ୍ୟ ଲେଜାର ଲେଜର ଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଡାର୍‌ଟ୍ଟୋର ହିସାବମାନ ବକଶି ଗୋଷ୍ଟିଏ ଗୋଷ୍ଟିଏ ଦେଉଙ୍କ ଜଳେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଦୋଇ ଲେଖା ଥାଏ—A trader's ledger book.

ଲେଜଷ୍ଲେଟିଭ୍ ଆସେମ୍ବୀ—ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ) —୧ । ସ ୧୯୩୫ ସାଲର Lejislatibh āsembli ଭାରତ ଶାସନ ସମ୍ବାର ଆଇନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହେବାରୁ ପ୍ରଦେଶମାନ ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା-ମାନଙ୍କ ନାମ—1. Provincial Legislative Assembly (under the Government of india Act 1935.) ୨ । ଭାରତ ଶାସନ ସମ୍ବାର ଆଇନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ପୂର୍ବରୁ ଇଂରାଜ ଶାସିତ ସମସ୍ତ ଭାରତର ବୈଜ୍ଞିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା—2. Central Legis-lative Assembly for the whole of India before the Government of India Act

ଲେଜିସ୍ ଲେଟିଭ ଆସେମ୍ବ୍ଲି **लेजिसलेटिभ अ से ली** 1935.

ଲେଜସ୍‌ଲେଟିଭ୍ କାଉନ୍‌ସିଲ—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ)—କୌଣସି Lejis-letibh kāun-sil ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ଆଇନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ଲେଜିସ୍ ଲେଟିଭ କାଉନସିଲ ବା ସଭା; ' ପ୍ରାଦେଶିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା-**लेजिस्लेटिभ कौनसिल** Provincial Legislative Council(which is no longer in existence after the Government of India Act. 1935). [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ପ୍ରାଦେଶିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାକୁ ଲେଜଷ୍ଲେଟିଭ୍ କାଉନ୍‌ସିଲ୍ ଓ ଭାରତର କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାକୁ ଲେଜଷ୍ଲେଟିଭ୍ ଅସେମ୍ବ୍ଲୀ ବୋଲା ଯାଉଥିଲା । ୧୯୩୫ ସାଲର ଭାରତ ସମ୍ବାର ଆଇନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାଦେଶିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଲେଜଷ୍ଲେଟିଭ ଆସେମ୍ବ୍ଲୀ ଓ ସମସ୍ତ ଭାରତୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ର ସଘର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାକୁ ଫେଡେରାଲ୍ ଆସେମ୍ବ୍ଲୀ ବୋଲାଗଲା; ଫେଡେରାଲ ଅସେମ୍ବ୍ଲୀରେ ବ୍ରିଟିସ ଭାରତର ଓ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରତିନଧିମାନେ ରହିବାର ନଥା ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଅଛୁ ।]

ଲେଞ୍ଚ—ପ୍ରା., ବିଣ (ସଂ. ନୀଚ)—୧ । ନୀଚଶ୍ରେଣୀୟ—1. Of low Lenncha class. ୨ । ନୀଚମନା:—2. Mean-minded. **नीच नीच** ୩ । ନିମ୍ନ—3. Low. [ଦ୍ର—ଅଧୋ ଊର୍ଦ୍ଧ ଅଧୋ ଲେଖ୍ୟ ଅଧୋ ସଦ୍ଦ ରମ୍ଭ—ପ୍ରାରୀ. ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣଗୀତା ।]

ଲେଞ୍ଜା—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ ଓ କଲାହାଣ୍ଡି) ବ (ଭୁଲ. ବ. ଲେଂଜ)—Lenja ୧ । ଲାଙ୍ଗୁଡ଼; ଲଞ୍ଜ—1. Tail. ୨ । ଚିଙ୍କି ଲାଞ୍ଜି—2. The tail end of a husking pedal.

ଲେଞ୍ଜି(ଞ୍ଜେ)ର୍—ବେ. ବ (ସଂ. ଲାଞ୍ଜ=ଲାଙ୍ଗୁଡ଼; ପଶୁର ପଛରେ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ Lenja(nje)rā ପର ଯାହା ପଦାର୍ଥରେ ଲାଗିଥାଏ)—୧ । ଅଳଅ ଜଞ୍ଜାଳ **कूडा करकट** 1. Rubbish; sweepings. ୨ । ପିଚୁଟି **कांची, कीचड** ଆଖିର ଲେଦରୁ; ଘିଉଟି; ଚକ୍ଷୁର ମଳ—2. Concrete rheum of the eye; mucus of the eye; exudation from the eye. ୩ । ପଦାର୍ଥର ଦେହରେ ଲାଗିଥିବା ସୂତା ଆଦ ଅଳଅ—3. Tangles sticking to a thing. ୪ । ଜଞ୍ଜାଳ; ଗୋଳମାଳ; ଅଡୁଅ; ଝଞ୍ଝଟ—4. Complications; confusion; entanglement. ୫ । ଦୁର୍ନାମ; ଅପବାଦ—5. Evil name; scandal. ବେ. ବିଣ—

ନୋଂଗରା ୧ । ଅଳଅଯୁକ୍ତ—1. Full of refuse or rubbish.

ମଇଳା ୨ । ଅଡୁଅ ଭଡୁଅ—2. Tangled; confused. ୩ । ଅପରିଷ୍କୃତ—3. Unswept; uncleansed.

ଲେଞ୍ଜା(ଞ୍ଜେ)ର ମେଞ୍ଜା(ଞ୍ଜେ)ର—ବେ. ବିଣ—୧ । ଅରବାଢ଼ଳଅ—Leñja(ñje)rā meñja(ñje)rā 1. Clumsy; awkward.

ନୋଂଗରା **कूडा क** ୨ । ଅଡୁଅଭଡୁଅ—2. Tangled.

ଲେଞ୍ଜର୍ ଲଗା କାମ—ବେ. ବ—ଯେଉଁ କାମରେ ଦୁର୍ନାମ ମିଳେ ବା Leñjarā lagā kāma ଯେଉଁ କାମ ସହଜରେ ଛଣ୍ଡେ ନାହିଁ—

ଜଂଜାଳ work which brings bad name or

बदनामी काम dees not come to an easy conclu-sion.

ଲେଞ୍ଜା—ପ୍ରାବେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ବାମଣ୍ଡା) ବ—୧ । ହେଠା ବାଘ—Leñjā 1. Hyena; wolf. ୨ । ରାମଶିଆଳ (ଦେଶ)—2. Rāmaśiāla (See)

ଲେଞ୍ଜା ଲେପ୍ଟା—ପ୍ରାବେ. (ଗାଙ୍ଗପୁର) ବିଣ—କାଠପଟାଳ ପର ଲଗା-Leñjā leptā ଲଗି ହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିବା (ଲୋକ ବା ବସ୍ତୁ)—Sleeping or placed together den-sely like logs in a rafter.

ଲେଠ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (କଉରଥା) (ଇଂ. ଲେଟ୍)—ପରଲୋକଗତ; Let ସ୍ୱର୍ଗୀୟ—The late; the deceased. [ଦ୍ର—

ଲେଟ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ପୂର୍ବରେ ଓଡିଆ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷାରେ

ଲେଟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅମୁକ ଲକ୍ଷ୍ମୀଯାବ ବଙ୍ଗଳାରେ ଏବ ବଙ୍ଗଳାର ଅନୁକରଣରେ କେହି କେହି ଓଡ଼ିଆରେ ୮ ଅମୁକ ବୋଲ ଲେଂଗ୍ରୁ । ଇଂରାଜୀ The late so & so୍ର ଅନୁ-କରଣରେ ଗଞ୍ଜାମରେ କଉରଥା ଲେଖାରେ ଲେଠ୍ ଅମୁକ ୬ ଖାପାଏ । ଓଡ଼ିଆ କଉରଥା ଭାଷାରେ

ଲେଟ କାମ ଘରେ । ମୁ । (=ମୁତୋଘା) ଲେଖାଯାଏ,

ଲେଟ ଯଥା—ଅମୁକ । ମୁ ।] ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେଟ୍)—୧ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ଗଡ଼ିଯିବା ଅବସ୍ଥା; ଦେରୁ; କାଳବିଳମ୍ବ 1. Lateness of time; delay. ବିଣ—୨ । କାଳ ବିଳମ୍ବଯୁକ୍ତ; ବିଳମ୍ବିତ—2. Late; delayed. ୩ । ବିଳମ୍ବରେ ଚଳୁଥିବା (ଘଣ୍ଟା)—3. Going late (clock or watch).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଟ୍ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ନ ପହଞ୍ଚି କାଲହରଣ କରିବା—1. To exceed the fixed time. ୨ । କୌଣସି ଘଣ୍ଟାର କଣ୍ଟାକୁ ପଛଆଡ଼କୁ ଚଲାଇ ଦେଇ ଘଣ୍ଟାଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାପିତ ସମୟକୁ ବିଳମ୍ବିତ କରିବା—2. To make a watch or clock become or go late.

ଲେଟ୍ ପେନ୍ସିଲ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.)—ଲେଡ୍ ପେନ୍ସିଲ୍ (ଦେଖ) Let pensil Led pensil (See)

ଲେଟ୍ ପ୍ରେଜେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେଟ୍ ପ୍ରେଜେନ୍ସ)—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ଗଡ଼ିଯିବା ପରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ, କାରଖାନାରେ ବା କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—Late presence at the school, office or factory.

ଲେଟ୍ ଫିସ୍ (ଫୀ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଡାକଘରେ ଚିଠି ଛେରରେ ପକାଇ ଡାହା ସେହି ଦିନର ଡାକରେ ପଠାଯିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରକକୁ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବା ଅଧିକା ଶୁଳ୍କ ବା ଜରିମାନା—Late fees paid to the post. office for a letter posted late

ଲେଟ୍ ହେବା—ଦେ. ବ—୧ । କାଳ ବିଳମ୍ବ ଘଟିବା—1. Being late in point of time. (ଯଥା—ମୁଁ ଆଜି ଲେଟ ହଓୟା କରିବାକୁ ଆସୁ ଆସୁ ଲେଟ୍ ହୋଇଗଲା ।) ଦେ. କି—୧ । (ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଇତ୍ୟାଦି) ବିଳମ୍ବରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—1. To be late in attending school (said of a student). ୨ । (ଘଣ୍ଟା) ଠିକ୍ ସମୟକୁ ନ ରଖି ବିଳମ୍ବରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ଦେଖାଇବା—2. The state of a clock or watch being late. ୩ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରୁ ଏତେ ସମୟ ବିଳମ୍ବ କରିବା—3. To be late (by so much time). (ଯଥା—ଆଜି ମୁଁ ପାଞ୍ଚମିନିଟ୍ ଲେଟ୍ ହେଲି; ଅଜ ମାଦ୍ରାଜ ମେଲ୍ ଘଣ୍ଟାଏ ଲେଟ୍ ହେଲା ।)

ଲେଟ—ସ. ବ—ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Leṭa Name of a hybrid caste.

ଲେଟର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେଟ୍ଟର୍)—୧ । ଚିଠିପତ୍ର—1. Letter. ୨ । ଛାପାଖାନାରେ ଛାପିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଲେଟାର ଅକ୍ଷରର କାଠି; ଟାଇପ୍—2. (Printing) Type.

ଲେଟର୍ ଅଫ୍ କ୍ରେଡିଟ୍—ବୈଦେ. ବ (କରିଅ) (ଇଂ.)—ଯେଉଁ ପତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଜଣେ ବ୍ୟବସାୟୀ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କାରବାର ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରନ୍ତି; ଖାତର ଚିଠି—Letter of credit. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପତ୍ର ଲେଖକ ଟଙ୍କାର ଗୋଟିଏ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସୀମା ଲେଖି ଦେଇଥାଅନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍, ଉକ୍ତ ଚିଠିରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ଲେଖାଥାଏ ସେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଏତେ ଟଙ୍କା ଉଚ୍ଚତମ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଖାତରେ ଧାର (credit) ଦିଆ ଯାଇପାରେ, ଏହା ଲେଖାଥାଏ ।]

ଲେଟର୍ ପେପର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.)—ଚିଠି ଲେଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଗଜ—Letter paper; note. ଲେଟାର ପେପାର ଲେଟର ପେପର [paper.

ଲେଟର୍ ପ୍ରେସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଯେଉଁ ଚିଠି କାଗଜରେ ତାଙ୍କର ନାମ, ଠିକଣା, ଉପାଧି ଇତ୍ୟାଦି ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ—1. Letter press. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଛପା; ପ୍ଲେଟରୁ ଛପା ନ କରି ଅକ୍ଷର (ଟାଇପ୍)ରୁ ଛପା କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—2. Letter press printing.

ଲେଟର୍ ବ(ବା)କସ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେଟର୍‌ବକ୍ସ)—୧ । ଗୃହ ପଡ଼ିଥିବା ଯେଉଁ ବାକ୍ସରେ [ଲେଟର୍ ବ(ବା)କ୍ସ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଡାକଘରକୁ ପଠାଯିବା ଚିଠିମାନ ଲୋକେ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି ଓ ଡାହା—Letar ba(bā)kasa ୨ । ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମୟରେ ଆସି ଯେଉଁ ବାକସର ଗୃହ ଫିଟାଇ କର ଉହାଁରେ ପଡ଼ିଥିବା ଚିଠିମାନ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି—1. Postal letter-box. ୨ । ବଡ଼ଲୋକମାନଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ପାଖେ ଥିବା ଗୃହ ପଡ଼ିଥିବା ଡାବ୍ବାକ୍ସ, ଯହିଁରେ ଗୃହସ୍ଥାମୀଙ୍କ ପାଇ ଅପରିଚିତ ଚିଠିମାନ ଲୋକେ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି ଓ ଗୃହସ୍ଥାମୀ ସୁବିଧାରତେ ସେ ବାକ୍ସ ଫିଟାଇ ଚିଠିଗୁଡ଼ିକ ନିଅନ୍ତି—2. A letter-box attached to the outside of a rich perosn's house.

ଲେଟର୍‌ସ୍ ଅଫ୍ ଆ(ଏ)ଡ୍‌ମିନିଷ୍ଟ୍ରେଶନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) (କରିଅ) Letar-s aph ā(e)d-minishṭreśan —ଉଇଲ୍ ପ୍ରମାଣ ନ ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଲେଟାର୍ସ ଅଫ ଆଡମିନିଷ୍ଟ୍ରେସାନ ଜଣେ ମୃତ ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ରକ୍ଷା ସୁରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଜଜ ସାହେବଙ୍କ ଦସ୍ତଖତରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ହୁକୁମନାମା—Letters of administration.

ଲେଟର୍‌ସ୍ ପେଟେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (କରିଅ) (ଇଂ.)—ଖୁସି ଚିଠାପତ୍ର; ଲେଟାର୍ସ ପେଟେଣ୍ଟ ନାମା, ସଦ୍ଦାର୍ଥ, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ସଙ୍ଘଙ୍କୁ ଲେଟର୍ସ ପେଟେଣ୍ଟ କୌଣସି ବିଶେଷ ଅଧିକାର ବା ସ୍ୱତ୍ୱ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇ ଥାଏ—Letters Patent. [ଦ୍ର—ଗ୍ରାଉଣ୍ଡ ହାଇକୋର୍ଟମାନ ଇଂଲଣ୍ଡେଶ୍ୱର ଗ୍ରାଉଣ୍ଡ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଲେଟର୍ସ୍-ପେଟେଣ୍ଟ୍ (Letters Patent) ଅନୁସାରେ ସ୍ଥାପିତ ଓ ହାଇକୋର୍ଟର ବିଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁମାନେ ଅପିଲ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ସାଧାରଣ ନିୟମମାନ ଅଛି ତାହା ଛଡ଼ା ଏହ୍ନ ଲେଟର୍ସ ପେଟେଣ୍ଟ ଦ୍ୱାରା କେତେକ ଅଧିକା ଅଧିକାର ହାଇକୋର୍ଟକୁ ଦିଆଯାଇଅଛି । ସେହି ଅଧିକାର ଅନୁସାରେ ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜମାନଙ୍କ ବିଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଶି ଉକ୍ତ ହାଇକୋର୍ଟରେ ଯେଉଁ ଅପିଲ ଦାଏର କରିଯାଏ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦାରୁ ଲେଟର୍ ପେଟେଣ୍ଟ୍ ଅଧିକ ବୋଲିସାଏ ।

ଇଂଲଣ୍ଡର ଜଣେ ଏଜଜାବେଥ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଘରଡରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ 'ଲେଟର୍-ପେଟେଣ୍ଟ' ପାଇଥିଲେ ।

କୌଣସି କାରଗର କୌଣସି ନୂଆନ କଳ ଅବା ଉଦ୍ଭାବନ କଲେ ଓ ତାହା 'ପେଟେଣ୍ଟ' ବା ଏକଚ୍ଛିଆ କରିବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ ସରକାରଠାରୁ ପ୍ରାର୍ଥୀକୁ 'ଲେଟର୍-ପେଟେଣ୍ଟ' ମିଳେ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେ କଳକୁ ଅନ୍ୟ କେହି ନର୍ମାଣ କର ବ୍ୟବସାସ୍ଥ କର ପାରନ୍ତେ ନାହିଁ ବୋଲି ଗ୍ରମ୍ଭରୁ ଆଦେଶ ହୁଏ ।]

ଲେଟା—ଦେ. ବ—ଲଟର୍ସ (ଦେଶ)
Letā — Laṭarā. (See)
ଲେଠା — ଲଷ୍ଟମଫଷ୍ଟମ — (ଲେଟର୍[ଟେ]ର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲେଟା ଛିଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ଅଡ଼ୁଅକୁ ମୀମାଂସା କରିବା—To settle any complication.
Letā chhiṇḍā(ṇḍe)ibā
ଲେଠାଚୁକାନ ଲଷ୍ଟମଫଷ୍ଟମ ଛୁଡ଼ାନା

ଲେଟି—ଦେ. ବ—ଲେଣ୍ଡା (ଦେଶ)
Leṭi — Leṇṭā. (See)

ଲେଟ୍‌ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କୋବପତ୍ର ଏକଦ୍ଦାର ବଦେଶୀଗଛ(ଏ. ଉଚ୍ଚର ଚଉ ଉଦ୍‌କାଣ୍ଡରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)—Lettuce
Leṭus — ଲେଟୁସ

ଲେଟ୍‌ରିନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ପାଇଖାନା—
Leṭrin — Latrine,
ଲ୍ୟାଟ୍ରିନ — ଲେଟ୍ରିନ

ଲେଟ୍‌ରିନ ଟା(ଟି,ଟେ) କସ(କ୍ସ)—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ)—ପାଇଖାନାଟ୍ୟକସ; ସହରର ଲେଟ୍‌କମାନଙ୍କ ଲ୍ୟା(ଲା)ଟ୍ରିନଟାକ୍ସ ଲାଟ୍ରିନଟ୍ୟାକ୍ସ ପାଇଖାନାକୁ ମେହେନ୍ତରଦ୍ୱାରା ସଫାକରିବା ଯୋଗୁଁ ଉକ୍ତ ପାଇଖାନାର ମାଲିକଙ୍କଠାରୁ ମିଉନସିପାଲିଟି ଯେଉଁ ଟକସ ଆଦାୟ କରନ୍ତି—Latrine tax; tax paid by the owner of a latrine to the Municipality for cleansing it-

ଲେଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧। ସୀସା ଧାତୁ—1. Lead (metal.. Led
୨। (ଛପାଖାନା) ଛାପି ଦୁଇ ଅଟାଳ ଚଉଡ଼ା ସୀସାର ପତଳ ଯାହା ଛପା ଅକ୍ଷରର ଟାଇପ୍‌ମାନଙ୍କ ମଝିରେ ଖଞ୍ଜାଯାଏ—2. (printing) Thin plate of lead separating the lines ofn type.

ଲେଡ୍ ପି(ପେ)ନ୍‌ସିନ୍( ) - ଦେ. ବ (ଇଂ ଲେଡ୍‌ପେନସିଲ୍)—କାଠର ଭିତର ଦେଇ ଯାଇଥିବା ସୀସାର ଲେଡ଼ପେନସିଲ ଲେଡପେନସିଲ ପେନ୍ସିଲ; ଉଡ଼ନ ପେନସିଲ୍—Lead pencil, woodene pencil.

ଲେଡ୍‌ମୋଲ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) (ଛପାଖାନା)—ଛପାଖାନାରେ Led mo-ld ବ୍ୟବହୃତ ଲେଡ୍ [ସୀସା] ଛାଞ୍ଚଆ ଢାଳବାର ମେଡମୋଲ୍ଡ ଲେଡମୋଲ୍ଡ ଛାଞ୍ଚ—(printing), Lead moul

ଲେଡ଼(ଡ)—ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ଲେଣ୍ଡ)—ଲଣ୍ଡ [ଦେଶ]—
Lerda(ḍa) — Landa (See) ୨ । [ସ. ଅର୍ବ]
ରକ୍ତ ରଜ —ଋତୁସ୍ରାବକାଳୀନ ରକ୍ତ; ନେଡ଼; ଅର୍ବ
ଶୋଣିତ—Menstrual blood.

ଲେଡ଼ଖିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ [ଅଶ୍ଳୀଲ ଗାଳି]—ଅର୍ବ ରୁଧିରପାନକାରୀ
Lerdakhiā — (a term of vile abuse) One
ରକ୍ତଖେକୋ ରଜପୀନେବାଲା who drinks the
(ଲେଡ଼ଖିଆ ପୁଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) mentstrual blood.

ଲେଡ଼[ଡ]ପାଣି—ଦେ. ବ—ଲେଡ଼ ୨ ଦେଶ)
Lerda(ḍa)pāṇi — Lerda 2 (See)

ଲେଡ଼ା—ଦେ.ବ—କରତଳର ମୂଳ ବା ଲେଡ଼ାଦ୍ୱାରା ଅଘାତ; ଠେଲା—
Lerdā — A push with the base of
ଚେଟୋରଧାକା ହଥେଲିସେମାର the palm of the hand,
[ଦ୍ର—କରତଳର ଅଙ୍ଗୁଠି ଅଂଶ ଓ ସମସ୍ତ କରତଳଦ୍ୱାରା ଅଘାତକୁ (ଗୁସୁଡ଼ା) ବୋଲାଯାଏ ଓ କରତଳର ମୂଳଭାଗ ଦ୍ୱାରା ଠେଲାକୁ ଲେଡ଼ା ବୋଲାଯାଏ ।]

ଲେଡି(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ—୧। କରତଳ—1. Palm of the hand.
Ledi(ṛdi) [ଦ୍ର—ପ୍ରସାରିତ କରତଳର ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କ ମୂଳଠାରୁ
ଚେଟୋ ତରହତୀ କରମୂଳ ପ ଅଂଶକୁ ଲେଡିକୁହାଯାଏ]
ହଥେଳୀ (ଉ—ଲେଡର ଗୁଡ଼ା କହୁଣିଙ୍କ ଗଲେ, କେମନ୍ତ ଘାଟଣ ହୁଅଇ ବୋଲେ—ବ୍ରଜନାଥ. ସମରଉଦଙ୍ଗ ।) ୨ । ଲେଡ଼ା (ଦେଶ)—2. Lerda (See)
ଗୋଡାଳୀ ଏଡ଼ୀ,ଏଡୀ ୧ । ପାଦର ଗୋଇଠି; ଲେଡ଼ୁ; ଗୁଲୁର ଶେଷଭାଗ—I. Heel of the foot; the end
ଏଡ଼ି of the heels. ୨ । ଲେଡ଼ ବା ଗୋଇଠିର ଶେଷଭାଗଦ୍ୱାରା ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ପୁଛର ପାଶ୍ୱର୍ରେ ଅଘାତ—
ଜୁତୋରକାଁଟା ଏଡ 2. Blows given by a rider on the flanks of a horse with the end of his heels. ୩ । ଲେଡ ଘୋଡ଼ସବାରର ଗୋଇଠରେ ପିନ୍ଧିବା କଣ୍ଟା—3. Spur used by a rider. (ଉ—କେ ଘୋଡ଼ା ଅଡ଼ୁ; ରହନ୍ତେ ଲେଉ; ଯୋଡ଼ ଲଗାଇ ଯେ ବ୍ରଜନାଥ ସମରଉଦଙ୍ଗ ।)

୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ) (ଇଂ. ଲେଡୀ)—ଇଂରଜୀ ଲର୍ଡ଼ ଉପାଧ୍ୟ
ଲେଡୀ ଭୂଷିତ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀକ ଅଥାଧ୍ୟ; ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ନାସ୍ତ୍ରଙ୍କ
ଲେଡୀ ଉପାଧ୍ୟ—Lady (title of females of a Lord family).

ଲେଡ଼ଏ—ଦେ. ବଣ—ହାତର ଲେଡ଼ର ମଧ୍ୟଭାଗସ୍ଥ ଖାଲରେ ଯେତେ
Lerdie ପରିମିତ ତରଳ ବା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ଭାର ଧାରେ—
ଏକଚେଟୋ As much of a powder or liquid
ଏକଚୁଟୁ as can be held in the hollow of the palm of the hand.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଡ଼ି କେନ୍ନା(ନ୍ନଙ୍)—ଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେଡ଼ୀ କାନ୍ନଙ୍—ଗ୍ରୀରତ୍ତର Ledi keni(nin̄g) ବୃତ୍ତପୂର୍ବ ବଡ଼ଲାଟ ପତ୍ନୀଙ୍କ ନାମରୁ)—ଲେଡ଼ିକେନିଂ ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ଗୋଲାକାର ନାନ୍ନ ଆବରଣଯୁକ୍ତ ଲେଡ଼ୀକେନିଂ ସିଅନ୍ନଣା ଗୁପ୍ତରସ୍—A sort of sweetmeat named after Lady Canning.[ଦ୍ର--ଏହା ଦୁଧ-ଛେନା ଓ ଚନ୍ଦରେ ଛଆର ହୋଇ ଘିଅରେ ପୁଅା ହୋଇ ଶିରରେ ବତୁର୍ ଯାଇଥାଏ। ସ୍ପେଟ ଆକୃତ୍ତବିଶିଷ୍ଟ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ମିଷ୍ଟାନ୍ନକୁ ଗୋଲ୍ଲପଳାମୁ ବା ପାନ୍ତୁଅ ବୋଲ୍ଲପାଏ ଓ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ବ୍ୟାସ ବିଶିଷ୍ଟ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଗୋଲକକୁ ଲେଡ଼ଡକେନ୍ନଙ୍ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଘିଅରେ ଭଜା ହୋଇ ନ ଥିବା ଏହ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ପେଟ ମିଷ୍ଟାନ୍ନକୁ ରସଗୋଲ୍ଲା ଓ ବଡ଼ ଆକୃତ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ ମିଷ୍ଟାନ୍ନକୁ ଷୀରମୋଦନ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଲେଡ଼ଡକେନ୍ନାର ଉତ୍ତରେ ପୁର ବା ବସମିସ ଦଅା ହୋଇଥାଏ ।

ଗ୍ରୀରତ୍ତର ବୃତ୍ତପୂର୍ବ ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ଼କାନ୍ନଙ୍ Lord Canningଙ୍କର ପତ୍ନୀ Lady Canning କଲ୍ଲକତାରେ ୧୮୬୨ ସାଲ ନବେମ୍ବରମାସରେ ଜ୍ୱରପ୍ରକୋପରେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ତାଙ୍କ ନାମକୁ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କରିବା ପାଇଁ, ଚମ୍ଚା ଏ ପ୍ରକାର ନବାବିଷ୍କୃତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟସାମଗ୍ରୀ ଥିବାରୁ ଏହ୍ନ ନାମକରଣ ହୋଇ-ଅଛି ।]

ଲେଡ଼ି ଗୁର୍ଦ୍ଦ କହୁଣିକ(କୁ)ବୋହ୍ନ ଆସିବା(ଯିବା)—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—Lerdi gurda kahuṇiki(ku) bohi āsibā(jibā) ନେତ ଘଟନା ଅନେକ ଦୂର ଗଡାନ ଗୁଡ଼ କହୁଣିକ ବୋହ୍ନଯିବା **गूडआया केहुनीतक अबभी चाटतेही हैं** (ଦେଶ)—Nerdi gurda kahuṇiki bohijibā (See)

ଲେଡ଼ି ସୂ(ସୁଜ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେଡ଼ୀସୁ)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ Ledi sū(sūj) ବ୍ୟବହୃତ ଜୋତା—Shoes worn by ଲେଡ଼ୀସୁଜ women, lady shoes. [ଦ୍ର—କହୁର ଗୋଡ଼ରେ ଲେଉ, ଜୋତା ଏଉର ଠକ୍ ଠକ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଭମର ପତ୍ର ଠିଆ ହୋଇଗଲେ ।ଫଳାରମୋଦନ: [ଲେଡ଼ି ଜୋ(ଜୁ)ତା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଗଲ୍ପଲ୍ଲ ।]

ଲେଡ଼ି(ଡ଼ି, ଡ୍ଡି)ବହ୍ମଳ—ଦେ. ବ୍ଦ—ନେତ ବହ୍ମଳ (ଦେଶ) Lerdi(ḍi; ḍḍi)bahaḷa Nedi bahaḷa (See)

ଲେଡ଼ିରେ ବାଳ ହେବା—ଦେ. ବାକ୍ୟ—ଅସମ୍ଭବ ବସ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧେ Lerdire baḷa hebā ବ୍ୟବହୃତ ବାକ୍ୟ--A sheer impossଚେଟୋତେ ଚୂଲଉଠା ibility; a palpable absurdity; **तलहत्थीमे बालहोना** (an expression for imposible things). [ଦ୍ର—ଲୋକେ କଥାରେ କହନ୍ତି କାହା ଲେଉରେ ବାଳ ହେଲ୍ଲଣି ଯେ, ସେ ମୋତେ ମାରିବ ? କାହା ଛାତିରେ ହାଡ଼ ହେଲ୍ଲଣି, ସେ ମୋ ନାମରେ ମିଛ କଥା କହିବ ବା ଗାଳ ଦେବ ? ଅର୍ଥାତ୍ ଲେଉରେ କେଶ ଉଠିବା ଓ ଛାତିରେ ହାଡ଼ ହେବା ଯେପରି ଅସମ୍ଭବ, ଏ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ମଧ୍ୟ ସେହ୍ନପରି ଅସମ୍ଭବ ।]

ଲେଣ୍(ଣା, ଣି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ମା ଧାତୁରୁ ଜନ୍ୟଜ)—୧ । ନେବା Len(nā; ṇi) କ୍ରିୟା—1. The act of taking. ୨ । (ଦେଣା —ବିପଦ୍ଭାଚ) ପ୍ରାପ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ବା ଧନ—2. Dues. ଲେନ ଲେନ(ନା)

ଲେଣ୍(ଣା, ଣି) ଦେଣ୍(ଣା, ଣି)—ଦେ. ବ.—(ସଦ୍ଭରର) (ସଂ. ଜନ୍ୟଜ Len(nā, ṇi) den(nā, ṇi) ଓ ଦାନ)—୧ । ନେବ ଲେନ(ନା) ଦେନାନ ଓ ଦେବା; ବଥା ବଥା—1. Giving and ଲେନନା ଦେନାନ taking. ୨ । ବ୍ୟବସାବୃତ୍ତିଗତ ଅଦଳ ବଦଳ—2. Exchange; barter. ୩ । ବାଣିଜ୍ୟ; ବ୍ୟବସାବୃ; କାରବାର (ଯହ୍ନଁରେ ପଣ୍ୟ ଓ ଧନାଦିର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହୁଏ)—3. Business transaction; trade; mercantile transaction. ୪ । ବିକ୍ରୀ ଗରଦ 4. Sale and purchase of a property. ୫ । ବିକ୍ରୀ ସମ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ କେତା ବିକେତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୂଲ୍ୟର ଆଦାନପ୍ରଦାନ—5. Passing of consideration for a property sold. ୬ । ପାଉଣା ଦେଣଣା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ୟଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ୟ ବା ଅନ୍ୟକୁ ଦେୟ ଧନ ବା ବସ୍ତୁ—6. Dues or debts of a person; assets and liabilities of a person.

ଲେଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—ଲେଟା (ଦେଶ) Leṇtā Leṭā (See)

ଲେଣ୍ଟା(ଣ୍ଡା,ଣ୍ଟି,ଣ୍ଡି)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଅନାଦରାର୍ଥକ)—(ସଂ. Leṇṭā(ṇḍā,ṇṭi,ṇḍi) ନଳୁଷ୍କ) ଅପକୃଷ୍ଟ—1. Inferior. ୨ । ହେୟ ବା ନଗଣ୍ୟ—2. Inନେଣ୍ଟା ଛୋଟା significant. ୩ । ଘୃଣ୍ୟ—3. Hateful; contemptible. ୪ । ଅଯୋଗ୍ୟ—4. Unfit. (ଦ୍ର—ଲେଣ୍ଡୀ କୁକୁର=ନଳୁଷ୍କ ଓ ଘୃଣ୍ୟ କୁତ୍ତା—Pariah dog) ବି.—ଅଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. An unfit person. (ଦ୍ର—ଏ ଲେଣ୍ଡୀ ଗୁଡ଼ାକ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଶଳୁଆ କଣ୍ଟ ମୋର ବଡ଼ୁ କର ପାରିବେ ନାହିଁ ।)

ଲେଣ୍ଡ୍ ଏ(ଆ)କୁଇ(କ୍ୱି)ଜସନ୍—ବୈଦେ. ବି-(ଇଂ)—ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ଅକ୍ୱିଜସନ Lend e(ā)kui(kwi)jisan Lānd ākuijisan (See)

ଲେଣ୍ଡ—ସ. ବ.—(ଲଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ମ ଅ)—Leṇḍa ବଳଦର ଲଣ୍ଡ; ବଡ଼ ମଲଖଣ୍ଡ—Excrement; ordure; a long stiff bit of ordure.

ଲେଣ୍ଡା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲେଣ୍ଡ)—ଲେଣ୍ଡ (ଦେଶ) Leṇḍā Leṇḍ. (See)

ଲେଣ୍ଡ —ଦେ. ବ—୧ । ଲେଣ୍ଟା (ଦେଶ)—1. Leṭā, (See) Leṇḍi ୨ । (ସଂ. ଲେଣ୍ଡ) ଲଣ୍ଡ; ଛେଳି ଆଦିଙ୍କର ଷୁଦ୍ରଖଣ୍ଡ-ଲେଦୀ(ଦ୍ଦୀ) ବିଷ୍ଠା ମଳ—2. Tiny bits of dung of sheepଲେ·ଡୀ deer, mouse etc.

ଲେଣ୍ଡୁ(ଣ୍ଡୋ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଲାଣ୍ଡୋ (ଦେଶ) Leṇḍū(ḍo) Lāṇḍo. (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଣ୍ଡୁଆ—ସାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର)—ଲୁଣ୍ଡା (ଦେଶ)
Lendua Lunda. (See)

ଲେଟ୍‌ରା—ସାଦେ (ଖଡ଼ଆଳ) ବ—ଅକାଉଆ ଗଣିଆ ଚୋଡ଼ି ମାଛ—
Let-ra A kind of scaleless slender fish; Belone Bansila.

ଲେଟ—ସ. ବ—ଲୋତକ (ବଶକୋଷ)—
Leta Tears.

ଲେଟି—ସାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଖଡ଼ଆଳ)—୧। ପାଚନ୍ନ ଆମ୍ବ—1. Ripe mango. ୨। ନଟୁର ଚୋର—2. The string of a spinning top.
Leti

ଲେଟ୍‌ରା—ସାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ଅଛୁଁଆ—
Letra Untouchable.

ଲେଥା—ଦେ. ବ—ଲେନ୍ଥା (ଦେଶ)—Lentha. (See) ସାଦେ
Letha (ସମ୍ବଲପୁର)ବ—୧। ଶାଗର ତରକାରୀ—1. Curry made from potherbs. ୨। (ସମ୍ବଲପୁର ବରଗଡ଼, ବଲାଙ୍ଗିର) ବାସି ଚୋଡ଼ାଣି, ଡ଼ଦ, ହଳଦୀବଟା ଖଟା (ଛତୁଳ ବା ଆମ୍ବୁଲ) ସଙ୍ଗେ ସିଦ୍ଧ କରିଯାଇ ଭଅର କରିଥିବା ପାଣିଆ ତରକାରୀ—2. Watery curry made by boiling stale rice-water with, particles of rice, turmeric paste and, tamarind etc and taken with boiled rice. [ଦ୍ର—ଖଟା ଓ ସସଲ୍ଲଦଆ ନ ଯାଇ ଭଅର କରି ଯାଇଥିବା ବାସି ଚୋଡ଼ାଣିକୁ ଗ୍ରହ (ଅମ୍ଳ ଅମ୍ଳରସ କାଞ୍ଜି) କହନ୍ତି। ଗରିବ ଲୋକେ ଘିଅ ସଙ୍ଗେ ଏହାକୁ ଭଅ ଜରୁରେ ଖାଆନ୍ତି।] ୩। (ଆଠମଲ୍ଲିକ) କାଞ୍ଜି—3. Sour gruel.

ଲେଥାଏ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଲେନ୍ଥାଏ (ଦେଶ)—
Lethae Lenthae (See)

ଲେଥା ରାଓ(ବ)—ସାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର, ବଲାଙ୍ଗିର, ପଶ୍ଚିମ ଗଡ଼ଜାତ)—
Lethā rāwa(ba) ବ—ଶୁଦ୍ଧ, ଖଟା, ହଳଦ, ମସଲା ମିଶାଯାଇ ସିଝା ଯାଇଥିବା ବାସି ଚୋଡ଼ାଣି (ଲେଥା) ଓ କଛୁ ମିଶା ନ ଯାଇ ସିଝା ଯାଇଥିବା ବାସି ଚୋଡ଼ାଣି (ରାଓ)—Stale rice-water boiled into a gruel mixed with particles of rice, turmeric, sour thing and spices and stale rice-water boiled without mixing any such thing with it. [ଦ୍ର—ଗରିବ ଲୋକେ ଏ ଦୁଇ ବସ୍ତୁକୁ ଘିଅ ସଙ୍ଗେ ଖାଇ ଭଅଣର ଅନୁଭବ ଦୂର କରନ୍ତି।]

ଲେଥି—ଦେ. ବ—ଲେନ୍ଥି (ଦେଶ)
Lethi Lenthi (See)

ଲେଦ(ଦା)—ଦେ. ବ (ସ. ଲେଣ୍ଡ)—ନେଦ (ଦେଶ)
Leda(dā) Neda. (See)
ନାଦା ନେଦ ଜୀଦ

ଲେଦା(ଧା)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଲେଧ୍‌କା (ଦେଶ)
Ledā(dī) Ledh-kā, (See)

ଲେଦା—ସାଦେ—୧। (ଗଡ଼ଜାତ)ବ—ଲଣ୍ଡୁଆ(ଦେଶ)—1. Lārdia
Ledā (See) ୨। (ସମ୍ବଲପୁର)ବ—ଗୋଦଡ଼—A stout rod used for throwing on to trees to bring down fruits. ୩। (ଖଡ଼ଆଳ) ଲେଦ୍ଦର—3. Rheum of the eye.

ଲେଦା ପୋକ—ଦେ. ବ—ଧାନ ଓ ରବ ଗଛରେ ଲାଗିବା ଏକ ପ୍ରକାର
Ledā poka ପୋକ ବା କୃମି। (ଏମାନେ ବନବେଳେ ଦେଖା· ଲେଦାପୋକ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ; ଗଛମୂଳେ ମାଟିତଳେ ଲୁଚ ରହନ୍ତି; ଧାନକାକୀଡ ବଢ଼ି ହେଲେ ଗଛକୁ ଚଢ଼ି ପତର ଓ କଢ଼କୁ ତରଯାଆନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରକାରଭେଦ ଧରା)—Cut-worms;

ଲେଦାଏ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ବେଶୀ; ଘୁଲାଏ (ବସ୍ତୁ), ଲେଦାଏ ପେଦାଏ (ବସ୍ତୁ ବା ଗୋବର); ବଡ଼ ଲଣ୍ଡେ (ଗୁଡ଼)—
Ledāe ଏକନାଦା ଏକଚୋତା A large mass or bit (of ordure). (ଲେଦେ, ଲେଦାକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲେଦି—ଦେ. ବ—ଘୋଡ଼ା ଲଣ୍ଡି—Bits of horse dung.
Ledi ଲେଦୀ(ଦ୍ଦୀ) ଜୀଦ୍

ଲେଦିଏ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ—(ଅଦରାର୍ଥକ) ଅଳ୍ପ ଘୁଲଏ; ପେଦଏ—
Ledie A small mass or bit (of ordure). ଏକନେଦ ଏକଚୋତ (ଲେଦିକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲେଦି କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନେଦି କାଢ଼ିବା (ଦେଶ)
Ledi kārdhibā Nedi kārdhibā(See)

ଲେଧ୍‌କା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ·(ଅନାଦରାର୍ଥକ)-୧। ଅଳସୁଆ—1. Lazy; Ledh-kā idle. ୨। ମୋଟା ଓ ଅଳସିକା· (ପ୍ରଳୁବ୍ଧ)—ମୋଟା ମୋଟାତାଜା 2. Fat and lazy (man). ୩। ମେଧା, [ଲେଧା—ଅନ୍ୟରୂପ; ଲେଧୀ, ଲେଧ୍‌କା—ସ୍ତ୍ରୀ] ସ୍ଥୂଳକାୟ—3. Fat; corpulent. ୪। ଯେଉଁ ଗଛ ବ ଲତା ଏଣେ ତେଣେ ଯାଇ ଥାଏ—4. (Any tree or creeper) Which does not creep erect but inclines to a side. ୫। ଝାଙ୍କୁଡ଼ା (ଗଛ)—5. Spreading (tree). ୬। ବଢ଼ୁଆ (ଗଛ)—6. Over luxuriant (tree).

ଲେନ୍ତା(ଥା)—ଦେ. ବ ସ. ଗଂଥି; ତୁଳ ସ. ଲମ୍ବକ=ତରକନା, କନ୍ଥା)
Lentā(thā) —୧। ଘେନ୍ଥା; ଗୁଚ୍ଛ; ଘେନ୍ଥା—1. Clusters; ଏକରାଶ; ଝାବା,ଗୁପ୍‌ଫା bunch. ୨। କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଘୁଳା; ମେଳା—2. A mass (of something)—୩। ପୁଞ୍ଜ—3, Collection. ୪। ଏକତ୍ର ଧରିଥିବା ପଦାର୍ଥର ଗୋଛା—4. A bundle or cluster of something held together, (ଯଥା—ଲେନ୍ତାଏ କାଗଜ; ଲେନ୍ତାଏ ବାସନ।)

ଲେନ୍ଥାଏ—ଦେ. ବଣ. ଓ ବ—(ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଗୋଛାଏ; ଏକଘେନ୍ଥା
Lenthae ଏକରାଶ,ଗୁଚ୍ଛେର ଏକଗୁପ୍‌ଫା;ଏକଗୁଚ୍ଛା A cluster of.

ଲେନ୍ଥିଏ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ (ଅଦରାର୍ଥକ)—ଲେନ୍ତାଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର
Lenthie ଏକରାଶ ଏକଗୋଛା—A smal cluster of.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଣ୍ଡ ଛୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଅପୋଗଣ୍ଡ ଶିଶୁ, ଅଳ୍ପ ଶିଶୁ-
Lend-ki chhuā Infant; very young child.

ଲେଣ୍ଡ(ଣ୍ଡେ,ଣ୍ଧ,ଣ୍ଦୁ,ଣ୍ଦେ)ରା —ଦେ. ବ—ଲେଞ୍ଜରା (ଦେଶ)
Lenda(nde,ndha,ndhu, ndhe)rā Lenjarā (See)

ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯାହା ଆଖିରୁ ଲେଣ୍ଡରା ବହୁଥାଏ—
Having rheuming eyes.

କାଚୀବାଲା ପିଚୁଟିଓୟାଲା [ଲେଣ୍ଡ(ଣ୍ଡେ)ରା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲେଣ୍ଡ(ଣ୍ଡେ,ଣ୍ଧ,ଣ୍ଦୁ,ଣ୍ଦେ)ରା ଆଖି—ଦେ. ବ—ମଳଯୁକ୍ତ ଆଖି—
Lenda(nde,ndha,ndhu,ndhe)rākhi Eyes full of exhudations rheuming eyes.

ପିଚୁଟିପଡାଚୋଖ କାଚୀବାଲୀଆଁଖ [ଲେଣ୍ଡରା ଆଖିଆ(ଆଖେଇ)—ବଣ]

ଲେଣ୍ଡ(ଣ୍ଡୁ,ଣ୍ଡେ)ରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି(ସକର୍ମକ)—୧। କୌଣସି ବିଷୟ
Lenda(ndu,nde)rā(re)ibā ଗୋଲମାଳ କରିବା; କୌଣସି

[ଲେଣ୍ଡ(ଣ୍ଡେ)ରା ଲଗା(ଗେ)ଇବା] ବିଷୟକୁ ଜଟିଳ କରିବା—
ଗୋଳକରା लेथराना 1. To entangle or confuse a matter.

୨। କୌଣସି ଲେଖାରୁ କାଳ ଇତ୍ୟାଦିଦ୍ୱାରା ବଣ୍ଡା କର ଲେଖିବା—2. To write clumsily or in a manner blurred by ink.

* । ଲେଣ୍ଡରା ଦେବା (ଦେଶ)—3. Lendarā debā (See)

ଲେଣ୍ଡ(ଣ୍ଡେ)ରା ଦେବା—ଦେ. କି (ଅକର୍ମକ)—(ଚକ୍ଷୁ) ମଳଯୁକ୍ତ ହେବା-
Lenda(nde)rā debā (The eyes) To exhude

ପଚୁଟିଦେଓୟା କଚିୟାନା rheum.

ଲେଣ୍ଡୁ(ନ୍ଧୁ)—ଦେ. ବ—ଲେଣ୍ଡରା (ଦେଶ)

ଲେଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ). ବ—ଖେତର ଛଡ଼—
Leudi Ridge of fields.
Lendu(ndhu) Lendarā (See)

ଲେଣ୍ଡୁ(ନ୍ଧୁ)ଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧। ଯାହା ଆଖିରୁ ଲେଣ୍ଡରା
Lendu(ndhu)ā ବୋହୁଥାଏ—1. Having eyes

[ଲେଣ୍ଡ(ଣ୍ଡେ,ଣ୍ଢୋ,ଣ୍ଧୁ,ଣ୍ଢୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] exhuding rheum.

ପିଚୁଟିଚୋଖୋ କାଚିବାଲା ୨। ଲେଣ୍ଡରା ବୋହୁଥିବା (ଚକ୍ଷୁ) 2 Rheuming (eyes).

ଲେନ୍‌ସ୍—ବୈଦେ. ବ [ଇଂ]—ନ୍ୟୁବ୍‌ଜପୃଷ୍ଠ ଶୀଶୋଦର କାଚ; ଚୁଲ-
Len-s ଥିଆ ବା ଶୀଶମଧ୍ୟ କାଚ, ଯାହା ମଧ୍ୟଦେଇ ଗ୍ରହଣ ପଦାର୍ଥ-
ଲେନସ ଲେଂସ ମାନ ବଡ଼ ବା ସାନ ଦେଖାଯାଏ ଓ ଯେଉଁ କାଚ
ଅଣୁସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଗଯନ୍ତ୍ର ଓ ଚଷମା ଓ ଦୂରସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଲଗେ—
Lens [ଦୃ—ଯେଉଁ କାଚର ପୃଷ୍ଠ ପଦାରୁ ବାହାର
ଥାଏ (ନ୍ୟୁବ୍‌ଜପୃଷ୍ଠ), ତାକୁ convex ଓ ଯେଉଁ କାଚର
ହୃଦର ଉଭୟକୁ ପଶି ଯାଇଥାଏ (ଶୀଶୋଦର) ତାକୁ
concave ଲେନ୍‌ସ୍ କୋହୁଯାଏ ।

ଲେପ୍‌ଚା(ଚୀ)—ଦେ. ବ—ହିମାଳୟବାସୀ ନେପାଳୀ ସାଙ୍ଗଭ୍ୟ ଜାତି-
Lep-chā(chī) ବିଶେଷ—Name of a class of

ଲ୍ୟାପଚାଚୀ ଲପଚାଚୀ wild Nepalese people in the Himālayas.

ଲେପ୍‌ଟି—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବଣ—ବଙ୍କା—
Lep-ti Curved.

ଲେପ—ସ. ବ (ଲିପ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ପ୍ର)—୧। ଲେପନ; ବଲେପନ—
Lepa 1 Plaster ing; smearing. ୨। (+କର୍ମ ଅ)—ପ୍ରଲେପ; ମଲମ—2. Ointment; unguent. ୩। ରଙ୍ଗର ସ୍ତର—3. A coating of paint (M.W) ୪। (+ଭାବ ଅ) ପଲସ୍ତର କରିବା—4 Plastering. ୫। (+କରଣ ଅ । ପଲସ୍ତର କରିବା ଦ୍ରବ୍ୟ—5. A plaster ୬। ଭକ୍ଷ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ—6 Food; victuals. ୭। (+କରଣ ଅ) ଚୂର୍ଣ୍ଣ—7. Powder. ୮। ଚୂନ—8. Lime. ୯। ବନ୍ଧନ—9 Binding; fastening ୧୦। ଭୋଜନ—10. Eating. ୧୧। କରଢଳରୁ ଫୋପ୍ଲାଇବା ଅନ୍ନ; ଯେଉଁଲୋକଙ୍କୁ ଦଥଘିବା ପିଣ୍ଡ ସଙ୍ଗେ ଦଥଘିବା ଗୋଟେ ପିଣ୍ଡ; ଲେପଭାଗ—11. A small ball of rice given with a larger ball as offering to the manes; the wipings of the hand.

୧୨। [କର୍ମ. ଅ]—ବଟା ଜନିଷ—12. Paste. ୧୩। [+କରଣ. ଅ] ସମ୍ବନ୍ଧ—13. Connection. ୧୪। ପାକପାତ୍ରରେ ଲାଗିଥିବା ଅଇଠା ବା ମଳ—14. Any grease or dirt sticking to cooking vessels (M. W). ୧୫। ମଇଳା—15 Impurity (M. W). ୧୬। କଳଙ୍କ; ଦାଗ—16 Stain (M. W). ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ସେବଗାପୁର; ଭୁଲ. ବ ଲେପ) ରେଜେଇ—Quilt.

କୁଟିକୁଟି ଦେ. ବଣ (ସ. ଲପ୍ତ)—ସଙ୍କୁଚିତ; ସଲଗ୍ନ—
ସିକୁଡାହୁଆ Contracted. [ଉ—ଦୁସି ଦୁସି ତ ସେ ଲେପ ଦେଇ ଗଲୁଣି ।]

ଲେପ ଉହାଡ଼—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ଉଚ୍ଚ ବ. ଲେପେର
Lepa uhārda ଓସ୍ତାଡ଼୍) —ଶେଯର ଖୋଲ—A quilt-

(ଲେପଖୋଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) case.

ଲେପକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଲେପନକାରୀ; ଯେ ଲେପେ—Plastering;
Lepaka smearing. ୧ । ଯେ ପଲସ୍ତର କରେ;

(ଲେପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ—1. A plasterer; a mason. ୨। ଚାରିବର୍ଣ୍ଣର ଜାତି ବିଶେଷ—2. Name of a caste of painters. * । ଯେ ଛାଞ୍ଚ ବା ଅବଶ୍ୟମାନ ଗଢ଼ିବାର କରେ—3. A maker of moulds or models (Apte).

ଲେପଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଲପ୍ତ)—(ଗାତ ଅବ) ଭୂମିରେ
Lepaṭā(ṭe)ibā ସଲଗ୍ନ ହେବା; ଆପଣା ଦେହକୁ ଭୂମିକୁ

ଲେପଟିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ସଲଗ୍ନ କର ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ବା
ଲେପଟେଇ ପଡ଼ିବା } ଗଢ଼ି କରିବା—To crouch on
ଲେପଟେ ପଡ଼ା the ground (said of an animal
ଘପାନା bringing its body close to the ground). [ଦୃ—ବାଘ ଓ ବଡ଼ ଶିକାରକୁ ଉତ୍ତଲ୍ଲବେଳେ ଲେପଟାଇ ପଡ଼ନ୍ତି ଓ ଲେପଟାଇ କର ଗଢ଼

Digitized by srujanika@gmail.com

କରନ୍ତି; ମନୁଷ୍ୟ ଲୁଚିବା ପାଇଁ ଲେପଟେଇ ପଡ଼େ। ଏପର ଦ୍ୱେଲେ ଦଠାତ୍ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ବାହ ପାରେ ନାହିଁ।]

ଲେପଚ—ଦେ. ବ (ସ. ଲୁପ୍ତ)—ଲୁପ୍ତ (ତତ୍ସ)—Disappeared.
Lepata (ଯଥା—ତା ଆଖି ଲେପଚ ଢୋଇ ଗଲାଣି।)

ଲୁପ୍ତ ଦେ. ବ (ସ. ଲିପ୍ତ)—ଲିପ୍ତ (ଦେଶ)—Lipta (See)
ଲୁପତ

ଲେପଚ ପାଦ—ଦେ. ବ—ଲିପ୍ତ ପାଦ (ଦେଶ)—
Lepata pāda Lipta pāda (See)

ଲେପ ଦେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଉପରେ କୌଣସି ଦ୍ରବ
Lepa debā ପଦାର୍ଥ ବୋଳିବା—To smear or plaster;
ଲେପଦେଓୟା लेपदेना to anoint.

ଲେପନ—ସ. ବ (ଲିପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧। ଲିପିବା କର୍ମ;
Lepana ବୋଳିବା—1. Act of smearing or anointing. ୨। ପ୍ଲାଷଣ—2. Plastering. ୩। କାନ୍ଥ ଲିପିବା—3. Plastering of a wall. ୪। ଚୂନ ସଫେଦ କର୍ମ; ଧଉଳାଇବା—4. White-washing (M. W.). ୫। (+କର୍ମ. ଅନ) ପ୍ରଲେପ—5. Ointment. ୬। ମାଂସ—6. Flesh (Apte)

ଲେପନକାରୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସେ ଲେପେ—Smearing;
Lepanakārī plastering (ଲେପନକାର୍‌ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲେପନୀୟ—ସ. ବଣ (ଲିପ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ସେଉଁ ପଦାର୍ଥ
Lepaniya ବୋଳାଯିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—(a thing) Fit to
(ଲେପ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) be smeared or anointed. ସ୍ତ୍ରୀ—
(ଲେପନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯାହା ଦେହରେ ଚନ୍ଦନାଦି ବୋଳାଯିବା
ଯୋଗ୍ୟ—(person) Requiring to be smeared over with ointment.

ଲେପ ଭାକ୍—ସ. ବ (ଲେପ+ଭଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ; ଲେପଭାଜ୍; ୧ମା.
Lepa bhāk ୧ବ.)—ଆପଣାର ଚତୁର୍ଥ, ପଞ୍ଚମ ଓ ଷଷ୍ଠ
ଲେପଭାଗୀ
ଲେପଭୁକ୍ ପୂର୍ବପୁରୁଷ; ସେମାନଙ୍କୁ ଲେପ ଭାଗ
ଲେପଭାଗଭୁକ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ ଅର୍ପିତ ହୁଏ—One's ancestors in the fourth, fifth and sixth lines of ascent.

ଲେପ ଭାଗ—ସ. ବ (କରଦଳରୁ ପୋଛିଯିବା ଅର୍ଥ)—ଶ୍ରାଦ୍ଧକାଳରେ
Lepa bhāga (୧) ଆପଣାର ପିତୃ, ପିତାମହ, ପ୍ରପିତାମହ (୨) ମାତୃ, ପିତାମହୀ, ପ୍ରପିତାମହୀ (୩) ମାତାମହ, ପ୍ରମାତାମହ, ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରମାତାମହଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ପିଣ୍ଡମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ଉପରର ଛନ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଛୋଟ ପିଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ —Smaller rolled balls of rice offered to the ancestors in the fourth, fifth and sixth degrees of ascent along with the larger cakes ofiered to one's ancestors upto three degrees of ascent during Srāddha. [ଦ୍ର—ପିଣ୍ଡଦାତାର ଉପରସ୍ଥ ୩ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ବଡ଼ ପିଣ୍ଡ, ଦିଆଯିବାପରେ ହାତରେ ଯେଉଁ ଅବାନ୍ଧ ଲାଗିଥାଏ ତାକୁ ପୋଛପୋଛୁ କର ଯେଉଁ ଛୋଟ ପିଣ୍ଡ ଉକ୍ତ ୩ ପୁରୁଷଙ୍କ ଉପରର ୩ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ହୁଏ ତାକୁ ଲେପଭାଗ କୋଲ୍ଲଯାଏ।]

ଲେପମୟୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲେପ+ମୟଟ୍+ଈ)—୧। କାଠଆଦି
Lepamayī ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ଯେଉଁ ପିତୁଳା ଉପରେ ରଙ୍ଗ ବୋଳା-ଯାଇ ଥାଏ; ତତ୍ସ କଣ୍ଢେଇ—1. A painted wooden doll. ୨। କାଷ୍ଠ ମୃତ୍ତିକା ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ବସ୍ତୁ; ପିତୁଳା—2 Image; idol.

ଲେପର୍—ଗ୍ରାବେ ଶବ୍ଦଥାଳ ବଣ ୧। ଜଉର—1 Fearless ୨।
Lapar ଅଲଜ୍ଜୁକ—2 Shameless।

ଲେପ(ପ୍ୟ)ସ୍ତ୍ରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। (ଲେପ=ଲେପନଦ୍ୱାରା ସୁବାସିତ-
Lepa(pya)strī ଶବ୍ଦରୁ ସ୍ତ୍ରୀ, ମ. ପ. ତତ୍ପୁ.)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର
ଲେପ(ପ୍ୟ) କାମିନୀ
ଲେପ(ପ୍ୟ) କାନ୍ତା } ଅନ୍ୟରୂପ ଦେହ ଚନ୍ଦନାଦି ଲେପନଦ୍ୱାରା ସୁବାସିତ—1 A woman whose body is made fragrant with ointmerits and pastes. ୨। ଛାଞ୍ଚରେ ଢଳା ଢୋଇଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ ମୂର୍ତ୍ତି—2 A moulded figure of a woman (M. W.). ୩। ସ୍ତ୍ରୀ ମୂର୍ତ୍ତି—3 An image of a woman.

ଲେପା—ଦେ. ବଣ (ସଂ ଲିପ୍ତ)—ଲିପ୍ତ (ଦେଶ)—
Lepā Lipta (See)

ଲେପା(ପେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଲିପାଇବା (ଦେଶ)—
Lepā(pe)iba Lipāibā (See)

ଲେପାକ—ଦେ. ବ. —ମେକାପ (ଦେଶ)—
Lepāka Mekāpa (See)

ଲେପାପା(ଫା)—ବୈଦେ. ବ—ଲେଫାଫା (ଦେଶ)
Lepāpā(phā) Lephāphā (See)

ଲେପାଳ ବାଘ—ନେପାଳ ବାଘ (ଦେଶ)
Lepālibāgha Nepāli bāgha (See)

ଲେପି(ଧାତୁ)—ସ. ଲିପ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଲିପିବା କିମ୍ବାକରାଇବା
Lepi (root) To cause others to plaster or smear,

ଲେପିତ—ସଂ. ବଣ [ଲେପି ଧାତୁ+କର୍ମ ତ]—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଲିପା
Lepita ଢୋଇଥିବା—Caused to be plastered over or anointed.

ଲେପିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ ଲିପ ଧାତୁ—ଲିପିବା (ଦେଶ)
Lepibā ଲେପା लिपना Lipibā (See)

ଲେପୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ ଲିପ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍—ଲେପକ (ଦେଶ
Lepī Lepaka (See) ସଂ. ବ—ଲେଖକ; ଲିପିକାର ହି. ଶ
ଲେଖିକା—ସ୍ତ୍ରୀ Writer; scribe.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେପ୍ୟ—ସଂ ବିଣ (କର୍ମ. ଲପ ଧାତୁ+ଯ) —ଲେପଯୋଗ୍ୟ (ଦେଖ)
Lepya [ଲେପ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] Lepaniya (See)

ଲେଫ୍ଟେନା(ନେ)ଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ଲେଫ୍ଟେନାଣ୍ଟ୍)—୧। ଉଚ୍ଚ Leph-ṭenā(ne)ṇṭ କର୍ମଗୁଡ଼ିକର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ଲେଫ୍ଟେଣ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ ପାଇଁ ଜଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A lieutenant. ଲେଫଟିନେଣ୍ଟ ଲେଫ୍ଟିନିଂଟ ୨। ଇଂରାଜ ସୈନ୍ୟଙ୍କର ଦଲପତିବିଶେଷ (କ୍ୟାପ୍ଟେନ୍ କ୍ୟାପ୍ଟାନ୍ Captain ଙ୍କ ନମ୍ନ ରେ)—2 A title of officers below Captains in the English army [ବି.—ନୌ ସେନା, ବାୟୁଯାନସେନା ଓ ସ୍ଥଳ ସେନାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲେଫ୍ଟେନେଣ୍ଟ୍ ଅଛନ୍ତି। ଏହି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବଂବହୁତ ଲେଫ୍ଟେନାଣ୍ଟ କର୍ନଲ୍ (Lieutenant colonel) ମଧ୍ୟ ଆମ ପ୍ରଦେଶରେ ଚଳଅଛି।]

ଲେଫ୍ଟେନା(ନେ)ଣ୍ଟ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ପ୍ରାଦେଶିକ Leph-ṭenā(ne)ṇṭ gabharṇṇar ଶାସନକର୍ତ୍ତା; ଶାସନ- (ଲେଫ୍ଟେନେଣ୍ଟ ଗଭର୍ଣ୍ଣର—ଅନ୍ୟରୂପ) କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରଦ୍ଧନାମ—Lieute- ଲେଫ୍ଟେନେଣ୍ଟ ଗଭର୍ନର nant Governor. [ବି.— ପୂର୍ବେ ବ୍ରିଟିସ ଲେଫ୍ଟିନିଂଟ ଗବର୍ନର ଭାରତରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ରଦେଶର ଶାସକଙ୍କୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଓ ଛୋଟ ପ୍ରଦେଶର ଶାସକଙ୍କୁ ଲେଫ୍ଟେନାଣ୍ଟ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ବୋଲା ପାଉଥିଲା। ଏବେ ବ୍ରିଟିସ୍ ଭାରତର ସବୁ ପ୍ରଦେଶର ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ବୋଲା ଯାଉଅଛି।]

ଲେଫ୍ରା କାନ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଓସାର ଲମ୍ବକାନ—
Leph-erā kān Broad and long ear.

ଲେଫ୍ରାମାରି ବସିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ପ୍ରସାରିତଭାବରେ ବସିବା-
Leph-rā māri basibā To sit by spreading the limbs.

ଲେଫ(ଫେ)ଡ଼ା—ଦେ. ବି—୧। ଏକପ୍ରକାର ବନଜାତ ଲତାଫଳ; Lepha(phe)rḍā (ଏହା ପଟୋଳ ବା ମଝିମଝିକା ପରି ଭିନ୍ନା ଓ ଲାଫଡା ଲମ୍ବଣ ହୋଇ ଖିଆଯାଏ)—1. A kind of ଦେଁତୋହାସୀ edible wild fruit. ୨। ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ— କିଲକିଲା; ଦାନ୍ତଦିଖାନା 2. Capparis Brevispina. [ଲେଫ(ଫେ)ଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୩। (ଦାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଦାନ୍ତଦିଖାନେବାଲା ଦରଡ଼ସା; ଦାନ୍ତ ଦେଖାଇ ହସିବା—3. Grinning. ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଦରଡ଼ସା; ସେ ସବୁବେଳେ ହସେ—Laughing; grinning.

ଲେଫ(ଫେ)ଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଭୁଲ. ଇଂ. ଲଫ୍ଟର୍)—
Lepha(phe)rḍā(ṛḍe)ibā (ଦାନ୍ତ ଓ ମୁହଁ ଶବ୍ଦ ପରେ ଏ [ଲେଫ(ଫେ)ଡ଼ବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)— (ଦାଂତ)କେଳାନ ୧। ଓଠକୁ ଫାଡ଼ିଦେଇ ଦାନ୍ତକୁ ଦେଖାଇ ଦାନ୍ତଦିଖାନା ହସିବା—1. To grin; to laugh by exhibiting the teeth and opening the lips. ୨। ମୁହଁକୁ ନଚ୍ଛଡ଼ିବା ବା ବିକୃତ କରିବା— (ଲେଫଡ଼ା[ଢ଼] ଦେବା—କର୍ମବାଚ୍ୟ) 2. To make faces. [ବି—ଦାନ୍ତ ଓ ମୁହଁ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଲେଫଡ଼ି ହୁଏ—୧। କାନ୍ଦିଲେ; ୨। ହସିଲେ। ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଠ ଚଟ୍ଚଡ଼ା ହୋଇ ମେଲ୍ଲହୁଏ ଓ ଦାନ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଇ ମୁହଁ ବିକୃତ ଦେଖାଯାଏ। ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ିମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତ ସବୁବେଳେ ଯଦାକୁ ବାହାର ଥିବାରୁ ଛାଙ୍କ ମୁହଁ ଲେଫଡ଼ି ହୋଇ ଯାଇଥାଏ। ଏଥିପାଇଁ କଥାରେ କହନ୍ତି ଦାନ୍ତଗୁର କାନ୍ଦିବା ହସିବା ସମାନ।]

ଲେଫ(ଫେ)ଡ଼ା ମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଭୁଚ୍ଛାର୍ଥ)—ବିକୃତ ମୁଖଯୁକ୍ତ; Lepha(phe)rḍā muhāṉ ଯାହାର ଦାନ୍ତ ଲେଫଡ଼ା ହୋଇ ମୁଖ [ଲେଫ(ଫେ)ଡ଼ା(ଡ଼ି)ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ] ବିକୃତ ଦେଖାଯାଏ—Having ଦେଁତା ଦଂତବିଦ୍ଡା ମୁଂହା a grinning face.

ଲେଫାପା(ଫା)—ଦେ. ବି (ଆ. ଲଫାଫାହ୍)—ଚଠେର ଆବରଣ ବା Lephāpā(phā) ଖୋଲ; ଯେଉଁ ଖୋଲ ମଧ୍ୟରେ ଚଠି ବନ୍ଦ ଲିଫାଫା କରାଯାଏ—Envelope; a cover for a ଲିଫାଫା letter.

ଲେବ୍ରି—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ—ବଙ୍କା ଓ ସରୁ—Curved and Leb-ri slender. (ଯଥା—ଲେବ୍ରି ଅଣ୍ଟା= ବଙ୍କା ଓ ସରୁ ବଙ୍ଗି)

ଲେବଡ଼(ର)—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି—ଲେବ୍ରଡ଼ ୧ (ଦେଖ)
Lebarḍa(ra) Lebharḍa 1 (See)

ଲେବଡ଼(ଡ଼ା, ର, ରା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଲେବ୍ରଡ଼ ୨ (ଦେଖ)
Lebarḍa(rḍā, ra, rā) Lebharḍa 2 (See)

ଲେବଡ଼(ଡ଼ା, ର, ରା)ମୁଖା(ମୁହାଁ)—ଦେ. ବିଣ—ଲେବ୍ରଡ଼ ମୁଖ
Lebarḍa(rḍā, ra; ra)mukhā(muhāṉ) (ଦେଖ) [ଲେବଡ଼(ଡ଼ା, ର, ରା)ମୁଖା(ମୁହାଁ)—ସ୍ତ୍ରୀ] Lebharḍa mukhā (See)

ଲେବର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଲେବର୍=ଦୈହିକ ଶ୍ରମ)—୧। ବିଲାତ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ୍ ସଭାରେ ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ଲେବର୍‌ଦଳ } ଅନ୍ୟରୂପ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଦଳ—1, The Labour ଲେବର୍‌ପାର୍ଟି } Party of the British ଲେବାର ଲେବର Parliament. ୨। ଦେଶର ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କ ସମାହାର—2. The body of labourers in a country.

ଲେବର୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି- Lebar gabharṇṇament ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ବିଲାତର ଲେବାର ଗଭର୍ମେଣ୍ଟ ଶାସକ ଦଳ—Labour Government ଲେବର ଗଭର୍ନମେଂଟ of England.

ଲେବଲ୍—ବୈଦେ. ବି—୧। (ଇଂ ଲେବ୍‌ଲ୍) ଲେବ୍ରଲ୍ (ଦେଖ)—
Lebal 1. Lebhal (See)
ଲେବେଲ ୨। ଲାବେଲ୍ (ଦେଖ)—
ଲେବୁଲ 2. Lābel (See)

ଲେବା—ପ୍ରାଦେ (କଟକସହର) କ୍ରି—ନେବା (ଦେଖ)—
Lebā Nebā See
ବି—ନଆ (ଦେଖ)—Niā See

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେବା ଦେବା—ଣାଦେ [କୃତକସଦ୍ଧର] କି [ସଦ୍ଧରର]—
Lebā debā ନେବାଦେବା [ଦେଶ]—Nebādebā
See ବ—ନିଅଣଦିଆ [ଦେଶ]—Niādiā (See)

ଲେବାର୍—ବୈଦେ. ବ—ନେଉଁର୍ (ଦେଶ)
Lebār Neuār (See)

ଲେବେଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଲ୍ୟବେଲ୍ (ଦେଶ)
Lebel Lābel (See)

ଲେବୋରେଟରୀ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷାଗାର—
Leboreṭarī ଲ୍ୟାବୋରେଟାରୀ Laboratory.
ଲେବୋରେଟରୀ

ଲେଭର୍ଡ(ର)—ଦେ. ବ—୧ । ଦୁଷମଳ; ଦାନ୍ତରେ ଲାଗିଥିବା ଛତଅ
Lebharḍa(ra) —1. Tartar and foul crust on
ଦାଂତେରହାତା the teeth. ଦେ. ବଣ—ଲେଭର୍ଡା (ଦେଶ)
ଦାଁତକାମୈଲ Lebharḍā (See)

ଲେଭ(ଭେ)ର୍ଡା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସଂ. ଅନାଦରାର୍ଥ, ସଂ. ଲକ୍ଷଣ,
Lebha(bhe)rḍā ବା ଲଭ୍ ଧାତୁ—ଗଣିବା, ଭୁଲ; ଇଂ.
ନାଲୀ)ବଡ଼ ଲଜ୍ଜାଜନକ)—୧ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ—1. Shameless.
ବେହୟା ୨ । ସେ ନିର୍ଲଜ୍ଜତାବରେ ଗଣ୍ଡେ ବା ଦୁଇେ—
[ଲେଭ୍(ଭେ)ର୍ଡା—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Talking or laughing
shamelessly. ୩ । ଲକ୍ଷଣ—3. Libidinous.

ଲେଭର୍ଡ(ର, ର୍ଡ଼ା, ରା) ମୁଖା(ହାଁ)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ)
Lebharḍa(ra, ṛḍr, rā) mukhā(hāñ) ଦାନ୍ତ ଓ ଘଷି
ଅପରିଷ୍କାର ମୁଖୋ ମୈଳା ଦାଁତବାଲା ଥିବାରୁ ଯାହାର ଦାନ୍ତପାକରେ
(ଲେଭେର୍ଡ଼[ସ୍ତ୍ରୀ] ମୁଦ୍ଦାଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଛତଅ ବହିଥାଏ—1. Hav-
[ଲେଭର୍ଡ(ର, ର୍ଡ଼ା, ସ୍ତ୍ରୀ) ମୁଖୀ(ମୁଁ)—ସ୍ତ୍ରୀ] ing the mouth or
teeth full of tartar. ୨ । ଅଘଷା ଗାତ୍ରଥ—
2. Not having the face and mouth
washed. ୩ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ ମୁଦ୍ଦାଁ—3. Having a
shameless face; brazen-face. ୪ । ଲେଫର୍ଡା-
ମୁଦ୍ଦାଁ (ଦେଶ)—4. Lepharḍā muhāñ
(See)

ଲେଭ(ଭେ)ର୍ଡା(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଲେଟିତ)—୧ । ମୁଦ୍ଦାଁରେ
Lebha(bhe)rḍā(rā) ସିନ୍ଦୁର କଜ୍ଜଳ ଅଦ୍ଧ ଲେସି ଦୋଇ
ଜୋବଡା ଯାଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଅସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯିବା; ଗୁଡ଼ାଏ ଅଳଙ୍କାର
ଲିହାଡା ପିନ୍ଧିବା ଯୋଗୁ ଅସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯିବା—1. Looking
awkward on account of excess of dress
ବେହାୟା or overdone toiletee. ୨ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ—
ବେହୟା 2. Shameless. ୩ । (ସଂ. ଲେଲ୍ଗ୍) ନିର୍ଲଜ୍ଜତାବରେ
ଲୋଭୀ ଲେଲ୍ଗ—3. Shamelessly greedy. [ବ—
ବଡ଼ା ଲାଲଚୀ ସଯୋଧନ ବଳା ତ ସଇତ ଲେଭର୍ଡା । ଦୋଇଉନ୍ତୁ,
ଏଣୁ ସେ ଦୋଇଉନ୍ତୁ ଛଡ଼ା—କୃଷ୍ଣସିନ୍ଦୁ. ମହାପ୍ରତ୍ୟ-
ଯାଲ୍ୟ ।]

ଲେଭ୍(ଭେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେଭେଲ୍=ସମତଳ)—୧ ।
Lebha(bhe)l ଜୌଣସି ସ୍ଥାନର ସମତଳତା ସ୍ଥିର କରିବା
ଲେଭଲ ଜନ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର—1. A level; a levelling
ଲେଭଲ insrtument. [ଦ୍ର—ଏହି ଲେଭଲ୍ ଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଜଳ
ବା ସ୍ପିରିଟ୍ ବା ପାରଦ ବ୍ୟବହାର କରିଯାଇ
ସ୍ଥାନର ସମତଳତ୍ୱ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଯାଏ । ଏଣୁ ଉକ୍ତ
ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଯନ୍ତ୍ରକୁ water-level,
spirit-level ଓ mercury-level କୁହାଯାଏ ।]
୨ । ସମୁଦ୍ର ପୃଷ୍ଠର ବା ଅନ୍ୟସ୍ଥାନର ଅପେକ୍ଷିକ ଉଚ୍ଚତା—
2. The mean level of the sea or
of any place. ବଣ—ସମତଳ—Level.

ଲେଭ(ଭେ)ଲ୍ କ୍ରସିଙ୍ଗ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.ଲେଭେଲ୍ କ୍ରସ୍‌ିଙ୍ଗ୍)—ରେଳ
Lebha(bhe)l krasing ଲାଇନ ଯେଉଁଠାରେ ସୁଜଥଥରୁ
ଲେଭଲ କ୍ରାସିଙ୍ଗ ବାଟ କରି ଯାଇଥାଏ—Level crossing
ଲେଭଲ କ୍ରସି (where a railway line crosses a
road).

ଲେଭେଣ୍ଡର୍—ବୈଦେ. ବ—ଲାଭେଣ୍ଡର୍ (ଦେଶ)
Levenḍar Lābheṇḍar (See)

ଲେମଉ(ଉଁ)—ଣାଦେ (ଶଡ଼ଆଲ) ବ—ଲେମୂ—Lemon.
Lemau(uñ)

ଲେମଉ ଚିନିବା—ଣାଦେ (ଶଡ଼ଆଲ)—ବ—ଭୟଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—
Lemau chinibā Being terrified.

ଲେମଞ୍ଚୁ(ଞ୍ଜୁ)ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେଜେଞ୍ଜେସ୍)—ଲେଜଞ୍ଚୁସ୍
Lemachu(ñju)s (ଦେଶ)—Lejañchus (See)

ଲେମନ୍ ସିରପ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେମନ୍ ସିରପ୍)—ଲେମୂ
Leman sirap ରସଦ୍ୱାରା ସୁଗନ୍ଧୀକୃତ ସରବତ—Lemon
ଲେମନ ସିରାପ ଲେମନ ସିରାପ syrup.

ଲେମ୍(ମ,ମୋ)ନେଟ୍(ଡ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲେମନେଡ୍)—ଲେମୂ
Lem-(ma,mo)neṭ(ḍ) ରସଦ୍ୱାରା ସୁବାସିତ ସୋଡା ମିଶ୍ରିତ ପାନୀୟ;
ଲେମନେଡ ଲେମନେଡ ଜାତିୟ କାରକ ପାନୀୟ ବିଶେଷ—Lemonade.

ଲେମା(ମ୍ବା)ଲ—ଦେ. ବ. ବାମ (ଇଂ. ଲମ୍ବାକ୍ସିସ=Inland
Lemā(mbā)la carriers; ଯେଉଁମାନେ ସମୁଦ୍ରରୁ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ
ଦେଶ ମଧ୍ୟକୁ ବହି ନଅନ୍ତି । ପୁଦ୍ଦେ ଏହା ସାମୁଦ୍ରିକ
ବାଣିଜ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ର (maritime area) ଥିବା
ଅନୁମିତ ଦ୍ରୁତ-ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କ ଘଟିତ ଇଂରାଜୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ।]
—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ସାଲେପୁର ଥାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଲୁଣୀ ନଦୀ
କଳରୁ ପୋଷିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରାମ—[ଦ୍ର—ଏଠାରେ କରଣ
ବୈଷ୍ଣବଙ୍କର ପୋଷିତ ଗାଦି ଅଛି । ଏହି ଗାଦି ଜୁଲୁଲର
ପାଞ୍ଚଟି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉକ୍ତ (ବୈଦ୍ୟନାଥ ଦେବଙ୍କ ପଞ୍ଚସଖା)ଙ୍କ
ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ଅତ୍ୟଦ୍ଭାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କର । ଏ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ
ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥର ଓ ମାଳିକା ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ
ମଠର ମହନ୍ତମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ଗୋପାଳମାନଙ୍କର ଧର୍ମଗୁରୁ ।]
Name of a village in the Cuttack
district in which is situated the seat
of the religious head of the cowherds
of Orissa.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେମା(ମ୍ବା)ଳ ଗାଦ—ଦେ. ବ—ଲେମାଳ ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭକ୍ତ Lemā(mbā)la gādi ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ମଠ— [ଲେମା(ମ୍ବା)ଳ ମଠ—ଅନ୍ୟରୂପ] The math of the late saint Achyutānanda Dāsa Goswāmi at Lemāla.

ଲେମା(ମ୍ବା)ଳ ବଟ—ଦେ. ବ.—ଲେମାଳ ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ Lemā(mbā)la baṭa ଦାସଙ୍କ ମଠ ସଲଗ୍ନ ବଡ଼ ବରଗଛ [ଦ୍ର-ଏହା ମୂଳରେ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା(ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ଦେହ-ତ୍ୟାଗ ଦିବସ) ଦିନ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଗୋଷ୍ଠୀ ମେଳା ବା ଉତ୍ସବ ହୁଏ—Name of a banyan tree near the Math of village Lemāla where devotees of Achyutānand a congregate on the full moon day of the month of Jyaistha.

ଲେମୁ—ଗ୍ରାଦେ (ଶ ଅଳ) ବ—ଲେମୁ— Lemu Lemon

ଲେମ୍ବା(ମ୍ବା)ଉ—ଗ୍ରା. ବ.—ଲେମୁ (ଦେଖ) Lembā(mbhā)u Lembu See) (ଲେମ୍ବୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଉ—ଝଲ୍, ଲେମ୍ବାଉ, କମ୍ବଙ୍ଗା, କାଜିଆ ଗାଟୀ. ପ୍ରଭାସ ଶବ୍ଦିସେଣା ।]

ଲେମ୍ବୁ—ଦେ.ବ.—(ସଂ ଜମ୍ବୁ;)—ନେମ୍ବୁ; ଅମ୍ଳରସମୟ କୋଷପୂର୍ଣ୍ଣ ଫଳ ଓ Lembu ତହିଁର ଉତ୍ତଜୟୁକ୍ତ ବୃକ୍ଷ—Lemon; citrus; Citron ସଂ. ଜମ୍ବୁ, ଜମ୍ବୁକ, ଦନ୍ତ ଦଂଶକ, Medica (Haines); Citrus ବସ୍ତ୍ରଶୋଧକ Medica (Kirtikar) [ଦ୍ର— ନେବୁ ନୀବୁ ଏ ଶବ୍ଦ ଏହୁ ଜାତୀୟ ନାନା ମ. ଜମ୍ବୁଳ ଫଳକୁ ବୁଝାଏ । ଓଡ଼ିଆରେ ଲେମ୍ବୁ ଫା. ଲିମୁ କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ କମଳା ତେ. ଜମ୍ମକାୟା ଲେମ୍ବୁକୁ ବୁଝାଏ । ବଙ୍ଗଳାରେ ନେବୁ କହିଲେ କାଗଜ ନେମ୍ବୁକୁ ବୁଝାଏ । ଲେମ୍ବୁ ଅନେକ ପ୍ରକାରର । ଅମର କୋଷରେ ଲେମ୍ବୁ ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି; ୧ । ନାଗରଙ୍ଗ = ନାରଙ୍ଗ, ୨ ।—ଜମ୍ବୀର = ଜମ୍ବୀଲ; ୩ । ମାତୁଲଙ୍ଗ = ଝଲ୍ । ଫଳତଃ ଲେମ୍ବୁ ଅନେକ ଶ୍ରେଣୀର ଓ ଆକାରର । ସିରୁ ଜାତୀୟ ଲେମ୍ବୁ ଗଛରେ ଲମ୍ବ କଣ୍ଟା ଥାଏ ଓ ସବୁ ଜାତୀୟ ଲେମ୍ବୁ ଗଛର ପତ୍ରରମନ୍ଥିତମ୍ବରୁ ପର ସରୁ ଓ ସବୁଥିର ପୁଲ ଧଳା ଓ ସୁଗନ୍ଧ । ଏ ବୃକ୍ଷ ଚିର ଶ୍ୟାମଳ (evergreen) । ଫଳ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଷାଥାଏ ଓ ଗୋଷା ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ଡା, ଗଣ୍ଡା ମିଠା ବା ମିଠା ଦାନା ବା ବୁଥମାନ ଥାଏ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଜମ୍ବୁ ଲକ୍ଷିତ ବଉଦ୍ଧ ପ୍ରଭାବର ଲେମ୍ବୁ ସହିତ ପରିଚିତ ।

୧ । କାଗଜୀ ଲେମ୍ବୁ;—୨ । କାଗଜୀ ଲେମ୍ବୁ;—୩ । ଜମ୍ବିର ବା କାଜିଆ ଲେମ୍ବୁ;—୪ । ଝଲ୍ ବା ଭୁରଙ୍ଗ ଲେମ୍ବୁ; ୫ । ଅଡାଗି ବା ବାଡାଗି ଲେମ୍ବୁ;—୬ । କମ୍ବ(ମ୍ବ)ଲା; ୭ ଲେମ୍ବୁ;—୭ । ନାଗପୁର କମଳା ବା ଶିଲ୍ଲଙ୍ଗୀ କମଳା ବା ସୁରଙ୍ଗୀ କମଳା—୮ । ନାରଙ୍ଗ ବା ନାରଙ୍ଗୀ ଲେମ୍ବୁ ।]

ଲେମ୍ବୁ ଲୁଣ—ଦେ. ବ.—(ସବଡର)—୧ । ଲେମ୍ବୁ ଓ ଲୁଣ— Lembu luṇa 1. Lemon and salt. ୨ । (ଅବଜ୍ଞାପୂଚକ; ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ; ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ) ଫଳତଃ ଏହୁ ନାହିଁ—2. (An abusive or disdainful expression) Trash; next to nothing etc. [ଯଥା,—ଏତେବେଳକୁ ଅସିଲୁ ଯେ, ସମସ୍ତେ ଖାଇ ସାରିଲେଣି, ତୁ ଲେମ୍ବୁ ଲୁଣ ଖାଇବୁ ।]

ଲେୟୁ—ସ.ବି.—(ଲି ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଯ)—(ଜ୍ୟୋତିଷ) Leya ସିଂହ ରାଶି—The sign of Leo or Lion in the Zodiac.

ଲେର—ଗ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ଅଶ୍ରୁର ଲେଦେର୍— Lera The rheum of the eye,

ଲେଲ୍‌ବା—ଗ୍ରାଦେ [ଖଡ଼ିଆଳ] ବିଣ. ପୁଂ—ଦୁର୍ବଳ—Weak Lel-bā [ଲେଲ୍‌ଘା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲେଲାଇବା—ଗ୍ରାଦେ [ଖଡ଼ିଆଳ] କି—'ଲେଲେଲେଲେ' ଧ୍ୱନି କରି Lelāibā ଉତ୍ସାହପୂଚକ ଡାକ ଡାକିବା—To shout 'Lelelele !' to incite persons or animals.

ଲେଲିହ—ସ. ବ—(ଲିହ ଧାତୁ ଯଙ୍ ଲୁଗନ୍ତ ଲେଲିହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ Leliha ୧ । ଉକୁଣୀ (ହି. ଶ)—1. Louse. ୨ । ସାପ— 2. Serpent.

ଲେଲିହାନ—ସ.ବିଣ.ପୁଂ—(ଲେଲିହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଆନ)-୧। ଜିଭଦ୍ୱାରା Lelihāna ଓଠକୁ ବାରଂବାର ଚୁଟୁଥିବା—(କୁକୁର ବିଲୁଡ଼ିଙ୍କପରି) (ଲେଲିହାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) — 1. Repeated icking the lips with t : tongue (said of dogs, cats etc) ୨ । ବାରଂବାର ଚୁଟୁଥିବା ବା ଆସ୍ୱାଦନ କରୁଥିବା— 2.Repeatedly tasting or licking a thing. ୩ । ଯେ ଜିଭ ଲହ ଲହ କରୁଥାଏ(ସର୍ପାଦି)—3. Waving the tongue to and fro;lolling the tongue. (ଉ—ପିଙ୍ଗଳ କେଶେ ଲେଲିହାନ ନାଗମାନେ, ରହ୍ନ ଉରଜନ କରନ୍ତି ଅଦ୍ଭିଦ୍ୱେ—କୃଷ୍ଣଦିହ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ସ. ବ—ସର୍ପ—Serpent (Apte).

ଲେଲିହ୍ୟମାନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲେଲିହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଆନ)— Lelihyamāna ସାହାକୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ଚଟା ସାଉଥାଏ— [ଲେଲିହ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ] Repeatedly being licked.

ଲେଲେଲେଲେ—ଗ୍ରାଦେ [ଖଡ଼ିଆଳ] ଅ—ମନୁଷ୍ୟକୁ ବା ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀକୁ elelele କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହିତ ବା ଲଗାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଧ୍ୱନି—A shouting uttered for inciting a person or animal to do something.

ଲେଶ—ସ. ବ (ଲିଶ୍ ଧାତୁ=ଅଳ୍ପ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। Leśa ଅଳ୍ପମାତ୍ର; ସାମାନ୍ୟମାତ୍ର; ଅଳ୍ପମାତ୍ର—1. A little; a very little quantity; a small portion. (ଉ—ଚନ୍ଦ୍ର ଜ୍ଞଦେ ହେଲେ ଅଜର୍ଜୁନିଲା ପେ ଲେଶେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ରବୀଭୂତ ନୋଟେ—ସାଳଭୁଷ୍ଟ, ଜଗମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥ ।
୨ । ବିନ୍ଦୁ—2, Drop. ୩ । ଚିହ୍ନମାତ୍ର—3. A trace, faint mark. ୪ । କଣା; ଅଣୁ—4. Atom; a minute particle. ୫ । ସମ୍ପର୍କ; ସମ୍ବନ୍ଧ (ହି. ଶ)—5. Connection. ୬ । ସାହିତ୍ୟରେ ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର-ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—6. A figure of speech. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବର୍ଣ୍ଣନରେ କେବଳ ଏକାଂଶରେ ସୋରକଡା ଥାଏ—ହି. ଶ ।] ୭ । ଏକ-ପ୍ରକାର ଗୀତ ବୋଲ୍ (ହି. ଶ.)—7. A kind of singing. ବିଣ—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥ—1. A trace of; a faint ray of. ୨ । ଅଳ୍ପ; ସାମାନ୍ୟ—2. Little. ବେ. କ୍ରି. ବିଣ—କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥ—Slightly; faintly.

ଲେଶ ଦୃଷ୍ଟି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—୧ । ସୂକ୍ଷ୍ମଦୃଷ୍ଟି—1. Discernment; Leśa drushṭi acute observation, ୨ । ସାମାନ୍ୟମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି—2. A slight vision; a glance; a sweeping glance.

ଲେଶ ମାତ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥ—A minute particle; a Leśa mātra trace; a bit, ବିଣ—କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥ; ଈଷତ୍‌ମାତ୍ର—a very little of; a particle of; a trace of; a bit of. (ଉ—ଲେଶମାତ୍ର ଦୋଷ ଭବ ନ ହିଁ ଏଥି ସାର !—ଜନନୀଶୋର ସୀତାବନବାସ କ୍ରି. ବିଣ—ସାମାନ୍ୟରେ—Slight

ଲେଶମାତ୍ର ଆଶା—ବେ. ବି—ଶୀଣତମ ଆଶା—
Leśamātra āśā A ray of hope; the least hope
ଲେଶମାତ୍ର ଆଶା **लेशमात्र आशा**

ଲେଶମାତ୍ର ସତ୍ୟ(ତ)—ବେ. ବି—କାଣିଚୁଏ ସତ୍ୟ—
Leśamātra satya(ta) An iota of truth.
ଲେଶମାତ୍ର ସତ୍ୟ **लेशमात्र सच्चाई**

ଲେଶମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ—ବେ. ବି—ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ—
Leśamātra sandeha The slightest doubt.
ଲେଶମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ **लेशमात्रसन्देह**

ଲେଶେ—ବେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସ. ଲେଶ)—ଲେଶମାତ୍ର—Slightly.
ଲେଶମାତ **लसमात** [ଉ—ସାଣା ବାଦ୍ୟ ଶିଖା ଦେଇ ଅଶେଷେ, ଅକାଳ ଜ୍ଞାନୀ ବୋଲାଇଲେ ଲେଶେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ କବିତା ।]

ଲେଶ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—୧ । ଅଲେଶ୍ୟ—1. Light (Apte) ୨ । Lēśya (ଜୈନ ମତରେ) କର୍ମଦ୍ୱାରା ଜୀବର ବନ୍ଧନାବସ୍ଥା (ହି. ଶ)—2. The state of the life being bound by one's acts.

ଲେଷ୍ଟୁ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ଲଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତରି ଉ) —ଲେଷ୍ଟୁ; ଢେଳା; Leshṭu ଢେଲା—A clod of earth.
ଲେଷ୍ଟୁଭେଦନ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—୧ । ଢେଳା ଭାଙ୍ଗିବାର ହାତୁଡ଼ୀ—
Leshtu bhedana 1. A hammer for breaking clods. ୨ । ମଇ; ଗୁଣ ମାଟିକୁ ଚୂନା କରିବ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲଗୁଣୀ ଆକାରର ଯନ୍ତ୍ର—2. A ladder used for breaking the clods of a ploughed field; a clod-crusher. ୨ । ଗୁଣ ମାଟିକୁ ଚୂନା କରିବାର ଯନ୍ତ୍ର—2. A harrow.

ଲେସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଲେଶ୍) —୧ । ଲୁଗା ଆଦର ଧଡ଼ିରେ Les ଲଗାଯିବା ଚଉଡା ଫିତା—1. Lace. ୨ । କାରୁ-ଲେସ **लेस** କାର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ ଫିତା—2. Worked lace. ୩ । ଜୋତାରେ ବନ୍ଧୁଯିବା ଫିତା—3. Shoe-lace. ୪ । (ଘୋ.)—ଘୋଡାର ଦାନ୍ତ—Tooth of a horse, ବେ. ବି (ସ. ଲେଶ)—ଲେଶ (ଦେଶ)—Leśa (See)

ଲେସ୍ ଉଠିବା—ବେ.ବି—[ଘୋଡା କୁଆର]ଦାନ୍ତ ଉଠିବା;[ଘୋଡାର]
Les uṭhibā ଯୁବା ଅବସ୍ଥା ହେବା—Teething of a colt
ଦାନ୍ତ ଉଠା **दांत निकलना**

ଲେସ୍ କାମ—ବେ. ବି—ଫିତାରେ ବୁଣା ହୋଇଥିବା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ—
Les kāma Lace work; embroidery.
ଲେସର କାଯ **लेशका काम**

ଲେସ୍ ଧଡ଼—ବେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଲୁଗାର ଧଡ଼ ଫିତା ପରି—(A
Les dharḍi cloth) Having a lace border;
ଲେଶ ପେଡ଼େ (cloth) embroidered with lace.
लेसका कोरवाला (ଲେସ୍ ଧଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲେସ୍ ପିନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଏକପ୍ରକାର ଗୋପିକାଟି—
Lesh-pin A kind of hairpin.

ଲେସ୍ ବୁଣିବା—ବେ. କ୍ରି—ଲୁହା କାଠିଦ୍ୱାରା ତୁଲାର ସୂତାଦ୍ୱାରା ବା
Les buṇibā ରେଶମ ସୂତା ଦ୍ୱାରା ଫିତା ବୁଣିବା—To spin or
ଲେସ ବୋନା **लेस बुनना** plait lace.

ଲେସ(ସେ)ଡ଼ା—ବେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଲେଉଡା; ବାଚ୍ଛି—
Lesa(se)rḍā 1. Shameless; impudent. ୨ । ଦୈନ୍ୟ ନେବଡ଼ା **खेखनिया** ଆଖି; ଯାହାକୁ କାହିଁ କାହିଁ କରୁଥିଲେ ସୁବା ଯେ କଥା ଶୁଣେ ନାହିଁ ଏପରି ଲୋକ—2. Pugnacious; im-
[ଲେଶ(ଶେ)ଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ] portunate; pertinacious.
୩ । କୃପଣ—3. Close-fisted. ୪ । ଦରଦ୍ୱାସ; ଯେ ସବୁବେଳେ ବୃଥାରେ ହସୁଥାଏ—4. Given to grinning; given to 'vacant laughter' or indecent laughter. ୫ । ପାଣିଆ (କାଦୁଅ ଆଦ); ଯାହା ବୋହି ଗଡେ—5. Watery and unsticking (clay). ବି—୧ । ଲେସଡ଼ିବା (ଦେଶ)—1. Lesarḍibā(See). ୨ । ଦୈନ୍ୟ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରାର୍ଥନା—2. Importunity.

ଲେସ(ସି, ସେ)ଡ଼ି ପଡ଼ିବା—ବେ. କ୍ରି—ଲେସଡ଼ି ପଡ଼ିବା—
Lesa(si,se)rḍi parḍibā Losarḍi pardibā,
[ଲେସ(ଶି,ସେ)ଡ଼ି ପିବା (ପଡ଼ିପିବା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେସ(ସି,ସେ)ଡ଼ିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ଘାଣ୍ଟକୁ ଓ ଦାନ୍ତକୁ ଲେଫଡ଼ିବା—
Lesa(si,se)rdibā 1. To spread out one's
(ଦାନ୍ତ) ବାର କରା **ବିଦ୍ରୋଡନା** mouth; to grin. ୨ । ଦୈନ୍ୟ
ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—2. To
importune. ୩ । ଲେସଡ଼ିବା (ଦେଖ)—3. Losa-
rdibā (See) ୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଶକ୍ତିନ ଅଟକ
ହେଲେ ସ୍ୱଚ୍ଛା ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାଧ୍ୟମତ ଲାଗି ରହିବା
ସାଧ୍ୟମତ କରା —4. To persist in a work. [ଉ—
ଲଗନା ଦାନରେ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ନ ସହୁ । ଲେସଡ଼ି ଯୁଦ୍ଧ
କଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟା ବହି ।]

ଲେସନ୍—ବୈଦେ. ବ(ଇଂ. ଲେସ୍ସନ୍ —ପାଠ; ପୁସ୍ତକର ଯେଉଁ ଅଂଶ
Lesan ପଢ଼ାଯାଇଁ ସନ୍ତୁଦଆସାଏ—A lesson of a book.
ଲେସନ **ଲେସନ**

ଲେସର୍ ମେସର୍—ଦେ. ବ୍ୟ—ଲେନ୍ଦର୍ ମେନ୍ଦର୍ (ଦେଖ)
Lesarā mesarā Lendarā mendarā (See)

ଲେସା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଲିପ୍ ଧାତୁ=ଚଉ କରିବା)—୧ । ବଢ଼ଲ କର
Lesā ବୋଳିବା; ଘନଲେପନ—1.Smearing thickly. ୨ ।
ଲେପା କାଦୁଅ ଅଦ ପାଣିଆ ଜଳଖକୁ କାନ୍ଥର ଛିଦ୍ରରେ ବା ଫାଟରେ
ତୋପାନା ବଢ଼ଲକର ବୋଳିବା-2. Thick smeariug of clay
etc on holes and cracks of a wall
[ଉ—ପଉଲା କର ବୋଳିବାକୁ ଲଘିବା ବା
ଲେପିବା ଏବଂ ବଢ଼ଲ କର ବୋଳିବାକୁ
ଲେସିବା କହନ୍ତି । ଘରର କାନ୍ଥରେ ଚୂନ ଲଗାଯାଏ;
କାଦୁଅ ଲେସାଯାଏ । କାନ୍ଥ ଦେହରୁ ଦୂରରୁ କାଦୁଅ
ଥିଣ୍ଟିକାକୁ ଫୋପାଡ଼ିବାକୁ ଛଟା ବା ଛଟିବା ବୋଲାଯାଏ ।]
ଲେପା ଦ୍ଧ—୧ । ଘନରୂପେ ଲଗା; ବଢ଼ଲଆ ହୋଇ ବୋଳା-
ତୋପାହୁଆ ହୋଇଥିବା—1. Thickly smeared over
ଶାର୍ଦେଓୟା with clay etc; covered with a thick
ସାନାହୁଆ coating of. ୨ । ଚଗା ହୋଇଥିବା—2. Whet-
ted; sharpened. [ଉ—ସେ ଶରରୁ କେତେ
ହୋଇଛୁ ଶିଲାଘଷା, କେତେକ ହୋଇଅଛୁ ସାଦାଣରେ
ଲେସା । କୃତ୍ତିଂଦ. ମଦାଉଦ. ବସ୍ତ୍ର ।]

ଲେସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲେସିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—
Lesā(se)ibā Causative form of the verb Lesibā,
ଲେପାନ **ତୋପଏନା**

ଲେସାଲେସି—ଦେ. ବ (ସଢ଼ଉର)-ଅନେକ ସ୍ଥାନକୁ ଲେସିବାକ୍ରିୟା—
Lesālesi Acts of coating thickly,
ଲେପାଲେପି **ତୋପାତୋପି**

ଲେସା ହେ(ଯି)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଢ଼ଲଆ ହୋଇ ଲଗା ହେବା; ଘନ
Lesā he(ji)bā ରୂପେ ଲେପିତ ହେବା—To be laid
ଲେପା ହଓୟା **ତୋପା ହୋନା** thickly over. (ଯଥା-ତା ଦେହରେ
ଇତ୍ତାବସନ୍ତୁ ଲେଶା ହୋଇ ଯାଇଛୁ)

ଲେସିକ—ସ. ବ. ପୁଂ—ହାତୀ ଚଢ଼ିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—
Lesika A rider on an elephant (Apte)·

ଲେସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଲିପ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଘନ ରୂପରେ ଲେପିବା;
Lesibā ବୋଳିବା—1. To lay a thick layer or
ଲେପା crust; to smear thickly. ୨ । ପଲସ୍ତ୍ରର କରିବା—
ତୋପନା 2. To plaster. [ଉ—ଘରର ମାଟିକାନ୍ଥ କରିବାକୁ
ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ଭୂଇଁ ଉପରେ ମାଟି ପିଣ୍ଡମାନ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି
ରଖାଯାଏ (ଏହାକୁ ମାଟି ଦେବା କହନ୍ତି)। କମ୍ବା ଘୋଡା
ହୋଇଥିବା ବାଉଁଶର ବାଡ଼ର ଦେହରେ ମାଟି ଖଣ୍ଟିବାକୁ
ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ମାଟି ପିଣ୍ଡୁଳାମାନ କିଛି ଦୂରରୁ ଉକ୍ତ ବାଡ଼
ଦେହକୁ ଫୋପାଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ ଓ ଉକ୍ତରୂପେ ଛଟା ହେବା
ମାଟିମାନ ଘନ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ସେ ବାଡ଼ରେ ଲାଟିରହେ;
ନଚେତ୍ ପାଣିଆ ହୋଇଥିଲେ ଲେସଡ଼ି ପଡ଼େ ବା କାନ୍ଥ
ଦେହରୁ ଢଳକୁ ବୋହିପଡ଼େ ବା ଖସିପଡ଼େ । କାନ୍ଥରେ
ମାଟି ଛଟା ସରିଲେ ସେ ଛଟା ମାଟିରେ ଯେଉଁଠାରେ ଫାଳ
ବା ଫାଟ ଥାଏ, ସେହି ଛିଦ୍ର ଓ ଫାଟମାନଙ୍କରେ ବଢ଼ଲଆ
କାଦୁଅ ବା ଗୋବର ଲେସିବାକୁ ହୁଏ; ଅର୍ଥାତ୍ ବଢ଼ଲ
କର ବୋଳିବାକୁ ହୁଏ । ଏହିପରି ଲେସିବାଦ୍ୱାରା କାନ୍ଥର
ଛିଦ୍ର ଓ ଫାଟମାନ ମୂନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ତହିଁରେ ତାହା
ଉପରେ ମାଟିକୁ ବା ଗୋବରକୁ ପାତିଆ କର ହାତଦ୍ୱାରା
ଲଘିବାକୁ ହୁଏ । ଲଘିବାଠାରୁ ବୋଳିବା ବଢ଼ଲଆ,
ବୋଳିବାଠାରୁ ଲେସିବା ବଢ଼ଲଆ । ଦେହରେ ତଜନ
ଲଗାଯାଏ, ଦଳଦ ବୋଳାଯାଏ । କନ୍ତୁ ଦ୍ରବଦକୁ
ଦେହରେ ବଢ଼ଲଭାବରେ ବୋଳିଲେ ତାକୁ ଦେଖି ଲୋକେ
କହନ୍ତି,—ସେ ଦେହରେ ଦ୍ରବଦଗୁଡାକ ଲେସିଛୁ । ଛଟା
କାନ୍ଥରେ ଇଟାର ବଙ୍କ ଅଦ ମୂନ୍ଦବା ପାଇଁ ମୋଟ ଚୂନ
ଲେପିବାକୁ ହୁଏ । ତହିଁରେ ମୋଟ ଚୂନକୁ ପଲସ୍ତ୍ରର କର
ମସୃଣ କରାଯାଏ ଓ ପଲସ୍ତ୍ରର ସରିଲେ ତା ଉପରେ
ସଫେଦା ଚୂନ ବା କଲିଚୂନର ପାଣି ଲଗାଯାଏ]

ଲେସି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଘନ ରୂପରେ ଆବରଣ କରିବା—
Lesi hebā 1. To cover with a thick layer.
(ଲେଶିହୋଇଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା—ତା ବଢ଼ପାକ ବସନ୍ତ
ହେୟୋଇଗଲା **ପସରିଯାନା, ପସରନା** ଲେସି ହୋଇ
ଯାଇଅଛୁ । ତା ମୁହଁରେ ସିନ୍ଦୂର ଜଳ୍ଜଲ ଲେସି ହୋଇ
ଯାଇଅଛୁ । ଦସ୍ତାବିଜର ବହିରେ କାଳ ଲାଗି ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ାକ
ଲେସି ହୋଇ ଯାଇଅଛୁ । ଅକାଶରେ ତାରାଗୁଡ଼ାକ
ଲେସି ହୋଇଅଛନ୍ତି ।) ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଉପରେ
ଘନରୂପରେ ସଲିବଦ୍ଧ ହେବା —2. To be crusted
in a thick layer over a thing.

ଲେସୁନ୍— ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଖଡ଼ିଆଳ) (ସ. ଲସୁନ)—ରସୁଣ—
Lesun Garlic.

ଲେହ—ସ. ବ (ଲିହ୍ ଧାତୁ=ଖଣ୍ଡିବା, ଖଣ୍ଟିବା+ଘଞ୍ ପ)—
Leha ୧ । ଖଣ୍ଟିବା—1. Licking. ୨ । ଖଣ୍ଡିବା—
2. Tasting. ୩ । (+କର୍ମ. ପ) ଅବଲେହ—
3. An electuary; a lambative (Apte).
୪ । ଖାଦ୍ୟ—4 Food (Apte . ୫ । ଖଡ଼ଶର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରକାରଭେଦ; ଯହିଁରେ ସନ୍ତ୍ର ବା ପୃଥିବୀର ଛପ୍ପା ପୂର୍ଣ୍ଣବିମ୍ବକୁ ବା ରଜ୍ରବିମ୍ବକୁ ଜଭରେ ଗୃହିଲ୍ଲ ପର ଜଣା ପଡ଼େ (ହି. ଶ.)—5. A kind of eclipse in which the shadow seems to lick the solar or lunar orb. ବଣ—୧ । ସ୍ୱାଦୁ—1. Agreeable to the taste. ୨ । ଖାଦ୍ୟ; ଭକ୍ଷ୍ୟ—2. Edible. ୩ । ଆସ୍ୱାଦନୀୟ—3. Fit to be tasted. ଦେ. ବ (ସଃ ଅବଲେହ; ଲେହ୍ୟ)—ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥକୁ ଗୃହି କର ଖାଇବାକୁ ହୁଏ; ଚଟଣି—A thing which can be taken by licking; salad.

ଚାଟନୀ
ଚଟନୀ

ଲେହଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଲିହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଳ) —ଯେ ଗୃହେ—Lehaka [ଲେହକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Licking.

ଲେହଳ—ସ. ବ (ଲିହ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅଳ)—୧ । ଗୃହିବା—Lehana 1. Licking; sipping with the lips. ୨ । ଗୃହିବା; ସ୍ୱାଦ ଗ୍ରହଣ—2. Tasting. ୩ । ଭକ୍ଷଣ 3. Eating.

ଲେହନୀୟ—ସ. ବଣ (ଲିହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ଲେହ୍ୟ (ଦେଶ) Lehanīya Lehya (See)

ଲେହର୍—ଗାଦେ (ବସୁର) ବ—ପବନ—Wind. ଗାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ ଓ ବଣ—ନେହୁର୍ (ଦେଶ)—Nehurā (See).

ଲେହରାଇବା—ଗାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କି—ନେହୁର୍କରିବା—Leharāibā To supplicate.

ଲେହାଇ—ଦେ. ବ (ସ. ଲେହ୍ୟ)—୧ । ନହାଇ (ଦେଶ) Lehāi 1. Nihāi (See) ୨ । ଲହାଇ (ଦେଶ)—2. Lihāi (See)

ଲେହ୍(ହିଁ)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ ଲିହ୍ ଧାତୁ)—ଗୃହିବା—Lehi(hiñ)bā ଚାଟା चाटना To lick.

[ଉ—ବହୁବା ରକତ ଦେଇଛୁ ଲେହ୍ । ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲଶବ୍ଦଲାସ ।]

ଲେହ୍ୟା—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଲିହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୯ମା. ୧ବ) —Lehī ଯେ ଗୃହେ; ଲେହ୍ୟନକାରୀ—Licking. ସ. ବ—(ଲେହ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଟଙ୍କନ; ସୁଡାଗା; ଟାଙ୍କାଣା—Borax. ଦେ. ବ—ଲେହାଇ (ଦେ ଶ) —Lehāi (See). ଗାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ରୋଗୀର ପଥ୍ୟପାଇଁ ଚାଉଳର ସାବୁ-Gruel of rice used as an invalid's diet.

ଲେହୁ—ଗାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବନ୍ୟଲତା ବିଶେଷ—Lehu A sort of wild creeper.

[ଉ—ଏହାର ଫଳ ବଲ୍ଲଭ ଅଳ୍ପସର ବଡ଼ ଓ ତେସଠା; ଏଡାକୁ ସିଝାଇ ଖିଆଯାଏ ।]

ଲେହୁଆ—ଦେ. ବ—ନେହୁଆ (ଦେଶ)—Lehuā Nehuā (See)

ଲେହୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଅଣ୍ଟୁମାଡ଼ି ବସିବା—Kneeling down. Lehurdā ହାଁଟୁଗେଡ଼େବସା घुटने झुकाना, ठेहुनिया

ଲେହୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ଲେହୁଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—Lehurdā(rde)ibā To cause to kneel down. ହାଁଟୁଗେଡ଼େ ବସାନ घुटनेके बल बैठाना

ଲେହୁଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ଅଣ୍ଟୁମାଡ଼ି ବସିବା—Lehurdibā To kneel down. ହାଁଟୁ ଗେଡ଼େ ବସା घुटनेके बल बैठना, ठेहुनीया देना

ଲେହୁଣିଆ(ଅଁ)—ଗାଦେ (ଭଙ୍ଗାମ) ବ—୧ । ମୁଣ୍ଡକୁ ଭୂମିରେ ରଖି ପାଦଦୁଇଟି ଆକାଶକୁ ମାରିବା—Lehuṇiā(añ) ସାକଡ଼ାଚଉ ମାରିବା—1. Somersault. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିସ୍ମୟକର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇବା—2. Exhibition of a wonderful feat.

[ଉ—ଜଷ୍ଟିସ୍‌ଦଲର ଉପୁଡ଼ି ଅରମ୍ଭରୁ ସେମାନେ ଯେଉଁ ଦେଶଦ୍ରୋହ କାର୍ଯ୍ୟ କର ଆସୁଅଛନ୍ତି, ସବୁଠାରୁ ଏଥର ଲେହୁଣିଆଝଡ଼ ବଳସଡ଼ୁଛୁ । ଦୈନିକଅଣା (୨୩।୯୧ ୨୧)]

ଲେହୁଣିଆ ଛୁଟିବା—ଗାଦେ (ଗଙ୍ଗାମ) କ୍ରି—ସାକଡ଼ାଚଉ ମାରିବା—Lehuṇiā chhāṭibā To cut a somersault.

ଲେଢେଣ୍ଟା—ଗାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ)—ବଣ. ଓ ବ—୧ । ଓଲଟା (ଦେଶ) Leheñṭā 1. Olaṭā (See) ୨ । ଲେଉଟା (ଦେଶ) 2. Leuṭā (See).

ଲେଢେଇଁଟାଇବା—ଗାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କି—୧ । ଓଲଟାଇବା—Leheñṭāibā 1. To turn upside down. ୨ । ଲେଉଟାଇବା—2. To return.

ଲେଢେଇଁଟିଆ ଶାଗ—ଗାଦେ [ଖଡ଼ିଆଳ] ବ—ଲେଉଟଣାଶାଗ—Leheñṭiā śāga Amaranth pot herb.

ଲେଢେଇଁଟିବା—ଗାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ] କି—୧ । ଓଲଟିବା—Leheñṭibā 1. To turn upside down. ୨ । ଲେଉଟିବା—2. To turn back; to come back; to revert.

ଲେଢେଣା(ଣି)—ଦେ. ବ (ସ. ଲେଢନ)—ଲାଞ୍ଚ ନେବା ଅଭ୍ୟାସ—Lebeṇā(ṇa) Habit to taking bribe. [ଯଥା—ଘୁସ ନେବାର ଅଭ୍ୟାସ ପିଲାଟାକୁ ମୁଁ ଅଳ୍ପା ଲେଢେଣା ଲଗେଇଲି ।] घूस लेनेकी आदत ଦେ. ବଣ—ଲାଞ୍ଚଅ—Habituated to taking bribe.

ଲେଢେବଡ଼(ର)—ଦେ. ବ—ଲେବଡ଼ (ଦେଶ) Leahebarda(ra) Lebhard.a (See)

ଲେଢେବଡ଼(ର) ମୁଖା[ହାଁ]—ଦେ. ବଣ—ଲେବଡ଼ମୁଖା (ଦେଶ) Lehebarda(ra)mukhā (hāñ) Lebhardamukhā. [ଲେଢେବଡ଼(ର) ମୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ] (See)

ଲେଢେବଡ଼ା(ର)—ଦେ. ବଣ—ଲେବଡ଼ା (ଦେଶ) Lehebardā(rā) Lebhardā. (See)

ଲେଢେବଡ଼ା(ର)ମୁହାଁ—ଦେ ବଣ. ପୁଂ—ଲେବେଡ଼ାମୁହାଁ (ଦେଶ) Lehebardā(rā)muhāñ Lebhrdāmuhāñ. (See). (ଲେଢେବଡା[ଡ଼,ଢ଼,ର]ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲେଢେର୍—ଗାଦେ [ବସୁର] ବ—ପବନ—Leherā Wind.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେହ୍ୟ—ଅ. ବ୍ରି (ଲିହ୍. ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—୧ । ଲେହ୍ୟଯୁକ୍ତ; ଯାହାକୁ ଚାଟି କରି ଖିଆଯାଏ—1. Fit to be licked; eatable by being licked. ୨ । ଆସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ—2. Fit to be tasted. ୩ । ସୁସ୍ୱାଦୁ—3. Sweet to the taste. ବ—୧ । ଅମୃତ—1. Nectar; ambrosia. ୨ । ଚଟଣି—2. Salad. ୩ । ଅବଲେହ୍ୟ ଚାଟି କରି ଖାଇବା ଦ୍ରବ୍ୟ—3. A lambative. ୪ । ଖାଦ୍ୟ—4. Food (Apte).

ଲେହ୍ୟ ପେୟ—ଅ. ବ (ସଦ୍ଭରତ)—ଯାହା ଚାଟି କରି ଖିଆଯାଏ ଓ ଯାହା ପିଇ କରି ଖିଆଯାଏ—Things which can be licked and those which can be drunk.

ଲୈ—ଦେ. ବ—ଲଇ (ଦେଶ)
Lai — Lai (See)

ଲୈଖ(କ୍ଷ)ଣ—ଗ୍ରା. ବ—ଲଇଖଣ [ଦେଶ]
Laikha(ksha)na — Laikhana, (See).
[ଲୈଖ ଶ୍ରି,ସ୍ରି ଶୋଭା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୈଙ୍ଗ—ସଂ. ବ୍ରି (ଲିଙ୍ଗ + ଅ) —ଲିଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Laiṅga — Relating to Liṅga.
ବ—ଲିଙ୍ଗ ପୁରାଣ (ଦେଶ)—
Liṅga purāṇa (See)

ଲୈଙ୍ଗିକ—ସଂ. ବ୍ରି (ଲିଙ୍ଗ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇକ) —୧ । ଚିହ୍ନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Laiṅgika —1. Depending on or relating to a
[ଲୈଙ୍ଗିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) sign or mark (Apte). ୨ । ଅନୁମିତ —2. Inferred. ସଂ. ବ—୧ । ମୂର୍ତ୍ତି ନର୍ମାତା—1. A maker of images; statuary (Apte). ୨ । (ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ) ଅନୁମାନ ପ୍ରମାଣ; ଲକ୍ଷଣ ବା ଚିହ୍ନଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ ଅନୁମାନ—2. (Baiśeshika Philosophy) Inference by means of symptoms or marks.

ଲୈନ(ନେ)ନ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲିନେନ୍)—କାର୍ପାସ ବସ୍ତ୍ର—
Laina(ne)n — ଲିନେନ — ଲିନେନ — Linen.

ଲୋ—ଦେ. ଅ—(ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ) ଆଲୋ ! ହେ !—(Interjection used in addressing females) Oh ! [ଦ୍ର—ଯାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘନିଷ୍ଠତା ଥାଏ ସେମାନଙ୍କୁ ଓ ଅପଣାର ସମଶ୍ରେଣୀର ଓ ଅପଣାଠାରୁ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ 'ଲୋ' ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ । ଇତର ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ବାପ ପୁଅ ଆଦିଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏହି 'ଲୋ' ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି । ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ପ୍ରେମିକା ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମିକକୁ ଲୋ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବୋଧନ କରିବା ଦେଖାଯାଏ । କଥାରେ ମଧ୍ୟ 'ମାଆଲୋ ବାପଲୋ ହେବା' (= ଅତି ଅର୍ତ୍ତ ହେବା)ର ବ୍ୟବହାର ଅଛି । ଏହି ଶବ୍ଦ ଅସଲ ଶବ୍ଦର ପୂର୍ବରେ ଓ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା—ଉହଁଲୋ ଲୋ ! ଲୋ ଉହଁଲୋ !]

ଲୋଅର୍ ପ୍ରାଇମେରି—ବୈଦେ. ବ୍ରି (ଇଂ)—ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା,
Loar'prāimerī — ବିଦ୍ୟାଳୟ, କ୍ଲାସ୍)—Lower Primary
ଲୋୟାରପାଇମେରି ଲୋଆରପାଇମେରୀ (education, school examination, class).

ଲୋଇ—ଦେ. ବ—ଲୋହ (ଦେଶ)—
Loi — Lohi (See)

ଲୋକ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଦେଖିବା—To see; to look at. [ଦ୍ର—
Lok (root) ଭୁଲ ଇଂ. ଲୁକ୍ ଏବଂ ଜର୍ମାନ୍ ଲୁଗେନ୍ ।]

ଲୋକ—ସଂ. ବ (ଲୋକ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) —୧ । ମନୁଷ୍ୟ; ମାନବ
Loka —Man. ୨ । (+ କର୍ମ ଅ) ଭୁବନ; ଜଗତ୍; ପୃଥିବୀ; ସଂସାର—2 The world; the earth; the creation. ୩ । ତ୍ରିଲୋକ; ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳ—3. The heaven, the earth and the nether regions. ୪ । ସପ୍ତଲୋକ; ଭୂଃ, ଭୁବଃ, ସ୍ୱଃ, ମହଃ, ଜନଃ, ତପଃ ଓ ସତ୍ୟ; ସପ୍ତ ବ୍ୟାହୃତି—[ଦ୍ର—କେତେକ ଅଧୁନିକ ପଣ୍ଡିତ ଏହି ସପ୍ତଲୋକକୁ ଜନ୍ମ-ଲକ୍ଷିତରୂପେ ଆଧୁନିକ ଭୂଗୋଳ ଅନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି, ଯଥା—ଭୂର୍ଲୋକ = ଭୂସ୍ତରର = ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ, ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଓ ପୂର୍ବୋପଦ୍ୱୀପ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ । ଭୁବର୍ଲୋକ = ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ = ଭୂସ୍ତର, ପାରସ୍ୟ ଓ (ଅଧୋଗସ୍ଥାନ =) ଆଫଗାନସ୍ଥାନ । ସ୍ୱର୍ଲୋକ = ହିମାଳୟ = ଇଉରୋପ, ତାତାର ଓ ସାଇବେରିଆ । ମହର୍ଲୋକ, ଜନୋଲୋକ ଓ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ବା ସତ୍ୟଲୋକ = ହିମବତ = ସମସ୍ତ ଇଉରୋପୀୟ ଓ ଆମେରିକ ସାଇବେରିଆ । ଜନର୍ଲୋକ = ତାନସାସ୍ଥାନ । "ମାନବେର ଆଦି ଜନ୍ମଭୂମି" ନାମକ ବଙ୍ଗଳା ଗ୍ରନ୍ଥ]—4. The seven worlds of the Hindu mythology. ୫ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶଲୋକ—ସପ୍ତସ୍ୱର୍ଗ; ଭୂଃ, ଭୁବଃ, ସ୍ୱଃ, ମହଃ, ଜନଃ, ତପଃ ଓ ସତ୍ୟ ଏବଂ ସପ୍ତପାତାଳ; ଅତଳ, ବିତଳ, ସୁତଳ, ତଳ, ତଳାତଳ, ରସାତଳ, ପାତାଳ (ପାତାଳ ତଳେ ଶୀକା ଦେଶ)—5. The seven upper regions and the seven nether regionn of the Hindu mythology. ୬ । ସମୂହ—6. Multitude; collection; group; company. ୭ । ଦୃଷ୍ଟି—7. Vision; sight; prospect. ୮ । ଜନ; ବ୍ୟକ୍ତି—8. An individual; person. ୯ । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ—9. The universe, ୧୦ । ନିବାସ ସ୍ଥାନ; ସ୍ଥାନ ହି. ଶ —10. Place; dwelling place; residence. ୧୧ । ପ୍ରଦେଶ; ଅଞ୍ଚଳ (ହି. ଶ) —11. Region; tract; province; locality. ୧୨ । ରାଜାର ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ—12. The people or the subjects (as opposed to the king), (Apte) ୧୩ । ସମାଜ (ହି. ଶ)—13. Society; community. ୧୪ । ପ୍ରାଣୀ (ହି. ଶ)—14. Living being. ୧୫ । ଯଶଃ; କୀର୍ତ୍ତି

(ହି. ଶ)—15. Fame. ୧୬ । ସଂସାରର ସାଧାରଣ ସ୍ଥିତି ବା ବ୍ୟବହାର—16. The ordinary practice of the world, worldly usage (Apte). ୧୭ । ସାତ ସଂଖ୍ୟା—17. The number seven (Apte) ୧୮ । ଚଉଦ ସଂଖ୍ୟା—18. The number fourteen, (Apte) ୧୯ । ଭୂଲୋକ—19, Earthly existence, ଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍ତମ; ଅନୁଚର; ଶୂକର—1. Servant; attendant.

ଲୋକ ଲୀକ [ଉ—ଯେବେ ଦୃଢ଼ମୂଳ ଦେବ ଏ ରୁଜ୍ୟସାକ, ତେବେ ଯାଣୁ ପୁଣେ ଇନ୍ଦ୍ରବେ ଦୋଇ ଲୋକ ।] ୨ । କାମ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A working hand. ଶ । ମୂଲଅ; ମଜୁରଦାର, କୁଲି—3, A day-labourer; coolie; workman. [ଉ—ନୃପତ୍ତ ଲୋକ ସର୍ବ କର ଘେନ, ଅସିଲେ ସୁଖସ୍ଥିରଙ୍କ ସ୍ୱକଧାମା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭାପର୍ବ] ୪ । ନଜେ; ସ୍ୱସଂ (ଆପଣାକୁ ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷରେ ବ୍ୟବହାର କରି ବାକ୍ୟରେ) ବ୍ୟବହୃତ—4, One's self; one [ଯଥା—ଉନ ଘଣ୍ଟା ଦେଲ ବସି ବସି ଲୋକ ବରକୁ ଦେଲଣି, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ବାରୁଙ୍କ ମନରେ ଦୟା ଉପୁଜୁ ନାହିଁ] ୫ । ନରସମାଜ; ସର୍ବ ସାଧାରଣ—5. The public; the human society; the society of human beings, ୬ । ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ—6, Concubine. [ଯଥା—ଲୋକ ରଖିବା]

ମାନୁଷ ଆଦ୍‌ମୀ

ଲୋକ ଆଗ୍ଭର—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୋକାଗ୍ଭର)—ଲୋକାଗ୍ଭର (ଦେଖ)
Loka-āchāra Lokāchāra (See)

ଲୋକାଚାର ଲୋକାଚାର ମାଉଳ ଯଇ, ରଥଘେନ ଅଚ୍ଛାଘାଇ, ଦ୍ରୌଷଣ ଟଙ୍କାକ କହି, ଲୋକ ଆଗ୍ଭରେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଶବଳାସ ।)

ଲୋକ କଣ୍ଟକ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—୧ । ସମାଜର ହାନିକାରକ ବ୍ୟକ୍ତି
Loka kaṇṭaka 1. A troublesome or wicked person; the curse of mankind (Apte) ୨ । ରାବଣ—2. An epithet of Rāvaṇa(Apte) ସ. ବଣ—ସମାଜର ହାନିକାରକ—Injurious to the society.

ଲୋକ କଥା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ଜନଶ୍ରୁତି—
Loka kathā Popular legend (Apte)

ଲୋକକର(କୃତ୍)—ସ. ବ (ଲୋକ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ+କ୍ୱିପ୍)—
Lokakara(krut) ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା—The Creater of the world (Apte),

ଲୋକ କାନ୍ତ—ସ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ଲୋକସମାଜରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ—Liked by the people; popular (Apte).
Loka kānta

ଲୋକ କାନ୍ତା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଋଦ୍ଧି ନାମକ ଔଷଧି କନ—
Loka kāntā A kind of rare medicinal root.

ଲୋକ କ୍ଷିତ—ସ ବଣ—୧ । ସ୍ୱର୍ଗଲୋକନିବାସୀ (ହି. ଶ)—
Loka kshiti Inhabiting the heaven.

ଲୋକ ଗଣତ—କ୍ରି. ବ (ସ. ଲୋକ ଗଣନା)—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ସ୍ଥିରକରଣ; ସେନ୍‌ସସ୍—
Loka gaṇati ଲୋକ ଗ(ଗୁ)ନତୀ ଲୋକ ଗିନତୀ Counting of people of a place; census.

ଲୋକ ଗଣନା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଲୋକ ସମାହାର; ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ସ୍ଥିର କରିବା; କେତେ ମନୁଷ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ତାହା ଗଣିତ କରିବା—Census. (ଅନ୍ୟା ତତ୍)—ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଅଭିମତ—Popular estimation.
Loka gaṇanā

ଲୋକ ଗହଳ(ଳି)—ଦେ. ବ—ଲୋକ ସମାଗମ; ଜନତା; ଭିଡ଼—
Loka gahaḷa(ḷi) ଭୀଡ଼ ଭୀଡ Crowd.

ଲୋକ ଗାଥା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାଧାରଣ ଜନସମାଜରେ ଚଳୁ କାଳରୁ ଚଳ ଆସୁଥିବା ଗୀତ—A song handed down among people (Apte). a popular song handed down from father to son;
Loka gāthā

ଲୋକ ଚକ୍ଷୁଃ—ସ. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି; ଲୋକସମାଜର ଦୃଷ୍ଟି—1. Public gaze; the sight or the public. [ଲୋକ ଲୋଚନ—ଅନ୍ୟରୂପ] the eyes of the public. [ଲୋକ ଚକ୍ଷୁ—ଦେଶଜରୂପ] [ଉ—ସେ ଲୋକଚକ୍ଷୁ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ନାନା ଅନ୍ୟାୟ କରୁଅଛ ।] ୨ । (ଲୋକ=ଜଗତର + ଚକ୍ଷୁଃ=ଅଖିସ୍ୱରୂପ] ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun.
Loka chakshuḥ ଲୋକଚକ୍ଷୁ ଲୋକ ଚକ୍ଷୁ

ଲୋକ ଚକ୍ଷୁର ଅଗୋଚର—ଦେ. ବଣ—ଯାହା ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ—Not visible to the eyes of the world.
Loka chakshura agochara ଲୋକ ଚକ୍ଷୁର ଅଗୋଚର ଲୋକ ଚକ୍ଷୁକେ ଅଗୋଚର

ଲୋକ ଚକ୍ଷୁର ଅଗୋଚରରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଖା ନ ଯିବ ବା ଲୋଡେ ନ ଲୋକ ଚକ୍ଷୁର ଅଗୋଚରେ ଦେଖିବେ, ଏପରି ଭାବରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଲୋକ ଚକ୍ଷୁକେ ଅଗୋଚରମେ କରିବା ପ୍ରକାରେ; ଗୋପନରେ—(To do a thing) In secret or away from the gaze of the public.
Loka chakshura agocharare [ଲୋକ ଚକ୍ଷୁର ଅନ୍ତରାଳରେ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋକ ଚରିତ୍ର—ସ. ବ(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମନୁଷ୍ୟ ଚରିତ୍ର; ମାନବ ପ୍ରକୃତି—
Loka charitra Human nature; man's nature.

ଲୋକ ଚାରିତ୍ର—ସ. ବ—ସଂସାରର ରଙ୍ଗ—
Loka chāritra The ways of the world (Apte).

ଲୋକ ଜଣ(ନ)—ଦେ. ବ—ଏକାଧିକ ଲୋକ; ଲୋକବାଦ—Many persons; more than one person.
Loka jaṇa (na) ଲୋକଜନ ଆଦ୍‌ମୀ ଲୋଗ

ଲୋକ ଜନନୀ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲକ୍ଷ୍ମୀ—
Loka jananī An epethet of Lakshmī.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକଜିତ୍—ସ. ବ (ଲୋକ+ଜି. ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍) —ଲୋକଜୟକାରୀ; ପୃଥିବୀଜୟକାରୀ—Victorious in the world. ବ—ବୁଦ୍ଧଦେବ—A name of the Buddha.
[ଲୋକ ଦ୍ୱେଷ୍ଟୁ—ଅନ୍ୟ ବ ରୂପ]

ଲୋକତଃ—ସ. ଅ. ବଣ (ଲୋକ+ତସ୍) —୧ । ସାଧାରଣତଃ—Lokataḥ 1. Popularly. ୨ । ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର ବଶ୍ୱର ବା ବ୍ୟବହାର ଅନୁସାରେ—2. According to common usage.

ଲୋକ ତୁଷାର—ସ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ) —କର୍ପୂର—Loka tushāra Camphor.

ଲୋକତ୍ରୟ(ୟୀ)—ସ. ବ (ସମାହାର ଦ୍ୱନ) —ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳ Lokatraya (yī) ଏ ତିନ ଲୋକର ସମାହାର—The heaven, the earth and the nether regions taken collectively.

ଲୋକ ଦୃଷ୍ଟି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ଲୋକ ଚକ୍ଷୁଃ (ଦେଖ)—Loka drushṭi 1. Loka chakshuḥ (See). ୨ । ସାଧାରଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ଜୌଣସି ବସ୍ତୁ ଦୃଶ୍ଯ ହେବା—2. Public view. ୩ । ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ବଶ୍ୱର—3. Public estimation.

ଲୋକ ଦେଖାଣି(ଣିଆ)—ଦେ. ବଣ —ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ବାହ୍ୟିକ (କ୍ରିୟାମାନ)—(Action Done to draw public gaze or notice to one's own self.
Lokadekhāṇi(ṇiā) ବାହ୍ୟିକ (କ୍ରିୟାମାନ)—(Action
लोक देखानी Done to draw public gaze or
लोकदेखान notice to one's own self.

ଲୋକଧାରିଣୀ—ସ. ବ—(ରୂପଦ)—ପୃଥିବୀ (ଦ୍ର. ଶ)—Lokadhāriṇī The earth.

ଲୋକ ଧ୍ୱନି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଜନରବ—Loka dhwani Rumour.

ଲୋକନ—ସ. ବ (ଲୋକ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅନ)-୧। ଦର୍ଶନ; ଅବଲୋକନ; ଦେଖିବା—1. Seeing; viewing. ୨ । ଦୃଷ୍ଟି—2. Vision. ଦେ. ବ—ଲୋକନ(ନ୍ନ) (ଦେଖ)—Lokana(ni) (See)

ଲୋକନ(ନ୍ନ)—ଦେ. ବ (ଅଦର୍ଥକ) ଲୋକନାଥର ଡାକନାମ—Lokanani Name for calling Lokanātha.

ଲୋକା(କେ)ଇ
ଲୋକେ
ଲୋକୁ
ଲୋକେଇ
} —ଅନନ୍ୟରୂପ

ଲୋକା
ଲୋ ଆ
ଲୋକୁଆ
} —ଅନାଦର୍ଥକ ରୂପ

ଲୋକ ନ(ଲ)ଉକର—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର, ସ. ଲୋକ; ପା. ନୌକର)—ଲୋକବାକ; ଖୁକରବାକର; ଲୋକନୌକର ଲୋକନଉର } ଅନନ୍ୟରୂପ ଲୋକନଉର—Servants and labourers a person's; attendants and servants.
लोकनोकर, चाकर वाकर
आदमी नौकर

ଲୋକନ କରିବା—ତେ (ପଦ୍ୟ) କି—ଦେଖିବା—To see. [ଉ—Lokana karibā ମାଳବେ ହମଗରୁ ଲୋକନ କରି, लोकन करना लोकन करना ଏକାଳେ ବଦେଶ ତ ଲୋକ ନ କରଇ ଉଜ୍ଜ. ଲବଣଵତ୍ତା ।]

ଲୋକନାଥ—ସ. ବ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଲୋକ+ନାଥ]—୧ । ଜଗତ୍‌ପତ୍ତି; ପରମେଶ୍ୱର—1. God. ୨ । ଶିବ; ମହାଦେବ—2. Śiba, ୩ । ବ୍ରହ୍ମା—3. Brahmā. ୪। ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ-4. A name of Bishṇu(ଯଥା—ଲୋକବନ୍ଧୁର୍ଲୋକନାଥଃ ମାଧବୋ ଭକ୍ତବତ୍ସଲଃ·ସହସ୍ରନାମ) ୫ । ବୁଦ୍ଧ ଦେବ—5. The Buddha. ୬ । ନରପତି; ରାଜା—6. A king. ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଲୋକନାଥ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମର ସୀମାମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ନାମ—2. Name of an idol of Śiba in the town of Purī. [ଦ୍ର—ଏ ବିଗ୍ରହ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନ୍ଦିରଠାରୁ ୧ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ଅନାଦି ଶିବଲିଙ୍ଗ । ବୈଶାଖମାସ ସବୁ ସୋମବାର ଓ ଶିବରାତ୍ରି ଦିନ ଏଠାରେ ବଡ଼ ମେଳା ହୁଏ ।]

ଲୋକନାଥ ଦାସ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଚଉଦଶ ଜଣ ନବାସୀ ବୈଦେହୀଶ ବଲାଖର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଟୀକାକାର—One of the well-known commentators of Baidehīsabilāsa of Upendra bhanja.
Lokanātha dāsa

ଲୋକନାଥ ନାୟକ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗଣିତଜ୍ଞର; [ଏ ଅଙ୍କ ଲୀଳାବତୀ ନାମକ ଗଣିତ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଣେତା—ଭାରତୀ. ଦ୍ର. ପା. ଉତ୍କଳବାସ ।]—A celebrated mathematician of ancient Utkal; author of Khardi Līlābatī.
Lokanātha nāyaka

ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ କବି—[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ଖୋରଧା ବାଣପୁର । ଉଷାକଳା, ସଦାଙ୍ଗସୁନ୍ଦରୀ, ଚନ୍ଦ୍ରାପୁଲା, ପଦ୍ମଲା ଓ ରସକଲା ଏହାଙ୍କ ରଚିତ କାବ୍ୟ—ଭାରତୀ. ଦ୍ର. ସା. ଇତିହାସ ।] An ancient Oriya poet and author of a number of romances in poetry.
Lokanātha bidyādhara

ଲୋକ ନାୟକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ, ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—Loka nāyaka ଲୋକମାନଙ୍କର ନେତା; ଜନସମାଜର ନେତା—[ଲୋକନେତା—ଅନନ୍ୟରୂପ] A leader of men; a [ଲୋକନାୟିକା, ଲୋକନେତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] a social leader.

ଲୋକ ନିନ୍ଦା—ସ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ; ଲୋକସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ନିନ୍ଦା)—ଲୋକସମାଜରେ ମନୁଷ୍ୟ ନାମରେ ରଟିବା କଳଙ୍କ ବା ଅପବାଦ—Public scandal; public censure; calumny.
Loka nindā

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକନୀୟ—ସ. ବଣ (ଲୋକ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଦର୍ଶନୀୟ; ଦର୍ଶନଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be seen visible. ୨ । ମନୋଜ୍ଞ; ସୁନ୍ଦର—2. Agreeable to the sight; beautiful.

ଲୋକନ୍ଦର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଲୋକଂ=ସମାଜକୁ + ଦୃ ଧାତୁ; ବଦାଇଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—କାମୁକ; ଲମ୍ପଟ; ନଷ୍ଟ (ଲୋକନଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଚରିତ୍ର—Lascivious; immoral; adulterous; libidinous.

ଲୋକପ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଲୋକ + ପା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମା Lokapa (ବ୍ର. ଶ)—1. Brahmā. ୨ । ଲୋକପାଳ [ଲୋକପତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ] (ଦେଖ) (ବ୍ର. ଶ)—2. Lokapāla (See) ୩ । ରାଜା (ବ୍ର. ଶ.)—3. A king.

ଲୋକ ପାବନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ତିନିଲୋକ ବା ଜଗତକୁ ପବିତ୍ର Loka pābana କରେ ବା ଜିବାର କରେ—Purifying [ଲୋକ ପାବନା—ସ୍ତ୍ରୀ] the three worlds.

ଲୋକ ପାଳ—ସ. ବ (ଲୋକ + ପାଳ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ରାଜା Loka pāla 1. A king. ୨ । ଦିଗପାଳ; ପୃଥିବୀର ଆଠ ଦିଗରେ ପୃଥିବୀକୁ ଜଗିଥିବା ଆଠଜଣ ଦେବତା—2. Eight Deities considered as the regents of the eight quarters of the earth. [ଯଥା—ଇନ୍ଦ୍ର, ପୂର୍ବଦିଗର, ଅଗ୍ନି. ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବକୋଣର, ଯମ. ଦକ୍ଷିଣଦିଗର, ବରୁଣ. ପଶ୍ଚିମଦିଗର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ନୈର୍ଋତ ବା ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ କୋଣର, ବାୟୁ. ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣର, କୁବେର. ଉତ୍ତରଦିଗର, ଶିବ. ବା ସୋମ ବା ଈଶାନ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବର ଦିକ୍‌ପାଳ ଅଟନ୍ତି ।] ୩ । ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱର ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱଙ୍କ ଏକ ନାମ (ବ୍ର. ଶ)—3. A name of Abalokiteśwara Buddha.

ଲୋକ ପାଳକ—ସ. ବ (୭ସ୍ତ୍ରୀ ଉଉ୍)—ରାଜା— Loka pālaka King.

ଲୋକ ପାଳନ—ସ. ବ (୭ସ୍ତ୍ରୀ ଉଉ୍)—୧ । ଜଇତ୍ ସୃଷ୍ଟପାଳନ— Loka pālana 1. Maintaining the created beings. ୨ । ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜାପାଳନ; ରାଜ୍ୟର ସୁଶାସନ— 2. The good governance of people by a king. ୩ । ବ୍ରହ୍ମା—3. Brahmā. ୪ । ବିଷ୍ଣୁ— 4. Bishṇu. ୫ । ରାଜା—5. A king.

ଲୋକ ପିତାମହ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (୭ସ୍ତ୍ରୀ ଉଉ୍)—ବ୍ରହ୍ମା— Loka pitāmaha God Brahmā.

ଲୋକ ପୀଡ଼ା—ସଂ. ବ (୭ସ୍ତ୍ରୀ ଉଉ୍)—ଅତ୍ୟାଚାର—Oppression. Loka pīrdā [ଉ—ଲୋକ ପୀଡ଼ା ନ କର ଅରଚ୍ଚବ ଧନ— କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଲୋକ ପ୍ରବାଦ—ସ. ବ (୭ସ୍ତ୍ରୀ ଉଉ୍ ବା ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—୧ । ଜନଶ୍ରୁତି—1. Rumour; tradition. ୨ । ସାଧାରଣ ବିଶ୍ୱାସ—2. A popular belief

ଲୋକ ପ୍ରବାହ—ସ. ବ (୭ସ୍ତ୍ରୀ ଉଉ୍)—୧ । ଜନସ୍ରୋତ; ଧାରା । ବ Loka prabāha ଚାଲିଥିବା ମନୁଷ୍ୟ—1. Rush of people; people passing like a current. ୨ । ଜନତା 2. A crowd of men.

ଲୋକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ.ପୁଂ (୭ସ୍ତ୍ରୀ ଉଉ୍)—ଜଗଦ୍‌ବ୍ୟାପ୍ତ; ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତ Loka prasiddha —World-renowned,

ଲୋକ ପ୍ରସିଦ୍ଧି—ସଂ. ବ (୭ସ୍ତ୍ରୀ ଉଉ୍)—ଜଗତରେ ଖ୍ୟାତି— Loka prasiddhi World-wide celebrity,

ଲୋକ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୭ ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଜନପ୍ରିୟ; ସାଧାରଣଙ୍କର Loka priya ପ୍ରୀତିଭାଜନ—Beloved of the people; [ଲୋକପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) loved by the public; popular. [ଲୋକ ପ୍ରିୟତା—ବ]

ଲୋକ ପ୍ରୀତି—ସଂ. ବ—ଲୋକାନୁରାଗ (ଦେଖ) Loka prīti Lokānurāga (See

ଲୋକ ଫୁଲ—ଡାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ବରାହ ମୁକୁଟର ମୁଦିଘାଡ଼େ Loka phula ଓଦ୍ଧଳିଥିବା ସୋଲଫୁଲର ମାଳ—The garland of cork-flowers attached to a bridal coronet.

ଲୋକ ବଚନ—ଦେ. ବ—ଲୋକନିନ୍ଦା; ଜନାପବାଦ—Slander; Loka bachana calumny. [ଉ—କେବଳ ଲୋକ ନିନ୍ଦା ବଚନକୁ ଭୋ ଦେବ ! କଲ ମୁଁ କାରୁଣ୍ୟ—ବିଶ୍ୱନାଥ ଲୋକ ନିନ୍ଦା ଶୁଣି ଆ. ଚରିତ ରାମାୟଣ ।] ସଂ. ବ—ଜନରବ [ଲୋକବାର୍ତ୍ତା—ଅନ୍ୟ ସ. ରୂପ] —Rumour (Apte)

ଲୋକ ବତ୍ସଲ—ସ. ବଣ. °—୧ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହଶୀଳ; ପ୍ରଜା- Loka batsala ବତ୍ସଲ—1. Loving the subjects. [ଲୋକ ବତ୍ସଲା—ସ୍ତ୍ରୀ] loving the people. ୨ । ଲୋକ ଲୋକ ବତ୍ସଲତା ବ ବନ୍ଧୁ—2. Philanthropic. ବ— ଲୋକବାତ୍ସଲ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ—Name of Bishṇu.

ଲୋକ ବନ୍ଧୁ—ସ. ବଣ (୭ସ୍ତ୍ରୀ ଉଉ) ବିଶ୍ୱହିତୈଷୀ—Philanthrop- Loka bandhu ic, ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ— 1. A name of Bishṇu. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. A name of the sun. ୩ । ଶିବ (ବ୍ର. ଶ)— 3. Siba. ୪ । ବିଶ୍ୱହିତୈଷୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. Aphilantheropist.

ଲୋକ ବହିର୍ଭୂତ—ସ. ବ—ଲୋକାତୀତ (ଦେଖ) Loka bahirbhūta Lokātīta (See)

ଲୋକ ବାକ—ଦେ. ବ (ଅନର୍ଥକ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାରୀ ଶବ୍ଦ) Loka bāka ୧ । ଏକାଧିକ ଲୋକ—1. Many people. ଲୋକଜନ [ଉ—ଶାଗୁଣିଙ୍କ ଭାତ ଗାସ୍ପେ ବାଣ୍ଟେ ଲୋକବାକ— ଆଦ୍‌ମୀ ତଦ୍‌ମୀ ମଧୁମଙ୍ଗଳ ।] ୨ । ସଙ୍ଗେ ଥିବା ଏକାଧିକ ଚାକର; ଚାକର ବାକର—2. Attendants; retinue; a body of attendants

ଲୋକ ବାଦ—ସଂ. ବ (୭ସ୍ତ୍ରୀ ଉଉ୍)—୧ । ଲୋକ ପ୍ରବାଦ (ଦେଖ) Loka bāda 1. Loka prabāda (See) ୨ । ଲୋକାପ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଦ; ଜନାପବାଦ—2. Calumny; scandal. [ଉ—ଏ ଲୋକବାଦ ମହାଭୟେ । ଭରତ ଦ୍ୱେଷଣ ଜ୍ୟାଯେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଗ୍ରୁବଚ୍ଚ ।]

ଲୋକ ବାନ୍ଧବ—ସଂ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଦଜନବାନ୍ଧବ; ସୂର୍ଯ୍ୟ—
Loka bāndhaba The sun.

ଲୋକ ବାହିତ—ସଂ. ବ (ଂଯା ତତ୍) —ଯାହା (ଯେଉଁ ଯାନ)କୁ
Loka bāhita ମନଷ୍ୟମାନେ ବହନ କରନ୍ତି-(a conveyance) Drawn or carried by men.

ଲୋକ ବାହ୍ୟ—ସଂ. ବଣ—୧ । (୬ମୀ ତତ୍) ଲୋକବହୁର୍ତ୍ତ;
Loka bāhya ଦୃଷ୍ଟିଚ୍ଛଡ଼ା—1, Contrary to established custom. ୨ । ଅଗ୍ରରଭ୍ରଷ୍ଟ—2. Apostatised. ୩ । (ଂଯା ତତ୍) ମନୁଷ୍ୟଦ୍ୱାରା ବହନୀୟ (ଯାନ)—3. (conveyance) Fit to be borne or drawn by men.

ଲୋକ ବିଗ ତ—ସଂ. ବଣ (ଂଯା ତତ୍) —୧ । ଲୋକାଗ୍ରର ବରୁଦ୍ଧ
Loka bigarhita 1. Contrary to custom. ୨ । ଲୋକମତର ବିପରୀତ—2. Contrary to public opinion.

ଲୋକ ବିଦ୍ୱିଷ୍ଟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଂଯା ତତ୍) —ଜନସାଧାରଣ ଯାହାକୁ
Loka bidwishṭa ଘୃଣ ଯାଅନ୍ତି ତାହିଁ—Universally disliked (Apte). (ଲୋକ ବିଦ୍ୱିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୋକ ବିଦ୍ୱେଷ—ସ. ବ (—୧ । (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କର
Loka bidwesha ବିରୁଗ—1. Dislike of the [ଲୋକବିରୁଗ—ଅନ୍ୟରୂପ] general public. ୨। (ଅର୍ଥୀତତ୍) ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ବିରୁଗ ଭାବ—2. Misanthropy.

ଲୋକବିଦ୍ୱେଷୀ—ସ. ବଣ ଓ ବି. ପୁଂ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
Lokabidweshī ଲୋକଙ୍କୁ ଘୃଣା କରେ—Misanthropic; (ଲୋକବିରୁଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) a misanthrope. [ଲୋକବିଦ୍ୱେଷିକା, ଲୋକବିରୁଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲୋକ ବିମୋହନ—ସଂ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଲୋକମାନଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ
Loka bimohana କରିବା—Fascinating the people. ବଣ. ପୁଂ—ଲୋକମୁଗ୍ଧକର—Fascinating the people.

ଲୋକ ବିରୁଗ—ସଂ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କର କୌଣସି
Loka birāga ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି ଅପ୍ରୀତି—Displeasure of the public.

ଲୋକ ବିଶ୍ରୁ(ଖ୍ୟା)ତ—ସଂ. ବଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ଲୋକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ (ଦେଖ)
Loka biśru(khyā)ta Loka prasiddha. (See) (ଲୋକବିଶ୍ରୁତ)

ଲୋକ ବୃତ୍ତ—ସ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସଂସାରରେ ଚଳୁଥିବା ପ୍ରଥା—
Loka bṛutta 1. The ways of the world; custom prevailing in the world. (Apte) ୨ । ବୃଥା ଗପ—2. Gossip; idle talk. (Apte)

ଲୋକ ବ୍ୟବହାର—ସଂ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ଲୌକିକାଗ୍ରର—
Loka byabahāra 1. A popular usage or (ଲୋକ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) custom. ୨ । ସଂସାରର ପ୍ରଥା-ଗତ—2. The ways of the world; course of events. (Apte) ସଂ. ବଣ—ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରଚଳିତ—Universally current. (Apte)

ଲୋକ ବ୍ରତ—ଦେ. ବ—୧। ଲୋକସେବାରୂପ ବ୍ରତ—1. A vow
Loka brata of serving the public, ୨ । ନରନାରାୟଣଙ୍କ ଲୋକସେବା ବ୍ରତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ—2. 'Any religious लोकसेवाव्रत vow to be observed by men. ୩ ସଂସାରର ପ୍ରଥା—3. General practice or way of the world. (Apte)

ଲୋକ ବ୍ରାତ—ସ.ବ(୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲୋକସମୂହ—The people.
Loka brāta [ଉ—ସୁବଧ ଦେଲେଣି ସେ ଦେଶ ଲୋକବ୍ରାତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭ୍ରାରତ. ସଭା ।]

ଲୋକ ଭୟ—ସଂ. ବ (୬ମୀ ତତ୍)—ଜନାପବାଦର ଭୟ—
Loka bhaya Fear of public opinion,

ଲୋକ ଭୁଲଣିଆ—ଦେ. ବଣ—ଲୋକଙ୍କୁ କଥାରେ ଭୁଲାଇ ଦେବାପାଇଁ
Loka bhulāṇiā ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା ଅଭିପ୍ରେତ—Meant to ଲୋକ ଭୁଲାନ mislead people; misleading. लोकभुलानेवाला

ଲୋକ ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ସଂସାରମଣ୍ଡଳ; ସମସ୍ତ
Loka maṇḍaḷa ପୃଥ୍ୱୀ—1. The whole world. ୨ । ଜନସମାଜ—2. The human society; the mankind. ୩ । ଲୋକସମୂହ; ଜନତା—3. A gathering of people,

ଲୋକ ମତ—ସଂ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଅଭିମତ—
Loka mata Public opinion, popular opinion, (ଲୋକାଭିମତ—ଅନ୍ୟରୂପ) people's voice.

ଲୋକମତ ବିରୋଧୀ—ସଂ. ବଣ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କ
Lokamata birodhī ଅଭିମତର ପ୍ରତିକୂଳ—Contrary (ଲୋକମତ ବିରୁଦ୍ଧ —ଅନ୍ୟରୂପ) to public opinion; done in violation of public opinion,

ଲୋକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ସଂ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲୋକ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ
Loka marjyādā ପ୍ରଥା—Established custom (ଲୋକମାର୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) or ways. (Vpte)

ଲୋକ ମାତା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଲୋକମାତୃ, ୧ମା. ୧ବ]—
Loka mātā ଦେବଲା; ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ—The Goddess of wealth.

ଲୋକ ମୁକୁଟ-ସ୍ତାଦେ. (ସାଜୁର) ବ—ଯେଉଁ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ବରାଦ୍ଦବତ
Loka mukuṭa ଥବର ଜର୍ମ ଦୋଇଥାଏ ତହିଁର କାନ୍ଥରେ ଯହିଲେ ଜଲା ଲଗାଯାଇ ତା ଉପରେ ବଆସିବା ଚଡା ବା ଝୋଟ--
The paint or jhoṭi which is put on

Digitized by srujanika@gmail.com

a wall of the room in which marriage or sacred thread rites are to be performed.

ଲୋକ ମୁଖ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ସଦ୍ଦସାଧାରଣଙ୍କ ମତ ବା ମତ; Loka mukha 'ଜନମତ—1. The mouth of the public; public opinion. ୨ । ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣାଯିବା ମତ—2. Report; verbal report.

ଲୋକ ଯାତ୍ରା—ସଂ.ବ.—୧। (୬ମୀ ତତ୍) ଜୀବନ ଯାତ୍ରା;ସଂସାର ଯାତ୍ରା— Loka jātrā 1. Livelihood ୨ । ସଂସାରରେ ଚଳିବା— 2. Living; course of life; to live, move and have one's being. ୩ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଶୋଭାଯାତ୍ରା; କୌଣସି ଉତ୍ସବାଦି ଉପଲକ୍ଷେ ବହୁଲୋକଙ୍କର ଏକତ୍ର ଗମନ—A public procession.

ଲୋକଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ—ସଂ. ବ (୬ମୀ ତତ୍; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜୀବନଯାତ୍ରା Lokajātrā nirbāha ଚଳାଇବା—Eking out of one's (ଲୋକଯାତ୍ରା ନିର୍ବର୍ତ୍ତନ—ଅନ୍ୟରୂପ) existence.

ଲୋକଯାତ୍ରା ବିଧାନ—ସଂ. ବ (୬ମୀ ତତ୍; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଲୋକ· Lokajātrā bidhāna ଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ—1. Eking out of one's existence. ୨ । ଲୋକଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହର ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମାନ୍ତଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—2. The science of political economy.

ଲୋକ ରକ୍ଷ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଲୋକ+ରକ୍ଷ୍‌ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରାଜା— Lokaraksha (ଲୋକରକ୍ଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ) King (Apte)

ଲୋକ ରଖିବା—ଦେ. କି.—୧ । ଅପରାର କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହାର୍ଥ ଗୃକର Loka rakhibā ନିଯୁକ୍ତ କରିବା—1 To entertain or ଲୋକ ରାଖା आदमी रखना employ servants or hands for getting one's work done. ୨ । ଦାସୀ ବା ରଖେଇତା ସ୍ତ୍ରୀ ରଖିବା—2. To retain a concubine.

ଲୋକ ରଞ୍ଜକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ —ଯେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରେ; Loka rañjaka Pleasing the people; popular.

ଲୋକ ରଞ୍ଜନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲୋକ ସାଧାରଣଙ୍କର ପ୍ରୀତି- Loka rañjana ସାଧନ—Act of pleasing the public; popularity (Apte). ସଂ. ବିଣ— ଲୋକରଞ୍ଜକ (ଦେଖ)—Lokarañjaka (See)

ଲୋକ ରବ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଜନରବ—Rumour. Loka raba

ଲୋକ ଲ(ନ)ଉକର(ରି)—ଦେ.ବ(ସଦ୍ଭବ);ସଂ.ଲୋକ; ଫା. କୌକର୍) Laka la(na)ukara(ri) ଲୋକବାକ; ଗୃକର ବାକର— ଚାକରବାକର आदमी नौकर Servants and labourers.

ଲୋକ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ Loka lagā(ge)ibā ମୂଲଅଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା—To engage ଲୋକ ଲଗାନ आदमी लगाना labourers to execute any work

ଲୋକ ଲଜ୍ଜା—ସଂ. ବ—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ଲୋକାପବାଦଜନିତ ଲଜ୍ଜା) Loka lajjā ୧। ଲୋକାପବାଦ—1 Calumny. ୨। ଲୋକାପବାଦ ପ୍ରତି ମନରେ ଭୟ—2, Fear of scandal.

ଲୋକଲଜ୍ଜାର ଭୟ—ଦେ. ବ—ଲୋକାପବାଦ ଭୟ—Fear of Lokalajjāra bhaya public scandal ଲୋକଲଜ୍ଜାର ଭୟ लोकलज्जाका भय

ଲୋକ ଲସ୍କର—ଦେ. ବ. (ସଂ ଲୋକ ଓ ଫା. ଲସ୍କର୍)—ଲୋକବାକ; Loka laskara ଗୃକର ବାକର—Attendants and ଲୋକ ଲସ୍କର लोक लसकर servants

ଲୋକଲା(ଲ)ଜ୍ୟା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୋକଲଜ୍ଜା)— Loka lā(la)jyā ଲୋକଲଜ୍ଜା (ଦେଖ)—Loka lajjā (See) ଲୋକଲଜ୍ଜା लोकलज्जा

ଲୋକ ଶିକ୍ଷକ—ସ. ବ. ପୁଂ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍] ୧। ଜନସମାଜର ଶିକ୍ଷାଦାତା Loka śikshaka ବା ଉପଦେଷ୍ଟା—1. A teacher of the society. [ଯଥା—ବୁଦ୍ଧ; ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ; ଖ୍ରୀଷ୍ଟ; ମହମ୍ମଦ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ; ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚୈତନ୍ୟ] ୨ । ଉପଦେଶଦ୍ୱାରା ଧର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ—2. A great religious teacher.

ଲୋକ ଶିକ୍ଷା—ସ. ବ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍] ୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେବା— Loka śikshā 1. Teaching the people. ୨ । ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା—2. Popular education; mass education ୩ । ଜଣକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଖିବା ଦ୍ୱାରା ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଶିକ୍ଷା—3.The lesson learnt by the public by seeing another person's punishment [ଦ୍ର—ସ୍ୱୟଂଭୁ ପ୍ରଜାରଞ୍ଜନାର୍ଥ ସୀତାଙ୍କୁ ନିର୍ବାସନ ଦେବାଦ୍ୱାରା ଲୋକଶିକ୍ଷା ଦେଲେ । ଅପରାଧୀ ଦଣ୍ଡ ପାଇବାର ଉଦାହରଣ ଦେଖିଲେ ଲୋକଶିକ୍ଷା ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋକେ ସେହି ଉଦାହରଣ ଦେଖି ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରନ୍ତି ଯେ, ଅପରାଧ କଲେ ଦଣ୍ଡ ପାଇବାକୁ ହେବ ।

ଲୋକ ଶୂନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଶ୍ୟା ତତ୍) ୧ । ଯେଉଁଠାରେ କେହି ମନୁଷ୍ୟ Loka śūnya ନ ଥାନ୍ତି—1. Emptied of people. ୨ । ଅଳ୍ପବାସୀଶୂନ୍ୟ—2. Depopulated; uninhabited.

ଲୋକ ଶ୍ରେଣୀ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଲୋକସମୂହ—1. A Loka śreṇī collection of men ୨ । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଧାଡ଼ି—2. A row of men.

ଲୋକ ଶ୍ରୁତି—ସଂ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଜନଶ୍ରୁତି; ପ୍ରବାଦ (ହି. ଶ) Loka śruti Rumour.

ଲୋକ ସଂଗ୍ରହ—ସ ବ—୧। (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସଂସାରର ମଙ୍ଗଳ ବା କଲ୍ୟାଣ Loka saṁgraha 1. The welfare of the world (Apte). ୨ । ସଂସାରର ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିବା [ହି. ଶ]—2. Pleasing the people.

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ. ବ୍ରୀ [ବହୁବ୍ରୀହି] ସସାରର ଜଲ୍ୟାଣକାମୀ [ହି. ଶ].
2. Wishing the good of the world.

ଲୋକ ସଂସୃତି—ସ. ବ.—ଭାଗ୍ୟ—
Loka saṁsruti Destiny; fate (Apte).

ଲୋକ ସମାକୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ୍ରୀ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ (ସ୍ଥାନ)—Filled with people; crowded(place).
Loka samākirṇṇa

ଲୋକ ସମାଗମ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜନସମାଗମ; ଜନତା; ଭିଡ଼—Crowd; rush; a gathering of people.
Loka samāgama
[ଲୋକସଙ୍ଘ(ଷଙ୍ଘ)ଳତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋକ ସମାଜ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜନସମାଜ; ଲୋକସମୂହ—The human society.
Loka samāja

ଲୋକସାକ୍ଷିକ—ସଂ. ବ୍ରୀ—(ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର) ଯେଉଁ ଦଲ୍ଲୀଲରେ ସାକ୍ଷୀ ପଡ଼ଅନ୍ତୁ—(Hindu law) (a deed) Attested by witnesses (Apte).
Loka sākshika

ଲୋକ ସାକ୍ଷୀ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ । ଅଗ୍ନି—2. Fire (Apte) ୩ । ବ୍ରହ୍ମା—3. Prahmā (Apte)
Loka sākshī

ଲୋକ ସାଧାରଣ—ବେ. ବ (କର୍ମଧା)—ସର୍ବସାଧାରଣ; ଲୋକମାନେ—The general public.
Loka sādhāraṇa

ଲୋକସାନ୍(ଣ)—ବୈଦେ. ବ (ଫା ନୁକ୍‌ସାନ୍) —କ୍ଷତି—Loss.
Lokasān'ni) ନୋକସାନ ନୁକ୍‌ସାନ

ଲୋକ ସାମାନ୍ୟ—ସ.ବ୍ରୀ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ସାଧାରଣ; ଯାହା ସତ୍ତ୍ୱରଜରେ ଲୋକସମାଜରେ ଦେଖାଯାଏ ବା ଚଳେ—Human; usual; common.
Lokasāmānya

ଲୋକ ସିଦ୍ଧ—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସଂସାରରେ ପ୍ରଚଳିତ—1. Current among the people; usual (Apte). ୨ । ବ୍ୟବହାର ସିଦ୍ଧ—2. Customary (Apte). ୩ । ସାଧାରଣତଃ ସ୍ୱୀକୃତ ବା ଗୃହୀତ—3. Generally received or accepted (Apte)
Loka siddha

ଲୋକ ସୁମାର୍(ରି)—ବେ. ବ—(ସଂ. ଲୋକ, ଓ ଫା. ସୁମାର୍)—ସ୍ୱଜ୍ୟର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଗଣନା କର ଲୋକସଙ୍ଖ୍ୟା ସ୍ଥିରୀକରଣ—Census.
Loka sumār(ri)

ଲୋକସେବକ ସମାଜ—ସ.ବ୍ର. (ନାମ) (ଅଧୁନିକ)—(ଯେଉଁ ଲୋକସେବା-ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ) --ଲାଲ ଲଜପତ ରାୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମଭାଗରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମାଜ—'The Servants of the People Society' founded by the late Lala Lajpat Rai.
Loka sebaka samāja

ଲୋକ ସେବା—ସ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାଧାରଣଙ୍କ ଉପକାର କରିବା—Serving the public; doing public good.
Loka sebā

ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା—1. The population or number of people of a place. ୨ । ଲୋକମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା—2. The number of people. ବେ. ବ.—କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଲୋକ ଗଣନା—Taking the census of a place.
Loka saṁkhyā

[ବ୍ର—୧୯୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କରା ଯାଇଥିବା ଲୋକ ସୁମାରରେ ସ୍ଥଳଭାଗ ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା ଯେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ୧୭୭ କୋଟି; ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଅନ୍ ୫୧ କୋଟି, ଇହୁଦୀ ୭ କୋଟି, ମୁସଲମାନ ୧୭୩ କୋଟି, ହିନ୍ଦୁ ୨୧୩ କୋଟି, ବୌଦ୍ଧ ୩୨୩ କୋଟି, ଚନ୍ କନ୍‌ଫିଉକସ୍ ଓ ତା ଓ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ୧୩ କୋଟି, ସାଘାନ ସିଣ୍ଟୋ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ୧୪ କୋଟି ଓ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ ୩୨ କୋଟି ।

୧୯୩୧ ସାଲର ଜନ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ଭାରତର ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ୩୫ କୋଟି ୨୧ ଲକ୍ଷ ୮୭ ହଜାର ୮୭୨; ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ହିନ୍ଦୁ ୨୩ କୋଟି ୯୧ ଲକ୍ଷ ୯୩ ହଜାର ୨୨୫, ମୁସଲମାନ୍ ୭ କୋଟି. ୨୨ ଲକ୍ଷ ୭୧ ହଜାର ୪୪୫, ଶିଖ ୪୩ ଲକ୍ଷ ୩୫ ହଜାର ୨୨୧, ଜୈନ ୧୨ ଲକ୍ଷ ୪୨ ହଜାର ୧୦୫, ବୌଦ୍ଧ ୧ କୋଟି ୨୨ ଲକ୍ଷ ୮୭ ହଜାର ୮୦୬, ଟାଇବାଲ୍ ବା ଆଦମଜାତିଆ ୮୩ ଲକ୍ଷ ୫୧ ହଜାର ୬୫, ଜୋରଷ୍ଟ୍ରିଅନ୍ ବା ପାର୍ସୀ ୧ ଲକ୍ଷ ୧୧ ହଜାର ୮୫୩, ଇହୁଦୀ ୬୪ ହଜାର ୧୪୧, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ୪ ଲକ୍ଷ ୫୧ ହଜାର ୮୭୩ । ଗଡ଼ଜାତବାସିନୀ ଓ ଲାଲ ନଗେନ୍ଦ୍ରକୁମାରଙ୍କ ବହୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ବହୁତଥ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ)]

ଲୋକସ୍ଥିତି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସସାରର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ବା ରକ୍ଷା—1. The preservation or stability of the world. ୨ । ମନୁଷ୍ୟବାସ—2. Human residence. ୩ । ମନୁଷ୍ୟସମାଜ—3. Human society. ୪ । ବିଶ୍ୱଜନୀନ ବିଧି—4. An universal law (Apte) ୫ । ସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥିତି—5. Worldly existence (Apte).
Loka sthiti

ଲୋକହସା—ବେ. ବ (ସଂ. ଲୋକହାସ୍ୟତା)—୧ । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ବିଦ୍ରୂପ—1. Public disgrace; public scorn or derision. ୨ । ଲୋକାପବାଦ—2. Scandal. ୩ । ହତ୍ୟହତ—3. Condition of being subjected to public scorn. (ଉ—ରସାଳସା ରେ । ଲସି ପୁଣି ଏ କ ଲୋକହସା ରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.ବିଶୋପ୍ତରଙ୍କୁ ଲଗାତ) ।
ଲୋକହସା

ବ୍ରୀ. (ସଂ.ଲୋକହାସ୍ୟ) ଲୋକସମାଜରେ ଉପହାସାସ୍ପଦ; ହତ୍ୟହତ—Becoming the butt-end of public scorn; scandalised; publicly disgraced; Derided by the world.
ଲୋକହଂସା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକ ହସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଅନ୍ୟେ ଲୋକମାନଙ୍କ Loka hasā(se)ibā ଉପହାସାସ୍ପଦ ହେବାରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—
ଲୋକ୍‌ହାସାନ ଲୋକହସାନା 1. To do something by
[ଲୋକ(କେ)ହସିବା—ବ. ରୂ୭] which one will become scandalised. ୨ । ଲୋକହସା କରାଇବା-
2. Lokahasā karāibā (See)

ଲୋକହସା କରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଲୋକମାନଙ୍କର
Lokahasā karā(re)ibā ଉପହାସାସ୍ପଦ ହେବାରୂପ କାର୍ଯ୍ୟକରିବା-
ଲୋକ ହସାନ, ଲୋକ ହାସାକରାନ ଲୋକହସି କରାନା To do something for which another person (not the doer) will be scandalised.

ଲୋକହସା ହେବା—ଦେ. କି—ଜନସମାଜରେ ଉପହାସାସ୍ପଦ ହେବା—
[Lokahasā hebā ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ହଓୟା To be the butt
ଲୋକହସାହୋନା end of public laughter or derision.

ଲୋକହାସ୍ୟ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.)—ସାଧାରଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉପହସିତ;
Lokahāsya ଲୋକହସା—Derided by the world;
(ଲୋକହାସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) being the butt of general
(ଲୋକହାସ୍ୟତା—ବି) redicule (Apte)

ଲୋକ ହିତ—ସଂ.ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.)—୧ । ମନୁଷ୍ୟସମାଜର ମଙ୍ଗଳ, ଇଷ୍ଟ
Loka hita ବା ଉପକାର—1. The good of the
people. ୨ । ବିଶ୍ୱହିତ; ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ—
2. The good of the world; universalgood.
୩ । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ—3. Public weal.
ସଂ. ବିଣ—ଲୋକହିତକର—Beneficial to the mankind (Apte).

ଲୋକ ହିତକର—ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ମଙ୍ଗଳଜନକ
Loka hitakara —Beneficial to the public or to the mankind.

ଲୋକହିତ ବ୍ରତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀତତ୍, ରୂପକ)—ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ
Loka hitabrata ଉପକାରସାଧନରୂପ ବ୍ରତ—
The vow of performing acts of public
(ଲୋକହିତବ୍ରତା—ବିଣ. ପୁଂ) benefit.

ଲୋକ ହିତୈଷଣା—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲୋକମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ-
Loka hitaishaṇā କାମନା; ଲୋକହିତ କରିବାର ଇଚ୍ଛା—
Desire or wish for public good; public spirit; public-spiritedness.

ଲୋକ ହିତୈଷୀ—ସ.ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଲୋକ+ହିତୈଷିନ୍; ୧ମା
Loka hitaishī ୧ବ)-ଲୋକମାନଙ୍କର ବା ଜନସମାଜର ମଙ୍ଗଳକାମୀ
(ଲୋକହିତୈଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) —Wishing public weal;
(ଲୋକହିତୈଷିତା—ବି) desirous of seeing the
people benefitted. ବି—ଦେଶହିତୈଷୀ—
Patriot; a public spirited person.

ଲୋକା—ଦେ. ବି. ପୁଂ.—(ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଲୋକନାଥର ଡାକନାମ-
Lokā Name for calling Lokanātha.
ଲୋକା ଲୋକନା (ଲୋକଥା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୋକାଇ(ଏ)ତ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ଲୌକିକ)—ଲୌକିକ (ଦେଶୀ)
Lokāi(e)ta ଲୌକୀକ ଲୌକିକ 1. Laukika (See)
୨ । ସାମାଜିକ—2. Social. ୩ । ଲୋକ ବ୍ୟବହାରସିଦ୍ଧ—3 Hallowed by custom or usage.
୪ । ଜନସାଧାରଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆଦୃତ—
4. Popular.

ଲୋକାଇ(ଏ)ତ ବେଭାର—ଦେ. ବି--ଲୌକିକ ବ୍ୟବହାର;ଲୋକାଚାର
Lokāi(e)ta bebhāra —Customary usage.
ଲୌକିକ ବ୍ୟବହାର ଲୌକିକ ବେବହାର

ଲୋକାଇ(ଏ)ତ ମତ—ଦେ. ବି.—ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ମତ—
Lokāi(e)ta mata Popular opinion; popular
ଲୋକମତ ଲୌକିକ ମତ view.

ଲୋକାକୀର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବିଣ.—(ଋତ୍ୱା ତତ୍)—ଜନାକୀର୍ଣ୍ଣ—
Lokākīrṇṇa Crowded

ଲୋକାଚାର—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେଶାଚାର; ଲୌକିକାଚାର—
Lokāchāra The usage of a country; custom of a country.

ଲୋକାଚାର ବହିର୍ଭୂତ—ସ.ବିଣ. (୭ମୀ ତତ୍) —ଦେଶାଚାରରୁ ବହିର୍ଗତ-
Lokāchāra bahirbhūta Contrary to the cus-
ଲୋକାଚାର ବହିର୍ଦ୍ଦିତ } —ଅନ୍ୟରୂପ toms of a country.
ଲୋକାଚାର ବହିରୁଦ୍ଧ }

ଲୋକାଚାର ବିହିତ—ସଂ. ବିଣ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେଶାଚାର ଅନୁସାରେ
Lokāchāra bihita କରଯିବା—Conforming to the local customs.
[ଲୋକାଚାର ସିଦ୍ଧ, ଲୋକାଚାର ସଙ୍ଗତ (ସମ୍ମତ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋକାଟ୍—ବୈଦେ. ବି.—(ଚୀନ ଦେଶୀୟ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ; ଇଂଗ୍ଲିଶ
Lokāṭ ଭାଷାରେ ଗୃହୀତ)—ଗୋଲାପଜାମୁ ଜାତୀୟ ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ-
ଜବଟ ଲୋକାଟ ବିଶେଷ—Loquat.
[ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ଚୀନ୍ ଓ ଜାପାନ୍ ଦେଶରୁ ଭାରତକୁ ଆଣା ଯାଇ ଉଦ୍ୟାନରେ ଲଗା ଯାଇଅଛି ଓ ଏଥିର କୃଷି ହେଉଅଛି । ଏଥିର ପତ୍ର ଲମ୍ବ ଓ ମୁକୁଅ, କେନ୍ଦୁପତ୍ରର ଆକାର; ଜହ୍ନ କେନ୍ଦୁପତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ । ଏ ଗଛ ୨୦।୨୫ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଫଗୁଣ ଚୈତ୍ରରେ ଏ ଗଛ ବହୁଳେ ଓ ବୈଶାଖରେ ଫଳେ । ଏଥିର ଫଳ ବଡ଼ ବରକୋଳ ପରି; ଏହା ପାଚିଲେ ହଳଦିଆ ଓ ଏଥିର ଶସ୍ୟ ମିଠା ଓ ରୁଚିକର ହୁଏ । ଶାଖାରନଖୁରର ଲୋକାଟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଓ ମିଷ୍ଟ ଅଟେ ।]

ଲୋକାତୀତ—ସଂ. ବିଣ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଲୋକ ବିଗର୍ହିତ—
Lokātīta 1. Contrary to customaryusage.
ଲୋକାଚାରପୂତ }
ଲୋକାଧିକ } —ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଅଲୌକିକ; ପେଉଁ କଥା
ଲୋକାଦ୍ଭୁତ } ସଂସାରର ନିତ୍ୟ ଘଟଣାର ବହିର୍ଭୂତ;
ସ୍ପଷ୍ଟ ଛଡ଼ା; ଦୁନିଅରୁ ବାହାର—
2, Unusual; extraordinary.

ଲୋକାଧିପ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଲୋକପାଳ (ଦେଶ)
Lokādhipa 1, Lokapāla (See)
୨ । ବୁଦ୍ଧଦେବ (ବୁ. ଶ.)—2, The Buddha.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକାଧ୍ୟକ୍ଷ—ସଂ. ବ,—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଲୋକନାୟକ—Lokādhyaksha 1. Leader of men. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ; ଭଗବାନ; ଈଶ୍ୱର—2. Bishṇu; God.

ଲୋକାନୁରାଗ—ସଂ. ବ.—ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ—Lokānurāga Love for all people.

ଲୋକାନ୍ତ—ବେ. ବ.—(ସଂ. ଲୋକାନ୍ତ ତତ୍ପୁରୁ)—ମୃତ୍ୟୁ—Lokānta ଲୋକାନ୍ତ ଦେହାନ୍ତ Death.

ଲୋକାନ୍ତର—ସ.ବି (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ଅନ୍ୟ+ଲୋକ)—୧ । ପରଲୋକ; Lokāntara ମୃତ୍ୟୁର ପରବର୍ତ୍ତି ଦଶାରେ—1. Another world; the next world after death. ୨ । ଏ ସଂସାର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସ୍ଥିତି—2. Another sphere of existence. ବେ. ବ (ସ. ଲୋକାନ୍ତର. ତତ୍) ମୃତ୍ୟୁ—Death

ଲୋକାନ୍ତର ଗତ—ସ.ତତ. ସଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମୃତ—1. Dead Lokāntara gata ୨ । ପରଲୋକଗତ—2. Gone to the [ଲୋକାନ୍ତରିତ—ଅନୁରୂପ] next world. [ଲୋକାନ୍ତରଗତା, ଲୋକାନ୍ତରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲୋକାନ୍ତର ଗତି—ସ. ବ—ପରଲୋକପ୍ରାପ୍ତି; ମୃତ୍ୟୁ—Death; Lokāntaragati departure for the next world. [ଲୋକାନ୍ତର ଗମନ, ଲୋକାନ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତି—ଅନୁରୂପ]

ଲୋକାପବାଦ—ସ. ବ (ମ. ପ. ତ୍ପୁ)—ଲୋକନିନ୍ଦା; ଜନସମାଜରେ Lokāpabāda କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନାମରେ ଉତ୍କଟିତା କଲଙ୍କ—Public opprobrium; infamy.

ଲୋକାପବାଦ ଭୟ—ସ. ବ (ମ. ପ. ତ୍ପୁ, ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲୋକ Lokāpabāda bhaya ନିନ୍ଦାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Fear of public disgrace or scandal.

ଲୋକାଭାବ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଅତ୍ୟଶ୍ୟକାପେକ୍ଷା ଲୋକଙ୍କର Lokābhāba ଅଘଟୁଲତା—1. Want of men. ୨ । କର୍ମକୃତ୍ସ ବା ସାହାଯ୍ୟକାପ୍ସ ଲୋକ ନ ମିଳିବା ଅବସ୍ଥା—2. Want of the required hands.

ଲୋକାଭିରାମ—ସ. ବଣ. ସଂ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ) ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରୀତି- Lokābhirāma ଜନକ—1. Pleasing to the people. ୨ । ଲୋକମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁକୁ ମନୋହର—2. Looking graceful to the eyes of men. ୩ । ଲୋକ-ପ୍ରିୟ—3. Popular; loved by the people. ୪ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଅତି ସୁନ୍ଦର—4. Very beautiful.

ଲୋକାୟତ—ସ. ବଣ (ଲୋକ + ଅ + ଯତ୍ ଧାତୁ=ଯତ୍ କରିବା + Lokāyata କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଚାର୍ବାକମତାବଲମ୍ବୀ; ନାସ୍ତିକମତାବ-ଲମ୍ବୀ—Following the school of philosophy propounded by Chārbāka; atheist; materialist. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ପରଲୋକ ମାନନ୍ତି ନାହିଁ ।] ବ—୧ । ଚାର୍ବାକ ମୁନିଙ୍କ ମତ—1. The tenets of sage Chārbāka. ୨ । ନାସ୍ତିକ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର—2. The philosophy of atheism. ୩ । ନାସ୍ତିକତା—3. Atheism. ୪ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଇହଲୋକ ଛଡ଼ା ପରଲୋକ ସ୍ୱୀକାର କରେ ନାହିଁ (ହ. ଶ.)—4. A person who dose not believe in an after life. ୫ । ଇହଲୋକ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଲୋକ ନାହିଁ ଏପରି ମତବାଦ—5. Materialism (Apte). ୬ । ଇହଲୋକ ଛଡ଼ା ଯେ ଲୋକାନ୍ତର ମାନେ ନାହିଁ—6. A materialist (Apte).

ଲୋକାୟତିକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଲୋକାୟତ+ଇକ)—୧ । ଚାର୍ବାକ Lokāyatika ମତାବଲମ୍ବୀ—1. Holding the atheistic view of sage Chārbāka. ୨ । ନାସ୍ତିକ—2. Atheistic. ବ—ଚାର୍ବାକ ମୁନି—The sage Chārbāka who preached the atheistic system of philosophy. [ଦ୍ର—ଚାର୍ବାକଙ୍କ ଦର୍ଶନ ନାସ୍ତିକତା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏହାଙ୍କର ମତ—"ଯାବଜ୍ଜୀବେତ୍ ସୁଖଂ ଜୀବେତ୍, ଋଣଂ କୃତ୍ୱା ଘୃତଂ ପିବେତ୍; ଭସ୍ମୀଭୂତସ୍ୟ ଦେହସ୍ୟ ପୁନରାଗମନଂ କୁତଃ ?" ଅର୍ଥାତ୍ ସଂସାରରେ ଜନ୍ମ ଲଭି ଋଣ କର ମଧ୍ୟ ଘଅ ଖାଅ । ଖାଅ, ପିଅ, ମଉଜ କର; ଏ ଜୀବର ପୁନର୍ଜନ୍ମ ନାହିଁ । ଏହାଙ୍କ ମତ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ପଣ୍ଡିତ ଏପିକ୍ୟୁରସଙ୍କ ମତର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି । ତାଙ୍କର ଚତୁର୍ଦଶ ମଧ୍ୟ ଖାଅ, ପିଅ, ମଉଜ କର=Eat; drink and be merry. ଚାର୍ବାକ ପରଲୋକ ସ୍ୱୀକାର କରୁ ନ ଥିଲେ ।]

ଲୋକାୟିତ—ବେ. ବଣ—ଲୋକାୟତ (ଦେଶ) Lokāyita Lokāita (See)

ଲୋକାରଣ୍ୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବହୁ ଲୋକର ସଙ୍ଗମ; Lokāraṇya ଜନତା; ଭିଡ଼—Crowd. ବେ. ବଣ—ଲୋକାରଣ୍ୟ ବହୁ ଲୋକରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—Thickly crowded. **आदमीयोंसे भरा**

ଲୋକାରାମ—ସଂ. ବ—ଈଶ୍ୱର; ଭଗବାନ୍; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଏକ ନାମ— Lokārāma A name of Bishṇu.

ଲୋକାଲ୍—ବୈଦେ. ତଣ (ଇଂ)—୧ । ସ୍ଥାନୀୟ—1. Local. ୨ । Lokāl ପ୍ରାଦେଶିକ—2. Proivincial. [ଏହି ଇଂରାଜୀ ଲୋକ୍ୟାଲ ଶବ୍ଦଟିକୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ଭାଷାରେ ଚଳୁଅଛୁ ।] **ଲୋକଲ**

ଲୋକାଲ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଇଂରାଜ ଶାସିତ ଭାରତ- Lokāl gabharṇṇament ବର୍ଷର ଯେଉ ଯେଉ ପ୍ରଦେଶର ଲୋକ୍ୟାଲ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ଶାସନ ଭାରତ—The Local **ଲୋକଲ ଗବର୍ନମେଣ୍ଟ** Government of a Province of British India. [ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତୀୟ ପ୍ରଦେଶର ଶାସନ ପାଇଁ ଜଣେ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବରିଷ୍ଠ ଉପାଧି ଅଛି । ଯଥା—ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ବା ଲାଟ୍ (Governor). ଏହାଙ୍କୁ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ପାଇଁ ସରକାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋଟିଏ ଶାସନସଭା (Executive Council) ନିଯୁକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି ଓ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ପାଇଁ ଜଣେ କେତେ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚିତ ମନ୍ତ୍ରୀ (Ministers) ଅଛନ୍ତି ଓ ପ୍ରଦେଶର ଆଇନ୍ ପ୍ରଣୟନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ଅଛି ।]

ଲୋକାଲ୍ ଟାଇମ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତଦ୍ୱାରା ନିର୍ଣ୍ଣିତ ସମୟ—Local time (as opposed to standard time).

Lokāl tāim
ଲୋକ୍ୟାଲ ଟାଇମ
ଲୋକଲ ଟାଇମ୍

[ଦ୍ର—ଭାରତବର୍ଷର ସବୁ ରେଲଷ୍ଟେସନମାନଙ୍କରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଟାଇମ୍ ଅନୁସାରେ ସମୟ ଗଣା ହୁଏ । କଲିକତାରେ ମଧ୍ୟ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ ଟାଇମ୍ ଅନୁସାରେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟମାନ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । ରେଳ ପ୍ରଚଳିତ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ ଟାଇମ୍ କଲିକତାର ଲୋକାଲ୍ ଟାଇମ୍ ଅପେକ୍ଷା ୨୪ ମିନିଟ୍ ଲୋ ବା ବଲମ୍ବ ବା ପଛ । ଅର୍ଥାତ୍, କଲିକତାର ଲୋକାଲ୍ ଟାଇମ୍ ସକାଳ ୭ଟା ବେଳେ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ ଟାଇମ୍ ୭ଟା ବାଜି ୨୪ ମିନିଟ୍ । ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ ଟାଇମ୍ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଲୋକାଲ୍ ଟାଇମ୍ ଅପେକ୍ଷା ୫ ମିନିଟ୍ ଫାଷ୍ଟ୍ ବା ଅଗ, ବମ୍ବେର ଲୋକାଲ ଟାଇମ ଅପେକ୍ଷା ୨୨ ମିନିଟ୍ ଅଗ, ବମ୍ବେ ଟାଇମ ଅପେକ୍ଷା ୩ ମିନିଟ୍ ଅଗ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଇର ଗ୍ରୀନ୍‌ବିର୍ ଲୋକାଲ୍ ଟାଇମ୍ ଅପେକ୍ଷା ୬୫ ଘଣ୍ଟା ପଛ—ରେଲୱେ. ଟାଇମ୍ ଟେବଲ୍ ।]

ଲୋକାଲ୍ ଟ୍ରେନ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ) (ରେଲୱେ ଶବ୍ଦ)—କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଷ୍ଟେସନରୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଷ୍ଟେସନକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିବା ରେଳ ଗାଡ଼ି—Local train of any Railway.

Lokāl trēn
ଲୋକ୍ୟାଲ ଟ୍ରେନ
ଲୋକଲ ଟ୍ରେନ

ଲୋକାଲ୍ ବୋର୍ଡ଼(ର୍ଡ୍)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ପ୍ରବନ୍ଧ ଅନୁସାରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗଠିତ କୌଣସି ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ମଫସଲର ସ୍ଥାନୀୟ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ସମିତି—Local Boards formed by the selected representatives of the inhabitants of a Subdivision, known in Madras as Taluqua Boards.

Lokāl bord(rd)
ଲୋକ୍ୟାଲବୋର୍ଡ
ଲୋକଲବୋର୍ଡ

[ଦ୍ର—ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ସମିତିମାନଙ୍କ ନାମ ତାଲୁକା ବୋର୍ଡ଼ । ଏହି ବୋର୍ଡ଼ମାନ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟବୋର୍ଡ଼ ବା ଜିଲ୍ଲା ବୋର୍ଡ଼ର ଅଧୀନ । ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲାରେ ଯେତେଗୋଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ବା ମହକୁମା ଥାଏ, ସେହି ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଅଧୀନ ସେତେଗୋଟି ଲୋକାଲବୋର୍ଡ଼ ଥାଏ । ଏହି ବୋର୍ଡ଼ମାନ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ତତ୍ତ୍ୱାଧୀନତାରେ ଅଞ୍ଚଳର ଇତ୍ୟାଦି, ମଧ୍ୟସ୍ଥ କଚା ରାସ୍ତା, ଗ୍ରାମ୍ୟ ରାସ୍ତା, ନଈ ଘାଟ, ଡାଇନ୍‌ଡାକ୍‌ସ ଓ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କ ତଦାରଖି କରନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏ ବୋର୍ଡ଼ର ମେମ୍ବର ବା ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଆଦାୟକାରୀମାନେ ଆପଣାର ପ୍ରତିନିଧିସ୍ୱରୂପ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲୋକାଲ୍ ବୋର୍ଡ଼ର ସଭ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ କରି ୩ ବର୍ଷ ଲେଖାଏଁ ପାଇଁ ପଠାନ୍ତି । ଏଥର ସବୁ ଥାନାରୁ ଜଣେ ଜଣେ ମେମ୍ବର ଯାଇ ଲୋକାଲବୋର୍ଡ଼ ଗଠନ କରନ୍ତି । ଏହି ମେମ୍ବରମାନେ ଆପଣା ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକୁ ସଭାପତି (ଚେଆରମାନ୍) ଓ ସହକାରୀ ସଭାପତି (ଭାଇସ୍‌ଚେଆରମାନ୍) ନିର୍ବାଚିତ କରନ୍ତି । ସଭାପତି ଓ ସହକାରୀ ସଭାପତି ମାସକୁ ମାସ ସବୁ ମେମ୍ବରମାନଙ୍କୁ ଅଦ୍ଧାନକର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମିଟିଙ୍ଗ୍ କରନ୍ତି ଓ ଅଧିକାଂଶ ମେମ୍ବରଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ବୋଡ଼ର କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଚଳାନ୍ତି । ଜିଲ୍ଲା ଓ ସବଡିଭିଜନର ମଫସଲ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଡ଼ିଷ୍ଟ୍ରିକ୍‌ବୋଡ଼ ଓ ଲୋକାଲବୋଡ଼ ଗଠିତ ହୋଇଅଛି । ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରକୁ ପରିଷ୍କାର ରଖିବାପାଇଁ ସହରବାସୀଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ କମିସନର୍ ବା ସଭ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ମିଉନିସିପାଲିଟି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି ଓ ମଫସଲର ବଡ଼ ବଡ଼ ଗ୍ରାମ ପରିଷ୍କୃତ ରଖିବାପାଇଁ ଜିଲ୍ଲାବୋଡ଼ଙ୍କ ଅଧୀନତାରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଇଭ୍‌ନଅନ୍ କମିଟି ଓ ଇଭ୍‌ନଅନ ବୋଡ଼ମାନ ଗଠିତ ହୁଏ ।]

ଲୋକାଲ୍‌ବୋଡ଼ ଚେଆରମ୍ୟା(ମ୍ୟା)ନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଲୋକାଲ୍ ବୋଡ଼ ମେମ୍ବରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ସଭାପତି—Chairman of a Local Board.

Lokāl bord chēār-ma(myā)n
ଲୋକ୍ୟାଲ ବୋଡ଼ଚେଆରମ୍ୟାନ
ଲୋକଲବୋଡଚେଅରମେନ

ଲୋକାଲ୍ ବୋଡ଼୍ ଭାଇସ୍‌ଚେଆରମ୍ୟା(ମ୍ୟା)ନ୍—ବୈଦେ ବି (ଇଂ)—ଲୋକାଲ୍ ବୋଡ଼ର ମେମ୍ବରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ସହକାରୀ ସଭାପତି (ଏ ସଭାପତିଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ବା ତାଙ୍କ ଅନୁମତ୍ୟନୁସାରେ ବୋଡ଼ର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାନ୍ତି) —Vice-chairman of a Local Board.

Lokāl bord bhāis-chēār-mā(myā)n
ଲୋକ୍ୟାଲବୋଡଭାଇସଚେଆରମ୍ୟାନ
ଲୋକଲବୋଡଭାଇସଚେଅରମେନ

ଲୋକାଲ୍ ବୋର୍ଡ଼ ମିଟିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସାଧାରଣତଃ ମାସକେ ଥରେ ବୋଡ଼ର କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନ (ଲୋକାଲବୋଡ଼ ସଭା—ଦେ. ରୁଘ) ଓ ସଭାପତିଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବାପାଇଁ ଥାହୁତ ଲୋକାଲ୍‌ବୋଡ଼୍ ମେମ୍ବରମାନଙ୍କ ସମ୍ମେଳନ ବା ଅଧିବେଶନ—A meeting of a Local Board.

Lokāl bord miting
ଲୋକ୍ୟାଲବୋର୍ଡ ମିଟିଙ୍ଗ
ଲୋକଲବୋଡମିଟିଂଗ

[ଦ୍ର—ମାସିକ ସାଧାରଣ ମିଟିଙ୍ଗକୁ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗପୂର୍ବକ ଅର୍ଡିନେର ମିଟିଙ୍ଗ (ordinary meeting) ଏବଂ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ଆହୂତ ମିଟିଙ୍ଗ୍‌କୁ ସ୍ପେସଲ (special) ଓ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ମିଟିଙ୍ଗ୍ ଆୟ ବ୍ୟୟର ଅଙ୍କଳ ପର୍ଦ୍ଦା (Budget) ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ ଆହୂତ ଅଧିବେଶନକୁ ବଜେଟ୍ (Budget) ମିଟିଙ୍ଗ୍ ବୋଲାଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକାଲ୍ ବୋଡ଼୍ ମେମ୍ବର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.)—ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍‌ରେ
Lokāl bord membar ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥାନାର ଭୋଟର୍
ଲୋକ୍ୟାଲ ବୋଡ଼ ମେମ୍ବର ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧି—
ଲୋକଲ ବୋର୍ଡ ମୈଁବର Member of the Local
[ଲୋକାଲ ବୋଡ଼ ସଭ୍ୟ—ଦେ. ରୂପ] Board elected by the
voters of every police station.

ଲୋକାଲ୍ ବୋଡ୍ ରୋଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) —ଯେଉଁ ନଢ଼ା ରାସ୍ତା ଓ
Lokāl bord rod ଗ୍ରାମ୍ୟ ରାସ୍ତାମାନ ଲୋକାଲ୍ ବୋଡ଼୍
ଲୋକ୍ୟାଲ ବୋଡ଼ ରୋଡ଼ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି ଓ ମରାମତ କରନ୍ତି—
ଲୋକଲ ବୋର୍ଡ ରୋଡ Village roads maintained
[ଲୋକାଲ ବୋଡ଼ ରାସ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ] by the Local Boards.

ଲୋକାଲ୍ ସେଲ୍ଫ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.)—ଇଂରାଜ
Lokāl selph gabharnnament ସରକାରଙ୍କ ତନ୍ତ୍ରାଧୀରେ
ଲୋକ୍ୟାଲ ସେଲ୍‌ଫ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଓ ପ୍ରଣୀତ ବିଧି ଅନୁସାରେ ଦେଶର
ଲୋକଲ ସେଲ୍ଫ ଗଭର୍ନମେଣ୍ଟ ଲୋକେ ଆପଣାର ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧି-
ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦେଶର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାଧାରଣ ହିତକର
କାର୍ଯ୍ୟ (ଯଥା—ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା, ଦେଶବାସୀଙ୍କ
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ରାସ୍ତା, ନଈ, ଘାଟ) ଚଳାଇବାର ଯେଉଁ ସଦ୍ଧତି
ଓ ଅଧିକାରକୁ ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ
ଦେଇଅଛନ୍ତି—Local self-Government. [ଦ୍ର—
ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଭାରତବର୍ଷ ଛଡ଼ା ଦେଶର ପଥକର
(ରୋଡ୍ ସେସ୍) ଆଦାୟ କର ଛାଡ଼ା ଏବ ଭାରତବର୍ଷରୁ
ସରକାରଙ୍କ ଇଚ୍ଛାମତେ କେତେକ ଟଙ୍କା ମଫସଲର ରାସ୍ତା,
ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଜିଲ୍ଲା ବୋଡ଼୍‌କୁ
ଜମା ଦଅନ୍ତି । ଜିଲ୍ଲା ବୋଡ଼୍ ମଫସଲର କେତେଗୁଡ଼ିଏ
କାମ ନଜେ ବୁଝନ୍ତି ଓ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର
ଲୋକାଲ୍ ବୋଡ଼୍ ଏବ ମଫସଲର ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର
କମିଶ୍ନର୍ ବା ଇଞ୍ଜିନିୟର୍ ବୋଡ଼୍‌ଙ୍କ ଉପରେ
ରଖନ୍ତି । ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା,
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ରାସ୍ତା ଓ ପାଇଖାନାସଫା କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସହର-
ବାସୀଙ୍କ ଉପରେ ଟାକସ୍ ବସାଇ ସେହି ଟାକସ୍ ବ୍ୟୟ
କରିବା ପାଇଁ ସହରବାସିମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି (କମିଶନର୍)
ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ନାଗରିକ ସଭା (ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି) ମଧ୍ୟ
ସରକାର ଗଠିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ବୋଡ଼୍
ଓ ମିଉନିସିପାଲିଟିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ୍ ଉତ୍ତମସ୍ୱୀ-
କାର ବୁଝିବା ସକାଶେ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ (ଲୋକାଲ୍
ସେଲ୍ଫ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍) ବୋଲାଯାଏ । ଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପାଇଁ
ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ଉପର ନିର୍ବାଚିତ ହେବେ, କେତେକାଳ
ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, ଉକ୍ତ ସଭ୍ୟମାନ କି କି କାର୍ଯ୍ୟ
କି କି ଉପାୟରେ ଚଳାଇବେ, ଏ ବିଷୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ
ଇଂରାଜୀ ସରକାର ଆଇନ୍ ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛନ୍ତି ।]

ଲୋକାଲ୍ ସେଲ୍ଫ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍ ଆଇନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.)—ସରକାରଙ୍କ
Lokāl selph gabharnnament āin ଦ୍ୱାରା ବିଧିବଦ୍ଧ
ଲୋକ୍ୟାଲ ସେଲଫ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଆଇନ ଯେଉଁ ଆଇନଦ୍ୱାରା ସହର ଓ
ଲୋକଲ ସେଲ୍ଫ ଗଭର୍ନମେଣ୍ଟ ଆଇନ ମଫସଲବାସୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ
[ଲୋକାଲ୍ ସେଲ୍ଫ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଆକ୍ଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ପ୍ରତିନିଧିମାନେ
କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟ ବୁଝାସୁଝା କରନ୍ତି—Local
self-Government Act. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଏ ସବୁ
କାର୍ଯ୍ୟ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ନିଜ କର୍ମଚାରୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ଚଳାଉଥିଲେ ।
ତାହାଉତ୍ତରେ ଲୋକସ୍ୱତ୍ତ ବଢ଼ାଇଣ ଲର୍ଡ ରିପନ୍ (ଖ୍ରୀ.
୧୮୮୦-୮୪) ପ୍ରଥମେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଏସାନ ଚଳାଇବାର
ଭାର ଅର୍ପଣ କରିବା ପାଇଁ ଆଇନ୍ ପ୍ରଣୟନ କଲେ । ଏହି
ସମୟରୁ ଏହି ଆଇନ୍ କ୍ରମଶଃ ସଂଶୋଧିତ, ପରିବର୍ତ୍ତିତ,
ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ, ସଂସ୍କୃତ ଓ ବିବୃତ ହୋଇ ଭଦ୍ୱାରା ଦେଶର
ମଫସଲର ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ବୋଡ଼୍ ଓ ସହରର ମିଉନିସିପାଲିଟି-
ମାନ ପରିଚାଳିତ କର ବା ବାଟକ କାମମାନ ଶିଖିବା
ବିଷୟରେ ଖଣ୍ଡେଇଡ଼ା ଦେଇଅଛନ୍ତି ମାତ୍ର ।]

ଲୋକାଲୟ—ପୁ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ଲୋକମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ
Lokālaya ବା ବସତି—1. Human residence. ୨ ।
ଜନପଦ; ଗ୍ରାମ—2. Village. ୩ । ନଗର—
3. A town.

ଲୋକାଲୋକ—ପୁ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) (ଲୋକ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+
Lokāloka ଘଞ୍. ଅ=ଲୋକ=ଦେଖାଯିବା+ଅଲୋକ=
ଅଦର୍ଶନ=ଦେଖା ନ ଯିବା; ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁ ଯହିଁର ଏକପାଖ ଦେଖାଯାଏ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ନ ପଡ଼ିବା
ଯୋଗୁ ଯହିଁର ଅପର ପାଖ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ)—୧
ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣଦ୍ୱାରା ଏକ ଦିଗ ଆଲୋକିତ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ନ
ପଡ଼ିବାରୁ ଅନ୍ୟ ଦିଗ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବେଷ୍ଟନକାରୀ
ହିମ ପୁରାଣୋକ୍ତ ପର୍ବତମାଳା—1. A mythological chain of mountains which surrounds the universe and the inner face of which is lighted by sunshine and the outer face is dark for not getting the rays of the sun. [ଦ୍ର—ଏ ପର୍ବତ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପା ପୃଥ୍ୱୀକୁ ବେଷ୍ଟନ କରିଥିବା ଓ ସପ୍ତସମୁଦ୍ରର ଶେଷ
ସୀମାର ପୂରପାଖରେ ଘେରି ରହିଥିବା କଥା ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ
ହୋଇଅଛି । ଏ ପର୍ବତମାଳାର ଉପତ୍ୟକା ଦେବତାମାନଙ୍କର
କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥଳ । ବୃତ୍ରାସୁରକୁ ବଧ କରି ଇନ୍ଦ୍ର ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା
ପାତକଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଏହି ପର୍ବତ ଅତିକ୍ରମ ପୂର୍ବକ ଅନ୍ଧକାର-
ମୟ ପ୍ରଦେଶକୁ ପଳାୟନ କରିଥିଲେ ।] ୨ । (ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ
ମତ) ଚକ୍ରବାଳ—2. Horizon.

ଲୋକାଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.)—ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ଅନ୍ତ୍ୟଜ ଶ୍ରେଣୀ;
Lokāsht ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି; ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାତ ଶ୍ରେଣୀ ବା
ମାତ ଜାତି, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିମାନ (ଯଥା—ବାହ୍ମଣ, କଣ୍ଡର,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଘାସ୍, ଉମ୍ର, ଘାଣ, ହାଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି)—The depressed classes and the untouchable castes; the low castes amongst the Hindus. (ଦ୍ର—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଏମାନଙ୍କୁ ପଞ୍ଚମା ବୋଲାଯାଏ ।)

ଲୋ କଷ୍ଟ୍ସ୍କୁଲ୍—ବୈଦେ. ସଂ.(ଇଂ.)—ଅନ୍ତ୍ୟଜ ଜାତିସ୍ଥ ବାଳକମାନଙ୍କ Lo kāsht skul ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ସ୍ଥାପିତ ବା ଅନ୍ତ୍ୟଜ ଇସ୍କୁଲ **ଦଳିତ ସ୍କୁଲ** ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ—ଲୋ କାଷ୍ଟ୍ ବିଦ୍ୟାଳୟ } ଅନ୍ୟରୂପ ଲୋ କାଷ୍ଟ୍ ଇସ୍କୁଲ } (Primary) Low caste schools established or aided by the Government or District Board etc for imparting elementary education to the depressed class boys amongst the Hindus.

ଲୋକି—ଦେ. ବ (ଅଦର୍ଥକ)—ଲୋକନାଥର ଡାକ ନାମ—Loki Abbreviation for Lokanātha.
ଲୋକୀ **ଲୋକନ**
(ଲୋକନ, ଲୋକା[କେ]ଇ, ଲୋକଣ, ଲୋକୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଲୋକା, ଲୋକଆ, ଲୋକୁଆ—ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ)

ଲୋକିତ—ସଂ. ବିଣ (ଲୋକ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଦୃଷ୍ଟ—Seen.
Lokita [ଉ—ଜାଣିବାଠେ ବ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକିତ । ଅଉସନ୍ୟ. ବିଦଗ୍ଧଚନ୍ତ୍ରାମଣି ।]

ଲୋକିତ କରିବା—ଦେ. (ସକ୍ୟ) କି (ସଂ. ଲୋକ୍ ଧାତୁ)—Lokita karibā ଦେଖିବା; ଗୁହିଁବା—To see; to look
ଲୋକିତ କରା at. [ଉ—ସୁକବି ଉତ୍ତକୁ ଲୋକିତ କର ଦିଜସ୍ତୀ
ଲୋକିତ କରନା ବୋଲେ । ଭଞ୍ଜ. କୋଣ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ]

ଲୋକିବା—ଦେ. (ସକ୍ୟ) କି—ଦେଖିବା—To see. [ଉ—ବିଦ୍ୟ
Lokibā ଲୋକରେ ସ୍ତ୍ରିଯୁକ ସାଧନା ସଫାଉ । ଭଞ୍ଜ. ଦୈବେପ୍ସାଶ-
ଦେଖା **ନିଗାହ୍ କରନା** ବଳାସ ।]

ଲୋକେ—ଦେ. ବ (ବହୁବଚନ)—(ସଂ. ଲୋକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମାବିଭକ୍ତି
Loke ବହୁବଚନ ଲୋକାଃ; ୭ମୀ ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନ ଲୋକେ)—
ଲୋକେରା ୧ । ମନୁଷ୍ୟମାନେ; ଲୋକମାନେ—1. Men. ୨ ।
ସବ ଲୋଗ ସମସ୍ତଙ୍କର ଲୋକେ; ସର୍ବସାଧାରଣ—2. The general public. ୩ । କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି—3.Some people. ୪ । ଲୋକ ସମାଜ—4. The society, [ଦ୍ର—ଲୋକେ କହନ୍ତୁ ମୁଁ ବାସ୍ତା, ଜନୁ ମୁଁ ଜାଣେ ମୁଁ ବାସ୍ତା ନୁହେଁ । ଲୋକେ ମୋ ନାଆଁରେ କେତେ କଥା ରଟନା କରୁଅଛନ୍ତି । ତୁ ଶେଷରେ ଘୃଣା ହଇହଇ । ହେରୁ ଲୋକେ ଦେଖିବେ । ମାଇପେ ଗାଳ ଦଅନ୍ତୁ 'ଡୋ ଠେଇଁ ପୋକଇ ପଡ଼ୁ, ଲୋକେଇ ଦେଖନ୍ତୁ ।']

ଲୋକେଇ—ଦେ. ବ—୧ । ଲୋକନାଥର ଡାକ ନାମ—
Lokei 1. Name for calling Lokanātha.
ଲୋକୁ **ଲୋକନ** ୨ । ଲୋକମାନେହିଁ—2. The people.

ଲୋକେଇକ(ତ)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଲୌକିକ)—ଲୋକାଇତ (ଦେଖ)
Lokeika(ta) Lokāita. (See)
ଲୌକିକ **ଲୌକିକ**

ଲୋକେ ଜାଣିବାକୁ—ଦେ. କି. ବିଣ—ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ; Loke jāṇibāku ବାହ୍ୟ ଜଗତରେ ଦେଖିବାରେ—To all
ଲୋକେ ଜାନତେ **ଲୋଗୋଁକେ ଜାନତେ** outward appearances.

ଲୋକେଶ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଲୋକ+ଈଶ)—୧ । ଲୋକପାଳ;
Lokeśa ରାଜା—1. A king. ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—2. God Brahmā, the Creator. ୩ । ଜଗଦୀଶ୍ୱର—3. God, the Lord of the universe. ୪ । ବୁଦ୍ଧଦେବ—4. The Buddha. ୫ । ସାରଦ—5. Mercury.

ଲୋକେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଜଗଦୀଶ୍ୱର—1. God.
Lokeśwara ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—2. God Brahmā. ୩ ରାଜା—
3. A king.

ଲୋକୈଷଣା—ସଂ. ବ—୧ ।ସାଂସାରିକ ଅଭ୍ୟୁଦୟର କାମନା (ହୃ.ଶ)—
Lokaiṣhaṇā 1. Desire for worldly prosperity. ୨ । ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ବା ଯଶର କାମନା (ହୃ. ଶ)—2. Desire for attaining celebrity. ୩ । ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ ବା ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଖ ପା କାମନା (ହୃ. ଶ)—3. Desire for heaven or heavenly bliss. (Apte).

ଲୋକୋ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) (ରେଲ ଶବ୍ଦ)—ରେଲ୍ ଇଞ୍ଜିନର
Loko ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ି ସମ୍ବନ୍ଧ ଯୁ ବିଭାଗ—Loco (Department
ଲୋକୋ **ଲୋକୋ** of the Railway) [ଦ୍ର—ଏହି 'ଲୋକୋ' (ଲୋକୋ ଉପାର୍ଥମେଣ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀ ଲୋକୋମୋଟିଭ୍ ଶବ୍ଦର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅକାର । ରେଲଇଞ୍ଜିନ ରେଳ ଚଳାଇବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଭାଗ ସୃଷ୍ଟି କରି ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ବଣ୍ଟନ (Division of labour) କରଥାଇନ୍ତି । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଲୋକୋ (Loco) ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ; ଏ ବିଭାଗର କାଯ୍ୟ ରେଲଗାଡ଼ି ବା ଛଡ଼ା ଓ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ମାନଙ୍କ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ,ସମ୍ପର୍କ ଥାଏ । ଏଥିପର ଯାତ୍ରୀ ଓ ମାଲପତ୍ର ବୋହିବା ବିଭାଗ, ଟ୍ରାଫିକ୍ ବିଭାଗ, ପୋଲ ସଡ଼କ ଇତ୍ୟାଦି ଇଞ୍ଜିନସୃଦ୍ଧଙ୍କ ବିଭାଗର ଯନ୍ତ୍ରିମାନଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ବା କାଷ୍ଟଘଟ୍ ବିଭାଗ, ଜଳସରବ ଜଗିବା ବା ଖାର୍ ଆଣ୍ଡ ବାର୍ଡ଼୍ ବିଭାଗ, ରେଲ୍ ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗ, ଏହିପର ଅନେକ ବିଭାଗ ରହିଅଛି । ଏହି ଲୋକୋ ବିଭାଗସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଲୋକୋ ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ବଦେଶୀ ଶବ୍ଦ ଭାଷାରେ ଚଳଗଲଣି । ଯଥା—
Loco workshop=ଲୋକୋ ବିଭାଗର କାରଖାନା;
Loco fireman=ଲୋକୋ ବିଭାଗୀୟ ଇଞ୍ଜିନମାନଙ୍କରେ କାମ କରିବା ଲୋକ;
=ଲୋକୋ ବିଭାଗ ପାଇ ଦରକାର କୋଇଲା;

Digitized by srujanika@gmail.com

Loco Department = ଲୋକୋ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ;
Loco Engineer = ଲୋକୋ ଏଞ୍ଜିନର ଡ୍ରାଇଭର୍;
Loco Superintendent = ଲୋକୋ ଏଞ୍ଜିନର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ;
Loco shed = ଲୋକୋ ଏଞ୍ଜିନର ଗୃହରେ ଥିବା ରେଳଗାଡ଼ିମାନ ରହିବା ଘର ।

ଲୋକୋକ୍ତି—ସଂ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ପ୍ରବଚନ (ହି. ଶ)—
Lokokti 1. Proverb; popular saying (Apte), ୨ । ଜନମତ; ଲୋକମତ—2. Public opinion; common talk (Apte). ୩ । କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—A figure of speech. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପ୍ରବଚନମାନ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ବେନାକୁ ଜନପ୍ରିୟ କରାଯାଏ । ହି. ଶ.]

ଲୋକୋତ୍ତର—ସଂ. ତତ୍ପୁ—(*ମ୍ପୀ ତତ୍ପୁ; ଲୋକରୁ ଉତ୍ତର = ଅତୀତ)—
Lokottara ୧ । ଲୋକ ସାମାନ୍ୟ; ଲୋକାତୀତ; ଅଲୌକିକ; ଅସାଧାରଣ; ଯାହା ସାଧାରଣଙ୍କଠାରେ ନାହିଁ—1. Extra-ordinary; uncommon; unusual; unparallelled. ୨ । ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ 2. Excellent amongst men. ସଂ. ବ—ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି; ଅସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି—A superman; an extra-ordinary person; a paragon.

ଲୋକୋଶା(ଶ୍ୟା)ନି(ନୀ)—ବୈଦେ. ବ. ଓ ବହୁ.—ଲୋକସାନ୍ ଇତ୍ୟାଦି
Lokośā(śyā)ni(ṇi) (ତତ୍ତ୍ୱ)—Lokasān etc (See)

ଲୋଗ୍—ପ୍ରାଦେ.(ଓଡ଼ିଆ ଓ ଉହି ଭାଷା) ବ.—(ଫୁଲ.ହି. ତତ୍ତ୍ୱ)—
Log ଲୋକ; ମନୁଷ୍ୟ—Man; person.

ଲୋଗ—ସଂ. ବ—୧ । ଲୋଷ୍ଟ୍ର; ମାଟିର ଢେଲା—
Loga 1. A clod of earth; a lump of earth. (Apte). ୨ । କାଦୁଅର ପିଣ୍ଡ—2. A lump of clay (M. W)

ଲୋଗେଷ୍ଟକ—ସଂ. ବ.—(ସ. ତ. ଲୋ; ଲୋଗ + ଇଷ୍ଟକ)—୧ ।
Logeshṭaka କାଦୁଅରେ ଛାଞ୍ଚର ଇଟା—1. Brick made from a lump of clay. ୨ । କଞ୍ଚା ଇଟା—2. Unbaked brick.

ଲୋଚ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଘାସ୍ତି ଯାଇବା—1. To shine; to
Loch (root) be dazzling. ୨ । ଦେଖିବା—2, To see. ୩ । କହିବା—3. To speak (Apte).

ଲୋଚ—ସଂ. ବ.—(ଲୋଚ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଅଶ୍ରୁ; ଲୋତକ—
Locha Tear.

ଲୋଚକ—ସଂ. ବ—(ଲୋଚ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ନୟନମଣି;
Lochaka ତାରର ତାରା; ଅକ୍ଷିର ପୁଅ—1. The pupil of the eye. ୨ । ଅଖିରେ ଘେନା ଥିବା କଜ୍ଜଳ—ollyrium. ୩ । ମାଂସ ପିଣ୍ଡ—3. A lump of flesh. ୪ । ଶୁଖ ମାଂସର ଚର୍ମ—4. Loose flesh; wrinkled skin. ୫ । କଦଳୀ ଗଛ—5. Plantain tree (M. W.) ୬ । ନଡ଼ୋଚ; ସାପ ଚାଲି—6. The slough or outer skin of a serpent (M. W) ୭ । ଲଲାଟଭୂଷଣ—ମାଙ୍ଗ ଟୀକା; ଅଳକା; ପଥାମଣି—7. An ornament or pendant worn on the forehead. ୮ । କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ . Earring. ୯ । ନୀଳ ବସ୍ତ୍ର—9. Blue cloth. ୧୦ । ଭ୍ରୂକୁଟି—10. Frown; contracted eyebrow (M. W.) ୧୧ । ପ୍ରଦୀପ ଶିଖାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କଳା—11. Lamp black (M, W) ୧୨ । କଳା ପୋଷାକ—12. A black dress (M. W.) ୧୩ । ଧନୁର୍ଜ୍ୟା—13. Bow-string (M. W.) ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ—୧ । ଦୁଗ୍ଧ-[ଲୋଚଦା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଖାଦକ— 1. Subsisting on milk (M. W.) ୨ । ନିର୍ବୋଧ (ଯେ ଜଳଜଳ କରି ଗୃହିଁ ଥାଏ)—2. Stupid; senseless (M. W.)

ଲୋଚନ—ସଂ. ବ.—(ଲୁଚ୍ ଧାତୁ + କରଣ. ଅନ)—୧ । ନୟନ;
Lochana ଚକ୍ଷୁଃ—1. The eye. ୨ । (+ଭାବ. ଅନ)—ଦର୍ଶନ; ଦେଖିବା—2. Seeing; view; looking. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ—3. The sun. ୪ । (+ଭାବ. ଅନ) ଆଲୋଚନା—4. Criticism; discussion. ସଂ. ବହୁ.—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳକାରୀ—Illuminating; brightening (M, W),

ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
A name given to males.

ଲୋଚନ କୋଣ—ସଂ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଅଖିର କୋଣ ଦେଶ;
Lochana kona ଅଖିର ; ଯହିଁ ପ୍ରାନ୍ତ କାନର ଦୂରକୁ ଲକ୍ଷିଥାଏ—The corner of the eye,

ଲୋଚନ ଗୋଚର—ସଂ. ବହୁ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଯାହା ଦୃଷ୍ଟିର
Lochana gochara ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ; ଦୃଶ୍ୟ—Being within the range of vision; visible. ସ. ବ.—ଦୃଷ୍ଟିର ସୀମା—The range or horizon of the eye (M. W.)

[ଲୋଚନ ପଥ, ଲୋଚନ ମାର୍ଗ—ଅନ୍ୟ ବ. ରୂପ]

ଲୋଚନ ଜଳ—ସଂ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ନୟନ ଜଳ; ଅଶ୍ରୁ—
Lochana jala Tears.

ଲୋଚନ ପୁର—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶା ଉପକୂଳର ପ୍ରାଚୀନ ବନ୍ଦର
Lochana pura ବିଶେଷ—An ancient port on the Orissa coast.

ଲୋଚନ ପ୍ରାନ୍ତ—ସଂ. ବ.— (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଚକ୍ଷୁର ଶେଷସୀମା
Lochana prānta ଚକ୍ଷୁର ଯେଉଁ ପ୍ରାନ୍ତ କାନ ଅଡ଼ୁଆ ଥାଏ—

Digitized by srujanika@gmail.com

The end of the eye, the corner of the eye towards the ear.

ଲୋଚନ ରଞ୍ଜନ—ଷ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନେତ୍ରପ୍ରୀତିକର; ସୁନ୍ଦର-
Lochana rañjana Graceful; beautiful.

ଲୋଚନ ଲୋଭନ—ସ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲାଲସାବର୍ଦ୍ଧକ (ବସ୍ତୁ);
Lochana lobhana ଯାହାକୁ ଦେଖିଲେ ପୁନଃ ପୁନଃ
(ଲୋଚନଲୋଭମାସୃ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେଖିବାକୁ ମନ ହୁଏ; ଅତି
ଲୋଚନଲୋଭନା } —ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର (ପଦାର୍ଥ)—Ver
ଲୋଚନଲୋଭମାସୃ୍ } beautiful or charm-
ing; tempting to the eye.

ଲୋଚନହିତା—ସ. ବ (ବ ସ୍ତ୍ରୀ ହୃ; ଲୋଚନ + ହୃତ + ଆ)-ଜୁଦଅ—
Lochanahitā Blue vitriol (Apte.)

ଲୋଚନା—ଦେ. ବ—(ଅନାଦରାର୍ଥକ) ଲୋଚନ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ-
Lochanā ନାମ—Name for calling Lochana.

(ଲୋଚନ—ଅଦରାର୍ଥକ ଦେ. ରୂପ) ସ. ବ—ସମାଲୋଚନା
Discussion. ସ. ବହ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ
ଯୁକ୍ତ ଯଥା ସୁଲୋଚନା) ଲୋଚନଯୁକ୍ତା—Eyed; hav-
ing eyes (used in a compound) (ବ୍ୟ—
ସୁଲୋଚନା ସୁଲୋଚନେ ଦ୍ରବରୁ ତତ୍ତ ସୁମନେ ସୁମନେ ଦୃଜ
ସୁମନେ ସୁମନଦ୍ୱାରେ—ଗୋଲୋକ ଇନ୍ଦୁରେଖା ।)

ଲୋଚନାଞ୍ଚଲ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ନେତ୍ରକୋଣ—
Lochanāñchala The corner of the eye.(M.W)

ଲୋଚନାନନ୍ଦ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନେତ୍ରର ଇପ୍ତି—
Lochanānanda Delight of the eye. (M. W)
(ଲୋଚନାନନ୍ଦକର—ବଣ)

ଲୋଚନାଭିରାମ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ସୁନ୍ଦର—
Lochanābhirāma Beautiful; graceful.
(ଲୋଚନାଭିରାମା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଲୋଚନାଭିରାମତା—ବ]

ଲୋଚନି—ଦେ. ବ—(ଅଦରାର୍ଥକ) ଲୋଚନର ଡାକନାମ—
Lochani Name for calling Lochana.

ଲୋଚମସ୍ତକା—ସ. ବ—ଅଜମୋଦା; ବଣଯୁଆଣି (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)
Lochamastakā Seseli Indicum (plant and seed.)

ଲୋଚମାଲକ—ସ. ବ—ମଧରାତ ପୂର୍ବରୁ ଦେଖାଯିବା ସ୍ୱପ୍ନ—
Lochamālaka A dream seen before midnight.

ଲୋଚୁ—ଦେ. ବଣ (ସ. ଲୋଚ=ଚ୍ଛଥ, ବା ଲୁଣ୍ଠ ଚମ୍)—୧ । କୁଞ୍ଚିତ-
Lochā 1. Crisp; wrinkled; curled.
କୌଁଚାନ ନୋଚା ୨ । ସଙ୍କୁଚିତ—2. Contracted.
ନୋଚ୍ଚା ଲୁଚ୍ଚା ୩ । ଲମ୍ପଟ; ଲକ୍ଷ୍ମଃ—3. Adulterous;
ଲୁକାନ ଲୁକାୟାହୁଆ lascivous; libidinous.
ଗୁଚ୍ଛେର ମହ୍ନା ୪ । ଲୁପ୍ତ; ଲୁକାୟିତ—4.Concealed;
ଅକ୍ଷମତାହୀନ ଅକ୍ଷମ, ଅସମର୍ଥ hidden ୫ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ.)
ସମ୍ବହ; ଗୁଡ଼ାଏ—5. A collection. ୬ । (ସ.
ସଙ୍କୁଚିତ) ଅକ୍ଷମ; ଅଶକ୍ତ; ଅସମର୍ଥ—6. Disabled;
powerless. (ବ୍ୟ—ଅଳ୍ପକିଛିର ଅଧିକାରୀକୁ
କହାଯାଇ, ନ ପାର ସେ ଅଳ୍ପେ ରହିଲେ ଲୋଚୁ ହୋଇ—
କୃଷ୍ଣଙ୍କ ହ ମହାଭାରତ. ବନ ।)
୭ । ସ୍ୱଳ୍ପ ସୀମ ମଧ୍ୟରେ ଏକତ୍ରୀଭୂତ—7. Gathered
together in a small compass. [ବ୍ୟ—ସରୁ
ଶିର ଯାକ ଦେକରେ ଲୋଚୁ—ଛଗ ।]

ଲୋଚୁ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବଣ—ଲୋଚା ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ)
Lochā (etc) Lochchā etc (See)

ଲୋଚୁ(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। (ହସ୍ତପଦାଦକୁ) ସଙ୍କୁଚିତ କରିବା—
Lochā(che)ibā 1. To contract. ୨ । (ସ. ଲୁକ୍
ଗୁଟାନ ନୋଚବା ଧାତୁ) ଲୁଚାଇବା—2. To
ଲୁକାନ ଲୁକାନା conceal.

ଲୋଚୁଏ(କ)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—୧ । ଲୁଚାଏ; ଲୁଚୁକ (ଦେଶ)—
Lochāe(ka) 1. Luchāe; luchāka (See)
ଗୁଚ୍ଛେର ବାହିୟାତ ୨ । (ଅନାଦରାର୍ଥ) ଗୁଡ଼ାଏ—
[ଲୋଚଏ(କ)—ଅଦରାର୍ଥକ ରୂପ] 2. Many; many a;
much. (ବ୍ୟ—ବ୍ରାହ୍ମ। ଲୋଚୁଏ ସେ କଦନ୍ନ ନାହିଁ-
ପାତା ଘରତେମାଡ଼ା ।)

ଲୋଚୁ ଚୋର—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଲୁଚୁ ଚୋର (ଦେଶ)
Lochā chorā Luchā chorā (See)
(ଲୋଚୁଚୁଆ, ଲୋଚୁଚୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୋଚୁଣି(ଣୀ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ସଙ୍କୋଚନ; ଲ୍ୟୁଟ୍)—ସଙ୍କୁଚନ—
Lochāṇa(ṇi) Act of contracting or curling.
ଗୁଟାନ ନୋଚନା

ଲୋଚୁ ଯିବା—ପ୍ରାଦେ.—(ଖଡ଼ଅଳ) କ୍ରି.—ତେରା ହୋଇଯିବା;
Lochā jibā ଆଘାତ ଲାଗି ଦବ ଯିବା—To be pressed
down by a stroke.

ଲୋଚୁ ଲୋ(ଲୁ)ଚି—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସଙ୍କୋଚତ; ଲ୍ୟୁଟ୍ତ)—
Lochā lo(lu)chi ସଙ୍କୁଚିତ—Contracted.
ସଂକୁଚିତ ନୋଚା

ଲୋଚଆ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସଙ୍କୁଚିତ, ଲୁଣ୍ଠିତ)-ବିଶେଷରୂପରେ ସଙ୍କୁଚିତ-
Lochiā Much contracted or curled.
[ଲୋଚଆଲୁ(ଲୋ)ଚଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] (ଯଥା—ଲୁଗାଟାକୁ
ଗୁଡ଼ିଏଯାଓୟା ନୋଚ ାନ ମୋଡ଼ମାଡ଼ ଲୋଚଆ
—ଦେବା ।

ଲୋଚଏ(କ)—ଦେ. ବଣ. ଓ ବ (ଅଦରାର୍ଥକ)—ଲୁଚକ (ଦେଶ)
Lochie(ka) Luchika (See)
ଖାନିକଟା ଥୋଡ଼ାସା

ଲୋଚିକା—ସଂ. ବ (ଲୋଚ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ + ଆ) —ଲୋଭୀ; ଲୁଚ
Lochikā (ଦେଶ)—Luchi (See)

ଲୋଚ କା(କୁ)ଚ(ଛ୍ଚି)ହେବ—ଦେ. କ୍ରି—ଲୁଚକାଚ ଦେବା (ଦେଶ)
Lochi kā(ku)chi(chhi)hebā Luchikāchi hebā(See)

ଲୋଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ. ଲୁଚାୟିତ) ଲୁଚବା (ଦେଶ)—
Lochibā 1. Luchibā, (See) ୨ । (ସ. ସଙ୍କୁଚତ; ଲୁଣ୍ଠିତ)
ଲୁ(ନୁ)କାନ ଲୁଣ୍ଠିତ କରିବା—2. To ca use to be wrink-
ଲୁକନା, ସକୁଚାନା led to curl.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋଚଲା (ଲୋ)ଚ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସଙ୍କୋଚନ) —ସଙ୍କୁଚତ
Lochilā (lo)chi hebā ହେବା-To be contracted. କୁଂଚକେ ଯାଓୟା [ଉ-ଲଚକେ ଲୋଚ ଲାଚ ଦୋଇ ହେଲେ ଚରୁଣା· ନୋଚନାଚ ହୋନା ପ୍ରାକୀ. ଭଦ୍ରସ୍ୟମଣ୍ଡଳ ।]

ଲୋଚ ଲୁ(ଲୋ)ଚ—ଦେ. ବଣ (ସଂ· ସଙ୍କୁଚତ; ଲୁଞ୍ଚିତ)—Curled; Lochi lu(lo)chi crisp; wrinkled. [ଉ—ଦେହ ଚର୍ମ କୁଂଚକେ କେତେ ଦୋଇଛୁ ଲୋଚ ଲୋଚ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହା· ନୋଚନାଚ ଭାରତ ଅଦ ।]

ଲୋଚି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସଙ୍କୁଚତ; ଲୁଞ୍ଚିତ) —ସଙ୍କୁଚତ
Lochi hebā ହେବା—To become crisp or କୁଂଚକେ ଯାଓୟା wrinkled. [ଉ—ଭଲ୍ଲୁଛୁ ପଦ୍ମନାଳ ମଧ୍ୟେ ସକୁଚନା ଦୋଇ ଲୋଚ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ]

ଲୋଚା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସଂ· ଲୁଚ୍ ଧାତୁ ଗୋପନକରିବା; ସଂ. ଲୁଞ୍ଚନ = Lochchā ସଙ୍କୁଚତ କରିବା) (ସଦାର୍ଥ)—୧ । ଲମ୍ପଟ— ନୋ(ନୋ)ଚ୍ଚା 1. Adulterous; licentious. ୨ । ନଷ୍ଟ· ଲୁଚ୍ଚା ଚରିତ୍ର—2. Immoral. ୩ । ଗୁପ୍ତପ୍ରଣୟକାରୀ —3. (a person) Given to secret and illicit amour. ୪ । ଚୁରି ଆ—4. Pilfering. ବ— ୧ । ନଷ୍ଟଚରିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି —1. A profligate; a wencher. ୨ । ଚୋରି—2. A pilferer.

ଲୋଚା(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି — ଲୋଟାଇବା (ଦେଶ)
Lochchā(chche)ibā Lochāibā. (See)

ଲୋଚାକୁ'କୋ)ଚୁ'ଚା)—ଦେ. ବଣ—ଲୁଚୁକୁଚୁ (ଦେଶ)
Lochchāku(ko)chā(chchā) Luchākuchā. (See)

ଲୋଚା ଗୁଞ୍ଜ—ଦେ. ବଣ—(ସଦାର୍ଥ) ଲୁଚୁନୁଗୁଡ଼ା (ଦେଶ)
Lochchā gunjā Luchā nungurdā. (See)
ଲୋଚ୍ଚା ନୋଙରା ଲୁଚ୍ଚା ଲଫଙ୍ଗା
[ଲୋଚା ଲଗ(ଗ)ଙ୍ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋଜଞ୍ଚ ଞ୍ଚି,ଞ୍ଚୁ,ଞ୍ଚେ)ସ୍—ବୈଦେ.ବ(ଇଂ. Lozenges ଲୋଜେଞ୍ଜେସ୍)-
Lojañcha(ñchi,ñchu,ñche)s ଲଜ୍ଞୁସ୍ (ଦେଶ)— [ଲୋଜଞ୍ଚ,(ଞ୍ଚି,ଞ୍ଚୁ,ଞ୍ଚେ)ସ୍— ଅନ୍ୟରୂପ] Lajañchus. (See)

ଲୋଟ୍—ସଂ. (ବ୍ୟାକରଣ)— ଧାତୁର ଅନୁଜ୍ଞା ରୂପ
Lot Imperative mood of a verb.

ଲୋଟ୍(ଡ୍) (ଧାତୁ)—ସଂ.—ପାଗଳ ହେବା; ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବା—
Lot(ḍ) (root) To be mad. (Apte)

ଲୋଟ୍(ଟ) (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ (ଇ· ଟୋଟ୍)—ଲୋଟ୍ ଇତ୍ୟାଦ
Lot(ṭa) (etc) (ଦେଶ) —Not etc. (See)
ନୋଟ ନୋଟ

ଲୋଟ୍ନି (ଇତ୍ୟାଦ)— ପ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ମିଳନରେ; ଖଡ଼ଆଳ)—ବ. ଓ ବଣ.
Lot-nī (etc) ଲୋଟଣି ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ)—
Lotaṇi etc (See)

ଲୋଟ—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ଲୋଧ୍ର) ପାଟଳିଆ ଲୋଧ୍ର (ଦେଶ) (ଗୁରେ କୃଷ୍ଣ. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—1. Paṭaliā lodhra (See).
୨ । (ସଂ ଲୁଣ୍ଠନ) ଲୁଟି; ଡକାଇତ—
2. Loot; dacoity.

ଲୋଟ(ଟି) ତରାଜ(ଜୁ)—ଦେ. ବ—ଲୁଟ୍‌ତରାଜ (ଦେଶ)
Loṭa(ṭi) tarāja(ju) Luṭ tarāj. (See)
[ଲୋଟ୍‌ଯଟ୍ —ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋଟଣ ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୁଣ୍ଠ, ଲୁଠ୍ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ଲୋଟ୍ ଧାତୁ)—
Loṭaṇa ୧ । ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବା—1. Wallowing or ଲୋଟନ rolling on the ground; grovelling. ୨ । ଲୋଟନା, ବିଶେଷ ଶାସ୍ତ୍ରିକ ଜ୍ୱାଲାପୋଡ଼ୁଁ ଭୂଇଁରେ ଗଡ଼ିବା— 2. Rolling on the ground on account of extreme physical pain or anguish. ୩ । ବନ୍ଧ ଉଲ୍ଟିବା—3. Capering; cutting somersaults. ୪ । ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ଗଡ଼ିବା ବା ଲେଉଟିବା —4. Turning on the sides.

ଲୋଟଣି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୁଠ୍ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ଲୋଟ୍ ଧାତୁ)—ଲୋଟଣ
Loṭaṇi (ଦେଶ)—Loṭaṇa, (See) ବଣ—୧ । ପାଢ଼ା ଲୋଟନ ଗୋଟୁଥାବ—1. Rolling. ୨ । ସେ ବନ୍ଧ ଉଲ୍ଟୁଥାବ— ଲୋଟନୀ,ଲୋଟନେବାଲା, ଲୋଟନ 2. Tumbling; rolling the body; capering; turning somersaults. ୩ । ଭୂମିରେ ମାଡ଼ିଥିବା (ଲତା ଆଦ) —
3. (plants) Spreading about or creeping on the ground.

ଲୋଟଣି ଖଡ଼ା—ଦେ. ବ—କାଞ୍ଜିକାଞ୍ଜିକା (ଦେଶ)
Loṭaṇi khardā Kāñjikāñjikā (See)

ଲୋଟଣି ଜୁଡ଼ା(ଖୋସା)—ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗାଳଆଜୁଡ଼ା; ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନ-
Loṭaṇi jurdā(khosā) ଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର ଜୁଡ଼ା; ଯେଉଁ ଲୋଟନ ଖୋଁପା: ଫିରିଙ୍ଗୀଲୋଟନ, ଲୋଟନ ଜମ୍ମୁଲ ଜୁଡ଼ା ବେକ ଲୋଟନ ଜୁଡା ଘାଣ୍ଟରେ ଲୋଟୁଥାବ—A kind of chignon which is so framed as to touch the neck. (ଉ—ଅଂସ ଅବତଂସ ଲହଡା ଖୋସାଚ ଜୁ- ବେଣୀ ଲୋଟଣି ଜୁଡ଼ାରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ଲୋଟଣି ପାରା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ପାରାମାନେ ଭୂଇଁରେ ବା ଶୂନ୍ୟରେ
Loṭaṇi parā ଲେଉଟି ଲେଉଟି ବନ୍ଧ ଉଲ୍ଟନ୍ତି —Tumbler; ଲୋଟନ ପାୟରା ଲୋଟନ କବୁତର tumbling pigeon; ground tumbler.

ଲୋଟଣି ବନ୍ଧ—ଦେ. ବ.—ଭୂମିରେ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ବା ଶୂନ୍ୟରେ ଲମ୍ଫ
Loṭaṇi bandha ଦେଇ ଶରୀରକୁ ଲେଉଟାଇବା ବନ୍ଧ ବା ଲୋଟନ ଖାଓୟା ଉଲଟାପଲଟା ବ୍ୟାୟାମ—Tumbling about on the ground or on the air (a sort of gymnastics).

ଲୋଟଣି ଭଦଭଦଲଆ—ଦେ. ବଣ.—ଏକ ପ୍ରକାର ଭଦଭଦଲଆ
Loṭaṇi bhadabhadaliā ଚଢ଼େଇ —A kind of ଲୋଟନ ନୀଳକଣ୍ଠ ଲୋଟନ ନୀଲକାଣ୍ଠ Indian roller (bird).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋଟ(ଡ଼)ର ଲଇ—ଦେ. ବ—ଅମ୍ଳିକା ଲତା ବଶେଷ; କାଞ୍ଜି କାଞ୍ଜିଅ-
Loṭ(ṛḍa)ra lai ଲତା—A kind of sour creeper;
Vitis Auriculata. [ଦ୍ର—ଏହା ଉରକାରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଅମ୍ଳବେତସ ପରବର୍ତ୍ତରେ କବରୁଜମାନେ ଏହାକୁ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି ।)

ଲୋଟା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଲୁଣ୍ଠନ)—୧ । ଭୂମିରେ ଲୁଣ୍ଠନ; ଲୋଟଣ—
Loṭā 1. Wallowing; rolling; tumbling about.
ଗଡ଼ା ଲୋଟନା [ଦ୍ର—ଏହି ସକାଶରୁ ଦୈତ୍ୟ କୋଟି କୋଟି; ମଣି ଦେଲେ ଭୂମିଦେଶରେ ଲୋଟାଟି । କୃଷ୍ଣହିଂହ ମହାଭାରତ—ସଭା] । ୨ । (ସଂ. ଲୋଡ; ଲୋଡ୍ର= ଗୋରମାଲ; ଲୋଟା ଶ୍ଲେଟ ବସ୍ତୁ ଥିବାରୁ ଭାଲୁ ଗୋର ଗୋର କର ଜଣାଯାଏ; ଏହି ଅଶସ୍ତ୍ରରୁ)—୨ । ଛାଲ; ଶ୍ଲେଟ ମୁହଁ
ଲୋଟା, ଘଟି ଲୋଟା ଓ ବଡ଼ ପେଟ ଥିବା ଧାତୁ ନର୍ମିତ ଜଳପାତ୍ର (ଏହା ଗଢ଼ାଠାରୁ ଶ୍ଲେଟ)—2. A small metal jug.
[ଦ୍ର—ଅଥବା ସଂ. ଲୁଣ୍ଠ ଧାତୁ=ଭୂମିରେ ଲୋଟିବାରୁ; ତୁଳନା କର ଇଂ. Tum le =ଟଂବ୍ଲର୍=ପାଣିପିଅ ଗ୍ଲାସ୍; ଇଂ. ଟମ୍ବ୍ଲର ଅର୍ଥ ଲୋଟଣୀ ।)

ଲୋଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲୁଣ୍ଠ ଧାତୁ)—୧ । ଲୋଟିବା କ୍ରିୟାର
Loṭā(ṭe)ibā ଣିଜନ୍ତରୂପ—2. Causative form
ଲୋଟାନ ଲୋଟବାନା of the verb Loṭibā:
ଲୁଟାନ ଲୁଟବାନା (ଉ—ଲୋଟାଅ ଭୂମି ପାଦପଦ୍ମରେ ମୋ ମାଥ—କୃଷ୍ଣହିଂହ ମହାଭାରତ ସଭା ।) ୨ । ଲୁଣ୍ଠିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—2. Causative form of the verb Luṭibā.

ଲୋଟା କଂସା—ଦେ.ବ(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ଲୋଟା ଓ ଅନ୍ୟ ଧାତୁପାତ୍ରମାନ—
Loṭā kaṃsā Jug and other metal-made
ଘଟିବାଟି ଲୋଟା କାଁସା, utensils.
(ଲୋଟା ଉର୍ଦ୍ଦ, ଲୋଟା ଘଡ଼ା, ଲୋଟା ଛାଲ, ଲୋଟା ଗିନା, ଲୋଟାପିତଳ ଲୋଟା ଗିଲାସ— ଅନ୍ୟରୂପ)
ଲୋଟା କାଁସା, ଲୋଟା ଘଡ଼ା (ଗଗରା), ଲୋଟା ଘଟି, ଲୋଟା ବାଟି ଲୋଟାପିତଳ
ଲୋଟା ଗିଲାସ; ଲୋଟାଗଗରା; ଲୋଟାଲୋଟିୟା; ଲୋଟାବାଟି; ଲୋଟା ତସଲା

ଲୋଟା ଦେବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲୁଣ୍ଠ ଧାତୁ)—ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବା—
Loṭā debā To roll on the ground. [ଦ୍ର—
ଗଡ଼ାଗଡି ଦେଓୟା ଲଟାଦେନା ଏହି ସକାଶରୁ ଦୈତ୍ୟକୋଟି କୋଟି, ମରଣ ଦେଲେ ଭୂମିଦେଶରେ ଲୋଟାଟି— କୃଷ୍ଣହିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।)

ଲୋଟାଲୁଟି—୧ । ଲୁଟାଲୁଟି (ଦେଶ)—1. Luṭāluṭi (See)
Loṭāluṭi ୨ । ଲୋଟାଲୋଟି (ଦେଶ)—Loṭāloṭi (See)

ଲୋଟାଲୋଟି—ଦେ. ବ [ବହୁବ]—ବଡ଼ ଓ ସାନ ଛାଲମାନ—
Loṭaloṭi Water jugs, big and small.
ବଡଘଟୀଛୋଟଘଟୀ ଲୋଟାଲୋଟିୟା

ଲୋଟି—ଦେ. ବ—୧ । ଶ୍ଲେଟ ଲୋଟା; ଶ୍ଲେଟ ଛାଲ—
Loṭi 1. Small jug ୨ । ଲୁଟି (ଦେଶ)—
ଆବଖୋରା ଲୋଟୀ 2. Luṭi (See).

ଲୋଟିଆ—ଦେ. ବ—୧ । ଶ୍ଲେଟ ଲୋଟା; ଲୋଟା—
Loṭiā ଆବଖୋରା ଲୋଟିୟା 1. Small jug.
ଯେ ଘଟୀ ଧରେ ଯାୟ ୨ । ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ପାଣି ଲୋଟା ଧରି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଖବାସ ସାଙ୍ଗରେ ଥାଏ—2. A personal servant who is the jug-bearer of a master. ୩ । ଲୁଟେରା ଲୁଟେରା ଲୁଣ୍ଠକ; ଡକାଇତ-3. Pillager; plunderer.

ଲୋଟିଆଇବା—ଦେ. କି—ଲୁଟାଇବା (ଦେଶ)
Loṭiāibā ଲୋଟାନ ଲୁଟବାନା Luṭāibā (See)

ଲୋଟିଆରା(ଲ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୁଣ୍ଠନକାରୀ)—ଲୁଣ୍ଠନକାରୀ;
Loṭiārā(la) ଡକାଇତ—Plunderer, dacoit.
ଲୁଟେରା ଲୁଟେରା

ଲୋଟି କରିବା—ଦେ. କି—ଲୁଟି କରିବା (ଦେଶ)
Loṭi karibā Luṭi karibā (See)

ଲୋଟିକା—ସ. ବ—ଖଟାଘାଲଙ୍କ ଶାକ—
Loṭikā Sorrel (M. W).

ଲୋଟି ତରାଜ(ଜ)—ଦେ. ବ—ଲୁଟି ତରାଜ (ଦେଶ)
Loṭi tarāja(ju) Luṭ tarāja (See)

ଲୋଟି ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଲୁଟି ପଡ଼ିବା (ଦେଶ)—Luṭi
Loṭi parḍibā parḍibā (See) (ଯଥା—ପରଶ୍ରମ ନ କର ତୁ ଏଠାରୁ ପୁଲାଏ ମାର କେବୁ ବୋଲ ବସିଛୁ ! ଏଠାରେ କଅଣ ଲୋଟି ପଡ଼ିଛୁ ?)

ଲୋଟି ପା(ଲା)ଟି ନେବା—ଦେ. କି—ଲୁଟିପାଟି ନେବା; ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ
Loṭi pā(lā)ṭi nebā ଲୁଣ୍ଠନପୂର୍ବକ ଅପହରଣ କରିବା—
ଲୁଟେ ପୁଟେ ନେଓୟା To loot away every thing.
ଲୁଟପାଟ ଲେନା

ଲୋଟିବା—ଦେ. କି (ସ. ଲୁଣ୍ଠ; ପ୍ରା. ଲୋଟ)—୧ । ବଲୁଣ୍ଠିତ ହେବା—
Loṭibā 1. To roll; to wallow. [ଦ୍ର—ସେ ବନ ଲୋଟା ଲୋଟନା ପବନ ଝଞ୍ଝକୁଞ୍ଝକା । ଲୋଟଇ ଭା ଶିରେ ବନ ଲୁଟ କରା ଲଉଡା—ଜଜ୍ଜଲିଶୋଭ. ଜର୍ଜ୍ଜରଣୀ ।] ୨ । ଲୁଣ୍ଠନେବା; ଲୁଟନା ଡକାଇତ କର ବସ୍ତୁ ଅପହରଣ କରିବା—2. To take things by robbery or dacoity.

ଲୋଟିସ୍ (ଇତ୍ୟାଦ)—ପ୍ରା. ବୈଦେ. ବ—ନୋଟିସ୍ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ)
Loṭis (etc) Noṭis (etc) (See)

ଲୋଟି ସାଉ(ଉଁ)ଟି ହେବା—ଦେ. କି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବକଳ ହୋଇ
Loṭi sāu(uñ)ṭi hebā ଭୂଇଁରେ ଲୁଣ୍ଠିବା ବା ଗଡ଼ିବା—
ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ଦେଓୟା ଲୋଟନା, ତଡପନା To roll on the ground
[ଲୋଟି ସାଉ(ଉଁ)ଟି ହୋଇଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] in excessive pain.

ଲୋଟିସୁ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ନୋଟିସୁ (ଦେଶ)—Noṭisu
Loṭisu (See) [ଦ୍ର—ଅଳ୍ପ ମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ୱଭାବ ଅନୁସାରେ ଗଞ୍ଜାମର ଓଡ଼ିଆମାନେ କେତେକ ବୈଦେଶିକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱଳନ୍ତୁ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣାନ୍ତ କର ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତୁ । ଭୁଲନା କର ଜଜ୍ ସ୍ଥଳରେ ଜଉଜା ।]

ଲୋଟି ହୋଇ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ଅନନ୍ଦରେ ବା ଦାସ୍ୟରେ ବା ଦୁଃଖରେ ବଦ୍ଧଳ ହେବା—To be overwhelmed either with joy or sorrow.

Loṭi hoi paṛdibā ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ଦେଓୟା ଲୋଟ ଜାନା [ଲୋଟଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋଠ—ସ. ବ (ଲୁଠ୍ ଧାତୁ+ଘ୍ଞ. ଅ)—ଭୂମିରେ ଲୋଟିବା; ଗଡ଼ିବା—Rolling; wallowing on the ground (M. W).

Loṭha

ଲୋଠନ—ସ. ବ (ଲୁଠ୍ ଧାତୁ+ଘ୍ଞ. ଅନ)—୧ । ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବା—1. Rolling on the ground. ୨ । ମୁଣ୍ଡକୁ ଦୋଲାଇବା; ଶିରଃ କମ୍ପନ—2. Wagging of the head (M. W).

Loṭhana

ଲୋଠଭୂ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଲୋଠ+ଭୂ)—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଭୂମିରେ ଲୋଟା ବା ଧୂଳରେ ଘୋଡ଼ା ଗଡ଼ୁଥାଏ—A place where a horse is rolling in dust (M. W).

Loṭhabhū

ଲୋଡ୍(ଧା'ଡୁ)—ସ--୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବା—1. To be maddened. ୨ । ମାଉବା—2. To be excited.

Loḍ (root)

ଲୋଡ୍—ଦେ'ଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ବୋଝ—1. Load. ୨ । ଶଗଡ଼ ବା ଡଙ୍ଗା ଆଦର ବୋଝ—2. The load of a cart or boat,

Loḍ ଲୋଡ

ଲୋଡ଼(ଡ଼)ନ—ସଂ. ବ (ଲୁଡ୍ ଧାତୁ+ଘ୍ଞ. ଅନ)—ଆଲୋଡନ; ଆନ୍ଦୋଳନ—Agitation; agitating.

Loḍa(ṛḍa)na

ଲୋଡ଼ନ୍ତା—ଦେ. ବଣ.—୧ । ଖୋଜୁଥିବା; ଅନ୍ୱେଷଣକାରୀ—1. Searching; seeking after. ୨ । ଯେ ଲୋଡ଼ୁଥାଏ; ଯାହାର ଦରକାର ଥାଏ—2. Requiring; needing.

Lorḍantā ଯେ ଖୁଜେ ଢୁଁଢନେବାଲା [ଉ—ଅଉ ଅଉଡ଼ ସଖି ! ମୁଁ ବଡ ନାମୀଖୀ, କେ ମୋତେ ଲୋଡ଼ନ୍ତା ଅଛ । ପ୍ରା. ଉଦ୍ଦସ୍ୟମାନସ୍ତ ।]

ଲୋଡ଼ା—ଦେ. ବ.—(ସ. ଲୋଡ୍ ଧାତୁ=ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବା; ଅଥବା ସ. ଲୁଡ୍ ଧାତୁ=ମନ୍ଥନ କରିବା; କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଯେଉଁ ଦରକାର ଦରକାର ପଦାର୍ଥକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଖୋଜୁଥାଏ ସେଥିପାଇଁ ଯେ ଖୁଜା ଢୁଢା ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ବର୍ତ୍ତି ମନ୍ଥି ପକାଏ)—୧ । ପ୍ରୟୋଜନ—ନିମନ୍ତ୍ରଣ ନ୍ୟୌତା 1. Necessity. [ଉ—ଘରଣ ଅଉର ବ ଲୋଡ଼ାରେ ସଙ୍ଗାତ । ବହୁପୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗାତ ।] ୨ । ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା; ଖୋଜିବା; ଧୁଣ୍ଡିବା—2. Searching for a thing; search. ୩ । ବନ୍ଧୁ ଆଦଙ୍କ ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ—3. Invitation of relatives to a festival. ୪ । (ପାନବରଜଆ ଭାଷା) ନୋଡ଼ା; ଲତାରୁ ପାନ ତୁଣ୍ଡାଇବା ବା ତୋଳିବା--4. Technical term of betelgrowers) Plucking of betel -leaves from the creepers. ବଣ.—ବିବାହା-ନୟୋତାଦିଆ ହୁଆ ଦରକାରୀ ଦରକାରୀ ବସ୍ତୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ—

Lorḍā

ଯାକେ ଖୁଜେ ଢୁଁଢ଼ା ହୁଆ 1. Invited to a festival. ୨ । ପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ଦରକ ସ୍ୱ—2, Necessary. [ଉ—ବନ୍ଧୁ ! ଅଛୁ ବ ଲୋଡ଼ା, ନଥି ବାଥଲା ବମିତ ଚଢ଼ା । ବହୁପୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗାତ ।] ୩ । ଖୋଜା; ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଖୋଜୁଥାଏ; ଅନ୍ୱେଷିତ—3. Searched after. [ଉ—ଯୁଷ୍ମବର୍ଗ ତୀର୍ଥରେ ଯେ ସ୍ନାନ କରଅଛ, ତାହାର କେଉଁ ମୁଖ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଲୋଡ଼ା ଅଛୁ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର. ମହାତ୍ମରତ. ବନ ।] ୪ । ବାଞ୍ଛିତ; ଇପ୍ସିତ-ଦରକାରୀ ଚାହା ହୁଆ 4. Wished for.

ଲୋଡ଼ା ଅଲୋଡ଼ା—ଦେ. ବଣ (ବିପରୀତାର୍ଥ ସହଚର)—ଦରକାରୀ ଓ ବେଦରକାରୀ ଦରକାରୀ ବେଦରକାରୀ

Lorḍā alorḍā ଦରକାରୀ ବେଦରକାରୀ (ପଦାର୍ଥ)—Necessary and unnecessary (things).

ଲୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ଲୋଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Causative form of the verb Lorḍibā.

Lorḍā(ṛḍe)ibā

ଲୋଡ଼ା କରିବା—ଦେ. କି—ଲୋଡ଼ିବା (ଦେଖ)—Lorḍibā (See)

Lorḍā karibā [ଉ—ସେ ଗୋଟା ଯୁବା ଛବ ଜ୍ଞାନ ବୁଡ଼ା; ସେହୁ ବନ୍ଧନେ ବନ୍ଧନ ହୋଇ ମନ, ଆନ ନ କରଇ ଲୋଡ଼ା । ଭଜ. କୋଷ୍ଟବ୍ରାଣ୍ଡ ସୁଭଦ୍ରା ।]

ଲୋଡ଼ାକୁ ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲୋଡ଼ା ଯିବା; ଲୋଡ଼ା ପଡ଼ିବା (ଦେଖ)

Lorḍāku āsibā Lorḍā paṛdibā. (See)

ଦରକାରେ ଆସା କାମମେ ଆନା

ଲୋଡ଼ାଚିଜ—ଦେ. ବ—୧ । ଦରକାରୀ ପଦାର୍ଥ; ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବସ୍ତୁ—1, Necessary thing; useful article, ଦରକାରୀ ଜିନିଷ ୨ । ଯାହା ଭବିଷ୍ୟତରେ ଆବଶ୍ୟକ ହେବ—ଦରକାରୀ ଚୀଜ 2. (that) Which may be of use in future.

Lorḍā chija

ଲୋଡ଼ା ପଡ଼ିବା (ଯିବା, ହେବା)—ଦେ. କି—୧ । (କୌଣସି ପଦାର୍ଥ) ଦରକାର ହେବା—1, (A thing) To be wanted; to be required, ଦରକାର ହୋନା ୨ । ଖୋଜା ଯିବା—2. To be sought for; to be searched after,

Lorḍā paṛdibā (jibā, hebā)

ଲୋଡ଼ା ଲୋଡ଼ି—ଦେ. ବ—ପରସ୍ପର ଉଭୟ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା—Mutual invitation. ଡାକା ଡାକି ନ୍ୟୌତାନ୍ୟୌତୀ

Lorḍā lorḍi

ଲୋଡ଼ା ସଙ୍ଖୁ(ଙ୍ଖୋ)ଲା—ଦେ. ବ(ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ତଥ ଓ ସଙ୍ଖୁକରା—Inviting relatives and enquiring after their weal. ନ୍ୟୌତାନ୍ୟୌତୀ

Lorḍā sankhu nkho)lā

ଲୋଡ଼ି ଆଣିବା—ଦେ. କି—୧ । ବରଣ କରିବା—1. To court (something). [ଉ—କାପୁରୁଷ ଲୋଭେଣ୍ଟ

Lorḍi āṇibā

निमन्त्रण करे आना ସିନା ବଯଇତ, ଉଇବା ଅସ୍ୱ ଲୋଡ଼ ଅଣନ୍ତୁ
खरीदना ମଦ୍ଦେ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ୍ଧ. ମଦ୍ଦାଇଉଉ. ବନଯଙ୍ଗ ।]
୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନମନ୍ତ୍ରଣ କଇ ଅଣିବା—
2, To bring a persons by inviting;

ଲୋଡ଼ତ—ଦ. ବଣ (ଲୁଡ଼ ଧାତୁ ଶିତ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଅଲୋଡ଼ତ;
Lordita ଅଲୋଲତ—1. Agitated (M. W). ୨ ।ଚନ୍ତ୍ରତ;
ଦୁଃଖଗ୍ରାସ୍ତ—2. Troubled (M. W).

ଲୋଡ଼ବା—ଦେ. କି (ସର୍ବନାମ, ସ. ଲୁଡ଼ ଧାତୁ)—୧ । (କୌଣସି
Lordiba ଦ୍ରବ୍ୟାର୍ଥ) ଖୋଜବା—1 To search after.
ଖୁଁଜା [ତୁ—ବଙ୍ଗୋର ! ଲୋଡ଼ଲେ ଆର୍ ନେ ଦେବ । ବଦ୍ଧସୂଫି
ढूंढ़ना ସଜୋତ ।] ୨ । ଦରକାର କରିବା—2. To want;
चाउया to require. [ତୁ—ମାର ସ୍ୱ ମାର, ନ ସ୍ପୃଣ
चाहना କଞ୍ଚାର ନାର୍ ଲୋଡ଼ଇ ଏବା ସୁମର ମର । ଉଙ୍ଗ. ପ୍ରେମ.
[ଲୋଡ଼ା ସି(ଦେ)ବା—କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ] ସୁଧାଳଥ] ୩ । ବାଞ୍ଛା
କରିବା—3. To wish for. ୪ । କୌଣସି ବିଷୟ
ପ୍ରତି ଲାଳାୟିତ ହେବା—4. To hanker after
something; to long for. [ତୁ—ଲୋଡ଼ ଶ୍ୟାମ
ପ୍ରାଣିତ ଘଣ୍ଟଣ ଯୁବତୀ ତ କେ କନ୍ଥନାହିଁ ଧର ଦଶନେ
ଡାକା ଘାସ ! ବଦ୍ଧସୂର୍ଦ୍ୟ. ସଜୋତ ।] ୫ । ବିବାହାଦ ଉତ୍ସବରେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ
न्यौता करना ନମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା—5. To invite relatives
on special festivals, ୬ । (ପାନବରଜଅଙ୍କ
ରୁଖା) ପାନ ଲତାରୁ ପାନ ତୋଳିବା—6. To pluck
betel leaves from creepers. ପ୍ରାଦେ.
(ଗଞ୍ଜାମ)—୧ । ଅନୁରୋଧ କରିବା—1. To request.
୨ । ଡାକିବା—2. To call. [ତୁ—ଦୁଆସ୍ତ ସେଉଣି
ବହ୍ମା ବଦୁରଙ୍କୁ , ଲୋଡ଼ୁଛନ୍ତି ରଜା ଭୁମ୍ଙ୍କ
ଦେଖିବାକୁ—କୃଷ୍ଣସିଂଦ୍ଧ. ମଦ୍ଦାଇଉଉ. ସଜୋ ।]

ଲୋଣା—ଦେ. ବଣ.—(ସଂ. ଲବଣାକ୍ତ)—ଲୁଣା, ଲବଣାକ୍ତ, ଲୁଣି,
Lonā ନୋନୋନା ଲୁଣିଆ—Saline; salted; im-
नमकीन, नोनी, लोणी pregnated with salt
ସ. ବ.—ଲୋଣୀ (ଦେଶ)—Loṇī (See)

ଲୋଣାମ୍ଳା—ସଂ ବ.—ଲୋଣୀ ଦେଶ)
Loṇāmlā Loṇī (See)

ଲୋଣୀ—ଂ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଛୋଟ ଲୁଣି ଶାଗ, ଏକ ପ୍ରକାର
Loṇī ଶାକ ବା ଚର୍ତ୍ତାସୁ ହୁଦ୍ ଗୁଳ୍ମ; ଲୁଣି ଲୁଣିଆ ଶାକ ଗୁଳ୍ମ—
ସଂ. ଲୋଣା, ଲୋଣୀ(ଛୋଟ Indian Parslane; Protu-
ଲୁଣି), ବୃହତ୍ପୋଣୀ, ଘୋଟିକା laca oleracea; oxalis.
ବୃଦ୍ଧପୋଣୀ [ତୁ—ଏବାର ପନ ଛୁଦ୍ ଛନ୍ତ୍
ତେ. ଲୁଣି, ଅଳ୍ପାକୁ ଏବ ଏ କୋଳର ସଙ୍କି ଅଛ
ତା. କୋଯ୍ଲକାରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଓ ଦୁଇଦଥା । ଏ ଗୁଳ୍ମ
ଫା. ଖୁରଫା ୨ ପ୍ରକାର, ବୃହତ୍ପୋଣୀ ଓ ହୁଦ୍ ଲୋଣୀ ।
ଥ. ବଇଁଚୁଲ, ବୁମକା ଏ ସନ୍ତ ଉଇରେ ୨ ହାତ ବଢ଼େ ଓ
ଗୁ. ଲୁଣାହ୍ଣୀ, ଲୁଣୀ ମୋଳୀ ବହୁ ଶାଖାଯୁକ୍ତ । ଛୋଟ ଲୋଣୀ ରୁଷ,
ମୁନୀ, ଲୋନୀ, ମୁନେଶାକ ଗୁରୁ, ଅର୍ଶଘ୍ନତ, ଅମ୍ଳ ରସ,
लुणिआ शाक, नोनिआ, ଲବଣ ସ୍ୱାଦ ଓ ଏବା ଅର୍ଶଃ, ବାସୁ,
लोणी, कुलफा ଶ୍ଲେଷ୍ମା, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ଓ ବିଷ-
[ଲୋଣିକା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦୋଷ ନାଶକ । ବଡ଼ ଲୋଣୀ—
ଅମ୍ଳ ରସ, ସାରକ, ବାତବର୍ଦ୍ଧକ, ଓ ଏବା ଶୋଥ, ନେତ୍ର-
ରୋଗର ହିତକର । ଏହାଦ୍ୱାରା କଫ, ପିତ୍ତ, ଚର୍ମରୋଗ
ବ୍ରଣ, ଗୁଳ୍ମ, ଶ୍ୱାସ, କାସ, ପ୍ରମେହ ରୋଗର ଶାନ୍ତି ହୁଏ
ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଲୋତ—ସଂ. ବ.—(ଲୁ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ ।
Lota ଲୋଟ; ଚୋର୍ଯ୍ୟ ମାଲ—1. A stolen article. ୨ ।
ଚୌର୍ଯ୍ୟ ଧନ, ଅପହୃତ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Booty; plunder.
ଶ । ଲୋତକ; ଅଶ୍ରୁ; ଲୁହ—3. Tears. ୪ । ଚିହ୍ନ-
4. Sign; mark. ୫ । ରଣ—5, Battle.

ଲୋତକ—ସଂ. ବ.—(ଲୋତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଲୁହ; ଅଶ୍ରୁ—
Lotaka Tears.
[ତୁ—ଝରୁଛ ଲୋତକ ଝଁମିଟେ ଜଳୁଛ ପ୍ରେମଯାବକ ।
ଗୋଲୋକ—ଇନ୍ଦୁ ଟେକା ।]

ଲୋତର୍—ଦେ. ବଣ —(ସଂ. ଲୁଲତରେ)—୧ । ନୋତର୍; ଲୁତପତ;
Lotarā ଲୋଟଡ଼ା; ନରମ; ଅତି କୋମଳ—1. Very soft;
अत्यन्त नरम चिप चिपा, पल पल yielding to the
souch. [ତୁ—ଆମ୍ ଆବ ଫଳ ଅତି
ପାଚି ଗଲେ ଲୋତର୍ ହୋଇଯାଏ ।] ୨ । କାର୍ଣ୍ଣ—
2. Worn out. ୩ । ଘଉଳ ଚର୍ମା; ଲୁଲତ (ଚର୍ମ)—
3. Flabby-skinned; having wrinkled or
लोल सिकुड़ा हुआ corrugated skin.

ଲୋତର୍ କୋତର୍—ଦେ. ବଣ.—(ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ଦୁସି ଦୁସି
Lotarā kotarā ଅବଶ ହୋଇଯିବା—1. Overcome
कूटि पाटि लोट पोट or overpowered by laughing
[ଲୋତର୍ କେ ଉଚ୍ଚ—ସ୍ତ୍ରୀ] much; laughing to the
bursting point. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦଢ଼ି ଯାଇଥିବା
(ଫଳ)—2. Rotten (fruit.)

ଲୋତର୍—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଲୋତରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Lotarī ଲୋଳଚର୍ମ ଲମ୍ବୀ ହୁଇ 1. Feminine of lotarā.
୨ । ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ତନ ଓ ଅବସ୍ଥାଦର
ଦୃଢ଼ତା ଲୋପ ହୋଇଥାଏ ଓ ଚର୍ମ ଅତି ଝୁଲି ପଡ଼ିଥାଏ;
ଥଳଚ ଚର୍ମଯୁକ୍ତା ଓ ଲୁଲତସ୍ତନା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. (woman).
Soft-skinned and flabby owing to
old age; flabby-breasted and flabby-
skinned (old woman).

ଲୋତର୍(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି.—(ଲୋତରିବାର ଙ୍ଗିନ୍ତ ରୂପ)—
Lotarā(re)ibā ଲୁତପତ କରିବା; ଘାଡ଼ିଲ ଘଲକୁ ହାତଦ୍ୱାରା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋଚରି କରିବା, ଲୋଚରି କୋଡ଼ରିକରିବା —ଅନ୍ୟରୂପ ଚପିଗୁଡ଼ି ଅଣ୍ଡ ନଡ଼ମ କରି ଦେବା; ଲ(ନ)ତ ଲ(ନ)ତାନ ନଷାଇବା—To soften a ripe fruit by repeatedly pressing it with one's fingers. ପଲ ପଲାନା

ଲୋଚରିବା—ଦେ. କ.—(ସ. ଲୁଣ୍ଡ)—ଗୋସଡ଼ି ଯିବା— To become very soft and flabby (said of over ripe fruits.) ଖୁବ ନରମ ହଓୟା ପଲ ପଲାନା [ଲୋଚରି ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋଟା—ଦେ. ବଣ.—(ସ. ଲୋଠ)—ଗୋଟ୍ର (ମାଲ); ଗୁପ୍ତ (ଧନ)— Stolen or hidden (property). ଲୁକାନ ଗାଡା ହୁଆ ବ.—ଗୁପ୍ତ ଧନ—Hidden treasure; treasure trove. ପୋଁତା ଧନ ଗାଡାହୁଆ ଧନ

ଲୋଟେକ—ପ୍ରା. ବ. —(ସ. ଲୋଠକ)—ଲୋଠକ; ଲୁଦ୍ର— Tears. ଲୋ, ନୋତକ ନୋହ

[ଦ୍ର—ଉତ୍କ୍ୟ ଏଟେକ, ଜନ୍ମ ଲୋଟେକ, ଦ୍ରବ ଯେଟେକ ଚନ୍ତି । ଉଡ଼. ଟ୍ରେମସୁଧାନଧି ।]

ଲୋତ୍ର—ସ. ବ.—(ଲୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ୍ର)—୧ । ଗୋତ୍ର ଧନ; ଗୋଟ୍ର ମାଲ—1. Booty; stolen article. ୨ । ଲୋଠକ; ଲୁଦ୍ର—2. Tears (M. W.)

ଲୋଥ—ଦେ. ବ.—ନୋଥ (ଦେଶ) Notha (See)

ଲୋଥ(ଥୁ)ର—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ. ପୁଂ.—(ସ. ସ୍ଥୂଲକାୟ)—୧ । ନପୁଂସକ ବ୍ୟକ୍ତି; ହେଜଞ୍ଜେଡ଼ା—1. An impotent person; eunoch. ୨ । ଅଣ୍ଡରକୁ ବୟସ୍କ ହିଜଡା ଦୋଇ ସୁବା ଯେ ବବାହ କର ନ ଥାଏ—2. (A ବୁଢ଼ୋ, ଆଇବୁଢ଼ୋ person) Who is still a bachelor in an advanced age. ୩ । ଅତି ସ୍ଥୂଲକାୟ ବ୍ୟକ୍ତି— କୁଁବାରା ମୋଟା 3. A fat or corpulent person. ମୋଟା

ଲୋଥ(ଥି,ଥୁ,ଥେ,ଥ୍ର)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀସ୍ତ୍ରବରହତା ସ୍ତ୍ରୀ; ହେଜଞ୍ଜେଡ଼ା—1. A woman showing no external signs of feminiହିଜଡା[ଡୀ] nity. ୨ । ବୟସ୍କା କୁମାସ; ଅଇଆଡ଼ୀ; ବରବୁଢ଼ୀ— 2. Grown up maid. ୩ । ଅତି ସ୍ଥୂଲକାୟା ସ୍ତ୍ରୀ— ବୁଢୀକନ୍ୟା 3. Very corpulent woman. କୁଁବାରୀ ମୋଟା ମୋଟୀ

ଲୋଦର—ଦେ. ବ—ଓଦର (ଦେଶ) Odara. (See)

ଲୋଦା—ଦେ. ବ—ନୋଦା (ଦେଶ) Nodā. (See)

ଲୋଦ(ଦି)—ଦେ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତବର୍ଷର ଏକ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜବଂଶର Name of a Mahomedan dynasty of kings of ancient India. ନାମ—ଲୋଦୀ ଲୋଦୀ

[ଦ୍ର—ଏ ରାଜବଂଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ବହ୍ଲୁଲ୍ ଲୋଦୀ ଖ୍ରୀ ୧୪୫୦ରୁ ୧୪୮୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ସୈୟଦ୍ ରାଜବଂଶର ଶେଷ ସମ୍ରାଟ ଆଲାଉଦ୍ଦିନ୍ ଏହାଙ୍କୁ ଜଜର ରାଜ୍ୟାଧିକାର ଅପଣ କଲେ । ଏ ପୂର୍ବେ ସରହିନ୍ ପ୍ରଦେଶର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ବ ନାମ୍ ସେକଉର୍ସୋଦା। ନାମ ଧାରଣ କର ଏହାଙ୍କ ପରେ ୧୪୮୮ ଠାରୁ ୧୫୧୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜା ହେଲେ । ଏ ବଂଶର ରାଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ବାବର ଜୟ କଲେ ଓ ଦିଲ୍ଲୀଠାରୁ ଆଗ୍ରାକୁ ରାଜଧାନୀ ଉଠାଇ ନେଲେ । ଏ ହୁନ୍ଦ୍ରବଦ୍ୱେଷୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପରେ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଇବ୍ରାହିମ୍ ଲୋଦୀ ରାଜା ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ ଗର୍ବ ଓ ଦୁଷ୍ଟତା ଯୋଗୁଁ ଚତୋରର ରାଣା ସଙ୍ଗ୍ରାମସିଂହ ଓ ମାଳବର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଦୌଲତ୍ଖାଁ ଲୋଦୀ ବିଦ୍ରୋହୀ ହେଲେ ଓ ଦୌଲତ୍ଖାଁଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଅନୁସାରେ କାବୁଲର ସୁଲ୍ତାନ୍ ବାବର ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଓ ୧୫୨୬ରେ ପ୍ରଥମ ପାଣିପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ଇବ୍ରାହିମ୍ ଲୋଦୀଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କର ଭାରତରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହି ଲୋଦୀ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ତୈରଲଙ୍ଗ ଦେବ (୧୪୮୬-୧୫୨୭) ଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରୋଫେସ୍ସର ସାଣ୍ଡେବଙ୍କ ସ୍ମୃତିପାଠ୍ୟ ଇଂରାଜ ଭ୍ରମଣ ଇତିହାସ]

ଲୋଧ(ଧ୍ର)—ସ. ବ (ରୁଧ୍ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ରୁଧ୍. Lodha(dhra) ଧାତୁ+ତର୍ତ୍ତୃ. ର)—ଏକ ପ୍ରକାର ଔଷଧ ବୃକ୍ଷ; (ଲୋଧ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲୋଧ—Symplocus Racemosa; ଲୋଧ, ପାଠାନୀଲୋଧ Symplocus Crataegoides. [ଦ୍ର— ଲୋଧ; ପଠାନୀଲୋଧ ଶ୍ୱେତ ଓ ରକ୍ତ ଭେଦରେ ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ତେ. ତେଲ୍ଲେ ଭୂଗତେକ୍ଟୁ, ଲୋଧ୍ରମୁ] ରକ୍ତଲୋଧ୍ରର ନାମ ପଟ୍ଟିକା ଗୁ. ଲୋଦର; ଗଠାମାଲୋଦର ଲୋଧ୍ର ବା ପାଠକଆ ଲୋଧ । ଆ. ମୁଗାମ୍ ଶ୍ୱେତ ଲୋଧର ନାମ ଶାବର ମ. ଲୋଧ୍ର ଲୋଧ । (ଏହାର ସଂସ୍କୃତ ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ —ଗ୍ରନ୍ଥି, ଗ୍ରନ୍ଥିଳ, ଶାବର, ନାମ ଜାର୍ଣ୍ଣଗର୍ଣ୍ଣ, ବୃହତ୍ପର୍ଣ୍ଣ, ଗାଲବ, ଗୋଧ୍ର, ଉଷ୍ଟତରୁ, ମାର୍କ୍ଟନ, ସ୍ଥୂଳ ।) ଏ ବୃକ୍ଷ ଭାରତର ବଳତ୍ରିସ୍ଥ, ବାନସ୍ପାତ, ଗ୍ରନ୍ଥିକ; ଜଙ୍ଗଲରେ ଜନ୍ମିଥାଏ । ଏ କାଣ୍ଡଗାଲକ, ଦୃଢ଼ଲୋଧ୍ରକ, ଗ୍ରନ୍ଥିକ, ଗଛର ସ୍ଥଳ ରଙ୍ଗ ଧାଇଁ, କାଣ୍ଡମାଳ, ଦୋମସ୍ଥୁଣ୍ଡ, ଉଷ୍ଟ୍ରୀ, ଚମଡ଼ାଦାଉଁର ଓ ଔଷଧରେ ଗ୍ରନ୍ଥିକ, କାଠଗାଲକ, ଶମ୍ବର, ଲାଗେ । ସ୍ଥଳକୁ ଗରମ ଜାର୍ଣ୍ଣପର୍ଣ୍ଣ, ବୃହତ୍ପର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ଥୂଳବଲ୍କଳ । ପାଣିରେ ବାଟୁଘଷିଲେ ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ ବାହାରେ । ସ୍ଥଳକୁ ସାଜ ମାଟି ସଙ୍ଗେ ପାଣିରେ ସିଝାଇଲେ ନାଲି ରଙ୍ଗ ବାହାରେ । ଏ ରଙ୍ଗରେ ଲୁଗା ରଙ୍ଗା ଯାଏ । ଦେଁଦଙ୍କ ମତରେ ଏଥିର ସ୍ଥଳ କଷାୟ ଓ ହୃଦ୍ରସମୟ ବେଗରେ ଜ୍ୱରକାଙ୍କ । ଏଥିର କାଠରେ ସିଝା ପାଣିରେ କୁଲୁଗୁଣ୍ଡା କଲେ ଦାନ୍ତ ଦୃଢ଼ ହୁଏ । ଏଥିର କାଠ ଫାଙ୍କି ପାଏ, ଜଳ୍ଦି ଦୃଢ଼ (ଦ୍ର. ଶ) ।

ଏହା ନାଭିତ୍ୱହ୍ର ତରଶ୍ୟାମଳ ଜରୁ; ପତ୍ର ଚକ୍ରାକାର, ଏକୋତ୍ତର; ପୁଷ୍ପ ଅଫୀତ, ସୁରଭି ଓ ବହୁ କେଶର;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫୁଲ ଶୀତ କାଳରେ ଫୁଟେ । ଲୁଗା ରଙ୍ଗାଇବା ପାଇଁ ଅରୁ ରଙ୍ଗର ଶୁଖ ଓ ପଳାଶ ଫୁଲ ବା ବକମ ବାଠ ସଙ୍ଗେ ଲୋଧ ଶୁଖ ମିଶା ଯାଏ (ଯୋରେଶଚନ୍ଦ୍ର)

ଏଡ଼ା ଧାରକ, ଲଘୁ, ଶୀତ ସର୍ଜ୍ୟ ଓ ଚକ୍ଷୁର ହିତକର । ଏହା କଫ, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତପିତ୍ତ, ରକ୍ତ ଦୋଷ, ଜ୍ୱର, ଅତିସାର ଓ ଶୋଥନାଶକ —ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଲୋଧା—ଦେ. ବି.—୧ । ନୋଦା (ଦେଖ) —

Lodhā ପୌଟୀ 1. Noda (See)

୨ । (ସଂ. ବ୍ୟାଧ). ବ୍ୟାଧ; ବାଣୁଆ; ଶିକାରୀ—

ଶିକାରୀ शिकारी 2. Hunter; fowler.

ଲୋଧ—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ଲୋଧ)—ଲୋଧ (ଦେଖ)

Lodhu Lodha (See)

ଲୋଣ୍ଡୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବି.—ସିଝୁଲା—Curry consisting.

Londī of water-boiled pot-herbs.

ଲୋପ—ସଂ. ବି.—(ଲୁପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ନାଶ; ବିନାଶ; ଭ୍ରଂଶ-

Lopa 1. Spoliation; obliteration; cessation; destruction;annihilation. ୨ । ଲଘୁ;ଉତ୍ସେଧାନ; ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ; ଲୁଚ ଯିବା—2. Disappearance; effacement. ୩ । ଅଭାବ;ଅଦର୍ଶନ—3. Absence. ୪ । (ବ୍ୟାକରଣ) ସନ୍ଧି ଆଦରେ କୌଣସି ଅକ୍ଷରର ଉତ୍ସେଧାନ—4. The elision or obliteration of a letter or syllable. [ଯଥା—ଅତିଧାନ ଶବ୍ଦର 'ଅ' ଲୋପ ହୋଇ ଧିଧାନ ଶବ୍ଦ ହୁଏ, ଅବଗାହ ଶବ୍ଦର ଅ ର ଲୋପ ହୋଇ ବଗାହ ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।] ୫ । ନଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ; ପଗ୍ଦ ମାଂସ—5. Spoiled or rotten food; rotten meat.

ଲୋପକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଲୁପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ବିନାଶକ—

Lopaka [ଲୋପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Destroying.

ଲୋପ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବିନାଶ କରିବା—

Lopa karibā To destroy; to expunge; to cause to disappear.

ଲୋପ କରିବା, ଲୋପନା

ଲୋପତ—ଗ୍ରା. ବିଣ.—(ସଂ. ଲୁପ୍ତ)—ଲୁପ୍ତ (ଦେଖ)

Lopata ଲୁପ୍ତ ଲୁପତ Lupta (See)

ଲୋପନ—ସଂ. ବି.—(ଲୁପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଲୋପକରଣ;

Lopana ବିନାଶନ—Destroying. ୨ । ନଷ୍ଟକରଣ—

2. Spoiling.

ଲୋପନୀୟ—ସଂ. ବି.—(ଲୁପ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ଯାହା ଲୁପ୍ତ

Lopanīya ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Capable of becoming obsolete; fit to be expunged.

ଲୋପ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଲୁପ୍ତ ହେବା; ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—

Lopa pāibā To cease; to disappear.

ଲୋପ ପାଓୟା ଲୋପ पाना

ଲୋପ ପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ.—ଲୁପ୍ତ—

Lopa prāpta Disappeared; obliterated;elided..

ଲୋପ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲୁପ୍ତ ହେବା—

Lopa hebā To cease; to disappear.

ଲୋପ ହଓୟା ଲୋପ होना

ଲୋପା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଲୁପ୍ ଧାତୁ ଣିଚ=ଲୁପ୍ତ କରାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ

Lopā +ଆ; ଯେ ଜଳ ରୂପଦ୍ୱାରା ନାସ୍ୟମାନଙ୍କର ରୂପାଉମାନଙ୍କୁ ଲୁପ୍ତ କରାଇଥାଏ ।)—ଲୋପାମୁଦ୍ରା (ଦେଖ)

Lopāmudrā (See)

ଲୋପାକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ଲୋପ=ନାଶ=ବିନଷ୍ଟ ବା ପଗ୍ଦ ମାଂସ+

Lopāka ଅକ; ଯେ ପଗ୍ଦ ମାଂସ ଖାଏ ।)—ଶୃଗାଳ; ବଣୁଆ—

(ଲୋପାକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Jackal.

ଲୋପାକ୍କା—ସଂ. ବି.—(ଲୋପାକ+ଈ)—୧ । ବୋକଶିଆଳୀ—

Lopākī 1. A fox. ୨ । ମାଈ ବଣୁଆ—

2. A she-jackal.

ଲୋପାପତ୍ତି—ସଂ. ବି.—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଅଭାବ ବିଷୟରେ ଆପତ୍ତି

Lopāpatti ବା ବାଧା—1. Objection regarding on expunged matter. ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଅଛି ବା ଲୋପ ପାଇଅଛି ବୋଲି ଆପତ୍ତି କରିବା—

2. Objection that a matter has been expunged or has become obsolete.

ଲୋପା ମୁଦ୍ରା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । [ଲୁପ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଲୋପି ଧାତୁ=

Lopā mudrā ଲୁପ୍ତ କରାଇବା+ଭାବ. ଅ=(ନାସ୍ୟମାନଙ୍କର ରୂପାଉମାନ) ଲୋପ; ଅ=ମୁଦ୍+ମୁଦ=ହର୍ଷ+ରା ଧାତୁ =ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ=ଯାହା ହର୍ଷ ପ୍ରଦାନ କରେ ନାହିଁ । ଲୋପ+ଅମୁଦ୍ରା । ଯେ ଜଳର ରୂପଦ୍ୱାରା ନାସ୍ୟମାନଙ୍କର ରୂପାଉମାନ ଲୋପ କରିଥିଲେ ଓ ଯେ ପତ୍ନୀଙ୍କ ଶୁଶ୍ରୂଷାର ଲୋପ ହେଲେ (ଅର୍ଥାତ୍ ପତ୍ନୀଙ୍କର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା ନ କଲେ) ହର୍ଷଯୁକ୍ତ କରୁ ନ ଥିଲେ]—ଲୋପା; ମହର୍ଷି ଅଗସ୍ତିଙ୍କ ପତ୍ନୀ—1. The wife of the sage Agasti. [ଲୋପାମୁଦ୍ରାଙ୍କ ଅନ୍ୟ ନାମ—ଲୋପା, କୌଶୀତକୀ, ବରପ୍ରଦା—ହି. ଶ ।] [ଭୂ—ବିଧାତା ହୃଦ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ବୋଲିବା ଲୋପାମୁଦ୍ରା ଭାତୁ—ଉଜ. ବୈଦେଘୁଶବଲାସ ।] [ଦ୍ର—ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମନୋମତ ପତ୍ନୀ ପାଇବା ଆଶାରେ ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଂଶମାନ ଗ୍ରହଣ କରି ଏହି କନ୍ୟାକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ଏହାକୁ ପାଳ କରି ବଢାଇବା ପାଇଁ ବିଦର୍ଭ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଛାଡ଼ିଥିଲେ ଓ ଯଥା ସମୟରେ ଜନ୍ମି କନ୍ୟାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । କଥିତ ଅଛି, ଯେ ଲୋପାମୁଦ୍ରା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଧନ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରୁ ଅଗସ୍ତି ଦୈତ୍ୟରାଜ ଇଲ୍ୱଲଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ପ୍ରଚୁର ଧନରତ୍ନ ଆଣି ଏହାଙ୍କୁ ଦାନ କରିଥିଲେ ।] ୨ । ଅଗସ୍ତି ନାମକ ତାରାର ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ତାରା (ହି. ଶ) (ଜାହାଜ ଚଳେ ନୋହ ଦେଖ)—2. A small star to the south east of Canopus (star).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋପୟିତ—ଗ୍ରାବେ. (ଉଚ୍ଚାମ) ବିଣ (ଉଲ. ସ. ଗୋପାୟିତ) —ଗୁପ୍ତ—
Lopāyita Concealed; secret.

ଲୋପାଶକ—ସ. ବି, (ଲୋପ=ପଶୁ ମାଂଶ+ଅଶ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା+
Lopāśaka କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) —ଶୃଗାଳ (ଅ. ଶ)—Jackal.

ଲୋପି (ଧାତୁ)—ସ. (ଲୁପ୍ ଧାତୁ+ଞି) —ଲୁପ୍ତ କରାଇବା—
Lopi (root) To cause to disappear; to destroy.

ଲୋପିବା—ଦେ. (ସଦ୍ୟ) କି—ଲୋପ କରିବା—To destroy.
Lopiba ଲୋପକରା **ଲୋପନା** [ଉ—ଲୋପିଲେ ହୋଇଣ କାଳର ବଶ—ସ୍ୱଧାନାଥ ।]

ଲୋପୀ—ସ. ବି (ଲୁପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍=ଲୋପିନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା.
Lopī ୧ବ)—ଯେ ଲୋପ କରେ—Destroying; discon-
(ଲୋପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) tinuing.

ଲୋପ୍ତ୍ର—ସ. ବି (ଲୁପ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ୍ର) —୧ । ଚୋରା ମାଲ—
Loptra 1. Stolen property. ୨ । ଲୁଟକାଇଚ ମାଲ—
2. Booty; proceeds of a loot.

ଲୋପ୍ତ୍ରୀ—ସ. ବି—ମଇଦାର ଲୁଚି ବା ପୁରି—Wheaten rolls of
Loptrī bread. [ଦ୍ର—ଲୋପ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବସ୍ତ୍ରଲକ୍ଷିତରୂପେ ଲେଖା ଅଛି—
ଧଳା ଗହମକୁ ଧୋଇ, ଲୁଣ, ଶୁଖାଇ, ପେଷି, ଚାଲୁଣୀରେ ଚଲାଇଲେ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଝୁଣ ତାକୁ ସମ୍ପିଟା (ମଇଦା) କହନ୍ତି । ଏହାକୁ ଜଳଦ୍ୱାରା କୋମଳ କରି ତାକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବ (ଚକ୍କିବ) । ଏହି ଖଳକୁ ହାତ ସାହାଯ୍ୟରେ ବସ୍ତୁତ କରି ଲୋପ୍ତ୍ରୀ ବା ପିଠା ପରି କରିବ । ଅଧୋମୁଖ ଘଟକୁ ନଆଁ ଉପରେ ରଖି ତହିଁର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ଏ ପିଠାକୁ ଘାରି ଦେବ ଓ ମୃଦୁ ବହ୍ନିରେ ଏହାକୁ ସିକ୍ତ କଲେ ଏହା 'ମଣ୍ଡକ' ହେବ । ଏହି ମଣ୍ଡକ (ଲୋପ୍ତ୍ରୀ)କୁ ଦୁଗ୍ଧ, ଘୃତ ଓ କନ୍ଦ ସଙ୍ଗେ କିମ୍ବା ସିକ୍ତ ମାଂସ ସଙ୍ଗେ କିମ୍ବା ଦନ୍ଧିକର ସଙ୍ଗେ ଖାଇବ । ଏହା ପୁଷ୍ଟିକାରକ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ବଳକାରକ, ଅଭ୍ୟନ୍ତ ରୁଚିକାରକ, ମଧୁରରସ, ମଧୁରବଳାକ, ମଳରୋଧକ, ଲଘୁ ଓ ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଲୋପ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ଲୁପ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—ଲୁପ୍ତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—
Lopya Expungeable; capable of being obliter-
ଲୋପ ated. ଦେ. ବି—ଲୋପ—Extinction; oblitera-
ଲୋପ tion. ଦେ. ବିଣ—ଲୁପ୍ତ—Extinct. [ଉ—ସବୁ ଭୂମି ସେହି ଲୋପ୍ୟ ଦେହରେ । ସ୍ୱାତୀ. ଘରତେ ଗୀତ]

ଲୋପ୍ୟାନ୍—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସ. ଲୋପ୍ୟ)—ଲୁପ୍ତ—
Lopyān Obliterated.
ଲୁପ୍ତ **ଲୁପ୍ତପାନ**

ଲୋଃ ପ୍ରାଃ—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଇଂ. 'ଲୋଅର୍ ପ୍ରାଇମେରୀ'ର ସାଙ୍କେତିକ
Lo: prā ରୂପ)—ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ—Lower Primary.
ଲୋଃ ପ୍ରା **ଲୋଃ ପ୍ରାଃ** (ଯଥା, ଲୋଃ ପ୍ରାଃ ସ୍କୁଲ)

ଲୋଫ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଲୋଫ୍)—ଫୁଲୁକା ରୁଟି—
Loph Loaf.
ଲୋଫ **ଲୋଫ**

ଲୋବା(ଭା)ନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ଲୋବାନ୍; ଫା. ଲୁବାନ୍)—୧ ।
Lobā(bhā)n ଶୁଖାଘର ଗୁଗ୍ଗୁଳ ଜାତିର ଗଛ । ଶାଳଲାଗାପ୍ଟା ଏକ ପ୍ରକାର
ଲ(ଲୋ)ବାନ ବୃକ୍ଷର ନିର୍ଯ୍ୟାସ—1. Olibanm.
ଲୋବାନ [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନେ ଝୁଣାକୁ ସ. ଘର୍ଦ୍ୟାପୃ—ଶିଲାରସ, ଶିଲ୍ଲକ] ଧୂପରେ ବ୍ୟବହାର କଲ୍ପରୁ ଜୁରଘ୍ନ, କପିଚ୍ଛେଳ, କପିଗାତ୍ରକ, ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଏହାକୁ କପି, ଯାବନକଲ୍ପ ଧୂପରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି]
ଶିଲାରସ ୨ । ଶିଲାରସ । [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ
ଶୀଲରସ ମତେ ଏହା ମଧୁରରସ, ସ୍ନିଗ୍ଧ-
ଫା. ଶଲ୍ଲରସ ତ୍ୱଗ୍ଦୋଷାର୍ଯ୍ୟ, ଶୁଷ୍ଟଜନକ, କାନ୍ତି,
ଅ. ଜୁଷାରକମ୍ପିସ୍ଥା, ବର୍ଦ୍ଧକ, ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଓ କଣ୍ଠ
ସୋଆଇଚୋଶାଇଲ୍ଲ ଶୋଧକ । ଏହା ଘର୍ମ, କ୍ଷୁଷ୍ଣ-
ଜ୍ୱର, ଦାହ ଓ ଗ୍ରହଦୋଷ ନାଶକ]—2. Benzoin; styrax; liquid amber,

ସଂ. କୁନ୍ଦୁରୁ, ଶଲ୍ଲକାନର୍ଯ୍ୟାସ, ୩ । କୁନ୍ଦୁର—[ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ
ମୁକ୍ତନ୍ଦୁ, କୁନ୍ଦୁ, କୁନ୍ଦୁର, ମତରେ ଏହା ମଧୁରଉତ୍ତିକ୍ତରସ,
ଗାତ୍ରଗନ୍ଧ, ବଲୀସୌତ୍ସ୍ଥ୍ୟ, ଶୀତଘ୍ନ] ଗାତ୍ରଶ୍ଳ ଓ ଚର୍ମର ହିତକର । ଏହା
କୁନକ, ଶୋପୂରକ ବନ୍ଧୁଗନ୍ଧ, ଜ୍ୱର, ଘର୍ମ, ଗ୍ରହଦୋଷ, ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ,
ଗ୍ରୋପଣ । ମୁଖରୋଗ, କଫ, ବାୟୁ ପିତ୍ତଜ
ଓ. କୁନ୍ଦୁରୁ ରୋଗ, ଦାହ ଓ ପ୍ରଦର ନଷ୍ଟ
କୁନ୍ଦୁରୁ, କୁନ୍ଦୁରଖୁଟି କରେ । ଏହାର ଲେପକ
ବେରୋଜା, କୁନ୍ଦୁରୁ, କୁନ୍ଦୁରଲୋବାନ ଶୈତ୍ୟୋତ୍ପାଦକ; ଏହାକୁ ଚନ
ଗୁ. ଜନ୍ଦରୁ, ଶେଷ ଗୁନ୍ଦର ସହିତ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ସ୍ନେହ ଓ
ଫା. କନ୍ଦୁରୂମ୍ବୀ, ଖୋଶ୍ବୀମସ୍ତୁକା, କୋଷବେଦନା ନଷ୍ଟ ହୁଏ]—
ମ. ଅବଲଗୁଦର, ସାଲ୍‌ଇଚୁକ The resin of Bos-
ଅ. ଲୁବ୍‌ନେଜକଚ୍, ବସ୍ତୁକ୍ wellia Thurifera.
ତେ. କୁନ୍ଦୁରୁମ୍

ସଂ. ନାମ—ଶଲ୍ଲକୀ, ଗଜବସ୍ତ୍ୟ, ୪ । ଶଲ୍ଲକୀ—4. Indian
ସୁବହ୍ନା, ସ୍ରବଣ, ରସା ସହ୍ୟେରୁଣା olibanum; Boswelli-
ଲୁବ୍‌ରୁକ୍ଷା, ସଲ୍ଲକୀ, ବହୁସ୍ରବା Serrata; frankincense
ଶଲଇ [ଦ୍ର—ଏହା ଭାରତବର୍ଷର ବୃକ୍ଷ
ଶାଲଇ, ସଲଇ, କୁନ୍ଦୁର, ଫ ନୁହେଁ । ଏ ବୃକ୍ଷ ଥର୍ମିଡାର
ମ. ଶାଲର ଦୂର୍ପ ପୁଙ୍ଖ ଉପକୂଳ ସୋମାଲିଲ୍ୟାଣ୍ଡରେ
ତା. କୁଂଲ ଓ ଆରବର ଦକ୍ଷିଣ ସମୁଦ୍ରତଟରେ
ଅ. ଅଲ୍ଲୁବାନ୍, ଲୁବାନ୍ ହୁଏ ଓ ସେଠାରୁ ଭାରତକୁ ଥସେ ।
ଗୁ. ଶାଲ୍ଲେଡୁଂ, ଧୂପେଡ଼ୋ ଶିଲାରସର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ
ଭୁରଘ୍ନ ଥିବାରୁ ଓ ଏହାକୁ
ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ ଦେଶୀୟ ମୁସଲମାନମାନେ ଧୂପପାଇଁ
ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାରୁ ସମ୍ଭବତଃ ଏହା ଲୋବାନ୍—
(Storax ବା Benzoin) ହୋଇ ଯାଇଛି । ଅରବୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଷାରେ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଲୋବାନ୍‌ସାଗ=ସାବା ଦ୍ୱୀପର ଲୁବାନ । ଏ ବୃକ୍ଷ ସୁମାତ୍ରା ସାବା ଆଦି ଦ୍ୱୀପରେ ହୁଏ । ଫଳତଃ ଇଉରୋପ, ଆମେରିକା, ଉତ୍ତରଇବର୍ଷ ଓ ଉତ୍ତରଗାସ୍ୱ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ଶାଲଜାତୀୟ ଅନେକ ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷର ନିର୍ଯ୍ୟାସରୁ ଧୂଣା ତଳ ଯେଉଁ ଜଳସ ବାହାରେ ତାହା ଧୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ଲୋବାନ୍‌ର ଧୂଣା, ଶିଳାରସ, ଅମ୍ବର, କୃଷ୍ଣରୁ ନାମମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—ଇଉରୋପରେ ଏଥିରୁ ଏକପ୍ରକାର ଅମ୍ଳରସ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ଯାହାକୁ Benzoic acid ବେନ୍‌ଜୋଇକ୍ ଏସିଡ୍ କହନ୍ତି । ଏହାକୁ ଜଅଁରେ ପକାଇଲେ ସୁଗନ୍ଧ ଧୂଆଁ ବାହାରେ । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା କଷାୟରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ପୁଷ୍ଟିକାରକ । ଏହା ପିତ୍ତ, କଫ ଅଉସାତ, ରକ୍ତପିତ୍ତ ଓ କୃମିନାଶକ ।]

[ଦ୍ର—ଲୋବାନ୍ ଶବ୍ଦ ଏହ ୪୫ ପ୍ରାସ୍ତ ସମଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବୁଝାଏ ।]

ଲୋବିଆ—ସ୍ତ୍ରୀ (ସମ୍ଭଲପୁର,ଫିଙ୍ଗୁପି) ବ—(ସଂ. ଲୋବ୍ୟ, ଗୁଜ.ଆ. ଲୋବିୟା)—୧ । ମୁଗଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ଲତା ଓ ବରବଟୀ ଜାତିର ଛୁଇ ଓ ଶସ୍ୟ; ବରବଟି—1. A species of kidney-bean; Dolichos Sinensis. ୨ । ମୁଗ—2. Phaseolus Mungo; a kind of pulse.

ଲୋଭ୍‌ହା—ସ୍ତ୍ରୀ (ବସ୍ତର) ବଣ—ଲୋଭୀ—Lobh-hā Greedy; avaricious.

ଲୋଭ—ସଂ. ବ (ଲୁଭ୍ ଧାତୁ=ଲଭିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବା+ଘଞ୍, ଅ)—Lobha ୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଲଭିବାର ଉତ୍କଣ୍ଠା; ଲାଳସା ବା [ଲୋଭ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ସଂ. ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଲିପ୍ସା—1. Covetousness; eager ଗର୍ଦ୍ଧ, ଇଚ୍ଛା, ବାଞ୍ଛା, ଅଭିଳାଷ ।] desire or hankering; longing for a thing. ୨ । ପରଦ୍ରବ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଞ୍ଛା—2. Avarice; cupidity. [ଦ୍ର—ଲୋଭ ନାନାବିଧ ପଦାର୍ଥ ଓ ବିଷୟପ୍ରତି ଜନ୍ମେ । ଯଥା—ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରତି— Greed; ଜଳ ଧନ ପ୍ରତି—avarice; ସ୍ତ୍ରୀଲୋଗପ୍ରତି—Lust; ପର ଧନପ୍ରତି—Covetuousness; ଆପଣାର ଜୀବନପ୍ରତି—Attachment) ୩ । ମମତା; କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବା ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି ପ୍ରବଳ ଅନୁରାଗ; ମାୟାକର୍ଷଣ—3. Attachment. [ଦ୍ର—ଆପଣାର ବା ଆପଣା ଅଧିକାରରେ ଥିବା ବସ୍ତୁ ଅବା ପ୍ରତି ମନରେ ଲୋଭ ଜନ୍ମିଲେ ତାହା ଛାଡ଼ିବାକୁ ମନ ହୁଏ ନାହିଁ, ଏହାକୁ ମମତାବନ୍ଧନ ବା ମାୟାବନ୍ଧନ ବୋଲାଯାଏ । ପରର ବସ୍ତୁ ପର ଅଧିକାରରେ ଥିବା ଧନ ଆଦିପ୍ରତି ମନରେ ଲୋଭ ଜନ୍ମିଲେ ତାହା ନିଜର ଅଧିକାରାଧୀନ କରିବାକୁ ମନ ହୁଏ—ଏହାକୁ ଲୋଭ ବୋଲାଯାଏ । ଲୋଭକୁ ଦମନ କରିବାପାଇଁ ସବୁ ଦେଶର, ସବୁ ଧର୍ମର, ସବୁ କାଳର ଓ ସବୁ ସମାଜର ଉପଦେଶକମାନେ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଯାଇଥନ୍ତି ।) ୪ । କୃପଣତା—4. Miserliness.

ଲୋଭ ଉପୁଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୋଭ ଉପଜାତ)—ଲୋଭ ଜନ୍ମାଇବା [ଦେଖ]—Lobha janmāibā (See)

ଲୋଭ ଉପୁଜିବା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୋଭ+ଉପଜାତ)—ଲୋଭ ଜନ୍ମିବା [ଦେଖ]—Lobha Janmibā (See)

ଲୋଭକର—ସଂ. ବଣ—ଲୋଭଜନକ [ଦେଖ] Lobhakara Lobhajanaka (See) [ଲୋଭକାସ୍ତ୍ରୀ]

ଲୋଭ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇବାକୁ ବା ନ Lobha karibā ଗ୍ରହିବାକୁ ମନରେ ପ୍ରବଳ ବାସନା କରିବା- ଲୋଭକରା ଲୋଭକରନା 1. To have an inordinate hankering after; to covet; to long for ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁପ୍ରତି ବିଶେଷ ଆସକ୍ତି ଦେବା—2 To have a strong attachment to or for anything.

ଲୋଭ ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ଉପଦେଶଆଦିଦ୍ୱାରା କୌଣସି Lobha chhardā(rde)ibā ବ୍ୟକ୍ତିର ମନରୁ ଲୋଭକୁ ଦୂର ଲୋଭ ଛାଡ଼ାନ କରାଇବା—To cause a man to shake ଲୋଭ ଛୁଡାନା off lust or avarice by good advice,,

ଲୋଭ ଗ୍ରାଡିବା—ଦେ. କି—୧ । ମନରୁ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ପ୍ରତି Lobha chhārdibā ଲାଳସା ବା ମାୟା ତ୍ୟାଗ କରିବା—(ଲୋଭ ତେଜିବା, ଲୋଭ ଗ୍ରାଡ଼ିଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. To shake ଲୋଭ ଛାଡ଼ା off the feeling of lust or avarice from ଲୋଭ ଛାଡନା the mind; to relinquish the desire for something. ୧ । ଲୋଭ ତ୍ୟାଗ—1. Relinquishment of avarice. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ମାୟା ଜନ୍ମିଯିବା—2. Relinquishment of the tie or attachment towards anything. (ଯଥା—ସାଧୁମାଣିଙ୍କର ମୋଠରୁ ଲୋଭ ଗ୍ରାଡ଼ି ଗଲାଣି, ତାର ପୁଅ ମାଇଜଙ୍କଠାରୁ ଲୋଭ ଗ୍ରାଡି ଗଲାଣି)

ଲୋଭଜନକ—ସଂ. ବଣ (ଲୁଭ୍+ଣି+ଅକ)—୧ । ଯାହା ମନରେ ଲୋଭଭାବ Lobhajanaka କରେ; ଲୋଭୋଦ୍ଦୀପକ—1. Exciting (ଲୋଭଜନକା—ସ୍ତ୍ରୀ) cupidity; exciting avarice. ୨ । ପ୍ରଲୋଭନକର—2. Tempting; alluring.

ଲୋଭଜନିତ—ସଂ. ବଣ (ଲୁଭ୍+ଣି+ତ)—ଲୋଭରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ (ପାପକର୍ମାଦି)—Lobhajanita Sins or acts arising from avarice. (ଲୋଭଜନ୍ୟ, ଲୋଭଜାତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୋଭ ଜନ୍ମା(ନ୍ମେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲୋଭ+ଜନ୍)—୧ । ଅନ୍ୟ Lobha janmā(nme)ibā ବ୍ୟକ୍ତି ମନରେ ଲୋଭ ବା ପ୍ରାପ୍ତି ଲୋଭଜନ୍ମାନ ଅଶାକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା—1. To excite lust ଲୋଭ ପଦାକରନା or avarice in another person.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଯଥା—ଏ ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତୁଟି ମୋ ମନରେ ଲୋଭ ଜନ୍ମାଇଛଣି) ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରଲୋଭିତ କରିବା—2. To excite a person's lust; to tempt or seduce a person.

ଲୋଭ ଜନ୍ମିବା—ଦେ. ବ—ଲୋଭ ବା ପ୍ରବଳ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା—The state of being overpowered by greed. **लोभ पैदा होना**

ଲୋଭ ତେଜିବା—ଦେ. କ (ଲୋଭ+ତ୍ୟଜ୍ ଧାତୁ)—ଲୋଭ ଛାଡିବା (ଚେଷ୍ଟା)—Lobha tejibā (ଚେଷ୍ଟା)—Lobha chhārdibā. (See) ଲୋଭତ୍ୟାଗ କରା **लोभत्यजना (त्यागना)**

ଲୋଭ ତ୍ୟାଗ—ସ.ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ.)—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକ ଆକାଙ୍କ୍ଷାର ପରିତ୍ୟାଗ—Relinquishment of the desire for anything.

ଲୋଭ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରଲୋଭିତ କରିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଲୋଭ ଦେଖାନ ଲୋଭ ଉଦ୍ରେକ କରାଇବା—To tempt or allure a person; to put temptations before a person. **लोभ दिखाना**

ଲୋଭନ—ସ. ବ (ଲୁଭ୍ ଧାତୁ+ଣିଚ୍=ଲୋଭ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟର ମନରେ ଲୋଭ ଜନ୍ମାଇବା; ପ୍ରଲୋଭନ—1. Tempting; temptation; allurement. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—(ଲୋଭନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Gold. (Apte) ସ. ବଣ. ପୁଂ (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ପ୍ରଲୋଭନକାରୀ—Alluring; tempting. (Apte)

ଲୋଭନୀୟ—ସ. ବଣ (ଲୁଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଇଚ୍ଛଣୀୟ—Lobhanīya 1. Desirable. ୨ । ମନରେ ଲୋଭର (ଲୋଭନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉତ୍ପାଦକ; ଯାହା ଦେଖିଲେ ମନରେ ଲୋଭର ଉତ୍ପତ୍ତି—2. Tempting; exciting; longing in the mind. ୩ । ଅତି ସୁନ୍ଦର; ମନୋହର—3. Charming.

ଲୋଭବନ୍ତ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଲୋଭବାନ୍)—ଲୋଭୀ—Greedy; Lobhabanta avaricious. [ଉ—ଲୋଭବନ୍ତ ଗୁରୁମାନେ ଲୋଭୀ **लोभी** ଜଣରେ ପ୍ରବଳ—ପ୍ରାଚୀ. ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା]

ଲୋଭରହିତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଯାହା ମନରେ ଲୋଭ ନ ଥାଏ; Lobharahita ଆକାଙ୍କ୍ଷା ରହିତ—Free from covetousness or avarice. [ଉ—ବହୁପର ଲୋଭରହିତ / ଲୋଭଶୂନ୍ୟ / ଲୋଭଶୂନ୍ୟ —ଅନ୍ୟରୂପ] ଲୋଭସ୍ପୃକ୍; ଲୋଭବିହୀନ; ଲୋଭଶୂନ୍ୟ; ଲୋଭରହିତ ଆଦି ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।]

(ଲୋଭରହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଲୋଭ ରହିତ୍ୟ—ବ)

ଲୋଭରା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବଣ. ପୁଂ—ଲୋଭୀ—Lobharā Avaricious; covetous. (ଲୋଭରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୋଭରୁ ପାପ ପାପରୁ ମୃତ୍ୟୁ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ (ସଂ. ଲୋଭାତ୍ ପାପଃ, ପାପାତ୍ ମୃତ୍ୟୁଃ)—Lobharu pāpa pāparu mrutyu लोभाद् पापः पापात् मृत्युः—लोभेपाप पापेमृत्यु **लोभसेपाप पापसे मृत्यु** ମନୁଷ୍ୟର ମନରେ ଲୋଭ ଜନ୍ମିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେକୁ ବସ୍ତୁ ପାଇବା ପାଇଁ ପାପ କର୍ମ କରେ ଓ ପାପକର୍ମର ପରିଣାମ ମୃତ୍ୟୁ ଅଟେ—(a proverb) Avarice begets sin and sin leads to death.

ଲୋଭରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋଭ-Lobhare pardibā ଯୁକ୍ତ ହେବା—To fall a victim ଲୋଭେ ପଡ଼ା to temptation; to surrender one's **लोभमे पडना** self to tempation.

ଲୋଭଲୋଭନା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବଣ—୧ । ଲୋଭଜନକ—Lobhalobh-nā 1. Tempting; alluring. ୨ । ମନୋହର—2. Beautiful; charming.

ଲୋଭ ସମ୍ବରଣ—ସ. ବ (ଲୋଭ+ସମ୍+ବୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—Lobha sambarana ଲୋଭ ତ୍ୟାଗ; କୌଣସି ବିଷୟ ପାଇଁ ମନରେ ଜାତ ହେବା ଲୋଭକୁ ସମ୍ଭାଳିବା ବା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା—Checking of one's greed or (ଲୋଭସମ୍ଭାଳ—ଦେ. ରୂପ) avarice for a thing.

ଲୋଭ ସମ୍ଭାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ଲୋଭ ସମ୍ବରଣ)—କୌଣସି ବସ୍ତୁ Lobha sambhālibā ପ୍ରତି ମନରେ ଜାତ ହେବା ପ୍ରବଳ ଲୋଭ ସାମଲାନ ଲୋଭଶାନ୍ତି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା—To check **लोभ संभालना** or control one's avarice or greed.

ଲୋଭୀ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ଲୋଭିନ୍)—୧ । ଲୋଭଯୁକ୍ତ; ଲୋଭଶୀଳ—Lobhī 1. Covetous; avaricious. ୨ । ଅତିଶୟ ଲୋଭୀ ଲୋଭିନ; ଲୁବ୍ଧ; ମୁଗ୍ଧ—2. Coveting; **लुभाया हुआ; लालची, लोभी** charmed. ୩ । ପେଟୁ—[ଲୋଭିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 3. Greedy. ୪ । ପ୍ରଲୋଭିତ—4. Tempted; allured. [ଉ—ସେ ସତ୍ତ୍ୱକୁ ସୁଧର୍ମୀ ସତ୍ତ୍ୱ ବୁଦ୍ଧି। ସତ୍ତ୍ୱ । ସର୍ ଜୋଡ଼େ ଦେବେ ଦେଖିଲେ ଦେବେ ଲୋଭୀ—କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଂଦ୍ର. ମହାଭାରତ. ସତ୍ତ୍ୱ ।]

ଲୋଭୀ(ଭି)ଇବା—ଦେ. କ (ସ. ଲୋଭ ଶବ୍ଦରୁ ନାମ ଧାତୁ ଲୋଭୀୟ Lobhī(bhe)ibā ଧାତୁ)—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ଲୋଭ ଦେଖାନ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ପ୍ରଲୋଭିତ କରିବା—1. To tempt **लुभाना** or allure a person towards a thing. [ଉ—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ମନ ଯେ ଲୋଭୀଇବା ପାଇଁ—ଲୋଭିଯେ ଯାଓୟା କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଂଦ୍ର. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି (ଅପଣାର ମନ) ଲୁବ୍ଧ ହେବା—2. To covet for a thing; to run after a thing or object. ୩ । ପ୍ରଲୋଭିତ ହେବା—3. To be tempted or allured.

ଲୋଭୀନ୍—ବୈଦେ. ବ—ଲୋବାନ୍ (ଦେଖ) Lobhān Lobān (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋଭାନ୍ୱିତ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଂସ୍ଥା ଭବ୍)—ଲୁବ୍ଧ; ଲାଳାୟିତ—Lobhānwita Coveting.
(ଲୋଭାବଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଲୋଭାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୋଭାଭିଭୂତ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଂସ୍ଥା ଭବ୍)—ଲାଳସାଦ୍ୱାରା ଅତ୍ୟନ୍ତାକ୍ରାନ୍ତ—Lobhābhibhūta Overtaken [ଲୋଭାର୍ତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ] by greed, lust or avarice; ଲୋଭାଭିଭୂତା ଲୋଭାର୍ତ୍ତା } ସ୍ତ୍ରୀ eagerly longing for an object.

ଲୋଭାର୍ତ୍ତି—ଦେ. ବ୍ରୀ (ସ. ଲୋଭାର୍ତ୍ତ) —ଲୋଭାଭିଭୂତ (ଦେଶ) Lobhārtti Lobhābhibhūta (See)

ଲୋଭାର୍ଥୀ—ଦେ. ବ୍ରୀ. (ସ. ଲୋଭାର୍ତ୍ତ)—କୌଣସି ବିଷୟ ପାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରବଳ ଲୋଭଯୁକ୍ତ ହୋଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ—Lobhārthī Come to a place with a strong longing to get a thing.

ଲୋଭାର୍ହ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଲୋଭ+ଅର୍ହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯାହା ଲୋଭ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ; ଲୋଭନୀୟ—Lobhārha Fit to be coveted for. [ଲୋଭାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲୋଭି (ଧାତୁ)—ସ. (ଲୁବ୍ ଧାତୁ+ଣିଚ୍)—ଲୋଭାଇବା; ଅନ୍ୟକୁ ଲୁବ୍ଧ କରାଇବା—Lobhi (root) To allure or tempt a person.

ଲୋଭିଆ—ଦେ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—(ସ. ଲୋଭନ୍) ଲୋଭ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ—Lobhiā Of a covetous nature. ହାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ. ଲୋଭୀ ଲୋଭୀ ସଂସ୍କୃତିମ. ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ଭୁଲ. ହି. ଲୋଭିଯା; (ଲୋଭେଇ—ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ଲୋଭ୍ୟ)—ବରଗୁଡ଼ (ଦେଶ)—Baragurdi (See)

ଲୋଭିଆ ଛୁଇଁ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର; ଗଡ଼ଜାତ; ସଂସ୍କୃତିମ) ବ—Lobhiā chhuiñ ବରଗୁଡ଼ ଛୁଇଁ—The beans of Dolichus Sinensis.

ଲୋଭିତ—ସଂ. ବ୍ରୀ (ଲୋଭ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ପ୍ରଲୋଭିତ; ଲୁବ୍ଧ; ଯାହା ମନରେ ପ୍ରବଳ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଜନ୍ମଅଛୁ—Lobhita (ଲୋଭିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Tempted; allured ୨ । ଲଭିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ; ଲାଳାୟିତ—2. Desirous; hankering after a thing. ୩ । ମୁଗ୍ଧ—3. Charmed, [ଉ—ସରସୀ ଶୋଭତ ଅନାଇଁ ମନ ନେଇ ଲୋଭତ ତତ୍ର ଘଟନା ବଡ଼ୁମଟରେ ପଶିଯନ୍ତି ବର୍ତ୍ତି—ଉଜ୍ଜ ଲାବଣ୍ୟବତ୍ତା ।]

ଲୋଭିତା—ଦେ. ବ୍ରୀ (ସଂ. ଲୋଭିତ)—ଲୋଭିତ ୨।୩ (ଦେଶ)—Lobhitā Lobhita 2,3 [ଉ—ଦ୍ରା ଦ୍ରା ଶୋଭତା ! ଲୋଭୀତ ଲୋଭିତ ଦେଖି କେ ନୋହିବ ଲୋଭତା—ଉଜ୍ଜ. ପ୍ରେମ ସୁଧାଜଳଧି ।] ସଂ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲୋଭିତ+ଅ)—ଲୋଭିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Lobhita.

ଲୋଭିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲୁବ ଧାତୁ)—୧ । ଲୁବ୍ଧ ହେବା; ଲୋଭାନ୍ୱିତ ହେବା—Lobhibā 1. To be tempted for ଲୁଭିୟେ ଯାଓୟା, ଲୋଭା (someting). ୨ । ପାଇବାକୁ ଲୁବ୍ଧମନା ଅଭିଳାଷ କରିବା—2. To long for; to hanker after; to desire to get. (ଉ—ଭୁମ୍ରା ନାମରେ ମୋହର ଅଛୁ ଟିଅଟିଏ । ସୁନରପଟେ ତାକୁ ଲୋଭିନ୍ତୁ ସଉଁ—କୃଷ୍ଣସଂଦ୍ର. ସଦ୍ଭାଭିରଭ. ବନ ।)

ଲୋଭୀ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଲୋଭ+ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଲୋଭଯୁକ୍ତ; ଲୋଭାନ୍ୱିତ—Lobhī 1, Covetous; avaricious. (ଲୋଭିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ପେଟୁ—2. Gluttonous, ୩ । ଲୋଭ ପ୍ରକୃତିଯୁକ୍ତ—3. Greedy by nature. [ଦ୍—ପେଟୁଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ମନୁଷ୍ୟ ଲୋଭଯୁକ୍ତ ହୁଏ ସେହି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲୋଭୀ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା—ଅର୍ଥଲୋଭୀ, ଧନଲୋଭୀ, ଖାଦ୍ୟଲୋଭୀ, ବିଷୟ ଲୋଭୀ, ସଂସାର ଲୋଭୀ ଇତ୍ୟାଦି ।)

ଲୋଭ୍ୟ—ସଂ. ବ୍ରୀ (ଲୁବ୍ ଧାତୁ+କର୍ମଃ ଯ)—ଲୋଭନୀୟ (ଦେଶ) Lobhya Lobhanīya (See)

ଲୋଭ୍ୟମାନ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଲୁଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଆନ)—୧ । ଆକୃଷ୍ୟମାଣ—Lobhyamāna 1. Attracted. ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଅସକ୍ତ—2, Having an attachment or hankering for a thing. ୩ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଲାଳାୟିତ—3. Coveting; hankering after; longing for. (ଲୋଭ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୋମ—ସ. ବ୍ରୀ.—(ଲୁ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କର୍ମ. ମନ୍; ଲୋମନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଦେହର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଉଠିବା କେଶ; ରୋମ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଶ)—1. Hair over the body; Roma (etc), (See) [ଦ୍—ରୋମ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ବା ପରେ ଲଗାଯାଇ ପେଟେଡ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ସେମାନ ଲୋମ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । ପୁଚ୍ଛ; ଲାଞ୍ଜ—2. Tail. ୩ । ପଶୁମାନଙ୍କ ଦେହ ଉପରେ ଉଠିଥିବା କେଶ; ପଶମ—3. Fur; wool. ୪ । ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଦେହରେ ଉଠିଥିବା ସ୍ନେହପର—4. Down on the body of birds. ୫ । ଭୂତକେଶୀ (ଦେଶ)—(ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—5. Bhūtakeśī (See)

ଲୋମ ଉଖା(ପା)ଡ଼ିବା—ଦେ. କି.—(ସ. ଲୋମ ଉତ୍ପାଟନ)—ରୋମ ଉଖାଡ଼ିବା (ଦେଶ)—Roma ukhārdibā (See)

ଲୋମ୍ ଉଖୁ (ପୁ)ଡ଼ିବା—ଦେ. ବ.—ରୋମ ଉତ୍ପାଟିବା (ଦେଶ) Loma uku(pu)rdibā Roma ukhurdibā (See) [ଲୋମ ଉଠିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋମ ଉଠିବା(ଉଠିଯିବା)—ଦେ. ବ—ରୋମ ଉଠିବା (ଉଠିଯିବା) Loma uṭhibā(uṭhijibā) (ଦେଶ)—Roma uṭhibā (uṭhijibā) (See)

ଲୋମକ—ସ. ବ୍ରୀ.-(ଲୋମ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ଲୋମଶ; ଲୋମଯୁକ୍ତ—Lomaka Hairy; downy; furry

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋମ କରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—ଜଟାମାଂସୀ (ଦେଶ)
Loma karaṇī Jaṭāmaṁsī (See)

ଲୋମ କର୍କଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—ଅଜମୋଦା (ଦେଶ)
Loma karkaṭī Ajamodā (See)

ଲୋମ କର୍ଣ୍ଣ—ପ୍ର. ବହୁ—(ବହୁଗ୍ରା.ହି; ଲୋମଯୁକ୍ତ କର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର)—
Loma karṇṇa ୧ । ଯାହାର କର୍ଣ୍ଣ ଲୋମଯୁକ୍ତ—1. Having ears covered with hair. ୨ । ଶଶା; ଠେକୁଆ—2. Hare. ୩ । ମୂଷା—3. Rat.

ଲୋମ କୂପ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରୋମ କୂପ (ଦେଶ)
Loma kūpa Roma kūpa (See)

ଲୋମ ଗୁଚ୍ଛ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରୋମ ଗୁଚ୍ଛ (ଦେଶ)
Loma guchchha Roma guchchha (See)

ଲୋମଘ୍ନ—ପ୍ର ବହୁ.—(ଲୋମ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ଲୋମନାଶକ; ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ପ୍ରୟୋଗ ବା ପ୍ରଲେପ ଦ୍ୱାରା ଲୋମ ଝଡ଼ିଯାଏ—
Lomaghna Destroying the hair; causing baldness; depilatory. ବ.—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରଲୁପ୍ତ; ରୋଗବିଶେଷ [ଏଥିରେ ମସ୍ତକରୁ ଲୋମ ଝଡ଼ି ଯାଏ)—1. Baldness. ୨ । ଗିଆଲି ଖାଇବା ରୋଗ—2. A disease which causes the hairs of parts of the body to fall down.

ଲୋମଜ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବହୁ.—(ଲୋମ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରୋମଜ
Lomaja Romaja (See)

ଲୋମ ଟ(ଟା)ଙ୍କ(ଙ୍ଗ)ିବା—ଦେ. ବ—ରୋମ ଟଙ୍କିବା (ଦେଶ)
Loma ṭa(ṭā)ṅku(ṅgu)ribā Roma ṭāṅkuribā (See)
ଲୋମ ଟାଙ୍କି(ଙ୍ଗି)ବା ଝଡ଼ିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ଲୋମ ଟ(ଟା)ଙ୍କ(ଙ୍ଗ)ିର—ଦେ. ବ.—(ସ. ଲୋମୋଦ୍ଗମ)—ରୋମ ଟାଙ୍କୁରି [ଦେଶ] Roma ṭaṅkurā (See)

ଲୋମ ନାଶନ(କ)—ପ୍ର. ବ ଓ ବହୁ.—ଲୋମଘ୍ନ ଔଷଧ—
Loma nāśana(ka) A depilatory.
[ଲୋମ ଶାଢନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋମ ପତା—ଦେ. ବ—ଅକ୍ଷିପତ୍ର—
Loma patā ଚୋଖର ପାତା ପପନୀ Eye-lid.
[ଉ—ବାଳକ ବନ୍ଧୁ ବିଭାପାଢା, ନୟନ ବନ୍ଧୁ ଲୋମ ପତା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଲୋମ ପାଦ—ପ୍ର.ବ.—(ନାମ)—ରୁମାସୃଣ ବର୍ତ୍ତିତ ଅଙ୍ଗଦେଶର ରାଜା—
Loma pāda Name of a king of Aṅga country of ancient India. [ଦ୍—ଏ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ମୁନିଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁର । ଏଜଦା ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ରାଜ୍ୟ ଛଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ବାରବର୍ଷ ବର୍ଷା ନ ହେବାରୁ, ଏ କଥା ଅବ ବାରାଙ୍ଗନାଙ୍କୁ ପଠାଇ ବିଭାଣ୍ଡକ ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କୁ ଅଣାଇ ଯଜ୍ଞ କରିବାରୁ ବର୍ଷା ହେଲା ଓ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଲୋମପାଦଙ୍କ ପାଳିତା ଦଶରଥଙ୍କ କନ୍ୟା ଶାନ୍ତାଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ।]

ଲୋମପାଦ ପୁର—ସଂ. ବ.—ଚମ୍ପାନଗର; ଲୋମପାଦ ରାଜାଙ୍କ
Lomapāda pura ରାଜଧାନୀ; ପ୍ରାଚୀନ ଅଙ୍ଗଦେଶର ରାଜଧାନୀ, (ଅଧୁନାକ ଭାଗଲପୁର)—Ancient capital of the Aṅga country (corresponding to Bhagal pur in Bihar).

ଲୋମ ବିଳ—ସଂ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଲୋମ କୂପ—
Loma bila Loma kūpa (See)

ଲୋମ ବିଲୋମ—ବି. ବହୁ.—(ସଂ. ଅନୁଲୋମ ବିଲୋମ)—୧ । ଅସଂଯତ; ଅସମ୍ବଦ୍ଧ—1. Unarranged; ଓଲଟ ପାଲଟ ଲୋମ ବିଲୋମ disarranged. ୨ । ଓଲଟ-ପାଲଟ—2. Topsyturvy. ବ.—୧ । ଆଗ କଥା ପଛ ଓ ପଛ କଥା ଆଗ ହେବା ଅବସ୍ଥା—1. Want of arrangement or system; inversion of the sequence. ୨ । କାବ୍ୟାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ—2. A figure of speech. [ଦ୍—ଏ ଅଳଙ୍କାର ଅନୁସାରେ ରଚିତ ପଦର ଆରମ୍ଭରୁ ପଢ଼ିଲେ ଏକ ଅର୍ଥ ଓ ପଦର ଶେଷ ଆଡୁ ଓଲଟାଇ ପଢ଼ିଲେ ଆଉ ଏକ ଅର୍ଥ ହୁଏ ।]

ଲୋମ ବିଷ—ସଂ. ବହୁ—(ବହୁଗ୍ରା.ହି; ଲୋମରେ ବିଷ ଅଛି ଯାହାର)—
Loma bisha ଯେଉଁ ଜୀବର ଲୋମ ବିଷମୟ—(animal) Having poison in the hairs. ବ.—ବ୍ୟାଘ୍ର Tiger.

ଲୋମ ଭ୍ରମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଲୋମର ଆବର୍ତ୍ତ ବା ଭଉଁରି—
Loma bhramī A whorl of the furs of the body.

ଲୋମ ରାଜି—ସଂ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରୋମରାଜି (ଦେଶ)
Loma rāji Roma rāji (See)
[ଲୋମ ଶ୍ରେଣୀ, ଲୋମ ଲତା, ଲୋମାବଳି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋମଶ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବହୁ (ଲୋମ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ଶ)—ରୋମଶ (ଦେଶ)—
Lomaśa Romaśa (See) ସ. ବ—୧ । ମୁନିବିଶେଷ—(ଲୋମଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Name of a sage. [ଦ୍—ଏ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଋଷିଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ବନବାସ କରିବା ସମୟରେ ଏ ସେମାନଙ୍କୁ ଘେନି ନାନା ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଓ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ବହୁବିଧ ଦେବଦେଶ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପୌରାଣିକ ଉପାଖ୍ୟାନମାନ ଶୁଣାଇଥିଲେ । ଏ ଅମର ବୋଲି କଳ୍ପିତ ।] ୩ । ମେଷ; ମେଢ଼ା (ହି. ଶ)—3. Sheep; ram.

ଲୋମଶକାଣ୍ଡା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ବହୁଗ୍ରା.ହି, ଲୋମଶ ଅଟେ କାଣ୍ଡ ଯାହାର) (ବୈଦ୍ୟକ)—କର୍କଟୀ; କାକୁଡ଼ି—
Lomaśa kāṇḍā Cucumber.

ଲୋମଶପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ—
Lomaśa parṇṇī Termanus Lebialis.
(ଲୋମଶପର୍ଣ୍ଣିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋମଶ ପୁଷ୍ପକ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶିଗ୍ରୁଷ ପୁଷ୍ପ—
Lomaśa pushpaka Name of a tree; Acacia Lebbec.

ଲୋମଶ ମାର୍ଜ୍ଜାର—ସ. ବ—ଖଟୁଶ; ଉତ୍ତମମାର୍ଜ୍ଜାର; ଶାଳଅଣ୍ଡିଆ; ଗନ୍ଧ
Lomaśa mārjjāra ଗୋକୁଳ—The civet; Viverra (ଅନ୍ୟ ସ୍ତ. ନାମ—ଘୁଣ୍ଟକ, Gunda.
ମାରଜାତକ, ସୁଗନ୍ଧୀ, ମୃଗଯାଜନ)

ଲୋମଶା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ) —୧ । କାକଜଙ୍ଘା—1. Leea Hirta
Lomaśā (a herb) ୨ । ବଗ୍; ବଚ—2. The sweet flag. ୩ । ଶୁକଶିମ୍ବୀ; ବାଇଗଙ୍କ—
3. Cowhage. ୪ । ବୈଦିକଯୁଗର ମନ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟିଣୀ ବଦୁଷୀ ସ୍ତ୍ରୀ—4. Name of a very learned woman of the vedic age. ୫ । ଅଣ୍ଡିବଳା—
(ହି. ଖ)—5, Indian mallow. ସଂ. ବଣ
(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅଳ୍ପଶସ୍ତ ରୋମଯୁକ୍ତ—Profusely hairy (woman).

ଲୋମ ଶାତନ—ସଂ. ବି—ହରତାଳ (ହି. ଣ)—
Loma śātana Yellow orpiment.
ସଂ. ବି ଓ ବଣ—ଲୋମନାଶନ (ଦେଖ)—Loma nāśana (See)

ଲୋମ ଶ୍ରେଣୀ—ସଂ.ବି—ବକ୍ଷଃସ୍ଥଳଠାରୁ କ୍ରମଶଃ ନମ୍ନକୁ ଯାଇଥିବା ଲୋମ-
Loma śreṇī ରେଖା—The row of furs extending from the breast to the navel.

ଲୋମ ହର୍ଷ—ସଂ ବି—ରୋମ ହର୍ଷ । ଦେଖ)
Loma harsha Roma harsha (See)

ଲୋମହର୍ଷକ—ସଂ. ବଣ—ରୋମହର୍ଷକ (ଦେଖ)—
Lomaharshaka Romaharshaka (See)

ଲୋମ ହର୍ଷଣ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଲୋମ+ହର୍ଷଣ)—୧ । ରୋମାଞ୍ଚ;
Loma harshaṇa ରୋମ ଠାକୁରିବା—1. Horripilation; bristling of the hairs of the body. ୨। (ବହୁଜ୍ଞ ହି) ଋଷିବିଶେଷ; ବ୍ୟାସ ମୁନିଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟ (ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ସୂତ)-2. Name of a sage. [ଦ୍ର-ଏ ଜ୍ରତ୍ସତ୍ସବାଙ୍କ ପୁତ୍ର । ବ୍ୟାସ ଏହାଙ୍କଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀଭବୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ସ୍ୱରଚିତ ପୁରାଣମାନ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ଓ ଉକ୍ତ ପୁରାଣ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଥିଲେ । ପୁରାଣ ବକ୍ତୃତାଦ୍ୱାରା ଏ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କର ଲୋମହର୍ଷଣ ଜାତ କରାଇଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କର ଏହି ନାମ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କୂର୍ମ ପୁରାଣରେ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ପରେ ଏହି ନାମ ବସ୍ତୁତଃ ହେଲା ଓ ଭଳ୍‌କାପୁରାଣରେ ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଲୋମହର୍ଷଣ ବିଶେଷଣ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା ।] ବଣ — ୧ । ଲୋମହର୍ଷଣକାରୀ-
1. Producing or causing horripilation thrilling. ୨ । ଭୟଙ୍କର—2. Terrific.

ଲୋମହର୍ଷଣ କଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଭୟାନକ କାଣ୍ଡ—
Lomaharshaṇa kāṇḍa 1. Terrific matter

ଲୋମହର୍ଷଣ ବ୍ୟାପାର } —ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଖୁବ୍‌ଭୟାବହ
ଲୋମହର୍ଷଣ ଘଟନା } ଘଟନା—2. A horrible event.

ଲୋମହୃତ୍—ସଂ. ବଣ (ଲୋମ+ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+କ୍ତୃଚ୍ ବୃତ୍)—ଲୋମନାଶକ—Depilatory.
ବି(ବୈଦ୍ୟକ)—ହରତାଳ—Sulphate of arsenic; yellow orpiment.

ଲୋମା—ଦେ ବଣ—ରୋମା (ଦେଖ)—Romā (See)
Lomā ସଂ. ବି— ବଗ୍, ବଚ(ହି. ଣ)—The sweet flag.

ଲୋମାଞ୍ଚ—ସଂ. ବି—ରୋମାଞ୍ଚ (ଦେଖ)
Lomāñcha Romañcha (See)

ଲୋମାଞ୍ଚିତ—ସଂ. ବଣ—ରୋମାଞ୍ଚିତ (ଦେଖ)
Lomāñchita Romāñchita (See)

ଲୋମାଞ୍ଚିତ ତନୁ—ସ. ବ—ରୋମାଞ୍ଚିତ ତନୁ (ଦେଖ)
Lomāñchitatanu Romāñchita tanu (See)

ଲୋମାଞ୍ଚିବା—ଦେ. କି (ସଂ.ଲୋମାଞ୍ଚ)—ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେବା—To have horripilation; to have the hairs standing on ends, ରୋମାଞ୍ଚହଓୟା रोंटेखडाहोना रोमांचहोना (ଉ—ତନୁ ଲୋମାଞ୍ଚିତ ସର୍ବାଙ୍ଗ ବହୁତ. ସ୍ୱେଦମାର ଦରଦରେ—ସ୍ୱାଧାନାଥ ଯସାଇ ।)

ଲୋମାବଳି—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋମରାଜି (ଦେଖ)
Lomābali Romarāji (See)
(ଲୋମାଳି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୋମାଳି(ଳୀ)କା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲୋମାଳି+କ+ଅ, ଲୋମାଳି ଅଛି
Lomāli(ḷi)kā ଯାହାର ଦୁ— ୧ । କୋଳଶିଅଳୀ—1. Fox ୨ । ଶୃଗାଳୀ—2. She-jackal.

ଲୋମେ—ଦେ. ଅ.—ରୁମେ ଦେଖ)
Lome Rume (See)

ଲୋମୋତ୍ପାଟନ—ସ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶରୀରରେ ଲୋମ ଉପାଡ଼ିବା
Lomotpāṭana Uprooting the hairs of the body.

ଲୋମୋତ୍ପାଦନ—ସ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)— ଶରୀରରେ ଲୋମ ଜନ୍ମାଇବା-
Lomotpādana Causing the growth of the hairs on the body.

ଲୋମୋଦ୍‌ଗମ—ସ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରୋମୋଦ୍ଗମ (ଦେଖ)
Lomodgama Romodgama (See)
[ଲୋମୋଦ୍ଭେଦ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋତ୍ର—ପ୍ରା. ବି.—(ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—(ସଂ. ଲୋଭ)—ଲୁବ୍ଧ;
Loya ଲୋ ଲ(ନୋ)ର ଲୋଭକ—Tear. [ଉ—ଲେଯ୍ୟେ କଥା ଦଶିଲାନ କୁରଙ୍ଗିମା ଚକ୍ଷୁ । ପ୍ରଭାସ. ଶଶିସେନା ।]

ଲୋତ୍ର(ତ୍ରା)ର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବଣ—(ସଂ. ଲୋଅର)
Loya(ya)r (etc) ଲୋଅର୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
[ଲୋର୍—ଅନ୍ୟରୂପ] Loar etc. (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋର—ଗ୍ରା. ବ.—(ସଂ. ଲୋଚ)—ଲୋଚକ; ଲୁହ; ଅଶ୍ରୁ—Lora Tears.

ଲୋ(ଲୁ)ରୀ—ଗ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଳ)—ବଣ—ଆବଶ୍ୟକ; ଲୋଡ଼ା—Lo(lu)rā Necessary. ବ—ଆବଶ୍ୟକତା—Necessity; need.

ଲୋରି—ଗ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଳ) ବ—ସାଇଲୋର ଗୀତ (ଦେଖ)—Lori [ଲୋଽଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] Sāiñlori gīta (See)

ଲୋ(ଲୁ)ରିବା—ଗ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଳ) କି—ଲୋଡ଼ିବା (ଦେଖ)—Lo(lu)ribā Lordibā (See)

ଲୋ(ଲୀ)—ଗ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଳ) ବ—ଚୋଲା; ବେତ ଆଦର ବହାର ଯୋଗୁଁ ଶରୀରରେ ରହିଯିବା ଲମ୍ବ ଦାଗ—Lo(lī) Long marks left on the body by the stripes of caning.

ଲୋଳ—ସଂ. ବଣ.—(ଲୋଡ଼ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ଅସ୍ଥିର; ଚଞ୍ଚଳ; ଚଞ୍ଚଳ—Lola (ଲୋଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Restless; unsteady; fickle; wavering. ୨। ଲୋଲୁପ; ଲୋଭୀ; [ଲୋଳଚ୍ଛା(ଚ୍ଛୁ)—ବ ଇଚ୍ଛାଣା—2, Covetous; cupidous; hankering after; longing for. ୩। ଇଚ୍ଛୁକ—3. Desirous; wistful. ୪। (ଲୁଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଢିଲା; ଶିଥିଳ—4. Slack; loose; flaccid. ୫। କମ୍ପମାନ—5. Trembling; oscillating. ୬। ଲୁଲଉ; ଯାହା ଲଡ଼ଲଡ଼ ହୋଇ ଝୁଲୁଥାଏ—6. Hanging loosely. ୭। ଦୋଦୋଲ୍ୟମାନ—7. Swinging. ୮। ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ—8. Changeable. ୯। କ୍ଷଣିକ; କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର—9, Transient. ସ୍ତ. ବ—ଲଙ୍ଗୋଦ୍ଭବ ପୃ (ହ୍ର. ଶ)—Male organ.

ଲୋଳକ—ସ. ବଣ (ଲୁଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧। ଯାହା ଶ୍ଳଥ-ଭାବରେ ଝୁଲୁଥାଏ—1. Hanging loosely. ୨। ଦୋଳାୟମାନ—2. Swinging. ସ୍ତ. ବ—୧। ଚୋଲକ (ଦେଖ)—1. Nolaka (See) ୨। ତନ୍ତୁରେ ଝୁଲୁଥିବା ଏକ ଲଟୁ (ହ୍ର.ଶ)—2. A ball hanging loose from a loom. ୩। ଲମ୍ବକଣ—3. Pendant.

ଲୋଳକର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ବ୍ର)—କାନପତଳା (ଲୋଭୀ); ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କ କଥା ଶୁଣେ—Lolakarṇṇa Listening to every body (M. W) (ଲୋଳକର୍ଣ୍ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୋଳକୁଣ୍ଡଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ବ୍ର)—ଯାହା କାନର କୁଣ୍ଡଳ ଝୁଲୁଥାଏ—Having dangling or pendent earings (M. W.) Lolakuṇḍala [ଲୋଳକୁଣ୍ଡଳା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲୋଳଚର୍ମ୍ମ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ ଚର୍ମ ଝୁଲୁଥାଏ—Flaccid skin. Lolacharmma

ଲୋଳଚର୍ମ୍ମା—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀ.ବ୍ର)—ଲୁଲଚର୍ମ୍ମୀ—Having flaccid skin. Lolacharmmā

ଲୋଳଜିହ୍ୱ—ସ. ବଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀ.ବ୍ର, ଲୋଳ ଅର୍ଥେ ଜିହ୍ୱା ଯାହାର]—୧। ଯାହାର ଜିହ୍ୱା ଲମ୍ବଲମ୍ବି ଝୁଲୁଥାଏ—1. Having a waving or hanging tongue. [ଲୋଳଜିହ୍ୱନ-ଅନ୍ୟରୂପ] ଲୋଳଜିହ୍ୱା / ଲୋଳଜିହ୍ୱସନା } ସ୍ତ୍ରୀ— ୨। ଯେ ଜିହ୍ୱାକୁ କାଢ଼ି ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ କରୁଥାଏ—2. Moving the tongue; lolling the tongue.

ଲୋଳଜିହ୍ୱା—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଲମ୍ବିତା ଜିହ୍ୱା—Lolling tongue. Lolajihwā

ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଲୋଳଜିହ୍ୱର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Lolajihwa. [ଲୋଳଜିହ୍ୱନା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋଳଦ୍ଭୁଜ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ବ୍ର; ଲୋଳତ୍=ଲୋଳୁଥିବା+ଭୁଜ)—ଯାହାର ହାତ ଝୁଲୁଛି—Lolad-bhuja [ଲୋଳଦ୍ଭୁଜା—ସ୍ତ୍ରୀ] Having swinging arms (M. W.)

ଲୋଳମ୍ବ—ସଂ. ବ—ରୋଲମ୍ବ (ଦେଖ)—Lolamba Rolamba (See) (M. W)

ଲୋଳା—ସଂ. ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ (ଲୋଳ+ଅ)—"ଲୋଳ"ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Lolā 1 Feminine form of the word Lola.) [ବ୍ର—କାଦମ୍ବିମା ଖେଳେ ଗଗନେ ଧୀରସମୀରଲୋଳା-ଗ୍ରଥାନାଥ ଚଉଗ୍ରଗା ।] ୨। ଉତ୍ସୁକା—2 Eager for; desirous of. [ଓ—ବଞ୍ଚି ଜଳସୃ ବଦ୍ଦାରଲୋଳା—କରସୂର୍ମି: ସଙ୍ଗୀତ] ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ଚଞ୍ଚଳା; ଲକ୍ଷ୍ମୀ—1. Goddess Lakshmi. [ବ୍ର—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚଞ୍ଚଳା ଥିବାରୁ, ଅର୍ଥାତ୍ କଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଖରେ ଚରକାଳ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହୁ ନ ଥିବାରୁ।] ୨। ଜିହ୍ୱା; ଜିଭ—2. The tongue. ୩। ବଦ୍ୟୁତ୍; ଚପଳା—3. Lightning. ୪। (ନାମ) ମଧୁଦୈତ୍ୟର ମାତା—4. Name of the mother of Demon Madhu. ୫। (ନାମ) ଯୋଗିନୀବିଶେଷ—5. Name of a Jogini. ୬। ଏକ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ—6. Name of a metre. ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଯଥାକ୍ରମେ ସଗଣ, ସଗଣ, ସଗଣ, ଭଗଣ ଓ ଶେଷରେ ଦୁଇ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ଏଥିରେ ସାତ ଅକ୍ଷର ବାଦ୍ ସତ ଯତି—ହ୍ର. ଶ) ଦେ. ବ—୧। ନୋଳା (ଦେଖ)—1 Nolā (See). ୨। ପ୍ରାଚୀନ ଅର୍ଣ୍ଣବପୋତବିଶେଷ (ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଅନୁଭବ) 2 A variety of sea-going vessels in ancient Orissa.

ଲୋଳ୍ଲ—ଗ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଳ) ଶ୍ରିବ—ଲୋଳ ଚଷିବାବେଳେ ଲଙ୍ଗଳରେ ଲାଗିଯିବା ଜମିର ଘାସ—Grass clinging to the plough during ploughing. Lolā

ଲୋଳାକ୍ଷ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ବ୍ର)—୧। ଯାହାର ଅକ୍ଷି ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ବୁଲୁଥାଏ—1. Having rolling eyes. ୨। କାମାସକ୍ତ ବା ଶ୍ରାନ୍ତ-ଦୃଷ୍ଟି ବିଶିଷ୍ଟ—2, Looking, wan Lolākṣha / ଲୋଳାକ୍ଷା } —ସ୍ତ୍ରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋଳଦୃଷ୍ଟି } ଅନ୍ୟ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ tonly upon (M W.)
ଲୋଳଚକ୍ଷୁଃ }
(ଲୋଳନୟନ, ଲୋଳନେତ୍ର, ଲୋଳଲୋଚନ, ଲୋଳେକ୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୋଳାପାଙ୍ଗ—ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ (ବହୁସ୍ତ୍ରୀ)—ଚଞ୍ଚଳ ଅପାଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ—Lolāpāṅga Having tremulous outer (ଲୋଳାପାଙ୍ଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) eye corners (M, W.)

ଲୋଳାର୍କ—ସଂ. ବ (ଲୋଳ+ଅର୍କ)—ସ୍ପର୍ଶକ୍ଷମ ଏକ ଆକାର (ସୂ. ଶ) Lolārka A form of the sun (M. W.) (ଲୋଳାବନେଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୋଳାୟମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲୁଲରୁ ଲୋଳାୟ ନାମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Lolāyamāna ଅନ)—ଦୋଳାୟମାନ—Hanging (ଲୋଳାୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) loosely.

ଲୋଲି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୋଳକା)—ନୋଳ (ଦେଖ) Loli Noli (See)

ଲୋଳ (ଧାତୁ)—ସଂ. (ଲୁଲ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ)—ଦୋଦୋଳୁଇବା— Loli (root) To wave; to rock.

ଲୋଲିଆ—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ନୋଳିଆ (ଦେଖ) Loliā Nolia (See)

ଲୋଳିକା—ସି. ବ (ଲୋଳିକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । କାନର ନୋଳି— Lolikā 1. Earing. ୨ । ରତ୍ତ; ଟକାଘଲଙ୍ଗ ଶାଗ (ବଡ଼ାର ପତ୍ର ଜଉର ଅକୃଛର ଥିବାରୁ)—2. Rumex Vasicarius; Oxalis Pussilla; (a pot-herb) ୩ । ଝୁଙ୍ଗଡ଼ା; ଝୁଙ୍ଗୁଡ଼ି—3. A flat basket or tray of wicker work.

ଲୋଳିତ—ସଂ. ବିଣ (ଲୋଳ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଦୋଦୋଳୁଥିବା; Lolita ଦୋଳାୟମାନ—1. Hanging; pendent; oscillating. ୨ । ଚଞ୍ଚଳ; ଅସ୍ଥିର—2. Fickle; wavering. ୩ । କମ୍ପମାନ—3. Trembling. ୪ । ଶ୍ଲଥ—4. Flaccid; flabby. ସଂ. ବ—ସଙ୍ଗୀତର ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—A particular musical air.

ଲୋଳିବା—ଦେ. କ (ସଂ. ଲୁଲ ଧାତୁ)—ଦୋଦୋଳିବା; ଝୁଲିବା— Lolibā To hang; to wave. [ଉ—ବର୍ଷ ବର୍ତ୍ତି ପୁଷ୍ପମାଳ, ଦୋଳା ମାନେ ଲୋଳନ୍ତି ଉର ସ୍ଥାନେ । ଗୀତି. ପୁଣ୍ଡିଇମ ଡୋଳନା ଲୋରନା [ଲୋଳାଇବା—ଣିଜନ୍ତ] ରତ୍ନୋଦସୂ ।]

ଲୋଲୁପ(ଉ)—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଲୁଭ ଧାତୁ, ଯଙ୍ ଲୁଗନ୍ତ=ଲୋଲୁଭ୍ Lolupa(bha) ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଅତି ଲୋଭୀ— (ଲୋଲୁପା[ପ୍ତା]—ସ୍ତ୍ରୀ 1. Very avaricious; greedy. [ଲୋଲୁପତା(ତ୍ୱ)—ବ] ୨ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟଲାଷୀ; ଲାଳସାକୁଳ—2. Hankering after; longing for. ୩ । ଅତି ଆସକ୍ତ—3. Too much attached. [ଉ—ସତ୍ତଠାରେ ମୋର ମତ୍ତ ଲୋଲୁପ, ଗୋଲୋକ. ଭନ୍ତୁବେଣୀ] [ଦ୍ର—ଲୋଲୁପ ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ମାଂସଲୋଲୁପ, ଧନଲୋଲୁପ, ଅର୍ଥଲୋଲୁପ, ଖାଦ୍ୟଲୋଲୁପ ଆଦି ସମାସଯୁକ୍ତ ପଦମାନ ଗଢ଼ାଯାଏ ।]

ଲୋଲୁପା—ସଂ. ବ (ଲୁଭ ଧାତୁ, ଯ ଙ ଲ୍ୱଗନ୍ତ=ଲୋଲୁଭ୍ ଧାତୁ+ସ୍ତ୍ରୀ. Lolupā ଅ+ଆ)—ଲାଳସା—Eager desire; longing for. (M. W)

ଲୋ'ଲୋ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ଶବ୍ଦାନୁକରଣ)—ବିଣ—୧ । ପୁଷ୍ଟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥର Lolo ନବଳ—1. Fat but not strong. ୨ । ନପୁଂସକ—2. Impotent.

ଲୋଲୋ(ଲୌ)ଷ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଚଞ୍ଚଳ ଓଷ୍ଠ ବିଶିଷ୍ଟ—Having Lolo(lau)shṭha moving or restless lips (M,W) [ଲୋଲୋ(ଲୌ)ଷ୍ଠୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲୋଶ୍‌କାନ୍(ନି)—ଦେ. ବ—ଲୋକସାନ୍ (ଦେଖ) Loskān(ni) Loksān. (See)

ଲୋଶଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଲ୍ଲଳଡ, ଶ୍ଲଥ)—୧ । ସାଦ୍ରା ଲୋସଡ଼ ପଡ଼ Losardā ଥାଏ; ଶ୍ଲଥ; ଲୋଡଗ୍—1. Flaccid; flabby. ଢିଲେ ୨ । (ପୁଂ.) ଯାହାର ଦେହର ଚର୍ମ ଶ୍ଲଥ ହୋଇଥାଏ— ପିଲପିଲା 2. Flabby-skinned. [ବ—ଅମ୍ଳ ଆଦ ଫଳ ଟିଳେ ଚାମଡ଼ା ଖାଇଗଲେ କେତେକ ସମୟ ପରେ ନରମ ବା ଚମଡାଲଡକା ହୁଅ। ଲୋଶଡ଼ୀ ହୋଇଯାଏ ବା ଘୋଳିଯାଏ । (ଲୋଶଡ଼ୀ ସ୍ତ୍ରୀ) ପାଣିଆ କାଦୁଅ ଲୋଶଡ଼ ପଡ଼େ, ଅର୍ଥାତ୍ ଉଣ୍ଡି ଦେଲେ ବୋହି ପଡ଼େ । ଲୋସଡ଼ା କାଦୁଅରୁ ହାତୁରେ ଖୁଣ୍ଟଲେ ତାହା ହାତୁରେ ଲାଖି ନ ରହି ଲୋଶଡ ପଡ଼େ । ଲାଜୁଅରୁଧୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସ୍ତନ ପୂର୍ଣ୍ଣଯୌବନର ଅଳ୍ପକାଳ ପରେ ଲୋସଡ଼ ପଡ଼େ । ମୋଟା ବା ଅଧ ପୁଥୁଳ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଘେଟର ଚର୍ମ ଲୋଶଡ଼ ପଡ଼ିଥାଏ ।]

ଲୋଶଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ଲୋସଡ଼ିବା କିମ୍ବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ; Losardā(rde)ibā ଲୋଶଡ଼ା ହଉବା—To cause to ଢିଲେ କରା ଲଡକାନା become flabby.

ଲୋଶଡ଼ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । (ପାଣିଆଁ କାଦୁଅ) ବୋହି ପଡ଼ିବା— Losardi pardibā 1; (said of watery clay) To ଲଥଲଥ କରେ ପଡ଼ା become unstable or unsettled, ଲଥଲଥ ଗୋରନା ୨ । (ପାଚିଲା ଅମ୍ବ ଆଦ) ଲୋଡଗ ହେବା—(ଲେଖଡିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. (said of ripe mango etc) To ନସେ ଯାଓୟା, ନସା become flaccid. ୩ । (ସ୍ତନ ଦେହ ଓ ଚର୍ମ) ପଚ ପଚାନା ଓଦ୍ରୋଳ ପଡ଼ିବା; ଶ୍ଲଥ ହେବା—3. (said of ଝୁଲେ ପଡ଼ା the skin of a fat person) To hang ଲଡକଜାନା flabbily. ୪ । (ବୟସ ଯୌବନା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସ୍ତନ) ଝୁଲିବା—4. (said of woman's breasts) To hang flabbily, to become flabby.

ଲୋଶଡ଼ୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୌବନର ଅଳ୍ପ ଦିନପରେ Losardi ସ୍ତନମାନ ଝୁଲିପଡ଼େ; ଶ୍ଲଥସ୍ତନା— ଲଡ଼କାହୁଆସ୍ତନବାଲୀ (women) Whose breasts become flabby very soon after youth.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋଶନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଶରୀର ଅଙ୍ଗରେ ମାଳସ କରିବାରେ ବା Losan ଶରୀର ଅଙ୍ଗକୁ ଓଦା ରଖିବାରେ ବା ଧୋଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲୋସନ ଲୋଶନ ଔଷଧ ଗୋଳା ଦୋଇଥିବା ଡାକ୍ତର ଦ୍ରବ— Lotion.

ଲୋଷ୍ଟ୍(ଷ୍ଟ୍ର) (ଧାତୁ)—ସଂ—ଗଦି କରିବା; ଗଦା କରିବା— Loshta(shṭra) (root) To heap up.

ଲୋଷ୍ଟ(ଷ୍ଟ୍ର,ଷ୍ଟ୍ର,ଷ୍ଟ)—ସଂ. ବ (ଲୋଷ୍ଟ୍ ଧାତୁ+ କର୍ମ. ଅ; ଇ; ଉ; ଠ)— Loshṭa(shṭa,shṭra,shṭ ୧ । ଢେଲା; ଟେକା— (ଲୋଷ୍ଟ୍[ଷ୍ଟ୍ର]ବ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Clod; a hard lump of earth. ୨ । ଧାତୁ ଦ୍ରବ୍ୟର କଳଙ୍କୀ; ମୃରୁଗ୍— 2. Rust on metal. ୩ । ଲୌହମଳ; ଲୁହାଗୁଡ଼— 3. Scoria; dross

ଲୋଷ୍ଟକ କୃଶ—ସଂ. ବିଣ (ଜଡ଼ୁବୀହି, ସହିର ଲୋଷ୍ଟକମାନ ଲୁଣି Loshṭaka kṛuśa ମାଟିଘିବା ବା ଜୀର୍ଣ୍ଣହେବା ହେତୁ କୃଶ ହୋଇଅଛୁ) ଇଷ୍ଟକାଦିଖଣ୍ଡପରି ଶୀର୍ଣ (ଗୃହ ବା କାନ୍ଥ) (ମୃତ୍ତିକାଟିକ)—Emaciated as regards the bricks and other m aterials (said of a house or wall containing bricks etc) which have become pulverised.

ଲୋଷ୍ଟ(ଷ୍ଟ୍ର) ଗୁଟିକା—ସଂ. ବ (ଲୋଷ୍ଟ୍ର ଉଉ)—କାଦୁଅରେ ତିଆରି ଗୁଲି; Loshṭa(shṭra) guṭikā ବାଟୁଳ—A pellet of clay (M. W.)

ଲୋଷ୍ଟ ଷ୍ଟ୍ର)ଘାତ—ସଂ. ବ (ଲୋଷ୍ଟ୍ର ଉଉ)—ଟେକା ମାଡ଼—A blow Loshṭa(shṭra)ghāta with a clod (M. W.

ଲୋଷ୍ଟ(ଷ୍ଟ୍ର)ଘ୍ନ—ସଂ. ବ—୧ । ବଦା—1. A harrow (M. W). Loshṭa(shṭra)ghna ୨ । ପଟାମଇ—2. A plank (ଢେଲା ଭଙ୍ଗନ, ଲୋଷ୍ଟଭେଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) used to reduce the clods of a ploughed field into powder,

ଲୋଷ୍ଟ୍ର ଖଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—ଢେଲା ବା ଟେକାର ଖଣ୍ଡ— Loshṭra khaṇḍa A clod of earth.

ଲୋଷ୍ଟ୍ର ନିକ୍ଷେପ—ସଂ. ବ (ଲୋଷ୍ଟ୍ର ଉଉ)-କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ଜୀବ ଅଦଙ୍କୁ Loshṭra nikshepa ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଟେକା ମାରିବା— Aiming a clod at an object.

ଲୋଷ୍ଟ୍ରବତ୍—ସଂ. ବ—ଲୋଷ୍ଟ୍ରଖଣ୍ଡ ପରି ହେୟ, ମୂଲ୍ୟହୀନ ବା Loshṭrabat ଅନାଦରଣୀୟ—Valueless like a clod of earth. (ଯଥା—ଘରଦ୍ୱାର୍‌କୁ ଲୋଷ୍ଟ୍ରବତ୍ ଜ୍ଞାନ କରିବ ।)

ଲୋଷ୍ଟ—ସ. ବ—ଲୋଷ୍ଟ୍ର (ହେମ)—Loshṭa. (See) [ବ— Loshṭha କେ ବୋଲେ ଲୋଷ୍ଟ ମେରୁ ହେଲା ପର୍ବ । ଅଉସନ୍ୟ. ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ ।]

ଲୋହ—ସଂ. ବ [ଲୁ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+ କର୍ତ୍ତୃ. ଡ; ଦୀର୍ଘ Loha (ପ୍ରାଚୀନ ରୁଧ୍ ଧାତୁ=ନାଲ ହେବାରୁ ରୁ ପୂର୍ବ) ରୁଦ ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତୃ. ଥ]—୧ । ଶୋଣିତ; ରକ୍ତ; ଲହୁ—1. Blood. [ବ୍ର—ଏ ମହାକଳଙ୍କ ଯାଇ ପ୍ରକାଳିବା ଅରେ, ରଣସ୍ରୋତେ ବିପୁଲୋଦ୍ଦେ ଅବା ଜଳ ଲେ ।ଦେ । ସୁଧାକାଥ. ମହାଯାତ୍ର] ୨ । ଅଗୁରୁ—2. Agallochum; eaggle-wood. ୩ । ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ—3. Red sandal; Pteracarpus Santalinus. ୪ । ଲୁହା; ଲୌହ— 4. Iron. [ବ୍ର—ରଜନୀକାନ୍ତ ଜଘଟ୍ଟର, ଦେବ୍ରହ୍ମ ଉଘତ ଲୋହ ଜମ୍ବାଳ ପ୍ରହାର । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।] ୫ । ତୈଜସ; ଖଣିଜ ଧାତୁ—5. Metal. (in general). ୬ । ଲୁହା ଜନିତ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରାଦି—6. Weapons and instruments made of iron. ୭ । ବନଶି କଣ୍ଟା— 7. A fish hook. (M. W). ୮ । କାଳ ବର୍ଣ୍ଣର ଛେଳି (ହି. ଶ)—8. The red goat (M. W) ୯ । ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର; ଜଙ୍ଗାର—9. Weapon (M. W) ସଂ. ବିଣ— ୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ; କାଲଆ—1. Red (M. W) ୨ । ରକ୍ତାର—2. Reddish (M. W) ୩ ।ତମ୍ବାଳଆ— 3. Copper-coloured (M. W) ଦେ. ବ— (ସଂ. ଲୋଭକ)—ଉଲାଭକ; ଲୁହ—Tears.

ଲୋହ କଣ୍ଟକ—ସଂ. ବ—ସଦନ ବୃକ୍ଷ (ହେମ) Loha kaṇṭaka Vanguera Spinosa (tree).

ଲୋହକାନ୍ତ—ସଂ. ବ—ଅୟସ୍କାନ୍ତମଣି; ଚୁମ୍ବକପଥର— Lohakānta Magnetic iron; loadstone.

ଲୋହକାର—ସଂ. ବ—କମାର— Lohakāra Blacksmith. (ଲୌହକାରକ, ଲୌହଘାତକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୋହ କିଟ୍ଟ—ସଂ.ବ—୧ । ଲୌହମଳ—Scoria. ୨ । ଲୁହାର Loha kiṭṭa କଳଙ୍କୀ—2. Rust of iron.

ଲୋହଘ୍ନ—ସଂ. ବ—ସଦରଙ୍ଗା (ହେମ) Lohaghna Madaraṅgā (See)

ଲୌହ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଲୁହାର ଗୁଣ୍ଡା; ଚୂଷ— Loha chūrṇṇa 1.Iron filings. ୨ । ଲୁହାର କଳଙ୍କି- 2. Rust of iron.

ଲୌହଜ—ସଂ. ବ—୧ । ଲୌହମଳ—1. Scoria. ୨ । ଇସ୍ପାତ Lohaja ଲୁହା—2. Steel from Damuscus (M. W) ୩ । ପିତ୍ତଳ; କଂସା—3. Brass; bell-metal (M. W) ୪ । ଲୁହାର କଳଙ୍କି— 4. Rust of iron (M. W).

ଲୌହଜାଲ—ସଂ. ବ—୧ । ଲୁହାର ଜାଲ—1. Iron-netting Loha jāla (M.W). ୨ । ଲୁହାର ଜାଲର ସାଞ୍ଜୁ ବା କବଚ—2. A coat of mail (M. W)

ଲୌହ ଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—୧ । ଲୁହାର ଛଡ଼ ବା ଛଡ଼ୀ—1. An iron) Loha daṇḍa staff. ୨ । ପରଶୁ; ସୁବ କୁଠାର— 1, A battle axe (M. W

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋହ ଦ୍ରାବ—ସଂ. ବ (ଲୋହଦ୍ରାବନ୍ ଶବ୍ଦ)—୧। ଟଙ୍କଣ; ଟାଙ୍ଗଣା; ଫୋଟାଗା—1. Borax. ୨। ଅମ୍ଳ ବେତସ (ହି. ଶ)—2. A kind of potherb.

ଲୋହ ନାଲ—ସଂ. ବ—ଲୌହର ବାଣ ବା ନାଗଚ—Loha nāla Iron arrow or shaft.

ଲୋହ ପଟ୍ଟିକା—ସଂ ବ—ଲୁହାର ପୋତ ପାତଅ—Loha pattikā An iron plate (M,W)

ଲୋହ ପୃଷ୍ଠ—ସଂ. ବ (ବହୁତ୍ୱାହ; ଲୋହବତ୍ ପୃଷ୍ଠ ଯାହାର) କଙ୍କ ପକ୍ଷୀ, ବଡ଼ି ଅକାଙ୍କ—Loha prushtha Heron (M. W) [ହ୍ର—ବସ୍ତତଃ ଲୋହପୃଷ୍ଠେ, ଶତାଙ୍ଗ ସାଜ ହୁଏଁ, ନହୁଁ ମଡୋଦର ଯେ—ଭଃ. ବେଣୀସଂହାରଲାମ୍ ।] ସଂ. ବହୁ-ଲୌହମୟ ପୃଷ୍ଠଯୁକ୍ତ—Having the back made of iron.

ଲୋହ ପ୍ରତିମା—ସଂ. ବ—୧। ଲୁହାର ମୂର୍ତ୍ତି—1. An iron image. ୨। ନଇାଣ—2. Anvil (M. W)

ଲୋହ ବର—ସଂ. ବ (ଲୋହ=ଧାତୁ ଉପାଦାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—Gold (M. W)

ଲୋହ ବର୍ମ—ସଂ. ବ—ଲୁହାର କବଚ ବା ସାଞ୍ଜୁ—Loha barma An iron armour; mail (M. W)

ଲୋହ ମୟ—ସଂ. ବଣ—ଲୌହନର୍ମିତ—Lohamaya Made of iron. (ଲୋହମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଲୋହ ମାରକ—ସଂ. ବ—ମରୁରଙ୍ଗା;ଶାଳଃଶାକ; ଜଳଜାତଶାକବିଶେଷ Loha māraka An aquatic vegetable; Alternanthera Cessilis; AchyranthesTriandra (M. W).

ଲୋହ ମୁକ୍ତିକା—ସଂ ବ (କର୍ମଧା)—ନାଲଆ ମୋତି—Loha muktikā Red pearl (M.W)

ଲୋହ ରଜଃ—ସଂ. ବ—୧। ଲୁହାର ଗୁଣ—1. Iron filings (M.W.) ୨। ଲୁହାର ଜଲକ୍ରି—2. Rust of iron (M. W)

ଲୌହର—ପ୍ରାଦେ(ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଓଡ଼ିଆଳ ପୁଂ. ବ (ଭୁଲ ହି. ଲୋହର)-Lohara (ଲୋହରେନ୍—ସ୍ତ୍ରୀ) (କମାର)—Blacksmith.

ଲୋହରାଜକ—ସଂ. ବ—ରୂପା—Loharājaka Silver (M W)

ଲୋହଲ—ସଂ. ବ (ଲୋହ+ଲ ଧାତୁ=ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। Lohala ଲୌହକାର; କମାର—1.Ironsmith. ୨। ଶୃଙ୍ଖଳର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ଦଅ—2. The principal link in a chain. ସ. ବଣ—୧। ଖନା—1. Lisping. ୨। ଅସ୍ପଷ୍ଟକାକ; ଅର୍ଦ୍ଧଉଚ୍ଚାରଣ; ଦନ୍ତେଷ୍ଠ କଥା କହୁଥିବା—2. Speaking inarticulately. ୩। ଲୌହନର୍ମିତ—3. Made of iron (M, W)

ଲୌହ ଶଙ୍କୁ—ସଂ. ବ—୧। ଲୁହାର କାଲା ବା ଶୂଳ—1. An iron stake or spike. ୨। ଏକୋଇଶି ନରକ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ଏଥିରେ ପାପୀଙ୍କୁ ଶୂଳ ଉପରେ ବସାଇ ଦଆଯାଏ)—2. One of the 21 hells of the Hindus.

ଲୋହ ଶ୍ଲେଷ୍ମକ—ସଂ. ବ—ଟାଙ୍ଗଣା; ଫୁଟାଗା (ହି. ଶ)
Loha śleshmaka Borax (M. W).
ଲୋହସଂଶ୍ଲେଷ୍ମକ
ଲୋହଶୁକ୍ତିକର } --ଅନ୍ୟରୂପ

ଲୋହସାରକ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶାଲଞ୍ଚ; ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗ (ଦେଶ) Lohasāraka Madarangā śāga (See) (ଲୌହସାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୋହା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଲୋହ)—ଲୌହ; ଲୁହା—Lohā ଲୋହା ଲୋହା Iron.

ଲୋହାଖ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଲୋହ+ଅଖ୍ୟା+ଅ)—୧। ଅଗରୁ—Lohākhya 1. Agallochum; eaglewood ୨। ଗୋଲମରଚ—2. Black pepper (M. W)

ଲୋହାଭିହା(ସା)ର—ସଂ. ବ (ଲୋହ=ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର+ଅଭସାର; ଅଭହାର Lohābhihā(sā)ra ୧। ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରାଦିକୁ ମାଜିବା—1. Cleaning of weapons and instruments. ୨। ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା ପୂର୍ବରୁ ସ୍ୱଜାତୀୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର ଜଳଜନା ବିଧି—2. Lustration of arms.

ଲୋହାର—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଭୁଲ. ହି. ଲୋହାର) (ସଂ) Lohār ଲୌହକାର) କମାର—Ironsmith. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ (ସଂ ଲୌହକାର)—ଯେଉଁ ଲୋକ ଖଣଜ ଲୁହାକୁ ଉତ୍ତପ୍ତାଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରନ୍ତି—One who smelts iron ore and produces iron bars.

ଲୋହାର ଖାନା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କମାରଶାଳ—Lohārakhānā A smithy; blacksmith's workshop.

ଲୋହି—ଦେ. ବ—ସଂ ବ.—ଏକପ୍ରକାର ଟାଙ୍ଗଣା—A kind of borax (M, W) ୧। (ସଂ ଲୌମୀ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଲୋଇ ଲୋହ ନର୍ମିତ ମୋଟା ଶୀତବସ୍ତ୍ର—1. Thick woollen wrapper. ୨। (ସଂ ଲୁପ୍ତି) ଦଲା ହୋଇଥିବା ଅଟାରୁ ନଅଣିବା ମୋଟା ରୁଟି ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣ ଗୁଲା—2. A ball of kneaded flour sufficient for one roll of bread.

ଲୋହିଆ—ଦେ. ବ (ସଂ ଲୋହିତ)—ଧାନ ଗଛ ଆଦର ଏକପ୍ରକାର ରୋଗ ଧାନର ରୋଗବିଶେଷ Lohiā A sort of paddy-pest (consisting of red insects attacking the stalks) [ଦ୍ର—ଗଛରେ ଏକପ୍ରକାର ନାଲ କୀଟ ବସି ଗଛକୁ ନଷ୍ଟ କରନ୍ତି ।] ବଣ (ସଂ ଲୋହିତାକ୍ଷି) ଲାଲସା ଈଷତ୍ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Reddish

ଲୋହିକା—ସଂ ବ (ଲୋହ+କ+ଆ)—୧। ଲୌହନର୍ମିତ ପାତ୍ର—Lohikā 1. Iron vessel. ୨। କଟାହ; କଢେଇ 2. Cauldron. ଦ୍ର=ଜୀ। ଗୁଡ଼ୁଲି ଧୋଇବା ବମନ୍ତେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କାଠର ଓ ବଡ଼ ଅଗଭୀର ପାତ୍ର, ଯହିଁର ମୁଦ୍ଦଁ ଲୁଦାରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ—3. A large shallow bowl usually of wood and bound with iron, used for washing rice (M.W).

ଲୋହିତ—ସ ବ(ରୁହ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା+କର୍ତ୍ତା ଇତ) ୧। ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ) Lthita 1 Red colour, ୨। ନଦନଦଶେଷ— 2. Name of a river. ୧। ରୋହୁମାଛ (ଦେଖ) 3. Rohi māchha (see) ୪। ମୃଗବିଶେଷ—4. Red deer. ୫। ସର୍ପ—5. Snak ୬। ମସୁର--6. A leguminons plant Ervum; Hersutum; Cicer Lens. ୭। ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ--7 Planet Mars. ୮। ମାଣିକ୍ୟ—8 Ruby ୯। ରକ୍ତ; ରୁଧର— 9. Blood. ୧୦। (ବୈଦ୍ୟକ) କାଶ୍ମୀରଦେଶୀୟ ଗନ୍ଧତୃଣ; ଭୁଶାକୁଙ୍କୁମ—1 0 A sort of fragrant grass of Kashmere. ୧୧। କୁଙ୍କୁମ— 11. Saffron. ୧୨। ଯୁଦ୍ଧ— 12. War. ୧୩। ରକ୍ତଚନ୍ଦନ—13, Pterocarpus Santalinus. ବଣ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Red coloured.

ଲୋହିତକ—ସ. ବ ଲୋହିତ+ସଜ୍ଞାର୍ଥେ କ)—୧ । ଶୋଣରତ୍ନ; ପଦ୍ମରାଗମଣି—1. Ruby. ୨। ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ— 2. The planet Mars. ୩। ପିତ୍ତଳ— 3, Brass. ୪। (ବୈଦ୍ୟକ) ଏକପ୍ରକାର ଶାଳ ଧାନ; ନାଲିଝୁଲର ଧାନ—4. A kind of red winter paddy. ୫। ତମ୍ବା—5. Copper. ୬। କଂସା – 6. Bell metal. ୭। ପଞ୍ଜାବର ଅଧୁନିକ ରୋହ୍ତକ ନଗରର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ (ହି. ଶ)—7, Ancient name of the modern Rohtak town in the Panjab.

ଲୋହିତ ଚନ୍ଦନ—ସ. ବ—୧। ରକ୍ତଚନ୍ଦନ (ଦେଖ)–1 Rakta Lohita chandana chandana (See) ୨। କୁଙ୍କୁମ— 2. Saffron.

ଲୋହିତ ନଦୀ—ଦେ. ବ—୧। ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର କାନାଡ଼ାଦେଶର Lohita nadī ନଦୀବିଶେଷ—1. The Red river; name ଲୋହିତ ନଦୀ लोहित नदी of a river in Manitoba of Canada in North America (Lat 48 N and Long 97 W) [ଦ୍ର—ଏହା ଇଉନାଇଟେଡ୍ ଷ୍ଟେଟ୍‌ସ୍‌ରୁ ଉତ୍ତରମୁଖ ହୋଇ କାନାଡ଼ାର ମାନଟୋବା ପ୍ରଦେଶର ଉଇନିପେଗ୍ ହ୍ରଦରେ ପଡ଼ିଅଛି।] ୨। ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ମିସିସିପି ନଦୀର ପୋଷ୍ଟଏ ଉପନଦୀ—2, The Red river, a tributary of the Mississipi river in the United States of America. [ଦ୍ର—ଏହା ରଙ୍ଗା ପଦ୍ଦଉରୁ ପଶ୍ଚିମପାର୍ଶ୍ୱରୁ ବାହାର ମିସିସିପି ନଦୀରେ ପଡ଼ିଅଛି।]

ଲୋହିତ ନୟନ—ସଂ. ବ ଓ ବଣ. ପୁଂ—ଲୋହିତଲୋଚନ (ଦେଖ) Lohita nayana Lohita lochana (See) [ଲୋହିତନୟନା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ]

ଲୋହିତପୁଷ୍ପକ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଦାଡ଼ିମ; ଡାଳମ୍ବ— Lohita pushpaka Pomegranate.

ଲୋହିତ ବରଣା(ନା)—ଦେ. ବ (ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, ନାଲ Lohita baraṇa(na) ରଙ୍ଗ—Red colour; लोहितवरण लोहितवरन ବଣ—ନାଲରଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ— Red-coloured,

ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ—ନାଲରଙ୍ଗ—Red colour. ସଂ. ବଣ Lohita barṇṇa (ବହୁବ୍ରୀ ବ) ନାଲିଆ—Red. [ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ]

ଲୋହିତ ବସନ—ସଂ. ବ—ନା ଲୁଗା—Red cloth. ସଂ ବଣ. Lohita basana ପୁଂ—ଯେ ନାଲ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥାଏ— ଲୋହିତବସନା } ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ Wearing red cloth ଲୋହିତବସ୍ତ୍ରା } (ଲୋହିତ ବସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୋହିତ ମତ୍ସ୍ୟ—ସଂ. ବ—୧। ରୋହିତ ମତ୍ସ୍ୟ (ଦେଖ)—1. Rohita Lohita matsya matsya (See) ୨। ନାଲିଆ ମାଛ— 2. Red fish.

ଲୋହିତ ମୁଖ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ନାଲ ମୁହଁ—Red face. ବଣ. Lohita mukha ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ ବ) ୧। ନାଲିଆମୁହାଁ- [ଲୋହିତମୁଖୀ(ଖୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ] 1. Red-faced. ୨। ରାଗାନ୍ଧତ ହେବାରୁ ଯାହା ମୁହଁ ନାଲ ପଡ଼ିଥାଏ— 2. Having the face flushed red with anger.

ଲୋହିତ ମୃଗ—ସଂ. ବ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ମୃଗବିଶେଷ— Lohita mṛuga Red deer.

ଲୋହିତ ଲୋଚନ—ସଂ ବ (କର୍ମଧା)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁ—Red eye. Lohita lochana ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ ବ) —ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ (ଲୋହିତଲୋଚନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଚକ୍ଷୁର୍ବିଶିଷ୍ଟ—Having red eye

ଲୋହିତ ସମୁଦ୍ର—ଦେ. ବ, ନାମ—ଆରବର ଶଷ୍ଟିମରେ ଓ ମିଶରଦେଶର ପୂର୍ବରେ ଥିବା ଲମ୍ବା ଓ ସରୁ ସମୁଦ୍ର (ଲୋହିତସାଗର—ଅନ୍ୟରୂପ) Red sea (between Asia लोहितसागर लालसागर and Africa) (Latitude 24.N and longi tude 39·E) [ଦ୍ର—ଏହା ଭାରତ ମହାସାଗରର ଅଂଶ। ପୂର୍ବେ ଏହା ଭୂମଧ୍ୟସାଗରଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଥିଲା । ସୁଏଜ୍ ନାଲ ଖୋଳାହେବାଦ୍ୱାରା ଏହା ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ ହେଲା ଓ ଏହି ବାଟେ ଭାରତ ମହାସାଗରରୁ ଭୂମଧ୍ୟସ ଜଳକୁ ଜାହାଜମାନ ଯିବା ଆସିବା କରୁଅଛନ୍ତି। ଏହା ଦକ୍ଷିଣରେ ବାବଲ୍‌ମଣ୍ଡବ୍ରତ୍ତାଲୀଠାରୁ ଉତ୍ତରରେ ସୁଏଜ ନାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଅଛି। ଏହା ପ୍ରାୟ ୧୪୦୦ ମାଇଲ ଲମ୍ବା ଓ ଏହାର ପ୍ରଶସ୍ତତମ ଅଂଶର ବିସ୍ତୃତି ୨୩୦ ମାଇଲ । ଏହାର ଗର୍ଭରେ ଅନେକ ସାନ ଟାପୁ ଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବାଳ ଦ୍ୱୀପ ଥିବାରୁ ଏ ବାଟେ ବାଟୁ ଠାରୁଣ୍ଡ ଜାହାଜ କେବା ଅଣିବା ବଶେଷ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ଅଟେ । ଏହାର ପାଣିରେ ଥିବା ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟାଣୁକ ଯୋଗୁଁ ଏହାର ଜଳ ଈଷତ୍ ରକ୍ତାଭ ଦେଖାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛୁ ।]

ଲୋହିତାକ୍ଷ—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା ଲୋହିତ+ଅକ୍ଷି)—୧। ନାଲ୍ ଆଖି—
Lohitākshya 1. Red eyes. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. ishṇu. ୩ । କୋକିଳ—
Red eyed. . Cuckoo. ସଂ ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ—

ଲୋହିତାଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା, ଲୋହିତ+ଅଙ୍ଗ)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଦେହ—
Lohitaṅga Red coloured body. ବଣ. ପୁଂ. (ଲୋହିତାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ) (ବହୁବ୍ରୀ ହି)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଦେହ ବିଶିଷ୍ଟ—(ଯଥା ଅତ୍ୟେରକାର ଅଦମ ଅଧିବାସୀମାନେ)
Having red or copper coloured body.
ସ. ବ. ଅଙ୍ଗାରକ ଗ୍ରହ; ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ —
The planet Mars. [ଦ୍ର—ଏହା ପୃଥିବୀରୁ ରକ୍ତାଭ ଦେଖା ଯାଏ ।]

ଲୋହିତାୟମାନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଲୋହିତ ଶବ୍ଦରୁ ଲୋହିତାୟ ନାମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ)—୧। ରକ୍ତାୟମାନ; ଯାହା (ଲୋହିତାୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରୁଥାଏ; ଯାହା କ୍ରମଶଃ ନାଲିଆ ହେଉଥାଏ—Assuming red colour, reddening.

ଲୋହିତାୟଃ (ସ୍)—ସ. ବ—(ଲୋହିତ + ଅୟସ୍)—ତମ୍ବା; ତାମ୍ର—
Lohitāyaḥ(s) Copper.

ଲୋହିତ ଚୁ—ସ. ବ.—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଅଳୁ—Red yam; Dioscorea
ରଙ୍ଗାଆଳୁ ଲାଲ ଅରୱି Purpurea.
[ଦ୍ର—ଏହାର ଅପର ସଂସ୍କୃତ ନାମ ରକ୍ତାଳୁ; ଅଳୁକା ।]

ଲୋହିତୋଦ—(ବହୁବ୍ରୀ ହି; ଲୋହିତ+ଉଦ)—ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ୨୧
Lohitoda ନରକରୁ ଏକ—One of the 21 hells of the Hindus

ଲୋହିତ୍ୟ—ସ. ବ—୧। ବାଲୁକା ସମାପୃଣରେ କପୀବତ୍ତା ନଦୀର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ନଗର ବଶେଷ (ହି. ଶ.)—
1. Name of an ancient town. ୨ । ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ନଦ (ହି. ଶ.)—2. The river Brahmaputra. ୩ । ପୌରାଣିକ ସମୁଦ୍ର ବଶେଷ (ହି. ଶ.)—
3. Name of a mythological sea (See)
[ଦ୍ର—ଏହା କ୍ରୌଞ୍ଚ ଦ୍ୱୀପ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ଲୋହିତ୍ୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ନଦୀବଶେଷ (ହି. ଶ)—
Lohityā 1. Name of a river.
୨ । ଏକ ଅପ୍ସରର ନାମ (ହି. ଶ.)—
1. Name of a heavenly nymph.

ଲୋହି ଧୁଷା—ଦେ. ବ—(ସଦ୍ଭବ ଶବ୍ଦ)—ଲୋହି ଓ ଧୁସା; ଦୁଇ
Lohi dhushā ପ୍ରକାରର, ଅର୍ଥାତ୍ ନାଲ ଓ ଧୂସର ପଶମୀ ବସ୍ତ୍ର—
ଲହିଧୁସା ଲହିଧୂସା Two kinds of woollen wrapper (red and ashy in colour).

ଲୋହିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଲୋହିତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ଜଗାଜନ)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ
Lohinī A red-bodied woman. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—
ରଙ୍ଗବର୍ଣ୍ଣ ବଶିଷ୍ଟା—Red coloured (woman.)

ଲୋହି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ. ଲୋହିତ)—ମୃତ୍ତିକାରେ ପାଣି ଜମି
Lohi māribā ଉହିଁରୁ ନାଲ ରସ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ମାଟିର ଉର୍ବର୍ୱା (ଲୋହି ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶକ୍ତି କମିଯିବା—The state of a soil becoming depreciated in productive power by a red juice coming out of it, by its being always moistened with stagnant water or underground spring water.
ଲୋହୀ ମାରନା

ଲୋହୁ—ଦେ. ବ—(ସ. ଲୋହିତ)—ରକ୍ତ—
Lahu ଲହୁ ଲହୁ Blood.

ଲୋହୁଆ—ଦେ. ବଣ—(ସ. ଲୋହ=ରକ୍ତବ୍ର)—ବଶେଷ ଭାବରେ
Lahuā ରକ୍ତାକ୍ତ ବା ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ—Copiously tinged with blood.
[ଲୋହୁଲୁହାଣ(ଣି;ଣିଆ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଲୋହୁଣୀ—ପ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବ—ଲହୁଣୀ (ଦେଖ)
Lohuṇī Lahuṇī (See)

ଲୋହୁରେନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ଆଳ) ବ—ନଉରୁଣୀ—
Lohuren Barber's nail-cutter.

ଲୋହୋତ୍ତମ—ସ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍; ଲୋହ=ଧାତୁ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ
Lohottama =ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—ଧାତୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—Gold.

ଲୌ—ଦେ. ବ.—(ସ. ଲୋହ)—ଲହୁ; ରକ୍ତ—
Lau Blood.

ଲୌକତା—ଦେ. ବ. ଲୌକତ ଅର୍ଥର ବ୍ୟବହାର—
Laukatā Popular or customary usage.

ଲୌକର (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ନୌକର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Laukara (etc) Naukara etc (See)

ଲୌକରି—ବୈଦେ. ବ.—ଚାକିରି; ଉତ୍ତମଣତା—
Laukari ନୋକରୀ ନୌକରୀ Service.

ଲୌକା—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ନୌକା)—ନୌକା; ଡଙ୍ଗା—
Laukā ନୌକା ନାବ Boat.

ଲୌକାୟତିକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଲୋକାୟତ+ଇକ)—୧ । ଚାର୍ବାକ
Laukāyatika ମତାବଲମ୍ବୀ—1. Holding the tenets of sage Chārbāka; Epicurean. ୨ । ନାସ୍ତିକ—
2. Atheistic. ବ. ପୁଂ—ନାସ୍ତିକ ବ୍ୟକ୍ତି—An
(ଲୋକାୟତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) atheist; an infidel.

ଲୌକିକ—ସ. ବଣ (ଲୋକ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ଜନ
Laukika ସାଧାରଣଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1, Popular. ୨ । ସାଂସାରିକ—2. Worldly. ୩ । ସାମାଜିକ—

Digitized by srujanika@gmail.com

3. Social. ୪ । ଜନ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ; ଲୋକ-ବ୍ୟବହାରରେ ସିଦ୍ଧ —4. Customary; commonly practised. ୫ । ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ —5. Used by the common people. ୬। ପ୍ରାକୃତ; ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କ କଥ୍ୟ (ଭାଷା) —6. Spoken; (language); used by the common people. ୭ । ଯାହା ଲୋକେ ଦେଖିବାକୁ କରାଯାଏ; ବାହ୍ୟ (ଆନ୍ତରିକର ବିପରୀତ —7 Done for show; done for the sake of outward appearance. ୮ । ଅସଂସ୍କୃତ—8. Unrefined. ପ. ବ— ସାତ ମାତ୍ରାର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ହି. ଶ)—Name of a Sanscrit metre. [ଦୃ—ଏହା ୨୧ ପ୍ରକାର— (ହି. ଶ) ।]

ଲୌକିକତ (ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ—୧ । ଦେଶାଚାର; ଦେଶ ବା ସମାଜ ପ୍ରଚଳିତ Laukikatā(twa) ବ୍ୟବହାର—1 Usage common or peculiar to a country or society. ୨ । ଲୋକ ବ୍ୟବହାର—2. Popular usage. ୩ । ସାମାଜିକ ସୌଜନ୍ୟାଚାର—3. Social uaages. ୪ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା; ବେଭାର; ଜନ ସମାଜରେ ଚଳୁଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟ ବେଭାର ଆଦି—4. Customary gifts and presents current in society; social amenities and exchanges. [ଦୃ—ବିବାହ ଓ ବ୍ରତ ଆଦି ପାରବାରିକ ଉତ୍ସବରେ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବେ। ଓ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ବେଭାର' ଦିଆ ନିଆକୁ "ଲୌକିକତା" ବୋଲାଯାଏ ।] ୬ସାଂସାରିକତା— 2. Worldliness.

ଲୌକିକ ବ୍ୟବହାର—ସଂ. ତ—ଲୌକିକାଚାର (ଦେଖ) Laukika byabahāra Laukikāchāra. (See)

ଲୌକିକ ଭାଷା—ସଂ. ବ—ପ୍ରାକୃତଭାଷା; ଜନସମାଜରେ ଚଳୁଥିବା ଭାଷା; Laukikg bhāshā ସାଧାରଣ ଭାଷା (ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ସାହିତ୍ୟ-[ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା—ବିପରୀତ] ଗତ ଭାଷା ନୁହେଁ)—Popular language; popular dialect; language used in common parlance; spoken language; vernacular. (as opposed to literary language) [ଦୃ—ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା ପ୍ରାକୃତ ବା ଲୌକିକ ଭାଷା । ସଭ୍ୟ, ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ସେଉଁ ସାହିତ୍ୟଗତ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ତାହା ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ବା ସାହିତ୍ୟିକଭାଷା ଅଟେ । ଦେଶର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତାକୁ ଲୌକିକଭାଷା ବା (dialect) ବୋଲାଯାଏ ଏବଂ ଯେଉଁ ଭାଷା ମାଜିତ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତାକୁ ସଂସ୍କୃତଭାଷା ବୋଲାଯାଏ; ଯଥା —ଉତ୍କଳବାସୀ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଯେଉଁ ଭାଷାବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ବା କରନ୍ତି ତାହା ଲୌକିକ ଭାଷା, ଯଥା— ପ୍ରାକୃତ, ଖାଲ, ମାଗଧୀ, ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଆ, ହିନ୍ଦୀ, ଗୁଜରାଟି ଓ ମରହଟ୍ଟୀ ଇତ୍ୟାଦି ଓ ଯାହା ଲେଖାରେ ଓ ସାହିତ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ବା ହୁଏ ତାହା ସଂସ୍କୃତଭାଷା । ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା ମତ ଦେଖାଯାଏ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଲୌକିକ ବା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାମାନ ସଂସ୍କୃତରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ; କେହି କେହି କହନ୍ତି ଲୌକିକ ଭାଷାମାନ ମାର୍ଜିତ ଓ ସଂସ୍କୃତ କରାଯାଇ ସେଥିରୁ ସଂସ୍କୃତଭାଷା ଉତ୍ପନ୍ନ । ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ଆଦିରେ ଦୁଇଟି ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ; ଯଥା—ରାଜା ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ସଂସ୍କୃତଭାଷା ଏବଂ ରାଜ୍ଞୀ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଇତର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁଖରେ ଲୌକିକ ବା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା । ଲୌକିକ ଭାଷାମାନ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍; କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏକ । 'ପ୍ରାକୃତ'ରୁ ସଂସ୍କୃତ ଜାତ, କି ସଂସ୍କୃତରୁ ପ୍ରାକୃତ ଜାତ, ଏ ସମସ୍ୟାଟି 'ପ୍ରଥମେ ସାଜରୁ ବୃକ୍ଷ ଜାତ ? କିମ୍ବା ବୃକ୍ଷରୁ ସାଜ ଜାତ ?' ପରି ଗୋଟିଏ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା ଅଟେ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମାତା ସଂସ୍କୃତଭାଷା, ପୁଣି କେହି କେହି କହନ୍ତି ଓଡ଼ିଆଭାଷା ପ୍ରାକୃତରୁ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ଫଳତଃ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, 'ପ୍ରାକୃତ' ଭାଷା ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସେତେ ସାଦୃଶ୍ୟ ଅଛି, ସଂସ୍କୃତ ସଙ୍ଗେ ତେତେ ନାହିଁ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଚାର କଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ ସଂସ୍କୃତଭାଷା ଯେଉଁ 'ପ୍ରାକୃତ' ଭାଷାର ମାର୍ଜିତ ରୂପ ଓଡ଼ିଆ ଆଦି କଥ୍ୟ ଭାଷା ସେହି 'ପ୍ରାକୃତ' ଭାଷାର ଅସଂସ୍କୃତ ପରବର୍ତ୍ତିରୂପ ।]

ଲୌକିକ ସଂସ୍କୃତ—ସଂ. ବ—ଲୋକସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା— Laukikasamskṛuta The Sanskrit language in (ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ—ବିପରୀତ) ordinary use (as opposed to vedic Sanskrit. [ଦୃ—ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ ବା ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଚଳୁଥିବା ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ଓ ପ୍ରମାଣ ଲୌକିକ ସଂସ୍କୃତ ବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗର ସାହିତ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଅଟେ ।]

ଲୌକିକତା ଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବ—ବିବାହାଦି ଉତ୍ସବରେ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ Laukikatā grahaṇa ନିମନ୍ତ୍ରଣଠାରୁ ବେଭାର ନେବା— Acceptance of customary gifts or presents from relatives on occasions of family fesivals and ceremonies.

ଲୌକିକ ନ୍ୟାୟ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଲୋକସାଧାରଣରେ ଚାଲିତ Laukika nyāya ନିୟମ (ହି. ଶ)—Rules observed by the people generally.

ଲୌକିକାଗ୍ନି—ସଂ. ବ—ଅସଂସ୍କୃତାଗ୍ନି; ଯେଉଁ ଅଗ୍ନିକୁ ମନ୍ତ୍ରାଦିଦ୍ୱାରା Laukikāgni ସଂସ୍କୃତ କରାଯାଇ ନାହିଁ—Fire which has not been hallowed or consecrated by means of mystic rites.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଯେଉଁ ଅଗ୍ନି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ତାହାକୁ ଲୌକିକାଗ୍ନି ବୋଲୁଥାଏ । ଉକ୍ତ ଅଗ୍ନିକୁ ମନ୍ତ୍ର ଓ ହୋମାଦଦ୍ୱାରା ସଂସ୍କୃତ ଓ ପବିତ୍ରୀକୃତ କଲେ ତାହା ସଂସ୍କୃତାଗ୍ନି ହୁଏ, ଏବଂ ଏହି ସଂସ୍କୃତାଗ୍ନିଦ୍ୱାରା ବୈଦିକ ହୋମ ଓ ପାକ ଆଦି କରାଯାଏ । ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଂସ୍କୃତାଗ୍ନିଦ୍ୱାରା ପାକାଦି କରିବେ । ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରାଦଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସଂସ୍କୃତ ଅଗ୍ନିମାନଙ୍କର ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ନାମ ଅଛି ଯଥା—ଗାର୍ହପତ୍ୟ, ଆହବନୀୟ, ଦକ୍ଷିଣ, ଅବସଥ୍ୟ ବା ସଭ୍ୟାବସଥ୍ୟ । ଗୃହସ୍ଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତାହାଙ୍କ ଗୃହରେ ସର୍ବଦା ସଂସ୍କୃତାଗ୍ନିକୁ ରକ୍ଷା କରିବେ ଓ ଉଦ୍ଦ୍ୱାରା ଦୈନିକ ପାକ ଓ ଯଜ୍ଞହୋମାଦି କରିବେ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆଦେଶ ଅଛି ।]

ଲୌକିକାଗ୍ନର—ସଂ. ବ.—(କର୍ମଧା)—୧ । ଲୋକାଗ୍ନର; ଦେଶ ବା
Loukikāchāra ସମାଜ ପ୍ରଚଳିତ ଆଗ୍ନର—1. Customary usage. ୨ । ଲୌକିକତା (ଦେଖ)
2. Loukikatā (See).

ଲୌକ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—(ଲୋକ + ଯ)—୧ । ସାଂସାରିକ—
Laukya 1. Worldly (Apte) ୨ । ପାର୍ଥିବ—2. Terrestrial (Apte). ୩ । ମାନୁଷିକ—3. Human (Apte). ୪ । ସାଧାରଣ—
4. Common (Apte).

ଲୌ ଜାରି—ଦେ. ବ.—୧ । ରକ୍ତସ୍ରାବ—1. Blooding; haemorrhage. ୨ । ଋତୁସ୍ରାବ—2. ରକ୍ତପାତ ଜହୁଜାରୀ Menstrual flux; menstruation.
Lau jāri

ଲୌଟ—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ଲେଉଟ (ଦେଖ)
Lauṭa Leuṭa (See)

ଲୌଟା [ଇତ୍ୟାଦି]—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ.—(ସଂ. ନିବର୍ତ୍ତନ)—ଲେଉଟା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Lauṭā (etc) Leuṭā etc (See)

ଲୌଟିବା—ଦେ. କି.—ଲେଉଟିବା (ଦେଖ)
Lauṭibā Leuṭibā (See)

ଲୌଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଲବୁଡ଼ା ଦେଖ)
Laurḍā Lahurḍā (See)

ଲୌଡ଼—ଦେ. ବ—ନଉଡ଼ (ଦେଖ)
Laurḍi Naurḍi (See)

ଲୌତନ—ଗ୍ରା. ବିଣ.—(ସଂ. ନୂତନ)—ନୂଆନ; ନୂଆ
Lautana ନୋତୁନ ନବତନ New.

ଲୌତି—ଗ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର) ବ—ନଉତି (ଦେଖ)
Lauti Nauti (See)

ଲୌତେୟ—ସ. ବ (ଲୂତା + ଏଯ୍)—ଲୂତାବର୍ଗ; ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ପ୍ରକାରର
Lauteya ମାକଡ଼ସା ଶ୍ରେଣୀର ଜାବଗଣ—The arachnida; the class of insects consisting of different species of spiders.

ଲୌନି—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ—ଲହୁଣୀ (ଦେଖ)
Launi Lahuṇī (See)

ଲୌମହର୍ଷଣି—ଦେ. ବ (ପଦ୍ୟ)—ଲୋମହର୍ଷଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ଉଗ୍ରଶ୍ରବା—
Laumaharashaṇi The sage Ugraśrbā; the son of Lomaharshaṇa. [ଦ୍ର—କହ୍ଲଣ ସପ୍ତ ମଧ୍ୟେ ଲୌମହର୍ଷଣି । କୃତ୍ତିଂ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ଲୌଲି—ଦେ. ବିଣ—ଲଉଲି (ଦେଖ)
Lauli Lauli (See)

ଲୌଲ୍ୟ—ସ. ବ (ଲୋଳ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ଚଞ୍ଚଳ୍ୟ; ଚପଳ୍ୟ—
Laulya 1. Fickleness; unsteadiness. ୨ । ଲୋଭ; ପ୍ରବଳ ବାସନା—2. Appetite; lust. ୩ । ଲହଡ଼ାପଣ—3. Waving; wavering quality. ୪ । ସାନତା; ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାଥମିକାର ପ୍ରକାଶ କରିବା ଦୈନ୍ୟଭାବ—4. Humility.

ଲୌହ—ସଂ. ବ (ଲୋହ + ଅ —୧ । ଲୁହା—1. Iron. ୨ ।
Lauha ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର (ହି. ଶ) 2 Weapons. [ଦ୍ର—ଲୋହ ଶବ୍ଦ ବହିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦମାନ ଲୌହ ଶବ୍ଦ ବହିଷ୍ଟ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ବିଣ—୧ । ଲୁହାରେ ତିଆରି; ଲୌହ ନିର୍ମିତ—1. Made of iron. ୨ । ଲୁହା ପରି ଶକ୍ତ ଥାଉଥିବା—2. Hard as iron ୩ । ଧାତୁମୟ; ଧାତବ—3. Metallic Apte). ୪ । ତମ୍ବାଳିଆ; କାଲିଆ—4. Copper coloured; red (Apte).

ଲୌହକାର—ସଂ. ବ—କମାର—
Lauhakāra Blackimith.

ଲୌହ କିଟ୍ଟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଲୁହା ମଳ (ଦେଖ) —Luhā
Lauha kiṭṭa (ଲୌହ-ଳ—ଅନ୍ୟପଦ) mala (See)

ଲୌହ କୀଳ—ସଂ. ବ—ଲୁହାର ବଡ଼କଣ୍ଟା —
Lauha kīla An iron bolt (M.W).

ଲୌହ ଘଟିତ—ସ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଔଷଧାଦରେ ଲୌହ ଉପାଦାନ-
Lauha ghaṭita ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—Medicine one of whose ingredients is iron. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଲୌହଘଟିତ ଔଷଧଦ୍ୱାରା ଦେହର ରକ୍ତଦୂଷିତ ନାଶ ହୁଏ ଓ ରକ୍ତର ତେଜ ବଢ଼େ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନର ମତରେ ମଧ୍ୟ ଲୌହ ରକ୍ତର ପୋଷକ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ଓ ରକ୍ତହୀନତା ପାଇଁ ଲୌହ-ଘଟିତ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଶରୀରର ରକ୍ତରୁ ଲୌହର ଅଂଶ କମିଲେ ରକ୍ତ ଫିକା ପଡ଼ିଯାଏ ।]

ଲୌହ ଚର୍ମ—ସ. ବ—ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—A kind of weapen.
Lauha charma [ଦ୍ର—ଶବ୍ଦଦ୍ୱା, ବେଣ୍ଟ ଲୌହଚର୍ମ ଗଦା ଶୂଳ—କୃତ୍ତିଂ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଲୌହଗ୍ନରକ—ସ. ବ—ନରକବିଶେଷ—Name of a particular division of the hell according to the Hindus.
Lauhachāraka

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୌହଜ—ଫ. ବ୍ରି—ଲୌହ ନିର୍ମିତ—Made of iron. ଫ. ବ—Lauhaja ଲୁହାର କଳଙ୍କ—Rust of iron (Apte). (ଲୌହଜାତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଲୌହ ନିର୍ମିତ—ଫ. ବ୍ରି (ଅସ୍ଥା ଉତ୍ତ)—ଲୁହାରେ ତିଆରି; ଯନ୍ତ୍ରର Lauha nirmita ତୁପାଦାନ ଲୌହ ଅଟେ—Made of iron.

ଲୌହ ବନ୍ଧ—ଫ. ବ—ଲୁହାର ବେଡ଼ି—

Lauha bandha Fetters; irons (Apte).

ଲୌହ ବର୍ତ୍ମ—ଫ. ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଲୁହାରେ ତିଆରି ରାସ୍ତା; Lauha barttma ଯେଉଁ ଲୁହାର ରାସ୍ତା ଉପରେ ରେଳଗାଡ଼ି ଓ ଟ୍ରାମ ଗାଡ଼ି ଅଦଳ ବଦଳ ହେଲେ—Iron line of rail; railway or tram line.

ଲୌହ ଭସ୍ମ—ଫ. ବ (ଔଷଧାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ)—ରସାୟନିକ ବା Lauha bhasma ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଉପାୟରେ ପାଂଶୁରୂପରେ ପରିଣତ ଲୌହ—Oxide of iron; ferric oxide. [ଦ୍ର—ଆଧୁନିକ ରସାୟନିକ ପ୍ରଣାଳୀ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ଲୌହ-ଘଟିତ ଔଷଧଦ୍ୱାରା ଦେହସ୍ଥ ରକ୍ତର ତେଜ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ । ଅୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଶୋଧନ, ମାରଣ ବା ଜାରଣ କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଲୌହର ଭସ୍ମ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଔଷଧାଦିରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଅଳାରୁତ ଲୌହଦ୍ୱାରା ଶ୍ୱେତ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟେ । ଲୁହାକୁ ଝିଙ୍କଟିକ ପାଉଁଶ ବା ଚୁର୍ଣ୍ଣି (ରୁଗ୍ଧ) କରି ଜାଁରେ ଚଢାଇ ତେଁତୁଳି, ଦହି, କାଞ୍ଜି, ଗୋମୂତ୍ର ଓ କୋଳଥ କ୍ୱାଥରେ ବଡୁରାଇ, ପୁଣି ଦୁଧ, କାଞ୍ଜି, ଗୋମୂତ୍ର ଓ କୋଳଥ କ୍ୱାଥରେ ବଡୁରାଇ, ପୁଣି ଦୁଧ, କାଞ୍ଜି ଓ ନିମ୍ବପତ୍ର ପାଣିରେ ସିଝାଇ, ଗୋମୂତ୍ର ସଙ୍ଗେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ଗଜପୁଟଦ୍ୱାରା ଦଗ୍ଧ କରି ଭସ୍ମ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ତୁଳାରେ ଥର 'ଗଜପୁଟ' ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଦଗ୍ଧ ଲୌହଭସ୍ମ ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ । ଅନ୍ତତଃ ୫୦୦ ଥର ପୁଟଦଗ୍ଧ ଲୌହଭସ୍ମ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ । ଏହି ଲୌହଭସ୍ମ ନାନା ଅନୁପାନ ସହିତ ଶୂଳରୋଗ, ବାତ, ପୁରୁଣା ଜ୍ୱର, ଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ଲୀହାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାର ମାତ୍ରା ଏକ ରତ୍ତି ।]

ଲୌହ ଭାଣ୍ଡ—ଫ. ବ—୧ । ଲୁହାର ହାଣ୍ଡି—1. Pot made of Lauha bhānḍa iron. ୨ । ହମାମ୍‌ଦସ୍ତା—2. A mortar made of iron.

ଲୌହଭୂ—ଫ. ବ—ଲୌହ ନିର୍ମିତ ପାକ ପାତ୍ର—

Lauhabhū Kettle; boiler; cauldron (Apte).

ଲୌହମୟ—ଫ. ବ—ଲୌହ ନିର୍ମିତ—

Lauhamaya Made of iron.

ଲୌହ ମଳ—ଫ. ବ—ମଣ୍ଡୁର; ଲୁହା ଗୁନ୍ଦ—

Lauha maḷa Scoria.

ଲୌହ ମାରଣ—ଫ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିଧିଦ୍ୱାରା ଭସ୍ମ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ଲୌହକୁ Lauha māraṇa (ଲୌହ ଶୋଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୋମୂତ୍ର ଆଦି ଦ୍ୱାରା ଭଷେକାଦି କରିବା ବିଧି—The act of refining iron for preparing oxide.

ଲୌହ ଯୁଗ—ଫ. ବ—୧ । (ଅଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ) ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନଙ୍କ-Lauha juga ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିରୀକୃତ ସୃଷ୍ଟିକାଳରୁ ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟିଥିବା ଲୌହ ଯୁଗ ଯନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର ସମ୍ପର୍କିତ ମଣିଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଦଳ (ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ଆଦମ ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଲୋକେ ଲୌହର ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଶିଖି ଗଲେ)—1. The iron age of the world. ୨ । କଳିଯୁଗ (ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ଲୋକେ ପୂର୍ବକାଳ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ କଠୋର ହୃଦୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି)—2. The iron age; the Kali juga (during which men have become harder in heart than before). ୩ । ଲୌହମୟ ଯୁଆଳ; ଲୁହାର ଯୁଆଳ—

3 Yoke made of iron.

ଲୌହ ଶଙ୍କୁ—ସଂ. ବ—ବଡ଼ ଲୁହା କଣ୍ଟା ବା ଶୂଳ—

Lauha śaṅku An iron spike (Apte).

ଲୌହ ସାର—ସଂ.ବ—୧ । ଇସ୍ପାତ; ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା କଠିନୀ Lauha sāra କୃତ ଶକ୍ତ ଲୁହା—1. Steel; hardened iron. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପୂର୍ବକାଳୀନ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଆଦି ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ନିର୍ମିତ ହେଉଥିଲା ।] ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଲୌହରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର ଲବଣ (ହି. ଶ)—2. A kind of medicinal salt prepared from iron.

ଲୌହସାରକ—ସଂ. ବ—ଲୌହସାରକ (ଦେଖ)

Lauhasāraka Lohasāraka (See)

ଲୌହା—ସଂ. ବ—ପାଣି ଫୁଟାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୁହାର ପାତ୍ର—

Lauhā Kettle (Apte).

ଲୌହାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍) —ଧାତୁମାନଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ; Lauhāchārjya ଧାତୁତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ (ହି. ଶ)—A person versed in the science of metals; a metallurgist.

ଲୌହାୟସ—ସଂ. ବ—ଲୁହା ଓ ତମାରେ ନିର୍ମିତ—

Lauhāyasa Made of iron and copper,

ଲୌହାସବ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଲୁହା ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକ-Lauhāsaba ପ୍ରକାର ସୁରା—A kind of spirits made with the help of iron.

ଲୌହିତ—ସଂ. ବ—ମହାଦେବଙ୍କ ତ୍ରିଶୂଳ (ହି. ଶ) —

Lauhita The trident of Siba.

ଲୌହିତ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଲୋହିତ+ଯ)—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣତା—1. Red-Lauhitya ness. ୨ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—2. Red colour. ୩ । ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ନଦ—3. The river Brahmaputra. ୪ । ରକ୍ତସମୁଦ୍ର; ଯେଉଁଠାରେ ରକ୍ତନଦୀ ବୋହୁଥାଏ—4. A sea of blood; a place where blood flows like the sea. ୫ । ନାଲ ଗୁହଳ ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ପ୍ରକାର ଧାନ (ହି. ଶ)—5. A kind of paddy with red rice. ୬ । ଜଣେ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—6. Name of a mountain.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୌହିତ୍ୟା—ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ (ଲୌହିତ୍ୟ+ଅ)—ଆସାମର କାମରୂପ ଦେଶର ଉତ୍ତର ଦଗରେ ଥିବା ନଦୀ ବିଶେଷ—Name of a river in the Kāmarūpa country of Assam. [ଦ୍—ଲୌହିତ୍ୟା ଉତ୍ତଙ୍ଗେ ଧୌତ ପ୍ରାଗ ଜ୍ୟୋତିଷସ୍ତ୍ର । ରଘୁନାଥ. ମଦ୍ଦାଯାତ୍ରା ।]

ଲ୍ୟାଙ୍ଗୋଟା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—କାନ୍ଥ—

Lyāṅgoṭā The loin-cloth of a Sannyāsi.

ଲ୍ୟାଣ୍ଡ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଲାଣ୍ଡ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Lyānd (etc) Lānd etc (See)

ଓ

ଓ—ଅନ୍ତ୍ୟସ୍ଥ ବା ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ । ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଉନବିଂଶ ଅକ୍ଷର ଓ Wa ଅବର୍ଗ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଚତୁର୍ଥ ଅକ୍ଷର । ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ବ ଦନ୍ତ୍ୟ ଓ ଓଷ୍ଠ୍ୟସାଦାସ୍ୟରେ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଦନ୍ତ୍ୟୌଷ୍ଠ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବୋଲିଯାଏ । ଉପର ପାଟିର ଦାନ୍ତକୁ ତଳ ଓଠ ଉପରେ ଲଘୁ ଭାବରେ ଛୁଇଁଲା ପରି କରି ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ଏହା ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଏହି ଅନ୍ତ୍ୟସ୍ଥ ବ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଂରାଜୀ W (ଡବ୍‌ଲ୍ୟୁ) ଅକ୍ଷର ଓ ଫାର୍‌ସୀ 'ଉଆଓ' ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ ସଙ୍ଗେ ସମକକ୍ଷ ଏବଂ ଇଂରାଜୀ V ଭି) ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ ସଙ୍ଗେ କେତେକ ଅଂଶରେ ସମାନ । ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଓ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଲକ୍ଷିତ ଆକାରଗତ ପ୍ରଭେଦ ଓଡ଼ିଆରେ ନ ଥିବାରୁ ଭାଷାରେ କ୍ରମଶଃ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନ ବର୍ଗ୍ୟ ବ [ଇଂରାଜୀ B (ବି), ଫାରସୀ ବ] ପରି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ, ମୂଳତଃ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କରେ ସଂସ୍କୃତରେ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ର ଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଗ୍ୟ ବ ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ସାଇ ଅଛି ।

ବର୍ଗ୍ୟ ବ ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଅମ୍ବା, ଲମ୍ବ, ଉଦ୍ଭବ' ଶବ୍ଦରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଅନ୍ୱୟ, ପକ୍ଷ, ଚତ୍ୱର, ଦ୍ୱିତୀୟ' ଶବ୍ଦରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ସଂସ୍କୃତରେ ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଓ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସ୍ପାଷ୍ଟତ୍ୟ ରକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୀ, ଓ ମରହଟ୍ଟୀ ଆଦି କେତେକ ଆଧୁନିକ ଭାଷାରେ ଏହି ଉଚ୍ଚାରଣଦ୍ୱୟର ସ୍ପାଷ୍ଟତ୍ୟ ରକ୍ଷିତ ହୋଇ ଅସୁଅଛି, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ଏହା ରକ୍ଷିତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ ଅକ୍ଷର ଯୁକ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରୁତ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦକୁ ପାଇବା ନମନ୍ତେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନରେ ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଓ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ୍ର ଭଲେ ଖୋଜିବାକୁ ପଡ଼େ । ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତରେ କେଉଁ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଶବ୍ଦରେ ଥିବା ବ ବର୍ଗ୍ୟ ବା ଅବର୍ଗ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ, ତହିଁପାଇଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବିଧି ନାହିଁ । ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ତଳଲିଖିତ ସୂତ୍ରଟି ଦେଖାଯାଏ—

"ଉପୁଧୌ ଯସ୍ୟ ବଦ୍ୟେତେ
ସୋ ବଃ ପ୍ରତ୍ୟସ୍ୟ ସଜ୍ଜକଃ
ଅନ୍ତ୍ୟସ୍ଥଂ ତଂ ବଜାମ୍ନାସ୍ୟାତ୍
ଅନ୍ୟୋ ବର୍ଗୀୟ ଉଚ୍ୟତେ"—

ସଂ. ବ୍ୟାକରଣ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ।

ଅର୍ଥାତ୍, ସଜ୍ଜଦ୍ୱାରା ବରେ ପରିଣତ ହୁ, ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟସ୍ଥ-ମାନଙ୍କରେ ଥିବା ବ ଏବଂ 'ଉ'ରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବ ଅବର୍ଗ୍ୟ ଅଟେ । ସଂସ୍କୃତ କୋଷକାରମାନେ ମଧ୍ୟ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଳ୍ପ ଭିନ୍ନ ରୂପ ଦେଖାଯାଏ । କାରଣ, ସ୍ୱକୀୟ ସର୍ ସ୍ୱାଧୀକାନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ସମର୍ଥନୋଦ୍ଦେଶରେ 'ବକ' ଓ 'ବକଯୁକ୍ତ' ଶବ୍ଦରୁ କେତେକ ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଚଳେ, କେତେକ ଅନ୍ତ୍ୟସ୍ଥ ବ ଚଳେ ଲେଖାଯାଇଅଛି ଓ ଲବଙ୍ଗ, ଲବଣରେ ଥିବା ବକୁ ବର୍ଗ୍ୟ ଓ ଅବର୍ଗ୍ୟ ଉଭୟ ବ-ରୂପେ ଲେଖାଯାଇଅଛି । ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନକାର ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଭଲେ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ଓ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦକୋଷ ଅନୁସାରେ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଓ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ ଭଲେ ରଖିଅଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବର୍ଗ୍ୟ ଓ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ ର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ବ୍ୟକରାରରେ 'ବର୍ଗ୍ୟ ବ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ସମସ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ କେତେକ ବର୍ତ୍ତୀୟ କୋଷକାର ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଭଲେ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ କରିଅଛି; ତଥାପି ଏହା କହି ମଧ୍ୟ ଅବର୍ଗ୍ୟ ୱ ର ମୌଳିକ ଉଚ୍ଚାରଣରୁ ଆମ ଭାଷା ବାହ ପାଇ ନାହିଁ । ଫାରସୀରୁ ଓ ଇଂରାଜୀରୁ W (ଡବ୍‌ଲ୍ୟୁ) ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣଯୁକ୍ତ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦମାନ ଆମ ଭାଷାରେ ଚଳିଅଛି, ତାକୁ ବ ଦେଇ ଲେଖିଲେ ଲୋକେ ଅବର୍ଗ୍ୟ ୱ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବେ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ତାକୁ କେହି କେହି ଉଅ [ଯଥା—ଉଅରଙ୍ଗ], କେହି କେହି ଓ୍ୱ' [ଯଥା—ଓ୍ୱାରେଣ୍ଟ], କେହି କେହି ୱ୍ୟ [ଯଥା—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ୍ୱାରଣ୍ଟ] ଓ କେହ କେହ ଉ [ଯଥା—ଉ୍ୱାରଣ୍ଟ] ଲେଖୁଅଛନ୍ତି ଏବ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଓପ୍ସ [ଯଥା—ଓପ୍ସାରଣ୍ଟ] ଦ୍ୱାସ୍ର ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି । ଚଣ୍ଡିଦାସ ଶ୍ରୀଗ୍ରଧାନାଥ ଡାକୁ ବରବାର ପଦ୍ୟରେ 'warrant' [ଓାରଣ୍ଟ]କୁ ବାରେଣ୍ଟ କରଅଛନ୍ତି ଓ ପାଠକ ଡାକୁ ବର୍ଗ୍ୟ ବ ର ଉଚ୍ଚାରଣ କର ପଡ଼ୁଅଛନ୍ତି । ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଅବର୍ଗ୍ୟ ୱ ର 'ଉ୍' ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଉ' ଓ 'ଅ' ରୂପକ ଦୁଇଟ ଅକ୍ଷରର ପୃଥକ୍ ସଜ୍ଜ ବେଶଦ୍ୱାସ୍ର ପ୍ରଚ୍ଚାଦ୍ଭତ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ, ତମ୍ଭା ବଙ୍ଗଳାର 'ଓପ୍ସ' ଦ୍ୱାସ୍ର ପ୍ରଚ୍ଚାଦ୍ଭତ ହେଉ ନାହିଁ । ଓ ରେ ବ ଫଳା (ଓ) ତମ୍ଭା ଓ୍ରେ ଯ ଫଳା (ଓ୍ୟ) ଦେବାଦ୍ୱାସ୍ର କେବଳ ଯେ ଅବର୍ଗ୍ୟ ୱ ର ପ୍ରକୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ ପ୍ରଚ୍ଚାଫଳତ ହେଉ ନାହିଁ, ତାହା ନୁହେଁ; ତନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣରେ ଫଳା ଯୋଗ କରବା ଦ୍ୱାସ୍ର ସ୍ପଷ୍ଟ ବ୍ୟାକରଣ ସ୍ୱାଚ୍ଚ-ବରୁଦ୍ଧ କର୍ମ କସ୍ୱାଇଅଛୁ । ଯେବେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣରେ ଫଳା ଯୋଗ କର ବ୍ୟାକରଣବରୁଦ୍ଧ ଓ ସ୍ୱାଚ୍ଚବରୁଦ୍ଧ ନୂଆ ପାଠ କାଢ଼ିବାକୁ ଦେଲ୍ଲ, ତେବେ ଅବର୍ଚ୍ୟ ବ ଜ ରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବାରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ ର ପ୍ରକୃତ ଉଚ୍ଚାରଣକୁ ପ୍ରଚ୍ଚାଫଳତ କରବା ପାଇଁ ଉ୍ ରେ ବ ଫଳା (ଉ୍ୱ) ଦେଲେ ଡାହା ଓ୍ୱ ବା ଓ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ସ୍ପଷ୍ଟତର ଓ ଶୁଦ୍ଧତର ଉଚ୍ଚାରଣ ହେବ । ଏହା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଉ୍ ରେ ବ ଫଳା ଦେବା ସ୍ପଷ୍ଟ ବ୍ୟାକରଣର ସ୍ୱାଚ୍ଚବରୁଦ୍ଧ ହେବ । ଏତେ ଗୋଳକଧନ୍ଦାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାର ଏକମାତ୍ର ଉପାସ୍ର ଏହ୍ନ କ, 'ସ୍ର' ଲେଖିବାଦ୍ୱାସ୍ର ଯେପର 'ଇ୍ୟ' ଉଚ୍ଚାରଣକୁ 'ଯ' ଠାରୁ ପୃଥକ୍ ରକ୍ଷା ଯାଇଅଛୁ 'ବ' ରେ ସେହ୍ନପର ଗୋଟଏ କଛୁ ପ୍ରଭେଦଜ୍ଞାପକ ଚହ୍ନ ଯୋଗ କଲ ଡାକୁ ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଠାରୁ ପୃଥ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ ରେ ପରଣତ କରବାଦ୍ୱାସ୍ର ଏ ସମସ୍ୟା ସାଧନ କରବାକୁ ହେବ । ଦେବନାଗରରେ ବ (ବ)ରେ ଗୋଟଏ କଳଣୀ (ବ) ଦେବାଦ୍ୱାସ୍ର ବର୍ଗ୍ୟ ଓ କଳଣୀ ନ ଦେଇ (ବ) ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ କର ଦୁହିଁଙ୍କ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କସ୍ୱାଇଅଛୁ । ବଙ୍ଗଳାରେ ମଧ୍ୟ (ବ) ତଳେ ଗୋଟଏ ବନ୍ଦୁ ଦେଇ ଅବର୍ଚ୍ୟ ବ କସ୍ୱାଇଅଛୁ । ଆନ୍ଧ୍ରକ ବଙ୍ଗୀସ୍ର ଭାଷାର ଲେଖକମାନେ ବଙ୍ଗଳା ବ (ବ) ର ବମ୍ନସ୍ଥ ପାର୍ଶ୍ୱରେଖାଦ୍ୱସ୍ର ସଦ୍ଦ ବମ୍ନ କୋଣ ତଳେ ଗୋଟଏ ବନ୍ଦୁ ଦେଇ (ବ) ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ କୁ ଚହ୍ନାଉ ଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରମୋହନ ଦାସଙ୍କ 'ବାଙ୍ଗାଲ୍ଲ ଭାଷାର ଅଭଧାନ'ରେ ଏହ୍ନ ପଦ୍ଧତ ଅବଲମ୍ବିତ ହୋଇଅଛୁ । କନ୍ତୁ ଲେଖିଲ୍ଲବେଳେ ଟଣବ ଅସାବଧାନତା ଯୋଗୁଁ ଉକ୍ତ ବନ୍ଦୁଟ ବାଆଁ ଆଡ଼କୁ ଘୂଲ୍ଲ ଆସିଲେ ଡାହା ବଙ୍ଗୀସ୍ର ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ର (ର) ଅକ୍ଷର ହୋଇଯିବ; ଏହା ଆଶଙ୍କା ଥିବାରୁ କେହ କେହ ବଙ୍ଗଳା (ବ) ର ବମ୍ନତମ ପାର୍ଶ୍ୱରେଖା ତଳେ ଗୋଟଏ ଗାର ଟାର୍ଶ ଦେଇ (ବ୍) ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ କୁ ଚହ୍ନାଉ ଅଛନ୍ତି । ଅଗ୍ରର୍ଚ୍ୟ ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର ଗୁପ୍ତ ବଦ୍ୟାନଧ୍ୱଙ୍କ 'ବାଙ୍ଗାଲ୍ଲ ଶବ୍ଦକୋଷ'ରେ ଏହ୍ନ ପଦ୍ଧତ ଅବଲମ୍ବିତ ହୋଇଅଛୁ; ଉଥାପି ଏହ୍ନ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ପରବର୍ତ୍ତନ ଅବଧ୍ୱ ବଙ୍ଗୀସ୍ର ସାହ୍ନତ୍ୟରେ ଓ ଲେଖାବଳରେ ସବ୍ବବାଦସମ୍ମତରୂପେ ଗୃଦ୍ଧୀତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ମୋ ମ୍ନତ୍ର ମତରେ ଯ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱର ଯେଉଁ ସମ୍ପର୍କ, ବ ସଙ୍ଗେ ଅବର୍ଚ୍ୟ ବ ର ସେହ୍ନ ସମ୍ପର୍କ ବଦ୍ୟମାନ ଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ କୁ 'ବ୍' ଏସର ଚହ୍ନାଇଲେ ବ୍ୟବହାରରେ ବଶେଷ ସୁବଧା ସ୍ୱଟନ୍ତା । ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଛନ୍ଦର ସ୍ୱାଚ୍ଚବରୁଦ୍ଧ ହେବ ନାହିଁ ଓ ଏଥିପାଇଁ 'ସ୍ର' ର ନଜର ଅମ ଆଗରେ ଥିଆ ହୋଇଅଛୁ । ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ମୋର କେତେକ ବଶିଷ୍ଟ ସାହ୍ନତ୍ୟରସିକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମନକୁ ଘୋନଥିଲ୍ଲା ପଷାନ୍ତରରେ କେତେକ ବଶିଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ବ ତଳେ ବନ୍ଦୁ (ବ୍) ଦଆ ପିବାର ନଜର ଦେଇ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ କୁ ବ ରୂପେ ଚହ୍ନାଇବା ପାଇଁ ମତ ଦେଲେ ଓ ଏଥିପାଇଁ ଅକ୍ଷର ତଳେ ବନ୍ଦୁ ଦେଇ ଉଚ୍ଚାରଣର ପ୍ରଭେଦ ଦେଖାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଡ (ଡ଼) ଓ ଢ (ଢ଼)ର ନଜର ମଧ୍ୟ ଦେଲେ । କେହ୍ନ କେହ୍ନ ବନ୍ଧୁ ଜ ଠାରୁ ପ୍ରଭେଦ ଜ୍ଞାପକ (ଜ) ପୁଚ୍ଛଯୁକ୍ତ ଜ ର ଦୋହ୍ନ ଦେଇ ବ କୁ ପୁଚ୍ଛଯୁକ୍ତ କର (ବ) ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ କୁ ଚହ୍ନାଇବା ପାଇଁ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତନ୍ଦୁ ଏସର କରବାଦ୍ୱାସ୍ର ଲେଖାର ଚଞ୍ଚଳତା ଯୋଗୁ ଏହା 'ବ୍' ଆକାର ଧାରଣ କଲେ ସମସ୍ତରେ (ବ୍ୱ) ସଙ୍ଗେ ଗୋଳମାଳ ହୋଇପାରେ—ଏସର ଆଶଙ୍କା ଅଛୁ ।

ଯାହା ହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ ର ଉଚ୍ଚାରଣକୁ ଚହ୍ନାଇବା ପାଇଁ ବ ରେ ଗୋଟଏ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟବୋଧକ ଚହ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲ ଉପଲବ୍ଧ କର ଡାହା ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା ନମନ୍ତେ ମ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ ପାଇଁ ଗୋଟଏ ନୂଆ ଅକ୍ଷର 'ୱ' ଉଦ୍ଭାବନ କଲ । ସ୍ପଷ୍ଟତ ମୂଳକ ଉଆଉ ଶବ୍ଦ ଛଡ଼ା ଫାରସୀ ଓ ଇଂରାଜୀରୁ ଅମାତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆରେ ଚଳୁଥିବା ଏହ୍ନ ଅବର୍ଗ୍ୟ ୱ ଉଚ୍ଚାରଣଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନ କେତେକ ଉଆ [ଯଥା—ଉ୍ୱାରଣ୍ଟ, ଉ୍ୱଲ୍ଲଣ୍ଟ୍ର] ତଳେ ଓ କେତେକ ଓ ତଳେ [ଯଥା—ଓ୍ୱଲ, ଓ୍ୱାଲତନାମା], କେତେକ ଅ ତଳେ [ଯଥା—ଅସୁଲ], କେତେକ ଉ ତଳେ [ଯଥା—ଉ୍ଜର] ଓ କେତେକ ବ ତଳେ (ଯଥା—ବକ୍ସ) ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛୁ ଏବ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଗୁଡ଼ିକ ଧାସ୍ୱାହ୍ନକରୂପେ ଏହ୍ନଠାରେ ଅବର୍ଗ୍ୟ 'ୱ' ତଳେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲ୍ଲ ।

ସ୍ପଷ୍ଟତର ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନ ଭାଷାରେ ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବାରୁ ଡାହା ବର୍ଗ୍ୟ ବ ତଳେ ଦଆ ଯାଇଅଛୁ । ସାଧାରଣତଃ ଶିକ୍ଷିତମାନେ 'ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ ସ୍ଥଳରେ 'ଓ୍' ଲେଖିବା ଦେଖା ଯାଉଥିବାରୁ (ଯଥା-ଓ୍ୱଲ ମୁକ୍ତାରମାନଙ୍କ ଲିଖିତ ବା ଅନୁମୋଦିତ ଅରବ୍ଜ, ଜବାବ୍ ଆଦ) 'ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ ସ୍ଥଳରେ 'ଓ୍' ରୂପକ convention ବା ସାଧାରଣୀକୃତ ମୋଦିତ (ପ୍ରଚଳିତ) ସ୍ୱତିକୁ ରକ୍ଷା

Digitized by srujanika@gmail.com

କର ଏହି 'ଵ' ଅକ୍ଷର ଲେଖାଗଲା । କେହି କେହି 'ଵ' ପରିବର୍ତ୍ତରେ 'ଓ୍ୟ' ବା 'ଉ୍ୱ' ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ କେହି କେହି 'ଉଅ' ଲେଖି ସବୁ ବବାଦ ମେଣ୍ଟାଇବାର ପ୍ରୟାସ କରନ୍ତି; ତନ୍ତୁ ସେ ବ୍ୟବହାର ଅନ୍ୟ ଭାଷାର ଓ ସଂସ୍କୃତର ଶବ୍ଦରୁଚ୍ଚାରଣ ଦେବା କଥା ମୁଁ ପୂର୍ବରେ ସୂଚନା କରିଅଛି । ଜୟପୁର ସାହୁଡ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ବଜ୍ରଦେବ ବର୍ମା; ଇ. ଲଣ୍ଡ, ଅବର୍ତ୍ୟ ଵ କୁ ବର୍ତ୍ୟ ବଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଚିହ୍ନାଇବା ପାଇଁ 'ଭ' ର ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ତନ୍ତୁ ମହାରାଜଙ୍କର ଏ ବ୍ୟବହାରପ୍ରତି ମୋ ଦୃଷ୍ଟି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବା ବନ୍ତୁ ପୂର୍ବରୁ ଅବର୍ତ୍ତ ଵ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର 'ଝାଇଫ୍' ଵ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଏ ଭାଷା-କୋଷର ବନ୍ତୁ ସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ମହାରାଜଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ 'ଭ' ଆକାର ଭାଷାକୋଷରେ ଚଳାଇବା ଦୁଷ୍କର ହୋଇଅଛୁଣ୍ଡା]

ଵକ୍(କ)ପ୍(ଫ୍)(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ଵ (କଚରଅ)—ଵାକ୍ଫ୍ (ଇତ୍ୟାଦି) Wak-(ka)ph (etc) (ଦେଖ) Wāk-ph (etc) (See)

ଵକାଲତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ଵ (କଚରଅ) (ଫା. ଵକାଲତ୍)—୧ । ଓକାଲତି; ଓକଲାଙ୍କ; ଓକଲର କାର୍ଯ୍ୟ— Wakālat(ti) ଉ(ଓ)କାଲତ(ତୀ) ଵକାଲତ Pleading; the work of a pleader. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପକ୍ଷାବଲମ୍ବନ ବା ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ—2. Advocacy for a certain person.

ଵକାଲତ୍ନାମା—ବୈଦେ. ଵ (କଚରଅ) (ଫା. ଵକାଲତ୍ନାମେହ୍)— Wakālat-nāmā ଓକାଲତନାମା; ଓକଲଙ୍କୁ ପକ୍ଷମାନେ ଉ(ଓ)କାଲତନାମା ଵକାଲତନାମା ଦସ୍ତଖତ କରଦେବା ସମ୍ମତିପତ୍ର—Vakalatnama; a written power of authority given to a pleader by a party in a Court.

ଵକିଲ୍—ବୈଦେ. ଵ—(ଫା)—ଓକିଲ (ଦେଖ) Wakil ଉକୀଲ ଵକୀଲ Okila (See)

ଵକୁ—ବୈଦେ. ଵ ଓ ଵଣ (କଚରଅ)—(ଥ. ଵକୁଅ=ଘଟିବା)— Waku ଉକୁ (ଦେଖ)—Uku (See) ଅକୁ ଵକୁଅ

ଵକୁ ସ୍ଥଳ(ସ୍ଥାନ,ଜାଗା)—ବୈ. ଵ [କଚରଅ]—ଘଟିବାର ସ୍ଥାନ— Waku sthala(sthāna,jāgā) Place of occurrence. ଅକୁସ୍ଥଳ ଵକୁଜଗହ

ଵକ୍ତ୍(ଖ୍ତ)—ବୈଦେ. ଵ (ଫା. ଵଖ୍ତ୍)—୧ । ବଳତ; ଥର— Wakt(kh-t) 1. Time; occasion. ୨ । ବକ୍ତ; [ବକ(ଖ)ତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ସମୟ—2. Time. ୩ । (ବଯଖତ—ବେଦ୍ଧକ୍ତ) ସୁଯୋଗ—3. Opportune ଓକ୍ତ, ଓକତ ବଖ୍ତ moment.

ଵଗୈର୍(ର୍)—ବୈଦେ. ଅ (କଚରଅ) (ଫା. ଵଗୈରହ୍)—ଅବୈର୍; Wagairā(r) ଓଗର; ଓଗେଟ; ଇତ୍ୟାଦି—Etcetera; ଓଗୟରହ, ଓଗୈର ଵଗୈରହ etc.

ଵଜ୍ବ(ବୁ)କ୍—ବୈଦେ. ବ୍ (ତୁର୍କୀ. ଉଜ୍ବକ୍)—ତାତାର ବା ଅସିୟିକା Waj-ba(bu)k ତୁରସ୍କଦେଶର ମୁସଲମାନ୍ ଜାତିବିଶେଷ— ଉଜବୁକ ଉଜବକ A Turkish clan of Tartars (ବଜ୍ବେବ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) in Turkestan; the Uzbegs. [ଦ୍ର—ଏମାନେ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ତାଜ୍(ଜ)କ ବା ଆର୍ଯ୍ୟ ବଲ୍ଖ ଓ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ବଶ୍ତ୍ରକ, କାଲ୍ମାକ୍ ଓ କଟ୍ଗୀଜ୍ ଜାତିସହ ବଲ୍ଖ ସିଶ୍ରଣରେ ସଙ୍କର ଜାତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛନ୍ତି—କ୍ଲାପ୍ରୋଥ୍ଙ୍କ ଜବ୍ବତ ତାଉଜ୍ସନ ସାହେବ ।]

ଵଜନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ଵ (ଅ)—ଓଜନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Wajan (etc) ଓଜନ ବଜନ Ojana etc (See)

ଵଜନୀ—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ)—ଭାର— Wajanī ଓଜନୀ ବଜନୀ Heavy; weighty

ଵଜିର୍—ବୈଦେ. ବ୍ (ଅ. ଵଜାର୍)—ଉଜିର; ମନ୍ତ୍ରୀ— Wajir ଉଜୀର ବଜୀର Minister.

ଵଜିରୀ—ବୈଦେ. ବ—(ଅ. ଵଜାରତ୍)—ମନ୍ତ୍ରୀପଣ— Wajirī ଉଜୀରୀ ବଜାରତ Ministership; ministry.

ଵଜୁ—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ଯୁଜୁ ; ଵଜୂ)—ନମାଜ୍ ପଢ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ Waju ମୁସଲମାନଙ୍କର ଶୌଚାର୍ଥ ହାତ ଗୋଡ଼ ଆଦି ଧୁଆ— ଉଜୁ ବଜ୍ଜୁ Washing of the hands and feet of a Mahomedan before saying his daily Namaj (prayers). [ଦ୍ର—ଵଜୁ କରିବାର ନିୟମ ଏହି :—ନମାଜ୍ ପଢ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ୩ ଥର ହାତ ଧୋଇବ, ପୁଣି ୩ ଥର କୁଲୁକୁଲା କରି ନାକରେ ପାଣି ମାରିବ, ପୁଣି ମୁଁ ଧୋଇ ଦୁଇ ହାତର କନୁଣି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧୋଇବ, ପୁଣି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଓଦା ହାତକୁ ବୁଲାଇ ଆଣିବ, ଓ ଶେଷରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବ—ହୁ. ଶ)

ଵଜୁହାତ୍—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ) (ଆ. ଵଜୁହାତ୍=କାରଣସମୂହ)— Wajuhāt ଉଜୁହାତ୍ (ଦେଖ)—Ujuhāt (See) ଅ(ଓ)ଜୁହାତ ବଜୁହାତ

ଵତନ୍(ନ)—ବୈଦେ. ବ (ଥ=ବାସସ୍ଥାନ)—ଓତନ (ଦେଖ)—: Watan(na) Otana (See) (ଜ—କଥାରେ ଭିଟା ବତନ ଲୋକେ କହିଥାଆନ୍ତି—ଭୁ ଏଠାକୁ ବଡ଼ଉ ଅସିଲୁ, ଏଠେଇଁ କଅଣ ତୋ ବାପର ଓତନ ଅଛୁ ?)

ଵରାଶତ୍—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ)—(ଫା)—ଓରାଶତ; ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର Warāsat ଉତ୍ତରସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀଙ୍କ ଭୋଗ କରିବା ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି— ଓରାଶତ ବରାଶତ Heritage.

ଵରାଶତ୍ନାମା—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ) (ଫା)—ଓରାସତ୍ Warāsat-nāmā ନାମା; ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଓରାଶତନାମା ବରାସତନାମା ଉତ୍ତରସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀରୂପେ ଦଉ ପାଇବ, ଏହା ଯେଉଁ ଦଲିଲ ଦ୍ୱାର ଲେଖାପଢ଼ି ହୁଏ— Deed of inheritance,

ଵରାଶତି—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ) (ଫା. ବିରାଶତୀ)—ଉତ୍ତରସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରିତ୍ୱ; Warāsati ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଉତ୍ତରସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ଓରାଶତି ହେବାର ଅବସ୍ଥା—Inheritance; succession ବିରାଶତୀ to a heritage.

Digitized by srujanika@gmail.com

ୱରଣଡ ସାଟ୍ଟି(ର୍ତି)ପି[ଫି]କ(କେ) —ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ) (ଫା. Warāsati sāṭi(rṭi)pi(phi)ka(ke)ṭ ୱରାସତି ସାଟିଫିକେଟ୍ ସର୍ଟିଫିକେଟ୍)—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ବିରାଶତ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ପ୍ରାପ୍ୟ ଅଦାୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜିଲ୍ଲାଦୀଶ ଜଜ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେଣଦାରମାନଙ୍କଠାରୁ ପାଉଣାମାନ ଅଦାୟ କରେ—Succession certificate; a certificate granted by the District Judge authorising an heir to realise money etc, due to a deceased.

ୱଲି—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ବହ୍ମ)—୧ । ସାଧୁ; ପୀର୍; ଦିବ୍ୟପୁରୁଷ—1. A Wali saint. ୨ । (କଚରଅ; ନାବାଲଗର) ଅଭିଭାବକ —ଅଲି ବଲୀ 2. Guardian (of a minor).

ୱଲି ୱଶି—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ; ଅ. ୱଲ=ଅଭିଭାବକ+ୱଶି= Wali waṣi ଟ୍ରଷ୍ଟୀ)—ନାବାଲଗର ଅଭିଭାବକ ଓ ତା ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଲିଅଛି ସାରଫଡ୍‌ଦାର୍ ବା ଟ୍ରଷ୍ଟୀ—Guardian of a minor and trustee of his property. ବଲୀବସୀ

ୱଲି ୱାର(ର୍)ସ—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ) (ଅ. ୱଲି+ୱାରିସ୍)— Wali wāra(ri)s ୱାଲିୱାରସ୍ (ଦେଶ)— ଅଲିଓୟାରିସ ବଲୀବାରିସ Wāliwāras (See)

ୱଲି ୱାର(ର୍)ସ୍ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—ଦେ. ବ (କଚରଅ) ଅ. ୱଲି+) Wali wāra(ri)s uttarādhikārī ୱାରିସ୍+ସଂ. ଉତ୍ତର+ ଅଲିଓୟାରିସ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଧିକାରୀ)—ୱାଲିୱାରସ୍ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ବଲୀବାରିସ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ (ଦେଶ)—Wāliwāras uttarādhikārī. (See)

ୱଶି—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ) (ଅ. ୱଶୀ)—୧ । ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ Waṣi ବା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଯାଇଁ ନ୍ୟସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିର ସାରଫଡ୍‌ଦାର; ଓ(ଅ)ହୀ ବଶୀ ଟ୍ରଷ୍ଟୀ—1. A trustee of any trust property. ୨ । ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପତ୍ତିର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣାର୍ଥ ଅଦାଲତଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତି—2. Executor or administrator to the estate of a deceased person

ୱଶିଅ(ତ୍)ତ—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ)—(ଅ. ୱସୀତ୍)—ଉଇଲ Waṣia(ya)t ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି—Legacy. ଓଛିୟତ ବଶିୟତ

ୱଶିଅ(ତ୍)ତନାମା—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ)—(ଫା. ୱସୀତ୍ତନାମାତ୍) Waṣia(ya)t-nāmā ଉଇଲ୍; ମନୁଷ୍ୟ ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ଓଛିୟତନାମା ବଶିୟତନାମା ଆପଣା ସମ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଲେଖିଦେବା ଭବିଷ୍ୟତ୍ତରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା ଦାନପତ୍ର— Will; testament.

ୱଶିନାମା—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ) —(ଫା)—୧ । ୱଶିନାମ୍ଲିପୁତ୍ତଳ Waṣināmā ତଲ୍ଲଲ—1. Trust deed. ୨ । ଟ୍ରୋଟେଶ୍ ଓ(ଅ)ଛିନାମା ବଶିୟତନାମା ବା ଲେଖର୍ଦ୍ଧ ଅଫ୍ ଅଡମିନିଷ୍ଟ୍ରେସନ୍-

2. Probate or Letters of administration.

ୱଶୁଲ୍(ଲ୍) [ଇତ୍ୟାଦି]—ବୈଦେ.ବ ଓ ବଙ୍ଗ [ଅ]—ଅସୁଲ୍(ଲ)ଇତ୍ୟାଦି Waṣul(li) (etc) (ଦେଶ)—Asul(li) etc (See) ଉସୁଲ ବସୁଲ

ୱହାବୀ—ବୈଦେ.ବ—ଅବଦୁଲ ୱହାବ୍ ନଜ୍‌ଦୀଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମୁସଲମାନ୍ Wahābī ଧର୍ମର ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—The Wahbis; a ଓହାବୀ ବହାବୀ sect of Mahamedans.

[ଦ୍ର—ଅବଦୁଲ୍ ୱହାବ୍‌ଙ୍କର ଅରବ୍‌ଦେଶର ନଜ୍‌ଦ୍ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ସେ ହଜ୍‌ରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ସତ୍ୟୋଚ ପଦକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରୁଥିଲେ । ଏହ ମତାବଲମ୍ବୀମାନେ ମୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ସ୍ଥାନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅବଦୁଲ ୱହାବ୍ ଅନେକ ମସ୍ଜିଦ୍ ଓ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନକୁ ଭାଙ୍ଗିଥିଲେ ଓ ହଜ୍‌ରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କ କବରକୁ ଗୋଳ ପିଙ୍ଗିଦେବାକୁ ବହିଥିଲେ । ଥରବ ଓ ପାରସ୍ୟରେ ଏହ ମତାବଲମ୍ବୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ ଅଟେ— ହ. ଶ.]

ୱା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. ଓ ବଙ୍ଗ (ସଂ. ଅଉପାଲ)—ଉଆ; ଅରୁଆ Wā (etc) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—Uā; Aruā etc (See) ଆତପ ଅରବା (ଯଥା—ୱା ଗୁଣ୍ଡ, ୱା ଚୁଡ଼ା, ୱା ଧାନ, ୱା ଚାଉଳ ।)

ୱାଇନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଇନ୍)—ଉତ୍ତଇନ୍: ବଲ୍ଗା ମଦ— Wāin ଓୟାଇନ ବାଇନ Wine.

ୱାଇନ ଗ୍ଲାସ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ୱାଇନ୍‌ଗ୍ଲାଶ)—ମଦ ଖାଇବା Wāin glās ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଚର ଗ୍ଲାସ—Wine glass. ଓୟାଇନ ଗ୍ଲାସ ବାଇନ ଗ୍ଲାସ

ୱାଇଫ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଇଫ୍)—ପତ୍ନୀ— Wāif ଓୟାଇଫ ବାଇଫ Wife.

ୱାଉ—ଦେ.ବ (ସଂ.ଉଦ୍ଦୁମ୍ବର; ବଙ୍ଗୁବାଚ)—ଓଦୁ—Dillenia Indica; Wāu Dillen a Speciosa. ଚାଲତା; ଚାଲିତା ଚଲତା, ଚଲତୁ

ୱାଃ—ବୈଦେ. ଅ [ଆ]—ୱାଃ ! ୱାହ୍ୱା ! ବେଶ୍ ! ସାବାସ୍ !— Wāh (Interjection) Well done ! Bravo ! ବାଃ ବା: (ୱାଃୱାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ୱାଁସ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଅମାବାସ୍ୟା) —ଅମାବାସ୍ୟା; ଉଆଁସ—The day Wāñsa of the lunar fortnight on which ଅମାବୋସ୍ୟେ ଅମାବସ,ଅମାବସ: there is no moon the day on which the moon comes in between the sun and the earth.

ୱାଁସୀ—ଗ୍ରା. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—[ସଂ. ଅମାବାସ୍ୟାଜାତା]—ଉଆଁସୀ [ଦେଶ] Wāñsī Uāñsī (See)

ୱାଁସୀ କନ୍ୟା—ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଉଆଁସୀ କନ୍ୟା [ଦେଶ] Wāñsī kanyā Uāñsīkanya (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ୱାକ [କ]ଫ୍ [ଫ୍]—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ)—୧ । [ଅ. ୱକ୍ଫ୍]—
Wāk-(ka)ph(p) ମୁସଲମାନ ଧର୍ମସ୍ଥାନ ରକ୍ଷାର୍ଥ ବା ଖଇରାତ
ଓୟାକଫ ବକଫ ପାଇଁ ସମ୍ପତ୍ତି ଖଞ୍ଜା କରିବା—
1. Waqf; religious or charitable endowment by a Mahomedan. [ଦ୍ର—ୱାକ୍ଫ୍ ସମ୍ପତ୍ତିର ମାଲିକତ୍ୱାରକୁ ମତୱଲ୍ଲି ବୋଲାଯାଏ ।]

ୱାକ୍(କ)ଫ୍(ଫ୍) ନାମା—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ; ଅ. ୱାକ୍ଫ୍+
Wāk(ka)f(p) nāmā ଫା. ନାମା)—ଯେଉଁ ଦଲିଲ ଦ୍ୱାରା
ଓୟାକଫ ନାମା କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତି ଧର୍ମାର୍ଥ ଖଞ୍ଜା କରିଯାଏ—ମୁସଲମାନ-
ବକଫ ନାମା ମାନଙ୍କ ଧର୍ମାର୍ଥ ସମର୍ପଣ ପତ୍ର—Waqfnama.

ୱାକ(କି)ଫ୍(ଫ୍,ବ୍) —(କଚରଅ) ବୈଦେ.ବ୍ୟ (ଅ.ୱାକିଫ୍)—୧ । ଯେ
Wāka(ki)f(ph,b) ଜାଣେ; ଅବଗତ; ଜ୍ଞାତ—
ଓୟାକିଫ ବାକିଫ 1. Cognisant; aware, informed. ୨ । ଅଭିଜ୍ଞ—2. Thoroughly conversant with a matter. ୩ । ଦକ୍ଷ—
3. Skilful.

ୱାକ(କି)ଫ୍(ଫ୍,ବ୍)କା(ଦା)ର—ବୈଦେ. ବ୍ୟ (କଚରଅ; ଫା. ୱାକିଫ୍-
Wāka(ki)f(f,b)kā(dā)r ଦାର୍; ଫା. ୱାକିଫକାର୍)—
ଓୟାକିଫ ହାଲ ୧ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅଭିଜ୍ଞ—
ବାକିଫକାର 1. Thoroughly conversant with a matter. [ଦ୍ର—ମୁନସି ଚନ୍ଦ୍ରଧର ଦାସ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଓଆଜ୍କାର ପୁଲସ ଅମଲା । ଫକାରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।] ୨—କୌଣସି ବିଷୟରେ ଦକ୍ଷ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
An expert; one in the know of things

ୱାକ(କି)ଫ୍(ଫ୍,ବ୍)କା(ଦା)ରି—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ଅଭିଜ୍ଞତା—
Wāka(ki)f(f,b)kā(dā)ri Experience in any
ଓୟାକିଫଦାରୀ ବାକିଫଦାରୀ matter.

ୱାକ(କି)ଫ୍ କରିବା(ହେବା)—ଦେ. କ୍ରି (କଚରଅ)—ଜାଣିବା; ଜ୍ଞାତ
Wāka(ki)f karibā(hebā) ହେବା; ଅବଗତ ହେବା—
ଓୟାକିଫ ହଓୟା To come to know; to be cognisant of.
ବାକିଫ ହୋନା

ୱାକ(କି)ଫ୍(ଫ୍,ବ୍) ହାଲ୍—ବୈଦେ. ବ୍ୟ (କଚରଅ; ଅ. ୱାକିଫ୍
Wāka(ki)f(p,b)hāl ହାଲ୍)—ଅବସ୍ଥାଭିଜ୍ଞ; ଯେ କୌଣସି
ଓୟାକିଫ ହାଲ ବିଷୟର ଅବସ୍ଥା ବା ସମ୍ବାଦ ଜାଣେ—Cogni-
ବାକିଫ ହାଲ sant of the circumstances or news about a matter.

ୱାକିଙ୍ଗ୍ ଷ୍ଟିକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାକିଙ୍ଗ୍ ଷ୍ଟିକ)—ବୁଲିଯିବାବେଳେ
Wāking shṭik ସହଜରେ ହାତରେ ଯେଉଁ ଛଡ଼ି ଧରିଯାଏ—
ଓୟାକିଂ ଷ୍ଟିକ ବାକିଂ ସ୍ଟିକ Walking stick.

ୱାକିଫ୍—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ)—୧ । (ଅ. ୱକ୍ଫ୍) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
Wākif ଅଥଣା ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଧର୍ମାର୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରନ୍ତି—1. A
ଓୟାକିଫ dedicator of a property for religious or
ବକୀଫ charitable purposes. ୨ । ୱାକ୍ଫ୍ (ଦେଖ)—
2. Wāk-f. (See) 'ବଣ—ୱାକପ୍ (ଦେଖ)—
Wākap. (See)

ୱାଗ(ଗି)ନ୍(ନ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଗନ)—ରେଲର ମାଲଗାଡ଼ି—
Wāga(gi)n(ni) Railway waggon.
ଓୟାଗନ ବାଗ(ଗି)ନ

ୱାଚ —ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଚ୍)—ପକେଟ୍ ଘଡ଼ି; ଷ୍ଟେଟ ଘଣ୍ଟା;
Wāch ପାହା ପକେଟ୍ ଆଦରେ ରଖାଯାଇ ପାରେ—Watch.
ଓୟାଚ [ଦ୍ର—ଏହି ୱାଚ୍ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରୁଜ ଶବ୍ଦ
ବାଚ ଯୁଷାରେ ଚଳୁ ଅଛୁ; ଯଥା—Keyless, self winding, Railway regulater, Lever watch, Repeater, Chronometer ଇତ୍ୟାଦି ।]

ୱାଚ୍ ଚେ(ଚୈ)ନ୍—ବୈଦେ.ବ୍ୟ (ଇଂ. ୱାଚ୍ ଚେନ୍)—ୱାଚ୍ରୁ ପକେଟ
Wāch che(chai)na ଆଦରେ ଝୁଲାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ଧାତୁ
ଓୟାଚ ଚେନ ବାଚ ଚୈନ ଆଦର ଶିକୁଳା—Watch Chain.

ୱାଚ୍ ଟାୱାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଚ୍ ଟାୱାର୍)—ଦୂରସ୍ଥ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ
Wāch ṭawār ଗତିବିଧି ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦୁର୍ଗାଦିର
ଓୟାଚ ଟାଓୟାର ଶିରୋଦେଶରେ ପହରାବାଲାଙ୍କର ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଉ
ବାଚ ଟାବାର ରହିବା ପାଇଁ ନିର୍ମିତ ଘର—
Watch tower.

ୱାଚ୍ ଡଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଚ୍ ଡଗ୍)—ଯେଉଁ କୁକୁର ଗୃହ
Wāch ḍag ଆଦିକୁ ସବୁବେଳେ ଜଗି ରହିବା ପାଇଁ ରଖାଯାଇଥାଏ—
ଓୟାଚ ଡଗ ବାଚ ଡଗ Watch dog.

ୱାଚ୍ ପା(ପା)କ୍(କେ)ଟ୍(ଟି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଚ୍ ପକେଟ୍)—
Wāch pa(pā)ki(ke)ṭ(ṭi) ୱାଚ୍ ରଖିବା ପାଇଁ କୋଟ୍
ଓୟାଚ ପକେଟ ଆଦର ଗୁପ୍ତ ପାଖରେ ଥିବା ମୁଣା—
ବାଚପାକି(କେ)ଟ Watch pocket.

ୱାଚ୍ ମରାମତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଚ; ଅ. ମରମ୍ମତ୍)—
Wāch marāmat(ti) ବିଗିଡ଼ି ଯାଇଥିବା ପକେଟ୍ ଘଡ଼ିର
ଓୟାଚ ମେରାମତ ସଂସ୍କାର—Watch repair; repairing of
ବାଚ ମରମ୍ମତ watches which have gone out of order

ୱାଚ୍ ମା(ମେ,ମ୍ୟା)ନ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଚ୍ମାନ୍)—ଚଉକିଦାର;
Wāch mā(me,myā)n ପହରାବାଲା; ଜଗୁଆଳ—
ଓୟାଚମ୍ୟାନ ବାଚମେନ Watchman

ୱାଚ୍ ମେକର୍(ର)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଚ୍ମେକର୍)—୧ । ଘଡ଼ି
Wāch mekar(ra) ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Watch
ଓୟାଚମେକାର ବାଚମେକର maker. ୨ । ଘଡ଼ି
ସଂସ୍କାର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. Watch repairer.

ୱା ଗୁଲ୍ଲ—ଦେ. ବ—ଉଆ ଗୁଲ୍ଲ; ଅରୁଆ ଗୁଲ୍ଲ (ଦେଖ)—
Wā chāula Uā chāula; Aruāchāula (See)
ଆତପଚାଲ ଅରବାଚାବଲ

Digitized by srujanika@gmail.com

ୱା ଚୁର୍ଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଧାନକୁ ନ ଭଜାଇଁ ସାମାନ୍ୟ ଉତ୍ତପ୍ତ ପାଣିରେ Wā churdā କିଛିକ୍ଷଣ ବଡୁରାଇ କଟାଯିବା ଚୁଡ଼ା— ଆତପଚିଡ଼େ **ଅରବାଚୁଡ଼ା** Parched rice from moistened (and not parboiled) paddy.

ୱାଜ୍(ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଅୱାଜ୍)—୧ । ଅୱାଜ୍; ଶବ୍ଦ— Wāj(etc) 1. Sound. ୨ । ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ— ଆଓୟାଜ **ଆବାଜ** 2. High sound. ୩ । ବନ୍ଧୁକ ଆଦର ଶବ୍ଦ—3. Report of a gun. ୪ । (ଅ. ଓୟାଜ **ବାଜ** ୱାଜ୍)—ଉପଦେଶ—4. Advice. ୫ । ଧର୍ମ ବ୍ୟାଖ୍ୟା—5. Religious discourse.

ୱାଜ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଅୱାଜ୍‌ଦାର)—ଉଚ୍ଚଦାର (ଦେଖ) Wāj-dār Uājadār (See) ଓୟାଜଦାର **ଆବାଜଦାର୍**

ୱାଜିବ୍(ବି)—ବୈଦେ. ବଶ [କଚଉଅ; ଅ. ୱାଜିବ୍(ବ୍)]—୧ । ଦୃଢ଼; Wājib(bi) ନ୍ୟାଯୁସଙ୍ଗତ—1. Equitable; just; ଓୟାଜି(ଜେ)ବ **ବାଜିବ** rightful. ୨ । ଠିକ୍; ପ୍ରକୃତ—2. Actual. (ଯଥା—ଭାଙ୍କର ମେ ଠାରେ ୩ଟଙ୍କା ୱାଜିବ୍ ପାଉଣା ଦେଉଅଛୁ । ଅପର ଶୁଣ ନ ଶୁଣ, ମୁ ୱାଜିବ୍ କଥା କହୁଛି ।) ୩ । ଉଚିତ— 3. Proper. ବ—୧ । ଦୃଢ଼ କଥା; ନ୍ୟାଯୁସଙ୍ଗତ ମନ୍ତବ୍ୟ—1.Rightful words; just remarks. ୨ । ନ୍ୟାଯୁସଙ୍ଗତ ପାଉଣା—2- Just dues.

ୱାଜିବ୍-ଉଲ୍-ଅରଜ୍(ଅର୍ଜ୍)-ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର,ଗଡ଼ଜାତ)ବୈଦେ.ବ— Wājib-ul-araj(arj) (ଫା) ଜମିରେ ରଇତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଓୟାଜିବଉଲଅର୍ଜ **ବାଜିବଉଲଅର୍ଜ** ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀମାନଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ୱ ଓ ଅଧିକାର ଲେଖାଥିବା ସରକାରୀ ଲେଖ— Wajib-ul-urz; a document in which the rights of different classes of tenants and tenure-holders and rules relating thereto are recorded and published. [ଦ୍ର—ଖାଜଣା [କଲ୍ଲଙ୍ଗିର] ଷ୍ଟେଟ୍‌ରେ ମହାରାଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ୱାଜିବ-ଉଲ୍-ଅରଜ୍ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।]

ୱାଜିରୀ—ବୈଦେ.ବ(ଫା)—ଉତ୍ତରର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତପ୍ରଦେଶରେ Wājirī ବାସ କରୁଥିବା ମୁସଲମାନ୍ ଜାତିବିଶେଷ— ଓୟାଜୀର **ବାଜୀରୀ** The Wazirs. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ଅଞ୍ଚଳକୁ ୱାଜିରିସ୍ତାନ୍ ବୋଲାଯାଏ ।]

ୱାଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଟ୍ ନାମକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆବିଷ୍କାରକଙ୍କ Wāṭ ନାମରୁ)—ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତି ଅଳୁଅ, ପଙ୍ଖା ଓ କଳ ଆଦି ଓୟାଟ **ବାଟ** ଚଳାଇବା ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଶକ୍ତିର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପରିମାଣବିଶେଷ—A standard unit of electric energy used in driving electric contrivances

ୱାଟ୍‌ନଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଟ୍‌ନଟ୍)—ଥାକ ଥିବା ଏକପ୍ରକାର Wāṭ-naṭ ଖୋଲା ଆଲମାରି, ଯହିଁରେ ବହି, ଅଳଙ୍କାର ଓ ହୋୟାଟନଟ **ଛୋଟିଆଲମାରୀ** ବାସନ ଆଦି ଥାକଥାକ କରି ରଖାଯାଏ—A whatnot.

ୱାଟର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଟର୍)—୧ । ଜଳ—1. Water. Wāṭar ୨ । ତରଳୀଭୂତ ବସ୍ତୁ; ଦ୍ରବ—2. Liquid. ଓୟାଟର **ବାଟର**

ୱାଟର୍‌ପ୍ରୁଫ—ବୈଦେ.ବଶ—(ଇଂ. ୱାଟରପ୍ରୁଫ୍)-ଯେଉଁ ବସ୍ତ୍ରାଦିର ମଧ୍ୟ Wāṭar-pruph ଦେଇ ପାଣି ଯେବେ ଯାଏ ନାହିଁ— ଓୟାଟାରପ୍ରୁଫ **ବାଟରପ୍ରୁଫ** Waterproof. (ଯଥା—ୱାଟରପ୍ରୁଫ୍ ଛତା, ପୋଷାକ, ଜୋତା, କନା, ଟେପି, କପଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି ।) ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) ଯେଉଁ ପୋଷାକର ମଧ୍ୟଦେଇ ବର୍ଷା ପାଣି ଯେବେ ଯାଏ ନାହିଁ ବର୍ଷାତି; ମହମଜାମାର ପୋଷାକ ବା କୁର୍ତ୍ତା— A waterproof dress or coat.

ୱାଟର୍‌ମାର୍କ୍—ବୈଦେ.ବଶ (ଇଂ.ୱାଟରମାର୍କ୍)୧ । ନଦୀର ବା ସମୁଦ୍ରର Wāṭar mārk ବକ୍ଷରେ ବା ଉହିଁ ଗର୍ତ୍ତରେ ପୋତା ଥିବା ଓୟାଟାରମାର୍କ **ବାଟରମାର୍କ** ଖୁଣ୍ଟିରେ ଦେଖାଯାଇଥିବା ଚିହ୍ନ ଓ ରେଖା, ଯହିଁରୁ ଉକ୍ତ ନଦୀରେ ବା ସମୁଦ୍ରରେ ବଢ଼ିପାଣି ବା ଜୁଆର ପାଣି କେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚତାକୁ ଉଠିଥିଲା,ତାହା, ଜଣାପଡେ—1. Water mark. ୨ । କଲରେ କାଗଜ ତିଆରି ହେଉଥିବାବେଳେ କୌଣସି ଚିତ୍ର ବା ନାମ ଆଦି ଉକ୍ତ କାଗଜର ଗର୍ତ୍ତରେ ବାରହେବା ପାଇଁ କାଗଜ ମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍କିତ ସାଧା ଚିତ୍ର—2.Water-mark in paper. [ଦ୍ର—ୱାଟର୍‌ମାର୍କ୍ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଲେଖା କାଗଜକୁ ଆଲୁଅ ଆଡ଼କୁ ଟେକିକରି ଧରିଲେ, ସେ କାଗଜ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ୱାଟର୍‌ମାର୍କ୍ ବାହାରୁ ଦିଶେ । କାଗଜ ତିଆରି କରୁଥିବା ଉତ୍ପାଦନ କମ୍ପାନୀମାନଙ୍କର ଟ୍ରେଡ୍ ମାର୍କ୍, କାମ ପ୍ରଭେଦ ଓ କାଗଜର ପ୍ରକାରଜ୍ଞାପକ ଯେଉଁ ୱାଟର୍‌ମାର୍କ୍ ଉକ୍ତ କାଗଜରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥାଏ ।

ୱାଟର୍ ମିଲ—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ. ୱାଟର୍‌ମିଲ୍)—ତଳ ସୋତର ବଳରେ Wāṭar mil ଚକଦ୍ୱାରା ପରଶ୍ଚାଳିତ ଯନ୍ତ୍ର— Water mill. ଓୟାଟାରମୀଲ **ବାଟରମୀଲ** [ଦ୍ର-ପବନଦ୍ୱାରା ପରଶ୍ଚାଳିତଯନ୍ତ୍ରକୁ ବିଣ୍ଡ୍‌ମିଲ୍ [wind mill] କୁହାଯାଏ ।]

ୱାଟର୍ ୱ (ୱା)ର୍କସ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ.ୱାଟର୍ ୱର୍କ୍‌ସ୍)—ଜଳକଳ Wāṭar wa(wā)rkas ବସିଥିବା ନଗରରେ ନଳ ଆଦି ଦ୍ୱାରା ଓୟାଟରୱାର୍କସ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଜଳ ବାଣ୍ଟିବାର ଜଳ କାରଖାନା; **ବାଟର ବର୍କସ** ପାଣି କଳ—Water works.

ୱାଟର୍ ରେଟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ୱାଟର୍ ରେଟ୍)—କୌଣସି ଜମିରୁ Wāṭar reṭ ବା ଗୃହରୁ ଆବଶ୍ୟକ ଜଳ ଯୋଗାଇବା ବଦଳି ଉକ୍ତ ଓୟାଟର ରେଟ **ବୁଦ୍ଧାମ୍ନୀ** ବା ଗୃହସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ କର ନିଅନ୍ତି— Water rate.

Digitized by srujanika@gmail.com

ୱାଟର୍ ଲାଇନ୍(ନ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଟର ଲାଇନ୍)—ଜାହାଜର ବାହାର ପାଖରେ ପେଣ୍ଟ ନଦିଂଥିବା ରେଖା
Wāṭar lāin(ni) ଓୟାଟାର ଲାଇନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାହାଜ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ରହିବାପାଏ
ୱାଟର ଲାଇନ ବୋଝାଇ କରିସାରି ପାରେ ଓ ପେଣ୍ଟ ରେଖା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣି ଲାଗିଲେ ଜାହାଜରେ କେତେ ବୋଝ ଲଦା ହେଲା ବୋଲି ଜଣାପାଏ—(Nautical) Water line.

ୱାଟରଲୁ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ନାମ)—ଇଉରୋପର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—Wāṭar-lu Name of a famous battlefield; ଓୟାଟାର୍ଲୁ Waterloo. [ଦ୍ର—ଏହା ବେଲଜିଅମ୍ ରାଜ୍ୟର
ୱାଟର୍ଲୁ ବ୍ରୁସେଲ୍ସ୍ ନଗରର ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ଖ୍ରୀ ୧୮୧୫ ରେ ଇଂରଜ ସେନାପତି ଆର୍ଥର ୱେଲେସ୍ଲି, ଡ୍ୟୁକ୍ ଅଫ୍ ୱେଲିଙ୍ଗ୍ଟନ ଙ୍କଦ୍ୱାରା ନପୋଲିଅନ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଇଂରଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅସ୍ତ୍ର ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।]

ୱାଟର୍ ଲେବ(ବୁ,ଭ,ଭୁ,ଭେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଟର୍ Wāṭar leba(bu,bha,bhu,bhe)l ଲେଭଲ୍)—ୱାନସ୍ଥାନରେ
ଓୟାଟାର ଲେଭଲ ବା ଜଳାଶୟରେ ଥିବା ଜଳର ଉପରିସ୍ତରର ସମତା
ୱାଟର ଲେଭଲ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନାରେ ଅପେକ୍ଷିକ ଉଚ୍ଚତା—1. Water-level of a place in comparison with the sea level. [ଦ୍ର—ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ସମୁଦ୍ରର ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ଏକ ଥିବାରୁ ସମୁଦ୍ର ଜଳର ଉଚ୍ଚତାକୁ ମୂଳ କରି ଧରାଯାଏ ଓ ସମୁଦ୍ରର ଉଚ୍ଚତା (ସି-ଲେଭଲ—Sea level) ଠାରୁ ନଦୀ ଜଳାଶୟ ଆଦିରେ ଥିବା ଜଳର ଉଚ୍ଚତା ବେଶି କ କମ୍, ତହିଁର ହିସାବ ଧରିବାକୁ ହୁଏ । ଏହି ଆପେକ୍ଷିକ ଉଚ୍ଚତାକୁ ୱାଟର ଲେଭଲ୍ ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । ସ୍ତ୍ରକ ମିସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସମତଳତ୍ୱ ପରୀକ୍ଷକ ଏକ ପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ର, ଯହିଁ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସ୍ଥାନ ବା କାନ୍ଥ ଆଦି ସମତଳ ଅଛି କ ନାହିଁ, ତାହା ସ୍ଥିର କରାଯାଏ—2. Mason's water-level (instrument). [ଦ୍ର-ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ଗୋଟିଏ ନଳ ଅଟେ । ଏ ନଳ ମଧ୍ୟରେ ପାଣି ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଥାଏ ଓ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବାୟୁର ବୁଦ୍ବୁଦ ଥାଏ । ନଳକୁ ଭୂମିରେ ବା କାନ୍ଥ ଉପରେ ଲମ୍ବ ଭାବରେ ଶୁଆଇ ଦେଲେ ଯେବେ ନଳ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଜଳରେ ଥିବା ବାୟୁ ବୁଦ୍ବୁଦଟି ନଳର ଠିକ ମଝିରେ ରହିବାର ଦେଖାଯାଏ, ତେବେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଉକ୍ତ ଜମି ବା କାନ୍ଥ ଠିକ୍ ସମତଳ ଅଛି । ଯେଉ ନଳରେ ପାଣି ପଶିଥାଏ, ତାକୁ ୱାଟର୍ ଲେଭଲ (water level), ଯହିଁରେ ପାରଦ ପଶିଥାଏ, ତାକୁ ପାର୍ ଲେଭଲ୍ (Mercury level), ଯହିଁରେ ସ୍ପିରିଟ୍ ବା ଅରଖି ପଶିଥାଏ, ତାକୁ ସ୍ପିରିଟ୍ ଲେଭଲ୍ (Spirit level) ବୋଲାଯାଏ । ବସ୍ତୁତଃ ଭୂଭାଗର ସମତଳତା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଆଜି ଏକପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ତାକୁ ଥିଓଡୋଲାଇଟ୍ (Theodolite) ଓ ଡମ୍ପି ଲେଭଲ୍(Dumpy level) ବୋଲାଯାଏ ।]

ୱାଟରିଙ୍ଗ୍ ଷ୍ଟେସନ୍—ବୈଦେ. ବ (ରେଲବେ ଶବ୍ଦ; ଇଂ. ୱାଟରିଙ୍ଗ୍ Wāṭaring shṭesan ଷ୍ଟେସନ୍)—ଯେଉଁ ଷ୍ଟେସନଠାରେ ରେଲ-
(ୱାଟରିଙ୍ଗ ଇଞ୍ଜିନ—ଅନ୍ୟରୂପ ଗାଡ଼ିର ଇଞ୍ଜିନ୍ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଓୟାଟରିଙ୍ଗ ଷ୍ଟେସନ ଆବଶ୍ୟକ ପାଣି ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇ ରେଲ ଗାଡ଼ିର
ୱାଟରିଂ ଷ୍ଟେସନ ଇଞ୍ଜିନ୍ ସଲଗ୍ନ ଜଳାଧାର ମଧ୍ୟରେ ପୂରଣ ରଖିବାକୁ ହୁଏ—Watering station for a railway engine. [ଦ୍ର—ଏହା ପାଣିକ ଉତ୍ତାଇ ଦେଲେ ତହିଁରୁ ସେନ୍ତ ବାଷ୍ପ ବାହାରେ, ତଦ୍ୱାରା ରେଳ ଗାଡ଼ିର ଇଞ୍ଜିନ୍ ଚଳତ ହୁଏ । ଉତ୍ତାରୁ ସେ ପାଣିଯାକ ସରଗଲେ ପୁଣି ଅନ୍ୟ ୱାଟରିଙ୍ଗ୍ ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ ରେଳ ଗାଡ଼ିରେ ପାଣି ପୂରାଇବାକୁ ହୁଏ ।]

ୱାର୍ଡ୍(ଡ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାର୍ଡ୍)—୧ । ମିଉନସିପାଲଟି-ଶାସିତ
Wārd(rd) ନଗରର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶ ବା ବର୍ଗ—
ଓୟାର୍ଡ **ୱାର୍ଡ** 1. Ward of a Municipal town. [ଦ୍ର—ମିଉନସିପାଲଟିର ଶାସନକ୍ରିୟାର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସହରକୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ୱାର୍ଡ୍‌ରେ ବିଭକ୍ତ କରା ଯାଇଥାଏ ଓ ୱାର୍ଡ୍‌ମାନ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥାଏ । ୨ । ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ରୋଗୀମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତି ନିମିତ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶ ବା ବର୍ଗ—2. Ward of a hospital. [ଦ୍ର—ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ୱାର୍ଡ୍‌ରେ ରୋଗର ବା ଚିକିତ୍ସାର ବିଭିନ୍ନତା ଅନୁସାରେ ୱାର୍ଡ୍‌ମାନଙ୍କ ନାମକରଣ ହୁଏ । ଯଥା—ସର୍ଜିକାଲ୍ ୱାର୍ଡ୍, ମେଡ଼ିକାଲ୍ ୱାର୍ଡ୍, ଫିମେଲ ୱାର୍ଡ୍ ।] ୩ । ଅଭିଭାବକଙ୍କ ଅଧୀନ ବା ସରକାର କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ୍ (Court of Wards) ଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାଧୀନ ନାବାଳଗ—3. A ward (under a guardian or under the Court of Wards). ୪ । ଜେଲଖାନାରେ ଅବରୁଦ୍ଧ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର କଏଦୀମାନଙ୍କ ରହିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ
ଓୟାର୍ଡ ଗୃହସମୂହ—4. Ward of a jail. ୫ । (ଇଂ. ୱର୍ଡ୍) ଶବ୍ଦ;
ୱର୍ଡ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା ପଦ—5. Word.

ୱାର୍ଡ୍(ଡ୍) କମିସନର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାର୍ଡ୍ କମିସନର୍)—
Wārd(rd) kamisanar ମିଉନସିପାଲଟିର ବରନ୍ନ ୱାର୍ଡବାସୀ
ଓୟାର୍ଡ କମିସନାର କରଦାତାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧି—
ୱାର୍ଡ କମିସନର Ward commissioner of a municipality. [ଦ୍ର—ୱାର୍ଡକମିଶନରମାନେ କରଦାତାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ମିଉନସିପାଲଟିର ପରିଚାଳନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତେଅରମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ପରାମର୍ଶ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ।]

ୱାର୍ଡ୍(ଡ୍)ସ୍—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ) (ଇଂ. କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ୍)—
Wārd(rd)s କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ୍ (ଦେଖ)—Koṭ aph
wārds. (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ୱାର୍ଡ୍(ର୍ଡ୍)ସ୍ ଡେପୁଟୀ କଲେକ୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.)-କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଧୀନ ୱାର୍ଡ୍ସ ଷ୍ଟେଟ୍-ସମୂହର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନକାର୍ଯ୍ୟ ଡେପୁଟୀ କଲେକ୍ଟର—Court of Wards Deputy Collector.

Wārd(rd)s deputī kalektar ୱାର୍ଡ୍ସ ଡେପୁଟୀ କଲେକ୍ଟର

ୱାର୍ଡ୍(ର୍ଡ୍)ସ୍ ମା(ମେ)ନୁଆ(ଆ, ଏ ଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାର୍ଡ୍ସ୍ ମାନୁୟେଲ) (ଆଇନ)—କୋର୍ଟ୍ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡସ ମାନୁୟେଲ ୱାର୍ଡ୍ସ୍‌ଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିବା ଷ୍ଟେଟ୍‌ଗୁଡ଼ିକର ପରିଚାଳନା କରିବାର ଆଇନ୍ ଓ ସରକାର୍ଯ୍ୟ ଉପଦେଶମାନ ଯେଉଁ ବହିରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଦୋଇଥାଏ—The Court of Wards manual. [ଦ୍ର—ଉକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ପରିଚାଳନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କୌଣସ ସମସ୍ୟା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏହି ମାନୁଆଲ୍‌କୁ ଦେଖି ତଦନୁସାରେ ତହିଁର ମୀମାଂସା କରାଯାଏ ।

ୱାର୍ଡ୍(ର୍ଡ୍)ସ୍ ଷ୍ଟେଟ୍—ବୈଦେ. ବ (କଚରୟା) (ଇଂ. କୋର୍ଟ୍ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ ଷ୍ଟେଟ୍)—ଯେଉଁ ଜମିଦାର ବା [ୱାର୍ଡ୍(ର୍ଡ୍)ସ୍ ଇ(ଏ)ଷ୍ଟେଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ ଜମିଦାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ୱାମୀ ଓୟାର୍ଡସ ଷ୍ଟେଟ ନାବାଳକ ବା ଅକ୍ଷମ ଥିବାରୁ ତାହା ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ୱାର୍ଡସ ଇଷ୍ଟେଟ ପରିଚାଳିତ ହେଉଥାଏ—State or Estate under the management of the Court of Wards.

Wārd(rd)s shṭeṭ ୱାର୍ଡସ୍ ଏଷ୍ଟେଟ୍

ୱାର୍ଡ୍(ର୍ଡ୍)ର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଜେଲ୍‌ଖାନାରେ କଏଦୀମାନଙ୍କୁ ରଖିବା ସରକାର୍ଯ୍ୟ—Warder of a jail. ଓୟାର୍ଡାର ୱାର୍ଡର

Wārd(rd)r ୱାର୍ଡର୍

ୱାପସ୍—ବୈଦେ. ବ [ଫା. ୱାପସ(ସୀ)=ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ; ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ]—୧ । ଲେଉଟାଣି; ଫେରି ଆସିବା; ଫେରସ୍ତ; ଓୟାପସ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ—1. Returning; coming back. ୨ । ରଖାଯାଇଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ବା ଧନକୁ ଫେରାଇ ଦେବା—2. Refunding. ୩ । ନେଇଥିବା ଦବ୍ୟାଦିକୁ ଫେରାଇବା—3. Giving back of a thing taken. ବଣ—ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ; ଫେରନ୍ତା—Returned; come back.

Wāpas ୱାପସ

ୱାପସ୍ ଆଣିବା—ବୈ. କି—୧ । ଆଗେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଇଥିବା କୌଣସି ଦବ୍ୟକୁ ତାଙ୍କଠାରୁ ଫେରାଇ ଓୟାପସ ଆନା ଆଣିବା—1. To bring back a thing. ୨ । ପଳାଯାଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବାଟରୁ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ କରାଇ ସଙ୍ଗରେ ଆଣିବା—2. To bring back a person who had gone away.

Wāpas āṇibā ୱାପସ ଆନା

[ୱାପସ୍ ଅଣାଘ୍ରି(ଦ୍ୱେ)ବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ]

ୱାପସ୍ ଆସିବା—ବୈ. କି—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି) ଫେରି ଆସିବା; ବାହୁଡ଼ି ଆସିବା; ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ଓୟାପସ ଆସା ହେବା; ଲେଉଟି ଆସିବା—1. To come back from a place; to return. ୨ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବଳକରୁ କୌଣସି ପ୍ରେରିତ ବସ୍ତୁ) ଲେଉଟାଇ ଦିଆ ଯିବା—2. To be sent back; to be returned.

Wāpas āsibā ୱାପସ ଆସିବା

ୱାପସ୍ କରିବା—ବୈ. କି—ଲେଉଟାଇ ଦେବା; (ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ନେଇଥିବା ଧନ ବା ଦବ୍ୟାଦି ତାହାକୁ) ଫେରାଇ ଓୟାପସ କରା; ଓୟାପସ ଦେଓୟା ଦେବା—To return a thing or to refund a sum taken from a person.

Wāpas karibā ୱାପସ କରିବା

ୱାପସ୍(ସୀ) ଖବର—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ୱାପସ୍+ଅ. ଖବର)—ଲେଉଟାଣି ଖବର; ଫେରନ୍ତା ସମାଦ; ଫେରନ୍ତା ଉତର ପ୍ରେରିତ ସମାଦର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର; କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ଫେରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଯାଇଥିବା ଖବରର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ ଯେଉଁ ଖବର ଆସେ—Return news; the news or reply sent in return for the news received.

Wāpas(sī) khabara ୱାପସ(ସୀ) ଖବର

ୱାପସ୍(ସ) ଚିଠି—ବୈ. ବ-(ଫା. ୱାପସ+ସ. ଚିଠି ଧାତୁ=ପଠାଇବା) ୧ । ମାଲିକଙ୍କ ଠିକଣା ନ ମିଳିବାରୁ ବା ଓୟାପସ ଚିଠି ମାଲିକ ଠାରୁ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ନ କରିବା ସେଗୁଁ ଯେଉଁ ଚିଠି ବାପସୀ ଚିଠି ପ୍ରେରକଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫେରି ଆସେ—1. Returned letter; refused letter or unclaimed letter. ୨ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ପତ୍ର; ଲେଉଟନ୍ତା ଚିଠି—2. A letter in reply.

Wāpas(sī) chiṭhi ୱାପସ(ସୀ) ଚିଠି

ୱାପସ୍ ଡାକ—ବୈ. ବ—(ଫା. ୱାପସ୍+ବୈ. ଡାକ)—୧ । ଫେରନ୍ତା ଡାକ; ଲେଉଟାଣି ଡାକ—1. Return post. ବାପସୀ ଡାକ turn of post. [ଦ୍ର—ବହୁ-ପଦ ୱାପସ୍ ଶ୍ଲୋକ ଓ ୱାପସ୍ ଜବାବ ଅଦ୍ୟ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।] ୨ । ପ୍ରତିଧ୍ୱନି—2. Echo.

Wāpas ḍāka ୱାପସ ଡାକ

ୱାପସ୍ ନେବା—ବୈ. କି.—ଫେରାଇ ନେବା—To take back.

Wāpas nebā ୱାପସ ନେବା

ୱାପସ୍ ପାଇବା—ବୈ. ବ—ଫେରି ପାଇବା; ଫେରସ୍ତ ପାଇବା—To get back.

Wāpas pāibā ୱାପସ ପାଇବା

ୱାପସ୍ ମିଳିବା—ବୈ. କି.—ଫେରସ୍ତ ମିଳିବା—To be got back or refunded.

Wāpas miḷiba ୱାପସ ମିଳିବା

ୱାପସୀ ବୈଦେ. ବଣ.—(କଚରୟା) (ଅ.)—ଲେଉଟା, ଫେରାଇ ଦିଆ ଯାଇଥିବା—Returned; given back; refunded. [ଯଥା - ୱାପସୀ ଦଲିଲ, ୱାପସୀ ଉପାଚ୍ଛଦ୍ ଓ ୱାପସୀ ଚିଠି ।]

Wāpasī ୱାପସୀ

ୱାର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ୱାର୍)—ଯୁଦ୍ଧ—War.

Wār ୱାର ବାର

ୱାର୍ ବଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବ—ଇଂ. ୱାର୍ ବଣ୍ଡ୍)—ବିଗତ ମହାଯୁଦ୍ଧ (୧୯୧୪-୧୮)ର ବ୍ୟୟ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଓୟାରବଣ୍ଡ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଯେଉଁ ସରକାର ପ୍ରଜାଙ୍କ ଠାରୁ ନେଇଥିବ

War band ୱାର ବଣ୍ଡ

ଋଣ (ୱାର ଲୋନ୍)ର ଜଦର୍ଶନ ରୁପେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଦେଇଥିବ ବେଣ୍ଡ ନୋଟ୍—War bond.

ୱର୍ ଲୋନ୍—ବୈଦେ. ଵ. (ଇଂ)—ବଙ୍ଗଳ ଖ୍ରୀ. ୧୯୧୪-୧୮ ବ୍ୟାପୀ ଯୁଦ୍ଧ ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହାର୍ଥ ସରକାର ଲୋକଙ୍କ ଠାରୁ ଦର ଓୟାର ଲୋନ୍ **ବାରଲୋନ** ଥିବା ଋଣ—War loan.

ୱାର୍ଡ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ଵ— ୱାଡ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Wārd (etc) **Wārd** etc (See)

ୱାର୍ଡ୍ସ୍—ବୈଦେ. ଵ—(ଇଂ. ୱାଡ୍ସ୍)—କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ୍— Wārd-s Court of Wards.

ୱାର୍ଡେନ୍—ବୈଦେ. —ଜୁଆର୍ଡେନ୍ (ଦେଖ) Wārden ଓୟାର୍ଡେନ **ୱାର୍ଡେନ** Uārden (See)

ୱାର(ରା)ଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ଵ--(କଚରଅ)-(ଇଂ. ୱାରଣ୍ଟ୍)—୧ । ଜଣେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ଅସାମୀ ବା ଦୋଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧର ଆଣ ଓୟାରଣ୍ଟ **ୱାରଣ୍ଟ** ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ବା ଜାଦାଲତଙ୍କ ଜଳତରେ ହାଜର କରାଇବା ପାଇଁ ପୁଲିସ କର୍ମଗୃଷ୍ଠାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପଠାଯିବା ଆଦେଶ ବା ହୁକୁମନାମା—1. A warrant of arrest. [ଉ—ଜଣେ ଅସାମୀକୁ ଜାଦାଲତରୁ ଦେଇ ଜେଲ୍ ଥାନାରୁ ଜେଲ୍ ୱାରଣ୍ଟ୍ ଧର ବାହାରିଲେ । ଫଙ୍କାରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ । (ଦ୍ର—ଗ୍ରଧାନାଥ ଏହି ଶବ୍ଦକୁ 'ୱାରେଣ୍ଟି'ରେ ପରିଣତ କରି ତାଙ୍କର ଦରବାର ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରି ଅଛନ୍ତି ।

୨ । ଗିରଫଦାସ୍ତ—2, Arrest.

ୱାରଣ୍ଟ ଅଫ୍ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି—ବୈଦେ. ଵ—(ଇଂ)—ଦରବାରରେ ବସିବା ପାଇଁ ଆସନ ପାଇବାର, ଓୟାରଣ୍ଟ ଅବ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସ ଉଚ୍ଚତର ସରକାସ୍ତ ଦାଲତା— **ବାରଣ୍ଟ ଅଫ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସ** Warrant of precedence.

ୱାରଣ୍ଟ୍ କରିବା—ଦେ. କି (କଚରଅ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧର ଆଣିବାପାଇଁ ଲିଖିତ ହୁକୁମ ଦେବା— ଓୟାରଣ୍ଟକରା **ବାରଣ୍ଟକରନା** 1. To issue a warrant of arrest.

୨ । ହାକିମଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ୱାରଣ୍ଟ ବଳରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ (ସ୍ୱଜକର୍ମଗୃଷ୍ଠା) ଧରଜର ନେବା—2. To arrest a person on a warrant.

ୱାରଣ୍ଟ୍ ଗିରଫ୍ତାର୍(ରି)—ବୈଦେ. ଵ (କଚରଅ; ଇଂ ୱାରଣ୍ଟ୍ + ଫା. ଗିରଫ୍ତାର୍)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଓୟାରଣ୍ଟ ଗ୍ରେପ୍ତାର(ରୀ) **ବାରଣ୍ଟଗିରଫତାରୀ** ଧର ହାକିମଙ୍କ ଘାଟେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାପାଇଁ କୌଣସି କର୍ମଗୃଷ୍ଠାଙ୍କୁ ଅଦାଲତରୁ ମିଳିବା ହୁକୁମନାମା— Warrant of arrest. ବୈଦେ ଵଣ (କଚରଅ) ୱାରଣ୍ଟ ଅନୁସାରେ ଧୃତ—Arrested (ଓ୍ୱାରଣ୍ଟ୍ ଗ୍ରେପ୍ତାର—ଅନ୍ୟରୂପ) under a warrant of arrest.

ୱାରଣ୍ଟ୍ ଜାରି—ଦେ. ଵ (କଚରଅ;ଇଂ ୱାରଣ୍ଟ୍ + ଫା. ଜାରି)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧରିବାପାଇଁ ହାକିମଙ୍କଠାରୁ ଓୟାରଣ୍ଟଜାରି **ବାରଣ୍ଟଜାରୀ** ୱାରଣ୍ଟ୍ ହୁକୁମ ବାହାରିବା— 1, Issue of a warrant of arrest. ୨ । ହାକିମଙ୍କ ଜଳତରୁ ବାହାରିଥିବା ୱାରଣ୍ଟ୍ ହୁକୁମକୁ ପାଳନ କରି ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉକ୍ତ ହୁକୁମନାମା ଦେଖାଇ ତାକୁ ଧରିବା— 2. Service of a warrant on a person; i.e. arresting him after showing him the warrant of arrest.

ୱାରଣ୍ଟ୍ ପର୍ୱା(ବା)ନା—ବୈଦେ. ଵ (କଚରଅ; ଇଂ ୱାରଣ୍ଟ୍ + ଫା. Wārant parwā(bā)nā ପର୍ୱାନା)—କୌଣସି ଆସାମୀକୁ (ୱାରଣ୍ଟପରିଥିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଧର ଆଣିବାପାଇଁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଓୟାରଣ୍ଟପରବାନା **ବାରଣ୍ଟପରବାନା** ସ୍ୱାକ୍ଷରରେ କୌଣସି ସ୍ୱଜକର୍ମଗୃଷ୍ଠାଙ୍କ ଜଳତକୁ ପ୍ରେରିତ ଲିଖିତ ଆଦେଶ— A warrant of arrest (issued to a particular police officer or bailiff) against a person.

ୱାରଣ୍ଟ୍ ପ୍ରାର୍ଥନା—ଦେ. ଵ (କଚରଅ; ଇଂ ୱାରଣ୍ଟ୍ + ସ. ପ୍ରାର୍ଥନା)— Wārant prārthanā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧରିବାପାଇଁ ଓୟାରଣ୍ଟପ୍ରାର୍ଥନା **ବାରଣ୍ଟପ୍ରାର୍ଥନା** ହାକିମଙ୍କ ଜଳତରେ ପ୍ରାର୍ଥୀର ଦରଖାସ୍ତ--A petition filed before a Court for the issue of a warrant against a person.

ୱାରଣ୍ଟ୍ ବାହାରିବା—ଦେ. ଵ (କଚରଅ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଧର Wārant bāhāribā ଆଣିବା ପାଇଁ ହାକିମଙ୍କ ଦସ୍ତଖତରେ ୱାରଣ୍ଟ୍ ଓୟାରଣ୍ଟବେରୁନ **ବାରଣ୍ଟନିକଲନା** କୌଣସି ସ୍ୱଜକର୍ମଗୃଷ୍ଠାଙ୍କ ଜଳତକୁ ପ୍ରେରିତ ହେବା—Issue of a warrant of arrest of a person.

ୱାରଣ୍ଟମିଆଦି (କଚରଅ)—ବୈଦେ. ଵ (ଇଂ. ୱାରଣ୍ଟ + ଆ. ମିଅଦ୍) Wārantmiād କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ୱାରଣ୍ଟ୍ରେ ଧର ଆଣିବା ଓୟାରଣ୍ଟମେୟାଦି **ବାରଣ୍ଟମିଆଦୀ** ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଗୃଷ୍ଠାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାସ୍ୱରୂପ ହାକିମଙ୍କ ଜଳତ ପ୍ରାର୍ଥୀର ଦାଖଲ କରିବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୂଲ୍ୟର ଦୋର୍ଟଫିସ—Process fees filed by a party for the issue of a warrant of attachment of the person of any body.

ୱାରଣ୍ଟ୍ରେ ଧରିବା—ଦେ. କି—ହାକିମଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ୱାରଣ୍ଟ ହୁକୁମ ବଳରେ (ସ୍ୱଜକର୍ମଗୃଷ୍ଠା) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱତ୍ୱକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା— ଓୟାରଣ୍ଟରେ ଚେପଦାର କରିବା / ୱାରଣ୍ଟରେ ଗ୍ରେପ୍ତାର କରିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ଓୟାରଣ୍ଟେ ଧରା, ଓୟାରଣ୍ଟେ ଗ୍ରେପ୍ତାର କରା To arrest a person **ବାରଣ୍ଟମେ ଗିରଫତାର କରନା** in pursuance of a warrant of arrest.

ୱାରଣ୍ଟ୍ ହୁକୁମ—ବୈଦେ. ଵ—[କଚରଅ]—(ଇଂ. ୱାରଣ୍ଟ୍ + ଫା. Wārant hukuma ହୁକୁମ୍) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଗିରଫ୍ତାର ଓୟାରଣ୍ଟ ହୁକୁମ କରିବା ପାଇଁ ହାକିମଙ୍କର କୌଣସି କର୍ମଗୃଷ୍ଠାଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

वारंट गिरफतारी वारट्हुकुम ପୁଚ୍ଛ ଆଦେଶ–An order issued or recorded by a court for the issue of a warrant of arrest against a person.

ୱାର(ରେ)ନ୍ ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗ୍ସ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଓ Wāra(re)n heshtings ଭାରତର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନରଲ୍ (୧୭୭୨—୧୭୮୫) Warren Hastings. [ଦ୍ର—କ୍ଲାଇବ୍‌ଙ୍କ ପରେ ଏ ବଙ୍ଗର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍-ହୋଇ ଅସିଲେ। ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ବଙ୍ଗ ବହାର ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅବାସ୍ତ ଓ ବଗ୍ଗର ଭାର ଇଂରଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲା। ମୁର୍ସିଦାବାଦ୍‌ରୁ କଲିକତାକୁ ରାଜଧାନୀ ଉଠି ଅସିଲା; ମସ୍ୟ ମହାଶୂର ସୁଦ୍ଧ, ମରହଟ୍ଟା ସୁଦ୍ଧ ଓ ମସ୍ୟ ମରହଟ୍ଟା ସୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା। ବଲ୍ଲଭ ପାଲିଅମେଣ୍ଟରେ ଏହାଙ୍କ ବରୁଦ୍ଧରେ ନାନା ଅଭିଯୋଗର ଅନୁସନ୍ଧାନ ହୋଇଥିଲା ଓ ଶେଷରେ ଏ ଚିନ୍ତାରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କଲେ।] **वारनहेर्ष्टिंस**

ୱାର(ରି)ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଚତୁରଥ) (ଫା. ୱାରିସ୍)—୧। ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉତ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—ଓୱାରିସ **वारिस** 1. Heir; successor to the property of a deceased person. ୨। କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଅଧିକାର କରିବା ମାଲିକ; ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ବା ସ୍ୱାମୀ—2. Proprietor of a property. ୩। କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିର ଦାବୀଦାର୍—3. Claimant to a property.

ୱାରଶ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଚତୁରଥ) (ଫା. ୱାରଶ୍ ଶବ୍ଦସଙ୍ଗେ ବୃଥାରେ Wāraś-dār ଓ ଉତ୍ତର ଫା.ଦାର୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ)—୧। ୱାରିସ୍—ଓୱାରିସ **वारिस** 1. Heir; successor. ୨। ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଦାବୀଦାର୍—2. Claimant to a property.

ୱାରଶ୍‌ଦାରି—ବୈଦେ. ବ (ଚତୁରଥ)—୧। ଉତ୍ତରାଧିକାରିତା—Waraś-dāri 1. Heirship. ୨। ଦାବିଦାର୍ ହେବା ଅବସ୍ଥା—ଓୱାରିଶଦାରି **वारिसपन** 2. Claimantship.

ୱାର(ରି)ଶାନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଚତୁରଥ) (ଫା. ୱାରଶ୍ ଶବ୍ଦର ବହୁ Wāra(ri)śān ବଚନ ୱାରିଶନ୍)—ୱାରିଶ୍‌ମାନେ; ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ସମୂହାତ୍ମଗଣ—The whole body heirs or successors. ଓୱାରିସାନ **वारिसान**

ୱାରା—ବି. ବିଣ (ସଂ. ବାରଣ)—୧। ଉଥରା; ସସ୍ତା—1. Cheap. Wārā ୨। ଲାଭଯୁକ୍ତ—2. Profitable. ୩। ବଳି ପଡ଼ିଥିବା—ଓୱାରା 3. Remaining over. ୪। ଅତିରିକ୍ତ—4. Extra; **वारा** supernumerary. ବି. ବ—୧। ବଚସ୍ତ ବଞ୍ଚିବା—1. Saving of expense. ୨। ଲାଭ—2. Profit.

ୱାରିଜା—ବୈଦେ. ବ (ଫା) (ଚତୁରଥ)—ଉଥରା (ଦେଖ) Wārijā Wārijā. (See)

ୱାଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଲ୍)—କାନ୍ଥ— Wāl Wall. ଦେଓୱାଲ **वाल, दिवाल**

ୱାଲ୍ କା(କ୍ୟା,କେ)ଲେଣ୍ଡର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାଲ୍ କାଲେଣ୍ଡର)—Wāl kā(kyā,ke)lendar ମାସର ତାରିଖ ଓ ବନମାନ ବଡ଼ ଓୟାଲକ୍ୟାଲେଣ୍ଡର ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ଗଣତି ଦେଖାଇ ସପ୍ତାହ ଦୃଷ୍ଟି ଯଉବା **वालकैलेंडर** ଘରଟି କାନ୍ଥରେ ଝୁଲାଇବା କାଗଜ ପତ୍ର— Wall calendar.

ୱାଲ୍‌ଟା(ଟେ,ତେ)ୟର୍—ବେ. ବ—ଉପକୂଳାଗତ ଜଳଦସ୍ତ୍ୟୁ। Wāl-tā(ṭe,te)yār ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଲୱେ ମାର୍ଗର ଗୋଟିଏ ଓୱାଲଟେୟାର ପ୍ରଧାନ ଜଙ୍କ୍ସନ୍ ଓ ବନ୍ଦର— **वालतेर** Waltair. (a port and principal railway junction near Vizag).

ୱାଲ୍‌ତେର୍—ପ୍ରାବେ. (ଉଚ୍ଚାମ) ବ—ୱାଲ୍‌ଟାୟାର— Wāl-ter Waltair.

ୱାଲ୍‌ଦେଁ—ବୈଦେ. ବ (ଚତୁରଥ) (ଅ. ୱାଲିଦ୍, ୱାଲିଦ୍‌ର ବହୁ Wāl-deñ ବଚନ)—ମାତାପିତା—Parents. ଓୱାଲଦେଁ **वालदैन**

ୱାଲ୍ ପେପର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ୱାଲ୍ ପେପର୍)—ଘର Wāl pepar ସଜାଇବା ପାଇଁ କାନ୍ଥରେ ମଡ଼ାଯିବା ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ଓୱାଲ ପେପାର ରଙ୍ଗିନ କାଗଜ—Wall paper. **वाल पेपर**

ୱାଲ୍ ମା(ମ୍ୟା, ମେ)ପ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ୱାଲ୍ ମାପ୍)— Wāl mā(myā,me)p କାନ୍ଥରେ ଝୁଲା ଦେବାର ଉପଯୋଗୀ ଓୱାଲ ମ୍ୟାପ ଉତ୍ତରତ୍ତ ଦେଶର ବଡ଼ ବଡ଼ ନକ୍ସା—Wall map. **वालमैप**

ୱାଲ୍ ଲା(ଲ୍ୟା,ଲେ)ମ୍ପ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ୱାଲ୍ ଲାମ୍ପ୍)—କାନ୍ଥରେ Wāl lā(lyā,le)mp ଲଗାଯିବା କାଚ ଢଙ୍କା ତେଲ ଚାଳିତ ଦୀପ; ଓୱାଲ ଦୀପ— ଓୱାଲ ଲାମ୍ପ **वालडैंफ** Wall lamp.

ୱାଲା—ବୈଦେ. ପ୍ରତ୍ୟୟ ପୁଂ.—(ଫା)—ବାଲା (ଦେଖ) Wālā ଓୱାଲା **वाला** Bālā (See) [ୱାଲି—ସ୍ତ୍ରୀ]

ୱାଲି—ବୈଦେ. ବ.—(ଚତୁରଥ)—(ଫା. ୱଲି)—୧। ସମ୍ପତ୍ତିର ସ୍ୱାମୀ— Wāli ଅଭି **वलि** 1. Proprietor. ୨। ଅଭିଭାବକ— 2. Patron; guardian. ୩। ସମ୍ପତ୍ତିର ରକ୍ଷକ— 3. Protector or custodian of a property. ୪। ପ୍ରଭୁ; ଶାସକ; ପ୍ରଭୁ—4. Lord; king; ruler. ୫। (ଫା ୱଲିଅହଦ୍) ଭାବୀ ବଂଶଧର— 5. Descendant.

ୱାଲିଦ୍—ବୈଦେ. ବ. ପୁ.—(ଚତୁରଥ, ଅ. ୱାଲଦ୍)—ପିତା— Wālid ଓୱାଲିଦ **वालिद** Father.

ୱାଲିଦା—ବୈଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଚତୁରଥ, ଅ. ୱାଲଦା)—ମାତା— Wālidā ଓୱାଲିଦା **वालिदा** Mother.

ୱାଲିଦେଁ—ବୈଦେ. ବ.—ଚତୁରଥ (ଅ. ୱାଲିଦୈନ)—(ୱାଲିଦ୍ ଇଦର ଦ୍ୱିବଚନ)—ମାତା ଓ ପିତା—Parents. (ଭୁଲ. ସ. ପିତରୌ।) ଓୱାଲଦେ **वालदें**

Digitized by srujanika@gmail.com

ୱାଲି ୱାର(ରି)ଶ୍—ବୈଦେ. ବ—(କଚରଆ)—(ସଦରବ), (ଅ. ୱଲି Wāli wāra(ri s +ୱାରସ୍)—(ଫା. ୱାଲି=ଧନର ସ୍ୱାମୀ ଅଳି ଓୱାରିସ +ୱାରଶ=ଉତ୍ତରସ୍ୱତ୍ୱକାସ୍ତ)—୧ । ସମ୍ପତ୍ତର **ବଳି ବାରିସ** ମାଲକ ଓ ଉତ୍ତରସ୍ୱତ୍ୱକାସ୍ତ—1. Proprietor and successor in respect of any property. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ୟେ ତାହାର ଉତ୍ତକୁ ସମ୍ପତ୍ତକୁ ଭୋଗ କରିବା ବଂଶ ବା ଉତ୍ତରସ୍ୱତ୍ୱକାସ୍ତ—Successor or heir to a person.

ୱାଲି ୱାର(ରି)ଶ୍ ଉତ୍ତରସ୍ୱତ୍ୱକାସ୍ତ—ଦେ. ବ. (କଚରଆ)—(ଏକାର୍ଥ ସଦରବ) (ଅ. ୱଲି, ୱାର(ରି)ଶ ଉତ୍ତରସ୍ୱତ୍ୱକାସ୍ତ} —ଅନ୍ୟରୂପ ୱାରସ୍ + ସ. ଉତ୍ତରସ୍ୱତ୍ୱ+ଟ୍ଟ) ସୁଲାଘଷିକୁ

ଅଲିଓୱାରିସ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ୟେ ତାହାର **ବଳିବାରିସ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ** ବଶଧର,ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରାଦି, ଉତ୍ତରସ୍ୱତ୍ୱାସ୍ତ ବା ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବା ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—Heirs, administrators, successors or representatives in interest succeeding to the property of a person after his death; descendants, heirs, successors, representatives in interest coming after a person.

ୱାଶ୍ କୋଟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ୱେଷ୍ଟ୍ କୋଟ୍)—ୱେଷ୍ଟ୍ କୋଟ୍ (ଦେଖ)—Weshṭ koṭ (See)
ଓୟେଷ୍ଟ କୋଟ **ବାସକୋଟ**

ୱାଶ୍ ଟବ୍—ବୈଦେ. ବ—[ଇଂ]—ଲୁଗା ଅବ ଧୋଇବାର ବଡ଼ଭାଣ୍ଡ—Wāṣ ṭab Wash tub.
ଓୟାଶଟବ **ବାଶ ଟବ**

ୱାଶ୍ ବେସିନ୍ (ପଟ୍)—ବେଦେ. ବ—(ଇଂ. ୱାଶ୍ ବେସିନ୍; ପଟ୍)—Wāṣ beṣin (pat) ଅଧୁନିକ କାଇବା ମୃତ୍ତାବକ ମୁହଁଧୋଇ ଓୟାଶ ବେସିନ ଧୋଇବା ପାଇଁ ମେଜ ଉପରେ ରଖା ଯାଇଥିବା ଭାଣ୍ଡ **ବାଶ ବେସିନ** ବା ଚଲମ—Wash basin; wash pot.

ୱାଶ ଷ୍ଟାଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ୱାଶ୍ ଷ୍ଟାଣ୍ଡ୍) ଅଧୁନିକ କାଠର Wāṣ shṭānd ମୃତ୍ତାବକ ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇବା ପାଇଁ ଭାଣ୍ଡ ରଖା ଓୟାଶ ଷ୍ଟାଣ୍ଡ **ବାସ ଷ୍ଟାଣ୍ଡ** ଯାଇଥିବା ଟେବଲ—Wash stand.

ୱାଶ—ଦେ. ବ—(ସ. ଅବାସ)—୧ । ଅନ୍ତଃପୁର; ରାଜାମାନଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁର—Wāsa 1. The harem or female apartments of a
ରାଜ ମହଲ **ରାଜମହନ** Raja.
୨ । ରାଜପ୍ରାସାଦ—2 Palace.

ୱାଁସ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଅମାବାସ୍ୟା)—ଅଧାଁସ; ଅମାବାସ୍ୟା— The
Wāñsa change of moon; the darkest night of the lunar fortnight.

ୱାସର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ୱାଶର୍)—ଲୁହାର ପେତଳ ଅଗରେ Wāsar ବୋଲୁ ଉଡ଼ା ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଦବଉଥିବା ଲୁହାର,ତମ୍ବାର ବା ରବରର ତକତ—A washer (metal or leather ring) set between the head of the screw and the nut. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ଦେହରେ ଉକ୍ତ ପେଚ ଉଡ଼ାଟେଇ ଥାଏ, ସେ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ବୋଲ୍ଟକୁ ଦୃଢ଼ କରିବା ପାଇଁ ବୋଲ୍ଟ ଓ ଉକ୍ତ ବସ୍ତୁର ମଝିରେ ୱାସର୍ ଦଆଯାଏ ।]

ୱାସିଙ୍ଗ୍ଟନ୍—ବୈଦେ. ବ(ଇଂ)—(ନାମ)—୧ । ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ Wāsing-ṭan ସଙ୍ଗେ ଇଂରାଜଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଆମେରିକାର ଜାତୀୟ ସ୍ୱାର ଓ ସେନାପତି—1. General Washington of the United States of America during the War of Independence. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ନାମ ଅନୁସାରେ ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ପଶ୍ଚିମ ଉତ୍ତର କୋଣରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶ ଓ ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ସେରଲ୍ଲଣ୍ଡ୍ ପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ନଗରର ନାମ ମଧ୍ୟ ଓୱାସିଙ୍ଗ୍ଟନ୍ ଅଛି ।] ୨ । ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶ ଓ ନଗରର ନାମ—2. Name of a state and town in the United States of America.

ୱାସିଲ୍—ବୈଦେ. ବ (କଚରଆ) (ଅ. ୱାସିଲ୍=ପ୍ରାପ୍ତ; ମିଳିଥିବା; Wāsil ଅସୁଲ ହୋଇଥିବା)—ପ୍ରଜା ଅବଙ୍କଠାରୁ ଗଚ୍ଛିତ ଓ ଓୱାସିଲ ଧନ ଅବ ଅସୁଲ ହୋଇଥିବା—Realised (money,
ବାସିଲ rent etc).

ୱାସିଲ୍ ବାକି—ବୈଦେ. ବ (କଚରଆ) (ଫା. ୱାସିଲ୍ ବାକି)—Wāsil bāki ୧ । ଆଦାୟ ଓ ଅନାଦାୟ ଧନ—1 Realised
ଓୱାସିଲ ବାକୀ and unrealised (money). ୨ । ଧନ
ବାସିଲ ବାକୀ ଆଦାୟ କରିସିବା ଓ ବାକି ରହିସିବା—2. Realisation of money and non-realisation.
କ । ଜମାବନ୍ଦି ଫର୍ଦ୍ଦ, ଯାହାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜା ଉପରେ ଜମିଦାରଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ ଖଜଣାରୁ କେତେ ଆଦାୟ ହୋଇଛି ଓ କେତେ ବାକି ଅଛି, ଏହା ଲେଖାଥାଏ—3. A zemindary account which shows the amounts due, amounts realised from and amounts outstanding against each tenant. [ଦ୍ର—ଜମିଦାରଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜାଠାରୁ ଜମିଦାରଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ ବାର୍ଷିକ ଖଜଣା ଓ ଗତ କରଷ ଭାଠାରେ କେତେ ବାକି ଥିଲା, ଏସବୁ ମୋଟ ପ୍ରାପ୍ୟ ଲେଖାଁ ଯାଇ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଚାହାଠାରୁ ଚଳିତ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଖଜଣା ଅସୁଲ (ୱାସିଲ୍) ହୋଇଅଛି, ତାହା ବାଦ ଯାଇ ବର୍ଷ ଶେଷରେ ଉକ୍ତ ପ୍ରଜା ଉପରେ ଜମିଦାରଙ୍କର ଯାହା ବାକି ଗଡ଼ୁଛି, ଏହାସବୁ ଯେଉଁ ହିସାବରେ ଲେଖାଯାଏ, ଉକ୍ତ ହିସାବକୁ ୱାସିଲ୍ ବାକି ବା ଜମା ୱାସିଲ୍ ବାକି କୋଲ୍ଲଯାଏ । ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଜମିଦାରଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜା ପାଇଁ ଏଲ୍ଲପର ହିସାବ ଗଡ଼ାଯାଇ ଲେଖାଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାସିଲତ୍—ବୈଦେ. ବ (କତରଥା) (ଥ. ବହିଲ୍ଲତ୍=ଅଦାୟ ଦେଇ-
Wāsilāt ଥିବା ଧନ; ଅଦାୟ ଦେଇଥିବା ଧନର ପ୍ରୟୋଗ)—
ଓୟାସିଲାତ୍ ୧ । ମୋଟ ଅଦାୟ ଦେଇଥିବା ଧନ—1. Total
ବାସିଲାତ realisation. ୨ । ଚଢ଼ଉଲର ଜିରସ୍ତାସ୍ତ କୌଣସି
କର୍ମଗ୍ନସ୍ତ ମଫସଲରୁ ଅସୁଲ ବା ଅଦାୟ କରିଥିବା ଟଙ୍କା
ମଧ୍ୟରୁ, ସେ ବ୍ୟୟ କରିଥିବା ବା ମାଲକ ଜକଟକୁ ପଠାଇ
ଥିବା ଟଙ୍କାର ହିସାବ ବାଦ ଦଆଯାଇ ତାହା ଉପରେ
ମାଲକଙ୍କର ପାଇବା ପାଣ୍ଠିଆ ଟଙ୍କା—2. Amount
found due from a person entrusted with
collection, after giving credit for am-
ounts properly spent or remitted by
him to the master.

ବାସ୍ତେ—ବୈଦେ. ଅ (ଅ. ବାସ୍ତା=କାରଣ, ବାସ୍ତେ=କାରଣରୁ)—
Wāste ୧ । ପାଇଁ; ନମିତ୍ତ—1. For. ୨ । (ଅନୁକ)କାରଣରୁ—
ଓୟାସ୍ତେ ବାସ୍ତେ 2. On account of.

ୱିକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱିକ୍)—ସପ୍ତାହ; ସାତ ଦିନର ସମାହାର—
Wik ଉଇକ ବୀକ Week.

ୱିକ୍ ଏଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ ବ (ଇଂ. ୱିକ୍ ଏଣ୍ଡ୍)—ସପ୍ତାହର ଶେଷ ସମୟ
Wik end ଅର୍ଥାତ୍ ଶନିବାର ଓପର ଦିନ ଓ ରବିବାର, ଯେଉଁ
ଉଇକ ଏଣ୍ଡ, ଉଇକେଣ୍ଡ ସମୟରେ ସପ୍ତାହକ ଯାକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିବା
ବିକ ପେଣ୍ଡ ଲୋକେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି)— Week end.

ୱିକ୍‌ଏଣ୍ଡ୍ ରଃଣ୍ଟ୍(ନ୍) ଟିକେ(କ)ଟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ରେଲୱେ ଶବ୍ଦ) —
Wikend rṭiarṇṇ(n) ṭike(ka)ṭ (ଇଂ.) ସପ୍ତାହର ଶେଷ
ଉଇକେଣ୍ଡ ଟିକେଟ ସମୟରେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ରେଲରେ କୌଣସି
ବିକପେଣ୍ଡ ରିଟର୍ନ ଟିକେଟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସ
[ୱିକେଣ୍ଡ୍ ରଃଣ୍ଟ୍(ନ୍) ଟିକେ(କ)ଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ପୁଣିରୁ ଫେରି
ଆସିବା ପାଇଁ ଶସ୍ତା ଦରରେ ଦିଆଯିବା ରେଳ ଟିକେଟ୍—
Week end return ticket (granted by
the Railway Companies to intending
passengers.) [ଦ୍ର—ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର
ରେଲ କମ୍ପାନୀରେ ଏହି ୱିକ୍ ଏଣ୍ଡ୍ ରଃଣ୍ଟ୍ ଟିକେଟ୍ ପ୍ରତି
ସପ୍ତାହରେ ଗୁରୁବାର ଦିନ ପ୍ରାତଃ ବାରଟା ପରଠାରୁ
ଛଡ଼ାଯାଉ ନଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ଟିକେଟ୍ ଛଡ଼ାନ୍ତି,
ସେମାନଙ୍କୁ ଆଗାମୀ ମଙ୍ଗଳବାର ପ୍ରାତଃ ୧୨ଟା ବେଳକୁ,
ବା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟସ୍ଥାନରୁ ଯାତ୍ରା ଶେଷ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଯାତ୍ରା ପଥ
ଅନ୍ତତଃ ୫୦ ମାଇଲ କିମ୍ବା ତହିଁରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ନ ହେଲେ
ସାଧାରଣତଃ ଏହି ଟିକେଟ କିଣିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ ।]

ୱିକେଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱିକେଟ୍)—କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳରେ ବାଟ୍
Wiket ଧରିଥିବା ଖେଳାଳି ଭୁଇଁରେ ପୋତା ଦୋଇଥିବା
ଉଇକେଟ ଯେଉଁ କାଠି ଉନ ଖଣ୍ଡକୁ ଅପର ପକ୍ଷର ପେଣ୍ଡୁର
ବାଇରୁ ଜଗିଥାଏ—Wicket.
ବିକେଟ

ୱିକେଟ୍ କିପ(ପ୍ର)ର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱିକେଟ୍ କୀପର୍)—
Wiket kipa(pa)r ୱିକେଟ୍ ପଛରେ ପେଣ୍ଡୁ ଖେଳାଳି ଠିଆ
ଉଇକେଟ କୀପାର ବିକେଟ କୀପାର ହୋଇ ବିକେଟକୁ ଜଗିଥାଏ—
Wicket keeper.

ୱିକେଟ୍ ଡୋର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଫାଟକ ଆଦରେ ଲଗାଯିବା
Wiket ḍor ଏକପ୍ରକାର ଘୂର୍ଣ୍ଣିୟମାନ ଦ୍ୱାର; ଯହିଁରେ ଲୋକେ
ଉଇକେଟ ଡୋର ଥିରା ଥିରା କରି ଯାଇପାରନ୍ତି, ଜନ୍ତୁ ଗୋମେଷାଦି
ବିକେଟ ଡୋର ଯାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ—Wicket door.

ୱିକ୍ଲି ରିପୋର୍ଟ(ଟ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱିକ୍ଲି ରିପୋର୍ଟ)—ସପ୍ତାହିକ
Wikli riport(ṭ) ରିପୋର୍ଟ—Weekly report.
ଉଇକି ରିପୋର୍ଟ ବିକଲୀ ରିପୋର୍ଟ

ୱିକ୍ଲି ରିପୋର୍ଟ(ଟ୍ଟା)ର୍—ବୈଦେ. ବ (କତରଥା) (ଇଂ. ଉଇକ୍ଲି
Wikli ripoṭ(ṭṭa)r ରିପୋର୍ଟର୍) —ପୂର୍ବେ କଲିକତା ଆଦର
ଉଇକ୍ଲୀ ରିପୋର୍ଟାର ହାଇକୋର୍ଟ ଓ ପ୍ରିଭି କାଉନ୍ସିଲରେ ନଷ୍ପତ୍ତି
ବିକଲୀ ରିପୋର୍ଟର ଦେବା ମକଦମାର ରୁଯ୍ଦ ଆଦି ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ
ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିବା ଲ-ରିପୋର୍ଟ—Weekly Report;
weekly report of cases decided by the
High Court and Privy Council.

ୱିଙ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ରଙ୍ଗଭୂମିର ପାର୍ଶ୍ୱ—The wing
Wing ଉଇଙ୍ଗ ବିଙ୍ଗ of a pandal or stage.

ୱିଣ୍ଡ୍ ମିଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ୱିଣ୍ଡ୍ ମିଲ୍)—ବାୟୁଦ୍ୱାରା ଗତି ପ୍ରାପ୍ତ
Wind mil ଚକଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ କଳ—Wind mill.
ଉଇଣ୍ଡ ମିଲ ବିଣ୍ଡ ମିଲ

ୱିଣ୍ଡ୍ ଶର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ନାମ)—ଲଣ୍ଡନର ପଶ୍ଚିମରେ
Wind-śar ବର୍କସ୍ ସାୟାର୍‌ରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ନଗର,
ଉଇଣ୍ଡ ସର ବିଣ୍ଡ ସର ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରାରଭ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରାସାଦ ଅଛି-
[ୱିଣ୍ଡ ଶଅ(ଦ୍ଦ)ର୍—ଅନ୍ୟରୂପ] Windsor. [ଦ୍ର—ଏହା
ଟେମ୍ସ ନଦୀକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ପ୍ରାରଭ ସମ୍ରାଟ-
ଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଆବାସ ଅଛି ।]

ୱିଣ୍ଡୋ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱିଣ୍ଡୋ) —ଝରକା; ପଞ୍ଜର—
Windo ଉଇଣ୍ଡୋ ବିଣ୍ଡୋ Window.

ୱିଣ୍ଡୋ ଡେଲିଭରୀ—ବୈଦେ. ବ (ଡାକବିଭାଗ ଶବ୍ଦ) (ଇଂ. ୱିଣ୍ଡୋ
Windo ḍelibharī =ଝରକା + ଇଂ. ଡେଲିଭର୍=ଅର୍ପଣ)—
ଉଇଣ୍ଡୋ ଡେଲିଭାରୀ ଡାକଘରର ଝରକା ପାଖେ ଠିଆ ଥାଇ ମାଲିକଙ୍କୁ
ବିଣ୍ଡୋ ଡିଲିଭରୀ ଅର୍ପଣ କରିବା ପଦ୍ଧତି—Window deli-
very. [ଦ୍ର—ବଡ଼ଲୋକ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ବ୍ୟବସାୟୀ
ମାନଙ୍କ ନାମରେ ଆସିବା ଡାକ ଜନସ ଓ ଚିଠିପତ୍ରମାନ
ଡାକ ପିଅନ୍ ଡାକ କୋଠିକୁ ନ ନେଇ, ଡାକ୍ତର ଗୃହର
ଡାକଘରକୁ ଅଣିବା ଗୋଟିଏ ଦୋହରା ଗୃହଦ୍ୱାର ବାକ୍ସକୁ
ଫିଟାଇ ତହିଁରେ ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର ଡାକଘରର ଝରକା
ପାଖରେ ଚଠି ଇତ୍ୟାଦି ଦେଇ ଗୃହ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଗୃହର
ସେ ଗୃହଦ୍ୱାର ବାକ୍ସକୁ ମାଲିକଙ୍କ ଜକଟକୁ ନେଇଗଲେ ମାଲିକ
ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଥିବା ଦୋହରା ଗୃହକାଠିରେ ସେ ବାକ୍ସକୁ
ଫିଟାଇ ତହିଁରୁ ଆପଣା ଚଠିପତ୍ରକୁ କାଢ଼ନ୍ତି । ଏ ପ୍ରଥାଦ୍ୱାରା
ଗୃହର ବା ଡାକ ପିଅନଙ୍କ ହାତରେ ଚଠି ଆଦି ପଡ଼ିବାର
ସମ୍ଭାବନା ରହେ ନାହିଁ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ୱିଲ୍(ଲ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱିଲ୍)—ଉଇଲ୍; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର
Wil(li) ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କ ତ୍ୟକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ କିପରି ବ୍ୟବହାର କରିବ,
ଉଇଲ **विल** ତାହା ଜଣାଇ ଲିଖିତ ବ୍ୟବସ୍ଥାପତ୍ରବିଶେଷ, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଇନ
(ୱିଲ୍[ଲ]ନାମା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଲେଖି ରଖିଯିବା ଦଲିଲ-
Will; testament.

ୱିଲ୍[ଲ୍] କରିବା—ବେ. କି—ଅପଣାର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଆପଣାର ସମ୍ପତ୍ତି
Wil(li) karibā କିପରି ଓ କିଏ ଭୋଗ କରିବ, ତାହା ପୂର୍ବରୁ
ଉଇଲ କରା **विल करना** ଲେଖି ଦସ୍ତଖତ୍ କରିବା—To execute a testament or will in respect of one's property; to will away one's property.

ୱିଲ୍ ପ୍ର(ପ୍ରୋ)ବି(ବେ)ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (କରିଆ) (ଇଂ. ୱିଲ୍+
Wil pra(pro)bi(be)ṭ ପ୍ରୋବେଟ୍)—ୱିଲ୍ କରିଥିବା
ଉଇଲ ପ୍ରୋବେଟ **विल प्रबेट** ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଉକ୍ତ ଦଲିଲରେ
ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ଯାହାକୁ ଭାର ଦେଇଥାଆନ୍ତି, ସେ ଜଜ୍
ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ଦରଖାସ୍ତ କରି ଉକ୍ତ ଦଲିଲକୁ
ପ୍ରମାଣିତ କରି, ସେହି ଦଲିଲ ଅନୁସାରେ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ପରି-
ଚାଳନ କରିବା ପାଇଁ ଜଜ୍‌ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ
ହୁକୁମନାମା ପାଆନ୍ତି—Probate of a will.
[ଦ୍ର—ଉକ୍ତ ଭରପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟର୍
(Executor) କୋଇଯାଏ ଓ ଉକ୍ତ ଦଲିଲ ବଳରେ
ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପତ୍ତି ପାଆନ୍ତି ତାଙ୍କୁ
ଲେଗେଟୀ (Legatee) କୋଇଯାଏ ।]

ୱିଲାୟତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ୱିଲାୟତ୍=ବଦେଶ; ଦୂର ଦେଶ)—
Wilāyat ୧ । ୟୁରୋପ—1. Europe. ୨ । ବଦେଶ—
ବିଲାୟତ **विलायत** 2. Foreign country.
୩ । ରାଜ୍ୟ—3. Kingdom. ୪ । ରାଜ୍ୟର ଶାସନ
ବିଭାଗ; ପ୍ରଦେଶ—4. A province. ୫ । ଇଂଲଣ୍ଡ—
5. England. [ଦ୍ର—ଏହି ୱିଲାୟତ୍ ଶବ୍ଦରୁ
ଭାଷାରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ବିଲାତ୍, ବିଲାଏତ୍
ଶବ୍ଦମାନ ହୋଇଅଛି ।]

ୱିଲାୟତି—ବୈଦେ. ବଣ. (ଆ)—୧ । ଇଉରୋପୀୟ—
Wilāyati 1. European. ୨ । ବିଲାତୀ; ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ.
ବିଲାୟତୀ, ବିଲା(ଲି)ତୀ 2. English. ୩ । ବଦେଶରୁ
विलायती ଏ ଦେଶକୁ ଆସିଥିବା—3. Introduced to this country from a foreign country.

ୱିଲାୟତି ସନ—ବୈଦେ. ବ—ବିଲାୟତି ସନ; ଫସଲି ସନ; ବଙ୍ଗାବ୍ଦ;
Wilāyati sana ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅବ—
ବିଲାୟତୀସନ **विलायतीसन** The year current in Orissa. [ଦ୍ର—ଏ ସନ ମୋଗଲସମ୍ରାଟମାନେ
ଏ ଦେଶରେ ଚଳାଇଥିବାରୁ ଏହା ବିଲାୟତି (ବଦେଶୀୟ)
ସନ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ଏହା ସୌରମାନ ଗଣନାନୁସାରେ
ଚଳେ ଓ ସମ୍ରାଟ୍ ଯେ ସୌର ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ ଗଣନା
କରିଯାଏ । ଏହି ସନ ମିଥୁନ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ ଦିନ (ମିଥୁନ
ଅରମ୍ଭ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ; ଉକ୍ତ ଏଥିର ଗଣନା ସୌରମାସ ଗଣନାନୁସାରେ
ଚଳୁଥାଏ । ମିଥୁନ ଶୁକ୍ଳ ଶୁଦ୍ଧ ପଞ୍ଚ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଯେଉଁ
ସନ (ଯଥା, ୧୩୧୧ ସାଲ ଜନ୍ୟ ୭ ଦିନ) ଚାଲିଥିବ,
ତହିଁ ପରଦିନ ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ
ସନ ଚଳିବ (ଯଥା—୧୩୧୨ ସାଲ ଜନ୍ୟ ୭ ଦିନ) । ଇଂରାଜୀ
ସାଲରୁ ୫୯୩ ବାଦଦେଲେ ଏହା ସନ ଅଟେ । ଏହି ସନ
ଅନୁସାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜମିଦାର ଜାଗୀରଦାର ଖାଜଣା ଦିଅନ୍ତି ।
ବଙ୍ଗଦେଶ ପ୍ରଚଳନ ସନରେ ସୌର ମାସର ଶେଷ ଦିନ
ପରିମାଣ । ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଚଳିତ ସନରେ ସୌର ମାସର ଅବ୍ୟ
ଦିନ ପରିମାଣ ଅଟେ । ବଙ୍ଗାବ୍ଦ ସୌର ବୈଶାଖ ୧ ଦିନରୁ
ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ସେତେବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ସନର ୪ଠ ମାସ
ପ୍ରାୟ ଭୋଗ ହୋଇ ୪ ମାସ ବାକି ଥାଏ । ସନ ଚଳେ
ନୋହି ଦେଖ ।]

ୱିଲିଙ୍ଗ୍‌ଡନ୍—ବୈଦେ. ବ—ଲର୍ଡ ୱିଲିଙ୍ଗ୍‌ଡନ୍, ଭାରତର ପୂର୍ବତନ
Wilin̤dan ବଡ଼ଲାଟ—Lord Willingdon, the
ଉଇଲିଙ୍ଗଡ଼ନ **यिलिंगडन** late Viceroy of India

ୱେଟର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ପାଖ ଲୋକ; ଅର୍ଦ୍ଦଲୀ
Weṭar ଚାକର—Waiter of rich men.
ଉୟେଟାର **वेटर**

ୱେଟିଙ୍ ରୁମ—ବୈଦେ.—(ଇଂ. ୱେଟିଙ୍ ରୁମ୍)—ଯେଉଁ ଚୌଠରେ
Weṭiṅ rum ରେଳଯାତ୍ରୀମାନେ ରେଲଗାଡ଼ିର ଅପେକ୍ଷାରେ ବା
ଓୟେଟିଂ ରୁମ ରେଲଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ବିଶ୍ରାମ କରନ୍ତି-
ବେଟିଂ ରୁମ Waiting room at a Railway Station, a rest house at a Railway station;

ୱେଦର୍ କକ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ୱେଦର୍ କକ୍)—(କୋଠା-
Wedar kak ଉପରେ ରଖା ଯାଇଥିବା) ବାୟୁ ପ୍ରବାହର ଗତି
ଓୟେଦାର କକ ଓ ଦିଗ ନିର୍ଣ୍ଣୀୟକ ଯନ୍ତ୍ର—Weathercock.
ବେଦରକକ

ୱେବ୍‌ଷ୍ଟ(ଷ୍ଟା)ର—ବୈଦେ. ବ—(ନାମ, ଇଂ. ୱେବ୍‌ଷ୍ଟର୍)—ଆମେରିକା
Web-shṭa(shṭā)r ବାସୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରାଜୀ ଅଭିଧାନର
ଓୟେବଷ୍ଟାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପକ୍ଷଜନ୍ମିତା—The late Dr. Noah
ୱେବସଟର Webster, the American author of the famous English Dictionary.
ଦ୍ର—ଏ ଅଭିଧାନକାରଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୭୫୮ ଖ୍ରୀ. ମୃତ୍ୟୁ ୮୫
ବର୍ଷବୟସରେ ଖ୍ରୀ. ୧୮୪୩ରେ; ଇଂରାଜ ଅଭିଧାନର ସମ୍ପାଦନ
କର୍ମର ଆରମ୍ଭ ଖ୍ରୀ. ୧୮୦୭; ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣର ପ୍ରକାଶ ଖ୍ରୀ.
୧୮୨୮; ଶେଷ ସଂସ୍କରଣ ଖ୍ରୀ. ୧୮୪୦—୪୧]

ୱେ ବିଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ୱେ ବିଲ୍)—ରେଲବେ କମ୍ପାନି
We bil ଦେବା ମାଲର ଭାଲିକା—Waybill.
ଓୟେବିଲ **वेबिल**

ୱେଲ୍ସ—ବୈଦେ.ବ.ନାମ)—(ଇଂ.ୱେଲ୍ସ୍)—ଇଂଲଣ୍ଡର ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ
Wels ଓୟେଲସ **वेल्स** ପ୍ରଦେଶ—Wales.
[ଦ୍ର—ଇଂଲଣ୍ଡର ସିଂହାସନ ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ବା ପୁତ୍ରସ୍ଥାନୀୟ
ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ୱେଲ୍ସ୍ ବୋଲିଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ୱେଲ୍(ଲ୍)ର୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ୱେଲର୍)—ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଦେଶରୁ
Wela(lā)r ଆମଦ ଏକ ପ୍ରକାର ଉତ୍ତମ ଘୋଡା (ଏମାନେ
ଓୟେଲାର ୱେଲର ଖୁବ୍ ବେଗଗାମୀ)—Waler (horse).
[ୱେଲ୍(ଲ୍)ର୍ ଘୋଡା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ୱେଲିଙ୍ଗଟନ—ବୈଦେ.ବ.—(ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସେନାପତି—
Welington Duke of Wellington.
[ଦ୍ର—ଏ ୱାଟର୍ଲୁ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ୧୮୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନେପୋଲିଅନ୍‌ଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୭୬୯; ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୫୨ ।]

ୱେଲେସ୍ଲୀ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) ଇଂ—ଲର୍ଡ୍ ୱେଲେସ୍ଲି; ଭାରତର
Welesli ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍ (ଜନ୍ମ ୧୭୬୦ ଖ୍ରୀ । ଭାରତର
ଓୟେଲେସଲୀ ୱେଲେସଲି ବଡ ଲାଟ ୧୭୯୮—୧୮୦୫;
ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୪୨ଖ୍ରୀ)—Marquis of Wellesley. [ଦ୍ର—
ଏହାଙ୍କ ଭାରତ ଶାସନକାଲରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଝିଅ ସୁଲତାନଙ୍କ
ପରାଜୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ପୂର୍ବତନ ହିନ୍ଦୁ ରାଜବଂଶକୁ
ସମ୍ରାଟପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା, ଜଳାମଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ, କର୍ଣ୍ଣାଟ
ପ୍ରଦେଶରେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆକୋମ୍ପାନିଙ୍କ ଅଧିକାର, ମରହଟ୍ଟା
ଶକ୍ତିର ଦୁର୍ବୀକରଣ, କଲିକତାରେ ଫୋର୍ଟ୍ ଉଲିଅମ୍
କଲେଜ ସ୍ଥାପନ, ରବିବାରକୁ ବିଶ୍ରାମବାସରରୂପେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ—
(ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର) । ଏଲର୍ଡ ୱେଲେସ୍ଲିଙ୍କ ବଡ ଭାଇ ଥିଲେ ।]

ୱେଶିସ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ଅ. ଓଏସିସ୍)—ମରୁଭୂମି ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଜଳଦ
Wesis ଭୂଖଣ୍ଡ—Oasis.
ଓୟେଶୀସ ଓଏସିସ

ୱେଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ୱେଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଜ୍)—ଅଟଲାଣ୍ଟିକମହା-
Wesht indij ସାଗର ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ମେକ୍ସିକୋ
ଓୟେଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଜ ୱେଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଜ ଗଲ୍ଫର ପୂର୍ବରେ ଥିବା ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ—
West Indies. [ଦ୍ର—ପୃଥିବୀ ଗୋଲାକାର ଥିବାରୁ
ଇଉରୋପରୁ ପଶ୍ଚିମବାଟେ ସମୁଦ୍ରେ ସମୁଦ୍ରେ ଗଲେ ଭାରତବର୍ଷ
(ଇଣ୍ଡିଆ. India)ରେ ପହଞ୍ଚିବ ବୋଲି ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ
ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । କାରଣ,
ପୃଥିବୀରେ ଆମେରିକା ମହାଦେଶ ଥିବା ସେମାନେ ଥରେ
ଅନୁମାନ କରି ନ ଥିଲେ । ଅତଏବ ପେଉଁ ନାବିକମାନେ
ଇଉରୋପରୁ ପଶ୍ଚିମଆଡକୁ ଜାହାଜରେ ଯାଇଥିଲେ ସେମାନେ
ଦକ୍ଷିଣଆମେରିକାର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ଓ ଉତ୍ତର
ଆମେରିକାର ମେକ୍ସିକୋ ସ୍ୱଳ୍ପର ପୂର୍ବରେ ଥିବା ଦ୍ୱୀପ-
ପୁଞ୍ଜକୁ ଇଣ୍ଡିଜ୍ (ଭାରତ) ବୋଲି ମନେକଲେ ଓ ଆମେରିକାର
ଅଦମନ୍ତବାସୀମାନଙ୍କୁ ଇଣ୍ଡିଅନ୍ (ଭାରତୀୟ) ବୋଲି
ମନେକଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ଆଫ୍ରିକାର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ଉତ୍ତମାଶା
ଅନ୍ତରୀପ ବାଟେ ଭାରତ ଅବସ୍ଥିତ ଡେଲ୍ଲାରୁ ଇଉରୋପୀୟ
ନାବିକମାନେ ଆସିଣା ଭ୍ରମ ବୁଝିପାରି ଭାରତମହାସାଗରରେ
ଥିବା ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜକୁ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଜ (East Indies)—ପୂର୍ବ
ଭାରତ) ଓ ଆମେରିକାର ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜକୁ ୱେଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଜ (West
Indies)—ପଶ୍ଚିମଭାରତ ନାମ ଦେଲେ ଏବଂ ଭାରତ-
ବାସୀଙ୍କୁ Indian (ଭାରତୀୟ) ଓ ଆମେରିକାବାସୀଙ୍କୁ
ରେଡ୍‌ଇଣ୍ଡିଅନ୍ Red Indian (ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଭାରତୀୟ)
ନାମ ଦେଲେ । ପ୍ରଶାନ୍ତମହାସାଗରରେ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଉତ୍ତର
ଓ ଉତ୍ତରପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ ନ୍ୟୁଗିନି, ଫିଲିପାଇନ,
ସେଲେବିସ, ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ, ଜାବା ଓ ସୁମାତ୍ରା ଦ୍ୱୀପମାନ ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଜ୍
ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଆଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗରରେ
ମେକ୍ସିକୋର ପୂର୍ବରେ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଉତ୍ତର
ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ ଯୋଗେରକୋ, ହାଇତୀ, ଜାମାଇକା,
ଟ୍ରିନିଦାଦ, ବାହାମା ଦ୍ୱୀପମାନ ୱେଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଜ୍ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜର
ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଟେ ।]

ୱେଷ୍ଟ୍ କୋଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱେଷ୍ଟ୍ କୋଟ୍)—କୋଟ୍ ତଳେ ଓ
Wesht-kot କାମିଜ ଉପରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ହାତ ନ ଥିବା ଓ ଅଣ୍ଟା
(ୱେଶ୍ତ(କୋ)ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ୱେଷ୍ଟ୍) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ଫତୁଇ—
ଓୟେଷ୍ଟକୋଟ ବାସକୋଟ Waiste coat.

ୱେଷ୍ଟ୍ ପେପର୍ ବାସ୍କେ(ସ୍କେ)ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱେଷ୍ଟ୍ ପେପର୍
Wesht pepar bāsk :t ବାସ୍କେଟ୍)—ଯେଉଁ ଝୋଲାକେଇରେ
ଓୟେଷ୍ଟପେପାର ବାସ୍କେଟ ରଦ୍ଦି କାଗଜ ଆଦି ପକାଯାଏ—
ୱେଷ୍ଟପେପରବାସ୍କେଟ Waste paper basket.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ

ଶ—ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ବିଂଶ ବର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ତାଲୁ (ଜିଭ୍ର ଓ ମୂର୍ଦ୍ଧାର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ), ଏଥିପାଇଁ ଏହାକୁ 'ତାଲବ୍ୟ ଶ' କୁହାଯାଏ । ଏହା ମହାପ୍ରାଣ ବର୍ଣ୍ଣ, ଏଥିର ଉଚ୍ଚାରଣପାଇଁ ଯାହ୍ନ ବାହାରେ ଉଷ୍ମା ବା ଶ୍ୱାସ ବାୟୁର ଅଧିକ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ, ହେଣୁ ଏହାକୁ ଉଷ୍ମବର୍ଣ୍ଣ କୁହାଯାଏ । ଭାଷାରେ ତାଲବ୍ୟ ଶ, ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ଷ ଓ ଦନ୍ତ୍ୟ ସର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପ୍ରଭେଦ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଅଭ୍ୟନ୍ତର ପ୍ରଯତ୍ନଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା ଈଷତ୍ ସ୍ପୃଷ୍ଟବର୍ଣ୍ଣ । ସଂସ୍କୃତାଜ୍ଞ ଲେଖକମାନେ ଶ, ଷ, ସ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ନ ରଖି ସଂସ୍କୃତ ଓ ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଶ, ଷ, ସ ବିଶିଷ୍ଟଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଯଥେଚ୍ଛାଭାବରେ ଲେଖନ୍ତି ଓ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ 'ଶ' 'ଷ' 'ସ' ସ୍ଥଳରେ 'ସ' ଲେଖିଦିଅନ୍ତି । ମରହଟ୍ଟି ପଣ୍ଡିତମାନେ 'ଶ'କୁ 'ଶ୍ୟ'ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—

ଶକ୍ତି ସ୍ଥାନରେ—'ଶ୍ୟକ୍ତି'
ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନରେ—'ଶ୍ୟବ୍ଦ'
ଶମ୍ଭୁ ସ୍ଥାନରେ—'ଶ୍ୟମ୍ଭୁ'
ଶକଟ ସ୍ଥାନରେ 'ଶ୍ୟକଟ'
ଶାକାନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ 'ଶ୍ୟାକାନ୍ନ'

କେହି କେହି ମଧ୍ୟ 'ଶେ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଯଥା—ଶକ୍ତି ସ୍ଥଳରେ ଶେକ୍ତି, ଶଙ୍କା ସ୍ଥଳରେ 'ଶେଙ୍କା' ।

ପ୍ରକୃତରେ 'ଶ' ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଂରାଜୀରେ 'c' ବା 's' ପରେ ଥିବା ଲଘୁ (ଯଥା—Nice), ଷ ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଂରାଜୀ sh (ଯଥା—cash) ଓ ସ ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଂରାଜୀ ss ପରି (ଯଥା—Hiss) । ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ 'ସ' ର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା-ଲେଖାରେ ଏ ଭଳି 'ଶ, ଷ, ସ' ର ପ୍ରଭେଦ ନ ମାନି ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ଦେଶଜ ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଓ ଅନ୍ୟ ଭାଷାରୁ ଆଗତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ 'ସ' ଲେଖନ୍ତି । ଯଥା—

ସନ (ଫା), ସନଦ (ଫା), ସାବା (ଫା—ସାବାଦ୍), ସରକାର (ଫା), ସାଗ (ଫ—ଶାକ), ସାଇକଲ (ଇଂ—ଶାଇକ୍ଲ୍ (Cycle), ସାହାଡ଼ା (ଫ—ଶାଖୋଟ୍) ।

ଏଥିପାଇଁ କେବଳ ସଂସ୍କୃତ ଓ ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦମାନ < ଭାଷାକୋଷରେ 'ଶ' ଭଳେ ଦିଆଗଲା । ପାଠକ-ମାନେ କୌଣସି ଦେଶଜ, ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଓ ଅନ୍ୟଭାଷାଗତ 'ଷ','ଶ' ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ କୌଣସିଠାରେ ଲେଖାରେ ଦେଖିଲେ ଓ ତାହା < ଶବ୍ଦକୋଷର ଉତ୍ତର ଷ ଓ ଶ ତଳେ ନ ପାଇଲେ 'ସ' ତଳେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବେ । 'ସ' ତଳେ ଯେଉଁ ଦେଶଜ ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଓ ବିଦେଶାଗତ ଶବ୍ଦମାନ ଦିଆଗଲା, ସେଗୁଡ଼ିକୁ 'ସ' ସ୍ଥଳରେ 'ଶ' ଓ 'ଷ' ଯୁକ୍ତ କରି ମଧ୍ୟ ଲେଖିବେ ଲେଖିଥାଆନ୍ତୁ ।)

ଶ—ପୁ. ବ (ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—Śa 1. Bishṇu. ୨ । ଶିବ;ମହାଦେବ—2. Siba ୩ । (+ଭାବ. ଅ) ସୁଖ—3. Happiness. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଶାସିତା; ଶାସକ ବ୍ୟକ୍ତି—4 Ruler; controller; regulator. ୫ । (+ଅଧିକରଣ. ଅ) ମଙ୍ଗଳ; କଲ୍ୟାଣ; ଶୁଭ—5. Good; weal. (ଉ—'ଈଶ୍ୱର ଯେପରି ମନ କରି କଲାଣ ଶ-ବଶବର—ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।) ୬ । (+ଅଧି. ଅ) ସୀମା—6. Boundary. ୭ । (+ଭାବ. ଅ) ଶୟନ—7. Sleeping. ୮ । (ଅଧିକରଣ. ଅ) ଧର୍ମ—8. Righteousness. ୯ । (ଶୋ ଧାତୁ=ଶାଣ ଦେବା+କର୍ମ. ଅ) ଶସ୍ତ୍ର—9. Weapon,

ଶ—ବି. ବ (ସ. ଶତ)—୧ । ଶତ ସଂଖ୍ୟା—1. Hundred. ୨ । ୨୮୮ ଗୋଟି କଡ଼ିଆ, ଅର୍ଥାତ୍, ୩ ପଣ ୧୬ ଗଣ୍ଡା (ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା) —2. 288 cocoanuts (Puri district) ବି. ବିଣ—ଶତସଂଖ୍ୟକ—Numbering one hundred.

ଶ } ଶତ } —ଅନ୍ୟରୂପ ସୋ; ସଆ

ଶଅଁବର—ଗ୍ରା. ବ (ସ.ଶମ୍ବର)—ଶମ୍ବର (ଦେଶ)—Śañbara (See) Śa-añbara (ଉ—ଶଅମ୍ବର ଶଙ୍ଗା, ଶୃଗାଳ କେଉଳ କେଘାଳ (ଶଅମ୍ବର—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୂଷା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ଗୁଡାଖ ଶଗିସେଣା ।) ଶମ୍ବର ସାଂଭର

ଶଅଁବର ଦଶମୀ—ଗ୍ରା. ବ—ଶମ୍ବର ଦଶମୀ (ଦେଶ) Śa-añbara daśamī Śambaradaśamī (See) (ଶଅଁବର ଦଶେଇଁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) (ଶମ୍ବର ଦଶମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶମ୍ବରଦଶମୀ ଶାମ୍ବଦ୍ଦଶମୀ

ଶଅଁବରି—ଗ୍ରା. ବିଣ—ଶମ୍ବରମୃଗସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଶମ୍ବର—Relating to the Sambar deer. Śa-añbari [ଶଅମ୍ବର(ଗ୍ର)—ଅନ୍ୟରୂପ] (ଯଥା—ଶଅମ୍ବର ଚମଡ଼ା) ଶମ୍ବରେର ସାମ୍ବରୀ

ଶଅଁବରି ଚମଡ଼ା—ଗ୍ରା. ବ—ଶମ୍ବର ଚମଡ଼ା (ଦେଶ) Śa-añbari(rī) chamarḍā Śambari chamārḍā [ଶଅମ୍ବର ଚମଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ] (See) ଶମ୍ବରେର ଚାମଡା ସାମ୍ବରୀ ଚମଡା

ଶଅଁବାଲି(ଳି,ଲୁ)—ବି. ବ (ସ. ଶୂନ)—ଶମ୍ବାଲି; ଶମ୍ବାଲୁଆ (ଦେଶ) Śa-añbāla(li,lu) Śambāli; Śambāluā (ଶଅଁବାଲୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See) ଶୂନ୍ୟ ପୋକା, ସୁନ୍ୟା ଭୁଆ

ଶଅକ—ବି. ବ—୧ । (ସ. ଶତକ)—ଏକ ଶତ ସାନ୍ଦ—Śaaka 1. One hundred only. ୨ । (ସ. ଶକ୍ତ) ଏକଶ ଏକସୌ ସକ୍ (ଦେଶ) 2. Sak (See) ଭଗ୍ନ ଶକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଅ(ଇ,ଏ)କଡ଼ା(ଗ୍ଧ) —ଦେ. ବ—ଶତକର୍ଣ୍ଣ (ଦେଶ)—Śatakarā Śa-a(i,e)kard(rā) (See) ବଣ—୧। ବହୁସଂଖ୍ୟକ—ଶତକରା ସୌକଡା 1. Many. ୨। ପ୍ରାୟ ଏକ ଶତ—ଶତେକ ସୌ 2. About one hundred.

ଶଅକା(କୁ)ଶଅ(ହ)—ଦେ.ବ ଓ ବଣ (ସ.ଶତ ଶତ)—ଶତ ଶତ (ଦେଶ) Śa-aka(ku)śa-a(ha) Śataśata (See) ଶତ ଶତ ସୌକା ସୌ

ଶଅ(ହ)ର—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସ. ଶବର)—୧। ଶବର (ଦେଶ)—Śa-a(ha)ra 1. Śabara (See) ୨। ଗଡ଼ଜାତର ଶଅ(ହ)ରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଗାବତ୍ୟ ଅନାର୍ଯ୍ୟୀ ଜାତିବଶେଷ—ଶବର ଶବର 2. A caste of aborigines of the Garjats. [ଉ—ଏମାନେ ପ୍ରାୟ ମୋରଲଚଳୀରେ ଅନୁଶ୍ରୁଜାତିରୂପେ ଗଣ୍ୟ ।] ୩। ସହର (ଦେଶ)—3. Sahara (See)

ଶଅର(ଗ୍ଧ) ପଲ୍ଲି(ଲ୍ଲି)—ଦେ. ବ (ସ. ଶବରପଲ୍ଲୀ)—ଶବରମାନଙ୍କ କ୍ଷୁଦ୍ର Śa-ara(rā) pali[li] ଗ୍ରାମ—A hamlet consisting ଶବର ପଲୀ ଶବର ପଲୀ of the huts of Śa-ara people.

ଶଅରା—ଦେ. ବ —ଶବରୀ [ଦେଶ] Śa-arā Śabarā (See)

ଶଅରାଡ଼ି—ଦେ. ବ [ସ. ଶରାବ, ଶରାଟ]—ଶରାବ (ଦେଶ) Śa-arāṛdi(ḷi) Śarāṭi (See)

ଶଅରୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶବର ଜାତିୟ ସ୍ତ୍ରୀ— Śa-aruṇī female of the śa-ara caste. [ଉ—ଶଅରୁଣୀଙ୍କର ଚାମୁଡ ଜ ନାହିଁ—କେଜାର ଦାରୁଡ଼ା ଟୀକ ମନଙ୍କୋର ନର୍ହଉଣୀ ।]

ଶଅଲ—ବୈଦେ. ବ—ଶବଳ (ଦେଶ) Śa-ala Śabala (See)

ଶଅ(ଇ,ଉ,ହ)ଲି—ଦେ. ବ—(ସ. ଶଲ୍ୟ)—ଲଙ୍ଗଳର ଅଂଶବିଶେଷ; Śa-a(i,u,ha)li ଦଳର ଯୁଆଳରେ ବଳଦଙ୍କ କାନ୍ଧ ରହିବା [ଶିଦ୍ଦଳ, ଶିଅଳ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅଂଶର ଉଭୟ ଅଡ଼ୁକୁ ଉଳ ଆଡ଼ୁ ଥିବାବେଥିବା କାଷ୍ଠର କାଳଙ୍କ; ଯୁଆ କାଳଙ୍କ—Pins set near both the ends of the yoke of a plough within which and the ends of the yoke the bullocks are yoked.

ଶଅ ଶଅ—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ଶତ ଶତ, ଅପରିମେୟ— Śa-a śa-a ଶତ ଶତ ସୌ ସୌ Innumerable.

ଶଅ ଶଅ, ହଅ ହଅ—ଦେ.ବ—ଅନେକ ଧନ— Śa-a śa-a, ha-a ha-a Plenty of money or ଶ ଶ, ହାଜାର ହାଜାର wealth (literally hundreds ସୌ ସୌ, ହଜାର ହଜାର and thousands.

ଶଇଁ—ଦେ. ବ—(ସ. ଶମୀ)—ଶମୀ (ଦେଶ) Śaiñ Śamī (See)

ଶଇତା(ତ ତ)—ଗ୍ରା. ବ ପୁଂ—ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ନାମଧାରୀଙ୍କର ଡାକ ନାମ— Śaita(tā,ti) Names of ଶତୁ ଶତରୁ calling Satrughna

ଶଇତାନ (ନ,ଣଆ)[ଇତ୍ୟାଦି]—ବୈଦେ ବ ଓ ବଣ—(ଅ.ଶୈତାନ ଇଂ. Śaitān(ni;niā) (etc) ଶାୟତାନ୍ ସଇତାନ୍(ନ,ଣଆ) [ଇତ୍ୟାଦି]. ସୟତାନ ଶୈତାନ (ଦେଶ) Saitān (ni;niā) etc (See)

ଶଇଥିଲ(ଲ)—ଗ୍ରା. ବ—(ସ. ଶୈଥିଲ୍ୟ)—ଶୈଥିଲ୍ୟ (ଦେଶ Śaithila(la) Śaithilya (See) ଶୈଥିଲ୍ୟ ମନ୍ଦୀ

ଶଇଥିଲି(ଲି)ଆ(ୟା)—ଗ୍ରା ବଣ.—(ସ. ଶିଥିଲ)—୧। ଶିଥିଳ— Śaithili(li)ā(yā) 1. Śithila (See) ୨। ଅବସର ବିଶିଷ୍ଟ—2. Having leisure. ଗ୍ରା. ବ.—ଅବସର—Leisure.

ଶଇବାଳ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—ଶୈବାଳ (ଦେଶ) Śaibāla Śaibāla (See) [ଉ—କୁଡ ଶଇବାଟଳ କମ୍ଳ କଳ—ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେପ୍ରାଶ. ବଲାସ ।]

ଶଇଳ—ଗ୍ରା. ବ —୧। (ସ. ଶୈଳ)—ଶୈଳ (ଦେଶ) Śaila ଶଇଳ ଶାଇଳ Śaila (See) ୨। (ସ. ଶୈଳି)—ଶଯ୍ୟା (ଦେଶ)— Śayala (See) ୩। (ସ. ଶଲ୍ୟ)—ଶଅଳ (ଦେଶ)—Śa-ala (See)

ଶଇଳି—ଦେ. ବ.—(ସ. ଶୈଳୀ)—ଭାଷାର ଓ ଭାବପ୍ରକାଶର ଭଙ୍ଗ Śaili ବା ଗୁଡ଼ି—The diction and style of ଶୈଳୀ ଶୈଳୀ writing.

ଶଉଆର—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ସବାର୍, ତୁଲ. ସ. ଅଶ୍ୱବାର)—ସବାର Śawāra ସୟାର ସବାର (ଦେଶ)—Sabāra (See)

ଶଉଆରି—ଦେ. ବ—ସବାରି (ଦେଶ) Śawāri ପାଲକୀ ସବାରୀ Sabāri (See)

ଶଉଚ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ—ଶୌଚ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Śaucha (etc) Saucha etc (See) [ଉ—ଶତ୍ରୁର ଜର୍ମ ବଧ ସାରୁ—ପ୍ରାଚୀ ପ୍ରେମରତ୍ନୁ ଗୀତା ।]

ଶଉଧ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ.—(ସ ଶୁଦ୍ଧ)—ଶୁଦ୍ଧ (ଦେଶ) Śaudha Suddha (See) [ଉ—ବହୁର ସତ୍ତ୍ୱ ସଦନେ ବହୁର ଶତ୍ରୁ ସଦନେ ଧନ—ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।]

ଶଉନକ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—ଶୌନକ ନାମଧେୟ ଋଷି— Śaunaka Sage Śaunaka. [ଉ—ଆଦେ ଶଉନକ ସେ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତାରେ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ଶଉପ—ଦେ. ବ—୧। (ସ. ଶତପୁଷ୍ପ) ଘାଳମଞ୍ଜୁରୀ ଜାତୀୟ କୃଷିଜାତ Śaupa ଶାକ ବଶେଷ ଓ ତହିଁର ବୀଜ—1. Dill seed; ସ. ନାମ—ଶତାହ୍ୱା, ସ୍ରିବି, Peucedanum Gravelens; ଜାରଙ୍ଗା, ଅଲ ଇଣ୍ଡା, Anethum Sowa(Kirtikar). ସିତଦ୍ରୁଗା, ସହୁତତ୍ତ୍ୱିକା [ଉ—ଏହାର ପତ୍ର ବହୁତି ଦି, ଫଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧକ, ଶଚପୁଷ୍ପା, ପ୍ରିଶ୍ରେପ୍ଟା ।
ଶୁଟଫା, ସବା, ଶଲପ
ସୋଆ,ସୋଫ
ସ. ଶୋଫ, ଶ୍ୱେତସ୍ୱ, ବାଲଂଫଶ୍ୱୋସ
ଗୁ. ଶୁବାଦୀଭୁଙ୍କା, ଶୁବାଦାନା
ତେ. ଚେଦସଦପତ୍ରେଷ୍ଟୁ, ସଦାପା
ଫା. ଶୁଚ୍; ଭୁଶ୍ ସେଶୁଚ୍
ଆ. ଶୀଜଚ୍; ଶୀଜଚ୍ ବଲ୍ଲର

ଜାତ୍ୟ ପତ୍ର; କନ୍ଦ ତେପା ଓ ସମ୍ପୃଣ୍ଡ, ଚଂଞ୍ଚଳ ଓ ବଡ଼ର ସସଲ୍ଲରୂପେ ଓ ଔଷଧରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।
ଏହି ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ବନ ଶାକକୁ ବଣ ଶଜ୍ୟ ବା ସାବଜ୍ଜୀ କହନ୍ତି । ଉହାଁର ଫଳ ଶଜ୍ୟପଠାରୁ ଗୋଟେ ଗଜ୍ଜ ଗଛ ଶଜ୍ୟ ଗଛ ପରି ।
Fumaria Parviflova.
[ଏହାର ଅନ୍ୟ ଏକ ଜାତି ପାରସ୍ୟ ଦେଶରେ ଜନ୍ମେ ଯା ଶାହ୍ତାସ୍, ହ ଦେଇ ଥାଏଡ଼ା— Fumaria Officinalis; Fumatory], ୨ ।

(ସ. ଶପ୍ତ) ଶପ; ସପ୍ତପ (ଦେଶ)—Saupa (See)

ଶଉର(ଗ୍ର) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସ. ଶବର)—ଶବର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—Śabara etc. (See)
Śaura(rā) etc
[ସଉରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶଉର୍ଯ୍ୟ ପଲ୍ଲି ସ୍ତ୍ରୀ—ଦେ. ବ (ସ. ଶବରଯଷ୍ଟୀ)—ଶଥରଯଲ୍ଲ (ଦେଶ)
Śaurāpali(lī) Śa-ara pali. (See)
[ଦେଉର୍ଯ୍ୟାଲ୍ଲ—ଘ୍ରାଦୋ(ସମଲ୍ଲୁର)ରୂପ]

ଶଉରି ଘ୍ରା. ବ. (ପୁଂ) (ସଂ. ଶୌରି)—୧ । ଲ୍ଲେକଙ୍କ ନାମ—
Śauri 1. Name given to males. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ—2. Name given to females. ୩ । ଶନି ଗ୍ରହ—3. The planet Saturn. [ଉ—ଘୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରଯୋଗ କରେ ଏ ଲଗ୍ନ ଶଜ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ସମ୍ବେଦ କୃତ । ଉଷ୍ଣ. କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦର ।] ୪ । ବିଷ୍ଣୁ—4. Bishṇu. ୫ । ରାମାୟଣବର୍ଣ୍ଣିତ ମର୍କଟଯୂଥପତି—5. Name of a monkey leader in Rāmāyaṇa. [ଉ—ବଳକର୍ଣ୍ଣି ଦାଶରଥି ଶଉରି—ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେଘ୍ୟୁଗବିଳାସ ।]

ଶଉରି ବାର—ଘ୍ରା. ବ (ସ. ଶୌରିବାର)—ଶନିବାର—
Śauri bāra Saturday.
ଶନିବାର ଶନିବାର

ଶଉରି ବେତ—ଦେ ବ—ଏକପ୍ରକାର ମୋଟ ବେତ । (ବେତ ଗଛ ମୋଟ ଦେଖା)—A kind of thick cane.
Śauri beta

ଶଉଲ୍—ଘ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ଶଉଲ (ଦେଖ)
Śaul Śakula. (See)

ଶଉଲ ଘ୍ରା. ବ—୧ । (ସ. ଶଉଲ) ଶଉଲ (ଦେଖ)—1. Śakula Śaula (See). ୨ । (ସ. ଯଲ୍ଲ) ଶଥଲ (ଦେଖ)—2. Sa-ala. (See)
ଶୋଳ, ଶଉଳ ସୌରୋ
ଶଳା କନୈଲ

ଶଉଲ କଡ଼ା(ଢ଼ା)—ଘ୍ରା. ବ—ଶେଉଳ କଢ଼ା (ଦେଖ)
Śaula kardā(rdhā) Śeula kardhā. (See)
ଛୋଟଶୋଳ ମାଛ ସୌରୀକା ବଚ୍ଚା

ଶବ—ଘ୍ରା (ପଦ୍ୟ) ବ ଓ ବଣ (ସ. ଶତ)—ଏକଶତ—A hundred.
Śae (ଶତକ୍ଷ ଉଲେ ମୋଟ ଦେଖା) [ଉ—ମୋ ଶବ ବନ୍ଧୁଙ୍କରେ ଏକଶ ସୌ ବଡ଼ବନ୍ଦୁ ଭୁହୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।]

ଶବ କଡ଼ା(ଗ୍ର)—ଦେ. ବ—ଶଅ କଡ଼ା (ଦେଖ)
Śae kardā(rā) Śa-akardā. (See)

ଶବତାନ୍(ନ,ନଆ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ (ଆ. ଦେଇତାନ)—ସଇତାନ୍
Śaetān(ni,niā) etc (ନ,ନଆ) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
ଶୟତାନ ସୈତାନ Saitān(ni,niā) etc. (See)

ଶବ ଅଷ୍ଟଉତ୍ତର—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସ.ଅଷ୍ଟୋତ୍ତର ଶତ)—୧୦୮;ଏକ
Śae ashṭauttara ଶତ ଅଠ—One hundred and eight. [ଶବ ଅଠ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଉ—ଅଙ୍କ ଯେ ଶବ ଅଷ୍ଟ] ଏକଶ ଆଠ ଉତ୍ତର ଭୋମଡ, ଜଲ୍ଲ ନଉଲକୁ ସେ ଯୁବରେ ପ୍ରହାର ।
ଏକସୌ ଆଠ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।]

ଶବବାନ—ଦେ. ବ (ସ. ଶାଉଲ୍ଲମ୍, ସୁବର୍ଣ୍ଣ=ସୁନା)—ଆଠଥର ଶାଣିତ
Śaebāna ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—Gold which has been polished eight times. [ଉ—ଅଷ୍ଟାବକ୍ର ବୋଇଲେ ଆଠବାର ଶାଣାଣ ଦେଲେ ସୁନା ଶବବାନ ହୁଏଟ ଜାଣ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।

ଶଂ—ସ. ବ—୧ । କଲ୍ୟାଣ; ମଙ୍ଗଳ—1. Weal. ୨ । ସୁଖ—
Śaṁ 2. Happiness. ୩ । ଶାନ୍ତି—3. Peace. ୪ । ଅନୁରାଗର ଅଭାବ;ବୈରାଗ୍ୟ—4. Apathy for worldly things. ୫ । ଶାସ୍ତ୍ର—5. Religious book; Scripture. ବିଶ—ଶୁଭ—Auspicious.

ଶଂଖୀ(ଖୀ)—ଦେ. ବ (ସ. ଶଙ୍ଖ)—ଶଙ୍ଖ (ଦେଖ)
Śaṁkī(khī) Śaṁkhi. (See)

ଶଂପିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶମ୍ପିବା (ଦେଖ)—Śaṁpibā. (See)
Śaṁpibā [ଉ—ବେବା ଉଣ୍ଡୁରା ଅମଙ୍ଗଳେ, ମୋତେ ଶଂପିଲ୍ଲ ବାକ୍ୟ ବଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଶଂବ—ସ. ବଣ (ଶମ୍=କଲ୍ୟାଣ+ବ, ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ)—୧ । କଲ୍ୟାଣ—
Śaṁba ଯୁକ୍ତ—1. Prosperous. ୨ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍—2. Blessed. ୩ । ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ—3. Fortunate. ୪ । ସୁଖୀ—4. Happy. ବ—୧। ସୌଭାଗ୍ୟ—1. Good fortune. ୨ । କଲ୍ୟାଣ—2. Prosperity. ୩ । ସର୍ପବିଶେଷ—3. Name of a snake. ୪। ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଜ୍ରାସ୍ତ୍ର—4. Thunderdolt, the weapon of Indra. ୫ । ଅଣ୍ଡା ଗୁରୁଘାଟେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଲୁହା ଜଞ୍ଜିର (ହୁ. ଶ)—5. An iron chain worn round the waist. ୬ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଏକପ୍ରକାର ମାପ (ହୁ. ଶ)—6. A kind of measure used in ancient times. ୭। ନିୟମିତ ରୂପେ ହଳ ଚଷିବା କର୍ମ (ହୁ. ଶ)—7. The act of ploughing regularly.

ଶଂବର—ସ. ବ (ଶମ୍=କଲ୍ୟାଣ+ବୃ ଧାତୁ=ବରଣ କରିବା, Śaṁbara ଆବରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସଲ୍ଲଲ; ଜଲ—

Digitized by srujanika@gmail.com

1. Water. ୨ । ଦରୋଦାସଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. Name of demon. [ଦ୍ର— ଦରୋଦାସଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ର ଏହାକୁ ପଙ୍ଖରୁ ଉଳକୁ ପେଡି ମାରି ଦେଲେ । ଗ୍ରମାସୃଶ ଓ ମହାଭାରତରେ ଏହାର କାମଦେବଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଯାଇଅଛୁ—ହି. ଶ ।] ୩ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଶସ୍ତ୍ରବିଶେଷ (ହି. ଶ)—3. An ancient weapon. ୪ । ଯୁଦ୍ଧ; ସମର (ହି. ଶ.)—4. War; battle. ୫ । ଏକପ୍ରକାର ମୃଗ; ଶମ୍ବର ହରିଣ (ହି. ଶ)—5. The Sambhar deer: ୬ । ମାଛ (ହି. ଶ)—6. Fish. ୭ । ପଙ୍ଖରବିଶେଷ (ହି. ଶ)—7. Name of a mountain. ୮ । ଚବକ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—8. Plumbago Zeylanica (plant). ୯ । ଶ୍ଲେଧ୍ମ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—9. Simplocus Racemosa (tree). ୧୦ । ଅର୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—10. Terminalia Arjuna (tree). ୧୧ । ତାଳ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—11. Palm tree. ୧୨ । ଶବର ଚନ୍ଦନ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) (ଦେଖ)—12. Śabara chandana (See). ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଅତି ଉତ୍ତମ (ହି. ଶ)—1. Very good. ୨ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍ (ହି. ଶ)—2. Fortunate. ୩ । ସୁଖୀ (ହି. ଶ)—3. Happy.

[ଶଂବର—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶଂଯୁ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ (ଶମ୍ = କଲ୍ୟାଣ + ଯୁ. ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ)—ଶଂବ (ଦେଖ)—Śaṁba (See)

Śaṁju

ଶଂସ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । କହିବା—1. To speak. ୨ । ସୂଚନା କରିବା—2. To indicate; to hint, [ଶବ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୩ । ପ୍ରଶଂସା କରିବା—3. To praise.

Śaṁs (root)

ଶଂସ(ସା)—ସଂ. ବି (ଶଂସ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ; ଆ)—୧ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା (ହି. ଶ)—1. Promise. ୨ । ଶପଥ (ହି. ଶ)—2. Oath. ୩ । କୁହୁକ (ହି. ଶ)—3. Magic. ୪ । ପ୍ରଶଂସା (ହି. ଶ)—4. Praise. ୫ । ଇଚ୍ଛା (ହି. ଶ)—5. Desire. ୬ । ଚାଟୁ (ହି. ଶ)—6. Flattery. ୭ । ଘୋଷଣା (ହି. ଶ)—7. Declaration. ୮ । କଥୁତା (ହି. ଶ)—8. Speech; lecture.

Śaṁsa(sā)

ଶଂସନ—ସଂ. ବି (ଶଂସ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । କଥନ—ପ୍ରକାଶ—2. Indicating; hinting. ୩ । ନିଶ୍ଚୟ କରି କହିବା—3 Assurance. ୪ । ଅଭିଳାଷ; ଇଚ୍ଛା; ବାଞ୍ଛା—4. Wish; desire: inclination. ୫ । ଗୁଣଗାନ; ପ୍ରଶଂସା—5. Praise; eulogy. ୬ । ଆଶୀର୍ବାଦ—6. Blessing.

Śaṁsana 1. Speaking; utterance.

ଶଂସିତ—ସଂ. ବିଣ (ଶଂସ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ତ)—୧ । କଥିତ—ପ୍ରକାଶିତ—1. Spoken. ୨ । ସୂଚିତ—2. Indicated; hinted; prefaced to. ୩ । ଅଭିଳଷିତ; ବାଞ୍ଛିତ—3. Wished for; desired. ୪ । ସ୍ତୁତ; ପ୍ରଶଂସିତ—4. Praised; extolled; applauded. ୫ । ନିଶ୍ଚିତ—5. Certain; assured; sure. ୬ । କୁତ୍ସିତ—6. Ugly; homely. ୭ । ଅନୁଷ୍ଠିତ; ସମ୍ପାଦିତ—7. Performed; done; accomplished.

Śaṁsita 1. Spoken.

ଶଂସିତ ବ୍ରତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(କର୍ମଧା.ହି; ଶଂସିତ ହୋଇଅଛୁ ବ୍ରତ ଯାହାର) —ଯାହାର ବ୍ରତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛୁ—(ଶଂସିତବ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Whose vows have been performed or accomplished.

Śaṁsita brata

ଶଂସୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଶଂସ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.) [ଶଂସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୧ । ସୂଚକାକାର; ସୂଚକ—1. Indicating; making known. ୨ । କଥନକାର—2. Speaking. ସଂ. ବି. ପୁଂ—କଥକ ବ୍ୟକ୍ତି—Speaker.

Śaṁsī

ଶଂସ୍ତା—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ଶଂସ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ଶଂସ୍ତୃ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ସ୍ତୋତା; ସ୍ତୁତିପାଠକ—1. An eulogist, a panegyrist. ୨ । ଚାଟକ; ଖୋସାମଦିଆ; ଗୁଣ୍ଠିକାର—2. Flatterer. ୩ । ହୋତା—3. A priest officiating at a sacrifice.

Śaṁstā

ଶଂସ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଶମ୍ = କଲ୍ୟାଣ + ସ୍ତା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶୁଭାନ୍ୱିତ; କଲ୍ୟାଣଯୁକ୍ତ; ଭାଗ୍ୟବାନ୍—Blessed, fortunate; prosperous. (ଶଂସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Śaṁstha

ଶଂସ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—(ଶଂସ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—୧ । ବାଞ୍ଛନୀୟ—1. Desirable; wished for. ୨ । କାଥ୍ୟ—2. Expressible; predicable. ୩ । କଥନୀୟ—3. Fit to be spoken; utterable. ୪ । ପ୍ରଶଂସନୀୟ—4. Commendable; praise worthy. ୫ । ହିଂସନୀୟ—5. Fit to be injured. ୬ । ଗୁଣବାନ୍—6. Qualified; virtuous. ସଂ. ବି—ଅଗ୍ନି (ହି. ଶ)—Fire-

Śaṁsya 1. Desirable; wished for.

ଶକ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ପାରିବା; ପାରଗ ହେବା—1. To be able or competent. ୨ । ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—2. To please with words.

Śak (root)

ଶଙ୍କ—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. ଶଙ୍କ୍; ଭୁଲ. ସଂ. ଶଙ୍କା)—୧ । ସନ୍ଦେହ—1. Doubt. ୨ । ଶଙ୍କା—2. Apprehension.

Śaṅka

ଶକ—ସଂ. ବି—(ଶକ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଅତି ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ରାଜା ଶାଲିବାହନ—1. Name of a king who introduced a calendar year. ୨ । ଶକାବ୍ଦ; ଶାଲିବାହନ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସନ—2. Śālibāhana era; the year introduced by king Śālibāhana

Śaka

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଗଣନା ଅପେକ୍ଷା ୭୮ ବର୍ଷ କମ୍, ଅର୍ଥାତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଜନ୍ମର ୭୮ ବର୍ଷ ପରେ ଶକର ଗଣନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ।] ୩ । ମଧ୍ୟଅସିଆବାସୀ ପ୍ରାଚୀନ ଜାତି ବିଶେଷ—3 Name of an ancient nation of Central Asia; Scythians. [ଦ୍ର—ଏହି ଜାତି ପ୍ରଥମେ ଗୋଷ୍ଠିବ ଜାତି ନ ଥିଲେ । ଏମାନେ ଏକାଧିକ ଜାତି ଥିବାରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସମସ୍ତେ ଏମାନେ 'ଶକାଃ' (ବହୁବଚନରେ ଶକ ଜାତିମାନେ) ବୋଲି କଥିତ । ଏମାନେ ମଧ୍ୟଅସିଆର ଯାଯାବର ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ ଜାତି ଥିଲେ । ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ Scythian,(ସିଦିଅନ) ଜାତି ବୋଲି ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ଏମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଜନ୍ମର ପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମର ପରବର୍ତ୍ତୀ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରଡକୁ ଦଳଦଳ ହୋଇ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ଏମାନେ କାଶ୍ମୀର, ଅଫଗାନିସ୍ଥାନ, ପଞ୍ଜାବ, ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ, ଗୁଜୁରାଟ ଏବଂ ବମ୍ବେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମର ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏମାନଙ୍କ ରାଜା ଶାଳିବାହନ ଘରଡରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳ (୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ)ରେ ଶକାବ୍ଦ ଘରଡରେ ପ୍ରଚଳନ ହୋଇଥିଲା ଓ ତାହା ମଧ୍ୟ ଅଦ୍ୟାବଧି ଘରଡରେ ଚଳୁଅଛି । ଏମାନେ ଘରଡର ଗ୍ରୀକ୍ ରାଜାଙ୍କୁ ଉଚ୍ଛେଦ ଆପଣାର ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ସିନ୍ଧୁ, ମାଲବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଘରଡରେ ଏମାନେ ବହୁକାଳ (ପ୍ରାୟ ୪୦୦ ବର୍ଷ) ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ଓ କ୍ଷତ୍ରପ୍ ନାମରେ ଏମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଏମାନଙ୍କୁ ପରାକ୍ରମୀ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ପରାଜିତ କରି ଘରଡରେ ହିନ୍ଦୁରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ଏହି ଶକଜାତି ମଧ୍ୟରୁ ତୋଷ୍ଟବ ଜାତିର ରାଜା କନିଷ୍କ ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ, ତୁର୍କୀସ୍ଥାନ ଓ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନର ରାଜା ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ପୁରୁଷପୁର (ଆଧୁନିକ ପେଶବାର) ତାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଏ ୧୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ମଧ୍ୟଅସିଆରେ ଓ ଚୀନଦେଶରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଚାର କରାଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟର ମୁଦ୍ରା ଏବେ ମଧ୍ୟ ଭୂଇଘରୁ ମିଳୁଅଛି । ପୁରାଣରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ରାଜା ନରିଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଏହି ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ରାଜା ସଗର ରାଜା ନରିଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ ଓ ଜନବାସିତ କରିଥିଲେ । ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଆଦି ଜନ୍ମପୂର୍ବ ପାଳନ ନ କରିବାରୁ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ ରହିବାରୁ ନରିଷ୍ୟନ୍ତ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ; ତାହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଶକ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲେ । ଅଧୁନିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ମଧ୍ୟ-ଅସିଆ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଶକଦ୍ୱୀପ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଯୁନାନୀମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ସିଥିଆ କହୁଥିଲେ; ଏହି ମଧ୍ୟ-ଅସିଆବାସୀଙ୍କୁ ଶକ୍ କୁହା ଯାଉଥିଲା । ଏକ ସମୟରେ ଏ ଜାତି ଅତି ପ୍ରତାପଶାଳୀ ହୋଇଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୦୦ ବର୍ଷରେ ଏ ଜାତି ପଶ୍ଚିମ ଓ ମଧ୍ୟଏସିଆ ଦେଶ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଏମାନେ ଆପଣାକୁ ଦେବପୁତ୍ର କହୁଥିଲେ । ଏମାନେ ୧୫୦ ବର୍ଷ ଭାରତରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । କନିଷ୍କ ଓ ହବିଷ୍କ ଏହିମାନଙ୍କ ରାଜା ଥିଲେ—(ହି. ଶ) ।] ୪ । ଦେଶ ବିଶେଷ—4. Name of a country; Scythia (ଶକମାନଙ୍କ ଅଧିବାସିତ ଦେଶ, ଅସିଆର ମଧ୍ୟଭାଗ) ୫ । ଯେଉଁ ରାଜାଙ୍କ ନାମରେ କୌଣସି ସଂବତ୍ ଚଳେ (ହି. ଶ)—5. A king in whose name any era is started. ୬ । ଶକାବ୍ଦ; ରାଜା ଶାଳିବାହନଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସନ—6. The era started by Sālibāhana. ୭ । ତାତାର ଦେଶ (ହି. ଶ)—7. Tartary. ୮ । ଜଳ (ହି ଶ)—8. Water. ୯ । ମଳ (ହି. ଶ)—9. Dirt. ୧୦ । ପଶୁ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—10. A kind of beast.

ଶକଟ—ପୁ. ବ (ଶକ୍ ଧାତୁ=ପାରଣ ଦେବା+କଟଚ୍. ଅର୍ଥ, Śakaṭa ସଞ୍ଚାର୍ଥେ)—୧ । ଶଗଡ଼; ଗାଡ଼ି; ଦ୍ୱିଚକ୍ର ଯାନ—1. Cart; two wheeled vehicle. ୨ । ଭାର; ବୋଝ (ହି. ଶ)—2. Load; weight. ୩ । କଂସାନୁଚର ଅସୁର ବିଶେଷ; ଶକଟାସୁର (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ)—Name of a demon killed by Śrī-kṛushṇa. ୪ । ଭରଣୀ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—4 Dalbergia Ouigenensis (tree). ୫ । ଧବ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—5. Conocarpus Latifolia (tree). ୬ । ଶରୀର; ଦେହ (ହି ଶ)—6. Body. ୭ । ଦୁଇ ଦ୍ରୋଣର ପଲ ଓଜନ (ହି. ଶ)—7. A standard of weight. ୮ । ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର (ପାହାର ଆକୃତି ଶକଟ ପରି) (ହି. ଶ)—8. The 4th asterism.

ଶକଟ କର୍ମ—ସଂ.ବ (ମ.ତ. ତ୍ପୁ)-ଶଗଡ଼ ଚଳାଇବାରୂପ କର୍ମ (ହି: ଶ:)-Śakaṭa karma The act of plying a cart.
[ଶକଟ ଘୂର୍ଣ୍ଣନ, ଶକଟବାହନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶକଟକା—ଦେ. ବ-ଶକଟାସୁର (ଦେଖ) Śakaṭakā Śakaṭāsura. (See)
[ଦ୍ର—କୃଷ୍ଣଦ୍ୱାରା ଶକଟକା ନାଶ ଜଳେ । ବିସକଣ୍ଠେଲ ।]

ଶକଟ ଘୂର୍ଣ୍ଣକ—ସଂ.ବଣ.ସଂ ଓ ବ.—ଶଗଡ଼ିଆ;(ପୁଂ)ଯେ ଗାଡ଼ି ବୁଢ଼େ—Śakaṭa chāḷaka Cartman, cart-driver.
[ଶକଟବାହକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶକଟ ଧୂମ—ସଂ. ବ—୧ । ଗୋବର ବା ଘଷିନଅଁର ଧୂଆଁ (ହି.ଶ)—Śakaṭa dhūma 1. The smoke arising from the fire of cowdung cakes. ୨ । ନକ୍ଷତ୍ର ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. Name of a star.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶକଟବାହ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶକଟ ବହନ ଉରେ ଯେ—ଉପପଦ Śakaṭabāhī ତତ୍)—ଶକଟକୁ ବହନ କରିବା ବା ଟାଣିବା (ପଶୁ)—(beast) Driving the cart.

ଶକଟବାହ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଶକଟ ଦ୍ୱାରା ବାହ୍ୟ—ଯ୍ୟା ତତ୍)—ଶଗଡ଼ Śakaṭabāhya ଦ୍ୱାରା ବୃହାଯିବା (ପଦାର୍ଥ); ଶକଟଦ୍ୱାରା ବହନ-ଯୋଗ୍ୟ (ଦ୍ରବ୍ୟ)—(thing) Which can be carried or removed by a cart.

ଶକଟ ବ୍ୟୂହ—ସ. ବି—ଶକଟ ଆକାରରେ ସେନା ସନ୍ନିବେଶ—Śakaṭa byūha A kind of battle array. [ଦ୍ର—ଏ ବ୍ୟୂହରେ ସେନାର ସମ୍ମୁଖଭାଗ ସରୁଆ ଓ ପଛ ପାଖ ମୋଟ କରିବାକୁ ହୁଏ ଓ ଏହା ଦେଖିଲେ ଶକଟପରି ଜଣାଯାଏ ।]

ଶକଟହା—ସ. ବି (ଶକଟ=ଶକଟାସୁର+ହନ୍. ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ Śakaṭahā ତୃତୀ. ଆ, ଶକଟାସୁରର ହନ୍ତା)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—An [ଶକଟାର—ଅନ୍ୟରୂପ] epithet of Śrīkṛushṇa.

ଶକଟା—ସ. ବି—ନନ୍ଦରାଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ; ଶକଟାର (ଦେଖ)—Name Śakaṭā of the minister of king Nanda. (ଶକଟାର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଦେଖ)—ଦେ. ବି—(ସ. ଶକଟ; ଏଥିରେ ଶକଟର ଚକ୍ରଯୁକ୍ତ ଷଟ ଥିବାରୁ)—ଏକପ୍ରକାର ତ୍ରୁଟ କ୍ରୀଡ଼ା—A kind of country card game. [ଉ—ଖେଳାଇଲ ପଶା ଶକଟା ଜରନ୍ତୁରେ । କୃଷ୍ଣଦଂଦ. ସଦ୍ଭାଗ୍ୟରତ. ବନ ।] [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଚାସ୍ ଓ ଗଞ୍ଜଖାପର ଚଉପଟ୍ଟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖେଳ ହୁଏ; ବାଜି ରଖାଯାଏ ।]

ପାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ —ପାଳୁଅ ବା ହଳଦୀ ଜାତିୟ ଗୁଳ୍ମ—A shrub resembling Pāḷua or turmeric. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳକୁ ଘୋର ପାଳୁଅ ସଙ୍ଗେ ମିଶାନ୍ତି । ଖାଇବାକୁ ଏହା ଢଣ୍ଡା ଲାଗେ ।]

ଶକଟାକ୍ଷ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶଗଡ଼ର ଅଶ (ହି. ଶ)—Śakaṭāksha 1. The axle of a cart. ୨ । ଶକଟାକ୍ଷକ (ଦେଖ)—2. Śakaṭākshaka. (See)

ଶକଟାକ୍ଷକ—ସ. ବି—ଧବ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)
Śakaṭākshaka Conocarpas Latifolia. (tree)

ଶକଟାର—ସଂ. ବି (ନାମ)—ସଂସ୍କୃତ ମୁଦ୍ରାରାକ୍ଷସ ନାଟକ ବର୍ଣ୍ଣିତ Śakaṭāra ରାଜା ମହାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ—Name of the Prime minister of Raja Mahānanda of the Sanscrit drama Mudrā Rākshasa. [ଦ୍ର—ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ନନ୍ଦରାଜବଂଶର ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କରି ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ରାଜା କରିଥିଲେ ।]

ଶକଟାସୁର—ସଂ. ବି—ଦଂସର ଅନୁଚର ଅସୁର ବିଶେଷ—Name of Śakaṭāsura a demon who assumed the shape of a cart and tried to kill Śrīkṛushṇa but was killed by him. [ଉ—ଚରବଗ୍ରୁ ଯେଉଁ ଦେବାଭାବେ ଶକଟ ଦେଲୁଟି ଯାହା ସେ ବଢ଼ିଲେ ମୃତ୍ୟୁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] [ଦ୍ର—ଏ ଦଂସଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ସେଠାରେ ଶକଟ ରୂପ ଧାରଣ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମାରଣକାଇବାକୁ ବସିଥିଲା; ତନ୍ତୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାକୁ ବଧ କଲେ ।]

ଶକଟାହ୍ୱା—ସଂ. ବି (ଶକଟ+ଆ+ହ୍ୱେ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ+ଅ)—Śakaṭāhwā (ଜ୍ୟୋତିଷ) ୪ ଯୋଟ ତାରାବିଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରେହୀ ନାମକ ନକ୍ଷତ୍ର—The 4th lunar mansion of the Hindu astronomy. [ଦ୍ର—ଏହାର ଉତ୍ତିତ ଆକୃତି ଶକଟପରି । ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ଟାଣା ଦେଖ ।]

ଶକଟିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶକଟ+କ+ଆ)—୧ । ମୃତ୍ତଳଟକା; ପିଲାଙ୍କ Śakaṭikā ଖେଳବାର ଗାଡ଼ି—1. Joy-cart. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର [ଶକଟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଶକଟ—2. A small cart.

ଶକଡ଼ା—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଶଅଢ଼ଡ଼ା (ଦେଶ)—Śa-a kar.dā. Śakar.dā (See) [ଉ—ଗାଁ ଖରି ବଡ଼, ଶକଡ଼ା ଘର, ସେଥିରୁ ଶତକରା ଅଧାଅଧି ବଲଗ୍ନଗୋଶୀ । ଫକୀରମୋହନ ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।] ସିକଡ଼ା

ଶକତ୍—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ—ଶକ୍ତ (ଦେଖ)—Śakta. (See)

Śakat ବୈଦେ. ବିଣ ଓ କି. ବିଣ (ଅ. ସଙ୍ଘତ୍) —୧ । ଶକ୍ତ; ଶକ୍ତ ସକତ୍ ଅତ୍ୟନ୍ତ—1, Very; much. ୨ । ଦୃଢ଼—2 Strong.

ଶକତା—ଦେ. ବି (ପଦ୍ୟ; ସଂ. ଶକ୍ତ)—କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ—Śakatā ସମର୍ଥ ସମର୍ଥ Able to do a thing; capable. [ଉ—ଶୁଦ୍ଧ ସୁମୁଠ ସୋ କହି ତା ନୋହେ ଶକତା । ପାରୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜୁଷା ।]

ଶକତାନ୍ (ନି)—ବୈଦେ. ବିଣ—ଶକ୍ତ (ଦେଖ)
Śakatān(ni) Śakta. (See)
[ଶକତାନ୍ନଅ(ସ୍ତ୍ରୀ), ଶକତ୍ତଅ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶକତି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ପଦ୍ୟ)—ଶକ୍ତି (ଦେଖ)—Śakti (See) Śakati [ଉ—ମେଘ ଅନ୍ଧାର ବନେ ଭର; ସେ ବନ୍ଦ ଶକତି ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ସୁମର—ଉପଦ୍ଦ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ଶକର—ଦେ. ବିଣ (ସ. ଶର୍କର୍=ଗୁଡ଼) —ଗୁଡ଼ଆ; ମିଠା—Sweet Śakara ଶକର ଶକ୍କର ଦେ. ବି—ଗୁଡ଼—Molasses.

ଶକର କନ୍ଦ—ଦେ. ବି (ସ. ଶର୍କର+କନ୍ଦ)—୧ । ଏକପ୍ରକାର ମିଠା ଗୟାଆଳୁ Śakara kanda ମୂଳ; ରୟା ଆଳୁ—1. A kind of sweet edible root; cassava; tapioca; ଶକରକନ୍ଦ Manihot Utilissema. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ମିଠା ଓ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ଆଳୁ ପରି ଲତା ନୁହେଁ; ଚାରିପିଣ୍ଡି ଉପରେ ଏହା ଏକଜାତିୟ ଗଛ ଓ ଏହାର ଗଛ ଶିମିଳିଗଛ ପରି । ଏହାର ମୂଳ ଥଲା ଓ ଏହାକୁ କଞ୍ଚା ଖିଆଯାଏ । ଏହାର ମୂଳକୁ ଗୁଣାଇ ଚୁନ୍ଦି ଏକପ୍ରକାର ସୁଖାଦ୍ୟ ମଇଦା ତିଆରି କରିଯାଏ ।]

ଶକରକନ୍ଦ ଆଳୁ ୨ । ଉଦମୂଳ ନାମକ ଲତା ଜନ୍ତୁ;ମିଠା ଥଳୁ — ଶକରକନ୍ଦ 2. A species of sweet patato; Ipomœa Batatas. [ଦ୍ର—ଏହା ଲତାର ମୂଳ; ବହୁ ଖାଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୁଏ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ଶତକଗ୍ର ଦଶବାର ଗ୍ରାଗ ଶର୍କରା ଥାଏ । ଏହା ଦୁଇ ବର୍ଣ୍ଣର, ଧଳା ଓ କାଳ ।] ଗ୍ରାବେ.

(ବସ୍ତୁର) ବ (ସ. ଶର୍କରା+କନ) —କଜ; ନବାଚ— Sugar.

ଶକଳ—ସ. ବ (ଶକ୍ ଧାତୁ=ପାରେ ଦେବା+କରଣ. ଅଳ)—

Śakala ୧ । ଖଣ୍ଡ; ଅଂଶ—1. Part; share. ୨ । ଚର୍ମ; ଚମଡ଼ା; ଜୀବର ଖୋଲ—2. Skin of an animal. ୩ । ମାଛର କାନ୍ଥି—3. Scale of fish. ୪ । ଶକଜାତି—4. The Scythians. ୫ । ଏକପ୍ରକାର ରଙ୍ଗ ବା ବର୍ଣ୍ଣ—5. A kind of colour. ୬ । ଛଲବା—6. Upper slice. ୭ । ମନୁଙ୍କ ବର୍ତ୍ତିତ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶର ନାମ (ହି. ଶ)—7. Name of an ancient country. ୮ । ଗୋଲତନ (ହି. ଶ)—8. Cloves. ୯ । ଅଅଁଳା (ହି. ଶ)—9. Embellic myrobalan. ୧୦ । କମଳନାଳ (ହି. ଶ)—10. The stem of lotu ୧୧ । ଶର୍କରା; ଗୁଡ଼ (ହି. ଶ)—11. Molasses.

ଶକଳାନ୍ତ—ସ. ବ (ଶକଳ+ଅନ୍ତ)—ଶକଜାତିପ୍ରତି ବିଜୟୀ ରାଜା ଯିଏ

Śakalānta ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନରେ ହିନ୍ଦୁରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବା (ଶକଳାନ୍ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ରାଜା—King Bikramāditya who defeated the Scythians and established Hindu kingdom in N. W. India.

ଶକଳି—ସ. ବ (ଶକଳ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—କାଉଆ;

Śakalī ଯେଉଁ ମାଛର କାନ୍ଥି ଅଛି—Scaly (fish). ବ—୧ । ମାଛ—1. Fish. ୨ । ମିରକାଲି ମାଛ—2. A short of scaly sweet water medium-sized fish; Cirrhina Mrigala. ୩ । ଶାଲମାଛ—3. A big species of Śeula; Oppecephalus Wrhal. ୪ । ଶଙ୍କରମାଛ (ହି. ଶ)—4. Trigon Narnak (fish); the stingray.

ଶକୱ—ସ. ବ—ରାଜହଂସ (ହି. ଶ)—

Śakawa Swan.

ଶକସ—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—ଶଗୁ (ଦେଖ)

Śakas Śakhsa (See

ଶକାନ୍ତକ—ସ. ବ (ଝସ୍ତ୍ରୀ ଉଙ୍)—ଶକାରି (ଦେଖ)

Śakāntaka Śakāri (See)

ଶକାବ୍ଦ(ଦା)—ସ. ବ (ଶକ+ଅବ୍ଦ; ସଂସ୍କୃତରେ ଏହା ପ୍ରାୟଶଃ ବହୁବଚନରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ)—ଶକଜାତିପ୍ରତି

Śakābda(bdā) ବିଜୟୀ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସମ୍ବତ୍ସର—The era introduced by a Saka king. [ଦ୍ର—ଶକଗ୍ରାଜା କନିଷ୍କ ୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପେଶାବର ବା ପୁରୁଷପୁରରେ ରାଜତ୍ୱ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟଠାରୁ ଶକାବ୍ଦ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ଏ ଅବ୍ଦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମର ୭୮ ବର୍ଷ ପରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଧ୍ୟ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଚଳୁଅଛି । (ସମ ଦେଖ) । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଶାଳବାହନ ଏ ଅବ୍ଦ ଚଳାଇଥିଲେ । (ଶକ ଚଳେ ଝୀକା ଦେଖ) ।]

ଶକାର—ସ., ବ—୧ । ବର୍ତ୍ତମାନର ଚାଲିବ୍ୟ 'ଶ' ଅକ୍ଷର—1. The

Śakāra letter 'Śa' of the alphabet. ୨ । (ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ) ମୂର୍ଖ, ଅଧମାଙ୍ଗ ଓ ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ଈର୍ଷ୍ୟପରାୟଣା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ (ଫୁଲ୍ଲବାଇ)ର ଗ୍ରାୟ—2. (a dramatic term) A term used for an illiterate and low born person, a person prone to take offence at small things and the brother of a king's concubine. [ଦ୍ର—ନାଟକରେ ଏ ପାତ୍ରକୁ ନବୁଝିଥିବା ଚରିତ୍ର, ଶଙ୍କୀ, ମାତ ଓ କଠୋରହୃଦୟରୂପେ ଚତ୍ରିତ କରିଯାଏ । ଯଥା—ମୃଚ୍ଛକଟିକରେ ସଂସ୍ଥାନାଳ ।] ସଂ. ବହୁ ପୁଂ—ଶକଜାତୀୟ (ହି. ଶ)—Relating to the Saka tribe.

ଶକାର ବକାର—ଦେ. ବ (ଶଳା ଓ ବାହାଣ୍ଟୋଉ ଗାଳର ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର)

Śakāra bakāra (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ)—ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାଳ—Calling of ugly names to a person.

ଶକାର ବକାର—ଶକାର ବକାର

ଶକାର ବକାର କରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶଳା ବାହାଣ୍ଟୋଉ

Śakāra bakāra karibā ଆଦ୍ୟ ଅଶ୍ଳୀଳ ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ ବକାର ଶକାର କରା ଗାଳ ଦେବା—To call ugly names to a person.

ଶକାର ବକାର କରିବା, ଶକାର ବକାର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା, ଶକାର ବକାର ଲଗାଇବା, ଶକାର ବକାର ଚଲେଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ

ଶକାରି—ସଂ. ବ (ଶକମାନଙ୍କର ଅରି; ଝସ୍ତ୍ରୀ ଉଙ୍)—ଉଜ୍ଜୟିନୀର

Śakāri ହିନ୍ଦୁରାଜା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ—The Hindu king (ଶକାନ୍ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Bikramāditya of Ujjayinī who defeated the Scythians. [ଦ୍ର—ଏ ଶକମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଉତ୍ତରଭାରତରେ ହିନ୍ଦୁରାଜ୍ୟର ପୁନଃସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।]

ଶକି(କୀ)—ବୈଦେ. ବିଣ—ସକ (ଦେଖ)

Śaki(kī) Saki (See)

ଶକି ପାରିବା—ଦେ କି—(ସ. ଶକ୍ ଧାତୁ=ପାରିବା)—କୌଣସି

Śaki pāribā କାର୍ଯ୍ୟକୁ କରି ପାରିବା; ସମର୍ଥ ହେବା—[ଶକିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. To be able to do a work. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଦରକାର, ସେ ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶକ ପାରେ । ଯଥା—ସେ ଏ ମକଦମା ଖରଚକୁ ଶକପାରିବ ନାହିଁ; ମୁଁ ଏ ବୋଝକୁ ଶକ ପାରିବ ନାହିଁ—ଇତ୍ୟାଦି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶକୁନ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ଶକ୍ ଧାତୁ=ଯାଇପା ଦେବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଉନ)—
Śakuna ୧ । ପକ୍ଷୀ—1. Bird. ୨ । ଗୃଧ୍ର; ଶାଗୁଣା—2 Vulture. ୩ । ଶଙ୍ଖଚିଲ୍—3 The white-headed kite. ୪ । ଜ୍ୟୋତିଷବାଦ ସମୟର ଗୀତ; ମଙ୍ଗଳ ଗାନ—4. Invocatory songs sung on auspicious occasions and festivals. ୫ । କମିତ୍ତ; ଶୁଭାଶୁଭ ସୂଚକ ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ (ଯଥା—ବାହୁ ସ୍ପନ୍ଦନ, ଚକ୍ଷୁଃସ୍ପନ୍ଦନ, ଯାତ୍ରା ଅନୁକୂଳ ସମୟରେ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଆଦି ଦର୍ଶନ)—5 Omen; augery; auspicious premonitory indications (e. g. throbbing of the arms and eyes, seeing particular birds and beasts while starting on a journey). ୬ । ଶୁଭସୂଚକ ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ—6 A lucky omen (M W). ସ. ବହୁ—ଶୁଭ-ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ—Auspicious; indicating good luck (M. W).

[ଦ୍ର—କେତେକ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଲକ୍ଷଣରୁ ଭଲ ଶୁଭାଶୁଭ ଜଣା ପଡ଼ିବାର ବିଶ୍ୱାସ ଅଳ୍ପ ବସ୍ତୁର ସରୁ ମୋଟା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ-ମାନ ଭାଲରୁ ଚଳି ଆସୁଅଛି । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଅନୁସାରେ ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁ ସ୍ପନ୍ଦନ, ଦକ୍ଷିଣ ଚକ୍ଷୁ ସ୍ପୁରଣ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ବାମ ବାହୁ ଓ ବାମ ଚକ୍ଷୁ ସ୍ପୁରଣ ଶୁଭ ଶକୁନ ଅଟେ । ମନୁଷ୍ୟର ବାମ ଜାଗରେ ଗୁଳ ଜିଅରୁ ଝିଟିପିଟି ଶବ୍ଦ ପଡ଼ିବା, ଯାହା ଅନୁକୂଳ ସମୟରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କୁମ୍ଭ, ବାମ ପାଖରେ ଶବ, ବଲୁଆ ଓ ଯାତ୍ରା କାଳରେ ଶଙ୍ଖଚିଲ, ଉଦଉଦଳିଆ ପକ୍ଷୀ, ନେଉଳ, ମାଛ ଓ ଦଧି ଦେଖିବା ଶୁଭ ଶକୁନ ଅଟେ । ପୁରୁଷର ବାମ ବାହୁ ଓ ବାମ ଚକ୍ଷୁ ସ୍ପୁରଣ, ଦକ୍ଷିଣ ଅଙ୍ଗରେ ପକ୍ଷୀପତନ, ଯାତ୍ରା ଅନୁକୂଳ ସମୟରେ ଆଗରେ ସାପ, ଡିଲିଲ୍ଲିଶବ୍ଦୀୟା ଚେଲ, ଡାହାଣ ପାଖରେ ବଲୁଆ ଓ ଶବ, ଜୁଡ଼ା ମାଠିଆ, ଦାଣ୍ଡି ବୋଝ ଘେନି ଆସୁଥିବା କୁମ୍ଭାର, ପାଖ ସମୟରେ ମାର୍ଜ୍ଜାର ଯୁଦ୍ଧ, କୁକ୍କୁଟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ, ଦହନ ଓ ବଡାଙ୍ଗା ପାଉଁ ଥିବା ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଖିବା, ଗୃହରେ ଘର ପାଖେ ଘେଣ୍ଟୁ ବୋବାଇବା, ଆସଣ ମୁଣ୍ଡରେ ଘେଣ୍ଟୁ ବା କୂଅ ବସିଯିବା, ଘର ଗୁଳ ଉପରେ ଶାଗୁଣା ବସିଯିବା, ସକାଳୁ ଉଠି କୁଃଣ ଓ ଅଣ୍ଡୁଳା ଲୋକର ମୁହଁ ଗୁହିଁବା ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଶୁଭ ଶକୁନ । ଶୁଭାଶୁଭ ଶକୁନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରବାଦ ଓ ଶ୍ଲୋକ ଅଛି । ଶକୁନର ଅର୍ଥ ପକ୍ଷୀ । ପୂର୍ବେ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଗତିବିଧିରୁ ଲୋକେ ଶୁଭାଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରୁଥିବାରୁ ଶକୁନର 'ଶୁଭାଶୁଭ ଜ୍ଞାପକ ଚନ୍ଦ୍ର' ଅର୍ଥ ଚଳି ଅଛି । କାକମାନଙ୍କର ରବ ଓ ଗତିବିଧି ଦେଖି ଭବିଷ୍ୟତ୍ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଯାଏ ଓ ଶକୁନ ଦେଖି ଭବିଷ୍ୟତ ବିଷୟ ଆଗରୁ ଜଣି ଯାଇବା ବିଦ୍ୟାକୁ 'କାକ ଚରିତ୍ର' କୋଇଯାଏ । ଏମନ୍ତ ହେ, ଆପଣାର ମୁଣ୍ଡାଲ ଜାଣିବାର ମଧ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶକୁନ ଉକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ।]

ଶକୁନଜ୍ଞ—ସ. ବହୁ. ପୁଂ (ଶକୁନ + ଜ୍ଞା ଧାତୁ=ଜାଣିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Śakunajña ଜ୍ୟୋତିଷଜ୍ଞ; ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ଞ; କାକଚରିତ୍ରଜ୍ଞ—Versed in the art of reading omens. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଏଥିରୁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ 'ସର୍ବଜ୍ଞ' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ।]

ଶକୁନଜ୍ଞା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶକୁନଜ୍ଞ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଶକୁନ ପକ୍ଷୀ; ମାଈ ଶାଗୁଣା; ଫୁଲଶାଗୁଣା—1. A she-vulture. ୨ । ଛୁଞ୍ଚୁଣୀ; ଛୁଞ୍ଚୁପିଟି; ଦାଢ଼ିଆଣୀ—2. The common house lizard. ସ. ବହୁ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶକୁନଜ୍ଞର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Śakunajña.
Śakunajñā

ଶକୁନ ବିଦ୍ୟା—ସ. ବି.—ଶକୁନ ବା ଦୃଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣମାନ ଦେଖି ଭବିଷ୍ୟତ୍ Śakuna bidyā କଥା ଜାଣିବାର ଶାସ୍ତ୍ର—The art or (ଶକୁନ ଶାସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) knowledge of omens or augury.

ଶକୁନା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶକୁନ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଛୁଞ୍ଚୁପିଟି—
Śakunā A small house lizard (M. W).

ଶକୁନାହୃତ—ସ. ବ—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଖରାପ ସରୁ ଗୁଡ଼ୁଳ (ବ. Śakunāhṛuta ଦାବଖାନ ଗୁଡ଼୍) (ହି. ଶ)—1. A kind of fine rice. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ମାଛ (ହି. ଶ)—2. A kind of fish. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ବାଲରୋଗ; ଶକୁନଭୁକ୍ତ—3. A kind of infantile disease.

ଶକୁନି—ସ. ବି. ପୁଂ (ଶକ୍ ଧାତୁ=ଯାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଉନି)—୧ । ଗୃଧ୍ର-
Śakuni ପକ୍ଷୀ; ଶାଗୁଣା—1. The vulture. ୨ । ଚିଲ—2. The white headed red kite; Falco Ater; the Pondichery eagle (M. W). ୩ । ପକ୍ଷୀ—3. Bird. ୪ । ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ କରଣବିଶେଷ—4. Name of one of the 11 astrological conjunctions (considered as auspicious); name of the eigth Karaṇa (M W). [ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ୧୧ ଗୋଟି କରଣ ମଧ୍ୟରୁ ଅଷ୍ଟମ । ଏହା ଶୁଭ ।] ୫ । ବିକୁକ୍ଷି ରାଜାଙ୍କ ପାଞ୍ଚ ପୁତ୍ରରୁ ଏକ—5. Name of one of the 5 sons of king Bikukshi. ୬ । ସୁବଳ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର; ସୌବଳ; ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ମାମୁଁ; ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପତ୍ନୀ ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କ ଭାଇ । (ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ଶକ୍ତୁନି)—6. Name of the maternal uncle Durjyodhana. ୭ । କୁକୁଡ଼ା—7. A cock (Apte). ୮ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱାରା ନିହତ ଅସୁରବିଶେଷ—8. Name of a demons killed by Śrikṛushṇa. ୯ । ନାଗବିଶେଷ (ହି. ଶ)—9. Name of a mythological serpent, ୧୦ । ଦ୍ରୁତଶାସ୍ତ୍ରର ପୁତ୍ର ଓ ବୃଦ୍ଧର ପିତା; ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ (ହି. ଶ)—10. Name of a mytholgical

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶକୁନି ଶାକୁନି demon. ବେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ପର ଘରେ କଳହ ଓ ଅନର୍ଥ ଅଦର ସାଜ ବୁଣିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A person who sows dissension amongst other persons. [ଦ୍ର—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ମାମୁଁ ଶକୁନ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ହସ୍ତିନା ନଗରରେ ରହୁଥିଲେ ଓ ଭଂଜାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଏ ଅସତ୍ ପ୍ରକୃତିର ଏବଂ ପରର ଅନଷ୍ଟ ସାଧନରେ ସବଦା ଅସକ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ଗାନ୍ଧାର (ଅଧୁନିକ କାନ୍ଦାହାର) ଦେଶାଧିପତି ସୁବଲ ଏହାଙ୍କ ପିତା । ଗାନ୍ଧାରୀ 'ଜୁଆଁଶି କନ୍ୟା' ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ବୈଧବ୍ୟ ଯୋଗ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ପିତା ସୁବଲ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କୁ ଷୋଳିଏ ଶାଦାଡ଼ା (ଶାଖୋଟ) ଗଛ ସଙ୍ଗେ ବାହାଦ କରାଇ ଦେଲେ । କନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଶାଦାଡ଼ା ଗଛଟି ମରଯାଇ । ଏହିପ୍ରକାରେ ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କର ବୈଧବ୍ୟ ଦଶା କଷ୍ଟଯିବା ପରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ବାହାଦ ହେଲା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ୟାମଙ୍କର କଳହ ହେବାରୁ ଏବଂ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେବାରୁ ଶ୍ୟାମ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଗୋଲକ ପୁଡ଼ (ବଧବା ପୁଡ଼) ବୋଲି କହିଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଏଥିରେ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ଏଥିର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ, ଏବଂ ମାତାଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କ ବାହାଦ ପ୍ରସଙ୍ଗୀୟ ପୁରୋଳ୍ଲ କଥା ଅବଗତ ହୋଇ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ସାଧନାର୍ଥ ସୁବଲ ପୁଜା ଓ ତାଙ୍କର ପରିବାରବର୍ଗଙ୍କୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଜଘନ୍ୟ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ । ଥରେ ସେମାନଙ୍କୁ କପଟରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଣି ଷୋଳିଏ ଅନ୍ଧାଁ ଘରେ ପୁରାଇ ଅନାହାରରେ ମାରିପକାଇଲେ, ଶେଷକୁ କେବଳମାତ୍ର 'ଶକୁନ' ବଞ୍ଚି ରହିଲେ । ଶକୁନ ସର୍ବଜ୍ଞ ଥିଲେ ଏବଂ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ତାଙ୍କର ଦରଖାସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନ ପ୍ରମାଣ ପାଇ ତାଙ୍କୁ କାରାରୁ ମୁକ୍ତି ଦେଇ ମନ୍ତ୍ରି-ପଦରେ ବରଣ କଲେ । ଶକୁନ ଆପଣାର ମୃତ ପିତାଙ୍କ ଅସ୍ଥିକୁ ସଯତ୍ନ କର ସେହି ଅସ୍ଥିରେ ପଶାକାଠି ଛଅରକର ରଖିଲେ । ସେ ପଶାକାଠିର ଏହି ଅସାଧାରଣ ଗୁଣ ଥିଲା ଯେ, ଶକୁନ ଯାହା ଦାନ ଚାହୁଁଥିଲେ ତହିଁରେ ସେ ଦାନ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶକୁନଙ୍କର ବଶ ନାଶ କରିଥିବାରୁ ସେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କର ବଶ ନିର୍ମୂଳ କରିବେ ବୋଲି ମନେ ମନେ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ କଲେ ଏବଂ ତହିଁରେ କପଟ ବନ୍ଧୁତାର ଛଳନା କରି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଲେ । ତାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରଣାରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ଅନଷ୍ଟ ସାଧନ କରିବାକୁ ଉତ୍ତେଜିତ ହେଲେ । ଶକୁନ ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ାରେ (ପଶା-ଖେଳରେ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିପୁଣ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରରୋଚନାରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ତଣ ବଖି ପଶା ଖେଳିବାକୁ ଡାକିଲେ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ପଶାକାଠିଦ୍ୱାରା 'କପଟଦ୍ୟୂତ' ଖେଳ ଶକୁନ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ପରାଜିତ କର ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ ଓ ବନବାସୀ କରାଇଲେ । ପାଣ୍ଡବମାନେ ବନବାସରୁ ଫେରି ଅସିବା ପରେ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରରୋଚନାରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସେମାନଙ୍କୁ ବନା ଯୁଦ୍ଧରେ ପାଞ୍ଚଗଣ୍ଡି ଗ୍ରାମ ଓ ଦୂରର କଥା, ସୂଚ୍ୟଗ୍ର-ପରିମିତ ସ୍ଥାନ ସୁଦ୍ଧା ଛଡ଼ାଦେବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ଏହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ଅରମ୍ଭ ହେଲା ଓ ସେଥିରେ ଶକୁନଙ୍କ ପିତୃଦତ୍ତା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ନିହତ ହେଲେ ଓ ଶେଷରେ କୁରୁକୁଳ ଓ ପାଣ୍ଡୁକୁଳ ଧ୍ୱଂସ ହେଲେ । ଏହି-ରୂପେ ଶକୁନ ନିଜର ପିତୃଋଣ ପରଶୋଧ କଲେ । କନ୍ତୁ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧର ଅଷ୍ଟାଦଶ ଦିବସରେ ସେ ନିଜେ ଜନଷ୍ଟ ପାଣ୍ଡବ ସହଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେଲେ । ଶକୁନଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଏହି ଦୁର୍ଗୁଣ ଏପର ବର୍ଣ୍ଣାଇ ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରର ଅନଷ୍ଟ ଘଟାଏ ଓ ପର ଘରେ ଜଳ ଅନର୍ଥ ଲଗାଏ, ଲୋକେ ତାକୁ 'ଶକୁନ' ବା 'ଶଙ୍କୁନ' ବୋଲି ନାମ ଦିଅନ୍ତି । ଓ କଥାରେ କହନ୍ତି—'ତାକୁ ଆସି ଶକୁନ ମାମୁଁ ମିଳିଛି' ଅର୍ଥାତ୍ ବାହ୍ୟ ବନ୍ଧୁତା ଦେଖାଇ ଉଭରେ ଉଭରେ ଏ ତାହାର ଅନଷ୍ଟ ସାଧନ କରୁଛି ।]

ଶକୁନଗ୍ରହ—ସ. ବ—୧ । ବାଇରୋଗବିଶେଷ—1. A kind of infantile disease. [ଜ୍ର—ବନଭାଟି ଶକୁନ ଗ୍ରହ ବୋଲୁଇଲେ, ଗର୍ଭରୁ ପିଲ୍ଲଙ୍କୁ ସେ କାଢ଼ିଣ ଖାଇଲେ—କୃଷ୍ଣହିଁ ମହାଭାରତ, ବନ ।] ୨। ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ଏକ ଅନୁଚରଙ୍କ ନାମ—Name of a companion of Skanda

ଶକୁନପ୍ରପା—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯେଉଁ ଘରେ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଜଳପାନ କରିବାପାଇଁ ପାତ୍ର ରଖାଯାଏ—A shed containing a reservoir for birds to drink water; a reservoir in an oviary.

ଶକୁନବାଦ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର କାକଳି ବା ଶବ୍ଦ—1. The cry or sound of birds. ୨ । କୁକୁଡ଼ା ଡାକ ବା ଶବ୍ଦ—2. The crowing of a cock. ୩ । ଉଷାକାଳରେ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ରବ—3. The cry of birds in the early morning.

ଶକୁନି ମାମୁ(ମୁଁ)-ବେ. ବ.—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) —(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ମାମୁଁ ଶକୁନ Śakuni māmu(mun̄) କପଟ ବନ୍ଧୁତା ଦେଖାଇ ଆପଣା ଭଣଜାର ସର୍ବନାଶ ଘଟାଇଲା ପରି) ଯେଉଁ ଲୋକ ଆପଣାର ବନ୍ଧୁ ହୋଇ ଉଭରେ ଉଭରେ ଅନଷ୍ଟ ସାଧନ କରେ; ଅନ୍ତିରେ ଥାଇ ଚଉଁ କାଟିବା ଲୋକ—A relative or friend who feigns friendship but who brings about the ruin of a person. ଶକୁନିମାମା ଶାକୁନିମାମା

ଶକୁନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶକୁନ+-ଈ, ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ମାଈ ଶାଗୁଣା—Śakunī 1. A she-vulture. ୨ । ଶ୍ୟାମା ପକ୍ଷୀ—2. A bird (a whistling bird); Cittocincla Macura. ୩ । ମାଈ ଘରଚଟିଆ—3. A hen-sparrow (Apte). ୪। ସୁଶ୍ରୁତ ଅନୁସାରେ ବାଳ ଗ୍ରହ ବିଶେଷ—Name of an infantile disease

Digitized by srujanika@gmail.com

personified. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବାଳକକୁ ଏହା ଅଳମଣ କରେ ତାହାର ଅଙ୍ଗ ଶିଥିଳ ହୁଏ, ଦେହ ଜଳା ଯୋଡା କରେ, ବ୍ରଣ ଆଦ ହୁଏ, ଦେହରୁ ପଙ୍ଖୀ-ମାନଙ୍କ ଗନ୍ଧ ପରି ଗନ୍ଧ ବାହାରେ ଓ ସେ ମହିରେ ମହିରେ ଚମକେ—ହି. ଶ.]

ଶକୁନୀ ମାତୃକା—ଏକ ପ୍ରକାର ବାଳରୋଗ—
Śakuni mātṛukā A kind of infantile disease.

[ଦ୍ର—ଏ ବ୍ୟାଧି ପିଲାଙ୍କୁ ଜନ୍ମର ୬ଷ୍ଠ ଦିନ, ୬ଷ୍ଠ ମାସ ବା ୬ଷ୍ଠ ବର୍ଷରେ ଧରେ । ଏଥିରେ ଜ୍ୱର ଓ କମ୍ପ ହୁଏ ଓ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏହା ବଡ ପୀଡାଦାୟକ ।
ଦ୍ର. ଶବ୍ଦସାଗର ।]

ଶକୁନୀଶ୍ୱର—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଶକୁନ=ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର + ଈଶ୍ୱର =ରାଜା)—ପକ୍ଷିରାଜ; ଗରୁଡ—The king of birds in the Hindu mythology.
Śakunīswara

ଶକୁନ୍ତ(ନ୍ତ)—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ଶକ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଉନ୍ତ; ଉତ୍ତ)—୧ । ପକ୍ଷୀ—1. Bird. ୨ । ଶକୁନ; ଗୃଧ୍ର—(ଶକୁନ୍ତା, ଶକୁନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2, Vulture. ୩ । ଗୃଧ୍ରଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ—3 A species of vulture. ୪ । ଏକ ପ୍ରକାର କୀଟ—4. A species of insects ୫ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ପୁଅର ନାମ (ହି. ଶ.)—5. Name of the son of Biswāmitra
Śakuntaka(nti)

ଶକୁନ୍ତକ—ସଂ. ବ—(ଶକୁନ୍ତ + କ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପକ୍ଷୀ (ହି.ଶ.) A small species of birds.
Śakuntaka

ଶକୁନ୍ତଳା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶକୁନ୍ତ=ପକ୍ଷୀ + ଲ ଧାତୁ=ଲାଳନ କରିବା + କର୍ମ. ଥ + ଆ, ସ୍ତ୍ରୀ; ଯେ ଶିଶୁକାଳରେ ପକ୍ଷୀ-ଦ୍ୱାରା ଲାଳିତ ହୋଇଥିଲେ) — ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିଧାନାନୁସାରେ ବିବାହିତା ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କର ପରିଣୀତା ପତ୍ନୀ, ରାଜା ଭରତଙ୍କ ମାତା— Name of the chosen wife of King Dushyanta and mother of king Bharata of India
Śakuntalā + କର୍ମ. ଥ + ଆ, ସ୍ତ୍ରୀ;

[ଦ୍ର—ଏ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଋଷିଙ୍କ ଔରସରେ ଅପ୍ସରା ମେନକାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣୟରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କୁ ଜନ୍ମ କରି ମେନକା ଜଙ୍ଗଲରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ । ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ ଏହି ନବପ୍ରସୂତା କନ୍ୟାକୁ ସ୍ୱୀୟ ପକ୍ଷଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦନକରି ରକ୍ଷା କରିଥିଲା । ମହର୍ଷି କଣ୍ୱ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କନ୍ୟାଟିକୁ ଦେଖି ଦୟାର୍ଦ୍ର ହୋଇ ସ୍ୱୀୟ ଆଶ୍ରମକୁ ଘେନି ଆସି ନିଜ କନ୍ୟାପରି ଲାଳନପାଳନ କଲେ ଓ ଏ ଯୁବତୀ ହେଲେ । ରାଜା ଦୁଷ୍ୟନ୍ତ ମୃଗୟାକୁ ଯାଇ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ରୂପ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ଏକାନ୍ତ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିଧି ଅନୁସାରେ ତାହାଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ । ଆଶ୍ରମରେ କଣ୍ୱ ମୁନିଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଏ ଦୁହିଙ୍କର ମିଳନ ହେଲା ଏବଂ ଶକୁନ୍ତଳା ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱା ହେଲେ । ଏହା ପରେ ଦୈବଗତ୍ୟା ହଠାତ୍ ମହର୍ଷି ଦୁର୍ବାସା କଣ୍ୱଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଗତପ୍ରାଣା ଶକୁନ୍ତଳା ପ୍ରିୟଙ୍କ ଚିନ୍ତାରେ ସେତେ-ବେଳେ ଏପରି ଅଭିଭୂତା ହୋଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ମହର୍ଷିଙ୍କ ସତ୍କାର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ଦୁର୍ବାସା କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ପାଇଁ ଚାହାଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇ କହିଲେ—"ଯାହାର ଚିନ୍ତାରେ ତୁ ମଜ୍ନ, ସେ ତୋତେ ଚିହ୍ନିବ ନାହିଁ ।" ସଖୀମାନେ ଏ ଅଭିଶାପ ଶ୍ରବଣ କରି ମହର୍ଷିଙ୍କ ଚରଣତଳେ ବହୁ ଅନୁନୟ ବିନୟ କଲେ । ଫଳତଃ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ କ୍ରୋଧ ଶାନ୍ତ ହେଲା ଏବଂ ସେ କହିଲେ—"ପ୍ରଣୟର ଚିହ୍ନାଣି ଅଭିଜ୍ଞାନ ବା ଚିହ୍ନ ଦେଖାଇ ପାରିଲେ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରିବେ ।" ଏଥିରେ ସଖୀମାନେ ଟିକିଏ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲେ କାରଣ, ଦୁଷ୍ୟନ୍ତ ନିଜ ପ୍ରଣୟର ଓ ବିବାହର ଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପକ ରୂପେ ସ୍ୱନାମାଙ୍କିତ ଗୋଟିଏ ମୁଦ୍ରିକା ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏହାପରେ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱରାଜଧାନୀକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ତେଣେ ଶକୁନ୍ତଳା ପ୍ରିୟ ବିରହରେ ମ୍ରିୟମାଣା ହୋଇ ଆଶ୍ରମରେ ରହିଲେ । ସଖୀମାନେ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ଅଭିଶାପ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ତାହାଙ୍କୁ ନ ଶୁଣାଇ ଗୋପନରେ ରଖିଥାଆନ୍ତି । ମହର୍ଷି କଣ୍ୱ ଯେତେବେଳେ ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରି ଆସିଲେ, ସେତେବେଳେ ଏ ସକଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅବଗତ ହେବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ବେଶି ସମୟ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ଧ୍ୟାନ ବଳରେ ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଜାଣି ପାରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖୀ ହେଲେ ଏବଂ ବିଶାଳସଖା ସାର ଭନସ୍ପର ଜନମା ହେବା ନିମିତ୍ତ କନ୍ୟାକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ । ଏହା ପରେ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କଠାରେ ଗର୍ଭଲକ୍ଷଣମାନ କ୍ରମେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । କଣ୍ୱ ତାଙ୍କୁ ଅଶ୍ରମର ଜଣେ ବୃଦ୍ଧା ତପସ୍ୱିନୀ ଏବଂ ଦୁଇଜଣ ମୁନି କୁମାରଙ୍କ ସହିତ ସ୍ୱାମିଗୃହକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ସଖୀମାନେ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ଅଭିଶାପ କଥା ସ୍ମରଣ କରି ବିବାହ ସମୟରେ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ମୁଦ୍ରିକାଟି ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ କାନରେ ବାନ୍ଧି ଦେଇଥିଲେ । ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଶଚୀତୀର୍ଥ ଘାଟରେ ସ୍ନାନ କରିବା ସମୟରେ ସେହି ମୁଦ୍ରିକା ତାଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ପଶୁଡ ପାଣିରୁ ନଦୀରେ ଖସି ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ଗୋଟିଏ ମାଛ ତାହାକୁ ଖାଇ ଖାଦ୍ୟ ଚ୍ଛାଣରେ ଗିଳି ଦେଲା । ଏଣେ ଶକୁନ୍ତଳା ଯେତେବେଳେ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ସେତେବେଳେ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ଅଭିଶାପ ଫଳରେ ରାଜା ତାହାଙ୍କ କଥା ଭୁଲି ଯାଇଥିଲେ । ଅଭିଜ୍ଞାନମୁଦ୍ରିକାଟି ହଜି ପାଇଥିବାରୁ ଶକୁନ୍ତଳା ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କର ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଣୟ ଏବଂ ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ବିବାହ ଆଦ କୌଣସି କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଅନ୍ୟାସକ୍ତ । ଶକୁନ୍ତଳାକୁ ସେ କୌଣସି ମତେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ଶକୁନ୍ତଳା ଏହିରୂପେ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତା ହୋଇ ଶୋକାକୁଳଚିତ୍ତରେ ସ୍ୱଜାଙ୍କ ସମୀପରୁ ଫେରି ଅଷ୍ଟଥିଲ ବେଳେ ତାଙ୍କ ମାତା ମେନକା ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ଆସି ପଡ଼ିଥିବା ତାଙ୍କୁ ଉଠାଇ ନେଇ ଗଲେ । ଏହା ପରେ ମାତାଙ୍କ ସହିତ ଶକୁନ୍ତଳା ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗଧାମରେ ରହିଲେ ଏବଂ ଏହିଠାରେ ଯଥାସମୟରେ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କଲେ ।

ଏଣେ ଦୈବଦମ୍ପେ ସେ ଅଭିଜ୍ଞାନ ମୁଦ୍ରାଟି ସେଇଁ ମାଛ ଗିଳି ଦେଇଥିଲା, ତାକୁ ଜଣେ ଡେଇଁଟି ଧରି ଆଣି କାଟିଲା ବେଳକୁ ମାଛ ପେଟରୁ ମୁଦ୍ରାଟି ପାଇଲା । ଉକ୍ତ କେଉଁଠାରେ ସ୍ୱଜାଙ୍କ ନାମାଙ୍କିତ ମୁଦ୍ରାକୁ ଦେଖି ନଗରର ରକ୍ଷିଗଣ ତାକୁ ଚୋର ବୋଲି ମନେ କରି ସ୍ୱଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖକୁ ମୁଦ୍ରା ସହିତ ଧରି ଆଣିଲେ ଏବଂ ଏ ମୁଦ୍ରାକୁ ଦେଖିଲା ମାତ୍ରେ ସ୍ୱଜାଙ୍କର ସବୁ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଜର ରୂଢ଼ ବ୍ୟବହାର କଥା ମନେ ପକାଇ ସେ ଏତାନ୍ତ ଅନୁତପ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଅନ୍ୱେଷଣଥାଇଁ ବହୁ ଯତ୍ନ କଲେ; କିନ୍ତୁ କୌଣସିଠାରେ ତାଙ୍କର ସନ୍ଧାନ ପାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହି ଭଳି ଅବସ୍ଥାରେ ତେଣେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଲା । ସେହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆହୂତ ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ଏବଂ ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ସ୍ୱର୍ଗଜୟକୁ ଫେରି ଆସୁଥିଲା ବେଳେ ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ବାଳକକୁ ଦେଖିଲେ । ସେ ବାଳକଟି ଏପରି ନିର୍ଭୀକ ଯେ, ଗୋଟିଏ ସିଂହ ଛୁଆକୁ ଅଟ୍ଟ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ତା ମାତା ନିକଟରୁ ଆକର୍ଷଣ କରୁଥାଏ ଏବଂ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଦଇଚ୍ଛା କ୍ରୀଡା କୌତୁକ କରୁଥାଏ । ବାଳକଟିକୁ ଦେଖି, ଜେଜାଡି କାହିଁକି, ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅପାର ସୁଲକ ଜାତ ହେଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତେ ସେ ସେଠାରେ ଶକୁନ୍ତଳାକୁ ଦେଖି ଚହ୍ନି ପାରିଲେ ଏବଂ ଉକ୍ତ ବାଳକଟିକୁ ନିଜର ପୁତ୍ର ବୋଲି ଜାଣିଲେ; ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାତା ଓ ପୁତ୍ର ଉଭୟଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଅତି ସ୍ୱଜଧାନୀକୁ ଆସିଲେ ଏବଂ ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ସୁଖରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ କଟାଇଲେ । ସେହି ସ୍ୱଜକୁମାର ପରେ ଭରତ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହୋଇ ପିତୃ ସିଂହାସନରେ ଅଧିଷ୍ଠାନ ହେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ନାମ ଅନୁସାରେ ଏ ଦେଶର ନାମ ଭାରତବର୍ଷ ହେଲା ।

ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ବୃତ୍ତାନ୍ତକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ମହାକବି କାଳିଦାସ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଅଭିଜ୍ଞାନଶକୁନ୍ତଲମ୍ ନାମକ ଏକ ନାଟକ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।]

ଦେ. ବ—(ସଂ.—ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶକୁନ୍ତଲମ୍)—୧ । ମହାକବି କାଳିଦାସଙ୍କ ବିରଚିତ ନାଟକ ବିଶେଷ—1. Name of a Sanskrit drama by the great Sanskrit poet Kālidāsa.

ଶକୁନ୍ତଳାଖ୍ୟାନ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଶକୁନ୍ତଳା+ଆଖ୍ୟାନ)—୧ Śakuntalākhyāna କଣ୍ୱଋଷିଙ୍କ ପାଳିତା କନ୍ୟା ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—1. The story of Śakuntalā, the foster daughter of Kaṇva. ୨ । କାଳିଦାସଙ୍କ ରଚିତ ନାଟକ—2. A drama by Kālidāsa named ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶକୁନ୍ତଲମ୍ or the story of the lost ring. [ଦ୍ର-ଏହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାମ ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶକୁନ୍ତଲମ୍ । ଏଥିରେ କଣ୍ୱମୁନିଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ମହାତ୍ମନ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତ ମୃଗୟାର୍ଥେ ଆଶ୍ରମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ମିଳନ, ଗାନ୍ଧର୍ବ ମତରେ ବିବାହ, ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ଅଭିଶାପ, ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କର ଗର୍ଭଧାରଣ, ମୁଦ୍ରିକା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କ ସ୍ୱଜଧାନୀକୁ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ଗମନ ଓ ସେଠାରେ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତା ହୋଇ ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ, ଏବଂ ଶେଷରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ୱଜଧାନୀରେ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଶକୁନ୍ତଳା ଓ ସ୍ୱ ତନୟ ଭରତଙ୍କ ମିଳନ ଆଦି ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଧୁର ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାଷାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । କାଳିଦାସଙ୍କର ଏହି ନାଟକକୁ ପାଠ କରି ଜଣାଯାଇ ଜର୍ମାନ୍ ଦାର୍ଶନିକ ମାକ୍ସ୍ ମୁଲ୍ଲର୍ ଓ ଗେଟେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପୃଥିବୀର ସାହିତ୍ୟରେ ତାହାକୁ ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଗେଟେ କହିଅଛନ୍ତି—'ସ୍ୱର୍ଗର ଅନୁପମ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ପବିତ୍ରତା ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ 'ଶକୁନ୍ତଳା'—ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅକ୍ଷର ଉଚ୍ଚାରଣ କର । ଶକୁନ୍ତଳା ଭଳେ ଶୀତା ଦେଖ ।]

ଶକୁନ୍ତିକା—ସଂ. ବି.—(ଶକୁନ୍ତ+କ+ଆ)—୧ । ଛୋଟ ପକ୍ଷୀ—Śakuntikā 1. A small bird. ୨ । ପ୍ରଜା (ହି. ଶ.)—2. Subject of a king.

ଶକୁନ୍ଦ—ସଂ. ବ—ଧଳା କରବୀ ଫୁଲ—The white variety of scented oleander. Śakunda

ଶକୁ(କୁ)ଳ(ଲି)—ସ. ବ (ଶକ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉଳ, ଉଳ)—ସେଉଳ ମାଛ—A species of scaly fish; Ophicephalus Striatus. [ଦ—ଶୋଲମାଛ ଏହା କଦମ୍ବଚର, ସର୍ବଦା ମୁଣ୍ଡବଶିଷ୍ଟ, ସକଳୀ ମାଛ । ଔରୀମାଛ ଏହା ଦୁଇ ହାତ ଦୀର୍ଘକୁ ଲମ୍ବ ହୁଏ ଓ ଏହାର ଦେହ ଗୋଲ, ପିଠି ଫଟା ଭଳା ଓ ପେଟ ଦଲଦଅ ମିଶା ଧଳା । ଏମାନେ ଜଳ ଓ ଥଳ ମଧ୍ୟରେ ରହନ୍ତି ଓ ସ୍ଥିର-ଜଳା ଶସ୍ୟରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଛାଅଁଳମାନେ ସଜନ୍ଦରଯର ନାଲିଆ ।

ଶାଲମାଛ ଏହା ଜାଙ୍ଘୁ; କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ ଓ ସାଉଁରର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ଶାଲମାଛଙ୍କ ଲାଞ୍ଜୁଡ଼ ପାଖରେ କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ଚକଚକ ଥାଏ । ଶକୁଳକୁ ହିନ୍ଦୀରେ ଶଉଲ, ଶେଉଲ, ସଉଲ, ସେଉଲ ବୋଲାଯାଏ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେଉଲମାଛଙ୍କ ଶେଉଲଢ଼ଡ଼ା (ଶବ୍ଦାର୍ଥ) ବୋଲାଯାଏ । ଗଡ଼ଖାମାନେ ଏହା ଜାଙ୍ଘୁ; କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଫଟା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏମାନଙ୍କର ଦେହ ଗୁର ଲାଲଲୁଥ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ମଧୁରରସ, ମଳସଗ୍ରାହକ, ରୁକ୍ଷ, ରକ୍ତ-ପିତ୍ତନାଶକ ଓ ଗୁରୁପାକ ।

ଏମାନଙ୍କର ଜୀବନାଶକୁ ଅନ୍ୟ ମାଛଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ; ଏମନ୍ତ କି, ଏମାନଙ୍କୁ ଧରି ଅଣି ଦେହରୁ କାନ୍ତ ଛଡ଼ାଇ, ଲୁଣ ଓ ଗାଲସି କାନ୍ଥ ପାଣିରେ ଧୋଇବାକୁ ନେବା ସମୟରେ ଏମାନେ ଧୋଇବା ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତରୁ ଖସିଯାଇ ପାଣିରେ ବହ୍ନ ରହିବାର ଶୁଣା ଅଛି । ଶେଉଳର ଜୀବନ ଉପରେ ଟାଣ, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଉକ୍ତି ଅଛି—'ସାତ ଉକୁଟା, ପୋଲୁହଘଣ୍ଟା, ବଉଦିବୁଷଣ, ଗାଲ୍ସି କଣ୍ଟା, ଚଲ ପ୍ରସାଦରୁ ସରଗ ଦେଖିଲ, ମତେ ଛରଡ଼ିଛ ବନସି କଣ୍ଟା'—ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ପେଟ୍ଟି କର୍ଦ୍ଦମାକ୍ତ ଜଳାଶୟରେ ଥିଲି, ତାକୁ ଲୋକେ ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ସାତଥର ଉକୁଟିଲେ; ତା ପରେ ପୋଲୁହରେ ପାଟି ମୋତେ ଧରିଲେ ଓ ତା ପରେ ମୋ ଦେହରେ ପାଉଁଶ ବୋଳ କାନ୍ତ ଛଡ଼ାଇ ମୋର ଗାଲସିକ କାନ୍ଥ ପୋଖରୀକ ଧୋଇବା ପାଇଁ ନେଲେ । ସେଠାରୁ ମୋତାଏ ଚଲ ଧୋଇଲାବାଲା ହାତରୁ ମୋତେ ଝାଙ୍କି ନେଲା । ତା ଫଳରେ ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଗ (ଆକାଶ) ଦେଖିଲି ଏବଂ ଶେଷରେ ଚଲର ମୂଠାରୁ ଖସି ପଡ଼ି ପୁଣି ପାଣିରେ ପଡ଼ି ବଞ୍ଚିଛି । ଏପର ଅବସ୍ଥାରେ ତୁ ଏବେ ମୋତେ ବନସି ପକାଇ ଧରିବାକୁ ବସିଛୁ । ତୋର ବାଞ୍ଛା କଦାପି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନାହିଁ ।

ଲୋକେ ବଡ଼ ଶେଉଳ ମାଛକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ବନସି କଣ୍ଟାରେ କେରଣ୍ଡି ମାଛ ଗୁନ୍ଥି ପାଣିରେ ପକାନ୍ତି ଓ ଶେଉଳ ମାଛ ବନସି କଣ୍ଟା ସହିତ ଉକ୍ତ କେରଣ୍ଡିକୁ ଟେଲ ପକାଇବାରୁ ବନସି କଣ୍ଟା ଶେଉଳର ଚର୍ଦ୍ଧରେ ଲାଗି ଶେଉଳ ଧରା ପଡ଼େ । ଏଥିଗାଇଁ ବେଶୀ ଲାଭର ଆଶା ରଖି ପ୍ରଥମେ ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟୟ କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧେ 'କେରଣ୍ଡି ଗୁନ୍ଥୁ ଛ ଶେଉଳ ପାଇଁ' ପ୍ରବଚନ ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି ।]

ଶକୁଲା —ସ. ବ—ଜଟାମାଂସୀ (ହି. ଶ.)—
Śakulā Black Hellebore.

ଶକୁଲାକ୍ଷ(କ୍ଷୀ) —ସ. ବ.—(ଶକୁଲ+ଅକ୍ଷି; ଶେଉଳମାଛର ପର ଆଖି ସାଦୃଶ୍ୟ)—୧ । ଶ୍ୱେତ ଦୁବ୍ରା; ଧଳା ଦୂବ; ଛେଉ ଦୂବ—1. Creeping cynodon.
Śakulākṣa(kshā) ସଫେଦ୍ ଦୁବ [ଦ୍—ଏହାର ତେଜ ଗୋରୁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପକାରୀ ଏବଂ ପୁଷ୍ଟିକର । ଏହା ଜ୍ୱରାପ୍ତ ଉକ୍ତ ମଧୁର ରସ, ବ୍ରଣନାଶକ, ତେଜୋବର୍দ୍ଧକ ଓ ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ । ଏହା ବିଷଘ୍ନ, ରକ୍ତଦୋଷ, ପିତ୍ତ, କଫ, ତୃଷ୍ଣା ଓ ଦାହନାଶକ ।]

୨. ଶ୍ୱେତଦୁର୍ବା, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟା, ଗୋଲ୍ଲୋମୀ
ତେ. ଶୁଭ୍ର ଦୁଗ୍ଗାଲୁ
[ଶକୁଲାକ୍ଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶକୁଲାକ୍ଷୀ—ସ. ବ—(ଶକୁଲାକ୍ଷ+ଈ)—ଗଣ୍ଡଦୂର୍ବା—
Śakulakshī A kind bulb-rooted grass.

ଶକୁଲାଦନୀ—ସ. ବ.—(ଶକୁଲ=ଶେଉଳମାଛ+ଅଦନ=ଭକ୍ଷଣ+ଈ; ଶେଉଳମାଛର ଖାଦ୍ୟ)—୧ । କଥା;କେଞ୍ଚୁଆ; କାଚଡାମ; କାନଶିରେ ଉଣ୍ଡୁ ପଦ—1. Earthworm. ୨ । ଜଳଚୌଳାଇ କଞ୍ଚଟ; କଳଣିର ଲଟା—2. A sort of creeper; Commolyna Bengalensis. ୩ । ଜଳପିପ୍ପଳୀ; କଳମ ଶାଗ—3. An aquatic creeper, the pond weed; purple Lippia.) ୪ । କଟ୍‌ଫଳ; କାଫଡ଼—4. A medicinal bark; Myrica Sapida; Myrica Nagi. ୫ । କଟୁକା (ହି. ଶ.)-5. Black hellebore. ୬ । ଗଜପିପ୍ପଳୀ (ହି. ଶ.) 6. Scidapus Officinalis. ୭ । ଗଣ୍ଡଦୂର୍ବା (ହି.ଶ) 7. Dactylon cynoden. ୮ । ଜଟାମାଂସୀ (ହି.ଶ) 8. Indian spikenard.

ଶକୁଲାର୍ଭକ—ସ. ବ.—(ଶକୁଲ=ଶେଉଳ+ଅର୍ଭକ=ଶିଶୁ; ୭ମ୍ୱୀ Śakulārbhaka ଉତ୍)—୧ । ଶେଉଳ ଚଢ଼ା; ଶେଉଳଜାତୀୟ-ଛୋଟ ମାଛ 1. Small seula fish. ୨ । ଗଡ଼ଇ; ଗଡ଼ଶା; ଗଡ଼େଇ ମାଛ—2. Ophicephalus Punctatus. [ଦ୍—ଏହି ମାଛମାନେ ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ୧ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ନ୍ତି, ଅଳାର ଶେଉଳ ମାଛ ପର; ଇହା ଅଧିକ ମିଠା । ସେଠି ଇଷତ୍ ଶାଗୁଆ ଓ ପେଟ ଧଳା; ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ କଳା ଚୋପ୍ ଥାଏ ।]

ଶକୁଲାହ୍ୱା - ସ. ବ—ଜଳ ପିପ୍ପଳୀ (ହି. ଶ)—Lippia Nodiflora (aquatic plant)
Śakulāhanī

ଶକୁଲୀ – ସ. ବ.—୧ । ଶାକୁଚ ମାଛ (ହି. ଶ)—1. Stingray. fish; the sea-devil fish.
Śakulī ୨ । ପୌରାଣିକ ନଦୀ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. Name of a mythological river. ୩ । ଶେଉଳମାଛ—3. Ophicephalus Striatus (fish).

ଶକୃତ୍—ସ. ବ.—(ଶକ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା+କ୍ତ୍ୱି. ଋତ୍)—
Śakṛut ୧ । ପୁରୀଷ;ମଳ;ବିଷ୍ଠା—1. Night soil; foecus; excrement. ୨ । ଗୋବର (ହି ଶ)—2. Cowdung.

ଶକୃତ୍ କର୍ —ସ. ତ. ପୁଂ—(ଶକୃତ୍+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇ;)—
Śakṛutkari (ଶକୃତ୍କରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗୋବତ୍ସ; ବାଛୁରୀ—Calf.

ଶକୃଦ୍ଦ୍ୱାର —ସ. ବ.—(୭ମ୍ୱୀ ତତ୍; ଶକୃତ୍+ଦ୍ୱାର)—ମଳ ଦ୍ୱାର—
Śakṛuddwāra (ଶକୃଦ୍ଦେଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)—The anus.

ଶକୃନ୍ମୂତ୍ର—ସ. ବ—(ଶକୃତ୍+ମୂତ୍ର; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ମଳ ମୂତ୍ର—Faces and urine.
Śakṛunmūtra

ଶକେଇବା —ଦେ. କ୍ରି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଜୋରାସଶ୍ୱାସ ପୂର୍ବକ ଶବ୍ଦନର ଧାରାରୁ ମହଁରେ ମହଁରେ ବନ୍ଦ କର କାନ୍ଦିବା; (ଶକେଇ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜୋରର ଶବ୍ଦନ ଧ୍ୱନି କରିବା—କ(କୋ)କାନ ସିସକନା To sob; to cry with sobs.
Śakeiba

ଶକେଇ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସେହି ବାଳକ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ଶକେଇ କର
Śakeī ବାନେ—A sobbing girl or woman.

Digitized by srujanika@gmail.com

କାଁହୁନେ ସିସକନେବାଲୀ ଦେ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—Sobbing (woman or girl).

ଶକେଇ ନାନା—ଦେ. ବି.—(ଦ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଶକେଇ (ଦେଖ)—
Śakeī nānī Sakeī (See).

ଶକର୍—ଦେ.ବି.—(ସ.ଶର୍କର)—୧ । ଗୁଡ଼; ରଜ—1. Molasses. ୨ । ଖଣ୍ଡ—2. Powdered sugar.
Śakkar

ଶକ୍କର (ରି)—ସ. ବି. ପୁଂ—(ଶକ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କର) —୧ । ବୃଷ; ଷଣ୍ଢ—1. Bull. ୨ । ଶକ୍କର୍ (ଦେଖ)—2. Śakkar (See).
Śakkara(ri)

ଶକ୍କରୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶକ୍ତୁର+ଈ)—୧ । ଚଣ୍ଡାଳୀ; ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ—1. A woman of the Chaṇḍāla caste. [ଦ୍ର—ଶୁଦ୍ର ସିଜା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସାତାଠାରୁ ଜାତ ଛାଡ଼ି]—୨ । ବେଦୋକ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦର ନାମ—2. Name of some Sanskrit metres. [ଦ—ଏହା ୧୪ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଛନ୍ଦ; ବସନ୍ତତିଲକା, ଅପରବାଧା, ଅଯୁଗ୍ମଜତା, ଉଦ୍ଗତ କଲକା, ବାସନ୍ତୀ, ମଞ୍ଜିଷ୍ଠ, କୁଟିଲ, ଇନ୍ଦୁବଦନା, ଚର୍ଚ୍ଚ, ନାଗୀ ମୁଞ୍ଜ, ଗ୍ଲାଲା, ଅନଙ୍ଗ । ଏହି ଛନ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବସନ୍ତ ତିଲକା ପ୍ରସିଦ୍ଧ—ହ୍ର. ଶ ।] ୩ । ମେଖଳା; ଚଦ୍ଦାର—3. Waist-chain; a girdle. ୪ । ପ୍ରାଚୀନ ନଦୀ ବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ)—4. Name of an ancient river.

ଶକ୍କୀ—ବୈଦେ.ବିଣ (ଅ.ଶକ୍ୟ)—ସନ୍ଦିଗ୍ଧସ୍ୱଭାବଃ—Of a suspecting nature.
Śakkī शक्की

ଶକ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଶକ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ସାରଗ—Śakta 1. Competent. ୨ । ସମର୍ଥ—2. Able. ୩ । (ଶକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଜର୍ମଠ; ପରିଶ୍ରମୀ—3. Laborious; diligent. ୪ । ଦୃଢ଼; ଟାଣୁଆ; କଠୋର; କଠିନ—4. Strong; hardy; muscular; hard; tight; tough. ୫ । ପ୍ରିୟଂବଦ; ମିଷ୍ଟଭାଷୀ—5. Of sweet speech. ୬ । ଶକ୍ତି ଯୁକ୍ତ; ଶକ୍ତିମାନ୍; ବଳବାନ୍; ପରାକ୍ରମୀ; ସମର୍ଥ. ଶାଳୀ; ବଳୁଆ—6. Powerful; potent. ବୈଦେ.

ଶକ୍ତ ସକ୍ତ ବିଣ (ଫା. ସଖ୍ତ୍) ୧ । ଖୁବ୍ ବଡ଼—1. Very big. (ଯଥା—ଶକ୍ତ ମାଇ) । ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ—2. Excessive. (ଯଥା—ଶକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ) । ୩ । ଗୁରୁତର—3. Very serious: critical. (ଯଥା—ଶକ୍ତ ବେମାର) । ୪ । ଶ୍ରମସାଧ୍ୟ—4 Involving labour. (ଯଥା—ଶକ୍ତ ସଜା)—୫ । ଦୃଢ଼; କଠିନ—5. Hard
ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ ଓ ବିଶେଷ ବିଣ—୧ । ଅତି; ଅତ୍ୟନ୍ତ—
ଶକ୍ତ ସକ୍ତ 1 Very. (ଯଥା—ଶକ୍ତବଡ଼) ୨ । ଦୃଢ଼ରୂପେ-2 Strongly.

ଶକ୍ତ କଥା—ଦେ. ବି. (ଅ. ଶକ୍ତ୍+ସ. କଥା)—୧ । ଗୁରୁତର ବିଷୟ
Śakta kathā 1. Serious matter. ୨ । ଅସାଧ୍ୟ ବା କଷ୍ଟ-
ଶକ୍ତକଥା ଶକ୍ତବାତ୍ ସାଧ୍ୟ ବିଷୟ—2. A difficult matter.

ଶକ୍ତତା -ସ. ବି.—(ଶକ୍ତ+ତା, ଭାବାର୍ଥେ)—୧ । ଦୃଢତା; କାଠିନ୍ୟ; Śaktatā କଠୋରତା—1. Hardness; toughness. ୨ । ବଳ; ସାମର୍ଥ୍ୟ—2. Ability; strength; competence.

ଶକ୍ତ ଦଣ୍ଡ—ଦେ. ବି.—ଗୁରୁତର ଦଣ୍ଡ; କଠୋର ଦଣ୍ଡ—Hard or severe punishment.
Śakta daṇḍa ଶକ୍ତଦଣ୍ଡ सख्त दंड

ଶକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ—ଦେ. ଛ.—କଠିନ ପରିଶ୍ରମ—Hard labour.
Śakta pariśrama ଶକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ सख्त परिश्रम
(ଶକ୍ତ ପରିଶ୍ରମୀ—ବିଣ)

ଶକ୍ତ ବଡ଼—ଦେ. ବିଣ. ଅତି ବଡ଼; ଖୁବ୍ ବଡ଼—Very big.
Śakta barḍa ଶକ୍ତବଡ଼ बहुतबड़ा

ଶକ୍ତ ବେମାର—ବୈ ଦେ. ବିଣ—୧ । ଗୁରୁତର ଭାବରେ ପୀଡ଼ିତ—
Śakta bemār ଶକ୍ତବେମାର सख्तबीमार Seriously ill.
(ଶକ୍ତ ବେପ୍ରମ—ଦେ. ରୂପ)

ଶକ୍ତ ବେମାରି—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସଖ୍ତ ବିମାରି —ଗୁରୁତର ପୀଡ଼ା-
Śakta bemārī (ଶକ୍ତ ବେପ୍ରମ—ଦେ. ରୂପ) Serious
ଶକ୍ତବେମାରୀ सख्तबिमारी illness.

ଶକ୍ତର ଭକ୍ତ—ଦେ.ବି.—(ପ୍ରବଚନ; ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୂଦିତ)—ସଂସାରରେ
Śaktara bhakta ସମସ୍ତେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲୋକକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି
ଶକ୍ତେର ଭକ୍ତ शक्तकामक्त ବା ଭରନ୍ତି । (Proverb) The world worships power.

ଶକ୍ତ ମ(ମେ)ହନ୍ତ—ବୈ ଦେ. ବି—(ଫା. ସଖ୍ତ ମିହନତ୍)—ଶକ୍ତ
Śakta mi(me)hanta ପରିଶ୍ରମ (ଦେଖ) Śakta
ଶକ୍ତ ମେହନତ शख्तमिहनत parisrama (See)
(ଶକ୍ତପ୍ରେପ୍ରନତ—ଅଜ୍ୟରୂପ)

ଶକ୍ତ ଲୋକ—ଦେ. ବି.—୧ । ସମର୍ଥଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ପରାକ୍ରମୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
Śakta loka ଶକ୍ତଲୋକ शख्तआदमी 1. Powerful person. ୨ । ଯାହା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ବା ଚଳିବା କଷ୍ଟକର—2. Difficult or hard to deal with.

ଶକ୍ତ ସଜା—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ସଖ୍ତ+ସଜା)—କଠିନ ଦଣ୍ଡ—
Śakta sajā Severe punishment.
ଶକ୍ତସାଜା शख्तसजा

ଶକ୍ତାଇ ଦେ. ବି.—(ଅ° ଶକ୍ତ୍)—କଠିନତା; ଦୃଢ଼ତା—Hard-
Śaktāi କଠିନତା सख्ताई ness.

ଶକ୍ତି—ସ°. ବି.—(ଶକ୍ ଧାତୁ=ପାରିବା, ସମର୍ଥ ହେବା+କ୍ତିନ୍ ଇ)—
Śakti ୧ । ସମତା; ଅଧିକାର 1. Power; control. ୨ । ତତ୍ତ୍ୱ (୧୪) (ଦେଖ)—2. Tattwa (14) (See). [ଦ୍ର—ଅମୂଲ୍ୟ ସିଦ୍ଧାସନେ ସ୍ଥିତ, ବେଷ୍ଟିତ ପଞ୍ଚଦଶ ଶକ୍ତି ଜଳେ ଥ—ଜଗବତ] ୩ । ସାମର୍ଥ୍ୟ; ପାରିବା ଗଣ—3. Ability; energy; effeciency. ୪ । ପରାକ୍ରମ; ବଳ, 4. Strength; potency; might; force. ୫ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବଳ । 5. Phy-

Digitized by srujanika@gmail.com

sical strength. ୬ । ସ୍ୱଜଶକ୍ତି; ସ୍ୱଜାଙ୍କର ଯେଉଁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ବଳରେ ସେ ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଜୟ କରନ୍ତି । 6. Majesty; kingly power derived from energy, good counsel and courage. [ଦ୍ର—ପ୍ରଭୁଶକ୍ତି ବା ପ୍ରଭ୍ୱାବଜ ଶକ୍ତି; ମନ୍ତ୍ର ଶକ୍ତି ବା ମନ୍ତ୍ରଜ ଶକ୍ତି ଓ ଜ୍ଞାନ୍ଦ୍ର ଶକ୍ତି ବା ଜ୍ଞାନ୍ଦ୍ରଜ ଶକ୍ତି ଭେଦରେ ସ୍ୱଜଶକ୍ତି ତିନ ପ୍ରକାର; କୋଷ ଓ ଦଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଶକ୍ତି; ସନ୍ଧ ଓ ବିଗ୍ରହାଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶକ୍ତି ମନ୍ତ୍ର ଶକ୍ତି; ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ପ୍ରକାଶିତ କରିବା ଓ ବଳକୁ ଜୟ କରିବା ଶକ୍ତି ଜ୍ଞାନ୍ଦ୍ର ଶକ୍ତି ଅଟେ] ୭ । ବଳ ଓ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ସ୍ୱଜନ୍ୟ; ଯେଉଁ ସ୍ୱଜନ୍ୟର ଦ୍ୱାରା ଧନ ବଳ ଓ ସେନା ବଳଥାଏ (ହ୍ରସ୍ୱ) 7. Power; powerful state. ୮ । ଲୌହ ନିର୍ମିତ ମୁନିଆ ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ--8. A pointed iron weapon.

[ଦ୍ର—ଶକ୍ତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର-ବିଶେଷ । ଏହା ଦୁଇ ହାତରୁ ଅଧିକ ଲମ୍ବା ନୁହେଁ । ଦେଖିବାକୁ ଏହା ସିଂହମୁଖାକୃତି, ତୀକ୍ଷ୍ଣନଖର ଓ ଜ୍ୱାଳା-ବିଶିଷ୍ଟ । ମୁଠାଇ କରି ଧରିବାଯାଇ ଏହାର ବଡ଼ ବେଣ୍ଟ ଥାଏ । ଏଥିରେ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟ ଲଗାଥାଏ । ଏହାକୁ ବୁଲାଇଲା-ବେଳେ ଘଣ୍ଟା ବାଜେ । ଦୁଇ ହାତରେ ଏହାକୁ ବୁଲାଇ ଶତ୍ରୁ ଉପରକୁ ଫୋପାଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ଏହା ଇର୍ଦ୍ଧ୍ୟକ୍ ଭାବରେ ଗତି କରେ । ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ଏହି ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ବଙ୍ଗ ଦୋଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରଣଭୂମିରେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ।] ୯ । ଲୌହର ଶାବଲ—9. A crow-bar of iron. ୧୦ । (ନ୍ୟାୟ) ଚେଷ୍ଟାର ହେତୁଭୂତଧର୍ମ; କାର୍ଯ୍ୟୋତ୍ପାଦନଯୁକ୍ତ ଧର୍ମ--10.(Hindu philosophy) Energy which results in action. ୧୧ । (ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନ) ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥର ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାରକ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ପ୍ରଭାବ—11. (physics) The energy or latent power or potentiality which is existent in a thing ୧୨ । (ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ) ପ୍ରକୃତି, ଯାହା ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେବାରୁ ଏ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି—12. (Nyāya philosophy) The prime energy of matter from which the world was created, the nature. ୧୩ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଶବ୍ଦର ବୁଦ୍ଧିଗତ ବିଶେଷ; ଶବ୍ଦବିଶେଷର ଅର୍ଥବିଶେଷ ବୋଧ କରାଇବାର କ୍ଷମତା—13. (Grammar) The potency of a word to convey a certain meaning; the import of a word. [ଦ୍ର—ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାରରେ ଏହା ତିନିଟି; ଯଥା—ଅଭିଧା, ଲକ୍ଷଣା ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନା । ଅଭିଧା ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦର ମୁଖ୍ୟମୂଳକ ଅର୍ଥ ଜଣାଯାଏ । ଲକ୍ଷଣାଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷିତ ଅର୍ଥ ଏବଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦ୍ୱାରା ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ ଜଣାଯାଏ ।] ୧୪ । ଦୁର୍ଗା—14. Goddess Durgā. ୧୫ । ତନ୍ତ୍ରମତରେ ଗୌରୀ ବା ପାର୍ବତୀଙ୍କର ଉଗ୍ର ଉଗ୍ର ରୂପ—15. The different incarnations of Pārbatī as worshipped according to Tantras. [ଦ୍ର—ତନ୍ତ୍ରମତାନୁସାରେ ପାର୍ବତୀଙ୍କର ବିଭିନ୍ନରୂପ ବା ଅବତାର ଶକ୍ତି ନାମରେ ଅଭିହିତ; ଯଥା—ଦଶ ମହାବିদ୍ୟା, ଚଣ୍ଡୀ, କାଳୀ ଓ ଦୁର୍ଗା ଇତ୍ୟାଦି ।] ୧୬ । ସ୍ତ୍ରୀ ଯୋନି ଅଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ଗୌରୀପଟ୍ଟ, ଯହିଁର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଛିଦ୍ରରେ ଶିବଲିଙ୍ଗ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ—16. The phallus or a representation of the female organ in which the Linga of Śiba is erected. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମତରେ ଲିଙ୍ଗରୂପୀ ଶିବ ବା ଈଶ୍ୱର ପୁରୁଷ ଓ ଯୋନିରୂପିଣୀ ଶକ୍ତି ପ୍ରକୃତି । ଏହି ଦୁହିଙ୍କ ସଙ୍ଗମରେ ସୃଷ୍ଟିର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଏହାହିଁ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଶିବ ଲିଙ୍ଗର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅର୍ଥ । ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଶକ୍ତି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅଙ୍ଗ-ସମ୍ଭୂତା ଦେବୀ । ପ୍ରକୃତିରୂପିଣୀ ଏହି 'ଶକ୍ତି'ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭଗବାନ୍ (ପୁରୁଷ) ଜଗତ୍ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି, ମାୟା-ରୂପିଣୀ ଏହି 'ଶକ୍ତି'ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜଗତକୁ ପାଳନ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସଂହାରରୂପିଣୀ ଏହି 'ଶକ୍ତି'ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜଗତକୁ ବିନାଶ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ପ୍ରଳୟ ଅବିରାମଚକ୍ରାକାରରେ ଘୁରିଅଛି ଓ ଘୁରିଥିବ । ଫଳତଃ ଏକହିଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି-କାରିଣୀ ଶକ୍ତି—ବ୍ରହ୍ମା, ପାଳନକାରିଣୀ ଶକ୍ତି—ବିଷ୍ଣୁ ଓ ସଂହାରକାରିଣୀ ଶକ୍ତି ଶିବ ଅଟନ୍ତି । ଅତଏବ ଏହି ଶକ୍ତିଙ୍କୁ 'ଆଦ୍ୟା ଶକ୍ତି' ବୋଲାଯାଏ ଏବଂ ଏ ମହାଦେବଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ କଳ୍ପିତା । ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ପ୍ରଳୟ ଏହି ଶକ୍ତିଙ୍କଦ୍ୱାରା ଘଟିଅଛି ! 'ତନ୍ତ୍ର' ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ଭାରତରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନା ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା ଓ କ୍ରମଶଃ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଶକ୍ତି—ଉପାସନାର ଦ୍ୱାର ଦେଇ ଶାକ୍ତମାନେ ମଦ୍ୟ, ମାଂସ, ମୈଥୁନ, ମତ୍ସ୍ୟ ଓ ମୁଦ୍ରା ଆଦର ଭକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଉତ୍କଳର କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏହି ଶକ୍ତିଙ୍କ ଉପାସକ ବା ଶାକ୍ତ ମତାବଲମ୍ବୀ ଅଟନ୍ତି ।] ୧୭ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—17. Goddess Lakshmi. ୧୮ । ସ୍ତ୍ରୀ ଦେବତା; ଦେବୀ—18. A female Deity; Goddess. ୧୯ । କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ କର୍ମସାଧନାର୍ଥ ବିଶିଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କ ସତ୍ତ୍ୱଜନ୍ୟ (ଯଥା—ବୈଷ୍ଣବୀଶକ୍ତି; ରୌଦ୍ରୀଶକ୍ତି)—19. The particular power of a particular Deity; the powers of individual Deities personified. [ଦ—ପୁରାଣାଦିରେ ବିଭିନ୍ନ ଦେବତାଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଶକ୍ତି ଓ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଅବତାର ଓ ବାହନ କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି । ଏମାନଙ୍କୁ ଦେବୀ ରୂପରେ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଅଛି । ଚଣ୍ଡୀ ପୁରାଣର ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ୧୫ଶଠାରୁ ୨୧ଶ ଶ୍ଲୋକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁ ଶକ୍ତି, ବା ବୈଷ୍ଣବୀ ଶକ୍ତି, ବୈଦ୍ରୀଶକ୍ତି, ମାହେଶ୍ୱରୀ ଶକ୍ତି, କୌମାରୀଶକ୍ତିଙ୍କର ଯଥାକ୍ରମେ ରୂପ, ଅସ୍ତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ବାଦ୍ୟକର ବର୍ତ୍ତିକା ଅଛୁ ।] ୨୦ । ଉକ୍ତ ଅନୁସାରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପୀଠର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ, ଶାକ୍ତମାନେ ଯାହାଙ୍କ ଉପାସନା କରନ୍ତି (ହି. ଶ)—20. The presiding Goddesses of different Pīthas. (ଶୀଠ ଉତ୍ତେ ଟୀକା ଦେଖ; See notes under Pīṭha) ୨୧ । (ତାନ୍ତ୍ରିକ ପରିଭାଷା) ନଟୀ, କାପାଳିକା, ବେଶ୍ୟା, ଧୋବଣୀ, ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ଶୂଦ୍ରା, ଗଜଡ଼ୁଣୀ, ମାଲୁଣୀ, ଯୁବତୀ, ରୂପବତୀ, ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ, ଯାହାଙ୍କୁ ତାନ୍ତ୍ରିକମତରେ ଦେବୀରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ପୂଜା କରାଯାଏ (ହି. ଶ)—21. Some classes of females worshipped by Tāntrikas as Deities. ୨୨ । (ଉତ୍ତ) ସ୍ତ୍ରୀ ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ; ଭଗ (ହି. ଶ)—22. The female organ. ୨୩ । ଖଡ୍ଗ (ହି. ଶ)—23. Sword. ୨୪ । (ପୁଂ) ପରାଶରଙ୍କ ପିତା (ହି. ଶ)—24. Name of the father of sage Parāśara. ଦେ. ବ—କୌଣସି ଦେଶର ସୈନ୍ୟ ବା ଶାସକଙ୍କର ସୈନ୍ୟ ବା ବଳ—The army or force of a country. (ଯଥା—ମିତ୍ରଶକ୍ତି ମାନେ ମିଳିତ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ।)

ଶକ୍ତିଆ(ୟା)—ଦେ. ବିଣ.—(ସଂ. ଶକ୍ତିମାନ୍) ୧ । ଶକ୍ତିଶାଳୀ—Śaktiā(yā) 1. Powerful; energetic. ୨ । ଶକ୍ତ; ପ୍ରବଳ—2. Very strong.

ଶକ୍ତି ଉପାସକ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂ. ଶକ୍ତ୍ୟୁପାସକ)—ଶାକ୍ତ (ଦେଖ) Śakti upāsaka Śakta (See) [ଶକ୍ତିଉପାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶକ୍ତି ଉପାସନା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଶକ୍ତ୍ୟୁପାସନା)—ତନ୍ତ୍ର ମତାନୁସାରେ Śakti upāsanā ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ପୂଜା—The worship of Durgā according to the tantric rites.

ଶକ୍ତିକ—ଦେ. ବ—ଗନ୍ଧକ—Sulpher. [ଦ—ପୁରାଣମତରେ Śaktika ଯାହାର ଶିବଙ୍କ ସ୍ପର୍ଶ ଓ ଗନ୍ଧକ ଯାବତ୍ତା(ଶକ୍ତି)ଙ୍କ ରଜଃ ।]

ଶକ୍ତିକର—ସ ବିଣ (ଶକ୍ତି+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବଳପ୍ରଦ— Śaktikara Giving strength. (ଶକ୍ତିକର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶକ୍ତିଦାତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶକ୍ତି କ୍ଷୟ—ସ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ)—ଶକ୍ତିର ବା ବଳର ବିନାଶ— Śakti kshaya Loss of power or energy. [ଶକ୍ତିନାଶ, ଶକ୍ତିହାନି, ଶକ୍ତିକ୍ଷୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶକ୍ତି ଗ୍ରହ—ସ. ବିଣ—(ଶକ୍ତି+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶକ୍ତିନାମକ ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରଧାରୀ—Śakti graha Armed with the weapon śakti. ସ. ବ—୧ । ଶିବ; ମହାଦେବ—1. Lord Śiba. [ଦ୍ର—ମହାଦେବ 'ଶକ୍ତିଗ୍ରହ' ନାମରେ ଅଭିହିତ; କାରଣ ଏ ଶକ୍ତିରୂପିଣୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଧାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି ।] ୨ । ଶବ୍ଦର ଅଥବାତତ୍ତ୍ୱର ବା ଶକ୍ତିର ପରିଜ୍ଞାନ—2. The realisation of the import of a word. ୩ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ—3. Kārttikeya, the son of Śiba. [ଦ୍ର—ଏ ଶକ୍ତି ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରି ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେବ ସେନାଙ୍କର ନାୟକତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।]

ଶକ୍ତିଧର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ଶକ୍ତି+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଶକ୍ତି Śaktidhara ନାମକ ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ—1. Armed with the weapon Śakti. ୨ । ଶକ୍ତିଶାଳୀ—2. Powerful. ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ—1. Kārttikeya, the son of Śiba. ୨ । ଶିବ; ମହାଦେବ—2. Śiba.

ଶକ୍ତିଧ୍ୱଜ—ସ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀ)—କାର୍ତ୍ତିକେୟ (ହି. ଶ.)—Śakti dhwaja Kārttikeya.

ଶକ୍ତିପର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ.—ଛତ୍ତିଆନା; ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣି ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—Śaktiparṇṇa Echites Scholaris (tree).

ଶକ୍ତି ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମର୍ଥାନ୍ୱିତ ହୁଷିତ ହେବା—To be Śakti pāibā endowed with power or force. ଦେ. ବ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ହେବା—Ability to do a thing. [ଯଥା—ଏ ମହତ୍ତୀକ୍ଷ ବୋଝ ଉଠାଇବାକୁ ମୋର ଶକ୍ତି ପାଉ ନାହିଁ । ଏତେ ଝଡ଼ା ଖଟିବାକୁ ମୋର ଶକ୍ତି ପାଉ ନାହିଁ ।]

ଶକ୍ତି ପାଣି—ସ. ବିଣ. ଓ ବ.—(ବହୁବ୍ରୀ)—ଶକ୍ତିଧର (ଦେଖ)—Śakti pāṇi Śaktidhara (See)

ଶକ୍ତି ପୂଜକ—ସ. ବ. ପୁଂ. (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଶାକ୍ତ; ଦୁର୍ଗାଦେବୀଙ୍କ ଭକ୍ତ—Śakti pūjaka A devotee or worshipper of Durgā.

(ଶକ୍ତି ପୂଜକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶକ୍ତ୍ୟୁପାସକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶକ୍ତି ପୂଜା—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀତତ୍) ୧ । ଦୁର୍ଗାଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା—Śakti pūjā 1. Worship of Goddess Durgā. (ଶକ୍ତ୍ୟୁପାସନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ତାନ୍ତ୍ରିକମତରେ କାଳୀ ଓ ଚଣ୍ଡୀଥର ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପୂଜା (ତନ୍ତ୍ର ଦେଖ)—2. Worship of Deity Durgā according to Tantric rites.

ଶକ୍ତି ପର୍ବ—ସ. ବ.—ପରାଶରଙ୍କ ଏକନାମ (ହି. ଶ)—A name of Śakti pūrba sage Parāśara.

ଶକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମର୍ଥତା ଦେଖାଇବା—Show of Śakti pradarśana force; exihibition of one's power or might.

ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ—ସ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବଳ ପ୍ରୟୋଗ— Śakti prayoga Application of force.

ଶକ୍ତିବନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ଶକ୍ତିମତ୍)—ଶକ୍ତିମନ୍ତ (ଦେଖ) Śakti banta ଶକ୍ତିମନ୍ତ ଶକ୍ତିମନ୍ତ Śaktimanta (See)

ଶକ୍ତିବର୍ମନ୍—ଦେ. ବ.—(ନାମ) କଳିଙ୍ଗର ଜନୈକ ରାଜା—Name Śaktibarman of a King of Kaliṅga [ଦ୍ର—ଭିଷ୍ଣୁପୁର ନାମକ ସ୍ଥାନରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଗୋଟିଏ ତାମ୍ର ଶାସନ ମିଳିଥିଛି—କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶକ୍ତିବାଦୀ—ସଂ. ବି. ପୁ.—ଶାକ୍ତ (ହି. ଶ)—A worshipper of Śaktibādī (ଶକ୍ତିବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Śakti

ଶକ୍ତିବିଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ଧ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଶକ୍ତି Śakti bidha ନାମକ ଅସ୍ତ୍ର ଯାହାର ଦେହକୁ ଭେଦ କରିଥାଏ— Pierced by the Śakti weapon. (ଶକ୍ତିବିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶକ୍ତିବେଧ—ବିଶେଷ୍ୟ)

ଶକ୍ତିବିହୀନ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଅସମର୍ଥ—Impotent, Śakti bihīna (ଶକ୍ତି ବିହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶକ୍ତି ବୋଧ—ସ.ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥର ବୋଧ (ହି. ଶ)— Śakti bodha Comprehension of the meaning of a word.

ଶକ୍ତିଭୃତ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଶକ୍ତି+ଭୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍) Śakti bhṛut ଶକ୍ତିଶାଳୀ—Powerful; energetic. ବି—ଦେବତାଙ୍କ ସେନାପତ୍ତି କାର୍ତ୍ତିକେୟ—Kārttikeya. the commander-in-chief of the forces of the Gods.

ଶକ୍ତି ଭେଦ—ସ.ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ବଳଷ ଯୋଦ୍ଧା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ଶକ୍ତି Śakti bheda ନାମକ ଅସ୍ତ୍ର ବିପକ୍ଷର ଶରୀରରେ ବିଦ୍ଧ ହେବା— The piercing of the Śakti weapon into the body of a person against whom it is thrown.

[ଦ୍ର—ରାବଣପୁତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରଜତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହି ଶକ୍ତି ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲା । ଶକ୍ତି ଭେଦ ଫଳରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ଏବଂ ମୃତପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲେ । ହନୁମାନ୍ ଗନ୍ଧମାଦନ ପର୍ବତରୁ ଲଙ୍କାକୁ ବହୁ ଆଣିବାରୁ ତହିଁରେ ଥିବା ଅମର ସଞ୍ଜୀବିନୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କଠାରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଗଲା ଏବଂ ତହିଁ ବଳରେ ସେ ବଞ୍ଚିଲେ । ଏହି ଘଟନାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଶକ୍ତିଭେଦ କୁହାଯାଏ]

ଶକ୍ତିମତ୍—(ଶବ୍ଦ) ସଂ. ବିଣ—(ଶକ୍ତି+ଅସ୍ତ୍ର ଅର୍ଥରେ ମତ୍)—୧। Śaktimat କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ—1 Competent. ୨। ବଳବତ୍; ଶକ୍ତିମାନ୍—ପୁଂ;ଶକ୍ତିମତ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ) ଶକ୍ତିଶାଳୀ; ଯାହାର ଶକ୍ତି ଅଛି— 2. Potential; powerful; energetic

ଶକ୍ତିମତ୍ତା(ତ୍ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି.—(ଶକ୍ତିମତ୍+ତ୍ୱାର୍ଥେ ତା)—୧। କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା- Śaktimattā(ttwa) 1 Competence. ୨। ଶକ୍ତିଶାଳିତା— 2. The state or condition of being powerful; potentiality.

ଶକ୍ତିମନ୍ତ-ବି. ବିଣ— (ସ. ଶକ୍ତିମତ୍)— ୧ । ଶକ୍ତିଶାଳୀ; Śaktimanta ଶକ୍ତିଶାଳୀ—1. Powerful; energetic. ଶକ୍ତିମନ୍ତ ଶାକ୍ତିମତ [ଉ—ମହାଶକ୍ତିମନ୍ତ ତ ଅଟନ୍ତି ଦାନବେ-- କୃତ୍ତିସଂଦ. ମହାଗ୍ରବତ ବନ । ୨ । ଧନଶାଳୀ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଧନ ସାହାଯ୍ୟରେ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ— 2. Rich (person); capable of performing many works with the help of money

ଶକ୍ତିମୟୀ—ସ. ବିଣ—(ଶକ୍ତି+ସାରୁପ୍ୟାର୍ଥେ ମୟ୍)—ଶକ୍ତିରୂପା ବା Śaktimaya ସାମର୍ଥ୍ୟଯୁକ୍ତ; ଶକ୍ତିଶାଳୀ—Full of energy; (ଶକ୍ତିମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) potential.

ଶକ୍ତିମାନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ —(ଶକ୍ତି+ମତ୍; ୧ମା ୧ବ)—ଶକ୍ତିଶାଳୀ, Śaktimān ବଳଶାଳୀ—Powerful; potent; strong.

ଶକ୍ତିମୂଳକ—ସ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀ ହି, ଶକ୍ତି+ମୂଳ+କ)—ଶକ୍ତି ବା Śaktimuḷaka ବଳ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—Founded on or originating from energy or power.

ଶକ୍ତି ଯୁକ୍ତ—ସ. ବିଣ—(ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯାହାଠାରେ Śakti jukta ଶକ୍ତି ବା କ୍ଷମତା ନିୟୋଜିତ ହୋଇଅଛି— (ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) To whom or which energy has been joined; endowed with energy or power.

ଶକ୍ତି ରହିତ—ସ ବିଣ (ଶକ୍ତି+ରହିତ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)— Śakti rahita ସାମର୍ଥ୍ୟହୀନ; କ୍ଷମତାହୀନ; ନିଜ୍ଜଳ—Power- (ଶକ୍ତି ରହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) less; impotent; shorn or (ଶକ୍ତି ରହିତ୍ୟ—ବିଶେଷ୍ୟ) devoid of energy.

ଶକ୍ତି ଲୋପ—ସ. ବ—(ଶକ୍ତି ଲୋପ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶକ୍ତିର ବିନାଶ— Śakti lopa Loss of energy; cessation of power or energy.

ଶକ୍ତିଶାଳୀ—ସ ବିଣ.ପୁଂ —(ଶକ୍ତି+ଅସ୍ତ୍ର ଅର୍ଥରେ ଶାଳନ; ୧ମା ୧ବ)— Śaktiśāḷī କ୍ଷମତାଶାଳୀ; ପରାକ୍ରମଶାଳୀ; କ୍ଷମତା ବା ସାମର୍ଥ୍ୟ (ଶକ୍ତିଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶିଷ୍ଟ—Powerful;energetic; having (ଶକ୍ତିଶାଳିତା—ବି) the necessary ability.

ଶକ୍ତିଶୂନ୍ୟ—ସ. ବିଣ. ପୁ—(ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଶୂନ୍ୟ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶକ୍ତି Śakti śunya ରହିତ (ଦେଖ)—Śaktirahita (See). (ଶକ୍ତିଶୂନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶକ୍ତିଶୂନ୍ୟତା—ବି)

ଶକ୍ତିଶେଲ—ଦେ. ବି—ଶକ୍ତି ଭେଦ (ଦେଖ) (ଶକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ Śakti śeḷa ଶେଲ, 'ଶେଲ' ସଂସ୍କୃତ ଶଲ୍ୟ ବା ଶୂଳ ଶବ୍ଦଜ ? ସଧାରଣତଃ ଲୌହ; ବା ଶକ୍ତିରୂପକ ଶେଲ, ରୂପକ ଉର୍ମ୍ମ- ଧାରଯୁ)—ରାବଣ ପୁତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରଜତ୍ତ୍ୱ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ଶକ୍ତି ନାମକ ଅସ୍ତ୍ର ବା ବାଣ । [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଇନ୍ଦ୍ରଜତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ନକ୍ଷେପ କରିବାରୁ ତାଙ୍କର ଶକ୍ତିଭେଦ ହୋଇଥିଲା ।] The very powerful shaft or dart or weapon given by Goddess Durgā to Rābaṇa's son Indrajit which he threw at Laksmana and which pierced his heart and made him swoon.

ଶକ୍ତିଶୋଧନ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଶକ୍ତିରୂପେ Śakti śodhana ପୂଜା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧ କରିବାରୂପ ତାନ୍ତ୍ରିକ ବିଶିଷ୍ଟ କ୍ରିୟା (ହି. ଶ)—Purificatory rites performed in respect of the female whom a Tāntrika worshipper worships as incarnation of Śakti.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶକ୍ତିଷ୍ଠ—ସଂ. ବ.ବ.ତ୍ରି (ଶକ୍ତି+ସ୍ଥାଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃଥ)—ଶକ୍ତିମାନ୍(ତ୍ରି.ଶ)—
Śaktishtha Powerful; strong; mighty.

ଶକ୍ତିସଂକେତ (ସନ୍ଦର୍ଭ)—ଦେ. ବ—କୌଣସି ଦେଶର ବା ଜାତିର
Śakti samketa (sandarbha) ଶକ୍ତିର ସଙ୍କେତସୂଚକ
ଚିହ୍ନ; ଜାତୀୟ ନିଶାଣ—Coat of arms: the heraldic bearing or igsignia or embroidered surcoat worn over the coat of mail of the warrior of a country or state, or nation. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନରସିଂହ ଗନ୍ତାଏତ, ବ.ଇ. ଓଡ଼ିଶାର 'ଶକ୍ତି ସଙ୍କେତ' ରୂପେ ନାମ୍ନଲିଖିତ ଚିତ୍ର ଉଦ୍ଭାବନ କରିଅଛନ୍ତି: ଏ ଚିତ୍ରରେ ବ୍ରହ୍ମପୁରର 'ଜଉ ଓଡ଼ିଶା' ନାମକ ଇଂରାଜ ଦୈନିକ ସମ୍ପାଦପଙ୍କ ଜସି ଗ୍ରଇଟ୍ (ମୃତ୍ ଶାଖିକାର) ଥିବାରୁ ତହିଁର ସମ୍ପାଦକ ଉଷାଘୋଷଙ୍କରେ ଏହା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ,—(ଶକ୍ତିସଙ୍କେତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଜଉଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବ୍ଲକ୍‌ରୁ ଚାଳ ଅନୁମତି କ୍ରମେ ପ୍ରକାଶିତ ।

Published with the courtesy of the Editor "The New Orissa"

ORISSA COAT OF ARMS.

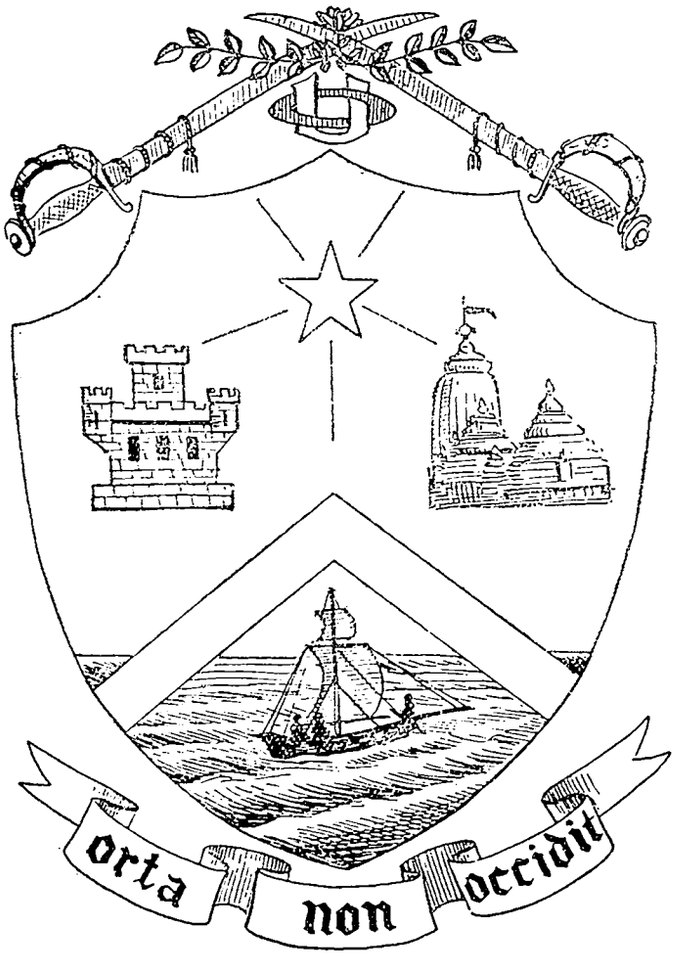

'Once risen never sets'

Orissa Coat of Arms.

(ଓଡ଼ିଶାର ଶକ୍ତିସଂକେତ ବା ଜାତୀୟ ନିଶାଣ)

Orta non occidit
or
Once Risen Never Sets.

This is the motto of the Orissa Coat of Arms designed by Mr. Narasinha Gantayat, Apprentice Civil Engineer, Orissa Central Civil Works. Late Reverend Father Bertram, Ex. Vice chancellor Madras University and Principal Layala College, Madras made its study as follows :—

1. Field—sky-blue.

2. At the bottom,—the sea with a barge (all natural colour), to signify the special features of Orissa,—extensive sea board. The barge is the symbol of the achievements of the Oriyas on the sea. The Oriyas were once a sea-faring race.

3. A silver chevron,—to separate the bottom of the shield from the upper part of it and to prevent the shield looking empty.

4. The two symbols representing two special features of Orissa :—

(i) Barabati fort, the stronghold of the kings of Orissa where the Oriyas saw a glorious past.

(ii) The famous Puri temple—a great social and religious centre. The cult of Jagannath is the symbol of Oriya culture which is a form of universal brotherhood. It is this peculiar trait of Oriya culture that makes the historic race distinguished among the races of India.

5. The gold star is the symbol of Orissa, its glory, the genius of its race etc. This star rises but does not set. It is the central object of the shield and gives it its significance. Hence the motto 'Orta non occidit' which means 'Risen once, it never sets.'

Digitized by srujanika@gmail.com

6. The cusp with two crossed swords is the symbol of the warlike character of the Oriyas and of their military glory. The two swords are fastened together to show unity; hence U. O.—United Orissa.

7. The fresh green leaves—sign of hope. The Oriyas will start revival of their past glory with full hope and confidence;

Briefly, the different symbols of the cusp signify the past glory, the present hope and the future determination of the Oriyas.

Note :—The objects on the shield are only symbols; they need not necessarily be real pictures.

(Sd.) N. Gantayet, B. E.
Apprentice Engineer,
Nauapara
Dt. Sambalpur.

ଶକ୍ତି ସଙ୍କେତ (ପ୍ରବନ୍ଧ)

ବା

ଓଡ଼ଶାର ଜାତୀୟ ନଶାଣ (Orissa Coat of Arms)

'Orta non occidit' (once risen never sets)

ଦୋଇଛୁ ବାରେ ଉବେ ଯାଉ ହୃଦୟ
ଘଟୁକ ନାହିଁ କେବେ ଭାର ହଲୟ ।

ଏହା ହେଉଛୁ 'ଓଡ଼ଶାର ଜାତୀୟ ନଶାଣ' ବା 'ଓଡ଼ଶା ଶକ୍ତି ସଙ୍କେତର ଅଙ୍କୁଶ୍ଚ ମନ୍ତ୍ର । ଶ୍ରୀମାନ ନରସିଂହ ଗନ୍ତାୟତ ଏଟ୍ରେଣ୍ଟିସ୍ ସିଭିଲ୍ ଇଞ୍ଜିନିଅର୍ (Apprentice Civil Engineer), ଓଡ଼ଶା ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ଟେଘନିକ୍ୟାଲ୍ ଏଜୁକେଶନ୍ ଶିଲ୍ପୀ;ମାଦ୍ରାଜ ବଶ୍ୱବଦ୍ୟାଳୟର ବୁଭପୂର୍ବ ଉଇସ ଚାନ୍ସେଲ୍ଲର୍ ଓ ମାଦ୍ରାଜ ଲସ୍ଚ୍ଚ କଲେଜର ଭୁତପୂର୍ବ ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାପକ ସ୍ୱର୍ଗତ ରେଭରେଣ୍ଡ୍ ଫାଦର୍ ବେଥ୍ରାମ୍ ଜନ୍ମ ମର୍ମରେ ଏହାର ସଙ୍ଷିପ୍ତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରଅଛନ୍ତୁ ।

ଉକ୍ତ 'ଓଡ଼ଶାର ଜାତୀୟ ନଶାଣ'ର ସଙ୍ଷିପ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ନମ୍ନରେ ଦଆଗଲ୍ଲ—

୧ । ପଟ୍ଟର ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ—ସୁନାଇ ଅକାଶର ବର୍ଣ୍ଣ ।

୨ । ଚନ୍ଦ୍ରର ତଳ ଭାଗରେ ସମୁଦ ଉପରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ନୌକାଷ୍ଟଏ ଭାସମାନ । (ସମସ୍ତ ଅଙ୍କିତ ରଙ୍ଗ ବଶେଷ ଆକୃତିକ ବୋଧ ହୁଏ) । ଓଡ଼ଶାର ବଶେଷତ୍ୱ ସ୍ୱରୂପ ଏଥିରେ ଉପକୂଳ, ସମୁଦ୍ର ଓ ହଦ ନୌକାଦ୍ୱାରା ସୂଚତ । ହନେ ଓଡଆ ଜାତି ସମୁଦ୍ର ଯାତ୍ରାରେ ଅତୀବ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲ୍ଲ । ସେହି ଜଳଯାତ୍ରାକୁଶଳ ଓଡ଼ଆର କୃତିତ୍ୱ—ସୂଚକ ସଙ୍କେତ ପଟ୍ଟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ନୌକା ରୂପେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ । (ଅତୀତରେ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ଜଳଯାତ୍ରା ଯୋଗେ ସୁମାତ୍ରା, ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ, ଯାବା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ କାରବାର କରି ଅତୁଳ ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଓଡ଼ଶା ଇତିହାସରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ମିଳେ । ଶ୍ରୀମନ୍ତ ତନ୍ତ୍ରମଣି ଦେଶାନ୍ତ କୃତ 'ମାଳଗଗନ ତାତ୍ର'ରେ ଲଖିତ ଅଛୁ—

ଦେଉଥିଲ କାରବାର ତେ, ମାଳଗଗନ ତାତ୍ର !
ସୁମିତ୍ରା, ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ,ଜାବାଦ୍ୱୀପ ପତ୍ର ଆମର ଧନ ଭଣ୍ଡାରରେ,
ମାଳଗଗନ ତାତ୍ର !

ସାତ ପରବତ ହାଳ ରେ, ମାଳଗଗନ ତାତ୍ର !
ମୁଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡା ସୁନା ଆଣୁଥିଲେ ନାବେ ବଦେଶୁ ଗାଳତ ଯାଳରେ,
ମାଳଗଗନ ତାତ୍ର !

୩ । ଶିଖରକୁଚ୍ଚ ଶୁଭ୍ର ଜଳତାର ବଙ୍କବଙ୍କଟ ପଟ୍ଟର ଉଲଗ୍ଗକୁ ତାହାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଭାଗଠାରୁ ପୃଥକ୍ କର ଉତ୍ତର ନଦ୍ଧା ଲେପ କରିଅଛୁ ।

୪ । ଓଡ଼ଶାର ଦୁଇଟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବଶିଷ୍ଟତା ଦୁଇଟ ସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ଚତ୍ରିତ ହୋଇଅଛୁ—

ପ୍ରଥମଟି—ଓଡ଼ଶାର ଅତୀତ ଗୌରବର ମୂକ ସାକ୍ଷୀ ଓ ଉତ୍କଳ ନରପତି ବୃନ୍ଦଙ୍କ ଅଭେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ବାରବାଟ ।

ଦ୍ୱିତୀୟଟି—ଧର୍ମ-ପୀଠ ଜଗତ୍ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷୋତ୍ତମକ୍ଷେତ୍ର । ଓଡ଼ଆଙ୍କ ସାବଜନୀନ ଦୈବୀଭାବ ଓ ସଭ୍ୟତା ପୁଣ୍ଡ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାକ୍ଷାରେ ଅନୁପାଣିତ; ବଶ୍ୱଭ୍ରାତୃତ୍ୱଭାବ ଓଡ଼ଆ ସଭ୍ୟତାର ଏକ ବଶେଷତ୍ୱ, ପୁଣି ଏହା ବଶିଷ୍ଟଗୁଣ ଯୋଗୁଁ ଜାତିଭର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ଆ ଜାତି ଅଟ୍ଟ ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

୫ । ଓଡ଼ଶାର ଜାତୀୟ ପ୍ରଭାତ୍ୱ ଓ ଯଶାକୀର୍ତ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନକ୍ଷତ୍ରଦ୍ୱୟ ଦ୍ୱାରା ସୂଚତ ହୋଇଅଛୁ । ଏ ନକ୍ଷତ୍ର ଦ୍ୱୟ ହୋଇଅଛୁ ଚନ୍ଦ୍ର କଦାପି ଅସ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ନକ୍ଷତ୍ରଟ ପଟ୍ଟର ପ୍ରଧାନ ବସ୍ତୁରୂପେ ସର୍ବୋତ୍ତମ ହୋଇ ପଟ୍ଟଟିକୁ ଭାବରଞ୍ଜିତ କରଅଛୁ । ଅତଏବ ପଟ୍ଟର ଅନୁର୍ନିହିତ ମନ୍ତ୍ର—"ଦୋଇଛୁ ବାରେ ଉବେ ଯଉ ହୃଦୟ, ଘଟୁକ ନାହିଁ କେବେ ଭାର ହଲୟ" । ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍କଳର ଗୌରବ ଥରେ ଉଚ୍ଚ ଥଉ କଦାପି ଅସ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।

୬ । ପଟ୍ଟର ଶିରୋଭାଗରେ ସେଉଁ ଦୁଇଟ ଶାଣିତ କୃପାଣ ମୁଖାମୁଖି ହୋଇ ତେଜସ୍ଚ ଭାବରେ ଘଟଣର ଛନା ହୋଇଅଛୁ, ତାହା ଓଡଆ ଜାତିର ସମରକୁଶଳତା ଓ ରଣକୀର୍ତ୍ତି ଘୋଷଣା କରୁଅଛୁ । ଦୁଇଟ ଖଡ୍ଗ ଏକତ୍ର ବନ୍ଧାହୋଇ ଏକତାର ପରିଚୟ ଦେଉଅଛୁ; ଅତଏବ ଇଂରାଜ ଅକ୍ଷରଦ୍ୱୟ U O (ୟୁ ଓ) (ସମ୍ମିଳତ ଓଡ଼ଶା) ସଙ୍କେତରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛୁ ।

୭ । ସଜସାଗୁଅ ରଙ୍ଗର ପଞ୍ଚ ଗୁଚ୍ଛଟି-ଆଶାର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର । ଓଡ଼ଆମାନେ ପୁଣି ଆଶା ଉତ୍ସାହରେ ଅତୀତ ଗୌରବର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ହେବେ ।

ସ୍ଥୂଳତଃ—ଓଡ଼ଶାର ଏହି ଜାତୀୟ ନଶାଣରେ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ଆ ଜାତିର ଅତୀତ ଗୌରବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଶା ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ସକଳ ଏକାଧାରରେ ସୂଚତ ହୋଇଅଛୁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଅଙ୍କିତ ଯଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସାଙ୍କେତିକ ଭାବେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ । ସେ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ବୋଲି ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉଚ୍ଚତ ନୁହେଁ ।]

ଶକ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନ—ଫ୍ର. ବିଣ—(ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସମ୍ପନ୍ନ; ତୃ.ତତ୍ପୁ.)—ଶକ୍ତିଶାଳୀ
Śakti sampanna (ତୋଷ) Śaktiśāḷi (See)
(ଶକ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ—ଫ୍ର. ବି.—(ବିକାର୍ଥବାଚକ ସମ୍ବନ୍ଧର)—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
Śakti sāmarthya କରିବାପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବଳ ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ—Strength and ability to do a thing.

ଶକ୍ତି ସାର—ଦେ.ବି.—(ବିଜ୍ଞାନ ପରୀକ୍ଷା)—ଖାଦ୍ୟାଦିର ସାରବାନ୍ ବା
Śakti sāra ପୁଷ୍ଟିକର ଅଂଶ—Vitamin.
ଶକ୍ତିସାର ଶକ୍ତିସାର

ଶକ୍ତି ହାନି—ଫ୍ର. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ.)—ଶକ୍ତି ବା ସାମର୍ଥ୍ୟ କମିଯିବା—
Śakti hāni Detriment of power or energy; loss of energy.

ଶକ୍ତି ହାନିକର—ଫ୍ର. ବିଣ.—ସାଦ୍ଦାଦ୍ୱାରା ଶକ୍ତିହାନି ଘଟଣ—Detri-
Śaktihānikara mental to energy; that which causes loss of energy.
(ଶକ୍ତି ହାନିଜନକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶକ୍ତି ହୀନ—ଫ୍ର. ବିଣ. ପୁ.—(ଅସ୍ୱାଭାବିକ)—ଦୁର୍ବଳ; ସାମର୍ଥ୍ୟଶୂନ୍ୟ; କ୍ଲୀବ—
Śakti hīna Weak; powerless; impotent.
(ଶକ୍ତି ହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ; ଶକ୍ତି ହୀନତା—ବିଶେଷ୍ୟ)

ଶକ୍ତି ହେତିକ—ସଂ.ବି. ଓ ବିଣ.ପୁ.—(ଶକ୍ତି + ହେତି + କ; ଶକ୍ତି—ଅସ୍ତ୍ର
Śakti hetika ବିଶେଷ ଅର୍ଥେ ହେତି=ପ୍ରହରଣ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି—ଶକ୍ତି ଅସ୍ତ୍ରକୁ ପ୍ରହରଣ ବା ଆୟୁଧରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଯୋଦ୍ଧା; ଶକ୍ତି ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ ଯୋଦ୍ଧା—A warrior using the Śakti as his weapon or armed with the Śakti weapon.
(ଶକ୍ତି ପ୍ରହରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ; ଶକ୍ତି ହେତିକା, ଶକ୍ତି ପ୍ରହରଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶକ୍ତି ହେତୁକ—ସ. ବ.—(ଶକ୍ତି ଅର୍ଥେ ହେତୁ ବା ମୂଳ ଯାହାର;
Śakti hetuka ବହୁବ୍ରୀହି) ୧ । ଶକ୍ତିସମ୍ଭବ—1. Originating from power or energy. ୨ । ଶକ୍ତି ବା ବଳ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—2. Based on strength or power or force.

ଶକ୍ତି ହ୍ରାସ—ସ. ବ (ଶକ୍ତିର ହ୍ରାସ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ.)—ଶକ୍ତି ବା ସକ୍ଷମତା
Śakti hrāsa କମିଯିବା—Detriment or lessening of energy.

ଶକ୍ତ୍ୟା—ସ. ବ—ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—Name of a syllabic
Śakti metre. ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୧୮ ମାତ୍ରା ଥାଏ । ଏଥିରେ ପ୍ରଥମ, ୬ଷ୍ଠ, ୧୧ଶ ଓ ୧୬ଶ ଲଘୁ । ଏହା ଛନ୍ଦ ଚୂଳିକା ଓ ଚଳନା ବୃତ୍ତର ଭଙ୍ଗୀରେ ଗଠିତ । ଏହା ଛନ୍ଦ ପାର୍ସୀଭାଷାର 'କଶ୍ତମା ବବଶ୍ତାସ୍ତ ବଦ୍ଦାଲମା' ବଦସ୍ତମ୍ ଅର୍ଥାତ୍ରେ କମଦେ ଦବା' ବୃତ୍ତ ସଙ୍ଗେ ମିଳେ—ହି. ଶ.]

ଶକ୍ତୁ—ସ. ବ (ଶର୍ ଧାତୁ=ବୋଲିବା+କର୍ମ. ତୁ)—ଛତୁ; ଛତୁଆ;
Śaktu ଯବ ସୋଧୂମାଦିର ଚୂର୍ଣ୍ଣି, ଯାହା ଖାଦ୍ୟରୂପେ ଛାତୁ ସତ୍ତୁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—Corn meal. [ଦ୍ର—(ସକ୍ତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) କଞ୍ଚା ଶସ୍ୟାଦିର ଚୂର୍ଣ୍ଣିକୁ ଚୂନା ବା ଅଟା ବୋଲାଯାଏ । ଏ ଚୂନା ବା ଅଟାକୁ ଅଗ୍ନି ସାହାଯ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧ କଲେ ସିଝିଯାଏ । ତନ୍ନ ଶସ୍ୟାଦିକୁ ପ୍ରଥମେ ଭାଜି ପରେ ଚୂନା କଲେ ଭଜ୍ଜି ଚୂନାକୁ ଶକ୍ତୁ ବା ଛତୁଆ ବୋଲାଯାଏ । ଏହାଦ୍ୱି ନ ଭାଜି ସିଝିବେ ତକଟ ସିଝି ଯାଇ ପାରେ । ଯେଉଁ ଶସ୍ୟରୁ ଛତୁ କରାଯାଏ, ତାକୁ ସେହି ଶସ୍ୟର ଶକ୍ତୁ ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ଯବ ଶକ୍ତୁ, ମୃଦୁ ଶକ୍ତୁ, ଗୋଧୂମ ଶକ୍ତୁ, ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଶକ୍ତୁକ—ସ. ବ (ଶକ୍ତୁ + କ)—ଉତ୍ତ୍ରବିଷବିଶେଷ—A sort of acute
Śaktuka poison. [ଦ—ଏହାକୁ ଚୂରଲେ ଏହା (ସକ୍ତୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶକ୍ତୁ ପରି ଚୂନା ହୋଇଯାଏ ।]

ଶକ୍ତୁଫଳା—ସଂ. ବ (ଶକ୍ତୁ=ଶସ୍ୟାଦିର ଚୂର୍ଣ୍ଣି ପରି ଫଳ ଯାହାର—
Śaktuphalā ବହୁବ୍ରୀ ହି; ଶକ୍ତୁ + ଫଳ + ଟ + ଆ, (ଶକ୍ତୁଫଳକା, ଶକ୍ତୁଫଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶମୀବୃକ୍ଷ; ପାଇଁ ଗଛ—Prosopis Specigera; Acasia Suma; the spung tree. [ଦ—ଏହାର ଛୁଇଁମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଫଳରେ ଶକ୍ତୁ ବା ଛତୁଆ ପରି ଗୁଣ୍ଡା ଗୁଣ୍ଡା ଈଷତ୍ ମିଷ୍ଟ ମନୁଷ୍ୟର ଖାଦ୍ୟୋପଯୋଗୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ଜନ୍ମୁଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ଶକ୍ତ୍ୟର୍ଦ୍ଧ—ସଂ. ବ—ବିଶେଷ କାୟିକ ପରିଶ୍ରମ ସୋଗୁ ଦେହରୁ ବହୁବା
Śaktyarddha ଘର୍ମ ଓ ଘର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ—Sweat and long gasping breath due hard labour. ଫ.ବିଣ—ପରିଶ୍ରମ ବା କ୍ଲାନ୍ତି ଯୋଗୁ ଘର୍ମାକ୍ତ ଓ ଜୋର ନିଶ୍ୱାସ ମାରୁଥିବା—Perspiring and panting through fatigue or exertion (Apte).

ଶକ୍ତ୍ରି—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ବଶିଷ୍ଠ ମୁନିଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଓ ପରାଶରଙ୍କ
Śaktri ପିତା—The eldest son of sage Basishtha. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କ ନାମ ଅଦୃଶ୍ୟନ୍ତୀ । ଏକଦା ରାଜା କଲ୍ମାଷପାଦ ମୃଗୟାରୁ ଫେରିବା ସମୟରେ ବାଟରେ ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ । ଏ ରାଜାଙ୍କୁ ବାଟ ଛାଡ଼ି ନ ଦେବାରୁ ରାଜା ଏହାଙ୍କୁ କଶାଘାତ କଲେ । ଉତ୍ତରେ ଏ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେବାରୁ ରାଜା ରାକ୍ଷସ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହାଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଏହାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଅଦୃଶ୍ୟନ୍ତୀ ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇଥିଲେ ଓ ସେହି ଗର୍ଭରୁ ପରାଶର ମୁନି ଜାତ ହେଲେ ।]

ଶକ୍ୟ—ସ. ବିଣ—(ଶକ୍ ଧାତୁ=ପାରିବା+କର୍ମ.ଯ)—୧ । ସମ୍ଭବପର;
Śakya ଯାହା ହୋଇପାରେ ବା ଘଟିପାରେ; ଘଟିବାଯୋଗ୍ୟ—1. Feasible: possible; probable. ୨ । ସାଧ୍ୟ; ଯାହା ସାଧିତ ହୋଇ ପାରେ—2. Performable, accomplishable; capable of being

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଈ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ହ୍ରସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଚ	ଣ,ଫ	ଜ	ଇଯ୍	ଉଅ	ଲ୍ଲ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ୡ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଵ	ନ୍

performed; practicable. ୩। ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ବୋଧ— 3. Capable of being understood by one's ability. ୪। ବାଚ୍ୟ; ବଚନଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—4. Expressible. ୫। ଅଭିଧାବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ବୋଧ (ଶବ୍ଦ); ବାଚ୍ୟ (ଶବ୍ଦ)—5. Predicable (word);(a word) which can be understood from its derivation or import. ସଂ. ବ—ଶବ୍ଦଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକଟିତ ଅର୍ଥ (ହି. ଶ)—The connotative meaning of a word. (ଯଥା—'ଅଗ୍ନି' ଶବ୍ଦରୁ ଅଭିଧା ବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା 'ଅଙ୍ଗାର'ର ବୋଧ ହୁଏ। ଅତଏବ 'ଅଗ୍ନି' ଶବ୍ଦର 'ଅଙ୍ଗାର' ଶବ୍ଦ 'ଶକ୍ୟ' ବା ବାଚ୍ୟ ଅଟେ—ହି. ଶ) ଦେ. ଵ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିବାର ଶକ୍ତି; ସକ୍ଷମତା; ଶକ୍ୟତା; ସାମର୍ଥ୍ୟ—Power or ability to do a thing; strength. [ଯଥା—ଏ ବୁଢ଼ା ବୟସରେ ମୋର ବଚ୍ଛାରୁ ଉଠିବାର ଶକ୍ୟ ନାହିଁ। ଭ—ଅହ୍ନ ଘର ଚହିଟ ଯିବା ଶକ୍ୟ ନାହିଁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ।] ଦେ ବଶ.— ସକ୍ଷମ; ସମର୍ଥ—Competent; ble. [ଜ—ସୁଚ୍ଚ କରେ ଶକ୍ୟ ନୋହେ; କଣ୍ଠ ଗଦ୍‌ଗଦେ ବାକ୍ୟ ଜହ୍ନେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।]

ଶକ୍ୟ ପାଇବା—ଦେ. ବ.— ସମର୍ଥ ହେବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ Śakya pāiba ସାମର୍ଥ୍ୟଯୁକ୍ତ ହେବା—Being able to ଶକ୍ତି ହୋଇ ଶକ୍ତିହୋନା [ଯଥା—ରୋଗ ଯୋଗୁଁ ଗଲିବାକୁ ମୋର ଶକ୍ୟ ପାଉନାହିଁ।] do a thing.

ଶକ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି—ସଂ. ବ—ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ ଅନୁସାରେ ପ୍ରମାଣର ଯେଉଁ Śakya prāpti ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମେୟ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ (ହି. ଶ)— (Logic) The proof by which a proposition to be proved is established.

ଶକ୍ର—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ—(ଶକ୍ ଧାତୁ+ରଚ୍ଚି. ର)—୧। ଇନ୍ଦ୍ର— Śakra 1. Indra. ୨। ପେଚକ—2. Owl. ୩। କୁଟଜ ଗଛ; ପିଆକୋରୁଆ—3. A plant; Wrightia Antidysenterica. ୪। ଅର୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷ- 4. A tree; Terminalia Alata Glabra. [ଭ—(୧, ୩, ୪)—ବରୁଣ ଶକ୍ରାବ ସୁମନସ ଶ୍ରୁଷ୍ଟ ସହିଁ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶକ୍ରଲାସ।] ୫। (ଜ୍ୟୋତିଷ) (ଶକ୍ରାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର (ଇନ୍ଦ୍ର ଏଥିର ଅଧିଷ୍ଠାତା)— 5. (Hindu astrology) The 18th lunar mansion. ୬। ମହାଦେବଙ୍କ ନାମ—6. A name of Śiba. (Apte). ୭। ଚଉଦ ସଂଖ୍ୟା—7. The number fourteen. (Apte) ଦେ. ବ. ପୁଂ— ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—Name given to male persons.

ଶକ୍ର କାର୍ମୁକ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ— Śakra kārmuka Rainbow.

ଶକ୍ରକ୍ରୀଡ଼ାଚଳ—ସଂ. ବ (ଶକ୍ର ବା ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାଚଳ ବା କ୍ରୀଡ଼ା Śakra krīdāchala ପର୍ବତ)—(ପୌରାଣିକ) ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—The mythological Sumeru mountain range.

ଶକ୍ର ଗୋପ—ସଂ. ବ (ଶକ୍ର=ଇନ୍ଦ୍ର+ଗୁପ୍ ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା+ Śakra gopa ରକ୍ଷ ଅ)—ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ; ସାଧାରଣତଃ ବର୍ଷାଦିନ ଯୋଉ ମଖମଲୀପୋକ ବୀରବହୂଟୀ—A sort of red insect; the coccinila insect.

ଶକ୍ରଜ—ସ. ବିଣ ପୁଂ—(ଶକ୍ର=ଇନ୍ଦ୍ର+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜାତ ହେବା+ Śakraja ଡ ଅ)-ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Born of Indra. ବ. ପୁଂ-୧। ଇନ୍ଦ୍ରର ପୁତ୍ର—1. The son of Indra. ୨। କାଉ—2. A crow. (Apte).

ଶକ୍ରଜା—ସ. ବ.—ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ ଲତା (ହି.ଶ)—Colocynth Śakrajā creeper.

ଶକ୍ର ଜାଲ—ସ. ବ.—ଇନ୍ଦ୍ର ଜାଲ (ହି. ଶ) Śakra jāla Magic.

ଶକ୍ରଜିତ୍—ସ. ବ.—(ଶକ୍ର=ଇନ୍ଦ୍ର+ଜି=ଜିତିବା+କ୍ୱିପ୍; ଯେ Śakrajit ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଜୟ କରିଥିଲେ)—ମେଘନାଦ; ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ; ରାବଣର ପୁତ୍ର—The son of Rāvaṇa. ବିଶ— ଇନ୍ଦ୍ର ଜୟକାରୀ—Victorious over Indra.

ଶକ୍ର ତରୁ—ସ. ବ.—ଗଞ୍ଜେଇ ଗଛ (ହି. ଶ) Śakra taru Cannabis Indica (plant).

ଶକ୍ର ଦାରୁ—ସ.ବ.—୧। ଦେବଦାରୁ (ହି.ଶ) 1. Pinus Deodar Śakra dāru (tree) ୨। ଶାଳଗଛ (ହି.ଶ) 2. Shorea Robusta (tree).

ଶକ୍ର ଦିକ୍—ସ. ବ.—ପୂର୍ବଦିଗ (ସହିଁର ଦିକ୍‌ପାଳ ଇନ୍ଦ୍ର) Śakra dik The East.

ଶକ୍ର ଦୈବତ—ସ ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର Śakra daibata The 18th asterism.

ଶକ୍ର ଦ୍ରୁମ—ସ.ବ. (ଶକ୍ରନାମକ ଦ୍ରୁମ; ଷ.ତ.ଲୋ.କର୍ମଧା)-୧। ଦେବଦାରୁ Śakra druma 1. The Deodār tree; the pine; Pinus Longifolia; Cedras Deodar. ୨। ବକୁଳଗଛ (ହି.ଶ)—2.The Bakula tree.

ଶକ୍ର ଧନୁ (ନୁଃ)—ସ. ବ.—(ଶକ୍ରଙ୍କ ଧନୁ; ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ର ଧନୁ— Śakra dhanu(nuḥ) Rainbow.

ଶକ୍ର ଧ୍ୱଜ—ସ ବ.—(ଶକ୍ରଙ୍କ ପୂଜା କରିବା କରିବା ଧ୍ୱଜ;ମ. ତ.ଲୋ.)-ଯଷ୍ଟି, Śakra dhwaja ବିଶେଷ—A flag set up in honour of Indra; a pillar worshipped on the

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଉଛି ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରିବା ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଦୀର୍ଘସ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ସେବେ ଏ ପୁସ୍ତାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ସେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବପରୀତ ୨ ବା ୧ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଈ' ଖୋଜିବେ; 'ମୁଢ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ' ଖୋଜିବେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅଙ୍ଗୀ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଙ୍ଗ' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବଡ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଡ୍' ଦେଖିବେ

12th. day of the bright fortnight of the month of Bhādra. [ଦ୍ର—ଭାଦ୍ରମାସ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ (ବାମନ ଜନ୍ମ) ଦିନଠାରୁ ପାଞ୍ଚଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୂଜା କରିସିବା ପାଇଁ ନିର୍ମିତ ଧ୍ୱଜାକାରସ୍ତମ୍ଭ ଏହି ନାମରେ କଥିତ ।]

ଶକ୍ର ନନ୍ଦନ—ସ.ବ.— (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ପଞ୍ଚମ ପାଣ୍ଡବ;ଅର୍ଜୁନ--Arjuna, Śakra nandana the 3rd Pāṇḍaba brother.

ଶକ୍ର ନେମି—ସ, ବ.—୧ । ଦେବଦାରୁ ଗଛ (ହି. ଶ)—1. Pinus Śakra nemi Deodar ୨। ମେଷଶୃଙ୍ଗୀ (ହି. ଶ) 2. Mesha Śṛuṅgī (See) ୩ । କୁଟଜ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ) 3. Wrightea Antidysenterica (plant).

ଶକ୍ର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ସ.ବ.—କୁଟଜ ଗୁଳ୍ମ—Wrightea Antidysen- Śakra parjyāya terica (plant)

ଶକ୍ର ପାଦପ—ଷ. ବ.—୧ । ଶକ୍ରପର୍ଯ୍ୟାୟ (ଦେଖ) 1. Sakra Śakra pādapa parjyāya (See) ୨ । ଦେବଦାରୁ ବୃକ୍ଷ— 2. The Debadāru tree (Apte)

ଶକ୍ର ପୁର(ରୀ)—ସ. ବ.(ଷଷ୍ଠୀତତ୍)-ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ; ଅମରାବତୀ-The capi- Śakra pura (purī) tal of Indra in heaven.

ଶକ୍ର ପୁଷ୍ପ - ସ.ବ—ଇନ୍ଦ୍ରଯବ; କୁଟଜ ବୀଜ (ହି.ଶ)—The seeds of Śakra pushpa Holarrhena Antidysenterica.

ଶକ୍ରପୁଷ୍ପୀ(ଷ୍ପା)—ସ. ବ (ଶକ୍ର + ପୁଷ୍ପ + ଇନ୍;+ଆ)—୧। ଲାଙ୍ଗଳୀ; ଲଙ୍ଗ Śakrapushpī(shpā) ଲାଙ୍ଗୁଳିଆ ନାମକ ଲତା; ଅଗ୍ନିଶିଖା— ଶକ୍ରପୁଷ୍ପିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) Wolfsbane; Aconitum Napellus; Gloriosa Superba; Menispermum Cordifolium. ୨ । ନାଗଦମନୀ (ହି. ଶ)—2. Indian wormwood.

ଶକ୍ର ପ୍ରସ୍ଥ—ସ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ନଗର— Śakra prastha The ancient town of Indraprastha.

ଶକ୍ର ବଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ; ଘାଣଝଙ୍କୁଳିଆ Śakra ballī ବା ମହାଦାନ୍ତ ଲତା—The colocynth (ଶବ୍ଦରତ୍ନ; ଶବ୍ଦରତ୍ନା—ଅନ୍ୟରୂପ) creeper.

ଶକ୍ରବାହ—ସଂ. ବ—(ଶକ୍ର + ବହ୍, ଣିଚ୍.ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) —(ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ Śakrabāha ବାହନ) ମେଘ—The clouds. (ଶକ୍ରବାହନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶକ୍ର ବୀଜ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଇନ୍ଦ୍ରଯବ; କୁଟଜ ବା ପିଢାଦୋରୁଆ Śakra bīja ଗଛର ମଞ୍ଜି—The seed of Hollarhena (ଶକ୍ରଯବ—ଅନ୍ୟରୂପ) Antidysenterica.

ଶକ୍ର ଭ(ଭୂ)ବନ—ସଂ. ବ [ଶକ୍ରଙ୍କ ଭ(ଭୂ)ବନ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍]—(ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ Śakra bha(bhu)bana ଘର) ସ୍ୱର୍ଗ—The heaven. (ଶକ୍ରବାସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶକ୍ରଭିତ୍(ଦ୍)—ସଂ. ବ (ଶକ୍ର+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍; ଯେ ଅସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା Śakrabhit(d) ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଭେଦ କରିଥିଲେ)—ରାବଣ ପୁତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍—The eldest son of Rāvaṇa.

ଶକ୍ର ଭୂରୁହ—ସଂ. ବ—କୁଟଜ; ପିଢାଦୋରୁଆ (ହି. ଶ) Śakra bhūrūha Holarrehena Antidysenterica. (ଶକ୍ରତରୁଷ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶକ୍ରମାତୃକା—ସଂ. ବ—୧। ଭାର୍ଗୀ (ହି. ଶ)—1. Clerodendron Śakramātṛukā Syphonanthus. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଧ୍ୱଜ— (ଶକ୍ରମାତା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. A banner consecrated to Indra.

ଶକ୍ରମୂର୍ଦ୍ଧା—ସଂ. ବ—୧ । ବଲ୍ମୀକ; ଉଇ ଢୁଙ୍କା—1. Anthill. ୨ । Śakramūrddhā ଟାଦାଡ଼—2. A hillock. (Apte)

ଶକ୍ର ଲୋକ —ସଂ. ବ—୧। ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ—1. The town of Indra. Śakra loka (Apte). ୨ । ଇନ୍ଦ୍ର ଲୋକ; ସ୍ୱର୍ଗ— 2. Heaven.

ଶକ୍ର ଶରାସନ—ସଂ. ବ (ଶକ୍ର+ଶରାସନ=ଧନୁ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)-ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ- Śakra śarāsana The rainbow.

ଶକ୍ରଶାଖୀ—ସଂ. ତ (ବୈଦ୍ୟକ)—କୁଟଜଗୁଳ୍ମ; ପିଢାଦୋରୁଆ ଗଛ— Śakraśākhī Wrightea Antedysenterica plant.

ଶକ୍ରଶାଳା—ସଂ. ବ. —ଯଜ୍ଞଶାଳା; ଦୋମଗୃହ—A house Śakraśāḷā where offerings are made to the Gods unto a sacrificial fire; a sacrificial ground. (Apte)

ଶକ୍ରଶିରଃ—ସଂ. ବ—ବଲ୍ମୀକ; ଉଇଢୁଙ୍କା —Anthill. [ଦ୍ର— Śakraśiraḥ ତୁଳନା କର ମେଘଦୂତର ଶ୍ଲୋକ, ବଲ୍ମୀକାତ୍ତାତ୍ ପ୍ରଭବତି ଧନୁଃ ଖଣ୍ଡମାଖଣ୍ଡଳସ୍ୟ=ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଢୁଙ୍କା ଅଡରୁ ବାହାରୁଅଛୁ ।]

ଶକ୍ର ସାରଥି—ସଂ. ବ (ଶକ୍ରଙ୍କ ସାରଥି; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମାଉଳି; ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ Śakra sārathi ରଥଚାଳକ ବା କରଥନ—The charioteer of Indra, an epithet of Mātali.

ଶକ୍ର ସୁତ—ସଂ. ବ—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୁଅ—1. Son of Indra. ୨ । Śakra suta ଜୟନ୍ତ—2. An epithet of Jayanta. (ଶକ୍ରାତ୍ମଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ଅର୍ଜୁନ—3. An epithet of Arjuna. ୪ । ବାଳି—4. An epithet of Bāli.

ଶକ୍ର ସୁଧା—ସଂ. ବ—ଗୁଗୁରୁ; (ହି. ଶ) ଚୋପନ୍— Śakra sudhā Olibanum.

ଶକ୍ରସୃଷ୍ଟା—ସଂ. ବ—ଡଙ୍ଗୁଡକା; ଦରଡା (ହି. ଶ) Śakrasṛushṭā Myrobalan.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶକ୍ରା—ଦେ. ବ. ପୁଂ. (ଅନାଦରାର୍ଥ) ଶକ୍ର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ—
Śakrā A name for calling Śakra, a name given to males.
(ଶକ୍ରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଶକ୍ରି(କ୍ରୁ)—ଅନାଦରାର୍ଥକ]

ଶକ୍ରାଖ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଶକ୍ର+ଅଖ୍ୟା=ନାମ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ.)—ପେଚକ; ପେଚା—
Śakrākhya An owl.

ଶକ୍ରାଗ୍ନି—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ.)—ବଶାଖା ନକ୍ଷତ୍ର (ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ଅଗ୍ନି ଏ ନକ୍ଷତ୍ରର ସ୍ୱାମୀ) (ହି. ଶ)—
Śakrāgni The 16th asterism.

ଶକ୍ରାଣୀ—ସ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ (ଶକ୍ର+ଈ. ସ୍ତ୍ରୀ ଅର୍ଥରେ; ବହାଦନ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ; ଶଚୀ—1. The wife of Indra. ୨ । ନର୍ଗୁଣ୍ଡୀ (ହି. ଶ); ବେଗୁନଝ—The five leaved chaste tree.
Śakrāṇī

ଶକ୍ରାଦନ—ସଂ. ନ—ଭାଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—A drink made from the leaves of Indian hemp.
Śakrādana

ଶକ୍ରାବତୀ—ସଂ. ବ—କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଷ୍ଟ ପଟ୍ଟମହିଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—
Śakrābatī One of the eight queens of Lord Kṛushṇa. [ଦ୍ର—ମିଶାଇଦା ସୁଜନା ଶକ୍ରାବତୀ—ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।]

ଶକ୍ରାରି—ସଂ ବ (ଶକ୍ରଙ୍କ ଅରି=ଶତ୍ରୁ; ୬ତ୍ପୁ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶତ୍ରୁ—1. Enemy of Indra. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍—2. Indrajit, the son of Rāvaṇa.
Śakrāri
[ଦ୍ର—ବଷାଦ ଅସଦୃଶ ଜଣେ ଦନ୍ତୁ ଭରଣ ଶକ୍ରାର ଶ୍ରମର କୁଥାଣ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଲାସ ।]

ଶକ୍ରାଶନ—ସଂ. ବ (ଶକ୍ର+ଅଶନ=ଭକ୍ଷଣୀୟ ପଦାର୍ଥ)—୧ । ଲୁଣ୍ଡଜ ବୃକ୍ଷ; ପିଟାଦୋରୁଆଁ ଗଛ—1. Hollarhena Antidysenterica plant. ୨ । ସିଦ୍ଧି; ପତ୍ର; ଗଞ୍ଜେଇ ଗଛର ପତ୍ର—2. The leaves of the Indian hemp (an intoxicant). ୩ । ବଲ୍ଲୀ; ଭାଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—3. A drink made with the leaves of Indian hemp. [ଦ୍ର—ବଡ଼ା ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭକ୍ଷଣୀୟ ପଦାର୍ଥ । ସ୍ୱବଣ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ବାନର-ସେନାମାନେ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଅମୃତ ସେଚନଦ୍ୱାରା ବଞ୍ଚାଇବାବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଶରୀରରେ ପତିତ ଅମୃତବିନ୍ଦୁର ଛିଟାରୁ ତହାଇ ଗଛ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଛି ।]

ଶକ୍ରାସନ - ସଂ. ବ (୬ତ୍ପୁ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆସନ—1. The seat of Indra. ୨ । ସିଂହାସନ (ହି.ଶ) 2. Throne.
Śakrāsana

ଶକ୍ରାହ୍ୱ(ହ୍ୱା)—ସ. ବ—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରଯବ; ପିଟାଦୋରୁଆ ଗଛର ମଞ୍ଜି—
Śakrāhwa(hwā) 1. The seeds of Hollarhena Antidysentrica. ୨ । ଲୁଣ୍ଡଜ ବୃକ୍ଷ—2. The above plant.

ଶକ୍ରି—ସଂ. ବ—୧ । ମେଘ (ହି. ଶ)—1. Cloud. ୨ । ବଜ୍ର(ହି ଶ) 2. Thunder. ୩ । ହାତୀ (ହି. ଶ.)—3 Elephant. ୪ । ପର୍ବତ (ହି. ଶ.)—4. Mountain.
Śakri

ଶକ୍ରି(କ୍ରୁ)—ଦେ. ବ.—(ଅଦରାର୍ଥକ)—ଶକ୍ର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—Name for calling Śakra.
Śakri(kru)

ଶକ୍ରେନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବ.—ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପଙ୍କୀଟ (ହି. ଶ.)—Cochineal insect.
Śakrendra

ଶକ୍ରୋତ୍ଥାନ—ସଂ. ବ (ଶକ୍ର+ଉତ୍ଥାନ)—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀଠାରୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଧ୍ୱଜ ସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୂଜାରୂପ ଶକ୍ରୋତ୍ଥାପନ, ଶକ୍ରୋତ୍ସବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉତ୍ସବ—
Śakrotthāna The festival consisting of setting up a flag and worshipping Indra for 5 days from the 12th day of the bright fortnight of the month of Bhādra.
[ଦ୍ର—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ଉତ୍ସବ ଲଟର ଜମିଦାର-ମାନଙ୍କର ସୁଦ୍ଧା ଉତ୍ସବ ଓ ଜମିଦାର୍ଣ୍ଣୀ ବର୍ଷ ବା ସୁଖର ଗଚ୍ଛଥିବା ସୂଚାଙ୍କ ନିମ୍ନ ଅକ୍ଷର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।]

ଶକ୍ୱର—ସଂ. (ଶକ୍ ଧାତୁ+ଉତ୍ତ୍ୱ ତର)—୧ । ବଳଦ (ହି. ଶ)—1. Bullock. ୨ । ଆକାଶ (ହି. ଶ)—2. The sky
Śakwara

ଶକ୍ୱରୀ—ସ. ବ (ଶକ୍ ଧାତୁ+ଉତ୍ତ୍ୱ. ବର+ଈ)—୧ । ଆଙ୍ଗୁଠି (ହି. ଶ)—1. Finger. ୨ । ପ୍ରାଚୀନ ନଦୀ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. Name of an ancient river. ୩ । ମେଖଳା (ହି. ଶ)—3. Girdle. ୪ । ଗାଈ (ହି. ଶ)—4. Cow. ୫ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ହି. ଶ,—5. Name of a metre.
Śakwarī

ଶକ୍ୱା—ସଂ. ବ (ଶକ୍ ଧାତୁ+ଉତ୍ତ୍ୱ. ବନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ହାତୀ (ହି. ଶ)—Elephant,
Śakwā

ଶଖତ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ. ଟେଢ଼)—ଶକ୍ତ (ଦେଶ)
Śakhat Śakta. (See)
(ଶଖତ୍ତ୍ୱ, ଶଖତ୍ତାଳ, ଶଖତ୍ତାତ୍ମା—ଦେ. ରୂ)

ଶଖସ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଅ. ୬ଙ)—ଶଙ୍ଖ (ଦେଶ)
Śakhas Śakha. (See)

ଶଖି ପାରିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଶକ୍ ଧାତୁ)—ଶକ୍ତ ପାରିବା (ଦେଶ) ପ୍ରାରା सकना Śaki pāribā. (See)
Śakhi pāribā
(ଶକ୍ତିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶଖ୍ୟ(କ୍ଷ)—ଦେ. ବିଣ ଓ ବ (ସଂ. ଶକ୍ୟତା)—ଶକ୍ୟ (ଦେଶ)
Śakhya(ksha) Śakya. (See)

ଶଖ୍ସ—ବୈଦେ. ବ (ଅ.ଶକ୍ଲୁ=ବ୍ୟକ୍ତି)—୧ । ବ୍ୟକ୍ତି; ଜଣ—1. Person. ୨ । ଶକ୍ତି—2. Power. ୩ । ଶଖସ ସହନଶୀଳତା—3. The state of bearing much; for bearance. ୪ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—4. Patience.
Śakhsa
ଶାଖସ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଗଡ଼—ଦେ.ବ (ସଂ.ଶକ୍ତ)—୧ । ଦ୍ୱିରଦଯୁକ୍ତ ଗୋଯାନ;ବଳଦଗାଡ଼ି—Śagarda 1. Bullock cart. ୨ । ଗୋଟିଏ ଗାଡ଼ିରେ ଶଗଡ଼ ବୋଝାଏ ହେବା ପରମିତ (ଧାନ ଆଦି) ବସ୍ତୁ—2. A cart-load, (of grains etc) ୩ । ଶକଟାସୁର ଅଟକଣା (ଦେଶ)—3. Śakaṭāsura. (See) ୪ । ଶକଟାସୁର ପରି ବଡ଼ାଳକାୟ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A person as big as the demon Śakaṭā. [ଜ—'ଅଗଡ଼ ବଗଡ଼ ଖାଏ ଯେ, ଶଗଡ଼ପରି ଦୁଏ ସେ'—ଛଗ । (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ଖୁବ୍ ଗୁଡ଼ାଏ ଖାଏ, ସେ ଶକଟାସୁର ପରି ବଡ଼ାଳକାୟ ହୁଏ ।] ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ)—୧ । ଗଞ୍ଜାମରେ ତୁଳାଉ ଧାନ୍ୟାଦି ଶସ୍ୟର ମାପ ବିଶେଷ—1. A unit of measure of grain equal to three bharaṇas. [ଦ—୧ ଶଗଡ଼=୩ ଭରଣ=୬୦ କୌଡ଼ି=୨୪୦ ଗୌଣି=୯୬୦ ଅଡ଼ା; ୬୪ ତୋଳା ଓଜନ ପରମିତ ସେରକୁ ଗଞ୍ଜାମରେ ଅଡ଼ା ବୋଲାଯାଏ ।]: ୨ । ଯେଉଁ ଜମିରୁ ୧ ଶଗଡ଼ ଧାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ—2. An area of land which produces one cart load of paddy in an ordinary year. [ଦ୍ର—ଦୁଇ ଖଣ୍ଡି ଲମ୍ବ ବାଉଁଶ ବା କାଠ ଦଣ୍ଡା(=ସଂ. ଦଣ୍ଡ) ଏକ ମୁଣ୍ଡରେ ଏକତ୍ର ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇ ଥାଏ ଓ ଅନ୍ୟ ମୁଣ୍ଡରେ ଦୁଇ ହାତ ଛଡ଼ା ହୋଇ କାଠ (ପଲ) ଦ୍ୱାରା ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଲମ୍ବ ବିନୋଳାକାର ଢାଞ୍ଚା ଦ୍ୱୟର ଏକତ୍ର ହୋଇଥିବା ମୁଣ୍ଡ (ଝୁଣ୍ଟି ମୁଣ୍ଡି)ରେ ଯୁଟକାଷ୍ଠ (ଯୁଆଳ) ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଯୁଆଳର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ବଳଦ ଯୋଖ ହୁଅନ୍ତି । ଶଗଡ଼ର ଦଣ୍ଡାଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟସ୍ଥର ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ (ଅକ୍ଷ) ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ଓ ଅଚ୍ଚର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଚକ ଲାଗିଥାଏ । ଯୁଆଳର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ବଳଦ ଯୋଖ ହୋଇ ଗଡ଼ି ଚଲେ ସେ ଚକମାନ ଚଲେ । ଶଗଡ଼ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇଚକି ବିଶିଷ୍ଟ ହୁଏ ଓ ଦୁଇଟି ବଳଦ ବା ମଇଁଷି ଶଗଡ଼କୁ ଟାଣନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ (ବୃନ୍ଦାବନ ଅଞ୍ଚଳରେ) ଶଗଡ଼ମାନ ଗୁରୁ ଚକ ବିଶିଷ୍ଟ ହୁଏ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱ ବଳଦ ସେଭଳି ଶଗଡ଼କୁ ଟାଣନ୍ତି । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ପୂର୍ବେ ଚଳୁଥିବା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକରେ ଚଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଶଗଡ଼କୁ ଗୋଟିଏ ବଳଦ ମଝିରେ ଲଗି ଟାଣେ । ଶଗଡ଼ଟଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାଧାରଣତଃ ବଳଦମାନେ ଲଗନ୍ତି । କେଉଁକ ସ୍ଥାନରେ ମଇଁଷିମାନେ ମଧ୍ୟ ଶଗଡ଼ ଟାଣିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ଶଗଡ଼ର ଉନ୍ନତ ଅଙ୍ଗ ଏବଂ ଉପକରଣମାନଙ୍କ ନାମ ଏବଂ ପ୍ରକାରଭେଦ—

(୧) ଝୁଣ୍ଟିମୁଣ୍ଡି—ଦୁଇ ଦଣ୍ଡାର ବିନୋଳାକାର ଅଗ୍ରଭାଗ । (୨) ଝୁଣ୍ଟି ବା ମୁଣ୍ଡା—ଦୁଇଟି ଦଣ୍ଡା ଏକତ୍ର ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନ,ଯାହା ଯୁଆଳର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ସଂଲଗ୍ନ ହୁଏ; ଦଣ୍ଡାର ଅଗମୁଣ୍ଡ । (୩) ନଦ୍ଧା, ନଦ୍ଧା ଦଉଡ଼ି – ଯୁଗବନ୍ଧନ ରଜ୍ଜୁ ;ଯେଉଁ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଝୁଣ୍ଟିକୁ ଯୁଆଳର ମଧ୍ୟଭାଗ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧାଯାଏ । (୪) କଜଳ; କଜଳ ଖିଲ—ଦୁଇଟି ଦଣ୍ଡାକୁ ଝୁଣ୍ଟି ପାଖରେ ମେଣ୍ଢାଶିଙ୍ଗା ସଙ୍ଗେ ଏକତ୍ର ଯୋଖିଥିବା ଖିଲ । (୫) ଯନ୍ତ୍ରା—ଶଗଡ଼ର ଦୁଇ ଦଣ୍ଡାକୁ ସଦୃଢ଼ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ଶଗଡ଼ର ଆଗ ଓ ପଛ ପାଖରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲମ୍ବା ପାଚ୍ଚଣର ବଳୟ । (୬) ଯୋତ୍ରା—ଦୁଇ ଆଡ଼ରେ ବାନ୍ଧି ବାନ୍ଧାଯାଇଥିବା କଣ୍ଢା, ପାଦା ଓଲ୍ଲଣର ବାନ୍ଧୁକୁ ଲାଙ୍ଗୁଠରେ ସଂଲଗ୍ନ କରି ଛବି ରଖିବା ପାଇଁ ବାଣ୍ଡିରେ ବାନ୍ଧିଥାଏ— (୭) ଯୁଆଳ—ଝୁଣ୍ଟରେ ବନ୍ଧା ହେବା ଦଣ୍ଡ, ଯାହାର ଦୁଇ ପାଖ ବଳଦଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ରହେ । (୮) ବାନ୍ଧୁଲି—ଯୁଆଳର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ଛିଦ୍ରରେ ପଶିଥିବା କାଠର ଖିଲ । ଏଥିରେ ବଳଦଙ୍କ ବେକରେ ଲାଗିଥିବା ଦଉଡ଼ିକୁ ବାନ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଖିଲ ଦୁଇଟି ବଳଦଙ୍କ କାନ୍ଧର ବାହାର ପାଖକୁ ରହେ । ହଳର ଯୁଆଳରେ ଏହି ଖିଲକୁ 'ଶଅଳ' ବୋଲୁପାଏ ଏବଂ ଏହା ବଳଦଙ୍କ କାନ୍ଧର ଉତର ପାଖକୁ ରହେ । (୯) ଦଣ୍ଡାକାଟି—ଶଗଡ଼ର ଦଣ୍ଡାର ପଛରେ ଥିବା ଅଳ୍ପଉଚ୍ଚ, ଯାହାକୁ ମୁଠାଦ୍ୱାରା ଧରି ଶଗଡ଼ର ଉଚ୍ଚକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରଯାଏ । (୧୦) ଫଳ୍ଡ ବା ଫଳ—ଦୁଇଟି ଦଣ୍ଡାର ମଝିରେ ବଢା ଯାଇଥିବା ତାଖୁଫଳକ । (୧୧) ପାଖଫଳଥ—ତିଭୁଜାକାର ଶଗଡ଼ଦଣ୍ଡା ଦ୍ୱୟର ଅଗପାଖର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ,ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ଘନ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି ଫଳ ଥାଏ ଓ ସେଇଠାରେ ଗାଡ଼ି ଅଡ଼ାଇବା ଲୋକ ବସେ ।

(୧୨) ପଘା—ବଳଦଙ୍କ ବେକରେ ଲାଗିଥିବା ରଜ୍ଜୁ । ଯାହା ବାନ୍ଧୁଲି ସଙ୍ଗେ ଗୁଡ଼ାଏ ହୋଇ ଝୁଣ୍ଟରେ ବନ୍ଧାଯାଏ । (୧୩) ପ(ପା)ଗୁଣ୍ଠି—ପଘାର ଯେଉଁ ବଳୟାକୃତି ଅଂଶ ବଳଦଙ୍କ ବେକ ଗୁଡ଼ିପାଖେ ରୁହଥାଏ । (୧୪) ଭୁଣ୍ଡୀ—ବଳଦଙ୍କ ମୁହଁରେ ଗଳିଥିବା ଦଉଡ଼ିର ଖୋଲ ବା ଫମ୍ପା । (୧୫) ପଘାଦଣ୍ଡା—ପଘାର ଯେଉଁ ଲମ୍ବ ଅଂଶ ପଗୁଣ୍ଠିଠାରୁ ଲମ୍ବ ହୋଇ ବାହାରଥାଏ । (୧୬) ମୁଠା ବା ମୁଟି—ଦଣ୍ଡା ଦ୍ୱୟର ପଛମୁଣ୍ଡ, ଯାହାକୁ ହାତଦ୍ୱାରା ମୁଠାଇ ଶଗଡ଼ର ଗଢ଼ିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରଯାଏ । (୧୭) ଭେନ୍ତ୍ରୁଗ ବା ଭେନ୍ତ୍ରୁଗ—ଶଗଡ଼ର ଦଣ୍ଡାତଳେ ରହଥିବା ଲମ୍ବାଠା ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ । ଏହି କାଠରେ ଘଗ୍ ହୋଇ ତା ମଧ୍ୟରେ ଅଗ ପଶେ ଓ ଦଣ୍ଡା ସନ୍ତୁଳିତ ଖିଲ ବା ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଏହା ସଂଲଗ୍ନ ହୁଏ । (୧୮) ଭ(ଭେ)ନ୍ତ୍ରୁଗ ଖିଲ—ଭେନ୍ତ୍ରୁଗକୁ ଦଣ୍ଡାରେ ସଂଲଗ୍ନ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଖିଲ । (୧୯) ଭେନ୍ତ୍ରୁଗ ଘର—ଦଣ୍ଡା ସଂଲଗ୍ନ ଭେନ୍ତ୍ରୁଗର ମଝିରେ ଯେଉଁ ଗାତ ବା ନାଳ ଖୋଲାଯାଇଥାଏ ଓ ଯହିଁରେ ଶଗଡ଼ର ଅଗ ପଶେ । (୨୦) ଅଗ—ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ଉପରେ ଦଣ୍ଡା ରହେ ଓ ଯାହାର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଚକ ଲାଗେ । (୨୧) ଅଗ ରନ୍ଧ୍ର—ଅଗ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଗଖଳ ପଶିବା ପାଇଁ ଖୋଲାଯାଇଥିବା ଛିଦ୍ର; ଅକ୍ଷାନ୍ତର୍ଛିଦ୍ର । (୨୨) ଅଗଖଳ—ଅଗର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଚକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଗିବା ପରେ ଅଖର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଚକର ଦାଣ୍ଡର ସୀମାରୁ ବାହାରିଥାଏ, ତହିଁରେ ଥିବା ଛିଦ୍ରରେ ପଶିଥିବା କାଳ; ଯାହା ଚକକୁ ଅଖ ସଙ୍ଗେ ଅଟକାଇ ରଖେ; ଅକ୍ଷାଗ୍ର-କାଳକ । (୨୩) ପରର(ଗ୍ର)ଖିଲ—ଶଗଡ଼ର ପୃଷ୍ଠ ଓ ଦାଲିକୁ ମଜଭୁତ୍ ରଖିବା ପାଇଁ ମଗ୍ରଯିବା ଖିଲ ।

(୨୪) ଚକ—ଅଖର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗିଥିବା ଚକି । (୨୫) ଝାମ, ଝାମା ବା ଦାଲି—ଚକର ପରିଧିରେ ବାନ୍ଧାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସେଗ୍ଦୋଇଥିବା ଲୁହାର ମୋଟ ପଇର । (୨୬) ପଦ୍ଧଅ(ଯ୍ଯା) ବା ପଦ୍ଧା—ଚକର ଅନ୍ୟ ନାମ । ପଦ୍ଧଅ ଛଅପ୍ରକାର । ଯଥା—(କ) କଣ୍ଟକା—ଏଥିର ପଦ୍ଧି ଓ ଅର ମୋଟା । (ଖ) ଦଷ୍ଟିଣୀ—ଏଥିର ପହ୍ନ ଓ ଅର ସରୁଆ । (ଗ) ପଣ୍ଟାଲଅ—ଅର ନ ଥିବା ଚକ । ଏହା ଗୁଡ଼ିଏ ମୋଟ ପଣ୍ଟାର ସମଷ୍ଟି ମାତ୍ର । ଏହାଳ ଚକ ଉଡ଼ଜାଜ ଶଗଡ଼ ବା ଗୋଟଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

(୨୭) ପହ୍ନ—ଚକର ପରିଧି । (୨୮) ପୃଷ୍ଠ(ଷ୍ଠୀ)—ଚକର ପରିଧିର ଅଂଶମାନ । ଏହା ବୃତ୍ତଖଣ୍ଡାକାର କାଷ୍ଠ ଅଟେ । ସାଧାରଣତଃ ଆମ ଦେଶରେ ଶଗଡ଼ ଚକ(ପହ୍ନ)ରେ ୬ ଖଣ୍ଡି ପୁଣି ଲଗେ ଓ ଶପୋଡ଼ା ବା ୬ଟି ଅର ବ୍ୟାସରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଶଗଡ଼ର ବ୍ୟାସ-ଅର ୬ ଖଣ୍ଡି ଓ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ଅର ୧୨ ଖଣ୍ଡି ଅଟେ । ପୁଣିର ଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଁ ଏ ଛିଦ୍ର ହୋଇଥାଏ ସେହି ଛିଦ୍ରରେ ସମ୍ମାଇବା ଭଳି ଖଣ୍ଡି ଏ ଖିଲ (ପତର୍ଗ) ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ପୁରିଯାଏ ଓ ଖିଲ ପୁରିଯିବା ପରେ ୨ଟ ପୁଣିକୁ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ବାନ୍ଧିଦେଲେ ତାହା ଜୋଡ଼ି ଖାଇଯାଏ । (୨୯) ଅର—ଶଗଡ଼ର ଲୁହାଅଠାରୁ ପରିଧି ବା ପୃଷ୍ଠ ବା ପହ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଥିବା କାଠଖଣ୍ଡ (ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ) ମାନ । (୩୦) ପତର୍ଗ, ପୋଡ଼ର୍ଗ, ପିଚ୍ଚଳା ବା ଫୁସିଅର—ଶଗଡ଼ ଚକର ପୃଷ୍ଠରେ ଥିବା ଛିଦ୍ରରେ ଅରର ଅଗ୍ରଭାଗକୁ ପୁରାଇ ତାହାକୁ ପୃଷ୍ଠ ସହିତ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଖିଲ ! (୩୧) ମେଣ୍ଢାଶିଙ୍ଘ(ଘା)—ଶଗଡ଼ର ଯୁଆଳର ମହିରେ ଯୋଡାଯିବା ଖିଲ; [ଦଣ୍ଡାର ଆଗ ମୁଣ୍ଡ ବା ଝୁରର ଅଗର ଭଲେ ଲଗାଯାଇ ଏହ ଖିଲ ଗୁରୁପାଖେ ଦଉଡ଼ି ଗୁଡ଼ାଯାଇ ଯୁଆଳ ଓ ଝୁର ଏକ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବନ୍ଧା-ଯାଏ ଓ ଶଙ୍ଗଡ଼ରେ ଯୋଗିଯିବା କଳଦଙ୍କ ପଘାଦଉଡ଼ିର ଶେଷ ମୁଣ୍ଡ ଏହ ଖିଲରେ ବନ୍ଧାଯାଏ । (୩୨)ମେଣ୍ଢି(ଣ୍ଢୀ)—ଅଖର ଅଗ୍ରଭାଗ ଚକର ଲୁହାଅର ଛିଦ୍ରଠାରୁ ସରୁ ହେଲେ ତାକୁ ଲୁହାଅର ଛିଦ୍ରକୁ ଗହିଁ ମୋଟା କରିବା ପାଇଁ ଅଖରେ ଯେଉଁ କାଷ୍ଠଖଣ୍ଡ ମଗ୍ରଯାଏ । (୩୩)ଶଣ୍ଢ୍ ବା ଶାଣ୍ଢ୍—ଦୁଇ ଦଣ୍ଡାକୁ ଯୋଖିଥିବା ଶଗଡ଼ ପଛପାଖର ଶେଷ ଫଳ । (୩୪) ଶାଣ୍ଢ୍ କଲା ବା ଶାଣ୍ଢ୍ ଖିଲ—ଶଗଡ଼ ପଛପାଖରେ ଦୁଇ ଦଣ୍ଡାକୁ ବେଦକରି ଯେଉଁ ଫଳ ଜଳଥାଏ, ତାହା ଝୁଗୁଳ ନ ଯିବା ପାଇଁ ତା ଅଗରେ ମଗ୍ ଯାଇଥିବା କାଠର ଖିଲ । (୩୫) ଶଣ୍ଢ୍ଦଉଡ଼ା(ଡ଼ି) ବା ଶାଣ୍ଢ୍ଦଉର୍(ର୍)—ଦଣ୍ଡାର ଦୁଇ ପଛ ମୁଣ୍ଡକୁ ଶେଷ ଫଳ ସହିତ ଉଡ଼ି ରଖିବା ଦଉଡ଼ି । (୩୬) ଶଣ୍ଢ୍ବ ବା ଶଣ୍ଢକ ଦଉଡ଼ା—ଶଗଡ଼ରେ ଯୋଗିଯିବା ବଳଦଙ୍କ ବେକର ପଘାକୁ ବାକୁଲ୍ଲରେ ଅଟକାଇ ରଖିବାପାଇଁ ପଘାରେ ଲଗିଥିବା ଶ୍ଲେଷ ବଳଯାକୃତି ଦଉଡ଼ି । (୩୭) ସଙ୍କଅ(ଯ୍ଯା), ସଣ୍ଢି(ଣ୍)ଅ(ଯ୍ଯା) ବା ସଣ୍ଢି(ଣ୍)ଅ(ଯ୍ଯା)ତଳା—ଦୁଇ ପୃଷ୍ଠକୁ ବୃତ୍ତାକାରଭାବରେ ଯୋଡ଼ିଥିବା ଖିଲ । ପୃଷ୍ଠମାନଙ୍କ ସଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ରହିଥାଏ । (୩୮) ଦାଣ୍ଡି ବା ଡୁମ୍—ଚକର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ ସ୍ଥୂଳ କାଷ୍ଠପିଣ୍ଡ, ଯହିଁରେ ପରିଧିର ଏକ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗିଥିବା ଅରମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ଓ ଯାହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଛିଦ୍ର (ଲୁହାଅ)ରେ ଅଖ ପଶେ । (୩୯) ବନ୍ଧ ବା ଲୁହାଅ ବନ୍ଧ—ଦାଣ୍ଡିର ଦୁଇପାଖର ପରିଧିରେ ପିଟା ଯାଇଥିବା ଲୁଣ୍ଡାର ପାଚ୍ଚଆ । (୪୦) ଲୁହାଅ—ଚକର ଦାଣ୍ଡିମଧ୍ୟସ୍ଥ ଛିଦ୍ର, ଯାହା ମଧ୍ୟଦେଇ ଅଖ ଗତିଥାଏ । (୪୧) ଓଲୁଅ—ଅଖଦ୍ୱାର ଲୁହାଅ ଘୋର ହୋଇ ନ ଯିବ ବୋଲି ଉହିଁରେ ଯେଉଁ ଲୌହନର୍ମିତ ବଲଯ ବସାଯାଏ । ଏହା ଢିଙ୍କି ସମା ପରି; ତଳୁ ଏହାର ପରିଧିରେ ଦୁଇଟ କାନ୍ତ ଥାଏ । ଯୋଡ଼ଅଦ୍ୱାର ସେ କାନ୍ତକୁ ଦାଣ୍ଡିରେ ବସାଯାଏ । (୪୨)କାଳ—ଶଗଡ଼ର ଅଖ ଲୁହାଅ ମଧ୍ୟରେ ଘୂର ତାକୁ ସ୍ଥିର ରଖି ନ ଯିବ ବୋଲି ଅଖର ମୁଣ୍ଡରେ ବସାଯିବା ଚେଲର କାଣ୍ଢି । (୪୩) ଝପେଇ—ଶଗଡ଼ର ଝୁରକୁ ଭୂମିରୁ ଉଠାଇ ଶଗଡ଼ର ଦଣ୍ଡାକୁ ଭୂମି ସଙ୍ଗେ ସମାନ୍ତରାଳ କରିବାପାଇଁ ଝୁର ତଳେ ଦେଇ ଦେବା ଚିକୋଶାକାର କାଷ୍ଠ । (୪୪) ବତା ବା ପାରେଣି ବତା—ଶଗଡ଼ଦଣ୍ଡାର ଚିକୋଣାକାର ଅଂଶର (ଯହିଁରେ ମହିରେ ମହିରେ ଖଣ୍ଡିଏଲେଖାଁ ଏ ଫଳ ଆଉବାଗରେ ରହିଥାଏ ସେ ଫଳମାନଙ୍କ) ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଫାଙ୍କକୁ ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ଫଳ ମଧ୍ୟରେ ଲମ୍ବଭାବରେ ଗଲା ଯାଇଥିବା ବତା ବା ବାଡ଼ିଶ । (୪୫) ଜୁଦର, ଓଦର ବା ରୁଦ୍-ଧାନ ଆଦ ପଦାର୍ଥ ଶଗଡ଼ରେ ବୁଝାଯିବା ପାଇଁ ବାଉଁଶ ପାଚ୍ଚଆରେ ବୁଣା ହୋଇଥିବା ବଡ଼ ଓ ଲମ୍ବ ଝୋଲାଇ । (୪୬) ଛାଉ(ଉ୍) ବା ଛପର(ଗ୍ର)—ମନୁଷ୍ୟ ବସିବା ପାଇଁ ଶଗଡ଼ ଉପରେ ଫଲମ୍ବ କରିଯିବା ବୃତ୍ତାକାର ଗଣ୍ଡା । ଏହା ତଳପଟ ଚମ୍ବା ବାଉଁଶପାଚ୍ଚଆ, ଅଥବା ତଲେଇରେ ନର୍ମିତ ହୁଏ । (୪୭) ନୋଥର—ଶଗଡ଼ ଉପରେ ଛାଉକୁ କାନ୍ଧିବା ନମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର ବା ବାଉଁଶର ଫର୍ମା । (୪୮) ନୋଥର ପଟା—ନୋଥରର ନମ୍ନତମ ଅଂଶର କାଠ, ଯାହା ଶଗଡ଼ର ଦଣ୍ଡା ଉପରେ ବସା ଯାଇ ଥାଏ । (୪୯) ଜୁଦର (ଓଦର, ରୁଦ୍) ଶଗଡ଼—ଯେଉଁ ଶଗଡ଼ ଉପରେ ଜଳସ ପତ୍ର ବୋଝିବା ପାଇଁ ରୁଦ ବା ଲମ୍ବ ଝୋଲାଇ ରଖା ଯାଇଥାଏ । (୫୦) ଛାଟ (ଛାଟ, ଛପର, ଛପର୍ଗ) ଶଗଡ଼—ଯେଉଁ ଶଗଡ଼ ଉପରେ ଅଚ୍ଛାଦନ ଥାଏ । (୫୧) ଏକବଳଦିଆ ଶଗଡ଼—ଯେଉଁ ଶଗଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ବଳଦ ବା ଘୋଡ଼ା ଲଗିଥାଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଙ୍ଗାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହା ବଣ୍ଡି ବା ବାଣ୍ଡି ଶଗଡ଼ ଓ ଛଟକା ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଏହାର ନାମ ଏକା । (୫୬) ଖାଲି ଶଗଡ଼— ବୋଝାଇ ଦୋଇ ନ ଥିବା ଶଗଡ଼ । (୫୭) ବୋଝାଇ ବା ଲଦଲ୍ ଶଗଡ଼— ଯେଉଁ ଶଗଡ଼ରେ ବୋଝ ଲଦା ଦୋଇଥାଏ । (୫୪) ଛଲ୍ଲର ବା ଝଡାଳଆ ଶଗଡ଼— ଯେଉଁ ଶଗଡ଼ରେ ଲଦା ଦୋଇଥିବା ବୋଝର ଭର ଅଞ୍ଚର ପଛ ପାଖକୁ ବେଶି ଥାଏ ଓ ଏଥିଯୋଗୁ ଶଗଡ଼ର ଆଗ ପଖ ଚକ୍ର ଉଠି ଯାଉଥାଏ । (୫୫) ଦବଲ୍ ବା ଝୁର୍ ଶଗଡ଼— ଯେଉଁ ଶଗଡ଼ରେ ଲଦା ଦୋଇଥିବା ବୋଝର ଭର ଅଖଡ଼ ଅଗ ପାଖକୁ ବେଶି ଥାଏ ଓ ଏଥିପାଇଁ ଶଗଡ଼ର ଝୁର୍ ଇଲକ୍ ଦାବ ଦେଇ-ଥାଏ । (୫୬) ଗୋଟିଆ ଶଗଡ଼— ଚଢଜାଢର ପାହ୍ୟାପଥ ଓ ଅସମ ଭୂମି ଉପରେ ଚଳବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର ଛୋଟ ଶଗଡ଼ । ଏହାର ଚକ୍ରରେ ଲାହୁଆ, ସୁଟି ବା ଅର ବଦଳ ନ ଯାଇ ସଡ଼ଏ ମୋଟା ଯନ୍ତାଉ ଗୋଡ଼ିଶାଲଡଆ ଦ୍ୱାର୍ ଜବାଟ ପର ସଲଟ୍ କରା ଯାଇଥାଏ । (୫୭) କେରେଞ୍ଚ ଶଗଡ଼— କାଠର ପ୍ରକୋଷ୍ଠଯୁକ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ଗାଡ଼ି । ଗଙ୍ଗାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହା ବାଣ୍ଡି ଶଗଡ଼ ନାମରେ ଅଭିହିତ । (୫୮) ଶବାର ଶଗଡ଼— ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ମନୁଷ୍ୟ ବସନ୍ତି । କେରେଞ୍ଚ ଶଗଡ଼ ସଦୃଶ ଏହା ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । (୫୯) ଭଡ଼ା ଶଗଡ଼— ଯେଉଁ ଗାଡ଼ି କେରେସ୍ୱାରେ ବୁଝାସାଏ ।]

ଶଗଡ଼ ଅଡ଼ା—ଦେ. ବି.—[ସଂ. ଶକଟ+ଆ. ଅଡ୍ଡା] —ଶଗଡ଼ମାନ ରଖାଯିବା ସ୍ଥାନ—A cart-stand; a garage for carts.
Śagarḍa arḍā
ଗରୁର ଗାଡ଼ିର ଆଡ୍ଡା
ଛକଡା କା ଆଡ୍ଡା

ଶଗଡ଼ ଅଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି.—ଗାଡ଼ି ଚଲେଇବା—To drive a cart.
Śagarḍa arḍā (ṛḍe)ibā
ଗାଡ଼ି ଚାଲାନ
ଛକଡା ହାଂକନା
[ଦ୍ର—ଶଗଡ଼ଆ ଶଗଡ଼ରୁ ଅଡ଼ାଏ ନାହିଁ; ଶଗଡ଼ରେ ବୋଝ ଦୋଇଥିବା ବଳଦଙ୍କୁ ଅଡ଼ାଏ ।]

ଶଗଡ଼ ଅଣ୍ଟା(ଣ୍ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି—ବାଲୁଅରେ ବା ବାଲରେ ବଳଦ Śagarḍa aṇṭā(ṇṭe)ibā
ଟାଣି ପାରୁ କଥିବା ଶଗଡ଼ର ଦଣ୍ଡା
ଗରୁର ଗାଡ଼ୀ ଠେଲା ପାଖରେ ମନୁଷ୍ୟ ଦ୍ୱାର ଓ ଅଣ୍ଟାଦ୍ୱାର୍ ବଳ
ଛକଡା ଠେଲନା ପ୍ରଯୋଗ କରିବା—To push a heavily laden cart (which the bullocks are drawing with difficulty through sand or mud) with one's hands and waist to accelerate its movement.

ଶଗଡ଼ କଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି.—ରପଗ୍ରସ୍ତ ଦଳରୁ ଅସୁଥିବା ଶଗଡ଼ Śagarḍa kaṭā(ṭe)ibā
ଆଦ ସଙ୍ଗେ ଧକ୍କା ନ ଲାଗିବା
ଗାଡ଼ିର ପଥକଟା ଛକଡା କଟାନା
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶଗଡ଼ର ବଳଦଙ୍କୁ କାସ୍ତାହିତ କର ଶଗଡ଼କୁ ଏକପାଶ୍ୱିଆ କରାଇବା—To cause a cart to swerve to one side, so as not to collide with another cart or conveyance coming from the opposite direction.

ଶଗଡ଼ ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ.—୧ । ଚାଳି ଶଗଡ଼—1. A thatched Śagarḍa gāṛi cart. ୨ । (ସଦରର) ଶକଟ ଇତ୍ୟାଦି । 2. Carts etc.
ଗରୁରଗାଡୀ ଛକଡାଗାଡୀ

ଶଗଡ଼ ଗୁଲା—ଦେ. ବ.—ଶଗଡ଼ର ଚକ ଯାଇଥିବା ଭୂମିରେ ଚହ୍ନିତ Śagarḍa gulā ସମାନ୍ତରାଳ ରେଖାଚିତ୍ରଦ୍ୱୟ—The
ଗରୁରଗାଡୀର ଚାକାରଦାଗ parallel lines left or traced
ଛକଡାକୀ ପାଁଟୀ on the ground by the wheels of a cart; cart track.

ଶଗଡ଼ ଘଣି(ଣୀ)—ଦେ. ବ.—ଚାଷୁଆ ବା ପଙ୍କମୟ ସ୍ଥାନରେ ଅନେକ Śagarḍa ghaṇi (ṇī) ଶଗଡ଼ ଯିବା ଆସିବା ଜଉବାରୁ ଭୂମିରେ
ଗାଡୀର ଚାକାରଗର୍ତ୍ତ ସୃଷ୍ଟ ଯାଇଥିବା ଗଭୀର ଗର୍ତ୍ତ—Deep ruts
ଛକଡା ପାଁଟୀ) made in clayey soil by heavy cart traffic.

ଶଗଡ଼ ଘିଡ଼ିଘିଡ଼େଇବା—ଦେ.ବ. ଶକଟ ଘଡ଼ ଘଡ଼ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ଚଳବା— Śagarḍa ghirḍi ghirḍeibā A cart moving with a
ଗାଡୀ ଘଡଘଡ କରେ ଯାଓୟା rattling sound; the
ଛକଡା ଘଡଘଡନା rattling sound made by a moving cart.

ଶଗଡ଼ ଚକ—ଦେ. ବ.—ବଳଦ ଗାଡ଼ିର ଚକ—The wheels of a cart.
Śagarḍa chaka
ଗାଡୀର ଚାକା ଛକଡ଼ା ପାହିୟା

ଶଗଡ଼ ଝୁର୍—ଦେ. ବ.— ଶଗଡ଼ର ଜୁଆଳର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଦୁଇ ଦଣ୍ଡାର Śagarḍa jhurā ଆଗ ମୁଣ୍ଡର ସଯୁକ୍ତ ଦେବା ସ୍ଥାନ—The
ଛକଡା କୀ ମୁହଁଡା middle of the yoke where the
ଗାଡ଼ିର ମାଥା beams of a cart meet.

ଶଗଡ଼ ଯୁଆଳି—ସ୍ତାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ବ.—ଶଗଡ଼ଝୁର୍ (ଦେଖ) Śagarḍa juāḷi Śagarḍa jhurā (See)
ଦେ. ବ —ଶଗଡ଼ର ଯୁଗଦାରୁ—The yoke of a cart.

ଶଗଡ଼ ଯୁ(ଯୋ)ଶ(ଚ୍ଚ)ବା—ଦେ.କି.—(ସଂ ଶକଟ+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ)-ଶକଟର Śagarḍa ju(jo)chi(ti)bā ଯୁଆରେ ପଶୁଙ୍କୁ ଲଗାଇବା—To
ଗାଡୀ ଯୋତା ଛକଡା ଜୋତନା yoke beasts to a cart.
(ଦ୍ର—ପ୍ରକୃତରେ ଶଗଡ଼ ଯୋଗୁ ଯାଏ ନାହିଁ, ଶଗଡ଼ରେ ବଳଦ ଯୋଗୁ ଯାଅନ୍ତି ।)

ଶଗଡ଼ ଝିପିଡ଼ିପେଇବା— ଦେ. କି.— ଗାଡ଼ର ଦଣ୍ଡାର ପଛମୁଣ୍ଡରେ Śagarḍa ḍhipiḍhipeibā ଭରଯୁକ୍ତ ଏବଂ ପ୍ରୟୋଗ ଓ
ଛକଡା ହୁଚୁର ହୁଚୁର ହୋନା ଭାରକୁ ହଠାତ୍ କେବା ଦ୍ୱାରା ଶକଟର ଏ ମୁଣ୍ଡ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଅଳ୍ପ ଉପରେ ଉଠୁଥିବା ଓ ପଡୁଥିବା— The state of a cart moving like a see-saw by alternately applying load and lessening it on the back end.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଗଡ଼ ଚିପିଚିପେଇଲା; ଓପର (ତଳ) ପାଟିରେ ଦାନ୍ତ ନାହିଁ, ଅଇଁଠା ଚଟେଇଲା — ପେଟି ବାଳକ ବା ବାଳକାଙ୍କର ଦୁଧ ଦାନ୍ତ ପଡ଼ିଯାଇ ନୂଆ

Śagarḍa ḍhipiḍhipeilā; Opara (tala) pāṭire dānta nāhiñ, aiṇṭhā chaṭeilā — A doggerel used by children to those of them who have lost their milk teeth.

ଦାନ୍ତ ଉଠି ନ ଥାଏ, ତାକୁ ସାଙ୍ଗ ସିଲ୍ଲେ ଏହା ଗୀତ ପଦକ ବୋଲ ଚଢ଼ାନ୍ତୁ--A doggerel used by children to those of them who have lost their milk teeth.

ଶଗଡ଼ ଦଉଡ଼ା(ଡ଼ି)— ଦେ. ବ.—ଶଗଡ଼ରେ ବୁହାଯିବା କାଠ ଆଦରୁ

Śagarḍa daurḍā (rḍi) — ବା ରୁଦ୍ରକୁ ଶଗଡ଼ ସଙ୍ଗେ ମଜଭୁତ୍ ଛକଡା କା ରସ୍ସା କର ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ୧୫।୨୦ ହାତ ଲମ୍ବା ମୋଟା ଦଉଡ଼ା—A thick long rope which is kept in a cart to tie any thing to be carried on it.

ଶଗଡ଼ ଦଣ୍ଡା — ଦେ. ବ (ସ. ଶକଟ + ଦଣ୍ଡ)—୧ । ଶଗଡ଼ର ସେଇଁ

Śagarḍa daṇḍā — ଦୁଇଟ ଦଣ୍ଡ ଅଗ ପାଟରେ ଝୁଟୁରେ ମିଳିଥାଏ ଗାଡ଼ୀର ଡାଣ୍ଡା ଓ ପଛରେ ଦିଭୁକ ହୋଇ ବାହାରିଥାଏ — 1. The ଛକଡା ଡଣ୍ଡା beams or arms of a cart. ୨ । ଶଗଡ଼ର ଦଣ୍ଡ ଦ୍ୱୟର ଚକ୍ଷାଦଭାଗସ୍ଥ ଶେଷାଂଶ; ମୁଠା—2 The back ends of the beams of a cart. [ଦ୍ର— ଏହାକୁ ହାତରେ ଧରି ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଶଗଡ଼ର ଅଗ ପାଖର ଗଢ ବିପଥଗତ ହୋଇ ଭୁଇଁ ଛୁଏ ।]

ଶଗଡ଼ ନନ୍ଧା — ଦେ. ବ—ଶଗଡ଼ର ଝୁଟୁକୁ ଯୁଆଳର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ ସହିତ

Śagarḍa naṇdhā — ଦଉଡ଼ାଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧିବା—Tying the ଛକଡାକା ମୁହଡା ବାଁଧନା front end of the beams of a (ଶଗଡ଼ ନନ୍ଧନା - କ୍ରିୟାରୂପ) cart securely to the middle of the yoke.

ଶଗଡ଼ ପଛକେ କଅବାଡ଼ (ଗୋହିର)ରେ ପଡ଼ୁ (ପଶୁ), ଶଗଡ଼ିଆର ମୂଲ (ରୁଡ଼ା) ମାରି ହବନାହିଁ —ପ୍ରବଚନ—ଚୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଚୌଣସି

Śagarḍa pachhake kiābārḍare pardu (paśu), śagarḍiāra mūla māra heba nāhiñ (bharḍā) — ଶଗଡ଼ର ସଙ୍ଗେ ଚୁକ୍ତି ହୋଇଥିବା ଭଡ଼ା ଶଗଡ଼ିଆ ଶୁଣେ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍, ଲୋକସାନ ହେଲେ ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୱାମୀ ଛାଡ଼ା ସେହେ ଓ ଶଗଡ଼ିଆକୁ ଚୁକ୍ତି ହୋଇ ଥିବା ଭଡ଼ା ଦେବାକୁ ସେ ବାଧ୍ୟ ନୁହେ । କାରଣ, ଲଦ ଖାଇ-ଥାଆନ୍ତା ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୱାମୀ,ଶଗଡ଼ ସହିତ ସେହି । କିନ୍ତୁ ଶଟଉଥା ଲଦର ସ୍ୱର୍ଗୀ ନୁହେଁ, ଶଗଡ଼ରେ ଭୁଗୀ ହେବ ଅବା କାହିଁକି ?—

A proverb meaning 'A carrier must be given his hire even if the cart overturns on the roadside and the articles are spoiled thereby. The owner of the article has to suffer the loss occasioned by the mishap and not the cartman. This is applied to cases where out of two persons engaged in a transaction, one person takes the risk and the other takes no risk but gets his wages.

ଶଗଡ଼ ପହି(ଘି)— ଦେ. ବ (ସ ଶକଟ + ପଦ୍ଧି)—୧ । ଶଗଡ଼ର ଚକ—

Śagarḍa pahi(hi) — 1.The wheel of a cart. ୨। ଶଗଡ଼ ଗାଡ଼ିର ଚାକା ଚକର ପଦ୍ଧି—2. The rim of a cart-wheel.

ଛକଡ଼ାକା ପହିୟା

(ଶଗଡ଼ପଦ୍ଧତି[ପୃ], ଶଗଡ଼ ପଦ୍ଧା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶଗଡ଼ ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଶଗଡ଼ରେ ଯୋଗୁ ହୋଇଥିବା

Śagarḍa phiṭā(ṭe)ibā — ବଳଦଙ୍କୁ ଯୁଆଳରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା— ଗାଡ଼ି ଖୁଲା ବୈଲ ଖୋଲନା To unyoke the beasts of a cart.

ଶଗଡ଼ ବତ୍ତି — ଦେ. ବ (ସ. ଶକଟ + ପା. ବତ୍ତି)—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜମି

Śagarḍa baṭi — ଉପରେ କିଛି କାଳ ପାଇଁ ଶଗଡ଼କୁ ରଖିବାକୁ ଗାଡ଼ିର ମାଲୁଲ ଛକଡାକାବଟା ହେଲେ ଶଗଡ଼ିଆର ଜମି ଜମିର [ଶଗଡ଼ ମାଆ(ଡ଼ା)ସୁଲ-ଅନ୍ୟରୂପ] ମାଲିକକୁ ଦେବା କର ବା ଶୁଳ୍କ-

A fee paid to the owner of a land by a cartman for keeping the cart on it for some time.

ଶଗଡ଼ ବଳଦ —ଦେ. ବ.— (ସଦ୍ଭବର)—୧ । ଶଗଡ ଓ ଶଗଡ଼ବୁହା

Śagarḍa balada — ବଳଦ—1. Cart and its ଗାଡ଼ୀର ବଳଦ bullocks. ୨ । ଶଗଡ଼ ବୁହାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବଳଦ; ଶଗଡଆ ବଳଦ—2. Bullocks broken to the ଛକଡ଼ାକା ବୈଲ cart; draught bullocks.

ଶଗଡ଼ ବାଟ — ଦେ. ବ.— ସେଇଁ ରାସ୍ତାରେ ଶଗଡ଼ ଯିବା ଆସିବା କର

Śagarḍa bāṭa — ଯାଉ; ଶକଟ ଗମନାଗମନର ଉପଯୋଗୀ ଗରୁର ଗାଡ଼ୀର ରାସ୍ତା ପ୍ରଶସ୍ତ ରାସ୍ତା—Cart road; a road [ଶଗଡ଼ ରାସ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ] for cart traffic.

ଶଗଡ଼ ବାଟୁଆ —ଦେ. ବ—ଏକଜାତୀୟ କଣ୍ଟକୀ ବନ୍ୟଗୁଳ୍ମ—

Śagarḍa bāṭuā — A kind of wild tree with aromatic flowers; Eugenia Bractiata. [ଦ୍ର—ଏହାର କୋଳ ଲୋକେ ଖାଆନ୍ତି, ଏହାର ଫୁଲ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁବାସିତ ।] [ଦ୍ର—ବାଳ ସୁଖ ଖୋଲେ ଉଙ୍ଗେ ସହି ପ୍ରତାପଉଙ୍କ ଥାଏ, ସ୍ଥଳେ ଶଗଡ଼ ବାଟୁଆ ନଉଙ୍ଗେ କରନ୍ତୁ ନାଥ । ବିଧାନାଥ ଜ୍ୟୋ ।]

ଶଗଡ଼ ବୁହାଇବା—ଦେ. କି—ଶଗଡ଼ ଟାଣୁଥିବା ପଶୁମାନଙ୍କୁ ସାରଥିରୂପେ

Śagarḍa buhāibā — ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରି ଶଗଡ଼କୁ ସ୍ଥଳ ଗାଡ଼ିଚାଳନ ଛକଡାହାଁକନା କରିବା—To drive a cart.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଗଡ଼ ବୋହିବା—ବେ. କି—୧ । (ଗରୁ) ଶକଟକୁ ଟାଣିବା—Śagarḍa bohibā 1. (oxen) To draw a cart· ଗାଡ଼ୀକେବହା ୨ । ଶଗଡ଼ ବୁହାଇବା (ବେଶ)—2. Śagarda buhāibā (See) ଶକ୍କଡାକୋଖୀଚନା

ଶଗଡ଼ ଭଡ଼ା—ବେ. ବ (ସ. ଶକଟ+ଭୃତକ)—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା Śagarḍa bharḍā ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପଦାର୍ଥକୁ ଶଗଡ଼ରେ ନେବା ଗାଡ଼ିଭାଡ଼ା ଶକ୍କଡାମାଡା ପାଇଁ ଶଗଡ଼ଆର ନେବା ମୂଲ୍ୟ ବା ଭେରେସ୍ୱା—Cart hire.

ଶଗଡ଼ ସର୍—ବେ. ବ (ସ. ଶକଟ ଓ ସୃ ଧାତୁ)—ଶଗଡ଼ ଗୁଲା—Śagarḍa sari Tracks left by cart wheels on ଗାଡ଼ିର ଚାକାର ଦାଗ the ground; cart-track. ଶକ୍କଡାକୀ ପୌଟୀ

ଶଗଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀବେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଦୋଳା—Śagarḍā Cradle; a swing.

ଶଗଡ଼ି—ବେ. ବ (ସ.ଶକଟ)—୧ । ଶକଟ; ଶଗଡ—1.Cart. ୨ । Śagarḍi ଘୂରା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଅଳ୍ପ ବଳପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ ରଜ୍ଜୁଦ୍ୱାରା କପିକଳ ଘିରନୀ, ଚରଖୀ ଉପରକୁ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ଚକ—2. A pulley (consisting of a grooved wheel). [ଦ୍ର—ଏହି କଲରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଚକ ଥାଏ ଏବଂ ତାହା ଗୋଟିଏ ଦୃଢ଼ ଅଙ୍ଗ ଉପରେ ଘୂରୁଥାଏ । ଏହି ଚକର ପରିଧିରେ ଗୋଟିଏ ଘସ୍ନ ଖୋଲାଦୋଇ ତା ଭିତରେ ରଜ୍ଜୁ ଚଳିଥାଏ । ରଜ୍ଜୁର ଏକ ମୁଣ୍ଡରେ ଘୂରାଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବାନ୍ଧି ରଜ୍ଜୁକୁ ଚକର ପରିଧିବାଟେ ଘୁରାଇ ଆଣି ଦଉଡ଼ିର ଉପଯୁକ୍ତ ମୁଣ୍ଡକୁ ଉଳଆଉକୁ ଟାଣିଲେ ଆର ମୁଣ୍ଡରେ ଝୁଲନ୍ତୁ ଥିବା ବସ୍ତୁ ଉପରକୁ ଉଠେ ଓ ଏ ମୁଣ୍ଡରେ ବଳପ୍ରୟୋଗକୁ ଅଳ୍ପ କରିଦେଲେ ଆର ମୁଣ୍ଡରେ ଘୂରି ବସ୍ତୁ ତଳକୁ ଖସେ ।]

ଶଗଡ଼ିଆ—ବେ. ବଣ (ସ· ଶାକଟିକ)—୧ । ଶକଟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Śagarḍiā 1. Relating to the cart ୨ । ଶକଟ ଟାଣିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି ବା ପଶୁ)—2. Engaged in work in connection with a cart. (ଯଥା—ଶରତିଆ ବଳଦ, ଶଗଡ଼ିଆ ଘୋଡ଼ାହୁ) ବେ. ବ—ଗରୁରଗାଡ଼ୀରଗାଡ଼ୋୟାନ ଗାଡିବାନ, ଶକ୍କଡାବାଲା ୧ । ଗାଡୁଆନ; ଶକଟବାହୁ;ସାରଥୀ—1.A cart driver;cart man. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶଗଡ଼ଦ୍ୱାରା ଜାବିକା ନିର୍ବାହ କରେ—2. A person who earns his living by carrying things in carts; a carrier of things and men by cart. (ଉ—ଉଖାର କେଲା,ଶଗଡ଼ିଆ, ଜନମତ;ଲୋକେ ଯଦେ ସ୍ଥାନ ନ ଦେବ କଦାଚତ—କୃଷ୍ଣହିଁ ମଦ୍ଦାସ୍ତରତ ଶାନ୍ତି ।) ସ୍ତ୍ରୀବେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଶଗଡ଼ ସର୍—A cart track,

ଶଗଡ଼ିଆ ପଶିଲେ (ଅସିଲେ) ମୁଣ୍ଡବୋଝିଆ ପଳାନ୍ତି—ପ୍ରବଚନ—Śagarḍiā pasile (āsile) muṇḍabojhiā palānti. ଘୋଡ଼ା ଦେଖିଲେ ଖୋଁଡ଼ାହୁଓ୍ୟା ଗାଡୋକାସାମନେମୋଟିୟାଭାଗଜାତାହେ କୌଣସି ଦାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟତର ବ୍ୟକ୍ତି ପହଞ୍ଚିଲେ ପୂର୍ବ-ନିଯୁକ୍ତ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସେ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ବଦାସ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି—ଏପର ସ୍ଥଳରେ ଲକ୍ଷଣାର୍ଥରେ ଏ ପ୍ରବଚନ ବାକ୍ୟଟି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

A sentence used to mean—Less useful people give place to more useful people.

[ଦ୍ର—ମୁଣ୍ଡରେ ବୋଝଦ୍ୱାରା ଅଳ୍ପ ପରିମିତ ପଦାର୍ଥ ନେବା ଅଭିବା ଜଣାଇ ଯାଏ । ତନ୍ନୁ ଶଗଡ଼ଦ୍ୱାରା ବହୁତ ପଦାର୍ଥ ବୁହାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ବୁହାଇବାକୁ ହେଲେ ଲୋକେ ମୁଣ୍ଡବୋଝିଥିବା ଅପେକ୍ଷା ଶଗଡ଼ଆଣିବା ଅଧିକ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ବୁହାଇବା ଅଗରୁ ମୁଣ୍ଡ ବୋଝିଥିବା ଦ୍ୱାରା କାମ ଚଳୁଥିବା ସ୍ଥାନରେ ସବୁ ଶଗଡ଼ିଆମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଲୋକେ ମୁଣ୍ଡ ବୋଝିଆଙ୍କୁ ଆଉ କାମକୁ ନ କରି ଶଗଡ଼ିଆଙ୍କଦ୍ୱାରା ବହନ କାର୍ଯ୍ୟ କରାନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ମୁଣ୍ଡବୋଝିଆମାନେ ସେଠାରେ କାହିକା କାହାରି ଉପାସ୍ଥି ନ ଦେଖି ସେ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରବାଦରେ ଆମ ଦେଶରେ ରେଳ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ଶଗଡ଼ିଆଙ୍କର ଦାନା ମଲ୍ଲ ।]

ଶଗଡ଼ିଆ ବଳଦ—ବେ. ବ.—ଯେଉଁ ବଳଦମାନେ ଶଗଡ଼ ଟାଣିବା Śagarḍiā balada ପାଇଁ ଶିଣ ଦୋଇଥାନ୍ତି—Bullocks ଗାଡ଼ୀରବଳଦ ଶକ୍କଡାକାବୈଲ broken to the cart; bullocks trained to draw carts

ଶଗଡ଼େ—ବେ. ବଣ ଓ ବ—୧ । ଭଡ଼ାଏ; ଏକଗାଡ଼ି ପରିମିତ—Śagarḍe 1. One cart-load of. ୨ । ବହୁ ପରିମିତ—ଏକଗାଡ଼ୀ ଏକଗାଡୀ 2. Large quantity of. [ଯଥା—ତା ପେଟରେ ଶଗଡ଼େ ବଦ୍ୟା ଅଛୁ]

ଶଙ୍କ୍ ବା ଶନ୍‌କ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଭୟ ହେବା—1. To Śaṅk or śan-k (root) dread: to be afraid. ୨ । ଆଶଙ୍କା କରିବା—2. To fear; to apprehend. ୩ । ସନ୍ଦେହ କରିବା—3. To doubt; to suspect. [ଦ—ଏହି ଧାତୁ ପୂର୍ବେ ଅ, ପରେ ଆର ଉପସର୍ଗମାନ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ଶଙ୍କ —ସ. ବ (ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶକଟବାହୀ ବୃଷ; ଶଗଡ଼ିଆ Śaṅka ବଳଦ—A cart-ox; an ox for drawing cart. ଗା. (ଗଣ୍ଡାମ) ବ—ଶଙ୍କ; ପୋଲ—Bridge.

ଶଙ୍କନୀୟ—ସଂ. ବଣ (ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଯାହାକୁ ଶଙ୍କା Śaṅkanīya କରିଯାଏ—1. To be feared. ୨ । ଶଙ୍କାର (ଶଙ୍କନୀୟା–ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଷୟୀଭୂତ—2. Apprehensible. ୩ । ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଦେହ ହୁଏ—3. Doubtful; questionable.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଙ୍କର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶମ୍=ମଙ୍ଗଳ+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ Śaṅkara ମନୁଷ୍ୟର ମଙ୍ଗଳବିଧାନ କରେ)—ମଙ୍ଗଳ-ଜନକ; (ଶଙ୍କର୍ଷ—ଷ୍ଟ୍ରୀ) ଶୁଭଙ୍କର—Auspicious. ବ—୧। ମହାଦେବ; ଶିବ—1. Śiba. ୨। ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଶ)—2. Śaṅkarāchārjya. (See). ୩। ଘୃତସେପା କର୍ପୂର (ହି. ଶ)—3. Barus camphor. ୪। ଧାବ୍ରବିଡ (ହି. ଶ)—4. Pigeon. ୫। ଏକ ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦ (ହି. ଶ)—5. A syllabic metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୧୬ ଓ ୧୦ ବର୍ଣ୍ଣରେ ୨୬ ମାତ୍ରା ଥାଏ ଓ ଅନ୍ତରେ ଗୁରୁ ଲଘୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ—(ହି. ଶ)।] ୬। ସେସ ସ୍ୱରର ଅଷ୍ଟମସ୍ୱର, ସ୍ୱର ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—6. Name of a secondary musical tune.

ବେ. ବ—୧। ଦାଙ୍ଗର ପର ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛ; ମଣାମଉ ବା ଶୁଣ୍ଡା ମଗର—1. Saw-fish; Pristis Perrotteti; Pristis Pectinatus. [ଦ୍ର—ଏହା ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛ ୫।୬ ହାତ ଲମ୍ବ ଓ ଏହାର ଥୋମଣି ୨ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ କରତ ବା ପାନ୍ନା ପର ଦାନ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ । ଏ ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରା ସେ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତମଣ କରେ ଓ ଖତ କର ମାର ପକାଏ।] ୨। ଶାଙ୍କୁଚ ମାଛ—2. Ray fish. ୩। ପୁରୁଷଙ୍କୋକଙ୍କ ନାମ—3. A name given to males. ୪। ବୈଷ୍ଣବ କବି ନାମରେ ଏକ କରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚୟିତା। (ଦ୍ର—ଏ ୧୬୮୮ଶକାବ୍ଦରେ ସେ ବଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ। ରୈବତକ ପର୍ବତରେ ତାଙ୍କର ନିବାସ ଥିଲା)—4. Name of the author of an astronomical treatise.

ଶଙ୍କରଗୁର୍ଦ୍ଦିଆ ପାଲ୍—ଦେ. ବ—ଉତ୍କଳ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ୧୬ ପାଲ୍ମ Śaṅkaragurdiā pālā ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—Name of a Pālā out of the sixteen pālās prevalent in Orissa.

ଶଙ୍କର ଚିଲ୍ଲ—ସ. ବ.—ଶଙ୍ଖଚିଲ (ଦେଶ)
Śaṅkara chilla Śaṅkha chila (See)

ଶଙ୍କର ଚୂର୍ଦ୍ଦ—ସ. ବ—ବିଷଧର ସର୍ପ ବିଶେଷ—
Śaṅkara chūrda A kind of poisonous snake.
[ଦ୍ର—ଏହା ଲମ୍ବରେ ୫।୧୦ ହାତ ହୁଏ। ଏହାର ବିଷ ଦାନ୍ତ ବଡ଼ ଓ ଏହାଇ ଦଂଶନ ସାଘାତିକ। ବଙ୍ଗଦେଶର ସୁନ୍ଦର ବଣରେ କେବଳ ଏ ସର୍ପ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି। ଏହାକୁ ଧରିବା ବଡ଼ କଷ୍ଟକର (ହି.ଶ)।

ଶଙ୍କର ଜଟା—ସ. ବ.—ରୁଦ୍ରଜଟା (ଦେଶ)
Śaṅkara jaṭā Rudrajaṭā (See)

ଶଙ୍କର ଦାସ—ବେ. ବ. (ନାମ)—ଜନୈକ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବି।
Śaṅkara dāsa Name of an ancient Oriya poet.
[ଦ୍ର—ବାରମାସୀ କୋଇଲି ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ—ବନାସ୍ପତି, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ।]

ଶଙ୍କର ଦିଗ୍‌ବିଜୟ—ସ.ବ.—ବିଦ୍ୟାରଣ୍ୟ ମୁନିଙ୍କ ରଚିତ କାବ୍ୟ ବିଶେଷ
Śaṅkara dig-bijaya —An epic composed by sage Bidyāraṇya.
[ଦ୍ର—ଏହି କାବ୍ୟ ଶଙ୍କରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଜୀବନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଓ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ୧୬ ଗୋଟି ସର୍ଗରେ ପୁସ୍ତକଟି ସମାପ୍ତ । ଏଥିର ପ୍ରଥମ ଚାରୋଟି ସର୍ଗ (ଛନ୍ଦନାମ୍ନୀ ଦର୍ଶ୍ୟା) ପୁଷ୍ପା ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ବା ଶ୍ରୋତ୍ର ବର୍ଦ୍ଧନ ମଠାଧୀଶ ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ଶଙ୍କର ଶ୍ରୀ ୧୧୦୮ ଦଣ୍ଡୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ସ୍ୱାମୀ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟରେ ଅନୁବାଦ କରି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।]

ଶଙ୍କରପାଟିଆ(ୟା) ଭାଲୁ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ (ସଂ. ଶଙ୍ଖ)—ଏକ-
Śaṅkarapāṭiā(yā) bhālu ପ୍ରକାର ଭାଲୁ—A kind of bear, the skin of whose snout and the fur of whose belly are as white as conch shell. (ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ମୁହଁର ବା ତୋଣ୍ଡର ଚର୍ମ ଓ ପେଟର ଲୋମ ଶଙ୍ଖ ପରି ଧଳା ଦେଖେ।)

ଶଙ୍କର ପାଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ.—ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜାରେ
Śaṅkara pālā ନୈବେଦ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଘିଅରେ ଭଜା ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଗୁଣ୍ଡିକା ବିଶେଷ—A ball of flour kneaded and fried in ghee, and meant to be offered at the worship of Satya nārāyaṇa.

ଶଙ୍କର ପ୍ରିୟ—ସ. ବ.—(ଶଙ୍କର ପ୍ରିୟ ପାଦାର; ବହୁବ୍ରୀ)—୧।
Śaṅkara priya ଭଉରା ପକ୍ଷୀ—1. The partridge. ୨। ଧାତୁରା (ହି. ଶ.)—2. Datura Fustosa. ୩। ଦୋଣ ପୁଷ୍ପୀ ଗୟସ ଫୁଲ (ଦେଶ)—3. Gayasa (See) ସ. ବିଶ—ଶିବଙ୍କର ପ୍ରିୟ; ଶିବ ବିଷୟକ—Favourite of Śiba.

ଶଙ୍କର ପ୍ରିୟା—ସ. ବ.—(ଶଙ୍କରଙ୍କର ପ୍ରିୟା, ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ.)—୧।
Śaṅkara priyā ପାର୍ବତୀ; ଦୁର୍ଗା—1. Goddess Pārbatī. ୨। ଶଙ୍ଖଚିଲ (ଦେଶ)—2. Śaṅkhachila (See)

ଶଙ୍କର ବୀର୍ଯ୍ୟ (ଶୁକ୍ର, ରେତଃ)—ସଂ. ବ —ପାରଦ—
Śaṅkara birjya (śukra, retaḥ) Quicksilver.

ଶଙ୍କର ମତ୍ସ୍ୟ—ସଂ. ବ.—୧। ଶଙ୍କୁଚ; ସାଙ୍କୁର ମାଛ—
Śaṅkara matsya 1. The sting ray; sea devil. ୨। ଶୁଣ୍ଡା ମଗର—2. The sawfish.

ଶଙ୍କର ଶୈଳ—ସଂ. ବ.—(ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—କୈଳାସ ପର୍ବତ (ହି.ଶ)
Śaṅkara śaila A name of the Kailāsa mountain.

ଶଙ୍କରା—ବେ. ବ. ପୁଂ—(ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଶଙ ର ନାମର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି
Śaṅkarā ଜାତ ନାମ—Name for calling Śaṅkara.
[ଶଙ୍କା—ଅବ୍ୟୟୀଭାବ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ—(ନାମ)—ବେଦାନ୍ତ ଭାଷ୍ୟକାର ଅଦ୍ୱୈତବାଦ Śaṅkarāchārjya ଅଗ୍ରଣି ଜଣେଷ—Name of a famous commentator of the Upanishads. and religious reformer. [ଦ୍—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ କେରଳ ଦେଶର ଚଦମ୍ବ ବା କାଞ୍ଚଲ ଗ୍ରାମ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ୭୮୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ ଏବ ୮୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ୩୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ କେଦାରନାଥ ନିକଟରେ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କରଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ଶିବଗୁରୁ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ସୁଭଦ୍ରା ଥିଲା । ବାଲ୍ୟକାଳରେ ୩ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏ ପିତାଙ୍କୁ ହରାଇ ମାତାଙ୍କ ଲାଳନ ପାଳନରେ ବଢ଼ିଥିଲେ । ୬ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏ ସହାପଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ୮ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ୧୬ ବର୍ଷ ବୟସରେ ମାତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଏ ଭାରତର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଏବ ଭ୍ରମଣ ଶେଷରେ ପୁନର୍ବାର ଗୃହକୁ ଫେରି ଆସି ରୁଗ୍ଣା ମାତାଙ୍କ ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିଯୋଜିତ କରଥିଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ମାତାଙ୍କର ପରଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ଘଟିବାରୁ ସେ ଗୃହତ୍ୟାଗ କରି ପୁଣି ଧର୍ମପ୍ରଚାରାର୍ଥେ ଭାରତ ଭ୍ରମଣରେ ବହିର୍ଗତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବୟସ ଯେତେବେଳେ ୧୬ ବର୍ଷ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ସେ ପରମବିଦ୍ୱାନ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଭାରତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମର ଅଧୋଗତି ଘଟିଥିଲା ଏବ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଶଙ୍କର ବୌଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ କରି ଅଦ୍ୱୈତ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମର ପୁନଃ ସ୍ଥାପନ କଲେ ଏବ ଭାରତର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶିବମନ୍ଦିର ଓ ମଠମାନ ସ୍ଥାପନ କରି ସେ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ତଥା ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନାର କେନ୍ଦ୍ରରେ ପରିଣତ କରିଥିଲେ । ଭାରତର ଚାରି ଦିଗରେ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଚାରି ଗୋଟି ମଠ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଶିଷ୍ୟାନୁକ୍ରମେ ମଠାଧୀଶମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ଅସୁଅଛି । ପଶ୍ଚିମରେ ଦ୍ୱାରକାସ୍ଥିତ ଶାରଦା ମଠରେ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନାମ ହସ୍ତାମଲକାଚାର୍ଯ୍ୟ । ଦଶନାମୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତୀର୍ଥ ଓ ଅଶ୍ରମ ନାମଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ବାସ ନିମିତ୍ତ ଏହି ମଠଟି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଉତ୍ତରରେ ବଦରିକାଶ୍ରମସ୍ଥିତ ଯୋଶୀ(ଶୀ) ମଠ ବା ଜ୍ୟୋତିଃ ମଠରେ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନାମ ତୋଟକାଚାର୍ଯ୍ୟ । ଗିରି, ପର୍ବତ ଓ ସାଗର ନାମଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ବାସ ନିମିତ୍ତ ଏହି ମଠଟି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ପୂର୍ବରେ ପୁରୀସ୍ଥିତ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ମଠରେ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନାମ ପଦ୍ମପାଦାଚାର୍ଯ୍ୟ । ବନ ଓ ଅରଣ୍ୟ ନାମଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ବାସ ନିମିତ୍ତ ଏହି ମଠଟି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଦକ୍ଷିଣରେ ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥିତ ଶୃଙ୍ଗେରୀ (ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗାଶ୍ରମ) ମଠରେ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନାମ ସୁରେଶ୍ୱରାଚାର୍ଯ୍ୟ । ପୁରୀ, ଭାରତୀ ଓ ସରସ୍ୱତୀ ନାମଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ବାସାର୍ଥେ ଏହା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଚିତ ବେଦାନ୍ତଭାଷ୍ୟ, ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ଭାଷ୍ୟ ଓ ମୋଦମୁଦ୍ଗର ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାରତରେ ସର୍ବତ୍ର ଆଦୃତ । ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଘଟନାକ୍ରମେ ଉହାଁରୁ ତାଙ୍କର ଅଶୁଭ ଦ୍ୱାର ଯାଇ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଧର୍ମମତ ବେଦାନ୍ତର ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ଭିତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ; କିନ୍ତୁ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ଶୈବଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜନଶ୍ରୁତି ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଏ ସମସ୍ତ ନ ଥିଲେ; ଅଥଚ ସଂସାରର ମୋହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ପରକାୟ ପ୍ରବେଶ ବିଦ୍ୟାବଳରେ ଜଣେ ମୃତାଙ୍କ ଶରୀରରେ କିଛିକାଳ ପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ଥରେ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସେ ମୋଟିଏ ଧୋବା ଘରେ ପହଞ୍ଚି ସେଠାରେ ଧୋବାର ପାଟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଣ୍ଡା ପିଠା ଖାଇଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ସମସ୍ତେ ଗୁରୁଙ୍କ ଦେଖା ଦେଖି (ଜିହ୍ୱା ଲାଳସାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ) ପଣ୍ଡା ପିଠା ଖାଇ ଦେଲେ । ପରେ ଟିକିଏ ଦୂର ଯାଇ ଶଙ୍କର କହିଲେ ଯେ, ଧୋବା ଘରେ ପିଠା ଖାଇଥିବାରୁ ଶସ୍ତର ଅପବିତ୍ର ହେଲା । ତଦନନ୍ତର ସେ ଶସ୍ତରକୁ ଶବ କରିବା ବ୍ୟାଜରେ ଗୋଟିଏ ଅଟାଳିଶାଳରେ ଆଣ୍ଠୁଏ ହେଇଥିବା ଗଳିତ ରଙ୍ଗଗୁଡ଼ିଏ ପିଇ ଦେଲେ । ଶିଷ୍ୟମାନେ ଏହା ଦେଖି କାଳେ ପାଟି ପୋଡ଼ୁଥିବ ଏହା ଭୟରେ ଗୁରୁଙ୍କ ଅନୁକରଣ କଲେ ନାହିଁ । ଏହା ଦର୍ଶନ କରି ଶଙ୍କର ସେମାନଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କଲେ ଏବ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଉକ୍ତ ଶିଷ୍ୟ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟମାନେ 'ଦଶନାମୀ' (ଗିରି, ପୁରୀ, ଭାରତୀ ଆଦି) ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ପରିବ୍ରାଜକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ଶିବ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଏବ କହୁଥିଲେ 'ଶଙ୍କରଃ ଶଙ୍କରଃ ସାକ୍ଷାତ୍' । ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ଓ ଚାରିଚ ଦେଶରେ ସେ ଧର୍ମପ୍ରଚାରାର୍ଥେ ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ଧର୍ମପ୍ରଚାର ଫଳରେ ଭାରତରୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ହ୍ରାସ ପାଇଥିଲା ଏବ ଶୈବ ଧର୍ମ କ୍ରମେ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ସେ ୩୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ କେଦାରନାଥ ତୀର୍ଥରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ।

ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ୬୦୮ ଶକାବ୍ଦ ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା ଦିବସ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ ସମୁଦ୍ର, ତୀରସ୍ଥ କେରଳ ଦେଶାନ୍ତଃପାତୀ କଲ୍ଲଡ଼ି ଗ୍ରାମରେ ପରମବୈଦିକ ଶିବଗୁରୁ ନାମା ଜନୈକ ନୈଷ୍ଠିକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଔରସରେ ଅପର୍ଣଚରିତା ସନ୍ନାନାଉକାଖ୍ୟିତା ସତୀ ସୁଭଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ପରିଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ଶଙ୍କରଙ୍କ ଅବତାରର ୩୨ ବର୍ଷ ଶିବଗୁରୁ ପରଲୋକାନ୍ତରିତ ହେବାରୁ "ଶଙ୍କରଙ୍କର ଶୈଶବାବସ୍ଥା ଦୈନ୍ୟ

ଅଥବା ଜନ୍ମଙ୍କ ଉପରେ ନର୍ଭର କରିଥିଲା । ଶଙ୍କର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ମାତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶାନୁସାରେ ଗୁରୁ ଗୃହରେ ବାସକରି ଦୁଇବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଗୁରୁଙ୍କ କୃପାରୁ ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ମହାତ୍ମା ଶଙ୍କର ଜ୍ଞାନାଲୋକରେ ଆଲୋକିତ ହୋଇ ଅସାଧାରଣ ଭଗବଦ୍‌ଭକ୍ତିର ନିଦର୍ଶନ ପ୍ରଦର୍ଶନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣର ପ୍ରସ୍ତାସ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତନ୍ତୁ ଭାଙ୍କର ଏକାପତ୍ୟା ଅଥବା ମାତା ସେଥିରେ ଅନୁମତି ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ବାଧ ହୋଇ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ବିଧାତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ଇଚ୍ଛା ପ୍ରଭାବରେ ଶଙ୍କର ଏଉଦା ମାତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଜଙ୍ଘା ପାର ହେବା ସମୟରେ ନକ୍ରଗ୍ରସ୍ତ (କୁମ୍ଭୀରଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ) ହୋଇ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସେଥିରୁ ମକ୍ତ ହୋଇ ନ ପାରିବାରୁ ଏ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ମିଳିଲେ ଭାଙ୍କର ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣୀୟ ବୋଲି ମାଆଙ୍କୁ ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରୁ ମାଆ ଅନନ୍ୟଗତ୍ୟା ହୋଇ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଅନନ୍ତର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଶଙ୍କର ଗୋବିନ୍ଦ ଯୋଗୀ ରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ପରମଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣକର ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦରୁ ପରବ୍ରହ୍ମ ସାକ୍ଷାତ୍‌ପ୍ରଦ ବ୍ରହ୍ମ ଉପଦେଶ ସହ ସମାଧିବଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷାକଲେ । ତଦନନ୍ତର ମହାଯୋଗୀ ଶଙ୍କର ସ୍ୱକୀୟ ଗୁରୁପାଦଙ୍କ ଆଜ୍ଞାନୁସାରେ ବାରାଣସୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥାନକର ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ କର୍ମକାଣ୍ଡାନୁଷ୍ଠାନ ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନା ସହକାରେ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ଭାଷ୍ୟ ପ୍ରଣୟନକରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟତ୍ୱ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟତ୍ୱର ପ୍ରାରମ୍ଭରେହିଁ ସନନ୍ଦନାମ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଶଙ୍କରଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଘଟନାକ୍ରମେ ଏହିଠାରେ ସ୍ୱାମୀପାଦଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍ ଶଙ୍କର(ଶିବ) ଦର୍ଶନ ହୋଇଥିଲା । ଅନନ୍ତର ଛନ୍ଦବେଶ–ଧାରୀ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶଙ୍କରଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ଏବଂ ସାର୍ଦ୍ଧକାଳବ୍ୟାପୀ ଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚା ହେବାପରେ ବ୍ୟାସ ସ୍ୱୟଂ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଆୟୁର୍ବ୍ୟାପୀଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ଉପନିଷଦ୍ ଗୀତା ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥର ଭାଷ୍ୟ ପ୍ରଣୟନାର୍ଥ ଉତ୍ସାହ ଦାନ କରି ବଦରିକାଶ୍ରମକୁ ଅଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ମହାଯୋଗୀ ଶଙ୍କର ବ୍ୟାସାଦେଶରେ ବଦରିକାଶ୍ରମ ବ୍ୟାପାରରେ ସଉସ୍ତ ହେଲେ । ନାନା ସ୍ଥାନରେ ନାନା କୁତର୍କ ବୁଦ୍ଧି, ଗାଢ଼ ବୁଦ୍ଧି, ପ୍ରଜ୍ଞାଶାଳୀ ବୌଦ୍ଧ ମତାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶଙ୍କରଙ୍କର ମହାଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ତନ୍ତୁ ସର୍ବତ୍ର ଶଙ୍କରଙ୍କର ଜୟଦୈତ୍ୟନ୍ତ୍ରୀ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ହେଲା, ସର୍ବତ୍ର ଜୟ ଡଙ୍କା ନିନାଦିତ ହେଲା । ବେଦାନ୍ତ ବିରୋଧୀ ବୌଦ୍ଧମତାବଲମ୍ବୀ ଏବଂ ନାସ୍ତିକ ଯନ୍ତ୍ରୀମାନେ ସ୍ୱାମୀପାଦଙ୍କର ଅମୋଘ ଯୁକ୍ତିତର୍କ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭାବରେ ବଧ୍ୟତାତ୍ପଂକାର ହୋଇ ସ୍ୱୟ ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ ଦୂରକରିବାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ଲାଭ କଲେ । ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ପ୍ରଭାପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟରେ ମଣ୍ଡନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସମ୍ବାଦ କୌଭୁହଲୋଦ୍ଦୀପକ ଏବଂ ମଣ୍ଡନଖଣ୍ଡନ ଶଙ୍କରଙ୍କର ତରମ ସାରତ୍ୱବ୍ୟଞ୍ଜକ ।

ଶଙ୍କର ଉତ୍ତରାଳୀନ ପ୍ରସ୍ଥାଗଭାର୍ଥବାସୀ ଭମସ୍ୱୀ ଭଟ୍ଟପାଦ କୁମାରିଲଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭା, ପ୍ରବଳ ଧର୍ମାନୁରାଗ ଓ ଅସମ୍ଭାବିତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଅକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଭାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାର ସ୍ୱରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥର ବାର୍ତ୍ତିକସୃଜ ପ୍ରଣୟନୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ଜକଣ୍ଠରେ ଉପଗତ ହୋଇଁ ସ୍ୱାଗତପ୍ରାପ୍ତି ଜ୍ଞାପନ କଲେ । ତନ୍ତୁ ତେତେବେଳେ ଭଟ୍ଟପାଦ ମଦ୍ୟୋଦସ୍ତ ଉନୁଦ୍ୟାଗ ନମନ୍ତେ ଅନଲୋପବଷ୍ଟ ହୋଇଥିବାରୁ ଶଙ୍କରଙ୍କର ଅଭ୍ୟର୍ଥିତ ଜାଣି ପାରିଲେହେଁ ପ୍ରତଜ୍ଞାରଙ୍ଗ ଉତ୍ସବେ ଅନଳ ସମାଧିରୁ ଜାତ୍ଥିତ ନ ହୋଇ ମାହିଷ୍ମତୀପୁଷ୍ପଜବାସୀ ସ୍ୱକୀୟ ଶିଷ୍ୟ ମଣ୍ଡନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସଜ୍ଜ ମଣ୍ଡନ ପତ୍ନୀ ପରମ ଜଦ୍ଭୁତୀ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞା ସରସ୍ୱତୀ ଜଭୟଙ୍କରତାଙ୍କ ମାଧ୍ୟସ୍ଥ୍ୟରେ ଯୁକ୍ତି ତର୍କର ଉତ୍ତରପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ନରୂପଣ କରି ମଣ୍ଡନଙ୍କର ଜୟ ପରାଜୟରେ ସ୍ୱୟଂ ଫଲଭାଗୀ ହେବେ ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ବଦାନ୍ୟ ଦେଇ ସ୍ୱୟଂ ଚୁଲଦନଚତେ ପ୍ରବେଶ କରି ଉନୁଚ୍ୟାଃ କଲେ ।

ଶଙ୍କର ମଣ୍ଡନଙ୍କର ପରାଜୟରେ ତତ୍କାଳୀନ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ମୀମାଂସକ କୁମାରିଲଙ୍କର ପରୋକ୍ଷ ଧ୍ରୁବ ଜାଣି ସ୍ୱକୀୟ ଦଗ୍ବିଜୟର ପ୍ରଥମ ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥଳ ମାହିଷ୍ମତୀ ପୁରୀରେ ପଦାର୍ପଣ କରି ମଣ୍ଡନଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ତନ୍ତୁ ପରମ ପଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡନ ମିଶ୍ର ତେତେବେଳେ ଗୃହର ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାର ରୁଦ୍ଧ କରି ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାରୁ ଶଙ୍କର ମାର୍ଗାନ୍ତର ନ ଯାଇ ଯୋଗବଳରେ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ମଣ୍ଡନମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମଣ୍ଡନଙ୍କ ନକଟରେ ସ୍ୱାଗତାସ୍ତ ଜ୍ଞାପନ କଲେ । ଶ୍ରାଦ୍ଧାନ୍ତେ ମଣ୍ଡନ ପତ୍ନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥତାରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଦବସବ୍ୟାପୀ ଶାସ୍ତ୍ର ବଗୁରରେ ମଣ୍ଡନ ପରାଭୂତ ହେବାରୁ ସର୍ତ୍ତାନୁସାରେ ମଣ୍ଡନଙ୍କୁ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଦୀକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ହେବ ଜାଣି ଭତ୍ପତ୍ନୀ ଉଭୟଭାରତୀ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ କହିଲେ, "ସଜ୍ଜନ । ପତ୍ନୀ ପତ୍ନୀର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ, ସୁତରାଂ ମୋତେ ପରାସ୍ତ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣଙ୍କର ଜୟ ଅପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ, ବୋଲି ଜାଣିବେ ।" ଏଥିରେ ଶଙ୍କର ଏକମତ ହେବାରୁ ଉଭୟଭାରତୀ ଭାହାଙ୍କୁ କାମଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟକ କେତେକ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନପାଇଁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ । ତନ୍ତୁ ଆକୁମାର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଶଙ୍କର ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତତ୍ତ୍ୱର ସମାଧାନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ନ ହୋଇ ମାସାନ୍ତେ ସମସ୍ୟାର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଶଙ୍କର ପରକାୟ ପ୍ରବେଶ ବିଷୟରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିଲେ । କେବଳ କୌଣସି ସଦ୍ୟୋମୃତ ଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବ ଲାଭ କରିପାରିଲେ ତଦ୍ଦେହ ହୋଇ କାମଶାସ୍ତ୍ରାବବୋଧ କରି ମଣ୍ଡନପତ୍ନୀକୃତ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରି ପାରନ୍ତେ ବୋଲି ଗୁହ୍ୟ ସଶିଷ୍ୟ ହୋଇ ଶଙ୍କର ଯୋଗିଶରୀର ସନ୍ଧାନ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଦୈବାତ୍ ରାଜା ସୁଧନ୍ୱାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବାରୁ ଶଙ୍କର ତଦ୍‌ଗତ ହୋଇ କାମଶାସ୍ତ୍ରର ଅବବୋଧ କଲେ । ତଦନନ୍ତର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଦେବ ପ୍ରଥମ ସମସ୍ୟାରେ ମଣ୍ଡନ ମନ୍ଦିରରେ ସଶିଷ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ତନ୍ତୁ ମଣ୍ଡନପତ୍ନୀ ଏତତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱାରରୁ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଅଭ୍ୟୁଦ୍ଭ କୌଶଳ ଅବଗତ ହୋଇଥିବାରୁ ବଗ୍ଧର ବ୍ୟଦ୍ଧରେକେ ସମ୍ବଳସ୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀକାର କର ଶାସାନ୍ତ ସମସ୍ତ ଦେବାରୁ ସ୍ୱଧାମ ପ୍ରସ୍ଥାନସାଇଁ ଇଚ୍ଛାପ୍ରକାଶ କଲେ । ଅଗ୍ନର୍ଯ୍ୟ-ଦେବ ସୋଗବଳରେ ମଣ୍ଡନ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ସରସ୍ୱତୀ ଦେସ୍ୱା ବୋଲ ଜାଣିସାର ଦନ୍ତୁ ସ୍ତୁତ କଲେ । ଦେସ୍ୱା ଭକ୍ତର ସ୍ତୁତରେ ପ୍ରସନ୍ନା ହୋଇ ଉତ୍ପ୍ରଚ୍ଛସ୍ତିତ ଶୃଙ୍ଗେସ୍ତ୍ରମଠରେ ଅଧିଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ପ୍ରଚ୍ଛଶ୍ଚ ଦେଲେ । ମଣ୍ଡନ ଏହ୍ନ ବସ୍ତ୍ୟୁକର ଅସାଥିବ ଘଟନା ଦର୍ଶନରେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇ ସନ୍ୟାସବେଶରେ ଆଗ୍ନର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଅନୁଗମନ କଲେ ।

ସର୍ବଜ୍ଞ ଶଙ୍କର ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, କଳଙ୍ଗ, ଗୌଡ, ମିଥିଲ, ନେପାଳ, କାଶ୍ମୀର, ସୌସ୍ତ୍ରୀ, ବାହ୍ଲିକ, ନୈମିଷ, କୁରୁ, ପାଞ୍ଚାଳ ପ୍ରଭୃତ ପ୍ରଦେଶମାନ ଭ୍ରମଣକର ନଜର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଏବ ଶକ୍ତି ସାହାସ୍ୟରେ ନାନା ଅମାନୁଷିକ ଘଟନା ପ୍ରଦର୍ଶନ ତଥା ଉନ୍ନ ମତାବଲମ୍ବୀ ବଗ୍ଦ୍ଧଜନସ୍ୱୀ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଜସ୍ୱ କ୍ରି ଏବ ନରସ୍ତ କର ଜ୍ଞାନଭର ସଦ୍ଦଳ ଅଦ୍ୱୈତବାଦର ପୁନଃ ପଚ୍ଛସ୍ତା କର ଶାନ୍ତ ସ୍ଥାପନ କଲେ ।

ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସ୍ତ୍ରା ମୂଲ୍ୟବାନ୍ । କର୍ତ୍ତବ ସାଙ୍ଗ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଧାନ ପାକ୍ତଛନ୍ତ । ପୁଣି ଇତର ସାଧାରଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ଅସମ୍ଭବ ବା ଅସାଧ, ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଅଙ୍କୁଣ୍ଠିତ ଓ ଅଲ୍ପସମସ୍ୟ-ସାଧ୍ୟ । ଶଙ୍କର ୩୨ ବର୍ଷ ଦ୍ୟୁତକ୍ରମ ମଧ୍ୟରେ ମତତ୍ରୟାତର ସମ୍ପ୍ରତିଷ୍ଠ ଶାନ୍ତ ଅଜସ୍ରନ କରିସାରିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେଙ୍କ ନରୁଧିତ କାଳର ପରିସମାପ୍ତ ହୋଇ ଅସିବାରୁ ସଦ୍ୟସ ସଦ୍ୟସ ଶିଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରିସ୍ତମ ସନନ୍ଦଙ୍କୁ ପଦ୍ମପାଦାଗ୍ନର୍ଯ୍ୟ ନାମରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ କ୍ଷେତ୍ରପ୍ରତିସ୍ତିତ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପୀଠରେ, ସରସ୍ୱତୀପତ୍ତ ମଣ୍ଡନମିଶ୍ରକୁ ସୃରେଶ୍ୱରାଗ୍ନର୍ଯ୍ୟ ନାମରେ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗାଶ୍ରମପ୍ରତିସ୍ତିତ ଶୃଙ୍ଗେସ୍ତ୍ରୀ ପୀଠରେ, ଶ୍ରୀବେଲ୍ଲ ଜବାସୀ ପ୍ରଭାକର ମୁକମୁନ୍ଦଙ୍କୁ ବାବଦୁକତା ପଦାନ କର ହସ୍ତାମଳକାଗ୍ନର୍ଯ୍ୟ ନାମରେ ଦ୍ୱାରକାପ୍ରତିସ୍ତିତ ଶାରଦା ପୀଠରେ ଏବ ଅନ୍ୟତମ ମହାମୁର୍ଦ୍ଧ ଶିଷ୍ୟ ତିଟକୁ ଜବଦ୍ଧାନ ଦାନ କର ତୋଟକାଗ୍ନର୍ଯ୍ୟ ନାମରେ ବଦରୀକା-କ୍ଷେତ୍ର ପତ୍ତିସ୍ତିତ ଜ୍ୟୋତିଃ ପୀଠରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତା ପଦାନ କର ସ୍ୱୟଂ କୈଳାସ ସାତାକର ସେଠାରେସ୍ୱରଦନ୍ଦରେ ଶଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଲୀନ ହେଲେ-ଶ୍ରୁତଦ୍ୱାରୁ ଭୋଗବର୍ଦ୍ଧନ ପୀଠାଧୀଶ ଶ୍ରୀ ୧୧୦୮ ଦଣ୍ଡୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପକାଶିତ ଶଙ୍କର ବଗ୍ଦ୍ଧଜସ୍ୱର ଓଡିଆ ଅନୁବାଦ, ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡର ମୁଖବନ୍ଧରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ରଥ କାବ୍ୟତୀର୍ଥଙ୍କ ସନ୍ଦର୍ଭ ।

ଶଙ୍କରାଦି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ୍ୟ—ଧଳା ଅରକ ଚତ୍ତ (ହି. ଶ.)—The white flowered variety of Calotropis Gigantea plant.
Śaṅkarādi

ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠ—ଦେ. ବ୍ୟ—ପୁରୀରେ ପ୍ରତିସ୍ତିତ ଭୋଗବର୍ଦ୍ଧନ ମଠ—Śaṅkarānanda maṭha Bhogabarddhana math established at Puri.
शङ्करानन्द मठ शङ्करानन्द मठ

[ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମଗୃସ୍ତ୍ର ବାଲବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ନାମରେ ଜଣେ ବ୍ରହ୍ମଗୃସ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ତ୍ରା ଅନନ୍ତସ୍ତ୍ରୀମଦେବଙ୍କ ଅମଳରେ ପୁରୀରେ ଗୋଟିଏ ମଠ ସ୍ତାପନ କର ତାହାକୁ ନଜର ଶିଷ୍ୟ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଗ୍ରନ୍ତ ଦେଇଥିଲେ । ଉକ୍ତ ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ନାମାନୁସାରେ ତହିଁର ନାମ 'ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠ' ହୋଇଅଛ । ଅଦ୍ୟାପି ଏହା ସେହ୍ନ ନାମରେ ପସିଦ୍ଧ । ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଟୀକାକାର ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ ଏହ୍ନ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠ ବା ଭୋଗବର୍ଦ୍ଧନ ମଠର ଶିଷ୍ୟ । ଗଙ୍ଗବଂଶା-ବତଂଶ ଅନନ୍ତସ୍ତ୍ରୀମ ନରେଶଙ୍କ ସ୍ତାପତ୍ୟାଳରେ ପୁନର୍ନବ-ପତ୍ତିସ୍ତିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କର ବୈଧ ଅର୍ଚ୍ଚନା ବଧି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ନମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ ନୈମିତ୍ତିକ ବ୍ରହ୍ମଗୃସ୍ତ୍ରଙ୍କର ଅଭାବ ପରଲକ୍ଷିତ ହେବାରୁ ପରମ ଭାଗବତ ଉତ୍କଳ ଧରାଧିପ ଅନନ୍ତସ୍ତ୍ରୀମ ଚନ୍ତ୍ରାକୁଳ ହେଲେ । ସ୍ୱତସ୍ତଂ ଉତ୍କଳଚନ୍ତ୍ରାମର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ର ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶରେ ନୃପତିଚତୁରନ୍ତି ଶୃଙ୍ଗେସ୍ତ୍ରୀ ସରସ୍ୱତୀ ପୀଠରୁ-ଆଚ୍ଛ ଉତ୍ତରବର୍ଦ୍ଧନାଧୀସ୍ତ୍ରାମୀ ପରମନୈଷ୍ଠିକ ବାଲବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନକରି କୃତାର୍ଥ ହୋଇ ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିରର ତାବସ୍ତାସ୍ଥ ଛର ତାହାଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ଅନନ୍ତର ତତ୍ତିଷ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ଜ୍ଞାନବଜ୍ଞାନରେ ତଥା ଜସ୍ତ୍ରାନ୍ତଦ୍ୱମସମାଧ୍ୱରେ ଅନନ୍ୟସାଧ ରଣ. ହୋଇ ଭୋଗବର୍ଦ୍ଧନ ସ୍ଥାନାମ ପସିଦ୍ଧ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ପୀଠର ପତ୍ତିସ୍ତାତ୍ରୁ ରୂପେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରତିସ୍ତିତ କୋଟି ଜଙ୍ଗଙ୍କର ସମସ୍ତ ସୁଚଟ୍ଟଗ୍ଲନ ବ୍ୟବସ୍ତା-ଦାତୃତ୍ୱ ଲାଭ କଲେ । ଜମେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରସ୍ତ ଶ୍ରୀ ଲୋକନାଥ ମନ୍ଦିରସ୍ୱାକାର ଏବ ପାଦଚତ୍ୟାଶ୍ରଳୀସ୍ତ କଳିଲାସ କ୍ଷେତ୍ରାଦ୍ଧର ଅଧିକାର ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠାଧିକୃତ ହେଲ୍ଲ । ସ୍ଥୂଳତଃ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶସ୍ତ ତାବତ୍ତାସ୍ଥ ବର୍ତ୍ତିଷ୍ଣୁ ଦ୍ୱରତ୍ତର କ୍ଷେତ୍ର ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠାଧୀନ ହେଲ୍ଲ ଏବ ତାହା ଅଦ୍ୟାପି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଅଛ୍ଟ । ଇଦୃଶ ଖ୍ୟାତପଚ୍ଚ ଉପସ୍ତ୍ରବଶାଳୀ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦପୀଠରେ ପ୍ରାସୁ ଶତାଧିକ ମହାତ୍ମାଙ୍କର ଘଟାନ୍ତର ହୋଇସାଇ ଅଛ୍ଟ । ବୈରାଗ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ ପରମକୀର୍ତ୍ତିମାନ୍ ଶ୍ରୀମତ୍ପାଦ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପରେ ରମକୃଷ୍ଣାନନ୍ଦ ଏବ ଶିବାନନ୍ଦଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାର ହୋଇ ଯାଇଅଛ୍ଟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶଙ୍କର ୧୧୦୮ ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ସ୍ୱାମିପାଦ ପ୍ରୋକ୍ତ ପୀଠର ଅଧୀଶରୂପେ ଅଧିସ୍ତିତ ହୋଇଥିଛନ୍ତି ।]

ଶଙ୍କରାବାସ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ୍ୟ (ଶଙ୍କର + ଆବାସ; ୬ସ୍ତୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ମହାଦେବ-ପୁର; କୈଳାସ—1. The Kailāsa mountain. ୨ । (କୈଳାସ ପଙ୍କତ ପର ଶୁଭ୍ର) କର୍ପୂର—2. Camphor.
Śaṅkarāvāsa (ଶଙ୍କରଳସୃ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶଙ୍କରାଭରଣ—ବେ. ତ—ଗଣିତୋକ୍ତଛନ୍ଦ—Name of a metre.
Śaṅkarābharaṇa (ସ୍ତର ତଳେ ମୋଟ୍ ଦେଖ)

[ଦ୍ର—ଏହାର ପ୍ରଥମ ପାଦ ୧୪ ଅକ୍ଷର, ୨ସ୍ତ ପାଦ ୧୫ ଅକ୍ଷର, ତୃତୀସ୍ତ ପାଦ ୮ ଅକ୍ଷର ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ୧୫ ଅକ୍ଷର ଅଟେ । ଏହା ଅନନ୍ତଭୈରବୀ ସ୍ତ୍ରନ୍ଦର ଅନୁରୂପ । ଛନ୍ଦୋମଞ୍ଜରୀର ସପ୍ତଦଶ ସ୍ତ୍ରୁଦ ଏହ୍ନ ସ୍ତ୍ରନ୍ଦୋଟୀରେ ରହିଛ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥା—

ବହୁତ ଘୁଚିଲ ସାଇ ହିହଇଦ୍ୱାରେ
ସାଧକସ୍ୱରୂପମାନେ ଅଛ ପ୍ରମୋଦରେ
ତଲେ ବହୁତ ବଢାଇ
ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ତାଲୀମାନ ଭରେ ଝୁଲଝୁଲ ଦେଇ ।]

ସ. ବ—ସପ୍ତଶ୍ରୁତି ଜାତିର ଏକପ୍ରକାର ସ୍ୱର—A kind metre. [ଦ୍ର—ଏ ଚତୁଷ୍ପାଦସ୍ୱର ସ୍ୱର ଯୁକ୍ତ । ଏହା ଗାଇବାର ସମୟ ପ୍ରାତଃ ଓ ମଧ୍ୟାହ୍ନରରେ ସାୟଂକାଳରେ ୧୬ ଠାରୁ ୨୦ ଦଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ।]

ଶଙ୍କରହ୍ୱା—ସ. ବ—ଶମୀ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—
Śaṅkarāhwā The spung tree.

ଶଙ୍କରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶଙ୍କର+ଈ) ୧ । ପାର୍ବତୀ—1. Goddess Śaṅkarī Pārbatī. ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶମୀକ ଗଛ (ଦେଖ) 2. Śamīka gachha (See); Prosopis Spicigera (tree). ୩ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—3. Indian madder (tree) ୪ । ମାଲବକୋଶ ସ୍ୱରର ସପ୍ତମସ୍ଥ ସ୍ୱରଶ୍ରେଣୀ ବିଶେଷ—4.Name of a secondary tune.

ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶଙ୍କରର ସ୍ତ୍ରୀ—Feminine of Śaṅkara.

ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟଦେବୀମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ଶଙ୍କ(ଙ୍କୁ)ରୁ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ) ଶଙ୍କର ନାମର ଡାକ ନାମ । Śaṅka(ṅku)ru Name given to male persons. ଶଙ୍କର ଶଙ୍କରୁ [ଶଙ୍କୁ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶଙ୍କର୍ଷଣ—ସ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି.ଶ) ୨. Bishṇu ୨ । ରୋହିଣୀଙ୍କ Śaṅkarshaṇa ପୁତ୍ର (ହି. ଶ) 2. Name of the son of Rohiṇī.

ଶଙ୍କା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ)—ଭୀତି; ଭୟ—
Śaṅkā Dread; fear; apprehension. ୨ । ତ୍ରାସ; ଦଠାତ୍ ଭୟ—2. Alarm; fright; panic. ୩ । ସଶଯ; ସନ୍ଦେହ—3. Doubt; suspicion. ୪ । ଉଦ୍ଭର୍କ—4. Conjecture; inference. ୫ । ସମ୍ଭାବନା—5. Possibility; probability (ଦ୍ର—ଯେଉଁଠାରେ ଝଟିକ ଭୂମି ଦୋଇଥିଲା, ସେଠାରେ ଭାଙ୍କର ଜଳାଶଙ୍କା ଦେଲା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ-ସଭା.) ୬ । ସାଦୃଶ୍ୟରେ ସମ୍ଭାବିତ୍ୱ ବିଶେଷ; ଅପଣାର କୌଣସି ଅନୁଚିତ କ୍ୟବହାର ବା ଅନ୍ୟକାରଣରୁ ଭୟମୂଳ ଇଷ୍ଟ-ହାନିର ଚିନ୍ତା (ହି. ଶ)—6. Fear or apprehension of injury or loss on account of one's improper act.

ଶଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍; ଶଙ୍କିବାର ଣିଜନ୍ତ Śaṅkā(ṅke)ibā ରୂପ)—୧। ଶଙ୍କିତ କରାଇବା; ଭୟ କରାଇବା—ଭୟ ଦେଖାନ 1. To frighten. [ଦ୍ର—ଭଜ୍‌ମା । ମେରୁ शङ्का करानाहିପରା ଶଙ୍କାଇବ । ଉଦ୍ଧ. ଯେ ପସ୍ଥାନତ୍ରୟ ।]

୨ । ସନ୍ଦେହ କରାଇବା; ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମାଇବା—2. To raise suspicion; to cause doubt.

ଶଙ୍କାକର—ସ. ବଣ୍ (ଶଙ୍କା+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ;)—
Śaṅkākara ୧ । ଭୟଜନକ—1. Producing fear; alarming. ୨ । ସନ୍ଦେହଜନକ—2. Producing doubt.

ଶଙ୍କା କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଶଙ୍କିତ ହେବା; ମନରେ ଭୀତହେବା—
Śaṅka karibā 1. To fear; to apprehend; to शंका करना शङ्का करना dread, ୨ । ସନ୍ଦେହ କରିବା—2. To suspect.

ଶଙ୍କାକୁଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଶଙ୍କା+ଆକୁଳ; ଷଷ୍ଠୀତତ୍) —ଅତ୍ୟନ୍ତ
Śaṅkākula ଶଙ୍କିତ—Alarmed; filled with panic; (ଶଙ୍କାକୁଳତା—ଅନ୍ୟରୂପ) apprehensive.
ଶଙ୍କାକୁଳା, ଶଙ୍କାକୁଳତା—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ

ଶଙ୍କା ଜନକ—ସ. ବଣ—(ଶଙ୍କା+ଜନକ; ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—
Śaṅkā janaka ଭୀତି ଉତ୍ପାଦକ—Alarming.

ଶଙ୍କା ଦାତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ମନରେ ଭୟ ଜନ୍ମାଏ—
Śaṅkā dātā 1. Raising fear in anothr's mind; alarming. ୨ । ଯେ ସନ୍ଦେହ ଜାତ କରେ—2. Raising doubt or suspicion.
(ଶଙ୍କାଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶଙ୍କା ଦେବା—ଦେ. କି—ଅନ୍ୟର ମନରେ ଭୟ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା—
Śaṅkā debā शंका देओया शङ्का देना To alarm a person.

ଶଙ୍କାନ୍ୱିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଶଙ୍କା+ଅନ୍ୱିତ=ଯୁକ୍ତ; ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—
Śaṅkānwita ୧ । ଭୟାନ୍ୱିତ; ଭୀତ; ଶଙ୍କିତ—1. Alarmed; filled with fear. ୨ । ସନ୍ଦିହାନ—2. Doubting; suspecting.
(ଶଙ୍କାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶଙ୍କା ଭୂମି—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀତତ୍) ୧ । ଭୟଜନକ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. Object
Śaṅkā bhūmi of fear. ୨ । ଶଙ୍କାର ସ୍ଥାନ ବା ବିଷୟ; ଭୟଜନକ ସ୍ଥାନ—2. A ground of fear.

ଶଙ୍କା ଯୁକ୍ତ—ସ.ବଣ ପୁଂ—(ଶଙ୍କା+ଯୁକ୍ତ; ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଶଙ୍କାନ୍ୱିତ—
Śaṅkā jukta (ଶଙ୍କାଯୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Alarmed.

ଶଙ୍କା ରହିତ—ସ. ବଣ—(ଶଙ୍କା+ରହିତ; ଷଷ୍ଠୀତତ୍) —୧ । ନିଃଶଙ୍କ;
Śaṅkā rahita ନିର୍ଭୟ—1. Fearless. ୨ । ସନ୍ଦେହରହିତ; 2. Doubtless; free from doubt.
(ଶଙ୍କା ରହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶଙ୍କାରହିତ୍ୟ—ବ)

ଶଙ୍କାରି—ସ୍ତ୍ରୀଦେ.(ଗଞ୍ଜାମ)ବ.—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଘାଟକ ଜାତି ବିଶେଷ—
Śaṅkāri A caste of Śūdras in the district of Ganjām

ଶଙ୍କାଶୀଳ—ସ. ବଣ.—ଶଙ୍କିତ ସ୍ୱଭାବ ବିଶିଷ୍ଟ — Timorous
Śaṅkāśīla (ଶଙ୍କାଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) timid.

ଶଙ୍କା ସୂଚକ—ସ.ବଣ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍) ୧ । ଭୀତିବ୍ୟଞ୍ଜକ—1. Indicat-
Śaṅkā sūchaka ing fear. ୨ । ଭୟଜ୍ଞାପକ—
2. Signifying danger.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଙ୍କାସ୍ପଦ—ସ. ବ.—(ଶଙ୍କା + ଆସ୍ପଦ; ୬ୟୀତତ୍)—୧ । ଶଙ୍କାଭୂମି; Śaṅkāspada ସାଦ୍ଦାକୁ ଭୟ କରଯାଏ—1. Object of fear or dread. ୨ । ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଦେହ ଶଙ୍କିତ ହେବାକୁ ହୁଏ; ଶଙ୍କାଯୁକ୍ତ ବିଷୟ ବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. Object of suspicion.

ଶଙ୍କା ହର—ସ.ବହ ପୁଂ—(ଶଙ୍କା + ହୃ ଧାତୁ = ହରଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) Śaṅkā hara ଭୟ ନାଶକ—Dispelling fear or suspicion; freeing a person from dread or doubt.

ଶଙ୍କାହରା—ସ୍ତ୍ରୀ

ଶଙ୍କା ହରଣ—ସ.ବ.—(ଶଙ୍କା + ହରଣ; ୬ୟୀ ତତ୍)—ଶଙ୍କା ବା ଭୟର Śaṅkā haraṇa ନାଶ—Dispelling of doubt.

ଶଙ୍କାଘ୍ନନ—ସ. ବହ. ପୁଂ—(ଅସ୍ୟାତତ୍) ଭୟଶୂନ୍ୟ—Fearless. Śaṅkāhīna (ଶଙ୍କାଘ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ ଶଙ୍କାଘ୍ନତା—ବ)

ଶଙ୍କି—ଦେ. ବ.—ଶଙ୍କି (ଦେଶ) Śaṅki Śaṅkhi (See)

ଶଙ୍କିତ—ସ. ବଚ. ପୁଂ—(ଶଙ୍କା + ଇତ; ସକାରାର୍ଥେ)—୧ । ତ୍ରାତ; Śaṅkita ଭୟୁ—1. Terrified: alarmed; frightened; afraid. ୨ । ସନ୍ଦିଗ୍ଧ—2. Doubting; doubtful; suspecting. ୩ । ଅବିଶ୍ୱସ୍ତ—3. Untrustworthy ୪ । (ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ.ତ)—ଅନୁମିତ—4. Suspected; conjectured. ୫ । ଅନିଶ୍ଚିତ; ସନ୍ଦେହଯୁକ୍ତ (ତ୍ରି.ଶ)—5. Uncertain; doubtful; (ବୈଦ୍ୟକ)—ବ—ଗୋରା ନାମକ ଉଦ୍ଭିଦ୍—A scented herb; Andropogen Acicularis.

ଶଙ୍କିତ ବର୍ତ୍ତୁ—ସ. ବ. (ଶଙ୍କିତ = ତ୍ରାତ + ବର୍ତ୍ତୁ = କାଉ; ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର Śaṅkita barṇṇa ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ଧରା ପଡ଼ିବାର ଶଙ୍କାଦ୍ୱାରା ଗ୍ରସ୍ତ; କମ୍ବା ଶଙ୍କିତ = ଭୟଯୁକ୍ତ + ବର୍ତ୍ତୁ = ବାକ୍ୟ ଯାହାର; ଯେ ଭିତର ଭିତର କଥା କହେ ବା ସାମ୍ନା କରେ ନାହିଁ)—ଚୌର; ଉସ୍କର; ଗୋରା—Thief.

ଶଙ୍କିନି(ନି)—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ସ. ଶକୁନ)—ଦୂର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ମାମୁଁ; Śaṅkiṇi(ni) ଶକୁନି ଶକୁନି (ଦେଶ)—The maternal uncle of King Durjyodhana Śakuni (See)—;

ପୁ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ପରଘରେ ଅନଷ୍ଟ ଲଗାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—A person ଶକୁନିମାମା ଶକୁନିମାମା who foments quarrel in another's family.

ଶଙ୍ଖିନୀ—(ସ. ଶାକିନୀ)—୧ । (ଗାଳି) ଡାଆଣୀ; ମାଗ୍ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ । ଶାକିନୀ ଶଂଖିନୀ 1. (abuse) A mean or wicked woman; a witch. ୨ । ଭୂତଦେବତା ବିଶେଷ—2. A class of wicked female ghosts.

ଶଙ୍କିତବ୍ୟ—ସ.ବଣ. ପୁଂ (ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ଶଙ୍କାଯୋଗ୍ୟ—Śaṅkitabya Deserving to be feared or (ଶଙ୍କିତବ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) suspected.

ଶଙ୍କିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ.ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଭୟ କରିବା; ତ୍ରାତ ହେବା—Śaṅkibā ଶଙ୍କା କରା शंक करना 1. To fear; to dread. [ତୁ—ତାଙ୍କର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟକୁ ଜଳଧି ଶଙ୍କିଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କଳସଙ୍କ] ୨ । ସନ୍ଦେହ କରିବା—2. To ଶଙ୍କିତ ହଓୟା suspect. ୩ । (ସ. ସଙ୍କୋଚ)—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍କୁଚନା କରିବାକୁ ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦେବା; ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କରିବା ବା ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ଦେବା—3. To shrink from doing a thing; to fight shy of a matter.

(ତୁ—ବନ୍ଦ କଡେ ବନ୍ଦୀ କରି ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ଶଙ୍କି—ବଳରାମ. ବଡଭୁତ୍ସମାସୃଣ) ୪ । ଲଜ୍ଜାବୋଧକରିବା—4. To feel shy.

ଶଙ୍କି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶଙ୍କିବା (ଦେଶ)—Śaṅkibā (See). Śaṅki jibā (ତୁ—ଦେଶି ଶଙ୍କିଯାନ୍ତୁ ଗ୍ରାମ୍ୟଲୋକେ ଭରସର ଭୟପାଓୟା ପଳାଇଯାନ୍ତୁ ଥୋକେ—ଯଜ୍ଞାବରୋହଣ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ

ଶଙ୍କୁ—ସ. ବ (ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ + ଅଥାଦାନେ ଉ; ଯାହାଯୋଗୁ ଲୋକେ ତ୍ରାତ Śaṅku ହୁଅନ୍ତି)—୧ । ମୁନଅ ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ; ବେଙ୍କା; ମୁନା—1. A pointed weapon; harpoon, ୨ । ଶେଲ; ଚ୍ଛେଲ; ବର୍ଚ୍ଛା; ଭାଲ—2. Spear. javelin. ୩ । ଶଲ୍ୟ; ବାଣ—3. Arrow; dart. ୪ । କାଳକ; ଖିଲ; ଖାଲା; ମେଖ—4. A peg; a stake. ୫ । ଗୋଜଣା; ମୁନଅବାଡ଼; ଶୂଳ—5. A pointed stake. ୬ । ବାର ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବର କାଠି; ମାପିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ମାପ କାଠି—6. A rod measuring 12 digits or about 10 inches; a measuring rod. ୭ । ଘଣ୍ଟକା ସନ୍ଧର ସମସୂଚ୍ଚାପକ କଣ୍ଟା—7. The index or hand of a timepiece; the hands of a dial. ୮ । ଥୁଣ୍ଟ; ଥୁଣ୍ଟା ଗଛ—8. The stump of a lopped-off tree; pollard. ୯ । ଶିବ; ମହାଦେବ—9. God Śiba. ୧୦ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ସଭାର ନବରତ୍ନ (ପଣ୍ଡିତ) ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—10. Name of one of the 9 poet-laureates or Jewels of the court of king Bikramāditya ୧୧ । (ଗଣିତ) ସଙ୍ଖ୍ୟାବିଶେଷ; ଲକ୍ଷାବଦ୍ଧ ଅଙ୍କରେ ଦଶ ଲକ୍ଷ କୋଟି ସଙ୍ଖ୍ୟା; ୧୦ ଘଦ୍ (ତ୍ରି. ଶ)—11. Name of a mathematical number; 10 trillions. [ତୁ—୧ ସଙ୍ଖ୍ୟା ପରେ ୧୩ଟି ଶୂନ୍ୟ ଦେଲେ ଏ ସଙ୍ଖ୍ୟା ହେବ] ୧୨ । ଶଙ୍କୁଚ, ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ; ଶାଙ୍କୁରମାଛ—12. The stinging ray; the sea devil; uraria Picta. ୧୩ । ପାପ, କଳୁଷ—13. Sin. ୧୪ । ପୁ. ଉତ୍ତ, ଲିଙ୍ଗ, ମେଢ୍ର 14. Penis; the male organ of generation; Pudendum oirile.

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୫ । ଗନ୍ଧ ଜାତୀୟ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ବିଶେଷ; ଗନ୍ଧଲତା—15. A scented herb; Andropogon Aciculates. ୧୬--ବଳ୍ମୀକ; ଛୁଞ୍ଚା । 16. Ant-hill. ୧୭ । ଭୂତ—17. Ghost; goblin; gnome. ୧୮ । ହଂସ (ହି. ଶ)—18. A swan; gander. ୧୯ । କନ୍ଦର୍ପ—19. Cupid. ୨୦ । ଶିବଙ୍କ ଅନୁଚର ଉଦ୍ଭିଦ ବିଶେଷ । 20. Name of an attendant of God Śiba; a demigod. ୨୧ । (+ଭୀତ.ଓ) ଶଙ୍କା; ଭୟ; ତ୍ରାସ—21. Fear; fright; alarm. ୨୨ । ପତ୍ରର ଶିରା—22. The fibres or ridges of a leaf. ୨୩ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ—23. Name of a king; elder brother of King Bikramāditya.

[ଦ୍ର—ଏ ମହାତ୍ମା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ବଡ଼ଭାଇ । ଏ ପ୍ରଥମେ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପରେ ଅଳ୍ପଦିନ ପାଖାପାଖି ଓ ଅବ୍ୟାପୃତ ହୋଇ ଉଠିଲେ ଓ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କୁ ମାର ପକାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲ ଭାଙ୍କର ଜୟରେ ଶେଷରେ ନିବୃତ୍ତ ହେଲେ ।]

୨୪ । ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ନାମକ ରାଜା; ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପିତା—24. Name of the father of King Harischandra of the solar dynasty of ancient Oudh. ୨୫ । କଲା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—(ହି. ଶ) 25. Shell of fasciolaria. ୨୬ । ଜୁଆ ଖେଳର ବାଜି (ହି. ଶ)—26. A stake in a game at hazard. ୨୭ । ଉଗ୍ରସେନଙ୍କ ଏକପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—27. Name of a son of Ugrasena. ୨୮ । ଶୂଳ; ଅଗ ସରୁ ଓ ମୂଳ ମୋଟଥିବା ଯଷ୍ଟି (ହି. ଶ) 28. A post with a tapering top. ୨୯ । ବୃକ୍ଷ ଆଦର ଭୂମିରୁ ରସ ଶୋଷିବା ଶକ୍ତି (ହି. ଶ)—29. The power of vegetables to draw juice from the ground. ୩୦ । ଖୁଣ୍ଟି; ଛୋଟ ଖୁଣ୍ଟ (ହି. ଶ)—30. Small pillar; post. ୩୧ । ରାକ୍ଷସ (ହି. ଶ)—31. Demon ୩୨ । ବିଷ (ହି. ଶ)—32. Poison. ୩୩ । ପ୍ରାଚୀନକାଳର ବାଦ୍ୟବିଶେଷ (ହି. ଶ)—33. Name of an ancient musical instrument.

ଶଙ୍କ, ଶାଙ୍କୁ ଦେ. ବ.—୧ । ଭୂମିରୁ ଚିହ୍ନଟ କରିବା ପାଇଁ ଭୂଇଁରେ ପୋତା ଯିବା ଖୁଣ୍ଟି—1. A peg driven into the ground as a landmark. ୨ । କୌଣସି ଜମି ମାପ କରି ଚିହ୍ନଟ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରାଯିବା ସ୍ଥାନର ବହୁ ଦୂରରେ ସ୍ଥିତ କୌଣସି ସ୍ଥାୟୀ ଚିହ୍ନ, ଯେଉଁ ଚିହ୍ନଠାରୁ ମାପ କରି ମୋଟା ଯାଉଥିବା ଜମିକୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଏ—2. A permanent object or landmark (e. g. a temple, an old tree) which is taken to be the starting point of measurement to find out the identity of any plot of land. ୩ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁଠାରୁ ଚିହ୍ନାଇବା ପାଇଁ ତହିଁରେ ଥିବା ବିଶେଷ ଚିହ୍ନ—3. A distinguishing mark attached to a thing; ୪ । ଦୁଇ ଜମିର ସୀମା ଚିହ୍ନାଇବା ପାଇଁ ପୋତା ଯାଇଥିବା ସ୍ତମ୍ଭ ବା ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡ—4. Boundary post. ୫ । ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଚିହ୍ନରୁ ଜମିର ମାପ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଏ ।—5. The starting point in a surveying.

ଶଙ୍କୁଅ – ଦେ.ବ.—(ହି.ଶଙ୍କୁ) —ନଦୀ ଓ ପୋଖରୀ ଆଦରୁ ପାଣି ବୋହି Śaṅkua ଯିବା ପାଇଁ ଓ ଉପରେ ଗୋଟେ ସିଧା ଆସିବା ପାଇଁ ମାଟିକୋ ପୂଳ, ସାଙ୍କୁ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବା ପୋଲ; ସେତୁ—A bridge; culvert.

ଶଙ୍କୁକର୍ଣ୍ଣୀ—ବି. ବ -- (ଶଙ୍କୁ=ଖାତକ ପରି ଠିଆ ହୋଇଥାଏ କର୍ଣ୍ଣ Śaṅku karṇṇa ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ)—୧ । ଗର୍ଦ୍ଦଭ; ଗଧ—[ଶଙ୍କୁକର୍ଣ୍ଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. The ass. ୨ । ରାକ୍ଷସବିଶେଷ—2. Name of a demon. ୩ । ମହାଦେବ ଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ—3. The name of a Śiba Linga. [ଉ –ଶଙ୍କୁକର୍ଣ୍ଣ ମହାଦେବଙ୍କୁ ସେ ପୂଜି ବଶ ଅଶ୍ୱମେଧର ଫଳ ସେ ଲଭଇ । କୃତ୍ତିବିଭ, ମହାରମ୍ଭ ବନ ।] ବି. ବଣ. ପୁଂ – ଯାହାର କାନ ଖାଲା ପରି ଠିଆ ହୋଇଥାଏ—Having the ears standing erect like pegs.

ଶଙ୍କୁଚି—ବି. ବ.—(ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ+ଅପାଦାନେ. ଉଚ)—ଶାଙ୍କୁଚ ମାଛ Śaṅkuchi (ଦେଶ)—The ray or sea-devil fish trygon; stingray.

ଶଙ୍କୁଚ୍ଛାୟା—ବି. ବ—ପ୍ରାଚୀନକାଳର ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ଉଚ୍ଚ ଏକ ମୁନିଆ Śaṅkuchchhāyā ଖୁଣ୍ଟି, ଯାହାର ଛାୟାଦ୍ୱାରା ସମୟର ପରିମାଣ ଜଣା ଯାଉଥିଲା [ହି. ଶ.]—A pointed stake 12 digits long with the help of the shadow of which, the time of the day could be ascertained in ancient India.

ଶଙ୍କୁଡ଼ି—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ଶଙ୍କୁର୍ଦ୍ଦି (ଦେଶ)
Śaṅkurḍi Śaṅkhurḍi (See)

ଶଙ୍କୁଣି(ଣୀ)—ଦେ. ବ.—ଶଙ୍କିନି (ଦେଶ)
Śaṅkuṇi(ṇi) Śaṅkini (See)

ଶଙ୍କୁତରୁ—ବି. ବ.—ଶାଳବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ.)
Śaṅku taru Shorea Robusta (tree).
[ଶଙ୍କୁ ବୃକ୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶଙ୍କୁଦ୍ୱାର—ବି. ବ (ନାମ)—ଗୁଜରାଟ ସମୀପସ୍ଥ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପ, Śaṅku dwāra ଯେଉଁଠାରେ ଶଙ୍କୁ ନାମ୍ନୀଦେବୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି [ହି. ଶ.]—Name of an islet off the coast

Digitized by srujanika@gmail.com

of Gujerat where an image of Bishṇu is worshipped.

ଶଙ୍କନ—ଦେ. ବ—(ସ. ଶକୁନ) —ଶକୁନ; ଶୁଭାଶୁଭସୂଚକ ଚିହ୍ନ—Śaṅkuna ଶକୁନ Omen; premonitory signs or indications. [ଭୂ— ପ୍ରିଜ ପ୍ରିକ୍ଷା ଆଗମନ, ସୋର ବଢ଼ିବା ଏ ଶବ୍ଦରୁ । ବୃଦ୍ଧଃ ପ୍ରେମଞ୍ଚାମୃତ ।]

ଶଙ୍କୁ ନାରାୟଣ—ସ. ବ.—(ନାମ)—ଶଙ୍କୁଦ୍ୱାର ଥାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନାରାୟଣ ମୂର୍ତ୍ତି (ହି. ଶ.)—The image of Bishṇu in the islet of Śaṅkudwāra.

Śaṅku nārāyaṇa

ଶଙ୍କୁ(ଙ୍କି)ନି—ଦେ. ବ—୧ । (ପୁଂ) ଶକୁନ; ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ମାମୁଁ—Śaṅku(ṅki)nī 1. The maternal uncle of Durjyodhana. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଶଙ୍ଖିନୀ ୨ (ଦେଶ) 2. Śaṅkhinī 2 (See)

ଶଙ୍କୁନୀ ଡ(ଡା)ଙ୍କୁଣୀ—ଦେ. ବ. (ସ୍ତ୍ରୀ)—(ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ—ସ. Śaṅkuni ḍa(ḍā)ṅkuṇī ଶଙ୍ଖିନୀ + ଡାକିନୀ)—ନଉ ଦେଶାଳି—A female devil.

ଶଙ୍କୁନ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—(ସ. ଶକୁନ)—ଶକୁନ (ଦେଶ) Śaṅkunya Śakuna (See)

ଶଙ୍କୁ ପଟ୍ଟ—ସ. ବ—୧ । ଶଙ୍କୁ ଯନ୍ତ୍ରର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଘଣ୍ଟିକାର ଉପରେ ଥିବା Śaṅku patta ପଟା—The dial or face of a sundial. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘଣ୍ଟିକା—2. The sundial.

ଶଙ୍କୁ ଫଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ସ. ଶଙ୍କୁଫଣୀନ୍)—ଜଳଚର (ହି. ଶ.)= Śaṅku phaṇī An aquatic animal.

ଶଙ୍କୁଫଲୀ—ସ. ବ (ଶଙ୍କୁ + ଫଲ + ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସଫେଦ କରୁର ଗଛ (ହି. ଶ)—The white variety of Acacia Arabica. (ଶଙ୍କୁଫଳତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶଙ୍କୁ ମୁଖ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । କୁମ୍ଭୀର (ହି. ଶ)—Śaṅku mukha 1, Alligator. ୨ । ମୂଷା (ହି. ଶ)—2. Mouse.

ଶଙ୍କୁମୁଖୀ—ସ. ବ (ଶଙ୍କୁ + ମୁଖ + ଇନ୍)—ଚୋଙ (ହି. ଶ) Śaṅkumukhī Leech.

ଶଙ୍କୁ ଯନ୍ତ୍ର—ସ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟଘଣ୍ଟିକା.—The sundial. [ଭୂ—ଏହୁ Śaṅku jantra ଘଣ୍ଟିକାର ଯଷ୍ଟି ଉପରେ ଶୁଣ୍ଡିବ କାଠି (ଶଙ୍କୁ) ଠିଆକାଗରେ ଥୋଡା ଦୋଇଥାଏ ଓ ଏହୁ ଶଙ୍କୁର ଛାୟ ଯଷ୍ଟି ଉପରେ ଚିହ୍ନିତ ସ୍ଥାନରେ ପଡିବ ଦୋଇ ସମୟ ଜ୍ଞାପନ କରେ ।]

ଶଙ୍କୁର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ + ୟମ୍. ଉର)—ଉତ୍କଟ—Śaṅkura Terrific. ସ. ବ—ପୌରାଣିକ ଦାନବ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—Name of a demon.

ଶଙ୍କୁରି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ ଓ ବଣ (ଚଳିତ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—ଶଙ୍ଖୁଡି (ଦେଶ)—Śaṅkhurḍi. (See)

ଶଙ୍କୁଲା—ସ. ବ (ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ + ଅଯାଦାନେ. ଉଳ; କମ୍ବା ଶଙ୍କୁ + ଲା ସୁଲ୍ଲାର୍ଥେ. ଳ; + ଅ ।—ଗୁଆଦାଣ—A nut-cracker. Śaṅkulā

ଶଙ୍କୁଲିବା—ଦେ. କି—ଶଙ୍ଖୁଳିବା (ଦେଶ) Śaṅkulibā Śaṅkhulibā. (See)

ଶଙ୍କୋଚ—ସ. ବ (ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ + ଅଯାଦାନେ. ଉଚ)—ଶାଙ୍କୁଚ ମାଛ (ଦେଶ)—Śaṅkocha Śāṅkucha māchha. (See)

ଶଙ୍କୋଶିକ—ସ. ବଣ—(ସାଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶନ) —ନୈମିତ୍ତିକ (ହି. ଶ) Śaṅkośika (Sāṅkhya philosophy) Casual.

ଶଙ୍ଖ—ସ. ବ (ଶଙ୍ ଧାତୁ = ଶାନ୍ତ କରିବା + କର୍ତ୍ତା. ଖ; ଯେ ଅପଣାର ମଧୁର ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ଜଗତକୁ ଶାନ୍ତ କରେ)—ଅନ୍ୟ ନାମ—ମୁଖର, ବହୁନାଦ, ଘର୍ଘନାଦ, ବାରିଭବ, ଦୀର୍ଘନିସ୍ୱ, କମ୍ବୁ, କମ୍ବୋଜ, ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ, ଅବ୍ଜ, ଅନ୍ତଃଦୁଷ୍ଟଳ, ସୁନାଦ, ମହାନାଦ, ଜଳଜ, ଅର୍ଣ୍ଣୋଭବ, ଶେଖ, ଫୁଙ୍କ । ଶାଂଖ ଶାଙ୍ଖ

୧ । ଗେଣ୍ଡାଜାତୀୟ, କଳୁ ପାର୍ଥକ ଜାତିର ବଡ଼ ସାମୁଦ୍ରିକ ପ୍ରାଣୀର କଠିନ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଆବରଣ ବା ଖୋଳ—1. A marine conch shell; Turbinella Rapa.

[ଭୂ—ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ମାଂସ-ଗୁଡ଼ିକ ସଢ଼ିଗଲେ ଏହା ଜଳଯାନରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଦେବାରାଧନାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଜଳ ଏଥିରେ ରଖନ୍ତି । ଏହାର ପୃଷ୍ଠଭାଗର ଏକମୁଣ୍ଡରେ ଅବସ୍ଥିତ ଉଚ୍ଚିଦ୍ର ଥାଏ । ସେହି ଉଚ୍ଚିଦ୍ରର ମୁଣ୍ଡକୁ ଛିଦ୍ର କର ସେହି ବାଟେ ଫୁଙ୍କିଲେ ଉଚ୍ଚ ଓ ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱର ହୁଏ । ହନୁମାନଙ୍କ ହବାହ୍ୱାନ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଓ ଦେବାଳୟରେ ଏହା ବଜାଯାଏ । ଏହା ପୂର୍ବେ ଯୁଦ୍ଧରେ ତୂର୍ଯ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କର ଶଙ୍ଖର ଉନ ଉନ୍ନ ନାମ ଥିଲା ଯଥା—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶଙ୍ଖର ନାମ ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ, ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ଦେବଦତ୍ତ, ଭୀମଙ୍କର ପୌଣ୍ଡ୍ର, ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ଅନନ୍ତବିଜୟ, ନକୁଳଙ୍କର ସୁଘୋଷ ଓ ସହଦେବଙ୍କର ମଣିପୁଷ୍ପକ । ସିଂହଳ ଓ ତନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସମୁଦ୍ରରୁ ସାଧାରଣତଃ ଶଙ୍ଖ ମିଳେ । ପୁଷ୍କର ଉପକୂଳ ସମୁଦ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମ ଶଙ୍ଖ ମିଳେ । ଶଙ୍ଖକୁ କାଟି ବାହୁ ବଳୟ (ଶଙ୍ଖା) ତିଆର ତରନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ଉପରସ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ । ଶଙ୍ଖର ଭସ୍ମ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଶଙ୍ଖ ପୋଡ଼ିଲେ ଚୂନ ହୁଏ । ଶଙ୍ଖର ବର୍ତ୍ତି ଧଳା । କେତେକ ଶଙ୍ଖର ଆବର୍ତ୍ତ ଡାହାଣ ଅଡୁକୁ ବୁଲିଥାଏ । ଏହାକୁ ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ଶଙ୍ଖ କୁହାଯାଏ । ସେହିପରି କେତେକ ଶଙ୍ଖ ବାମାବର୍ତ୍ତକ । ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତକ ଶଙ୍ଖ ଦୁର୍ଲଭ ମିଳେ ଓ ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ଶଙ୍ଖ ଯାହାର ଥାଏ, ସେ ଅପଣାକୁ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ମନେ କରେ । ସମୁଦ୍ରରେ ନାନାଜାତୀୟ ଓ ନାନା ଆକାରର ତଥା ବର୍ତ୍ତିର ଶଙ୍ଖ ଦେଖା ଯାଅନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ଶଙ୍ଖର ଅବର୍ତ୍ତ (ଉଚ୍ଚିଦ୍ର)ମାନ ବାମ ଅଡୁକୁ ବୁଲିଥାଏ; ଏହାକୁ ବାମାବର୍ତ୍ତ ଶଙ୍ଖ କୋହୁଯାଏ । କୌଣସି କୌଣସି ଶଙ୍ଖର ଅବର୍ତ୍ତ ଡାହାଣ ଅଡୁକୁ ବୁଲିଥାଏ, ଏହାକୁ ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ଶଙ୍ଖ କୋହୁଯାଏ ଓ ଏହା ଅତି ଶୁଭଦାୟକ ଓ ଧନବର୍ଦ୍ଧକ ବୋଲି ବିବେଚିତ । ବୈଦ୍ୟକ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗରେ ଶଙ୍ଖ ନେତ୍ରହନ୍ତକର, ପିତ୍ତ, କଫ, ରୁଧିରବିକାର, ବିଷଦୋଷ, ବାୟୁ, ଶୂଳ, କାସ, ଅଳାଣ୍ଡି, ସପ୍ତଦଶୀ ରୋଗର ଉପକାରକ । ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ଶଙ୍ଖର ଗୁଣ ବାମାବର୍ତ୍ତ ଶଙ୍ଖ ଅପେକ୍ଷା ଢେରି ।

ଶଙ୍ଖ ଭସ୍ମ ଜ୍ୱର, କାସ, କାସ, ଅଉଷାର ଆଦି ରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଏହା ମୃଦୁକ ଓ ବାଲ୍ମୀକରଣରୂପେ ଗଣ୍ୟ । ବଲ, ଘୋଗଡ଼, ନଈରେ ଯେଉଁ ଗେଣ୍ଡା (Snail) ଦେଖା ଯାଅନ୍ତି ଓ ଯେଉଁ କଉଡ଼ି ଆମେମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଁ, ଶଙ୍ଖମାନେ ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ସାମୁଦ୍ରିକ ଜୀବ; ଏମାନଙ୍କ ଅସ୍ଥି ମୋଟା । ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ ଓ ନାନାଜାତିସୂଚକ ନାନା-ବର୍ଣ୍ଣର ଶଙ୍ଖର ନାମ ଅଛୁ । ଯଥା—

Queen conch—ରୋମୁଣ୍ଡୀ ଶଙ୍ଖ, Pujrula—ଏକପ୍ରକାର ଶଙ୍ଖ । Music shell—ଯେଉଁ ଶଙ୍ଖର ମୁଣ୍ଡିରେ ଛିଦ୍ର କର ଯେକେ ବଜାନ୍ତି । Harp shell—ଟିଟିରେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଭେର ଥିବା ଚହିତ ଶଙ୍ଖ । Drill shell—ଫୋଡ଼ ଥିବା ଶଙ୍ଖ । Periwinkle—ବଡ ଗେଣ୍ଡା ପର ଶଙ୍ଖ । Scalaria—କାଉବଗିଞ୍ଚ ଶଙ୍ଖ । Earsnail—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ଚଢ଼ିତ ଶଙ୍ଖ । Nassa—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ରେଖାଙ୍କିତ ଶଙ୍ଖ । Margimellia—ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ପତ୍ରଣ ଓ ନାଲ୍ଲଭୋରଯୁକ୍ତ ଶଙ୍ଖ । Cone—ବଡ଼ ଓ ଛିଟପକା ଶଙ୍ଖ । Mitershell—ଟୁବ୍ ଲମ୍ବ ଗୋଛଥ ଓ ଛିଟପକା ଶଙ୍ଖ । Oliva—ମାଝିଥ ଦଳଦଥ ଓ ଅତ ସୁନରରୂପେ ଚଣ ବିଚତ୍ରିତ ଶଙ୍ଖ । Nautilus—ଗୋଲ ଚକା ଓ ଆବର୍ତ୍ତମୟ ଶଙ୍ଖ । Unicorn shell—ଏକଦିଗା ଶଙ୍ଖ । Univalve shell—ଏକପାଖୁଡ଼ିଆ ଶଙ୍ଖ । Tulip shell—ବନ୍ଧୁପାଟୁଡ଼ାବଗିଞ୍ଚ ଶଙ୍ଖ । Triton shell—ବଡ ଶଙ୍ଖ । Turritella—ଲମ୍ବ ଗୋଛଥ ଶଙ୍ଖ । Turbenella—ଯେଉଁ ଶଙ୍ଖର ମୁହଁ ଗୋଛଥ] । ୨ । ଲଲାଟାସ୍ଥି; ମସ୍ତକର ଖପୁରର ପଶ୍ଚାଦ୍ଭାଗ 2. The bone of the forehead; the temporal or frontal bone. (ଉ—ଶଙ୍ଖ ଘୋଣିରେ ଜର୍ଦ୍ଦଣ କଲ୍ ପିଡେ—ଗ୍ରାଚୀ. ରଘୁବାରଥ) ୩ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ର ଶଙ୍ଖନମିତ କରବଳୟ; ଶଙ୍ଖା—3. Conch shell bracelets. ୪ । ଗଳଦେଶ; ବେକର ସମ୍ମୁଖଭାଗର ନଳ; ଶଙ୍ଖି—4. The gullet;throat. ୫ । କୁବେରଙ୍କର ନବରତ୍ନଶେଷ—5. Name of one of the gems of Kubera. ୬ । ଲକ୍ଷ କୋଟି ସଙ୍ଖ୍ୟା—(୧୦ ସଙ୍ଖ୍ୟାର ଡାହାଣରେ ୧୨ଟି ଶୂନ୍ୟ ଦେଲେ ଏହି ସଙ୍ଖ୍ୟା ହୁଏ) 6.Ten thousand millions; a billion. (ଉ—ବଳ ଦେଉ ବୋଲି ଯେଉ ଶଙ୍ଖ ସେହ, ବାଇଗ୍ଣିରେ ଜନ୍ମ ଦେଉ ଶଙ୍ଖ ନାହିଁ—ଉଦ୍ଭ. ବୈଦେଘୁଶବଳାସ) [ଦ୍ର—ସଙ୍ଖ୍ୟା ଗଣନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରାଣୋକ୍ତ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶ୍ଲୋକଟି ପ୍ରମାଣସ୍ୱରୂପ—

ଏକଂ ଦଶଂ ଶତଞ୍ଚୈବ ସହସ୍ରମୟୁତଂ ତଥା
ଲକ୍ଷଂ ଚ ନିୟୁତଞ୍ଚୈବ କୋଟିରର୍ବୁଦମେବ ଚ
ବୃନ୍ଦଖର୍ବୌ ନିଖର୍ବଞ୍ଚ ଶଙ୍ଖପଦ୍ମୌ ଚ ସାଗର।
ଅନ୍ତ୍ୟଂ ମଧ୍ୟଂ ପରାର୍ଦ୍ଧଂ ଚ ଦଶବୃଦ୍ଧ୍ୟାପଥାକ୍ରମଂ—ବଈଦ୍ୟକୋଷ]
୭ । ସର୍ପବିଶେଷ; ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼—7. Name of a species of serpents. [ଦ୍ର—ଏହା ଅଷ୍ଟ ନାଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ । ଅଷ୍ଟ ନାଗଙ୍କ ନାମ—ଅନନ୍ତ, ବାସୁକି, ପଦ୍ମ, ମହାପଦ୍ମ, ତକ୍ଷକ, କୁଳୀର, କର୍କଟ, ଶଙ୍ଖ—ବଈଦ୍ୟକୋଷ] ୮ । ଶଙ୍ଖାସୁର (ଦୈତ୍ୟ)—8. Name of a demon Śaṅkhāsura (See) ୯ । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରଣେତା ଋଷି-ବିଶେଷ—9. Name of a Hindu lawgiver. ୧୦ । ହସ୍ତିଦନ୍ତଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶ—10. The part of the elephant's head between the two tusks. ୧୧ । ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ—11. A fragrant substance. ୧୨ । ଜଙ୍ଗୀନାମକ ଔଷଧ—12. Fasciolaria; Onyx Unguis; Odoratus; shell. [ଦ୍ର—ଏହା ସମୁଦ୍ରଜାତ ଶମ୍ବୂକବିଶେଷର ମୁଖର ଖୋଳ । ଏହାକୁ ଜଳାନ୍ତ କଲେ ଏଥିରୁ ସୁବାସ ବାହାରେ ଏବଂ ଏହାକୁ ତୈଳରେ ଭଜିଲେ ତୈଳ ସୁଗନ୍ଧ ହୁଏ ।] ୧୩ । ରଣବାଦ୍ୟବିଶେଷ—13. Name of a martial musical instrument. ୧୪ । ଶଙ୍ଖ ବିଷ; ଶଙ୍ଖଚୂର୍ଣ୍ଣ—14. White arsenic. ୧୫ । କାନମୁଣ୍ଡା (ତ୍ର. ଶ.)—15. The part of the face near the ears. ୧୬ । ଚରଣ ଚହ୍ନ (ତ୍ର. ଶ.)—16. Footmarks. ୧୭ । ସୁଜା ବିରାଟଙ୍କ ପୁତ୍ର (ତ୍ର. ଶ.)—17. A son of King Birāṭa. [ଦ୍ର—ବିରାଟଙ୍କ ଅନ୍ୟ ପୁତ୍ରର ନାମ ଉତ୍ତର ।] ୧୮ । ଚନ୍ଦ୍ରକପୁରୀର ସୁଜା ଦଂସଧ୍ୱଜଙ୍କ ପୁତ୍ରସ୍ୱରୂପ ଓ ଲିଖିତଙ୍କ ଭାଇ (ତ୍ର. ଶବ୍ଦସାଗର)—18 Name of a priest of king Hamsadhwaja. ୧୯ । ସୁଜା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ବଡ଼ଭାଇ (ଧାତ୍ରନଗର ସୁଜା ଗନ୍ଧର୍ବସେନଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ; ଯାହାଙ୍କ ମାର ପଡାଇ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ସୁଜା ଡୋଇଥିଲେ) (ତ୍ର.ଶ.)—19. Name of the elder brother of Bikramāditya. ୨୦ । ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ ବିଶେଷ—20. Name of a metre. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ୨ ଚରଣ ଓ ୧୪ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ଏହା ଦଣ୍ଡକ ବୃତ୍ତର ଅନ୍ତର୍ଗତ—ତ୍ର. ଶ.)।] ୨୧ । ବାୟୁ ଚଳବା ଶବ୍ଦ (ତ୍ର. ଶ.)—21. The sound of blowing of wind.

ଦେ. ବ—ସଙ୍ଖ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଘୋଲି—Culvert.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଙ୍ଖକ—ସଂ. ବ—(ଶଙ୍ଖ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ଶଙ୍ଖ; କମ୍ବୁ—Śaṅkhaka 1. Conch. ୨ । ଶଙ୍ଖା; ଶଙ୍ଖ ନର୍ମିତ ବଳୟ—2. Bracelets made of conch shell. ୩ । କପାଳ; ଲଲାଟ—3. Brow; forehead; temple. ୪ । ଶିରୋରୋଗ ବିଶେଷ; କପାଳରେ ସ୍ପନ୍ଦନ ବେଦନା; ଅଧାଭଗାଳ ବଥା—4. Violent pain in the forehead; migrim. ୫ । ମସ୍ତକ (ହି. ଶ.)—5. Head. ୬ । ଫିଟ୍‌କିରି (ଦେଶ)—(ହି. ଶ.)—6. Copperas; green vitriol. ୭ । କଙ୍କଣ (ହି. ଶ.)—7. Wristlet. ୮ । ଶଙ୍ଖନଖି (ହି. ଶ)—8. Name of a rare gem.

ଶଙ୍ଖ କନ୍ଦ—ସ. ବ—୧ । ଶଙ୍ଖସାରୁ (ଦେଶ) (ଜରେକୁଷ୍ଠ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—Śaṅkha kanda 1. Śaṅkhasāru. (See) ୨ । ଶଙ୍ଖାଳୁ (ଦେଶ) (ହି. ଶ)—2. Śaṅkhāḷu: (See)

ଶଙ୍ଖକାର(ଗ୍ଭି)—ସ. ବ—ଶଙ୍ଖାରି; ଯେ ଶଙ୍ଖର ଦ୍ରବ୍ୟମାଳ ନର୍ମାଣ Śaṅkhakāra(rī) କରେ—A manufacturer of shell bracelets and other articles. [ଦ୍ର—ସ୍ମୃତି ଅନୁସାରେ ବଣିକମାନେ ପିତା ଓ ଶୂଦ୍ରାମାତାଠାରୁ ଏ ସଙ୍କର ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି । (ହି. ଶ) ।]

ଶଙ୍ଖକୁସୁମା—ସ. ବ—୧ । ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ (ଦେଶ) (ହି. ଶ)—1. Śaṅkha Śaṅkhakusumā pushpī. (See) ୨ । ଧଳା ଅପରାଜିତା (ହି. ଶ)—2. The white flowered variety of the clitoris creeper.

ଶଙ୍ଖକୂଟ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନାଗ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—Śaṅkhakūṭa 1. Name of a Nāga. ୨ । ପୌରାଣିକ ପର୍ବତ ବିଶେଷ—2. Name of a mythological mountain.

ଶଙ୍ଖ କ୍ଷୀର—ସଂ. ବ (ଅସ୍ତି ଭବ୍)—(ଶଙ୍ଖର ଦୁଗ୍ଧପରି) ଅସମ୍ଭବ ବିଷୟ Śaṅkha kshīra (ହି. ଶ)—An impossibility; an (ଶଙ୍ଖ ଦୁଗ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) improbable thing.

ଶଙ୍ଖ କ୍ଷେତ୍ର—ସ. ବ—ଶାକ୍ତକ୍ଷେତ୍ର; ପୁରୀ—Puri town. [ଦ୍ର—ଶଙ୍ଖ Śaṅkha kshetra କ୍ଷେତ୍ରେ ଅଣ୍ଟାଅଛି ରତ୍ନରେଖା ଏ ବାରତା ସୁଭଦ୍ରଦ । ଯଥାନାଥ. ଘାବଙ୍ଗ ।] [ଦ୍ର—ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଶଙ୍ଖକ୍ଷେତ୍ରରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦା ପଦ୍ମଧାରୀ—ସଂ. ବ—ଗୁରୁତାଳତଳ ଗୁରୁଗୋଷ୍ଠ Śaṅkha chakra gadā padmadhārī ଚତୁଧାରୀ ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu. [ଦ୍ର—ନାରସିଂହଙ୍କ ଚତୁର୍ଭୁଜ ମୂର୍ତ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ଶଙ୍ଖର ନାମ ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ । ଚକ୍ରର ନାମ ସୁଦର୍ଶନ । ଗଦାର ନାମ କୌମୋଦକୀ ଓ ପଦ୍ମର ନାମ ପଦ୍ମସ୍ପର୍ଶ କମ୍ବା ପଦ୍ମ-ନାଭ ।]

ଶଙ୍ଖଚରୀ(ଚ୍ଚି)—ସ. ବ—(ଶଙ୍ଖ = ଲଜ୍ଜାଃ + ଚର ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ + ଈ; Śaṅkhachari(rchi) ଚର୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—୧ । ଲଲାଟିକା(ଦେଶ)—1. Lalāṭikā (See) ୨ । ଭ୍ରୁ; ଲଲାଟ (ହି. ଶ)—2. Brow. ୩ । ଚନ୍ଦନଦ୍ୱାରା ଲଲାଟରେ ଅଙ୍କିତ ଚିହ୍ନ—3. A mark on the forehead made with sandal (Apte).

ଶଙ୍ଖଚିଲ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ଶଙ୍ଖର ଚିଲ)—ଗ୍ରସଦ୍ଧ ଚର୍ଚ୍ଚରେ ଦବାଚର Śaṅkhachila ପକ୍ଷୀପ୍ରିସ୍ଥ ପକ୍ଷୀବିଶେଷ । [ଦ୍ର—ଏହାର ମୁଣ୍ଡ, ଶଙ୍ଖଚିଲ **सौमेर चील** ଗଳା ଓ ପେଟ ଶଙ୍ଖ ପର ଧଳା । ଏହା ପ୍ରାୟ ଏକ ହାତ ପାଦ ଏବ ଏହାର ପେଟି ଓ ପୁଚ୍ଛ ଦେଖିବାକୁ ନାଲ୍ । ଏହାର ଚଞ୍ଚୁ ବଡ଼ ଓ ତେଣ୍ଟା ଏବ ଗୋଡ଼ ଶ୍ୱେତ ଓ ନଖ ବଙ୍କ] The Brahmini kite; Haliastus Indus.

[ଦ୍ର—ଚଣ୍ଡୀରେ ଏହି ପକ୍ଷୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅଂଶ ବୋଲି କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି । ଦେଶୀ ସୁଗ୍ରଶଙ୍କର ଏହାକୁ ଶଙ୍କରପ୍ରିୟା ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଯାଇଅଛି । କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା ବା ଅନୁକୂଳ କରିବା ସମୟରେ ଜନ୍ତୁମାନେ ଶଙ୍ଖଚିଲ ଉଡ଼ିବା ଦେଖିଲେ ତାହାକୁ ଶୁଭସୂଚକ ଶକୁନ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ଘୋଷଯାତ୍ରାରେ ଲୋକେ ମାଛ ଧରିଲେ ଉପରେ ଶଙ୍ଖଚିଲମାନେ ଉଡ଼ନ୍ତି ଓ ପାଣିରୁ ନଖଦ୍ୱାରା ଶ୍ୱେତ ଶ୍ୱେତ ମାଛ ଝାମ୍ପି ନେଇ ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ବୋବାଳି ମନୁଷ୍ୟର ବଡ଼ଳ କାନ୍ଦଣା ପର ଶୁଣାଯାଏ ।]

ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼—ଦେ. ବ.—(ସ ଶଙ୍ଖଚୂଡ)—୧ । ଅହିଭୁକ ସର୍ପ 1. A Śaṅkhachurda species of asp; Naia Bungarus. **शङ्खचूड़** शंखचूड [ଦ୍ର—ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ ଶୁକ୍ଳ ଫଣା ବିଶିଷ୍ଟ ନାଗ-ଜାତିସ୍ଥ ବିଷଧର ସର୍ପ ବିଶେଷ । ଏହାର ଲମ୍ବ ୮ ହାତରୁ ୧୦ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖାଯାଏ; ଫଣା ନାଗ ଜାତିର ଫଣାଠାରୁ ବୃହତ ଏ ଶ୍ୱେତ ।] ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ସାମୁଦ୍ରିକ ସାପ, ଶୁକ୍ଳ ଫଣା ବିଶିଷ୍ଟ ସମୁଦ୍ରକାଳ ସର୍ପ ବିଶେଷ-2. A species of sea snakes.

ଶଙ୍ଖ ଚୁଡ଼ି—ଦେ. ବ.—ଶଙ୍ଖ ନର୍ମିତ ହସ୍ତ ବଳୟ—Bracelet Śaṅkha churḍi or wristlet made of **शंखा शंखाची चूडी** conch.

ଶଙ୍ଖ ଚୁନ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ଶଙ୍ଖଚୂର୍ଣ୍ଣ)—ଯେଉଁ ଚୂନ ଶଙ୍ଖ ପୋଡ଼ା Śaṅkha chuna ଦେବାଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ—Quicklime **शंखेर चुन शङ्ख चून** produced by burning conches.

ଶଙ୍ଖଚୁନି—ଦ୍ରଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—ଶଙ୍ଖଚଲ (ଦେଶ) Śaṅkhachuni Śaṅkhachila (See)

ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼—ସଂ. ବ. ୧ । ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ (ଦେଶ)—1 Śaṅkhachurda Śaṅkhachūrda (See)—୨ । ଅସୁର ବିଶେଷ—2 Name of a demon. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କ ନାମ ତୁଳସୀ । କଠୋର ତପସ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଏ ବସ୍ତୁଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇ ତୁଳସୀ ନାମ୍ନୀ ପଦ୍ମର ରୂପବତୀ ସାଧ୍ୱୀ ପତ୍ନୀ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମ-ବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ମତରେ ବହୁକାଳ ସ୍ୱାମୀସୁଖ ଭୋଗକରିବାପରେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହାଙ୍କର ବିବାଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଏବ ଦେବତାମାନେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଲେ । ଶେଷରେ ମହାଦେବ ଏହାଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଥିବାବେଳେ ସାଧ୍ୱୀ ତୁଳସୀ ଏଣେ ପତିଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କାମନାକରି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଆରାଧନା କରିବାରୁ ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼କୁ ମହାଦେବ ବଧ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ପରେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ସକରୁଣ ଅନୁରୋଧରେ ଜଳେ ବିଷ୍ଣୁ କୁଟିକର ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ଙ୍କ ରୂପ ଧାରଣ କରି ଛଳନାକ୍ରମେ ତୁଳସୀଙ୍କର ଉପସ୍ୟାଭିଙ୍ଗ କଲେ ଓ ତହିଁ ଫଳରେ ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ ଉପଯୋଗରେ ଶିବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେଲେ । ତୁଳସୀ ଏହା ଜାଣିପାରି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଶାପ ଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତା ହୁଅନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ତାଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରବୋଧ ବାକ୍ୟରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ପତିଙ୍କ ସହିତ ସଙ୍ଗମ ହେବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ ଓ ସାଧ୍ୱୀ ପରଜନ୍ମରେ ତୁଳସୀ ବୃକ୍ଷ ରୂପରେ ପୃଥିବୀରେ ଜନ୍ମ ଲଇ ଉପସ୍ୟାଚରଣ ବଳରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଶିରରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବେ ବୋଲି ବର ଦେଲେ । ଏହି ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ ଅସୁରର ଅନ୍ୟ ନାମ ଜଲନ୍ଧର । ପୁରାଣାନୁସାରେ ଜଲନ୍ଧରଙ୍କୁ ମାରିବାପାଇଁ ବିଂଶ ଏହାଙ୍କୁ ଠଠାଇଥିଲା ବଳି ଏହାକୁ କୃଷ୍ଣ ବଧ କଲେ । ସୁଦାମା ନାମକ ଗୋପ ରାଧାଙ୍କ ଶାପରେ ଏହି ଅସୁର ହୋଇଥିଲା । (ହି. ଶ)] ୩ । (ନାମ) କୁବେରଙ୍କ ଦୂତ ଓ ସଖା (ହି.ଶ) 3 Name of a messenger and friend of Kubera. ୪ । (ନାମ) ଯକ୍ଷ ବିଶେଷ --(ହି. ଶ) 4. Name of a Jaksha ୫ । (ନାମ) ପୁରାଣାନୁସାରେ ଦ୍ୱାରକାନିବାସୀ ଏକ ଗୃହସ୍ଥ – 5 Name of an inhabitant of Dwārakā [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନେ ଜନ୍ମ ହେବା ପରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ—ହି.ଶ] ୬ । ତୀର୍ଥ-ସ୍ଥାନ ବିଶେଷ (ହି.ଶ)—6.Name of a holy place.

ଶଙ୍ଖ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବି—ଶଙ୍ଖକୁ ପୋଡ଼ି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ଚୂନ [ଦ୍ର— Śaṅkha chūrṇṇa ଏହା ଈଷତ୍ କଷଣ ରସ ଓ କୃମି, ଶୂଳ, ପ୍ଲୀହା ଆଦି ରୋଗରେ ଉପକାରକ] —Quicklime got by burning conch.

ଶଙ୍ଖଚୂଳ—ଦେ. ବ. (ସ. ଶଙ୍ଖଚୂଡ) —ଏକ ଜାତୀୟ ସାପ—Nam Śaṅkhachūla of a class of cobra.

ଶଙ୍ଖଚୂର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଜଣେ ଦେବତା ବିଶେଷ; ଶଙ୍ଖ ନାମ, ଭାରତୀ ପର Śaṅkhachūrṇṇī ଦୁଷ୍ଟା ଦେବତା—A demi-goddess ଶଂଖଚୂନ୍ନୀ said to be wicked. [ଦ୍ର—ଏ ଜଣେ ଦେବତା ସ୍ତ୍ରୀ- ଶଂଖିନୀ ଜାତି; କେହି ଗୃହରେ ବାହାରେ ପିଣ୍ଡାକାର ଲେବଜାତୀୟ ପଦାର୍ଥ ନେଇ କର ଗଲେ ଏ ଡାହାକୁ ପଥଭ୍ରାନ୍ତ କରି ବୁଲାଇ ବୁଲାଇ, ସେ କ୍ଲାନ୍ତ ହେଲେ ତାଠାରୁ ସେମାନେ ଯୋର କରି ଖାଏ ଓ ଶେଷରେ ଯକୃତର ରକ୍ତ ଶୋଷି ପ୍ରାଣ ନେଇ । ସୋଡେଶ୍ୱଲ୍ ।]

ଶଙ୍ଖଜ—ସ. ବିଣ—ଶଙ୍ଖରୁ ଜାତ—Born or produced from Śaṅkhaja conch. ସ. ବି—କପୋତ ଡିମ୍ବପରି ବୃତ୍ତାକାର ମୁକ୍ତା, ସାଦା ଶଙ୍ଖ ମଧ୍ୟରୁ ମିଳେ—A large pearl shaped like a pigeon's egg got from conch shell.

ଶଙ୍ଖଜୀରା—ସ. ବି (ଭୁଲ. ଫା. ସଙ୍ଗଜରାହତ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଧଳା ଚକ୍କଣ Śaṅkhajīrā ପଥର, ସହିଁରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣି ଘାଆ ପୂରିବା ପାଇଁ ଔଷଧ **ଶଂଖଜୀରା, ସଂଗଜରାହତ.** ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—A kind of white smooth stone, the powder of which is used for healing sores; pumice stone. [ଦ୍ର— ହିନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦସାଗର ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ ଏ ଶବ୍ଦ ଫା. ସଙ୍ଗ୍‌ଜରାହତ୍‌ର ସଂସ୍କୃତରୂପ । ଏଥିରେ ମୂତ୍ରି ଆଦ ତିଆର ହୁଏ । ଏହା ଘଣ୍ଟିରେ ବହୁତଲେ ଗଳିଯାଏ ଓ ଶୁଖିଲେ କଡ଼ା ହୁଏ । ଏହା ମୂତ୍ରି ଅଟକର ଛଡାର କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ହି. ଶ]

ଶଙ୍ଖଣ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ରାକ୍ଷସର ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)— Śaṅkhaṇa Name of the son of Prabṛuddha demon.

ଶଙ୍ଖତୀର୍ଥ—ସଂ. ବ—ଶଙ୍ଖକ୍ଷେତ୍ର (ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ)— Śaṅkha tīrtha Śaṅkha kshetra (See) (See Utkala khaṇḍa

ଶଙ୍ଖ ଦାରକ—ସଂ. ବ—ଶଙ୍ଖକାର (ଦେଶ) (ହି. ଶ) Śaṅkha dāraka Śaṅkhakāra. (See)

ଶଙ୍ଖଦ୍ରାବ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ଅର୍କ, ଯହିଁରେ ଶଙ୍ଖ Śaṅkhadrāba ମିଳେଇ ଯାଏ (ହି. ଶ)—A kind of (ଶଙ୍ଖଦ୍ରାବକ—ଅନ୍ୟରୂପ) acid which dissolves conch shell. [ଦ୍ର—ଅଧସେର ଖାସ୍ତକଷ, ଏକସେର ଲେବୋଟ୍ସ ଯିଷ୍ଟଜଳ, ଏକସେର ସୈନ୍ଧବଲୁଣ, ଏକସେର ସୋରାକୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣି କରି କୃଚ କରି ଏଥିରୁ ରସ ବାହାର କରିଯାଏ । ଏହାର ସେବନରେ ଶୂଳ, ଗୁଲ୍ମ, ଅର୍ଶଃ, ପ୍ଲୀହା, ଉଦରରୋଗ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ବାତରୋଗ ଦୂର ହୁଏ । ଏହାକୁ କାଚ ବା ଚିନାମାଟି ଶିଶିରେ ରଖିବାକୁ ହୁଏ । ଏହାକୁ ସେବନ କରିବାବେଳେ ମୁହଁରେ ଘିଅ ଲଗାଇବା ଦରକାର । ନଚେତ୍ ଜିଭର ଓ ଦାନ୍ତର ହାନିହୁଏ--ହି.ଶ ।] ସ. ବିଣ—ଯହିଁରେ ଶଙ୍ଖ ମିଳାଇଯାଏ (ହି. ଶ) (କୌଣସି ରସ ବା ସାର) —(a juice or liquid) Able to dissolve conch shell.

ଶଙ୍ଖଦ୍ରାବୀ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଅମ୍ଳ ସ୍ୱାଦର ନାମକ ଏକପ୍ରକାର Śaṅkhadrābi ଶାକ ଶାକ; ଘାଳଙ୍ଗଳାଶାଯ ଶାକ ବିଶେଷ— The common sorrel (a potherb); country sorrel; Rumex Viesicarius.

ଶଙ୍ଖଦ୍ୱୀପ—ସଂ. ବ—ପୁରାଣୋକ୍ତ ଦ୍ୱୀପ ବିଶେଷ (ହି. ଶ) Śaṅkhadwīpa Name of a mythological island.

ଶଙ୍ଖଧର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଶଙ୍ଖ + ଧୃ ଧାତୁ + ଅଚ୍. ଅ)—ବିଷ୍ଣୁ Śaṅkhadhara (ହି. ଶ)—Bishnu.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଙ୍ଖଧଗ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ହଲମୋଚିକା; ହଡ଼ପିଙ୍ଗ ଶାଗ—Śaṅkhadharā A sort of vegetable whose leaves are cooked and eaten; Exhydra Hingcha.

ଶଙ୍ଖ ଧ୍ୱନି—ସ. ବ.—(ଶବ୍ଦୀ ତତ୍ପୁ) ୧। ଶଙ୍ଖ ଫୁଙ୍କିଲେ ତହିଁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ Śaṅkha dhwani ଶବ୍ଦ—1. The sound produced by blowing a conch. ୨। ଉତ୍ସ ଶ୍ରୁତ ବା ଦୁଃଖାଶବ୍ୟଞ୍ଜକ ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ— 2. A cry of alarm or despair (Apte).

ଶଙ୍ଖଧ୍ମା(ନ୍) ସ. ବ.—(ଶଙ୍ଖ + ଧ୍ମା ଧାତୁ + ତତ୍ତ୍ୱ କ୍ୱିପ୍)—ଶଙ୍ଖବାଦକ; Śaṅkhadhmā(dhma) ଶଙ୍ଖ ଫୁଙ୍କା— One who blows through a conch (as a horn): a conch blower (Apte)

ଶଙ୍ଖନ—ସ. ବି. ପୁଂ ୧। (ନାମ)—ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା କଲ୍ମାଷପାଦଙ୍କ Śaṅkhana ଏକପୁତ୍ର—(ହି ଶ.)—1. Name of a son of king Kalmāshapada ୨। (ନାମ)—ବଜ୍ରନାଭର ପୁତ୍ର (ହି. ଶ.)—2 Name of the son of Bajrānābha.

ଶଙ୍ଖ ନଖ (ଖୀ, ଖା) ସ. ବ.—୧। କ୍ଷୁଦ୍ର ଶଙ୍ଖ—1. Tiny conch Śaṅkha nakha(khi, khā) shell. ୨। ଗେଣ୍ଡା— 2. Snail. ୩। ନଖୀ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—3. Shell or onyx

ଶଙ୍ଖନାଭି—ସ.ବ.—୧। ଏକ ପ୍ରକାର ଶଙ୍ଖ (ହି. ଶ.)—A kind of Śaṅkhanābhi conch shell ୨। ଏକ ପ୍ରକାର ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ହି. ଶ)—A kind of scent.

ଶଙ୍ଖନାଭି ମଣ୍ଡଳ—ତେ. ବ.—ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ତଳ ସିଂହାସନ— Śaṅkha nābhi maṇḍala The raised platform or pulpit on which the idols Jagannātha, Balabhadra and Subhadrā are set.

ଶଙ୍ଖନାମ୍ନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ (ତେଣ) (ହି. ଶ.) — Śaṅkhanāmnī Śaṅkhapushpī (See)

ଶଙ୍ଖ ନିଧି—ସଂ. ବ.—କୁବେରଙ୍କ ନଅ ବିଶେଷ (ଏହା ସମୁଦ୍ରରୁ ଜାତ) Śaṅkha nidhi Name of a gem said to be in the possession of Kubera, the God of riches. [ଦ୍ର – ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ୬୮ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ୮ ପ୍ରକାର ନିଧି ମଧ୍ୟରେ ଶଙ୍ଖ ଅଷ୍ଟମ ନିଧି । ଏହା ରଜଃ ଓ ତମୋଗୁଣ ବର୍ଜିତ । ଏହାର ଅଧୀଶ୍ୱର ରଜଃ ଓ ତମୋଗୁଣ ବର୍ଜିତ ହୁଏ । ସେ ସର୍ବଦା କେବଳ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରୋପଶୋଭିତ; ଏ ମନ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ୱଜନ, ଭ୍ରାତୃଗଣ, ପୁତ୍ର, ପୁତ୍ରବଧୂ ଆଦି ସ୍ୱଜନଙ୍କ ଅନୁବନ୍ଧାଦି ପ୍ରତି କିଛି ମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିଯାଉ ତରେ ନାହିଁ, ନିଯତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକି ଘାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ ।—ବିଶ୍ୱକୋଷ]

ଶଙ୍ଖନଧି ପଦ୍ମନଧି—ସ. ବ.—(ସଦଭର)—କୁବେରଙ୍କର ଦୁଇଟି ନଧି—Śaṅkha nidhi padma nidhi Name of two rare gems of God Kubera. [ଦ୍ର—ଶଙ୍ଖନଧି ଓ ପଦ୍ମନଧି ନଧି ଦୁଇଟି, କୁବେରଙ୍କ ସେବା ସେ କରିଥାନ୍ତି ବୋଲେ । କୃଷ୍ଣସଂହିତା ମହାତ୍ମ୍ୟରେ ସେହି ।] [ଦ୍ର—ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଗୃହମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଘରେ ଶଙ୍ଖନଧି ଓ ପଦ୍ମନଧି ରହି ଥାଏ, ସେ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁକୁ ଛୁଏଁ, ତାହା ସୁନା ହୋଇଯାଏ, ଓ ସେ ଲୋକର ଅତୁଳନୀୟ ସମୃଦ୍ଧି ମାଡ଼ି ଯାଏ । ତାହାର ଭଣ୍ଡାରରୁ ଯେତେ ବ୍ୟୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାର ଭଣ୍ଡାର ଅସରନ୍ତି ହୋଇ ରହେ । ଏଥିପାଇଁ ଶୁଦ୍ଧ ଧନାଢ୍ୟକୁ ଲୋକେ କହୁଥାଆନ୍ତି—ତା ଘରେ ଶଙ୍ଖନଧି ପଦ୍ମନଧି ଅଛି ।]

ଶଙ୍ଖ ପାଣି—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ)—ବିଷ୍ଣୁ— Śaṅkha pāṇi Bishṇu.

ଶଙ୍ଖ ପାଳ—ସଂ. ବ—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun (Apte). Śaṅkha pāla ୨। (ଗୁଜ. ଫା. ଶବ୍ଦର ଧାତୁ)—ଏକପ୍ରକାର ମିଠାଇ ବା ଗଜା (ହି. ଶ.)—2. A kind of sweetmeat. [ଦ୍ର—ଏହା ଗହମକୋଣିଆ ହୋଇ ଘିଅରେ ଛଣା ହୋଇ ଚିଆରୁ ହୁଏ । ଏହା ମିଠା ଓ ନମ୍ପଙ୍କା, ଦୁଇ ପ୍ରକାର ହୁଏ । ମଇଦାରେ ଘିଅ ମିଶାଇ ପାଣିରେ ବା ଦୁଧରେ ଚକଟ ଏହାକୁ ମୋଟା ରୁଟି ପରି ବେଲ ଛୁରୀଦ୍ୱାରା ଖଣ୍ଡ ଚୌକିଆ କରି କଟାଯାଏ । ନମ୍ପଙ୍କା କରିବାକୁ ହେଲେ ପଇଡା ସଙ୍ଗେ ଲୁଣ ଓ ଜୁଆଣି ଆଦି ମିଶାଇ ଚକଟା ଯାଏ । ମିଠା କରିବାକୁ ହେଲେ ଘିଅରେ ଚିନି ଗିରିରେ ପାଚିବାକୁ ହୁଏ । (ହି. ଶ.) ।] ୩। ଏକପ୍ରକାର ସାପ (ହି.ଶ.) 3. A kind of serpent. ୪। ଏକ ନାଗର ନାମ (ହି. ଶ.)—4. Name of a Nāga. ୫। କର୍ଦ୍ଦମ ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ର—5. Name of a son of sage Karddama.

ଶଙ୍ଖ ପାଷାଣ—ସଂ. ବ—ଶଙ୍ଖ ଆ (ହି. ଶ.)— Śaṅkha pāshāṇa Arsenic.

ଶଙ୍ଖ ପୁର—ତେ ବ.—(ସିଠାରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଯେଉଁ ନଡ଼ିଆକୋରର Śaṅkha pura ଚୂରରେ ଅଳ୍ପ ଗୁଡ଼ ଗୋଳିଆ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା (ଶଙ୍ଖପରି) ଧଳା ଦିଶେ—Scraped cacoanut mixed with very little sugar for being put inside sandwich cakes.

ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ(ଷ୍ପା)—ସଂ. ବ—୧। ଏକପ୍ରକାର ବର୍ଷାୟୁଃ ଗୁଳ୍ମ ଶାକ; ଶ୍ୱେତ Śaṅkha pushpī(shpā) ବନବନା (ତୈରେକୃଷ୍ଣ. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)— ସଂ. ନାମ—ଶଙ୍ଖାହ୍ୱା, ଶଙ୍ଖିନୀ, ମାଙ୍ଗଲ୍ୟକୁସୁମା, କେଶିନୀ ଦଣ୍ଡୋତ୍ପଳ, ମେଧ୍ୟା, ଅଧଃପୁଷ୍ପୀ, ଅମରପୁଷ୍ପୀ, ସ୍ୱଙ୍କା, ଶଙ୍ଖାହ୍ୱଳୀ ଡାନକୁନି, ଶଙ୍ଖାହୁଲୁଇ **शंखाहोली, कोडियाल** [ଶଙ୍ଖଯୁହିକା—ଅନୀରୂପ] 1. Canscora Decussata; Evalvulus Erecta. [ଦ୍ର- ଏହା ଇକ୍ଷୁକଷାୟ ରସ ବିଶିଷ୍ଟ ଦେଖିବାକୁ ଘନୁଶ ଗଛ ପରି । ଏହାର ନାଡ଼ି ଉଭୁପୋଶ, ପତ୍ର ଅରମୁଖା; ଫୁଲ ଅଳ୍ପାଳ ଶ୍ୱେତ ଓ ଗୁମ୍ଫେଟ ଫଳ-ବିଶିଷ୍ଟ; ଏହାର

ଖାଖୁଡ଼ା ଗଛରେ ଏକଶ ଯୁକ୍ତ । ଫଳ ଦ୍ୱିକୋଷବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ସାଜ ବହୁକୋଣବିଶିଷ୍ଟ । ଶୀତକାଳରେ ସାଧାରଣତଃ ଏହା ଫଳ ଧାରଣ । ଦେଖାଯାଏ । ଘଣ୍ଟ ଫୁଲଆ ଖେତରେ ଏହି ଗଛ ଜନ୍ମେ । ଏହା ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ସାରକ, ବଳକାରକ, ବାନ୍ତି-ଜନକ, ମେଧା ଓ ସ୍ମୃତିକାରକ, ଉସାଯୁନ, ସ୍ୱର ପରିଷ୍କାରକ ଓ କୃମି ଦୂଷ୍ଟାଦ୍ଦନାଶକ, କ୍ଲେଦୋଷ, ବାୟୁ-ଦୋଷ, ଅତିସାର ଓ ବୁଦ୍ଧାବେଶନାଶକ ଏବଂ ଜ୍ୱରନାଶକ ।]

୨ । ଶ୍ୱେତ ଅପରାଜିତା (ହି· ଶ.)—2. The white flowering clitoris creeper. ୩ । ଯୂଥିକା (ହି. ଶ)—3. Jasminum Auriculatum (plant.)

ଶଙ୍ଖ ପ୍ରସ୍ଥ—ସଂ. ବି.—ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଯିବା ଚିହ୍ନ ବା ଜଳଙ୍କ—
Śaṅkha prastha The marks or spots noticed inside the disc of the moon.

ଶଙ୍ଖ ଫୁଙ୍କିବା—ଦେ· କି—୧ । ଶଙ୍ଖର ପଛ ଛିଦ୍ରକୁ ମୁଖଦ୍ୱାରା ଫୁଙ୍କିବା—
Śaṅkha phunkibā 1. To blow a conch shell.
[ଶଙ୍ଖ ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବଡ଼ଗଳାକରି ଚଢ଼ୁସ୍ୱରରେ ସ୍ୱର କରି କାନ୍ଦିବା—2. To weep with a loud and continuous tune. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)--ବିବାହାଦି ମଙ୍ଗଳ ଉତ୍ସବରେ ଶଙ୍ଖ ବଜା-ଇବା ଶଙ୍ଖଆ ବାଦ୍ୟର ପର ଉତ୍ସବର ଆମୋଦ ଅନ୍ୟମାନେ ଭୋଗ କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅପେ ଲାଭ ହୋଇ ଫେରିବା-(figurative) To return without gain from a place where others reap fruit.

ଶଙ୍ଖ ବଣିକ୍— ସଂ. ବି.—ଶଙ୍ଖାରି (ଦେଖ)
Śaṅkha baṇik Śaṅkhāri (See)

ଶଙ୍ଖ (ଙ୍ଖା)ବର—ଦ୍ରୁ ଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବଡ଼ ବର ଗଛ
Śaṅkha (ṅkhā)bara Big banian tree.

ଶଙ୍ଖ ବଳୟ—ସଂ. ବି—ଶଙ୍ଖନର୍ମିତ ହାତଖଡ଼ୁ—A bracelet or
Śaṅkha baḷaya wristlet made of conch.

ଶଙ୍ଖ ବ(ପ)ଲିତା—ଦେ.ବି--ଆସ୍ବେସ୍ଟିସ୍‌ରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର ଅଦାହ୍ୟ ତନ୍ତୁମୟ ପଦାର୍ଥ— Asbestos.
Śaṅkha ba(pa)litā
ଆସବେଷ୍ଟସ **ଶଂଖପଲୀତା** [ବି—ଏହା ଏକପ୍ରକାର ତନ୍ତୁମୟ ଖଣିଜ ବସ୍ତୁ; ଅସ୍ବେସ୍ଟିସ୍‌ରୁ ତାହାରେ । ଏଥିର ରଙ୍ଗ ଧଳା ଓ ଶାଗୁଆ; ଏହା ରେଷମ ପରି ଚକଚକିଆ, ଏହା ଜଳଦ୍ୱ ଅଟେ ଧରେ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଗାସ୍‌ର ଉଷ୍ଣତାରେ ଏହା ଲଗାଯାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତାପ ଓ ବିଦ୍ୟୁତର ଶୁଭକ (conductor)ନୁହେଁ । ଏହା ବଜ୍ରକ ଘରେ ଗୁଡ଼ାଯାଏ । ଜଳ ଯାଇ ନ ଥିବା ପାଇଁ ଏଥିରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଲୁଣା ଉଆର କରାଯାଏ । ଜଳମାନଙ୍କ ଚୋଡ଼ ଜାଗାରେ ଓ ଅଗ୍ନିର ଅଭେଦ୍ୟ (fire proof) ଲୁଚ୍ଚା ସିନ୍ଦୁକମାନଙ୍କ ବାଡ଼ରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା କର୍ସିକା ଦ୍ୱୀପ, ସ୍କଟଲଣ୍ଡ୍, କାନାଡା, ଇଟାଲି ଅଦି ଦେଶରେ ମିଳେ— ବିଶ୍ୱକୋଷ]

ଶଙ୍ଖ ବଟୀ—ସଂ. ବି —ସଂଗ୍ରହଣୀ, ଶୂଳ, ବାୟୁଗୋଳ ଆଦର ଆରୋଗ୍ୟାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଅମ୍ଳୁକୋଦକ ବଟିକା—
Śaṅkha baṭī (ଶଙ୍ଖବଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) A kind of medicinal pill prepared from oxide of conch-shell as an antidote against dysentery,colic,wind.
[ଦ—ଶଙ୍ଖ ଭସ୍ମ ଏକ ତୋଲା ସଙ୍ଗେ ସବଖାର, ହେଙ୍ଗୁ, ପଞ୍ଚ ଲବଣ, ଶୁଣ୍ଠି, ପଟୋଳ, ପିପଳୀ, ଶୋଧିତ ସଦ୍ଧୁର, ଶୋଧିତ ଥାର, ଶୋଧିତ ଗନ୍ଧକରକ୍ତଳା ପ୍ରତ୍ୟେକ ୧୦ ତୋଲା ପିଶାଇ ଲେମ୍ବୁରସରେ ଖଲ ଚଣାପରି ବଟିକା ହଆର କରାଯାଏ । ଏ ବଟିକାକୁ ଲବଙ୍ଗ ବରୁଣ ଥାଇ ସଙ୍ଗେ ସେବନକଲେ ସଗ୍ରହଣୀ, ଶୂଳ ଓ ବାୟୁଗୋଳ ଭଲ ହୁଏ— (ହି.ଶ)]

ଶଙ୍ଖବଟୀ ରସ—ସଂ. ବି—ଶୂଳରୋଗନାଶକ ବଟିକାବିଶେଷ—
Śaṅkhabaṭī rasa A kind of medicinal pill.
[ଦ—ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଶଙ୍ଖକୁ ଘୋଡ଼ ୧୧।୧୨ଟି ଲେମ୍ବୁ ରସରେ ଏଦାକୁ ଥଣ୍ଡା କରାଯାଏ । ଏହି ଶଙ୍ଖର ଚୂର୍ଣ୍ଣରେ ଏକ ତୋଲା ଡେଙ୍ଗୁକକ୍ଷାର, ୫ ତୋଲା ସରଳ ଲବଣ, ଏକ ତୋଲା ସେନ୍ଧବ, ଏକ ତୋଲା ଶାମ୍ଭର ଲବଣ, ଏକ ତୋଲା କାଚଲବଣ, ଏକ ତୋଲା ବଟଲବଣ, ୬ ମଶା ଶୁଣ୍ଠି, ୬ ମଶା ମରିଚ, ୬ ମଶା ପିପଳୀ, ଏକ ତୋଲା ହେଙ୍ଗୁ, ଶୋଧିତ ଥାର, ଗନ୍ଧକ ଓ ସଦ୍ଧୁର ଏକ ତୋଲା-ଲେଖାଏଁ ଏକତ୍ର ଚୂର ଥାଣ୍ଡିରେ ଖଲ ବରତୋଳ ପର ଗୋଲା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ (ହି. ଶ)]

ଶଙ୍ଖବାତ —ସ. ବି—ଶଙ୍ଖକ ୮ (ଦେଖ) (ହି. ଶ)
Śaṅkhabāta Śaṅkhaka 4 (See)

ଶଙ୍ଖ ବିଷ—ସ. ବି—ଶଙ୍ଖଆ—White arsenic; Arsenicum Album. [ଦ—ଏହା ଏକପ୍ରକାର ଖଣିଜ ସ୍ୱାଭାବିକ ବିଷ; ଡେଙ୍ଗିବାକୁ ଏହା ଧଳା ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦାନାଯୁକ୍ତ । ଛୁଇଁ ଛୁଇଁ ଭଙ୍ଗା ଶଙ୍ଖଖଣ୍ଡ ପରି ଏହା ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ସ୍ୱାଦବିହୀନ, ଜୀବଦ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ, ଗାତ୍ରୁ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ପାଚକ, ବଳକାରକ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ । ରତ୍ତିର ୍ଟ ଠାରୁ ୍ଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାତ୍ରାରେ ସାବଧାନତା ସହିତ ଏହାକୁ ଔଷଧରୂପେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ମାତ୍ରା ବଳିଗଲେ ହିକ୍କା, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଧନୁଷ୍ଟଙ୍କାର, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ପ୍ରଳାପ, ଶ୍ୱାସକୃଚ୍ଛ୍ରତା, ହୃଦରଙ୍ଗାଇ; ପିପାସା, ଦାହ ଓ ଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଏ । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଚକ ଚରି ଥିବାରୁ ଓ ଏହା ଚନଠାରୁ ବାରି ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ଗୋଟେ ଚନ ସଙ୍ଗେ ସାଦ୍ୟରେ ଏହାକୁ ଗୋଲାଇ ଲୋକଙ୍କୁ ଓ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ବିଷ ପ୍ରୟୋଗ କରି ମାରିପକାନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଙ୍ଖବେଳା ନ୍ୟାୟ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁଠାରେ ବେଳା ବିଶେଷରେ ଶଙ୍ଖ ବାଜିବାର ନିୟମ ଅଛି (ଅଜଣାଲୋକେ କେତେକ ସହରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବେଳାରେ ଭୋଗ ପଡ଼ିବା-ପରି), ସେଠାରେ ଶଙ୍ଖର ଧ୍ୱନି ଶୁଣିଲେ ସମୟ ନିରୂପଣ କରିଥିବାର ନ୍ୟାୟ—An analogy of a locality where the time of the day or night is known to the public by the blowing of a conch.

Śaṅkhabeḷā nyāya ଶଙ୍ଖବେଳାର ନ୍ୟାୟ ଅଛୁ (ଅଜଣାଲୋକେ କେତେକ ସହରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବେଳାରେ ଭୋଗ ପଡ଼ିବା-ପରି), ସେଠାରେ ଶଙ୍ଖର ଧ୍ୱନି ଶୁଣିଲେ ସମୟ ନିରୂପଣ କରିଥିବାର ନ୍ୟାୟ—An analogy of a locality where the time of the day or night is known to the public by the blowing of a conch.

ଶଙ୍ଖ ଭସ୍ମ—ସଂ. ବ (ଶଙ୍ଖୀଭତ୍)—୧ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିଧିରେ ଶଙ୍ଖକୁ ଶୋଧନ କରି ତହିଁରେ ଯୋଡ଼ କସ୍ତୁରିକା ପାଉଁଶ । [ଏହା କ୍ଷାର ଗୁଣଯୁକ୍ତ ଓ ଅମ୍ଳପିତ୍ତ, ଶୂଳ, ଗୁଲ୍ମ, କୃମିଥଦ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।]—The ashes of conch used as medicine.

Śaṅkha bhasma ପ୍ରଥମେ ଚମ୍ପାଳି ଲେମ୍ବୁରସରେ ଭଜାଇ ଶୋଧନ କରି ତହିଁରେ ଯୋଡ଼ କସ୍ତୁରିକା ପାଉଁଶ । [ଏହା କ୍ଷାର ଗୁଣଯୁକ୍ତ ଓ ଅମ୍ଳପିତ୍ତ, ଶୂଳ, ଗୁଲ୍ମ, କୃମିଥଦ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।]—The ashes of conch used as medicine.

୨ । ଚୂନ (ହି. ଶ)—2. Quicklime.

ଶଙ୍ଖଭୃତ୍—ସ.ବ.—(ଶଙ୍ଖ+ଭୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍) (ଶଙ୍ଖଧାରୀ) ବିଷ୍ଣୁ—Name of Bishnu. ସ. ବିଣ—ଯେ ଶଙ୍ଖ ଧରିଥାଏ—Holding a conch.

Śaṅkhabhṛut (ଶଙ୍ଖଧାରୀ) ବିଷ୍ଣୁ—Name of Bishnu. ସ. ବିଣ—ଯେ ଶଙ୍ଖ ଧରିଥାଏ—Holding a conch.

ଶଙ୍ଖମଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଫା ସଂଗ ମର୍ମର) ଶଙ୍ଖମର୍ମର ପଥର—ସାଦା ମାର୍ବେଲ ପାଥର **ସଂଗମରମର** Marble stone. (ଉ—ଯୋଗୀଙ୍କ ହାତରେ ଶଙ୍ଖମଲ, ଯୋଗୀ ନ ହୁଅନ୍ତୁ ଦଲଚଲ—ଭଗ)

Śaṅkhamal ସାଦା ମାର୍ବେଲ ପାଥର **ସଂଗମରମର** Marble stone. (ଉ—ଯୋଗୀଙ୍କ ହାତରେ ଶଙ୍ଖମଲ, ଯୋଗୀ ନ ହୁଅନ୍ତୁ ଦଲଚଲ—ଭଗ)

ଶଙ୍ଖ ମଲ୍‌ମଲ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଫା.ସଂଗ ମର୍ମର)—୧ । ଧଳା ମାବଲ ପଥର—ସାଦା ମାର୍ବେଲ **ସଂଗମରମର** ମର୍ମର ବାସନ—2. Utensils made of white marble.

Śaṅkha mal-mal ଧଳା ମାବଲ ପଥର—White marble. ୨ । ଶଙ୍ଖ ମର୍ମର—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ସଂଗ୍‌ମର୍ମର୍; ଫା ସଂଗ=ପଥର+ଅ. ମର୍ମର; କିମ୍ବା ସଂ ଶଙ୍ଖ+ଇ' ମାବଲ; ଭୁଲ. ଲାଟିନ. ମାର୍ମୋରସ୍, ଗ୍ରୀକ୍. ମର୍ମାରସ୍; ଫ୍ରେଞ୍ଚ ମାବ୍‌ରେ; ଭୁଲ. ଇଂ. ମାବ୍ଲ୍; ଇ. ମାର୍ମୋରଆନ୍=ମାର୍ବୁଲ୍‌ରୁ ଜନ୍ମିତ)—

Śaṅkha marmara ମର୍ମର; କିମ୍ବା ସଂ ଶଙ୍ଖ+ଇ' ମାବଲ; ଭୁଲ. ଲାଟିନ. ମାର୍ମୋରସ୍, ଗ୍ରୀକ୍. ମର୍ମାରସ୍; ଫ୍ରେଞ୍ଚ ମାବ୍‌ରେ; ଭୁଲ. ଇଂ. ମାବ୍ଲ୍; ଇ. ମାର୍ମୋରଆନ୍=ମାର୍ବୁଲ୍‌ରୁ ଜନ୍ମିତ)—

ଶଙ୍ଖମର୍ମର, ସାଦାମାର୍ବେଲ ଧଳା ମାବଲ୍‌ପଥର—(ଏହା ଶଙ୍ଖଭୁଲ୍ୟ ଶ୍ୱେତ **ସଂଗମରମର** ବର୍ଣ୍ଣ ମାବଲ୍ ଥିବାରୁ) White marble, calcium carbonate. [ଦ୍ର—ରାଜପୁତାନାର ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟ, ଅଜମୀର, ବିଷନଗଡ଼, ଯୋଧପୁର ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଜବଲପୁରରେ ଏ ପଥରର ଖଣି ଓ ପାହାଡ଼ମାନ ଅଛି । ଶଙ୍ଖ ମର୍ମର ପଥର ଏକପ୍ରକାର ଚୂନପଥର କଳା ପଥର (lime stone). ଏଥିରେ କାଲ୍‌ସିୟମ୍ (calcium) ନାମକ ମୌଳିକ ବସ୍ତୁ ବେଶି ପରିମାଣରେ ଥାଏ । ଏହା ଖୁବ ଘାଲିଦୁଧ ଓ ଏଥିରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ଧଳା, କଳା, ଦଲଦଅ, ନାଲି ଓ ଶାଗୁଆ, ଏହାର ନାନାବର୍ଣ୍ଣର ଶଙ୍ଖ ମର୍ମର ପଥର ପାହାଡ଼ରୁ ଓ ଖଣିରୁ ମିଳେ । ଏହ ପ୍ରକାର ମର୍ମର (Shell marble) ପଥରରେ ଶଙ୍ଖ (shell) ର ଅଂଶ ଥାଏ । ମର୍ମର ବା ମାର୍ବଲ ପଥରରେ ମୂର୍ତ୍ତି, ଟାଇଲ୍, ବାସନ, ଚଉତ୍ତ, ଟେବଲ ଆଦ ହୁଏ ।]

Śaṅkha marmara ମର୍ମର; କିମ୍ବା ସଂ ଶଙ୍ଖ+ଇ' ମାବଲ; ଭୁଲ. ଲାଟିନ. ମାର୍ମୋରସ୍, ଗ୍ରୀକ୍. ମର୍ମାରସ୍; ଫ୍ରେଞ୍ଚ ମାବ୍‌ରେ; ଭୁଲ. ଇଂ. ମାବ୍ଲ୍; ଇ. ମାର୍ମୋରଆନ୍=ମାର୍ବୁଲ୍‌ରୁ ଜନ୍ମିତ)—

ଶଙ୍ଖ ମହୁରି—ଦେ. ବ (ସହରଚ)—ବରାଦାଦ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବଜାଯିବା ଶଙ୍ଖ ଓ ମହୁରି—Conch and flute blown on festivities.

Śaṅkha mahurī ଶଙ୍ଖ ଓ ମହୁରି—Conch and flute blown on festivities.

ଶଙ୍ଖ ମାଳା—ସଂ. ବ—(ଶଙ୍ଖୀ ଚଢ୍)—ଛୋଟ ଶଙ୍ଖମାନ ଗୁନ୍ଥା ହୋଇ ଘୋଡ଼ାର ବେକରେ (ଶଙ୍ଖମାଳିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଝୁଲାଯାଏ)—A garland made of small conches strung together (put on the neck of horses.)

Śaṅkha mālā ଛୋଟ ଶଙ୍ଖମାନ ଗୁନ୍ଥା ହୋଇ ଘୋଡ଼ାର ବେକରେ (ଶଙ୍ଖମାଳିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଝୁଲାଯାଏ)—A garland made of small conches strung together (put on the neck of horses.)

ଶଙ୍ଖ ମାଳିନୀ—ସଂ. ବ—ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ (ଦେଖ)

Śaṅkha mālinī Śaṅkhapushpī (See)

ଶଙ୍ଖ ମୁଖ—ସଂ. ବ—(ଶଙ୍ଖ ପରି ଧଳା ମୁଖ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ)—କୁମ୍ଭୀର

Śaṅkha mukha Crocodile.

ଶଙ୍ଖ ମୁଗୁନି—ଦେ. ବ—ଈଷତ୍ ଦଗଡ଼ ବା କଳା ମର୍ମର ପଥର—ସଂଗମୁସା

Śaṅkha muguni Greenish or black marble. ଶଂଖମୁଗୁନୀ **ସଂଗମୁସା**

ଶଙ୍ଖ ମୂଳକ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ)—ମୂଳା (ହି. ଶ.)—

Śaṅkha mūlaka Radish.

ଶଙ୍ଖଲନା—ଦେ. ବ—ଶତ୍ରୁଙ୍କଲା; କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ—ଦେଖତେଆସା

Śaṅkhalanā about one's health and prosperity.

[ଉ—ମୋହ ପର ବନ୍ଧୁର ମୂଳ ଭାଙ୍ଗଠାକୁ ଅସୁଅନ୍ତୁ ଶଙ୍ଖଲନା କରିବାକୁ । କୃଷ୍ଣସିଂଡ. ସଦାଶିବ ବନ ।]

ଶଙ୍ଖଳା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶଙ୍ଖ)—୧ । ଶଙ୍ଖାଳ; ପ୍ରିୟତମ ବା ପ୍ରିୟତମା—

Śaṅkhalā One's dearest thing or person. ୨ । କୁଶଳାଦି ପ୍ରଶ୍ନ—2. Enquirings about a person's weal.

ଶଙ୍ଖ ଲିଖିତ—ସ. ବିଶ—ଜଣେ ଋଷି (ହି. ଶ)—Faultless; flawless. ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ନ୍ୟାୟଶୀଳ ରାଜା (ହି. ଶ)—1. A righteous king. ୨ । ଶଙ୍ଖ ଓ ଲିଖିତ ନାମକ ଦୁଇ ଋଷି, ଯେଉଁମାନେ ମିଳିତ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ମୃତିଗ୍ରନ୍ଥସଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ—2. Śaṅkha and Likhita, two sages, the joint authors of a treatise on Hindu law. ୩ । ଶଙ୍ଖ ଓ ଲିଖିତଙ୍କ ସଙ୍କଳନ ସ୍ମୃତିଗ୍ରନ୍ଥ—3. Title of a treatise on Hindu Land by Sankha and Likhita.

Śaṅkha likhita less. ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ନ୍ୟାୟଶୀଳ ରାଜା (ହି. ଶ)—1. A righteous king. ୨ । ଶଙ୍ଖ ଓ ଲିଖିତ ନାମକ ଦୁଇ ଋଷି, ଯେଉଁମାନେ ମିଳିତ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ମୃତିଗ୍ରନ୍ଥସଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ—2. Śaṅkha and Likhita, two sages, the joint authors of a treatise on Hindu law. ୩ । ଶଙ୍ଖ ଓ ଲିଖିତଙ୍କ ସଙ୍କଳନ ସ୍ମୃତିଗ୍ରନ୍ଥ—3. Title of a treatise on Hindu Land by Sankha and Likhita.

ଶଙ୍ଖ ଶିଳା—ସ. ବ.—ଶଙ୍ଖ ମୃଗୁନି ପଥର—

Śaṅkhaśilā Marble.

ଶଙ୍ଖ ଶୁକ୍ତିକା—ସ. ବ—ଝିନ୍ଦ (ହି. ଶ)

Śaṅkha śuktikā Bivalve shell.

ଶଙ୍ଖସ—ସ. ବ.—ଶଙ୍ଖରେ ନିର୍ମିତ ଚୁଡ଼ି ବା ଗଡୁ (ହି. ଶ)

Śaṅkhasa Bangle made of conch

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଙ୍ଖ ସଙ୍କାଶ—ଫ. ବ—ଶଙ୍ଖାଳୁ (ଦେଖ) (ହି. ଶ)
Śaṅkha saṅkāśa Śaṅkhāḷu (See)

ଶଙ୍ଖ ସାରୁ—ଦେ. ବ—(ସ. ଶଙ୍ଖକନ୍ଦ; ଶଙ୍ଖର ଆକୃତି ଥିବା ଏଥିର ଏହାର Śaṅkha sāru ଅଳୁଅ ଥିବାରୁ) ୧। ଏକ ପ୍ରକାର ସାରୁ—
ମାନକଚୁ **ସାଂକାଲୁ** 1. A species of arum· Arum
Indicum; Alocacia Indica. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ଲମ୍ବ ଓ ଏହା ସାମାନ୍ୟ ମିଷ୍ଟ, ମାଣସାରୁ ଭାଙ୍ଗସ୍ଥି । ଏଥିର ଗୁଣ କଷାଯ ଓ ଏହାର ଗନ୍ଧ ସାରୁ ଗନ୍ଧପରି ।]
ଶାଙ୍କାଳୁ ୨। ଏକପ୍ରକାର ଆଳୁ; ମିଠା ଆଳୁ; ଚନ ବା ରେଣି ଆଳୁ-
ଶାଂଖାଳୁ 2. Pachyrhizus Angulatus [ଦ୍ର—ଏହା (ଅନ୍ୟ ଫ—ଶଙ୍ଖାଳୁ) ଲତାକନ । ଶିମ୍ବ ଲତା ପରି ଏହାର ଲତା ହୁଏ । ଏହି ଆଳୁର ଆକାର ଶଙ୍ଖପରି ଏବଂ ବର୍ଣ୍ଣ ଧଳା । ଏହା ମିଠା ଏବଂ ଏଥିରେ ଜଳ ଭାଗ ଅଧିକ । ସାଧାରଣ ଆଳୁ ପରି ଏଥିରେ ଲାଲ ନ ଥାଏ ଓ ଏହା ଉତ୍ସା ଖାଇ ହୁଏ ।]

ଶଂଖା—ଦେ. ବ.—(ସ ଶଙ୍ଖକ)—୧। ଶଙ୍ଖନିର୍ମିତ ଚୁଡ଼ିର ବଳସ୍ଥ—
Śaṅkhā 1 Bracelets made of conch shell.
ଶାଁଖା ୨। ଜାଉରେ ଉଆର ଏକପ୍ରକାର କାଚ ବଳସ୍ଥ । (ଏହା ମଧ୍ୟରେ
शङ्ख की चूडी କାଚ ଥାଏ ଓ ଉପରେ ଜାଉ ଦଅସାଇଥାଏ ଏବଂ ସେହି ଜାଉ ଉପରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଦର୍ପଣ ଓ ଶଙ୍ଖ ମଧ୍ୟ ମଗ୍ନସାଇଥାଏ) ।
2. Bracelet made of glass bangles covered with shell lac to which bits of looking glass and conch-shell are stuck. ୩। ସୁନା ରୂପାରେ ନିର୍ମିତ ବଳସ୍ଥ—
3. Bracelet made of gold or silver.
[ଦ୍ର—ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ହାତରେ ଲୌହ ବଳସ୍ଥ ବା ଶଙ୍ଖ ନିର୍ମିତ ବଳସ୍ଥ ଓ ସିନ୍ଦୁରେ ସିନ୍ଦୁର କଲ୍ପ ପେପର ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସଧବା ଚହ୍ନ, ଆମ ଦେଶରେ ସେହିପରି ହାତରେ ଶଙ୍ଖା ଓ କପାଳରେ ସିନ୍ଦୁର ଟୋପି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଚହ୍ନ । ଅବବାହୁତା କନ୍ୟାମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହା ପରିଧାନ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀର ଏହା ପ୍ରଧାନ ଚହ୍ନ । ବିବାହ କାଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳିକା ଏହା ପରିଧାନ କରନ୍ତି । ବଡ଼ ଲୋକ ଘରର କନ୍ୟା ଓ ବଧୂମାନେ ହାତରେ ସୁନା ରୂପାର ଗଡୁ ଓ ଚୁଡ଼ି ପିନ୍ଧିଲେ ମଧ୍ୟ ବିବାହ କାଳରେ ହାତରେ ଦୁଇଯଷ୍ଟି ଶଙ୍ଖା ପିନ୍ଧିବାର ବିଧି ଅଛି । ଶୂଦ୍ର ଓ ହାଡ଼ିଆ ଜାତିସ୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶଙ୍ଖାର ବିଶେଷ ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ଏକ ହାତରେ ପିନ୍ଧିବା ପାଇଁ ବେଢେଗୁଡ଼ିବ ଶଙ୍ଖାକୁ ମଠାବ ଶଙ୍ଖା ବୋଲିଯାବ ଓ ଦୁଇହାତର ଶଙ୍ଖାକୁ ଦମ୍ଭଠା ଶଙ୍ଖା ବୋଲିଯାବ । ବିବାହ ସମୟରେ ବର କନ୍ୟାହାତରେ ଶଙ୍ଖା ପିନ୍ଧାଇଦେବାର ବିଧି ଅଛି । ଶୂଦ୍ରମାନେ(ପେଛୁଁ ମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ବିଧବା ବା 'ଦୁଇଅ' ପ୍ରଥାରଲେ) ଯେଉଁ ଦୁଇଅ-ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ କରନ୍ତି, ତାକୁ ଶଙ୍ଖା ଦୁଇମୁଠା ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ ଦୁଇଅ ବିବାହ ବିଧି ସମାହିତ ହୁଏ । 'ତୋ ଶଙ୍ଖା ବଜ୍ର ହେଉ'(ତୋ ହାତର ଶଙ୍ଖା ବଜ୍ର ପରି ଦୃଢ଼ ବା ଚିରସ୍ଥାସ୍ଥୀ ହେଉ, ଅର୍ଥାତ୍, ତୁ ଚିରକାଳ ସଧବା ହୋଇ ଥିବୁ) ଏହା ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବାଳକାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଆଶୀର୍ବାଦ । ଆମ ଦେଶରେ ଶଙ୍ଖା ନାମରେ ଜଉମୁଡ଼ା କାତ ପ୍ରଚଳିତ, କନ୍ତୁ ମେଦନାପୁର ଅଦ ଅଞ୍ଚଳରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଶଙ୍ଖରୁ ଉଆର ବଳୟସ୍ଥ (ପ୍ରକୃତ ଶଙ୍ଖ) ପିନ୍ଧନ୍ତି ।]
୪। (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ଶଙ୍ଖାସୁର—4. Name of Śaṅkhāsura.: [ଦ୍ର—ବେଦ ମୋରକର ସମୁଦ୍ରରେ ଲୁଚିଥିବା ଶଙ୍ଖାସୁରକୁ ଭଗବାନ ମୀନରୂପରେ ମାରିଥିଲେ ଓ ବେଦ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ ।] (ଉ—ପ୍ରଥମେ ମୀନରୂପ ଧରି, ବେଦ ଆଣିଲୁ ଶଙ୍ଖା ମାର—ବୃହଦ୍ଧ ପ୍ରେମସାମ୍ବୁଦ ।) ଦେ.
ସାଂଖା ଉଜଳା ବିଣ. ଗୁଂ—ଶଙ୍ଖ ପରି ଶୁକ୍ଳ—White as
(ଶଙ୍ଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) conch. (ଯଥା—ଶଙ୍ଖା ଭ୍ରମୀର;ଶଙ୍ଖୀ ବରଡ଼ି ।)

ଶଙ୍ଖା ଙ୍ଖେଇ—ଦେ: ବ (ସ. ଶଙ୍ଖିନୀ)—ଗ୍ରାମଦେବୀଙ୍କ ନାମବିଶେଷ—
Śaṅkhā(ṅkhe)ī Name of a village-goddess
ଶାଙ୍ଖିନୀ **शांखिनी**

ଶଙ୍ଖା ପିନ୍ଧା(ନ୍ଧେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧। ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ହାତରେ 'ଶଙ୍ଖା'
Śaṅkhā pindhā(ndhe)ibā ଅଳଙ୍କାର ପରିଧାନ
[ଶଙ୍ଖାମୁଠା ଦିଆ(ଦେଇବା)—ଅନ୍ୟରୂପ] କରାଇବା—
ଶାଙ୍ଖାପରାନ **चूडीपहनाना** 1. To put on śaṅkhā into the hands of a woman. ୨।
ଯେଉଁ ସମାଜରେ 'ଦୁଇଅ' ପ୍ରଥା ଚଳେ ସେହି ସମାଜର କୌଣସି ପୁରୁଷ କୌଣସି ବିଧବାକୁ ଦୁଇଅ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ବିବାହ କରିବା—2. To marry a widow by the Dutia form of widow-marriage. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ପେଛୁମାନଙ୍କ ସମାଜରେ 'ଦୁଇଅ' ବିବାହ ପ୍ରଥା ଚଳେ ସେ ସମାଜରେ ବିବାହକାରୀ ପୁରୁଷ ଦୁଇଟି ହେଉଥିବା ସ୍ତ୍ରୀର ହାତରେ ଶଙ୍ଖା ପିନ୍ଧାଇଦେବାଦ୍ୱାରା ଦୁଇଅ ବିବାହର ପାଣିଗ୍ରହଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଙ୍ଗ ହୁଏ ।]

ଶଙ୍ଖା ବଜର(ବଜ୍ରା) ହେଉ—ଦେ.ବ (ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କପ୍ରତି ଆଶୀର୍ବଚନ)-
Śaṅkhā bajara (bajra) heu ତୋର ଶଙ୍ଖା ବଜ୍ର ପରି
ଲୋହାବଜହଉକ **चूडीयजहो** ଦୃଢ଼ ବା ଚିରସ୍ଥାସ୍ଥୀ ହେଉ, ଅର୍ଥାତ୍
ତୁ ଚିରକାଳ ସଧବା ହୋଇଥାଅ —A blessing to females meaning 'May your husband live long'. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ମଧ୍ୟ 'ତୋ ଖଡ଼୍ଗ ବଜର ହେଉ' 'ତୋ କାତ ବଜର ହେଉ', 'ତୋ ଖୁନା ଖଡ଼୍ଗ ବଜର ହେଉ' 'ତୋ ମଥାର ସିନ୍ଦୁର ବଜର ହେଉ' ଅବ ଆଶୀର୍ବଚନ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।]

ଶଙ୍ଖାବର୍ତ୍ତ—ଫ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶଙ୍ଖର ଆବର୍ତ୍ତ ପରି ଆବର୍ତ୍ତ ଯାହାର).
Śaṅkhābarta ଏକପ୍ରକାର ଉପଦ୍ରବର ରୋଗ (ହି. ଶ)—
A kind of fistula.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଙ୍ଖା ମୁଠା—ଦେ. ବ – ସ୍ତ୍ରୀ ଏକ ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଏକାଧିକ ଶଙ୍ଖା-
Śaṅkhā muṭhā A set of conch-bracelets
ଏକସେଟ୍‌ଶାଙ୍ଖା ଏକମୁଟ୍ଠୀଚୁଡ଼ି for one hand.
(ଦ୍ର—ଏହିପରି କାଚମୁଠା, ରୁଡ଼ମୁଠା, ଶଙ୍ଖମୁଠା ଆଦିର ବ୍ୟବହାର ଅଛି ।)

ଶଙ୍ଖାମୁଠିଆ – ଦେ. ବ – ୧ । ଉଣାଚାଉଁସ ବିଷଧର ସାପ—ବଡ଼ୁ
Śaṅkhāmuṭhiā ଉଣାଠାରୁ ବଡ଼ । [ଦ୍ର—
ଶାଙ୍ଖିନୀ ଶଙ୍ଖିନୀ ନଗଗୋଖୁର ଏମାନେ ଗାଧ ହୁ ହାତ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଶଙ୍ଖାମୁଠା ପରି
ଦଳଦଅ ଶଙ୍ଖା ପରି ଦାଗ; ଜହ୍ନା ନାଲି; ମୁଣ୍ଡ ଓ ଗଳା
ଦଳଦଅ; ଲାଞ୍ଜର ଅଗ ମୋଣ ।] 1. Bungarus
Fasciatus (a snake) ୨ । ଏକଜାତୀୟ ଲୁଣୀମାଛ
—2 A sort of sea fish.

ଶଙ୍ଖାମେରୀ—ଦେ. ବ—ଓଡିଅ ଗଡ଼ଜାତ ବଡ଼ାମ୍ବାରୁକସ୍ଥିତ ଦେବୀ
Śaṅkhāmerī ବିଶେଷ—Name of a
Goddess in the State of Baramba
in Orissa Feudatory States (on the
bank of the river Mahānadī).
[ଦ୍ର—ମହାନଦୀ କୂଳରେ ଏହି ଦେବୀଙ୍କ ପୀଠ
ଅବସ୍ଥିତ । ନଈ ବଢ଼ି ସମୟରେ ମହାନଦୀରେ ଚଳୁଥିବା
ଡଙ୍ଗାର ବାହକମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ପୂଜା ଓ ମାନସିକ
କଲେ ଡଙ୍ଗା ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ ବୋଲି
ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଏଠାରେ ମହାନଦୀ ସୋତର
ପ୍ରସ୍ଥ ମୋଡ଼ ଅଛି ଓ ସେ ମୋଡ଼କୁ ନଈପଦରେ
ପାଇ ଦୋଇ ଯିବା ପାଇଁ କେତୁଟମାନେ ଶଙ୍ଖାମେରୀଙ୍କର
ଆଶ୍ରା ନଥନ୍ତି ।]

ଶଙ୍ଖାରି—ସଂ. ବ (ଶଙ୍ଖ=ଶଙ୍ଖାସୁର+ଅରି)—ଶଙ୍ଖାସୁରର ଦୁଶ୍ମନ;
Śaṅkhāri ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu. ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ଶଙ୍ଖକାର)
ଶାଂକାରି —ଯେ ଶଙ୍ଖା ଇତ୍ୟାଦି କରି ବିକି କରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ
ଶଂଖରୀ କରେ (ତୁଳନାକର ଓଡ଼ିଆ—କଂସାରି)—
(ଶଙ୍ଖାରୁଣୀ – ସ୍ତ୍ରୀ) Manufacturer or seller of Śaṅkhā
or shell lac bracelets.

ଶଙ୍ଖାଳି—ସଂ. ବ (ଶଙ୍ଖ+ଅଳି)—ଶଙ୍ଖସମୂହ—A collection
Śaṅkhāli of conch shells. ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି
ମୂଲଧନ ମୂଳଧନ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୂଳଧନ—1. The capital or
ରତନ; ପିୟର stock of a person. ୨ । (ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ
ରତନ, ଲାଲ, ପୟାର ସମ୍ବୋଧନ) ଧନ ପରି ପ୍ରିୟତମ ବ୍ୟକ୍ତି—
2. One's dearest person.

ଶଙ୍ଖାଳୁ(ରୁ)—ସଂ. ବ—ଭେଣ୍ଡି ଅଳୁ; ଚକ ଆଳୁ; ମିଠା ଆଳୁ—
Śaṅkhāḷu(ru) Pachyrhizus Angulatus (a sort
(ଶଙ୍ଖାଳୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) of sweet yam). [ଦ୍ର—ଏହା
ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଲତାକନ ବିଶେଷ । ଏହା ଶିମ୍ବଜାତୀୟ ବିଷଧୀ
ଲତା ଓ ଏହାର ମୂଳରେ ଥିବା କନ୍ଦ ଶଙ୍ଖ ପରି ଥଳା ।
ଏହାକୁ କଞ୍ଚା ବାଟି ଖାଇହୁଏ ।]

ଶଙ୍ଖାସୁର—ସଂ. ବ—୧ । ମତ୍ସ୍ୟାବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦଗ୍ଧ ସମୁଦ୍ର-
Śaṅkhāsura ବାସୀ ଅସୁରବିଶେଷ—1. Name of a
demon who had stolen and concealed
the Bedas in the deep sea and after
killing whom Bishṇu in his first in-
carnation of the fish recovered the
scriptures. [ଦ୍ର—ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଲୟସମୁଦ୍ରରେ
ମଗ୍ନ ହେବା କାଳରେ ଏ ଅସୁର ବେଦକୁ ଚୋରି ନେଇ
ସମୁଦ୍ରର ଗଭୀରତମ ପ୍ରଦେଶରେ ଲୁଚାଇ ରଖିଥିଲା । ବିଷ୍ଣୁ
ପ୍ରଥମ ବା ମତ୍ସ୍ୟ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରଳୟ ପୟୋଧିର
ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଶଙ୍ଖାସୁରକୁ ବଧ କରି ତାଠାରୁ
ବେଦ ଛଡ଼ାଇ ଆଣି ବେଦକୁ ରକ୍ଷା କଲେ ।] ୨ । ମୁର
ଦୈତ୍ୟର ପିତା (ହି. ଶ.)—2. Name of the
father of demon Mura.

ଶଙ୍ଖାସ୍ଥି—ସ. ବ.—୧ । ମୁଣ୍ଡର ହାଡ଼ (ହି. ଶ.)—1. Skull.
Śaṅkhāsthi ୨ । ପୃଷ୍ଠାସ୍ଥି ବୈଶେଷ ହାଡ଼ (ହି. ଶ.)—
2. Backbone.

ଶଙ୍ଖାହୁଳୀ—ସ. ବ—ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ (ହି. ଶ.) (ଦେଶ)
Śaṅkhāhulī Śaṅkha pushpī (See)
[ଶଙ୍ଖାହ୍ୱା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶଙ୍ଖି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶଙ୍ଖ)—୧ । ଗଳା; ଗୋଟି; ଉଙ୍କି—
Śaṅkhi ଗଳାର ନାଳୀ ନରେଟୀ, କଂଠ 2. Throat.
୨ । କଣ୍ଠନାଳ; ଶ୍ୱାସ ନାଳ—2. Gullet.
[ଦ୍ର—ବେକର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗରେ ଥିବା ଚମିଳିତ ଶ୍ୱାସ
ନଳକୁ ଶଙ୍ଖି ବୋଲାଯାଏ ଓ ଏହି ଶଙ୍ଖିର ମଧ୍ୟଭାଗରେ
ଉମା ହୋଇ ଗୋଟିଏ ହାଡ଼ ବାହାର ଥାଏ । ସେହି
ସ୍ଥାନକୁ ଚପି ଦବଲେ ବା ମୋଡ଼ ଦେଲେ ଶ୍ୱାସ ରୁନ୍ଧି
ହୋଇ ପ୍ରାଣୀ ମରଯାଏ ।] [ଭୂ—ଏ ବାହାରେ ଘିଲା-
ମାନଙ୍କ ଶଙ୍ଖି ଚପି ଦଅନ୍ତି ପାଣିକି ସେ ଘିଲାକି ହୋଇ
କୋଘୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ବ. ପୁ—
ଶାଂଖର ମତ ସାଦା ଶଙ୍ଖ ପରି ଶୁକ୍ଳ ବର୍ଣ୍ଣ—White as a conch.
ଉଜଳୀ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ପୁଂ. ଶଙ୍ଖା) – ଶଙ୍ଖ ପରି ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣା—
ସାଦା ଉଜଳା White as a conch (female)

ଶଙ୍ଖିଆ—ଦେ. ବ—ଶଙ୍ଖ ବିଷ (ଦେଶ)—Śaṅkhabisha (See)
Śaṅkhiā ଶେକୋ ସଂଖିୟା

ଶଙ୍ଖିକା—ସ. ବ (ଶଙ୍ଖ+ଇ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଶ୍ୱେତ ଦୂର୍ବା ବିଶେଷ; ଗୋରୁ
Śaṅkhikā ପୁଷ୍ପୀ; ଗୁରୁଚଅ (ଦେଶ)—A sort of white
grass; Lone thorn; Andropogen Acicu-
latus.

ଶଙ୍ଖି ଚଙ୍ଗୁଡ଼ି—ସ୍ତ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ
Śaṅkhi chiṅgurḍi ଚଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାଛ—A white variety
of shrimps.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଙ୍ଖି ଚପିବା—ଦେ. କି—ପ୍ରାଣୀକୁ ହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଉହାର ଗଳାଟି(ଟେ)ପା ଚାପିବା—To strangle an animal by pressing its throat or gullet. Śaṅkhi chipibā ଗଳାଘାଁଟନା

ଶଙ୍ଖିନ—ସ. ବ—ଶିରିଷ ବୃକ୍ଷ (ହ. ଶ) Śaṅkhina Acacia Arabica,

ଶଙ୍ଖିନଳା(ଳୀ)—ଦେ. ବ (ସ. ଶଙ୍ଖ ଓ ନାଳ)—ଉଚ୍ଚିର ନଳୀ; ଯେଉଁ ବାଟେ ପେଟକୁ ଖାଦ୍ୟ ଯାଏ ଓ ଗଳାର ନାଳୀ ଦେଇକରୁ ବାୟୁ ଆଦି ଆସେ—The gullet; wind pipe. Śaṅkhinaḷā(ḷī) ନରେଟୀ, ଟେଁଟୁଆ

ଶଙ୍ଖିନିକା—ସଂ. ବ—ଗୁଚ୍ଛିପର୍ଣ୍ଣୀ; ଗଣ୍ଡିଅଳା (ହ. ଶ) Śaṅkhinikā A kind of shrub.

ଶଙ୍ଖିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶଙ୍ଖ+ଇନ୍+ଙୀ. ହ୍ରସ୍ୱ)—୧। କାମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଚାରିପ୍ରକାର ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ନାଟୁଆ ସ୍ତ୍ରୀ—1. One of the 4 classes of females classified according to the Hindu erotic works. [ଦ୍ର—ଚାରିପ୍ରକାର ସ୍ତ୍ରୀ ଯଥା—ପଦ୍ମିନୀ, ଚତ୍ରିଣୀ, ଶଙ୍ଖିନୀ. ହସ୍ତିନୀ । ଶଙ୍ଖିନୀର ଲକ୍ଷଣ-ସାର୍ଦ୍ଧକାୟା, ସାର୍ଦ୍ଧକେଶୀ, ମାଛସ୍ଥୁଳା, ନାଭିକୃଶା, ଢୋବଦା, ସମ୍ଭୋଗ ଶକ୍ତିର ବଶିଷ୍ଟ୍ୟା, ଭୋଜନ ସ୍ପୃହା ଓ ରକ୍ତସଦୃଶ ସୁକା, ଖାର ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତା, ବୃଦ୍ଧତ୍ ନେତ୍ରବଶିଷ୍ଟ୍ୟା, ଲିକ୍ଟା ଓ ଶଙ୍କା ରହିତା ଓ ଅର୍ଥୀତ୍ । ପୁରୁଷମାନେ ମଧ୍ୟ ହସ୍ତିଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ରଖିଛନ୍ତି । ଯଥା—ଶଶ, ମୃଗ, ବୃଷ ଓ ଅଶ୍ୱ । ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ବୃଷ ଜାତୀୟ ପୁରୁଷ ଶଙ୍ଖିନୀଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀର ଉପଯୁକ୍ତ ସହଚର ବା ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି କାମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଛି ।

ଶଙ୍ଖିନୀ ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀର ଲକ୍ଷଣ :—

ସାର୍ଦ୍ଧାଢ୍ୟସାର୍ଦ୍ଧ ନଯୁନା ତନ୍ୱଙ୍ଗନସ୍ତ୍ୱା ସା
କାଟମ୍ୟାସ୍ତ୍ରୋଗରସିକା ଗୁଣଶୀଳଯୁକ୍ତା
ରେଖାଢ୍ୟସ୍ତ୍ରେଣ ଚ ବଭୁସ୍ପିତ କଣ୍ଠଦେଶା
ସମ୍ଭୋଗ କେଳରସିକା କଳ ଶଙ୍ଖିନୀ ସା ।
ଶଶକେ ପଦ୍ମିନୀ ତୁଷ୍ଟା, ଚତ୍ରିଣୀ ରମତେ ମୃଗମ୍
ବୃଷଭେ ଶଙ୍ଖିନୀ ତୁଷ୍ଟା ହସ୍ତିନୀ ରମତେ ହୟଂ ।
ପଦ୍ମିନୀ ପଦ୍ମଗନ୍ଧା ଚ ମୀନଗନ୍ଧା ଚ ଚତ୍ରିଣୀ
ଶଙ୍ଖିନୀ ଖାରଗନ୍ଧାସ୍ୟାତ୍ ମଦଗନ୍ଧାଚ ହସ୍ତିନୀ ।
ବୃହତ୍ସଂହିତା ଅବ୍ୟୁତ ରସମଞ୍ଜରୀ]

୨। ଉପଦେବତା ବିଶେଷ; ଡାକିନୀଙ୍କ ପରି ଦୁଷ୍ଟ ଉପଦେବତା—2. Female goblin; a class of wicked demigod or ghost. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ରାତ୍ରିରେ ନଜଳ ପ୍ରାନ୍ତର ଓ ବୃକ୍ଷତଳେ ଶୋଇଥିବା ଏକାଙ୍କୀ ପଥିକର ଶଙ୍ଖି ଚପି ରକ୍ତ ପିଇଥନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ଏମାନେ ସଧବା ନାସ୍ୱର ସ୍ତ୍ରୀର ରୂପ ଧରି ଲୋକ-ବିନାଶ । ଏହି ଉପଦେବତା ଶାନ୍ତାଡ଼ା ଗଛରେ ବାସ କରନ୍ତି ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲିଖିତ ଅଛି; ଏଥିପାଇଁ ଶାନ୍ତାଡ଼ା ଗଛକୁ ଶଙ୍ଖିନୀବାସ ବୋଲିଥାଏ) ୩ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶେତ ପୁଷ୍ପୀ; ଗୁଗୁଚିଆ—3. A sort of herb; lone thorn. ୪। (ବୈଦ୍ୟକ) ଶ୍ୱେତ ବା ଯବଚ୍ଛତ୍ରା, ଶ୍ୱେତ [ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଯବଚ୍ଛତ୍ରା, ବଜ୍ରଦନା; ଭୂଇଁ ନମ୍ର; ବଜ୍ରତ୍ରାଣ ମଡ଼ାଛତ୍ରା, ସୂଚ୍ଛପୁଷ୍ପୀ, ଭଦ୍ରଚ୍ଛତ୍ରା,] ବର୍ଷାଋତୁ ବନ୍ୟ ଶାକ (ଏହାର ଫୁଲ ଦୃଢ଼ ଧାଡ଼ା, ଛତ୍ରଦଣ୍ଡୀ, ନାଲୁଲା] ଧଳା ଦୋରଖିବା ଡେଉଁ ଏଥିରୁ ନେଇମାଲା, ଅଷ୍ଟଗୀଡ଼ା, ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି ।) ଭଦ୍ରଚ୍ଛତ୍ରା ମାଡ୍ରେଶ୍ୱର, ଛତ୍ରା, ଯାଦ୍ୱା (ଦେଶ)—4. Andrographis Paniculata. [ଦ୍ର—ଏହାର ଲତା ଓ ଫଳ ଶିବ-ଲିଙ୍ଗୀ (ସ. ଶିବ ବଲ୍ଲୀ, ଲିଙ୍ଗିଣୀ) ପରି; ଶିବଲିଙ୍ଗର ଫଳ ଉପରେ ଖଲା ଉଦ୍ଗମ ଥାଏ; ଶଙ୍ଖିଣୀ ଫଳ ଉପରେ ଏହା ନ ଥାଏ । ଏଥିର ସାଳ ଶଙ୍ଖ ପରି । ସାଜରୁ ତେଲ ବାହାରେ; ଏହା ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ସ୍ନିଗ୍ଧ, କଟୁ, ଗୁରୁ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ, ଉଷ୍ଣ, ଅଗ୍ନିସନ୍ଦୀପକ, ବଲକର, ରୁଚିକାରୀ, ଓ ବିଷଦୋଷ, ଆମ-ଦୋଷ, ଶସ୍ପ, ରୁଧିର ବିକାର, ଉଦର ଦୋଷ ଆଦିର ଶାନ୍ତକର । ହ. ଶ.] ୫। (ବୈଦ୍ୟକ) ଶ୍ୱେତ ପୁନ୍ନାଗ—5. A species of Alexandrian laurel. ୬। ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପୂଜିତା ଶକ୍ତି ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—6. A female Deity worshipped by the Buddhists. ୭। ଶଙ୍ଖରସ୍ଥ ଦଶ ନାଡ଼ି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ନାଡ଼ି—(ଦଶନାଡ଼ି ଭଳେ ନୋଟ ଦେଖ)—ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରର ନାଡ଼ୀ—7. The vein near the anus. ୮। ମୁହଁର ନାଡ଼ି (ହ. ଶ.)—8. Vein of the face or mouth. ୯। ଶିମ—9. Bivalve shell ୧୦। ଅପ୍ସରୋବିଶେଷ (ହ ଶ) 10. Name a heavenly nymphs. ୧୧। ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ; ଶଙ୍ଖ ତୀର୍ଥ (ଦେଶ) —11. Śaṅkha tīrtha (See) ୧୨। ଶଙ୍ଖ ପୁଷ୍ପୀ (ଦେଶ) (ହ. ଶ.)—12. Śaṅkhapushpī (See) ୧୩। ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପୀ; ଗୁଗୁଚିଆ (ଭଷଜକୋଷ) —13. Andropogen Aciculatus. ୧୪। ରକ୍ତଚନ୍ଦନ (ଭଷଜକୋଷ); ସୋମ-ରାଜୀ—14. Red wood tree; Soymida Febrifuga. ୧୫। ଶ୍ୱେତ ଅପରାଜିତା (ଭଷଜକୋଷ) —15. The white flowered variety of Clitoria Terratia creeper. ୧୬। ଶ୍ୱେତ-ବୃନ୍ଦା (ଭଷଜକୋଷ)—16. Name of a plant. ୧୭। ଶ୍ୱେତ ବୃଦ୍ଧା (ଭଷଜକୋଷ)—17 The white variety of Bladder dock. ସ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶଙ୍ଖିନ୍+ଙୀ. ଈ)—ଶଙ୍ଖଧାରିଣୀ—(a female) Holding a conch.

ଶଙ୍ଖିନୀ ଡଙ୍କିନୀ—ସ. ବ.—ଏକପ୍ରକାର ଉନ୍ମାଦ (ଭ. ଶ.)—Śaṅkhinī ḍaṅkinī A kind of insanity.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏଥିର ଲକ୍ଷଣ, ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ପାଁଡ଼ା, ନେତ୍ର ବ୍ୟଥା, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଦକ୍ଷ, କନ୍ଦନ, ହାସ୍ୟ, ପ୍ରଳାପ, ଶରୁତ, ସ୍ୱରରୋଧ, ବଳ ଓ ମେଧା ନାଶ, ଜ୍ୱର ଓ ଶିରୋଭ୍ରମ ହୁଏ· ଶ.]

ଶଙ୍ଖିନୀ ଫଳ—ସଂ. ବ.— (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶିମ୍ବିଷ ଗଛ—
Śaṅkhinī phala Acacia Lebbec.

ଶଙ୍ଖିନୀ ବାସ—ସଂ. ବ.—(ଶଙ୍ଖିନୀ=ଶ୍ୱେତଦେବଦାଙ୍କର + ବାସ= ଆବାସ)—ଶାଖୋଟ ବୃକ୍ଷ; ଶାଦାଡ଼ା ଗଛ; (ଶାଦାଡ଼ାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଭୂତାବାସ)—Streblus Asper (tree).
Śaṅkhinī bāsa

ଶଙ୍ଖିପିତା(ତେ)ଇ—ବେ. ବିଣ (ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଂ. ଶଙ୍ଖ ଓ ପୀତରୁ)—ଧଳା ଓ ହଳଦିଆ ବର୍ଣ୍ଣ ମିଶ୍ରିତ—ଫ୍ୟୋକାସେ ହଳଦେ Of mixed white and yellow colour.
Śaṅkhipitā(te)i ଉଜଳା ପୀଳା (ଯଥା—ଶଙ୍ଖିପିତେଇ ବସ୍ତ୍ର ।)

ଶଙ୍ଖି ବିରଡ଼ି—ବେ. ବ (ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଧଳା ବିରୁଡ଼ା—A white cat.
Śaṅkhi birārḍi ସାଦା ବେରାଲ ଉଜଳା ବିଲାବ(ର)

ଶଙ୍ଖି ମୋଡ଼ିବା—ବେ. କି—ପ୍ରାଣୀକୁ ବଧ କରିବା ପାଇଁ ତା ଗଳାକୁ ମୋଡ଼ିବା—To wring out the neck of an animal with a view to taking away his life.
Śaṅkhi mordibā ଗଳା ମୋଡ଼ା ନରେଟି ମସୋଡନା

ଶଙ୍ଖୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶଙ୍ଖ + ଇନ୍; ୧ମା.; ୧ବ)—୧ । ଶଙ୍ଖଯୁକ୍ତ—1, Having a conch; connected with (ଶଙ୍ଖିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) conch. ୨ । ଶଙ୍ଖଧାରୀ—2. Having a couch. ସଂ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishnu. ୨ । ସମୁଦ୍—2. The Ocean. ୩ । ଶଙ୍ଖାରି—3. A trader in or manufacturer of conch shell bangles or shell-lac bangles. ୪ । ଏକପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ—4. Vinca Pusilla Murr (Kirtikar). ୫ । ସର୍ପବିଶେଷ (ହି. ଶ)—5. A kind of snake. ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) (ଶଙ୍ଖୀଉଥଡ଼ୁ—ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଦେ. ରୂପ) ବ—ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—A kind of sea fish. [ଦ୍ର—ଏହା ଦେଶିବାରୁ ମନୋହର ବା କେରଣ୍ଡି ମାଛ ପରି ।]
Śaṅkhī

ଶଙ୍ଖୋଦଧି ମଳ—ସଂ. ବ—ସମୁଦ୍ର ଫେଣ (ହି. ଶ)—The bone of cuttle fish.
Śaṅkhodadhi maḷa

ଶଙ୍ଖୋଦରୀ—ସଂ. ବ—ଉଦ୍ୟାନର ଶୋଭା ପାଇଁ ଲଗା ଯିବା ଏକପ୍ରକାର ନାଉ ବୃକ୍ଷ ଓ ନାଉ ଫୁଲ ଜରୁ—A kind of mediumsized tree planted in gardens for show.
Śaṅkhodarī ଗୁଲପ(ତୁ)ରୀ [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ଗୁଳୁଞ୍ଚା ପତ୍ର ପରି । ହଳଦିଆ ଓ ନାଲି ଫୁଲ ଭେଦରେ ଏ ଗଛ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଏଥିର କଢ଼ମାନ ଅଣ୍ଡିରି ପରି ମୋଟ, ରେଖଠା ଓ ୩।୪ ଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ । ଏଥିର ଫୁଲ ଗୋଛ ହୋଇ ବାରମାସ ଫୁଟେ; କିନ୍ତୁ ଅଷାଢ଼ ମାସରେ ବେଶି ଫୁଟେ । ଫୁଲ ଗନ୍ଧହୀନ । ଏଥିର କାଠ ଠାଣୁଆ; ଏ ଗଛ ମଞ୍ଜିରୁ ଓ କଲମରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା କଫ, ବାତଶୂଳ ଓ ନେତ୍ରରୋଗ ଦୂର କରେ—ହି. ଶ ।]

ଶଙ୍ଖୁ—ବେ. ବ (ସଂ. ଶଙ୍କୁ)—ଶଙ୍କୁ (ଦେଶଜ ଅର୍ଥ ଦେଖ)
Śaṅkhu Śaṅku (See)

ଶଙ୍ଖୁଆ—ବେ. ବିଣ (ସଂ.ଶଙ୍ଖ)—୧ । ଶଙ୍ଖାକୃତିବିଶିଷ୍ଟ—1. Conch-Śaṅkhuā shaped. (ଯଥା—ଶଙ୍ଖୁଆ ଆମ୍ବ ।) ୨ । ଶଙ୍ଖ ଶାଁଖର ମତନ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—2. Conch coloured. (ଯଥା—ଶାଁଖକି ପରି ଶଙ୍ଖୁଆ କିମ୍ପାରି ।) ୩ । ଶଙ୍ଖ ପରି ଧଳା—ଯେ ଶାଁଖ ବାଜାଏ 3. White as couch. ବେ. ବ—୧ । ଦେବ ଶାଁଖ ଫୁକନେବାଲା ମନ୍ଦିରରେ ଓ ବିବାହାଦି ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ଯେ ଶଙ୍ଖ ବଜାଏ; ଶଙ୍ଖବାଦକ—1. A person who blows the conch on occasion of festivals. (ଦ୍ର—ମଧୁପ ଶଙ୍ଖୁଆ ମଝିକଡ଼ି ରୁମ୍ବିବାରୁ ପ୍ରତ୍ତେ ଦେଉଛୁ—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦରଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।) [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୁଭକର୍ମରେ ଓ ଦେବ ମନ୍ଦିରରେ ଓ ବିଶେଷ ଘଟନା ଉପଲକ୍ଷରେ ଶଙ୍ଖ ବଜାଯାଏ ଏବଂ ଏହା ଶୈବୋ ମଙ্গଳ ବାଦ୍ୟ ବୋଲି ପରିଚିତ ।] ୨ । ଶଙ୍ଖବିଷ—2. Arsenic. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ଧଳାବର୍ଣ୍ଣ କୁମ୍ଭୀର—ସାଦା କୁମୀର ଉଜଳା ମଗର 3. A kind of alligator with white hide and snout.
ଶଙ୍ଖୁଆ ମହୁର—ବେ. ବ (ସଦ୍ଭବର) (ସଂ. ଶଙ୍ଖବିଷ + ମଧୁର)—ଦୁଇଟି ବିଷାକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ; ଖଣ୍ଡିଏ ଶଙ୍ଖୁଆ ଶେଁକୋ ଓ ମେଢ଼ାଶିଙ୍ଗିଆ ଓ ଉଭିନ୍ନ ମହୁର—Arsenic and aconite.
Śaṅkhuā mahurā ଶାଁଖିଆ ମହୁରା

ଶଙ୍ଖୁଆ ମହୁରିଆ—ବେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—ବିବାହାଦି ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶଙ୍ଖ ବଜାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ମହୁର ଯେ ଶାଙ୍ଖ ବାଜାଏ ଓ ଯେ ସାନାଇ ବାଜାଏ ବଜାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—ଶାଁଖ ବଜାନେବାଲା ଔର ସହନାଇ ବଜାନେବାଲା The blower of a conch and the blower of a flute on any social festival.
Śaṅkhuā mahuriā

ଶଙ୍ଖୁଡ଼ି—ବେ. ବ (ସଂ. ସଙ୍କର; ସମ୍ଭ. ସଙ୍କାର=ଅବର୍জନା କିମ୍ବା ଶର୍କାର=ଲବଣ ମିଶ୍ରିତ)—୧ । ଜଳସିକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ—ସକଡ଼ୀ 1. Any food boiled in water (e. g. rice, curry etc). (ଯଥା—ଭାତ, ଡାଲି, ତରକାରି, ଜଳଖିଆ ପିଠା ।) ୨ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ—2. Part of any food left after having been tasted or partaken of. ବେ. ବିଣ—୧ । ଜଳଦ୍ୱାରା ସିକ୍ତ ହୋଇଥିବା (ଖାଦ୍ୟ)—1. (food) Boiled with water. ୨ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ (ଖାଦ୍ୟ)—2. (food) Already tasted and left. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଜଳରେ ସିକ୍ତ ଖାଦ୍ୟକୁ ଶଙ୍ଖୁଡ଼ି ଓ ଜଳରେ ସିକ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିବା ଏବଂ ଘିଅ ଓ ତେଲରେ ସିକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟକୁ ନଶଙ୍ଖୁଡ଼ି ବୋଲାଯାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଭାତ, ଡାଲି, ଭଜଣ, ମଣ୍ଡା, ବଣ୍ଟୁଚ, ଚକୁଲି, ଗୁଡ଼ିଲର ଖିର ଆଦି
Śaṅkhurḍi ସଖାର=ଲବଣ ମିଶ୍ରିତ) ଶଙ୍ଖାର ଶଙ୍ଖାରି ଶଙ୍ଖାରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଙ୍ଖୁଡ଼ି ଓ ପିଠାଇ, କାକରା, ଚିଠା, ଆରଖା, ଗହମ ଖିର, ଚୁଡ଼ାଭଜା, ଗହମ ଓଆର ପୁରପକ୍ୱ ଚିଠା, ଲଖୁଡ଼ା ଆଦ ଜଳଖିଆ ସାମଗ୍ରୀ ଜଣଙ୍ଖୁଡ଼ । ଶଙ୍ଖୁଡ଼ ଜନ୍ମଗତ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ବା ଜୀବାଦି ଛୁଇଁ ଦେଲେ ତାହା ମାସ୍ୱ ହୋଇଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଜଣଙ୍ଖୁଡ଼ ପଦାର୍ଥରେ ସ୍ପର୍ଶ ଦୋଷ ଲାଗେ ନାହିଁ । ଏ ଶଙ୍ଖୁଡ଼ ଜଣଙ୍ଖୁଡ଼ର ବାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦେଶାଚାର ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଯଥା—ଉନା ଜମା ଉରକାର ଲୁଣ ପଡ଼ି ରହା ହୋଇଥିଲେ ତାହା ଶଙ୍ଖୁଡ଼ ହୋଇଯାଏ । କନ୍ୟା ଲୁଣ ପଡ଼ି ନ ଥିଲେ ତାହା ଜଣଙ୍ଖୁଡ଼ ଥାଏ । ଗୁଡ଼ୁଲର ଓ ଜରର ପିଠା ଶଙ୍ଖୁଡ଼ରେ ଗଣ୍ୟ ହୁଏ; କନ୍ତୁ ଗହମ ଅଟାର ପିଠା ଓ ରୁଟି ଜଣଙ୍ଖୁଡ଼ ଅଟେ । ଶଙ୍ଖୁଡ଼ ପଦାର୍ଥକୁ ଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଳୁ କରେ; କନ୍ତୁ ଜଣଙ୍ଖୁଡ଼ ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ଚଳୁ କରିବା ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଶଙ୍ଖୁଡ଼ ହେଉ ବା ଜଣଙ୍ଖୁଡ଼ ହେଉ, କୌଣସି ଖାଦ୍ୟକୁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଖାଇଲେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ଅଇଁଠା (ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ) ହୁଏ । କନ୍ତୁ ଶଙ୍ଖୁଡ଼ ପଦାର୍ଥ ଅଇଁଠା ହେବାର ନିୟମ ବଡ଼ କଡ଼ା । ଶଙ୍ଖୁଡ଼ ପଦାର୍ଥକୁ ଇତର ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଛୁଇଁ ଦେଲେ ତାହା ଖାଇ ଯୋଗାଏ ନାହିଁ; କନ୍ତୁ ଜଣଙ୍ଖୁଡ଼ ପଦାର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତେତେ କଡ଼ା ନିୟମ ପ୍ରଚଳିତ ହୁଏ ନାହିଁ; ଜଣଙ୍ଖୁଡ଼ ପଦାର୍ଥକୁ ଇତର ବ୍ୟକ୍ତି ଛୁଇଲେ ତାହା ମାସ୍ୱ ବା ଅଖାଦ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ସମ୍ଭବତଃ ଲବଣ (ଖାର) ମିଶାଯାଇ ପକ୍ୱ ହୋଇଥିବା (ସଖାର) ଖାଦ୍ୟକୁ ମାତ୍ରଇର ଜାତିର ଲୋକ ଛୁଇଁଲେ ତାହା ମାସ୍ୱ ହେବାର ସ୍ୱଭାବରୁ ଏ ଶଙ୍ଖୁଡ଼ ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛୁ । ହନୁସ୍ଥାନ ଓ ମାରବାଡ଼ୀମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ 'ରୁଟି' ସମ ଶଙ୍ଖୁଡ଼ ରୂପେ ଗଣ୍ୟ; କନ୍ତୁ ଓଡ଼ଶାରେ 'ରୁଟି' ଜଣଙ୍ଖୁଡ଼ ରୂପେ ଗଣ୍ୟ; 'ଶଙ୍ଖୁଡ଼' ବସ୍ତୁ ସ୍ପର୍ଶ ଦୋଷ ଦୂଷିତ ହୁଏ, କନ୍ତୁ 'ଜଣଙ୍ଖୁଡ଼'ରେ ସ୍ପର୍ଶ ଦୋଷ ଲାଗେ ନାହିଁ ।]

ଶଙ୍ଖୁ(ଙ୍ଖୋ)ଳା—ଦେ. ବ—(ସ. ଶଙ୍ଖ; କାରଣ ପୂର୍ବେ ବନ୍ଧୁଘରକୁ Śaṅkhu(ṅkho)lā ଶଙ୍ଖୁଳା ପଠାଯିବା ବୋହୂ ଓ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଜଣେ ଶଙ୍ଖୁଆ ଶଙ୍ଖ ବଜାଇ ବଜାଇ ଯାଉଥିଲା । ବରାବାହ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ଜୋଇଁ, ଭଣଜା ଓ ମାମୁ ଆଦଙ୍କ ଜକଟକୁ ପଠା ଯାଉଥିବା ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର ଓ ଡାଲି ନେଇଯିବା ଭଣ୍ଡାସ୍ତ ଓ ପଣ୍ଡା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜଣେ ଶଙ୍ଖୁଆ ଶଙ୍ଖ ବଜାଇ ବଜାଇ ଯାଉଥିବା ପ୍ରଥାରୁ ଏ ଶବ୍ଦ ଜାତ ହୋଇଅଛୁ) ।

ନିମନ୍ତ୍ରଣ ୧ । ବିଶିଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ ଜକଟକୁ ବରାବାହ ଉତ୍ସବ ଯୌତା ଉପଲକ୍ଷେ ପ୍ରେରିତ ସବିଧ ନିମନ୍ତ୍ରଣ—1. Formal or ceremonial invitation sent to particular relatives (e. g. maternal uncle, sister's son, son-in-law on occasions of marriage etc. ୨ । ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କୁ ବରାବାହ ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ—2. Invitation sent to relatives on ceremonial occasions.

ତତ୍ତ୍ୱ ସନ୍ଦେଶ ୩ । ଝିଅ, ବୋହୂ ଓ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ କୁଶଳାଦର ଜଣାଇବାଇଁ ପ୍ରେରିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ଭାର—3. Presents sent along with formal enquiries to one's relatives. ୪ । ଶାଶୁଘରେ ଥିବା ଝିଅ ଜକଟକୁ ପିତା ମାତାଙ୍କ ଜକଟରୁ ପଠାଯିବା ଉତ୍ତ ବା ବୋଝ ଓ ବସ୍ତ୍ରାଦ—4. Presents sent by the parents to the daughter who has gone to her husband's house. ୫ । ପିତ୍ରାଳୟକୁ ଯାଇଥିବା ବଧୂ ଜକଟକୁ ଶାଶୁ ଶଶୁରଙ୍କ ଘରୁ ପଠାଯିବା ଉତ୍ତ ଓ ବସ୍ତ୍ରାଦ—5. Presents sent by the husband's family for making enquiries a bout the health of the daughter-in-law who has gone to her father's house—

କୁଶଳପ୍ରଶ୍ନ ଜିଜ୍ଞାସା ୬ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ ବରଣ—6. Enquiry about a person's health etc.

ଆଦର ଆଦର ୭ । ଅଦର; ଅଭ୍ୟର୍ଥନା—7. Regard.

ଦେ. ବିଣ—ବରାବାହାଦିକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ (ବନ୍ଧୁ)—

ନିମନ୍ତ୍ରିତ ନ୍ୟୌତା ହୁଆ Invited to a social occasion.

[ଦ୍ର—ଜୋଇଁଙ୍କ ଘରକୁ ଓ ବଧୂ ପିତୃଗୃହରେ ଥିବା ସମୟରେ ତା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଘରୁ ତା ପିତୃଗୃହକୁ ପଠାଯିବା ଉତ୍ତ୍ୱକୁ ସାଧାରଣତଃ ଶଙ୍ଖୁଳା ବୋଲାଯାଏ । ଏଥିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସେଠାରେ ଥିବା ଆପଣାର ଜୋଇଁ ବା ଝିଅ ବା ବୋହୂଙ୍କ କୁଶଳସମ୍ବାଦ ନେବା । ଝିଅ ବା ବୋହୂଙ୍କ ପାଇଁ ବତା ଡଲଘା, ଫୁଲମାଳ, ସିନ୍ଦୁର, ପାନ୍ଜ, ଶାଢ଼ୀ, ମେଥିପୁଣ୍ଡା, ଶୁଙ୍ଖୁଆ, ଫରୁଆ ଆଦ ଓ ନାନା ପ୍ରକାର ମୁଆଁ (ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟତାସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟାନୁସାରେ ଲାଭେଣ୍ଡର୍, ଏସେନ୍ସ, ସାବୁନ, ବାସନା ତେଇ ଓ ପିଠାଇ ଆଦ) ପ୍ରଭୃତି ସ୍ତ୍ରୀ-ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ପଠାଯାଏ । ଜୋଇଁ ଘରକୁ ପାନ ଗୁଆ, ମାଛ, ଲୁଗାଯୋଡ଼ ଆଦ ପୁରୁଷ-ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ପଠାଯାଏ । ଝିଅ ପ୍ରଥମେ ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବାର କେତେ ଦିନପରେ ତା ବାପ ଘରୁ ଶଙ୍ଖୁଳା ପଠାଯାଏ ଓ ବରାବାହପରେ ନବବଧୂ କେତେକ ଦିନ ଶାଶୁଘରେ ରହି ବାପ ଘରକୁ ଫେରି ଯିବାର କେତେକ ଦିନ ପରେ ଶାଶୁଘରୁ ବଧୂ ଜକଟକୁ ବଧୂର ପିତ୍ରାଳୟକୁ ଶଙ୍ଖୁଳା ପଠାଯାଏ । ଏ ଶଙ୍ଖୁଳା ପଠାଯିବା ଗୋଷ୍ଠୀର ଲୌକିକ ଆଚାର ଅଟେ । କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭବତୀ ହେଲେ ଗର୍ଭସଞ୍ଚାରର ୮।୯ ମାସ ପରେ ପିତ୍ରାଳୟରୁ ଓ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କ ଘରୁ ପଠାଯିବା ଶଙ୍ଖୁଳାକୁ 'ଚଉଲ୍ଲ-ଖିଆ' (ବଙ୍ଗଳା-'ସାଦ') ବୋଲାଯାଏ । ଝିଅର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପଠାଯିବା ବୋଝକୁ 'ଝିଅ-ଶଙ୍ଖୁଳା' ବୋଲାଯାଏ । ବହୁପର ବୋହୂ-ଶଙ୍ଖୁଳା ଓ ଜୋଇଁ ଶଙ୍ଖୁଳା ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଙ୍ଖୁଲା ବେଭର—ଦେ. ବ.—ନିମନ୍ତ୍ରଣ ସଙ୍ଗେ ଜିଅ, ଜୋଇଁ ଓ Śaṅkhulā bebhāra ବୋହୂଙ୍କ ଜକଟକୁ ପଠାଯିବା ଉପଢୌକନ ତତ୍ତ୍ୱ **ସନ୍ଦେଶ** —Presents sent on occasions of formal invitations or enquiries issued to relatives [ଦୃ—ସାଧାରଣତଃ ଭଣ୍ଡାଙ୍କ ଦ୍ୱାର ଶଙ୍ଖୁଲା ବୋହୂ ପଠାଯାଏ ।]

(ଶଙ୍ଖୁଲା ବୋହୂ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶଙ୍ଖୁଲିଆ – ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ଭଣ୍ଡାସ୍ତ ଶଙ୍ଖୁଲା ବୋହୂ ନେଇ Śaṅkhuliā ଜର ଯାଏ—1. The bearer of presents ଯେ ତତ୍ତ୍ୱନିଏ ଯାଏ and formal invitations to rela- ମରିଆ tives. ୨ । ରଜାଙ୍କର ଭଣ୍ଡାସ୍ତ ଉଚ୍ଚ ବଶେଷ—

2. A class of Raja's barber servants.

ଶଙ୍ଖୁଲିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଶଙ୍ଖ; ଶଙ୍ଖୁଲା ବୋହୂ ସଙ୍ଗେ ଶଙ୍ଖୁଅ ଯାଉ Śaṅkhulibā ଥିବାରୁ)—୧ । ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କୁ ବଶେଷ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରା ଉତ୍ସବାଦ ଉପଲକ୍ଷରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା—1. To **ନ୍ୟୌତାଦେନା** send formal invitations to relatives on special festive occasions. ୨ । ଜିଅ ଜୋଇଁ ତତ୍ତ୍ୱ ପାଠାନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଜକଟକୁ ଶଙ୍ଖୁଲା ବୋହୂ ପଠାଇବା— **ସଂଦେଶ ଭେଜନା** 2. To send formal presents to the son-in-law and daughter. ୩ । କୌଣସି କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନକରା ବନ୍ଧୁଙ୍କର କୁଶଳ ସମ୍ବାଦ ବୁଝିବା ବା ଉତ୍ତୁ **ଜିଜ୍ଞାସା କରନା** ନେବା—3.To make enquiries about the health of one's relative or friend.

(ଉ—ପାଣ୍ଡବେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଜାନୁକୁ ଭାଙ୍ଗିଲେ, ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର କୁପଙ୍କୁ ଶଙ୍ଖୋଳ ବାହାରଲେ । କୃଷ୍ଣଜିହ୍ୱ. ମହାଭାରତ. ଆଦ ପର୍ବ ।) [ଦୃ - ବନ୍ଧୁ ଓ ସୁହୃତ୍‌ମାନଙ୍କୁ ଜକେ ଯାଇ ବା ଲୋକ ପଠାଇ ଶଙ୍ଖୁଲିବାରୁ ଜୁଏ ।] ୪ । ଖୋଜିବା; ଲୋଡିବା- 1. To search after; to seek. (ଉ— ଖୋଁଜା **ଢୂଁଢନା** ତେଣୁ ସେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଶଙ୍ଖୁଲେ, ତା ଯୋଗ୍ୟବର (ଶଙ୍ଖୁଲା ସି[ଦେ]ବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ) ତାହିଁ ମିଳେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ଶଙ୍ଖେ - ଦେ. ବଣ—୧ । ଶଙ୍ଖ ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପରିମିତ (ଜଳ)— Śaṅkhe 1. A conch-full of (water). ୨ । ଅତ୍ୟ ଅଳ୍ପ ଏକଶଙ୍ଖ ପରିମିତ—2. Very little in quantity. **ଏକଶଂଖ** (ଉ—ସମୁଦ୍ରକୁ ଶଙ୍ଖେ ପାଣି—ନ୍ୟାସ୍ୱରୂପ; ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଠାରେ ଜଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସସ୍ତା, ସେଠାରେ ଏକ ଶଙ୍ଖପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳ ଛାଣିବା ଓ ନ ଛାଣିବା ସମାନ । ଯଜମାନ ଧନ ଦେବା ନ୍ୟାସ୍ୟ ଓ ଢେଲଆ ମୁଣ୍ଡରେ ଢେଲ ଛାଣିବା ନ୍ୟାସ୍ୟ)

ଶଙ୍ଖେଇ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ— ଗ୍ରାମଦେବୀ ବଶେଷଙ୍କ ନାମ—

Śaṅkheī Name of a village Goddess.

(ତୁଳନୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶଙ୍ଖୋଦଧି ମଳ—ସଂ. ବ—ସମୁଦ୍ର ଫେଣ (ହି. ଶ)

Śaṅkhodadhi mala The bone of cuttle fish; cuttle bone.

ଶଙ୍ଖୋଦରୀ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ବୋମ୍ବାଇ ପ୍ରଦେଶରେ ଗୁଲ୍‌ଗୁପ Śaṅkhodarī ନାମରେ ପରିଚିତ ନାଇଟ୍ରଡ୍ ବୃକ୍ଷ ବଶେଷ— **ଗୁଲପତୁରୀ, ସିଙ୍ଘିକର** A sort of tree. [ଦୃ—ଏହା ମଧ୍ୟମାକାର ବୃକ୍ଷ, ଏହାକୁ ଲୋକେ ବଗିଚାରେ ଶୋଭାପାଇଁ ଲଗାନ୍ତି । ଏହାର ପତ୍ର ଗୁଣ୍ଡା ଖଜପତ୍ର; ଡାଳଦଆ ଓ ନାଲ ଫୁଲ ଭେଦରେ ଏ ଜାତ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଏହାର କଢିମାନ ଅଙ୍କୁଠି ପରି ମୋଟା, ତେପଟା ଓ ୩।୫ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ ହୁଏ ଓ ଏଥିରେ ୭।୮ ଦାନା ଥାଏ । ଏହାର ଫୁଲ ଗୁଚ୍ଛ ଗୁଚ୍ଛ ହୋଇ ବାରମାସ ଫୁଟେ । ଅନ୍ୟ ମାସମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ବେଶି ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଫୁଲ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ । ଏହାର କାଠ ଦୃଢ଼ । ଏ ବୃକ୍ଷ ସାଜରୁ ଓ କଲମରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିର କାଠ କେତେ ଦେଶରେ ଦେଖାଯାଏ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଗରମ ଓ କଫ, ବାତ, ଶୂଳ ଆମବାତ ଓ ନେତ୍ର ରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ହି. ଶ]

ଶଙ୍ଖୋଲା—ଦେ. ବ—ଶଙ୍ଖୁଲା (ଦେଖ)

Śaṅkholā Śaṅkhulā. (See)

ଶଙ୍ଖୋଲିବା—ଦେ. କି—ଶଙ୍ଖୁଲିବା (ଦେଖ)

Śaṅkholibā Śaṅkhulibā. (See)

(ଉ—ପୁନଶ୍ଚ ବନ୍ଧୁ ଚେଲ୍ଲା ଭୁଣ୍ଟୁମ ଶଙ୍ଖୋଲ । ଗ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।)

ଶଙ୍ଖୋଳି ଯିବା—ଦେ. ବ—କୁଶଳ ସମ୍ବାଦ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତ୍ରି ବନ୍ଧୁ- Śaṅkholi jibā ବାନ୍ଧବଙ୍କ ଘରକୁ ସ୍ୱୟଂ ବୁଲଯିବା— To call ଦେଖତେ ଯାଓୟା at the house of a person to enquire **ହାଲଚାଲ ଜାନା** how he is doing. (ଉ—ବଜାଇ ସାଙ୍ଗାରେ ନାରଦ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଶଙ୍ଖୋଳ ଯାଇ ଚ । ଭଜ. ବୈଦେଘୁଶ- ବଲାସ ।)

ଶଚ୍(ଧାତୁ) —ସଂ.— କହିବା—

Śach (root) To speak.

ଶଚି(ଚୀ) — ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶଚ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଇ, ଈ; Śachi(chī) ଯେ ମଧୁର ବାକ୍ୟ କହିନ୍ତି)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପତ୍ନୀ; (ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ, ଶଚୀ, ପୁଲୋମଜା, ମାହେନ୍ଦ୍ରୀ, ଜୟନ୍ତମାତୃକା) } ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ—1. The wife of Indra, the king of gods. [ଦୃ—ଏ ଦାନବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁଲୋମାଙ୍କ କନ୍ୟା । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଔରସରେ ଏହାଙ୍କର ଯେଉଁ ପୁତ୍ର ହୋଇଥିଲା ତାର ନାମ ଜୟନ୍ତ । ଇନ୍ଦ୍ର ପଦ ଉପଭୋଗଦ୍ୱାରା ଲବ୍ଧ, ଅତଏବ କାଳକ୍ରମେ ଅନେକଙ୍କ ଭୋଗରେ ଇନ୍ଦ୍ରତ୍ୱ ମିଳେ । କନ୍ତୁ ଯେ ଇନ୍ଦ୍ର ହୁଅନ୍ତୁ, ଶଚୀ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପଦସ୍ୱସ୍ତ୍ରିଦ୍ଧା (official) ପତ୍ନୀ । ଏଥିପାଇଁ ଛଗ ଅଛୁ— କେତେ ଇନ୍ଦ୍ର ଗଲେଣି ଏକା ଶଚୀ ବସିଛୁ ।] ୨ । ଶତମୂଳୀ; ଶତାବରୀ; ଛତଛତ୍ତ୍ୱ—2. The climbing asparagus; Asparagus Racemosus. ୩ । ଛତୁରା; ପିଡ଼ାଙ୍ଗଶାଗ (ହି. ଶ)—3. Trigonella Corniculata. ୪ । ବଜ୍ରତ୍ୱ ଶକ୍ତି; ବାଟିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

(ହି. ଶ)—4. Eloquence. ୫ । ପ୍ରଜ୍ଞା; ବୁଦ୍ଧି; ଅକ୍ଷଲ (ଉ. ଶ)—5. Intelligence. ଦେ. ବ—

ଶଚୀଦେବୀ **ଶଚୀଦେବୀ** ୧ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କର ମାତା ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କର ପତ୍ନୀ—1. The name of the mother of Śrī Chaitanya. [ଦ୍—ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ମାତା ଶଚୀଦେବୀଙ୍କ ପାସାରିକ ଜୀବନ ସୁଖମୟ ନ ଥିଲା । ଏକାଦନ୍ତମେ ତାଙ୍କର ଅଠଗୋଟି କନ୍ୟା ଜନ୍ମି ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ସମସ୍ତେ ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ମରି ଯାଇଥିଲେ; ନବମ ଗର୍ଭରେ ବିଶ୍ୱରୂପ ଜନ୍ମିଥିଲେ ଓ ସେ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ସନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ଗୃହତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଚେର୍ଦ୍ଧାଡ଼େ ଚାଲିଗଲେ; ଦଶମ ଗର୍ଭରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ । ଶଚୀଦେବୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ବାଲ୍ୟ-କାଳରେ ଦୟତା ହେଲେ । ଶଚୀଦେବୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ବିବାହ କରାଇଲେ ଓ ପ୍ରଥମା ପୁତ୍ରବଧୂ ମୃତା ହେବାରୁ ମାତା ପୁତ୍ରକୁ ପୁନର୍ବାର ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟାନାମ୍ନୀ ବାଳିକାଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ କରାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଏଥର ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ଚୈତନ୍ୟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ଗୃହତ୍ୟାଗ କଲେ ଏବଂ ଶଚୀ-ଦେବୀ ପୁତ୍ରବଧୂଙ୍କ ସହିତ ପୁତ୍ର ବିରହ-ଦୁଃଖରେ କାଳା-ତିପାତ କଲେ । ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ମୂଳପୁରୁଷ ମଧୁକର ମିଶ୍ର ଜୟନ୍ତୀଧ୍ୱପଟ୍ଟ ଜଯିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ଉତ୍ସବରେ ଯାଜପୁରରୁ ଯାଇ ବଙ୍ଗଦେଶର ଶ୍ରୀହଟ୍ଟରେ ବାସ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀହଟ୍ଟରେ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ପିତା ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି-ଥିଲେ ।] ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) —ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଯିବା ନାମ—2. A name given to females. ୩ । (ପୁଂ)—ଶଚୀଜ୍ରର ଡାକନାମ—3. A name for calling a male named Śachīndra.

ଶଚ(ଚୀ)ତନୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଇନ୍ଦ୍ର ପୁତ୍ର; ଜୟନ୍ତ—Śachi(chī)tanaya Jayanta, the son of Indra.

[ଶଚ(ଚୀ)ନନ୍ଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ—Śrī Chaitanya.

ଶଚ(ଚୀ)ତୀର୍ଥ—ସ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ ତୀର୍ଥବିଶେଷ (ହି. ଶ)—Śachi(chī)tīrtha Name of an ancient holy bathing place. [ଦ୍—କାଳିଦାସଙ୍କ ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶାକୁନ୍ତଲମ୍ ନାଟକର ପଞ୍ଚମାଙ୍କରେ ଅନୁଃସତ୍ତ୍ୱା ଶକୁନ୍ତଳା ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କ ଗୃହଧାଗାକୁ ଆସିବାବେଳେ ଶଚୀତୀର୍ଥର ଶଙ୍କା-ବତାରରେ କା ଇନ୍ଦ୍ରଘାଟରେ ସ୍ନାନ କଲ୍ଲବେଳେ ତାଙ୍କ କାନ୍ଥରେ ବନ୍ଧାଥିବା ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅଭିଜ୍ଞାନ-ମୁଦ୍ରିକାଟି ହଜ ଯାଇଥିବା କଥା ପ୍ରକାଶ କରିଥିବା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏହା ଗଙ୍ଗାନଦୀର ଗୋଟିଏ ଅବତରଣ ଘାଟ ବୋଲି ଟୀକାକାର ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।]

ଶଚ(ଚୀ) ନାଥ—ସ ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ର; ଦେବରାଜ—Śachi(chī)nātha 1. Indra, the king of the gods.

ଶଚିନାଥ **ଶଚୀନାଥ** ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—(ଶତ[ଚୀ]ପତ —ଅନ୍ୟରୂପ) 1. A name given to males.

୨ । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ପିତା ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର—2. The father of Chaitanya.

ଶଚ(ଚୀ) ନାହା—ଦେ. ବ—(ସ. ଶତନାଥ)—ଇନ୍ଦ୍ର—Śachi(chī) nāhā Indra; the king of the gods.

ଶଚୀନାହା **ଶଚିନାହା** [ବ୍—ଯାହା ପଦେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲେଖିଥିଲେ, ଶଚୀନାହା ପଦ ଭୁଲ ହବ । ଜବପୂର୍ଯ୍ୟ. ସର୍ଜୀତ ।]

ଶଚଜ —ଦେ. ବଣ.—ଚ୍ଛଚନ୍ଦ୍ର (ଦେଶ)

Śachindra Chchachindra (See)

ଶଚ(ଚୀ) ମାତା—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶଚୀ ଦେବୀ; (ସେ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ Śachi(chī) mātā ମାତା ଥିବାରୁ ଭକ୍ତମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଜଗନ୍ମାତା ଶଚିମାତା ରୂପେ ଅଦୃତା)—Mother Śachi, the mother of Śrī Chaitanya.

ଶଚୀନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ (ଶଚୀ+ଇନ୍ଦ୍ର)—୧ । (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) ଶଚୀ ଓ ଇନ୍ଦ୍ର—Śachīndra 1. Śachī and her husband Indra.

୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ , ଶଚୀଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ର ବା ସ୍ୱାମୀ) ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର—2. Indra, the husband of Śachi.

ଶଚୀନ୍ଦ **ଶଚୀନ୍ଦ୍ର** ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males. ଦେ. ବଣ—୧ । ବଦ୍ୟା ଆଦ ପଢ଼ିବା ବାହାଦୁର ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗୀ ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟୀ (ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା)—1. Attentive to and persevering in one's studies. ୨ । ବାହାଦୁର; ପ୍ରଶଂସନୀୟ—Praiseworthy.

ଶଜ —ଦେ. ବ—(ସ ଶସ୍ୟ)—୧ । ଅଧକ୍ୱ ଡାଲ ଓ ନଡ଼ିଆ ଆଦର ଶାଳ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କୋମଳ ପଦାର୍ଥ—1 The soft ଶାଁସ କୋଆ kernel inside the stone of raw palm and cocoanut fruits. ୨ । ସଜ (ଦେଶ)

2. Saja (See).

ଶଜନା—ଦେ. ବ.—(ସ ଶୋଭାଞ୍ଜନ)—ନାଲିସାର୍ଘ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶାକଜରୁ Śajanā ବିଶେଷ—The drumstick plant; the

ସ. ନାମ—ଶିଗ୍ରୁ, ଶୋଭାଞ୍ଜନ, ତୀକ୍ଷ୍ଣଗନ୍ଧକ, ଅକ୍ଷୀଜ; ମୋଚକ, ମୂଳକପର୍ଣ୍ଣୀ

horse radish; Hyperanthera Moringa; Moringa Pterygosperma. [ଦ୍—ଏହା ଗଛରୁ ଡାଠ ଖଲା ଓ ଲଘୁ, ଡାଳ ମସ୍ତା;ଗଛରୁ ଅଠା ବାହାରେ । ଯଜ ବହୁ-ପର୍ଣ୍ଣୁ; ଫଳ (ଛୁଇଁ)ର ମଧ୍ୟରେ ପତ୍ରପୁଲ୍ ବିକୋଣାକାର ଥାଏ । ଏହାର ପତ୍ର, ଛୁଇଁ ଓ ଫୁଲକୁ ଲୋକେ ଖାଆନ୍ତି । ଏହାର ମୂଳ ବାଗୁଆ ଓ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏଥିର ଛଲ ପଦ୍ମ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଛୁଇଁ ସୋଜା ପଥ୍ୟ ଓ ସ୍ୱେତକ । ଡାଲ ଖୋଇଲେ ଗନ୍ଧ ହୁଏ । ଗନ୍ଧ ମୂଳେ ଘାଉଁଗ

ଶଜନା **ଶଜିନା** **ସହଜନ, ସହିଜନ**

ବ. କାଲସେଗୁବା ଶେବଣା ତେ ମୁନଗା, ମୁରଙ୍ଗା ମୁରଙ୍ଗା ତା. ମୋରୁଙ୍ଗ, ମୋରୁଙ୍ଗାଇ ଗୁ. ସର୍ଜନା, ସରଘବୋ

ଝୁଡ଼ାଇଲେ ଗଛରେ ଶୁଆଁବାଳ ପୋକ ଲାଗନ୍ତୁ ନାହିଁ । ପ୍ରଭବର୍ଷ ଏ ଗଛର ଗଣ୍ଡିରେ ଓ ଡାଳରେ ଶୁଆଁବାଳ ପୋକ ବ୍ୟାପିଯାଇ ଏ ଗଛର ପତ୍ରଯାକ ଖାଇଯାଆନ୍ତି । ଏ ଝୁଇଁର ମଞ୍ଜିରୁ ଏକପ୍ରକାର ତେଲ(Ben oil) ବାହାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ୍ତ୍ତ୍

ବାଠ—Shortest route. ବଣ.—୧ । ସବୁଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରତାବଶିଷ୍ଟ—1. Shortest. ୨ । ସିଧା (ରାସ୍ତା)—2. Straight (road).

ଶଠ୍‌(ର୍‌)କଟ୍‌ ବଣ (ମୁଚ୍ଛ)—ଦେ.ବ—୧। ଖୁବ ଛୋଟ କରି କଟା ଯାଇ-Śaṭ(rṭ)-kaṭ niśa (muchha) ଥିବା ବଣ—1. Short-cut mustaches. ୨ । ଖୁବ ତଳରୁ କଟା ଦୋଇ-ଥିବା ବଣ—2. Mustaches cropped at the ends.

ଶଠକି(କ)ରି—ଦେ. ଅ—ଶଟ୍‌ (ଦେଖ)
Śaṭ-ki(ka)ri Śaṭ (See)
[ଶଠକଳା(ବ),ଶଠ୍‌ଦ(ଧ)ସ୍‌—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶଠ୍‌କା—ଦେ. ବ—(ଶଟ୍‌ ଧାତୁ=ଗଢ କରିବା; ହୁକାରୁ ଯେଉଁ ବାଟେ Śaṭ-kā ଶଟକା ସଟକ୍‌ ଧୂଆଁ ଘଚ୍ଚ କରେ)—୧ । ହୁକାର ତଳମରୁ ନଳସୁଦ୍ଧ ଜଳଘାଟକୁ ଧୂଆଁ ଅସିବାର ନଳ—1. The main tube or cylinder of a hubble bubble. ୨ । ବନ୍ଧସିରେ ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଧନୁଷାକାର ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ । [ଦ୍ର—ଏହା ଧନୁର ଅକାରରେ ବନସିର ଲମ୍ବ ସୂତ ସଙ୍ଗେ ଏପର ବନ୍ଧା ହୋଇ ଭୂମିରେ ପୋତା ହୋଇ ଥାଏ ଯେ, ସୂତୁଲର ଅଗରେ କଣ୍ଟାରେ ଲଗିଥିବା ଥୋପଲା ମାଛ ଖାଇବା ମାତ୍ରକେ କଣ୍ଟା ଓ ଦଉଡ଼ି ଶଟ୍‌କନା ଡେଇଁ ଉଠି ମାଛକୁ ଉପରକୁ ଟିକି ସ୍ଥଳ ଭାଗରେ ଆଣି ଫିଙ୍ଗି ଦଏ ।]—A bow-like contrivance joined to the angling string, which starts with a jerk as soon as the fish swallows the bait attached to an angling hook.

ଶଠ୍‌କା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ଶଟ୍‌ ଧାତୁ=ଗଢ କରିବା; Śaṭ-kā(ke)ibā ଶଠତା କିମ୍ବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—କୌଣସି ଶଟକାନ ସଟକାନା ଦ୍ରବ୍ୟର ଦୃଢ଼ ସଲଗ୍ନ ହୋଇଥିବା ବସ୍ତୁକୁ (ଯଥା—ବୋତଲରୁ ଠିପିକୁ) ହଠାତ୍‌ କାଢ଼ି ଦେବା; ଶଟ୍‌ ଧ୍ୱନି ପୂର୍ବକ କୌଣସି ଗର୍ତ୍ତରୁ ଠିପିକୁ ହଠାତ୍‌ କାଢ଼ି ଦେବା—To suddenly take out a thing from inside another (as a cork from a bottle) with a jerk and snapping sound.

ଶଠ୍‌କି—ଦେ. ବ—ଶରୀରରେ ଯୋଗ୍ୟ ସିବା ବଳଦଙ୍କ ବେକର ପଛାକୁ Śaṭ-ki ବାଲୁଲରେ ଅଟକାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପଛାରେ ଦଉଡ଼ୀର ଫାଁସ ଲଗିଥିବା ଛୋଟ ଲଙ୍କୁ-ବଳସୂ—A small rope-ଜୋତୀ ring attached to the neck-rope of a (ଶଟ୍‌କ[କା]ଦଉଡ଼ା[ଡ଼ୀ]—ଅନ୍ୟରୂପ) bullock yoked to a cart and which is slipped into the pin at the end of the yoke

ଶଠ୍‌(ର୍‌)ହାଣ୍ଡ୍‌—ବୈଦେ. (ଇଂ.) ବ—ବକ୍ତାଙ୍କ ଅଭାରତ ଗତ୍ୟେକ Śaṭ(rṭ)-hāṇḍ ଶବ୍ଦକୁ ଓ ଅକ୍ଷରକୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଟିପିନେବା ପାଇଁ ସର୍ଟହ୍ୟାଣ୍ଡ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ସାଙ୍କେତିକ ଲେଖାଯର ବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଟ ସୌଟହୈଣ୍ଡ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା; ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଲେଖା ।—Short-hand. [ଦ୍ର—ଏହା ଏବେ ଅବଶ୍ୟକ ହୋଇଅଛି । ବକ୍ତୃତାକୁ ଶଟ୍‌ହାଣ୍ଡ୍‌ (ଲେଖାଯର)ରେ ଟିପି ନେଇ ପରେ ତାକୁ ସାଧାରଣ ଭାଷାରେ ଉଜୁମା କରିଯାଏ]

ଶଠ—ସଂ. ବ (ଶଟ୍‌ ଧାତୁ=ଲେଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଅମ୍ଳ Śaṭa ରସ—1. Acid or sour taste. ୨ । ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶର ନାମ (ବୃ. ଶ)—2. Name of an ancient country. ଦେ. ବ—ଶଟ୍‌ (ଦେଖ)—Śaṭ (See)

ଶଠ(ଟି)କିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଶଟ୍‌ ଧାତୁ)—୧ । ହଠାତ୍‌ ଜୋର୍‌ Śaṭa(ṭi)kibā ସହିତ ବାହାରିଯିବା (ଯଥା—ବୋତଲ ମୁହଁରୁ ସଟକାନ ଠିପି); ରସ୍କିଯିବା—1. To go off with a **ସଟକନା** snapping sound. ୨ । ପଳାୟନ କରିବା; ଦ୍ରୁତଗତି କରିବା—2. To move with a great force; to run away; to flee away. ୩ । ମରି ଯିବା—3. To die. (ଯଥା—ଅମୁକ ଲୋକ ବସନ୍ତରେ ଶଟକି ଗଲେ ।)

ଶଠପଟା(ଟେ)ଇବା—ଘ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—(ସ. ଶଟ୍‌ ଧାତୁ= Śaṭapaṭā(ṭe)ibā ଭୟାର୍ତ୍ତ ହେବା ଓ ପଟ୍‌ ଧାତୁ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି; ଭୁଲ ଶିଟପିଟାନ ସ. ସଙ୍କଟାପନ୍ନ)—୧ । ଭୟରେ ଓ ଭୟୁ ଯୋଗୁଁ ଭୟଙ୍କ **ଶିଟପିଟାନ** ହେବା; ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହେବା; ହଡ଼ବଡ଼େଇ ଯିବା—1. To be unnerved through fear. ୨ । ଭୟାକ୍ରାନ୍ତ ହେବା—2. To tremble through fear.

ଶଠର୍‌ ପ(ବ)ଟର୍‌—ଦେ. ବ—ଶଟାବଟା (ଦେଖ)
Śaṭar pa(ba)ṭar Śaṭābaṭā (See)

ଶଠା—ସଂ. ବ (ଶଟ୍‌ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ । Śaṭā ସିଂହ ଓ ଘୋଟକ ଆଦିଙ୍କ ମସ୍ତକ ଓ ବେକ ଆଦ କେଉଁକ ସ୍ଥାନରେ ରହିଥିବା କେଶ; କେଶର—1. Manes (of horse or lion). ୨ । ମନୁଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡର ଜଟା—2. Clotted or matted hair grown on the head. ୩ । ଅଣ୍ଡିର ଗଛର (ଯଥା—ତାଳ ଗଛର) ଜଟା—3. The long flower-stalks of some trees (e. g. male palm tree); ament; catkin.

ଶଠାଉ(ଙ୍ଗ୍‌, ନ୍‌)—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ସ. ଙ୍ଗଇଉ; ହଠାତ୍‌)—୧ । ଙ୍ଗଟ୍‌; Śaṭāṭ(ṅg, n) ଭୂମିରେ ହଠାତ୍‌ ଲମ୍ବ ହୋଇ ଦଣ୍ଡବତ୍‌ ଶୋଇ ଶଟାନ, ଶଟାନ କରେ ପଡ଼ିବା ପ୍ରକାରେ; ଲଟ୍‌କଳା—1. (to lie **ହଟାତ, ସଟସେ** the ground) Prostrate and suddenly. (ଯଥା—

ଶଠା°
ଶଠାଙ୍ଗ୍‌, ଶଠାସ୍‌, } ଲଳା, ଲଳ, ଲଉ, ଲଉ, ଦସ୍‌, ଧସ୍‌ } ଅନ୍ୟରୂପ]

ସେ ଶଠାଙ୍ଗ୍‌ ଶୋଇ ପଡିଲା ।) ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ହଠାତ୍‌ ଚଲିଯିବା ପ୍ରକାରେ—2. (to leave a place) All on a sudden. (ଯଥା—ସେ ସେଠାରୁ ଶଠାଙ୍ଗ୍‌ ଚାଲି ଗଲା ।) ୩ । କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ହଠାତ୍‌ ପଶିଯିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରକାରେ—3. (to enter a place) All on a sudden, (ଯଥା—ସେ ଘର ଭିତରକୁ ଶଟାଇ୍ ପଶି ଗଲା ।) ୪ । ସିଧାସଳଖ କୌଣସି କଥାରେ ଗଛ କରିବା ପ୍ରକାରେ—4. Straightway. (ଯଥା—ମୁଁ କହିବାରୁ ଶଟାଙ୍ଗ ପୁଣି ଗଲ ।)

ଶଟାଘ(ସ)ଟ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ କରି—Śaṭāpa(sa)ṭ 1. By making cracking sound. ଶଟାନ ସଟାପଟ ୨ । (ସ. ଶୀଘ୍ର) ଶୀଘ୍ର; ଶୀଘ୍ର—2. Sharp

ଶଟା(ଠା)ବଟା—ଦେ. ବ (ସ. ଶଠ୍ ଧାତୁ ଓ ବଞ୍ଚନ)—୧ । ଭଣ୍ଡାଉଣି; Śaṭā(ṭhā)baṭā ଠକାଠକି—1. Inveigling; cheating. ଯେମନ ତେମନ, ଟେନେଟୁନେ [ଦୃ—କହିଲ କଥା ମୋ ମଣିଲ ଶଟା-ଅଁଟାବଁଟାଃ ଜୋସୋ ବଟା—କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୨ । (ସ. ଶଟ୍ ଧାତୁ=ଗଛ ଗରିବା ଓ କଟ୍ ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟନ କରିବା) ଯେନ ତେନ ପ୍ରକାରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ସମାଧାନ—2. Accomplishment of any matter by any means whatever. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅଳ୍ପ ବହୁତରେ ଅଳ୍ପ କଷ୍ଟରେ ସମାଧାନ କରିବା—3. Accomplishment of any work anyhow i. e. with great difficulty. ୪ । ଗୋଲମାଳ; ଜଞ୍ଜାଳ—4. Confusion. [ଦୃ—ସେ ସ୍ଥାନରେ ତ ଅଛୁ ଏତେ ଶଟା ବଟା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୫ । ଦୁଃଖଗଣ—ତୁଚ୍ଛ 5. Trouble ଦେ. ତୃଣ—୧ । ତୁଚ୍ଛ; ଘୃଣ୍ୟ—ସଟର ପଟର 1. Negligible. ୨ । କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ—2. Unnecessary. ୩ । ଦୁଃଖିତ—3. Troubled.

ଶଟା(ଠା)ବଟା କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଭଣ୍ଡାଉଣି କରିବା—Śaṭā(ṭhā)baṭā karibā 1. To inveigle; to cheat. ଟେନେଟୁନେ କାମ କରା ୨ । କଷ୍ଟେ ସୃଷ୍ଟେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମାଧାନ ଅଁଟାବଁଟା କରନା କରିବା—2. To accomplish a work anyhow. ୩ । ସେ କୌଣସି ଉପାୟରେ କୌଣସି କାମକୁ ଶେଷ କରିବା—3. To accomplish a work by means fair or foul. (ଯଥା—ମୋ ଘରେ ଯଇସା କରିଡ଼ି ନ ଥିଲା, ଏଣେ କନ୍ୟା ବାପରୁ ମୁକ୍ତି ନ ପାଇଲେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ହାଏରାନ କରା ଶଟାବଟା କରି ଝିଅଘରଟି ଭରଦେଲ ।] ହାଏରାନ କରନା ୪ । ଦୁଃଖିତ କରିବା—4. To trouble; to harass.

ଶଟିତ—ସ. ବିଣ—(ଶଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ; ବାସି—Śaṭita Stale; musty.

ଶଟି(ଠି)ବା—ଦେ. କି. ୧ । (ଶଟ୍ ଧାତୁ=ଗତ କରିବା)-ମୃତ ହେବା—Śaṭi(ṭhi)bā 1. To die. ୨ । (ସ. ଶଠ୍ ଧାତୁ)—ଉଣ୍ଡିବା; ସଟକାନ ଖତମହୋନା ଠକାଇବା—2. To cheat; to inଠକାନ ଫୁସଲାନା veigle.

ଶଟୀ(ଟି,ଠି)—ସ. ବି.—ବୈଦ୍ୟକ—(ଶଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ+ଈ, ଇ)—୧ । Śaṭī(ṭi,ṭhi) ଗନ୍ଧଶୁଣ୍ଠି--1.Curcuma Zeodaria;Zeodary ଶଠୀ, ଗନ୍ଧଶଠୀ [ଦୃ—ଏହା ହରିଦ୍ରାଦି ବର୍ଗର ବନ୍ୟ ଶାକ କଚୁର, କପୁରକଚୁରି ବିଶେଷର ମୂଳ; ହିମାଳୟ ଓ ତ ଟି କାଳି ହଲଦୀ ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ବହୁଳ ଭାବରେ ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଗନ୍ଧମୂଳା, ଜମ୍ବେ । ଏହା ଭୂତର ଗନ୍ଧୀ; ଏହାକୁ ଗନ୍ଧମୂଳୀ, ବେଧମୃଗ୍ୟ, ଗନ୍ଧ, କୁଟି ଧୋଇ ଶୁଖାଇଲେ ଏଥିରୁ ଏକ କରୁର, କର୍ଚୁର, ସୁଗନ୍ଧା, ପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟଥ ହୁଏ । ପୂଜେ ବଳନ ସଟୀ, ସଟିକା, ଦ୍ରାବଡ଼, କାଠର ରଙ୍ଗରେ ଏହି ଖାଦ୍ୟଅନ୍ନ ଭଲ୍ଲକ, ପଲ୍ଲଶ, କଙ୍କୁର, ରଙ୍ଗାଇ ଅକର କରି ଯାଇଥିଲ । କଙ୍କୁଭ, ପଲାଶିକା, ସୁରଦ୍ରା, ଖାଦ୍ୟଅ ଅଗ୍ନିସାଧକ, ରୁଚକର, କଣ୍ଠ-ଉତ୍ପଳନ୍ତା, ପୃଥୁପଲାଶିକା ଉତ୍ତାରସ, ସୁଖ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ ପା—ଜରଂବାଦ, ଜଡବାର ଓ ଲଘୁପାକ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଗଳଗଣ୍ଡ, ଆ—ଆରଲୁଲ୍କା ଫୁଟ୍ ଗଣ୍ଡମାଳା, ବ୍ରଣ; କାଟ, ବାଯୁ, ଜଳ ଇ—କାଗ୍ଜେରୁଲ୍ଲ । ଓ ମୁଖର ଜଡ଼ତା ନାଶକ ହୁଏ] ଶଟିକା, ଶଠୀକା } ଅନ୍ୟରୂପ । ୨ । ଆମ୍ବ ଅଦା (ହି. ଶ); ଆମ୍ବ ହଳିଆ ଗଦ—2. Curcuma Amada. ୩ । ସୁଗନ୍ଧବାଳା; କୁରୁବେଲ (ହି. ଶ) 3. Pavonia Odorata. ୪ । ଗନ୍ଧପଲାଶୀ (ହି. ଶ)-4. A species of Zeodary.

ଶଟ୍ଟକ—ସ. ବି.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଶାଳତଣ୍ଡୁଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଦୁଗ୍ଧ ଓ ଜଳ ମିଶ୍ରିତ Śaṭṭaka ଲେପ ବିଶେଷ; ପିଠଭ । [ଦୃ—ଏହାକୁ ରୁଟି ଉପରେ ଲେପି ପୁଣି ଘିଅରେ ଭଜିଲାଇ କର ବେଲ୍ଲ ପିଅରେ ଖାଇଲେ ଫେଣୀ ଭଳି ହୁଏ]—A liquid made of rice-flour mixed with ghee and water.

ଶଠ୍ୟ—ଦେ. ବି.—ଶାଠ—Śaṭya Practice; formal rites and acts.

ଶଠ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ବଞ୍ଚନା କରିବା—Śaṭh (root) To cheat.

ଶଠ—ସ. ବିଣ. ପୁ.—(ଶଠ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବଞ୍ଚନାକାରୀ; Śaṭha ଠକାରକ; ଧୂର୍ତ୍ତ—1 Sly; cheating; knavish; fraudulent; deceitful; crafty; treacherous. ୨ । ଖାଙ୍କା; ଖଳ—2. Wicked; wily. ୩ । ଜଡ଼ ବୁଦ୍ଧି (ହି. ଶ)—3. Stupid. ୪ । ଅଳସୁଆ (ହି. ଶ)—4. Idle. ବି. ପୁ—୧ । ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A wicked person ୨ । ଧୂର୍ତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି; ଠକ—2. A cheat; swindler. ୩ । ଗୂଢ଼ ଚରିତ୍ରବାଳା କାମୁକ; ଯେଉଁ କାମୁକ ବାହାରେ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ପ୍ରେମ ଦେଖାଏ ଓ ଅନ୍ତରରେ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ପ୍ରେମ କରେ—3. A lover who professes love for a woman while loving another in his heart; a wily lover ୪ । ଉଦାସୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—4. An unconcerned person; an indifferent person. ୫ । କୁଙ୍କୁମ; କାଫ୍ରାନ—5. Saffron.

Digitized by srujanika@gmail.com

୬ । ଦଗର; ଝଗର (ଫଳ ଗଛ)—6. Taberna Montana; Coronaria(flower-tree)-୭। ଲୌହ-7. Iron. ୮ । ଧୁତୁରା;ଧାତୁରା—8.Thorn apple. ୯। ଇସ୍ପାତ (ହି.ଶ)—9. Steel. ୧୦ । ଚିତାଗୁଳ (ହି. ଶ)—10 Plumbago Zeylanica. ୧୧। ତାଳ ବୃକ୍ଷ (ହି.ଶ)—11. Palmyra. ୧୨ । ଅଁଳା-12. Embelic Myrobalan (tree) ୧୩। ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—13 A mediator

ଦେ ଵ—ଶଠ୍ (ଦେଶ)—Śat (See)

ଶଠ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ଶଠ) ୧ । ଯାଅ ପ୍ରଣୟ କରିବା—1.To Śaṭha karibā have illicit love. ୨ । ଠକାର କରିବା; ସାଂକେତିକ ଭାଷାରେ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପର ଭାବ ବିନିମୟ କରିବା—2. To exchange messages by means of secret gestures ୩ । ଅଭିସାର କରିବା—3.To make an amatory assignment for meeting a lover; to tryst.

ଶଠତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ଵ (ଶଠ+ଭାବାର୍ଥେ ତା; ତ୍ୱ)—୧ । ଖଳତା—Śaṭhatā(twa) 1. Wickedness; knavery. ୨ । ପ୍ରତାରଣା; ଠକାମି—2. Cheating; deception; deciet; craftiness. ୩। ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା—3. Treachery.

ଶଠତାଚରଣ—ସଂ. ଵ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପ୍ରତାରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର—Śaṭhatācharaṇa Fraudulent conduct; practice of deceit.

ଶଠତାଗ୍ରସ୍ତ—ସଂ. ତ୍ରି. ପୁଂ—ପ୍ରତାରକ—Śaṭhatāchāri Practising fraud; deceiving. (ଶଠତାଗ୍ରସ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ; ଶଠତାଗ୍ରସ୍ତ, ଶଠତାଗ୍ରସ୍ତା—ବିଶେଷ୍ୟ)

ଶଠ ନାୟକ—ସଂ. ଵ—ଶଠ ୩ (ଦେଶ) Śaṭha nāyaka Śaṭha 3. (See)

ଶଠାଙ୍ଗା(ନ୍ୱା)—ସଂ. ଵ—ଘାଟୀ; ଅକାନବନ୍ଧା ଲତା (ହି. ଶ) Śaṭhāṅgā(nwā) Stephania Hernandifolia (creeper).

ଶଠାବଟା—ଦେ. ଵ—ଶଠାବଟା (ଦେଶ) Śaṭhābaṭā Śaṭābaṭā. (See)

ଶଠି(ଠୀ)—ସଂ. ଵ—ଶଟୀ (ଦେଶ)—Śaṭi. (See) ଦେ. ଵ—Śaṭhi(ṭhī) ଷଠି (ଦେଶ)—Śhaṭhi. (See) (ଶଟୈକା, ଶଠୀକା—ଅନ୍ୟ ସଂ. ରୂପ)

ଶଠିବା—ଦେ. ଵ—ଶଣ୍ଟିବା (ଦେଶ) Śaṭhibā Śaṭibā. (See)

ଶଠୋଦରକ—ସଂ. ଵଣ. ପୁଂ—ଧୂର୍ତ୍ତ (ହି. ଶ) Śaṭhodaraka Crafty. (ଶଠୋଦରକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶଢ଼(ଢ଼)—ଦେ. ଵ (ସଂ. ଶଠ ଧାତୁ)—୧ । ଗଚ୍ଛା; ଗୋପନ Śarḍa(ṛḍha) ପରାମର୍ଶ—1. Secret consultation. ୨ । ଗୋପନରେ ମେଳ—2. Secret combination.

ସୁଲୁପ ୩ । ଏକ ବା ଦୁଇ ମାସୁଲ ଥିବା ଛୋଟ ଜାହାଜ—**ସୁନ୍ଦୁପ** 3. Sloop. ଦେ.ଵଣ—(ସଂ.ଶଠ୍ ଧାତୁ=ଭେଦ କରିବା)--**ପାକା ପୋସା** ଯେଉଁ ମାଟିର ପାତ୍ରରେ ଦୁଧ, ଘିଅ ବା ତେଲ ଅଧ ଚଉଦ ଦିନ ରଖିଲେ ତାହାର ଛିଦ୍ରମାନ ଭେଦ କରିଥିବାରୁ ସେଥିରେ ପରେ ଘିଅ ଅଧ ରଖିଲେ ଯୁକ୍ତ ଘିଅ ଅଦ୍ଧକୁ ଯୁକ୍ତ ଯାଏ ଶୋଷି କରି ନାହିଁ—3. (an earthen pot) Which has been used for keeping oil etc. and the pores of which are well saturated; impermeable (earthen pot); (a pot) rendered impervious to ghee or oil. (ଦୃ—ଶଢ଼ ପାତ୍ରରେ ବା ଶଢ଼ ହାଣ୍ଡିରେ ଘିଅ ଓ ତେଲ ରଖାଯାଏ) ।

ଶଢ଼କ—ଦେ. ଵ—(ସଂ. ଶଠ୍ ଧାତୁ ଘଞ୍ଜ କରିବା)—ସଢ଼କ (ଦେଶ) Śarḍaka Sarḍaka. (See)

ଶଢ଼ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚୌଖସି ପାତ୍ରରେ ଘିଅ ବା ତେଲ ଅଧ Śarḍa karibā ପୂରାଇ ଏହାକୁ ପାତ୍ରାଦିର ଅବେଦ୍ୟ କରିବା—ପାକାନ To put oil or ghee etc in an earthen **ପୋସା କରନା** pot,so that it will not soak further oil etc in future; to render an earthen pot impervious to ghee, oil etc.

ଶଢ଼କା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶୀର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ବମ୍ବା ସଂ. ସଙ୍କୁରୁ; ସଙ୍କ୍ୟଙ୍ଗ)—Śarḍakā ୧ । ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ପାର୍ଶ୍ୱ ଢୋଇ ବଢ଼ି ଯାଇଥିବା (ଗଛ)—ରୋଗାପଟିକା; ଲିକଲିକେ 1. Slender and tall (tree) **ସଢ଼ଙ୍ଗ; ସୁଡୁଙ୍ଗ** ୨ । (ପୁଂ.) ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦେହ ଓ ଉଚ୍ଚା (ବ୍ୟକ୍ତି)—(ଶଢ଼ଙ୍ଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2.Weak and tall (person). (ଦୃ—ଗଛ ଓ ମନୁଷ୍ୟ ଶଢ଼କା ହୋଇ ବଢ଼ିଗଲେ ଅସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଅନ୍ତି)।

ଚୁମୁକ ଦେ. ଵ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ଦାସୁଇବାର ଧ୍ୱନିରୁ) **ସୁଡୁକ** ଦାସୁଇ (ତରକାରି ଓ ଡାଲି ଅଧ ତରଳ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର) ପରିମିତ; ଚୋଡ଼ଖ; ଚୋଡ଼ିକା—One big sip of a liquid food,

ଶଢ଼ଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)—ଦେ. ବିଣ—ଶଢ଼କା (ଦେଶ) Śarḍaṅga(ṅgā) Śarḍak, (See)

ଶଢ଼ଦାଲି—ଦେ. ଵ (ସଂ. ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ; ଏଥିରେ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଲେଜ ସିବାରୁ)—ଦୁଆର ମୁହଁର ତଳକାଠ ଉପରେ Śarḍadiāli ପଡ଼ିବା ପଟା—Lintel. ବୈଦେ. ଵ—ସଢ଼ଦିବାଲ (ଦେଶ)—Sarḍa dibāla, (See)

ଶଢ଼ା(ଢ଼ା)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶଠ୍ ଧାତୁ=ଅବସନ୍ନ ହେବା, ବା ଶଃ= Śarḍā(ṛḍhā) ଅଳ୍ପରସ, ଅଳ ଅଧ ଶଢ଼ା ହେଲେ ଅମ୍ଳ **ପଚା ସଡା** ହୁଏ)—୧ । ବିକୃତ; ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ (ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି)-1. Become stale or musty; decomposed. ୨ । ଚୋବଥ; ଘୋମ୍ଫ; ଘୋବସ୍ତ; ପଗ୍ (ଫଳାଦି)—2, Rotten; putrefied. ୩ । ପୁଅପୁଣ୍ଡି; ପଗ୍

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଘାଆ, ଶରୀ)—3. Putrid; gangrened; gangrenous; full of pus; purulent.

(ଶଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହରେ ଶରୀ ଅଦ
ପଚା **ସଡାହୁଆ** ଗାତିବା ଯୋଗୁଁ ଦେହ କଦର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ-
(a person) Whose body is full of rotten sores,

ଶଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ—ଦେ. ବ— ଶଡ଼ାଇ (ଦେଶ)
Śarḍā(ṛḍe)i Śarḍhāi (See)

ଶଡ଼ା(ଢ଼ା,ଢ଼େ,ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଶଡ଼ିବାକିମ୍ବାର ଜୀବାଣୁରୂପ-
Sarḍā(ṛḍha,ṛḍe,ṛḍ he)ibā 1. To cause to rot.
ପଚାନ **ସଡାନା** ୨। କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ (ଯଥା—ନଳତା, ଛଣପଟ, ଅଦର ଶ୍ଳେଷ୍ମଯୁକ୍ତ ଡାଙ୍ଗକୁ) ଜଳରେ କିଛି ଦିନ ବଡ଼ୁଗାଇବା—2. To keep a thing, such as, jute stem, hemp, immerced reed in water for some days. [ଦ୍ର—ନଳତା, ଛଣପଟ, ବାଉବରଷିଆ ଗଛକୁ କିଛିଦିନ ପାଣିରେ ଶଢ଼ାଇଲେ ତହିଁର ଶ୍ଳେଷ୍ମ ଶଢ଼ିଯାଏ ଓ ତନ୍ତୁମାନ ଶଢ଼ି ନଯାଇ ରହିଯାଏ।] ୩। ପାକାନ **ପୋସନା** (ଘାଆ ଅଦରୁ) ଶଡ଼ କାଢ଼ିବା (ଦେଶ)
ସର୍ବନାଶକରା **ସତ୍ୟାନାଶକରନା** 3. Śarḍa karibā (See)
୪। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ) ଧ୍ୱଂସକରିବା; ଲୋପକରିବା—4. To destroy. (ଉ—ସଢ଼ାଇବାକୁ ତା ବଡ଼ାଇ ବହି, ଦୁର୍ଗତ ଯେବେ ଗେବାଇବ ଘଷି—ଭାରତୀ ସଙ୍ଗୀତ।)

ଶଡ଼ା(ଢ଼ା) କାନ—ଦେ.ବ—ପାଚିଥିବା ବା ମୁଚ୍ଛମସୃ କାନ—Ear full
Śarḍā(ṛḍhā) kāna ପଚା କାନ **ସଡା କାନ** of pus.
[ଶଡ଼ା(ଢ଼ା)କାନା, ଶଡ଼ା(ଢ଼ା)କାନଆଁ—ପୁଂ. ବଣ.—ଶଡ଼ା(ଢ଼ା)-କାନା, ଶଡ଼ା(ଢ଼ା) କାନେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ।]

ଶଡ଼ା ଗନ୍ଧ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୃ+ଗନ୍ଧ)—ଅଶୁ ପଦାର୍ଥର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ—
Śarḍā gandha Putrid smell; foul smell.
ପଚାଗନ୍ଧ **ସଡ଼ାଗଂଧ**

ଶଡ଼ା ଘା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଶରୀର ମାଂସ ଶଢ଼ି ଯାଇଥାଏ—
Śarḍā ghā Putrid or rotten sore.
(ଶଡ଼ା ଘାଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହିପର ଶଡ଼ା ଫଳ,
ପଚା ଘା **ସଡା ଘାବ** ଶଡ଼ା ଘଣ, ଶଡ଼ା ଅମ୍ବ ଅଦ ଶବ୍ଦ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ।]

ଶଡ଼ା ପଙ୍କ—ଦେ. ବ— ୧। ଯେଉଁ ପଙ୍କରେ ଦଣ୍ଡ, ଗଛ ଓ ଫଳ ଅଦ
Śarḍā Panka ପଡ଼ି ଶଢ଼ି ଯାଇଅଛି—1. Slime or
ପଚା ପାଙ୍କ **ସଡା କାଦଚ** mud full of decomposed
matter. ୨। ବହୁତଦିନରୁ ଅପରିଷ୍କୃତ ଥିବା ନଳା ଅଦର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଓ ଘାସଯୁକ୍ତ ପଙ୍କ—2. Foul slime of long uncleansed cesspools and gutters.

ଶଡ଼ା ପ(ପୋ)ଚରା—ଦେ.ସ.ବଣ(ସଦ୍ଭବର; ଶତ ଓ ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ)-ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ
Śarḍā pa(po)charā ଓ ଅଶୁ—Musty and putrid.
[ଶଡ଼ାପଗ୍, ଶଡ଼ାପୋଗ୍; ଶଡ଼ାପୋଚଆ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ]
ପଚାଗଳା **ସଡାପଚା**

ଶଡ଼ା ମାଛ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ମାଛ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବ ରହିବାରୁ
Śarḍā māchha ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ହୋଇଥାଏ—Rotten fish.
ପଚା ମାଛ **ସଡା ମାଛ** (ଉ—ଏହିପର ଶଡ଼ା ମାଂସ ଅଦ ଶବ୍ଦ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ।)

ଶଡ଼(ଢ଼ି)ଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ସ. ଶୀଣ୍ଡୀଙ ଜମ୍ବା ସ. ସଷ୍ଟ୍ୟଙ ଜମ୍ବା ଶଲ୍ୟ)—
Śarḍi(ṛḍhi)ṅga ୧। କଣ୍ଟା; ମାଛୁ; କେଉଁଠାମାନେ ଜାଲ
କାଁଡ଼ିୟା; କେଁଡ଼େ; ମାକୁ ବୁଣିବା ସମୟରେ ସୂତା ଗୁଡ଼ାଅ ଯାଇଥିବା
ନାରୀ ଯେଉଁ ମୁନଅ କାଠି ଧରି ସେଥିରୁ ସୂତା ଫେରାଇ ଜାଲ
ବୁଣନ୍ତି—[ଦ୍ର—ଏ କାଠିର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ ମୁନଅ ଓ ତଉ, ମଝିରେ
ଛିଦ୍ର ହୋଇ ଏଥିରେ ସୂତା ଗୁଡ଼ାଅ ହୋଇଥାଏ।)—
A rod in which thread is twisted in such a manner that the thread can be used gradually in weaving a fishing net; shuttle for weaving net. ୨।
ତାକୁଡ଼, ତାଫିଲ କେଉଁଠାମାନେ ବାଆଁ ହାତରେ ଯେଉଁ କାଠଶଳିକ
ଢରକୀ ଧରି ଡାହାଣ ହାତରେ କଣ୍ଟାଦ୍ୱାର ଜାଲର ସୂତାକୁ ଫାଣ
ଦେଇ ବୁଣନ୍ତି—2. A slender rod held by the left hand while a net is woven by the shuttle held in the right hand.

ଶାଦେ. (ଗଡ଼ଜାଡ) ବ.—ଶାଳଗଛର ଫଳ—The fruit or
berry of Shorea Robusta.

ଶଡ଼ଙ୍ଗା—ଦେ. ବଣ—୧। ଶଡ଼କା (ଦେଶ)—1. Śarḍakā (See)
Śarḍiṅga ୨। ଛଡ଼ିନ୍ଦା (ଦେଶ)—2. Chhardindā
(See). (ଯଥା—ଟୋକାଟା ଶଡ଼ଙ୍ଗା ହୋଇ ବଚିଛୁ।)
ଶଡ଼ଙ୍ଗା ବାଉଁଶ—ଦେ. ବ.—ଲମ୍ବ ଓ ସରୁ ବାଉଁଶ—Long and
Śarḍiṅgā bāuñśa slender bamboo; Bambusa
ବାଶନୀ ବାଁଶ **ସୁରୁଙ୍ଗାବାଂସ** Vulgaris.
ଶଡ଼(ଢ଼ି)ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ ଶତ୍ ଧାତୁ=ଅବସନ୍ନ ହେବା)—
Śarḍi(ṛḍhi)paṛḍibā ବ୍ରଣ ବା କ୍ଷତଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ) ବେଦନା
ଖସେପଡ଼ା ଅନୁଭୂତ ହେବା; ଫାଟ ପଡ଼ିବା—To have a
ଦର୍ଦ୍ଦକରନା sensation of aching or bursting in a
ଫଟଜାନା part of the body where there is a big sore or ulcer.
ଶଡ଼(ଢ଼ି)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଶତ୍ ଧାତୁ=ଅବସନ୍ନ ହେବା, ଭେଦ
Śarḍi(ṛḍhi)bā କରିବା; ସଂ. ଶତ=ଅସ୍ଥିରସ; ଶଡ଼ା ପଦାର୍ଥ
ପଚା ଅସ୍ଥି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ, ତୁ। ସଡ଼୍ ଧାତୁ=ପଡ଼ିବା)—୧। (ଜୀବଦ୍ଦେହ)
ସଡନା ପଡ଼ିବା; ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ହେବା—1. To rot; to fer-
(ଶଡ଼[ଢ଼]ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ment; to putrefy; to be
decomposed. ୨। (ଶରୀ ଅଦ) ପୂଯଯୁକ୍ତ ହେବା—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. To fester; to rankle; to be full of pus or purulent. ୩ । (ଘଳ ଅବ) ଘକ୍ କେବା ଘଟିବ ନଷ୍ଟ କେବା—3. To rot (said of ripe fruits) ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଇ ଦୁଃଖ ବା କ୍ଲେଶ ଦ୍ୱାର୍ ଅକ୍ଷାନ୍ତ କେବା; କଷ୍ଟପାଇବା; ଦଦ୍ଗଞ୍ଜ କେବା—4. To be afflicted with pain. [ଉ—ଲ୍ଲାଳାଳଥ କେ ! ଲ୍ଲାଜେ ମ୍ଁ ଗଇଁଟ ସଡ଼େ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚଣୋଷ୍ଟ. ଚଳ୍ଲ୍, ଲ ଗୀତ] ୫ । ଦୁଃଖରେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ କେବା—5. To become emaciated through grief. [ଉ—ଫୁକ୍ଲି କେଲେ ଉଡ଼ି ଯିବା ପର୍ ଶଢ଼ ଅଚ୍ଛଟ ଉନ୍ ବଣ୍ଟ୍ଲ । କବସର୍ଯ୍ୟ. ଚଣୋଷ୍ଟଚଳ୍ଲ୍ ।] ୬ । ନଷ୍ଟ କେବା; ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ ହେବା· 6. To be ruined. [ଉ—ନାସ୍ତିକ ଜାଉ ନରେ ଇଶ୍ୱର କଥା ଶ୍ରୁତ, ଅନଷ୍ଟ କଥା ଜଗ ସାଥଣ୍ଟ୍ଟ ଶଢ଼—କୃଷ୍ଣଫିଦ. ମଦାତ୍ମାରତ. ବନ ।] ୭ । ମୁଗ୍ଧ କେବା; ପ୍ରୀତ କେବା—7. To be charmed or enamoured. [ଉ—ତୋ ବନସ୍ପ ବଚନେ ଗଲ୍ଲଣି ମ୍ଁ [ଶଢ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଶଢ଼ । କୃଷ୍ଣଫିଦ. ମଦାତ୍ମାରତ ବନ ।]

ଶଢ଼େଇ – ଦେ. ବ—ଶଢ଼ାଇ (ଦେଶ)
Śardei — Śardhāi. (See)

ଶଢ଼ – ଦେ. ବ—ଶଢ଼ (ଦେଶ)
Śardha — Śarda. (See)

ଶଢ଼ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ମାଟିର ନୂଆ ପାତ୍ରରେ ପ୍ରଥମେ ଘିଉ Śardha karibā ବା ତେଲ ଅଧ ରଖିବା ଦ୍ୱାର୍ ତାହାର ପାକାନ ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ତୁଲ୍ଲ ଦ୍ରବ ଦ୍ୱାର୍ ଏପରି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଇବା, ପୋସନା ଯେ, ସେହି ପାତ୍ରରେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଘିଉ ଅଧ ରଖିଲେ ତାହା ଅଳ୍ପ ଶୋଷି ନେବ କାହିଁ—To cause the pores of a new earthen pot to be saturated with ghee etc, so that in future it will not soak up any such thing to be kept in it.

ଶଢ଼ା – ଦେ. ବିଣ—ଶଢ଼ା (ଦେଶ)
Śardhā — Śardā. (See)

ଶଢ଼ାଇ—ଦେ. ବ.—(ସ ଶଦ୍ ଧାତୁ ଭେଦ କରିବା; ସାଦ୍ଧାତୁ ଭେଦ Śardhai କଲେ ନଡ଼ିଆର କୋମଳାଂଶ ପାଇବାକୁ ହୁଏ)—ନାରକେଲର ଖୋଳ (ମାଳା) ନଡ଼ିଆ ଫଳର ଶୋଲଘା; ନଡ଼ିଆର ନାରିୟଳ କୀ ଗୁଠଲି, ସଡାଇ କଡାଭଳେ ଥିବା ଓ କୋମଳାଂଶକୁ ଆବୃତ କରିଥିବା ଦୃଢ଼ ଆବରଣ—Cocoanut shell; the hard cover round the kernel of cocoanuts. [ଉ—ଏହା ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଏବଂ ଏଥିରେ ବେଣ୍ଟ ଲଗାଇ ଅନେକ କରିଯାଏ । ଅଜି କାଲି ଶଢ଼େଇଦ୍ୱାର୍ ତିଆରି ପାତ୍ର ଓ ବୋତାମ ଆଦି ଉତ୍ତମ ରୂପରେ ତିଆରି ହେଉଛି । ପ୍ରୋଷ୍ଟଏ ନଡ଼ିଆର ଦୁଇଟି ଫାଳରୁ ଦୁଇଟି ଶଢ଼େଇ ବାହାରେ । ଯହିଁରେ ଅଖି ବା ଛିଦ୍ର ଥାଏ ତାକୁ 'ଅଖି ଶଢ଼େଇ' ବା 'ମାଇ ଶଢ଼େଇ' କହା 'ମୁହଁ ଶଢ଼େଇ' ବା 'ମୁଖ ଶଢ଼େଇ' ବୋଲିପାଏ । ଯହିଁରେ ଅଖି ନ ଥାଏ ତାକୁ 'ଗାଣ୍ଡି ଶଢ଼େଇ' ବା 'ଅଣ୍ଡିର ଶଢ଼େଇ' ବୋଲିପାଏ । ମୁହଁ ଶଢ଼େଇରେ ଅନେକ ଛୋଟ ଛୋଟ ଛିଦ୍ର ଓ ଗାଣ୍ଡି ଶଢ଼େଇରେ ଗୁଡ଼ି, ଘାଣି ଇତ୍ୟାଦି ତରଳ ପଦାର୍ଥ ରଖା ଯାଏ । ପ୍ରୋଷ୍ଟଏ ବା ଅଣ୍ଡିର ନଡ଼ିଆ ଖୋଳ ବା ଶଢ଼େଇକୁ ଲୋକେ ଚେଇଲାଧାର, ଗୁଣ୍ଡି ରଖିବା ଘାଣ, ଗୁଡ଼ାଖୁ ଖାଇବା ହୁକାର ଜଳାଧାର ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ ତାହାକୁ ଭୁଲ୍ଲା ନାମରେ ଅଭିହିତ କରନ୍ତି । ଅଣ୍ଡିର ନଡ଼ିଆଖୋଳର ମୁଣ୍ଡରୁ ଗଣ୍ଡିର ପ୍ରୋଷ୍ଟ ଚକଲା କାଢ଼ି ଦେଇ ସେଥିରେ ବେଣ୍ଟ ଲଗାଇ ତାକୁ ବାବାଜୀମାନେ ଜପମାଳୁ କରନ୍ତି । ଅଣ୍ଡିର ବଡ଼ ଶଢ଼େଇକୁ ଭୁଲ୍ଲା, ପ୍ରୋଷ୍ଟକୁ ଭୁଲ୍ଲୀ ଓ ଅଳ୍ପ ପ୍ରୋଷ୍ଟଦେଲେ ତାକୁ ଚଲ୍ଲ ବୋଲିପାଏ । ଚଲ୍ଲରେ କାଷ ଓ ଔଷଧ ବଣ୍ଟିକା ଆଦି ତିଆରି ହୋଇପାଏ ।]

ଶଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇ କଲା ଦେ. ବ.—ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ ସ୍ଥିତ ଏକ ଓଡ଼ିଆ Śardhā(rdhe)ikalā ଭାଷାଭାଷୀ । (ଏହା ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡୀ ଅଞ୍ଚଳ ଅଟେ)—Name of an Oriya-speaking State situated in the north of Orissa.

ଶଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇ ଝାଲ—ଦେ. ବ.—ଶଢ଼େଇ ଜଳୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତା Śardhā (rdhe)i jhāla ଉପରେ ପ୍ରୋଷ୍ଟ ଧାତୁ ଘାଣ ଘୋଡ଼ାଇ ନାରକେଲର ମାଳାର ଘାମ ଦେଲେ ସେ ଧାତୁ ଘାଣର ଗାତ୍ରରେ ଲାଗି- ନାରୀୟଳକୀ ଗୁଠଲୀକା ପସୀନା ଯିବା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱେଦ—[ଉ—ଏହା ଯାଦୁର ଔଷଧ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)—Perspiration or black liquid deposit left on the inside of a metal pot upturned over a burning cocoanut-shell.

ଶଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇ ଫୋଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଅନେକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନିମନ୍ତ୍ତ Śardhā(rdhe)i phordibā ବେଣ୍ଟ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ମାଇ ନାରକେଲର ମାଳା ଛେଦା କରା ଶଢ଼େଇରେ ଛିଦ୍ର କରିବା—To नारीयलकी गुठलीकी छेदना make a hole in a cocoanut shell to attach a handle for making a ladle or spoon.

ଶଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇ ବାଲିଆ —ଦେ. ବିଣ—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ନଡ଼ିଆ ବେପାର Śardhā(rdhe)i bāliā କରୁଥିବା ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ; [ଉ—ଏମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସମାଜରେ ନିମ୍ନସ୍ତର ।] A title of some Brāhmaṇa traders who trade in coccanuts in the district of Puri, having settled there after removing from two villages of these names of the Cuttack district [ଉ—ଏମାନଙ୍କର ଆଦିମ ନିବାସ ସ୍ଥାନ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ହରିହରପୁର ଥାନାର 'ଶଢ଼େଇ ଓ 'ବାଲିଆ' ନାମକ ଦୁଇଟି ଗ୍ରାମ । ଏ ଗ୍ରାମ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୂରସ୍ଥ କଟକ ସଦରଠାରୁ ୨୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ପୁଦ୍ଦରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏବେ ସଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଏହି ମହାଜନମାନଙ୍କର ପୂଜିତ ଇଷ୍ଟ ଦେବତା ଅଛନ୍ତି । ଏହି ମହାଜନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟବାଦୀର 'ଓଡ଼ା' ବଣ୍ଟ ପ୍ରଧାନ ଅଟନ୍ତି ।]

ଶଢ଼ିଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା, ଙ୍ଗି)—ଦେ. ବ.—ଶଢ଼ଙ୍ଗ (ଙ୍ଗା, ଙ୍ଗି) (ଦେଶ)
Śaṛdhiṅga(ṅgā, ṅgi) Śaṛdiṅga (ṅgā, ṅgi) (See)

ଶଢ଼େଇ—ଦେ. ବ.—ଶଢ଼ାଇ (ଦେଶ)
Śaṛdhei Śaṛdhāi (See)

ଶଢ଼େଇଏ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଏକ ଶଢ଼େଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ (ଗୁଡ଼ଆଦି) 1. Śaṛdheie (Molasses etc) One cocoanut half shell full of. ୨ । ଅଳ୍ପମାତ୍ର ପରିମିତ—2. Small in quantity. [ଉ—ଗୁଡ଼ ଅଣିଥିଲ ଅଢ଼େଇଏ; ଘୁଅ ବାଢ଼ାକଲ, ଛେଅ ବାଢ଼ାକଲ, ଆଜ୍ଞ ରହୁଗଲ ଶଢ଼େଇଏ । —ଛଗ]

ଶଢ଼େଇବା—ଦେ. କି.—୧ । ଝଡ଼ାଇବା (ଦେଶ)—1. Śaṛdhāibā Śaṛdheibā (See). ୨ । ଦାନ କରିବା—2. To give; to bestow.

ଶଣ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ସୂଚି ପ୍ରଦାନ କରଣ—1. To give Śaṇ(root) fibres. ୨ । ରସ ବା ସୁଖଦାନ କରିବା—2. To give pleasure or delight.

ଶଣ—ସ. ବ.—(ଶଂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଲତାପତ୍ର—1 The Śaṇa sun-hemp; flax hemp; Crotalaria Juncea ଶଣ, ଶଣପାଟି [ଉ—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର କୃଷିଜାତ ଗୁଳ୍ମ । ଏହାର. ସନ ଗଛକୁ ପାଣିରେ ସଡାଇଲେ ଝୋଟଠାରୁ ଝାଣୁଅ, ତେ—ଶଣସନ୍ଦୁବେଣ୍ଟ,] ଚଟକଣ ଓ ଚରୁଆ ଏକ ପ୍ରକାର ଜନ୍ତୁ ଦେଇଥାନ୍ତି, ବାହାରେ । ଏହାର ଫୁଲ ଚୋପା ଫଳଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବେଲଡେଙ୍କି ଝୋଟର ଗୁଣ ଦେଖାରୁ ଏହାର ଗୁଣ ଜମି ଯାଇଅଛି । ତା—ଜେନଙ୍ଗ୍ଗନର] ବାହୁଡ଼ମୋନଙ୍କର ଅଧୋନୟନ ସମୟରେ ବହୁଗୁଣ୍ଡର ପରଧେୟ ମେଖଳା ଏଥିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ଏବଂ ଜେଲ୍ଲଟମାନଙ୍କର ବଡ଼ ଜାଲ ଏଥିରେ ବୁଣାଯାଏ । ପୂର୍ବେ ଏଥିରେ ଛବିଯୁମାନଙ୍କର ଚଟା ଦେଇଥିଲା । ଏ ଗଛର ଚଷ ଅମ୍ଳ-କଷାସ୍ୱ ରସ, ବମନକାରକ, ମଳରେଚକ, ରକ୍ତସ୍ରାବ-କାରକ ଓ ଗର୍ଭପାତକ । ଶଣର ଫୁଲ ମଳଗ୍ରେଧକ ଓ ରକ୍ତ ପିତ୍ତରେ ଉପକାରକ । ଏହାର ସାଜ ରକ୍ତଶୋଧକ । ଏହାର ଛୁଇଁ ଶୁଖିଗଲେ ଏହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ମଜ୍ଜି ଯୋଗୁଁ ଏହା ଲଣ୍ଠଣ ବାଳେ] ୨ । ଗଞ୍ଜେଇ ଚଟ (ହି.ଶ) – 2 Indian hemp ୩ । ବଣ ଲତାପତ୍ର (ହି.ଶ)—3. The wild Sun hemp; Crotalaria.

ଶଣକ—ସ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ ଋଷିବିଶେଷ (ହି. ଶ)—
Śaṇaka Name of a sage.

ଶଣ କନ୍ଦ—ସ. ବ—ଚମ୍ପକଜା ନାମକ ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ହି. ଶ)—
Śaṇa kanda Soymida Febrifuga.

ଶଣକନ୍ଦା—ସ. ବ—ନାଗଫେଣିଆ (ହି. ଶ)—
Śaṇakandā Opuntia Dilleni (plant).

ଶଣଘଣ୍ଟା—ସ. ବ—ଶଣପୁଷ୍ପୀ (ଦେଶ)—
Śaṇaghaṇṭā Śaṇapushpī (See)
(ଶଣଘଣ୍ଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶଣ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ—ପାଣିରେ ଚଟୁଦନ ବଟୁଗ୍ର ଦୋଇ ଗଡ଼ି ଯାଇଥିବା Śaṇa chūrṇṇa ଲତାପତ୍ର ଗଛକୁ ପିଟିକରି ଭିତରୁ ଲତାପତ୍ର ଜନ୍ତୁ କାଢ଼ିନେବା ପରେ ଯେଉଁ ଖୋଳ ଛାଙ୍ଗମାନ ରହିଯାଏ (ହି. ଶ)—Small bits of sun-hemp which remain after the fibres are separated from the stems.

ଶଣ ତନ୍ତୁ—ସ. ବ—ଲତାପତ୍ର ଗଛର ଛଲରୁ ବାହାରିବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ତନ୍ତୁ—
Śaṇa tantu Fibres of flax hemp.

ଶଣପତ୍ର—ଦେ. ବ (ସ. ଶଣ + ପତ୍ର)—ଶଣ ୧ (ଦେଶ)
Śaṇapatra Śaṇa 1 (See)

ଶଣ ପୁଷ୍ପ—ସ. ବ—ଲତାପତ୍ର ଗଛର ଫୁଲ—The flower of the Śaṇa pushpa Sun hemp. [ଉ—ଏହା ଚାମ୍ପା ଢଳଢଳିଆ, ଓଲଟ ଘଣ୍ଟି ପରି ଦେଖାଯାଏ ଓ ଏ ଫୁଲର ମୂଳଦେଶ ଗାଢ଼ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ । ଏ ଫୁଲର ଢଳଢଳିଆ ହେବାରୁ କନକଗୋପୀ ସୀତାଙ୍କର ଦାନ୍ତକୁ ବୈଦେହୀଶ-ବଳାସର ୧୦୫ ଶ୍ଲୋକରେ ଜବ ଉପେକ୍ଷା ଭାବ 'ଶଣପୁଷ୍ପ'ର ଦାନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟ ଜବମାନେ ମଧ୍ୟ ଗୌରାଙ୍ଗୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଶଣପୁଷ୍ପ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରିଥାଆନ୍ତି ଯଥା—"ତତ୍ତୁ । ଶଣପୁଷ୍ପେ ଯା ଦାନ୍ତ ଜାଣ, ତତ୍ତୁଷଣ କର କଳ୍ୟାଣୁ ଅଣ ।" ଦ୍ରବଦ୍ରାତୁଚ୍ଛବିଭା ଗୌରାଙ୍ଗୀ ଜନ୍ତୁଲ-ଲନନାଙ୍କ ଦେହବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତି ଶଣପୁଷ୍ପର ଆଭା ଶ୍ରେଷ୍ଠତାରେ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ଯାତ୍ରୁଡର୍ ବୋଲା ଛେଡାଗୋପୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହା ଖାଟିବା ଅସମ୍ଭବ ।] ୨ । ଶତପୁଟ ସୁବର୍ଣ୍ଣ—2. Gold which has been burnt and washed a hundred times.

ଶଣପୁଷ୍ପୀ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ବନ୍ୟ ଲତାପତ୍ର ଗଛ । [ଉ—
Śaṇapushpī ଏହାର ଫୁଲ ଲତାପତ୍ର ଗଛର
(ଶଣପର୍ଣ୍ଣୀ, ଶଣିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫୁଲ ପରି । ଏହାର ଛୁଇଁ
ବଣଶଣ, ଝାଣଝାଣିଆ ଲତାପତ୍ର ଜାତୀୟ ଗଛକୁ ଜାଳେ । ଏହା
ଘାଘରୀ, ଶନଇ, ବନଶନଇ, ଶନହୁଲୀ ଜନ୍ତୁ ଉତ୍ତ୍ରାସବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣ,
ଝୁନଝୁନିଆ ବାତ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଜ୍ୱର ଓ
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଘଣ୍ଟା, ଘଣ୍ଟାରବା] ରକ୍ତ ଦୋଷନାଶକ ।]
1. Crotalaria. ୨ । ତୁରଡ଼ି (ହି. ଶ)—
2. Pigeon pea.

ଶଣଶିଫା—ସ. ବ—ଲତାପତ୍ର ଗଛର ମୂଳ—
Śaṇaśiphā The root of the flax-hemp plant.

ଶଣ ସୂତ୍ର—୧ । ଛଣୀ; ଲତାପତ୍ରର ଦଉଡ଼ି—1. String made of Śaṇa sūtra flax fibres. ୨ । ଲତାପତ୍ରର ଛଲରୁ ବାହାରିବା ତନ୍ତୁ—2. The fibres of flax hemp. ୩ । ଲତାପତ୍ରନିର୍ମିତ ଜାଲ—3. Flaxen net. ୪ । ପବନଜ; କୁଶ ଆଦର ବଟୁ ବା ମୁଦ୍ରା; କୁଶବଟୁ (ହି. ଶ)
4. A ring made of kuśa-grass.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଣାଲୁକ – ସ. ବ—ଅରଗ୍ୱଧ; ସୁନାପତ୍ର ଗଛ (ଲୁ. ଶ)
Śaṇālaka Cassia Fistula tree.

ଶଣୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶଣ + ଈ) —ଶଣଜାତୀୟ; ଶଣବଲ୍ଲଳରୁ ପାଣିରେ ଶଢ଼ାଇଲେ ଉଦ୍ଭିଦମଧ୍ୟରୁ ବାହାରିବା ତନ୍ତୁ; ତନ୍ତୁ—
Śaṇī Flax: flax fibre.

ଶଣୀର—ସ. ବ—୧ । ଟୋଖାଣ ନଦୀଗର୍ଭସ୍ଥ ଉର୍ବର ଦ୍ୱୀପଭୂମି—1. Very fertile islets in the bed of the Sone river. ୨ । ସରଯୂ ନଦୀର ଶାଖାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ଉପରୁନଜଃସ୍ଥ ଏକ ଦ୍ୱୀପ; ଦର୍ଦ୍ଦୁରଃ (ଲୁ.ଶ)
Śaṇīra 2. Name of a tract surrounded by the branches of the Saraju river.

ଶଣ୍ଟା(ଣ୍ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ ଶଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ)—୧ ଶାନ୍ତିରା (ଦେଶ)
Śaṇṭā(ṇṭe)ibā 1 Śāṇṭibā (See) ୨ । ଶଣ୍ଡାଇବା (୧) (ଦେଶ)—2 Saṇḍāibā (1) (See)

ଶଣ୍ଠ—ସ°. ବ୍ରଣ. ତୁ—୧ । ଅବିବାହିତ (ହ. ଶ.)—
Śaṇṭha 1. Unmarried. ୨ । ନପୁଂସକ; ହେଜଡ଼ା (ହ. ଶ)—2. Impotent; eunoch. ୩ । ନିର୍ବୋଧ(ହ.ଶ) 3. Stupid.

ଶଣ୍ଡ୍ (ଧାତୁ)—ସ. ବ—୧ । ଗଦା କରିବା—1. To heap up;
Śaṇḍ (root) to collect. (Apte) ୨ । ଆଘାତ କରିବା—2. To hurt; to wound.

ଶଣ୍ଡ(ଣ୍)—ସ.ବ.ପୁଂ (ଶଣ୍ ଧାତୁ = ସୂଚିଦାନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.ଡ,ଢ)—
Śaṇḍa(ṇḍha) ୧ । ବୃଷ; ବୃଷଭ; ଶେଣ୍—1 A bull; bra-
ଷାଁଢ଼ hmani bull. (ତ୍ର—ଏହା ମହାଦେବଙ୍କ ବାହନ) ୪ । ସାଣ୍ଢ(ଣ୍ଡ), ସଣ୍ଡ(ଢ଼) ହେଜଡ଼ା; ନପୁଂସକ; କ୍ଲୀବସୃଷ୍ଟ—2. A eunoch by birth. ୩ । ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର—3. A son of Śukrāchāṛjya. [ତ୍ର—ଏ ଅସୁରମାନଙ୍କ ପୁରୋହିତ ଥିଲେ।] (ତ୍ର—ଶୁକ୍ରର ପୁତ ବେଲଗ୍ରାଇ ଶଣ୍ଡ ଅପର ନାମ ଦୁଇ। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୬ । ରାଜାମାନଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଜଗୁଆଳ କ୍ଲୀବ ପୁରୁଷ—4. A eunuch kept to guard the females of a harem. [ତ୍ର—ଅଣ୍ଡିସ ବାହୁଡ଼ାଙ୍କ ଧରିବା ଭଳ ଅଗେ ଗଣ୍ଡା ଓ ବାଦସାହାମାନେ ମନୁଷ୍ୟ-ବାଲକମାନଙ୍କୁ 'ଖଇ' ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ଲୀବ କରୁଥିଲେ । ଦୈହିକ କ୍ଲୀବତା ଦ୍ୱାରା ମାନସିକ କ୍ଲୀବତା ସବୁଥିରେ ନ ଥାଏ, ଏହା ଗଲ୍ପର ସନେହର ହେତୁ ।] ୫ । ଦଳ; ପଲ୍ଲ—5. A crowd. ୬ । ପଦ୍ମ ସମୂହ—6. A collection of lotus flowers. ୭ । ବନ୍ଧ୍ୟପୁରୁଷ—7. A barren male. ୮ । ଉନ୍ମତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—8. Maddened or intoxicated person. ବି. ବ୍ରଣ—୧ । କ୍ଲୀବ—1. Emasculated; impotent. ୨ । ମଦୁଆଳ; ଗାନୋନ୍ମତ୍ତ—2. Drunkard. intoxicated. ୩ । କାମୁକ; ଲମ୍ପଟ—3. Licentious; amorous; libidinous. ୪ । ଉନ୍ମତ୍ତ (ଲୁ. ଶ.)—4. Mad. ତେ. ବ.—୧ । ଦଃକ ଜଙ୍ଗାର ଲୁପ୍ତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କୁଜଙ୍ଗର ସ୍ୱନବଖଣ୍ଡର ରାଜାଙ୍କ—1. The family-title of the late Rājās of Kujaṅga Estate in the district of Cuttack. ୨ । ଦଳପତି—2. Leader of a group; headman.

ଶଣ୍ଡ(ଣ୍) ଚୂଳ—ତେ ବ—ବୃଷର କକୁଦ୍—
Śaṇḍa(ṇḍha) chūḷa The hump on the shoulder ଖାଁଡ଼େର ଝୁଁଟି କିଲ୍ହୋଡ଼ er of an Indian bull.

ଶଣ୍ଡ(ଣ୍)ତ୍ୱ—ସ. ବ—୧ । ନପୁଂସକତ୍ୱ; ମୃଷ୍ଟତ୍ୱହିତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—
Śaṇḍa(ṇḍha)tw(twa) 1. Castration; emasculation; loss of virility. ୨ । ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ ଷଣ୍ ପରି ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ବ୍ୟବହାର – 2. Unrestrained conduct like a bull set at liberty. ୩ । କ୍ଲୀବତା—3, Impotence.

ଶଣ୍ଡ(ଣ୍) ପଛଆଡ଼—ତେ. ବ—(ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ବୃଷଭର ପଶ୍ଚାତ୍ଭାଗ ଅର୍ଥାତ୍
Śaṇḍa(ṇḍha) pachha ārḍa ବୃଷଣ ବା ଅଣ୍ଡକୋଷ—ଖାଁଡ଼େର ପେଛନ ଦିକ (ironical) The testicle of a bull गोला बैलका आड [ତ୍ର—ବୃଷଭରୂପ ବାହନ ଉପରେ ବସିଥିବା ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟନାଥଙ୍କ ତ୍ରୋଲା ପଣ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଉକ୍ତ ପ୍ରକାର ଭାଙ୍ଗ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିବା ଆଶାରେ ଉକ୍ତ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିରକୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲାବେଳେ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପାଷାଣମୟ ବୃଷଭର ପଛଆଡ଼ (ବୃଷଣ)ରେ ଝିକ୍ଟ ହାତ ଲଗାଇ ଦିଏ । ଏପରି କଲେ ଷଣ୍କୁ କୁଡୁ କୁଡୁ ଲାଗିବା ତେଣୁ ସେ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଛଟିବ ଓ ଭହିର ଫଳରେ ତା ଉପରେ ବସିଥିବା ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟନାଥଙ୍କର ଆସନ ଦୋହଲି ଯିବ ଓ ଧ୍ୟାନ ତ୍ରୈଲ ବା ନଶା ତ୍ରୈଲ ସଦ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ଯିବ; ବାହନ ଷଣ୍ର ଚଞ୍ଚଳତାର କାରଣ ଜାଣିସୁ କରିବା ପାଇଁ ସେ ପଛ ଆଡ଼କୁ ଗୃହଁି ଦେଲେ ଉକ୍ତ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଅଖି ପଡ଼ିବ ଓ ଉକ୍ତ ଏହା ସୁଯୋଗ ପାଇ ମହାଦେବଙ୍କ ଆଗରେ ଦଣ୍ଡବତ୍ ଲଣ୍ଡିକ୍ଟିକ ପଡ଼ି ସାଇ ଆପଣାର ଦୁଃଖ ଜଣାଇବ, ଏହି କାଲ୍ପନିକ ଆଶାରେ ଉକ୍ତ ଶିବଲିଙ୍ଗକୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯିବାବେଳେ ପ୍ରଥମେ ଷଣ୍ର ପଛଆଡ଼ର ହାତ ମାରି ତେବେ ଷଣ୍କୁ ଖର କରିବେ । ଏହା ଅଜକାଲିର ନୂଆ କଥା ନୁହେଁ; ପାଠଟର ସଦ୍ୟ ଅଛ ତେ, 'ବୃଷସ୍ୟ ବୃଷଣୌ ସ୍ପୃଷ୍ଟ୍ୱା। ଶଙ୍କରସ୍ୟାବଲୋକନଂ ।]

ଶଣ୍ଡ(ଣ୍) ପଛଆଡ଼ ପାଇବା—ତେ. କ୍ରି—(ନ୍ୟାସ୍ୟ)—(ଲଖଣାର୍ଥ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ)
Śaṇḍa(ṇḍha) pachha-ārḍu pāibā ବୃଥା କାର୍ଯ୍ୟ

ଷଣ୍ ପଛ ଅଣ୍ଡା କରିବା
ଷଣ୍ ପଛ ଧରିବା
ଷଣ୍ର ପଛଆଡ଼େ ଗୋଡ଼ାଇବା
ଷଣ୍ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇବା
ଷଣ୍ ପଛେ ଧାଇଁ ବା
—ଅନ୍ୟରୂପ

କରିବା; ବନ୍ଧ ଜାଲ
ଅଣ୍ଡା ଲୁବ୍ଧ ହୋଇ
ପରଶ୍ରମ କର ପରେ
ବିଫଳ ବା ନିଷ୍ଫଳ
ହେବା—

Digitized by srujanika@gmail.com

କଳାପୋଡ଼ା ପାଓ୍ୟା To be after a wild goose chase; **ଗୋଲା ବୈଲକା ଅଂଡ ସେବନା** to pursue a chimera; to become baffled in one's hope after pursuing it for some time; to be tantalised. [ଦ୍ର—ବକାଣ୍ଡ ପ୍ରତ୍ୟାଶା ନ୍ୟାସ୍ୱ (ଦେଖ)—ଓଡ଼ିଆ ଉଗ ସଧ୍ୟ ଅଛୁ—'ଅଶାଲୁବ୍ଧ ଦୋଇ ପୁରଲ୍ଲ କାଳ, ଶଣ୍ଢ ପଟ୍ଟେ ଧାଇଁ ସଲ୍ଲ ଶୃଗାଳ ।' ଗଡ଼ଜାତର ଇସିକ କବି ସଦୁସଣି ତୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥାରୁ ଜନକଝରେ ଅପଶାର ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂର୍ତ୍ତି ନ ହେବା ସମ୍ବନ୍ଧେ କହୁ ଅଛନ୍ତି—'ଦେବ ଟେବଙ୍କର ବାହନ ପଣୁଆଙ୍କୁ ପାଇଲ୍ ।' ଅର୍ଥାତ୍, କିଛି ପାଇଲ ନାହିଁ ।]

ଶଣ୍ଢ(ଣ୍ଢ)ପଣ—ଦେ. ବ—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା—1. (figu- Śaṇḍa(ṇḍha)paṇa rative) Lawlessness; the **ବାହାଦୁରୀ ସଂଡପନ** state of acting without (ଶଣ୍ଢ[ଣ୍ଢ] ପଣିଅ[ଆଁ]—ଅନ୍ୟରୂପ) restraint. ୨। ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବଳପ୍ରକାଶ—2. Show of physical force. ୩। ସାହସ—3. Heroism. ୪। ଗ୍ରୌଢ଼ୀ; ବାହାଦୁରୀ—4. Bragging of one's power or might. ୫। ନଷ୍ଟ ଚରିତ୍ରତା; ଲମ୍ପଟ୍ୟ; ବହୁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ନାଗରତ୍ୱ—5. Licentiousness; the state of playing the gallant to a number of women. ୬। ପୁରୁଷତ୍ୱ;ଅଣ୍ଡୀତ୍ୱପଣିଆ—6. Virility; poteney; manhood.

ଶଣ୍ଢ(ଣ୍ଢ) ବନିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ତୌଣସିଠାରେ ଦଳ Śaṇḍa(ṇḍha) banibā ମଧ୍ୟରେ ଦଳପତ୍ତିରୂପେ ଅଧିଷ୍ଠାତ **ଷଁାଡ଼ ହଓ୍ୟା ସଂଢ଼ ବନନା** ହୋଇବା କରିବା—(figurative); To establish one's mastery or leadership in a group.

ଶଣ୍ଢ ମହାଦେବଙ୍କର, ଗାଈ ସଦୁଦେବଙ୍କର, ବଳଦ ବାପୁଡ଼ା କାହାର ନୁହେଁ—Śaṇḍha mahādeba- ṅkara, gāi sahadeba- ṅkara, balada bāpurḍā kāhāri nuheñ **ବଳଦେର ବାପ ମା ନେଇ ଗାଡ଼ୀ ଗାଡ଼ୀବାନାକା, ପହିୟା ଲୋହାରକା, ବଳ ସରକାରକା**

—(ପ୍ରବଚନ)—ବଳଦ ବଡ଼ପ୍ରଭୁର କେହ ସୁରବ ନାହିଁ—The poor bullock has got no protector or patron. [ଦ୍ର—ଅଣ୍ଡୀତ୍ୱ ବାଳୁତ୍ୱର ମସ୍ତିଷ୍କେଦ ଅଣାଣ୍ଡୀତ୍ୱ ଥିବ ବଳସ୍ତ୍ରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏ ପ୍ରବଚନ ବ୍ୟବହୃତ । ଶଣ୍ଢ ମହାଦେବଙ୍କର ବାହନ ଥିବା କଥା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି; ଗାସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଉକ୍ତିକ କାରଣ ସଦୁଦେବ ବୋଲି ପୁରାଣାଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛନ୍ତି । ତନ୍ତୁ ଛନମୁଣ୍ଡ ବଳଦର ସ୍ୱାମୀ ବା ରକ୍ଷକରୂପେ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣାଦରେ ତୌଣସି କାହାର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ (କାରଣ, ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମସ୍ତିଷ୍କେଦର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ) । ଲୋକେ ଶଣ୍ଢ ପ୍ରଭୁ ନଷ୍ଟ ହେବାର ବ୍ୟବହାର କଲେ ମହାଦେବ ଖସା ହେବେ, ଏବଂ ଗାଈ ପ୍ରଭୁ ନଷ୍ଟ ହେବାର ବ୍ୟବହାର କଲେ ସଦୁଦେବ ଖସା ହେବେ; ତନ୍ତୁ ବଳଦକୁ ଅଛରୁ ଅଗଶ୍ରଦ୍ଧ କରିଲେ ତମ୍ଭା ଯଥେଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ଓ ବସ୍ତ୍ରାଦ୍ୟ ନ ଦେଇ ତା ପ୍ରଭୁ ନଷ୍ଟର ବ୍ୟବହାର କଲେ ସେ ବଡ଼ପ୍ରଭୁର ଦାରିଦ୍ର୍ୟଦ୍ୱାରା ଶୁଣିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ବଳଦ ବାପୁଡ଼ା ଉପରେ ତୁମେ ଯେତେ ଜୁଲମ କରିବ, କର—ଏହା ମର୍ମ ବ୍ୟଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ଏ ପ୍ରବଚନରେ ସୂଚିତ ହୋଇଅଛୁ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର କେହି ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ବା ଅଗ୍ରପୃଦାତା ନ ଥାଏ, ତାହା ପ୍ରତି ଏ ପ୍ରବଚନ ପ୍ରଯୋଗ କରିଥାଏ ।]

ଶଣ୍ଢ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଆଶ୍ରା କରିବା ନ୍ୟାସ୍ୱ—ଦେ. ନ୍ୟାସ୍ୱ—ମହାଦେବଙ୍କ Śaṇḍha mahādebaṅku ଘର ବଡ଼ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଆଶ୍ରା କର āśrā karibā nyaya ବୃଷଭର ଘାସ ଗ୍ରାସ ଶୁଦ୍ଧ ନ **ବୃଷଭ ମହାଦେବକେ ଆଶ୍ରୟ କରିବାର ନ୍ୟାୟ** ହେବା ନ୍ୟାସ୍ୱ—A proverb used figuratively to mean that an unlucky person will not fare better even if he takes shelter under the Almighty Siba (God). [ଦ୍ର—ବୃଷଭ ଦେବଦେବ ମହାଦେବଙ୍କର ବାହନ ଥିବାରୁ ସେ ସ୍ୱୟଂ ମହାଦେବଙ୍କର ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରହର ପାତ୍ର ଅଟେ । ଯେଉଁ ଆଶୁତୋଷ ମହାଦେବ କେତେ କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ବର ଦେଇ ଜନସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଦୁଃଖଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂର କରିଅଛନ୍ତି ଓ କରି ଯାଉନ୍ତି, ବୃଷଭ ତାଙ୍କର ବାହନ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଚରିବନ ଆଶ୍ରା କରି ସୁବା ତାହାର କପାଳ ଦଶା ଫେରିଲା ନାହିଁ; ଅର୍ଥାତ୍ ମହାଦେବଙ୍କ ବାହନ ବୃଷଭ କପାଳରେ ଯେଉଁ ଘାସ ଗ୍ରାସ (ଘାସ ଖାଇ ଗ୍ରାଶଖାରଣ କରିବା) ଲେଖା ଅଛି, ତାହାକୁ ବରଦାନଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୟଂ ମହାଦେବ ଖଣ୍ଡ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଯାହାର କର୍ମରେ କିମ୍ବା ଭାଗ୍ୟରେ ଭଲ ଲେଖା ନାହିଁ, ତା ବଡ଼ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଶ୍ରା କଲେ ସୁବା ତା ଦୁଃଖ ମୋଷଣ ହେବ ନାହିଁ ।] (ଜ—ଶିବେ ଆଶ୍ରା କର ବୃଷ, * ନ ରଲ୍ଲ ତା ଘାସ ଗ୍ରାସ—ଭ. ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।)

ଶଣ୍ଢ(ଣ୍ଢ) ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବ୍ରହ୍ମଗଣ ବା ବୃଷସ୍ୱାମୀ ଗାଈ Śaṇḍa(ṇḍha) lagā(ge)ibā ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗମାର୍ଥ ବୃଷକୁ **ପାଳ ଦେଖାନ ସାଂଡ ଲଗାନା** ଉତ୍ସାହିବା—To cause a bull to co-habit a cow.

ଶଣ୍ଢ(ଣ୍ଢ) ଲଢ଼ା(ଢ଼େ, ଢ଼ା, ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୁଇଟି ଶଣ୍ଢକୁ Śaṇḍa(ṇḍha) lardhā(rḍhe, rḍā, rḍe)ibā ବାଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା **ଷଁାଡ଼ ଲଡ଼ାନ ସାଂଡ ଲଡାନା** ଉତ୍ତେଜିତ କରି ଗଣ୍ଡିର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରାଇବା—To instigate or set two bulls to fight with each oeher.

ଶଣ୍ଢ(ଣ୍ଢ) ଲଢ଼ା(ଢ଼େ, ଢ଼ା, ଢ଼େ)ଇ—ଦେ. ବ—୧ । ଦୁଇଟି ବୃଷଙ୍କ Śaṇḍa(ṇḍha) lardhā(rḍhe, rḍā, rḍe)i ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ— **ଷଁାଡ଼ର ଲଢ଼ାଇ ସାଂଡକୀ ଲଡାଇ** 1. Bull fight, ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦୁଇଜଣ ସମବଳ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଦ—

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଯଥା—ବଳ, ମାଲ୍ଲମକଦ୍ଦମା ଆଦ) —2. Fight between two equally strong persons. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଗଣ ଯୁଦ୍ଧ— 3. (figurative Fierce fight between two persons.

Śaṇḍā —ବି. ବ—୧ । ମହ ପଡ଼ିଥିବା ଦୁଧ; ଦହି (ହି. ଶ) —1. Sour milk to which acid has been added. ୨ । ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ.) —2. A son of Śukrāchārjya. ୩ । ଯକ୍ଷବିଶେଷ (ହି. ଶ) —3. Name of a Jaksha

ଶଣ୍ଡ(ଣ୍ଢା)—ଦେ. ବ (ସ. ଶଣ୍ ଧାତୁ=ଛନ୍ନ ଦାନ କରିବାରୁ କିମ୍ବା Śaṇḍā(ṇḍhā) ସ.ଦଣ୍ଡ)—୧ । ପିଆଜ ଆଦର ପତ୍ର ଗୁଚ୍ଛ ମଧ୍ୟରୁ ପିଆଜେର ଶାଈ, ସିଧା ଓ ଲମ୍ବ ହୋଇ ବାହାରିଥିବା ଦଣ୍ଡ ବା ଛଡ଼ି ପିଆଜ କଳି (ସାଧାରଣତଃ ଏହାର ଅଗରେ ଥୋଗାଏ ଫୁଲ ଧରେ)— ଡଣ୍ଟଳ A long stem or scape issuing out and standing erect from a cluster of leaves of plants, such, onion, garlic etc. (ଯଥା—ପିଆଜ, ବାରବରଷିଆ, ରଙ୍ଗଫଳ ଗଛରୁ ବାହାରିଥିବା ଶଣ୍ଢା ।)

ଶୋଇଁପୋକା ଦେ. ବ.—୧। (ସ. ଶୁଣ୍ଡ)—ଶୁଆଁ ବାଳ ପରି ବଳ- ଭୁଆ ପୁକାର ପୋକ—1. A kind of caterpillar-like insect found on leaves of certain plants. [ଦୃ—ଏମାନେ ଚବ ଗଛର ପତ୍ର ଓ ବାଇଁଶ ପତ୍ର ଆଦରେ ଲାଗି ଥାଆନ୍ତି ଏବ ଯହ ସଙ୍ଗେ ଗୋରୁମାନେ ବହୁ ପୋକକୁ ଖାଇଦେଲେ ମରିଯାଆନ୍ତି ।] ୨ । (ସ ଶୁଣ୍) —(ବେକର) ଘାଡ଼େରଗାଁଠି ପଛ ଆଡ଼—2. The back or nape of the ଗୁହ୍ଲି neck. ୩ । (ସ ଶୁଣ୍ଡ)—ଗଛରୁ ନୂଆ ବାହାରିଥିବା ଡାଁଟିଆ ଲମ୍ବ ସରଳ ଶାଖା ବା ଗଜା—3. A long slender, ନମଲ୍ଲୋଡ shoot issuing from a tree. ୪ । ଜ୍ୱରଶଣ୍ଢା; ଜ୍ୱରଠୁଁଟା, ଜ୍ୱରଠୁଁଟୋ ଜ୍ୱର ହେବା ସମୟେ ଜହରେ ଓ ଓଠରେ ବାହାର ଜରପାଦ ଥିବା ବ୍ରଣ ବା ବସ୍ଫୋଟକ—4. Fever blister; herpes; eruptions or rashes coming out on the lips and mouth after fever.

ନାକେର ଡାଁଟି ୫ । (ସ. ଦଣ୍ଡ) ନାସିକା ଛିଦ୍ରଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦଣ୍ଡବତ୍ ନାକକା ମଧ୍ୟ ଅସ୍ଥି—5. The wall between the ନାସା nostrils.. ୬ । କଫଜ୍ୱର ଯୋଗୁଁ ନାସିକା ଛିଦ୍ରର ଅନ୍ତ- ର୍ଦେଶରେ ଓହୋଳି ପଡ଼ିବା ମାଂସପିଣ୍ଡ; ଛଡ଼ା —6. A lump of flesh which hangs down inside the nostrils as a result of ague. ୭ଶଣ୍ଢାସୁର (ଦେଖ)—7. Saṇḍhāsura (See) ୮ । (ସ. ସଣ୍) ଷଣ୍ଢା ଢେଙ୍ଗା ଓ ସ୍ଥୂଳକାୟ ବ୍ୟକ୍ତି—8. A stout and ମୋଟା ତାଜା ଆଦ୍‌ମୀ tall person.

ଷଣ୍ଢା ଦେ. ବଣ.—୧ । ଡେଙ୍ଗା ବା ଲମ୍ବ ଓ ସ୍ଥୂଳ—1. Tall ମୋଟାସୋଟା and stout. ୨ । ବଳଦ; ଯେଉଁ ବୃଷ ଅଣ୍ଡସ୍ଥ ଓ ଷଁଡ଼ା ଢେଙ୍ଗା ହୋଇ ବଢ଼ିଯିବାରୁ ଫଳ ଉତ୍ପାଦନ କରିଥାରେ ଧୂମ୍ମା ନାହିଁ —2.(a tree or plant) Which does not bear fruit owing to its overluxuriant ଷଁଡ଼ା growth. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ବନ୍ଧ୍ୟା; ଅତ୍ୟ ସ୍ଥୂଳକାୟା ଓ ମାଂସଳ ଧୂମ୍ମୀ ଢେବା ପୋଗୁଁ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ଗର୍ଭ ହୁଏ ନାହିଁ—3 (a woman) Who becomes incapable of conception owing to her growing fat, ୪ । ଷଣ୍ଢା (ପୁଂ) ସ୍ଥୂଳକାୟ ଓ ନପୁଂସକ, ଅର୍ଥାତ୍ ସନ୍ତାନଜନନରେ ଧୁମ୍ମା, ଶଣ୍ଡ ଅକ୍ଷମ (ପୁରୁଷ)—4. (a male) Incapable of bringing about conception on account of his corpulence. ୫ । (ସ.ସନଳ୍ଧରୁ)—ବଳିଷ୍ଠ 5.Strong ୬ । ମୋଟାସୋଟା—6.Stout. ୭ । କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ—7. Ready to do any ତୟାର work. ୮ । କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ; କର୍ମଠ—8. Able; fit for work ୯। ଶଢ଼କା (ଦେଖ) —9 Śaṛdakā(See)

ଶଣ୍ଢା ଣ୍ଢେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—(ସ. ଶଣ୍ଢ) —୧। (ସଙ୍କର୍ମକ) ଏକ ପଦାର୍ଥକୁ Śaṇḍā(ṇḍe)ibā ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ଜୋଟାନ ସହଜ ଜ୍ଞାନ କରାଇଦେବା; ଜୁଟାଇବା—1. To cause a ଜୁଟାନ thing or person to meet another. ଡ଼ାଟାଦେଓୟା ୨ । (ଅକର୍ମକ) (ବୃକ୍ଷାଦି) ଗଜାଇବା; ଝୁଆଁ ଦେବା; ଅଁକୁରାନା ଶଣ୍ଢାଦେବା—2. To send forth new stems, sprout or shoots; to sprout. ୩ । ପୁରୁଷ (ପର ପୁରୁଷ ବା ଜାରାକୁ ନେଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ (ପର ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପରବଧୂ ଆଦି)ର ଜଳଣରେ କାମ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ଜୋଗାନ ପାଇଁ ପଠାଇବା —3 To act as a panderer; to ଜୁଟାନା secure amorous meeting between a woman and a lover. ୪। (ଗଛଆଦି) ଶଣ୍ଢା ହୋଇ ଷାଁଡ଼ା ବଢ଼ିବା; ବଢ଼ାଇବା (ଦୃ—ଗଛମାନ ଶଣ୍ଢାଇଲେ ସେଥିରେ ବଢ଼ଜାନା ଫଳ ଧରେ ନାହିଁ); ବଢ଼ିଲା ହୋଇ ବଢ଼ିବା—4. To grow overluxuriantly (said of plants which do not bear fruit owing to over- ଷାଁଡା growth). ୫ । (କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ) ଅତିରିକ୍ତ ରୂପେ ସ୍ଥୂଳ ଧୂମ୍ମୀହୋନା ଓ ମାଂସଳ ହେବା—5. (A woman) To grow excessively fat. [ଦୃ—ଏଥର ହେଲେ ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭ ଧାରଣ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମା ହୁଏ ।] ୬ । ସଭ୍ୟକେଇବା; ଜରଜର ହଓୟା ଦମଦମେଇବା; (କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶେଷ କାମାତୁର ତରସନା ହୋଇ ଜଳଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗମାର୍ଥ ନେତ୍ରଜଲ୍ପ ବିକାରଦ୍ୱାରା ଉଦ୍‌ବେଗ ବା ଅସ୍ଥିରତା ପ୍ରକାଶ କରିବା— 6. (A woman) To show signs of excessive eagerness for satiating her lust with any man appearing before her.

ଶଣ୍ଢା(ଣ୍ଢା) ତଳି —ଦେ. ବ.—କେଉଁଷଣ ହୋଇ ଧାନ ବୁଦାରୁ ଶଣ୍ଢା Śaṇḍhā(ṇḍā) taḷi ବାହାରିବା ସମୟେ ଅନ୍ୟ ବଥାରରେ ଧାନେର ବଡ଼ଚାରା ରୁଆଯିବା ଉକ୍ତ ଧାନବୁଦା—Paddy seedling ଖହନ transplanted in a field after it has sent forth many shoots.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଣ୍ଢା(ଣ୍ଢା) ଦେବା—ଦେ. କି—(କୌଣସି ବୃକ୍ଷ) ଭୁଅଁ ଦେବା ବା ଗଜା Śaṇḍā (ṇḍhā) debā ... ବାହାର କରିବା—(A tree) To ଡାଁଟାଦେଓୟା अंकुरदेना send forth its shoot or stalk of flower.

ଶଣ୍ଢା(ଣ୍ଢା)ମର୍କ—ସ. ବ—(ଶଣ୍ + ମର୍କ; ଜଗାଇନ ସିବ)—ଶଣ୍ଡ ଓ ମର୍କ; Śaṇḍā(ṇḍhā)marka ଶୁକ୍ରାଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟଙ୍କ ନାମ—Name of the two sons of sage Sukrāchārjya who were engaged as tutors to Prahlāda(the devotee child of the demon-king Hiraṇya Kaśipu). [ଦ୍ର—ଶୁକ୍ରାଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଏହ ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟଙ୍କ, ଦୈତ୍ୟ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କର ପୁତ୍ର ଭକ୍ତ ପ୍ରହ୍ଲାଦକୁ ନୀତିଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏମାନେ ନାନା ପ୍ରକାରେ ପ୍ରହ୍ଲାଦକୁ ହରି-ଭକ୍ତିରୁ ବିରତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । କେହି କେହି ଏ ଦୁଇ ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ଶଣ୍ଢା ଓ ମର୍କ; କେହି କେହି ଶଣ୍ଡ ଓ ଅମର୍କ ଥିବା କହନ୍ତି]

ଶଣ୍ଢା(ଣ୍ଢା)ମାର୍କା—ଦେ.ବଣ—(ସ ଶଣ୍ଢାମର୍କ, ଏମାନଙ୍କର ବୃହଦାକାରରୁ) Śaṇḍā(ṇḍhā)mārkā ଅତି ସ୍ଥୂଳକାୟ ଓ ବେଢଙ୍ଗା ବ୍ୟକ୍ତି—A ଷଣ୍ଢାମାର୍କା ଧୂମ୍ମା person of gigantic stature.

ଶଣ୍ଢା(ଣ୍ଢା)ସୁର—ସ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ବୃଷ ବେଶଧାରୀ ଅସୁର Śaṇḍā(ṇḍhā)sura ବିଶେଷ—A demon who assumed the shape of a bull and was killed by Śrīkṛushṇa. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆସଣାର ବାଳୁଘାଶ ଦ୍ୱାରା ଏହାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଋଷି ଏହାକୁ ମାର ପକାଇ ଥିଲେ ।]

ଶଣ୍ଢି(ଣ୍ଢି)ଆ—ଦେ. ବଣ (ସ. ଶଣ୍ଡ)—୧ । ଶଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Śaṇḍi(ṇḍhi)ā 1. Relating to bull. ସଂ. ବଣ—(ଶଣ୍ଢେ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଶଣ୍ଢାମାର୍କା; ବୃହଦ୍ଦାକାୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—ଯାଁଡ଼ା 2. Of gigantic stature. ୩ । ବୃଷାଳ ହୋଇ ଡାଳ ବେଜା ବଢ଼ାହୁଆ ଯଦି ବଢ଼ି ଫୁଲ ଫଳ ଧରି ନ ଥିବା (ଗଛ); ବଢ଼ୁଆ—3. (a tree) Overluxuriant in growth. ୪ । କାଶିଶଣ୍ଢିଆ; ମୁଣ୍ଡଚ୍ଛେଦନ ବେଳେ ଦୋଷ ରହିଯିବାରୁ ଯେଉଁ ଅଣ୍ଡିର ବାଛୁରୀ ଶଣ୍ଢପରି ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ବେଳେ ବେଳେ ଭାବାର ଶବ୍ଦଘର ଜଦ୍ଦୁକୁ ହୁଏ—4. (a bullock) Which has not completely lost its virility on account of defective castration. ୫ । ଦେ. ବ—ଟୁବ୍ ବଢ଼ୁଆ ମାଟି ଯୋଗୁଁ ଘଞ୍ଚ (ଲଙ୍କାମରଚ, ବାଇଗଣ ଆଦି) ଖୁବ୍ ବୃଷାଳ ହୋଇ ଡାଳ ପତ୍ର ମେଲିଥିବା, କିନ୍ତୁ ଫୁଲ ଫଳ ନ ଧରିବା ଅବସ୍ଥା—5. The state of a tree growing over luxuriantly in a very rich soil. ୬ । ଶଣ୍ଢା (୩) ଓ (୪) (ଦେଶ)—6. Śaṇḍhā (3) and (4). (See)

ଶଣ୍ଢି(ଣ୍ଢି)ଆ(ୟା) ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବାଇଗଣ, ଲଙ୍କାମରଚ ଆଦି Śaṇḍi(ṇḍhi)ā(yā) māribā ଗଛ) ବଢ଼ୁଆ ମାଟିରେ ବଢ଼ୁତ ବାଁଢ଼ା ଡାଳ ପତ୍ର ମେଲିବା—To grow overluxuriantly ବେଜା ବଢଜାନା without bearing any fruit.

ଶଣ୍ଢି(ଣ୍ଢୀ)ଳ(ଲ)—ସ. ବ (ଶଣ୍ଡ=ନପୁଂସକ+ଇଳ)—ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା Śaṇḍi(ṇḍī)la(la) ମୁନି ବିଶେଷ—Name of a sage of subdued carnal passion. [ଦ୍ର—ଏ ଜଣେ ଗୋତ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଋଷି ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ନାମରୁ ଶାଣ୍ଡିଲ୍ୟ ଗୋତ୍ର ହୋଇଅଛି ।]

ଶଣ୍ଢି(ଣ୍ଢି)ଲ(ଲ୍ୟ)—ଦେ. ବ—ଶାଣ୍ଡିଲ୍ୟ ବାତ (ଦେଖ) Śaṇḍi(ṇḍhi)la(lya) Śāṇḍilya bāta (See)

ଶଣ୍ଢେ(ଣ୍ଢେ)ଇ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅଣ୍ଡିବତୀ; ସଙ୍ଗମକେଇ; ଦ୍ୱନ୍ଦ Śaṇḍe(ṇḍhe)ī ଦ୍ୱନ୍ଦେଇ; ବୃଷସ୍ୟନ୍ତୀ (ସ୍ତ୍ରୀ); କାମାତୁର ହୋଇ (ଶଣ୍ଢି ଅ,ଶଣ୍ଢି ଅଣୀ--ଅନ୍ୟରୂପ) ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗମାର୍ଥିନୀ--(a woman). କାମୁକୀ Eagerly hankering after or soliciting ଥିରାଇ cohabitation.

ଶତ୍‌ପଥୀ(ସ୍ତି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶତପଥୀ)—ଶତପଥୀ (୨) ଓ (୩) Śat-pathī(sti) (ଦେଶ)—Śatapathī (2) and (3) (See)

ଶତ୍ ଶତ୍ ଶତ୍—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଶତଂ ଜୀବ)—ଛିଟିପିଟିର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି Śat śat śat ଅମଙ୍ଗଳନିବାରଣାର୍ଥ ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦବିଶେଷ—ଶାଟ୍ ଶାଟ୍ ଶାଟ୍ [ଦ୍ର—କୌଣସି ସମୟରେ ଛିଟିପିଟି (ଗୃହ-ଗୋଧିକା) ର ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ଢାଢ଼ା ଅମଙ୍ଗଳଜନକ ଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ଅମଙ୍ଗଳକୁ ଏଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଲୋକେ କହୁଥିଲେ 'ଶତଂଜୀବ' ଓ ଉକ୍ତ ବାକ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶତ୍ ଶତ୍ ଶତ୍ ଅକାରରେ ରହିଅଛି । ଉକ୍ତ ଶତଂ ବାକ୍ୟକୁ 'ସତ୍ୟ' ସଙ୍ଗେ ଭ୍ରମବଶତଃ ଏକ ମନେ କରି ଲୋକେ ଛିଟିପିଟି ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ କହନ୍ତି—'ସତ୍ୟ ସତ କହିଲା' ।]—Words repeated by persons on hearing the croaking of house lizards.

ଶତ—ସଂ. (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ) ବି.(ଶୋ. ଧାତୁ=ଶାଣ ଦେବା+କର୍ମ.ଅତ) Śata —ଶହେ; ୧୦୦ ସଂଖ୍ୟା; ଦଶର ଦଶଗୁଣ ସଂଖ୍ୟା—The number 100; hundred. ସଂ. ବଣ—୧ । ଏକ ଶହ ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering one hundred. ୨ । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ—2. Numerous. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଏହା ଏକବଚନାନ୍ତ 'ଶତଂ' ରୂପରେ ବହୁବଚନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଶତକ—ସଂ. ବ (ଶତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ଶତସଂଖ୍ୟା; ଏକଶତ Śataka ସାମି; ଶହକ; ଶତେ—1. One hundred only. ୨ । ଶତ ଶ୍ଲୋକ ସମ୍ବଳିତ କାବ୍ୟ ବା ସ୍ତବ—2. A poem consisting of 100 couplets or stanzas. (ଯଥା—ବୈରାଗ୍ୟଶତକ) ୩ । ଶତ-ସଂଖ୍ୟକ ସମୂହ—3. A group of one hundred. ୪ । ଶତାବ୍ଦୀ (ଇ. ଶ)—4. A centry (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

୫ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—5. Bishnu. ସଂ. ବିଣ —୧ । ଶତସଂଖ୍ୟକ— 1. Numbering one hundred. (ଶତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଶତଯତ୍ନନିର୍ମିତ—2. Consisting of one hundrel only. ୩ । ଶତ ଭାଗ ବା ଅବୟବଯୁକ୍ତ— 3. Consisting of one hundred parts.

ଶତକଡ଼ା(ଗ୍ର)—ବି. ଅ (ସଂ. ଶତକ; ସଂ. ଶତକୃତ୍ୱଃ)—ପ୍ରତି ଏକଶତ Śatakarḍā(rā) ସଂଖ୍ୟକ ହିସାବ ଗଣନା ଅନୁସାରେ; ଶତକେ; ଶତକରା सैकडा ଶତକଡ଼ା—Per cent.

ଶତକଡ଼ାଦଶ—ବି. ବି. ଓ ବିଣ—ଶତ ସଂଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ଦଶ- Śatakarḍādaśa Ten per cent. [ଦ୍ର— ଶତକରାଦଶ दसोत्रा ଏହିପରି ଶତକଡ଼ା ଏକ; ଶତକଡ଼ା ଦୁଇ ଆଦି ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।)

ଶତକପାଳେଶ—ସଂ. ବି—ଶିବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିବିଶେଷ (ହି. ଶ)— Śatakapāleśa One of the images of Śiba.

ଶତକର୍ମା—ସଂ.ବି (ଶତକର୍ମନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ଶନିଗ୍ରହ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)— Śatakarmā The planet saturn.

ଶତକୀର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବି (ଶତ=ଶତସଂଖ୍ୟକ, ବହୁସଂଖ୍ୟକ+କୀର୍ତ୍ତି= Śata kīrtti କୀର୍ତ୍ତିଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହାର)—୧ । ଯେ ବହୁ ଯଶସ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା କୀର୍ତ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି— 1. One who has earned renown by hundreds of works of charity. ୨ । ଜୈନ ସନ୍ୟାସୀ—2. A Jaina recluse. ୩ । ବୌଦ୍ଧ ସାଧୁ ବ—3. A Buddhist saint. ୪ । ଜୈନ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଗୁରୁଙ୍କ ନାମ—4. Name of a future saint mentioned in the Jaina scriptures.

ଶତକୁନ୍ଦ—ସ. ବି (ଶତ+କୁନ୍ଦ)—କରବୀର ପୁଷ୍ପ; କରବୀ ଫୁଲ— Śatakunda The sweet scented oleander; rosebay; Nerium Odorum. (ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—କରବୀର, ଅଶ୍ୱମାରକ, ଅଶ୍ୱମାରକ) କରବୀ खफेदकनेर ଫା—ଖରଦେହଗ୍ର, ଅ—ଦଫ୍ଲି, ତେ—ଗନେରୁ, କନେର୍‌ତେଟ୍ଟୁ ।

ଶତ କୁମ୍ଭ—ସ. ବି (ଦ୍ୱୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଗେଡ଼ିକରବୀର; କରବୀ ଫୁଲ— Śata kumbha 1. Rosebay; sweet scented oleander; Nerium Odorum. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଥିବା ପୌରାଣିକ ପର୍ବତବିଶେଷ—2. Name of a mythological mountain containing gold mines. ୩ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ; ସୁନା (ହି. ଶ)— 3. Gold (Apte). ୪ । ପ୍ରାଚୀନ ପର୍ବତବିଶେଷ- Name of an ancient mountain.

ଶତକୁସୁମା—ସ. ବି—ଶତପୁଷ୍ପ; ଶୁଲ୍ଫ— Śatakusumā Dill seed; Anethun Graveolens

ଶତକୃତ୍ୱଃ—ସ. ଅ—(ଶତ+କୃତ୍ୱସ୍)—ଶହେଥର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)— Śatakṛutwaḥ A hundred times.

ଶତ କୋଟି—ସ. ବ—୧। ଶହେ କୋଟି ବା ଦଶ ଅର୍ବୁଦ ବା ଏକବୃନ୍ଦ Śata koṭi ସଂଖ୍ୟା—1. One billion (in number). ୨ । ଶତଧାରଯୁକ୍ତ ବଜ୍ରାସ୍ତ୍ର—2. A weapon with one hundred edges. ୩ । ହୀରା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)— 3. Diamond. ବିଣ—ବହୁସଂଖ୍ୟକ; ଅସଂଖ୍ୟ— Numerous; innumerable; countless. (ଯଥା—ଗୁଣାସ ଶତ କୋଟି ଜନ୍ମେଦନଞ୍ଚ ବିଶେଷ—ଯନ୍ତ୍ର ଶିବୋନାମାରେ)

ଶତକୌମ୍ଭ—ସଂ. ବି (ଶତକୁମ୍ଭ+ଅ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ; ସୁନା— Śatakaumbha Gold. (ଶତକୌମ୍ଭକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶତ କ୍ରତୁ—ସଂ. ବି [ଶତସଂଖ୍ୟକ କ୍ରତୁ=ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ, (ସଞ୍ଚଳ Śata kratu ହୋଇଅଛୁ) ଯାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା—ବହୁସଂଖ୍ୟକ ହୁ]—୧। ବାସବ; ଇନ୍ଦ୍ର; ଦେବରାଜ—1. Indra. [ଦ୍ର—ଶତ ସଂଖ୍ୟକ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପାଦନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ର ପଦ ଲାଭ କରନ୍ତି ।] ୨ । ଶତସଂଖ୍ୟକ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପାଦନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who performs 100 horse sacrifices. ସ. ବିଣ—୧। ବହୁକର୍ମୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Performing many acts. ୨ । ବହୁଯତ୍ନଜ୍ଞ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Very intelligent and wise.

ଶତ ଖଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—୧। ବହୁଖଣ୍ଡ ବା ବହୁଭାଗ—1. Hundreds of Śata khaṇḍa pieces; hundred parts. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ; ସୁନା—2. Gold. ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନର୍ମିତବସ୍ତୁ(ହି.ଶ)- 3. Anything made of gold.

ଶତଗୁ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁସଂ ହି; ଶତ+ଗୋ; ଗୋ ସ୍ଥାନରେ ଗୁ ଆଦେଶ) Śatagu ଗୋଶତପରିମାଣଧନବିଶିଷ୍ଟ; ଯାହାର ଶହେ ଗାଈ ଅଛନ୍ତି—Owning one hundred heads of kine.

ଶତ ଗୁଣ—ସଂ. କ୍ରି.ବିଣ ଓ ବିଣ—ବହୁ ଗୁଣରେ; ଶହେ ଗୁଣ ହୋଇ— Śata guṇa Hundredfold; manyfold. (ଶତଗୁଣିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶତ ଗ୍ରନ୍ଥି—ସଂ. ବିଣ (ବହୁସଂ ହି; ଶତ ଅର୍ଥେ ଗ୍ରନ୍ଥି ଯାହାର)—ଅନେକ Śata granthi ସ୍ଥାନରେ ଗଣ୍ଠି ହୋଇଥିବା; ଶହେ ବା ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥିଯୁକ୍ତ (ବସ୍ତ୍ରକନା)—Having hundreds of knots, knotted at hundreds of places (e. g. a rag)

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଦୂର୍ବା, ସହସ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟା, ଭାର୍ଗବୀ, ଶତପର୍ବିକା, ରୁହା, ଅନନ୍ତା, କଟୁରୁହା, ଭକ୍ତଯଷ୍ଟା; ମହାବଳା

(ବୈଦ୍ୟକ) ବ—ଦୂର୍ବା;ଦୂବଘାସ— Creeping grass; creeping cynodon. [ଦ୍ର— ଶ୍ୱେତଦୂର୍ବା ଓ ନୀଳୀଦୂର୍ବା ଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଶତଗ୍ରନ୍ଥି କୋଲ୍ଲଘାସ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶତଘନୀ—ଦେ. (ସଦ୍ୟ) ବ.—(ସ. ଶତଘ୍ନୀ)—ଗୋଟିଏ ଅସ୍ତ୍ରର ନାମ-
Śataghanī Name of a weapon.
[ଯଥା—ଏକ ସମୟରେ ଶହେ ଲୋକଙ୍କୁ ମାରିବା ଏ ଅସ୍ତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ୱ ।] [ହି—ପଟ୍ଟିଶ ଭରବାଲ ତଳ ଶତଘନୀ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଶତଘ୍ନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଶତ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ଏକ
Śataghna ସମୟରେ ଶହେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବଧ କରିପାରେ—
Capable of killing one hundred persons at a time.

ଶତଘ୍ନୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶତଘ୍ନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଶତଘ୍ନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Śataghnī Feminine of śataghna.
ବ.—୧ । ଏକକାଳୀନ ଶତ ସଙ୍ଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟ ବିନାଶକାରୀ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—1. A missile or kind of weapon used in the wars of ancient India, resembling the modern cannon. [ହି—ଶତଘ୍ନୀ ବେସ୍ତା ଲୌହଚର୍ମ ରଦା ଶୂଳ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] [ଦ୍ର—ମହାଭାରତରେ ଏ ଅସ୍ତ୍ରର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ବୈଶମ୍ପାୟନୋକ୍ତ ଧନୁର୍ବେଦର ୫ମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏହି ଅସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜନ୍ମ-ଲିଖିତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି —ଏହା କଷ୍ଟଭଦ୍ଦ, ଲୌହସାଙ୍ଗ-ନର୍ମିତ, ମୃଦ୍ଭରକଲ୍ପ, ସୁଦୃଢ଼ ଓ ବର୍ତ୍ତୁଳ, ଗୁରୁତ୍ୱସ୍ତ ପରମ୍ପରିତ ଲମ୍ବ,ମୁଠାସୁଦ୍ଧା । ଗଦାକୁ ପ୍ରଯୋଗ କାଳରେ ମୋହନ୍ତିପର ବଳୁଣ ବା ଆଞ୍ଚାଳନ କରିଯାଏ, ଏହାର ବଳୁଣ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।
ମହାଭାରତରେ ବଡ଼ ପଥର ବା କାଠର ଗୁଳା ବା ଖୋଲରେ ବନ୍ଧୁକ ଗୁଳା ଓ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଶତଘ୍ନୀ ଭିତର କଣ୍ଟା ସାଜିଥିଲା; ଏହାକୁ ଶତ୍ରୁ ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗା ଯାଉଥିଲା । [ହି. ଶ.]
ମଲ୍ଲୀନାଥ ଉଦ୍ଭଟ (୧୨।୫)ର ଟୀକାରେ ଲୌହକଣ୍ଟକ-ଯୁକ୍ତ ଯଷ୍ଟି ବିଶେଷକୁ ଶତଘ୍ନୀ ରୂପେ ନାର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି (ବିଶ୍ୱକୋଷ) ।] ୨ । ଗଳରୋଗ ବିଶେଷ—2. A kind of throat disease. [ଦ୍ର—ଏହି ଦୋଷର ପ୍ରକୋପ ହେଉ ଗଳା ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତି ସଦୃଶ କଠିନ କଣ୍ଡ-ରୋଧକାରୀ, ବେଦନାଯୁକ୍ତ ମାଂସାଙ୍କୁର ପରିବୃତ ଶୋଥ ହୁଏ । ଏହା ପ୍ରାଣନାଶକ ଅଟେ । (ହି. ଶ.) ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]
୩ । ସ୍ତ୍ରୀ ବୃଶ୍ଚିକ—3. A female scorpion.
୪ । ବୃଶ୍ଚିକାଳି; ବିଛୁଆଢ଼—4. The stinging nettle; Fragia Involucrata.
୫ । ଏକପ୍ରକାର ଘାସ (ହି. ଶ.)—5. A kind of grass.
୬ । କଦଃ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—6. Pongamia Glabra (tree).

ଶତଚ୍ଛଦ—ସ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀ. ଶତ+ଛଦ=ପାଖୁଡ଼ା ବା ପତ୍ର; ସଙ୍ଖ-
Śatachchhada ଯୋଗୁ ହ)—୧ । ଶତଦଳ ପଦ୍ମ—1. Hundred-petalled lotus. ୨। କାଠକୁଣା ପକ୍ଷୀ—2. The wood-pecker.

ଶତ ଜଟା—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ. ଶତ+ଜଟା)—ଶତମୂଳୀ—
Śata jatā Thorny Asparagus.

ଶତଜିତ୍—ସ. ବ—(ଶତ+ଜି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—
Śatajit 1. Bishnu. ୨ । ଭାଗବତୋକ୍ତ ବିରାଜଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର—2. A son of Birāja. ୩ । ଭାଗବତୋକ୍ତ ସହସ୍ରଜିତ୍ଙ୍କ ପୁତ୍ର—3. A son of Sahasrajit. ୪ । ଭାଗବତୋକ୍ତ ଭାଜମାନଙ୍କ ପୁତ୍ର—4. A son of Bhājamān. ୫ । ଯଜ୍ଞବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—5. Name of a Bedic sacrifice. ୬ । ଯକ୍ଷ-ବିଶେଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—6. Name of a Jāksha.

ଶତଜିହ୍ୱ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ. ଶତ+ଜିହ୍ୱା)—ଶିବ—
Śata jihwa Śiba.

ଶତ ଜୀବୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ଶତ+ଜୀବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)
Śata jībī —ଯେ ଶହେ ବର୍ଷ ବଞ୍ଚେ—Living for a hundred years.
[ଶତଜୀବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶତ ତମ—ସ. ବଣ—ଶହେ ସଙ୍ଖ୍ୟାର ପୂରକ—
Śata tama [ଶତତମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Hundredth.

ଶତ ତାରା—ସ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଶତ ତାରକାବିଶିଷ୍ଟ ମଣ୍ଡଳାକାର
Śata tārā ଶତତାରା ନକ୍ଷତ୍ର । (ଏହାର ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବତା [ଶତତାରକା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବରୁଣ; ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ—
(Astrology) The 24th lunar mansion. (See notes under Nakshatra.)

ଶତ ଦନ୍ତିକା—ସ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ନାଗଦନ୍ତୀ; ବିଛୁଆଢ଼—
Śata dantikā 1. Fragia Involucrata. ୨। ବୃସ୍ତିଶୃଙ୍ଗୀ; [ଶତଦନ୍ତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦାନ୍ତ ଶୁଣ୍ଢା ଗଛ [ହି.ଶ]—2. A kind of tree Helio tropium Indicum.
୩ । ନଖୀ ନାମକ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ (ହି. ଶ.)—3. Shell (scent)

ଶତ ଦଳ—ସଂ. ବଣ—(ଶତ ସଂଖ୍ୟକ ଦଳ=ପାଖୁଡ଼ା ଯାହାର,
Śata dala ବହୁବ୍ରୀହି)—Many-petalled lotus.

ଶତଦଳ ମଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବ—ମୃଗତ୍ୱ ମଲ୍ଲୀ; ଅନେକ ପାଖୁଡ଼ାଯୁକ୍ତ ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲ;
Śatadala mallī ମୃଗତ୍ୱ ମଲ୍ଲୀ—Many-petalled Jasminum Sambac.
ସ.—ମଲ୍ଲିକା, ମଦୟନ୍ତୀ, ଶୀତପ୍ରିୟା, ଭୂପର୍ଣ୍ଣା, ଭୂତଶୂନ୍ୟା
ତେ. ମଦ୍ଦିଚେଟ୍ଟୁ [ଶତଦଳ ମଲ୍ଲିକା—ଅନ୍ୟରୂପ]
ଶତଦଳ ମଲ୍ଲିକା **ମୋତିଆ**

ଶତଦଳା—ସଂ. ବ—(ଶତ ଦଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ସେବତୀ (ହି. ଶ.)-
Śatadalā 1. Muskrose. ୨ । ଗୋଲାପ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Rose.

ଶତଦାହ ହେମ—ସଂ. ବ—ଶହେ ଥର ପୋଡ଼ା ଯାଇଥିବା ସୁନା—
Śatadāha hema Gold which has been burnt in fire a hundred times. [ଦ୍ର—ଶତଦାହ ହେମର ପିତୁଳା ପ୍ରକାର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଅଦ ।]

ଶତଦ୍ରୁ(ଦ୍ରୂ)—ସ.ବ—(ଶତ=ବହୁ ଶାଖାରେ+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା
Śatadru(drū) +କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱି)—ପଞ୍ଜାବର ପଞ୍ଚନଦ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଶତଦ୍ରୁ, ଶତଦ୍ରୁ,] ଉତ୍ସ;ହିନ୍ଦୁ ନଦୀର ଶାଖା ବିଶେଷ ଶତଦ୍ରୁ ନଦୀ,—ବିଶ୍ୱକୋଷ The Sutlej river; a tributary of the Indus. [ଦ୍ର—ଏହା ବାହାବଲପୁର ସିନ୍ଧୁଗଙ୍ଗ ଓ ଇଂରାଜ ଅଧିକୃତ ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶର ସୀମା । ଏହା ହିମାଳୟ ପର୍ବତର ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ମାନସ ସରୋବରର ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ରାବଣ ହ୍ରଦରୁ ବାହାର ହୋଇ ପଶ୍ଚିମକୁ ଯାଇ ହିମାଳୟକୁ ଭେଦ କରି ବଲାଶ ସର ଦେଶୀୟ ସୁଜ୍ୟର ସମ୍ମିଳା ପାହାଡ଼ ପାଖ ଦେଇ ଲୁଧିଅନା ଓ ଫିରୋଜପୁର ତଥା ବାହାବଲପୁର ନଗର ବାଟେ ବହୁ ଦୂରେ ଚେନାବ (ବିପାଶା ବା ବ୍ୟାସ) ନଦୀରେ ମିଳି ବହୁ ଦୂର ଯାଇ ସିନ୍ଧୁ ନଦ ସଙ୍ଗେ ମିଠନ୍-କୋଟ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛୁ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହି ନଦୀର ଜଳ ନର୍ମଳ, ସୁସ୍ୱାଦ, ଶୀତଳ, ଲଘୁପାକ, ଅଗ୍ନି-ବର୍ଦ୍ଧକ,ଯାତକ,ବଳକର ଓ ମେଧା-ଜନକ । ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛୁ ଯେ, ପୁନଶୋଭାଭୁର ବଶିଷ୍ଠ ମୁନି ଏହି ନଦୀର ଜଳରେ ସ୍ନାନ ଦେବାରୁ ଏ ନଦୀ ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଅଗ୍ନି ଭୁଲ୍ୟ ବୋଧ କରି ଶତଧା ବିଦୁଷୀ ହେଲା ଓ ତଦବଧି ଏହି ନଦୀର ନାମ ଶତଦ୍ରୁ ହେଲା । ଶତଦ୍ରୁ, ସିନ୍ଧୁ ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର, ଏ ତିନ ନଦୀ ହିମାଳୟ ପର୍ବତର ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ମାଲଭୂମିରେ ଥିବା ମାନଷରୋବର ଓ (ମାନସ ସରୋବର ଉର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ) ରାବଣ ହ୍ରଦରୁ ବାହାର ଅଛନ୍ତି । ସିନ୍ଧୁ ନଦୀ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ବହି ହିମାଳୟର ପଶ୍ଚିମ ମୁଣ୍ଡ ବାଟେ ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ପୂର୍ବକୁ ବହି ହିମାଳୟର ପୂର୍ବ ମୁଣ୍ଡ ବାଟେ ବୁଲି ପ୍ରାୟ ସମାନ୍ତରାଳରେ ଅସିଥାଛୁ । ଏହି ଶତଦ୍ରୁ ନଦୀ ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ବହି ହିମାଳୟକୁ ଭେଦ କରି ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅସି ସିନ୍ଧୁ ନଦୀରେ ମିଳିଅଛୁ । ପଞ୍ଚ ନଦ ମଧ୍ୟରୁ ସିନ୍ଧୁନଦୀ ପଶ୍ଚିମରେ ଓ ଶତଦ୍ରୁ ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ । (ଅନ୍ୟ ତିନ ନଦୀ ରାବୀ, ଚେନାବ ଓ ଝେଲମ) । ଶତଦ୍ରୁର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ ସମୁଦ୍ରତଳରୁ ୧୫ ହଜାର ଫୁଟ୍ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଦେଶରୁ ବାହାର ଶତଦ୍ରୁ ପେଟ୍ଟିଠାରେ ପ୍ରଥମେ ସମତଳ ଭୂମିରେ ପଦାର୍ପଣ ଅଛୁ, ସେହି ଭୂଖଣ୍ଡର ନାମ ଭଳ । ଏହି ସମତଳ ଭୂମିରେ ଶତଦ୍ରୁ ନଦୀର ଗଭୀରତା ୪ ହଜାର ଫୁଟ୍ । ହିମାଳୟ ପର୍ବତର ଗର୍ଭକୁ ଭେଦ କରି ଶତଦ୍ରୁ ବହୁଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଏହାର ପ୍ରସ୍ଥରମୟ ଉତ୍ତର ତୀରଭୂମି ୨ ହଜାର ଫୁଟ୍—ବିଶ୍ୱକୋଷ]

ଶତଧା—ଅ. କ୍ରି. ବିଣ(ଶତ + ପ୍ରକାରାର୍ଥେ ଧା)—୧ । ଶହେ ଖଣ୍ଡରେ— Śatadhā 1. Into hundred parts. ୨ । ଶହେ ଆଡ଼େ—2. In hundred directions. ୩ । ଶହେ ପ୍ରକାରେ—3. In hundred ways. ୪ । ଶହେ ଥର—4. Hundred times. ୫ । ବହୁଧା—5. In many parts or ways. ସ. ବି—ଦୂର୍ବା (ହି. ଶ) — The creeping grass.

ଶତଧାମା —ସ. ବି (ଶତ ଅର୍ଥେ ଧାମନ୍=ଦେହ, ତେଜଃ ପାହାଙ୍କର, ବହୁବ୍ରୀହି) — ବିଷ୍ଣୁ — Bishnu. Śatadhāmā

ଶତଧାର —ସ. ବିଣ (ଶତ ଅର୍ଥେ ଧାର ସାହାର=ବହୁବ୍ରୀହି; ଶତ + ଧାର)—୧ । ବହୁଧାରବିଶିଷ୍ଟ (ନଦୀ)—(ଶତଧାର—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. (river) Consisting of hundreds of currents or lines. ୨ । ବହୁ ଧାର ବା ଦାଢ଼ବିଶିଷ୍ଟ (ଅସ୍ତ୍ର)—2. Hundred-edged; many-edged. ବି—ଅଶନି; ବଜ୍ର—Thunder; thunderbolt. Śatadhāra

ଶତ ଧାତ୍ର—ଦେ. ବି (ଶତ + ଧାତ୍ର; କର୍ମଧା)—ବହୁଧାତ୍ର; ଅନେକ ସ୍ରୋତ—Hundred currents. Śata dhātra

ଶତ ଧୃତି—ସ.ବି (ବହୁବ୍ରୀହି;ଶତ + ଧୃତି=ସଜ୍ଞା)—୧। ଇନ୍ଦ୍ର;ଦେବରାଜ —1. Indra. ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—2. Brahmā; the Creator. ୩ । ସ୍ୱର୍ଗ—3. Heaven. Śatadhṛuti

ଶତ ଧୌତ —ସ. ବିଣ—ଶହଥର ଧୁଆ ଯାଇଥିବା (ଘୃତ)—ଘିଅ Śata dhauta (ghee) Washed with water a hundred times. [ଦ୍ର—ଘିଅକୁ ଶହଥର ଉତ୍ତପ୍ତ କରି ଶୀତଳ ଜଳରେ ନିମଜ୍ଜିତ କଲେ ତହିଁ ଘିଅକୁ ଶହଥର ଶୀତଳ ଜଳରେ ମନ୍ଥନ କରି ଦେଖାଯିଲେ ତାହାକୁ 'ଶତଧୌତ ଘୃତ' କୋଲ୍ଲାଯାଏ । ଏହା ମାଲିସ କଲେ ବାତ, ଜ୍ୱର, ଦାହ ଓ ବାତର ଉପଶମ ହୁଏ ।]

ଶତ ଧୌତ ଘୃତ —ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ଶହଥର ଧୁଆ ହୋଇଥିବା ଘିଅ (ଶତଧୌତ ଦେଖ) Śata dhauta ghṛuta Ghee washed a hundred times with water (See above).

ଶତନେତ୍ରିକା—ସ. ବି (ଶତ + ନେତ୍ର + କ + ଆ)—ଶତାବରୀ—ଶତାବରୀ Śatanetrikā Asparagus Racemosus.

ଶତ ପତି—ସ. ବି (ଶଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଶହେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମାଲିକ ବା ସରଦାର (ହି. ଶ)—The headman of one hundred persons. Śata pati

ଶତ ପତ୍ର —ସଂ. ବି (ଶତ ଅର୍ଥେ ପତ୍ର ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି) —୧ । ପଦ୍ମ (ଦେଖ)—1. Lotus; Nelumbium Speciosum. ୨ । ମୟୂର—(ଶତପତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Peacock. ୩ । ସାରସ ପକ୍ଷୀ—3. Indian crane. ୪ । ଶୁକ—4. Parrot. ୫ । କାଠକୁଣା ଚଢ଼େଇ—5. Wood-pecker. ୬ । ଶତପତ୍ରୀ (ଦେଖ) (ହି. ଶ)—6. Śatapatri (See) ୭ । ମଇନା; ଶାରିକା (ହି. ଶ)—7. Myna bird. ୮ । ବୃହସ୍ପତି (ହି. ଶ)—8. The planet Jupiter. ସଂ. ବିଣ—୧ । ଶହେ ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—1. Having a hundred leaves. ୨ । ଶହେ ପାଖୁଡ଼ା ବିଶିଷ୍ଟ—2. Hundred-petalled. ୩ ଶହେ ପକ୍ଷ ବିଶିଷ୍ଟ—3. Hundred- feathered.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶତପତ୍ରା—ସଂ. ବ୍ୟ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶତପତ୍ର + ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—ଶତପତ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Śatapatrā Feminine of Śatapatra. ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୂବ୍ବା (ହି. ଶ)—The creeping cynoden (grass).

ଶତପତ୍ରୀ—ସଂ. ବ—୧ । ସେବତା ଫୁଲ (ଏହାର ବହୁ ଦଳ ଥିବାରୁ)—
Śatapatrī 1. Cabbage rose; musk rose; Rosa Centifolia.
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଭଣ୍ଡୀକା, ଭରୁଣୀ, ସେବନ୍ତୀ, ଗୁରୁ-ଦେଶଜ, କର୍ଣ୍ଣିକା, ସେବତା, ମହାଜ୍ଞମାଳା, ଗନ୍ଧାଢ୍ୟା, ସେମନ୍ତୀ, ଇଷା, କୃଷ୍ଣା, ଅଚ୍ଛମଞ୍ଜୁଳା, ସୁମନାଃ, ସୁଶୀଳା, ଶିବବଲ୍ଲଭା, ପୌମ୍ୟଗନ୍ଧୀ, ଶତଦଳା, ସୁବୃତ୍ତା ।
ସେଓତି, ସେଉତି
सेवती
୨. ସେବତା
ତେ. ରେମିଣ୍ଡି ଚେଟ୍ଟୁ
ଫା. ଗୁଲେମୁଶ୍ତୀ
ଆ. ଜଃଂଜଫାନ୍
(ଶତପତ୍ରିକା— ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଦ୍ର—ଚାଲ, ଧଳା ଓ ଗୋଲାପୀ ଭେଦରେ ଏହା ଅନେକପ୍ରକାର । ଏ ଦେଶରେ ସାଧାରଣତଃ ଗୋଲାପୀ ସେବତା ଯଥେଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟକଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହା ଶୀତଳ, ତିକ୍ତ-କଷାୟ, ସ୍ୱରଭ ଓ ରୁଚିକର । ଏହା କୁଷ୍ଠ, ମୂତ୍ରରୋଗ, ଶ୍ୱେତକ, ପିତ୍ତ ଓ ବାତଜାଣକ (ଗୁଜରାଟୀଭାଷା)] ୨। ଶ୍ୱେତ ବା ଘାଟଲବର୍ଣ୍ଣ ଗୋଲାପଫୁଲ (ବିଶ୍ୱ-କୋଷ)—2. Red or crimson rose. ୩ । ଶତଦଳ ମଲ୍ଲିକା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Many-petalled Jasmine.

ଶତ ପଥ - ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶତ=ବହୁ+ପଥ=ଶାଖା ବା ଭାଗ-ଦେଶ)—ଯଜୁର୍ବେଦର 'ବ୍ରାହ୍ମଣ' ଅଂଶବିଶେଷ—
Śata patha (ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଅନ୍ୟ ବ. ରୂପ) Name of a supplement to the Yajurbeda. [ଦ୍ର—ଏହା ଶୁକ୍ଲ-ଯଜୁର୍ବେଦର 'ବ୍ରାହ୍ମଣ' ବିଶେଷ; ଏହାର କର୍ତ୍ତା ମହର୍ଷି ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ । ଏହାର ମାଧ୍ୟନ୍ଦିନ ଓ କାଣ୍ୱଶାଖା ମିଳୁଅଛି । ଯଜୁର୍ବେଦରେ ଥିବା ଗୃହଗୋଷ୍ଠି ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟରେ ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରଧାନ ଓ ବୈଦିକ ଅଟେ । ଏଥିରେ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର-ଠାରୁ ଅଶ୍ୱମେଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମକାଣ୍ଡର ବିଶଦ ଓ ପୁନର ବର୍ଣ୍ଣିକା ଅଛି - ହି. ଶ ।]

ଶତପଥିକ—ସଂ. ବିଣ- ପୁଂ—୧ । ନାନା ମାର୍ଗରେ ବିଚରଣକାରୀ—
Śatapathika 1. Walking in hundreds of ways. (ଶତପଥିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ନାନାମତାବଲମ୍ବୀ—2. Following various doctrines ସଂ. ବ—ଶତପଥୀ ୧ (ଦେଖ)
Śatapathī 1 (See)

ଶତପଥୀ—ସଂ. ବ (ଶତପଥ + ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ବା ଜ୍ଞାତାର୍ଥେ. ଇନ୍)—
Śatapathī ଯଜୁର୍ବେଦାନ୍ତର୍ଗତ ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନାମକ ଅଂଶ ଅଧ୍ୟୟନକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa who is learned in the Śataptha portion of the Yajurbeda. ବେ. ବ—୧। ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—1. Family-title of certain Brāhmaṇas. ୨ । ବେଡେଡ ସାରୁଆ ଓ ଚନ୍ଦଅର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି—2. A family title of some Brāhmaṇas who grow and sell vegetables.

ଶତ ପଦ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶତ ଅଟେ ପଦ=ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଯାହାର)—
Śata pada ୧ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଶିଶୁର ନାମକରଣାର୍ଥ ପ୍ରଥମ ବର୍ଣ୍ଣ ସୂଚକ ଶତ ପ୍ରକୋଷ୍ଠଯୁକ୍ତ ଚକ୍ର ବିଶେଷ; ନାମଦ୍ୱାରା ଜନ୍ମନକ୍ଷତ୍ରକ ଚକ୍ରବିଶେଷ—1. An astrological circle with 100 compartments drawn for the purpose of giving name to a child. [ଦ୍ର—ଶିଶୁର ନାମକରଣ ସମୟରେ ଏ ଚକ୍ରରେ ଥିବା ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ଅନୁସାରେ ଶିଶୁର ନାମ ରଖାଯାଏ ।] ୨।ଶତ ପଦୀ (ଦେଖ)—2. Śatapadī. (See)

ଶତପଦୀ—ସ. ବ (ଶତ + ପଦ+ଇନ୍; ୪ମା. ୧ବ)—୧ । ବଣ୍ଟ; ଚେନ୍ଦୁଳିଆ ବଣ୍ଟ—1. Centipede. ୨ । କାନକୁଣ୍ଡଳ ବଣ୍ଟ; କର୍ଣ୍ଣଜଲୁକା—2. Nereis, a very slender myriapcd or chillognatha. ୩ । ଚେଲୁଣି ପୋକ—3. Iulus; galley worm. ୪ । ଶତାବରୀ—4. Asparagus Recemosus. ୫ । ଖଡ଼ାଜାତୀୟ ଓ ନାଲିମଞ୍ଜୁରୀବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—5. A kind of red-flowered Amaranth pot-herb.

ଶତ ପଦ୍ମ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ—
Śata padma The white lotus.

ଶତପର୍ବ୍ବା—ସଂ. ବ (ଶତ ଅଟେ ପର୍ବ୍ବନ୍=ପବ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି; ଶତ ପର୍ବ୍ବନ୍; ୪ମା. ୧ବ)—୧ । ବଂଶ; ବାଉଁଶ—
Śataparbbā 1. Bamboo. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଆଖୁ; କନ୍ତାର ଆଖୁ—2. A species of slender sugarcane. (ଦ୍ର--ଏହା ସରୁ ଓ ଏହାର ପବ ଘେଣ୍ଟ) ୩। (ଶତ+ପର୍ବ୍ବ+ଆ)—କୋଜାଗର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—3. The full moon of the month of Āswina. ୪ । ଶୁକ୍ର ଋଷିଙ୍କ ପତ୍ନୀ—4. Name of the wife of sage Śukra. ୫। ଦୂବ୍ବା; ଦୂବଘାସ—5. Creeping grass; meadow grass; Agrostis Cyrasurisides. ୬ । କଣ୍ଟକା (ହି. ଶ)—6. Black hellebore. ୭ । ବଚ (ହି. ଶ)—7. The sweet flag. ୮ । କଲମ୍ବ ଶାଗ (ହି. ଶ)—8. Convolvulus Repens (potherb).

ଶତପର୍ବ୍ବିକା—ସଂ. ବ (ଶତପର୍ବ୍ବ+କ+ଆ)—୧ । ବଚ; ବଚ—
Śataparbbikā 1. The sweet flag. ୨ । ଦୂବ୍ବା; ଦୂବ ଘାସ—2. Creeping cynoden grass. ୩ । ଯବ (ହି. ଶ)—3. Barley. ୪ । ଗାଲ ଦୂବ୍ବା—4. Another sort of grass; Panicum Dactylon.

ଶତପସ୍ତି—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶତପଥୀ)—ଶତପଥୀ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଅଶୁଦ୍ଧ
Śatapasti ଉଚ୍ଚାରଣ—An incorrect spelling of the family-title Śatapathi.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶତ ପାଦ—ସ. ବ— (ବହୁସଂ. ବ୍ର;ଶତ+ପାଦ)—୧। ଗୁଜୁଲଥ ବର୍ଗ—Śata pāda 1. Centipede. ୨ । କାନଖୁଣ୍ଟିଳ ବର୍ଗ; କଣ୍ଡୁଜଲୌକା—2. Nereis. ୩ । ବୃଶ୍ଚିକ ବର୍ଗୀୟ ପ୍ରାଣୀ—3. The myriapoda. ୪। (ବୈଦ୍ୟକ) କାକୋଲି—4. A medicinal root; Cocculus Indicus.

ଶତପାଦିକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ଶତ+ପାଦ+କ+ଆ)—୧ । ଶତପାଦ (ଦେଶ) Śatapādikā 1. Śatapāda (See). ୨ । କାକୋଲି (ହି. ଶ) (ଦେଶ)—2. Kākolī (see)

ଶତପୁତ୍ରୀ—ସଂ ବ.—୧। ଘେଣ୍ଡୁଳଜାତି—1. Luffa Acutangula, Śataputtrī (creeper) which bears fruits in clusters. ୨ । ଶତାବର୍ଯ୍ୟ—2. Asparagus Racemosus.

ଶତପୁଷ୍ପ—ସଂ ବ.—୧। (ନାମ) ଭାରତୀୟ କାବ୍ୟକାର, ସ୍ତ୍ରୀବ.—Śatapushpa 1. Poet Bhārabi, the author of Kirātārjunīya. ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶତ୍ରପ—2. Anethum Sowa; dill seed. ୩ । ଷାଠିକା ଧାନ—3. A kind of paddy which ripens in 60 days.

ଶତପୁଷ୍ପା—ସଂ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଶତ୍ରପ (ଦେଶ)—1. Dill Śatapushpā seed; Pancedanum Śowa; śaupa (See) ୨ । ଘାନମଞ୍ଜୁଷା (ହି.ଶ)—2. Fenul seed. ୩ । ଗବେଧୁକ; ଗଇଗଡ଼ (ହି. ଶ)—3. Śida Spinosa (plant).

ଶତପୁଷ୍ପିକା, ଶତପୁଷ୍ପୀ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଶତପୋଦ(ନ)କ—ସଂ ବ—୧ । ଏ ପ୍ରକାର ବଗନର ରୋଗ (ହି.ଶ)—Śatapoda(na)ka 1. A kind of fistula. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର ପାଖେ ବହୁମୁଖ ବ୍ରଣ ହୁଏ ଓ ସେଥି ମୁଣ୍ଡରୁ ବାହାରେ ମଳ, ମୂତ୍ର ଓ ବୀର୍ଯ୍ୟ ବାହାରେ] ୨। ଶୂକରୋଗ ବିଶେଷ; ଲିଙ୍ଗ ଉପରେ ବହୁ ଛିଦ୍ର ହେବା ରୋଗ ବିଶେଷ (ହି ଶ)—2. A kind of porous boil on the penis. ୩ । ଛଲୁଣୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) 3. A sieve.

ଶତପୋରକ—ସଂ ବ—ଅଖୁ (ହି ଶ) Śataporaka Sugarcane. (ଶତପୋର—ଅନ୍ୟରୂପ ।)

ଶତଫଳା(ଳ) —ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—(ଶତ+ବହୁ+ଫଳ+ଆ;ବହୁ ବ୍ରୀହି)—ବଶ; ବାଉଁଶ—Bamboo. Śata phalā(la)

ଶତବର୍ଗ—ପୁ. ବ.—ଗେଣ୍ଡୁଫୁଲ; କୁସୁମଫୁଲ—Safflower. [ଦ୍ର—Śatabarga ଶତବର୍ଗ ଝୁଲିଅଳା ଉଦ୍ଭିଦଶ୍ରେଣୀ ମୂଳୁଲା ଏ ଚନ୍ଦ୍ରକମ୍ବା—ଗ୍ରାଣ୍ଟି. ରତ୍ନସ୍ୟ ସଂଜ୍ଞା]

ଶତବଲୀ-ସଂ ବ.(ନାମ)--୧ । ରାମାୟଣୋକ୍ତ ବାନର ସୈନ୍ୟଥଉ ବିଶେଷ-- Śatabalī Name of a commander of monkeys, sent by Rāmachandra in quest of Sitā towards the north. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ନାମ ରାମାୟଣରେ ଅଛି ଓ ବୈଦେହୀଶବଲାୟରେ ୩୩ଶ ଛାନ ୬୩ଶ ପଦରେ ଲଙ୍କ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି—"ବେଦେନେ ଦୁଃଖ ବୁଝି, ବାରୁଶୀକ ଶୌର ସେଥି ବର୍ଗେ ଉତ୍ତରେ ଶତବଲୀ, ଅବଲା ବଲିବ ଦେବା ମନାସି" । ଏହାଙ୍କର ବାସ ସ୍ଥାନ ସାବସ୍ତି ସେରୁ ଯଜ୍ଞତ । ସୀତାଙ୍କୁ ହରଣ କରିବାପରେ ସୁଗ୍ରୀବ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ସୀତାଙ୍କୁ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ଏ ଉତ୍ତର ଦଗକୁ ଯାଇଥିଲେ ।] ୨ । ମତ୍ସ୍ୟ (ହି. ଶ)—2. Fish.

ଶତବଲ୍ଲୀ—ସଂ ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଗାଲଭୁଜା; ଏକପ୍ରକାର ଘାସ । Śataballī 1. A sort of creeping grass. ୨ । କାକୋଲି (ହି. ଶ) (ଦେଶ)—2 Kakolī (see).

ଶତ ବାଦନ—ସଂ. ବ—ବହୁତ ବାଦ୍ୟର ଏକ ସଙ୍ଗେ ବାଜବା— Śata bādana The simultaneous sounding or concert of many musical instruments,

ଶତ ବାର—ଦେ. ବ. ଓ କି. ବ—ଶହେ ଥର— Śata bāra A hundred times. शतवार सौदफा

ଶତବାର୍ଷିକ—ସଂ. ବିଣ (ଶତବର୍ଷ+ଇକ)—ପୁରା ଶହେ ବର୍ଷରେଘଟିବା ବା କରିବା—Centennial.

ଶତବାର୍ଷିକା—ସଂ. ବ—୧ । ଅନାବୃଷ୍ଟି [ହି. ଶ]—1. Drought. Śatabārshikī ୨ । କୌଣସି ଶତବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ—2. A centenary. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶତବାର୍ଷିକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of śatabārshika.

ଶତବାହୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ପୈତୃକ ଘରୁ ବହୁ ଧନ ସମ୍ଭାର Śatabāhī ସେଇ ଶାଶୁଘରକୁ ଆସେ (ହି. ଶ)—A woman who brings valuable things and immense riches with her from her father's house to the house of her husband.

ଶତ ବିଧ—ବିଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶତ+ବିଧା)—ନାନାବିଧ— Śata bidha Of various kinds.

ଶତବୀର—ସଂ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ.— Śatabīra Bishnu,

ଶତବୀର୍ଯ୍ୟା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଧଳ ଦୁବା; ଧଳ ଦୁବ— Śatabīrjyā 1. (white) Creeping cynoden. ୨ । ଶତାବର୍ଯ୍ୟ–2, Asparagus Racemosus. ୩ ଶୁଖିଲ ଦ୍ରାକ୍ଷା; ଶୁଖିଲିସି—3. Raisin; dried grape. ୪ । ଚୁଷଳୀ—4. The white variety of Tālamūlī,

ଶତବେଧି(ଧୀ)—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଜଳାଭୂମିରେ ଜାତ ଶାଗ; ଚୁକା— Śatabedhi(dhī) Country sorrel (potherb); (ଶତବେଧ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) Rumex Vesicarius.

ଶତଭିଷା(ଷ)—ସଂ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ) —(ଶତ+ଭିଷଜ୍ ଧାତୁ=ସ୍ତୁତି କରିବା+କ୍ତି. ଟାପ୍)—ଶତତାରା Śatabhishā(sha) (ଦେଶ)—Śatatārā, (See) (ଶତଭିଷଜ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶତ ଝିରୁ—ସଂ. ବ [ବହୁବ୍ରୀହି; ଶତ=ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବସ୍ତୋରା ଅଟନ୍ତି ଝିରୁ ଯହିଁର (ବଶ୍ୱକୋଷ)]—ମଲ୍ଲିକା—Śata bhīru Jasmine; Jasminum Zambac.

ଶତ ମଖ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶତ+ମଖ=ଯଜ୍ଞ ଯେ କରଅଛନ୍ତି)—Śata makha ୧ । ଶତକତୁ; ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra. ୨। ପେଚକ (ହ୍ର. ଶ)—2 Owl.

ଶତ ମଯୁଖ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚନ୍ଦ୍ର (ହ୍ର. ଶ) Śata mayukha The moon.

ଶତମଲ୍ଲ—ସ. ବ—ଶଙ୍ଖିଆ ବିଷ (ହ୍ର. ଶ) Śatamalla Arsenic.

ଶତ ମାନ—ସଂ. ବ (ଶତ+ମାନ=ପରିମାଣ ଯାହାର)—୧। ଏକ ପଲ Śata māna ପରିମିତ ରୌପ୍ୟ; ୪ ତୋଳାପରିମିତ ରୌପ୍ୟ-1, Silver weighing 4 tolās (rupees)—[ଦ୍ର—ମନୁସଂହିତାର ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ ଅନୁସାରେ ଘରର ଗବାକ୍ଷ ଛିଦ୍ରବାଟେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ଏକ ଧୂଳିକଣାକୁ ତ୍ରସରେଣୁ ବୋଲିଯାଏ (ମନୁ ୮।୧୩୨); ୮ ତ୍ରସରେଣୁ=୧ ଲିକ୍ଷା; ୩ ଲିକ୍ଷା=୧ ରାଜସର୍ଷପ; ୩ ରାଜ ସର୍ଷପ=୧ ଗୌରସର୍ଷପ (୮।୧୩୩); ୬ ସର୍ଷପ=୧ ମଧ୍ୟମ ଯବ; ୩ ଯବ=୧ କୃଷ୍ଣଳ; ୫ କୃଷ୍ଣଳ=୧ ମଷା; ୧୬ ମଷା=୧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ (୮।୧୩୪); ୪ ସୁବର୍ଣ୍ଣ=୧ ପଲ; ୧୦ ପଲ=୧ ଧରଣ; ୨ କୃଷ୍ଣଳ=୧ ରୌପ୍ୟ ମଷା (୮।୧୩୫); ୧୬ ରୌପ୍ୟ ମଷା=୧ ରୌପ୍ୟ ଧରଣ ବା ରୂପର ପୁରାଣ [୮।୧୩୬]। ୧୦ ଧରଣ=୧ ରୌପ୍ୟ ଶତମାନ। ୪ ସୁବର୍ଣ୍ଣ =୧ ନିଷ୍କ—[ମନୁ ୮।୧୩୭]। ୨। ଅଙ୍କକ ପରିମାଣ; ପରିମାଣବିଶେଷ—2. A unit of measure. [ଦ୍ର-ପୂର୍ବେ ଶସ୍ୟାଦି ମପିବାରେ ଏହି ପରିମାଣ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା। ଆଜିକାଲି ସେର ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରଚଳନ ଅଛି। ଗୁରୁ ଆଢ଼ରେ ଏକ ଦୋଣ ଥିବ। କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଏକ ଆଢ଼କର ନାମ ସେର ଦୋଣ। ଏହାର ଓଜନ ୩୨ ସେର ମୋଟା ୬୪ ସେର। ବୈଦ୍ୟକ ମତାନୁସାରେ ଏହାର ଓଜନ ୮ ସେର। ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ୧୦୦ ଯୋଜନ ଲମ୍ବା ଓ ୫୦ ଯୋଜନ ଚଉଡ଼ା ସ୍ଥାନ ଅଢ଼କ ନାମରେ କଥିତ ହୁଏ।] ୩। ଖାରମାଛିକ ନାମକ ଉପଧାତୁ [ହ୍ର. ଶ] 3. Iron pyrites. ୪। ସୁବର୍ଣ୍ଣୋତ୍ତୋଳାପରିମିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଦ୍ରବ୍ୟ [ହ୍ର. ଶ]—4. A golden article weighing 4 tolās. ସଂ. ବିଣ—ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ୪ ତୋଲା ପରିମିତ—Weighing 4 Tolās.

ଶତମାରି—ସଂ ବ. ପୁଂ (ଶତ+ମୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ମାର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Śatamārī ଇନ୍, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଦଦଳୁ ଶତବାର ମାରଣ କରଅଛନ୍ତି)—ଉତ୍ତମ ଚକିତ୍ସକ ବା ବୈଦ୍ୟ—A skilful physician. [ଦ୍ର--ଯେଉଁ ବୈଦ୍ୟ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଧଃ, ଅଧଃପାତନ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକ୍ଷପାତନ—ଏହି ତ୍ରିବିଧ ଚିକିତ୍ସାପଦ୍ଧତି ଦ୍ୱାରା ଶୋଧିତ ପାଦଦଳୁ ତାତ ବୋତଲରେ ବନ୍ଦକର ବମାଗତ ସୂତ୍ରପାକଦ୍ୱାରା ରସସିନ୍ଦୂର [ମକରଧ୍ୱଜ] ନାମକ ରସାୟନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଶତବାର କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଶତମାରି ବା ବୈଦ୍ୟ ବୋଲିଯାଏ। ଅର୍ଥ ଯେ ସତ୍ତ୍ୱର ବାର ସେଥିରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ ମାତ୍ର ବା ଚତୁରସ୍ତ୍ରକ ବୋଲିଯାଏ।] ବିଣ—ଶତସଂଖ୍ୟକ ଜୀବର ବା ବସ୍ତୁର ପ୍ରାଣନାଶକାରୀ—Killing a hundred beings.

ଶତମାର୍ଜ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—[ଶତ+ମୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)— ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରାଦି ବର୍ମାଦି ଓ ପାଲିସ କରେ— Śatamārja Armourer.

ଶତ ମୁଖ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶତ ମୁଖ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି) —୧। ଶତ ଭାରି ମୁଖଯୁକ୍ତ—1. Heavy 100 faces. ୨। ବହୁ ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ-2. Heavy many faces, ୩। ବାଚାଳ— 3. Talkative.

ଶତମୁଖୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶତ ମୁଖ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧। ସମ୍ମାର୍ଜନୀ; ଝାଟିଣୀ—1. Broomstick. ୨। ତୁଳିକା— 2. A brush. ୩। ଦୁର୍ଗା (ବଶ୍ୱକୋଷ)— 3. Durgā.

ଶତମୂଳା—ସ. ବ (ଶତ ଅଗ୍ରେ ମୂଳ ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀହି)— Śatamūlā ୧। (ବୈଦ୍ୟକ) ଦୂବା; ଦୂର୍ବ—1. Creeping grass. ୨। ବଚ; ବଚ—2. The sweet flag Acorus Calamus. ୩। ଶତାବରୀ— 3. Asparagus Racemosus.

ଶତମୂଲୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶତମୂଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧। ଶତାବରୀ (ଦେଶ)— Śatamūlī 1. Śatāvarī, (See). ୨। ତାଳମୂଳୀ (ହ୍ର. ଶ) (ଦେଶ)—2. Tālamūlī, See). ୩। ବଚ— 3. The sweet flag.

ଶତଯଷ୍ଟିକ—ସଂ. ବ (ଶତ+ଯଷ୍ଟି+କ; ଶତ ଯଷ୍ଟି ଅଟନ୍ତି ଯାହାର) Śatajashṭika ଶତଫେଳଆ ହାର—A necklace with one hundred strings.

ଶତରୁଦ୍ର—ଦେ. ବ (ସଂ: ଶତରୁଦ୍ରୀ)—ମହାଦେବଙ୍କର ସ୍ତବ-Śatarudra ବିଶେଷ—Name of a hymn to Śiba, ୧। ଶତରୁଦ୍ରୀ ୧, ୨ (ଦେଶ)—1. Śatarudrī-1, 2 (See). ସଂ. ବ—୧। ରୁଦ୍ରଙ୍କ ଶତ ମସ୍ତକଯୁକ୍ତ ରୂପ ବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ.)—1. A hundred-headed form of Rudra. ୨। ଶୈବ ଦର୍ଶନ ମତରେ ଆତ୍ମାର ଉତ୍ପାଦକା ଶକ୍ତିବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ.)—2. Name of a Divine energy said to be the progenitor of the soul.

ଶତ ରୁଦ୍ରୀ—ସ. ବ—୧। ଯଜ୍ଞର ଦ୍ରବ୍ୟ (ହ୍ର. ଶ)—1. The ghee Śata rudrī intended for bedic sacrifice. [ଶତରୁଦ୍ରୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨। ଯଜୁର୍ବେଦର ଅଂଶବିଶେଷ, ଯହିଁରେ ରୁଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ତୋତ୍ର ଅଛି—2. A portion of the Jājurbeda containing a hymn to the Rudra Deity. ୩। ଉକ୍ତ ଅଂଶରେ ଥିବା ରୁଦ୍ର ସ୍ତୋତ୍ର—

Digitized by srujanika@gmail.com

3- A hymn of the Jājurbeda. [ଦ୍ର— ଏହାକୁ ପାଠ କଲ ରୁଦ୍ରାଧ୍ୟେଳ କରିଯାଏ ।]

ଶତ ରୂପା—ସ. ବ.—(ଶତ ଅର୍ଥେ ରୂପ ଯାହାର; ଶତ+ରୂପ+ଷ୍ଟା) Śatā rūpā ଆ)—୧ । ସାବତ୍ରୀ; ବ୍ରହ୍ମାଣୀ—1. The wife of Brahmā. ୨ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଏକ ମାନସୀ କନ୍ୟା ଓ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁଙ୍କ ମାତା—2. The mother of Swāyambhuba Manu. [ଦ୍ର— ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ ଏ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଥିଲେ)—

ଶତଶଃ—ସ. ଅବ୍ୟୟ—(ଶତ+ଶସ୍; ବାର୍ତ୍ତାର୍ଥେ)—୧ ।ଶହେ ଥର— Śataśaḥ 1. A hundred times. ୨ । ଶତ ସଂଖ୍ୟାରେ; ଶହେ ପରିମିତ—2. By hundreds. ୩ । ଶହେ ପ୍ରକାରେ—3, In hundred ways. ୪ । ଶହେ ଗୁଣରେ—4. Hundredfold.

ଶତ ଶଲାକା—ସ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀ)—ଛତି; ଛତା— Śata śalākā Umbrella.

ଶତଶାଖ—ସ. ବିଶ.—(ଶତ+ଶାଖା; ବହୁବ୍ରୀ)—୧ । ଶତଶାଖା- Śataśākha ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having hundred branches. ୨ । ବହୁ ଶାଖାଯୁକ୍ତ—2. Having many branches.

ଶତ ଶାରଦ—ସ. ବ—(ଭୁଲଦା କର୍ମ—ଇଂ. ଶତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁ)—ଶତ Śata śārada ବତ୍ସର; ଶତ୍ୟେତର୍ଷ—A hundred years; a century; a hundred autumns.

ଶତ ଶୀର୍ଷ—ସ. କ—(ବହୁବ୍ରୀ)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. Śata śīrsha ୨ । ସ୍ମାସୃଶ ବର୍ଷିତ ଅସ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ରିତ ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ— 2. Name of a consecreted weapon.

ସ. ବିଶ. ନ୍ତ—ଶତ ମସ୍ତକଯୁକ୍ତ— (ଶତଶୀର୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) Hundred-headed.

ଶତଶୀର୍ଷା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବାସୁକୀ ଦେବୀ (ହି. ଶ; ମହାଭାରତ ଉ.)— Śataśīrshā The Goddess Bāsukī.

ଶତ ଶୃଙ୍ଗ—ସ. ବିଶ—(ଶତ ଅର୍ଥେ ଶୃଙ୍ଗ ଯାହାର)—୧ । ଶତେ ଶୃଙ୍ଗ Śata śṛunga ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having 100 peaks. ୨। ଅସଂଖ୍ୟ ଶିଖାଯୁକ୍ତ—2. Having many peaks or heads. ସ. କ—ଯଦ୍ଦଭବିଶେଷ—Name of a mountain. [ଦ୍ର—ଏହି ଶୈଳ ମଧ୍ୟଶୂର ଜଳଚ୍ଛତ୍ର କୋଲର ଜଳଚ୍ଛରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ପର୍ବତସ୍ଥ ଦେବଙ୍କାଠି ବିଷୟ ଶତଶୃଙ୍ଗ ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି— ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ଶତସଂଖ୍ୟ—ସ. ବିଶ—(ବହୁବ୍ରୀ)—ଯାହା ସଂଖ୍ୟାରେ ଶତେ— Śatasaṁkhya Numbering a hundred. (ଶତସଂଖ୍ୟକ—ଅନ୍ୟ ବିଶ ରୂପ) ସ. ବ—ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣୋକ୍ତ ଦଶମ ମନ୍ୱନ୍ତରର ଦେବତା ବିଶେଷ—Name of a Deity of the tenth manwantara.

ଶତ ସହସ୍ର—ସ. ବ. ଓ ବିଶ.—୧ । ସହସ୍ରର ଶତଗୁଣ; ଏକଲକ୍ଷ— Śata sahasra 1. A hundred thousand. ୨ । ଅସଂଖ୍ୟ—2 Innumerable.

ଶତ ସାହାସ୍ର—ସ. ବିଶ.—(ଶତ+ସହସ୍ର+ଅ)—୧ । ଶତ ସହସ୍ର Śata sāhāsra ଶ୍ଲୋକଯୁକ୍ତ (ଗ୍ରନ୍ଥ)—1. Having a (ଶତ ସାହସ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) hundred thousand slokas. ୨ । ଲକ୍ଷସଂଖ୍ୟକ—2. Numbering one hundred thousand. ବ.—ଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟା—A hundred thousand.

ଶତସୁତା—ସ. ବ—ଶତମୂଳୀ; ଶତାବର୍ତ୍ତ— Śatasutā Asparagus Racemosus.

ଶତହ୍ରଦା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶତ ଅର୍ଥେ ହ୍ରଦ=ଆଲୋକ ବା ଶବ୍ଦ ଯାହାର; Śata hradā ବହୁବ୍ରୀ ହ୍ରା)—୧ । ବିଦ୍ୟୁତ୍; ବଜ୍ରାଲ— 1. Lightning. ୨ । ବଜ୍ର—2. Thunderbolt. ୩ । ଦକ୍ଷ କନ୍ୟାବିଶେଷ; ବାଦୁପୁତ୍ରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ— 3. Name of one of a daughter of Daksha. ୪ । ବୃତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଣର ମାତା—4. Name of the mother of demon Birādha.

ଶତା—ସ. ବ—ଶତାବର୍ତ୍ତ— Śatā Asparagus Racemosus.

ଶତାଂଶ—ସ. ବ—୧ । ଶତେ ଭାଗ—1. A hundred parts. Śatāṁśa ୨ । ଶତେ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)— 2. A hundredth part.

ଶତାକ୍ଷୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶତ+ଅକ୍ଷ+ଈ)—୧ । ରାତ୍ରି—1. The Śatākshī night. ୨ । ପାର୍ବତୀ—2. Pārbatī. ୩ । ଦୁର୍ଗା—3. Durgā. ୪ । ଶତପୁଷ୍ପା; ଶଣ୍ଡିଆ— 4. Dill seed.

ଶତାଙ୍ଗ—ସ. ବ—(ଶତ ଅର୍ଥେ ଅଙ୍ଗ ଯାହାର)—୧ । ରଥ— Śatāṅga 1. A car. (ଉ—ବିବାଦେ ମୁଁ ଭାଙ୍ଗିଲି ଶତାଙ୍ଗ ମୋତେ ଦାଣ୍ଡି । ଭାଷ୍ଟ. ବୈଦେଘୋଷବିଜୟ ।) ୨ । ଲକ୍ଷଣ ବୃକ୍ଷ; ବାଳନ ବୃକ୍ଷ; ରଥଦା—2. A timber tree; Ougenia Dalbergieides. ୩ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ତୋକ୍ତ ଦାନବ ବିଶେଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Name of a demon. ସ. ବିଶ.—ଶତାବୟବ ବିଶିଷ୍ଟ— Having a hundred parts or limbs.

ଶତାଙ୍ଗୁଳ—ସ. ବିଶ—ଶତେ ଅଙ୍ଗୁଳ ପରିମାଣ—A unit of Śatāṅgula length of 100 digits. ସ. ବ—ତାଳ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ.)—Palmyra tree.

ଶତାଧିକ—ସ. ବିଶ.—୧ । ସଂଖ୍ୟାରେ ଏକଶତ ବେଶୀ—1 Num- Śatādhika bering one hundred in excess. ୨ । ଶତ ସଂଖ୍ୟାରୁ ବେଶି ସଂଖ୍ୟକ—2. Numbering more than a hundred.

ଶତାଧିପତି—ସଂ. ବିଶ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଶତେ ବର୍ଷର ବା ବସ୍ତୁର Śatādhipati ଅଧିପତି—1. Lord over a hundred. ୨ । ଶତ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ—2. Aged one hundred years; centenarian.

ଶତାନକ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ; ଶତ+ଅନକ=ବାଦ୍ୟ)—ଶ୍ମଶାନ— Śatānaka Cremation ground.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶତାନନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶତ+ଆନନ, ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶତମୁଖ Śatānana (ଦେଖ)—Śatamukha (See) ସଂ. ବ—ବେଲ; ଶ୍ରୀଫଳ (ହି. ଶ)—Aegle Marmelos.

ଶତାନନ୍ଦ—ସଂ.ବ—୧। ଗୌତମ ମୁନିଙ୍କର ନାମାନ୍ତର—1. Another Śatānanda name of Gautama. ୨। ଗୌତମ ମୁନିଙ୍କ ପୁତ୍ର; ଜନକ ରାଜାଙ୍କ ପୁରୋହିତ—2. Priest of king Janaka. [ଦ୍ର—ମହର୍ଷି ଗୌତମଙ୍କ ଔରସରେ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଶତାନନ୍ଦ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ। ଇନ୍ଦ୍ର ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ ନାଶ କରିବାରୁ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ବଧ କରିବା ପାଇଁ ଶତାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଇ ଗୌତମ ତପସ୍ୟାର୍ଥ ବନକୁ ଗଲେ। ଶତାନନ୍ଦ ପିତାଦେଶ ପାଳନ ଓ ମାତୃବଧ ଏହି ଦୁଇ ବିଷୟ ସମସ୍ୟାରେ ପଡ଼ି ହତବୁଦ୍ଧି ହେଇଥିଲେ। ଏହିସମୟ ସମୟରେ ଗୌତମ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ନିରପତ୍ରାଧା ଥିବାର ଜାଣି ପାରି ବନରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ହେଲେ ଓ ଶତାନନ୍ଦ ତାଙ୍କର ଆଦେଶ ପାଳନ ହେଉ ନଥିବା ଦେଖି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ। (ବିଷ୍ଣୁକୋଷ)] ୩। ଦେବକୀନନ୍ଦନ କୃଷ୍ଣ—3. A name of Kṛushṇa. ୪। ବ୍ରହ୍ମା—4. Brahmā. ୫। ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ରଥ—5. Name of the car of Bishṇu. ୬। ବିଷ୍ଣୁ—6. Bishṇu.

ଶତାନି ପତାନି—ଦେ. ବ—ତୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ ସାତପୁରୁଷ ଓ Śatāni patāni ବମ୍ଶତନ ସାତ ପୁରୁଷର ବଂଶସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—One's ancestors and descendants up to 7 generations.

ଶତାନି ପତାନି ଶୋଧିବା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶପ୍ ଧାତୁରୁ)—(ଉପରର ଓ Śatāni patāni śodhiba ତଳର) ସାତ ପୁରୁଷ ଲଗାଇ ସାତପୁରୁଷ ତୁଲେ ଗାଳ ଦେଓୟା ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଗାଳ ଦେବା—To call **ଦଶପୁରୁଷକୁ ଉଖେଳନା** names to a person's seven (ଶତାନି ପତାନି ଲଗାଇ ଶୋଧିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) higher and lower generations.

ଶତାନୀକ—ସଂ. ବିଣ (ଶତ+ଅନୀକ=ସୈନ୍ୟ ଯାହାର)—୧। ଶତ Śatānīka ସୈନ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having a hundred soldiers. ୨। ବୃଦ୍ଧ—2. Old. ବ—୧। ବୃଦ୍ଧ ରାଜା—1. An old king. ୨। ଶତ ସୈନ୍ୟର ଅଧିନାୟକ—2. Captain of a hundred soldiers. ୩। ଜନମେଜୟ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସହସ୍ରାନୀକଙ୍କ ପିତା—3. The son of king Janamejaya. [ଦ୍ର—ଏ ଚତୁର୍ଥ ଯୁଗରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଜା।] ୪। ସୁଦାସ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର, (ଭାଗବତ)—4. The son of king Sudāsa. ୫। ବ୍ୟାସ ଶିଷ୍ୟ ମୁନିବିଶେଷ(ହ.ଶ.)—5. Name of a disciple of sage Byāsa. ୬। ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ନକୁଳ ପୁତ୍ର—6. Name of the son of Nakula. [ଦ—ଏ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ପାଣ୍ଡବ ପ୍ରତାପ କର ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ। କନ୍ୟା ଯୁଦ୍ଧାବସାନରେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗୃହିତରେ ହତ ହୋଇଥିଲେ।] ୬। ଶ୍ୱଶୁର (ହି. ଶ)—7. Father-in-law. ୮। ଅସୁରବିଶେଷ (ହି. ଶ)—8. Name a demon.

ଶତାବଧାନ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ସମୟରେ Śatābadhāna ବହୁ କଥା ଶୁଣି ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ମନେ ରଖନ୍ତି (ଶତାବଧାନ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରୂପ) ଓ ଏକ ସଙ୍ଗେ ବହୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି; ଶ୍ରୁତିଧର—A person who can remember many things uttered simultaneously and do many things together. ସଂ. ବ—ଏକ ସମୟରେ ନାନା କର୍ମ ଓ ଧ୍ୱନି ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗ ଦେଇ ସେମାନ ପୂରଣ କରିବା ଶକ୍ତି—Concentration of one's mind on various subjects and sounds performed and uttered simultaneously.

ଶତାବଧାନୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଶତାବଧାନ (ଦେଖ)—Śatābadhānī dhāna (See) ଦେ. ବ—ଶତାବଧାନ ଶତାବଧାନୀ କର୍ମ—The exhibition of attending to a hundred matters simultaneously.

ଶତାବରୀ—ସଂ. ବ (ଶତ=ଶତମୂଳ+ଆ+ବୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ଯାହା ଶବ୍ଦେ ମୂଳଦ୍ୱାରା ଭୂମିକୁ ଆବରଣ କରେ)—୧। ଶତମୂଳୀ; ଛତୁଜିଆ ଲତା; ବାଲବଡ଼ଣୀ ଲତା—1. Asparagus Racemosus. [ଦ୍ର—ଏହା ଏକପ୍ରକାର କଣ୍ଟକମୟ ଲତା। ସାଳ ବଡ଼ ଭେଦରେ ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର,--ଶତାବରୀ ଓ ମହା ଶତାବରୀ। ଏହାର ମୂଳ ମାଂସଳ ଓ ମଧୁର ଈଷତ୍ତିକ୍ତ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ଶୀତଳ, ସ୍ତନ୍ୟଜନକ, ବାତପିତ୍ତ ନାଶକ, ତନ୍ତୁର ଦୃଢକାର, ବଳକର ଓ ରସାୟନ। ଏହାର ପତ୍ରମାନ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶୂଳ ଭୁଲ୍ୟ ଓ ପତ୍ରର କୋଣରୁ ଦୁରନ୍ତୁ ସୁତୀବତ୍ କେଶର ବାହାର ଥାଏ। ଏହା ଗୁରୁ, ଅଗ୍ନିକାରକ, ବାୟୁ, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତ ଦୋଷ ଓ ଶୋଥନାଶକ।] (ଦ୍ର—ବସ୍ତାରେ ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଧିକରେ ସତ। ବୃନ୍ଦ ବୃନ୍ଦ ରମ୍ଭା ଶତାବରୀ ଉତ୍ସବତ—ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।) ୨। ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଶତା; ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ—2. A name of Sachi. ୩। ଶଟୀ;ଗନ୍ଧଶୁଣ୍ଠି—3. Curcuma Zerumbet

ଶତାବର୍ତ୍ତ(ର୍ତ୍ତୀ)—ସଂ. ବ (ଶତ+ଆବର୍ତ୍ତ; ଶତାବର୍ତ୍ତ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧। ବିଷ୍ଣୁ; ନାରାୟଣ—Śatābartta(rttī) 1. Bishṇu. ୨। ମହାଦେବ (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର)—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. Śiba. ୩ । ଜଣେ ଦାନବ ଶୋକୁ ପଳାଇ ବଳିଲେ (ହ. ଶ) —3. Name of a sacred forest.

ଶତାବ୍—ସ. ବ—ଶତପଦ୍ମ (ଦେଖ)
Śatābja Śatapadma. (See)

ଶତାବ୍ଦ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଏକଶତ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ବା ବଷଯୁକ୍ତ—
Śatābda Relating to a hundred years. ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଶତାବ୍ଦୀ (ଦେଖ) (ହ. ଶ)—Śatābdī. (See)

ଶତାବ୍ଦୀ—ସ. ବ—୧ । (ଶତ+ଅବ୍ଦ; ସମାହାର ଦ୍ୱିଗୁ) ଏକଶତ ବର୍ଷ-କାଳ—1. A century. ୨ । ଏକଶତ ବର୍ଷ ସମୟର ସୀମା ମଧ୍ୟସ୍ଥ କୌଣସି କାଳ (ହ. ଶ)—
Śatābdī 2. A time within a century.

ଶତାୟୁଃ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶତ=ଶତବର୍ଷ ଅୟୁଃ ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀହି)-
Śatāyuḥ ୧ । ଶତବର୍ଷଜୀବୀ—1. Living for a hundred years. ୨ । ଦୀର୍ଘଜୀବୀ—2. Long-lived. ସଂ. ବ—୧ । (ମହାଭାରତ) ପୁରୂରବାଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—1. Name of a son of Purū-rabā. ୨ । (ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ) ଉଶନାଙ୍କ ଏକପୁତ୍ର—
2. Name of a son of Uśanā.

ଶତାର—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶତ+ଅର)—୧ । ବଜ୍ର—
Śatāra 1. Thunder. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର—
2. Bishnu's disc (weapon).

ଶତାରୁ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶତ+ଅରୁସ୍)—୧ । ଏକପ୍ରକାର କୁଷ୍ଠ ରୋଗ (ହ. ଶ)-1. A kind of leprosy. [ଦ୍ର—(ଶତାରୁଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏ ରୋଗରେ ଚମଡ଼ା ଉପରେ ନାଲ ଓ କଳା ଓ ଦାଦୁଯୁକ୍ତ ବ୍ରଣମାନ ଉଠେ (ହ. ଶ)]

ଶତାଶିନ—ସ. ବ—ବଜ୍ର (ହ. ଶ)
Śatāśina Thunder.

ଶତାହ୍ୱା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଶତପୁଷ୍ପା; ଶୁଲଫା—1. Dill seed; fenul seed. ୨ । ଶତାବରୀ (ହ. ଶ)—(ଶତାହ୍ୱସ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Asparagus Racemosus.

ଶତାଷ୍ଟକ—ସଂ. ବ—ଅଷ୍ଟୋତ୍ତର ଶତ; ଏକଶହ ଆଠ (ଵିଶ୍ୱକୋଷ)—
Śatāshṭaka One hundred and eight.

ଶତିଆ(ୟା) —ଦେ. ବ—ଛୁଞ୍ଚିପିଣ୍ଡି; ଗୃହଗୋଧିକା—The common house lizard. [ଦ—ଗୃହରେ ରୋଷ୍ଟ ଟିକଟିକୀ ଛୁଞ୍ଚିପିଣ୍ଡି ଟିକ୍‌ଟିକ୍ ଶବ୍ଦ କଲେ ଭାବୀ ଶୁଣିବା ଲୋକର ଛିପକିଲୀ ପରମାୟୁ ହ୍ରାସ ହେବା ଅଶଙ୍କାରେ ବୋଲିଯାଏ 'ଶତଂ ଜୀବ' । ଏଥିରୁ କ୍ରମଶଃ ଉକ୍ତ ମୌଳିକ ଭାବ ଲୋପ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକେ ଛୁଞ୍ଚିପିଣ୍ଡି ରବ ଶୁଣିଲେ କହିଥାନ୍ତି :— ଶତ୍ତିଆ ସତ କହୁଛ; ଶତ୍ତିଆ ଶତ୍ ଶତ୍ ।]
Śatiā(yā)

ଶତିକ—ସଂ. ବ (ଶତ+ଇକ)—୧ । ଶତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to one hundred. ୨ । ଶତ ମୂଲ୍ୟରେ [ଶତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] କ୍ରୀତ—2. Purchased for one hundred coins. ୩ । ଯାହାର ଶତମୂଦ୍ରା ମୂଲ୍ୟ—3. Valued at a hundred coins. ୪ । ଯେଉଁ ଭୂମିର ଜର୍ଦ୍ଦାରଠାରୁ କର ଶତମୂଦ୍ରା—4. (land) Assessed at a rent of hundred coins. ୫ । ଯାହାର ଆୟୁଃ ଶତବର୍ଷ—5 (a person) Whose life is 100 years long. ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଶତବର୍ଷବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତି—Centenarian.
Śatika(kā,ke)i

ଶତିକ(କା,କେ)ଇ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥେ) (ସଂ. ସତ୍ୟ ବା ଶତଜୀବିନୀ)—୧। ମିଥ୍ୟାବାଦିନୀ-ସତୀ —1. Lying (woman). ୨ । ବାଗ୍ମିକା (ସ୍ତ୍ରୀ)—ସତୀ 2. Talkative (woman). [ଉ—ଶତିକଇ ପୁରୁସ୍ତ୍ରୀ ଗଳ୍ପ, ଭୁଣ୍ଡ କଥା କହୁ କହୁ ମଲ୍ଲା । ଉଗ ।]

ଶତିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶତିକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଶତେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଙ୍କ ବା ସଂଖ୍ୟା—The figures up to 100.
Śatikā

ଶତୀ—ସଂ. ବ (ଶତ୍+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଶତର ସମୂହ—
Śatī A collection of hundreds. ସଂ. ବଣ—ଶତ ସଂଖ୍ୟା ବିଶିଷ୍ଟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Numbering one hundred.

ଶତୁରା—ଦେ.ବ (ସଂ.ଶତ୍ରୁଘ୍ନ)—(ଅନାଦରାର୍ଥକ) ଶତ୍ରୁଘ୍ନର ଡାକ ନାମ—
Śaturā Names for calling Śatrughna,
[ଶତୁର, ଶତୁରୁ—ଅଦରାର୍ଥକ ରୂପ]

ଶତୁ ଶତୁଆ

ଶତୁରୁ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶତ୍ରୁ)—୧ । ଶତ୍ରୁ—1. Enemy.
Śaturu ୨ । ଶତ୍ରୁଘ୍ନର ଡାକନାମ—
ଶତ୍ରୁ ଶାତରୁ 2. A name for calling Śatrughna.

ଶତୃ (ପ୍ରତ୍ୟୟ)—ସ—ଏହ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ
Śatṛ (suffix) ଉକ୍ତ କ୍ରିୟା କରୁଥିବା ବିଶେଷଣ ଶବ୍ଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଭୂ ଧାତୁ+ଶତୃ=ଭୂବତ୍,ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+ଶତୃ=ଶୃଣ୍ୱତ୍ ଇତ୍ୟାଦି)—An inflection or suffix added to a root. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ଏହି 'ଶତୃ' ପ୍ରତ୍ୟୟକୁ 'ଅନ୍ତ' ପ୍ରତ୍ୟୟ କୋଲିଯାଏ । ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ବରଳ; ସମାସଜାତ ଶବ୍ଦରେ କ୍ୱଚିତ୍ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ; ଯଥା, ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର; ପଠଦ୍ଦଶା ।] ବ (ସଂ. ଶତ୍ରୁର ଅଶୁଦ୍ଧ ବର୍ତ୍ତିକନ୍ୟାସ) ଶତ୍ରୁ (ଦେଖ)—Śatru (See)

ଶତେ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଶତ ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering a
Śate hundred. ୨ । ବହୁସଂଖ୍ୟକ—2. Many. ଶତ; ଶତ ଶତ ସୌ (ଉ—ଶତେ କଥାରେ ସତ୍ତା ଭୁଲେ—ଉଗ ।)

ଶତେକ—ଦେ. ବ—ଏକ ଶତ ସାଙ୍ଗ—Only one hundred.
Śateka (ଉ—ଶତେକ ଅପଶେ ଯୋଡ଼ିଲେ ନମ୍ରି କର— ଏକଶତ ସତୈକ କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ ମହାଭାରତ ବନ ।)
ବଣ—ଏକଶତସଂଖ୍ୟକ; ଶତେ—Numbering one hundred. (ଉ—ଏମନ୍ତେ ଶତେକ କରଷ, ମନୁଷ୍ୟ ପରମାୟୁ ଶେଷ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ଶତେର—ଂସ. ବ (ଶଦ୍ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା, ଗମନ କରିବା+କର୍ମ atera ବାଚ୍ୟ)—୧ । ଶତ୍ରୁ— 1. Enemy; foe.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । (+ଭାବ ଏବ) ହିଂସା—2. Envy; jealousy ୩ । କ୍ଷତ; ଘାଅ (ହି. ଶ)—3. Wound.

ଶତ୍ୱରୀ—ସଂ. ବ (ଶତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ବର+ଙ୍ଗୀ ଈ)—ରାତ୍ରି (ବିଶ୍ୱକୋଷ; ହି. ଶ; ନିଶାଶବ୍ଦଦେଖ)—Śatwarī Night.

ଶତ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଶତ+ଯ)—୧ । ଶତଦ୍ୱାରାକ୍ରୀତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Śatya 1. Purchased wth a hundred. ସଂ. ବ—ଶତର ବିକାର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—A variation or change of one hundred.

ଶତ୍ର—ସଂ. ବ—ବଳ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Śatra Strength.

ଶତ୍ରି—ସଂ. ବ (ଶତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ୍ରି)—୧ । ହସ୍ତୀ (ହି. ଶ)—Śatri 1. Elephant. ୨ । ରାଜର୍ଷିବିଶେଷ (ହି. ଶ) 2. Name of a Rājarshi.

ଶତ୍ରୁ—ସଂ. ବ (ଶତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ରୁ)—୧ । ରିପୁ; ବୈରୀ—Śatru 1. Foe. ୨ । ବିପକ୍ଷ—2. Adversary; opponent. ୩ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଲଗ୍ନଠାରୁ ୬ଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ—3. (astrology) The 6th place from one's lagna. ୪ । ନାଗଦମନୀ (ହି. ଶ) 4. Indian worm wood plant. [ବି-ତ୍ରିପଦାର୍ଥରେ ଶତ୍ରୁଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ସମପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଶାତ୍ରବ, ବିପକ୍ଷୀୟକାୟ, ରିପୁ, ବୈରୀ, ସପତ୍ନ, ଅରି, ଦ୍ୱେଷଣ, ଦୁର୍ହୃଦ୍, ବିଷ, ବିପକ୍ଷ, ଅଦ୍ୱେଷ, ଅମିତ୍ର, ଦସ୍ୟୁ, ଶାତ୍ରବ, ଅଭିଘାତୀ, ପର, ଅସ୍ୱତ, ପ୍ରତ୍ୟର୍ଥୀ, ସପତ୍ନୀ; ବୃଷ, ପ୍ରତ୍ୟମିତ୍ର, ଦ୍ୱିଷତ୍, ସାତବ, ଦ୍ୱେଷୀ, ବିଦ୍ୱିଷ, ହିଂସକ, ଅତ୍ରିୟ, ଦୌର୍ହୃଦ୍—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ଶତ୍ରୁକଣ୍ଟକ(କା)—ସଂ ବ—ଗୁଆ (ହି ଶ)—Śatru kaṇṭaka(kā) Areca nut.

ଶତ୍ରୁଘ୍ନ—ତ୍ରି. ବ (ସଂ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ)—ଶତ୍ରୁଘ୍ନ (ଦେଶ)—Śatrughna Śatrughana (see). (ଦ୍ର—ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ,ଭରତ ଜୁଲେ ଗୃଗଜଣ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ଶତ୍ରୁଘାତୀ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶତ୍ରୁ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ବୈରିନାଶକ, ଶତ୍ରୁହନ୍ତା; ଯେ ଶତ୍ରୁକୁ (ଶତ୍ରୁଘାତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହତ୍ୟା କରେ—Killing the enemy; slayer of the enemy. ବ—ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର—Name of the younger son of Śatrughna.

ଶତ୍ରୁଘ୍ନ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ଶତ୍ରୁ+ହନ୍ ଧାତୁ=ବଧକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ;ଯେ ଶତ୍ରୁକୁ ବଧକରେ)—ଶତ୍ରୁହନ୍ତା; ଶତ୍ରୁକୁ ଯେ ହତ୍ୟା କରେ—Killing an enemy. ବ—ଶତ୍ରୁହତ୍ୟାକାରୀ ବୀର—1. A slayer of the enemy. ୨ । ଦଶରଥଙ୍କର ତନ୍ନୀ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ଗର୍ଭଜ ଯମଜ କନିଷ୍ଠ ସନ୍ତାନ; ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା—2. The younger twin brother of Lakshmaṇa, born of Sumitrā, a queen of Daśaratha.

[ବି—ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା ଦଶରଥଙ୍କର ତିନି ପତ୍ନୀ ମଧ୍ୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଯେଉଁ ଯମଜନ୍ମ ଦେଇ ଏକାଳ୍ପ ଅନୁଗତ ଥିଲେ, ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭରତଙ୍କର ଭକ୍ତ ଓ ଏକାଳ୍ପ ଅନୁଗତ ଥିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବନବାସ କାଳରେ ଏ ଜଳଜଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଶ୍ରୁତକୀର୍ତ୍ତିଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବନବାସ ଓ ଭରତନ୍ତ ଶୋକରେ ଦଶରଥଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବା କାଳରେ ଏ ଭରତଙ୍କ ମାତୁଳାଳୟ କେକୟ ରାଜ୍ୟରେ ଥିଲେ ଏଙ୍କ ସଂବାଦ ପାଇ ସେଠାରୁ ଫେରି ଆସି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବନରୁ ବାହୁଡ଼ାଇ ଅଣିବାପାଇଁ ଭରତଙ୍କ ସହିତ ଯାଇଥିଲେ । ତନ୍ତୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳନ କରି ଫେରି ନ ଆସିବାରୁ ଭରତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପାଦୁକାକୁ ସିଂହାସନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ନନ୍ଦୀଗ୍ରାମରେ ଅବସ୍ଥାନପୂର୍ବକ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କଲେ ଓ ସେହିଠାରେ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଭରତଙ୍କ ଅନୁଚର ରୂପେ ରହିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବନପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ପରେ ଏ ଭରତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନନ୍ଦୀଗ୍ରାମରୁ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଅହିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆଦେଶକ୍ରମେ ଏ ଲବଣ ନାମକ ରାକ୍ଷସକୁ ବଧ କରି ତାହାର ମଧୁପୁରୀ ରାଜଧାନୀକ ଧ୍ୱଂସକରି ସେହିଠାରେ ମଥୁରା ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନକରି ବହୁତ ସୁନ୍ଦର ସୁବାସ୍ତୁ ଓ ଶତ୍ରୁଘାତୀଙ୍କୁ ଜୁକ୍ତ ରାଜ୍ୟର ରାଜ ଅର୍ପଣ କରି ବହୁଦିନପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସରଯୁ ନଦୀରେ ଯୋଗବଳରେ ଜଳତ୍ୟାଗ କଲେ ।]

୩ । ସ୍ୱଫଲ୍କ ଙ୍କ ଏକପୁତ୍ର (ହି ଶ)—3. Name of Swaphalka. ଦେ.ବ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ବାଚନିକ ।

ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ନାମ— 1. A name given to males.

ଶତ୍ରୁଘ୍ନୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶତ୍ରୁଘ୍ନ+ଈ)—ଶତ୍ରୁଘ୍ନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Śatrughnī Feminine of Śatrughna ସ. ବ—ବଡଆର; ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର (ହି. ଶ)—Weapon; offensive weapon.

ଶତ୍ରୁଚର—ସ. ବ—(ଶତ୍ରୁ+ଚର; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷର ଗୁପ୍ତଚର Śatruchara ଶତ୍ରୁର ଚର ବା ପ୍ରତିପକ୍ଷ—A spy or informer of the enemy.

ଶତ୍ରୁଜୟ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶତ୍ରୁ ବିଜୟ (ଦେଶ) Śatru jaya Śatru bijaya (See)

ଶତ୍ରୁଜୟୀ—ସ. ବିଣ—ଶତ୍ରୁ ବିଜୟୀ (ଦେଶ) Śatru jayī Śatru bijayī (See)

ଶତ୍ରୁଜିତ୍—ସ. ବିଣ—(ଶତ୍ରୁ+ଜି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଶତ୍ରୁବିଜୟୀ-Śatrujit Vanquishing one's foe. ସ. ବ—୧ । କୁବଳୟାଶ୍ୱଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ—1. Name of father of king Kubalayāswa.

ଶତ୍ରୁଞ୍ଜୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଶତ୍ରୁ°=ଶତ୍ରୁକୁ+ଜି ଧାତୁ=ଜୟକରିବା Śatrunjaya +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ ତ୍ରିପଦ ତତ୍)—ଶତ୍ରୁକୁ ଜୟକାରୀ; ଯେ ଶତ୍ରୁକୁ ପରାଜିତ କରେ—Vanquishing an enemy; the vanquisher of one's enemy. ବ—୧ । ପଦ୍ମତ ବିଶେଷ; ଗୁଜୁରାଟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜିଲ୍ଲାର ପର୍ବତ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ବମ୍ବାଇ—1. Name of the mountain Girnar in Gujerat (W. India) [ଦ୍ର— ଏହା ଜୈନମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥ, ଏହା କାଠିଆ ବାଡ଼ରେ ଗାଲ୍ଟାନା ନଗର ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ଅନେକ ଜୈନ ଦେବ ମନ୍ଦିର ଓ ପ୍ରସ୍ତରର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।] ୨ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାହନ ହସ୍ତୀର ନାମ; ମହାବଳ ଓ ମହାକାୟ ହସ୍ତୀ—2. Name of a big elephant belonging to Ramchandra. [ଦ୍ର—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାଭୁଲାଳୟରୁ ଏହ ହସ୍ତୀକୁ ଉପହାର ପାଇଥିଲେ ଓ ବନଗମନ କାଳରେ ଏହାକୁ ସୁପଙ୍କୁ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ ।] ୩ । ପରମେଶ୍ୱର (ହି. ଶ)—3. God.

ଶତ୍ରୁତା ହୁ)—ସଂ. ଭ—(ଶତ୍ରୁ + ଭାବାର୍ଥେ. ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ବିପକ୍ଷତା; Śatrutā(twa) ବୈରିତା—1. Enmity; hostility. ୨ । ପ୍ରତିକୂଳତା—2. Opposition; contrarity; unfavourableness.

ଶତ୍ରୁତା କରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶତ୍ରୁଭାବରେ Śatrutā karibā କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To act inimically ଶତ୍ରୁତା କରା शत्रुता करना to a person.

ଶତ୍ରୁତାଚରଣ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଶତ୍ରୁତା + ଆଚରଣ)—ବୈରି- Śatrutācharaṇa ଭାବ ଆଚରଣ କରିବା; ଶତ୍ରୁପ୍ରତି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନିଷ୍ଟାଚରଣ —Acts of hostility.

ଶତ୍ରୁତାଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ଶତ୍ରୁତା + ଆ + ଚର ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍ Śatrutāchārī ୧ମା ୧ବ)—ଯେ ଶତ୍ରୁତାଚରଣ କରେ—[ଶତ୍ରୁତାଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Doing acts of hostility; acting inimically.

ଶତ୍ରୁତାନଳ—ସଂ. ବ—(ଶତ୍ରୁତା + ଅନଳ; ରୂପକ)—ଅଗ୍ନିପରି Śatrutā nala ଭୟାନକ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ଶତ୍ରୁତା—Fierce hostility or enmity compared to fire.

ଶତ୍ରୁତାପନ—ସଂ. ବ—(ଶତ୍ରୁ + ତାପନ; ଶ୍ୟା ତତ୍ପୁ)—୧ । ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା Śatrutāpana ଉତ୍ପୀଡ଼ନ—1 Oppression practised on a person by one's enemy. ୨ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଅନ୍ୟର ଶତ୍ରୁକୁ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ କରିବା—2. Oppressing one's enemies. ବିଣ (ଶତ୍ରୁ + ତାପି ଧାତୁ = କଷ୍ଟ ଦେବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ଶତ୍ରୁର ପୀଡ଼ାଦାୟକ Oppressive to the enemy.

ଶତ୍ରୁତା ଭାବ—ଦେ. ବ—ଶତ୍ରୁଭାବ (ଦେଖ) Śatrutā bhāba Śatru bhāba (See)

ଶତ୍ରୁତାଭାବ ପୋଷଣ କରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ Śatrutā bhāba poshaṇa karibā ବୈରିଭାବ ମନରେ ରଖିବା—To retain a feeling of ଶତ୍ରୁତା ପୋଷଣକରା enmity against a person.

ଶତ୍ରୁଦମ(ଲ)ନ—ସଂ.ବ—୧। (ଶତ୍ରୁ + ଦମ୍ [ଳ]ଧାତୁ + ଭାବ.ଅନ)— Śatru dama(la)na ଶତ୍ରୁକୁ ପରାଜୟ କରଣ—Vanquishing the foe. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ଶତ୍ରୁ ମର୍ଦ୍ଦନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Vanquisher of the enemy. ୩ । ଦଶରଥ ପୁତ୍ର ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କ ଏକ ନାମ—3. A name of Śatrughna.

ଶତ୍ରୁଦ୍ରୁମ—ସଂ. ବ—ଅମ୍ଳବେତସ (ଶବ୍ଦକୋଷ)— Śatru druma Common sorrel.

ଶତ୍ରୁଦ୍ରୋହ—ସଂ. ବ—ବିପକ୍ଷକୁ ନାଶ କରିବା— Śatru droha Distruction of one's foe.

ଶତ୍ରୁନାଶ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶତ୍ରୁକୁ ପୀଡ଼ା ଦେବା— Śatru nāśa The destruction of the enemy.

ଶତ୍ରୁନିପୀଡ଼ିତ—ସଂ. ବିଣ—(ଶତ୍ରୁ + ନିପୀଡ଼ିତ, ଶ୍ୟା ତତ୍ପୁ)—ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା Śatru nipīrditā ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ—Oppressed by the (ଶତ୍ରୁ ନିପୀଡ଼ନ-ତତ୍ପୁରୁଷ) enemy.

ଶତ୍ରୁନିର୍ଯ୍ୟାତନ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ୟା ତତ୍ପୁ)—ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା ପୀଡ଼ନ— Śatru nirjyātana Oppression practised on a person by one's enemy.

ଶତ୍ରୁନ୍ତପ—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି ବ ପୁଂ—(ଶତ୍ରୁ + ତପ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— Śatruntapa ଶତ୍ରୁଂ ପରାସ୍ତକାରୀ—(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର)— [ଶତ୍ରୁନ୍ତପ-ଅନ୍ୟରୂପ] Vanquishing one's foes.

ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ବିପକ୍ଷ ଦଳ—1. Enemy's Śatru paksha party. ୨ । ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ—2. The enemy. ୩ । ବିପକ୍ଷର ସେନା—3. The enemy's army.

ଶତ୍ରୁପଣ -ଦେ. ବ—ଶତ୍ରୁତା—Enmity. Śatru paṇa ଶତ୍ରୁତା शत्रुताई, शत्रु पन (ଶତ୍ରୁ ପରିଅ[ସ୍ୱା]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶତ୍ରୁପୀଡ଼ନ ସ. ବ—ଶତ୍ରୁନିର୍ଯ୍ୟାତନ (ଦେଖ) Śatru pīrdana Śatru nirjyātana (See)

ଶତ୍ରୁପୀଡ଼ା -ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଶତ୍ରୁକୃତ ଅତ୍ୟାଚାର— Śatru pīrdā Oppression by the enemy.

ଶତ୍ରୁବଧ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଅପକାରୀ ଶତ୍ରୁର ହତ୍ୟା— Śatru badha The murder of one's enemy; ଶତ୍ରୁ ହତ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) killing one's enemy.

ଶତ୍ରୁବଳ -ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ବିପକ୍ଷର ଶକ୍ତି ବା ଷମତା— Śatru bala 1. The power of the enemy. ୨ । ବିପକ୍ଷର ସେନାବଳ—2. The enemy's force or army. ସ. ବିଣ (ଶତ୍ରୁ + ବତ୍ୟର୍ଥାଳ୍ୟର୍ଥେ ବଲ)—ଯାହାର ଶତ୍ରୁ ବତ୍ୟର୍ଥାଳ ଅଛି (ଶବ୍ଦକୋଷ)— Having enemies.

ଶତ୍ରୁବାଧା—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଶତ୍ରୁପୀଡ଼ା (ଦେଖ) Śatru bādhā Śatru pirdā (See)

ଶତ୍ରୁବିଜୟ -ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶତ୍ରୁର ପରାଜୟ; ଶତ୍ରୁକୁ ପରାସ୍ତ Śatru bijaya କରିବା—The defeat of the foe.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶତ୍ରୁ ବିଜୟୀ – ୪.ବି. ଓ ବ ପୁଂ--ଯେ ଶତ୍ରୁକୁ ବିଜୟ କରେ; ଶତ୍ରୁଜୟୀ Śatru bijayī Vanquishing one's enemy; vanquisher of one's foes. ଶତ୍ରୁ ବିଜୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶତ୍ରୁ ବିଜିତ—ବି. ବିଣ (ଶତ୍ରୁ + ବିଜିତ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) – ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା Śatru bijita ପରାଜିତ—Vanquished or conquered (ଶତ୍ରୁ ବିଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) by the enemy.

ଶତ୍ରୁ ବିଗ୍ରହ—ପ. ବ—ଶତ୍ରୁଭାବପୂର୍ଣ୍ଣକ ଯୁଦ୍ଧ; ଶତ୍ରୁଭାବରେ ଅଙ୍ଗଭଣ Śatru bigraha (ବିଦ୍ୱକୋଷ)—Fight with inimical motive.

ଶତ୍ରୁ ବିନାଶନ – ପ. ବ—୧ । ଶତ୍ରୁ ବିନାଶକାରୀ—1. Destroyer Śatru binā́śana of the foes. ୨ । ମହାଦେବ (ତ୍ରି ଶ)—2. Mahādeba.

ଶତ୍ରୁ ଭଙ୍ଗ – ପ. ବ—ମୁଞ୍ଜ ତୃଣ (ହି. ଶ)—
Śatru bhaṅga The Muñja grass.

ଶତ୍ରୁ ଭଞ୍ଜ ଦେବ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଉତ୍କଳଶୀସ୍ଥ ଜନୈକ ଶ୍ୟାଇନାମା ରାଜା—A famous king of the Bhañja dynasty. [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମ ଖ୍ରିଲାଭ୍ଦରେ ପୁରୁ ଥିଲେ ଓ ଉତ୍କଳସ୍ଥ ଖିଞ୍ଜଳ ମଣ୍ଡଳ (ଅଧୁନାତନ କୋଦ, ଦଶଥଣ୍ଡା ଓ ଘୁମସର)ର ଅଧୀଶ୍ୱର ଥିଲେ । ବଂଶ ସମ୍ବତ୍ ୮୦୦ ବା ୨୪୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲିଖିତ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ତାମ୍ରଶାସନରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର, ବି.ଏ, ଉ. ଇତ୍ତ ଙ୍କ ଟ୍ରପ୍ତଣୀ ।]

ଶତ୍ରୁ ଭାବ—ପ. ବ—ଶତ୍ରୁତା—Enmity
Śatru bhāba (ଶତ୍ରୁଭାବ—ଦେ. ରୂପ)

ଶତ୍ରୁ ଭୂମିଜ—ପ. ବ—ନୀଲାଞ୍ଜନ (ହି. ଶ; ବିଦ୍ୱକୋଷ)—
Śatru bhūmija The blue collyrium.

ଶତ୍ରୁ ମର୍ଦ୍ଦକ—ସ. ବିଣ. ଓ ବ ପୁଂ—ବିପକ୍ଷକୁ ଯେ ପରାଜୟ କରେ—
Śatru marddaka Vanquisher of one's foes. (ଶତ୍ରୁ ମର୍ଦ୍ଦିକା – ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶତ୍ରୁ ବିମର୍ଦ୍ଦକ—ଅନରୂପ)

ଶତ୍ରୁ ମର୍ଦ୍ଦନ – ସଂ. ବ—୧ । (ସପ୍ତମୀ ତତ୍) ବିପକ୍ଷକୁ ପରାଜୟ କରିବା—
Śatru marddana 1. Vanquishing the enemy. ୨ । ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କ ଏକ ନାମ—2. Name of Śatrughna ୩ । କୁବଳୟାଶ୍ୱପୁତ୍ର ପୁରୁ (ହ୍ରି ଶ)—3. Name of the son of Kubalāyaśwa. ବିଣ. ପୁଂ—ବିପକ୍ଷକୁ ଦମନକାରୀ—Vanquishing the enemy (ଶତ୍ରୁ ବିମର୍ଦ୍ଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—୧ । ଶତ୍ରୁ ଓ ମିତ୍ର—1. Foe and friend. ୨ । (ସପ୍ତମୀ ତତ୍) ଆପଣା ବିପକ୍ଷର ମିତ୍ର—2. The friend of one's enemy.

ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ରୁ—ତ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର)—ଶତ୍ରୁ ଓ ମିତ୍ର—Friend
Śatru mitru ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ଶତ୍ରୁମିତ୍ର and foe.

ଶତ୍ରୁ ଶଙ୍କା—ସ. ବ—୧ । ବିପକ୍ଷ ଯୋଗୁଁ ମନରେ ଭୀତି ଉତ୍ପନ୍ନ—
Śatru śaṅkā 1. The fear of the enemy. ୨ । ଶତ୍ରୁଠାରୁ ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିବାର ଆଶଙ୍କା—2. Apprehension of injury from the foe.

ଶତ୍ରୁ ଶାସନ—ସଂ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ବିପକ୍ଷକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବା—
Śatru śāsana The punishing of one's enemies. [ଦ୍ର—ଏଥିରୁ ବିଶେଷଣରେ (ପୁଂ) ଶତ୍ରୁଶାସ୍ତା ଓ (ସ୍ତ୍ରୀ) ଶତ୍ରୁଶାସ୍ତ୍ରୀ ହୁଏ ।]

ଶତ୍ରୁ ଶଙ୍କୁଳ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ—
Śatru śaṅkala Infested by the enemy.

ଶତ୍ରୁ ଶାଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶତ୍ରୁ + ଶାଲ୍ୟ) —କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି
Śatru śala ବିଶେଷ (ଭଗବତ୍ ପ୍ରାପ୍ତିନ ଜୁଚ୍ଛଲ)—A family-title of the Kshatriyas.

ଶତ୍ରୁ ସ(ସା)ହ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶତ୍ରୁ + ସହ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Śatru sa(sā)ha ଶତ୍ରୁର ବିକ୍ରମ ସହ୍ୟକରିବାକୁ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Able to beat the prowess or brunt of the enemy.

ଶତ୍ରୁ ସାତ୍—ସଂ. ବ (ଶତ୍ରୁ + ସତ୍ତ୍ୱାର୍ଥେ ସାତ୍)—୧ । ଶତ୍ରୁରୂପେ
Śatru sāt ପରିଣତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Changed into a foe. ୨ । ଶତ୍ରୁର ଦ୍ୱାରାଗତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Occupied or taken possession of by the enemy.

ଶତ୍ରୁ ହନ୍ତା—ସଂ. ବିଣ ଓ ବ. ପୁଂ—ବୈରୀ ବିନାଶକାରୀ—Destructive of one's foes, ସଂ. ବ (ନାମ)—
Śatru hantā (ଶତ୍ରୁ ହନ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦ୍ୱାରବତୀରାଜ ଶମ୍ବର ଦୈତ୍ୟର ଏକ ମନ୍ତ୍ରୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Name of a minister of demon Śambara.

ଶତ୍ରୁ ହା—ସଂ. ବିଣ ଓ ବ (ଶତ୍ରୁ + ହନ୍ ଧାତୁ + କ୍ୱିପ୍; ଶତ୍ରୁ ହନ୍ ଶବ୍ଦ
Śatruhā ୧ମା, ୧ବ)—ଶତ୍ରୁ ହନ୍ତା (ଦେଶ)—Śatruhantā (See) ବ—୧ । ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କର ଏକ ନାମ (ହ୍ରି. ଶ.)—1. A name of Śatrughna. ୨ । ଶ୍ୱଫଲ୍କର ଏକପୁତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
2. Name of a son of Śwaphalka.

ଶତ୍ରୁ ହିଂସା—ସଂ. ବ—(ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ବିପକ୍ଷକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବା—
Śatru himsā Punishing the enemy.

ଶଦ୍ (ଧାତୁ)—ପ—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨ । ଗତି Śad (root) କରିବା—2. To move. ୩ । ନାଶ କରିବା—3. To destroy, ୪ । ଅନିଷ୍ଟ କରିବା—4. To injure. ୫ । ଛେଦନ କରିବା—5. To cut.

ଶଦ—ସଂ. ବ—୧ । ଫଳମୂଳାଦି (ହ୍ରି. ଶ)—1. Vegetable; Śada fruits and roots. ୨ । କର; ସ୍ୱଳ୍ପ (ହ୍ରି. ଶ)—2. Rent. ୩ । ପରିବା (ହ୍ରି. ଶ)—3. Kitchen vegetables.

ଶଦକ—ସଂ. ବ—ଭୂଷି ବା ତୁଷ ବାହାର କରିସାରି ନ ଥିବା ଶସ୍ୟ
Śadaka (ହ୍ରି. ଶ)—Grain with the chaff intact.

ଶଦରଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ସଦରଙ୍ଗା ଶାଗ ପର ଏକପ୍ରକାର ଶାଗ; ଶାଳିଞ୍ଚ
Śādaraṅgā (ବୈଦ୍ୟକ, ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—ଶାଳିଞ୍ଚ (ଦେଶ)—ଶାକେଶାକ Śāliñcha (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଦ(ର୍ଦି)ଆଲି -ସ୍ତ୍ରୀ-ଦେ (ତତ୍ତ୍ୱାମ) ବ—ଦ୍ୱାରର ଚଉକାଠ ଉପରେ ରଖିବା ପଟା—Lintel.
Śadi(rdi)āli (ଶାଡ଼ୁଲି, ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳ—ଦେ. ରୂପ)

ଶଦ୍ରି—ସଂ. ବ (ଶଦ୍ ଧାତୁ+କ୍ରିଂ. ରି)—୧ । ମେଘ—1. The cloud, ୨ । ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ; ଅର୍ଜୁନ—2. Arjuna, ୩ । ହସ୍ତୀ—3. Elephant. ୪ । ବଜ୍ରପାତ—4. Lightning. ୫ । ଖଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—5. Piece; bit.
Śadri

ଶଦ୍ରୁ—ସଂ. ବିଣ (ଶଦ୍ ଧାତୁ+କ୍ରିଂ. ରୁ)—୧ । ଗମନଶୀଳ—1. Moving; tending to move. ୨ । ପତନଶୀଳ—2. Having a tendency to fall. ୩ । କ୍ଷୟଶୀଳ—3. Having a tendency to decay; decaying. ୪ । ପତନକର୍ତ୍ତା—4. Causing to fall. ସଂ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—1. Bishṇu. ୨ । ଗଣ୍ଡା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Rhinoceros.
Śadru

ଶଧ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶ୍ରଦ୍ଧା)—ଶ୍ରଦ୍ଧା (ଦେଶ)—Sadha. (See)
Śadha [ଉ—ଅଥାଙ୍କେ ଗୁହିଁ ଘୁଲୁକ ଦୋଇଲା ନ ଗୁହିଁ ଗୁହିଁବାକୁ ଶଧ । ପ୍ରାଚୀ. ଉଷାଅଉଳାଷ ।]

ଶନ୍ଦ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଗମନ କରିବା-1. To go. ୨ ।ଚାଲିବା—2. To walk; to travel.
Śan-b (root)

ଶନ—ସଂ. ବ—୧ । ଶାନ୍ତି (ହି. ଶ)—1. Peace. ୨ । ସ୍ଥିରତା (ହି. ଶ)—2. Stillness. ୩ । ସୁଣପଟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Hemp; Cannabis Sativa. ଦେ. ବ—ଶନ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—A name for calling Śani.
Śana

ଶନକ—ସଂ. ବ—(ନାମ) ଶମ୍ବରର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)
Śanaka Name of a son of demon Śambara.

ଶନକାବଲି—ସଂ. ବ—ଗଜପିପ୍ପଳୀ (ହି. ଶ)
Śanakābali Scindapsus Officinalis.

ଶନପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ—କଠୁଙ୍ଗା (ହି, ଶ)
Śanaparṇṇī Black hellebore.

ଶନପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବ—ଶଣପୁଷ୍ପୀ (ହି. ଶ)
Śanapushpī Crotalaria Juncia.

ଶନଶନ—ଦେ. ବ—ସନ ସନ (ଦେଶ)—Sana sana. (See)
Śanaśana [ଉ—ଶନ ଶନ ଶବ୍ଦରେ ଗଲିଲା ଅମ୍ବରେ । ସ୍ୱଧାନାଥ ।]

ଶନା—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଶନ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—A name for calling Śani.
Śanā

ଶନି ଶନିଚରା, ଶନିୟା
[ଶନେଅ, ଶନୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]
(ଶନୁ, ଶନେଇ—ଆଦରାର୍ଥକରୂପ)

ଶନା(ନେ)ଇ -ଦେ. ବ—୧ । ତୂରୀ—1. A bugle; a clarion.
Śanā(ne)i ୨ । (ଆଦରାର୍ଥକ) ଶନ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—ସାନାଇ 2. A name for calling a person named Śani. ସହନାଇ, ପିପହୀ ଶନୁ, ଶନାଇ ଶନ୍ତୁ

ଶନି—ସଂ. ବ (ଶଣ୍ ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ ଇ; କମ୍ବା ଶୋ ଧାତୁ=ଶୀଣ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନି)—୧ । ସପ୍ତମ ଗ୍ରହ; ଶନ ଗ୍ରହର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଶନ, ଶନୈଶ୍ଚର, ସୌରି, ମାଲବାସା, ମନ୍ଦ, ଶନୈସ୍ପଜ, ପାଙ୍ଗି, ଗ୍ରହନାୟକ, ଛାୟାସୁତ, ଭାସ୍କର(ଙ୍କ), ମାଲାମ୍ବର, ଆର, ଡୋଡ଼ି, ବଭ୍ର, କୋଳ, ଷଡ୍ଯାଂଶୁ, ପଙ୍ଗୁ, କାଳ, ସୂର୍ଯ୍ୟସୁତ, ଅର୍କିଜ ଗ୍ରହବିଶେଷ (ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସରେ ଚତ୍ୟୋନୀ ଛାୟାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ)—1. The seventh planet, said to be the son of the Sun; Saturn,

[ଦ—ପୁରାଣ ମତରେ ଶନଗ୍ରହ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ଜନ୍ୟାଙ୍କୁ ହରାଣ କରିଥିଲେ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଋତୁ ରକ୍ଷା ନ କରିବା କାରଣରୁ ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଏହାଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ, ଏ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁକୁ ଗୁହିଁବେ, ତାହା ବିନଷ୍ଟ ହେବ । ପାଙ୍ଗୁଙ୍କର ଗଣେଶ ଜନ୍ମ ହେବାରୁ ଏ ବସ୍ତୁଙ୍କ ଅଦେଖରେ ନବଜାତ ଗଣେଶଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଓ ଗଣେଶଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଏହାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାମାତ୍ରକେ ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡଟି ଉଡ଼ିଗଲା । ଦେବତାମାନେ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଗୋଟିଏ ହାତୀର ମୁଣ୍ଡ ଆଣି ଗଣେଶଙ୍କ ଗଣ୍ଡିରେ ଲଗାଇଦେଲେ ଓ ତଦବଧି ଗଣେଶ ଗଜାନନ ହେଲେ । ପାଙ୍ଗୁଙ୍କ ଶାପରୁ ଏ ଜଞ୍ଜ ହୋଇଗଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ଏ ଅମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ । ଏହାଙ୍କର ଗତି ଧୀର ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ମନ୍ଦ ଓ ଶନୈଶ୍ଚର । ଥରେ ଗୋଟିଏ ରାଶିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ଶନିଙ୍କୁ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ଲାଗେ । ଶନିଙ୍କର ଗୋଚରକାଳ ମଧ୍ୟରେ ୭ମ, ୮ମ ଓ ୯ମ ସାଢ଼େ ସାତ ବର୍ଷକୁ ଶନିଦଶା। ଏବ ୧୨ଶ,ଜନ୍ମ ଓ ୨ୟ ୨ବର୍ଷକୁ ଶନି ସାଢ଼େସାତ ବୋଲିଯାଏ । ଶନି ଶବ୍ଦକଷତ ଦୁଃଖ ବୋଲି ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଏଥିପାଇଁ ଶନିବସ୍ତାରେ ଶବ୍ଦମାଳକୁ ବେଶି ବିଘ୍ନ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ବୋଲି ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଶନି ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମରାଶିରୁ ଦ୍ୱେଲେ ବତ୍ତାଶ, ପଳସ୍ତାୟ; ୨ୟରେ କ୍ଲେଶ; ତୃତୀୟରେ ଶତ୍ରୁନାଶ ଓ ବିତ୍ତଲାଭ; ୪ର୍ଥରେ ଶତ୍ରୁବୃଦ୍ଧି; ୫ମରେ ପୁତ୍ର ହାନି ଓ ଅର୍ଥନାଶ; ୬ଷ୍ଠରେ ଅର୍ଥଲାଭ; ୭ମରେ ଅନଷ୍ଟଯାତ; ୮ମରେ ଦେହ ପୀଡ଼ା; ୯ମରେ ଧନକ୍ଷୟ; ୧୦ମରେ ମାନସିକ ଉଦ୍‌ବେଗ; ୧୧ଶରେ ବିତ୍ତଲାଭ ଓ ୧୨ଶରେ ଅନର୍ଥ ଘଟଇ । ଶନଗ୍ରହ ରାଶିରୁ ଜନ୍ମସମୟରେ ଗୋଚର ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଲଗ୍ନର ୭ମ ଘରେ ଶନି ଥାଆନ୍ତି, ସେ ବ୍ୟକ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠା ହୁଏ । ଶନିବାର ବିବାହ, ସୌଗନ୍ଧକର୍ମ କରଯିବ । ଶନିବାର ବିବସର ଷଷ୍ଠୀଯୁକ୍ତ ବାରବେଳା ଓ

ପ୍ରଥମଭାଗ ଓ ଶେଷଭାଗ କାଳବେଳା । ଶନିବାରର ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଥମଭାଗ ଓ ଶେଷଭାଗ କାଳଦୃଷ୍ଟି । ଶନିବାରରେ କାଳଜ୍ଞାନ ପ୍ରଥମ ଉଚ୍ଚୋଦଶନ ଘଣ୍ଟାରେ ସେ କାଳବା ବଧବା ହୁଏ ।

ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନକାଳ ମଧ୍ୟରେ ନାକ୍ଷତ୍ରିକ ମତାନୁସାରେ ବୃଧମହାଦଶା ପରେ ଓ କୁଜମହାଦଶା ପୂର୍ବରୁ ଶନିର ମହାଦଶା ଯୋଗ ହୁଏ । ଏ ମହାଦଶାର ଯୋଗକାଳ ଦଶ ବର୍ଷ । ତେଲେ ମତରେ ଶନିମହାଦଶା ୧୯ ବର୍ଷ ଓ ତାହା ବୁଦ୍ଧମହାଦଶା ପରେ ଓ ବୃଧ ମହାଦଶା ପୂର୍ବରୁ ପଡ଼େ । ଶନି ଗ୍ରହଙ୍କ ଶାନ୍ତ ଜମିନ୍ ବା ଜୁ, ତେଲ, କୃଷ୍ଣଲ, ମଦ୍ୟ ଓ ଲୌହଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରଶସ୍ତ । ଶନିବାରରେ ଜ୍ୱର ଧରିଲେ ଜଳ୍ଦି ଜ୍ୱର ଚଷ୍ଟାପ୍ରଦ ହୁଏ । ଫଳତଃ ଶନି ଗ୍ରହଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ଶୀତଳ ।

ଏହା ସୌରଜଗତର ନବ ଗ୍ରହଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ୭ମ ଗ୍ରହ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଏହାର ଦୂରତ୍ୱ ୮୮ କୋଟି ୩୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ, ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀ ଅପେକ୍ଷା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ୯୪ ଗୁଣ ଦୂରରେ ଏହା ଅବସ୍ଥିତ । ଏଥିର ବ୍ୟାସ ୭୫ ହଜାର ୮ଶତ ମାଇଲ । ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚାରିଆଡ଼େ ଘୂରିବାକୁ ଏହାକୁ ୨୯ ବର୍ଷ ୧୬୨ ଦିନ ଲାଗେ ଓ ଗୋଟିଏ ରାଶିକୁ ଟପିବାକୁ ପାଏ ୨୯ ବର୍ଷ ଲାଗେ । ବୃହସ୍ପତିଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଏ ସବୁ ଗ୍ରହଠାରୁ ବଡ଼ । ଏହାର ବ୍ୟାସ ପୃଥିବୀର ବ୍ୟାସର ନଅ ଗୁଣ । ଏଥିର ୧୫ ଓ ମତାନ୍ତରରେ ୮୫ ଉପଗ୍ରହ ବା ଚନ୍ଦ୍ର ଅଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ ଗ୍ରହଠାରୁ ତେଣି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ଏ ଆପଣା ଅକ୍ଷ ଉପରେ ୩୭୮ ଦିନରେ ଥରେ ଘୂରି ଆସେ । ଏଗ୍ରହର ଘୂରଣାଗତି ଗୋଟିଏ ଜଡ଼ ବଲଯୁ ଅଟେ । ଏହା ବାହ୍ୟ ବଲଯୁରୁ ଶନିର ଦିଗର ଦୂରତ୍ୱ ୫ ହଜାର ୪ ଶତ ମାଇଲ ଆଭ୍ୟ ବଲଯୁର ଓସାର ୧୧ ହଜାର ୨ ଶହ ମାଇଲ । ବଲଯୁର ବାସ୍ତ ୧ ଲକ୍ଷ ୨୨ ହଜାର ୮ ଶହ ମାଇଲ ଓ ଘନତା ଶହେ ମାଇଲରୁ ଅଳ୍ପ ଅଟେ । (ଇ. ଶ)

ଫଳତଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଏ ଗ୍ରହ କୃଷ୍ଣ, ଶୂଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣମୃଗ, ଗୃଧ୍ରବାହନ, ପୌରସ୍ତ୍ୟଦେଶାଧିପତି, ନପୁଂସକ ଓ ତମୋଗୁଣଯୁକ୍ତ, କଷାୟରସର ଅଧିପତି, ଜଡ଼ ଓ କୁମ୍ଭ ରାଶିର ଓ ମୀନତାତ୍ମଶିର ଅଧିପତି, ଚତୁର୍ଭୁଜ, ବାଣ,ଶୂଳ, ଧନୁଃ ଓ ଦଣ୍ଡଧାରୀ । ସମ୍ପ ଏ ଗ୍ରହର ଅଧିଦେବ ଓ ପ୍ରତ୍ୟଧିଦେବତା ।

ସଦ୍ଗୁଣ ମତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଛାୟାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଏହାଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ଏହାକୁ ଜଣ୍ୟପମୃତଙ୍କ ସନ୍ତାନ ହୋଇ ସମ୍ଭ ହୋଇପାରେ । ଶନି ଓ ମଙ୍ଗଳ ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ଏକସ୍ଥାନବର୍ତ୍ତ ହେଲେ ଗ୍ରହଯୋଗକାରକ ହୁଅନ୍ତି ।]

୨। ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ (ଇ. ଶ)—2. Misfortune; illluck. ୩ । ଶନିବାର—3. Saturday. (ଉ – ଉଦସ୍ତ ଶନିର ପାଠ—ଶନାବତନ ।) ବି. ବ—୧ । ଦୁଷ୍ଟଦୃଷ୍ଟି-

ଶନି ଶନି ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person with evil eyes. ୨ । କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A miser. ୩। ଖୋଞ୍ଚା ଲୋକ—3. A lame man.

ଶନି ଗୋଚର—ସ. ବ [ଜ୍ୟୋତିଷ]—ଶନି ଗ୍ରହ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶିକୁ Śani gochara ଅତିକ୍ରମ କରିବା କାଳ ୨½ ବର୍ଷ— A period of 2½ years which it takes Saturn to cross one of the zodiac signs.

ଶନି ଚଳନ – ସ. ବ [ସପ୍ତମୀ ତତ୍.]—ଶନି ଗ୍ରହର ଗୋଟିଏ ରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ Śani chalana ରାଶିକୁ ଯିବାର କାଳ— The time [ଶନିସଞ୍ଚାର—ଅନ୍ୟରୂପ] when the planet Saturn crosses the boundary of 2 signs.

ଶନିଜ—ସ. ବ—ଗୋଲମରିଚ [ହି. ଶ]— Śanija Black pepper

ଶନି ଦଶା—ସ. ବ—୧ । ଜାତକରେ ଶନିଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଲେ ଘଟିବା Śani daśā ଅବସ୍ଥା—(ଶନି ତଳେ ଦେଖ)— ଶନିମହାଦଶା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. The condition of a person due to the planet Saturn (see the notes under Śani) ୨ । ଅଭାବ ଓ ଦୁଃଖମୟ ଅବସ୍ଥା—2. A time of want and misery.

ଶନି ଦୃଷ୍ଟି—ବି. ବ.—୧ । ମନ୍ଦ ବା ଅଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟି—1. Bad or in- Śani dṛushṭi ଶନିଦୃଷ୍ଟି ଶନିଦୃଷ୍ଟି auspicious look. ୨ । ବୈଅନୁଗ୍ରହ ଦୃଷ୍ଟି; ପ୍ରତିକୂଳ ଦୃଷ୍ଟି, କୋପଦୃଷ୍ଟି— 2. Evil eye.

ଶନି ପ୍ରଦୋଷ—ସ.ଉ.—କୌଣସି ମାସର କୃଷ୍ଣା ତ୍ରୟୋଦଶୀ ଶନିବାରରେ Śani pradosha ପଡ଼ିଲେ ସେ ଦିନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଶିବ ପୂଜା ରୂପ ବ୍ରତ ଓ ପର୍ବ (ଇ.ଶ)—A festival observed if a Saturday falls on the 13th of a dark lunar fortnight.

ଶନି ପ୍ରସୂ—ସଂ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଏକ ପତ୍ନୀ; ଛାୟା— Śani prasū Chhāyā; one of the 2 wives of the Sun god.

ଶନି ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍.) ନୀଳମଣି—Sapphire . Śani priya.

ଶନି ବାର ସଂ. ବ.—ଶୁକ୍ରବାରର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ରବିବାରର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ Śani bāra (ଶନିବାସର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାସର—Saturday.

ଶନିବାର ଗଣ୍ଡା – ପ୍ରାବେ. (ଗଡ଼ଜାତ) – ବି. (ଭୁଲ. ହି. ଶନିଓଣ୍ଡା) — Śanibāra gaṇḍā ପ୍ରତି ଶନିବାରରେ ଗୁରୁଶାଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରଙ୍କଠାରୁ ଗୁରୁଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ ଘୁଇଁବୋଡ଼ି କଉଡ଼ି—20 pieces of cowries paid to the teacher by his pupils on every Saturday. (ଦ୍ର – ବଡ଼ାର ପ୍ରଚଳର ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତି ଶନିବାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ପାଖରୁ ଏପାଖ ଘୁଇଁ, ୧ ପଇସା ଓ ଗୋଟିଏ ଘୁଅ ସ୍କୁଲକୁ ଅଣନ୍ତି । ଗିଲ୍ଲାମାନେ ସଂଗୃହୀତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଇସା ମଧ୍ୟରୁ ବଢ଼ି ଅଂଶରେ ଗୁଡ଼ ଅଦା ଜେତେବେଳୁ ଗୁଡ଼ଳକୁ ବଡୁଘଇ ତା ସଙ୍ଗେ ଗୁଡ଼ ମିଶାଇ ଗଣେଶଙ୍କ ସ୍ତବ ପାଠ କରନ୍ତି ଓ ଜଳୁ ଗୁଡ଼ ଗୁଡ଼ଳ ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟାଯାଏ । ବାକି ଗୁଡ଼ଳ, ଗୁଡ଼ ଓ ଗୁଥା ଘରକୁ ନଅନ୍ତି । ଏ ପ୍ରଥାକୁ କୁଉରେ 'ଶନଚଉଥ' ବୋଲାଯାଏ ।)

ଶନରୁହ - ସଂ ବ (ଶନ+ରୁହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଏହା ଶନଙ୍କ Śaniruha ବାହନ ଥିବାରୁ)—ମହିଷ; ମଇଁଷି (ହି. ଶ.) — Buffalo.

ଶନଶ୍ଚର—ତ୍ରା. ବ— (ସ. ଶନୈଶ୍ଚର)—ଶନ ଗ୍ରହ—The planet Śaniśchara ଶନି ଶନିଚର Saturn.

ଶନି ସପ୍ତା - ଦେ. ବ.—ଜନ୍ମସ୍ଥର ଜନ୍ମ ରାଶିଠାରୁ ୭ମ, ୮ମ ଓ ୯ମ Śani saptā ରାଶିରେ ଶନଗ୍ରହ ରହିବାର କାଳ ୭½ ବର୍ଷ — ଶନି ସାଢ଼େସାତ ଶନିକା ଫଳ (ଏହା ଅଶୁଭ)—The time when the saturn is on the 7th, 8th and 9th houses from a man's natal sign. [ଦ୍ର—ଶନ ଭଲେ ନୋହଁ ଦେଖ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ 'ଶନଗ୍ରହ। ଯମର କୁତ୍, ଛଡ଼ାଇ ନବ କୋଡ଼ର ପୁତ୍' ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଗଳା ବଚନ ଅଛି ।]

ଶନ ସାଡ଼େ ସାତ—ଦେ. ବ.—(ଶନ ଭଲେ ନୋହଁ ଦେଖ)—ଜାତକର Śani sārde sāti ଜନ୍ମ ରାଶିଠାରୁ ୧୨ଶ, ଜନ୍ମ ବା ୧ମ ଓ ୨ୟ ଶନି ସାଢ଼େ ସାତ ଶନି ସାଢ଼େ ସାତୀ ରେ ଶନ ଗ୍ରହର ଥିବା କାଳ ୭½ବର୍ଷ (ଏହା ଅଶୁଭକାଳ)-A period of 7½ years in a man's life when the planet Saturn is on the 12th and the 2nd and the first sings from a man's natal sign.

ଶନେଇ—ଦେ. ବ—(ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ) ଶନ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ— Śanei Name for calling a person named Śani. ଶନି, ଶନାଇ ଶନୁ

ଶନୈଃ—ସ. ଅ—୧ । ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ; ଧୀରେ ଧୀରେ— Śanaiḥ 1. Slowly. ୨ । କ୍ରମଶଃ; କ୍ରମେ କ୍ରମେ— [ଶନୈଃଶନୈଃ, ଶନୈଃ ଶନୈଃ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. By degrees. ୩ । ମୃଦୁ ଭାବରେ—3. Gently. ୪ । ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ— 4. Little by little.

ଶନୈଃ କ ପନ୍ଥା ଶନୈଃ ପନ୍ଥା ଶନୈଃ ପର୍ବତ ଲଙ୍ଘନଂ - ସ. ଶ୍ଲୋକାଂଶ Śanaiḥ ka(pa)ntha śanaiḥ pantha ଉଚ୍ଚାରଣ—କ୍ରମଶଃ śanaiḥ parbata laṅghanam ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଗୁଲି ଗୁଲି ଶେଷରେ ପର୍ବତ ଲଙ୍ଘନ କରିଯାଇପାରେ—A Sanskrit proverb meaning—Climb slowly and you will surmount a mountain. [ଦ୍ର—ଏହାର ସମତ୍ୱବାଚକ ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଧୀର ଘାଣି ପଥର ଚାଟେ' ଓ ସମତ୍ୱବାଚକ ଇଂରେଜୀ ଉଚ୍ଚାରଣ—'Slow and steady wins the race.'

ଦ୍ର—ଏଥିର ପୂର୍ବଶ୍ଲୋକ—ଶନୈଃ ପନ୍ଥା ଶନୈଃ କନ୍ଥା ଶନୈଃ ପର୍ବତ ଲଙ୍ଘନମ୍ । ଶନୈଃକର୍ମଣି ଧର୍ମଶ୍ଚ ଏତେ ପଞ୍ଚ ଶନୈଃ ଶନୈଃ ।

ଏଥିର ଅର୍ଥ :—ପନ୍ଥା ଅଳ୍ପଜଳ, ଉଲ୍ଲଘାର ଉନ୍ନାରେ ପରଣାନ୍ତ, ପର୍ବତଲଙ୍ଘନ କର୍ମ ଓ ଧର୍ମ, ଏ ୫ଟି କର୍ମ ଧୀରେ ଧୀରେ ସାଧିତ ହୁଏ—ସୁଚଳନ ।]

ଶନୈର୍ଗଙ୍ଗମ୍—ସ. ଅ—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଗଙ୍ଗା ଧୀରେ ଧୀରେ ପବାହିତ ହେଉଅଛୁ; ଧୀରଗାଙ୍ଗ ଦେଶ (ଉତ୍କଳକୋଷ)—A place or country where the Ganges is flowing slowly.

ଶନୈର୍ମେହ—ସ. ବ (ଶନୈଃ+ମେହ)—ପ୍ରମେହ ରୋଗ ବିଶେଷ— Śanairmeha A kind of gonorrhoea. [ଦ୍ର—ଏହି (ଶନୈଃପ୍ରମେହ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମେହ ରୋଗରେ ମୂତ୍ର ବେଗ ଉପସ୍ଥିତ ନ ହୋଇ ସ୍ୱତ। ସ୍ରାବ୍ୟ ସକଳ ସମୟରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ମୂତ୍ର ଅଉ କଷ୍ଟରେ ନର୍ଗତ ହେଉଥାଏ— ଉତ୍କଳକୋଷ ।]

ଶନୈର୍ମେହୀ—ସ. ବ ଓ ବିଶ. ପୁଂ (ଶନୈର୍ମେହ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Śanairmehī ଶନୈର୍ମେହ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି —A person suffering from the Śanairmeha variety of gonorrhoea.

ଶନୈଶ୍ଚର—ସ. ବ (ଶନୈଃ=ଧୀରେ ଧୀରେ+ଚର୍ ଧାତୁ=ଗତି Śanaiścara କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଶନଗ୍ରହର ଗତି ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଗତି ଅପେକ୍ଷା ଧୀରତର ଥିବାରୁ)-ଶନଗ୍ରହ— The planet Saturn.

ଶନ୍ତ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ଶଂ=ସୁଖ+ତ) —ସୁଖୀ (ଉତ୍କଳକୋଷ) — Śanta (ଶନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Happy.

ଶନ୍ତନୁ—ସ. ବିଶ (ଶଂ+ତନୁ)—ସୁସ୍ଥପୁଷ୍ଟ ଦେହ ବିଶିଷ୍ଟ Śantanu (ଉତ୍କଳକୋଷ)—Having a body full of weal. ସ. ବ—ଶାନ୍ତନୁ (ଦେଖ)—Śāntanu. (See)

ଶନ୍ତି(ନ୍ତୁ) - ସ. ବିଶ (ଶଂ+ତି; ତୁ)—ମଙ୍ଗଳଯୁକ୍ତ; କଲ୍ୟାଣଯୁକ୍ତ Śanti(ntu) (ଉତ୍କଳକୋଷ)—Full of prosperity or weal.

ଶପ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଶପଥ ପକାଇବା; ଦଲ୍ଲ କରିବା—1. To Śap (root) take an oath. ୨ । ଅଭିଶାପ ଦେବା— 2. To curse. ୩ । ଗାଳ ଦେବା—3. To abuse.

ଶପ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶପ୍=ତୃଣ ବିଶେଷ; ତୁଳ. ଅ. ସଫ୍=ଶପ Śapa ପସିଣା, ଆସନ)—ତୃଣ ବିଶେଷଦ୍ୱାରା ବୁଣା ହୋଇଥିବା ପସିଣା—A mat woven with a sort of reed. ସଂ. ବ (ଶପ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍.ଅ)—

ଶପ ତଣା(ଟେ)ଇ, ଶପ ପସି(ଣି)ଆ, ଶପ ପସୁ(ଣୁ)ଣୀ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଶପ, ଶପର୍ମାଡ଼ୁର ୧ । ଗାଳ ଦେବା; ଭର୍ତ୍ସନ (ଉତ୍କଳକୋଷ)— ଚଟାଇ, ସଫ 1. Rebuking. ୨ ଶପଥ (ଉତ୍କଳକୋଷ)— 2. Oath.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶପତ ତି —ଧା. ବ (ସଂ. ଶପଥ)—ଶପଥ; ସ୍ୱଣ—
Śapat:(ti) Oath
କିରେ **ସପତ, ସୌଗଂଧ**

ଶପଥ(ନ) ସଂ ବ (ଶପ୍ ଧାତୁ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅଥ, ଅନ)—୧ । ଦଲଥ;
Śapatha(na) ସ୍ୱଣ; ଧର୍ମତଃ ପ୍ରତିଜ୍ଞା; ଦୋହ୍ନ—1. Oath; a solemn promise by uttering the name of a God, Deity or a person in connection with one's speech. [ଦ୍ର—ଶପଥ ଶବ ଅନ୍ତୁ ଜଦ୍ଦଃ ସତେ । ଚମ୍ପୂ. 'ଶ' ଗୀତ ।] ୨ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା; କରୁଲ—2. Promise. ୩ । ଗାଳ; ଇରସ୍କାର—3. Abuse.
[ଦ୍ର—ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ବା କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମୋଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ କୌଣସି ବିଷୟ ଜହ୍ନବା ବା ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା ବା ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ଅନୁରୋଧ କରିବା ବା ଗାଳ ଦେବାକୁ ଶପଥ ବୋଲିଯାଏ; ଯେତେ ମୁଁ ମିଥ୍ୟା କଥା କହେଁ ତାହେଲେ ଈଶ୍ୱର ମୋତେ ଦଣ୍ଡ ଦେବେ, ଏହାକୁ ଶପଥ ବୋଲିଯାଏ ।]

ଶପଥ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧର୍ମ ପ୍ରମାଣେ କୌଣସି ବିଷୟ କହିବା—
Śapatha karibā To take an oath.
ଶପଥ କରା **शपथ करना**

ଶପଥ ପତ୍ର ସଂ. ବ (କଚରଥ)—ଧର୍ମତଃ ପ୍ରତିଜ୍ଞାପୂର୍ବକ ଲେଖାଯିବା
Śapatha patra କୌଣସି ଲେଖ; ଏଫିଡେଭିଟ୍—An affidavit; a sworn statement in writing; written statement on oath.

ଶପଥ ପୂର୍ବକ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଧର୍ମତଃ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି (କୌଣସି ବିଷୟ
Śapatha pūrbaka କହିବା)—(to state something)
ଶପଥପୂର୍ବ୍ବକ **शपथपूर्वक** On oath.

ଶପମାନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)—୧ । ସ୍ୱଣ ପକାଇ
Śapamāna ଥିବା—Taking oath; speaking on (ଶପ ।ନା—ଷ୍ଟ) oath ୨ । ଗାଳ ଦେଇଥିବା—
ଶଁପା—ଦେ. ବ—ଶମ୍ପା (ଦେଶ) 2. Abusing.
Śañpā Śampā (See)

ଶଁପା(ପେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶମ୍ପାଇବା (ଦେଶ)
Śañpā(pe)ibā Śampāibā (See)

ଶଁ(ଶ)ପିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ ଶପ ଧାତୁ)—ଶମ୍ପିବା (ଦେଶ)—
Śañ(śa)pibā Śampibā (See) [ଦ୍ର—ଶଁପନ୍ତୁ ସପା **गालीदेना** ବଦ୍ଦେ ବଖାଦେ, ଜବତ୍ତେ ଉଡ଼ ସ୍ୱାମୀ ଦୁଦେ—ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ୱଗବତ ।]

ଶପୋଟ—ଦେ.ବ—ବନ୍ଧାବନ୍ଧ କର ଜବାଡ଼ କରିବା—Tightening,
Śapota [ଦ୍ର—ଅଣଟୁଆ ଅଣପୋଟ ଦୋଇଛୁ ଶପୋଟ, କଷା **कसना** ଅଣଘଷା ଅଣଜଘା ଦୋଇଛୁ ଶ୍ଲେପଟ—ଗୀତା. ବ୍ରହ୍ମକରୁପଗୀତା ।]

ଶପ୍ତ—ସ. ବିଣ (ଶପ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—ଶାପଗ୍ରସ୍ତ; ଅପରାପ୍ତ—
Śapta Cursed. ବ (+ସ୍ତ୍ରୀ ତ)—୧ ।
ଧର୍ମତଃ ଅଙ୍ଗୀକାର—1. Solemn promise; a promise made on oath. ୨ । ଜଲୁପ; ତୃଣ-
ଉଲୁଖଡ଼ **उलप** ବିଶେଷ; [ଦ୍ର—ଏହା ମେଦନୀପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଜନ୍ମେ । ଏଥିରୁ ଶୀତ ମସିଣା ବୁଣାଯାଏ । ମେଦନୀପୁରରେ ଓ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଏହାକୁ 'ଜଲୁଖଡ଼' ବୋଲିଯାଏ]—2. A kind of grass, the stalks of which are woven into fine mats; Saccharum Cylindricum; Imperata Arundinacea.

ଶପ୍ତା—ସ. ବ ଓ ବିଣ ପୁଂ [ଶପ୍ ଧାତୁ+ତୃଚ୍ ତ୍ର; ୧ମା ୧ବ]—ଶାପ
Śaptṛ ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତି [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—A pronouncer of curse.
[ଶପ୍ତୃ]—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶପ୍ୟ—ସ. ବିଣ ତ୍ରି (ଶପ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—ଯାହାକୁ ଶାପ ଦେବା
Śapya କର୍ତ୍ତବ୍ୟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Deserving to be cursed.

ଶଫତାଳୁ - ବୈଦେ ବ—(ଫା)—ବିଦେଶୀୟ ଏକପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ ଫଳ
Śaph-tālu ବୃକ୍ଷ ଗଛ—Peach; Prunus
ସଫତାଳୁ **शफ़्तालू, सतालू** Persica, [ଦ୍ର—ଏହା ନାଇଘାର୍ଦ୍ଦ ଉରୁ ଓ ଗୁରଦର ପ୍ରାନ୍ତପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳରେ ହୁଏ । ଫଳ ଲମ୍ବା, ମୃଦୁଆ; ଫଳ ଛଡ଼ିବା ପରେ ଓ ନୁଆ ଫଳ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏଥିରେ ନାଲ ଫୁଲ ଧରେ । ଫଳ ଉତ୍ତିର ଫଳ ପରି ଗୋଲ ଓ ପାତଳେ ଆଗୁଅ ଓ ନାଲି ମିଶା ବର୍ଣ୍ଣ; ଏ ଫଳ ଉପରେ ଖୁବ୍ ସରୁ ଧଳା ଲୋମ ଥାଏ । ଏ ଫଳ ଖାଇବାକୁ ମିଠା ଲାଗେ । ସାଜ ବାବାମ ପଞ୍ଜି ପରି । ଏଥିର ବାଠ ନାଲ ଓ ଦୃଢ଼ ଓ ଚହଁରୁ ଏକପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ବାହାରେ । ଲୋକେ ଏହାକୁ ବଗିଚାରେ ଲଗାଇ ଫଳ ଉତ୍ପାଦନ କରି ବିକ୍ରୟ ଓ ଖାଆନ୍ତି ।]

ଶଫ —ଦେ ବ(ସଂ ଶପ୍ତ)—ଶପ (ଦେଶ)
Śapha Śapa (See).
ସଂ. ବ (ଶମ୍ ଧାତୁ ଶିର୍=ଶମ୍ପି ଧାତୁ=ଶାନ୍ତ ହେବା+ତୃଚ୍. ଅ; ଜଗାଉନ)—୧ । ପଶୁର ଖୁର—1. The hoof of a beast. ୨ । ବୃକ୍ଷର ତେର—2. The root of a tree. ୩ । ନଖୀ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—
3. (a scent) Shell.

ଶଫକ—ସଂ. ବ (ଶଫ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ଗୋରୁର ଖୁର
Śaphaka (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—The hoof of cattle.

ଶଫର—ସଂ. ବ (ଶଫ=ଶ୍ରୁ+ସ୍ତ୍ରୀ ଧାତୁ=ବାନ୍ତ ହେବା+ତୃଚ୍.
Śaphara ଅ)—ଶଫରୀ; ପ୍ରୋଷ୍ଠୀ ମତ୍ସ୍ୟ; ଚେପ୍ତଣ୍ଡି ମାଛ—
(ଶଫରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) A tiny species of carp; Cyprina
ପୁଂଟି Chrysophanus; Cyprinus Sophoria; Bar-
ପୋଠି; ପୋଠିଆ bus Chol a; a species of shiner fish.
(ଚେପ୍ତଣ୍ଡି ଦେଖ)

ଶଫରଧିପ—ସ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ; ଶଫର+ଅଧିପ)—ଇଲଶିମାଛ—
Śapharādhipa The Hilsa fish.
(ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଇଲିଶ, ବାଇକର୍ଣ୍ଣିର; ଗାଙ୍ଗେୟୁ, ଜମ୍ବାଲ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଫରୀ -ସ· ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶଫର+ଇ)—୧ । କେତୁଣ୍ଡି ମାଛ—1. Śaphari Barbus Chola. ୨ । ଗୃଙ୍ଗେଟ; ଅମ୍ଳଚ୍ଛ ଶାକ; ଅମ୍ବିଳତ ଶାଗ (ବ୍ରଣଚୋଷ)—Woodsorrel (a pot herb)

ଶଫରୀ ଫର୍ଫରାୟତେ—ସ. ବାକ୍ୟ-(ଗୋଷ୍ଟିର ସମ୍ଭ୍ରମ ଶ୍ଲୋକର ଶେଷାଂଶ । Śaphari pharpharāyate ଶ୍ଲୋକଟି ଏହା—"ଅଗାଧ ଜଳସଂସ୍ଥସ୍ୟ ମା ଗର୍ବଂ ଯାଚ ରୋହିତଃ, ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଜଲମାତ୍ରେଣ ଶଫରୀ ଫର୍ଫରାୟତେ" । ଏହାର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ—ଗଭୀର ଜଳରେ ବିଚରଣ କରୁଥିବା ରୋହି ମାଛ ଗର୍ବ କରେ ନାହିଁ ଅର୍ଥାତ୍ ଥାଣି ଜାଗାରେ ସର୍ବଦା ବାଡ଼େଇ ଚୁପ ନାହିଁ; କନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ପାଣି ଜଳରେ ବିଚରଣକାରୀ କେତୁଣ୍ଡି ମାଛ ଥାଣି ଜାଗାରେ ଫର ଫର ଡେଇଁଥାଏ) । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ବିଦ୍ୱାନ୍ ବା ମହତ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଗର୍ବ ପ୍ରକାଶ କରେ ନାହିଁ; କନ୍ତୁ ନୀଚ ଓ ସ୍ୱଳ୍ପ-ହୃଦୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଅପଣାର ବଡ଼ାଇ ଦେଖାଇ ଚୁପ —The last foot of a Sanskrit sloka used as a proverb meaning:—"Mean people are arrogant and boastful, while great men are always grave."

ଶଫରୁକ—ସଂ ବ.—ସିନ୍ଦୁକ; ବାକ୍ସ (ହି.ଶ) Śapharuka Chest; box

ଶଫୋରୁ—ସଂ ବିଣ.—ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ଜନ୍ତୁସ୍ତ୍ରୀ ହି; ଶଫ+ଉରୁ)—ଯାହାର ଗାଈ ଗରୁଖୁରପର ପୁଲାକାର—Having the thighs divided like cow's hoof. Śaphoru

ଶବ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ବଦଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା; ବିକୃତ ହେବା—Śab (root) 1. To become changed. ୨ । ଗମନ କରିବା—2. To go.

ଶବ—ସଂ ବ—(ଶବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ମୃତ ଶରୀର; ମଡ଼ା, ମୂର୍ଦ୍ଦାର—1 Corpse; dead body; carcass. [ଉ—ବନ୍ଧୁକେ ସେହି କାଳରେ ରଖିଲେ କାହିଁ ବୋଲରେ ଶବକୁ ସବେ ସେ କଥା କହ । ଭଃ· ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।] [ଦ୍ର—କେବଳମନୁଷ୍ୟର ମୃତଶରୀର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶବ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—(ହି. ଶ)] ୨ । ଜଳ—2. Water.

ଦେ·ବ·— ଭବିଷ୍ୟତରେ ଗଙ୍ଗା ଆଦି ତୀର୍ଥରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ଶ୍ମଶାନ ସମାଧିରେ ପୋତା ଯିବା ପାଇଁ ସଞ୍ଚିତ ଶବଦାହ ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟରୁ ସଂଗୃହୀତ ଅସ୍ଥିଖଣ୍ଡ—A piece of bone gathered from the ashes of cremation and kept to be consigned to a sacred river, such as the Ganges or to a grave. ଶବ ଅସ୍ଥି

ଶବକାମ୍ୟ—ସ. ବ (ଶବ ଅଟେ କାମ୍ୟ ବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ଯାହାର; ଯେ ଶବ ମାଂସ ଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ)—କୁକୁର—The dog. Śabakāmya

ଶବକୃତ୍—ସ. ବ—କୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମ (ହି. ଶ) Śabakṛut A name of Kṛushṇa.

ଶବ ଗୃହ —ତତ୍ସ. ବ (ଅଧିକରଣ)—ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥେ ଶବ-ପରୀକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ସେଉଁ ଘରେ ଶବ ରଖାଯାଏ—Dead-house; morgue; a house where a corpse is deposited for examination. Śaba gṛuha ଶବଗୃହ ମୁର୍ଦ୍ଦାଖାନା, ଶବଗୃହ

ଶବଦ —ତ୍ସା ଓଁ୍ଗବ୍ୟ.ବ (ସଂ.ଶବ୍ଦ)—ଶବ୍ଦ (ବେଦ)—Śabda (See) Śabada [ଉ—ଶବଦ ନ ଥାଇ ସ୍ତବଧ କରୁଛ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଶବଦ ଶବ୍ଦ ୩ଙ୍କୀତ ।]

ଶବଦ ବ୍ରହ୍ମ—ତ୍ସା. ବ (ସଂ ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମ)—ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମ; ନାଦବ୍ରହ୍ମ—The Supreme Soul as existing in sound. (ଉ—ଶବଦବ୍ରହ୍ମ ତୋର ନାମ, ସେ ଜଣ୍ଡ ସତ୍ୟ କରୁଘାମ—ଭୂପତି ପ୍ରେମସାମୃତ ।) Śabada brahma ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମ ଶବଦବରହ

ଶବ ଦହନ —ସଂ ବ—ମୃତ୍ତିରଗୋଡ଼ା;ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଶବକୁ ଗୋଡ଼ାଇବାରୂପ ସଂସ୍କାର—Cremation; burning of a corpse to ashes. (ଉ—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶବକୁ ଗୋଡ଼ାଇବାର ଏକ ଶ୍ରାଦ୍ଧି ଆଚ ଓ ମୁସଲ୍ମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶବକୁ ଗୋଡ଼ାଇବାର ପ୍ରଥା ଅଛି ।] Śaba dahana (ଶବଦା ୨—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶବଦହନାଶୌଚ—ସଂ ବ—ଶବଦାହକ୍ରିୟାରେ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଦେହିକ ଅଶୁଚି—Impurity of a person's body owing to his having taken part in the cremation of a corpse. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମତରେ ଗୋତ୍ରୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଦଶଗୁଣ,ଜଳପିଣ୍ଡ ସ୍ପୀପ୍ତର ବାହକତ୍ୟା କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଜଗତ ଓ ଦୂର ସମ୍ପର୍କୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବଦହନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକ ଦିନ ମାତ୍ର ଅଶୌଚ ପାଳନ କରନ୍ତି ।] Śabadahanāśaucha

ଶବଦାହକ—ସଂ. ବ ଓ ବିଣ.ପୁଂ (ଶବ+ଦହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ଯେ ମୁଡ଼ାଇ ପୋଡ଼େ—One who cremates the dead body. [ଶବଦାହିକା, ଶବଦାହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Śabadāhaka (ଶବଦାହୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶବଦାହ ସ୍ଥାନ—ସ ବ—ଶ୍ମଶାନ; ମଶାଣି— Śabadāha sthāna Cremation ground.

ଶବ ଦେହ—ସଂ. ବ - ମୃତଦେହ; ମୁର୍ଦ୍ଦାର - Śaba deha Dead body.

ଶବ ପରୀକ୍ଷା—ସଂ ବ (ଅଧିକରଣ)—ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ଓ ଲକ୍ଷଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥେ ମୃତଦେହର ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷା—Post mortem examination. Śaba parīkshā

ଶବ ପ୍ରୋଥନ —ସଂ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଉଡ୍)—ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଶବକୁ ଭୂମିରେ ଗୋଡ଼ାବା; ଦବରଚଦବା—Burial of a dead body. Śaba prothana

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବବାହକ—ସ. ବି ଓ ବଣ. ପୁଂ (ଶବ+ବହ ଧାତୁ+କତ୍ତୃ. ଅକ)—
Śaba bāhaka ମଡ଼ାସାଙ୍ଗିଥ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶବକୁ ସଂସ୍କାରଘାଇଁ
ଶବବାହୀ } ଅନ୍ୟରୂପ ଶ୍ମଶାନକୁ ନଅନ୍ତି—Corpse-
ଶବୋଦ୍ୱହ } carrier; under-taker.
(ଶବବାହିକା, ଶବବାହିନୀ, ଶବୋଦ୍ୱହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶବ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବ (ଅଧୁନକ)—ଶସ୍ତ୍ରର ବଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷାର୍ଥେ ବଂବା
Śaba byabachcheda ମୃତ୍ୟୁର କାରଣନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥେ ମୃତ
ଦେହକୁ ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଚାହିବା—Dissection of a
dead body for examination.

ଶବଭବନ—ଦେ ବ. (ସଂ ଶବ ଓ ଭବନ)—୧ । (ମୁସଲମାନ ଓ
Śaba bhabana ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନମାନଙ୍କର) ଶବଗୋ ଗୃହ;
ଯେଉଁ ଘରେ ମୃତ୍ତିକାମାନଙ୍କୁ ସାଇତାଦୋଇ ରଖାଯାଏ—
The house in which dead bodies are
preserved; sepulchre. ୨ । କବରଖାନା—2.
Graveyard. (ଉ—ଯବନଜାତି ଶବଭବନ
ଦେବା ପ୍ରାବଲ୍ୟରୁ କଲ୍ପ ନମସ୍କାରକୁ ରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ
ବଇଦେହ ।) [ଦ୍ର—ଅଫ୍ରିକାର ମିଶରଦେଶ ଥିବା
ପିରମିଡ୍‌ମାନ ଶବଭବନ ଅଟେ ।]

ଶବ ଭସ୍ମ—ସଂ.ବ—ଚତାଭସ୍ମ—The ashes of cremtion of
Śaba bhasma a dead body.

ଶବ ମନ୍ଦିର—ସଂ. ବ—ଶ୍ମଶାନ (ହି ଶ; ବଶବକୋଷ)
Śaba mandira Cremation ground.

ଶବ ଯାନ (ରଥ)—ସଂ. ବ—୧ । ମୃତଦେହବହନୋପଯୋଗୀ ଯାନ;
Śaba jāna (ratha) ମୃତ୍ତିକାରୂଢ଼ା ରଥ ବସ୍ତା
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—କାଷ୍ଠମଞ୍ଚ, ଦଣ୍ଡୁ, କୋଚେଇ ବା କଫନ୍.
ଦୋଳି, ଖାଟ, ଖାଟିକା) 1 A conveyance for
ମଡ଼ାରଖାଟ carrying the dead
ଟିକଠି, ଅରଥି body to the crema-
tion ground or burial place; hearse.
୨ । ମୃତ୍ତିକାର ବୂଢ଼ା ଖଟିଥ—2. A bedstead for
carrying the dead body.

ଶବର—ସଂ ବ ପୁଂ (ଶବ=ମୃତଦେହ+ର ଧାତୁ=ଉତ୍ପତ୍ତିକରିବା+
Śabara କର୍ତ୍ତୃ. ଅ,—୧ । ବନ୍ୟଜ; ବ୍ୟାଧ—1. A hunter.
(ଶବରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଉ—ଶବରଗଣେ ବସୁଦେବାଦିକାଳେ
ଉତ୍କଳରେ ଗୋପୀନାଥ—ବବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଇଦେ ।) [ଦ୍ର—
ଶବରମାନେ ପାହାଡ଼ୀ ଜଙ୍ଗଲି ଜାତି, ଅମଠୋକାକାର
ଲେଖିଥଛନ୍ତି ଯେ ସମ୍ଭୂତପ୍ରଭୁ ପରଧାନଜାତି ମ୍ଲେଚ୍ଛଜାତି
କରତ ଓ ପଶୁପରଧାନଜାତି ଜାତି ଶବର—(ବଶବକୋଷ)
ଏମାନେ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଭାରତରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି ।
ଅଳକା ମଧ୍ୟଦେଶ, ଓଡ଼ିଶା, ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଗୋଦାବରୀ-
ପୁରରେ ବଜାତି ଅଛନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କୁ ଶବର (ବ.ଶବର, ହି.
ସୌର) ବୋଲଯାଏ, ଏମାନେ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଜାଲକାଠ, ଔଷଧି
ଓ ବନ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଆଣି ସହରରେ ବଡ଼ିକର ଜୀବିକାନିର୍ବାହ
କରନ୍ତି । ବହୁପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଏମାନେ ଉତ୍କଳରେ ବାସ
କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ
ଏମାନଙ୍କୁ ବଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କର ଏକ ଅଉଶପ୍ତ ସନ୍ତାନଙ୍କ ବଂଶଧର
ବୋଲ୍ଲ ଯାଇଅଛି । ଶାଙ୍ଖାୟନଶ୍ରୌତସୂତ୍ର, ମହାଭାରତ ଓ
ପୁରାଣରେ ଏମାନଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ଅଛି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ
ଐତିହାସିକ ଟଲେମୀ Sabarae ଶବରଗଣ ଓ ପ୍ଲିନି
Suari (ସୁଆରଗଣ) ବୋଲି ଏମାନଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ କରି
ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଶବରମାନେ ବନ୍ୟବାସିମାନଙ୍କ ପୂଜା
କରୁଥିଲେ । ଏକ ଶବର ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପୂର୍ବ ଥିଲ
(ବଶବକୋଷ) ।
୨ ।ଶବରଜାତିର ଦ୍ୱାରା ଜାତିକା ବନ୍ୟାଦ୍ରଜାତି ପାହାଡ଼ିୟ ଜାତି
ବଶେଷ; ଶବର— 2 A caste of mountaineer
tribes living mainly on hunting.
୩ । ଶବର ଚନ୍ଦନ (ଦେଖ)—3. Śabara chandana
(See) ୪ । ଶିବ; ମହାଦେବ (ବଶବକୋଷ) —4. Śiba.
୫ । ଶାସ୍ତ୍ର ବଶେଷ (ବଶବକୋଷ)—5. Name of a
science. ୬ । ଜଳ—6. Water. ୭ । ହସ୍ତ
(ବଶବକୋଷ)—7. The hand. ୮ । ଶବର ସ୍ୱାମୀ;
ମୀମାଂସା ସୂତ୍ରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାଷ୍ୟ ରଚୟିତା ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନାମ—
8. Name of an author of a key to the
Mimāmsā philosophy. ୯ । ବଶାଖାପାଟଣା
ମାଳ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିବାସୀ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିବଶେଷ—
9. A class of aborigines in the agencies
of Vizāgāpāṭaṇā. ୧୦ । ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାବଶେଷ;
ଶାବରୀ ଭାଷା—10. A kind of vernacular
language. ୧୧ । ମୌଧି ବୃକ୍ଷ- 11. Mimusops
Racemosus (tree). ସଂ. ବଣ—ଚିତ୍ରଚିତ୍ରିତ
(ହି. ଶ)— ottled.

ଶବରଜ(ବ)ଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଶବରୀ)—ଶବରଜାତି ସ୍ତ୍ରୀ—
Śabarau(ba)ṇi A woman of the Śabara
ଶବରୀ ସୌରୀନ class.

ଶବରକ—ସଂ ବ. ପୁଂ—ଜଙ୍ଗଲବାସୀ ଅସଭ୍ୟ ଜାତି ବଶେଷ (ହି.ଶ)—
Śabaraka A wild uncivilised tribe.
(ଶବରକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶବର ଚନ୍ଦନ—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଚନ୍ଦନ ଗଛ—A species
Śabara chandana of sandal tree. [ଦ୍ର—ଏହା
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଶ୍ୱେତ ଶୀତସ୍ପର୍ଶ, ଭଦ୍ରଶ୍ରୀ ଓ ଶିବ୍ରି କଫ
ଚନ୍ଦନ,ଗନ୍ଧକାଷ୍ଠ, କୈବର୍ତ୍ତକ, ନାଗକ; ବଶ୍ୱୋଦ୍ଭବ, ଘାମା, କଣ୍ଡୁ,
କୈବର୍ତ୍ତ,ଚନ୍ଦ୍ର(ଳ),ବଲଭଦ୍ର, ଶ୍ରମ, ବାସୁ. ଗନ୍ଧକର୍ଣ୍ଣାବ କୁଷ୍ଠ, ଲୂତା-
ଲେଲଗନ୍ଧ, ଶବର, ଶମ୍ବର ।] ବଷ, ପିପାସା ଓ ମୋହ ବନଶକ
ଶବର ଚନ୍ଦନ ଶାବର ଚନ୍ଦନ ଅଟେ । ଏହାର କଣ୍ଠି ନାଲିମିଶା ଧଳା]

ଶବର(ସ୍ତ୍ର, ରୁ)ଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଶବରୀ)—ଶବରଜାତି (ଦେଖ)
Śabara(rā, ru)ṇi Śabarauṇi (See) (ଉ—ପୁଣି
ଶବରୀ ସୌରୀନ ଘରୁଣେ ଅଛୁ ଶୁଣି । ବନତସ୍ତ ଏକ ଶବରଣୀ—
ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଯୋନିଧି ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବର ପଲ୍ଲୀ—ସ. ବ—ଶବରମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ—
Śabara pallī A hamlet of Śabaras or hill-tribes

ଶବର ଭାଷ୍ୟ—ସ. ବ—ଶବର ସ୍ୱାମୀକୃତ ବେଦାନ୍ତର ବା ମୀମାଂସା ସୂତ୍ରର
Śabara bhāshya ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାଷ୍ୟ—A commentary on the Bedānta by Śabaraswāmi.

ଶବର ସ୍ୱାମୀ—ସ. ବ. ନାମ—୧ । ଶବର ୮ (ଦେଶ)—1. Śabara
Śabara swāmi S. (See) [ଦୃ—ଏ ଶବରଭାଷ୍ୟ ଓ ଶବର କୌସ୍ତୁଭ ନାମକ ପୂର୍ବ ମୀମାଂସାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଟୀକାକାର ଓ ଭଟ୍ଟପାଦ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଗୁରୁ—୨. Name of a commentator on Harshabarddhana's treatise on grammatical genders.

ଶବରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶବର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଶବର ପତ୍ନୀ—
Śabarī 1. A Śabara woman. ୨ । ହିନ୍ଦୁଲଦର୍ଶିନୀ ଜାତୀୟ ବିଶେଷ—2. Name of a seeress. [ଦୃ—ଏ ଶବର ଜାତିର ଶ୍ରମଣାନାମ୍ନୀ ତପସ୍ୱିନୀ ଥିଲେ । ରାବଣ-ହୃତା ସୀତାଙ୍କ ଅନ୍ୱେଷଣକାଳୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହାଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ଏ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଅନୁମତ୍ତରେ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଚିତାଗ୍ନିରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ କଲେ—ହ. ଶ ।] ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଶାର କୋରପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ଜୟପୁର ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବାହିତ ନଦୀ ବିଶେଷ—Name of a tributary of the Godavari river flowing in the Joypore Estate in the Koraput district of Orissa. [ଦୃ—ଏହା ପଶ୍ଚାତ ପଙ୍କତରୁ ବାହାର ପାର୍ବତ୍ୟ ବକ୍ଷରେ ପ୍ରପାତାକାରରେ ପଡ଼ି କୋରପୁଟ ଓ ଜୟପୁର ନଗରର ଖଣ୍ଡଦୂରରେ ଜୟପୁର ସ୍ୱଜ୍ୟବାଟେ ଯାଇ ଶିଲେରୁ ନାମକ ନଦୀ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇ ଭଦ୍ଦିଗୁଡେମ (Vaddigudem) ନଗରଠାରେ ଗୋଦାବସ୍ତ ନଦୀରେ ଉତ୍ତରଅଡ଼ୁ ମିଶିଅଛି ।]

ଶବଳ—ସଂ. ବିଣ (ଶବ୍ ଧାତୁ+ଉଣ୍ଟି. ଅଲ)—କବୁର ବର୍ଣ୍ଣ; ନାନା-
Śabala ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ; ଚିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣୀ—Variegated. ବ—୧ । (ଶବଳା[ଳୀ]—ସ୍ତ୍ରୀ) ନାନାବର୍ଣ୍ଣର ସମାବେଶ—1. Variega-
[ଶବଳତା(ତ୍ୱ)—ବ] ted colour. ୨ । ନାଗବିଶେଷ (ହି.ଶ)—୨. Name of mythological Nāga. ୩ । ଉତ୍ତଟଣ (ହି. ଶ)—3. A kind of scented grass. ୪ । ରକ୍ତ; ରକ୍ତାଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)—4. Plumbago Zeylanica. ୫ । ଜଳ; ପାଣି (ହି. ଶ)—5. Water.

ଶବଳ ଚେତନ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ପୀଡ଼ା ବା ଦୁଃଖ
Śabala chetana ଯୋଗୁ କାରଣରୁ ବିଶେଷ ଅସ୍ଥିରମତ୍ତ (ଶବଳଚେତନା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହି. ଶ)—1. Restless in mind owing to sickness or trouble. ୨ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ବା ବ୍ୟଥିତ ହେବା ଯୋଗୁ ଅନବଧାନତ୍ୱ—2. Inattentive owing to grief or trouble.

ଶବଳା(ଳୀ)—ସଂ. ବ (ଶବଳ+ଅ, ଈ)—୧ । ନାନାବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତା-
Śabalā(lī) ଗାଈ—1. A cow of variegated colour. ୨ । ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଦାମଧେନୁ—2. Name of Baśishṭha's cow; name of a fabulous cow belonging to Baśishṭha. [ଦୃ—ଏହି ଦାମଧେନୁକୁ ନେବାପାଇଁ ଗାଧିପୁତ୍ର ପୂନଃ ସନ୍ଦାପୁତ୍ର ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ମାଗିଲେ । ତହୁଁ ବଶିଷ୍ଠ ଦେବାକୁ ଅସମ୍ମତ ହେବାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ତାହାଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଶବଳା ଅସଂଖ୍ୟ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରସବକରିବାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଶେଷରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଫେରିଗଲେ ।] (ବର୍ଣ୍ଣ ଭଳେ ନୋଟ ଦେଖ) ସଂ. ବିଣ.—ବିଭିନ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ବିଚିତ୍ରିତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Variegated (feminine). [ଉ—ବଳାହକ କେଶୀ କେଶ ଶବଳା—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଳାଶ ।]

ଶବଳିତ—ସ. ବିଣ. (ଶବଳ+ଇତ)—୧ । ମିଶ୍ରିତ (ହି. ଶ)—
Śabalita 1. Mixed together. ୨ । କବୁର ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Variegated.

ଶବ ଶୟନ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଶ୍ମଶାନ—1. Cremation
Śaba śayana ground. ୨ । କବରସ୍ଥାନ—2. Burial ground; cemetary.

ଶବ ସାଧନ—ସ. ବ.—ଅପଘାତ ମୃତ୍ୟୁ ଦ୍ୱାରା ମୃତ ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର
Śaba sādhana ମଡ଼ା ଉପରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହୋଇ ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ମନ୍ତ୍ର ଜପିବା—Repeating of certain mystic formulas while seated on the dead body of a man who met with an accidental death.

ଶବ ସଂସ୍କାର(ସତ୍କାର)—ସ.ବ.—ଦାହକ୍ରିୟା ସୋରିବାରୂପ ବିଧି—The
Śaba samskara(satkāra) ceremony of cremation of a dead body.

ଶବାଚ୍ଛାଦନ(ନା)—ସ.ବ—ମୃତ ଦେହ ଉପରେ ଘୋଡ଼ାଯିବା ଅସ୍ତୁରଣ
Śabāchchhādana(nī) —A covering for a corpse.

ଶବାଧାର—ସ. ବ.—ଶବରଖିବା ପାତ୍ର; କଫିନ୍; ଯେଉଁ ବାକ୍ସରେ
Śabādhāra ଶବକୁ ରଖି କବର ଦେବାକୁ ନିଆଯାଏ—A coffin.

ଶବାନୁଯାତ୍ରିକ—ସଂ.ବ.ପୁଂ. (ଠକ୍ପ୍ରତ୍ୟୟ)—୧ । ଶବବାହକ ବ୍ୟକ୍ତି—
Śabānujātrika 1. Carriers of a corpse. ୨ । ଯେଉଁ (ଶବାନୁଯାୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଶବସଙ୍ଗେ ଶ୍ମଶାନକୁ ଯାଆନ୍ତି—2. Followers of a dead bady to the cremation ground or burial.

ଶବାନ୍ନ—ସଂ. ବ.—୧ । ନଷ୍ଟଖାଦ୍ୟ (ହି. ଶ)—1. Spoiled food.
Śabānna ୨ । ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବମାଂସ (ହି. ଶ)—2. Meat of a human corpse.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବାରୂଢ଼—ସଂ. ବହ ପୁଂ—(ଶବ+ଅରୂଢ଼; ୭ମୀତତ୍)—ଶବ ଉପରେ ବସିଥିବା—Seated on a corpse. (ଶବାରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶବାସୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Śabārūrḍha

ଶବାରୂଢ଼ା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—କାଳିକା—Goddess Kālī. ସଂ. ବହ ସ୍ତ୍ରୀ—ଶବାରୂଢ଼ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of śabārūrḍha. (ଶବାସୀନା ଅନ୍ୟରୂପ)

Śabārūrḍhā

ଶବାସନ—ସ.ବ.--(ରୂଢକ)—ତନ୍ତ୍ର ସାଧନାର୍ଥ ଅସନରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ—A corpse used as a seat to perform some mystic rituals. ବହ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି) —ଶବ ଉପରେ ବସି ଜପ କରୁଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—Performing Japa, being seated on a corpse.

Śabāsana

ଶବାସନା—ସ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—କାଳିକା—Goddess Kālī. ସଂ ବହ ସ୍ତ୍ରୀ—ଶବାସନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of śabāsana.

Śabāsanā

ଶବ୍ଦ୍ (ଧାତୁ)— ସଂ. —ଧ୍ୱନି କରିବା—To make a sound. Śabd (root)

ଶବ୍ଦ—ସଂ.ବ.—(ଶବ୍ଦଧାତୁ + ଭାବ ଅ)—୧। ଧ୍ୱନି; ରବ; ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ-ଗ୍ରାହ୍ୟ ବସ୍ତୁ—1. Noise; sound; a matter which can be perceived by the ear. [ଶବ୍ଦର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ନଜାଦ, ନନଦ, ଧ୍ୱନି, ଧ୍ୱାନ ରବ, ସ୍ୱନ, ସ୍ୱାନ, ନର୍ଘୋଷ, ନଦ୍ରାଦ, ନାଦ, ନସ୍ୱାନ, ନସ୍ୱନ, ଅରବ, ଆସ୍ରବ, ସସ୍ରବ, ନସ୍ରତ,ସଂରବ, ସ୍ରବ, ଘୋଷ]—୨। (+କର୍ମ ଅ)—ଅର୍ଥବୋଧକ ଧ୍ୱନି—2. A sound denoting a meaning. [ଦ୍ର—ଏକ ବା ଅଧିକ ବର୍ଣ୍ଣର ସଂଯୋଗରେ କଣ୍ଠ ଓ ତାଳୁ ଆଦି ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତ ଓ ସାର୍ଥକ ଧ୍ୱନି, ଯାହା ଶୁଣିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ମନରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଯଦାର୍ଥ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ଆଦିର ବୋଧଜନ୍ମାଏ,ତାହାକୁ ଶବ୍ଦବୋଲିପାଏ ।] ୩। ଖ୍ୟାତି;ଯଶଃ—3. Renown; fame. ୪। (ବ୍ୟାକରଣ) ବିଭକ୍ତି ରହିତ ନାମ—4. (Grammar) A crude name; a root word without inflection. [ଦ୍ର—ଶବ୍ଦ—(ବ୍ୟାକରଣ ପରିଭାଷା) ଏହା ବ୍ୟାକରଣରେ ଅଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ । ଶବ୍ଦ ବାକ୍ୟର ଅଙ୍ଗ; ବାକ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଶସ୍ତର । ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ 'ଦର୍ଶନ'ଶାସ୍ତ୍ରରେ 'ଶବ୍ଦ' ଅପ୍ତବଚନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ବା ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଉଁ ତାହା ଶବ୍ଦ ନାମରେ ପ୍ରକାଶିତ । କେତେକ ଦାର୍ଶନିକଙ୍କ ମତରେ ଜ୍ଞାନ ତିନ ପ୍ରକାରରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଯଥା, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ (Perception), ଯୁକ୍ତି (Inference) ଏବଂ ଶବ୍ଦ (Authority);ତୁଳନା କର—"ଆପ୍ତୋପଦେଶଃ ଶବ୍ଦ।" —ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ । ଅନେକଙ୍କ ମତରେ ଆପ୍ତୋପଦେଶ-ଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ନିଶ୍ଚୟ ଅଟେ; ଏଣୁ ସନ୍ଦେହାତୀତ । ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନରେ ଭ୍ରମ ରହି ପାରେ । ଚକ୍ଷୁ ଋଷି ଓ ମନ୍ତ୍ର ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କର ଭ୍ରମ ଘଟିବା ସମ୍ଭବ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ । ମନ୍ତ୍ର-ସ୍ରଷ୍ଟାମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ଯୁକ୍ତି ବଳରେ ଏହି ଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀ ହୁଅନ୍ତି । ତୁଳନା କର "ସ (ଶବ୍ଦ) ତ୍ରିବିଧୋ ଦୃଷ୍ଟାଦୃଷ୍ଟାର୍ଥତ୍ୱାତ୍ ।" —ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥାଏ, ଶ୍ରୁତି ଓ ସ୍ମୃତି । ଶ୍ରୁତି ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀମାତ୍ର; ସ୍ମୃତି ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀମାତ୍ର । ବିଭିନ୍ନ ବେଦରେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ନିହିତ ରହିଅଛି ତାହା ଶ୍ରୁତି, ତାହା 'ଶବ୍ଦ' ଆଖ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ଅଖ୍ୟାତ । 'ଶବ୍ଦ' ପ୍ରମାଣ ଅବଶ୍ୟକ କରେ ନାହିଁ; 'ଶବ୍ଦ' ନିଜେ ନିଜର ପ୍ରମାଣ ଅଟେ ।)

[ଗ୍ରୋଘେସର୍
ବିଦିକବିବାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରସ୍ଥ]

[ଦ—ଧାତୁ ଅବ ସଙ୍ଗେ ଉପସର୍ଗ, ଉପପଦ ବା ପ୍ରତ୍ୟୟାଦି ଯୁକ୍ତ କରିଯାଇ ଯାଇ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିଥାଏ ଓ ଉକ୍ତ ମୌଳିକ ଶବ୍ଦ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବଚନ୍ତି, ଲିଙ୍ଗ, ବଚନ ଓ କାରକରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ରୂପ ଧାରଣ କରେ । ଯଥା—ଦା ଧାତୁ+ଉନ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ=ଦାଉନ୍ ଶବ୍ଦ । ଏହାର ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ଏକ ବଚନ ପୁଂଲିଙ୍ଗ—ଦାତା, ବହୁବଚନ ଦାତାରଃ; ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଏକବଚନ ଦାତ୍ରୀ ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି-ପରି ଗଜନ୍ ଶବ୍ଦରୁ ଜ୍ଞା, ମାତୃ ଶବ୍ଦରୁ ମାତା, ଗୁଣବତ୍ ଶବ୍ଦରୁ ଗୁଣବାନ୍ ହୁଏ । ମୂଳଶବ୍ଦରେ ବିଭକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ତାହା ପଦ ହୁଏ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦାତା, ଦାତ୍ରୀ ଓ ଦତ୍ତା ପ୍ରଭୃତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦ ।] ୫। (ବ୍ୟାକରଣ) ବିଶେଷ୍ୟ—5. (Grammar) Noun. ୬। ଅର୍ଥ ବାଚକ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଅକ୍ଷର—6. One or more letters conveying a meaning. ୭। ବାକ୍ୟର ଅଙ୍ଗ—7. The components of a sentence; word. ୮। ବର୍ଣ୍ଣ; ଅକ୍ଷର—8. Letter; alphabet. ୯। ନାମ—9. Name. ୧୦। ଭିନ୍ନାଦି ନାନାପ୍ରକାର ଧ୍ୱନି—10. Note; voice; tone. ୧୧। ବେଦ;ଶ୍ରୁତି—11. The Bedas. ୧୨। ଓଁ (ହ୍ରସ୍ୱ ଶ)—12. The sound Oñ. ୧୩। (ବିଜ୍ଞାନ) ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥର ଗୁଣବିଶେଷ, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଏହା ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ—12. One of the attributes of matter by which it is perceptible to the sense of hearing and becomes known. [ଦ୍ର—ଦୂରସ୍ଥ ପଦାର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଘାତ କରିବାଦ୍ୱାରା ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ଯେଉଁ କମ୍ପନ ଜାତ ହୁଏ, ତାହାହିଁ ଶବ୍ଦ । ଉକ୍ତ କମ୍ପନ ତରଙ୍ଗରୂପରେ ବାୟୁଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚ ସ୍ରାସ୍ତ ହୋଇ କର୍ଣ୍ଣକୁହରର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଶବ୍ଦ ପଡଳା ଚମଡ଼ା ଜାଲରେ ବାଜିଲେ ଉକ୍ତ ଚମଡ଼ା ଜାଲ ଭିତ୍ତିରେ ଓ କର୍ଣ୍ଣଧାସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ସେହି କମ୍ପନକୁ ଶବ୍ଦରୂପରେ ଅନୁଭବ କରେ । ଅର୍ଥବାଚକ ଶବ୍ଦକୁ ପଦ ବୋଲିପାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦର ସମଷ୍ଟି ବାକ୍ୟ ଅଟେ । ଭାଷାରେ ଥିବା ଅକ୍ଷରମାନ ମନୁଷ୍ୟ କଣ୍ଠରୁ ଇଚ୍ଛାଉଉ ତୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ବା ଧ୍ୱନି ଅଟେ । ଶବ୍ଦ ପ୍ରଥମେ ମନୁଷ୍ୟର ହୃଦୟରୁ କଣ୍ଠ ବାଟେ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ ଓ ତାହା ପାଟି ବାଟେ ଅସିବା ସମୟରେ ପାଟିର ଉନ ଉନ ସ୍ଥାନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ରୂପ ଧାରଣ କରି ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସ୍ୱର ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ବିଜ୍ଞାନର ମତ ଏହା ଯେ, ଜଡ଼ପଦାର୍ଥର ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଗ୍ରାହ୍ୟ ଗୁଣ ଥିବାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥର ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ଅନୁଭବ କରି ଜଡ଼ପଦାର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜ୍ଞାନଲାଭ କରେ । ଯଥା—

ଦର୍ଶନେନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାହ୍ୟ—ରୂପ (ସୁନ୍ଦର ବା ଅସୁନ୍ଦର), ରସେନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା—ରସ (ମିଠା, ଖଟା), ଘ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା—ଗନ୍ଧ (ସୁଗନ୍ଧ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ), ସ୍ପର୍ଶେନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା—ସ୍ପର୍ଶ (କୋମଳ, କର୍କଶ), ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା—ଶବ୍ଦ (ଉଚ୍ଚ ବା ଅନୁଚ୍ଚ, ତଠୋର ବା କୋମଳ) ।

ଶବ୍ଦତରଙ୍ଗ ବାୟୁଦ୍ୱାରା ଗଳିତ ହୋଇ ଦୂରକୁ ଯାଉ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ବାୟୁକୁ ଶବ୍ଦବାହ କୋଲ୍ଲସାଏ । ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ବାୟୁ ନ ଥିବା ଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଶବ୍ଦତରଙ୍ଗ ଚଳି ପାରେ ନାହିଁ ଓ ବାୟୁ ଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଯାଇ ଦେବା ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟକୁ ଶ୍ରବଣ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ଶବ୍ଦର ଗତି ଘଣ୍ଟାକେ ୭୨୦ ମାଇଲ ଅଟେ । ଆଲୋକର ଗତି ଶବ୍ଦର ଗତି ଅପେକ୍ଷା ଶୀଘ୍ରତର । ଏଥିପାଇଁ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଅଲୋକ ଓ ଶବ୍ଦ ଯୁଗପତ୍ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ ଦୂରରୁ ପ୍ରଥମେ ଆଲୋକ ଦେଖାଯାଏ ଓ ତାହାର କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ ।

ବାୟୁ ଉପରେ ବା କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ଅଘାତ ପଡ଼ିବାରୁ ଯେଉଁ କମ୍ପ ବାୟୁରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ କାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଏ ଓ କାନ ଉପରେ ଏକ ବିଶେଷ ପ୍ରକାର କ୍ଷୋଭ ଉତ୍ପନ୍ନ କରେ ତାହା ଶବ୍ଦ ବା ଧ୍ୱନି । ପ୍ରାୟ ସବୁ ପଦାର୍ଥରେ ଅଘାତ କଲା କ୍ଷଣି ପଦାର୍ଥର ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଗତି ଉତ୍ପନ୍ନ କରି ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ କରିଥାଏ । ଯଦି କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ପଡ଼େ ବା ପଦାର୍ଥର ବାମ୍ବୋର ଗତି ଉତ୍ପନ୍ନ କରିଥାଏ ତେବେ ବାୟୁରେ ଏକ-ପ୍ରକାର କମ୍ପନ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଉକ୍ତ କମ୍ପନ ଶ୍ରବଣଯନ୍ତ୍ର ବିସ୍ତୃତ ହୁଏ ଓ କାନରେ ବାଜିଲେ ତାହା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ବାୟୁ ଶବ୍ଦବାହକ ଅଟେ ଓ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଗାଷ୍, ଜଳ ଓ ଅନେକ ପତଳା ଓ ଦୃଢ଼ ପଦାର୍ଥ ଶବ୍ଦବାହକ ଅଟେ । ଅଲୋକ ପରି ଶବ୍ଦର ପରାବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଶବ୍ଦ ଗତି କରିବା ବେଳେ ମାର୍ଗରେ ବାଧା ପାଇ ଫେରି ଆସେ । ଏହାକୁ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି କୋଲ୍ଲସାଏ । ଯଦି ଏକପ୍ରକାର ବହୁ ଶବ୍ଦ ଲଗା ଲଗି ହୋଇ ବା ଧାରାକ୍ରମେ ଜନ୍ମେ ତେବେ ତହିଁରୁ 'ସ୍ୱର' ବା 'ସୁର୍' ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଶବ୍ଦର ୨ଟି ମୁଖ୍ୟ-ଭେଦ ଅଛି । ବର୍ଣ୍ଣାତ୍ମକ ଓ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ । କଣ୍ଠ ଓ ତାଲୁ ଆଦର ସହାଯତାରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଧ୍ୱନି; ଏହା ବ୍ୟକ୍ତ ଓ ଅବ୍ୟକ୍ତ । ଯାହା ଶୁଣିବାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ତାହା ବ୍ୟକ୍ତ ଓ ଯାହା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଅର୍ଥଜ୍ଞାନ ତାହା ଅବ୍ୟକ୍ତ । ବର୍ଣ୍ଣାତ୍ମକ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଅଟେ । ମାମାଂସାକାର ଶବ୍ଦକୁ ନିତ୍ୟ ଓ ସଂଖ୍ୟାକାର ଶବ୍ଦକୁ ଅକାଶର ଗୁଣ କୋଲ୍ଲ କହିଅଛନ୍ତି — ହି. ଶ ।]

ଶବ୍ଦକର—ସଂ. ବ୍ରି. ପୁଂ (ଶବ୍ଦ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଧ୍ୱନକାରକ; ଯେ
Śabdakara ଶବ୍ଦ କରେ—Making a sound;
(ଶବ୍ଦକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) uttering a sound; sounding.
(ଶବ୍ଦକାରକ, ଶବ୍ଦକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶବ୍ଦ କରିବା - ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଜୀବ) ନଳର କଣ୍ଠ ବା ଅବୟବାଦ
Śabda karibā ଦ୍ୱାରା ଧ୍ୱନି ଉତ୍ପାଦନ କରିବା—1. To
ଶବ୍ଦକରା produce a sound or noise. ୨ । ପାଟି
ଶବ୍ଦ୍ କରନା ଦେଇବା—2. To utter a sound, to cry.
୩ । (ଜଡ଼ପଦାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ପ୍ରଘାତ ବା ଘର୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦାୟମାନ ହେବା—3. To resound; to produce a sound due to friction.

ଶବ୍ଦ କାଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—୧ । କୋଳାହଳ; ଗୋଳମାଳ—1. Noise;
Śabda kāṇḍa hue and cry. ୨ । ଶବ୍ଦାଧ୍ୟାୟ; ବ୍ୟାକ-ରଣାଦି ଗ୍ରନ୍ଥର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥାଏ—2. Chapter or part of a grammar dealing with words.

ଶବ୍ଦ କୋଷ—ସଂ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ଧାତ୍ୱାଦ୍ୟକରୂପେ
Śabda kosha ଭାଷାର ଶବ୍ଦମାନ ସଙ୍କଳିତ ହୋଇଥାଏ—
1. A compilation of words; lexicon; word book; vocabulary. ୨ । ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ ଓ ଶବ୍ଦାର୍ଥମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ; ଅଭିଧାନ; ଶବ୍ଦକୋଷ; ଶବ୍ଦାର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ ଗ୍ରନ୍ଥ—2. A dictionary.

ଶବ୍ଦକୋଷକାର—ସଂ.ବ.ପୁଂ- ଅଭିଧାନର ସଙ୍କଳୟିତା; ଅଭିଧାନ ଗ୍ରନ୍ଥକାର—
Śabdakoshakāra A lexicographer; compi-ler of a dictionary,

ଶବ୍ଦଗ୍ରହ—ସଂ. ବ (ଶବ୍ଦ+ଗ୍ରହ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ;
Śabdagraha ଯାହାଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦମାନ ଗୃହୀତ ବା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ)—୧ । ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ; ଶ୍ରୁତି; କର୍ଣ୍ଣ—1. The ear; sense of hearing. ୨ । (+ଜ୍ଞାନ. ଅ) ଶବ୍ଦ ବୋଧ; ଶବ୍ଦର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ଞାନ—2. Comprehend-ing the sense of a word; the under-standing of a word. ୩ । ଏକପ୍ରକାର କାଳ୍ପନିକ ବାଣ (ହି. ଶ)—3. A kind of imaginary arrow. ସଂ. ବ୍ରି—ଶବ୍ଦକୁ ଗ୍ରହଣକାରୀ—Receiving a sound.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବ୍ଦଗୁରୁତ୍ୱ(ର୍ଯ୍ୟ)—ସଂ. ବ (୬ମୀ ତତ୍) — ୧ । ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପ୍ରୟୋଗରେ Śabdachāturī(rjya) ଚତୁରତା—1. Dexterity in the use of expressions. ୨। ବାଗ୍ମିତା (ହୁ.ଶ)— 2. Oratory.

ଶବ୍ଦଗୁଲି —ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ନୃତ୍ୟ (ହୁ· ଶ) Śabdachāli A kind of dance,

ଶବ୍ଦ ଚିତ୍ର—ସଂ. ବ—ଅନୁପ୍ରାସ ନାମକ ଅଳଙ୍କାର (ହୁ. ଶ) Śabda chitra Alliteration.

ଶବ୍ଦ ଚୋ(ଚୌ)ର—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କ Śabda cho(chau)ra ରଚିତ ବା ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦମାନ ଗୋଟ କରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ରଚିତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଆପଣାର ରଚନା ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରେ; ଗ୍ରନ୍ଥଚୋର— A person who passes off another author's words as his own; a plagiarist, a literay thief (Apte).

ଶବ୍ଦ ଚୋର —ଦେ. ବ (ସଂ. ଶବ୍ଦଚୌର୍ଯ୍ୟ)—ଅନ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କ ରଚିତ ବା Śabda chori ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦକୁ ଆପଣାର ବୋଲି କହି ଆପଣା ଶବ୍ଦଚୁରି ଲେଖାରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା—Act of plagiarising; plagiarism. शब्दचोरी

ଶବ୍ଦ ଚୌର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ—ଅପର ଗ୍ରନ୍ଥକାର ବା ଲେଖକଙ୍କ ରଚିତ ବା Śabda chaurjya ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦକୁ ଆପଣାର ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଆପଣା ଲେଖାରେ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର —Plagiarism; act of plagiarising.

ଶବ୍ଦଜ୍ଞ—ସଂ· ବିଣ: ପୁଂ (ଶବ୍ଦ+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ଶବ୍ଦ- Śabdajña ମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଅଭିଜ୍ଞ— (ଶବ୍ଦଜ୍ଞ—ସ୍ତ୍ରୀ) Well acquainted with sounds or words.

ଶବ୍ଦ ତରଙ୍ଗ —ସଂ· ବ (ଶବ୍ଦ+ତରଙ୍ଗ;; ୭ମୀ ତତ୍)— ୧ । ଶବ୍ଦର ବା Śabda taraṅga ଧ୍ୱନିର ତରଙ୍ଗ; (ଯାହାର ବାୟୁଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଗତି ହୁଏ)—1. Sound-waves. ୨। ଏପରି ଏପରି ହୋଇଥିବା ଶବ୍ଦ; ଅନବରତ ଧ୍ୱନି— 2. Repeatedly hissing sound; sounds succeeding one another like a wave; an uninterrupted sound; a succession of tones or sounds or noise.

ଶବ୍ଦନ —ସଂ. ବ (ଶବ୍ଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି— Śabdana 1. Sound; noise; report. ୨ । ଶବ୍ଦ କରିବା—2. Making a sound. ବିଣ—ଶବ୍ଦାୟମାନ—Resounding.

ଶବ୍ଦ ନୃତ୍ୟ—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ନୃତ୍ୟ (ହୁ. ଶ)— Śabda nṛutya A kind of dance.

ଶବ୍ଦ ପତି—ସଂ· ବ—କାମ ମାତ୍ର ନେତା; ଯେଉଁ ନେତାଙ୍କର କେହ Śabda pati ଅନୁଗାମୀ ବ୍ୟକ୍ତି ନ ଥାଆନ୍ତି (ହୁ. ଶ)— A leader in name only (Apte).

ଶବ୍ଦପ୍ରବୃତ୍ତି—ସଂ. ବ—୧ । ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି—The origin of Śabda prabṛutti words. ୨ । ବୈଖରୀ, ମଧ୍ୟମା, ପଶ୍ୟନ୍ତୀ ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମା ବା ପଶ୍ୟ, ଏହି ଚତୁର୍ବିଧ ବାଙ୍ନିଷ୍ପତ୍ତି— 2. Four modes of expressing words; oral expression.

ଶବ୍ଦ ପ୍ରମାଣ—ସଂ. ବ (ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବ୍ଦ ବା କଥନ Śabda pramāṇa ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରମାଣ— (Law) Evidence based on the words of a person; oral evidence.

ଶବ୍ଦପ୍ରାଶ —ସଂ. ବ—ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥର ଅନୁସନ୍ଧାନ; ଶବ୍ଦାର୍ଥର ଜିଜ୍ଞାସା— Śabdaprāśa Enquiry about the meaning of a word.

ଶବ୍ଦବହ—ସଂ. ବିଣ (ଶବ୍ଦ+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଶବ୍ଦକୁ ଯେ Śabda baha ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ବହିନେଇ— Carrying a wave of sound from one place to another. ବ—୧ । ଆକାଶ— 1. The sky. ୨ । ବାୟୁ —2. The air.

ଶବ୍ଦ ବହୁଳ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଯାହାରେ ଅନେକ ଶବ୍ଦ ଥାଏ— Śabda bahula 1. Wordy; abounding in words ; full of verbiage. ୨ । ବହୁ ଧ୍ୱନିଯୁକ୍ତ—2. Full of many sounds.

ଶବ୍ଦ ବାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବସ୍ତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶବ୍ଦକୁ Śabda bāribā ଠାବର କରିବା— To distin- शब्दपहचानना guish a sound to locate the source and nature of a sound proceeding from a person or object.

ଶବ୍ଦ ବିଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ—୧ । ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ର; ଶବ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯାହାକିଛି ଜ୍ଞାନ— Śabda bijñāna 1 The science of words; ଶବ୍ଦବିଦ୍ୟା ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ର } —ଅନ୍ୟରୂପ phonology. ୨ । ବ୍ୟାକରଣ— 2 Grammar.

ଶବ୍ଦ ବିନ୍ୟାସ —ସଂ. ବ—ଅର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଯଥାସ୍ଥାନରେ Śabda binyāsa ବସାଇବା; ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ସ୍ଥାପନ—Arrangement of words in a sentence; composition.

ଶବ୍ଦ ବିରୋଧ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ବିରୋଧ ବାସ୍ତବ ବା ଭାବଗତ ନୁହେଁ; Śabda birodha କିନ୍ତୁ ଶବ୍ଦରୁ ଜଣାପଡ଼େ (ହୁ. ଶ)— Opposition not actual but due to words.

ଶବ୍ଦ ବେଦୀ—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ-ଯେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ ଜାଣେ–Knowing Śabda bedī all kinds of sounds. (ଉ— ଗଜବର ଯେ ତୁମରରାଜ, ଉହିଁ ସର୍ପାଦି ଶବ୍ଦବେଦୀ— ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବ୍ଦ ବେଧୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଶବ୍ଦ+ବ୍ୟଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ଶବ୍ଦବେଧୀ ୧ମା. ୧ବ)—ଶବ୍ଦଭେଦୀ (ଦେଖ)—(ଶବ୍ଦବେଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Śabdabhedī (See). ବି.—୧ । ରାଜା ଦଶରଥ—1. King Daśaraha. ୨ । ଅର୍ଜୁନ—2. Arjuna. ୩ । ଶବ୍ଦଭେଦୀ ବାଣ—3. An arrow which hits a target by following the sound. ୪ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବାଣର ଶବ୍ଦରେ ଶତ୍ରୁର ସ୍ତ୍ରୀଭ ଜନ୍ମେ—4. An arrow or person who produces fear in the mind of the enemy by its or his sound

ଶବ୍ଦ ବୋଦ୍ଧା—ସଂ. ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ (ଶବ୍ଦ+ବୁଧ୍‌ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ= ଶବ୍ଦବୋଦ୍ଧୃ; ୧ମା. ୧ବ.)—ଶବ୍ଦଜ୍ଞ—(ଶବ୍ଦବୋଦ୍ଧ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Śabda boddhā Acquainted with sounds or words; master of words.

ଶବ୍ଦ ବୋଧ—ସଂ. ବି.—(ଶବ୍ଦ+ବୋଧ; ୭ସ୍ତୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଶବ୍ଦର ବା ଧ୍ୱନିର ଜ୍ଞାନ—1. Knowledge of words or sounds. ୨ । ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବୁଝିବା—2. Understanding the meaning of words. ୩ । (ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର) ସାକ୍ଷୀ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତଜ୍ଞାନ; ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ସାକ୍ଷୀର ପ୍ରମାଣରୁ ମିଳେ (ହି. ଶ) —3. (Law) Knowledge derived from oral evidence.

ଶବ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମ—ସଂ. ବି.—(ଶବ୍ଦରୂପ ବ୍ରହ୍ମ; ଚତୁର୍ଥତତ୍ପୁରୁଷ)—୧ । ଶବ୍ଦାତ୍ମକ ବ୍ରହ୍ମ ଓ ଜଗତ୍—1. The Soul of the universe from which the sounds originate or emanate. [ଦୃ—ବେଦାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନାଦବ୍ରହ୍ମ, ସମ୍ଭବତ ଓଁକାର ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମ କୁହାଯାଇ କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛୁ; ମୈତ୍ରେୟୋପନିଷଦରେ ଶବ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମ ଓ ପରବ୍ରହ୍ମ ଭେଦରେ ବ୍ରହ୍ମର ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଭେଦ କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି । ୨ । ଶ୍ରୁତି; ବେଦ—2. The Bedas. [ଦୃ—ବେଦ ଅପୌରୁଷେୟ ବା ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ ଅଗତ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ।)

ଶବ୍ଦ ଭେଦୀ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ଶବ୍ଦ+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍ ୧ମା.୧ବ)—Śabda bhedī ଲକ୍ଷ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଶବ୍ଦକୁ ବାର ଯେ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ବିଦ୍ଧ କରି ପାରନ୍ତି—Able to hit at a target by following the sound. ବି.—୧ । ରାଜା ଦଶରଥ—1. King Daśaratha. ୨ । ଅର୍ଜୁନ—2. Arjuna. ୩। ଶବ୍ଦକୁ ବାର ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦକାସ୍ତ୍ର ବାଣ—3. A kind of arrow hitting at an invisible target by the sound only. ୪ ।

ଶବ୍ଦଭେଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ } ପାୟୁ; ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର—4. The anus.
ଶବ୍ଦଭେଦିତା—ବ }

ଶବ୍ଦଭେଦୀ ବାଣ—ସଂ. ବି—ଶବ୍ଦକାରକ ଅଦୃଶ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ବିଦ୍ଧ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ବାଣ—Śabdabhedī bāṇa An arrow which strikes at an invisible target by following the sound whichemanates from the target [ଦୃ—ଅର୍ଜୁନ ଓ ଦଶରଥ ଶବ୍ଦଭେଦୀ ବାଣ ମାରିବା ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଜନେ ଦଶରଥ ମୃଗୟାକୁ ଯାଇ ଅରଣ୍ୟରେ ଶବ୍ଦେଦୂର ଅନ୍ଧାରରେ ଗୋଟିଏ ଋଷିକୁମାର ନଦୀରେ ମାଠିଆ ବୁଡ଼ାଇ ପାଣି ଅଣୁଥିବାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଏ ଶବ୍ଦକୁ ଦୌଣସି ବନ୍ୟପଶୁର ଶବ୍ଦ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରି ଶବ୍ଦଭେଦୀ ବାଣ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ । ଋଷି ଋଷିକୁମାରଙ୍କ ଦେହରେ ସେ ବାଣ ବାଜିଲା । ଦଶରଥ ଘଟଣାସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଯେ, ସେ ଋଷିକୁମାର ଅନ୍ଧ ମୁନି ଓ ଅନ୍ଧ ଣୀ ମୁନିପତ୍ନୀଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ । ଏହା ଦେଖି ସେ ଯାଇ ଅନ୍ଧ ଦମ୍ପତ୍ତିଙ୍କୁ ସମସ୍ତ କଥା ଜଣାଇଲେ । ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଶୋକାହତ ଋଷିକୁମାର ମଧ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିଲେ ! ଅନ୍ଧ ମୁନିଦମ୍ପତ୍ତି ପୁତ୍ରର ଏହି ଅକାଳବିୟୋଗରେ ଯଜ୍ଞସଞ୍ଜୋତ୍ତି ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ—'ଆମ ଭଳି ତୁମର ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ପୁତ୍ରଶୋକରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବ ।' ଏହି ଅଭିଶାପ ଦେଇ ଶୋକାତୁର ମୁନିଦମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କ ଅଭିଶାପ ଫଳରେହିଁ ଦଶରଥଙ୍କ ଜୀବନରେ ସ୍ୱୀୟଜନ୍ମଙ୍କ ବନବାସଜନିତ ଦୁଃଖ ଘଟିଲା ଏବଂ ପୁତ୍ରଶୋକରେ ସେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।]

ଶବ୍ଦମୟ—ସଂ.ବିଣ. —୧ । (ଶବ୍ଦ+ପ୍ରଚୁରାର୍ଥେ ମୟ)—ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ—Śabda maya 1. Full of sounds ୨ । ଧ୍ୱନି ବ୍ୟାପ୍ତ—(ଶବ୍ଦମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2 Diffused with sound. ୩ । ଶବ୍ଦାତ୍ମକ—3. Resounding:

ଶବ୍ଦମହେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି.—ମହାଦେବ—A name of Śiva.

Śabda maheśwara [ଦୃ—କଥିତ ଅଛି ଯେ ପାଣିନିଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣ ରଚନା କରିବାକୁ ଶିବ ଆଦେଶ କରିଥିଲେ—ଋ ଶ.; ସଦ୍ଭାକ୍ତ ଲୌମୁଣ୍ଡାରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ "ନୃତ୍ୟାବସାନେ ନଟରାଜରାଜୋ; ନନାଦ ଢକ୍କାଂ ନବ ପଞ୍ଚ ବାରଂ; ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଂ ତାମଃ ସନକାଦି ସିଦ୍ଧା-ନେତଦ୍ୱିମର୍ଶେ ଶିବ ସୂତ୍ରଜାଲମ୍—ଅର୍ଥାତ୍ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ ଶେଷରେ ସନକାଦି ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ଶିବ ୧+୫=୧୪ ଥର ଡମ୍ବରୁ ବଜାଇଲେ । ପାଣିନି ବ୍ୟାକରଣର ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ୧୪ ସୂତ୍ରର ସଂଖ୍ୟାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଏହା ଶିବସୂତ୍ର ସମୂହ ଅଟେ ।]

ଶବ୍ଦ ମାନିବା(ଶୁଣିବା)—ଦେ. କି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ଶୁଣି ଉତ୍ତର ଦେବା—Śabda mānibā(śunibā) ଡାକର ଜବାବ ଦେବା—ଡାକ ଶୁନା शब्द सुनना To respond to a sound or call. [ଶବ୍ଦ ମାନିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

[ଦୃ—ମୃତ ବା ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଶବ୍ଦ ମାନେ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍, କୌଣସି ଶବ୍ଦ ବା ଡାକ ଦେଲେ ସେ ଡାକ୍‌ରା ବାର ପାରେ ନାହିଁ, ତମ୍ଭା ଉହାଁର ଉତ୍ତର ଦବ ନାହିଁ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବ୍ଦ ମାଳ—ସଂ. ବ—ଫୋଲ୍ଲ ବାଉଁଶ (ହୁ. ଶ.)—
Śabda māla Hollow bamboo.

ଶବ୍ଦ ଯୋନି—ସଂ. ବ—(ଶବ୍ଦ + ଯୋନି; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ—1. The origin of a sound. ୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଶବ୍ଦର ମୂଳ ବା ପ୍ରକୃତି; ଧାତୁ—2. The root of a word.

ଶବ୍ଦ ରୂପ—ସଂ. ବ.—(ଶବ୍ଦ + ରୂପ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—(ବ୍ୟାକରଣ) ଯେଉ ଯେଉ ବିଭକ୍ତି, ବଚନ, ଲିଙ୍ଗ ଓ କାରକରେ ଶବ୍ଦର ଯେଉ ଯେଉ ଅବସ୍ଥା—(grammar) Inflection of a word; different forms assumed by a word in different numbers, genders, persons and cases.

ଶବ୍ଦ ଲହରୀ—ସ.. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶବ୍ଦ ତରଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Śabda laharī Śabda taraṅga (See)

ଶବ୍ଦ ଶକ୍ତି—ସଂ. ବ(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶବ୍ଦର ଶକ୍ତି ବା ଅର୍ଥ—Śabda śakti 1. The force or signification of a word. ୨ । ଶବ୍ଦର ଅଭିଧା, ଲକ୍ଷଣା, ବ୍ୟଞ୍ଜନାଆଦି ଅର୍ଥବୋଧକ ବୃତ୍ତିତ୍ରୟ—2. The power of words to convey different literal, inferred and allegorical meanings.

[ଦ—ଶବ୍ଦର ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବିଶେଷ ଭାବ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୁଏ ତାକୁ ଶବ୍ଦଶକ୍ତି ବୋଲାଯାଏ । ଯଦି ଶବ୍ଦ କୌଣସି ବାକ୍ୟର ବା ବାକ୍ୟାଂଶର ଅଙ୍ଗ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ତହିଁର ଅର୍ଥ ସାଧାରଣ ଗୃଢ଼ାର୍ଥ ବା ବାକ୍ୟର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଅନୁସାରେ ସାଧାରଣ ଅର୍ଥରୁ ବହୁ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଉକ୍ତ ସାଧାରଣ ଅର୍ଥ ବା ସାଧାରଣ ଅର୍ଥରୁ ଉଚ୍ଚ ଅର୍ଥ ପ୍ରକଟିତ ହୁଏ ତାକୁ ଶବ୍ଦଶକ୍ତି ବୋଲାଯାଏ । ଶବ୍ଦଶକ୍ତି ୩ ପ୍ରକାର—ଅଭିଧା, ଲକ୍ଷଣା ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନା । ଏ ତିନି ଶକ୍ତିରୁ ପ୍ରକଟିତ ଅର୍ଥ ଯଥାକ୍ରମେ ବାଚ୍ୟ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ ଏବଂ ଏହି ତିନି ଉଚ୍ଚ ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକଟିତ କରିବା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ବାଚକ, ଲକ୍ଷକ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ବୋଲାଯାଏ—ହୁ. ଶ ।]

ଶବ୍ଦ ଶାସ୍ତ୍ର—ସ. ବ—୧ । ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ର—1. Grammar; the Śabda śāstra science of words. ୨ । ଧ୍ୱନି ଶାସ୍ତ୍ର—2. Phonetics; the science of sound in uttered words.

ଶବ୍ଦ ଶୂନ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଶୂନ୍ୟ; ୩ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଃଶବ୍ଦ; ମାରବ—
Śabda śūnya Soundless; silent
(ଶବ୍ଦ ଶୂନ୍ୟା—ଷ୍ତ୍ରୀ)

ଶବ୍ଦ ଶ୍ଳେଷ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ Śabda śleśa ହୁଏ (ହୁ. ଶ)—A word which is employed in two or more meanings.

ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଗ୍ରନ୍ଥର ଶବ୍ଦର ଏକତ୍ର ଲିଖନ—
Śabda saṁgraha 1. Collection of words. ୨ । ଅଭିଧାନ; ଶବ୍ଦକୋଷ—2. Dictionary; lexicon; vocabulary.

ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭବ—ସଂ. ବ (ବହୁବୀହି; ଶବ୍ଦର ସମ୍ଭବ ହୁଏ ଯହିଁରୁ)—ବାୟୁ
Śabda sambhaba (ହୁ. ଶ)—Air.

ଶବ୍ଦ ସାଗର—ସଂ. ବ (ଶବ୍ଦ + ସାଗର; ରୂପକ କର୍ମଧା) —ସମୁଦ୍ରତୁଲ୍ୟ
Śabda sāgara ଅପରିମେୟ ବା ଅସୀମ ଶବ୍ଦସମୂହ—Words compared to the ocean. ଦେ. ବ—ଶବ୍ଦକୋଷ—Dictionary.

ଶବ୍ଦ ସାଧନ—ସଂ. ନ—ବ୍ୟାକରଣର ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗରେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର
Śabda sādhana ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି, ଭେଦ ଓ ରୂପାନ୍ତର ଆଦି ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥାଏ—(grammar) Etymology.

[ଦ—ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ସଜ୍ଞା, କ୍ରିୟା, ବିଶେଷଣ, କ୍ରିୟା-ବିଶେଷଣ, ସର୍ବନାମ ଆଦି ବ୍ୟାକରଣର ଏହି ଅଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ—ହୁ. ଶ ।]

ଶବ୍ଦ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣର
Śabda saundarjya ସୁଗମତା (ହୁ. ଶ)—Facility of pronouncing words.

ଶବ୍ଦ ସୌଷ୍ଠବ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ଲେଖିବି ଲେଖାରେ ବା ଶୈଳୀରେ
Śabda saushṭhaba ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଚାରୁତା ବା ସୁନ୍ଦରତା (ହୁ. ଶ)—Fineness or softness of words in a writing or style.

ଶବ୍ଦ ହୀନ—ସଂ. ବିଶ (ଶବ୍ଦ + ହୀନ; ୩ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମାରବ; Śabda hīna ନିଃଶବ୍ଦ—1. Silent. ୨ । ଶବ୍ଦ ଶୂନ୍ୟ—2. Soundless. ସଂ. ବ—ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଏପରି ପ୍ରଯୋଗ, ଯାହା ପୂର୍ବାଗ୍ରଣ୍ଥମାନେ ପ୍ରଯୋଗ କରି ନାହାନ୍ତି (ହୁ. ଶ)—Application of a word which has not been done by classical writers.

ଶବ୍ଦ ହେତୁକ—ସଂ. ବିଶ (ଶବ୍ଦ ଅଟେ ହେତୁ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି; ଶବ୍ଦ Śabda hetuka + ହେତୁ + କ)—ଶବ୍ଦରୁ ଜାତ—Caused by or originating from sound.

ଶବ୍ଦାକର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶବ୍ଦ + ଆକର)—୧ । (ବ୍ୟାକରଣ)
Śabdākara ଶବ୍ଦ ଯୋନି; ଧାତୁ—1. (grammar) A root or radix of a word. ୨ । ଶବ୍ଦକୋଷ—2. Dictionary.

ଶବ୍ଦାକ୍ଷର—ସ. ବ—ଧ୍ୱନିପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚାରିତ ଓଁ ଶବ୍ଦ (ହୁ. ଶ)—
Śabdākshara The word 'Oṁ' uttered with a sound.

ଶବ୍ଦାଖ୍ୟେୟ ସ.ବି—ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ବା ଚିତ୍କାର ସହିତ ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ
Śabdākheya (ହୁ. ଶ)—A word uttered loudly or with force.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବ୍ଦାଡ଼ମ୍ବର —ସ.ବ—୧। ଆଡ଼ମ୍ବର ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ —1. High-sounding words. ୨। ବାଗାଡ଼ମ୍ବର—2. Grandiloquence.
Śabdāṙdambara

ଶବ୍ଦାଢ୍ୟ —ସ. ବ—କଂସା ନାମକ ଧାତୁ (ହ. ଶ)—Bell metal.
Śabdāḍhya

ଶବ୍ଦାତିଗ —ସ. ବଣ (ଶବ୍ଦ+ଅତି+ଗମ୍ ଧାତୁ+ଡ଼ଣ୍ଡ. ଅ)—୧। ଯାହା ଶବ୍ଦର ଗତିଠାରୁ ତୀବ୍ରତର—1. Swifter than the velocity of words. ୨। ଶବ୍ଦାତୀତ—2. Beyond expression; inexpressible. ବ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମାନ୍ତର—An epithet of Bishnu.
Śabdātiga

ଶବ୍ଦାତୀତ—ସ. ବଣ (ଶବ୍ଦ+ଅତୀତ; ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—୧। ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ—1. Inexpressible by words. ୨। ବାକ୍ୟାତୀତ—2. Beyond the power of words. ବ—ଭଗବାନଙ୍କର ନାମାନ୍ତର—An epithet of God.
Śabdātīta

ଶବ୍ଦାଧିଷ୍ଠାନ —ସ. ବ (ଶବ୍ଦ+ଅଧିଷ୍ଠାନ; ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ; କର୍ଣ୍ଣ—The ear; the organ of hearing.
Śabdādhishṭhāna

ଶବ୍ଦାଧ୍ୟାହାର —ସ. ବ—ଅନ୍ୱୟଯୁକ୍ତି ବାକ୍ୟକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛିତେ ଶବ୍ଦର ଯୋଜନ (ହ. ଶ)—Adding some word or words to complete an incomplete sentence.
Śabdādhyāhāra

ଶବ୍ଦାନୁଶାସନ —ସଂ. ବ—୧। ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ର—1. Grammar. ୨। ଶବ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିୟମ—2. Rules about words.
Śabdānuśāsana

ଶବ୍ଦାନୁସନ୍ଧାନ —ସଂ. ବ—ଶବ୍ଦର ମୂଳ ବିଷୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ—Euquiry or investigation about the cause or root of words or sounds
Śabdānusandhāna

ଶବ୍ଦାମ୍ବୁଧି —ସଂ. ବ (ଶବ୍ଦ+ଅମ୍ବୁଧି; ରୂପକ)—ଶବ୍ଦସାଗର—The ocean of words.
Śabdāmbudhi

ଶବ୍ଦାୟମାନ —ସ୍ର. ବଣ.—(ଶବ୍ଦ୍ ଧାତୁ+ଯ (ଜ୍ୟଙ୍)=ଶବ୍ଦାୟ ନାମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)—୧। ଶବ୍ଦକାରୀ; ଯାହା ଶବ୍ଦ କରୁଅଛି—1. Making a sound. ୨। ଯାହାରୁ ଶବ୍ଦ ବାହାରୁଛି—2. Ringing; resounding.
Śabdāyamāna

ଶବ୍ଦାର୍ଥ —ସ. ବ.—(ଶବ୍ଦ+ଅର୍ଥ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—୧। ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥ—1. A word and its meaning. ୨। (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ—2. Meaning of a word. [ଦ୍ର—ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ତିନି ପ୍ରକାର। ଯଥା—ବାଚ୍ୟାର୍ଥ, ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ। ଏହି ତିନି ତିନି ଅର୍ଥ ଯଥାକ୍ରମେ ଅଭିଧା, ଲକ୍ଷଣା ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ।] ୩। ଧ୍ୱନିର ଅର୍ଥ—3. Meaning of a sound: significance of a sound. ୪। ଧ୍ୱନିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—4. The object of a sound.
Śabdārtha

ଶବ୍ଦାର୍ଥ କୋଷ—ସ୍ର. ବ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଅଭିଧାନ—Dictionary.
Śabdārtha kosha

ଶବ୍ଦାର୍ଥ ପ୍ରକାଶ—ସ. ବ.—ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକଟୀକରଣ—The expressing or giving out of the meaning of words; explaining the meaning of words or sounds.
Śabdārtha prakāśa

ଶବ୍ଦାର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ—ସ. ବ୍ର. ଓ ବ ସ୍ତ्री.—୧। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବୁଝାଇ ଦିଏ—1. Explaining the meaning of words. ୨। ଅଭିଧାନକାର—2. Lexicographer. ୩। କ୍ଲୀ-ଅଭିଧାନ (ଟଙ୍କାପ୍ରକାଶିକା—ସ୍ତ्री) 3. Dictionary.
Śabdārtha prakāśaka

ଶବ୍ଦାର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ ସ. ବ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥସମୂହକୁ ଏକତ୍ର କରିବା—Collection or compilation of the meanings of words.
Śabdartha saṁgraha

ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର—ସ.ବ —(ଶବ୍ଦ+ଅଳଙ୍କାର; ଶବ୍ଦଯଷ୍ଠିତ ଅଳଙ୍କାର; ସ. ତ. ଷ୍ଟେ)—ଶବ୍ଦର ଶୋଭା ସମ୍ପାଦନକାରୀ କାବ୍ୟାଙ୍ଗ ବିଶେଷ—Figures of speech; art of composition.
Śabdālaṁkāra

[ଦ୍ର—ଅଳଙ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଯେପରି ମନୁଷ୍ୟର ଶୋଭାବୃଦ୍ଧି ପାଏ, ସେହିପରି ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାରଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଶୋଭା ବୃଦ୍ଧି ପାଏ। ଦେଲେ ଦେଲେ ଆମ ଦେଶରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶୋଭାର୍ଥ ଅଳଙ୍କାର ରୂପେ ବୃଦ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ଯେପରି ନାଚଦଣ୍ଡି, ନାକ ଫୁଡ଼ା, କାନଫୁଲ, କାନଗାଜ, ବେକ, ହାତ, ବାହୁ, ଚରଣ ଓ ଅଙ୍ଗୁଠି ଆଦିରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଅଳଙ୍କାର ଶୋଭି ରହିଥାଏ, ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରେ ତଦାକାରେ ରୁଚିକୁ ଅନୁସରଣ କରି ସେଉଁସବୁ ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥର ଉପଯୁକ୍ତ ସାଜଲ ପାଇ ଅଳଙ୍କାର ରୂପ ନେଇ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟର ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ସମ୍ପାଦନ କରିବାକୁଇଁ ଦେଖା ଦୋଇଥିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବହୁତ ମିଳେ। ବସ୍ତୁ ଅନୁପ୍ରାସଯୁକ୍ତ ରଚନାରେ ଧ୍ୱନିଲହରୀ ସଦୃଶ ଶ୍ରୁତି ମାଧୁରୀ ଭରି ଉଠିଥିବା ଭଙ୍ଗି ସେଉଁ କୃତ୍ରିମତ୍ୱ ଦେଖାଇ ଅଟକି, ତାହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁ ସାହିତ୍ୟରେ ଦୃଢ଼ତର ହୋଇ ସାଇଥାଏ। ସାହିତ୍ୟରେ ଅଳଙ୍କାର ଦୁଇ ପ୍ରକାର। ଯଥା—ଶବ୍ଦ ଲଙ୍କାର (art of composition) ଓ ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର (rhetorical figure of speech) ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଶୋଭା ବଢ଼େ ଓ ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥର ଶୋଭା ବଢ଼େ। ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାରର ଉଦାହରଣ :—

(୧) ଅନୁପ୍ରାସ—Alliteration; ଏକ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣର ପୁନଃ ପୁନଃ ବିନ୍ୟାସକୁ ଅନୁପ୍ରାସ ବୋଲୁଥାଏ। ଯଥା—

(ଭ ର ଅନୁପ୍ରାସ)

କୃଷ୍ଣଗଳେ ଗଳେ ବାନ୍ଧି ବୁଲିବା ସ୍ନେହୁଁ
ବଡାଳ ପାଳ ଭ୍ରମାବଳି ଚ ଦେଇ।

ଭଞ୍ଜ—ଲାବଣ୍ୟବତୀ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଶ ଓ ସର ଅନୁପ୍ରାସ)

ବୃହତ୍ ଅଙ୍ଗେ ସୁମନେ ନଦୀବଶେ ସ୍ୱମନେ
ସଂବେଶ ଅଂବେଶ ଶୀତ୍ମ,
ବସୁଧା ସୁଧାମସ୍ୱୀ ବସୁଧା ସୁଧା ପିଇ
ସୁଧାଂଶୁର ଛନ୍ଦେ ରମ୍ୟ, ସେ
ବସି ଶୁଭ୍ର, ବଜ୍ରସିଂହାସନରେ ଉହ୍ନି, ବସି ଶୁଭ୍ର ।
ବସନେ ବଗ୍ଗଜ ଡୋଇ;
ବର-ବର୍ଣ୍ଣିନୀ ସୀତା ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ ଯୁକ୍ତା
ଡୋଲରେ ଅଛନ୍ତି ବସାଇ ସେ ।
ଉଙ୍କ—ବୈଦେଗ୍ଧୀଶ ବଲାସ

୨ । ପମକ—Analogue. ଏକାକାର ଉଦ୍ଦାର୍ଥକ ପଦ ଦ୍ୱିତୀୟର ବଳୟାସକୁ ସମକ କୋଲ୍ସାଏ । ସମକ ବହୁପ୍ରକାର ଯଥା—

(କ) ଆଦ୍ୟପମକ—

ବଗ୍ଗଜ ବଗ୍ଗଜ ଅଇନ୍ତି ମୀନ ଉଷଣ ପାଇଁ
ବ୍ରାହ୍ମାବ ବ୍ରାହ୍ମାଜଲ୍ଲୋଚନା ଏଥି ଖେଳା କରଇ ।
ଉଙ୍କ - ଲବଣାଂବତୀ

(ଖ) ମଧ୍ୟ ସମକ —

ଦେଖରେ ନଳନ ନଳମା ନଳଜାରେ ପୂରତ
ଭ୍ରମନ୍ତି ଭ୍ରମରେ ଭ୍ରମରେ ଭ୍ରମରେ ଏ ତୋଉଡ ।
ଉଙ୍କ—ଲବଣାଂବତୀ

(ଗ) ପ୍ରାନ୍ତ ସମକ —

ବର୍ସିକ ବଗ୍ଗର କରେ ଦୀପ ଦାନ କାର୍ତ୍ତିକରେ
ପ୍ରସ୍ଥାଗେ ସ୍ନାନ ମଜରେ ସେନ୍ତୁ ନ କରେ
ବସେ ବ ସେ ଅଲ୍ଲୋକରେ ଛତ୍ର ସ୍ୱମା ଅଙ୍କରେ
ଘେନ ବସେ ପଲ୍ଲଙ୍କତେ ବ ଭ୍ରମକରେ ।
ପୁଙ୍କେ ସେବିଥିଲେ ଶଙ୍କରେ
ସେ ଫଳି ଧରି ଜୁରଜ ଶ୍ରୀଫଳ ଜରେ ।
ଉଙ୍କ—ପ୍ରେମସୁଧାବଧ

(ଘ) ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ସମକ —

ସାର ଶରଭର ଶରଖଣ୍ଡିଶର ଖଇ ଭର ଭାର ଭାର
ବାର ବାର ବାଜବାର ଭର ଭର ଦୃଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟ ଦର ଦର
ଉଙ୍କ—ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ

(ଙ) ମାଳ ସମକ—ଏକ ଚରଣ ମଧ୍ୟରେ ଉକ ବା ଉତ୍ତୋରୁକ ସମକ ରହିଲେ ମାଳ ସମକ ହୁଏ ।

ବଗ୍ଗଇ ମାଳ ସମକରେ କବ ମନେ
ବୁଲେ ସ୍ୱମ ସ୍ୱମ ସ୍ୱମନେଣୀ ଘେନ ବନେ
ଉଙ୍କ—ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ

(ଚ) ସବ୍ୟ ସମକ ଃ—

ଅଭ୍ରମକର ଡାଥନାଶେ ଶୋଭ୍ ସାରସ ଚଙ୍କେ
ଅଭ୍ରମକର ଡାଥନାଶେ ଶୋଭ୍ ସାରସ ଚଂଚ ।
ଉଙ୍କ— ଲବଣାଂବତୀ

ଏଡ଼ା ଛଡ଼ା ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରେ କବିମାନେ ନାନାପ୍ରକାରରେ ସମକ ରଚନା କରି ନିଜ ନିଜର ଶବ୍ଦ-ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି ଏବ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀଭେଦରେ ବଗ୍ଗଜ ନାମ ଦେଇ ସମକର ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି କରଅଛନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ବନ୍ଦରେ କେତୋଟିର ଉଦାହରଣ ବଅଯାଉଅଛୁ—

(୧) ଗୋମୂତ୍ର ଛନ୍ଦ—ବାଳ ବାଣ ଦୃଢ଼ଘାତ କୁନ୍ତଘାତ ଗର୍ତ୍ତ ଶବ ବାପ୍ପ ରହ, ବାଳଗଣ ପଦଧୂଳ ଦଉଡେତ ଅର୍ତ୍ତରବ ସାପ୍ପ ରହୁ । ଉଙ୍କ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।

(୨) ଶୃଙ୍ଖଳା—ଜରଥି ରଥିରେ ମନ ମନ କପି କପୀଶ ଶ-ଶ ଶତ କର, ବରଷତ ବର ଶକତ ଭଉର ଉତ୍ସର କର ସାର । ଉଙ୍କ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।

(୩) ବଲ୍ଲୋମାନୁଲ୍ଲୋମ—ସାର ଯେତେ ସେନାବାର ରସା ସାର ରବା ନାଶେ ଡେଜେ ରହ, ହତେ ତେଜ ପୁରଉର ଭମ ମତ ରତ ରପୁ ଜତ ଦେହ । ଉଙ୍କ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।]

(୪) ବୃଷ ବନ୍ଧ—ବଶାଳ ଶାଳ ତାଳଜାଳ ଝେଳ ଯେ କଣ୍ଟକ ଜାବଧତ ସେ, ବହୁ କରେ କପି କଷାବନ୍ତ ବଡ଼ ବରଷେ ସ୍ତୋଷେ ଶେଷେ ସେ । ଉଙ୍କ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶ-ବଲାସ ।]

(୫) ଗଦାବନ୍ଧ—ବଦା ସଦା ମୋଦା ଗଦା ଗରଧର ବର ଡାର ଡାଡ଼ି ବହୁ, ବହୁ ସମ୍ପା ମନ ଦ୍ରବନ୍ତୁନ କଳ କହୁ ନୋଡେ ଡାଡ଼ି ବହୁ । ଉଙ୍କ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।

(୬) ଶରବନ୍ଧ—ସାର ଶରଭର ଖରଖଣ୍ଡି ଶର ଖରଭର ଡାର ଡାଡ଼ି ବାର ବାର ବାଜବାର ଭର ଭର ଦୃଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟ ଦର ଦର । ଉଙ୍କ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।

ଏହିପର ନାନା ଚକ୍ରବନ୍ଧ, ମେଷଯୁଦ୍ଧ, ବ୍ୟାଘ୍ରଗନ୍ଧ, ସିଂହାବଲ୍ଲୋକନ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦାଳଂକାର ପ୍ରାଚୀନ ଓଡଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବହୁଳ ନଦେଖି ।]

ଶବ୍ଦିତ—ବି. ବଣ (ଶବ୍ଦ+ଇତ) —୧ । ଧ୍ୱନିତ; ନାଦିତ— Śabdita 1. Sounded; resounding. ୨ । ଆହୂତ— 2. Called.

ଶବ୍ଦେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସ. ବ [ଶବ୍ଦ ଅନୁଭବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ; ମ. ପ. ତତ୍ପୁ]—କାନ— Śabdendriya The ear.

ଶମ୍—ସ. ବ (ଶା ଧାତୁ=ଶମ୍ବନ କରବା+ଅଥୁଚ୍ରତ୍ୟ. ଅମ୍)— Śam ୧ । କଲ୍ୟାଣ—1. Prosperity; blessing. ୨ । ସୁଖ—2. Happiness. ୩ । ହର୍ଷ; ଆନନ୍ଦ— (ଶଂ—ଅନ୍ୟରୂପ) 3. Delight; pleasure.

ଶମ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଶାନ୍ତ ହେବା—1. To be pacified; to Śam (root) be tranquil. ୨ । ନିବୃତ୍ତ ହେବା—2. To cease; to refrain ୩ । ବନ୍ଦ ହେବା—3. To stop. ୪ । ରାଶି ରାଶି ଜମା କରିବା—4. To heap up.

ଶମ—ସ. ବ (ଶମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ନିବୃତ୍ତି—1. Cessa-Śama tion. ୨ । ଶାନ୍ତି—2. Tranquility; calmness; quietitude; peace. ୩ । ଉପଶମ—3. Restraint; alleviation; state of being

Digitized by srujanika@gmail.com

assuaged. ୪ । ଚିତ୍ତର ସ୍ଥିରତା—4. Calmness of mind; peace of mind ୫ । ଜିତ୍ତସ୍ଥିରତା—5. Placidity. ୬ । ମୋକ୍ଷ; ମୁକ୍ତି—6. Salvation; liberation; liberation of the spirit from matter. ୭ । ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ଦମନ—7. Control of passions. ୮ । ମନଃସଂଯମ; ଅନ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଗ୍ରହ; ବିଷୟର ବାସନାତ୍ୟାଗ—8. Concentration of mind; withdrawing the mind from worldly thoughts; control of one's thought.

[ଦ୍ର—ସାଂସାରିକ ବିଷୟର ଦୋଷଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ମ ଯେତେବେଳେ ସାଂସାରିକ ବିଷୟରୁ ନିବୃତ୍ତହୋଇ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ଉପରତରୂପେ ଅବସ୍ଥାନ କରେ, ସେତ ସମୟ ଅବସ୍ଥାକୁ ଶମ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଶମ(ମନଃ ସଂଯମ) ଓ ଦମ (ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂଯମ) ଦ୍ୱାରା ମନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ବିଷୟରୁ ନିବୃତ୍ତ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର-ର ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ।] ୯ । ମଙ୍ଗଳ; କଲ୍ୟାଣ—9. Prosperity; blessing. ୧୦ । ସୁଖ—10. Happiness; bliss. ୧୧ । ଚିକିତ୍ସା—11. Treatment. ୧୨ । ହାତ; କର—12. Hand. ୧୩ । କ୍ଷମା—13. Forgiveness. ୧୪ । ତିରସ୍କାର 14. Reproach; censure. ୧୫ । ଶାନ୍ତି (ଦେବତା) —15. Śānti (Se) ୧୬ । ସାହିତ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିରସର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ (ହି. ଶ)—16 The permanent character of the sentiment of Tranquility in literature. ୧୭ । ବାହ୍ୟେନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଗ୍ରହ (ହି. ଶ) 17. The controlling of one's organs of sense.

ଶମକ—ବି. ବିଣ (ଶମ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅର୍ଥ)—୧ । ଉପଶମକାରକ—Śamaka 1. Alleviating; assuaging. ୨ । ଶାନ୍ତି-(ପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) କାରକ—2. Pacifying. ୩ । ନିବୃତ୍ତକାରକ—3. Restraining.

ଶମକା(କେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି (ବି.ଶମ୍ ଶବ୍ଦରୁ ନାମଧାତୁ)—ଢିଙ୍କିର ଟୋର Śamakā(ke)ibā ବା ଗାଡ଼ୀର (ଯହିଁରେ ଶମା ଲଗିଆଏ ତାହା) ଭାନା ଦ୍ୱାରା ଢିଙ୍କି ମୁଣ୍ଡର ଘାତ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଜୋର୍‌ରେ **ସରକାନା** କୁଟିବା—To pound or beat vigorou ly any article put in the hole by the pestle of Dhinki.[ଉ—ଦେ ଶମଟୋଇଲେ ! ଢିଙ୍କି ଦେ ଶମକୋଇଟେ ! ଶମା ଭୁଟେଇ ଧାନାର ସଉରୁଣୀ ଉଜ୍ଜ ଲଞ୍ଜିରେ ଖାଅନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳା ଘାନ । ଢିଙ୍କିକୁଟା ଗୀତ ।]

ଶମଠ—ବି. ବ (ଶମ ଧାତୁ + ବହୁଳାର୍ଥେ. ଅଠ)—Śamaṭha ୧ । ପଦାଭ୍ୟଉଟୋକୁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ (ବିଷ୍ଣୁଦେବ)—1. Name of a Brāhmaṇa. ୨ । ତୃଣ, ତୁଷ-ବିଶେଷ—2. Mulberry. ୩ । ଶାକ ବିଶେଷ—3. A kind of potherb.

ଶମତା ଦେ. ବ (ଶମ୍ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ)—୧ । ନିବୃତ୍ତି—Śamatā 1. Cessation. ୨ । ଶାନ୍ତି—2. Tranquility; calmness. ୩ । ଉପଶମ—3. Assuaging; relief; alleviation. ୪ । ମୁକ୍ତି—4. Liberation.

[ଦ୍ର 'ଶମ' ଶବ୍ଦ ସମ୍ପୃକ୍ତଭାଷାରେ ଗୁଣବାଚକ ବା କ୍ରିୟା-ବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ, ଯାହାରେ 'ତା' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦେଇ ପୁଣି ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ କରିବା ବ୍ୟାକରଣ ବିରୁଦ୍ଧ । ସେଇଭଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ ବଙ୍ଗଳା ଅନୁବାଦମାନଙ୍କରେ ଏ ଶବ୍ଦ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଦୋଲି ସନ୍ଦେହ କରିଯାଇ ଅଛି, ସାହି ଭଳିଯାଇ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଅନୁଯାୟୀମାନେ। ଅଥଚ ଓଡ଼ିଆର ନିଜସ୍ୱ 'ଶମତା' ଶବ୍ଦକୁ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଅନୁଯାୟୀମାନଙ୍କରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ସେଣୁ ଏଠାକୁ ଦେଶଜ ବା ଅସମ୍ପୃକ୍ତ ଶବ୍ଦରୂପେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗ୍ରହଣ କଲୁ ।]

ଶମଥ—ବି. ବ.—(ଶମ୍ ଧାତୁ + ଥ୍ରନ୍ ଅର୍ଥ)— ୧ । ଶାନ୍ତି—Śamatha 1. Calmness; tranquility. ୨ । ମନର ସ୍ଥିରତା—2. Peace of mind. ୩ । ମନଃସଂଯୋଗ—3. Mental application. ୪ । ନିବୃତ୍ତି—4. Cessation; stoppage. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର୍ଥ); ସଚିବ; ମନ୍ତ୍ରୀ—5. A counsellor; minister.

ଶମ ଦମ—ବି. ବ.—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ସମାସ)—ମନଃସଂଯୋଗ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-Śama dama ସଂଯମ—Control of passions and control of external organs. (ଯୋଗ ସାଧନର ବା ଉପାସ୍ୟର ଏ ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ସୋପାନ)

ଶମନ—ବି. ବ.—(ଶମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଶମ୍ଭି ଧାତୁ = ଶାନ୍ତ କରିବା + ଭାବ Śamana ଅର୍ଥ)—୧ । ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ପଶୁ ବଧ—1. Killing of an animal for religious sacrifice. ୨ । ମନଃଶାନ୍ତି—2. Mental tranquility. ୩ । ନିବାରଣ—3 Restraining; prevention, ୪ । ବନ୍ଦ କରିବା 4. Stopping. ୫ । ଦୂର କରାଇବା; ଶାନ୍ତ କରାଇବା—5. Alleviating; assuagi g ୬ । ଉପଶମ 6. Relief; alleviati n. ୭ । ହିଂସା; ଦ୍ୱେଷ—7. Malice; hurting; injuring. ୮ । ତିରସ୍କାର—8. Abuse; reproach. ୯ । କ୍ଷତି—9. Injury. ୧୦। ଶାପ; ଅଭିଶାପ—10.Curse;imprecation. ୧୧ । ଚର୍ବଣ—11. Chewing. ୧୨ । ଆଘାତ—12. Blow; stroke. ୧୩ । ଦମନ—13. Subduing; subjugation. ୧୪ । ମୃତ୍ୟୁ—(+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର୍ଥ) କୃତାନ୍ତ; ଯମ—14. The God of death. ୧୫ । ମୃଗ ବିଶେଷ—15. A species of deer. ୧୬ । ଜଳପୂ; ବଉ; ମାଷ—16. A kind of pulse;Phaseolus Radiatus, ୧୭ । ଅନ୍ନ (ହି.ଶ.) —17. Food. ୧୮। ମଟର (ହି. ଶ.)—18. Pea. ୧୯ । ବମନ ବେଳେଜ ଦ୍ୱାରା ବାନ୍ତି ଦୋଷକରାଇବ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଔଷଧ (ହି. ଶ.) 19. A medicine which causes vomiting & purging. ୬୦ । ଏକ ପ୍ରକାର ବସ୍ତି କର୍ମ—20. A kind of injection by the enema. (ଦ୍ର—ହିଙ୍କୁ ସଷ୍ଠିମଧୁ, ମୁଥା ଓ ରସାଞ୍ଜନ ଏହି ସମସ୍ତର କ୍ୱାଥରେ ଦୁଗ୍ଧ ମିଶାଇ ବସ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ସବୁ ଦୋଷ ଜ୍ୱରଶମ ହୁଏ (ବଶ୍ୱଦୋଷ) ।] ୬୧ । ଧୂମ୍ରପାନବିଶେଷ—21. Smoking for medicinal purposes. ୬୨ । ଅରୁଣ; ସୂର୍ଯ୍ୟସାରଥି (ବଶ୍ୱଦୋଷ)—22. Dawn personified.

ଶମନ ଦ୍ୱାର—ସ. ବ—୧ । ଯମପୁରର ଦ୍ୱାର—1. The door of Śamana dwāra death; death's door. ୨ । ମୃତ୍ୟୁ· 2. Death.

ଶମନ ପୁର(ରୀ)—ସ. ବ—୧ । ଯମପୁର; କୃତାନ୍ତପୁଷ୍ପ—1. The Śamana pura(rī) abode of the God of death.

ଶମନ ଭବନ, ଶମନ ସଦନ, ଶମନ ନଗର(ର)—ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ମୃତ୍ୟୁସରେ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରେତ ବା ଆତ୍ମା ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଏ—2. The abode of the departed spirits.

ଶମନ ବସ୍ତି—ସ. ବ—ଶମନ ୬୦ (ଦେଖ) Śamana basti amana 20 (See)

ଶମନ ସ୍ୱସା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶମନ ସ୍ୱସୃ ୧ମା. ୧ବ)—ଯମୁନା ବା Śamana swasā କାଳନ୍ଦୀ ନଦୀ—The river Jamunā.

ଶମନୀ ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶମନ+ଈ)—ରାତ୍ରି— Śamanī Night.

ଶମନୀୟ –ସ. ବଣ—(ଶମ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ଶମିତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ Śamanīya —Fit to be alleviated.

ଶମନୀଷଦ୍—ସ. ବ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶମନୀ=ରାତ୍ରି+ସଦ୍ ଧାତୁ=ଗମନ Śamanīshad କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. କ୍ୱିପ୍)—ରାକ୍ଷସ; ରାକ୍ଷସୀ— A demon.

ଶମୟିତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଶମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଶମି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ. ତୃ; Śamayitā ଶମୟିତୃ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଉପଶମକାରକ— [ଶମୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Assuaging; alleviating. ୨ । ନିବାରକ—2. Preventing. ୩ । ଦମନକାରୀ— 3. Subduing; controlling. ୪ । ବିନାଶକ— 4. Destroying.

ଶମଳ—ସ. ବ—(ଶମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ. ଅଳ)—୧ । ପୁରୀଷ; ମଳ; ବିଷ୍ଠା Śamala 1. Ordure; dung. ୨ । (+କର୍ମ. ଅଳ)— ପାପ—2. Sin. [ବ୍ୟୁ—ଭୂତ୍ୟ ଷୋଳଶର ଫଳ, ତାହାର ଯେତେକ ଶମଳ; ସେ ଫଳ ଈଶ୍ୱର ଦଥନ୍ତୁ, ପାପୀ ତା ଏକାକେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତୁ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୩ । ଅପରାଧ—3. Crime; guilt.

ଶମ ଶମ—ସ. ବ—ଶିବ (ହି. ଶ.)— Śama śama Śiba.

ଶମଶାନ—ପ୍ରା. (ସଦ୍ୟ) ବ.—(ସ. ଶ୍ମଶାନ)—ଶ୍ମଶାନ (ଦେଖ)— Śamaśāna ଶଶାନ **ସମସାନ** Śmaśāna (See)

[ବ୍ୟୁ—ବଳସାର ଯଥା ଅଳକା ତେଜାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଶମ- ଶାନେ । ଭକ୍ତ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।]

ଶମା ମି,ମୀ)ଦେ. ବ—(ସ.ଶମ୍, ଶମ୍ୟା)—୧ । ଢିଙ୍କିର ଥୋର ବା ପାହାରର Śamā(mi,mī) ଅଗରେ ଲଗିବା ଲୌହ ବଳୟ—1. The ଶାମା **ସାମ** iron ring surrounding the head of the pestle of a Dhiṅki. ୨ । ମୁଷଳର ବା ମୁଦ୍‌ଗରର ବା ଯଷ୍ଟିର ମୁଣ୍ଡରେ ଜଡ଼ିତ କରା ଯାଇଥିବା ଲୌହ ବଳୟ—2. An iron ring put round the head of a mace, cudgel or pestle. ୩ । ଚଜକରମାନଙ୍କର ପଶାର ଗୋଟୀ ବା ସାର କାଟିବା ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—3. An instrument used by painters to cut out the balls or pieces used in chess and other games. ୪ । ଶଗଡ଼ ଚକର ମଧ୍ୟଦଣ୍ଡସ୍ଥିତ କଣା ଗୁହାରେ ଲଗିବା ଲୁହା ବଳୟ—4. The thick ring put inside the nave of a wheel.

ଶମାନ୍ତକ –ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଶମ=ଶାନ୍ତି+ଅନ୍ତକ)—ଶାନ୍ତି Śamāntaka ଦେବ—Cupid.

ଶମାର୍ଥୀ—ସ. ବଣ—(ଶମ+ଅର୍ଥ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ. ଇନ୍; ଶମାର୍ଥିନ୍ ୧ମା Śamārthī ୧ବ.)—ଶାନ୍ତିପ୍ରୟାସୀ—Desiring peace. [ଶମାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶମ୍ନି ମୀ)—ସ.ବ—(ଶମ ଧାତୁ=ଶାନ୍ତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ.ଇ,ଈ,ଏଡ଼ା ପୀଡ଼; Śamī(mī) ଶାନ୍ତ କରେ ବୋଲି) —୧ । ଶମି ବା ଶାଇଁ ଗଛ— 1. The spung tree. Prosopis Spicigera; Adenanthera Spicigera (Kirtikar). [ଦ୍ର—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର କଣ୍ଟା- ବୃକ୍ଷ ଗଛ, ଓ ବରୁର ଜାତୀୟ । ଏହାର କାଠ ତୋମରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାର ଛାଲ ଧଳା ଓ ଫଟାଫଟା; ମୂଳଭାଗ ବଡ଼ ଗଭୀର ମଞ୍ଜି କଲା; ଶାଖା ଓ ପତ୍ରରେ କଣ୍ଟା ଥାଏ; ପତ୍ର ଦ୍ୱିପକ୍ଷ ଓ ପର୍ଣ୍ଣ ୨ ଠାରୁ ୧୦ ଯୋଡ଼ା । ଫୁଲ ଗୋଟି, ହଳଦିଆ ଓ କଦମ୍ବ ଫୁଲର ଅନୁରୂପବିଶିଷ୍ଟ ଓ କେଶରଯୁକ୍ତ; ମଞ୍ଜି ତେପଟା ଓ କଳା, ଭୁଷି ତେପଟା ଓ ୮।୧୦ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବା । ଫଳରୁ ଛତୁଆ ପରି ଉତ୍ପନ୍ନ ପ୍ରଥମ ଗୁଣ ଜନ୍ମେ । ଏହି ଗଣ୍ଡା ମନୁଷ୍ୟର ଖାଦ୍ୟ । ବ୍ରଜଯୁବାନା, ପଞ୍ଜାବ, ବୋମ୍ବାଇ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏ ଗଛ ଦେଖାଯାଏ । ପୁରା- କାଳରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଶମି କାଠ ଘଷି ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦନ କରି ଯାଇଥିଲା । ଏହାର କାଠ ଖୁବ୍ ଦୃଢ଼ । ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନୁସାରେ ଏହା ଟିକ୍ତକ୍ଟୁକଷାୟୁ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ରେଚକ ଓ ଲଘୁ । ଏହା କଫ, କାଶ, ଶ୍ୱାସ, କୁଷ୍ଠ, ଅର୍ଶ ଓ କୃମି ରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଏ ଗଛ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯଥା– ୧ । ବଡ଼ (ଯାହା ଉପରେ କଣ୍ଟା ହୋଇଥାଏ) ଏବଂ ୨ । ଶ୍ଲେଷ (କଣ୍ଟା ବୃକ୍ଷ)—Acacia Suma. ।]

ଶମି ଶାବେ(ବ)ଲି ୨ । ଶିମ୍ବାଧାନ୍ୟ (ଦ୍ୱ. ଶ)—2. Cereals. ୩ । ଶିମ୍ବ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Bean. ୪ । ଯଜ୍ଞ (ଦ୍ୱ. ଶ)—4. Vedic sacrifice. ୫ । (ଭାଗବତ) ଉଶୀନର-ଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ଦ୍ୱ. ଶ)—5. Name of a son of Uśīnara. ୬ । (ହରିବଂଶ) ଅନ୍ଧକଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—6. Name of a son of Andhaka. ୭ । ସୋମବଲ୍ଲୀ; ବାକୁଚୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) —7. Serratula Anthelmintica. ୮ । କର୍ମ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)–8. Act. ଦେ. ବ—୧ ଶମୀ (ଦେଶ)—1. Śamī (See) ୨ । ରନ୍ଧ୍ରାଠର କଣରେ ସବୁ ଯାଇଥିବା ଲୌହବଳୟ (ଯାହା ଉପରେ କବାଟର ସାବଳ ବୁଲୁଥାଏ)—2. The ring put to the corners of the doorframe on which the doors do revolve or turn.

ଶାଗା ସାମ

ଶମି(ମୀ) କଣ୍ଟା—ଦେ. ବ (ସ. ଶମି ବା ଶମୀ ଓ କଣ୍ଟକ)—Śami(mī) kaṇṭā ବଇବୁଳାଜାତୀୟ କ୍ଷୁଦ୍ର କଣ୍ଟକୀ ଉଦ୍ଭିଦ—ଶମି କାଁଟା; ଶାଈ କାଁଟା Acacia Suma. [ଦ୍ର—ଏହା ଶମୀ

ଛୋଟି କୀକର

ଗଛ ପରି, ଜନ୍ମ ଶ୍ଲେଷ । ଶ୍ଳୀଲ ଧଳା; ପତ୍ରର ରୋମଶ, କଣ୍ଟା ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ବାହାରେ; ପତ୍ର ଦ୍ୱିପକ୍ଷ, ପର୍ଣ୍ଣ ** ଠାରୁ ୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ପକ୍ଷ ୧୦ ଠାରୁ ୨୦ ଯାଏ; ଫୁଲ ଧଳା ବା ଅସାଣୁର; ଛୁଇଁ ୪।୫ ଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ । ଓଡ଼ିଶା, ଶ୍ଲେଷନାଗପୁର ଓ ପଞ୍ଜିମ ବଙ୍ଗରେ ଏ ଗଛ ଜନ୍ମେ ।]

ଶମିତ—ସ. ବିଶ (ଶମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଶମି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Śamita ୧ । ଦମିତ—1. Controlled. ୨ । ନିବାରିତ—2. Prevented. ୩ । ବିନାଶିତ—3. Destroyed. ୪ । ଉପଶମିତ—4. Assuaged; alleviated; appeased.

ଶମିବା—ଦେ. କି (ପଦ୍ୟ) (ଶମଧାତୁ)—୧ । ଉପଶମ କରିବା—1. To Śamibā alleviate. [ଉ—ପଥଶ୍ରମ ଶମିବୁ ସୁଖ-ନଦୀନେ—

ଶମନା ସମମା

ସ୍ୱାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।] ୨ । ଦମନ କରିବା—2. To check. ୩ । ନିବାରଣ କରିବା—3. To prevent. [ଉ—ଶମଇ ଏ ମହାଅଟ୍ଟ ଅମୁତ ସମୁଦ୍ର —ମଧୁସୂଦନ. ଚତ୍ତା ।]

ଶମ(ମୀ)ର—ସ.ବ (ଶମି+ର; ସ୍ୱାର୍ଥେ)—କ୍ଷୁଦ୍ର ଶମୀ ବୃକ୍ଷ; ଶମିକଣ୍ଟା Śami(mī)ra (ଦେଶ)—Śami kaṇṭā (See)

ଶମି ରୋହ—ସ. ବ (ଶମି=ବୃକ୍ଷବିଶେଷ+ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ)—Śami roha ମହାଦେବ; ଶିବ—Śiba.

ଶମିଲା—ସ. ବ—ଜାଇଫୁଲଗଛଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ଗୁଳ୍ମ (ହ୍ର. ଶ)—Śamilā A kind of plant akin to the Spanish Jasmine.

ଶମି ସାବେ(ବ)ଲି—ଦେ.ବ (ସଦ୍ଭରର)—କବାଟର ଏକପ୍ରକାର ଚକ୍ର—Śami sābe(ba)li A contrivance consisting of a ring and a pivot or pin in revolving doors. [ଦ୍ର—ଦୁଇ କବାଟମାନ ଚଉକାଠରେ ଲଗାଇବା ପାଇଁ କବଜା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ବଡ଼ କବାଟରେ ଉପରଣୀ ଓ କବଜା ଲଗା ଯାଉଥିଲା ଓ ସାଧାରଣ କବାଟର ୨ଟି କଣରେ ଗୋଟିଏ ଲୋଗାଏଁ ଲୁହାର ବା କାଠର ଗୋଲା (ସାବେଲି) ଲଗା ଯାଉଥିଲା ଓ ଚଉକାଠରେ ଲୁହାର ଶମି ସବୁ ଯାଉଥିଲା । ସେହି ଶମିରେ କବାଟର ସାବଳ ବୁଲିବାରୁ କବାଟ ଖୋଲି ଯାଉଥିଲା ଓ ମୁଦା ହେଉଥିଲା ।]

ଶମୀ—ସ. ବ (ଶମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଈ)—୧ । ଶମି (ଦେଶ)—Śamī 1. Śami (See) ୨ । ଶିମ୍ବ, ମୁଟ, ବରି, ମଟର ପ୍ରଭୃତି ଛୁଇଁର ଖୋସା—2. The pod of leguminous seeds. ୩ । ଛୁଇଁ—3. The pod of some plants.

(ଶମିମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଶ. ପୁଂ (ଶମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଇନ୍, ଶମିନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଶମଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ; ଯେ ଆପଣାର ମନକୁ ସଂଯମ କରିଅଛି; ମନଃସଂଯମୀ; ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ—1. Able to control one's passions; self restrained; self-controlled; forbearing. ୨ । ଧୀର—2. Sagacious; patient; deliberate; temperate. ୩ । ଗମ୍ଭୀର—3. Grave. ୪ । ଶାନ୍ତ—4. Serene; peaceful; calm.

ଶମୀକ—ସଂ. ବ (ଶମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଇକ)—ମୃଗବଧେଷୁ; ଶୃଙ୍ଗୀଙ୍କ Śamīka ପିତା—Name of a sage; father of sage Śṛungī. [ଦ୍ର—ଏ ଅଭ୍ୟନ୍ତ ଶମାଶୀଳ ଉପସ୍ୱୀ ଥିଲେ । ବୃଜା ପରୀକ୍ଷିତ ମୃଗୟାକୁ ଯାଇ ଗୋଟିଏ ମୃଗ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋଡ଼ାଇ ମୃଗଟି ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲା ଓ ବୃଜା ଯାଇଁ ଶମୀକଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଶମୀକ ସେତେବେଳେ ତପସ୍ୟାରେ ନିରତ ଥିଲେ । ବୃଜା ତାହାଙ୍କୁ ମୃଗର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପଚାରିବାରୁ ମୁନି ମୌନବ୍ରତାଲମ୍ବନ କରିଥିବା ହେତୁ କୌଣସି ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କଲେ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ବୃଜା କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କ ବେକରେ ଗୋଟିଏ ମୃତ ସର୍ପ ପକାଇ ଦେଲେ । ଶମୀକଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶୃଙ୍ଗୀ ସେତେବେଳେ ଆଶ୍ରମରେ ନ ଥିଲେ । ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରି ଆସି ପିତାଙ୍କ ବେକରେ ମୃତ ସର୍ପ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖି ଶୃଙ୍ଗୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧିତ ହେଲେ ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପିତାଙ୍କ ପୃଷ୍ଠରୁ ମୃତ ସର୍ପଟି କାହାର କର ଦେଇ ଏ କାର୍ଯ୍ୟର କର୍ତ୍ତା (ବୃଜା ପରୀକ୍ଷିତ)କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ— "ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମୋ ପିତାଙ୍କ ଗଳାରେ ମୃତ ସର୍ପ ଲମ୍ବାଇ ଦେଇଅଛି, ସେ ଆଜଠାରୁ ଏକ ସପ୍ତାହ ପରେ ସର୍ପାଘାତରେ ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କରିବ ।" ଧ୍ୟାନ ଭଙ୍ଗ ପରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶମୀକ ପୁଜର ଏହି ବାରୁଣ ଅତରଣରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିତ ଓ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାରୁ ବ୍ରହ୍ମା ପଶ୍ଚାତ୍ତାପିଙ୍କୁ ସଂବାଦ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଓ ଶମୀକଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଫେରିବେ ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ ଉଭୟଙ୍କ ସଂଶୟରେ ମୃତ ହେଲେ ।]

ଶମୀ ଗର୍ଭ—ସଂ. ବ (ଶମୀ ଗର୍ଭରେ ଯାହାର; ବହ୍ନିବୀହ; ଶମୀ Śamī garbha ବୃକ୍ଷର ଦାରୁ ପଙ୍କର ଘର୍ଷିତରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ (ଶମୀଜାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ହେତୁଶ୍ରବାରୁ) —୧ । ଅଗ୍ନି— 1. Fire. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A Brāhmaṇa.

ଶମୀଜ—ସଂ. ବ (ଶମୀ=ଛୁଇଁ +ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ଶମ୍ବଧାନ୍ୟ; ଶମୀଧାନ୍ୟ (ଦେଖ)—Śamī- Śamija dhānya (See) ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଶିମ୍ବିଜ, ଶିମ୍ବୀବଜ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ବୈଦଳ

ଶମୀଧାନ୍ୟ ସଂ. ବ.—(ଶମୀ=ଛୁଇଁ +ଧାନ୍ୟ)—ବନ୍ଦ, ମୁଗ, କୋଳଥ Śamīdhānya ଆଦ ଛୁଇଁଯୁକ୍ତ ଶସ୍ୟ; ଶିମ୍ବୀଧାନ୍ୟ— Leguminous or pod-bearing grains. ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—ଶମୀଜ ଶିମ୍ବିଜ, ଶିମ୍ବୀବଜ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବୈଦଳ [ଦ୍ରୁ—ବନ୍ଦ, ମୁଗ, କୋଳଥ, ଚଣା, ବରବଟୁ, ଶିମ, ମସୁର, ବରଡ଼, ବୁଟ, ମଟର ଆଦ ଏହୁ ଶମୀଧାନ୍ୟ ବା ଶିମ୍ବୀ ଧାନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ତର୍ଗତ ।]

ଶମୀପତ୍ରା(ତ୍ରୀ)—ସ.ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—୧। ଲଜ୍ଜାଳୁ; ଘୁଚକୋଳ ଲତା— Śamīpatrā (trī) 1. A creeper; Mimosa Pudica. ୨ । ପାଣି ଘୁଚକୋଳ ଲତା (ହ୍ରସ୍ୱ. ଶ)—2 A species of mimosa growing in water.

ଶମୀର—ସ. ବ.—(ଶମୀ+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ ର,)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଶମୀବୃକ୍ଷ; ଶମି Śamīra କଣ୍ଟା (ଦେଖ) Śamikaṇṭā (See) ୨ । ସୋମ-ରାଜା (ଦ୍ରୁ.ଶ)—2. Serratula Anthelmintica.

ଶମୀର କନ୍ଦ—ସ. ବ—ବାରୁଣୀକନ୍ଦ; ଅଳୁ Śamīra kanda Dioscorea; yam.

ଶମ୍ପା—ସ. ବ.—(ଶମ=ସ୍ପର୍ଶ, ଦର୍ଭ+ଘା ଧାତୁ=ଘାତ କରିବ ଅର୍ଥାତ୍ Śampā ନଷ୍ଟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ଅ; ଯାହା ବଜ୍ରର ସ୍ପର୍ଶମାତ୍ରେ ଦର୍ଭକେ ଦର୍ଭକୁ ନାଶ କରେ ।)—୧ । ବିଦ୍ୟୁତ; ଚଞ୍ଚଳ 1. Lightning. ୨ । କଟି (ସ.ଶ) 2 Waist.

ଶମ୍ପା ଶାପ ଦେ. ବ. (ସଂ ଶପ୍ ଧାତୁ=ଅଭିଶାପ ଦେବା) ୧ । ଶପ୍ତିବା; ଗାଳଦେବା—1. Abusing. ୨ । ଅଭିଶାପ ଦେବା—2. Cursing. ୩ । ଅଭିସମ୍ପାତ— 3. Curse; imprecation.

ଶମ୍ପା(ମ୍ପେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଶପ୍ତିବା କ୍ରିୟାର ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ରୂପ; ଅନ୍ୟ Śampa(mpe)ibā ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଗାଳ ବା ଅଭିଶାପ ଶମ୍ପାନ **ଶାପଦିଲବାନା** ଦଅଇବା—To cause to be abused or cursed by another.

ଶମ୍ପାକ—ସଂ ବ.—(ଶମ୍=ଦର୍ଭ+ଘାକ=ଯେ ଘାତ କରେ) —୧ । Śampāka ଅରଣ୍ୟବୃକ୍ଷ ବା ସୁନାରି ଗଛ—1. A tree; Cassia Fistula. ୨ । ଅଳକ୍ତକ; ଅଳତା—2. Lac dye used in painting the feet ୩ । ରନ୍ଧନ— 3. Cooking ୪ । ବଡାଡ (ବଙ୍ଗଦେଶ); ପରିଣାମ 4. Result; final result.

ଶମ୍ପା ଗଉରୀ—ଦେ.ବ ଓ ବଣ.ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ ଶମ୍ପା=ବଦ୍ୟୁତ ଓ ଗୌରୀ)—Śampa gaurī ବଦ୍ୟୁତ୍ ପରି ଗୌରବର୍ଣ୍ଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A woman having a complexion as bright as the lightning

ଶମ୍ପା ଗୌରୀ } ଅନ୍ୟରୂପ
ଶମ୍ପା ଗୌରୀ }

ଶମ୍ପାତ—ସଂ ବ.—(ଶମ୍+ପାତ) ୧ । ଅରଗ୍ବଧ ବୃକ୍ଷ—1, Cassia Śampāta Fistula(tree). ୨। ଅଭିଶାପ (ବଙ୍ଗଦେଶ)— 2. Curse.

ଶମ୍ପିବା—ଦେ. କ—(ସଂ ଶପ୍ ଧାତୁ=ଅଭିଶାପ ଦେବା)—୧ । ଅଭିଶାପ Śampibā ଦେବା—1. To curse ୨ । ଗାଳଦେବା—2. To ଶପା; ଶାପଦେଓୟା **ଶାପଦେନା** abuse.

[ଦ୍ରୁ—ଜ୍ଞାନୀ ଲୋକମାନେ ଶତ୍ରୁକୁ କ୍ଷମା ଯାଚିବା ସଙ୍ଗେ ଜଳ କରନ୍ତି, ତାକୁ ଶପ୍ତନ୍ତି । ତୁ ମର, ତୋ ପୁଅ ମରୁ, ତୋ ସ୍ତ୍ରୀ ମରୁ, ତୋ କୁଳବୁଡୁ, ଇତ୍ୟାଦି ଅଭିଶାପଯୁକ୍ତ ଗାଳ ଦଅନ୍ତି ।]

ଶମ୍ବ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.ବ—୧। ଗଦି କରିବା—1 To heap up. ୨ । Śamb (root) ଗମନ କରିବା—2. To go, to move.

ଶମ୍ବ—ସଂ.ବ—(ଶମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଅଶନି ବଜ୍ର—1. Thun- Śamba derbolt (ଦ୍ରୁ—ଶାଙ୍ଗେ ଚକ୍ରେ ଶମ୍ବ ସଦୃଶ ଭଲମ୍ ଭୁମ୍ବୁ ଏକା ଅଭନ୍ତୁ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ; ବଶୋଷ୍ଟ ଦ୍ରୋ ୪ ଗୀତ ।) ୨ । ଛେଳି ଶମ୍ବୀ; ଛେଳି ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡକୁ ବେଷ୍ଟନ କରି-ଥିବା ଲୌହ ବଳୟ; ମୁଷଳରେ ଅତ୍ତର୍ଦ୍ଧ ଦେଇଥିବା ଲୌହ ମଣ୍ଡଳ—3. The iron ring on the head of the pestle of a Ḍhinki. ୩। ଲୌହବଳୟ-ବେଷ୍ଟିତାସ୍ତ୍ର ମୁଦ୍ଗର— 3. A mace headed with an iron ring. ୪ । ଲୌହମୟ କାଞ୍ଚି; ଅଣ୍ଟାରେ ପିନ୍ଧିବା ଲତା ଲୌହ ଜଞ୍ଜିର—4. A waist-chain of iron. ୫ । ଭୂମିକୁ ଦ୍ୱିତୀୟଥର ଚଷିବା; ଦୋଓଡ଼ ଗୁଣ; ଅନୁଲ୍ଲେପ କରିଣ —5. Second ploughing; ploughing a field for the second time ୬ । ଦରିଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି 6. poor man. ୭ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଏକ ମାପ-ବିଶେଷ (ଦ୍ରୁ. ଶ)—7 An ancient standard of measurement. ୮ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି (ବଙ୍ଗଦେଶ)—8. A lucky person.

ଶମ୍ବ.—(ଶମ୍=ସୁଖ+ବ)—୧ । ଭାଗ୍ୟବାନ; ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ— 1. Fortunate; prosperous; lucky. ୨ । ଶୁଭଜନକ—2 Blessed; auspicious ୩ । ସୁଖୀ— 3 Happy ୪ । ଦରିଦ୍ର (ବଙ୍ଗଦେଶ)—4 Poor.

(ଶମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶମ୍ବକ—ଦେ. ବ.— ଶମ୍ବୁକ (ଦେଖ) Śambaka Śambuka (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଶମ୍ବର ନାମରେ କୃଷ୍ଣ, ପୃଥୁ ଓ ଚପ ଅଟରେ ।—ମଧୁସୂଦନ, ଜ୍ଞାନରତ୍ନମଟରତ]

ଶମ୍ବଧର—ସଂ. ବି (ଶମ୍+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ, ବହୁବ୍ରୀହି)—ଇନ୍ଦ୍ର—Sambadhara God Indra. [ଦ୍ର—ଶମ୍ବର ମଣି ଜମ୍ଭନଦ ବଧ୍ୟମ୍ ଯୁଗ ଘନଚମ୍ବ ବରବରୁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଶମ୍ବର—ସଂ. ବି (ଶମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର)—୧ । ବୃହତ୍‌କାୟ ମୃଗ Sambar ବିଶେଷ—1. A species of large deer; the Sambar deer (having three-pronged antlers); Curvus Unicolour; Rusa Aristotelis; Rusa Equina. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ପରି ବୃହତ୍‌କାୟ ଓ ପିଙ୍ଗଳବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ । ଏମାନଙ୍କ ଶିଙ୍ଗ ମୃଗ ଶିଜଠାରୁ ବଡ଼ ଓ ବିଶାଖ; କନ୍ତୁ ଏଥିର ଉତ୍ତର ଫଳା । ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ଚମ୍ପବର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ । ଏହି ଜାତୀୟ ମୃଗମାନଙ୍କ ମାଂସକୁ ଘାଣିରେ ସିଝାଇଲେ ସିଝାଘାଣି ଭଳେ ଘାଟରେ ଜାଡୁଅ ପରି ମୁଣ୍ଡକାର ସ୍ତର ବସିଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାରି ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ଏମାନେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।] ୨ । ବୃହତ୍‌କାୟ ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—2. A species of big sea-fish. ୩ । ମେଘ (ଆପ୍ତେ)—3. Cloud (Apte). ୪ । ପର୍ବତ ବିଶେଷ—4. Name of a mountain. ୫ । ଯୁଦ୍ଧ—5. Battle. ୬ । ଶ୍ରେଷ୍ଠତା—6. Superiority. ୭ । ଚକ୍ରଜ ବୃକ୍ଷ; ଧଳାଚଡା ଗଛ—7. A tree; Plumbago Zeylanica. ୮ । ଅର୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷ—8. A tree; Terminalia Arjuna. ୯ । ବୌଦ୍ଧ ବିଶେଷ—9. A class of Buddhists. ୧୦ । ଜଳ; ବାର—10. Water. ୧୧ । ଧନ—11. Wealth; riches. ୧୨ । ବୌଦ୍ଧ ବ୍ରତ ବିଶେଷ—12. Name of a Buddhistic vow. ୧୩ । ଲୋଧ୍ର ବୃକ୍ଷ—13. A tree; Symplocos Racemosus. ୧୪ । କାମଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ଅସୁର ବିଶେଷ—14. Name of a demon. [ଦ୍ର—ଏ ଅସୁର ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିପାରିଥିଲା ଯେ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ହାତରେ ତାର ନିଧନ ହେବ । ତେଣୁ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିଜର ଶୟନ ଗୃହରେ ସୂତିକାଗାରରୁ ଚୋରି କରି ଅଣି ସମୁଦ୍ର ରେ ପକାଇ ଦେଲା ଓ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଗୋଟିଏ ମାଛ ତାକୁ ଗିଳି ଦେଲା । ଦୈବଗତ୍ୟା ସେ ମାଛକୁ କେତେଦିନ ପରେ ଅସୁରର ଘରକୁ ଅଣାଗଲା । କନ୍ଦର୍ପଜନ୍ମା ରତିଦେବୀ ମାୟାବତୀ ନାମ ଧାରଣ କରି ସେହି ଅସୁର ଘରେ ଥିଲେ । ସେ ମାଛକୁ କାଟି ତାହା ପେଟରୁ ଆପଣାର ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନକୁ ପାଇ ତାଙ୍କୁ ସବୃପୂର୍ବକ ଲାଳନପାଳନ କରି ଅସୁଲ୍‌ବଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ । ଜମେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଷୋଡ଼ଶବର୍ଷ ବୟସରେ ପଦାର୍ପଣ କରନ୍ତେ ମାୟାବତୀ ତାଙ୍କୁ ପୁଙ୍କର ସକଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜଣାଇଲେ । ତହିଁ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ (ଯେ ପୁର୍ବ ଜନ୍ମରେ କନ୍ଦର୍ପ ଥାଇ ମହାଦେବଙ୍କ କୋପାନଳରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଥିଲେ, ସେ) ଶମ୍ବରାସୁରର ପ୍ରାଣସଂହାର କରି ରତି ଦେବୀଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ।] ୧୫ । ରାକ୍ଷସ ବିଶେଷ ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ (ହି. ଶ)—15. Name of another demon. [ଦ୍ର—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ର ଏହାକୁ ସାହାଡ଼ରୁ ତଳକୁ ପେଙ୍ଗି ମାରିପକାଇଥିଲେ—ହି. ଶ ।] ୧୬ । ମତ୍ସ୍ୟ (ହି ଶ)—16. Fish. ୧୭ । ତାଳ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—17. Palmyra tree. ୧୮ । ଶବର ଚନ୍ଦନ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—18. A kind of sandal. ୨. ବଣ—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. Excellent. ୨ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍ (ହି. ଶ)—2. Fortunate. ୩ । ସୁଖୀ (ହି. ଶ)—3. Happy. ଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍କଳ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ଯଂଗୁଳା ଉତ୍ସବ ବିଶେଷ; ଶମ୍ବର ଦଶମୀ—1. A festival of worshipping the Sun-god. ୨ । (ସଂ. ଶାମ୍ବର) ରାଜପୁତାନାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଲବଣୋତ୍ପାଦକ ହ୍ରଦ (ଶାମ୍ବର ଦେଶ)—2. Name of a lake in Rajputana; the Sambhar lake (See Śāmbhara) ୩ । ରାଜପୁତାନାର ଶାମ୍ବର ହ୍ରଦତଳବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ନଗର—3. Name of a town on the Śāmbhara lake.

ଶମ୍ବର କନ୍ଦ—ସଂ. ବି—ବାରୁଣୀ କନ୍ଦ—A kind of edible root Śambara kanda Diosco; rea yam.

ଶମ୍ବର ଚନ୍ଦନ—ଦେ. ବ.—ଶବର ଚନ୍ଦନ (ଦେଖ)—Sabara Śambara chandana chandana (See).

ଶମ୍ବର ଦଶମୀ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶାମ୍ବ ଦଶମୀ)—ବୃତ୍ତ ବିଶେଷ; ପୌଷ ମାସର ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ—(ଏ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରଦଶମୀ ପୂଜା କରିଥାଏ)—A festival of worshipping the Sun on the 10th day of the bright fortnight of the month of Pousha. (ଶମ୍ବର ଦଶୈଇ—ସ୍ତ୍ରୀମ୍ବରୂପ)

ଶମ୍ବର ଦୂଷଣ—ସଂ. ବି—କାମଦେବ; ଶମ୍ବରାରି—Cupid. [ଦ୍ର—Śambara dushṇa ବୋଳି ଦେଲ୍ଲ ବ ଚନ୍ଦନ ଶମ୍ବରଦୂଷଣ-ରଞ୍ଜ—ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ]

ଶମ୍ବର ଦେଶଜ—ସ.ବି.—ଶ୍ୱେତ ଲୋଧ୍ର (ବଣ୍ଟ କୋଶ)—The white Śambara deśaja variety of Simplocus Racemosus.

ଶମ୍ବର ସଦନ—ସ. ବି—୧ । ଶମ୍ବରାସୁରର ଶତ୍ରୁ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ-Śambara sūdana Name of Śrīkṛushṇa's ଶମ୍ବରାରି-ଅନ୍ୟରୂପ son. ୨ । କାମ; କନ୍ଦର୍ପ; ମଦନ—2. Cupid (deified).

ଶମ୍ବରାସୁର—ସଂ. ବି—ଶମ୍ବର (୧୪) (ଦେଖ)—Śambara (14) Śambarāsura (See)

ଶମ୍ବରାହାର—ସଂ. ବି (ଶମ୍ବାଉଡ଼)—ବଡ଼ ବଦର; ବୁଇଁ ବରବୋଲ Śambarāhāra Wild Jujube.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶମ୍ବର୍ –ଦେ. ବିଣ— ଶଅ'ବର୍ (ଦେଶ)
Śambari Śa-aṁbari (See)
ଶମ୍ବରେର ସାଁମରୋ

ଶମ୍ବର ଚମଡ଼ା—ଦେ. ବି—ଶମ୍ବର ମୃଗର ଘନ୍ଦ୍ରିତ ଚର୍ମ—
Śambari chamaṛdā Sambhar hide; Sambhar
ଶମ୍ବରେର ଚାମଡ଼ା ସାଁମରୀଚମଡା leather.

ଶମ୍ବରୀ –ଃ°. ବି—୧ । ଅଖୁଚଣ୍ଡୀ; ମୂଷାକାନ୍ଦ (ଦେଶ) Mushākāṇi
Śambarī (See) ୨ । ବୃହଦ୍ଦନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ—2. The large Croton tree. ୩ । ମାୟା—3. Illusion.

ଶମ୍ବରୀଗନ୍ଧା—ସ°. ବି—ବନ ତୁଳସୀ (ହି. ଶ)
Śambarīgandhā Wild Basil plant.

ଶମ୍ବଳ—ସଂ. ବି—(ଶମ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କରଣ ଅଳ)—୧ ।
Śambaḷa ଯାତ୍ରାପଥ; ବାଟ ଖର୍ଚ୍ଚ; ସମ୍ବଳ—1. Travelling expenses. ୨ । ଥାଣ୍ଡ; ପୁଞ୍ଜି—2. Capital; stock in trade. ୩ । ଧନ—3. Wealth; riches: ୪ । ପାରୁଷ୍ୟ; ପରଶ୍ରୀକାତରତା—4. Pain on seeing another's weal. ୫ । କୂଳ; ତୀର—5. Shore; bank. ୬ । ଈର୍ଷା—6. Envy. ୭ । ଶମ୍ବର (ଦୈତ୍ୟ)—7. Śambara. (See)

ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ପରଶ୍ରୀକାତର—1.Unable to endure another's prosperity; pained at another's weal. ୨ । ଈର୍ଷୀ—2. Envious; spiteful.
ଶମ୍ବଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶମ୍ବଳୀ—ସଂ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶମ୍ବଳ+ଈ)—କୁଟ୍ଟିନୀ (ବିଶ୍ୱପ୍ରକାଶ)—
Śambaḷī A panderess; a procuress; a bawd.

ଶମ୍ବା—ସଂ.ବି.—(ଶମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ବ+ଆ)—ଶମା (ଦେ)—
Śambā Śamā (See).

ଶମ୍ବାକୃତ—ସଂ. ବିଣ.—(ଶମ୍=ଦ୍ୱିତୀୟ ବାର ଉର୍ଷଣ+କୃତ; ଅ
Śambākṛuta ଅଲୁ)—ଦୁଇ ଓଡ଼ ଗୁଣ ଚଷାଯାଇ ଥିବା (କ୍ଷେତ୍ର)—Twice ploughed (field)

ଶମ୍ବାଳି(ଳୁ)ଆ—ଦେ. ବି.—(ସ.ଶୂକ)—ଗାତ୍ରରୁ ଶ୍ଲେଷ୍ମାବୃତ ଏବଂ ଲାଙ୍ଗୁଳ
Śambāḷi(ḷu)ā କୃମି; ଶମ୍ବାଳିଆ—Caterpiller; wooly bear.
ଶେଁଆପୋକ ରୁଆ (ଶମ୍ବାଳୁ[ଳ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶମ୍ବୁ(ମ୍ବୂ)—ସଂ. ବି.—(ଶମ୍ ଧାତୁ=ଶାନ୍ତି ଦେବା+ଉ; ବ ଓ ବୃ
Śambu(mbū) ଆଗମ)—୧ । ଶାମୁକ; ଦୁଇ ପାଳିଆ ଶଙ୍ଖ; ଶାମୁକା—1. Bivalve shell. ୨ । ଶଙ୍ଖ—2. Conch shell. ୩ । ଗେଣ୍ଡା—3. Snail. ୪ । ଗଜକୁମ୍ଭର ଅଗ୍ରଭାଗ—4. The fore part of the elephant's head. ୫ । ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ 5. Name of a demon.

ଶମ୍ବୁ(ମ୍ବୂ)କ—ସଂ. ବି.—(ଶମ୍ବୁ, ଶମ୍ବୂ+କ)—୧ । ଶମ୍ବୁ (ଦେଖ) 1.
Śamba(mbu)ka Śambu (See). ୨ । ଜଣେ ଶୂଦ୍ର ତାପସ (ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହାର ଶିରଶ୍ଛେଦନ କରି ଥିଲେ)—
2. Name of a Śūdra sage beheaded by Rāmachandra.

[ଦ୍ର—ଏ ଦେବାଯୁଗରେ ସ୍ୱର୍ଦ୍ଦୋମଳାରେ ଜଣେ ଉପଶ୍ରୁତଙ୍କରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ, କଳି ଶୂଦ୍ରର ତପସ୍ୟାରେ ଅଧିକାର ନ ଥିବାରୁ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଯାଗ ସଂସ୍କର ହେଲା ଏବଂ ଏହି ଯାଗର ଫଳରେ ମୋଷ୍ଟବ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁମାର ଅକାଳରେ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡିତ ହେଲା । ଏହା ମୃତ ପୁତ୍ରକୁ ଘେନି ସ୍ତ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂଭୂତ ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ବହୁଚିତ ହୋଇ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଏହି ଶୂଦ୍ରମୁନି ଗୋଡ଼କୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଓ ମୁଣ୍ଡକୁ ତଳକୁ ଝୁଲି ସ୍ୱଦେହକୁ କଷ୍ଟଦାୟକ ତପସ୍ୟା କରୁଅଛନ୍ତି; ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାହା ଦେଖି ଏ ତପସ୍ୱୀଙ୍କର ଶିରଶ୍ଛେଦନ କଲେ ଏବଂ ତତ୍ଫଳରେ ମୃତ ବ୍ରାହ୍ମଣପୁତ୍ର ବଞ୍ଚି ଉଠିଲା ଓ ଶୂଦ୍ର ତପସ୍ୱୀ ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ କଲେ ।]

ଶମ୍ବୁକଣ୍ଠୀ—ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—କମ୍ବୁକଣ୍ଠୀ; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର କଣ୍ଠ ସଙ୍ଖପରି
Śambukaṇṭhī ରେଖାତ୍ରୟଯୁକ୍ତ—(a woman) Having a neck with 3 wrinkles (which are considered graceful). (ଦ୍ର—ଶମ୍ବୁକଣ୍ଠୀ ଜମ୍ବୁନଦ ଗୋଷ୍ଠ, ଶମ୍ବୁଜ ଦ୍ୱିଜ ଶୁଭ୍ରଶ୍ମଶ୍ରୁଳ—ସଙ୍ଗୀତ)

ଶମ୍ଭୁ –ସ. ବିଣ—(ଶମ୍=କଲ୍ୟାଣ+ଭୂ ଧାତୁ=ଘଟି ହୋଇବା+କର୍ତ୍ତୃ
Śambha ଅ)—୧ । ଜଲ୍ୟାଣ ଯୁକ୍ତ—1. Blessed: prosperous. ୨ । ଶୁଭଯୁକ୍ତ—2 Auspicious. ବ.—୧ । ବଜ୍ର; ଅଶନି—1. Thunderbolt. ୨ । ବର୍ଚ୍ଛାର ଫଳା—2 The blade of a spear.

ଶମ୍ଭଳ—(ଲା)ସଂ ବ.—(ଶମ୍+ଳ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ+ଅ)—୧ । ଗଣ୍ଡଗାନା
Śambhaḷa(ḷā) ଅଞ୍ଚଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରାମବିଶେଷ; (ଆଜିକାଲି ସମ୍ବଲପୁର)—1. The ancient name of Sambalpur. [ଦ୍ର—ମହାଗ୍ରାଚୀର ବଳଯଙ୍କରେ ଏ ଗ୍ରାମର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । କେହି କେହି ଏହାକୁ ସୁକ୍ତ-ପ୍ରଦେଶର ମୋରାଦାବାଦ (ବହ୍ମୀଠାରୁ ୧୦ ମାଇଲ ପୂର୍ବଦକ୍ଷିଣ) ଅଞ୍ଚଳର ତୌଶର୍ବ ଗ୍ରାମ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଖ୍ରୀଷବ (୧୭।୨।୧୮) ରେ ଏହି ଗ୍ରାମରେ ବଷ୍ଟ କଲ୍ଲି ଅବତାର ଜନ୍ମଣ କରିବେ ବୋଲି ସଂଦେଶ କରା ଯାଇଅଛି । ବଷ୍ଟ କଲ୍ଲି ରୂପରେ ଏଠାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ସହ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଅବସ୍ଥାନ କରିବେ । ସ୍ୱନ ପୁରାଣରେ ଶମ୍ଭଳ ମହାତ୍ମ୍ୟରେ ଏ ଗାଥର ପରିଚୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । (ବିଶ୍ୱକୋଷ)
୨ । ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ମୋରାଦାବାଦ ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଷ୍ଠବ ଜଜସିଲ ବା ସବ୍ଡିଭିଜନ୍ ଓ ଜଜ୍ଙ୍କର ଗୋଷ୍ଠବ ପ୍ରଗନ୍ନା ଓ ସବ୍ଡିଭିଜନର ସଦରଥାନା—2 A subdivision, Pergana and subdivisionl headquarters of the district Muradabad in U.P.

ଶମ୍ଭଳା(ଳୀ)—ସଂ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶମ୍ଭ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଳ ଧାତୁ=
Śambhaḷā (ḷī) ଭରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.+ଅ+ଅ;+ଈ; ବମ୍ଭା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶମ୍=ସୁଖ+ଭଲ ଧାତୁ=ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃଂଅ+ଅ; +ଇ) ଶମ୍ଭଳୀ; କୁଟ୍ନୀ; ଦୁତୀ; ପ୍ରଣୟଦୁତିକା—A procuress;bawd; a panderess; a female messenger employed between two lovers. [ଦ୍ର—ତାମ୍ବୁଳ କରଙ୍କବର ଗୁଲ୍ଲନ୍ତୁ ପଶ୍ଚାତେ ଏକତ ଜଜନଗଣ ଶମ୍ଭାଳୀ ଶୋଷିତ ସଂସ୍ପ, —ଗୁଧାନାଥ]

ଶମ୍ଭୁ —ସ.ବ—(ଶମ୍=କଲ୍ୟାଣ+ଭୁ ଧାତୁ=ସତ୍ତା ପାଇବା+ଅଥବରଣ Śambhu ଦ୍ର; ଯାହାଙ୍କଠାରେ କଲ୍ୟାଣ ସତ୍ତ୍ରିଥାଏ)—୧। ମହାଦେବ; ଶିବ—1. Śiba. ୨। ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishnu. ୩। ବ୍ରହ୍ମା—3, Brahmā. ୪। ବୁଦ୍ଧ—4, Buddha. ୫। (ବୈଦ୍ୟକ) ଧଳା ଅର୍କ ଗଛ—5 Calotropis Gigantea (white variety). ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଶମ୍ଭୁ ଶମ୍ଭୁ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଶମ୍ଭୁଆ —ଦେ. ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଶମ୍ଭୁର ଡାକ ନାମ—
Śambhuā Name for calling Śambhu.
ଶମ୍ଭୁ ଶମ୍ଭୁଆ

ଶମ୍ଭୁକର —ଦେ. ବ—୧। ଘୁଷା ଜିଲ୍ଲା ସ୍ଥାନାଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନର Śambhukara କେତେକ ଭୁଲୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ; (ଏହାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଏହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ 'ଶମ୍ଭୁକର ମିଶ୍ର' ବୋଲି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିଚିତ)—1. Name of a Brahman from whom are descended the Śambhukara miśra Brāhmaṇas of Puri. ୨। ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସ୍ଥାନାଙ୍କର ଶାସନର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଶାଖା ବିଶେଷ—2. Name of a sect of Brāhmaṇas of Puri.

ଶମ୍ଭୁକର ବାଜପେୟୀ—ଦେ. ବ—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସ୍ଥାନାଙ୍କଶାସନର Śambhukara bājapeyī ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ମୃତି । [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ପରିଗଣିତ ।]—Name of the author of a treatise on Hindu law who was a resident of the Puri district.

ଶମ୍ଭୁକର ମିଶ୍ର—ଦେ. ବ—୧। ଶମ୍ଭୁକର (୧) (ଦେଖ)
Śambhukara miśra 1. Śambhukara (1) (See)
୨। ଶମ୍ଭୁକର ପଦ୍ଧତି ନାମକ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା—2. Author of Śambhukara paddhati, a treatise on Hindu law.

ଶମ୍ଭୁ ଗିରି—ସ. ବ.—(ପର୍ବତ ଉପରିସ୍ଥ ମ.ପ.ଲେ.)—କୈଳାସ ପର୍ବତ—
Śambhu giri The Kailāsa mountain.

ଶମ୍ଭୁଚନ୍ଦ୍ର (ନାଥ)—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷ ନାମ—A name given
Śambhuchandra (nātha) ଶମ୍ଭୁନାଥ ଶମ୍ଭୁନାଥ to males.

ଶମ୍ଭୁଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ-ବଙ୍ଗର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକ,ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଓ ସ୍ୱଳ.
Śambhuchandra mukhopādhyāya ନାମକ—Name of a late Bengali author and politician.
[ଦ୍ର—ଏ ୧୮୩୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ୧୮୯୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ହିନ୍ଦୁ ପାଟ୍ରିଅଟ୍ ଓ ମୃଣାଳିନୀ ମାଗାଜିନ୍ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ ରିସୁଭ୍ସ୍ ପ୍ରଭୃତି ଇଂରାଜ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ । ମୁର୍ଶିଦାବାଦ ନବାବଙ୍କ ଦେୱାନ, କାଶୀପୁର ରାଜାଙ୍କ ସେକ୍ରେଟେରି ଏବଂ ହିତୈଷୀ ମହାରାଜାଙ୍କ ସର୍ବାଧିପତ୍ୟେ ସମ୍ଭ ଏ ଦେଶରେ କାଲ ଚାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ନୌର Talukdar's Association (ତାଲୁକଦାରମାନଙ୍କ ସଂଘ) ଏବଂ କଲିକତାର Indian League (ଭାରତୀୟ ସଂଘ) ଆଦି ରାଜନୀତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ସୁପଣ୍ଡିତ, ନର୍ଭୀକ ଏବଂ ତେଜସ୍ୱୀ ଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ୱଳମାତ୍ରିକ ବିଷୟାବଳି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥାଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଉତ୍ତମ କରିଥିଲେ । ବଙ୍ଗୀୟ ସିଭିଲିଅନ୍ ସ୍ମୀନ୍ ସାହେବ ଏହାଙ୍କ ଜୀବନଚରିତ ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛନ୍ତି । ଅସ୍ପେରାର ସୋହ୍ନ ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଏହାଙ୍କ ସାଂତ୍ତିଭୀରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ଡାକ୍ତର 'Doctor' ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।]

ଶମ୍ଭୁ(ମ୍ଭୋ)ଜୀ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଛତ୍ରପତି ଶିବାଜୀଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର—
Śambhu(mbho)jī The eldest son of Śibājī
ଶମ୍ଭୁଜୀ ଶମ୍ଭୁଜୀ and king of the Marhattas. [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀ. ୧୬୫୮ ରେ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଓ ୧୬୮୯ ରେ ମୃତ୍ୟୁ । ଯୁବକ ଅବସ୍ଥାରେ ଏ ଅତି ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ହେବାରୁ ଶିବାଜୀ ଏହାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିଥିଲେ । ପିତୃ ଶିବାଜୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ୧୬୮୦ରେ ଏ ରାଜା ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅସଲରେ ରାଜ୍ୟରେ ନାନା ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଘଟିଲା ଓ ଅବଶେଷରେ ଏ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଔରଙ୍ଗଜେବ ଏହାଙ୍କୁ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେବା, କନ୍ୟା ଦେବାରୁ ଏ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ ଦ୍ୱାରା ଛାଡିବାର କଲେ । ଏହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଅଦେଶରେ ଏହାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଉତ୍ପାଟିତ ଏବଂ ଜିହ୍ୱା କର୍ତ୍ତିତ ହେଲା ଏବଂ ସେ ଏଥିର ଫଳରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।]

ଶମ୍ଭୁଜୀ ଦ୍ୱିତୀୟ—ଦେ. ବ (ନାମ) - ଛତ୍ରପତି ଶିବାଜୀଙ୍କ ନାତି—
Śambhuji dwitīya Name of a grandson of
ଦ୍ୱିତୀୟ ଶମ୍ଭୁଜୀ Śibāji. [ଦ୍ର—ଏ ଶିବାଜୀଙ୍କ ଜଳଷ୍ଟ ପୁତ୍ର ସ୍ୱଜାବାଈଙ୍କ
ଦ୍ୱିତୀୟ ଶମ୍ଭୁଜୀ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର । ଏହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏ ରାଜା ହେଲେ ଏବଂ କୋଲ୍ହାପୁରଠାରେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କୋଲ୍ହାପୁରର ରାଜା ଅଟନ୍ତି ।]

ଶମ୍ଭୁଜୀ ଗଣେଶ—ଦେ.ବ (ନାମ)-ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ମରହଟ୍ଟା ଶାସନକର୍ତ୍ତା
Śambhūji gaṇesha —Name of a Mar-
ଶମ୍ଭୁଜୀ ଗଣେଶ hatta Governor of Orissa. [ଦ୍ର—ରଘୋଜୀ ଭୋସଲଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ମରହଟ୍ଟା ଅସଲରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୁବାଦାର ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଖ୍ରୀ. ୧୭୨୧ ଠାରୁ ୧୭୩୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଓଡ଼ିଶାର ସୁବାଦାର ଥିଲେ । ଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଜାପୀଡ଼କ ଥିଲେ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାନା ପ୍ରକାରର

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂଚନ କର ବସାଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଶାସନର ଶେଷ ଭାଗରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ି ଶତ ଶତ ସ୍ତ୍ରୀ ଜନଶୂନ୍ୟ କରି ଦେଇଥିଲା ।]

ଶମ୍ଭୁ ତେଜଃ—ଷ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍) —ଗାରଦ (ହି. ଶ.)— Śambhu tejaḥ Mercury.

[ଦ୍—ଗାରଦ ଶିବଙ୍କ ୱାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲ ପୁରାଣରେ କଥିତ ।]

ଶମ୍ଭୁ ଦୈତ୍ୟ—ଦେ. ବ—ଶାରଳା ଦାସଙ୍କ ଚଣ୍ଡିକା ବଲଙ୍କା ଗ୍ରନ୍ଥାନୁଶାରେ Śambhu daitya ବଣ୍ଡିତ ବଲଙ୍କା ରାବଣର ସେନାପତ୍ତି ଅସୁର-ବିଶେଷ—Name of a demon, general of Bilaṅkā Rābaṇa. [ଦ୍—ଏହାଙ୍କ ଗୁରୁଙ୍କର ନାମ ଜଣଶମ୍ଭୁ ବୋଲି ଜଣ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।]

ଶମ୍ଭୁନାଥ ପଣ୍ଡିତ—(ଜଷ୍ଟିସ୍)—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଖ୍ରୀ: ୧୮୬୦ରେ Śambhunātha Paṇḍita ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଓ ୧୮୭୯ରେ ମୃତ୍ୟୁ । ଏ ଜଲକତା ବାସୀ କାଶ୍ମୀରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ଏ ପ୍ରଥମେ କଲିକତାର ସଦର ଦେୱାନ ଅଦାଲତରେ ମାସିକ ୫ ୬୦ରେ ସୋଡ଼ଇରଗିରି କାର୍ଯ୍ୟରୁ କଲିକତାରେ ସରକାରୀ ଓକିଲ, କଲିକତା ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି କଲେଜର ଆଇନ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜ୍ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଅଜ୍ଞ ନ୍ୟାୟପର ଓ ଉଦ୍ର ଥିଲେ; ଏଥର ଜ, ଗୁରୁମାନଙ୍କ 'ଜୁମ୍ପୁ' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥିଲେ । ଏ କଲିକତାରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଚତୁଷ୍ପାଠୀ ପାଇଁ ବୃତ୍ତି ଖଞ୍ଜି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଚତୁଷ୍ପାଠୀ (ଶମ୍ଭୁନାଥ ପଣ୍ଡିତ ଇନ୍‌ଷ୍ଟିଚ୍ୟୁସନ୍) ଅଛି ।

ଶମ୍ଭୁ ପ୍ରିୟା (କାନ୍ତା)—ଷ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ପାର୍ବତୀ; ଦୁର୍ଗା— Śambhu priyā (kāntā) 1. Pārbatī; Durgā.

୨ । ଆମ୍ବଳୀ; ଅଁଳା—2. Embellic Myrobalan; Phyllanthus Embellica.

ଶମ୍ଭୁ ବଲ୍ଲଭ—ଷ.ବ—ଶ୍ୱେତ ଜଳଜ; ଶ୍ୱେତ କଇଁ—White waterlily; Nymphea lotus. Śambhu ballabha

ଶମ୍ଭୁ ବୀଜ(ର୍ଯ୍ୟ)—ଷ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ପାରଦ— Śambhu bīja(rjya) Mercury.

ଶମ୍ଭୁ ଭୂଷଣ—ଷ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)— ଚନ୍ଦ୍ର (ହି. ଶ.)— Śambhu bhūshana The moon.

ଶମ୍ଭୁ ମନୁ—ଷ. ବ—ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନ୍ୱନ୍ତର (ହି. ଶ.)— Śambhu manu The 1st Manwantara.

ଶମ୍ଭୁ ଲୋକ—ଷ. ବ—ଶିବ ଲୋକ; କୈଳାସ (ହି. ଶ.)— Śambhu loka The Kailāsa mountain.

ଶମ୍ୟା—ଷ. ବ—(ଶମ୍ ଧାତୁ=ଶାନ୍ତି ଦେବା+କରଣ. ଯ+ଆ)— Śamyā ୧ । ଯୁଆଳିକଳ; ଶବଡ଼ା ଯୁଆଳୀର ଦାନ୍ଦୁଲି, ଦୁଇ ଯୁଆଳର ଅନ୍ତରାଳ—1. The pegs or spikes attached to the ends of the yoke. ୨ । ଲଗୁଡ଼; ଯଷ୍ଟି—2. Stick; cudgel.

ଶମ୍ୟାକ—ଷ. ବ—(ଶମ୍ + ଅକ) —୧ । ଶମ୍ୟାଫଳଜ; ଶମ୍ୟା ଫଳରେ Śamyāka ଥିବା ଚୂର୍ଣ୍ଣ— 1. A powder found in the fruit of the spung tree. ୨ । ଶମ୍ୟା ବୃକ୍ଷ (ଦେଶ)—2. Śami bṛuksha (See) [ଦ୍—ଚଳା ଗାଦରେ ଲଦିଲେ ଅଳତା ପୋଛୁ ଶମ୍ୟାକ ଧଳ ନଦେ ।] ୩ । ଅରବେଧ ବୃକ୍ଷ; ସୁନାପ୍ତ ଗଛ (ହି. ଶ)— 3. Cassia fistula (tree)

ଶଯ—ଦେ. ବ—(ଷ. ଶଯ୍ୟା)—ଶଯ୍ୟା, ଶେଯ, ବିଛଣା— Śaja Bed; bedding.

ଶୟ—ଷ. ବ—(ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+ଅଥକରଣ. ଅ; ଯାହା ଉପରେ Śaya ଶୟନ କରିଯାଏ)—୧ । ଶଯ୍ୟା—1. Bed; bedding. ୨ । (+କରଣ. ଅ ଯାହାର ପରିକ୍ରମ ଯୋଡେ ଜୀବ ଶୟନ କରେ)—ନଦ୍ରା—2. Sleep. ୩ । (+ଭାବ. ଅ)—ଶୟନ—3. Sleeping; lying in bed. ୪ । ପଣ—4. Wager. ୫ । (+ଅଧିକରଣ. ଅ) ହସ୍ତ—(ଏହା ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଇ ଲୋକେ ଶୁଅନ୍ତି ବୋଲି)—5 The hand. ୬ । (+ଅଧିକରଣ: ଅ ସର୍ପ—6. Serpent. ବହୁ. ପୁଂ—(+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— [ଶୟ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ] ଶୟନକାଳ—Sleeping; lying down [ଦ୍—ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା— ଭୂଶୟ=ଯେ ଭୂମିରେ ଶୁଏ; ବଳେଶୟ=ଯେ ବଳ ବା ଗର୍ତ୍ତରେ ଶୁଏ; କମଣ୍ଡଳେଶୟ=ଯେ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉପରେ ଶୋଇ-ଥିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ବୁଢ଼ା; ଗୁହାଶୟ=ଯେ ଗୁହାରେ ଶୁଏ ।]

ଶୟଣ୍ଡ(ଡ)—ସଂ. ବଣ.ପୁଂ (ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅଣ୍ଡ; (ଅଡ)-ନଦ୍ରାଳୁ- Śayanda(ta) (ଶୟୁଣ୍ଡା—ସ୍ତ୍ରୀ) Sleepy.

ଶୟଚ୍ଛନ—ଗ୍ରାମେ (ମେଦନୀପୁର) ବ (ସଂ. ଶ୍ୟେନ) ଶ୍ୟେନ, ଶଙ୍ଖାଣ— Śayachāna Hawk. [ଦ୍—ନଦେ ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ବୋଲି ଲେଖି ଅଛନ୍ତି । ବସ୍ତୁ ଏହା ବଙ୍ଗଳାରେ ବ୍ୟବହୃତ ।]

ଶୟ(ୟା)ଣ୍ଡକ—ସଂ. ବଣ—(ଶୟୁଣ୍ଡ+କ) —କୃକଲାସ (ବଣକୋଷ); Śaya(yā)ṇḍaka Chameleon.

ଶୟଥ—ସଂ. ବ—(ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଥ)—୧ । Śayatha ଅଜଗର ସାପ—1. The Boa snake. ୨ । ବରାହ—2. Wild boar. ୩ । (+ଭାବ. ଅଥ)— ମୃତ୍ୟୁ—3. Death. ୪ । (+କରଣ. ଅଥ) ଯମ— (ବଣଟୀକାରେ)—4. The God of death. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଥ)—ମତ୍ସ୍ୟ—5. Fish. ୬ । (+ଭାବ. ଅଥ)—ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରା (ହି. ଶ)—6. Slumber. ବିଶ-ନିଦ୍ରାଳୁ— Sleepy.

ଶୟନ—ଷ. ବ.—(ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+ଭାବ ଅନ)—୧ । ନିଦ୍ରା— Śayana 1. Sleep. ୨ । ବିଶ୍ରାମ—2. Rest; repose. ୩ । ଶୋଇବା—3. sleeping, lying down.

Digitized by srujanika@gmail.com

୪। (+ଅଧ୍ୟକରଣ ଅନ) ଶଯ୍ୟା; ବିଛଣା—4. Bed. [ଉ—ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଜତ ଶୟନ, ବସନ ଭୂଷଣ ଅଜନ ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ]

୫। ଖଟ ପଲଙ୍କ ଆଦି ଶଯ୍ୟାଧାର—5. Bedding; bedstead; couch. ୬। ମୈଥୁନ; ସ୍ତ୍ରୀ ସହବାସ—6. Copulation; sexual intercourse; cohabitation.

ଶୟନ ଏକାଦଶୀ—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ଶଯ୍ୟୈକାଦଶୀ)—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ; ହରିଶୟନ; ପଦ୍ମା ଜଗନ୍ନାଥ

Śayana ekādaśī

शयन एकादशी

ଦେବତାଙ୍କର ଦ୍ୱାଦଶ ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—The 11th day of the bright fortnight of Āshārḍha on which the Deity Jagannātha is supposed to sleep for four months. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବ ରଥ ଯାତ୍ରା ପରେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରରୁ ଫେରି ଅସି ଦେବୋତ୍ଥାନ (କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାରିମାସ ନବଯୌବନ ହୁଅନ୍ତି। କଥିତ ଅଛି ଯେ, ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରଭୃତି ଦେବୀମାନେ ସୁଦ୍ଧିମା ବଳ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି, ତହିଁ ଯାତ୍ରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୀଡ଼ିତ ରହନ୍ତି, ରଥ ଯାତ୍ରାରୁ ଫେରି ଶୟନ କରନ୍ତି, ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ପାର୍ଶ୍ୱ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି, କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ନବରୁ ଉଠନ୍ତି ଓ ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ଶୀତ ଲୁଗା ଘୋଡ଼ି ହୁଅନ୍ତି।]

ଶୟନ କକ୍ଷ—ସ୍ତ୍ର.ବି.—(ମ.ଚ.ଲୋ;ଶୟନ + କକ୍ଷ)-ଶୟନାଗାର;ଶୋଇଲା ଘର;ଯେଉଁ ଘରେ ଲୋକେ ଶୁଅନ୍ତି—Bedroom; dormitory.

Śayana kaksha

(ଶୟନ କୁଟୀର, ଶୟନପ୍ରକୋଷ୍ଠ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୟନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ ଶୀ ଧାତୁ, ଶୟନ)—ଶୋଇବା—To sleep.

Śayana karibā

शयन करना शयन करना

ଶୟନ କର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ର. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଶୋଇଥାଏ—Sleeping; asleep.

Śayana karttā

(ଶୟନକର୍ତ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୟନ କାରକ—ସ. ବିଣ.—ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ନିଦ୍ରା ଆସେ; ନିଦ୍ରାକାରକ; ଶୟନ ଜନକ—Inducing sleep; soporific.

Śayana kāraka

ଶୟନକାଳ—ସଂ ବି.—ଶୋଇବାର ବେଳ—The time of sleep.

Śayana kāla

ଶୟନ ଗୃହ—ସଂ ବି.—ଶୋଇବା ଘର—Sleeping room; dormitory.

Śayana gṛuha

ଶୟନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ସଂ ବି.—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—The 14th day of the bright fortnight of Āshārḍha. [ଦ୍ର—ମହାଦେବ ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀଠାରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଦ୍ରା-ଯାଆନ୍ତି। ଦେବଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଦିବସ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଦିନ ଶିବଙ୍କର ଉତ୍ସବମାନ (ଯଥା—ଶୟନ, ଉତ୍ଥାପନ) ହୁଏ ଓ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଦିବସ ଥିବାରୁ ସେ ଦିନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଉତ୍ସବମାନ (ଯଥା—ଶୟନ, ପାର୍ଶ୍ୱ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଉତ୍ଥାପନ, ଜାଗରଣ) ହୁଏ। ଏ ଦିନ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଯାତ୍ରା।]

ଶୟନ ଜନକ—ସଂ ବିଣ.—ଶୟନୋତ୍ପାଦକ; ଯେଉଁ ଔଷଧ ବା ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ନିଦ ମାଡ଼େ—Producing sleep; inducing sleep; soporific.

Śayana janaka

ଶୟନ ଜନ୍ୟ—ସଂ ବିଣ.—ଶୟନମୂଳକ; ନିଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced or induced by sleep; resulting from sleep; brought about by sleep.

Śayana janya

(ଶୟନଜାତ, ଶୟନଜନିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୟନ ଦ୍ୱାଦଶୀ—ସଂ.ବି.—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ—(ଉ—ଏ ଦିନ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦେବ ବା ସ୍ୱୟମ୍ଭୁଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀର ଦ୍ୱାଦଶ ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟରୁ ଶୟନ ଯାତ୍ରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ।)—The 12th day of the bright fortnight of Āsharḍha (a festival of idols representing Rāmachandra)

Śayana dwādaśī

ଶୟନ ନିବର୍ତ୍ତକ—ସଂ.ବିଣ—ଯାହା ନିଦ୍ରାରେ ବାଧା ପକାଏ ବା ମନୁଷ୍ୟକୁ ନିଦ୍ରିତ ହବାକୁ ଦିଏନି—Producing sleeplessness; obstructing sleep.

Śayana nibartaka

ଶୟନ ନିବାରତ
ଶୟନ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ
ଶୟନ ବ୍ୟାଘାତକ
} ଅନ୍ୟରୂପ

ଶୟନ ନିବାରଣ—ସଂ ବି.—ଶୋଇବା ବିଷୟରେ ବାଧା ଦେବା—Obstruction of one's sleep; the causing of sleeplessness.

Śayana nibāraṇa

ଶୟନ ନିବୃତ୍ତି—ସଂ ବି.—(ଶୟନ+ନିବୃତ୍ତ, ଈକାରାନ୍ତ)—ନିଦାଭ୍ୟାଗ; ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଯିବା; ନିଦରୁ ଉଠିବା—Awaking from sleep; cessation of sleep.

Śayana nibṛutti

ଶୟନ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ—ସଂ ବି.—ଶୋଇବା ସମୟରେ ବିଘ୍ନ ବା ବାଧା—An obstacle to a sleep; disturbance to sleep.

ସଂ ବିଣ—ଶୟନ ନିବର୍ତ୍ତକ (ଦେଖ)

Śayana nibarttaka (See)

ଶୟନ ବାସଃ—ସଂ ବି. (ମ. ଧ. ଲୋ)—ରାତ୍ରିବସ୍ତ୍ର ଲୁଗା; ପଖାଳକନ୍ଦ

Śayana basaḥ

ଶୋଇଲା ବେଳେ ପିନ୍ଧେ—Cloth worn by a person going to sleep.

(ଶୟନବାସ—ତେ. ରୂପ)

ଶୟନ ଭଙ୍ଗ—ସଂ ବି.—୧। ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ; ନିଦଭାଙ୍ଗିବା—1. Awaking from sleep ୨। ନିଦ୍ରାରେ ବ୍ୟାଘାତ-2. Interruption in sleep.

Śayana bhaṅga

ଶୟନ ଭଞ୍ଜକ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ବା ଯାହା ନିଦ ଭଙ୍ଗାଏ—Breaking or disturbing sleep.

Śayana bhañjaka

(ଶୟନ ଭଞ୍ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୟନ ଭଞ୍ଜନ—ସଂ ବି.—ଶୋଇବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ପ୍ରାଣୀକୁ ଉଠାଇବା—Awaking or arousing (a being) from sleep.

Śayana bhañjana

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୟନ ଯାତ୍ରା—ଦେ·ବ—୧ ବିଷ୍ଣୁ ବିଗ୍ରହଙ୍କର ବା ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଶୋଇବା ଯାତ୍ରା; ଶୟନ ଏକାଦଶୀ (ଦେଖ)—
Śayana jātrā 1. Śayana ekādaśī (See). (ଯଥା—ଏମନ୍ତେ ଚତୁର୍ମାସ୍ୟା ଦୋଇ, ଶୟନ ଯାତ୍ରା ସେ ଉଆଇ—ଯଶୋବନ୍ତ ପ୍ରେମଭକ୍ତିଗୀତା ।) ୨ । ମହାଦେବ ବା ଲିଙ୍ଗସ୍ୱରୂପଙ୍କର ଶୋଇବା ଯାତ୍ରା; ଶୟନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ (ଦେଖ)-2. Śayana chaturddaśī (See). ୩ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବା ରଘୁନାଥଙ୍କର ଶୋଇବା ଯାତ୍ରା; ଶୟନ ଦ୍ୱାଦଶୀ (ଦେଖ)—3. Śayana dwādaśī (See).

ଶୟନ ଯୋଗ୍ୟ—ବି. ବିଣ—ଶୟନୀୟ (ଦେଖ)
Śayana jogya Śayanīya (See)

ଶୟନାକାଙ୍କ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଶୋଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା—A desire to sleep.
Śayanākāṅkshā (ଶୟନାଭିଳାଷ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୟନାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୟନ+ଆ+କାଙ୍କ୍ଷ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍) (ଶୟନାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
Śayanākāṅkshī ଇନ୍; ୨୩। ୧୪)—ଶୋଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ —Desiring sleep; wishing to sleep; praying to be permitted to sleep.
ଶୟନାର୍ଥୀ, ଶୟନାଭିଳାଷୀ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଶୟନାଗାର—ବି. ବ (ଶୟନ+ଆଗାର)—ଶୟନ ଗୃହ; ଶୋଇବା ଘର—Bed room, sleeping apartment.
Śayanāgāra (ଶୟନାବାସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୟନାରୂଢ଼—ବି.ବତ.ପୁଂ(୭ମୀ ତତ୍)-ଶୋଇବା ପାଇଁ ବିଛଣାକୁ ଯାଇଥିବା—One who has taken to the bed for the purpose of sleeping; gone to bed.
Śayanārūrdha (ଶୟନାରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୟନାର୍ହ—ବି. ବିଣ—ଶୟନ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ; ଶୟନଯୋଗ୍ୟ—Śayanārha Fit or proper to be slept in or on. (ଶୟନାସ୍ପଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୟନୀୟ—ବି. ବିଣ (ଶୀ· ଧାତୁ+ଅନୀୟର. ଅନୟ) -- ଶୟନୋପଯୋଗୀ; ଶୋଇବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ (ଶଯ୍ୟା, ଗୃହ ଇତ୍ୟାଦି); ଯାହା ଉପରେ ବା ଯହିଁରେ ମନୁଷ୍ୟ ବା ଜୀବ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଶୋଇ ପାରେ—Fit to be slept in or on. ବ—୧ । ଶଯ୍ୟା; ବିଛଣା; ଶେଯ—1. Bed. ୨ । ଶୟନ କରିବାର ସ୍ଥାନ—2. A place to sleep in. ୩ । ପଲଙ୍କ; ଖଟ—3. Bedstead; couch.
Śayanīya

ଶୟନୀୟକ—ବି. ବ (ଶୟନୀୟ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଶୟନୀୟ. ବ. (ଦେଖ)
Śayanīyaka Śayanīya (noun) (See)

ଶୟନୀୟୋପଭୋଗ—ସଂ· ବ—ଶେଯରେ ଶୋଇବା—Sleeping on or the enjoying of a bed.
Śayanīyopabhoga

ଶୟନେଚ୍ଛା—ବି· ବ—ଶୋଇବାର ଇଚ୍ଛା—
Śayanechhā Desire to sleep.

ଶୟନେଚ୍ଛୁ—ବି. ବିଣ—ଶୋଇବା ପାଇଁ ଅଭିଳାଷୀ—
Śayanechhu Desirous of sleeping. (ଶୟନେଚ୍ଛୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୟନୈକାଦଶୀ—ବି. ବ—ଶୟନ ଏକାଦଶୀ (ଦେଖ)—
Śayanaikādaśī Śayana ekādaśī (See)

ଶୟନୋତ୍ସବ—ବି. ବ—ଶୟନ ଯାତ୍ରା (ଦେଖ)
Śayanotsaba Śayana jātrā (See)

ଶୟନୋଦ୍ୟମ—ବି. ବ—ଶୋଇବା ପାଇଁ ଯୋଗାଡ଼—Preparation to go to sleep; going to bed.
Śayanodyama (ଶୟନୋପକ୍ରମ, ଶୟନୋଦ୍‌ଯୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୟନୋପଯୁକ୍ତ—ବି. ବତ—ଯାହା ଉପରେ ବା ଯହିଁରେ ଶୁଆ ଯାଇ ପାରେ; ଶୟନଯୋଗ୍ୟ—Fit or proper to be slept on or slept in.
Śayanopajukta

ଶୟଲ—ଦେ. ତ୍ରି. (ଯଦ୍ୟ) ବ (ବି. ସଯାର)—୧ । ପୃଥିବୀ; ସଂସାର—Śayala 1. The earth; the world. [ଜ୍ର—ସେ ସଂସାର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ପୂର୍ବକାଳେ, କେ ଅଣି ସଙ୍କଳ୍ପ ଶୟତେ—ସଂସାର ଗାତୀ. ଜଗୁଁଜମାଦାସ୍ୟ ।] ୨ । (ସଂ· ଶୈଳ)—ଶଇଳ ଶୈଳ; ଶଇଳ—2. Mountain; rock. [ଜ୍ର—ହାଇଲ ମଲଯୁ ଶୟଲବତ ଶୋଭା ସେ ବନ—ଗାତୀ. ଶିଶୁଶଙ୍କର. ଉଷା ଅଭିଳାଷ ।]

ଶୟାନ—ବି· ବତ·ପୁଂ (ଶୀ· ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଅନ, [ଶାନଚ୍])—୧। ଯେ ଶୋଇଛି; ନିଦ୍ରିତ—Śayāna 1. Sleeping; asleep. (ଶୟାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଶଯ୍ୟାଦିରେ ଶୋଇଥିବା; ଶଯ୍ୟାଗତ; ଶୟିତ—2. Lying on bed.

ଶୟାନକ—ସଂ· ବ (ଶୟାନ+କ)—୧ । ସର୍ପ—1. Serpent. ୨ । ଏଣ୍ଡୁଅ—2. Chameleon. ୩ । ଅଜଗର—3. Boa. (Apte).
Śayānaka

ଶୟାମତ୍ର—ବି. ବ—ଶଯ୍ୟାମୂତ୍ର; ଶୋଇବା ଅବସ୍ଥାରେ ବିଛଣାରେ; ମୂତ୍ର-ତ୍ୟାଗ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Passing of urine during sleep.
Śayāmūtra

ଶୟାଳୁ—ବି. ବିଣ (ଶୀ· ଧାତୁ=ଶୋଇବା+ଶୀଳାର୍ଥେ ଅଳୁ)—
Śayāḷu ୧ । ଶୟନଶୀଳ; ଯେ ସଦାବା ଶୁଏ—1. Given to sleeping. ୨ । ନିଦ୍ରାଳୁ—2. Sleepy. ବ—୧ । କୁକୁର—1. Dog. ୨ । ଶୃଗାଳ—2. Jackal. ୩ । ଭୁଜଙ୍ଗମ; ସର୍ପ—3. Serpent. ୪ । ଅଜଗର—4. Boa constrictor.

ଶୟିତ—ସଂ· ବିଣ. ପୁଂ (ଶୀ. ଧାତୁ=ଶୋଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—
Śayita ୧ । ସୁପ୍ତ; ନିଦ୍ରିତ; କୃତଶୟନ—1 Asleep. ୨ । (ଶୟିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ଶୋଇବା ପାଇଁ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଛି—2. Lying down to sleep; reclining on bed. ୩ । ନିଦ୍ରାଳୁ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Sleepy. ବ—୧ । ବଣ୍ଡୁ ବୃକ୍ଷ; ଓଜ (ବି. ଗୁଲଡା)—1. Dillenia Speciosa. ୨ । ଶୟନ—2. Sleeping. ୩ । ଅଜଗର—3. Boa constrictor. ୪ । ଗରଡା (ବି. ଶ)—4. Cordia Myxa.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୟିତବାନ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶୀ. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତବତ୍)—୧ । ସୁପ୍ତ; Śayitabān ନିଦ ଯାଇଥିବା—1. Sleeping; asleep. ୨ । ନିଦୁଆ (ଶବ୍ଦିତବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Sleepy. ସଂ. ବ. ୧ । (+ଭାବ. ଅ)—ଶୟନ—1, Sleeping. ୨ । ବଣ୍ଡୁଳ କୁସୁମ; ଓଡ଼—2. Dillenia Speciosa.

ଶୟିତବ୍ୟ—ସଂ. ବଣ—(ଶୀ ଧାତୁ + ଅଧିକରଣ ତବ୍ୟ)—ଶୟନୀୟ Śayitabya (ଦେଖ) Śayanīya (see)

ଶୟିତା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୟିତ + ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—ଶୟିତର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ Śayitā Feminine of Śayita. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ.(ଶୀ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା ୧ବ) ଶୟନକାରୀ— (ଶୟିତୃୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sleeping.

ଶୟୁ—ସଂ.ବ.ପୁଂ—(ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ଅଜଗର Śayu ସର୍ପ—2. The Boa constrictor. ୨ । ପ୍ରାଚୀନ ବୈଦିକ ଋଷିବିଶେଷ—2. Name of a sage. (ଶୟୁନ – ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୟେ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ.—ଶବ୍ଦେ; ଏକଶତ—One hundred. Śaye [ଦ୍ର—ଶୟେ ଅଷ୍ଟ ଗୋଟି ଯେ ଭୁଲସ୍ତି ମାଲ କର—ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଉତ୍କ୍ରାଗୀତା] ଏକଶ ଏକ୍କସୌ

ଶଯ୍ୟା—ସଂ ବ—(ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା + ଅଧିକରଣ ଯ + ଆ, ସନ୍ଧିରେ Śaiyā ଶୟନ କରିଯାଏ)— ୧ । ଛଲ; ବିଛଣା—1. Bed; bedding. ୨ । ଖଟ ପଲଙ୍କ ଆଦି—2. Bedstead; couch. ୩ । ଶୟନ ସ୍ଥାନ—3. A place for sleeping in. ୪ । ଶେଯ— 4 A cushin spread on the ground for sleeping on. ୫ । ନଦୀର ସୋଇ ବହି ଯିବାର ସ୍ଥାନ—5: The bed or channel of a river: ୬ । (+ଭାବ.ଅ+ଆ) ଶୟନ—6 sleeping.

ଶଯ୍ୟା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବିଛଣା ପକାଇବା; ଶୋଇବା ପାଇଁ Śaiyā karibā ଭୂମିରେ ବା ଖଟ ଉପରେ ବିଛଣା କରିବା—1 ଶଯ୍ୟା କରା ଶଯ୍ୟା କରନା To spread the bed. ୨। ଶୟନ କରିବା; ଶୋଇବା—2 To sleep.

ଶଯ୍ୟା ଗତ—ସଂ. ବଣ—(ଶଯ୍ୟାକୁ ଗତ = ପ୍ରାପ୍ତ, ୨ସ୍ତା ତତ୍) —୧ । Śaiyā gata ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ; ବିଛଣାରେ ଶୋଇଥିବା; ଶାୟିତ—1 Sleeping on bed; lying on the bed. (ଶଯ୍ୟାଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। କଠିନ ପୀଡ଼ା ଯୋଗୁଁ ବିଛଣାରୁ ଉଠିବାର ଶକ୍ତି ରହିତ; କଉସ୍ତ ଲଗା—2. Confined to bed (owing to serious illness).

ଶଯ୍ୟାଗତ ପୀଡା—ଦେ. ବ—ଗୁରୁତର ପୀଡ଼ା; ଯେଉଁ ପୀଡ଼ା ଯୋଗୁ Śaiyāgata pīrdā ମନୁଷ୍ୟ କତସ୍ତଲଗା ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ— ଶଯ୍ୟାଗତ ପୀଡ଼ା Serious illness which confines the patient to bed. ଶଯ୍ୟାଗତ ପାଡା

ଶଯ୍ୟାଗତ ପୀଡ଼ିତ—ଦେ.ବଣ—ଗୁରୁତରରୂପରେ ପୀଡ଼ିତ; ଯେଉଁ ରୋଗୀ Śaiyāgata pīrdita ବିଛଣାରୁ ଉଠିଥାରେ ନାହିଁ—Very ଶଯ୍ୟାଗତ ପୀଡ଼ିତ seriously ill and obliged to be confined to bed. ଶଯ୍ୟାଗତ ପୀଡିତ

ଶଯ୍ୟାଗାର—ସଂ. ବ—ଶୟନ ଗୃହ; ଶୟନ କକ୍ଷ— Śaiyāgāra Bed-room; sleeping room. (ଶଯ୍ୟାଗୃହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶଯ୍ୟା ଗୁରୁ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ସ୍ତ୍ରୀର) ସ୍ୱାମୀ; ପତ୍ତି— Śaiyā guru (a woman s) Husband.

ଶଯ୍ୟାଚ୍ଛାଦନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ଶଯ୍ୟାସୁରଣ; ବିଛଣାର ଗଦର— Śaiyāchchhādana Bedsheet; a cover for the bed.

ଶଯ୍ୟାତଳ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବିଛଣାର ତଳଦେଶ; ବିଛଣାର Śaiyātala ଉପର ଭାଗ—1. The surface of the bed ୨ । ଖଟତଳ—2 The patch of ground below the bedstead. ୩ । ଶଯ୍ୟାର ନିମ୍ନଭାଗ— 3. The part under the bed.

ଶଯ୍ୟା ଦାନ—ସଂ. ବ—୧ । ମୃତଶଯ୍ୟାଦାନ—1. Gift of a Śaiya dāna bed to a Brāhmaṇa during funeral obsequies. ୨ । (ଜୀବିତ ବ୍ୟକ୍ତିର) ବ୍ୟବହାରିକ ଶଯ୍ୟାର ଦାନ—2. Gift of a bedding to a Brāhmaṇa.

ଶଯ୍ୟା ପାତ(ର)ବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶଯ୍ୟା ରଚନା କରିବା—1. To Śaiyā pāti(ri)bā make up the bed. ୨ । ଶୋଇବା ବିଛାନା ପାତା ପାଇଁ ଭୂମିରେ ଶଯ୍ୟାକୁ ବିସ୍ତୃତ କରିବା—2. To ବିଛୈନା ଡାଲନା spread the bed on the ground; to lay the bed.

ଶଯ୍ୟା ପାର୍ଶ୍ୱ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବିଛଣାର ପାଶ— Śaiyā pārśwa 1. Side of the bed; the part near the bed; bedside.

ଶଯ୍ୟା ପାଳକ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜାମାନଙ୍କ ଶୟନଗୃହରକ୍ଷକ— Śaiyā pālaka The superintendent of a Raja's (ଶଯ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) bedchamber.

ଶଯ୍ୟା ପ୍ରାନ୍ତ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଛଣାର ଏକ ମୁଣ୍ଡ— Śaiyā prānta The edge of the bed.

ଶଯ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶୟିତ— Śaiyāprāpta Sleeping; asleep. (ଶଯ୍ୟାପ୍ରାପ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଶଯ୍ୟାପ୍ରାପ୍ତା, ଶଯ୍ୟାପ୍ରାପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶଯ୍ୟା ମାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇବାରେ ବାଧାଦେଇ କରିବା- Śaiyā mārdibā ପାଇଁ ସେଥିରୁ ଧୂଳି ମାଡ଼ି କରିବା—To (ଶଯ୍ୟା ଚୁ[ସ୍ପେ]ଇଁବା—ଅନ୍ୟରୂପ) tread on the bed; to ବିଛାନା ମାଡ଼ା touch the bed (with a view to carry ଶଯ୍ୟା ଛୁନା out a behest to go to bed.)

ଶଯ୍ୟା ମୂତ୍ର—ସଂ. ବ (୬ମୀ ତତ୍)—ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଶଯ୍ୟାରେ ମୂତ୍ରବା Śaiyā mūtra ରୋଗ—A disease peculiar to infants of making water while sleeping

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଯ୍ୟା ରଚନ(ନା)—ସଂ. ବ—ଶେଯ ଶେଯାଇବା; ଶଯ୍ୟା ପ୍ରସ୍ତୁତକରଣ; Śaǰyā racha na(nā) ଶୋଇବା ପାଇଁ ବିଛଣା ପାରିବା—Laying or spreading of the bed; preparing the bed.

ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶଯ୍ୟା+ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଶଯ୍ୟାଗତ (ଦେଖ)—(ଶଯ୍ୟାଶାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Śaǰyā śāyī Śaǰyāgata. (See)

ଶଯ୍ୟା ସଙ୍ଗିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯେ ଏକ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୁଅନ୍ତି) ସ୍ତ୍ରୀ; ଭାର୍ଯ୍ୟା; ଘରୁଣୀ—(Female) Partner of the bed; wife; consort. (ଶଯ୍ୟାସହଚରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Śaǰyā saṅginī

ଶଯ୍ୟା ସଙ୍ଗୀ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ଯେ ଏକ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୁଅନ୍ତି) ସ୍ୱାମୀ; ଭର୍ତ୍ତା; ପତି—(Male) Partner of the bed; husband. (ଶଯ୍ୟାସହଚର—ଅନ୍ୟରୂପ) Śaǰyā saṅgī

ଶଯ୍ୟାସ୍ତରଣ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶେଯ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ଗଦର; ବିଛଣା ଗଦର—Bed sheet; a covering for the bed. Śaǰyāstaraṇa

ଶଯ୍ୟୋତ୍ତରଚ୍ଛଦ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ; ଶଯ୍ୟା+ଉତ୍ତରଚ୍ଛଦ)—ଶଯ୍ୟାଚ୍ଛାଦନ; ବିଛଣାଗଦର—Bedsheet. (ଶଯ୍ୟୋତ୍ତରାସ୍ତୃ—ଅନ୍ୟରୂପ) Śaǰyottarachchhada

ଶଯ୍ୟୋପଭୋଗ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ)—ବିଛଣାରେ ଶୋଇବା—Sleeping on the bed; enjoying a sleep or rest on a bed. Śaǰyopabhoga

ଶର୍‌ଗି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଶାଳ ଗଛ—Śāl tree. Śar-gi

ଶର୍‌ବନା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଶର୍ବନା (ଦେଖ) Śārbanā. (See) Śar-banā

ଶର୍‌ବନ୍ଧା—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ଶରବନ୍ଧା (ଦେଖ) Śarabindhā (See) Śar-bindhā

ଶର —ସଂ. ବ (ଶୃ ଧାତୁ=ବେଦ କରିବା; ହିଂସା କରିବା+ଅପ୍ ଉଣାଦି.ଅ)—୧ । ବାଣ; ଶର; ଇଷୁ—Arrow; shaft. Śara

[ଉ—ବକଶ୍ଚିତ କ୍ଲୁମ୍ଭଦେ ନଳମା ପ୍ରଭୃ·····ମୋଦେ ଗୁଡ଼େ ରୁଚର ଶର ବେଦେ । ଉଜ. ବୈଦେଘୁଶବ୍ଦଲାସ ।]

[ଦ୍ର—ସ୍ମରଣମାତ୍ରଙ୍କର ନାନା ଷମତାଯୁକ୍ତ ଓ ନାନା ଅସାଧାରଣ ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ଶରମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖାଅଛି । ଯଥା—ବାବଲ ଶର, କଲୁଷ—ଶର, ରୁଦ୍ର ଶର, ବ୍ରହ୍ମଶର, ବଜ୍ର ଶର, ସଶୁପତ୍ତ ବା ପାଶୁପତ ଶର, ଜ୍ୱାଳାଜଳ ଶର, ଦାବୁଡ଼ା ବା ଦବୋଡ଼ା ଶର, ପବନା ଶର, ଗରୁଡ଼ ବା ଗାରୁଡ଼ ଶର, ଭୁଜ ଶତ, ମାଳ ଶର, ଅର୍ଦ୍ଧ ଶର, ମୁଷଳ ଶର, ମନଭେଦୀ ଶର, ପର୍ବତା ଶର, ଗାଣ୍ଡମୁନା ଶର, କାଗପାଶ ଶର, ଯମଦାଢ଼ ଶର, ବରୁଣା ଶର, ଚକ୍ର ଶର, ଛେଲ ଶତ, କଙ୍କ ପକ୍ଷ ଶର, ଇତ୍ୟାଦି । ନୃସିଂହପୁରାଣ, ଶାରଳା ମହାଭାରତ ଓ ବଲଙ୍କା ସ୍ମୃତାସୃଣ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।] ୨ । ବାଣ ଉଣ; ଏକ ପ୍ରକାର କାଠିଯୁକ୍ତ ଘାସ; ମୁଞ୍ଜ ଉଣା; ଶର ଉଣ [ଦେଖ]—2. A sort of reed, Saccharum Sara. ୩ । ଦଧି ଦୁଗ୍ଧର ଉପରେ ପଡ଼ୁଥିବା ଘନ ଆବରଣ—3. Cream (of milk or curds), a thick layer formed on the surface of milk or curds. ୪ । ଜଳ—4. Water. ୫ । (ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ର) ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ ଥିବା ଶରଭୁଲ ରେଖା ଚହ୍ନ—5. (Palmistry) Linear mark resembling the arrow on a person's body. ୬ । ଉଶୀର; ବେଣା ତେର [ହି.ଶ]—6. The root of Benā grass. ୭ । ଭଲ୍ଲାସ୍ତ୍ରର ଫଳକ [ହି.ଶ]—7. The blade of a spear. ୮ । ଆଘାତ—8. Wound (Apte) ୯ । ପାଞ୍ଚ ସଂଖ୍ୟା—9. The number five. ୧୦ । କ୍ଷତି—10. Injury; harm (Apte). ୧୧ । ପୁରାଣୋକ୍ତ ଅସୁରବିଶେଷ-11. Name of a mythological demon. ଦେ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ରଦ୍ଧା ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—Name for calling Śraddhā.

ଶର କାଣ୍ଡ —ଦେ. ବ—(ଏକାର୍ଥକ ସମ୍ବତର)—୧ । ବାଣ; ଧନୁର୍ବାଣ Śara kāṇḍa 1. Arrow. ୨ । ଶର ଉଣ [ଦେଖ]—2. Śara tṛuṇa (See) ଶର ଶରକଣ୍ଡା

ଶର କାରି[ର]—ଦେ. ବ—ବାଣୁଆ; ଶବର—Fowler; bird-catcher. Śara kārī(ra

[ଉ—ଯେସନେ ଶରବାଣ୍ଟି ପଥେ, ଶର ବନ୍ଧଇ ଦୋଠ ମାଥେ ।] ସଂ. ବ—ତୀର ନର୍ମାଣ ବ୍ୟକ୍ତି [ହି.ଶ]—A manufacturer of arrows.

ଶର କ୍ଷେପ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଧନୁଦ୍ୱାରା ବାଣ ମାରିବା—Śara kshepa Shooting with a bow. [ଶରକ୍ଷେପଣ, ଶରତ୍ୟାଗ, ଶର ନିକ୍ଷେପ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶର ଖଂଗକ—ସଂ. ବ—ଜଲୁଣ ତୃଣ; ଅଣଗୁଆ—Śara khaṃgaka Imperata Arundinacia (reed). ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଜଲୁଣ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଉଲପ, ଉଲୂକ

ଶର ଖଡ୍ଗ—ସଂ. ବ—ଶର ଗଛ ମୂଳ (ଦେଖ) Śara khadga Śara gachha mula (see)

ଶର ଗଛ ମୂଳ—ଦେ.ବ—ଶରଗଛର ତେର—The root of Śara plant. Śara gachha mūla [ଦ୍ର—ଏହା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାର ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଶରଶଟ୍ଟ—ହରେକୃଷ୍ଣ. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଶରଗା—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମ) ବ—ଶାଳୁଆ କାଠ; ଶାଳୁଆ ଗଛ—Śāl tree. Śaragā

ଶର ଗୁନ୍ଥାଣି—ଦେ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶର ଗୁନ୍ଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ—The act of piercing a thing with a number of arrows so as to resemble sewing. Śara gunthāṇi [ଦ୍ର—ଶର ଶେଯ ଶରଗୁନ୍ଥାଣିକି ସେ କଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶର ଗୁଲ—ସଂ. ବ—୧ । ଶରତୃଣ (ଦେଶ)—1. Śaratṛuṇa Śara gulma (See) ୨ । ସ୍ୱମାସ୍ଥଶୋକ୍ତ ମୂଥପତି ସର୍କଟ ବିଶେଷ—2. The name of a leader of monkey-soldiers mentioned in the Rāmāyaṇa.

ଶର ଚିହ୍ନ—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—କୌଣସି ବିଷୟ ବା Śara chihna ଲେଖା ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ ଶରଚିହ୍ନ शरचिन्ह କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ,କମା ନଦୀର ଓ ମାର୍ଗଦର ଗତିକୁ ବା ପ୍ରବାହର ଦିଗକୁ ନକସାରେ ଚଢାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବାଣାକୃତି ଚିହ୍ନ, (ଯଥା—→)—The arrow mark; a sign used in writing to indicate the direction of the flow of a river or road or in directing the reader's particular attention to something following.

ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବ (ଶରତ୍+ଚନ୍ଦ୍ର, ୭ମ୍ପୀ ତତ୍ପୁ ବା ମ. ପ. Śarachchandra ଗୋ.)—ଶରତ୍‌କାଳରେ ନର୍ମଳ ଆକାଶରେ ପଡ଼ିଥିବା ଚନ୍ଦ୍ର—The autumnal moon in its cloudless splendour; the moon shining in the bright autumn sky. [ଦ୍ର—ଶରତ୍‌କାଳରେ ଆକାଶରେ ମେଘ ନ ଥିବାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଭାର ଢୋପା ବା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଦେଖାଯାଏ ।] ଦେ ବ ପୁଂ—ପୋକଙ୍କ ନାମ—Name given to males.

ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରଦାସ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଉଦ୍ଭତଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ଓ ଉଦ୍ଭତ Śarachchandra dāsa ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ବଙ୍ଗୀୟ ବଙ୍ଗାସ୍ଥପତ୍ତ୍ରିତ—The famous Bengalee traveller and author (on Tibbet). [ଦ୍ର—୧୮୭୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଉଦ୍ଭତ ଓ ଚୀନ ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରି ଏ ଉଦ୍ଭତ ଭ୍ରମଣବୃତ୍ତାନ୍ତ, ଉଦ୍ଭତୀୟ-ର'ଭାଷା ଅଭିଧାନ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ ବାହାଦୁର ଓ C. I, E ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । ଉଦ୍ଭତୀୟ ଭାଷା ତଥା ଆଗ୍ନତ ବ୍ୟବହାର ଓ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହାଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା ପୃଥିବୀବିଖ୍ୟାତ । ଏ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନତାରେ ଉଦ୍ଭତ ଭାଷାର ଅନୁବାଦକଭର୍ମ କରି ୧୯୦୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପେନ୍‌ସନ୍ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।]

ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରନିଭାନନ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଶରତ୍‌ଚନ୍ଦ୍ର+ନିଭ=ସଦୃଶ+ଆନନ, Śarachchandranibhānana ବହୁବ୍ରୀ)—ଶରତ୍‌କାଳୀନ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ମନୋହର ମୁଖ—A face as beautiful as the autumn moon. ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ)—ଶରତ୍‌କାଳୀନ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ମନୋହର ମୁଖଯୁକ୍ତ—Having a face as fair as the autumn moon. (ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରନିଭାନନା—ସ୍ତ୍ରୀ

ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ପ୍ରଭା ଯାହାର; ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍र Śarachchandraprabha +ପ୍ରଭା; ବହୁବ୍ରୀ)—ଶରତ୍‌କାଳୀନ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ନର୍ମଳ—Bright as the moon in the autumn sky. (ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରମରୀଚି—ସଂ. ବ (ଶରତ୍‌ଚନ୍ଦ୍र+ମରୀଚି, ୭ମ୍ପୀ ତତ୍ପୁ)—ଶରତ୍‌କାଳୀନ ଚନ୍ଦ୍ରର କିରଣ—Śarachchandramarīchi The rays of the moon in autumn.

ଶରଚ୍ଛଶୀ—ସଂ. ବ (ଶରତ୍+ଶଶୀ; ୭ମ୍ପୀ ତତ୍ପୁ)—ଶରତ୍‌କାଳୀନ ଚନ୍ଦ୍र Śarachchhaśi Autumn moon.

ଶରଜ—ସଂ. ବ (ଶର+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜାତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ, ଶରରୁ Śaraja ଜାତ)—୧ । ସଦ୍ୟୋଜାତ ଘୃତ—1. Fresh clarified butter. ୨ । ନବନୀତ (ହି. ଶ)—2. Butter. ୩ । ଶରଜନ୍ମା (ଦେଶ)—3 Śarajanmā (See) ସଂ. ବିଣ—ନଡ଼ାଶର ଗଛରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବା ନର୍ମିତ—Produced from or made of sara reed.

ଶରଜନ୍ମା—ସଂ. ବ (ଶର+ଜନ୍ମନ୍, ଶରଜନ୍ମନ୍; ୬ମା. ୧ବ; ଶର= Śarajanmā ଶର ବନରେ ଜନ୍ମ ଯାହାଙ୍କର) —ଷଡ଼ାନନ; କାର୍ତ୍ତିକେୟ—Kārttikeya, the elder son of Mahādeba.

ଶର ଜାଲ(ଲ)—ସଂ. ବ (୭ମ୍ପୀ ତତ୍ପୁ)—ଶରସମୂହ; ଜାଲ ପରି ଘନ- Śara jāla(la) ଭାବରେ ପରସ୍ପର ଛନ୍ଦହୋଇ ଦେଖା ଯାଉଥିବା ବହୁ ଶରସମୂହ—A net of arrows; a very thick discharge of arrows resembling a network formed in air.

ଶରଠ—ସଂ. ବ (ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସାକରିବା, ବଧକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ୍)—Śaraṭa ୧ । କୃତ୍ରିମ; ଏଣ୍ଡୁଅ—1. Camelleon. ୨ । କୁସୁମ୍ଭଶାକ; କୁସୁମ୍ଭ ଫୁଲ—2. Saflower plant; Carthamus Tinctorius. ୩ । କରଞ୍ଜ (ହି.ଶ) 3. Pongamia Glabra (tree).

ଶରଟୀ—ସଂ. ବ—ଲାଜକୋଳ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ) Śaraṭī Mimosa Pudica (plant).

ଶରଣ—ପୁ. ବ.—(ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+ଭାବ ଅଳ)—୧ ।ବଧ; Śaraṇa ହିଂସା—1. Killing; injuring (Apte). ୨ । ରକ୍ଷଣ—2. Protecting. ୩ । ରକ୍ଷା—3. Saving; protection. ୪ । ଆଶ୍ରୟ—4. Refuge; shelter; protection. ୫ । ଗୃହ—5. House. ୬ । ରକ୍ଷକ—6. Protector ୭ । ଆଶ୍ରୟ ନେବା ସ୍ଥାନ 7. A place of refuge; asylum; sanctuary (Apte). ୮ । ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ—8. Lair; resting place (Apte). ୯ । ବିହାରର ଜିଲ୍ଲା ଉତ୍ତରଜର ସାବାବାଦ ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ଶାରଣ ନାମକ ଜିଲ୍ଲା (ହି. ଶ)—9. District Śāran in Bihar. ୧୦ । ଜଳ—10. Water (M. W.)

ଦେ. ବ.—୧ । ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ବ୍ୟକ୍ତି; ଆଶ୍ରୟ ଦାତା—1 One who gives shelter. [ଭ—ଶତ୍ରୁଚରଣ ମୋର ଶରଣ ରଙ୍ଗ ଚାରଣ ଦେବ ।—ଭକ୍ତ. ପ୍ରେମସୁଧାଜଳଧି]

Digitized by srujanika@gmail.com

୨। ଶରଣାଗତ ବ୍ୟକ୍ତି; ଆଶ୍ରିତ ଲୋକ—2. A person who has come for refuge. [ଉ—ଶରଣ ସମ୍ଭାଳ; ଆଶ୍ରୟ ମୋତେ ହୋଅ ଗରୁଡ଼େ ।
—ରଘୁନାଥ, ଭକ୍ତଭଗା]

ଶରଦ୍ଧା ୩। (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ନକ୍ଷତ୍ରଠାରୁ ୫ଟି ନକ୍ଷତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ିବା ଗଣି; ଶରଣ ପଞ୍ଚକ (ଦେଖ)। [ଦ୍ର—ଏହି ୫ ଦିନ ଭୂମି ଖନନ, ତୃଣ କାଷ୍ଠାଦି ଚ୍ଛେଦନ ନିଷିଦ୍ଧ]—3. The period of five days beginning from Uttarāshārdhā during which digging of earth and cutting of straw is prohibited. [ଦ୍ର—ଧନୁ—ମୀନ ଦ୍ୱୟୋର୍ମଧ୍ୟେ ଯଦି ଚନ୍ଦ୍ରଃ ତଦା ଚନ୍ଦ୍ରମା, ନ ଚ୍ଛେଦ୍ୟଂ ତୃଣକାଷ୍ଠଂ ତ ନ ଯାହା ଦହିତେଽହିତେ । ଶରଣ ପଞ୍ଚକ ସମୟରେ ଏହାଭଲ ଗୋଷ୍ଟିଏ ଜ୍ୟୋତିଷ ବଚନ ଆମ ଦେଶରେ ଚଳେ ।] ୪। ଗତି—4. Motion.

(ଉ—ବଳାହଂଚକ ନାଦେ ଗତି ବଢ଼ାଇବ ଶୁଣାଇ ବଳାତ୍କାରେ ମନ ଶରଣେ ଗଳହଂସ ଜଣାଇ—ଉଷା ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।) ୫। (ନାମ) ଜୟଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଜନୈକ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟରଚୟିତା—5. Name of a poet of Jayadeba's time. [ଦ୍ର—ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରଥମ ସର୍ଗର ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ଲୋକରେ ଉତ୍ପାପଟ୍ଟ ଧରି, ଶରଣ, ଆଖଣ୍ଡଳ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ, କବିରାଜ ଧୋୟୀ ଓ ଜୟଦେବ କବିଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଦୁର୍ବୋଧ ସନ୍ଦର୍ଭର ଦ୍ରୁତ ରଚନା ନିମନ୍ତେ ଶରଣ କବିଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରା ଯାଇଅଛି ।]

ଶରଣଦ—ସ. ବି. ପୁଂ—ଯେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଏ—
Śaraṇada Protector; one who gives shelter.
[ଶରଣଦାତା—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଶରଣଦା, ଶରଣଦାୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶରଣ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବା—
Śaraṇa debā To give shelter to a person in danger.
[ଶରଣ ରକ୍ଷିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶରଣ ଧରଣୀ—ଦେ. ବି— ଗଞ୍ଜାମର ଆଠଗଡ଼ ରାଜ୍ୟ—Name of the estate of Athagarda in Ganjām.
[ଦ୍ର—କଲାପାହାଡ଼ ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲା, ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ପୁରୁରୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଆଠଗଡ଼ ରାଜ୍ୟରେ ଆଶ୍ରୟ (ଶରଣ) ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ଆଠଗଡ଼ର ତତ୍କାଳୀନ ରାଜା ଓଡ଼ିଶା ରାଜାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଆଦର ସମ୍ମାନ ସହିତ ଆଶ୍ରୟ (ଶରଣ) ଦେଇଥିଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା ଆଠଗଡ଼ର ରାଜାମାନେ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ବହୁ ସଂକଟାର୍ଦ୍ଦ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ଅସିଥିବାରୁ 'ଆଠଗଡ଼' ରାଜ୍ୟ ଶରଣ ଧରଣୀ ବା ଶରଣ ରାଜ୍ୟ ନାମରେ ପୂର୍ବେ ଅଭିହିତ ହେଉଥିଲା ।]
[ଉ—ଜହିଲ ଶା ବାଲୁକେଶ ଶରଣ ଧରଣୀ ଈଶ—ଜହ୍ନସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚତୋଷ୍ପଦୀ, କ. ଗୀତ ।]

ଶରଣ ଧରିବା (ଯିବା) —ଦେ. କ୍ରି— ଅସହ୍ୟ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ Śaraṇa dharibā (jibā) (ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି) କୌଣସି ମହତ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଶରଣ ଲଓୟା ଠାରେ ଆଶ୍ରୟପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବା; ଶରଣାଗତ ହେବା—
शरण लेना(पकड़ना) To take shelter under a great personage to be saved from danger.
ଶରଣ ନେବା
ଶରଣ ପଶିବା
} —ଅନ୍ୟରୂପ
[ଉ—ବିକଳେ ଶରଣ ଗଲ୍ଲ ଶରଣ-ବତ୍ସଳ ଗାଦଯଦ୍ୟେ—ରଘୁନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା; ଆମ୍ଭଠାରେ ଆସି ଡାଙ୍କର ଲୋକମାନେ ଶରଣ ପଶିଛନ୍ତି ପୁତ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧ ମନେ ।—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଶରଣ ପଞ୍ଚକ—ସ. ବି—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସରେ ଚନ୍ଦ୍ରର Śaraṇa pañchaka ସଞ୍ଚର ଓ ଭୂମି ରାଶିରେ ରହିବା କାଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା (୨୯ଶ), ଶ୍ରବଣା (୨୬ଶ), ଧନିଷ୍ଠା (୨୩ଶ), ଶତଭିଷା (୨୪ଶ), ଓ ପୂର୍ବ ଭାଦ୍ରପଦ (୨୫ଶ) ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଏକାଦିକ୍ରମେ ପଡ଼ିଥିବା ୫ଟି ଦିବସ । (ଏହି ୫ ଦିନ କାଳ ତୃଣ କାଷ୍ଠାଦି ଚ୍ଛେଦନ ଓ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ, ଗୃହାଚ୍ଛାଦନ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ ନିଷିଦ୍ଧ)—(Hindu astrology) The period of five days beginning from Uttarāshārdhā asterism during which no artisan's work should be done.
[ଦ୍ର—ମୈଥିଳୀ ପଞ୍ଜିକାରେ ଧନିଷ୍ଠାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରେବତୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ର ବର୍ଗିତ୍ଥ ଭିଥିମାନଙ୍କରେ ତୃଣକାଷ୍ଠାଦି ସଂଗ୍ରହ, ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ଯାତ୍ରା ଓ ଗୃହଚ୍ଛାଦନ ନିଷିଦ୍ଧ ।
(ଦ୍ର. ଶ) ପଞ୍ଚକ ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ଶରଣ ପଞ୍ଜର—ସ. ବି—(ରୂପକ)—ପକ୍ଷୀର ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯିବା Śaraṇa pañjara ଆଶ୍ରୟଦାତା ବ୍ୟକ୍ତି, (ଯେଉଁପରି ପକ୍ଷୀ ପଞ୍ଜରା ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ବାହ୍ୟ ଅପଦ ବିପଦରୁ ନିରାପଦ ଥାଏ, ସେହିପରି ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ନେବାଦ୍ୱାରା ଅପର ବ୍ୟକ୍ତି ନିରାପଦ ହୁଏ ।)—A personage under whose shelter a person is safe from danger like a bird in a cage. (ଯଥା - କ୍ଷମାସାଗର ନରବର, ଶରଣ ପଞ୍ଜର ମୃଗର—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ଶରଣ ପଞ୍ଜର ମାନୋଦ୍ଧାରଣ—ଦେ. ବି—ଆଠଗଡ଼ର ରାଜା ପୁରୁଷରର Śaraṇa pañjara mānoddhāraṇa ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଇ ପୁରୁର ରାଜା ବିଦ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିବାରୁ) ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆଠଗଡ଼ ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି—A title of honour given to Rājā of Athagarda by Maharaja Dibyasiṁha Deba of Puri.

ଶରଣ ପାତ୍ର—ସ. ବି.—ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥଳ—
Śaraṇa pātra One who gives shelter.
(ଉ—ସବୁବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ତ ମୋ ଶରଣ ପାତ୍ର ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ସ୍ତ୍ରୀ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶରଣ ପ୍ରାର୍ଥନ(ନା)—ସଂ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନକଟରେ ଅଶ୍ରୟ ପାଇବାପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା—Prayer for being given protection.
Śaraṇa prārthana(nā) (ଶରଣେ ରକ୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶରଣପ୍ରାର୍ଥୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ତତ୍ସମ) ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଠାରେ ଅଶ୍ରୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ—Seeking shelter.
Śaraṇa prārthī (ଶରଣେ ପ୍ରାର୍ଥିନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶରଣ ବତ୍ସଲ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶରଣ=ଅଶ୍ରୟ+ବତ୍ସଲ =ଅନୁରାଗୀ)—ଯେ ଶରଣାଗତ ଲୋକଙ୍କୁ ସ୍ନେହ କରେ—One who loves a person who seeks shelter under him.
Śaraṇa batsala (ଶରଣେ ବତ୍ସଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶରଣେ ବାତ୍ସଲ୍ୟ; ଶରଣବତ୍ସଳତା—ବ)

ଶରଣ ବୋଲିବା—ଦେ.କ୍ରି—ମୁଁ ଶରଣାର୍ଥୀ ଅଟେ, ଏହା ମୁହଁରେ କହିବା—To say that I am desiring shelter at your hands.
Śaraṇa bolibā ଶରଣ ନିଲାମ ବଲେ ବଲା
ଶରଣ ବୋଲନା (ବ୍ର—ଚରଣ ଜଂଜେ ଭୁ ଯେଲ ଦେଲେ ଦେଲେ ଶରଣ ବୋଲିବ ବିନା—ଜଜ୍ଞଦୁର୍ଯ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ)

ଶରଣ ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଶ୍ରୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—To seek refuge; to ask or pray for shelter; to approach a person for shelter.
Śaraṇa māgibā
ଶରଣମାଗନା (ବ୍ର—ପିଣ୍ଡ ମାଡ଼ ପ୍ରାନା ଅନାଥା ବାଳକା ଶରଣ ମାଗେ ଜଜଲେ—ଗ୍ରଧାନାଥ, ସାଙ୍ଗଗ)

ଶରଣ ଯିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ଅଶ୍ରୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—1. To pray for shelter ୨ । ଶରଣ ଧରିବା (ଦେଖ) 2. Śaraṇa dharibā (see)
Śarana jibā (ବ୍ର—ତୋର ଶରଣ ଗଲ ମୁହିଁ, ମୋ ଗର୍ଭ ଲଜ ଭ୍ରବଭାହୁ ! ଜଗନ୍ନାଥ—ଭ୍ରଗବତ)

ଶରଣ ରକ୍ଷଣ—ସ. ବ—(ଶରଣ+ରକ୍ଷ ଧାତୁ+ଅନ ଅନ) ଶରଣାଗତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—Protection of a person (who takes shelter) from danger.
Śaraṇa rakshaṇa (ଶରଣାଗତ ରକ୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଶରଣାଗତରକ୍ଷଣ ଶରଣାଗତରକ୍ଷଣ

ଶରଣ ରକ୍ଷଣ ବାନା—ଦେ. ବ—ସ. ବିଣ—(ଶରଣ+ରକ୍ଷ ଧାତୁ କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ=ଯେ ଆଶ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରକ୍ଷା କରେ=ଶରଣରକ୍ଷଣ+ଦେଶଜ ବାନା)—ଶରଣାଗତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଯାହାର ବ୍ରତ—A person (who is compared to a flag) whose avowed duty is to protect persons taking shelter under him.
Śaraṇa rakshaṇa bānā
ଶରଣାଗତରକ୍ଷକ

ଶରଣ ରାଜ୍ୟ—ଦେ. ବ.—ଶରଣ ଧରଣୀ (ଦେଖ)—Śaraṇa dharaṇī (see)
Śaraṇa rājya

ଶରଣ ସୋଦର—ଦେ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍ ଶରଣ+ସୋଦର=ସହାୟ)—ଶରଣାଗତର ମିତ୍ର-Friend of one who has taken shelter under him.
Śaraṇa sodara
ଶରଣାଗତେର ବନ୍ଧୁ
ଶରଣାଗତକା ମିତ୍ର
[ବ୍ର—ତୁ ଯେବେ ଶରଣସୋଦର, ଏ ସ୍ନେହ-ପାଶ ଛେଦ ମୋର—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭ୍ରଗବତ ।]

ଶରଣ ସ୍ଥଳ (ସ୍ଥାନ)—ସ. ବ—ଅଶ୍ରୟ ସ୍ଥାନ; ଯେଉଁଠାରେ ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ଅଶ୍ରୟ ନେବ—A place of shelter or refuge.
Śaraṇa sthala (sthāna)

ଶରଣ ହୀନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍ ପୁରୁଷ)—ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ; ଅଶରଣ; ଅବଳାଶ୍ରୟ—Shelterless; a person having no protector.
Śaraṇa hīna (ଶରଣ ହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶରଣା—ଦେ. ବ (ସ. ଶରଣ=ଜଳ)—ଛେଲ୍ଲାକେଉଣ୍ଡି; ଶେରଣା ମାଛ; (ସ୍ତ୍ର.ନାମ ସଦ୍ଭାସ୍ତ୍ରର) ବୃଦ୍ଧଚ୍ଛତ୍ର—1. Barbus Saraṇa (fish). (ସମାସରେ) ଅଶ୍ରିତା ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ ପୋଷା (ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ)—Protected (female). [ବ୍ର—ଯାଣ୍ଡବଶରଣା ପାନା ଦ୍ରୁପଦ ଜନ୍ୟାଉ—ଗ୍ରଧାନାଥ. ସଦ୍ଭାସାଗ୍ର ।] ସ. ବ—ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟାରଣୀ ଲତା (ହି. ଶ)—Paederia Faetida (creeper).

ଶରଣାଗତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶରଣ=ଅଶ୍ରୟକୁ+ଆଗତ=ପ୍ରାପ୍ତ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯେ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନକଟରେ ଶରଣ ନେଇ ଥାଏ; ଆଶ୍ରିତ—Taking shelter to be saved from danger. ବ. ପୁଂ—୧ । ଆଶ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. One who has taken refuge; a refugee. ୨ । ଶିଷ୍ୟ; ଚେଲା (ହି. ଶ)—2. Disciple.
[ଶରଣାଗତନ—ଅନ୍ୟରୂପ]
ଶରଣାଗତା } —ସ୍ତ୍ରୀ
ଶରଣାଗନା }

ଶରଣାଗତ ପାଳକ—ସ. ବିଣ ଓ ବ ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶରଣାଗତକୁ ରକ୍ଷା କରେ ବା ପାଳନ କରେ—The protector of a refugee.
Śaraṇāgata pālaka (ଶରଣାଗତ ରକ୍ଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଶରଣାଗତ ପାଳକା, ଶରଣାଗତ ରକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶରଣାଗତ ପାଳନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶରଣାଗତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—The protection of a refugee. from danger. ବିଣ. ପୁଂ—ଶରଣାଗତ ପାଳକ (ଦେଖ)—Śaraṇāgata pālaka (See)
Śaraṇāgata pālana (ଶରଣାଗତ ରକ୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶରଣାଦି—ଦେ. ବିଣ (ସ. ଶରଣାର୍ଥୀ)—ଶରଣାଗତ—Seeking protectio. [ବ୍ର—ଶରଣାଦି ଲୋକେ ରକ୍ଷିବ ସବୁ କାଳେ, ଯେ ଜାଣିବାର ଦୋଷ କଲେ ଅବା କଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
Śaraṇādi

ଶରଣାର୍ତ୍ତିହର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ଓ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଶରଣ ପାଇବ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ବେଦନାକୁ (ଶରଣାର୍ତ୍ତିହର—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ହରଣ କରନ୍ତି—Removing the grievance of a person seeking shelter
Śaraṇārttihara

ଶରଣାର୍ଥୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ତତ୍ପୁରୁଷ, ଶରଣ ଜନ୍ୟରେ ଅର୍ଥ =ପ୍ରାର୍ଥୀ)—ଶରଣପ୍ରାର୍ଥୀ—Praying for being given shelter; seeking refuge
Śaraṇārthī (ଶରଣୈଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଶରଣାର୍ଥିନା, ଶରଣୈଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶରଣି(ଣୀ)—ସଂ. ବ (ଶରଣ+ଇ, ବଢନ୍ତେ ଈ; ଗମନାର୍ଥ ଯାଦ୍ୱାରୁ Śaraṇi(ṇī) ଅଞ୍ଚା ଜନ୍ମଯାଏ)—୧ । ମାର୍ଗ; ପଥ; ରାସ୍ତା—1 Path; road; way. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ର ଦୁହିତା; ଜୟନ୍ତୀ—2. Name of Indra's daughter. ୩ । ଜୟନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ; ଅର୍ଜୁନ ବା ଅଗରଥୁ ଜାତ— 3. A tree; Premna Serratifolia. ୪। ପ୍ରସାରଣୀ ଲତା; ପଥାରୁଣୀ ଲତା—4. A creeper; Paederia Foetida (creeper). ୫ । ପୃଥିବୀ (ହି. ଶ)— 5. The earth. ୬ । ହିଂସା (ହି. ଶ)—6. Injury. ୭ । ରେଖା; ଧଂକ୍ତି—7. Row; line (Apte).

ଶରଣ୍ଡ—ସଂ. ବିଣ (ଶୃ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କଣ୍ଡୁ. ଅଣ୍ଡ)—୧ । ଧୂର୍ତ୍ତ— Śaraṇḍa 1. Wicked. ୨ । ଲମ୍ପଟ; କାମୁକ—2. Lecherous. ବି—୧ । (+କର୍ମ. ଅଣ୍ଡ) ପକ୍ଷୀ—1.Bird. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଅଳଙ୍କାର (ହି. ଶ)—2. A kind of ornament. ୩ । ଛୁଁଚିପିଟି (ହି. ଶ)—3. House-lizard. ୪ । ଏଣ୍ଡୁଅ (ହି. ଶ)—4. Chameleon. ୫ । ଧୂର୍ତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A rogue ୬ । କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A lecher.

ଶରଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ସରଣ୍ଡା (ଦେଶ)—Saraṇḍā (See) Śaraṇḍā [ଉ—ଏ ପରେ ଶରଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡେ ପଡନ୍ତେ ଉଠିବ ବଢି-ପ୍ରସୂତ—ଉଖାନାଥ. ଗାଦ୍ଦୀ ।]

ଶରଣ୍ୟ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଶରଣ+ସମର୍ଥାର୍ଥେ; ଯ)—୧ । ଆଶ୍ରୟ ଦାତା; ବିପଦରୁ ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା—1. Saviour; (ଶରଣ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) protector. ୨ । ଆଶ୍ରୟ—2. Shelter; refuge. ୩ । ରକ୍ଷଣ—3. Protection. ୪ । ଗୃହ— 4. House ୫ । କ୍ଷତି—5. Loss; mischief. ୬ । ଆଘାତ—6. Hurt; blow; stroke. ବିଣ. (ଶରଣ୍ୟତା—ବି) ପୁଂ—ଶରଣାଗତ ରକ୍ଷଣ ସମର୍ଥ; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ (ଶରଣ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ—Able to protect a person from danger

ଶରଣ୍ୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶରଣ୍ୟ+ଆ)—ଦୁର୍ଗା; ଭବାନୀ—Durgā, Śaraṇyā ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶରଣ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Śaraṇya.

ଶରଣ୍ୟୁ—ସଂ. ବି (ଶୃ ଧାତୁ+କଣ୍ଡୁ. ଅନ୍ୟୁ)—୧ । ମେଘ— Śaraṇyu 1. Cloud, ୨ । ବାୟୁ—2. Wind. ୩ । ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା—3. Protector. ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ନୀ (ହି. ଶ)—4. A wife of the Sun-god.

ଶରତ୍—ବୈଦେ. (ପା) ବ (ବତରଥ) (ଅ. ଶର୍ତ୍) —କୌଣସି କଥାବାର୍ତ୍ତାର ବା ଚୁକ୍ତିର ଆନୁଷଙ୍ଗିକ କାମ୍ୟ ବା ଅଙ୍ଗ— ଶର୍ତ୍ତ Condition or terms of any contract. ଶାରତ, ଶାର୍ତ [ଯଥା—ସଙ୍କ ଶରତ୍, ପଟାର ଶରତ୍ ।] ଦେ. ବ (ସଂ. ଶରତ୍ଚନ୍ଦ୍ର)—ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରର ଡାକ ନାମ—Name for calling Śarachchandra- ସ. ବ (ମୂଳଶବ୍ଦ)

(ସଂ. ଶରତ୍ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମା ବହୁବଚନର ୧ ବଚନରେ 'ଶରଦ୍' ହୁଏ, ମାନ୍ତ ଓଡ଼ିଆରେ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରଥମା ବହୁବଚନରେ 'ଶରତ୍' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)—ଋତୁ ବିଶେଷ; ବର୍ଷାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ହେମନ୍ତର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଋତୁ; ଆଶ୍ୱିନ ଓ କାର୍ତ୍ତିକ ଏହ୍ନ ଦୁଇ ମାସ (ମତାନ୍ତରେ ଭାଦ୍ର ଓ ଆଶ୍ୱିନ ମାସ ଦ୍ୱୟ)—Autumn season (months of Āświna and Kārttika or Bhādra and Āświna). [ଦ୍ର—ବୈଦିକ କାଳରେ ଓ ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ମତରେ ଭାଦ୍ର ଓ ଆଶ୍ୱିନ ମାସକୁ ଶରଦୃତୁ କୋଲ୍ଲ ଯାଉଥିଲା; ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଶ୍ୱିନ ଓ କାର୍ତ୍ତିକକୁ ଶରଦ୍ଋତୁ କୋଲ୍ଲଯାଏ । (ହି. ଶ ଓ ବିଶ୍ୱକୋଷ) । ମାଧବାଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ କାଳମାଧବ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଇଷ (ଆଶ୍ୱିନ) ଓ ଊର୍ଜ (କାର୍ତ୍ତିକ) ମାସଦ୍ୱୟକୁ ଶରତ୍କାଳ କୋଲ୍ଲ ଯାଇଅଛି ।]

ଶରତ୍କାମୀ—ସ. ବ.—(ଶରତ୍+କାମିନ୍; ଶରତ୍ କାଳରେ ଯାହାଙ୍କର Śarat-kāmī ସଙ୍ଗମ କାଳ ଘଟେ)—କୁକୁର—The dog (whose pairing season is autumn).

ଶରତ୍କାଳ—ସ. ବ.—ଶରଦୃତୁ— Śarat-kāla Season of autumn

ଶରତ୍କାଳୀନ—ସ.ବିଣ.—ଶାରଦୀୟ; ଶରତ୍କାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ-Autumnal; relating to autumn. Śarat-kālīna

ଶରତ୍କାଳୀନ ଉତ୍ସବ—ସ.ବ.—ଆଶ୍ୱିନ ପଦ୍ଧ; ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗୋତ୍ସବ— Śarat-kālīna utsaba The worship of Goddess Durgā in autumn.

ଶରତ୍ କୁମାର—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males. Śarat-kumāra

शरतकुमार शरतकुमार (ଶରତ କୁମାର୍ତ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶରତ୍ ପଦ୍ମ—ସ. ବ. (ସ .ଯ. ତତ୍ପୁ)—ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମ (ହି. ଶ) Śarat-padma White lotus.

ଶରତ୍ ପର୍ବ—ସ. ବ.—(ସ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ଶରତ୍ + ପର୍ବନ୍; ୧ମା ୧ବ)— Śarat-parba କୋଜାଗର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—The fullmoon of the month of Āświna.

ଦେ. ବ.—ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗୋତ୍ସବ—The worship of Durgā in Āświna. ଶାରଦୀୟ ଉତ୍ସବ

ଶରତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା —ସ. ବ.--ଆଶ୍ୱିନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—The full-moon of the month of Āświna. Śarat-pūrṇṇimā

ଶରତ୍ ଶଶୀ—ଦେ. ବ.—(ସ ଶରତ୍ଶଶୀ)—ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ର (ଦେଶ)— Śarat śaśī Śarachchandra (See)

ଶରତ—ଦେ. ବ.—(ସ· ଶରତ୍)—୧ । ଶରତ୍କାଳ—1 Autumn. Śarata ୨ । ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରର ଡାକନାମ—2 Name for calling Śarachchandra.

ଶରତ୍ ଶାରତ

ବୈଦେ. ବ.—ଶରତ୍ (ଦେଶ) Śarat (See)

ଶର ଢାଳିବା—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) କି.—ଟାଳିବା; ଦିନ ଦିନ ବୋଲ୍ କରୁ Śara tāḷibā ଦିନକୁ ଦିନ ପଛାଇବା—To postpone; to put off things from day to day.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶର ତୃଣ ଃ° ବ.—ଧା.ଏ.ବର୍ଗ. ସାର୍ଦ୍ଦାଯୁଃ ତୃଣ ବଶେଷ; ମୁଞ୍ଜତୃଣ; Śara tṛuṇa କାଣ୍ଡଶର—The muñja grass, Saccharum Arundinaceum, Var, Cilearis; the penr-eed grass. [ଦ୍ର-ଏହାର ଗନ୍ଧ ଅଶ୍ୱ ଗନ୍ଧ ପର ୮।୧୦ ଦ୍ୱାର ଡେଙ୍ଗା; କନ୍ଦ ପଶ ସରୁ । ଏହାର ପତ୍ରଦ୍ୱାରା ଘର ଛଉଣି ଓ ଯାନ ବହନର ଚାଟ ହୁଏ । ଏହାର ଚାଟ ଦ୍ୱାରା ଧନୁଶରର ବେଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବ କାଠି ଜଳମ ପଥ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ମଧୁରଉତ୍ତ ରସ, ଶୀତଳ, ବଲଶୁର୍ଦ୍ଧକାରକ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଦାହ, ତୃଷ୍ଣା, ମଦ, ଭ୍ରାନ୍ତି, ଅସ୍ର ଦୋଷ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ବସର୍ପ, ନେତ୍ର ରୋଗ ଓ ତ୍ରିଦୋଷ ପଶେ ଉପକାରକ ।]

ଶରଦ୍—ଶ. ବ (ଶୃ ଧାତୁ+ ଉତ୍ତ୍ୱି. ଅଦ୍) —୧ । ଶରତ୍ (ଦେଶ) —Śarad 1. Śarat. (See) ୨ । ବତ୍ସର; ସବତ୍ସର—2. Year. ଅନ୍ୟ ସମ୍ଭବ ନାମ—ଶାରଦା, କାଳସ୍ରୋତ] ବୈଦେ. ବ—ଗ୍ରୀଷ୍ମାନ୍ତ, ବର୍ଷାବସାନ, ପ୍ରାବୃଡ଼ନ୍ତ୍ୟସୂ ।

ସରଦ୍ (ଦେଶ)-Sarad. (See).

ଶରଦ—ଶ. ବ—ଶାରଦୀସୂ ସାଣାଯନ୍ତ୍ର; ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ସାଣା—A sort of Śarada lute said to be used by Saraswatī.

ଦେ.ବ—୧ । (ସ.ଶରଦ୍)ଶରତ୍କାଳ—1. Autumn. [ଦ୍ର—ଏତ୍ତରୂପେ ବରଷାକାଳ ଶେଷ କରି, ଶରଦ ଆଗମନ ଦେଖି ଗୃଧାସ୍ତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଶରଦୀ ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଶର୍ଦ୍ଦା)—ସରଦ୍ (ଦେଶ)—Sarad

ସରଦା (See) [ଦ୍ର—କାଶ ନଶ୍ମ ନ କରେ ନୂହଇ ଶରଦ । ପ୍ରାତା. ଚନ୍ଦ୍ରକଳାରୂପଣ ଗୀତା ।

ଶରଦ ଜ୍ୱର—ଦେ. ବ (ଅ. ଶର୍ଦ୍ଦା+ସଂ. ଜ୍ୱର)—ଶରଦ ବା କଫ-

Śarada jara କଳଜ ଜ୍ୱର—Catarrhal fever.

ଶରଦୀ ଜ୍ୱର ସରଦୀ ଜର

ଶରଦଣ୍ଡ —ସଂ. ବ—୧ । ଗୃହତ (ହି. ଶ)—1. Whip. ୨ । ଶର

Śaradaṇḍa ତୃଣ (ଦେଶ)—2. Śaratṛuṇa. (See).

ଶରଦନ୍ତ—ସଂ. ବ (ଶରତ୍+ଅନ୍ତ, ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହେମନ୍ତଋତୁ

Śaradanta (ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୁଷ; ମତାନ୍ତରେ କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାର୍ଗଶିର)—The season of early winter.

ଶରଦ(ଦୁ, ଦୋ,)ଲ(ଳି,)—ଦେ.ବ(ସଂ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ; ଏଥିରେ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳାର୍ଦ୍ଧକି

Śarad(du,do)la(li) ତତ୍ତ ଯୋଡ଼ତ ହେଉଥିବାରୁ)—

ଶରଦଳ ୧ । ଦୋଚାର କଡ଼ର ଓ ବରଗାର ଏବ ଧୂଳଥା ଗୃତ ଘରର କାଠ ରୁଅର ମୁଣ୍ଡରେ ଆଡ଼ବାଗରେ ସେଉଁ

ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ଲମ୍ବ ପଟା ମରୁଯାଏ; ଭ୍ରାଉଥ (ଦ୍ର—ବରଗାର ଓ ରୁଅର ଅଗରୁ ବଢ଼ା ଶସ୍ତ୍ରବର୍ଷାରୁ ରକ୍ଷା ତରେ)—1. A plank attached to the ends of the rafters to protect the ends from the wearing effect of sun and rain. ୨ । ତବାଟର ଦୁଇ ପାଖର ଡେଙ୍ଗ କାଠକୁ ଲଗି ତନ୍ତ୍ରକାଠ ଉପରେ ପଡ଼ଥିବା ଚହିତ ପଟା; ଶାର୍ଦ୍ଦୋକ ପଟା—2. A plank laid over the threshold of a door. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଉପରେ ପୁଣି କାନ୍ଥ ଉଠ ଯାଏ । ପୂର୍ବେ ଖିଲଣର ସୁଦ୍ଧ ଜଣା ନ ଥିବାରୁ ତନ୍ତ୍ରକାଠ ଉପରେ ଦୁଇ କାନ୍ଥରୁ ଲଗାଇ ପଟା ଖଣ୍ଡେ ପକା ଯାଇ ସେ ପଟା ଉପରେ ପୁଣି କାନ୍ଥ ଉଠାଯାଇଥିଲ ।]

ଶରଦା—ସଂ. ବ (ଶରତ୍+ଆ)—୧ । ଶରତ୍କାଳ (ହି. ଶ)—

Śaradā 1. Autumn. (Apte) ୨ । ବର୍ଷ; ସାଲ (ହି. ଶ)—2. Year. (Apte).

ଶରଦ୍ଧ —(ଉତ୍ପାଦ) ବୈଦେ. ବ—ସରଦ ଉତ୍ପାଦ (ଦେଶ)

Śaradi (etc) Śaradi etc. (See)

ଶରଦ୍ଧନ୍ —ସଂ ବଣ (ସଂ. ଶରତ୍=ଶରତ୍କାଳରେ+ଜନ୍ ଧାତୁ+

Śaradija କ୍ତ୍ରି. ଅ; ଅଲୁକ୍ ସମାସ)-—ଶରତ୍କାଳରେ ଜାତ; ଶାରଦସୂ—Produced in autumn; autumnal.

ଶରଦ୍(ଦେ)ନ୍ଦୁ —ସଂ. ବ [ଶରତ୍(ତ୍)+ଇନ୍ଦୁ, ଶରତା+ଇନ୍ଦୁ]—

Śaradi(de)ndu ଶରତ୍ଚନ୍ଦ୍ର (ଦେଶ)—Śarachchandra (See)

ଶରଦ୍ଧନ୍ଦୁ ନିଭାନନ —ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶରତ୍+ଇନ୍ଦୁ+ନିଭ=ସଦୃଶ+

Śaradindu nibhānana ଆନନ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶରତ୍ଚନ୍ଦ୍ର (ଶରଦ୍ଧନ୍ଦୁ ନିଭାନନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନିଭାନନ (ଦେଶ)-Śarachchandra nibhānana. (See)

ଶରଦୁଦ୍ଭବ —ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶରତ୍ କାଳରେ ଉଦ୍ଭବ ଯାହାର)—

Śaradudbhaba ବୃତ୍ତସଡ଼ ଶାକ; ଜେଉଡ଼ିଆ ଶାଗ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Amaranthus Gangeticus (pot herb).

ଶରଦ୍ବାନ୍—ସଂ. ବ (ଶରଦ୍ଧତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଗୌତମ ମୁନଙ୍କ

Śaradbān ପୁତ୍ର; କୃପ ଓ କୃପୀଙ୍କ ପିତା—[ଦ୍ର—ଶର ସଙ୍ଗେ ଜନ୍ମି ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କର ନାମ ଶରଦ୍ବାନ୍ ହୋଇଥିଲ ।] 1. Son of sage Gautama, father of Kṛupa and Kṛupī. ୨ । ଶରତ୍କାଳ (ହି. ଶ) —2. Autumn.

ଶରଦ୍ରାସ—ସଂ. ବ—ଶରତ୍କାଳୀନ ରାସଯାତ୍ରା; କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦନ

Śaradrāsa ଅନୁଷ୍ଠିତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ରାସୋତ୍ସବ—The festival of 'Rāsa' observed on the fullmoon day of Kārttika.

ଶରଧା—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ରଦ୍ଧା; ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ମେହ; Śaradhā ଶ୍ରଦ୍ଧା—1. Affection; liking. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—ଶାଧ 2. Eagerness. [ଦ୍ର—ଯେଜେ ବସୁଥାନ୍ତୁ ବଦ୍ଧଣ ଶରଧାରୁ ସରଧା କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୩ । ଲାଳସା—3. Hankering. ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ)ଶ୍ରଦ୍ଧା ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକନାମ—4. Name for calling Śraddhā.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶରଧା(ଧେ)ଇବା—ସ୍ତ୍ରୀ. କ୍ରି (ସଦନ୍ତ)—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବା Śaradhā (dhe)ibā ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ସ୍ନେହସୂଚକ ଦେବା; ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ ଭାଲବାସା **शरधा करना** ଦେବା—1. To like or (ଶରଧା କରିବା, ଶରଧା ଖାଇବା—ଅନୁରୂପ) love a thing or person; to have a liking or affection for. ୨ । (କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି) ଆନ୍ତରିକ ରୁଚିରେ ଲଳାୟିତ ହେବା—2. To have a hankering after (some thing); to hanker after.

ଶରଧା ନାମ—ଦେ. ତ—(ସଂ. ଶ୍ରଦ୍ଧାନାମ)—ଶ୍ରଦ୍ଧା ନାମ (ଦେଖ) Śaradhā nāma Śraddhā nāma (See)

ଶରଧା ବନ୍ଧୁ—ଦେ. ବ.—ପ୍ରତିବନ୍ଧୁ; ସଦାପ୍ରସାଦ ବନ୍ଧୁ—1. God Śaradhā bandhu relation. ୨ । ଅତି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ପାତ्र—ପ୍ରୀତିବନ୍ଧୁ, ପାତାନବନ୍ଧୁ **शरधाबन्धु** 2. Very dear person.

ଶରଧା ବଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବା ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି Śaradhā bala(le)ibā ଶ୍ରଦ୍ଧାନ୍ୱିତ ହେବା—To have a **शौक करना** liking for any person or thing. [ଉ—**ललचाना** ଅନ୍ୟଙ୍କରେ ଭୁଜ ଚଳାବାରେ ସଦା, ଚକ୍ଷାଭୁତ ସହିତ କଲାନ୍ତି ଶରଧା । ରଧାନାଥ. ନଳକେଶ୍ୱର ।]

ଶରଧା ବଳିବା—ଦେଂ ବ—ଶ୍ରଦ୍ଧାନ୍ୱିତ ହେବା; ମନରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଧିକ୍ୟ Śaradhā balibā ଜାତ ହେବା—Having a liking **शौक होना** for; hankering.

ଶରଧା ବାଲି—ଦେ. ବ—(ସଂ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ବାଲୁକା)—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବଡ଼- Śaradhā bāli ଦାଣ୍ଡର ବା ରଥଦାଣ୍ଡର ଧୂଳି (ଭକ୍ତମାନେ ଏହାକୁ ଭକ୍ତି ସହିତ ଦେହରେ ବୋଳ ନିଅନ୍ତି)—The dust of the car-road of Puri. [ଉ—ଶରଧା ବାଲିରେ ଗଡ଼ିଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ । ଦୁମ୍ବୁ ଗୀତ; ××× ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ରଥ ଅଗ ଶରଧା ବାଲିରେ ଉକ୍ତ ଗଡ଼ିଗଲା ପର ×× × ଉଚ୍ଚ ଯାଇ ଠିଆହେଲା । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ଶରଧା ମଣି—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ନାମ— Śaradhā maṇi **शरधा मणि** Name of females.

ଶରଧା ଲଗିବା—ଦେ. ବ—(ମନେ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଖକର ବୋଧ Śaradhālāgibā ହେବା—Seeming pleasant. ଭାଲଲାଗା **अच्छा लगना**

ଶରଧି—ସ. ବ (ଶର+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ଅଧିକରଣ. ଇ)— Śaradhi ତୂଣ; ବାଣଧାରି; ଶରମୁଣା—A quiver.

ଶରଧୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ରଦ୍ଧାନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ଡାକ ନାମ— Śaradhī **शरधा** Name for calling Śraddhā.

ଶର ନିକ୍ଷେପ—ସ. ବ.—ଶର ବନ୍ଧା (ଦେଖ)— Śara nikshepa Śara bindhā (See)

ଶର ପକ୍ଷ—ସ ବ.—ଶର ପୁଙ୍ଖ (୧) (ଦେଖ) Śara paksha Śara punkha (1) (See)

ଶର ପଙ୍ଖ—ସ. ବ.—ଯବାସ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ) Śara pankha Eogonia Arabica (plant).

ଶର ପଞ୍ଜର—ସଂ. ବ—ଶରଶଯ୍ୟା (ଦେଖ) (ବିଶ୍ୱକୋଷ)— Śara pañjara Śaraśajyā (See)

ଶର ପତ୍ର—ସ. ବ.—ଶାଳବୃକ୍ଷ; ଶାଗୁଆନ ଗଛ Śara patra The teak tree

ଶର ପାପ(ପୁ)ଡ଼ି—ଦେ. ବ.—ସରପାପଡ଼ି (ଦେଖ) Śara pāpa(pu)ṛdi Śarapāpaṛdi (See) ସରପାପଡୀ **शरपापड़ी**

ଶରପୀଡ଼ା—ଦେ.ବ.—(ସ ଶସ୍ତ୍ରପୀଡ଼ା)—କୌଣସି ଅସ୍ତ୍ରଚାଳନା ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ Śarapīṛdā କର୍ମ ବା କ୍ଲାନ୍ତି ଯୋଗୁଁ ଶରୀର ପୀଡ଼ା—The ବ୍ୟଥା **व्यथा; पीडा** aching of the body on account of excessive physical labour or fatigue. (ଯଥା—ମୋ ଦେହରେ ଶରପୀଡ଼ା କରୁଛ ।]

ଶରପୁଙ୍ଖ(ଙ୍ଖୀ)—ସ. ବ—୧ । (ଶସ୍ତ୍ରୀଭତ୍) ଶର ବା ବାଣର ସେହି Śarapuṅkha(ṅkhī) ଅଂଶରେ ପର ବା ପକ୍ଷ ଲଗିଥାଏ— ଅନ୍ୟ ସ ନାମ— 1. The feathered part or ପୁଙ୍ଖା ଶନ୍ତୁ, ପୁଙ୍ଖା ଶନ୍ତୁ, ବାଣ- end of an arrow. ୨ । (ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗ; ବାଣପୁଙ୍ଖା, ଶାସ୍ତ୍ରକପୁଙ୍ଖା] ଗୁନ୍ଦ୍ରା(ବୈଦ୍ୟକ) ବନ୍ୟକାଳ 2 The ଶରପୁଙ୍ଖା, ବନନୀଳ, ଶରପୁଙ୍ଖ purple Tephrosia; Tephro. ଶରଫୋଙ୍କା, ସରଫୋକା sia Purpurea [ଉ—ଏହାର ଅକୃତ ୟ—ଉତ୍ତ(ବା)ଳି ଖାଲ ଗୁଳ୍ମ ପର । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଦେ—ଲେଲଃବେଳ୍ଷିଚେଷ୍ଟି, ଏହା କଟୁ, ଉଷ୍ଣ, କୃମି ଓ ବାତଶ୍ଲେଷ୍ମ କେମ୍ପୋଲ ନାଶକ । ଏହାର ସାଳ ମୂତ୍ରିକ ବର୍ଷ ଭା—ଚୋଷ ପୂତ୍ରକେଷ୍ଟଇ ନାଶକ. ଉତ୍ତ ପତ୍ରସ୍ୱାଦ୍ଦ, ରସାସୃକ୍ଦ ଲୁତ, ପ୍ଲୀହା, ଯକୃତ, ବ୍ରଣ, କଫଦୋଷ,ଶ୍ୱାସ,କାସ ନାଶକ । ଶରପୁଙ୍ଖ ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ଶ୍ୱେତ ଓ ନୀଳ । ଶ୍ୱେତ ଜାତୀୟ ଶରପୁଙ୍ଖ ଅଧିକ ଗୁଣଶାଳୀ ।]

ଶରପୁଳି—ଦେ. ବ (ସ. ଶର ଓ ପୁର)—ଏକପ୍ରକାର ପିଠା— Śarapuli A kind of sweet wheaten cake; ଶରପୁରିୟା, ଶରପୁର fried in ghee (made in Sākshie **शरपुरीन** gopāla temple, Puri) [ଦ—ଏହା ଗହମ ଚୂନାର ଗଳରେ ନର୍ମଳ ଘୃତପକ୍ୱ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଜାତୀୟ । ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋପୀନାଥଙ୍କୁ ଭୋଗ କରିବା ବଡ଼ ଜାତୀୟ ପିଠାରୁ ଭୋଷ୍ଟର ସତ୍ତରେ ଦେଉଳଆ ଜର ମଡ଼ାମଡ଼ି ରହି ତା ଉପରେ ଖଣ୍ଡ ଛଡ଼ା ଯାଇ-ଥାଏ ।]

ଶର ପ୍ରୟୋଗ—ସ. ବ (ସପ୍ତୀ ତତ୍) —ଲକ୍ଷ୍ୟ ବସ୍ତୁ ବା ସ୍ଥାନ ଅଭିମୁଖେ Śara pryoga ଧନୁ ଦ୍ୱାରା ଶର ବା ବାଣ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା; ଶର ଯୋଜନ } ଅନ୍ୟରୂପ ବାଣ ମାରିବା; ଶର ନିକ୍ଷେପ— ଶରବନ } Shooting with the bow and arrow.

ଶର ବଣ—ଦେ. ବ (ସ. ଶର ବନ)—ଯେଉଁ ବଣ ଶର ଗଛରେ Śara bana ପୂର୍ଣ୍ଣ—A forest or jungle of Śara ଶର ବନ reeds. [ଉ—ଶର ବଣରେ ଘର କରିଣ ରହିଲେ **शर वन** —ଭୂସୁଣ୍ଡି. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।] [ଦ—ଜାତିକେସୂଙ୍କର ଶର ବନରେ ଜାତ ହୋଇଥିବା କଥା ପୁରାଣରେ ଉଲ୍ଲେଖ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଶବ୍ଦଣ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ଅଛ ।] ଗ୍ରା ଓ ପଦ୍ୟ—୧ । (ସଂ. ଶ୍ରବଣ)—ଶ୍ରବଣ **शरवन** ଶ୍ରବଣ; ଶୁଣିବା—1. Hearing. [ଦ୍ର—ଶରବଣ ଭରିନ ଋଷିଟିର—ଅଯମନ୍ୟ ହଦଚ୍ଛନ୍ତ୍ୟମଣି ।] ୨ । କାନ—2. Ear.

ଶରବଣା—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶ୍ରବଣା)—ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର (ଦେଖ)—

Śarabaṇā — Śrabaṇā nakshatra (See) (ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)

ଶ୍ରବଣା **शरबना** — ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବନ୍ୟ ତରୁବିଶେଷ Gareinia Cowa (Haines)·

ଶର ବନ—ସଂ. ବ—ଶର ତୃଣର ବନ—

Śara bana — Jungle of Śara reeds.

ଶରବନା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଶବ୍ଦନା (ଦେଖ)

Śarabanā — Śarbanā (see)

ଶର ବର୍ଷଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଏକ ସମୟରେ ଜଯର୍ଯ୍ୟପର ବହୁ ଶର ବୃଷ୍ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ)

Śara barshaṇa — ଶରନିକ୍ଷେପ—Shooting of many arrows at a time.

ଶରବାଣି—ସଂ. ବ (ଶର+ବନ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରସ୍ଫୋଟ ତଗବା+କର୍ମ. ଇ)—୧ । ବାଣର ଅଗ୍ରଭାଗ—1. The point of an arrow. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଇ) ଶରନାଜ; ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ପଦାତିକ ସୈନ୍ୟ—2. Infantry; foot soldier; archer. ୩ । ଶରଜୀବୀ—3. Professional archer.

Śarabāṇi

ଶର ବାରଣ—ସଂ. ବ (ବନ୍ଧୁବ୍ରୀହି)—ଢାଲ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) —

Śarabāraṇa — Shield.

ଶର ବିଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଶ (ଶର+ବିଦ୍ଧ; ଂସ୍ଥା ତତ୍)—ବାଣବିଦ୍ଧ; ଶରଦ୍ୱାରା ଫୋଡ ଦୋଇଥିବା (ଶରବିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Śara biddha — Wounded with arrows; pierced with darts.

ଶରବିନ୍ଧା—ଦେ. ବ—ଧନୁଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଶର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—

Śarabindhā — 1. Shooting with arrows. ୨ । ଲକ୍ଷ୍ୟ

ଶରବିଁଧା **शर बिंधना** — ଭେଦ—2, Shooting at a target.

ଶରବିନ୍ଧା **शरबिन्धना** — ଦେ.ବିଶ— ୧ । ଶରବିଦ୍ଧ—1. Pierced with arrows. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜିତ ଲଜ୍ଜାରେ ମ୍ରିୟମାଣ—2, Much ashamed; put to shame [ଦ୍ର—ଶରବିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖ ଯର ଯାହାର ମୁଖ ଲଜ୍ଜାଦ୍ୱାରା ବିକୃତ ଦୋଇଯାଏ ।]

ଶର ବିନ୍ଧିବା—ଦେ. କି—ଧନୁଦ୍ୱାରା ତୁରନ୍ତୁ ବା ଲକ୍ଷ୍ୟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଶର ନକ୍ଷେପ କରିବା—To shoot an arrow.

Śara bindhibā

ଶରବେଁଧା, ଶରଛେଁଡ଼ା **शर बींधना**

ଶରବିଜ—ସଂ. ବ—ଭଦ୍ରମୁଞ୍ଜ (ଦେଖ) (ବୃ. ଶ)

Śarabija — Bhadra muñja. (See).

ଶରବ୍ୟ—ସଂ. ବ—(ଶର+ଯ; ବ ଆଗମ; କୀ। ଶର+ବେଜ୍ ଧାତୁ; ଯବରଣ କରିବା+କରଣ. ଅ)—ଶରର ଲକ୍ଷ୍ୟ; ଯାହାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ଶର ମାରିବାକୁ ହୁଏ—

Śarabya — The target; butt.

ଶରର—ସଂ. ବ—(ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା ତଗବା+କର୍ମ. ଅର) —୧ । ଅଷ୍ଟପଦ ବିଶିଷ୍ଟ ପାଦ ମୃଗବିଶେଷ (କାଳ୍ପନିକ)—1. A fabulous deer with 8 legs. [ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟାପଦୀ, ଅଷ୍ଟାପଦାଖ, ଅଷ୍ଟପାଦ, ଅଷ୍ଟାଦିଂଦ, ଅନଶ୍ୱୀ ପର୍ବତାଶ୍ରମୀ । (ବିଶ୍ୱକୋଷ)

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଅଷ୍ଟାପଦ, ଅଷ୍ଟାପଦାଖ୍ୟ, ଅଷ୍ଟପାଦ, ଅଷ୍ଟାଦିଂଦ, ଅନଶ୍ୱୀ ପର୍ବତାଶ୍ରମୀ । (ବିଶ୍ୱକୋଷ)

ପ୍ରାଗ୍ଦ୍ୱିପାଦ ଅଷ୍ଟପାଦ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱପାଦ ଓ ଏ ଜୀବ ସିଂହକୁ ମାରିବାକୁ ସମର୍ଥ ।] [ଦ୍ର—ବଳବନ୍ତ ହେଲେ ଯଥା କେଶର, ବଧେ ଗଜାଦ ଶରଭକୁ ଭୟ । ଭଙ୍ଗଂ ବୈଦେଯ୍ଯଶରଭସ୍ୟ ।] ୨ । ଉଷ୍ଟ୍ର; ଓଁ—2. Camel. ୩ । କରଶାବକ, ହାତୀ ଛୁଆ—3, The young of an elephant. ୪ । ରାମଙ୍କ ସେନାର ମୁଖ୍ୟଥ ବାନର ବିଶେଷ (ବୃ. ଶ)—4. Name of a monkey-leader of Rāma's army. ୫ । ଶଲଭ; ପତଙ୍ଗ-ବିଶେଷ; ଝଙ୍କା—5. The grasshopper; locust. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଶସ୍ୟବୃକ୍ଷ ଲତାବହୁ ତରୁ ନଷ୍ଟ କରନ୍ତି ।] ୬ । ଶିଶୁପାଳର ପୁତ୍ର ବିଶେଷ—6, Name of a son of the demon Śiśupāla. ୭ । ଦାନବ ବିଶେଷ —7. Name of demon. ୮ । ନାଗ ବିଶେଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—8. Name of a mythological serpent. ୯ । ବିଷ୍ଣୁ (ବୃ. ଶ)—9. Name of Bishṇu. ୧୦ । ପକ୍ଷିବିଶେଷ (ବୃ. ଶ)—10. A species of bird. ୧୧ । ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ ବିଶେଷ (ବୃ. ଶ)—11. Name of a Sanscrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତିପଦ ଚରଣରେ ୪ ଜଗଣ ଓ ୧ ଗୁରୁ ଥାଏ । ଏଥିର ଅନ୍ୟ ନାମ ଶଶିକଳା, ପଣିଗୁଣ—(ବୃ. ଶ)]—୧୨ । ସିଂହ (ବୃ. ଶ)—12. Lion.

Śarara

ଶରଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—ଗୌତମଙ୍କ ବଂଶଜ ମୁନି ବିଶେଷ—Name of a Śarabhaṅga sage (described in the Rāmāyaṇa)· [ଦ୍ର—ଏହି ମୁନି ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ବନବାସ କାଳରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଏହାଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଏହାଙ୍କୁ ଏହାଙ୍କର କଠୋର ତପସ୍ୟା-ଲବ୍ଧ ବହୁଲୋକକୁ ନେବା ପାଇଁ ସ୍ୱୟଂ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବ ଅଗ୍ରସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତଦ୍ଦୃ ଏହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବା ଅଶ୍ୱଥି ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସତ୍କାର କରିବା ପାଇଁ ଋଷି ଉଙ୍କଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦୁଇଲୋକକୁ ଯିବା କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥଗିତ ରଖିଲେ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ ମୁଁ ମୋ ତପସ୍ୟା ବଳରେ ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟଲୋକମାନ ଅର୍ଜନ କରିଅଛି, ସେ ସମସ୍ତକୁ ଆପଣ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଏଥିରେ ଅସମ୍ମତ ହେଲେ । ସେତେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଅଶ୍ରମସ୍ଥ ସ୍ଥାନ ସେ ନଦେଁଶ କରିଦେଲେ ଓ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଅଗ୍ନି ସ୍ଥାପନ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ସନ୍ଦୀପନରେ କରି ସେଥିରେ ଆହୁତି ଦେଇ ଶେଷରେ ଆପଣା ଶରୀରକୁ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ହୋମ ଦେଲେ । ତାଙ୍କ ଦେହ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଅଗ୍ନିରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭୂତ ହେବାରୁ ଅଗ୍ନିରୁ ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ କୁମାର ଉତ୍ପନ୍ନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଲେ । ଉକ୍ତ ଭୁମାର ବଦ୍ଧ ପଥରୁ ଉଠି ସଶସ୍ତ୍ରର ବ୍ରହ୍ମଲୋକକୁ ଗମନ କଲେ ।]

ଶର ଭଜା—ଦେ. ବ - ଦୁଧ ଅନ୍ତଃ ଦେବା ପରେ ଜରେଇରେ ପଡ଼ିବା
Śara bhajā ପିଠା ଯର ଗୋଲାକାର ଶରର ଆବରଣକୁ ସାବ-
ଶର ଭାଜା ଧାନଭାପୁଙ୍କ ଗୁସ୍ତ ଗୁସ୍ତ କର ଛଠାଇ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ
ଶର ମାଜା ଗୁସ୍ତକୁ ଉପର୍ଯ୍ୟପରି ରଖି ଚହଁରେ ଚଳ ବା ଶଣ୍ଠ ତୁଳା
ବସ୍ତ୍ର ଘିଅରେ ଭାଜି ଉପରେ ଚିନି ପାଉଡର ପକାଇବା ମିଷ୍ଟାନ୍ନବିଶେଷ—
A sort of sweetmeat consisting of layers of cream sprinkled over with pow dered sugar and fried in ghee.

ଶରଭର—ଦେ. ବ—ଶସ୍ତ୍ରଚାଳନ—Excess of arrows. [ବ୍ର—
Śarabhara ସାର ଶରଭର ଶର ଖଣ୍ଡେ ଜର ଶର କର ଭାର
ଶରଭର ଭାର—ଭଟ୍ଟି. ବୈଦେହୀଶରଳାସ ।]

ଶରଭ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଶୁଷ୍କ ଶସ୍ତ୍ରରବିଶିଷ୍ଟା ଓ ବବାହର ଅଯୋଗ୍ୟା
Śarabha କନ୍ୟା (ତ୍ରି. ଶ)—1. A girl with emaciated body and unfit for marriage. ୨ । ଏକପ୍ରକାର କାଷ୍ଠ ନର୍ମିତ ଯନ୍ତ୍ର (ତ୍ରି. ଶ)—2. A kind of instrument made of wood.

ଶରଭୂ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଶର=ଶର ତୃଣ+ଭୂ ଧାତୁ=ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Śarabhū ତ୍ୱତ୍; ଏହାଙ୍କୁ ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ଶର ବଣରେ ନକ୍ଷେପ
କରିଥିବାରୁ)—ଶରଜନ୍ମା; ଷଡ଼ାନନ; କାର୍ତ୍ତିକେୟ—
Kārttikeya.

ଶରମ—ଗ୍ରା. ବ (ଯଦ୍ୟ) (ସ. ଶ୍ରମ)—ଶ୍ରମ; ପରିଶ୍ରମ—Labour.
Śarama ଶ୍ରମ ସରମ [ବ୍ର—ଘନସାର ବାସ ପ୍ରଖର ବଣ୍ଟାସ
ଶରମଭରୁ ପ୍ରସରେ—ଜବସୂପଂ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ବୈଦେ.
ସରମ (ଫା) ବ. (ଫା. ଶରମ୍)—ଲଜ୍ଜା; ବ୍ରୀଡ଼ା; ଲଜ୍ଜା—
ଶରମ Modesty; feeling of shame; bashfulness.

ଶର ମନ୍ଦିର—ଦେ. ବ (ଶର+ମନ୍ଦିର)—ଋତୁମତୀ କନ୍ୟା ଓ ପ୍ରସୂତିକନ୍ୟାଙ୍କ
Śara mandira ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନ ଉପଲକ୍ଷରେ କରାଯିବା
ତୀର ଘର ଉତ୍ସବ—A festival observed on the appearance of the menses of the girls of Raj families. [ବ୍ର—ମହାଦେବୀ ତ ପରମ ବଦୂଷୀ × × × କଲେ ଶର-ମନ୍ଦିର ପରମାସ—ଜବସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ।] [ଦ୍ର—ଗୃହ ଭଲରେ ବର ଗୁଡ଼ଲରେ କୋଠି କଟାଯାଇ ଏଥିରେ ପଞ୍ଚବର୍ଣ୍ଣୀ ମୃତ୍ତିକା ବଥାଯାଏ ଓ ଗୁର କେଣରେ ଗୁପ୍ତେଶ୍ୱର ଗର ଓ ଗୁପ୍ତେଶ୍ୱର ଜଦଳୀସ୍ତମ୍ଭ ପୋତା ଯାଏ । ଉହିଁରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ଥାପି ଉପରେ ଗୁନ୍ଦୁ ଅଷ୍ଟାଣି କୁଲରେ ସାତଘାଏ ରଖି ରଜସ୍ୱଳା ବନ ବାଳକାକୁ ବଜାନ୍ତି ଓ ଗୁଡ଼ିଏ ବାଳିକା ଦଳଘା ପାଣି ପିଙ୍ଗାପିଙ୍କି ଦିଅନ୍ତି । ତା ପରେ ଗୋର୍ଥଜଳରେ ରଜସ୍ୱଳା ବାଳିକାର ଅଭିଷେକ ହସ୍ତାଏ ଏବଂ ଉପରେ ଦେବତା ଦର୍ଶନ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ ବଥାଏ ।]

ଶର ମଲ୍ଲ—ସ. ବ (ଶର=ତୃଣ+ମଲ୍ଲ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+
Śara malla କର୍ତ୍ତୃ.ଅ; ଯେଉଁମାନେ ଶର ତୂଣୀରକୁ ଥଣ୍ଟରେ ଧର
କର ନେଇ ପାଦ ନମ୍ରାଣ କରନ୍ତି)—୧ । ଗୁନ୍ଦୁକାଳିକା
ପକ୍ଷୀ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—1. A bird; the pied myna. ୨ । (ଶର ବଷୟରେ ମଲ୍ଲ) ଶରଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ କରିବା
ବ୍ୟକ୍ତି; ତୀରନ୍ଦାଜ—2. An archer; a warrior fighting with arrows.

ଶର ମୁଖ (ଭୃଷ୍ଟି)—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଶରର ଅଗ୍ରଭାଗ—The
Śara mukha (bhṛushṭi) fine point or shaft of a narrow,

ଶର ମୁଣା(ଣି)— ଦେ. ବ—ତୂଣୀର; ଯେଉଁ ମୁଣିରେ ବା ଥଳରେ ଶରମାନ
Śara muṇā(ṇi) ରଖା ଯାଇଥାଏ ଓ ଯାଦ୍ୱାରା ଧାନୁଷ୍କ କାଳ
ରଶରଥୀମାନେ ଚଲେ ପିଠିଆଡ଼େ ଝୁଲୁଥାଏ ଏବଂ ଧନୁ ମାରିବା ବେଳେ
ତରକଶ ଯହିଁରୁ ତୀରନ୍ଦାଜ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶର କାଢ଼ି ଧନୁରେ
ଲଗାଏ—A quiver.

ଶର ମୁନ—ଦେ. ବ—ଶରର ଅଗ୍ରଭାଗ—The sharp point of
Śara muna ଶରେର ଡଗା ଶରକା ନୋକ an arrow.

ଶରଯୂ(ଯୁ)—ସ. ବ (ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଯୁ, ବକଳ୍ପେ
Śaraju(jū) ଅଯୁ)—ଅଯୋଧ୍ୟା ଦେଶସ୍ଥ ନଦୀ ବିଶେଷ—
Name of a river in Ajodhya. [ଦ୍ର—ଶରଯୁ ନଦୀ ଘର୍ଘର ନଦୀର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଅଟେ । ଏହା ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱରୁ ବାହାର ଘର୍ଘର ନଦୀ ସଙ୍ଗେ ବଢ଼ାଇତ (Bahraich) ଜିଲ୍ଲାରେ ମିଳିଅଛି । ଘର୍ଘର ନଦୀ ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରପାର୍ଶ୍ୱରୁ ବାହାର ହିମାଳୟକୁ ଭେଦ କରି ଥସିଅଛି । ଶରଯୁ ଓ ଘର୍ଘର ମିଳିତ ହେବା ପରେ ବହୁସ୍ଥ ଘାଟଠାରେ ହିମାଳୟରୁ ପ୍ରବାହିତ ଚଉଡା ନାମକ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନଦୀ ଏଥିରେ ପଡ଼ିଅଛି ଓ ଏ ସମ୍ମିଳିତ ନଦୀମାନ ଗୋଗରା (ଘର୍ଘର) ନାମରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଛପରା ଜିଲ୍ଲାରେ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଥାଡ଼ୁ ଆସି ଗଙ୍ଗା ସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛି । ଅଯୋଧ୍ୟା ସମ୍ମିଳିତ ଘର୍ଘର ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ସମ୍ମିଳିତ ଧାରକୁ କେହି କେହି ଘର୍ଘର ଓ କେହି କେହି ସରଯୁ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରନ୍ତି ଓ ଏଥିପାଇଁ ଅଯୋଧ୍ୟାନଗର ଶରଯୁ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବା ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛି ।

ସ୍ୱୟଂ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଏହି ଶରଯୁ ନଦୀରେ ଝାସ ଦେଇ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରିଥିଲେ ଓ ଏହି ନଦୀ ତୀରରେ ମହାପୁରୁଷ ତୁଳସୀ ଦାସଙ୍କ ଅଶ୍ରମ ଥିଲା ।] ଦେ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ)—
ଶରଯୂ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକକୁ ବଅଣିବା ନାମ—Name given to females.
ଶରଯୂ

ଶରଯୁ(ଯୂ) ଦାସ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳବାସୀଙ୍କର ନାମ—A name
Śarju(jū) dāsa given to males amongst the
ଶରଯୂ ଦାସ ଶରଯୁ ଦାସ people of N. W.P.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶରଯୂ(ଯୁ) ଦାସ ମଠ—ଦେ. ବ—ପୁରୀ ସହରର ଗୋଟିଏ ମଠର ନାମ; Śarajū(jū) dāsa maṭha (ଏଥିର ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଗୃମଭକ୍ତ)—ଶରଯୁ ଦାସର ମଠ Name of a Maṭha in the town of Purī. शरयु दासका मठ

ଶର ଯୋଖିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଶର ଯୋଜନ)—୧। ଧନୁରେ ଶର ଲଗାଇବା—1. To apply an arrow to a bow; to fix an arrow to the string of a bow. ୨। ଲକ୍ଷ ବନ୍ଧିବା—2. To shoot at a target; to shoot at an aim with the bow. Śara jokhibā शर सन्धान करना शर मारना

ଶରଳ—ସଂ. ବ (√ଶୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅଳ; ବଳକୁ ସରଳ)—୧। ଦେବଦାରୁ ଗଛ—1. The pine; Pinus Longifolia. ୨। ସଜ୍ଜନ ଅକପଟହୃଦୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A frank person; an open-hearted person; upright man; a good man. ୩। ଜଳ; ପାଣି—3. Water. ସଂ. ବିଣ—୧। ସରଳ; ଅବକ୍ର; ସିଧା—1. Straight. ୨। କ୍ରୂର—2. Cruel. ୩। ଶଠ; ପ୍ରତାରକ—3. Deceitful. ୪। ବକ୍ର—4. Crooked; distorted. Śaralа

ଶରଳକ—ସଂ. ବ (ଶରଳ + କ)—ଜଳ; ପାଣି— Śaralaka Water.

ଶରଳତା—ସଂ. ବ—ସରଳତା (ଦେଖ) Śaralatā Saralatā (See)

ଶରଲୋମା—ସଂ. ବ (ଶରଲୋମନ୍; ୯ମା ୧ବ)—ପ୍ରାଚୀନ ଋଷିବିଶେଷ—Śaralomā Name of a sage. [ଦ୍ର—ଏ କେତେକ ଋଷିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଉରଦ୍ୱାଜକଠାରେ ଅସୁର୍ବେଦ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରଥିଲେ—ହ. ଶ]

ଶର ଶଯ୍ୟା—ସଂ. ବ (ଶରଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଶଯ୍ୟା, ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—୧। ଶରର ସଜ୍ଜମାନ ଭୂମିରେ ଲଗି ମୁନଗୁଡ଼ିକ ଉପରଥଡ଼ିରୁ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଶରର ମୁନମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଶଯ୍ୟା—1. A bed made up by the bristling points of arrows. ୨। ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର (ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନକ୍ଷିପ୍ତ ଶରମାନ ଯେଉଁଠାରେ ଶଯ୍ୟା ପରି ଭୂମିରେ ବଛଇ ହୋଇଥାଏ)—2. A battlefield (covered with a layer of arrows). Śara śajyā शर शय्या

ଶରଶଯ୍ୟାଶାୟୀ—ସଂ. ବତ. ପୁଂ—ଯେ ଶରଶଯ୍ୟା ଉପରେ ଶୋଇ ଥାଆନ୍ତି—Lying on a bed of arrows. ବ—ଶ୍ରୀଭୀଷ୍ମ—Bhīshma. Śaraśajyāśāyī (ଶରଶଯ୍ୟାଶାୟିନୀ—ବତ. ସ୍ତ୍ରୀ) शरशय्याशायी

ଶର ଶୁଆ(ଆଁ)ରି(ଳି)—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଦୁଗ୍ଧଯୁକ୍ତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପିଠା—Śara śuā(āṁ)ri(li) A kind of sweet cake. [ଦ୍ର—ଅଣ୍ଡାରେ ଛେନା ଓ ଚଳ ମିଶାସାଇ ଘିଅରେ ମୁଦ୍ରାକାର ପିଠାମାନ ଭଜାସାଏ ଓ ପରେ ତାହା ଘନ ଅଉଟା ଦୁଧରେ ବଡୁଡ଼ ଯାଏ।]

ଶର ଶେଯ—ଦେ ବ.—ଶରଶଯ୍ୟା—Bed of arrows. (ଦ୍ର—ଶରବିଦ୍ଧା ଶରଶେଯେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ଅରଜୁନ, ଜୀବନ ଶରଶଯ୍ୟା ଶାରକାବିଛୌନା ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ବଅ ଦେ ଜୀବନ-କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅନ୍ତ।) Śara śeja शरशेय

ଶରସନ୍ଧା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶରସନ୍ଧାନ)—ବାଣ ବନ୍ଧବା—Aiming with an arrow. (ଦ୍ର—ଶରବିଦ୍ଧା ଶରବିଂଧନା ଏହିଠାରେ ନାଗପାଶରେ ବାନ୍ଧିବା, ଚଢ଼ାଥିବା ଗୁଡ଼ଣ ଧନୁ ଶରସନ୍ଧା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବନ) Śara sandhā

ଶର ସନ୍ଧାନ—ସଂ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)-ବାଣକକ୍ଷେପ; ଲକ୍ଷ୍ୟପ୍ରତି ଶର ମାରିବା—Śara sandhāna Shooting with an arrow; aiming at a target with bow and arrow

ଶର ସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ. ବ—୧। ଯେଉଁ ଔଷଧୀଦ୍ୱାରା ବିପକ୍ଷର ଶରଗ୍ଲଳନ କରିବାର ଶକ୍ତି ରହିତ କରିଦିଆଯାଏ—1. The magical art by which the adversary's power of shooting arrow-is restrained. ୨। ଶରର ଦଣ୍ଡ (ବାଣକୋଷ)-2. The body or stock of an arrow. ୩। ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରବରକାର ଜଣେ ଋଷି—3. Name of a sage who was the progenitor of a clan. ୪। ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସ୍ନାନବେଶ—4. Name of an ancient locality. Śara stambha

ଶରା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶରାବ)—ଦୁଇ ଅଢ ସାନର ଛାଣ୍ଟୁଣୀ; ମାଟିର ପ୍ଲେଟ ପରି ବା ଥାଳିଆ - A shallow plate of earth. [ଦ୍ର—ବଡ଼ ଆକୃତିର ଶରାକୁ ପରି ବା ତେଲଛଣ୍ଟି ବୋଲିଥାଏ।] Śarā सरा सरवा

ଶରାଗ(କ)—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—ଜାତିବିଶେଷ—A caste inhabiting Singhbhum. Śarāga(ka) शरक

[ଦ୍ର—ସଂ. ଶ୍ରାବକ। ଏମାନେ ପୂର୍ବେ ଜୈନଧର୍ମ୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟାଦିଦ୍ୱାରା ଖୁବ୍ ଲାଭବାନ ହୋଇ ସିଂହଭୂମିର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜଲାଶୟମାନ ଖୋଳାଇଥିଲେ।]

ଶରାଘାତ—ସଂ. ବ.—(ଶ୍ୟାଦତ୍)—ଶରଦ୍ୱାରା ଆଘାତ ବା ପ୍ରହାର—Śarāghāta Striking or shooting at a thing with the arrow.

ଶରାଟି (ଈ, ତି, ରି, ଳ, ଲି, ଳୀ)—ସଂ. ବ—(ଶର=ଜଳ + ଅଟଧାତୁ (rḍi,ti, ri, ḷa, ḷi,ḷī) =ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ ଇ) ଶଢ଼ାଳ, ଶରାଳ(ଳୀ) ଟିଟିହରୀ ୧। ଜଳଚର ପକ୍ଷିବିଶେଷ; ଡେଉଁଚ; ହଁସଜାତି ପକ୍ଷୀ—1. A teal (aquatic bird); Dendrocycna Javanica; a species of fresh water duck; Anas Carolinensis. [ଦ୍ର—ଏହା ପାଉଦଂଶ ଜାତୀୟ ପ୍ଲବଚ ବର୍ଗର ପ୍ରାୟ ଏକଦ୍ୱାତ ସାର୍ଦ୍ଧ ପକ୍ଷୀ; ମୁଣ୍ଡ ଫଟା ଲାଗେ; ପଦ ପ୍ଲେଟ ଓ ଗୋଲ; ଲଞ୍ଜ ଖଣ୍ଡ; ଥଣ୍ଡ ଚଟକା ଓ ଗୋଲ। ଏ ପକ୍ଷୀ ଉତ୍ତରୁପେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଡ଼ଘାରେ ନାହିଁ;ଛନ୍ଦ ପଦ୍ୟରଘାରେ,ଓ ଘାଣ୍ଟିରେ ବୁଡ଼ଘାରେ। ଏଦ୍ୱାର ସାଂସ ସୁଖାଦ୍ୟ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏମାନଙ୍କୁ ଶିକାର କରନ୍ତି।]

ଶର୍ଟିକା—ସଂ. ବ—୧। ଶର୍ଟ (ଦେଶ)—1. Śarāṭi (See) Śarāṭikā ୨। ଲଜ୍ଜାଳୁଲତା (ହି. ଶ)—2 Mimosa Pudica (plant)

ଶର୍ନ୍ୟସନ୍ଧାନ—ସଂ. ବ—ଶରସନ୍ଧାନ (ଦେଶ)—Śarānusandhāna Śarasandhāna (See)

ଶର୍ବ—ସଂ. ବ.—(ଶର=ଦୁଧଶର; ଚ ଳ+ଅବ୍ ଧାତୁ=ରକ୍ଷାକରିବା +ଅଧ୍ୱକରଣ ଅ; ଯହିଁରେ ଜଳ, ଦୁଧଶର ଅଦ ଉତ୍ତା ଯାଏ)—୧। ଶସ୍ତ; ଚଟକା ମୁଡ଼ଘାଡ଼—1 A shallow earthen pot; a tray; a shallow saucer. ୨। ସେର ପରମାଣ; ଭୁଡ଼ର ପରମାଣ; ମାଣିକା; ୬୪ ତୋଳା (ବଶ୍ୱକୋଷ)-2 A standard of measure. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକରେ ୬୪ ତୋଲା ଓଜନର ସେରର ବ୍ୟବହାର ନୁଏ। (ହି. ଶ)

ଶର୍ବକ—ସଂ. ବ—(ଶର୍ବ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧। ଶର୍ବ (ଦେଶ)—Śarābaka 1 Śarāba (see) ୨। ମୁଖଘାନ ଗୋଡ଼ିକାଭେଦ (ବଶ୍ୱକୋଷ)— 2. A kind of boil or eruption without a head.

ଶର୍ବତୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ:—(ଶର=ଭୃଣ+ବତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧। ନଦୀ ବିଶେଷ—1 Name of a river [ଦ୍ର—ଏହା ସମ୍ଭବତଃ ବ୍ରହ୍ମଗଙ୍ଗା ନଦୀ ବା ବାଣଗଙ୍ଗା ନଦୀ; ଗ୍ରୀକ୍ ଐତିହାସିକ ଟଲେମୀ ଏହାକୁ ସର୍ବସ୍ ନାମରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଅଛନ୍ତି—ବଶ୍ୱକୋଷ)

ଶର୍ବର—ପ. ବ (ଶର+ଆ+ବୃ ଧାତୁ+ଉତ୍ତୁ. ଅ)—୧। ଢାଲ—Śarābara 1. Shield. ୨। କବଚ—2. Coat of arms. (ଶର୍ବରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶର୍ବଲମ୍ବନ—ଦେ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତ; ଶର+ଅବଲମ୍ବନ)—୧। Śarābalambana ଜଳାଶୟ—1. Tank; pond. ୨। ଶରମୁଣା—2. A quiver. (ଉ—[୧ ଓ ୨] ବିଷୟୀ ସ୍ପର୍ଶନ ଶର୍ବଲମ୍ବନ ସଦା ବଳସେ ନରତେ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘାଶବଳାସ।)

ଶର୍ବାପ—ପ. ବ (ଶର+ଆ+ବପ ଧାତୁ+ଅଘ. ଅ)—ଧନୁଃ—Śarābāpa Bow.

ଶର୍ବିକା—ପ. ବ (ଶର୍ବ+କ+ଅ)—୧। ଶର୍ବର ଗୁର ଘାଣ ଉଚ୍ଚ Śarābikā ଓ ମଝି ଗଣ୍ଡୀର ବ୍ରଣ (ହି. ଶ)—1. A kind of boil with the rim higher than the middle. ୨। ଏକପ୍ରକାର କୁଷ୍ଠରୋଗ (ହି. ଶ)—2. A kind of leprosy.

ଶର୍ମୁହାଁ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଅନାଦରଥେ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖ Śarāmuhāṁ ଶର୍ବର ଚଟକା ଓ ଅଧ୍ୱନ୍ଦର—A person (ଶର୍ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ) having a wide and flat face. ଭୋତା ମୁହାଁ चकरमुहाँ

ଶର୍ଵ(ର୍ତ୍ତୁ) ମୁଖ—ପ. ବ—୧। ଶର୍ବ (ଦେଶ)—1. Śarāṭi. Śarāri(ṛi) mukha (See) ୨। ଶର୍ବ ପକ୍ଷୀର ମୁହଁରି ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ପୂଜ ବାହ୍ୟକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ସୁଶ୍ରୁତୋକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ବଶ୍ୱକୋଷ)—2. An ancient surgical instrument for extracting pus.

ଶର୍ବୁ——ପ. ବଣ (ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+ଶୀଳାର୍ଥେ ଅରୁ)—Śarāru ୧। ହିଂସାକାରୀ; ହିଂସ୍ର—1. Mischievous; hurtful. ୨। ଅନିଷ୍ଟକାରୀ; ଷଡଜାରତ—2. Injurious.

ଶର୍ବ୍ରୋପ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶର+ଆରୋପ)—Śarāropa ଧନୁକ; କାର୍ମୁକ—A bow.

ଶର୍ବାଲି(ଳୀ)—ସଂ. ବ—୧। ପକ୍ଷିବିଶେଷ; ଶର୍ବ (ଦେଶ)—Śarāli(lī) 1. Teal. ୨। ଶରସମୂହ—2. Arrows. (ଉ—[୧ ଓ ୨—ବିଷୟରେ ଚ ଶର୍ବାଳୀରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘାଶବଳାସ।)

ଶର୍ବାଶ୍ରୟ—ସଂ. ବ (ଶର+ଆଶ୍ରୟ; ସପ୍ତୀ ତତ୍)—ତୂଣୀର; ବାଣାଧାର—Śarāśraya A quiver.

ଶର୍ବାସନ ସଂ. ବ—୧। (ଶର+ଅସ୍ ଧାତୁ=ଷେପଣ କରିବା+ Śarāsana କରଣ ଅନ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ଶର ଷେପଣ କରାଯାଏ)—(ଶର୍ବାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଧନୁକ; କାର୍ମୁକ—1. A bow. ୨। ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଏକପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—2. Name of a son of Dhṛutarāshṭra.

ଶର୍ବାସ୍ୟ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି;ଶର ଅଟେ ଆସ୍ୟ=ମୁଖ ଯାହାର)—ଧନୁକ- Śarāsya A bow.

ଶର୍ବାହତ—ସଂ. ବଣ. ତ୍ରି (ଶର+ଆହତ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶର୍ଦ୍ୱାରା Śarāhata ଆହତ; ବିଶ୍ଦ୍ଧ—Pierced or struck (ଶର୍ବାହତା—ସ୍ତ୍ରୀ) with an arrow; smitten with an arrow.

ଶର୍କା—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରାସାଦ (ହି. ଶ) Śarikā A kind of building.

ଶର୍ଯ୍ୟତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଶର୍ତ୍)—ଶର୍ତ୍; ଚୁକ୍ତିର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ Śaria(ya)t ଅଙ୍ଗ)—Terms; different conditions of an agreement. ବିଶ—ମୁସଲ୍ମାନମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବା ଦାୟାଦାଧିକାର ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the Mahomedan law of inheritance.

ଶର୍ଘର(ଗ୍ର)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶର)—୧। ଲିଙ୍ଗ—1. Penis. ୨। Śarighara(rā) ପଶୁଆଦିଙ୍କର ଉଦ୍ଧତ ଲିଙ୍ଗ—2. The erected penis of beasts, ଲିଙ୍ଗ କେଲା

ଶର୍ଫ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ.)—ସହରର ପ୍ରଧାନ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବା ନେତା—Śariph Sheriff; the headman of a town. ଶେରିଫ ସରୀଫ ବିଶ—ମାନନୀୟ; ପୂଜ୍ୟ—Venerable.

ଶର୍ମା—ସଂ ବ (ଶୃ ଧାତୁ+ମନ୍ ଉଣ୍. ୪ସନ୍, ଶର୍ମନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—Śarimā ଜନ୍ମ—Production; birth.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶର୍ଷ – ସ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଏରଣ୍ଡା ନାମକ ଜଲଜ ପକ୍ଷୀ କାଠିଯୁକ୍ତ
Śarī ଚଣ; ବେରୁହାଁ; ସେନ୍ତୁଗ୍ର; ସନ୍ତୁଗ୍ର—Elephant grass;
Typhæ; Typha Elephantina.ଦେ. ବ.(ଶ ଶର)
ଶର ସର ଗୃଣ—Bow. [ବ—ବାମ ପାଦରେ ମୀନ ଇନ୍ଦୁ, ସଙ୍ଗ
ଶର୍ଷ ଜିକୋଣବନ୍ଦୁ—ପ୍ରାରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଭମରଚନ୍ଦ୍ରୋଦସ୍ୟ]—ପ୍ରା.
ଶରୀର ଶରୀର ବ—ଶର୍ଷର—Body. (ଯଥା—
କଦ୍ଦୁଚ୍ଛ ଦେବ୍ଦର ବୁଲ୍ଲନ୍ତୁ, ଶର୍ଷ ସ୍ୱାର ଏକଗଡ—ପ୍ରାଟୀ.
ଉର୍ତ୍ତୁଣମାଦାସ୍ୟ ।)

ଶର୍ଷର – ସଂ. ବ (ଶୃ ଧାତୁ=ବନଷ୍ଟକରିବା, ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଈର;
Śarīra ଯାହା ରୋଗ ବା ଜରାଦ୍ୱାରା ଶୀର୍ଣ୍ଣ ବା ବନଷ୍ଟ
[ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—କଳେବର, ଗାତ୍ର, ବପୁ, ବପୁଷ୍—୧। ଜୀବାତ୍ମଙ୍କ
ବସ୍ତୁ, କାୟ, ମୂର୍ତ୍ତି, ତନୁ, ଦେହ, କଳେବର; ଦେହ;
ଦିଣ୍ଡ, ସ୍ତମ୍ଭ, ପଞ୍ଜର, କରଙ୍କ, ବଦ୍ଧ, କାୟା; ବସ୍ତୁ; ସବୁ
ମୃତ୍ତିକା, ବପୁଃ, ସଂଦନନ, ବର୍ମ୍ମ, ପୁର ଅଙ୍ଗର ସମାହାର—
ଧନ, ଅଙ୍ଗ, ଭୂତାତ୍ମା, ବଳ, ବେର, Body; the corpo-
ସ୍ତମ୍ଭଳ] real frame.

[ଦ୍ର—ଶର୍ଷର ଶବ୍ଦ ଅତ୍ମାଠାରୁ ପୃଥକ୍ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗକୁ
ବୁଝାଏ । ଯନ୍ତୁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶର୍ଷରକୁ ୨ ପ୍ରକାର କର୍
ଯାଇଅଛୁ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶର୍ଷର ଓ ସ୍ଥୂଳ ଶର୍ଷର । ବୁଦ୍ଧି, ଅହଙ୍କାର,
ମନ, ୫ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ, ୫ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ରର
ସମ୍ମଳିତ ସୃଷି ବା ଲିଙ୍ଗ ଶର୍ଷର ବୋଲି ଯାଇଅଛୁ ଓ ତ୍ୱଗ୍,
ପଦ, ମୃଷ, ମୁଣ୍ଡ, ପେଟ, ପିଠି ଆଦ ଅଙ୍ଗର ସମ୍ମଳିତ ସ୍ଥୂଳ
ଶର୍ଷର ବୋଲି ଯାଇଅଛୁ । ସ୍ଥୂଳ ଶର୍ଷରରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶର୍ଷର
ଅବସ୍ଥାନ କରେ । ଜୀବ ମୃତ ହେଲେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶର୍ଷର ସ୍ଥୂଳ
ଶର୍ଷରରୁ ବାହାର ପରଲୋକକୁ ଯାଏ ଓ ସ୍ଥୂଳ ଶର୍ଷର
ପଞ୍ଚଭୂତରେ ମିଶିଯାଏ—ହି' ଶ ।] ଦେ. ବ—
ଶରୀର ଶରୀର, ବଦନ ୧। ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—1. Health. (ଉ—
ଶର୍ଷର ଦେଖି ଧର୍ମ କର—ପ୍ରବଚନ ।) ୨। ଶାର୍ଷରିକ
ଅବସ୍ଥା—2. Bodily condition. ୩। ମନ—
3. Mind. (ଯଥା—ଏତ୍ତେ ବ କର୍ଯ୍ୟ ତୋ ଶର୍ଷର,
ବଣ୍ଡାସ ନାଶିଲୁ ଅମ୍ବର—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ଶର୍ଷର କ୍ଷୟ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—୧। ଦେହର ନାଶ ବା ଧ୍ୱଂସ—
Śarīra kshaya 1. Wasting or decay of the
body. ୨। ମୃତ୍ୟୁ—2. Death.

ଶର୍ଷରଗ—ସ. ବ—(ଶର୍ଷର=ଦେହଦ୍ୱାରା+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ଯେ
Śarīraga ଦେହଦ୍ୱାରା ଗମନ କରେ)—ସର୍ପସଦୃଶ—Reptile.
ବଣ.—ସର୍ପାଦି ପରି ବକ୍ର ଗମନ କାରୀ—Moving crookedly;
or sliding like a reptile.

ଶର୍ଷର ଗତ—ସ. ବଣ—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍) ୧। ଦେହମଧ୍ୟସ୍ଥ—Situated
Śarīra gata in the body. ୨। ଦେହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2
Relating to the body; bodily; corporeal.

ଶର୍ଷର ଗ୍ରନ୍ଥି (ସନ୍ଧି)—ସଂ. ବଣ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେହର ସନ୍ଧିସ୍ଥଳ—
Śarīra granthi(sandhi) The joints of the
body.

ଶର୍ଷର ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ମୃତ ହେବା—To die. (ବ—
Śarīra chhārdibā ଏଠାରେ ମୂଳ ଓ ଛାଡ଼ିବ
ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରା ଶରୀର କ୍ଷୋଡନା ଶର୍ଷର—କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ.
ପଦ୍ମାପୁରାଣ, ବନ ।)

ଶର୍ଷରଜ – ସ. ବଣ—(ଶର୍ଷର=ଦେହରୁ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Śarīraja ଦେହରୁ ଜାତ—Born of or produced
[ଶର୍ଷରଜା—ସ୍ତ୍ରୀ] from the body. ବ.—୧। ପୁତ୍ର—
1. Son. ୨। କାମ—2. Cupid. ୩। ରୋଗ;
ବ୍ୟାଧି—3. Disease.

ଶର୍ଷର ଜାତ – ସ. ବଣ—(୫ମୀ ତତ୍)—ଦେହରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—
Śarīrajāta Born of the body.

ଶର୍ଷର ଦେଖି ଧର୍ମ କର୍—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ଶାର୍ଷରିକ ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ
Śarīra dekhi dharma kar ଧର୍ମସାଧନ କରିବ, ଅର୍ଥାତ୍
ଶରୀର ବୁଝେ ଧରମ କର ଶର୍ଷର ରୁଗ୍ଣ ଥିଲେ କଠୋର ଧର୍ମ ସାଧନରେ
ଶରୀର ଦେଖିକେ ଧରମ କରୋ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା ଅନୁଚିତ—A pro-
verb meaning—Practice austerities in
consideration of your health or so far
as your health allows.

ଶର୍ଷର ଧାରଣ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେହ ଧରିବା; ବଞ୍ଚିବା—
Śarīra dhāraṇa Living.

ଶର୍ଷରଧାତ୍ରୀ – ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶର୍ଷର+ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+
Śarīradhārī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଦେହଧାରୀ; ଦେହ
(ଶର୍ଷରଧାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣିସ୍ତ୍ରୀ—Corporeal; having a
body.

ଶର୍ଷର ଧ୍ୱଂସ –ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ଶର୍ଷର କ୍ଷୟ; ଦେହନାଶ—
Śarīra dhwaṁsa 1. Destruction of the body.
୨। ପ୍ରାଣନାଶ; ମୃତ୍ୟୁ—2. Death.

ଶର୍ଷର ଧ୍ୱଂସକ—ସଂ. ବଣ.ପୁଂ—ଯାହା ଶର୍ଷରକୁ ବା ଦେହକୁ ନାଶ କରେ
Śarīra dhwaṁsaka —Destroyingt he body.
(ଶର୍ଷର ଧ୍ୱଂସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶର୍ଷର ନାଶ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶର୍ଷର କ୍ଷୟ (ଦେଖ)
Śarīra nāśa Śarīra kshaya. (See)

ଶର୍ଷର ପଣ –ସଂ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା)—୧। ପ୍ରାଣପଣ; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ-
Śarīra paṇa ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ ଅପଣାର ଦେହକୁ ବା ପ୍ରାଣକୁ
ପଣରୂପେ ରଖିବା; ଦେହପାତନ ହେଉ ପଛକେ କାର୍ଯ୍ୟ
ସାଧନ କରିବ, ଏବମ୍ଭୂତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା—1. Keeping the
body as a stake for accomplishing a
work;the undertaking of a work at the
risk of losing of one's life. ୨। ଶର୍ଷର କ୍ଷୟ
(ବିଶ୍ୱକୋଷ); ମୃତ୍ୟୁ—2. Death.

ଶର୍ଷର ପତନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ଶର୍ଷର କ୍ଷୟ; ଦେହନାଶ—
Śarīra patana 1. Destruction of the body.
୨। ମୃତ୍ୟୁ—2. Death.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଗ୍ଧର ପାତ(କ)—ସ. ବ—(ଶଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମୃତ୍ୟୁ—
Śarīra pāta(ka) 1. Death. ୨ । ଦେହକୁ ନାଶକରିବା-[ଶଗ୍ଧର ପତନ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Act of destroying the body: ୩ । ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଇବା—3. Causing of death.

ଶଗ୍ଧର ପାତନ ଅବା କାର୍ଯ୍ୟର ସାଧନ—ଦେ. ବାକ୍ୟ—କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ
Śarīra pātana abā kārjyara sādhana କରୁ କରୁ ମନ୍ତ୍ରେର ସାଧନ କିମ୍ବା ଶରୀର ପତନ ମୃତ୍ୟୁ ଷଟ୍ଟୁ ପଡୁକେ, କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ
ଶରୀର ପାତନ ଯା କାର୍ଯ୍ୟକା ସାଧନ ଦେଉ—Do or Die.
[ସ. ଶରୀରଂ ବା ପାତୟେୟଂ କାର୍ଯଂ ବା ସାଧୟେୟଂ ।]

ଶଗ୍ଧର ପାଳକ—ସ. ବଶ—୧ । ଶଗ୍ଧର ରକ୍ଷକ (ଦେଖ)
Śarīra pālaka 1. Śarīra rākshaka (See)
[ଶଗ୍ଧର ପାଳକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ଯେ ଶଗ୍ଧରକୁ ପାଳନ କରେ—
2. Maintaining or looking after the body.

ଶଗ୍ଧର ପାଳନ—ସ. ବ—ଶଗ୍ଧର ରକ୍ଷଣ (ଦେଖ)
Śarīra pālana Śarīra rakshaṇa (See)

ଶଗ୍ଧର ବିକ୍ରୟ—ସ. ବ—ଅପରାର ଦେହ ବା ଜୀବନକୁ ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Śarīra bikraya ବିକ ଦେବା—
Selling of one's body to another.

ଶଗ୍ଧର ବିଜ୍ଞାନ—ସ. ବ—(ଅଧିକ)—ଶଗ୍ଧର ଶାସ୍ତ୍ର (ଦେଖ)
Śarīra bijñana [Śarīra śāstra (See)

ଶଗ୍ଧର ବୃତ୍ତ—ସ. ବଶ—ଶଗ୍ଧରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢାଇବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ
Śarīra bṛutta (ପଦାର୍ଥ) (ହି. ଶ.)—(Anything) Which is necessary for increasing bodily grace.

ଶଗ୍ଧର ବୃତ୍ତି—ସ. ବ—(ଶଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜୀବିକା—
Śarīra bṛutti Livelihood.

ଶଗ୍ଧରଭାକ୍—ସ. ବଶ—(ଶଗ୍ଧର+ଭଜ୍ ଧାତୁ=ଭଜନା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ଶଗ୍ଧରଭାଜ୍, ୧ମା. ୧ବ.)—ଶଗ୍ଧୀ; ଶଗ୍ଧରଧାରୀ—Corporeal; assuming a body. ବ.—୧ । ଜନ୍ତୁ; ଦେହଧାରୀ ପ୍ରାଣୀ—1. Animal; animal body; living body. ୨ । ମନୁଷ୍ୟ—2. Man. ୩ । ଜୀବାତ୍ମା—3. The embodied soul. ୪ । ପ୍ରାଣ—4. Life; the vital principle.

ଶଗ୍ଧର ଭୂଗୋଳ—ଦେ. ବ—ବୈଷ୍ଣବ କବି ଶ୍ରୀ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ
Śarīra bhūgola (୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀ) ରଚିତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପଦ୍ୟ-ଗ୍ରନ୍ଥ—Name of a metaphysical poem by poet Balarāma Dāsa.

ଶଗ୍ଧର ଭୃତ୍—ସ. ବଶ—(ଶଗ୍ଧର+ଭ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—
Śarīra bhṛut ଦେହଧାରୀ; ଶରୀର—Corporeal. ସ. [ଶଗ୍ଧରମାନ୍—ଅନ୍ୟ ବଶ. ରୂପ] ବ.—୧ । ଜୀବାତ୍ମା—
1. The soul. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu.

ଶଗ୍ଧରଭେଦ—ଦେ. ବ—୧ । ଶଗ୍ଧର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ନାଡ଼ୀ ଓ ଅନ୍ୟ। ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Śarīra bheda ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ; ଯୋଗସାଧନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତତ୍ତ୍ୱ—1. Metaphysical discussion of the human soul and of the practising of concentration by controlling the breath etc. ୨ । ଜୟେନ୍ଦ୍ର ସ୍ମରର ଶେଷଭାଗର ବୈଷ୍ଣବ କବି ଅରକ୍ଷିତ ଦାସ (ଜଣେ ଜଣ୍ଡା ଅଳଖ ପାଡ଼ାଡ଼ବାସୀ)ଙ୍କ ଯୋଗସାଧନ ଓ ଭଜନ ବିଷୟକ ପଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ—2. Name of poem by Arakshita Das.

ଶଗ୍ଧରଭେଦ ଭଜନ—ଦେ. ବ—ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ
Śarīra bheda bhajana ଯୋଗସାଧନବିଷୟକ ଅର୍ଥାତ୍ ଶଗ୍ଧରଭେଦବିଷୟକ ଭଜନ—Hymns regarding metaphysical practice of Jōga or breath control.

ଶଗ୍ଧର ମଣ୍ଡଳ—ଦେ. ବ—(ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ସମସ୍ତ ଅବୟବ—
Śarīra maṇḍala Organism.

ଶଗ୍ଧରମାଦ୍ୟଂ ଖଳୁ ଧର୍ମ ସାଧନଂ—ସ. ଶ୍ଲୋକାଂଶ;—ଶଗ୍ଧର ସୁସ୍ଥ
Śarīramādyaṁ khalu dharma ଥିଲେ ଲୋକ ଧର୍ମ sādhanaṁ ସାଧନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ—(ଇଂରାଜୀ ଲାଟିନ୍—Mens sana in corpore sano. ଇଂ. ରୂପାନ୍ତର—A sound mind in a sound body.)

ଶଗ୍ଧର ମୂଳକ—ସ. ବଶ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଶଗ୍ଧର+ମୂଳ+କ; ଶଗ୍ଧର
Śarīra mūlaka ଅଟେ ମୂଳ ଯାହାର)—୧ । ଶଗ୍ଧରଜ (ଦେଖ)
1. Śarīraja (See) ୨ । ଦେହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
2. Bodily. ୩ । ଦେହରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—
3. Originating in the body.

ଶଗ୍ଧର ରକ୍ଷକ—ସ. ବଷ୍. ପୁଂ—ଯେ ଦେହକୁ ରକ୍ଷା କରେ—Protecting the body.
Śarīra rakshaka
(ଶଗ୍ଧର ରକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ.—ପ୍ରଜା ଆଦିଙ୍କ ଦେହକୁ କୌଣସି ଅପାଇରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—Body-guard; protector of the body.

ଶଗ୍ଧର ରକ୍ଷଣ—ସଂ. ବ.(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଦେହ ଧାରଣ; ବଞ୍ଚିବା—
Śarīra rakshaṇa 1. Living. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ ଆହାର-(ଶଗ୍ଧର ରକ୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାହ୍ୟବସ୍ତୁରୁ ଦେହକୁ ସୁସ୍ଥ ରଖିବା—
2. Keeping one's body in health with proper food and exercise. ୩ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ରକ୍ଷା—3. Hygiene ୪ । ଦେହକୁ ବିପଦ ବା ଅପାଇ ଆଦିରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—4. Protecting the body from danger.

ଶଗ୍ଧରରକ୍ଷୀ—ସ. ବ. ପୁଂ—ରକ୍ଷା ଆଦିଙ୍କ ଦେହକୁ ଶତ୍ରୁର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରରୁ
Śarīra rakshi ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ଭୃତ୍ୟ—Body-guard.

ଶଗ୍ଧର ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ(ମ. ପ. ତତ୍ପୁ.)—ଶଗ୍ଧର ବିଜ୍ଞାନ; ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ
Śarīra śāstra ଶଗ୍ଧରର ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥାଏ
Anatomy.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶରୀର ଶୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧। ଦେହଶୁଦ୍ଧି—1. Purification of the body. ୨। ଶରୀର ସଂସ୍କାର (ଦେଖ)—2. Śarīra saṁskāra (See)

Śarīra śuddhi

ଶରୀର ଶୋଧନ—ସଂ. ବ —୧। (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ଦେହକୁ ଶୁଦ୍ଧ କରିବା—1. Purification of the body. ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି) ଯେଉଁ ଔଷଧ ଶରୀରର କୁତ୍ସିତ ମଳ, ପିତ୍ତ ଓ କଫକୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବା ଅଧୋମାର୍ଗଦେଇ ଦେହରୁ ବାହାର କରି ଦିଏ। (ହି: ଶ)—2. Any medicine which purges off impurities from the body:

Śarīra śodhana

ଶରୀର ସଂସ୍କାର—ସଂ. ବ —୧। (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ଦେହକୁ ପରିଷ୍କାର ରଖିବା କର୍ମ—1. Act of cleaning the body. ୨। ଦେହଶୁଦ୍ଧି—2. Purification of the body. ୩। ଦେହର ଶୋଭାବୃଦ୍ଧିକରଣାର୍ଥେ ଅଙ୍ଗରାଗାଦି ପ୍ରଯୋଗ; ପ୍ରସାଧନ—3. Toilet. [ଦ୍ର—ସ୍ନାନ, ଅଭ୍ୟଙ୍ଗ, ଘ୍ରାଣାଘ୍ରାମ, ଘ୍ରାଘୃଷ୍ଟିଘ୍ରାଦି ଦ୍ୱାରା ଦେହର ଅନ୍ତଃଶୁଦ୍ଧି ହୁଏ ଏବଂ ଅଙ୍ଗରାଗ ଲେପନ, ସ୍ନାନ, ମାର୍ଜ୍ଜନ, ପ୍ରସାଧନାଦି ଦ୍ୱାରା ଦେହର ବହିଃ ଶୁଦ୍ଧି ହୁଏ।] ୪। ଗର୍ଭାଧାନ ଠାରୁ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେଦବିହିତ ଷୋଳ ପ୍ରକାର ସଂସ୍କାର (ହି. ଶ)—4. The sixteen bodily rites performed in respect of a person from conception till death.

Śarīra saṁskāra

ଶରୀରସ୍ଥ—ସଂ. ବିଶ—(ଶରୀର+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ୧। ଶରୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ—1. Existing in the body ୨। ଜୀବନ୍ତ (ହି.ଶ)—2. Living

Śarīrastha

ଶରୀର ହାନି—ସଂ. ବ—୧। ଶରୀର କ୍ଷୟ (ଦେଖ)—1. Śarīra hāni kshaya (See) ୨। ଦେହର କ୍ଷତି—2. Injury to the body.

ଶରୀରାନ୍ତ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ମୃତ୍ୟୁ—

Śarīrānta Death

ଶରୀରାବରଣ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧। ଚର୍ମ; ଚମଡ଼ା—1 Skin. ୨। ବର୍ମ; ଢାଲ—2. Armour; shield. ୩। ଦେହକୁ ଘୋଡ଼ାଇବା ପଦାର୍ଥ—3 A covering for the body. ୪। ଦେହକୁ ଘୋଡ଼ାଇବା କର୍ମ—4. Covering the body.

Śarīrāvaraṇa

ଶରୀରାର୍ପଣ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—କୌଣସି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜର ଦେହକୁ ସମର୍ପଣ କରିବା—Offering of one's body to a particular aim or work.

Śarīrārpaṇa

ଶରୀରାସ୍ଥି—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—କଙ୍କାଳ; ଅସ୍ଥି ପଞ୍ଜର—

Śarīrāsthi Skeleton

ଶରୀରି—ସ.ବିଶ.ସଂ(ଶରୀର+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍,୧ମା୧ବ)—୧। ଦେହଧାରୀ—1. Assuming a body. ୨। ମୂର୍ତ୍ତିଧାରୀ—(ଶରୀରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Corporeal. ବ—୧। ଦେହୀ; ଜୀବ; ପ୍ରାଣୀ;ଜନ୍ତୁ—1. Animal; creature;being. ୨। ଆତ୍ମା—2. Soul. ୩। ଜୀବାତ୍ମା—3. Life. ୪ ମନୁଷ୍ୟ—4, Human being.

Śarīri

ଶରୀରେ ଭ୍ରୁ— ସ. ବ—ଅମ୍ବଗଛ (ହି. ଶ)

Śarī(re)bhṛta Mango tree.

ଶରୁ—ସଂ. ବ (ଶୃ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧। କ୍ରୋଧ—1. Anger. ୨। ବଜ୍ର—2.Thunder. ୩। (+ତରଣ +ଉ) ଅସ୍ତ୍ର;ଆୟୁଧ—3. Weapon ୪। ବାଣ;ତୀର—4. Arrow. ୫। (+ଭାବ. ଉ) ହିଂସା; ବଦଖା; ମାରଣ (ହି. ଶ)—5. Killing. ସଂ. ବିଣ—୧। ହିଂସୁକ (ହି. ଶ)—Ferocious. ତେ. ବିଣ (ସଂ. ଶର; ଶରବଉ)—୧। ତୀକ୍ଷ୍ଣାଅଁ; ସୂଚ୍ୟଗ୍ରବିଶିଷ୍ଟ; ସୂଚ୍ଚାଗ୍ର—1. Sharp-pointed. ୨। ସୂକ୍ଷ୍ମ—2. Slender;fine. ୩। ଅଳ୍ପଗୁଣ—3. Narrow. ୪। ଲମ୍ବ ଓ ପତଳା—4. Thin and long. ୫। ସରୁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—5. Saru etc. (See)

ଶରୁଆ —ତେ. ବିଣ—ସୂକ୍ଷ୍ମ—

Śarua Slender.

ଶରୁଆ ସଜ —ତେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧। ଖୀଣଦେହ (ପୁରୁଷ)—

Śarua saja 1. Slender-bodied (man). ସ୍ତ୍ରୀ—

ରୋଗାପଟକା ୨। ଖୀଣଦେହା, (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. A Slender

ଦୁବଳା ପତଳା woman. ୩। ଚଞ୍ଚଳା ବା ନଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A loose or fickle woman. [ଉ—'ତୁ ମୋତେ ବୋଲୁଛୁ ଶରୁଆ ସଜ, ଘରବାସ ତୋର ନ ଯା'—ଛଗ।]

ଶରୁ ମୋଟ(ଟା) —ତେ. ବିଣ—ସରୁ ମୋଟ (ଦେଖ)

Śaru moṭa(ṭā) Saru moṭa (See)

ଶରେଜ—ସଂ. ବ (ଶରେ=ଶରବଣରେ+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—

Śareja ଶରଜନ୍ମା; କାର୍ତ୍ତିକେୟ—Kārttikeya,

ଶର୍କର—ସ. ବ (ଶୃ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା; ନଷ୍ଟ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—

Śarkara ୧। ଢଙ୍ଗର—1. Gravel; pebbles. ୨। ବାଲୁକା କଣା—2. Grains of sand. ୩। ଜଳଜ ପ୍ରାଣୀ ବିଶେଷ—3.A kind of aquatic animal, ୪। ପୌରାଣିକ ଦେଶ ବିଶେଷ—4, Name of a mythological country. [ଦ୍ର—ଏହା କୂର୍ମ୍ମଚକ୍ରର ପୂର୍ବଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ—ହି. ଶ]] ୫। ଉକ୍ତ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A resident of the above country. ୬। ଶର୍କରା (ଦେଖ)—6. Śarkarā (See)

ଶର୍କରକ —ସଂ. ବ (ଶର୍କର+କ)—ମିଠାଲେମ୍ବୁ; ମିଠାକମଳା—

Śarkaraka Sweet orange.

ଶର୍କର କନ୍ଦ—ସ. ବ—ମିଠା ଆଳୁ; ଶକରକନ୍ଦ ଆଳୁ; ଏକପ୍ରକାର ସୁସ୍ୱାଦୁ ଲତାକନ୍ଦ—The sweet potato; Convolvolus Batatas; Ipomœa Batatas. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଏକପ୍ରକାରର ମୂଳ ନାଲି ଓ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ମୂଳ ଧଳା । ଉଭୟ ପ୍ରକାରର ସ୍ୱାଦ ମିଠା । ଶତକର୍ତ୍ତ ୧୦।୧୨ ଭାଗ ଶର୍କର୍ତ୍ତ ଓ ୧୬ ଭାଗ ଶ୍ୱେତସାର ଏଥିରେ ଥାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶର୍କରଜା—ସଂ. ବ (ଶର୍କର+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଅ)—ଚନା; Śarkarajā ମିଠାଖଣ୍ଡ (ବଙ୍ଗଭୋଷ)—Powdered sugar.

ଶର୍କରା—ସଂ. ବ (ଶୃ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା, କଷ୍ଟ ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. Śarkarā କର+ଅ)—(ତୁଳନା ତର—ଶର୍କରାର ଲକ୍ଷଣ ନାମ ଥିବା ଅର୍ଥର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ— ସକ୍କାରମ୍; ସୁରଷ୍ଟ୍ରସ୍—ସକ୍କର୍; ଶର୍କର; ସୀତା, ଶୁକ୍ଲୋପଳା,ଶୁକ୍ଲା, ଓଡ୍ରଜସ୍—ସକ୍କର୍; ଅରବୀ-ସିତାପଳା, ସୀକାଣ୍ଡୀ, ସେତା, ଶକ୍କର; ଇଂରେଜୀ—ସୁଗର୍) ସସ୍ୟାଣ୍ଡିକା, ଅହଚ୍ଛତା, ସ୍ୱଶୈକତା, ୧ । ଚନା; ଖଣ୍ଡ; ଜଳ; ଗୁଡ଼ଅନ୍ନ ଗୁଣ୍ଡାଇବା—ବଙ୍ଗଭୋଷ । ମିଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ—1. Sugar. ୨ । ଜର୍ଜର ଖଣ୍ଡ; ଖପରା; ହାଣ୍ଡି ଆଦର ଛତ୍ରଖଣ୍ଡ—2. Potsherd. ୩ । ପଦାର୍ଥର ଛୋଟ ଛୋଟ ଖଣ୍ଡ—3. Small bits or pieces. ୪ । ଟାଙ୍କର—4. Gravel. ୫ । ରୋଗ ବିଶେଷ; ମଧୁମେହ—5. A disease; sugar in the urine; ୬ । ଅସ୍ମରୀ; ପଥୁରୀ ନାମକ ରୋଗ—6. Stone in the bladder. ୭ । ଜିଦୋଷ ସୋଗୁ ମାଂସ, ଶିରା ଓ ସ୍ନାୟୁରେ ଗ୍ରନ୍ଥି ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା ରୋଗ (ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥିରୁ ଘାଅ, ମଦ୍ଦ ଓ ଚର୍ବିପର ଦ୍ରବ ବାହାରେ (ହୃ. ଶ)—7. A disease in which there grow knots inside the body.

ଶର୍କରାଚଳ—ସଂ ବ.—ଦାନାର୍ଥ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜମା ଢୋଇଥିବା Śarkarāchala ଶର୍କରା—A big heap of sugar gathered for being given away to Brahmanas.

ଶର୍କରା ଧେନୁ—ସ. ବ.—ଦାନାର୍ଥେ ଶର୍କରା ନିର୍ମିତ ଧେନୁ—Sugar Śarkarā dhenu made into the shape of a cow and intended to be given away to Brahmans.

ଶର୍କରା ମେହ(ପ୍ରମେହ)—ସ. ବ.— ମଧୁମେହ Śarkarā meha(prameha) Sugar in the urine.

ଶର୍କରା ସପ୍ତମୀ—ସ. ବ. ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଲା ସପ୍ତମୀ—The 7th day of Śarkarā saptamī the bright lunar fortnight of Baiśākha. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସ୍ୱବଣ୍ଡୀଣ୍ଡ ପୂଜା କରାଯାଏ ଓ ତହିଁର ସନ୍ନିଧରେ ଘଃରେ ଶର୍କରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭରି ରଖାଯାଏ —(ହୃ. ଶ)

ଶର୍କରାସବ—ସଂ. ବ.—ଗୁଡ଼ ଆଦରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ—Spirituous Śarkarāsaba liquor distilled from sugar. [ଦ୍ର—ଏହା ଅମ୍ଳପିତ୍ତ, ରକ୍ତପିତ୍ତ, କାମଳ, ଶ୍ୱାସ, ପାଣ୍ଡୁ,ବାୟୁ ଆଦ ରୋଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଶର୍କରିକ(ଳ)—ସଂ.ବଣ—(ଶର୍କରା+ଇକ, ଇଲ)-୧ । ଶର୍କରା ବିଶିଷ୍ଟ— Śar karika(la) 1. Sugary; sugared. ୨ । ଟାଙ୍କରମିଶ୍ର 2. Gravelly.

ଶର୍କରୀ—ସଂ ବ.—(ଶର୍କରା+ଇ) —୧ । ୪ଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବନ୍ଧବିଶେଷ— Śarkarī 1. Name of a Sanskrit metre. [ଦ୍ର— ଏହା ୧୦ ଅକ୍ଷରର ବୃତ୍ତ । ଏହାର ୧୩ ପ୍ରକାର ଭେଦ ଅଛି ହୃ. ଶ] ୨ । ନଦୀ—2 River. ୩ । ମେଖଳା— 3. Waist band; girdle. ୪ । ଲେଖନୀ; କଲମ— 4. Pen.

ଶର୍କରୀୟ —ସଂ. ବଣ—(ଶର୍କରା + ଈୟ)—ଶର୍କରା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Śarkarīya Relating to sugar;

ଶର୍କରୋଦକ—ସଂ ବ.—(ଶର୍କରା ମିଶ୍ରିତ ଉଦକ, ମ.ପ. ଲୋ)—ଚନା Śarkarodaka ଆଦି ମିଶ୍ରିତ ଜଳ; ପଣା; ସଙ୍କତ—Water or drink sweetened with sugar, sugared drink. [ଦ୍ର— ଏଥିରେ ଅଲାଇଚ, ଲବଙ୍ଗ, କର୍ପୂର ଓ ଗୋଲମରିଚ ଗୁଣ୍ଡା ମିଶାଯାଏ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ବଳ ବର୍ଦ୍ଧକ, ରୁଚିକାରକ, ବାୟୁ ପିତ୍ତ ଓ ରକ୍ତ ଦୋଷ ନାଶକ ଓ ବମନ; ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଦାହ ଓ ତୃଷା ପ୍ରଶମକ—ହୃ.ସଂ]

ଶର୍କୋଟି—ସ. ବ— ସାପ (ହୃ.ଶ) Śarkoṭi Serpent.

ଶର୍ଦ୍ଧ—ସ. ବ—(ଶୃଦ୍ଧ୍ ଧାତୁ=ଅପାନ ବାୟୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଅ)—୧ । Śarddha ସଶବ୍ଦ ଅପାନ ବାୟୁ ତ୍ୟାଗ; ବାଉକର୍ମ; ପାଡ଼ିବା —Breaking wind; loud expulsion of wind through the anus. ୨ । ଆର୍ଦ୍ରତ୍ୱ— 2. Dampness. ୩ । ତେଜଃ (ବଙ୍ଗଭୋଷ) (ଶର୍ଦ୍ଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 3. Energy

ଶର୍ଦ୍ଧଜହ —ସଂ.ବଣ.ପୁଂ---(ଶର୍ଦ୍ଧ = ଅପାନ ବାୟୁକୁ + ଜହା ଧାତୁ = ତ୍ୟାଗ Śarddham jaha କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଶବ୍ଦ ସହକାରେ ବାଉକର୍ମକାରୀ; ପାଡ଼ୁଆ—1. Given to breaking wind loudly; expelling wind loudly through the anus. ୨ । (+କରଣ. ଅ) ମାଷ; ଘଣ୍ଟ—2. A kind of pulse; Phaseolus Radiatus; Dolichos Polisus. ୩ । ଯେଉଁଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କଲେ ମଳ ଦ୍ୱାର ବାଟେ ବାୟୁ ଶବ୍ଦସାହିତ ହୁଏ (ବଙ୍ଗଭୋଷ)—3. A thing which causes wind to escape through the anus.

(ଶର୍ଦ୍ଧଜହ—ଅନ୍ୟରୂପ, ଶର୍ଦ୍ଧଜହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶର୍ବ (ଧାତୁ)—ସଂ —ବଧ କରିବା Śarbb (root) To kill

ଶର୍ବ—ସଂ ବ. ପୁଂ—(ଶର୍ବ ଧାତୁ= ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)— ୧ । ସର୍ବା- Śarbba ଦେବ; ଶିବ—Śiba. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2 Bishnu. ୩ । (+ଭାବ.ଅ) ହିଂସା—3.Injury. ୪ । ଗତି (ବଙ୍ଗଭୋଷ)—4. Motion.

(ଶର୍ବାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶବ୍ଦଣ ଦ୍ରା ବ.—(ସଂ· ଶ୍ରବଣ)—ଶ୍ରବଣ (ଦେଶ) Śarbaṇa सरबन Śrabaṇa (see)

ଶବ୍ଦଣ କରିବା—ତ୍ରା କ୍ରି.—(ସଂ ଶ୍ରବଣ)—ଶୁଣିବା; ଶ୍ରବଣ କରିବା । Śarbaṇa karibā सरबन करना To hear.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବ୍ଦଣା – ପ୍ରା. ବି.—(ସଂ ଶବ୍ଦଣା)—ଶ୍ରବଣା (ଦେଶ)
Śarbaṇā Śrabaṇā (See)

ଶବ୍ଦନା – ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ସଂ. ଶାବଣ)—ଶାରଗୁଣୀ ଘାସ(ଦେଶ)
Śarbanā A kind of weed. (ଯଥା—ଖେତ ନଶାଏ ଶବ୍ଦନା, ଗାଁ ନଶାଏ ବାମ୍ଭନା—ଛଗ ।) (ଶର୍ବନା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶର୍ବର –ସଂ ବି. (√ ଧାତୁ + ଅଧ୍ୱକରଣ ଅ) ୧ । ଅନ୍ଧକାର—1. Darkness. ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟା—2. Evening. ୩ (+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) କାମଦେବ—3 Cupid. ୪ । ନାସ୍ତ୍ର ଜାଡ (ବୃଦ୍ଧକୋଷ)—4. Womankind

ଶର୍ବ୍ବରୀ —ସଂ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ —(√ ଧାତୁ + ଅଧ୍ୱ.ବର + ଇ) —୧ । ରାତ୍ରି—1 Śarbbarī Night. ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟା—2.Evening. ୩ । ହରଦ୍ରା—3. Turmeric. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀ; ନାସ୍ତ୍ର—4. Woman. ୫ । (ପୁଂ; ଶର୍ବ୍ବର + ଇନ୍) ବାର୍ହସ୍ପତ୍ୟ ସମ୍ବତ୍ସର ବତ୍ସର—5. Name of a year of the Jupiter. [ଦ୍—ଏଥିରେ ପୃଥିବୀରେ ପୂର୍ବ୍ବିଭର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେବ—ଜ୍ୟୋ. ଶା]

ଶର୍ବ୍ବରିକ—ସଂ ବିଣ—ଅଦ୍ଭକାରକ (ବୃ ଶ)
Śarbbarika Injurious

ଶର୍ବ୍ବରିକର—ସଂ ବି—ବିଷ୍ଣୁ
Śarbbarikara Bishnu

ଶର୍ବ୍ବରୀଦୀପକ— ସଂ ବି.—(ଶର୍ବ୍ବରୀ ଦୀପ୍) —ଚନ୍ଦ୍ର
Śarbbarīdīpaka The moon (ଶର୍ବ୍ବରୀଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶର୍ବ୍ବରୀପତି—ସଂ ବି—(ଶର୍ବ୍ବରୀ ଈପ୍) —୧ । ଚନ୍ଦ୍ର —1. The moon.
Śarbbarīpati ୨ । ମହାଦେବ—2. Śiba

ଶର୍ବ୍ବଲ—ସଂ ବି— (ଶର୍ବ୍ଧାତୁ = ବଧ କରିବା + କରଣ ଅଲ + ଅ)—
Śarbbala ୧ । ଶାବଲ—1. Crowbar. ୨ । ଲୋମଯୁକ୍ତ—2.A long pointed weapon. (ଏଥିର ଅନ୍ୟରୂପ ସର୍ବ୍ବଳ)

ଶର୍ବ୍ବାଣୀ – ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶର୍ବ = ମହାଦେବ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଅଙ୍ଗ) —ଗୌରୀ, ପାର୍ବ୍ବତୀ
Śarbbāṇi (ଶର୍ବ—ପୁଂ) Pārbatī.

ଶର୍ବ୍ବନା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ସଂ ଶାବଣ)—ଶାରଗୁଣୀ ଘାସ (ଦେଶ)—A kind of weed. (ଉ—ଖେତ ନଶାଏ ଶବ୍ଦନା, ଗାଁ ନଶାଏ ବାମ୍ଭନା—ଛଗ ।)

ଶର୍ମ୍ମ – ପ୍ରା. ବି—୧ । (ସଂ. ଶ୍ରମ)—ଶ୍ରମ (ଦେଶ)—Śrama (See).
Śarma ବୈଦେ. ବି—୨ । ସମ୍ (ଦେଶ)—2. Śaram (See). ସଂ. ବି (√ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ମନ; ଶର୍ମ୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା ୧ବ)—୧ । କଲ୍ୟାଣ; ସୁଖ—1. Blessing; bliss; happiness. (ଯଥା—ଶର୍ମ୍ମ ଏସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖଇଲ ଅସି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ କବିଚାତୁରୀଚାଳ ।) ୨ । ସଙ୍ଗଳ—2. Prosperity. ୩ । ସଙ୍ଗସୁଖ—3. Pleasures of companionship. (ଉ—କେ ଉତ୍ସବରେ କର୍ମ୍ମ ଛୁଟିଲ, କର୍ମ୍ମ କଲ କୃଷ୍ଣ ଶର୍ମ୍ମ ଯେଡ଼ିଲ—ଉତ୍ସବଯୋଳ ।) ୪ । ଗୃହ; ଘର (ବୃ. ଶ)—4. House; residence. ୫ । ସୁଖୀ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A happy person

ଶର୍ମ୍ମଦ —ସଂ. ବିଣ (ଶର୍ମ୍ମନ୍ + ଦା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ) —ସୁଖଦାୟକ—
Śarmada Blissful; causing happiness, (ଶର୍ମ୍ମଦା —ସ୍ତ୍ରୀ) ବି. ପୁଂ—ବିଷ୍ଣୁ —Bishnu.

ଶର୍ମ୍ମନ୍—ସଂ. ଶବ୍ଦ (ଶୃ ଧାତୁ + ମନ୍)—ଶର୍ମ୍ମା (ଦେଶ)—
Śarman Śarmā (See)

ଶର୍ମ୍ମପ୍ରଦ—ସଂ. ବିଣ (ଶର୍ମ୍ମନ୍ + ଦା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ) —ସୁଖପ୍ରଦ —
Śarmaprada Ministering to one's happiness, (ଶର୍ମ୍ମପ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶର୍ମ୍ମବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶର୍ମନ୍ + ବତ୍, ୧ମା ୧ବ)—୧ । ସୁଖୀ—
Śarmabān 1. Happy. ୨ । ଭାଗ୍ୟବାନ—2. Fortunate; lucky. (ଶର୍ମ୍ମବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶର୍ମ୍ମର —ସଂ. ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାର ବସ୍ତ୍ର (ବୃ. ଶ)—1. A kind of
Śarmara cloth. ସଂ. ବିଣ—ସୁଖଦାୟକ (ବୃଦ୍ଧକୋଷ)—Giving pleasure or happiness.

ଶର୍ମ୍ମରୀ(ରୀ) —ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ [ଶର୍ମର + ସ୍ତ୍ରୀଅ; ଈ]—ଶର୍ମରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Śarmarā(rī) Feminine of Śarmara, ସଂ. ବି—ଦାରୁହରିଦ୍ରା—Cascinium Fenestratum (root).

ଶର୍ମ୍ମା ସଂ. ବି. ମ୍ (ଶୃ ଧାତୁ = ନାଶକରିବା + ମନ୍; ଶର୍ମନ୍ ୧ମା ୧ବ; Śarmā ଯେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ଅମଙ୍ଗଳକୁ ନାଶ କରନ୍ତି)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପ୍ରଥମନାମ ବା ବଂଶୋପାଧି ସହିତ ଯୁକ୍ତ ଉପାଧି-1. An appellation added to the name and family title of a Brāhmaṇa. [ଯଥା-ଅମୁକ ମିଶ୍ରଶର୍ମ୍ମା; ଅମୁକ ଦାଶଶର୍ମ୍ମା; ଅମୁକ ଦେବଶର୍ମ୍ମା] [ଦ୍—ସାଧାରଣତଃ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବଂଶଗତ ଉପାଧି ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଶାର୍ମ୍ମାଗତ ଉପାଧି (ଯଥା—ଦେବ, ଦାଶ, କର, ଧର) ପରେ ଶର୍ମ୍ମା ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଉପାଧି ବର୍ମ୍ମା ।] ସଂ ବିଣ—ସୁଖୀ [ପ୍ରକୃତବାଦ]—Happy. ଦେ. ବି—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ମାତ୍ର—1. Any Brahman. ୨ । ମୁଁ ସ୍ୱୟଂ—2. I myself. (ଯଥା—ଅପଣ ସିନା ମୋତେ ଭୁଲିଯାଇଛନ୍ତି, ବନ୍ଧୁ ଶର୍ମା ଭୁଲିବା ଜନ୍ତୁ ନୁହନ୍ତି ।)

ଶର୍ମାକ୍ଷ —ସ ବି—ସସୂର (ବୃ. ଶ)—
Śarmākṣa Dolichos Sinensis.

ଶର୍ମ୍ମିଲ —ସଂ. ବିଣ ଶର୍ମା + ଇଲ, ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ) —ଶର୍ମାଉପାଧିଯୁକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ-
Śarmila A class of Brahmans having Śarmā as their surname. (ଉ—ସେଠାରେ ରହୁଛନ୍ତି ଶର୍ମିଲ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ସମ୍ଭ୍ରମପୂର୍ବ୍ବ ପ୍ରଣାମ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଅନୁଶାସନ ।)

ଶର୍ମ୍ମିଷ୍ଠା--ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ--ଯଯାତି ଯଯାତିଙ୍କର ସାନ ପତ୍ନୀ--The younger-
Śarmishṭhā wife of King Jājāti. (ଉ—ଏ ଦୈତ୍ୟପତି ବୃଷପର୍ବ୍ବାଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଯଯାତି ଯଯାତିଙ୍କ କନିଷ୍ଠା ପତ୍ନୀ । ଦୈତ୍ୟଗୁରୁ ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା ଦେବଯାନୀଙ୍କର ଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦଖୀ ଥିଲେ । ଏକଦା ଋତୁସ୍ନାନାର୍ଥେ ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଭ୍ରମବଶତଃ ଦେବଯାନୀ ଶର୍ମିଷ୍ଠାଙ୍କ ଲୁଗାରୁ ପିନ୍ଧି-ପକାଇବାରୁ ଶର୍ମିଷ୍ଠା ଏହାଙ୍କ ଉପରେ ରୁଷି ଦୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ପ୍ରହାରକଲେ ଏବଂ ଗୋଟିଏ କୂପରେ ନିକ୍ଷେପକଲେ । ସ୍ୱଚ୍ଛ ଯଯାତି ଦୈବଜମ୍ବେ ସେ କୂପବାଟେ ଯାଇ ଯାଇ ଦେବଯାନୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ । ଦେବଯାନୀ ଏ ବଷୟ ପିତା ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ କହିବାରୁ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଦୈତ୍ୟ-ପତ୍ତିଙ୍କ ସ୍ୱଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ଦୈତ୍ୟ ତାଙ୍କ କୋପକୁ ଶାନ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ବୃଷପର୍ବା କନ୍ୟା ଶର୍ମିଷ୍ଠାକୁ ଦେବଯାନୀଙ୍କ ପରିଚାରିକାରୂପେ ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ନସ୍ତକ୍ତ କଲେ । ଦେବଯାନୀ ଯଯାତିଙ୍କୁ ବିବାହ କରି ଯଯାତିଙ୍କ ନଗରକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଶର୍ମିଷ୍ଠା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦାସୀରୂପେ ଗଲେ ଓ ଯଯାତି ତାଙ୍କ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଗୋପନରେ ବିବାହ କଲେ । ଏହି ବିବାହରେ ଶର୍ମିଷ୍ଠାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଯଯାତିଙ୍କ ଔରସରେ ଦହ୍ୟୁ, ଅନୁ ଓ ପୁରୁ ନାମକ ତିନି ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପୁରୁ ଯଯାତିଙ୍କ ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ ।] ଦେ. ବ— ଅଧୁନିକ ଯୁଗର ଓଡ଼ିଆ କବି ରସ୍ୟସାଦ୍ଦେବ କଦକଶୋର ବଲିଙ୍କ ବରେଚିତ ପଦ୍ୟ କାବ୍ୟ (ଏଥିରେ ଶର୍ମିଷ୍ଠା ଓ ଯଯାତିଙ୍କ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି)—Name of a poem by the modern poet late Rāi Sāhib Nanda-kishore Bala.

ଶର୍ଜ(ର୍ଜ୍ୟ)—ସଂ. ବ (ଶ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯୋଦ୍ଧା (ହି· ଶ)— Śarja(rjya) Warrior.

ଶର୍ଜ୍ୟା(ର୍ଜ୍ୟା)—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସାକରିବା+ଅଧିକରଣ ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ରାତ୍ରି—The night.

ଶର୍ଜ୍ୟା(ର୍ଜ୍ୟା)ତ—ସଂ. ବ—ମନୁଷ୍ୟ (ହି· ଶ)— Śarja(rjyā)ta Man.

ଶର୍ଜ୍ୟା(ର୍ଜ୍ୟା)ତି—ସଂ. ବ—ବୈବସ୍ୱତ ମନୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାଜାବିଶେଷ— Śarjyā(jā)ti Name of a king who was the son of Baibaswata Manu. [ଦ୍ର— ବ ରାଜା ବୈବସ୍ୱତମନୁଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏକଦା ଏ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ସହ ବ୍ୟବନ ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଓ ସେଠାରେ ଏହାଙ୍କ କନ୍ୟା ସୁକନ୍ୟା ବାଲ୍ୟଚପଳତା-ବଶତଃ ବ୍ୟବନଙ୍କ ଆଖି ଫଟାଇଦେବାରୁ ମୁନିବର କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଏହାଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତଙ୍କ ମଳତ୍ୟାଗ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ଅବଶେଷରେ ମୁନିଙ୍କର କୋପ ଶାନ୍ତିପାଇଁ ଶର୍ଯ୍ୟାତି ଆପଣା କନ୍ୟାକୁ ବ୍ୟବନଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ କରାଇଥିଲେ ।]

ଶର୍ଷରିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା—+ଅତ-ଶସ୍ୟାର୍ଥେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ+ଇକ)—ହିଂସୁ; ଖଳ— [ଶର୍ଷରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Deceitful; wicked; malicious. ବ—୧ । ଖଳ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A wicked person; a rogue. ୨ । ଅଶ୍ୱ—2. Horse. ୩ । ମଙ୍ଗଳା-ବରଣ—3. Decorating a house or person in token of some festivity. ୪ । ଅଗ୍ନି— 4. Fire.

ଶର୍ଷପ—ସଂ. ବ—ସୋରିଷ; [ସର୍ଷପର ଅନ୍ୟରୂପ (ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ)]— Śarshapa Mustard

ଶଲ୍(ଳ) [ଧାତୁ]—ସଂ.—ଗମନ କରିବା— Śal(l) root To go.

ଶଲ(ଲ)—ସଂ. ବ—(ଶଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଛିଙ୍କ କାଠି; Śala(la) ଶଜ୍ଜାରୁ ଗ୍ଲେମ—1. The spines of a porcupine; the quills of a porcupine. ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—2. God Brahmā. ୩ । ଉଷ୍ଟ୍ର— 3. Camel. ୪ । କୁନ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର; ବର୍ଚ୍ଛା—4. Javelin. ୫ । କ୍ଷେତ୍ର ବିଶେଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—5 A sort of field. ୬ । ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (ହି· ଶ)—6 A kind of tree. ୭ । କଂସର ଜଣେ ମଲ୍ଲର ନାମ [ହି. ଶ]— 7 Name of an athlete of demon Kamsa. ୮ । କଂସର ଅମାତ୍ୟ ବିଶେଷ [ହି. ଶବ୍ଦସାଗର]— 8 Name of a minister of Kamsa. ୯ । ବାସୁକି ପ୍ରଧାନ ନାଗ ବିଶେଷ—9. Name of a serpent of the family of Bāsuki. ୧୦ । ଶାନ୍ତନୁ ପୁତ୍ରପୁତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—10 Name of a son of Śāntanu. ୧୧ । ଶଲ୍ୟ ପୁତ୍ର [ହି. ଶ]— 11 A name of king Śalya. ୧୨ । ତାଳ ବୃକ୍ଷ [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—12 Palm tree. ୧୩ । ଶିବାନୁଚର ଭୃଙ୍ଗୀ (ହି. ଶ)—13 A name of Bhṛungi ୧୪ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଏକପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—14 Name of a son of Dhṛutarāshṭra. ୧୫ । ସୋମଦତ୍ତଙ୍କ ପୁତ୍ର(ବିଶ୍ୱକୋଷ)—15.Son of Somadatta. ତେ. ବ—(ସଂ. ଶଲ୍ୟ)—୧ । ବାଧା; ବିଘ୍ନ—1. Obstacle. ୨ । ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. An injurious person. ୩ । ମନ; ଅମଙ୍ଗଳ—3.Adversity. ୪ । କଣ୍ଟକ; କଣ୍ଟା—4. A pin; a thorn. [ଉ— ଉତ୍ତମ ଅନୁମାନ କଲ, ହୃଦୟୁ ହୋଇଲା ଏ ଶଲ— ଭୂପଦ୍ଧ. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୫ । ଶତ୍ରୁ—5. Enemy. [ଉ—ଏ ଅନ୍ତେ ସତ୍ତଳ ମୁସ୍ତଲ, ପୃଥୀକ ହୋଇବେ ସେ ଶଲ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭଗବତ । ଅସିବ ମୋହନା ମୁଗୁଲ, ପୃଥୀକ ହୋଇବ ସେ ସଲ । ମାଳକା] ତେ. ବିଣ— ୧ । ମନ—1. Bad. [ଯଥା—ଉଲ କହିଲେ ଶଲ ବୁଝେ--ଛଗ ।]୨ । ଶତ୍ରୁ ଭାବାପନ୍ନ—2. Inimical. ୩ । ଅମଙ୍ଗଳକାରୀ; ଅନିଷ୍ଟକାରୀ—3. Injurious; hurtful. [ଉ—ଯେ ମୋର ନ କରିବ ବୋଲି, ସେଣ୍ଟ ମୋହର ଶତ୍ରୁ ଶଲ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଲକ—ସଂ. ବ—(ଟଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ୍)—୧ । ଲୁତା; ମାକଡ଼ସା-
Śalaka 1, Spider. ୨ । ତାଳ ବୃକ୍ଷ—2. Palm tree. ୩ । ଝିଙ୍କ କାଠି—3. The quills of porcupine.

ଶଲକୀ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ଶଲ୍ଲକୀ)—ଝିଙ୍କ—
Śalakī Percupine.

[ଦ୍ର—ବଦଶ ବଶ ଅଦୃଶ୍ୟ ଶଲ୍କା ସ୍ୱ ଶଲ୍ୟଶ, ଛାଡ଼ ଛାଡ଼ ବ ଉରସ ଗଛ ପ୍ରତ୍ତେ ।

ଉଚ୍ଚ. ବୈଦେଗ୍ଧ୍ୟଶବ୍ଦଲାଷ ।]

ଶଲଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (ଶଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଙ୍ଗ)—୧ । ଲୋକପାଳ; ରାଜା
Śalaṅga (ଵଶ୍ୱକୋଷ)—1. King; ruler; governor. ୨ । ଲବଣ ବଶେଷ (ବଶ୍ୱକୋଷ)—2. A kind of salt.

ଶଲଭ—ସଂ. ବ (ଶଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଭ୍)—୧ । ପଙ୍ଗତ; ପଙ୍ଗପାଳ;
Śalabha ହିଣ୍ଡିକା—1. Locust; grasshopper. (ଉ—ଏହା ପାଇଁ କେତେ ସହାପ୍ରାଣୀ ହେଲେ ଅଳ୍ପବାନଲେ ଶଲଭ—ସ୍ୱଧାନାଥ. ଘାବଙ୍ଗ ।) ୨ । ଅସୁର ବଶେଷ—2. Name of demon.

ଶଲରୁ—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ଶଲ୍ଲକୀ; ଏହାର କଣ୍ଟାମାନ ଶଲ୍ଲକୀ
Śalarū ଦେହର କଣ୍ଟା ପର ବଡ଼ ଓ ମୃଦୁ ଥିବାରୁ)—ସଦନ ବୃକ୍ଷ—1. A
ମୟନା ମଇନ ଫଳ sort of thorny tree; Bushy Gardenia; Randia Dumetrum. ୨ । (ସଂ. କାର
କରେଲା, ଉଚ୍ଛେ ଓଟ୍ଟ)—ଏକପ୍ରକାର କଲମ୍ବ ବା
କରୈଲା, କରୈଲୀ କୁଆମଇଡା ଲତା ଫଳ; କୁଦୁରୁକା—
ଫା. କରେଲ୍ଲ 2. A kind of bitter fruit
ତେ. କଵଲ, କାକରକାୟା with a rough rind used
ଅ. କସ୍ ସାଇଲ୍ ଜୁମାର୍ in curry: Memordica Cha-
ସଂ. ଦର୍ଶାସୃ—କାରବେଲ୍ଲ, rantica; Hairy Memordica;
କଟୋଲ୍ଲ Tricosanthes Cucumerina. (ଦ୍ର—ଏହା ଛକ୍ରୁ, ଲଘୁ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ରେଚକ; ଦ୍ରବ, କଫ, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତପାଣ୍ଡୁ, ମେହ ଓ କୃମିନାଶକ ।)

ଶଲଲ—(ଶଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅଲ)—ଝିଙ୍କ କାଠି—
Śalala The spines of a porcupine.

ଶଳା—ସଂ. ବ (ଶଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—ଶଲାକା; ଷଡ୍ଡକା;
Śalā ସରୁ କାଠି (ଵଶ୍ୱକୋଷ)—A thin twig. ଦେ.
ଶାଳା ବ (ସଂ. ଶ୍ୟାଲକ)—୧ । ଶ୍ୟାଲକ—1. Wife's
साला brother. [ଦ୍ର—ଶଳାର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଶଳାଣୀ ଓ ଅଗଣା ସ୍ତ୍ରୀର ସାନ ରଣ୍ଡୀକୁ ଶାଳୀ ଏବଂ ବଡ଼ ରଣ୍ଡୀକୁ ଦେଉଶାଣୁ ବୋଲୁଥାଏ ।] ୨ । ଗାଳ ବଶେଷ—2. A term of abuse.

ଶଲୁ—ଦେ. ବ—୧ । ସଲ୍ଲ (ଦେଶ)—1. Salā (See)
Śalū ୨ । ଶଲ୍ଲଇ (ଦେଶ)—2. Śalāi (See)

ଶଲ୍ଲ(ଲ୍ଲେ)ଇ—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ଶଲ୍ଲକୀ ବା ଶଲ୍ୟ)—ସଜ୍ଜା;
Śalā(le)i ଘାଅ ଅଦରୁ ପୂଜ ନଚିଡ଼ିବା ପାଇଁ ଘାଅ ମୁହଁ କାଟେ
ଶଲାଇ ଭତରକୁ ଦଅଣ୍ଡିବା ବତ୍ତା ବା କାଠି—
सलाई 1. A wick or tube introduced into a sore through the mouth to drain it. [ଦ୍ର—ଅକାଳବଦ୍ଧ ପତ୍ତର ଡେଙ୍ଗ ଶଲ୍ଲଇ ଦେଲେ ଘାଅର ମୁହଁ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଏ ନାହିଁ ।] ୨ । କାନ କୁଣ୍ଡାଇବା ପାଇଁ ଜ୍ୟବହୃତ କାଠି—2 A quill or twig to scratch the earhole. ୩ । (ସଂ. ଶଲ୍ଲକୀ)—ଲୋବାନ୍; ସୁଗନ୍ଧ ବୃକ୍ଷନର୍ଯ୍ୟାସ ବଶେଷ; ଧୂପରେ ଜ୍ୟବହୃତ ଗୁଗ୍ଗୁଳୁ ବଶେଷ—3. Fankincense; olibanum.

ଶଲ୍ଲ(ଲ୍ଲୋ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଶଲା)—୧ । କାନର ବା ନାକର
Śalā(le)ibā ଛିଦ୍ରରେ କାଠି ପ୍ରବେଶ କରାଇବା—1. To thrust a
କାଠି ଦେଓୟା wick or twig into the earhole or
सलाई देना nostril. ୨ । (କାନ ଓ ନାକ) ଛିଦ୍ରରେ
ସଡ଼ସଡ଼ କରା କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ପଶିବା ଯୋଗୁଁ ସୁଲ ସୁଲ ଅନୁଭବ
खुजलाना, କରିବା—2. the ear or nostril) To have
सवसवाना an itching sensation owing to the presence of a foreign matter.

ଶଲ୍ଲ(ଲ୍ଲେ)ଇ ହେବା—ଦେ. କି—କାନର ଓ ନାକର ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ କାଠି
Śalā(le)i hebā ବା କାଲ୍ ଆଦ ପଶିଥିବାରୁ (କାନ ବା ନାକ)
ସଡ଼ସଡ଼ କରା ଭଲ ଗଲ୍ ବା ସୁଲ ସୁଲ ହେବା—(the ear or nos-
सवसवाना, tril) To have a sensation of itching
खुजलाना due to the presence of a foreign matter inside it.

ଶଳାକ—ସଂ. ବ (ଶଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅଚ୍)—ଶଳାକା (ଦେଶ)
Śalāka Śalākā (see)

ଶଳାକ ଧୂର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବ—ନଡ଼ଆ କେଳା; ଯେ ନଳ ଆଦ୍ୱାରା ପକ୍ଷୀ ଧରେ
Śalāka dhūrtta (ଛୁ. ଶ)—One who catches birds with the help of telescopic rods.

ଶଳାକା—ସଂ. ବ (ଶଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ୍+ଆ)—୧ । କାଡ଼ି;
Śalākā ସରୁ କାଠି—1. A thin twig; a thin rod. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର ସଷ୍ଟି—2. A small stick. ୩ । ଘାଅ ଆଦରେ ଦଅଣ୍ଡିବା ସଜ୍ଜା—3. A probe. ୪ । ଖଡ଼୍ଗିକା—4. The slender and hard twig on the back of a palm leaf. ୫ । କୀଳା; ଖିଲ—5. Peg; pin. ୬ । ନଳ—6. Tube, pipe; ୭ । ଶଲ୍ୟ; କାଣ; ଗାତ୍ର—7 Arrow; dart. ୮ । କଣ୍ଟା—8. Thorn; prick; nail. ୯ । ବର୍ଚ୍ଛା—9. Spear; javelin. ୧୦ । ସରୁ ହାଡ଼; ନଳକାଠି; ନଳହାଡ଼—10. A slender bone having marrow inside it. ୧୧ । କଲମ—11. Pen. ୧୨ । ମାଛକଣ୍ଟା—12. Fish bone. ୧୩ । ଘେନ୍-

Digitized by srujanika@gmail.com

ସିଲ୍—13, Pencil. ୧୪ । ଦାନ୍ତକାଠି (ବଶ୍ୱକୋଷ)—14. A tooth pick; a twig used as a tooth brush. ୧୫ । ଚଉକରର ତୁଳ (ବଶ୍ୱକୋଷ)—15. Painter's brush. ୧୬ । ବଥସିଲ୍ କାଠି (ବଶ୍ୱକୋଷ)—16 Match-stick. ୧୭ । ବଉ—17. A sort of slender root; Acorus Calamus. ୧୮ । ଶାରଦା; ଶାସ୍ତ୍ର ପକ୍ଷୀ—18. A bird; Gracula Religiosa. ୧୯ । ଛୁଞ୍ଚି କାଟି-19.The spine or quill of a percupine. [ଉ—ଉତ୍କଳ ଶଳାକା। ସେଦ୍ଧେ କୁପିତ ଶଙ୍କା-ସ୍ରଧାନାଥ ମହାପାତ୍ର।] ୨୦ । ଅସ୍ଥି; ହାଡ଼ (ହୁ. ଶ)—20. Bone. ୨୧ । ମଦନ ବୃକ୍ଷ (ହୁ. ଶ)—21. Bushy Gardenia (tree) ୨୨ । ଦୃଣ; କୁଟା (ହୁ. ଶ)—22. Straw; twig. ୨୩ । ଶଲ୍ଲକୀ ବୃକ୍ଷ (ହୁ. ଶ)—23. Boswellia Serrata. ୨୪ । ଅଖିରେ ସୁରମା ଲଗାଇବା କାଠି (ହୁ. ଶ)—24. A pick to put collyrium on the eyes. ୨୫ । ପଶାକାଠି (ହୁ. ଶ)—25. Dice. ୨୬ । ରମାସୂତ୍ରୋକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ନଦୀ ବିଶେଷ (ହୁ. ଶ)—26. Name of an ancient river. ୨୭ । ଛତାର କାଡ଼ି (ବଶ୍ୱକୋଷ)—27. The spine of anu mbrella. ୨୮ । ମୂତ୍ର ମାର୍ଗ ଶୋଧନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର (ବଶ୍ୱକୋଷ)—18. Catheter.

ଶଲାକା ପୁରୁଷ—ସ. ବ—ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଚତୁଷଷ୍ଟି ଦେବ ପୁରୁଷ—Śalākā purusha Collective name of 63 idols worshipped by the Buddhists.

ଶଲାକା ଯନ୍ତ୍ର—ସ. ବ—ଶଲ୍ୟର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବିଦ୍ଧ ଶଲ୍ୟ ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ଅନ୍ୱେଷଣୋଦ୍ଧାରଣାଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର (ବଶ୍ୱକୋଷ)—Śalākā jantra A surgical instrument for probing and extracting pins from the body.

ଶଲାଟ—ସ ବ—(ଶଳ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତରି ଅଟ୍) —ଏକ ଉଡ଼ା Śalāṭa (ଜଳଜ); ଏକ ଶଗଡ଼ ପରିମିତ ବସ୍ତୁ—A cartload of any thing. [ଦ୍—ଏବେ ଦଧିକ ସନ୍ତରେ ଏହା ବଜାର ପଲ ପରିମିତ]

ଶଲାଟୁ—ସଂ. ବ—(ଶଳ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କ୍ୱଚିତ୍ ଅଟ୍)—Śalāṭu ୧ । ଅମ୍ର ଫଳ; କଞ୍ଚା ଫଳ; ଅପକ୍ୱ ଫଳ—1. Raw fruit; an unripe fruit. ୨ । ମୂଳ ବିଶେଷ—2. A kind of root ୩ । ବିଲ୍ୱବୃକ୍ଷ—3. Bilwa or Marmalos tree.

ଶଲାତୁର—ସଂ. ବ—(ନାମ) ପାଣିନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ—Name of the Śalātura village where Pāṇini lived [ଦ୍—ଏଥି-ପାଇଁ ପାଣିନଙ୍କର ଏକ ନାମ ଶାଳାତୁଲୀପୁ ଅଟେ—]

ଶଲା ପରିହାସ—ବେ. ବ—ଶ୍ୟାଳକ ଓ ଭଉଣୋଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ପରିହାସ—Śalā parihāsa Jest or jokes passing between a person and his brother-in-law.

ଠାଟ୍ଟା ପରିହାସ ଶାଳା ପରିହାସ

ଶଲା ପରିହାସି—ବେ. ବ. ଓ ବଶ. ପୁଂ (ସ. ଶ୍ୟାଳକ ଓ ପରିହାସ)—Śalā parihāsi ଶଳା ସମ୍ପର୍କୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି, ଯାହାକୁ ପରିହାସ (ଶଳା ପରିହାସିଆ[ସ୍ୱା]—ଅନ୍ୟରୂପ) କରାଯାଏ—A person [ଶଳାପରିହାସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] who stands in the relation-ଠାଟ୍ଟାର ସମ୍ବନ୍ଧ ship of a brother-in-law to a ଶାଳା ପରିହାସୀ person and with whom a person can cut jokes.

ଶଳା ବାହା(ହୁ)ଞ୍ଚୋ—ବେ. ବ (ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାଳି; ସ. ଶ୍ୟାଳକ ଓ ହୁ. Śalā bāhā(hi)ñcho ବହାନ୍‌ଚୋଦ୍)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ (ଶଳା କାହାଞ୍ଚୋତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶଳା ଓ ବାହାଞ୍ଚୋ (ଅର୍ଥାତ୍ ଶାଳା ଭାଞ୍ଚୋତ୍ ଭଉଣୀର ସତୀତ୍ୱ ନାଶରୂପ ଘୃଣ୍ୟକର୍ମ)ରୂପ ଗାଳି—ଶାଳା ବହାନଚୋଦ୍ A vile term of abuse meaning you are my Śālā and you are the violator of the chastity of your own sister.

ଶଳା ବଧ—ବେ. ବ—ବବାହ ସମୟରେ ବରକୁ ଶଳାର ମାରିବା ବଧ Śalā bidha (ଥଟ୍ଟାରେ)—A blow given by the bride's brother to the bridegroom at the time of marriage (in jest).

[ଦ୍—ବବାହରେ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ଫାଟଉଣ୍ଡି ପଡ଼ିବା ପରେ ବର ଯାଇ କୁକର୍ମ ବେପାରେ ଗୋଟିଏ ଶିଳ ଉପରେ ବସେ ଓ ଡାଲୁ ଶାଶୁ ଅଳ୍ପ ସିନ୍ଦୂର ଜଳରେ ଦେଇ ସାରିବା ପରେ ବର ସେଠାରୁ ଉଠି ଆସିଲବେଳେ କନ୍ୟାରଭାଇ ସେ ଶିଳକୁ ବରର ଉପରକୁ ଲେଉଟାଇ ଦବ ଏବଂ ବଉଳୁ ଗୋଟିଏ ଛଧା ମାରେ। ଦୃଢ଼ ଜବରଦସ୍ତି କନ୍ୟା ହରଣ କରି ନେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କନ୍ୟାର ଭାଇ ଅଦ୍ଧଙ୍କ ମାଡ଼ ଦେବା ଓ ପଥର ଫୋପାଡ଼ିବାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏ ପ୍ରଥା ରହିଯାଇଥିବା ପର ବୋଧ ହୁଏ। ଏବେ ଶଳାବଧ କେବଳ ଅଂଶରେ ମଣ୍ଡିଯାଏ।]

୨ । (ଲକ୍ଷଣାଦ୍ୟ) ଥଟ୍ଟାରେ ମରିଯିବା ବଧ—2. A light blow given in jest.

ଶଳା ଉଉଣୀଗିଆ(ହା)—ଭା. ବ (ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାଳି)—ଛଦ୍ମବେଶ ବ୍ୟକ୍ତି Śalā bhauṇi giā(hā) ଛଦ୍ମବେଶ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଶାଳକ ଶାଳା ଭାଞ୍ଚୋତ୍ ଅଟେ ଓ ନିଜର ଭଉଣୀର ସତୀତ୍ୱ ନାଶକାରୀ ଘୃଣ୍ୟ ଶାଳା ବହାନ ଚୋଦ୍ ଅଟେ—A term of vile abuse.

[ଦ୍—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳି ଲାଗିଲେ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରଙ୍କ ମାତା, ଭଗିନୀ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ କନ୍ୟାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ଗାଳି ଦେବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରାୟ ସବୁ ଦେଶରେ ଦେଖାଯାଏ। ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ଉଣେଇ ନକରେ ସମାଜ ଉନ୍ନତରେ 'ଶଳା' ଦେବା ଅତି ଘୃଣ ଅବସ୍ଥା ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ। ଏମନ୍ତ କ, କେତେକ ସଭ୍ୟଦେଶରେ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ, ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କୁ କେହି ବ୍ୟକ୍ତି ବବାହ କଲେ ରାଜ-ପୁରୁଷ ଜଣକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶଳା ହେବେ ଓ ଉଦ୍ଦାସ ହୋଇ ଗାଳି

ଚନ୍ଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ ହୋଇଥିବେ, ଏଥିଯାଇଁ ଅନେକ ବ୍ରତା ଆପଣା ପରବାରର କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଚରକୁମାସ୍ତ କର ଛଡ଼ନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ ପଦପଦକେ ଲୋକଙ୍କୁ ଶଳା ବୋଲି ଗାଳ ଦେବା, ଇତର ସାଧାରଣଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ ଦଅନ୍ତୁ, ସମାଜର ଉଚ୍ଚତର ସ୍ତରର ଉଦ୍‌ଲୋକରୂପେ ପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ବରଳ ନୁହେଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଗତିଯାଇ କଥା କଥାକେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶଳା ବୋଲି ଗାଳ ଦଅନ୍ତି ।]

ଶଳା ଘରଜ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଶ୍ୟାଳକ ଓ ଭ୍ରାତୃଜାୟା)—ଶ୍ୟାଳକ-ଜାୟା; ଶ୍ୟାଳକ ପତ୍ନୀ—The wife of one's wife's brother; [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ଶଳାଘରଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଠାଟ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଭଉଣୀପଣଙ୍କର ଶଳା-ପରଦାର ସମ୍ପର୍କ ବଦ୍ୟମାନ ।]

ଶଳା ଭି(ଭେ)ଣେ(ଣୋ)ଇ—ଦେ. ବ (ଆପେକ୍ଷିକ ସଦ୍ଭରର ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ)—ଶ୍ୟାଳକ ଓ ଭଗିନୀପତ୍ନୀ; ପତ୍ନୀର ଭ୍ରାତାଭଗିନୀପତୀ ଶାଳାଭଣୋଇ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ୟାଳକ ଓ ଭଗିନୀପତ୍ନୀ ସମ୍ପର୍କଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱୟ—A person and his sister's husband. (ଉ—ଶ୍ୱଶୁର ଜୋଇଁ ଶଳା ଉଦ୍ଦେଇ, ଛନ୍ଦଶର୍ତ୍ତ କଂସା ଖାଇବେ କାହିଁ—ପ୍ରବ୍ରେଳିକା ।)

ଶଳା(ଲ୍ଲ)ଭୋଲି—ସ. ବ—ଉଷ୍ଟ୍ର [ବଙ୍ଗଳୋଷ] Śalā(la)bholi Camel.

ଶଳା ମଉଳା—ଦେ. ବ [ସ. ଶ୍ୟାଳକ + ମାତୁଳ]—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଶ୍ୟାଳକ ଓ ମାମୁ—A person's wife's brother and mother's brother. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, କୌଣସି ପରବାରରେ ଶଳା ଓ ମାମୁ ବଞ୍ଚିଥିବାଯାଏ ସେ ପରବାରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଖୁବ୍ ସମ୍ମାନ ପାଇଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଅସଗୋତ୍ର ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ପରବାରରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶୁଦ୍ଧି ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଭଉଣୀମାନେ ଅର୍ଥାତ୍ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ପରବାରର ଝି ଓ ମାଆମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଶଳାଙ୍କୁ ଓ ମାମୁଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ପରବାରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପୁଅପରି ଭେବେ ଆଦର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଥିଯାଇଁ ପ୍ରବଚନ ଅଛି ଯେ, ଶଳା ମଉଳା ବନ୍ଧୁରେ ସାର, ମଲେ ଦାଣ୍ଡି କୁଶେଇରୁ କାହାର ।]

ଶଳାର ପୁଅ—ଦେ. ବ—୧ । ଶାଳକ ପୁତ୍ର—1. The son of one's wife's brother. ୨ । ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ (ଶଳାର ପୋ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅର୍ଥାତ୍ ତୋ ପିଲୁସା ମୋର ଶ୍ରୀ ଶଳାରବେଟା ସ୍ୱାଜୀପୁ—2. A term of abuse, meaning ସାଲାକା ବେଟା brother in law's son.

ଶଳା ଶଶୁର—ଦେ. ବ—(ଆପେକ୍ଷିକ ସଦ୍ଭରର ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱୟ)—(ସ. ଶାଳକ ଓ ଶ୍ୱଶୁର)—୧ । ଶଳା ଓ ଶ୍ୱଶୁର—1. One's wife's brother and wife's father. ୨ । ଗାଳ ବଶେଷ—2. A term of abuse by calling a person as the speaker's wife's brother and wife's father.

ଶଳି(ଡ଼ି)ଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—କେଉଁଠାମାନେ ଜାଲ ବୁଣିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ Śali(ḍi)ṅga କାଠିର ଦୁଇପାଖର ବେକରେ ଥିବା କଣାରେ ସୂତା ଗଲାଇ ଥାଅନ୍ତି—A stick with holes at its two ends used by fishermen for weaving nets by bringing out thread through the said holes.

ଶଳିତା—ଦେ. ବ—(ସ. ଶଳା କମ୍ବା ସରୁ=ଦଶା)—୧ । ପାଟର Śalitā ବଳତା; ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡ ବଳା ଦୋଲ ଭଆର ଦୋଇଥିବା ଶଳିତା ବର୍ତ୍ତୀ ବର୍ତ୍ତୀ—1 A roll of rag used as wick for oil lamps. ୨ । ବନ୍ଦୁକର ଘାଣ୍ଟୁ ଛିଦ୍ରରେ ନିଆଁ ଲଗାଇବା ଘାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବର୍ତ୍ତିକା—2. Wick used to ignite the touchhole of a gun.

ଶଳିତା କନା—ଦେ. ବ—ସେଉଁ କନା ବା ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡକୁ ବଳ ଶଳତା Śalitā kanā ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାଏ—Rag used for being ଶଳିତାକାନି, ଶଳିତାନି rolled into lamp wick. ବର୍ତ୍ତୀକା କପଡା

ଶଳିବା—ଦେ. କି—ଖଣ୍ଡିବା; ଶେଷଟ ହବା; ସରିଯିବା—To pass, Śalibā away to end. [ଉ—ଅମ୍ଭ ପୁରୁଷ ଭଗବାନ; ଅମ୍ଭ ଚୁକେ ସାଓସ୍ତା ଜିଦରେ ଡାକୁ ଚଢ଼ା; ନମର ଆଉ ଅନେ ଭୁଲ । ଏ ଖତମହୋନା ଖଣ୍ଡନହୀନ] କନ୍ଦୁ ମୁଣ୍ଡୁ ଯାଉ ଶଲ୍ଲ ।—ପ୍ରାଚୀ; ଜଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ]

ଶଳି—ସ. ବ.—(ଶଳା+ଇ)—୧ । ଖୁବ୍ ଶଳାଢା—1. A small Śali rod ୨ । ଧାନ୍ୟ ଗହଳର ପରମାଣ ବଶେଷ—(ପ୍ରାସ୍ତ ୨ ମଣ)—2. A measure of corn, about 1113 of a ton. ୩ । ହେଜି (ହି. ଶ)—3. Porcupine.

ଶଳୁକା—ଦେ. ବ. ସ. ବ. (ଦେଶ) (ଶଳ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଉକ+ଆ)-ଶଜ୍ଜପ Śalukā ନାମକ ସସଲ—Anethum Sowa; Indian fennel. ଶଲ୍ଲୁକା ଶାଲ୍ଲିକା ବେଦେ. ବ. (ପା)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ଅଧାବାଦ୍ଧଥ ଜୁର୍ତ୍ତା—A kind of female jacket

ଶଲ୍ଲ—ସ. ବ—(ଶଳ ଧାତୁ=ଗତ୍ତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ କ)—୧ । Śalka କାତ; ମାଛ ଓ ସାପ ଅଦଙ୍କ ଉପର ଶ୍ଲଥ ଆବରଣ—1. Slough; scales (of fish or reptiles). ୨ । ବୃକ୍ଷାଦିର ବଲ୍କଳ ବା ଉପର—2. Bark of trees. ୩ । ଖଣ୍ଡ—3. Bits; pieces.

ଶଲ୍ଲ ଦେହ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—(ଶଲ୍ଲ ଅଛୁ ଦେହରେ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ) Śalka deha ଯାହା ଦେହରେ କାତ ଥାଏ—Having scales on the body. [ଶଲ୍ଲଦେହା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶଲ୍ଲ ଦେହୀ—ସ. ବଶ. ଓ ବ—(ଶଲ୍ଲ+ଦେହ+ଅଛୁ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍) Śalka dehī ୧ମା. ୧ବ)—ଯାହା ଦେହରେ କାତ ଥାଏ; କାତଥ (ମାଛ)—Having scales on the body; Lepidota (animals). ବ.—ଏକ ପ୍ରକାର ମାଛ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଳ ମାଛ ଜାତିସ୍ୱ—A sort of fish, resembling Mastacembelus Armatus.

ଶଲ୍ଲଳ—ସ୍ୱ. ବ—(ଶଲ୍ଲ+ଲ ଧାତୁ=ଭକ୍ଷଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Śalkala ୧। ବୃକ୍ଷର ବଲ୍ଲଳ; ବୃକ୍ଷତ୍ୱକ୍—1. Bark of trees. ୨। ମତ୍ସ୍ୟତ୍ୱକ୍; ମାଛ ଚାଲ—2. Scale of a fish.

ଶଲ୍ଲଳୀ—ସ୍ୱ. ବଣ. ଙ୍କୀ—(ଶଲ୍ଲଳ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୪ମା. ୧ବ)—Śalkalī ୧। ଶଲ୍ଲଯୁକ୍ତ—1. Scaly. ୨। ବଲ୍ଲଳଶାଳୀ—[ଶଲ୍ଲୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Having barks. ବ.—ମତ୍ସ୍ୟ—[ଶଲ୍ଲଳମା—ସ୍ତ୍ରୀ] Fish.

ଶଲ୍ୱ—ସ୍ୱ. ବ—ଶାଲ୍ୱ ଦେଶ (ଦେଶ) Śalwa Śalwa country (See).

ଶଲ୍ମଳ (ଳି)—ସ୍ୱ. ବ—ଶାଲ୍ମଳୀ ବୃକ୍ଷ; ଶିମିଳି ଗଛ (ହି. ଶ)—Śalmali (lī) Silk cotton tree.

ଶଲ୍ୟ—ସ୍ୱ. ବ—(ଶଲ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ମ୍. ଯ)—୧। ଶଙ୍କୁ; ଜାଲକ—1. A peg; a pin. ୨। ଖଣ୍ଟା; ଖିଲ; ଶୂଳା—2. Stake. ୩। ଶଳାକା—3. A pin or slender rod. ୪। ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିବା ଅସ୍ଥି, କଣ୍ଟା, ଗର ଆଦ ପୀଡ଼ାଦାୟକ ଗାତ୍ର ପଦାର୍ଥ—4. Any extraneous substance which enters the body and causes pain. [ଦ୍ର—ସୁଶ୍ରୁତ ମତରେ ଶଲ୍ୟର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶଲ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରକାର। ଶାଲ୍ୟର ଓ ଅଗନ୍ତୁ। ବାତ ପିତ୍ତ ଆଦ ଦୋଷରୁ ସ୍ୱେଦ, ନଖ, ଶଲ୍ୟରନ୍ଧ୍ର ଧାତୁ, ଅନ୍ନ, ମଳ ଆଦ କୁପିତ ହୋଇ ପୀଡ଼ା କି ରୋଗ ଉତ୍ପାଦନ କଲେ ତାକୁ ଶାଲ୍ୟର ଶଲ୍ୟ ବୋଲି-ଯାଏ। ବାହାରର କୌଣସି ବସ୍ତୁ (ଲୁହା, କାଠ) ଶଲ୍ୟରରେ ପ୍ରବେଶ କର ପୀଡ଼ା ଉତ୍ପନ୍ନ କଲେ ତାକୁ ଆଗନ୍ତୁ ଶଲ୍ୟ ବୋଲିଯାଏ—ହି. ଶ.।] ୫। ଶର; ଛୋଲି; ବାଣ, ତୀର—5. Arrow; dart. [ଦ୍ର—ବାଣ ସେବନ ଇତ ଇଷବାସ ପ୍ରକାଶ ଶଲ୍ୟ ଚ ଶଲ୍ୟ ଭାବ ବହି ସେ। ଭଙ୍ଗ. ବୈଦ୍ୟପ୍ରାଣବଲାସ।] ୬। ଶଟଲଇ; ସୁନ୍ଦା—6. A probe put into a wound. ୭। ଗୋମର; ଶାବଳ—7. A crow bar. ୮। ଲେମ୍ବୁ ଆଦ ଗଛର ବଡ଼ କଣ୍ଟା—8. Big thorns of trees, such as orange. ୯। କଣ୍ଟକ; କଣ୍ଟା—9. Nail; thorn. ୧୦। ମାଛ କଣ୍ଟା—10. Fish. bone. ୧୧। ମଦନ ବୃକ୍ଷ; ମଅଣ ଗଛ—11. A tree; Randia Dumetorum. ୧୨। ଅସ୍ଥି; ହାଡ଼—12. Bone. ୧୩। ମୁନିଆ ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; ବର୍ଚ୍ଛା; ଭାଲ—13. A pointed weapon; Javelin. ୧୪। ବିଷ; ଗରଳ—14. Poison; venom. ୧୫। ଚିକିତ୍ସାର୍ଥ ଦେହରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ର—15. Surgical instrument. ୧୬। ଗାଳି; ଦୁର୍ବାକ୍ୟ—16. Evil words; reproach. ୧୭। ସୀମା; ବାଉଣ୍ଡରି—17. Boundary. ୧୮। ଗୋରୁଙ୍କର ମଶାଣି ଦଣ୍ଡା—18- A place where the carcase of cattle are thrown. ୧୯। ଛୁଙ୍କ—19. Porcupine. [ଉ—ବଳ ମୃଗ ବଳୀ ଶଲ୍ୟ ଶବ୍ଦର ବହୁଳ ଭଙ୍ଗ. ବୈଦ୍ୟପ୍ରାଣବଳାସ।] ୨୦। ମଦ୍ର ଦେଶର ରାଜା; ନକୁଳ ଓ ସହଦେବଙ୍କ ମାମୁଁ; ମାଦ୍ରୀଙ୍କ ଭାଇ—20. The name of the maternal uncle of Nakula and Sahadeba (Pāṇḍabas.) [ଦ୍ର—ଏ ପଣ୍ଡୁଙ୍କର ବନ୍ଧୁ। ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ମାଦ୍ରୀଙ୍କର ଭାଇ। ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସ୍ୱୟଂବର ସଭାରେ ଏ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦ କର ନ ପାର ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଦ୍ରୌପଦୀଲାଭରେ ବିମଙ୍କ ସହିତ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଇ ହାରିଥିଲେ। କୁରୁ-କ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଦଳରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ସର୍ବୈନ୍ୟ ଅସୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କୌଶଳ-କ୍ରମେ ଏହାଙ୍କୁ ନିଜ ଦଳରେ ବରଣ କଲେ। ଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରାରମ୍ଭ-କାଳରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏହାଙ୍କ ନମସ୍କାର କରିବାରୁ, 'ବିଜୟୀ ହୁଅ' ବୋଲି ସେ ତାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ। କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ୧୬ଶ ଓ ୧୭ଶ ଦିବସରେ ଏ ମହାବୀର କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ସାରଥ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ଓ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ କୌରବସୈନ୍ୟର ସେନାପତି ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଦିବସରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଏ ନିହତ ହେଲେ।] ୨୧। ଗାକଡ଼ା ଖଇର (ହି.ଶ)—21. Grey catechu. ୨୨। ଶିଲଦ ମାଛ (ହି.ଶ) ଜଲଙ୍ଗମାଛ—22 Silunda Gangetica fish. ୨୩। ଲୋଧ୍ର ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—23. Simplocos Racemosus (tree). ୨୪। ବିଲ୍ୱ ବୃକ୍ଷ (ହି.ଶ) 24. Bilwa tree. ୨୫। ପାପ (ହି.ଶ)—25. Sin. ୨୬। ଭୂମିଗର୍ଭରେ ଥିବା ଅସ୍ଥି (ହି.ଶ) (ଯାହା ମୂଳଦୁଆ ଯଦାଇବା ନିମନ୍ତେ ଖୋଳ ଉତ୍ତ କାଢ଼ିବା ଉଚିତ)—26. Bones under the ground of sites for houses.

ଦେ. ବ—ଛୁଙ୍କ କାଟି—Spines of a porcupine. [ଉ—ବଳଶଲ୍ୟ ଖୋଜି ସେ ଶଲ୍ୟ। ଭଙ୍ଗ—ବୈଦ୍ୟପ୍ରାଣ ବଳାସ]

ଶଲ୍ୟକ—ସ୍ୱ. ବ.—(ଶଲ୍ୟ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ କ)—୧। ଛୁଙ୍କ—1. Śalyaka Porcupine. ୨। କଣ୍ଟାଗଛ—2. A thorny plant or tree. ୩। ମଦନ ବୃକ୍ଷ; ମହଣବୃକ୍ଷ—3. A tree; Randia Dumetorum; Bushy Gardenia. ୪। ଖଇର (ହି. ଶ)—4. Catechu. ୫। ଜଲଙ୍ଗ ମାଛ (ହି.ଶ)—5. Silunda Gangetica (fish) ୬। ଲୋଧ୍ରବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—6 Simplocos Racemosus ୭। ବିଲ୍ୱବୃକ୍ଷ (ହି.ଶ)—Bilwa tree

ଶଲ୍ୟ କଣ୍ଠ—ସ୍ୱ.ବ.—(ଶଲ୍ୟ=କଣ୍ଟା। କଣ୍ଠ ସର୍ମନ୍ତ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି) Śalya kaṇṭha ଛୁଙ୍କ—Porcupine.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଲ୍ୟକ ମାଂସ—ସ. ବ.—ହୁଙ୍କର ମାଂସ—
Śalyaka māṁsa The flesh of porcupine.
[ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ମାଂସ ପଥ୍ୟର ଉତ୍ତମ, ଶୀତଳ, ଲଘୁପାକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ; ପିତ୍ତ, ଶ୍ୱାସ, ଜ୍ୱର, କାଶ ଓ ବ୍ରଣଦୋଷ ନାଶକ । ଏ ଜୀବର ମିତ୍ତ ଶ୍ୱାସ ରୋଗରେ ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ ।]

ଶଲ୍ୟକର୍ତ୍ତା—ସ. ବ.—(ଶଲ୍ୟ+କର୍ତ୍ତୃ)—ଶଲ୍ୟ ଚିକିତ୍ସକ (ହୁ.ଶ)
Śalyakarttā Surgeon.

ଶଲ୍ୟଜ ନାଡ଼ୀବ୍ରଣ—ସ. ବ—ଦେହରେ ଶଲ୍ୟ ପଡିବା ଫଳରେ ଜାତ
Śalyaja nāṛdibraṇa ନାଳୀ ଘାଆ (ହୁ.ଶ)—Sinus due to the entry of any extraneous matter into the body

ଶଲ୍ୟ ପଶୁ—ସ. ବ.—(ଶଲ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ପଶୁ; ମ. ସ. ଲୋ.)—୧ । ଶଜାରୁ; ହୁଙ୍କ—1. Porcupine. ୨ । ଚୁଜ୍ଜାପଡା ନାମକ ଜୀବ—2. Pangoline.

ଶଲ୍ୟ ବିଦ୍ୟା (ତନ୍ତ୍ର)—ସ: ବ.—୧ । ଶବବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ ବିଦ୍ୟା; ଦେହରେ Śalya bidyā (tantra) ଅସ୍ତ୍ରଯୋଗୁର ବିଦ୍ୟା—1. Science of surgery; science of dissection. ୨ । ଦେହରେ ପଶିଥିବା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଆଦି କାଢ଼ିବା ବିଦ୍ୟା—2. The science dealing with the extraction of foreign bodies from the body,

ଶଲ୍ୟ ବିଦ୍ଧ—ସ.ବ୍ରୀ—(ଶଲ୍ୟ+ବିଦ୍ଧ; ୭ମ୍ୟାଉତ୍)—ତୀର ବା ତୀକ୍ଷ୍ଣାସ୍ତ୍ର Śalya biddha ବିଦ୍ଧ—Pierced with a nail or dart.

ଶଲ୍ୟ ଭେଦ—ସ.ବ--(୭ମ୍ୟାଉତ୍)-ଦେହରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବା ତୀର ଗଳପିବା—
Śalya bheda The piercing of the body with a dart or nail.

ଶଲ୍ୟ ଲୋମ—ସ. ବ—(୭ମ୍ୟାଉତ୍; ଶଲ୍ୟ + ଲୋମନ୍. ୧ମା. ୧ବ)-ହୁଙ୍କ Śalya loma କାଠି (ହୁ.ଶ)—The quills of porcupine.

ଶଲ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର—ସ° ବ—ଶଲ୍ୟ ବିଦ୍ୟା (ଦେଖ)
Śalya śāstra Śalya bidyā (see)

ଶଲ୍ୟା—ଦ° ବ—(ଶଲ୍ୟ+ଅ)—୧ । ମେଦା ନାମକ ଔଷଧ—1. Śalyā A rare herb. ୨ । ନାଗବଲ୍ଲୀ (ହି. ଶ)—2. Betel creeper. ୩ । ବଜଲତ; ଭଇଁ (ହୁ ଶ)—3. Flacourtia Cataphracta (plant).

ଶଲ୍ୟାରି—ସ° ବ—(ଶଲ୍ୟ+ଅରି; ୭ମ୍ୟାଉତ୍;—ଏଡାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା Śalyāri ଶଲ୍ୟଦ୍ଧର ଡୋଇଥିବାରୁ)--ଯୁଧିଷ୍ଠିର; ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପାଣ୍ଡବ—Judhishṭhira, the eldest Pāṇḍaba.

ଶଲ୍ୟୋତ୍ପାଟନ—ସ° ବ—(୭ମ୍ୟାଉତ୍; ଶଲ୍ୟ+ଉତ୍ପାଟନ) ୧ । ଦେହରେ Śalyotpāṭana ପଶିଯାଇଥିବା କଣ୍ଟା ବା ଶରକୁ କାଢ଼ିବା—1. Extraction cf a nail or dart from a wounded body. ୨ । ଗୃହର ବାସ୍ତୁର ତଳୁ ପୋତାଥିବା ମନୁଷ୍ୟ ବା ପଶୁ ଆଦିଙ୍କ ଅସ୍ଥିକୁ ବାହାର କରିବା ରୂପ ସଂସ୍କାର--2. The act or ceremony of digging out the bones of animals which may be found underneath the surface of a site where a new house is going to be built.

ଶଳ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଗମନ କରିବା—
Śal (root) To go,

ଶଲ—ଦେ. ବ (ସ. ଶଲ୍ୟ)-ଶଲ୍ (ଦେଖ) —Śala. (See) ସ. ବ—
Śalla (ଶଳ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଶଲ୍ଲ; ଚାଲ—1. Scales on the body of some animals. ୨ । ବଲ୍ଲଳ—2. Bark. ୩ । ତ୍ୱକ୍; ଚର୍ମ—3. Skin; rind. ୪ । ଭେକ; ବେଙ୍ଗ—4. Frog. ୫ । ଶଲ୍ଲ (ଦେଖ)—5. Śalarā. (See) [ଦ୍ର—ଏହା ଶଲ୍ଲ ଜାତିସୃ; ଏଥିର ଫଳ କଲମ୍ବଠାରୁ ଲମ୍ବ । ଡରେକ୍ଟ୍ରସ୍ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଶଲ୍ଲକ—ସ. ବ (ଶଳ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଶଲ୍ଲ; ଚାଲ—
Śallaka 1. Scales on the body of certain animals. ୨ । ବଲ୍ଲଳ; ତ୍ୱକ୍—2. Bark; rind. ୩ । ହୁଙ୍କ ଦେହରେ ଥିବା କାଠି—3. The quills of porcupine. ୪ । ଜୁଙ୍ଗଘଣ୍ଟ ଗଛ; ଶଣ ଗଛ—4, The Śaṇa hemp plant. ୫ । ଚମଡା (ହୁ. ଶ)—5. Skin. ୬ । ହୁଙ୍କ (ହୁ. ଶ)—6. Porcupine.

ଶଲ୍ଲକୀ—ସ. ବ (ଶଲ୍ଲକ+ଇନ୍)—୧ । ହୁଙ୍କ; ଶଜାରୁ—1. Porcu-
Śallakī pine. [ଜ୍--ଜ୍ରୋଳ ଶଲାକା ଯେଉଁ କୁପିତ ଶଲ୍ଲକୀ—(ଶଲ୍ଲୀ—ଅବ୍ୟରୂପ) ସ୍ୱଧାକାଥ. ମଦାଯାଦା ।] ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ସ. ପର୍ଯ୍ୟାସୃ—ଶଜରଶ୍ମ୍ୟା, ସୂବଦ୍ଧା, ସୁରଭି, ରମ୍ୟା, ସଦ୍ଦେରୁଣା, କୁନ୍ଦୁରୁକା, ବହୁସ୍ରବା, ସଲ୍ଲକୀ । ଓ. ଶଲେଇ, ଶଲ୍ଲଇ ଶଲଇ
ଶଲର. ଶଲଗ
ସ. ଶାଲଯୃ ଧୂପି
ଚା. କୁଂଲ
କଣ୍ଟା ବରୁର ଗଛ; ଶଲ୍ଲ କଣ୍ଟା ଗଛ—2. A tree; Bushy Gardenia. ୩ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶାଲବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ; (ଏହାର ଅଠାରୁ ଲୋବାନ୍ ନାମକ ଧୂପ ବାହାରେ)—3. Boswellia Serrata; Indian Olibanum. [ଦ୍ର—ଏହି ଗଛର ଗଣ୍ଡିକୁ ଢାଙ୍ଗି ଦେଲେ ଯେଉଁ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ବାହାରେ, ତାହା ଶୁଖିଗଲେ କୁନ୍ଦୁରୁଷ୍କ ବା ଲୋବାନ୍ ହୁଏ ଏବଂ ଉତ୍ତମ ନାଆଁରେ ତାକୁ ପକାଇଲେ ସୁଗନ୍ଧ ଧୂମ ବାହାରେ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା କଷାସୃ ରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ସୁଷ୍ମିକର; ପିତ୍ତ, ଶ୍ଳେଷ୍ମା, ଅଉସାର, ରକ୍ତଦୋଷ ଓ ବ୍ରଣ ରୋଗର ଔଷଧ ।]

ଶଲ୍ଲକୀ ନିର୍ଯ୍ୟାସ—ସ.ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—କୁନ୍ଦୁରୁଷ୍କ; ଲୋବାନ୍; ଶୀଲା-
Śallakī nirjyāsa ରସ—Indian olibanum; Ben-
(ଶଲ୍ଲକୀଦ୍ରବ, ଶଲ୍ଲକୀରସ—ଅନ୍ୟରୂପ) zoin; Styrax Ben-
ସ. ପର୍ଯ୍ୟାସୃ—କୁନ୍ଦୁରୁ, କୁନ୍ଦୁରୁ, zoin; liquid amber;
ସୁଗନ୍ଧ, କୁନକ, କୁନ୍ଦୁରୁ, କୁନ୍ଦ, [ଦ୍ର—ଏହା ଝୁଣାଗଛର ଧୂପସାଙ୍ଗ
ଗାଲକ୍କା, ଗାଲକ୍କୀ, କୁନ୍ଦ, କବଳୁଉ ହୁଏ । ହିନ୍ଦୁମାନେ
କୁନ୍ଦର, କୁନ୍ଦରୁ, ଗନ୍ଧଗନ୍ଧ, ଦେବାଳସ୍ୱାଦରେ ଝୁଣାଦ୍ୱାରା ଧୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲୀ, ଗୌରସ୍ଥା, ଶିଗସ୍ତ, ଗାଣ୍ଠି, ଶୋସ୍ଥରକ, ବହୁଗନ୍ଧ, ଗାଲନ, ଘୃଷ୍ଟ ।
ଓ. ଲବାନ୍, କ୍ଲନ୍ଦ୍ରୁଗୋଷ୍ଟ
ଲବାନ, କୁନ୍ଦରୁଖୋନ୍ନି
କୁନ୍ଦୁରୁ, ଗୁନ୍ଦ୍ରବରୀହୀ
ପା. କୁନ୍ଦରୁରୂମି, ଖୋରୀମସ୍ତକା,
ଆ. କୁନ୍ଦରେଜକର୍, ବସ୍ତ୍ରଜ୍
ଟେ. କୁନ୍ଦୁରୁମୁ

ଦେବାପର ମ୍ଲଲ୍ମାଳ୍ମାଳେ ଏଥିରେ ଧୂପ ଦଅନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ମଧୁର କଟୁ ତିକ୍ତ ରସ । ଏହା ପାନ ଓ ବାହ୍ୟ ପ୍ରଯୋଗରେ ଶୀତଳ ଓ କଫ, ପିତ୍ତ, ଦାହ, ମୁଦର, ବ୍ରଣ, ଜ୍ୱର, ସ୍ୱେଦ, କଫ ଓ ବାୟୁର ଶାନ୍ତିକାରକ । ଏହା ଉଳ ସହିତ ପ୍ରଯୋଗ କଲେ ବା ଲେପ ଦେଲେ ମେଦ ଓ କୋଷବୃଦ୍ଧିଜନିତ ବେଦନା ଶାନ୍ତ ହୁଏ ।]

ଶଲ୍ଲିକା—ସଂ. ବ—ନାବ; ନୌକା (ହି. ଣ)—
allikā Boat;

ଶଶ୍ (ଧାତୁ)—-ସଂ—ଲମ୍ଫ ଦେଇ ଗତି କରିବା; ଗୁଡଗୁଡ କରିବା—
Śaś (root) To move jumping; to frisk about.

ଶଶ୍କାଲ(ଳେ)—ପ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ତତ୍କାଳଂ ବା ସଦ୍ୟଃକାଳଂ)—
Śaś-kāla(le) ୧। ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍—1. Immediately; ସକାଳେ ତୁରନ୍ତ, ଝଟ all at once. ୨। ଅଶୁ; ତତ୍କାଳ; ଶୀଘ୍ର—2. Early.

ଶଶ – ସ. ବ (ଶଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ଲମ୍ଫଦେଇ ଗଲେ)—୧।
Śaśa ଶଶକ; ଠେକୁଆ; ବଲ୍ଲେଶସମ୍ଭାଗାସ୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ରପଶୁ—1. Hare; rabbit. ୨। କାମଶାସ୍ତ୍ରବର୍ଣ୍ଣିତ 'ଶଶ-ଜାତୀୟ ପୁରୁଷ'—2. One of the four classes, into which the Hindu amatory science has classified males. [ଦ୍ର—ବଜାତୀୟ ପୁରୁଷ ମୃଦୁସ୍ୱଭାବୀ, ସ୍ୱଶୀଳ, କୋମଳାଙ୍ଗ, ସତ୍ୟବାଦୀ ଓ ଗୁଣବାନ୍ ଅଟନ୍ତି ।] ୩। ଛଣା—3. Resin. ୪। ଶ୍ଳେଷ୍ମ; ଶ୍ଳେଷ୍ମଗଛ—4. Atree; Symplocus Racemosus. ୫। ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦେହରେ ଲକ୍ଷିତ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଦାଗ—5. Dark spots seen on the surface of the moon. [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ଅଛି ଯେ, ଗୋଟିଏ ଶଶକ (ଜଙ୍ଗଲୀ ମୃଗ) ତୃଷାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ମରୁଭୂମିରେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ (କିମ୍ବା ଚନ୍ଦ୍ରକରଶୋଭାସିତ ମରୁ-ପ୍ରାନ୍ତରକୁ) ଗୋଟିଏ ଜଳାଧାର ବୋଲି ମନେକରି ଜଳ ସ୍ଥାନ କରିବାପାଇଁ ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଯାଇ ଦେଖିଲା ଯେ, ସେଠାରେ ପାଣି ନାହିଁ । ଏହା ଦେଖି ଶଶକର ହଂସ। ଉଡ଼ିଗଲା ଓ ସେ ମରିଗଲା । ତାଙ୍କଠାରେ ଅଶା ରଖି ଶଶକ ପ୍ରାଣ ହରାଇଥିବାରୁ ସେହି ଶଶକଟି ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦେହରେ କଳଙ୍କସ୍ୱରୂପ ଲାଞ୍ଛିତ ରହିଲା ଏବଂ ସେହିଦିନଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଶଶାଙ୍କ ହେଲେ ।]

ଶଶ(ଷ,ସ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶସ୍ୟ)—୧। ନଡ଼ିଆ, ଡାଳ, ଡଙ୍ଗାରୁଥିବ ଫଳର କଠିନ ଆବରଣ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା
Śaśa(sha,sa) କୋମଳ ଅଂଶ—1. The soft kernel inside the hard rind of certain fruits. ୨। ଗଛର ମଞ୍ଜି—2. The pith of trees.

ଶଶକ—ସଂ. ବ (ଶଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅଚ ବା ଶଶ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ; ଯେ
Śaśaka ଡେଇଁ ଡେଇଁ ଗଲେ)—ଶଶ (ଦେଖ)
Śaśa (See)

ଶଶ କନ୍ଦ—ସଂ. ବ—କ୍ଷୀରଭଟ୍ଟିକା; କ୍ଷୀରି (ଦେଖ) (ଡରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)
Śaśa kanda Kshīri (See)

ଶଶକାଳ(ଳେ)—ପ୍ରା. କ୍ରି.ବିଣ—ଶଶ୍କାଳ (ଦେଖ)
Śaśakāla(le) Śaś-kāla (See)

ଶଶ ଘାତକ(ଘାତା) —ସଂ. ବ—ବାଜ; ଶ୍ୟେନ—
Śaś ghātaka(ghātī) Hawk.

ଶଶଜାତୀୟ ନର—ସଂ. ବ—ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର (କୋକଶାସ୍ତ୍ର)ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପୁରୁଷ-
Śaśajātīya nara ମାନଙ୍କର ଗୃହୀତ ଶ୍ରେଣୀ ବା ଜାତି ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—One of the four classes of male persons classified by the Hindu amatory treatises; a class of males of mild, pious and luxurious bent of mind and slender in build. [ଦ୍ର—ପୁରୁଷମାନେ କୋକଶାସ୍ତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ଚାରି ଗୁରୁ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ—

୧। ଅଶ୍ୱଜାତୀୟ ପୁରୁଷ ।
୨। ବୃଷଜାତୀୟ ପୁରୁଷ ।
୩। ମୃଗଜାତୀୟ ପୁରୁଷ ।
୪। ଶଶଜାତୀୟ ପୁରୁଷ ।

ଏହି ୪ର୍ଥ ଶଶଜାତୀୟ ପୁରୁଷ କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ, କୋମଳସ୍ୱଭାବ, ଘୃରୁ, ବଳସ୍ପୃହୀ, ସୁଭୂମାଙ୍ଗ, ଚମ୍ପୁ ଓ ମଧୁର, ଶ୍ରେମଶୀଳ ଏବଂ କାମକ୍ରୀଡ଼ାରେ ସାମାନ୍ୟରୁପେ ଅସକ୍ତ ଓ ଧାର୍ମିକ ଭାବ। ସ୍ଥିର ବଶୀଭୂତ । ଏହି ଶଶଜାତୀୟ ପୁରୁଷଙ୍କଠାରେ ପଦ୍ମଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ଉପଯୁକ୍ତା ।]

ଶଶଧର—ସଂ. ବ (ଶଶ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ଯେ ଶଶଚିହ୍ନକୁ
Śaśadhara ଦେହରେ ଧାରଣ କରିଥାଏ)—୧। ଶଶାଙ୍କ; ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨। କର୍ପୂର—
ଶଶଧର ଶଶାଧର 2. Camphor. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males. ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶଶଧର=ଚନ୍ଦ୍ର)—୧। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ବିଷୟରେ ସାରଙ୍ଗମ—1. Capable; able.
ସମର୍ଥ ୨। ଯୋଗ୍ୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Worthy (person). ୩। କୁଣ୍ଠିତ—3. Loth; averse. (ଯଥା--ତୁମେ କଥାରେ ଏତେ ଶଶଧର କାହିଁକି ହେଉଅଛ ?)

ଶଶାପ୍ଲୁତକ—ସ. ବ (ଉତ୍ତଶାସ୍ତ୍ର)—ନାୟର ଓ ନାୟଙ୍କ କାମକ୍ରୀଡ଼ା ସମୟରେ ନଖର ଅଙ୍କରେ ଶରୀର ଚିହ୍ନିତ କରିବା ନଖା-ଘାତ—The scratching by the nail on the body of the lovers made during amatory enjoyment.

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ହ୍ରସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଷ	ଚ	ଶ,ଫ	ଞ	ଇଯ୍	ଜଅ	ଜ୍ଞ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ୡ	ଐ	ଦୀର୍ଘ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଶ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଵ	ନ୍

ଶଶବନ୍ଦୁ—ସ. ବ (ଶଶ ଅଟେ ବନ୍ଦୁ=ଚନ୍ଦ୍ର ଯାହାର)—୧ । ଶଶାଙ୍କ; ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ—2. A name of Bishnu. ୩ । ଗନ୍ଧର୍ବ ଚିତ୍ରରଥଙ୍କ ପୁତ୍ର; ପ୍ରାଚ୍ୟବିଶେଷ—3. Name of a king of ancient India, son of Gandharba Chitraratha.

Śaśabindu

ଶଶ ବିଷାଣ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଠେକୁଆର ଶଙ୍ଗ ବା ଶିଙ୍ଘ, ଅସମ୍ଭବ ବା ଅଲୀକ କଥା—The hares, horn; impossibility.

Śaśa bishāṇa

(ଶଶ ଶୃଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ଠେକୁଆର ଶିଙ୍ଘ ନାହିଁ, ଅତଏବ ଠେକୁଆର ଶିଙ୍ଘ ବୋଲି ସଂସାରରେ କିଛି ବସ୍ତୁ ନାହିଁ । ଅସମ୍ଭବ ବା ଅଲୀକ ବିଷୟର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ଥଳରେ ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଏ । ଏହିପରି ଅସମ୍ଭବ ବିଷୟବାଚକ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ । ଯଥା—ଆକାଶପୁଷ୍ପ, ବନ୍ଧ୍ୟାପୁତ୍ର, କୂର୍ମ୍ମରୋମ । ଏ ସବୁ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ । ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ବେଢେଇ ଶବ୍ଦ ଅଛି । ଯଥା—ଅକାଶ କଇଁଅ, ଲେଡ଼ୁରେ ବାଳ, ଛଉର ଦାଢ଼ି, ଘୋଡ଼ାଉମ୍ବ. ବଙ୍ଗଳାରେ 'ଖୋନାର ଯାଥରବାଟି' 'କାଁଠାଲେର ଆମସତ୍ତ' ଘୋଡ଼ାର ଡିମ' ଇତ୍ୟାଦି । ଇଂରାଜୀରେ castles in the air 'horse's egg'] (ଦ୍ର—ମୋଦ୍ଦର ଭାଗ୍ୟେ ବି ଲେଖାଥିଲ୍ଲା ଅଦା ଲେଡ଼ିବା ଶଶବିଷାଣ—ବ୍ରଧାନାଥ. ଯାତ୍ରା ।)

ଶଶ ବ୍ୟସ୍ତ—ସ. ବିଣ—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ; ବଙ୍ଗଳା ବ୍ୟବହାରରୁ ଗୃହୀତ; ଶଶ ଠେକୁଆ ସହ ବ୍ୟସ୍ତ=ଶସ୍ତ, ଭ୍ରାନ୍ତ; ସ. ତ. ତ୍ତ୍ମ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭ୍ରାନ୍ତ—1. Hurried; very restless; much perturbed ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶସ୍ତ; ଶସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ; ଲଙ୍ଗଳା ମୁକୁଳା; ଭୀତ ଚକିତ—2 Much frightened; very much ruffled. ୩ । କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୂଢ଼—3 Dumbfounded.

Śaśa byasta

ଶଶବ୍ୟସ୍ତତା—ସଂ. ବ.—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶସ୍ତ ଭୀତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—The state of being in hot haste; hurry; hot haste; confusion.

Śaśabyastatā

ଶଶବ୍ୟସ୍ତେ—ଦେ. କି. ବିଣ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ—1. Hurriedly ୨ । ସଂଭ୍ରମେ—2. With due respect. [ଦ୍ର—ଅଜନ୍ତର ଶଶବ୍ୟସ୍ତେ ଉଠି ନମସ୍କରି, ନଘାଳ ଜାମାତୃବରେ ଆଲିଙ୍ଗି ଆଦରେ । —ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି, ବିଚମାଦଭ୍ୟ]

Śaśabyaste

ଶଶଭୃତ୍—ସଂ. ବ—(ଶଶ+ଭୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ବ୍ୟ)—ଶଶାଙ୍କ: ଶଶଧର (ଦେଖ)—Śaśāṅka; Śaśadhara (See).

Śaśa bhṛut

ଶଶଯାଗ(ନ) ତୀର୍ଥ—ସଂ. ବ—ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—The name of a sacred place of pilgrimage

Śaśajāga(na)tīrtha

[ଦ୍ର—ଶଶ ଯାଗ ହେତୁ କାର୍ତ୍ତିକ ପଉର୍ଣ୍ଣମୀ, ଏଠାରେ ସ୍ନାନ କଲେ ବହୁତ ବଡ଼ ଧର୍ମ୍ମ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ଶଶ ଲାଞ୍ଛନ—ସଂ. ବ—(ଶଶଅଟେ ଲାଞ୍ଛନ=ଚନ୍ଦ୍ର ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ)—ଶଶାଙ୍କ; ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.

Śaśa lāñchchhana

ଶଶ ସ୍ଥଳୀ—ସ. ବ—ଗଙ୍ଗା ଯମୁନାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ—The Doab; the country lying between the Ganges and the Jamuna.

Śaśa sthalī

[ଦ୍ର—ଏବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୋଆବ୍ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ।]

ଶଶ ହୁହୁ—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ଶ, ହ, (ଦେଖ)—Śa, ha, (See)

Śaśa hahu

ଶଶା—ଦେ. ବ.—୧ । (ସଂ. ଶଶକ) ଶଶକ; ଠେକୁଆ—1. The hare; rabbit. ୨ । (ସଂ. ଜମ୍ବୁଷୀ; ସଂ. ଜମ୍ବୁଷା, ଜମ୍ବୁଷ, କଷ୍ଟକୀଫଳ, ସୁଧାବାସ(ସା), ଜମ୍ବୁଷୀ, ସୁଶୀତଳ, ପୀତ ପୁଷ୍ପା, କାଣ୍ଡାଳୁ, ଜମ୍ବୁକର୍କଟୀ, ବନ୍ଧୁଫଳା, କଣ୍ଟକୀ ଲତା, କୋଷ ଫଳା, ଭୂଣ୍ଡିଲ ଫଳା ସଂ. ତୌଣ୍ଡୀ, କର୍କଟୀ ତା. ମଦେବେଦ୍ଦର କୋଙ୍କଣେ ପା, ଜମ୍ବୁର୍ ବାରଙ୍ଗି ଆ. କସଦ ତେ. ଦୋଜ କଇଥ ସଂ. ଶଷ୍ପୀ; ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୂକୃତ) କାକୁଡ଼ି; କଣ୍ଟିଅଳ କାକୁଡ଼ି—2. Cucumber; Cucumis Hardwickii.

Śaśā

[ଦ୍ର—ଏହା କୃଷ୍ଣାଣ୍ଡାଦ ବର୍ଗର କୃଷି-ଜାତ ଲତା ଓ ତହିଁର କଞ୍ଚାଖାଇ ଫଳ । ଏହ ଯଜ୍ଞଶାଖା ବା ଅଙ୍ଗୁଳ ଯୁକ୍ତ ଓ ରୋମଶ, ଫୁଲ ଈଷତ୍ ଦଳବଦ୍ଧ । ଫଳ ଲମ୍ବା ଓ ଗୋଲ୍ ଓ ଅଳ୍ପଦମସୃ । ବସନ୍ତ କାଳରେ ଖେତରେ ବୃଷ କର ଯେଉଁ ଫସଲ କରି ଯାଏ, ସେ ଫଳ ୩।୪ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ । ଏହାକୁ ବଲ ଶଶା ବା ମୁଣ୍ଡି ଶଶା ଖୀରା କାକୁଡ଼ି କୋଲ୍ଲାଯାଏ । ବର୍ଷା ବନେ ଘର ବାଡ଼ିରେ ଯେଉଁ ଫସଲ ରଙ୍ଗା ଭୂଇରେ ମାଡ଼େ, ସେ ଫଳର ସ୍ଥୂଳତା ପ୍ରାୟ ୩ଇଞ୍ଚ, ବ୍ୟାସ ଓ ଲମ୍ବ ପ୍ରାୟ ୧୨ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ମଧୁର ରସ, ଶୀତଳ, ଗୁରୁପାକ, ରୁଚିକର, ବଳକାରକ, ମୂତ୍ରକାରକ, ଓ ଭ୍ରମ. ପିତ୍ତ, ଦାହ, ପିପାସା, ଗ୍ଲାନି, ରକ୍ତପିତ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି ରୋଗରେ ଉପକାରକ । ଶ୍ୱେତ ଓ ନାଲବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦରେ ଶଶା ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ନାଲ ଅପେକ୍ଷା ଶ୍ୱେତ ଅଧିକ ଉପକାରକ; ପକ୍ୱଶଶା, ଅମ୍ଳ ରସ, ଉଷ୍ଣସ୍ପର୍ଶୀ, ପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ବାତ ନାଶକ । କାକୁଡ଼ି ମଞ୍ଜି ଶୀତଳ, ରୂକ୍ଷ, ମୂତ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଏବଂ ପିତ୍ତ, ରକ୍ତ ଓ ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ରୋଗର ଉପଶମକାରକ । କାକୁଡ଼ି କଅଁଳ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଖାଇବାକୁ ରୁଚିକର ଲାଗେ । ଫଳ ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲେ ତା ରୋଗ ଖାଣ ଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ଭେବେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସ୍ଥାପିତ ହଳଦିଆ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବ ଚଳଦିଆ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରିପାରି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚଳଦିଆ ଦୀର୍ଘସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବେ ଭେବେ ଏ ପୁସ୍ତକରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଠିକ୍ ତାହାରି ତଳେ ଦୀର୍ଘ ଚଳଦିଆ ୨ ବା ୧ ଚଳଦିଆ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଦାଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଈ'ଖୋଜିବେ; 'ମୁଠ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଠ' ଖୋଜିବେ; 'ବାୟୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଳୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅଗ୍ନୀ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଗ୍ନି' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବଡ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଡ୍' ଦେଖିବେ

ନାଲଅ ଜ୍ୱର ଏବ ଏହାକୁ କାଷ୍ଟ ଜ୍ୱରକାସ୍ତ ଓ ଅମ୍ଳିଲ ଜ୍ୱରସାବ । ଫୁଷ୍ଟ କାଲୁଡ଼ ମଧ୍ୟ ଏହି ନାମସ୍ଥ ।]

ଶଶାଙ୍କ—୪୦. ବ (ଶଶ ଅଟେ ଅଙ୍କ=ଚହ୍ନ ପାହାର, ଶଶ ଅଛି ଅଙ୍କ= ଚୋଲରେ ସାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର— Śaśāṅka 1 The moon. ଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗର ଗୁପ୍ତ ବଂଶର ଜଣେ ରାଜା—2 Name of a king of ancient Bengal. [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ କର୍ଣ୍ଣସୁବର୍ଣ୍ଣ (ଅଧୁନିକ କାନସୋନା) ରାଜ୍ୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା । ଏ ରାଜ୍ୟଟିକୁ ରାଜା ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ସମ-ସାମୟିକ । ମାଳବ ରାଜାଙ୍କର ଏ ମିତ୍ର ଥିଲେ । ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ବର୍ଦ୍ଧନ ମାଳବ ରାଜ୍ୟକୁ ଅକ୍ରମଣ କରି ଅଧିକାର କରିବାରୁ ଶଶାଙ୍କ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ରାଜ୍ୟବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ଶିବିରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ ଓ ଏହି ଅବସରରେ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଅଧିକାର କଲେ । ଏ ଚନ ପରିବ୍ରାଜକଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ କର୍ଣ୍ଣ-ସୁବର୍ଣ୍ଣାଧିପତି ଶଶାଙ୍କ ଜରେଜ୍ ଗୁପ୍ତ ଥିବା ପ୍ରତୀତ ହେବାରୁ ଏମାନେ ଜଣେ ।] ୨ । ବଙ୍ଗର ଗୁପ୍ତ ବଂଶର ଶେଷ ରାଜା— 2. The last king of Gupta dynasty of Bengal. [ଦ୍ର—ଏ ମହା ବୋଧ ହ୍ରସ୍ୱ ଥୋଡ଼ ଥିଲେ । ଗୁପ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଧ୍ୱଂସ ପରେ ସଢ଼େଇକଳାର ଜଳଶବର୍ତ୍ତୀ ବଲମୀରେ ଏ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । (ଭଣ୍ଡାରକୋଷ) । ୩ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—3. A name given to males.

ଶଶାଙ୍କ ମୌଳି—ସ. ବ. ସ—(ଶଶାଙ୍କ ମୌଳି=ଶିରରେ ସାହାର; Śaśāṅka mauli ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶିବ—Śiba

ଶଶାଙ୍କ ମୁକୁଟ } ଶଶାଙ୍କ ଶେଖର } —ଅନ୍ୟରୂପ

ଶଶାଙ୍କ ରେ(ଲେ)ଖା—ସ. ବ—ର୍ଶୀଣ ବା କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର; ଖଣ୍ଡଚନ୍ଦ୍ର— Śaśāṅka re(le)khā The crescent of the moon.

ଶଶାଙ୍କ ସୁତ—ସ.ବ(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଚନ୍ଦ୍ର ତନୟ ବୁଧ—The planet Śaśaṅka suta mercury.

ଶଶାଙ୍କଜ } ଶଶାଙ୍କତନୟ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ଶଶାଙ୍କୋପଳ—ସ. ବ—ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି (ହି. ଶ)—Moonstone. Śaśāṅkopala

ଶଶା ଜୀବନ—ଦେ. ବ—ଠେକୁଆ ପର ସୁକୁମାର ପ୍ରାଣ (ଯେଉଁ ଜୀବନ ସାମାନ୍ୟ ଆଘାତରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଏ ।)— Śaśā jībana ଶଶାଜୀବନ; ସୁକୁମାର ସୁକୁମାର Delicate life.

ଶଶାଣ୍ଡୁଳି—ସ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର କାକୁଡ଼ି; ପିତା କାକୁଡ଼ (ସୁଜନଦର୍ପଣ); Śaśāṇḍuli କଣ୍ଟିଅଳ କାକୁଡ଼—A sort of cucumber. [ଅନ୍ୟଃନାମ—ଚଣୁଳୀ ଶେଷ- [ଦ୍ର—ଏହା ଉତ୍ତ୍ର,କଟୁ, ଅମ୍ଳ, ମଧୁର; ସଂଗ୍ରାହକ, ରୁକ୍ଷ, ମଧୁର ରସ, ଅଗ୍ନିକାରକ; କଫ ପିତ୍ତ ବାୟୁଅନ୍ତ ଓ ବ୍ରଣ, ଅଶ୍ମରୀ, ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପି ଏବ ଶ୍ୱାସ ରୋଗ ନାଶକ ।]

ଶଶିଅଳ—ଦେ. ବଶ—(ସଂ ଶସ୍ୟଳ)—୧ । ଶସ୍ୟଳ; ଶସ୍ୟଶାଳୀ (ଭୂମି) Śaśiala 1. (Land or soil) Full of crops. ୨ । ଉତ୍ପର ଉତ୍ପଦାଜ୍ଞ ଜ୍ଞବଂତ୍ତ—2. Productive; fruitful. ୩ । ଫଳବାନ ଓ ବଳସ୍ଥ ବୃକ୍ଷ ବୃତ୍ତି ପାଇଥିବା (ବୃକ୍ଷାଦି) 3. (Trees and plants) Growing luxuriantly; of luxuriant growth.

ଶଶିକର—ସଂ. ବ.—(ଶଶିନ୍+କର, ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା; Śaśi kara ଚନ୍ଦ୍ରକରଣ—Moonlight; the rays of the moon.

ଶଶିକରାଲୋକିତ —ସଂ: ବଶ—(ଶଶିକର ଦ୍ୱାରା ଆଲୋକିତ; ୩ୟା ତତ୍) Śaśikarālokita —ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଲୋକିତ;ଚନ୍ଦ୍ର କରଣ ଦ୍ୱାରା ଆଲୋ-କିତ; ବା ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଦେଖାଯିବା— ଶଶିକରୋଦ୍ଭାସିତ } ଶଶିକରୋଦ୍ଭାସିତ } —ଅନ୍ୟରୂପ Lit by the rays of the moon; moon-lit.

ଶଶି କଳା—ସ. ବ—(ଶଶିନ୍+କଳା; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ରକଳା; Śaśi kalā ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅଂଶ (୧୫ଟି)—1. The digits of the moon. ୨ । ପଞ୍ଚଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ— (ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୪ ନଗଣ ଓ ୧ ସଗଣ ଅର୍ଥାତ୍ ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁ; କେବଳ ଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣଟି ଗୁରୁ ଅଟେ) —2. Name of a Sanskrit metre of 15 syllables. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ— ଶଶି କଳା ଶାଶି କଳା A name given to females.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଶିକା—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶଶୀ ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—
Śaśikā শশী শশী Name for calling Śaśī.

ଶଶି କାନ୍ତ—ସ. ବ—(ଶଶୀ ଅଟେ କାନ୍ତ ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀହି)—
Śaśi kānta ୧ । ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି—1. Moonstone. ଶଶିକାନ୍ତ ଶଶୀକାନ୍ତ ୨ । କୁମୁଦ—2. Water-lily. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—
A name given to males.

ଶଶି କୋଟି—ସ. ବ—(ଶସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍ପୁ)—ଶୁକ୍ଳଚନ୍ଦ୍ରର ଦୁଇଟି ଅନ୍ତ ବା
Śaśi koṭi ଦୃଙ୍ଗ—The two horns of the lunar crescent.

ଶଶି ଖଣ୍ଡ—ସ. ବ—୧ । ଚନ୍ଦ୍ରର କଳା ବା ଅଂଶ—1. Digit of
Śaśi khaṇḍa the moon. ୨ । ମହାଦେବ (ହ୍ର. ଶ)—
2. Śiba. ୩ । ବଦ୍ୟାଧର ବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ)—
3. Name of a Bidyādhara.

ଶଶି ଗୁହ୍ୟା—ସ. ବ—ଯଷ୍ଟି ମଧୁ (ହ୍ର. ଶ)—
Śaśi guhya Liquorice.

ଶଶିଜ—ସ. ବ—(ଶଶି+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବୁଧ ଗ୍ରହ—
Śaśija The comet mercury
[ଶଶି ଜନୟତି, ଶଶି ପୁତ୍ର, ଶଶି ସୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶଶି ଜୀବନ—ସ. ବ—(ଶଶୀ ଅଟେ ଜୀବନ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Śaśi jībana ୧ । କୁମୁଦ; କଇଁ—1. Water lily. ୨ । ଔଷଧି—2. Medicinal and annual plants; herbs. ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗର ଜଣେ ପୂର୍ବଶ୍ୟାତ ନୈୟାୟିକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ । (ଏହାଙ୍କ ଜୀବଦ୍ଦଶା ଉତ୍କଳରେ ଥିଲା)—
Name of a late Bengali Pandit versed in Hindu Logic.

ଶଶି ଠାର—ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଆରେ ଏକପ୍ରକାର ଠାର—
Śaśi ṭhāra ঠার A cypher language in Oriya.
ଚିକାରୀ [ଦ୍ର—ଚର ଅବ୍ୟୟ, ଶସ୍ତ୍ର ସଦୃଶ କର ଅସ୍ତ୍ର, କଣି ଘୋଷିଲ ଶବ୍ଦଠାରରୁ ରେ—କରସୂଚ୍ୟ. ସଦୀତ ।]
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବର୍ତ୍ତମାଳାର ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଅନ୍ୟ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଅକ୍ଷର ଲଗାଇ କଥା ଭାଷା କରାଯାଏ । ଯଥା—
ଅ ସ୍ଥାନରେ କ ଓ କ ସ୍ଥାନରେ ଅ । ଏହିପରି ଅନ୍ୟ ମାତ୍ରା ଯୁକ্ত ଅକ୍ଷରରେ; ଅ ସ୍ଥାନରେ କା କା ସ୍ଥାନରେ ଅ

ଇ—ଚ	ଈ—ଛ
ଉ—ଟ	ଊ—ଠ
ଋ—ଡ	ୠ—ଢ
ଏ—ତ	ଐ—ଥ
ଓ—ଦ,	ଔ—ଧ ।
ଖ—ଗ, ଓ	ଘ ସ୍ଥାନରେ ଖ ।
ଙ—ଙ,	କ ବର୍ଗ=ଚ ବର୍ଗ ।
ଞ—ଣ,	ଟ ବର୍ଗ=ତ ବର୍ଗ
ନ—ଯ,	ଯ=ଶ, ର=ଷ
ଲ—ସ,	ବ=ହ ।

[ଦ୍ର—ମୁଁ ଘର ଖାଇଅଛୁ । ଶଶି ଠାରରେ—ନ ଧାଯ ଗାଦୁ ଜଠି; ବାବାରେ ! ଅସ—ଶଶିଠାରରେ—ବାବା ଟେ କାର]

ଶଶିଦେବ—ସ ବ.—ରନ୍ତିଦେବ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)
Śaśideba King Rantideba

ଶଶିଦୈବ—ସଂ ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଶଶୀ ଅଟନ୍ତି ଦୈବ ବା ଅଧିଷ୍ଠାତୃଦେବ ଯାହାର)—ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—The 5th lunar asterism.
Śaśidaiba

ଶଶିନ୍ (ଶବ୍ଦ)—ସଂ—(ଶଶ=ଠୋକୁଆ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ଶଶିନ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ. ଶଶୀ; ଏହାଙ୍କ ଅଙ୍କରେ ଶଶ ଥିବାରୁ) ଚନ୍ଦ୍ର—The moon (root word.)
Śaśin

ଶଶିପ୍ରଭ—ସଂ ବଶ. ପୁଂ—(ଶଶିନ+ପ୍ରଭା,ଶଶୀର ପ୍ରଭାପର ପ୍ରଭା ଯାହାର)
Śaśi prabha —୧ । ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କପର ଦୀପ୍ତିମାନ୍—1. Bright as the moon. ୨ । ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—2. White as the moon.
(ଶଶିପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂ ବ. —୧ । ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି—1. Moonstone; a gem. ୨ । ମୁକ୍ତା—2. Pearl. ୩ । କୁମୁଦ; କଇଁ (ହ୍ର. ଶ)—3. Waterlily.

ଶଶି ପ୍ରଭା—ସଂ ବ.—(ଶସ୍ତ୍ରୀଭତ୍)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ; ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା।—
Śaśi prabhā Moonlight. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କୁମୁଦ କଇଁ
—2. Water lily. ସ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶଶିପ୍ରଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Śaśiprabha.
ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to women.

ଶଶି ପ୍ରିୟା—ସଂ ବ—(ଶସ୍ତ୍ରୀଭତ୍)—୨୭ ନକ୍ଷତ୍ର (ହ୍ର.ଶ)
Śaśi priyā The 27 asterisms.

ଶଶିବଦନା—ସଂ ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶଶିବତ୍ ବଦନ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି—ଶଶିନ୍+ବଦନ+ଆ) ଶଶିମୁଖୀ; ଚନ୍ଦ୍ରାନନା; ବଧୂମୁଖୀ—Having the face as beautiful and bright as the moon. [ଦ୍ର—ଶଶିବଦନାର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଶଶିବଦନ; ଏଣୁ ବକ୍ତାମାନଙ୍କର ପୁରୁଷଙ୍କ 'ଶଶିବଦନ' ବିଶେଷଣ ଦେବାର ଶୁଣା ନାହିଁ ।]
Śaśibadanā

ବ.—ଷଡ଼କ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ । [ଦ୍ର—ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୧ ନଗଣ ଓ ୧ ଭଗଣ ଥାଏ, ଅର୍ଥାତ ୧ମ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଶେଷ ଦୁଇବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ]—Name of a Sanskrit metre of 6 syllables;

ଶଶିବଦନୀ—ଦେ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ ଶଶିବଦନା)-ଶଶିବଦନା (ଦେଖ)
Śaśibadanī Śaśibadanā (See)

ଶଶି ଭାଲ—ସଂ ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ମହାଦେବ—
Śaśi bhāla Śiba

(ଶଶିଭାଲା-ସ୍ତ୍ରୀ)—ସଂ ବଶ. ପୁ.—ଯାହାଙ୍କ ଭାଲରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଛି—
Having the moon on the brow.

ଶଶିଭାଲିନୀ—ସଂ ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶଶିନ୍+ଭାଲ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)-ଯାହାଙ୍କ ଲଲାଟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଛି—(a female) Having the moon on the brow ବ.—ଦୁର୍ଗା—.
Śaśibhālinī Goddess Durgā
(ଶଶଭାଲୀ—ସଂ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଶି ଭାଲି—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଶଶିଭାଲ)—ଦୁର୍ଗା; କାଳୀ—Durgā.
Śaśibhālī

ସ. ବ. ପୁଂ (ଶଶିନ୍+ଭାଲ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଶିବ; ମହାଦେବ—Śiba.

ସ. ବହ. ପୁଂ—ଯାହାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଛି—Having the moon on the brow.

ଶଶି ଭୂଷଣ—ସ. ବ (ଶଶିନ୍+ଭୂଷଣ; ଶଶୀ ଅଟେ ଭୂଷଣ ଯାହାର; Śaśi bhūshaṇa ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼; ଶିବ; ମହାଦେବ—Śiba. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ସଂ. ବହ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚନ୍ଦ୍ର ଯାହାଙ୍କର ଅଳଙ୍କାର—(ଶଶିଭୂଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) Decorated with the moon.

ଶଶିଭୃତ୍—ସ. ବ (ଶଶିନ୍+ଭୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଶଶିଭୂଷଣ; ମହାଦେବ—Śiba.
Śaśibhṛut

(ଶଶିମୌଳି—ଅନ୍ୟ ପୁଂ. ରୂପ)—ସଂ. ବହ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଶଶିଭୂଷଣ (ଦେଖ) Śaśibhūshaṇa. (See)

ଶଶିମଣି—ସ. ବ—ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି (ହି. ଶ) The moonstone.
Śaśimaṇi

ଶଶି ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ—The disc of the moon.
Śaśi maṇḍala

ଶଶିମୁଖୀ—ସଂ. ବହ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶଶି+ମୁଖ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ; ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା; ଚନ୍ଦ୍ରାନନା—(Female) Having the face as fair as the moon.
Śaśimukhī (ଶଶିମୁଖ—ପୁଂ)

ଶଶିମୁଖୀ ଦେ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.
ଶଶିମୁଖୀ

ଶଶିୟଲ—ଦେ. ବହ—ଶଶିଅଳ (ଦେଖ)—Śaśiala. (See)
Śśiyala

ଶଶି ରେଖା—ସଂ.ବ—୧। ଶଶାଙ୍କ ରେଖା (ଦେଖ)—1. Śaśāṅka rekhā. (See) ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୨। ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ—1. A name given to females ୨। ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ଅପ୍ରକାଶିତ କ୍ଷୁଦ୍ର କାବ୍ୟ ଓ ଉହାଁର ନାୟିକା—2. Name of the heroine and title of a small poem (unpublished) of poet Upendra Bhañja. ୩। ବାଙ୍କିର ରାଜା ଯଦୁମଣି ଦତ୍ତଚନ୍ଦନଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ କାବ୍ୟ ଓ ଉଦ୍‌ବର୍ତ୍ତିତ ନାୟିକାର ନାମ—3. Name of a poem and the heroine thereof of poet Padmanābha Harichandana of Bāṅki. [ଦ୍ର-ବ ଗୁଚ୍ଛ ସାଚି ସମ୍ପିତ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ କରଅଛନ୍ତି।]
ଶଶିରେଖା

ଶଶି ଲେଖା—ସଂ. ବ—୧। ଶଶାଙ୍କ ରେଖା (ଦେଖ)—Śaśi lekhā 1. Śaśāṅka rekhā. (See) ୨। ଅନ୍ୟ ସ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଅବଲ୍ଗୁଜ, ବାକୁଚୀ, ବାକୁଚୀ; ସୋମରାଜୀ, ସୁପର୍ଣ୍ଣିକା, କୃଷ୍ଣଫଳା, ସୋମା, ଘୋମରାଜୀ, ପୂତଫଳୀ, କାଲମେଷୀ, କୃଷ୍ଣଘ୍ନୀ—(ବୈଦ୍ୟକ) ବାକୁଚୀ; ବାକୁଚ ମଞ୍ଜି; ସୋମରାଜୀ ବୀଜ—2. A seed; Serratula Anthelmintica; Psoralea Corylifolia, ୩। ଗୁଡ଼ୁଚ (ହି. ଶ)—3. Tinaspora Cordifolia. ୪। ଛନ୍ଦୋ ବିଶେଷ—4. A kind of Sanscrit metre.

ହାକୁଚି, ବାକୁଚୀ, ସୋମରାଜୀ
वायची; बावची, बकुचि, कानिएजिओरित
ଓ. ବାଲୁଚ
ତେ. ଭଦ୍ରଗୋଗେ, ନେଲବଯୁଲ୍ଲଯେ,
ମ. ବାଭୁଚୀ
ତା. ବୋଗିବିଶ୍ଟୁଲୁ

ଶଶି ଶେଖର—ସଂ. ବ. ଓ ବହ ପୁଂ (ଶଶୀ ଅଛନ୍ତି ଶେଖରରେ, ବା ଶଶୀ, Śaśi śekhara ଶେଖର=ଶିରୋଭୂଷଣ ଯାହାଙ୍କର ଚୂଡ଼ାରେ ଶଶିଶେଖର ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼; ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର; ଶାଶି ଶେଖର ଶିବ; ମହାଦେବ—Śiba, ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—Name given to males.

ଶଶୀସେନା—ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଆ ଜଣେ ପ୍ରତାପ ରାଯଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ କାବ୍ୟ ଓ Śaśīsenā ତାହାର ନାୟିକାର ନାମ—Name of an Oriya poem and the heroine thereof by Poet Pratāpa Rāya.

ଶଶୀ—ସଂ, ବ (ଶଶ=ଠେଙ୍ଗୁଆ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଇନ; ଶଶିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା, ୧ବ)—୧। ଶଶାଙ୍କ; ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨। କର୍ପୂର—2. Camphor.
Śaśī

ଶଶୀଷ—ସଂ. ବ—୧। ମହାଦେବ—1 Śiba. ୨। ସ୍କନ୍ଦ; କାର୍ତ୍ତିକେୟ (ହି. ଶ)—2. Kārttikeya.
Śaśīsha

ଶଶୁର—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ଶ୍ୱଶୁର)—ଶ୍ୱଶୁର; ଅପଣା ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପିତା—Father-in-law.
Śaśura ଶଶୁର ଶ୍ୱଶୁର (ଶାଶୁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶଶୁର ଜୋଇଁ(ଜୁଆଇଁ, ଜ୍ୱାଇଁ)—ଦେ.ବ (ଅପେକ୍ଷିତ ସମ୍ବନ୍ଧର)—ଶ୍ୱଶୁର Śaśura joiñ(Jūāiñ, jwāiñ) ଓ ଜାମାତା—Father-in-law and son-in-law.
ଶଶୁରଜାମାଇ ଶ୍ୱଶୁରଜାମାଇ

ଶଶୁର ପୁଅ—ଦେ. ବ.ପୁଂ (ଗାଳି)—ଶ୍ୟାଳକ—Wife's brother. (a term of abuse.
Śaśura pua
ଶଶୁରେରବେଟା ଶ୍ୱଶୁରକାବେଟା

ଶଶୋର୍ଣ୍ଣ—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶଶ+ଉର୍ଣ୍ଣା)—ଠେଙ୍ଗୁଆ ଲୋମ—The fur of hare or rabbit.
Śaśornṇa

ଶଶ୍ୱତ—ସଂ. ଅ [ଶଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ଲୁତଗତି ବୁଝାଏ+କର୍ତ୍ତୃ.ବତ୍]—୧। ବାର୍‌ବାର—1. Repeatedly. ୨। ସବୁବେଳା—2. Always; constantly; frequently. ୩। ଚିରସ୍ଥାୟିତ୍ୱରେ—4. Permanently.
Śaśwat

ଶସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ସଂ ଶସ୍ଁ)—୧। ଶସ୍ତ୍ର—1 Instrument; implement. ୨। କାର୍ଯ୍ୟସାଧନର ଉପାୟ—2 Means to achieve an object.
Śastra ଶସ୍ତର ଶସତର

ସଂ. ବହ ଓ ବହ (ସଂ. ସହସ୍ର)—ସହସ୍ର; ହଜାର—Thousand.

ଶଷ ସ୍)—(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ବଧକରିବା—1. To kill. ୨ । ନାଶ Śash(s) (root) କରିବା—2 To destroy.

ଶଷ—ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର) ବି—(ଭୁଲ. ବ. ଶାସ)—ଆମ୍ବ Śasha ଟାକୁଆର ଉଚ୍ଚରେ ଥିବା କୋଇଲି—Soft content of the mango seed.

ଶୁଷ୍କାଲ(ଲେ)—ବେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ ଉତ୍କାଳଂ)—୧ । ତତ୍କାଳେ; Śushkāla(le) ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍—1. At once. ସକାଳେ(ଳ) ତୁରତ ୨ । ଅଳ୍ପ ସମୟ—2. Very soon.

ଶଷ୍କୁ(ସ୍କୁ)ଳି—ସଂ. ବି (ଶଶ୍ ଧାତୁ=ଡେଇଁବାର ଗତିକରିବା+କୁଳି. Śushku(sku)la କୁଳ)—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଶକଳୀମାଛ; ଶେଉଳ ମାଛ (ଏମାନେ ପଙ୍କିଳ ପାଣିରେ ରହନ୍ତି) 1.A kind of fish living in muddy water; Ophicephalus Striatus. ୨ । ଶାଳ ମାଛ—2. A sort of fish bigger than Śeula. ୩ । ବୃକ୍ଷବିଶେଷ ଜଗୁଡି—3 A kind of tree; Pongamia Indica. ୪ । ଅପୂପ ବା ପିଷ୍ଟକ ବିଶେଷ; ଚଲୁଲଚିଠା—4. A sort of baked pastry cake.

ଶଷ୍କୁ(ସ୍କୁ)ଳା—ସଂ; ବି (ଶଶ୍ ଧାତୁ+କୁଳ+ଆ)—ଚଣ୍ଡୁଳାଦିମିଶ୍ରିତ Śashku(sku)lā ଯବାଗୁ—Barley gruel mixed with rice etc.

ଶଷ୍କୁ(ସ୍କୁ)ଲୀ—ସଂ ବି.—(ଶଷ୍କୁଳ+ଇ)—୧ । କର୍ଣ୍ଣଛିଦ୍—1. Ear-Śashku (sku)lī hole; auditory passage. ୨। ଲୁଚି- 2. Fried thin pastry cake. ୩ । ଚଲୁଲ ପିଠା— 3. A kind of cake or pie. [ଦ୍—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଘୃତ ସ୍ନିଗ୍ଧ ମଇଦାକୁ ବେଲଣାରେ ବେଲି ଘିଅରେ ଭାଜିଲେ ତାହା ଶଷ୍କୁଳୀ ହୁଏ ।] ୪ । ଶାଳମାଛ (ହ୍ର. ଶ)—4. Opiceppalus Marulius; Gangetic wrhal fish. ୫ । ଶଷ୍କୁଳା (ଦେଶ)— 5. Śashkulā (See)

ଶଷ୍ପ(ସ୍ପ)—ସଂ ବି.—(ଶସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ପ; ଯାହା ପଶ୍ଚ ଅବଳ ଛୁଧା ନାଶ Śashpa (spa) କରେ)—୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଘାଳଭୁବା; ଦୁବଡ ଭୁବା—1. A species of green grass. ୨। ବାଳ- ତୃଣ; ନବତୃଣ—2. New grass, young grass. ୩ । କଅଁଳ ଘାସ—3. Tender grass. ୪ । ବୁଦ୍ଧିର ହାନି—4. Loss of talents. ୫ । ବୁଦ୍ଧିର ନାଶ— 5. Loss of understanding. ୬ ବିଶ୍ୱାସହାନି (ବିଶ୍ୱାସୋଷ)—6. Loss of confidence.

ଶଷ୍ପ ଶଯ୍ୟା—ପୁ. ବି—(ଶଷ୍ପଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଶଯ୍ୟା; ସ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—କଅଁଳ Śashpa śajyā ଘାସରେ ରଚିତ ବିଛଣା—A bed of tender grass.

ଶଷ୍ପ ଶ୍ୟାମ—ପୁ. ବିଣ—ଘାସଯୋଗୁଁ ସାଗୁଆ ବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖା ଯାଉ ଥିବା Śashpa śyāma (ଭୂମି)—(Land) Looking green on account of the growth of grass.

ଶଷ୍ପସମନ୍ୱିତ—ପୁ. ବିଣ—(ଶସ୍ୟା ଉତ୍ତ୍)—ନବ ତୃଣଦ୍ୱାରା ଅଚ୍ଛାଦିତ Śashpa samanwita (ସ୍ଥାନ)—(Place) Overgrown (ଶଷ୍ପାନ୍ୱିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) with new grass.

ଶସ୍—(ଧାତୁ)—ପୁ.—୧ । ବଧ କରିବା—1. To kill. ୨ । Śas (root) ନାଶ କରିବା—2. To destroy.

ଶସ – ବେ. ବି (ପୁ. ଶସ୍ୟ)—ମଞ୍ଜି ଉତ୍ତରର କୋମଳ ଦ୍ରବ୍ୟ— Śasa Pith inside a fruit, ଶାସ ଗୁଦ୍ଦା

ଶସନ—ପୁ. ବି—(ଶସ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ମାରଣ 1. Killing. ୨ । ବଧ—2. Murder. ୩ । ଯଜ୍ଞାର୍ଥେ ପଶୁ ବଧ—3. Killing of an animal as sacrifice. ୪ । ବିନାଶ—4, Destruction. ୫ । (+ଅଶ୍ୱ ଅନ) —ପଶୁଙ୍କ ବଳି ଦାନ ସ୍ଥାନ—5. A place for animal sacrifice.

ଶସାନ—ବେ. ବି—(ପୁ· ଶ୍ମଶାନ)—ଶ୍ମଶାନ (ଦେଖ) Śasāna Śmasāna (See) ଶସାନ ସମସାନ

ଶସ୍କାଳ(ଳେ)—ବେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଶସ୍ତ୍ରକାଳ (ଦେଖ)— Śaskāla (le) Śastrakāla (See)

ଶସ୍ତ - ପୁ. ବିଣ—(ଶସ୍ ଧାତୁ=ସ୍ତୁତି କରିବା; ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବା+ Śasta କର୍ମ୍ମ ତ)—୧ । ସ୍ତୁତ—1. Happy. ୨ । ଆନନ୍ଦିତ— 2. Glad ୩ । କଲ୍ୟାଣ ଯୁକ୍ତ—3. Auspicious; blessed. ୪ । ପ୍ରଶସ୍ତ—4 Broad. ୫ । ସ୍ତୁତ; ପ୍ରଶଂସିତ—5. Praised. ୬। ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—6.Excellen. ୭ । (ଶସ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ମ୍ମ ତ)—ହତ. 7 Killed. ପୁ. ବି—୧ । କଲ୍ୟାଣ—1. Blessing. ୨ । ସୁଖ—2 Happiness ୩ । ଶରୀର; ଦେହ— 3. Body. ବେ. ବିଣ—୧ । ନିଶ୍ଚିତ—1. Certain. ୨ । ସ୍ଥିରୀକୃତ—2. Decided. (ଯଥା—ଏକଥା ଅସ୍ତେ ଶସ୍ତ କରିଛୁଁ)। ବେ. ବି—୧ । (ସଂ. ଶସ୍ତ୍ର) ଶସ୍ତ୍ର; ସନ୍ତ୍ର- 1. Instrument; tool; weapon. ୨ ଉପାୟ; ଉପଚାର— 2. Remedy. ୩ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ—3. Resource; means. ଶସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତର

ଶସ୍ତକ - ସଂ. ବି—(ଶସ୍ତ+କ)—ଅଙ୍ଗୁଳତ୍ରାଣ; ଦସ୍ତାନା— Śastaka Gloves.

ଶସ୍ତା—ବେ. ବିଣ—(ସଂ. ଶସ୍ତ—ସୁଖ; ଯାହା ସୋଧୁଁ କେତା ସୁଖୀକୃତ) Śastā —ସୁକେତ୍ୟା; ସୁଲଭ—Cheap. ବି.—ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟ— ସସ୍ତା ସସ୍ତା Cheapness; cheap price.

ଶସ୍ତାଖିଆ—ବେ· ବି—ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଯାଚି ଭୋଗ Śastā khia କରିବା—Getting or enjoying things ସସ୍ତାଖାଇବା ସସ୍ତାଖାନାବାଲା cheaply. ବେ. ବିଣ ପୁଂ— (ଶସ୍ତା ଖାଇ (ଇ)—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥେ) ବଳା ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ ଓ ଯେସସ୍ତାଯଚଳେ ସସ୍ତାଖାନେବାଲା ବଳା ପରିଶ୍ରମରେ ଯେ ଖାଦ୍ୟାଦି ଜମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ପାଇବା ଅଶା ସୋଧି ଦାର୍ଶ୍ୟ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେ ଅଭ୍ୟସର ହୁଏ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶସ୍ତା ଦରରେ ପଦାର୍ଥ-ମାନ ଭୋଗ କରେ—Habituated to enjoying or getting things cheaply. (ଭୁଲ—ମାଗଣା ଖିଆ, ଫୋକଟଖିଆ)।

ଶସ୍ତା ଦର—ବେ. ବ.—ସ୍ଥଲର ମୂଲ୍ୟ—
Śastā dar Cheap rate; cheap price.
(ଶସ୍ତାଦାର୍—ଅନ୍ୟରୂପ.) **शस्ताद** **सस्तादर**

ଶସ୍ତା, ତନ ଅବସ୍ଥା(ସ୍ଥା)—ବେ. ପ୍ରବଚନ—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ସାଧାରଣ
Śastā, tini abastha(sthā) ମୂଲ୍ୟଅପେକ୍ଷା ଶସ୍ତାରେ କିଣିବା ପରେ
शस्ता तिन अवस्था ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଉକ୍ତ ବସ୍ତୁ
सस୍ता तिन अवस୍था ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବା ଖରାପ ଥିବାରୁ ବିକ୍ରେତା ତାକୁ ଶସ୍ତାରେ ବିକ ଦେଇଛନ୍ତି। ଏହି ଅନୁଭବରୁ ଏ ପ୍ରବଚନ ଚଳୁଅଛି। ଏହାର ସମାର୍ଥଯୁକ୍ତ ଇଂରାଜୀ ପ୍ରବଚନ—To look a gift horse in the mouth. ଏହାର ଅର୍ଥ—Cheap things are generally found to be bad.

ଶସ୍ତା, ସ୍ନାନ ଅବସ୍ଥା
ଶସ୍ତାରେ ସ୍ନାନସ୍ତା
ଶସ୍ତାରେ ସ୍ନାନବସ୍ତା } ଅନ୍ୟରୂପ।

ଶସ୍ତି—ସ. ବ—(ଶନ୍ସ୍ଧାତୁ+କ୍ତିବ. ଇ)—ପ୍ରଶଂସା; ସ୍ତୁତି
Śasti Praise; eulogy.

ଶସ୍ତ୍ର—ପୁ. ବ.—(ଶଶ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କରଣ ଷ୍ଟ୍ରନ୍; ଯାହା ଦ୍ୱାରା
Śastra ବଧ କରାଯାଏ)—୧ ।ପ୍ରହରଣ; ଅସ୍ତ୍ରଧ—1. Weapon. ୨। ଯାହା ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଧାରଣ କରି ଶତ୍ରୁକୁ ପ୍ରହାର କରାଯାଏ 2. A weapon which is applied to an enemy by holding it in the hand. ୩। ଲୌହ—3. Iron. [ବ୍ର—ଯେଉଁ ଅସ୍ତ୍ରଧକୁ ଶତ୍ରୁ ଉପରକୁ ଫୋପଡ଼ା ଯାଏ, ତାହାକୁ ଅସ୍ତ୍ର ବୋଲି-ଯାଏ। ଯଥା—ଅଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର। ଯାହାକୁ ହାତରେ ଧରିପ୍ରହାର କରାଯାଏ ତାକୁ ଶସ୍ତ୍ର ବୋଲିଯାଏ।] ୪। ଅସ୍ତ୍ରୋପଯୋଗୀ ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାର ସାଧକ ଯନ୍ତ୍ର—4. Surgical instrument. [ବ୍ର—ସୁଶ୍ରୁତରେ ୧୬୫ ପ୍ରକାରର ଚଳସ୍ଥାର୍ଥ ଅସ୍ତ୍ରର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି। ଏହି ଅସ୍ତ୍ରମାନ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ। ଯଥା—ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଶସ୍ତ୍ର। ଶସ୍ତ୍ର ୬୫ ପ୍ରକାରର ଓ ବାକି ୧୦୧ ଯନ୍ତ୍ର।] ୫। ବଢ଼େଇ, କମାର, ଅଙ୍କ ଯନ୍ତ୍ର ବା ହତିଆର—5. Tools or instruments of artisans; implement. ବେ. ବ.-ଅସ୍ତ୍ର—Weapon; missile [ଉ—ଏ ବହୁଶସ୍ତ୍ର ତେଜ ଘୋର, ଭୁ ବହୁଶସ୍ତ୍ରରେ ଜବାର। ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ]

ଶସ୍ତ୍ରକ—ପୁ. ବ.—(ଶସ୍ତ୍ର+କ)—ଲୌହ; ଲୁହା
Śastraka Iron.

ଶସ୍ତ୍ର କର୍ମ—ପୁ. ବ.—ଚକସ୍ଥାର୍ଥ ଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗ—(ଇ. ଶ)
Śastra karma Surgery.

[ବ୍ର—ସୁଶ୍ରୁତରେ ୮ ପ୍ରକାର ଶସ୍ତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି—ଛେଦନ, ଲେଖନ, ଭେଦନ, ବିସ୍ରାବଣ, ବ୍ୟଧନ, ଅଙ୍ଗରଣ, ଏଷଣୀଷରଣ ଓ ସେବନ—ବିଶ୍ୱକୋଷ]

ଶସ୍ତ୍ରକାର୍ଯ୍ୟ
ଶସ୍ତ୍ର କ୍ରିୟା } ଅନ୍ୟରୂପ।

ଶସ୍ତ୍ର କାରକ—ପୁ. ବ.—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶସ୍ତ୍ର ନର୍ମାଣ କରେ; ଶସ୍ତ୍ରନର୍ମାତା—
Śastra kāraka Instrument maker; manufacturer of weapons.

ଶସ୍ତ୍ର କ୍ଷତ—ପୁ. ବ.--(ଶସ୍ତ୍ରଜନିତ ବା ଦ୍ୱାରା କ୍ଷତ)--ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ କ୍ଷତ-
Śastra kshata Wound caused by a weapon.

ଶସ୍ତ୍ର ଗୃହ(ଶାଳା)—ପୁ. ବ.—(ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ଘରେ ବହୁ ଶସ୍ତ୍ର
Śastra gṛuha (Śālā) ସଞ୍ଚିତ ହୁଏ—Armoury.

ଶସ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ—ସଂ ବ.—(ଚତୁର୍ଥୀତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଶସ୍ତ୍ରକୁ ହାତକୁ
Śastra grahaṇa ନେବା—The taking up of arms.

ଶସ୍ତ୍ର ଗ୍ରାହକ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଶସ୍ତ୍ର ଧରେ—
Śastra grāhaka Taking up arms to fight.
(ଶସ୍ତ୍ରଗ୍ରାହୀ—ଅନ୍ୟରୂପ; ଶସ୍ତ୍ର ଗ୍ରାହିକା, ଶସ୍ତ୍ର ଗ୍ରାହିଣୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ।

ଶସ୍ତ୍ର ଚାଳନ(ନା)—ସଂ ବ. (ଚତୁର୍ଥୀତତ୍)—୧। ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ହସ୍ତଧାରରୁ ବ୍ୟବ-
Śastra chālana (nā) ହାର କରିବା—1. The using of arms. ୨। ଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗ (ଦେଖ)—2. Śastra prayoga (See).

ଶସ୍ତ୍ର ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ ବ.—ମଣ୍ଡୁର; ଲୁହାଗୁଡ଼
Śastra chūrṇṇa Scorial.

ଶସ୍ତ୍ରଜୀବୀ (ବୃତ୍ତି)—ସଂ. ବିଣ—୧। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରି
Śastrajībī (bṛutti) ଜୀବିକା ନର୍ବାହ କରେ—1. Living by arms. ୨। ଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସାୟୀ—2. Trading in arms. ବ.—ଯୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବସାୟୀ—A soldier by profession.

ଶସ୍ତ୍ରତ୍ୟାଗ—ସଂ ବ. (ଚତୁର୍ଥୀତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧରୁ ବିରତ ହେବାପାଇଁ ଶସ୍ତ୍ରକୁ
Śastra tyāga ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା—Relinquishment of arms.

ଶସ୍ତ୍ର ତ୍ୟାଗୀ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ଶସ୍ତ୍ର ତ୍ୟାଗ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)
Śastra tyāgī Laying down one's weapon.
(ଶସ୍ତ୍ର ତ୍ୟାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶସ୍ତ୍ରଧର—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ଶସ୍ତ୍ର ଧାରକ (ଦେଖ)—Śastradhāraka (See)
Śastradhara ସଂ ବ. ସୈନିକ; ସିପାହୀ (ହି· ଶ)—Soldier.

ଶସ୍ତ୍ର ଧାରକ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜିତ; ଯେ ହାତରେ ହତିଆର
Śastra dhāraka ଧରିଥାଏ—Bearing arms; armed with weapons.
(ଶସ୍ତ୍ରଧାସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଶସ୍ତ୍ର ଧାରିକା, ଶସ୍ତ୍ର ଧାରିଣୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ।

ଶସ୍ତ୍ର ଧାରଣ—ସଂ ବ. (ଚତୁର୍ଥୀତତ୍) ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଶସ୍ତ୍ରକୁ ଧରିବା—Bearing
Śastra dhrāaṇa of arms for fighting.

ଶସ୍ତ୍ର ପାଣି(ହସ୍ତ)—ସଂ ବିଣ.—(ଶସ୍ତ୍ର ଅଛି ପାଣିରେ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)-
Śastra pāṇi(hasta) ଶସ୍ତ୍ରଧାସ୍ତ୍ର; ଯେ ହାତରେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରିଥାଏ—Holding weapons; armed with weapons.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ—ସଂ. ବ.(ଷଷ୍ଠୀତତ୍)— ୧। ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ବଦ୍ଧେ ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର—1. Wielding or using weapons against an enemy. ୨ । ଚିକିତ୍ସାର୍ଥ ରୋଗୀ ଦେହରେ ଶସ୍ତ୍ର ଚଳାଇବା— 2. Performing an operation on a patient.

ଶସ୍ତ୍ର ବିଦ୍ଧ—ଫ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଆହତ—
Śastra biddha Pierced with weapons.

ଶସ୍ତ୍ର ବିଜ୍ଞାନ (ବିଦ୍ୟା)—ଫ. ବ—୧ । ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଶସ୍ତ୍ରଚାଳନ ବିଦ୍ୟା—
Śastra bijñāna (bidyā) 1. The art of using weapons in war.
[ଶସ୍ତ୍ରତତ୍ତ୍ୱ, ଶସ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଚିକିତ୍ସାର୍ଥ ଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ବିଦ୍ୟା— 2. Surgery. ୩ । ଯଜୁର୍ବେଦର ଏକ ଉପବେଦ; ଧନୁର୍ବେଦ—
3. A supplementary part of the Ājurbeda dealing with the use of bow.

ଶସ୍ତ୍ର ବିନ୍ଦୁ—ଫ. ଚ—(ବୈଦ୍ୟକ) କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—A species of medicinal plant; Amyris Punctata.
Śastra bindu

ଶସ୍ତ୍ର ଭୃତ୍—ଫ. ବଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ – (ଶସ୍ତ୍ର + ଭୃ ଧାତୁ + କ୍ୱିପ୍. କୃତ୍)—ଶସ୍ତ୍ରଧାରୀ—Bearing arms; armed. ବ.—ଶସ୍ତ୍ରଧାରୀ ଯୋଦ୍ଧା—Armed warrior.
Śastra bhṛut

ଶସ୍ତ୍ର ମାର୍ଜ୍—ଫ. ବ. ପୁଂ—(ଶସ୍ତ୍ର + ମୃଜ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶସ୍ତ୍ରକୁ ସଫା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A person who cleanses weapons.
Śastra mārja [ଶସ୍ତ୍ରମାର୍ଜ୍ଜକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶସ୍ତ୍ରମାର୍ଜ୍ଜନ—ଫ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶସ୍ତ୍ରକୁ ମାଜ ସଫା କରିବା—The cleansing of arms; the furbishing of weapons.
Śastra mārjjana

ଶସ୍ତ୍ର ସାଧନ—ସଂ. ବ—୧ । ଶସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ—1. Military training. ୨ । ଶସ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ—2. Attaining success in the weilding of weapons.
Śastra sādhana

ଶସ୍ତ୍ର ହତ—ସଂ. ବଣ—(ତୃତୀୟା ତତ୍)—ଶସ୍ତ୍ରାଘାତଦ୍ୱାରା ମୃତ—Killed by weapons,
Śastra hata

ଶସ୍ତ୍ରହତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ସଂ. ବ—ପୌଣ ଅଶ୍ୱିନ କୃଷ୍ଣା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଓ କାର୍ତ୍ତିକ କୃଷ୍ଣା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ· The 14th days of the dark lunar fortnights of the months of Āświna and Kārttika. [ଦ୍—ଏ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଶସ୍ତ୍ରାଘାତରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଶ୍ରାଦ୍ଧ ପ୍ରଶସ୍ତ । ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]
Śastrahata chaturddaśī

ଶସ୍ତ୍ରାଗାର—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶସ୍ତ୍ରଶାଳା—
Śastrāgāra Armoury.
[ଶସ୍ତ୍ରଗୃହ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶସ୍ତ୍ରାଘାତ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଶସ୍ତ୍ର + ଆଘାତ)—ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର—A blow with a weapon.
Śastrāghāta

ଶସ୍ତ୍ରାଙ୍ଗା—ସଂ. ବ—ଅମ୍ଳଲୋଣୀ ଶାକ (ହି. ଶ), ଅମ୍ବିଳତ ଶାଗ—Wood sorrel (pot herb).
Śastrāṅgā

ଶସ୍ତ୍ରାଜୀବ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ବନ୍ଦୁକ୍ ଆଦି (ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ଆଜୀବ = ଜୀବିକା ଯାହାର)—ଶସ୍ତ୍ରଜୀବୀ (ବେତ)—Śastrajībī (See)
Śastrājība [ଶସ୍ତ୍ରାଜୀବା, ଶସ୍ତ୍ରୋପଜୀବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] [ଶସ୍ତ୍ରୋଜୀବିନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶସ୍ତ୍ରାଭ୍ୟାସ—ପୁ. ବ—୧ । ଶସ୍ତ୍ର ସଞ୍ଚାଳନ ଶିକ୍ଷା କରିବା—
Śastrābhyāsa 1. Training or practice in the use of weapons. ୨ । ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା—
2. Military training.

ଶସ୍ତ୍ରାଭ୍ୟାସୀ – ବ. ବଣ. ପୁଂ—ଶସ୍ତ୍ର ସଞ୍ଚାଳନ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି·
Śastrābhyāsī (person) Under military training.
[ଶସ୍ତ୍ରାଭ୍ୟାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶସ୍ତ୍ରାୟସ—ସଂ. ବ—(ପ. ଷ. ତତ୍;)—ଯେଉଁ ଲୁହାରୁ ଲୁଡା ଦ୍ୱାରା ଶସ୍ତ୍ର ନିର୍ମିତ ହୁଏ—Steel with which weapons are made;
Śastrāyasa

ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ—(ସମାହାର)—ଶତ୍ରୁ ଦେହରେ ଲଗାଇବାର ଓ ଦୂରରୁ ଫୋପାଡ଼ିବାର ହତ୍ତାଆରମାନ—Weapons and missiles.
Śastrāstra

ଶସ୍ତ୍ରାହତ—ସଂ· ବଣ. ପୁଂ—(ତୃତୀୟା ତତ୍), ଶସ୍ତ୍ର + ଆହତ)—ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ—Wounded or struck with weapons; smitten with a weapon.
Śastrāhata [ଶସ୍ତ୍ରାହତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶସ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ଶସ୍ତ୍ର + ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଶସ୍ତ୍ରଧାରୀ—
Śastrī Armed with weapons. ସଂ. ବ—(ଶସ୍ତ୍ର + ଙୀଷ୍ (ଶସ୍ତ୍ରିଣୀ ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ. ଈ)—ଛୁରୀ—Knife.

ଶସ୍ତ୍ରୋତ୍ଥାପନ—ସଂ· ବ—ଶତ୍ରୁ ଅବିରୁ ଅତ୍ୟମଣ କରିବାକୁ ବନ୍ଦୁକ ଆଦି ତୋଳିବା—The lifting of a weapon to strike an enemy.
Śastrotthāpana [ଶସ୍ତ୍ରୋତ୍ତୋଳନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶସ୍ପ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ—ଶସ୍ପ ଇତ୍ୟାଦି (ବେତ)
Śaspa (etc) Śashpa etc (See)

ଶସ୍ୟ—ପୁ. ବ (ଶସ୍ ଧାତୁ = ହିଂସା କରିବା, ବଧ କରିବା + କର୍ମ. ଯ; Śasya ପ୍ରାଣୀମାନେ ଯାହାକୁ ହିଂସା କର ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାକୁ ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି)—୧ । କୃଷିକର୍ମ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ଫସଲ—
1. Agriculturul produce. ୨ । ବୃକ୍ଷ ଓ ଲତାର ଫଳ—2. Fruits of trees, plants and creepers. ୩ । ଫଳର ସାର୍ଦ୍ଧାଂଶ—3. The kernel or marrow inside fruits. ୪ । କୃଷିଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ଧାନ୍ୟାଦି ବାର୍ଷିକ ଫସଲ—4, Grains; annual crops raised by agriculture; corn. ୫ । ସଦ୍‌ଗୁଣ—5. Good quality. ୬ । ପ୍ରତିଭାର ହାନି (ହି. ଶ)—6. Loss of talents. ୭ । କୋମଳ ତୃଣ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—7. Young and tender grass. ବଣ (ଶଂସ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ପ୍ରଶସ୍ୟ; ପ୍ରଶଂସନୀୟ; ପ୍ରଶଂସାର୍ହ—Praiseworthy; commendable.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶସ୍ୟକ—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ରତ୍ନ (ହି. ଶ) —
Sasyaka A kind of gem.

ଶସ୍ୟ କୁଲ—ସଂ. ବି—ଧାନ୍ୟାଦି ଶସ୍ୟସମୂହ—Various crops and grains; cereals.
Sasya kula

ଶସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ବଲରେ ଗୁଣ ଦୋଇ ଫସଲ ଅବାଦ କରିଯାଏ—Cornfield.
Sasya kshetra

ଶସ୍ୟଘ୍ନୀ—ସଂ. ବି (ଶସ୍ୟ+ହନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଙ୍କୀ. ଈ)—ଘୋଟର ପୁଙ୍ଖୀ (ହି. ଶ); ଗୁଗୁଡିଆ—Spear-grass.
Sasyaghnī

ଶସ୍ୟ ଜନକ—ସଂ. ବିଣ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ଶସ୍ୟ+ଜନଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଶସ୍ୟୋତ୍ପାଦକ; ଯାଡ଼ା (ଯେଉଁ ଭୂମି) ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ କରେ—Producing crops; yielding crops.
Sasya janaka

ଶସ୍ୟ ଧ୍ୱଂସ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଧାନ୍ୟାଦି ଫସଲର କ୍ଷୟ—
Sasya dhwaṁsa Destruction of crops.
[ଶସ୍ୟ ନାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶସ୍ୟ ଧ୍ୱଂସକ—ସଂ.ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଧାନ୍ୟାଦି ଫସଲର କ୍ଷୟକାରୀ; ଯେ ଫସଲ ନାଶ [ଶସ୍ୟନାଶକ—ଅନ୍ୟରୂପ] କରେ—Destructive of crops.
Sasya dhwaṁsaka
(ଶସ୍ୟ ଧ୍ୱଂସିକା, ଶସ୍ୟନାଶିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶସ୍ୟ ଧ୍ୱଂସୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଶସ୍ୟ ଧ୍ୱଂସକ (ଦେଶ)—Sasya dhwaṁsaka (See) ସଂ. ବି—ଭୂମ୍ବ ବୃକ୍ଷ; ଭୁନ୍ ଗଛ—Mulberry tree.
Sasya dhwaṁsī
(ଶସ୍ୟଧ୍ୱଂସିନୀ—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶସ୍ୟ ନିମିତ୍ତକ—ସଂ. ବି (ଶସ୍ୟ+ନିମିତ୍=କାରଣ+କ)—ଶସ୍ୟରୁ ହାତ—Produced from crops.
Sasya nimittaka

ଶସ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଫସଲର ବୃଦ୍ଧି—The increase of the yield of corn.
Sasya bṛuddhi

ଶସ୍ୟ ଭକ୍ଷକ—ସଂ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଜୀବ ଶସ୍ୟ ଖାଇ ପ୍ରାଣ ଧାରଣ କରେ—Feeding on corn; granivorous.
Sasya bhakshaka
[ଶସ୍ୟଭୁକ୍, ଶସ୍ୟଖୋଜୀ, ଶସ୍ୟାଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶସ୍ୟ ରକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଧାନ୍ୟାଦି ଫସଲକୁ (ମରୁଡ଼ି, ରୋଗ ଓ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁଙ୍କ କର୍ତ୍ତିତ) ଧ୍ୱଂସରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—Guarding of corn from destruction (by drought, disease and wild animals).
Sasya rakshaṇa

ଶସ୍ୟଳ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ଶସ୍ୟ+ଲ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧିଣ ହେବା+ଅ) —ଶସ୍ୟବନ୍ତ; ଭରପୁର ଶସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ; ଶସ୍ୟଶାଳୀ—Full of growing corn.
Sasyaḷa [ଶସ୍ୟଳା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶସ୍ୟ ଶାଳା—ସଂ. ବି—୧ । ଶସ୍ୟାଗାର; ଗମାର— 1. Granary. ୨ । ଖଳା—2. Threshing floor.
Sasya śāḷā

ଶସ୍ୟ ଶାଳୀ—ସଂ. ବିଣ (ଶସ୍ୟ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଶାଳନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ଶସ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ—Abounding in crops.
Sasya śālī (ଧାନ୍ୟାଦି) [ଶସ୍ୟଶାଳଳା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶସ୍ୟ ଶ୍ୟାମଳ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ ଏସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍)—ଶସ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସାଗୁଆବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖା ଯାଉଥିବା (ଭୂମି)—Green with crops. [ବି—ଘୁଳା ପୃଥିଳା ଏ ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା ଧରି ପରଦାଟେ ଦେଇ—ସ୍ତ୍ରୀଧନାଥ. ପଦ୍ମାଯାତ୍ରା ।]
Sasya śyāmala

ଶସ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କ୍ଷେତରେ ପାଚିଥିବା ଧାନ ଫସଲ ଅଣି ଅମଳ କରିବା—Harvesting of crops.
Sasya saṁgraha

ଶସ୍ୟ. ସଂଗ୍ରାହକ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି ପୁଂ—ପାଚିଥିବା ଧାନ ଆଦି ଫସଲକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—One who harvests or makes collection of crops.
Sasya saṁgrāhaka (ଶସ୍ୟ ସଂଗ୍ରାହିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶସ୍ୟ ସଂସ୍ଥାନ—ସଂ. ବି—କ୍ଷେତରୁ ଧାନ ଆଦି ଫସଲକୁ ସଂଗ୍ରହ ବା ଅମଳ କରି ଅମାରରେ ସାଇତିବା—Storing of corn or grain after harvesting.
ଶସ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପନ, ଶସ୍ୟ-ସଂଚୟ, ଶସ୍ୟ ସଞ୍ଚିତି } ଅନ୍ୟରୂପ

ଶସ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପକ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍) —ବଡ଼ ଗୃହୀ; ଧାନ ସଂଚୟ କରି ରଖେ—Storer of grains.
Sasya saṁsthāpaka
[ଶସ୍ୟ ସଂଚୟୀ, ଶସ୍ୟ ସଞ୍ଚୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶସ୍ୟ ସମ୍ବର—ସଂ. ବି (ଶସ୍ୟ+ସମ୍+ବୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ- ଅ)—୧ । ଶାଳ ବୃକ୍ଷ—1. The Śāla tree. ୨ । ଅଣ୍ଟକର୍ତ୍ତି; ଲଡା ଶାଳ—2. A species of spreading Śāla tree.
Sasya sambara

ଶସ୍ୟ ସମ୍ଭାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଶସ୍ୟରାଶି; ପ୍ରଚୁର ଶସ୍ୟ—A rich crop.
Sasyā sambhāra

ଶସ୍ୟାଗାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଅମାର—Granary.
Sasyāgāra

ଶସ୍ୟାଧାର—ସଂ. ବି—ଶସ୍ୟ ସଞ୍ଚୟ କରିବା ପାତ्र—A receptacle for storing grain.
Sasyādhāra

ଶସ୍ତ୍ର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଶସ୍ତ୍ର)—ଶସ୍ତ୍ର (ଦେଖ)—Śastra (See)
Śasra [ଉ—ଶାସ୍ତ୍ରାରମ୍ଭ ଶବ୍ଦଘାତ ଏବା ନ ହେଉ—ଶିବଶସ୍ତ୍ର ସ୍ପର୍ଶେଦସ୍ୟ ।] ଗ୍ରା ବିଣ ଓ ବି—ସହସ୍ର (ଦେଖ)—
शस्तर Sahasre (See) Thousand. [ଉ—ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ତାଡ଼ ଶସ୍ତ୍ରେ ଗୁଣ ସୀମା—ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରପଶୀଲା ।]

ଶହ—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ (ସଂ. ଶତ)—୧ । ଶତ ସଂଖ୍ୟା; ୧୦୦—
Śaha 1. Hundred, 100. ୨ । ଶହ (ଦେଖ)—
ଶଉ, ଶ 2. Śā-a (See) ୩ । ବହୁ; ଅନେକ—3. Many;
ସୌ numerous. ଗ୍ରାଦେ (ପୁଗ) ବିଣ ଓ ବି-ନଡ଼ିଆ ଗଣିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ପରିମାଣ ବିଶେଷ; ଇନପଣ ୧୨ ଗଣ୍ଡା—4. A unit used in counting cocoanuts, 288 cocoanuts.

ଶ,ହ—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ (ଶବ୍ଦ ଓ ଦ୍ରଢାର ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମର ସାଙ୍କେତିକ)—
Śa,ha ୧। ଶତ ଶତ ଓ ସହସ୍ର ସହସ୍ର; ଅସଂଖ୍ୟ—1. Hundreds
ହାଜାର ହାଜାର and thousands. ୨ । ଶତ ଶତ ସହସ୍ର ସହସ୍ର
ସୌ ସୌ; हजार हजार ମୁଦ୍ରା—2. Hundreds and thousands of coins.

ଶହକ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ସଂ. ଶତକ) —ଏକଶତ ସାନ—
Śahaka एकश एकसौ One hundred only.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଢ଼କଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଶଅକଡ଼ା (ଦେଶ)—Śa-akarḍā (See) Śahakarḍā ଶତକରା **ସୌକଡା**

ଶହକ ବହକ—ଦେ. ବ—ସକ୍ ବକ୍ (ଦେଶ)—
Śahaka bahaka Sak bak (See)

ଶହକା(କୁ) ଶହ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଶତ ଶତ; ବହୁଶତ—
Śahakā(ku) śaha Hundreds and hundreds. ଦେ. ଶତ ଶତ **ସୌକା ସୌ** କି.ବ୍ଯ—ଶହ ଶହ ବହୁ—By hundreds.

ଶହକିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଏକଶତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Śahakiā 100. ୨ । ପେଣ୍ଠି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁଞ୍ଜ ବା ଗୋଷ୍ଠରେ ଏକଶ ଏକଶ ୧୦୦ ଲେଖାଏଁ ବସ୍ତୁ ଥାଏ—2. Consisting of **ଏକସୌକା** things grouped into one hundred in each group.

ଶହକେ—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଶତ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ—1. In a Śahake hundred; amongst or out of hundred. ଶତକରା **ସୌମେ** ୨ । ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ—2. Out of many.

ଶହମ୍ବର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଶଅଁବର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Śahambara (etc) Śa-añbara. etc (See)

ଶହମ୍ବାଳି—ଦେ. ବ—ଶଅଁବାଳ (ଦେଶ)
Śahambāḷi Śa-añbāḷi. (See)
(ଶଢ଼ମ୍ବାଳୁ, ଶଢ଼ମ୍ବାଳୁଆ—ଅନ୍ୟରୂ ସ)

ଶହର—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶବର)—ଶଅର (ଦେଶ)—Śa-ara. (See)
Śahara ବୈଦେ. ବ—ସହର (ଦେଶ)—Śahara. (See)
ଶବର **ସବର** ସହର **ଶହର**

ଶହର(ରା) ପଲ୍ଲି—ଦେ. ବ—ଶଅରପଲ୍ଲ (ଦେଶ)
Śahara(rā) palli Hamlet inhabited by Śabaras.
ଶବର ପଲ୍ଲୀ **ସବର ପଲ୍ଲୀ**

ଶହରା—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଲଘୁ ଶାରଦ ଧାନ (ଏହାର ଗୋଟା ଚଲା ଓ ଗୁଡ଼ୁଳ ନାଲିଆ)—A sort of coarse winter paddy. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଶହର; ଶବର—Bird-catcher; fowler; Savara.

ଶହରଡ଼ି(ଳି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶବଡ଼ି; ଶବ୍ଦଳି)—ଶରାଟି (ଦେଶ)
Śaharaṛḍi(li) Śarāṭi. (See)

ଶହରୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଶବରୀ)—ଶବର ପତ୍ନୀ—
Śaharuṇī ଶବରୀ **ସବରୀ** A śabara woman. (ଶହର—ସଂ)

ଶହଲ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶଲ୍ୟ)—ଶଅଳ (ଦେଶ)
Śahala Śa-ala. (See)
ଦେ. କି. ବଣ ଓ ବଣ—ସହଳ (ଦେଶ)—
Sahala (See)

ଶହଲ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶଲ୍ୟ)—୧ । ଶଲ (ଦେଶ)—1. Śala Śahala (See). ୨ । ଶଲ୍ୟ; ବଦ୍ଧକ; ବାଧା—2. Obstacle; ସସ୍ତା impediment. ବୈଦେ (ଅବବ) ବଣ (ଅ. ସହଲ୍ = **ସସ୍ତା** ସୁପ୍ରାପ୍ୟ; ଶସ୍ତା)—ଶସ୍ତା—Cheap. (ଉ—ବାଣୀମହଲ, ବାଟରେ ଶସ୍ତୁଆ ଭାର ଶହଲ—ଉପ ।)

ଶହସ୍ତ୍ର(ସ)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶସ୍ତ୍ର)—୧ । ଶସ୍ତ୍ର (ଦେଶ)—1. Śastra Śahastra(sra) (See) ୨ । କାର୍ଯ୍ୟସାଧନର ଉପାୟ—
ଶସ୍ତର 2. Expedient or means employed for ହାସ୍ତର accomplishing an object.

ଶହୁରା—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ଶବର)—ଶବର (ଦେଶ)
Śahurā ଶବର **ସବର** Śabara. (See)
(ଶହୁରାଣୀ, ଶହୁରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶହୁରା ପଲ୍ଲି(ଳି)—ଦେ. ବ—ଶବରପଲ୍ଲି (ଦେଶ)
Śahurā pali(lli) Śabarapalli. (See)
ଶବରପଲ୍ଲୀ **ସବରପଲ୍ଲୀ**

ଶହେ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ଶତ)—ଏକ ଶତ—One hundred.
Śahe [ଦ୍—ସୁଦ୍ଧ ଜଟ୍ଟାରେ କାରବାରରେ ଶହେ ନଡ଼ଆର ଅର୍ଥ ଏକଶ ଏକଶହ ନଡ଼ଆ ନୁହେଁ; ଶହେ ନଡ଼ଆର ଅର୍ଥ କା.୦/୧୨ **ଏକସୌ** ବା ୨୮୮ ଗୋଟା ନଡ଼ଆ ।]

ଶହେ କଡ଼ା(ରା)——ଦେ. ବଣ—୧ । ଶତକରା—1. Per cent.
Śahekarḍā(rā) ୨ । ଶତ ଶତ—2. Hundreds of, ବ । ଶତକରା **ସୈକଡା** ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ—3. Many; numerous; innumerable.

ଶହେକେ—ଦେ. କି. ବଣ—ଏକଶତ ମଧ୍ୟରେ—
Śaheke Amongst a hundred.
ଶତକରା **ସୌମେଁ**

ଶହେଗଡ଼—ଗ୍ରା. ବ—ଶଗଡ଼
Śahegarḍa Bullock cart.
[ଦ୍—ଏଥିରେ ୧୦୧ ଖଣ୍ଡ କାଠ ଥିବାରୁ ଏସବୁ ନାମ-କରଣ ହୋଇ ଥିବା ଗ୍ରାମ୍ୟ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ।]

ଶାଁସ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶସ୍ୟ)—୧ । ନଡ଼ଆ ଥଳ ଫଳ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶାସ **ଗୁଦା** fruits, such as cocoanuts. ବୈଦେ. ବ. ଶାସୀ ଶାଶୀ (ଇଂ ଶାସ୍=କାଚ ବନ୍ଧିବା ଫର୍ମା)—କବାଟ ଓ ଅଲମାରୁରେ ଲଗିବା କାଚର ଫଳକ—2. A pane of glass, to put on a door or almirah.

ଶାଆଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶାଖୋଟ)—ଶାଢ଼ାଡ଼ା (ଦେଶ)
Śā-ārḍā Śākhārḍa (See)

ଶାଆଣ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—(ସ. ଶାଣ)—ଶାଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Śā-āṇa (etc) Śāṇa etc (See)
[ଉ—ସେ ଶରରୁ କେତେ ଦୋଇନ୍ଥ ଟିଲା ଘଷା, କେତେକ ଦୋଇଥନ୍ତୁ ଶାଥଣରେ ଲେଖା । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପ୍ରଭୁ ବସ୍ତନ୍ତି ।]

ଶାଆଣିବା—ଦେ. କି—ଶାଣ ଦେବା (ଦେଶ)
Śāāṇibā Śāṇa debā (See)
ଶାଣଦେଓୟା **ସାନଦେନା**

ଶାଆସ୍ତ୍ର(ସ୍ତ୍ର)—ଗ୍ରା. ବ—(ସ. ଶାସ୍ତ୍ର)—ଶାସ୍ତ୍ର (ଦେଶ)
Śā-āsra(stra) Śāstra (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଅଁବାଳ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶମ୍ବଳି)—ଶମ୍ବାଳ (ଦେଶ)
Śā-āñbāḷi Śambāḷi (See)

ଶାଅଁବାଳଅ(ୟା); ଶାଅଁବାଳୁଅ
ଶାଅମ୍ବାଳ, ଶାଅମ୍ବାଳୁଅ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ଶାଆରିଆ—ଗ୍ରାଦେ.—(ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଶାଉଳିଆ (ଦେଶ)
Śā-āriā Śāuliā (See)

ଶାଆଲା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗୋରୁମାନଙ୍କର ରୋଗ—
Śā-āḷā A fatal disease of the cows.

[ଦ୍ର—ଏହି ରୋଗରେ ଗୋରୁମାନଙ୍କର ବେକ ଫୁଲେ, ଥଉ ଉଠିଆ ଫୁଲିଯାଏ; ଜହ୍ନ ଖାଇନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁହଁରୁ ନାଳ ଗଡ଼େ । ଦଳେ ବା ଦେଢ଼ ଦଳରେ ଗୋରୁ ମରିଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ପ୍ଲେଗ ରୋଗ ହଲ ଏ ଅଟ୍ଟ ମାରୁଣ୍ଟକ ।]

ଶାଇ—ଦେ. ବ—ସାହି (ଦେଶ)
Śāi Śāhi (See)

ଶାଇପ[ପ୍ୟ]—ଗ୍ରା. ବ.—[ସଂ. ଶାପ]—ଅଭିଶାପ—
Śāipa (pya) Curse. [ଉ—ଜାଣି ନ ପାରନ୍ତୁ ବଅସ ଧାଡ଼େ, ଏବେ ମରୁଅଛୁ ଗୁରୁ ଶାଇପେ । ଭଗ ।]

ଶାଇଁ—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ଶମ୍ୟୀ)—ଶମ୍ୟୀବୃକ୍ଷ—1. A tree;
Śāiñ Prosopis Spicigera; Mimosa Suma;
ଶାଈ ଝିକୁର, ଝେକର spung tree. ୨ । ବୁଢ଼ା
ଦଢ଼ି ସିରା ମୂଳାର ମଝିରେ ଥିବା ତେମଡ଼ା ଅଂଶୁ ବା ଉନ୍ନ-
2. Tenacious fibre inside an over-grown radish.

ଶାଇଁଆ(ୟା)—ଦେ. ବଣ—ବୁଢ଼ା (ମୂଳା); ଯେଉଁ ମୂଳା ତେମଡ଼ା ତୋଇ
Śāiñā(yā) ଯାଇଥାଏ—A radish which has
ଦଢ଼ିଦଢ଼ି ସିରାବାଲା become fibrous.

ଶାଇଁକଣ୍ଟା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶମୀକଣ୍ଟକ)—ଶମ୍ୟୀକଣ୍ଟା (ଦେଶ)—
Śāiñkaṇṭā Śamīkaṇṭā (See); A tree; Acacia
ଶାଈକାଁଟା Suma.

ଶାଉଶାଙ୍କ—ଗ୍ରା. ବ (ନାମ)—ଗୁପ୍ତ ବଶର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା ଶଶାଙ୍କ (ଦେଶ)
Śāuśāṅka Śasāṅka (See
ଶଶାଙ୍କ ଶଶାଙ୍କ

ଶାଉଁଳା(ଳି)—ଦେ. ବବ—୧ । (ସଂ. ଶ୍ୟାମଳ)—ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ-
Śauñla(li) 1. Dark blue. (ଯଥା—ଶାଉଁଳି
(ଶାଉଁଳି—ସ୍ତ୍ରୀ) ନାଡରେ ସାଉଁଳୀ ଗୁଣା, ମାଉଚ ଚକେଇଲୁ
ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ୟାମଳବରଣ, କାଳା, ଶାବଲ ଭଗ ।) ୨ ।
ସାଉଁଳା (ଦେଶ)—2. Śauñlā (See)

ଶାଉଁଳୀ—ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ ଶ୍ୟାମଳା)—କାଳୀ ସ୍ତ୍ରୀ—
Śauñlī A dark complexioned woman,
ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ ଶାବଲୀ; କାଳୀ

ଶାଏକ—ଟା. ବ (ସଂ. ଶାୟକ)—ଶାୟକ (ଦେଶ)
Śāeka Śāyaka (See)

ଶାକ୍‌ରା ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକପ୍ରକାର ସାମୁଦ୍ରିକ
Śāk-rā chiṅgurḍi ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ିମାଛ—A kind of sea-shrimp.

ଶାକ—ସ. ବ (ଶକ୍ ଧାତୁ=ସମର୍ଥହେବା + କରଣ ଘ; ଏହା ସାଧାରଣ୍ୟରେ
Śāka ମନୁଷ୍ୟ ଅନ୍ନ ରୋଜନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ)—
୧ । ଶାଗ; ଅନ୍ନ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟଞ୍ଜନରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ବୃକ୍ଷାଦିର
ପତ୍ର, ପୁଷ୍ପ, ବୃନ୍ତ, ମୂଳ, ସନ୍ଧାନ; ଶାକସବଜ—
1. Vegetable used as food or curry;
greens ୨ । ଜଳପ୍ରିୟ ଉଦ୍ଭିଦ; ଉରକାଙ୍କ—
2. Vegetable curry. ୩ । ଉରକାଙ୍କସ୍ୱରୂପ
ବ୍ୟବହୃତ କେତେକ ବୃକ୍ଷର ପତ୍ର ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାଖା;ପତ୍ରଶାକ—
3. Potherb. ୪ । ଭାରତର ସ୍ୱଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଶେଷ—
(ବୁଦ୍ଧଦେବ ଏହି ବଂଶରେ ଜନ୍ମିଥିଲେ)—4. Name of a royal family of India. ୫ । (ଶକ + ଅ)—ଶକଦ୍ୱୀପ; ଅର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଷଷ୍ଠ ଦ୍ୱୀପ—
5. One of the six islands of the ancient N. India of the 'Hindus. ୬ । ଶାକ ବୃକ୍ଷ; ଶାଗୁଅନ ଗଛ—6. The teak wood (tree); Tectona Grandis. ୭ । କୌଣସି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରୁ ଅଥବା ପ୍ରଧାନ ଘଟଣାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଗଣାହେବା ସମ୍ବତ୍ସର—7. An era dating from the reign of a celebrated king or from the date of some important event. ୮ । ଶକାବ୍ଦ; ଶାଳିବାହନାବ୍ଦ—(ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମର ୭୭ ଅବ୍ଦରୁ ଆରମ୍ଭ ହର୍ତ୍ତି)--8.The era beginning from 76 A. D, ୯ । ଭୂର୍ଜବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—8. Birch tree. ୧୦ । ଶିସ୍ୱଗଛ (ଦେଶ) (ହି. ଶ)—10. Accacia Lebbec (tree). ୧୧ । ଶକ୍ତି; ବଳ (ହି. ଶ)—
11. Strength; power. [ଦ—ଭାଷାରେ ଶାକ ବା ଶାଗ କେବଳ କେତେକ ବୃକ୍ଷର ପତ୍ର (ତାହା ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହାଉ) କୁ ବୁଝାଏ;କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତ ଶାକର ଅର୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ସକଳପ୍ରକାର ଉଦ୍ଭିଦ ଓ ଉଦ୍ଭିଦର ସତ୍ତନ ପ୍ରକାର ଅଂଶ । ଓଡ଼ିଆରେ ଶାଗର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଶାକସବଜି ବା ଜଳପ୍ରିୟ ଉରକାଙ୍କର ଉପକରଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ପତ୍ର, ପୁଷ୍ପ, ଶାଖା ଆଦି । ହିନ୍ଦୀରେ "ଶାକର ଅର୍ଥ ତରକାରି ଉଅଣ । ଉଦ୍ଭିଦବିଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି, ଶାକ ଷଡ଼ବିଧ—ପତ୍ର, ପୁଷ୍ପ, ଫଳ, ନାଳ, କନ୍ଦ(ମୂଳ) ଓ ସ୍ୱେଦଜ (ଛତୁ) ।

ଅମରଟୀକାରେ ଶାକ ଦଶବିଧ—ମୂଳ, ପତ୍ର, କସ୍ତୁର (ବାଉଁଶ ଆଦର କଉଡ ବା ଗଜା), ଅଗ୍ର (ବେତ ଆଦର ଅଗ), ଫଳ, କାଣ୍ଡ (ଡଙ୍ଗା), ଅଧିରୂଢ଼କ [ତାଳ, ନଡ଼ିଆ ଆଦର ଖଣ୍ଡୁ), ତ୍ୱକ୍ (ଛଲ), ପୁଷ୍ପ, ଛତୁକା (ଛତୁ) । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଶାକ ବଷ୍ଟମ୍ଭୀ, ଗୁରୁ, ରୁକ୍ଷ, ଅଭିଷ୍ୟନ୍ଦୀ ମଳଜନକ ଓ ମଳମୂତ୍ରକାରକ । ଶାକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶରତ ଓ ଅସୁନାଶକ; ଏହା କେଶ, ବର୍ଣ୍ଣ, ରକ୍ତ, ଶୁକ, ପ୍ରଜ୍ଞା, ସ୍ମୃତି ଓ ଗନ୍ଧ ବନଷ୍ଟ କରେ ଏବ ଅକାଲରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଜନ୍ମାଏ । ଏଥିରେ ରୋଗମାନେ ବାସ କରନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସ୍ୱଳ୍ପ ବ୍ୟକ୍ତି ଶାକ ଭୋଜନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବେ । ନମ୍ନରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶାକର ଓଡ଼ିଆ ନାମ ସେମାନଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ସହିତ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଉଅଛି—

ସଂସ୍କୃତ	ଓଡ଼ିଆ
ତାମ୍ବୁଳ—	ବଥୁଆ
ତ୍ରୀଷ୍ମସୁନ୍ଦରକ—	ପିତାଣାଗ
ଦାଳଚ୍ଚ—	ମଦରଙ୍ଗା
ପୋତକୀ—	ମୋଇ
ପ୍ରେରଣା—	ପୋଦିନା
ଚଣ୍ଡାଳୀ	ଲେଉଟିଆ
ପାଲଙ୍କ୍ୟା—	ପାଳଙ୍ଗ
ପଟଶାକ—	ନଳତାଶାଗ
କଲମ୍ବୀ—	କଲମ
ଲେଖା—	ଲୁଣୁଲୁଣିଆ
ଗୃଞ୍ଜେ ଷ୍ଟ—	ଅମ୍ବିଳଡ
ଚୁକ୍ର; ଚୁକ୍ରିକା—	ଖଟାପାଇଙ୍ଗ
ହୁଲମୋଡିକା—	ହିଡ଼ମିଗ୍
ସୁନ୍ଦରକ—	ସୁନ୍ଦୁସୁନ୍ଦଆ
ରଣଡଶାକ—	ବୁଟଶାଗ

ଏହା ଛଡ଼ା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗଛର ଓ ଲତାର ପତ୍ର ମଧ୍ୟ ଶାକରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା— ଶୋଗୁଞ୍ଜନ (ଶଜନା), ସାରୁ (କରୁ), ପଟୋଳ (ପୋଟଳ), ସର୍ଷପ (ସୋରିଷ), ଯବାନୀ (ଯୁଆଣି), ମୂଳକ (ମୂଳା), କାରବେଲ୍ଲ [କଲରା] କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ [କଖାରୁ] ।] ସଂ. ବିଣ. [ଶକ+ଅ]—ଶକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Śaka.

ଶାକ କଲମ୍ବକ—ସଂ. ବି.—୧ । ପିଆଜ (ହି. ଶ)—1. Onion. ୨ । ରସୁଣ (ହି. ଶ)—2. Garlic.
Śāka kalambaka

ଶାକ ଗଛ—ଦେ. ବି.—ଶାଗୁଅନ ବୃକ୍ଷ—The teak wood tree.
Śāka gachha (ଜ—ପଦ୍ମଚ ପତ୍ର ଶାକ ଗଛ ଚହିଁ ଅଛୁ; ଏଣୁ ଶାକ ସାଗୁୟାନ ସଗୁଆନ ଦ୍ୱୀପ ସ୍ୱଜନ ବୋଲଇଛି ।—କୃଷ୍ଣଦିହି ପଦାଙ୍କଦୂତ ।)

ଶାକ ଚୁକ୍ରିକା—ସଂ. ବି—୧ । ଅମ୍ଳ ଲେଖା ଶାଗ; ଅମ୍ବିଳଡ ଶାଗ (ଚଟଣି)
Śāka chukrikā 1. Āmiliti Śāga (See) ୨ । ଚୁକ୍ରଳ—(ହି. ଶ) —2. Tamarind.

ଶାକଟ—ସଂ. ବିଣ—(ଶକଟ+ଅ)—ଶକଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to cart; vehicular.
Śākaṭa ବି—(ଶକଟ+ବତ୍ସାଦୌ. ଅ)—୧ । ଯୁଗ୍ୟ; ଯୁଗବାହ୍ୟ ପଶୁ—1. Beasts yoked to a cart or plough. ୨। ଶ୍ଲେଷ୍ମାତକ ବୃକ୍ଷ; ବଡ଼ବାର ବା ଗରଡଣା—2. Cordia Myxa (tree). ୩ । ଓଦ୍ର; ଚଲ୍ଲାଳକ—3. Dillenia Speciosa (tree). ୪। ଗାଡ଼ର ବୋଝ (ହି. ଶ)—4. Cart-load. ୫। ୪ବ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—5. Anogisus Latifolia (treet).

ଶାକ(କେ)ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ—ଗାଡ଼େ (ଗଡ଼ଜାଇ). ବି.—ନାତିଷ୍ୱାର୍ଦ୍ଦ ବନ୍ୟ
Śāka(ke)ṭā ଗଛ; [ଏଥିର ଫଳ ତେନ୍ତୁଳି; ଏ ଫଳକୁ ଟେଉ ରସ ବାହାର କରି ଶୁଖାଇ ଚଟୁ ପିଠା ଓ ଖିଚି କରି ଲୋକେ ଖାଆନ୍ତି ।]—A kind of wild tree with flat fruits, the soft kernel of which is used as food.

ଶାକଟାଖ୍ୟ—ସଂ. ବି—୪ବ ବା ୪ଅ ଗଛ—A timber tree; Cono Śākaṭākhya carpus Latifolia; Anogisus Latifolia.

ଶାକଟାୟନ—ସଂ. ବି—(ଶକଟ+ଅୟନ)—ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ Śākaṭāyana ବୈୟାକରଣିକ—Name of a Celebrated Sanskrit grammarian of ancient times. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । କେବଳ ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଥି ଲଣ୍ଡନରେ India house (ଇଣ୍ଡିଅଡାଉସ୍) ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥଭଣ୍ଡାରରେ ଥିବାର ଜଣାଯାଇଛି । ବାର୍ଲିନ୍ ଓ ଅକ୍ସଫର୍ଡ଼ର ପୋଥି ମାନ୍ଦ୍ରାଜନଗରସ୍ଥ ସଂସ୍କୃତ ସମାଜର ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ଅଛି । କେହି କେହି ଏହାଙ୍କୁ ପାଣିନିଙ୍କ ପୂର୍ବକାଳୀନ ଏବ ଅନ୍ୟ କେହି କେହି ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲି କହନ୍ତି । ତଥାପି ଏହାଙ୍କ ନାମର ଉଲ୍ଲେଖ ପାଣିନି ବ୍ୟାକରଣରେ ଅଛି (ହି. ଶ)]

ଶାକଟିକ—ସଂ. ବିଣ.ତ୍ରି—(ଶକଟ+ଇକ)—୧। ଶକଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Śākaṭika Relating to a cart. ୨ । ଶକଟାରୋହୀ—2. Riding on a cart; travelling by carts. ୩ । ଶକଟଚାଳକ—3. Driving a cart. ବି.—ଶଗଡ଼ିଆ; ଗାଡ଼ିଅନ୍—Cartman; cart driver.

ଶାକଟୀନ—ସଂ. ବିଣ—(ଶକଟ+ଇନ)—ଶକଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to cart. Śākaṭīna ବି.—୧ । ଖଣ୍ଡିଏ ଗାଡ଼ିରେ ବୋଝାଇ ହେବା ପରିମିତ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. A cartload of any thing. ୨ । ବିଂଶତି ତୁଳା ପରିମାଣ; ୨୦୦୦ ପଳ; ୨୫୦୦ ଅଡ଼ନ୍ସ୍—2. A unit of measure or weight.

ଶାକ ତରୁ—ସଂ. ବି—୧। ଶାଗୁଅନ ଗଛ—1. The teak tree; Śāka taru Teoetona Grandis. [ଦ୍ର-ଏହା ଗମ୍ଭାର୍ଯ୍ୟଜାଗସ୍ଥ ଶାକବୃକ୍ଷ ବଡ଼ ତରୁ । ନୂତନ ମଞ୍ଜିକାଠ ଦୃଢ଼ତାର ଓଗନ୍ଥ ପାଇଁ ବେଳେ ଶାକଦ୍ରୁମ —ଅନ୍ୟତମ] ଇଷତ୍ ନାଲି ହୁଏ । ଏଥିର କାଠ ଅନ୍ୟ କଡ଼ି ଶେଖୁନ କାଠ ଅପେକ୍ଷା କୋମଳତର ଓ ବହୁତର କାଳସ୍ଥାୟୀ;

ଅନ୍ୟ ସଂ ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ଏଥିଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦ ପାଲଣ୍ କାମ ହୁଏ ।
ଶାକ, ନଦଚ ପର୍ଣ, ସ୍ଥିର- ସାହୁ ଓ ବହୁ ଦେଶର ଜଙ୍ଗଲମାନଙ୍କରେ
ସାର, ଗୃହଦ୍ରୁମ, ଅଜପର୍ଣ ଏହି ଗଛ ଜନ୍ମେ, ତଥାପି ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ଲେଷ୍ମକାଷ୍ଠ, ଶଇପତ୍ର, ଅର୍ଜୁନୋପମା, ମହାପତ୍ର, ଅଳ୍ପ ନୋପମ— ଶାଗୋନ, ଶାଗବନ, ଶଗୁନ ଶେଗୁନ ଫା—ଫିଲଗୋସ ଅ—ଅଜନୁଲ୍‌ଫିଲ୍ ତେ—ଟେକଚେଟ୍ଟୁ,ଟେଗୁ] ତା—ଟେକ ମ- ସାଯ୍ୱେ, ସାଗବନ୍

ଗୁଣ ଅଣି ଲଗାଇଲେ ଗଛ ଝୁଏ । ପତ୍ର ବଡ ବଡ ଓ ଲୋମଶ ଏବଂ ଧାର କଟା କଟା; ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ପତ୍ର ଝଡ଼େ । ଶୀତକାଳରେ ଫଳ ଝୁଏ । ଏହାର ଫୁଲ ପେନ୍ଥା ପେନ୍ଥା । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହାର ଛେଲର ଦ୍ୱାଥ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ମଧୁର କଷାୟ ରସ, ସାରକ, ରୁକ୍ଷ, ବଲକର ଏବଂ ଜ୍ୱର, ଦାହ, ତୃଷ, ପିତ୍ତ ଓ ଶ୍ରମ ନାଶକ ।। ବରୁଣ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ) 2. Crateava Religiosa tree.

ଶାକ ଦ୍ୱୀପ—ପୁ.ବ—(ଶକ+ଅ=ଶାକ ଶାକ+ଦ୍ୱୀପ)—୧ । ଭାରତର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶ ବିଶେଷ, [ଦ୍ର— କେହି କେହି ଏହାକୁ ସିଥିଆ (Scythia) ଓ କେହି କେହି ଆନୁନିକ ପାରସ୍ୟ (Persia) ବୋଲି ନିରୂପଣ କରନ୍ତି । ଏହି ଦେଶବାସୀ ଶକ ଜାତିମାନେ ସାର (Scythians) ମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଜନ୍ମର ପୂର୍ବ ୧ମ ଶତାବ୍ଦୀ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ-ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରି ସେଠାରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଇରାନ୍ ଓ ଭୂର୍କୀସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଏ ଦେଶରେ ଅକ୍ସସ୍ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ (ହି. ଶ) { ଶକ ଜାତି ନୋହ୍ ଦେଶ)—1. Ancient Scythia or Persia. ୨ । ପୁରାଣାନୁସାରେ ସାତଦ୍ୱୀପରୁ ଏକ—2. Name of one of the 7 mythological islands. [ଦ୍ର—ଏ ଦ୍ୱୀପରେ ଗୋଟିଏ ବଡ ଶାଗୁଆଳ ଗଛ ଥିଲା ବୋଲି କଥିତ । ଏ ଦ୍ୱୀପର ୪ ଗାଖେ ଷୀର ସମୁଦ୍ର (ହି.ଶ)]

ଶାକଦ୍ୱୀପୀ—ପୁ. ବ.ପୁଂ—(ଶାକଦ୍ୱୀପ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ମଗ ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. A Brāhmaṇa of the ancient country of Maga (Arakan). ୨ । ଶାକଦ୍ୱୀପବାସୀ-2.Ancient Scythians or Persians. [ଦ୍ର—ପ୍ରଧାନ ପସ୍ତ୍ରିତ ବୈସ୍ପାକରଣିକ ପାଣିନି ଶାକଦ୍ୱୀପୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦଶୀଯ ଥିଲେ ଓ ଗର୍ଗଙ୍କର ନାମକ ମୂନି ଏହି ଦଶର ଅଦ୍ୟପୁରୁଷ ଥିଲେ । ଶାକଦ୍ୱୀପୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଜମ୍ବୁ ଦ୍ୱୀପକୁ ଆଗମନ ବିଷୟ ଭବିଷ୍ୟଣରେ ଅଛି ଯେ, କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶାମ୍ବ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣକରି ଯଜ୍ଞ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ; ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସନାବିଧିଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାକଦ୍ୱୀପରେ ମିଳିବା କଥା ଶାମ୍ବ ଜାଣିବାରୁ ସେଠାରୁ କେତେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଡକାଇଲେ । ଏ ସମୟରେ ଭାରତରେ ଓ ଶାକଦ୍ୱୀପରେ ଅର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ପାରସ୍ୟରେ ଯଜ୍ଞକାର୍ଯ୍ୟ ପୁରୋହିତଙ୍କୁ 'ମଗ' ବୋଲି ଯାଉଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଶାକଦ୍ୱୀପୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ମଗ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଯାଉଥିଲା—ହି. ଶ ।] ସ. ବିଣ.— ଶାକଦ୍ୱୀପବାସୀ]—Residing in Śākadwīpa. (ଶାକଦ୍ୱୀପୀୟ)—ଅନ୍ୟରୂପ ।

ଶାକ ନାଳ—ଦେ. ବ.—ହଂସାବ କର୍ଗର ବଡ଼ (ଏକ ଜାତିରୁ ଭିନ୍ନ) Śāka nāla ଜଳତର ବା କୁଲେରର ପକ୍ଷୀ । (ଏମାନେ ଉତ୍ତରମଧ୍ୟ ଶାକନାଳ ଜଳାଭୂମିରେ ରହନ୍ତି, ଦେହ ଖଇରା, ମୁଣ୍ଡ ଗୋଲାପୀ]— ଲାଲଶିରା The pink-headed duck; Rhodenessa Caryophyllacea.

ଶାକ ପତ୍ର—ପ. ବ.—୧ । ଶାଗ; ରନ୍ଧନାଦି ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ବୃକ୍ଷାଦିର Śāka patra ପତ୍ର—1. Leaves of potherb. ୨ । ଶୋଭାଞ୍ଜନ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—2. Moringa tree.

ଶାକପାର୍ଥିବ—ସଂ ବି. ପୁ—(ମ. ପ. ତତ୍ପୁ. ଶାକପ୍ରିୟ ପାର୍ଥିବ; ଷତ+ଅ Śākapārthiba +ପାର୍ଥିବ)—୧ । ଭକ୍ଷ ନାମରେ ଅଙ୍କ (ସନ) ଚଳାଇବାର ପ୍ରିୟ ରାଜା—1. A king fond of starting an era in his name (Apte). ୨ । ନିରାମିଷ ଭୋଜନ ପ୍ରିୟ ରାଜା—2. A vegetarian king.

ଶାକ ବଂଶ—ଯ.ବ —ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ରାଜବଂଶ ବିଶେଷ (ଏହି ବଂଶରେ Śāka bamśa ବୁଦ୍ଧଦେବ ଜନ୍ମିଥିଲେ)—Name of a royal family of ancient India.

ଶାକ ବର—ପ. ବ—ଜାବଶାକ (ହି. ଶ) Śāka bara A kind of pot herb.

ଶାକବଲ୍ଲୀ—ପ. ବ—ଜାବନ୍ତୀ ଲତା (ହି. ଶ) Śākabarā Celtis Orientalis (creeper).

ଶାକ ବଲ୍ଲୀ—ସଂ ବ.— ଲତାକରଞ୍ଜ (ଦେଶ) Śāka ballī Latā Karañja (See)

ଶାକ ବାଟ(ବାଟିକା)—ସଂ ବ.—ଶାଗ କ୍ଷାର (ବିଶ୍ୱକୋଷ) Śāka bāṭa(bāṭikā) A plot of land on which pot herbs are grown.

ଶାକବାଲେୟ—ସଂବ.—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଷ୍ଟିକା (ହି.ଶ)—Clerodendron Śākabāleya Syphonanthes (plant).

ଶାକବନ୍ଧକ—ସଂ ବ.—ବେଲ ଗଛ (ହି. ଶ) Śāka bindaka Bilwa tree.

ଶାକ ବିଲ୍ୱ—ସଂ ବ.—ବାର୍ତ୍ତାକୀ; ବାଇଗଣ—Egg plant; Solanum Melongena. Śāka bilwa

ଶାକବୀର—ସଂ. ବ.—୧ । ବଥୁଆ ଶାଗ—1. Chenopoduim Śākabīra (pot herb). ୨ । ସୂରଣୀ ଶାଗ—2. Hogweed. ୩ । ଜାବଶାକ (ହି. ଶ)—3 A kind of potherb.

ଶାକଭୃଜି—ଦେ. ବ—ଘିଅ ବା ତେଲାଦ ଦ୍ୱାରା ଭର୍ଜିତ ଶାକ ପତ୍ର— Śākabhṛāji Pot herb fried in ghee or oil. ଶାକଭାଜୀ ଶାକଭାଜି

ଶାକଭୁକ୍—ସଂ ବିଶ.—(ଶାକ+ଭୁଜ୍‌ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ବ୍ୟ)—ଯେ କେବଳ Śāka bhuk ଶାଗ ଖାଇ ରହେ—Vegetarian; granivorous. (ଶାକଭୋଜୀ, ଶାକଭକ୍ଷ)—ଅନ୍ୟରୂପ ।

ଶାକ ମତ୍ସ୍ୟ—ପ ବ°—(ଶାକ ମିଶ୍ରିତ ମତ୍ସ୍ୟ;ମ ପ ତତ୍ପୁ)--ନାନାବିଧ ଶାକ. Śāka matsya ସବଜି ସହିତ ପକ୍ୱ ମତ୍ସ୍ୟ; ମାଛ ମଣ୍ଡୁର— ଶାକମାଛ ଶାକମଚ୍ଛଲୀ Curry prepared by cooking vegetables with fish. (ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ସ୍ୱାଦୁ, ଗୁରୁପାକ, ରୁଚିକର,ପୁଷ୍ଟିକର ଓ ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାକମ୍ଭରୀ—ସଂ ବ—(ଶାକଂ=ଶାଗଗୁ+ଭୃ ଧାତୁ=ପୋଷଣ କରିବା+ ଡୀଷ୍ ଅ+ଷ୍ଟା ଈ; ଅଲୁକ୍ ସମାସ; ଯେ ଶାକ ଦ୍ୱାରା ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଭରଣ କରିଥିଲେ)—୧। ଶିବା; ଦୁର୍ଗା—
Śākambharī 1. Goddess Durgā.

[ଦ୍ର—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଦେବୀମାହାତ୍ମ୍ୟ ବା ଚଣ୍ଡୀ-ସ୍ତୋତ୍ରର ୧୧ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଦୁର୍ଗା ଦେବତାମାନଙ୍କୁ କହୁ ଅଛନ୍ତି ଯେ, ଯେତେବେଳେ ପୃଥିବୀରେ ୧୦୦ ବର୍ଷକାଳ ଅନାବୃଷ୍ଟି ହେବ, ସେହି ସମୟରେ ଅଯୋନିଜାରୂପେ (ସତ୍ତାରୁପେ) ପୃଥିବୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ମୁଁ ମୋ ନିଜ ଦେହସମ୍ଭୂତ ପ୍ରାଣଧାରକ ଶାକଦ୍ୱାରା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଭରଣପୋଷଣ କରି ବଞ୍ଚାଇବି, ଏଥିପାଇଁ ମୋ ନାମ ଶାକମ୍ଭରୀ ହେବ ଓ ସେହି କାଳରେ ମୁଁ ଦୁର୍ଗମାସୁର ଅସୁରକୁ ବଧ କରିବି ଏବଂ ସେହିହେତୁରୁ ମୋ ନାମ ଦୁର୍ଗା ହେବ ।] ୨। ସ୍ୱନାମଖ୍ୟାତ ପୀଠ; ଅଜମିର ଅନ୍ତର୍ଗତ ନଗରୀ ବିଶେଷ—2. Name of a sacred city in Ajmeer. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ପୂର୍ବତା ଦେବୀ ମାସକୁ ମାସ ଥରେ ମାଂସ ଖାଦ୍ୟାହାର କରି ସମ୍ବତ୍ସର ଅଚ୍ଛା-ବାହୁତ କରିଥିଲେ ଓ ସେଠାକୁ ଆସିଥିବା ଋଷିମାନଙ୍କୁ ଶାକ ଦ୍ୱାରା ସତ୍କାର କରିଥିବାରୁ ନଗରୀର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି ।] ୩। ଶମ୍ଭର ହ୍ରଦଜାତ ଲବଣ—3. Salt produced from the salt-lake of Rājputānā.

ଶାକମ୍ଭରୀୟ—ସଂ. ବ (ଶାକମ୍ଭର=ଦେଶବିଶେଷ+ଈୟ)—ରୌମକ ବା ଶାମ୍ଭରଲବଣ; ଶମ୍ଭରହ୍ରଦଜାତ ଲବଣ—
Śākambharīya Salt produced from the salt-lake of Rājputānā (in Central India).

ଅନ୍ୟ ସଂ.—ପର୍ପାଟ୍ୟ—ଗୁଡ଼ାଖ୍ୟ, ରୌମକ ।
ଓ. ଶମ୍ଭର ଲୁଣ
ଶାମ୍ଭରୀ ନୁନ
ନିମକ ସାଁଭର
ଆ. ସିଲ୍ଭୁଲ୍ ଅବକର

[ଦ୍ର—ରାଜପୁତାନାର ଶମ୍ଭର ହ୍ରଦର ଲୁଣୀପାଣିକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟତାପ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶୁଖାଇ ଏ ଲବଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହା ମିଶ୍ରଲବଣ ।] ସଂ. ବଦ—ଶମ୍ଭର ହ୍ରଦଜାତ—Produced from the Sambar lake of Rajputana.

ଶାକ ଯୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଧାନ୍ୟାକ; ଧନିଆ—
Śāka jogya Coriander (seed and plant); Coriadrus Sativum.

ଶାକର—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶର୍କର)—୧। ଶର୍କରା; ଗୁଡ଼, ଚିନି ଆଦି—
Śākara 1. Sugar.

ମିଷ୍ଟି ସକ୍କର ଶାକର ମିଶାଇ । ପ୍ରାକୃ. ପ୍ରେମଦ୍ଧନ୍ତ. କହୁଗୀତା ।)
ଶାକରା ଖଟମଧୁର; ଖଟମିଠ
ଉ. କନ୍ଦ
ଓ. ଶାକର
ଶାକର
ଫା. ଶାକର

୨। ଗୁଡ଼ରୁ ବା ଚିନିରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚୂନା; ଗୁଣ୍ଡ—2. Sugar powder; pulverised sugar. ୩। ମିଠା ଓ ମିଠା ବସ୍ତୁ ଖାଇସାରି ପାଟି ପରିଷ୍କାର କରିଥାରୁଥିବା ଉପଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ;

ଅ. ଶକ୍କର
ଇଂ. ସ୍ୱଗର୍
ଲ. ସାକ୍ଚାରୁମ୍

ମଧୁରାମ୍ଳ—3. A curry seasoned with sugar and acid. ୪। ଗୁଡ଼ରେ ବା ଚିନିରେ ଛଞ୍ଚାର ଛନ୍ଦାପି ପରି ଏକପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—4. A kind of round and flat sweetmeat. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର; କଳରୁ ସାଦା ଛାଞ୍ଚର ଦୁଇ, ତାହା ଧଳା ହୋଇଥିବାରୁ ତାହାକୁ ଶ୍ୱେତ ଶାକର କହନ୍ତି ଓ ଗୁଡ଼ରୁ ଛାଞ୍ଚର ଶାକର କାଳ ହୋଇଥିବା ହେତୁ ତାକୁ କାଳଶାକର କହନ୍ତି ।]

ଶାକର କନ୍ଦ—ଦେ. ବ—ଶକର କନ (ଦେଶ)
Śākara kanda Śakara kanda. (See)

ଶାକର ପଟ୍ଟା(ଟ୍ଟା)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶିଖର ଯଷ୍ଟିକା)—ଦ୍ୱାରବନ୍ଦି ଚଉକାଠ ଉପରେ ବସାଯାଇଥିବା ପଟା; ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳୀ ପଟା—The lintel.
Śākara paṭā(ṭṭā)
सरदल
शारदल

ଶାକରୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶର୍କରା)—୧। ଶାକର (ଦେଶ)—
Śākarā 1. Śākara (See) ୨। ଏକ ପ୍ରକାର ଖଜା; (ଏହା କନ୍ଦ ବା ଗୁଡ଼ର ଦ୍ରବ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଦ୍ରବ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହାକୁ ଛାଞ୍ଚରେ ଢାଳିବା ପରେ ଶୁଖାଇ ଖଣ୍ଡ କରାଯାଏ]—2. A cake made by pouring liquid sugar into moulds and then drying it up in air.

ଶାକରାଜ(ଟ୍)-ସଂ. ବ (ଶାକ+ରାଜନ୍, ଶାକ+ଟ୍ରାଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ବ୍ୟୁ; ଶାକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ)—(ବୈଦ୍ୟକ)
Śākarāja(ṭ)

ଅନ୍ୟ ସଂ.—ବାସ୍ତୁକ, ବାସ୍ତୁକ, ଷାର ପତ୍ର, ସବଶାକ (ଧଳା), କ୍ଷୁଦ୍ରବାସ୍ତୁକ, ଗୌଡ଼ବାସ୍ତୁକ (ନାଲ) ।
ଓ. ବଥୁଆ
ଫା. ମୁସେଲେସା, ସର୍ମକ
ଅ. ଗ୍ରେକ୍ ଚଉଲ୍

ବାସ୍ତୁକ ବା ବଥୁଆ ଶାଗ—A kind of pot herb; the goose foot; Chenopodium (white and red varieties.) [ଦ୍ର-ଶାଗମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ—ହୃ. ଶ]
ବେତ୍ତୋ ବଥୁଆ ଚିଲ୍ଲୀ [ଶାକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶାକରୀ—ସଂ. ବ—(ଶକାର=ମୂର୍ଖ ଓ ଦୁଷ୍ଟୁଲ ଜାତ ବୀଜ୍+ଅ+ଈ; ଶକାରଜ)—ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା; ଉତ୍ତରଜନବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା-The vulgar language; the language used by the common people; a spoken dialect.
Śākarī

ଶାକଲ—ସଂ. ବ—୧। (ଶାକ+ଲ ଧାତୁ+ଅଣ୍ ଅର୍ଥକରଣ. ଅ)—
Śākala ପ୍ରାଚୀନ ମଦ୍ର ଦେଶର ନଗର ବିଶେଷ—1. Name of a town in the Madra country of ancient India.

୨। (ଶଳ+ଅ)=ଖଣ୍ଡ—Piece. ୩। ସର୍ପବିଶେଷ [ହୃ. ଶ]—3. A kind of snake. ୪। ଋଗ୍ବେଦର ଏକ ଶାଖା ବା ସଂହିତା—[ହୃ. ଶ.]—

4. Name of a branch of the Ṛugbeda. ୫। କାଠର ଗୁଥର ତାବିଜ (ହି. ଶ)—5. A locket made of wood. ୬। ହୋମର ସାମଗ୍ରୀ (ଯଥା—ଯବ, ତିଳ, ମଧୁ, ଘୃତ) ହି. ଶ—6. Materials for performing fire sacrifice. ସଂ ବିଣ—୧। ଶକଳ ନାମକ ଦବାରେ ରଞ୍ଜିତ (ହି. ଶ)—1. Dyed with Śakaḷa. ୨। ଖଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହି. ଶ)—2. Relating to a piece.

ଶାକ ଶାକିନ (ଶାକଟ)—ସ. ବ—(ଶାକ+ଶାକନ, ଶାକଟ=କ୍ଷେତ୍ର) Śāka śākina(śākaṭa) ଶାଗ ବଥର—A field or a plot of land growing pot-herbs.

ଶାକ ଶାଳ—ସ. ବ—ମଦାନମ୍; ସାଦାଳ ଗଛ (ହି. ଶ)— Śākaśāla Persian Lilac tree.

ଶାକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ସ. ବ—ବଥୁଆ— Śaka śreshṭha Chenopodium,

ଶାକ ଶ୍ରେଷ୍ଠା—ସ. ବ—୧। ଜାବନ୍ତୀ ଲତା—1. Celtis Orientalis. Śāka śreshṭhā ୨। ବାଇଗଣ—2. Eggplant. ୩। ଭୂସ୍ତାଣ୍ଡ ଲତା (ବଙ୍ଗକୋଷ)—3. White gourd. ୪। ତରଭୁଜ ଲତା (ବଙ୍ଗକୋଷ)—4. Water melon. ୫। ଦୋଇଭୁକଣାରୁ—5. Red gourd.

ଶାକ ସବଜି—ଦେ. ବ—(ସବ୍ଦଚର)—ତରକାସ୍ତ ଘାଇଁ ଥବାକି Śāka sabaji ଶାଚାବ—Vegetables used as शाकशवजी, शाकपाता शाकसवजी food; greens; pot herb.

ଶାକା—ସ. ବ—ବରଡା (ବଙ୍ଗକୋଷ)— Śākā Myrobalan.

ଶାକାଙ୍ଗ—ସ. ବ—(ଶାକ ଉଷଣର ଅଙ୍ଗ=ଉପଯୋଗୀ)—ଗୋଲ-ମରଚ—Black pepper. Śākāṅga

ଶାକାନ୍ନ—ସ. ବ—(ଶାକ ମିଶ୍ରିତ ଅନ୍ନ, ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—୧। ଶାଗଭାତ; ଅନ୍ନ ସଙ୍ଗେ ବଥା ମିବା ଶାକ ବା ଭଲ ତରକାବି—[ଘଣ୍ଟାନ୍ନ, ଫଲାନ୍ନ, ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—ବପଷ୍ଟତ] 1. Vegetable food; vegetable curry served with rice (as opposed to meat food or sweetmeats.) ୨। ଉବ୍ରମିଷ ଖାଦ୍ୟ—2. Non-animal food; meal consisting of vegetables only. ୩। ଅନାଡମ୍ବର ଓ ସହଜଲଭ୍ୟ ସାଧାରଣ ଖାଦ୍ୟ— 3. Ordinary simple fare. Śākānna

ଶାକାନ୍ନଭୁକ୍—ସ. ବଣ ଓବ—ଯେ କେବଳ ଶାକାନ୍ନ ଖାଏ; ଉବ୍ରମିଷାଶୀ- A vegetarian. Śakānna bhuk [ଶାକାନ୍ନଭୋଜୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶାକାମ୍ଳ—ସଂ. ବ—ତେନ୍ତୁଳି— Śākāmla Tamarind.

ଶାକାରିକା—ସଂ. ବ—(ଶକାର=ନାଟକୀୟ ଭାଷାରେ ବ୍ୟଭାଚାର ସ୍ୟାଳକ; ଶକାର+ଉକ+ଅ; ବ୍ୟଭଚାର୍ଯ୍ୟାଳକଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ Śakārikī

[ଶାକାଶ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅପଭ୍ରଂଶ)—୧। ଅପଭ୍ରଂଶ; ଅଶ୍ଳୀଳଭ୍ରଂଶ- 1. Obscene language; slang. ୨। ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭ୍ରଂଶ ବଶେଷ—(ହି. ଶ)—2. Name of a dialect.

ଶାକାଷ୍ଟକା(ମୀ)—ସଂ. ବ—ଶ୍ରାବୀଯୁ ବଦ ବଶେଷ; ଗୌଣ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦାନ Śākāshṭakā(mī) ଫାଲ୍ଗୁନ ମାସର କୃଷ୍ଣାଷ୍ଟମୀ—The eighth day of the dark fortnight of Falgoon (when vegetable food is offered to the ancestors). [ଦ୍ର—ଏ ଦନ ଶ୍ରାବରେ ପିତୃଲୋକଙ୍କୁ ଶାକ ଅର୍ପଣ କର ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିଥାଏ।]

ଶାକାହାର—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶାକ ଆଦର ଭୋଜନ— Śākāhāra Vegetarian diet. [ମ.ଂସାହାର—ବପଶ୍ଚତ]

ଶାକାହାରୀ—ସଂ. ବଣ. ଓ ବ. ପୁଂ.—ଯେ କେବଳ ଫଳ ମୂଳ ଶାକାଦ ଉଷଣ Śākāhārī କର ଜୀବନ ଧାରଣ କରନ୍ତି—Vegetarian; [ଶାକାହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] living on a vegetarian diet.

ଶାକିନ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶାକ+ଇନ୍)—ଶାକ କ୍ଷେତ୍ର— Śākina A field for growing pot-herbs and kitchen-vegetables.

ଶାକିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶାକ+ଇନ୍+ଈ)—୧। ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅନୁଚରୀ- Śākinī ବଶେଷ—1. A class of female attendants of Durgā. ୨। ସ୍ତ୍ରୀ ଭୂତ; ଡାହାଣୀ— 2. A female ghost. ୩। ଶାକଯୁକ୍ତ ଭୂମି; ଶାକ-କ୍ଷେତ୍ର; ଶାଗ ବଥର—3. A field growing pot herbs.

ଶାକୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ଶାକ+ଇନ୍)—୧। ନାଲିସ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି Śākī (ହି. ଶ)—1. Complainant. ୨। ଚୁଗୁଲଆ [ହି. ଶ]—2. Backbiter. ୩। (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶାକକ୍ଷେତ୍ର (ବଙ୍ଗକୋଷ)- 3. A plot for growing pot-herb. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଶକ୍ତିଶାଳୀ (ବଙ୍ଗକୋଷ)— Powerful.

ଶାକୁନ—ସ. ବଣ (ଶକୁନ+ଅ)—୧। ନମିତ୍ତଜ୍ଞ—1. Versed Śākuna in augury. ୨। ପକ୍ଷୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to birds. ୩। ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖଦାୟକ; ଉତ୍ପୀଡ଼କ— 3. Oppressive; hurtful to others. ୪। ଶୁଭାଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—4. Relating to augury. ବ—୧। ଯଣୁ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଡାକ ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ଶୁଭାଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣୀୟକ ଶାସ୍ତ୍ର—1. The science of augury; the occult science. ୨। କାକ-ତରତ ଗ୍ରନ୍ଥ—2. The science of foretelling the future by flight and sound of birds, augury. ୩। (ପୁଂ) ଉତ୍ତମଦ୍ ବକ୍ତା—3. Soothsayer; augur. ୪। (ପୁଂ) ତଡ଼େଇମାରୁ (ହି. ଶ)— 4. A fowler.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାକୁନ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି—ଜ୍ୟୋତିଷର ବିଦ୍ୟା—
Śākuna bidyā The science of augury.
(ଶାକୁନ ଶାସ୍ତ୍ର, ଶାକୁନଡମ୍ବର, ଶାକୁନ ବିଜ୍ଞାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶାକୁନି—ସଂ. ବି (ଶକୁନ + ଅ + ଇ)—ଚଢ଼େଇମାରୁ (ହି. ଶ)—
Śākuni A fowler.

ଶାକୁନିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଶକୁନ + ଜୀବିକା ଅର୍ଥରେ ଇକ)—୧ । ଚଢ଼େଇମାରୁ; ପକ୍ଷୀମାରିକ; ବ୍ୟାଧ—1. A fowler.
(ଶାକୁନିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଜ୍ୟୋତିଷୀ; ଭବିଷ୍ୟଦ୍‌ବକ୍ତା—2. Soothsayer; an augur. ୩ । ଶକୁନି ବା ଗୃଧ୍ରସମୂହ—3. A collection of vultures.

ଶାକୁନୀ—ସଂ. ବି (ଶକୁନ + ଇନ୍; ୪ମା. ୧ବ)—ଯେ ମାଛ ଧରେ;
Śākunī ମାଛୁଆ (ହି. ଶ)—1. Fisherman. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରେତ (ହି. ଶ)—2. A class of goblins. ୩ । ଶକୁନ ଦର୍ଶକ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—3. An augur; a soothsayer.

ଶାକୁନେୟ—ସଂ. ବିଣ (ଶକୁନ + ଏୟ)—ପକ୍ଷିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହି. ଶ)—
Śākuneya Relating to birds. ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ୱେତ ପେଚା (ହି. ଶ)—1. A small species of owl. ୨ । ବକାସୁର ଦୈତ୍ୟ (ହି. ଶ)—2. Demon Bakāsura. ୩ । ମୁନିବିଶେଷ (ହି. ଶଁ)—3. Name of a sage.

ଶାକୁନ୍ତଳେୟ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଶକୁନ୍ତଳା + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏୟ)—ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ପୁତ୍ର; ମହାରାଜ ଭରତ—
Śākuntaleya King Bharata of ancient India.

ଶାକୁନ୍ତିକ—ସଂ. ବି (ଶକୁନ୍ତ + ଇକ)—ଚଢ଼େଇମାରୁ (ହି. ଶ)—
Śākuntika A fowler.

ଶାକୁଲିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । (ଶକୁଲ = ମତ୍ସ୍ୟ + ଜୀବିକାର୍ଥେ ଇକ)—
Śākulika ଧୀବର; ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ—1. Fisherman. ୨ । (ଶାକୁଲିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶକୁଲ + ସମୂହାର୍ଥେ ଇକ) ମତ୍ସ୍ୟସମୂହ (ହି. ଶ)—2. A shoal or collection of fishes.

ଶାକେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ରାଜାଙ୍କ ନାମରେ ସମ୍ବତ୍ ଚଳେ—
Śākeśwara A king in whose name an era is started.

ଶାକ୍କର—ସଂ. ବି—୧ । (ଶକ୍କର + ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ) ଷଣ୍ଢ; ବୃଷଭ—
Śākkara 1. Bull. ୨ । ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. The name of a Sanskrit metre.

ଶାକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶକ୍ତି = ଦୁର୍ଗା + ଉପାସକ ଅର୍ଥରେ ଅ)—
Śākta ୧ । ଦୁର୍ଗା ବା ଶକ୍ତି ଉପାସନାକାରୀ—1. Worshipping of the Goddess Durgā. ୨ । ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ—2. Initiated into the mystic incantation of Durgā. ୩ । ତାନ୍ତ୍ରିକ; ଇନ୍ଦ୍ରଯାଳକ—3. Performing tantric rituals ୪ । ଶକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—4. Relating to Śakti.

ବି. ପୁଂ—୧ । ଶକ୍ତି ଉପାସକ—1. A devotee or worshipper or Durgā. ୨ । ତାନ୍ତ୍ରିକ ପୂଜକ—2. Worshipper of Durgā through tantric rituals. [ଦ୍ର—ଶାକ୍ତମାନଙ୍କ ପୂଜା-ବିଧାନ ବୈଦିକ ପୂଜାରୁ ବିଭିନ୍ନ । ଶାକ୍ତମାନେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଶକ୍ତିକୁ ଶିବପତ୍ନୀ ଦୁର୍ଗାରୂପେ ଉପାସନା କରନ୍ତି । ଏ ଉପାସନା ପଦ୍ଧତି ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ଦକ୍ଷିଣାଗୁର ଓ ବାମାଗୁର । ବାମାଗୁଂ ବା ବାମମାର୍ଗୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଚାରେ ପଞ୍ଚମକାରର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଜନେନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ଶକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତୀକ ବୋଲି ମାନି ଶାକ୍ତମାନେ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଏଥିର ପୂଜା କରନ୍ତି—ଦ୍ର. ଶ ।] ୩ । ଶକ୍ତି ଉପାସକ ହିନ୍ଦୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—3. The Hindu sect who are divotees of Śakti. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନେ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ହଉଛି ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ଅଗ୍ୟାତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା—ବିଷ୍ଣୁ ଉପାସକ ବୈଷ୍ଣବ, ଶିବ ଉପାସକ ଶୈବ, ଶକ୍ତି ଉପାସକ ଶାକ୍ତ, ଗଣପତ ଉପାସକ ଗାଣପତ୍ୟ, ସୂର ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାସକ ସୌର । ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଉପାସକମାନେ ଆପଣାକୁ ବାନ୍ଧିନାମରେ ଅଭିହିତ କରୁଅଛନ୍ତି ।]

ଶାକ୍ତାଗମ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା, ଶାକ୍ତ + ଆଗମ)—ତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର—
Śāktāgama The Tantras.

ଶାକ୍ତିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶକ୍ତି + ଇକ)—୧ ।ଶକ୍ତିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating
Śāktika to Śakti. ୨ । ଶକ୍ତି ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜିତ—2. Armed with the Śakti weapon. ସଂ. ବି ପୁଂ—ଶାକ୍ତ; ଶକ୍ତିଉପାସକ—1. A worshipper of Śakti.
ଶାକ୍ତ୍ରିକ, ଶାକ୍ତ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଶାକ୍ତୀକ—ସଂ. ବି (ଶକ୍ତି + ପ୍ରହରଣାର୍ଥେ ଈକ)—ଶକ୍ତି ଅସ୍ତ୍ର ଧାରୀ ଯୋଦ୍ଧା—
Śāktīka Warrior armed with the Śakti weapon. ସଂ. ବିଣ—ଶକ୍ତି ଅସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହି. ଶ)—Relating to Śakti weapon.

ଶାକ୍ୱର—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ଶକ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ବର)—ଶକ୍ତିଶାଳୀ (ହି.
Śākwara ଶ)—Mighty. ସଂ. ବି—୧ । ଇନ୍ଦ୍ର (ହି. ଶ)—1. Indra. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଜ୍ର (ହି. ଶ)—2. The thunderbolt of Indra. ୩ । ଷଣ୍ (ହି. ଶ)—3. Bull. ୪ । ପ୍ରାଚୀନକାଳର ଏକ ସ୍ୱତ୍ତ ବା ସଂସ୍କାର (ହି. ଶ)—4. Name of an ancient custom or rite.

ଶାକ୍ୟ—ସଂ.ବି(ଶାକ = ବଶ ବଟେଷ + ଉହଁ ରେ ଜାତ ଅର୍ଥରେ ଯ;ଶାକ
Śākya ବଶରେ ଜାତ)—୧ । ବୁଦ୍ଧଦେବ; ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧ—
ଶାକ୍ୟ ମୁନି, ଶାକ୍ୟ ସିଂହ } ଅନ୍ୟରୂପ 1. The great religious reformer Buddha. ୨ । ନେପାଳ ତରାଇ ପ୍ରଦେଶବାସୀ ପ୍ରାଚୀନ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି (ହି ଶ)—2. Name of an ancient Kshatriya tribe of Nepal Tarai. [ଦ୍ର—ବୌଦ୍ଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉନ୍ନତରେ ଶାକ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଲମ୍ବାକୁ ବଶୀଯୂ ବୋଜ୍ଯ ପାଇଥନ୍ତୁ । ସେଇଁ ସ୍ଥାନରେ ଏମାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ ସେଠାରେ ଗୁଚ୍ଛେ ଶାକ (ଶାଗୁଆନ) ଗଛ ଥିଲା । ଏଥିଯାଇଁ ଏ ଦଶର ନାମ ଶାକ୍ୟ ହେଲ୍ଲ । ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି, ଲେ(ଲ୍)ଉଙ୍କ ପର୍ ଶାକ୍ୟମାନେ ବ୍ରାହ୍ମ ସହିଯୂ ଥିଲେ—ହୁ. ଶ ।]

ଶାକ୍ର—ସଂ. ବ୍ରି (ଶକ୍ର+ଅ)—ଇନ୍ଦ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀଯୂ—Relating to Śākra Indra. ସଂ. ବ—[ଇନ୍ଦ୍ର ଏ ନକ୍ଷତ୍ରର ଅଧିପତ୍ତ] ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର (ହୁ. ଶ)—The 18th asterism.

ଶାକ୍ରୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ; ଶଚୀ—1. The wife of Śākrī Indra. ୨ । ଦୁର୍ଗା (ହୁ. ଶ)—2. Durgā.

ଶାଖ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବା; ବ୍ୟାପିବା—To spread; to Śākh (root) extend; to fill completely; to pervade.

ଶାଖ—ସ. ବ—(ଶାଖ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ (ହୁ. ଶ) Śākha 1. Kārttikeya, ୨ । ଅଂଶ; ଭାଗ (ହୁ. ଶ)—2. Part. ୩ । କରଞ୍ଜ (ହୁ. ଶ)—3. Pongamia Glabra (tree).

ଶାଖା—ସ. ବ—(ଶାଖ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ବୃକ୍ଷର ଅଙ୍ଗ- Śākhā ବିଶେଷ; ବିଟପ; ଗଛର ଡାଳ—1. Branch; bough of a tree; offshoot. ୨ । ଅଂଶ; ଭାଗ—2. Part; section. ୩ । ବେଦର ଅଂଶ ବିଶେଷ—3. Name of section of the Bedas. ୪ । ବାହୁ—4. The arm. ୫ । କର—5. The hand. ୬ । ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିଚ୍ଛେଦ; ଅଧ୍ୟାୟ—6. Chapter of a book. ୭ । ଦେଶାଂଶ; ପ୍ରଦେଶ—7. Province. ୮ । ସନ୍ନିଧତା; ସାନ୍ନିଧ୍ୟ—8. Nearness; vicinity. ୯ । ପଶାତ୍ପକ୍ଷ- 9. Another side. ୧୦ । ବଂଶର ଆଦିପୁରୁଷଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବହୁତ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ବଂଶ—10. Branch of a family; families of different descendants of a particular ancestor. ୧୧ । ନଦୀରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇଥିବା ଶାଖା—11. Branch of a river. ୧୨। ସମୁଦ୍ରକୁ ବାହାରିଥିବା ଲମ୍ବା ଜଳସାରର--12. A long arm of the sea. ୧୩ । ଏକ ଜାତିର ବା ଧର୍ମର ବହୁତ ସଂପ୍ରଦାୟ—13. A religious sect or branch of nation. [ଉ—ସାନ ଶାଖା ମୁଣ୍ଡନ ବଡ଼ ଶାଖା ଯେ ଗ୍ରମବସ୍ତ—ଗ୍ରାଚୀ. ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା । ୧୪ । ଶରୀରର ଅବୟବ (ହାତ, ଗୋଡ଼) (ହୁ: ଶ)—14. A limb of the body. ୧୫ । ଅଙ୍ଗୁଳି (ହୁ.ଶ)—15. Finger. ୧୬ । ଦରଜାଠ (ହୁ: ଶ)—16. Door-frame. ୧୭ । ଘରର ଏକପାଖ (ହୁ.ଶ)—17. A side of a house. ୧୮ । ମୂଳ ବସ୍ତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅଂଶ (ହୁ.ଶ) 18. A part which is an offshoot from an original thing. ୧୯। ବିଭାଗ; ହୁଂସା (ହୁ. ଶ)—19. Division; share. ୨୦ । କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରର ବା ବିଦ୍ୟାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଂଶ ବା ବିଭାଗ (ହୁ.ଶ)—20. Part or subdivision of a work or science. ୨୧। ବେଦର ସଂହିତାମାନଙ୍କର ପାଠ ବା କ୍ରମଭେଦ, ଯାହା କୌଣସି କୌଣସି ଋଷି ଆପଣା ଗୋତ୍ର ବା ଶିଷ୍ୟ ପରଂପରା କ୍ରମେ ଚଳାଇଥିଲେ (ହୁ: ଶ)—21. A school or traditional recension of the Bedas; traditional text followed by a school (Apte). [ଦ୍—ଋଗ୍ବେଦର ୫ ଶାଖା, ସଜୁର୍ବେଦର ବହୁ ଶାଖା ମଧ୍ୟରେ କଣ୍ୱ ପ୍ରସିଦ୍ଧ (ହୁ. ଶ)]—୨୨ । ବିଶିଷ୍ଟ ମତବାଦୀ ଦଳ—22. Party holding a particular view or tenet; faction (Apte).

ସଖା ବେ. ବ (ସଂ. ସଖା)—୧ । ସଖା; ବନ୍ଧୁ—1. Friend.

ସହାୟକ ୨ । (ସଂ. ସହାୟୃତ) ସହାୟୃ—2. Help. (ଉ—ଏଥି ହୋଇ ଭାର ନାହିଁ ବଡ଼ ଶାଖା । ଗ୍ରାଚୀ. ବୃହତ୍ତରରୂପଣ. ଗୀତା ।) ୩ । ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଖିଆଯିବା ପଦାର୍ଥ; ଅନ୍ନ ସଙ୍ଗେ ଖିଆଯିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି—3. Curry etc. taken with rice or the principle article of food.

ଶାଖାଗ୍ର—ସଂ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍); ଶାଖା+ଅଗ୍ର)—୧ । ଡାଳର Śākhāgra ଅଗ୍ରଭାଗ—1. The top of a branch. ୨ । କରପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ; ଅଙ୍ଗୁଳି—2. The fingers of the hand.

ଶାଖା କଣ୍ଟ—ସଂ. ବ—ଦୁଗ୍ଧଯୁକ୍ତ ବୃକ୍ଷ; ସିଜୁଗଛ (ହୁ. ଶ) Śākhā kaṇṭa Euphorbia (tree).

ଶାଖା ଚଙ୍କ୍ରମଣ—ସଂ. ବ—୧ । ଏକ ଡାଳରୁ ଅନ୍ୟ ଡାଳକୁ Śākhā chaṅkramaṇa ଡେଇଁବା—1. Leaping from one branch to another. ୨ । ଏକ ବିଷୟକୁ ଅଧା ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଦାଉ ଦେବା (ହୁ. ଶ)—2. Desultory work. ୩ । ଏକ ବିଷୟ ଦୃଢ଼ ନ ପଢ଼ି ଏଥିରୁ ଥୋଡ଼ାଏ ସେଥିରୁ ଥୋଡ଼ାଏ ପଢ଼ିବା (ହୁ. ଶ)—3. Desultory study, (Apte).

ଶାଖା ଚ୍ୟୁତ—ସଂ. ବ (ୟମୀ ତତ୍)—ଡାଳରୁ ଖସିପଡ଼ିଥିବା; ଡାଳରୁ ଝଡ଼ Śākhā chyuta ପଡ଼ିବା—Fallen from the branch; (ଶାଖାଭ୍ରଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) separted from the branch.

ଶାଖାଦ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବ (ଶାଖା+ଅଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଗଛର Śākhāda ଡାଳ ଖାଇବା ପଶୁ (ଯଥା—ଗୋ, ମେଷ, ଛାଗ)—Animals living on branches.

ଶାଖା ନଗର—ସଂ. ବ (ନଗରର ଶାଖା; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୃହତ୍ Śākhā nagara ନଗରର ସନ୍ନିଧସ୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଗର; ଉପନଗର; (ଶାଖାପୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) ନଗରର ଉପକଣ୍ଠସ୍ଥିତ ବସ୍ତି—Suberb of a town.

ଶାଖା ନଦୀ—ସଂ. ବ—ବଡ଼ ନଦୀରୁ ବାହାରିଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ— Śākhā nadī Branch of a river.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ନଦୀ ପ୍ରଧାନ ନଦୀରେ ଅସି ପଡ଼ିଥାଏ ତାକୁ ଉପନଦୀ କୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ଶାଖା ନାଲ—ଦେ. ବ—କେନାଲରୁ ବାହାରିଥିବା ଶାଖା; ବରନାଳ—
Śākhā nāla Distributay or branch canals
ଶାଖା କେନାଲ rising from the main canal for the
ଶାଖା ନହର purpose of irrigation.

ଶାଖାନ୍ତର —ସଂ. ବ (ଅନ୍ୟ ଶାଖା; କର୍ମଧାରମ୍) —ଅନ୍ୟ ଶାଖା—
Śākhāntara Another branch.

ଶାଖାନ୍ତରାଳ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶାଖାମାନଙ୍କ ଅନ୍ତରାଳ ବା
Śākhāntarāla ବ୍ୟବଧାନ—The space between
two branches.

ଶାଖା ପଥ —ସଂ. ବ—ଶାଖା ରଥ୍ୟା (ଦେଖ)
Śākhā patha Śākhā rathyā. (See)
(ଶାଖାବର୍ତ୍ତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶାଖାପିତ୍ତ—ସଂ. ବ—ଦେହର ଶେଷ ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ଅବୟବ (ହାତ,
Śākhāpitta ଗୋଡ଼, ଲିଙ୍ଗ) ମାନଙ୍କର ଶୀତ —The
inflamation of the extremities of the
body (e.g. hands, penis, shoulders.) (Apte).

ଶାଖା ବାତ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ହାତ ଗୋଡ଼ରେ ହେବା ବାତ
Śākhā bāta (ହ. ଶ)—Gout.

ଶାଖା ମୃଗ—ସଂ. ବ (ଶାଖାସ୍ଥିତ ଯେ ମୃଗ=ପଶୁ; ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—
Śhākhā mṛuga ୧ । ବାନର; ମର୍କଟ; ମାକଡ଼—1.Monkey,
ape. ୨ । ଗୁଣ୍ଡୁରୁମ୍ବା—2. Squirrel. (Apte

ଶାଖାମ୍ଳ(ଲ)—ସଂ. ବ—ବାଙ୍ଗର; ଜଳତେଉସ—A species of
Śakhāmla(la) cane growing on the edge of
water.

ଶାଖାମ୍ଳ —ସଂ. ବ—ତେନ୍ତୁଳ (ହ. ଶ)
Śākhāmla Tamarind.

ଶାଖାର(ଦ)ଣ୍ଡ—ସଂ. ବ ପୁଂ (ଶାଖା=ବେଦର ଶାଖା+ରମ୍ ଧାତୁ=
Śākhāra(da)ṇḍa ବାଡ଼ା କରିବା+ଡ, ଦମ୍ଭା ଶାଖା=
ବେଦାଂଶରେ+ରଣ୍ଡ=ନଷ୍ଟଳ)··ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସ୍ୱାବଲମ୍ବିତ
ବେଦାଂଶ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଶାଖାନ୍ତର ଅଧ୍ୟୟନ କରନ୍ତି—
A Brāhmaṇa who forsakes his own
section of the Bedas and reads another
section; a Brāhmaṇa who has changed
his own school of the Bedas, (Apte).

ଶାଖା ରଥ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—୧ । ବଡ଼ ରାସ୍ତାରୁ ଶାଖାରୂପେ ବାହାରିଥିବା
Śākhā rathyā ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାସ୍ତା—1. A branch road.
୨ । ଷୋଡ଼ଶ ହସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଥ—(ଛନ୍ଦୋଷ) 2. A
road 16 cubits broad.

ଶାଖା ରସ —ସ. ବ.—ମକରନ୍ଦ; ପୁଷ୍ପରସ; ପୁଷ୍ପମଧୁ—The nectar
Śākhā rasa or the honey of flowers.

ଶାଖାଲ୍ଲ —ସ. ବ.—(ଶାଖା+ଲ୍ଲ ଧାତୁ=ଅଗ୍ରସ୍ଥାକରିବା+ଡ଼ୁ.ଅ)-ଜଳ
Śākhāla ବେତସ (ହ. ଶ)—A species of ratan.

ଶାଖାଶିକା(ଫା)—ସ. ବ.—(ଶାଖା+ଅଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ କ+ଅ;)
Śākhāśikā (phā) ବହୁବ୍ରୀହି; ଶାଖାର ଶିଫା=ତେର)—ବଟାଦି
ବୃକ୍ଷର ଓହଲ; ଅବରୋହ—The aerial roots of
banian and other trees; a root
growing from branches.

ଶାଖା ସ୍ଖଲିତ -ସ. ବ—(ୱମ୍ପିତ୍ତ)—ଶାଖାଚ୍ୟୁତ (ଦେଖ)
Śākhā skhalita Śākhāchyuta (See).

ଶାଖି —ସ. ବ.—ତୁରସ୍କ ଦେଶ (ଛନ୍ଦୋକୋଷ)
Śākhi Turkey.

ଶାଖୀ —ସ. ବଣ.ପୁଂ—(ଶାଖା+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.) ୧ ।
Śakhī ଶାଖାଯୁକ୍ତ—1. Having branches. ୨ । ବେଦର
(ଶାଖିମା-ସ୍ତ୍ରୀ) କୌଣସି ଶାଖାର ଅନୁଯାୟୀ (ହ.ଶ)—2. According
to some Śākhā of a Beda. ବ.—୧ । ବୃକ୍ଷ;
ଗଛ—1. A tree. ୨ । ବେଦ—2. The Bedas.
୩ । ନୃପ ବିଶେଷ—3. Name of a king. ୪ ।
ତୁରସ୍କ ଦେଶୀୟ ଲୋକ (ହ. ଶ)—4. A Turk. ୫ ।
ବେଦର କୌଣସି ଶାଖାଧ୍ୟାୟୀ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A person
studying a certain Śākhā of the Bedas.
ଦେ. ବ·—୧ । ପଦାତି—1. Infantry. [ଦ୍ର—
ବାକ୍ୟରେ ଶାଖୀ ଫଳକ ଧାତ୍ର ଶୋଭୁ ଅମୃ ପ୍ରଭୃତି ପାଳନକୁ—
ଭଙ୍ଗ—ବୈଦେଘୁଶବଳାସ]

ଶାଖୋଚ୍ଚାର —ସ ବ—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ) ବରାଦ ସମୟରେ ବଂଶାବଳୀର କଥନ
Śākhochchara (ହ.ଶ)—Description of the gene-
ology of the parties during a marriage.

ଶାଖୋଟ—ସ. ବ—(ଶାଖା+ସଜ୍ଞାର୍ଥେ ଓଟ) —ଭୂତବୃକ୍ଷ; ଶାହାଡ଼ାଗଛ-
Śākhoṭa A small tree; Trophis Aspera; Stre-
ଅନ୍ୟ ସ ପର୍ଯ୍ୟାୟ— plus Asper· [ଦ୍ର--ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର
ପୀତ, କୈଶିକେଷ୍ଟାଳ, ଅନୁସାରେ ଏହା ଉତ୍ତ ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତ
ଷୀର ନାଶକ, ପୀତଫଳ, ଅର୍ଶ, ବାୟୁ, କଫ ଓ ଅଉଷାର ନାଶକ;
ପୀତ ଫଳକ, ଗବାକ୍ଷୀ, ଏହାର ପାଚ ବାନ୍ଧି ପ୍ରଲେପ ଦେଲେ ଶିଳ
ଭୂତାବାସ, ଭୂତବୃକ୍ଷ, ଅକ୍ଷଧର] (ଧଳାଛତ୍ର) ଅଗ୍ରୋଗ୍ୟ ଦ୍ରୁମ(ବିଶ୍ୱକୋଷ)।
ଶରଚ୍ଛଦ, ଶଙ୍ଖିନୀବାସ, ଲୋକେ ଏହାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶାଖାକୁ ଦାନ୍ତ
ଧୂତ୍ରାବାସ, ପିଶାଚଦ୍ରୁ, କାଠି ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।]
ଚର୍କଶଚ୍ଛଦ, ସକଣ୍ଟ, ରୁକ୍ଷଫଳ । ଶେଓଡ଼ା, ଶାଓଡ଼ା ଶୋଅଡା,
ସହୋରା ତେ—ଭ୍ରାଶୀକେଚେଟ୍ଟୁ । ମ—ସଦୋଡ଼ ।

ଶାଗ —ଦେ ବ—(ସ ଶାକ) —୧ । ଶାକ (ଦେଖ)—1. Śāka(See).
Śāga ୨ । (ଜଗତ୍ପୁର) ବ୍ୟଞ୍ଜନ; ତରକାରୀ—2. Curry.
ଶାକ ସାଗ [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ କେତେକ ବୃକ୍ଷ ଓ ଗୁଳ୍ମ ଏବଂ ଲତା-
ମାନଙ୍କର କୋମଳ ପତ୍ର, ଯାହାକୁ ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପରେ ପାକ
କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଖିଆଯାଏ, ତାକୁ ଶାଗ କୋଲ୍ଲଯାଏ ।
ହଳିରେ ସମସ୍ତପ୍ରକାରର ପତ୍ରବା ଓ ପତ୍ରବାର ତରକାରୀ ଶାଗ
କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଅନେକ ପ୍ରକାରର ଗୁଳ୍ମ ଶାଗରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ
ହୁଏ ।·ଯଥା—

Digitized by srujanika@gmail.com

କୃଷିଦ୍ୱାର ଉତ୍ପନ୍ନ :—

୧ । ଲେରୁଝଅ—ଏହା ଛନ୍ନ ପ୍ରକାର—(ସଂ. ଉଣ୍ଡୁଲୀଯୁ) । (କ) ସାଧାରଣ (ଖ) ବାଣି (ଗ) କଖା । ୨ । କୋଶଳା—ଏହା ଚାଞ୍ଚପ୍ରକାର—(କ) ଲଟା, (ଖ) ଡେଙ୍ଗା, (ଗ) ଡେକା, (ଘ) ଧଳା, (ଙ) ନାଲ । ୩ । ଖଡ଼ା ବା ମାରଷ—ଏହା ଗୁର ପ୍ରକାର—(କ) ଖାର ବା ଖାରଅ ବା ଗୋବରଅ, (ଖ) ମିଠା, (ଗ) ନାଲ, (ଘ) କଣ୍ଟାମାରଷ । ୪ । ପୁରୁଣି—ଏହା ଛନ୍ନ ପ୍ରକାର—(ସ ପୁନର୍ନବା) (କ) ଶେତ ବା ଛେତ, (ଖ) ନାଲ, (ଗ) ନେଳ । ୫ । ପାଳଙ୍ଗ—ଏହା ଛନ୍ନ ପ୍ରକାର—(ସ. ପାଲଙ୍କ୍ୟା; ବ—ପାଲମ୍) (କ) ମିଠା, (ଖ) ଖଟା, (ସଂ ଚୁକ୍ରା) । (ଗ) ଜଳବେତ ବା ନଇବେତ, (ଜଳ ବେତସ) । ୬ । ଚିଡ଼ଙ୍ଗ—(ସଂ ପୃକ୍ୱା) । ୭ । ବଥୁଆ—ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର—(ସଂ ବାସୁକ, ଶାକବ୍ରଷ୍ଟ୍) (କ) ଧଳା, (ଖ) ନାଲ ବା ଝାଙ୍ଗି (ସଂ ରକ୍ତ ବା ଗୌଡ଼ି ବାସୁକ) ୮ । ବଲ୍ଲଙ୍ଗ ମଦରଙ୍ଗା । ୯ । ଗୁହୁଣ୍ଡା (ସଂ ଚକ୍ରମର୍ଦ୍ଦ)—ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର—(କ) ସାଧାରଣ, (ଖ) ଭାକୁଣ୍ଡା । ୧୦ । କୋବ—ଏହା ଛନ୍ନ ପ୍ରକାର—(କ) ବଡ଼ା (ଏହାର ପତ୍ର ଖାଦ୍ୟ), (ଖ) ଫୁଲ (ଏହାର ଫୁଲ ଖାଦ୍ୟ), (ଗ) ଡାଲି (ଏହାର ଡାଲି ଖାଦ୍ୟ) । ୧୧ । ଘୋଇ (ସଂ ଘୋଡକା, ଉଘୋଦକା) ।

ବନା କୃଷିରେ ପଡ଼ିଆରେ ଜାତ :—

୧ । କନାଡିର ବା କାନଶିର । ୨ । ବାଲୁବାଲୁଆ । ୩ । ଲଇକୋ(କୁ)ଳ (ସଂ ଲକ୍ଷାକୁଲା; ବ—ଲକ୍ଷାଲ୍) । ୪ । ଗସୁସ । ୫ । ପିତାଶାଗ (ସଂ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସୁନରକ, ବ—ଗୀମେଶାକ୍) । ୬ । ନାଲନାଲୁଆ । ୭ । ମୁଠିଶାଗ (ବ—ଚେମା) । ୮ । ଆମଳଢ଼ (ସଂ ଅମ୍ଲଲୋଣିକା, ଗୁଙ୍ଗେଘ୍ୱା) । ୯ । ଲୁଣି ଶାଗ (ବଂ—ନୁନା, ସଂ. ଲୋଣୀ) । ଏହା (କ) ସାଧାରଣ ଓ (ଖ) ବଡ଼ ଲୁଣୀ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର) ।

ପାଣିରେ ଓ ପାଣି କୂଳରେ ଜାତ :—

୧ । କଲମ ବା କଲମ୍ [ସଂ କଲମ୍ବୀ, ବ. କଲମି] ୨ । ସୁନୁସୁନିଆ [ସଂ. ସୁନ୍ନଷଣ୍ଡ, ବ. ସୁସୁନି] । ୩ । ହୁଡ଼ୁପିଗ୍ ବା ହୁଡ଼ୁହୁଡ଼େଇ ବା ହୁଡ଼ୁମିଚ ବା ହୁଦହୁରେଇ [ସ. ହୁଲମୋଚକା, ବ ହୁଂଗ୍] ୪ । ମଦରଙ୍ଗା [ସଂ. ଶାଳଞ୍ଜି, ବ. ଶାଲଞ୍ଚ ବା ଶାଞ୍ଚେଶାକ] ୫ । କୋଇଲେଙ୍ଗା [ସଂ. କୋଚଲାଷ] ।

ଗୁଳ୍ମ ଓ ଲତା, ଯାହାର କୋମଳ ପତ୍ର, ଡଙ୍ଗ ଓ ଫୁଲ ଓ ଡାଙ୍ଗ ଶାଗରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ :—

୧ । ମୂଳା [ସଂ. ମୂଳକ] ୨ । ଗେଙ୍ଗୁଟ [ସଂ. ଘଣ୍ଟା କର୍ଣ୍ଣି; ବ. ଘେଁଟ୍] ୩ । ବୋଇଚ କଖାରୁ । ୪ । କନ୍ଦୁଲ । ୫ । ପଙ୍ଗଡ ଡାଲିଁଆ । ୬ । ପୋଇଷ [ସଂ. ପର୍ପଟ] ୭ । ଲଉ [ସଂ. ଅଲାବୁ] ୮ । ଧନିଆ [ସଂ ଧନ୍ୟାକ] ୯ । ନଳତା [ସଂ. ପଟୁଶାକ] ୧୦ । ଯୁଅଣୀ [ସଂ. ଯବାନା] ୧୧ । ଜଲଘ [ସଂ. ଜାରବେଷ୍ଟ] ୧୨ । ଲଙ୍କାମରଚ । ୧୩ । ପୋଟଳ [ସଂ. ପଟୋଳ] ୧୪ । ବଲ୍ଲଙ୍ଗ ଅଳୁ । ୧୫ । କଇଥ [ସଂ. କାକୁଡ଼ି ବମ୍] ୧୬ । ସୁଦନା ବା ଖୋଦନା [ସଂ ରେଚନକ] ୧୭ । ବୁଟ [ସଂ. ଚଣକ] ୧୮ । ଚଣା [ସଂ ଚଣକ] ୧୯ । ମଟର [ସଂ ବଲାପୂ ଶାକ] ୨୦ । ସାରୁ [ସଂ. କରୁ] ।

ବଡ଼ ଗଛ, ଯହିର କୋମଳ ପତ୍ର ଓ କଢ଼ ଶାଗରୂପେ ବ୍ୟବହୃତଃ—

୧ । ଜମ୍ବୁ [ସଂ ଜମ୍ବୁ] ୨ । ବରଡ଼ା [ଗଡ଼ଜାତରେ] ୩ । ଶଜନା [ସ ଶୋଭାଞ୍ଜନ] ୪ । ଝୁମ୍ବୁଡ଼ି, ୫ । ମୁଷଳଆ [ଗଡ଼ଜାତରେ] ୬ । ଧନଗୁ, ୭ । ଭଦ-ଭଦଳଆ ।

ଯେଉଁ ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମାଦିର ପତ୍ର ଶାକରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ତାହାର ନାମ ଜଣା ନ ଥିଲେ କମ୍ବା ନାନା ଜାତୀୟ ଗୁଳ୍ମର ପତ୍ରକୁ ମିଶାଇ ଶାଗରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ତାହାକୁ ଅନାମନା ବା ଅଜାବନା ଶାଗ କହନ୍ତି । ଏହା ଛଡ଼ା ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ଗୁଳ୍ମାଦିର ପତ୍ରକୁ ଶାଗ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଗରିବ ଲୋକେ ପଡ଼ିଆରେ ଜନ୍ମୁଥିବା ନାନା ଗୁଳ୍ମର ପତ୍ରାଦିକୁ ଶାଗରୂପେ ଖାଆନ୍ତି ।

ଶାଗ କଆର୍—ଦେ. ବ—କୃତ୍ରିମ ଶାକଗୁଳ୍ମ ଜନ୍ମାଇବାର କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷେତ୍ର—Śāga kiāri Small plot of land on which pot-herbs are grown. (ଶାଗ ପଟାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶାକେରକେୟାରି **ସାଗକିକିଆରି**

ଶଗ ଖରଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତାପରେ ସିଦ୍ଧ ଶାକ; ଶାଗ ଉଳା—Śāga kharardā Pot herbs boiled in water on ଶାଗଭାଜା fire. (ଉ—ଖାଇବାକୁ ଶାଗ ଖରଡା ଡାଲ୍ ଦେଟେଲ୍, **ସାଗରାଂଧନା** —ଦୃଷ୍ଟିସଂଦ. ମହାଉରଉ; ବନ.)

ଶାଗ ପେଜ—ଦେ.ବ—(ସଦ୍ଧତର)—ଶାକ ଓ ଥଣ୍ଡାମଣ୍ଡ—Meal con Śāga peja sisting of rice—water and pot-ଫେନଶାକ **ସାଗମାଂଡ** herbs.

ଶାଗ ଭାଜା—ଦେ. ବ—(ସ. ଶାକ ଓ ଭର୍ଜିତ)—୧ । ତୈଳ ବା ଘୃତ Śāga bhāji ଦ୍ୱାରା ଭର୍ଜିତ ଶାକ—1. Fried pot-ଶାକଭାଜୀ **ସାଗଭାଜୀ** herb. ୨ । (ସଦ୍ଧତର) ଶାଗ ଖରଡା ଓ ଫଳମୂଳାଦିର ଭଜା—2. Boiled pot-herb and fried fruits.

ଶାଗ ଭାତ—ଦେ. ବ—(ସ. ଶାକ ଓ ଭକ୍ତ)—ଶାକାନ୍ନ (ଦେଶ) Śāga bhāta Śākānna (See) ଶାକଭାତ **ସାଗଭାତ**

ଶାଗ ମାଛ—ଦେ. ବ—(ସଦ୍ଧତର)—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଶାକ ଓ Śāga māchha ମତ୍ସ୍ୟ—Pot herbs and fish used ଶାକମାଛ **ସାଗମାଛ** as curry.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଗ ମାରୁଷ—ସ୍ତାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—ଚଟା (ଶାକଗୁଳ)
Śāga māriśha Amaranth (potherb).

ଶାଗ ମୁଗ—ଦେ. ବ.—(ସଦ୍ଭରତ)—(ସ. ଶାକ ଓ ମୁଦ୍ଗ) ୧। ବ୍ୟଞ୍ଜନ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଶାକ ଓ ଡାଲି ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଶାକମୁଗ **ସାଗମୁଂଗ** ମୁଗ—1. Potherb and cereals used as separate curries. ୨। ମୁଗ ଡାଲିରେ ଶାଗ ମିଶାଇ ରନ୍ଧାଯିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଛଣ୍ଟଣ—2. A curry prepared from pot-herbs and cereals mixed together.

ଶାଗ(ଗି)ଲି ମାଛ(ଛୁ)ଲି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଦାଣ୍ଡରୁ ବା ବଜାରରୁ ଶାଗ ଓ ମାଛ ଜିଣିବାରେ ଶାଗେମାଛେଖରଚକରା ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିବା—To spend money in purchasing vegetables and fish for curry. **ସାଗମଚ୍ଛଲିକରନା**

ଶାଗୁଆ—ଦେ. ବଣ—(ସ. ଶାକ)—ଶାକ ପରି ହରିତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ—
Śāguā Of green colour like leaves.
ଶାବଜା; ଶବୁଜ **ସବଜା**
[ଶାଗୋ(ଗୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶାଗୁଆନ୍(ଣି, ନ, ନି)—ଦେ. ବ.—(ସ. ଶାକ)—ଶାକତରୁ (ଦେଖ)
Śāguān(ṇi, na, ni) Śākataru (See)
ଶେଗୁନ **ସାଗୁଆନ**

ଶାଗୁଣା—ଦେ. ବ. ପୁଂ.—(ସ. ଶକୁନ=ପକ୍ଷୀ; ଶକୁନ=ଗୃଧ୍ର)—
Śāguṇā ମାଂସାଶୀ ପକ୍ଷିବିଶେଷ; ଗୃଧ୍ର—The common [ଶାଗୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] vulture. [ଜୁ—ସେହ୍ନ ବାଃରେ ଡଂସ ଶକୁନି ଶାଗୁଣାଏ ପିଣ୍ଡି, ଯାଇଣ ଜୁଥନ୍ତୁଷ୍ଟି ମେରୁଣିଙ୍ଗବାସୀ।—**ଗିଧ** ଜୁସ୍ତସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ]
ଆ—ସଗୁନ୍ [ଜୁ—ଏହା ପ୍ରସଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣର ଦ୍ୱାରାତର ଦୁଇ ହାତ ପାର୍ଶ୍ୱ ମାଂସାଶୀ ପକ୍ଷୀ । ଏହାର ପକ୍ଷ କଳା ଓ ମାଣ୍ଡଥ; ଚଂଚୁ ତେପ୍ତା ଓ ବଙ୍କାଗ୍ର ବଶିଷ୍ଟ; ମୁଣ୍ଡରେ ଓ ବେକରେ ପର ନାହିଁ; ଗଳା ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଚମଡା ଥଳ ଅଛି । ଏମାନେ ଶବ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି ଓ ଶ୍ମଶାନ ଏବଂ ମଡା ପଡ଼ିବା ଯାଗାରେ ବହୁତ ଦେଖା ଯାଅନ୍ତି; ଶ୍ମଶାନ ଜଳଟଣ୍ଟ ବୃକ୍ଷରେ ବସା କରି ରହନ୍ତି । ଏମାନେ ବହୁ ଉଚ୍ଚରେ ଅକାଶରେ ଉଡ଼ନ୍ତି ଏବଂ ବସ୍ତୁଦୂରରୁ ଓ ବହୁ ଉଚ୍ଚତାରୁ ଶବକୁ ଦେଖି ଓ ଶବର ବାସନା ବାର ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି ।]

ଶାଗୁଣା ସମସ୍ତଙ୍କ ମାଉଁସ ଖାଏ
ଶାଗୁଣା ମାଉଁସ କଏ ଖାଇଲେ କେଁକେଁ ହଉଥାଏ } —ଦେ.ଛଗ;ନ୍ୟାସ୍ତ-
Śāguṇā samastaṅka māuñsa khāe
Śāguṇā māuñsa kie khāile keñ keñ hauthāe } (ଶ୍ଲୋକ-ବଦ୍ଧାସ

ଶକୁନି ସବାର ମାଂସ ଖାଏ ଏହା ଯେ, ଶାଗୁଣା ସବୁ ଜାତର ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରେ, ଜନ୍ତୁ ମୃତ ଶାଗୁଣାର ମାଂସ ବଲ୍ଲଥ ଥଦ ଖାଇଲେ ତହିଁର ପ୍ରତିବାଦସ୍ୱରୂପ ଅନ୍ୟ ଶାଗୁଣାମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ କେଁ କେଁ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି)—ସେହି ଶ୍ଲୋକ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନଷ୍ଟ ହେରେ, ଜନ୍ତୁ ତାର କେହି ଅନିଷ୍ଟ କରିବାର ଦେଖିଲେ ବରଞ୍ଚ ଦୁଃଖ, ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଏ ନ୍ୟାସ୍ତ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

ଶାଗୁଣାକୁ ମଡ଼ା ବାସିବା ନ୍ୟାସ୍ତ—ଦେ. (ନ୍ୟାସ୍ତ)—(ଶବ ପଡ଼ିଲେ ବହୁ ଶାଗୁଣା ମଡ଼ାୟ ଶକୁନ ପଡ଼ିବାର ନ୍ୟାୟ **ମରକୌରଖାନେକୋନଯାୟ** ମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ (ଶାଗୁଣା ମଡ଼ାକୁ ବେଢ଼ିବା ନ୍ୟାସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୋଇ ଦଳବଦ୍ଧ ଆସନ୍ତି)—କୌଣସି ଲୋଭନୀସ୍ତ ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା ବହୁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ପ୍ରଲୋଭିତ ହୋଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଜମା ହେଲେ ଏ ନ୍ୟାସ୍ତ ବୋଲ୍ଯାଏ—Just like vultures gathering round a carcase in large numbers, being attracted by its scent from a long distance.

ଶାଙ୍କର—ସ. ବଣ—(ଶଙ୍କର+ଅ)—୧ । ଶଙ୍କର ବା ଶିବ
Śāṅkara ସମ୍ବନ୍ଧୀସ୍ତ—1. Relating to Śiba. ୨। ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀସ୍ତ (ଯଥା, ଶାଙ୍କର ଭାଷ୍ୟ)—2. Relating to Śaṅkarāchārjya. ବ.—୧। ବୃଷ—1. Bull. ୨ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. Name of a metre. ୩। ଆର୍ଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର (ଶିବ ଏଥିର ଦେବତା)—3. The 6th asterism. ୪। ଏକ ପ୍ରକାର ସୋମ ଲତା (ତ୍ରି. ଶ.)—
4. A kind of Soma creeper.

ଶାଙ୍କର ଭାଷ୍ୟ—ସ. ବ—(କର୍ମଧା)—ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣୀତ ବେଦାନ୍ତ-
Śāṅkara bhāsya ଦର୍ଶନ, ଗୀତା ଓ ଉପନିଷଦ ସମୂହର ଭାଷ୍ୟ ବା ଟୀକା—Commentaries on Bedānta, Bhagbadgītā and Upanishads by Śaṅkarāchāryaꣳ

ଶାଙ୍କରି—ସ. ବ—(ଶଙ୍କର+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଇ)—୧ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ—
Śāṅkari 1. The deity of Kārttikeya. ୨ । ଗଣେଶ-2. The Deity Ganesha. ୩। ଅଗ୍ନି (ତ୍ରି. ଶ)—3. Fire. ୪। ମୁନି ବିଶେଷ (ତ୍ରି. ଶ)—4. Name of a sage. ୫। ଶମୀ ବୃକ୍ଷ (ତ୍ରି. ଶ)—5. Samī tree (See).

ଶାଙ୍କରୀ—ସ. ବ—(ଶଙ୍କର+ଅ+ଈ)—ଶିବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ
Śāṅkarī ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ କ୍ରମ; ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ଅକ୍ଷର ସମ୍ବନ୍ଧୀସ୍ତ ୧୪ଟି ସୂତ୍ର (ତ୍ରି. ଶ.)—The 14 aphorisms about the alphabets in Sanscrit grammar.

ଶାଙ୍କିତ—ସ. ବ—ଗୋରକ ନାମ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ (ତ୍ରି. ଶ)—
Śāṅkita A medicinal scent.

ଶାଙ୍କୁ(ଙ୍କୋ)ଚ(ଶ,ସ,ସି)—ଦେ. ବ—(ସ.ଶଙ୍କୋଚ,ଶଙ୍କୁଚ)—ସାମୁଦ୍ରିକ
Śāṅku(ṅko)cha(chi,sa.si) ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ—The ray fish; the sea devil; the stingray; Trigon Narnak trurus. [ଦ୍ର—ଏହାର ଦେହ ଚତୁଷ୍କୋଣ ଓ ଚେପ୍ତା;

ଶାଁକୁଚ(ଚ)
ଶାଁକୋଚ(ଚ)
ଶାଁକୋଶ(ସି) } —ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସକୁଚୀ ମେରୁ ଦାଢ଼ରୁ ଲମ୍ବ ପୁଚ୍ଛ ତାହାର ଥାଏ; ପୁଚ୍ଛ ଦନ୍ତୁର, ପରୁ ଓ ୩।୪ ଜାଡ ଘାର୍ଦ୍ଧ । ଏଡ଼ାର ପୁଚ୍ଛ ବଷାକ୍ତ । ଓଡ଼ଶାର ଓ ଚହ୍ନଗ୍ରାମର ହସ୍ପତ୍ରରେ ସାଧାରଣତଃ ଏମାନେ ଦେଖାଯାଅନ୍ତି ।]

ଶାଁକୋଚ. ଶଙ୍କୁସ

ଶାଙ୍କୁଚ(ସ) କଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—ଶାଙ୍କୁଚ ମାଛର ଘାର୍ଦ୍ଧ ଓ ଦନ୍ତୁର ଲମ୍ବଟୁ—

Śāṅkucha(sa) kaṇṭā The long barbed tail of ray-

ଶାଁକୁଷ କାଁଟା; ଶାଁକୁଷନେଜ **ସକୁଚୀକା ଦୁମ** fish; caudal sting or spine of the ray fish.

ଶାଙ୍କୁଚ ଲଞ୍ଜ
ଶାଙ୍କୁ(କୋ)ଚ କଣ୍ଟା
ଶାଙ୍କୁ(କୋ)ଚ ଲଞ୍ଜ
ଶାଙ୍କୁ(କୋ)ଚ(ସ)କଣ୍ଟା
ଶାଙ୍କୁ(କୋ)ଚ(ସ) ଲଞ୍ଜ
—ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ଏଥିର ଦେହ ସାଙ୍କ ଖୁଡୁ ଖୁଡୁ କଣ୍ଟାରେ ଘୁଣ୍ଟି । ଏହା ଭୟ ତେମଡ଼ା । ଗୋଡ଼ାର ଗୁରୁକରୁପେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାକୁ ଜଖାଁରେ ଉତାଇ ଏଥିଦ୍ୱାରା ନାନା ଗୋଟରେ ଚଢ଼ୁ ଦଅଯାଏ କୌଣସି ଜୀବ ଦେହରେ ଶାଙ୍କୁଚ ମାଛ ଏ କଣ୍ଟାରେ ଅଘାତ କଲେ ସେ ଛତ ସଡ଼ଚରେ ଶୁଖେ ନାହିଁ ।]

ଶାଙ୍କୁଚୀ—ସଂ. ବ—ଶାଙ୍କୁଚ ମାଛ [ହି. ଶ]—

Śāṅkuchī The sting ray fish.

ଶାଙ୍କୁ(ଙ୍କୋ)ଳା(ଲି)—ଦେ. ବ (ସ. ଶୃଙ୍ଖଳ)— ୧ । ଧାତୁ ଅଦର ମୃତ୍ତିକା

Śāṅku(ṅko)lā(li) ଯୁକ୍ତ ଶୃଙ୍ଖଳ—1. Chain.

ଶି(ଶେ)କଳ **ସିକଲୀ** [ଦ୍ର—ବ୍ରତ ଯାର ଅଧୀନତା- ଶାଙ୍କୁଳ ସର୍ଜନା—ଗଧାନାଥ ସତ୍ୟାଯାଦା ।] [ଦ୍ର—ଶାଙ୍କୁଳର ସତ୍ତ୍ୱ ଜାମାନଙ୍କୁ କଡ଼ (ଡ଼ି)ବୋଲୁଥାଏ ।] ୨ । ଦଇଦଙ୍କ ହାତ ଗୋଡ଼ରେ ପଡ଼ୁଥା ବେଡ଼ି--2. Fetters. (ଦ୍ର—ଶାଙ୍କୁଳ ଦେଲ୍ଲ ବନ୍ଦୀ ଘରେ, ଅନେକ ସାଦର ହଙ୍ଗରେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।) ୩ । ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହାତରେ

ଲୋହା **ଚୂଡୀ** ପିନ୍ଧାଯିବା ଖଡ଼ୁ ବା ବଳୟ (ସଧବାର ଚହ୍ନ)- 3. Wristlets worn by women having their husbands living. (ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହି ଅର୍ଥରେ 'ଲ୍ଲେଡା' [ଲୌହବଳୟ] ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।) ୪ ।

କବାଟୀ **ଦାଁତୀ ମୁରମୁଟ** ରୋଗ ବା ବାତ ବା ଅତେତନ ଅବସ୍ଥା ଯୋଗୁଁ ହାତର ମୁଠା ଓ ଦାନ୍ତଯାନ୍ତିର ଦୃଢବଦ୍ଧ ହେବା ଅବସ୍ଥା; ଜାବ—4. The state of the hold of the fist or of the jaws being locked up (due to fits or disease).

ଶାଙ୍କଳା(ଲି) କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲେ ସ୍ତ୍ରୀର ହାତରେ

Śāṅkula(li) kāṛdhibā ଥିବା ଖଡ଼ୁକୁ ହାତରୁ ବାହାର

ହାତେର ଲୋହା ଖୁଲା **ଚୂଡୀଫୋଡନା** କରିବା; ରଣ୍ଡ କରିବା— To take off the wristlets from the wrist of a woman who has recently become a widow. [ଦ୍ର—ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁ ହେତୁ ସଧବା ହୋଇଥିବା ସ୍ତ୍ରୀର ହାତର ଖଡ଼ୁକୁ ସ୍ତ୍ରୀମର ସେ ବଳ, ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ବା ପଣ୍ଡା କାଢ଼େ ।]

ଶାଙ୍କଳା(ଲି) ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୃଙ୍ଖଳ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧନ କରିବା—

Śāṅkula(li) debā To enchain; to bind with fetters.

[ଶୃଙ୍ଖଳ(ଳ) ପଡା(ଡେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶିକଲଦେଓୟା **କଡୀଦେନା**

ଶାଙ୍କଳା(ଲି) ପଡ଼ିଯିବା—ଦେ. ବ—ରୋଗ ବା ବାତ ବା ସଜ୍ଞାସ୍ପନତା

Śāṅkulā(li) pardijibā ଯୋଗୁଁ ମନୁଷ୍ୟର ହାତ ମୁଠା କବାଟିପଡ଼ା **ଦାଁତୀଲଗଜାନା, ମୁରମୁଟଲଗନା** ବା ଦାନ୍ତଯାନ୍ତିର ଜାବ ପଡ଼ିଯିବା—The locking up of the clasp of the hand or of the jaws (due to fit etc).

ଶାଙ୍କୁଲିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଓଡ଼ିଆ ଶାଙ୍କୁଳ ଶବ୍ଦରୁ ନାମଧାତୁ)—ଶୃଙ୍ଖଳରେ

Śāṅkulibā ବାନ୍ଧିବା—To enchain. (ଦ୍ର—ସାଙ୍ଗଁଇ ଶିକଳେ ବାନ୍ଧା **ସିକଲୀ ବାଁଧନା** ଶାଙ୍କଳଥିଲେ ନୂଆଦ୍ର ଶାମିଲ—ସ୍ତାଚା. ବ୍ରହ୍ମଜରୁସଣ ଗୀତା)

ଶାଙ୍କୋଳି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଶୃଙ୍ଖଳ)— ବେଡ଼ି; ଶିକୁଳା—

Śāṅkoli ଶିକଳ **ସିକଡୀ** (ଳୀ) Chain; fetter.

[ଦ୍ର—ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ବୃଦ୍ଧିଜେ, ଘଡ଼ବେ ସ୍ୱଦୃଢ଼େ ସ୍ୱଣି ସ୍ୱାର୍ଥର ଶାଙ୍କୋଳି, ଜାରତର ଗଲଦେଶେ—ଗଧାନାଥ--ସତ୍ୟାଯାଦା]

ଶାଙ୍କୋଳି ଦେବା --ଦେ. କ୍ରି—ଶୃଙ୍ଖଳା ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧନ କରିବା—To

Śāṅkoli debā ଶିକଳ ଦେଓୟା **ସିକଡୀ ଦେନା** enchain.

[ଦ୍ର—ବନା ଦୋଷରେ ନିର୍ଦ୍ଦୁଲ ଜୁଲେ ଶାଙ୍କୋଳି ବ ଲୋକ । ଅଜ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ]

ଶାଙ୍ଖ – ସଂ ବଣ. (ଶଙ୍ଖ + ଅ)—୧ । ଶଙ୍ଖ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating

Śāṅkha to conch. ୨ । ଶଙ୍ଖରେ ନିର୍ମିତ—2. Made of conch. ସଂ ବ—ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି (ହି. ଶ)—The sound of blowing of conch.

ଶାଙ୍ଖାରି—ସଂ ବ—ଶଙ୍ଖ ବଳୟକାରୀ ଜାତି (ହି.ଶ)—A caste of

Śāṅkhāri Hindus selling conch shells.

ଶାଙ୍ଖିକ—ସଂ ବ. ପୁଂ—(ଶଙ୍ଖ + ଜୀବକାର୍ଥେ ଇକ)—୧ । ଶଙ୍ଖ ବଣେଇ;

Śāṅkhika ଶଙ୍ଖାରି—1. A dealer of conch shells and conch shell ornaments. ୨ । ଶଙ୍ଖ ବଜାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି (ହି.ଶ)—2. A blower of (ଶାଙ୍ଖିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) conch. ସଂ. ବଣ—୧ । ଶଙ୍ଖ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Relating to conch. ୨ । ଶଙ୍ଖନିର୍ମିତ—Made of conch shells.

ଶାଙ୍ଖୁଲି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଶୃଙ୍ଖଳ)— ବେଡ଼ି; ଶିକୁଳା

Śāṅkhuli ଶିକଳ **ସିକଡୀ**(ଳୀ) Fetters; chain,

[ଦ୍ର—ଅନର ତରଣେ ଶାଙ୍ଖୁଳି, ଏଣୁ ନ ଘାରେ ସ୍ତାଣୀ ତଳ ଜଗନ୍ନାଥ-- ଭାଗବତ

ଶାଙ୍ଖ୍ୟ—ସଂ ବଣ. (ଶଙ୍ଖ + ଯ)—୧ । ଶଙ୍ଖ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— 1 Relating

Śāṅkhya to conch. ୨ । ଶଙ୍ଖ ନିର୍ମିତ (ହି.ଶ)—2. Made of conch shell.

ଶାଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି)—ଦେ. ବ.—(ସଂ ଶଙ୍ଖ; ଶଙ୍ଖି)—ବେ ଭାର ଓ ଲମ୍ବ ପଥରକୁ

Śaṅga(ṅgi) ବା କାଠକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରିବାକୁ ବେଳେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଙ୍ଗ, ଶାଙ୍ଗୀ, ଚାଙ୍ଗ ସାଂଗ ବାଡ଼ାକୁ ଦରୁଡ଼ରେ ଝୁଲାଇ ସେହ ଦରୁଡ଼ରେ ଯେଉଁ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଦଣ୍ଡ ଗଲା ଯାଇଥାଏ— A pole from which heavy logs or stones are suspended and which is carried by the shoulders of pairs of men. [ଦ୍ର—ଏହ ଦଣ୍ଡର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡକୁ ଲୋକେ କାନ୍ଧରେ ରଖି ଉରୁ ଭାର ଜନ୍ତୁକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରନ୍ତି । ବଙ୍ଗଳାମ୍ବ କଡ଼ ଓ ଥଥର ଓ ଖୁଣ୍ଟ ଆଦର ଏକାଧିକ ସ୍ଥାନକୁ ଦରୁଡ଼ରେ ବାନ୍ଧି ସେ ଦରୁଡ଼ରେ ଏକାଧିକ ଶାଙ୍ଗି ପୂରାର ସେହ ଶାଙ୍ଗି-ମାନଙ୍କ ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ୟ କାନ୍ଧାନ୍ତି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଥଥର ଓ କାଠ ପାଇଁ ଏକାଧିକ ଶାଙ୍ଗି ଦରକାର ହୁଏ ।]

ଶାଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଲମ୍ବା ଓ ଭାରୀ ପଦାର୍ଥକୁ Sāṅga(ṅgi) karibā ଏକାଧିକ ବା ଚତୁଷ୍କ ସନ୍ତୁଷ୍ୟ ଦରୁଡ଼ରେ ଶାଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି) ବୋହିବା, ଶାଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି) ବୁହାଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଓଟ୍ଟୋଳାଇ ଶାଙ୍ଗି ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରିବା— ଶାଙ୍ଗିକରେ ନେଓଷା To remove a heavy log of wood ସାଂଗକର ଲେନା or stone by suspending it from a pole ଶାଙ୍ଗୀଦିୟା ତୁଲା, ଚାଙ୍ଗେଚଡ଼ାନ or poles with ropes and carrying the pole by the shoulders of pairs of men.

ଶାଙ୍ଗୁଷ୍ଠା—ସ. ବ—ଗୁଞ୍ଜା; କାଇଁ—A red seed of a berry Sāṅgushṭhā used as a standard of weight by gold smiths; Abrus Pricatorius.

ଶାଚି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ସାଚି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—Sāchi etc (See)

ଶାଚି(ଚି) ବେ. ବଣ (ସ. ଶ୍ୱେତ)—ଶ୍ୱେତ; ଶୁଭ୍ର—White. ସ. ବ—ଦଳା ଦୋଇ ଭୁଷି ବାଡ଼ାର କରି ସାଇଥିବା ସବ ଧାନ (ଦ୍ର. ଶ)—Barley shorn of the chaff.

ଶାଟ—ସ. ବ (ଶଟ୍ ଧାତୁ=ଦମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଶାଢ଼ୀ Sāṭa (ଦେଶ)—1. Sardhī. (See) ୨ । ପରିଧେୟ; ଧୋତ; ଲୁଗା—2. A cloth. ୩ । ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡ (ଦ୍ର. ଶ)—3. A bit of cloth. ୪ । ଏକପ୍ରକାର ଛୋଟ କୁର୍ତ୍ତା (ଦ୍ର. ଶା)—4. A kind small coat. ୫ । ଛିଲ୍ଲା ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ର (ଦ୍ର. ଶ)—5. A loose dress.

ଶାଟକ—ସ. ବ (ଶାଟ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଶାଟ (ଦେଶ) Sāṭaka Sāṭa. (See)

ଶାଟପଟ(ଟ୍ଟ)—ସ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—ଲୁଗା ଓ ପାଟ ଜାତ— Sāṭa paṭa(ṭṭa) Cloth and silk cloth.

ଶାଟିକା—ସଂ. ବ (ଶାଟକ+ଅ)—୧ । ଶାଢ଼ୀ; ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ Sāṭikā ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ର—1. Cloth worn by females whose husbands are alive. ୨ । ଶଠୀ (ଦ୍ର. ଶ)—2. Curcuma Zedoaria (plant).

ଶାଣ୍ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶାନ୍ତିବା (ଦେଶ) Sāṭibā Sāntibā. (See)

ଶାଢ଼ୀ—ସ. ବ (ଶାଟ+ଈ)—ଶାଢ଼ୀ (ଦେଶ)—Sārdhī. (See) Sāṭī [ଉ—ବଦ୍ଧାଜ୍ ଶାଢ଼ୀ ଧର୍ ଧଡ଼ୀରେ ସିଂଦ୍ୱକୁ ପଧରେ । ଅଙ୍ଗ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।]

ଶାଟ୍ୟାୟନ—ସଂ. ବ (ଶଟ୍ ଧାତୁ+ଯ+ଅୟନ)—୧ । ଯଜ୍ଞ କାର୍ଯ୍ୟରେ Sāṭyāyana ପ୍ରକୃତ କର୍ମର ବୈଗୁଣ୍ୟ ପ୍ରଶମନାର୍ଥ ହୋମ—1. A propitiatory sacrifice during a Jajña. ୨ । ଜଣେ ଋଷି—2. Name of a sage.

ଶାଠ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ସାଠ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Sāṭha(etc) Sāṭha etc (See)

ଶାଠ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଶଠ=ଧୂର୍ତ୍ତ+ଷ୍ଟ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ଛଳତା; ଶଠତା; Sāṭhya ଦୁଷ୍ଟିତା—1. Craftiness; wickedness; knavery; slyness. ୨ । ଶଠତାଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର—2. Crooked conduct. ୩ । ପ୍ରବଞ୍ଚନା; କପଟ; ଛଳ—3. Deception; cheating.

ଶାଠ୍ୟାଚରଣ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶଠତାଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର— Sāṭhyācharaṇa Crafty conduct; deceitful ଶାଠ୍ୟାଚରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) conduct.

ଶାଠ୍ୟାଚାରୀ ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶାଠ୍ୟ+ଆଚର+ଇନ୍, ୧୩. ୧ବ)— Sāṭhyāchārī ଛଳ ବ୍ୟବହାରଯୁକ୍ତ ଶାଠ୍ୟାଚରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Deceitiful; crafty.

ଶାଢ଼ା—ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ)—ଶାଢ଼ାଢ଼ା ଗଛ (ଦେଶ)— Sārdā 1. Śāhārdā gachha (See) ୨ । ଶାଢ଼ା (ଦେଶ) 2. Sārdā (See)

ଶାଢ୍ଡଳ—ସ. ବ—ଶାଦ୍ଦଳ (ଦେଶ) Śāḍḍala Śādbala (see)

ଶାଢ଼ୀ(ଡ଼ୀ)—ଦେ.ବ (ସ. ଶାଟୀ, ପ୍ରା ଶାଡ଼ୀ)—୧। ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପରିଧେୟ Sārdhī(rḍī) ବସ୍ତ୍ର—1. Cloth worn by women ଶାଡ଼ୀ ସାଡୀ whose husbands are alive. (ଉ—ସୀମା ପାର ହଇଅଛୁ ମୋ ଶାଢ଼ୀ—ଜବସୂର୍ଯ୍ୟ ରହାଜରଙ୍ଗୀ) [ଦ୍ର—ସଧବାମାନଙ୍କ ପରିଧେୟ ଶାଢ଼ୀରେ ଚଉଡ଼ା ଧଡ଼ି ଥାଏ, ଚଉଡ଼ା ମୁଦି ଥାଏ; ଏଥି ବଧବାଙ୍କ ପରିଧେୟ ଭୂତରେ ବା ଶୁଦ୍ଧ ଆରେ ଧଡ଼ି ବା ମୁଡୁଣ୍ଡା ନ ଥାଏ ।]

ଶିରୋପା ପଗଡ଼ା ୨ । ରାଜାମାନଙ୍କର ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ବା ଯୋଷ୍ୟପୁତ୍ରକୁ ଏବ ସୁଜୋଗ୍ୟବୁଝିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେବା ସମ୍ମାନ ଓ ପଦବୀସୂଚକ ବସ୍ତ୍ର (ଏହାକୁ କୁକୁ ବୀଣ୍ଡର ମସ୍ତକରେ ଗୁଡ଼ାଇ ହଅଯାଏ ବା କାନ୍ଧ ହଅଯାଏ) 2. A piece of cloth tied round the head of an heir or adopted son of a deceased and that of a person on whon a Raja confers a title in recognition of his heirship or of the title. (ଉ—ବାବାରଲେ ମଣ୍ଡେ ଅଲ ଅଳଂକୃତ ଦୋଇ ବସ୍ତ୍ରକେତୁ ରଣାରମ୍ଭେ କି ସେ ଶାଢ଼ୀ ପାଇ—ଅଙ୍ଗ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।) [ଦ୍ର—ମୁଡୁଣ୍ଡା ଓ ଧଡ଼ି ଅନୁସାରେ ଶାଢ଼ୀର କାମ ଦୋଇଥାଏ । ଯଥା—ଚିତାଧଡ଼ିଆ, ପାଗ(ଗ୍ଗ)ଘାଡ଼ିଆ, ପିଣ୍ଡାଘାଡ଼ିଆ, ଜର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧଡ଼ିଆ, ଜରିମୁଦାଁ, ଜୁମ୍ପଡା, କାଜୁଲପଡ଼, ଧଡ଼ିଶଦ୍ଦଣ ଓ ଜୁମ୍ପଧଡ଼ିଆ ଶାଢ଼ୀ । ପ୍ରସାଦାନ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଶାଢ଼ୀର ନାମକରଣ ହୋଇଥାଏ, ଯଥା—

ମଠା ଶାଢ଼ୀ, ଘାଟ ଶାଢ଼ୀ, ସୁତା ଶାଢ଼ୀ, କସ୍ତା ଶାଢ଼ୀ, ଝସର ଶାଢ଼ୀ, ସିଲ୍ଲ ଶାଢ଼ୀ, ଛଟ ଶାଢ଼ୀ, ନେତ, ଘାଟପଡଙ୍ଗ, ରହୁ ଶାଢ଼ୀ ଇତ୍ୟାଦ ।

ବୁଣାହେବା ସ୍ଥାନର ନାମ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ଶାଢ଼ୀର ନାମ ହୁଏ । ଯଥା—

ବଲ୍ଲଙ୍ଗ, ମାଣିଆବନ୍ଦୀ, ଗୁଲନଗଞ୍ଜ, ଜୁମୁଡଣ୍ଡୀ, ବଜାରସୀ, ଚନ୍ଦ୍ରକଣିଆ, ଦଖିଣୀ, ଦମ୍ବରୁ, ମୋଦାବସ୍ତ୍ର, ସୁରୁଜ୍ଜ, ମୁର୍ଶାବାଜୀ, ବରମପୁଟ୍ଟ, ଭଡେଇ, (ପୁଙ୍ଗ) ବଲଗଣ୍ଡିଆ, ବାହ୍ମଣୀଭ୍ୟରେ ବୁଣାଯିବା ସରୁ ସୂତା ଶାଢ଼ୀ ରେଲମ୍ ବା ଶେଲମ୍ ଶାଢ଼ୀ ଇତ୍ୟାଦ ।

ବୁଣିବା ଢାଞ୍ଚର ନାମ ଅନୁସାରେ ଶାଢ଼ୀର ନାମ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା—

ବାଲୁଚରୁଣା, ଚଉଂସ ଶାଢ଼ୀ । ରଙ୍ଗ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ଶାଢ଼ୀର ନାମ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

ମଗେଇ, ଜଲାମେଘୀ, ପୀତାମ୍ବର, ବସନ୍ତୀ, ମାଳ ବା ନେଳଥ, ଗୋଲାପୀ, ବଦ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତ୍ର, କଲାବୋଉତ, ଶୁଆପଖିଆ, ମୟୂରକଣ୍ଠିଆ, ଦଲଘାବସନ୍ତ, ଧୁପଛୟା ଇତ୍ୟାଦ ।

ବଶେଷ ବଶେଷ ଢାଞ୍ଚର ପରଧେୟ ଶାଢ଼ୀର ମଧ୍ୟ ନାମ ଅଛ । ଯଥା—

ଘାରସୀ, ବରମା, ବାନ୍ଧୁନୀ ଶାଢ଼ୀ ଇତ୍ୟାଦ]

୩ । ଦେବତାଙ୍କ ଭଣ୍ଡାରରୁ ବଶିଷ୍ଟ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ସମ୍ମାନସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଦାନ ହଅଯିବ ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡ—3 A piece of cloth presented to a distinguished visitor to a shrine.

ଶାଢ଼ୀ(ଡ଼ୀ) ଘର—ଦେ. ବ—[ସଂ. ଶାଟୀ ଓ ଗୃହ]—ବସ୍ତ୍ର ଗୃହ; ଚମ୍ବୁ-
Śārḍhī (ṛḍi) ghara ତାଁବୁ **tāṁbu** A tent.

ଶାଢ଼ୀ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । (ରଜା) ସମ୍ମାନିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମ୍ମାନସୂଚକ
Śārḍhī debā ପ୍ରଦାନ ସହିତ ଶାଢ଼ୀ ପ୍ରଦାନ ଦେବା—1. [ଶାଢ଼ୀ ବାନ୍ଧବା—ଅନ୍ୟରୂପ] To present a cloth (i.e. ଶିରୋପା ଦେଓୟା ·tie it round his head) to a per-
ପଗଡ଼ୀ ଦେନା son honoured with a title. [ପ୍ର—ମହାଦରେ ପୃଥୁ ଚକ୍ରଂ ବାନ୍ଧଦେଲେ ଶାଢ଼ୀ, ତାଙ୍କ ସିଦ୍ଧେ-ଦେଶେ ଅଣ୍ଟ ପୃଷ୍ଠ ଅବତର । ଗୁଣାକାର—ମହାଯାତ୍ରା]

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମ୍ମାନ ଦେବା—2. (Figurative) To honour a person.

ଶାଢ଼ୀ ଧଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ,—ସେଉଁ ଲୁଗାର ଧଡ଼ି ଶାଢ଼ୀର ଧଡ଼
Śārḍhī dharḍiā ପରି ଚଉଡ଼ା—(cloth) Hav-
ଶାଢ଼ୀ ପେଡ଼େ ing a broad border like that of a
ଚୌଡାକୋରବାଲା Śārḍhī.

[ପ୍ର—ତେବେ ହୋଇବ ତୋର ଯଶ, ଶାଢ଼ୀ ପାଇବୁ ଛାମ ଦେଶ । ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ]

ଶାଢ଼ୀ ପାଇବା—ଦେ. କି.—୧ । ସ୍ୱଜଦ୍ୱାରରୁ ସମ୍ମାନସୂଚକ ପ୍ରଦାନ
Śārḍhī pāibā ସହିତ ଶାଢ଼ୀ ପ୍ରଦାନ ପାଇବା—1. To be
ଶାଢ଼ୀ ବାନ୍ଧବା } ଅନ୍ୟରୂପ । presented with a cloth
ଶାଢ଼ୀ ବନ୍ଧା(ନ୍ଧେ)ଇବା } (along with a title) by a
ସିରୋପା ବାଁଧାନ **ପଗଡ଼ୀପାନା** Rajā.

(ପ୍ର—ବାଦ୍ୟାରମ୍ଭେ ଗଣ୍ଠିଥଲ ଅଳଂକୃତ ହୋଇ, ବଶ୍ୱକେତୁ ଚୋରମ୍ଭେ ବ ସେ ଶାଢ଼ୀ ପାଇ । ଭଞ୍ଜ-ବୈଦେଗ୍ଧୀଶତକାଶ)

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସମ୍ମାନିତ ହେବା—2. (figurative) To be honoured. ୩ । ସ୍ୱଜାଙ୍କ ଠାରୁ ପୁରସ୍କାର ରୂପେ ପାଇବା—3. To get as a present in token of royal, [ପ୍ର—ତେବେ ହୋଇବ ତୋର ଯଶ, ଶାଢ଼ୀ ପାଇବୁ ଛାମ ଦେଶ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଶାଢ଼ୀ ମୁହଁ—ଦେ. ବ—ଶ୍ଲୋକମାନଙ୍କ ପରଧେୟ ଶାଢ଼ୀର ଶେଷ-
Śārḍhī muhāṁ ଭାଗରେ ଥିବା ରଙ୍ଗୀନ୍ ଓ ଚଉଡ଼ା ଅଂଶ—
ଶାଢ଼ୀର ଆଁଚଳା The coloured end of a cloth worn
ସାଡୀକା ଛୋର by women.

[ଶାଢ଼ି ମୁହୁଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶାଢ଼ୀ ଶିର(ରୋ)ପା—ଦେ. ବ-(ସଦୃଶର)-ସମ୍ମାନସୂଚକ ଶାଢ଼ୀ ଓ ପାଗ—
Śārḍhī śira(ro)pā ସିରୋପା Female cloth and
ପାଗ ପଗଡୀ turban. [ପ୍ର—ସ୍ୱଜା ଠାରୁ ଶାଢ଼ୀ ଶିରପା ପାଇ ଥିଲେ । ଭୁଜଲାଲୁମାଣ୍ଡ. ଜଅଜୁଣ୍ଡୀ ।]

ଶାଢ଼ୀ ଶେଷ—ଦେ. ବ—ପଣତ; ଲୁଗାକାନ୍ଥ—The end of a
Śārḍhī śesha [ପ୍ର—ରଢ ବେଳେ ଶ୍ରମ ଛାଲ ଆଚଳ **ସାଢୀକା ଛୋର** Śārḍhī. ଶାଢ଼ୀ ଶେଷେ ଗୋଛ ଦେବାର ବେଢ଼େ ଗୌରବ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି]

ଶାଣ—ସ. ବ—(ଶୋ ଧାତୁ=ତୀକ୍ଷ୍ଣ କରିବା+କରଣ ବା ଅଧି. ଣ;
Śāṇa ଯାହାଁରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରାଦିକୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣ କରାଯାଏ)—୧ । ଅସ୍ତ୍ରାଦ ଘଷି ଦାଢ଼ କରିବାର ଯନ୍ତ୍ର ବା ପଥର—1. Grind-stone. ୨ । ଘର୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର—2. A whet stone. [ପ୍ର—ଏହାର ଅପର ନାମ ଶାହାଣ ବା ଶାଆଣ । ଅସ୍ତ୍ରାଦକୁ ଦାଢ଼ କରିବା ବା ଚଳାଇବା ପାଇଁ ପଥର (whet stone) ଉପରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପର ଅସ୍ତ୍ରାଦକୁ ଘଷିବାକୁ ହୁଏ ନମ୍ର ଘୁରୁ ଥିବା ପଥର ତଳ (grind stone) ଉପରେ ଅସ୍ତ୍ରାଦର ଧାରକୁ ମାଡ଼ି ଧରିବାକୁ ହୁଏ । ଉକ୍ତ ତଳ ପଥରର ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଜଳ ଓ ବାଲି ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରଦାନରେ ଜମିତ ହୁଏ ।]

୩ । କରତ—3. A saw. ୪ । ପାଷାଣ—4. Stone. ୫ । କଷଟ ପଥର—5. Touchstone. ୬ । ଅନୁ-ଭୂତି—6. Sensibility. ୭ । (ଶଣ+ଜବ ଅର୍ଥରେ ଅ)—ଶଣ ସୂତ୍ର ଜନିତ ବସ୍ତ୍ର—7. A cloth made of flax or hemp fibres. ୮ । ଚାରି ମଶାର ଏକ ଓଜନ (ହି. ଶ)—8. A weight of 4 Maśās. ସ. ବ—୧ । ଶଣ ଜନିତ—1. Hempen. ୨ । ଭାରତୀୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the Indian hemp. ଦେ. ବ—ସାହାଣ (ଦେଖ)
Sāhāṇa (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଣକାର—ସ. ବ—ଯେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରାଦିକୁ ଶାଣ ଦେଇ ଦରୁଆ କରେ—
Śāṇakāra A person who sharpens instrument by whetting.

ଶାଣଚକ—ଦେ. ବ—(ସ. 'ଶାଣ ଓ ଚକ)—ଯେଉଁ ଚକା ପଥରକୁ
Śāṇa chaki ଦୁଇ ଉହାଁରେ ସନ୍ତାଦିକୁ ଶାଣିଚଢ଼ାଯାଏ
ଶାଣ ଚାକୀ **शाण पत्थर** Circular whetstone.

ଶାଣ ଦଅ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଶାଣିତ—1. Whetted; sharpened. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅପ୍ରିୟବାଦୀ—
Śāṇa diā
ଶାଣ ଦେଓୟା **शान दिया हुआ** 2. (figurative) Speaking hard or disagreeable words.

ଶାଣ ଦଅ ତୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର
Śāṇadiā tuṇḍa ମୁଖରେ କଥା ଅଟକେ ନାହିଁ; ଉକୁତବାଦୀ;
ଶାନାନ ମୁଖ **सान दिआहुआ मुँह** ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅପ୍ରିୟ ଓ
ଶାଣଦଅ ପାଟି } —ଅନ୍ୟରୂପ ସତ୍ୟ କଥା କହିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ
ଶାଣଦଅ ମୁହଁ } ହୁଏ ନାହିଁ—1. (Figurative) A sharp tongue; a person who does not fear to say true though unpleasant things. ୨ । ବାବଦୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A talkative person. ୩ । ଅପ୍ରିୟବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି-3. A person of unpleasant speech; a plain-spoken person.

ଶାଣ ଦେବା—ଦେ. କି—ଶାଣ ପଥରରେ ଅସ୍ତ୍ରାଦିକୁ ଦାଢ଼ କରିବା—
Śāṇa debā To sharpen an instrument by the
ଶାଣ ଦେଓୟା **सान देना** whetstone.

ଶାଣ ପଥର—ଦେ. ବ—(ସ. ଶାଣ ପ୍ରସ୍ତର)—ଅସ୍ତ୍ରାଦି ଦାଢ଼ କରିବା
Śāṇa pathara ଯାଇଁ ଯେଉଁ ପଥର ଉପରେ ଘଷା ଯାଏ—
ଶାଣ ପାଥର **सान पत्थर** Whetstone; grindstone.

ଶାଣ ବାସାଃ—ସ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀ); ଶାଣ+ବାସସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Śāṇabāsāḥ ହଳଦଅ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନକାରୀ—Wearing hempen cloth. ସ. ବ—ଅର୍ହତ୍ ବିଶେଷ—
A class of Jaina saints.

ଶାଣ ଶିଳ—ଦେ. ବ—ଶାଣ ପଥର (ଦେଶ)
Śāṇa śila Śaṇa pathara (See)
ଶାନ ଦେବାର ଶିଳ **सान शिल**

ଶାଣ ଶିଲା—ସ. ବ—(ଶାଣ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଶିଳା, ୩.ତ.)
Śāṇa śilā ଶାଣ ପଥର (ଦେଶ)—Śāṇa pathara (See)

ଶାଣାଇବା—ଦେ. କି—ଶାଣେଇବା (ଦେଶ)
Śaṇāibā ଶାନାନ **सान देना** Śāṇeibā (See)

ଶାଣାଜୀବ—ସ. ବ—(ଶାଣ+ଅଜୀବ=ଜୀବିକା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ)
Śāṇājība ଅସ୍ତ୍ରଶାଣିଆ; ଶାଣକାର—
A grinder of weapons

ଶାଣି ସ. ବ—ହଳଦିଆ—(ହି. ଶ)—
Śāṇi Flaxen hemp.

ଶାଣିଆ—ଦେ. ବଣ—(ସ. ଶାଣିତ)—ଶାଣିତ; ଶାଣ ପଥରରେ
Śāṇiā ଘଷା ଯାଇ ଦାଢ଼ କରାଯାଇଥିବା—Whetted;
ଶାନାନ **सान दिया हुआ** sharpened.

ଶାଣିତ—ସ. ବଣ—(ଶାଣ+ଇତ ବା ଶଣ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ.ତ)—୧।
Śāṇita ଘଷାଶାଣି ହୋଇ; ଶାଣ ଦଅ ଯାଇଯାଇ ଦାଢ଼ କରାଯାଇ ଥିବା—1. Whetted; sharpened. ୨ । କଷଟ ପଥରରେ କଷା ଦେଇଥିବା (ହି. ଶ)—2. Tested with touchstone.

ଶାଣିବା—ଦେ. କି (ସ. ଶାଣ)—ଚଢ଼ାଇବା; ଶାଣ ଦେବା—To
Śāṇibā sharpen; to whet. [ଜ—ଶସ୍ତ୍ର ଶାଣିବା
ଶାନ ଦେଓୟା ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା ଉତ୍ତରିବା । ବଲଯତ୍ନ ବୃଦ୍ଧିଘୋଡ଼ା ଜୁପାସ୍ତ୍ର
सान देना ଯେବା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲ୍ଲରତ. ଶାନ୍ତି ।]

ଶାଣିଲ୍—ଦେ. ବଣ—ଶାଣିତ (ଦେଶ)—Śāṇita (See)
Śāṇilā [ଜ—ଯାଣି ଦେଇଥିଲୁ ଶାଣିଲ୍ଲ ବାଣରୁ, ବାଜ୍ଜର ! ବଜ୍ଜରୁ
ଶାନାନ **सान दिया हुआ** କାହିଁ—ରଙ୍ଗ. ଲ୍ଲବଣ୍ୟବତୀ ।]

ଶାଣି -ସ. ବ (ଶଣ+ଅ+ଇ ବମ୍ବା ଶଣ୍ ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+
Śāṇi କର୍ମ. ଇ)—୧ । ଛୋଟ ବସ୍ତ୍ରାବାସ; ତାମ୍ବୁ; ଗଜ୍ଜଟ—
1. Small tent. ୨ । ଛିନ୍ନବସ୍ତ୍ର;ଛିଣ୍ଡା କନା; ଚନ୍ଥା—
2. Rags. ୩ । ହସ୍ତ କଟାକ୍ଷାଦଦ୍ୱାରା ସୂଚନା; ଇସାରା; ଇଙ୍ଗିତ—3. Hint or sign made by the hands and glances; significant nod. ୪ । ହଳଦଅଟରେ ବୁଣା ଲୁଗା (ହି. ଶ)—4. Hempen cloth. ୫ । ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଗ୍ରହଣକାଳରେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀର ପରିଧେୟ ଖଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—5. A small bit of cloth worn at the investiture of the sacred thread. ୬ । ଶାଣ ପଥର (ହି. ଶ)—6. Whetstone. ୭ । କଷଟ ପଥର (ହି. ଶ)—7. Touchstone.

ଶାଣେଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଶାଣ)—ଶାଣିବା; ଶାଣ ଦେବା; ଅସ୍ତ୍ରାଦିକୁ
Śaṇeibā ଦାଢ଼ କରିବା; ସଜେଇବା—To whet or sharpen an instrument.
ଶାନାନ **सान देना**

ଶାଣ୍ଟ—ଦେ. ବ—ଶାଣ୍ଠ (ଦେଶ)
Śāṇṭa Śāṇṭha (See)

ଶାଣ୍ଠ—ଦେ. ବ (ସ. ସଙ୍ଘାତ)—୧ । ବହୁ ପଦାର୍ଥର ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ
Śāṇṭha ବା ଘେଣ୍ଟା ଦେବା ଅବସ୍ଥା—1. State of many-things being kneaded or thoroughly mixed up together. ୨ । ମୂଳଧନ; ବଉ—
2. Capital; stock. ୩ । ସମୃଦ୍ଧି; ବଉବ—
3. Riches; affluence. ୪ । ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବସ୍ତୁ—
4. A valuable thing. ୫ । ଗୃହର ବଉବ ଜଣାପଡ଼ିବ ବସ୍ତୁ; ଗୃହର ବଉବ ବା ସଂସ୍ଥାନ—5. An article which indicates the riches or affluence of the householder; the valuable articles of a house.

ଶାଣ୍ଡାଳ—ଦେ. ବ—ଶାଣ୍ଡିଲ୍ୟ (ଦେଶ)
Śāṇḍāla Śāṇḍilya (See)

ଶାଣ୍ଡିଲ(ଲ୍ଲ)—ଦେ. ବ—ଶାଣ୍ଡିଲ୍ୟ (ଦେଶ)
Śāṇḍila(la) Śāṇḍilya (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଣ୍ଡିଲ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଶଣ୍ଡିଲ=ମୁନିବିଶେଷ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଯ) —
Śāṇḍilya ୧ । ଗୋତ୍ରକାର ମୁନିବିଶେଷ—1. Name of a sage who was the progenitor of a certain family or sept. [ଦ୍ର—ଏ ଋଷି ସୂତ୍ର ପ୍ରଣୟନ କର ଋଷିମାର୍ଗ ଦେଖାଇଥିଲେ ।] ୨ । ଅଗ୍ନି-ଦେବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିବିଶେଷ—2. A form of the Fire-god. ୩ । ବିଲ୍ୱ; ବେଲ; ଶ୍ରୀଫଳ—3. The bilwa (tree or fruit); Aegle Marmelos. ୪ । ଶାଣ୍ଡିଲ୍ୟ ଗୋତ୍ରଜ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—4. A person of the Śāṇḍilya gotra. ୫ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଗୋତ୍ର ବିଶେଷ—5. Name of a gotra of Brāmhaṇas.

ଶାଣ୍ଡିଲ, ଶାଣ୍ଡିଲି, ଶାଣ୍ଡିଲ୍ୟ, ଶାଣ୍ଡୋଲ, ଶାଣ୍ଡାଳ } ଅନ୍ୟ ଦେରୂପ] ସ୍ତ୍ରୀର ରୋଗବିଶେଷ — A kind of fit to which females are prone; Hysteria. [ଦ୍ର—ହିଷ୍ଟିରିୟା ଏହା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ, ବିଶେଷତଃ ଅପତ୍ୟପ୍ରସୂତା ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ମୂର୍ଚ୍ଛା ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ ।]

ଶାତ—ସଂ. ବିଣ.—(ଶୋ ଧାତୁ=ତୀକ୍ଷ୍ଣ କରିବା+କର୍ମ.ତ)—୧ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ
Śāta କୃତ; ଶାଣିତ—1. Sharpened. ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୀପ୍ତିଶାଳୀ; ଚକଚକିଆ—2. Shining; bright; glorious; dazzling. ୩ । ସୁନ୍ଦର—3. Beautiful. ୪ । ସରୁ; କ୍ଷୀଣ—4. Emaciated; slender. ୫ । ସୁଖୀ—5. Happy. ୬ । ପଡିତ—6. Fallen. ବ—୧ । ସୁଖ—1. Happiness. [ଉ—ଅରେ ଶତ୍ରିଦାସି ! ଶାତ-ପ୍ରବାଦେ ଗଲଇଁ ଦୁନ୍ଦେ ଉସି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ପତନ—2. Falling. ୩ । ଛାଉନ—3. Letting fall; felling. ୪ । ଧାତୁର (ହି.ଶ) 4. Datura Fustosa (plant).

ଶାତକର୍ଣ୍ଣି—ସଂ. ବ (ଶାତ=ଦୀପ୍ତିମାନ୍+କର୍ଣ୍ଣ+ଇ)—ମୁନିବିଶେଷ—
Śātakarṇṇi Name of a sage.

ଶାତ କୁମ୍ଭ—ସଂ. ବ (ଶତକୁମ୍ଭ=ପଦ୍ମତ ବିଶେଷ+ଜାତାର୍ଥେ ଅ)—
Śāta kumbha ୧ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—1. Gold. [ଉ—ବଦତ ବେନ ବେନ ଶାତ କୁମ୍ଭ କୁମ୍ଭ ଯେ—ଉଜ୍ଜ. ବୈଦ୍ୟ-ପ୍ରାଣବଲାଷ ।] ୨ । କରବୀର ଫୁଲ—2. Rosebay; sweet scented oleander; Nerium odorum. ୩ । କଞ୍ଚନ ଗଛ (ହି. ଶ)—3. Bauhinia Variegata (tree), ୪ । ଧାତୁର (ହି. ଶ)—4. Datura Fustosa.

ଶାତ କୌମ୍ଭ—ସଂ. ବ (ଶାତକୁମ୍ଭ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ)—ସୁନା (ହି. ଶ)—
Śāta kaumbha Gold.

ଶାତକ୍ରତବ—ସଂ. ବ (ଶତକ୍ରତୁ+ଅ)—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ (ହି. ଶ)—
Śātakratabа Rainbow.

ଶାତନ—ସଂ. ବ (ଶଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଶାଦ ଧାତୁ=ପାତନ କରିବା+
Śātana ଭାବ ଅନ; ନପାତନ)—୧ । ସରୁ କରିବା; କୃଶ
ଶାତନୀୟ } ବିଣ କରିବା—1 Making slender. ୨ ।
ଶାତିତ } ଚାଞ୍ଛିବା; ଘଷିବା—2. Scraping. ୩ । କାଠରୁ ଛେଲି ଘଷିବା—3. Shaving of wood. ୪ । ପତନ—4. Falling. ୫ । ପାତନ—5; Letting fall; felling. ୬ । ବିନାଶନ—6. Destroying. ୭ । ଛେଦନ; ଛିନ୍ନକରଣ— 7. Cutting. ୮ । ଅସ୍ତ୍ରକୁ ଧାର ଦିଆ କରିବା (ହି. ଶ)—8. Whetting. ୯ । ରନ୍ଦା କରିବା (ହି. ଶ)—9. Planing.

ଶାତପତ୍ରକ—ସଂ. ବ—ଚନ୍ଦ୍ରିକା; ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ (ହି. ଶ)—
Śātapatraka Moonlight.

ଶାତ ବାହନ—ସଂ. ବ—ଶାଳିବାହନ (ଦେଶ) (ହି. ଶ)
Śāta bāhana Śālibāhana (See)

ଶାତଭୀରୁ—ସ. ବ (ଶତଭୀରୁ+ଅ)—ଇନ୍ଦ୍ରବଲ୍ଲି ଗୁଳ ଓ ଫୁଲ—
Śātabhīru Vallaris Heynei (plant and flower).

ଶାତାତପ—ସଂ, ବ (ଶତାତପ=ମୁନିବିଶେଷ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ) —
Śātātapa ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା ମୁନିବିଶେଷ—Name of a sage-lawgiver.

ଶାତୋଦର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶାତ+ଉଦର)—୧ । କ୍ଷୀଣ
Śātodara କଟି ବିଶିଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—1. Slender-waisted. (ଶାତୋଦରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କ୍ଷୀଣ; ପତଳା (ହି. ଶ)—2. Thin; emaciated.

ଶାତ୍ରବ—ସଂ. ବ—୧ । (ଶତ୍ରୁ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—ଶତ୍ରୁ ସମୂହ—
Śātraba 1, A group or collection of enemies. ୨ । (+ଭାବାର୍ଥେ. ଅ) ଶତ୍ରୁତା—2. Enmity. ୩ । (+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ) ଶତ୍ରୁ—3. Enemy.

ଶାଦ୍ବଳ—ସ ବିଣ—(ଶାଦ୍=ନବତୃଣ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ବଳ)—୧ ।
Śād-baḷa ଦରଡ଼ ତୃଣ ବିଶିଷ୍ଟ—Having green grass; grassy. (ଉ—ନବଦୂର୍ବାଦଳ ଶ୍ୟାମଳ ଶାଦ୍ବଳ—ରାଧାନାଥ, ଚନ୍ଦ୍ରିକା] ସ. ବ.—୧ । ଦରଡ଼ ତୃଣ (ହି.ଶ) 1. Green grass. ୨ । ଷଣ୍ଢ; ବଳଦ (ହି. ଶ)—2. Bull; ox.

ଶାଦ—ସ. ବ—(ଶୋ ଧାତୁ=ତୀକ୍ଷ୍ଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତରି.ଦ)—୧ । କର୍ଦ୍ଦମ;
Śāda ଘଙ୍ଗ; କାଦୁଅ—1. Clay; mud; mire. ୨ । ନବ ତୃଣ; ନୂଆ ଘାସ—2. New grass. ୩ । ପତନ (ହି.ଶ)—3. Falling down.

ଶାଦ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ.—(ସ. ଶ୍ରଦ୍ଧା)—ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Śāda (etc) সাধ सरधा Śādhha etc (See)

ଶାଦ ହରିତ—ସ.ବ. ଓ ବିଣ—(ଶାଦ ଘର୍ ହରିତ ବା ଶାଦଦ୍ୱାର୍ ହରିତ)
Śāda harita ଶାଦ୍ବଳ (ଦେଶ)—Śādabaḷa (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଦ୍‌ବଲ—ସ. ବ୍ରୀ—(ଶାଦ=ନବତୃଣ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ବଲ) ୧। Śādbala ନବତୃଣ ସହ ଶ୍ୟାମଳ—1. Verdure-green. ୨। ନବତୃଣଦ୍ୱାରା ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣ (କ୍ଷେତ୍ର)—2 Green with verdure (field).

ବ.—୧। ଶ୍ୟାମଳ ତୃଣାଚ୍ଛାଦିତ ସ୍ଥାନ—1. Grassy plot; a field grown with verdure. ୨। ନବତୃଣପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ—2. A field full of new grass. ୩। ହରିତ୍ତୃଣ (ହ. ଶ)—3. Green grass. ୪। ଷଣ୍ଢ; ବଳଦ (ହ. ଶ)—4. Bull; ox.

ଶାଧ—ଦେ. ବ—(ସ. ଶ୍ରଦ୍ଧା)—୧। ଶ୍ରଦ୍ଧା—1. Affection. [ଉ—ଶାଧ ସାଧ ନଳ ଶାଧ ନ ଘୁଚଲା ଜନ୍ମ ଅନ୍ଧ କର, ଜଗନ୍ନାଥ ଅବସ୍ଥାରେ ଯୁଦ୍ଧ କେଲୁ ଦର। କବିତା ଲୁପ୍ତ।] ୨। ତୃଷ୍ଣା—2. Eagerness. ୩। କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ଆକାଙ୍କ୍ଷା—3. A desire for a certain kind of food. ୪। ମନୋବାଞ୍ଛା; ଆକାଙ୍କ୍ଷା; ବାସନା—4. Desire; heart's desire; hankering (after anything). ୫। ଆଦର—5. Fondness. ୬। (ସ. ସ୍ୱାଦ)—ଗର୍ଭିଣୀର ଦୋହଦ; ଗର୍ଭାବସ୍ଥାରେ ବାଞ୍ଛିତ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ସାଦ ଚାହ ଗର୍ଭିଣୀର ଇଚ୍ଛା—6. Longing of a pregnant woman for eating a certain article. (ଉ—କେତେକ ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭାବସ୍ଥାରେ ମାଟି, ଘାଉଁଶ, ଚୂନ ଦେହରେ ଥିବା ଘୋଡ଼ାମାଟି, ଖଡ଼ି ଆଦ କେତେ ପଦାର୍ଥ ଖାଇବାକୁ ଶାଧ କରନ୍ତି।)

ଶାଧ ଉଠିବା—ଦେ. ବ.—୧। କୌଣସି ବିଷୟଟି ପ୍ରବଳ ଆକାଂକ୍ଷା Śādha uṭhibā ଜାଗରୁକ ହେବା—1. The growing ଶାଧ ହଓୟା of a hankering after anything. ୨। ସାଧ ଉଠନା (ଗର୍ଭିଣୀ) କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରତି ଅଭିଳାଷିଣୀ ହେବା—2. (A pregnant woman's) Desire for a certain food.

ଶାଧ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧। କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇଁ ବାଞ୍ଛା Śādha karibā କରିବା—1. To desire or hanker ଶାଧ କରା after anything. ୨। (ଗର୍ଭିଣୀ) ଗର୍ଭାବସ୍ଥାରେ ସାଧକରନା କୌଣସି ବିଶେଷ ପଦାର୍ଥ ଖାଇବାକୁ ମନ ବଳାଇବା—2. (A pregnant woman) To hanker after a certain article for eating.

ଶାଧ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ଗର୍ଭିଣୀ) ଇପ୍ସିତ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା—Śādha khāibā (A pregnant woman) To eat ଶାଦ ଖାଓୟା ସାଧଖାନା the thing she hankers after.

ଶାଧ ଖିଆ—ଦେ. ବ.—୧। (ଗର୍ଭିଣୀର ଅଭିପ୍ସିତ ଖାଦ୍ୟ ଭୋଜନ)—Śādha khiā 1. The eating of the desired thing ଶାଦ ଭୋଜନ by a pregnant woman. ୨। (ଗର୍ଭର) ସାଧଭୋଜନ, ସାଧ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଯଉବଡ଼ୀ ସନ୍ତାନଠାରୁ ଗର୍ଭିଣୀର ଖାଇବା ପାଇଁ ବନ୍ଧୁଜନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରେରଣ ଓ ଉତ୍ସବଲକ୍ଷେ ଭୁସ୍ତବ--2. The sending of various victuals for feeding a pregnant woman after she is advanced in pregnancy after the 6th. month. [ଦ୍—ଏହାକୁ 'ଚତୁର୍ଥଖିଅ' ମଧ୍ୟ କୋଲ୍ଲଯାଏ; ଏହି ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ଗର୍ଭିଣୀଙ୍କ ପାଇଁ ପିଠା ଇତ୍ୟାଦି କରିବା ପାଇଁ ଗର୍ଭିଣୀଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ଜନ ସାରି, ମୁଗ, ଗୁଡ଼ିଲ, ଗୁଡ଼, ଘିଅ, କରେଇ, ପିଠାଖଡ଼ା ଓ ଦିଇବା ପାଇଁ ନୂଆଲୁଗା ଆଦ ପ୍ରେରଣ କରନ୍ତି ଓ ଘୋଷିତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସରେ ପିଠା ଆଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପରସ୍ପରରେ ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ। କୌଣସି କୌଣସିଠାରେ ବନ୍ଧୁଜନ ନଜ ଘରୁ ଗର୍ଭିଣୀଙ୍କ ପାଇଁ ପିଷ୍ଟକ ଓ ପିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ପଠାନ୍ତି।]

ଶାଧ ଖୁଆଇବା—ଦେ.କ୍ରି.—ଗର୍ଭିଣୀକୁ ତାହାର ଅଭିପ୍ସିତ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ- Śādha khuāibā ବାକୁ ଦେବା—To give to a pre- (ଶାଧଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) gnant woman the food she ଶାଧଖାଓୟାନ, ଶାଧଦେଓୟା is hankering after. **साध खिलाना**

ଶାଧ ପୂରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଚରଚେତ୍ତିତ Śādha pūrā(re)iba ଆକାଂକ୍ଷା ପୂରଣ କରିବା—To fulfil a long cherished desire or hankering of a person.
ଶାଧ ମିଟାଇବା, ଶାଧ ମିଟେଇବା, ଶାଧ ମେଣ୍ଟା (ଣେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ଶାଦମେ(ମି)ଟାନ ଶାଦପୂରାନ **साधमिटाना**

ଶାଧ ପୂରିବା—ଦେ. ବ—ବଦ୍ଧମନର ଘୋଷିତ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ପୂରଣ— Śādha pūribā The fulfilment of a long ସାଦ୍‌ମିଟା, ଶାଧ୍‌ପୂରା, ଶାଧ୍‌ମେଟା cherished desire or **साधपूरा होना** hankering.
ଶାଧ ମିଟିବା, ଶାଧ ମେଣ୍ଟିବା, ଶାଧ ମେଣ୍ଟିବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ଶାଧ ମେଣ୍ଟଣ, ଶାଧ ମେଣ୍ଟଳ

ଶାଧ ବଢ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଅତ୍ୟଧିକ Śādha br̥dhā(r̥dhe)ibā ଲାଳସା କରିବା—To have a ସାଧ ବାଢ଼ାନ **साध बढ़ाना** longing for anything.

ଶାଧ ବଢ଼ିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଲାଳସାର ଅଧିକ୍ୟ Śādha br̥dhibā ହେବା—Entertainment of ସାଧ ବାଢ଼ା a longing for or hankering after a **साध बढ़ना** thing.

ଶାଧ ବଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ବିଶେଷ Śādha balā(le)ibā ଲାଳାୟିତ ହେବା—To hanker ଶାଧ କରା **ललचना** after a thing.

ଶାଧ ବଳିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଲାଳସା— Śādha balibā Hankering after a thing.
ଶାଧ ହଓୟା **ललचाना**

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଧ ମ(ମେ)ଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଭିଳଷିତ ବସ୍ତୁର ଉପଭୋଗ ଶାଧମେଟାନ ଇତ୍ୟା—To satisfy one's longing by the enjoyment and acquisition of the longed for thing.

Śādha mi(me)ṭā(ṭe)ibā ଦ୍ୱାରା ଲଳସାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସାଧ ମିଟାନା

ଶାଧ ମି(ମେ)ଟିବା—ଦେ. ବ—ଅଭିଳଷିତ ବସ୍ତୁର ପ୍ରାପ୍ତି ବା ଉପଭୋଗ (ଶାଧ ମେଣ୍ଟିବା—ଅନୁରୂପ) ଶାଧମେଟା

Śādha mi(me)ṭibā ଦ୍ୱାରା ଲାଳସାର ସନ୍ତୁଷ୍ଟି—Satisfaction of one's longing by the enjoyment of the thing. ସାଧ ମିଟନା

ଶାଧ ମେଣ୍ଟଣ—ଦେ. ବ—ଶାଧ ମିଟିବା (ଦେଖ)

Śādha meṇṭaṇa Śādha miṭibā. (See)

ଶାଧ ଶୁ(ସୁ)ଆ ହ୍ରାଗ—ଦେ. ବ (ସମ୍ଭତର)—ଅଜସ୍ର ବାସନା ଓ ପ୍ରେମ—A hankering after and love for a thing.

Śādha su(su)ā(hā)ga ସାଧ ଅହ୍ଲାଦ ସାଧସ୍ନେହ

ଶାଧା—ଦେ ବଣ (ସ. ଶୁଦ୍ଧ, ହିତ; ପ୍ର. ସାଦାଡ୍) —୧ । ଶୁଭ୍ର; ଶ୍ୱେତ; ଧଳା—1. White. [ଦୁ—ଥିଲ, ଫଳ ଅବର ଧଳା-ସାଦ ହେବା କୁ ଶାଧା ହୋଇଯାବ । ଯଥା – ଶାଧା ପୋଲ୍ଲଅ; ଶାଧା ଶାଦା ତୁଳା, ଶାଧା ଦନାଚ, ଶାଧା ଧାତୁର୍ବି, ଶାଧା ଚାକୁଡ଼ି, ଶାଧା ଦଳା, ଶାଧା ହେଡ଼ି, ଶାଧା ଚିଥଜ, ଶାଦା ଧୁଲ ।] ୨ । ସହଜସାଧ୍ୟ—2. Easy of solution. ୩ । ଅଳଙ୍କୃତ; କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଶୂନ୍ୟ—3. Plain; unadorned. ୪ । ଅଲିଖିତ—4. Unwritten; blank. ୫ । ନିଷ୍ପଟ; ସରଳ (ବ୍ୟକ୍ତି)—5. Frank. ୬ । ସଂଜଭଟସ୍କୁ (ବ୍ୟକ୍ତି)—6. Artless; simple (person). ୭ । ଚାଡ଼ା କଡ଼ା ନୁହେଁ—7. Mild; not harsh. ୮ । ସହଜ ଜୀର୍ଣ୍ଣ—8. Easily; digestered. ୯ । ଜତ ରେଜଷ୍ଟ୍ରି—9 Registered. ୧୦ । ମସଲା ବଥାଯାଇ ନ ଥିବା (ତରକାରି)—10. Unspiced.

ଶାଧା କଥା—ଦେ. ବ—ଉପଚାରଶୂନ୍ୟ ବାକ୍ୟ—

Śadha kathā Frank speech.

ସାଦାକଥା ସାଦାବାତ

ଶାଧା କାଗଜ—ଦେ. ବ—୧ । ଧଳା କାଗଜ—1. White paper ୨ । ଅଲେଖା କାଗଜ—2. Blank paper. ୩ । ଯେଉଁ କାଗଜରେ ଷ୍ଟାମ୍ପ ମରନାହିଁ—3. Unstamped paper.

Śādha kāgaja ସାଦାକାଗଜ ସାଦାକାଗଜ

ଶାଧା କାମ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁଥିରେ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦୋଇ ନାହିଁ—

Śādha kāma Plain or unornamented work.

ସାଦାକାଜ ସାଦାକାମ

ଶାଧା ଗଢ଼ଣ—ଦେ.ବ—ଯେଉଁ ଗଢ଼ଣରେ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦୋଇନାହିଁ—

Śadhā gaṛdhaṇa Plain work.

ସାଦାଗଢ଼ନ ସାଦାଗଢ଼ନ

ଶାଧା ଗୁଡ଼ାଖୁ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ାଖୁ କଡ଼ା ନୁହେଁ—Mild

Śadhā guṛdākhu smoking mixture of tobacco or other articles.

ସାଦା ତାମାକ ସାଦାତମ୍ବାକୁ

ଶାଧା ଗୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଗୁଣ୍ଡିରେ ତମାଖୁ ବଥା ଯାଇ ନଥାବ—

Śādha guṇḍi Betel powder containing no tobacco.

ସାଦାଗୁଣ୍ଡି ସାଦାଗୁଣ୍ଡି

ଶାଧା ଜୀରା—ଦେ. ବ—ଶୁଭ୍ର ଜାବକ—

Śidhā jīra White cumin seed.

ସାଦାଜୀରା ସାଦାଜୀରା

ଶାଧାଟିଆ ଘା)—ଦେ. ବବ—୧ । ସଫୁଟି ଯେଉଁଦେ, ଜନ୍ମୁ ଅଶ୍ୱତାପ୍ତ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ—1. Largely of white colour. ୨ । ଈଷତ୍ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ—2. Whitish.

Śadhatiā(yā) ଶାଦାଟିଆ, ଶାଦାଟେ

ଶାଧତମସୁକ—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ଚମସୁକ ଯେଉଁଥିରେ ଦୋଇ ନାହିଁ ଯେ ଲି ଚମସୁକ—1. Unregistered bond. ୨ । ଯେଉଁଥିରେ ଷ୍ଟାମ୍ପକାଗଜ—Unwritten stamp paper.

Śadha tamasuka ସାଦାତମସୁକ ସାଦାତମସୁକ

ଶାଧା ତରକାରି—ଦେ. ବ—୧ । ଗରମ ମସାଲା ବଥାଯାଇ ନ ଥିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ—Plain curry; curry which is not richly spiced. ୨ । ମାଂସମିଶ ତରକାରି—2. Curry free from meat or fish.

Śādhā tarakāri ସାଦାତରକାରି

ଶାଧା ଧଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଶୁଭ୍ର ଧଡ଼ି—

Śadhā dhardi White border of a cloth.

ସାଦାପାଡ଼ ସାଦାକୋର

ଶାଧାଧଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ—ଶୁଭ୍ର ଧଡ଼ିଯୁକ୍ତ (ବସ୍ତ୍ର)—

Śadhādhardiā White bordered (cloth).

ସାଦାପେଡ଼େ ସାଦାକୋରବାଲା

ଶାଧା ପାନ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ପାନ ଖିଲରେ ଗୁଣ୍ଡି ବଥ ଯାଇ ନ ଥାବ

Śidā pāna Betel prepared without tobacco powder.

ସାଦା ପାନ ସାଦାପାନ

ଶାଧା ଶିଦା(ଧା)— ଦେ. ବବ—(ବ୍ୟବହାର)—ସରଳ ବା ନିଷ୍କପଟ(ବ୍ୟକ୍ତି)

Śādhā sida(dha) Simple and artless (person).

ସାଦାସିଦେ ସାଦାସିଧା

ଶାଧା ଦିତା ଠା ମ୍—ଦେ. ବ—ଅଲେଖା ଷ୍ଟାମ୍ପ କାଗଜ—Blank stamp paper.

Śādhā sitā(ṭhā)ma [ଶାଧା ଷ୍ଟାମ୍ପ—ଅନୁରୂପ]

ସାଦାଷ୍ଟାମ୍ପ; ଅଲେଖା ଷ୍ଟାମ୍ପକାଗଜ ସାଦାଷ୍ଟାମ୍ପ

ଶାନ—ସ. ବ.—(ଶୋ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ) —୧ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ କରଣ—Śāna 1. Sharpening; whetting. ୨ । (+କରଣ ଅର୍ଥ) ଶାଣଯନ୍ତ୍ର—2. Whet stone; grindstone. ୩ । (+ଅଶ୍ମ, ଅର୍ଥ) କଷଟ ପଥର—3. Touchstone. ଦେ. ବବ.—ଶାନ (ଦେଖ)—Śāna

ଶାନ ପାଦ—ସ. ବ.—(ଶାନ+ପାଦ)—୧ । ଚନ୍ଦନ ଘୋଷିବା ପଥର ଚଟାଣ; Śāna pāda 1. A slab of stone on which sandal paste is ground out. ୨ । ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତର ପଶ୍ଚିମ ଅଞ୍ଚଳର ପର୍ବତ ବିଶେଷ; ଘାଟଘାଟ ପର୍ବତ (ହି.ଶ) 2. Name of a mountain to the west of the Bindhya hills.

ଶାନିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ) କି.—(ସଂ. ଧାତୁରୁ; ତୁଳ.ହି. ଏହ Śānibā ଅର୍ଥରେ ସାନ୍‌ନା) —ତୋଲାଇବା—To agitate; to stir up.

ଶାମା—ସ. ବି.—ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ (ହି. ଶ) Śāmī Colocynth.

ଶାନ୍ତ—ସ. ବିଣ —(ଶମ୍ ଧାତୁ=ଥଣ୍ଡା ହେବା; ଶମତା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା+ Śānta ତ୍ତି. ଭ) —୧ । ଶମତା ପ୍ରାପ୍ତ (ଯଥା କ୍ରୋଧ, ପୀଡ଼ା) (ଶାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Pacified; appeased; satiated. ୨ । (ଶାନ୍ତି, ଶାନ୍ତତା—ବ) ଶମଗୁଣଯୁକ୍ତ—2. Enjoying tranquility. ୩ । ଶାନ୍ତଯୁକ୍ତ—3. Peaceful; composed. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜୟୀ; ବିକାର ରହିତ—4. Having the passions subdued. ୫ । ସ୍ଥିରପ୍ରକୃତି—5. Placid; of quiet nature. ୬ । ସୌମ୍ୟ; ଦୋସଲ (ଯଥା; ଚନ୍ଦ୍ର) —6. Mild; temperate. ୭ । ସଂଯତ—7. Disciplined; kept under bounds. ୮ । ଧୀର; ସ୍ଥିର; ଚଞ୍ଚଳ—8. Calm; still; tranquil. ୯ । ଶିଷ୍ଟ —9. Gentle. ୧୦ । ବିନୀତ—10. Humble; modest; meek. ୧୧ । ଉପଶମ—11. Allayed; subdued. ୧୨ । ରୁଦ୍ଧ (ଯଥା, ରୁଧିବା, ଜଳଜ)—12. Restrained; checked; resisted. ୧୩ । ବିନାଶିତ; ବିନଷ୍ଟ—13. Ruined; destroyed; lost; wasted. ୧୪ । ନିନ୍ଦିତ—14. Blamed. ୧୫ । ଭର୍ତ୍ସିତ—15. Abused. ୧୬ । ମୃତ—16. Dead. ୧୭ । ବିଶୁଦ୍ଧୀକୃତ - 17 Purified. ୧୮ । ପରିଷ୍କୃତ—18. Cleansed. ୧୯ । ମଳଯୁକ୍ତ—19. Filthy; rusty. ୨୦ । ନିସ୍ତବ୍ଧୀଭୂତ (ହି.ଶ)—20 Silent. ୨୧ । ଶ୍ରାନ୍ତ ଉହ୍ନଟ; ଶିଥିଳ; ଢିଲା (ହି.ଶ)—21. Void of energy; lax. ୨୨ । କ୍ଲାନ୍ତ; କ୍ଲାନ୍ତ (ହି.ଶ) —22. Tired. ୨୩ । ନିର୍ବାପିତ (ଯଥା—ଅଗ୍ନି) (ହି.ଶ)—23. Extinguished. ୨୪ । ବିଘ୍ନ ବା ବାଧା ରହିତ (ହି.ଶ) 24. Free from obstacle. ୨୫ । ପ୍ରସନ୍ନଚିତ୍ତ (ହି. ଶ)—25. With the mind restored to tranquility. ୨୬ । ଅପ୍ରଭାବିତ (ହି.ଶ)—26. uninfluenced. ୨୨ । (ଶ+ଅନ୍ତ) —ଶେଷରେ 'ଶ' ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ (ପଦ)—27. (words) Having 'Śa' at the end. ବ.—୧। (ଶମ୍ ଧାତୁ+ଣିଚ୍—ଘଞ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଭ)—କାବ୍ୟର ନବରସ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ରସଦ୍ୱାରା ମନରେ ବୈରାଗ୍ୟର ଓ ଶାନ୍ତିର ଭାବର ଉଦୟ ହୁଏ;ଶାନ୍ତ ରସ—1. A sentiment in literature which brings peace to the mind. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ତୋଳା; ବିଷୟ ପ୍ରତି ପୁରୁଷ (ହି.ଶ)—2. A person freed from passions and worldly attachment. ୩ । ମନୁଙ୍କର ଏକପୁତ୍ର (ହି.ଶ)—3. Name of a son of Manu.

ଶାନ୍ତ କରିବା—ଦେ. କି.—ଉପଶମ କରିବା; ଥଣ୍ଡା କରିବା—To Śānta karibā calm; to pacify; to alleviate; to शान्त करना शान्त करना appease.

ଶାନ୍ତ ଦାନ୍ତ—ସ. ବିଣ. —(ସଦ୍‌ଗୁଣ)—ଶମଗୁଣଯୁକ୍ତ ଓ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ— Śānta dānta Composed and subdued; mild and temperate.

ଶାନ୍ତନବ—ସ. ବି. ପୁ°—(ଶାନ୍ତନୁ+ଅଣ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତେ ଅ)—୧ । ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ Śāntanaba ପୁତ୍ର; ଭୀଷ୍ମ—1. Bhīshma. ୨ । ମେଧାତିଥିଙ୍କ (ଶାନ୍ତନବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁତ୍ର (ହି.ଶ) —2. Son of Medhātithi.

ଶାନ୍ତନୁ—ସ. ବ (ଶଂ=ମଙ୍ଗଳ+ତନ ଧାତୁ=ବିସ୍ତାର କରିବା+ Śāntanu ତ୍ତୁ. ଉ; ବାହାଚନ)—୧ । ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରୀ ଚନ୍ଦ୍ର-ବଂଶୀୟ ହସ୍ତିନା ନଗରର ରାଜା ଓ ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ପିତା—1. Name of a king of the Lunar dynasty of ancient India; father of Bhīshma the Great. [ଦ୍ର—ଏ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ଏକବିଂଶ ରାଜା ଥିଲେ। ଏ ଜାତିଗତି ବା ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ କ୍ୟକ୍ତି ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ମାତ୍ରେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରଶାଭ ସବଳ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । ଏଥି ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । ଅଷ୍ଟାବସୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ସେମାନଙ୍କୁ ଗର୍ଭରେ ଧାରଣ କରିବା ପାଇଁ ସମ୍ମତି ହୋଇ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କଲେ; କିନ୍ତୁ ବିବାହ ସମୟରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗଙ୍ଗାଙ୍କର ଏହିପରି ଚର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିଲା ଯେ, 'ତୁମେ ଗଙ୍ଗା ବୋଲି ଭାବିବା ଯାବତ(ଆମର ସନ୍ତାନ ସମ୍ଭୋଧନ କରୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ମୁଁ ତୁମ ପାଖେ ଥିବ, ମାଆ ବୋଇବେ (ଅର୍ଥାତ୍ କଟୁଭାଷା କହିଲେ) ମୁଁ ତୁମ ପାଖରୁ ବାହାରି ଯିବି।' 'ଗଙ୍ଗା ବୋଇଲେ ଥିବ ମାଆ ବୋଇଲେ ଯିବି' ଏହି ପଦଟି ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଏଯେ ଏତେ ସମ୍ଭ ଚଳୁଅଛି । ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଔରସରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ୭ ଗୋଟି ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କଲାକ୍ଷଣି ଗଙ୍ଗା ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଜଳରେ ବୁଡାଇ ଦେଉଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତନୁ ପୂର୍ବ ଅଙ୍ଗୀକାର ଅନୁସାରେ ତାକୁ କିଛି କହି ନ ଥାନ୍ତି । ସପ୍ତମସନ୍ତାନ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଅଷ୍ଟମ ସନ୍ତାନ 'ଦେବବ୍ରତ' ଜନ୍ମ ହେଲେ ଓ ଗଙ୍ଗା ତାଙ୍କୁ ନେଇ ଜଳରେ ବୁଡାଇବାକୁ ଯାଉଥିବା ବେଳେ ଶାନ୍ତନୁ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ନ ପାର ପୁତ୍ରର ଅଙ୍ଗୀକାର ରକ୍ଷାପାଇ ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ବାରଣ କରି କହିଲେ 'ହା ପାପିଷ୍ଠି ଗାଙ୍ଗି ! ତୁ

କଅଣ କରୁଛୁ !' ଏହା ଶୁଣି ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ନବଜାତ ଶିଶୁକୁ ସେଠାରେ ପକାଇ ଦେଇ ଅନ୍ତର୍ହିତା ହେଲେ । ମାତୃତ୍ୟକୁ ହେତୁ ସନ୍ତାନ 'ଦେବବ୍ରତ'କୁ ଶାନ୍ତନୁ ଲାଳନପାଳନ କରି ବଢ଼ାଇଲେ । ଦେବବ୍ରତ ବଡ଼ି ଗଲ୍ଲରୁ ବସୁରୁନ ନାମକ ଧୀବରସ୍ତଙ୍କ କନ୍ୟା ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ରୂପରେ ଶାନ୍ତନୁ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ବବାହ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରନ୍ତେ କନ୍ୟା ପିତା ଧୀବରସ୍ତ କହିଲେ ଯେ, ସ୍ୱୟଂ ଓ ସ୍ୱୟଂଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଅନ୍ତେ ରାଜ୍ୟଭରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିବାରୁ ଓ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଔରସରେ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନମାନେ ସ୍ୱଳ୍ପଯଶ କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିବାରୁ ଧୀବରସ୍ତ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ହସ୍ତରେ ତାଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତେ ନାହିଁ । ସ୍ୱୟଂ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଥାଉ ଥାଉ ଶାନ୍ତନୁ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ; କନ୍ତୁ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ନ ପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖୀ ହେଲେ ଓ ରାଜଧାନୀକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । କୁମାର ଦେବବ୍ରତ ପିତାଙ୍କ ବିଷଣ୍ଣତାର କାରଣ ଓ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ବବାହ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ନିଜକୁ ଅନାଗ୍ରହୀ ବୋଲି ବୃଦ୍ଧପିତା ପିତାଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତରେ ଧୀବରସ୍ତଙ୍କ ସମୀପରେ ସ୍ୱୟଂ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ଯେ, ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଅନ୍ତେ ସେ ପିତୃସିଂହାସନରେ ବସିବା ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବେ ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତରେ କାଳେ ତାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ସିଂହାସନ ଦାବୀ କରିବେ, ଏହି ଆଶଙ୍କା ଧୀବରସ୍ତଙ୍କ ମନରୁ ଦୂରୀଭୂତ କରିବା ନିମନ୍ତ୍ତେ ଦେବବ୍ରତ ଅନ୍ଧୁର ସମ୍ମ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ଯେ, ଆଜୀବନ ସେ ଚରିତ୍ରମାବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରିବେ ଅର୍ଥାତ୍, ବାଜେ ବବାହ କରିବେ ନାହିଁ । ଧୀବରସ୍ତ ଦେବବ୍ରତଙ୍କର ଏହି କଠୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଶୁଣି ତତ୍ତ୍ୱତ ହୋଇ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କୁ ଅପଣା କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଦେବାପାଇଁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଓ ଦେବବ୍ରତ ଉକ୍ତ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ମାତା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରି ସଙ୍ଗରେ ଅଣି ପିତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ମନୋମାଳନ୍ୟ ଦୂର କଲେ । ଦେବବ୍ରତ ଏହି 'ଭୀଷ୍ମ'ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ତାହା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରିବାରୁ ତାଙ୍କ ନାମ 'ଭୀଷ୍ମ' ହେଲା । ପରେ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଔରସରୁ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଓ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ନାମକ ଦୁଇଟି ପୁତ୍ର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ସିଂହାସନରେ ଅଧିରୋହଣ କଲେ । ଏମାନେହିଁ ମହାଭାରତର ପାଣ୍ଡବ କୌରବମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ।] ୨ । କାକୁଡ଼ (ଦ୍ର. ଶ)—

2. Cucumber.

ଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତି—ସ. ବ (ଶାନ୍ତ + ପ୍ରକୃତି; କର୍ମଧା)—ଧୀର ସ୍ୱଭାବ—Śānta prakṛuti Calm temperament; meek (ଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତିକ—ଅନ୍ୟ ବଣ ରୂପ, ପୁଂ) nature; quiet (ଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତିକା—ବଣ, ସ୍ତ୍ରୀ) disposition. ସ. ବଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶାନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ ବିଶିଷ୍ଟ—Of mild or calm temperament; meek.

ଶାନ୍ତ ଭାବ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ବିନୀତ ଭାବ—1. Meekness; Śānta bhāba mildness; calmness, ୨ । ଶମତା— 2. Appeasement; satiety.

ଶାନ୍ତଭାବାପନ୍ନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଂପ୍ତା ତତ୍ପୁ)—୧ । ଶମତାପ୍ରାପ୍ତ— Śāntabhābāpanna 1. Appeased; pacified; (ଶାନ୍ତଭାବାପନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) calmed. ୨ । ଧୀର ସ୍ୱଭାବଯୁକ୍ତ— 2. Meek; mild.

ଶାନ୍ତମ୍—ସ. (ଅବ୍ୟୟ)—୧ । ବାରଣ—1. Prohibition. Śāntam ୨ । ନିବୃତ୍ତି—2. Cessation. ୩ । ଶମତାପ୍ରାପ୍ତ— 3. Appeased.

ଶାନ୍ତମୂର୍ତ୍ତି—ସ. ବ (ଶାନ୍ତ + ମୂର୍ତ୍ତି; କର୍ମଧା)—ସୌମ୍ୟରୂପ; ଯେଉ Śāntamūrtti ରୂପକୁ ଦେଖିଲେ ମନରେ ରତ୍ନ ଥାଏ (ଶାନ୍ତରୂପ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭାବ ନ ହୋଇ ଶାନ୍ତ ଜନ୍ମେ— Pleasing mien; a form which engenders calmness in the mind of the spectator. (ଶାନ୍ତମୂର୍ତ୍ତା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବଣ. ପୁଂ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶାନ୍ତମୂର୍ତ୍ତି ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ମୂର୍ତ୍ତି ବା ରୂପ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଶାନ୍ତ ବା ସ୍ଥିର; ସୌମ୍ୟରୂପ ବିଶିଷ୍ଟ—Of placid or mild mien.

ଶାନ୍ତ ରସ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—କାବ୍ୟର ନଅଟୋଟି ରସ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ- Śānta rasa ତମ ରସ—One of the 9 sentiments in literature; the sentiment of calmness or tranquility. [ଦ୍ର—ଏହି ରସର ସ୍ଥାୟୀଭାବ ନିର୍ବେଦ (ଭାମ ବୋଧାଦି ବେଗତଃ ଶମନ) । ଏ ରସରେ ସଂସାରର ଅନିତ୍ୟତା, ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣତା, ଅସାରତା ଆଦିର ଜ୍ଞାନ, ଅଥବା ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଆଲମ୍ବନ ଅଟେ; ତପୋବନ ଋଷି ଆଶ୍ରମ, ରମଣୀୟ ଗାର୍ଥାଦି, ସାଧୁସଙ୍ଗ ଆଦି ଏଥିର ଉଦ୍ଦୀପନ; ରୋମାଞ୍ଚ ଆଦି ଏଥିର ଅନୁଭାବ; ନିର୍ବେଦ, ଦୈନ୍ୟ, ସ୍ମରଣ, ମତି ଓ ଦୟା ଆଦି ଏଥିର ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବ । ଶାନ୍ତରସକୁ କେହି କେହି ପଣ୍ଡିତ ରସ ମଧ୍ୟରେ ଗଣନ୍ତି ନାହିଁ—ହ. ଶ ।]

ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ—ସ. ବଣ ପୁଂ (ସତ୍ତତର)—ଧୀର ଓ ଭଦ୍ର— Śānta śishṭa (ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Mild and gentle.

ଶାନ୍ତ ଶୀଳ—ସ. ବ (ଶାନ୍ତ + ଶୀଳ; କର୍ମଧା)—ଧୀରସ୍ୱଭାବ; ସତ୍ପ୍ରକୃତ— Śānta śīla Mild nature; good nature. ସ. ବଣ. (ଶାନ୍ତଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୁ (ଶାନ୍ତଶୀଳ ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀହି)— ସତ୍ସ୍ୱଭାବ ସମ୍ପନ୍ନ; ଧୀର ପ୍ରକୃତିକ—Of good nature; mild natured. [ଦ୍ର—ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ଶାନ୍ତ-ଶୀଳ ହୋଇଥିବ—ପ୍ରତି. ବଜ୍ରନରୂପଣଗୀତା ।]

ଶାନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ—ସ. ବ (ଶାନ୍ତ + ସ୍ୱଭାବ; କର୍ମଧା)—ଧୀର ପ୍ରକୃତି— Śānta swabhāba Mild nature. ସ. ବଣ. ପୁଂ—

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଶାନ୍ତସ୍ୱଭାବା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶାନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅନୁଦ୍ଧତ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ; ଧୀରପ୍ରକୃତିକ—Of meek or placid nature.

ଶାନ୍ତା—ସ. Śāntā ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶାନ୍ତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—'ଶାନ୍ତ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Śānta. ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । (ନାମ) ଦଶରଥଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ମୁନିଙ୍କ ପତ୍ନୀ—1. The daughter of king Daśaratha and wife of sage Rushyśṛuṅga [ଦ୍ର—ଏ ଦଶରଥଙ୍କ ସଖା ଅଙ୍ଗ ଦେଶର ରାଜା ଲୋମପାଦଙ୍କ ଘରେ ତାଙ୍କର ଧୋଷ୍ୟପୁତ୍ରିକା ରୂପେ ପ୍ରତିପାଳିତା ହୋଇଥିଲେ ଓ ତାହାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁରୂପେ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଣୀତା ହୋଇଥିଲେ ।] ୨ । ରେଣୁକା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ହି. ଶ)—2. Piper Aurantiacum. ୩ । ଦୁର୍ବା (ହି. ଶ)—3. Creeping grass. ୪ । ଶମୀ (ହି. ଶ)—4. Spung tree. ୫ । ଅଅଁଳା (ହି. ଶ)—5. Embelic myrobalan. ୬ । ସଙ୍ଗୀତର ଶ୍ରୁତି ବିଶେଷ—6. Name of a Śruti in music.

ଶାନ୍ତି—ସ. ବ Śānti (ଶମ୍ ଧାତୁ=ଶାନ୍ତ ହେବା+ତ୍ତିନ ତି) —୧ । ସଂସାରର ଅନିତ୍ୟତା ଓ ଜାଗତିକ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁର ତୁଳନାତ୍ମକ ଜ୍ଞାନ ହେଲେ ଚିତ୍ତର ଯେଉଁ ନିସ୍ପୃହାବସ୍ଥା ହୁଏ, ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ଅନୁଭୂତ ଅସ୍ପୃହାଭାବ; ଉଦ୍ବେଗର ବା କ୍ଷୋଭର ବା କ୍ରିୟାର ଅଭାବ—1. The serene calmness of mind attained by total abstraction from wordly affairs after due knowledge of their evanescence. ୨ । ଚିତ୍ତସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ; ମନର ସ୍ଥିରତା—2. Composure; tranquility or calmness of mind. ୩ । ସ୍ଥିରତା; ଅଚଞ୍ଚଳତା—3. Stillness; serenity. ୪ । ନିରୁପଦ୍ରବ—4. Quietness. ୫ । ବିଶ୍ରାମ—5. Rest; repose. ୬ । ମୁକ୍ତି—6. Liberation; salvation; deliverance. ୭ । ମଙ୍ଗଳ; ସୌଭାଗ୍ୟ—7. Prosperity; bliss. ୮ । ନିବୃତ୍ତି (ଯଥା—ରୋଗ ଶାନ୍ତି, କ୍ରୋଧ ଶାନ୍ତ)—8. Cessation; stoppage; appeasement. ୯ । ବିଷୟାଦିରୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ନିବୃତ୍ତି—9. Relinquishment of things perceivable by the senses. ୧୦ । ବିଘ୍ନନାଶ; ବିପଦରୁ ମୁକ୍ତି—10. Averting of misfortune. ୧୧ । ବିନାଶ; ଧ୍ୱଂସ—11. Destruction. ୧୨ । ତୃପ୍ତିସମ୍ପାଦନ—12. Satiation of thirst. ୧୩ । ଇଚ୍ଛା ତ୍ୟାଗ; ବାସନାର ନିବୃତ୍ତି—13. Relinquishment of or withdrawal from desire. ୧୪ । ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ସନ୍ଧି- 14. Treaty; peace (after war). ୧୫ । ଯୁଦ୍ଧର ବିରାମ ବା ନିବୃତ୍ତି—15. Cessation of hostilities; truce. ୧୬ । ବିପଦ, ବିଘ୍ନ ବା ପାପ, ଦୁଷ୍କୃତୋଷ, ଅନିଷ୍ଟ ଆଦିର ଦୂରୀକରଣାର୍ଥ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତାଦି ଉପଶମ—16. Expiatory rites to avert misfortune. [ଦ୍ର—ଆପଦ ଭବେତ୍ କନ୍ଦ ସମ୍ପେ, ଶାନ୍ତି ସେ କରନ୍ତୁ ଥୋକାବ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୧୭ । ମାରବତ୍ତା; ସ୍ତବ୍ଧତା [ହି. ଶ]—17. Stillness; silence. ୧୮ । ମରଣ (ହି. ଶ.)—18. Death. ୧୯ । (ନାମ)—ଏକ ଗୋପୀଙ୍କ ନାମ (ହି ଶ)—19. Name of a Gopī. ୨୦ । ଦୁର୍ଗା (ହି. ଶ)—20. Durgā. ବେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ—ସ. ବ—ଶାନ୍ତିବାଚକ ମନ୍ତ୍ରର ଶେଷାଂଶ—(Oṁ) Śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ A mystic repetition of the word śāntiḥ (peace), uttered while sprinkling water after Śānti Homa. [ଦ୍ର—ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଓ ହୋମାଦି ଶେଷରେ ଏ ମନ୍ତ୍ର ତ୍ରିବାରଣ ପୂର୍ବକ ଶାନ୍ତ୍ୟଦକ ସେଚନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏହି ମନ୍ତ୍ରକୁ ବୋଲି ମୃତାତ୍ମାର ୧୧ଶ ଦିନ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ନାତ ଜ୍ଞାତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶାନ୍ତ୍ୟଦକ ସେଚନ କରନ୍ତି । ଋଗ୍ବେଦ, ଯଜୁର୍ବେଦ, ସାମ ବେଦ ଓ ଅଥର୍ବ ବେଦରେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଶାନ୍ତି ମନ୍ତ୍ର (ସୂକ୍ତ) ଅଛି ଏବଂ ତତ୍ତତ୍ ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ନିଜ ନିଜର ବେଦୋକ୍ତ ଶାନ୍ତି ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରନ୍ତି ।]

ଶାନ୍ତିକ—ସ. Śāntika ବିଣ—(ଶାନ୍ତି+କ)—ଶାନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ [ହି. ଶ]—Relating to śānti. ସ. ବ—ଶାନ୍ତି କର୍ମ (ଦେଖ) [ହି. ଶ] —Śānti karma (See)

ଶାନ୍ତିକର—ସ. ବ Śāntikara (ଶାନ୍ତି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଶାନ୍ତିଜନକ; ଯାହା ଶାନ୍ତି ଜନ୍ମାଏ—1. Producing peace. ୨ । ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ; ଯାହା ଶାନ୍ତିପ୍ରଦାନକରେ—2. Giving peace or calmness. ୩ । ତୃପ୍ତିକର; ତୃପ୍ତିପ୍ରଦ—3. Satisfying. ୪ । ଚିତ୍ତସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ-ସମ୍ପାଦନକାରୀ—4. Producing tranquility of mind. ୫ । ବିଘ୍ନବିନାଶକ—5. Averting or dispelling obstacles. ୬ । ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ—6. Producing bliss.

ଶାନ୍ତିକର ଦେବ—ଦେ. ବ Śāntikara deba (ନାମ—ଉତ୍କଳର ଭୌମ ବଂଶର ଜନୈକ ରାଜା—A king of the Bhauma dynasty of ancient Utkal. [ଦ୍ର—ଗୁବଲ-ପଞ୍ଚମ ଭୌମାନ୍ତସ୍ଥରେ ଦୁଇଜଣ ଶାନ୍ତିକରଙ୍କର ନାମ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରଥମ ଶାନ୍ତିକରଙ୍କର ୯୩ ବର୍ଷରେ ଲିଖିତ ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲେଖ ଧଉଲୀ ପର୍ବତର ଗୋଟିଏ ଗୁମ୍ଫାରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏଥାରୁ ପ୍ରମାଣ ହୋଇ ଆସୁଛି ଯେ ଏମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବା ୫୩ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଅଯର ନାମ ଗପ୍ତାଡ଼ ବା ଲଲଚନ୍ଦ୍ରାଜ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଶାନ୍ତିକରଙ୍କର ଅପର ନାମ ଗପ୍ତାଡ ବା ଲୋଣଶ୍ରୀର । ଲେଖକ—କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର]

ଶାନ୍ତି କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଶାନ୍ତି କାଦେବା; ତୃପ୍ତ କରିବା—
Śānti karibā 1. To satiate (ତୃ—ସବୁ ଶାନ୍ତିକରା शांतिकरना ଦୃଢ଼େ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରୁଇଲେ ଶାନ୍ତି—କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମହାଭାରତ ବନ) ୨ । ସ୍ଥିର କରିବା—
2. To calm.

ଶାନ୍ତି କର୍ମ—ସ. ବ—୧ । ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ; ଶାନ୍ତିଦାୟ (ଦେଖ)—
Śānti karma 1. Śāntihoma (See) ୨ । ଶାନ୍ତି ୧୭ (ଦେଖ)—2. Śānti 16 (See)

ଶାନ୍ତି ଗୃହ—ସ. ବ (ମ.ଯ. ଲୋ)–ସଙ୍କର ଶେଷରେ ସ୍ନାନ ଓ ଅଶୁଭ ଅଦର
Śānti gṛuha ଶାନ୍ତିପାଇଁ ଯେଉଁ ଘରେ ସ୍ନାନ କରାଯାଏ (ହ. ଶ)—A room where the performer has his bath on the completion of a Jajña.

ଶାନ୍ତିଜନକ—ସଂ. ବିଣ (ଶାନ୍ତି+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା ଅର୍ଥ)—
Śāntijanaka ଯାହା ଶାନ୍ତି ଜନ୍ମାଏ—Producing peace.

ଶାନ୍ତି ଜଳ—ସଂ. ବ (ଶାନ୍ତି ଆନୟନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଜଳ; ମନ୍ତ୍ରପୂତଜଳ)—୧ । ପୂଜା, (ଶାନ୍ତିବାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯଜ୍ଞ, ବ୍ରତ, ସ୍ରାପ୍ତ୍ୟୁତ୍ତ୍ୱାଦ କର୍ମ ଶେଷରେ ଏବଂ ମୃତାଦର ୧୧ଶ ଦିନ ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରପୂତ ଜଳ ଦ୍ୱାରା ଦର୍ଭ ଓ ପାତ୍ରବାହକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ସେଚନ କରାଯାଏ—1. Consecretated water sprinkled on persons on the completion of certain rituals and obsequies. ୨ । (ଶାନ୍ତିରୂପକ ଜଳ; ରୂପକ ଧର୍ମାର୍ଥ)—ଜଳ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା ହୋଇଥିବା ଶାନ୍ତି—... Peace compared with or to water.

ଶାନ୍ତିଦ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ଶାନ୍ତି+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ) –ଯାହା ବା ଯେ
Śāntida ଶାନ୍ତିଦାନ କରେ—Giving peace, calmness or tranquility.
ଶାନ୍ତିଦା, ଶାନ୍ତିଦାତ୍ରୀ, ଶାନ୍ତିଦାୟିକା } —ଅନ୍ୟରୂପ] ସଂ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)—Bishṇu.
ଶାନ୍ତିଦା, ଶାନ୍ତିଦାତ୍ରୀ, ଶାନ୍ତିଦାୟିକା, ଶାନ୍ତିଦାୟିନୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ଶାନ୍ତି ନାଶ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶାନ୍ତି ଭଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Śānti nāśa Śānti bhaṅga (See)

ଶାନ୍ତି ନିକେତନ—ସଂ. ବ—୧ । ଶାନ୍ତିର ଆଳୟ; ଶାନ୍ତିମୟ ସ୍ଥାନ—
Śānti niketana 1.A place where peace reigns, ଦେ. ବ—ରବୀନ୍ଦ୍ର କବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବୀରଭୂମି ଜିଲ୍ଲାର ବୋଲପୁରର ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଆଶ୍ରମ—The hermitage and school started by poet Rabindranath at Bolpur in Bengal.

ଶାନ୍ତି ନିବାସ—ସ. ତ—୧ । ଶାନ୍ତି ନିକେତନ (ଦେଖ)—
Śānti nibāsa Śānti ketana. (See)

ଶାନ୍ତି ପର୍ବ—ସ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ)—ମହାଭାରତର ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ବୃହତ୍ତମ
Śānti parba ପର୍ବ—The final or the 12th book of the Mahābhārata [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଚିତ୍ତର ଶାନ୍ତି ନମନ୍ତେ କଥିତ ବହୁତ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ଓ ଜ୍ଞାନ ଚର୍ଚ୍ଚା ଅଛି ।]

ଶାନ୍ତି ପାତ୍ର—ସ. ବ. (ମ. ତ. ଲୋ) ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ ଶାନ୍ତିଜଳ ରଖାଯାଏ
Śānti pātra (ହ.ଶ)—A cup in which Śāntijala is kept.

ଶାନ୍ତିପୁର—ଦେ. ବ.—ପୂର୍ବ ବଙ୍ଗର ଗ୍ରାମ ବିଶେଷ—Name of a Śāntipura village in East Bengal famous for शान्तिपुर शान्तिपुर fine cotton cloths. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ତନ୍ତୁବାୟମାନେ ସରୁ ସୂତାର ଲୁଗା ବୁଣିବା ପାଇଁ ବିଖ୍ୟାତ ।]

ଶାନ୍ତିପୁର—ଦେ. ବିଣ.—ଶାନ୍ତିପୁରରେ ବୁଣା ଯାଇଥିବା (ସରୁ ଲୁଗା
Śāntipuri ବା ଗଦର)—Made or manufactured (ଶାନ୍ତିପୁରଆ—ଅନ୍ୟରୂପ). at Śāntipur. (ଯଥା—ଶାନ୍ତିପୁର ଶାନ୍ତିପୁରି ଗଦର ।)

ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବିଣ—ଶାନ୍ତିମୟ (ଦେଖ)—
Śāntipūrṇṇa Śāntimaya (See).

ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ସ. ବିଣ—ଶାନ୍ତିଦ (ଦେଖ)
Śāntiprada Śāntida (See)
(ଶାନ୍ତିପ୍ରଦାତା, ଶାନ୍ତିପ୍ରଦାତୃ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଶାନ୍ତିପ୍ରଦା, ଶାନ୍ତିପ୍ରଦାତ୍ରୀ, ଶାନ୍ତିପ୍ରଦାୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାନ୍ତି ପ୍ରିୟ ସଂ ବିଣ. ବହୁବ୍ରୀ; ଶାନ୍ତିଃ ପ୍ରିୟଃ ଯସ୍ୟାଃ)—୧ । ଯେଉଁ
Śānti ptiya ବ୍ୟକ୍ତି ଶାନ୍ତି ସୁଖାଏ—1. Peace-loving. (ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଗୋଳମାଳ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ—2. Averse to turmoil; not liking noise.
(ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟତା—ବ)

ଶାନ୍ତି ବାଚନ ସ. ବ—୧ । ବୈଦିକ କର୍ମାଦିର ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମାପ୍ତିବେଳେ
Śāntibāchana ଶାନ୍ତ୍ୟୁଦକ ସେଚନ ସମୟରେ ଯେଉଁ ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ର ୩ ଥର କରାଯାଏ—1. A vedic formula recited when the consecreated Sāntyudaka (lit. place bestowing water) is sprinkled over the performer of a vedic rite to avert evil.
[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଶାନ୍ତିବାଚନର ବୈଦିକ ସୂକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଁ ଦ୍ୟୌଃ ଶାନ୍ତିରନ୍ତରିକ୍ଷଂ ଶାନ୍ତିଃ ପୃଥିବୀ ଶାନ୍ତିରାପଃ ଶାନ୍ତିରୋଷଧୟଃ ଶାନ୍ତିର୍ବନସ୍ପତୟଃ ଶାନ୍ତିର୍ବିଶ୍ୱେଦେବାଃ ଶାନ୍ତିର୍ବ୍ରହ୍ମ ଶାନ୍ତିଃ ସର୍ବଂ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିରେବ ଶାନ୍ତିଃ ସା ମା ଶାନ୍ତିରେଧି ।] ୨ । ଗ୍ରହ, ପ୍ରେତବାଧା, ପାପ ଆଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅମଙ୍ଗଳକୁ ଦୂର କରିବାପାଇଁ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ (ବ୍ର. ଖ)—2. Incantations uttered to drive away evil due to planets, ghosts and sin. ୩ । ଶାନ୍ତି ଏହ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ; ଶାନ୍ତି ହେଉ, ଏହା ଅଶୀର୍ବାଦସୂଚକ ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ—2. The pronouncement of the benedictory sentence 'Let there be peace' (ଉ—ଇଷ୍ଟମନ୍ତ୍ର ରୂପେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନାମ ପ୍ରେମ କରି ଶାନ୍ତିବାଚନ—କବିତାବଳୀ. ମଧୁସୂଦନ ।)

ଶାନ୍ତି ବାରି—ସ୍ତ୍ରୀ ବ (ସ. ଯ. ଲୋ)—ଶାନ୍ତିଜଳ (ଦେଖ)—Śānti bāri Śānti jala (See).

ଶାନ୍ତି ଭଙ୍ଗ—ସ. ବି.(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଶାନ୍ତି ବିଷୟରେ ବିଘ୍ନ ଉପସ୍ଥିତି Śanti bhaṅga ଦେବା; ଅଶାନ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ—1. The producing of turmoil; impediment to peace. ୨ । ବିଘ୍ନୋତ୍ପାଦନ—2. Producing obstruction. ୩ । ଉପଦ୍ରବ କରଣ—3. Causing of oppression. ଦେ. ବ—୧ । ମାଡ଼ପିଟ, କଳହ କଜିଆ ଆଦି ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଶାନ୍ତିକୁ ନାଶ କରିବା—1. Breach of peace; creating of a row and interrupting the peace of a locality. ୨ । ଦଙ୍ଗା ହେଙ୍ଗାମା; ମାରପିଟ—2. A row; affray.

ଶାନ୍ତି ଭଙ୍ଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାଡ଼ ପିଟ, କଳହକଜିଆ, ଦଙ୍ଗା ହେଙ୍ଗାମା ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗକରା ଗୋଳମାଳ ଉତ୍ପନ୍ନାଇବା—To break the peace; to create a row. शांतिभंग करना

ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ଜାମିନ୍(ନି)—ଦେ. ବ—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଗୋଳମାଳ ବା ମାଡ଼ପିଟ ଆଦି କରିବା (ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ମୁଚ୍ଲିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) କାହିଁ ହୋଇ କୌଣସି ଉତ୍ପାତ ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗମୋଚଳେକା ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ସୁଲଭର୍ମଗୃସ୍ତ କାହିଁ ଜାମିନ୍ ବା ଏଜତ୍ତଜାମା ନେବା Security to keep the peace; security taken from a person binding him down to keep the peace, i.e; not to commit breach of the place. [ଦ୍ର—ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମାଡ଼ପିଟ ବା କଳହକଜିଆର କଉ କୌଣସଠାରେ ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ କରିବାର ଆଶଙ୍କା ଜନ୍ମିଲେ, ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ପାଇଲେ ତାଠାରୁ ମୁଚ୍ଲିକା (ଅଙ୍ଗୀକାର ପତ୍ର) ବା ଜାମିନ୍ (ଯୁଚ୍ଛୁ) ନେଇଥାନ୍ତି ଓ ସେଥିରେ ଏହି ସର୍ତ୍ତ ଥାଏ ଯେ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ କରିବାର ଦେଖାଗଲେ ତାଙ୍କୁ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବା ଇଚ୍ଛା ଜାମିନ-ନାବାଳିକ ଅର୍ଥ ଦଣ୍ଡ ତାଠାରୁ ନେମା ତାର ଜାମିନ୍‌ଦାରଠାରୁ ସରକାର ଆଦାୟ କରିବେ । ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା ପୌଜଦାରୀ କାର୍ଯ୍ୟବିଧି ଆଇନର ୧୦୭ ଦଫାର ବିଧାନ ଅନୁସାରେ 'ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ଜାମିନ୍' ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କାଇଦ କଟକଣା କରନ୍ତି ।

କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବ୍ୟକ୍ତିଗଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ଘଟିବାର ଆଶଙ୍କା ହେଲେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ, ସୁଲଭ କର୍ମଗୃସ୍ତ ଓ ଗ୍ରାମର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଉକ୍ତ ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗକାରୀଙ୍କୁ ଜନା ଯଥାରୁଚି ଦିଅଯିବାର ଭର ଯାହାକୁ—ଏପର କ୍ଷମତା ସେମାନଙ୍କୁ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ଯେଉଁ ଅଉସୁଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ନ କରିବେ ବୋଲି ଜାମିନ୍ ବା ମୁଚ୍ଲିକା ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୁଏ, ତାକୁ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼େ ।]

ଶାନ୍ତିମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ.(ଶାନ୍ତି+ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟାଦି ଅର୍ଥରେ ମୟ୍)—୧ । ଶାନ୍ତି Śantimaya ଗୁଣାନ୍ୱିତ—1. Full of the quality of placidity. —୨ । ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ—2 Full clamness or serenity. ୩ । ମଙ୍ଗଳମୟ—3. Blissful. ୪ । ଶାନ୍ତ—4, Calm; peaceful. (ଶାନ୍ତିମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାନ୍ତି ରକ୍ଷକ—ସ. ବି ପୁଂ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଯେଉଁ ସୁଲଭ କର୍ମଗୃସ୍ତ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଘଟିବା ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ଶାନ୍ତିରକ୍ଷକ ଗୋଳମାଳକୁ ନିବାରଣ କରନ୍ତି—Police officers entrusted with the duty of preventing breach of the peace. शांतिरक्षक (ଶାନ୍ତିରକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାନ୍ତି ରକ୍ଷା—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ଉପଦ୍ରବ ନିବାରଣ; କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅଘଟଣ ଘଟିବ ଅଶାନ୍ତିର ନିବାରଣ—1. Prevention of breach of the peace. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଗୋଳମାଳ ବନ୍ଦ କରିବା—2. Maintenance of the peace of a place. शांतिरक्षा शान्तिरक्षा

ଶାନ୍ତିରକ୍ଷା ଜାମିନ୍(ନି)—ଦେ. ବ—ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ଜାମିନ୍ (ଦେଖ) Śantiraksha jāmin(ni) Śantibhaṅga jāmin(See) ଶାନ୍ତିରକ୍ଷାର ମୋଚଳେକା शान्तिरक्षा जमानत (ଶାନ୍ତିରକ୍ଷା ମୁଚ୍ଲିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶାନ୍ତି ସଦ୍ମ—ସ. ବ—ଶାନ୍ତିଗୃହ (ଦେଖ) Śanti sadma Śāntigṛuha (See)

ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପନ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଅଶାନ୍ତି ଦୂରକରଣ—Śanti sthāpana 1. Establishing peace in a place; restoring the calm. ୨ । ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ—2. Making of peace, (combatants) entering into a treaty of peace. ୩ । ଅରାଜକ ଦେଶରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପନ—3. Restoring peace in a kingdom after anarchy.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାନ୍ତି ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ—ସ. ବ (ସହରର)—ଭୟଗୀଡ଼ା ଆଦି ନବାରଣାର୍ଥ Śānti swastyayana ବା ବହଦ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ଯଜ୍ଞ ହୋମାଦି କିମ୍ବା—Various rites performed to avert danger or the evil effects of planets.

ଶାନ୍ତି ହୀନ—ସ. ବଣ (ଂସ୍ୟା ଉତ୍)—ଅଶାନ୍ତ; ଶାନ୍ତିବରହିତ— Śānti hīna Shorn of peace; peaceless; having (ଶାନ୍ତିହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) no peace or tranquility.

ଶାନ୍ତି ହୋମ—ସ. ବ (୪ର୍ଥୀ ତତ୍) —ଗ୍ରହଦୌଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ଉତ୍ପାତାଦି ନବାରଣାର୍ଥ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଯଜ୍ଞକର୍ମାଦି—Rites or offerings made to avert the evil effects of planets.

ଶାନ୍ତ୍ୱତି—ସ. ବ—ବାଲ୍ଲୁଣଜାତୀୟ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)— Śāntwati Clerodendron Siphonanthus (Apte).

ଶାନ୍ତ୍ୟୁଦ—ସ. ବ (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ) —ଶାନ୍ତି ଜଳ (ଦେଖ) Śāntyuda Śānti jala (See) (ଶାନ୍ତ୍ୟୁଦକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶାନ୍ତ୍ୟୁଦ କୁମ୍ଭ—ସ. ବ— ଶାନ୍ତିଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ମାଠିଆ—An earthen jar Śāntyuda kumbha containing consecrated (ଶାନ୍ତ୍ୟୁଦ ଘଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) water for sprinkling for averting evil.

ଶାପ—ସ. ବ (ଶପ୍ ଧାତୁ=ଅଭିଶାପ ଦେବା+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ଅଭିସମ୍ପାତ; ଅଭିଶାପ—1. Curse; imprecation. ୨ । (+ ଦ୍ୟୁତ. ଅ) ଦ୍ରବ୍ୟ; ଶପଥ; ପଣ—2. Oath. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଶପଥ ପାଳନ ନ କଲେ ଶପଥ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନିଷ୍ଟ ହୁଏ ତାହା ଶାପ—ହି. ଶ ।] ୩ । ଧିକ୍କାର; ଭର୍ତ୍ସନା; ଗାଳ ଦେବା—3. Abusing.

ଶାପ ଗ୍ରସ୍ତ—ସ. ବଣ ପୁଂ(ଂସ୍ୟା ତତ୍) —ଅଭିଶପ୍ତ; ଯାହାକୁ ଅଭିଶାପ ଦିଆ ଯାଇଅଛି—Cursed; accursed; labouring under a curse. (ଶାପଗ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାପ ଜ୍ୱର—ସ. ବ (ସ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—ମାତା, ପିତା, ଗୁରୁ ଆଦିଙ୍କ ଅଭିଶାପଜନିତ ଜ୍ୱର (ହି. ଶ)—A fever resulting from the curse of one's elders.

ଶାପଟିକ—ସ. ବ—ମୟୂର— Śāpaṭika Peacock.

ଶାପଦାତା—ସ.ବଣ ଓ ବ ପୁଂ--ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଭିଶାପ ଦିଏ— Śapadātā One who curses; imprecator. (ଶାପଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାପ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିବ ବୋଲି କହି ଅଭିସମ୍ପାତ କରିବା—To curse; to pronounce a curse. Śāpa deba ଶାପ ଦେଓୟା **शाप देना** (ଶାପ ଦକା[କେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶାପ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଅଭିଶାପର ଫଳ ଭୋଗ—Being the victim to a curse. Śāpa pardiba (ଯଥା—ଅମୁକ ଶାପ ପଡ଼ା **शाप पडना** ଉପରେ ଗୁରୁଙ୍କ ଶାପ ପଡ଼ିଲା) ।

ଶାପ ପାଇବା—ଦେଃ କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଅଭିଶପ୍ତ ହେବା— Śāpa pāiba To be cursed by a person. ଶାପ ପାଓୟା **शाप पाना**

ଶାପ ପ୍ରାପ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୬ସ୍ୟା ତତ) —ଅଭିଶପ୍ତ—Accursed. Śāpa prāpta (ଶାପ ପ୍ରାପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାପ ପ୍ରଭାବ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ;—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଉଚ୍ଚାରିତ Śāpa prabhāba ହୋଇଥିବା ଅଭିଶାପର ଶକ୍ତି—The power or efficacy of a curse which has been pronounced against a person.

ଶାପ ଭୋଗ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅଭିଶାପର ଫଳ ଭୋଗ— Śāpa bhoga Undergoing the effects of a curse.

ଶାପ ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସ. ବଣ . ପୁଂ (୫ମ୍ୀ ତତ୍)—ଅଭିଶାପର ଫଳରେ ସ୍ୱାନ- Śāpa bhrashṭa ଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ବା ସ୍ୱସ୍ଥାନ ଚ୍ୟୁତ—Under- (ଶାପ ଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) going the evil effects of a curse; degraded on account of a curse.

ଶାପ ମୁକ୍ତ—ସ. ବତ. ପୁଂ (୫ମ୍ୀ ତତ୍)—୧ । ଅଭିଶାପ ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ Śāpa mukta ଶାନ୍ତ କରାଇ ଅଭିଶାପ ଫଳରୁ ମୁକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ (ଶାପମୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Released from (ଶାପମୁକ୍ତି—ବ) undergoing the evil effects of a curse, by pacifying the pronouncer of the curse and making him withdraw it. ୨ । ଶାପର ଫଳ ଭୋଗ କରି ସାରିବା ପରେ ଶାପଭୋଗରୁ ଅବ୍ୟାହତି ପ୍ରାପ୍ତ—2. Released after undergoing the effects of a curse in due course.

ଶାପ ମୋଚନ—ସ. ବ (୬ସ୍ୀ ତତ୍)—ଶାପୋଦ୍ଧାର; ମନ୍ତ୍ର ଓ ଜପା- Śāpa mochana ସକାଶେ ଦ୍ୱାରା ଅଭିଶପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶାପର ଫଳ ଭୋଗରୁ ଅବ୍ୟାହତି ପ୍ରାପ୍ତି—Release from undergoing the effects of a curse (as a result of mystic incantation and prayers).

ଶାପାନ୍ତ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)— ଅଭିଶାପର ଫଳଭୋଗ କରିବା ସମୟର Śapānta ସୀମା ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେବା— The end of the (ଶାପାବସାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) time-limit fixed for undergoing the evil effects of a curse.

ଶାପାମ୍ବୁ—ସ. ବ—(ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ଜଳକୁ ଶାପ ଦିଆ Śapāmbu ଯାଉଥିବା ଧରି ଶାପ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି (ହି.ଶ)-- A handful of water held by the curse-giver while uttering a curse.

ଶାପାସ୍ତ୍ର- ସ. ବ—୧ । (ରୂପକ) ବହୁତ ଗୁରୁ ଅସ୍ତ୍ରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ Śāpāstra ଅଭିଶାପ—Curse compared to a weapon. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ରୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ନ କରି ଶାପ ପ୍ରୟୋଗ କରେ (ହି. ଶ)— A person who uses curse as his

Digitized by srujanika@gmail.com

weapon of offence. ୫ । ମୃନ୍ମୟବିଶେଷ (ହି. ଶ.) 3. Name of a sage.

ଶାପ (ଧାତୁ)—ସ. (ଶପ୍ ଧାତୁ ଶେଷ)—୧ । ନିନ୍ଦା କରିବା—
Śāpi (root) 1. To blame. ୨ । ତିରସ୍କାର କରିବା—2. To rebuke.

ଶାପିତ—ସ. ବିଶ. ସଂ—(ଶାପି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ନିନ୍ଦିତ—
Śāpita 1. Blamed. ୨ । ତିରସ୍କୃତ—2. Censured; abused. ୩ । ଯାହାକୁ ଶାପ ଦିଆ ଯାଇଅଛି; ଶାପଗ୍ରସ୍ତ (ଶାପିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 3. Cursed.

ଶାପିବା—ଦେ. (ଶପ୍ୟ) କ୍ରି—ଅଭିଶାପ ଦେବା—
Śāpibā शापना शापणा To curse.
[ଉ—ଦେଖି ଭାଦାର ଦୁଷ୍ଟ ପଣ,
କୋପେ ଶାପିଲେ ମୁନିଗଣ । ଜଗନ୍ନା ଭାଗବତ ।]

ଶାପୋତ୍ସର୍ଗ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶାପ ଦେବା; ଶାପୋଚ୍ଚାରଣ
Śāpotsarga [ହି. ଶ] Utterance of a curse.

ଶାପୋଦ୍ଧାର—ସ. ବ—୧ । (୪ମ୍ୟା ତତ୍)—ଶାପ ମୋଚନ (ଦେଖ)—
Śāpaddhāra 1. Śāpamochana (See) ୨ । କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କ ସ୍ତୋତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପୂର୍ବରୁ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଶାପର ମନ୍ଦଫଳରୁ ଉକ୍ତ ସ୍ତୋତ୍ରକୁ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ ମୁକ୍ତ କରିବା—6. Freeing a prayer (on which a curse has been pronounced) from the effects of a curse; by pronouncing a prescribed formula. [ଦ୍ର—କେତେକ ଦେବ ଦେବୀଙ୍କୁ ସ୍ତୋତ୍ରକୁ ଶାପୋଦ୍ଧାର ନ କରି ପାଠ କଲେ ଶାପଗ୍ରସ୍ତ ସ୍ତୋତ୍ରର ପାଠଦ୍ୱାରା ଇପ୍ସିତ ଫଳ-ପ୍ରାପ୍ତି ଘଟେ ନାହିଁ ।]

ଶାଫରିକ—ସ. ବ. ପୁ.—(ଶଫର+ଜୀବିକା ଅର୍ଥରେ ଇକ)—ମାଛୁଆ; ଜେଲୁଆ (ହି. ଶ)—Fishermen.
Śāpharika

ଶାବ—ସଂ. ବିଶ—(ଶବ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—ଶବ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Śāba Relating to a corpse.
ସଂ. ବ—(ଶବ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଶାବକ (ଦେଖ)—2. Sābaka (See) ୨ । (ଶବ+ଅ)—ମୃତଦେହ (ହି. ଶ)—2. Dead body. ୩ । ମାଟିଆ ବର୍ଣ୍ଣ [ହି. ଶ]—3. Brown colour. ୪ । ମୃତକାଶୌଚ; ମୃତତ୍ୱ [ହି. ଶ.]—4. Impurity said to possess the relations of a dead man. ୫ । ଶ୍ମଶାନ [ହି. ଶ.]—5. Cremation ground. ୬ । କବର ସ୍ଥାନ—6. Burial ground.

ଶାବକ—ସ.ବ—(ଶବ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ,ଅ+ସ୍ୱାର୍ଥେକ—
Śābaka ୧ । ଶିଶୁ—1. Infant. ୨ । ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଆଦି ଶିଶୁ; ଛୁଆ—2.Young one of animals (beasts and birds). ୩ । ଝାଉଁ ଗଛ [ହି. ଶ.]—3. Aspen tree

ଶାବନ(ନା,ନୀ)—ସଂ. ବିଶ—ଶାବନ(ନା,ନୀ) [ଦେଖ]
Śābana (nā, nī) Sābana (nā,nī) (See)

ଶାବର—ସଂ. ବିଶ.—(ଶବର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ଶବର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Śābara ବ୍ୟାଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a hunter. ୨ । ଶବର ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2 Relating to the Śabara caste. ୩ । ଦୁଷ୍ଟ (ହି. ଶ.)—3. Wicked. ୪ । ଭଣ୍ଡାମି (ହି. ଶ)—4. Hypocritical. ସଂ. ବ—୧ । ଜୈମିନି ପ୍ରଣୀତ ଶବରସ୍ୱାମୀଙ୍କ-କୃତ ହିନ୍ଦୁଦର୍ଶନବିଶେଷ—1.Name of a commentary on Hindu philosophy by Śabara Swamī. ୨ । ମୃଗ ଚର୍ମ—2. Deer hide. ୩ । ପାପ—3. Sin. ୪ । ଦୋଷ; ଅପରାଧ—4. Crime; guilt. ୫ । ଲୋଧ୍ରଗଛରୁ; ଲୋଧ୍ର ଗଛ—। 5. Simplocus Racemosus. ୬ । ତମ୍ବା (ହି. ଶ)—6. Copper. ୭ । ଅନ୍ଧକାର (ହି. ଶ)—7. Darkness. ୮ । ଶବରଚନ୍ଦନ (ହି. ଶ)—8. A kind of sandalwood. ୯ । ମନ୍ଦ; ଅମଙ୍ଗଳ (ହି. ଶ)—9. Evil; woe. ୧୦ । ତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ (ହି. ଶ) —10. Name of a tantra.

ଶାବର ଚନ୍ଦନ—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଚନ୍ଦନ—
Śābara chandana A kind of sandalwood

ଶାବର ଭାଷ୍ୟ—ସଂ.ବ—ଶବରସ୍ୱାମୀକୃତ ମୀମାଂସାଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଟୀକା—
Śābara bhāshya The commentary on mīmamsā philosophy by Śabara swāmī

ଶାବର ମେଦାକ୍ଷ—ସଂ. ବ—ତମ୍ବା (ହି. ଶ)—
Śābara medākśha Copper.

ଶାବର ଲୋଧ୍ର—ସଂ. ବ—ପାଟଳିଆଲୋଧ୍ର (ଦେଖ)—(ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—Paṭalialodhra (See)
Śābara lodhra
(ଶାବରକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶାବରି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶାବର୍ଯ୍ୟ)—ଖୁବ୍ ସରଳା ଓ ନରମା ଦୋଇ ହୋଇ ରହିବା ପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ଚମଡ଼ା—Chamois leather; tanned and polished fine leather. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ବଡ଼ା ମେଣ୍ଢା ବା ଛେଳି ଛୁଆଙ୍କ ଚମଡ଼ା ଓ ସାମର (Chamois) ନାମକ ଇତ୍ୟାଦିଯୁକ୍ତ ପାଦଦ୍ୱୟ ମୃଗର ଚମଡ଼ାରୁ ଭଲରେ ହୁଏ । ଏଥିଦ୍ୱାରା ସୂକ୍ଷ୍ମ ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ରବ୍ୟ, ଘଡ଼ଘଡ଼ି, ଷ୍ଟିଲ ଆଦି ପାଲିସ୍ ଓ ଚର୍ମଳ କରାଯାଏ ।]
ଶାବରି, ଶାବରୀ, ସାମୟଚାମଡ଼ା, ସାଂବରୀ

ଶାବରିକା—ସଂ ବ—ଏକପ୍ରକାର ଜୋକ (ହି. ଶ)
Śābarikā A kind of leech.

ଶାବରୀ—ସଂ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶାବର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଶାବରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Śābarī Feminine of Śābara. ସଂ. ବ—୧ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାବସ୍ତ୍ର ଭୃଷା \ଦେଶ)—1. Śabari bhāshā. (See) ୨ । ବାଇଠଙ୍କ (ହି. ଶ)—2. Cowage. ୩ । ଶାବସ୍ତ୍ର ବଦ୍ୟା (ଦେଶ)—3. Sābarī bidyā (See)

ଶାବସ୍ତ୍ର ବଦ୍ୟା—ସଂ: ବ—ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବଦ୍ୟା—
Śabarī bidyā Magic

ଶାବସ୍ତ୍ର ଭୃଷା—ସଂ. ବ—ଶବର ଜାଉଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷାର ବହୁ ପୂର୍ବତନ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ବା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାବିଶେଷ—
Śābarī bhāshā Name of a non-Aryan dialect used in India from ancient times.

ଶାବଲ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶର୍ବଳା) ୧ । ଖଣ୍ଡାର ସ୍ଥୂଳ ଲୌହଦଣ୍ଡ—
Śābala 1. Crowbar. ୨ । ଦୋମୁହାଁ—2. A sort of weapon. ୩ । ଖନନ ବା ଖଣ୍ଡିବା—
सावल खनति 3. A digging implement.

ଶାବଲ ତଡା—ଦେ. ବଣ—ଶାବଳଦ୍ୱାରା ତଡା ଦୋଇଥିବା (ମାଟି)—
Śabala tarḍā (earth) Turned up with a सावलभांगा खनतीसेकोडीहुई(मिट्टी) crowbar.

ଶାବ(ବେ)ଳି—ଦେ. ବ—୧ । ଛୋଟ ଶାବଳ—1. Small crow-
Śāba(be)lī bar ୨ । ଚିଙ୍କାଠି—2. House breaker's ଛୋଟସାବଳ छोटीखनती tool, consisting of a very small crowbar with a knob at one end.

ଶାବ(ବେ)ଳିଆ—ଦେ.ବ—୧ । ଛୋଟ ଶାବଳ—1. Small crow-
Śāba(be)liā bar. ୨ । ଗଞ୍ଜାମର ରମ୍ଭା ଜକଟସ୍ଥ ଚଲ୍ଲିକା ତୀରସ୍ଥ ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ ମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ ବିଶେଷ—2. Name of a small village of fishermen on the shore of the Chilika lake near Rambhā. ୩ । ଝରଝଙ୍ଗା (ଦେଶ) ଅରଣ୍ୟ ଜାତ ବିଶେଷ—3. A sort of wild tree.

ଶାବଲ୍ୟ—ସଂ. ବ—(ଶବଳ+ଭାବ ଯ) ୧ । ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ ବିଚିତ୍ରତା—
Śābalya 1. Mixture of different colours; the state of being multicoloured. ୨ । ଏକ ସଙ୍ଗେ ବହୁ ବିବିଧ ବସ୍ତୁର ମେଳ (ହି. ଶ.)—2. Assemblage of many things of different colours.

ଶାବସ୍ତ—ସଂ. ବ.(ନାମ)—ଯୁବନାଶ୍ୱଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—
Śābasta Name of a son of king Jubanāśwa
[ଦ୍ର—ଏ ଶାବସ୍ତୀ ବା ଶ୍ରାବସ୍ତୀ ନଗର ବସାଇ ଥିଲେ (ହି.ଶ)]

ଶାବସ୍ତୀ—ସଂ. ବ.(ନାମ)(ଶାବସ୍ତ+ଈ)—ଶ୍ରାବସ୍ତୀ ନଗର (ହି. ଶ)—
Śābastī Śrābastī town.

ଶାବ୍ଦ—ସଂ. ବଣ. (ଶବ୍ଦ+ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅ)—୧ । ଶବ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Śābda 1. Relating to words or sound; vocal.
(ଶାବ୍ଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଶବ୍ଦବିଶେଷ ଉପରେ ସ୍ଥିତ (ହି. ଶ)—
2. Depending upon a particular word.

ବ. ପୁଂ—ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ରୀ; ବୈୟାକରଣ (ହି. ଶ)—A grammarian.

ଶାବ୍ଦବୋଧ—ସଂ. ବ—୧ । ଶବ୍ଦସଂକ୍ରାନ୍ତ ଜ୍ଞାନ—1 Knowledge
Śābda bodha about words or sound.
୨ । ଶବ୍ଦାର୍ଥର ଜ୍ଞାନ—2. Understanding the meaning of words.

ଶାବ୍ଦିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶବ୍ଦ+ସମ୍ବନ୍ଧେ ଇକ)—୧ । ଶବ୍ଦସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Śābdika 1. Relating to Śabda.
(ଶାବ୍ଦିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । (+ଜ୍ଞାତାର୍ଥେ. ଇକ) ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ରବତ୍—
2. Versed in the science of words.
୩ । ବୈୟାକରଣିକ—3. Versed in grammar.
୪ । ଶବ୍ଦାଡ଼ମ୍ବରପ୍ରିୟ—4. Grandiloquent; fond of bombast.

ସଂ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଶବ୍ଦ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A master of words. ୨ । ବୈୟାକରଣିକ—2. A grammarian.

ଶାବ୍ଦିକତା—ସ. ବ (ଶାବ୍ଦିକ+ତା)—ଶବ୍ଦ ବାହୁଲ୍ୟ—
Śābdikatā Verbiage.

ଶାବ୍ଦୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନା—ସ. ବ—ଶବ୍ଦର ଯେଉଁ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ମୁଖ୍ୟାର୍ଥ ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ ଛଡା ଅନ୍ୟ କୋଉଠି ଅର୍ଥ ବୋଧ-
Śābdī byañjanā ଜ୍ଞ ହୁଏ ।—The power of some words to convey a meaning quite apart for the derivative and figurative meanings.
[ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର.—ଅଯଧାମୂଳକ ଶାବ୍ଦୀବ୍ୟଞ୍ଜନା; ଲକ୍ଷଣା ମୂଳକ ଶାବ୍ଦୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନା । ବ୍ୟଞ୍ଜନାବୃତ୍ତି ଉଲ୍ଲେ ଶୈଳା ଦେଖ ।]

ଶାମ - ସ. ବ—୧ । (ଶମ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଶାମି ଧାତୁ=ଶାନ୍ତ ହେବା+
Śāma ଭାବ.ଅଣ୍=ଶାମଣ;୧ମା.୧ବ)—ମେଳ; ସଦ୍ଭାବ; ବନ୍ଧୁତା —Conciliation; friendly terms. [ଦ୍ର—ଶାମ, ଦାନ, ଦଣ୍ଡ, ଭେଦ, ଏହି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଚତୁଷ୍ଟୟ ମଧ୍ୟରୁ ଶାମ ପ୍ରଥମ] ୨ । ସାମଗାନ (ହି. ଶ)—2. Hymn of the Sāma Beda. ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ଶ୍ୟାମ)
श्याम ଶ୍ୟାମଚରଣ, ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ନାମ—1.
साम Name for calling persons named Śyāma charaṇa ete. ୨ । ଦାଗ—2. Stain. (ଦ୍ର-ଉପର କୋଲ୍ଲବେ ଶଶଧର ପ୍ରାପ୍ତେ ଲଗାଇଲେ ମୋତେ ଶାମ ବଣ୍ଣନାଥ—ବତର ସମାପୂର୍ଣ) ଦେ. ବଣ—
ଶ୍ୟାମଳ (ଦେଶ)—Śyāmala (See)

ଶାମଣା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଭିଜ ବଲ୍ଲମାନଙ୍କରେ ଉଠିବା ଏକ
Śāmaṇā ପ୍ରକାର ଘାସ—A kind of hardy reed growing on high cornfields. [ଦ୍ର—ଏହାର ଶସ୍ୟ କୋହୁଏ ପରି; ଏଥିର ଘାଟ ସବୁଜେ ସେତରୁ ଲୁପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ଶାମ ଦାନ ଦଣ୍ଡ ଭେଦ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରକିୟା ଚତୁଷ୍ଟୟ,
Śāma dāna daṇḍa bheda ଯଦ୍ୱାରା ବ୍ରହ୍ମାମାନେ ଶତ୍ରୁ ବଶ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚତୁଷ୍ଟୟ—The four means to be applied by a king towards the enemy. [ତତ୍—୧। ଶାମ=ବଳ୍ଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରାପନ ୨। ଦାନ—ଅର୍ଥ ବିତରଣ; ୩। ଦଣ୍ଡ ଦେବା ୪। ଭେଦ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ବିବାଦ ଜନ୍ମାଇବା]

ଶାମନ—ସଂ. ବ—(ଶାମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ) —୧। ଶାନ୍ତି—1.Peace; Śāmana tranquility. ୨। ମାରଣ; ବଧ—2, Killing; slaughter. ୩। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ଯମ—3. The God of death. ସଂ. ବଣ—(ଶମନ+ଅ) ଯମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Jama.

ଶାମନୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶମନ+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ଶାମନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Śāmanī Feminine of Śāmana. ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। (ଶମନଙ୍କ ଅନୁସ୍ତି ବକ୍) ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ—1. The South. ୨। (ଶାମନ+ଇ) ଶାନ୍ତି; ସ୍ତବ୍ଧତା (ହି. ଶ) 2. Tranquility; stillness. ୩। ଅନ୍ତ; ସମାପ୍ତି— 3. End; completion. ୪। ବଧ; ଢଡ୍ୟା (ହି. ଶ) 4. Slaughter.

ଶାମଳ—ଦେ. ବଣ—(ସଂ. ଶ୍ୟାମଳ) ଶ୍ୟାମଳ ଦେଖ— Śāmala Śyāmala (See).

ଶାମଳ

ଶାମଳ ପକ୍ଷୀ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ) ବ—ଛଞ୍ଚାଣ (ମାଦଳା ଖାଞ୍ଜି)— Śāmala pakshi Hawk.

ଶାମଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶ୍ୟାମଳିବା (ଦେଖ)—Śyāmalibā (See) Śāmalibā (ଉ—ବେଗେ ଜଳଉଜାରେ ଶାମଳେ ଗ୍ରସ୍ତ— ଉଷ. ବୈଦେହୀଶ ବଳାଶ)

ଶାମଳୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ୟାମଳୀ (ଦେଖ)— Śāmalī Śyāmalī (see)

ଶାମସୁନ୍ଦର—ଦେ. ବ. ପୁଂ.—ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଆଦର ଡାକ ନାମ— Śāmasundara Name of calling Śyāmasundara ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର **शामसुंदर** [ଶାମ ଦରଣ, ଶାମବର୍ଣ୍ଣ, ଶାମ ନାରାୟଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶାମା—ଦେ. ବ—୧। (ସଂ. ଶ୍ୟାମା)—Śyāmā (see) ୨। Śāmā (ସଂ. ଶମ୍ବା) ଶମ୍ବା (ଦେଖ)—2. Śamā (see) ଶ୍ୟାମା **शामा** सामा **शाम**

ଶ୍ୟାମା ୩। (ସଂ. ଶ୍ୟାମା)—ଶ୍ୟାମା ପକ୍ଷୀ (ଦେଖ)—3, Śyāmā ଶାମା pakshī (See). ୪। (ସଂ. ଶ୍ୟାମ) (ଅନାଦରାର୍ଥକ)— ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରର ଡାକ ନାମ—4. Name for calling Syāma sundara. ବୈଦେ. ବ—(ଥ. ସାମା)— ସାମା (ଦେଖ)—Sāmā (See)

ଶାମା ଢିମା—ଦେ. ବଣ— ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବା ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ ରୂପେ Śāmā ḍhimā ସମ୍ପାଦିତ (କର୍ମ)—(any work) Done ସାତା **सामाढिमा** in a haphazard or incomplete or slipshod manner.

ଶାମି—ଦେ. ବ—୧। (ସଂ. ଶମ୍ୟା)—ଖେତ ଶମ୍ବା; ଶମ୍ବି (ଦେଖ) Śāmi सामा **शामी** 1. Śami (See)

ଶାମିଅ, ଶାମୁ, ଶାମୁଆ } —ସଂ ଅର୍ଥର ଅନ୍ୟରୂପ } ୨। ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରଙ୍କ [ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦର ଡାକ ନାମ—Name for calling Syāmasundara in fondness.

ଶାମିତ୍ର—ସଂ. ବ—(ଶାମି ଧାତୁ+କରଣ. ଇତ୍ର)—୧। ଯଜ୍ଞରେ ମାଂସ Śāmitra ପାକ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଜ୍ୱାଳିତ ଅଗ୍ନି [ହି. ଶ.]— 1. Fire lighted for dressing meat in a vedic sacrifice. ୨। (+ଅଗ୍ନି ଇତ୍ର) ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱାଳିତ ହେବା ସ୍ଥାନ (ହି. ଶ)—2. The place where the above fire is lighted. ୩। ଯଜ୍ଞୀୟ ପଶୁବଧ ସ୍ଥାନ—3. The place where an animal is sacrificed for Jajña. ୪। (+ଯଜ. ଅନ) ଯଜ୍ଞ—4. Vedic sacrifice. ୫। ଯଜ୍ଞ ପାତ୍ର—5. Sacrificial vessel. ୬। ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ପଶୁ ବଧ (ହି. ଶ)—6. Slaughter of beasts for vedic sacrifice.

ଶାମିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ଶମ୍ ଧାତୁ)—୧। ଉପଶାନ୍ତ ହେବା— Śāmiba ଶମା **शान्त होना** 1. To be pacified. ୨। ଉତ୍ତପ୍ତତାରୁ ବିରତ ହେବା— 2.To cool down; to abate.

ଶାମୀଲ—ସଂ. ବ—୧। ଭସ୍ମ; ପାଉଁଶ (ହି. ଶ)— Śāmīla 1. Ashes. ୨। ଚକ୍; ମାଳା (ହି. ଶ)—2. Garland.

ଶାମୁକ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶମ୍ବୂକ)—ଶମ୍ବୂକ (ଦେଖ) Śāmuka ଶାମୁକ **सितुआ** Śambuka (See)

ଶାମୁକା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶମ୍ବୁକ)—୧। ଶମ୍ବୁକ; ଶୁକ୍ତି— Śāmukā 1. Oyster; bivalve shell; Ampullaria, ଶାମୁକ **सितुआ** ୨। ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଦୁଧ ପିଆଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଝିନୁକ **सितुआ** ଶମ୍ବୁକାକୃତି ଲୌହର ବା ଅନ୍ୟ ଧାତୁର ପାତ୍ର— 2. A feeding cup shaped like the valve of an oyster and used in feeding infants. [ତତ୍—ସଦ୍ୟୋଜାତ ଶିଶୁର ନାଭି ଜଳଠାରୁ ଫୁଲର ନାଡ଼ି ଛେଦନ କରିବାକୁ ଶାମୁକାର ଖାଲ୍ଦ ଧାର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଖାଦ୍ୟ ଶାମୁକା ଗଢ଼ ଜଳ ବେଳେ ଦୁଇ ପାଖର ଖୋଲକୁ ଜାବର ଘାଣ୍ଟି ପର ମେଣ୍ଟ କରି ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ାର କର ତହିଁ ସାଢ଼ାପ୍ୟରେ ଗୁଳେ। ଶଙ୍ଖ, ଅଳମଣ ଜଳେ ଗୋଡ଼କୁ ଉତ୍ତରକୁ ସଙ୍କୁଚିତ କର ନେଇ ଦୁଇ ଖୋଲକୁ ବୁଜ ଦିଏ। ଶାମୁକାର ଖୋଲକୁ ସ୍ପର୍ଶ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମାଂସକୁ ଅମ୍ଳ ଦେଖର ଗନ୍ଧବ ଲେକେ ଗ୍ରହ କର ଖାଅନ୍ତି। ଏକ ପ୍ରକାର ଶାମୁକାର ଖୋଲର ଉଦରସ୍ଥ କାନ୍ଥିରୁ ମୁକ୍ତା ବାହାରେ।]

ଶାମୁକି—ଦେ. ବ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶାମୁକା— Śāmuki A small oyster shell, ଛୋଟଝିନୁକ **छोटासितुआ**

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାମୁଲ୍ୟ—ସ.ବ—ବେକରେ ପିନ୍ଧା ଯିବା ଉଣ୍ଡା ବସ୍ତ୍ର; କମ୍ଫର୍ଟର୍ (ହି. ଶ)
Śāmulya A woollen wrapper for the neck; a comforter.

ଶାମୁଲ—ସ. ବ.—ଉଣ୍ଡାବସ୍ତ୍ର (ହି. ଶ.)—
Śāmula Woollen cloth.

ଶାମେଇବା—ଦେ. କି—(ସଂ. ଶମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍; ଶାମି ଧାତୁ)—
Śāmeibā ଉପଶାନ୍ତ କରିବା—To pacify; to assuage.
ଶାନ୍ତ କରା ଶାନ୍ତ କରନା

ଶାମ୍ବ—ସଂ. ବ—୧ । ଶମ୍ବୁକ; ଶାମୁକା—1. Oyster shell.
Śāmba ୨ । ଜାମ୍ବବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର—
2. Name of a son of Śrīkṛishṇa.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ ବଳରାମ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଯୁଦ୍ଧକ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ କନ୍ୟା ଲକ୍ଷ୍ମଣାଙ୍କୁ ଏ ବଳଯୁଦ୍ଧକ ହରଣ କରିବାରୁ କୌରବମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ବନ୍ଦୀ କରି ଥିଲେ, ତହୁଁ କୌରବ ସଙ୍ଗ। ବଳରାମ ହସ୍ତିନାପୁରକୁ ଯାଇ ଏହାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହାଙ୍କର ବିବାହ କରାଇଲେ । ଏ ବଜ୍ରନାଭପୁରକୁ ଯାଇ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କୁ ଶମ୍ବର-ସୁତ ବଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନ୍ୟପତ୍ନୀମାନେ ରଙ୍ଗ ରହସ୍ୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହାଙ୍କୁ ନାଗ୍ନବେଶ କରି ଏହାଙ୍କ ପେଟରେ ଲୁଗା ତଳେ ଗୋଟିଏ ଲୌହଘାଡ଼ ରଖି ତା ଉପରେ ଲୁଗା ଗୁଡ଼ାଇ ଦେବାରୁ ଶାମ୍ବ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱା ନାଗ୍ନ ପରି ଦେଖା ଗଲେ । କୁମାରମାନେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ବଶ୍ୱାମିତ୍ର ଆଦି ଋଷିମାନଙ୍କଠାରୁ ନାଗ୍ନବେଶଧାରୀ ଶାମ୍ବଙ୍କୁ ନେଇ ଅଟ୍ଟା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଋଷିମାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—ଏ ନାଗ୍ନ ଗର୍ଭରୁ ପୁତ୍ର ବା କନ୍ୟା, କଅଣ ଜାତ ହେବ ? ଋଷିମାନେ କୁମାରମାନଙ୍କ ଧୃଷ୍ଟତା ଜାଣି ପାର ଜ୍ଞାନ ହେଲେ ଓ ଶାପ ଦେଲେ ଯେ, ଏହା ଗର୍ଭରୁ ଏକ ଲୌହ ମୁଷଳ ଜାତ ହେବ ଓ ଉକ୍ତ ଲୌହ ମୁଷଳ ଯଦୁବଂଶକୁ ନାଶ କରିବ । ସତ୍ୟରୁ ସତ୍ୟ ଶାମ୍ବଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଗୋଟିଏ ମୁଷଳ ବାହାରିଲା । କୁମାରମାନେ ଏହାକୁ ନେଇ ମଥୁରାର ରାଜା ଉଗ୍ରସେନଙ୍କ ନଜରକୁ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ସମାଚାର ଜଣାଇଲେ । ସେ କହିଲେ—ଏ ମୁଷଳକୁ ନେଇ ସମୁଦ୍ର ପାଣିରେ ପଦ୍ମତ ପୃଷ୍ଠରେ ଘୋର ଘୋର ଘଷ କର । ତଦନୁସାରେ କୁମାରମାନେ ଏ ମୁଷଳକୁ ପଦ୍ମତରେ ଘଷିବାରୁ ତହିଁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଲୌହତୁଣ୍ଡି ସମୁଦ୍ର ଜଳରେ ପିଶି ପିଶି ସମୁଦ୍ର ତୀରରେ ଲାଗିଗଲା ଓ ସେଠାରେ ଏରକାର ବନ (ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ବଣ) ଜାତ ହେଲା । ଏଡେ ଘୋର ଘୋର ଘଷା ଅବଶେଷରେ ମୁଷଳରୁ ଖଣ୍ଡେ ଲୁହା ବାଢ଼ ରହିଗଲା । କୁମାରମାନେ ତାକୁ ଖାତର ନ କରି ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲେ । ତାକୁ ଗୋଟିଏ ମାଛ ଟେକିଦେଲା । ଜଣେ ଜେଲେ ସେ ମାଛକୁ ଜାଲରେ ଧରି ଅଣ ଜାତ ନାସକ ଶବରକୁ ଦେଲା । ମାଛ ପେଟରୁ ସେ ଲୁହା ଖଣ୍ଡ ପାଇ ଜାଗ୍ରଣର ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ ଶର ତିଆର କଲାଇ ଓ ଶବର ଦ୍ୱାରା ଜଷିତ ସେହି ବାଣରେ ହରି ଦୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସର ଦେହ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ଉକ୍ତ ଏରକାବନରେ ଯଦୁବଂଶର କୁମାରମାନେ ବଣାବଣି ହୋଇ ମଲେ । (ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ୧୧ଶ ସ୍କନ୍ଧରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।) ଶାମ୍ବ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଶାପରେ କୁଷ୍ଠୀ ହେଲେ ଓ ସେ ଶାକଦ୍ୱୀପରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଆଣି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପୂଜା କରି ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ କଲେ । ଶାମ୍ବ କୋଣାର୍କ ତୀର୍ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜା କରୁଥିବା ମହାତ୍ମ୍ୟରହରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଗୋଟିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟପୁରାଣର ନାମ ଶାମ୍ବପୁରାଣ । ଏ ଉପପୁରାଣ ନାରଦ ଶାମ୍ବଙ୍କୁ କହିଥିଲେ । ଏହି ପୁରାଣରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତବରତ୍ନସ୍ତୋତ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଏକବିଂଶତି ନାମ ଅଛି ।]

ଶାମ୍ବ ଦଶମୀ—ସଂ. ବ—ପୌଷ ଶୁକ୍ଳଦଶମୀ—The 10th day
Śāmba daśamī of the bright-lunar fortnight of Pausba.

ଶାମ୍ବ ପୁରାଣ—ସ. ବ—ଉପପୁରାଣ ବିଶେଷ—Name of a minor
Śāmba purāṇa mythology. [ଦ୍ର—ଏହା ନାରଦ ସୂର୍ଯ୍ୟଭକ୍ତ ଶାମ୍ବଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ।]

ଶାମ୍ବବଣିକ—ସ. ବ (ଶମ୍ବୁ+ଜୀବିକାର୍ଥେ. ଇକ)—ଶଙ୍ଖାରୀ—A dealer
Śāmbabika in or manufacturer of shell-articles.

ଶାମ୍ବର—ସ. ବିଣ (ଶମ୍ବର+ଅ)—ଶମ୍ବର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating
Śāmbara to Śambara. ସଂ. ବ—୧ । ଶାମ୍ବର ଲବଣ—
1. Salt corlected from the Sambar lake.
୨ । ପ୍ଲକ୍ଷ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—2. Slmplocus Racemosus (tree).

ଶାମ୍ବର ଶିଳ୍ପ—ସଂ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ (ହି. ଶ)—
Śāmbara śilpa Magic.

ଶାମ୍ବରି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶାକମ୍ଭର)—୧ । ଶାମ୍ବର ଲବଣ—1. The
Śāmbari salt derived from the Śambar lake of Rajputana. ୨ । ଶମ୍ବର ନାମକ ମୃଗର ଚର୍ମ—
ଶାମ୍ବରୀ ସାମ୍ବରୀ 2. The hide of Śambara deer.

ଶାମ୍ବରିକ—ସଂ. ବ—୧ । (ଶାମ୍ବର+ଇକ, ବଣାଉଜ) ଶଙ୍ଖାରି—
Śāmbarika 1. A dealer in shells. ୨ । (ଶାମ୍ବର +ଇକ) ଯାଦୁଗର—2. Magician.

ଶାମ୍ବରୀ—ସଂ. ବ (ଶମ୍ବର=ଅସୁର ବିଶେଷ+ଉଙ୍ ତ୍ରିୟାର୍ଥେ. ଅ+
Śāmbarī ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ମାୟା—1. Illusion. ୨ ।
(ଶାମ୍ବରୀ ବିଦ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) କୁହୁକ ବିଦ୍ୟା; ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ; ମାୟା ବିଦ୍ୟା—2. Magic; sorcery; the black art.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ବଥିବ ଅଛ ଯେ ଶମର ଦୈତ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲର ପ୍ରଯୋଗ କରିଥିଲ —ହ. ଶ ।] ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଯାଦୁଗର ସ୍ତ୍ରୀ; ଭୂତୁଡ଼ୁଣୀ (ହ୍ର. ଶ)—3. A female magician. ୪ । ଏକପ୍ରକାର ଚନ୍ଦନ; ଶାମ୍ବର ଚନ୍ଦନ (ହ୍ର. ଶ)—4. A kind of sandal wood. ୫ । ଘୋଷ (ହ୍ର. ଶ)—5. Simplocus Racemosus. ୬ । ମଝାରାଙ୍ଗ ଲତା (ହ୍ର. ଶ)—6. A kind of wild creeper.

ଶାମ୍ବୁ(ମ୍ବୂ)କ—ସଂ. ବ (ଶମ୍ବୁ[ମ୍ବୂ]କ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—ଶମୁଟ; ଶାମୁଡା— Śambu(mbū)ka Oyster shell.

ଶାମ୍ଭବ—ସଂ. ବଣ.ସ୍ତ୍ରୀ (ଶମ୍ଭୁ+ଷ୍ୟଞ, ଉପାସକାଦ ଅର୍ଥରେ ଅ)—ଶିବ Śambhaba ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Śiba. ବ—୧ । (ଶାମ୍ଭବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୈବ; ଶିବ ଉପାସକ—1. A worshipper of Śiba. ୨ । ଶମ୍ଭୁ ପୁତ୍ର—2. The son of Śiba. ୩ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଦେବଦାରୁ ବୃକ୍ଷ—3.The pine; the cedar tree; Pinus Longifolius. ୪ । ଗୁଗୁଳ—4. Bedellium. ୫ । କର୍ପୂର—5. Camphor. ୬ । ବିଷ ବିଶେଷ—6. A kind of poison. ୭ । ଶିବମଲ୍ଲିକା ବୃକ୍ଷ (ହ୍ର ଶ); ଅଗସ୍ତି ଗଛ—7. Sesbania Grandiflora tree.

ଶାମ୍ଭବୀ—ସଂ. ବ (ଶମ୍ଭୁ+ଈ)—୧ । ଦୁର୍ଗା; ପାର୍ବତୀ—Śāmbhabi 1. Durgā; Pārbatī. ୨ । ଜଲଦୂବ୍ଜା—2. A sort of blue grass; Panicum Dactylon. ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶାମ୍ଭବର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Śāmbhaba.

ଶାମ୍ଭର—ସଂ. ବ—୧ । (ନାମ) ସ୍ୱଇମ୍ବରାର ଜଣେ ଉତ୍ପାଦକ Śāmbhara ଶମ୍ବର ହ୍ରଦ—1. The salt lake Śambara in Rajaputana. ୨ । ଶାମ୍ଭର ଲବଣ—2. Salt got from Śambhara lake.

ଶାମ୍ଭର ଲବଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶାକମ୍ଭର)—ରୌମକ ଲବଣ; ଶମ୍ବର Śambhari labaṇa ହ୍ରଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଏକପ୍ରକାର ଲୁଣ— सम्बर लवण A kind of salt extracted from the salt lake of Rajaputana. सांभर नमक

ଶାମ୍ୟ—ଦେ. ବଣ—ଉପଶାନ୍ତ; ଶାନ୍ତ ଶ ଚଲ—Pacified. [ଦ୍ର—Śāmya ଏମନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟୁତ ବଳବତ୍ତମ ଯାଦବ ବଳ ବଦ୍ଧ ଶାମ୍ୟ—शान्त शम ଜଗନ୍ନାଥ. ଭ୍ରଗବତ ।] ସଂ. ବ (ଶମ+ଯ)—୧ । ଶମତା ବା ଶାନ୍ତିର ଭାବ (ହ୍ର. ଶ)—1. Conciliation; pacification. ୨ । ବନ୍ଧୁତା; ଘନିଷ୍ଠତାପଣ (ହ୍ର. ଶ)—2. Relationship; kinship. ୩ । ଶାନ୍ତି (ହ୍ର. ଶ)—3. Peace; tranquility.

ଶାମ୍ୟକର—ଦେ. ବ—ଶୀତଳକର; ଶାନ୍ତକର—Alleviating. Śāmyakara [ଦ୍ର—ମୋ ଦେହ ତାପ ନବାର ଶାମ୍ୟକର ଲହଣ ସିଞ୍ଚ ଅନାଇ—ପ୍ରାଚୀ. ରଘବାହୁଥି ।]

ଶାମ୍ୟପ୍ରାସ—ସଂ. ବ—ସଜ୍ଞର ବଳି (ହ୍ର: ଶ) Śāmyaprāsa Victim of a sacrifice.

ଶାମ୍ରାଣୀ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଧୂଣା Śāmrāṇi Resin.

ଶାୟକ—ସ: ବ—(ଶୋ ଧାତୁ=ତୀକ୍ଷ୍ଣ କରିବା+ଭର୍ମ୍ମ ଅଚ)—୧ । ବାଣ; ତୀର; ଶର—1. Arrow. ୨ । ଖଡ୍ଗ—2. Sword. [ଦ୍ର—ବଙ୍କେ କୋଣ ବୋଣ ଶାୟକ ଶାୟକ ମସ୍ତକ ଘରେ ଚୂଇଲି । ବଙ୍କ—ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ]

ଶାୟିକ—ଶ. ବ ସଂ—ଯେ ଶଯ୍ୟା ଦ୍ୱାର ଅପଣା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରେ Śāyika A person who ekes out his living by hiring or selling beds or beddings.

ଶାୟିତ—ସଂ ବଣ.—(ଶୀ ଧାତୁ ଟିତ=ଶାୟିଧାତୁ=ଶୁଆଇବା+କର୍ମ୍ମଣି Śāyita ୧ । ଯାହାକୁ ଶୁଆଇ ରଖାଯାଇଥାଏ—1 Caused to (ଶାୟିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) sleep; laid to sleep. ୨। ଭୂମିରେ ନଖାଇତ 2. Felled to the ground; made to fall; laid down.

ଶାୟିତା—ସଂ ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ (ଶାୟିତ+ଅ)-ଶାୟିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine Śāyitā of Śāyita ସଂ ବ—ଶୟନ; ଶୋଇବା (ହ୍ର. ଶ) Sleeping.

ଶାୟୀ ସ ବଣ ପୁଂ—(ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ବ୍ୟବହୃତ, ଯଥା—ଜଳଶାୟୀ, ଶ୍ରୀସ୍ୱେଦାର୍ଣ୍ଣବ (ଶାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶାୟୀ)—ଯେ ଶୟନ କରେ—(In compound) Sleeping on. [ଦ୍ର—ଦଗ୍ଧଶାୟୀ ସ୍ତ୍ରୋଗିଷ୍ଠାସେ ବସମଯୂ । ବ୍ରଧାନାଥ—ଚଉତା ।]

ଶାର୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଦୁର୍ବଳ ହେବା— Śār (root) To become weak.

ଶାର—ସଂ ବଣ.—(ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଅମ୍ବା ଶାର Śāra ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । କୃଷ୍ଣ, ରକ୍ତ ଓ ଶୁକ୍ଳ, ଏହିତିନୋଟି ବର୍ଣ୍ଣ ମିଶ୍ରିତ—1 Of mixed colour (black, red and white mixed). ୨ । ନୀଳ ଓ ପୀତ ବର୍ଣ୍ଣ ମିଶ୍ରିତ—2. Of mixed colour (blue and yellow mixed) ୩ । ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତ—3. Variegated. ବ.—୧। ଦ୍ରବ୍ଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ; ଶାଗୁଆ ରଙ୍ଗ— I. Green colour; emerald. ୨ । ପୀତବର୍ଣ୍ଣ—2. Yellow. ୩ । ବାୟୁ—3. The air. ୪ । ହିଂସା—4. Envy; malice; hostility. ୫ । ଏକ ପ୍ରକାର ପଶା (ହ୍ର. ଶ)—5. A kind of dice. ପୁଂ—ଶାର; ମଇନା ପକ୍ଷୀ—The hill-myna bird.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାରଗୁଣା—ବା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ ଶକୁନ)—ଶକୁନ ପକ୍ଷୀ—
Śāraguṇā ଶକୁନ ଗୀଧ The vulture.
(ଶ ରଗୁଣୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ

ଶାରଗୁଣି—ଦେ. ବ.—(ସ. ଶାବଣ)—ଶାରଦ ଧାନ ବଆରରେ ଜନ୍ମିବା
Śāraguṇi ଏକ ପ୍ରକାର ଲତାଘାସ—A kind of creeping
ଆଗାହା weed growing in paddy fields. [ଦ୍ର—
ଶାଗୁଣି ଘାସ } ଏହାର ପତ୍ର ବାଉଁଶ ପତ୍ର ପରି । ଏ ଘାସକୁ
ଶାର୍ଗୁଣି ଘାସ } ଅନ୍ୟରୂପ] ବଆରରୁ ଓଗାଡ଼ିଲେ ଏହାର ଅଗ ଛିଣ୍ଡି
ଶାବଣା(ଣି) ଆସେ ଓ ମୂଳ ବଆରରେ ରହି ପୁଣି
ଜଅଁଳେ ଓ ଧାନ ବଆରଯାକ ମାଡ଼ି ଧାନ ଉତ୍ତରୁ ନଷ୍ଟ
କରିଦିଏ । ଏହାକୁ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଶର୍‌ବନା ବୋଲି
କହନ୍ତି ।]

ଶାରଙ୍ଗ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଶାର=ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ + ଅଙ୍ଗ
Śāraṅga ଯାହାର)—୧ । ଶାରଙ୍ଗ (ଦେଶ)—1. Śāraṅga
(See) ୨ । ମୟୂର—2. Pea-cock. ୩ । ଅବ୍ଜ; ପଦ୍ମ-
3. Lotus. ୪ । ଚନ୍ଦ୍ର—4. The moon. ୫ । ମରାଳ;
ହଂସ—5. Swan. ୬ । କୃଷ୍ଣକ—6. Coccyster,
genus Coculus. ୭ । ଗଜ—7. Elephant. ୮।
ଭୃଙ୍ଗ—8. Black bee. ୯ । ମରୁଭାଦନ; ମୃଗ—9.
Deer. ୧୦ । ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ରାତ୍ରି—10. Moonlit
night. ୧୧ । ସୁକାନ୍ତି; ଶୋଭା—11. Beauty. ୧୨
ଗୃହ; ବାସ—12. Residence; house. ୧୩ ।
କୁସୁମ-13. Safflower. ୧୪ । ସିଂହ-14. Lion. ୧୫
କୋକିଳ—15. Cuckoo. ୧୬ । ସାରସ ପକ୍ଷୀ—16.
The white stork or crane. ୧୭ । କର୍ପୂର—
17. Camphor. ୧୮ । ଅଗୁରୁ—18. Agalochia
୧୯ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ—19. Gold. ୨୦ । ରତ୍ନ—20. Gem.
୨୧ । ବସୁଧା—21. The earth. ୨୨ । ବୀଣା—22.
Harp. ୨୩ । ଘନ; ମେଘ—23. Cloud. ୨୪ ।
ଖଞ୍ଜନ ପକ୍ଷୀ—24. Wagtail (a bird) ୨୫ । ଶଙ୍ଖ-
25, Conch. ୨୬ । ମନ୍ମଥଗୁଣ—26. The bow of
Cupid. ୨୭ । ବିଘ୍ନ—27. Obstacle. [ଦ୍ର—ଧ୍ରୁବ
ନକ୍ଷତ୍ର ପୁସ୍ତକରେ ଶାରଙ୍ଗ ଶବ୍ଦର ରୂପଲକ୍ଷିତ ଅର୍ଥମାନ
ମିଳେ—

"ଅଟ୍ଟେ ଉତ୍ତମଗ୍ଗଲଗୃଦ୍ଧଗଜେ ଭୃଙ୍ଗେ ମରୁଭାଦନେ,
ଶୁକ୍ଳାରମ୍ଭି ସୁକାନ୍ତି ବାସ କୁସୁମେ ସିଂହେ ପିକେ ସାରସେ,
କର୍ପୂର୍‌ଗୁରୁ ହେମ ରତ୍ନ ବସୁଧା ବୀଣା ଘନେ ଖଞ୍ଜନେ,
ଶଙ୍ଖେ ମନ୍ମଥଗୁଣ ବିଘ୍ନ ଦଠିକେ ଶାରଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ସ୍ମୃତଃ ।"

'ଶାରଙ୍ଗ' ଶବ୍ଦର କେତେକ ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ଅର୍ଥ ଯୁକ୍ତ ଗୋଷ୍ଠୀର
ସଙ୍ଗୀତର ପଦ ଅଛି ।

ଶାରଙ୍ଗରଦ ପଲଙ୍କେ
ଶାରଙ୍ଗ ପଚିଲ ଅଙ୍କେ
ଶାରଙ୍ଗ ମୁଖୀ ଶାରଙ୍ଗ ଶାରଙ୍ଗରେ ମାତିଲେ ।

ବିଣ—୧ । କଠିନ—1 Hard. ୨ । ନାନାବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ;
କଳଙ୍କଯୁକ୍ତ—2. Variegated; of mixed colour;
mottled; spotted. ତତ. ବ.—୧ । ଶାରଙ୍ଗୀ
ଶାରଙ୍ଗ (ଦେଶ)—1. Śāraṅgī (See) ୨ । (ସ ଶାର୍ଙ୍ଗ) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ
ସାରଂଗୀ ଧନୁ—୨. Name of the bow of Bishnu.

ଶାରଙ୍ଗକ—ସ. ବ.—ଏକ ପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ (ହି.ଶ)
Śāraṅgaka A kind of bird.

ଶାରଙ୍ଗ ଧର—ଦେ. ବ—ଶାରଙ୍ଗଧର (ଦେଖ)
Śāraṅga dhara Śāraṅga dhara (see)

ଶାରଙ୍ଗ ଯୋଡ଼ି—ଦେ: ବ.—୧। କଟକର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ
Śāraṅga jordi 1. Name of a village to the
south of Cuttack. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଓଡ଼ିଶା
ଗ୍ରାଙ୍କର ନଅରର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖାଯାଏ ।] ୨ । ପୁରୀ-
ଜିଲ୍ଲାର ଗ୍ରାମ ବିଶେଷ—2. Name of a village in
the district of Puri

ଶାରଙ୍ଗଷ୍ଟା—ସଂ ବ.—୧ । କାକଡଙ୍ଗା (ହି.ଶ)—1. Leea Hirta
Śāraṅgashṭā (plant). ୨ । ଗୁଞ୍ଜା (ହି. ଶ)—2. The
seed of Abrus Precatorius.

ଶାରଙ୍ଗଶରଧାରୀ—ଦେ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ
Śāraṅgaśaradhari Bishnu [ଦ୍ର—ବନୋଦା
ସାରଙ୍ଗରେ ଶାରଙ୍ଗଶରଧାରୀ ଯେ,
ଭଙ୍ଗ—ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ]

ଶାରଙ୍ଗାକ୍ଷୀ—ସଂ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—ହରିଣନୟନା; ମୃଗଲୋଚନା—Having
Śāraṅgākshī eyes as graceful as those of a
deer.

ଶାରଙ୍ଗୀ -ସଂ ବ.—(ଶାରଙ୍ଗ=ଭୃଙ୍ଗ+ଈ; ଏହାର ଶବ୍ଦ ଭୃଙ୍ଗର
Śāraṅgī ଝଙ୍କାର ସଦୃଶ ଥିବାରୁ)—ତାରଯୁକ୍ତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ
[ଶାର(ରେ)ଙ୍ଗୀ—ଦେ ରୁଗ] ଏକପ୍ରକାର ବେଦେଲ୍ଲ—A sort
of stringed musical instrument; a kind
of lute. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଉତ୍ତମାଙ୍ଗ କଦ୍ଦୁଙ୍ଗଳ ଦ୍ୱାରା
ବାଦ୍ୟତ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଶାରଙ୍ଗୀର ଉତ୍ତମାଙ୍ଗ ବେଦେଲ୍ଲର ଉଚ୍ଚି
ପରି ଧନୁସାକାର ଯଷ୍ଟି ଘର୍ଷଣରେ ବାଦିତ ହୁଏ ।
ଶାରଙ୍ଗ ବାଜିୟେ ଦେ. ବ.—ଶାରଙ୍ଗବାଦ୍ୟ ବାଦକ—A person
ଶାରଂଗି ବଜାନେବାଲା who plays on the 'Śāraṅgi'
instrument.

ଶାରଦ—ସ. ବଣ (ଶରତ୍+ସମ୍ଭାର ଅର୍ଥରେ. ଅ)—୧ । ଶରତ୍-
Śārada କାଳୀନ; ଶାରତସମ୍ବନ୍ଧୀ—1. Autumnal. ୨। ଅଭିଭୂତ—
(ଶାରଦା[ତା]-ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Confounded. ୩ । ବିନୀତ; ଶାନ୍ତାଳୀନ—
3. Obedient; humble. ୪ । ନବୀନ: ନୂତନ—
4. New. ୫ । ପ୍ରଶସ୍ତ—5. Wide; broad. ୬ ।
ସାମ୍ବତ୍ସରିକ—6. Annual. ୭ । ଲଜ୍ଜାବାନ୍ (ହି.ଶ)—
7. Coy; modest. ବ—୧ । ଶରତ୍‌କାଳ (ଭାଦ୍ର ଓ
ଅଶ୍ୱିନ ମାସ)—1. Autumn. ୨ । (ଶରତ୍=
ବତ୍ସର+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ) ବତ୍ସର; ବର୍ଷ—2. Year. ୩ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୀଡ଼ା; ରୋଗ—3. Disease. ୪ । ଶରତ୍‌କାଲୀନ ଧାନ୍ୟ—4. Autumnal paddy. ୫ । ଶରତ୍‌କାଳୀନ ଶସ୍ୟ ବିଶେଷ—5. A sort of autumnal grain. ୬ । ଶସ୍ୟ—6. Grain; corn. ୭ । ଏକ ଜାତୀୟ ମୁଗ; ମେଥି ମୁଗ; ପୀତ ମୁଦ୍ଗ—7. A kind of bean; yellow variety of Phaseolus Moonga. ୮ । ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମ—8. White lotus. ୯ । ବହୁଳ—9. Mimusops Elengi (tree). ୧୦ । ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ; ଛତିଅନା—10. Alstonia Scholaris (tree). ୧୧ । ମେଘ (ହି. ଶ)—11. Cloud. ୧୨ । କାଶ ତୃଣ (ହି. ଶ)—12. Saccharum Spontaneum. ୧୩ । ରୋଗ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—13. A kind of disease.

ଶାରଦ ଚନ୍ଦ୍ର—ସ. ବି (କର୍ମଧା; ଶାରଦ+ଚନ୍ଦ୍ର)—ଶରତ୍‌କାଳୀନ ନିର୍ମଳଚନ୍ଦ୍ର; ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ର—Clear moon appearing in autumn nights.
Śārada chandra (ଶାରଦଚନ୍ଦ୍ର ମା, ଶାରଦ ଶଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶାରଦ ଧାନ—ଦେ. ବି (ସ. ଶାରଦ+ଧାନ୍ୟ)—ଶରତ୍‌କାଳରେ ଜନ୍ମୁଥିବା ଶୀତକାଳରେ କଟାଯିବା ଧାନ; ଶାଳି ଆମନ ଧାନ ଧାନ—Winter-rice (paddy). [ଦ୍ର—ଏହ ଅଗହନୀ, ଜଡହନ ଧାନ ପ୍ରାୟ ଜଳ ଜମିରେ ହୁଏ । ବୈଶାଖ ଓ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ମାସରେ ବୁଣା ଦୋଇ ପୁଷ, ମାଘରେ କଟାଯାଏ ଏଥିରେ ସରୁ ମୋଟ ଧାନ ଅଛି । ଏହାର କେତେକ ପ୍ରକାର ଯଥା—
Śārada dhāna

୧ । ଲଘୁ—କ୍ଷେତରଙ୍କା, ମୋଟିଆ, ରଙ୍ଗେଇସିଙ୍ଗା, ଜଆଳ, ହାଡ଼ୁଆ, ଲଙ୍କା, ବୋଦଲାତଙ୍କା, ସଆ(ଡ଼)ରି, ନାରଦା, ବଙ୍କିଘାଣ୍ଟ, ପଲ୍ଲଶଫୁଲ, ଝୁଡମୁଣ୍ଡି, ଦଣ୍ଡାରୁଆ ।

୨ । ଗୁରୁ—କାଳାଜିରା, ନରସିଂହଭୋଗ, ସୁଚୁଲି, ବଥନଭୋଗ, ଦୁର୍ଗାଭୋଗ, ନପଛଭୋଗ, ମଧୁମାଲତୀ, ବାଙ୍ଗରମାଧୋଇ, ଗଙ୍ଗାବାଲି, ମାଛକଙ୍କା, ଧଳାଢେଇ, ଜଲାଢେଇ, ମୁକ୍ତାଢେଇ, ଗୋପାଳଭୋଗ, ରତ୍ତନଚୁରା, ମକଗ୍ଧ, କାମୋଦ, ଦଅଣାଗୁଣ୍ଡି, ଫୁଲସିଙ୍ଗୁଳ, ରଙ୍ଗପଞ୍ଜିଆ, ଜଳାପଞ୍ଜିଆ, ଚଙ୍କା, ଫୁଣ୍ଡା, ମେଥିବାସ, ବାସବଙ୍ଗା, ଜଳାଜର, କାଳିମୁଣ୍ଡିଆ, ଘିଅଁଚୁବାସ, ସୁବର୍ଣ୍ଣକେତଙ୍କା, ଗୁଥପେଣ୍ଡି ।

୩ । ପାଣିରେ ହେବା ଗୁରୁ ଶାରଦ ଧାନ—
ଭବଡା, ଲଙ୍କା, ବାଲୁପାମର୍ଦ୍ଦନ, ହରଶଙ୍କର, ଦୁବି, ବୋଇତାଳପଞ୍ଜିଆ, ବୋଇଲ୍ଲବାଇ, ଜଷ୍ଟେଇଶିଆଳ, ଖୁଗ୍ଧ, ଓଟ୍ଟୁରୁଆ, ରକ୍ତଚନ୍ଦନ, ବାଉଁଶମୂଳୀ, ଜଳଦଥ ମାଗୁଣ୍ଡ ।]

ଶାରଦ ନିଶା—ସ. ବି—ଶରତ୍‌କାଳୀନ ନିର୍ମଳାକାଶଯୁକ୍ତ ରାତ୍ରି—Clear and cloudless nights of autumn.
Śārada niśā
ଶାରଦ ଯାମିନୀ, ଶାରଦ ରଜନୀ, ଶାରଦ ରାତ୍ରି } ଅନ୍ୟରୂପ

ଶାରଦ ଯାବନାଳ—ସ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶରତ୍‌କାଳରେ ଜନ୍ମୁଥିବା ବାଜରା—A sort of autumnal maize. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧୁରରସ, ଶୀତଳ, ଗୁରୁପାକ, ପିତ୍ତଳ, ଶ୍ଳେଷ୍ମାବର୍ଦ୍ଧକ, ଶୁକ୍ରଜନକ, ବଳକର ଓ ସୃଷ୍ଟିକର ।]
Śārada jābanāla

ଶାରଦ(ଡୁ,ଦୋ,ଦୌ)ଳି—ଦେ. ବି—ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳି (ଦେଖ)
Śārada(du,do.dau)li Śārddulī. (See)

ଶାରଦା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶାରଦ+ଅ)—୧ । ବାଗ୍‌ଦେବୀ; ସରସ୍ୱତୀ—1; The Goddess of learning. ୨ । ଦୁର୍ଗା—2. Goddess Durga. ୩ । ଶ୍ୟାମାଲତା; ଶାରିବା; ସୁଆଁଲତ—3. Indian sarsaparilla; Hemidesmus Indicus (creeper). ୪ । ବାହ୍ମୀ; ଥୁଲୁଥୁଡ଼ି ମଣ୍ଡୁକପର୍ଣ୍ଣୀ—1. A sort of plant, Indian pennywort. ୫ । ହ୍ରଲମୋଚିକା, ହ୍ରଡ଼ମିଶାଗ—5. A sort of aquatic potherb. ୬ । ସୁଳଫଲ—6. Jonidinam Saffruticosum. ୭ । ସ୍ୱଶାବିଶେଷ (ହି. ଶ)—7. A kind of lute. ୮ । ପ୍ରାଚୀନକାଳର ଲିପିବିଶେଷ—8. A kind of ancient script. ଦେ. ୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ—1. Name of females. ୨ । (ପୁଂ) ଶାରଦାକୁମାରର ଡାକନାମ—2. Name for calling Śāradākumāra.
शारदा **शारदा**

ଶାରଦା କୁମାର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ସରସ୍ୱତୀ ପୁତ; ପଣ୍ଡିତ—A learned man. ଦେ. ବି. ପୁଂ—(ଶାରଦା ନନ୍ଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.
Śāradā kumāra

ଶାରଦା ବିଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ବିବାହ ସମୟରେ ବାଳିକାଙ୍କ ବୟସ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ୧୯୨୮ ର ବାଲ୍ୟବିବାହ ନିରୋଧ ଆଇନ (ଶାରଦା ଆଇନ—ଦେ. ରୂପ)
Śāradā bil
शारदा आईन(बील) **शारदा कानुन**
Imperial Act 19 of 1928 (child-marriage Restraint Act) [ଦ୍ର—ଏହ ଆଇନ ଦ୍ୱାରା ବାଳକ ୧୮ ବର୍ଷରୁ କମ ବୟସ୍କରେ ଓ ବାଳିକା ୧୪ ବର୍ଷରୁ କମ ବୟସ୍କରେ ବିବାହ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ଏହ ଆଇନ୍ ନ ମାନି ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଇଥିବା ଅଭିଭାବକ, ଅଥବା ସାବାଳିକ ବିବାହକାର୍ଯ୍ୟ ବା ବିବାହର ଯୋଗାଡ଼ କରିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଏକ ମାସ ଅଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଏବଂ ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜରିମାନା ହେବ]

ଶାରଦିକ—ସ. ବି (ଶରତ୍+ଇକ)—୧ । ଶରତ୍‌ଋତୁରେ ହେବା ଜ୍ୱର (ହି. ଶ)—1. Autumnal fever. ୨ । ରୋଗ (ହି. ଶ)—2. Disease. ୩ । ଶ୍ରାଦ୍ଧ (ହି.ଶ) 3. Rice-offerings to the manes.
Śāradika

ଶାରଦୀ—ସ. ବି (ଶାରଦ+ଈ)—୧ । ଶରତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; କୋ ଜାଗର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣିମା—1. The full moon day of Āswina. ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ସାତଟି ଔଷଧିର
Śāradi

ଜଳପିପୁଲି—2. Purple Lippia Nodiflora; a kind of aquatic creeper. ୩। ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ ବୃକ୍ଷ; ଛତିଅନା ଗଛ—3. Alstonia Scholaris(tree). ୪। (ଶବ୍+ଈ)—ଅପରାଜିତା (ହି.ଶ)—4. Clitoris flower and creeper. ୫। ଶ୍ୱେତକମଳ (ହି. ଶ) 5. White lotus. ୬। ଅନ୍ନ ଓ ଫଳ ଆଦ (ହି. ଶ)-6. Food grains and fruits. ଫ. ରୂ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶାରଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Śārada.

ଶାରଦୀୟ—ବି. ବ୍ରୀ (ଶରଦ୍+ଈୟ)—ଶରତ୍‌କାଳୀନ—Śāradīya Autumnal.

(ଶାରଦୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାରଦୀୟ ଉତ୍ସବ—ସ. ବ—ଶରତ୍‌କାଳରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଉତ୍ସବ—Śāradiya utsaba Autumnal festival.

ଶାରଦୀୟ ପୂଜା—ସଂ. ତ—ଶରତ୍‌କାଳୀନ ଦୁର୍ଗାପୂଜା—The worship of Durgā held during autumn. Śāradīya pūjā (ଶାରଦୀୟ ମହାପୂଜା—ଅନ୍ୟରୂପ

ଶାରଦୀୟ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ସଂ. ବ—କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଅଶ୍ୱିନର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—Śāradiya pūrṇṇimā The full moon of Aświna.

ଶାରଦ୍ୱତ—ଦେ.ବ (ସଂ. ସାରଦ୍ୱତ)—କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟ—Kṛupāchārjya Śāradwata (ଦ୍ର—ଅର୍ଜୁନ ଶରରେ ଘାଇଲାପାଇ ଶାରଦ୍ୱତ, ପଡିଲେ ଜଳ ଉପେ ଦୋଇଣ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ]

ଶାରଦ୍ୟ—ସ. ବଣ.—(ଶରଦ୍+ଯ)—ଶରତ୍‌କାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Śāradya Autumnal.

ଶାରି(ରୀ)—ସ. ବ—(ଶୃ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ;)—୧। Śāri(rī) (ପୁଂ) –ଅଙ୍କ ଗୁଟିକା; ପାଶତ; ପଶା ଖେଳର ଗୋଟି; ପାଶ ବାଡ଼ିର ବଲ—1. A chessman; balls of metal, wood or ivory used in the game of dice. ୨। (ସ୍ତ୍ରୀ)-- ମଇନା; ଶାରୀ ପକ୍ଷୀ—2.The myna bird; Gracula Religiosa. ୩। ସାରଣା ବଜାଇବାର ଯଷ୍ଟି—3. A stick used in tuning the harp. ୪। (+କର୍ମ ଇ) ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ହାତୀ ପିଠିରେ ପକାଯିବା ପଲାଣ—4. A cushion put on the back of a war elephant; the pack saddle of a war-elephant. ୫। ଠକାରଣା; ଛଳ—5. Cheating; deception. ୬। ଭର୍ତ୍ସନାବାଦ 6. Rebuke; censure. ୭। ଏକ ପ୍ରକାର ଗୀତ (ହି.ଶ) —7. A kind of song. ଦେ. ବ. (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶାରୀ ସାରିକା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ଶାରିଆ—ଦେ. ବ.—(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶାରି ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—Name Śāriā for calling a woman named Śāri. ବଣ-- ସାରିଆ ସେହନ୍ତା; ଗେଡ଼ୁଆ—Fondly brought up.

ଶାରିକା—ସ. ବ—(ଶାରି+କ+ଅ)—୧। ମଇନା ପକ୍ଷୀ—1. Śarikā Hill myna. ୨। ସତରଞ୍ଜ ବା ପଶାଖେଳ (ହି. ଶ)-2. The game of dice. ୩। ଶାରଙ୍ଗୀ ଆଦ ବଜାଇବା କମାଣୀ (ହି.ଶ)—3. A bow to set stringed instruments to music. ୪। ସାରଣା ବା ଶାରଙ୍ଗୀ ଆଦ ବାଦନ କର୍ମ (ହି.ଶ)—4. Playing on the harp. ୫। ଦୁର୍ଗା (ହି.ଶ)—5 Durgā.

ଶାରିତ—ସ. ବ୧—ରଙ୍ଗିନ୍; ବହୁ ବରନ୍ତ (ହି.ଶ) Śārita Multicoloured

ଶାରି(ରୀ) ଫଳ(ପଟ୍ଟ)—ସ. ବ.—ପଶା ଖେଳର ଛକ; ପଶାପାଲ—Śāri(rī) phala(paṭa) The chessboard; the [ଶାରି(ରୀ)ଫଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ] board in the game of dice.

ଶାରିବା—ସ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—୧। ସୁଅଁଲଇ; ଶ୍ୟାମାଲତା; କୃଷ୍ଣ ଶାରିବା—1. Indian sarsaparilla ୨। ବେମ୍ବିଡ଼ି ଅ. ସ—ଶ୍ୟାମା, ଜଳପର୍ଣ୍ଣିକା,] ଲଇ; ଶୁକ୍ଳଶାରିବା (ଲଡା); ଅନନ୍ତ ଗୋପୀ, ଗୋପବଧୂ। ମୂଳ—2. Indian sarsaparilla; Hemidesmus Indicus. [ଦ୍—କୃଷ୍ଣସାରିବା ଯଦି ଯାମ୍ପଦି ହୁଏ; ତହୁଁ ଶୁକ୍ଳ ଶାରିବା ଯଦି ଉପରେ ଧଳା ବାଗ-ମାନ ଥାଏ; ଏଥିର ମୂଳ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।] ୩। ଇରାସ; ପୁନ୍ନିଲତା (ହି. ଶ)—Fogonia Arabica (plant). ଅନନ୍ତମୂଳ ଅନନ୍ତମୂଳ, ଉପଳସରି ଓ—ଗୁଅ ଘାଳ ଲତା, ଚେମ୍ବେଡ଼ ଲଇ

ଶାରି(ରୀ) ଶୃଙ୍ଖଳା—ସଂ ବ—ପାଶକ ବିଶେଷ; ଏକପ୍ରକାର ପଶାଖେଳ—Śari(ri) Śṛunkhalā A sort of game at dice.

ଶାରି(ରୀ) ଶୃଙ୍ଗ—ସଂବ.—ପଶା ଖେଳିବା ଗୋଟି (ହି.ଶ)—The bits Śāri (ri) śṛunga or chessmen in the game of dice.

ଶାରୀ—ସଂ ବ—୧। ଶାରି (ଦେଖ)—1. Śari (See) ୨। କୁଶ ତୃଣ Śārī (ହି.ଶ)—2.The kuśa grass. ୩।ମୁଞ୍ଜ ତୃଣ (ହି.ଶ) Muñja grass: ୪। ଖେଳିବାର ଗେଣ୍ଡୁ (ହି ଶ) —4. Play ball.

ଶାରୀର—ସଂ ବଣ—(ଶରୀର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—୧। ଶରୀର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; Śarīra ଦୈହିକ—Relating to the body; corporal; bodily ୨। ଦେହଜାତ—2. Born of the body. ବ—୧। ଜୀବାତ୍ମା—1 The Vital Force inside the body. ୨। ବୃଷ—2 A bull ୩। ବେଦାନ୍ତସୂତ୍ର 3. A maxim of the Bedānta philosophy; ୪। ଶରୀର ପ୍ରତି ହେବା ଦୁଃଖ—4 The troubles to which the body is subject. [ଦ୍—ଏହା ତିନିପ୍ରକାର, ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଅଧିଦୈବିକ ଓ ଅଧିଭୌତିକ]।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାସ୍ତ୍ରକ- ସଂ ବିଣ—(ଶାସ୍ତ୍ର+କ)—ଶସ୍ତ୍ରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ (ହି. ଶ)—Śāriraka Born of the body. ସଂ ବି-ବେଦାନ୍ତ ମୀମାଂସା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ - A commentary on the Bedānta by 'Śaṅkarāchārjya; an enquiry into the nature of the embodied spirit; applied to the famous pantheistic commentary by 'Śaṅkarāchārjya'

ଶାସ୍ତ୍ରରକ ଭାଷ୍ୟ—ସ. ବି—ଶାସ୍ତ୍ରରକ (ଦେଖ) Śariraka bhāshya Śārīraka (See)

ଶାସ୍ତ୍ରରକ ସୂତ୍ର—ସ. ବି—ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କ ରଚିତ ବେଦାନ୍ତ ସୂତ୍ର— Śarīraka sūtra The aphorisms of Bedānta by Bedabyāsa.

ଶାସ୍ତ୍ରର ତତ୍ତ୍ୱ—ସ. ବି—ଶସ୍ତ୍ରର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ— Śarīra tattwa The principles of physiology. [ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଜ୍ଞାନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଜ୍ଞାନ—ସ. ବି—ଜୀବ ଶସ୍ତ୍ରର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାପକ ଶାସ୍ତ୍ର— Śārīra bijñāna The science of the body; physiolgy.

ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଦ୍ୟା, ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଜ୍ଞାନ, ଶାସ୍ତ୍ରର ଶାସ୍ତ୍ର } —ଅନ୍ୟରୂପ

ଶାସ୍ତ୍ରର ସ୍ଥାନ—ସ. ବି – ଦୈହିକ ତତ୍ତ୍ୱ ନିରୂପିତ ଶାସ୍ତ୍ର; ଦେହର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ Śarira sthāna ଅଂଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶାସ୍ତ୍ର; ଦେହାଂଶ ସ୍ଥାନ ବିଦ୍ୟା—Anatomy.

ଶାସ୍ତ୍ରରକ—ସ. ବିଣ—(ଶସ୍ତ୍ର+ସମ୍ବନ୍ଧ ଅର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । କାୟିକ, Śārīrika ଦୈହିକ; ଶସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Corporal; bodily. ୨ । ଶସ୍ତ୍ରରଜାତ; ଦେହରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—2. Born of the body. ବି.—୧ । ଜୀବାତ୍ମା—1. The Vital Essence; vitality; the vital principle of living beings. ୨ । ବେଦାନ୍ତ ସୂତ୍ର—2. The maxims of the Bedānta philosophy.

ଶାରୁକ——ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉକ) Śāruka ୧ । ହିଂସୁ—1. Revengeful; spiteful; mis- [ଶାରୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ] chievous. ୨ । ହତ୍ୟାକର; ଘାତକ— 2. Murderous.

ଶାରେଙ୍ଗିବାଉଁଶ—ଦେ. ବି—ଡେଲିଙ୍ଗି ବାଉଁଶ (ଦେଖ) Śareṅgi bāuñśa Deliṅgi bāuñśa (See)

ଶାର୍କ– ସ. ବି—୧ । ଚିନି; ଶର୍କରା (ହି. ଶ)—1. Sugar. Śārka ୨ । (ନାମ) ଗୋତ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଋଷି ବିଶେଷ (ହି. ଶ)— 2. Name of a sage who was the proginitor of a clan.

ଶାର୍କକ—ସ. ବି—୧ । ଦୁଧର ଫେଣ (ହି. ଶ)—1. Froth of Śārkaka milk. ୨ । ଚିନିର ଖଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—2. A ball of sugar. ୩ । ମାଂସର ଖଣ୍ଡ (ହି. ଶ)— 3. A lump of meat.

ଶାର୍କର—ସ. ବିଣ—(ଶର୍କରା+ଉତ୍ପାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଶର୍କରାରୁ ଜାତ Śārkara 1. Produced from sugar. ୨ । ଶର୍କରା ମିଶ୍ରିତ —2. Sugared. ୩ । କଙ୍କର ମିଶ୍ରିତ; ଗୋଡ଼ିଆ— 3. Gravelly. ୪ । ଦାନାଦାର—4. Crystalline. ବି.—୧ । ମିଶ୍ରି—1. Sugar candy. ୨ । ଦୁଧର ଫେଣ (ହି. ଶ)—2. Foam of milk. ୩ । ମ୍ଲେଚ୍ଛ ବୃକ୍ଷ [ହି. ଶ]—3. Simplocus Racemosus. ୪ । ଗୋଡ଼ିଆ ଭୂମି (ହି. ଶ)—4. Gravelly soil.

ଶାର୍କରକ—ସ. ବି—(ଶାର୍କର+କ)—୧ । କଙ୍କରମୟ ସ୍ଥାନ (ହି. ଶ)— Śārkaraka 1. Gravelly soil. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବହୁତ ଚିନି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ [ହି.ଶ]—2. A place where a large quantity of sugar is manufactured. ସଂ. ବିଣ—କଙ୍କରମୟ (ହି. ଶ)— Gravelly.

ଶାର୍କର ମଦ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଚିନି ଓ ଧାୟି ଫୁଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ— Śārkara madya Wine distilled from sugar and Dhatakī flower.

ଶାର୍ଙ୍ଗ—ସଂ. ବିଣ—[ଶୃଙ୍ଗ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଶୃଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Śārṅga 1. Relating to horn. ୨ । ଶୃଙ୍ଗ ନିର୍ମିତ— 2. Made of horn. ବି.—୧ । ଧନୁ—1. A bow. ୨ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଧନୁ—2. The bow of Bishṇu. ୩ । ଆର୍ଦ୍ରକ; ଅଦା—3. Ginger. ୪ । ସାମଗାନ ବିଶେଷ—4 A kind of vedic song.

ଶାର୍ଙ୍ଗକ—ସ. ବି (ଶାର୍ଙ୍ଗ+କ)—୧ । ଧନୁର୍ବାଣ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A Śārṅgaka bowman. ୨ । ପକ୍ଷୀ (ହି.ଶ)—2. Bird.

ଶାର୍ଙ୍ଗଧର—ସ. ବି. ପୁଂ (ଶାର୍ଙ୍ଗ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ— Śārṅgadhara 1. Bishṇu. ୨ । ଧନୁର୍ବାଣ ବ୍ୟକ୍ତି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. An archer. ଦେ. ବି. ପୁଂ— ମ୍ଲେଚ୍ଛଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଶାର୍ଙ୍ଗଧାରୀ, ଶାର୍ଙ୍ଗଧନ୍ୱା, ଶାର୍ଙ୍ଗୀଉଡ଼, ଶାର୍ଙ୍ଗାସୁଧ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଶାର୍ଙ୍ଗପାଣି—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଧନୁର୍ଦ୍ଧର—1. Archer. Śārṅgapāṇi ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu.

ଶାର୍ଙ୍ଗରବ—ସ. ବି. ପୁଂ (ଶୃଙ୍ଗରବ+ଅ)—ଶୃଙ୍ଗରବ ଋଷିଙ୍କ ଗୋତ୍ରଜ Śārṅgaraba ବ୍ୟକ୍ତି—A person descended from Śṛuṅgaraba sage. [ଦ୍ର—କାଳିଦାସଙ୍କ ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶାକୁନ୍ତଲମ୍ ନାଟକରେ ଶାକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କ ବିବାହ ହୋଇଯିବା ପରେ ଶାର୍ଙ୍ଗରବ ଓ ଶାରଦ୍ୱତ ଋଷିଙ୍କ ସେଇଁ ଶିଷ୍ୟଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ପଠାଇଥିଲେ, ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶାର୍ଙ୍ଗରବ ଜଣେ ।]

ଶାର୍ଙ୍ଗଷ୍ଟା(ଷ୍ଠା)—ସ. ବି—୧ । ଚାଲତଜଘା (ହି.ଶ)—1. Leea Hirta Śārṅgashṭā(shṭhā) (plant). ୨ । କାଳମାଚ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Nightshade. ୩ । ଲତାକରଞ୍ଜ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Creeping Pongamia. ୪ । ଗୁଞ୍ଜା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. Abrus Precatorus.

Digitized by srujanika@gmail.com

୫ । ମହାକରଞ୍ଜ (ହି. ଶ)—5. A species of Pongamia.

ଶାର୍ଙ୍ଗୀ—ସ. ବ ପୁଂ (ଶାର୍ଙ୍ଗ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଧନୁର୍ଦ୍ଧରବ୍ୟକ୍ତି
Śārṅgī 1. An archer. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu.
(ଶାର୍ଙ୍ଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ—ଧନୁର୍ଦ୍ଧର—Holding or armed with a bow

ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଊଳ)—
Śarddūla ୧ । ବ୍ୟାଘ୍ର; ବାଘ—1. Tiger. ୨ । ରାକ୍ଷସ—
(ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Demon. ୩ । ଶରଭ; ଅଷ୍ଟପାଦ କାଳ୍ପନିକ ମୃଗବିଶେଷ—3. A fabled deer having 8 legs. ୪ । ପକ୍ଷି ବିଶେଷ—4 A kind of bird. ୫ । ଯଜୁର୍ବେଦର ଏକ ଶାଖା (ହି. ଶ)—5. Name of a branch of the Ājarbeda. ୬ । ଚତୁଲ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—6. Plumbago Zeylanica. ବେ. ବ—ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ନାମଧାରୀ ରାକ୍ଷସ—Name of a demon [ଦ୍ର—ପ୍ରଥମରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସର୍ଦ୍ଦଳ ଓ ଉଷ୍ଟ୍ରକ ସେନାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯେତେବେଳେ ଲଙ୍କାରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ, ଶୁକ ଓ ସାରଣ ନାମକ ଦୁଇ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁସଙ୍କ ସୈନ୍ୟ କଳବାକୁ ରାବଣ ପଠାଇଲା । ସେମାନେ ଲଙ୍କାକୁ ଫେରି ଯାଇ ରାମଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ସୈନ୍ୟ ଥିବା କଥା ରାବଣକୁ କହିବାରୁ ରାବଣ ସେମାନଙ୍କ କଥାରେ ଅବିଶ୍ୱାସ କରି ଏହି ରାକ୍ଷସକୁ ପୁଣି ଥରେ ସୈନ୍ୟ କଳବାକୁ ପଠାଇଲା । ଏହି ରାକ୍ଷସର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, ସେ ଲଙ୍କାଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଅଞ୍ଜନ ପାଇଥିଲା, ସେହି ଅଞ୍ଜନକୁ ଆଖିରେ ଲଗାଇଲେ ସେ ସତ୍ତର ଯୋଜନ ଦୂରରେ ଥିବା ପଦାର୍ଥ ଦେଖି ପାରୁଥିଲା । ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ଉକ୍ତ ଅଞ୍ଜନ ଲଗାଇ ଲଙ୍କା ପ୍ରାଚୀରରେ ଚଢ଼ି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସୈନ୍ୟ କଳନା କରିଥିଲା ।] ସ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Chief. [ଦ୍ର—ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ଏହା ନର ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ନରଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ।]

ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ କନ୍ଦ—ସ. ବ—ବନ୍ୟପଲାଣ୍ଡୁ (ହି. ଶ)—
Śarddūla kanda Wild onion.

ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ବିକ୍ରୀଡ଼ିତ—ସ. ବ—୧ । ଉନବିଂଶତ୍ୟକ୍ଷର ଯୁକ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—1. A metre of 19 syllables. [ଦ୍ର—ଏଥିର କ୍ରମ—ମଗଣ, ସଗଣ, ଜଗଣ, ସଗଣ, ଭଗଣ, ତଗଣ ଓ ଏକଗୁରୁ ବର୍ତ୍ତି । ଏଥିର ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ତ୍ରୟୋଦଶାକ୍ଷରରେ ସତ୍ତ୍ୱପାତ ହୁଏ । ଏଥିର ୪ର୍ଥ, ୫ମ, ୭ମ, ୯ମ, ୧୦ମ, ୧୧ଶ, ୧୩ଶ ଓ ୧୮ଶ ବର୍ତ୍ତି ଲଘୁ ଓ ଅନ୍ୟ ବର୍ତ୍ତିମାନ ଗୁରୁ । ଏଥିର ଉଦାହରଣ—ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡେ ପ୍ରକଟଃ ସଦା ବିରଜଃ ତୁଙ୍ଗୋନ୍ନତ ବ୍ୟାକଳେ । ତଦ୍ବୃତ୍ତଂ ପ୍ରବଦନ୍ତି କାବ୍ୟରସିକାଃ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳବିକ୍ରୀଡ଼ିତଂ ।”

୨ । ବ୍ୟାଘ୍ରର କ୍ରୀଡ଼ା (ବଶୁକୋଷ)—2. The playing frolicing of a tiger.

ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ଲଲି(ସି)ତ—ସଂ. ବ—ଅଷ୍ଟାଦଶାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋ-
Śārddula lali(si)ta ବିଶେଷ—A metre of 18 syllables. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଯଥାକ୍ରମେ ମଗଣ, ସଗଣ, ଜଗଣ, ସଗଣ, ଭଗଣ ଓ ସଗଣ ଥାଏ (ହି. ଶ)]

ଶାର୍ଦ୍ଦୂ(ର୍ଦ୍ଦୋ)ଳୀ—ଦେ. ବ (ସ. ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ; ଏଥିରେ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳର ବା
Śārddū(rddo)lī ବ୍ୟାଘ୍ରର ଚର୍ମ ଚର୍ମିତ ହୋଇଥିବାରୁ)—
ଶରଦଳ ୧ । କବାଟର ଚଉକାଠ ଉପରେ ରଖିବା ଚଉଡ଼ାପଟା—
ଶରଦ୍ଦଳ(ର) 1. A plank put over the doorframe over which the upper wall is raised. ୨ କୋଠାର ବା ଗୃହସ୍ଥର ବରଗାର ମୁଣ୍ଡରେ ରଖିବା ପଟା 2. The plate put at the end of rafters. ୩ । ଶଗଡ଼ର ଜନ୍ଦଳ—3, Part of a bullock cart; the wooden pin passing through the heads of the two poles joined together at the front where the yoke is tied to them.

ଶାର୍ବ୍ବର—ସ. ବ୩ (ଶର୍ବ୍ୱରୀ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ରାତ୍ରି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Śārbbara 1. Relating to night. ୨ । ରାତ୍ରିକାଳୀନ—
2. Nocturnal; nightly. ବ—ଗାଢ଼ ଅନ୍ଧକାର—
Deep darkness; utter darkness.

ଶାର୍ବ୍ବରିକ—ସଂ. ବ (ଶର୍ବ୍ୱରୀ+ଇକ)—ରାତ୍ରି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହି. ଶ)
Śārbbarika Nocturnal.

ଶାର୍ବ୍ବରୀ—ସଂ. ବ—୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶାର୍ବ୍ୱର+ଈ) ରାତ୍ରି; ରଜନୀ—
Śārbbarī 1. Night. ୨ । ଜ୍ୟୋଧ୍ର (ହି. ଶ)—2. Simplocus Racemosus. ୩ । (ପୁଂ) (ଶାର୍ବ୍ୱର+ଇନ୍ ୨୧ମା. ୧ବ) ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ୬୦ ସମ୍ପତ୍ସର ମଧ୍ୟରୁ ୩୪ଶ ସମ୍ପତ୍ସର (ହି. ଶ)—3. Name of the 34th out of the 60 years of the cycle of the planet Jupiter.

ଶାଲ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨ । ପ୍ରଶଂସା
Śāl (root) କରିବା; ପ୍ରଶଂସା କରିବା—2. To praise.

ଶାଲ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସଂ. ଶିଳା)—ଶିଳ—
Śāl Pestling stone-slab; flat mortar of stone,

ଶାଲ୍‌ପତ୍‌ନି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ଶାଳଆଡ଼ନି—
Śālpatni Civet cat.

ଶାଲ୍‌ପୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସଂ. ଶିଳାମୁଦ୍ଗ)—ଶିଳମୁଦ୍ଗ—
Śālpuā Pestle of stone.

ଶାଳ—ସଂ. ବ (ଶାଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ସର୍ଜମୁଗୁ ଶଳଲ]
Śāla କର୍କଟର ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ—1. A species of scaly
ଗଜାଲ, ଶାଲ fish; Ophecephalus Wrahl; Marulius.
ଶାଳ ମାଛ [ଦ୍ର—ଏହା ଖେଚ୍‌ଲଡାଙ୍ଗପୁ, ସାର ଖେଚ୍‌ଲଠାରୁ ବଡ଼

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଡ଼ ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନଙ୍କର ଲଙ୍ଗ ଧଳା ଓ ଭିତ୍ତିରେ କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣର ଚକଚକ ଥାଏ । ଏହାକୁ କାଠୁଶମାନେ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ମାଛ ଉଚ୍ଚଦାଢ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ିବା ଦେଖାଯାଏ ।]

୬ । ଶାଳବାହନ ରାଜା—2. King Śālibāhana.

୩ । ପ୍ରାଚୀର; ପ୍ରାକାର—3. A wall. ୪ । ବୃହତ୍ ଆରଣ୍ୟ ତରୁ; ସର୍ଜ ବୃକ୍ଷ; ଶାଳୁଆ ଗଛ—4. Shorea

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—କାର୍ଷ୍ୟ, ଥଣ୍ଡକର୍ଣ୍ଣିକା, ସଖଧୂପ, ସାଲ, ସର୍ଜ, ଅଶ୍ୱକର୍ଣ୍ଣ, ଲତାତରୁ, ଶସ୍ୟ ସମ୍ଭର, ଶଲ୍ଲକବୃକ୍ଷ ।

Robust; the sal tree, [ଦ୍ର—ଗୁରତର ସରୁ ପାଦଦ୍ୟ ଜଙ୍ଘାଲରେ ଏ ଗଛ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ପତ୍ର ଅଶ୍ୱକର୍ଣ୍ଣପତ୍ର ଲମ୍ବ ।

ଶାଳ

ଶାଲ, ସାଲ

ତେ—ଏପତେଟ୍ଟୁ

ତା—କୁର୍ଚ୍ଚିଲ୍ଲମ୍

ତୋଲ୍—ସର୍ଜୋମ

ଏଥିର ପତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ଖଡ଼ୁକାରେ ସିଲ୍ଲଇ କଲେ ଖଲପତ୍ର ହୁଏ । ଏ ଗଛର ଖଲରେ ଛିଦ କଲେ ଏଥିର ବହୁବା ନର୍ଯ୍ୟାସ ସରୁ ଝୁଣା ହୁଏ । ଝୁଣାର ସଂସ୍କୃତ ନାମ ସ୍ୱଲ, ସର୍ଜରସ ।

ଏହି ସର୍ଜରସ କଷାୟରସ ଓ କଫ, କୃମି, ସ୍ୱେଦ, ବ୍ରଣ, ବ୍ରଧ୍ନ, ବଦଧ୍ନ, କଣ୍ଡୁରୋଗ ଓ ଯୋନିରୋଗର ଉପଶମକାରକ । ଏ ବୃକ୍ଷର ଶୁଖିଲା ନର୍ଯ୍ୟାସକୁ ଦହନ ଅଙ୍ଗାରରେ ପକାଇଲେ ଏଥିରୁ ସୁବାସିତ ଧୂମ ବାହାରେ । ଏଥି ପାଇଁ ଏହା ଦେବମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକରେ ଧୂପରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଝୁଣା ଝଲ୍ଲକଷାୟ, ଶୀତସ୍ପର୍ଶୀ, ଗୁରୁପାକ, ମଳରୋଧକ, ଜି ଦୋଷନାଶକ ଏବଂ ରକ୍ତଦୂଷ୍ଟି, ଅର୍ଶ, ଦିଗ୍ଧ କ୍ଷତ, ସ୍ୱେଦ, କୃମି, ବ୍ରଣ, କଷର୍ଗ, ବ୍ରଣାବକା, ଭଗ୍ନକ୍ଷତ, ଶୂଳ, ଅଜ୍ଞସାର ଓ ଭ୍ରଦୋଷର ଉପଶମକାରକ । ଏକ ଅଣା ଓଜନ ଝୁଣା-ଚୂନା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ପରିମାଣ ଚନ ମିଶାଇ ଖାଇଲେ ଅମାଶୟ ରୋଗର ଉପଶମ ହୁଏ । ଝୁଣା ବାର୍ନିସ୍ ତିଆର କରିବାରେ ଉପାଦାନରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଡାକ୍ତରମାନେ ପଶ୍ଚାଦ୍ୱାର ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ଝୁଣାଚୂନାକୁ ଦିଅଁର ଖୋଳ ପାତ୍ରରେ ମଦ୍ଦି ଓ ଦୁଧ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ ଖାଇଲେ ଶସ୍ତ୍ରରେ କାମଶକ୍ତିର ଉଦ୍ଦୀପନା ହୁଏ (ରତ୍ନକୋଷ) । ଶାଳ ଗଛର ଖଲରେ ଚମଡ଼ା ସଫା ଓ ରଙ୍ଗ କରାଯାଏ । ଖଲର କ୍ୱାଥରୁ ଏକପ୍ରକାର କାଳି ଓ କଳା ରଙ୍ଗ ବାହାରେ ।

ଏହାର ଫଳରୁ ଏକପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟୋପଯୋଗୀ ତୈଳ ବାହାର ହୁଏ । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ଲୋକେ ଏହି ଫଳର ଅନ୍ତଃ ଖାଆନ୍ତି ।

ଏହାର କାଠ ଓ ବିଶେଷତଃ ମଜ୍ଜ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶକ୍ତ ଓ ଏଥିରେ ଘରର ଖୁଣ୍ଟ, ଶେଣୀ, କଡ଼, ବର୍ଗା, ଚଉକାଠ ପ୍ରଭୃତି ବହୁତ କାମ ହୁଏ ।

ଶାଳ ତରୁର ପତ୍ର ଶୁଖିଗଲେ ବହୁ ଦନ ଅବକୃତ ହୋଇ ରହେ । ଏଥିପାଇଁ ଶାଳ ପତ୍ରକୁ ସିଲେଇ କରି ଖଲ ପତ୍ର ଓ ଚତ୍ରାଦି କରାଯାଏ । ଡାଲର ଅଗରେ ଫଳ ଗୋଟ ଗୋଇ ଫୁଟେ । ଫଳ ଦଲଦଥ ଓ ସୁବାସ ।]

ଅନ୍ୟ ସଂ. ସର୍ଜକ, ଅଜବର୍ଣ୍ଣ ସର୍ବତପତ୍ରକ

*। ଶାଳୁଅଣି ଗଛ; ଶାଳଭେଦ; ଏକପ୍ରକାର ଶାଳଜାତୀୟ ବୃକ୍ଷର ପତ୍ର ବର୍ତ୍ତିଷ୍ଟ ଆରଣ୍ୟ ତରୁ—5, Another kind of timber tree, ୬ । ନଦୀବିଶେଷ (ଦ୍ର ଶ)—6. Name of a river. ୭ । ଅଶ୍ୱତରୀଶେଷ; ଅପରାଧୀକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଶୂଳବିଶେଷ—7. A pointed stake used in thrusting it into the anus of criminals. ୮ । ଦୁଃଖ; ବ୍ୟଥା—8. Misery; agony. ୯ । ବୃକ୍ଷ (ଦ୍ର. ଶ) 9. Tree. ୧୦ । ବୃତାସୁରର ଏକ ପୁତ୍ର (ଦ୍ର ଶ)-10. Name of a son of demon Bṛuka. ୧୧ । ଝୁଣା (ଦ୍ର ଶ)—11. Resin. ୧୬ । ଶାଳ; ପିସ୍ତାଶାଳ (ଗଛ) (ଦ୍ର ଶ)—12. The Indian Kino tree; Pentaptera Tomentosa.

ବାଁଜିଶାଳ

ଶାଲ ସାଳ ଦେ. ବ.—(ସଂ ଶାଳା)—୧ । ଅଶ୍ୱାଦଙ୍କ ରହିବାର ଘର—1. A shed for horse, sheep etc. [ଯଥା—ଘୋଡ଼ାଶାଳ, ମେଣ୍ଢାଶାଳ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୨ ।

ଶାଳ ଘର କମାର, କୁମ୍ଭାର ଅଦଙ୍କ ଅର୍ଣ୍ଣଶାଳା ବା କାରଖାନା—2. A workshop; a smithy. [ଯଥା—କମାର ଶାଳ, ବଢ଼େଇଶାଳ, ତେଲିଶାଳ ।] ୩ ।

ଶାଳ କୋଲୁଆରା ଆଖୁ ପେଡ଼ାଯିବାର ସ୍ଥାନ; ଅଟ୍ଟଶାଳ—3. A place where sugarcanes are pressed.

ଝାଲୀ ଗଡଢା ୪ । ସେଚକୁ ସେଚାଦ୍ୱାର ପାଣି ବୁହାଇବା ପାଇଁ ଜଳାଶୟର ଏକ ପାଶ୍ୱର୍ରେ ଖୋଳା ଦୋଇଥିବା ଖାତ ବା ଗଡ଼ଣି—4. A hole or trench made in a corner of a tank at which water is baled out for irrigation purpose.

ଶାଲ—ବୈଦେ. ବ—ସାଲ (ଦେଶ)
Śāla Sāla (See)

ଶାଳକ—ସ. ବ—୧ । ନଳତା ଶାଗ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଛ—Śālake 1. Jute plant. ୨ । ଅଶ୍ଳୀ କଥା (ଦ୍ର. ଶ)—2. Joke.

ଶାଳ କଲ୍ୟାଣୀ—ସ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଔଷଧୀୟ ଗଛ—Śāla kalyāṇī A species of pot-herb ussd in medicine. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧୁର ରସ, ଶୀତଳ, ଗୁରୁ, ଗ୍ରାହକ, ବୃଷ, ଓ ମଳଭେଦକ ।]

ଶାଳଗିରାମ—ତ୍ରା. ବ.—(ସ. ଶାଳଗ୍ରାମ)—ଶାଳଗ୍ରାମ ୨ (ଦେଶ)
Śālagirāma Śālagrāma 2 (See)

ଶାଳଗ୍ରାମ—ସ. ବ—(ଶାଳ=ଶାଳ ବୃକ୍ଷ+ଗ୍ରାମ=ସମୂହ ଅର୍ଥ ଯେଉଁ ଠାରେ)—୧ । ଦେଶ ବିଶେଷ—1. Name

Digitized by srujanika@gmail.com

of a country. ୨ । (ଗଣ୍ଡକୀ ନଦୀ କୂଳରେ ଶାଳ ବୃକ୍ଷ ଜଙ୍ଗଲ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମର ଜଳଝସ୍ତ୍ର ନଦୀ ଗର୍ଭରୁ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳା ମିଳୁ ଥିବାରୁ ଏହା ନାମ—ଗଣ୍ଡକୀ ଶିଳା; ବଜ୍ରକୀଟ ଦ୍ୱାରା ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଚକ୍ର ଓ ଛିଦ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ଗଣ୍ଡକୀ ନଦୀଗର୍ଭସ୍ଥ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ଶିଳାପିଣ୍ଡବିଶେଷ—2. A geode stone; name of perforated round pebbles found in the bed of the Gaḍnakī river and worshipped as Bishṇu. [ଦ୍ର—ଏହା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିରୂପେ ବିବେଚିତ । ସ୍ମୃତି ଅନୁସାରେ ଶାଳଗ୍ରାମ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପ୍ରକାରର । ଯଥା—

(୧) ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ—୧ ଦ୍ୱାର, ୪ ଚକ୍ର, ବନମାଳା, ଗୋସ୍ତନ ଚିହ୍ନଯୁକ୍ତ, ମେଘବର୍ଣ୍ଣ ।

(୨) ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ—୧ ଦ୍ୱାର, ୪ ଚକ୍ର, ବନମାଳା ଚିହ୍ନ ।

(୩) ରଘୁନାଥ—୨ ଦ୍ୱାର, ୪ ଚକ୍ର, ବନମାଳା ଓ ଗୋସ୍ତନଚିହ୍ନ ।

(୪) ଦଧିବାମନ—ଦୁଇ ଚକ୍ରଯୁକ୍ତ, ଅଷ୍ଟ ଛିଦ୍ର, ବନମେଘ ବର୍ଣ୍ଣ, ଗୁମ୍ଫା ସ୍ଥଳରେ ଶୁଭଦ ।

(୫) ଶ୍ରୀଧର—୨ ଚକ୍ରଯୁକ୍ତ, ଛିଦ୍ର, ବନମାଳା ଚିହ୍ନ ଧାରକ ।

(୬) ଦାମୋଦର—୨ ଚକ୍ର, ସ୍ଥୂଳ, ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ।

(୭) ବଳରାମ—୨ ଚକ୍ର, ସୁନ୍ଦର, ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର, ଶର, ତୃଣ ଓ ଗଦା ଚିହ୍ନଯୁକ୍ତ ।

(୮) ବ୍ରଜବିହାରୀ—୭ ଚକ୍ର, ମଧ୍ୟଭାଗ ବଙ୍କା, ତୃଣ ଓ ଛତ୍ର ଚିହ୍ନ ।

(୯) ଅନନ୍ତ—୧୪ ଚକ୍ର, ସ୍ଥୂଳ, ମେଘବର୍ଣ୍ଣ ।

(୧୦) ମଧୁସୂଦନ—୨ ଚକ୍ର, ଚକ୍ରାକାର, ଗୋସ୍ତନଚିହ୍ନ, ମେଘବର୍ଣ୍ଣ ।

(୧୧) ସଦାଧର—୧ ଚକ୍ର, ଅଭିଛିଦ୍ର, ଗଦା ଓ ସୁଦର୍ଶନ ଚିହ୍ନ ।

(୧୨) ହୃଷୀକେଶ—୨ ଦ୍ୱାର ବା ଛିଦ୍ର, ଚକ୍ର, ଗଦା ଓ ସୁଦର୍ଶନ ଚିହ୍ନ ।

(୧୩) ନରସିଂହ—୨ ଚକ୍ର, ଜଳଝ ଅଗ୍ରଭାଗ, ବିକୃତାକାର, ଅଶୁଭ, ଅଶ୍ୱକାନ୍ତର ସଦୃଶ ଓ ଗୃହତ୍ୟାଗ ସୂଚକ ।

(୧୪) ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନରସିଂହ—୨ ଚକ୍ର, ବିକୃତ, ବନମାଳାଚିହ୍ନ, ସୁଖଦ ।

(୧୫) ବାସୁଦେବ—ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ୨ ଚକ୍ର, ସ୍ଥୂଳାକାର, ସଙ୍କାମଗ୍ରଦ, ଶୁଭଦ ।

(୧୬) ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—ବହୁଛିଦ୍ର, ଦୁଇଚକ୍ର, ମେଘବର୍ଣ୍ଣ, ସୁଖଦ ।

(୧୭) ସୁଦର୍ଶନ—ଏକଦ୍ୱାରରେ ଏକ ଲମ୍ବ, ୨ ଚକ୍ର, ବହୁ ସୁଖଦ ।

(୧୮) ଅନିରୁଦ୍ଧ—ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର, ପୀତ ବର୍ଣ୍ଣ ।

ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳାର ଫଳଶ୍ରୁତି ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତରରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । (୧) ଚତୁରାକାର—ଗୃହସ୍ଥପ୍ରଦ । (୨) ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର—ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରଦ । (୩) ଶକଟାକାର—ଦୁଃଖଦ । (୪) ଶୂଳା ଗ୍ରାକାର—ମୃତ୍ୟୁଦ । (୫) ବକ୍ରତାକାର—ଦାରିଦ୍ର୍ୟଜନକ । (୬) ପିଙ୍ଗଳବର୍ଣ୍ଣ—ଦାରିଦ୍ରକର । (୭) ଲମ୍ବଚକ୍ର—ବ୍ୟାଧିକର । (୮) ବଳାକାକାର—ମୃତ୍ୟୁଦ । 'ଓଁ ନମୋ ନାରାୟଣ' ଏହି ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଶାଳଗ୍ରାମଙ୍କ ପୂଜା କରାଯାଏ । 'ଶାଳଗ୍ରାମର ଶୋଇବା ବସିବା ସମାନ' ପ୍ରଚଳନ—ଶାଳଗ୍ରାମଶିଳା ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ବା ଗୋଲ ଥିବାରୁ ସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଶାଳଗ୍ରାମର ଅବସ୍ଥିତି ସମାନ । ସକଳ ଅବସ୍ଥାରେ ସମସ୍ତବିଯୁକ୍ତ ବା ବିଶେଷତ୍ୱବିଜ୍ଞାନ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଏ ପ୍ରବଚନ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳା—ସଂ. ବ—ଶାଳଗ୍ରାମ; ଗଣ୍ଡକୀ ନଦୀ ଗର୍ଭରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡ—Balls or pieces of pebble found in the bed of the Gaṇḍaki river; geode stone.

ଶାଳଗ୍ରାମୋଦକ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ଜଳରେ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳାକୁ ସ୍ନାନ କରା ଯାଇଥାଏ ସେହି ପବିତ୍ର ଜଳ—Sacred water in which a Śāḷagrāma has been washed [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ବିଷ୍ଣୁପାଦୋଦକ ରୂପେ ଭକ୍ତମଣ୍ଡଳ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।]

ଶାଳ ଘର—ଦେ. ବ—୧ । କମାର, ଛୁତାର, ରାଜରାଜ ଆଦ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ କର୍ମଗୃହ—1. The workshop of a brazier, carpenter or other artisan. ୨ । ଯେଉଁ ଘରେ ଦୋରୁଆରୁ ଗୁଡ ରନ୍ଧା ହୁଏ—2. A shed where cane juice is boiled to be made into molasses.

ଶାଳଙ୍କଟାଙ୍କଟ—ସ. ବ—(ଶାଳଙ୍କଟଙ୍କଟା + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—ସୁକେଶୀ ରାକ୍ଷସ—A name of demon Sukeśī. (ଦ୍ର—ଏ ରାକ୍ଷୁସୀ କେଶୀର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଶାଳଙ୍କଟଙ୍କଟାର ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା—ବିଶ୍ୱକୋଷ)

ଶାଳଙ୍କାୟନ—ସ. ବ—୧ । ଜଣେ ଋଷି—1. Name of a Śāḷaṅkāyana sage. ୨ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଏକପୁତ୍ର—2. Name of a son of Biswāmitra. ୩ । ଶିବଙ୍କର ଅନୁଚର; ନନ୍ଦୀ—3. The cheaf attendant of 'Śiba'.

ଶାଳଙ୍କାୟନଜା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବ୍ୟାସଙ୍କ ମାତା ସତ୍ୟବତୀ—Śāḷaṅkāyanajā A name of the mother of Byāsa.

ଶାଳଙ୍କି—ସ. ବ—ପାଣିନିଙ୍କ ନାମ (ହି. ଶ)—Śāḷaṅkī A name of Pāṇini.

ଶାଳଙ୍କୀ—ସ. ବ—୧ । ଘୁଡ଼ି (ହି. ଶ)—1. Paper kite.—୨ । କାଠ ପୋତୁଳା (ହି. ଶ)—2. Wooden doll.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶା(ଶି)ଲଙ୍କୀ-ବୈଦେ.ଵ. (ଆ)—ମୁସଲ୍‌ମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ମାଟିର ଶ୍ଲେଚ୍ଛନ
Śā(śi)laṅki ପାତ्र—An earthen lesh died by
शालङ्कि सालंकि Muslims.

ଶାଲଜ -ସ. ବ— ଶାଲ ୧ । (ଦେଖ)
Śālaja Śāal 1. (See).

ଶାଲ(ଳ,ଞ—ସ.ବ— (ବୈଦ୍ୟକ)—ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗ—An aquatic
Śāla(li)ñcha creeper; Alternathera Sessilis.
ଅନ୍ୟ ସ.—ନାମ ଶାଳଞ୍ଚି, [ଦ୍ର—ଏଡ଼ା ଅଳ୍ପ ବଦ୍ଧକ; କଫ ବାତ
ନାଶକାର, ଲୌହସାରକ, ପ୍ରଶମକ ଗୁଣଯୁକ୍ତ; ମୂତ୍ରା, କଫ; ପିତ୍ତ,
ଦାହକେଷ୍ଟ; ଓ. ମଦରଙ୍ଗା; ବାଘୀ ଓ ଅର୍ଶରୋଗ ନାଶକ ।
ମର୍ଦ୍ଦଙ୍ଗା; ଶାଳିଞ୍ଚ, ଶାଙ୍କା ଶାଙ୍କେଷାକ, ଶାଙ୍କି शालंच शान्तिशाग

ଶାଳ ତରୁ ସ. ବ—ଶାଳ ୪ (ଦେଖ)
Śāla taru Śāla 4 (See)

ଶାଳତି—ସ.ବ—(ଶାଳ=ବୃକ୍ଷବିଶେଷ+ତ)—ଶାଳ କାଠରେ ନିର୍ମିତ
Śālati କ୍ଷୁଦ୍ର ନୌକା ବିଶେଷ—A sort of small boat
made of Sal wood.

ଶାଳ ନିର୍ଯ୍ୟାସ—ସଂ. ବ (ନିର୍ଯ୍ୟାତ)—ସର୍ଜରସ; ଧୁଣା—
Śāla nirjyāsa Resin.

ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ଵ—(ଶାଳ=ଶାଳ ବୃକ୍ଷର ପର୍ଣ୍ଣ=ପତ୍ର ଯହୁ ପତ୍ର
Śālaparṇṇī ଯାହାର, ଶାଳ+ପର୍ଣ୍ଣ+ଇଜ)—ଶିମ୍ବାଦ ବର୍ଗର
[ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ଜ)—ବେ. ରୂପ] ଦିଧା ବଳ୍ୟ ଛତ୍ର ବିଶେଷ—Des-
ଅନ୍ୟ ସଂ.ନାମ—ସ୍ଥିର, ପୌମ୍ବା, modium Gangeticum;
ଗୁଦଲା, ବିପର୍ଣ୍ଣୀ, ଶାବଣ୍ଡ, ଗୁଡ଼ା, Hedysarum Gangeticum;
ଧୂପଡ଼ା, ଧୂବା, ବଦାଉଘଣ୍ଟା, Waria Hamosa; Flam-
ପାର୍ଶ୍ୱମୂଲା, ଘୀଉଗା, ଉଗ୍ରା, ingia Paniculata: Flem-
ସୁଧା, ସୁରଗା, ଦେବା; ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ ingia Stricta. [ଦ୍ର—
ଶାଳଦଲା, ପାର୍ଶ୍ୱପର୍ଣ୍ଣୀ, ଅଂଶୁମତୀ] ଏହାର ପତ୍ରର ମୂଳ ଗୋଲ ଓ
ଶାଳପାନି, ଶାଳାନି ପାର୍ଶ୍ୱ । ପତ୍ରର ଉଭୟପାଶ ଲୋମଶ ଓ
सरिवन ଶାଳପତ୍ରର ଆକାର ବିଶିଷ୍ଟ; ପୁଷ୍ପ
ସ. ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ, ଭୂଇଁଶେବଗା ଶ୍ୱେତ ଓ ବାଇଗଣୀ । ଏକ ଜାତିର
ତେ. ସୁପ୍ରପାଲୁପୋର, ପୁଷ୍ପ ଧଳା । ଏହାର ଭୂଇଁତର ୫୬
ଶିମ୍ବାଲୁପର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟି ମଞ୍ଜି ଥାଏ । ଭୂଇଁ ଶୀତଦିନେ
ଯାଏ । ଏହା ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଦଶମୂଳ ଯାଚନର ଗୋଟିଏ
ଉପକରଣ ।
ଏହା ସ୍ତମ୍ଭିକର, ରସାୟନ, ଇକ୍ଷୁମଧୁରରସ ଓ ଗୁରୁପାକ;
ଏହା ବମନ, ଜ୍ୱର, ଶ୍ୱାସ, ଅଉସାର, ତୋଥ, ବିଦୋଷ,
କ୍ଷତ, ଦାହ ଓ କୃମି ରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଏହା ଅଳ୍ପବେ
ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଉପଦେଶ ଅଛି ।]

ଶାଳ ପହଣୀ—ଦେ. ବ—ଜଳାଶୟରୁ ଶେଣାଦ୍ୱାରା ପାଣି ଉଠାଇବା ପାଇଁ
Śāla pahaṇi କୂଳରେ ଖୋଳା ଦୋଇଥିବା ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାର
ଡୋବଗାଡ଼ି गड्ढा खोदना (ଯେଉଁ ପହଣୀର ଦୁଇ ପାଶରେ ଲୋକେ
ଝାଲି ଠିଆ ହୋଇ ଶେଣାଦ୍ୱାରା ପାଣି ଉପରକୁ ଉଠାନ୍ତି ।)—
A pit grooved into the shore of a
tank from which the accumulated
water is baled out by persons standing
on its rim. [ଦ୍ର—ଶେଣା ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ]

ଶାଳବ—ସଂ. ବ—ଲୋଧ୍ର (ହି. ଶ)
Śālaba Simplocos Recemosus.

ଶାଳବଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବ.—(ସ. ଶାଳ ବନ)-ଶାଳ ଗଛର ବଣ—A
Śāla baṇiā(āñ) forest of Śal trees, (ତୁଳ—
शालवन सालबन ଡାଳ ବଣିଆଁ)

ଶାଳବଣିଆ(ଆଁ) ବାରୁହା—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବରୁହ—
Śālabaṇiā b(āñ)ār-hā A species of boar.
ଯାଳ ବନେର ବରାହ (ଦ୍ର—ବାରୁହା ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ ।)

ଶାଳ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କି—ଶେଣାରେ ପାଣି ଉଠାଇବା ପାଇଁ ଶାଳ
Śāla bāndhibā ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—To dig a reser-
ଝାଲୀ ବାଁଧା voir or pit on the shore of a tank for
गड्ढा खोदना baling out water from it. [ଦ୍ର—
ମେରୁକୁ ଲଗାଇ ଶାଳ ବାନ୍ଧିଲୁ—ଗାତୀ. ସରଡେଗୀତା ।]

ଶାଳ ବେଷ୍ଟ (ରସ)—ସ. ବ—ଶାଳନିର୍ଯ୍ୟାସ; ଧୁଣା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Śāla beshṭa (rasa) Resin.

ଶାଲଭ—ସ. ବିଣ (ଶଲଭ+ଅ)—ଶଲଭ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating
Śālabha to Śalabha or moth. ସ. ବ—ପତଙ୍ଗ
ପାଟକୁ ଲୁଚିବା ଭଳ ବିନା ବିଚାରରେ କୌଣସି ଆପଦକୁ
ଡେଇଁ ପଡ଼ିବା (ହି. ଶ)—Jumping into a
danger without due consideration
(like a moth jumping into a light).

ଶାଳ ଭେଦ—ସ. ବ—ଶାଳ ୫ (ଦେଖ)
Śāla bheda Śāla 5 (See)

ଶାଳଭଞ୍ଜ(ଞ୍ଜି)—ସ. ବ (ଶାଳ=ଶାଳ କାଠ+ଭଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ+ପ୍ରତ୍ୟୟ
Śālabhañja(ñji) ଘ;+ଈ; ଯାହା ଯାଇଁ ଶାଳକାଠକୁ
(ଶାଳଭଞ୍ଜିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭାଙ୍ଗନ୍ତି)—୧ । କାଷ୍ଠ
ପୁତ୍ତଳିକା; କାଷ୍ଠଖୋଦିତ ମୂର୍ତ୍ତି; ପୁଅଗଡ଼ା—1. A
wooden doll. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ;+ଈ) ଗଣିକା;
ବେଶ୍ୟା—2. Prostitute; harlot ୩ । (+
ଅକ୍ଷକରଣ. ଅ;+ଘ) କ୍ରୀଡ଼ାବିଶେଷ—3. A kind of
game.

ଶାଳ ମର୍କଟ—ସଂ. ବ—ଡାଳିମ୍ବ ବୃକ୍ଷ—Pomegranate tree.
Śāla markaṭa (ଶାଳ ମର୍କଟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶାଳ ମାଛ—ଦେ. ବ—ଶାଳ ୧ (ଦେଖ)—Śāla 1 (See)
Śāla māchha ସାଳ ମାଛ शाल माछ

ଶାଳ ମୁହଁ—ଦେ. ବ—ପାଣିରୁହା ଶାଳର ଯେଉଁଠାରେ ଶେଣାରେ
Śāla muhañ ବୁହାଯିବା ପାଣି ପ୍ରଥମେ ପଡ଼େ—A place
ଝାଲୀ ମାଥନା where the water baled out is
first deposited.

ଶାଳ ଯୁଗ (ଦ୍ୱୟ)—ସଂ. ବ—ଶାଳୁଅ ଓ ପିଅଶାଳ ଗଛ—
Śāla jugma (dwaya) The Śāla & the Piāśāla
trees.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଲ୍ଲ—ଦେ.ବ (ସଂ.ଶାଃକ)—ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ କଣ୍ଟା ଗଛ;ଶଲ୍ଲ—
Śālarā A kind of thorny tree. [ଦ୍ର—ଏଥିର କଣ୍ଟା ଝଡ଼ କଣ୍ଟା ପରି । କେଳ ଅଶାଦ୍ୟ, ପଡ଼ିଲୁ ବିନ୍ଧିଥିବା ଘାଆରେ ବାଡ଼ି ବୋଳଲେ ଘାଆ ଭଲ ହୋଇଯାଏ । ପତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣ ଧଳା । କୋଳ ଅଁଳା କୋଳ ପରି ।]

ଶାଳ ଶାକ—ସଂ. ବ—ନଳତା ଶାଗ—
Śāla śāka The leaves of jute plant.

ଶାଳ ଶୃଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—କାନ୍ଥର ଅଗ୍ରଭାଗ (ହ. ଶ)—
Śāla śṛunga The top of a wall.

ଶାଳ ସାର—ସଂ. ବ—୧ । ହିଙ୍ଗୁ—1. Assafoetida. ୨ । ଧୂଣା —2. Resin. ୩ । ଶାଳ ଗଛ—3. The Śala tree. ୪ । ବୃକ୍ଷ (ହ. ଶ)—4. Tree.

ଶାଳା—ସଂ. ବ (ଶାଲ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ମ. ଅ+ଆ; ଯେଉଁ ଠାକୁ ବ୍ରଜାମାନେ ଗମନ କରିଥାଏ)—୧ । ଆଲୟ; ଗୃହ—
Śālā 1. House; abode. ୨ । ଗୃହୈକଦେଶ; ଗୃହର ଅଂଶ—2. A part of a house. ୩ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଗୃହ—3. A room or place used for a particular purpose. [ଯଥା—ପାଠଶାଳା, ଅଶ୍ୱଶାଳା, ଯଜ୍ଞଶାଳା] ୪ । ଘରର ଶାନ୍ଧାଲି—4. Row of houses. ୫ । ବଡ଼ ଡାଳ—5. A big branch. ୬ । ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ବୃତ୍ତଦ୍ୱୟର ଯୋଜନରେ ରଚିତ ବୃତ୍ତ ବିଶେଷ—6. Name of a mixed Sanscrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଚରଣ ଉପେନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ଓ ବାକି ୩ ଚରଣ ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ବୃତ୍ତ—ହ. ଶ ।]

ଶାଲି—ସଂ. ବ—ଶାଳା (ଦେଶ)—Śālā (See) ବୈଦେ. ବ
Śālā (ହିନ୍ଦୁରୁ ଓ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ. ସଂ. ଶ୍ୟାଳକ) —ଶଳା; ସାଳା ଶ୍ୟାଳକ—Wife's brother. [ଦ୍ର—ଶଳା ଶବ୍ଦର ସାଳା ଏହି ଅଡାର ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ ଆମ ଦେଶରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ବଡ଼ ଲୋକେ ରାଗି ଗଲେ ହଜା ଭାଷାର ଅଶ୍ରୁ ବାହାନ୍ତି ।]

ଶାଲାକ—ଦଂ. ବ (ଶଲାକା+ଅ)—୧ । ଚକ୍ଷୁରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ର—
Śālāka 1. Surgical instrument. ୨ । ଲଟା; ଜଙ୍ଗଲ (ହ. ଶ)—2. Jungle. ୩ । ଜଙ୍ଗଲ ଜାଳ ଉତ୍ପାଦନ କରିଥିବା ଅଗ୍ନି (ହ. ଶ)—3. Fire produced by setting fire to a jungle.

ଶାଲାକୀ—ସ. ବ ପୁଂ (ଶାଲାକ+ଇନ୍)—୧ । ଅସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସକ—1. A
Śālākī surgeon. ୨ । ଭଣ୍ଡାସ୍ତ—2. A barber. ୩ । ବଲ୍ଲମଧାସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person carrying a (ଶାଲାକିଙ୍ଗ—ସ୍ତ୍ରୀ) Javelin.

ଶାଲ୍ଲକ୍ୟ—ସ. ବ—ଅଯୁଗ୍ମେଦୋଲୁ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଭିତର ଏକତମ, ଯାହାରେ
Śālākya ଶିରୋରୋଗ, ନେତ୍ରରୋଗ, କର୍ଣ୍ଣରୋଗ, ମଳ୍ୟା, ଭ୍ରୂ, ଶଙ୍ଖ, କଣ୍ଠ, ଜିହ୍ୱା, ଓଷ୍ଠାଧର; ମୁଖଗହ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନର ଉପରେ ଥିବା ଦେହାଂଶର ରୋଗମାନଙ୍କର ନିବରଣ ଓ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତିକାର କର୍ମ (ଯଥା—ଅଞ୍ଜନ, ନସ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତୀ, ଅଭ୍ୟଙ୍ଗ, ମୃଗଶୃଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି) ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି—
Title of a section of the Hindu medical science dealing with the diseases of the ear,head, eye, throat etc and their treatments.

ଶାଲାଙ୍କୀ—ସଂ. ବ (ଶାଲ=ଶାଲକାଠ+ଅଙ୍କ୍ ଧାତୁ=ଗମନ
Śālāṅkī କରିବା+ଅଥବାନେ ଅ+ଈ)—ଶାଲକାଠ; କାଠର ପିତୁଳା—A wooden doll.

ଶାଲାଜିର—ସଂ. ବ—ଶରାବ; ଶରା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Śālājira A small earthen pan.

ଶାଲାଞ୍ଚି—ସଂ. ବ—ସଦରଙ୍ଗା ଶାଗ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Śālāñchi An aquatic potherb.

ଶାଲ୍ଲଣ ତୁଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ତୁଙ୍ଗବଂଶୀୟ ଜଣେ ରାଜା—
Śālāṇa tuṅga A king of the Tuṅga dynasty of ancient Utkala. [ଦ୍ର—ଏହି ତୁଙ୍ଗ ରାଜାମାନେ ନିଜକୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଗୋଣ୍ଡମାଣ୍ଡଳିକ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ସମଗଣ୍ଡି ମଣ୍ଡଳର ରାଜା ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ତାଳପତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗ୍ରାମମାନ ବଣାଇ, କେନ୍ଦୁଝର, ପାଲଲହଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଅଛି—ଶ୍ରୀମାନ୍ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର ।]

ଶାଲାତୁର—ସଂ. ବ (ନାମ)—ବର୍ତ୍ତମାନ ଲାହୋର—Modern
Śālātura Lahore. (ଦ୍ର—କାଶ୍ମୀର, ପୁଷ୍କଳାବତ୍ତ, ତକ୍ଷଶିଳା-ପୁଷ୍ପ, ଶାଲାତୁର, ହଂସପୁର ଆଦିକରି ପେତେ—ସ୍ୱଧାନାଥ. ମହାପାତ्र ।)

ଶାଲାତୁରୀୟ—ବି. ବ—ଶାଳାତୁରୀୟ (ଦେଶ)
Śālāturīya Sālāturīya. (See)

ଶାଲାନି—ସ. ବ—ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ହ. ଶ)
Śālānī Śālaparṇṇī. (See)

ଶାଲାବୃକ—ସ. ବ (ଶାଲା=ଗୃହ+ବୃକ=ଚୋର)—୧ । ବାନର—
Śālābṛuka 1. Monkey. ୨ । କୁକୁର—2. Dog. ୩ । ବିଲ୍ଲାଳ—3. Cat. ୪ । ଶିଆଳ; ଶୃଗାଳ—4. Jackal. ୫ । ବରଣ.—5. Stag. ୬ । ଗନ୍ଧଗୋକୁଳ; ଶାଳଆଗଡନ—6. The civet cat; Viverra Gunda. ୭ । କୋକଶିଆଳ (ହ. ଶ)—7. Fox.

ଶାଲାମୃଗ—ସ. ବ—ଶୃଗାଳ; ବଲୁଆ —
Śālā mṛuga Jackal.

ଶାଲାର—ସ. ବ (ଶାଲା=ଗୃହ+ରୁ. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+
Śālāra କରଣ. ଅ)—୧ । ହସ୍ତୀର ନଖ—1.The nails of an elephant. ୨ । ନଣୁଣି; ପିଢ଼ି—2. Staircase ladder. ୩ । ପକ୍ଷୀର ପିଞ୍ଜରା—3. Bird's cage. ୪ । ଚାଳରେ ଲିଗାଯିବା ଖମ୍ବ (ହ. ଶ)—
4. Pillar attached to a wall.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଳି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ଶାଲ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରଶଂସା କରିବା+କର୍ମ. ଇ; ଲୋକେ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି)—୧ । ହୈମନ୍ତିକ ବା ଶାରଦ ଧାନ—1. Autumnal paddy; winter paddy. (ଦ୍ର—ଯାହୁ ମିଳିବ ହବ୍ୟ ଶାଳି ଅନ୍ନ, ତାର ବଗଡ଼ା ଘିଅ ମନ । ଗୋପୀଘୁଷା ।) [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ମଧୁର, ବ୍ରୀହି] ସସ୍ୟଭେଦରେ ଜଳମଧାନ୍ୟ ବା ବ୍ରୀହିଶ୍ରେଷ୍ଠ, ନଘଚିତ୍ତି. ଦକ୍ଷିଣଇଜଲୋପ୍ତ୍ନ ଧାନ୍ୟକୁ ଧାନ୍ୟୋତ୍ତମ, କେଦାର, ଶାଳ ବୋଲ୍ଯାଇଅଛୁ ଓ ସ୍ୱୟୁମାଇଜ । ଷଷ୍ଟିକା ଧାନ୍ୟ (ଷାଠିଆ ଧାନକୁ) ଆମନ ଧାନ ଏହା ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଅଛୁ । **ଜଡହନ, ଅଗହନୀ** ଅଉବ ଏବଂ ହାଅଲଧାନ ଅଟେ; ଜନ୍ମ ସୁଶୁଭରେ ଓ ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାରରେ ଏହା ଶାରଦ ବା ହୈମନ୍ତିକ ଧାନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛୁ । ଏ ଧାନର ଗୁଡ଼ଲ ଖଳା । ଦେଖାଯାଏ । ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାଶରେ ଧାନ୍ୟକୁ ପାଞ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛୁ । ଶାଳି-ଧାନ୍ୟ, ବ୍ରୀହିଧାନ୍ୟ, ଶୁକଧାନ୍ୟ, ଶିମ୍ବୀଧାନ୍ୟ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ଧାନ୍ୟ । ଭଣ୍ଡା ନ ହୋଇ ଯେଉଁ ହୈମନ୍ତିକ ଧାନରୁ ଖଳା ଗୁଡ଼ଲ ବାହାରେ ତାକୁ ଶାଳଧାନ୍ୟ ବୋଲ୍ଯାଏ । ଶାଳଧାନ୍ୟର ପ୍ରକାର ଭେଦ,—ଉକ୍ତଶାଳି, କଳମ,ପାଣ୍ଡୁକ, ଶକୁନାହୃତ, ସୁଗନ୍ଧକ, କର୍ଦ୍ଦମକ, ମହାଶାଳି, ପୁଷ୍ପକ, ପୃଶ୍ନାଣ୍ଡକ, ମହିଷମସ୍ତକ, ପାର୍ଥଶୂକ, କାଞ୍ଚନକ, ବାସୁନ, ଲୋଧ୍ରପୁଷ୍ପକ । ଏ ଧାନ୍ୟର ଅନ୍ୟ ସଂଜ୍ଞିତ ନାମମାନଙ୍କରୁ ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ, ସରୁ ଓ ଖଳା ଗୁଡ଼ଲବିଶିଷ୍ଟ ଧାନ୍ୟ ଶାଳଧାନ୍ୟ ଅଟେ । ବୈଦ୍ୟକଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହା ମଧୁର କଷାୟରସ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ବଳକର, ସ୍ତନ୍ୟସାଦକ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, କ୍ଷତହ ବାୟୁ ଓ କଫବର୍ଦ୍ଧକ, ଶୀତଗାର୍ତ୍ତ, ପିତ୍ତନାଶକ, ମୂତ୍ର-ବର୍ଦ୍ଧକ, ମଳକାଠିନ୍ୟ ଓ ମଳର ଅଲ୍ପତାକାରକ, ଲଘୁପାକ, ରୁଚିକର । ଯେଉଁ ଶାଳଧାନଗଛକୁ ଦୁଥମେ ଜଳ ପକାଇ ପରେ କ୍ରମଶଃରେ ରୁଅସାଏ ତାକୁ ରୋପିତଶାଳ (ରୁଆ) ଓ ସାହା ଏକାଥରକେ ମଞ୍ଜିରୁ ଜନ୍ମି ହେଉଥିବା ବଡ଼ ତାକୁ ବାପିତଶାଳ (ରୁଆ) ବୋଲ୍ଯାଏ—ହଳଦୋଷ ।] ୨ । ଗନ୍ଧ ମାର୍ଜାର; ଶାଳଆ ପଉଣ—2. The civet-cat. ୩ । ସିଂହ—3. Lion. ୪ । ବାସୁକଣ୍ଡା ଗୁଡ଼ଲ (ହ୍ର. ଶ)—4. A kind of fine paddy with scented rice. ୫ । କଳାଜୀରା (ହ୍ର. ଶ)—5. Black cumin seed. ୬ । ରସାଳେକ୍ଷୁ (ହଳଦୋଷ)—6. Juicy sugarcane. ୭ । ପକ୍ଷୀ (ହଳଦୋଷ)—7. Bird.

ଶାଳିଆ—ଘାଡେ (ଅଠମଳିକ) ବ—ଶାରେଙ୍ଗି ବାଉଁଶ—
Śālia A species of bamboo,

ଶାଳିଆ ପ(ପୁ,ପୋ)ତଣି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶାଳ; ଶାଳାବୃକ)—
Śāliā pa(pu,po)tani ଗନ୍ଧମାର୍ଜାର; ତନ୍ଧନକୁଳ; ଶଙ୍କୁଶ—ସଂ. ନାମ—ଗନ୍ଧନକୁଳ, ଗନ୍ଧମାର୍ଜାର, ଶଙ୍କୁଶ । The civet cat; Viverra Gunda;

ଗନ୍ଧଗୋକୁଳା, ଭାମ Yiverricula Malaccennensis. [ଦ୍ର—ଏହାର ଦେହରୁ କସ୍ତୁରୀ ପରି ଏକପ୍ରକାର ମୃଦୁମଧୁର ଗନ୍ଧ ବାହାରେ ଓ ଏହାର ଅଣ୍ଡକୋଷକୁ ଚାଟିବାର ଲୋକେ ରଖନ୍ତି । ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ରଣରେ ଏହି କୋଷକୁ ଘୋଇବାର ଲେପ ଦେଲେ ତାହା ଉପଶାନ୍ତ ହୁଏ । ଏମାନେ ଔଷଜାତୀୟ ଜନ୍ତୁ ବହୁଡ଼ାରୁ ବଡ଼; ଲୋମ କୃଷ୍ଣ ଓ ପାଣ୍ଡୁର; ମୁହଁ କୋଳ ପରି ଗୋଜା; ଲାଞ୍ଜ ୧୪ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବା । ଲାଞ୍ଜରେ ଖଲା ବଲା ପଟ୍ଟ ବା ଶୃଙ୍ଖଳିଆ ଚିହ୍ନ ଥାଏ । ଏମାନେ ଫଳ ମୂଳ ଖାଆନ୍ତି ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ସାର୍ପବର୍ତ୍ତକ, ରକ୍ତ-ଦୂଷକର । ଏହା କଫ, ବାୟୁ, କଣ୍ଡୁ, କୁଷ୍ଠ, ଦର୍ମ ଓ ଶସ୍ତ୍ରର ଦୁର୍ଗନ୍ଧନାଶକ ।]

ଶାଳିଆ ବାଉଁଶ—ଦେ. ବ—ଡେଲ୍ଲଙ୍ଗି ବାଉଁଶ (ଦେଖ)
Śāliā bāuñśa Delingi bāuñśa (See)

ଶାଳିକ—ସ. ବ (ଶାଳା+ଇକ)—୧ । ତନ୍ତୀ—1. A weaver (Apte). ୨ । ଟିକସ—2. Toll; tax (Apte). ୩ । ତନ୍ତୀମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ—A village of weavers (Apte). ସଂ. ବଣ (ଶାଳ+କ)—ଗୁଡ଼ଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ—Prepared from rice (M. W)
Śālika

ଶାଳିକପିଷ୍ଟ—ସଂ ବ (ଶାଳିକ=ଗୁଡ଼ଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ+ପିଷ୍ଟ)-ଗୁଡ଼ଲଚୂନା-
Śālika pishṭa Rice flour (M. W).

ଶାଳିକା—ସଂ. ବ (ଶାଳା+କ+ଆ)—୧ । ଆଧାର—1. Receptacle. ୨ । ସାରୁଘଣ୍ଟୀ—2. The myna bird. ୩ । ବରାହକନ୍ଦ; ଦେଶୀ ଅଳୁ—3. Yam. ୪ । ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ହ୍ର. ଶ)—4, Śālaparṇṇī (See) ୫ । ଗୃହ, ଆବାସ (ହ୍ର. ଶ)—5. Abode; residence.
Śālika

ଶାଳିଗୋପ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଶାଳ+ଗୁପ ଧାତୁ=ରକ୍ଷାକରିବା+ଜର୍ତ୍ତୁ ଅ)
Śāligopa ଧାନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରକ୍ଷୀ; ଯେଉଁମାନେ ବଲରେ (ଶାଳଗୋପୀ-ସ୍ତ୍ରୀ) କୁଡ଼ିଆ କରି ଫସଲ ଜଗନ୍ତି—Persons who watch crops in the night.

ଶାଳିଞ୍ଚୀ—ସଂ. ବ—ଶାଳଞ୍ଚ (ଦେଖ)
Śālinchā(ñchī) Śālañcha (See)

ଶାଳିତ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଶବଳିତ)—ଚିତ୍ରିତ—Coloured; painted. [ଦ୍ର—ବର୍ଣ୍ଣିଜିବଧୂ ଶାଳିତ ଚିତ୍ରିତ ଚିତ୍ରିତ ସାଧୁ ହୃତ୍ପଲ ବଲା ଶଙ୍ଗେ—ଉଷ. ବୈଦେଗ୍ଧଶବଳାପ ।]
Śālita

ଶାଳିତାପତି—ଘାଡେ (ଯଉଗ୍ମ) ବ—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଭଉଣୀପତି; ଦେଉ—One's wife's sister's husband.
Śālitāpati

ଶାଳିନୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା—ଗୌରିଜର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ—ଯୁକ୍ତା; ବଣିଷ୍ଣୁ-(ଶାଳି—ଗୃ) (feminine) A suffix added to another word to denote 'having' ବ—
Śālinī

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ.—(ଶାଳ୍ + ଣ)—ଏକାଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—Name of a metre of 11 syllables. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଏକ ଯଗଣ, ଦୁଇ ଭଗଣ ଓ ଶେଷରେ ଦୁଇ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ। ଏଥିର ଚରଣେର ଅର୍ଥ ୧୧ଣ ଅକ୍ଷରରେ ବିଶ୍ରାମ ହୁଏ; ୬ଷ୍ଠ ଓ ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁ ଓ ଅନ୍ୟ ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ।]

ଶାଳଗାକରଣ—ସଂ. ବ-ନ୍ୟଗ୍ଭାବନ; ଧିରସ୍କାର; ଉତ୍ସନା (ନିନ୍ଦାଶବ୍ଦରେ) Śālinīkaraṇa Rebuke; calling names.

ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ —୧। ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଶ)—1 Māshaparṇṇī Śāliparṇṇī (See). ୨। ମେଦା ନାମକ ଔଷଧ—2. Name of a rare herb. ୩। ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ (ହି.ଶ) (ଦେଶ)—3. Pṛuśniparṇṇī (See). ୪। ଶାଲପର୍ଣ୍ଣୀ (ହି. ଶ) (ଦେଶ)—4 Śālaparṇṇī (See).

ଶାଳି ପିଷ୍ଟ—ସଂ. ବ (ଶାଳ=ଧାନ୍ୟ+ପିଷ୍ଟ=ଚୂର୍ଣ୍ଣ; ଏଥିର ବର୍ଣ୍ଣ ସାଦୃଶ୍ୟରୁ)—ଶ୍ୱେତକଣି—Quartz. Śāli pishṭa

ଶାଳିବହ—ଫ. ବି. ଓ ବଣ ନ୍ଦ—(ଶାଳ+ବହ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଧାନ୍ୟବହନକାରୀ ବୃଷ (ବୃଷକୋଷ) (ଶାଳ୍ୟୁତ୍ମା—ସ୍ତ୍ରୀ) Śālibaha Person carrying paddy.

ଶାଳିବା—ଦେ. କି.(ସଂ. ଶବଲ)—ରଙ୍ଗାଇବା; ଚିତ୍ରକରିବା— ଚିତ୍ରକରା ରङ्गना To paint. Śālibā

ଶାଳିବାହ—ସଂ. ବ (ଶାଳ + ବହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଧାନ୍ୟବହନକାରୀ ବୃଷ (ବୃଷକୋଷ)—Bullock carrying paddy on its back. Śālibāha

ଶାଳିବାହନ—ସଂ. ବ (ଶାଳ=ସିଂହ+ବାହନ ଯାହାର; ସିଂହରୂପୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଯଜ୍ଞକୁ ଏ ବଶୀଭୂତ କରି ତାକୁ ବାହନରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାର କାମନ୍ଦକ ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ)—ଶକାବ୍ଦପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ନୃପବିଶେଷ—Name of a king who introduced 'Śakābda' era into India. [ଦ୍ର—ଶକ ଓ ଶକାବ୍ଦ ଭଳେ ନୋଟ ଦେଖ। ଶକାବ୍ଦ ୧୮୪୮=ଇଂରାଜ୍ୟାବ୍ଦ ୧୯୨୨—୨୨ =ବିକ୍ରମାବ୍ଦ ୧୩୫୫—୩୪; ଶକାବ୍ଦ ଇଂରାଜ୍ୟାବ୍ଦଠାରୁ ୭୮ ବର୍ଷ କମ୍।] Śālivāhana

ଶାଳିବାହନାବ୍ଦ—ସଂ ବ—(ଶାଳିବାହନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଅବ୍ଦ; ୩. ତ. ତ୍ପୁ) ଶକାବ୍ଦ (ଦେଶ)—Śakābda (See) Śālivāhanābda (ଶାଳିବାହନ ଶକାବ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶାଳି ଶକ୍ତୁ—ସଂ ବ—ଶୀତଦ ଧାନର ଗୁଣ୍ଡଲଭଜାର ଚୂନା—Śāli śaktu Winter rice fried and powdered. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ମଧୁରରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଲଘୁପାକ, ମଳରୋଧକ। ଏହା ତୃପ୍ତି, ବମନ, ଜ୍ୱର ଓ ରକ୍ତ-ଦୋଷ ଶମରେ ଉପକାରକ।]

ଶାଳିହୋତ୍ର—ସଂ ବ (ଶାଳ=ଧାନ୍ୟ+ହୋତ୍ର=ହୋମ)—୧। ଅଶ୍ୱ; ଘୋଡ଼ା—1. The horse. ୨। ନକୁଳକୃତ ଅଶ୍ୱଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ-2. The title of a treatise on horses by Nakula ୩। ଭୋଜରାଜକୃତ ଅଶ୍ୱବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ—3. Title of a treatise on horses and cure of horse-deseases by Bhojarāja. ୪। ଗୋତ୍ରପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମୁନିବିଶେଷ—4. Name of a sage. Śālihotra

ଶାଳିହୋତ୍ରୀ—ସ ବ ପୁଂ (ଶାଳିହୋତ୍ର+ଇନ୍, ୪ମା ୧ବ)—୧। ଅଶ୍ୱ ବୈଦ୍ୟ—1. Horse doctor. ୨। ପଶୁ ଚିକିତ୍ସକ (ହି. ଶ)—Veterinary doctor Śālihotrī

ଶାଳୀ—ସଂବିଣ ପୁଂ (ଶାଳନ୍ ଶବ୍ଦ,ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା—ଧନ୍ୟଶାଳୀ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ; ଏହା ସଂସ୍କୃତ (ଶାଳଯା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ୟାକରଣର ପ୍ରତ୍ୟୟବିଶେଷ। ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଶବ୍ଦରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ)—ବିଶିଷ୍ଟ; ଯୁକ୍ତ—(Added to another word) Joined with; having; full of. (similar to the English suffix 'ful'. as in powerful). Śāli

ସଂ ବ (ସ୍ତ୍ରୀ) ୧। ଶାଳ+ଅ)—କୃଷ୍ଣ ଜୀରକ; କଳାଜୀରା—1 Black variety of cumin seed; Nigella Sativa. ୨। ମେଥି (ହି. ଶ)—2 Fenugreek. ୩। ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ହି. ଶ)—3 Śālaparṇṇī (See) ୪। ଦୁରାଲଭା (ହି. ଶ)—4. Durālabhā (See)

ଶାଳୀ साली ଦେ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ.ଶ୍ୟାଳୀ)—ଅପରା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କନିଷ୍ଠା ଭଉଣୀ; ଶାଳକା—Wife's younger sister. [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବଡ଼ ଭଉଣୀକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଦେଉଶାଶୁ ବୋଲିସାଏ। ଶାଳୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ସଢୁ ଅଟନ୍ତି; ଶାଳୀଙ୍କ ମୁଆ ପୁଅକୁ ଓ ତାଙ୍କ ଝିଅ ଝିଅଣ୍ଡା ଅଟନ୍ତି; ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବଡ଼ ଭଉଣୀ ଦେଉଶାଶୁ ଭଉଣୀଜୋଇଁଙ୍କର ପରଦାସସ୍ଥାନୀୟା ନୁହନ୍ତି; କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସାନ ଭଉଣୀ ଶାଳୀ ଉଣେଇଙ୍କର ପରଦାସସ୍ଥାନୀୟା ଅଟନ୍ତି। ବଙ୍ଗୀୟ ସମାଜରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର, ଜ ବଡ଼, କ ସାନ, ସବୁ ଭଉଣୀ ଶାଳୀ ଅଟନ୍ତି ଓ ଉଣେଇଙ୍କର ପରଦାସସ୍ଥାନୀୟା ଅଟନ୍ତି।] ୨। ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ଗାଳି—2. A term of vile abuse to a female. [ଉ—ଗରବର ମାଇପ ସମସ୍ତଙ୍କ ଶାଳୀ—ଉଗ]

[ଉଣେ(ଣୋ)ଇ—ଆଦେଶିକ ସଂଲଗ୍ନ ଶବ୍ଦ]

ଶାଳୀନ—ସ. ବିଶ. ତ୍ରି.—(ଶାଳା=ଗୃହ+ଯୋଗ୍ୟର୍ଥେ ଖ, ଯେ ଗୃହରୁ ସୁବେଶ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ ଅଟେ)—୧। ବିନୀତ (ଶାଳୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Humble. ୨। ଭଦ୍ର; ନମ୍ର—2. Gentle. ୩। ଲଜ୍ଜାଶୀଳ; ସଲଜ୍ଜ—3 Coy; modest. ୪। ତୁଲ୍ୟ; ସଦୃଶ—4. Similar; equ ୫। ଶାଳା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—5. Relating to house. ୬। ଧନବାନ୍ (ହି. ଶ)—6. Rich. ୭। ଦକ୍ଷ; ଚତୁର (ହି. ଶ)—7. Clever; skilful. ସଂ. ବ—(ଶାଳ+ଇନ)-ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧାନ୍ୟ (ବୃଷକୋଷ)—Excellent paddy.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଳୀନତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ନ୍ତ୍ରୀ—(ଶାଳୀନ+ତ୍ୱ(ତା). ଭାବାର୍ଥେ)—୧। ନମ୍ରତା; Śālīnatā(twa) ଭଦ୍ରତା—1. Gentleness; humbleness ୨। ଲଜ୍ଜାଶୀଳତା—2. Modesty.

ଶାଳୀନା—ସଂ. ବିଶ—(ଶାଳୀନ+ଆ)—ଶାଳୀନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Śālīnā Feminine of Śālīna, ସଂ. ନ୍ତ୍ରୀ—୧। ଶତପୁଷ୍ପା; ଶତ୍ରୁପ—1. Dill seed; fennel seed; Anethum Graveyolens. ୨। ଯାନମଧୁରୀ—2. Aniseed.

ଶାଳୀ ପରିହାସ—ଦେ. ନ—ଶ୍ୟାଳକା ଓ ଭଉଣୀଘରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ Śālī parihāsa ଥଟ୍ଟା—Jesting and joking mutu- ଶାଳୀର ଠାଟ୍ଟା **साली ठट्ठा** ally exchanged between a **साली परिहास** girl or woman and her elde sister's husband.

ଶାଳୀ ପରିହାସୀ—ଦେ. ବିଶ ସ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ୟାଳକା ସ୍ତ୍ରୀସମ୍ପର୍କୀୟା (ସ୍ତ୍ରୀ); ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ Śalī parihāsī ସଙ୍ଗେ କୌଣସି ପୁରୁଷ ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ କରି ଶାଳୀର ମତନ ଯାଉନ୍ତି—A woman related to a male **साली परीहासी** as a sister-in-law with whom he (ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟପୁରୁଷ) can cut jokes.

ଶାଳୀ ଭଉଣେ(ଣୀ)ଇ—ଦେ. ତ—(ସଦୃଶତ୍ୱ; ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ)— Śālī bhiṇe(ṇo)i ଶ୍ୟାଳକା ଓ ଭଉଣୀଘର— ଶାଳୀ ଭଗିନପତି Persons related mutually as **सालीबहनोई** sister-in-law and sister's husband.

ଶାଳୀୟ—ବି. ବିଶ—୧। (ଶାଳା+ଈୟ)—ଶଳା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Re- Śālīya lating to Śālā. ୨। ଶାଳବୃକ୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the Śāla tree. ସଂ. ବ— ଜନୈକ ବୈଦିକ ଋଗ୍ଦର୍ଶି—Name of a vedic preceptor.

ଶାଳୁ(ଳୁ)—ବି.ବ-(ଶ୍ଳୁ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ରୁ)—୧। କଷାୟ Śālu(lu) ଦ୍ରବ୍ୟ—Astringent thing. ୨। ଭେକ; ବେଙ୍ଗ—2. Frog. ୩। ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଶେଷ—3. Name of a Gandharba. ୪। ଶାଳୁକ; ପଦ୍ମ- ମୂଳ—4. The root of lotus. ୫। ଗୁରୁକ ନାମକ ଔଷଧ—5. Name of a medicinal herb. ୬। ଫଳ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—6. A kind of fruit. ୭। ପଦ୍ମକନ—7. The root of lotus.

ଶାଳୁଆ—ଦେ. ବ—(ସଶାଳ)—୧। ଶାଳ ବୃ (ଦେଶ)—1. Śāla Śāluā 4 (See) ୨। ବାଉଁଶ କାଟିରେ ବୁଣା ଢୋଇଥିବା ଶାଳ **साल, साखु** ମାଛ ଧରିବାର ବାଡ଼ଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର—2. A **सिरकि** Contrivance made by weaving split ଶାଳକାଠେରଡୋଙ୍ଗା bamboos for catching fish. ୩। **साखुकाडोंगि** ଶାଳଗଛ କାଟି ତିଆରି ଛୋଟ ଡଙ୍ଗା—3. A small. ଯାରାସିଅନିତେଜଳବହେ boat made of 'Śāla' tree **दौडिवाला** ୪। ଖେଣାଦ୍ୱାରା ମାଟି ବୋହିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଲୋକ- ଯୁ—4. Pairs of labourers engaged in baling out water from a tank by means of a Seṇā.

ଶାଳୁଆ ଗଜା—ଦେ. ବ—ଛୋଟ ବା କଅଁଳିଆ ଶାଳୁଆ ଗଛ—Śāluā gajā ଶାଳର ଚାରା(ଗଜା) **साखुकापौधा** Śal sapling.

ଶାଳୁଆଣି—ଦେ. ବ—୧। ଶାଳ ବୃ (ଦେଶ)—1. Śāla 5 (See) Śāluāṇi ଛୋଟଶାଳଗଛ ୨। ଛୋଟ ଓ ଗଣ୍ଠିଗଣ୍ଠିଆ ଶାଳଗଛ— **साखुका डुडा** 2. Small knotty Sal tree.

ଶାଳୁଆ ପ(ପୁ, ପୋ(ତ)ତା)ଣି—ଦେ. ବ—ଶାଳିଆ ପତ୍ରଣି (ଦେଶ)— Śāluāpa(pu;po)ta(tā)ṇi Śāliā patani (See)

ଶାଳୁ(ଲୁ)କ—ପୁ. ବ-(ଶଳ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ମଣିକ;ଉକ)— Śālu(lū) ka ୧। ଜଳଜ ଉଦ୍ଭିଦ; କଇଁ—1. Water lily. ୨। ପଦ୍ମେରଗୋଡ଼ା,ଶାଳୁକ ପଦ୍ମକନ; ପଦ୍ମାଦିର ମୂଳ; ପଦ୍ମମୂଳ—2. **କସେରୁ,ମସିଡ** The tuberous root of lotus. [ଦ୍ର— ତେ. ଜାଜକାମୁ ବୈଦ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ଏହା ମଧୁର ଈଷତ୍ତିକ୍ତରସ, ଅନ୍ୟ. ସଂ. ପଙ୍କସୁରଣ; ଶାଳୁ] ମଳ ରୋଧକ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, କଫଜନକ ଓ ପିତ୍ତ ଶାନ୍ତିକର ।]

ଶାଳୁ(ଲୁ)ର—ପୁ. ବ-(ଶଳ୍ ଧାତୁ-ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉର;ଉର)— Śalu(lū)ra ଭେକ; ବେଙ୍ଗ—Frog; toad

ଶାଳୁଶାଳୁ—ଦେ. ବିଶ.—ସାଳୁ ସାଲୁ (ଦେଶ) Śālu śālu Sālu sālu (See)

ଶାଳୁକିନୀ ଦଶାଶ୍ୱମେଧ—ସଂ. ବ-ହିନ୍ଦୁ ସ୍ଥାନଙ୍କର ତୀର୍ଥବିଶେଷ—Name Śālūkinī daśaśwamedha of a place of Hindu pilgrimage. [ଦ୍ର—ଶାଳୁକିନୀ ଦଶାଶ୍ୱମେଧେ ଅଶ୍ୱମେଧ,ଫଳ ହୁଅଇ ସ୍ନାନ କଲେ କରବୋଧ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାତ୍ମ୍ୟ.ବନ ।]

ଶାଳେୟ—ସଂ. ବ (ଶାଳ=ଧାନ୍ୟ+ଉତ୍ପାଦକାର୍ଥେ ଏୟ)—୧। ଯେଉଁ Śāleya ଖେତରେ ଶାରଦ ଧାନ ଜନ୍ମେ—1. A field growing winter paddy. ୨। ଶାରଦ ଧାନ ଜନ୍ମାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ ଭୂମି—2. A field fit for growing winter paddy. ୩। ଶତପୁଷ୍ପା; ଶତ୍ରୁପ—3. Dill seed. ୪। ମଧୁରିକା; ଯାନମଧୁର— 4. Aniseed. ୫। ବାଳମୂଳକ (ବିଶେଷ)— 5. Young radish. ସଂ. ବିଶ—୧। (ଶାଳ+ ଏୟ) ଶାଳ ବୃକ୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Śāla tree. ୨। (ଶାଳା+ଏୟ) ଶାଳା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— 2. Relating to Śala.

ଶାଳେୟୀ—ଦେ. ବ—ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ ବିଶେଷ (ଶାଳଖଣ୍ଡିଆ ?)—Name Śāleyā of a wild animal; (civetcat ?) ସଂ. ବ— ମେଥି (ହି. ଶ)— Fenugreek.

ଶାଳେହା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶଳ-ଗତି ସାର୍ଥକ)—ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ମୃଗ- Śāleha A species of small deer.

ଶାଳୋତ୍ତର—ସଂ. ବ (ଶାଳା=ଘରୁ ଗୃହ+ଉତ୍ତର)—୧। ମୂଳ Śālottara ବିଶେଷ; ଘରିଣି ମୂଳକ ଘରୁ—1. Name of a

Digitized by srujanika@gmail.com

sage who was the teacher of the famous Sanskrit grammarian Pāṇini. ୨ । ପାଣିନି ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ—2. The hermitage of Pāṇini.

ଶାଲୋତ୍ତରୀୟ—ସଂ. ବ (ଶାଲୋତ୍ତର ମୁନି+ଶିଷ୍ୟାର୍ଥେ ଛଯ୍)—
Śālottarīya ଶାଲୋତ୍ତର ମୁନିଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ; ବିଖ୍ୟାତ ବ୍ୟାକରଣ-ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣେତା ପାଣିନି—Pāṇini; the famous Sanskrit grammarian.

ଶାଲ୍ୱ—ସଂ. ବ (ଶାଳ+ଘଞ୍ଅର୍ଥେ. ଚ)—୧ । ଉତ୍ତର ଭାରତସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ
Śālwa ଦେଶ ବିଶେଷ; ମରୁ ଦେଶ—1. Name of an ancient country in North India. ୨।(ନାମ) ପ୍ରାଚୀନ ସୌଭ ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱର—2. Name of a king of the ancient Saubha kingdom.

[ଦ୍ର—ମହାଭାରତରେ ଲେଖାଥିବା ଯେ, କାଶୀରାଜଙ୍କ କନ୍ୟା ଅମ୍ବା, ଅମ୍ବିକା ଓ ଅମ୍ବାଳିକାଙ୍କୁ ଭୀଷ୍ମ ବଳେ ହରି ନେବା ସମୟରେ ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶାଲ୍ୱଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଥିଲା; ତହିଁରେ ଶାଲ୍ୱ ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କାଶୀରାଜଙ୍କ କନ୍ୟା ଅମ୍ବା ଶାଲ୍ୱଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ପୂର୍ବରୁ ଇଚ୍ଛା କରି ଥିଲେ । ଏହା ଜାଣିଥାଇ ଭୀଷ୍ମ ଅମ୍ବାଙ୍କୁ ଏହାଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଏ ଅମ୍ବାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି କରି ନାହିଁ । ଏ ଶିଶୁପାଳଙ୍କର ମିତ୍ର ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶିଶୁପାଳଙ୍କୁ ମାରିବାପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦ୍ୱାରକାରେ ଶାଲ୍ୱ ଦ୍ୱାରକାକୁ ଅବରୋଧ କଲେ ଓ ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେଲେ—(ଭ୍ର. ଶ) ।]

ଶାଲ୍ୱଣ—ସଂ. ବ—୧ । ଚଉରୁ ପଶୁଇବା ପାଇଁ ଉହିଁ ଉପରେ ବାନ୍ଧା
Śālwaṇa ଯିବା ଲେପ; ପୁଲ୍‌ଟିସ୍ (ଭ୍ର. ଶ)—1. Poultice put on a boil to ripen it or to bring it to a head. ୨। ଫଳ ଆଦର ପୋଡ଼ା ଓ ଚଟକା—୨ । ଭର୍ତ୍ତା—2. Sauce prepared by kneading burnt fruits.

ଶାଲ୍ୱିକ—ସଂ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ; ଶବ୍ଦ ଚାତକ (ଭ୍ର. ଶ)
Śālwika A kind of bird.

ଶାଳ୍ମଳ(ଲ,ଲୀ)—ସଂ. ବ(ଶାଳ୍ ଧାତୁ=ଦୂରକୁ ଗମନ କରିବା+ଉଣ୍ଡି.
Śālmala(li, lī) ମଳ;+ଇ,+ଈ; ଏହାର ଶିଥ ଏକ ମାଇଲ୍ ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ମୋଚ, ପିଚ୍ଛିଳା] ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଟି ଭେଦ କରି ଉପରକୁ ଉଠିବାରୁ)—୧ । ତିମ୍ବିଳୀ ପୂରଣୀ, ରକ୍ତପୁଷ୍ପା, ସ୍ଥିରପୁଷ୍ପା, କଣ୍ଟକାଢ୍ୟା, ଚଳନା । ଗଛ—1. The silk cotten tree; Bombax Heptapyhlla, Bombax Malabarica. [ଦ୍ର—ଏହା ଜାତି ବର୍ଗର ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; କାଠ ଧଳା ଓ ହାଲୁକା । ଏହା ପାପୁ ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣ । ବର୍ଷରେ ଦେଢ଼ଦୁଇ ମାସ ଗଛରୁ ପତ୍ର ଝଡ଼ି ସ୍ଥଳୀ

ହୋଇଁଲେ; ଫୁଲ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଓ ବଡ଼ବଡ଼ । ଏହାର ଫଳ ବା ଭଣ୍ଡା ମଧ୍ୟରୁ ପଞ୍ଜି ଓ ତୂଳା ବାହାରେ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହାର ମୂଳ ଓ ମୂଳ ଶୀତଜୀର୍ଯ୍ୟ, ମଧୁର ବିପାକ, ରସାସ୍ୱନ, କଫ, ବାତରକ୍ତ ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତନାଶକ ।

ଏହାର ମୂଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ । ଏହାର ଫୁଲ ଓ ଫଳ ମଧୁର ରୁଷାସ୍ୱରସ, ଗୁରୁପାକ, ଶୀତଳ ଓ ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ ।

ଶିମିଳି ଗଛର ଅଠାକୁ ମୋଚରସ ବୋଲିଯାଏ ଓ ମୂଳକୁ ତିମ୍ବିଳୀମୂଳ ବୋଲିଯାଏ । ଏ ଗଛର ଗଣ୍ଡିରେ ଓ ଡାଳରେ କଣ୍ଟା ଥାଏ ।

ଶାଳ୍ମଳୀ ୫ ପ୍ରକାର । ରକ୍ତଶାଳ୍ମଳୀ, ଶ୍ୱେତଶାଳ୍ମଳୀ, ପୀତଶାଳ୍ମଳୀ ଓ କୂଟଶାଳ୍ମଳୀ । ଶେଷୋକ୍ତ ଶିମିଳି ଗଛ କଣ୍ଟକଘ୍ନ । ଏହା ପଙ୍କତରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏହାର ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ଦୀର୍ଘବୃନ୍ତ, ଚରଜୀବ, କଣ୍ଟକଦ୍ରୁମ, ସ୍ଥୂଳଫଳ ଓ ତୂଳବୃକ୍ଷ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ଜଳଦ୍ରୁମ ।

କୂଟଶାଳ୍ମଳୀ—ଏହା ଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ ଶିମିଳିଜାତୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଛ—A species of silk cotton tree.

ପୀତଶାଳ୍ମଳୀ—ଭୂମ୍ବି ନାମକ ବନ୍ୟଗଛ । ଏହାର କାଠ ଲଘୁ; ପତ୍ର ପଞ୍ଚାଙ୍ଗୁଳ; ପତ୍ର ବର୍ଷକେ ଥରେ ଝଡ଼େ । ଫୁଲ ସ୍ୱଳ୍ପ ପୀତ; ତହିଁର ବର୍ଣ୍ଣ ଶିମିଳି ଫୁଲପରି; ଭଣ୍ଡାରୁ ତୂଳା ବାହାରେ । ଫଳ ତୁମ୍ବାକାର—Coculospermum Gossypium.

ଶ୍ୱେତ ଶାଳ୍ମଳୀ —ଏହା ଜବାନ ବର୍ଗର ବୃକ୍ଷ । ଫୁଲ ଧଳା । କେଶର ୫ ଗୋଛ । ଏଥିର ଭଣ୍ଡାରୁ ତୂଳା ବାହାରେ—Eriodendron Anfractuosum.

ତିମ୍ବିଳୀର ତୂଳା ବ୍ୟତୀତ ତିମ୍ବିଳୀ ଗଛର ଅନ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ସମସ୍ତେ ଜ୍ଞାତ ନୁହନ୍ତି । ତିମ୍ବିଳୀ ସାଧାରଣ ତନ୍ତୁରେ ବେଶିବାକୁ ଜଗଣ୍ୟ ପଦାର୍ଥ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ତନ୍ତୁରେ ରହ ଶୋଷ ନେଇ ପାରନ୍ତି; ସେମାନଙ୍କ ତନ୍ତୁରେ ତିମ୍ବିଳୀ ଅପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ । ତିମ୍ବିଳୀ ଗଛର ନିମ୍ନଲିଖିତ ଗୁଣ ଅଛି । ତିମ୍ବିଳୀ ମୂଳ—ଅଳ୍ପ ବଳକର ପଦାର୍ଥ ଓ ଉତ୍ତେଜକ; ଜୀବନ୍ତେଜ ଏବଂ ଅବସନ୍ନାବସ୍ଥାରେ ଏହାର ରସ ଖାଇଲେ ଉପକାର ହୋଇ ପାରେ; ଏହା ରସାସ୍ୱନ । ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ମୂଳ ବା ଗଛର ରସ ଖାଇଲେ ବମନ ହୁଏ ।

ତିମ୍ବିଳୀର ଗଛ—ଗଛର ଗଛ ଉପରେ ଯେଉଁ ସବୁ କୋମଳ କଣ୍ଟା ଥାଏ, ସେଥିରୁ ଦୂର ଗାତ୍ରତା ଜଳରେ ବାଟି ବ୍ରଣର ମୁହଁରେ ପ୍ରଲେପ ଦେଲେ ବ୍ରଣ ସତ୍ୱରରେ ପାଚିଯାଏ ।

ତିମ୍ବିଳୀ ଅଠା—ଗଛ କାଟିଲେ ଅଠାପରି ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ବାହାରେ ବୈଦ୍ୟମାନେ ତାହାକୁ 'ମୋଚରସ' କହି ଥାଆନ୍ତି । ଅସୁର୍ବେଦ ମତରେ ମୋଚରସ, ଅମ୍ଳ, ଅତିସାର ଏବଂ ହୃଦରୋଗରେ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ଏହାର ଗୁଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ନିଗ୍ଧ ଏବଂ ସଙ୍କୋଚକ । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ଏହା ଅଠାର ଅଲୁ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଗୁଣ ଶୁଣାଯାଏ । ଏହା ଅଠା ଶୁଖିଗଲାରୁ ଚଣ୍ଡି କରି ଦୁଇ ଗୁର ରଙ୍ଗ ଯାନ ମସ୍ତ ସହୁଡ ମିଶାଇ ଖାଇଲେ ପୁରୁଷର ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପାଦନ ଶକ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ମିଶ୍ରି ସରବତ୍ ସହୁଡ ଏହା ଅଠା ଦୁଇ ଏକ ରଙ୍ଗ ମିଶାଇ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଗୁର ଯାଞ୍ଚ ଦିନ ବ୍ୟବହାର କଲେ ସେମାନଙ୍କର ରଜର ଅଧିକ୍ୟ ଉପଶମିତ ହୁଏ ।

ଶିମ୍ବଳୀ କାଠ—ଶିମ୍ବିଳୀ ଗଛ ଅତି ପ୍ରକାଣ୍ଡ । ସୁତରାଂ ଏହାର ତକ୍ତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶସ୍ତ ହୁଏ । କନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ଦିନରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ବୋଲି ଲୋକେ ଡେରେ ଅଧିକ ସହୁତ ଏହାର ତକ୍ତା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଦି ଚୂନ ପାଣିରେ ଏହାର ତକ୍ତାକୁ ବହୁଦିନ ଶୁଖୁାରେ ଶୁଷ୍କ କରି ପରେ ଖଟ, କବାଟ, ଜହାଜ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ, ତେବେ ସେମାନ ଦୀର୍ଘକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ; ଉଇ ପୋକ ଲାଗି ଶୀଘ୍ର ନଷ୍ଟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

ଶିମ୍ବିଳୀ ମଞ୍ଜି—ଶିମ୍ବିଳୀ ମଞ୍ଜିରୁ ଏକ ପ୍ରକାର ଉତ୍କଟ ଗୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ତେଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଶିମ୍ବିଳୀ ମଞ୍ଜିରୁ ତେଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପ୍ରଥା ଏ ଦେଶରେ ନାହିଁ । କନ୍ତୁ ତେଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଯାଇଲେ ବେଶ୍ ଦୁଇ ପଇସା ଲାଭ ହୋଇ ପାରନ୍ତା । ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରଚୁର ଶିମ୍ବିଳୀ ଗଛ ଜନ୍ମି ଥାଏ । ଏହାର ମଞ୍ଜି ସଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟରେ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ପାରେ । ତେଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା କଠିନ ନୁହେଁ । ଘଣା ଦ୍ୱାରା ଯେପରି ଅନ୍ୟ ତେଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ସେହିପରି କଲେ ହୋଇ ପାରେ ।] ୨ । ପୁରାଣୋକ୍ତ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପାନ୍ତର୍ଗତ ଦ୍ୱୀପବିଶେଷ—2. Name of one of the seven mythological islands of the earth. [ଦ୍ର—ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ଏ ଦ୍ୱୀପର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ପୃଥିବୀ ଦ୍ୱୀପର ଦ୍ୱିଗୁଣ । ଏ ଦ୍ୱୀପରେ ଶିମ୍ବିଳୀ ଗଛ ବହୁତ ଥିବା କଥିତ । ଏହା ଇକ୍ଷୁରସ ସମୁଦ୍ର ପରବେଷ୍ଟିତ । ଏଥିରେ ଶ୍ୱେତ, ଲୋହିତ, ଜୀମୂତ, ହରିତ, ବୈଦ୍ୟୁତ, ମାନସ ଓ ସୁପ୍ରଭ ନାମକ ସାତଗୋଟି ବର୍ଷ ଅଛି ଓ ଏ ବର୍ଷମାନଙ୍କରେ ଯଥାକ୍ରମେ କୁମୁଦ, ଉତ୍ତମ, ବଳାହକ, ଦ୍ରୋଣ, କଙ୍କ, ମହିଷ ଓ କକୁଦ ନାମକ ସାତ ପର୍ବତ ଓ ଯୋମା, ତୋୟା, ବିତୃଷ୍ଣା, ଚନ୍ଦ୍ରା, ଶୁକ୍ଳା, ବମୋରମା ଓ ଅନୁମତି ନାମକ ସାତ ନଦୀ ଅଛି—(ହି. ଶ) ।] ୩ । ପୁରାଣୋକ୍ତ ନରକ ବିଶେଷ—3. Name of a part of the hell. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପାପିକ ଦେହକୁ ଶିମ୍ବିଳୀ ଗଛର ତଳାରେ ଘଷି ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ ।] ୪ । ମୋରସ—4. The gum of silk cotton tree. ଦେ. ବ—୧ । ଶିମୁଲପାଳ (ଦେଶ)—1. Simulipala. (See) ୨ । ପର୍ବତ ବିଶେଷ—2. Name of a mountain. [ବ୍ର—ଶାଳ୍ମଳୀ ଶବ୍ଦରୁ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନେ ଉକ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେତୁ ।]

ସ୍ୱାଧାନା.ଥ. ଭୂଷା ।]

ଶାଳ୍ମଳି(ଳୀ)କନ୍ଦ—ସଂ. ବ—ଶାଳ୍ମଳି ଗଛର ମୂଳ—The esculent root of silk cotton tree used in medicine. [ଦ୍ର-ଏହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶରେ ଏହା ଶମ୍ପୂଷ୍ପକନ ବୋଲିଯାଏ । ଏହା ମଧୁର ରସ, ଶୀତଳ, ମଳଭେଦକ; ପିତ୍ତ, ଦାହ, ସନ୍ତାପ ଓ ଶୋଥ ରୋଗର ଉପଶମକାରକ ।] Śālmali(lī)kanda

ଶାଳ୍ମଳିକ—ସଂ. ବ—ରୋହିତକ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ) Śālmalika Andersonia Rohitaka. (tree)

ଶାଳ୍ମଳିନୀ—ସଂ. ବ—ଶିମ୍ବିଳୀ ଗଛ (ହି. ଶ Śālmlinī Silk cotton tree.

ଶାଳ୍ମଳିପତ୍ରକ—ସଂ. ବ (ଶାଳ୍ମଳି+ପତ୍ର+ସାଦୃଶ୍ୟାର୍ଥେ. କ) —ଛତୁଅନା ଗଛ—Alstonia Scholaris. (tree) Śālmalipatraka

ଶାଳ୍ମଳି(ଳୀ)ଫଳ—ପ. ବ—ଭେଜବଣ୍ଡା ନାମକ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ) Śalmali(lī)phala Toothache tree.

ଶାଳ୍ମଳି(ଳୀ) ଫଳକ—ସ.ବ—ସ୍ଲୁଡୋକୁ କଠର ପଟା, ଯହିଁ ଉପରେ ଛୁରୀ ଅବରୁ ଘଷି ଦାଢ଼ କରାଯାଏ—(ହି. ଶ)A wooden strop for sharpening knives etc. Śālmali(lī) phalaka

ଶାଳ୍ମଳି(ଳୀ)ବେଷ୍ଟ—ସ. ବ—ମୋରସ, ଶିମ୍ବିଳ ଗଛର ଅଠା ବା ନିର୍ଯ୍ୟାସ—The gum of the silk-cotton tree. [ଦ୍ର—ଏହା ଅ. ସ—ପିଚ୍ଛି; ମୋରଟାବ; ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଧାରକ; ସ୍ନିଗ୍ଧ; ଶୁକ୍ର ବର୍ଦ୍ଧକ ଓ କଷାୟ ରସ ।] Śālmali(lī)beshṭa (ଶାଳ୍ମଳି ବେଷ୍ଟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶାଶ୍—ପ୍ରାଦେ(ସମ୍ବଲପୁର)ବ—(ଉଲ. ହି. ସାସ୍)—ଶାଶୁ— Śaś Mother-in-law. ବୈଦେ. ବ(ଇଂ)—ଶାଶି (ଦେଶ) Śāśi (See).

ଶାଶା—ପ୍ରାଦେ(ଗଞ୍ଜାମ) ବ—୧ । (ସଂ. ଶ୍ମଶ୍ରୁ)ଶ୍ମଶ୍ରୁ; ଦାଢ଼ି— Śāśā Beard. ୨ । (ସଂ ଶ୍ୱଶ୍ରୂ) ଶାଶୁ—2. Mother-in-law.

ଶାର୍ଶ(ଶ)—ବୈଦେ.ବ—(ଇଂ. ସାଶ୍;ଫା.ଶୀସା=କାଚ)—କବାଟରେ ବା ଝରକାରେ ଲଗିବା କାଚର ପଟା—The sash of a door or window. Śāśi(rsi) ଶାଶି ଶିରକାପଟକା

ଶାଶୁ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ଶ୍ୱଶ୍ରୂ)—ଶ୍ୱଶ୍ରୂ, ଆଣୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ବା ଶ୍ୱଶୁର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମାତା—Mother-in-law. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ (ଶ୍ୱଶୁର—ଶୁ) ଭାଷାରେ ଶାଶୁ ଶବ୍ଦ ମୁହଁରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଶ୍ୱଶ୍ରୂସ୍ଥାନୀୟା ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ନାମ ପ୍ରକାଶ ହେବାର ଶିଷ୍ଟ ସାଂସିକ ପ୍ରଥା ଅଛି । ଶୁଦ୍ଧୀଶାଶୁ, ଦେଓରଣୀଶାଶୁ; ଦେଉଶାଶୁ, ଗୋସେଇଁଶାଶୁ; ଅଇଶାଶୁ; ମାଇଁଶାଶୁ; ପାଉସୀଶାଶୁ; କନଅଶାଶୁ ।

ଶାଶୁଏଇଟା—(ହିଁ)—ପ୍ରା. ବଣ ଓ ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ବାଳିକାର ବା ଶ୍ୱଶୁରଘରେ ଶାଶୁ ଜୀବନ୍ତା ଅଛନ୍ତି—(agirl) ଯାହାଶାଶୁଡ଼ୀଆଛେ ସାସବାଲେ Having her mother in-law living. (ଶାଶୁଘରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଶୁ ଓଳଗା—ଦେ.ବ—ନବବଧୂର ପ୍ରଥମେ ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବା ସମୟରେ
Śāśu olagā ଶାଶୁଙ୍କୁ ଭେଟିବା ପାଇଁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଥିବା ସାଢ଼ି
शासकेलिये कपड़ा ଶାଶୁଡ଼ୀର ପ୍ରଣାମୀକାପଡ଼ —A cloth taken by a bride with her for her mother-in-law on the occasion of her making obeisance on her first visit to her husband's house after puberty.

ଶାଶୁଖିଆ—ବି. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ପୁତ୍ରସନ୍ତାନସ୍ଥ ପୁରୁଷ ବ୍ୟକ୍ତି
Śāśukhiā ପ୍ରଭୃତ ସମ୍ବନ୍ଧବାଚକ ମଧ୍ୟର ଉତ୍ପନ୍ନ, ଏଥିରୁ ଅର୍ଥ—ଭୋ
(ଶାଶୁ ମୁଣ୍ଡଖିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶାଶୁ ମରନ୍ତୁ)—ଶ୍ୱଶୁରାଳୟ; ମୃତ-
ଶାଶୁଖାଇ } ସ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ୱଶୁରକ(ବ୍ୟକ୍ତି)—(a male) Whose
ଶାଶୁମୁଣ୍ଡାଖାଇ} mother-in-law is dead. [ଦ୍ର—
ଏ ବାକ୍ୟର ପ୍ରଯୋଗକାରୀଙ୍କର ଯେଉଁ ପୁରୁଷର ଶାଶୁ
ଅରବାସ ସ୍ଥାନସ୍ଥା, ସେଥର ପୁରୁଷକୁ ଶାଶୁଖିଆ ବିଶେଷଣରେ
ସମ୍ବୋଧନ କରିଯାଏ । ଯଥା—ଶୃଢ଼ ପୁରୁରକୁ; ମାଇଁ
ଉଣଡାକୁ; କହୁଛନ୍ତି 'ଦା ! ଶାଶୁଖିଆ ! କି ଜଲ୍ଦି ଜଲଦି !
ଆମ ଘରେ ଖାଇବାକୁ ଆସିବୁ ବୋଲି କାଲି କହିଥିଲୁ;
ଅଇଲୁ ନାହିଁ ।' ଏ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ଅକାରର ବ୍ୟବହାର
କ୍ୱଚିତ୍ ଶୁଣାପାଏ ।]

ଶାଶୁ ଘର—ଦେ. ବ—(କୌତୁକି ସ୍ତ୍ରୀର) ଶ୍ୱଶୁରାଳୟ ବା ସ୍ୱାମି-ଗୃହ—
Śāśu ghara The family or house of one's husband, [ଦ୍ର—ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ 'ଶ୍ୱଶୁରଘର'
ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ 'ଶାଶୁଘର' ବୋଲାଯାଏ । କଲ୍ଲ ବଙ୍ଗଦେଶରେ
ଉଭୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଶଶୁରବାଡ଼ି ବୋଲାଯାଏ ।]

ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବିବାହିତା କନ୍ୟା) ବୟଃପ୍ରାପ୍ତା ହେବା
Śāśughara ku jibā ପରେ ସ୍ୱାମୀଗୃହକୁ ବାସ କରିବାକୁ ଯିବା
शसुरबाड़ी जाओया सासरेजाना —To go to live in the husband's family after attaining puberty. [ଦ୍ର ଯେଉଁ ସମାଜରେ ବାଲ୍ୟବିବାହର
ବିବାହ ପ୍ରଥା ଅଛି, ସେ ସ୍ଥାନରେ ବାଲ୍ୟବିବାହିତା କନ୍ୟା ଜ୍ଞାନ
ଯାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିତୃଗୃହରେ ରହେ । ବୟଃପ୍ରାପ୍ତା ହେବା-
ପରେ ଶୁଭଦିନ ଦେଖି ଘର ବେହାର ସହିତ ପ୍ରଥମେ ଶାଶୁ
ଘରକୁ ଯାଏ । (ଏହାକୁ ସହାଲିଯାଇ ଯିବା ବା ଘର ନେଇ
ଯିବା ବା ପୁଅଣି ଡୋଇ ଯିବା କହନ୍ତି) । ସେ ସ୍ୱାମିଗୃହରେ
କେତେକ ଦିନ ରହିବା ପରେ ପତ୍ନୀଗୃହକୁ ଫେରି ଆସେ ।
(କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଏହାକୁ ଅଣ୍ଟା ସଲଖିବାକୁ ଅସିବା
କହନ୍ତି ।) ପୁଣି କିଛିଦିନ ବାପଘରେ ରହିବା ପରେ ପୁଣି
ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ସ୍ୱାମୀ-ଗୃହକୁ ଦୁଆଁଘାଳ ଯିବା ବା ଦୁଆରଘାଳ
ଯିବା ବୋଲାଯାଏ ।

ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ଶ୍ୱଶୁରାଳୟକୁ 'ଶାଶୁଘର' ବୋଲାପାଏ, କିନ୍ତୁ
ପିତୃଗୃହକୁ 'ମାଆଘର' ବୋଲି କୁଆଡ଼େ 'ବାପଘର' ବୋଲି-
ଯାଏ ।]

ଶାଶୁଘର ଗାଁ—ଦେ. ବ—(ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ) ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ଗ୍ରାମ—
Śāśughara gāñ The village of one's husband (in the case of a woman).
सासरेका गाँ (ଶାଶୁଘର ଗାଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶାଶୁ ଠଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇ—ସ୍ତ୍ରାଦେ.(ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଲୁଣି ମାଛ-
Śāśu ṭhāṅgā(ṅge)i A species of sea-fish.

ଶାଶୁ ଠଣାଖାଇ—ସ୍ତ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମଝିରିଦରର ଚାକ୍ତିଯୁକ୍ତ
Śāśu ṭhaṇākhāi ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ—A species of moderate-sized scaly sea-fish. [ଦ୍ର—
ଏହାର ମୁଣ୍ଡ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଦେହ ରେତ୍‌ା ଏବଂ ଏହା
ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଅଟେ ।]

ଶାଶୁ ବୋହୂ—ଦେ. ବ(ସ. ଶ୍ୱଶୁ ଓ ବଧୂ; ଅପେକ୍ଷିକ ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ)-
Śāśu bohu ଶ୍ୱଶୁ ଓ ବଧୂ—Two females related to one another as mother-in-law and daughter-in-law.
शासुड़ी बौ सास बहू

ଶାଶୁ ଶଶୁର—ଦେ. ବ (ବିପରୀତ ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦ) —ଆପଣାର ଶାଶୁ
Śāśu śaśura ଓ ଶ୍ୱଶୁର—One's mother-in-law
शशुर शाशु सास ससुर and father-in-law.

ଶାଶ୍ୱତ —ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶଶ୍ୱତ୍=ସର୍ବଦା+ଅର୍ଥରେ ଅ)—ନିତ୍ୟ,
Śāśwata ସନାତନ; ଚିରସ୍ଥାୟୀ—Eternal; perpetual;
(ଶାଶ୍ୱତ—ଅନ୍ୟରୂପ—ସ୍ତ୍ରୁତ୍ୱବାଦ) existing for eternity.
(ଶାଶ୍ୱତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଦ୍ର—ଏହା ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ବିଶେଷଣରୂପେ ମଧ୍ୟ
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ବ—୧ । ଭଗବାନ୍; ଈଶ୍ୱର—
1. God. ୨। ବେଦବ୍ୟାସ ମୁନି—2. Sage Bedabyāsa. ୩ । ଶିବ—3. Śiba. ୪ । ସ୍ୱର୍ଗ (ସ୍ତ୍ର. ଶ)—4, Heaven. ୫ । ଅନନ୍ତସ୍ଥ (ସ୍ତ୍ର. ଶ)—
5. The sky; the heavens.

ଶାଶ୍ୱତିକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶଶ୍ୱତ+ଉବାର୍ଥେ ଇକ)—ଶାଶ୍ୱତ (ଦେଖ)
Śāśwatika Śāśwata (See)
(ଶାଶ୍ୱତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାଶ୍ୱତୀ —ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶାଶ୍ୱତ+ଈ)—ଶାଶ୍ୱତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Femi-
Śāśwatī nine of Śāśwata. ବ—ପୃଥିବୀ (ସ୍ତ୍ର. ଶ)—
The earth.

ଶାଷ୍କୁଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶଷ୍କୁଲୀ=ମାଂସ+ଭକ୍ଷଣାର୍ଥେ ଅ; ନିପାତନ)—
Śāshkula ୧ । ମାଂସାହାରୀ (ସ୍ତ୍ର. ଶ)—1, Meat-eating.
(ଶାଷ୍କୁଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) carnivorous. ୨ । ମତ୍ସ୍ୟ ବା ମାଂସାହାରୀ—
2. Eating flesh or fish (Apte).

ଶାସ୍ (ଧାତୁ)—ସ – ୧ । ଶାସନ କରିବା—1. To rule; to
Śās (root) govern. ୨ । ଦମନ କରିବା—2. To restrain. ୩ । ଅଜ୍ଞା ବା ଆଦେଶ ଦେବା—3. To order; to command; to decree. ୪। ଉପଦେଶ
ଦେବା—4. To advise. ୫ । ଶିକ୍ଷା ଦେବା; ତାଲିମ୍
କରିବା—5. To teach; to train; to instruct (Apte). ୬ । କହିବା; ଜଣାଇବା—6. To tell; to communicate; to inform (Apte). ୭ । ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା; ଆଇନ୍ କରିବା—7. To enact.

Digitized by srujanika@gmail.com

୮ । ଦଣ୍ଡ ଦେବା—8. To punish; to chastise. ୯ । ଇଚ୍ଛା କରିବା—9. To wish; to desire (Apte). ୧୦ । ଗୋହଁବା; ବଶ କରିବା—10. To tame; to subdue (Apte).

ଶାସ—ସଂ. ବି (ଶାସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ) (ବୈଦିକ)—୧ । ଶାସନ—Śāsa 1. Rule. ୨ । ସ୍ତବ; ସ୍ତୁତି (ହି. ଶ)—2. Hymn; praise.

ଶାସକ—ସଂ.ବି ଓ ବଣ ପୁଂ (ଶାସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧। ଶାସନକର୍ତ୍ତା—Śāsaka 1. Ruler; administrator. ୨ । ଉପଦେଷ୍ଟା—(ଶାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Advisor. ୩ । ଦମନକାରୀ—3. Restrainer; checker. ୪ । ଦଣ୍ଡଦାତା—4. Punisher; chastiser.

ଶାସନ—ସଂ. ବି (ଶାସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଆଜ୍ଞା; ଆଦେଶ—Śāsana 1. Order; command. ୨ । ଉପଦେଶ—2. Advice. ୩ । (+କରଣ. ଅନ) ଅନୁଶାସନ; ସନନ୍ଦ—3. Sanad; edict. ୪ । (+ଭାବ. ଅନ) ଦମନ—4. Restraining. ୫ । (+କରଣ. ଅନ) ଆଜ୍ଞାପତ୍ରିକା; ଲିଖିତାଦେଶ; ଆଦେଶପତ୍ର—5. Written order; precept. ୬। କୂଟ ଲିଖିତ; ଠାରରେ ଲେଖା—6. A cypher writing. ୭। (+ଭାବ. ଅନ) ସୁରକ୍ଷା ପାଳନ (ଯଥା—ଦୋଷୀକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବା, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷକୁ ରକ୍ଷା କରିବା, ପ୍ରଜାଙ୍କ ସୁଖସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଆଦି)—7. Administration; ruling of a kingdom. ୮। (+ଭାବ. ଅନ) ପ୍ରତିପାଳନ—8. Governance; bringing up. ୯। (+କର୍ମ. ଅନ) ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ ଭୂମି—9. Land given by a king. ୧୦। ଶାସ୍ତ୍ର; ଦେବତା ବା ମନୁ ପ୍ରଣୀତ ଗ୍ରନ୍ଥ—10. Scriptures. ୧୧। ଅଇନ; ବିଧି—11. Rule; law. ୧୨। (+ଭାବ. ଅନ) ବଶରେ ରଖିବା (ହି. ୩ଶ)—12. Keeping under control. ୧୩। ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଗ୍ରହ (ହି. ଶ)—13. Controlling one's organs. ୧୪। ନିୟନ୍ତ୍ରଣ (ହି. ଶ)—14. Controlling. ୧୫। (+କରଣ. ଅନ) ଶାସନ—ଦଣ୍ଡ—15. Punishment. ଦେ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଗାଁବ ସନନ୍ଦଦ୍ୱାରା ଦିଆଯାଇଥିବା ନିଷ୍କର ଭୂମି ସମ୍ବଳିତ ଗ୍ରାମ—A village consisting of lands given to Brāhmaṇas free of revenue. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା। ତତ୍ପରେ ହିନ୍ଦୁଲର ପ୍ରଥମ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା ଜନମେଜୟ ଓ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯଯାତିକେଶରୀ ଆଦି ରାଜାମାନେ ହିନ୍ଦୁଲରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ହ୍ରାସ ଓ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ। ଯଯାତିକେଶରୀ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୯ମ ଶତାବ୍ଦୀ) ସଦ୍‌କର୍ମଶୀଳ ଓ ସଦାଗ୍ରସ୍ତ ଦଶ ସହସ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ (କନୌଜ)ରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଅର୍ଶା ଚଦାମାନ୍ତ୍ରନ ବ୍ରହ୍ମଯାଜ୍ଞ ଯାଜପୁରଠାରେ ଗୋମେଧ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞର ଅନୁଷ୍ଠାନ କଲେ ଓ ନବାଗତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ନିଷ୍କର ଭୂମିଦାନ କରି ଯାଜପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ 'ଶାସନ'ମାନ ବସାଇଲେ। ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କେଶରୀ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ (ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ), ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ (ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ) ଓ ସୋଇବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଓ ସମୟ ସମୟରେ (ବିଶେଷତଃ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତାପରେ) ଏହିପରି ନିଷ୍କର ଭୂମି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପନିବେଶମାନ ବସାଇବାର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା କଲେ। ସେଥିପାଇଁ ତାମ୍ରପଟ୍ଟାନୁଶାସନ (ତମ୍ବା ପତ୍ରା ସନନ୍ଦ) ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ରାଜାମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ନିଷ୍କର ଭୂମିମାନ ଦାନ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନମାନ ବସାଇଥିଲେ, ସେହି ଶାସନ-ଅନୁସାନ କେତେଟି ମିଳିଅଛି ଓ ଉକ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ତତ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଓ ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି। ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ ଓ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଭାବରୁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ସେହିମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପଣ୍ଡା, ପତ୍ରି ଅସ୍ତ, ପନ୍ଦ ଅସ୍ତ, ସାରୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କୁ ଲୌକିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁହାଯାଏ। ଯେଉଁମାନେ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଅଳ୍ପତ ହୋଇ 'ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ'ମାନଙ୍କରେ ଉପନିବେଶ କଲେ, ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ଶାସନୀ ବା ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପେ ପରିଚିତ। ଯେଉଁମାନେ ମାସ୍ତାନ ବା ବଳଭଦ୍ରଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପେ ପରିଚିତ ସେମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିବା କେତେକ ଐତିହାସିକ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଓ ନବାଗତ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ବୈଦିକ ଓ ଲୌକିକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହିଲା। ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପୁରୀର ବଡ଼ଦେଉଳ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦେଉଳରେ ପୂଜକାରରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ। ଏବେ ପ୍ରାୟ ଅନେକ ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଉପାଧି ଶୂଦ୍ରୋଚିତ (ଯଥା—ସାହୁ, ପ୍ରଧାନ, ସ୍ୱାଇଁ, ମହାନ୍ତି) ଅଟେ ଓ ସେମାନେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଶୂଦ୍ରୋଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ (ଯଥା—ହଳ କରିବା, ପିଢା ଖାଇବା) କରିବା ଦେଖାଯାଏ। ଭୂମିଦାନକାରୀ ରାଜାମାନଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନମାନଙ୍କର ନାମ ହୋଇଅଛି [ଯଥା—ଖାରବେଳଦତ୍ତ ପୁର (ଜୟସିଂହଦେବଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ); ଖାଉ ପ୍ରତାପପୁର, ପ୍ରତାପ ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର, ପ୍ରତାପ ସମନ୍ତ ପୁର, ବାସୁଦେଇପୁର, ଖାଉ ସମନ୍ତ ପୁର, ଶ୍ରୀସମନ୍ତ ପୁର, ଚଉଦ ସମନ୍ତ ପୁର, ବଳଭଦ୍ରପୁର, ଖାଉ ଗୋବିନ୍ଦପୁର, ବସୁ ଜୟଧରପୁର, ଖାଉ ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର, ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର, ମଲ୍ଲୁନପୁର]। କଥିତ ଅଛି ଯେ, ପୁଣ୍ଡ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଣ୍ଟାର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍ଗ ପ୍ରଗନ୍ନାରେ ୧୦ ଶାସନ ଓ ଲମ୍ବେର ପ୍ରଗନ୍ନାରେ ୭ ଶାସନ ଅଛି । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନମାନଙ୍କୁ ରଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ କର୍ମଚାରୀମାନେ ବସାଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ କରତାଡ଼ ବୋଲୁପଡ଼ିଥିଲା (ଯଥା—ଜଗନ୍ନାଥ ବଦ୍ୟାଧରପୁର, ଦାମୋଦରପୁର) । ଜଣାଯାଇଛି ଯେ, ବ୍ରହ୍ମାଙ୍ଗ ଓ ଲମ୍ବେର ପ୍ରଗନ୍ନାରେ ୧୭ ଶାସନ ଓ ୩୬ କରତାଡ଼ ଅଛି । ଏହି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍ଗ ଶାସନମାନଙ୍କର ଗ୍ରାମ-ଶାସନ ପ୍ରାଣାଳୀ ଉତ୍ତରବର୍ତ୍ତର ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସମାଜ (Village Community) ର ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଅଦ୍ୟାବଧି ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ 'ଶାସନ' ଗୋଷ୍ଠୀର ସାଧାରଣ-ସମାଜ-ସଙ୍ଘ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଥିଲା । ଗ୍ରାମବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ 'ମହାଜନ' ବୋଲାଯାଏ । ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ବର୍ଣ୍ଣକୁ 'ପଦାତିଜନ' ଅପାଧ୍ୟ ବା ଅଧିକାର ଯାଇବାର ହକ୍‌ଦାର ନୁହନ୍ତି ଓ ଗ୍ରାମର ସାଧାରଣ ସେବକ (ଯଥା—ଧୋବା, ବଣ୍ଡାର, କମାର, କୁମ୍ଭାର, ପଣ୍ଡା, ଜାଦୁକ ଓ ବଜନ୍ତ୍ରୀ)ମାନେ ଜାତିର ଗୋଗ ହର ଗ୍ରାମର 'ମହାଜନ'ମାନଙ୍କ ସେବା କରୁଥିଲେ । ଗ୍ରାମର ପରିଷ୍ଠିତ ଦେବତା ଓ ତାଙ୍କ ଭଲେ ଖଞ୍ଜା ଥିବା ଭୂମି ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାମବାସୀ (ମହାଜନ)ମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ବା କୋଠ ସମ୍ପତ୍ତି । ଗ୍ରାମର ସାଧାରଣ ଭୂମିରେ ଓ ଦେବତାଙ୍କ ଉପରେ ଗ୍ରାମବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ (ମହାଜନ)ମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ଥିଲା । ଗ୍ରାମର ହଟ, ଦେଉଳ, କୋଠ, ଦକରା ଅଡ଼ରେ କେବଳ ମାତ୍ର ମହାଜନମାନଙ୍କ ଅଧିକାର ଥିଲା । ଏହି 'ଶାସନବାସୀ' ଅନେକ ପଣ୍ଡିତ ଓ ସଙ୍ଗଜାତୀୟ ଗୁରୁତ୍ୱ-ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । ନୃସିଂହ ବାଜପେୟୀଙ୍କ ରଚିତ ସୂକ୍ତି ଅଦ୍ୟାବଧି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ପରିଚିତ ହେଉଅଛି । ମୋଗଲ ସମାଟ ଆକବରଙ୍କ ସଭାରେ ଗୁଜନ ସ୍ୱଏଗୁରୁ ଓ ବଙ୍ଗି ପାଣ୍ଡୁଙ୍ଗି ବିଶେଷ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦେଖାଇ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ।

କେତେକ ମାତ ଦୋଷର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ରଜାମାନେ ସମ୍ମାନିତ କର 'କୁଳୀନ' କରିଥିଲେ ଓ ସେମାନେ ସାମନ୍ତ, ଦୁଇମିଶ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧ ଫଞ୍ଜାରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାସନବାହ୍ମଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ମାନ ପାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

ପୁରୁଜଣ୍ଟାର ଏହି ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ୫ ଗୋଷ୍ଠ ବଂଶ ପ୍ରଧାନ ।

ଯଥା :—

ନନ୍ଦ ସାଆନ୍ତ—ଉତ୍କଳ କରପଦାର
ବସୁସ ସାଆନ୍ତ—ସାର ନରସିଂହପୁରର
ବାଜପେୟୀ ସାଆନ୍ତ—ବଶ୍ୱନାଥପୁରର
ଗୁଆଣିଆ (ଗୋଅବେୟ) ସାଆନ୍ତ—ହରେକୃଷ୍ଣପୁରର ।

ପୁରୁ ଜଣ୍ଟାର ଶାସନମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉପରୋକ୍ତ-ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବଶ୍ୱନାଥ ରଥ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ ନମ୍ନଲିଖିତ ସନ୍ଦର୍ଭ ଦେଇ-ଅଛନ୍ତି—ଶାସନ ଶବ୍ଦର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅର୍ଥ ଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅର୍ଥ 'ବ୍ରାହ୍ମଣଦତ୍ତ ଭୂମି' । ଏହି ଶାସନ ଗୁଡ଼ିକ ପୁରୁଜଣ୍ଟାଲରେ ଉତ୍କଳର ରଜା ବା ରଜାଙ୍କ ପାଶ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । କେତେକ ଜଣ୍ଟାରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଶାସନ ତତ୍କାଳୀନ ରଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ଅନଙ୍ଗ ଭୀମଦେବ (ସିଂହାସନାରୋହଣ ୧୧୯୫ ଖ୍ରୀ: ମୃତ୍ୟୁ ୧୨୩୩)ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥଳରେ ଅଶ୍ୱାରୋହଣରେ ବଡ଼ୁଦ୍ଦଣ୍ଡା କରିଥିବାରୁ ଉତ୍କଳର ଯାତ୍ରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ସକାଶେ ୪୫୦ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବସାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ବସ୍ତୁତ ଭୂମି ଦାନ କରିଥିଲେ; ତନ୍ମଧ୍ୟେ ସେଗୁଡ଼ିକର ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ ଜାଣି ଜାଣିବା ଦୁଷ୍କର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାସନ ବୋଇଲେ ପୁରୁ ଜଣ୍ଟାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବୋଲି ବୁଝାଯାଏ । ପୁରୁ ଜଣ୍ଟାର ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକାଂଶ ଗୋଇ ବଂଶୀୟ ରଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ-ଅଛି । କେବଳ ୧୪୫୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରଜା କପିଲେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ପୁରୁ ଜଣ୍ଟାରେ ନିଜ ନାମନୁସାରେ କପିଲେଶ୍ୱରପୁର ଶାସନ ବସାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ବସ୍ତୁର ଜମିବାଡ଼ି ଦାନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଉକ୍ତ ରଜା ମଧ୍ୟ ୧୪୫୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଶ୍ରୀଦାମୋଦରପୁର ନାମକ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ପୁରୁ ଜଣ୍ଟାରେ ବସାଇଥିଲେ । ଉକ୍ତ କପିଲେଶ୍ୱର ପୁରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଉତ୍କଳର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଦାମୋଦରପୁର ଶାସନ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର କାବ୍ୟତୀର୍ଥଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଅଟେ । କପିଲେନ୍ଦ୍ର ଦେଙ୍କର ଜନୈକ ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମହାପାତ୍ର କଟକ ଜଣ୍ଟାରେ ଗୋପୀନାଥପୁର ଶାସନ ବସାଇ ସେଠାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ (ଖ୍ରୀ.୧୪୯୫—୧୫୩୬) ପୁରୁରେ ସାରପ୍ରତାପପୁର ଶାସନ ଏବଂ ବାଲିଘାଟଣା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରତାପ ଶାସନ ବସାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ବସ୍ତୁର ଭୂମିଦାନ କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ସାରପ୍ରତାପପୁର ଶାସନରେ ପୈଶାଚୀ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ "ପ୍ରାକୃତସର୍ବସ୍ୱ" ପ୍ରଣେତା ମାର୍କଣ୍ଡେୟ କବୀନ୍ଦ୍ର ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ପ୍ରଣୀତ ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବ ସାରପ୍ରତାପପୁର ଶାସନ ବସାଇ ଥିବା କଥା ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

\+ \+ \+ \+

୧୫୬୮ରୁ ୧୭୫୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚୌରଙ୍ଗୀୟ ରଜାମାନେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏହି ବଂଶର ପ୍ରଥମ ରଜା ରମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ୧୫୬୮ରୁ ୧୬୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୩୨ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ରମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ପୁରୁ ଜଣ୍ଟାରେ ଶ୍ରୀରମଚନ୍ଦ୍ର ପୁର (ଦୁଇ ଖଣ୍ଡୀ); 'ସାର ରମଚନ୍ଦ୍ର ପୁର' (ଛୋଟ ଖଣ୍ଡୀ), 'ପ୍ରତାପ ରମଚନ୍ଦ୍ର ପୁର' (ପାଟଣେଲ), ବଡ଼ରମଚନ୍ଦ୍ର ପୁର (କୋରଙ୍ଗ) ଓ 'ଭଇସ୍ପୁଣୀ ରମଚନ୍ଦ୍ର ପୁର'; ଏହିପରି ନଅ ଶାସନ ବସାଇ ଥିବାର ଜନ୍ମଦନ୍ତୀ ଅଛି । ଏ ରଜାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ ଦାସ ବଦ୍ୟାଧର 'ଦାସ ବଦ୍ୟାଧର ପୁର'

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାସନ ଏବଂ ତହିଁ ବଦ୍ୟାଧର 'ଗୁପ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଧର ପୁର' ଶାସନ ବସାଇଥିଲେ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ସ୍ୱମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଟନ୍ତି । ସେ ଖ୍ରୀ. ୧୬୦୦ରୁ ୧୬୨୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୨୨ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରି-ଥିଲେ । ଏ ରାଜା ଙ୍କର ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର, ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପୁର ଶାସନଦ୍ୱୟ ବସାଇଥିଲେ । ତଦନନ୍ତର ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ନରସିଂହ ଦେବ ଖ୍ରୀ. ୧୬୨୨ରୁ ୧୬୪୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏ ରାଜା ଙ୍କର ନରସିଂହପୁର ଶାସନ ବସାଇଲେ ।

ଏହି ସମୟରୁ ଶାସନମାନଙ୍କରେ ସାମନ୍ତ,ରାଜମିଶ୍ର ଓ ବୈଦ୍ୟକ, ଏପର ଶ୍ରେଣୀର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । କୁଳମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଜମିବାଡ଼ି ଦାନ ପାଇଲେ ଏବଂ ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟ ସାମନ୍ତ ଦାନାଧିକ୍ଷ ହେଲେ । ଏହିପର ୧୭୨୨ ଖ୍ରୀ.ରୁ ପୁଷ୍ପରେ ଦୌଲିନ୍ୟ ପ୍ରଥା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ପୂର୍ବରେ ଶାସନମାନଙ୍କରେ ଏଙ୍କି ଖଜଣା ନ ଥିଲା । ଏହି ନରସିଂହ ଦେବ ଶାସନମାନଙ୍କରେ ଏଙ୍କି ବସାଇଲେ । ଏ ରାଜାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ କଣ୍ଡାଇ ବଦ୍ୟାଧର ପୁର, ରାଜାଙ୍କ ସାନଭାଇ ବଳଭଦ୍ର ଗୁପ୍ତ, ବଳଭଦ୍ରପୁର ଶାସନ ବସାଇଲେ ।

ତତ୍ପରେ ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ଭାଇ ବଳଭଦ୍ର ଦେବ ୧୬୪୭ରୁ ୧୬୫୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏ ରାଜା ପୁତ୍ରରେ ସ୍ୱାର ବଳଭଦ୍ରପୁର ଶାସନ ବସାଇଲେ । ଏହି ଶାସନରେ ସନ୍ଧି ବସ୍ତୁସ ସାମନ୍ତ ଦାନାଧିକ୍ଷ । ବଳଭଦ୍ରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ୧୬୫୫ ରୁ ୧୬୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏ ରାଜା ଜ୍ୱଳନା ବରପଦାଠାରେ ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦପୁର ଶାସନ ଦାନ କରି ନଜ ସାମନ୍ତଙ୍କୁ ଦାନାଧିକ୍ଷ କଲେ ।

\+ \+ \+ \+

ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କର ଜନୈକ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ବଦ୍ୟାଧର ଖ୍ରୀ. ୧୫୩୪ରୁ ୧୫୪୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରି ସ୍ୱାରଗୋବିନ୍ଦପୁର ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ ବସାଇଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ୱାର-ଗୋବିନ୍ଦପୁର ପୋଖରୀ ଖୋଳାଇ ଥିଲେ ।

× × × ×

ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବଦ୍ୟଧର ଦେବ ଖ୍ରୀ୧୬୯୩ରୁ ୧୭୨୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏ ରାଜାଙ୍କ ଅମଳରେ ମୋଗଲମାନେ ଅସି କଟକ ଦଖଲ କରିବାରୁ ମୋଗଲବନ୍ଦୀର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ବଦ୍ୟଧରଦେବଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ହରେକୃଷ୍ଣଦେବ ଖ୍ରୀ୧୭୨୦ରୁ ୧୭୨୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏ ରାଜା ୧୭୨୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପୁତ୍ର ନଳଟରେ ସ୍ୱାରହରେକୃଷ୍ଣପୁର ଶାସନ ବସାଇ ଗୋଆଖେମ୍ବ (ଗୁଅଛଣ୍ଡଅ) ନାମକ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀ ସାମନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଏହି ଶାସନରେ ବହୁତ ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଦୋଧରଦେଇଜନାମକ ସୁଦ୍ଧି ପ୍ରତେତା ଏବ ଶାସନର ପ୍ରଥମ ଦାନାଧିକ୍ଷ ରାଜଗୁରୁ ବଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ଏବଂ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବଦ୍ୟାରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରତେତା ବାସୁଦେବ ରଥ, ସୂର୍ଯ୍ୟଶତକ ରଚୟିତା ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ର ଓ ଅଶୁ ଦସ୍ତ୍ୱ ଭତ୍ତ ପଣ୍ଡିତ ବସ୍ତୁ ରଥ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ସେନାପତି ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ଏହି ଶାସନରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ରାଜା ହରେକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ଗୋପୀନାଥ ଦେବ ୧୭୨୫ରୁ ୧୭୩୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୭ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଏହାଙ୍କର ଜଣେ ଖୁଡ଼ ଭ୍ରମରବର ରାଜଗୁରୁ ଗୋପୀନାଥ ଦେବଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ପୁରୀ ଅଠରନଳା ପାଖରେ ଗୋପୀନାଥପୁର ବା ରାଜଗୁରୁପୁର ଶାସନ ବସାଇଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ୱମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ସ୍ୱାରକେଶରୀ ଦେବ ସ୍ୱାରକେଶରୀପୁର ଶାସନ ବସାଇ ଥିଲେ ।

ତଦନନ୍ତର ଭୋଇ ବଂଶର ଶେଷ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହେଲା ଏବଂ ସେତୁ ବନ୍ଦରଠାରୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ପରବର୍ତ୍ତୀ ପୁରୀ ବାଲିସାହି ପୁରୁଣା ନଅରଠାରେ ରାଜା ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ସେବାପୂଜା ରୁହିବା ସକାଶେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ମାଲ୍ଲାକାଶୂବେ ମାସକୁ ୬୦୦୦ ଟଙ୍କା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ପାଇଲେ ।

ଏ ଉଲ୍ଲ ମୋଟାମୋଟି ଶାସନମାନଙ୍କର ପ୍ରଚ୍ଛାର ସମୟ ନିରୂପଣ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଶାସନମାନଙ୍କର ନାମ ତଳରେ ଦତ୍ତ ହେଲା—

ସ୍ୱାଙ୍ଗଶାସନମାନ ।

୧ । ସ୍ୱାରହରେକୃଷ୍ଣପୁର ।
୨ । ସ୍ୱାରବଳଭଦ୍ରପୁର ।
୩ । ସ୍ୱାରନରସିଂହପୁର—(ବଙ୍ଗୀୟ ଭାର୍ଦ୍ଦିକ ପଣ୍ଡିତ ବଶ୍ୱନାଥ ଚଟ୍ଟୋପାଧି ଓ ଭ୍ରାତା ଅନନ୍ତବ୍ରହ୍ମ ନାମକ ପ୍ରଣେତା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ।)
୪ । ବଳଭଦ୍ରପୁର—ବଙ୍ଗୀୟ ବାଜପେୟୀ ସାମନ୍ତଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ।
୫ । ସ୍ୱାରକେଶରୀପୁର ।
୬ । ସ୍ୱାରପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର ।
୭ । ସ୍ୱାରସ୍ୱମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ।
୮ । ସ୍ୱାଲାମ୍ବରପୁର ।
୯ । ବାସୁଦେବପୁର ।
୧୦ । ଦାମୋଦରପୁର ।
୧୧ । ସ୍ୱୟୁଚନ୍ଦ୍ରଧରପୁର ।
୧୨ । ସ୍ୱାରପ୍ରତାପପୁର ।
୧୩ । ପ୍ରତାପପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର ।
୧୪ । ଜଗନ୍ନାଥବଦ୍ୟାଧରପୁର (ବଦ୍ଧ ଜଗନ୍ନାଥ ବଦ୍ୟାଧର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ଚକ୍ରବାଂଶ୍ୟନ୍ୟାୟପଞ୍ଚାନନ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉର୍ବାଚାଣ୍ଡ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ଉର୍ଦ୍ଧପଞ୍ଚାନନ, ପଣ୍ଡିତପ୍ରବର ଶ୍ରୀନବଘନ ମିଶ୍ର ପଣ୍ଡାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ।)

୧୫ । ପଡାଶଗ୍ରମଚଳପୁର ।
୧୬ । କଡେଇବଦ୍ୟାଧରପୁର ।
୧୭ । ଦାସବଦ୍ୟାଧରପୁର ।
୧୮ । ଖାରଗୋଳଡପୁର ।
୧୯ । ଖ୍ରୀଦାସପୁର ।
୨୦ । ଗଙ୍ଗାନାରସିଂହପୁର ।
୨୧ । ଭଜେଗ୍ରମଚଣ୍ଡିପୁର ।
୨୨ । ମାଲଡାଗାଣ୍ଡପୁର ।
୨୩ । ଗୋପଗାଜୁର ।
୨୪ । ଭଟିଲେଶ୍ୱରଧୂର ।
୨୫ । ଉଭସମ୍ମୁଖୀ ସ୍ୱମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ।
୨୬ । ଗୋକୁଳପୁର ।
୨୭ । କାଶୀବଦ୍ରବଡପୁର ।
୨୮ । କାଶୀଜଗନ୍ନାଥପୁର (କୋରୁଅ)
୨୯ । ଉଇଁସ୍ୱର (ଖୁର୍ଦ୍ଦାପୁର)
୩୦ । ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର } । ଗ ।
୩୧ । ଦେବପୁର } ଲେମ୍ବେଇ
୩୨ । ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦପୁର, ପ୍ରଃ ସିରେଇ—(ପଣ୍ଡିତପ୍ରବର ଋଷି-ଚତିମ ସାମନ୍ତ ବଶ୍ୱନାଥ ବ୍ରହ୍ମା ଏହୁ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କର ୧୦୮ ବର୍ଷ ଧରମାଯୁ ଭୋଗକର ଏକ ଲକ୍ଷ ଗାୟତ୍ରୀ ଜପ ଓ ଯଜ୍ଞ କରଥିଲେ । ଏହା ନନ୍ଦ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରାମ ।)
୩୩ । ଲଳଡାଗାଣ୍ଡପୁର । (ସିରେଇ)
୩୪ । ସରକଆ ଖାରକଶୋରପୁର ,,
୩୫ । ମୈତ୍ରୀ ବିଲ୍ଲୋଚନପୁର ।
୩୬ । ସଉଗ୍ରମାଗାଣ୍ଡପୁର ।
୩୭ । ମାଣିବନ୍ଧା ଘାଣ୍ଟପୁର । (ଘାଣ୍ଟଗଡ଼ ଖୋର୍ଦ୍ଧା).
୩୮ । ମୂଳଦପୁର ।
୩୯ । ଜଗନ୍ନାଥପୁର. ,,
୪୦ । ମାଣିକଗୋପବଦ୍ଧବଦ୍ଦିତ୍ତପୁର । ,,
୪୧ । ଇଚ୍ଛାପୁର ।
୪୨ । ବଡ଼ଗୋଡସ୍ୱାଆ ଗୋପୀନାଥପୁର । ,,
୪୩ । ଅଚ୍ୟୁତରଜପୁର । (ବାଣପୁର ଖୋର୍ଦ୍ଧା)
୪୪ । କୁଶଡ଼ିଆ ଜଗନ୍ନାଥପୁର ,,
୪୫ । ଗୋଧାଇପୁର ,,
୪୬ । ସାମନ୍ତସ୍ୱପୁର ,,
୪୭ । ଜୀବନଦେଇପୁର ,,
୪୮ । ଉଙ୍ଗାଧରପୁର ।
୪୯ । ଶ୍ରୋତ୍ରସ୍ୱପୁର ।
୫୦ । ଶ୍ରୀନବାସପୁର ।
୫୧ । ବସନ୍ତପୁର ।

"ଦେବ" ସଙ୍କଳ ଶାସନମାନ ବ୍ରଜାଙ୍କଦ୍ୱାସ, ଘାଃ ଓ ଦେଇ ସଂଜ୍ଞକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଙ୍କଦ୍ୱାସ, (ସ୍ୱପ୍ନ) ସଂଜ୍ଞକ ସ୍ୱଳାଙ୍କ ଜଳପ୍ଲ ଖୁରଙ୍କ ଦ୍ୱାସ ଓ ବଦ୍ୟାଧର ସଙ୍କଳ ବକ୍ସି ବା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କଦ୍ୱାସ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ଅନୁମିତ ହୁଏ ।

ପ୍ରବଳଶା ଗୁଳପୂର୍ବ୍ୟ ଉପରଇଲିଖିତ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନମାନଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉହୁଲଗ୍ରଜବଂଶଧର ପୁଣ୍ଡ୍ରା ଗଜପତିମହାଗୁଳଙ୍କ ସ୍ୱଜନବରରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପୁଷ୍ୟାଉଷେଳ ପରବଦନ ସ୍ୱଜାଉଷେଳ ଦବସରେ ସ୍ୱବଣ୍ଡୋପସ୍ୱାଦ ଓ ନାରଜେଳ ଖେଳ ଆସନ୍ତି । ସ୍ୱଜା ସ୍ୱଜବେଶରେ ସଂଦ୍ୱାସନରେ ବସି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଆସନ ଦଅନ୍ତି । ଉପରେ ଶାସନମାନଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଯାଇଛି । ଖୋର୍ଦ୍ଧ ପରେ ଗୋଷ୍ଠୀର ଶାସନର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସ୍ୱଜଗୁରୁଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଉପସ୍ୱାଦ ସମର୍ପଣ କରନ୍ତି । ଉପରେ ସ୍ୱଜା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ୩ ଥର ପରକ୍ରମା ଭର ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ କରନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ନଜେ ଅଣିଥିବା ତଳଦଣ୍ଡ ଗୁଜୁଲ ଧର ଆଶୀ-ବାଦମନ୍ତ୍ର ପାଠକର ପ୍ରଧାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଉକ୍ତ ଗୁଜୁଲ ଦଅନ୍ତି । ପ୍ରଧାନ ସ୍ୱଜଗୁରୁମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଗୁଜୁଲ ନେଇ ଦଏ । ସ୍ୱଜ-ଗୁରୁମାନେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଗୁଜୁଲ ସ୍ୱଜାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଦେଇ ପଇତାଗ୍ରନ୍ଥି ଦବାନ୍ତି । ଉପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପଦରଜ ସ୍ୱଜାଙ୍କୁ ଲଭି ହସ୍ୱାଏ, ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ ହୁଏ ଓ ଶାସନ-ଦ୍ୱାର ଦକ୍ଷିଣା ଓ ଗ୍ରାମ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବଙ୍କ ସମର୍ପଣ ପାଇଁ ଶ୍ରୀମନ୍ଦାପ୍ରସାଦ ଦଆଯାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ବଦାୟ କରୁ-ଯାଏ ।

ଯାଜପୁରରେ କେଶଙ୍ଗବଶୀଯ ସ୍ୱଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୁଡ଼ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ ଅଛି । କେଶଙ୍ଗବଶୀଯ ସ୍ୱଜାମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୭ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱଜତ୍ୱ କରଥିଲେ । ଉକ୍ତ ବଂଶର ଯଯାତ୍ତକେଶଙ୍ଗ (ଖ୍ରୀ ୫୫୨ରେ ସିଂହାସନାରୋହଣ) ଯାଜପୁରରେ ଯଜ୍ଞ କର କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଦଶ ସଦସ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଣାଇ ଯାଜପୁର ଓ ପୁଷ୍ପରେ ବହୁ ଭୂମି ଦାନ କର ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନମାନ ବସାଇଥିଲେ । ପୁଷ୍ପ ଜଙ୍ଗାର ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନମାନଙ୍କୁ ନଷ୍ଟିଯ କରବା ପୂର୍ଣ୍ଣର ଅଟେ ।]

ଶାସନ କରବା—ଦେ.କି—୧ । ଅସୃତ୍ତ କରବା—1. To control. Śāsana karibā ୨। ଦମନ କରବା—2. To subjugate. ଶାସନ କରା ୩ । ଦଣ୍ଡ ଦେବା—3. To punish. ୪ । ସ୍ୱଜ୍ୟକୁ ନଯମରେ ଚଳାଇବା—4. To rule a country.

ଶାସନ କରନା

ଶାସନ କର୍ତ୍ତା—ସ. ବ୍ଦ. ପୁ—୧ । ଯେ ସ୍ୱଜ୍ୟ ଶାସନ କରନ୍ତି— Śāsana karttā 1. Ruler or governer of a country. ୨ । ଦମନକର୍ତ୍ତା—2. Cotroller.

ଶାସନ କୋଠ—ଦେ. ବ—ଶାସନ ମହାଜନ କୋଠ (ଦେଖ)— Śāsana koṭha Śāsana mahājana koṭha (See)

ଗରମଜରୁଆ ଆମ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାସନ ତନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ— ଶାସନ ପଦ୍ଧତି (ଦେଖ)
Śāsana tantra Śāsana paddhati (See)

ଶାସନ ଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବାର ପ୍ରତୀକରୂପେ ରାଜାଙ୍କ ଧୃତ
Śāsana daṇḍa ଦଣ୍ଡ ବା ଯଷ୍ଟି—Sceptre.

ଶାସନଧର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧। ଶାସକ—1. A ruler. ୨। ରାଜଦୂତ
Śāsanadhara 2. Envoy.

ଶାସନ ପତ୍ର—ସଂ. ବି—୧। ଆଜ୍ଞାପତ୍ରିକା; ଲିଖିତ ଆଜ୍ଞା; ଫୁଲୁମନାମା—
Śāsana patra 1. Written order. ୨। ରାଜାଜ୍ଞା (ଶାସନ ପତ୍ରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲିପିବଦ୍ଧ ଦୋଇଥିବା ଧାତୁପତ୍ର ବା ଶିଳା—2. Metal plate or stone on which royal order or edicts are engraved.

ଶାସନ ପଦ୍ଧତି—ସଂ. ବି—ରାଜ୍ୟକୁ ଶାସନ କରିବାର ପଦ୍ଧତି—The Śāsana paddhati form of government of a [ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ; ଶାସନ ପଦ୍ଧତି—ଅନ୍ୟରୂପ] country.

[ଦ୍ର. କାଳଭେଦରେ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନରୂପେ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଚଳିତ ହୁଏ। ଅନେକ ପ୍ରକାର ଶାସନ ପଦ୍ଧତି (ଶାସନତନ୍ତ୍ର) ଦେଖାଯାଏ। ଯଥା—

ଇଚ୍ଛା ତନ୍ତ୍ର ବା ଯଥେଚ୍ଛାଶୂର ତନ୍ତ୍ର—ରାଜାଙ୍କ ଅବାରିତ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ—Absolute monarchy (ପୂର୍ବତନ ରୁଷିଆ, ଅଧୁନିକ ତୁରୁସ୍କ, ଫାରସ୍ୟ)। ନିୟମ ତନ୍ତ୍ର-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟଶାସନ-Limited monarchy (ଯଥା, ସ୍ପିଣ୍ଡର, ଗ୍ରୀସ୍, ଇଟାଲୀ)। ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର—ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ ସଭାର ସମ୍ମତିରେ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟଶାସନ-Constitutional monarchy (ଯଥା—ଅଧୁନିକ ଇଂଲଣ୍ଡ।)

ସାଧାରଣ ତନ୍ତ୍ର—ପ୍ରଜାଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟ ଶାସନ—Democracy; republican form of Government. (ଯଥା—ଆମେରିକା, ଫ୍ରାନ୍ସ, ଅଧୁନିକ ତୁରସ୍କ।]

ଆମଲ ତନ୍ତ୍ର—ରାଜନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ବା ରାଜପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟ ଶାସନ—Bureaucracy (ଯଥା—ଭାରତବର୍ଷ)

ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ତନ୍ତ୍ର—ରାଜ୍ୟର ଉଚ୍ଚଭ୍ରୋଭିତ ବା ଭୂସ୍ୱାମୀ ବା ବଡ଼ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ—Oligarchy].

ଶାସନ ବାହକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଙ୍କୀ ଦୀ)—୧। ରାଜାଜ୍ଞାକୁ ଲୋକଙ୍କ ପାଖେ ପହଞ୍ଚାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—1. Herald.
୨। ରାଜଦୂତ (ହି. ଶ)—2. Ambassador.

ଶାସନ ମହାଜନ—ତେ. ବ—ସ୍ୱୟଂ ଜନ୍ମାର ରାଜପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ନର ଅଧିବାସୀ ଓ ଗ୍ରାମର ଭୂସମ୍ପତ୍ତିରେ ଶାସନବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଧିକାରୀ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—Proprietor and resident Brahman of a Brahman-village-community.

ଶାସନ ମହାଜନ କୋଠ—ତେ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନବାସୀ ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ସମସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଯଜମାନି ଶାସନ ବ୍ରାହ୍ମଣଦେର ଯୌଥ ସମ୍ପତ୍ତି ସମ୍ପର୍କ—Joint property of the whole body of proprietor-Brahmans of a village community. [ଦ୍ର—ଗ୍ରାମର ଦେବତା, ଦେଉଳ, ଦେବତାଙ୍କ ଖଣ୍ଡା ଭୂମି, ଗ୍ରାମର ଅନାବାଦୀ, ପୁଷ୍କରଣୀ ଓ ଉହିଁରୁ ଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁମାନ ଶାସନ ମହାଜନ କୋଠ ଅଟନ୍ତି।]

ଶାସନ ମହାଜନାନ୍—ତେ. ତ (ବହୁବଚନ)—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ—The whole body of resident proprietor-Brahmans of a Brahmana village governed by the village community system.

ଶାସନ ଶିଳା—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ଶିଳା ଉପରେ ରାଜାଜ୍ଞା ଖୋଦିତ ଦୋଇଥାଏ (ହି. ଶ)—Stone slab containing royal edicts.

ଶାସନହର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଶାସନ+ହୃଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ଆଜ୍ଞାବାହକ; ବାର୍ତ୍ତାବହ—1. A carrier of orders. ୨। ରାଜଦୂତ—2. A royal messenger. ୩। ପିଅଦା—3. Peon. ୪। ରାଜାଜ୍ଞା ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—4. Herald.
ଶାସନହାର, ଶାସନହାସ୍ତ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଶାସନା—ସଂ. ବି (ଶାସନ+ଆ)—୧। ଶାସନ; ଦମନ—1. Controlling. ୨। ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟାଧୀନତା—2. Discipline.
Śāsanā

ଶାସନାଧୀନ—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ର (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ୧। ଶାସନର ବଶୀଭୂତ—1. Subject to rule or order. ୨। (ଶାସନାଧୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆଜ୍ଞାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ; ଆଜ୍ଞାବହ—2. Obedient. (ଶାସନାଧୀନତା—ବି) ୩। ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ—3. Brought under control.
Śāsanādhīna

ଶାସନାର୍ହ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ—୧। ଶାସିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be ruled or restrained. ୨। ଦଣ୍ଡାର୍ହ—2. Punishable. (ଶାସନାର୍ହ—ସ୍ତ୍ରୀ)
Śāsanārha

ଶାସନୀ—ସଂ. ବି—ଲୋକଙ୍କୁ ଧର୍ମ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନକାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—A religious female preacher.
Śāsanī

ଶାସନୀୟ ବେ.ବିଣ (ସଂ. ଶାସନ)-ଦାନର୍ଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନବାସୀ ଉଚ୍ଚକୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A high class Brāhmaṇa resident of a Brahman village. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ରାଜାମାନେ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦେଶାନ୍ତରରୁ ଅଣି ଭୂମି ଦାନ ଦେଇ ଏ ଦେଶରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବସାଇ ରଖାଇ ଥିଲେ, ସେମାନେ ସେଠାର ମୂଳ ଅଧିବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତର ଅଧିକାର ପାଇଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ 'ଶାସନୀୟ' ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ପରିଚିତ। ଅତଏବ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପଣ୍ଡା, ପଲଅଣ୍ଡ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଢ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ନାମରେ ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଅରଣ୍ୟକ (ଝାଡ଼ିଆ) ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପେ ପରିଚିତ ।]

ଶାସନୀୟ—ବି. ବ—(ତତ୍ତ୍ୱିତ ୬) —ଶାସନ ବା କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ- Śāsanīe ମାନେ—A number of high caste ଶାସନୀବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ Brahmins [ଉ—ଗଣ୍ଡା ଦୁଇ। ଭଲକୁ ଗ୍ରାମକାବ୍ରାହ୍ମଣଲୋଗ ବସିଲେ ମଣ୍ଡପେ ଶାସନୀବ । ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ବସି ଚଲେ ଚଉରେ ପାଇଁ ଧାଡ଼ । ଭାଭଟ. ଓଡିଆ ଶ୍ଲୋକ ।]

ଶାସନୀୟ— ବି. ବଃ—(ଶାସ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧ । ଯାହାକୁ Śāsanīya ଶାସନ କରାଯାଇ ପାରେ; ଶାସ୍ୟ; ଦମ୍ୟ—1. Cor- (ଶାସନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) rigible. ୨ । ଶାସନ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ— 2. Fit to be ruled; controllable. ୩ । ଦଣ୍ଡ୍ୟ—3. Punishable; fit to be punished. ୪ । ଶିକ୍ଷଣୀୟ—4. Teachable.

ଶାସିତ—ବି. ବଃ—(ଶାସ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ ତ)—୧ । ଦଣ୍ଡିତ— Śāsita 1. Punished. ୨ । ଦମିତ—2. Checked; (ଶାସିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) controlled. ୩ । ଶିକ୍ଷିତ—3. Taught. ୪ । ପାଳିତ (ରାଜ୍ୟ)—4. Administred; ruled over; governed. ସ. ବ—୧ । ପ୍ରଜା (ହି. ଶ)— 1. Subject of a king. ୨ । ଜିତେନ୍ଦ୍ର; ସଯମ (ହି. ଶ)—2. Controlling; ristraint.

ଶାସିତା—ବି. ବ. ପୁଂ.—(ଶାସିତୃ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ; ଶାସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ Śāsitā ତୃ)—୧ । ରାଜା—1. King. ୨ । ଶାସକ; ଶାସନ- (ଶାସିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କର୍ତ୍ତା—2. Ruler. ୩ । ଦମନ କର୍ତ୍ତା— 3. Controller. ୪ । ଶିକ୍ଷକ—4. Preceptor-teacher. ୫ । ଉପଦେଷ୍ଟକ—5. Advisor. ୬ । ଦଣ୍ଡ ଦେବାବାଲା ବ୍ୟକ୍ତି—6. Punisher.

ଶାସିତ୍ରୀ—ବି. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶାସିତୃ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ) ୧ । ଶାସିତାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Śāsitrī 1. The feminine of Śāsita. ୨ । ଶାସନ- କର୍ତ୍ତ୍ରୀ—2. Governess; a female ruler.

ଶାସିବା—ଦେ. କି.—(ସଂ. ଶାସ ଧାତୁ)—୧ । ଶାସନ କରିବା—1. Śāsibā To rule. [ଉ—ନଭୁ ଶକ୍ତିକାର ଶାସିବ ଦେଶାଳ ଶାସା ଶାସନକରେନା ଦୁଷ୍ଟେ, ଚନ୍ଦ୍ରାସଣି—ବଳମାଦଉ୍ୟ ।]—୨ । ଗାଳି ଦେବା—2 To reprimend

ଶାସୀ—ବି. ବଃ ଓ ବ. ପୁଂ (ଶାସ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.; Śāsī ଏଥିର ବ୍ୟବହାର ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଶେଷରେ ହୁଏ, ଯଥା— (ଶାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୁବନ ଶାସୀ)—ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ—Ruling; gov- erning.

ଶାସ୍ତା—ବି. ବ. ଓ ବଣ. ପୁଂ.(ଶାସ୍ତୃ ଶବ୍ଦ;୧ମା.୧ବ; ଶାସ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ) Śāstā ୧ । ରାଜା—1 King ୨ । ଶାସକ—2. Ruler. ୩ । ଶିକ୍ଷାଦାତା; ଉପାଧ୍ୟାୟ; ଗୁରୁ—3. Preceptor; teacher. ୪ । ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ—4. A guide; con- troller. ୫ । ଶାସ୍ତିଦାତା—5. Punisher. ୬ । ଶାକ୍ୟସିଂହ; ବୁଦ୍ଧଦେବ—6. The Buddha. ୭ । (ଶାସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପିତା (ହି. ଶ)—7. Father.

ଶାସ୍ତି—ସଂ. ବ (ଶାସ୍ ଧାତୁ+କ୍ତିନ ଇ)—୧ । ଶାସନ; ଦଣ୍ଡ; ନିଗ୍ରହ- Śāsti 1. Punishment; correction; chastise- ment. ୨ । ନିୟମ; ବିଧାନ—2. Rule; discipline. ୩ । ଦମନ; ଶାସନ— 3. Restraining; controlling.

ଶାସ୍ତିଦାତା—ସଂ. ବଣ ଓ ବ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଦଣ୍ଡଦିଆ; Śāstidātā ଯେ ଦଣ୍ଡ ଦିଏ—Punisher; chastiser; ଶାସ୍ତିଦାପୀ ଶାସ୍ତିବିଧାପୟିତୃ ଶାସ୍ତିବିଧାତା } —ଅନ୍ୟରୂପ one who corrects or metes out punish- ment.

ଶାସ୍ତିଦାତ୍ରୀ, ଶାସ୍ତିଦାପୟିତ୍ରୀ ଶାସ୍ତିବିଧାପୟିତ୍ରୀ, ଶାସ୍ତିବିଧାତ୍ରୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ଶାସ୍ତି ଦାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଦଣ୍ଡଦେବା—Punishing; Śāsti dāna meting out of punishment.

ଶାସ୍ତି ଦେବା—ଦେ. କି—ଦଣ୍ଡ ଦେବା— Śāsti debā To punish; to chastise. ଶାସ୍ତିଦେଓୟା ଶାସ୍ତିଦେନା

ଶାସ୍ତି ବିଧାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଦଣ୍ଡବିଧାନ; ଦଣ୍ଡଦାନ— Śāsti bidhāna Meting out of punishment.

ଶାସ୍ତି ଯୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଦଣ୍ଡ ପାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ— Śāsti jogya Deserving punishment; fit to (ଶାସ୍ୟାର୍ହ—ଅନ୍ୟରୂପ) be punished; punishable. (ଶାସ୍ତି ଯୋଗ୍ୟା, ଶାସ୍ତ୍ୟର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ଶାସ୍ ଧାତୁ=ଶାସନ କରିବା+କରଣ ତ୍ର)—୧ । ବେଦ Śāstra ପୁରାଣ, ସ୍ମୃତି, ସୁଗ୍ରଥାଦି ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ; ଦେବତା ବା ଭଗବାନଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ—1. Books of revelations; scripture; sacred lore; books of divine authority. [ଦ୍ର -ଯାହା ସତ୍ୟବଦ୍ୟା ପ୍ରଚାରକ ହରେ ଓ ପଦ୍ଧତି ମନୁଷ୍ୟର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ, ଧର୍ମାଧର୍ମ, କ୍ୟାକ୍ୟାନ୍ୟାୟ, ବେଧେତ୍ୟାବେଧତ୍ୟ କର୍ମର ଶିକ୍ଷାଲାଭ ହୁଏ ତାହା ଶାସ୍ତ୍ର । ଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଜନସମାଜ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଉପ୍ତମରେ ଚଳନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଚାରି ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି । ଯଥା—

ଶ୍ରୁତି=ବେଦ; ସ୍ମୃତି=ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରାଦି; ପୁରାଣ— ଦେବତାଦଙ୍କର ଓ ସୃଷ୍ଟିସ୍ଥିତି ପ୍ରଳୟାଦିର ବୃତ୍ତାନ୍ତ । ବେଦମୂଳକ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୧୮ଟି—

ଶିକ୍ଷା, କଳ୍ପ, ବ୍ୟାକରଣ, ନିରୁକ୍ତ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଛନ୍ଦ, ଋଗ୍‌ବେଦ, ଯଜୁର୍ବେଦ, ସାମବେଦ, ଅଥର୍ବବେଦ, ମୀମାଂସା, ନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ପୁରାଣ, ଆୟୁର୍ବେଦ, ଧନୁର୍ବେଦ, ଗାନ୍ଧର୍ବବେଦ, ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର । ଏହି ୧୮ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ୧୮ ବିদ୍ୟା କୋଲାଯାଏ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସବୁ ଧର୍ମ ପୁସ୍ତକ ଶାସ୍ତ୍ର ସଂଜ୍ଞାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।]

୨ । ବିଜ୍ଞାନ; କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବିଷୟ ବା ପଦାର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଧାରାବାହିକରୂପେ ସଂଗୃହୀତ ଜ୍ଞାନ (ଯଥା—ପ୍ରାଣିଶାସ୍ତ୍ର, ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର, ବନସ୍ପତିଶାସ୍ତ୍ର)—2. Science. ୩ । (+ଭୂବ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ) ଶାସନ—3. Rule; governance. ୪ । ଆଜ୍ଞା—4. Command.

ଶାସ୍ତ୍ର ଇକ୍ଷା—ତତ୍ପ. ବ୍ରୀ (ସଂ.ଶାସ୍ତ୍ରେକ୍ଷା)—ବେଦ ସାହାର ତତ୍ତ୍ୱ—Seeing Śāstra īkshā through the medium of the Bedas, (ଉ—ଯେ ଜ୍ଞାନୋନ୍ମୟ ଶାସ୍ତ୍ରଇକ୍ଷା, ଯେ ଜ୍ଞାନେ ଋଷିଙ୍କର ଦୈକ୍ଷା—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ଶାସ୍ତ୍ର କର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଶାସ୍ତ୍ରଗ୍ରନ୍ଥର ଲେଖକ; ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା—Śāstra karttā Author or compiler of sacred books.
ଶାସ୍ତ୍ରକାର
ଶାସ୍ତ୍ରକାରକ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ଶାସ୍ତ୍ରକାସ୍ତ

ଶାସ୍ତ୍ର କହୁଛି—ଦେ. (ବାକ୍ୟ)—(ଏବଷୟ) ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଥିବା—Śāstra kahuchhi A phrase meaning 'So say the sacred books'; it is enjoined in the sacred books.

[ଶାସ୍ତ୍ରକହେ,ଶାସ୍ତ୍ରଭାକୁଛି, ଶାସ୍ତ୍ରବୋଲୁଛି, ଶାସ୍ତ୍ରଗ୍ରସ୍ଥ, ଶାସ୍ତ୍ରଲେଖୁଛି]—ଅନ୍ୟରୂପ

ଶାସ୍ତ୍ରବଳେ ଶାସ୍ତ୍ରଲିଖିଛେ शास्त्रकहतीहै

ଶାସ୍ତ୍ରକୃତ୍—ସ. ବ—(ଶାସ୍ତ୍ର+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ କୃପ୍)—୧। ଶାସ୍ତ୍ରକର୍ତ୍ତା—Śāstrakṛut 1. Author of a sacred book. ୨ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—2. Preceptor. ୩ । ଋଷି; ମୁନି—3. A sage.

ଶାସ୍ତ୍ର ଗଣ୍ଡ—ସ.ବ ଓ ବଶ—(ଶାସ୍ତ୍ର+ଗଣ୍ଡ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଜ୍ଞାନଠାରୁଆ ଭାବରେ ଜାଣେ—(a person) Who knows something superficially of every sacred book; a superficial scholar of the scriptures.

ଶାସ୍ତ୍ର କୋବିଦ—ସ. ବ ଓ ବଶ. ପୁଂ—(୭ମୀ ତତ୍ପ)—ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପଣ୍ଡିତ—Śāstra kobida Learned in the sacred lore.
(ଶାସ୍ତ୍ର କୋବିଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାସ୍ତ୍ର ଚକ୍ଷୁଃ—ସ. ବ—୧ । (ଯାହା ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ଚକ୍ଷୁ ସ୍ୱରୂପ; Śāstra chakshuḥ ରୂପକ) ବ୍ୟାକରଣ—1. Grammar. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶାସ୍ତ୍ର ଅଟେ ଚକ୍ଷୁ ଯାହାର) ପଣ୍ଡିତ; ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A wise or learned person.

ଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଲୋଚନା—Śāstra charchchā Discussion about religious or sacred lore.

ଶାସ୍ତ୍ର ଚାରଣ—ସ. ବଶ ଓ ବ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍ପ)—ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ (ଦେଖ)—Śāstra chāraṇa Śāstrajña (see)

ଶାସ୍ତ୍ର ଚିନ୍ତନ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପ)—ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମାନସିକ ଆଲୋଚନା—Śāstra chintana Reflections on the sacred books.
(ଶାସ୍ତ୍ରଚିନ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶାସ୍ତ୍ର ଜାଳ(ଲ)—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପ)—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରସମୂହ—Śāstra jāla(la) 1. The body of sacred books. ୨ । (ଉପମିତ) କୂଟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର—2. Intricate books on religion.

ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ—ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗାଢ଼ଦର୍ଶୀ—Versed or Śāstrajña proficient in the sacred lore. ବ ୧ ।
(ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗଣକ—1. Astrologer. ୨ । ଜ୍ୟୋତିଃ
(ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞତା—ବ) ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପଣ୍ଡିତ—2. A person versed in the science of the luminous bodies in the heavens; astronomer.

ଶାସ୍ତ୍ର ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପ)—ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଭିଜ୍ଞତା—Śāstra jñāna Knowledge of religious lore.

ଶାସ୍ତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପ)—ଶାସ୍ତ୍ରବର୍ଣ୍ଣିତ ରହସ୍ୟ; ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଥିବା ଗୂଢ଼ ବିଷୟ—Śāstra tattwa ଗୂଢ଼ ବିଷୟ—The truths or mysteries propounded in the religious books.

ଶାସ୍ତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ—ଯେ ଶାସ୍ତ୍ରର ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱମାନ ଜାଣେ—Śāstra tattwajña Versed in the mysteries of relgious science. ସଂ. ବ—୧ । ଗଣକ-1. Astrologer. ୨ । ଜ୍ୟୋତିର୍ବିତ୍—
(ଶାସ୍ତ୍ରତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ; ଶାସ୍ତ୍ରତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞତା—ବ) 2. Astronomer.

ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ—ସଂ. ବଶ. ଓ ବ. ପୁଂ—ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ (ଦେଖ) Śāstra darśī Śāstrajña (See)
(ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶିତା—ବ)

ଶାସ୍ତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି—ସଂ.ବ—(୭ମୀ ତତ୍ପ) ଶାସ୍ତ୍ରଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର—Scriptural Śāstra dṛushṭi point of view. ସଂ. ବଶ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)
(ବହୁବ୍ରୀହି) ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ (ଦେଖ)—Śastrajña (See)

ଶାସ୍ତ୍ରପଢ଼ା ଜ୍ଞାନ—ଦେ. ବ—ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ; Śāstra paṛdhā jñāna ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ—Knowledge शास्त्रज्ञान शास्त्रगयान derived from reading the Śāstras.

ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଚାର—ସଂ.ବ (୭ମୀ ତତ୍ପ)—ସଦ୍ଭାବାଦର୍ଶରେ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନପ୍ରଚାରଣ-Śāstra prachāra Disseminating the truths of the sacred books.

ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣୟନ—ସ. ବ—ଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିବା—Śāstra praṇayana Writing of sacred books.

ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ଶାସ୍ତ୍ର+ପ୍ରଣେତା, ୬ମା ୧ବ)—Śāstra praṇetā ଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖକ—Writer or [ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] author or compiler of sacred books.

ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରସଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍ପ)—ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚର୍ଚ୍ଚା ବା Śāstra prasaṅga ଆଲୋଚନା—Discussion or conversation regarding the śāstras.

ଶାସ୍ତ୍ର ବକ୍ତା—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ଶାସ୍ତ୍ର+ବଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ, ୬ମା. ୧ବ)—Śāstra baktā ଯେ ଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରେ— One [ଶାସ୍ତ୍ର ବକ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] who explains the texts of the religious books.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାସ୍ତ୍ର ବର୍ଜ୍ଜିତ—ସଂ. ବଣ—(ଂଯୁ। ତତ୍) —୧। (ପୁଂ) ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—
Śāstra barjjita 1. Devoid of knowledge of the śāstras. ୨। ଅଶାସ୍ତ୍ରୀୟ—2. Against the (ଶାସ୍ତ୍ରବର୍ଜ୍ଜିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) precepts of the Śāstras.

ଶାସ୍ତ୍ର ବଳ—ସଂ. ବ—୧। (ରୂପକ) ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ରୂପ ଶକ୍ତି—
Śāstra bala 1. Power consisting of mastery over religious lore. ୨। (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରଭାବ—2. The potency of the sacred books. ୩। (ପ୍ର. ପ. ଲୁପ୍ତ) ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନଜନିତ ଶକ୍ତି—3. Power derived from knowledge of the Śāstras.

ଶାସ୍ତ୍ର ବହିର୍ଭୂତ—ସଂ.ବ—(ଂଯୁ। ତତ୍)—ଶାସ୍ତ୍ର ଲକ୍ଷିତ ବିଧିସବୁର ବିରୁଦ୍ଧ—
Śāstra bahirbhūta Opposed to the precepts of the śāstras. [ଶାସ୍ତ୍ର ବହିର୍ଦ୍ଦିତ, ଶାସ୍ତ୍ର ବିରୁଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶାସ୍ତ୍ରବିତ୍—ସଂ. ବଣ ଓ ବ ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶାସ୍ତ୍ର+ବିତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Śāstrabid କୃ୍ତ)—ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ (ଦେଶ)—Śāstrajña (See)

ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧି(ବିଧାନ)—ସଂ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଧିସବୁ—
Śāstra bidhi (bidhāna) Scriptural precept.

ଶାସ୍ତ୍ର ବିରୋଧ—ସ. ବ—୧। (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିଧିର ଲଙ୍ଘନ—
Śāstra birodha 1. Infringement of the rules of the Śāstras. ୨। (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ମତଭେଦ—2. Difference of opinion regarding a certain matter found in different religious books.

ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶାରଦ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ (ଦେଶ) —
Śāstra bisārada Śāstrajña (See)
(ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶାରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାସ୍ତ୍ର ବିହିତ—ସ. ବଣ—ଶାସ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗତ (ଦେଶ)—
Śāstra bihita Śāstra saṅgata (See)

ଶାସ୍ତ୍ର ବୋଧ—ସ. ବ—ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ (ଦେଶ)—
Śāstra bodha Śāstrajñāna (See)

ଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ସ. ବ—ଶାସ୍ତ୍ର ଲକ୍ଷିତ ବିଷୟମାନ ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା-
Śāstra byākhyā Explaining the tenets of the (ଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) sacred books to the hearers.

ଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶାସ୍ତ୍ର ଜ୍ଞାନରେ ପାରଙ୍ଗମତା—
Śāstra byutpatti Proficiency in the Śāstras.

ଶାସ୍ତ୍ର ମତ—ସଂ. ବ—ଶାସ୍ତ୍ର ଲକ୍ଷିତ ମତ—Opinions expressed
Śāstra mata in the sacred books. ବଣ—ଶାସ୍ତ୍ରସଙ୍ଗତ ଦେଖ—Śāstra saṅgata (See)

ଶାସ୍ତ୍ର ମର୍ମ୍ମ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶାସ୍ତ୍ରର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—
Śāstra marma The object or substance of the Śāstras.

ଶାସ୍ତ୍ର ମର୍ମ୍ମଜ୍ଞ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଶାସ୍ତ୍ରର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ଞାତା—
Śāstra marmajña Versed in the secrets of the (ଶାସ୍ତ୍ରମର୍ମ୍ମଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ; ଶାସ୍ତ୍ରମର୍ମ୍ମଜ୍ଞତା—ବ) Śāstras.

ଶାସ୍ତ୍ରମୂଳକ—ସଂ. ବଣ—ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ; ଶାସ୍ତ୍ରଲକ୍ଷିତ (ବିଧାନ)
Śāstramūlaka Based on the divine books.

ଶାସ୍ତ୍ର ଶିଳ୍ପୀ—ସଂ. ବଣ—୧। କାଶ୍ମୀର ଦେଶ—1. The country
Śāstra śilpī of Kashmere in India ୨। କାଶ୍ମୀର ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. An inhabitant of Kashmere. ୩। ଭୂମି; ଜମି (ହି. ଶ)—
3. Land.

ଶାସ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗ(ମ୍ମ)ତ—ସ. ବଣ—୧। ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧିସଙ୍ଗତ; ଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ
Śāstra saṅga(mma)ta ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଧିବଦ্ধ—1. Enjoined by or laid down in the divine lore; conformatory to the rules enjoined in the Śāstras; approved by the sacred books. ୨। ଆଇନ ବା ବିଧି ସଙ୍ଗତ—2. Lawful.

ଶାସ୍ତ୍ର ସିଦ୍ଧ—ସ. ବଣ—(ଂଯୁ। ତତ୍)—ଶାସ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗତ—Established
Śāstra siddha by sacred texts or authority (Apte).

ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟୟନ—ସ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥର ପାଠ—
Śāstrādhyāyana Study of divine lore.

ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାପକ—ସ. ବଣ. ଓ ବ. ପୁଂ—ଯେ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ାନ୍ତି—
Śāstrādhyāpaka Teaching the sacred lore.

ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାପନ(ନା)—ସ. ବ(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ାଇବା—
Śāstrādhyāpana(nā) The teaching of the sacred books.

ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାୟୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ କରୁଥିବା—
Śāstrādhyāyī Studying the sacred lore. [ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାୟିନୀ.—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ——ସ. ବ—(ଂଯୁ। ତତ୍)—ଶାସ୍ତ୍ରସଙ୍ଗତ (ଦେଖ)
Śāstrānumodita Śāstrasaṅgata (See)

ଶାସ୍ତ୍ରାନୁଶୀଳନ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚା (ଦେଖ)
Śāstrānuśīlana Śāstra charchchā (See)

ଶାସ୍ତ୍ରାବର୍ତ୍ତ ଲିପି—ସ. ବ.—ଲଳିତ ବସ୍ତୁର ଅନୁସାରେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳର
Śāstrābartta lipi ଏକ ପ୍ରକାର ଲିପି—(ହ୍ୱେ. ଶ.)—
Name of an ancient script.

ଶାସ୍ତ୍ରାର୍ଥ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶାସ୍ତ୍ର ବାକ୍ୟର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—
Śāstrārtha The meaning of divine texts.

ଶାସ୍ତ୍ରାଳାପ—ସ. ବ—ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧେ କଥୋପକଥନ—Conversation
Śāstrālāpa about religious books.

ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନ(ନା)—ସ. ବ—ଶାସ୍ତ୍ରଚର୍ଚ୍ଚା (ଦେଖ)
Śāstrālochana(nā) Śāstra charchchā (See)

ଶାସ୍ତ୍ରୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଶାସ୍ତ୍ର+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ;ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ—
Śāstrī Versed in the sacred lore. ବ. ପୁଂ—
୧। ପଣ୍ଡିତ—1. A learned man; a Pandit.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—2. A family-title of Brāhmaṇas. ୩ । ଦ୍ରୈତମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଉପାଧି ବିଶେଷ—3. An honorary title bestowed on Pandits. ୪ । ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରାଦିରେ ପଣ୍ଡିତ—4 A person learned in the sacred lore. ଦେ. ବ.—କେତେକ ବଙ୍ଗ ବଦ୍ୟାଳୟ ଓ ବଦ୍ୟାପୀଠରେ(ଯଥା—ପାଟନା,କାଶୀରେ)ନଦିଷ୍ଟ ପଠ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ବଥାଯିବା ଉପାଧି—A title bestowed on certain Pandits who pass the prescribed examination.

ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ – ସଂ. ବିଣ—(ଶାସ୍ତ୍ର + ଈୟ)—ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Śāstrīya Relating to scriptures; sastric.

ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତା – ସଂ. ବ—ଶାସ୍ତ୍ରବହ୍ନିତ ଅବସ୍ଥା —
Śāstrīyatā Lawfulness.

ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ.—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ଶାସ୍ତ୍ରକର୍ତ୍ତାଙ୍କ; ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲିଖିତ
Śāstrokta Laid down in books of divine authority.

ଶାସ୍ତ୍ରୋପଦେଶ—ସଂ. ବ—୧ । (ସ.ଷ.ତତ୍ପୁ) ଶାସ୍ତ୍ର ନଦିଷ୍ଟ ଉପଦେଶ ବା ବିଧି—1.Precepts or rules enjoined by the sacred books. ୨ । (୭ମୀ ତତ୍ପୁ) ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶିକ୍ଷାଦାନ—2. Instruction about the Śāstras.

ଶାସ୍ତ୍ରୋପଦେଶକ – ସଂ. ବିଣ. ଓ ବ. ସଂ—ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଉପଦେଶଦାତା ଗୁରୁ
Śāstropadeśaka —An instructor of sastric precepts. ।ଶାସ୍ତ୍ରୋପଦେଶିକା, ଶାସ୍ତ୍ରୋପଦେଷ୍ଟ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ [ଶାସ୍ତ୍ରୋପଦେଷ୍ଟା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶାସ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—(ଶାସ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—୧ । ଶାସନୀୟ—
Śāsya 1. Capable of being ruled or guided. ୨ । ଶିକ୍ଷଣୀୟ—2. Fit to be learnt. ୩ । ଦଣ୍ଡନୀୟ—3. Punishable.

ଶାସ୍ର – ପ୍ରା. ବ—ଶାଦାସ୍ର (ଦେଶ)
Śāsra Śāhāsra (See)

ସାହସ୍ର—ପ୍ରା. ବ—ଶାଦାସ୍ର (ଦେଶ)
Śāhasra Śāhāsra (See)

ଶାଢ଼ା—ଦେ. ବ (ସ. ଶାଖା)—୧ । ଶାଖା—1. Branch. ୨ । ଶାଢ଼ା ଶଗଡର ଫଳ—2. The cross bars put between the shafts of bullock carts. ୩ । (ସ. ସହାୟ) ସହାୟ—ସହାୟ—3. Help. ୪ । (ସ. ସହାୟ ସାସ) ସାହାଯ୍ୟ; ଜୀବନ; ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି; ପ୍ରାଣବାୟୁ—ପ୍ରାଣ ସାସ 4. Life; vitality; life-breath, ବୈଦେ.

ସାହ ଶାହ ବ. ୧ । (ଫା)—ପାରସ୍ୟର ରାଜାଙ୍କ ଉପାଧି—1. Title of the kings of Persia, ୨ । (ଫା) ରାଜା—2. King.

ଶାଢ଼ା ଉ(ଗ୍ଭ)ଡ଼ିଯିବା—ଦେ. ବ—ଦେହରୁ ପ୍ରାଣବାୟୁ ବାହାରିଯିବା-ମରିଯିବା
Śāhā u(chhā)rdijibā The extinction of life; the flying away of the vital spark (ଶାଢ଼ା ବାହାରଯିବା-ଅନ୍ୟରୂପ) ଜୀତକୁଟଜାନା from the body.

ଶାଢ଼ାଡ଼ା—ଦେ.ବ—(ସଂ ଶାଖୋଟ)—ଶାଖୋଟ ବୃକ୍ଷ । [ଦ୍ର—ଏହାର Śāhārdā କାଠ ଘନ ଓ ଡାଳ ଭଲ୍ଲୁକ । ଏହାର ପତ୍ରମାନ ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଶ୍ଲେଷ୍ମ ଓ ଶରୀର ଶୋଧକ । କୋଳ ଦ୍ରବଦଥ । ଶାଖୋଟ; ଘୀତଫଳ; ଏହାର ଶ୍ଲେଷ୍ମ ଡାଲକୁ ଦାନ୍ତକାଟିରୂପେ ଭୂତବାସ, ଖରଚ୍ଛଦ; ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହା ପତ୍ରଥାରେ ଶର୍କଟାହାର । ଜନ୍ମେ । ଏ ଗଛ ସାଧାରଣତଃ ଗୁଳ୍ମ ଶେଓଡ଼ା ଶାଓଡା ପରି ହୁଏ ଓ ବହୁଡାଳର ପୁରୁଣା ସହୋଡ଼ ସାହୋଡ଼ ଗଛ ଏବଂ ଓ ଗୁନ୍ଥିଲ ହୁଏ । ଏ ସ—ଶଢୋଡ଼ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହାକୁ ମୁଣ୍ଡି ଶାଢ଼ାଡ଼ା ଶେ—ଭ୍ରାଉଣକେଚେଟ୍ଟୁ; ବୋଲ୍ଯାଏ]—A tree; Streblus Asher, Mulberry ଭ୍ରାଉଣିକେ ଚେଟ୍ଟୁ Morus Indica. (Haines) [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ଭଲ୍ଲୁରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ପିତ୍ତକାରକ ଓ ବାୟୁ ନାଶକ । ଏହାର ସାଳ ଭଲ୍ଲୁତିକ୍ତ, ଅର୍ଶ, ଅଗ୍ନିସାର ଓ ବାତଶ୍ଲେଷ୍ମା ରୋଗରେ ଉପକାରକ । ଏହାର ସାଳର ପ୍ରଲେପଦ୍ୱାରା ଶ୍ୱେତ ବା ଧବଳ କୁଷ୍ଠ ରୋଗର ଉପଶମ ହୁଏ ଓ ଏହାର କାଠର ପ୍ରଲେପଦ୍ୱାରା ପିମ୍ପିର କମିଯାଏ ।]

ଶାଢ଼ାଡ଼ାଗଛକୁ ବଭା ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଏକାଧିକ Śāhārdāgachhaku bibhā hebā ସ୍ତ୍ରୀ ମରିଲା ପରେ ସେ (ଶାଢ଼ାଡା ଗଛକୁ ଶଙ୍ଖା ସିନ୍ଦୂରାଇବା--ଅନ୍ୟରୂପ) ବା ଅର୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ କୁଲଗାଛେରସଙ୍ଗେବିବାହହଓୟା କରିବା ନିମନ୍ତ୍ରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ଶାଢ଼ାଡା ଗଛକୁ ଶଙ୍ଖା ସିନ୍ଦୂରାଇ କାମ୍ୟାଙ୍ଗ ବିବାହ କରିବା ଓ ତତ୍ପରେ ନୂତନ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ କରିବା—To go through the ceremony of marriage with a Streblus Asher tree (Said of a widower who has lost two or three wives).

ଶାଢ଼ାଡ଼ା ଝଟେଇ—ଦେ. ବ—ଶାଢ଼ାଡ଼ା ଗଛର ଶୁଖିଲା ଡାଳ ସହଜରୁ ଘନ Śāhārdājhatei ଝଡ଼ି ପଡୁଥାଏ—Dry and leafless ଶୋଓଡାରଝାଁଟା ସହୋଡ଼ାକୀଝାଁଖୀ branch of Streblus. (ଶାଢ଼ାଡ଼ାଝାଟେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) Asher.

ଶାଢ଼ାଣ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଶାଣ)—୧ । ଶାଣ (ଦେଶ)—1. Śāṇa Śāhāṇa (See) ୨ । ସାଢ଼ାଣ— (ଦେଶ)—2. Sāhāṇa ଶାଣ ସାନ (See).

ଶାଢ଼ାଣ ପଥର—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶାଣ ପ୍ରସ୍ତର) —ଶାଣ ପଥର (ଦେଶ)— Śāhāṇa pathara Śāṇa pathara (See). ଶାଣପାଥର ସାନପତ୍ଥର

ଶାଢ଼ାସ୍—ପ୍ରା. ବ. (ସଂ. ଶାସ୍ତ୍ର) —ଶାସ୍ତ୍ର (ଦେଶ)— Śāhāsra Śāstra (See). ଶାସ୍ତର ଶାସ୍ତ୍ରର (ଦ୍ର. ଜିଭୁଣ ଛେଦନ କୁଠାର ସଦୃଶ ଶାଢ଼ାସ୍ର ମଧ୍ୟେ ସାର ଦୁଇଟ—ପ୍ରେମସାଗର)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାହି – ଦେ. ବ. (ସଂ. ଶାଖା)—୧ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ବା ଜାତିସ୍ଥ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଯେଉଁଠାରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଗ୍ରାମର ବା ସହରର ଅଂଶ; ପାଡା ମୋହଲ୍ଲା, ଟୋଲା ଘଡା—1. Part of a town or village where families of one caste or profession reside. (ଯଥା—ଗଠାଣ ଶାହି, ଖଣ୍ଡବନ୍ ଶାହି, ଘାଣ ଶାହି, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାହି ଓ ବାଉରୀଶାହି) ୨ । ପୁରୀ ସହରର ସାତ ଗୋଟି ବଡ଼ ଅଂଶ—2. Seven divisions or chief streets of the town of Puri. [ଦ୍ର—ପୁରୀର ସାତ ଶାହିର ନାମ—୧ । ବାସେଳୀ ଶାହି ୨ । ଜରତଣ୍ଡି ଶାହି ୩ । ମାର୍କଣ୍ଡେଶ୍ୱର ଶାହି ୪ । ଦୋଳମଣ୍ଡପ ଶାହି ୫ । ବାଲି ଶାହି ୬ । ଜୁଣ୍ଡେଇବେଣ୍ଟା ଶାହି ୭ । ଚୁଡଙ୍ଗ ଶାହି । ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ପୁରୀରେ ସାତ ଶାହି ଓ ୪୨ କଳ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ଥେଟ ଗଲ ଅଛି ଏବଂ କଟକରେ ୪୨ ବଜାର ୫୩ ଗଳି ଅଛି । ଉକ୍ତ ପୁରୀରେ ଅଧୁନାତନ ଶାହିର ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ ଅଧିକ] ୩ । ଶ୍ରେଣୀ; ପଂକ୍ତି; ଧାଡ଼ି—3. Line; row. ୪ । ପ୍ରତିବେଶୀମାନଙ୍କର ଗୃହଶ୍ରେଣୀ—4 Row of houses of neighbours. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ସମସ୍ତ ସହରରେ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଅଂଶକୁ ଶାହି, କଟକରେ ବଜାର, ସମ୍ବଲପୁରରେ ପଡ଼ା ଓ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଗଞ୍ଜ ବୋଲାଯାଏ । କଲିକତାରେ ଯାଡ଼ା ବା ଟୋଲ୍ଲା ବୋଲାଯାଏ ।] ପ୍ରାଦେ (କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଓ ତଲଦ୍ରଙ୍ଗି ଅଞ୍ଚଳ) ବ—ଅଗଣା; ପ୍ରାଙ୍ଗଣ-Courtyard. ବୈ·ଦେ· ବଣ—(ଅନ୍ୟପଙ୍କେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ସାହୀ ସାହୀ ଯଥା—ବାଦଶାହି, ଜୁଆବଶାହି, ଜଳାମଣାହି; —ଫା· ଶାହା + ବଣ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଈ)—ଶାହା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Śāhā or king.

ଶାହିଜ(ଜ୍ୟ)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସାହାଯ୍ୟ)—ସାହାଯ୍ୟ (ଦେଶ) Śāhija(jya) Sāhājya (See)

ଶାହି ଜାତ—ପ୍ରାଦେ· (ପୁରୀ ସହର) ବ.—ଗୋସାଣୀ ଜାତ—The Śāhi jāta procession of taking the image of Goddess Durgā from different Śahis of Puri town during the Durga puja festival. ଶାହି ଜାତ୍ରା } ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ପୁରୀ ସହରରେ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଦଶମୀ ସମୟରେ ପ୍ରତି ଶାହିରୁ ଦେବୀ ବା ଗୋସାଣୀ ପ୍ରତିମାମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାହିକୁ ନେଇଯିବା ଛଳଛଳରେ ଏହି ଯୋତ୍ରାଯାତ୍ରା ହୁଏ । ଏଥିରେ ନାନା ପ୍ରକାରମୂର୍ତ୍ତି, ନାଗା ଓ ସଙ୍ଗୀତମାନେ ଝାଁଡ଼ା କରନ୍ତି ଓ ଯାତ୍ରାବଳ ବେଳେ ବେଳେ ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାନ ଓ ଗାଳି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ପୁରୀ ସହରର ଦେଖାଦେଖି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ମଫସଲ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଦୋଳଥଉ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଶାହିଜାତ ବାହାରିବା ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।]

ଶାହି ପଡ଼ିଶା (ପଡୋଶ)—ଦେ. ବ—(ସମାନାର୍ଥ ସହରର)—ପଡ଼ୋଶୀ- Śāhi paṛdisā (paṛdośa) ମାନେ— Neighbours.

ପାଡ଼ାପଡ଼ଶୀ ଟୋଲାପଡୋଶା [ଦ୍ର—ଢାଟେ ଲମ୍ବରେ ବାଡ଼ିବ ଶିଶା, ଦେଶି ମରୁଆବେ ଶାହି ପଡ଼ଶା । ଜୁଣି ବଚନ ।]

ଶାହି ଭାଇ—ଦେ. ବ—ଏକ ଶାହିରେ ବାସ କରୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ଭାଇ Śāhi bhāi ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ପର୍କିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—Persons related to each other as brethren ଗ୍ରାମ୍ୟ ସୁଧାଦେ ଭାଇ ଟୋଲାପଡୋଶା ଭାଇ on account of their living in the same part of a town or village.

ଶାହି ଶାହି—ଦେ. ଅ—ଏକ ଶାହିରୁ ଅନ୍ୟ ଶାହିକୁ; ପ୍ରତି ଶାହିରେ— Śāhi Śāhi From one part of the town or ପାଡ଼ାପାଡ଼ା ଟୋଲାଟୋଲା village to another. [ଜ—ଶାହି ଶାହି ଢୋଇ ବୁଲଇ ଗୋରସ, ସଦ ବଢାଯାଏ ବସି—ଭଗ]

ଶି –ସ. ବ·—୧ । ଶିବ (ହ୍ର.ଶ)—1. Śiba. ୨ । ସୁଖ (ହ୍ର.ଶ)— Śi 2. Happiness. ୩ । ସୌଭାଗ୍ୟ (ହ୍ର.ଶ)—3. Prosperity; good fortune. ୪ । ଶାନ୍ତି (ହ୍ର.ଶ)—4. Peace, ୫ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ (ହ୍ର.ଶ)—5. Patience.

ଶି (ଧାତୁ)—ସଂ—ତୀକ୍ଷ୍ଣ କରିବା; ପଜେଇବା— Śi (root) To sharpen; to whet.

ଶିଅ—ଦେ ବ —(ସଂ ଶିମ୍ବ)—୧ । ଗଛର ତେର—1. Root. ୨ । ବରଗଛର ସେଉଁ ତେର ଭୂମି ଉପରେ ଦେଖା ଯାଇଥାଏ— Śia ଶିକଡ଼ 2. Creeping roots of banian tree which ଜଡ, ସିର appear over the ground.

ଶିଅ କାଟିବା—ଦେ କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—(ଗଛର ତେର କାଟିଲେ ଗଛଟି Śia kāṭibā ସେଯର ମରଯାଏ ସେହିପରି) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଶିକଡ଼କାଟା ଅନିଷ୍ଟ ଘଟାଇବା—(figurative) To injure ଜଡକାଟନା a person; to strike at the root of a person's interests.

ଶି ଅକ୍ଷର—ଦେ ବ (ସଂ ଶ୍ରୀ ଓ ଅକ୍ଷର, ବା ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ)—ସି ଅକ୍ଷର (ଦେଶ) Śi akshara କ ଅକ୍ଷର सि अक्षर Śi akshara (See) (ତାକୁ) ଶି ଅକ୍ଷର ବରୁଣେଇ ପବ୍ବତ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ସେ ବରଷର (Tāku) Śi akshara baruṇei parbata. ବା ମୂର୍ଖ ଅଟେ —He is an illitrate person (literally, alphabets appear like mountains to him).

ଶି ଅକ୍ଷର ବିବର୍ଜିତ—ଦେ. ବଣ. —ସି ଅକ୍ଷର ବିବର୍ଜିତ (ଦେଶ) Śi akshara bibarjita Śi akshara bibarjita. କ ଅକ୍ଷର ଗୋମାଂସ सि अक्षर नहीं जाननेवाला (See)

ଶିଅର୍—ବୈଦେ. ବ—ଶିଯର (ଦେଶ) Śiar Śiyar (See)

ଶିଅର—ଦେ. ବ—ଶିଯର (ଦେଶ) Śiara Śiyara (See)

ଶିଅଳ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶୃଗାଳ; ଏମାନେ ଅଣ୍ଡାରୁ ଓ ଗୋଡ଼ରୁ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି ଓ ଗଛରେ ଚଢ଼ନ୍ତି]— Śiaḷa ପାଶୀ, ସିଓଲୀ ୧ । ମାଚ ଜାତି ଭିନ୍ନ ଜାତି ବିଶେଷ, ଯେଉଁମାନେ ଜାଲ ପାସୀ ଓ ଶବ୍ଦର ଗଛ କାଟି ଭହିଁରୁ ଜାଡ଼ ବାହାର କରନ୍ତି (ଏମାନେ ସମସ୍ତ ଜାତି ହୋଇପାରନ୍ତି) -1. A low Hindu caste

Digitized by srujanika@gmail.com

which extracts toddy from palmyra and date palm trees. ୨ । ତାଡ଼ ବଡ଼ୟୀ—2. A toddy dealer. ୩ । (ସଂ ଶଲ୍ୟ) ଢଲର ଯୁଆଳର ଅଗରେ ଥିବା ଙ୍ଗାଇକ; ଯୁଗଙ୍ଗାଳଡ, ଯହିଁରେ ଯୁଗବାନ୍ଧି ଥଣ୍ଟକ ପଙ୍ଗାରୁ ଅଟକାଯାଏ—3. Pins attached to the ends of the yoke of the plough to which the neck-rope of the bullocks are attached. [ଦ୍ର—ଶଗଡ଼ର ଯୁଆଳର ଅଗରେ ଉପର ଅଡ଼ୁ ମଧ୍ୟ ଦୋଇଥିବା ଦୁଗୁଳା ଙ୍ଗାଳାରୁ ବାଲୁଲି ଓ ଢଲର ଯୁଆଳର ଅଗରୁ ବଛୁରୁର ଗ୍ଲଡ଼ ତଳ ଅଡ଼ୁ ମଧ୍ୟ ଦୋଇଥିବା ଦୃଢ଼ ଙ୍ଗାଳାକୁ ଶିଅଳ କହନ୍ତି ।]

ଶିଆଡ଼ିଗୁଳି—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—ବଷାକୁ ସର୍ପ ବିଶେଷ
Siārdiguli A class of venomous snakes

ଶିଆର—ଦେ. ବ. [ସଂ. ଶୀତା]—୧ । ଢଲଦ୍ୱାରା ଖେତରେ ଖୋଳଦେବା ଗୋହର; ଲଙ୍ଗଳ କର୍ତ୍ତିତ ରେଖା; ଲାଙ୍ଗଳପଦ୍ଧତି—
Siāra ଲାଙ୍ଗଲେରରେଖା 1. Furrow. ୨ । ଶିଆର ପର ଚଷ ବା ଲମ୍ବଗାତ ରେଖା **ସିରାଉର** 2. Furrow like grooves. ୩ । କେଶକୁ ଫାଳ କରିବା ଯୋଗୁଁ ମୁଣ୍ଡରେ ରହିବା ଚଉ; ସାଙ୍ଗ; ଚିରି—3. Parting line of plaited hair.

ଶିଆରି(ଳି)—ଦେ. ବ.—ଶାଳ ଗଛରେ ମାଡ଼ିଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ମୋଟା
Siāri(li) ଲତା—A wild creeper having watery juice sufficient to quench thirst. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ କାଟି ଦେଲେ ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ଈଷତ୍ କଷାୟ ରସଯୁକ୍ତ ତୃଷାହାରକ ଜଳୀୟ ରସ ବାହାରେ । ବଙ୍କଟ ଅରଣ୍ୟରେ ତୃଷାର୍ତ୍ତ ପଥିକ ଏ ଜଳଦ୍ୱାରା ତୃଷା ନିବାରଣ କରେ । ଏ ଲତାରେ ପିତ୍ତମାନେ ଦୋଳ ଖେଳନ୍ତି । ଏ ଲତାର ବ୍ୟାସ ୧ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଟା ଦେବା ଦେଖାଯାଏ । ଏଥିର ପତ୍ର ସାଗୁଆନ ପତ୍ର ଭଳ ବଡ଼ ଓ ପତ୍ରର ଉପର ପଦ୍ମପତ୍ର ପରି ମସୃଣ । ଏହାର ପତ୍ରରେ ଦନା ବା ଚଉପଦ ପିଲେଇ ଦିଆ ଯାଉ ପତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିଯାଏ ।] [ଉ—କୋଳ ଜାତି ଆଦି ଶିଅର ଲଟାରେ କୁଷ୍ଠ ଫେଡ଼ିଥିବେ ଦୋଳ, ଶିଅର ବଣରେ ବାଇଥ ବସା ଗୋ ! ଦୋଓରେ ବାଇଥ ଦୋଓ ! ଶିଶୁଗୀତ; ୨ ଜନଚରୋର—ଦୋଓରେ ବାଇଥ ଦୋ ।

ଶିଆରିବା—ଦେ. କି (ସ. ଶୀତା)—୧ । ଢଲଦ୍ୱାରା ପଡ଼ିଅରୁମିକୁ
Siāribā ଚଷିବା—1. To draw furrows on the (ଶିଆରେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) field by the plough. ୨ । ରେଖାକାଟି କେଶଗୁଚ୍ଛକୁ ଅଙ୍ଗୁଠି ବା ପାକଥ ଦ୍ୱାରା ଚିରିବା—
ସିରାଉର କରନା, ସିଉଥ ଫାରନା 2. To part the hair into furrows with fingers or comb. [ଦ୍ର—ଲଙ୍ଗଳଦ୍ୱାରା ଖେତରେ ଯେଉଁପର ଗୋଟିଏ ରେଖା (ଶୀତା) ପଡ଼ିଯାଏ, ମୁଣ୍ଡବାଳକୁ ହାତ ଅଙ୍ଗୁଠିରେ ବା ପାକଥ ଦ୍ୱାରା ଶିଅର ଦେଲେ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ରେଖା ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ, ଏହି ସ୍ତରକୁ ଶିଅରିବା ଶବ୍ଦର ଏହି ଅର୍ଥ ଦୋଇଅଛି ।] ୩ । ଅଳୁ, ବାଇଗଣ, ଅଳୁ ଆଦି ଲଗାଯିବା ବଆରରେ କୋଡ଼ ଦ୍ୱାରା ମାଟିରେ ଉଚ୍ଚ ସମାନ୍ତରାଳ ରେଖାସମ ଗଡା କରିବା—3. To heap up lines of earth by the spade in the fields dug for raising certain crops.

ଶିଆ(ୟା)ଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୃଗାଳ)—ଶୃଗାଳ; ବଲୁଆ—
Śiā(yā)la Jackal; Canis Aureus.
ଶି(ଶେ)ୟାଳ **ସିୟାର** (ଉ—ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ କାଲୁଡ଼ କାଡ଼, ଖାଦ (ଶ ଥଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶିଅଳ ଭେକ ମୋଡ଼ । ଉପ ।)

ଶିଆ(ୟା)ଳି—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ଶୃଗାଳ) ଶୃଗାଳ; ବଲୁଆ—
Śia(yā)li 1. Jackal. ୨ । (ସଂ. ଶୃଗାଳୀ) ସ୍ତ୍ରୀ ଶୃଗାଳ—
ଶି(ଶୋ)ୟାଳ 2. She-jackal. ୩ । ମୁଣ୍ଡରୁ କେଶମୂଳକ ବା
ସିଆର ଝାଙ୍ଗରି କରିବାର କାରଣରୂପେ କଳ୍ପିତ ଏକପ୍ରକାର
ଶି(ଶେ)ୟାଳୀ ପୋକ—3. A kind of imaginary insect
ସିଆରନୀ which are said to cause baldness on the head. ୪ । ଶିଆରି (ଦେଶ)—4. Śiāri. (See)
ଶିଅଳୀ, ଶେଅଳା ୫ । (ସଂ. ଶୈବାଳ) ଶିଉଳି
ସେୟାର, ସେବାର (ଦେଶ)—5. Śiuli, (See)
ତେ. ନାଶୁ (ଉ—ଶବ୍ଦଶବ୍ଦି ସାମ୍ୟ ଯେ, ଚଷିବର
ଫା. ଶଗଲ, ଦବ୍ଦ ଶିଅଳ, ଉଚ୍ଚ ଜଂଘ, ଗଦାଦି ଭୂମିର
ଅ. ଭୁଦଲିବ ଆବଳୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଭ୍ରଚତ ଦୋଗ ।) ୬ । କୋବଅଁଅଳ— 6. fox.

ଶିଆଳିଆ(ୟା)—ଦେ. ବଣ—୧ । ଶୃଗାଳ ପର ବା ଶୃଗାଳଜାତୀୟ—
Śiāliā(yā) 1. Like a jackal or belonging to ଶୋୟାଳର ମତନ the jackal species. ୨ । ଶୈବାଳମୟ—
ସିଆରିୟା 2, Mossy.

ଶିଆ(ୟା)ଳିଆ(ୟା) ପ(ପୁ, ପୋ)ତ(ତି)ନି—ଦେ. ବ—ଶାଳଆପତନି
Śiā(yā)liā(yā) pa(pu, po.ta(ti)ni (ଦେଶ)—Śāliā patani. (See)

ଶିଆ(ୟା)ଳି କଣ୍ଟା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୃଗାଳକଣ୍ଟକ; ବନ୍ୟ(କ୍ଷୁପ-
Śiā(yā)li kaṇṭā ବିଶେଷ)—୧ । କଣ୍ଟାକୁସୁମ (ଦେଶ)—
ଶିୟାଳକାଁଟା, ଶିୟାକାଁଟା, ଶେୟାଳକାଁଟା 1, Kaṇṭākusuma,
ଭରମାଁଡ, ସତ୍ୟାନାସୀ (See) Mimosa Rubricanis. ୨ । ଅଗରୁ ଗୁଳ—2, Mexican poppy; Argemone Mexicana; Gamboje thistle. [ଦ୍ର—ଏହା ବନ୍ୟ ବର୍ଷାୟୁଃ କଣ୍ଟକୀ ଶାକ ବିଶେଷ; ପତ୍ର ଓ ଫଳ କଣ୍ଟକମୟ; ପତ୍ର ଶ୍ୱେତ । ଏହାର ବୀଜ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ, ଗୁଳ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ, ଷଟ୍‌ଦଳ । ଏହାର ମଞ୍ଜିରୁ ତେଲ ବାହାରେ । ଏହି ତୈଳ ଚର୍ମରୋଗରେ ଉପକାରକ । ଏହାର ନର୍ଯ୍ୟାସ କାନ୍ଦୁ, ଭୁଣ୍ଡିଆ, ବଇସ୍ଥ ଆଦି ଚର୍ମରୋଗରେ ଦେହରେ ବୋଳନ୍ତି ।] ୩ । କାନକୋଳି (ଦେଶ)—
3, Kanakoli, (See).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଆଳ କୋଳ – ଦେ. ବ (ସ. ଶୃଗାଳ କୋଳକା; ସ. ନାମାନ୍ତର Śiāli koli କର୍କନ୍ଧୁ)—୧। ବୁଦ୍ଧି ବରକୋଳ; କର୍କନ୍ଧୁ— ଶେକୁଳ, ଶିୟାକୁଳ, ଶେ କୁଳ 1. A sort of jejube; Zizylata ber pus Aenoplia. ୨। କାନକୋଳ (ଦେଶ)— 2. Kānakoli. (See)

ଶିଆଳ ଖାଇବା – ଦେ. ବ.—ମସ୍ତକରେ ଇନ୍ଦ୍ରଲୁପ୍ତ ବା କେଶଶୂନ୍ୟତା Śiāli khāibā ରୋଗ—The disease of baldଟାକ ପଡ଼ା चंदाहोना ness; alopecia.

ଶିଆଳିଆ – ଦେ. ବିଣ – କେଶଶୂନ୍ୟ; ଖାଙ୍ଗର(ମୃଗ); ଖଲଭ— Śiāli khiā ଟେକୋ चंदा Bald (head).

ଦେ. ବ—୧। କେଶ ଶୂନ୍ୟତା—1. Bald-headedness. ୨। ଇନ୍ଦ୍ରଲୁପ୍ତ ରୋଗ—2. Alopecia.

ଶିଆଳ ଦନା – ଦେ. ବ—ଶିଆଳ ପତ୍ରରେ ସିଅଁ ଦୋଇ ଥିବା ପାତ୍ରାକୃତି Śiāli danā ଠୋଙ୍ଗା—A receptacle made of the ଶିଆଳୀ ପାତାରଦୋନା Śiali leaves sewn together.

ଶିଆଳୀ—ଦେ. ବ—୧। (ସ. ଶୃଗାଳୀ) ଶୃଗାଳୀ; ମାଇକଲ୍ଲିଆ— Śiāli 1. A she-jackal. ୨। (ସ. ଶୈବାଳ) ଶିଉଳି— ଶିୟାଳୀ सियाली(री) 2. Moss.

ଶିଇୟା – ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଶିକାୟା (ଦେଶ) Śi-iyā Śikāyā. (See)

ଶିଉଳି – ଦେ. ବ (ସ. ଶୈବଳ; ଶୈବାଳ; ଶୈଲେୟ)— Śiuli ୧। ଶୈବାଳ; ଜଳଜାତ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଉଦ୍ଭିଦ— ଶିଅଳି, ଶିଉଳି, ଶେଅ(ଓ,ଆ)ଳା, ଶେଅଳି 1. Moss; a सेवार; सिवार species of algæ. [ଦ୍ର—ଏହା ଜଳରେ ବହୁକାଳ ପଡ଼ିରହିବା କାଠ ଓ ପଥର ଉପରେ ମାଡ଼ିଯାଏ ଓ ଏଥିପୋଇଁ ଉକ୍ତ କାଠ ବା ପଥର ପେଚ୍ଛିଳ ହୁଏ। ଅର୍ଦ୍ଧଶୁଷ୍କାବସ୍ଥାରେ ଇଟା ବା ପଥର ଉପରେ ସଧ୍ୟ ଶିଉଳି ମାଡ଼େ।

ଶିଉଳି ଅନେକପ୍ରକାର, ଯଥା—ଜ(ଜେ)ଳି ଶିଉଳି, (ବ. ଚୂଲ୍ ଶେଅଲ, Spirogyra; କେଶବତ୍ ସରୁ ଓ ସାର୍ଘ ଲାଲାସପ୍ତ ତନ୍ତୁବତ୍ତି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଉଦ୍ଭିଦ); ଗୁଡ଼ ଶିଉଳି ବା ଚୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ଦଳ (ବ. ଗୁଡ଼ ଶେଅଲ, Hydrilla Verticillata, ସପୁଷ୍ପକ ଜଳଜସତ୍ ଲତାସଦୃଶ ଶାଖାନ୍ୱିତ ଜଳଜ ଶାକ ବିଶେଷ; ଏହାକୁ ଗୁଡ଼ ଉପରେ ଘୋଡ଼ାଇଲେ ଗୁଡ଼ର ବର୍ଣ୍ଣ ଧଳା ହୁଏ); ପଟା ଶିଉଳି (ବ. ପାଟା ଶେଅଲ, Blyxa, ଜଳଜସତ୍ ସପୁଷ୍ପକ ଶାଖାସ୍ପାନ ଉଦ୍ଭିଦ; ପତ୍ର ଗୋଲ ଗୋଲ; ପୁଷ୍ପ ଶ୍ୱେତ ଓ ଧଳା।] ୨। (ସ. ପାଣିଜଳୀ) ପାଣି ଶିଉଳି (ଦେଶ)— 2. Pāniśiuli. (See) ୩। (ସ, ଶିଫାଳ ବା ଶିଉଳୀ ଶେଫାଳ) ଶେଫାଳ; ଗଙ୍ଗଶିଉଳ ପୁଲ; ଶିଉଡ଼ାହାର— ସିଂଗରହାର 3. Night jasmine; Nyctanthes Arbortristes (a flowering tree). ୪। କେଉଟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—4. A family title of some fishermen.

ଶିଉଳି—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସମ୍ବଲପୁରୀ ଉଚ୍ଚାରଣ ଳ ସ୍ଥାନରେ ଲ)—ଶିଉଳି (ଦେଶ)—Śiuli. (See)

ଶିଉଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଶୈବାଳଯୁକ्त— Śiulia Mossy.

ଶେଅଳୀ ପଡା सेवारगिराहुआ

ଶିଉଳି ଧରିବା—ଦେ: ବ—ପାଣି, ପଥର ବା କାଠ ଉପରେ ଶୈବାଳ Śiuli dharibā ଜାତ ହେବା—The growing of (ଶିଉଳି ପଡ଼ିବା, ଶିଉଳି ମାଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) moss on ଶେଅଳିଧରା (ପଡା) सेवारउगना water, stone, wood etc.

ଶିଁ—ଦେ. ବ—(ସ. ଶୃଙ୍ଗର ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ)—ଶିଂଗ (ଦେଶ) Śiṁ Śiṁga (See)

ଶିଂକ୍‌ଲା(ଲି)—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ ଶୃଙ୍ଖଳ)—ଶୃଙ୍ଖଳ; ଶିକୁଳି; ଜଞ୍ଜିର—Chain. Śiṁk-lā(li)

ଶିଂଗ(ଘ)—ଦେ. ବ. (ସ ଶୃଙ୍ଗ)- ୧। ଶୃଙ୍ଗ—1. Horn. [ଦ୍ର— ଜାଣି ଘୋଡ଼ାର ଶିଂଘ ନାହିଁ, ଶିଂଘ ଥିଲେ ଘୋଡ଼ା ଚରନ୍ତା ନାହିଁ ! ଛଗ] ୨। (ସ. ଶୂକ) ଧାନ, ଗହମ ଓ ଯବ ଆଦର ଅଗରେ ଥିବା ମୃଦୁଅଁ ଶୂକ—2. Awn; hairlike terminal appendage; pike or beard attached to the end of a grain of wheat or barley. ୩। (ସ. ସିଂହ) ସିଂହ—3. Lion. ୪। ସିଂହ ନାମକ ବଂଶୋପାଧିର ଡାକନାମ—4. Name for calling the family title Simha. ୫। ସିଂହମାସ(ଦେଶ)— 5. Simha māsa (see)

ଶିଂଗ(ଘ) କଙ୍ଗେଇ (ପାନିଆ)—ଦେ. ବ.—ମହିଷ ଆଦିଙ୍କ ଶୃଙ୍ଗ ନିର୍ମିତ Śiṁga(gha) kaṅgei (pāniā) ପାନିଆ—Comb made of horn. ଶିଂଏର ଚିରୁନୀ सिंगकी कंगही

ଶିଂଗ(ଘ)ଡ଼ାହାର – ଦେ. ବ. (ସ ଶୃଙ୍ଗାରହାର)—ଶେଫାଳିକା (ଦେଶ Śiṁga(gha)rdāhāra Śephālikā (See) ଶିଉଳି ଫୁଲ सिंगरहार, हरसिंगार ତେ.—ପଗଲିମୁଲି

ଶିଂଗ(ଘ, ଗା,ଘା,ଗି, ଘି,ଗେ,ଘେ)ଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ସ. ଶୃଙ୍ଗାଟକ)— Śiṁga(gha, ga, ghā, gi, ghi, ge, ghe)rdā ୧। ଶୃଙ୍ଗାସ. ଶୃଙ୍ଗାଟକ, ଜଳ ଫଳ, ଅଇକେଶର, ତିକୋଣ ଫଳ, କୁବ୍ଜକ, ଶୃଙ୍ଗାଟ, ଜଳସୁତୀ; ଜଳୀୟ ତେ. ଏରଲେଦ୍ଦୁ, ଶିଙ୍ଗେଡ଼ା, ଶିଙ୍ଗାଡ଼ା ଶିଙ୍ଘଡା; ଶିଘଂରା, पानीफल ଟକ; ଜଳୀୟ ଲତା ଫଳ ବିଶେଷ— Water-chestnut; water-calteof; Trapa Byspinos. [ଦ୍ର—ଏହି ଜଳଜଲତା ତିକୋଣ ଓ ଶୃଙ୍ଗ ତୁଲ୍ୟ। ଏହାର ପୁଷ୍ପ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳ। ଏହା ଶୀତ ସାର୍ଯ୍ୟ,କଷାୟ-ମଧୁର ରସ, ଗୁରୁପାକ, ପୁଷ୍ଟିକର, ଧାତକ, ଶୁକ୍ରଜନକ, ବାୟୁ ଓ କଫ ବର୍ଦ୍ଧକ। ଏହା ପିତ୍ତ ଓ ରକ୍ତଦୋଷ ନାଶକ। ଏହି ଫଳର ଖୋସା ମଧ୍ୟରେ ଜରମ ସୁଗାଦ୍ୟ ଶସ ଥାଏ।] ୨। ଉଭରେ ବଜା ମାଂସ ବା ସିଦ୍ଧ ଅଣ୍ଡ ଅଦ ପୂର ଦଇ ସାଇ ଶୃଙ୍ଗାଟକ ଆକାରରେ ଗୁଡ଼ା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୋଇଥିବା ଭଜା ପଠା—2. A sort of pie or sandwich in which fried meat or curry is enclosed and fried in ghee. [ବ୍ୟୁ—"ଗ୍ରୀକ ପ୍ରକାଶରେ" ଶୃଙ୍ଗାଟକ ନାମକ ଏକ ପ୍ରକାର ଭୂତାନ୍ନ (ଫଳ ଖାଦ୍ୟ) ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି। ମାଂସକୁ ଛୋଟ ଛୋଟ କରି କାଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡିରେ ସିଝାଇ ମସଲା ସହିତ ଘିଅରେ ଭଜି ଭାଜିକୁ ମଇଦା ଠୋଲି ମଧ୍ୟରେ ପୂର ଦେଇ ଘିଅରେ ଖଣ୍ଡିଲେ ଏହା ପିଠା ପରି ହୁଏ । ଏହା ଖାଦ୍ୟ ରୁଚିକର, ବଳ-ବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଶୁକ୍ରବାରକ, ବାତ ପିତ୍ତ ନାଶକ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁଜୁଅଟ ଦୋକାନରେ ଆଖର ଦେଇଥିବା ସିଝା ଅଳୁର ପୂର ଦଅ ଇଲକୋଣିଆ ମଇଦାର ପୁଡ଼ଥ ଏହା ଶୃଙ୍ଗାଟକର ପ୍ରଚାର ଦେଖି ।] ୩ । ଶୃଙ୍ଗାଟକ ଆକୃତି ବଙ୍କିଷ୍ଟ ସ୍ତ୍ରୀଲଙ୍କାର ବିଶେଷ । (ଏଥିରେ ଡୋର ଲଗା ସାଇ ସେ ଡୋରକୁ କେଶ ସଜ୍ଜା କରି ଏ ଅଳଙ୍କାରକୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ-ମାନେ କପାଳର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭାଗରେ ପିନ୍ଧନ୍ତି)—3. A sort of gold ornament shaped like water chestnut and worn on the forehead. ୪ । (ନାମ) ତାଳଚେରର ନଦୀ ବିଶେଷ—4. Name of a river in Talcher State. [ବ୍ୟୁ—ଏହା ଅନଗୁଳ ଜିଲ୍ଲା ବାହାର ତାଳଚେରର ପଶ୍ଚିମ ଗ୍ରାମର ବିପଶ୍ଚିତ ପାଶ୍ୱର୍ରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀରେ ପଡ଼ୁଛି । ଏହାକୂଳରେ ହୁଇଲା ପୀଠ ଅବସ୍ଥିତ । ହୁଇଲାଇ ତଳେ ଝୀକା ଦେଖ ।]

ଶିଙ୍ଗଲ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ. ସିଙ୍ଗ୍ଲ୍)—ଏକ ସରଥ; ସରୁ—Singal ସିଙ୍ଗଲ ସିଙ୍ଗଲ Single. [ଯଥା—ଶିଙ୍ଗଲ ପେଡ, ସିଗନାଲ ସିଗନାଲ ଶିଙ୍ଗଲ ଲାଇନ୍ ।] ବ—(ଇଂ. ସିଗ୍ନାଲ୍; ରେଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା) ଷ୍ଟେସନକୁ ଗାଡ଼ି ଅସିବା ପୂର୍ବରୁ ଷ୍ଟେସନର ଉଭୟ ପାଶ୍ୱର୍ରେ ଖଣ୍ଡୁରରେ ଥିବା ଖମ୍ବ ଉପରେ ଦଅସିବା ଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ—Signal or semaphore hoisted on a pole near a Railway station before the arrival of a train. [ଶିଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି)ଲ୍ - ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶିଙ୍ଗ୍(ଘ,ହ୍)ର—ପ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବନ୍ଧୁଟ) ବ.—(ସ. ଶୃଙ୍ଗ; ସ. ନାମ Sing-(gh,h)rā ଶିଲିନ୍ଦ) ଇଲିସ ମାଛ (ଦେଖ) Silinda Gangetica (fish).

ଶିଙ୍ଗେଲ୍ ଲାଇନ୍ - ବୈଦେ. ବ—(ରେଲୱେ ପରଳର ଶବ୍ଦ) ଦୁଇ ସିମ୍ବଲ ଲାଇନ Simgal lāin ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ରେଳ ଗାଡ଼ି ଯିବା ଅସିବା ପାଇଁ ସିଙ୍ଗଲ ଲାଇନ ସିଂଗଲ ଲାଇନ ପଡ଼ିଥିବା ଏକ ସୋଡ଼ା ମାତ୍ର ଲୌହ [ବିପରୀତ—ଡବଲ୍ ଲାଇନ] ଯଥା—Single line of a rail. way (as opposed to double line.) [ବ୍ୟୁ—ଡବଲ୍ ଲାଇନ୍‌ରେ ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଏକସମୟରେ ଅସୁଥିବା ଦୁଇଟି ରେଳ ଗାଡ଼ିର ସଂଘର୍ଷ ହେବାର ଅଶଙ୍କା ନ ଥାଏ । କାରଣ, ଦୋଷିଏ ଲାଇନ୍‌ରେ ଏକ ଦିଗରୁ ଗାଡ଼ିମାନ ଯାଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଲାଇନ୍‌ରେ ଅପର ଦିଗରୁ ଗାଡ଼ିମାନ ଅସେ ।]

ଶିଙ୍ଗା(ଘା)—ବେ. ବ—(ସ ଶୃଙ୍ଗ)—ମହୁଷ ଶୃଙ୍ଗ ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ Singā(ghā) (ବଡ଼ାର ଅଗ୍ରଭାଗସ୍ଥ ଛିଦ୍ର ଦାନ୍ତେ ଫୁଙ୍କିଲେ ଶବ୍ଦ ହୁଏ) ଶିଙ୍ଗା ସିଂଗା ପହ୍ନ ଶବ୍ଦ ହୁଏ)—An instrument for blowing made of horn; horn. [ଉ—ପୃଥୁଙ୍କ ସଂଗ୍ରାମ ଶ ଗା ଘୋଷି ବଜ୍ର ଘୋଷେ । ରାଧାନାଥ . ମହାଯାତ୍ରା ।]

ଶିଙ୍ଗା(ଘା)ଣି—ବେ. ବ—(ସ ଶିଙ୍ଘାଣ)—୧ । ନାସିକା ନାସ୍ଥିତ କଫ Singā(ghā)ṇi ବା ଶ୍ଲେଷ୍ମା—1. Snot; mucus of the nose. ୨ । ଲୌହ ମଳ—2. Rust of iron,

ଶିଙ୍ଗା(ଘା)ଣିଆ—ବେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବାଳକର Singā(ghā)ṇiā ନାକରୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଶିଙ୍ଘାଣି ବହେ—ସିକନି ନେକୋ (a boy or person) From whose ପୋଟାବାଲା nostrils much mucus comes (ଶିଙ୍ଗା[ଘା]ଣେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) out; (a person) with a. running nose

ଶିଙ୍ଗା(ଘା)ଣି ନାକ—ବେ.ବ—ଶିଙ୍ଘାଣିଯୁକ୍ତ ନାସିକା—A running Singā(gha)ṇi nāka nose;nostril befouled wiith ସିକନି ନାକ ପୋଟାବାଲା ନାକ mucus; snotted nose. [ଉ—ଆଗେରେ କାଳଥ ! ଛୁ ଛୁ କରୁଥିଲୁ ଶିଙ୍ଘାଣି ନାକକୁ ଦେଖି । ଏବେ ରେ କାଳଥ ! ଛୁଇ ପରୁଥଛୁ ଥନ ସଉବନ ଦେଖି—ଭଗ ।]

ଶିଙ୍ଗା(ଘା)ଣି ନାକା —ବେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାକ ଶିଙ୍ଘାଣି Singā(ghā)ṇi nākā ଦୂଷିତ—Having nostrils be-ସିକନୀ ନେକା fouled with mucus; having a ପୋଟା ନାକ ବାଲା running or snotted nose. (ଶିଙ୍ଗା[ଘା]ଣି ନାକୁ[କ]ଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଶିଙ୍ଗା[ଘା]ଣି ନାକା, ଶିଙ୍ଗା[ଘା]ଣି ନାକେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶିଙ୍ଗା(ଘା)ଣି ପାଚିବା - ବେ. ବ—ନାକର ଶିଙ୍ଘାଣି ଘନ ଓ ହଳଦିଆ Singā(ghā)ṇi pāchibā ହେବା -The mucus of the nostrils becoming thick and yellow-ish.

ଶିଙ୍ଗା(ଘା)ଣେଇ - ବେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶିଙ୍ଗାଣିଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Singā(ghā)ṇeī Feminine of Singāṇiā.

ଶିଙ୍ଗା(ଘା)ପୁର—ବେ. ବ. ନାମ— ସିଙ୍ଗାପୁର (ଦେଖ) Singā(ghā)pura Singāpura (See)

ଶିଙ୍ଗା(ଘା) ଫୁଙ୍କିବା—ବେ. କ୍ରି (ମୃତ୍ୟୁକାଳ ପୂର୍ବେ ଦ୍ରବ୍ୟକ ସହିତ Singā(ghā) phuṅkibā ଶିଙ୍ଗା ବଜା ହେଉଥିବାରୁ)— ଶିଙ୍ଗା ଫୁଙ୍କା ସିଂଗା ଫୁଂକନା ୧ । ମୃତ ହେବା; ମରିବା—1. To (ଶିଙ୍ଗା ବଜା[ଜେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) die. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଭୋଗ କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଫଳ ପାଇବା ଆଶାରେ ଆଶାନ୍ୱିତ(ବ୍ୟକ୍ତି)ବଞ୍ଚିତ ହେବା— 2. Not to attain one's hoped for gain;

Digitized by srujanika@gmail.com

not to get what one wanted. ୩ । ଶିଂଗାକୁ ଫୁଙ୍କିବା, ବଜାଇବ.—3. To blow the horn.

ଶିଂଗା(ଘା)ର Simga(ghā)ra ସିଙ୍ଗାର

—ଦେ. ବ (ସ. ଶୃଙ୍ଗାର)—୧ । ରାଜା ଓ ଦେବତାଙ୍କର ବେଶ ବା ସଜ୍ଜାବନ୍ୟାସ—1. Toilette of a king or Deity. ୨ । ଭୂଷଣ; ଅଳଙ୍କାର; ବେଶ; ସଜ୍ଜା—2. Toilette. ୩ । ଘରଘାଟୀ; ବେଶଜନିତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—3. Beauty or grace due to toilette. ବଣ—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. Excellent. ୨ । ସୁନ୍ଦର; ପରଘାଟୀସୁକ୍ତ—2. Beautiful; decent.

ଶିଂଗାର ଖଇ Simgāra khai

—ଦେ. ବ—ଘିଉ ଓ ଖଣ୍ଡ ମିଶ୍ରିତ ଖଇ—Fried paddy mixed with ghee and sugar.

ଶିଂଗା(ଘା)ର ବଢ଼ିବା(ହେବା) Simgā(ghā)ra bardhibā (hebā)

—ଦେ. ବ—ରାଜାଙ୍କର ବା ରାଣୀଙ୍କର ବା ଦେବତାଙ୍କର ବେଶ ସାଜଗୋଜ ହେଉଥିବା **ସିଙ୍ଗାର ହୋନା** ହେବା ମଉ--The toilette operations of a king or queen or a Deity. (ଶିଂଘ [ଘା]ର[ଣ] ବଢ଼ଇ ହେବା—କ୍ରିୟାରୂପ)

ଶିଂଗାର ବେଶ Simgāra beśā

—ଦେ. ବ(ସ. ଶୃଙ୍ଗାର + ବେଶ)—ପରଘାଟି ସଜ୍ଜା—Decent toilette. **ସିଙ୍ଗାର ବେଶ**

ଶିଂଗା(ଘା)ର ହାର Simga(ghā)ra hāra

—ଦେ. ବ (ସ. ଶୃଙ୍ଗାରହାର)—ଶୃଙ୍ଗାର ହାର (ଦେଖ)—Śṛuṅgāra hāra (See)

ଶିଂଗା ଘାଳ Simgā(ghā)la

—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ଶୃଙ୍ଗାଳ)—ବଡ଼ଶୃଙ୍ଗଯୁକ୍ତ—Having big horns; big-horned. **ସିଂଗାଗୋଳ ସିଙ୍ଗବାଲା**

ଶିଂଗା(ଘା)ରି Simga(ghā)ri

—ଦେ. ବ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଶୃଙ୍ଗାର=ବେଶ; ଶୃଙ୍ଗାର-କାରୀ)—୧ । ରାଜାଙ୍କର ବା ରାଣୀଙ୍କର ବେଶକାରୀ ବେଶଭାଷ୍ଟ ବା ଦାସୀ—1. A servant who attends to the toilette of a king or queen. ୨ । (ପୁଂ) ଦେବତାଙ୍କ ବେଶକାରୀ ସେବକ—2. A servant who dresses up idols. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ନର୍ତ୍ତକୀ—3. A dancing girl. ୪ । ବେଶ୍ୟା—4. Prostitute. **ସିଙ୍ଗାରୀ**

ଶିଂଗା(ଘା)ରିବା Simgā(ghā)ribā

—ଦେ. କି (ସ. ହିଂସ=ସଂଜ ପର ଦୁଗ୍ଧାଦି ଦୋହନ କରିବା ଅର୍ଥରୁ)—୧ । ମନ୍ତ୍ର ଜପାଦି ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଦୁଗ୍ଧବତୀ ଗାଈକୁ ଦୁଷ୍ଟା କରିବା—1. To cause a quiet milch-cow to become vicious by employing charms. [ଦୃ—ଗାଈକୁ ଶିଂଘାରିଲେ ସେ ଗାଈ ଦୁଧ ଦୁହାଇଁ ହେଉ ନାହିଁ ଓ ଦୁଧ ଦୁହିଁଲା ବେଳେ ନାଚ ମାରେ ଓ ଅଥଘା ହୁଏ ଓ ଉଦଁ ।] ୨ । ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ଜୀବକୁ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତ କରି ନିଜର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଇବାକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା—2. To excite an animal to fury after freeing it from an enchantment.

ଶିଂଗି(ଘି) Simgi(ghi)

—ଦେ. ବ (ସ. ଶୃଙ୍ଗୀ)—ଅଶକଲା ଶୃଙ୍ଗଯୁକ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ମତ୍ସ୍ୟ—A sort of small scaleless fish; ସିଙ୍ଗୀ **ସିଂଗି** Saccobranchus Fossilis. [ଦୃ—ଏ ମାଛ ପଙ୍କ ଗାଡ଼ିରେ ରହନ୍ତି; ବର୍ଷା ଗାଣ୍ଡୁର । ଏମାନଙ୍କ କାନ୍ଧ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଓ ଗାଲ୍‌ରେ ଗୋଟେ ୨ଟି କଣ୍ଟା ଥାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଶିଂଘ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ବିନ୍ଧି ଦେଲେ ସାଙ୍ଘାତିକ ହୁଏ ।]

ଶିଂଗି(ଘି)ଟାଳି Simgi(ghi)ṭāli

—ଦେ. ବ—ଧଳା ଶିଂଗି ମାଛ—A kind of spiked small white fish. [ଦୃ—ଶିଂଗିମାଛ ପଙ୍କରେ ରହନ୍ତି, ଶିଂଗିଟାଳି ନଈ ଆଦିରେ ରହନ୍ତି ।]

ଶିଂଗି(ଘି)ଟାଳି ମୁହାଁ Simgi(ghi)ṭāli muhāṅ

—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—କୋଧୀ; ଯାହାର ମୁହଁ କୋଧ ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ—Having a angry face. [ଶିଂଟିମୁହାଁ—ଅନ୍ୟରୂପ] **କ୍ରୋଧୀ** [ଶିଂଟି(ଘି) ଟାଳମୁହାଁ / ଶିଂଗି(ଘି)ମୁହାଁ]—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶିଂଟି(ଘି)ଡ଼ା Simṭi(ghi)ṛdā

—ଦେ. ବ—ଶିଂଗଡ଼ା (ଦେଖ) Simgaṛdā (See)

ଶିଂଗି(ଘି) ମାଇଲି ପରି ମୁହଁ କରିବା Simgi(ghi) māilā pari muhāṅ karibā

—ଦେ. କି—୧ । ଯନ୍ତ୍ରଣା ଯୋଗୁଁ ମୁଖକୁ ବିକୃତ କରା କରିବା—1. To frown in agony (as if stung by a Singhi fish). ୨ । ମୁଖରେ ବିରକ୍ତିସୂଚକ ପ୍ରକାଶ କରିବା, ଭ୍ରୂକୁଞ୍ଚି କରିବା; ରଗରଗ ହେବା—2. To frown; to scowl. **ସିଙ୍ଗୁହଁ ସିକୁଡାନା**

ଶିଂଗି ଘି) ମାଛ ପରି ମୁହଁ କରିବା Simgi (ghi) māchha pari muhāṅ karibā

—ଦେ. କି.—କ୍ରୋଧଯୁକ୍ତମୁଖହେବା-ମୁଖ ଭାଙ୍ଗଚାନ **ସିଙ୍ଗିକେ ଜୈସେ ମୁହଁ କରନା** To frown.

ଶିଂଗି(ଘି) ଶିଂଗ(ଘି) ହେବା Simgi(ghi) simgi(ghi) hebā

—ଦେ. କି—୧ । ଶିଂଗିମାଛପରି ମୁହଁକରିବା ରାଗେ ଗରଗର କରା । ୨ । କ୍ରୋଧରେ ଗଉ ଗଉ ହେବା—1. To frown-with anger. 2. To growl with nger. **ଘିନାନା**

ଶିଂଗେ(ଘେ)ଇ Simge(ghe)ī

—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ସିଂହଳାଦ୍ୟା)—ପାନବରଜଅଞ୍ଚଳର ପାନଙ୍କ ପୂଜିତା ଦେବୀ —A Goddess worshipped by betel-planters.

ଶିଂଗେ(ଘେ)ଇ ପୂଜା Simge(ghe)ī pūjā

—ଦେ. ବ—ପାନ ବରଜଚାଷୀମାନଙ୍କ ପୂଜା ବିଶେଷ—A ritual or worship performed by betel-planters.

ଶିଂଗେ(ଘେ)ଡ଼ା Simge(ghe)ṛdā

—ଦେ. ବ—ଶିଂଗଡ଼ା (ଦେଖ) Śimgaṛdā (see)

ଶିଂଘାଣ—ସ Simghāṇa

ବ—ସିଂହାଣ (ଦେଖ) Simhāṇa (see)

ଶିଂଘାଣ / ଶିଘାଣ ଅନ୍ୟରୂପ

ଶିଂଘାଣୀ Simghāṇī

—ସ. ବ. (ଶିଂଘାଣ + ଇନ୍)—ନାକ (ହୁ. ଶ) Nose.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଂଘଟ—ସ. ବ୍ରୀ.—ଆଘ୍ରାତ (ହୁ. ଶ)
Śiṁghita Scented.

ଶିଂଘିଣୀ—ସ. ବ୍ରୀ.—ନାକ (ହୁ. ଶ)—
Śiṁghiṇī Nose.

ଶିଂଶପା—ସ.ବ(ଶୀଘ୍ର ବା ଶୀର୍ଷ+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ, ଶିବ=ମଙ୍ଗଳ+ପା ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ଆ)—୧ । ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ-ଶିଂଶିଲା, ଶ୍ୟାମା, କୃଷ୍ଣସାର, ଅଗୁରୁ, କପିଳା, ବହୁଗର୍ଭା ।
Śiṁśapā Sissoo; a timber tree; the blackwood Sissoo.

ଶିଶୁ ଶିଶାମ ଡେ—ଟିଶୁକର୍‌ର ଡା—ଜାତୁକ୍ କୁକ୍‌ଟ୍‌ଇ

[ଦ୍ର—ଏହା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ବୃକ୍ଷ । ଏଥିର କାଠ ନାଲ, କଳା ଓ କଳିଳ ବର୍ଣ୍ଣ । ଏ ଗଛ ଦୂର୍ ଶବ୍ଦ ଓ ଏ ଗଛର ଉପରେ ବେଳେ ବେଳେ ପଥର ଓ ମାଟି ପଶିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏ ଗଛ ପଥୁରିଆ ଯାଗାରେ ଜନ୍ମେ । ଏଥିରେ ଟେରୁଲ୍, ଚଉଙ୍ଗା, ଅଲମାଣ୍ଡ ଆଦି ଜୁଏ । ଏହା କାଠରୁ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତାପରେ ଏକ ପ୍ରକାର ତେଲ ବାହାର କରାଯାଏ । ଉକ୍ତ ତେଲ ଚାଲୁ କୁଣ୍ଠିଆ ଆଦି ଚର୍ମ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ ।

ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏ ବୃକ୍ଷ ଚକ୍ଷୁଷ୍ୟ, କଷାୟ ରସ, ଉଷ୍ଣ-ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, କଫବାୟୁନାଶକ, ବସ୍ତିବର୍ଦ୍ଧକ, କୃମି, କୁମି, ଦାହ, ପିତ୍ତ, ଅଶ୍ମରୀ ଓ କୁଷ୍ଠ, ଶ୍ୱିତ୍ର ଓ ଶୋଥରେ ଉପକାରକ ଓ ଗର୍ଭପାତକ ।

ଶ୍ୱେତ, ନୀଳ, କୃଷ୍ଣ ଓ କପିଳ ବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦରେ ଶିଶୁକାଠ ଚାରି ପ୍ରକାର । କପିଳ ବର୍ଣ୍ଣର ଶିଶୁ ଉତ୍ତମରସ, ଶୀତଳବୀର୍ଯ୍ୟ, ଶୀଘ୍ରଦାହକ; ବାତ, ପିତ୍ତ,ଜ୍ୱର, ଛର୍ଦ୍ଦି ଓ ବମନ ନିବାରକ । ଏଥିର କାଠରେ ଏକ ପ୍ରକାର ତେଲ ଥିବାରୁ ଏହା ଭଲ ରୂପେ ଜଳେ ଓ ଜଳନ୍ତ ବେଳେ ଘୋର ଧୂଆଁ ଜନ୍ମେ ।]

୨ । ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷ (ହୁ. ଶ)—ଇ. Aśoka tree (M. W). [ଉ—ଶଂଶପା ବୃକ୍ଷର ଛାଲେ, ଦନୁ ମନେ ମନେ ଭାବେ, ଈଶ୍ୱରେ ଜାନକୀ ଜନକ ନନ୍ଦିନୀ ଦେଖିଲଇଁ ବେନି ଭୋଳେ—ରଘୁନାଥ. ବଚନ ରାମାୟଣ ।]

[ଦ୍ର—ରଘୁନାଥ ଭୁଞ୍ଜିଆଙ୍କ ବଚନ ରାମାୟଣରେ ରାବଣ-ଦୂତୀ ସୀତାଙ୍କୁ ଠାବ କରିବାକୁ ଯାଇ ହନୁମାନ ଶିଶୁଗଛର ଡାଳରେ ବସିବା କଥା ଲେଖାଥିବା ଦେଖି ସ୍ୱବଶର 'ଅଶୋକବନ'ରେ ଶିଶୁଗଛଟିଏ ଥିବ ବୋଲି କେହି କେହି ଭାବନ୍ତି । ଅଶୋକବନରେ 'ଶଣୁଗଛ' କପର ଉଠିଲେ, ଏପର ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମିବା ସ୍ୱାଭାବିକ, କନ୍ତୁ 'ଶଂଶପା'ର ଏକ ଅର୍ଥ 'ଶିଶୁଗଛ' ଓ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ 'ଅଶୋକଗଛ' ଥିବାରୁ ହନୁ ଅଶୋକ ଯାଇ ବୃକ୍ଷର ଡାଳରେ ବସିବା କଥା ସ୍ୱାଭାବିକ ବୋଲି ଜଣାପଡୁଛି ।]

ଶିଂଶୁପା—ଦେ. ବ—(ସ. ଶଂଶପା)—ଶିଂଶପା (ଦେଶ)
Śiṁśupā Siṁśapa (See)

ଶିଁଶା—ଦେ. ବ—ଶିଶା (ଦେଶ)
Śiṁśā Śiśā (See)

ଶିଁଶି—ବୈଦେ. ବ.(ଫା)—ଶିଶି; ଶ୍ଲେଟ ବୋତଲ—
Śiṁśi Phial, small bottle.

ଶିକ୍—ଦେ. ଓ ବୈଦେ. ବ(ସ ଶଲାକା ବା ଶିଳା ଫା. ଶୀଖ୍)-୧। ଲୁହାର Śik ସରୁ ଯଷ୍ଟି ବା ଦଣ୍ଡ—1. Thin iron rod. ୨ । ଶିଖ୍ ଶିକ (ଦେଶ)—2. Śikh (See) ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ଯଷ୍ଟି ଛଡ ସୀକ ଆକାର ବିଶିଷ୍ଟ ପୂର୍ବକାଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଦେଶୀ ବନ୍ଦୁକ—A kind of old country gun as thin as a rod.

ଶିକ୍ କବାବ୍—ବୈଦେ. ବ(ଫା)--ଶିକ୍‌ଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ କବାବ୍; ଲୁହାକାଠିରେ Śik-kabāb ଘୋଡ଼ା ହୋଇ ଜଥଁ ଉପରେ ଧରା ଯାଇ ସିଦ୍ଧ (ଶିକ୍ ଘୋଡ଼ା—ଅନୁରୂପ) ଭରସାଇଥିବା ମାଂସ ବା ମତ୍ସ୍ୟ—ଶିକକାବାବ Roasted meat; fish or meat fried ସୀକକବାବ over fire by being pierced with an iron rod.

ଶିକ୍‌ଲା(ଲି)—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ(ସ ଶୃଙ୍ଖଳ)—୧ । ଶୃଙ୍ଖଳ; ଶିକୁଳା; Śik-lā(li) ଶିକୁଳି—1. Chain. ୨ । କାନରେ ପିନ୍ଧାଯିବା [ଶିକ୍ଲା(ଳି)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଗୋଡର ଓ ନୋଳ ଅଦ୍ଧକୁ କାନରେ ଝୁଲିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସୁନାର ବା ରୂପାର ସରୁ ଶୃଙ୍ଖଳିର—2. Slender chain of gold or silver attached to heavy earrings to keep the latter suspended.

ଶିକ—ତ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ.—(ସ ଶିଖା) ଅଗ୍ରଭାଗ
Śika Top.

ଶିକଡ଼—ତ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର; ସ. ଶଫା) ବ—ଶିଅ; ଗଛର ତେର—Śikarḍa Root of a tree. [ଦ୍ର—ଶିକଡ଼ ଶବ୍ଦ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆରେ ନାଡ଼ାକା ତେରକୁ ଶିଅ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତେରକୁ ତେର ବୋଲ ଭେଦ୍ଦ ଭେଦ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଭାଷାବଦରେ ସଧ୍ୟ ଅଛ—ପଞ୍ଚ ଶିକଡ଼ ଉଚ୍ଚେ ଗଦି, ଅସ୍ପା ବହାର ଷଡ଼ ଗୋଟ ।]

ଶିକଲ(ଲା,ଳ)—ଦେ. ବ—(ସ ଶୃଙ୍ଖଳ)—ଶିକୁଳା; ଶିକୁଳ—Śikala(lā, li) Chain. [ଉ—ବନ୍ଦ କଟକ ଭୁଙ୍ଗ ପୃଥୁଳ ଶିକଳ ସିକଳ କାମ୍ୟ ଶିକଳା ଧାତୁ ଧାରେ ଶୋହୁ । ଭଙ୍ଗ—କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଭନଞ୍ଜ ।]

ଶିକଲ୍—ତ୍ରାଦେ. (କଲାହାଣ୍ଡି)ବ—ଶିକଳ (ଦେଶ)
Śikalā Śikala (See)

ଶିକା—ଦେ. ବ (ସ ଶିକ୍ୟ)—୧ । ଦାଣ୍ଡି, ଘଡ଼ ଆଦ ଝୁଲାଇ ରଖିବା ଶିକା ଜନ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ରଜ୍ଜୁମୟ ଆଧାର—1. A net-work ଶିକା; ଛାଁକା, hanging basket of ropes used for sus- ଶିକହର pending articles and pots; a hang- ing shelf made of ropes woven like a cage. [ଦ୍ର—ଏଥାରୁ ଘରର ଗଳରୁ ଓ ବାଉଁଶରୁ ଝୁଲାଇ ଉହିଁରେ ଖାଦ୍ୟ ପାତ୍ରାଦ ରଖାଯାଏ ।] [ଉ—ବରଡ଼ କପାଳକୁ ଶିକା ଛଡ଼ିବା ନ୍ୟାୟ—ଶିକାରେ ରଖାଯାଇ ସ୍ଥାନରୁ ଝୁଲୁ ଦୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଦୁଧ, ମାଛଅଣ୍ଡ)କୁ ବସ୍ତ୍ରଡ଼ ଖାଇଘାରେ ନାହିଁ । ଏଥିଗାଇଁ ବୁର୍ଟରେ ବସି ସଚ୍ଛ ଜସ୍ତ୍ରନରେ ସେହୁ ଶିକାରେ ଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟ ଥଡ଼କୁ ଅଳାଇ ରହୁଥାଏ। ଦୈବଗତ୍ୟା ଶିକାର ଦସ୍ତ୍ରଡ଼ ଛିଣ୍ଡିଗଲେ ଶିକାରେ ଥିବା ପାନ୍ଥ ଓ ଖାଦ୍ୟ ଭୂମିରେ ଥଡ଼ିଯାଏ ଓ ବସ୍ତ୍ରଡ଼ ଭାଡ଼ା ଖାଇବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ । କୌଣସି ଅଗାଧ ବା ଅଗ୍ରାପ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଚଢ଼ୁଉଦ୍ୟୀଶୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦୈବଗତ୍ୟା ମିଳିଗଲେ ଏ ନ୍ୟୟର ଉଦାହରଣ ହୋଇଯାଏ ।]

୨ । ବାନ୍ଧୁଣିର ଦୁଇ ପାଖରେ ବୋଝ (ଅଙ୍ଗା) ଝୁଲାଇ ଦ୍ରବ୍ୟ ବହିବା କାମକୁ ବ୍ୟବହୃତ ରଜ୍ଜୁମୟ ଅଧାର—2. A sling or cage of ropes attached to either end of a pole which is carried across the shoulders and is used for carrying things in it. ବୈଦେ. ଵ(ଥ) ସିକ୍ଥା (ଦେଶ) Sikkā (See).

ଶିକା ଛୁଣ୍ଡିବା—ଦେ. ବ—ଝଙ୍ଗା ଦୋଇଥିବା ଶିକାର ଦଉଡ଼ା ଛିଣ୍ଡ ଯିବାରୁ ଶିକା ତଳେ ଖସି ପଡ଼ିବା—The falling down of a Śikā. [ଦ୍ର—ବସ୍ତ୍ରଡ଼ ଦଖାଲକୁ ଶିକା ଛୁଣ୍ଡିଲା—ଉକ୍ତ ।]

ଶିକା ଦଉଡା(ଡ଼,ଘ,ର)—ଦେ.ବ—ସେହୁଁ ବଳ୍ଦକୁ ବୁଣି ଶିକା ଉଆର Śikā daurḍā (ṛḍi,rā,ri) ଦଉଡା—String or rope used in preparing a Śikā.

ଶିକା ବାହୁା(ହି,ହୁ)ଙ୍ଗି—ଦେ ବ—(ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ଶିକ୍ୟା+ Śikā bāha(hi,hu)ṅgi ବହୁଳିକା)—ଦ୍ରବ୍ୟାଦି କାନ୍ଧଦ୍ୱାରା ଶିକାବାଙ୍ଗୀ ସୀକାବହିଂଗା ବୋଝ ନେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଶିକା ଓ ବହୁଳି—Two string cages and the pole used in carrying things in them over the shoulders,

ଶିକା ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କି—ଦଉଡ଼ାକୁ କୌଶଳ କ୍ରମେ ବୁଣି ଶିକା ଉଆର Śikā bhāṅgibā କରିବା—To prepare a Śikā by looping strings like a cage. ସିକାତୈରକରା ସୀକାଭାଂଗନା

ଶିକା ଭାର—ଦେ. ବ—(ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—(ସ. ଶିକ୍ୟା+ଭାର)—ଶିକା Śikā bhāra ଓ ବାନ୍ଧୁଣିଦ୍ୱାରା ବାହୁତ ଭାର—Weights carried by means of a pole from both ends of which 'Śikās' are suspended. ସିକାଭାର ଭାର

ଶିକାର—ଦେ. ଓ ବୈଦେ. ବ—(ସଂ. ଶ୍ରୀକାମ୍ବ=ମୃଗବିଶେଷ; ପା. Śikāra ଶୀକାର=ମୃଗୟାଲବ୍ଧ ଜୀବ)—୧ । ମୃଗୟା—1. ସିକାର ସକାର Hunting; chase. ୨ । ମୃଗୟାର୍ଥ ପଶୁ—2. A beast of prey for hunting. ୩ । ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଉଡ଼ିଆଦ ଓ ସମଲପୁର) ବ (ଭୁଲ ହ. ଏହ ଅର୍ଥରେ ଏହ ଶବ୍ଦ) ୧। ମୃଗୟା ଲବ୍ଧ ମାଂସ—1. Meat obtained by hunting. ୨ । ଖାଦ୍ୟ ମାଂସ—2. Meat. ୩ । ମୃଗୟାଦତ ଜନ୍ତୁ—3. Animal killed by a hunter; prey. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଖାଦ୍ୟ—4. Food. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତ ବା ଲୋଭନୀୟ ବସ୍ତୁ ଅସ୍ତତ୍ତ ବା ଅଧିକୃତ ହେଲେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଲାଭ ବା ଆନନ୍ଦ ବା ମଜ୍ଜଳ ହୁଏ —5. (figurative), Any person or article on getting whom under one's control, one gains much or derives pleasure. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ଦ୍ୱାର ବା ଉତ୍କଟ ରୋଗଦ୍ୱାର ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ମରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—6. (figurative) A person who becomes a prey or succombs to the attack of a wild animal or fell disease (ଯଥା—ଏ ବତ୍ସର ଅମ୍ବ ଚାରରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜନ୍ତୁ ଲୋକ ଦୁଇଜାରେ ଶିକାରି ହେଲେ ।)

ଶିକାର କରିବା—ଦେ. କି—ମୃଗୟା କରିବା—Śikāra karibā To hunt; to prey. ସିକାରକରା ସିକାରକରନା

ଶିକାର ଜୁଟିବା—ଦେ.ବ—୧। ମୃଗୟା ନିମନ୍ତେ (ମୃଗ) ଶିକାରର ଦ୍ୱାରୁଡ଼େ Śikāra juṭibā ପଡ଼ିବା—1. The appearing of a (ଶିକାର ଦ୍ୱାରୁଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) prey before a huntere. ସିକାରଜୁଟା ସିକାରଜୁଟନା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଠକାଇବା ନିମନ୍ତେ ବା ଧନ ନେବାପାଇଁ ଉପସ୍ଥିତ ଧନଲୋଭୀର ଦ୍ୱାରୁଡ଼େ ଜଣାଯାଇ ବ୍ୟକ୍ତି ପଡ଼ିବା—2. Appearance of a person who can be cheated or fleeced.

ଶିକାର ବନ୍ଦ—ବୈଦେ. ବ—(ଫା) କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବା ମୃଗୟା ଲବ୍ଧ Śikarā band ଜାବକୁ ବାନ୍ଧି ଅଣିବା ପାଇ ପୋଡ଼ାର ପାଛ ପଟ୍ଟ- ଶିକାରବନ୍ଦ ସିକାରବଂଦ ଅଡ଼େ ଯେଉଁ କଡ଼ା ବା ଫର୍ମା ବନ୍ଧା ହୋଇ ଥାଏ—A contrivance or frame attached to the back of the saddle for carrying anything or a prey tied to it.

ଶିକାରୀ—ଦେ. ବ.—ମୃଗୟୁ—A hunter; huntsman. ବ୍ରଣ. Śikarī —୧ । ମୃଗୟା ପ୍ରିୟ—1 Fond of hunting ସିକାରୀ ୨ । ମୃଗୟା ପଟୁ (କୁକୁର ଇତ୍ୟାଦି)—2 (Dogs etc) Sharp or keen at hunting ୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦୂର୍ତ୍ତ; ଚତୁର—3 (Figurative) Cunning. ୪ । ମୃଗୟାରେ ବ୍ୟବହୃତ ବା ଆବଶ୍ୟକ—4. Necessary for a hunter.

ଶିକୁଲା(ଳ)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶୃଙ୍ଖଳ)—୧ । ଜଞ୍ଜିର; ଶୃଙ୍ଖଳ— Śikulā(li) 1. Chain, [ଦ୍ର—ନ ଭୁଷ୍ଟଲେ ଦ୍ୱିଜାଇର ଏସ୍ୱାର୍ଥ ସିକଲ ସକଲ ଶିକୁଳ । ଚଳାଣ୍ଡି ବନ୍ଦମାଦଚ୍ୟ] ୨ । କବାଟକୁ ଚଉକାଠରେ ଅଟକାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଶୃଙ୍ଖଳ—2. Door chain. ୩ । ଶାଙ୍କୁଳା (ଦେଶ) 3. Śaṅkulā (See) ୪ । ଶିକୁଳା ଘାସ (ଦେଶ)— 4 Śikulā ghāsa (See) [ଦ୍ର—ଶିକୁଳା ଦୂରେ ଥଉ ଙ୍କଣ ସେହୁ ଶିଖର ଚୁଲେ ବନ୍ଦର ଶି ଜାଳିଥିବେ ଶୁଣ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ତ ଣେ ଅଳକ ଭଣ୍ଡ ପୁରସ୍କୃ । ରାଧାନାଥ ଗାଙ୍ଗତ୍ତ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିକୁଲା ଘାସ —ଦେ. ବ—ଅସଟର ଲମ୍ବା ବା ପତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ଲମ୍ବ, ଚାଷୁଆ
Śikulā ghāsa ଓ ଡେରୁ ଦଣ୍ଡ ବାହାର ଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଘାସ—A kind of wild grass with a long feathered stem coming out of it; Heteropogen Contortus (Haines). [ବ୍ର—ଏ ଘାସର ଦଣ୍ଡାନ୍ତରେ ଥିବା ଲମ୍ବା ବାଘର ବେକରେ ଲଗିବା ଉପରେ ଏ ଘାସ ବଢ଼ିଥିବା ବାଟରେ ବାଘ ଯାଏ ନାହିଁ । ଏହା * ପୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଏ; ଛେଉ ଓ ଅନୁଙ୍କର ମାଟିରେ ବଢ଼େ । ଏହା ଗୃହ ଘର ଛପର କରିବାରେ ନଡ଼ିଆ (ଛଣ) ପର ଲଗେ । ଏ ଘାସ ବଢ଼ିଥିବା ବାଟ ଦେଇ ମନୁଷ୍ୟ ଚଲେ ଏଥିର ଶିଘ୍ରମାନ ଯଥିଉକ୍ତ ଲୁଗାରେ ପୋଛି ଦେଇଯାଏ ।]

ଶିକ୍ତ—ପ. ବ—(ଶିଚ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କରଣ ଥ)—୧ । Śiktha ମହଣ; ମହୁଠିଆ—1. Wax; beeswax. ୨ । [ଶିକ୍ତ—ଅନ୍ୟାର୍ଥ] ଏକ ଗ୍ରାସ ଅନ୍ନ—2. A mouthful of food. ୩ । ଶିଠା; ଅଠାଳିଆ ଘନ ବସ୍ତୁ—3. Any gummy solid. ୪ । ଶୁଖିଲା ଅଠା—4. Dried gum; gum-resin.

ଶିକ୍ୟ(କ୍ୟା)—ପ. ବ—(ଟକ୍ ଧାତୁ=ଧାରଣ ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ+ Śikya(kyā) ଆ; ଜଗଡଜନ; ଯାହା ଉପର ଧାରଣ କରିବାକୁ ଧାରଣ କରୁଏ)—ଶିକା; ଦ୍ରବ୍ୟ ଝୁଲାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଦଉଡ଼ିର ବିଣ୍ଟିତ୍ୱ—A network or cage of strings in which things are kept suspended.

ଶିକ୍ୟତ—ପ. ବଣ—(ଶିକ୍ୟ+ଇତ)=ଶିକାରେ ରଖା ଯାଇଥିବା Śikyita ବା ଝୁଲା ଯାଇଥିବା—Suspended or kept in a śikā or loop.

ଶିକ୍ରିଣୀ—ଦେ. ବ—ଶିଖରିଣୀ ୩ (ଦେଖ)
Śikriṇī Śikharinī 3 (See)

ଶିକ୍ଷ୍ (ଧାତୁ)—ପ.—୧ । ଶିକ୍ଷା କରିବା; ଶିଖିବା—1. To learn. Śikṣh (root) ୨ । ପାଠ ପଢ଼ିବା; ବିଦ୍ୟାର୍ଜନ କରିବା—2. To study; to acquire knowledge. ୩ । ଅଭ୍ୟାସ କରିବା—3. To practise. ୪ । ତାଲିମ ହେବା—4. To be trained. ୫ । (ଦୈବତ) ଶିକ୍ଷା ଦେବା; ପାଠ ପଢ଼ାଇବା—4. To teach. ୬ । (ଦୈବତ) ତାଲିମ କରିବା—6. To train. [ବ୍ର—ଏଥିର ନିଜନ୍ତ ଶିକ୍ଷି ଧାତୁ ।]

ଶିକ୍ଷକ—ପ. ବ. ପୁଂ—(ଟିକ୍ଷ୍ ଧାତୁ ଟିତ୍=ଶିକ୍ଷି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ; Śikshaka ବସ୍ତୁ। ଶିକ୍ଷା+ଜ୍ଞାତାର୍ଥେ. ଚ; ଭୁଲ. ମୀମାଂସକ)—[ଶିକ୍ଷ(କ୍ଷି)କା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୧ । ଯେ ପାଠ ପଢ଼ାନ୍ତି; ଅଧ୍ୟାପକ; ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ—1. Teacher; tutor; preceptor. [ବ୍ର—ଏଥିର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ଶିକ୍ଷକା ଓ ଶିକ୍ଷିକା; କନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ଲେଖକମାନେ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଶିକ୍ଷା ହେଉ ଯାଉଥିବା ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଓ ବିଷୟ ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଉପାଧି ଭିନ୍ନ । ଯଥା—ଗୃହ ଶିକ୍ଷକ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକ, ବଙ୍ଗାଳ ଶିକ୍ଷକ, ଗଣିତ ଶିକ୍ଷକ ।] ୨ । ଶାସନକର୍ତ୍ତା; ଶାସକ—2. Controller; ruler. ୩ । ତାଲିମ କଲ୍ଲବାଲ—3. Trainer (M. W) ୪. ବଣ—ଶିକ୍ଷା ଦାନ ବାସ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Teaching.

ଶିକ୍ଷଣ—ପ. ବ—୧ । (ଶିକ୍ଷି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ଅଧ୍ୟାପନା—Śikshaṇa 1. Teaching. ୨ । (ଶିକ୍ଷ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ) ଶିଖିବା; ଅଧ୍ୟୟନ—2. Reading; learning. ୩ । ଅଭ୍ୟାସ—3. Habit; practice. ୪ । ଉପଦେଶ—4. Advice. ୫ । ଦମନ—5. Controlling.

ଶିକ୍ଷଣୀୟ—ପ. ବଣ.—(ଶିକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଶିଖାଇବାର Śikshaṇīya ଯୋଗ୍ୟ; ଶିକ୍ଷା ହେଉ ପାରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ବିଷୟ—[ଶିକ୍ଷଣୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Fit to be taught; teachable. ୨ । ଶିଖିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—2. Fit to be learnt.

ଶିକ୍ଷୟିତା—ପ. ବ. ପୁଂ—(ଶିକ୍ଷି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ=ଶିକ୍ଷୟିତୃ; ୧ମା. Śikshayitā ୧ବ.)—୧ । ଶିକ୍ଷକ; ଶିକ୍ଷାଦାତା; ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ—[ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Teacher; instructor. ୨ । ତାଲିମ କରେ—2. Trainer.

ଶିକ୍ଷା—ପ. ବ—(ଶିକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ)—୧ । ଅଧ୍ୟୟନ—Śikshā 1. Reading; learning; studying. ୨ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବା ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ—2. Studying in a school or under a preceptor. ୩ । ଦମନ; ଶାସନ—3. Subduing; subjugating; controlling; ruling. ୪ । ଜ୍ଞାନ ଲାଭ—4. Acquisition of knowledge. ୫ । ଉପଦେଶ—5. Advice; precept; instruction. ୬ । ଅନୁଶୀଳନ; ଅଭ୍ୟାସ 5. Training; exercise. ୭ । ବିନୟ—6. Humility. ୭ । ଦକ୍ଷତା; କୁଶଳତା—7. Skill; art. ୮ । ଧର୍ମ ସାଧନାର୍ଥ ଇଚ୍ଛା—8. Wish to accomplish (M. W.) ୯ । ଦଣ୍ଡ—9. Chastisement; punishment (M. W.) ୧୦ । ଉଚ୍ଚାରଣ ବୋଧକ ବେଦାଙ୍ଗ ବିଶେଷ—10. The science which teaches proper articulation of vedic texts; a branch of the Bedas dealing with pronunciation. [ବ୍ର—ଏହା ଛଅ ବେଦାଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ, ଏଥିରେ ବେଦମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ୱର, ମାତ୍ରା ଆଦର ଉଚ୍ଚାରଣ ଅଛି ଓ ଏଥିରେ ସନ୍ଧିମାନଙ୍କୁ ଠିକ୍‌ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଇଅଛି;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହା ବେଦର ବ୍ରାହ୍ମଣଗ୍ରନ୍ଥରେ ଓ ଗୃହ୍ୟସୂତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅଛି ।]

୧୧ । ଦଣ୍ଡଳିର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ଶୋଣାକ; ପଡ଼ଳ—11. Bignonia Indica; Orocylum Indicum; Colosanthus Indica. ଗାଦେ (ଦଣ୍ଡ୍ୟ) ବ—(ଭୁଲ ହିସାବରେ ଏହା ଅର୍ଥରେ ଏହି ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ)—୧ । କାରାବାସ, ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ ଅବ ସ୍ୱଳଦଣ୍ଡ—1. Punishment meted out to criminals. ୨ । କାରାଗାର; ଜେଲ୍—2. Jail.

ଶିକ୍ଷା କର(ଶୁଳ୍କ)—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଦେଶରେ ବାଳକ-ବାଳକାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ବ୍ୟୟ ଚଳାଇବାପାଇଁ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଆଦାୟ କରଯିବା ଟାକ୍ସ—Education cess.

ସ. ବ (ଶିକ୍ଷା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଶିକ୍ଷକ—1 Teacher (Wilson). ୨। ବ୍ୟାସଙ୍କର ଏକ ନାମ—(ଶିକ୍ଷାକୃତ୍—ବେ. ରୂ୪) 2. A name of Byāsa (M. W).

ଶିକ୍ଷା କରିବା—ବେ. କ୍ରି (ସ. ଶିକ୍ଷ ଧାତୁ)—୧ । ଶିଖିବା—1. To learn. ୨ । ତାଲିମ ଦେବା—ଶିକ୍ଷା କରା ଶିକ୍ଷା କରନା 2. To undergo training; to be trained.

ଶିକ୍ଷାକାଙ୍କ୍ଷା—ସ. ବ—କୌଣସି ବିଷୟ ଶିଖିବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା—Śikshākāṅkshā Desire to learn.

ଶିକ୍ଷାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ସ. ତ୍ରି. ପୁଂ (ଉପପଦ ସମାସ, ଶିକ୍ଷା+ଆ+କାଙ୍କ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍=ଶିକ୍ଷାକାଙ୍କ୍ଷିନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା (ଶିକ୍ଷାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ବ)—ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Śikshākāṅkshī Desirous of learning; bent on studying.

ଶିକ୍ଷାକାର—ସ. ବ—ଯେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଗାୟକ—Śikshākāra A singer capable of teaching others (M. W).

ଶିକ୍ଷାକାରୀ—ସ. ତ୍ରି ଓ ବ. ପୁଂ—ଯେ ଶିକ୍ଷା କରେ—Śikshākārī Learning; learner (ଶିକ୍ଷାକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶିକ୍ଷା କ୍ରମ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କ୍ରମାନ୍ୱୟେ କରବାର କ୍ରମଗତି—Śikṣha krama ପଦ୍ଧତି—Gradual steps in education.

ଶିକ୍ଷାକ୍ଷର—ସ. ବ—ଶିକ୍ଷା (ବେଦାଙ୍ଗ)ର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ବର୍ଣ୍ଣ—Śikshākshara A sound pronounced according to the rules of Śikshā (M. W)

ଶିକ୍ଷା ଗୁରୁ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶିକ୍ଷାଦାତା; ଶିକ୍ଷକ—Śikshā guru 1. Teacher, ୨ । ଧର୍ମଗୁରୁ—2. A religious preceptor (M. W).

ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗୁରୁଠାରୁ ଶିକ୍ଷାର କରିବା—Śikshā grahaṇa Learning from a teacher. (ଶିକ୍ଷାଗ୍ରହୀ—ବଣ. ପୁଂ)

ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରାହକ—ସ. ତ. ପୁଂ—ଶିଷ୍ୟ; ଛାତ्र—Śikshā grāhaka Student: pupil. (ଶିକ୍ଷାଗ୍ରାହିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶିକ୍ଷା ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ (ସ. ତ. ତତ୍)-୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦଣ୍ଡ—Śikshā daṇḍa 1. Punishment serving as a lesson. (M. W) ୨ । କୌଣସି ମନ ଅଭ୍ୟାସକୁ ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଦିଆଯିବା ଦଣ୍ଡ (ହୁ. ଶ) –2. Punishment meted out to eradicate any bad habit.

ଶିକ୍ଷା ଦାତା—ସ. ବ. ପୁଂ—ଶିକ୍ଷକ—Śikshā dātā Teacher. (ଶିକ୍ଷାଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶିକ୍ଷା ଦାନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଦ୍ୟାଦାନ—Śikshā dāna Imparting of education.

ଶିକ୍ଷା ଦାୟକ—ସ. ବ ଓ ବଣ. ପୁଂ—୧। ଶିକ୍ଷାଦାତା—1. Teacher. Śikshā dāyaka ୨ । ଯାହାକୁ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ହୁଏ—(ଶିକ୍ଷାଦାୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Educative.

ଶିକ୍ଷା ଦୀକ୍ଷା—ସ.ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଶିକ୍ଷା ଓ ମନ୍ତ୍ରାଦି ଗ୍ରହଣ—Śikshā dikshā Learning and being initiated into a matter. ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷା ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷା

ଶିକ୍ଷା ଦେବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ବିଷୟ ବା ଶାସ୍ତ୍ରାଦି Śikshā debā ଶିଖାଇବା—1. To impart education; to teach; to train. ୨ । ଦଣ୍ଡ ଶିକ୍ଷା ଦେବା—2. To mete out punishment. ୩ । ପରାମର୍ଶ ଦେବା; ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେବା; ଉପଦେଶ ଦେବା—3. To advise. (ଦ୍ର—ଉଲ୍ଲିଖିତ ଯୋଜନା ଅର୍ଥ ଯିବେ ଶିକ୍ଷାଦେବ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୪ । (ମନାର୍ଥ) କୁପରାମର୍ଶ ଦେବା—4. To give bad advice.

ଶିକ୍ଷା ନବୀଶ(ଶୀ)—ବେ. ବ (ସ. ଶିକ୍ଷା ଓ ପା. ନବିସ୍)—ଯେଉଁ Śikshā nbis(sī) ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା କରୁଛି ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାନବୀସ ଅରଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜଜଙ୍କରେ ଚଳୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—ଶିକ୍ଷାନବୀସ Apprentice; a tyro; a novice.

ଶିକ୍ଷା ପଦ—ସ. ବ—୧ । ଉପଦେଶ (ହୁ. ଶ)—1. Advice. ୨ । Śikshā pada ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବିନୟପିଟକର ଏକ ପ୍ରକରଣ (ହୁ. ଶ)—2. Name of a chapter of the Buddistic Scripture Binayapiṭaka. ୩ । ନୈତିକ ଉପଦେଶ—3. A moral precept. (M. W).

ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି—ବେ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାଠ ପଢ଼ିବାର ସ୍ୱରୂପ—Śikshā paddhati Mode of education.

ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ୍—ସଂ. ବ—୧। ଏକ ଋଷି ବା ଅଧ୍ୟର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅଧୀନ ଓ ତାଙ୍କ Śikshā parishad ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଦିକକାଳର ବିଦ୍ୟାଲୟ (ହୁ. ଶ)—1. An educactional institution

Digitized by srujanika@gmail.com

of the Bedic times under a sage or preceptor. ୨ । ଅନୁରୂପ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥାକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ବା ସମିତି—2. An association for the imparting or controlling of education.

ଶିକ୍ଷା ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବା—1. To learn a thing from another. ୨ । ଦଣ୍ଡ ପାଇବା—2. To suffer or undergo punishment. ୩ । ପରାମର୍ଶ ପାଇବା—3. To get advice.

ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ—ସଂ. ବ—ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି (ଦେଶ)
Śikshā prāṇalī Śikshāpaddhati. (See)

ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ—ସଂ. ବଣ (ଶିକ୍ଷା+ପ୍ର+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯାହାଠାରୁ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ହୁଏ—Śikshāprada Educative; imparting education.
(ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶ୍ରୁ। ଭତ)—୧ । ଶିକ୍ଷିତ—Śikshā prāpta 1. Edueated. ୨ । କୌଶଳି ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଚାଲଚଳ ଦୋଇଥିବା—2. Trained.

ଶିକ୍ଷାବାନ୍—ସଂ. ବଣ—୧ । (ପୁଂ) ବିଦ୍ୱାନ୍—1. Learned Śikshābān (M. W). ୨ । ଉପଦେଶପ୍ରଦ (ଉକ୍ତି)—(ଶିକ୍ଷାବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Instructive; full of instruction (as a tale) (M. W).

ଶିକ୍ଷା ବିଜ୍ଞାନ—ସଂ ବ. (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ପାଠ ପଢ଼ାଇବାର ବା Śikshā bijñāna ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ସଦ୍ଭାବନାକୁ ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଧାରାବାହିକରୂପେ ଆଲୋଚନା ଦୋଇଥାଏ—The science of teaching: the science dealing with the principles and skill which should he applied in the imparting of knowledge to learners.

ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ; ଶିକ୍ଷା ବିଧାୟକ ବିଭାଗ; Śikshā bibhāga ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ସରକାର ବିଭାଗ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ଉପରେ ସ୍ୱଜ୍ୟର ଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦେବା ଭାର ନ୍ୟସ୍ତ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଥାଏ—Education Department; the department of public instruction. [ଦ୍ର—ଇଂରାଜଶାସିତ ଭାରତରେ ଶିକ୍ଷାବିସ୍ତାରରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପଦାଧିସ୍ଥ କର୍ମଚାରିସ୍ଥ ଅଛନ୍ତି; ଯଥା—ଡାଇରେକ୍ଟର୍ ବା ଡିରେକ୍ଟର୍ (Director), ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର୍ (Inspector), ଡେପୁଟି ବା ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର୍ (District Inspector) ଓ ସବ୍ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର୍ (Sub-inspector).

ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚାର ପ୍ରସାର—Śikshā bistāra Diffusion or spread of education.

ଶିକ୍ଷା ଭଙ୍ଗ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ପାଠ ପଢ଼ିବା ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇଣ Śikshā bhanga ଚଳିଯିବା, ଉପସ୍ଥିତ ନ ହେବା ବାଧା—Interruption in study before it is finished.

ଶିକ୍ଷାଭିଳାଷ—ସ. ବ—ଶିକ୍ଷାକାଙ୍କ୍ଷା (ଦେଶ)
Śikshābhilāsha Śikshākāṅkshā. (See)

ଶିକ୍ଷାଭିଳାଷୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଶିକ୍ଷାକାଙ୍କ୍ଷୀ (ଦେଶ)
Śikshābhilāshī Śikshākaṅkshī. (See)
(ଶିକ୍ଷାଭିଳାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶିକ୍ଷା ମନ୍ଦିର—ସ. ବ—ବିଦ୍ୟାଳୟ; ସ୍କୁଲ—
Śikshā mandira School.
(ଶିକ୍ଷାଗାର, ଶିକ୍ଷାଳୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିକ୍ଷା ମିଳିବା—ଦେ. ବ—୧। ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—1. The receiving of learning. ୨ । ଉତ୍ତମ ପାଇବା—ଶିକ୍ଷା ହେଉଥିବା ଶିକ୍ଷା ମିଳିବା 2. The getting of a lesson.

ଶିକ୍ଷାରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟର କୁପରାମର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ଭ୍ରାନ୍ତ ଚାଳିତ Śikshare pardibā ହେବା—To be led or guided କଥାରେ ପଡ଼ିବା ଶିକ୍ଷାମେ ପଡନା by another's bad advice.

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶିକ୍ଷାଶବ୍ଦ, ୪ମା. ୧ତ) —ପାଠ Śikshārthī ପଢ଼ିବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥୀ; ପାଠାର୍ଥୀ—Desirous of (ଶିକ୍ଷାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) reading. ସ. ବ—୧ । ଛାତ୍ର—1. Pupil; student. ୨ । ଶିକ୍ଷା ନବିଶ୍—2. Apprentice; tyro.

ଶିକ୍ଷାର୍ହ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶିକ୍ଷା+ଅର୍ହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ଶିକ୍ଷା Śikshārha ପାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ—Deserving to be (ଶିକ୍ଷାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ) educated.

ଶିକ୍ଷା ଲଭ୍ୟ—ସ. ବ (ଶ୍ରୁ। ତତ)—ଯାହା ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ମିଳେ—
Śiksā labhya Attainable through education.

ଶିକ୍ଷା ଲାଭ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଜ୍ଞାନଲାଭ—
Śikshā lābha Acquisition of knowledge.

ଶିକ୍ଷା ଶୁଳ୍କ—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଶିକ୍ଷାକର; ସ୍ୱଜ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା Śiksā śulka ବିସ୍ତାର ପାଇଁ ପ୍ରଜାବର୍ଗଠାରୁ ଅଦାୟ ନେବା ଟଙ୍କସ—Tax levied from tenants for spread of education.

ଶିକ୍ଷା ସଂଘ—ସଂ. ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଶିକ୍ଷା ବିଧାୟକ ସଂଘ; ସ. Śikshā samgha ଷ. ତତ୍ପୁ)—(ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ ଅନୁଷ୍ଠିତ ସଭା—Educational conference: Education committee; Council of Education.
(ଶିକ୍ଷାସଭା, ଶିକ୍ଷାସମିତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତି—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ Śiksh āsamāpti ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଥିବା ଅବସ୍ଥା—Completion of an educational course.

ଶିକ୍ଷା ସଙ୍ଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା କରିବା Śikshā sānga karibā ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଢ଼ାର ସେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ସାଙ୍ଗ କରା ଯିବା—1. To finish one's educa-

Digitized by srujanika@gmail.com

शिक्षा सांग करना education. ୨ । ପାଠ ପଢ଼ା ଶେଷ କର ବଦ୍ୟାଳୟ ତ୍ୟାଗ କରିବା; ପାଶ୍ କରିବା—2. To pass the prescribed final examination in a school or college.

ଶିକ୍ଷା ସୋପାନ—ସ. ବ.—(ଶ୍ରୀଲଙ୍କ)—ଶିକ୍ଷାକ୍ରମ (ଦେଖ)
Śikshā sopāna Śikshākrama (See)

ଶିକ୍ଷା ହୀନ—ସଂ ବ୍ରୀ. ପୁଂ—(ଅସ୍ପୃଶ୍ୟଜାତ)—ଅଶିକ୍ଷିତ
Śikshā hīna Uneducated; illiterate. (ଶିକ୍ଷାବିହୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତା, ଶିକ୍ଷାବିହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶିକ୍ଷି (ଧାତୁ)—ସଂ (ଶିକ୍ଷ୍ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—୧ । ଶିକ୍ଷା ଦେବା; ଶିଖାଇବା—1. To teach; to cause to learn. ୨ । ତାଲିମ କରିବା—2. To train. ୩ । ଅଧ୍ୟାପନା କରିବା—3. To impart knowledge. ୪ । ଉପଦେଶ ଦେବା—4. To advise; to instruct.
Śikshi (root)

ଶିକ୍ଷିତ—ସ.ବ୍ରୀ.ପୁଂ (ଶିକ୍ଷା+ଇତ)—୧। ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ—1. Educated. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ତାଲିମ ପାଇଥିବା—(ଶିକ୍ଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Trained. ୩ । ବିଦ୍ୱାନ୍; କୃତବିଦ୍ୟ—(ଅଶିକ୍ଷିତ—ବିପରୀତ) 3. Learned. ୪ । ଦକ୍ଷ; ନିପୁଣ; ଚତୁର 4. Expert; skilful; clever (M.W). ୫ । ଉପଦିଷ୍ଟ—5. Instructed; tutored. ୬ । ବଶ୍ୟ; ବିନୀତ—6. Gentle; mild; docile. ୭। ଅଭ୍ୟସ୍ତ—7. Practised (M. W) ୮ । ଶିଖା ଯାଇଥିବା; ଅଧୀତ—8. Learnt; studied.
Śikshita

ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ—ସ. ବ (ଅନୁକ୍ରମିକ ବ୍ୟବହାର)—କୃତବିଦ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିସମୂହ; ସଜ୍ଜିତସମୂହ—Educated society, the educated people.
Śikshita samāja

ଶିକ୍ଷିତାକ୍ଷର—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ଶିକ୍ଷିତ; ବିଦ୍ୱାନ୍ (ହି.ଶ)—(ଶିକ୍ଷିତାକ୍ଷରା—ସ୍ତ୍ରୀ) Educated; learned. ସ. ବ—ଶିକ୍ଷାକାଂକ୍ଷୀ ଛାତ୍ର (ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ)—Pupil student.
Śikshitākshara

ଶିକ୍ଷିତୁକାମ—ସଂ.ବ୍ରୀ.ପୁଂ(ଶିକ୍ଷିତୁମ୍+କାମ; ତୁଲ. ଗନ୍ତୁକାମ)—ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Willing to learn (M. W). ସଂ. ବ. ପୁଂ—କୌଣସି ବିଦ୍ୟାକୁ ପ୍ରଥମେ ଶିଖୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A biginner in his art (M.W).
[ଶିକ୍ଷିତୁକାମା—ସ୍ତ୍ରୀ]
Śikshitukāma

ଶିକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବ୍ରୀ (ଶିକ୍ଷ ଧାତୁ+ଭର୍ମ.ଯ)—ଶିକ୍ଷଣୀୟ—Fit to be learnt or taught (M. W)
Śikshya

ଶିଖ(ଖା)—ଦେ.ବ (ସ.ଶିଷ୍ୟ ଏମାନେ ଜଣେ ଧର୍ମଗୁରୁଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଥିବାରୁ; କମ୍ବା ସଂ. ଶିକ୍ଷା; ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଶିକ୍ଷା ବା ଲମ୍ବ ଶିଖ ସିଖ କେଶଗୁଚ୍ଛ ଥିବାରୁ)—ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର ଧର୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟବିଶେଷ—The Sikhs. [ଦ୍ର—ଏ ଧର୍ମପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ନାନକ ଖ୍ରୀ. ୧୪୬୯ ଠାରୁ ୧୫୩୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ଶିଖମାନଙ୍କ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ 'ଗ୍ରନ୍ଥ ସାହେବ'ରେ ନାନକ, କବୀର ଓ ଗୁରୁମାନଙ୍କ ଉପଦେଶଭିତ୍ତି ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ନାନକଙ୍କ ଉପଦେଶ ସ୍ଥାନ ଅଛି ତାକୁ ଜପଜୀ ବୋଲାଯାଏ । ନାନକ ଜାତିଭେଦ ସ୍ୱୀକାର କରୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ ଥିଲେ । ସେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ୍ ମାନଙ୍କୁ ଏକ ଧର୍ମ ପନ୍ଥାରେ ମିଳାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ହିତର କର୍ମ କରିବାକୁ ସେ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ-ମାନଙ୍କୁ ଶିଖ କୁହାଯାଇଥିଲା । ଶିଖସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ପୂଜା, କଥାକାର୍ତ୍ତନ, ସତ୍ସଙ୍ଗ, ଅବରୋଧ ପ୍ରଥା, ମଦ୍ୟାଦି ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ, ଧୂମ୍ରପାନ, ବାଲବଧ, ଅପବାଦ, ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ନିଷିଦ୍ଧ । ସ୍ୱଜାତିପ୍ରୀତି, କୃତଜ୍ଞତା, ସତ୍ୟ, ସତ୍ପଥ, ସ୍ୱୋପାର୍ଜିତ ଅନ୍ନ, ନୈତିକଜୀବନ, ପରମ ଆତ୍ମସ୍ୱୀକାରକୁ ଯାଚନ କରିବା ଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ନାନକ ନିଜ ପୁଅକୁ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଗୁରୁରୂପେ ମନୋନୀତ ନ କରି ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଲେହ୍ନାଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗଦ ନାମ ଦେଇ ମନୋନୀତ କଲେ । ନାନକଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଶିଷ୍ୟ ଓ ପୁରପୌତ୍ରାଦିକ୍ରମେ ଶିଖମାନଙ୍କର ନାନକଙ୍କୁ ମିଶାଇ ୧୦ ଜଣ ଧର୍ମଗୁରୁ ହୋଇଥିଲେ । ଅଙ୍ଗଦ ଗୁରୁ ଅମର ଦାସ । ଅମର ଗୁରୁ ରାମ ଦାସ. ପ୍ରାଚୀନ ରାମଦାସପୁରରେ ଅମୃତସରର ନାମ ଦେଇ ଶିଖମାନଙ୍କ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ । ରାମ ଦାସଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅର୍ଜୁନ (ଷଷ୍ଠ ଗୁରୁ)(ଖ୍ରୀ ୧୫୮୧--୧୬୦୬) 'ଗ୍ରନ୍ଥ ସାହେବ'କୁ ସଙ୍କଳନ କଲେ ଏବଂ ଗୁରୁଙ୍କ ପୁଣି ପୌତ୍ରାଦିକ୍ରମେ ଗୁରୁ ହେବେ ବୋଲି ବଧାନ କଲେ । ସେ ଅମୃତସରରେ ହରମନ୍ଦର ବା ଦରବାର ସାହେବ ନାମକ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡିତ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ପରେ ସପ୍ତମ ଗୁରୁ ହରଗୋବିନ୍ଦ (ଖ୍ରୀ ୧୬୦୬-୧୬୪୫)ଙ୍କ ଅମଳରେ ଶିଖମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରିୟତା ପଶିଲା । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଜାହାଙ୍ଗୀର ତାଙ୍କୁ ଗୋଥଲିୟର ଦୁର୍ଗରେ ବନ୍ଦୀ କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ୭ମ ଗୁରୁ ହର ରାୟ, ୮ମ ହରକିଷନ ଓ ୯ମ ଗୁରୁ ତେଗବାହାଦୁର ଗୁରୁ ହେଲେ । ତେଗବାହାଦୁରଙ୍କୁ ଆରଙ୍ଗଜେବ୍ ଖ୍ରୀ ୧୬୭୫ ରେ ହତ୍ୟା କଲେ । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ୧୦ମ ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ସିଂହ ଏମାନଙ୍କ ହତ୍ୟାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ଶିଖମାନଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ସଜ୍ଜିତ କରି ଖାଲ୍ସା (ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସମ୍ପ୍ରତ୍ତ) ନାମ ଦେଇ ଶିଖ-ଦଳକୁ ଯୁଦ୍ଧବିদ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ । କୃପାଣରେ ମସ୍ତକ ହୋଇ-ଥିବା ଜଳ (ପାହୁଲ)କୁ ଦେଇ ଲୋକେ ଶିଖ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେବାର ବିଧି ହେଲା । ଶିଖଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ କୃତ୍ୟନାଶ, କୁଳନାଶ, ଧର୍ମନାଶ ଓ କର୍ମନାଶ ହେଲା ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଖ 'କ' ଅକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ୫ଟି ବସ୍ତୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ୧ । କେଶ (କେଶ ଓ ଶ୍ମଶ୍ରୁରକ୍ଷା) । ୨ । କଙ୍ଘା (ହାତରେ ଲୁଚା ଛୋଟ ଚିରୁଣୀ) । ୩ । କୃପାଣ (ଦୁଇପାଖ ଧାରୁଥିବା ଖଣ୍ଡା ଧାରଣ)ଓ ୪। କଚ୍ଛେରା(କେଶରେ ପାନ୍ଧିଥ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖୋସିବା) । ଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ସ୍ଥାପନ କରିବାଯାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଯତ୍ନେ ଦୋଇଥିଲେହେଁ ଏହା ପରନାରୁମେ ମୋଗଲସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଘୋର ବିରୋଧୀ ଓ ଶତ୍ରୁ ହେଲା । ଗୁରୁଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ସମୟରେ ମୋଗଲସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶିଖମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହେଲା ଓ ଶିଖମାନେ ସାରତ୍ୱଦ୍ୱାରା ମୋଗଲମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଭାରତ (ପଞ୍ଜାବ)ରେ ପ୍ରବଳ ଶିଖସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବିଖ୍ୟାତ ସେନାପତି ରଣଜିତ୍ ସିଂହ (ରାଜତ୍ୱ ଖ୍ରୀ. ୧୮୦୦—୧୮୩୯)ଙ୍କ ସମୟରେ ଶିଖ ସୈନ୍ୟ ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି କରିଥିଲା । ଉପରେ ଶିଖ୍‌ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରାଜଙ୍କର ପ୍ରଥମେ ଖ୍ରୀ ୧୮୪୫ରେ ତତ୍ପରେ ୧୮୪୮ ରେ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ଶିଖମାନେ ପରାଜିତ ହେଲେ ଓ ଇଂରାଜମାନେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶିଖ ସୈନ୍ୟ ଦସ୍ତଗତ କରି ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶକୁ ଇଂରାଜଶାସନଭୁକ୍ତ କଲେ । ଶିଖମାନେ ଇଂରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରି ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଅଧୀନତାରେ ପଲଟଣ ହେଲେ । ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନେ ଖୁବ୍ ସାର ଓ ଇଂରାଜ-ଭକ୍ତ ସେନା ଅଟନ୍ତି । ରଣଜିତ୍ ସିଂହଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଇଂରାଜ ସରକାରରୁ ବୃତ୍ତି ପାଆନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଜାବରେ ନାଭା, ପାଟିଆଲା ଆଦି ରାଜ୍ୟରେ ଶିଖ୍‌ରାଜାମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଭାରତସମ୍ରାଟଙ୍କ ମିତ୍ରରାଜାରୂପେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଅଛନ୍ତି । ଶିଖ୍ ସୈନ୍ୟମାନେ ବିଗତ ଇଉରୋପୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ଇଉରୋପର ବିଭିନ୍ନ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସୀମ ସାହସ ସହକାରେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ସଭ୍ୟଜଗତରୁ ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଉପାସନା ମନ୍ଦିରକୁ ଗୁରୁଦ୍ୱାର କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଅମୃତସହରରେ ଏମାନଙ୍କର ଗୁରୁଦ୍ୱାର ମନ୍ଦର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଣ୍ଡିତ । ଏବେ ଗୁରୁଦ୍ୱାରରେ ଉପାସନା କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେକ କଡ଼ା ଆଇନ୍ ହେବାରୁ ସେମାନେ ଧର୍ମ ସାଧନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବା ପାଇଁ ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ ସମସ୍ତ କ୍ଲେଶ, ଦଣ୍ଡ ଓ କାରାବାସ ସହ୍ୟକରି ସହ୍ୟ ଜଗତରୁ ସ୍ତମ୍ଭିତ କରି ଅଛନ୍ତି ଓ ଅବଶେଷରେ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କୁ ଆଇନ୍ ପ୍ରଣୟନ କରି ଶିଖମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମସାଧନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଶିଖ ସମ୍ରାଟ ରଣଜିତ୍ ସିଂହଙ୍କ ନାଭ ବଲ୍ଲଭରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ହିତୈଷୀ ଖେଲାଳଙ୍କୀ ରୂପେ ପରିଚିତ ହୋଇ-ଥିଲେ । ନାନକ ତଳେ ଶୀକା (ଦେଖ) ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଭାରତ ଇତିହାସରୁ ସଂଗୃହୀତ ।]

ଶିଖ୍(ଖ) ଗୁରୁ—ଦେ. ବ—ଶିଖ୍ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଧର୍ମଗୁରୁ—The successive religious heads of the Sikhs. [ଦ୍ର—ନାନକଙ୍କୁ ମିଶାଇ ସଙ୍ଖ୍ୟାରେ ସେମାନେ ଦଶ ଜଣ, ଯଥା,—ନାନକ, ଅଙ୍ଗଦ, ଅମରଦାସ, ରାମଦାସ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ, ହରଗୋବିନ୍ଦ, ହରରାୟ ହରକିଷନ; ତେଗବାହାଦୁର, ଗୁରୁଗୋବିନ୍ଦ) (ବିଶ୍ୱକୋଷ)

Sikh(kha) guru ଶିଖ୍(ଖ)ଗୁରୁ

ଶିଖ୍(ଧାତୁ)—ସ.—ଯିବା—(ବିଶ୍ୱକୋଷ—)

Sikh (root) To go.

ଶିଖ୍(ଖ)ସମର (ଯୁଦ୍ଧ)—ଦେ. ବ—ଶିଖମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରାଜଙ୍କର

Sikh(kha) samara(juddha) ୧୮୪୫ ଓ ୧୮୪୮ ସାଲରେ ଘଟିଥିବା ଯୁଦ୍ଧ (ଶିଖ ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ)—The wars of the British with the Sikhs in 1845 and 1848 A. D in India.

ଶିଖ—ଦେ. ବ—(ସ. ଶିଖର)—୧ । ଶିଖର; ଅଗ୍ରଭାଗ—1. Head Sikha, top. ୨ । ଚିର ଶିଖର; ବେଦର ଅଗ୍ରଭାଗ—2. ଶିଖର शृंखा The top or summit of a mountain. ଲମ୍ବା शिखा ଶି । ଉଚ୍ଚତା—3. Height. (ଯଥା—ଏତଟା ଶିଖ शाख ଶିଖରେ ବଢି ଯାଇଅଛ ।)—ଶ୍ରୀ. ଶିଖ୍ (ଦେଖ)—4. Sikh (See) ବିଶ—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ପ୍ରଧାନ—1. ଶିଖର शिखर Chief. (ଉ—ସମ୍ପ୍ରତି କହିଲେ ଦେ ନୃପକୁଳ ଶିଖ । କୃତ୍ତିବିଂ. ମଦାଳସଚ. ବନ ।) ୨ । ଉଚ୍ଚ—2. High. ସ. ବିଣ ପୁଂ—(ସମାସରେ ଶିଖା ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଅଦାଉନ୍ତି 'ଶିଖ' ହୁଏ ।)—ଶିଖାଯୁକ୍ତ (ଯଥା —ଲୁନଶିଖ,ପଞ୍ଚଶିଖ,ବିଂଶଖ)—(In compound words) Having Śikhā.

Śikhā ଶିଖା

ଶିଖକ—ସ. ବ—ଲେଖକ; ମୋଡୋଉର (ତ୍ର. ଶ)—

Śikhaka Writer; scribe.

ଶିଖଣ୍ଡ—ସ. ବ (ଶିଖିନ୍=ମୟୂର+ଗମ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ ଡଣ୍ଡ ପ୍ର)

Śikhaṇḍa ୧ । ମୟୂର ପୁଚ୍ଛ—1. The tail (ଶିଖଣ୍ଡକ—ଅନ୍ୟରୂପ) of a peacock. ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଶୋଭାର୍ଥ ଖଞ୍ଜା ଯାଇଥିବା ମୟୂର ଚଢ଼ି ଚା—2. Tail of a peacock attached to the crown of Śrikṛushṇa. ୩ । କାକପୁଚ୍ଛ; ଜୁଲୁପୀ; ବବୁଚବାଳ—3.Locks of short flowing hair left above the cheeks. ୪ । ଶିଖା; ଚୂଡ଼ା; ମସ୍ତକର ଏକ ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତିତ ଲମ୍ବ କେଶ ଗୁଚ୍ଛ—4. Pigtail or a long tuft of hair left on a part of the head.

ଶିଖଣ୍ଡିକ—ସ. ବ. (ଶିଖଣ୍ଡ+ଇକ)—୧। କୁକୁଡ଼ା; କୁକୁଡା—1. A

Śikhaṇḍika cock. ୨ । ଶିଖା; ଚୂଡ଼ା—2. Tuft of hair left on the crown after the tonsure ceremony of a Hindu boy. ୩ । ଶିଖଣ୍ଡ (ଦେଖ)—3. Śikhaṇḍa (See) ୪ । ଏକ ପ୍ରକାର ରତ୍ନ (ତ୍ର. ଶ) 4. A kind of gem.

ଶିଖଣ୍ଡିକା—ସ.ବ ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । କୁକୁଡ଼ୀ—1. A hen. ୨ । ଶିଖା—

Śikhaṇḍikā 2. Pigtail.

ଶିଖଣ୍ଡିନୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶିଖା ଧାରିଣୀ—Having a pigtail

Śikhaṇḍinī on the head. ବ.—୧। ଦ୍ରୁପଦ ପୁତ୍ରାଙ୍କର ପୁରୁଷ ବେଶଧାରୀ କନ୍ୟା ଶିଖଣ୍ଡୀ—1. The daughter of

king Drupada attired like a male. ୨। ମୟୂରୀ—2. Pea-hen. ୩। କୁକୁଟୀ—3. Hen. ୪। ମଲ୍ଲିକା ବିଶେଷ—4. A species of jasmine. ୫। ଯୂଥିକା (ହି. ଶ)—5. Jasminum Auriculatum ୬। ଗୁଞ୍ଜା (ହି. ଶ)—6 Abrus Practorius. ୭। କାଶ୍ୟପ ଘୁଣୀ ଦୁଇ ଜଣ ଅପ୍ସର (ଯେ ଋଗ୍‌ବେଦର ଏକ ମନ୍ତ୍ରର ଦ୍ରଷ୍ଟ୍ରୀ ଥିଲେ (ହି. ଶ)—7 Names of two daughters of sage Kāsyapa.

ଶିଖଣ୍ଡୀ Śikhaṇḍī (ଶିଖଣ୍ଡ+ଅଚ୍ ସାଦାର ଅର୍ଥରେ ଇନ୍ ୧୩। ୧୭)—୧। ଶିଖାଯୁକ୍ତ (ଶିଖଣ୍ଡିନ୍—ଣ୍ଡିନୀ)—1. Having a tuft of hair left on the temple. ୨—୧। ବିଷ୍ଣୁ—1 Bishṇu. ୨। ଗୁଞ୍ଜା; କାଇଞ୍ଚ—2. A creeper and its black-tipped red seed; Abrus Precatorius. ୩। ମୟୂର—3. Peacock. ୪। ଶଣ୍ଢ ଆ; ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଶାଢ଼ୀ ଉପରେ ପିନ୍ଧିବା ଥାନ ଉପବସ୍ତ୍ର—4. A silken sheet put on the wearing cloth of females. ୫। କୁକୁଟ—5. Cock. ୬। ଶର; ତୀର—6. Arrow; dart. ୭। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୂଥିକା; ଦଳଦଅ ଯଉ— 7. The yellow single-petalled Jasminum Auriculatum ୮। ମୟୂର ପୁଚ୍ଛ (ହି. ଶ)—8. Peacock tail. ୯। ଶିବ [ହି. ଶ]—9. Śiba. ୧୦। ଶିଖା (ହି. ଶ)—10. Pigtail. ୧୧। ଦ୍ରୁପଦ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର—11. Name of the son of king Drupada. [ତ୍ର—ଏ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ କାଶୀରାଜଙ୍କ ଦୁହିତା 'ଅମ୍ବା' ଥିଲେ। ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବରଣ କର ବିବାହ ନ କରିବାରୁ ଏ ପରଜନ୍ମରେ ଦ୍ରୁପଦଙ୍କର ମରଣର କାରଣ ହେବା ପାଇଁ ସଙ୍କଳ୍ପ କର କ୍ଲୀବ ରୂପେ ଜନ୍ମି ଥିଲେ। ଏ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ପୁରୁଷ ବେଶଧାରୀ ଥିଲେ ଓ ଦଶାର୍ଣ୍ଣ ଦେଶର ରାଜକୁମାରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାହିତ ହୋଇଥିଲେ। ରାଜକୁମାରୀଙ୍କ ପିତା ଏହାଙ୍କର କ୍ଲୀବତ୍ୱ ଜାଣି ପାର ଏହାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରା କରିବାରୁ ଏ ପଳାଇ ଯାଇ ଅରଣ୍ୟରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ। ସେଠାରେ ସ୍ଥୂଳକର୍ଣ୍ଣ ନାମକ ଜଣେ ଯକ୍ଷ ଏହାଙ୍କ ଠାରେ ଦୟା ବହୁ ଏହାଙ୍କ କ୍ଲୀବତ୍ୱକୁ ଗ୍ରହଣ କର ନିଜର ପୁରୁଷତ୍ୱ ଏହାଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିବାରୁ ଏ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରି ଆସି ପୁରୁଷରୂପେ ସସାର ଧର୍ମ ପାଳନ କଲେ। ଏ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଠାରୁ ଧନୁର୍ବେଦ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ। କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରର ଏ ପାଣ୍ଡବ ପକ୍ଷୀୟ ଥିଲେ। ଏ ଜଣ୍ଟଦ୍ଧକ ବୋଲି ଶତ୍ରୁ ଏହାଙ୍କ ଉପରେ ଶର ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଇଥିଲେ। ଏଥିପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧର ଦଶମ ଦିନ ଅର୍ଜୁନ ଏହାଙ୍କୁ ଅଗ୍ରଭାଗରେ ରଖି ଶତ୍ରୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ଓ ଶତ୍ରୁ ଶିଖଣ୍ଡୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଅଡ଼ୁଆ ଶର ମାରିଲେ ନାହିଁ ଓ ଅର୍ଜୁନ ଏହା ସୁଯୋଗ ଦେଖି ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ନିହତ କଲେ। ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷରେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନୈଶ ଦିବା ଭାଗରେ ଏ ନିହତ ହେଲେ।] ୧୨। (ନାମ)ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କପିସେନାର ଏକ ମାଙ୍କଡ଼ (ହି.ଶ)—12. Name of a monkey of Rāmachandra's monkey-army. ୧୩। ବୃହସ୍ପତି (ହି. ଶ.)—

13. Bṛuhaspati.

ଶିଖର—ପୁଂ. ବି (ଶିଖା=ଚୂଡ଼ା+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ର)—୧। ପର୍ବତ Śikhara ଶୃଙ୍ଗ—1. Mountain summit. ୨। ବୃକ୍ଷାଗ୍ର—2. Tree-top. ୩। ଖଡ୍ଗର ଅଗ ବା ମୁନ—3. The point of a sword. ୪। ଅଗ୍ରଭାଗ—4. Top. ୫। ପକ୍ୱ ଡାଳମ୍ବ ଫଳ ସଦୃଶ ବର୍ତ୍ତୁଳ ରକ୍ତ ବିଶେଷ—5. A species of garnet of the colour of ripe pomegranate seeds. ୬। ରୋମାଞ୍ଚ; ପୁଲକ—6. Horripilation; the standing of the hairs of the body on their ends. ୭। କକ୍ଷ; କୋଠରି—7. A room; compartment. ୮। ଶୁଷ୍କତୃଣ—8. Hay; dry grass. ୯। ମନ୍ଦିରର ଗୋଜଥ ଚୂଡ଼ା (ହି. ଶ)—9. The spire of a temple. ୧୦। ଗୁମ୍ବଜ (ହି. ଶ)—10. Dome. ୧୧। ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—11. A kind of weapon. ୧୨। କୁନ୍ଦକଳିକା (ହି. ଶ)—12. Bud of Kunda flower. ୧୩। ଲବଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—13. Clove. ୧୪। କାଖ (ହି. ଶ)—14. Flank. ୧୫। ଭାନ୍ଦିବା ମୁଦ୍ରା ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—15. A pose of the fingers. ପୁ. ବି—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Chief. [ଉ—ସଜ୍ଞାରୁ ଆସି ପୁଣି ସେ ଉପଶେଖର—କୃଷ୍ଣଦିଂଡ. ପଦାଙ୍କଦୂତ. ବନ।] ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଚନ୍ଦ୍ରଶିଖରର ଭାକ ନାମ—Name for calling Chandra-śikhara.

ଚନ୍ଦ୍ର ଶେଖର

ଶିଖର ଦାସ—ଦେ.ବି (କାମ)—ଜାଇସୁନ୍ଦରଗୀତାର ପ୍ରଣେତା ଶ୍ରୀଧରଦାସ Śikhara dāsa ୧୭ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଜନୈକ ଓଡ଼ିଆ କବି—An Oriya poet of the 17th century A. D. author of Nīlasundaragītā.

ଶିଖରିଣି—ଦେ. ବି (ପୁଂ. ଶିଖରିଣୀ)—ଶିଖରିଣୀ (୩) (ଦେଖ)— Śikharaṇi Śikhariṇī (3) (See)

शिखरनी शिखरनी, शिखरन्

ଶିଖର ଦଶନା—ପୁ. ବହ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶିଖର ପର ଦଶନ ସାଦାର)—୧। Śikhara daśanā ପକ୍ୱ ଦାଡ଼ିମ୍ବ ଫଳବତ୍ ବା ଲୁନ ଦଳଭାବତ୍ ବନ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(A woman) Having the teeth as beautiful as garnets. ୨। ଦ୍ରାକ୍ଷା ଭଳ ବିଶିଷ୍ଟ ବନ୍ତଯୁକ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. (A woman)

Digitized by srujanika@gmail.com

Having pointed teeth. [ଦ୍ର—ସାମୁଦ୍ରିକ ମତରେ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ଦନ୍ତ ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ହୋଇଥିବ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ- (ଶିଖରଦଶନା—ସଂ) ଲୋକଙ୍କର ମତରେ ଏପରି ଦନ୍ତ—ଅଲକ୍ଷୁଣ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ।]

ଶିଖର ପଟ୍ଟିକା—ସଂ. ବ—ଶାକର ପଟା (ଦେଶ)—
Śikhara paṭṭikā Śakara patā (See)

ଶିଖର ବାସୀ—ସଂ. ବହ. ପୁଂ (ଶିଖରବାସିନ ୧ମା ୧ବ)—ଯେ ଶିଖର ଉପରେ ବାସ କରେ—Living on the (ଶିଖରବାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) summit of a mountain or on the top of a tree ବ. ପୁଂ—ମହାଦେବ— Śiba.

ଶିଖର ବାସିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶିଖର=ଟେକିଆ ଶିଖରରେ ଯେ Śikhara bāsinī ବାସ କରନ୍ତି)—ପାର୍ବତୀ; ଦୁର୍ଗା—Goddess Durgā.

ଶିଖରା—ସଂ: ବ—୧। ମୂର୍ବା (ହୁ. ଶ)—1. Mūrbbā (see) ୨। Śikharā ବଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦଣ୍ଡ (ହୁ. ଶ)— 2. Name of a club or mace given by Biswāmitra to Rāmachandra.

ଶିଖରାଦ୍ରି—ସଂ. ବ—ହିମାଳୟ; ହିମାଳୟ ଉପରିସ୍ଥ ପୌରାଣିକ ପର୍ବତ Śikharādri ବିଶେଷ—Name of a mythological mountain with three peaks.

ଶିଖରିଣୀ—ସଂ. ବହ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶିଖର+ଇନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଶିଖରଯୁକ୍ତ— Śikhariṇī (female) Having a top. ବ--୧। ଉତ୍ତମା ସ୍ତ୍ରୀ-- 1. An excellent woman, ୨। ମଲ୍ଲିକା ଫୁଲ— 2. Jasmine flower. ୩। ରସାଳା; ଦୁଗ୍ଧଶର୍କରା ଓ ଚକ୍ରମିର୍ଚ୍ଚି ଘନ ମିଶ୍ରାନ୍ନ ଖାଦ୍ୟ ବିଶେଷ—3. A sweet thick drink made of creams and sugar. [ଦ୍ର—ଦ୍ରବଦ୍ରବ୍ୟ ମଉରେ ଚଳ ବସ୍ତ୍ରନ ମାତ୍ରାଧ ଦଧି ୧୬ ସେର, ଥଣ୍ଡା ଚନା ୮ ସେର ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ପରିଷ୍କୃତ, ବସ୍ତ୍ରରେ ପୁରାଇ ଉହାଁରେ ୩୨ ସେର ଦୁଧ ମିଶାଇ ତହିଁ- ତଳେ ଗୋଟିଏ ମୃତ୍ପାତ୍ର ରଖି ବଳଯନ୍ତ୍ର ଜରୁ କରିଦ୍ୱାରା ଏହାକୁ ସ୍ୱାବଣ କରାଇବ। ତତ୍ପରେ ଏଥିସଙ୍ଗେ ଅଳାଇଚ ଲବଙ୍ଗ, କର୍ପୂର, ମରଚ ଚୂନା ମିଶାଇବ। ଏହା କ୍ଲାନ୍ତି ନିବାରକ, ବଳକର, ଶୁଚି କରକ, ବାୟୁ ଓ ପିତ୍ତ ନାଶକ; ଅଗ୍ନିପ୍ରଦୀପକ, ଶରୀରର ଉପଚୟ କାରକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଶୀତଳ, ସାରକ ଓ ରକ୍ତ,ପିତ୍ତ,ପିପାସା, ଦାହ, ପ୍ରଭୃତ୍ୟାସୃ ନାଶକ। କେବଳ ବସନ୍ତଋତୁରେ ଅନ୍ୟ ଋତୁରେ ଏହା ସେବ୍ୟ। ଏହାର ନାମ ରସାଳା। ବୃଦ୍ଧ ଜଗଦ୍ଧରଙ୍କ ମତରେ ଅଛୁ ଯେ, ଦହି ୩୨ ପଲ, ଖଣ୍ଡ ୮ ପଲ, ମରଚଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଗୁଡତ୍ୱକ ଓ ଏଳାଚୂର୍ଣ୍ଣ ୮ ପଲ, ମଧୁ ୪ ପଲ, ଘୃତ ୪ ପଲ, ଗୋଟିଏ ପାତ୍ରରେ ରଖି ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ମିଶାଇଲେ ଏହା ଶିଖରିଣୀ ଦ୍ରବ ହୋଇଥାଏ।] ୪। ରୋମାବଳୀ—4. A row of down growing on particular parts of the body. ୫। ସପ୍ତଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—(ଦ୍ର— ଏଥିର ୬ଷ୍ଠ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷରରେ ଯତି; ଏଥିର ୨।୩।୪।୫ ୧।୨।୩ ଓ ୧୨ ବର୍ଣ୍ଣଗୁରୁ; ଅନ୍ୟବର୍ଣ୍ଣଗଣ ଲଘୁ,ଛନ୍ଦୋଦୋଷ)। 5 Name of a Sanscrit metre of 17 syllables ୬। ନବ ମଲ୍ଲିକା; ନବମଳ ଫୁଲ (ହୁ .ଶ) 6, Jasminum Arborescens (flower) ୭। ବସମ୍ରିତ୍ (ହୁ. ଶ)—7. Raisin. ୮। ମୂର୍ବା (ହୁ. ଶ)- 8. Mūrbbā (See).

ଶିଖରୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶିଖର+ଇନ; ୧ମା. ୧ବ) —ଶିଖରଯୁକ୍ତ— Śikhari Having a point, head or summit. (ଶିଖରିଣୀ—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—୧। ପର୍ବତ—1. Mountain. ୨। ବୃକ୍ଷ; ତରୁ—2. Tree. ୩। ଅପାମାର୍ଗ—3. A herb; Achyranthes Aspera. ୪। କୋଟି; ଦୁର୍ଗ—4. Fort; fotress. ୫। ଝିଟିପିଟି ପକ୍ଷୀ— 5. A kind of bird; the tatler bird; Totanus Flavipes. ୬। ପତ୍ରାଙ୍ଗ— 6. Mistletoe; a parasitic plant. ୭। ଗନ୍ଧରୁବ—7. Frankincense. ୮। ଯାବନାଳ; ଯବନାଳ; ବାଜର—8. Indian maize. ୯। ପାର୍ବତ୍ୟ ଦୁର୍ଗ—9, A hill-fort. ୧୦। ଗୁଗ୍ଗୁଳ (ହୁ.)— 10. Olibanum. ୧୧। କକଡ଼ାଶୃଙ୍ଗୀ (ଉ. ଶ)—11. Rhus Succedanea. (herb). ୧୨। ମୃଗ ବିଶେଷ (ହୁ. ଶ)—12. A kind of deer.

ଶିଖରେ ବର୍ଦ୍ଧିବା—ତେ. କି—ଉଚ୍ଚତା ବା ଡେଙ୍ଗା ଦିଗରେ ବୃଦ୍ଧି Śikhare bardhibā ପାଇବା—To grow in tallness ଲମ୍ବାୟବାଢ଼ା ସୁହୁଁଗହୀନା or height.

ଶିଖଲୋହିତ—ସଂ, ବ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ପୋଢଶୁଂଘା ଗୁଳ୍ମ— Śikhalohita Blumea Odorata. (plant)

ଶିଖା—ସଂ. ବ (ଶୀ ଧାତୁ=ଶୟନ କରିବା+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ ଖ+ଆ)— Śikhā ୧। ଚୂଡ଼ା; ଅଗ୍ରଭାଗ—1. Top. ୨। ପର୍ବତର ଶିଖର—2. Summit or crest of mountain. ୩। କିରୀଟ; ମୁକୁଟ—3. Crown; headdress; crest. ୪। ଶିର; ମୌଳି—4. Head. ୫। କ୍ରମଶଃ ସରୁ ହୋଇଯାଇଥିବା ଅଗ୍ରଭାଗ; ମୁନ—5. Tapering top; sharp point. ୬। ମସ୍ତକର ଅଂଶ- ବିଶେଷରେ କଢ଼ାଯାଇଥିବା ଲମ୍ବ କେଶଗୁଚ୍ଛ; ଚୁଟି— 6. Tuft of long hair left on the head; pigtail; lock of hair on the head. [ଦ୍ର— ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଯେ, ହନୁମାନଙ୍କ ଶିଖା ଧାରଣ କରିବେ। ପୂଜା, ଜପ କରିବା ସମୟରେ ବାମ୍ଭୀ ଯାଦୁଙ୍କ ଶିଖା ବନ୍ଧନ (ବାଳରେ ଗଣ୍ଠି ପକାଇବା) କର୍ତ୍ତବ୍ୟ। ମୁକ୍ତଶିଖ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଭଦ୍ରତା ସୂଚା ଅଶୁଭ। (ବିଶ୍ୱକୋଷ)।] ୭। ଜଳୁଥିବା ଜଆଁର ଶୀର୍ଷ —7. The flame of a burning fire; the spire of a flame. ୮। ଅର୍ଚ୍ଚି; କ୍ୱାଲା— 8. Lustre. ୯। ଶାଖା—9. Bough; branch. ୧୦। ମଣିଆ ଶସ୍ତାଦର ଶାଖା—10. The prong

Digitized by srujanika@gmail.com

of a pointed weapon. ୧୧ । କାମଜ୍ୱର—11. Amorous fever; morbid excitement due to lust. ୧୨ । ତୁଳସୀ—12. Holy Basil. ୧୩ । ଜଡ଼ଘଣ୍ଟିଆ ଲତା—13. A kind of creeper; Gloriosa Surperba. ୧୪ । ମୟୂର, କୁକୁଡ଼ା ଆଦି ପକ୍ଷୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଉଠିଥିବା ପକ୍ଷଗୁଚ୍ଛ ବା ଜଟା—14. Tuft of feathers on the heads of peacock and other birds. ୧୫ । ପ୍ରକାଶ; କିରଣ (ହି· ଶ)—15. Ray of light. ୧୬ । ବସ୍ତ୍ରର ଅଞ୍ଚଳ ବା କାନ୍ଥ (ହି. ଶ)—16; The end of the cloth. ୧୭ । ଗୋଡ଼ ଅଙ୍ଗୁଠିର ଅଗ୍ରଭାଗ (ହି. ଶ)—17. Tip of a finger of the foot. ୧୮ । ସ୍ତନର ଅଗ୍ରଭାଗ ବା ବୃନ୍ତ (ହି. ଶ)—18. Nipple. ୧୯ । ଗଛର ଚେର (ହି. ଶ)—19. Root. ୨୦ । ଅଗ୍ରଣୀ; କାଯୁକ (ହି. ଶ)—20. Leader. ୨୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି· ଶ)—21. Headman; chief person. ୨୨ । ମୂର୍ବା (ହି.ଶ)—22.Transveria Zeylanica (plant). ୨୩ । ଜଟାମାଂସୀ (ହି.ଶ)—23. Indian spikenard. ୨୪ । ବଣୁ (ହି. ଶ)—24. Orris root. ୨୫ । ଏକ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ (ହି. ଶ)—25. Name of a metre. [ଦ୍ର—ଏ ଦ୍ୱି ବିପ୍ର ଗାଦମାନଙ୍କରେ ୨୮ ଲଘୁମାତ୍ରା ଓ ଅନ୍ତରେ ଏକ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ; ସମ ଗାଦରେ ୩୦ ଲଘୁ ମାତ୍ରା ଓ ଅନ୍ତରେ ଏକ ଗୁରୁ ମାତ୍ରା ଥାଏ—ହି. ଶ] । ସ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଘୁଂ ଶିଖ;ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଜନ୍ମଇ) ଶିଖାଯୁକ୍ତା—(in a compound) Tufted (feminine).

ଶିଖାଇ ଦେଲ(ବା) ବୁଦ୍ଧି—ବି. ବ—ନିଜର ମସ୍ତିଷ୍କରୁ ଉତ୍ପାଦିତ ନ ଶିଖାଇଦେଲା(ବା) buddhi ହୋଇ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଉପଦେଶ ଶିଖିସେଦେଓୟାବୁଦ୍ଧି ସିଖାଇହୁଇବୁଦ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ ବୁଦ୍ଧି—Intelligence which is not one's own but derived from others; intelligence or plan of action due to tutoring by others. (ଦ୍ର—ଶିଖାଇଦେଲ ବୁଦ୍ଧି, ସାଙ୍ଗି-ଅଣିଲ ଉଅଣ—ଉଗ ।)

ଶିଖା(ଖେ)ଇବା—ବି. କି (ସଂ ଶିକ୍ଷ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତରୂପ)—୧। କୌଣସି ଶିଖାଇବା(ଖେ)ibā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶିକ୍ଷାଦେବା; କରାଇବା—ଶିଖାନ, ଶେଖାନ ସିଖଲାନା 1. To teach. (ଦ୍ର—ଅଜ କେ ଶିଖାଇଲୁ ରୁଷାକୁ ରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ।) ୨ । ଉପଦେଶ ଦେବା—2.To instruct; to advise. ୩। ଉପାୟ କରାଇବା—3. To teach a person the way to do a thing. ୪। (ମନାଇ) ବୁଝାଦେବା; ମନବୁଝି ବଦାଇବା—4. To instigste; to give bad advice. ୫ । ତାଲିମ କରିବା—5.To train. ୬ । (ଶିଖାଇଦେବା—ଅନ୍ୟକୃତ) ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା—6. To induce.

ଶିଖା କନ୍ଦ(ମୂଳ)—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ)—୧ । ପାଳଙ୍ଗମ (ହି. ଶ)—Śikhā kanda(mūla) 1. Turnip. ୨ । ଗାଜର (ହି· ଶ)—2. Carrot.

ଶିଖା ଛାଡ଼ିବା(ରଖିବା)—ଦେ.କି—ମସ୍ତକର ଅଂଶବିଶେଷରେ ଦୀର୍ଘ Śikhā chhārdibā(rakhibā) ବୃନ୍ତ ରଖି ଖିଅର ଦେବା—ଶିଖାଛାଡ଼ା ଶିଖାଛୋଡନା To leave out a tuft of long hair at one part of the head after shaving.

ଶିଖାଣ—ଦେ. ବ (ସ. ଶିକ୍ଷ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତରୂପରୁ)—୧ । ବତାଇବା—Śikhāṇa 1. Tutoring. ୨ । ଅଧ୍ୟାପନା—ଶିକ୍ଷା ଶିକ୍ଷା ସିଖାବଟ 2. Teaching. ୩ । ଉପଦେଶ—3. Instruction. ୪ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରବୋଚନା—4. Instigation of another person. ୫ । ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା—5. Education.

ଶିଖାଣିଆ—ବିଣ. ବ—୧ । ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମନ୍ଦ ପରାମର୍ଶ ଦଏ-Śikhāṇiā 1. Instigating giving evil advice. ଶିକ୍ଷାଦାତା ଶିଖାନେବାଲା ୨ । ଅନ୍ୟର ଉପଦେଶରୁ ସିଖାନ ଶିଖୀହୁଇ ପ୍ରାପ୍ତ –2. Due to another's advice; learnt from another. (ଯଥା—ଶିଖାଣିଆ ବୁଦ୍ଧି ।) ବି. ବ—ମନ୍ଦ ଉପଦେଶଦାତା—ବୁଦ୍ଧିଦାତାଲୋକ ସିଖାନେବାଲା Evil adviser.

ଶିଖା ତରୁ—ସଂ. ବ—ପିଲ୍ଲସଜ୍ଜ; ପାପରୁଗା (ହି. ଶ) Śikhā taru Lampstand.

ଶିଖାଧ(ଧା)ର—ସଂ. ବ (ଶିଖା+ଧୃ ଧାତୁ+ଡ଼. ଅ)—Śikhādha(dhā)ra ୧ । ମୟୂର (ହି. ଶ)— Peacock. (ଶିଖାଧାରକ—ଅନ୍ୟ ବ·ରୂ।) ୨ । ମଞ୍ଜୁଘୋଷ (ବୁଦ୍ଧଦାଦ)—(ଶିଖାଧର—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Manjughosha. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ଶିଖା ଅଛି—Having a tuft; tufted.

ଶିଖା ଧାରଣ—ସଂ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ)—ମସ୍ତକରେ ଦୀର୍ଘ ରଖିବା—Śikhā dhāraṇa Growing a long tuft on the head.

ଶିଖା ପାଶ—ସଂ. ବ (ଶିଖା+ବହୁଲାର୍ଥେ ପାଶ ଭୁଲ. ହେୟପାଶ)—Śikhā pāsa ଦୀର୍ଘ—A fine tuft of hair on the head; pigtail.

ଶିଖାପିତ୍ତ—ସଂ. ବ—ହାତର ଓ ଗୋଡ଼ର ଫୁଲା ଓ ଜଳାଘୋଡ଼ା ସହିତ Śikhāpitta (ହି.)ଶ)—A disease accompanied by swelling and burning sensation of the foot and hand.

ଶିଖାବତୀ—ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—'ଶିଖାବାନ୍'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Śikhābatī Śikhāban. ସଂ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୂର୍ବା—Sansveria Zeylanica.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଖାବନ୍ଧନ—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଚୁଟିରେ ଗଣ୍ଠି ପକାଇବା ବା ଜଟ-
Śikhā bandhana ଘାରିବା—Tying of the
(ଶିଖାବନ୍ଧ—ବଣ) tuft of hair of the head into a knot or chignon.

ଶିଖାବର—ପ ବ (ଶିଖା+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ବର)—ପଣସବୃକ୍ଷ (ହି.ଶ)—
Śikhābara Jack fruit tree.

ଶିଖାବଳ—ସଂ ବ (ଶିଖା+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ବଳ ଭୁଲନାରେ ବଳାବଳ)-
Śikhābaḷa ୧ । ଶିଖୀ; ମୟୂର—1. Peacock ୨ । ପଣସବୃକ୍ଷ [ହି. ଶ]—2. Jack fruit tree

ଶିଖାବଳୀ—ସ.ବ—ମୟୂର ଶିଖା (ବଣକୋଷ)—Tuft of feathers
Śikhābaḷī on the head of a peacock.

ଶିଖାବାନ୍—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ଶିଖା+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ଶିଖାବତ୍
Śikhābān ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—ଶିଖା ବଣିଷ୍ଟ—Having
(ଶିଖାବତ୍—ଷ୍ଟୀ) a tapering point or tuft ସଂ. ବ—
୧ । କେତୁଗ୍ରହ—1. The Dragon's tail or the Decending node ୨ । ଅଗ୍ନି—2. Fire, ୩ । ଚଉକ ବୃକ୍ଷ; ଚଉ। ଗୁଳ—3. The leadwort plant. ୪ । ମୟୂର (ହି. ଶ)—4. Peacock.

ଶିଖା ବୃକ୍ଷ—ସଂ ବ—ପାପରୁଖା; ଚିଲସଜ [ହି. ଶ]—
Śikhā bṛuksha Lampstand

ଶିଖାବୃଦ୍ଧି—ସଂ ବ[ଶିଖା ପର ବୃଦ୍ଧି ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ ହି]—୧। ପ୍ରତ୍ୟହନ
Śikhābṛuddhi ବଢ଼ୁଥିବା ସୁଧ; ଚକ୍ରବୃଦ୍ଧି ସୁଦ[ହି. ଶ]—
1. Compound interest; interest which goes on accumulating every day. ୨। (ହିନ୍ଦୁ ଦୃଢ଼) କାଯିକାବୃଦ୍ଧି; ମୂଳଧନ ନଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟହନ ଯେଉଁ ସୁଧ ଲଭ ହୁଏ (ବଣକୋଷ)—(Hindu Law) Interest which accrues daily without affecting the capital.

ଶିଖାଭରଣ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶିଖା+ଅଭରଣ)—୧ । ମୁକୁଟ
Śikhābharaṇa (ହି. ଶ)—1. Crown; coronet. (ଶିଖାମଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Chief person.

ଶିଖା ମୁଣ୍ଡନ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୁଣ୍ଡର ଲମ୍ବା କେଶକୁ ନାଃଶେଷ
Śikhā muṇḍana କରି ଶିଅର ଦେବା—Shaving of the head without leaving a tuft or lock; complete tonsure.

ଶିଖା ମୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ.କି (ସ.ଶିଖାମୁଣ୍ଡନ)—ଶିଖାମୁଣ୍ଡନ କରିବା—
Śikhā muṇḍā(ṇḍe)ibā To have the head shven
শিখামুঁড়ান শিখামুড়না without having a lock.
[ଦ୍ର—ଲୋକେ ଉଦ୍ଯାପନ୍ନ ବାଳକର ଶିଖା ମୁଣ୍ଡାନ୍ତି, ଉଦ୍ଯାର ଅନ୍ୟ ଲୋକର ଶିଖା ମୁଣ୍ଡି ଦଏ ।]

ଶିଖା ମୋଚନ—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶିରାର ଗଣ୍ଠି ଫିଟାଇବା—
Śikhā mochana Untying of the knot or chignon of hair of the head.

ଶିଖାଳ—ସଂ. ବ (ଶିଖା+ଅଳ ଅର୍ଥରେ ଳ)—ମୟୂର (ବଣକୋଷ)—
Śikhāḷa Peacock.

ଶିଖାଳୁ—ସଂ.ବ—ମୟୂରର ଶିଖା (ବଣକୋଷ)—Tuft of feather
Śikhāḷu on the head of the peacock.

ଶିଖା ଶିଖି—ଦେ. ବ (ସଂ ଶିକ୍ଷା)—୧ । ନାନା ବଦ୍ୟା ଶିଖାଇବା
Śikhā śikhi ତର୍ମ—1. Teaching of many kinds of
ଶିଖାଶିଖି ଶିକ୍ଷାପଢ଼ା knowledge. ୨ । ବହୁବାର ଶିକ୍ଷା ଦେବା କର୍ମ—2. Teaching many a time. ୩ । ଚୁଗୁଲ—3. Backbiting. (ଦ୍ର—ଉପଦାଙ୍କ ଶିଖା.ଶି ! ଉଦାହ. ଶିଖାଶିଖି କାନ୍ଦୁ ଶୁଣି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ-ସଂଗୀତ) ୪ । (ମନ୍ଦାର୍ଥ) ଅନ୍ୟକୁ କୁଶିକ୍ଷା ଦେବା—
4. (Bad sense) Tutoring a person; giving bad advice.

ଶିଖିକଣ୍ଠ—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍.)—୧ । (ଶଖିନ୍+କଣ୍ଠ) ମୟୂର କଣ୍ଠ-
Śikhikaṇṭha 1. The neck of the peacock. ୨। ଶିଖିର କଣ୍ଠର କଣ୍ଠି ପର କଣ୍ଠି ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ ହି)—ନୁଉଥ୍ଲା—Blue vitriol; sulphate of copper. ସଂ. ବଣ—ମୟୂରର କଣ୍ଠ ସଦୃଶ—Resembling the neck of the peacock. ସଂ. ବ—୧ । ନୁଉଥ୍ଲା (ହି. ଶ)—
1. Blue vitriol. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ନୀଳ ରତ୍ନ—(ଶିଖିଗ୍ରୀବା—ବଣ. ଷ୍ଟୀ) (ହି. ଶ)—2. A kind of sapphire.

ଶିଖିଧ୍ୱଜ—ସଂ. ବ—୧ । (ଶିଖିନ୍+ଧ୍ୱଜ=ଚିହ୍ନ; ବହୁବ୍ରୀ ହି)—
Śikhidhwaja ଦେବ ସେନାପତି କାର୍ତ୍ତିକେୟ—God Kārttikeya ୨ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଧୂମ୍ର; ଧୂଆଁ—2 Smoke ସ. ବଣ—ଯହିଁରେ ମୟୂରର ବା ଅଗ୍ନିର ଚିହ୍ନ ଅଛି—Bearing the symbol of fire or peacock.

ଶିଖିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶିଖିନ୍+ଈ)—୧ । ମାଈ ମୟୂର—1. Peahen. ୨ । ମାଈ କୁକୁଡ଼ା—2. Hen. ୩ । ମୟୂର-ଶିଖା ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)—3. Celosia Cristata (Apte).

ଶିଖିପୁଚ୍ଛ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୟୂରର ଲାଞ୍ଜ; ତତ୍ର କଥିତ ଲାଞ୍ଜ—
Śikhipuchchha The tail of a peacock; the
ଶିଖିଚଦ୍ଦ୍ରକା } ଅନ୍ୟରୂପ tail feather of a peacock.
ଶିଖିବର୍ହ

ଶିଖିପ୍ରିୟ—ସଂ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜଙ୍ଗଲ ବରବୋଳ (ହି. ଶ)—
Śikhipriya The wild Jujube plant.

ଶିଖିବର୍ଦ୍ଧକ—ସ. ବ (ଏହା ଉଦରସ୍ଥ ବର୍ଦ୍ଧକ ଥିବାରୁ)—କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ; ଘାଣ୍ଟି-
Śikhibarddhaka ବଗାରୁ—Pumpkin; Cucurbita Pepo; Benincasa Cerifera.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଖିବା—ଦେ. କି (ସ. ଶିକ୍ଷ୍ ଧାତୁ)—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବା—1. To acquire knowledge in any matter ୨ । ଶିକ୍ଷା ପାଇବା—[ଶିଖା(ଖେ)ହେବା—ଶିକ୍ଷନ୍ତରୂପ] 2. To be educated. [ଉ—ଶିଖୁଛି ମାରବେ ସେ ମଡ଼ା ଅଗୁରୁବଦ୍ୟା ଜଣେ ଜଜଠାରୁ—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବଜ୍ରମାବତ୍ୟ ।] ୩ । ବଦ୍ୟାଦ ଅଯୃତ୍ତ କରିବା—3. To learn; to master. ୪। ତାଲିମ ହେବା—4. To be trained. ୫। ଅଭଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିବା—5. To gain experience. ୬ । କୌଣସି ବିଷୟ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା—6. To practise a thing.

ଶିଖିବାହନ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କାର୍ତ୍ତିକେୟ— Śikhibāhana Kārttikeya. (ଶିଖିବାହନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବଣ. ପୁଂ—ମୟୂରାରୋହୀ—Riding on a peacock.

ଶିଖିବ୍ରତ—ସ. ବ—ବ୍ରତବିଶେଷ—A sort of religious Śikhibrata penance. [ତ—ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣରେ ଅଛି ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟହ ଉଷାରେ ଏକବାର ସ୍ନୋଜନ କରି ଏ ବ୍ରତ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଯାଏ । ବ୍ରତ ସମାପ୍ତ ହେଲେ କପିଳା ଧେନୁ ଦାନ କରିଯାଏ । ଏ ବ୍ରତାନୁଷ୍ଠାତାଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧ ସ୍ନୋକକୁ ଗତ ହୁଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ଶିଖିମଣ୍ଡଳ—ସ. ବ—ବରୁଣ ବୃକ୍ଷ—A tree, Crataeva Śikhimaṇḍala Religiosa.

ଶିଖିଯୂପ—ସ. ବ—ଶାଳାସ୍ଥ ନାମକ ମୃଗ (ହି. ଶ)— Śikhijūpa A kind of deer.

ଶିଖିଶିଖା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ଶିଖିନ୍+ଶିଖା)—୧ । ମୟୂରର ଶିଖା ବା ମସ୍ତକରେ ଥିବା ପକ୍ଷଗୁଚ୍ଛ—1. The tuft of feathers over the head of a peacock. ୨ । ଅଗ୍ନିଶିଖା; ଅଗ୍ନିର ଜ୍ୱଳନ୍ତା ଧାତୁ— 2. The flame of a burning fire. [ଉ—ପୁଉଘଃକୁ ଶିଖିଶିଖା ପାଖରେ ରଖି ଶୀତ୍କାରଦେବା ଏବଂ ସହ୍ୟଲ ରେ—ଜହତ୍ପଦ୍ମି. ବଶୋପ୍ତରଙ୍ଗ ଘ-ଗୀତ ।]

ଶିଖିଶୃଙ୍ଗ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚମରମୃଗ (ହି. ଶ)— Śikhiśṛṅga Spotted deer.

ଶିଖୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶିଖା+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ଶିଖିନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଶିଖା ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having a Śiqhā. ୨ । ଚୁଟିଆ—2. Having a pigtail or tuft. ୩ । ଚୁଳିଆ—3. Having a hump or humps. ସଂ. ବ—୧ । ଅଗ୍ନି—1. Fire. ୨ । ମୟୂର—2. Peacock. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣ—3. A Brāhmaṇa. ୪ । ବୃଷ; ଷଣ୍ଢ—4. Bull. ୫ । ଅଶ୍ୱ—5. Horse. ୬ । ପର୍ବତ—6. Mountain. ୭ । ଶର; ବାଣ—7. Arrow; dart. ୮ । ବୃକ୍ଷ— 8. A tree. ୯ । ରୁହୁଡ଼ା—9. Cook. ୧୦ । ମେଥି— 10. Trigonella Faenum Graecum. ୧୧ । ସ୍ଥଳପଲଅଶାଗ—11. A pot herb; Marselia Quadrifoliata. ୧୨ । ଚତ୍ରଚଗୁଲ (ଧଳା ଓ କାଳ)—12. A herbacious plant; Plumbago Zeylancia and Rosea. ୧୩ । କେତୁଗ୍ରହ— 13. The descending node; the Dragon's tail ୧୪ । ଏକ ପ୍ରକାର ସାରସ ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ)—14. A kind of crane. ୧୫ । (ଅର୍ଦ୍ଧ • ପ୍ରକାର ଥିବାରୁ) ତିନ ସଂଖ୍ୟା (ହି. ଶ)—15. The number three. ୧୬ । ଦୀପ (ହି. ଶ)—16. Lamp. ୧୭ । ପିତ୍ତ (ହି. ଶ)—17. Bile. ୧୮ । ଧୂମକେତୁ [ହି. ଶ]—18. Comet. ୧୯ । ଶତାବରୀ [ହି.ଶ]— 19. Asparagus Racemosus. ୨୦ । ଜଟା-ଧାରୀ ସାଧୁ [ହି. ଶ]—20. An anchorite with matted locks. ୨୧ । ନାଗ ବିଶେଷ [ହି. ଶ.]— 21. Name of a mythological serpent. ୨୨ । ଇନ୍ଦ୍ର [ହି. ଶ]—22. God Indra. ୨୩ । ବଗ [ହି. ଶ] —23. Paddy bird. ୨୪ । ଅପାମାର୍ଗ [ହି. ଶ]—24. Achyranthes Aspera. ୨୫ । ଶୂକ ଶିମ୍ବୀ; ବାଇଗଙ୍ଗ [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—25. Cowhage. ୨୬ । ବିଷ ବିଶେଷ [ହି. ଶ.]— 26. A kind of poison. (ଶିଖିଘ୍ନ—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶିଖୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂ. ଶିକ୍ଷ ଧାତୁ) —୧ । ଯେ ଶୀଘ୍ର କୌଣସି Śikhuā ବିଦ୍ୟା ଶିଖି ପାରେ—1. Apt to learn any thing ବୁଦ୍ଧିମାନ ହୋନହାର in a short time. ୨ । ଯେ ଲୋକକୁ ସତ୍ପ (ଶିଖେ[ଖୋ]ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରାମର୍ଶ ବିଦ୍ୟ—2. Giving bad ଯେ ଶିକ୍ଷା ଦେୟ ଶୋଖାନେ ବାଲା advice to people. ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଖେଳ—A kind of game

ଶିଖେ ଶିଖେ—ଦେ.କି. ବିଣ—ଗଛର ବା ପାହାଡ଼ମାନଙ୍କର ଅଗ୍ରଭାଗରେ Śikhe Śikhe —Along the top or summit (ଯଥା, ଶିଖାୟ ଶିଖାୟ ସିଖାୟୋମେ ସେପ ପାହାଡ଼ ଶିଖେ ଶିଖେ ଚରୁଛି)

ଶିଗ୍ରୁ—ସଂ. ବ—(ଶି ଧାତୁ=ଗାଢ଼ଣ କରିବା+କୁ. ରୁ; ଗ ଅଗମ; Śigru ଯାହା ସ୍ପର୍ଶରୁ ଗାଢ଼ଣ କରେ) —୧ । ଶୋଜ୍ଞନ; ସଜନା (ଗଛ)—1. Horse radish; Hypernathera Moringa (tree). [ଦ୍ର—ଏହା ଶ୍ୟାମ, ଶ୍ୱେତ ଓ ରକ୍ତ ଭେଦରେ ୩ ପ୍ରକାରର; ସଜନା (ଦେଶ) ।] ୨ । ଶାକ (ହି.ଶ.)—2. Pot herb; kitchen herb.

ଶିଗ୍ରୁଜ—ସଂ. ବ.—ସଜନା ବୀଜ— Śigruja The seed of morninga bean.

ଶିଙ୍ଖାଳୁ—ପ୍ରାଦେ (ଉଡ଼ିଆ) ବ—ନୀଚ ଶୂଦ୍ର ଜାତିଆ— Śiṅkhāḷu A low class of labourers.

ଶିଙ୍ଗ(ଙ୍ଘ)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶୃଙ୍ଗ)—୧ । ପଶୁଥରଙ୍କ ଶୃଙ୍ଗ; ବରାଣ- Śiṅga(ṅgha) 1. Horn. [ଉ—ଗୋରୁଙ୍କ ଶିଙ୍ଗ ଧରି ଶିଙ୍ଗ ସିଂଗ ନାଚେ; ଚୂଲନ୍ତି ଅଗ୍ନି ଜାହେ ଜାହେ—ପ୍ରାଚୀଗ୍ରନ୍ଥ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଳା ।] ୨ । (ସଂ.ଶୂଚ)—ଗହମ,ଯବ ଓ ବାଲୁଙ୍ଗା ଧାନ ଆଦର ଅଗରେ ବାହାର ଥିବା କୁଞ୍ଚ ପର ଶିଖା—2. The awn or the beard or needle-like filaments at the end of a grain of wheat, paddy or barley.

[ଦ୍ର—ସଂ. 'ଶୃଙ୍ଗ'ର ଅପଭ୍ରଂଶ 'ଶିଙ୍ଗ'; ଏହାପର ଅନ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ (ଯଥା—ଘୃତରୁ ଘିଅ, ମୃଗରୁ ମିଅଁ, ପୃଷ୍ଠରୁ ପିଠି)ରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ ଏକ ସମୟରେ ସ୍ୱର 'ର୍' ବର୍ତ୍ତି ରହିଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣ 'ରୁ' ସର ନ ହୋଇ 'ର୍'ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିଲା । ପୁଣି କେତେକ ସଂସ୍କୃତ ର୍— ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦର 'ର୍' ଉଚ୍ଚାରଣ ବଶିଷ୍ଟ ଓଡ଼ିଆ ଅପଭ୍ରଂଶ ପ୍ରୟ ଅଛ :—ଗୃହସ୍ଥ=ଗୁରୁସ୍ତ; କୃଷ୍ଣ=କୁଷ୍ଣ ।] [ଦ୍ର—ଶିଂଘ(ଘ) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—Śinga(gha) etc (see)

ଶିଙ୍ଗ(ଙ୍ଘ,ଙ୍ଗା,ଙ୍ଗ,ଙ୍ଗି,ଙ୍ଗେ,ଙ୍ଗେ)ଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସଂ· ଶୃଙ୍ଗାଟକ)—Śiṅga(ṅgha,ṅgā,ṅgā,ṅghi,ṅgi,ṅghi,ṅghe, ଶିଙ୍ଗଡ଼ା—ṅghe)ṛḍā (ଦେଶ)—Śiṅgaṛḍa. (See)

ଶିଙ୍ଗା(ଙ୍ଘ)ଡ଼ା ହାର—ଦେ. ବ—ଶିଂଗଡ଼ାହାର (ଦେଶ) Śiṅgā(ṅghā)ṛḍā hāra Śiṁgaṛḍāhāra. (See)

ଶିଙ୍ଗ(ଘା) ଇତ୍ୟାଦି—ଦେ ବ—ଶଂଗା(ଘା) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Śiṅg(aṅgha) etc Śiṁgā(ghā) etc. (See)

ଶିଙ୍ଗାର ହାର—ଦେ, ବ (ସଂ. ଶୃଙ୍ଗାରହାର)—ଶିଂଗଡ଼ାହାର (ଦେଶ) Śiṅgāra hāra Śiṁgaṛḍā hāra. (See)

ଶିଙ୍ଗି(ଙ୍ଘି)ଶୂଳା—ଦେ. ବଣ—ଟିଙ୍ଗିଶୂଳା (ଦେଶ) Śiṅgi(ṅghi)śūḷā Ṭiṅgiśūḷā. (See)

ଶିଙ୍ଘ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଆଘ୍ରାଣ କରିବା— Śiṅgha (root) To smell.

ଶିଙ୍ଘାଣ—ସଂ. ବ (ଶିଙ୍ଘ୍ ଧାତୁ=ଆଘ୍ରାଣ କରିବା+କର୍ମ· ଅନ)—Śiṅghāṇa ୧ । ଲୌହ ମଳ—1. Rust of iron. ୨ । ନାସାମଳ; ଶିଙ୍ଘାଣି—2. Snot; mucus of the nose. ୩ । କାଚପାତ୍ର—3. Glass pot. ୪ । ଶ୍ମଶ୍ରୁ (ହି. ଣ)—4. Beard. ୫ । ସ୍ଫୀତ ଅଣ୍ଡକୋଷ (ହି. ଣ)—5- Swollen testicle; hydrocele.

ଶିଙ୍ଘାଳ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଶୃଙ୍ଗବଶିଷ୍ଟ (ହରିଣ ବା ଶମ୍ବର)—Śiṅghāḷa Horned (male antelope). शिंगाल सिंगवाला

ଶିଙ୍ଘିଣୀ—ସଂ· ବ (ଶିଙ୍ଘ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଇନ୍+ଈ)—୧ । ନାକ ପୁଡ଼ (ବ୍ରହ୍ମକୋଷ)-1. Nostril. ୨ । ନାକ (ହି. ଣ)—2. Nose.

ଶିଙ୍ଘିତ—ସଂ. ବଣ (ଶିଙ୍ଘ୍ ଧାତୁ=ଆଘ୍ରାଣ କରିବା+କର୍ମ· ତ)—Śiṅghita ଆଘ୍ରାତ—Smelt.

ଶିଜୁ(ଝୁ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ସିଜ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Śiju(jhu) (etc) Siju etc. (See)

ଶିଜୁ(ଝୁ) ସୋଲ(ଲ୍ହ)—ଦେ. ବ—ପୁରୁଣା ସିଜୁ ଗଛର ଖଲ, ଯାହା Śiju(jhu) sola(lha) ଖୁବ୍ ଢାଲୁଆ ଥିବାରୁ ଜାଲର ଅଗରେ ଶୀଜରେଶୋଳା ବନ୍ଧାଯାଏ ଓ ଜାଲକୁ ଗଭୀର ଜଳରେ ରଖାଯାଇ खीजका कोंढिला ହେଉଛି—The bark of old Euphorbia tree used as floats for fishing nets.

ଶିଞ୍ଜ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଅବ୍ୟକ୍ତ ମଧୁର ଧ୍ୱନି କରିବା— Śiñj (root) To utter sweet inarticulate sound.

ଶିଞ୍ଜ(ଞ୍ଜା)—ସଂ. ବ (ଶିଞ୍ଜ ଧାତୁ=ଅବ୍ୟକ୍ତ ମଧୁର ଧ୍ୱନି କରିବା+ Śiñja(ñjā) ଅ; ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଶିଞ୍ଜିତ (ଦେଶ)—Śiñjita. (See)

ଶିଞ୍ଜି(ଞ୍ଜି)କା—ସଂ. ବ—କଟିଧନ୍ଦ; ଅଣ୍ଟାପୁତା (ହି. ଣ) Śiñj(ñji)kā Waist-chain.

ଶିଞ୍ଜନ—ସଂ· ବ (ଶିଞ୍ଜ ଧାତୁ=ଅବ୍ୟକ୍ତ ଧ୍ୱନି କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—Śiñjana ୧ । ଅବ୍ୟକ୍ତ ମଧୁର ଶବ୍ଦ—1. A sweet and indistinct sound. ୨ । ଅଳଙ୍କାରର ମଧୁର ଝଙ୍କାର ବା ଧ୍ୱନି—2. Tinkling of ornaments, clanging.

ଶିଞ୍ଜିତ—ସଂ· ବଣ (ଶିଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ=ଅବ୍ୟକ୍ତ ଧ୍ୱନି କରିବା+ Śiñjita କର୍ତ୍ତରି. ତ)—୧ । ମୃଦୁର; ଶବ୍ଦ କରୁଥିବା—1. Resounding. ୨ । ମଧୁର ଝଣ ଝଣ ଶବ୍ଦକାରୀ—2. Tinkling. ସଂ· ବ-୧ । (ଭାବ. ତ) ଅବ୍ୟକ୍ତ ମଧୁର ଧ୍ୱନି—1. Sweet indistinct sound. ୨ । ଅଳଙ୍କାରାଦିର ଝଣ ଝଣ; ରୁଣୁଝୁଣୁ ନାଦ—2. The tinkling of ornaments. ୩ । (+କର୍ତ୍ତରି ତ) ଧନୁର୍ଗୁଣ—3. The cord of a bow; bow string. ୪ । ନୂପୁର—4. Tinkling anklet ୫ । ବଳୟ—5. A large ring.

ଶିଞ୍ଜିନୀ—ସ. ବ—(ଶିଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧। ଧନୁର୍ଗୁଣ Śiñjinī 1. Bow string ୨ । ନୂପୁର—2 Tinkling anklet. ୩ । ମୁନ୍ଦ; ମୁନ୍ଦଥ—3. Ring ସ. ବଣ ଶିଞ୍ଜୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Śiñjī.

ଶିଞ୍ଜୀ—ସ. ବଣ. (ଶିଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍, ଶିଞ୍ଜିନ୍ ଶବ୍ଦ)—ମଧୁର Śiñjī ଶବ୍ଦକାରୀ—Tinkling; clanging (ଶିଞ୍ଜିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶିଠ· ଦେ. ବ—୧ । ଶିଠା (ଦେଶ)—Śiṭhā (See) ୨ । ଶିଠ Śiṭa (ଦେଶ)—2. Śiṭha (See).

ଶିଠା—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଶିଠା (ଦେଶ)— Śiṭā Śiṭhā (See)

ଶିଠ—ଦେ. ବ·—ଶିଠା (ଦେଶ)—Śiṭhā (See). ଗାଦେ Śiṭha (ଗଡ଼ଜାତ· ବ—(ସଂ· ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—୧ । ସ୍ୱଜାତି ଉଆସର ଓ ଗୋରବ ରକ୍ଷାବଧାରକ କର୍ମଗୁଣ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟାରୁ ଉଚ୍ଚସ ପଦ ବଦ୍ଧ ବଥା କରେ—An officer of a Rājā's household who is in charge of:

Digitized by srujanika@gmail.com

the palace and granary.
[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅସ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ଲେଖାଲେଖି କରନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ କରଣ ବୋଲୁଯାଏ ।] ୨ । ଦୂତ—2. Messenger [ଉ—କେ ଦ୍ୱାର ଶିଠ ପେଟିଲେ, କେହୁ ଆସଣେ ଅସିଲେ· ବ୍ରଜନାଥ ସମ୍ବରଡରଙ୍ଗ] ଗାଦେ (କଲ୍ପନାଲ) ବ (ସଂ· ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାଷା)—ଓଡ଼ିଆଭାଷା—The Oriya language

ଶିଠା—ଦେ· ବ· (ସଂ. ଶିଷ୍ଟ, ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ, ଅଳ ଷ୍ଟ ଜମା ଙ୍କାଟ୍ଟ)—୧ । ତେଲ୍ ଆଦର ତାଣ୍ଡି—1. The sediment of the oil left at the bottom of a pot; dregs ୨ । ମହୁ ଶିଠା; ମହମ—2.Wax. ୩ । ଗ୍ରଙ୍ଗ ଆଦ ଛଣାଯିବା ପରେ ଛଣା କନାରେ ରହିଯିବା ଶଦଡ଼ା ବସ୍ତୁ -ଝ. Refuse left after sifting pasted ganja leaves. ୪ । ଦ୍ରବ୍ୟାଦର ବର୍ଜ୍ଜାସ୍ୟ ଅଂଶ—4. Dregs; refuse. ଦେ· ବଣ—ମହୁ ଶିଠାପର ବବର୍ଣ୍ଣ—Pale as wax:discoloured; wan. [ସଥା—ତା ମୁହଁ ଟିଠା ପଡ଼ି ଗଲ୍ଲଣି]

ଶିଠି(ଠ)କରଣ—ଦେ· ବ—୧ । ରଜାଙ୍କ ଜୁଅର ଓ ଖମାଚରକର୍ମଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ—ଶିଠ ଓ କରଣ—1 The two officers namely Śiṭha and Karaṇa of a Raja's palace and granary. ୨ । ଶେଠ କରଣ (ଦେଖ)—2 Śeṭha karaṇa (See)

ଶିଣ୍ଡାକି—ସଂ· ବ·—ମୂଳାସଡ଼ର ରସରେ ବେଶର ଓ ଲ୍ୱଣ ମିଶାଇ ଜମା ବେଶରରେ ଗୁଡ଼ୁଳ ଚୂନା ପକାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା କାଞ୍ଜି (ହି· ଶ)—A sour gruel used as curry. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ଏହା ରୁଚକାରୀ, ସ୍ମରୁପାକ, କଫକର, ପିତ୍ତକର ଅଟେ—ହି· ଶ)

ଶିତପୁଟ—ସଂ· ବ ୧ । ବଘୁଡ଼ ଜାତୀୟ ପଶୁ ବିଶେଷ—1. A species of cat-like animal. ୨ । କୃଷ୍ଣ ଭ୍ରମର—2. Black bee. ୩ । ହରଣ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Deer. ୪ । ପଶୁ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. Beast.

ଶିତ —ସଂ ବଣ (ଶି ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ତ)—୧ । ଶାଣିତ—1. Whetted; sharpened. ୨ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ—2. Sharp. ୩ । କ୍ଷୀଣ; କୃଶ—3 Slender; lean. ୪ । ଦୁର୍ବଳ—4. Weak. ୫ । କ୍ଷୟ ପ୍ରାପ୍ତ—5. Decayed waned. ୬ । ପତଳା—6 Thin. ୭ । ମୂଳଥ—7. Sharp pointed. ସଂ· ବ ୧ । (ନାମ) ବଧାମିତ୍ରଙ୍କ ପୋଷର ଏକ ଋଷି (ହି· ଶ) —1.Name of a sage. ୨ । ବୃଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Bull. ୩ । ରଜତ; ରୌପ୍ୟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Silver. ଗ୍ଭା. ବ. ଓ ବଣ (ସଂ ଶୀତ)—ଶୀତ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)—Śīta etc (See).

ଶିତକର—ସଂ ବ—କର୍ପୂର (ବ୍ରହ୍ମବର୍ଦ୍ଧଣ)
Śitakara Camphor

ଶିତଖଣ୍ଡ—ସଂ· ବ·—ସାଚ (ଦ୍ରବେଦ୍ରବ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Śita khaṇḍa Powdered sugar

ଶିତଦ୍ରୁ—ସ. ବ—(ଶିତ=ଶୀତ ଜ୍ୱରରେ+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ=ଗମନକରିବା କର୍ତ୍ତୃ· ରୁ)—ଶତଦ୍ରୁ (ଦେଖ)—
Śitadru Śatadru (See).

ଶିତ ନର୍ଗୁଣ୍ଡୀ—ସ· ବ—୧ । ସେଫାଳିକା (ହି· ଶ)—1. Nyctan-thes flower. ୨ । କଳା ବେସୁନିଆ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. The black variety of Vitex Trifolia.
Śita nirguṇḍī

ଶିତ ପର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ—(ବହୁଗ୍ରୁ ହୁ)—ମୁଥା [ହି· ଶ]—
Śita parṇṇa Bulbous grass root.

ଶିତବ(ବା)ର—ସ· ବ—ଶତାବଗ୍ଭ (ହି· ଶ)—
Śitaba(bā)ra Asparagus Racemosus

ଶିତଲା—ଗ୍ଭାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ବ.—(ସ. ଶୀତଳା)—ଓଳାଉଠା, ବସନ୍ତ ଓ ଗୋମଡ଼କ ଆଦ ଲଗିଲା ବେଳେ ପଣା ଭୋଗ କର ଗ୍ରାମ ବାଣ୍ଡରେ ଢାଳ ଦେବା କର୍ମ୍ମ—The act of pouring on a public road the sugared drink after it is offered to the Goddesses of cholera, small pox and cattle pestilence during their prevalence.
Śitalā

ଶିତଲା ମା—ଗ୍ଭାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—(ସ. ଶୀତଳା+ମାତା) ବସନ୍ତ ରୋଗ—Small-pox.
Śitalā mā

ଶିତ ଶାକ—ସ. ବ—ଶାଳଞ୍ଚ ବା ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗ—An aquatic pot herb; Alternanthera Sesseles.
Śita śāka

ଶିତ ଶୁକ—ସ. ବ—(ଶିତ=ଗ୍ଭାଣ୍ଡ ଅଟେ ଶୁକ ଯାହାରୁ; ବହୁଗ୍ରୁ ହୁ)—୧ । ଗହମ; ଗୋଧୂମ—1. Wheat. ୨ । ଯବ—2. Barley.
Śita śuka

ଶିତସାର—ସ. ବ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—(ଶିତ=ଶୀତ ଅଟେ ସାର ଯାହାର, ବହୁଗ୍ରୁ ହୁ)—୧ । ଶାଳଞ୍ଚ; ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗ—[ସିତଶାର—ଅନ୍ୟରୂପ] 1.A kind of pot herb;Alternanthera Sessilis. ୨ । ବେଜ ଗଛ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Diospyrus Embryopteris (tree).
Śitasāra

ଶିତା—ସ· ବ—ଳବାଡ; ଚଉ (ଦ୍ରବେଦ୍ରବ୍ୟ. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Śitā Sugar.

ଶିତାଦ୍ରିକର୍ଣ୍ଣୀ—ସ· ବ—ଧଳ ଅପରାଜିତା ଲତା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Śitādrikarṇṇī The white flowered variety of Aparājitā creeper.

ଶିତା ଫଳ—ସ. ବ.—ଅଡ (ହି· ଶ)—
Śitā phala Custard apple.

ଶିତାବର—ସ. ବ—୧ । ସୋମରାଜୀ [ହି· ଶ.]—1. Serratula Anthelmintica (plant and seed).
Śitābara

Digitized by srujanika@gmail.com

୨। ସୁନୁସୁନଆ ଶାଗ—2.Blepharis Edulis (pot-herb). ୩। ଶତାବରୀ [ହି. ଶ]—
3. Asparagus Racemosus.

ଶିତ—ସ. ବଣ—(ସି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣପୁକ୍ତ—
Śiti 1. Black: ୨। ଶୁକ୍ଳ—2. White. ସ. ବ—୧। କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ—1. Black colour. ୨। ଧଳା ରଙ୍ଗ—2. White colour. ୩। ଭୂର୍ଜ ପତ୍ରର ଗଛ—[ବିଶ୍ୱକୋଷ]—3. The birch tree.

ଶିତ କଣ୍ଠ—ସ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀ.); ଶିତ=କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ କଣ୍ଠ ଯାହାର)—
Śiti kaṇṭha ୧। ମାଲକଣ୍ଠ; ଶିବ; ମହାଦେବ—1. Śiva. ୨। ମୟୂର—2. Peacock. ୩। ଦାତ୍ୟୁହ; ଛାତୁକ ପକ୍ଷୀ—3. The water-hen; Amaurornis Phaenicurus. ୪। ଚାତକ (ହି. ଶ.)—4. Pied crested cuckoo; swift. ୫। ନାଗ ଦେବତା—5. Serpent worshippeda as Deity.

ଶିତ ଚନ୍ଦନ—ସ. ବ—କସ୍ତୁରୀ (ହି. ଶ)—
Śiti chandana Musk.

ଶିତଚୂର—ସ. ବ—ସୁନୁସୁନଆ ଶାଗ [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—
Śitichāra Belpharis Edulis (aquatic pot-herb).

ଶିତଚ୍ଛଦ(ପକ୍ଷ)—ସ. ବ—(ଶିତ=ଶୁକ୍ଳ ଅଟେ ଛଦ=ପକ୍ଷ ଯାହାର; Śitichchhada (paksha) ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ହଂସ—Swan.

ଶିତିବ(ବା)ର—ସ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଜଳ ଭର୍ଦ୍ଦନକ ଅପୁଷ୍ପକ ଶାକ
Śitiba(bā)ra ବିଶେଷ; ସୁନୁଷଣ୍ଡିକ; ସୁନୁସୁନଆ ଶାଗ—
A pot herb; Blepharis Edulis; Marsilea Qauadrifoliata.

ଶିତିବାସାଃ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—[ଶିତି=କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ବାସଃ=ବସ୍ତ୍ର
Śiti bāsāḥ ଯାହାର; ଶିତି ବାସସ୍ ଶବ୍ଦ ୧୪। ୧୨)—
ବଳରାମର; ବଇଷ୍ଣବ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବୈମାତ୍ରେୟ ଭ୍ରାତା—
Balarāma; elder step-brother of Śrīkṛushṇa.

ଶିତ ମୂଳକ—ସଂ. ବ—ଉଶୀର; ବେଣାତେର [ହି. ଶ]—
Śiti mūlaka The root of Benā grass.

ଶିତରତ୍ନ—ସଂ. ବ—ନୀଳା [ହି. ଶ.]—
Śiti ratna Sapphire.

ଶିତ ସାରକ—ସଂ. ବ—(ଶିତ=କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ସାର=ଜଳୀୟ+କ)—ଗଜ; ତେନ୍ଦୁ—A kind of tree
Śiti saraka and its fruit; Diospyros Embryopteris; ebony.
[ଶିତ ସାର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶିତୁଲିଆ—ଦେ. ବ—ଦେହରେ ଓ ବିଶେଷତଃ ମୁଣ୍ଡରେ ଏକାଧିକ ସେ
Situliā ବାହାରିବା ବହୁ କଷ୍ଟପ୍ରଦ ବ୍ରଣ—[ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଦେଖା ଯାଏ ସେ, ଶୀତ ଋତୁ ଶେଷରେ ଓ ବର୍ଷା ଋତୁରେ ଦେହରେ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ବହୁତ ବ୍ରଣ ଉଠେ]—
Generalised furunculosis; multiple eruption of boils of varying sizes on the skin on different parts of the body.

ଶିଥିଳ—ସଂ. ବଣ.—(ଶ୍ଳଥ ଧାତୁ=ଢୁଙ୍କଳ ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇଲ;
Śithila ନଘାଟନ)—୧। ଶ୍ଳଥ; ଢିଲା; ନ୍ରୁଗୁଲା; ଲେଲ—
1. Loose; slack; lax; not tight.
୨। ଅବସନ୍ନ; କ୍ଳାନ୍ତ—2. Languid; tired. ୩। ଶୀର୍ଣ; ଦୁର୍ବଳ—3. Weak; tender. [ଦ୍ର—ପାଣି ପାଦ ତାର ଶିଥିଳ ଅଛି। ଗୋଲକ. ଇନ୍ଦ୍ରଦେବୀ।]
[ଶୈଥିଲ୍ୟ, ଶିଥିଳତା—ବ] ୪। ଅଳସ—4. Idle; dull. ୫। ଅବଜ୍ଞେୟ, ପରତନ୍ତ୍ର—5. Neglected; uncared for. ୬। ଅଡ଼ୁଆ; ଅଲୁଲାୟିତ—6. Hanging loose; dishevelled. ୭। ଅଦୃଢ଼ବାକ୍ୟ (ହି.ଶ)—
7. Of unstable promise. ୮। ଅସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଶୁଣାଯିବା (ହି. ଶ)—8. Indistinct.

ଶିଥିଳତା(ତ୍ୱ) -ସ. ବ (ଶିଥିଳ+ତ୍ୱାଦେ. ତା; ତ୍ୱ)—୧। ଶ୍ଳଥତ୍ୱ—
Śithilatā(twa) 1. Looseness; laxity; slackness. ୨। ଶୀଣତା—2. Weakness. ୩। କ୍ଳାନ୍ତି—3. Langour. ୪। ଅଳସ୍ୟ—4. Laziness. ୫। ନିୟମ ପାଳନରେ ଅଦୃଢ଼ତା—5. Want of discipline. ୬। ସାମର୍ଥ୍ୟର ହ୍ରାସ—6. Loss of strength. ୭। (ବ୍ୟାକରଣ) ବାକ୍ୟରେ ଶବ୍ଦସମୂହର ପରସ୍ପରଠାରେ ଅର୍ଥସମ୍ବନ୍ଧର ଅଭାବ (ହି. ଶ)—
7. (grammar) Incoherence or want of relationship between the words of a sentence. ୮। (ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ର) ତର୍କରେ କୌଣସି ଅବଯବର ଅଭାବ—8. (Logic) Want of a premise in a syllogism or argument.

ଶିଥିଲା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଶିଥିଳ ଶବ୍ଦଜ)—ଢିଥିଳ ହେବା;
Śithilā(le)ibā ନ୍ରୁଗୁଲା କରିବା—To relax; to loosen.
ଶିଥିଲା ହେବା ଶିଥିଲାନା

ଶିଥିଳିଆ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଶିଥିଳ)—ଶିଥିଳ (ଦେଶ)
Śithiliā ଶିଥିଳ ଶିଥିଳ Śithila, (See)

ଶିଥିଳତା ଦେ. ବ (ସଂ. ଶିଥିଳତା)—ଢିଥିଳତା (ଦେଶ)
ଶିଥିଲାଇ Śithilatā, (See)

ଶିଥିଳିତ—ଦେ. ପଦ୍ୟ) ବଣ (ସଂ. ଶିଥିଳୀକୃତ)—ଶ୍ଳଥତ୍ୱପ୍ରାପ୍ତ—
Śithilita Having looseness or laxity; loosened.
ଶିଥିଳିତ [ଦ୍ର—ରବି-ତାପେ ଢିଥିଳିତ ତୁନ୍ଦ ପୁଷ୍ପସ୍ତବ।
ଶିଥିଳିତ ମଧୁସୂଦନ. ଉତ୍ତର ରାମଚରିତ।]

ଶିଥିଳୀକରଣ—ସଂ. ବ (ଶିଥିଳ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ବି+କରଣ)—
Śithilikaraṇa ଅଢିଥିଳବସ୍ତୁକୁ ଢିଥିଳ କରିବା—
(ଶିଥିଳୀକୃତ—ବଣ) Slackening; loosening.

ଶିଥିଳୀଭୂତ—. ବଣ (ଶିଥିଳ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ବି+ଭୂତ)—
Śithilibhūta ଢିଲା ହୋଇଯିବା (ଅଶିଥିଳ ବସ୍ତୁ)
(ଶିଥିଳୀଭବ—ବ) Become slack,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିନା—ସଂ. ବ—ଭୂଇଁଅଁଳା (ବୃ. ଶ)
Sinā Phyllanthus Niruri (plant).

ଶିନି—ସଂ. ବ (ଶି ଧାତୁ=ଗାଢ଼ଣ କରିବା+ନକ୍ତୁ. ନି)—୧ । ଗର୍ଗ ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ର (ବୃ. ଶ)—1. Name of the son of Sage Garga. ୨ । ଯଦୁବଂଶୀୟ ନୃପ ବିଶେଷ—2. Name of a king of the Jādu dynasty of ancient India. [ଦ୍ର—ଏ ଦେବକଉଗ୍ରସେନଙ୍କ ଦେବକୀଙ୍କ ବିବାହସଭାରୁ ଦେବକୀଙ୍କୁ ବସୁଦେବଙ୍କର ଭାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ ବଳଦେଇକ ଥଣିଥିଲେ ଓ ସେହି ସମୟରେ ସୋମଦତ୍ତ ନାମକ ଜଣେ ସ୍ତୁତା ଏହାଙ୍କୁ ବାଧା ଦେବାରୁ ଶିନି ସୋମଦତ୍ତଙ୍କୁ ପଦାଘାତ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ସତ୍ୟକ ଓ ପୌତ୍ରଙ୍କ ନାମ ସାତ୍ୟକି । ସାତ୍ୟକି ପାଣ୍ଡବ ପକ୍ଷୀୟ ଯୋଦ୍ଧା ଥିଲେ ।] ୩ । ଅକ୍ରୂରଙ୍କ ପିତା—(ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Name of the father of Akrūra. ୪ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ବିଶେଷ (ବୃ. ଶ)—4. A ଶିନୀ class of Kshatriyas. ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀନିବାସର ଡାକ ଶିନିବାସ ନାମ—Name for calling Śrīnibāsa.

ଶିପ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୁକ୍ତି; ପା. ସିପ୍ପି)—୧ । ଶାମୁକା; ଶୁକ୍ତିର ଖୋଳ—1. Oyster shell, mother of pearls, ଶାମୁକ,ଝିନୁକ [ଦ୍ର—ଏହାକୁ କାଟି ଥାଳିସ୍ କରି ବୋତାମ,ଛୁଞ୍ଚିବେଞ୍ଚି ସିତୁସା, ସ୍ୟୋପ ଆଦି ଗଢ଼ାଯାଏ ।] ୨ । ନଡ଼ିଆ ଫୁଲଗୁଚ୍ଛକୁ ଚାପି ଥବିଲା କରିଥିବା ଖୋଳ; ନଡ଼ିଆର ଫୁଲର ଖୋଳା—2. The ନାରୀୟଳଫୁଲକା ଖୋଲ sheath enclosing the cluster of cocoanut-flowers. [ଦ୍ର—ଏହା ଜଣାର ଖାସ (ଓଡ଼ିଆକୋଷ) ପଢ଼ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ନଡ଼ିଆ ଶିପ କା ଖୋଳକୁ ଚରୁଡ଼ା ଚରୁଡ଼ା କରି ଚର ବାଙ୍କ ଉହିଁରେ ଅଃ। ବା ବଡ଼ିଆ କରିଥାଏ; ସେ ବଡ଼ିଆରେ ନଖଁ ଲଗାଇଲେ ଉହିଁରୁ ଯେ ଧୂଆଁ ବାହାରେ, ସେ ଧୂଆଁ ଦ୍ୱାରା ମଶାମାନେ ପଳାଇଯାଆନ୍ତି । ମଶାମାଳଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଳ୍ପ ଧୂଆଁ ଅପେକ୍ଷା ଏ ଧୂଆଁ ଅଧିକତର ଅସହ୍ୟ ହେବା ପଶ୍ଚାତ୍ କରିଯାଇଅଛି ।]

ଶିପ ଚୂନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୁକ୍ତି+ଚୂର୍ଣ୍ଣ)—ଶାମୁକାକୁ ପୋଡ଼ି ଉହିଁରୁ
Śipa chūna ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ଚୂନ—Lime prepared by
ଶାମୁକେର ଚୂନ सीपका चूना burning oyster shells.

ଶିପ ବୋତାମ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୁକ୍ତି+ଇଂ. ବଟ୍ଟନ୍)—ଶାମୁକାକୁ କାଟି
Śipa botāma ଉହିଁକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ବୋତାମ—
ଝିନୁକେର ବୋତାମ सीपका बोताम Buttons made from mother of pearls.

ଶିପା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସଙ୍କୁଚିତ—1. Contracted. ୨ । ଯାହା
Śipā ଶିପ ପରି ଶୁଖି ସେମ୍ପଟି ଯାଇଥାଏ—2. Shrunken.
ଶିପା, ଶିପଶିପା, ଛିପଛିପେ सिकुडाहुआ ୩ । କୃଶ—
3. Lean; emaciated; reduced. ୪ । କୃଶ ଓ ଦୀର୍ଘ—4. Thin and long; lean and tall.

ଶିପା(ପେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ସଙ୍କୁଚିତ ହେବା; ଶୁଖି ସେମ୍ପଟିବା—
Śipā(pe)ibā 1. To be contracted; to shrink;
ଶୁଟୀୟେଯାଓୟା सिकुडना to be reduced
(ଶିପା[ପେ]ଇଯିବା—ଅକର୍ମରୂପ) ୨ । କୃଶ ହେବା—
2 To become lean or emaciated. ୩ ।
(ଣିଜନ୍ତ) ସଙ୍କୁଚିତ କରିବା—3. To cause to shrink.

ଶିପାଛ(ଛୁ)ଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—(ସଂ ଶୀତ+ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟ)—
Śi pachha(chhu)rdā ଶୀତ ପୁଦର—Wrapper for the winter.

ଶିପି—ସଂ. ବ—୧ । ରଶ୍ମି—1. Ray. ୨ । ତେଜଃ—2.
Śipi Brightness; splendour. ୩ । ଚମଡ଼ା; ଖଲ—
3. Skin; hide. ଦେ. ବ—ଶିପ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Śipa etc (See)

ଶିପିବା—ଦେ. କି—୧ । ସଙ୍କୁଚିତ ହେବା—
Śipibā ସଂକୁଚିତହଓୟା सिकुडना 1. To be contrac-
[ଶିପିଯିବା—ଅକର୍ମରୂପ] ted. ୨ । ଶୁଖି ସେମ୍ପଟି ଯିବା—
2. To shrink and wither. ୩ । କୃଶ ହେବା—
3. To be reduced; to be emaciated; to become lean.

ଶିପିବିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ. ପୁଂ (ଶିପି=ତେଜଃ+ବିଶ୍ ଧାତୁ+ଅଘାଦାନ ତ)-
Śipibishṭa ୧ । ଦୁଷ୍ଟମ୍ନୀ—1. Having shrunken
(ଶିପିବିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) or nasty skin. ୨ । କୁଷ୍ଠରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—
2. Leprous; suffering from leprosy.
୩ । ଜନ୍ମତଃ ଅନାବୃତ ମେଢ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Having no foreskin since birth. ୪ । ଟାଙ୍କୁଣ—
4. Bald. ସ୍ତ୍ରୀ ବ. ପୁଂ—୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମାନ୍ତର (ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ସହସ୍ର ନାମ ମଧ୍ୟରୁ ଏକନାମ)—
1. One of the names of Bishnu. [ଦ୍ର—ମହାଭାରତରେ ଭଗବାନ କହୁଅଛନ୍ତି ଯେ, ମୁଁ ଶିପି ଅର୍ଥାତ୍ ତେଜଃପୁଞ୍ଜ ରୂପ ଜଗତର ସବୁ ପଦାର୍ଥରେ ପ୍ରବେଶ କରେଁ ବୋଲି ମୋର ନାମ ଶିପିବିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛ] ୨ । ଶିବ (ନଡେ)—Śiba.

ଶିପ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀ ବ (ନାମ) —ଶିପ୍ରାଜଳର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ ହିମାଳୟସ୍ଥ ଦେବକୀଡ଼ା-
Śipra ସ୍ଥଳୀ ସରୋବରବିଶେଷ (ବାଳକାପୁରାଣ)—
Name of a mythological lake on the Himalayas which is the source of the Śiprā river.

ଶିପ୍ରା—ସଂ. ବ (ନାମ)—୧ । ବାଳକାପୁରାଣୋକ୍ତ ଶିପ୍ର ସରୋବରରୁ
Śiprā ଉତ୍ପତ୍ତି ନଦୀବିଶେଷ—1. Name of a mythological river. ୨ । ସିପ୍ରା (ଦେଖ) —
2. Siprā (See) [ଦ୍ର—କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିପ୍ରା ସୋତ ବଙ୍ଗୋଦ ଜଳଜେ, ମହାନଦୀ ନାମ ରତ୍ନଲ ଗୁପତେ —
ରଘୁନାଥ ଚଉତା ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଫ(ଫା)—ପ ବ—(ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ଫ; +ଅ) ଉତ୍ପ-
Śipha(phā) ଭିଶିଷ୍ଟ ଦେବ—1. Fibrous root. ୨। ବର ଅଥବା ଓଦଳ—2. Aerial roots such as those of banian trees. ୩। ହଳଦୀ—3. Turmeric. ୪। ପଦ୍ମକନ୍ଦ—4. The root of lotus. ୫। ମାଂସ୍ପିକା; ଜଟାମାଂସ (ହି. ଶ)-5. Indian Spikenard. ୬। ମାତା (ହି.ଶ)-6. Mother. ୭। ଲତା (ହି.ଶ)—7. Creeper. ୮। ଚାବୁକ୍‌ମାରେ ପ୍ରହାର (ହି. ଶ)—8. Stroke with a whip. ୯। ଏକ ବୃକ୍ଷ, ଯହିଁର ଉତ୍ପ-ନ୍ନ ଦେହରୁ ଚୋରଡ଼ା ଭଳି ଝୋଲୁଥିଲା (ହି. ଶ)—9. Name of a tree with fibrous roots. ୧୦। ନଦୀ [ହି. ଶ]—10. River. ୧୧। ପ୍ରାଚୀନ ନଦୀବିଶେଷ (ହି. ଶ)—11. Name of on ancient river. ୧୨। ଶିଖା; ଚୁଟି [ହି. ଶ]—12. Pigtail on the head. ୧୩। ଶୁଭପୁଷ୍ପି; ଶୁଭ୍ର [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—13. Dill seed.

ଶିଫା କନ୍ଦ—ପ ବ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ]—ପଦ୍ମମୂଳ—
Śiphā kanda The root of lotus.
(ଶେଫାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିଫାଧର—ପ ବ (ଶିଫା+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଡାଳ; ଶାଖା (ହି ଶ)
Śiphādhara —Branch.

ଶିଫାରୁହ—ପ ବ (ଶିଫ+ଅ+ରୁହ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Śiphāruha ବଟବୃକ୍ଷ—The banian tree.

ଶିଫାଳି(ଳୀ)—ସ ବ [ଶୀ ଧାତୁ=ଶୟନକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଫ=ଶିଫ; ଶିଫ
Śiphāli(lī) +ଅଳି)—ଶେଫାଳି (ଦେଶ)—
(ଶିଫାଳିକା—ଅନ୍ୟରୂପ Śephāli (See)

ଶିବ—ପ ବ. ପୁଂ [ଶୀ ଧାତୁ=(ଅତିମାତ୍ର ଗୁଣ) ଶୋଇବା+ଅଥୁକରଣ
Śiba ଅ; ବମ୍। ଶୋ ଧାତୁ [ଅଶୁଭ] ନାଶକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ବ;
[ଶିବା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଯେ ଅନନ୍ତ ନାଶ କରନ୍ତି] ୧। ମହାଦେବ, ଶଙ୍କର; ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ତିମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଏକରୂପ—1. God Mahādeba, one of the trinity of the Hindu pantheon.
[ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ମତରେ ବ୍ରହ୍ମା—ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି, ବିଷ୍ଣୁ ପାଳନ କରନ୍ତି ଓ ଶିବ ବିନାଶ କରନ୍ତି। ପୁରାଣ ସମୂହରେ ଓ ସ୍ମୃତିପୁରାଣ ଓ ମହାପୁରାଣରେ ଶିବ ମହାତ୍ମ୍ୟ ଲିଖିତ ହୋଇ ଅଛୁ। ବେଦ ଓ ସଂହିତାରେ ଯେ ରୁଦ୍ର ବୋଲି ପରିଚିତ, ସ୍ମୃତିପୁରାଣ, ମହାପୁରାଣ ଓ ପୁରାଣାଦିରେ ସେହି ଶିବ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି। ମହାପୁରାଣ ଅନୁ-ଶାସନ ପର୍ବରେ ୧୭ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଶିବଙ୍କ ସହସ୍ର ନାମ ଅଛୁ। ଶିବଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ :—ଶମ୍ଭୁ, ଈଶ, ପଶୁପତି, ସ୍ଥାଣୁ, ବାସୁଦେବ, ମହେଶ୍ୱର, ଈଶ୍ୱର, ଶଙ୍କ, ଈଶାନ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ, ଶଙ୍କର, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର, ଭୁତେଶ, ଭବରୁଦ୍ର, ଶର୍ବ, ଗିରିଶ, ଗିରିଶ, ଇପ୍ସନ୍ତ, ମୃଡ଼, କୃତ୍ତିବାସ, ପିନାକୀ, ବରେଣ୍ୟ, ପ୍ରମଥାଧିପ, ଉଗ୍ର, କପର୍ଦ୍ଦୀ, ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ, ଧରଣୀଶ୍ୱର, କପାଳ ଭୃତ୍, ବାମଦେବ, ସିନ୍ଧୁଦେବ, ମହାଦେବ, ବିରୂପାକ୍ଷ, ତ୍ରିଲୋଚନ, ବ୍ୟୋମଦେବ, କୃଷ୍ଣାନୁବେତାଃ, ସଦ୍ୟଜ୍ଞ, ଧୂର୍ଜ୍ଜଟି, ଜଟାଧର, ଗଲଲେହୃତ, ହର, ଦୁରହର, ଭର୍ଗ, ବଳ୍କାଳମାଳୀ, ଶ୍ୟାମ୍ବକ, ତ୍ରିପୁରନ୍ତକ, ଗଙ୍ଗାଧର, ଖଣ୍ଡପରଶ, ଅନ୍ଧକରିପୁ, କରୁଧ୍ୱଂଶୀ, ବୃଷଧ୍ୱଜ, ବ୍ୟୋମକେଶ, ଖଟ୍ୱାରୁ, ଭବ, ଖଟ୍ୱାଙ୍ଗ, ପ୍ଲାଶୁ, ରୁଦ୍ର, ଉମାପତି, ଖଟ୍ୱାର, ହଣ୍ଡୀ, ଭରୁ, ବୃଷଧ୍ୱଜା, ରେରବାଣ, ଉପାଳୀ, ବହ୍ନିତ, କପ୍ଲେ-ବାଳ, ଶାଶୁତନ୍ତନ, ଦଗମ୍ବର, ଅଟ୍ଟହାସ, ସ୍ୱର, ଭଦ୍ର, ଯଜ୍ଞାନନ, କାଳଞ୍ଜର, ସୁରଦ୍ୱିଟ୍, ବୃଷାକପି, ମହାକାଳ, ଖଣ୍ଡ-ପର୍ଣ୍ଣ, ନନ୍ଦନବର୍ଦ୍ଧନ, ଶତରୁ, ଭୂତ, ଜଟୁପ୍ରୁ, ତ୍ରୈଭବ, ଭୂତ ନାଥ, ଖଡ୍ଗ, ଧ୍ରୁବ, ଶିବତନ୍ତ୍ର, ଗୁପ୍ତାକେଶ, ଦେବଦେବ, ଶୂଳଧର, ମହାନଟ, ସଙ୍ଖ୍ୟାନାଟୀ, ପୁତ୍ରସାଦ, ବୃଷଧ୍ୱଜ, ଚନ୍ଦ୍ରାପୀଡ଼, ଶିତିକଣ୍ଠ, ବରେଶ୍ୱର, ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର, ବିଶ୍ୱନାଥ, କାଶୀନାଥ, କୃତ୍ତିଶ୍ୱର, ଅସ୍ଥିମାଳୀ, ବିଶାଳାକ୍ଷ, ତ୍ରିଯୁଗମ, ବିଷମାକ୍ଷ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତାଃ, ଯମାନ୍ତକ, ନନ୍ଦୀଶ୍ୱର, ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି, ଅଧୀଶ, ଖେଚର, ଭୂଚାରୀଶ, ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀଶ, ବସନାସୃକ୍, ପିନାକପାଣି, ପଶୁପତିବରଦ, ମହାକାଳ, କୈଳାସନଟବେଶ ହରମାହାତ୍ମ୍ୟପ୍ରସଙ୍ଗ।]

୨। ବେଦ—2. The Bedas. ୩। ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ବିଷ୍ଟମ୍ଭାଦି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଯୋଗ ବିଶେଷ—3. One of the auspicious conjunctions in the Hindu astrology. ୪। ମୋକ୍ଷ; ମୁକ୍ତି—4. Salvation. ୫। ପାରଦ—5. Mercury; quick-silver. ୬। ଶିବଲିଙ୍ଗ—6. The phallic emblem of God Mahādeba representing the male organ of generation. ୭। ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ—7. Rock salt. ୮। ଜଳ—8. Water. ୯। ଶୁଭ; ମଙ୍ଗଳ—9. Bliss, prosperity. ୧୦। ସୁଖ—10. Happiness. ୧୧। ଶଙ୍କୁ; ଖୁଣ୍ଟା (ହି ଶ)—11. Peg. ୧୨। ଗୁଗ୍ଗୁଳ (ହି. ଶ)—12. Bdellium. ୧୩। ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—13. A kind of tree. ୧୪। କଳା ଧାତୁରା (ହି. ଶ)—14. The black variety of Detura Fastuosa ୧୫। ଦେବ (ହି.ଶ)—15. Deity. ୧୬। ଶୁଭଗ୍ରହ (ହି. ଶ)—16. Auspicious planet. ୧୭। ରୁଦ୍ର; କାଳ (ହି. ଶ)—17. Time personified. ୧୮। ବସୁ ଦେବତା (ହି. ଶ)—18. Basu Deity. ୧୯। ମୃଗ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—19. A kind of deer ୨୦। ଏକ ପ୍ରକାର ଗୌଡ଼ୀ ମଦ୍ୟ (ହି. ଶ)—20. A kind of spirit distilled from mollases ୨୧। ପ୍ଲକ୍ଷ ଦ୍ୱୀପ ବା ଜମ୍ବୁ ଦ୍ୱୀପର ଏକ ବର୍ଷର ନାମ (ହି.ଶ)

Digitized by srujanika@gmail.com

21. Name of a mythological division of the Plaksha or Jambu dwīpa. ୨୨ । ନୃତ୍ୟ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—22. A kind of dancing. ୨୩ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ହି. ଶ)—23. Name of a Sanscrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣ ୫ ଓ ୭ର ବଣ୍ଣାମରେ ୧୧ ମାତ୍ରା ଓ ଅନ୍ତରେ ସଗଣ, ଭଗଣ, ନଗଣରୁ ଏକ ଗଣ ଥାଏ । ଏଥିର ଆଦ୍ୟ, ୭ମ୍ବ ଓ ୯ମ ମାତ୍ରା ଲଘୁ (ହ୍ରଃ ଶ ୨୪ । ପରମେଶ୍ୱର; ଭଗବାନ୍ (ହି. ଶ)—24. God. ୨୫ । ପଶୁ ବନ୍ଧନ କାଷ୍ଠ ବା ସ୍ତମ୍ଭ (ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବାଦ)—25. A post for tying a beast. ୨୬ । ଲିଙ୍ଗ; ମେଢ୍ର (ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବାଦ)—26. Penis; male organ. ୨୭ । ସୋହାଗା (ହି. ଶ) 27. Borax. ୨୮ । ଅଁଳା (ହି. ଶ)—28. Emblic myrobalan. ୨୯ । କଦମ୍ବ (ହି. ଶ)—29. Neuclea Kadamba. ୩୦ । ଫିଟ୍‌କିରି (ହି. ଶ) 30. Alum. ୩୧ । ସିନ୍ଦୂର (ହି. ଶ)—31. Red lead. ୩୨ । ମରିଚ (ହି. ଶ)—32. Black pepper. ୩୩ । ତିଳଫୁଲ (ହି. ଶ)—33. Flower of Sesamum. ୩୪ । ଚନ୍ଦନ (ହି. ଶ)—34. Sandal. ୩୫ । ଲୁହା (ହି. ଶ)—35. Iron. ୩୬ । ବାଲି (ହି. ଶ)—36. Sand. ୩୭ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଚଡ଼ୀ—(ହି. ଶ)—37. The blue Jay; the Indian roller bird. ୩୮ । କାଉ (ହି. ଶ)—38. Crow. ୩୯ । ବହୁଳ ଗଛ (ହି. ଶ)—39. Mimusops Elengi (tree). ୪୦ । ଜୁଇଫୁଲ (ବୃକ୍ଷଜୋଷ)—40. Jasminum Pubescens (flower). ୪୧ । ଅଦ୍ୱୈତ ବ୍ରହ୍ମ—41. The Essential Unit or the Root Divinity pervading the universe. ୪୨ । ଶିଆଳ; ଶୃଗାଳ—42. Jackal. ବି. ବ୍ୟ. ପୁଂ.—୧ । ଶୁଭଦ; ମଙ୍ଗଳମୟ—1. Auspicious; blissful. ୨ । ରମ୍ୟ; ରମଣୀୟ; ସୁନ୍ଦର—2. Beautiful. ଂ । ସୁଖପ୍ରଦ—Bestowing happiness or bliss. ଦେ. ବ୍ୟ. ପୁଂ—ଶିବ ସୀଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males. [ଦ୍ର—ଲୋକଙ୍କୁ ଶିବପ୍ରସାଦ, ଶିବନାଥ, ଶିବନାରାୟଣ, ଶିବଶଙ୍କର, ଶିବଦେବ, ଶିବପଦ ଆଦ ନାମ ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଏ ।]

ଶିବକ—ସ. ବ—୧ । କଣ୍ଟା—1. Nail. ୨। ଗାଲବ—2. Peg. Śibaka ୩ । ଗୋରୁମାନଙ୍କ ରାତି କଣ୍ଡୁୟନ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଠରେ ପୋତା ହୋଇଥିବା ଖୀଲା—3. Pegs driven into the floor of a cattle-shed for cattle scratching their itching bodies.

ଶିବକର—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ମଙ୍ଗଳକାରକ— Śibakara Bestowing bliss.

ସ. ବ—(ନାମ) ଜୈନଙ୍କର ୨୪ ଜଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ— Name of one of the Jain saints.

ଶିବକର ଦେବ—ଦେ. ବ—(ନାମ) – ଭୌମ ବଂଶର ଜଣେ— Śibakara deba A king of the Bhauma dynasty.

[ଦ୍ର—ଭୌମ ବଂଶର 'ଶିବକର ଦେବ' ନାମଧେୟ ଜଣେ ଜଣ ରାଜା ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ଶିବକର ବୌଦ୍ଧ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅପର ନାମ ଭୁବନ୍ ଦେବଶ୍ରୀ । ଇନ୍ଦ୍ର ବିଜୟ ଓ ଦୁର୍ଗାସ୍ତ୍ର ଶିବକର ଦେବ ପରମ ମାହେଶ୍ୱର ଓ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ଥିଲେ । ଲେଖକ—ଦେବାରନାଥ ସତ୍ପଥୀ ।]

ଶିବ କାଞ୍ଚି(ଞ୍ଚୀ)—ସ. ବ—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର କାଞ୍ଚି ନଗରର ଏକ ଅଂଶ— Śiba kāñchi(chī)ī A part of the town Kāñchī or Conjeeveram in the Deccan.

[ଦ୍ର—କାଞ୍ଚିନଗରସ୍ଥ ବିଜୟକାଞ୍ଚି ଓ ବିଷ୍ଣୁକାଞ୍ଚି, ଏହାର ଦୁଇ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବହୁଛି । ଶିବକାଞ୍ଚିରେ ଏକାମ୍ରନାଥ ନାମକ ଶିବଲିଙ୍ଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏହି ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଗୋଟିଏ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଆମ୍ର ବୃକ୍ଷ ଅଛି । ଏହି ବୃକ୍ଷର ଚାରି ଗୋଟି ଶାଖାରେ ପଥାକ୍ରମେ ମିଷ୍ଟ, ତିକ୍ତ, ଇକ୍ଷୁ ଓ ଅମ୍ଳ ରସାସ୍ୱାଦ ଆମ୍ବ ଫଳ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏକାମ୍ରନାଥଙ୍କ ଦେବ ଲୀଳାରେ ପ୍ରଦାନ ଅଛି । ଏହି ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ାରେ ଥିବା 'ଗୋପୁରମ୍' ଉଚ୍ଚତାରେ ୪୮ ଫୁଟ ଓ ପ୍ରସ୍ଥରେ ୨୪ ଫୁଟ । ଏହି ମନ୍ଦିର ସପ୍ତ ସ୍ତରେ ଷୋଡ଼ଶ ସ୍ତମ୍ଭ ମଣ୍ଡପ ଓ ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସହସ୍ର ସ୍ତମ୍ଭ ନାମକ ମଣ୍ଡପ ଅଛି । ଏକାମ୍ରନାଥଙ୍କ ଚଲନ୍ତି ପ୍ରତିମା ପଞ୍ଚଧାତୁ ଜନିତ ଓ ଚତୁର୍ଭୁଜ । ଫାଲ୍ଗୁନ ମାସରେ ୧୦ ଦିନ ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ନଗର ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି ଓ ଉତ୍ସବର ଶେଷ ଦିନ ଏକାମ୍ରନାଥଙ୍କ ସହିତ ଏକ ମାଇଲ ଦୂରରେ ମନ୍ଦରସ୍ଥିତ ଜାମୁଆ ଦେବୀଙ୍କର ବିବାହ ଉତ୍ସବ କରିଥାଏ । ଏକାମ୍ରନାଥଙ୍କ ମୃତ୍ତି ବାଲୁକା ଓ ମୃତ୍ତିକାନିର୍ମିତ ହେଲେହେଁ ବହୁକାଳ ଦୃଢ଼ ପଦାର୍ଥ ଲେପନରେ କୃତ୍ରିମ ପ୍ରସ୍ତରବତ୍ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଶିବଙ୍କର ଶିବମୂର୍ତ୍ତି ଅଟନ୍ତି । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏ ଦେବ ପୂଜା ସକାଶେ ବାର୍ଷିକ ପୁରସ୍କାର ଟଙ୍କା ଦିଅନ୍ତି । ମଦନମୋହନ. ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ।]

ଶିବକୀର୍ତ୍ତନ—ସ.ବ (ବହୁବ୍ରୀ.)—୧। ଶୈବ—1. A worshipper Śiba kīrttana of Śiba ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ୩ । ଶିବଙ୍କ ଦ୍ୱାରପାଳ (ହି. ଶ)—

3. Doorkeeper of Śiba.

ଶିବ କ୍ଷେତ୍ର—ସ. ବ (ଶିବଅଧିଷ୍ଠିତ କ୍ଷେତ୍ର; ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—Śiba kshetra ୧ । କାଶୀଧାମ; କାଶୀ—1. Benares.

[ଦ୍ର—ଉତ୍କଳରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ସାଧାରଣତଃ ଶିବକ୍ଷେତ୍ର ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ; ଇନ୍ଦ୍ର ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତ ବା ପୁରାଣୋକ୍ତ ଶିବକ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ ଓ ଏ କ୍ଷେତ୍ରର ଉତ୍ତର

Digitized by srujanika@gmail.com

'କୈଳାସ' ଶିବ ଅଃନ୍ତ ।] ୨ । କୈଳାସ - 2. The Kailāsa mountain. ୩ । ଶ୍ମଶାନ (ବଶବକୋଷ)— 3. Cremation ground.

ଶିବ ଗଙ୍ଗା—ସଂ· ବ (ନାମ)—୧ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ମଦୁରା ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ Śiba gaṅgā ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଜମିଦାରୀ (ଖେଡ଼ଫଳ ୧୨୨୦ ବର୍ଗ ମାଇଲ)—1. Name of a big estate in the district of Madura. ୨ । ମଧ୍ୟଭାରତ ସ୍ୱଜ୍ୟର ବାଙ୍ଗାଲୁର ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ପର୍ବତ (ଉଚ୍ଚତା ୪୫୯୫ ଫୁଟ୍) ଓ ତତ୍ପାଦଦେଶସ୍ଥ ଗ୍ରାମ—2. Name of a mountain in the Mysore State and a village at its foot. ୩ । ଶିବଙ୍କ ମନ୍ଦିରନିକଟସ୍ଥ ନଦୀ ବା ତୀର୍ଥ (ହି. ଶ —3. A river or sacred bathing place near a temple of Śiba.

ଶିବ ଗଣ—ସଂ· ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶିବଙ୍କ ଅନୁଚର ପ୍ରମଥଗଣ — Śiba gaṇa The attendants of God Mahādeba.

ଶିବ ଗିରି ସଂ. ବ (ସ. ତ. ଲେ; ଶିବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗିରି)—କୈଳାସ— Śiba giri The Kailāsa mountain. [ଦ୍ର—ରୁଦ୍ରେ ଶୋଭିତ ଶିବଗିରି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ବେ. ବ—(ନାମ) ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ତିନେଭେଲ୍ଲି ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ଜମିଦାରୀ ଓ ନଗର—Name of an estate and town in Tinnevely district of Madras,

ଶିବଗୁରୁ—ବେ. ବ—ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପିତା ଓ ବିଦ୍ୟାଧିରାଜଙ୍କ ପୁତ୍ର Śibaguru (ହି. ଶ)—Name of the father of Śaṅkarāchārjya.

ଶିବ ଘର୍ମଜ—ସଂ· ବ (ଶିବ + ଘର୍ମ = ଝାଳ + ଜନ୍ ଧାତୁ = ଜାତ ବେବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ— Śiba gharmaja Mars (planet),

ଶିବ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ସଂ. ବ—ଶିବରାତ୍ରି; ଫାଲ୍ଗୁନ କୃଷ୍ଣଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—The Śiba chaturddasi 14 day of the dark lunar fortnight of the month of Phālguna, [ଦ୍ର—ଏହି ମାସର କୃଷ୍ଣଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଶିବଙ୍କ ପୂଜାଥରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ଅଟେ ।]

ଶିବଜା—ସଂ. ବ—ଶିବଲିଙ୍ଗିନୀ (ଦେଶ) Śibajā Śibaliṅginī, (See)

ଶିବଜୀ—ବେ. ବ (ନାମ)—ଶିବାଜୀ (ଦେଶ) Śibajī Śibājī. (See)

ଶିବ ଜ୍ଞାନ—ସଂ· ବ (ଶିବର ବା ମଙ୍ଗଳର ଜ୍ଞାନ ହୁଏ ଯାହାଦ୍ୱାରା)—୧ । Śiba jñāna ଶୁଭାଶୁଭ କାଳବୋଧକ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—1. The scienee dealing with auspicious and inauspicious periods. (ଶିବାଗୋସ୍ୱ ଭଳେ ଟୀକା ଦେଖ) ୨ । ମଙ୍ଗଳ ବା ଶୁଭ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାନ— 2. Knowledge about happiness or bliss.

ଶିବତାତି— ସଂ. ବ୧ (ଶିବ + ତାତି)— ଶୁଭଜନକ; ମଙ୍ଗଳଦାୟକ— Śibatāti Auspicious; bestowing happiness;

ଶିବ ତୀର୍ଥ—ସଂ. ବ (ସ. ତ. ଲେ; ଶିବକର୍ମକ ତୀର୍ଥ)—କାଶୀ— Śiba tīrtha Benares.

ଶିବ ତେଜଃ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାରଦ— Śiba tejaḥ Mercury.

ଶିବତ୍ୱ(ତା)—ସଂ. ବ (ଶିବ + ତ୍ୱ, ତା)—୧ । ଶିବପଦ— Śibatwa(tā) 1. The position or state of God Śiba. ୨ । ଶିବ ସାୟୁଜ୍ୟ (ଦେଖ)— 2. Śiba sāyujya. (See)

ଶିବତ୍ର—ସଂ. ବ—(ଶିବ + ତ୍ରୈ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶିବ ପୂଜାର୍ଥେ ଦତ୍ତା Śibatra ଦେବୋତ୍ତର ଜମିର ବୃତ୍ତି—Land assigned rent-free for the worship of God Śiba.

ଶିବଦ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ମଙ୍ଗଳ ବିଧାୟକ; ଶୁଭଦାତା— Śibada Bestowing bliss or happiness. [ଦ୍ର—[ଶିବଦା, ଶିବଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଶିବ ଜପ୍ୟମାଳାରେ ବ ତେଜ; ଶିବଦ ଦୋଇ କଲେ ମନୋଜ । ବଶ୍ୱସୂର ବରଞ୍ଚ (ଶିବଦାତା—ଅଳ୍ପାରୂଢ଼) ମହାଭାରତ ।

ଶିବ ଦତ୍ତ—ସଂ. ବ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର— Śiba datta The discus, weapon of Bishṇu.

ଶିବ ଦର୍ଶନ —ସଂ. ବ—ମହାଦେବଙ୍କୁ ଦେଖିବା— Śiba darśana A visit to the Deity Śiba. (ଶିବ ଦରଶନ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଶିବଦାସ ପୁର—ବେ. ବ (ନାମ)—ଯାଜପୁର ଟାଉନ୍‌ର ଏକ ବୋଲ Śibadāsa pura ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ବରଜା ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତରବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ କରଣ ବସ୍ତି-A well known Karaṇa-village near the temple of Goddess Birajā one mile from the Jajpur town. [ଦ୍ର—ଏହା ଶିବେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ସ୍ଥାପିତ ଓ ବୈତରଣୀର ଶାଖାନଦୀ ଗୌଶୁକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଋଗ୍‌ବେଦ ଓ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଉତ୍କଳର ଏଥା ବରଜା ତୀର୍ଥର ବର୍ଣ୍ଣନା ଥିବାରୁ, ଶିବଦାସପୁରର ଇତିହାସ ଏହି ସହିତ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ରହିଛି । ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବ, ଯ୍ୟାତିମୋହନଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ, ନଳକବିଶୋର ବହୁଦାରଙ୍କ କରଣ ଜାତିର ଇତିହାସ ଅନୁସାରେ ଯଯାତି କେଶରୀ ଯେତେବେଳେ ଯାଜପୁରରେ ସ୍ୱଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନା କରି ଉତ୍କଳର ରାଜ୍ୟଭାର ନଅର (ଅଧିକାରୀ—ନଅରଘଡ଼ା)ରେ ବାସ କରୁଥିଲେ, ସେହି ସମୟରେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟର ଶୃଙ୍ଖଳା ଜନ୍ମେ। ମଗଧ (ବିହାର)ରୁ କରଣ(ଲେଖକ)ମାନଙ୍କୁ ଅଣାଇ ପ୍ରଥମେ ସେଠାରେ ରଖାଯଥିଲେ । ସ୍ୱଜେନ୍ ଲାଲ ମିତ୍ରଙ୍କ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହି ନଅରଘଡ଼ା ବିଷୟରେ ଲେଖା ଅଛି । କାଳକ୍ରମେ ଏହି କରଣମାନେ ଶିବଦାସପୁର, ସଦାଶିବପୁର ଓ ପାଞ୍ଚ ପଡ଼ା (ଅଧିକନ୍ତୁ ପଞ୍ଚକୋଶୀକ ସାହି) ଓ କାଉଖିଆ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କୁ ଉଠି ଯାଇଥିଲେ । ଏ ଗ୍ରାମ ସବୁ ଉତ୍କେଶୀସଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ସ୍ଥାପିତ ବରାହକ ମିତ୍ରଙ୍କ ମତରେ ଏହା ହୈମ ବା କୈଶୀ ବଂଶୀୟ ସ୍ୱଜମାନଙ୍କର ସ୍ୱଜଧାନୀ ଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏ ସ୍ଥାନର ଭୂସର୍ବରୁ ଅନେକ ଶିବ ଓ ଦୁର୍ଗା ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ "କାନୁନ୍‌ଗୋ" ବଂଶ ପୂର୍ବେ ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଓଡ଼ିଶା ରାଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଦେବତ୍ତ୍ର, ଟଙ୍କଳାୟିକ ଓ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଉପାଧ୍ୟମାନ ପାଇଥିଲେ ।

ଏହି ବଂଶର ଶୁକଦେବ ଦାସ ଦେବତ୍ତ୍ର, ସ୍ମୃତ ହଦଗ୍ଧମାଧବ ନାଟକର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦକ ବନମାଳୀ ଦାସ ଟଙ୍କଳାୟିକ ଓ ଚଉପଦା ସତ୍ତ୍ୱର ପକ୍ଷାଦତ ସାଢ଼େତରଣ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଥଦ ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ, ମରହଟ୍ଟା ଓ ଇଂରେଜ-ମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ବଶେଷ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରଥିଲେ ।]

ଲେଖକ—ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦାସ ।

ଶିବଦାରୁ—ସଂ. ନ.—ଦେବଦାରୁ ବୃକ୍ଷ—
Śiba dāru Deodar; pine tree.

ଶିବଦିଗ—ସଂ. ନ—ଈଶାନକୋଣ (ଉତ୍ତରପୂର୍ବ)
Śiba diśa The north-east quarter.

ଶିବ ଦୂତିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶିବ=ମହାଦେବ+ଦୂତ=ପ୍ରାର୍ଥିତ +ଈ; ଯେ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଉତ୍ତରରୂପେ ପଠାଇଥିଲେ (ଶିବଦୂତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Goddess Durgā.

[ଦ୍ର—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଦେବୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବା ଚଣ୍ଡୀର ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ଶୁମ୍ଭ ନିଶୁମ୍ଭ ଅସୁରଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ବନାଶ କରବା ନିମନ୍ତ୍ତେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଦେବତା-ମାନଙ୍କର ତେଜ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତରୂପକ 'ଚଣ୍ଡୀ' ରୂପ ଧାରଣ କରି ଉକ୍ତ ଅସୁରଦ୍ୱୟଙ୍କ ନକଟକୁ ମହାଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ସମ୍ବାଦ ପଠାଇଲେ ଯେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯେବେ ବଶ୍ୱ ରହି-ବାକୁ ଇଚ୍ଛା କର ତେବେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର ତ୍ୟାଗ କର ନଂ । ଓ ପାତାଳ ପୁରକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ବାସ କର; ଯେବେ ଏହା ନ କରବ ତେବେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମାଂସଦ୍ୱାରା ମୋ ଶିବାଗଣ ତୃପ୍ତିଲାଭ କରିବେ । ସ୍ୱୟଂ ଶିବ ଦେତ୍ୟଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଦୂତ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ସେହି କାଳରୁ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର 'ଶିବ ଦୂତୀ' ନାମ ଖ୍ୟାତ ହେଲା ।] ୨ । ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ରୂପାନ୍ତର ଧାରଣୀ ଷୋଡ଼ଶ ବଶେଷ—2. An incarnation of Durgā. [ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟଯୋଡ଼ଶ ମଧ୍ୟରେ ଶିବଦୂତୀ ଶେଷ ଯୋଡ଼ଶ । ଅଷ୍ଟ ଯୋଡ଼ଶ, ଯଥା, ବ୍ରହ୍ମାଣୀ, ମାହେଶ୍ୱୀ, କୌମାରୀ, ବୈଷ୍ଣବୀ, ବାରାହୀ, ନାରସିଂହୀ, ଐନ୍ଦ୍ରୀ ଓ ଶିବଦୂତୀ (ଉତ୍ତରୋକ୍ତ)] । ୩ । କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କର ଏକ ମାତୃକାଙ୍କ ନାମ—3.Name of a Mātṛukā of Kārttikeya.

ଶିବ ଦୈବ—ସଂ. ନ—ଅର୍ଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର (ଏଥିର ଅଧିଷ୍ଠାତା ଦେବତା ଶିବ)—
Śiba daiba The sixth asterism.

ଶିବ ଦ୍ୱାଦଶନାମ—ସଂ. ନ—ମହାଦେବଙ୍କର ୧୨ ଗୋଟି ନାମାତ୍ମକ—
Śiba dwādasanāma 12. names of Śiba (by uttering which the votary is promised to be free from the stain of various heinous sins of commission. [ଦ୍ର—ଶିବଙ୍କ ଦ୍ୱାଦଶ ନାମ ଯଥା ୧ ମହାଦେବ, ୨ ମହେଶ୍ୱର, ୩ ଶଙ୍କର, ୪ ବୃଷଭଧ୍ୱଜ, ୫ କୃତ୍ତିବାସ, ୬ ହାମାଙ୍ଗନାଶନ, ୭ ଦେବଦେବେଶ, ୮ ନୀଳକଣ୍ଠ, ୯ ଈଶ୍ୱର, ୧୦ ପାଙ୍ଗୁପତ୍ରିସ୍ଥି, ୧୧ ରୁଦ୍ର, ଓ ୧୨ ଶିବ ।

ଏହି ଦାଦଶ ନାମକୁ ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ କୃତ୍ତିବାସ୍ୟା, ଗୁରୁତଲ୍ପ ଗମନ, ସ୍ତ୍ରୀ ହତ୍ୟା, ବାଲହତ୍ୟା, ଗୋହତ୍ୟା, କୃତଘ୍ନତା, ବୃଷଲୀଗମନ, ସୁରାପାନ ପାପରୁ ଲୋକ ମୁକ୍ତଲାଭ କରେ—ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାପର ଉତ୍କ୍ଷେଶ ଅଛି ।]

ଶିବ ଦ୍ୱିଷ୍ଟା—ସଂ. ବ—କେତକୀ ଫୁଲ; କଅ ଫୁଲ—Pandanus Śiba dwishṭā Odoratissimus (flower).

[ଦ୍ର—ଶିବ ପୂଜାରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ନଷିଦ୍ଧ ।]

ଶିବ ଦ୍ରୁମ—ସଂ. ନ—(ଶିବଙ୍କ ପ୍ରିୟଦ୍ରୁମ; ସଂ. ଯ. ଲୋ)—ବେଲଗଛ—
Śiba druma The marmalos tree.

ଶିବ ଧନୁଃ—ସଂ. ନ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶିବଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଧନୁ; ପିନାକ-
Śiba dhanuḥ The bow of Śiba; Pināka.

ଶିବ ଧର୍ମ—ସଂ. ନ—୧ । ତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର (ଏହାକୁ ଶିବ ସାକ୍ଷାତଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ କରଥିଲେ ।)—1.The Tantras.

୨ । ଉପପୁରାଣ ବଶେଷ—
2. Name of a minor Purāṇa.

ଶିବ ଧାତୁ—ସଂ. ନ—୧। ପାରଦ—1. Quicksilver. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ Śiba dhātu ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ଶିବଙ୍କର ବେତଃ ହୋଇ କଥିତ ।] ୨ । ଗୋମେଦକ୍ଷୀ ନାମକ ମଣି (ହି. ଶ.)—
2. A kind of gem.

ଶିବନାଥ ଶାସ୍ତ୍ରୀ—ଦେ. ନ(ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
Śiba nātha śāstri ଅଗ୍ରଣୀ—A late Brahmo mis-
ଶିବନାଥ ଶାସ୍ତ୍ରୀ sionary of Bengal.

[ଦ୍ର—ଏ ଚତୁର ପ୍ରବନ୍ଧ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜୟନଗର ମଜଲପୁର ଗ୍ରାମବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ ହରନାଥ ବଦ୍ୟାସାଗରଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏ ଯୌବନ କାଳରେ ବ୍ରାହ୍ମ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କର ପରେ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜରେ ଅଗ୍ରଣୀ ପଦ ଗ୍ରହଣ କରଥିଲେ । ଏ ଜଣେ ପ୍ରତିଭ ବକ୍ତା ଥିଲେ । ଏ ଅନେକ କାବ୍ୟ (ନବକାମିନୀର ବଳାପ, ପୁଷ୍ପମାଳା), ଉପନ୍ୟାସ (ମେଜ ବୌ, ନୟନ ତାରା) ଓ ବ୍ରାହ୍ମ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରଥିଲେ । ଏଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମଧୁସୂଦନ ଗୁପ୍ତଙ୍କ ପରବାର ସଙ୍ଗେ ଏହାଙ୍କ ପରବାର ବବାହ ବନ୍ଧନରେ ବବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଶାକ୍ତ ଇଦ୍‌ଗାଥା (ଓଡ଼ା) ଯାଜପୁର ବାସୀ ହଲଧାରୀ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ଓ ମୁବଲ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଯାଜପୁରରୁ ଯାଇ ବଙ୍ଗ-ଦେଶରେ ବାସ କରଥିଲେ । ଏ ଇଉରୋପ ଓ ଅମେରିକା ଆଦ ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କର ଜଣେ ସ୍ୱବକ୍ତା ରୂପେ ଖ୍ୟାତ ଲାଭ କରଥିଲେ ।]

ଶିବ ନର୍ମାଲ୍ୟ—ସଂ. ନ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମହାଦେବଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Śiba nirmālya ନୈବେଦ୍ୟ—1. Offerings made to God Śiba. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ 'ଶିବ ନର୍ମାଲ୍ୟ'

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଗ୍ରାଦ୍ୟ ଅଟେ, ଅର୍ଥାତ୍, ଶିବନୈବେଦ୍ୟକୁ 'ଶୈବ' ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ହୁନ୍ ସ୍ପେଚ୍ଛନ କରବେ ନାହିଁ । ଏନ୍ଥୁ ଧାରୁ ଜନ୍ମିତ ଲଙ୍ଗ, ସ୍ୱୟମ୍ଭୁଲଙ୍ଗ ଅବ ବେତେବ ଶିବଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ସ୍ପେଘଲ୍ଲ ସାଧାରଣ ହୁନ୍ଦୁରର ସ୍ପେଚ୍ଛନ କରବାର ବ୍ୟ ଅଛୁ । କେହି କେହି ପଣ୍ଡିତ କହନ୍ତି ଯେ, ନୈବେଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ସଦାଦେବ ଓ ଈଶ୍ୱର ଇତ୍ୟାଦି ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କଲେ ସେ। ଶିବଙ୍କୁ ଉତେବତ ସ୍ପେଘଲ୍ଲ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କଲେ ଉକ୍ତ 'ଶିବ ଉମ୍ମିଲ୍ୟ' ସାଧାରଣଙ୍କର ପ୍ରହଣୀୟ ହୁଏ । ଭୁବନେଶ୍ୱର 'ଲିଙ୍ଗରାଜ' ଦେବଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱର ମନ୍ତ୍ରରେ ନୈବେଦ୍ୟ ସମର୍ପିତ ହୁଏ ଓ ସେ ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ ଲିଙ୍ଗ ଅଟନ୍ତି । ତେଣୁ ଲିଙ୍ଗୋଦ୍ଭବଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ଶିବ ଉମ୍ମାଲ୍ୟ ନୁହେ ବୋଲ୍ଯ କେହି କେହି କହନ୍ତି ।] ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)— ଶିବ-ଉମ୍ମିଲ୍ୟ ପର ଅଗ୍ରାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ—2,(figurative) Any article which a man is forbidden to partake of.

ଶିବ ପଞ୍ଚାକ୍ଷର—ସଂ. ବ—୫ ଗୋଟି ଅକ୍ଷର ସମନ୍ୱିତ ମହାଦେବଙ୍କ ପୂଜା ବରବାର ମନ୍ତ୍ର—A mystic incantation or formula consisting of 5 letters for invoking God Śiva. (ମନ୍ତ୍ର :—ନମଃ ଶିବାୟ ।)

[ଶି ୬ ପଞ୍ଚାକ୍ଷର ମନ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶିବ ପତ୍ର—ସଂ. ବ—ରକ୍ତପଦ୍ମ (ବଙ୍ଗଭୋଷ)— Śiba patra Red lotus.

ଶିବ ପୁତ୍ର—ସଂ. ବ—୧ । ବୁଧ (ହି. ଶ)—1. Mercury. ୨ । ସଦାଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର (ଗଣେଶ, କାର୍ତ୍ତିକେୟ)— Śiba putra 2. Son of Śiba.

ଶିବ ପୁର—ଦେ. ବ (ନାମ)—କଲିକତାର ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଫୋର୍ଟ-ୱାଲିଅମ୍ ଦୁର୍ଗର ଅପର ପାଶ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦୃଶ୍ୟଲ ଜଙ୍ଗାଳ ହାବଡ଼ା ନଗରର ଦକ୍ଷିଣ ଉପକଣ୍ଠସ୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଗର— Śibpur; a suberb of Howra on the opposite side of Calcutta on the Ganges. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ପୃଥିବୀରେ ବିଖ୍ୟାତ ବୃକ୍ଷଗୁଳ୍ମ ଉଦ୍ଭିଦ୍ତତ୍ତ୍ୱ-ଉଦ୍ୟାନ (Royal Botanical gardens) ଓ ଇଞ୍ଜିନିଅରିଙ୍ଗ କଲେଜ୍ (Sibpur Engeneering College) ଅଛୁ ।]

ଶିବ ପୁରାଣ—ସଂ. ବ—ଅଷ୍ଟାଦଶ ମହାପୁରାଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—One of Śiba purāṇa the 18 Purāṇas. [ଦ୍ର—ପୁରାଣ ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ ।]

ଶିବ ପୁରୀ (ରାଜଧାନୀ)—ସଂ. ବ—ବାରାଣସୀ; କାଶୀ— Śiba purī (rājadhānī) Benares.

ଶିବ ପୁଷ୍ପକ—ସଂ. ବ—ଅର୍କଗୁଳ୍ମ— Śiba pushpaka Calotropis Gigantea.

ଶିବ ପୂଜକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଶିବ ଭକ୍ତ (ଦେଖ)- Śiba pūjaka Śiba bhakta (See) (ଶିବପୂଜକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶିବ ପୂଜନ—ସଂ. ବ—ସଦାଦେବଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚନା— Śiba pūjana Worship of God Śiba. (ଶିବ ପୂଜା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିବପ୍ରସାଦ ସିଂହ—ତେ. ବ (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ Śibaprasāda simha ସାଧାରଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦୈଶୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Name of a late patriot of Orissa. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ସ୍ୱମବାଗ (ଯାଜପୁର) । ଏ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଥମେ ମୁନସଫ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ; ସାଧାରଣ ହିତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଚତୁରାନନ, ଦରେକୃଷ୍ଣ, ବଳଦ, ନଉକଶୋର ଓ ଗୌରୀଶଙ୍କର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ବଶିଷ୍ଟ ସହଚରୀ ଥିଲେ । ଏ ଜଳ ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ସ୍ୱମବାଗରେ ସୋଣ୍ଟର ମାଇନର ସ୍କୁଲ ବସାଇଥିଲେ; ଏ ଚଦାଗୁନ ବଡ଼ଲଟଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ମାନସୂଚକ ପ୍ରଶଂସାପତ୍ରମାଳ ପାଇଥିଲେ ।]

ଶିବ ପ୍ରିୟ (ବଲ୍ଲଭ)—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — ୧ । ସଦାଦେବଙ୍କ ପ୍ରିୟ ପଦାର୍ଥ—1. A thing liked by Śiba. ୨ । ବୃଦ୍ଧାକ୍ଷ—2. A tree and its berries; Elaiocarpus Ganitrus. ୩ । ବିଲ୍ୱପତ୍ର—3. The Marmalos leaves. ୪। ବକ ବୃକ୍ଷ; ଅଗସ୍ତି ଗଛ—4. Sesbania Grandiflora, ୫ । ଧୁତୁରା—5. Thorn apple; Datura Fastuosa. ୬ । ସ୍ଫଟିକ—6. Crystal;quartz. ୭ । ଭାଙ୍ଗ (ହି ଶ)—7. A drink made frmo ganja leaves.

ଶିବ ପ୍ରିୟା (ସୁନ୍ଦରୀ)—ସଂ. ବ—ପାର୍ବତୀ; ଦୁର୍ଗା— Śiba priyā (sundarī) Goddess Durgā.

ଶିବ ପ୍ରୀତି—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଲ୍ୱ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)— Śiba prīti The bilwa tree.

ଶିବ ବଲ୍ଲଭା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଦୁର୍ଗା; ପାର୍ବତୀ— Śiba ballabhā 1. Pārbatī. ୨ । ଶତପତ୍ରୀ; ସେବତୀ ଫୁଲ 2. Musk rose.

ଶିବ ବଲ୍ଲି ବଲ୍ଲୀ,(ବଲ୍ଲିକା)—ସ ବ—ଶିବ ଲିଙ୍ଗିନୀ (ଦେଖ) Śiba balli (ballī; ballīkā) Śiba liṅginī (See)

ଶିବ ବାହନ (ବୃଷଭ)—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଷଣ୍ଢ—Bull; the carrier of Śiba. Śiba bāhana (bṛushabha) [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ସଦାଦେବଙ୍କ ବାହନକୁ 'ବାସୁଅ ବଳଦ' ବୋଲି ଲୋକେ ଡାକନ୍ତି ।]

ଶିବ ବୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାରଦ— Śiba bīrjya Mercury; quick-silver.

ଶିବ ଭକ୍ତ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶୈବ; ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁ ଶିବଙ୍କ Śiba bhakta ଇଷ୍ଟଦେବ ସଦାଦେବ ଅଟନ୍ତି—A devotee (ଶିବଭକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) of God Śiba. [ଦ୍ର—ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ, ଯଥା — ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ—ବୈଷ୍ଣବ, ଶିବଭକ୍ତ — ଶୈବ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୃଢ଼ତା - ସାଣ୍ଡିଲ୍ୟ, ପୂର୍ଣ୍ଣଦୃଢ଼ତା—ଗୌର, ଶକ୍ତି-ଦୃଢ଼ତା—ଶାକ୍ତ ।]

ଶିବଭଟ୍ଟ ଷାଠେ(ଠି)ୟା —ଦେ. ବ (ନାମ)—ମରହଟ୍ଟା ଶାସନକର୍ତ୍ତା । Śibabhaṭṭa shāṭhe(ṭhi)yā —The name of a governor of Orissa during the rule of the Marahaṭṭās. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସମୟରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ମରାଠାମାନଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ ଥିଲା ସେ ସମୟରେ ନାଗପୁରର ମରାଠାମାନଙ୍କ ରାଜା ରଘୁଜୀ ଭୌସଲଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶିବ-ଭଟ୍ଟ ଷାଠେୟା ଷାଠେ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନକର୍ତ୍ତାରୂପେ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଉତ୍କଳର ପ୍ରଥମ ମରହଟ୍ଟା ସୁବାଦାର; ଏ ଜାଇରେ ସାରସ୍ୱତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଲେହେଁ ଏ ଯୁବା ବୟସରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାହସୀ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଓଡ଼ିଶାରେ ୮ ବର୍ଷ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ନାଗପୁରର ରେଁସଲ୍ଲା ରାଜାଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କର ଆଦାୟ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ସାମାନ୍ୟ ୮ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦୁଇଥର ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ (Revenue Settlement) କରି ଦେଶରେ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପୂର୍ବକ ଶାନ୍ତି ଅନୟନ କରିଥିଲେ । ଶିବଭଟ୍ଟଙ୍କର ଶାସନକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଖୋରଧାର ସାରଶାର ଦେବଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହ ଘଟିଥିଲା । ଏହି ବିଦ୍ରୋହକୁ ବଳପ୍ରୟୋଗ ସହିତ ଦମନପୂର୍ବକ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶ ସହିତ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟମାନ ମଧ୍ୟ କଟକର ଓ ଜମାବନ୍ଦ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଶିବଭଟ୍ଟ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜସ୍ୱ ସ୍ଥିର କରି ଯାଇଥିଲେ ।

ଶିବଭଟ୍ଟ ୧୧୭୩ ଅମଳୀ ସନ (ଖ୍ରୀ. ୧୭୫୫) ଠାରୁ ୧୧୭୧ ଅମଳୀ ସନ (ଖ୍ରୀ.୧୭୬୩) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଥିଲେ । ୧୭୬୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଦତାଜି ରେଁସଲ୍ଲା ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ଏହାଙ୍କର ମନୋମାଳନ୍ୟ ଘଟିବାରୁ ଏ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଉଦବନ୍ତ ଏହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ କଟକର ସ୍ୱପରିଚିତ ଷାଠିୟା ପରିବାର ଅଟନ୍ତି । ଦୀର୍ଘକାଳ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସ କରି ଏମାନେ ସ୍ୱଜାତିର ବ୍ୟବହାର ଓ ଭାଷା ପ୍ରତି ତ୍ୟାଗ କରି ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ମାନଙ୍କ ସହିତ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଓଡ଼ିଆକୁ ମାତୃଭାଷା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ବଂଶର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭାଗୀରଥୀ ଷାଠିୟା ଦୀର୍ଘକାଳ କଟକ ଡ୍ରିଙ୍କିଙ୍ଗ୍ ୱାଟର୍ ବୋର୍ଡ଼ରେ ଡ୍ରିଙ୍କର୍ (ମୃତ୍ତିକାର) ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ଉତ୍କଳର ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟର ଉଦ୍ଧାର ସାଇ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ୱରଚିତ ଅନେକ ଗୌରବିତ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ଏବେ ସଦ୍ଭୁତ ଆଦରଣୀୟ ହେବା ଦେଖାଯାଏ । ଏ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ କୀର୍ତ୍ତି ଉତ୍କଳଭାର ପରିଚୟ ଏବେ ସୁବା ମିଳେ । ଷ୍ଟର୍ଲିଙ୍ଗ୍ ସାହେବଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ବା କଟକର ବିବରଣ Mr. A. Sterling's Geographical, statistical and historical account of Orissa proper or Cuttack) ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ଷାଠେୟା' ଶବ୍ଦ ବହୁତ ଦୋଇ Śāṇṭiā (ଶାଣ୍ଟିଆ) Śāuṇṭiā (ଶାଉଣ୍ଟିଆ) Sāntarā (ଶାନ୍ତରା) ପ୍ରଭୃତି ରୂପ ଧାରଣ କରିଅଛି । ଇଂରାଜ ଐତିହାସିକମାନଙ୍କର ଏତଦ୍ବିଷୟ ବହୁଦିନର ଭ୍ରମ। ଉତ୍କଳର ଐତିହାସିକମାନଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଥିବା ଦେଖାଯାଏ—ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ. ଶ୍ର ଅପୂର୍ବକୃଷ୍ଣ ସରକାର ବ. ଏ. ।]

ଶିବଭଟ୍ଟ ସାମନ୍ତ ରାଓ —ଦେ. ବ (ନାମ)—ଶିବଭଟ୍ଟ ଷାଠେୟା Śibabhaṭṭa sāmanta rāo (ଦେଶ)—Śibabhaṭṭa (ଶିବଭଟ୍ଟ ସାମନ୍ତରାଓ[ସାଅନ୍ତରାଓ]—ଅନ୍ୟରୂପ) shāṭheyā (See)

ଶିବ ମନ୍ଦିର—ସଂ. ବ (ଶିବାଦିମୂର୍ତ୍ତି ମନ୍ଦିର; ମ. ଶ. ଲୋ)—ଯେଉଁ Śiba mandira ଦେବାଳୟରେ ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରତିମା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦୋଇ ପୂଜିତ ହୁଅନ୍ତି—A temple in which the idol Śiba is set up and worshipped.

ଶିବ ମଲ୍ଲିକ—ସଂ. ବ—ଅର୍জୁନ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—
Śiba mallaka The Arjuna tree.

ଶିବ ମଲ୍ଲୀ (ମଲ୍ଲିକା)—ସ. ବ—୧ । ବକ ବା ବଗଡୁଲା ଗଛ (ଅଗସ୍ତି ଗୋତ୍ରଜ); ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ—1. Sesbania Grandiflora. (tree) [ଦ୍ର—ବଗା ବଫ,ଗଡୁ,ବଷଦୋଷ,ଟୋକଶଳ, ପିଘାସା, ବାତ, କୁଷ୍ଠ, ଶୋଥ ଓ ରକ୍ତ ଦୋଷନାଶକ ।] , । ବକୁଳ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—2. The Bakula tree. ୩ । ଅର୍କଗୁଳ (ହି. ଶ)—3. Calotropis Gigantea(plant). ୪। ଶିବଲିଙ୍ଗିନୀ (ଦେଶ) (ହି. ଶ) —4. Śibaliṅginī. (creeper) (See) ୫ । ବାସକ ଗଛ (ବଶ୍ୱଦୋଷ) —5. Adhatoda Vasica tree. ୬ । ଶ୍ରୀମଲ୍ଲୀ ନାମକ କଣ୍ଟକୀବୃକ୍ଷ (ହି.ଶ)—6, Name of a thorny plant. [ଦ୍ର—ମତାନ୍ତରରେ ଶିବମଲ୍ଲି ଓ ଶିବଲିଙ୍ଗିନୀ ଏକ ଅଟେ ।]

ଶିବ ରସ—ସ. ବ—ଉତ୍ତମ ବାଦରୁ ବେଶି ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ଅମ୍ଳୋଦକଜାତ Śiba rasa ରସ; କାଞ୍ଜି (ବଶ୍ୱଦୋଷ)—Stale rice-water more than 3 days old. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ବଦା ପାଚନ, ମଧୁର, ଅମ୍ଳ, ଅଗ୍ନିବାତପ୍ରଦ, ଲଘୁ ଓ ତର୍ପଣ—ବଶ୍ୱଦୋଷ ।]

ଶିବଯୋଗ—ସ. ବ—ଶିବଗ୍ରହି (ମାଘ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ) ରବିବାର ବା Śibajoga ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ ପଡ଼ିବା ଯୋଗ (ବଶ୍ୱଦୋଷ) —The Śibarātri falling on a Sunday or Tuesday.

ଶିବରାଜ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜା— Śibarāja An ancient king of Orissa. [ଦ୍ର—ଶିବ ସ୍ୱରୂପ ଶୈଲୋଦ୍ଭବ ବଂଶୀୟ ବୋଲି ଐତିହାସିକମାନେ

ସ୍ତିର କରଅନ୍ତୁ । ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଞ୍ଚଥ ବର୍ଷ। ତାମ୍ରଶାସନ ୫୦୦ ଗୁପ୍ତାବ୍ଦରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ—ସେ ମାଳବଶ୍ରୀସ୍ଥ ମହତ୍ତର 'ଶଶାଙ୍କମାଳି'ଙ୍କ ଅଧୀନ ସାମନ୍ତ ନୃପତି ଥିଲେ । କେଦାରନାଥ. ମହାପାତ्र ।]

ଶିବରାତ୍ରି—ସଂ. ବ—ଶିବ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ; ଫାଲ୍ଗୁନ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ; ଛାୟର Śibarātri ଯାହା—The festival observed on the night of 14th day of the dark lunar fortnight of Phālguna. [ଦ୍ର—ଏହା ମହାଦେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଯାତ୍ରା । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ୪୫ଟି ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ଏହା ସର୍ବ-ପ୍ରଧାନ । ଏ ଦିନ ଅଗ୍ନ୍ୟାଦି ବାହ୍ମଣ ହୁନ୍ଦୁଙ୍କର ଉପବାସ ଓ ବ୍ରତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏହି ସ୍ଥଳରେ ଭକ୍ତ ଉଜାଗର ରହେ ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛରେ ଦେଉଳର ବେଢ଼ା ପରକ୍ରମା ହେବା ପରେ ମନ୍ଦିରର ଚଉଡ଼ାରୁ 'ମହାସାପ' ଛଠାଯାଏ । ଏହି ସ୍ୱର୍ଗିର ୪ ପ୍ରହରରେ ଶିବଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଦୁଗ୍ଧ, ଦଧି, ଘୃତ ଓ ମଧୁରେ ୪ଥର ପୂଜା କରାଯାଏ ।] ଦେ. ବ—ମଙ୍ଗଳମୟ ରାତ୍ରି—An auspicious night. (ଉ—ବଡ ମଧୁର କାହୁଁ ଲଉବ, ବୁଝ ଶିବରାତ୍ରି ସମ୍ଭବ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୀଶବଳାସ ॥)

ଶିବ ରାମ—ସଂ. ବ—ମହାଦେବ ଓ ବିଷ୍ଣୁ—Mahādeba and Śiba rāma Bishṇu. ଦେ. ବ. ପୁଂ— ଲୋକଙ୍କର ନାମ— ଶିବରାମ **शिवराम** A name given to males.

ଶିବରାମ ଜଣାଣ—ଦେ. ବ-ଗଞ୍ଜାମ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବି ଭୁବନେଶ୍ୱର Śibarāma japāṇa କବିଚନ୍ଦ୍ର (୧୮୪୭ - ୧୮୯୪) ଙ୍କ ବିରଚିତ ମହାଦେବ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସ୍ତବ ପୁସ୍ତିକା—Name of a booklet of prayer addressed to Śiba and Bishṇu by poet Bhubaneśwara Kabichandra of Ganjām.

ଶିବରୋହିଣୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶିବ+ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; Śibarohiṇī ଯେ ମହାଦେବଙ୍କ ଉପରେ ଅବରୋହଣ କରିଥାଇନ୍ତୁ)— କାଳୀ—Goddess Kāḷī.

ଶିବ ଲିଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—ଲିଙ୍ଗରୂପେ ପୂଜିତ ଶିବମୂର୍ତ୍ତି; [ସ୍ତ୍ରୀଜନେନ୍ଦ୍ରିୟ Śiba liṅga (ଶକ୍ତି) ମଧ୍ୟସ୍ଥ ହୃଦ୍‌ରେ ପ୍ରୋତ୍ଥିତ ପୁଂଜନେନ୍ଦ୍ରିୟ (ଲିଙ୍ଗ)ରୂପେ ପୂଜିତ] ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରତିମା— The phallic emblem of God Śiba. [ଦ୍ର—ଏହା ମଣି (ସ୍ଫଟିକ), ଧାତୁ, ମୃତ୍ତିକା ଆଦି ନାନା ଉପାଦାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।] ଦେ. ବ—ଶିବଲିଙ୍ଗିନୀ (ଦେଖ —Śiba liṅgiṇī (See).

ଶିବ ଲିଙ୍ଗି (ଙ୍ଗୀ)—ଦେ. ବ—ଶିବ ଲିଙ୍ଗିନୀ (ଦେଖ) Śiba liṅgi(ṅgī) Śiba liṅgiṇī (See)

ଶିବଲିଙ୍ଗିନୀ ସଂ. ବ—ସଜ୍ଜ ସମନ୍ୱିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଏକୁତ ବର୍ତ୍ତିଷ୍ଣୁ ହୁତ୍ Śiba liṅgiṇī କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଅଡକୁଣ ବାଳ ଯୁକ୍ତ ଆରଣ୍ୟ ବୃକ୍ଷକ ଲତା ସ. ଶିବ ବଲ୍ଲୀ, ଶାଂଖୀ, ବିଶେଷ—A wild tree the berries of which resemble the phallic emblem in shape. [ଦ୍ର—ଏ ଲତା ଜଙ୍ଗଲରେ ଚତୁର୍ମାସ୍ୟାରେ ଅଧିକ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ଡାଙ୍ଗ ସରୁ ଓ ଗଉର ବଲ୍ଲୀ ସଦୃଶ, ୩—୫ ଇଞ୍ଚି ପରିମିତ ବିଶିଷ୍ଟ, ଦଳଯୁକ୍ତ ଓ ପତ୍ରର ଅଗ ୫।୨୫ ବାହାର ଥାଏ । ପତ୍ର-ବୃନ୍ତ ମୂଳରେ ୫।୬୫ ଫୁଲର ଗୁଚ୍ଛ ଲାଗିଥାଏ ଫୁଲ ଦେଖିବାକୁ । ଏହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଗରମ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ, ପୌଷ୍ଟିକ, ଶୋଧକ, ଗର୍ଭାଶୟକ ଓ କୁଷ୍ଠାଦିନାଶକ । ଏହା କଟୁ ଓ ବାତ ଶୋଥ କମାଏ । ଏ ଲତା ଫଳବନ୍ତ ହେଲେ ଏଥିର ସବାଙ୍ଗ ଔଷଧପାଇଁ ସଂଗୃହୀତ ହୁଏ (ହି. ଶ) । ଏହାର ସାଜ ଶିବଲିଙ୍ଗାକୃତିବିଶିଷ୍ଟ, କନ୍ଦ ଛଦ୍, କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅଡକୁଣ (ଯୋଗେଶ୍ୱର)] ।

ଶିବ ଲୋକ—ସଂ ବ—୧ । ମହାଦେବଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠିତ ସ୍ୱର୍ଗୋତ୍ତରବିଶେଷ, Śiba loka (ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଶିବଭକ୍ତମାନେ ମରଣାନ୍ତରେ ବାସ କରନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ)—1. A mythological region set apart for the abode of the devotees of Śiba after death. ୨ । କୈଳାସଙ୍କର—2. Kailāsa mountain.

ଶିବ ଶୟନ—ସଂ.ବ—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ (ଦ୍ର-ଏହା ଲଘୁଜଳର Śiba śayana ୧୪ ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ)—The ଶିବଶୟନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) festival observed on the 14th day of the bright lunar fortnight of Ashārḍha [ଦ୍ର—ଶିବ ଏ ଦିନ ଶୁଅନ୍ତି ଓ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଦିନ ଉଠନ୍ତି ।]

ଶିବ ଶେଖର—ସଂ. ବ—୧ । ବକବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—1. Sesbania Śiba śekhara Grandiflora. ୨ । ଧତୁରା (ହି.ଶ) 2. Thorn-apple. ୩ । ଶିବଙ୍କ ମସ୍ତକ (ହି.ଶ) 3. The head of Śiba. ୪ । ଅଳା ଅରଣ୍ଡ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)—4. Calotropis Gigante (plant) (white flowered variety).

ଶିବ ଶୈଳ—ସଂ. ବ—କୈଳାସ ପର୍ବତ (ହି. ଶ)— Śiba śaila The Kailāsa mountain.

ଶିବ(ବା) ସାଆନ୍ତରା—ଦେ. ବ—ଶିବାଇ ସାଆନ୍ତରା (ଦେଖ) Śiba(bā)sā-āntarā Śibāi sā-āntarā (See)

ଶିବସାଗର—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଆସାମ ପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ Śibasāgara ତନ୍ନିମ୍ନ ପ୍ରଧାନ ନଗର Name of a ଶିବସାଗର **शिवसागर** district and town in Assam.

ଶିବ ସାୟୁଜ୍ୟ—ସଂ. ବ—୧ । ଶିବ ପଦ—1. The position of Śiba sājujya Śiba· ୨ । ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଶିବ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକରେ ଅବସ୍ଥାନ—2. The abode of a mortal in the region of God Śiba after death. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ମୋକ୍ଷ, ଯହିଁରେ ମନୁଷ୍ୟ ଶିବଙ୍କଠାରେ ଲୀନ ହୁଏ (ହି. ଶ)—3. A final beatitude in which man is absorbed into the body of Śiba. ୪ । ମୃତ୍ୟୁ (ହି. ଶ)—4. Death.

ଶିବା—ସ. Śibā ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଶିବ+ଅ)—୧ । ଦୁର୍ଗା; ପାର୍ବତୀ; ଶିବାଙ୍କ—1. Pārbatī; the wife of God Śiba. (ହି—ସକଳ ଯଜ୍ଞ ଦ ଶିବାଙ୍କୁ ଦେଇ, ଶିବ ଘଲେଇଲେ ଲଙ୍ଗଳା ଦୋଇ—ଭଗ ।] ୨ । ଶୃଗାଳୀ—2. A she-jackal. (ହି—ଶୁଣିଚ ଚ ଶିବା ଘରସ୍ଥେ ବୋବାଇଚଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ନବାଗ୍ରରତ ସତ୍ତ୍ୱ ।) ୩ । ମୋକ୍ଷ; ମୁକ୍ତି—3. Salvation; final beatitude. ୪ । ଡରଡଙ୍କା; ଡରଡ଼ା—4. Myrobalan. ୫ । ଭୁଇଁଅଁଳା—5. Phyllanthus Niruri. ୬ । ମେଥି—6. Fenugreek. ୭ । ଆମଳଙ୍କା; ଅଁଳା—7. Phyllanthus Emblica. ୮ । ଡରଦ୍ରା; ଡଲଙ୍କା—8. Turmeric. ୯ । ଶମୀ; ଖାଇଁ ଗଛ—9. The spung tree; Prosopis Spicigera. ୧୦ । ଶ୍ୟାମାଲତା; ଶୁଅଁ ଲଇ ବା ଚେମ୍ପିଡ଼ି ଲଇ—10. A creeper; Indian Sarsaparila. ୧୧ । ଅମ୍ବଡ଼ା—11. Hogplum. ୧୨। ଗୋରୋଚନା—12. A yellow pigment obtained from dead kine. ୧୩ । ସାଲ ଦୁର୍ବା—13. The blue creeping grass. ୧୪ । ନଦୀବିଶେଷ—14. Name of a river. ୧୫ । ଧବଗଛ (ହି. ଶ) 15. Conocarpus Latifolia. ୧୬ । ବୁଦ୍ଧିଶକ୍ତି-ବିଶେଷ (ହି. ଶ) - 16. A kind of intelligence. ୧୭ । ସୌଭାଗ୍ୟବନ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ—17. A fortunate woman (Apte). ୧୮ । (ପୁଂ) ବଣୁଆ—18. Jackal (in general) (Apte). ଦେ. ବ—୧ । ମହାଦେବଙ୍କୁ ଅନାଦରରେ ଡାକିବା ନାମ—

ଶିବବୁ ଶିବା 1. A name by which God Śiba is called by unbelievers. (ଶିବା ପଥର ଢଗା କାଠ, ଅହା ସମସ୍ତେ ମାଠ ମାଠ—ଭଗ ।) ୨ । ଶିବଚରଣ ଅବ କାମଖ୍ୟା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନାଦରାର୍ଥ ଡାକନାମ—2. Name by which persons named Śiba Charaṇa etc are called.

ଶିବା(ବେ)ର ସାନ୍ତରୁ —ଦେ. ବ—ଦୋଣାର୍କ ଦେଉଳ ନିର୍ମାଣ Śibā(be) Sā-āntarā କରିବାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ତ୍ରୀ [ଶିବା(ବେ)ର ସାନ୍ତରୁ—ଅନରୂପ] ଲାଙ୍ଗୁଳା ନରସିଂହଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ଜଣେ ଜନ୍ମା—The name of a minister of the Orissa king Lāṅgulā Narasiṁha Deb who was entrusted with the supervision of the construction of the Koṇārka temple. [ଦ୍ର—ଏହି ଦେଉଳ ନିର୍ମାଣରେ ୧୬ ଶତ (ମତାନ୍ତରେ ୧୨ ବର୍ଷରୁ) ବଢ଼ଇ ବା ଚାରିଶର ନିଯୁକ୍ତ ରହିଥିଲେ । ଏତେଗୁଡ଼ିଏ କାରିଗର ବହୁକାଳ ଚେଷ୍ଟା କରି ଏ ଦେଉଳଟି ସମାପ୍ତ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ, ଦେଉଳ ଡୋଲା ହେବା ସ୍ଥାନ ସମୁଦ୍ରର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଥିବାରୁ ସେଠାରେ ଅଥଳ ପାଣି ଥିଲା, ତେଣୁ ଅର୍ବନିର୍ମିତ ଦେଉଳଟି କୌଣ ଦୋଷରୁ ମୁଣ୍ଡି ମରି ପାରୁନଥିଲା ନାହିଁ । କାରିଗରମାନେ ଚୂନରୁ ପଥର କୌଣ କଷାଇ ଗଣ୍ଡଅଡ଼ି ପଥର କଷାଇ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବାରୁ କୌଣ ଅସୁବିଧା ଯୋଗୁ ୧୨ ବର୍ଷ ବିତିଗଲା, ତଥାପି ଦେଉଳର ମୁଣ୍ଡି ମରି ପାରୁନଥିଲା ନାହିଁ । (ଏହି ଜଣଶ୍ରୁତି ପ୍ରମାଦ ଅଟେ ଯେ "ଶିବେଇ ସାନ୍ତନ୍ତର ଦେଉଳ ଡୋଲେଇବା କଥା" —ଅର୍ଥାତ୍ ଚୂନ-ଗଣ୍ଡି ପଥର ନ ଯୋଗି ଗଣ୍ଡି ପାଣିଅଡ଼ି ପଥରଯୋଗି କୌଣ କଷାଇବାରୂପ ବୃଥା ଚେଷ୍ଟା) । ଏହି ବିଲମ୍ବ ଯୋଗୁଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଅଟ୍ଟ ଦେଲେ ଓ ଅଦେଶ ଦେଲେ ଯେ, ଦେଉଳର କଳସିଚ ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ମୁଣ୍ଡି ସାର ନ ପାରିଲେ କାରିଗର ବଢ଼େଇଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ କାଟି ଦେବ । ଏହି ଆଦେଶରେ କାରିଗରମାନେ ଚିନ୍ତାବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଜୀବନର ଆଶା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବସିଲେ । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଦେଉଳରେ କାମ କରିବାକୁ ଆସିଥିବା କାରିଗରମାନେ ୧୨ ବର୍ଷ ଦେଇ ଘରଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ି ଅସି କର୍ମସ୍ଥଳରେ ପଡ଼ି ରହିଥିଲେ । ଉହାଁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବଢ଼େଇ ଘରୁ ଆସିବା ସମୟରେ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇଥିଲା ଓ ଉତ୍ତମଧ୍ୟରେ ପୁଅଟିଏ ଜନ୍ମ ହେଲା—ସେ ପୁଅଟିର ନାମ 'ଧର୍ମପଦ' ବା 'ଧରମୁ ।'

ସେ ପୁଅଟି ୧୨ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ହୋଇ ପିତାର ସମ୍ବାଦ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଉତ୍କଳ ହୋଇ କର୍ମସ୍ଥଳକୁ ଅସିଲା । ଅସିବା ପୂର୍ବରୁ ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ୀ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା ହେବାରୁ ବୁଢ଼ୀ ସେ ପିଲାକୁ 'ଶିବେଇସାନ୍ତନ୍ତର ଦେଉଳ ଡୋଲାଇବା କଥା' ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏ ଦେଉଳ ଉପର ମୁଣ୍ଡି ମରୁନଥିବା ସୂଚନା କଲା । ବାଳକଟି ବୃଦ୍ଧାଠାରୁ ଏ ସୂଚନା ପାଇ କର୍ମସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କାରିଗର ବଢ଼େଇଙ୍କର ମରଣାପନ୍ନ ଦଶା ଦେଖି କହିଲେ ସେ ଦେଉଳଟିର ମୁଣ୍ଡ ମାରିବାର ଭାର ସେ ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ ସଫାଇବାର ଏପର ଚୌଶଳ କଲା ଯେ, ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଦେଉଳର ମୁଣ୍ଡି ମରିଗଲା । ତତ୍ପୂ ବୃଦ୍ଧା ଯହ ଜାଣିବେ ଯେ, ବାରିଗର ବଢ଼େଇ ସାଢ଼ା ଉତ୍ତରାରିଲେ ନାହିଁ, ତାହା ସେ ବାଳକ ଅନ୍ଲେଶରେ କରିଦେଲା, ତାହା-ଡ଼େଲେ ବାରିଗର ବଢ଼େଇଙ୍କର ମୁଣ୍ଡକାଟ କରିବେ, ଏହି ଅଜୁହାତରେ ବଢ଼େଇମାନେ ସନ୍ଧି କରି ଉକ୍ତ ବାଳକର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯିଚାରୁ ପଗ୍ଭରଲେ "ତୋର ବାରଖତ ବଢ଼େଇଙ୍କଠେଇଁ ଗ୍ଭଇ ? ନଁ। ଗ୍ଭଥରେ ଗ୍ଭଇ ?" ବଢ଼େଇ ଅଗତ୍ୟା ଗ୍ଭଥର ଆଣା ଗ୍ଭଡ଼ିଲ ଓ ସମସ୍ତେ ବଗ୍ଭର କର୍ ସେ ବାଲତ୍ଟିକୁ ପାଣିକୁ ଫୋଡାଡ଼ ଦେଇ ମାର ପକାଇଲେ ଓ ଦେଉଳର ମୁଣ୍ଡ ମାରବାର ବାଡାଭୁଗ୍ଭ ଏ ୧୨୦୦ ବଢ଼େଇ ଓ ଶିବେର ସାଥନ୍ତ୍ର ନେଲେ ।

ଏ ଜନ୍ମଦନ୍ତାକୁ ସ୍ୱର୍ଗୀସ୍ଥ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ତାଙ୍କ 'ଧର୍ମପଦ' ପୁସ୍ତିକାରେ ଉଦ୍ଦୋବନ୍ଧ କରଅଛନ୍ତ୍ରି ।]

ଶିବାଉ(ଓ)ତ୍(ତି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶିବଭକ୍ତ; ଭୁଲ. ସ୍ୱମାଉତ୍)—ଶିବଭକ୍ତ; ଦେବ; ଶିବୋପାସକ—
Śibāu(o)t(ti) **शिवायत** **सिवायत** A devotee of Śiba.

ଶିବାକ୍ଷ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶିବଙ୍କ ଅକ୍ଷି ପରି ଅକ୍ଷି ଯାହାର)—ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ଫଳ—The seeds of the Rudraksha tree (used as beads).
Śibākṣha

ଶିବା ଗଣ—ସଂ. ବ—୧ । ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅନୁଚରୀ ଯୋଗିନୀଗଣ—1. The female attendants of Durgā. ୨ । ଶୃଗାଳୀମାନେ—2. A number of she-jackals.
Śibā gaṇa

ଶିବାଗମ—ସଂ. ବ—ଶିବପଜାବିଷୟକ ଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—Name of a treatise on the worship of Śiba.
Śibāgama

ଶିବାଗୌରୀ—ସଂ. ବ—ପାର୍ବତୀ—
Śibāgaurī Goddess Pārbatī.

ଶିବାଗୌରୀ ଯାତ୍ରା—ଦେ. ବ—ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଯାତ୍ରାପାଇଁ ଶୁଭଦିନ ନ ମିଳିଲେ ଜ୍ୟୋତିଷାର ସଂଗ୍ରହ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁସାରେ ଶିବଜ୍ଞାନ ମତରେ ଶିବଜ୍ଞାନ ଅନୁସାରେ କରାଯିବା ଯାତ୍ରା—
Śibāgaurī jātrā The making of a journey by following the Śibājñāna as prescribed in Jyotiḥsāra Samgraha in case no auspicious day is available according to astrology.
शिवज्ञान यात्रा

ଶିବାଗୌରୀ ଯାତ୍ରା ।

[ଦ୍ର-ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଶୁଭଦିନ ମିଳଇ । ଏଣୁ ଶିବଜ୍ଞାନ ମତରେ ଯାତ୍ରା କହୁ ॥ ମନ୍ଦେନ୍ଦୁ ବଜ୍ର ଅମୃତ ଶୂନ୍ୟ ଗ୍ଭରଯୋଗ । ମାସବେଦେ ସାତବାରେ ବାରଗ୍ଭଡ଼ ଭୋଗ ॥ ମାନ୍ଦେନ୍ଦୁ ସର୍ବଦଇ ଅମୃତରେ ଜନ୍ମ । ବଜ୍ରଯୋଗେ କାର୍ଯ୍ୟନାଶ ଶୂନ୍ୟେ ମୃତ୍ୟୁହସ୍ତ ॥ ମାଘ ଫାଲ୍ଗୁନ ଚୈତ୍ର ବୈଶାଖ ଶ୍ରାବଣ । ଭାଦ୍ରମାସ ଷୋଳଣ ଏକସ୍ୱତ୍ତ ଜାଣ । ଅଶ୍ୱିନ କାର୍ତ୍ତିକ ମାର୍ଗଶିର ପୌଷ ଏତ । ସ୍ୱତ୍ତ ପୁଣି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଅଷାଢ଼ର ସମ ଲେଖ । ପ୍ରତାଶରେ ଲେଖା ଥାଇ ଜନ୍ମେ ଦାର ସ୍ୱତ୍ତ । ଭୂଇଁ ସୁଜ୍ଜନନେ ଯାତ୍ରା କର ଭେଟ ସ୍ୱତ୍ତ ॥

ଜ୍ୟୋତିଃସାରସଂଗ୍ରହ ।

ମାଘ ଫାଲ୍ଗୁନ ଚୈତ୍ର ବୈଶାଖ ଶ୍ରାବଣ ଭାଦ୍ର ବାରଦଣ୍ଡଃ—

ରବିବାର ମାନ୍ଦେନ୍ଦୁ ଦ ୨ ଅମୃତ ଦ ୮ ଶୂନ୍ୟ ଦ ୮
ମାନ୍ଦେନ୍ଦୁ ଦ ୨ ବଜ୍ର ଦ ୧୦ ଶୂ
ସୋମବାର ଅ ଦ ୪ ନ ଦ ୮ ଅ ଦ ୬ ର ଦ ୬ ମା ଦ ୪ ଶୂ ଦ ୬
ମଙ୍ଗଳବାର ର ଦ ୪ ଶୂ ଦ ୬ ଅ ଦ ୬ ର ଦ ୪ ଶୂ ଦ ୬ ଅ ଦ ୪ ଶୂ ଦ ୬
ବୁଧବାର ଅ ଦ ୪ ର ଦ ୬ ଅ ଦ ୪ ଶୂ ଦ ୬ ର ଦ ୪ ମା ଦ ୪ ଅ ଦ ୪ ଶୂ ଦ ୬
ଗୁରୁବାର ମା ଦ ୪ ଶୂ ଦ ୬ ର ଦ ୬ ମା ଦ ୬ ଶୂ ଦ ୪ ର ଦ ୪ ଶୂ ଦ ୪
ଶୁକ୍ରବାର ଅ ଦ ୪ ର ଦ ୬ ଅ ଦ ୬ ର ଦ ୬ ଅ ଦ ୪ ଶ ଦ ୪ ଅ ଦ ୪
ଶନିବାର ଶୂ ଦ ୪ ର ଦ ୬ ଶୂ ଦ ୪ ଅ ଦ ୮ ଶୂ ଦ ୪ ର ଦ ୪ ଶୂ ଦ ୪

ଗ୍ଭହିଦଣ୍ଡଃ—

ରବିବାର ଶୂ ୬ ମା ୬ ଅ ୪ ର ୮ ମା ୮ ଶୂ ୬
ସୋମବାର ର ୬ ଅ ୬ ର ୬ ଅ ୮ ଶୂ ୮
ମଙ୍ଗଳବାର ଅ ୬ ର ୪ ଶୂ ୬ ଅ ୬ ର ୬ ଅ ୪ ର ୪ ଶୂ ୬
ବୁଧବାର ଶୂ ୬ ଅ ୬ ମା ୪ ର ୪ ଶୂ ୪ ଅ ୧୦
ଗୁରୁବାର ର ୧୪ ଶୂ ୪ ର ୪ ଅ ୬ ଶୂ ୬
ଶୁକ୍ରବାର ର ୪ ଅ ୪ ମା ୬ ର ୬ ଶୂ ୪ ଅ ୬ ମା ୬ ଶୂ ୬
ଶନିବାର ଶୂ ୬ ର ୪ ଅ ୬ ର ୪ ଅ ୪ ର ୬ ଅ ୪ ଶୂ ୪

ଅଶ୍ୱିନ କାର୍ତ୍ତିକ ମାର୍ଗଶିର ପୌଷ ବାରଦଣ୍ଡଃ—

ରବିବାର ଶୂ ୬ ଅ ୬ ର ୮ ଅ ୮ ଶୂ ୬ ମା ୬ ଶୂ ୬
ସୋମବାର ଅ ୪ ଶୂ ୪ ଅ ୬ ର ୧୬
ମଙ୍ଗଳବାର ଅ ୬ ର ୬ ଅ ୧୦ ର ୬ ଶୂ ୬ ର ୪
ବୁଧବାର ଅ ୬ ମା ୬ ଅ ୬ ର ୬ ଅ ୬ ଶୂ ୬ ମା ୬ ର ୪
ଗୁରୁବାର ଅ ୪ ର ୪ ଶୂ ୪ ର ୬ ଶୂ ୬ ଅ ୪
ଶୁକ୍ରବାର ଅ ୬ ର ୬ ଅ ୬ ର ୮ ଶୂ ୬ ଅ ୪
ଶନିବାର ଅ ୬ ର ୬ ଅ ୬ ର ୮ ଶୂ ୬ ଅ ୪

ଗ୍ଭହିଦଣ୍ଡଃ—

ରବିବାର ଶୂ ୬ ର ୪ ଅ ୪ ର ୬ ଅ ୪ ଶୂ ୬ ଅ ୮
ସୋମବାର ର ୬ ଅ ୮ ର ୮ ଅ ୬ ର ୬
ମଙ୍ଗଳବାର ମା ୬ ଅ ୬ ଶୂ ୬ ଅ ୬ ର ୪ ମା ୪ ଶୂ ୬ ଅ ୪
ବୁଧବାର ର ୬ ଅ ୬ ର ୪ ଅ ୧୬ ର ୬ ଅ ୪
ଗୁରୁବାର ଶୂ ୬ ଅ ୮ ର ୬ ଅ ୮ ଶୂ ୬ ଅ ୪
ଶୁକ୍ରବାର ର ୬ ଅ ୮ ର ୬ ଅ ୪ ଶୂ ୬ ଅ ୪ ଶୂ ୪
ଶନିବାର ର ୧୪ ଶୂ ୪ ର ୪ ଅ ୬ ଶୂ ୬

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚୈତ୍ୟଷ୍ଟ ଆଷାଢ଼ ଦ୍ୱାଦଶୀ ।

ରବିବାର ୫ ୪ ୬ ୨ ୭ ୬ ୨ ୪ ୬ ୪ ୩ ୨ ୫ ୨
ସୋମବାର ୨ ୮ ୬ ୪ ୫ ୭ ୨ ୮ ୫ ୪
ମଙ୍ଗଳବାର ୬ ୭ ୫ ୪ ୬ ୭ ୨ ୩ ୨ ୬ ୭
୩ ୨ ୫ ୨
ବୁଧବାର ୫ ୨ ୨ ୪ ୬ ୭ ୬ ୮ ୫ ୨
ଗୁରୁବାର ୩ ୨ ୫ ୨ ୨ ୭ ୩ ୪ ୫ ୪ ୨ ୭ ୬ ୭
ଶୁକ୍ରବାର ୫ ୨ ୩ ୨ ୨ ୭ ୩ ୨ ୫ ୪ ୬ ୭ ୪
୨ ୪ ୫ ୪
ଶନିବାର ୩ ୨ ୫ ୨ ୨ ୭ ୩ ୭ ୫ ୪ ୨ ୭ ୪ ୫ ୪

ରବିବାର ୬ ୪ ୫ ୪ ୬ ୭ ୨ ୮ ୫ ୪
ସୋମବାର ୨ ୮ ୬ ୮ ୫ ୪ ୩ ୨ ୫ ୨ ୫ ୨
ମଙ୍ଗଳବାର ୬ ୭ ୪ ୩ ୪ ୫ ୪ ୨ ୭ ୬ ୭ ୫ ୨
୨ ୭
ବୁଧବାର ୬ ୧୦ ୫ ୨ ୨ ୪ ୬ ୪ ୫ ୧୦
ଗୁରୁବାର ୫ ୨ ୬ ୭ ୫ ୨ ୨ ୭ ୫ ୨ ୪ ୭ ୫ ୪
୬ ୪
ଶୁକ୍ରବାର ୬ ୭ ୫ ୨ ୨ ୪ ୫ ୭ ୬ ୭ ୫ ୨ ୬ ୪
ଶନିବାର ୫ ୨ ୬ ୭ ୨ ୮ ୫ ୭ ୫ ୪ ୬ ୭

ବାରଭୂତ ଯୋଗ ଆଦ ନକ୍ଷତ୍ର ଉଗ୍ରରେ । ଯାହା ଯେବେ ଶୁଭ ନୋହେ ଶୁଣ ସଙ୍ଗ ନରେ ॥ ରବିବାରେ ଯାହାକାଲେ ଶିରେ ଦେବ କର । ସୋମେ ସୁଖେ ମଙ୍ଗଇରେ ଗଲାର ଉପର ॥ ବୁଧରେ ଉଦରେ ଗୁରୁବାରେ ପାର୍ଶ୍ୱ ଭାଗେ । ଶୁକ୍ରବାରେ କଣ୍ଠେ ଶନିବାରେ ପୃଷ୍ଠଯୋଗେ । ଏ ବଧ୍ୟରେ କର ଦେଇ କରନ୍ତେ ଗମନ । ଦୁର୍ଯୋଗ ସୁଯୋଗ ହୋଇ କରେ ସନମାନ । ଯାହା ଜାଣେ ଚୈଳଭ୍ରାଣ୍ଡ ସର୍ବାଦ ଅଶୁଭ । ଦେଖାଗଲେ ଏହୁ ପ୍ରଉଡାର ଯେ କରବ । ବାମପାଦ ଭ୍ରମଣର ଭୂମିରେ ପ୍ରହାର । କର ଯାହା କଲେ ସବଶୁଭ ହୋଇ ଡାର । ନହୁଇ ଯେ ଅସଙ୍ଗଳ ମଙ୍ଗଳ ହୁଅଇ । ବସୁନ୍ଦ ମୁନଙ୍କ ବାଣୀ ଏ ସିଦ୍ଧ ଅଟଇ । ଅରୁଣୋଦସ୍ୟ ପଞ୍ଜିକା ।

ଶିବାଜୀ—ଦେ. ବ—ମରହଟ୍ଟା ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥାପୟିତା; ଅହାମ୍ମଦ ନଗର Śibāji ଶିବାଜୀ शिवाजी ରାଜାଙ୍କର ସେନାପତ୍ତି ଶାହାଜୀଙ୍କ ପୁତ୍ର—Śibāji, [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ମାତା ଜିଜାବାଈ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସେନାପତ୍ତିଙ୍କର କନ୍ୟା; ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ୧୬୨୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ । 'ପୁନା' ଶାହାଜୀଙ୍କର ପୈତୃକ ଜାଗିର ଥିଲା । ଅହାମ୍ମଦ ନଗର ରାଜ୍ୟର ପତନ ପରେ ବିଜାପୁରର ସୁଲତାନଙ୍କ ଅଧୀନ ଶାହାଜୀ ସେନାପତ୍ତି କର୍ମ କର ଉତ୍ତ ପରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ବିଜାପୁର ରାଜ୍ୟ ଅର୍ଥାନ ଗୋଣ୍ଡବ ହିନ୍ଦୁ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଶିବାଜୀ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ବେଶି ଲେଖା ପଢ଼ା ଶିଖି ନ ଥିଲେ, କନ୍ତୁ ସମର ବିଦ୍ୟା ଅସ୍ତ୍ରଚାଳନ, ଅଶ୍ୱଚାଳନାଦିରେ ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ । ଏ ସମୟରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ଶୂର୍ଣ୍ଣି ମୁସଲମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ଦେବମନ୍ଦିର ଓ ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣାଦିଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହେଲେ । ପୁନାର ଜଙ୍ଗଲସ୍ଥ ପାର୍ବତ୍ୟ 'ମାଓଲ୍ସ' ନାମକ ଅସଭ୍ୟ ଜାତିଙ୍କୁ ସମର କୌଶଳ ଶିଖାଇ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୈନ୍ୟ ଦଳ ଗଢ଼ି ଶିବାଜୀ ମୁସଲମାନ ରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ ଓ ଲୁଣ୍ଠନ କର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଦୁର୍ଗ ଜିତି ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କଲେ । ସେତେବେଳେ ଶିବାଜୀଙ୍କ ବୟସ ୨୦ ବର୍ଷ । ସେତେବେଳେ ଶାହାଜୀ ବିଜାପୁରର ସୁଲତାନଙ୍କ ଅଧୀନ ଜର୍ମ କରୁଥିଲେ । ବିଜାପୁରର ରାଜକୋଷକୁ ପ୍ରେରିତ ଅର୍ଥ ଶିବାଜୀ ବାଟରେ ଲୁଣ୍ଠ ନେବାରୁ ବିଜାପୁର ସୁଲତାନ୍ ଶାହାଜୀଙ୍କୁ କାରାବଦ୍ଧ କଲେ । କନ୍ତୁ ଶିବାଜୀ ଦିଲ୍ଲୀଶ୍ୱର ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା କରିବାର ଧମକ ବିଜାପୁର ସୁଲତାନକୁ ଦେଇ ପିତାଙ୍କୁ କୌଶଳରେ କାରାମୁକ୍ତ କରାଇଲେ । ତତ୍ପରେ ଶିବାଜୀ ମୋଗଲ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କର ଧନରତ୍ନ ଓ ଯୁଦ୍ଧଘୋଡ଼ଙ୍କ-ମାନ ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ ଓ ଆପଣାର ଶିକ୍ଷିତ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ 'ବର୍ଗୀ'ରୂପେ ସୁଶିକ୍ଷିତ କର ସେମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ବିଜାପୁର ରାଜ୍ୟର କଙ୍କଣ ପ୍ରଦେଶ ଜୟ କଲେ । ବିଜାପୁରର ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ସେନାପତ୍ତିଙ୍କୁ ଶିବାଜୀ କୌଶଳକ୍ରମେ ହତ୍ୟା କଲେ । ଶିବାଜୀ ଏହି ଭାଳ ସରେ ରାୟଗଡ଼ ନାମକ ଅଭେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗରେ ଆପଣା ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କଲେ ଓ ସୁଶିକ୍ଷିତ ୫୦ହଜାର ପଦାତି ଓ ୭ ହଜାର ଅଶ୍ୱାରୋହୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେନା ଗଢ଼ି ମୋଗଲ ରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ ଓ ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ ।

ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ସେନାପତ୍ତି ଶାସ୍ତେସ୍ତାଖାଁ ଏହାଙ୍କୁ ଦମନ କରିବାକୁ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ, କନ୍ତୁ ସେ ଲାଞ୍ଛିତ ହୋଇ ଜୀବନ ବଳରେ ପଳାଇ ଗଲେ । ଅତଃପର ଶିବାଜୀ ରଣତରୀ ଓ ନୌବଳର ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ୧୬୭୪ ସାଲରେ ସେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କର ଆପଣା ନାମରେ ମୁଦ୍ରା ଚଳାଇଲେ । ମୋଗଲ ରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କର ସେଥିର ରାଜସ୍ୱରୁ ½ ବା ଚୌଥ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଶିବାଜୀ ଦାବା କଲେ ଓ କେତେକ ସ୍ଥଳରୁ ଏହା ସଂଗ୍ରହ କଲେ ।

ତତ୍ପରେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ 'ପୁରନ୍ଦର' ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ୧୬୬୬ ସାଲରେ ସନ୍ଧିସ୍ଥାପନ କଲେ । ଉକ୍ତ ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଶିବାଜୀ ମୋଗଲ ସୈନ୍ୟଙ୍କ-ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ ଦେଇ ବିଜାପୁର ରାଜ୍ୟର ଧ୍ୱଂସରେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ କପଟୀ ଔରଙ୍ଗଜେବ ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶମ୍ଭୁଜୀଙ୍କ ଦହିଠାରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କର ନେଇ ସେଠାରେ ତାଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟ ସମାବୃତ ଓ ନିରସ୍ତ୍ର ଦେଖି ଅପମାନିତ କଲେ ଓ ପିତା ପୁତ୍ର ଦୁହିଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କଲେ । ଶିବାଜୀ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଠାରୁ ବହୁଗୁଣରେ ଧୂର୍ତ୍ତ ଥିଲେ । 'ଶଠେ ଶାଠ୍ୟଂ ସମା-ଚରେତ୍' ନୀତି ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ଦୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୂର୍ବକ ଗୋଷ୍ଠୀର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଖୋଦେଇର ମଧ୍ୟରେ ଅଫେ ଲୁଚ ଓ ଅନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଖୋଦେଇରେ ଆପଣା ପୁଅକୁ ଲୁଚାଇ ବହୁତୀର ବହୁତ୍ ଗସ୍ତ ଗୋଟିଏ ଦେବାଳୟକୁ ଆସି ସେଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଘୋଡ଼ାରେ ଅଫେ ଚଢ଼ି ଓ ପୁଅକୁ ବସାଇ ଗଡାଗଣ୍ଡ ୫୦ କୋଶ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ମଥୁରାକୁ ଆସିଲେ । ସେଠାରେ ଆପଣା ପୁଅକୁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଜିମା ଦେଇ ଅପଣା ମସ୍ତକ ମୁଣ୍ଡନକରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବେଶଧରି ମୋଗଲ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ସଦବ୍ରତରେ ପ୍ରୟାଗ, କାଶୀ, ଗୟା, ପାଟଣା, ଜଟକ ଓ ଦାଇଦ୍ରାବାଦ ଦେଇ ୧୪ ବର୍ଷ ପରେ ଆପଣା ରାଜଧାନୀ ରାୟଗଡରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଉଣ୍ଡାସପାଡକ ଆରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ପ୍ରତି ଶିବାଜୀ ଅତି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ମୋଗଲ ରାଜ୍ୟରେ ଉପଦ୍ରବ ଓ ଲୁଣ୍ଠନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଆରଙ୍ଗଜେବ ଏହାଙ୍କ ଦମନାର୍ଥ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କରି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଶେଷରେ ୧୬୬୯ ସାଲରେ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କରି ଏହାଙ୍କୁ ରାଜା ଉପାଧି ଦେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବଜାପୁର ଓ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାର ସୁଲତାନମାନେ ନିଜ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ଶୈବ ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ଦେଲେ ।

ଶିବାଜୀ ଅତଃପର ରାଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି କଲେ । ଅନ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟରୁ ସୈନ୍ୟମାନେ ଯାତ୍ରା ଲୁଣ୍ଠନ କରି ଅଣୁଥିଲେ ତାହା ରାଜକୋଷରେ ଅର୍ପିତ ହେଉଥିଲା ଓ ସୈନ୍ୟମାନେ ଜୟମିତରୂପେ ମାସିକ ବେତନ ପାଉଥିଲେ । ଶିବାଜୀ ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଜୟମିତରୂପେ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରୁଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସଭାରେ ୮ଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପାଧି 'ପେଶ୍‌ବା' ।

ତତ୍‌ପରେ ପୁଣି ମୋଗଲ ବାଦସାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହାଙ୍କର ବିବାଦ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଆରଙ୍ଗଜେବ ଏହାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ୧୬୭୪ ସାଲରେ ଶିବାଜୀଙ୍କ ପିତା ଶାହାଜୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ତତ୍‌ପରେ ଶିବାଜୀ 'ମହାରାଜ' ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ କରି ରାୟଗଡ଼ ସିଂହାସନରେ ବସି 'ଭୁଲା ପୁରୁଷ ଦାନ' ବଡ଼ ଯଜ୍ଞ ସାଧନ କଲେ । ତତ୍‌ପରେ ମୋଗଲସେନା ବିଜାପୁର ନଗର ଅବରୋଧ କରିବାରୁ ବିଜାପୁର ସୁଲତାନ ଶିବାଜୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ ଓ ଶିବାଜୀ ଅବରୋଧକାରୀ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠ-ଭାଗସ୍ଥ ମୋଗଲରାଜ୍ୟକୁ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ଏପର ଉପଦ୍ରବ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଯେ, ମୋଗଲମାନେ ବିଜାପୁର ଅବରୋଧ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । କୃତଜ୍ଞତା ସ୍ୱରୂପ ବିଜାପୁରର ସୁଲତାନ ଶିବାଜୀଙ୍କୁ କାଙ୍କୋରର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ ।

ଶିବାଜୀ ୧୬୮୦ ସାଲରେ ୫୩ ବର୍ଷ ବୟସରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ।]

ଶିବାଟିକା—ସ. ବ—୧ । ବଂଶପତ୍ରୀ ତୃଣ—(ହି. ଶ)—1. A kind of grass. ୨ । ଶ୍ୱେତ ପୁନର୍ନବା (ହି. ଶ)—2. The white variety of hogweed. ୩ । ରକ୍ତ ପୁନର୍ନବା (ହି. ଶ)—3. The red variety of hogweed. ୪ । ଦୁଙ୍ଗପତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—4. A kind of grass. ୫ । ଜଙ୍ଗଲ ଡମ୍ବିର (ହି. ଶ) 5. Wild fig.

ଶିବାତ୍ମକ—ସ. ବ—ସୈନ୍ଧବ ଲୁଣ (ହି. ଶ)—
Śibātmaka A kind of salt.

ଶିବାନନ୍ଦ—ବେ. ବ—ନନ୍ଦବଂଶର ଜଣେ ରାଜା—A king of Śibānanda the Nanda dynasty [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାର ନନ୍ଦବଂଶ ନାମକ ଗୋଷ୍ଠୀ ରାଜବଂଶ ଶୈବଧର୍ମ ମଣ୍ଡଳ ନାମକ ରାଜ୍ୟ (ଅଧୁନାତନ ବାଙ୍କି, ଅମ୍ବପଡା, ଆଠଗଡ଼, ନରସିଂହ ପୁର) ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ଶିବାନନ୍ଦ ସେହି ରାଜବଂଶର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ରାଜା ଥିଲେ ।
କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର ।]

ଶିବାନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶିବ+ଙ୍କୀ ଈ. ବିପାଦନ; ମା ଅଗମ; ବା ଶିବ Śibānī +ଅମା. ତୁଳନା କର—ରୁଦ୍ରାଣୀ, ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ)—ଉବାମା; ଦୁର୍ଗା; ଶଙ୍ଖସ୍ତ୍ରୀ; ପାର୍ବତୀ—Goddess Durgā, the consort of Śiba.

ଶିବାପୀଡ—ସ. ବ—ବକୁଳ (ହି. ଶ)—Sesbania Grandi-
Śibāpīrda floria tree.

ଶିବାପ୍ରିୟ—ସ. ବ—(ଶିବା+ପ୍ରିୟ; ଏହା ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଜନ୍ମରେ ବଳି ହଅଯାଇ ଥିବାରୁ) ଛାଗ—Goat.
Śibāpriya

ଶିବାଫଳା—ସ. ବଣ—ଶମୀବୃକ୍ଷ (ହି: ଶ)—
Śibāphalā The spung tree.

ଶିବାବଳି—ସ. ବ—ତାନ୍ତ୍ରିକ ମତରେ ଦେବୀଙ୍କ ଆଗରେ ରାତ୍ରିରେ
Śibābali ରକ୍ତାପ୍ଲୁତିକା ମାଂସପ୍ରଧାନ ନୈବେଦ୍ୟ (ହି. ଶ)—
An offering consisting mainly of meat offered to the Goddess, during night.

ଶିବାୟତନ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶିବମନ୍ଦିର, ଶିବାଳୟ—
Śibāyatana A temple of Śiba.

ଶିବାରାତି—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶିବା+ଅରାତି)—କୁକୁର (ହି.ଶ)
Śibārāti The dog.

ଶିବାରାଧନ(ନା)—ସ. ବ—ଶିବ ପୂଜା
Śibārādhana(nā) Worship of God Śiba

ଶିବା ରୁତ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍; ଶିବା+ରୁତ)-ବଣୁଆଙ୍କ ବୋବାଳି
Śibā ruta The yelling of jackals.

ଶିବାଳ—ଗ୍ରା. ବି. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସ ଶିବାଳୟ)—ଶିବାଳୟ (ଦେଉଳ)
Śibāla Śibālaya (See) [ଦ୍ର—ଶିବାଳ କୋଷ୍ଠ ଅଭ୍ରନ୍ତୁ
शिवालय शिवाला ତହିଁ । ପ୍ରାର୍ତ୍ତା—ଘରତେଗୀତା ।]

ଶିବାଳୟ—ସ ବ. (ଷଷ୍ଠୀତତ୍; ଶିବ+ଆଳୟ)—୧ । ଶିବ ମନ୍ଦିର—
Śibālaya 1. Temple of Śiba. ୨ । (ଶିବା+ଆଳୟ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ମଶାନ—2. Cremation ground (literally abode of Śibā-jackals) ୩ । ରକ୍ତ, ତୁଳସୀ—3. The red variety of basil plant.

ଶିବାଲୁ—ସ. ବ—ଶୃଗାଳ; ବଲ୍ଲ୍ୟା (ହ୍ର. ଶ)
Śibālu Jackal.

ଶିବାହ୍ଲାଦ—ସ. ବ—ଅଗସ୍ତ୍ୟଗଛ (ହ୍ର. ଶ)
Śibāhlāda Sesbania Grandiflora.

ଶିବାହ୍ୱୟ—ସ. ବ—୧ । ପାରଦ (ହ୍ର. ଶ)—1. Quicksilver. ୨ । ବରଗଛ (ହ୍ର. ଶ)—2. Banian tree. ୩ । ଅରକଗଛ (ହ୍ର. ଶ)—3. Calotropis Gigantea.

ଶିବି(ଧାତୁ)—ସ. ନାମଧାତୁ (ଶିବ ଶବ୍ଦରୁ)—ସୁଖଦାନ କରିବା
Śibi(root) To give pleasure.

ଶିବି—ସ. ବ (ଶି ଧାତୁ=ଖାଦ୍ୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ବ)—୧ । ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ
Śibi 1.Wild animals; beast of prey. ୨ । ଭୂର୍ଜପତ୍ର
2. The bark of birch tree. ୩। ଦେଶ ବିଶେଷ—3. Name of a tract of country. ୪ । ନୃପତି ବିଶେଷ; ଉଶୀନର ପୁତ୍ର ଓ ଯଯାତିଙ୍କ ଦୌହିତ୍ର—4. Name of a king who was son of king Uśinara and famous for his devotion and charity. [ଦ୍ର—ଏ ସାଙ୍ଗଶସ୍ୱ ଦସ୍ୟୁଜ୍ଞ, ଦାନ୍ତ, ଧାର୍ମିକ ଓ ଭକ୍ତ ଥିଲେ । ଏକଦା ବ୍ରହ୍ମା ଏହାଙ୍କ ସତ୍ୟ ପାଳନ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶରେ ଏହାଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ଏହାଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ସତ୍ୟ କରାଇ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ରର ମାଂସ ଭୋଜନାର୍ଥ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଏ ଅନୁଚିତ ଚାହିଦାରେ ସତ୍ୟ ପାଳନ କଲେ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଭକ୍ତ ମାଂସକୁ ପାକ କଲେ । ବ୍ରହ୍ମା କହିଲେ ତୁମେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ନ ଖାଇଲେ ମୁଁ ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ । ଶିବି ଚାହିଁରେ ମଧ୍ୟ ଗୁଳି ଦେଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ଏହା ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ନିଜରୂପ ଧାରଣ କର ଏହାଙ୍କ ହୃତ ପୁତ୍ରକୁ ଜୀଆଁଇ ଦେଲେ । ସୁକଲତନ୍ତ୍ର ବଙ୍ଗଳା ଅଧ୍ୟାୟ]

ଅରେ ଦେବତାମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଅଗ୍ନି କପୋତରୂପ ଧାରଣ କଲେ ଓ ଇନ୍ଦ୍ର ଶ୍ୟେନ ରୂପ ଧର କପୋତକୁ ଗୋଡ଼ାଇଲେ । କପୋତ ଯାଇ ଶିବଙ୍କ କୋଳରେ ପଶିଲା ଓ ଶରଣ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା । ତତ୍ପରେ ଶ୍ୟେନ ଆସି ପହଞ୍ଚି ରାଜାକୁ କହିଲା, 'ଏ ମୋର ଭକ୍ଷ୍ୟ, ଏହାକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅ'—ଶିବ ଅନ୍ୟ ମାଂସଦ୍ୱାରା ଶ୍ୟେନର ତୃପ୍ତି କରିବାକୁ କହିବାରୁ ଶ୍ୟେନ ରାଜି ହେଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଏ କପୋତ ପରିବର୍ତ୍ତେ ନିଜ ଦେହରୁ ମାଂସ କାଟି ଶ୍ୟେନକୁ ଦେଲେ ଶ୍ୟେନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବ କୋଲି କହିବାରୁ ରାଜା ତୁଳାଦଣ୍ଡ ଆଣାଇ ତହିଁର ଏକ ପାଖରେ କପୋତକୁ ରଖି ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ଆପଣାର ଦେହରୁ ମାଂସ କାଟିକରି ଚଢାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ଦୈବମାୟାରୁ କପୋତ ଗୁରୁ ହେଲା ଓ ରାଜାଙ୍କ ଦେହରୁ ଅନେକ ମାଂସ କଟାଯାଇ ତହିଁରେ ଚଢା ସିବାରେ ତାହା କପୋତର ଓଜନ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେଲା ନାହିଁ ! ଶେଷରେ ରାଜା ସ୍ୱୟଂ ତହିଁରେ ବସିଗଲେ । ଏଥିରେ ଛଦ୍ମଶ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ କପୋତକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲା ଓ ଦୁହିଁ ନଜ ନଜର ରୂପ ଦେଲେ । ସେହି ଦିନ ଠାରୁ ଶିବି ରାଜା ଧର୍ମାତ୍ମାରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । (ହ୍ର. ଶ)]

ଶିବିକା—ସ. ବ—(ଶିବ ଶବ୍ଦରୁ ଶିବ ନାମ ଧାତୁ=ସୁଖଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ ବ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ନରବାହ୍ୟ ଯାନବିଶେଷ; ପାଲ୍କି; ସବାରି; ଡୋଲି—A palki; a chair carried on men's shoulders with poles.
Śibikā

ଶିବିକା ବାହକ—ସ.ବ ଓ ବିଣ ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ପାଲ୍କି କାନ୍ଧୁଆ ଲୋକ
Śibikā bāhaka —Palki-bearer.
(ଶିବିକାବାହ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଶିବିକାବାହକା, ଶିବିକାବାହ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶିବିକାରୋହଣ—ସଂ. ବ—ପାଲ୍କିରେ ଚଢ଼ିବା
Śibikārohaṇa Riding on a palki.

ଶିବିକାରୋହୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ପାଲ୍କିରେ ଚଢ଼ି ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯାଉଥାଏ—Going to a place by riding on a palki.
Śibikārohī
[ଶିବିକା ରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶିବିପିଷ୍ଟ—ସଂ ବ.—ମହାଦେବ (ହ୍ର.ଶ)
Śibipishṭa Śiba.

ଶିବିର—ସଂ ବ. (ଶୀ ଧାତୁ=ଶୟନ କରିବା, ବିଶ୍ରାମ କରିବା+ଅଧିକରଣେ ଇର)—୧ । ପଟୁବାସ; ତମ୍ବୁ—1. Tent.
Śibira
୨ । ସେନା ନିବାସ; ଛାଉଣି—2. Cantonment; camp of an army; barracks. ୩ । କିଲ୍ଲା; ଗଡ଼ (ହ୍ର.ଶ)—3. Fort. ୪ । ରତ୍ନକମ୍ବଳରେ ଏକପ୍ରକାର ତୃଣ ଧାନ୍ୟ (ହ୍ର.ଶ)—4. A kind of grain.

ଶିବିର ସନ୍ନିବେଶ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ତମ୍ବୁ ଖଟାଇବା—[ଶିବିରସ୍ଥାପନ—ଅନ୍ୟରୂପ]
Śibira sannibeśa Pitching of a camp; encamping

ଶିବି ରଥ—ସ: ବ—ପାଲ୍କି; ଶିବିକା (ହ୍ର. ଶ)—
Śibi ratha Palki.

ଶିବେତର—ସ. ବିଣ (ଶିବ=ମଙ୍ଗଳର ତତ୍ତର=ଅନ୍ୟ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଅଶୁଭ; ଅମଙ୍ଗଳ—Evil; adversity.
Śibetara

ଶିବେଶ—ସ. ବ ପୁଂ (ଶିବା+ଈଶ)—ଶୃଗାଳ (ହ୍ର. ଶ)—
Śibeśa Jackal.

ଶିବେଷ୍ଟ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶିବ+ଇଷ୍ଟ)—୧ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ ତୃଣ—1. Sesbania Grandifloria. ୨ । ଶ୍ରୀଫଳ; ବେଲ—2. Eaglos Marmelos.
Śibeshṭa

ଶିବେଷ୍ଟା—ସ. ବ (ଶିବେଷ୍ଟ+ଅ)—ଦୂର୍ବ—
Śibeshṭā Creeping grass.

ଶିବୋତ୍ତର—ସ. ବିଣ (ଶିବ=ଶିବ ପୂଜାର୍ଥେ+ଉତ୍ତର=ଯୋଗ୍ୟ)—ଶିବ ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ଖଞ୍ଜା (ଜମି)—(lands) (ଶିବୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Śibottara Endowed for the worship of Śiba.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିବୋପନିଷଦ୍—ସଂ. ବ—ଉପନିଷଦ୍ ବିଶେଷ—
Śibopanishad Name of an upanishad.

ଶିମ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶିମ୍ବ)—ଶିମ୍ବ (ଦେଶ)—Śimba (See)
Śima शिम्ब सीम

ଶିମ ସ୍ଥା(ନ୍ତା)ନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶିରା ବା ସୀମନ୍ତ ଓ ସ୍ଥାନ)—
Śima sthā(ntha)na ୧ । ଶରୀରଦେଶ; ମୁଣ୍ଡ—1. Head. शिखान ୨ । ମୁଣ୍ଡତଳେ ରଖିବା ତକିଆ—2. A pillow for the head. ୩ । ଶଯ୍ୟାର ଯେଉଁ ପାଖରେ ଶୋଇବା ବ୍ୟକ୍ତି ମୁଣ୍ଡ ଦେଇ ଶୁଅନ୍ତି—3. The part of the bed where the sleeper lays the head.

ଶ୍ରାଦ୍ଧେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଶିମସ୍ଥାନମ୍ (ଦେଶ)—
Śimasthānam (See)

ଶିମସ୍ଥାନମ୍—ଶ୍ରାଦ୍ଧେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ସ. ସୀମନ୍ତ)—ରାଜା ଅବଢ଼ଙ୍କର ରାଜଧାନୀ—The headquarters or capital of a Rājā. [ଦ୍ର—ଗଞ୍ଜାମରେ ରାଜା ବା ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ରାଜଧାନୀରୁ ସଦର କଚେରିକୁ 'ଶିମସ୍ଥାନମ୍' କୁହାଯାଏ ।]
Śimasthānam राजधानी

ଶିମାକୟାଁ—ଶ୍ରାଦ୍ଧେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବିଦେଶାଗତ ଏକପ୍ରକାର କଣ୍ଟା ଜିନିପି ଗାଛ
Śimakayāñ ted from foreign country. [ଦ୍ର—ଏହାର ଜ ଜି)ଲେବୀକା ପେଡ ଫଳ ଉନ୍ନତ ପରି ଓ ମଞ୍ଜି ଉନ୍ନତ ମଞ୍ଜି ପରି, କିନ୍ତୁ ଫୁଟି ଖଲା ଓ ତାହାର ସ୍ୱାଦ ଈଷତ୍ ମଧୁର ।]
ରାଜ—A kind of thorny plant import-

ଶିମା କାଉ(ଉଁ)ରିଆ—ଶ୍ରାଦ୍ଧେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ପର୍ବତ କାଉଁରିଆ—
Śimā kāu(uñ)riā A red variety of wild jute plant.

ଶିମାଶିମ୍ବ—ଶ୍ରାଦ୍ଧେ. (ଗଡଜାତ) ବ—ଶିମଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ଲତା ଫଳ—
Śimāśimba A kind of bean.

ଶିମି—ଶ୍ରାଦ୍ଧେ. (ପାଠଣା ଷ୍ଟେଟ୍‌ର କନ୍ଧାନ୍ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା) ବ—ଶିମ୍—
Śimi Bean.

ଶିମି(ମୁ)ଳି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶାଳ୍ମଳ)—ଶାଳ୍ମଳ (ଦେଶ)—
Śimi(mu)li Śālmala (See) [ଦ୍ର—ଇମ୍ବିଲି ଅଶୋକ
शिमूल सेमर(ल) ଚାଳ ଶିମୁଳୀ—ଶ୍ରାଦ୍ଧୀ. ଶଶୀସେନା ।]

ଶିମିଳି ଅଠା—ଦେ. ବ—ଶାଳ୍ମଳି ବେଷ୍ଟା (ଦେଶ)
Śimili aṭha Śālmali beshṭa (See)
शिमूल आंठा सेमरका गोंद

ଶିମିଳି ଖା(କ୍ଷା)ର—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶଙ୍ଖିକା; ଶଙ୍ଖ କ୍ଷର)—ଶଙ୍ଖ ବିଷ; ଶେଙ୍କୁଆ—
Śimili khā(kshā)ra White arsenic.
शेंकोा सिंखिया

ଶିମିଳି ଗଛରେ ଗାଣ୍ଡି (ପିଣ୍ଡ) ଘିଷିବା—ଦେ. ପ୍ରବଚନ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—
Śimili gachhare gāṇḍi (pichā) ghashibā (ଉଚ୍ଚତା-
शिमूल गाछे गा घषा ମସୃଣ ଶାଳ୍ମଳୀ ବୃକ୍ଷରେ ପିଣ୍ଡ ଘଷିଲେ
ताडके पेडमे गाँड रगडना ଦେହ ଶ୍ରମ ହୁଏ)--ନିଜେ ଜାଣି ଶୁଣି [ଶିମିଳି ଗଛରେ ଗାଣ୍ଡି (ପିଣ୍ଡ) ଘିଷି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] କଣ୍ଟକଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା; ବିପଦକୁ ଡାକି ଆଣିବା—(figurative).
To invite danger; to cortt danger.

ଶିମିଳି ତୁଳା—ଦେ. ବ—ଶିମିଳି ଫୁଲର କୋଷ ବା ଭଣ୍ଡା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା
Śimili tulā ତୁଳା—Silk-cotton.
शिमूलतूलो(ला) सेमरकी रुई

ଶିମିଳି ପାଳ—ଦେ. ବ—ମୟୂରଭଞ୍ଜ ସବଡଭାଳା—The name of
Śimili pala a monntain range in the Mayur-
शिमिलिपाल bhanj State.

ଶିମିଳି ଫୁଲ—ଦେ. ବ—ଶାଳ୍ମଳ ଗଛର ନିର୍ଗନ୍ଧ ଲାଲ ଫୁଲ—The
Śimili phula bright red flower of silk-cotton
शिमूल फूल सेमरके फुल tree (which has no smell.)

[ଦ୍ର—ଏହା ଦୂରରୁ ରଙ୍ଗ ଚମତ୍କାର ଦେଖାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଗନ୍ଧ ଘ୍ରାଣ ଅବାନ୍ତୁ ଓ ଅଳ୍ପ ଦିନେ ଝଡ଼ି ପଡ଼ିବାରୁ ଅଳ୍ପକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବା ନିର୍ଗୁଣ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଲୋକେ ରଙ୍ଗ ଚମତ୍କାର ଶିମିଳି ଫୁଲ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି, ଯଥା—ରଙ୍ଗ ଚମତ୍କାର ଶିମିଳି ଫୁଲ, ଏତ ସବୁଦିନେ ରହିବ ?—ଛଗ ।

ସଂସ୍କୃତରେ ମଧ୍ୟ ଉଭଟ ଶ୍ଲୋକ ଅଛି—

କୁଂଶାଃ ପଦ୍ମବନାଶ୍ରୟା ମଧୁକରାଃ ସୌରଭ୍ୟଲୁବ୍ଧାଶୟା
ଘାନ୍ତାଃ ସ୍ୱାଦୁଫଳାଶୟା ବଳଭୁଜଃ ଗୃଧ୍ରାସ୍ତୁ ମାଂସାଶୟା
ତୂସ୍ତୂନ୍ତ ପୁଷ୍ପର୍ଗଳକଟେଃ ନାସୀର ମିଥ୍ୟୋନ୍ନତୈଃ
ରେ ରେ ଶାଳ୍ମଳପାଦପ ! ପ୍ରତିଦନଂ କେ ନଭ୍ୟସ୍ତା ବଞ୍ଚିତାଃ ।

ଏଥିର ମର୍ମ—ହେ ଶିମିଳି ଗଛ ! ଦୂରରୁ ତୋର ନାସୀର, ମିଥ୍ୟା ଓ ଉନ୍ନତ ପୁଷ୍ପବୃନ୍ତ ଦେଖି କୁଂସ (ପଦ୍ମବନ ବୋଲ ଭାବ), ଭ୍ରମର (ସୌରଭ ଲାଭ ଆଶାରେ), ଘଣ୍ଟିକ (ସ୍ୱାଦୁଫଳ ଆଶାରେ), କାକ ଓ ଗୃଧ୍ରମାନେ (ମାଂସ-ଖଣ୍ଡ ଆଶାରେ ବଞ୍ଚିତ ହେଉଥିଲେ; ଅତଏବ ତୁ କେତେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ ନ କରୁଛୁ ?

ଯେଉଁମାନେ ବାହାରେ ଭଲ ବୋଲ ଦେଖାଇ ଠକୁଥନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରତାରଣା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହି ଶ୍ଲୋକଟି ମଧ୍ୟ ଉଦାହରଣରୂପେ ଗୁହାଯାଏ । ଏହା ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରଶଂସା ନାମକ ଅଳଙ୍କାରର ଉଦାହରଣ ।]

ଶିମିଳି ଭଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ଶିମିଳିତୁଳା ଓ ମଞ୍ଜି ଥିବା କୋଷ—
Śimili bhaṇḍā The sheathes of pods contain-
शिमूलगाछेर शूँटि सेमरकाकोसा ing silk cotton.
(ଶିମିଳି ଭୁ[ଡା]ଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିମିଳିମୁଷଳି—ଦେ. ବ—ଶିମିଳିଗଛର ମୂଳ (ଔଷଧରେ ଲାଗେ)—
Śimili mushali The root of silk-cotton tree.
शिमूलगाछेर मूल सेमरका ज. (ଶିମିଳିମୂଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିମୁଳି ଲତା—ଶ୍ରାଦ୍ଧେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗଞ୍ଜାମର କରଣ ବଣବରଣେଶ୍ୱର
Śimuli latā ଜଳଜଟା ବିଶେଷ (ବୋଧହୁଏ ଶିମିଳିଗଛର ଭଣ୍ଡାରେ ଏଥିରେ ଚଟ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥିବାରୁ); ନବବଧୂ ପ୍ରଥମେ ଶାଶୁ ଘରକୁ ଅସିବା ଉତ୍ସବରେ ବହିର୍ଦ୍ୱାରଠାରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଶାଣ ବା ଘାକଶାଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିଠରେ ଅଙ୍କିତ ଲତାକାର ରେଖା (ନଦେ)—Lines (resembling a creeper) drawn with rice-paste on the ground from the outer door of the house to the cook-room on the daughter-in-law's first visit to her husband's house

ଶିମ୍ବ(ମ୍ବା.ମ୍ବି,ମ୍ବୀ)—ସଂ. ବ (ଶମ୍ ଧାତୁ=ଶାନ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇମ; +ଅ; +ଇ; +ଈ; ଫଳ ଖାଇଲେ ଶାନ୍ତା ମରୁଯାଏ)—୧ । କୃଷ୍ଣିଆ ଲତା ଓ ତହିଁର ଛୁଇଁ—1. Bean; kidney bean; Dolichos Lablab; Canavalia Ensiformis. [ଦ୍ର—ବହୁ ଲତାର ଛୁଇଁ ତେପଟା ଓ ବଙ୍କା, ପତ୍ର ତ୍ରିପର୍ଣ୍ଣ; ପଞ୍ଚି ତେପଟା ଓ ବଙ୍କା । ଏହା ଅନେକ ପ୍ରକାର ଦେଖାଯାଏ; ଯଥା — ଧଳାଶିମ, ରଙ୍ଗ ବା ନାଲ ଶିମ, କଳାଶିମ, ଘିଅଶିମ, ଗୋଡ଼ ଶିମ (ଏଥିର ପଞ୍ଚି ଗୋଡ଼ିପର ସ୍ଥୂଳ ଓ ଗୋଲ), ଛୋଡ଼ ଶିମ୍ବ (ଛୁଇଁ ଛୋଟ ମାଇପର ଲମ୍ବ ଓ ସରୁ), ଗଣ୍ଡିକେଶର ଶିମ, ଘଣ୍ଟା ଶିମ (ଛୁଇଁ ଘଣ୍ଟାଳଆ ବା ତେପଟା), ଫଗୁଣ-ବନ୍, ସଢ଼ଉଡ଼ା ମୋଗଲାଇ ଶିମ । ସ୍ୱେତ ଶିମକୁ ସଂସ୍କୃତରେ ଶିମ୍ବୀ ଓ ମୋଗଲାଇ ଶିମକୁ ସୁସ୍ରୁଶିମ୍ବୀ ବା ସୁସ୍ରୁକ ଶିମ୍ବିକା ବୋଲାଯାଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ମଧୁରଉଷ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ତନ୍ୟ, ବଳକାରକ, ଦାହ ଓ ଶ୍ଳେଷ୍ମ ବର୍ଦ୍ଧକ, ବାତପିତ୍ତନାଶକ ।] ୨ । ଛୁଇଁ—2. Pod; legume (Apte).

ଶିମ୍ବି—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଶିମ୍ (ଦେଶ)—1. Simba (See)

Śimbi ୨ । ଛୁଇଁ—2. Pod. ୩ । ବରବଟି; ବାଇଗଙ୍ଗ—3. Cowhage. ୪ । ବନ୍ୟ ମୁଦ୍ଗ—4. Wild mung grain.

ଶିମ୍ବିକ—ସଂ. ବ—(ଶିମ୍ବି+କ)—ମୃଗଫଳ (ହି. ଶ)—

Śimbika Groundnut.

ଶିମ୍ବିକା—ସଂ. ବ—(ଶିମ୍ବି+ଅ)—୧ । ଛୁଇଁ—1. Pod.

Śimbikā ୨ । ଶିମ୍ବ (ଦେଶ)—2. Śimba (See)

ଶିମ୍ବି(ମ୍ବୀ)ଜ(ଜା)—ସଂ.ବ—(ଶିମି+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ;+ଅ)—

Śimbi(mbī)ja (jā) ଶିମ୍ବ ଜାତୀୟ ଉଭିଦର ଛୁଇଁ; ବୈଦଳକ (ଶିମ୍ବିଧାନ୍ୟ, ଶିମ୍ବିଜବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶିମ; ମୃଗ, ଶିମ୍ବ ଓ ମଟର ସ. ସୁର୍ଯ୍ୟ, ବୈଦଳ ଅବର ଛୁଇଁ; ଦ୍ୱିଦଳ ଅନ୍ନ—The pod of beans and leguiminous plants. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧୁର କଷାସ୍ୱ ରସ, କଫ୍ଟୁ ବଯାକ, ବାତଜନକ, କଫପିତ୍ତ ନାଶକ, ମଳମୂତ୍ରରୋଧକ ଓ ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ । ମୃଗ, ବରବଟି, ଚୋଲଥ, ମସୁର, ବରଗୁଡ଼, ଶିମ୍ବ, ମଟର ଓ ବରଡ଼ ଅବ ଛୁଇଁର ସାଧାରଣ ନାମ ଶିମିଜ ।]

ଶିମ୍ବିନୀ—ସଂ. ବ—୧ । ଶ୍ୟାମା ପକ୍ଷୀ; କୃଷ୍ଣଚଟକ (ହି. ଶ)—1. The Śimbinī dark sparrow. ୨ । ବଡ଼ ଶିମ୍ବ—2. The big species of bean.

ଶିମ୍ବି(ମ୍ବୀ)ପର୍ଣ୍ଣିକା—ସଂ. ବ—ବନ୍ୟମୁଦ୍ଗ; ମୁଦ୍ଗପର୍ଣ୍ଣୀ (ହି. ଶ)—

Śimbi(mbī)parṇikā A wild variety of Mung grain.

[ଶିମ୍ବି(ମ୍ବୀ)ପର୍ଣ୍ଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶିୟ(ୟା)ର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଶେୟାର୍) —ସଖ୍ୟତ୍ୱ ବା ବ୍ୟବସାୟରେ

Śiya(yā)r ଶିୟାର **शियर** ଅଂଶ—Share.

ଶିୟ(ୟା)ରଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଶେୟାର୍+ଫା. ଦାର୍)—

Śiya(yā)rdār ଅଂଶାଦାର୍—Shareholder.

ଶିଆରଦାର **शियरदार**

ଶିୟ(ୟା)ର ବସିବା—ଦେ. କି (ଇଂ. ଶେୟାର୍)—ଶେୟର ବସିବା; କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟରେ ବା କାମ୍ପାନୀରେ

Śiya(ya)r basibā ଶିୟରବସା **शियरकरना** ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଅଂଶୀଦାରରେ କାମ କରିବା—To go into shares with another; to take partners in a business.

ଶୟୁର—ଦେ. ବ (ସଂ ଶୟର)—୧ । ଶୋଇବାବେଳେ ମନୁଷ୍ୟର

Śiyara ମୁଣ୍ଡ ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ଉହେ—1. The direction towards which a sleeping person lays down his head on the bed. ୨ । ଶଯ୍ୟାର ମୁଣ୍ଡପାଶ—2. The side of the bed on which lies the head. ୩ । (ସଂ.

ଶିୟର **सिर** ଶିରୋଧାନ)—ମୁଣ୍ଡ ତଳଥ—

ଶିଥାନ **बालिस** 3. The pillow on which a sleeper rests his head.

ଶିର୍କସ୍ତ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ.ବ (ଫା)—ସିର୍କସ୍ତ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)(ଦେଖ)

Śir-kast(etc) Śirkast etc (See)

ଶିର—ସଂ. ବ (ଶୃ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କର୍ମ. ଅ; ଚୁଲ. ଫା. ସର୍=ମୁଣ୍ଡ)—୧ । ଶିରଃ; ମସ୍ତକ; ମୁଣ୍ଡ—1 Head.

Śira ୨ । ସବୋଚ୍ଚସ୍ଥାନ; ଶିଖର—2. Top; summit; acme; pinnacle. ୩ । ବୃକ୍ଷାଗ୍ର—3. Top of a tree. ୪ । ସୈନ୍ୟର ଅଗ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଦଳ—4. The advance-guard of an army. ୫ । ପିପ୍ପଳୀ-ମୂଳ—5. The root of long pepper. ୬ । ପ୍ରଧାନ; ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—6. The head of an institution. ୭ । ଅଜଗର—7. Boa constrictor; a huge species of serpent. ୮ । ଶଯ୍ୟା; ବଇଶା-8. Bed; bedding. ୯ । ମୁଣ୍ଡର ଖପୁରୀ (ହି. ଶ)—9. Skull. ୧୦ । ପଦ୍ୟର ଚରଣର ଆରମ୍ଭ (ହି. ଶ)—10. The beginning of a line of a poem. ୧୧ । ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—11. Headman. ୧୨ । ନେତା (ହି. ଶ)—12. Leader. ୧୩ । ପର୍ବତାଗ୍ର—13.The peak or summit of a mountain (Apte). ୧୪ । ସମ୍ମୁଖଭାଗ—14. Front; forepart (Apte). ବେ.ବ (ସଂ·ଶିର୍)

ଶିର —୧। ଶିରା; ରକ୍ତବାହକ ନାଳୀ—1. Vein; artery.
ସୀର, ନସ [ତୁ—ସରୁ ଶିରଯାକ ବେକରେ ନୋଗୁ—ଛଉ ।]
ଶିର ୨ । ପାନ ଥଦ ଉପର ଦିଡିଆଖର ମହିଁ ଅଂଶ ବା ଝୁଡ଼—
ରୀଢ଼ 2. The chord-like ridge on the back of
ଶିର of a leaf. ବେ. ବିଣ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Best; eminent.
ଶିର [ତୁ—ସେ ସଙ୍ଗ ରଜାଙ୍କର ଶିର, ପାଣ୍ଡବ ବଣେ ଜାଉଁଭଇ —ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ଘ୍ରାଣେ (ମେଦମାସୁର)
ବ—ନଡ଼ିଆ ଖଡ଼ୁରା—The slender hard rib of a cocoanut leaf.

ଶିର ଉଣ୍ଡି (ଜାଣି, ଦେଖି)ଚଡ଼ୁ (ଖଆଁ) ଦେବା—ବେ. ବାକ୍ୟ (ଲକ୍ଷ
Śira uṇḍi (jāṇi,dekhi) chaṛdu (chiaṁ) debā ଣାର୍ଥ)—
ଶିର ଦେଖେ ଛେଁକା ଦେଓୟା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନାର୍ଥ ସଥୋ-
ସିର ଦେଖକର ଦାଗନା ପଯୁକ୍ତ ଉପାୟ ବା ପ୍ରତିକାର ଅବଲମ୍ବନ
କରିବା—(figurative) To take proper steps for accomplishing a thing. [ତୁ—
ମୁଣ୍ଡ ଓ ଗୋଡ଼ ଆଦ ବହୁଥିଲେ ଯେବେ ବହୁଥିବା ସ୍ଥାନ ସଙ୍ଗେ ସଂପର୍କଯୁକ୍ତ ଶିରକୁ ଉଣ୍ଡି ବା ଠିକଣା କର ଉକ୍ତ ଶିରରେ ଚଡ଼ୁ ଦଆଯାଏ ତାହାଦେଲେ ବନ୍ଧା ଉଲ ଦୋଇଯାଏ । ଉପଯୁକ୍ତ ଶିରରେ ଚଡ଼ୁ ନ ଦେଲେ ବନ୍ଧା କମେ ନାହିଁ । ଏହୁ ଉଦାହରଣରୁ ଏ ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଶିରଃ—ସଂ. ବ (ଶିରସ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ; ଶ୍ରି ଧାତୁ=ସେବା
Śiraḥ ତତ୍ପରତା+କର୍ମ. ଅସ୍)—ଶିର୍ସ୍ (ଦେଖ)—
Śiras (See)

ଶିରଃ କପାଳୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଶିରସ୍+କପାଳ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Śiraḥkapāḷī ଜରମୁଣ୍ଡଧାରୀ ସନ୍ଯାସୀ; କାପାଳିକ ସନ୍ଯାସୀ —
An anchorite carrying about a human skull.

ଶିରଃଖଣ୍ଡ—ସ. ବ—ମୁଣ୍ଡର ହାଡ଼; କପାଳାସ୍ଥି—
Śiraḥ khaṇḍa Bone of the head.

ଶିରଃପୀଡ଼ା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୁଣ୍ଡବଥା; ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧା—
Śiraḥpiṛḍā Headache. [ତୁ—ମୁଣ୍ଡରୁଲ୍ଲ, ମୁଣ୍ଡବନ୍ଧା ; ଅବ ସବୁପ୍ରକାରର ପୀଡ଼ାକୁ ଶିରଃପୀଡ଼ା ବୋଲାଯାଏ, ତନ୍ମ ମୁଣ୍ଡବନ୍ଧା ଓ ଅଧକପାଳୀ ବଥାକୁ ଶିରଃଶୂଳ କୁହାଯାଏ । ଆୟୁର୍ବେଦରେ ୧୧ ପ୍ରକାର ଓ ୟୁନାନୀରେ ୧୯ ପ୍ରକାର ଶିରଃପୀଡ଼ାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ପରନ୍ତୁ କେହ କେହ ୨୧ ପ୍ରକାର କହନ୍ତି । ଆୟୁର୍ବେଦ ମତରେ ବାତଜ, ପିତ୍ତଜ, କଫଜ, ସନ୍ନିପାତଜ, ରକ୍ତଜ, କୃମିଜ, ସୂର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ, ଅନନ୍ତବାତ, ଅର୍ଦ୍ଧାବ ଭେଦକ ଓ ଶଙ୍ଖକ, ଏହି ୧୧ ପ୍ରକାର ଶିରଃପୀଡ଼ା ଅଟେ ।]

ଶିରଃଫଲ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ)—ନାଘୁଟେଳ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)
Śiraḥphala The cocoanut tree.

ଶିରଃଶୂଳ—ସଂ. ବ—ମୁଣ୍ଡବନ୍ଧା—
Śiraḥśūla Headache.

ଶିରସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ (ଶିରସ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଥ)—ଅଗ୍ରରେ
Śiraḥstha ଅବସ୍ଥିତ—Situate on the top.
ସଂ. ବି. ପୁଂ—ନେତା—Leader (Apte)

ଶିର କମଳ—ସଂ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ; ମୁଣ୍ଡରୂପ ପଦ୍ମ)—
Śira kamala ୧ । ଅପଣାର ମସ୍ତକ—1. One's
सिर own head (compared to a lotus flower).
माथा (ତୁ—ଶିରକମଳ ମାଗିଲେ ତୁ ଦେବୁ, ବୃକ୍ଷାଙ୍ଗୁଳକୁ କେବେ ନ କହିବୁ—ପାଟୀ ପରତେଗୀତା ।) ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅପଣାର ଜୀବନ—2. (figurative) One's own life. (ଯଥା—ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ମୋ ଶିରକମଳ ସମର୍ପିଦେଇଛି, ଆପଣ ରଖନ୍ତୁ ବା ମାରନ୍ତୁ ।)

ଶିରକାଟ—ବେ. ବ (ସଂ. ଶିରଃକର୍ତ୍ତନ)—ମୁଣ୍ଡକାଟ; ଶିରଚ୍ଛେଦ—
Śirakāṭa Beheading. ବେ. ବିଣ—
ମୁଣ୍ଡକାଟା सिरकटाजाना ଛିନ୍ନମସ୍ତକ; ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ କାଟ କାଟାମୁଣ୍ଡ, ମାଥାକାଟା ଦୋଇଅଛି—Beheaded.
सिरकटाहुआ

ଶିରକା(କ)ପଡ଼ା—ବେ. ବ (ସଂ ଶ୍ରୀ ଓ କପଟ)—ସୁଦ୍ଧା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ
Śira kā(ka)paṛdā ଅଙ୍ଗାବ୍ଦ ବସ୍ତ୍ର—The cloth
ଶ୍ରୀକାପଡ଼ worn by the Deity
देवकपडा Jagannātha of Puri.

ଶିରଖିସ୍ତ—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ବୃକ୍ଷବଶେଷର ଅର୍ପାତ ବା ସ୍ରେତ
Śirakhist ନର୍ଯ୍ୟାସ—Manna. [ତୁ—ନାନା
ଶିରଖିସ୍ତ शिरखिसत ବୃକ୍ଷରୁ ବହା ପିଲେ । ବଶେଷତଃ ପଶ୍ଚିମ ହିମାଳୟର ବୃକ୍ଷବଶେଷ (The common Ash, Fraxinus Excelsior or Floribunda) ରୁ ମିଳେ । କୌଣସି କୌଣସି କାଣ୍ଡଚ୍ଛବ୍ଦ ଓ ଦେବଦାରୁ ଗଛର ଛାଲରୁ ବହା ମିଳେ । ଏ ଗଛରୁ ଯୋକମାନେ କଣା କରିବାରୁ ସେହୁ କଣାବାଟେ ଏ ରସ ବାହାରେ; ବହା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଶିର ଖୁଞ୍ଚ(ଞ୍ଚା,ଞ୍ଚି)—ବେ. ବ—ଗୋଡହାତ ଆଦର ଶିରା ମୋଡ଼ଦୋଇ
Śira khuñcha(ñchā; ñchi) ଯାଇଥିବା ଯୋଗୁ ଜନ୍ମିବା
ଶିରଖାଁଚା ଶିରମୁଡ଼େଯାଓୟା ବ୍ୟଥା—Pain due to spr-
सिरमुड़जाना ain of a limb.
(ଶିର ଓ ମୁଚ୍ଛଦ୍ରେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିରଙ୍ଗ—ଗ୍ରା.ବ ୧ । (ସ. ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମ୍) ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ (ଦେଶ)—Śrīraṅga
Śiraṅga (See) ୨। (ସ. ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ) ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ (ଦେଶ)-Śrīaṅga
ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ, ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ श्रीरंग, श्रीअंग (See)

ଶିରଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)ପଟ୍ଟଣ(ଣା)—ଗ୍ରା.ବ (ନାମ) ଶ୍ରୀରଙ୍ଗପତ୍ତନ (ଦେଶ)—
Śiraṅga(ṅgā)pataṇa(ṇā) Śrīraṅga pattana
ଶ୍ରୀରଙ୍ଗପଟନ श्रीरंगपटना (See)

ଶିରଚ୍ଛେଦନ—ସ. ବ—(ଶିର+ଛେଦନ)-ମୁଣ୍ଡକାଟ—Beheading.
Śirachchhedana [ତୁ—ପଡିବ ଯୁବତୀ ବଚ୍ଛେଦରୁ ଉଲ ଶିରଚ୍ଛେଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶିରଚ୍ଛେଦନ ଦେବାର—ରଙ୍ଗ—
ପ୍ରେମ ସ୍ୱଧାକାର୍ଯ୍ୟ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିରଜ—ସ. ବ—(ଶିର+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ. ଯାହା ମସ୍ତକରେ ଜନ୍ମେ)—ଚୁର୍ଲି; ମସ୍ତକର କେଶ; ମସ୍ତକବାଳ—The hair of the head. ସ. ବଣ—ମସ୍ତକୋତ୍ପନ୍ନ—Growing on the head.

Śiraja

ଶିର ଟାଣି(ଝୁ)ଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଖାଲନ କରିବା—To raise one's head in token of boasting; to brag. [ଉ—ଗଛକୁ ଗଛ ମୁଣ୍ଡ ଏବଡନ ଶୁଣି; ଧାଇଁଲେ ଯୁବକ ଗଛକେ ଶିର ଟାଣି କୃଷ୍ଣସିଂହ—ମଦାଲ୍ସରଭ—ବଳ]

Śira ṭāṇi(jhu)ṇibā

ଶିରଣି(ନି)—ବୈଦେ. ବ—(ଫା.ଶୀର୍‌ନି)—ଶିରନି (ଦେଖ)—

Śiraṇi (ni)

ଶିର(ରି)ଦଉଡ଼ି(ଡ଼ା)—ଦେ.ବଣ—(ସ.ଶୀର୍ଣ୍ଣ+ଦୋରକ)—ଦଉଡ଼ି ପରି ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଶରୀର ବିଶିଷ୍ଟ—ରୋଗାପଟକା ଦୁବଳାପତଳା (ଯଥା—ସେ ନଖାଇ ନ ପିଇ ଶିର ଦଉଡ଼ି ହୋଇ ଗଲଣି]

Śira(ri)daurḍi(ṛḍā)

ଶିରନାମା—ଦେ. ବ—(ସ. ଶିର ଓ ନାମନ୍)—୧। ଶିରୋନାମା; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନକଟକୁ ଚିଠି ଲେଖା ଦେଇଥାଏ, ଶିରୋନାମା ସିରନାମା ଚିଠିର ଅଦ୍ୟରେ ଲେଖାଯିବା ତାଙ୍କ ନାମ ଅଦ୍ୟ—1. The heading or headline of a letter. [ଦୃ—ଶିରନାମାର ଉଦାହରଣ—ପତ୍ରରେ ବିଷୟ ଲେଖିବା ପୂର୍ବରୁ ପତ୍ରର ଆଦ୍ୟରେ ଲେଖାଯିବା—"ପରମଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ପଦ ଶ୍ରୀଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅମ୍ବିକ ମହୋଦୟ ଶ୍ରୀ ଚରଣ କମଳେଷୁ"।) ୨। ଚିଠିର ଲଫାପା ଉପରେ ଲେଖାଯିବା ଗ୍ରାହକଙ୍କ ନାମ ଧାମ ଆଦ୍ୟ- 2. The address ଠିକାନା ठिकाना or superscription on the cover of a letter.

Śiranāmā सिरनामा

ଶିରପଞ୍ଚ—ଦେ. ବ—(ସ. ଶ୍ରୀ ବା ଶିର; ଭୁଲ ଫା.—ସର୍=ମସ୍ତକ; +ସ ପଞ୍ଚ=୫ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନେତା) ୧। ଶିରଶ୍ରୀପଞ୍ଚ ସରପଂଚ ପଞ୍ଚ; ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—1. The head man of the village ୨। ଚଉକିଦାର ଇଉନିଅନ୍‌ର ପଞ୍ଚାୟତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ—2. The President of the Panchayats of a Chowkidari village-union. ୩। ଗ୍ରାମର ସହଯୋଗ ସମିତିର ସଭାପତି—3. The President of the village Cooperative Society.

Śira pañch सरपंच

ଶିରପଡ଼ୁଆ—ଦେ. ବ—ବଉଗୁଣ୍ଠ; ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଥମ ଛାତ्र—

Śirapaṛḍhuā

ଶିର(ରି)ପା—ଦେ. ବ.—(ଫା. ଶିରଃ ଓ ପାଦ, ଭୁଲ ବୈଦିକ ଶିବ୍ଦା=ଶିର(ରି)ପ୍ର ଉତ୍ପତ୍ତି)—୧। ପାରତୋଷିକ ରୂପେ ଦିଆଯିବା ବସ୍ତ୍ର- ପଗଡ଼ି; ସିରୋପାଓ 1. A cloth awarded as a prize to a person. [ଉ—ଶତ୍ରୁଥ ମିଳୁଥ ଲୁଗେ ଶିରପା ପାଇବେ। ପ୍ରାଚୀ—ଶ୍ରୀମୁଖ ବଲ୍ଲୀ ଗୀତା] ୨। ମସ୍ତକରେ ବନ୍ଧାଯିବା ପାଗ—2. Turban for the head. ୩। ମୁକୁଟ—3. Crown. ୪। ପାରତୋଷିକ; ପୁରସ୍କାର—4. Reward. ୫। ଉପହାର—5. Present ୬। ରାଜାମାନେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପାଧି ଦେବା କମ୍ବା କୌଣସି ପ୍ରଜାର ଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ରକୁ ମନ୍ତ୍ରୀ କରିବା କମ୍ବା ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଆରସକୁ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧି ଦେବା ବସ୍ତ୍ର—6. A piece of cloth tied round the head of a person on whom a Raja bestows a title or whom a Raja recognises as the adopted son or heir apparent or successor to a person. [ଦୃ—ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସନଦ ଦିଆଯାଏ ଓ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଶିରପା ବନ୍ଧାଯାଏ। ଶିରପା ବନ୍ଧାଦେବା ପରେ ସେ ରାଜଧାନୀରେ ବାଦ୍ୟାଦି ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ବାହାରେ ।] ୭। ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବଳିଷ୍ଟ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦିଆଯିବା ବସ୍ତ୍ର—7. A piece of cloth presented to a distinguished visitor to a shrine. ୮। ଅଶ୍ୱର ଅଗ୍ରପଦ ଉତ୍ତୋଳନ—8. The lifting of the fore legs by a restive horse; the pawings of a restive horse. ୯। ଶିରୁରୁ; ମସ୍ତକରୁ ଗୋଡ଼ଯାଏ ଅବୃତ କରିବା। ପୋଷାକ, ଯାହା ଗୁରୁତରବାରରୁ ସମ୍ମାନସୂଚକ ଚଷ୍ମାରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତି- ବିଶେଷଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ—9 Full dress given to persons honoured by the Rajaj.

Śira(ri)pā शिरपा

ଶିରପା ବନ୍ଧା(ବନ୍ଧି)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି) ରାଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଉପାଧି ଆଦି ପାଇବା—1. To get a title of honour from a Rājā. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବାହାଦୁରୀ ବା ପ୍ରଶଂସା ପାଇବା—2. (figurative) To be praised; to be given credit.

Śirapā bandhā(ndhe)ibā शिरोपा बाँधान पगडी बंधवाना

ଶିରପା ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ ବା ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ରୂପେ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ ବା ଘୋଷ୍ୟପୁତ୍ରରୂପେ ଶିରୋପା ବାଁଧା ସ୍ୱୀକୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମସ୍ତକରେ 'ଶିରପା' ବାନ୍ଧିବା—To tie a turban round the head of a person on whom a king bestows a title or whom the Raja recognises as an heir or heir apparent to a person. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପୁରସ୍କାର ଦେବା—2. (figurative) To reward.

Śirapā bāndhibā पगडी बांधना

ଶିରପାଲଆ—ଦେ. ବ—ପାଲ୍ଲବାଲ୍ଲଙ୍କ ଦଳ ମଧ୍ୟରୁ ଗାୟକ ଦଳରେ Śira pāliā ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଗାୟକ ସଙ୍ଗେ ଗୀତ ଧରି ଦୋହଲେ ଓ ତାଳ ଧରେ—A person who seconds the singer in a party of pālā chanters.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍—ଘାଲ୍ଲବାଲ୍ଲ ୨ ଦଳରେ ବହୁତ ଦୁଅନ୍ତି । ୩ । ବାସୃକ ଦଳ ଓ ୨ । ବାସୃକ ଦଳ । ବାସୃକ ଦଳରେ ୨ ଜଣ, ଯଥା ବାସୃକ ଓ ଶିରଘାଳଅ ଓ ବାସୃକ ଦଳରେ ଜଣେ ମୃଦଙ୍ଗ ବଜାଏ ଓ ୨ ଜଣ ଝାଞ୍ଜ ବଜାନ୍ତି ଏବ ବାସୃକଙ୍କ ବୋଲବା ପଦମାନଙ୍କ ଶିରଘାଳଅ ପୁନଶ୍ଚ ପୁନଃ କରେ ।]

ଶିରପେଚ(ଞ୍ଚ)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସରପେଚ୍)—୧ । ଶିରୋବେଷ୍ଟନ; Śirapecha(ñcha) ପଗଡ଼; ଉଷ୍ଣୀଷ—1. Turban. ଶିରପେଁଚ ୨ । ପଗଡ଼ର ସମ୍ମୁଖରେ ବନ୍ଧାଯିବା ମଣି ମୁକ୍ତା ଖଚିତ ଶିରପେଁଚ ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—2. An ornament atta- ଶିରପେଁଚ ched to the front of a turban.

[ଉ—ଶିର-ପେଞ୍ଚ ଯାହା ଉଚ୍ଚ ବନ ଅନ୍ତେ, ଉରଲେ ଉରଜା ପାସ୍ପେ କାଳ ଦନ୍ତେ । ଗ୍ରଧାନାଥ—ଦରବାର ।]

ଶିରପେଚ କଲି—ଦେ. ବ. (ବଙ୍ଗି ଶବ୍ଦ)—ପୁରୁଷମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ପଗଡ଼ Śirapecha kali ବାନ୍ଧ ପଗଡ଼ର ଆଗ ପାଶ୍ଚରେ ଲଗାଇଥିବା ଶିରପେଁଚର ଚୂଡ଼ା ମୁକୁର ଖଚିତ ଅଳଙ୍କାର—An ornament ଶିରପେଁଚକୀ କଲଁ consisting of gems worn on the turban on its front.

ଶିର ବିକବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ଶିର+ବିକ୍ରୟ) (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଦାସ୍ୟ Śira bikibā ସ୍ୱୀକାର କରିବା—(figurative) To sell- ମାଥାବିକେଦେଓୟା ଶିରବେଚନା one's head; to accept service or slavery under another. [ଉ—ଏମନ୍ତ ଗୁରୁ ଉରଜେ ଶିର ବିକ୍ରି ବିକିବ—ଗାରୀ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି (ଶିର ବିକଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୀତା]

ଶିରବ୍ୟଥା—ସ. ବ—ଶିରୋବ୍ୟଥା (ଦେଶ)—

Śira byathā Śirobyathā (See)

ଶିର ମକଚା—ଦେ. ବ—ଶିରଖୁଞ୍ଚ (ଦେଶ)—

Śira makachā Śirakhuñcha (See)

ଶିରଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ(ବହୁବ୍ରୀ; ଶିରରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯାହାଙ୍କର)—ମହାଦେବ; Śiraschāndra ଶିବ—Śiba.

ଶିରଷ୍ଟା ଗ)ଲନ—ସ.ବ(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୁଣ୍ଡକୁ ଇତସ୍ତତଃ ଦୋଲାଇବା— Śiraschā(chā)lana Waggiog of the head.

ଶିରଷ୍ଟାଲିଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ଶିରଶ୍ଚାଳନ) ଇତସ୍ତତଃ ମୁଣ୍ଡ Śiraschāli debā ଦୋଲାଇବା—To shake one's head; (ଶିରଷ୍ଟାଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) to wag the head. [ଉ—ମାଥାନାଡା ସିରହଲାନା ବୋଲ ଚଉସ୍ତ ନାଶାସ୍ତୁଡ଼ା ଫୁଲ୍ଲଇ ଶିର ଷ୍ଟାଲଦେଇ ଉହ୍ନ ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେଗ୍ଭଶବଳାସ ।]

ଶିରଶ୍ଚୁମ୍ବନ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶିରସ୍+ଚୁମ୍ବନ)—ସ୍ନେହର Śiraschumbana ପ୍ରଦର୍ଶକ ସ୍ୱରୂପ ମାଡ଼ାଘିତା ସନ୍ତାନର ଓ ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟର ମୁଣ୍ଡକୁ ଚୁମ୍ବନ କରିବା—Kissing of the forehead by an elder.

ଶିରଶ୍ଛେଦ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶିରସ+ଛେଦ) ୧ । ମୁଣ୍ଡକାଟ Śiraschheda 1. Beheading. ୨ । ମୁଣ୍ଡକୁ ଗଡ଼ିରୁ କାଟ- (ଶିରଶ୍ଛେଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେବା—୨. Decapitation. ୩ । ମୁଣ୍ଡକାଟ ରୂପ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ—3. Capital punish- ment.

ଶିରସ୍—ସ. ଶବ୍ଦ (ଶି ଧାତୁ+ସେବା କରିବା+ଡସ୍ ଅସ୍; ଜଗାଡନ) Śiras ଶିର; ଶିରଃ (ଦେଶ) ମସ୍ତକ; ମୁଣ୍ଡ—Head-

ଶିରସ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ)ବ.—(ସ. ଶିରସ୍; ଶୀର୍ଷ)—ମସ୍ତକ; ମୁଣ୍ଡ— Śirasa Head. [ଉ—ବାସୁଲା ଶିରସେ ଯଥା ଧରଣ୍ଟି ଶିରସ ସିରସ ଧରଣୀ, ତଥା ଶିର ସେ ବହୁ ଅକାଶେ ଅସେ —ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଭଶବଳାସ]

ଶିରସି—ସ. (ଶିରସ୍ ଶବ୍ଦର ୭ମୀ)—(ସ. ଶିରସ୍ ଶବ୍ଦର ୭ମୀ ବିଭକ୍ତି Śirasi ଏକ ବଚନ ରୂପ) ମସ୍ତକରେ—On the head.

[ଉ—ବସିବ ଶିବ ଶିରସି ରସି ଜଗାକର ଯେ ।] ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଭଶବଳାସ ।] ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ)ବ (ସ. ଶିରସ୍) ମସ୍ତକ—Head. [ଉ—ଦାସୀର ଗୁରୁର ଚରଣ, ମଥେ ପ୍ରଦେଚ୍ଚର ଘାବ, ଭୁମ୍ପେ ମୋ ମଣ୍ଡନ ଶିରସିର— ଭଞ୍ଜ. ସିରସ ଶିରଶ୍ଚ ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି]

ଶିରସଜ—ସ. ବ—(ଅଲୁକ୍ ସମାସ; ସ° ଶିରସି=ମୁଣ୍ଡରେ+ଜନ୍ Śirasija ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—କେଶ; ମୁଣ୍ଡବାଳ—The hair. [ଶିରୋଜ—ଅନ୍ୟରୂପ] of the head)

ଶିରସ୍କ—ସଂ. ବ—(ଶିରସ୍+କେ ଧାତୁ=ଢଙ୍କ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ Śiraska ଶିରସ୍କ (ଦେଶ)—Śirastra (See) ସଂ.ବଙ.ସୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ 'ଶିରସ' ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ 'କ' ଆଗମ ହୁଏ । ଯଥା—ଜ୍ଞାନ ଶିରସ୍କ) (ଶିରସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମସ୍ତକ ଯୁକ୍ତ—(in com- pounds)—Headed. (as in big-headed)

ଶିରସ୍କା—ସଂ. ବ—ପାଲ୍କି—

Śiraskā A palanquin (Apte)

ଶିରସ୍ତ୍ର—ସଂ: ବ (ଶିରସ୍+ତ୍ରୈ ଧାତୁ=ରକ୍ଷାକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)— Śirastra ୧ । ଉଷ୍ଣୀଷ; ପଗଡ଼—1. Turban. ୨ । ଟୋପି- (ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Head dress; cap; helmet.

ଶିରସ୍ୟ—ସଂ. ବଣ—(ଶିରସ୍+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ଶିରଃ ବା Śirasya ମସ୍ତକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the head ୨ । ଶିରୋଜ; ମସ୍ତକଜାତ—2. Produced from the head. ବ—୧ । କେଶ; ମୁଣ୍ଡବାଳ—1. The hair of the head. ୨ । ନର୍ମଲ କେଶ; ବଦ କେଶ—2. Clean hair; combed hair. ୩ । ସୁନ୍ଦର ଜୁଡ଼ା—3. A graceful chignon.

ଶିରା—ସଂ. ବ—(୬ ଧାତୁ ଗତି କରିବା+ଅଧିକରଣ ଅ+ଆ; Śirā ଯହା ମଧ୍ୟଦେଇ ରକ୍ତ ଗତି କରେ) ୧ । ରକ୍ତବାହୀ ନାଡ଼ୀ; ଧମନୀ—1. Artery; vein; pulse, blood-ves- sel (Apte) ୨ । ପାଣିର ସ୍ରୋତ ବା ଧାର (ହି. ଶ)— 2. A current of water. ୩ । ଜାଲପର ଛନ୍ଦା- ଦୋଇଥିବା ରେଖାମାନ (ହି. ଶ)—3. Lines inter- twined like a net. ୪ । ପାଣି ଉଠାଇବା ବାଲ୍ଟି—

Digitized by srujanika@gmail.com

ହି. ଶ)—4. Water bucket ୪ । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳରେ ଥିବା ଜଳସ୍ରୋତ. (ହି. ଶ)—5. Underground current of water. ପ୍ରାଦେ.—(ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. (ତେ.)—ବ.—୧ । କାଳୀ; ଲେଖିବା ସ୍ୟାହ୍ନ—1. Writing ink. [ଦ୍ର-ଗଞ୍ଜାମରେ ଓଡ଼ିଅମାନେ କାଳୀକୁ ଶିସ୍ତ ଓ କାଳୀଘଡ଼କୁ ଶିସ୍ତବୃତ୍ତୀ କହନ୍ତି ।] ୨ । (ବାଲେଶ୍ୱର)—ଶ୍ରୁଣି—2. Broomstick. ୩ । (ସାଲପୁର)—ପାଚଥ; ଚଙ୍ଗ ବା ଛିପିଥ—3. Basket. ବୈଦେ. (ପା.)—ସୀସ୍ତ=ଗୁଡ଼ ଓ ଅଳ୍ପ ରସ ମିଶ୍ରିତ କାଫି; ଘନେଗାର୍; ଭୁଲନା କର ଇଂ. ସିରପ୍; ଫ୍ରେ. ସର୍ରୁ)—କନ୍ଦରେ ବା ଚଳରେ ପାଣି ଦେଇ ଜଆଁରେ ଫୁଟାଇଲେ ସେଉଁ ରସ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ—Syrup. [ଦ୍ର—ଜଆଁ ଉପରେ ବସା ଯାଇଥିବା ଶିସ୍ତ ଜମଶଃ ଗାଢ଼ ହେଲେ ତାକୁ ଦାଣ୍ଡିରୁ ବା ତରେଇରୁ ଚଟୁଦ୍ୱାସ୍ତ ଜିପରକୁ ଉଠାଇଲେ ତଃରୁ ପ୍ରଥମେ ୫ 'ତାର' ବା ଧାଡ଼, ତାଡ଼ତର ହେଲେ ୬ ଧାର ଓ ଗାଢ଼ତମ ହେଲେ ଏତ ଧାର ବୋହ୍ନ ପଡ଼େ। ଏହାକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ୫ ତାର୍ଯ୍ୟ ବା ୫ ତାର ଚନ୍ଦ୍, ଦୋତାର୍ଯ୍ୟ ବା ଦୁଇ ତାର ବନ୍ଦ୍, ଏକତାର୍ଯ୍ୟ ବା ଏକତାର ବନ୍ଦ ଶିସ୍ତ ବୋଲାଯାଏ ।] ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶିରା)—ପତ୍ର, ଫଳ, ପତ୍ରାଦି ଉପରେ ଥିବା ସରୁ ଉଚ୍ଚ ରେଖା—(ଯଥା—କଖାରୁ ଶିସ୍ତ କାଢ଼ିବା; ପାନରୁ ଶିସ୍ତ କାଢ଼ିବା)—Slender ridges or ribs running on the back of some leaves, fruits and grains. [ଦ୍ର—ଶିସ୍ତର ୧୨ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଅର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଟୀକା—ଶସ୍ତରସ୍ଥ ଶିସ୍ତ ୩ ପ୍ରକାର ଯଥା—ବଶୁଦ୍ଧ ରକ୍ତବାହ୍ନା (Artery), ଦୂଷିତରକ୍ତ ବାହ୍ନା (Vein), ଓ ରସବାହ୍ନା (Lymphatic)। ହୃତ୍-ପିଣ୍ଡରୁ ପେଚ୍ଛି ନଳୀ ବାଟେ ବୁଲି ବାହାନ୍ତେ ତାହାକୁ ବଶୁଦ୍ଧ ରକ୍ତବାହ୍ନା ଶିସ୍ତ ବା ଧମନୀ କହନ୍ତି। ଶସ୍ତରର ବଇଳ ସ୍ଥାନରୁ ଅସିଥିବା ଦୂଷିତ ରକ୍ତ ଫୁସ୍‌ଫୁସରେ ପରଶୁଦ୍ଧ ହୋଇସାରି ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡକୁ ଯାଏ । ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡରୁ ଏହି ପରଶୁଦ୍ଧ ରକ୍ତ ଶସ୍ତରର ବଇଳ ଅଂଶକୁ ଧମନୀଦ୍ୱାସ୍ତ ପ୍ରେରିତ ହୁଏ । ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ବ୍ୟତୀତ ଶସ୍ତରର ବଇଳ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଧମନୀମାନଙ୍କରେ ଅଳ୍ପଜାନପୂର୍ଣ୍ଣ ବଶୁଦ୍ଧ ନାଲଆ ରକ୍ତ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ଧମନୀର ନଳ ୩ ଗୋଟି ମୋଟା ପ୍ରସ୍ତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ—(୧) ବଳଳ ବାହ୍ୟାବରଣ, (୨) ମାଂସପେଶୀ, (୩) ଭିତର ପର୍ ସଯୋଜକ ତନ୍ତୁ । ଧମନୀର ନଳର ଭିତରିସ୍ଥ ଏବ ଚକ୍ଚଣ । ଧମନୀର ନଳଟି ଏହିପରି ୩ଟି ପ୍ରସ୍ତରରେ ନର୍ମିତ ହୋଇଥିବାରୁ ରକ୍ତପ୍ରବାହ ସମୟରେ, ତାହାର ବାନ୍ଧି ଯଥାକ୍ରମେ ସଙ୍କୁଚିତ ପ୍ରସାରିତ ହେଉଥାଏ । ଏଣୁ ମଣିବନ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥାନର ଧମନୀକୁ ବାହାରେ ଚପିବାଦ୍ୱାସ୍ତ ତାହା ଧୂକ୍ ଧୂକ୍ ହେବା ଜଣାଯାଏ ଓ ତଦ୍ୱାସ୍ତ ରକ୍ତର ଗତି ଜଣା ପଡ଼େ । ମଣିବନ୍ଧସ୍ଥ ଧମନୀକୁ 'ନାଡ଼ୀ' (pulse) କହନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟ ଚିକିତ୍ସକମାନେ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ଅବସ୍ଥା ଜାଣିବାକୁ ରୋଗୀର ମଣିବନ୍ଧସ୍ଥ ଧମନୀକୁ ବା ନାଡ଼ୀକୁ ଅଙ୍ଗୁଠିରେ ଚପି ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

ଶସ୍ତରର ବଇଳ ସ୍ଥାନରୁ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡକୁ ଅପରିଷ୍କୃତ ରକ୍ତକୁ ବୋହି ଆଣିବା ଶିସ୍ତକୁ ଦୂଷିତରକ୍ତବାହ୍ନା ଶିସ୍ତ (vein) କହନ୍ତି । ଏହି ନଳୀର ଭାନ୍ତି ଧମନୀର ବାନ୍ତିଠାରୁ ପତଳା । ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍‌ରେ ପ୍ରବାହିତ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଶିସ୍ତମାନଙ୍କରେ ଅଙ୍ଗାରଜାନ୍ ଘୁଣ୍ଟି ଅଶୁଦ୍ଧ ଲାଲ ରକ୍ତ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଶସ୍ତରର ଅନ୍ୟ ସବୁ ଅଂଶରେ ଥିବା ଶିସ୍ତଗୁଡ଼ିକ ଅଙ୍ଗାରଜାନ୍ ସଯୁକ୍ତ ଅବଶୁଦ୍ଧ ଲାଲରକ୍ତ ବହନ କରନ୍ତି ।

ରସବାହ୍ନା ଶିସ୍ତ ବା ଲସ୍ଫାଟିକ୍ (lymphatic) ଶିସ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ ରସ ବହନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଶେଷରେ ଏମାନେ ସୁଦ୍ଧ ଜଙ୍କଟରେ ଗୋଟିଏ ଦୂଷିତରକ୍ତବାହ୍ନା ଶିସ୍ତରେ ସାଇ ମିଳିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ନଖ, ଦନ୍ତ, କେଶ ପ୍ରଭୃତିରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଶିସ୍ତ (ଦୂଷିତ ରକ୍ତବାହ୍ନା ଶିସ୍ତ ଓ ରସବାସିନୀ ଶିସ୍ତ) ନ ଥାଏ । କେଶ, ନଖ, ଦନ୍ତ ଓ କେଶକୂପ କାଟିଲେ ଚହିଁରୁ ରକ୍ତ ବାହାରେ ନାହିଁ । ଏହି ତିନ ପ୍ରକାର ଶିସ୍ତ ଶାଖାପ୍ରଶାଖାରେ ବହୁତ ହୋଇ ଶସ୍ତରର ସକଳ ତନ୍ତୁରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଥାଆନ୍ତି ।

ସ୍ମରଣରେ ରଖିବା ଯେ, ଶସ୍ତରର ଶିସ୍ତଗୁଡ଼ିକ ନାନା ସ୍ଥଳରେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି ଓ ଏମାନ ଶସ୍ତରର ସଙ୍କ ସମୂହର ବନ୍ଧନକାରିଣୀ ଓ ଏହିମାନଙ୍କଦ୍ୱାସ୍ତ ବାତାଦି ଦୋଷ ଓ ରସାଦି ଧାତୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଶସ୍ତରରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୁଏ । ଦେହର ମୌଳିକ ଶିସ୍ତ ୪୦ ଗୋଟି ଯଥା—

୧ । ବାତବାହ୍ନା ଶିସ୍ତ—୧୦
୨ । ପିତ୍ତବାହ୍ନା—୧୦
୩ । ଶ୍ଲେଷ୍ମବାହ୍ନା—୧୦
୪ । ରକ୍ତବାହ୍ନା—୧୦

ଏହି ଶିସ୍ତମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକର ଶାଖା ବା ପ୍ରଶିସ୍ତ ଅଛି । ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ଶିସ୍ତ ଓ ପ୍ରଶିସ୍ତ ମିଶି ୨ ଶହ । ଶିସ୍ତ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବାତ, ପିତ୍ତ, ଶ୍ଲେଷ୍ମା ଓ ରକ୍ତ ପ୍ରକୁପିତ ହେଲେ ନାନା ପ୍ରକାର ରୋଗ କରେ; ମୂଳ ଶିସ୍ତର ଶାଖା ବା କୈଶିକ ଶିସ୍ତକୁ ପ୍ରଶିସ୍ତ ବୋଲାଯାଏ ଓ ମେରୁଦଣ୍ଡୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମେରୁ ଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସ୍ନାୟୁ ବା ଶିସ୍ତକୁ ବୈ ଶିସ୍ତ କହନ୍ତି ।]

ଶିସ୍ତଃ—ସଂ. ବ୍ୟ—(ବହୁସ୍ଥଳେ ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଶିରସ୍ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଧାରଣ କରିବା ଅର୍ଥରେ ଯଥା—ତ୍ରିଶିସ୍ତଃ)—ଶିସ୍ତୋଯୁକ୍ତ—Headed (used in compounds, as 'in three-headed').

ଶିସ୍ତ(ରେ)ଇ—ଦେ. ବ—ପୁରୁଣା ଚଉରାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଗନ୍ନାର ଓ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମର ନାମ—Name of a Pergunna and village in Puri district.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିରାଇ ଅନ୍ତା—ଦେ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ (ଦେଶ)
Śirāi anta Sūjryamūkhī (See)

ଶିରାଏ ଶିରାଏ ଭେଦିବା (ପଶିଯିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଶିରାରେ ଶିରାରେ ଭେଦିବା (ଦେଶ)—
Śirāe śirāe bhedibā (pasi jībā) Śirāre śirāre bhedibā (See)

ଶିରାଜ(ଜି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ.—ସିରାଜ(ଜି) (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଶ)
Śirāja(ji)etc Śirāja (ji) etc (See)

ଶିରା ଜାଲ—ଦେ. ବ—(ଶଲ୍ଯ ତନ୍ତ୍ର)—୧। ଶ୍ଲେଷ୍ମ ନାଡ଼ୀମାନଙ୍କ ସମୂହ—
Śirā jāla A number of veins.
୨। ଚକ୍ଷୁର ରୋଗବିଶେଷ, ଯହିଁରେ ଆଖିର ଧଳା ଅଂଶରେ ନାଲି ମେଟ ଭୋରମାନ ପଡ଼ି ଯାଏ (ହି. ଶ.)—
2. A kind of ey-edisease.

ଶିରାଦ୍ଧ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ ସ. ଶ୍ରାଦ୍ଧ) —ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—
Śirādha (etc) Śrāddha etc (See) (ଦ୍ର—ଉଖିଥିଲ ଛାଦ୍ଧ ସରାଧ ଦୁଇ ଯାଥ ମାଣିଆ ବହୁତ, ତାହାର ଶିରାଦ୍ଧ ତେତେବେଳେ ଥଲ ଥଲ ଲାଣ—ଉଚାସ୍ତ. କଃକବଚସୂ ।]

ଶିରା(ରା)ନା—ଦେ. ବ (ଶିରାସ୍ଥାନ; ଶିରା+ଅଧାନ)—ଶିରଥନା;
Śirā(ra)nā ପଲଙ୍କର ମୁଣ୍ଡଅଡ଼େ ଲଗିଥିବା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ ବାଡ଼.
ଶିରାନା, ଶିରହନ, ସିରହାନା A peice of artistically
(ଶିରା ପଟା—ଅନ୍ୟରୂପ) wrought frame or raised bar attached to the head of a bedstead.

ଶିରା ପତ୍ର—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ୍ଷ) —୧। ହନ୍ତାଳ (ଦେଶ)—
Śirā patra 1. Hintāla (See). ୨। ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ (ହି. ଶ)—2. The religious fig tree. ୩। କଇଥ ଗଛ—3. Elephant apple.

ଶିରା ପୀଡ଼କା—ସ. ବ—ଆଖିର ରୋଟ, ଯହିଁରେ ପିଉଳା ଯାଖରେ
Śirā pīrdikā ରୋଗିର କଥା ବାନ୍ଧାରେ (ହି. ଶ)—A kind of eye-disease.

ଶିରା ପ୍ରଶିରା—ସ. ବ (ସବୁଠାରୁ)—ଦେହସ୍ଥ ବଡ଼ ଓ ସାନ ସମସ୍ତ ଶିରା—
Śirā praśirā All the veins and arteries of the body, big and minute.

ଶିରା ପ୍ରହର୍ଷ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ନେତ୍ରରୋଗ (ହି. ଶ)—
Śirā praharsha A kind of eye-disease.

ଶିରା ଫଳ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ନଡ଼ିଆ (ହି. ଶ)—
Śirā phala 1. Cocoanut. ୨। ଏକପ୍ରକାର ଝଲ; ଅଞ୍ଜୀର (ହି. ଶ)—2. Ficus Carica (tree and fruit).

ଶିରାବଣ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ଶ୍ରାବଣ)—ଶ୍ରାବଣ ମାସ—The month
Śirābaṇa of Śrābaṇa. (ଦ୍ର—ଅକାଳେ ମାଇଲ ଶ୍ରାବଣ ଶାବନ, ସରାବନ ଘାଏ, ଟଙ୍କା ଟିରାବଣ ଯାଏ—ଉଗ ।)

ଶିରାବଣା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ଶ୍ରବଣା)—ଶ୍ରବଣା (ଦେଶ)
Śirābaṇā Śrabaṇā (See)
ଶ୍ରବଣା ସରବନା

ଶିରାବୁଡ଼—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—(ତେଲୁଗୁ) ଦୁଅଚ; କାଳଘଡ଼—
Śirāburdi Inkpot.

ଶିରାମ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ଶ୍ରୀରାମ)—୧। ଶ୍ରୀରାମର ଅଶୁଦ୍ଧ
Śirāma (etc) ଉଚ୍ଚାରଣ—1. Incorrect pronunciaଛିରାମ tion of Śrirāma. ୨। ଶ୍ରୀରାମର ଡାକନାମ—
ସିରାମ 2. Name for calling Śrirāma. ୩। ଶ୍ରୀରାମ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—3. Śrirāma etc (See)

ଶିରାମଇ—ଦେ. ବ (ସ. ଶିରସ୍ ଓ ଅମୟ୍=ରୋଗ)—ଓଳାଉଠା
Śirāmai ରୋଗୀର ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ସମୟରେ ଯେଉଁ ଭୀଷଣ ଗୋଡ଼
ଖୀଲ ହେବା ଦ୍ରବ—Cramp in a cholera patient.
ମଡୋଡ, ବଘା

ଶିରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ଅଶୁଦ୍ଧ)—ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର (ଦେଖ)—
Śirāmachandrapura Śrirāmachandrapura (See)

ଶିରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ—ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ଗ୍ରାମବାସୀ—Resid-
Śirāmachandrapurī ing in or belonging to the
(ଶିରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) village Sriramachandrapur.

ଶିରାମପୁର—ଦେ. ବ (ଅଶୁଦ୍ଧ) - ଶ୍ରୀରାମପୁର—Śrirāmapura.
Śirāmapura [ଦ୍ର—ଏହା ବଙ୍ଗଦେଶର ହୁଗୁଳ ଜିଲ୍ଲାର ହୁଗୁଳ
ଶିରାମପୁର ନଗରର ପଶ୍ଚିମ କୂଳରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ନଗର ।
ସିରାମପୁର ଏଠାରେ ଧଳା କାଗଜ ଛାଞ୍ଚରେ ତୋଳିବାର ଗୋଟିଏ କଳ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଅନ୍ ପାଦ୍ରୀମାନଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠବେଶ ଓ ସଦ୍ଭାବ୍ୟ ବସୁନ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ କଲେଜ ଥଲ୍ଲା । ଶ୍ରୀରାମପୁରର ଅଶୁଦ୍ଧ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଂରାଜିରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁକୂଳ ହୋଇ ଇଂରାଜ ଭାଷାରେ ଏଥିର ନାମ Serampore (ଶ୍ରୀରାମପୁର) ହୋଇଅଛି । କଲିକତା ହୁଗୁଳ ନଦୀର ପୂର୍ବ କୂଳରେ ଓ ଶ୍ରୀରାମପୁର ପଶ୍ଚିମ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା କଲିକତାର ଉତ୍ତରରେ ୧୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ଶିରାମପୁରୀ—ଦେ. ବଣ—ଶ୍ରୀରାମପୁରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ (ଧଳା କାଗଜ)—
Śirāmapurī (paper) Manufactured in Serampore.
ଶିରାମପୁରୀ [ଦ୍ର—କଲିକତା ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥ ଉତ୍ତରପଡ଼ା 'ବାଲି'ଠାରେ ଥିବା କଲଟରି ମାଖିଆ କାଗଜ ବା ବାଲି କାଗଜ ଓ ଶ୍ରୀରାମପୁର କଲରେ ଧଳା କାଗଜ ଛାଞ୍ଚର ଦ୍ରବ ।] ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗର ଶ୍ରୀରାମପୁରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଳ କାଗଜ—Mill-made paper of Serampore.

ଶିରାରେ ଶିରାରେ ଭେଦିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଦେହର ଶିରା ପ୍ରଶିରା
Śirāre śirāre bhedibā ଦେଇ ଦେହସାରା ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବା—
ଶିରାୟ ଶିରାୟ ଭେଦ କରା 1. To be suffused in the
ସିର ଶିରମେ ଭେଦନା whole body through the blood-vessels. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମର୍ମ୍ମକୁ ଭେଦିବା—
2. (figurative) To pierce into the vital parts; to cut to the quick. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ କୌଣସି ଔଷଧ ବା ବିଷ ଜୀବର ଶିରାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିରରେ ଦେବଲେ ତହିର ଫଳ ପୁଣ୍ଡିରୁପେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ସେହିପରି କୌଣସି କଥା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନକୁ ବିଶେଷ ବାଧିଲେ ଏ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଏ ।]

ଶିରାଳ—ବି. ବଣ (ଶିର୍+ବହୁଳାର୍ଥରେ. ଳ)—୧ । ଶିରାଯୁକ୍ତ—
Śirāḷa 1. Having blood vessels or ridges. ୨ । ଶିରାବହୁଳ—2. Abounding in blood vessels. ୩ । ପହିଁରେ ଶିରାମାନ ବାହାରକୁ ଦେଖାଯାଏ—3. Whose blood vessels or ridges are visible or conspicuous. (ଉ—ଶିରାଳ ଜଙ୍ଘ ।) ବ—କର୍ମରଙ୍ଗା; ତରମଙ୍ଗା ଫଳ—A fruit; Averrhoa Carambola.

ଶିରାଳିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ(ବି. ଶିରାଳ)—ଶିରାଳ(ଦେଶ)—Śirāḷa
Śirāḷiā ଶିରାବାଳା **सिरवाला** (See) (ଶିରାଳୀ, ଶିରାଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶିରାଳୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ्री (ବି. ଶିରାଳ)—ଶିରାଳ (ଦେଶ)
Śirāḷī Śirāḷa (See)

ଶିରାଶିରା—ଦେ. କି. ବଣ—ଶିରେ ଶିରେ (ଦେଶ)
Śirā śirā Śire śire (See)

ଶିରି—ବି. ବ(ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+କିତ୍. ଇ)—୧ । ଦୁଃସକ
Śiri ବ୍ୟକ୍ତି—1. A malicious person. ୨ । ଖଡ୍ଗ—2. Sword. ୩ । ବାଣ—3. Arrow. ୪ । ଶଲଭ; ଫଡିଙ୍ଗା—4. Grasshopper; locust.

ଶିରି(ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ବି. ଶ୍ରୀ)—୧ । ଶ୍ରୀ; ଶୋଭା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—1,
Śiri(rī) Beauty; grace. [ଉ—କ ମୋହନ ଲଲାଟର ଛିରୀ **सिरी** କୋଟି କଳାଚର ଶିଖି ପୁରୁଛୁ ସେ ଶ୍ୟାମ ମୂରତିରେ ! କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—ବିଶୋଭା ରଙ୍ଗ କ ଗୀତ ।] ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟୋଦୟ—2. The dawning of good fortune. [ଉ—ଭୁବା ଅଛିଲୁ ଦେଉଁ ଶିରି, ଥାଉକୁ ଏବେ ଦୂର କରି । ଭୂପଦ୍ମ—ପ୍ରେମପଦ୍ମାମୃତ ।] ୩ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ସମ୍ପତ୍ତି; ବଭବ—3. Prosperity; riches. [ଉ—ଦେଲେ ଦେଲେ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଜିଣିବାର ଶିରି । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ] ୪ । ସୌଭାଗ୍ୟ—4. Good fortune. [ଉ—ମନୋରଥ ପଥେ ନ ଥିବା ଶିରି, ଦେଲେ ବଥାଇ କରଗତ କରି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—କବିତା ।] ୫ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବେଣ୍ଟିବ ଓ ଦର୍ଶନୀୟମାନେ ମୁଖରେ ସିନ୍ଦୁରର ସେଉଁ ଲୁଣ୍ଡିକୁ ପାଣିରେ ଘୋରି ତିଆ କରନ୍ତି—5. A kind of red powder used for painting the forehead by the Baishnabas and Madrasis. ୬ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଶ୍ରୀମନ୍ତ ନାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—6. Name calling
ଲାଲଗୁଣ୍ଡୀ **सिरी**
ଶ୍ରୀମତୀ **सिरिमती** Śrīmatī. ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ. (ପୂଜ୍ୟ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ସୌଭାଗ୍ୟ ଓ ସମାଦରସୂଚକ ଶବ୍ଦ)-ଶ୍ରୀ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ; ଶ୍ରୀମାନ୍—The word used
ଶ୍ରୀ **सिरि** before the name of a respected person or adored thing. [ଉ—ଶ୍ରୀଗୁଣ ଦେବା ସଜ ଏକ ଚତ୍ତେ, ସ୍ୱର୍ଗର ଶିଖି ଭଗବତେ । ଭୂପଦ୍ମ—ପ୍ରେମପଦ୍ମାମୃତ]

ଶିରିଆ—ଦେ. ବ—(ବି. ଶ୍ରୀ) ୧ । (ପୁଂ) (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ଶ୍ରୀକର, ଶ୍ରୀଧର
Śiriā ଆଦି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଡାକ ନାମ—Names for calling
सिरिया persons named Śrīkara Śrīdhara etc. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶ୍ରୀମତୀର ଡାକନାମ—2. Name for calling Śrīmatī. ବୈଦେ. ବ. (ନାମ) ସିରିଆ; ଅସିଆ ମହାଦେଶସ୍ଥ ତୁରସ୍କ ଦେଶର ଗୋଟିଏ ବଲ୍ଲୟତ ବା ପ୍ରଦେଶର ନାମ—Syria; name of a province of Asiatic Turkey. [ଉ—ଯୁଦ୍ଧେ ଏହା ଅସିଆ ମାଇନର୍ ବା ଅସିୟିକ ତୁରସ୍କର ଗୋଟିଏ ବଲ୍ଲୟତ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ତୁରସ୍କ ୪୫ ପ୍ରଜ୍ୟରେ ବଭକ୍ତ ଯଥା; ଅନାଟୋଲିଆ, ଇସ୍ତକ, ସିରିଆ, ଟ୍ରାନ୍ସ ଜର୍ଡାନ । ଆଲେପୋ ଓ ଦାମସ୍କସ୍ ସିରିଆର ପ୍ରଧାନ ନଗର ।

ଶିରି ଉଠିଯିବା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—୧ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନାଶ ହେବା—1. Be-
Śiri uṭhijibā coming ugly; loss of grace. ୨ । ଶ୍ରୀ ଛଡ଼ା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାଶ ହେବା—2. State of becoming
सिरीउठाना poor; loss of prosperity or affluence. ୩ । ସମ୍ପତ୍ତି ନାଶ ହେବା—3. The failing of.

ଶିରି ଓହ୍ଲା(ଲେ)ଇଯିବା, ଶିରି ଭୁଷିବା, ଶିରି ଭୁଷିଯିବା, ଶିରି ଚଉହେବା, ଶିରି ଖସିବା, ଶିରି ଖସଡ଼ିବା, ଶିରି ଖସଡ଼ିଯିବା } ଅନ୍ୟରୂପ

fortune.

ଶିରି କପୂ(ପୂ)ର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—(ବି ଶ୍ରୀକର୍ପୂର) —ଶ୍ରୀକର୍ପୂର (ଦେଶ)
Śiri kapū(rpū)ra Śrikarpūra (See)
ଶ୍ରୀକର୍ପୂର **सिरीकरपूर**

ଶିରିକର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—(ବି. ଶ୍ରୀକର)—ଶ୍ରୀକରର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ—
Śirikara Incorrect pronunciation of Śrīkara.
ଶ୍ରୀକର **सिरीकर** [ଉ—ଏହିପରି ଶ୍ରୀଧର, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଶ୍ରୀପଦ୍ମ ଆଦି ଶବ୍ଦର 'ଶ୍ର' ଶ ରୂପେ ପ୍ରାୟ ସ୍ଥଳେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି]

ଶିରିକା—ବି. ବ. (ଫା. ଶିର୍କା)—ସରବର ତାଡି—
Śirikā Vinegar.
ଶିର୍କା **शीर्का**

ଶିରି(ରୀ)କା(କ)ପଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. —ଶ୍ରୀକାପଡ଼ା (ଦେଶ)
Śiri (rī)kāa(k)pardā Śrīkāpardā (See)
ଶ୍ରୀକାପଡ଼ **देवकपडा**

ଶିରି(ରୀ)କୁଣ୍ଡ—ଯ ବ.—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—Name of
Śiri(rī)kuṇḍa a sacred bathing place of the Hindus. [ଉ—ଶିବକୁଣ୍ଡେ ଯାଇଣ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ସ୍ମରି, ଗାଧୋଇଲେ ହୁଅଇ ସତ୍ତ୍ୱେ ଅଧିକାସ୍ତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ।]

ଶିରି(ରୀ)କୃ(କୁ)ଷ୍ଣ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. [ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ]—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ (ଦେଶ)
Śiri(rī)kṛu(ku)shṇaṁ Śrikṛushṇa (See)

ଶିରିଣି(ଣୀ)—ଦେ. ବ.—(ଫା. ଶୀର୍ଣ୍ଣ); (ଭୁଲନାରେ ସ. ଶିଖରିଣୀ=
Śiriṇi(ṇī) ଦୁଧ ସହିତ ସୁସ୍ୱାଦୁ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବିଶେଷ)—୧ । ମୃସଲ୍-

Digitized by srujanika@gmail.com

ସିନ୍ନୀ, ସିରନୀ ମାନଙ୍କ ପୂଜିତ ପୀରଙ୍କୁ ଦେଯ ନୈବେଦ୍ୟ—1. Offerings made to departed Mahomedan saints. ୨ । ମୁସଲମାନଙ୍କ 'ପୀର'ଙ୍କୁ 'ସତ୍ୟପୀର, ବା ସତ୍ୟନାରାୟଣ, ରୂପେ ପୂଜା କରି ଯାହା (ଠିଅଯାଚ ଓ ଘୋଥି ପୂଜା) କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ତାଙ୍କୁ ସେଦ୍ଧି ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ନୈବେଦ୍ୟରୂପେ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତି—2. Offering of sweetmeat made to 'Satyapir' Deity worshipped by the Hindus. ୩ । ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କୁ ଭୋଗ ଲଗାଯିବା ପାଇଁ କଦଳ, ଦୁଧ,ଗୁଡ଼ ବା ଚିନି, ମଇଁ, ଘିଅ ଓ ଅଟା ବା ଗହମ ଚୂନା ମିଶାଯାଇ ତଳୁଟା ଦୋଇଥିବା ନୈବେଦ୍ୟ; ଅମୃତ କୁଣ୍ଡ (ଦେଖ) 3. Amṛuta kuṇḍa (See). [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ 'ଗୁନ୍ଥା' ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ତିନ୍ନା ପାଇଁ କଦଳୀକୁ ଦୁଧ, ଶର୍କରା ଓ ଅଟା ସଙ୍ଗେ ତଳୁଟା ଚିପିବା କଦଳୀତକଟାକୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସିରନି ବୋଲଥାଆନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁମାନେ 'ମାନସିକ' କରି ସତ୍ୟପୀରଙ୍କୁ ସିରନି ଯାଚନ୍ତି ଓ ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ (ଯଥା—ପୁଅହାଦ ଲାଭ ହେଲେ ବା ମକଦମା ଡିଗ୍ରୀ ହେଲେ) ପୀରଙ୍କୁ ସିରନି ଭୋଗ ଲଗାନ୍ତି ଓ ପାଳ କରନ୍ତି । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ତୋରଜ୍‌ଗନ୍ଥରୁ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ପୀରଙ୍କ 'ଶିରନ୍ନି' ପାଉଥ କରନ୍ତି ବା ନୈବେଦ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତି ଓ ହିନ୍ଦୁମାନେ ନାରାୟଣ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରି ସତ୍ୟପୀରଙ୍କୁ ସିରନି ଭୋଗ ଲଗାନ୍ତି ଓ ପୂଜା ସରିବା ପରେ ଉକ୍ତ ସିରନିକୁ ଜମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଓ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କୁ ଓ ଉପସ୍ଥିତ ବାଳକ ବାଳକାଙ୍କୁ ବଣ୍ଟନ କରନ୍ତି । ୪ । (ଅଦଘର୍ଥକ) ଶ୍ରୀନିବାସର ଡାକନାମ—4. Name for fondly calling Śrīnibāsa.

ଶିରଣି ଯାଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ସତ୍ୟପୀର ବା ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କୁ ଶିରଣି ଭୋଗ ଦେବା ସୌମ୍ଭୀମାନତ୍କରା **ସିରନୀମନ୍ନତ୍‌କରନା** ପାଇଁ ବା ପାଳ କରିବା ପାଇଁ ମନାସିବା—To vow to offer Śiriṇi to Satyapira Deity on the fulfilment of one's wish.

ଶିରି ଦେଖି ନ ପାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଭାଗ୍ୟୋଦୟ ବା ବଢିବା ଦେଖି ମନରେ ଶିରି ଦେଖତେ ନାପାରା **ସିରି ନହୀ ଦେଖ ସକନା** ଈର୍ଷାକରିବା; ପରଶ୍ରୀ ଦେଖି ଦାହର ହେବା—To envy a person's good fortune; to be pained at another's prosperity.

ଶିରି(ରୀ)ଧର—ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ. ଶ୍ରୀଧର)—ଶ୍ରୀଧରର ଡାକ ନାମ—Śiri(rī)dhara The name for calling Śrīdhara. ଶ୍ରୀଧର **ସୀରୀଧର** (ଦ୍ର—ବହୁତେକ ସ୍ଥଳ ଶିରିଧର, (ଶିରଧରଥା—ଅନାଦରାର୍ଥକ ଆଦରରେ) ଝିଅକୁ ଦୋଇଲେ ବାପାର ଭାରବହ ୧୦୩ ।]

ଶିରି(ରୀ)ପଞ୍ଚମୀ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ; Śiri(rī)pañchami ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀ—The 5th ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ **ସୀରୀପଁଚମୀ** day of the bright lunar fortnight of Māgha. (ଦ୍ର—ପଞ୍ଚମୀ ବଦଳ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଦେଲେ ଯୁକ୍ତ, ଏଣୁ ଶିରିପଞ୍ଚମୀ ବୋଲନ୍ତି ସମସ୍ତ—କୃଷ୍ଣକିଙ୍କର ମହାଭାରତ ବନ ।)

ଶିରି(ରୀ)ପତି—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶ୍ରୀପତି)—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu (ଦ୍ର—Śiri(rī)pati ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମଲେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେବତନ୍ତ୍ର ଶିରିପତି—କୃଷ୍ଣକିଙ୍କର ଶ୍ରୀପତି **ସୀରୀପତି** ମହାଭାରତ ।)

ଶିରିପା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଶିରପା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Śiripā (etc) Śirapā etc (See)

ଶିରି ପାଳିଆ—ଦେ. ବ—ଶିରପାଳିଆ (ଦେଖ) Siri pāliā Śirapāliā (See)

ଶିରି(ରୀ)ଫଳ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶ୍ରୀଫଳ)—ଶ୍ରୀଫଳ (ଦେଖ) Śiri(rī)phala Śriphala (See) (ଦ୍ର—ବେନ୍ଥ ଜାତେ ଶିରିଫଳ **ସିରୀଫଲ** ଧରା ଧରଣୀମଣ୍ଡଳଶିଷ୍ଟ, ଶ୍ରୀଫଳ ଉରଜ ମକସ୍ତ କର କର—ଉଷ୍ଟ. ପ୍ରେମସୁଧାନ୍ଧି ।)

ଶିରିବ(ମ)ନ୍ତ—(ପୁଂ)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶ୍ରୀମତ୍)—ଶ୍ରୀମାନ୍ (ଦେଖ) Śiriba(ma)nta Śrīmān (See) ଶିରିମନ୍ତ **ସିରୀବନ୍ତ**

ଶିରିବ(ମ)ନ୍ତୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)-ଗ୍ରା. ବଣ (ସଂ. ଶ୍ରୀମତ୍ତା)-ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତା—Beautiful; Śiriba(ma)ntī graceful. (ଦ୍ର-ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ବ ଶ୍ରୀମତ୍ତୀ ଜହ୍ନରେ ସେ ଗୋଡ଼ ବଳେଇବୁଲେଇ ଗଲେ—ଭୂଗ ।) ଶ୍ରୀମତୀ **ସିରୀବନ୍ତୀ**

ଶିରି(ରୀ)ମତୀ—ଗ୍ରା. ବ (ଅଶୁଦ୍ଧ)—(ସଂ. ଶ୍ରୀମତ୍ତା)—୧ । ଶ୍ରୀଙ୍କାର ଡାକ ନାମ—1. The name calling for Śriamatī. ୨ । ରାଧିକା—2. Rādhikā. ଗ୍ରା. ବଣ (ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ଲଯୁକ୍ତା; ସୁନ୍ଦର; ଶୋଭାଯୁକ୍ତା—1. Graceful; beautiful. ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟବତ୍ତା—2. Lucky (woman). (ଦ୍ର—ଶ୍ରୀକର ଗୁରୁଣି ଶ୍ରୀମତ୍ତା ସେ ଦେଉଁ ଅମସ୍ତ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳୋଦ୍ଭ ଚଉପଦୀ ୦ ଗୀତ ।) ୩ । ଲକ୍ଷ୍ମୀମତ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ) 3. Affluent (woman).

ଶିରିବତ୍ସ(ଚ୍ଛ,ତ୍ସି,ଚ୍ଛି)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶ୍ରୀବତ୍ସ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Sribatsa; Śiribatsa(chchha,tsi,chchhi) Śirkrushṇa. ଶ୍ରୀବତ୍ସ **ସିରିବଚ୍ଛ** [ଦ୍ର—ଏଣୁ ସେ ପୁର ଭୋଗକର ଶିରିବତ୍ସି-କୃଷ୍ଣସଂବାଦ. ମହାଭାରତ ।]

ଶିରିମତୀ ମ(ମା)ହାରାଣୀ—(ସ୍ତ୍ରୀ) ଗ୍ରା. ବ—(ସଂ. ଶ୍ରୀମତୀ ଓ ମହାରାଜ୍ଞୀ) ଶ୍ରୀମତୀମହାରାଣୀ **ସିରିମତୀମହାରାନି** ଓଡ଼ିଶୀ ଡାକ ନାମ—The name by which the late Queen Victoria wa called in Orissa.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିରମଲ୍ଲିକା—ଗା. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ମଲ୍ଲୀ ଜାତିସ୍ଥ ବୃକ୍ଷ ଓ ଫୁଲ—
Śiri malikā A kind of jasmine.
ଶ୍ରୀମଲ୍ଲିକା ବେଲି **सिरीमाल्लिका**

ଶିରରଙ୍ଗ—ଗା. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa. [ଦ୍ର—
Śiriraṇga ଲୁତ ଉପରେ ସୁନର ଶିରରଙ୍ଗ;
କଳାମେଘ ଖଣ୍ଡେ ଯେହ୍ନେ ମେରୁଦଣ୍ଡ]
ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ **सिरिरंग** ଭଳକଟ୍ଟେଳ ।

ଶିରୀଷ—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ଶିଂଶପ)—ଶିଂଶପ (ଦେଶ)—1.
Śirīsa Śiṁśapa (See) ୨ । (ସଂ. ଶୀର୍ଷ) ଡଙ୍ଗରର ଶିଖର;
ଶିରିଷ ଶିରୀଷ ଶୀର୍ଷ—2. Summit of a moun-
ଶୀଖର ଶିର tain. [ଦ୍ର—କଲ୍ଲନ ବଡ଼ କର ଜଦୋଷ
ଲିଲ୍ଲ ଗିର ବର ଶିରୀଷ]
ରସକଲ୍ଲୋଳ ।

ଶିରୀଶ **सिरिश** ଂ । (ସଂ. ଶ୍ରୀଶ) ଶ୍ରୀଶଚନ୍ଦ୍ର ନାମକବ୍ୟକ୍ତିର
ଡାକ ନାମ—3. The name for calling
Śrīśachandra. ବେଦେ. ବ—ଶିଂଶପ ଇତ୍ୟାଦି
(ଦେଶ)—Siriśa etc (See)

ଶିରଶିରା(ରେ)ଇ ଉଠିବା—ଦେ. କି—୧। (ଦେଜ) ସିର୍ ସିର୍ ହେବା;
Śiriśirā(re)i uṭhibā ଲୋମାଞ୍ଚିତ ହେବା—1. To bristle
ଶିରିଶିରେଉଠା **सिरसिराना** ୨ । (ଦେଜ) ଜ୍ୱରର ବୋଧ
ହେବା—2. To feel feverish. ଦେ. ବ.
ଶିହରାଇବା (ଦେଶ)—Śiharāibā (See).

ଶିରଶିର ହେବା
ଶିରଶିର୍(ରେ)ଇବା
ଶିରଶିର୍(ରେ)ଇଦେବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ଶିରୀଷ—ସଂ. ବ—(ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା ଦେବା, ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା+ଈଷ୍)
Śirīsha ଇଷତ୍; ଏହା ଅତ୍ୟ ସୁକୁମାର ଥିବାରୁ ଶୀଘ୍ର ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ-
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ମୃଦୁପୁଷ୍ପ, ଯାଏ ବୋଲି ଏହି ନାମ)—
ସୁପୁଷ୍ପକ, ହିଂସହନ୍ତା ନାଇଟ୍ରୋଜନ୍ ଜନ୍ୟ ତରୁ ହିଂସେଷ
ଭଣ୍ଡିର, ଭଣ୍ଡୀ, ଭଣ୍ଡୀର, Acacia Lebbek; Albezzia
କଫୋଟନ, ଶୁଷ୍ପପୁଷ୍ପ, ଶୁକତରୁ, Lebbek.
ମୃଦୁପୁଷ୍ପ, ଶୁକପ୍ରିୟ, ଶଙ୍ଖମୋଫଳ [ଦ୍ର—ଏହା ବହୁ ଲାଭ ବର୍ଗର ବୃକ୍ଷ;
ଫା—ଦରଖ୍ତେ ବେଜକ୍ରୟା ଫଳ ଦ୍ୱିଖାପଣ୍ଡି; ପଣ୍ଡି ବଡ଼ବଡ଼;
ଆ—ସୁଲତାନୁଲ୍ ଅଶଯାର୍ ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା ପୁରୁଣା ପତ୍ର ଝଡ଼ି ନ ଆ
ଡର୍ତ୍ତି—ବରସନ୍; ବଜ୍ଜସନ୍ ଫଳ ଭଅଁଳେ; ଫୁଲ ଧଳା ଓ
ସୁଗନ୍ଧ; ଗନ୍ଧଦନେ ଫୁଟେ । ସ୍ପର୍ଶର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସରୁ
କେଶରମାନ ଲାଗିଥାଏ । ଏହି କେଶରମାନ ଅତ୍ୟ ମୃଦୁ ଓ
ଶୀଘ୍ର ଝାଡ଼ିଲେ ପଡ଼େ ବୋଲି ଜନ୍ମମାନେ ସୁକୁମାର ନାରୀ-
ମାନଙ୍କ ଅଙ୍ଗକୁ ଏହି ପୁଷ୍ପ ସଙ୍ଗେ କୋମଳତା ବିଷୟରେ
ତୁଳନା କର ଥାଆନ୍ତି ଓ ସୁକୁମାରୀମାନଙ୍କୁ 'ଶିରୀଷ
କୋମଳାଙ୍ଗୀ' ବିଶେଷଣରେ ସମ୍ମାନିତ କରନ୍ତି । ଏହି
ଗଛ ଜ୍ୱରଉତ୍ତର ସନ୍ଧିରୁ ଜନ୍ମେ ଏବଂ ଏହି ଗଛରୁ ଏକପ୍ରକାର
ଅଠାଳିଆ ରସ ବାହାରେ (ଜନ୍ମୁ ତାହା ଶିରୀଷ ଅଠା
କୁହେ ।)

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ମଧୁର-କଷୟସ୍ୱ-ଉଷ୍ଣରସ,
ବିଷଘ୍ନ ଓ ଲଘୁପାକ ଓ ଶୋଥ, ବିଷର୍ପ, କୋଷ.
ବ୍ରଣ ଓ ବିଷନାଶକ ଅଟେ । ଏହାର ସାଜ ଅଞ୍ଜନ ରୂପେ
ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଚକ୍ଷୁରୋଗର ଉପକାର କରେ ।
କଷାୟଯୁକ୍ତ ଏକ ପ୍ରକାର ଶିରୀଷରସ ଅଛି । ଏହାକୁ
ଓଡ଼ିଶାରେ ବଡ଼ କଷାରୁସ୍ନ ବୋଲାପାଏ । ଏହା
ସ୍ୱେଦ, ଭ୍ରଦୋଷ, ଶୋଥ, ବିଷର୍ପ ଓ ବିଷ ଦୋଷରେ
ଉପକାରକ ।]

ଶିରୀଷ କୋମଳ—ସଂ. ବିଶ—ଶିରୀଷ ଫୁଲ ପରି ଅତ୍ୟ କୋମଳ —Very-
Śirīsha komala delicate like the Śirisha
flower.

ଶିରୀଷ କୋମଳାଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବ—(ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀ ସ—ଶିରୀଷ ପରି
Śirīsha komalāṅgī ଅଙ୍ଗ ଯାହାର) ଶିରୀଷଫୁଲ ପରି
ସୁକୁମାର୍ଯ୍ୟ—With the body as delicate as
(ଶିରୀଷ କୋମଳାଙ୍ଗ—ପୁଂ) the Śirīsha flower. [ଦ୍ର—
ଏଥିର ସୁଲଭ 'ଶିରୀଷ କୋମଳାଙ୍ଗ'; କନ୍ତୁ ଏ
ବିଶେଷଣକୁ କବିମାନେ ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି ଲଗାଇଥିବା ଶୁଣା-
ନାହିଁ ।]

ଶିରୀଷ ମାଳା—ପ. ବ.—ଶିରୀଷ ଫୁଲର ମାଳ ବା ହାର
Śirīsha mālā A garland of Śirīsha flowers.
[ଦ୍ର—ଶିରୀଷ ମାଳା ଦଳଦେଇ କଠାରେ । କବିସମ୍ରାଟ—
ବିଶ୍ୱନାଥଚକ୍ର. ଶ-ଗୀତ ।]

ଶିରୀ ହସ୍ତ—ଗା. ବ. (ସ. ଶ୍ରୀହସ୍ତ)—ଶ୍ରୀହସ୍ତ (ଦେଶ)
Śirī hasta Śrīhasta (See)
ଶ୍ରୀହସ୍ତ **श्रीहस्त**

ଶିରୀହତା(ସ୍ତା)—ଗା. ବିଶ (ପୁଂ)—(ସ. ଶ୍ରୀ ଓ ହସ୍ତ)—ଯେଉଁ ପୁରୁଷର
Śirī hatā (stā) ହାତ ଏପରି ଶୁଭଜନକ ଯେ, ତାହା ହାତ ଯେଉଁ
ଅମୃତ ହସ୍ତ ଠାରେ ଲାଗେ ସେଠାରେ ଶୁଭ ଘଟେ—(a man)
ଶ୍ରୀହସ୍ତ Having an auspicious hand.
(ଶିରୀହାତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବିଷହନ୍ତା (ସ୍ତା)—ବିଘସ୍ତ]

ଶିରୀହାତୀ—ଦେ. ବିଶ. (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ହାତ ଏପରି ଶୁଭଜନକ ହେ,
Śirihātī ତାହା ହାତ ଯେଉଁଠାରେ ଲାଗେ ସେଠାରେ ଶୁଭ ଘଟେ
ଅମୃତହସ୍ତ —(woman) Having an auspicious hand.
ଶ୍ରୀହସ୍ତା (ଶିରୀହାତେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିରୁ(ରୁଁ)ପା—ଦେ. ବ—ଶିରପା (ଦେଶ)
Śiru(ruñ)pā. Śirapā (See)
ମାଥାଥେକେ ପାଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେ. ଅ.—ମସ୍ତକରୁ ପାଦଯାଏ—From
ଶିରସେ ପାବଁତକ head to foot. [ଦ୍ର—ତୋର ମୋତେ
ଅନୁକମ୍ପା ହାଗି ଶିରୁପାରେ, ନ ଦସି ମୋ ବଗାପ୍ତର
ସଉନ୍ତୁ ଶଯାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଶିରେଇ—ଦେ. ବ.—ଶିରାଇ (ଦେଶ)
Śirei Śirāi (See)
ପାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ.—ଇଜିଥ; ଅଧା ପାଇଜାମା—Drawers;
half pant.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିରେ ଘେନିବା—ଦେ. କି.—(କଥା) ମାନିବା; (ଅଦେଶ) ପାଳିବା; Śire ghenibā ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To obey (an order); to bow down to (an order). ମାଥାୟ ଲଓୟା [ଉ—ଅଦ୍ୟେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏରୂପେ ଦମ୍ଭଯୁକ୍ତୀ, ତତ୍ତକ ଘେନ ଶିରେ କେଶିଲା ଯୁବତୀ । କୃଷ୍ଣଦିଦ୍ୱ—ମହାଭାରତ]

ଶିରେ ଧରିବା(ବହିବା)—ଦେ. କି.—ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା; ପାଳନ Śire dharibā (bahibā) କରିବା—To obey. ମାଥାୟ ଲଓୟା ସିର ଚଢାନା [ଉ—ତାଡାଙ୍କ ଅଜ୍ଞା ଧରି ଟିଟ୍ଟି, ମନ ଶାନ୍ତି ତରଣରେ । ଭୂପତି—ପ୍ରେମ ପଃମୃତ ।]

ଶିରେଞ୍ଚାଇବା—ଦେ. କି.—(କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ) ସମ୍ମାନପୂର୍ବକ ମସ୍ତକରେ Śirecchāibā ଲଗାଇବା—To touch a thing on ମାଥାୟ ଲାଗାନ one's forehead as a mark of respect ସରମେ ଲଗାନା or reverence. [ଉ—ଦେଠ ଯେ ବଦଳ ଦୋଇକର ଧାନ ପିଣ୍ଡା ଅଗଣାରୁ ଶୁଖି, ଶିରେଞ୍ଚାଇ ତାହା ଦ୍ୱାରାଇ କରଣ ଥୋଇନ୍ତୁ ଆପଣା ଅଖି—ଧର୍ମ ସ୍ତ୍ରଣ]

ଶିରେ ଶିରେ ଭେଦିବା—ଦେ.କି.—ଶିରରେ ଶିରରେ ଭେଦିବା(ଦେଖ) Śire śire bhedibā Śirāre śirāre bhedibā (See)

ଶିରୋଗର୍ଭକ—ସ. ବ—କେଶ—Hair. [ଉ—ଶିରୋଗର୍ଭକରୁ Śirogarbhaka ଶୋଣ କଞ୍ଜଳର ତରଣ ଯାବ ତ୍ରିମିଳ ଧର— କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।]

ଶିରୋଗୃ(ଗେ)ହ—ସ. ବ (ଶିରଃ+ଗୃହ; ଟିର=ପ୍ରାସାଦର ଶିରୋ- Śirogṛu(ge)ha ଭାଗରେ ଥିବା ଗୃହ)—ଚଳଶାଳା; ଅଟ୍ଟାଳିକା ଉପରସ୍ଥ ଗୃହ—A room at the top of a house; attic.

ଶିରୋଗ୍ରହ—ସ. ବ (ଶିରସ୍+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମସ୍ତକର Śirograha ଏକ ବାତରୋଗ (ହି. ଶ)—A disease of the head.

ଶିରୋଘୂର୍ତ୍ତନ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍) —ମୁଣ୍ଡ ବୁଲିବା— Śiroghūrṇṇana Dizziness.

ଶିରୋଜ—ସ. ବ (ଶିରସ୍+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବାଳ; କେଶ Śiroja (ହି. ଶ)—Hair.

ଶିରୋଦାମ—ସ. ବ (ଶିରସ୍+ଦାମନ୍; ୬ମା. ୧ବ)—ପଗଡ଼ (ହି. Śirodāma ଶ)—Turban.

ଶିରୋଦେଶ—ସ. ବ—ମସ୍ତକଦେଶ; ଅଗ୍ରଭାଗ— Śirodeśa The top.

ଶିରୋଧର(ରା)—ସ. ବ (ଶିରସ୍+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; +ଆ)— Śirodhara(rā) ବେକ; ଗ୍ରୀବା—The neck. [ଉ— କୁଟିଳଭ୍ରବେ ଶିରୋଧର, ପୃଷ୍ଠ କୁଟିଳ ତଲେକର—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଶିରୋଧାନ—ସ. ବ (ଶିରସ୍+ଧା ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅନ) ୧ ।ଖଟର Śirodhāna ବା ପଲଙ୍କର ମସ୍ତକ ରଖିବା ସ୍ଥାନ—The part of the bedstead where the head rests. ୨ । ଶିରୀନା (ଦେଶ)—2. Śirāna (See)

ଶିରୋଧାର(ରି)ଜ—ଗ୍ରା. ବଣ (ଅଶୁଦ୍ଧ)—ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଶ) Śirodhāra(ri)ja Śirodhārjya (See) ଶିରୋଧାର୍ଜୀ **शिरोधारज**

ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବଣ (୭ମୀ ତତ୍; ଶିରଃ+ଧାର୍ଯ୍ୟ)—୧ । ମସ୍ତ- Śiro dhārjya କରେ ଧାରଣ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be worn on the head. ୨ । ଅବଶ୍ୟ ପାଳନୀୟ— 2. Fit to be obeyed. ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାନ୍ୟ— 3. Much respected. ୪ । ସାଦର ଅଙ୍ଗୀକରଣୀୟ —4. Fit to be respectfully agreed to.

ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ସମ୍ମାନ ସହିତ ସ୍ୱୀକୃତ କରିବା— Śirodhārjya karibā 1. To accept or submit to ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରା with respect. ୨ । (ଅଦେଶାତ) ଶିରୋଧାରଜ କରନା ପାଳନ କରିବା—2. To obey or carry out (an order). [ଉ—ଆପଙ୍କ ହୁକୁମ ମୁଁ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କଲି ।] ୩ । ସମ୍ମାନ ବା କୃତଜ୍ଞତାର ନଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ (କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ) ନତମସ୍ତକରେ ଗ୍ରହଣ କରିବା—3. To accept any thing with the head bowed down (as a token of respect or gratitude).

ଶିରୋଧି—ସ. ବ (ଶିରସ୍+ଧା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ଗ୍ରୀବା; ବେକ Śirodhi [ହି. ଶ]—The neck.

ଶିରୋଧିଜା—ସ. ବ (ଶିରୋଧି+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)— Śirodhijā ଶିର; ନାଡ଼ୀ—Veins. [ଭୁଲ. ଓଡ଼ିଆ ଛଗ— ଘରୁ ଶିରଯାକ ବେକରେ ନୋଉ ।]

ଶିରୋନାମ(ମା)—ଦେ. ବ—ଶିରନାମା (ଦେଶ)— Śironāma(mā) Śiranāmā (See) ଶିରୋନାମ, ଶିରୋନାମା **सिरनामा**

ଶିରୋପା—ଦେ. ବ (ବୈଦିକ ସ. ଶିପ୍ରା)—ଶିରସ୍ତ୍ରା (ଦେଶ) Śiropā ସିର[ରୋ]ପା **पगडी, शिरोपाव** Śirapā (See)

ଶିରୋବଲ୍ଲୀ—ସ. ବ (ଶିରସ୍+ବଲ୍ଲୀ; ଶିରରେ ଅବସ୍ଥିତ ବଲ୍ଲୀ; Śiroballi ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ମୟୂରର ବା କୁକ୍କୁଡ଼ାର ଚୁଳ [ହି. ଶ]—The tuft of feathers on the head of a peacock or cock.

ଶିରୋବସ୍ତି—ସଂ. ବ—ବାତଜ ଶିରୋରୋଗର ଉପଶମର ଉଦ୍ଦେଶ [ହି Śirobasti ଶ]—A kind of fomentation for head diseases. [ଦ—ଉରଦଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ମସ୍ତକ ଉପରେ ଆଠ ବା ଗୋଲ ଅଙ୍ଗୁଳର ଗୋଲାକାର ବନ୍ଧ ବାନ୍ଧି ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଗରମ ତେଲ ରଖି ୪ ଘଣ୍ଟାରେ ବାହାର କରିବା ଶିରୋବସ୍ତି; ଏଥିରେ ବାତଜ ଶିରୋରୋଗ, କର୍ଣ୍ଣରୋଗ, ଗ୍ରୀବାରୋଗ, ଥୋଡ଼ରୋଗ ଆଦି ଦୂର ହୁଏ ।]

ଶିରୋବୃତ୍ତ—ସ. ବ—(ବନ୍ଧୁଜୀବ)—ଗୋଲମରଚ (ହି. ଶ)— Śirobṛutta Black pepper.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିରୋବୃତ୍ତ ଫଳ—ସ. ବ—ରକ୍ତ ଅଘାମାର୍ଗ (ହି. ଶ)—
Śirobrutta phala The red variety of Achyranthes.

ଶିରୋବେଷ୍ଟ—ସ. ବ—ଶିରସ୍ତ୍ର; ଉଷ୍ଣୀଷ; ପଗଡ଼—
Śirobeshṭa [ଶିରୋବେଷ୍ଟନ—ଅନ୍ୟରୂପ] Turban.

ଶିରୋବ୍ୟଥା—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଶିରସ୍+ବ୍ୟଥା)—ମୁଣ୍ଡବନ୍ଧା—
Śirobyathā Headache.

ଶିରୋଭାଗ—ସ. ବ (ଶିରସ୍+ଭାଗ)—ଅଗ୍ରଭାଗ—
Śirobhāga Top; summit.

ଶିରୋଭୂଷଣ—ସ. ବ— (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧା ଯିବା Śirobhūshaṇa ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ—1. Ornaments for the head. ୨ । ଉଷ୍ଣୀଷ; ପଗଡ଼ୀ; ମୁକୁଟ—2. Turban; cap; crown. ୩ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ.)—3. Eminent person.

ଶିରୋଽଭ୍ୟଙ୍ଗ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୁଣ୍ଡରେ ତୈଳମର୍ଦ୍ଦନ—
Śiro-bhyaṅga Anointing of oil on the head.

ଶିରୋମଣି—ସ. ବ (ଶିରଃ+ମଣି; ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ. କର୍ମଧା; ଶିରରେ ପିନ୍ଧା ଯିବା ମଣି)—୧ । ଶିରୋଦେହ; ମସ୍ତକରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ରତ୍ନ ଭୂଷଣ—1. A gem worn on the head. ୨ । ମୁକୁଟସ୍ଥ ରତ୍ନ—2. A gem on the crown; a crest jewel. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଉପାଧି—3. A title given to Pandits. ୪ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—4. An eminent person. ୫ । ମାଳାର ମେରୁ (ହି. ଶ)—5. The head bead of a rosary. ବେ. ବ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ଦଳର ବା ଶ୍ରେଣୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Chief amongst a class of persons. ୨ । ଅଗ୍ରଣୀ; ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Headman; leader. [ଯଥା—ଚୂଡ଼ା ଶିରୋମଣି, ଚଉର ଶିରୋମଣି, ନାଗସ୍ୱ ଶିରୋମଣି ।]

ଶିରୋମର୍ମା—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ; ଶିରସ+ମର୍ମନ୍; ୯ମା. ୯ବ)—
Śiromarmā ୧ । ବରାହ—1. Boar. ୨ । ଶୂକର—2. Hog.

ଶିରୋମାଳା—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ଶିରସ୍+ମାଳା)—୧ । ଶିରରେ
Śiromāḷā ପିନ୍ଧା ଯିବା ମାଳା—1. A chaplet worn round the head. ୨ । ନରମୁଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ଗୁନ୍ଥା ହୋଇଥିବା ମାଳା—2. A garland made of skulls strung together. [ଦ୍—ମହାଦେବ ଓ କାଳୀ ଶିରୋମାଳା ପରିଧାନ କରନ୍ତି ।]

ଶିରୋମାଳିନୀ—ସ. ବଣ. (ସ୍ତ୍ରୀ)—(ଶିରୋମାଳା+ଇନ୍+ଙ୍କୀ. ଈ)—
Śiromāliniṁ ୧ । ନରମୁଣ୍ଡ ମାଳାଧାରିଣୀ; କପାଳମାଳିନୀ—1.Wearing a garland of skulls. ୨। ମସ୍ତକରେ ସେ ମାଳା ପିନ୍ଧିଥାଏ—2. Wearing a chaplet-round the head. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—କାଳୀ—Goddess Kāḷi.

ଶିରୋମାଳୀ—ସ. ବଣ. (ପୁଂ)—ଶିରୋମାଳିନୀ (ଦେଶ)
Śiromāḷī Śiro māḷini (See) ବ. ପୁଂ—ମହାଦେବ—God Śiva.

ଶିରୋମୁକୁଟ—ସ. ବ—ମସ୍ତକରେ ପିନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ମୁକୁଟ—
Śiromukuṭa A crown put on the head.

ଶିରୋମୌଳି—ସ. ବ—ଶିରୋମଣି (ଦେଶ)
Śiromauli Śiromaṇi (See)

ଶିରୋରକ୍ଷୀ—ସ. ବ. ପୁଂ.—ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସବୁବେଳା ରହି ରକ୍ଷା କରି ରହିଥିବା ଦେହ ରକ୍ଷକ—Bodyguard.
Śirorakshī

ଶିରୋରତ୍ନ—ସଂ. ବ—ଶିରୋମଣି (ଦେଶ)—
Śiroratna Śiromaṇi (See).

ଶିରୋରୁଜା—ସଂ ବ—ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣି ବୃକ୍ଷ; ଛତିଅନା ଗଛ (ହି. ଶ)—
Śirorujā Echites Scholaris tree.

ଶିରୋରୁହ—ସଂ. ବ—(ଶିରଃ+ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—କେଶ; ମୁଣ୍ଡର ବାଳ—The hair of the head.
Śiroruha

ଶିରୋରୋଗ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶିରସ୍+ରୋଗ)—ମୁଣ୍ଡବୁଲା, ମୁଣ୍ଡବନ୍ଧା ଆଦି ମୁଣ୍ଡର ନାନାପ୍ରକାର ରୋଗ—Diseases of the head.
Śiroroga

ଶିରୋସ୍ଥି—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶିରସ୍+ଅସ୍ଥି)—ମୁଣ୍ଡର ହାଡ଼; ଖପୁରୀ; କପୋଳ—The skull.
Śirosthi

ଶୀର୍କା—ଦେ. ବ (ଫା. ଶିର୍କା)—୧ । ସରବ କାଞ୍ଜି—1. Vinegar, ୨ । ସଡ଼ା ଗୁଡ଼ରୁ ବା ଅନ୍ୟ ମିଷ୍ଟରସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅମ୍ଳ—
Śirkā शिर्का सिर्का 2. Acid from fermented sugar or other sweet juice.

ଶୀର୍କାସ୍ତ୍—ଦେ. ବ (ଫା. କତରଅ)—ଜମିଦାରଙ୍କ ଖାସ ଦଖଲରେଥିବା ଗୃହ ଜମି; ଜମିଦାରଙ୍କ ନିଜ ଚାଷ—
Śirkāst सरकास्त A Zamidar's Nijjote; land cultivated by the Zamindar himself.
[ପାଇକାସ୍ତ୍—ରୟତ୍ୱାର]

ଶୀର୍କାସ୍ତ ପାଇକାସ୍ତ୍—ଦୈ.ବେ.ବ (ଫା. ରୟତ୍ୱାର ସଦରର; କତରଅ)—
Śirkāst pāikāst ଜମିଦାରଙ୍କ ନିଜଗୃହ ଜମି ଓ ପ୍ରଜାଦଖଲ ଜମି—Nijchas and rayati lands of an estate.

ଶୀର୍ଖୁଞ୍ଚ(ଞ୍ଚା)—ଦେ. ବ—ଶିରଖୁଞ୍ଚ (ଦେଶ)
Śirkhuñcha(ñchā) Śirakhuñcha (See)

ଶୀର୍ଣ୍ଣି(ର୍ଣି)—ବୈ.ବେ. ବ (ଫା. ଶିର୍ଣୀ)—ଶିରଣି (ଦେଶ)
Śirṇṇi(rni) Śiriṇi (See)

ଶୀର୍ପଞ୍ଚ—ଦେ. ବ—ଶିରପଞ୍ଚ (ଦେଶ)
Śirpañcha Śirapañcha (see)

ଶୀର୍ପା—ଦେ. ବ—ଶିରପା (ଦେଶ)
Śirpā Śirapā (see)

ଶୀର୍ପାଲିଆ—ଦେ. ବ—ଶିରପାଲିଆ [ଦେଶ]
Śirpāliā Śirapāliā [see]

ଶିର୍ପେଞ୍ଚ[ଚ]—ବୈ.ବେ. ବ—ଶିରପେଚ [ଦେଶ]
Śirpeñcha[cha] Śirapeñcha [see]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଲ୍ (ଧାତୁ)—ଫ—୧ । ଉଞ୍ଛବୃତ୍ତି କରିବା; କୃଷକଦ୍ୱାରା କ୍ଷେତରୁ ଶସ୍ୟ କଟା ଦୋଇ ନଥା ଦେବା ପରେ କ୍ଷେତରେ ପଡ଼ିଥିବା ଶସ୍ୟାଦିକୁ (ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି) ଗୋଟାଇ କରି ନେବା—1. To pick up the corn left in the field after harvesting. ୨। କୁଶଳୀ ହେବା—2. To be able; to be an expert.

ଶିଲ୍—ଦାରେ [ମ.ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁର—ବ—ଶିଳ [ଦେଶ]
Śil Śila [see]

ଶିଲ୍‌ପା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ଶିଲପତା (ଦେଶ)
Śilpā Śilapatā (See)

ଶିଳ—ସଂ. ବ [ଶିଲ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ]—୧ । କ୍ଷେତରେ ପଡ଼ିଥିବା ଧାନ୍ୟାଦିକେଣ୍ଡାଦିକୁ ଗୋଟାଇନେବା—1. The collecting of the grains left strewn in the field after harvesting [ତୁ—ଉଞ୍ଛବୃତ୍ତି ଓ ଶିଳବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି । କଟାଳମାନେ କ୍ଷେତରୁ ଫସଲ କାଟିନେବା ପରେ ଭୂଇଁରେ ଯେଉଁ ଧାନଥାଦ ପଡ଼ିଥାଏ ତାହାକୁ ଗୋଟାଇକରି ଜୀବନଯାତ୍ରା କରିବାକୁ 'ଉଞ୍ଛବୃତ୍ତି' ଓ କ୍ଷେତରେ କଟାଳମାନେ ଧାନ କାଟି ଖୁଚି ଯାଇଥିବା ପରେ ମୂଳଖଣ୍ଡାରେ ଲାଗିରହିଥିବା ଧାନ୍ୟ ମଞ୍ଜିଗୁଡ଼ିକୁ ବା ଦେଣ୍ଡାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଜୀବିକାନିର୍ବାହ କରିବାର ନାମ "ଶିଳବୃତ୍ତି"।] ୨। (ନାମ) ପରିପାତ୍ରଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ୍ୱ. ଶ)—2. Name of a son of Pāripātra.

ଦେ. ବ (ସଂ. ଶିଳା)—୧ । ଶିଳାଖଣ୍ଡ; ବଡ଼ଦ ଆଦ ବାଟିବା ନମନ୍ତେ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଥିବା ଶିଳାଖଣ୍ଡ—

ଶିଳ ସିଲ A flat stone slab on which turmeric and other condiments are ground into paste. [ତୁ—ଯେଉଁ ଚଟକା ପଥରଖଣ୍ଡ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଥାଏ ତାକୁ ଶିଳ ବୋଲିଯାଏ ଓ ଯେଉଁ ଗୋଲ ଓ ଲମ୍ବ ଗୋଟେ ପଥରଦ୍ୱାରା ଶିଳ ଉପରେ ରଖା ଯାଇଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ବାଟିବାକୁ ହୁଏ ତାକୁ 'ଶିଳପୁଅ' ବୋଲିଯାଏ ।] ୨। ଭଣ୍ଡାରମାନେ କ୍ଷୁର ଦାଢ଼ି କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଶିଳାଖଣ୍ଡ; ଭଣ୍ଡାରର ଶିଳ—2. A whetstone used by barbers.

ଶିଳ ସିଳା ୩। ପଥର—3. Stone. [ତୁ—
ମୋତେ ଦୋଷରେ ବଧିବ ମାଇଲ୍ଲ
କଥାଁ ବଳେ ଶିଳ ଫେଲୁ ବୋଇଲ୍ଲ
ବଜାଦେବା ଦେଖି ସୁନ୍ଧ ସହିତେ ବାହାର କରିଣ ଦେଲ
ବଣ୍ଟନାଥ—ଭେଦ ରାମାୟଣ]

ଶିଳ ସିଳ ୪। ବଣିଅମାନଙ୍କ ଦୋକାନରେ ବଜାଯିବା ପାଇଁ ରଖାଯାଇଥିବା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ରୂପା; ମୁଣ୍ଡା ରୂପା—4. Bar of Silver. ପ୍ରାଦେ. (ଉଡ଼ଜାତ)—ଅଟୁଣ୍ଡି (ଦେଶ)—
Āṭuṇḍ of Silver. (See.

ଶିଲ୍—ପ୍ରା. ଦେ—[ଗଞ୍ଜାମ ଓ ଗଡଜାତ] ଦୈ.ଦେ. ବ—[ତେଲୁଗୁ—
Śila ସେଲ୍ଲ] ୧ । ଅନୁମତି—1. Permission. ୨। ବଦାପୁର ଅନୁମତି—2. Permission to go or depart. ୩। ବଦାପୁ; ସେଲ୍ଲାଣି—3. Good-bye; farewell. ୪। କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଛୁଟି ବା ଅବସର—
4. Leave from work or business. ୫। କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବ୍ୟବହାର କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତି-ବିଶେଷଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ମିଳିବା ଛାଡ଼—5 Grant of privilege or license; privilege or permission granted by the king to a person for the use of a particular article. [ତୁ—ଗଡଜାତ ଓ ଗଞ୍ଜାମ ମୁଲୁକରେ ବଦାଦ ସମ୍ପର୍କରେ ବରଯାଶି ଉପଲକ୍ଷରେ କରର ଗଣତରେ ଦାଢ଼ି, ଛତ୍ର, ଦାଦାଳ, ପାଲ୍କି, ପାଟ ଛତା ଇତ୍ୟାଦି ନେବା ସକାଶେ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ 'ଶିଲ' ମିଳେ] ଦେ. ବ. ଭାଲ ସରେୟ (ସ. ଶ୍ରେୟସ୍)—୧ । ହିତ; ମଙ୍ଗଳ; ଉପକାର—ହିତକାମନା ସରେୟକାମନା 1. Welfare; benefit. ୨। ଶୁଭକାମନା—2. Wish for a person's welfare good wishes,

ଶିଲ କରିବା—ପ୍ରାଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଗଡ଼ଜାତ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
Śila karibā ଉପକାର ବା ହିତ ସାଧନ କରିବା—1. To ମଙ୍ଗଳକରା ସରେୟକରନା benifit a person. ୧। (ବାକ୍ତି) କାମ କରିବା ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପରିଶ୍ରମକୁ ଲାଘବ କରିବା—2. To lighten one's labour.

ଶିଳଗର୍ଭଜ—ସ ବ—ପାଷାଣ ଭେଦୀ (ହ୍ୱ.ଶ) (ଦେଶ)—
Śilagarbhaja Pāshāṇabhedi (See)

ଶିଲଙ୍—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଆସାମର ଗୋଟିଏ ନଗର—A town Śilang in Assam; Shillong. (ଏହା 'ଖାସି ଓ ଜୟନ୍ତିଆ ସିଲଂ ଶିଲିଂ ପାହାଡ଼' ରାଜ୍ୟର ସୋଟିଏ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନଗର (ଶିଲଂ—ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ) ଓ ଆସାମସରକାରଙ୍କ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ନିବାସ)

ଶିଲ ଦେବା = ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ,ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—୧। ଅନୁମତି ଦେବା—
Śila debā 1. To give permission; to grant license ୨। ବଦାପୁ ଦେବା—2. To bid farewell, to permit a person to depart. (ଏହାସହ ଶିଲ ଦେବା, ଶିଲ ମାଗିବା, ଶିଲ ପାଇବା, ଶିଲ ମିଳିବା ଆଦ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ]

ଶିଲଣ(ନ୍ଧ)—ସ. ବ ଶିଳନ (ଦେଶ)
Śilanda(ndha) Śilinda (see)

ଶିଳ (ଳ) ପ (ପୁ) ତା—ଦେ.ବ [ସ. ଶିଳାପୁତ୍ର]—ଯେଉଁ ଛୋଟ ଗୋଲ
Śila li pa pu ta ଓ ଲମ୍ବ ପଥର ଖଣ୍ଡ ଯାହା ଶିଳ ଉପରେ ପଦାର୍ଥକୁ ବାଟିବାକୁ ହୁଏ । The small stone, by.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଳପୁଅ, ଶିଳଆ ଶିଲଅଅ, ଶିଲୁଆ ଶିଲୁଅ ଶିଲପୁତା(ସେବଜାତୀୟ) } ଅଳ୍ୟରୂପ
which articles are pounded or pestled on a slab of stone; Pestle-stone
ନୋଡ଼ା ଲୋଢା
[ଉ—ଛଟୀଲେ ଭଲ ପୁଅ ଦାରା ଘରୁ ଥଣିଲେ ଶିଲପୁତା ଭଲନାଥ—ଭାଗବତ
ଉ—ଶିଲଶିଲଘରା ଗଗନେ ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଶିମିଳ ଭୁଲା କଟୁଛି ମୋତେ ଉଖ୍—ଭଗ] [ଦ୍ର - କଟୁଆଳ ବ୍ୟବହାର ଦେବା ଘରେ ଘୋର ଦୋଇ ମଣ୍ଡିଟି ମାଟି ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିଥିବା ଶିଳଘା ଖଣ୍ଡକୁ 'ମଣ୍ଡି ଶିଲପୁଅ' ଜଦନ୍ତି]

ଶିଳପତା ବିବା(ବାହା)-ଦେ. ବ-(ଷ. ଶିଳାପତି+ବିବାହ)-ବେଶ୍ୟାମାନଙ୍କ Śilapatā bibhā(bāhā) ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ନାମମାତ୍ର ବିବାହ ନୋଡ଼ାର ସଙ ବିବାହ ଉତ୍ତର—A nominal form of marriage amongst the prostitutes in which a matured girl goes through the marriage rites by setting up a pestle stone as the bridegroom. [ଦ୍ର—ବେଶ୍ୟା ସମାଜରେ, ବେଶ୍ୟା ବୃତ୍ତି କରିବା ପାଇଁ ଅଉଚ୍ଚେତା ବେଶ୍ୟା ବାଳକାମାନେ ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କା ହେଲେ ସମାଜର ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିବାହିତ ସ୍ତ୍ରୀର ଅଭାବ ପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ ଶିଳପୁଅକୁ ବରରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ବେଦୀରେ ସ୍ଥାପିତ କରି ତା ସଙ ଉକ୍ତ କନ୍ୟାର ବିବାହ ବିଧି ନାମମାତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରାଯାଏ ।]

ଶିଳ ପାଇବା—ଧାତୁ (ଗତ୍ୟର୍ଥକ) କ୍ରି—୧ । ବିଦାୟ ହେବାପାଇଁ ଅନୁମତି ପାଇବା-1. To get permision (ଶିଳ ଦିଅନା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ) to depart. ୨ । ଛୁଟି ପାଇବା—2. To get leave. ୩ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—3. To get a license for the use of a particular thing.

ଶିଳବୃତ୍ତି—ସଂ. ବ ଯେମନ୍ତରୁ ଖାଦକଶୂନ୍ୟମାନେ ଯାନ ବାହୁ ଚେଷ୍ଟା ପରେ ଖାଦ୍ୟ ଚଉରେ ଲାଭ ହେଉଥିବା Śila bṛutti ଫସଲ ସାମାନଙ୍କୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଉଦ୍ଦାର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ—Eking out of one's livelihood by plucking the ears of corn left on the stumps of the plants after harvesting. ଦ୍ର. ଶୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବୃତ୍ତିବୃତ୍ତି) ଶିଳବୃତ୍ତି—Śila rati (see)

ଶିଳ ବୃତ୍ତି—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବୃତ୍ତିବୃତ୍ତି)- ଶିଳବୃତ୍ତିରୁ ଜୀବିକା Śila rati ନିର୍ବାହରୁପୀ—Eking out one's livelihood by plucking the ears left on the stumps after harvesting.

ଶିଳ ଶିଳ ଲା(ଲି)ପୁଅ—ଦେ. ବ.—(ଷ. ଶିଳା+ଶିଳାପୁତ୍ର)—୧ । Śila s la(li)puā ଭଲା ହେବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଦୁଇରେ ଶିଳ ନୋଡ଼ା ସାଙ୍ଗତ ଶିଳାଖଣ୍ଡ ଓ ବାଟିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଲମ୍ବ ଶିଳା ନୋଡା ସେଇ ଶିଳା ଖଣ୍ଡ—1. The pestling slab and the pestling stone. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ,—ଭାରି ଜିନିଷ ସବୁ—2. (figurative) Heavy things. [ଉ—ଶିଳ ଲୋଢ଼ା ଗଗନେ ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଶିମିଳ ଭୁଲା କଟୁଛି ମୋତେ ଉଖ୍—ଭଗ ।]

ଶିଳ ହେବା—ସାଧାରଣ (ଗତ୍ୟର୍ଥକ) କ୍ରି—ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା; ବିଦାୟ Śila hebā ହେବା; ଅଭିଭାବଙ୍କ ଅନୁମତି ପାଇବା—To take leave; to bid farewell; to get permission to depart.

ଶିଳା—ସଂ: ବ—(ଶିଲ୍ ଧାତୁ+ସଙ୍ଜ୍ଞାର୍ଥେ; କୃଶ+ଅ+ଷା ଆ)—Śilā ୧ । ପାଷାଣ; ପଥର—1. Stone. ୨ । ରକ୍ତ ଶିଳା—2. Red arsenic. ୩ । ବରଫୋଇଲ; କୁଆଶପଥର—3. Hail stone. [ଉ—ଜଳର ସଙ୍ଗେ ଶିଳାପଡ଼ି, ଶବର ଚଂଗ ଘଡ଼ ଘଡ଼ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୪ । ଦ୍ୱାରବନ୍ଧର ନିମ୍ନସ୍ଥ କାଠ; ଉଲୁଣ ନଳ—4. The lowest piece of wood in the door frame; the door-sill. ୫ । ସ୍ତମ୍ଭଶୀର୍ଷ (ଖମ୍ଭଚୋଗ)—5. The capital of a column or a pillar, ୬ । ପଥରର ବଡ଼ ଖଣ୍ଡ—6. A block or slab of stone. ୭ । କର୍ପୂର (ହି. ଶ.)—7. Camphor. ୮ । ଶିଳାଜତୁ [ହି. ଶ]—8. Asphalt. ୯ । ଗେରୁ (ହି. ଶ)—9. Red ochre. ୧୦ । ଜାଳ ଗୁଳୁ [ହି. ଶ]—10. Indigo plant. ୧୧ । ବଣ୍ଡଙ୍କା [ହି. ଶ]—11. Myrobalan. ୧୨ । ଗୋରୋଚନା [ହି ଶ]—12. Yellow pigment obtained from dead cows. ୧୩ । ଦୁବ [ହି. ଶ]—13. The creeping grass. ୧୪ । ପଥରର ଛିଟା [ହି. ଶ]—14. Pebble. ୧୫ । ଶିଳ ବୃତ୍ତି [ହି. ଶ] (ଦେଶ)—15. Śilabṛutti (See). ଦେ. ବ—ବଣ୍ଡୁଜାତୀୟ ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ—A kind of wild plant. [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ଓ ଡେଣ୍ଠର କ୍ୱାଥ ଉତ୍ତମରୂପେ, କଷା ଓ ଶୀତଳ, ଏହା କଫ, ପିତ୍ତ, ଅତିସାର, ରକ୍ତପିତ୍ତ ଓ ବ୍ରଣ ଦୂରକରେ; ଧାତୁ ପୁଷ୍ଟି କରେ, କ୍ଷୁଧା ବର୍ଦ୍ଧକ ଦୋଷ, ତାପ ଓ ଅଂ ପ୍ରଶମନ କରେ । ଏହାର ଖାର ଲଗାଇଲେ ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ଭଲ ହୁଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କନ୍ଦର୍ପ ।] ପାଣି—(ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବଡ଼ଜାତୀୟ ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ—A kind of big sea fish.

ଶିଳା ଲେଉଟିବା—ଦେ. କି—(ଷ. ଶିଳାରୁ ଓଡ଼ିଆ ନାମ ଧାତୁ) ଖୁର Śilā(le)iubā ଅସର ଦାଢ଼ କରିବା ପାଇଁ ଶିଳରେ ଘସିବା; শিলেঘষা **পিজানা** ଧରାଇବା—To whet razor etc on a whetstone.

ଶିଳା କର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବ—ବଣ୍ଡଜା ବୃକ୍ଷ—
Śilākarṇṇi Boswellia Serrata (tree).

ଶିଳା କୁଟ୍ଟକ—ସ. ବ—(ଶିଳା+କୁଟ୍ଟ ଧାତୁ+ଭାବ୍ୟ. ଅକ)—Śilā kuṭṭaka ପାଷାଣଭେଦକ ଅସ୍ତ୍ର—An instrument for cutting stone.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୈଳା କୁସୁମ—ସଂ. ବ.—ଶୈଳାଜତ୍ [ହି. ଶ]—
Śilākusuma Asphalt.

ଶୈଳା କ୍ଷେପଣ—ସ.ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପଥର ଫୋପାଡ଼ିବା—
Śilā kshepaṇa Throwing of stones.

ଶୈଳା ଖଣ୍ଡ—ସ ବ—ପଥର ଖଣ୍ଡ—
Śilā khaṇḍa A slab or piece of stone.

ଶୈଳା ଘଷା ଦେ. ବଣ—ପଥରରେ ଘଷା ଦୋଇଥିବା (ବାଣ); ଶାଣିତ-
Śilāghashṭa ଧାର କରା; ଶାନଦେଓୟା Whetted.
ଶିଳମେ ଘଷାଡୁଆ (ଜ—ବଜ୍ର ପର ଜଷ୍ଟୁର ଶିଳାଘଷା ବାଣ,
ବଜ୍ରଲେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ରଥଁ ପଡ଼ଲେ ରଣ୍ଡି ପ୍ରାଣ ।
କୃଷ୍ଣସିଦ. ମହାଭ୍ରତ ।)

ଶୈଳା ଚୟ – ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପର୍ବତ—
Śilāchaya Mountain.

ଶୈଳା ଜଉ—ଦେ. ବ— (ସ. ଶୈଳ ଜତୁ) ଶିଳାଜତୁ (ଦେଖ)
Śilā jau ଶିଳଜିତ ଶିଳାଜିତ Śilājatu (See)

ଶୈଳା ଜତୁ ସଂ. ବ—ପାଙ୍ଗତ୍ୟ ଉରଲ ଜ୍ରପଧାତୁ ବଶେଷ—
Śilā jatu A medicinal gum got from stone; mummy. [ତ୍—ଦେହ ଦେହ ତତ୍ତ୍ୱ ସେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ-
ତାଳରେ ଜ୍ରତ୍ପନ୍ନ ପାଙ୍ଗତ୍ୟ ଧାତୁ ସଂଜ୍ଞରୁ ଉତ୍ପାସ
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଶୈଳଜତୁର୍ଯ୍ୟାସ, ପର୍ବତ ବଜ୍ୟ ଓ ହିମାଳୟର
ଅଦ୍ରିଜ, ଦୈରେୟ, ଶୀତପୁଷ୍ପକ, ପଥରମାନଙ୍କରୁ ଏହା ଉତ୍ପନ୍ନ
ଜୈତ୍ରଜ, ଅଶ୍ମଜ, ଅଶ୍ମଲାଙ୍ଗ୍ୟା, ହୁଏ । ଦେହ ଦେହ ତତ୍ତ୍ୱ
ଶୈଳ ଧାତୁଜ, ଜତୁଶୁକ, ଯେ, ଏହା ତାନ୍ତ୍ରିକ ଟେଳ-
ଅଦ୍ରିଜତୁ, ଅର୍ଯ, ଶିଳାବ୍ୟାଧ୍ୟ, ବଶେଷ, ତତ୍ତ୍ୱ ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି
ଶିଲୋଦ୍ଭ, ଶିଳାସ୍ୱେଦ, ଶୈଳ, ଅଳ୍ପାଧିକ । ଶିଳାଜତୁ ଗୁରୁପ୍ରକାର
ଶିଳା, ଶୈଳେୟ, ଶିଳାହ୍ୱ(ଜ) ଯଥା—ସୌବର୍ଚ୍ଚ, ସ୍ୱଳତ,
ଅଶ୍ମୋତ୍ଭ, ଶିଳାଧାତ୍ୟଜ, ତାମ୍ରକ ଓ ଲୌହିକ । ପ୍ରଥମ
ଶିଲୋଦ୍ଭବ, ଶିଲେୟ, ଶୈଳଜ ଦେଖିବାକୁ ଜବା ଫୁଲ ପର
ଫା. ସମ୍ୟାଇ କାଳ, ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ,
ପ ଶିଳାଜତୁ ତୃତୀୟ ମଯୂରଗ୍ରୀବ ଓ ଚତୁର୍ଥ
ଶିଲଜାତୁ ଶିଳାଜିତ ଶାଗୁଣା ପଥା ଥର ଗାଢ଼ କୃଷ୍ଣ-
ବର୍ଣ୍ଣ । ଏହା ଜଳ ଓ ଜତ୍ତ ରସ ବଶିଷ୍ଟ, ଚକ୍ଷୁ ସର୍ଯ୍ୟ,
ଜଳ ବଶାକ, ରସାୟନ, ଯୋଗବାହୀ, ତପ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, କ୍ଷୟ
କାଶ, ଅର୍ଶ, କାଠ, ଜନ୍ତାଦ, କୁଷ୍ଠ ପ୍ରଭୃତ ରୋଗ
ନବାରକ । ସବୁଠାରୁ କୃଷ୍ଣ ଶିଳାଜତୁ ଜତ୍ତମ । ଏହା
ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବଧି ଅନୁସାରେ ଶୋଧନ କର ଔଷଧରେ
ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ—ଡଳେ କୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।
'ଜଗ୍ଧ ସ୍ତି ରୋଗୋ ରୂକ୍ଷ ମାଳବାଳା'
ଶିଳାଜତୁର୍ଦ୍ଦଂ ନ ଜଘେଚ୍ ପ୍ରଯତ୍ନ' ତତ୍ତ ।
'ନଷ୍ଟସ୍ତି ରୋଗୋ ଯଷ୍ଟାପି ଜଡନ୍ୟାନ୍ତ ଶିଳାଜତୁ—ସୁଶ୍ରୁତ ।
ତତ୍ତ ଓ ସୁଶ୍ରୁତରେ ଲେଖା ଅଛୁ ଯେ, ପୃଥିବୀରେ ଏମତ
କୌଣସି ରୋଗ ନାହିଁ, ଯାହା ଶିଳାଜତୁଦ୍ୱାରା ଦୂର ନ
ହେବ । ଅନୁପାନ ବଶେଷରେ ଏହା ଅଶ୍ମରୀ, ମାଣ୍ଡୁରୁ,
ମୂତ୍ର, ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ ଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଅର୍ଶ, ଧାତୁକ୍ଷୟ, ଅମ୍ଳପାତ,
ଗଣ୍ଡମାଳ, କୁଷ୍ଠ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ବାତାଜାର୍ଣ୍ଣ, ରକ୍ତ ପିତ୍ତ,
ଚାଶ, ପଙ୍ଗୁ, କୁମି, ଅପସ୍ମାର, ଚତୁର୍ଥୀ, ପଞ୍ଚାଘାତ, ପ୍ରଦର,
ଜତ, ପ୍ରମୁତ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଏହା ଗୋଟିଏ
ବଶିଷ୍ଟ ରସାୟନ ଅଟେ । ଅଶ୍ମରୀ (ପଥୁରୀ; stone in
the bladder) ରୋଗୀକୁ ଏହା ସେବନ କରାଇ ଦେଖା
ଯାଇ ଅଛି ଯେ, ମୂତ୍ରାଶୟରେ ଥିବା ପଥରର ରେଣୁମାନ
ପ୍ରସ୍ରାବ ବାଟେ ବାହାର ପଡ଼େ ଓ ରୋଗକୁ ପଥରର
ଆକାର ସାନ ହୋଇ ଗଲେ ତାହା ମୂତ୍ରଦ୍ୱାର ବାଟେ ସହ
ବାହାର ପଡ଼େ ।]

ଶିଳାଜର୍(ତ)—ଦେ. ବ— (ସ. ଶିଳାଜତୁ)—ଶିଳାଜତୁ (ଦେଖ)
Śilā jit(ta) Śilā jatu (See)

ଶିଳାଟକ—ସ ବ—(ଶିଳା+ଅଟ୍ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ମ. ଅଚ)
Śilāṭaka ୧। ଉଚ୍ଚ ଶାଳା—1. A room on the top of a house. ୨। ଗର୍ତ୍ତ—2. Hole. ୩। ଅଟ୍ଟାଳିକା—3. Building; palatial building. ୪। କୋଠା ଗୃହପାଶ୍ୱେ ଉଚ୍ଚର ପାଚରି; ଚଉଦେବାଲ (ହି. ଶ)—4 Compound wall.

ଶିଳାଟିକା—ସ. ବ. (ଦେଶୀୟ)—ରକ୍ତପୁନର୍ନବା; ଲାଲପୁରୁଣୀଶାଗ—
Śilaṭikā A sort of potherb; the red species of hogweed.
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ —ରକ୍ତପୁଷ୍ପା, ଶୋଥ ଘ୍ନୀ, ଶୁଦ୍ଧବର୍ଷାଭୁ; ବୃଷକେତୁ, କଠିଞ୍ଜକ ।

ଶିଳା ତଳ ସଂ ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପଥରର ଉପରିସ୍ତର
Śila tala The surface of a stone.

ଶିଳାତ୍ମଜ—ସଂ ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—(ଯାହା ଶିଳାରୁ ଜନ୍ମେ) ଲୌହ—
Śilātmaja Iron.

ଶିଳାମ୍ଳିକା ସଂ ବ—ସୁନା ବା ରୂପା ତଳାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପାତ୍ର;
Śilāmikā ଚେଇ (ହି ଶ)—Crucible; melting pot.

ଶିଳାଦ -ସଂ ବ. (ନାମ)—(ଶିଳା+ଅଦଧାତୁ=ଭକ୍ଷଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ
Śilāda ଅ; ଯେ ଶିଳାକୁ ଖାଇଥିଲେ)—୧। ଶିବାନୁଚର ନନ୍ଦୀଙ୍କ
ପିତା—1. The name of the father of Nandi, attendant of Śiba. ୨। ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ଋଷି
(ହି.ଶ)—2. Name of an ancient sage.

ଶିଳା ଦଦ୍ରୁ—ସଂ ବ.—ଶିଳାଜତୁ (ହି.ଶ)
Śilā dadru Asphalt.
[ଶିଳା ଜର୍ଯ୍ୟାସ, ଶିଳାଦ୍ରବ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୈଳାଦିତ୍ୟ -ସଂ ବ. (ନାମ)—ପ୍ରଜା ଦର୍ଦ୍ଦରକର ବା ଶୀଦର୍ଥ । [ତ୍—
Śilāditya ଏ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀର
ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧ (୬୦୭-୬୪୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ)ରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ।
ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚୀନ ଭ୍ରମଣକାରୀ ହୁଏନ୍ତ୍ସଙ୍ଗ ଏହାଙ୍କ ଜୀବନର ଘଟନାବଳୀକୁ
ଅତଲମ୍ବନ କରି 'ଭଦ୍ର ଚରିତ' ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ
ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ତ୍ତନ ନାମକ ସ୍ଥାନର ଦ୍ୱିତୀୟ ନୃପ । ଏ ବଦ୍ଧାନ୍ ଓ ବଦ୍ୟୋତ୍ସାହୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାଟକଦ୍ୱୟ ନାଗାନନ୍ଦ ଓ ରତ୍ନାବଳୀ । ଏହାଙ୍କ ସଭାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚୀନ୍ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ହ୍ୟୁନ୍‌ସାଂ ଭାରତକୁ ଅସିଥିଲେ । ଏ ବୌଦ୍ଧ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଓ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମକୁ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବସ୍ତାର ପାଇଁ ଏ ପ୍ରଭୂତ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ ଓ ପ୍ରତି ପଞ୍ଚବର୍ଷରେ ମୋକ୍ଷୋତ୍ସବରେ ସର୍ବସ୍ୱ ଧନକୁ ସ୍ୱଧର୍ମୀ ଓ ବିଧର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରୁଥିଲେ । ଏ ୬୫୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗୋଷ୍ଠୀ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମସଭା ଆହ୍ୱାନ କରି ସଭାସ୍ଥରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ, ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଓ ଶିବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।]—The name of a king of Northern India in the 1st half of the 7th century. A. D.

ଶୈଳା ଧାତୁ—ସ.ବ.—୧। ଖଡ଼ି; ପାଚ ଗୈରିକ —1. Yellow chalk. Śilādhātu ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଗୈରିକ; ହଳଦିଆ ଗେରୁ—2. Yellow ochre. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର—3. White sugar.

ଶୈଳା ନାର୍ଦ୍ର—ସଂ ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଗରୁଡ଼ (ହ.ଶ) Śila nirda Garurda

ଶୈଳା ପଟ୍ଟ—ସଂ ବ—୧ । ପଥର ଥାଳ ବାଟିବା ଶିଳ—1. A slab of Śilā paṭṭa stone on which articles are pounded into paste. ୨ । ପଥର ତାଣ—2. Stone pavement.

ଶୈଳା ପୁତ୍ର—ସଂ ବ.—ଶିଳପୁଆ ଦେଶ Śila putra Śilapuā (See)

ଶୈଳାପୁଷ୍ପ—ସଂ ବ.—୧ । ଔଷଧ ବିଶେଷ । [ଦ୍ର—ଏହା ଶୀତସ୍ପର୍ଶ, Śilā pushpa ହୃଦସ୍ପୃଷ୍ଟାସ୍ଥି ଓ ଲଘୁ; ଏହା ବାତ, ପିତ୍ତ କଫ, ଅ-ୟ ସଂ ନାମ—ଶୈଳେୟ, ବ୍ରଣ, ଅଶୁଘ୍ନ, ଦାହ, ବିଷଦୋଷ ବୃକ୍ଷଜାଲାନୁସାର୍ଥ୍ୟକ । ଓ ଗୁହ୍ୟ ଦେଶରୁ ରକ୍ତସ୍ରାବ [ଶିଳାପୁଷ୍ପକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ନିବାରଣ କରେ ।]
1. A herb; Permalia Perlata; Permalia Perforatus. ୨। ଶୈଳାଜତୁ (ହ.ଶ)—2 Mummy.

ଶୈଲ୍(ଲେ)ବସ୍—ଦେ. ବ (ଇଂ)—ଗାଥ ନାମ; ବଦ୍ୟା ପୁସ୍ତର Śila(le)bas ବହୁତ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ାଯିବା ପାଇଁ ବିଷା- ଶିଳାବସ ବସ୍ତୁଗତ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗାଠ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସୂଚନା— Syllabus.

ଶୈଳାବନ୍ଧ - ସ. ବ—ପଥରରେ ନିର୍ମିତ ଗଠନ ବା ତୋଟା (ହ.ଶ)— Śilābandha Stone masonry structure.

ଶୈଳା ବୃଷ୍ଟି—ସ. ବ—୧। କରକାବୃଷ୍ଟି; କରକାପାତ—1. Hailing; Śila b.rushṭi hail-storm. ୨ । ଶସ୍ତ୍ର ଉପରକୁ ପଥର ଫିଙ୍ଗିବା [ହ. ଶ]—2. Flinging of stones in the yneme.

ଶୈଳା ବେଶ୍ମ—ସ. ବ (ଶିଳାବେଶ୍ମନ୍; ୩ମା. ୧ବ) —୧ । କନ୍ଦର; Śila beśma ଗୁମ୍ଫା—1. Cave. ୨ । ପଥର ତୋଟା — 2. Stone building.

ଶୈଳା ବ୍ୟାଧି—ସ. ଛ—ଶିଳାଜତୁ— Śilā byādhi Muminy (gum), [ଶିଳାତ୍ୱତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୈଳାଭଞ୍ଜ ଦେବ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଭଞ୍ଜବଂଶର ପ୍ରଖ୍ୟାତ Śilābhañja deva ରାଜା—A famous king of the ancient Bhañja dynasty. [ଦ୍ର—ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଞ୍ଜ ନାମ ଶୈଳାଭଞ୍ଜ ଥିବାର ପ୍ରାଚୀନ ଲେଖମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି । ପ୍ରଥମ ଶିଳାଭଞ୍ଜ ଶତ୍ରୁଭଞ୍ଜଙ୍କ ପିତା ଓ ରଣ ଭଞ୍ଜଙ୍କର ପିତାମହ ଥିଲେ । ସେ ଖ୍ରୀ. ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ଉତ୍କଳସ୍ଥ ଖିଞ୍ଜିଳମଣ୍ଡଳ (ବା ବୌଦ, ଦଶପଲ୍ଲା, ଘମ୍ପୁସର)କୁ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିଳାଭଞ୍ଜ ବା ସେଡ଼ା ଦଣ୍ଡଭଞ୍ଜଙ୍କର ପୁତ୍ର ଓ ରବ୍ୟାଧର ଭଞ୍ଜଙ୍କର ପୌତ୍ର ଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳସ୍ଥ ଖିଞ୍ଜିଳର ଅଧୀଶ୍ୱର ଥିଲେ । ତୃତୀୟ ଶିଳାଭଞ୍ଜ, ବୌଦ ରାଜବଂଶର ପ୍ରଥମ ରାଜା ଥିବା ଜଣାଯାଏ । ଦେବାରଳାଥ ମନ୍ଦାରାଦ୍ର]

ଶୈଳାଭବ—ସ. ବ—ଶୈଳେୟ (ଦେଖ) Śilābhaba Śaileya. (See)

ଶୈଳାମୟ—ବ. ବ—ପ୍ରସ୍ତରମୟ; ପ୍ରସ୍ତରନିର୍ମିତ— Śilāmaya Stony; made of stone.
ସ. ବ (ଶିଳା+ଅମୟ)—ଶିଳାଜତୁ—Mummy(gum).

ଶୈଳା ମଳ—ସ. ବ—ଶିଳାଜତୁ [ହ. ଶ] Śilā mala Mummy (gum).
(ଶିଳାଜତୁଷ୍ୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୈଳାମୁଣ୍ଡି—ପ୍ରାଦେ (ନାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଛୋଟ ଛୋଟ ଶିଳାମାଛ— Śilāmuṇḍi Small Śilā fish.

ଶୈଳାୟୁ—ସ. ବ—ଗଳଗ୍ରନ୍ଥି ରୋଗ—A kind of neck Śilāyu disease. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ କଫ ଓ ରକ୍ତ ଜମିତ ହେବାରୁ ଗଳାରେ ଅଥଳା କୋଳଥର ପୀଡ଼ାଦାୟକ ଗଣ୍ଠି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏଥିରୋଗୀ ଅଳ୍ପ ଗଳାରେ ଅଟକେ । ହ. ଶ]

ଶୈଳା ରମ୍ଭା—ସ. ବ (ଶିଳାପର କଠିନ ରମ୍ଭା)—ଚାଷୁ କଦଳୀ— Śila rambhā A species of hard plantain.

ଶୈଳାରସ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶିଲ୍ଲଜ; ଫା. ସଲରସ) —ବଦେଶୀୟ ଗନ୍ଧ Śilārasa ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ; ଶିଲ୍ଲଜ—Liquid amber; ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଦ୍ରବସ୍ତ, ତରିତୈଳ, liquid; storax; ତରିବାତଜ ଓ ସାରଳ । ଶିଳାରସ benzoin [ଦ୍ର—ଏହା ଫା. ସଲ୍ଲରସ ଶିଲାରସ ଏତଦ୍ଦେଶୀୟ ବୃକ୍ଷ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ଅ. ଉସ୍ପାର ତମିସ୍ପା, ମୋଥଇବ ସାଇଲ୍ଲ] ଓ ମଦ୍ରାଜରେ ଗନ୍ଧଜ ଦ୍ରବ୍ୟ; କେହି କେହି ଏହାକୁ ଲୋବାନ [Olibanum] ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏହା ତିକ୍ତମଧୁର ରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ବାତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ, ପୃଷ୍ଟିକାରକ, ଶୁକ୍ରଜନକ, କଣ୍ଠଶୋଧକ ଓ କୃମି, ଦାହ, ଘର୍ମ, କୁଷ୍ଠ ଓ ପ୍ରଦରନାଶକ । ଏହା ମଦ୍ୟ ସହିତ ସେବନ କେଲେ ଶୁକ୍ର ହୁଏ ।

ଏହା ଅସାମ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ,ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନର ବୃକ୍ଷବିଶେଷ [Altinga Excelsia] ର ସ୍ରବିତ ତୈଳବତ୍ ନିର୍ଯ୍ୟାସ

Digitized by srujanika@gmail.com

Burmese storax; ବ୍ରହ୍ମଦେଶରୁ ଆସେ Liquid storax or liquid amber. ବ୍ରହ୍ମ ଦେଶରେ ଏହାର ନାମ ଜନ-ଡ-ଥ୍ୟୋଟ୍; ସବ ଦ୍ୱୀପରେ ନାମ ରସମାଲା; ଏ ବୃକ୍ଷ ୬୦ ଠାରୁ ୧୦୦ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ; ଏହାର ପତ୍ର ୪ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବା, ଗୋଲ, । ଶାଖା ମୂଳରେ ଫଳ ଥେଲ୍ଲା ଥେଲ୍ଲା ହୋଇ ଫୁଟେ । ଫଳ ଗୋଲାକାର ଓ ସୁଗନ୍ଧାତ୍ମକ ।]

ଶିଲା ଲ୍ଲ)ଳ—ସ. ବ—୧ । ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି ଶାସ୍ତ୍ର—1. The science Śi|la(lā)la of music and dancing. ୨ । ନୃତ୍ୟାଦି ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା ମୁନିବିଶେଷ—Name of a sage, the author of a treatise on dancing and music.

ଶିଲା ଲିପି(ଲେଖ)—ସ. ବ (ସ. ପ. ଲେ; ଶିଳାରେ ଖୋଦିତ ଲିପି) - Śi|la lipi(lekha) ପଥରରେ ଖୋଲା ଖୋଦିଥିବା ଅକ୍ଷରମାଳା- Stone inscriptions; inscription on stone.

ଶିଲା ଶସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ—ପଥରନିର୍ମିତ ଉପକରଣ— Śi|la śastra Stone implements,

ଶିଲାସନ —ସଂ. ବ—୧ । ଶୈଳେୟ (ଦେଶ)—Sa|ileya (See). Śi|lasana ୨ । ଶିଲାଜତୁ—2. Asphalt. ୩ । ପଥରନିର୍ମିତ ଆସନ—3. A seat made of stone.

ଶିଲା ସାର—ସଂ. ବ (ଅଷ୍ଟୀ ଉତ୍)—ଲୌହ— Śi|la sāra Iron.

ଶିଲାସ୍ଥି -ସଂ: ବ—ମସ୍ତକଧାରକ ଅସ୍ଥି; ପେଛଁ ଅସ୍ଥିଖଣ୍ଡ ଉପରେ Śi|lasthi ମସ୍ତକ ଅବସ୍ଥିତ—The bone supporting the head; petrous bone; cervical bone; cervical vertebrae; the uppermost or the 1st cervical vertibra; atlas.

ଶିଲା ହରି—ସଂ. ବ—ଶାଳଗ୍ରାମ (ଦେଶ) Śi|la hari Śā|lagrāma (See)

ଶିଲାଳୁ —ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—ଶିଳ ରତ୍ତ (ଦେଶ) Śi|lanari Śila rati [See]

ଶିଲାହ୍ୱ —ସଂ. ବ—ଶିଲାଜତୁ (ହି. ଶ) Śi|lahwa Mummy.

ଶିଲି ଲୀ) -ସଂ. ବ (ଶିଳ+କର୍ମ. ଇ, ଈ)—୧ । ଉତ୍ତମ ପୁଷ୍ପ— Śi|li [li] 1. Mushroom. ୨ । ଶଲ୍ୟ— 2. Arrow head. ୩ । ଦୋଚାଠାର ଉପରସ୍ଥ କାଠ- 3. Door sill. ୪ । ଭୂର୍ଜ ବୃକ୍ଷ— 4. The bireh tree. ୫ । ଭୂର୍ଜପତ୍ର (ହି. ଶ, 5. The leaves of the birch tree. ଚାକେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ଶଗଡ଼ ଚକ—1. Cart wheel ଚାକେ (ବୌଦ୍ଧ) ବ—ଚକ—Wheel.

ଶିଲିଙ୍—ବେବେ. ବ (ଇଂ. ଶିଲିଙ୍)—ଇଂରାଜଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ Śiṁng ରୌପ୍ୟମୁଦ୍ରା ବିଶେଷ—Shilling. (ଏହାର ପୂର୍ବ ଶିଲଂ ଥିଲାବେଳେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ବାରଅଣା) [ତୁ—୧ ଶିଲିଂ = ୧୨ ପେନ୍ସ୍ (ପେନଜୀର ବହୁବଚନ ପେନ୍ସ୍) (ଶିଲଂ—ଅଣୁରୂପ) ୨୦ ଶିଲିଙ୍ = ୧ ପାଉଣ୍ଡ, ୨୧ ଶିଲିଙ୍ = ୧ ଗିନି (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୋହର) ।]

ଶିଲିକ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ ବ ଓ ବଣ (ଇଂ. ଶିଲ୍କ୍)—ଶିଲ୍କ୍ Śilik (etc) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—Śilk etc (See) (ଶିଲ୍କ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିଲିନ୍ଦ (ନ୍ଧ)—ସଂ. ବ—ପତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ; ଜଳଙ୍ଗ ମାଛ—A species Śi|linda(ndha) of fish; Silundia Gangetica. [ତୁ—ଏହା ଅଗଲୁ, ସ୍ତ୍ରୀଜାତିଷ୍ଟ ଚର୍ବ୍ୟତ୍ୱ ମାଛ । ଏହା ଅଣ୍ଡ ମାଛ ନଈ ଜଳରେ ଥାଏ; ଲମ୍ବରେ ୩।୪ ହାତ ହୋଇ; ଆଖି ଚଞ୍ଚଳ; ଗାଣ୍ଠିରୁ ବାହାରକୁ ଅଣ୍ଟିଲେ ଶୀଘ୍ର ମରେ ନାହିଁ । ଏହା ଶ୍ଲେଷ୍ମକର, ମଧୁର ରସାଳ, ମଧୁର ରସ, ବଲବର୍দ্ଧକ, ଗୁରୁ, ବାତ ପିତ୍ତନାଶକ, ଦୁଦ୍ୟ ଓ ଅମ୍ଳବାତ ଅବ ରୋଗନାଶକ ।]

ଶିଲିନ୍ଧା -ବେ. ବ—ଗାଡାଳ ଗରୁଡ଼ ଗଛ—A plant; Celulus Śi|lindha Villosus. [ତୁ—ଏହା ଶୁଳ୍କ ବାତ ଏବଂ କଫ ଓ ବାୟୁନାଶକ ।]

ଶିଲିନ୍ଧ୍ର —ସ.ବ (ଶିଳ ଭେଦ; ଭେଦ+ଧୃ ଧାତୁ+ରମ୍ପ ଅ) -ଶିଲିନ୍ଦ୍ର Śi|lindhra (ଦେଶ)—Śi|lindhra (See)

ଶିଲିପ୍ - ବେବେ. ବ (ଇଂ. ସ୍ଲିପ୍)—ସ୍ଲିପ୍ (ଦେଶ)— Ślip ସ୍ଲିପ ଶିଲିପ Slip (See)

ଶିଲିପ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ଶିଳ୍ପର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ) -ଶିଳ୍প Śi|lipa (etc. ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Śi|lpa etc (See) ଶିଳ୍প ସିଲିପ [ତୁ—ମୂଳରୁ ଦାମ୍ନେ ଚଳାଇବା, ଯେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପ ଜାଣିଥା, ଭଗାଇବା ।]

ଶିଲିପଟ୍—ବେବେ. ବ (ଇଂ. ସ୍ଲିପଟ୍)—ସିଲ୍ପଟ୍ (ଦେଶ)— Śi|lipaṭ Śilipaṭ (See)

[ଶିଲିପଟ୍ଟା(ଟୀ), ଶିଲିପଟ୍ଟିଆ—ବଙ୍ଗ]

ଶିଲିପର୍ -ବେବେ. ବ (ଇଂ. ସ୍ଲିପର)—ସିଲ୍ପର୍ (ଦେଶ) Śi|lipar Śilipar (See)

ଶିଲିପା —ବେ. ବ (ସଂ. ଶିଳାପୁଷ)—ଉଲଦ ଅବ କାଞ୍ଚିବାର ପ୍ରସ୍ତର— Śi|lpā The pestle of stone with which turmeric etc are pestled. ନୋଢ଼ା ଲୀଢ଼ା

ଶିଲିପି -ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ଶିଳ୍ପୀ)—ଶିଳ୍ପୀ (ଦେଶ)—Śi|lpi (see) Śi|lpi ଶିଳ୍ପୀ ସିଜପୀ [ତୁ—ଶିଳ୍ପିକୁ ଗୁରୁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୁରୁ ଦେଇ—କୁମ୍ଭକାର ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ।]

ଶିଲି—ସଂ. ବ (ଶଳ+ଇ)—୧ । ଛତୁକପୁଷ; ଛତୁ 1. Mushroom; toad-stool. ୨ । ଶଲ୍ୟ—2 Arrow-head. ୩ । ଉତ୍ତୁଣି—3. Door sill. ୪ । ଗଣ୍ଡ— 4. Earthworm. ୫ । ବେଙ୍ଗୁଚି—5. Female frog. ୬ । ଭୂର୍ଜପତ୍ର—6. Birch leaf. ୭ । ବାଣ (ହି. ଶ)—7. Arrow. ୮ । ଭାଲ; ବର୍ଚ୍ଛା (ତୁ. ଶ) —8. Speer.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଳୀନ୍ଦ୍ର—ବେ. ବି (ସ. ଶିଲୀନ୍ଧ୍ର)—ଛତୁ—Mushroom; toad stool. (ଦ୍ର—ଭାଙ୍ଗୁ ଭୁଳନାରେ ଅନ ଦବ ଛତ ଯାଣେ ଶିଳୀନ୍ଦ୍ର ସମାନ—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବଦମାଦଭ୍ୟ)

ଶିଳୀନ୍ଧ୍ର—ସଂ. ବି (ଅଲୁକ୍ ସମାସ=ଶିଳୀ°+ଧୃ ଧାତୁ+ଅ)—Śilīndhra ୧। ଶିଳିନ୍ଦ (ଦେଶ)—1. Śilinda (See, (ଶିଳୀନ୍ଧ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। କଦଳୀ ଗୁଳ୍ମ; ଭୂମି କଦଳୀ—2. A sort of arum; Arum Campanulatam. ୩। କଦଳୀ ପୁଷ୍ପ; ଭଣ୍ଡା—3. The flowers of plantain. ୪। ଛତାକ; ଛତୁ; ଘାଳଛତୁ ବା ଭୂଇଁ ଛତୁ—4. Mushroom; fungus; Agaricus Compestris. ୫। ଗୋବର ଛତୁ—5. Mushroom coming out of cowdung pit. (ଦ୍ର—ଘୃତକ, କରଚ ଚାଟଙ୍କ ଅଟକ ନ ରହୁ କଣ୍ଠରୁ ଗଳ, ଅବଗାରେ ପଡ଼ି ଶିଳୀନ୍ଧ୍ର ଭୁସ୍ମ ଫୁଟ୍ଟିଲ ପର୍ଵ ଶ୍ଳୋକ—ଦବପୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ) [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଭୂମିଚ୍ଛତ୍ର, ଭୂତଛାତ, ଛତିକା। ଭୂମ୍ନଭୂମି, ଗୋମୟ, ସଡ଼ା କାଠ, ସଡ଼ା ଘାଳ, ଜଇ ଡୁଙ୍କା ଇତ୍ୟାଦରେ ନାନା ପ୍ରକାରର ଓ ବର୍ଣ୍ଣର ଓ ଆକୃତିର ଛତୁ ଜନ୍ମେ। କେତେକ ପ୍ରକାରର ଛତୁ (ଡୁଙ୍କା ଛତୁ, ଭୂଇଁ ଛତୁ)କୁ ଲୋକେ ଖାଦ୍ୟ କରି ଖାଆନ୍ତି। ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଛତୁ (ଗୋବର ଛତୁ)ମାନ ବିଷାକ୍ତ।] ୬। ବରଫ—6. Hailstone. ୭। କାଷ୍ଠ କଦଳୀ (ହି. ଶ)—7. A kind of hard plantain.

ଶିଳୀନ୍ଧ୍ରା—ସଂ. ବି (ଶିଳୀନ୍ଧ୍ର+ଅ)—୧। ସହଣୀ ବିଶେଷ—Śilindhrā 1. A sort of famale bird. ୨। କଦଳୀ; ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ—2. A species of arum. ୩। ମୃତ୍ତିକା—3. Earth; soil. ୪। ବେଙ୍ଗୀ—4. The female frog.

ଶିଳୀନ୍ଧ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—୧। ଗଣ୍ଡୁପଦ; ଜଆନାଡ଼; କେଞ୍ଚୁଆ (ହି. ଶ.)—Śilīndhrī 1. Earth worm. ୨। ମାଟି (ହି. ଶ)—2. Soil. ୩। ଏକ ପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ)—3. A kind of bird. ୪। ବେଙ୍ଗୀ—4. A female frog.

ଶିଳୀପଦ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—(ଶିଳୀ+ପଦ)—ଗାଦଝୀଟ; ଗୋଦର; ଶ୍ଳୀପଦ—Śilīpada Elephantiasis of the legs. (ଅନ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ. ନାମ—ପଦ ଗମ୍ଭୀର, ଗାଦବଲ୍ମୀକ, ଶ୍ଳୀପଦ)

ଶିଳୀମୁଖ—ସ୍ତ୍ରୀ.ବି[ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ଶିଳୀ (ଶଲ୍ୟ) ଅଛି ମୁଖରେ ଯାହାର]—Śilī mukha ୧। ବାଣ; ଶର—1. Arrow; dart. ୨। ଭ୍ରମର—2. Black bee. [ଦ୍ର—ଶିଳୀମୁଖ ବୃଣେ ଶିଳୀମୁଖ ଥୋଇଲ, ଜଳନ୍ତ ଅଙ୍ଗନ ସେ ଭ୍ରମର ହୋଇଲ ଭସ୍ମ. ଜୋଷବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରାଣ] ୩। ଯୁଦ୍ଧ (ହି. ଶ)—3. Fight. ୪। ମୂର୍ଖ ବ୍ୟକ୍ତି; ବେଲୁବ୍ (ହି. ଶ)—4. Foolish person; dunce.

ଶିଳୁ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—୧। ଗରଜଣା; ଶ୍ଳେଷ୍ମାତକ; ବହୁବର୍ଷ ବୃକ୍ଷ—Śilu 1. Cordia Myxa tree ୨। ଓଜ—2. Dillenia Speciosa. (tree)

ଶିଳୁ(ଳୂ)ଷ—ସ. ବି—(ଶିଳ୍ ଧାତୁ=ଅଭ୍ୟାସ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଊଷ) Śilu(lū)sha ୧। ଗନ୍ଧର୍ବ ଗଳ ଶୈଳୁଷଙ୍କ ପିତା, ନାରଦାଦ୍ୟ ଋଷିବୃନ୍ଦଶିଷ୍ୟ—1. Name of a celebrated music master, said to be a Gandharba. ୨। ବେଲଗଛ (ହି. ଶ)—2. Marmalos tree, ୩। ଶୈଳୁଷ (ଦେଶ)—3. Śailusha (See)

ଶିଳେୟ—ସ. ବିଶ—(ଶିଳା+ଢଯ)—୧। ଶିଳା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Śileya 1. Relating to stone. ୨। ଶିଳା ପରି କଠୋର—2. Hard as stone. ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଶିଳାଜତୁ—Mummy (gum).

ଶିଲୋଚ୍ଚୟ—ସ. ବି—(ଶୃଙ୍ଗୀ ଚତ୍; ଶିଲାର ଉଚ୍ଚୟ=ସ୍ତୂପ)—୧। Śilochchaya ପର୍ବତ—1. Mountain ୨। ଗିରିଶୃଙ୍ଗ; ପର୍ବତ ଚୂଡ଼ା—2. The summit of a mountain.

ଶିଲୋଞ୍ଛ—ସ. ବି—(ଶିଳ+ଉଞ୍ଛ)—ଶିଳବୃତ୍ତି ଓ ଉଞ୍ଛବୃତ୍ତି; ଖେତରୁ Śiloñchha ଶସ୍ୟ ଗୁଣ୍ଡାଇ ଦେବା ପରେ ଉପୁଜି ଶସ୍ୟର ଅଦାନଣ ଓ ଶସ୍ୟ କେଣ୍ଡାର ଅଦାନଣ—The collecting of the grains and the ears of corn left in field after harvesting. [ଦ୍ର—ଧାନ୍ୟ ଯାର୍ଜ୍ଜା ପ୍ରଦାନ, ସେ ଅବା ବୃତ୍ତି ଶିଲୋଞ୍ଛନ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।]

ଶିଲୋତ୍ଥ—ସ. ବି—(ଶିଳା=ପ୍ରସ୍ତର+ଉତ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ) Śilottha ୧। ଶିଳାଜତୁ (ଦେଶ)—1. Mummy (gum). ୨। ଶୈଲେୟ (ଦେଶ)—2. Saileya (See)

ଶିଲୌକାଃ—ସ. ବି—(ଶିଲୌକସ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ; ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ଶିଳା Śilaukāh ପବ୍ଦତ ଦୋଇଅଛ ଓକଃ=ବାସସ୍ଥାନ ଯାହାର)—ପକ୍ଷୀରାଜ ଗରୁଡ଼—Garurda, the mythological king of birds. ସଂ. ବିଶ—ପାବ୍ଦତ୍ୟ; ପର୍ବତବାସୀ—Living in the mountain.

ଶିଲ୍ଡ—ବୈଦେ. ବି.—(ଇଂ. ଶିଲ୍ଡ)—ସିଲ୍ଡ୍ (ଦେଶ) Śild Sil-d (See)

ଶିଳ୍ପ—ସଂ. ବି (ଶିଳ୍ ଧାତୁ=ଜଘଣ ଢେବା+ଘଞ୍ ପ)—୧। ବସ୍ତୁ-Śilpa ଜନ୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ; ଚାରୁକର୍ମ; କାରିଗରି—1. Arts; technique. [ଯଥା—ଗୃହ ନର୍ମାଣ, ବସ୍ତ୍ରବୟନ, ଅଳଙ୍କାର ଗଢ଼ିବା, ପଥର ଓ କାଠ ଉପରେ ଖୋଦିବା, ମୂର୍ତ୍ତିଗଠନ ।]

୨। ବେଣୁ ସ୍ୱାଭାବ ବାଦ୍ୟ; ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବାଦ୍ୟାଦ—2. Dancing, singing etc; music. ୩। ଚଦ୍ଦ-ବଦ୍ୟାଦ; କଳାବଦ୍ୟାର ବ୍ୟବସାୟ—3. Fine arts such as, painting, drawing. ୪। ଶିଳ୍ପକାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ରବ୍ୟ—4. The product of arts or manufacture or industry.

[ଦ୍ରବ୍ୟ—ଶିଳ୍ପ କଳାବଦ୍ୟାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଶିଳ୍ପ ନାନାପ୍ରକାର ଯଥା—ବସ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପ, ସ୍ଥପତିଶିଳ୍ପ, ସ୍ଥାପତ୍ୟଶିଳ୍ପ ଇତ୍ୟାଦି । କଳା ବଦ୍ୟା ୬୪ ପ୍ରକାର । ଶ୍ରୀମଦ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ଶ୍ରୀମୁଖର ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀବତ୍ସବୋକ୍ତ ୬୪ କଳାର ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି; କଳା ବଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କଲେ ସ୍ୱତଃ ଅମର ଶକ୍ତି ଲାଭ କରନ୍ତି । 'ସକଳ କଳା ଯାଉଁଗଡେ ଯେରଶଣ୍ଟୁର୍ନାମ ସ୍ୱତଃ ।' ୬୪କଳାର ନାମ—୧ । ଗୀତ, ୨ । ବାଦ୍ୟ, ୩ । ନାଟ୍ୟାଚଳନ୍ତୁ, ୪ । ଅଲେଖ୍ୟ, ୫ । ବିଶେଷକଚ୍ଛେଦ, (ଚିତ୍ରାଲେଖା) ୬ । ତଣ୍ଡୁଳ କୁସୁମବଳି ବିକାର, ୭ । ପୁଷ୍ପାସ୍ତରଣ, ୮ । ଦଶନବସନାଙ୍ଗରାଗ, ୯ । ମଣିଭୂମିକା କର୍ମ, ୧୦ । ଶଯ୍ୟନ ରଚନ, ୧୧ । ଉଦକ ବାଦ୍ୟ, ୧୨ । ଉଦକ ଘାତ, ୧୩ । ଚିତ୍ର-ଯୋଗ, ୧୪ । ମାଲ୍ୟ ଗ୍ରଥନ ବିକଳ୍ପ, ୧୫ । କେଶଶେଖର-ପୀଡ଼ ଯୋଜନ, ୧୬ । ନେପଥ୍ୟ ଯୋଗ, ୧୭ । କର୍ଣ୍ଣ-ପତ୍ର ଭଙ୍ଗ ୧୮ । ଗନ୍ଧଯୋଜନ, ୧୯ । ଭୂଷଣ ଯୋଜନ, ୨୦ । ଇନ୍ଦ୍ରଜଳ, ୨୧ । କୌରୁମାର ଯୋଗ, ୨୨ । ହସ୍ତ ଲାଘବ, ୨୩ । ଶାକବପ୍ୟଙ୍କ ସୂପରକ୍ଷ୍ୟ ବିକାର କ୍ରିୟା, ୨୪ । ପ୍ରଘାନକରସ ସୁରାସବ ଯୋଜନ, ୨୫ । ସୂଚୀକର୍ମ, ୨୬ । ସୂତ୍ରକ୍ରୀଡ଼ା, ୨୭ । ପ୍ରହେଳିକା, ୨୮ । ପ୍ରତିମାଳା ବା ଦୁର୍ଦ୍ଦାକ୍ଷ୍ୟ, ୨୯ । ଦୁର୍ବାଚକ ଯୋଗ, ୩୦ । ପୁସ୍ତକବାଚନ, ୩୧ । ନାଟକାଖ୍ୟାୟିକା ଦର୍ଶନ, ୩୨ କାବ୍ୟ ସମସ୍ୟା ପୂରଣ, ୩୩ । ପଟ୍ଟିକା ବେତ୍ରାବରଣ ବିକଳ୍ପ, ୩୪ । ତର୍କୁ କର୍ମ, ୩୫ । ତକ୍ଷଣ ବା ବଢ଼େଇକାମ, ୩୬ । ବାସ୍ତୁବିଦ୍ୟା ୩୭ । ରୂପ୍ୟରତ୍ନ ପରୀକ୍ଷା, ୩୮ । ଧାତୁବାଦ; ୩୯ । ମଣିରାଗ, ଜ୍ଞାନ, ୪୦ । ଆକର ଜ୍ଞାନ, ୪୧ । ବୃକ୍ଷାୟୁର୍ବେଦ ଯୋଗ, ୪୨ । ମେଷ କୁକ୍କୁଟ ଲାବକ ଯୁଦ୍ଧ ବିଧି, ୪୩ । ଶୁକ ସାରିକାପାଳନ, ୪୪ । ଉତ୍ସାଦନ ୪୫ । କେଶମାର୍ଜ୍ଜନ କୌଶଳ, ୪୬ । ଅକ୍ଷର ମୁଷ୍ଟିକା କଥନ, ୪୭ । ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଗୁପ୍ତାଜ୍ଞାନ, ୪୮ । ଦେଶଭାଷା ଜ୍ଞାନ, ୪୯ । ପୁଷ୍ପ ବାଟିକା ନିର୍ମାଣ ଜ୍ଞାନ, ୫୦ । ସପାଠ୍ୟ, ୫୧ । ମାନସୀ କାବ୍ୟକ୍ରିୟା, ୫୨ । କ୍ରିୟା ବିକଳ୍ପ, ୫୩ । ଛଳିତକ ଯୋଗ, ୫୪ । ଅଭିଧାନ କୋଷ ଛନ୍ଦୋ-ଜ୍ଞାନ, ୫୫ । ବସ୍ତ୍ର ଗୋପନ, ୫୬ । ଦ୍ୟୁତ, ୫୭ । ଆକର୍ଷ କ୍ରୀଡ଼ା, ୫୮ । ବାଳ କ୍ରୀଡ଼ନକ, ୫୯ । ଶୁଚ୍ଚାର ରଚନ, ୬୦ । ବୈଜୟିକୀ ବିଦ୍ୟାଜ୍ଞାନ, ୬୧ । ବୈତାଳିକ ବିଦ୍ୟା, ୬୨ । ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ, ୬୩ । ଶତ୍ରୁଜ୍ଞାନ, ୬୪ । ଧାରଣା ଶକ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ କଳାର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା ଠାରେ ଦେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ନାନା ଗ୍ରନ୍ଥୋକ୍ତ ବେଭେଦ କଳା ବଦ୍ୟାର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ମିଳଇାହିଁ । ଶିଳ୍ପ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି—ଶଳ୍ ଧାତୁ=ନିମୁଣ ହେବା + ଘଞ୍. ପ; ଏଥିର ଅର୍ଥ ବସ୍ତୁ ନିର୍ମାଣାଦି କର୍ମ, ଚାରୁତ୍ୱ ଇତ୍ୟାଦି । କଳାବଦ୍ୟାରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତ ଉନ୍ନତିର ଚରମ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା । ଯେଉଁ ସମସ୍ତ କଳା ବଦ୍ୟାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଲାଭ କରିଥିଲା । କଳା-ବଦ୍ୟାରେ ଉତ୍କର୍ଷ ହେତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଅତ୍ୟାଚାର ଯେଉଁଳ (ଉତ୍+କଳା) ହୋଇଥିବାର କେହି କେହି କହନ୍ତି । ଯେଉଁଳର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଗାତ୍ରର ଶିଳ୍ପର ଯାହା ଦୃଶ୍ୟାବଶେଷ ଅଛି ତାହା ଦେଖିବାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶ ବିଦେଶରୁ ସମାଗତ ଗଣ ଆସୁଅଛନ୍ତି । କୋଣାର୍କ ଶିଳ୍ପ ଆଜି ସମ୍ଭ ଜଗତରେ ଅତୁଳନୀୟ । ଓଡ଼ିଶାର ବସ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପ ଏକସମୟରେ ଚରମ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଥିଲା । ବୈଦେଶିକମାନେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୁଗା ନେଇ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏପରି ସରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୁଗା ବୁଣା ଯାଇ ପାରୁଥିଲା ଯେ, ହାତେ ଲମ୍ବ ୬ଇଞ୍ଚ ବ୍ୟାସବିଶିଷ୍ଟ ବାଉଁଶ ନଳ ଭିତରେ ୧୨ ହାତ ଲମ୍ବ ଲୁଗା ରଖାଯାଇ ପାରୁଥିଲା । ଘାସ ଉପରେ ଓଦାରେ ଲୁଗା ପାରିଦେଲେ ସକାଳକୁ ତହିଁରେ ଚାଉଳର ଖଡ଼, ଚାଦା ଲୁଗା ଓ ଘାସ, ବାର ହେଉ ନ ଥିଲା ।

ଧାତୁ, ପାଷାଣ, କାଠ ପ୍ରଭୃତିରେ ଅଜ୍ଞ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର କାରୁଗର ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳରେ ହେଉଥିଲେ । ପାନ ଉଇଁବା ଲୁଗା କୁଞ୍ଚିବା, ଠାଆ ଲେଖିବା, ମୁରୁକ ଦେବା, ଚଉ ପକାଇବା, ସିଠା ପଣା କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ସକଳ ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିଳ୍ପର ବିକାଶ ହେଇଥିଲା । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମେ ସେ ସବୁ ବଦ୍ୟାଲୋପ ହୋଇ ଯାଉଛୁ । ହେଉଳ ଅଟ୍ଟାଳି ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ବଡ଼ ଶିଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟିର କାର୍ଯ୍ୟ ତ ଅଜି ନାହିଁ । ଅଳ୍ପକାଳ ସବୁ କାମ ସାଧାସିଧା ଭରପାଉଅଛୁ । ବ୍ୟସ୍ତାଧିକ୍ୟ ହେତୁ ଲୋକେ ଅଜି ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମନ କରାଉ ନାହାନ୍ତି । ଅଜି ଜାପାନ ଶିଳ୍ପ ବଦ୍ୟାରେ ଅଗ୍ରଣୀ । ବାଗଜ୍ଞ ଶିଳ୍ପ ଜାପାନର ଅଜି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମନୋହର ଆକାର ଧାରଣ କରି-ଅଛି । ତହିଁର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଦେଖିଲେ ଆଖି ଝଲସି ଯିବ ।

ବାସ୍ତୁ ବଦ୍ୟା ବା ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରଭିଷ୍ଠା ଅତ୍ୟନ୍ତାଦିତ । ସଦ୍ଭସ୍ତ୍ର ସୁସଂଯୁକ୍ତ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଭାରତରେ ଥିଲା (ଋଗ୍‌ବେଦ ୧ । ୪୧ । ୫୩); ଇନ୍ଦ୍ର ଦବୋଦାସଙ୍କୁ ପାଷାଣ ନିର୍ମିତ ଶତ ସଂଖ୍ୟକ ପୁର ଦାନ କରିଥିଲେ । (ଋଗ୍‌ବେଦ ୪ । ୩୦ । ୨୦); ରାମାୟଣରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଓ ଲଙ୍କାର ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛୁ ତହିଁରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବଦ୍ୟାର ତତ୍କାଳୀନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରିଚୟ ମିଳେ । ମହାଭାରତରେ ପାଣ୍ଡବାଦଙ୍କ ଗନ୍ଧମାଦନ, ମଗଧାଦି ରାଜଧାନୀ ଓ ରାଜସୂୟ ସଜ୍ଜାସମ୍ଭାରର ଯେଉଁ ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛୁ ତାହା ଅତୁଳନୀୟ । ସେ ସବୁର ବିସ୍ତୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା-ପାଇଁ ଏଠାରେ ସ୍ଥାନାଭାବ । ପାଠକମାନେ ମହାଭାରତ ସ୍ୱାମାୟଣ ପାଠ କଲେ ଅପରୋକ୍ଷ କୌତୂହଳ ଚରିତାର୍ଥ କରିପାରିବେ । ସ୍ଥଳକ ନିର୍ମିତ ସୋପାନ, ଶିଳାପଟ୍ଟାଦିର ବେଦିକା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଦର୍ଶନ ଉତ୍କଳ ଭ୍ରମ୍ଭାନଙ୍କରେ ଅଛୁ । ପୁରାଣ ମତରେ ମୟଦାନବ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପୀ ଥିଲା । ଗରୁଡ଼ପୁରାଣର ପୂର୍ବ ଖଣ୍ଡରେ ବାସ୍ତୁ ନିର୍ମାଣ ଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାସାଦ ଲକ୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ୬୫ ଅଧ୍ୟାୟ ଅଛି । ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଅଛି, ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ, କେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ, ଉପଯୁକ୍ତ ପୂଜା ପଦ୍ଧତି କରି ବାସୁ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ହେବ । ୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଦେବ ପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମାଣ ପ୍ରଣାଳୀର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ବାସଗୃହ, ପୁର, ଗ୍ରାମ, ବାଣିଜ୍ୟାଳୟ, ପ୍ରାସାଦ, ଉପବନ, ଦୁର୍ଗ, ଦେବତନୟା ଓ ମଠ ନିର୍ମାଣ ଆରମ୍ଭବେଳେ ବାସୁଯଜ୍ଞ କରିବ । ବାସୁ - ସମ୍ମୁଖରେ ଦେବାଳୟ, ଅଗ୍ନି-କୋଣରେ ପାକଶାଳା, ପୂର୍ବଦ୍ୱାରରେ ପ୍ରବେଶ ଓ ନିର୍ଗମ ମାର୍ଗ ଓ ସାଗରଣ୍ଡପ, ଈଶାନ କୋଣରେ ପଙ୍କବସ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ ଗନ୍ଧସୁଦ୍ଧାଳୟ, ଉତ୍ତରରେ ଭଣ୍ଡାର, ପଶ୍ଚିମରେ ବାଚାସ୍ପତିଯୁକ୍ତ ଜଳାଗାର, ନୈର୍ଋତ ଦିଗରେ ସମ୍ମିଧ ଜ୍ଞାନ କାଷ୍ଠାଦିଗୃହ, ଅଶ୍ୱଶାଳା, ଦକ୍ଷିଣଦିଗରେ ମନୋରମ ଅତିଥିଶାଳା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ; ଗୃହ-ଦ୍ୱାର ଯେତେ ଘାର୍ଘ ହେବ ତାର ଓମାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ହେବ, ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ବିଶେଷ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଦେବପ୍ରାସାଦ ଓ ଦେବାୟତନ ପ୍ରଭୃତିର ନିର୍ମାଣ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାତବ୍ୟମାନଙ୍କ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଦେବମନ୍ଦିର ୫ ପ୍ରକାର :—ବୈରାଜ, ପୁଷ୍ପକ, ମାଳବ, କୈଳାସ, ତ୍ରିବିଷ୍ଟକ । ବୈରାଜ—ସମଚତୁରସ୍ର, ପୁଷ୍ପକ—ଆସ୍ତତାକାର, କୈଳାସ—ବୃତ୍ତାକାର, ମାଳବ—ଉତ୍ତାକାର, ତ୍ରିବିଷ୍ଟକ—ଅଷ୍ଟାସ୍ର । ଏହି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାରରୁ ଚତ୍ୱାରିଂଶ ପ୍ରକାର ମନୋରମ ପ୍ରାସାଦ ଉତ୍ପନ୍ନ । ମେରୁ, ମନ୍ଦର, ବିଶାଳ, ଭଦ୍ରକ, ସର୍ବତୋଭଦ୍ର, ରୁଚକ, ନନ୍ଦନ, ନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନ, ଶ୍ରୀବତ୍ସ; ଏମାନ ଚତୁରସ୍ର ଓ ବୈରାଜ ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ । କଡ଼ଙ୍ଗୀ, ଗୃହରାଜ, ଶାଳାଗୃହ, ମନ୍ଦିର, ବିମାନ, ବୃତ୍ତାକାର, ଭବନ, ଜଉମ୍ବ, ଶିବକାବେଶ୍ମ, ଏମାନ ପୁଷ୍ପକଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ । କଳସ୍ଥ, ପୁଦ୍ମଘ, ପଦ୍ମ, ମହାପଦ୍ମ, ମୃକୁଳୀ, ଶଙ୍ଖ, କଳସ, ଗୁଡାକାଷ୍ଠ, ମନ୍ଦରମାଳ ବୃତ୍ତାକାର ଏବଂ କୈଳାସ ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ । ମାଳବମନ୍ଦିରରୁ ଜଣ ପ୍ରକାର ଉତ୍ପନ୍ନ ଏବଂ ସେମାନ ବୃତ୍ତାସ୍ରତ (ଉତ୍ତାକାର) ଯଥା—ଗଜ, ବୃଷଭ, ହଂସ, ଚରୁଜ, ସିଂହ, ଭୂମୁଜ, ଭୁଜର, ଶ୍ରୀଜସ୍ଥ, ଓ ପୃଥିସ୍ଥଧର । ଚକ୍ର, ମାଳଚକ୍ର, ମୁଷ୍ଟିକ, ଚତ୍ର, ବଜ୍ର, ସ୍ୱସ୍ତିକ, ଖଡ୍ଗ, ଗଦା, ଶ୍ରୀବୃକ୍ଷ, ବଜଯ, ସେତ, ଏମାନେ ତ୍ରିମିଷ୍ଟକ । ଏମାନଙ୍କ ଅକାର ନାନାପ୍ରକାର; କେବ ତ୍ରିକୋଣ, କେବ ପଦ୍ମ ମଧ୍ୟ, କେବ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର, କେବ ଚତୁଷ୍କୋଣ, କେବ ଅଷ୍ଟ କୋଣ, କେବ ଷୋଡ଼ଶ କୋଣ ଇତ୍ୟାଦି । ମନ୍ଦିରଗାତ୍ରରେ ଲତା ବୃକ୍ଷ ପ୍ରଭୃତି ଚିତ୍ରିତ ହେଉଥିବ । କୌଶଳି ମନ୍ଦିର ଅଧାରଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଭଦ୍ର ଓ ବର୍ଗାଯୁକ୍ତ, କୌଶଳି ମନ୍ଦିର ଅଧାରଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ କେବଳ ଖିଲ୍ଲାଣ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ । ଦେବ ପ୍ରାସାଦ ଅଗରେ ଦଶ ସ୍ତମ୍ଭ ବା ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍ତମ୍ଭ, ଚାରିଦ୍ୱାର, ୪୭ ସ୍ତମ୍ଭଯୁକ୍ତ ଓ ଅଷ୍ଟଧ୍ୱଜୋପଶୋଭିତ ମଣ୍ଡପ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ସଜ୍ଞବେଦୀ ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ମାଣ କରି ସାରିଥିବ । ଅଗ୍ନିପୁରାଣରେ ବାସୁ ଲକ୍ଷଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣରେ ମଧ୍ୟ ଏ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ, ବାସୁବିଦ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରାଚୀନପୁରାବୃତ୍ତରେ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଥିଲା ଏବଂ ସେହିବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭୂତ ଜନସମାନଙ୍କରେ ଅଟ୍ଟାଳିକା ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ମିତ ହେଉଥିଲା । ମତ୍ସ୍ୟରୂପ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କଠାରୁ ମହର୍ଷି ମନୁ ପ୍ରଥମେ ବାସୁ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତହିଁରେ ଭୃଗୁ, ଅତ୍ରି, ବଶିଷ୍ଠ, ବିଶ୍ୱକର୍ମା, ମୟ, ନାରଦ, ନଗ୍ନଜିତ୍, ବିଶାଳାକ୍ଷ, ପୁରନ୍ଦର, ବହ୍ମା, କାର୍ତ୍ତିକେୟ, ନନ୍ଦୀଶ୍ୱର, ଶୌନକ, ଗର୍ଗ, ବାସୁଦେବ, ଅନିରୁଦ୍ଧ, ଶୁକ୍ର ଏବଂ ବୃହସ୍ପତି ବାସୁଶାସ୍ତ୍ରୋପଦେଷ୍ଟା ହୋଇଥିବେ । ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣରେ ଗୃହଭବନର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ, ଗୃହଭବନ ଯାଞ୍ଚପ୍ରକାର—୧୦୮ ହାତ ବିସ୍ତୃତ ଭବନ ଉତ୍ତମ । ଅନ୍ୟ ଗୃହପ୍ରକାର ଯଥାକ୍ରମେ ୫୦ ହାତ ପରମାଣରେ ଉଣା । ଗୃହଭବନର ବିସ୍ତାର ଯେତେ, ଦୈର୍ଘ୍ୟ ତାର ଗୁରୁଗୁଣ; ଯୁଦ୍ଧଜ୍ଞ, ସେନାପତି, ମନ୍ତ୍ରୀ, ଶିଳ୍ପୀ, କଞ୍ଚୁକୀ, ଉଣିତା, ଦୈବଜ୍ଞ, ଗୁରୁ, ବୈଦ୍ୟ, ସତ୍ତ୍ୱାସ୍ତାର, ପୁରୋହିତ, ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ବାସଭବନର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ସ୍ତମ୍ଭର ଉଚ୍ଚତାକୁ ସାତଭାଗ କର ୮୦ରେ ଭାଗଲେ ସ୍ତମ୍ଭର ସ୍ଥୂଳତା ସ୍ଥିର ହେବ । ଉଦ୍ଦମାନଙ୍କ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଦ୍ୟା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । କାଳକ୍ରମେ ତହିଁର ଅଧିକାଂଶ ଲୋପ ହୋଇଗଲାଣି । ଇଲୋରାର ଗୁମ୍ଫା ମନ୍ଦିର, ଏଲଫାଣ୍ଟା ଗୁମ୍ଫା ମନ୍ଦିର, ଖଣ୍ଡଗିରିର ଗୁମ୍ଫା ମନ୍ଦିର, ଭୋଣାକର ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର, ଭୁବନେଶ୍ୱରର ରାଣୀ ହେଉଲ ଆଦି, ଭାଞ୍ଜୋରର ମନ୍ଦିର, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦିରପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପର ନିଦର୍ଶନ ଅବଧି ରହିଅଛି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ଥାପତ୍ୟକୁ ୩ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବାଣ୍ଟି ରଖିଅଛନ୍ତି । ୧ମ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ ବା ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟଦେଶୀୟ, ୨ୟ ଓଡ୍ରୀୟ ବା ଉତ୍କଳୋତ୍ତରୀୟ, ୩ୟ ଚୌଲୁକ୍ୟ; କୃଷ୍ଣା ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ଦେଶର ମନ୍ଦିରଗଣ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟାନ୍ତର୍ଗତ; ସ୍ୱୟମ୍ଭୁଶ୍ୱରରେ ଏ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକଟିତ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଦ୍ୱିତୀୟଶ୍ରେଣୀର । କୃଷ୍ଣା ନଦୀର ଉତ୍ତରସ୍ଥିତ ବିନ୍ଧ୍ୟପର୍ବତ-ଶ୍ରେଣୀର ଦକ୍ଷିଣବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶରେ ୩ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରକଟିତ । ଚୌଲ୍ଲମାନେ ଗୁମ୍ଫା ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ମନ୍ଦିର ଖୋଳୁଥିଲେ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଗୁମ୍ଫା ବାହାରେ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଶିଳ୍ପ ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ଅଦର୍ଶ ନାନାପ୍ରକାରର ଅଛି । ତାହାସବୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସହଜ ନୁହେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହା ଦେଖି ବିସ୍ମୟ-ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ କହନ୍ତି, ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପର ଔତ୍କର୍ଷ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ଅକ୍ଷମ ଓ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ଶିଳ୍ପର ଔତ୍କର୍ଷ୍ୟ ଜଗତରେ ଅତୁଳନୀୟ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଡଏଲ୍ସିଲ୍ ସାହେବ କହିଛନ୍ତି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସ୍ଥାପତ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରୀସ ଓ ମିସରର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ତୁଳନା

Digitized by srujanika@gmail.com

କରି ଯାଇ ନ ଥାରେ; ହିନ୍ଦୁ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ସେ ସବୁକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଛି । ଏ ପ୍ରକାର ମୂର୍ତ୍ତିପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଶୋଭନ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷତଃ ଉନ୍ମତ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ଲଡାର ସମାବେଶ ପରପାଶ୍ଚର୍ୟରେ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ଦରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିକାଶ ପାଇଛି, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶରେ ତହିଁର ତୁଳନା ନାହିଁ । ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ସ୍ତୂପ ଅଦଶ୍ରରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଦେଶର ଗୀର୍ଜ୍ଜାର ତୁଡ଼ାସମୂହ ନର୍ମିତ ହୋଇଅଛି (ଅଧ୍ୟାପକ ଫେବର୍) । ଫର୍ଗୁସନ ସାହେବ କହୁଛନ୍ତି; ଅଜନ୍ତାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରେଜଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁସବୁ ଅଳଙ୍କାରିକ ଶିଳ୍ପସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ ତହିଁର ଅଧିକାଂଶ ଗ୍ରୀରତବର୍ଷର ଅଦର୍ଶରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି । ଏହାପରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଗ୍ରୀରତୀୟ ଶିଳ୍ପର ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ପ୍ରଶଂସା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ଅଲେକ୍ଷ୍ୟ ବା ଚତ୍ର ଶିଳ୍ପରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ପ୍ରଭୂତ ଉନ୍ନତି କରିଥିଲେ । ସ୍ଥାପତ୍ୟର ଉନ୍ନତିରୁ ଚତ୍ର ଶିଳ୍ପର ଅବସ୍ଥା ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରିପାଇ ପାରିବ । ସହୃତ୍ତା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଚତ୍ର ବ୍ୟବସାୟୀ ଜାତିର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ବୈଶ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ଚତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଶୁକ୍ଲ ଯଜୁର୍ବେଦର ୩୦ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଚତ୍ରକର ଏବଂ ଶୋଭନ କାର ଜାତିର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଗୃମାସୂତ୍ର, ମନ୍ତ୍ରାଗ୍ରତ ଓ ଗୃହ୍ୟସୂତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଚତ୍ର ଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଚତ୍ରପଟଶୋଭିତ ଗୃହର ବର୍ଣ୍ଣନା ଗୃମାୟଣରେ ଅଛି । ଗ୍ରବଣର ଗୃହ ଚତ୍ରପଟ ଶୋଭିତ ଥିଲା । ଗ୍ରମରଜ୍ଞଙ୍କ ବନ ଗମନ ସମୟରେ ଯେତେ ଲୋକ ତାଙ୍କ ସହିତ ଅଯୋଧ୍ୟକୁ ଯାଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଚତ୍ରକର ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ଗ୍ରାଗବତ ଓ ଦଶବଶରେ ଚତ୍ରବିଦ୍ୟାର ପରିଚୟ ମିଳେ । ବିଷ୍ଣୁକର୍ମା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଶିଳ୍ପ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଚତ୍ର ଶିଳ୍ପ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଅଜନ୍ତାରେ ବହୁ ଅଙ୍କିତ ଚତ୍ର ଅଛି । ଚତ୍ରରେ ଗ୍ରାବର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଦେବା ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ଚତ୍ରବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭୂତ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏଥିରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିଥିଲେ । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଚତ୍ରମୂଳେ ଚତା ଲେଖିବା, ମାଣବସା ସ୍ନେରୁବାରରେ ଦାନ୍ତବାଡ଼ରେ ଚତା ଅଙ୍କିବା, ବିବାହ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ସବକାର୍ଯ୍ୟରେ ଦାନ୍ତବାଡ଼ରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଚତ୍ର ଓ ଚତ୍ରକରମାନଙ୍କ ଅଙ୍କନ ଅଦ୍ୟାବଧି ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ଉଥା ଗ୍ରେଲ୍ଲିସ୍ଥର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିଳ୍ପବିକାଶ ପାଇଥିଲା । କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରର ଶୋଭିତ ଶିଳ୍ପ ଜଗତରେ ଅତୁଳନୀୟ । ଏହି ଶିଳ୍ପ ପ୍ରକଟ କରିବା ପାଇଁ ଓଡିଶାର ବାର ବର୍ଷର ରାଜସ୍ୱ ବ୍ୟୟ କରିଯାଇଥିଲା ।

ଚତ୍ରଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ତାହାର ମନୋଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିପାରୁ ଥିଲା । ମୌତ୍ତିକ ଅକ୍ଷର ଏହି କାରଣରୁ ଜନ୍ମ ଥିଲା । ଚତ୍ର-ଶିଳ୍ପ ଗ୍ରାରତରେ ଏତେ ଉନ୍ନତ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ତାହା ଜଗତରେ ଶ୍ରାଷ୍ଠସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା । ଗ୍ରାଚୀର ସବୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୁଗା ଉପରେ ପ୍ରକଟିତ ତାରୁକାର୍ଯ୍ୟର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଜଗତରେ ଅତୁଳନୀୟ । ଆଜି କଲ୍ୟ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ୍ୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିସାଉଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଗ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପୀ ଏପରି ଦକ୍ଷତା ଲାଭ କରିଥିଲା ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗେ କଳକାରଖାନାର ଶିଳ୍ପ ଦ୍ରବ୍ୟର ତୁଳନା ହୋଇ ନ ପାରେ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଏହି ଧ୍ୱସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତର ଭଗ୍ନ ଶିଳ୍ପ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେ ଶିଳ୍ପ ନିପୁଣ ହସ୍ତ ଲୁପ୍ତହୋଇ ନାହିଁ । ତଥାପି, ଦରଜ ଗ୍ରାପ୍ତି ଆଶାରେ ଏବାବେଳେକେ ଲୋପ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ପିପିଲିରେ ଦରଜ ଜରି ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚନ୍ଦୁଆଲୋଲ, ବନ୍ଧୁଆ, ଗୃନ୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଉପରେ ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା କରି ପାରନ୍ତି । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଗ୍ରାଚୀନ ଭଗ୍ନ ଅଛନ୍ତି । କାରଗରଙ୍କ ଦଶ ଏବାବେଳକେ ଲୋପ ପାଇ ନାହିଁ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦର ଜନେ କମି ଯାଇଛି । କଳ ଆସି ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । କାଶ୍ମୀରର ସାଲ ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ । ତାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିଛି, ମାତ୍ର ବିଦେଶାଗତ କଳ ପ୍ରସୂତ ସାଲମାନ ଏତେ ସସ୍ତାଦରରେ ବିଶିବାରୁ ମିଳୁଅଛି ଯେ, ଦ୍ୱାରା ଦେଶୀୟ ଶିଳ୍ପ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ପାରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଏହି ଗ୍ରାରତରେ ଜନେ ୨୨ ଇଞ୍ଚାକି ଓଜନର ୫୧ ବର୍ଗଫୁଟ୍ ଲମ୍ବ ଓସାରର ଲୁଗା ବୁଣା ଯାଉଥିଲା । ଢାକ୍କାର ମସ୍‌ଲିନ୍ ବା ଶ୍ରୀନବସନ ଯର ସବୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୁଗା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀରେ କେହି ବୁଣି ପାର ନାହିଁ । ଗ୍ରପର୍ଯ୍ୟୁପରି ସାଉପରସ୍ତ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ମଧ୍ୟ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ କନ୍ୟାର ଦେହ ଦୃଷ୍ଟି ଗ୍ରତିହତ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ କନ୍ୟା ବଳେ ବାପାଇଁ ଗାଳି ଖାଇଥିଲା । ଏଥିରୁ ଲୁଗାର ସୂକ୍ଷ୍ମତା ଧାରଣା କରି ପାରବେ । ଢ଼ାକା, ଶାନ୍ତିପୁର, ବୌଣସି ଜାଲର ଏହି ବସ୍ତ୍ରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରାରତୀୟ ବୟନ କାର୍ଯ୍ୟର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସମକକ୍ଷ ହୋଇପାରି ନାହିଁ ।

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଓ ରୌପ୍ୟ ନିର୍ମିତ ଅଳଙ୍କାର ଉପରେ କାରୁ-କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ସ୍ଥାୟୀ ମନୋହର ରଙ୍ଗର ସମାବେଶ ଗ୍ରାରତବର୍ଷର ଅଶେଷ ଗୃହିଣୀର ବିଷୟ । କଳକର ଜାରକସି କାମ ପୃଥିବୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଏଲଫିନ୍‌ଷ୍ଟୋନ୍, ୱେବର୍, ମିଲ, ପ୍ରଭୃତି ଐତିହାସିକମାନେ ଏଥିର ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ପ୍ରଶଂସା କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ କହନ୍ତି, ଅନେକ ରଙ୍ଗର ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ ଏବଂ ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ବିଷୟରେ ଇଉରୋପ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରାରତର ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ପାର ନାହିଁ । ଲୁଗାକୁ ଚଳାଇବା ଓ ଟାଣିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଇଉରୋପ ଆଜ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲାଭ କରୁଛି । ତଥାପି ଗ୍ରାରତ ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ଏଥିରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲା । ମିଲ୍ ସାହେବ ଏ ବିଷୟ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ଏହାପରେ ଯେ ଇଂରାଜମାନେ ଦେଶକୁ ଦେଖିଲେ ଶିଳ୍ପ ବିଦ୍ୟାରେ ଗ୍ରାରତ ଜଗତରେ ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ସ୍ୱରନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ୍ଞ	ଶ,ଷ	ହ୍ମ	ଇଅ୍	ଉଅ	ନ୍ତ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ଲୃ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଶ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଢ	ନ୍ତ

ବିଧାତା ଶିଳ୍ପବିଶାରଦ । ବର୍ଣ୍ଣବୈଷମ୍ୟ ଶିଳ୍ପର ମୂଳ-ଉତ୍ସ । ମାନବ ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ତାକୁ ଅନୁ-କରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ପ୍ରାକୃତିକ ଶିଳ୍ପ ସଜୀବ, ମାନବର ଶିଳ୍ପ ନିର୍ଜୀବ । ମାନବ ଶିଳ୍ପୀ ନିଜ ବୁଦ୍ଧିବଦ୍ୟା ବଳରେ ଏବ କଳ୍ପନା କଳ୍ପିତ ଅନୁକରଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅକାଶରେ ଉଡ଼ିଯାଉଛି, ରେଲ୍ ମଝିର ପ୍ରଭୃତି ନର୍ମାଣ କରି ଜୁରିତାକୁ ପରାଜୟ କରିଯାଉଛି ।

ଶିଳ୍ପ କଅଣ ? ପ୍ରାକୃତିକ ପଦାର୍ଥକୁ ବିବିଧ ଅଳାର-ପ୍ରକାରରେ ସଜାଡ଼ିବା ଓ ସୁଦୃଶ୍ୟ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶିଳ୍ପ କୁହାଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟ କାହିଁକି ଏପରି କରେ ? ମାନବ ସବଦା ସୁଖ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାନୁଭବ ହେଲେ ମନରେ ସୁଖ ଜାତ ହୁଏ । ଏହି ଇଚ୍ଛା ମାନବମନରେ ଯେତେ ବଳବତ୍ତା ହୁଏ,ମାନବ ସେତେ ଶିଳ୍ପ ଅଡ଼ରେ ମନ ଦିଏ । ମାନବ ଏ ସଂସାରରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବା ପାଇଁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପଦାର୍ଥର ଆବଶ୍ୟକତା ବୋଧ କରେ । ଅଶନ, ବସନ, ବାସନ, ଆସନ ପ୍ରଭୃତି ବହୁତ ପଦାର୍ଥର ଆବଶ୍ୟକତା କ୍ରମେ ବଢ଼ି ଯାଏ । କେଉଁ ପଦାର୍ଥକୁ କିପରି ନର୍ମାଣ କଲେ ତାହା ମନର ଓ ନୟନର ତୃପ୍ତିକର ହେବ, ମାନବ ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ଲିପ୍ତ ରହେ । ଶିଳ୍ପ ଏହି ଚିନ୍ତାର ଫଳ । ଏହି ଚିନ୍ତାପ୍ରସୂତ ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ଶିଳ୍ପୀ ନିଜେ ସୁଖାନୁଭବ କରେ ଏବ ଅନ୍ୟକୁ ଉଦ୍ଦ୍ୱାରା ସୁଖାନୁଭବ କରାଏ । ସେଉଁମାନେ ନିଜେ ନର୍ମାଣ କରି ନ ପାରନ୍ତି ସେମାନେ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ସେହି ଶିଳ୍ପଜାତ ପଦାର୍ଥ କିଣନ୍ତି ଏବ କୟୁନର ତୃପ୍ତି ସାଧନ କରନ୍ତି । ଏକ ଦେଶର ଶିଳ୍ପଜାତ ପଦାର୍ଥ ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ନେଇ ବିକ୍ରୟ କଲେ ତାକୁ ବାଣିଜ୍ୟ କହନ୍ତି । ଶିଳ୍ପ ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାଣିଜ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଏତ ଗଲ୍ଲ ଶିଳ୍ପର ସାଧାରଣ ସଜ୍ଜା ।

ଜଗତରେ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରେ ଶିଳ୍ପର ନିଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସାହିତ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଜଗତରେ ସେ ନାନା ପ୍ରକାର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇ ଯାଇ-ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛନ୍ଦର ଅନ୍ତରେ 'ବ' ଅକ୍ଷରଦ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ କରି ସେ ବୈଦେଗ୍ଧୀର ବିଳାସ କାବ୍ୟ ଲେଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଅବନା ରସ ଭରଙ୍ଗ, ଚଳାଚୌଉଡ, ଚନ୍ଦ୍ରାବ୍ୟ ବନୋଦସ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ସେ ବହୁତ ଶିଳ୍ପଚିତ୍ର ଦେଖାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଗଜ, ବଜ୍ର, ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରଭୃତିରେ ରଞ୍ଜପୁରର କାବ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ସଜର୍ବ ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର]

ଶିଳ୍ପକ—ସଂ. ବ—ନାଟକ ଭେଦ (ଦେଶ)
Śilpaka A kind of drama.

ଶିଳ୍ପକ(କା)ର—ସଂ. ବ—୧ । ଶିଳ୍ପୀ; କାରିଗର—
Śilpaka(kā)ra 1. A mechanic; an artisan, [ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ, ଶିଳ୍ପକାରକ—ଅନ୍ୟରୂପ] artificer. ୨ । ସ୍ୱର୍ଜ; ମିସ୍ତ୍ରୀ—2. Mason.

ଶିଳ୍ପ କର୍ମ—ସଂ. ବ—(ଶିଳ୍ପରୂପ କର୍ମ)—୧ । ଚାରୁତା ଅଙ୍କନ ବା Śilpa karma ନିର୍ମାଣାଦି କାର୍ଯ୍ୟ—1. Technique; handicraft; architecture; mechanism. ୨ । ଶିଳ୍ପ ବ୍ୟବସାୟ—2. Artisanship.

ଶିଳ୍ପ କଳା—ସଂ. ବ—୧ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶିଳ୍ପ—1. Fine art. ୨ । ଶିଳ୍ପ-Śilpa kalā ନୈପୁଣ୍ୟ; କାରିଗରି—2. Artistic skill.

ଶିଳ୍ପ କୁଶଳ—ସଂ ବିଶ (ପୁଂ)—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିପୁଣ Śilpa kuśala ବା କାରିଗର—Skilled in art. [ଶିଳ୍ପଚତୁର ଶିଳ୍ପ ନିପୁଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ଶିଳ୍ପକୁଶଳା, ଶିଳ୍ପ ନିପୁଣା, ଶିଳ୍ପ ଚତୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶିଳ୍ପ କୌଶଳ—ସଂ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦକ୍ଷତା; Śilpa kauśala ଶିଳ୍ପ ନୈପୁଣ୍ୟ—Artistic skill; skil-ful architecture.

ଶିଳ୍ପ ଗୃ(ଗେ)ହ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ କାରଖାନା—
Śilpa gṛu(ge)ha Workshop of artisans.

ଶିଳ୍ପ ଚାତୁରୀ(ର୍ଯ୍ୟ)—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦକ୍ଷତା—
Śilpa chāturī(rjya) Skill in art; artistic skill. [ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶିଳ୍ପଜ—ସଂ. ବ (ଶିଳ୍ପ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)=ଶିଳ୍ପକର୍ମଦ୍ୱାରା
Śilpaja ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced by art.

ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ—ସଂ.ବ. (୬ମୀ ତତ୍ପୁ,କର୍ମଧା)-ଶିଳ୍ପକର୍ମଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ବସ୍ତୁ-
Śilpajāta drabya Products of art.

ଶିଳ୍ପ ଜୀବିକା ସଂ. ବ — ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଯୋଗ୍ୟା—
Śilpa jībikā The profession of art.

ଶିଳ୍ପଜୀବୀ—ସଂ. ବିଶ ଓ ବ. ପୁଂ-(ଶିଳ୍ପ+ଜୀବ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ-ଇନ୍=ଶିଳ୍ପ-
Śilpajībī ଜୀବନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ଯେ ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ (ଶିଳ୍ପୋପଜୀବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରେ; କାରିଗର; ବ୍ୟବସାୟୀ—
Artisan; professional artist.

ଶିଳ୍ପଜୀବିକା
ଶିଳ୍ପୋପଜୀବିକା } —ସ୍ତ୍ରୀ

ଶିଳ୍ପ ବାଣିଜ୍ୟ—ସଂ. ବ ୧ । (ସମାହାର; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଶିଳ୍ପ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ-
Śilpa bāṇijya 1. Arts and trade. ୨ । (ରୂପକ) ଶିଳ୍ପରୂପ ପେଶା—2. The profession of an artisan.
(ଶିଳ୍ପ ବ୍ୟବସାୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିଳ୍ପ ବିଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ—(ଅଚ୍ଛନ୍ତ)—୧ । (ସମାହାର, ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ=ଶିଳ୍ପ+
Śilpa bijñāna ବିଜ୍ଞାନ) ଶିଳ୍ପ ଓ ବିଜ୍ଞାନ—1. Art and

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଶବ୍ଦରେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବେ ସେତେବେଳେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ସେତେବେଳେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁର ବସୁଛି । ୨ ବା ୧ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଗାଈ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇଁ' ଖୋଜିବେ; 'ମୁଁ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୁ' ଖୋଜିବେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅଙ୍ଗୀ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଙ୍ଗି' ଦେଖିବେ; 'ଅଲ୍ବତ୍' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍ବତ୍' ଦେଖିବେ

science. ୨ । (ରୂପକ)—ଶିଳ୍ପବିଦ୍ୟା—2. Mechanics; the science of art.

ଶିଳ୍ପ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ)—(ଶିଳ୍ପ ବିଷୟିଣୀ ବିଦ୍ୟା)—ଶିଳ୍ପ Śilpa bidyā ବିଷୟକ ବିଦ୍ୟା; ରସାଦି ଅଙ୍କନ ଓ ଶିଳ୍ପକସ୍ତୁ ନିର୍ମାଣ ବିଦ୍ୟା— Mechanics.

ଶିଳ୍ପ ବିଦ୍ୟାଳୟ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ସ୍କୁଲରେ ଶିଳ୍ପକର୍ମ Śilpa bidyālaya ଶିକ୍ଷା ବଥାପାଏ—School of art; art school; a technical school.

ଶିଳ୍ପ ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ) ୧ । କଳ—1. Machine. ୨ । Śilpa jantra ଶିଳ୍ପୀର ବ୍ୟବହାର—2. The implements of a mechanic.

ଶିଳ୍ପ ଲବ୍ଧ—ସଂ. ବ (ତୃ. ତତ୍)—ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ; ଶିଳ୍ପଜାତ Śilpa labdha Produced by art.

ଶିଳ୍ପ ଲିପି—ସଂ. ବ—(ଶିଳ୍ପଜନ୍ୟଲିପି; ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ପ୍ରସ୍ତରାଦିରେ Śilpa lipi ଖୋଦିତ ବା ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଲେଖ; ଯେଉଁ ଲେଖାରେ କାରିଗର ଥାଏ—Artistic writing.

ଶିଳ୍ପ ଶାଳ(ଳା)—ସଂ. ବ—୧ । ଶିଳ୍ପାଗାର; କାରଖାନା--1. Work- Śilpa śāla(lā) shop of a mechanic. ୨ । ଯେଉଁ (ଶିଳ୍ପିଶାଳା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଠାରେ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟର ନମୁନାସାନ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ ।—2. A museum of art; an art-gallery.

ଶିଳ୍ପ ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ—୧ । (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ) ଶିଳ୍ପବିଦ୍ୟା-1. Mechaincs; Śilpa śāstra the science of art. ୨ । (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ) ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ଶିଳ୍ପସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଷୟବେଶସାନ ଥାଏ—2. A manual of arts.

ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା—ସଂ. ବ-(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଶିଳ୍ପକର୍ମ ଶିଖିବା— Śilpa sikshā Learning the arts.

ଶିଳ୍ପ ସମ୍ପତ୍(ତ୍ତି)—ସଂ. ବ—(ରୂପକ)—ଶିଳ୍ପରୂପ ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ—Art Śilpa sampad(tti)compared to riches; treasures of art- [ଯଥା—ଭାରତବର୍ଷ ଶିଳ୍ପସମୃଦ୍ଧରେ ଯୁରୋପ] (ଶିଳ୍ପସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଶିଳ୍ପସମୃଦ୍ଧ—ବେ. ରୂପ)

ଶିଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟ—୧ । (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) ଶିଳ୍ପ ଓ ସାହିତ୍ୟ—1. Arts and Śilpa sāhitya literature. ୨ । (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ) ଶିଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାହିତ୍ୟ—2. Literature on arts.

ଶିଳ୍ପାଗାର—ସଂ. ବ (ଶିଳ୍ପ+ଆଗାର; ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଶିଳ୍ପଶାଳା— Śilpāgāra Workshop of a mechanic.

ଶିଳ୍ପାନୁରାଗ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି— Śilpānurāga Attachment to arts.

ଶିଳ୍ପିକ—ସଂ. ବ-(ଶିଳ୍प+ଇକ)—୧ । (ପୁଂ) ଶିଳ୍ପୀ (ଦେଶ)—Śilpī Śilpika (See) (ଶିଲ୍ପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ନାଟକ ଭେଦ (ହୃ. ଶ)—2.A kind drama.

ଶିଳ୍ପିକା—ସଂ. ବ—୧ । (ବୈଦ୍ୟକ)—ମହାଶ୍ରାବଣୀ ଦେଶୀୟ ତୃଣ ବିଶେଷ Śilpikā [ବ୍ର—ଏହା ମଧୁର ରସ, ଉଷ୍ଣ ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ ଓ କଫ ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଶିଲ୍ପିଙ୍ଗା,] କାରକ)-1.A species of grass ଶୀତ, ଶ୍ଲେଷ୍ମଜା, ମୃଦୁଚ୍ଛଦ used in medicine. [ବ୍ର—ସ୍ମୃ. ଲଘୁନଶିଶୀ ଏହା ମୂତ୍ରରୋଧ, ଅଶ୍ମରୀ, ଶୂଳ, ଜ୍ୱର ସ. ଲଘୁନ ଶିଲ୍ପୀ ଓ ପିତ୍ତ ନାଶକ—ରତ୍ନକୋଷ]

୨ । ଶିଳ୍ପିକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—2. Feminine of Śilpīka.

ଶିଳ୍ପୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ଶିଳ୍ପ+ଇନ୍)—ଶିଳ୍ପ କର୍ମକାରଙ୍କ; କାରିଗର— Śilpī 1. Artisan; mechanic. ୨ । ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟର ନିର୍ମାଣ (ସ୍ତ୍ରୀ—ଶିଳ୍ପିନୀ) କର୍ତ୍ତା—2. Architect. ୩ । ସୂତ୍ରଧରୀ; ସୂତ୍ରଧର (ହୃ. ଶ)—3. Artisan. ୪ । ଚିତ୍ରକର—4. Painter. ୫ । କଣ୍ଠି ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—5. Shell.

ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତି—ସଂ. ବ ୧ । (୭ମୀ ତତ୍) ଶିଳ୍ପକର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉତ୍କର୍ଷ— Śilponnati 1. Excellence in architecture ୨ । (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଶିଳ୍ପର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି—2. Improvement of arts.

ଶିଲ୍ହ—ସଂ. ବ—ଶିଳାରସ (ଦେଶ) Śil-ha Śilārasa (See) (ଶିଦ୍‌ଲକ, ଶିଲ୍‌ଦକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିଲ୍‌ହନ—ସଂ. ବ—ଶିଦ୍‌ଲନ (ଦେଶ) Śil-hana Śi-hlana (See)

ଶିଶ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ସମ୍ମନ କରିବା— Śiś (Root) To walk;to go.

ଶିଶ—ଦେ. ବ ୧ । (ଧ୍ୱନ୍ୟାନୁକରଣ) ଶିଷ୍ଟ; ଶୁଶ୍‌କାର; ଜିହ୍ୱ ଓ ଓଠ Śiś ଦ୍ୱାରା କରାଯିବା 'ଶ୍ଶ' 'ଶି' ଧ୍ୱନି ବା ବର୍ଣ୍ଣୀତ ଧ୍ୱନି-Whis- ଶିଶ ସିଟି ସୁସକାରି tling sound made by blowing air through the lips and the tongue.

ବୈଦେ. ବ—(ଫା ଶିଶା)—କାଚର ଫଲକ--A pane ଶାଶା of glass.

ଶିଶ ଦେବା—ଦେ. କି.—ମୁହଁ ଦ୍ୱାରା ସିଟି ମାରିବା—To make Śiś deba whistling sound with the lips and ଶିଶ ଦେଓୟା ସିଟିଦେନା, ସୁସକାରି ଦେନା the tongue; to (ଅନ୍ୟରୂପ—ଶିଶ ମାରିବା) whistle.

ଶିଶ(ଷ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ସ. ଶିଷ୍ୟ)—ପୁତ୍ର—Son. [ବ୍ର—ଦ୍ୱାପର ଯୁଗ Śiśa(sha) ହେବ ଶେଷ, ଅମ୍ଭେ ହୋଇବୁ ତୋର ଶିଶ—ଭୂପଦ୍ଧ. ଶିଶୁ ଶିଶ୍ରୁ ପ୍ରେମଶଶାମୃତ ।]

ଶିଶପା—ଦେ. ବ.—(ସ. ଶିଂଶପା)—୧ । ଶିଶୁଗଛ—1 A timber Śiśapā tree; Dalbergia Sissoo. ୨ । ଅଶୋକଗଛ— ଶିଂଶ ଶୀଶମ 2. The Aśoka tree [ବ୍ର—ସେ ବଳର ଶିଶପା ବୃକ୍ଷର ମୂଳତଳେ, ସୀତା ବସି ଅଛନ୍ତି ଅତି ବିଚଳିତେ କୃତ୍ତିବିଂ—ମହାଭାରତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୈଶୟିଷା—ସ· ବ—(ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍=ଶିଶୟିଷ Śiśayishā ଧାତୁ+ତ୍ରିବ ଅ+ଅ)—ଶୋଇବାର ଇଚ୍ଛା— Desire to sleep; sleepiness.

ଶୈଶୟିଷୁ—ସ· ବଣ (ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—(ଶୀ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ତ୍ରିବ Śiśayishu +ଅ+ଉ)—ଶୋଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)— Desiring sleep; sleepy.

ଶି(ଶିଂ,ଶିଁ)ଶା—ବୈଦେ.ବ. (ଫା.ଶିଶା)—କାଚ ଫଳକ—A pane Śi(Śim,śiñ)śā of glass. ଦେ. ବ.—୧ । (ସ. ସୀସକ)— ଶିଶା କାଁଚ ସୀସକ ଧାତୁ—1. Lead. ୨ । (ସ ଶସ୍ୟ)—ଧାନ ସୀସା ସୀସା ଅବ ଅମଳ କରିବା ପରେ ଅଳଆ ଧାନକୁ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଶିଷ ଝଡ଼ାଇବା ଦ୍ୱାରା ଅଗାଢ଼ ଓ ଫମ୍ପା ଧାନଆଦ ଉଲ ସୀସା ଧାନ ଧାନରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ଉଡ଼ିଗଲେ ସେଉଁ ଜମିଲ ଧାନସ୍ତୂପ ଭମ୍ବ ହୋଇ ଭୂମିରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ—2. The solid grains of paddy left on the ground after the chaffs are blown away and separated from the sound grains when they are strewn on the ground in the face of wind. ୩ । (ସ ଶୀର୍ଷ) ଧାନ ଗଛରୁ ବାହାର ପଡ଼ିବା କେଣ୍ଡା: ଧାନ ଆଦର ମଞ୍ଜିସ୍ତ୍ର— ଶିଷ 3. The ear of corn coming out of the ସୀସ stalk of paddy plant. [ତ୍ର—ହାତେ ଭମ୍ବରେ କାଢ଼ିବ ଶିଶା, ଦେଶି ମରୁଥିବେ ସାଇ ପଡ଼ିଶା । କୃଷି ବଚନ] ୪ । (ସ. ଶିଖା)—ପାଘଣ୍ଟି ଖା—4. The ଶିଷ flame of a burning lamp. ୫ । (ସ୍ତ୍ରୀ. ଶୀର୍ଷ)— ଦୀର୍ଘଶିଖା ଫୁଲର କେଣ୍ଡା—5. A flower spike. ଗ୍ରାବେ.— ଶିଷ ଗୁଚ୍ଛା (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପେନ୍‌ସିଲ—Lead pencil.

ଶି(ଶୈଁ)ଶା ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବନ୍ଧୁଥିବା ପବନ ସାହାଯ୍ୟରେ Śi(śiñ)śā pakā(ke)ibā ବା କୁଲୁର ବାଆଦ୍ୱାରା ଅଗାଢ଼ପିଶା ଧାନ ସାରାନ ଧାନକୁ ଉଡ଼ାଇଲେ ଧାନଠାରୁ ଅଗାଢ଼ଗୁଡ଼ି ପୃଥକ୍ କରିବା - ଧାନ ଉଡାନା To cause the sound grains of paddy (after granering) to be separated from the chaff by the help of wind. [ତ୍ର— ଧାନକୁ ବେଙ୍ଗଳା ପକାଇ ଅମଳ କରିବା ପରେ ଅଗାଢ଼ପିଶା ଧାନକୁ ପବନ ବୋହୁଥିବା ଯାଗାରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୁ ବହ୍ମଦେଲେ ପବନଦ୍ୱାରା ସେ ଧାନରୁ ଅଗାଢ଼ଯାକ ଉଡ଼ିଯାଏ ଓ ଉଲ ଧାନଯାକ ଭୂଇଁରେ ଜମା ହୋଇ ରହିଥାଏ । ପବନ ବୋହୁ ନ ଥିଲେ କୁଲୁବାଲ ଅଗାଢ଼ ପିଶା ଧାନକୁ ଉଠାଇ ଭୂଇଁରେ ପଛଲା କରି ଭମ୍ବ ଗତିରେ ଜୁଣି ଦେବାକୁ ହୁଏ ଓ ଜୁଣା ହୋଇଥିବା ଧାନକୁ କୁଲୁ ଦ୍ୱାରା ବହ୍ମଦେଲେ ଧୂଳ ଓ ଅଗାଢ଼ଯାକ କୁଲୁବାଆ(କୁଲୁର ପବନ) ଦ୍ୱାରା ଉଡ଼ିଯାଏ ଓ ଉଲ ଧାନଯାକ ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ିରହେ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଏହିପର ପଦ୍ଧତି ପରସ୍ତୁ କରି ଧାନକୁ ବହ୍ମଦେଲେ ଉଲ ଧାନଯାକ ଅଗାଢ଼ ଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ଭମ୍ବ ସ୍ତୂପ ହୋଇ ଜମା ହୁଏ । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀକୁ ଶି ଶା ପକାଇବା କୋଇଯାଏ ।]

[ଶି(ଶିଁ)ଶା ପଡ଼ିବା—ଉପେକ୍ଷ୍ୟରୂପ]

ଶି(ଶିଂ,ଶିଁ)ଶା ଢାଳିବା—ଦେ· କ୍ରି·—ସୀସକ ଧାତୁକୁ ତରଳାଇ ତାହାକୁ Śi(śim,śiñ)śā ḍhāliba ଢାଳ କୌଣସି ଛିଦ୍ରକୁ ପୂର୍ତ୍ତି କରିବା ସୀସା ଢାଳା To fill up a hole with molten lead. ସୀସା ଢାରନା [ଦ୍ର—ଥରେ ଗଜଦ୍ୱାରରେ ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିର କାନରେ ଶିଶା ଢାଳ ଢାରୁ ମାର ପକାଇ ଥିଲେ ।]

ଶି(ଶିଂ,ଶିଁ)ଶି—ବୈଦେ. ବ·—୧ । (ଫା. ଶିଶୀ)—କାଚର କ୍ଷୁଦ୍ର Śi(śim, śiñ)śi ବୋତଲ—Glass phial. [ଦ୍ର—ଶିଶିରେ ଶିଶି ଯାଇଁ ଯାଇଁ ଦେଖାଯିବା ପଦାର୍ଥର ନାମ ଶିଶି ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତହୋଇଲେ ତତ୍ତ୍ୱ ପଦାର୍ଥ ବୁଝିଥିବା ଶିଶିବୋଲ ଜଣାଯାଏ । ଯଥା— ଅତର ଶିଶି, ଲବେଣ୍ଡର ଶିଶି, ତେଲ ଶିଶି, ଔଷଧ ଶିଶି । ଶିଶିରେ ରହିବା ପଦାର୍ଥର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ଶିଶିର ନାମ ମଧ୍ୟ ବଦଳିଯାଏ । ଯଥା—ଅଧଅଉନ୍‌ସିଆ ଶିଶି, ଦୁଇ ଅଉନ୍‌ସିଆ ଶିଶି, ଡ୍ରାମ ଶିଶି ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଦେ· ବ. (ସ, ଶିଶୁ)—ଶିଶୁ—Child; infant. ୨ । ପୁତ୍ର—2. son. ୩ । ଶିଷ୍ୟ—3. Disciple.

ଶୈଶିର—ସ· ବ—(ଶିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ଲୁତ ଗମନ କରିବା+କରଣ. ଇରା ଜଳାଇନ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ବୃକ୍ଷାଦର ଶୋଭା ଶୀଘ୍ର ନଷ୍ଟ ହୁଏ) ୧ । ଜଳାଳଳ; ହିମ; କାକର; ତୁଷାର—1. Dew. ୨ । ଶୀତଋତୁ; ପୌଷ ଓ ମାଘ ମାସ (ସରାତ୍ମକରେ ମାଘ ଓ ଫାଲ୍‌ଗୁନ)—2. The 2 winter months, Pausha & Māgha. ୩ । ରାମାୟଣବର୍ଣ୍ଣିତ ପର୍ବତବିଶେଷ (ବଡ଼ାର ଶୃଙ୍ଗ ଗଗନ ସ୍ପର୍ଶୀ ଓ ଏହା ଦେବ ଦାନବଙ୍କ ଆବାସ ସ୍ଥାନ)—3. Name of a high mountain described in Rāmāyaṇa. ବଣ.—୧ । ଶୀତଳ; ଥଣ୍ଡା—1 Cold; frigid. ୨ । ଜଡ଼—2 Inert. (ତ୍ର—ବଦ୍ଦେ ଶିଶିର ଚନ୍ଦ୍ରମା ମରଣ ଭୟରୁ କାନ୍ଥ ପଛେ ମଦନବାଣ ବଳାଏ କରେ । ସ୍ତୋତ୍ର ରତ୍ନାବଳୀ ।)

ଶିଶିର କର—ସ. ବ (ଶିଶିର=ଶୀତଳ+କର=କରଣ ଯାହାର, Śiśira kara ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ଶଶିର କରଣ, ଶିଶିର ଦଧାଉ, ଶୈଶିର ମଯୂଖ, ଶିଶି ରଶ୍ମି, ଶୈଶିରଗୁ, ଶିଶିର ଗଭସ୍ତି } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor. ୩ । (କର୍ମଧାରୟ) ଚନ୍ଦ୍ର କରଣ—3.The cool rays of the moon. [ତ୍ର—ବାଟ ଶ୍ରମ ଦେଉ ଜୁଡ଼ାର, ବାଧକ ସହିବ ଦେଇ ଶିଶିର କର (ଯଯୁ ଓ ଶ୍ୟୁ ଅର୍ଥ) । ଭଞ୍ଜ. ବୋଦେପ୍ରାଣ-ବଳାସ ।]

ଶିଶିରକୁମାର ଘୋଷ—ଦେ. ବ (ନାମ) —ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ Śiśirakumāra ghosha ଜନହିତୈଷୀ (ଦ୍ର—ଖ୍ରୀ ୧୮୫୨— ଶିଶିରକୁମାର ଘୋଷ ୧୯୧୧; ଏ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ବୈଷ୍ଣବ ଓ ଉଲବଡାର ଶିଶିରକୁମାର ଘୋଷ ବଙ୍ଗୀୟ 'ଅମୃତବଜାର ପତ୍ରିକା' ନାମକ ସ୍ୱବାଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥଲର ସଗାଦତ ଥିଲେ । ଗାଲକର ସାଦେବମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ବଙ୍ଗଦେଶର ଗାଲଗ୍ଧୀମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଏ ଘୋର ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇଥିଲେ । ଏ ବଙ୍ଗ ସ୍ତମ୍ଭାରେ ଅମୀସ୍ତ ଜନ୍ମାଇ ଚରତ ଓ ଇଂପ୍ରାଜୀରେ Lord Gauranga (ପ୍ରଭୁ ଗୌରାଙ୍ଗ) ନାମକ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଉପରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଦେବତ୍ୱ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ପ୍ରଚାର କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି)—Name of a Bengalee publicist, author and devotee, follower of Chaitanya.

ଶିଶିର ଧୌତ—ସଂ. ବ (*ସ୍ନା ଭାବେ)—କାକରରେ ଧୋଇ ହୋଇ Sisira dhauta ଯାଇଥିବା ବା ଓଦା ହୋଇଥିବା—

ଶିଶିର ଧୌତ, ଶିଶିରସିକ୍ତ, ଶିଶିର ସିକ } ଅନ୍ୟରୂପ Moistened or wet with dew.

ଶିଶିର ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—କାକର ପଡ଼ିବା; ଘାସ ଆଦ ଉପରେ Sisira pardibā ଶିଶିର ଜମା ହେବା—The deposit of dew on exposed articles. [ଦ୍ର—**ଓସ ପଡନା** ଲେଟେ ଦେଖନ୍ତୁ 'ଶିଶିର ପଡ଼ିବା', କାରଣ ପ୍ରକୃତରେ ଶିଶିର ଆକାଶରୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ରାତ୍ରିରେ ମୁକ୍ତବାୟୁରେ ରଖାଯାଇଥାଏ, ତାହା ଦେହରୁ ତାପ ବାହାର ଯିବାରୁ ସେମାନ ଶୀତଳ ହୋଇଯାଏ ଓ ତତ୍ ସନ୍ନିହିତ ବାୟୁରେ ଥିବା ଜଳୀୟବାଷ୍ପ ଏହ ଶୀତଳ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଘନୀଭୂତ ହୋଇ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳବିନ୍ଦୁରେ ପରିଣତ ହୁଏ ଓ ସେହ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଲାଗି ରହେ । ସେପାଚ୍ଛନ୍ନ ରାତ୍ରିରେ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ଦେହରୁ ରାତ୍ରିରେ ତାପ ନ ବାହାରିବାରୁ ଉହାଁ ଉପରେ କାକର ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଶବ୍ଦ ଭଳେ ଥିବା ପଦାର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଶିଶିର ଲଗେ ନାହିଁ ।]

ଶିଶୁ—ସଂ. ବ (ଶିଶ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଉ) —୧ । ଜୀବ- Sisu ଶାବକ; ଜନ୍ତୁଙ୍କର ଛୁଆ;—1. The young of animals. [ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣ ଓ ମନୁସଂହିତା ମତରେ ଜନ୍ମ ଠାରୁ ୮ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ବାଳକକୁ ଶିଶୁ କୁହାଯାଏ । ସେମାନଙ୍କର ଉପନୟନ, ବାଦ୍ୟାରମ୍ଭ ପ୍ରଭୃତି କରଣ ନାହିଁ । ୪ବର୍ଷଠାରୁ ୮ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିଶୁର ପ୍ରତିନଧିରୂପେ ମାତାପିତା ପ୍ରଭୃତି ଗୁରୁଜନ ତା ପାଇଁ ବ୍ରତାଦ ପାଳନ କରିବେ । ମନୁରେ ଅଛୁ ଯେ, ଜାତଶିଶୁ ୪ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୂତକାଗୃହରେ ରହିବ ୪ ମାସ ପରେ ପୂର୍ବଦଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରଦେଇ ସୂତକାଗାରରୁ ଏହାର ନିଷ୍କ୍ରମଣ କରାଇବ । ମହାଜନକାଣ୍ଡରେ ଅଛୁ ଯେ, ଶିଶୁକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅବଲମ୍ବନ କରିବ ନାହିଁ—(ବିଶ୍ୱକୋଷ) ।] ୨ । ଅଠ (ମତାନ୍ତରରେ ୧୬) ବର୍ଷରୁ ଜନ୍ମବସ୍ତୁ ଯାଏଁ ବାଳକ—2. Child below 8 years. ୩ । ଦୁଧଖିଆ ପିଲା, ଯାହାର ଅନ୍ନପ୍ରାଶନ ହୋଇ ନ ଥାଏ—3. A child not yet weaned from its mother; infant. ୪ । କୁମାର; କାର୍ତ୍ତିକେୟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. Kārttikeya. ୫ । ଅଣ୍ଡା; ଅଣ୍ଡା—5. Egg. **ବଣ. ଅତ** ଅଳ୍ପବୟସ୍କ—Of tender age. ଦେ. ବ—

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଶିଂଶପା, ଚିଞ୍ଚଳା, ଶୀମା, ୧ । (ସଂ.ଶିଂଶପା)—ସାରବାନ୍ କଠିନ ବୃକ୍ଷସାର, ଅଗୁରୁ, ଦଳିଲ । କାଷ୍ଠବର୍ଣ୍ଣିଆ ସାଦ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—**ବୃକ୍ଷଗର୍ଭା, ଶୀଂଶପା** 1. A timber tree; the black wood; Sissoo tree; Dalbergia Sissoo. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା କଟୁ ଉଷ୍ଣ କଷାୟ ରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଗର୍ଭଘାତକ, ଓ ଶୋଷ ମେଦ , କୁଷ୍ଠ, ଶ୍ୱିତ୍ର, କି, କୃମି, ବସ୍ତିଦୋଷ, ବ୍ରଣ, ଦାହ, ରକ୍ତଦୋଷ ଓ ଉଦରନାଶକ । ଶ୍ୱେତ, ପୀତ, କୃଷ୍ଣ- ଭେଦରେ ଶିଶୁଗଛ ୩ ପ୍ରକାର । ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୁଣ ପ୍ରାୟ ସମାନ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାରେ ଶ୍ୱେତ, ଶ୍ୟାମଳ ଓ କପିଳବର୍ଣ୍ଣଭେଦରେ ଶିଶୁ ଗଛ ୩ ପ୍ରକାର ।

ଏହ ଶିମ୍ବାବବର୍ଗର ଉଚ୍ଚ ତରୁବିଶେଷ; ଘଡ଼ ଏକୋତ୍ତର; ପତ୍ରି ଅଣ୍ଡାକାର; ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଗଛରୁ ପୁରୁଣା ଘଡ଼ ଝଡ଼ି ପୁଣି ନୂଆ ପତ୍ର ବାହାରେ; ଶରତ୍‌ଦିନେ ଫୁଲ ଧରେ; ଏହାର ଛୁଇଁ ଲମ୍ବ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛୁଇଁରେ ୧୦ରୁ ୩୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପତ୍ରି ଥାଏ । ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳର ସାଦ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଶିଶୁ ଗଛ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଜନ୍ମେ । ମୃତ୍ତିକାବହୁଳ ପ୍ରଦେଶରେ ପେଡ଼ି ଶିଶୁ ଗଛ ଜନ୍ମେ ତାହା ସାଧାରଣତଃ ଶିଶୁକାଠ କଳା ଓ ନାଲ ରଙ୍ଗର ଦେଖାଯାଏ । ଏ କାଠ ବଡ଼ ଶକ୍ତ ଯେ, ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଯାଏ । ସବୁ କାଠ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଖୁବ୍ କଠିନ । ଏଥିରେ ଖଟ, ପଲଙ୍କ, ଆଲମାରୀ ଆଦ ଉଆଉ ହୁଏ । ଏ କାଠରୁ ଏକପ୍ରକାର ତେଲ ବାହାରେ । ଏହା ଜଳାଯାଏ ଏବଂ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଶିଶୁ ଗଛ କଟିବା ସମୟରେ ଗୁମିରୁ ମାଟି ଓ ପଥର ଉଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଜୋଇଥାଏ ଓ ତାହା କାଠ ଚରିବା ସମୟରେ କାଠ ଉପରୁ ବାହାରେ । କପିଳ ବର୍ଣ୍ଣର ଶିଶୁକାଠ ଉତ୍ତମରସ, ଶୀତଳବୀର୍ଯ୍ୟ, ଶ୍ରାନ୍ତ- ନିବାରକ ଓ କାଚ, ପୀତ୍ତ, ଜ୍ୱର ହୃଦ୍ରୋଗ ଓ ବମନ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।]

୨ । କରଣ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—2. A family title of Karana Baishnabas [ଦ୍ର—ପୁତ୍ର ଜନ୍ମର ବାଲପାଠଶାଳା ଯାଇବେ ଏହ ଉପାଧି ଧାରଣ କରଣ ବୈଷ୍ଣବ ଅଇନ୍ତୁ ।].

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଶୁଆ—ଦେ. ବ (ସ. ଶିଂଶପା) —ଶିଶୁ ଗଛ (ଶିଶୁ ୫ ଦେଖ)—
Śiśuā Sissoo tree (Śiśu 5 see)
শিশু শীশম

ଶିଶୁକ—ସ. ବ (ଶିଶୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ' ତୁଲ୍ୟାର୍ଥେ କ)—୧ । ଶାବକ—
Śiśuka 1. Young of animals. ୨ । [ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଉଲ୍ଲଘୀ, ଶିଶୁମାର; ଶୃଣୁକ, ଜଳଜନ୍ତୁ-ତୁଲ୍ୟ, ତଲଙ୍କା] ବିଶେଷ—2. Gangetic dolphin; porpoise; Delphinos Delphis. ୩ । ଶିଶୁ ଗଛ—3. Dalbergia Sissoo tree. ୪ । କୁଣ୍ଡଳ ସର୍ପବିଶେଷ (ବିଷକୋଷ)—4. A kind of coiled serpent ୫ । ବାଳକ—5. Boy; male child.

ଶିଶୁ କାଳ—ସ. ବ—ବାଲ୍ୟକାଳ—
Śiśu kāla Childhood.

ଶିଶୁ କ୍ରନ୍ଦ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶିଶୁର ରୋଦନ—
Śiśu kranda The crying of a child.

ଶିଶୁ କ୍ରୀଡ଼ା—ସ. ବ—ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଖେଳ—
Śiśu krīrdā A child's play.
(ଶିଶୁଖେଳା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିଶୁ କ୍ଲାସ୍—ଦେ. ବ (ଅଧୁନ)—ଶିଶୁ ଶ୍ରେଣୀ (ଦେଖ)
Śiśu klās Śiśu śreṇī (See)
শিশুক্লাস বাচ্চাবগ (ଶିଶୁଶ୍ରେଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିଶୁ ଗୀତ—ସଂ. ବ—୧ । ନାନାବାସ୍ୟା ଗୀତ; ଶିଶୁମାନଙ୍କ ବୋଲବାଗୀତ
Śiśu gīta 1. Nursery songs. ୨ । ଶିଶୁ-ରଞ୍ଜନ ଗୀତ—2, Songs for pleasing children; cradle songs.

ଶିଶୁ ଚର୍ଯ୍ୟା—ସଂ. ବ—ଶିଶୁପାଳନ (ଦେଖ)
Śiśu Charjyā Śiśupālana (See)

ଶିଶୁ ଚୁନ୍ଦ୍ରାୟଣ(କ୍ରୁଚ୍ଛ୍ର)—ସଂ.ବ—ସ୍ୱଳ୍ପ କୃଚ୍ଛ୍ରସାଧ୍ୟ ଚାନ୍ଦ୍ରାୟଣ; ସହଜସାଧ୍ୟ ଚାନ୍ଦ୍ରାୟଣ
Śiśu chāndrāyaṇa(kruchchhra) ବ୍ରତବିଶେଷ-A kind of easily accomplishable religious penance. [ଦ୍ର—ଏ ବ୍ରତରେ କଠୋରତା ଅଳ୍ପ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଂଯତଚିତ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଗୁରୁ ଗ୍ରାସ (ଗୁଣ୍ଡା) ମାତ୍ର ଅନ୍ନ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ଗୁରୁ ଗ୍ରାସମାତ୍ର ଅନ୍ନଭୋଜନ କରି ଏ ବ୍ରତ ପାଳନ କରନ୍ତେ । ଉନ୍ନତ ଦ୍ରାସବୃଦ୍ଧିଜନିତବିଶେଷରେ ଏହା ନ୍ୟୂନରେ ଅଦାୟ କରିବାକୁ ହୁଏ—ବିଷକୋଷ ।]

ଶିଶୁ ତେଲ—ଦେ. ବ—ଶିଶୁ କାଠରୁ ଅଗ୍ନି ସାହାଯ୍ୟରେ ବାହାର କରୁ-ଥିବା ତୈଳ—Oil extracted from the শিশুকাঠেরতেল সিসমকাতেল Sissoo wood. [ଦ୍ର—ଏହା ଗନ୍ଧି ରୋଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଶିଶୁତ୍ୱ—ସ. ବ—(ଶିଶୁ+ତ୍ୱ. ତ୍ୱ)—ଶିଶୁତ୍ୱ; ଶୈଶବ—
Śiśutwa Childhood.

ଶିଶୁ ଦାମ ଦାସ—ଦେ. ବ—ଉତ୍କଳୀୟ ସୁକବି (ଖ୍ରୀ ୧୭୦୦-୧୮୫୦ର)
Śiśu dāma dāsa ସେଷ ଯୁଗର ଓଡ଼ିଆ କବି—Name of an Oriya poet of the later Bhanja period. [ଦ୍ର—ପୁରୁଷ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ବିଷୟରେ 'ଦାରୁ ବ୍ରହ୍ମଗୀତା' ନାମକ ଗୋଷ୍ଠୀଏ ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ଏ ଉତନା କରିଥିଲେ ।

ଶିଶୁପା—ଦେ. ବ—(ସ. ଶିଂଶପା) (ଦେଖ)
Śiśupā Śiṁsapa (See)
শিশু সীসম (ଦ୍ର—ଶିଶୁପା ବୃକ୍ଷର ଛାଲେ ଦନ୍ତ ମନେ ମନେ ଘୁଣେ ବଶ୍ୱନାଥ. ବଚନ ସ୍ୱମାସୃଶ)

ଶିଶୁ ପାଠ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—୧ । ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପଢ଼ିବା ନମନ୍ତେ Śiśu pāṭha ଅଉପ୍ତେତ ପୁସ୍ତକ—A book readable by children. ୨ । ଯେଉଁ ପାଠକୁ ଶିଶୁମାନେ ମୋଷି କର ପଢ଼ନ୍ତି—A lesson to be got by heart by children. (ଦ୍ର—ବହନ ଚହନ ଗାମୀ ଦେଉ ସ୍ୱମ, ଶିଶୁପାଠ ପସ୍ତ ଘୋଷେ । ଭଞ୍ଜ—ବୈଦେହୀଶବିଳାସ)

ଶିଶୁ ପାଠ୍ୟ—ସ. ବଶ (ଶ୍ୟାତତ୍)-ଶିଶୁମାନଙ୍କର ପଢ଼ିବା ଉପଯୋଗୀ—
Śiśu pāṭhya Fit to be read by children; intended to be read by children.

ଶିଶୁପାଳ—ସ. ବ.—(ନାମ)—ଚେଦିରାଜ ଦମଘୋଷଙ୍କ ଔରସରେ Śiśupāla ବସୁଦେବଙ୍କ ଭଗ୍ନୀ ଶ୍ରୁତଶ୍ରବାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର—Name of the son of Damaghosha, the king of Chedi, who was killed by Śrī-kṛushṇa. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହାତରେ ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବାର ଭବିଷ୍ୟଦ୍ ବାଣୀ ପୂର୍ବରୁ ଅବଗତ ହୋଇ ଏହାଙ୍କର ଶତ ଅପରାଧ ମାର୍ଜ୍ଜନା କରିବା ପାଇଁ ଶ୍ରୁତଶ୍ରବା ଅପଣା ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏଥିରେ ସମ୍ମତ ହୋଇ ଥିଲେ । ଦମଘୋଷ ଓ ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୈରୀ ଜରାସନ୍ଧର ଅନୁଗତ ଥିଲେ । ଭୀଷ୍ମକରାଜ ତନୟା ରୁକ୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମନେ ମନେ ସ୍ୱାମୀରୂପେ ବରଣ କରିଥିଲେ । ତନ୍ନୁ ଜରାସନ୍ଧଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଭୀଷ୍ମକରାଜ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ଶିଶୁପାଳଙ୍କୁ ବାହାଘ ଦେବାପାଇଁ ସ୍ଥିରିତ ହେଲେ । ରୁକ୍ମିଣୀ ଏହା ଜାଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅପଣାର ପ୍ରେମ ଜଣାଇ ଗୋପନରେ ସମ୍ବାଦ ପଠାଇଲେ । ଶିଶୁପାଳ ବରବେଶରେ ସାଇ ଭୀଷ୍ମକ ରାଜଧାନୀ ବଦର୍ଭରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରେମ ଓ ଅସକ୍ତି ଥିବା ଜାଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ ନଜେ ବାହାଘ କରିବା ପାଇଁ ବରଣ କଲେ ଓ ବାଧାହୋଇ ଶିଶୁପାଳ ଅବମାନିତ, ବିଷଣ୍ଣ ଓ ବିଫଳମନୋରଥ ହୋଇ ବାହାଘ ବେପାରୁ ଫେରି ଅସିଲେ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟର୍ଥମନୋରଥ ହୋଇ ଫେରି ଅସିଲେ ଏହି ଘଟନାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲୋକେ କହନ୍ତି ଉକ୍ତବ୍ୟକ୍ତି 'ଶିଶୁପାଳ ବା ଶିଶୁପାଳଆ' ହୋଇଗଲା; କିମ୍ବା ଅମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶିଶୁପାଳଆ ବନାଇ ଦେଲା ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞବାଳରେ ଶିଶୁପାଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବରୁଦ୍ଧରେ ଠିଆ ହେବାରୁ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତାହାର ଅମଗ୍ରଧ ଶର ଫଙ୍କାରୁ ବଳ ଯାଇଥିବାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାହାର ପ୍ରାଣ ସଂହାର କଲେ ।] ଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । କେଶରୀ ବଂଶର ଜଣେ ରାଜା (ଶ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟମ ବା ନବମ ଶତାବ୍ଦୀ; ଏ ଶିଶୁପାଳ ଗଡ଼ ନାମକ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ)—1. Name of a king of the Kesarī dynasty who erected the Śiśupāla garh. ୨ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମବିଶେଷ—2. Name of a village near Bhubaneswara in the district of Puri. [ଦ୍ର—ଏହା ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବରେ ଅଟାଳୀ ନଦୀକୂଳରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ । ଏଠାରେ ପ୍ରାଚୀନ ଗଡ଼ର ପ୍ରାଚୀର ଓ ଉତ୍ସାବଶେଷ ଅଛି । କେଶରୀ ବଂଶୀୟ ରାଜା ଶିଶୁପାଳ କେଶରୀ ବଂଶର ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ—କୃପାସିନ୍ଧୁ ଛତ୍ରକଳ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପରେ ଓଡ଼ଶାରେ ଗଙ୍ଗ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ରାଜା ହେବାରୁ କେଶରୀ ବଂଶୀୟ ରାଜା ଓଡ଼ଶା ପ୍ରାନ୍ତର ଅଧିନ ଜଣେ ସାମନ୍ତ ରାଜାରୂପେ ଏଠାରେ ରହିଲେ । ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ନୃସିଂହ ଦେବ ଯୁବରାଜ ହୋଇ ଶିଶୁପାଳ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଇଥିବା ବେଳେ ଏହି ସାମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ମାୟାଦେବୀଙ୍କର ଯୁବରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଣୟ ହୋଇଥିଲା । ଦୁହିଁଙ୍କ ବିବାହ ବନ୍ଧନରେ ଯୁକ୍ତ ହେବେ ବୋଲି ମାୟାଦେବୀ ଆଶା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ନରସିଂହ ଦେବ ରାଜା ହୋଇ ଜନ୍ମ ସ୍ୱଜ୍ୟର ରାଜରାଜୀଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଶାଲଙ୍କଣ ଦାଶ ଏହି ଘଟଣାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ତାଙ୍କ 'ଚୋଣାର୍କ' କାବ୍ୟର ୨ୟ ଭାଗ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।]

ଶିଶୁ ପାଳକ—ସ. ବ—୧ । (ଶିଶୁପାଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ଶିଶୁପାଳ (ଦେଖ)—1. Śiśupāla (See) (ଶିଶୁପାଳକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । (ସ. ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶିଶୁ+ପାଳକ) ଶିଶୁ ପାଳନକର୍ତ୍ତା—2. One who brings up a child.

ଶିଶୁପାଳ କରିବା—ଦେ. କି—ଶିଶୁ ପାଳଣା କରିବା (ଦେଖ) Śiśupāla karibā Śiśu pāliā karibā (See) ଅପ୍ରସ୍ତୁତ କରା **सरमिंदा करना** [ଶିଶୁପାଳ ବଳା[ଳେ]ଇବା, ଶିଶୁପାଳ ଭରି ଛଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶିଶୁ ପାଳନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପିଲାମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ Śiśu pālana ପ୍ରତି ଯତ୍ନ ନେଇ ପିଲାଙ୍କୁ ବଢ଼ାଇବା—Rearing up of children; bringing up of infants.

ଶିଶୁପାଳ ବଧ- ସ. ତ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ପାଣ୍ଡବ- Śiśupāla badha ମାନଙ୍କ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞରେ ଶିଶୁପାଳର ବଧାଣ—1. The murder of Śiśupāla by Śrīkṛushṇa. ୨ । ମାଘ କବିଙ୍କ ରଚିତ ବିଖ୍ୟାତ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟ—2. Title of an epic poem in Sanskrit by poet Māgha.

ଶିଶୁପାଳ ବନିବା—ଦେ. କି—ଶିଶୁପାଳଆ ବନିବା (ଦେଖ) Śiśupāla banibā Śiśupāliā banibā (See) ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା **सरमिंदा बनना** (ଶିଶୁପାଳ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିଶୁପାଳଆ—ଦେ. ବ—ଶିଶୁପାଳ ପରି ଅପମାନିତ, ଲଜ୍ଜିତ ଓ ବ୍ୟର୍ଥ- Śiśupāliā ମନୋରଥ—Crest fallen; insulted and ଅପ୍ରସ୍ତୁତ **सरमिंदा** disappointed (like Śiśupāla).

ଶିଶୁପାଳଆ କରିବା—ଦେ. କି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ Śiśupāliā karibā ହରଣ କରିବା ସମୟରେ ବରବେଶରେ ଶିଶୁପାଳଆ କରି ଛଡ଼ି ଦେବା / ଶିଶୁପାଳଆ କରା(ଳେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ବିବାହ ସମୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଶିଶୁପାଳ ପରି) ଶିଶୁପାଳ କରା **सरमिंदा करना** କୌଶଳ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅପମାନିତ ଓ ବ୍ୟର୍ଥମନୋରଥ କରିବା—To insult and frustrate the wishes of a person (as was done by Śrīkṛushṇa by taking away Rukminī, to marry whom Śiśupala had come to Bidarbha as the bridegroom-elect.

ଶିଶୁପାଳଆ ବନିବା—ଦେ. କି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଶିଶୁପାଳ ପରି ଅପଦସ୍ଥ Śiśupāliā banibā ଓ ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—To be insul- ଶିଶୁପାଳ ହେବା ted, frustrated and crest-fallen **सरमिंदा बनना (होना)** (like Śiśupāla.) [ଶିଶୁପାଳଆ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶିଶୁ ପ୍ରକୃତି—ସ. ବ ତ ବଣ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ଓ ବହୁବ୍ରୀ)—ଶିଶୁ ସ୍ୱଭାବ Śiśu prakṛuti (ଦେଖ) Śiśu swabhāba (See)

ଶିଶୁ ବାଳକ—ଦେ. ବ—(ପୁଂ)—ଅଣ୍ଡିରା ପିଲା— Śiśu bālaka Male child. ଛୋଟ ଛେଲେ **छोटा लडका** [ଶିଶୁ ବାଳକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶିଶୁ ବାଳିକା—ଦେ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ମାଇ ପିଲା; ଅଳ୍ପବୟସ୍କା କନ୍ୟା— Śiśu bālikā Female child; infant-girl. କଚି ମେୟେ **छोटी लडकी**

ଶିଶୁ ବୁଦ୍ଧି—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସ. ଧ. ଟଚ୍)—୧ । ପିଲାର ବୁଦ୍ଧି— Śiśu budhi 1. The intelligence or understand- [ଶିଶୁ ସଦୃ—ଅନ୍ୟରୂପ] ing of a child. ୨ । (ସଦାର୍ଥ) ପିଲାଳି ଆ ବୁଦ୍ଧି—2. Childishness; puerility.

ଶିଶୁ ବୃଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀ,ହି)—୧ । ଶିଶୁ ପରି ଅପରିପକ୍ୱ ବୁଦ୍ଧିବିଶିଷ୍ଟ; ସ୍ୱଳ୍ପମାତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Of slender or raw understanding. ୨ । (ସଦାର୍ଥ)—ପିଲାଳିଆ—2. Childish; puerile.

ଶିଶୁ ବେଦ—ଦେ. ବ—(ଶବ୍ଦର ବେଦ)—୧ । ଅଣାଗାର ମତାବଲମ୍ବୀ Śiśu beda ମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚମ ବେଦ; ନିରାକାର ବା ଲିଙ୍ଗେଦ— 1. The fifth Beda of the holders of the Anākāra tenets. ୨ । ସୁଷୁମ୍ନା (ଦେଖ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

Sushumna (See) [ଉ—ଊ ଧ୍ୱ ଶିଶୁବେଦ ଉରେ, ମଁ ଧ୍ୱ ଉଷ୍ଣର ଗୋଉରେ—ପ୍ରାତା. ଉଗୁଁଣମାଦାମ୍ବୀ ।]

ଶିଶୁ ବୋଧ—ଦେ. ବ—ଶିଶୁମାନଙ୍କର ବୁଝିପାରିବାଭଳି ବିଷୟ ବା
Śiśu bodha ପାଠ୍ୟବହି—A matter, lesson or book
ଶିଶୁବୋଧ शिशुबोध which is fit for children.

ଶିଶୁ ବୋଧ୍ୟ—ଫ. ବ—(ଅସ୍ୟା ଉଦ୍ଧ୍)—ଚିଲ୍ଲମାନେ ଯାହା ସହଜରେ
Śiśu bodhya ବୁଝି ପାରନ୍ତେ—Which can be easily understood by children.

ଶିଶୁ ମଙ୍ଗଳ—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଶିଶୁ ଜୀବନର ସଦ୍ଭାବ୍ୟ
Śiśu maṅgala ଉନ୍ନତି ବିଧାନୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ—
ଶିଶୁମଙ୍ଗଳ शिशुमङ्गल Child-welfare.

ଶିଶୁମାର—ସ. ବ (ଶିଶୁ+ମୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ମାର ଧାତୁ+ଉତ୍ତୁ. ଅ)—
Śiśumāra ୧ । ଶୁଣ୍ଢମୁହଁ; ଶିଶୁକ; ଗଙ୍ଗାଝଟୁଙ୍କୀ ମାଛ—
1. Porpoise; the Gangetic dolphin; Plantanista Gangetica. (ଉ—ଶିଶୁମାର ଖେଳେ ଉରଙ୍ଗେ ଉଲଟ. ଉଠି ବୁଡ଼ର ନ ପଡ଼ୁ ନେତ୍ରେ ପଡ଼ୀ । ରଘାନାଥ. ଚଉରା ।) [ଦ—ଏ ଜୀବର ମୁହଁ ପାଖରେ ସିନ୍ଦୂରଥର ନାଲି ଚକ୍ର ଦେଖା ଯିବାରୁ ଭୂଅଷ୍ଟୀ (କୁଳବଧୂଙ୍କ କପାଳରେ ସିନ୍ଦୂରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲୋକେ ଏ ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି; ଏହା ଜଳଚର ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ଅତ୍ୟୁତ୍ତ ଜୀବ ଅଟେଶ; ଗଙ୍ଗା, ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଓ ସିନ୍ଧୁନଦୀରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ଦେହ ଘୁଷୁରଥର କଳା ବା ଧୂସର ବର୍ଣ୍ଣ । ଏ ଜଣ୍ଟାସ ମାରିବାକୁ ମଝିରେ ମଝିରେ ପାଣିଉପରୁ ଉପରକୁ ଉଠି, ଚଳଚର ଲେଜଟି ଘୂର୍ଣ୍ଣି ବୁଲାଏ । ଏ ଦୃଂସ୍ ନୁହେଁ ଓ ଏହାକୁ ଅତ୍ୟମଣ କଲେ ମୁହଁ ଦ୍ୱାରା 'ଶୁ, ଶୁ' ଶବ୍ଦ କର ଅକ୍ରମଣକାରୀ ଆଡ଼କୁ ଘାଣି ଫିଙ୍ଗେ ।] ୨ । ଜନୈକ ପ୍ରଜାପତି—2. Name of a mythological progenitor of mankind, (ଉ—ଯେ ଶିଶୁମାର ପ୍ରଜାପତି, ତା ଜନ୍ମ ତୁମି ଗୁଣବନ୍ତ; ରୂପେ କମଳା ପରସନ୍ନ, ବିବାହେ ଜନ୍ମ ଧ୍ରୁବେ ବର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) [ଦ—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମାଙ୍କ ନାମ ତୁମି । ଏହ କନ୍ୟା ଧ୍ରୁବଙ୍କୁ ବିବାହ କରଥିଲେ । ତୁଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜଳ ଓ ବତ୍ସର ନାମକ ଦୁଇ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ଥିଲେ ।] ୩ । ଶିଶୁମାର ଚକ୍ର (ଦେଖ)—3. The Lesser Bear constellation. ୪ । ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ତାରକା ଚକ୍ର ବିଶେଷ—4. Name of a circular figure of the stars in Hindu astrology. [ଦ—ଏହା ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ କର ।]

ଶିଶୁମାର ଚକ୍ର—ସ. ବ—୧ । ଶିଶୁମାର ପୁଞ୍ଜ (ଦେଖ)—
Śiśumāra chakra 1. Śiśumāra puñja, (See)
(ଉ—ଯେ ଶିଶୁମାର ଚକ୍ରଉଲେ, ଚନ୍ଦ୍ର ଅବଦ୍ୟ ତାହା ମେଳେ, ଜଉେ ବ୍ରହ୍ମନ୍ତ ପ୍ରଦର୍ଶିଣେ, ସେସନ ରହୁ ଥକ୍ଷର୍ଣେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ । କାମ ଭାଗରୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମନ୍ତ, ସେ ଶିଶୁମାର ଚକ୍ରେ ସ୍ଥିତ । ସଙ୍ଗୋଚନ୍ତ. ଦ୍ରୋମ ଭଲ୍ଲି ବୃହତ୍ସଂହିତା ।) ୨ । ଶିଶୁମାର ୪ (ଦେଖ)—
2. Śiśumāra 4. (See)

ଶିଶୁମାର ପୁଞ୍ଜ(ମଣ୍ଡଳ)—ସ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଧ୍ରୁବମଣ୍ଡଳ ନକ୍ଷତ୍ର
Śiśumāra puñja(maṇḍala—The Lesser Bear constellation. [ଦ—ଏହି ମଣ୍ଡଳର ପୁଚ୍ଛରେ ଧ୍ରୁବ ନକ୍ଷତ୍ର ଥିଲ । ଏହ ପୁଞ୍ଜ ଉତ୍ତରଆକାଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଥିରେ ସାତୋଟି ତାରା ଥିଲ । ଏହି ସାତୋଟି ତାରାବିଶିଷ୍ଟ ପୁଞ୍ଜ ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳର ଅନୁରୂପ ବିଶିଷ୍ଟ । ଏ ପୁଞ୍ଜର ଧ୍ରୁବ ତାରା ସବଦା ନଥିଲ । ଏହି ଧ୍ରୁବକୁ ମେରୁନକ୍ଷତ୍ର କହି ଯାବତୀୟ ତାରା ଅକାଶରେ ଯଦ୍ଦାରୁ ପରିମିତ ବୁଲୁଥିବା ଭ୍ରାଗବତ ୪ର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ ୧ମ ଓ ୫ମ ସ୍କନ୍ଧ ୨୩ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଶିଶୁମାରପୁଞ୍ଜ ଓ ଅନ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳର ବିପରୀତ ଅବସ୍ଥିତରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳର ଅନୁରୂପବିଶିଷ୍ଟ । ନକ୍ଷତ୍ର ଚକ୍ରେ ମୋଟ ଦେଖ ।] (ଉ—ସପ୍ତର୍ଷିଙ୍କ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱପଥେ, ଜନମ ସଙ୍ଗେ ଧ୍ରୁବ ରଥେ, ବସିରୁ ଶିଶୁମାର ପରେ, ଉତ୍ତର ଦଗେ ଭୂ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଶିଶୁମୁନା(ନା)—ଦେ. ବ—(ସଂ, ସୁଷୁମ୍ନା) ସୁଷୁମ୍ନା (ଦେଖ)—
Śiśumunā(nā) Sushumnā (See) (ଉ—ଘଣ୍ଟାରବରେ
ସୁସୁମ୍ନା ଶିଶୁମୁନାରେ ଜନ୍ମବ—ପ୍ରାତା ଗୁରୁରୁଦ୍ଧି
ସୁଷୁମ୍ନା ଗାତା ।)

ଶିଶୁମ୍ନା—ଦେ. ବ—ସୁଷୁମ୍ନା (ଦେଖ)—Sushumnā. (See)
Śiśumnā (ଉ—ବ ଅବା ଶିଶୁମ୍ନାରନ୍ଧ୍ର ସୁଷୁମ୍ନାରେ ରନ୍ଧ୍ରରେ ।
ସୁସୁମ୍ନା ସୁଷୁମ୍ନା ପ୍ରାତା. ବୃହତ୍ସଂକଳ୍ପଣ ଗୀତା ।)

ଶିଶୁର—ପ୍ରାଦେ. (ସେବଗାପୁର) ବ—ଶିଶି—
Śiśur Phial.

ଶିଶୁ ରଞ୍ଜନ—ସଂ. ବ—ଶିଶୁମାନଙ୍କର ମନକୁ ଆନନ୍ଦିତ କରୁଥିବା—
Śiśu rañjana Pleasing children; attracting the mind of children. ବିଣ—ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ—Attractive to children.
(ଯଥା—ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ଗୀତ । ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ଅଛନ୍ତି ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ଗୀତ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଥିବ ।)

ଶିଶୁରନ୍ଧ୍ର—ଦେ. ବ—ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡ଼ୀମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଛିଦ୍ର—A hole
Śiśu randhra in the vein running over and
ସୁଷୁମ୍ନାକାନ୍ତିଦ୍ର along the backbone between Idā and Pingalā.
[ଉ—ଶିଶୁରନ୍ଧ୍ରେ ରନ୍ଧ୍ର ବାଟ ଅଛ ଯେ ଠାବକୁ—ଦାସୀ ସୁସୁମ୍ନାର ଛାଦା ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣଗୀତା ।]

ଶିଶୁ ଶଙ୍କର ଦାସ—୬ଦ. ବ (ନାମ)—(ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର
Śiśu śaṅkara dāsa ପଦ୍ୟଲେଖକରେ) ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପୂର୍ବର ଓଡ଼ିଆ କବି । (ଏ ଭାଷାଅଉଲାଷ କାବ୍ୟର ରଚୟିତା)
An Oriā poet of the 16th century.
[ଦ—ଏହାଙ୍କ ଭାଷାଅଉଲାଷ କାବ୍ୟକୁ ସମ୍ପ୍ରତ୍ୟାହେବ ପ୍ରୋଫେସର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛିବଦ୍ଧର ମଡାନ୍ତୁ ଗ୍ରାଚୀନ ଚାଲଥଜ ଯୋଥ୍ୟମାନଙ୍କରୁ ଶୁଚ୍ଚହ ଜର ଶୀତା ସହତ ଗ୍ରାଚୀସମିତ ଥଥରୁ ପ୍ରକାଶ କରଥଛନ୍ତୁ ।]

ଶୈଶୁ ଶବଦ—ଦେ.ତ—ଅନାହତ ଧ୍ୱନ—Unobstructed sound or voice. Śiśu śabada (ତ୍ର—ଶୈଶୁ ଶବଦେ ଅନାହତ ଶବଦ୍ ଦେଉ ଜର୍ଣ୍ଣ, ଲ୍ଲେଚନେ ଠାବ ଜଲେ ବ୍ରହ୍ମ—ଗ୍ରାଚୀ ଜର୍ଗ୍ରଣ ମହାସ୍ୟ ।)

ଶୈଶୁ ଶ୍ରେଣୀ—ସଂ. ବ (ଅଧୁନିକ)—ପ୍ରାଥମିକ ବଦ୍ୟାଳଯ୍ମାନଙ୍କରେ Śiśu śreṇi ଆଧୁନିକ କଣ୍ଡରଗାର୍ଟେନ୍ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ ଗଠିତ ଶିଶୁଶ୍ରେଣୀ शिशुवर्ग शिशुश्रेणी ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମନରୁ ତଥ କୀଡ଼ା, ଗୀତ, କଥା ଓ ଜ୍ଞାନ ଆଦ ଦାନ। ଜ୍ଞାସ୍ୟରେ ମୋହିତ କରି ଶିକ୍ଷା ଦେବାଜ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗଠିତଶ୍ରେଣୀମାନ Infant classes formed in primary schools accordiug to the modern Kindergarten system.

ଶୈଶୁ ସୁଲଭ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରୀ ତତ୍)—୧ । ଯାହା ଶିଶୁଠାରେ ଦେଖା ଯାଏ—1. Found in children. ୨ । ଶିଶୁ ପକ୍ଷରେ ସହଜ—2. Easy for children

ଶୈଶୁ ସ୍ୱଭାବ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରୀ ତତ୍)—୧ । ଶିଶୁର ସ୍ୱଭାବ—1. The Śiśu swabhāba nature of infants. ୨ । (ଭଲ ଅର୍ଥ) ଶିଶୁ ପରି ସରଳ ପ୍ରକୃତି ବା ସାଲଲ୍ୟ—2. Childlike nature; childlike frankness or simplicity. ୩ । (ମନ୍ଦାର୍ଥ) ଶିଘ୍ରଲଆ ତଥଲ ପ୍ରକୃତି 3. Childish nature. ୪ । କୋମଳ ସ୍ୱଭାବ— 4. Tenderness found in children. ବ୍ୟ. ସୁ (ବହୁବ୍ରୀ ହି) ଶିଶୁର ସ୍ୱଭାବ ବିଶିଷ୍ଟ—avHing the nature of child of childish or childlike nature.

ଶୈଶୁ ହତ୍ୟା—ସଂ. ବ— (ଶ୍ରୀ ତତ୍)—ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ମାର ଯକାଇବା— Śiśu hatyā Infanticide; killing of children.

ଶୈଶୁ ହୃଦଯ୍—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରୀ ତତ୍)—୧ । ଶିଶୁର କୋମଳ ମନ— Śiśu hṛudaya 1. A child's simple mind. ୨ (ଶିଶୁସଦୃ) କୋମଳ ଓ ସରଳମନ—2. Frank and simple mind; childlike heart.

ଶୈଶୋଦୀଯ୍—ସଂ. ବ—ରଜପୁତମାନଙ୍କର ଶାଖା ବିଶେଷ— Śiśodīya A class or clan of the Rājputs [ତ୍ର—ଶ୍ରୈଦ୍ଧାନ ସ୍ୱତୋର ଶୈଶୋଦୀଯ୍ ସଣ ଗାଇ କରୁଥିଲେ ପୀଯୁଷପାନ । ନନକଶୋର. କୃଷ୍ଣକୁମାସ୍ତ ।]

ଶୈଶ୍ନ—ସଂ. ବ—(ଶିଶ୍ନ୍ ଧାତୁ=ପ୍ଲୁତ ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ନ)— Śiśna ପୁରୁଷେନ୍ଦ୍ରିୟ; ଲିଙ୍ଗ; ମେଢ୍ର; ପୁରୁଷାଙ୍ଗ—Penis, male organ of generation.

ଶୈଶ୍ନୋଦର ପରାୟଣ—ସ. ବଣ ପୁଂ—ଆହାର ଓ ମୈଥୁନାସକ୍ତ— Śiśnodara parāyaṇa Lascivious and epicurean greedy and voluptuous. [ତ୍ର—ଯେ ଶିଶ୍ନୋଦର ପରାୟଣ, ଅସାଧୁସଙ୍ଗ ଯେ ଦୁର୍ଜନ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଶୈଶ୍ୱଦାନ—ସ ବଣ—(ଶିବ୍ ଧାତୁ=ଶୁଦ୍ଧ ବସ୍ତ୍ର ଦେବା+ଅନ;ଦ୍ୱି ବ, ତ Śiśwadāna =ବ) – ୧ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ—1. Faultless. ୨ । ଧାର୍ମିକ—2. Pious. ୩ । ପାପକର୍ମକାରୀ— 3. Doing sinful acts.

ଶୈଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ଶେଷ ଦେବା— Śish (root) To be exhausted; to end.

ଶୈଷ(ଷି)—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ସ. ଶୈଷ୍ୟ)—୧ । ଶିଷ୍ୟ; ଛାତ୍ର— Śisha(shi) 1. Pupil. [ତ୍ର—ଯେ ରୂପେ ସେ ଗଦାଦେ ଶିଷ୍ୟ शिष्य ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଶୈଷ । କୃଷ୍ଣଦିଦ୍. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୨ । ପୁତ୍ର—2. Son. ୩ । ଛୁଆ—3 Infant. [ତ୍ର—ପୁଷ୍ପ ଉପରେ ଥିବା ଭୃଙ୍ଗଶିଶୁ—ପ୍ରଭାତ. ଶଶିସେନା ।] ୪ । ସାଥୀ; ସଙ୍ଗତର; ସାଙ୍ଗ ଯୋଦ୍ଧା— 4. Companion. [ତ୍ର—ଏଣେ ଯେ ସଙ୍ଗର ଶିଶୁ, ଲ୍ଲେଉନ୍ତୁ ସେ ଚଢ଼ଘାଗେ । ପ୍ରଭାତ. ଶଶିସେନା ।] ୫ । ବାଳକ—5. Boy. [ତ୍ର—କଥା କହନ୍ତୁ କୌଶଲ୍ୟା ଶିଶୁ, ଜାଲ ମାରବାକୁ ବଶାଉଛ । ବିଚତ୍ର ସ୍ୱପ୍ନାସୃଶ ।] ୬ । ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—6. Disciple.

ଶୈଷର – ଦେ. ବ—(ସ. ଶୃଙ୍ଗର)—ସିଟି ମାରିବା ନଳ ଯନ୍ତ୍ର— Śishara ସିଟି सीटी A whistle.

ଶୈଷୀ—ଦେ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଶିଷ୍ୟା—1. A girl pupil. ୨ । କନ୍ୟା; ଦୁହିତା—2. Daughter. ୩ । ବାଳିକା- ଶିଷ୍ୟା शिष्या 3. Girl. ୪ । ଗୁରୁମନ୍ତ୍ରଦୀକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ— 4. A female disciple.

ଶୈଷ୍ଟ—ସ. ବଣ—(ଶାସ୍ ଧାତୁ=ଶାସନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । Śishṭa ଶାନ୍ତ; ଧୀର; ସୁଶୀଳ—1. Gentle; well behaved. [ଶିଷ୍ଟତା—ବ] [ଶିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ଉଦ୍—2. Noble; polite; urbane. ୩ । ନମ୍ର; ବିନୀତ—3. Humble. ୪ । ଶିକ୍ଷିତ; ବିଦ୍ୱାନ—4. Educated; learned; trained. ୫ । ସଭ୍ୟ—5. Civilized; polished; refined. ୬ । ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ—6. Trained; educated. ୭ । ସାଧୁମାନ— 7. Moral; well principled; regulated. ୮ । ବଶୀଭୂତ—8. Controlled. ୯ । ଆଜ୍ଞାଧୀନ— 9. Obedient. ୧୦ । ପ୍ରଧାନ—10. Principal; chief. ୧୧ । (ଶିଷ୍ ଧାତୁ=ଶେଷ ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) ଅବଶିଷ୍ଟ—11. Remaining. ସ. ବ—୧ ।(ଶାସ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) ମନ୍ତ୍ରୀ—1. Minister. ୨ । ଦଳପତି—2. Headman; leader; a chief.

ଶୈଷ୍ଟ(ଷ୍ଟ,ଣ୍ଟ)କରଣ—ଦେ. ବ—ସେଠ କରଣ (ଦେଖ) Śishṭa(shṭha,shṭi) karaṇa Seṭha karaṇa (See)

ଶୈଷ୍ଟତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ—(ଶିଷ୍ଟ + ତା,ତ୍ୱ)—୧ । ଉଦ୍ଭତା— Śishṭatā(twa) 1. Gentleness; nobility; urbanity; politeness. ୨ । ଉଦ୍ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଇପ୍ସା; ଅଦବ କାଏଦା—2. Etiquette. ୩ । ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଆଚାର—3. The urbane manners; manners or usages obtaining in reformed society.

ଶିଷ୍ଟାନୁମତ—ସଂ. ବଣ—(ଅସ୍ୱା ତତ୍ପୁ)—ଭଦ୍ର ଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ; ଭଦ୍ରୋଚିତ—Approved in polished society.
Śishṭatānumata

[ଶିଷ୍ଟାନୁମୋଦିତ, ଶିଷ୍ଟତା ସଙ୍ଗତ, ଶିଷ୍ଟାସମ୍ମତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶିଷ୍ଟତା ବହିର୍ଭୂତ—ସଂ. ବଣ.—୧ । ଭଦ୍ର ବା ଭଦ୍ରତା ବିରୁଦ୍ଧ—1. Opposed to good manners. ୨ । ଅଶିଷ୍ଟ—2. Rude.
Śishṭatā bahirbhūta

[ଶିଷ୍ଟତା ବିଗର୍ହିତ, ଶିଷ୍ଟତାବିରୁଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ—ସଂ. ବ—(ଶିଷ୍ଟ ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରୟୋଗ, ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—୧ । ଭଦ୍ର ବା ସଭ୍ୟ ବା ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟାଦ—1. Authoritative usage of expressions. ୨ । ଭାଷାର ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ ବାକ୍ୟାଦ—2. Idiomatic expressions. ୩ । ବିଖ୍ୟାତ ବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ବାକ୍ୟାଦ—3. Particular use of words and expressions by standard authors.
Śishṭa prayoga

ଶିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା)—ଶିଷ୍ଟାଳାପ; ଭଦ୍ରଭାଷୁଣ୍ଡ କଥୋପକଥନ—Gentle talk; polite talk.
Śishṭa bākya

[ଶିଷ୍ଟ ସମ୍ଭାଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶିଷ୍ଟ ଶାନ୍ତ—ବେ. ବିଣ (ସମାର୍ଥକ ସଦ୍ଭାବ)—ଭଦ୍ର ଓ ନମ୍ର—Polite and gentle.
Śishṭa Śānta
शिष्टशान्त शिष्टशांत

ଶିଷ୍ଟ ସମ୍ବୋଧନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା—ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ସମ୍ବୋଧନ—Polite address.
Śishṭa sambodhana

ଶିଷ୍ଟାଚରଣ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସଦାଚାର; ଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାର; ଭଦ୍ରତା—Politeness; polished manners; good manners; approved conduct. [ତୁ—ବୋଇଲା ବ୍ୟାଧ ସୋଗ ଉପଯୁକ୍ତବାନ ଶିଷ୍ଟାଚାର ଏହା ବୋଲନ୍ତି ସବୁଜନ—ଭୂସୁଣ୍ଡିଂଦ ମହାଭାରତ ।]
Śishṭācharaṇa

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ ହୃ)—ଶିଷ୍ଟାଚାରୀ (ଦେଶ)—(ଶିଷ୍ଟାଚରଣା, ଶିଷ୍ଟାଚାର—ସ୍ତ୍ରୀ, ବିଣ) Śishṭāchāri (See).

ଶିଷ୍ଟାଚାର ବହିର୍ଭୂତ—ସଂ. ବିଣ—ଶିଷ୍ଟତା ବହିର୍ଭୂତ (ଦେଶ)—ଶିଷ୍ଟାଚାର ବିଗର୍ହିତ, ଶିଷ୍ଟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧ } ଅନ୍ୟରୂପ
Śishṭāchāra bahirbhūta Śishṭatā bahirbhūta (See)

ଶିଷ୍ଟାଚାରଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଅସ୍ୱା ତତ୍ପୁ)—ଭଦ୍ର ବା ଶିଷ୍ଟ—Gentle; (ଶିଷ୍ଟାଚାର ସମ୍ପନ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Śishṭāchāra jukta consisting of gentility or nobility.

ଶିଷ୍ଟାଚାର ସଙ୍ଗ(ମ୍ମ)ତ—ସଂ. ବିଣ—ଶିଷ୍ଟାନୁମତ (ଦେଶ)—
Śishṭāchāra saṅga(mma)ta Śishṭatānugata(See)

ଶିଷ୍ଟାଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶିଷ୍ଟାଚାରିନ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବଚନ)—(ଶିଷ୍ଟାଚାରିଣୀ ସଦାଚାରସମ୍ପନ୍ନ; ଭଦ୍ର—Polite; gentle; well behaved; of good manners.
Śishṭāchāri

ଶିଷ୍ଟି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ଶାସ୍ଧାତୁ+କ୍ତିବ.ଇ, ନ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) ୧ । ଦମନ; ଶାସନ; ଶାସନ—1. Controlling; regulating; ruling. ୨। (+ଦେଶ.ଇ) ଆଜ୍ଞା; ଆଦେଶ—2. Order. ୩ । ସୋଧନ—3. Rectification. ୪ । ବନ୍ୟାସ—4. Arrangement.
Śishṭi

ଶିଷ୍ଟି(ଷ୍ଟି)କରଣ—ବେ. ବ.—ସେଠ କରଣ (ଦେଶ)
Śishṭi (shṭhi) karaṇa Seṭha karaṇa (See)

ଶିଷ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । (ଶାସ୍ଧାତୁ=ଶାସନ କରିବା+କର୍ମ ଘ)—ଯେ ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ କୌଣସି ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରେ; ଅନ୍ତେ-(ଶିଷ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାସୀ; ଗ୍ରନ୍ଥ—1. Apprentice; pupil; disci-(ଗୁରୁ—ଆପେକ୍ଷିକ ବିଦ୍ୟାବୃଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ) ple. [ତୁ—ଦୁଇ ଅକ୍ଷରରେ ଯେ କାୟମନୋବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଦେବତା, ଅଗ୍ନି ଓ ଗୁରୁଙ୍କର ଶୁଶ୍ରୂଷା କରନ୍ତି ଏବଂ ଯେ ନିର୍ମଳଚିତ୍ତ, ଶ୍ରମଶୀଳ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ସେ ଶିଷ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ] ୨ । ଯାହାକୁ କୌଣସି ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ; ମନ୍ତ୍ରଶିଷ୍ୟ—2. Spiritual disciple. ୩। ବାନପ୍ରାସ୍ଥଙ୍କ ଚେଲା-3. The disciple of an anchorite. ବିଣ(ପୁଂ)—୧। ଶାସନଯୋଗ୍ୟ 1. Fit to be governed. ୨। ଶିକ୍ଷା ପାଇବାର ଉପଯୋଗୀ—2. Fit to be trained. ୩ । ଶିକ୍ଷଣୀୟ—3. Teachable. ୪ । ଉପଦେଶ୍ୟ—4. Fit to be instructed or imparted. ବେ. ବ.—ପୁତ୍ର; ଯୁବ—Son [ତୁ—ଲେମ୍ବଣ ବୋଇଲେ ଦେ ପାଣ୍ଡୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶିଷ୍ୟ—ଭୂସୁଣ୍ଡିଂଦ. ମହାଭାରତ ।]
Śishya

ଶିଷ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରଦାନ ବା ବିଦ୍ୟାଦାନ ପାଇଁ ଶିଷ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବା—शिष्यकरना(बनाना) To take a person as a disciple; to initiate a person into the mysteries of any branch of science or religion.
Śishya karibā

ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସଦ୍ଭାବ)—ଶିଷ୍ୟ ଓ ଶିଷ୍ୟର ଶିଷ୍ୟ—A disciple and disciple's disciple. [ତୁ—ଏ ପଠରେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୀ ଦେଇଥିବାରେ ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟ କ୍ରମେ ମନ୍ତ୍ର ଦୋଇ ଅଛନ୍ତି ।]
Śishyānuśishya

ଶିସ୍ତୁ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବ (ଓଡ଼ିଆ)—(ଇଂ. ସେସ୍)—କର; ରାଜସ୍ୱ—Tax; cess.
Śistu

ଶିହରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଶିହୁରାଇବା (ଦେଶ)—
Śiharā(re)ibā Śihirāibā (See)
(ଶିହରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଉଳ—ଦେ. ବ—ଶିଅଳ (ଦେଶ)—
Śihaḷa Śihaḷa (see)

ଶିଆ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ସିହ୍ନା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Śihā (etc) Sihā etc (See)

ଶିଆଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ସିହ୍ନାଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Śihāi (etc) Sihāi etc (See)

ଶିହ୍ରି(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି.—(ସ. ଶୀତଳରୁ କମ୍ବା. ଶୀକର=ଜଳ-କଣା=ସ୍ତୁ. ସୀହର; ହଠାତ୍ ଦେହରେ ଶୀତଳଖାଣି ଛୁଞ୍ଚଃଦଲେ ଦେହରେ ରୋମୋଦ୍‌ଗମ ହେବା ଯୋଗୁଁ)—(ଦେହ) ଶିର ଶିର ହେବା; ଥର ଥର ହୋଇବା; ଥରି ଉଠିବା; ଭୟ କାନ୍ଦୁରିବା; ଭୟ ବା ଭକ୍ତିରେ ଦେହରେ ରୋମାଞ୍ଚ ହେବା; (ଦେହ) ଶୀତାଇବା—To have one's hairs stand on ends; to have horripilation; to shiver as if through extreme cold. [ଉ—ଏ କ୍ରିୟା ଦେହ ବା ମନୁଷ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃକ ଘଟେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ମୋ ଦେହ ଶିହ୍ରିଉଛି, ଅମ୍ବକ ରୋଜ ଶିହ୍ରାଉଛୁ ।]

ଶିହ୍ରି, ଶିହ୍ରିରେଇବା, ଶିହ୍ରିଉଠିବା, ଶିହ୍ରିଉଠିବା } ଅନ୍ୟରୂପ

ସ. ଚଞ୍ଚଳ; ଚଯାଳ
ଅଖାଗା—ଶିଯୁର ଶିଉରେଉଠା, ଶିହରା ରୀମଟେଖଡାହେନା, सीहरजाना

ଶିଞ୍ଜ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଶିଲାରସ (ଦେଶ)—1. Śilā-rasa (See) ୨ । ବଲ୍ଲଭ ଧୂଣା—2. Liquid amber.
(ଶିଲ୍ଲକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିଞ୍ଜା—ଦେ. ବ (ସ. ଶିଲ୍ଲ)—ଶିଲ୍ଲ (ଦେଶ)—Śihla (See)
Śihlā ଶିଳାରସ शिलारस

ଶି—'ଶା' ଅକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପାଇଁ 'ଶି' ଭଳେ ଦେଖିବାକୁ
Śi ହେବ—See under Śi.

ଶି (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଶୋଇବା—1. To sleep. ୨ । ବିଶ୍ରାମ କରିବା—2. To rest.
Śi (root)

ଶି—ସ. ବ—(ଶି ଧାତୁ+ଭାବ. କ୍ୟପ୍)—୧ । ଶୟନ—1. Sleep. ୨ । ଶାନ୍ତି—2. Peace.
Śi

ଶିକ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ସେକ କରିବା;ସେକିବା—To foment; to warm; to heat.
Śik (root)

ଶୀକର—ସ. ବ (ଶୀକ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର)—୧ । ବାସୁଗୁଳରେ ଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳକଣା—1. Small particles of water blown about by the wind; spray. ୨ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ବୃଷ୍ଟି—2. Rain in fine drops; dribble. ୩ । ବାୟୁ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Wind; air.
Śīkara

ଶ୍ରୀକର ଗ୍ରା. ବ (ସ. ଶ୍ରୀକର)—ଶ୍ରୀକର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—The name for calling Śrīkara.
सिरकर

ଶୀକର(ଶୀତ ବାୟୁ—ସ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; କର୍ମଧା=ଶୀକର ହେଉ ବା ଶୀତଳ ହୋଇଥିବା ବାୟୁ)—ଜଳକଣା ମିଶିଥିବାରୁ ଥଣ୍ଡା ହୋଇଥିବା ପବନ
Śīkara Śīta bāyu —Air cooled by the sprays of water blown by it.

ଶୀଖ—ଦେ. ବ (ସ. ଶିଖା)—ଶିଖ (ଦେଶ)
Śīkha Śikha (See)

ଶୀଗଲ—ଦେ. ବ (ଇଂ. ଶୀଗଲ)—ସମୁଦ୍ରକୂଳେ ବସା କରି ରହୁଥିବା ଶିଗଲ୍‌ଜାତି ପକ୍ଷିବିଶେଷ, (ଦ୍ର—ଏମାନେ ସମୁଦ୍ର ବକ୍ଷରେ ବିଶେଷତଃ ଜାହାଜ ଉପରେ ଘୂରୁଥାଆନ୍ତି)—Seagull.
सीगल

ଶୀଘ୍ର—ସ. କି. ବିଣ—(ଶିନ୍ଦ୍ଧ ଧାତୁ=ଅଘ୍ରାଣ କରିବା+ଅଥିକରଣ ରକ୍)
Śīghra ବେଗରେ; ଚଞ୍ଚଳ; ଥଣ୍ଟୁ; ଅଚିରେ—Quickly; soon; shortly; hastily. ବିଣ—ଦ୍ରୁତଜବୀ; ସତ୍ୱର; ତ୍ୱରିତ; କ୍ଷିପ୍ର; ତରତର—Speedy; quick; rapid; hasty.

ଶୀଘ୍ର କାରି—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୀଘ୍ରକାରିନ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ=ଶୀଘ୍ର+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—କ୍ଷିପ୍ରକର୍ମ ସମ୍ପାଦକ; [ଶୀଘ୍ରକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଯେ ତତ୍ପରତାର ସହିତ କାମ ସାରେ; ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍—Doing work speedily, prompt.
Śīghra kāri

ଶୀଘ୍ରଗ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୀଘ୍ର+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—କ୍ଷିପ୍ରଗାମୀ; ଦ୍ରୁତ ଗତି ବିଶିଷ୍ଟ—Fleet of foot; swift-going, fast-going.
Śīghraga (ଶୀଘ୍ରଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୀଘ୍ର ଗତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—କ୍ଷିପ୍ର ଗତି; ବେଗ—Swift motion.
Śīghra gati ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—କ୍ଷିପ୍ରଗାମୀ—Fast going; fleet of foot.

ଶୀଘ୍ର ଚେତନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶୀଘ୍ର+ଚେତନା+ଅ)—ଯେ ଶୀଘ୍ର ଚେତନା ଲାଭ କରେ ବା ଚେଇଁ ଉଠେ—1. One who wakes up easily. ସ ବ.—କୁକୁର—Dog.
Śīghra chetana (ଶୀଘ୍ର ଚେତନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୀଘ୍ରତା—ସ. ବ (ଶୀଘ୍ର+ଭାବ. ତା)—ତ୍ୱରା; ଦ୍ରୁତତା; ସତ୍ୱରତା—Haste; speed.
Śīghratā

ଶୀଘ୍ର ବେଧୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୀଘ୍ର+ବିଧ୍ ଧାତୁ=ବିଦ୍ଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଦ୍ରୁତବେଧକ—1. Piercing swiftly. ୨ । କ୍ଷିପ୍ରକାରୀ; ଲଘୁହସ୍ତ—2. Deft-handed; prompt; quick.
Śīghra bedhī (ଶୀଘ୍ରବେଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର—ଦେ. କି. ବିଣ(ସ. ଶୀଘ୍ରଂ ଶୀଘ୍ରଂ)—ତଡ଼ାବଡ଼ା; ଚଞ୍ଚଳ—ବେଗରେ; ଶୀଘ୍ରେ ଶୀଘ୍ରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Śīghra śīghra शीगिर शिगिर जल्दी जल्दी Very swiftly.

ଶୀଘ୍ରା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଦନ୍ତୀ ନାମକ ଔଷଧ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—Croton Polyandrum tree.
Śīghrā

ଶୀଘ୍ରାୟମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୀଘ୍ର+ଅସ୍=ଶୀଘ୍ରାୟ୍ ନାମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ, ମ ଆଗମ)—ସତ୍ୱରଗାମୀ—Fleet; swift.
Śīghrāyamāna (ଶୀଘ୍ରାୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୀଘ୍ରେ—ଦେ. କି. ବିଣ—କ୍ଷିପ୍ରତା ସହକାରେ; ଅତି ତଡ଼ାରେ; ଅତି ଚଞ୍ଚଳ; ଅତିଶୀଘ୍ର—Śīghre Very soon; hastily; shortly; immedia-

Digitized by srujanika@gmail.com

शिगिर tely; without delay. [ତୁ—ସେଣୁ ତୋ जल्दी ସଙ୍ଗ ଘଟେ ବାସ, ଉକ୍ତ ଭାକିଲେ ଶୀଘ୍ରେ ଆସ—ଜଗନ୍ନାଥ. (ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭ୍ରଗବତ ।]

ଶୀଘ୍ରେଣ—ଦେ. କି. ବ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ଶୀଘ୍ରେ (ଦେଶ)—Śīghreṇa Śighre (See) [ତୁ—ସଜଳ ! ଶୀଘ୍ରେଣ ତର ଶିଗିର ଜଲ୍ଦୀସେ ତୁ ଗମନ—ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଧ୍ୟ ।]

ଶୀଟି(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ସିଟି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Śīṭi(etc) Siti etc ee)

ଶୀତ୍କାର—ସଂ. ବ (ଶୀତ୍=ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ+କୃ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଅ) Śīt-kāra —୧ । ଶୁ ଶୁ ଶବ୍ଦ; ଶୀତ୍ ଏଜାତୀୟ ଶବ୍ଦ; ଇସ୍ (ସୀତ୍କାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଇସ୍ ଶବ୍ଦ—1. Hissing sound. ୨ । ସୁରସିକା ଓ ଶ୍ରଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ରତିକାଳୀନ ମଧୁର ଧ୍ୱନି—2. Sweet hissing sound emitted by an amorous lady during orgasm on or glee at the time of copulation.

ଶୀତ୍କୃତ—ସଂ. ତତ—ଶୀତ୍କାର ଧ୍ୱନିଯୁକ୍ତ—Making a sweet Śīt-kṛuta (ସୀତ୍କୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) hissing sound.

ଶୀତ୍କୃତି—ସଂ. ବ (ଶୀତ୍+କୃ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ତି)—ଶୀତ୍କାର (ଦେଶ)—Śīt-kāra (See) Śīt-kṛuti (ସୀତ୍କୃତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୀତ—ସଂ. ତତ (ଶୈ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । Śīta ଶୀତଳ; ଥଣ୍ଡା—1. Cold; cool; frigid; chilly. ୨ । ଜଡ଼—2. Inert. ସଂ. ବ.—ହେମନ୍ତଋତୁ; ପୌଷ ଓ ମାଘ ମାସ; ଶିଶିର ଋତୁ—1 Winter season, cold season. ୨ । ଜଳ—2. Water. ୩ । କର୍ପୂର—3. Camphor. ୪ । ବନ୍ଧୁକାର; ଗୱଣା—4. Cordia Myxa tree. ୫ । ବେତଲତା—5. Cane creeper; Calamus Rotung; ratan. ୬ । ଏକ ପ୍ରକାର ଚନ୍ଦନ—6. A species, of sandal wood. ୭ । ଶୀତଳତା; ଶୈତ୍ୟ; ଥଣ୍ଡା-ଗୁଣ—7. Coolness; coldness; chill. ବେ.ବ—ଶୀତ ଦେହରେ ଥଣ୍ଡା ଲାଗିବା ଯୋଗୁ ଅନଭୂତ; ଜାଡ଼— शीत Sensation of cold.

ଶୀତଋତୁ—ସଂ. ବ—ଶିଶିର କାଳ; ପୌଷ ଓ ମାଘ ମାସ ଦ୍ୱୟ— Śītaṛutu Cold season; winter season; Pausha and Māgha months.

ଶୀତକ—ସଂ. ବ (ଶୀତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ଶୀତକାଳ—1. The Śītaka winter. ୨ । ପୁଣ୍ୟା ମନୁଷ୍ୟ—2. A happy person. ୩ । ବୃଶ୍ଚିକ—3. Scorpion. ୪ । ଅଗ୍ନିମନ୍ଥୀ—4. A kind of plant. ସଂ. ତତ—୧ । ପାର୍ଶ୍ୱସୂତ୍ରୀ—1. Dilatory. ୨ । ଚେଷ୍ଟାଶୂନ୍ୟ—2. Effortless.

ଶୀତ କଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଶୀତକାଳ ବିତାଇ ଦେବା; ଶୀତ Śīta kaṭā(ṭe)ibā ଋତୁ ଭୋଗ କରିବା ବା ଯାପନ କରିବା—(ଶୀତ ବିତା[ଟେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. To pass the cold शीत କାटान season. (ତୁ—ଏ ବର୍ଷ ଖରେ ଭୁରୁରା ମୁ शीत काटना(बिताना) ଶୀତ କଟାଇଲି ।) ୨ । ଶୀତ କଷ୍ଟକୁ ସମ୍ଭାଳିବା; ଶୀତର ଦାରୁରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା—2. To overcome the pangs of cold.

ଶୀତ କଟିବନ୍ଧ—ସ. ବ (ଅଧିକ ଠୋଠୋଲତ ପରସ୍ପରା)—ଭୂମଣ୍ଡଳର Śīta kaṭibandha ମେରୁମାନଙ୍କୁ ଲଗିଥିବା ଶୀତପ୍ରଧାନ କଟିବନ୍ଧ—The frigid Zones of the globe. [ତୁ—ବଡ଼ା ଦୁଇଟି; ଯଥା—ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଶୀତଦଟି ବନ୍ଧ ।]

ଶୀତ କଟିବା—ଦେ. ବ—ଶୀତଋତୁ ଗତ ହେବା; ଶୀତଜଷ୍ଟକୁ Śīta kaṭibā ସମ୍ଭାଳିବା—The passing away of शीत कटेयाओया winter; the overcoming of the शीत कटना pangs of cold during winter. (ଶୀତ କଟିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୀତ କମ୍ପ—ସ. ବ (*ମ୍ପୀ ଭତ୍ସୁରୂପ; ଶୀତ ହେତୁ କମ୍ପ)—Śīta kampa ଶୀତ ପ୍ରକୋପରୁ ଦେହ ଥରିବା—Shivering of the body due to cold.

ଶୀତକର—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ; ଶୀତ=ଥଣ୍ଡା ଅଟେ କର=କରଣ Śītakara ଯାହାର)—୧ । ଶୀତରଶ୍ମି; ଚନ୍ଦ୍ର; ହିମକର—1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor.

ଶୀତ କରିବା—ଦେ. ବ—ଶୀତ ବୋଧହେବା; ଜାଡ଼ କରିବା—Śīta karibā The feeling of cold. (ତୁ—ଶୀତ କଲା (ଶୀତ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଡ ଝୋଣ, ବଡ଼ ବୋହୁକୁ ବନ୍ଧା शीतकरा शीत लगना ପକାଇ ଚୁଡ଼ା ଗୁରୁମାଣ ଅଣ୍ । ଶୀଶୁରଞ୍ଜନ ଗୀତ ।)

ଶୀତ କଲା—ଦେ. ବଣ—ଥଣ୍ଡା(ଦବ୍ୟ); ଶୀତଳ(ପଦାର୍ଥ)—Śīta kalā (ତୁ—ଘୁନୁ ପ୍ରାସ୍ୟେ ମଣିଶ ଚନ୍ଦ ମାତାସ ବଢେ, ବିନା ଶୀତଳ शीतल ଆଜ ଶୀତ କଲା ମାନ୍ଦକେ ନ ସଢେ । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଧ୍ୟ ।)

ଶୀତକଷାୟ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ତୈଦ୍ୟକ)—ଏକ ତୋଳା ବୁଟିଜ Śīta kashāya ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ୬ ତୋଲା ଉଷୁତଳରେ ଏତ୍ତଳି ବଉରିଇ ସକାଳେ ଛାଣି ନେଲେ ଯେଉଁ ପାଣୀୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ—Liquid medicine prepared by moistening 1 tola of pounded herbs in 6 tolas of warm water and leaving them in the night and sifting the liquid in the morning.

ଶୀତକଷ୍ଟ—ସଂ. ବ (ଶୀତ ହେତୁ କଷ୍ଟ; *ମ୍ପୀ ଭତ୍ସୁ)—ଶୀତଯୋଗୁଁ Śīta kashṭa ଦୁଃଖାନୁଭବ—Pangs of cold; the biting of cold.

ଶୀତ କାଟିବା—ଦେ. କି—୧ । ଶୀତଋତୁକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା—1. To Śīta kāṭibā pass the winter. ୨ । ଶୀତ ଅନୁଭୂତିକୁ ଶୀତ କାଟାନ ଦୂରୀଭୂତ କରିବା—2. To overcome cold. शीत काटना

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୀତ କାତର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶୀତ୍ୟା ଭତ୍) ୧ । ଶୀତକ୍ଲିଷ୍ଟ; ଶୀତାର୍ତ୍ତ—
Śīta kātara 1. Suffering from the pangs of cold. ୨ । ଶୀତ ଭୀତ—2. Afraid of cold.
(ଶୀତକାତର—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶୀତ କାତରତା—ବ)

ଶୀତ କାତରିଆ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଶୀତକାତର)—ଶୀତକାତର (ଦେଶ)
Śīta kātariā Śīta kātara. (See)
ଶୀତ କାତୁରେ **शीतकायर**

ଶୀତ କାଳ—ସଂ: ବ—ଶୀତ ଋତୁ—
Śīta kāla Winter season.

ଶୀତକାଳୀନ—ସଂ. ବଣ (ଶୀତକାଳ +ଖ୍ୟାର୍ଥେ. ଅନ)—୧ । ଶୀତ
Śītakālīna ବନ୍ଧା; ଯାହା ଶୀତଦିନରେ ଘଟେ—1. Happening in winter. ୨ । ଶୀତକାଳରେ ଜନ୍ମିବା—2. Produced in winter. ୩ । ଶୀତକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3; Relating to the winter; wintry.

ଶୀତଗୁ—ସଂ. ବ (ଶୀତ+ଗୋ=କରଣ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର —
Śītagu 1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor.

ଶୀତ ଚା(ଚ)ଦର—ଦେ. ବ—ଶୀତ ବେଳେ ଘୋଡ଼ ଢ଼େବା ଉତ୍ତରୀୟ—
Śīta chā(cha)dara Wrapper; winter cloth or dress.
ଶୀତେର ଚାଦର **शीत चद्दर**

ଶୀତ ଡରୁଆ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଶୀତକାତର (ଦେଶ)
Śīta ḍaruā Śītakātara. (See)
(ଶୀତ ଡରେ(ରେ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ଶୀତ କାତୁରେ **शीत कायर**

ଶୀତ ଦିନ—ଦେ. ବ—୧। ଶୀତଋତୁ—1. Winter. ୨। ଶୀତକାଳୀନ
Śīta dina ଦିବସ—2. Winter-day; a day of the
ଶୀତେର ଦିନ **शीतका दिन** winter season; wintry day.

ଶୀତ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ.—୧ । ଶୀତ ଋତୁର ଅବର୍ତ୍ତିବ—1. The
Śīta pa<u>r</u>dibā coming or appearance of winter;
ଶୀତପଡ଼ା approach of winter. ୨। ଶୀତର ବା ଶୈତ୍ୟର
शीतपडना ପ୍ରକୋପ ବୃଦ୍ଧି ହେବା—2. The wintering of cold or chill.

ଶୀତ(ତ) ଘାଚ୍ଛ(ଚ୍ଛୁ,ଚ୍ଛୋ) ଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ.ବ (ସ. ଶୀତ+ଉତ୍ତଦ ପଟ)—
Śīta(ti) pāchha(chhu, chho)<u>r</u>dā(<u>r</u>di) ଶୀତ ଓଦର
ଶୀତେର ଚାଦର **शित चद्दर** (ଦେଶ)—Śīta chādara (See)

ଶୀତ ପୀତ—ସ. ବ—ଚର୍ମରୋଗ ବିଶେଷ; ଦେହରେ ବହୁତଣ ଲଗିଲେ
Śīta pīta ବଡା ପୋଡ଼ିଲ ପର ଫଟିବା ରୋଗବିଶେଷ—
(ଶୀତ୍ ପୀତ୍—ଦେ. ରୂଢ଼) Nettlerash; urticaria. [ଦ୍—ଏହା ଦଠାତ ଭନ୍ନେ ଏବ ଦଠାତ୍ ଶ୍ଚଡ଼େ । ଦେହ ଖସ୍ତାଯ ଅଧ ଘୋଗୁଁ ଜରମ ଦୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଦଠାତ୍ ଘାଣି ପିଇଲେ ଏ ରୋଗ ଭନ୍ନେ ।]

ଶୀତ ପ୍ର—ସ. ବ (୭ମୀ ଭତ୍)—୧ । ଶୀତର ଆଧିକ୍ୟ—
Śīta prakopa 1. Excess of cold. ୨ । ଶୀତଜନିତ କଷ୍ଟ—2. Pangs due to cold or chill.

ଶୀତ ପ୍ରଧାନ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଶୀତ ଅର୍ଥେ ପ୍ରଧାନ ଯହିଁରେ)—
Śīta pradhāna ୧ । ଅଧିକ ଶୈତ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୀତଳ—1. Excessively chill; frigid; very cold. ୨ । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ବା ଅଞ୍ଚଳରେ ଶୀତଋତୁ ଅଧିକକାଳ-ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ—2. (a place) Where winter or cold season predominates or lasts longer than elsewhere.

ଶୀତ ପ୍ରଧାନ କଟିବନ୍ଧ—ଦେ. ବ (ଭୌଗୋଳିକ ପରିଭାଷା)—ପୃଥିବୀ
Śīta pradhāna kaṭibandha ଗୋଳକର ମେରୁଦ୍ୱୟର
शीत कटिबन्ध ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବେଢ଼ିଥିବା ଶୀତ ପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳ, ଶୀତ କଟିବନ୍ଧ ଉତ୍ତରବନ୍ଧ—The frigid zones of the globe. [ଦ୍—ଏହା ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁ ଓ ଉତ୍ତର ମେରୁକୁ ଲକ୍ଷିଥାଏ ।]

ଶୀତ ଫଳ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ପାଳୁ; ଗୁଡ଼ଫଳ ବୃକ्ष—Tooth-
Śīta phala brush tree; Salvadora Persica.

ଶୀତ ବସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ସ. ଷ. ତ୍ପୁ; ଶୀତ ନିବାରଣାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ବସ୍ତ୍ର) —
Śīta bastra ଶୀତ ଲୁଗା; ଯେଉଁ ଲୁଗାରୁ ଦେହରେ ଘୋଡ଼ାଇବାଦ୍ୱାରା ଶୀତରକ୍ଷା ହୁଏ—Winter dress.

ଶୀତ ବାତ(ୟୁ)—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଥଣ୍ଡା ପବନ—
Śīta bāta(yu) Cold wind; chill wind.

ଶୀତ ବୀଜ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ, ବହୁବ୍ରୀହି, ଶୀତ ଅର୍ଥେ ବୀଜ ଯାହାର)
Śīta bīja —ଇସବଗୁଲ (ଦେଶ)—Isabagula (See)
ଇସବଗୁଲ **असफागुल**

ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ବୈଦ୍ୟକ, ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ୱାଭାବିକ ଶୀତଳ
Śītabīrjya ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ (ଦବାର୍ଥ); ଯାହାର ସେବନ ଦ୍ୱାରା ଦେହ ଶୀତଳ ହୁଏ—Having the quality of cooling the system; cooling. [ଦ୍—ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତିଦବିଶିଷ୍ଟ ଦ୍ରାକ୍ଷା ସକଳ ଦବାର୍ଥରେ ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ । ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗୁରୁପାକ, ବାତଶ୍ଲେଷ୍ମନାଶକ, ପିତ୍ତନାଶକ, ବାତଜ ଓ ରକ୍ତଜ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।]

ଶୀତ ଭୀତ—ସଂ. ବଣ (ପୁଂ) (୭ମୀ ଭତ୍)—ଯେ ଶୀତକୁ ଡରେ—
Śīta bhīta (ଶୀତଭୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Afraid of cold.

ଶୀତ ଭୀରୁ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧। ମଲ୍ଲିକା; ସତଦଳମଲ୍ଲୀ; ମୃଗପୁ
Śīta bhīru ମଲ୍ଲୀ; ବାଠମଲ୍ଲୀ—1. Jasminum Sambac. ୨ । ବନ୍ଦବଲ୍ଲୀ ନାମକ ମଲ୍ଲୀଜାତୀୟ ଫୁଲ ଓ ଲତାର ଲତାଳଆ ଗୁଳ୍ମ—2. Vallaris Heynei. [ଦ୍—ଏହା ବୃଣ, ବ୍ରଣରୋଗ, ନାଡ଼ୀବ୍ରଣ ବିନାଶକ ।]

ଶୀତ ମଞ୍ଜରୀ—ସଂ. ବ—ଯେ ଫୁଲକା; ରଙ୍ଗ ଶିଉଳି; ଟୁଆରହାର (ଫୁଲ
Śīta mañjarī ଓ ଗଛ)—Night jasmine, (flower and tree).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୀତ ମାଡ଼ ଆସିବା—ଦେ. ବ—କ୍ରମଶଃ ଶୀତର ପ୍ରକୋପ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା; Śīta mārdi āsibā ଜାଡ଼ ମାଡ଼ିଆସିବା—The gradual
ଶୀତ ବାଢ଼ା ଶୀତ ବଢ଼ନା approach of intense cold.

ଶୀତ ରଶ୍ମି—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀ. ହୁ)—ଶୀତକର; ଚନ୍ଦ୍ର—
Śīta raśmi The moon.

ଶୀତ ରସ— ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଅପକ୍ୱ ଇକ୍ଷୁରସଜାତ ମଦ୍ୟ—
Śīta rasa Spirit or wine obtained from unfermented or unboiled sugarcane juice.
[ଦ୍ର—ଏହା ପକ୍ୱରସଜାତ ସୀଧୁ ଅପେକ୍ଷା ଗୁଣ ଗ୍ରାନ କିନ୍ତୁ ସୁସ୍ଥିକର ଓ ସଲବର୍ଦ୍ଧକ ।]

ଶୀତର୍ତ୍ତୁ—ସ. ବ—(ଶୀତ୍ ଉଦ୍, ଶୀତ+ଋତୁ)—ଶୀତ ଋତୁ; ଶିଶିର
Śītarttu କାଳ—Cold season; winter.

ଶୀତଳ—ସ. ବଣ—(ଶୀତ+ଳା ଧାତୁ = ଦାନ କରିବା+ଅ; ଶୀତ+
Śītala ଅନ୍ତ ଅର୍ଥରେ ଳ)—୧ । ଶୈତ୍ୟଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ; ଥଣ୍ଡା—
1. Cool; cold; chilly. ୨ । ଧୀର; ଶାନ୍ତ—
2. Meek; mild. ୩ । ଉତ୍ତେଜନା—3. Serene.
ସ. ବ—୧ । ଚନ୍ଦନ—1. Sandal. ୨ । ମୌକ୍ତିକ; ମୁକ୍ତା—2. Pearl. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର—3. Moon. ୪ ।
ବେଣାମୂଳ—4. The root of Benā grass. ୫ । ତୈଳ। ପୁଷ୍ପ; ଶୈଲେୟ; ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ—
5. Liquid amber; Parmalia. ୬ । ଅତଳ-ପର୍ଣ୍ଣୀ ନାମକ ଗୁଳ୍ମ—6. A herbarious plant.
ଦେ. ବ.—୧ । ମୃତ୍ୟୁର ୪ର୍ଥ, ୭ମ, ଓ ୯ମ ଦିନ ବନ୍ଧୁ, ଜ୍ଞାତି ଓ କୁଟୁମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯିବା ଜଳଖିଆ ସାମଗ୍ରୀ
1. Tiffin with which the kinsmen and relatives of a deceased are fed on the 4th, 7th and 9th days during the obsequies. ୨ । ମୃତାହର ୪ର୍ଥ, ୭ମ ଓ ନବମ ଦିନ—
2. The 4th, 7th and 9th days of the funerals. ୩ । ଜଳଖିଆ ସାମଗ୍ରୀ; ବିଶ୍ରାମୁଦ୍ଦ ପଦାର୍ଥ—
3. Tiffin; refreshment; light food.
ଜଳପାନ (except rice and curry); sweetmeats.
ଶୀତଳଭୋଗ ୪ । ସକାଳେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଜଳଖିଆ ଭୋଗ—4. Light refreshments offered to a Deity in the morning and evening. ୫ । ଶୀତଳତା—5. Coldness. [ବ୍ର-ବଚରତ୍ତ ବ ହ୍ରସ୍ୱ ଶୀତଳ । ଗ୍ରାଚୀ. ରସବାରଥ୍ୟ ।]

ଶୀତଳ ଉପହାର—ଦେ. ବ—ଜଳଖିଆ—
Śītala upahāra Light refreshment; tiffin.
ଜଳଖାବାର [ବ୍ର—ଶୀତଳ ଉପହାର ଦେଇ,ଅମୃତ ଭୋଜନ କରାଇ । ଜଳପାନ ଭୂପତି. ପ୍ରେମ ସୁଧାମୃତ ।]

ଶୀତଳ କରିବା—ଦେ. କି—ଥଣ୍ଡା କରିବା—
Śītala karibā To cool.

ଶୀତଳ ଗୁ(ତୁ)ଣ୍ଡି—ଗ୍ରାଦେ. (ଓଡ଼ିଜାତି)—ବ—ବିବାହ ପରେ ବିବାହ Śītala gu(tu)ṇḍi ବେଦରୁ ବରକନ୍ୟା କନ୍ୟାର ଗୃହଯତ୍ରକୁ ଯିବା ପରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବନାଘନା ପରେ ବର କନ୍ୟା ଦୁହିଙ୍କର ଏକତ୍ର ଜଳଯୋଗ—Light refreshment served to the newly married couple after they go home from the marriage alter.
[ବ୍ର—ଏତ ଅସନଟେର ବଘାଇ କନ୍ୟାଘର, ବଢ଼ାଇଲେ ଶୀତଳ ଗୁଣ୍ଡିକୁ ଦୁଇଟି ବର । କୃଷ୍ଣକିଡ. ସଦାଚ୍ଚରତ ।]

ଶୀତଳ ଜଳ—ସ. ବ—ଥଣ୍ଡା ପାଣି—Cold water. [ବ୍ର—
Śītala jala ଜଳର ସାଧାରଣ ପ୍ରକୃତି ଶୀତଳତା । ଶୀତଳ ଜଳପାନ ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଭିତ୍ତି, ଉତ୍ଲେଶ, ଦାହ, ବିଷତୃଷ୍ଣା, ରକ୍ତପୋଷ, ମଦାତ୍ୟୟ, ଶ୍ରମ, ବ୍ରମ, ଅମ୍ଳାମ୍ଳି, ଉଦରଶ୍ଳ (ଧର୍ଉ), ବାତ୍ତ ଓ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗ ପିତ୍ତ ରୋଗ ପକ୍ଷରେ ଉପକାରୀ । ପାର୍ଶ୍ୱଶୂଳ ପ୍ରତିଶ୍ୟାୟ, ବାତ, ଗଳଗ୍ରହ, ଶରଦ, ଜଳଜ୍ୱର, ଅରୁଚି, ପ୍ରଡ଼ଣୀ, ଗୁଲ୍ମ, ଶ୍ୱାସ, କାଶ, ସାଇପାଟ୍ଟ ଧନ୍ତ, ହୃଦ୍ରୋ ପ୍ରଭୃତିରେ ଓ ସଦ୍ୟ ବମନ ବିରେଚନାଦ ଶୋଧନକର୍ଯ୍ୟା ପରେ ଓ ଘୃତାଦ ପାନ ପରେ ଜଳପାନ ଅପକାରୀ । ଅତ୍ୟଧିକ ଜଳପାନ କରିବା ଅନିଷ୍ଟକର ।]

ଶୀତଳତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ—(ଶୀତଳ+ଭାବାର୍ଥେ. ତା, ତ୍ୱ)—ଶୈତ୍ୟ;
Śītalatā(twa) ଥଣ୍ଡା ଗୁଣ—Coolness; cold.

ଶୀତଳ ପ(ପା)ଟି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶୀତଳ ଓ ପଟ୍ଟିକା)—୧ । ବେତ
Śītala pa(pā)ṭi ଜାତ ପତ୍ର ଛିଣ୍ଡ଼ ଚଳଚଳା ପତ୍ରମୟ ସ୍ନିଗ୍ଧ-
ଶୀତଳ ପାଟି ଶୀତଳ ବିଶେଷ—1. Clinogyne Dichotoma
शीतल पटी (plant) [ଦ୍ର—ଏହା ପୂର୍ବବଙ୍ଗ (ଢାକା, ସିଲ୍‌ହଟ [ଶୀତଳ ପାଟି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଞ୍ଚଳରେ ଜନ୍ମେ । ଏହା ଗଛର ଶୁଖିଲା ପତ୍ରରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ଶୀତଳ ଗୁଣ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଶୀତଳ ପାଟି କୁହାଯାଏ । ଏହା ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ସହିଣାଘର ଶଯ୍ୟା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।] ୨ । ଉକ୍ତ ଗଛର ଛୁଦ୍ରାରୁ ବୁଣା ହୋଇଥିବା ପାଟଳା ବସ୍ତ୍ର—
2. A mat made of the strip of the above bark. [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗ ଦେଶର କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଏହାକୁ ମୁକ୍ତା ପାଟି ବା ମୁକ୍ତା ପାଟ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଏହାକୁ ଶବ୍ଦଦଳେ ଶେଷ ଉପରେ ବସ୍ତ୍ରରେ ଶୋଇଲେ ଦେହ ବହୁତ ଶୀତଳ ଲାଗେ ।]

ଶୀତଳ ପ୍ରକୃତିକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ; ଶୀତଳ+ପ୍ରକୃତି+ଇକ)
Śītala prakṛutika ଶାନ୍ତସ୍ୱଭାବବିଶିଷ୍ଟ—Mild.
(ଶୀତଳ ପ୍ରକୃତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୀତଳ ଭୋଗ—ଦେ. ବ—ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ ଦିଆଯିବା ଜଳଖିଆ
Śītala bhoga (ଏଥିରେ ଜଳଖିଆ ସହିତ ଜଳପଣା ରହିବାର
शीतल भोग ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥାଏ)—Light refreshment
शीतल भोग accompanied with sweetened water as drink to a Deity.

ଶୀତଳ ମ(ମୁ)ଣୁ(ଣୋ)ଇ(ଇଁ,ହି,ହିଁ)—ଦେ. ବ—୧ । ଜଳଖିଆ—
Śītala ma(mu)ṇu(ṇo)i(iñ, hi, hiñ) 1. Light
ରାଜାର ଜଳଖାବାର राजाका जलपान refreshment. ୨ । ରାଜାଙ୍କର ଜଳଯୋଗ—2. Taking tiffin by a Rājā. [ବ୍ର—ଶୀତଳ ମଣୋହି ପାଇଲା, ସୁନେ ଥଲଙ୍କେ ବଜେ କଲା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୀତଳ ମରିଚ—ଦେ. ବ—କବାବ ଚିନି (ଦେଖ)
Śītala maricha Kabābachini (See)
କାବାବଚିନି **शीतल मरिच**

ଶୀତଳ ଷଷ୍ଠୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ—The 6th day of the bright lunar fortnight of the month Jyaiṣṭha. Śītala shashṭhī [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଶିବପାର୍ବତୀଙ୍କ ବିବାହ ଉତ୍ସବ ପକ୍ଷାଦିନ ହୁଏ। ଏହି ଉପଲକ୍ଷରେ ପୁତ୍ର କନ୍ୟାର କେତେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନରେ ଉତ୍ସବ ହୁଏ। ନାନା ପ୍ରକାର ବାଣ (ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବାଇଳୀ, ଭୂସ୍ମ, ଚମ୍ପା, ଚଡ଼) ବ୍ରାହ୍ମବାସୀମାନେ ଉଆର କରି ମାରନ୍ତି।]

ଶୀତଳ ସଞ୍ଚା—ଦେ. ବ—ଦେବତାଙ୍କୁ ନ୍ତୋଳ ହଅଯିବା ଜଳଖିଆ ନ୍ତୋଳି
Śītala sañchā Light refreshment offered to a Deity. [ଦ୍ର—ଶୀତଳ ସଞ୍ଚା କରିବ ନାନା ବଧ୍ୟମାନ।—ଭାରୀ. ଶ୍ରା ସୁଦ୍ଧ୍ରକ୍ଷ ଗୀତା।] ଶୀତଳ ଭୋଗ **शीतल भोग**

ଶୀତଳ ସାମଗ୍ରୀ—ଦେ. ବ—୧। ଜଳଖିଆ ଜନ୍ତୁ—1. Materials or articles for tiffen.
Śītala sāmagrī ଜଳଖାବାର
ଜଳପାନ ୨। ମୃତାହର ୪ର୍ଥ, ୭ମ ଓ ନବମ ଦିନ ବନ୍ଧୁ ଅବଙ୍କୁ ହଅଯିବା ଜଳଖିଆ ଜନ୍ତୁ—2. Tiffin served to relatives on the 4th, 7th and 9th days of the funerals. (ଉ—ଏତେ ବୋଲ ବେଟେଗ ଗଲ ଶୀତଳ ସାମଗ୍ରୀ ଦେଲ। ବଗି, ବଡଙ୍ଗ ସ୍ତ୍ରୀସୂଗ।)

ଶୀତଳ ସ୍ୱଭାବ—ସ. ବ—(କର୍ମଧା)-ଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତି—Mild temper.
Śītala swabhāba ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ)—ଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତି-(ଶୀତଳ ସ୍ୱଭାବା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶିଷ୍ଟ—Mild tempered.

ଶୀତଳା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶୀତଳ+ଆ)—୧। ବସନ୍ତ ବଟେଷ୍ଟାଦାହ
Śītalā ରୋଗର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା; ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶେଷ; ବସନ୍ତେଇ ଠାକୁରାଣୀ [ଦ୍ର—ବଡ଼ ଦେଉଳର ବାହାର ଦତ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ଦ୍ୱାରର ଉତ୍ତରପାଟେ କୋଇଲ ବୈକୁଣ୍ଠ ଓ ସୁନାକୁଅ ଜଳଟରେ ଏ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମନ୍ଦର ଅଛି।)—1. The Goddess presiding over small pox, chicken pox or other diseases of eruption. ୨। ବାଲୁକା; ବାଲି—2. Sand; silica. ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୀତଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Śītala.

ଶୀତଳା(ଳେ)ଈ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ଶୀତଳା)—
Śītalā(le)ī ଶୀତଳା (ଦେଖ)—Śītalā (See)
ମା ଶୀତଳା **शीतला, चेचला**

ଶୀତଳାଇବା—ଦେ. କି—ଶୀତଳେଇବା (ଦେଖ)
Śītalāibā ଶୀତଳ କରା Śītaleibā (See)
शीतल करना

ଶୀତ ଲଗିବା—ଦେ. ବ—ଶୀତ କରିବା; ଜାଡ଼ କରିବା—
Śīta lāgibā ଶୀତ ଲାଗା Feeling of cold; feeling chilly.
शीत लगना

ଶୀତଳାଷ୍ଟକ—ସଂ. ବ—ଆଠଟି ଶ୍ଲୋକ ସମନ୍ୱିତ ଶୀତଳା ଦେବୀଙ୍କର
Śītalāshṭaka ସ୍ତୋତ୍ର—A hymn to the Goddess Śītalā consisting of 8 slokas.

ଶୀତଳୀ—ସଂ. ବ—(ଶୀତଳ+ଇ; ଏହା ବିଶାଦ ସ୍ତୋଗମାନଙ୍କୁ
Śītalī ଶୀତଳ କରିବା ଯୋଗୁଁ ଏହି ନାମ)—ଘାଣିଶିଉଳୀ—[ଦ୍ର—ଏହା ଉତ୍ତାପ ପରିସ୍ଥାପକ ବଲକର ଓ ବିଷଦୋଷ ନାଶକ)—An aquatic plant; Limnanthemum Indicum or Cristatum. [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ପଦ୍ମ ପତ୍ରର ଥକାର ବର୍ତ୍ତିଷ୍ଟ, ମାତ୍ର ପତଳା, ସ୍ପଞ୍ଜ, ମସୃଣତର ଓ ଦନ୍ତୁର। ବିଶ, ପାଅ, ଫୁଲ ଅତି ଉପରେ ଏହାକୁ ପକାଇଲେ ଭାସିବାର ହୁଏ।]

ଶୀତଳେଇବା—ଦେ. କି—୧। ଗରମ ବସ୍ତୁକୁ ଥଣ୍ଡା କରିବା—
Śītaleibā ଠାଣ୍ଡା କରା 1. To cool a hot thing.
शीतल करना [ଉ—ଉହ ଉହ ଜାଉ, ଶୀତଳେଇ ଖାଉ; ଜାହ୍ନ ଶୀତଳାନ **निकालना** ଶୀତଳେଇବ? କ ମାଛୁ ଝୁରୁଡ଼େଇବ? ଉଗ] ୨। (ଶୁଭକାରଣ)—ଦେହରୁ ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ିବା ବା ଓଝାଇବା—2. (Euphimism) To put off ornaments from the body. [ଦ୍ର—ଦେହରେ ପିନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଅଳଙ୍କାରମାନ ଦେହ ସଙ୍ଗେ ଲାଗିବାରୁ ଦେହର ଉତ୍ତାପ ଯୋଗୁଁ ଗରମ ଥାଏ ଓ ତାହା ଦେହରୁ କାଢ଼ି ପକାଇଲେ ଶୀତଳ ହୋଇଯାଏ। ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ-ମାନେ ଦେହରୁ ଅଳଙ୍କାର 'କାଢ଼ିବା' (ବୈଧବ୍ୟ ସୂଚକ-ଭାବ ସଙ୍ଗେ ଏ ଶବ୍ଦର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାରୁ) ନ କହି ଦେହରୁ ଅଳଙ୍କାର 'ଶୀତଳେଇବା' କହନ୍ତି।]

ଶୀତ ଲୁଗା—ଦେ. ବ—ଶୀତ ବସ୍ତ୍ର—Winter cloth.
Śīta lugā ଶୀତର କାପଡ଼ **शीतका कपडा**

ଶୀତ ଶିବ—ସ. ବ (ଶୀତ=ଥଣ୍ଡା+ଶିବ=ଉପକାରକ ବା ମଙ୍ଗଳ-
Śīta śiba କର)—୧। ଶୈଲେୟ; ଶିଳାରସ—1. Liquid amber; Parmalia Perlata. ୨। ଦୈନ୍ଦବ ଲବଣ—2. Chloride of sodium. ୩। ଯାନ-ମଧୁସ୍ଥ—3. Aniseed.

ଶୀତ ସିଲ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବଡ଼ ଦିନ ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟମସ୍ ଛୁଟି—
Śīta sila Christmas holidays.

ଶୀତା—ସ. ବ (ଶୈ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ+ଆ)—
Śītā ୧। ଲଙ୍ଗଳଦ୍ୱାରା କ୍ଷେତରେ ଖୋଳ ଦୋଇଯିବା ଅଳ୍ପ ଗଭୀର (ସୀତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗାର; ଲଙ୍ଗଳ ଚଢ଼ଉ; ଲଙ୍ଗଳ ଶିଆର; ଅଗୁ—1. Furrow. ୨। ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଓ ଜନକ ଭୂତଳା; ସୀତା—2. Śītā, the wife of Rāmachandra and the daughter of Janaka. [ଦ୍ର—ଜନକ ଯଜ୍ଞଭୂମିକୁ ଖୁଣ୍ଡ କରିବା ବେଳେ ଲଙ୍ଗଳ ସିଆରରୁ ଏହି ଶିଶୁ ମିଳିଥିବାରୁ ଏହା ନାମ।] ୩। ଦାନ୍ତ-ବତ୍ତା ବା ଦାନ୍ତବଳ ନାମକ ଔଷଧ ବୃକ୍ଷ—3. Tooth-ache tree, Cardiospermum Halicacabum.

ଶୀତାଂଶୁ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ; ଶୀତ=ଶୀତଳ ଅତେ ଅଂଶୁ=କିରଣ
Śītāmśu ଯାହାର)—୧। ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon (literally cool-rayed). ୨। କର୍ପୂର—2. Camphor.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୀତାଂଶୁ ତୈଳ—ସଂ. ନ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଅସ୍ଥିବେଦୋକ୍ତ ବସ୍ତିରେ ଏବଂ ଶୁକାର ଯନ୍ତ୍ରରୁ ସିଝାଇ ସେଥିରୁ ବାହାର କରିଥିବା ତୈଳବତ୍ ଦ୍ରବଣ—A volatile inflamable stimulating oil; oil of cajuput, (distilled from the leaves of Malabarica Cajuput tree); cajuputene. [ଦ୍ର—ଏହା ତୈଳରୁ କପୁର ଓ ବଡ଼ ଅଲେଇଚ ଯର ଗନ୍ଧ ବାହାରେ । ଏହା ବାତଘ୍ନ । ଏହା ଈଷତ୍ ଶୀଗୁଣ ବର୍ତ୍ତି । ଏହା କଟୁ ଓ ଗୁରୁ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ; ମାଲିଘ କଲେ ବାସୁ, ଆଘେପ, ଶୂଳ, ଜ୍ୱଲ, ବେଦନା ବା ବନ୍ଧା, ଅମବାତ, ଶିରଃପୀଡ଼ା, ଆଟାନ, ଦନ୍ତରୋଗ ଓ ଉଗ୍ର-ରୋଗରେ ବଶେଷ ଉପକାର ହୁଏ । ଅନେକ ଲୋକ ଏହାକୁ ଭୂଜପତ୍ରର ତୈଳ ବୋଲି କହନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏହା ସ୍ୱେଦ-ଜନକ ଓ ମାଲଘୃ ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଦ୍ୱୀପଜାତ ସାର୍ଦ୍ଦଳରୁ ବଟ୍ରେଥର ଯନ୍ତ୍ରରୁ ବାହାରେ ।]

ଶୀତାଂଶୁ ବଦନା(ମୁଖୀ)—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଶୀତାଂଶୁ + ବଦନ + ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନା; ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ—(a woman) Having the face as graceful as the moon. [ଉ—ବୋଇଲେ ସୀତା ଶୀତାଂଶୁମୁଖୀ, ଏକ ବନେ ଅଛି ଘୋର ଦୋଇ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।]

ଶୀତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଦେହ) ଶୀତ ବୋଧ କରିବା—[ଗା] ଶୀତ ଶୀତ ବୋଧ କରା ଶୀତ ମାଲୁମ କରନା [ଶୀତା(ତେ)ଇ ଉଠିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] (the body) To feel a cold sensation. [ଦ୍ର—ମନରେ ହଠାତ୍ ଭୟ ଉତ୍ପାଦକ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲେ ବା ଜାଡ଼ କଲେ ଦେହ ଶୀତାଇ ଉଠେ ଓ ଉତ୍କଣ୍ଟକ ଲୋମହର୍ଷଣ ହୁଏ ବା ଲୋମ ଝାଙ୍କୁର ଉଠେ ।]

ଶୀତାଗମ—ସଂ. ନ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ହେମନ୍ତର ଆବର୍ଭାବ—The approach or appearance of the winter.

ଶୀତାତପ—ସଂ. ନ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଶୀତ + ଆତପ)—୧ । ଶୀତଉତ୍ତା ଓ ଉତ୍ତାପ—1. Cold and heat. ୨ । ଶୀତ ଓ ଖରା—2. Cold and sunshine.

ଶୀତାତପ ସହ—ସଂ·ବଣ.ପୁଂ—ଯେ ଶୀତ ଓ ଖରା ସହ୍ୟକରେ—One who can bear a good deal of [ଶୀତାତପ ସହିଷ୍ଣୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] (ଶୀତାତପସହା—ସ୍ତ୍ରୀ) chill and sunshine.

ଶୀତାଦ୍ରି—ସଂ ନ (କର୍ମଧା, ଶୀତ + ଅଦ୍ରି)—ହିମାଦ୍ରି; ହିମାଳୟପର୍ବତ Sītādri —The Himalayan mountains.

ଶୀତାର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମ୍ୟା ତତ୍, ଶୀତ + ଋତ ତମ୍ୟା ଅର୍ତ୍ତ)—ଶୀତ ପୀଡ଼ିତ; ଶୀତ ଯୋଗୁଁ କାତର—Pinched with cold; chilled; badly affected by chill. (ଶୀତାର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୀତାର୍ତ୍ତି—ସଂ. ନ—ଶୀତ ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ପନ୍ନ କଷ୍ଟ—Suffering or pangs brought about by cold.

ଶୀତାଳୁ—ସଂ. ବଣ (ଶୀତ + ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ଆଳୁ; ଭୁଲ. ବସ୍ତ୍ରାଳୁ, ଦସ୍ତ୍ରାଳୁ, ଶୁଦ୍ଧାଳୁ)—୧ । ଶୀତାର୍ତ୍ତ—1. Pinched with cold. ୨ । ଯେ ଶୀତକୁ ଭୟ କରେ—2. Afraid of cold.

ଶୀତାଶ୍ମା—ସଂ. ନ (କର୍ମଧା; ଶୀତାଶ୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ, ଶୀତ= Sītasmā ଶୀତଳ + ଅଶ୍ମନ୍=ପଥର)—ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି—A kind of gem; the moon-stone.

ଶୀତୁଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୀତଲେଇବା (ଦେଖ) Sītulā(le)ibā Sītaleibā (See)

ଶୀତୁଲି—ଦେ. ନ (ସଂ ଶୀତ)—ଶ୍ରୀଷ୍ମଋତୁର ଦ୍ୱିପ୍ରହରର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ରୌଦ୍ର Sītuli ଚମ୍ପିଥିବା ଘରେ ଅପରାହ୍ଣରେ ଅନୁଭୂତ ଅପେକ୍ଷିତ ଶୈତ୍ୟ—ଠାଣ୍ଡା ତରଡ଼ା Lower temperature in th afternoon of summer,

ଶୀତୋତ୍ତମ—ସଂ. ନ (୭ମୀ ତତ୍, ଶୀତଳ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ, Sītottama ଭୁଲ. ନଗ୍ନୋତ୍ତମ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ)—ଜଳ; ପାଣି—Water.

ଶୀତୋତ୍ତ—ସଂ. ନ—ଶ୍ୱେତ ମରତ; ଧଳା ମରତ; ସଜନା ମଞ୍ଜି— Sītottha A species of white pepper; ଅନ୍ୟ ସଂ—ସିତ ମରତ, seeds of Hyperanthera ସିତବଙ୍ଗୀ, ବାକଳି, ବହୁଳ, Moringa. [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ ଧବଳଚନ୍ଦନ । ରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁପାଚକ, ଅରୁଷ୍ୟ, ଶ୍ୱେତ ମରିଚ ଓ ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ସାଦା ମରିଚ ଉଷାସୃନରୁପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ମ. ପାଂଢାରେ ମିରସ୍ପେ ବଷରୋଗ ଓ ନେତ୍ରରୋଗ କାଶକ । ତେ. ତେଲ୍ଲମିରଯାକୁ ଶିରୋରୋଗରେ ଏହାର ନସ୍ୟ ବଶେଷ ଉପକାରୀ ।]

ଶୀତୋଦକ—ସଂ. ନ (କର୍ମଧା)—ଥଣ୍ଡା ପାଣି— Sītodaka Cold water.

ଶୀତୋଷ୍ଣ—ସଂ. ବଣ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ଶୀତ + ଉଷ୍ଣ)—ଥଣ୍ଡା ଓ ଗରମ— Sītoshṇa Cold and warm.

ଶୀତୋଷ୍ଣତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ନ(ଶୀତୋଷ୍ଣ + ତା, ତ୍ୱ)—ଥଣ୍ଡା ଓ ଗରମତ୍ୱ- Sītoshṇatā(twa) Coldness and warmth; cold and heat.

ଶୀତ୍କାର—ସଂ. ନ (ଶୀତ୍+କୃ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—ଶୀତ୍କାର (ଦେଖ) Sītkāra Sit-kāra (See)

ଶୀତ୍କୃତ(ତି)—ସଂ. ବଣ. ଓ ନ—ଶୀତ୍କାର (ଦେଖ) Sītkṛuta(ti) Sitkara (See)

ଶୀତ୍ୟ—ସଂ ନ (ଶୀତା=ଲଙ୍ଗଳଘଟ୍ଟିତ+ଯ)-କୃଷ୍ଟ; ଚଷାଚୋଇଥିବା— Sītya Ploughed up; cultivated.

ଶୀଧୁ(ଧୂ)—ସଂ. ନ (ଶୀ ଧାତୁ=ଶସ୍ୟନକରିବା+କରଣ ଧୂ ପ୍ରତ୍ୟୟ) Sīdhu(dhū) ଯାନକରେ ଲୋକେ ଶୋଇଥନ୍ତି)—୧ । [ସୀଧୁ(ଧ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ମଦ୍ୟ; ମଦ୍ୟ; ମଦ—1. Wine. ୨ । ଇକ୍ଷୁରସରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ—2. Spirituous liquor distilled from sugarcane juice. ୩ । ଅରଖୀ—3. Spirit; rum. [ଦ୍ର—ଯବ ଓ ଅଯବ ଇତ୍ୟାଦିରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦକୁ ଶୀଧୁ ବୋଲିଯାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କିନ୍ତୁ ପକ୍ୱରସଜାତ ମଦ୍ୟସ୍ କଲ୍ପଲ୍ଲ । ଏହା କଷାୟାମ୍ଳ—ମଧୁରରସ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ରୁଚକର,ମତ୍ତତାଜନକ,ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ବଳବର୍ଣ୍ଣବର୍ଦ୍ଧକ, ବାତପିତ୍ତଜନକ, କଫନାଶକ, କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା, ପେଟଫମ୍ପା, ପ୍ରହ୍ରଣୀ, ଶୋଥ, ଅର୍ଶଃ, ପ୍ରମେହ ଓ କଫ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଅପକ୍ୱ ଇକ୍ଷୁରସଜାତ ମଦ୍ୟର ନାମାନ୍ତର ଶୀତରସ ।)

ଶୀଧୁ ଗନ୍ଧ—ସଂ. ବ (ଶୀଧୁ=ମଦ୍ୟ ବିଶେଷ+ଗନ୍ଧ=ଆଘ୍ରାଣ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ବକୁଳ ଗଛ—The Bakula tree.
Śīdhu gandha

ଶୀନ୍—ଦେ. ବ (ଇଂ. ସିନ)—ସିନ୍ (ଦୋଷ)
Śīn Sin (See)
ସୀନ **सिन**

ଶୀନ—ସ. ବଣ (ଶୋ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ନ)—୧ । ଘଙ୍ଗାଇଯାଇ; ଇମ୍ପିଯାଇ ଶକ୍ତ ହୋଇଥିବା (ଜଳୀୟବସ୍ତୁ)—1. Hardned; solidified; condensed; thickened; coagulated. ୨ । ମୂର୍ଖ—2. Illiterate; dunce. ସ. ବ (ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ଅଜଗର—Python; boa constrictor,
Śīna

ଶୀ ପାଚ୍ଛ(ଚ୍ଛୁ)ଡ଼ା—ଶୀତେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଶୀତ ଗୁଦର—
Śī pāchchha(chhu)ṛdā Wrapper for the winter season.

ଶୀଫର—ସ. ବଣ—୧ । ଶୀତ—1. Swollen. ୨ । ମନୋରମ—2. Beautiful; charming.
Śīphara

ଶୀବା—ସଂ. ବ (ଶୀ ଧାତୁ=ଶୟନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ବନ୍; ଶୀବନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଅଜଗର ସାପ—1, Python; boa constrictor. ୨ । ବୋଡ଼ା ସାପ—2, Viper.
Śī bā

ଶୀର୍—ସଂ. ବ (ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ର)—ବୃହତ୍କାୟ ସାପ; ଅଜଗର—Big boa; python,
Śīra

ଶୀରକର—ଦେ. ବ (ସଂ. ସୀରକର)—ବଳରାମ—Balarāma.
Śīrakara (ଉ—ଶୀରକର ଶାନ୍ତନୁର ସାରଥି ମୃଦକର ସ୍ୱଦାସିର । ଅଥମନ୍ତୁ. ବଦତଧରନ୍ତାମଣି ।)

ଶୀରଷ—ତ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ଶୀର୍ଷ)—ଶୀର୍ଷ; ମସ୍ତକ; ମୁଣ୍ଡ—
Śīrasha (ଉ—ଗନ୍ଧଳ ଅପରାହ୍ନରେ ଫୁଲ ତୋଷରେ, ମାଡି ବହି ଶୀର **सिर** ଅଗ ଲଗାନ୍ତୁ ଶୀରଷରେ । କୃଷ୍ଣବିଂ. ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ ।)

ଶୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବଣ (ୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା ବା ବଧ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଆହତ—1, Hurt; injured. ୨ । (ଶୀର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) କୃଶ; କୃଶ—2,Emaciated; weak; feeble; thin; slender. ୩ । ଶୁଷ୍କପ୍ରାୟ—3, Decayed, ୪ । ଶୁଷ୍କ—4. Dried; withered; shrivelled. ୫ । ଛିନ୍ନ—5. Torn. ୬ । କଙ୍କାଳମାତ୍ରାବଶିଷ୍ଟ—6, Reduced to skeleton. ୭ । ପତିତ—7. Fallen.
Śīrṇṇa

ଶୀର୍ଣ୍ଣ କାୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି)—କୃଶ ଦେହବିଶିଷ୍ଟ; କୃଶଶରୀର.
Śīrṇṇa kāya (ଶୀର୍ଣ୍ଣ କାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶିଷ୍ଟ—Slender-bodied; lean-bodied. ବ (କର୍ମଧା)—ସରୁଆ ଦେହ—Lean body.

ଶୀର୍ଣ୍ଣତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ (ଶୀର୍ଣ୍ଣ+ଭାବ ତା, ତ୍ୱ)—କୃଶତା; କାର୍ଶ୍ୟ—
Śīrṇṇatā(twa) Leanness; withered or emaciated condition.

ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦେହ—ସଂ. ବ ଓ ବଣ—ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ (ଦେଖ)
Śīrṇṇa deha Śīrṇṇakāya (See)
(ଶୀର୍ଣ୍ଣଦେହା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ)

ଶୀର୍ଣ୍ଣ ପାଦ—ସଂ. ବ (ଶୀର୍ଣ୍ଣ+ପାଦ; ବହୁବ୍ରୀହି; ମାଅଙ୍କ ଅଉଷାଧରେ ଯାହାଙ୍କର ପାଦ କେହି ଦୋଇଥିଲା)—ଯମ; (ଶୀର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଘ୍ରି—ଅନ୍ୟରୂପ ଅନୁକ—Jama.
Śīrṇṇa pāda

ଶୀର୍ଣ୍ଣ ବୃନ୍ତ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଫୁଟିକାକୁଡ଼ (ଦେଖ)
Śīrṇṇa bṛunta Phuṭikākurḍi. (See)

ଶୀର୍ଷ—ସଂ. ବ (ଶିରସ୍ ସ୍ଥାନରେ ଶୀର୍ଷ; ଶିରସ୍ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟରୂପ)—୧ । ଶିରର; ଶିରଃ; ମୁଣ୍ଡ; ମସ୍ତକ—1. Head; ୨ । ଚୂଡ଼ା; ଅଗ୍ରଭାଗ—2. Top; summit. ୩ । କୃଷ୍ଣ ଅଗୁରୁ—3. Black agalochium.
Śīrsha

ଶୀର୍ଷକ—ସଂ. ବ (ଶୀର୍ଷ+କ)—୧ । ଦୁଷ୍ଟଃ; ମୁଣ୍ଡର ଖପୁରୀ—
Śīrshaka 1. Skull. ୨ । ରାହୁଗ୍ରହ—2. The Dragon's head. ୩ । ମସ୍ତକ; ମୁଣ୍ଡ—3. Head. ୪ । ଜୟପରାଜୟର ଜଣାଣକ ଚିହ୍ନ—4. A testimony indicating victory or defeat. ୫ । ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଅଳଙ୍କାର ବା ମୂଲ୍ୟବାନ ପୁରସ୍କାର—5. Crown, head dress. ୬ ।ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ; ପଗଡ଼ି; ଟୋପି; ଟୋପର—6. Turban; helmet; hat; cap. ବେ. ବ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ 'ଶୀର୍ଷ' ଶବ୍ଦ ସମାସ ହୋଇ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ତହିଁରେ 'କ' ଆଗମ ହୁଏ । ଯଥା—'ଅଧ୍ୟକ୍ଷସାପ୍ତ'-ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧ) (ଅମୂକ) ଶିରୋନାମାପ୍ରଦତ୍ତ; ଯେଉଁ ପ୍ରବନ୍ଧ ଅଦର ଶିରୋଲ୍ଲେଖରେ କୌଣସି ନାମ ଥାଏ—Having the title of; having the superscription of; under the heading of; entitled.

ଶୀର୍ଷଚ୍ଛେଦନ—ସଂ. ବ (ସନ୍ଧି ଯୋଗୁଁ ଦ୍ୱିତ୍ୱ 'ଚ୍ଛ')—ଶିରଶ୍ଛେଦ; ମୁଣ୍ଡକାଟ
Śīrshachchhedana —Beheading; decapitation,

ଶୀର୍ଷ ଚ୍ଛେଦ୍ୟ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶୀର୍ଷ ଅଟଣ୍ଟେ ଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଯାହାର)—
Śīrsha chchhedya ଶିରଶ୍ଛେଦନ ଯୋଗ୍ୟ; ବଧ—Seserving decapitation or capital punishment.
(ଶୀର୍ଷଚ୍ଛେଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଶୀର୍ଷଚ୍ଛେଦ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୀର୍ଷଣ୍ୟ—ସଂ ବଣ (ଶିରସ୍+ଯ, ଅସ୍ତ୍ରେଦ୍ଧାର୍ଥେ; ଶିରସ୍ ସ୍ଥାନରେ ଶୀର୍ଷଣ୍)—୧ । ମସ୍ତକରେ ପିନ୍ଧା ଯାଇଥିବା—
Śīrshanya 1 Worn on the head. ୨ । ମସ୍ତକୋଦ୍ଭବ—

Digitized by srujanika@gmail.com

2.Growing on the head. ୩ । ମୁଣ୍ଡରେ ଅବସ୍ଥିତ 3. Being on the head. ବ—୧ । ବଶବ ବା ଘଣ୍ଟିତ କେଶ—1 Hair neatly made up into a chignon; hair kept neat and clean ୨ । ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ; ପଗଡ଼ି—2 Helmet; turban.

ଶୀର୍ଷ ବର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବ (ଷୁ୬)—"ଯଦି ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ହି ଅଭିଯୋ Śīrsha barttana ଗକାଲ ମଂ ପ୍ରମାଣିତ କରି ନ ପାରିବ, ତେବେ ତା ବଦଳରେ ମୁଁ ଦଣ୍ଡ ପାଇବ (ଅର୍ଥାତ୍ ମୋ ମୁଣ୍ଡକାଟ ହେବ)" ମୁଦେଇର ଏପର ସ୍ୱୀକାରୋକ୍ତି—(Hindu Law) The undertaking given by a complainant that he will undergo punishment if he be unable to bring home the charge to the accused.

ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନ—ସଂ. ବ—୧ । ମସ୍ତକ——1. Head. ୨ । ଉଚ୍ଚତମ Śīrsha sthāna ସ୍ଥାନ—2. Highest place. ୩ । ସର୍ବାଗ୍ର ସ୍ଥାନ; ସର୍ବୋପରି ଅବସ୍ଥିତି—3. The topmost place or highest position. ୪ । ତାଲିକାର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ—4. Top of a list.

ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବା—ଦେ. କି—ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ବସିବା- Śīrsha sthāna adhikāra karibā To sit at ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନଅଧିକାରକରା **ଉଚ୍ଚାସନପାନା** the highest place; to head the list; to occupy the foremost position.

ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନୀୟ—ସ. ବଣ (ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନ+ଈୟ୍) —୧ । ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନ Śīrsha sthānīya ଅଧିକାର କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to [ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] occupy the highest position. ୨ । ସର୍ବପ୍ରଧାନ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Most prominent (person).

ଶୀଲ୍—ଦେ. ବ—ସିଲ୍ (ଦେଶ)—Sil (See) ଦେ. ବ (ଇଂ. Śīl ସୀଲ୍)—୧ । ସାମୁଦ୍ରିକ ଜୀବବିଶେଷ—1. An aqu- ସୀଲ **सील** atic animal; seal. ୨ । (ଇଂ. ସୀଲ୍) ମୁଦ୍ରାଙ୍କନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ମୋହର—2. Seal; stamp. ଦେ. ବ (ସ. ଶୀଳ)—ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—A family title of the Kāyasthas in Bengal.

ଶୀଲ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଅଭ୍ୟାସ କରିବା—2. To exercise; to Śīl (root) practise. ୨ । ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେବା—2. To be habituated to.

ଶୀଲ—ସ.ବ (ଶୀଲ୍ ଧାତୁ+ଅ)—୧। (+କର୍ମ.ଅ)ଅଚରଣ—1. Con- Śīla duct. ୨। (+କରଣ.ଅ)ସ୍ୱଭାବ; ପ୍ରକୃତି—2. Nature; disposition. ୩ । (+ଭାବ. ଅ) ଅଭ୍ୟାସ—3. Habit; practice. ୪ । (+କର୍ମ. ଅ) ସାଧୁତା; ସଦାଚରଣତା—4. Good conduct. ୫ । ଚରିତ୍ର— 5. Character. ବ (ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା +କର୍ତ୍ତୃ. ଳ)—ଅଜଗର—Python ;boa. ସଂ— ୧ । (ସମାସଯୁକ୍ତ ହେଲେ) ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ—1 (in compound) Natured. ୨ । ଅଭ୍ୟାସ- ଯୁକ୍ତ—2. Habituated to. ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗ ଦେଶର କଯସ୍ଥମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—A family-title in Bengal.

ଶୀଳତା—ଦେ. ବ—ସଦାଚରଣ; ସୁଶୀଳତା—Good behaviour; Śīlatā good manners. [ଉ—ନଷ୍ଟ ଶୀଳତା ପ୍ରତିଷ୍ଠିଲେ, ଉଷଙ୍କ ଅନୁର୍ଦ୍ଧାନେ ଗଲେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଶୀଳନ—ସ. ବ (ଶୀଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—ଅଭ୍ୟାସ—1. Habit; Śīlana exercise. ୨ । ଆଲୋଚନା—2. Discussion. ୩ । ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ—3. Observation. ୪ । ପ୍ରକା- ଶନ—4. Promulgation.

ଶୀଳବାନ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶୀଳବତ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା.୧ବ)—୧ । ସୁଶୀଳ; Śīlabān ସଚ୍ଚରିତ୍ର; ଚରିତ୍ରବାନ୍—1. Of good conduct; virtuous. (ଶୀଳବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ନୀତିବାନ୍— 2. Moral. (ଶୀଳବତ୍ତ୍ୱ—ବ)

ଶୀଳ ବତ୍ତା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସାଧ୍ୱୀ; ସତ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ)— Śīlā batī Chaste (woman).

ଶୀଳବନ୍ତ(ନ୍ତା)—ଦେ.ବଣ (ସ. ଶୀଳବାନ୍)—୧। ଚରିତ୍ରବାନ୍—1. Of Śīlabanta(ntā) good character. [ଉ—ଶୀଳବନ୍ତ ଚରିତ୍ରବାନ ଲୋକର ବହୁତ ପ୍ରସିଦ୍ଧି । କୃତ୍ତିବାସ. ମହାଭାରତ ।] ୨। **ଶୀଲବନ୍ତ** ସତ୍—2. Honest. ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୀଳବତ୍ତ୍ୱ)— ସାଧୁତା; ଶିଷ୍ଟତା—Honesty. [ଉ—ପ୍ରସନ୍ନ ଚତ୍ତେ (ଶୀଳବନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ) ଶୂଳଦତ୍ତ, ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଶୀଳବନ୍ତ— ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଶୀଳ ବୃକ୍ଷ—ସ. ବ—କ୍ଷୀର ବୃକ୍ଷ (ଦେଖ) Śīla bṛuksha Kshīra bṛuksha (see)

ଶୀଳା—ଦେ. ବ—ଧୀର ବ୍ୟକ୍ତି; ଧୀର ସ୍ୱଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି—A man of Śīlā mild nature or temperament. [ଉ—ବଦ୍ଦ- ସୁଶୀଳ ବାଇ ସେ ଶିଲାଏ, ବଡ଼ ଶୀଲାଏ ଦୁବାଏ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେ- **ଶୀଲବନ୍ତ** ଗ୍ଭାସବଳାସ ।]

ଶୀଲିତ—ସଂ. ବଣ (ଶୀଲ୍ ଧାତୁ=ଅଭ୍ୟାସ କରିବା+କର୍ମ. ତ)— Śīlita ୧ । ଅଭ୍ୟସ୍ତ—1. Habituated; practised. ୨ । ପ୍ରଚାରିତ—2. Promulgated. ୩ । ଶିକ୍ଷିତ— 3. Educated; trained. ୪ । ଆଲୋଚିତ— 4. Discussed.

ଶୁ—ଦେ. ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ବେଗରେ ପବନ ବହିବା ଶବ୍ଦ; Śu ସାଇଁ ସାଇଁ—1. The blowing sound ଶାଁ ଶାଁ **ସନସନ** of wind. ୨ । ସାପ ଗର୍ଜିବାର ଫୋସକୋସ **ସୀସକାର** ଶବ୍ଦ—2. Hissing sound (ଶୁଣ୍ଡ, ଶୁଣ୍ଡୁରି—ଅନ୍ୟରୂପ) of serpents.

ଶୁଆଁବସ(ସା)—ଦେ.ବ—(ସ. ଶୟନ ଓ ଉପବେଶନ)—୧ । ଶୋଇବା Śuā basa(sā) ଓ ବସିବା—1. Sleeping and sitting.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋଆ ବସା **ସୋନା ବଟନା** ୨ । ସଙ୍ଗବାସ—2. Intercourse. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ ସଙ୍ଗମ—3. Cohabitation.

ଶୁଅର୍—ଦେ. ବୈଦେ. ବ—(ସ. ଶୂକର; ପା—ଶୁଅର୍)—୧ । ଘୃଣ୍ୟ
Śuar ଶୁୟାର **ସୂଅର** —1. A pig. ୨ । ଘୃଣ୍ୟ ପଶୁ
ଘୃଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A detestable person (like a pig).

ଶୁଅର୍‌କା(କୀ) ବଚ୍ଚା—ବୈଦେ. ବ—(ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ; ଘୃଣ୍ୟ ପଶୁ-
Śuar-kā(ki) bachchā ଜାତି; ଯାହାର ପିତା ଘୃଣ୍ୟ ପଶୁ ଘୃଣ୍ୟ;
ଶୟାରକାବଚା **ସୂଅରକାବାଚ** ଘୃଣ୍ୟ ଅଟଇ (a term of abuse) —A pig's son.

ଶୁଆ—ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ଶୁକ)—ଶୁକ ପକ୍ଷୀ—
Śuā ଟିୟା **ସୁଗ୍ଗ, ତୋତ** 1. Parrot.

[ଦ୍ର—ଶୁଆ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ଓ ନାନା ଜାତିର ଅଛନ୍ତି । ଗୁର୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶୁଆ ୨ ଇଞ୍ଚ ବଡ଼ ଶୁଆ ୨ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଅନ୍ତି । କାହାର ସମସ୍ତ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଶାଗୁଆ, କାହାର ଦେହ ଶାଗୁଆ ଓ ମୁଣ୍ଡ ନାଲ । କାହାର ଦେହ ନାଲ, କାହାର ଦେହ ଧଳା । ଶୁଆମାନେ ନାନା ଜାତୀୟ । ଯଥା—ଯାଷ୍ଟିଗ୍ଲଥ, ନାହାବା, ଝୁମ୍ପା ବା ଡୋଡା, ଜାକାରୁଥ, ପାରୁକୀଟ । ଏମାନଙ୍କ ଥଣ୍ଡର ଅଗ୍ର ବଙ୍କା ଓ ଥଣ୍ଡ ଦାଢ଼ୁଆ ଓ ଏମାନେ ଫଳ ମୂଳ ଖାଇ ପ୍ରାଣ-ଧାରଣ କରନ୍ତି । ସାଧାରଣ ଶୁଆମାନେ ବଡ଼ି ଗଲେ ସେମାନଙ୍କ ଦେକ ଗୁର ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଲ୍ଲଘି, କଲା ଓ ନାଲ ଲୋମ ବଖିଞ୍ଚି ଗାର ବୁଲି ଯାଏ ଓ ବୁଢ଼ା ଦୋଇ ଗଲେ କଣ୍ଠ ଉଲେ ଗୋଟିଏ ଝାଣୁଆ ମାଂସ ଦିଣ୍ଡୁଳା (ଭଣ୍ଡା) ବାହାର ପଡ଼େ । ଏହୁ ନାଲ ଗାର ଓ କଣ୍ଠ ଦେଖି ଶୁଆମାନଙ୍କ ବଯୁସ ଜଣ୍ଡିପୃ ଜଣ୍ଡ ଯାଏ । ଅମ ଦେଶର ନେଳଥ ଶୁଆମାନଙ୍କୁ ଲୋକେ ପାଳ କର ଦର ନାମ ଓ ଗୀତ ଅଦ ପଦ ଅବୃତ୍ତି କରବାକୁ ଶିଖାନ୍ତି । ଶୁଆମାନଙ୍କୁ ଶିଖାଇବା କେତେକ ପଦ—କ । "ଗ୍ରଧା ! କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରଧା ! କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରଧା ! କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ! ଗ୍ରମ୍ ଗ୍ରମ୍, ଯଡ଼ ବାବା ଅମ୍ବା ଗ୍ରମ୍ ।"

ଖ । "ପଣ୍ଡଡଗାବନ ଗଡ଼ ଜର କୃଷ୍ଣ ! ଶ୍ରୀ ଗ୍ରଧାଜାନ୍ତ କୃଷ୍ଣ ।"

ଗ । "କୃଷ୍ଣ କଲପଡରୁ, କୃଷ୍ଣ ଜଗଡଗୁରୁ, କୃଷ୍ଣ କୋପରେ ଗ୍ରଜା, କୃଷ୍ଣ ମୁରଲି ବଜା ।"

ଘ । "କୃଷ୍ଣ କଲପଡରୁ, କୃଷ୍ଣ ଜଗଡ ଗୁରୁ, ଜର କୃଷ୍ଣ ପଲ୍ଲଡାଣ, ଜଡ କୃଷ୍ଣ, ବୋଲ କୃଷ୍ଣ, କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରମ୍ ଗ୍ରମ୍ ।"

ଙ । "ଜଡଧର ! ପକ୍ଷୀ ଜନ୍ମରୁ ଉଦ୍ଧାର କର ।"]

୨ । (ସ. 'ଶୀ' ଧାତୁ)—ଶୋଇବା କ୍ରିୟା—2. Act of sleeping. ବଣ.—୧ । ଜଦାଳୁ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
ନିଦାଳ, **ସୋନେ ବାଲା** 1. A person given to much sleeping. ୨ । ସେ ଶୁଏ—2. Sleeping.

ଶୁଆଇ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । (ମାଡ଼ ମାରିବା ପେଟ୍ଟ ଖେଳ) କୌଣସି
Śuāi debā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ତଳେ ପାଉଡ କରିବା—To lay a

ଶୋୟାନ **ସୁଲାଦେନା** person down on the ground; to fell. ୨ । ଶିଶୁକୁ ବା ପ୍ରେମୀଙ୍କ ଭୂମିରେ ଶାୟିତ କରିବା 2. To cause (a child) to lie down on the ground [ଉ—କଂସ ସଭାରେ ମିଲଲ, ବାଳକ ତଳେ ଶୁଅଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

୩ । ଶୋଇବାପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସୁବିଧା ବା ଗୋଳମାଳଶୂନ୍ୟ ଅବସ୍ଥା ଜାତ କରିବା—3. To let one sleep by not making any noise or by making the sorroundings favourable to sleeping: (ଯଥା—ଗଣ୍ଡଗୋଳ ବାଜା ବଜେଇ ସିନେମା-ବାଲ୍ଲମାନେ ପଡୋଶୀଙ୍କୁ ଶୁଅରି ଦେଲେ ନାହିଁ ।]

ଶୁଆଇ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଶିଶୁ ଅବଦ୍ଧକୁ ଦୋଳାଇ ବା ମାତୃ-
Śuāi pakā(ke)ibā ସ୍ତନକୁ ଚାଙ୍କି ମୁଖରେ ଲଗାଇ ବା ଗୀତ ଶୁଣାଇବା **ସୁଲାଦେନା** ଶୁଣାଇ ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ କରାଇବା—To cause a baby to sleep by rocking or fitting the nipple of the mother's breast to its mouth or by singing lullabies.

ଶୁଆଇବା—ଦେ. କି (ଶୋଇବାକ୍ରିୟାର ପ୍ରଯୋଜକରୂପ)—୧ । ଅନ୍ୟ
Śuāibā ବ୍ୟକ୍ତିର ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ ହେବାର ସୁଯୋଗ କରିବା; ଶାୟିତ ଶୋୟାନ, ଶୁୟାନ **ସୁଲାନା** କରିବା—1. To cause a person to sleep. (ଯଥା—ନାନାବାଦ୍ୟ ଗୀତ ବୋଲ କମ୍ବା କୋଡ଼ରେ ଦୋହୋଲାଇ ଧାଇ ଝିଅକୁ ଶୁଆଇଲଶି) । ୨ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଭୂମିରେ ଲମ୍ବାକର ପକାଇଦେବା—2. To lay anything lengthwise on the ground. (ଯଥା—ଖଣ୍ଡକୁ ଓପାଡ଼ ଭୂମିରେ ଶୁଆଇଦେବା) ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭୂମିରେ ଲମ୍ବାଭାବରେ ଶାୟିତ କରିବା— 3. To cause a person to lay prostrate on the ground. (ଯଥା—ସେ ଅସରଟ୍ଟାର ସାରମାନଙ୍କୁ ମାଡ଼ ମାର ମାର ଶୁଆଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭୂଇଁରେ ଶୁଆଇଲା ।)

୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ ପଶୁରେ) ସଙ୍ଗମାର୍ଥୀ ପୁରୁଷକୁ ନିଜ ଦେହ ସଦ୍ଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ କରିବା—4. (said of a (female) To cause or let a male to cohabit her. ୫ । ସୁବତୀର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ କୁଚର ଅଧୋମୁଖ ହେବାର ଅବସ୍ଥା ଘଟାଇବା—5. To cause tight breasts to hang down.

ଶୁଆଁ—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ୟାମା)—୧ । ଶାରିବା; ଶୁଆଁଲଈ (ଦେଶ)—
Śuāñ 1. Indian sarsaparilla (creeper) ଶ୍ୟାମାଲତା ଶାମାମା ଶ୍ୟାମା **ସାଁବାଁ** ୨ ।(ସଂ. ଶ୍ୟାମାକ) ଶୁଆଁଧାନ (ଦେଶ)—ଧାନ୍ୟାଦିବର୍ଗର ବନ୍ୟଘାସ 2. Śuāñ dhāna (see) Paincum Frumentaceum. ୩ । (ସ. ଶୃଙ୍ଗ) —ଉତ୍ତର ପ୍ରଭାନ ଓ ସରୁଆ ଲମ୍ବ ଶିଂଘା—3. Tendrils of plants and trees. ୪ । (ସଂ. ଶୂକ) ଶସ୍ୟଦାନ୍ତ—4. The beard of some grains.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଆଁ ଗୁଡ଼ଳ—ଦେ. ବ—ଶୁଆଁ ଧାନରୁ ବାହାରୁଥିବା ଚାଉଳ—Śuāñ chāula Rice or grain obtained from Panicum Frumentaceum. ଶ୍ୟାମା ଚାଉଳ **साँवा चावल**

ଶୁଆଁ ଧାନ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଶ୍ୟାମାକ)—ଉଣଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ—A wild foodgrain allied to Māṇḍiā; ଶ୍ୟାମା Panicum Frumentaceum. **साँवाँधान** [ଦ୍ର—ଏହା ଧାନ୍ୟାଦିବର୍ଗର ବନ୍ୟ ଘାସ; ଏହା ଧାନ ବଲରେ ଜନ୍ମେ ଓ ଧାନ ଗଛର କେଣ୍ଡା ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହା କେଣ୍ଡା ଧରେ । ଏ ଗଛ ଏକ ହାତ ଉଚ୍ଚକୁ ବଢ଼େ; ଅନ୍ୟ ଧାନ ଯବ ଅପେକ୍ଷା ଚଉଡା ଓ ଏହାର କେଣ୍ଡା ଖୁବ୍ ଶକ୍ତ । ଗରିବ ଲୋକମାନେ ଝୋଟେଇବାର୍ ଧାନ ଖେତରେ ବଢ଼ିଥିବା କେଣ୍ଡାଯୁକ୍ତ ଶୁଆଁ ଧାନର ଗଛକୁ ବାଛିଆଣି ଅଘାଡ କରିବାଦ୍ୱାରା କେଣ୍ଡାରୁ ଶୁଆଁ ଧାନଯାଇ ଝାଡ଼ିହୋଇ ଝୋଟେଇ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼େ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକ ସଂଗ୍ରହକରି ଚାଉଳ କୁଟିଲେ ଚହଁରୁ ତୁଷ ବାହାର ଯାଇ ସରୁ ଧଳା ମଣ୍ଡିଆ ଗୁଡ଼ଳ ଘର ଦାନା ବାହାରେ । ଏହାକୁ ଶୁଆଁ ଗୁଡ଼ଳ ବୋଲଯାଏ ଓ ଗରିବଲୋକମାନେ ଏହାକୁ ସ୍ୱତ ବା ଯାଉ କରି ଖାଥନ୍ତି । ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଏହାର କୃଷି ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ଶୋଷଜ, ରୁକ୍ଷ, ବାତ-ଜନକ, କଫପିତ୍ତନାଶକ । ଏହା ମଧୁରରସାତ୍ମକ, ଶୀତଳ, ଲଘୁପାକ, ମଳରୋଧକ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ବଳକାରକ । ଏହା ରକ୍ତଦୋଷ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ମେହ ଓ କ୍ଷତଦୋଷରେ ଉପକାରକ । ବଙ୍ଗଦେଶରେଥିବା ଜାଭ୍ୟ ଶ୍ୟାମାକ ଧାନ ଧାନ ଖେତରେ ମନକୁ ଜନ୍ମେ ।]

ଶୁଆଁନଇ(ଲା)ଇ—ଦେ. ବ (ଶ୍ୟାମାଲତା)—କୃଷ୍ଣସାରିବା; ଶ୍ୟାମାଲତା—Śuāñ na(la)i Indian Sarsaparilla creeper. (ଶୁଆଁଲତା[ଳା]—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶ୍ୟାମା ଲତା **श्यामा लता**

ଶୁଆଁବାଲି(ଲୁ)ଆ—ଦେ. ବ (ସଂ. କୃମି=ଶୁଆଁପୋକ ଓ ବାଲି)—ଶୁଆଁପୋକ ଲେମ ବିଶିଷ୍ଟ ନାନାବର୍ଣ୍ଣର କୃମିବିଶେଷ; ଶୁଆ(ସୁଆଁ)ପୋକା ଶମ୍ବାଳୁଆ ପୋକ—Caterpillar; the wooly bear. **मूआ**

ଶୁଆ କଣ୍ଠ(ଣ୍ଠି)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶୁକ+କଣ୍ଠ) ଅଧିକବୟସ୍କ ଶୁଆଠାରୁ କଣ୍ଠରେ ଗୁଳଗୋଳ ଦେଖାଯିବା ନାଲ ଟିଆର ଗଳାର ଲାଲଦାଗ ଚିହ୍ନ—Rose coloured ring or line appearing round the neck of old parrots. **सुग्गा कण्ठ**

ଶୁଆକଣ୍ଠ(ଣ୍ଠି) ବୁଲିଯିବା—ଦେ. ବ—ବୟୋବୃଦ୍ଧି ହୋଇଁ ଶୁଆର ଗଳାର ଟିଆର ଗଳାର ଲାଲଦାଗ ହଓୟା ରେଖା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦେଖାଯିବା—Śuā kaṇṭha(ṇṭhi) bulijibā ବେଳ ଗୁଳଗୋଳରେ ନାଲ ଟିଆର ଗଳାର ଲାଲଦାଗ ହଓୟା ରେଖା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦେଖାଯିବା—The appearance of a rosy ring round the neck of an aged parrot. **सुग्गाकण्ठ होजाना**

ଶୁଆ କଣ୍ଠା—ଦେ. ବ—ବୃଦ୍ଧଶୁଆଙ୍କ ଗଳାରେ ଗଳଗୁଳରେ ଦେଖାଯିବା Śuā kaṇṭhā ଅର୍ଦ୍ଧ ଗୁଳ ଗଟିନ ମାଂସ ଖଣ୍ଡ—A tough fleshy growth of flesh hanging from the throat of an aged parrot. **सुग्गा कण्ठ**

[ଦ୍ର—ଏହା ବୟସ୍କ ହେଲି ଶୁଆ ବୃଦ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଜଣାପଡ଼ି ବର୍ତ୍ତାଏ ।]

ଶୁଆ ଘୋଷା—ଦେ. ବ (ଶୁଆମାନେ ପଦର ଅର୍ଥ ନ ବୁଝି ପଦକୁ ଅବିକଳ Śuā ghoshā ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପରି) ଅର୍ଥ ନ ଜାଣି ମୁଖସ୍ତ କରିବା—ତୋତାପାଖୀର ମତ ମୁଖସ୍ଥକରା Learning a thing by rote like a parrot. ବିଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅର୍ଥ ନ ଜାଣି ମୁଖସ୍ଥ କରେ—(a person) Who gets a thing by heart without understanding the meaning. **तोताके ऐसे रटना**

ଶୁଆ ଝିଣ୍ଟିକା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ପତ୍ର ଖିଆ ନେଳ ବଡ଼ଝିଣ୍ଟିକା Śuā jhiṇṭikā (ଏମାନେ ବେଶୀ ବଢ଼ି ଯାଉନ୍ତି) ସଙ୍ଗଯାଲ—ସବୁଜ ରଂଗର ଫଡିଙ୍ଗ ଟୀଡା Green locust.

ଶୁଆଥେ(ଥ ଣ୍ଟ)—ଦେ. ବ—ଶୁଚନାସା; ଶୁଆର ବଙ୍କାଗ୍ର ଚଞ୍ଚୁ—Śuā tha(the)ṇṭa The hooked beak of a parrot. ଟିୟାର ଠୋଟି **सुग्गाका चोंच**

ଶୁଆ ଥ(ଥେ)ଣ୍ଟିଆ—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଗୁଳ—Śuā tha[the]ṇṭiā A kind of wild plant.

ଶୁଆ ପଖି(କ୍ଷି)ଆ—ଦେ. ବିଣ—ଶୁଆର ପକ୍ଷପର ଭଳିବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ; ଶୁଆ Śuā pakhi[kshi]ā ପକ୍ଷିପର ଶାଗୁଆ—Emerald or green like the feather of a parrot. ଟିୟାର ରଂଗ **सुग्गाकेयेसारंग, हरारंग** [ଦ୍ର—ବଲଗୁଡ଼ିକ ଅଗରୁଆ, ଶୁଆପକ୍ଷିଆ ବୁଲଉଲ୍ଲିଣି । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ଶୁଆପଖି(କ୍ଷି)ଆ ବୁଲିଯିବା—ଦେ. କି—ଖେଥରେ ଜନ୍ମିଥିବା ଧାନଗଛ Śuāpakhi(kshi ā bulijibā ବଢ଼ିଯାଇ ଚହଁର ପକ୍ୱମାନ ଶୁଆପକ୍ଷି ସବୁଜବର୍ଣ୍ଣ ହଓୟା ପର ଛୁଞ୍ଚୁଳ ପତ୍ରଦ୍ୱୟ ବା ଶାଗୁଆ ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିବା—(The blades of paddy plants To turn green in the field. [ଦ୍ର—ଏହା ଧାନ ଥୋଡ଼ ଦେବାର ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥା । ଧାନ ଗଛମାନ ପତଳ ହୋଇ ଶୁଆପକ୍ଷିଆ ବୁଲିଯିବା ପରେ ସେଥିରୁ ଧାନକେଣ୍ଡାମାନ ବାହାରେ ।] **हरा होना**

ଶୁଆ ବଳଦ-ଦେ. ବ.-ଯେଉଁ ବଳଦକୁ ହଳରେ ବା ଶଗଡ଼ରେ ଯୋଡ଼ିଲେ Śuā balada ସେ ଭୂଇଁରେ ଶୋଇପଡ଼େ—A bullock which lies down on the ground (to avoid the doing of the work) when yoked to a cart or plough. **कोढीबैल**

ଶୁଆ ବସା—ଦେ. ବ—ଶୁଅବସ (ଦେଶ)
Śuā basā Suabasa (See)

ଶୁଆ ରୋଗ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ରୋଗ ହେଲେ ରୋଗୀ ଅବଶାନ୍ତ ଶୋଇ ରହେ—The sleeping sickness. ଶୁୟାରୋଗ **सोनेका रोग**

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଆ ଶୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧। ମୈଥୁନ—
Śuā śoi 1. Copulation.
ସଙ୍ଗମ **ସଂଗମ**
୨। ପୁରୁଷର ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ପରସ୍ପର ସ୍ୱଇଚ୍ଛରେ ମୈଥୁନ—
2. Copulation by mutual consent,

ଶୁଆସ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ଶ୍ୱାସ)—୧ । ଶ୍ୱାସ; ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ—
Śuāsa 1. Breath. ୨। ଶ୍ୱାସ ରୋଗ;ଖରି ରୋଗ; ଦମ୍ମା କାଶ-
ଶାସ **ସୀଆସ** 2. Asthma.

ଶୁଆସ ଉଠିବା—ଦେ. ବ—ଶ୍ୱାସ ରୋଗ ଯୋଗୁଁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଶୀଘ୍ରଶ୍ୱାସର
Śuāsa uṭhibā ପ୍ରାବଲ୍ୟ—Repeated forced
ଶ୍ୱାସ ଉଠା **ସୀଆସ ଉଠନା** breathing due to a paroxysm of asthma,

ଶୁଆସ କ(ଧ)ରିବା—ଦେ.ବି. ଶ୍ୱାସ ରୋଗଦ୍ୱାରା ଅକ୍ରାନ୍ତ ହେବା—
Śuāsa ka(dha)ribā Being attacked with
ଶ୍ୱାସଧରା **ସୋଆସଧରନା** asthma.

ଶୁଆ ଶା(ସା)ରୀ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର) (ସଂ. ଶୁକ ଓ ଶାରିକା)—
Śuā śā[sā]rī ପୁଚ୍ଛଗାଳତ ଶୁକ ଓ ଶାରୀ ପକ୍ଷୀ—Parrot
ଶୁକ ସାରୀ and mayna. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଶୁକପକ୍ଷୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିବେ
ଶୁକ ସାରିକା କଳ୍ପ ସଂସ୍କୃତ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ,
କବିତା ଓ ଗଳ୍ପାଦିରେ ଶୁଆଶାରୀଙ୍କ ଦମ୍ପତ୍ୟୋପଯୋଗୀ ଦାମ୍ପତ୍ୟ
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଯାଏ ଓ ଶୁକକୁ ପୁରୁଷରୂପରେ ଓ ଶାରୀକୁ
ସ୍ତ୍ରୀରୂପରେ କଳ୍ପନା କରାଯାଏ ବୋଲି ଯଥାକ୍ରମେ ନାୟକ
ଓ ନାୟିକାର ବରଜକାମାନ ଶିକ୍ଷାଇବାପାଇଁ ଲୋକେ ଶୁଆ
ଶାରୀ ପୋଷନ୍ତି ବୋଲି କବିମାନେ ଲେଖିଛନ୍ତି ।]

ଶୁଆସିଆ—ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶ୍ୱାସରୋଗୀ—
Suāsiā (a person) Suffering from asthma;
ଶ୍ୱାସରୋଗୀ **ସ୍ୱାସରୋଗୀ** asthmatic.
(ଶୁଆସୀ, ଶୁଆସେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁଇଁମା—ଭାଦେ. (ଘାଟଣା ରୂଢ଼ି) ବ—ଶୋଇବା—
Śuiñmā To sleep.

ଶୁଇ(ଏ)ନ୍—ଭାଦେ (ଘାଟଣା) ବ ଓ ବିଣ—ଶୂନ୍ୟ—
Śui(e)n Empty; void.

ଶୁଇବା—ଭାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସମ୍ବଲପୁର) କି. (ସଂ· ଶୀ ଧାତୁ)—
Śuibā ଶୋଇବା—To sleep. [ଦ୍ର—ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସମ୍ବଲ-
ପୁରବାସୀ ଓଡ଼ିଆମାନେ 'ଓ' ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟଶଃ
'ଉ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି; ଯଥା—ଗୋଡ଼=ଗୁଡ, ଗୋରୁ
=ଗୁରୁ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଶୁଉବା—ଭାଦେ (ଘାଟଣା ସ୍ୱଳ୍ପ) କି—ଶୋଇବା—To sleep.
Śu-ubā (ଯଥା—ସେ ଶୁଉଛି=(ଶୋଇଛି) ।)

ଶୁକ୍—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ଶୁଷ୍କ; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଯଥା—
Śuk ଶୁକନୋ ମୁଖ ଶୁକ୍ ନଈ; ଶୁକ୍ ଜାଗା)—୧ । ଶୁଷ୍କ;
ଶୁଖିଲା—Dry. ୨ । ନିର୍ଜ୍ଜଳ—2. Waterless.

ଶୁକ୍ ଜା(ଦା)ଦୁ - ଦେ.ବି—(ସଂ· ଶୁଷ୍କ ଓ ଦଦ୍ରୁ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଦଦ୍ରୁ-
Śuk jā(dā)du ରୋଗ । [ଦ୍ର—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ଚର୍ମ-
ଶୁକନୋଜାଦ ରୋଗ । ଏହା ଜାତୁ ସଂକ୍ରାମକ ଅଟେ । ଉଣ୍ଡାରୁ-
ସୁଖାଦାଦ ମାନେ ଜାତୁଆ ଲୋକଙ୍କୁ ଖିଅର କର ଛୁଇଁ ଖୁରବାର୍
ମାରେଣ ଲୋକର ମଣ୍ଡୁ ଖିଅର କଲେ ଏ ଜାତୁ ସଂକ୍ରମିତ
ହୁଏ । ଏଥିରୁ ନଖା ବୁଦେ ନାହିଁ ।]—A sort of ring-
worm disease; dry ringworm on the
scalp; Tinea Tonsuraus.

ଶୁକ୍‌ଟାଁ(ଁି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ—ଶୁକୁଟା(ଁି) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Śuk-ṭā(ṭi) etc Śukuṭā(ṭi) etc (see)

ଶୁକ୍‌ଠୋଠା ଠୋ)—ଦେ. ବିଣ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶୁଷ୍କ—Extremely
Śuk-ṭhoṭhā(ṭho) dry. (ତୁ—ଶାଙ୍କୁଡ଼ି
ଠକଠକେଶୁକନୋ **ଖୁବସୁଖା** ଘାଙ୍କୁଡ଼ି ପୁଞ୍ଜିବ (ଶୀତ ୪ମାସ);
ଶୁଟ୍‌ଠୋଠୋ ପୁଞ୍ଜିବ (ଗ୍ରୀଷ୍ମ ୪ ମାସ), ଶାଳୁରୁ ବାଲୁରୁ
ପୁଞ୍ଜିବ (ବର୍ଷା ୪ ମାସ)—ଗଞ୍ଜାମ ପ୍ରଚଳନ ।]

ଶୁକ୍ ତ(ତା)ରା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୁକ୍ର ଓ ତାରା)—ପାଦାନ୍ତ ଉତ୍ସ;
Śuka ta(tā)rā ପଦତଳଥ ତଳ; ଶୁକ୍ରତଳ । [ଦ୍ର—
ଶୁକତାରା **ଶୁକତାରା** ଏହା ବର୍ତ୍ତର କେତେକ
ସମୟ ପ୍ରାତ ପହରେ ଆଉ ପଶ୍ଚିମାକାଶରେ ଉଦିତ ହୁଏ ଓ
କେତେକ ସମୟ ପ୍ରାତ ପହରତଠାରେ ପଶ୍ଚିମରେ ଅସ୍ତ ହୁଏ,
ଏହା ତାରା ନୁହେଁ, ଗୋଟିଏ ଗ୍ରହ ।]— The
morning star; the evening star;
Venus.

ଶୁକତ(ତା)ଲା(ଳା)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୁଷ୍କ ଓ ତଳ; ଯାହାସୋଗୁ ତୋଳା
Śuk-ta(tā)lā(lā) ମାଡ଼ିବାରୁ ସୁଖ ହୁଏ)—ତଳଭୁ ତୋଳାର
ଶୁକତଳା **ଶୁକତାଳା** ଉପରେ ପଡ଼ିବା ପାଦାବୃତ
ଚମଡ଼ା—A slip of leather put inside the
sole of a shoe.

ଶୁକ୍‌ତାନି—ଦେ. ବ—ଶୁକ୍ତାନି (ଦେଖ)
Śuk-tāni Śuktāni (See)

ଶୁକ୍‌ତି—ଦେ. ବ—ଶୁକୁତି (ଦେଖ)
Śuk-ti Śukuti (See)

ଶୁକ୍‌ନଈ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୁଷ୍କ ଓ ନଦୀ)—୧ । ଶୁଷ୍କ ନଦୀ—
Śuk-naī 1. A dry river. ୨ । ଯେଉଁ ନଈ
ଶୁକନୋନଦୀ **ମୁଖୀନଦୀ** ବର୍ଷାଋତୁ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟଦିନେ
ଶୁଖିଯାଏ—2. A river which dries up in
summer. ୩ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ
ପରଗଣାର ନାମ—3. The name of a Perguna
in the Cuttack district.

ଶୁକ୍‌ପାଇକା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମହାନଦୀର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉପଶାଖା
Śuk-pāikā [ଦ୍ର—ଏହା କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ମହାନଦୀରୁ ବାହାରି ପୁଣି
କଟକଜିଲ୍ଲାରେ ମହାନଦୀରେ ମିଶିଥାଇଛି । ଏହା ବର୍ଷାଋତୁ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ,
ଋତୁରେ ଶୁଖିଲା ଥାଏ]—The name of a smal
branch of the Mahānadi river which
remains dry for most part of the yeat
(in the district of Cuttack,)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁକ୍ ମଦରଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ଶୁକୁ ମଦରଙ୍ଗା (ଦେଖ)
Śuk madarangā Śuku madarangā (See)
[ଶୁକ୍ ମଦ୍(ର୍)ଙ୍ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୁକ ଶୁକ—ଦେ. ବଣ.—(ଫ. ଶୁଷ୍କ)—୧ । ଶୁଷ୍କପ୍ରାୟ—Almost
śuk śuk dry. ୨ । ମୃତ ତୁଲ୍ୟ—2. Decadent; mari-
band. ୩ । ମୃତ୍ୟୁ; ବହୁଗତ ପ୍ରାଣ; ଜୀବନ ଛାଡ଼ିଯିବାର
ଦେବତା ପ୍ରାୟ—3. Dying.

ଶୁକ୍ ଶୁକ୍ ହେବା—ଦେ. କି—(ଫ. ଶୁଷ୍କ)—୧ । ଶୁଷ୍କପ୍ରାୟ ହେବା;
Śuk śuk hebā ପ୍ରାୟ ନିର୍ଜଳ ହେବା—1. To almost
ଶୁକ ଶୁକ ହଓୟା, ଶୁଖା ଶୁକ ଶୁକ ହୋନା dry up.
୨ । (ଦୁନ୍ୟନ୍‌ଭରା ଦମ୍ଭ ଚାଲୁ ଓ ବଣ୍ଡ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଯିବାରୁ
ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ କରେ) ମୃତ୍ୟୁ ଅବସ୍ଥା ଯୋଗୁଁ କ୍ଷୀଣ
ନିଶ୍ୱାସ ଓ କ୍ଷୀଣ ଶବ୍ଦ କରିବା—2 To be dying;
to emit faint sounds and breaths (said
of a dying animal). ୩ । କ୍ଷୀଣ ଓ ଅଶ୍ରୁଝରା
ଫୁମ୍ପେ ଫୁମ୍ପେ କାଁଦା ସ୍ୱରରେ କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦିବା—3.
ସୁସୁକ ସୁସୁକ ରୋନା To weep very faintly by emit-
ting śuk śuk sound and restraining
sighs.

ଶୁକ୍ ଶୁକା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ସଜ ସଜା; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶୁକ୍ ଶୁକ୍
Śuk-śukā ହୋଇ କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱରରେ କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦେ—
ଯେ ଫୁମ୍ପେ ଫୁମ୍ପେ କାନ୍ଦେ A person who weeps faintly
ସୁସୁକ ସୁସୁକ ରୋନେବାଲା by restraining sighs.
[ଶୁକ୍ ଶୁଙ୍କା, ଶୁକ୍ ଶୁଙ୍କଇ—ଧ୍ୱନି] [ଶୁକ ଶୁକଥ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୁକ—ସ. ବ ପୁଂ—(ଶୁଚ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରଥି ଯାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ, ଦୀର୍ଘ
Śuka ଶୁକ୍ ଧାତୁ=ଗତ୍ୱ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ବ)—୧ । ଶୁଆପକ୍ଷୀ;
1. Parrot. [ବ—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଶୁକପକ୍ଷୀର
ମାଂସ ମଧୁର ରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଲଘୁପାକ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ,
ମଳରେଚକ ଓ ଶ୍ୱାସ, ଭାସ ଓ କଫୁଗୁଡ଼ର ଉପକାରକ।]
୨ । ରାବଣର ମନ୍ତ୍ରୀ (ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ)—2. Name
of a minister of Rābaṇa. [ବ—ରାବଣର
ଅନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀର ନାମ ସାରଣ, ରାବଣର ଆଦେଶରେ ଶୁକ
ବାନର ବେଶଧରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶିବିରକୁ ଯାଇଥିଲା ଓ
ସେଠାରେ ବିଭୀଷଣ ଦ୍ୱାରା ଧରା ପଡ଼ି ଥାର ଖଇଥିଲା। ତହୁଁ
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାହା ପ୍ରତି ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରି ତାହାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି
ଦେଲେ।] [ବ—ବନ କରେ ସେପରାଦ୍ୱାର ଶୁକଙ୍କ
ଯେଉଁ ଏ ରମ୍ୟତେ—ଋକ୍. ବୈଦେପ୍ସିତ ବଲାସ।] ୩ ।
ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର। [ବ—ଏ ସର୍ତ୍ତଦଂଶନ ଯୋଗୁଁ
ମୃତ୍ୟୁ ଜାଣନ୍ତେ ସ୍ୱସ୍ଥତ ହେଇଥିବା ମହାରାଜ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ
ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଶୁଣାଇଥିଲେ।] 3. Name of a
sage, the son of sage Byāsa, who
narrated the Bhāgabata to the dying
king Parikshita. [ବ—ମହାଭାରତରେ କଥିତ
ଅଛି ଯେ, ଏକଦା ବ୍ୟାସଦେବ ଘୃତାଚୀ ନାମ୍ନୀ ଅପ୍ସରାକୁ
ଦେଖି କାମବିଚଳିତ ହେଲେ। ଘୃତାଚୀ ଏହା ଜାଣି
ବ୍ୟାସଙ୍କ ଠାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଶୁକ ପକ୍ଷିଣୀ
ରୂପ ଧାରଣ କଲା। ବ୍ୟାସଦେବ ଘୃତାଚୀକୁ ନ ଦେଖି
ଜଳର ତାପ ପ୍ରତିରୋଧ କରିବା ପାଇଁ ଅରଣି-
ମନ୍ଥନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ। ଅରଣି ମନ୍ଥନ କରୁ କରୁ
ଅରଣି ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟାସଙ୍କ ରେତଃ [ଶୁକ୍ର] ସ୍ଖଳନ ହେଲା।
ବ୍ୟାସ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଶକ୍ତିର ନ ହୋଇ ପୁନଃ ପୁନଃ ଅରଣି
ମନ୍ଥନ କରିବାରୁ ଅରଣି ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶୁକ୍ର ପ୍ରବଳ ବେଗରେ
ବାହାରିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଲା ଓ ସେଣୁ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଅମିତତେଜାଃ
ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ଶୁକଦେବ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ। ଶୁକ୍ର ବାହାରିବା
ଦ୍ୱାରା ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ହେବାରୁ ଏହାଙ୍କ ନାମ 'ଶୁକ'
ହେଲା। ତତ୍‌ପରେ ଏ ବାଳକ ଯାଇ ତପଶ୍ଚରଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ
ହେଲେ। ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରେରିତା ରମ୍ଭା ଏହାଙ୍କ ତପସ୍ୟାକୁ
ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ବିଫଳମନୋରଥା ହେଲା।
ବ୍ରହ୍ମ ଶାପରୁ ତକ୍ଷକନାଗ ଦଂଶନରେ ଅବଧାରିତ ମୃତ୍ୟୁ ଜାଣି
ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ଶୁକଦେବ ଭାଗବତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୁଣାଇଥିଲେ।]
୪ । ରମ୍ଭା; ଦୌଣମ; ଶିରୀଷ ଗଛ—(ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)
4. Acacia Lebbec. ୫ । ବସ୍ତ୍ର—5. Cloth.
୬ । ବସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚଳ—6. The end of a cloth. ୭ ।
ଉଷ୍ଣୀଷ; ପଗଡ଼ି; ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ—7. Turban; head-
dress. ଦେ. ବ—ଶୁକଦେବ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ
ଶୁକ ସୁକ ନାମ—The name calling for Sukadeba

ଶୁକଚ୍ଛଦ—ସ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଶୁକବର୍ହ (ଦେଖ)
Śukachchhada Śukabarha (See)
ଶୁକ ଜା(ଦା)ଦୁ—ଦେ. ବ—ଶୁକ୍ ଜାଦୁ (ଦେଖ)
Śuka jā(da)du Śuk-jādu (See)
ଶୁକଟ—ଦେ. ବ—ଶୁକଟ (ଦେଖ)
Śukaṭa Śukata (See)
[ବ—ଯାହାର ଥିବ ଚେଉଚ ଅଳଟ, ଦେଖିବ ଭୁମେ
ତାହାର ଶୁକଟ। କବିପୁଂ. କବିତା।]
ଶୁକଟା—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ଶୁକୁଟା (ଦେଖ)
Śukaṭā [ଶୁକଟା—ସ୍ତ୍ରୀ] Śukuṭā (See)
ଶୁକ ତରୁ—ସ. ବ—ଶିରୀଷ ବୃକ୍ଷ—
Śuka taru Acacia Lebbeo (tree).
ଶୁକତାନି—ଦେ. ବ—ଶୁକୁତାନି (ଦେଖ)
Śukatāni Śukutāni (see)
ଶୁକ ତାରା—ଦେ. ବ—ଶୁକ୍‌ତାରା (ଦେଖ)
Śukatārā Śuk-tarā (see)
ଶୁକତି—ଦେ. ବ. ଶୁକୁତି (ଦେଖ)
Śukati Śukuti (see)
ଶୁକ ଦେଈ—ଦେ. ବ—(ନାମ) ସ୍ତ୍ରୀ—ଉତ୍କଳ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟା ଜନୈକ
Śuka dei ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ—A female hero of an Oriya
royal family. [ବ—ଏହାଙ୍କର ଜୀବନୀ ବାଙ୍କୀ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶତ୍ରୁ ଅନ୍ତଃପୁରରୁ ବାଳକୀକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଏ ଯାଇଁ ଯୁକ୍ତ କର ଥିଲେ । ସର୍ବଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ଏହାଙ୍କର ସଭାସ୍ତ ଜୀବନଚରିତ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି । ଉଦ୍ଦଣ୍ଡେଶ୍ୱର ଦାସ ।

ଶୁକ ଦେବ—ସଂ. ବ—ଶୁକ ୩ (ଦେଶ)
Śuka deba Śuka 3 (See)

ଶୁକଦେବ ଦାସ ବେବର୍ତ୍ତା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନ
Śukadeba dāsa bebarttā ସ୍ୱାଙ୍କ ଜନୈକ ମନ୍ତ୍ରୀ—
A minister of an independent king of Orisaa. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶା ମୁସଲମାନଙ୍କ ଅଧିକାରରେ ଥିବାରୁ, ଏ ମୁସଲମାନ୍ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଯାଜପୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶିବଦାସପୁର ଗ୍ରାମରେ ଏ ଜନ୍ମ-ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ; ଏ ବରଜା ଦେବୀଙ୍କର ପରମ ଭକ୍ତ ଥିଲେ । ବନେ ଦୁଠାରୁ ନବାବ ସୁଜସ୍ୱ ସଜାଗ୍ ବାଗଜଞ୍ଜ ଭଲବ କରିବାରୁ ସେ ଉତ୍କଣ୍ଠାରୁ ଇଷ୍ଟଦେବୀ ବରଜାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କର ନବାବଙ୍କ ଦରବାରକୁ ଗଲେ । ବାଟରେ ଶିବା ବେଳେ ଗଣ୍ଡେ ଭଲା ଶାଢ଼ୀ ଚେଙ୍ଗିଆରୁ ଦୁଇଥରି ତାଙ୍କ ଦେହରେ ପଡ଼ିଲା । ଏଥାରୁ ସେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ଦରବାରକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ନବାବଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ବାଗଜଞ୍ଜ ବୁଝାଇ ଦେଇ ସ୍ୱରୂପରେ ଫେରି ଥିଲେ । ଭକ୍ତ ଭଲା ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡିକ ବରଜା ଦେବୀଙ୍କର ବୋଲି ପରେ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଜଣାଗଲା—ଉଦ୍ଦଣ୍ଡେଶ୍ୱର ଦାସ ।]

ଶୁକଧର—ଦେ. ବ(ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଯଦ୍ୟ)(ଶୁକ+ଅଧର)—ଶୁଆ ଚଞ୍ଚୁ—
Śukadhara The bill or beak of a parrot. [ତୁ—ଟିଆର ଠୋଁଟ ମଲମ୍ବ ସମୀର ମନ୍ଦର ନାଶା ଅଟଇ ତାର । ବସନ୍ତ ଅସେ ଉଦଂସିତ ହୋଏ ବ ଶୁକଧର—ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରତାପ. ଶଶିଶେଖର ।]
तोतेका चोंच

ଶୁକ ନଈ—ଦେ. ବ—ଶୁକ୍‌ନଈ (ଦେଶ)
Śuka nai Śuk-nai (See)

ଶୁକ ନାଶ(ସ)—ସଂ. ବ—୧ । ସେୟାନାଳ; ଫଣଫଣା (ବୃକ୍ଷଭୋଷ)—
Śuka nāśa(sa) 1. Bignonia Indica. ୨ । ଅଗସ୍ତି (ଶୁକନାସିକା—ଅଳ୍ପମୂଳ) ଗଛ (ବୃକ୍ଷଭୋଷ)—2. Sesbania Grandi flora.

ଶୁକ ନାଶା—ସଂ. ବ (ଅଥର୍ବବେଦୋକ୍ତ)—୧ । ଶୁଆଥଣ୍ଟିଆ ଗୁଳ୍ମ
Śuka nāsā (ଦରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ —A kind of plant.

ଶୁକନାସ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଶୁକପକ୍ଷୀର ନାଶା ପରି ନାଶା ଯାହାର)—ଶୁକପକ୍ଷୀର ଉପର ଅଂଶ ପରି ବଙ୍କ (ଶୁକନାଶା—ସ୍ତ୍ରୀ.ବଣ) ନାସିକାଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) Having the nose hooked like the beak of a parrot; having an aquiline nose.
ବ. ପୁଂ—୧ । (ନାମ) ସ୍ୱର୍ଗ ତାରାପୀଡ଼ଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ—
1. The name of the minister of king Tārāpirda. ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ସେୟାନାଳ; ଫଣଫଣା (ଦେଶ)—2. Phaṇaphaṇā (see) ୩ । ବାଇଚଙ୍ଗ (ବୃକ୍ଷଭୋଷ)—3. Cowage: ୪ । ଜମ୍ବୀର (ବୃକ୍ଷଭୋଷ) (ଦେଶ)—4. Gambhārī (see)

ଶୁକ ପକ୍ଷୀ—ସଂ. ବ—ଶୁଆ (ଦେଶ)
Śuka pakshai Śuā (See)

ଶୁକ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଶେଖର, ଗଣ୍ଠି ଅନା (ଦେଶ)
Śuka pushpa 1. Gaṇṭhi-anā (see) ୨ । ଶିରିଷ (ଦେଶ)—2. Śirīsha (See)

ଶୁକ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶିରିଷ (ଦେଶ)
Śuka priya Sirīsha (See)

ଶୁକ ପ୍ରିୟା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଜମ୍ବୁ; ଜାମୁ—
Śuka priyā Blackberry; Eugenia Jambolana.

ଶୁକବର୍ହ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ସ୍ତ୍ରୀଶେଖର (ଦେଶ)
Śuka barha Sthauṇeyaka (see)

ଶୁକ ବାବୁ—ଦେ. ବ—ବ୍ୟାସ—Byāsa. [ତୁ—ଶୁକ ବାବୁ ବଲେ ବଳେ ଦେବ ଉପମା—ରଙ୍ଗ. ଚୋଳଚନ୍ଦ୍ରାଣୁଭସ୍ତ]
ଶୁକଦେବେର ବାବା ଶୁକକେ ପିତା

ଶୁକର—ପ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶୁକ୍ର)—ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହ—1. The planet Śukara Venus. ୨ । ଶୁକ୍ରବାର—2. Friday.
ଶୁକ୍ର ଶୁକ୍ରର

ଶୁକର ବାର—ପ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶୁକ୍ରବାର)—ଶୁକ୍ରବାର—Friday.
Śukarabāra ଶୁକ୍ରୁବାର ଶୁକ୍ରବାର

ଶୁକରବାର ବଡ଼ା(ଡ଼ି)—ପ୍ରା. ବ—୧ । ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ କୃଷକ-ଦ୍ୱାରା ଧାନ କଟା ଆରମ୍ଭରେ ଶୁକ୍ରବାରେର ବିଡ଼ା କଟା ଯାଇଥିବା ଧାନର ପ୍ରଥମ ବଡ଼ା—1. The
ଶୁକ୍ରବାର ବିଡା bundle of paddy sheaves first cut on friday and preserved by the cultivator for being offered to Lakshmi, the Goddess of plenty. [ତୁ—ଏହାରୁ କୃଷକ ଅତ୍ୟ ଯତ୍ନ ସହିତ ରଖି, ଧାନଚଟା ସେଷରେ ସେ ଧାନରୁ ଗୃହର ବାହାର ଚର ଚଣ୍ଡୀରେ ସେତେଡ଼, ଖିର ଥଦ ଚର ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଭୋଗ କରେ ଓ ଚଳେ ଖାଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଶୁକ୍ରବାର ବଡ଼ା ପର ଥଦରଣୀୟ ପଦାର୍ଥ ବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A beloved thing or person. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଶିଶୁ—3. A child born on a Friday. ୪ । ପରିବାରର ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର—4. The first-son of a family.

ଶୁକଳ—ପ୍ରା. ବଣ (ସଂ. ଶୁକ୍ଳ)—ଶୁକ୍ଳ (ଦେଶ)
Śukala Śukla (see)
[ତୁ—ଗୁଜୁଟ ଦାଢ଼ି ଭାରି ବସର ଶୁକଳ—ବୃଦ୍ଧସିଂଦ ମହାଭାରତ ।] ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗଦେଶର ବଂଶୋପାଧି
ସୁକୁଳ ବିଶେଷ—A family title of Bengal.

ଶୁକଳପୁର—ପ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶୁକ୍ଳପୁର)—ଉଚ୍ଚ ଶାଳା—Turret.
Śukalapura [ତୁ—ଶୁକଳପୁରେ ଚିନ୍ତୁ ଥଂଶୁକ—
ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳା ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳା ରଙ୍ଗ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁକଳ ଯଥା=ପୁ. ବ—ଧଳା ଲୁଗା ଓ ଚଦରର ଯୋଡ଼ା—
Śukala jathā A pair of white cloths.
ସାଦା କାପଡ଼ର ଜୋଡ଼ା सफेद कपडा जोडा

ଶୁକ ସନକ—ସଂ. ବ (ସଦ୍ଭର)—ନୈମିଷାରଣ୍ୟରେ ଶ୍ରବଣକାରି ପୁରାଣର ବକ୍ତା ଶୁକ ମୁନି ଓ ଶ୍ରୋତା ସନକ ମୁନି—The sage Śuka (recitor) and the sage Sanaka, one of the hearers of the purāṇas in the forest of Naimisha.

ଶୁକ ସାରଣ—ସ. ବ (ସଦ୍ଭର)—ରାବଣର ମନ୍ତ୍ରିଦ୍ୱୟ—Names of the two ministers of Rāvaṇa.
Śuka sāraṇa

ଶୁକ ଶାରୀ—ସ. ବ (ସଦ୍ଭର)—ଶୁଆ ଓ ଶାରୀ ପକ୍ଷୀ—Parrot and myna. [ଶୁକ ଶାରଡା—ଅନ୍ୟରୂପ]
Śuka śārī

ଶୁକା—ବି. ବଣ (ସ. ଶୁଷ्क)—ଶୁଷ୍କ; ଜଳଶୂନ୍ୟ—Dry; waterless.
Śukā

ଶୁକା ବି. ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଶୁକଦେବ ନାମକ ବକ୍ତାର ଅନାଦରାର୍ଥକ ନାମ—Name for calling Śukadeba.
ଶୁକନୋ सूखा

ଶୁକାଇ—ବି. ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଶୁକଦେବର ଅନାଦରାର୍ଥକ ନାମ
Śukāi The name for calling Śukadeva.
(ଶୁକ, ଶୁକା, ଶୁକେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୁକାଇବା—ବି. କ୍ରି—ଶୁଖାଇବା (ବେଶ)—
Śukāibā Śukhāiba (See)

ଶୁକା ଖଡ଼ଖଡ଼—ବି. ବଣ—ଶୁଖା ଖଡ଼ ଖଡ଼ (ବେଶ)
Śukā khaṛda khaṛda Śukhā khaṛda khaṛda (See)

ଶୁକାଦନ—ସ. ବ (ଶକ୍ତି ତତ୍ପୁରୁଷ=ଶୁଆର ଅଦନ=ଖାଦ୍ୟ)—ଦାଡ଼ିମ; ଡାଳମ୍—Pomegranate.
Śukādana

ଶୁକା(ଖା)ନ(ଣ)(ଇତ୍ୟାଦି)—ବି. ବି. ବ—ଶୁଖାନ (ଣ) ଇତ୍ୟାଦି (ବେଶ)—Śukan (ni) etc See
Śukā(khā)n(ṇi) (etc)

ଶୁକା ନ(ଲ)କଡ଼—ଶୁଖା ନକଡ଼ (ବେଶ)
Śukā na(la)kaṛda Śukhā nakaṛda

ଶୁକାସ୍ୟ—ସ. ବ—ଶୁଆଥଣ୍ଟିଆ (ବେଶ) (ଦ୍ରବେଭୂତ ଦ୍ରବ୍ୟଗଣ)
Śaukāsya Śuā thaṇṭiā (See)

ଶୁକିବା—ବି. କି—ଶୁଖିବା (ବେଶ)
Śukibā Śukhibā (See)

ଶୁକିଲା—ବି. ବ ଓ ବଣ—ଶୁଖିଲା (ବେଶ)
Śukilā Śukhilā (See)

ଶୁକି—ବି. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅପରିଣୀତା ବାଳକାକୁ ବଞ୍ଚିବା ନାମ—
Śukī A name given to a girl whose elder had died before her birth.
(ଶୁକେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସୁକୀ सिक्की

ଶୁକୁଆ ଇତ୍ୟାଦି—ଶୁଖୁଆ ଇତ୍ୟାଦି (ବେଶ)—Śukhua etc
Śukua (etc) (see). [ବି—ଅଙ୍ଗାରକୁ ଭସ୍ମ କରା ଛୁଆଁନ୍ତୁ ନାହିଁ, ମାଛ ଶୁକୁଆ ଭଳା ଖଡ଼ା, ଘରର ମୋଡଳ—ଛ ମାଣ ଅଠଗୁଣ]

ଶୁକୁଟ—ବି. ବ (ବଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥକ) ୧। ଭାଣ୍ଡବ; ଚଦଚଳଣ; ଅନର୍ଥ; ଅଶାନ୍ତି; ଝଞ୍ଝଟ; ଅସୁବିଧା; ଦୁଃଖ—1, Annoyance; trouble.
Śukuṭā [ବି—ମଜ୍ଜା मजा ରେ ଗାଆଁକୁ ଆସି ଶୁକୁଟ ଲଗେଇଛ] ୨। ଅଘନତ୍ୱ; ଜାଡ଼; ନୃତ୍ୟ—2. Dancing [ବି—ଭାଘରେ ଶୁକୁଟ ଲଗିଛୁ] ୩। ଲଜ୍ଜା; ଦୁଃଖିତ—3. Being in trouble; harassment [ବି—ତୁ ମୋର ଶୁକୁଟ ଦେଖୁଛୁ]

ଶୁକୁଟ ଦେଖିବା—ବି. କ୍ରି—ଘରର ଦୁଃଖ ବା ଲଜ୍ଜନା ଦେଖିବା—To look at serenely on another trouble.
Śukuṭa dekhibā ଆନନ୍ଦ ସହିତ ଦେଖିବା मजादेखा मजादखन [ବି—ଯାହାର ଥିବ ଟେଇକ ଅନ୍ୟ ଦେଖିବ ସମ୍ଭେ ତାହାର ଶୁକୁଟ ଚରଣୁଁ ଚରବା]

ଶୁକୁଟ ଲଗା (ଗେ)ଇବା—ବି. କ୍ରି—ଅନର୍ଥ ବା କଳି ଉଠାଇବା—To foment quarrel; to create truble.
Śukuṭa lagā (ge)ibā मଜାଲାଗାନ मजालगाना

ଶୁକୁଟା—ବି. ବଣ [ସ. ଶୁଷ୍କତା] ୧। ଶୁଷ୍କ; ଶୁଷ୍କତାଯୁକ୍ତ—1. Dry.
Śukuṭa ୨। ଶୁଷ୍କତାଜନିତ ଯୋଗୁଁ କ୍ଷୀଣ [ଚତାଥ]—2. Dry or emaciated; withered; shrivelled up. ୩। ପୁଂ ଦୁର୍ବଳ ଓ କ୍ଷୀଣକାୟ [ବ୍ୟକ୍ତି]; ଶୀର୍ଣ୍ଣ—3. Weak and lean (person); emaciated; thin or weak (boy). ବି. ବ—କ୍ଷୀଣକାୟ ବାଳକ—A weakling. [ବି—ଅଶୁକୁଟା [ଶୁକ୍ରଶୀ; ଶୁକୁଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଘରେ ଶୁକୁଟା ଝିଅକୁ ଲଗ୍ନେ ଝିଅ—ଛଗ]
ଶୁକୁଟା[ଟି]ମୁକୁଟା[ଟି)—ବି ବଣ. ପୁଂ (ସ: ଶୁଷ୍କ ଓ ମର୍କଟ)—ଶୁଖୁଲା; ଅତି ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ—Very lean and emaciated. [ଶୁକୁଟିଆ ଶୁକୁଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]
Śukuṭā(ṭi)mukuṭā(ṭi)
ଶୁକଟୀ ପକୁଟୀ
ଶୁକ୍ରଟେଇ ମୁକ୍ରଟେଇ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ଶୁକୁଟା ମୁହାଁ—ବି. ବ ଶୁଖମୁଖ; ଶୁଖିଲାମୁହାଁ; ବିରସ ମୁଖ; ବିଷଣ୍ଣ ବଦନ—Gloomy face.
Śukuṭā muhāṁ ଶୁକନୋମୁଖ सुखमुहाँ

ଶୁକୁଟାମୁହାଁ—ବି. ବଣ. ପୁଂ—ବିରସ ବଦନଯୁକ୍ତ [ବ୍ୟକ୍ତି]; ପେ ବିଷଣ୍ଣ ମୁହାଁ ନଦେ—Pale faced; sad-faced, having a gloomy face.
Śukuṭā muhāṁ [ଶୁକୁଟା ଟା ମୁହାଁ ସ୍ତ୍ରୀ] ଶୁକନୋମୁଖୀ ସୁଖାମୁହାଁ

ଶୁକୁଟି ଗୁହ—ବି! ବ [ସ. ଶୁଷ୍କ ଓ ଗୂଥ] ଶୁଷ୍କବିଷ୍ଠା; ଶୁଖିଲା ଗୁହ—Dried up dung or night-soil.
Śukuṭi guha ଶୁକନୋଗୁ सुखागह

ଶୁକୁଟିବା—ବି. କି (ସ! ଶୁଷ୍କ)—ଶୁଖିଯିବା ବେଳୁ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—To wither and shrivel up.
Śukuṭibā (ଶୁକୁଟା ହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶୁକିଏ ଯାଓୟା सुकुच जाना

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁକୁତଳା—ଦେ. ବ—ଶୁକ୍ତଳା (ଦେଶ)
Śukutaḷā Suk-taḷā. (See)

ଶୁକୁତାନି—ଦେ. ବ—ଶୁକ୍ତାନି (ଦେଶ)
Śukutāni Śuktāni. (See)

ଶୁକୁତି—ଦେ. ବ (ସ. ଶୁଷ୍କ୍+ତି)—୧ । ଶୁଖୁଡ଼—2. Loss or deficit of weight due to drying up, shrinkage. ୨ । (ସ.ଶୁକ୍ତି) ଶୁକ୍ତି (ଦେଶ)—Śukti. (See)
Śukuti ଶୁକତି ସୁଖତି dryage, ଶୁକ୍ତି

ଶୁକୁନଇ—ଦେ. ବ—ଶୁକ୍‌ନଇ (ଦେଶ)
Śukunaī Śuk-naī (See)

ଶୁକୁ ମଦରଙ୍ଗା—ଦେ, ବ—୧ । ଯେଉଁ ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗ ଥାଣ୍ଡିଭୂଇରେ ଜନ୍ମେ—1. A kind of aquatic pot-herb which grows on dry places on the shore of water. ୨ । ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଶୀଣ୍ଟି ଭଲ ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ରଶ ମାରଣକାଇବା ଘାଇଁ କାଳିକ ପ୍ରୟୋଗ—2. Employment of black magic to reduce a person to skeleton.
Śuku madaraṅgā (ଶୁକୁମଦ୍‌ରଙ୍ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶାଳିଞ୍ଚ ଶାକ ଶାଳଞ୍ଚ ସାଗ ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର

ଶୁକୁଳ—ତ୍ରା. ବଣ (ସ. ଶୁକ୍ଲ)—ଶୁକ୍ଳ (ଦେଶ)
Śukuḷa Śukḷa. (See)
ଶୁକୁଳ ଶୁକୁଲ

ଶୁକୁଳି—ତ୍ରା. ବ (ସ. ଶୃଙ୍ଖଳ)—ଶିକୁଳ (ଦେଶ)
Śukuḷi Śikui (See)
ଶିକଳ ସିକଲ

ଶୁକୁଲି—ଦେ. ବ (ସ. ଶୁଷ୍କ)—ଶୁଖିଲା—
Śukuli Dry.
ଶୁକ୍‌ନୋ ସୁଖାହୁଆ

ଶୁକୁଲି ମ(ମା)ହାପ୍ରସାଦ—ଦେ. ବ—ବଡ଼ଣି ମହାପ୍ରସାଦ; ଜଗନ୍ନାଥ ଶୁକନୋ ମହାପ୍ରସାଦ (ଯାହା ଅନ୍ନ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି ସବୁ ଘିଅଭୁକ୍ତ ନ ହୋଇ ଶୁଖିଲା ଥାଏ ଓ ଯାହା ଅନେକ ଦିନ ଯାବତ୍ ରଖାଯାଇ ପାରେ)—Sweetmeat offerings made to Lord Jagannātha & other Deities which keep sweet for a length of time.
Śukuli ma(mā)hāprasāda ଶୁକ୍ତାପତ୍ର ସୁଖାମହାପ୍ରସାଦ

ଶୁକୁ ଶୁକୁ—ଦେ.ଅ.—ଶୁକ୍ ଶୁକ୍ (ଦେଶ)—Śuk Śuk (See)
Śuku śuku [ଦ୍ର—ସେହ ଶୁକୁ ଶୁକୁ ଅନ୍ତ ଦୁଇ ଦୁଇ ଅଙ୍ଗେ ଶୁଖା, ଶୁକଶୁକ୍ ନାହିଁ ଭଲେ ବଳ । ଉକାଶ୍ୱ. ଗୀତଲକ୍ଷ୍ମ ।] ସୁସୁକ ସୁସୁକ

ଶୁକୁ ଶୁକା—ଦେ. ବଣ. ସଂ—ଶୁକ୍‌ଶୁକା (ଦେଶ)
Śuku śukā Śukśukā. See ଶୁକୁଶୁକୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଶୁକୁଶୁକା. ଶୁକୁଶୁକେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୁକୁ ଶୁକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଶୁକ୍ ଶୁକ୍ ଦୋଇ କାନ୍ଦବା—
Śuku śukā(ke)ibā To cry with suppressed sobs.
ଫୁଁପେଇ ଫୁଁପେଇ କାଁନା ସୁସୁକ ସୁସୁକରୋନା

ଶୁକେଇ—ଦେ. ବ—ଶୁକା (ଦେଶ)
Śukei Śukā (See)

ଶୁକ୍ତ—ଦେ. ବଣ. ସଂ—ଶୁକ୍ତ (ଦେଶ)
Śuktaṃ Śukuṭa. (See)
(ଶୁକ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁକ୍ତ—ସ. ବଣ (ଶୁଚ୍ ଧାତୁ=ପବିତ୍ର ହେବା, ପବନ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ପରିଷ୍କୃତ—1. Refined, ୨ । ପରିଶୋଧିତ—2. Purified. ୩ । ପବିତ୍ର—3.Pure. ୪ । ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ବା ପଡ଼ା ହେବା ଯୋଗୁଁ ବିକୃତ ଓ ଅମ୍ଳରସ ଯୁକ୍ତ—4. Fermented and so became sour. ୫ । କ୍ରୂର—5. Cruel. ୬ । ନିର୍ଜନ—6. Lonely; solitary. ସ. ବ—୧ । କାଞ୍ଜିକା; କାଞ୍ଜି; ଅମ୍ଳିଲ ଚୋଡ଼ାଣି; ତୁନ୍ନ—1. Fermented rice water or gruel. ୨ । ଶିର୍କା; ପଦର କାଞ୍ଜି; ରସାମ୍ଳ—2. Vinegar made by acetous fermentation of grain. ୩ । ଖଟା ଓ ପିତା ମିଶ୍ରିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ସ୍ୱାଦ; ତିତାମଜ୍ଜ ଚୋଇଥିବା ଅମ୍ଳିଲ—3, A sour or acid of bitter taste. ୪ । ଦୁର୍ବାକ୍ୟ—4, Bad words. ୫ । ମାଂସ—5, Meat. [ତ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଶୁକ୍ତ ଅମ୍ଳରସଯୁକ୍ତ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ଅଉଷଧି ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ, ରୁଚିକର ଓ ସାରକ । ଏହା ଶୂଳ, ଗୁଲ୍ମ, ବବନ୍ଧ, ଅମ୍ଳଦୋଷ, ବାୟୁ, କଫ, ବମ୍ନି, ତୃଷ୍ଣା, ମୃତ୍ତର ଉରସତା, ଦୁଦ୍ରୋଗ ଏବଂ ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ବିନାଶକ ।]

ଶୁକ୍ତା—ଦେ. ବ—ଶୁଖିଲା ତଲତା ପତର—
Śuktā Dried leaves of Jute plant,
ଶୁକ୍ତପାତା ପଟୁଆକାସୁଖାପତ୍ତା

ଶୁକ୍ତାନି—ଦେ. ବ (ସ. ସୁତ୍ତକ୍ତ)—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟାସ୍ୱାଦ ବ୍ୟଞ୍ଜନବିଶେଷ; ତିତା ତଅଣ—1, A kind of cury seasoned with bitfer articles ୨ । (ସ. ଶୁଷ୍କ)—ଶୁଖୁଡ଼; ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଶୁଖିଯିବା ହେତୁ ଓଜନରେ କମିଯିବା—Shortage in weight due to a thing being dried up,
Śuktāni ଶୁକ୍ତାକୋ ତୀତା ଶୁକତୀ ସୁଖତୀ

ଶୁକ୍ତି—ସ. ବ (ଶୁଚ୍ ଧାତୁ=ପବିତ୍ର ହେବା+କର୍ତ୍ତରି. ତି)—୧ । ଗେଣ୍ଡା, ଶାମୁକା—1, Oyster shell; cockle. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଶୁକ୍ତି ବା ଶାମୁକାର ମାଂସ କଟୁ ମଧୁରରସ, ଦୃଢ଼ତ୍ୱ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ରୁଚିକରଓ ଗୁରୁ, ଶୂଳ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟବ୍ରଣରେ ହିତକାରୀ; ଶୁକ୍ତିର ବଠିନ ଆବରଣ ବା ଶାମୁକାକୁ ଜମ୍ବୀର ଲେମ୍ବୁ ରସରେ ଭିଜାଇ ପରେ ଉଷ୍ଣ ଜଳରେ ଧୋଇ ଅଳ୍ପରେ ଘୋଡ଼ଲେ ତାହା ରସୁରେ ସରଣତ ହୋଇ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାର ରସ 'ଭଲରୁଜ' ପରି । ଏହା ରସ, ଶୂଳ, ଅମ୍ଳ,

ଦ୍ୱେଗ, ଗଳ୍ଲ, ପ୍ଲାଦ୍ଦା, ଅଣ୍ଡାଳା, ସକୃଚ୍, ଅଳ୍ପପିତ୍ତ, ଓ ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ରୋଗରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ।] ୨ । ଶଙ୍ଖ

ଶୁକ୍ତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Conch. ୩ । କପୋଳ; ମସ୍ତିଷ୍କର ଖପୁର—3. Skull. ୪ । ଅଶ୍ୱର ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ଲୋମାବର୍ତ୍ତାକୃତି ଆବର୍ତ୍ତତ୍ରୟ—4. Three whorls appearing on the breast of a horse. ୫ । ଚକ୍ଷୁ ରୋଗବିଶେଷ; ପରଳ ରୋଗ; ମୋତିଆବନ୍ଦ—5. An eye disease; pearl in the eye. ୬ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଖୁରତୋଳା ପରିମିତ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ —6. A quantity of scent weighing 4 tolas. ବେ· ବ—ଜଳଯୁକ୍ତ ବା ରସ ପଦାର୍ଥକୁ ଶୁଖିଗଲେ ତହିଁର ଯେଉଁ ଓଜନ ବା ପରିମାଣ କମି ଯାଏ— Shortage in weight or volume or quantity due to an article becoming dried up; shrinkage; decrease in weight due to a thing becoming dry.

ଶୁକ୍ତିଜ—ସ୍ତ. ବିଣ (ଶୁକ୍ତି+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଅ)—ଶୁକ୍ତିରୁ ଜାତ— Śuktija Produced from oyster shells. ସ୍ତ. ବ—ମୁକ୍ତା—Pearl.

ଶୁକ୍ତିବୀଜ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ମୁକ୍ତାଫଳ, ମୁକ୍ତା— Śukti bīja Pearl.

ଶୁକ୍ର—ସଂ· ବ (ଶୁର୍ ଧାତୁ=ଶୁଚଦେବା, ପରିଷ୍କରଣେବା+କର୍ତ୍ତୃ· ରୁ)=୧ । Śukra ଗ୍ରହବିଶେଷ—1. The planet Venus.

[ଦ୍ର—ଏହା ଆକାଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନରୁ କେତେକ ସମୟ ପୂର୍ବ ପାହୁରା ପୂର୍ବରୁ ପୂର୍ବଦିଗରେ 'ପାହାନ୍ତିଆ ତାରା' ରୂପେ ଓ କେତେକ କାଳ ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ପଶ୍ଚିମଦିଗରେ "ସଜଉକିଆ ତାରା" ରୂପେ ଦେଖାଯାଏ । ଶୁକ୍ର ଗୋଟିଏ ଗ୍ରହ । ଏହା ପୃଥିବୀ ପରି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଜଳ କକ୍ଷରେ ଭ୍ରମଣ କରେ । ଏହା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଗ୍ରହ ଅପେକ୍ଷା ପୃଥିବୀକୁ ବେଶି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ଦାଘ୍ରାର ଦୂରତ୍ୱ ପୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ୭ କୋଟି ୭୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ୍ । ଏହାର ଗତି ଉତ୍ତାକାର ଥିବାରୁ ଏ ପୃଥିବୀର ଅତି ନିକଟରେ ଥିବା ସମୟରେ ପୃଥିବୀଠାରୁ ୨ କୋଟି ୬୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ୍ ଓ ଅତି ଦୂରରେ ଥିବା ସମୟରେ ୧୬ କୋଟି ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଥାଏ । ଏ ଗ୍ରହର ବ୍ୟାସ ୭ ହଜାର ୧୦୦ ମାଇଲ୍ । ପୃଥିବୀର ବ୍ୟାସ ପ୍ରାୟ ୭ ହଜାର ୯୦୦ ମାଇଲ୍ ଥିବାରୁ ଏହାର ଆକାର ପ୍ରାୟ ପୃଥିବୀ ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଏହାର ଚଳନ ପଥ କଲାର ବୃତ୍ତ ଓ ହ୍ରାସ ଅଛି । ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୯ କୋଟି ୨୯ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଥିବାରୁ ଶୁକ୍ରଗ୍ରହ ପୃଥିବୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ପୃଥିବୀର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବା ସମୟରେ ଖୁବ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଯାଏ ଓ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ହେବା ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ନକ୍ଷତ୍ର ପରି ଦେଖାଯାଏ । ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ୩୬୫ ଦିନରେ ଥରେ ବୁଲିଆସେ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଥରେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବାକୁ ଶୁକ୍ରଙ୍କୁ ୨୨୫ ଦିନ ଲାଗେ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶୁକ୍ରଙ୍କୁ "ଦ୍ୱିସପ୍ତ ଭୁଜେନ୍ଦୁ ସଂକାଶ" ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁକ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ଯାଇଅଛି । ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହର ତ୍ରିସ୍ପରହ ଘୁରଜ । ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଓ ଜୈଜଳ ମତରେ ଶୁକ୍ର ମହାଦଶା ୨୦ ବର୍ଷ ଓ ନାକ୍ଷତ୍ରିକ ମତରେ ୨୧ ବର୍ଷ । ଏହି ମହାଦଶା ପ୍ରାୟଃ ଶୁଭକର । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଦଶାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛୁ । ଶୁକ୍ର, ବିଳାସ ଶୁଭଯୁକ୍ତ ଗ୍ରହ । ବୃଷ ଓ ତୁଳା ରାଶି ଶୁକ୍ରର ସ୍ୱକ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ । ଭଦ୍ର ଓ ମଙ୍ଗଳ ଶୁକ୍ରର ଶତ୍ରୁ । ବୁଧ ଓ ଶନି ଶୁକ୍ରର ମିତ୍ର । ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶୁକ୍ରର ସମତା ଅଛି । ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହ ମନୁଷ୍ୟକୁ କଳତ୍ର, କାମସୁଖ, ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର, କାବ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ, ଯୌବନ, ଅଭରଣ, ରଜତଯାନ, ମୁକ୍ତାଦି ପ୍ରଦାନ କରେ ।

୨ । ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)—2. Śukrāchārjya (See) ୩ । ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ଧାତୁବିଶେଷ; ରେତଃ; ପୁରୁଷର ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ— 3. Semen verile; sperm; seminal fluid.

[ଦ୍ର—ଆୟୁର୍ବେଦ ମତରେ ଆହାର ଜରରସ୍ତୁ ଦେହସ୍ଥରୁ ତହିଁରୁ ରସ ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ; ରସରୁ ରକ୍ତ, ରକ୍ତରୁ ମାଂସ, ମାଂସରୁ ମେଦଃ, ମେଦରୁ ଅସ୍ଥି, ଅସ୍ଥିରୁ ମଜ୍ଜା ଓ ମଜ୍ଜାରୁ ଶୁକ୍ର ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଅତଏବ ଶୁକ୍ରହିଁ ଜୀବର ପ୍ରଧାନ ଶକ୍ତି । ତାହା ସ୍ତମ୍ଭ ହେଲେ ବଳ ସ୍ତମ୍ଭ ଓ ଆୟୁଃ ସ୍ତମ୍ଭ ଘଟେ । ତାହା ଶସ୍ତ୍ରରରେ ଧାରଣ ହେଲେ ବଳ ଓ ଆୟୁ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଆୟୁର୍ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ବୋଲି ମୂଳ ଋଷିମାନେ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଯୁବକ ଓ ବଳବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶୁକ୍ର ଗାଢ଼ ବୃଦ୍ଧ ଓ ଦୁର୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶୁକ୍ର ତରଳ ଅଟେ ।]

୪ । ତେଜଃ—4. Energy; lustre. ୫ । ଅଗ୍ନି— 5. Fire. ୬ । ତରଳ ବୃକ୍ଷ; ଧଳାଚଉ ଗଛ— 6. A plant; Plumbago Zeylanica. ୭ । ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ମାସ—7. The month of Jyaishṭha. ୮ । ଯୋଗବିଶେଷ—8. A sort of exercise in mental abstraction. ୯ । ଚକ୍ଷୁରୋଗବିଶେଷ—9. A sort of eye disease. ୧୦ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ, ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଭଳା ଥିବାରୁ) ଭଣା ବ୍ୟକ୍ତି —10. An one-eyed person.

ଶୁକ୍ର ଅନ୍ତର—ବେ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧ । ଶୁକ୍ରାନ୍ତର (ଦେଖ)— Śukra antara 1. Śukrāntara (See) ୨ । ମନୁଷ୍ୟ (ଶୁକ୍ର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜୀବନରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ମହାଦଶା-ଭୋଗକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହର ଅନ୍ତର ଦଶା ଭୋଗକାଳ— 2. The time when the planet Śukra comes during the Mahādaśā of any other planet.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁକ୍ରକର—ଫ. ବଣ—ଯେଉଁ ଔଷଧ ବା ଦ୍ରବ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଶସ୍ତ୍ରରେ ଶୁକ୍ର
Śukrakara ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ—Spermatic (medicine); (ଶୁକ୍ରକର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ) spermatogerous.
ଫ. ବ—ମଜ୍ଜା—Marrow. (ଏଥିରୁ ଶୁକ୍ର ଜନ୍ମେ ।)

ଶୁକ୍ର କ୍ଷୟ—ଫ. ତ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — ଅଜାଣତରେ ବା ବଳା ଉତ୍ତରେ
Śukra kshaya ଶୁକ୍ର ପତନରୂପ ରୋଗ—Spermatorrohea.

ଶୁକ୍ର କ୍ଷରଣ—ଫଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ) —ଲିଙ୍ଗରୁ ସ୍ୱାର୍ଥ ପତନ—
Śukra ksharaṇa Emission of semen.

ଶୁକ୍ର ଗୋଚର ଫଳ—ସଂ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଶୁକ୍ର ଜନ୍ମରାଶିରୁ ଦ୍ୱାଦଶରେ
Śukra gochara phala ଶନ୍ତୁ ନାଶ; ୨ୟରେ ଅର୍ଥ ଲାଭ, ୩ୟରେ ଶତ୍ରୁକର, ୪ର୍ଥରେ ଧନ ଲାଭ, ୫ମରେ ପୁତ୍ର ଲାଭ, ୬ଷ୍ଠରେ ଶତ୍ରୁବୃଦ୍ଧି, ୭ମରେ ଶୋକ, ୮ମରେ ଅର୍ଥ ଲାଭ, ୯ମରେ ବହୁ ବସ୍ତ୍ର ଲାଭ, ୧୦ମରେ ଅଶୁଭକର, ୧୧ଶରେ ବହୁ ଧାନ୍ୟ ଲାଭ, ୧୨ଶରେ ଧନାଗମ ଓ ସୁଖ ହୁଏ—The different results of the planet Venus becoming connected with a man's natal signs.

ଶୁକ୍ର ତ(ତା)ର—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୁକ୍ର+ତାରକା)—ଶୁକ୍ର—
Śukra ta(tā)rā ଗ୍ରହ (ଯାହା ଖାଦ୍ୟାନ୍ତିଆ ଦିଗ ବା ପଡ଼ରବିଆ ଶୁକ୍ର(ତ୍ର)ତାରା ଭଳିରୂପେ ଦେଖା ଯାଏ)—Venus; morning star; evening star. [ଦ୍ର—ବଡ଼ା ଗ୍ରହ-ତତ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରହ,କନ୍ୟା ଲୋକେ ଏହାକୁ ଗୁଲରେ ଭାଗ୍ ବୋଲି କହନ୍ତି ।]

ଶୁକ୍ର ତାରଲ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଶୁକ୍ର=ସାର୍ଦ୍ୟ+ତାଲ୍ୟ=ତରଳତା, ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରୋଗ, ଦୁର୍ବଳତା, ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଶୁକ୍ରର ଅଗାଢ଼ତା—Thinness of semen due to disease, weakness or old age.

ଶୁକ୍ର ଦଶା—ସଂ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଶୁକ୍ର ମହାଦଶା (ଦେଖ)
Śukra daśā Śukra mahādaśā (See)

ଶୁକ୍ର ଧାରଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ରମଣାଦିଦ୍ୱାରା ଦେହରୁ ଶୁକ୍ର ବ୍ୟୟ
Śukra dhāraṇa ନ କରିବା; ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ—The retention of the semen in the system by desisting from sexual intercourse or by strong exercise of will power during copulation.

ଶୁକ୍ର ନୀତି—ସଂ. ବ—ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର—Political
Śukra nīti principles promulgated by Sukrāchārjya.

ଶୁକ୍ର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର—ସଂ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରହଙ୍କ ମହାଦଶା
Śukra pratyantara ର ଅନ୍ତରଦଶା କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଶୁକ୍ରଗ୍ରହର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତର ଦଶାର ଭୋଗ କାଳ—The time when the conjunction of Venus takes place during the Antaradaśā and Mahādaśā of all planets. [ଦ୍ର—୬ଟି ମହାଦଶାର ଭୋଗକାଳ ୨୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ଶୁକ୍ର ଅନ୍ତର୍ଦଶା ୩ବର୍ଷ ୪ମାସ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଅବଶ୍ୟ ୨ ମାସ ୨୦ ଦିନ ଶତ୍ରୁଫଳପ୍ରଦ ।]

ଶୁକ୍ର ବର୍ଦ୍ଧକ—ଫ. ବଣ (ଔଷଧଦ୍ରବ୍ୟ) ଯେଉଁ ଔଷଧ ବା ଖାଦ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା
Śukra barddhaka ଶୁକ୍ର ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ—
Spermatogenous (medicine or article).

ଶୁକ୍ର ବାର—ଫ. ବ—ଶନିବାରର ପୂର୍ବ ଓ ରବିବାରର ପର ଦିବସ—
Śukra bāra Friday. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମତରେ ଶୁକ୍ର-(ଶୁକ୍ରବାସର —ଅନ୍ୟରୂପ) ଦର୍ଶନ, ଧାନ୍ୟଚ୍ଛେଦନ,ଧାନ୍ୟସ୍ଥାପନ,ନବ-ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାରଧାରଣାଦି ଦେବେଚ୍ଛ କର୍ମ ପାଇଁ ଏ ଦିନ ପ୍ରଶସ୍ତ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଏହା ଦିବସ ସପ୍ତାହର ପବିତ୍ରତମ ଦିବସ ଓ ଏ ଦିନ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ମସ୍‌ଜିଦରେ ସମବେତ ହୋଇ ନମାଜ୍ ବା ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି । ପାରସୀରେ ଶୁକ୍ରବାରକୁ 'ଜୁମା' ବୋଲ୍ଯାଏ । ମାଟି ବା ଅପ୍ରେଲ ମାସର ଗୋଷ୍ଟିଏ ଶୁକ୍ରବାର ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନମାନଙ୍କର ଗୋଷ୍ଟିଏ ପର୍ବ ଦିବସ (ଗୁଡ୍ ଫ୍ରାଇଡେ) । ପ୍ରଭୁ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଏ ଦିନ କ୍ରୁସ୍‌ବିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ।

ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ଉତ୍ତୋଳରେ କୃଷକ ସେତରୁ ପ୍ରଥମେ କଟା ହୋଇଥିବା ଧାନ ବଡ଼ା(ଶୁକ୍ରବାର ବଡ଼ା)କୁ ସାଇତି ରଖି ଚଳିର ଗୃହଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା କରେ । ଅଦରର ଓ ସ୍ନେହର ସାଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ଲୋକେ କହନ୍ତି "ସେ ତର୍ ମୋ ଶୁକ୍ରବାର ବଡ଼ି' । ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ବାଳିକା ପ୍ରଥମରେ ରଜସ୍ୱଳା ହେଲେ ସୁଲକ୍ଷଣ ହୁଏ । ଶୁକ୍ରବାରରେ ପଶ୍ଚିମରେ ବହୁଶୂଳ । ସେଥି ପାଇଁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଯାତ୍ରା କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ । ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ଦିବା ଛଅଘଡ଼ିଠାରୁ ଆଠଘଡ଼ି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାରବେଳା ଥିବାରୁ ସେ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରା ଓ ଶୁଭକର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ ।]

ଶୁକ୍ରବାର ବଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ—ଶୁକ୍ରବାର ବଡ଼ା (ଦେଖ)
Śukrabāra birdā(rḍi; Sukarabāra birdā. (See)

ଶୁକ୍ର ବ୍ୟୟ—ଫ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)-ରମଣାଦିଦ୍ୱାରା ଦେହରୁ ଶୁକ୍ର ପତନ—
Śukra byaya Emission of semen by copulation etc.

ଶୁକ୍ର ବୃଦ୍ଧି—ଫ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)— ଦେହରେ ଶୁକ୍ର ନାମକ ଧାତୁର
Śukra bṛuddhi ଅଧିକ୍ୟ—Increase of semen in the system.

ଶୁକ୍ର ଭୁକ୍—ଫ. ବଣ (ଔଷଧ ତତ୍ ; ଶୁକ୍ର+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍;
Śukra bhuk ଶୁକ୍ରଭୁକ୍ ଶବ୍ଦ ୧୮୮. ୧୯)- ଶୁକ୍ର ଖାଦକ—
Eating semen. ଫ. ବ—ମୟୂର - Peacock.
[ଦ୍ର—କଥିତଅଛି ଯେ ସର୍ପମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୟୂରର ସଙ୍ଗମ ହୁଏ ନାହିଁ । ବର୍ଷାଗମରେ ମୟୂର (ଲଜ୍ଜାମୟୂର) ମାନେ ନାଚିବାକେଳେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଭୂମିରେ ରେତଃ ସ୍ଖଳିତ ହୁଏ । ମୟୂରୀ (ଲଜ୍ଜୀମୟୂର) ଭୂମିରୁ ଉକ୍ତ ସ୍ଖଳିତ ରେତଃକୁ ଚଞ୍ଚୁଦ୍ୱାରା ଗୋଟାଇ ନେଇ ଖାଆନ୍ତି ଓ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଗର୍ଭବତୀ ହୁଅନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁକ୍ର ମହାଦଶା—ସଂ. ବ—ଜ୍ୟୋତିଷମତରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ଉତ୍ତମାୟୁ Śukra mahādaśā ୧୬ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରୁ କେତୁଦଶା ପରେ ଓ ରବିଦଶା ପୂର୍ବରୁ ପଡ଼ିବା ୨୦ ବର୍ଷ କାଳ—The period of twenty years in a man's life according to astrological calculat ions coming after Ketu daśā and before Rabi daśā.

[ଦ୍ର— ଜ୍ୟୋତିଃ ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଏହା—

ଶୁକ୍ର ମହାଦଶାରେ ଶୁକ୍ରଙ୍କ ଅନ୍ତର	—	୩	ବର୍ଷ ୪ ମାସ
ଶୁକ୍ର ମହାଦଶାରେ ରବି	,,	—	୧ ବର୍ଷ
ଶୁକ୍ର ଦଶାରେ ଚନ୍ଦ୍ର	,,	—	୧ ବର୍ଷ ୮ ମାସ
ଶୁକ୍ର ଦଶାରେ ମଙ୍ଗଳ	,,	—	୧ ବର୍ଷ ୨ ମାସ
ଶୁକ୍ର ଦଶାରେ ରାହୁ	,,	—	୩ ବର୍ଷ
ଶୁକ୍ର ଦଶାରେ ଗୁରୁ	,,	—	୨ ବର୍ଷ ୮ ମାସ
ଶୁକ୍ର ଦଶାରେ ଶନି	,,	—	୩ ବର୍ଷ ୨ ମାସ
ଶୁକ୍ର ଦଶାରେ ବୁଧ	,,	—	୨ ବର୍ଷ ୧୦ ମାସ
ଶୁକ୍ର ଦଶାରେ କେତୁ	,,	—	୧ ବର୍ଷ ୨ ମାସ
		ସର୍ବମୋଟ	୨୦ ବର୍ଷ

ଶୁକ୍ର ମେହ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ମେହ ରୋଗରେ ଶୁକ୍ରମିଶ୍ରିତ ମୂତ୍ର ନିର୍ଗତ Śukra meha ହୁଏ—A kind of gonorrohea.

ଶୁକ୍ରଳ—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି (ଶୁକ୍ର+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଳ)—୧ । ଶୁକ୍ରଯୁକ୍ତ—Śukrala 1. Mixed with semen. ୨ । ସାର୍ଥକ୍ୟବୋଧକ—(ଶୁକ୍ରଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Increasing semen.

ଶୁକ୍ରଳା—ସଂ. ବ—୧ । ଅଗଡ଼ା (ଦେଶ)—1. Agarda. (See) Śukralā ୨ । ରତ୍ତିଃ; ଧଳା କାଇଁ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. The white-seeded variety of Abrus Precatorius. ୩ । ଆମଳକ ବୃକ୍ଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Embelic Myrobalan.

ଶୁକ୍ର ଶିଷ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଦୈତ୍ୟଗଣ; ଅସୁରମାନେ— Śukra śishya The demons.

ଶୁକ୍ର ସ୍ଖଳନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରୋଗ ବା ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷରୁ Śukra skhalana ଅନଭ୍ୟାସରେ ଶୁକ୍ର ପତନ—Involuntary emission of semen due to disease or wet dream.

ଶୁକ୍ର ସ୍ରାବ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଶୁକ୍ରକ୍ଷରଣ— Śukra śrāba Seminal discharge.

ଶୁକ୍ରା—ଦେ.ବ—(ପୁଂ) ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବଅଣିବା ନାମ (ବିଶେଷତଃ ଶୁକ୍ରବାର Śukrā ଦିନ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବଅଣିବା ନାମ)—ଶୁକ୍ରା A name given to males, specially those ସୁକରା born on Friday. ସଂ. ବ—ବଂଶଲୋଚନା (ବିଶ୍ୱ- [ଶୁକ୍ରି, ଶୁକ୍ରିଆ, ଶୁକ୍ରୁ—ଅନ୍ୟ ଦେ. ରୂପ] କୋଷ)—Bamboo-manna.

ଶୁକ୍ରାଗୁର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା=ଶୁକ୍ର+ଆଗୁର୍ଯ୍ୟ)—ମୂଳବିଶେଷ; ଦୈତ୍ୟ Śukrāchārjya ଗୁରୁ; ଭାର୍ଗବ; ଉଶନାଃ—Name ofa sage; the spiritual preceptor of the demons in the Hindu mythology. [ଦ୍ର—ଶୁକ୍ର ଉତ୍ତୁମୁନଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୋଲି କଥିତ । ସତ୍ୟଲୋକରେ ଏ ମହାଦେବଙ୍କ ଜଘନ୍ୟ ଦ୍ୱାରରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କ ନାମ 'ଭୃଗୁ' ହୋଇଅଛି । ଏହାଙ୍କର ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଷଣ୍ଢ ଓ ଅମର୍କ ଏବଂ ଦୁଇ କନ୍ୟା ଦେବଯାନୀ ଓ ଅରଜା । ବଳି ରାଜାଙ୍କ ଦାନ ସମୟରେ ଏ ଦାନ ବିଷୟରେ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟାଇବାରୁ ଏହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଆଖି ନଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଏହାଙ୍କୁ 'କଣା ଶୁକ୍ର' ବୋଲିଥାଏ ଏବଂ କଣା ଲୋକଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତିରେ ଉତ୍ତର 'ଶୁକ୍ର' ନାମରେ ଡକାଯାଏ ।

ଏ ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧରେ ନିହତ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ଜୀଆଁଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କଠାରୁ ଏହି ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଉତ୍ତରବାପାଇଁ ଦେବତାମାନେ ଦେବଗୁରୁ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର କଚଙ୍କୁ ଏହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଥିଲେ । କଚ ଏହାଙ୍କ ଗୃହରେ ଶିଷ୍ୟରୂପେ ରହିବାକେଳେ ଶ ଦନ୍ତନ୍ୟା ଦେବଯାନୀଙ୍କ ଅନୁରାଗଭାଜନ ହୋଇଥିଲେ । କଚ ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷିତାପାଇଁ ଆସିଥିବା କଥା ଜାଣିପାରି ଅସୁରମାନେ କଚଙ୍କୁ ଅଥର ବଧ କଲେ । କନ୍ତୁ ଦେବଯାନୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଶୁକ୍ର କଚଙ୍କୁ ଅଥର ଯାଚ ଜୀଆଁଇଲେ । ଦଣ୍ଡତ ଦେଖି ଗୁରୁ ଶୁକ୍ରଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଜନ୍ୟା ଅରଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ବଳପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ଶୁକ୍ରଙ୍କ ଶାପରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେଲେ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ୱଜ୍ୟା ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଗୁରୁ ଯଯାତି ଶୁକ୍ରଙ୍କ କନ୍ୟା ଦେବଯାନୀଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ! କନ୍ତୁ ଯଯାତି ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ପତ୍ନୀ ଶର୍ମିଷ୍ଠାଙ୍କପ୍ରତି ପକ୍ଷପାତ ଆଚରଣ କରିବାରୁ ଶୁକ୍ରଙ୍କ ଅଭିଶାପରେ ଯଯାତି ଅକାଳରେ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଗଲେ । (ଯଯାତି ଦେଖ)

ଶୁକ୍ରମତ ନୀତିଶାସ୍ତ୍ରର ଚତୁର୍ଥତା ଅଟନ୍ତି ।]

ଶୁକ୍ରାନ୍ତର—ସଂ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଶୁକ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ମହାଦଶାମାନଙ୍କ Śukrāntara ମଧ୍ୟରେ ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହର ଅନ୍ତରଦଶା କାଳ—The [ଶୁକ୍ରାନ୍ତରଦଶା—ଅନ୍ୟରୂପ] time of conjunction of the planet Venus during the Mahādaśā of all the planets during a man's life.

[ଦ୍ର—ଉତ୍ତମ ମହାଦଶା ୨୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଶୁକ୍ର ଅନ୍ତରଦଶା ୧ ବର୍ଷ;

ରବିମହାଦଶା	୧୦ ବର୍ଷ	ମଧ୍ୟରେ ଶୁକ୍ର ଅନ୍ତରଦଶା		୧ ବର୍ଷ ୮ ମାସ	
ସ୍ୱଳ୍ପ	,,	୭ ବର୍ଷ	,,	,,	୧ ବର୍ଷ ୨ ମାସ
ଚନ୍ଦ୍ର	,,	୧୦ ବର୍ଷ	,,	,,	୧ ବର୍ଷ ୮ ମାସ
ମଙ୍ଗଳ	,,	୭ ବର୍ଷ	,,	,,	୧ ବର୍ଷ ୨ ମାସ
ରାହୁ	,,	୧୮ ବର୍ଷ	,,	,,	୩ ବର୍ଷ
ବୃହସ୍ପତି	,,	୧୬ ବର୍ଷ	,,	,,	୨ ବର୍ଷ ୮ ମାସ
ଶନି	,,	୧୯ ବର୍ଷ	,,	,,	୩ ବର୍ଷ ୨ ମାସ
ବୁଧ	,,	୧୭ ବର୍ଷ	,,	,,	୨ ବର୍ଷ ୧୦ ମାସ
କେତୁ	,,	୭ ବର୍ଷ	,,	,,	୧ ବର୍ଷ ୮ ମାସ
ଶୁକ୍ର	,,	୨୦ ବର୍ଷ	,,	,,	୩ ବର୍ଷ ୪ ମାସ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁକ୍ରୁ—ଦେ. ବ, [ପୁଂ]—ଶୁକ୍ର (ଦେଖ)
Śukru [ଶୁକ୍ର—ଷ୍ଟୀ] Śukrā (See)

[ଦ୍ର—ଶୁକ୍ର ନାମକ ପୁରୁଷର ଅଦଗ୍ଧର୍ଥକ ଡାକନାମ—ଶୁକୁର, ଶୁକୁରୁ, ଶୁକୁରେଇ, ଶୁକି, ଶୁକୁ, ଶୁକେଇ ।
ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ—ଶୁକୁର; ଶୁକୁରଆ; ଶୁକିଆ, ଶୁକ୍ରା ।
ଶୁକ୍ରୀନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକନାମ—ଶୁକୁଆ, ଶୁକୁରେଇ, ଶୁକ୍ରୀ, ଶୁକେଇ ।]

ଶୁକ୍ଲ—ସ. ବଣ (ଶୁର୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମଲ ଦେବା+କ୍ତ ଳ) ୧ । ଶ୍ୱେତ ବର୍ଣ୍ଣ ବଣିଷ୍ଟ; ଧଳା—1. White. ୨ । ପରିଷ୍କୃତ—2. Clean. ୩ । ପବିତ୍ର; ଶୁଦ୍ଧ—3. Pure. ୪ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ—4. Faultless. ୫ । ଅଲୋକ ବା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଯୁକ୍ତ—5. Bright; lighted ବି. ୧ । ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ; ଧଳାରଙ୍ଗ 1. White colour. ୨ । ରୁପା; ରୌପ୍ୟ—2. Silver. ୩ । ନବନୀତ; ନଡୁଣୀ-3. Butter. ୪ । ଚକ୍ଷୁରୋଗବିଶେଷ—4. A sort of eye-disease. ୫ । ଯୋଗ ବିଶେଷ—5. A sort of meditative abstraction ୬ । ବିଷ୍ଣୁ 6. Bishnu [ଉ—ଶୁକ୍ଲ ବରଣ ମାନ୍ୟ ଯୋର, ଯେ ଯାହେ ଜନ ଉପହାର ଜଗନ୍ନାଥ—ଯୁଗଲାଙ୍ଗ]
ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗଦେଶର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—A family title in Bengal.
ଶୁକ୍ଲ ସୁକୁଲ

ଶୁକ୍ଲକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ଶୁକ୍ଲ+କ)—ଶ୍ୱେତ; ଧଳା—White
Śuklaka (Apte) ସ. ବଣ—୧ । ଧଳା ବର୍ଣ୍ଣ—1. White colour (Apte). ୨ । ଶୁକ୍ଲ ପକ୍ଷ—2. The bright half of a lunar month (Apte).

ଶୁକ୍ଲକଣିଆରି—ଦେ. ବ—କରବୀର—White oleander.
Śukla kaniārī ସାଧାକନେର ସଫେଦ୍‌କନେର (ଶୁକ୍ଲ କଣିଅର—ଅନ୍ୟରୂପ)!

ଶୁକ୍ଲକନ୍ଦା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଅତି ବିଷା; ଅତୁଷୀ—
Śukla kandā A very poisonous root; Aconitum Heterophyllum.

ଶୁକ୍ଲକର୍ମା—ସ. ବଣ—(ଶୁକ୍ଲ=ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବା ବିଶୁଦ୍ଧ ଅର୍ଥେ ଜର୍ମ
Śuklakarmā ସାଙ୍ଗରେ ଶୁକ୍ଲ+କର୍ମନ୍; ଶୁକ୍ଲକର୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—1. Performing good or meritorious acts. ୨ । ବିଶୁଦ୍ଧ-ଚରିତ୍ର—2. Of pure character.

ଶୁକ୍ଲ ଜୀରକ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଜୀରା—
Śukla jīraka Cumin seed.

ଶୁକ୍ଲ ତାଙ୍ଗଣା—ସଂ. ବ—ଶୁଭ୍ର ଖାର (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Śukla ṭāṅgaṇā The ashes of quartz.

ଶୁକ୍ଲତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ (ଶୁକ୍ଲ+ତ୍ୱାର୍ଥେ ତା, ତ୍ୱ)—ଶ୍ୱେତ ଅବସ୍ଥା; ଶୁକ୍ଲିମା—Whiteness.
Śuklatā(twa)

ଶୁକ୍ଲ ତିଥି—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ଶୁକ୍ଲା ଯେଉଁ ତିଥି)—ଅମାବାସ୍ୟାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରତିପଦଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୫ଟି ତିଥି—The 15 days of the bright lunar fortnight of a month. [ଦ୍ର—ତିଥିର ନାମ ପୂର୍ବରେ ଶୁକ୍ଲ ଶବ୍ଦ ଯୋଗ ହେଲେ ଶୁକ୍ଲପକ୍ଷର ସେହି ସେହି ତିଥିକୁ ବୁଝାଏ; ଯଥା—ଶୁକ୍ଲ ପ୍ରତିପଦ, ଶୁକ୍ଲ ଦ୍ୱିତୀୟା, ଶୁକ୍ଲ ତୃତୀୟା ଇତ୍ୟାଦି ।]
ସ. ବ.—ମଜ୍ଜା [ଏଥିରୁ ଶୁକ୍ଲ ଜନ୍ମେ]—Marrow.

ଶୁକ୍ଲ ଧଡ଼ି—ଦେ. ବ—୧ । ସାଧା ଧଡ଼ି; ଧଳା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର
Śukla dharḍi ଲୁଗାରେ ଲାଗିଥିବା ଧଳା ରଙ୍ଗର ଧଡ଼ି—ସାଦା ପାଡ଼ 1. White hem or border of coloured
सफेद कोर cloth. ୨ । ଧଳା ଲୁଗାରେ ଲାଗିଥିବା ଧଳା ରେଶମର ଧଡ଼ି; ଶ୍ୱେତଧଡ଼ି—2. White silk hem of white cotton cloths.

ଶୁକ୍ଲ ଧଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ—ସାଦା ଧଡ଼ି ଥିବା (ଲୁଗା)—White
Śukla dharḍiā hemmed or bordered (cloth).
ସାଦା ପେଡ଼େ सफेद कोरवाला

ଶୁକ୍ଲ ଧାତୁ—ସ. ବ—ଖଡ଼ି
Śukla dhātu Chalk.

ଶୁକ୍ଲ ଧାନ୍ୟ—ସ. ବ—ଧଳା ଧାନ—White paddy. [ଦ୍ର—
Śukla dhānya ଏହା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପୂଜାରେ ଅବଶ୍ୟକ ହୁଏ ।]

ଶୁକ୍ଲ ପକ୍ଷ—ସ. ବ—ଚନ୍ଦ୍ର ପକ୍ଷ—The bright lunar fortnight
Śukla paksha of the month. [ଦ୍ର—ଏହି ପକ୍ଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଦ୍ୱାରା ଧରିପୃଷ୍ଠ ସଜ୍ଜା ପରେ ଶୁକ୍ଲ ଦେଖା-ଯାଏ ବୋଲି ଏହାକୁ ଶୁକ୍ଲପକ୍ଷ କୋହିଯାଏ ।]

ଶୁକ୍ଲ ପୁଷ୍ପ—ସ. ବ—୧ । ଛତ୍ରି ବୃକ୍ଷ—1. A kind of tree. ୨ ।
Śukla pushpa ଜୁନପୁଷ୍ପ ଗଛ—2, Jasminum Multi-florum (plant). ୩ । ମରୁବକ (ଦେଖ)—3. Marubaka (See) ସଂ. ବଣ—ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପ ବିଶିଷ୍ଟ—White flowered.

ଶୁକ୍ଲ ପୁଷ୍ପା(ଷ୍ପୀ)—ସ. ବ—ନାଗଦନ୍ତୀ (ଦେଖ)
Śukla pushpā(spī) Nāgadantī (See).

ଶୁକ୍ଲ ଫଳ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ୱେତାର୍କ; ଧଳା ଅର୍କଗଛ—
Śukla phala Calotropis Gigantia; the swa-(ଶୁକ୍ଲାର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ) llowwort (white variety).

ଶୁକ୍ଲ ବଚ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଦ୍ଦାଦ୍ଦୈରଣ୍ଡା ବଚ)—ମଦ୍ଦାଦ୍ଦଣ୍ଡ ବଚ; ସାଦା ବଚ ଧୋଡ଼ା ବଚ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Śukla bacha The white variety of sweet flag;
सफेद वच Acorus Calamus.

ଶୁକ୍ଲ ବର୍ବରୀ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଧଳା ତୁଳସୀ—Ocimum
Śukla barbarī Basilicum (white variety).
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଅର୍ଜକ [ଦ୍ର—ଏହା ବହୁବିଧ, ବୃକ୍ଷ, ଲଘୁପତ୍ର, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ବଦାଘ୍ନ, ବୃଷତ୍ୱର ଓ ପିତ୍ତ-ବର୍ଦ୍ଧକ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁକ୍ଲ ଯଜୁଃ—ଫ. ବ—ଯଜୁର୍ବେଦର ଅଂଶବିଶେଷ—Name of a Śukla jajuḥ part of the Yajurbeda. [ଦ୍ର—ଯାଜ୍ଞବଲ୍ଯ ଉଭେ ନୋଟ ଦେଖ ।]

ଶୁକ୍ଲ ଶାରିବା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ତେମେଢ଼ା ଲଇ (ଶାରିବା ଦେଖ)—Indian sarsaparilla (creeper) Śāribā (See)

ଶୁକ୍ଲା—ଫ. ବଣ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶୁକ୍ଲର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Śuklā Śukla. ବ—୧ । (ଶୁକ୍ଲ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ବାଗ୍‌ଦେବୀ; ସରସ୍ୱତୀ—1. The Goddess of learning [ଦ୍ର—ସରସ୍ୱତୀ ଶେତାଗୌରୀ ଓ ଶୁକ୍ଲାମ୍ବରଧରା ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତା ।] ୨ । ଶର୍କରା; ଚନି—2. Sugar; white sugar. ୩ । ମିଶ୍ରି—3. Candied sugar (Apte). ୪ । ଗୌରବର୍ଣ୍ଣା ସ୍ତ୍ରୀ—4. A woman having a white complexion (Apte). ୫ । କାକୋଳି ଗୁଳ୍ମ—5. The Kākoli plant (Apte)

ଶୁକ୍ଲାଙ୍ଗ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ ହି)—ଶୁକ୍ଲ ଅବୟବ ବିଶିଷ୍ଟ—Śuklāṅga Having white limbs. ବ—ମୟୂର—(ଶୁକ୍ଲାପାଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) Peacock (Apte). (ଶୁକ୍ଲାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁକ୍ଲାଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶେଫାଳିକା; ଗଙ୍ଗଶିଉଳୀ ଫୁଲ—Śuklāṅgī Night jasmine.

ଫ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୁକ୍ଲାଙ୍ଗର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Śuklāṅga.

ଶୁକ୍ଲାପାଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ ହି; ଶୁକ୍ଲ ଅଟେ ଅପାଙ୍ଗ=ଚକ୍ଷୁପ୍ରାନ୍ତ ଯାହାର)—ମୟୂର—Peacock (having the corners of the eyes white).

ଶୁକ୍ଲାଭିସାରି—ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ଶୁକ୍ଲାଭିସାରିକା)—ନାୟିକାବିଶେଷ—Śuklābhisārī —A class of heroines in fiction and love stories.

ଶୁକ୍ଲାଭିସାରିଣୀ } —ସମ୍ଭବରୂପ
ଶୁକ୍ଲାଭିସାରିକା }

[ଦ୍ର—ଏ ରମଣୀ ଶୁକ୍ଲପକ୍ଷ ରାତ୍ରିରେ ଶୁକ୍ଲ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କର ଶୁକ୍ଲ ପୁଷ୍ପ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ସଦ୍ୟେତ ସ୍ଥଳକୁ ନାୟକକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଗମନ କରେ ।] [ଦ୍ର—ବଲ୍ଲେଳ ନଷ୍ଟ ଗୋଦାବସ୍ତ୍ର, ବାସା ଓ ଶୁକ୍ଲ ଅଭିସାସ୍ତ । ଭଃ. ବୈଦେସ୍ପାଶବଳାସ ।]

ଶୁକ୍ଲାମ୍ବର—ଫ. ବ·—(କର୍ମଧା)—ଧଳା ଲୁଗା—Śuklāmbara [ଶୁକ୍ଲବସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ] White cloth.

ଫ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ ହି)—ଯେ ଧଳା ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଥାଏ (ଶୁକ୍ଲାମ୍ବରା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ) [Wearing white cloth.

ଶୁକ୍ଲାମ୍ବର ଧର—ଫ. ବଣ. ପୁଂ.—(ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଯେ ଶୁକ୍ଲ Śuklāmbara dhara ଲୁଗାକୁ ପିନ୍ଧି ଥାଏ (ଶୁକ୍ଲାମ୍ବର+ଧୃ ଧାତୁ [ଶୁକ୍ଲାମ୍ବର ଧରା—ସ୍ତ୍ରୀ] =ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ, ଅ)—Wearing a white cloth.

ଶୁକ୍ଲାର୍କ—ଫ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଧଳା ଅରଣ ଗଛ—The white Śuklārka variety of swallowwort plant.

ଶୁକ୍ଲିମା—ସଂ. ବ—(ଶୁକ୍ଲ+ଭାବେ ଇମନ୍; ଶୁକ୍ଲମନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ.) Śuklimā ୧ । ଶୁକ୍ଲତ୍ୱ—1. Whiteness. ୨ । ଧଳା ରଙ୍ଗ 2. White colour.

ଶୁଖ୍—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶୁଷ୍ ଧାତୁଜ; ଶୁଷ୍କ)—ଶୁଖ୍ (ଦେଖ) Śukh ଶୁକୁନା ସୁଖା Śuk (See)

ବଣ—ଶୁଷ୍କ; ଶୁଖିଲା—Dry.

ଶୁଖ୍‌ଜା(ଦା,ଯା)ଦୁ—ଦେ. ବ—ଶୁଖ୍‌ଜାଦୁ (ଦେଖ) Śukh-jā(dā,jā)du Śuk-jādu (See) ଶୁକନା ଦାଦ ସୁଖାଦ୍‌ଦୁଁ

ଶୁଖ ଠୋ ଠା (ଠୋ)—ଦେ. ବଣ—ଶୁଖ୍ ଠୋ ଠା (ଦେଖ) Śukh ṭho ṭhā (ṭho) Śuk ṭhoṭhā (See)

ଶୁଖ୍‌ତଲା(ଲ୍ଲ)—ଦେ. ବ—ଶୁଖ୍ ତଳା (ଦେଖ) Śukh-talā (lā) Śuk-talā (See)

ଶୁଖ ତାନି—ଦେ. ବ—ଶୁକୁତାନି, ଶୁକୁତି (ଦେଖ) Śukh-tāni Sukutāni; sukuti [See] [ଶୁଖ୍‌ତି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୁଖ ନଈ—ଦେ. ବ—ଶୁଖ୍ ନଈ (ଦେଖ) Śukh naī Śuk naī (see)

ଶୁଖ୍ ମଦରଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ଶୁଖ୍ ମଦରଙ୍ଗା (ଦେଖ) Śukh madarangā Śuk madarangā (See) [ଶୁଖ୍ ମଦ୍‌ଙ୍ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୁଖ୍ ଶୁଖ୍—ଦେ. ବଣ—ଶୁଖ୍ ଶୁଖ୍ (ଦେଖ) Śukh śukh Śuk śuk (See)

ଶୁଖ—ଦେ. ବଣ—(ସ. ଶୁଷ୍କ; ପ୍ରା. ସୁକ୍ଖ)—ଶୁଷ୍କ; ଶୁଖିଲା—1. Dry. Śukha ଶୁକ୍‌ନା ସୁଖା ଦେ. ବ—୧ । ଶୁଷ୍କ ସ୍ଥାନ—1. Dry place. ୨ । ଜଳଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନ—2. Waterless place. ୩ । ଜଳାଶୟ ଆଦର କୂଳ ଭୂମି—3. The bank or land near water. [ଯଥା—ତମ୍ବୀର ପାଣିରୁ ଉଠିଅସି ଶୁଖରେ ପଡ଼ିଛ ।]

ଶୁଖା—ଦେ.ବଣ—୧।(ସ.ଶୁଷ୍କ)—ଶୁଖିଲା—1. Dry. [ଦ୍ର—କ. ଶୁଷ୍କ] Śukhā ଶୁକ୍‌ନା ସୁଖ ଜଢ଼ତା; ୪.ଶୁଖାଭୂମି ଓଡ଼ା ଯେ ହୋଇବ ବସିଥିଲେ—ବଦ୍ଧଜଳରୂପଣ ଗୀତା ।] ୨ । ଜଳଶୂନ୍ୟ—2. Waterless. ୩ । ପୁଂ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ, ଯଥା—ମୁହଁଶୁଖା) ଯେ ଶୁଖାଏ—One who causes something to dry up. ବ—୧ । ଶୁଷ୍କ ହେବା କ୍ରିୟା—1. The act of drying up. ୨ । ଶୁଷ୍କ ପଦାର୍ଥ—2. A dry thing. [ଦ୍ର—ଶୁଖା ଖଡ଼ଖଡ଼ ଖଡ଼ଖଡ଼, ମିଛ ମାସ୍ୱାରେ ଭଡ଼ ଭୁ ନଭଡ଼ବଡ଼ ନଭଡ଼ବଡ଼—ଉଜନ ।]

ଦେ. କି—(ଓଡ଼ିଆ ସଜନିକ ଶୁଖାଇବା ଧାତୁର ଅଳାବସ୍ତ୍ରର୍ଥକ ଅନଜ୍ଞା ରୂପ)—ଶୁଖାଇବା କ୍ରିୟାକୁ (ତୁ)କହିବା—Impera-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓକାଓ ସୁଖାଦୋ tive mood) Do cause a thing to [ଶୁଖାଅ—ଅଦଗ୍ଧର୍ଥକ ରୂପ] dry up. [ଯଥା—ଏ ଧାନ- [ଶୁଖାଇ ଦେ ଅନ୍ୟରୂପ] ଉଦ କେଇ ଖତ୍ତରେ ଶୁଖା ।]

ସୁଖ ସୁଖ ସୁଖ ସୁଖ

ଶୁଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କି—(ସକର୍ମକ) (ସଂ. ଶୁସ୍ ଧାତୁଜ, ଶୁଷ୍କ)—Sukhā(khe)ibā ୧ । ଜଳଶୂନ୍ୟ କରିବା; ଖତ୍ତ, ପବନ ଆଦର ଶୁଖାନ ସୁଖାନା ସାହାଯ୍ୟରେ କୌଣସି ଓଦା ପଦାର୍ଥ (ଯଥା ଲୁଗା)ରୁ ଜଳଶୂନ୍ୟ କରିବା—1. To cause the water present in a thing to dry up with the help of sun's rays, wind etc. ୨ । ଜଳାଶୟ ଆଦରୁ ଜଳାଦି ଉତ୍ତୋଳନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଜଳାଶୟକୁ ଜଳଶୂନ୍ୟ କରିବା—2. To empty a tank or well of all the water by baling. (ଯଥା—ଗୁରୁଜଣ ମନୁଷ୍ୟ ମ ଘଣ୍ଟାରେ ଅମ କୂଅକୁ ଶୁଖାଇ ଦେଲେ) । ୩ । (ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଅଗ୍ନିର ଉତ୍ତାପରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥରେ ଥିବା ଜଳକୁ ବାଷ୍ପରେ ପରଣତ କରି ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥକୁ ଜର୍ଜ୍ଜଳ କରିବା—To cause a thing to dry up by evaporation. [—ଯଥା ଗୁର ପଇସାର ଜାଳ ଦାଣ୍ଡିଏ ପାଣିକୁ ଶୁଖାଇ ଦେବ ।] ୪ । ଆର୍ଦ୍ର ବସ୍ତୁକୁ ଜର୍ଜ୍ଜଳ କରିବା ପାଇଁ ବାୟୁରେ ବା ଖତ୍ତରେ ତାହାକୁ ମେଲାଇବା—4. To spread a wet or moist thing in the air or in the sun to dry up. [ଯଥା—ଓଦା ଲୁଗାକୁ ବା ମୁଣ୍ଡ- ବାଇକୁ ଶୁଖାଇବା] ୫ । ଚିଙ୍କିର ପାଦାର ପଡ଼ୁଥିବା ବେଳେ ଚିଙ୍କି ମୁଣ୍ଡାରେ ଗଦା ଜମ୍ବୁ ଯାଇଥିବା ଧାନ୍ୟ ଆଦ ପଦାର୍ଥକୁ ହାଡଦ୍ୱାରା ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା ବା ପଶିବା— 5. To stir up the paddy etc put in the receivung hole to be pounded by the dhinki while it is being plied. [ଉ—ଚିଙ୍କି ପଡ଼ୁଛୁ ପଶେ, ଶୁଖେଇ ଦଉଛୁ ଜଣେ—କା ଥ ଦଥ; ୩୬ ଦାନ୍ତ ଓ ୧ଜଉ ।] ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଶୀର୍ଣ୍ଣ କରିବା; ଅନ୍ତଃସାର ଶୂନ୍ୟକରିବା—6. (figurative) To cause or reduce to leanness; to emaciate. [ଉ ବାନସ୍ତସ୍ତେ ଲୋକେ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ବାଢ଼ି, ଦେହ ଶୁଖାଥଣ୍ଡ ସୁଖରେ ବେଦ ଚଢ଼ି । କୃଷ୍ଣଦିଦ. ମଦାତ୍ତରତ । ଯଥା- ଦନ ଉପବାସ ମୋ ଦେହକୁ ଶୁଖାଇ ଦେଲଣି ।] ୭ । ଗଛ ଆଦକୁ ଜଳାଭାବ ବା ରୌଦ୍ରାଧିକ୍ୟଦ୍ୱାରା ଝାଉଁ- ଲାଇବା—7. To cause to wither owing to want of watering or by suns ray's (said of trees and plants.) ୮ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) —(ଅପଣା ମୁହଁକୁ) ବଷଣ୍ଣ କରିବା; ବରସ କରିବା— 8. (figurative) To sadden (one's face);to cause (one's face) to be dejected. (ଉ—ଅସ ଅମ୍ଭେ ଅମ୍ଭର ସମ୍ଭ୍ରମ ଦେଖାଇ, ଯାଇ ଦେବା ତାଙ୍କର ବଦନ ଶୁଖାଇ—କୃଷ୍ଣସଂଭ ମଦାତ୍ତରତ ।) ୯ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖାଇବାକୁ ନ ଦେବା; (ପେଟକୁ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ କରିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମାଣରେ ଖାଇବା—9. (figurative) To cause to starve by not giving food. (ଉ—ତାଙ୍କର ୪ ଦନ ହେଲ ଖାଇବାକୁ ନ ଦେଇ ମୋତେ ଶୁଖାଇ ଦେଲଣି ।) ୧୦ । (ବେଦ ଶବ୍ଦ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ)— (ଜବସ୍ତୁଶୁଖ) ଅଗ୍ନିସେବନ ଓ ପରମିତାହାର ଦ୍ୱାରା ଅପଣାର ରକ୍ତସ୍ରାବାଦି ବନ୍ଦ କରିବା—10. (said of a newly confined mother) To cause the flow of blood to stop by regulating one's diet or by repeated fomentation.

ଶୁଖାନ୍(ନ୍ନ)—କୈ.ବେ. ବ—ସୁଜାନ୍ (ଦେଖ) Sukhān(ni) Sukān (See)

ଶୁଖା ନଡ(ଲ)କ(କ୍ଖ)ଡ଼(ଡ଼)—ଦେ. ବ (ହିନ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ଶୁଖିଲା Sukhā na(la)ka(kka)ṛda(ṛdi) କାଠ—1. A dry piece ଶୁକ୍ନୋ କାଠ of wood. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତ୍ୟଧିକ ଦୁର୍ବଳ ଶୁଖାକାଠ, ସୁଖୀଲକଡ଼ୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. (figurative) A person reduced to skeleton. ବଣ—ଅସ୍ଥି- ଚର୍ମସାର—Reduced to skeleton.

ଶୁଖା ରୁଖା—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଶୁଷ୍କ; ରୁକ୍ଷ)—ଶୁଖିଲା ଓ ରୁକ୍ଷ; ଶୁଷ୍କ ଓ Sukhā rukhā ଅସ୍ନିଗ୍ଧ—Dry and rough, dry ଶୁଖା ରୁଖା and unoiled. ଦେ. ବ—୧ । ଶୁଖିଲା ଓ ଅସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁକ୍ଖା ରୁକ୍ଖା ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. Dry and unoily food; scanty and poor fare. ୨ । ସାଦାସିଧା— 2. Simple vegetable fare

ଶୁଖୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅପତ୍ତିଅଣୀ କନ୍ୟାକୁ ଦିଆଯିବା ନାମ— Sukhī A name given to female children born; ofter the death of their elder ones.

ଶୁଖିବା—ଦେ. କି (ଅକର୍ମକ; ସଂ. ଶୁସ୍ ଧାତୁଜ ଶୁଷ୍କରୁ)—୧ । ଆର୍ଦ୍ର Sukhibā ବା ଜଳୀୟବସ୍ତୁ) ଶୁଷ୍କ ହେବା; ଜର୍ଜ୍ଜଳ ହେବା— ଶୁକିୟେଯାଓୟା, ଶୁକାଖାନ 1. (a wet thing) o ସୁଖନା become dry or water-less. ୨ । (ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ (ଶୁଖିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୁଷ୍କରଣୀ ଆଦ) ରୌଦ୍ର ଯୋଗୁଁ ବା ଜଳ ନଃଶେଷିତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଶୁଷ୍କ ହେବା—2. To dry up (said of a river or tank from which water has been drained up or has evaporated. (ଉ—ନଈ ଶୁଖିଲେ ତ କରଇ ନାଥ- ଉଗ ।) ୩ । (ଓଦା ଲୁଗା ଓ ଧାନ ଆଦରୁ ପାଣି ଶୁଖିଯିବା ପାଇଁ ତାହା) ଖତ୍ତରେ ବା ପବନରେ ମେଲ ହୋଇ ସ୍ଥାପିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେବା—3. To be spread in air or sun to be dried (said of wet cloth etc). (ଉ—ଅଘଟଣ କଥା ଶୁଣି ମାଇଜଘ, ଧାନ ଶୁଖୁଥିଲା ବେଳୁ ଶୁଖିଲା ଠାରେ । ଉଗ ।) ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ମୁଖ) ବିଷଣ୍ଣ ବା ବିମର୍ଷ ଦେବା;ମ୍ଳାନ ଦେବା-4.(figurative) To look sad or dejected. (ଉ—ସ୍ତବନ ବସ କର ଧାନ, ଶୁଖିଛୁ ଭୁମ୍ଭ ବଦନ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୫ । (ଘାଆ ଅବରୁ) ଘଚ୍ଚ ପାଣିର ସ୍ରାବ ବନ୍ଦ ହେବା—5. To dry up (said of healing sores which had been running) ୬ । (ମାଇ ସ୍ତନରୁ) ସ୍ତନ୍ୟ ଶେଷ ଯାଇବା—6. To dry up (said of the mother's breast when a child is weaned) [ଉ—ଦୂଧ ଶୁଖିଲେ କ କରବ ମାଆ । ଉଗ ।][ଦ୍—ଯେଉଁଠାରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଜଳୀୟବସ୍ତୁ ଥାଏ; ଯଥା—ପାତ୍ରରେ ଘେଷ, ଦେହରେ ରକ୍ତ, ଜହ୍ନିର ଜଳୀୟାଂଶ ଶୁଷ୍କ ହେଲେ ବା କମିଗଲେ 'ଶୁଖିବା' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଯଥା—ମୋ ଉଦ୍ଧି ଶୁଖି ଯାଉଛୁ, ତା ଦେହର ରକ୍ତ ଶୁଖି ଯାଉଛୁ ।] ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଦେହ) ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା —7. (figurative) To become lean or emaciated (said of the body). ୮ । ଘଚ୍ଚ ଅବ ଜଳାଭାବରୁ ବା ଖରା ତେଜରେ ଶୁଖିଯିବା ବା ଝାଉଁଳି ପଡ଼ିବା —8. To wither (said of plants),

ଶୁଖିଲ—ବେ. ବଣ (ସଂ. ଶୁଷ୍କ)—୧ । ଶୁଷ୍କ —1. Dry. [ଯଥା—ଶୁଖିଲା ଶୁଖିଲ ଧାନ] ୨ । ଶୁଷ୍କୀକୃତ—2, Dried up. ଶୁକନୋ [ଯଥା—ଶୁଖିଲା ଲୁଗା] ୩ । ଜଳଶୂନ୍ୟ; ଜଳଘ୍ନ— ସୂଖାହୁଆ 3. Waterless. [ଯଥା—ଶୁଖିଲା କୂଅ] ୪ । ମାରସ; ରସଘ୍ନ—4. Juice less; sapless. [ଯଥା—ଶୁଖିଲ ଡାଳ] ୫ । ସରସତା ବା ରସିକତା ଘ୍ନ—5. Devoid of wit or humour. [ଯଥା—ଶୁଖିଲା କଥା] ୬ । ବିରସ; ବିଷଣ୍ଣ—6. Sad; dejected; depressed. [ଯଥା—ଶୁଖିଲା ମୁହଁ] ୭ । ସ୍ନେହଘ୍ନ—7. Devoid of love or affection. [ଯଥା— ଶୁଖିଲା ବ୍ୟବହାର] ୮। ଫଳଶୂନ୍ୟ—8. Fruitless. [ଯଥା—ଶୁଖିଲା ମିହନ୍ତ] ୯ । ଯେଉଁ ଘତ, ବ୍ରଣ, କାନ୍ଥୁ ଅବରୁ ପୂଜ ବା ଜଖା ବହୁ ନାହିଁ [ଯଥା—ଶୁଖିଲା କୁଣ୍ଡିଆ]—9. (a sore itches) Which is not running; having no pus. ୧୦ । (ନବ ପ୍ରସୂତର ଦେହ) ଯହିଁରୁ ପ୍ରସବାନ୍ତେ ରକ୍ତ ଓ ଜଳାଦିର ନିର୍ଗମନ ବନ୍ଦ ହୋଇଅଛୁ— 10. (The body of a recently confined woman) From which the flow of blood et c has ceased. ୧୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନୁରକ୍ତଭାଘ୍ନ [ଯଥା—ଶୁଖିଲା ଉକତ]—11. (figurative) Insincere. ୧୨ । ଅତି ଶୀର୍ଣ—12. Very emaciated [ଯଥା –ଶୁଖିଲା ବଦ] ୧୩ । ଅଶ୍ରୁଘ୍ନ— 13 Tearless. [ଯଥା—ଶୁଖିଲା ଆଖି] ୧୪ । ରୁକ୍ଷ; ଲୁଣ୍ଡୁଣ୍ଡ; ଅସ୍ନିଗ୍ଧ—14. Unoiled. [ଯଥା –ଶୁଖିଲା ବଡ଼] ୧୫ । ଜଳ ମିଶାଯାଇ ନ ଥିବା; ଅନାର୍ଦ୍ର— 15.Not mixed with water;not wet. ୧୬ । ଅତୃପ୍ତ; ଉଦରାବଚ୍ଛିନ୍ନ—16. Hungry; empty (stomach). [ଯଥା—ଶୁଖିଲା ପେଟ] ବ—୧ । ଶୁଷ୍କ ସ୍ଥାନ—1. Dry place. ୨ । ସ୍ଥଳଭାଗ— 2. Land.

ଶୁଖିଲା କଥା—୧ । ରସିକତାବଘ୍ନ ବାକ୍ୟ—1. Words devoid of wit and humour. ୨ । ବଳ୍ପଳ ଶୁକନୋ କଥା; ମୂଲ୍ୟଘ୍ନ କଥା—2. Worthless matter; fruitless matter. ୩ । ସ୍ନେହଘ୍ନ ବଚନ—3. Words devoid of love or affection.

ଶୁଖିଲା କାଠରୁ ବୋଦୁଛୁ ପାଣି } —ବେ.[ନାଁଆଁ ବଦ୍ୟା] ପ୍ରହେଳିକା]—
ଚେମିଣି ଚଢ଼େଇ ଧରିଛୁ ଟାଣି } ତେଲ ପଣା —A riddle mean-
Śukhilā kaṭharu bohuchhi pāṇi ing—Oilman's
Chemiṇi chaḍhei dharichhi ṭāṇi oilmill.

[ଦ୍—ଏଥିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ
କେଁ ଭରଣ୍ଟ, ଘୋଷଣ୍ଟ ଉଉରେ କରୁଛୁ ନାଟ
ଶୁଖିଲା କାଠରୁ ବୋଦୁଛୁ ପାଣି,
ଚେମିଣି[ଚୁକଟା] ଚଢ଼େଇ ଧରିଛୁ ଟାଣି ।]

ଶୁଖିଲା କାନ୍ଦ—ବେ. ବ—କପଟ କନ୍ଦନ; ଯେଉଁ କାନ୍ଦରେ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼େ ନାହିଁ; ଅନ୍ୟକୁ ଦେଖାଇବା (ଶୁଖିଲା କାନ୍ଦଣା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଇଁ କରାଯିବା କନ୍ଦନ— ଶୁକନୋ କାନ୍ଦଣା ସୂଖାରୋନା The shedding of crocodile tears; stimulated weeping. (ଉ—ବଦନେ ମଧୁର ବଚନ ଶୁଖିଲ କାନ୍ଦ—ଜବହୂର୍ମୀ. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ଶୁଖିଲା କୁଣ୍ଡିଆ —ବେ. ବ—ଦେହରେ ଫଳ ଯାଇଥିବା ଚର୍ମରୋଗ- ଶୁକ୍‌ନୋଚୁଲକୁନି ବିଶେଷ, ଯହିଁରୁ କାହୁ ଘର ପୂଜ ବା ସୂଖୀଫୁନସୀ ପାଣି ବହେ ନାହିଁ— Dry itches; scabies; scurvy.

ଶୁଖିଲାଖାଇ—ବେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଡାହାଣୀ ବିଶେଷ—A class of Śukhilā khāī witches. [ଦ୍—ଏମାନେ ଶୁଖିଲା ବସ୍ତା ଓ ମାଂସ ଖାଆନ୍ତି ।]

ଶୁଖିଲା ଜା(ଦା)ଦୁ—ବେ. ବ—ଶୁକ୍ ଜାଦୁ (ଦେଖ) Śukhilā jā(dā)du Suk-jādu (See).

ଶୁଖିଲା ନଈ—ବେ. ବ—ଯେଉଁ ନଦୀର ଗର୍ଭରୁ ଜଳ ଶୁଖି ଯାଇଅଛୁ— Śukhilā naī A dried up river. ଶୁକନୋ ନଦୀ ସୂଖୀ ନଦୀ

ଶୁଖିଲା ନଡ଼ିଆ —ବେ. ବ—ପକ୍ୱ ହେବା ପରେ ଯେଉଁ ନଡ଼ିଆର କଭା Śukhilā naṛdiā ଶୁଖି ଯାଇଥାଏ—Ripe cocoanut

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁକନୋ ନାରୁକେଲ **ସୁଖାନାରିୟଲ** whose rind has become dry.

ଶୁଖିଲା ପାକ(କେ,ଚି,ଚେ)ଲା—ଦେ. ବଣ (ଅର୍ଥାତ୍ମକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଦୃଶର Śukhilā pāka(ke,chi,che)lā ଶବ୍ଦ)—ଶୁଷ୍କ—Dry. ଶୁକନୋ **ସୁଖାଡୁଆ** (ଉ—ଶସ୍ତ୍ରଦନେ ମଫସଲର ଗହୁର ବଲ ବାଟ ସବୁ ଶୁଖିଲ ପାଚଲ ଦୋଇଥାଏ ।)

ଶୁଖିଲା ପେଟ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଉଦରରେ ଖାଦ୍ୟ ପଡ଼ି ନାହିଁ; ଖାଦ୍ୟ Śukhilā peṭa ଶୂନ୍ୟ ଉଦର; କ୍ଷୁଧିତ ଉଦର— ଶୁକନୋପେଟ **ସୁଖାପେଟ, ଖାଲିପେଟ** An empty stomach; a hungry stomach.

ଶୁଖିଲା ମୁହଁ—ଦେ. ବ—୧। ବିପଣ୍ଣବଦନ, ବିବର୍ଣ୍ଣମୁଖ—1 Dejected. Śukhilā muhāṅ countenance; sad face. ଶୁକନୋମୁଖ **ଶୁଖାମୁହଁ** ୨। ପ୍ରଳନ ମୁଖ—2. Pale face. ୩। ପପ୍ୟାରୁ ଉଠି ଧୂଆ ଦୋଇ ନ ଥିବା ମୁଖ—3. Face which has not been washed after a person has got up from bed or sleep.

ଶୁଖିଲାମୁହାଁ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ବିବର୍ଣ୍ଣବଦନବିଶିଷ୍ଟ— Śukhilāmuhāṅ Sad-faced; pale-faced. (ଶୁଖିଲାମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶୁକନୋମୁଖୀ **ସୁଖାମୁହାଁ**

ଶୁଖିଲା ରୁଖିଲା—ଦେ. ବଣ. ଓ ବ—(ସଂ. ଶୁଷ୍କ ଓ ରୁକ୍ଷ)—ଶୁଖା ରୁଖା Śukhilā rukhilā (ଦେଶ)—Śukhā rukhā (See)

ଶୁଖିଲାରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ବୃଥା— Śukhilāre ବୃଥାୟ **ନାହକ** In vain. ନିଷ୍ଫଳ ଭାବରେ—Fruitlessly.

ଶୁଖିଲାରେ ନାଆ(ଡ଼ା) ଚଳା(ଲେ)ଇବା ନ୍ୟାୟ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ— Śukhilāre nā-ā(hā) chalā(le)ibā nyāya ବନା ସ୍ଥଳ ଶୁକନୋଡାଙ୍ଗା (ନୌକା) ଚାଳନ ଯନରେ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ଓ **ସୁଖେମେ ନାବ ଚଲାନା** କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ଖାଇବା ଜିଇଁବା କରିବା; ବନା ପୁଞ୍ଜିରେ ବ୍ୟାପାର କରିବା—(A proverb meaning) To live on one's wits (literally; to ply a boat on dry land).

ଶୁଖିଲାରୁ ଫାଳ ଘାଅ (ଉଣ୍ଡ)—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ବନା କାରଣରେ Śukhilāre phāla ghā-ā (taṇḍa) କୌଣସି ଅଂଶ ଦୃଷ୍ଟ ବୃଥାୟ ବିପତ୍ତି, ଶୁକନୋ ବିପଦ ଯାଇ ଖତ ଦେବା (ବନା ଦୋଷରେ **ସୂସୀ ବିପଦ** ଦଣ୍ଡ ବା କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରିବା ସ୍ଥଳରେ ଏ ବଚନ ପ୍ରଯୋଗ କରିଯାଏ)—A proverb used when a person undergoes suffering which he has not merited.

ଶୁଖିଲା ସି(ସେ)ନି(ନେ)ହ—ଗ୍ରା. ବ—ଅନ୍ତରକତାଶୂନ୍ୟ ବା ବାହ୍ୟ ସ୍ନେହ Śukhilā si(se)ni(ne) ha Outward love; outward show of love; semblance of affection. ଶୁକନୋ ସେହ **ସୁଖା ପ୍ୟାର**

ଶୁଖିଲା ସୁଆ(ଡ଼ା)ଗ—ଦେ. ବ—ଅନ୍ତରକତାଶୂନ୍ୟ ବାହ୍ୟ ସ୍ନେହ— Śukhilā suā(hā)ga Outward fondling without actual love or affection; show of fondness. ଶୁକନୋ ଆଦର **ସୁଖା ଆଦର**

ଶୁଖୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୁଖା (ଦେଶ) Śukhī Śukhā (See)

ଶୁଖୁଆ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶୁଷ୍କ ସମ୍ପ୍ରୟ)—୧। ମାଛକୁ ଖରରେ ଶୁଖାଇ Śukhuā ଓ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ସେଥିରେ ଲୁଣ ମଡ଼ାଇ ଖାଦ୍ୟ ଶୁକଟୀମାଛ **ସୂଖୀ ମଛୁଲୀ** ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ରଖା ଯିବା ମାଛ—1. Fish dried and preserved with salt; salted and dried fish. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ବଡ଼ା ବଳକର, ଦୁଷ୍ପାଚ୍ୟ ଓ ସ୍ଥଳ-ବଦ୍ଧଜାଳନକ । ଆମ ଦେଶରେ ନାନା ପ୍ରକାରରେ ମାଛକୁ ଶୁଖାଇ ଓ ବଡ଼ ମାଛକୁ ଚିର ଚହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଣ ଦେଇ ଶୁଖୁଆ ଇଅର କରିଯାଏ । ଏହାକୁ ଇଅଣ କରିବା ପୋଡ଼ି କରି ଖାଆନ୍ତି । ବଡ଼ ମାଛର ମଣ୍ଡିକୁ ମଧ୍ୟ ଶୁଖାଇ ମଣ୍ଡି ଶୁଖୁଆ କରନ୍ତି । ଚାଙ୍ଗିଅଁଳା (ମାର୍ଗଶିର ମାସ କୃଷ୍ଣ ନବମୀ) ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଚାଙ୍ଗି ଓ ଶୁଖୁଆ ଇଅଣ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଦେବତା ବିଶେଷଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଶୁଖୁଆକୁ ବାହୁଣ ଓ ବଧବାମାନେ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଚଳୁ ଅଢ଼ୁ ବାହୁଣୀ ଓ ଅବଧୂତ ସିଦ୍ଧ-ମାନେ ଖାଆନ୍ତି । ଚନା ମାଛକୁ ଓ ଚୁଙ୍ଗୁଡ଼ିକୁ କେବଳ ଖରରେ ଶୁଖାଇ ଶୁଖୁଆ କରି ଯାଏ । ବଡ଼ମାଛର ପିଠି ୨ ଫାଳ କରି ତର ତା ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ତ ଅଧ କାଢ଼ି ସେଥିରେ ଲୁଣ ଦେଇ ଶୁଖାଇ ଶୁଖୁଆ କରି ଯାଏ । ଅନେକ ପ୍ରକାର ଶୁଖୁଆ ଅଛି—ଯଥା—ଡୋକଲି ଶୁଖୁଆ, ଚଙ୍ଗୁଡ଼ି ଶୁଖୁଆ, ଚାକ୍ରଡ଼ା ଶୁଖୁଆ, ବଡ଼ ଶୁଖୁଆ, ପିଠା ଶୁଖୁଆ, କେରଣ୍ଡି ଶୁଖୁଆ] ୨। ବିଶେଷଭାବରେ ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା ପଦାର୍ଥ—2. Any shrivelled or dried up thing. [ଉ—ଅମୂଲ୍ୟଗୁଡ଼ାକ ଉତ୍ତରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଶୁଖୁଆ ହୋଇ ଗଲଣି ।]

ଶୁଖୁଆ କଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—୧ । ଶୁଖୁଆ ଉତରେ ଥିବା କଣ୍ଟା— Śukhuā kaṇṭā 1. The bones of Śukhuā. ୨ । ଶୁକଟୀ ମାଛର କାଁଟା (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଖୁବ୍ ମୃଦୁ ପଦାର୍ଥ— **ସୂଖୀ ମଛୁଲୀକା କାଁଟା** 2. (figurative) A pointed article. [ଉ—ଚେ। ଅସ୍ଥିରେ ଶୁଖୁଆ କଣ୍ଟା ଭେଣ୍ଡି ହଅନ୍ତି ପରି ।] ୩ । ଅତି ଶୀର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତୁ—3. Very emaciated and shrivelled up thing.

ଶୁଖୁଆ ଖିଅ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଗାଳି ବିଶେଷ— Śukhuā khiā A term of abuse (literally an ଶୁକଟୀମାଛ ଖେଗୋ **ସୂଖୀମଛୁଲୀଖାନେବାଲା** eater of Śukhuā). (ଶୁଖୁଆଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁଖୁଆ ଚଟ(ଟୁ)ଣି—ଦେ. ବ—ଶୁଖୁଆକୁ ଘଣ ଜମା ପୋଡ଼ି ତତ୍ତରେ Śukhuā chaṭa(ṭu)ṇi ଜାରୁ ବାଟ ସେଉଁ ଚଟଣି ତିଆରି କରିଯାଏ— ଶୁକଟୀ ମାଛର ଚାଟନୀ Salad or sauce prepared by.

Digitized by srujanika@gmail.com

सूखी मछलीकी चटनी pounding fried or baked salted fish into jelly.

ଶୁଖୁଆ ପୋଡ଼ା—ବେ. ବ—୧ । ପୋଡ଼ା ଦୋଇଥିବା ଶୁଖୁଆ—Śukhuā pordā 1. Baked Śukhuā. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଶୁକା ପୋଡ଼ା ତୌଣସି ସ୍ଥୂଳ କର୍ମ—2. (figurative) Some jalihuī sūkhīmachalī mean act. [ଜ—ବାର ବରଷର ଉପ ଶୁଖୁଆ ପୋଡ଼ାରେ ଗଲ୍ପ ।]

ଶୁଗି(ଘି)ବା—ବେ. କି—(ସ. ଶ୍ରୁ ଧାତୁ)—ଶ୍ରବ ଦେବା; ଶୁଣିବା—Śugi(ghi)bā To be heard. ଶୁନା ଯାଓୟା sunā yānā

ଶୁଗୁଡ଼ା(ଡ଼ି)—ବେ. ବ—ପୋଖରୀ ବାଉଁଶ କଣିରେ ବୁଣା ଯାଇଥିବା ଟୋକେଇ—Śugurḍā(ṛḍi) Basket made of whole bamboo twigs. ଟୋକରୀ

ଶୁଙ୍କ—ବେ. ବ (ସ. ଶୂକ)—ବାଳୁଙ୍କା ଧାନ, ଯବ, ଗହମ ଅଦିରୁ ବାହାରିଥିବା ଶୂକ—Śuṅka The awn or beard of barley, wheat and other grains. ଶୁଂ ସୁଂଗ

ଶୁଙ୍ଗ—ସ. ବ (ଶମ୍ ଧାତୁ=ଶାନ୍ତ ଦେବା+ଗ. ଜଘାଇନ)—୧ । ବଟ ବୃକ୍ଷ—1. Banyan tree. ୨ । ଅମ୍ବଡ଼ା ଗଛ—2. Hog plum tree. ବେ. ବ (ସ. ଶୂକ ବା ଶୂତ) ବାଳୁଙ୍କା ଧାନ, ଯବ ବା ଗହମରୁ ବାହାରିବା ଶୂକ; ଧାନ୍ୟ ଯବାଦିର ଶୂକ—The awn or beard of wheat, barley or wild paddy. ଶୁଂ ମୂଂଘ

ଶୁଙ୍ଗା—ସଂ. ବ (ଶୂଙ୍ଗ+ଆ) ଶୂକ ବା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଲୋମ)—Sharp pointed fur or wool of caterpillars.

(ଶୁଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବେ. ବ (ସ. ଶିଙ୍ଘ୍ ଧାତୁ=ଆଘ୍ରାଣ କରିବାରୁ)—ଶୁଂକା ଆଘ୍ରାଣ—Smelling. (ଜ—ନାସ ଶୁଙ୍ଗା) ବିଣ—ସୁଘା (ଅନ୍ୟ ସବୁ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ)—ଯେ ଶୁଙ୍ଗେ—-Smelling. (ଜ—ଘୋଡଶୁଙ୍ଗା; ଘୋଡାଶୁଙ୍ଗା ।)

ଶୁଙ୍ଗା(ଘା)ଇବା—ବେ. କି (ସ. ଶିଂଘ୍ ଧାତୁ. ଣ୍ୟର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟୟକ ରୂପ)—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଘ୍ରାଣ (ଶୁଙ୍ଘେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରାଇବା—To cause another to smell. ଶୋଁକାନ ସୁଂଘାନା

ଶୁଙ୍ଗି(ଘି)ବା—ବେ. କି (ସ. ଶିଂଘ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଆଘ୍ରାଣ କରିବା—Śuṅgi(ṅghi)bā 1. To smell; to scent. [ଜ—ଭାଦା ଶୁକା ବେଶି ଭୁନ୍ଜା ପୁଅକୁ ଡୋଳ କର ସବୁକରି ଶୁଙ୍ଘିଲେ ଅଉ ସୁଁଘନା ଘେନ୍ଦ କର ।] ୨ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ବା ନାମ ମାତ୍ର ଖାଦ୍ୟ ଆହାର କରିବା—2. (figurative) To eat anything in such a small quantity that it can be called smelling rather than eating.

ଶୁଙ୍ଘ—ବେ. ବ (ସ. ଶୂଙ୍ଗ)—ଶୁଙ୍ଗ ବେ. ବ. (ଦେଖ) Śuṅgh Śuṅga. (See) ଶୁଂ ସୁଂଗ

ଶୁଚ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ନର୍ମଲ ହେବା; ପବିତ୍ର ହେବା—1. To be such (root) cleared; to be purified. ୨ । ଶୋକ କରିବା—2. To grieve; to lament.

ଶୁଚ୍—ସ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶୁଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. କ୍ୱିପ୍—୧ । ଶୋକ— Such I. Lamentation. ୨ । ମନସ୍ତାପ—2. Grief; sorrow. ୩ । ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ; ଅନୁଶୋଚନା—3. Repentance; regret.

ଶୁଚନା—ଚା. ବ (ସଂ. ଶୋଚନା)—ଶୋଚନା (ଦେଖ) Suchanā Sochanā. (See) ସୋଚନା

ଶୁଚି—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୁଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. କ୍ୱିପ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଶୋକ; Suchā ମନସ୍ତାପ—Lamentation; sorrow.

ଶୁଚି—ସ. ବିଣ (ଶୁଚ୍ ଧାତୁ=ନର୍ମଳ ହେବା+ଭାବ୍ଟ. ଇ)—୧ । ପବିତ୍ର; Śuchi ଶୁଦ୍ଧ—1. Pure; holy. ୨ । ନର୍ମଳ—(ଶୁଚିଚ, ଶ ଚତା ଶୌଚ—ଇ) 2. Clean; clear. ୩ । ନିର୍ଦୋଷ—3, Faultless; blameless. ୪ । ଅନୁପହତ; ଅକା ଦୁଚ—4. Unhurt. ୫ । ଶୁଭ୍ର—5. Bright. ୬ । ଅନୁକୂଳ—6. Favourable. ୭ । ଶୁକ୍ଳ; ଧଳା—7. White. ସଂ. ବ. ୧ । ଶୁଚ୍ଚତା; ପବିତ୍ରତା—1. Purity; holiness. ୨ । ନର୍ମଳତା—2. Cleanness; clearness; lucidity. ୩ । ନିର୍ଦୋଷତା—3. Faultlessness. ୪ । ଶ୍ୱେତ ବର୍ଣ୍ଣ; ଶୁକ୍ଳ ବର୍ଣ୍ଣ—4. White colour. ୫ । ଶୁକ୍ଳତା—5. Whiteness. ୬ । ସଦାଚାର—6 Good; or approved conduct.. ୭ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—7. The sun. ୮ । ଅଗ୍ନି—8. Fire. ୯ । ଚନ୍ଦ୍ର-9. The moon. ୧୦ । ବୃହସ୍ପତି—10. The Jupiter, ୧୧ ମହାଦେବ—11. The god Śiva. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣ—12. A Brahmin. ୧୩ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳ—13. The summer. ୧୪ । ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ଓ ଆଷାଢ ମାସ—14. The months of Jyeshṭha and Ashārḍha. ୧୫ । ଅନ୍ନପ୍ରାଶନ-କାଳୀକ ହୋମ—15. An offering to fire done on the occasion of a child's taking boiled rice for the first time. ୧୬ । ଶୃଙ୍ଗାର ରସ—16. Love; amorous passion; erotic sentiment. ୧୭ । ସୌରଗ୍ନି (ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ)—17. Fire obtained from the sun's rays. ୧୮ (ନାମ, ସ୍ତ୍ରୀ) —କଶ୍ୟପ ଋଷିଙ୍କ ପତ୍ନୀ-18. The name of the wife of sage Kaśyapa.

ଶୁଚିତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ (ଶୁଚି+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ପବିତ୍ରତା— Śuchitā(twa) 1- Purity. ୨ । ନର୍ମଳତା-2. Clearness. ୩ । ନିର୍ଦୋଷତା—3. Faultlessness.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଚି ଦ୍ରୁମ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ—
Śuchi druma The sacred Fig tree.

ଶୁଚି ପ୍ରଣୀ—ସଂ. ବ (ଶୁଚ=ଶୁଦ୍ଧକରିବା + ପ୍ରଣୀ=ସମ୍ପାଦନ)—
Śuchi praṇī ଆଚମନ; ଆଖୋଇବା—Purificatory washing of the mouth.

ଶୁଚିବନ୍ତ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଶୁଚି+ବତ)—ପବିତ୍ର; ଶୁଦ୍ଧପୂତ—Neat
Śuchibanta and clean. [ଟି—ସକଳ ସାମଗ୍ର ଶୁଚିମନ୍ତ ଶୁଚିବାଲା ଦେଲେ ଶୁଚିବନ୍ତ ହୋଇ ହୋମ କର ବସିଲେ—ବରରୁଚିସମାସୃଣ ।]

ଶୁଚିବା—ଦେ. କି—୧ । ସୁଚିବା (ଦେଶ)—1. Śuchibā (See)
Śuchibā ୨ । (ଶୁଚ୍ ଧାତୁରୁ) —ଶୋଚନା କରିବା (ଦେଶ)
शोचना करा सोच करना 2. Śochanā karibā- (See)

ଶୁଚି ବାଇ—ଦେ. ବ—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପବିତ୍ରତା ରକ୍ଷାକରିବା ନିମନ୍ତେ
Śuchi bāi ଦୃଢ଼ବ୍ରତ—1. A craze to remain
ଶୁଚିବାଇ, ଶୁଚିବାତିକ नेमटेमिया pure in body; great nicity in remaining immaculate in body. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ପାଗଳାମି ବା କାଣ୍ଡୁଲତା-
2. A kind of insanity in which the patient fears that he is polluted and goes on washing and cleansing his body. [ଟି—ଏଥିରେ ରୋଗୀ ମନରେ ସର୍ବଦେଲେ ଏହି ଧାରଣା ହୁଏ ଯେ ସେ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ବା ବସ୍ତୁର ସଂସ୍ପର୍ଶରୁ ଅଶୁଚି ହୋଇ ଯାଉଅଛି ଓ ଏଥିପାଇଁ କାହାକୁ ଛୁଏଁ ନାହିଁ ଓ ସବୁବେଳେ ଦେହ ହାତ ଧୋଉଥାଏ ଓ ସ୍ନାନ କରୁଥାଏ ।) ବଣ (ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ) ୧ ।
ଶୁଚିବାଇ नेमटेमवाला ଶୁଚିତା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ପାଗଳ ପ୍ରାୟ; ବ୍ୟର୍ଥୀ—1. One who always tries to observe purity; excessively observant of keeping one's body ceremonially pure. ଟି—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଲୋକ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ଶୁଚିତା ବିଶେଷତଃ ଦୈହିକ ଶୁଚିତା ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ପାଗଳପ୍ରାୟ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । କାଳେ ଜେ ହିଁ ସ୍ଥାନରେ ବସ ଜେଯ ପଡ଼ାଇଥିବ, କାଳେ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ କୌଣସି ଅଶୁଚି ବ୍ୟକ୍ତି ଛୁଇଁ ପକାଇଥିବ, କାଳେ ବାଟରେ ଯିବାବେଳେ ମଇଳା ଉପରେ ବା ଖରାପ ଉପରେ ଗୋଡ଼ ପଡ଼ିଥିବ ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ସେମାନେ ସବୁବେଳେ ବ୍ୟସ୍ତ । ସେମାନେ କାହାରେ କେଉଁଥିରେ ଘରେ ଢେଣ୍ଡୁ ପେର ଘରେ ପଶିବା ପୂର୍ବରୁ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଛୁଇଁଲେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି । ଏହାଘର ଅଙ୍ଗରକ୍ଷା ପରମାଣରେ ଶୁଚିତା ରକ୍ଷା କରିବାରେ ସବୁବେଳେ ବ୍ୟସ୍ତଥାଆନ୍ତି ଏହିକଳ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ "ନଅର୍ଥୀ ନାମ୍ନୀ" ବୋଲି ଅନ୍ୟମାନେ ଡାକନ୍ତି ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରନ୍ତି ।) ୨ । ଶୁଚିବାୟା (ଦେଶ)—
2. Śuchi bāyā (See)

ଶୁଚି ବାୟା—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ପୁଂ)—ଶୁଚିବାଇ ପାଗଲାମି ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A person who is sufferଶୁଚିବାତିକବାଲା नेमटेम ing from a craze or (ଶୁଚିବାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) madness that he is being. polluted every moment and so washes and cleans himself constantly.

ଶୁଚିମନ୍ତ—ଦେ. ବଣ—ପବିତ୍ର; ଶୁଦ୍ଧପୂତ—Neat and clean;
Śuchimanta ଶୁଚିମନ୍ତ शुचिवाला santified. [ଟି—ଶୁଚିମନ୍ତ ହୋଇ ନବରୁଁ ବାହା ଦେଖା ପାଟେ ସାଇଁ ମିଳେ । ବରରୁଚିସମାସୃଣ ।]

ଶୁଚି ଶ୍ରବାଃ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ; ଶୁଚ ହୋଇଅଛି ଶ୍ରବସ୍=ଶ୍ରବଣ
Śuchi śrabāḥ ଯାହାଙ୍କର, ଶୁଚଶ୍ରବସ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ) —
୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—1. Śrīkṛushṇa. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—
2. Bishṇu. [ଟି—ମହାଭାରତରେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହୁଅଛନ୍ତି ଯେ ଆମ୍ଭେ ଯାଗ ସ୍ପର୍ଶ କରି ସବୁବା ପବିତ୍ର ବାକ୍ୟମାନ ଶ୍ରବଣ କରୁ ବୋଲି ଆମ୍ଭ ନାମ "ଶୁଚ ଶ୍ରବାଃ" ହୋଇଅଛି ।]

ଶୁଚି ସ୍ମିତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ.—(ବହୁବ୍ରୀ=ଶୁଚ=ପବିତ୍ର ଅର୍ଥେ ସ୍ମିତ=
Śuchi smita ହାସ୍ୟ ଯାହାର)—ବିଶୁଦ୍ଧ ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—
[ଶୁଚସ୍ମିତା—ସ୍ତ୍ରୀ] (a person) Having pure smile; smiling on pure occasions.

ଶୁଚ୍ଛନ୍—ଯାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର)—କ୍ରି.—(ସେ ବା ସେମାନେ) ଶୋଇ
Śuchhan ଅଛନ୍ତି—(He) Is sleeping; (they) Are sleeping.

ଶୁଜ୍(ଜ)—ଦେ. ବ—ଶୁଝ୍ (ଦେଶ)
Śuj(ja) Śujh (See)

ଶୁଜଟ—ଶୁଝୋଟ (ଦେଶ)
Śujaṭa Śujhoṭa (See)

ଶୁଜା—ଦେ. ବ—୧ । ଶୁଝା (ଦେଶ)
Śujā ପୀନ सधाना 1. Śujhā (See)
୨ । (ସ. ପୂର୍ତ୍ତୀ)—ଇଂରେଜ ମାପରେ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିବା ଚେନ ମୁଣ୍ଡରେ ଖୋଲା ଯିବା ଲୁହା ଜଖା—
2. Iron pins put at the end of measurement by chains. ୩ । ମୁସଲମାନଙ୍କ ନାମ—
ସୁଜା सुजा 3. Name of Mahomedans.
୪ । (ନାମ) ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ସାହାଜାହାନଙ୍କ ୨ୟ ପୁତ୍ର—
4. The 2nd son of Sahajahan, the Mogul Emperor. [ଟି—ଏ ବଙ୍ଗେଶ୍ୱର ସାହାଜାହାନଙ୍କ ୨ୟ ପୁତ୍ର । ଏ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଳ ଥିଲେ, ବିହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ନଥିଲେ ହୋଇ ପଡିଲେ । ସାହାଜାହାନ ଏହାକୁ ବଙ୍ଗ ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନକର୍ତ୍ତା (ସୁବାଦାର) ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ଓ ଏ ୨୦ବର୍ଷ କାଳ ଉକ୍ତ ଭାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଥିଲେ । ଏ ଯାକ୍ତାରୁ ସୁଜାମହଲ୍‌କୁ ବପର ସୁଜାଧାଗ ଜଠାଇ ନେଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଶାସନକାଳରେ ଜଣ୍ଟେଲ ବାଜ୍‌ଟନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାମକ ଜଣେ ଜଙ୍ଗି ଇଂରେଜ ଡାକ୍ତର ଚକତ୍ସା ନୈପୁଣ୍ୟରେ ଏଦ୍ଦାଙ୍କର ଖ୍ୟାତିଥାଏ ହୋଇଥିଲେ । ତାଦ୍ଦାଙ୍କ ଯୋଗୁଁହିଁ ଇଂରେଜମାନେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ହୁଗ୍ଲଳି, ପରେ ଢାକା ଓ କାସିମବଜାରରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସାହାଜାହାନ ସ୍ୱେଗତ୍ତସ୍ତ ଦେବାରୁ ଅଉରଙ୍ଗଜୀବ ପିତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିଥିବାର ଶୁଣି ସୁଜା ସୈନ୍ୟସହ ଦକ୍ଷୀଅଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଦାରୁଙ୍କଦ୍ୱାର ବନାରସରେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଆଉରଙ୍ଗଜୀବ ଦିଲ୍ଲୀସନ ଅଧିକାର କରିବାର ଶୁଣି ପୁଣି ସୁଜା ସୈନ୍ୟ ସହ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ପ୍ରୟାଗ ଓ ଇଟ୍ଟୁଆ ମଧ୍ୟରେ ଅଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ସେନାପତ୍ତି ମିର୍ ଜୁମ୍ଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମଦେଶସ୍ଥ ଅରାକାନ୍‌କୁ ପଳାଇଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ନରୁଦଞ୍ଜ ହେଲେ ।]

ଶୁଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଝା(ଝେ)ଇବା (ଦେଖ)
Śujā(je)ibā Śujhā(jhe)ibā (See)

ଶୁଜି—ସ୍ତ୍ରୀଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର) (ସ. ସୂଚୀ)—ଛୁଞ୍ଚ—
Śuji Needle.

ଶୁଜିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଶୁଝିବା (ଦେଖ)
Śujibā Śujhibā (See)

ଶୁଜେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଝେଇବା (ଦେଖ)
Śujeibā Śujheibā (See)

ଶୁଜୋଟ୍—ଦେ. ବ—ଶୁଝୋଟ୍ (ଦେଖ)
Śujoṭ Śujhoṭ (See)

ଶୁଝ୍(ଝ୍)—ଦେ. ବ—(ସ. ଶୁଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଋଣାଦିର ଶୋଧନ—ଶୋଧ ସଧାନା 1. Clearing up of debts. ୨ । ଭ୍ରମ ଶୋଧନ—2. Correcting of mistake's. ୩ । ସଂଶୟ ଛେଦନ—3. Clearing of doubts.

ଶୁଝଟ—ଦେ. ବ—ଶୁଝୋଟ (ଦେଖ)
Śujhata Śujhoṭa (See)

[ଉ—ଘରେଇ ହଲରୁ ଯେ ଧାନ ଥସିବ, ଅଲଗା ଅଲଗା ଖଳା ମୁଣ୍ଡାରେ ବକ ଦେଇ ଦେଣା ଶୁଝଟ ଦେବ । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।]

ଶୁଝ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପେ ଦେଇଥିବା ଧାନ ଆଦି ଫେର ପାଇବା-
Śujha pāibā To be repaid one's dues from
ଶୋଧ ପାଓୟା ପରିଶୋଧ पाना; देन पाना another.

ଶୁଝ ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଋଣାଦି) ଜରାସରୂପେ ପରଶୋଧିତ ହେବା—
Śujha jibā (Debt)To be cleared of or satisfied;
ଶୋଧ ହଓୟା सधा जाना; चूका जाना To be liquidated.

ଶୁଝା—ଦେ. ବ (ସ. ଶୋଧ ଧାତୁରୁ)—(ଋଣାଦି) ଶୁଝିବା କ୍ରିୟା—
Śujhā The act of paying of for clearing off
ଶୋଧା of debts. ବଣ—ପରଶୋଧ କରି ସାଇଥିବା—
सधाना; चुकौता Paid off. [ଉ—ସୁଝା ଭମ୍ବୁଦ ।]

ଶୁଝାଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଶୁଝିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ଆତ୍ମନେ, ସମ୍ପ୍ରତି
Śujhāi debā ଶୁଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଶୁଝିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—
ଶୋଧା 1. Causative of Śujhibā. ୨ । ଶୁଝିବା
सधा देना.; चूका देना —2. To pay off. ୩ । ଦେଣାଦି
ନାଶେଷରୂପେ ପରଶୋଧ କରିବା—3. To clear up one's dues fully to liquidate a debt.
[ଉ—ଭୁସ୍ତେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅନ୍ନ ଅଛ ଖାଇ, ବାପଙ୍କ ପରି ଚାଡ଼ା ବଅ ଦେ ଶୁଝାଇ—କୃତ୍ତିବିଂଦ. ମହାଭାରତ ।]

ଶୁଝା(ଝେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି(ସ. ଶୁଧ୍ ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ; ଶୁଝିବା କ୍ରିୟାର
Śujhā(jhe)ibā ଣିଜନ୍ତରୂପ)—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା (ଋଣ ଶୋଧ କରାନ ଅର୍ଥ) ଶୁଝାଇବା କ୍ରିୟା ଜଣାଇବା-1. To cause an-
ସଧବାନା other person to pay off his debts.
୨ । ବୁଝାଇବା କ୍ରିୟାର ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ତତ୍ତ୍ୱରୁ ଭ୍ରମ 'ଶୋଧନ କରିବା' ଭାବରୁ ଏ ଶବ୍ଦର ଏହି ବ୍ୟବହାର ଗୁଗୁଡ଼) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ବିଷୟ ସମଜାଇବା—2. To cause another person to comprehend or understand a matter. ୩ । ଶୁଝା
ଶୋଧ ହଓୟା ଯିବା, ପରଶୋଧ ହେବା—3. To be paid up
सधा जाना or liquidated. ୪ । (ବର ପାଟ ଓ କନ୍ୟା
मिल होना ପାଟଙ୍କ ଜାତକ) ପରସ୍ପର ସହିତ ମେଳ ହେବା;
मेल होना ସୁହିବା—4. To tally with each other. (said of the horoscopes of a proposed bride and a bridegroom elect. ୫ ।
ଶୋଧ ନେଓୟା ପ୍ରତିହିଂସା ନେବା; ବୈର ଶୋଧ କରିବା—5. To
बदला लेना take revenge. [ଉ—ମୁଁଦ୍ଦ ଅଟେ ଶତ୍ରୁ ଦେସାଙ୍କର ବର, ଶୁଝାଇଲ ଭୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେ ଥିଲ୍ଲ କରର
ସୋଜାନ —କୃତ୍ତିବିଂଦ. ମହାଭାରତ ।] ୬ । ବୁଝାଇବା କ୍ରିୟାର
सुझाना; ସଦୃଶରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ) ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝାଇ
सुधाना ଦେବା—6. To explain clearly.

ଶୁଝା ଯି(ଜେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଝିବା କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ; ପରଶୋଧିତ ହେବା—To be liquidated.
ଶୋଧ ହଓୟା [ଉ—ବାରେ ଶ୍ରୀରଘାନେ ଜାବ, ବୋଧିଲୁ, ଏ ସୁଝା
सधा जाना ଯିବ—ବଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ଶୁଝି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଶୁଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଶୁଝିବା—1. To
Śujhi debā clear off; to repay. ୨ । ଦେଣା ଆଦିକୁ
ଶୋଧ କରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରଶୋଧ କରିବା—2. To clear
सधा देना; off a debt; to liquidate a loan. ୩ ।
अदा करना ପ୍ରତିହିଂସା ନେବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା—3. To succeed in taking revenge.

ଶୁଝିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଶୁଧ୍ ଧାତୁରୁ)—୧ । (ସକର୍ମକ) ଋଣ
Śujhibā ପରଶୋଧ କରିବା; ଋଣ ଶୁଝିବା—1.To repay
ଶୋଧା or pay off a debt. ୨ । (ସକର୍ମକ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଧାନା; ଚୁକାନା ଧାର ପରିଶୋଧ କରିବା; ଧାର ଶୁଝିବା—2. To repay a loan. ୩ । (ସକର୍ମକ) ଖେଳରେ ହାରିବା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ହାରିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବୋଲ୍ ପରିଶୋଧ କରିବା—3. To retrieve or make up one's loss in a game by winning subseqently. [ଉ—ବଡ଼ଡ଼ ଖେଳରେ ମୋ ଉପରେ ତାଙ୍କର ୩ ବୋଲ୍ ଦୋଇଥିଲ । ମୁଁ ସେ ଛନ ବୋଲ୍ ଶୁଝି ତାଙ୍କ ଅନୁର ଦୁଇ ବୋଲ୍ ଦେଲି ।] ୪ । (ଅକର୍ମକ) (ବର କନ୍ୟାଙ୍କର ମିଳ ହଓୟା ମେଳ ହୋନା ଜାତକମାନ) ମେଳ ବା ଅନୁକୂଳ ଅବସ୍ଥା ଗଣନା ଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯିବା—4. To appear after calculation to tally each other (said of the horoscopes of bride and bridegroom elect). [ଉ—ଗାନ୍ଦ ପାଶୀଙ୍କ ଜାତକ ନ ଶୁଝିବାରୁ ବବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଭାଙ୍ଗିଗଲ୍ଲ ।] ୫ । ବବାହ ଆଦ ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ଦବସ ମିଳିବା— ମିଲା ମିଲନା 5. To be found out suitably (said of an auspicious day being found out for some ceremony). [ଉ—ଏ ବର୍ଷ ମୋ ନାତିର ବ୍ରତଘର ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଦନ ସୁଝିଲ୍ଲି ନାହିଁ ।] ୬ । (ସକର୍ମକ) (ବୁଝିବା କିୟାର ସଦୃଶର ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ) କୌଣସି ବଷୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ବା ନିଃସନ୍ଦେହରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା—6. To understand or comprehend a thing fully. [ଉ—ବୁଝି ସୁଝି କାମ କଲେ ପରେ ପ୍ରମାଦରେ ପଡ଼ିବା ଭୟ ନାହିଁ ।] ସୁଜା ସମଝନା

ଶୁଝୋଟ—ଦେ. ବ (ସ. ଶୋଧ)—ପରିଶୋଧ—Repayment; clearance; liquidation (of debt). ବଶ—ଶୋଧ ଅଦା ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଦୃଶରେ ବୁଝିଯାଏ—(a person) Amenable to reasoning.

ଶୁଠ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ସାହସ ଦେଖାଇବା—1. To show Suṭh (root) bravery. ୨ । ଗର୍ବ ପ୍ରକାଶ କରିବା—2. To arrogate.

ଶୁଠୀର—ସ. ବଶ. ବୁ° (ଶୁଠ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇର)—ସାହସ; ପରାକ୍ରମ— Suṭhīra Heroic; valiant; mighty; powerful. (ଶୁଠୀତ୍ୱ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁଠ୍ (ଧାତୁ)—ସ. କି—ଅଳସ୍ୟ କରିବା— Suṭh (root) To be lazy or idle.

ଶୁଡ଼ି କଳା ଧାନ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (କେଜୁ ଝର) ବ—ପୁରୁଣା ସଂସ୍କାର ଧାନ— Surḍi kalā dhāna Old Saaṅrā paddy.

ଶୁଣ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଗମନ କରିବା— Suṇ (root) To go; to move.

ଶୁଣ୍—ଦେ. କି—ଶୁଣିବା କିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ଅନାଦରାର୍ଥକ 'ତୁ' ସଙ୍ଗେ Suṇ ଶୋନ ସୁନୋ ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର—(thou) Do hear. (ଶୁଣ—ଆଦରାର୍ଥକ)

ଶୁଣନ୍ତା—ଦେ. ବଣ—ଶୁଣୁଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—Hearing. [ଉ—Suṇantā ସେ ଜ୍ଞାନ ବୋଲେ ମୁଁ କହିବି, ଶୁଣନ୍ତା ପ୍ରାଣୀ ଯେ ଶୁନେ ସୁନନେ ବାଲା ଉପାକ୍ତିବ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଶୁଣା—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ରୁ ଓ ପ୍ରା. ଶୁଣ୍ ଧାତୁ)—ଶୁଣିବା କର୍ମ— Suṇā ଶୁନା ସୁନନା Act of hearing. ଶୁନାଓ ଦେ. କି—ଶୁଣାଇବା କିୟାର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଅନୁଜ୍ଞାରୂପ ସୁନାଅ୍ୟୋ (ତୁ) ଶ୍ରବଣ କର୍—(thou) Let me hear. (ଶୁଣାଅ—ଆଦରାର୍ଥକରୂପ) [ଉ—ସରସ ଗୀତ ଯଦେ ଶୁଣା ଶୁନା ରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ] ବଣ—୧ । ଶ୍ରୁତ— ସୁନାହୁଆ 1. Heard of. ୨ । ଲୋକ ମୁଖରେ ଶୁଣାଯିବା— 2. Rumoured. (ଜଣା ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସଦୃଶର ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା—ଜଣା ଶୁଣା ଲୋକ ।) ୩ । ଯାହା ବଷୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ଲୋକ ମୁଖରୁ ଜ୍ଞାତ ଓ ଶ୍ରୁତ ହୋଇଥାଏ; ସୁଜ୍ଞାତ—3. Well-known; well-acquainted.

ଶୁଣାଇ ଦେବା—ଦେ. କି—ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Suṇāi debā କୌଣସି ବଷୟ ଜଣାଇବା—To speak ଶୁନିୟେ ଦେଓୟା ସୁନା ଦେନା anything loudly to a person.

ଶୁଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଣିଚ୍)—୧ । କୌଣସି Suṇā(ṇe)ibā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି କଥା ଶ୍ରବଣ କରାଇବା— ଶୋ[ଶୁ]ନାନ 1. To cause a person to hear some- ସୁନାନା thing. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଗରେ କୌଣସି କଥା କହିବା—2. To say something in the hearing of a person. ୩ । ଯଶଃ ବା ନନ୍ଦା ଆଦ ଲୋକମୁଖରୁ ଶୁଣିବାର ଉପାୟ କରିବା—3. To cause a person to hear good or bad things regarding himself. (ଉ—ଆହା ଦଇବରେ ଏ ଶୁଣାଇଲୁ ମୋତେ । କୃତ୍ତିବାସ. ସମାପ୍ତିପର୍ବ ।)

ଶୁଣା କଥା—ଦେ. ବ—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଶ୍ରୁତ ବଷୟ; ନଜେ ନ Suṇā kathā ଶୁଣିଥିବା ବଷୟ—1. Anything which ଶୁନା କଥା has been heard from others but not ସୁନୀବାତ seen with one's own eyes. ୨ । ଯେଉଁ ବଷୟ ଲୋକ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଶୁଣି କହେ—2. Hearsay; hearsay matter. ୩ । ଶୋତାର ଶ୍ରୁତ ବଷୟର କଥିତ ପ୍ରମାଣ—3. Hearsay evidence.

ଶୁଣା ଗ(ଗୁ,ଜ)ଣା—ଦେ. ବ (ସଦୃଶର)—ଜନଶ୍ରୁତି; ଜନରବ— Suṇā ga(gu,ja)ṇā Rumour; verbal report. ଜାନା ଶୁନା (ଉ—ଅମ ଗ୍ରାମରେ ହଉ, ମୁସଲମାନ ହିନ୍ଦୁ ଶୁଣାଗୁଣା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦନ୍ତ କଥା ନାହିଁ ।) ବି. ବ୍ୟ—ଅଶ୍ରୁତ ଓ ଅଜ୍ଞାତ—Unheard of and unknown.

ଶୁଣାଣି—ବି. ବ (ଜଟିଳ)—ମକଦ୍ଦମାରେ ପକ୍ଷମାନଙ୍କ ଠାରୁ Suṇāṇi ପ୍ରମାଣାଦି ବଖୁରପଛଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶୁଣାପିବା ଅବସ୍ଥା; ଶୁନାନି ଦାବିମଙ୍କ ଆଗରେ ମକଦ୍ଦମାର ବଖୁର—The hearing ସୁନାଇ of a case. (ଉ—ଏ ମକଦ୍ଦମାର ଆଗାମୀ ମାସରେ ଶୁଣାଣି ହେବ ।)

ଶୁଣାଣି ତାରିକ(ଖ)—ବି. ବ (ଜଟିଳ)—ମକଦ୍ଦମା ବଖୁର ହେବାର Suṇāṇi tārika(kha) ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖ—The date of ଶୁନାନି ତାରିଖ ସୁନାନେକି ତାରିଖ hearing of a case.

ଶୁଣାଣି ହେବା—ବି. ବ (ମକଦ୍ଦମାର)—ଜରୁରି ପକ୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଗତ Suṇāṇi hebā ପ୍ରମାଣାଦି ବଖୁରପଛଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ହେବା—ଶୁନାନି ହଓୟା The hearing of a case; a case being ସୁନାଇ ହୋନା heard.

ଶୁଣା ପଡ଼ିବା—ବି. କି—୧ । ଶ୍ରୁତଗୋଚର ହେବା; ଶୁଦ୍ଧିବା; Suṇā paṛdibā ଶୁଣିବା; ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଶ୍ରୁତ ହେବା— 1. To ଶୁନା ଯାଓୟା be heard distinctly. (ଉ—ତା କଥା ୧୫ ସୁନାଇ ପଡନା ତାଡ ଭଡ଼ାରେ ଆଉଟୀ ଶୁଣା ପଡ଼ୁ ନାହିଁ) ୨ । ଶୁଣାଯିବା; ଶ୍ରୁତଗୋଚର ହେବା— 2. To be heard.

ଶୁଣା ପାଇବା—ବି. କି—କୌଣସି ବିଷୟ ଲୋକମୁଖରୁ ଅବଗତ Suṇā pāibā ହେବା—To hear a matter from the ଶୁନତେ ପାଓୟା ସୁନା ପାନା report of others.

[ଉ—ଅଧୁନିକ ଲେଖକମାନେ 'ଶୁଣା ପାଇବା' ସ୍ଥଳରେ ବଙ୍ଗଳା ବ୍ୟବହାର 'ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବା' ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।]

ଶୁଣାବନ୍ତି—ବି. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) କି—ଶୁଣାଇବା କିୟାର ଶୁଣାନ୍ତର Suṇābanti ପ୍ରାଚୀନ ଆକାର; ଶ୍ରବଣ କରାନ୍ତୁ—(Archaic ଶୁନାନ ସୁନାନା form) To cause to hear.

ଶୁଣା ମଣା(ଣି)—ବି. ବ (ସଂ. ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଶିଜ୍; ପ୍ରା. ଶୁଣରୁ)—Suṇā maṇā (ṇi) ଦେବତା ବା ଗୁରୁଙ୍କୁ ସ୍ତବ ବା ପ୍ରାର୍ଥନାଦି ଜାନାନ ଶୋ'ଶୁ'ନାନ ଶୁଣାଇବା ବା ମୌଖିକ ନିବେଦନ କରିବା— ଜନାନା ସୁନାନା Recital of a hymn or prayer before a Deity or the master.

ଶୁଣା ଯାଏ—ବି. (କର୍ମବାଚ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ)—ଏହା ପ୍ରଚୁର ହୋଇଅଛି Suṇā jāe ଯେ; ଏହି ଜନରବ ରଟିଅଛି ଯେ—It is ଶୁନା ଯାୟ rumoured that; the rumour goes that, ସୁନା ଜାୟ it is said that. (ଶୁଣାଯାଏ ଯେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୁଣା ଯି(ହେ)ବା—ବି. କି (ଶୁଣିବାର କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ)—Suṇā ji(he)bā ୧ । କୌଣସି ବିଷୟ ଜାନିବା ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଶୁନା ଯାଓୟା ଶୁଣିବା—1. To be heard distinctly. ସୁନା ଜାନା (ଉ—ମୁଁ କାଲି ହେବା ଦନଠାରୁ ସତେ ଦୂର କଥା ଶୁଣାଯାଉ ନାହିଁ ।) ୨ । (କୌଣସି ବିଷୟ) ଜନଶ୍ରୁତି ଦ୍ୱାରା ବିଜ୍ଞାତ ହେବା; ଜନରବଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ ହେବା— 2. To be rumoured, to be reported. [ଉ—ନ ଥିଲା କହି ଜଣା, ଏବେ ପାଉଛ ଶୁଣା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଶୁଣା ଶୁଣି—ବି. ବ—୧ । ଜନଶ୍ରୁତି; ଜନରବ— Suṇā suṇi ଜାନା ଶୁନା ଦନ୍ତ କଥା 1. Rumour. ବି. ବ୍ୟ—୨ । ଶୁଣିବାଦ୍ୱାରା—2. By hearing. ବି. ବ୍ୟ—ଶ୍ରୁତ (ବିଷୟ)—Hearsay, ଶୁନେ ସୁନନେସେ

ଶୁଣା ଶୁଣି କଥା—ବି. ବ—ଶ୍ରୁତ ବିଷୟ— Suṇā suṇi kathā Hearsay ଶୁନା କଥା ଦନ୍ତକଥା matter.

ଶୁଣା ଶୁଣିରେ ଜଣାଯିବା—ବି. କି—(କୌଣସି ବିଷୟ) ଜନରବଦ୍ୱାରା Suṇā suṇire jāṇā jibā ବ୍ୟକ୍ତ ହେବା—(any matter) ଶୁନା ଜାନା ଯାଓୟା To be rumuored or reported. ଦନ୍ତ କଥାସେ ମାଲୁମ ହୁଆ

[ଶୁଣା ଶୁଣି ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୁଣି ଆସିବା—ବି. କି—କୌଣସି କଥା ସ୍ଥାନାନ୍ତରରୁ ଶୁଣି ସେଠାରୁ Suṇi āsibā ଫେର ଆସିବା—To come back to a place ଶୁନା ଆସା ସୁନ ଆନା after hearing a thing abroad.

ଶୁଣି ନ ଶୁଣିବା—ବି. କି—କୌଣସି ବିଷୟ ଜାଣି ବା ଶୁଣି ସୁଦ୍ଧା Suṇi na suṇibā ଇଚ୍ଛାରୂପ କର୍ମ ନ କରିବା; କୌଣସି ବିଷୟ ଶୁନେ ଓ ନା ଶୁନା କରିବା ଉଚିତ ମାନି ଜାଣି ଶୁଣି ନ କରିବା— ଅନସୁନି କରନା Not to do knowingly a thing which one ought to do. [ଉ—ଯଜ୍ଞର ସ୍ୱଭାବ ଏମନ୍ତ, ଅଛଥି ପୂଜିବା ଯୁକତ, ବାହୁଣେ ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲେ, ମନ ଚଞ୍ଚଳ ଯଜ୍ଞ କାଲେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ଶୁଣି ପାରିବା—ବି. କି.—୧ । କୌଣସି ବିଷୟ ଶ୍ରବଣ କରିବାକୁ Suṇi pāribā ଯଥେଷ୍ଟ ଶ୍ରବଣଶକ୍ତି ସହିତ ହେବା—1. To be able to hear a thing. [ଉ—ବଧିରତା ଯୋଗୁ ମୁଁ ଏବେ ଦୂରରୁ କଥା ଶୁଣିପାରୁ ନାହିଁ ।] ୨ । କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବା ଅବଶ୍ୟକ ବିଷୟ ଅପରଜା ଆଗରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା, ଯଥେଷ୍ଟରୂପେ ବିଶ୍ୱାସୀ ବୋଲି କଥାଦ୍ୱାରା ବିବେଚିତ ହେବା—2. To be considered fit or trustworthy to be told any important or secret matter. [ଉ—ଅସତ୍ପମାନଙ୍କ ସଂସର୍ଗରେ ମୁଁ ତ ଶୁଣିପାରିବ ନାହିଁ ।] ୩ । ଶୁଣା ପାଇବା (ଦେଖ)—3. Suṇā pāibā (See)

ଶୁଣିବା—ବି. କି.—(ସଂ. ଶ୍ରୁ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ଶୁଣ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଶ୍ରବଣ Suṇibā କରିବା; କର୍ଣ୍ଣଗତ କରିବା—1. To hear; to listen. ୨ । ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ଅବଗତ ହେବା—2. To come to know from rumour; to learn from verbal report. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟ ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଶ୍ରବଣ କରିବା; ମନୋଯୋଗ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେବା—3. To hear a matter attentively; to attend to a matter; to pay attention to. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଆଦେଶ ମାନିବା; ଆଜ୍ଞା ପାଳିବା—4. To obey an order. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉପଦେଶକୁ ଲଙ୍ଘନ ନ କରିବା ବା ମାନିବା—5. To hear an advice; to have regard for one's advice; to listen to another's words. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜାଣିବା ଶବ୍ଦର ସଦ୍ଭରର; କୌଣସି ବିଷୟ ଜ୍ଞାତ ହେବା; ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିବା—6. To experience. [ତୁ—ତୁ ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ଲୋକ ହୋଇ ମୂର୍ଖ ପରି କାମ କଲୁ ।] ୭ । (ଜଡ଼ତ; ସୋଗୀ, ମୁମୂର୍ଷୁ ବା ମୃତ୍ତିତ ବ୍ୟକ୍ତି) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକକୁ ବାର ଉତ୍ତର ଦେବା—7. To respond to a call (said of a sleeping, sick or dying person) [ତୁ—କାଲିଠାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଯାଏ ମଲ୍ଲୁ ଅଉ ଡାକ ଶୁଣୁ ନାହିଁ ।]

ଶୁଣି ଯିବା – ଦେ. କି—(ଦୂରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି) କଥାଟଙ୍କ ଜଳଟକୁ କୌଣସି ବିଷୟ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଅସିବା—1. To come to ଶୁନେ ଯାଓୟା **सुन जाना** a person from a distance to hear a thing from him, [ତୁ—ତୁମେ ମୋଠାରୁ ୧୦୦ ହାତ ଉପାଡରେ ଅଛ, ମୁଁ ବଡ଼ ପାଟି କରି ପାରୁ ନାହିଁ, ତୁମେ ମୋ ପାଖରୁ ଏ କଥା ଶୁଣି ଯାଅ ।] ୨ । ଅଳ୍ପ କାଳ ଲାଗି କୌଣସି ବିଷୟ ଶୁଣିବା—2. To go on hearing for a length of time. [ତୁ—ମୁଁ ଯଦ୍ୟଟ ମୁଖସ୍ଥ କରିଅଛି, ମୁଁ ସେ ପଦ୍ୟଟ ବୋଲି ଯାଉଛି, ତୁମେ ଶୁଣି ଯାଅ ।]

ଶୁଣି ଯୋଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—(କୌଣସି ବିଷୟ) ଶ୍ରବଣଯୋଗ୍ୟ ଦେବା—To be fit for hearing. ଶୁନାର ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ (ଯଥା—ଅଶ୍ଳୀଳ କଥା କହି ଯୋଗାଏ ନାହିଁ କି ଶୁଣି ଯୋଗାଏ ନାହିଁ ।) **सुनने योग्य**

ଶୁଣିବାରେ—ଦେ. ଅ—ଜନରବରେ; ଶୁଣାଶୁଣିରେ—So far as rumour goes. (ତୁ—ଶୁଣିବାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ଶୁନତେ ପାଇ, ଶୁନା ଯାଏ ଲଙ୍କାର ସୁନା ଦେଇ ସାରଲେଣି—ଜାଲକଶ୍ୱ. ପିଙ୍ଗଳ ରାମାୟଣ ।) **शुना जाना**

ଶୁଣିଲା—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ) ବ—ଶୁଣିବା ବିଷୟ—The act of hearing. (ତୁ—ଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଣିଲା ତୁମ୍ଭେ ନାହଁ । ମୁ ଶୋନା **शुनना** ଜାହା ଅଛପ ଜାଣଇ—ଜଗନ୍ନାଥ. ରାମବତ ।) ଶୋନା ଦେ. ବିଣ—ଶୁଣିଥିବା; ଯେ ଶୁଣିଥାଏ—One who **सुनना** has heard

ଶୁଣୁକା—ଦେ. ବିଣ—ଫୁଲି; ଶୋଥଯୁକ୍ତ—Swelling. (ଯଥା—ଶରଦ ଯୋଗୁଁ ତୋ ମୁହଁଟ ଶୁଣୁକା ବିଶୁଛ ।) ଫୋଲା **फुलाहुआ**

ଶୁଣ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । (ଜଳ) ଶୋଷଣ କରିବା—1. To suck Sunṭh (root) up water. ୨। ଜଳହୀନ ବା ଶୁଷ୍କ କରିବା—2. To cause to dry up.

ଶୁଣ୍ଠା—ଦେ. ବ (ସ. ଶୁଷ୍ ଧାତୁରୁ)—ଖରାରେ ଶୁଖାଯାଇ ଜଳଶୂନ୍ୟ Sunṭhā କରାଯାଇ ଥିବା ପଦାର୍ଥ—(ଯଥା—ଫଳାଦି)—Any ଶୁଠୋ thing dried up in the sun. ବିଣ—୧ । ଶୁଖିଥା **सूखटी** (ଦେଶ)—1. Sunṭhiā. (See) ୨ । ଶୁଷ୍କୀକୃତ— 2. Dried up.

ଶୁଣ୍ଠା ଶିକାର—ପ୍ରାଦେ (ଉଜଡ଼ାଡ଼ି) ବ. (ସ ଶୁଣ୍ଠ ଧାତୁ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. ଶିକାର)—Sunṭhā śikāra ମାଂସର ଶୁଖା ଖଣ୍ଡ; ଶୁଷ୍କୀକୃତ ଓ ଆହାରାର୍ଥେ ସଞ୍ଚିତ ମାଂସଖଣ୍ଡ—(ସ. ବଲ୍ମୂର)—Pieces of meat dried up and preserved for food; preserved meat.

ଶୁଣ୍ଠି (ଣ୍ଠୀ)—ସ. ବ (ସ. ଶୁଷ୍ ଧାତୁ=ଶୋଷଣ କରିବା ଅର୍ଥାତ୍ ଜଳ; Sunṭhi(ṇṭhī) ଶୁଣ୍ଠି+ଇ)—ଶୁଷ୍କ ଆର୍ଦ୍ରକ ବା ଆଦାବଶେଷ—ଶୁଣ୍ଠି ବା—ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ Gingiber Officinale; dry ଶୁଠ ସୁଂଠ ginger. [ତୁ—ଏହା କଟୁ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁଚ୍ୟଗ୍ନି, ଅନ୍ୟ ସ—ବଲ୍ୟ, ବହ୍ନି, ମାଂସର, ମଧୁରବିପାକ, ମୃଦୁଗ୍ନ, ଲଘୁପାକ; ବାୟୁରୋଗଜ, ଜ୍ୱରଶ, କଫରୁଦ୍ର, ସାଇକ, ଚୁଚକର, ବଳକାରକ, ଶୃଙ୍ଗବେର, ମହୌଷଧ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ସ୍ୱରପ୍ରସାଦକ । ବଣ୍ଟୌଷଧ । ଏହା କଫ, ଶୋଥ, ଶୂଳ, ମଳ— ଜଳଜଡ଼ତା, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଉଦରରୋଗ, ଅମ୍ଳପାକ, ବମନ, ଶ୍ୱାସ, କାଶ, ହୃଦ୍‌ରୋଗ, ଶ୍ଲୀପଦ ଓ ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମଜନ୍ୟ ରୋଗ-ମାନଙ୍କରେ ଉପକାରକ । ବସ୍ତି ଓ ସାମ୍ବତ୍ସରିକ ବେଦନା-ମାନଙ୍କରେ ଶୁଣ୍ଠିଗୁଣ୍ଡା ମାଲିସ କରାଯାଏ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶୁଣ୍ଠି, ପିପ୍ପଳ, ଓ ଗୋଲମରଚକୁ ତ୍ରିକଟ୍ ବୋଲାଯାଏ । ସମପରିମିତ ହରଡ଼ା, ଶୁଣ୍ଠି ଓ ଗୁଳଚକୁ ତ୍ରିସମ ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ରୁଚକର, ତନ୍ତୁର ଦ୍ରବକର, ବାତପିତ୍ତନାଶକ ।]

ଶୁଣ୍ଠିଆ—ଦେ. ବ—ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ପିନ୍ଧିବାର ଧଡ଼ି ଓ ମୁଣ୍ଡ ନ Sunṭhiā ଥିବା ଲୁଗା; ଚୂଳ—A cloth without hem ଥାନ କାପଡ଼ and border used by Hindu widows. **थान कपडा**

ଶୁଣ୍ଠି ଚଣା—ଦେ. ବ—ଶୁଣ୍ଠିର ଚୂର୍ଣ୍ଣ— Sunṭhi chūnā Powdered dry ginger. ଶୁଠିରଗୁଡ଼ୋ **सूठका चूर्ण**

ଶୁଣ୍ଠି ପିପ୍ପ(ପ୍ପ,ପୁ)ଳି—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭରର ଶବ୍ଦ ଓ ବସ୍ତୁ)-ଶୁଣ୍ଠି ଓ ପିପ୍ପଳ— Sunṭhi pipa(ppa,pu)li Dry ginger and long ଶୁଠିପିପୁଲ **सूंठपीपल** pepper. (ଶୁଣ୍ଠି ପିପ୍ପଳୀ—ସ. ରୂପ)

ଶୁଣ୍ଠି ପିପ୍ପଳ ମରଚ—ସ. ବ (ସଦ୍ଭରର)—ଶୁଣ୍ଠି, ପିପ୍ପଳ ଓ ଗୋଲ-Sunṭhi pippa|i maricha ମରଚ—Dry ginger, long (ଶୁଣ୍ଠି ପିପ୍ପଳ ଗୋଲମରଚ—ଦେ. ରୂପ) pepper and black pepper. [ତୁ—ଏହି ତ୍ରିକଟ ଦ୍ରବ୍ୟର ସମାହାରକୁ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ତ୍ରିକଟ୍ ବୋଲାଯାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜିଲ୍ଲାର ପଶ୍ଚିମ ପକ୍ଷୀସୂ—"କୃଷ୍ଣ, ବ୍ୟାଘ୍ର, କନ୍ଦୁଲସୂ, କନ୍ଦୁଳିକା", ଏହା ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ଶ୍ୱାସ, କାଶ, ଚର୍ମରୋଗ, ମେଦ, କଫ, ସ୍ଥୂଳତା, ଶ୍ଲୀପଦ, ପାନସ ଓ ମେଦ ଦୋଷର ଉପକାରକ ।]

ଶୁଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (ଶୁଣ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଡ)—ହାତୀର ଶୁଣ୍ଡ; ହାତୀର ଉପର ଓଠରୁ ବାହାରିଥିବା ଲମ୍ବା ଚଳରୂପ ନାସିକା—Elephant's trunk.
Śuṇḍa

ଶୁଣ୍ଡଧର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଶୁଣ୍ଡ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ହସ୍ତୀ; ହାତି—Elephant,
Śuṇḍa dhara

ଶୁଣ୍ଡା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶୁଣ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଡ+ଆ; ଶୁଣ୍ଡ+ଆ)—୧ । ହାତି ଶୁଣ୍ଡ—1. Elephant's trunk. [ଉ—ଦେଢେ ଇଞ୍ଚ ସିଧାଇ ହାତିଙ୍କର ଶୁଣ୍ଡା, କାଟି ପକାଇଲେ ପ୍ରହାର କର ଖଣ୍ଡା । କୃଷ୍ଣବିଜୁ. ମହାଭାରତ ।] ୨ । ମଦ୍ୟର; ମଦ—2. Wine. (ଏହା ହସ୍ତି ଶୁଣ୍ଡାକୃତି ଜଳ ଯୋଗେ ଖାଇବ କରି ଯାଉଥିବାରୁ) ୩ । କୁଟ୍ଟିନୀ—3. A procuress. ୪ । ବେଶ୍ୟା—4. Harlot. ୫ । ମଦ୍ୟ ଗୃହ; ମଦ ଖଣ୍ଟ—5. A grogshop; tavern; wine shop. ଦେ. ବ—୧ । ଶୁଣ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to elephant trunk. ୨ । ଶୁଣ୍ ପରି—2. Like a trunk [ଯଥା—ହାତି-ଶୁଣ୍] [ଉ—ଗଦବ ଚକ୍ଷା ଧଣ୍ଡା, ଜମ୍ବିତ ଗଜମୁଣ୍ଡା, ଦଣ୍ଡକୁ ଜଜ ଗୃହଁ ଯାହାକୁ ଟେଗା—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ଦେ. ବ—୧ । ଲାଉ, କଖାରୁ ଆଦି ଲତାର ପ୍ରତାନ—1. The tendrils of some creepers such as gourd, pumpkin etc. ୨ । ପ୍ରଜାପତି, ଅସରପା ଆଦିଙ୍କ ଜଣ-2. The feelers of some insects such as butterfly, cookroach etc.
ଶୁଣ୍ଡା

ଶୁଣ୍ଡାର—ସଂ. ବି—(ଶୁଣ୍ଡା+ର)—୧ । ହାତିଶୁଣ୍ଡ—1. The trunk of an elephant. ୨ । ନିକୃଷ୍ଟ ମଦ୍ୟ-2. Inferior sort of wine; grog; beer. ୩ । ଶୁଣ୍ଡି; ଶୌଣ୍ଡିକ—3. A grog-dealer; a distiller or seller of wine.
Śuṇḍāra

ଶୁଣ୍ଡାଳ—ସଂ. ବି—(ଶୁଣ୍ଡା+ଳ, ସ୍ୱାର୍ଥେ)—ହାତି—The elephant.
Śuṇḍāla

[ଉ—ଚତୁର୍ଦ୍ଦନ୍ତ କେତେ ଅସନ୍ତ ଶୁଣ୍ଡାଳ । ରଘୁନାଥ. ଦରବାର ।]

ଶୁଣ୍ଡି (ଣ୍ଡୀ,ଣ୍ଢି,ଣ୍ଢୀ)—ଗ୍ରାମ୍ୟ.—(ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଜଇଁ; କମଳ—Water-lily or white lily.
Śuṇḍi (ṇḍi,ṇḍhi,ṇḍhī)

ଶୁଣ୍ଡି ଦେ. ବି. ପୁଂ—(ସଂ. ଶୁଣ୍ଡୀ)—ଶୁଣ୍ଡୀ ଦେଖ)
Śuṇḍī (See)

ଶୁଣ୍ଡିର ସାକ୍ଷୀ ମଦୁଆ—(ପ୍ରବଚନ ବା ନ୍ୟାସୂ)—ଏକ ପ୍ରକାର କୁକର୍ମରେ ଲିପ୍ତ ବା ସମ୍ପୃକ୍ତ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଶୁଁଡ଼ିର ସାକ୍ଷୀ ମାତାଳ ସାକ୍ଷ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ନ ଥିବା ବିଷୟରେ
Śuṇḍira sākshī maduā

ସୁଂଡୀକା ଗବାହୀ ଶରାବୀ

ପ୍ରବଚନ—A proverb meaning like a wine-seller's client giving evidence for his wine-selle

ଶୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବିଶ—୧ । ଶୁଣ୍ଡି; ଶୁଣ୍ଡବଶିଷ୍ଟ—
Śuṇḍiā

ଶୁଁଡ଼େରମତ ସୁଁଢ଼ବାଲା 1. Having a trunk.

ଶୁଣ୍ଡିଆଣି(ଣୀ)—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ଶୌଣ୍ଡିନୀ; ଶୁଣ୍ଡିନୀ)—ଶୁଣ୍ଡୀର ସ୍ତ୍ରୀ—
Śuṇḍiāṇi(ṇī)

The wife of a grogdealer or distiller. [ବ୍—ଶୁଣ୍ଡିଆଣୀ ହାତେ ଦୁଧ, ଲୋଟେ ବୋଲନ୍ତୁ ମଦ—ପ୍ରବଚନ ବା ନ୍ୟାସୂ—ସଂ. "ସଯୋଃଯ ଶୌଣ୍ଡିକା ଦତ୍ତେ, ବାରୁଣୀତ୍ୟଭିଧୀୟତେ' ଶୁଣ୍ଡିଆଣୀ ହାତରେ ଦୁଧ ଦେଖିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଲୋକେ ତାହାକୁ ମଦ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସେହିପରି ମଦ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କୌଣସି ଭଲଲୋକକୁ ଦେଖିଲେ ଭଲ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମଦ ବୋଲି ଲୋକଙ୍କର ଭ୍ରାନ୍ତି ସ୍ୱାଭାବିକ ।]

ଶୁଣ୍ଡିକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୁଣ୍ଡ+କ+ଆ) —ଅଳଜହ୍ୱା; ଘଣ୍ଟିକା—
Śuṇḍikā

The soft palate; epiglottis.

ଶୁଣ୍ଡିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୁଣ୍ଡିନ୍+ଈ)—ଶୁଣ୍ଡିଆଣି (ଦେଖ)
Śuṇḍinī

Śuṇḍiāṇi (See)

ଶୁଣ୍ଡୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଶୁଣ୍ଡ+ଇନ୍; ଶୁଣ୍ଡିନ୍ ୧ମା, ୧ ବଚନ)—୧ । ଶୌଣ୍ଡିକ; ଯେ ମଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବା ବିକ୍ରୟ କରେ—(ଶୁଣ୍ଡିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Grog-dealer; wine-seller; distiller. ୨ । ହସ୍ତୀ—2. Elephant. ଦେ. ବ—ମଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ ବା ବ୍ୟବସାୟୀ ଜାତି-ବିଶେଷ—A caste of wine-dealers or wine-sellers.
Śuṇḍī

ଶୁଣ୍ଢ—ଦେ. ବ—ଶୁଣ୍ଡ (ଦେଖ)
Śuṇḍha

Śuṇḍa (See)

ଶୁଣ୍ଢୀ—ଦେ. ବ—ଶୁଣ୍ଡୀ (ଦେଖ)
Śuṇḍhī

Śuṇḍī (See)

ଶୁତକ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଚୂତ୍)—ଛୁତକ; ପରସ୍ରା—
Śutaka

ପେଚ୍ଛାପ पेसाव Nrine.

ଶୁତକ ପୋଡ଼ା—ଦେ. ବ—ପରସ୍ରା ପୋଡ଼ା—Painful micturition; urination accompanied with a burning sensation.
Śutaka porḍā

ପେଚ୍ଛାବ ପୋଡ଼ା, ପ୍ରସାବେର ଯନ୍ତ୍ରଣା पेसाबकि ज्वाला

ଶୁତିବା—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବି—(ସଂ.ଶୀ ଧାତୁ)-୧ । ଶୋଇବା—1. To sleep. [ଉ—ପଲଙ୍କେ ଶୁତିଲ ଅସ୍ତା ସୋନା ସ୍ୱପ୍ନ ଏତେକ କହୁ—ପ୍ରାଚୀ. ଶିଶୁଗଙ୍ଗର. ଭୁଷାଭଲାଷ ।] ୨ । ଭୂମିରେ ଲମ୍ବମାନ ହେବା—2. To be flat on the ground.
Śutiba

ଶୁତୁକ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ଶୁତକ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Śutuka (etc)

Śutaka etc. (See)

ଶୁଦ୍(ଦ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୂଦ୍ର)—୧ । ଶୂଦ୍ର ଜାତି—1. Śūdra caste. (ଯଥା—ଶୂଦ ଚଷିଲା) ୨ । ଶୂଦ୍ରଜାତି ଶୂଦ୍ର ଶୂଦ୍ର ବିଶେଷ—2. A class of Śūdras. (ଏମାନେ ମହାନ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସଙ ରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ରହିଥନ୍ତି । ମାଳ ସମାଜରେ
Śud(da)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ କରଣମାନଙ୍କର ଅନେକ ତଳରେ ।)

ବିଣ (ସ. ଶୂଦ୍ର)—ଶୂଦ୍ର ଜାତିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Belonging to Śūdra caste. [ଯଥା—ଶୂଦ୍ର ଚଷା) ବୈଦେ. ବ—ସୂଦ (ଦେଶ)—Suda (See) ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସ. ଶୁଦ୍ଧ)—୧ । ବରାବର—1. Wholly. ୨ । କେବଳ—2. Only. ୩ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—3. Fully; totally. [ଉ—ଶୁଦ୍ ଉତ୍ତର Due north, ଶୁଦ୍ ପୂବକୁ wholly or directly to the east.]

ଶୁଦ୍(ଦ, ଧ୍, ଧ) କପିଲା—ଦେ. ବ—କପିଳବର୍ଣ୍ଣ ଶୂଦ୍—A brown Śud(d, dh, dha) kapilā Śūdra; a person of the ଶୂଦ୍ରଜାତି କପିଳଶୂଦ୍ର Śūdra caste having a brown complexion. [ଉ—ବାହୁଣ ବଲା, ଶୂଦ୍ର କପିଳା ଯାହୁ ଦେଖି ଦୂରୁ ପଳା—ଭଗ ।]

ଶୁଦ୍(ଦ) ଚ(ତ)ଷା—ଦେ. ବ (ସ. ଶୂଦ୍ର ଓ କୃଷକରୁ)—ଚଷା-ଶୂଦ୍ରଚାଷା ମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀବିଶେଷ—A class of Chashās. [ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ଚଷା ବୋଲଯାଏ ।]

ଶୂଦ—ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ଶୂଦ୍ର)—ଶୂଦ୍—1. Śūdra. ୨ । Śuda (ସ. କୁଶୀଦ; ଫା. ସୂଦ୍) ସୂଦ; ସୁଧ; ବରଜ ବଅଗ୍ରିମ। ଶୂଦ୍ର ସୁଦ୍ର ଟଙ୍କା ଉପରେ ମହାଜନଲୁ ଖାଉଟର ଦେଯ ଧନ; ବୃଦ୍ଧି ସୁଦ ଜଲଜୁର—2. Interest. ୩ । (ସ. ଶୁଦ୍ଧ)—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶୁଦ୍ଧକ୍ରିୟା—3. The funeral; obsequies.

ଶୁଦ ଅସଲ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—ସୁଧ ଓ ମୂଳ; ଜଲଜୁର ଓ ମୂଳ Śuda asala ଟଙ୍କା—Interst and capital of a loan. ସୁଦ ଆସଲ ସୂଦ୍ ମୂଳ

ଶୁଦ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଧ ଖାଇବା (ଦେଶ) Śuda khāiba Śudha khāiba (See)

ଶୁଦ ଘର—ଦେ. ବ—ଶୁଦ୍ଧ ଘର (ଦେଶ)—Śuddha ghara Śuda ghara ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା (See).

ଶୁଦ୍ଦ ବଆଜ—ଦେ. ବ (ଫା. ଶୁଦ୍ ଓ ସ. ବ୍ୟାଜ)—(ସଦ୍ଭାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର)—ସୂଦ; ସୁଧ—Interest Śuda biāja ଶୁଦବେୟାଜ ସୁଦ୍ଦବ୍ୟାଜ

ଶୁଦ୍(ଦୁ)ର—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବ. ସୁଂ (ସ. ଶୂଦ୍ର)—ଶୂଦ୍ର (ଦେଶ) Śuda(du)ra Śūdra (See) (ଶୁଦୁରଣୀ, ଶୁଦୁସ୍ତ, ଶୁଦୁରୁଣ, ଶୁଦୁରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁଦୁର—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଘାଟଣା) ବ—ଶୂଦ୍ର (ଦେଶ) Śudura Śūdra (See)

ଶୁଦ(ଧ) ଶିରୁଦ(ଧ)—ଦେ. ବ—ଶୁଦ୍ଧଶ୍ରାଦ୍ଧ (ଦେଶ) Śuda(dha) śirāda(dha) Śnddha śrāddha (See) ଶୁଦ୍ଧି ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଶ୍ରାଦ୍ଧ

ଶୁଦ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଦ୍ଧ ହେବା (ଦେଶ) Śuda hebā Suddha hebā (See) ଶୁଦ୍ଧି ହଓୟା ଶୁଦ୍ଧି ହୋନା

ଶୁଦ୍ଧ(ଦ୍ଦା,ଦ୍ଦି,ଦ୍ଦୀ)—ଦେ. ବିଣ—ସୁଦ (ଦେଶ) Śudi(dī,ddi,ddī) Sudi (See)

ଶୁଦ୍ଧ—ସ. ବିଣ (ଶୁଧ୍ ଧାତୁ=ଶୋଧନ କରିବା; ଯତ୍ନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Śuddha ତ)—୧ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ—1. Faultless. ୨ । (ଶୁଦ୍ଧତା[ତ୍ୱ]—ସ୍ତ୍ରୀ) ନିଷ୍ପାପ—2. Sinless. ୩ । ଅନିନ୍ଦିତ—3. Blameless. ୪ । ନିଷ୍କଳଙ୍କ—4. Stainless. ୫ । ନିରଞ୍ଜନ; ନିର୍ମଳ—5. Clean. ୬ । ପରିଷ୍କୃତ—6. cleaned. ୭ । ପୂତ; ପବିତ୍ର—7. Pure; holy. ୮ । ପବିତ୍ରୀକୃତ—8. Purified. ୯ । ଶୁଭ୍ର; ଶୁକ୍ଳ—9. White. ୧୦ । ପବିତ୍ରକାରୀ—10. Purifying. ୧୧ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—11. Bright. ୧୨ । ସ୍ୱଚ୍ଛ—12. Transparent; pellucid. ୧୩ । ଅମିଶ୍ରିତ; ଖାଣ୍ଟି—13. Unadulterated; unmixed. ୧୪ । ଭ୍ରମଶୂନ୍ୟ—14. Free from imstake, correct. ୧୫ । କେବଳ—15. Mere; only; simple. ଦେ. ବ (ସ. ଶୁଦ୍ଧି)—୧ । ଅଶୌଚାନ୍ତେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା—1. Purificatory ceremony after funerals. ୨ । ନିର୍ମଳତା; ପବିତ୍ରତା—2. Cleanliness; purity. [ଉ—ସ୍ୱପ୍ନ ମୋହର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇ, ତାହାଙ୍କ ତତ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧ ନାହିଁ—ଭଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଘାଟକ ଜାତି ବିଶେଷ—A Sudra caste of the district of Ganjām.

ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକ ଗାଇବ, ଲେଖନକାର ଦୋଷ ନ ଧରିବ Śuddha aśuddha purāi gāiba, lekhanakāra dosha na dhariba —ଦେ. ପ୍ରବଚନ (ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି)—(ପୁସ୍ତକ ବା ଗ୍ରନ୍ଥାଦି ଲେଖିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ପାଠକଙ୍କ ଏଥିର ପ୍ରାର୍ଥନା; ଏଥିର ଅର୍ଥ) ଲେଖକର ଦୋଷରୁ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ରହି ଯାଇଥିବା ଅଶୁଦ୍ଧିମାନଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧ କରି ପାଠ କରିବ ଓ ଲେଖକଙ୍କୁ ଦୋଷ ନ ଦେବ—A couplet used bywriters of manuscripts and intended as a request to the readers) please read the teut iwthout minding the scribe's mistakes.

ଶୁଦ୍ଧ ଚାରିଣୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୁଦ୍ଧଚରନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ)—ନିଷ୍କଳଙ୍କଚରିତ୍ର-ବିଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(woman) Of pure charactar or conduct.

ଶୁଦ୍ଧ ଚାରିତା—ସ. ବ (ଶୁଦ୍ଧଚରନ୍+ତା)—ପବିତ୍ରଚାରିତ୍ର—Śuddha chāritā Pure conduct.

ଶୁଦ୍ଧଚାରୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୁଦ୍ଧ+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ଶୁଦ୍ଧଚରନ୍; Śuddhachārī ୧ମା. ୧ବ)—ନିଷ୍କଳଙ୍କ ଚରିତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—(ଶୁଦ୍ଧାଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Of faultless or pure conduct.

ଶୁଦ୍ଧତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ଶୁଦ୍ଧ+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ପବିତ୍ରତା—Śuddhatā(twa) 1. Purity. ୨ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅର୍ଥ ପାଇଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

'ଶୁଦ୍ଧ' ଭଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ—2. See the note under Śuddha for other meanings.

ଶୁଦ୍ଧଦତ୍—ବ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି=ଶୁଦ୍ଧଦନ୍ତ ଯାହାର; ଦନ୍ତ ସ୍ଥାନରେ Śuddhadat ଦତ୍ ଆଦେଶ)—ଶୁଦ୍ଧଦନ୍ତବିଶିଷ୍ଟ—Having (ଶୁଦ୍ଧଦତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) bright teeth.

ଶୁଦ୍ଧ ପତ—ବ. ବଣ (ଏଦାଥଜ ସମ୍ବନ୍ଧର)—ଶୁଦ୍ଧ ଓ ପବିତ୍ର—Śuddha pūta Pure; pure and holy; clean and (ଶୁଦ୍ଧପୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ) pure.

ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମରୂପା—ବ. ବ—କାବ୍ୟୋକ୍ତା ନାୟିକା ବିଶେଷ—A class Śuddh premarūpā of heroines in fiction. (ନାୟିକା ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ)—(See the notes under Nāyikā)

ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମା—ସଂ. ବ—ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମରୂପା (ଦେଖ)
Śuddha premā Śuddha premarūpā (See)

ଶୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ମାୟାଦ୍ୱାରମୁକ୍ତ—1. Free from Śuddha buddha illusion. ୨ । ସର୍ବଜ୍ଞତା—2. All-knowing.

ଶୁଦ୍ଧ ମତି—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା=ଶୁଦ୍ଧ+ମତି)—୧ । ପବିତ୍ର ଚିତ୍ତ—Śuddha mati 1. Pure heart. ୨ । ପବିତ୍ର ମନ—2. Pure mind. ବଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶୁଦ୍ଧ ଅଟେ ମତି ଯାହାର)—ପବିତ୍ରଚେତାଃ—Pure-minded.

ଶୁଦ୍ଧ ମାଂସ—ସଂ (ବୈଦ୍ୟକ)—(ଶୁଦ୍ଧ=ଅସ୍ଥି ଅବମିଶ୍ରିତ+ମାଂସ)—Śuddha māṁsa ୧ । ଅସ୍ଥି ପ୍ରଭୃତି ଦୂରକରି ଘିଅରେ ଭଜି ଲୁଣ ମସଲାର ମାଂସ—1. Boneless meat stewed in ghee and boiled and flavoured with spice paste. [ବି—ଖାଦ୍ୟ ପାତ୍ରରେ ଟେଳି ବା ଘିଅ ଦେଇ ସେଥିରେ ପ୍ରଥମେ ଜିଅଣ୍ଟ ଓ ଗରମ ମସଲା ଗୁଣ୍ଡାଙ୍କ ଅସ୍ଥିରହିତ ମାଂସକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଧୋଇ ଜଗାଡ଼ି ଉକ୍ତ ଘିଅ ବା ଟେଳିରେ ମୃଦୁ ଅଗ୍ନିରେ ଭାଜି ପାଣି ଦେଇ ସିଦ୍ଧ କରିବ ଓ ଲବଣ ଦେବ । ପାକ ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ବଟା ପସଲା ପାଣିରେ ଗୋଳାଇ ସେଥିରେ ଯୋଗ କରିବ । ଏହାକୁ ଶୁଦ୍ଧ ମାଂସ କୋଲ୍ଲସାଏ । ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁକ୍ର-ବର୍ଦ୍ଧକ, ବଳକାରକ, ରୁଚିକର, ନିଦୋଷନାଶକ, ଅଗ୍ନିପ୍ରଦୀପକ ଓ ଧାତୁବର୍ଦ୍ଧକ ।] ୨ । ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯଜ୍ଞ ଓ ବଳଦାନ ପ୍ରଭୃତିରେ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ମାଂସ—2. Meat offered to Deities in Vedic sacrifice.

ଶୁଦ୍ଧ ମୁଖ—ବ. ବ—୧ । ସୁଖାସ୍ପଦ (ଦେଖ) (ଶବ୍ଦମାଳା)—Śuddha mukha 1. Sukhāyat (See) ୨ । ସୁଶିକ୍ଷିତ ଅଶ୍ୱ—2. A well-trained horse.

ଶୁଦ୍ଧ ଶିରାଦ୍ଧ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ଶୁଦ୍ଧି ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧ)—ଶୁଦ୍ଧ ଶ୍ରାଦ୍ଧ (ଦେଖ)
Śuddha śirādha Śuddha śrāddha (See)

ଶୁଦ୍ଧ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ଦେ. ବ (ସତ୍ପୁରୁଷ)—ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ମନୁଷ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ Śuddha śrāddha ପରେ ପିଣ୍ଡଦାନାଦି ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧମାନଙ୍କ ଶୌଚାଦି ଶୁଦ୍ଧି ଆଦ୍ଧ ରୂପ କର୍ମ—Oblations of rice offered to ଶୁଦ୍ଧ ଶ୍ରାଦ୍ଧ the departed spirits of men and purificatory rites in connection with obsequies.

ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ—ବ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶୁଦ୍ଧ ଅଟେ ସତ୍ତ୍ୱ ଯାହାର)—Śuddha satwa ସତ୍ତ୍ୱାତ୍ମା, ସତ୍ତ୍ୱଚେତାଃ—Righteous; (ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ) pure-souled; pure-minded.

ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ—ବ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଖାଣ୍ଟି ବା ଅନ୍ୟ ଧାତୁ ଅମିଶ୍ରିତ Śuddha subarṇṇa ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—1. Pure or unalloyed gold. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସତ୍ତ୍ୱାତ୍ମା—2. (figurative) Pure-minded.

ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ନାତ—ବ. ବଣ. ପୁଂ—ଶୁଦ୍ଧି ସ୍ନାତ (ଦେଖ)
Śuddha snāta Śuddhi snāta (See)
(ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ନାତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ନାନ—ସଂ. ବ—ଶୁଦ୍ଧି ସ୍ନାନ (ଦେଖ)
Śuddha snāna Śuddhi snāna (See)

ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ଫଟିକ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା) —ସ୍ୱଚ୍ଛ ବା ଶୁଭ୍ର ସ୍ଫଟିକ—Bright Śuddha sphaṭika crystal; transparent quartz.

ଶୁଦ୍ଧାଚରଣ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ପବିତ୍ର ଆଚରଣ—Pure conduct.
Śuddhācharaṇa ବଣ. ପୁଂ—ପବିତ୍ର ଆଚରଣ ବିଶିଷ୍ଟ—
(ଶୁଦ୍ଧାଚରଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) Of pure character or conduct.

ଶୁଦ୍ଧାଚାର—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ପବିତ୍ର ଆଚାର—Pure conduct.
Śuddhāchāra ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶୁଦ୍ଧାଚାରୀ; ପବିତ୍ର-
(ଶୁଦ୍ଧାଚାର—ସ୍ତ୍ରୀ) ଚାରସମ୍ପନ୍ନ—Of pure conduct.

ଶୁଦ୍ଧାଚାରୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶୁଦ୍ଧ+ଆଚାର+ଇନ୍; ଶୁଦ୍ଧାଚାରିନ୍;
Śuddhāchāri ୧ମା. ୧ବ)—ପବିତ୍ରାଚାରସମ୍ପନ୍ନ—Of pure
(ଶୁଦ୍ଧାଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) actions.

ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶୁଦ୍ଧ=ପବିତ୍ର ବୋଇଥିବା ଅନ୍ତ=ଶେଷ
Śuddhānta ଯାହାର)—୧ । ଅନ୍ତଃପୁର; ଅବର ମହଲ;
ଜନାନ୍ତ—1. Harem: the female apartment. ୨ । ଅନ୍ତଃପୁରର ସ୍ତ୍ରୀ—2. A house-wife. ୩ । ପରଦାନଶୀନ ସ୍ତ୍ରୀ—3. A woman observing the purdah system. ୪ । ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକର୍ମ—4. The final oblations at the end of the funerals.

ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତଚର—ସଂ. ବଣ ଓ ବ ପୁଂ—ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଚଉପଟଳ ଦେବା
Śuddhāntachara ଭୃତ୍ୟ—An attendant in the
[ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତଗସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ] harem; (a male servant) having access to a harem.

ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତ ବାସିନୀ—ସଂ. ବଣ (ଜନାଯତ ଚତୁପୁରୁଷ)—ପରଦାନଶୀନ ସ୍ତ୍ରୀ;
Śuddhānta bāsinī ଅନ୍ତଃପୁରବାସିନୀ—(a woman)
Observing the privacy of the harem; pardānashin (woman).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତ ରକ୍ଷକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ —ଅନ୍ତଃପୁର ଜଗିବା ଭୃତ୍ୟ—
Śuddhānta rakshaka [ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତ ରକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] A servant who guards the harem.

ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) —୧ । ରାଜ୍ଞୀ; ରାଜପତ୍ନୀ—
Śuddhāntā 1. A queen. ୨ । ରାଜାଙ୍କ ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A king's mistress or concubine. ୩ । ରାଜାଙ୍କ ଘୋଷଲ ବା ଘର ଝିଅ—3. A maid of the king's harem.

ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତଃ କରଣ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ପବିତ୍ର ବା ନିର୍ମଳ ହୃଦୟ—
Śuddhāntaḥ karaṇa Pure heart. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତଃକରଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପବିତ୍ର ହୃଦୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Pure minded (person).

ଶୁଦ୍ଧା ଭକ୍ତି—ଫଳକାମନା ରହିତ ବା ନିଷ୍କାମ ଭକ୍ତି—
Śuddhā bhakti Selfless devotion.

ଶୁଦ୍ଧା ଶୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ ଶୁଦ୍ଧ+ଅଶୁଦ୍ଧ)—ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଅଶୁଦ୍ଧ—
Śuddhā śuddha Correct and incorrect; pure and impure; pure and mixed.

ଶୁଦ୍ଧି—ସ. ବି (ଶୁଧ୍ ଧାତୁ+କ୍ତିବ. ଇ)—୧ । ଶୋଧନ—1. Purification. ୨ । ମାର୍ଜ୍ଜନା—2. Scouring; cleansing. ୩ । ସଂସ୍କାର—3. Purificatory rites. ୪ । ଶୁଦ୍ଧତା—4. Cleanness. ୫ । ପବିତ୍ରତା—5. Purity. ୬ । ନିର୍ମଳତା, ସ୍ୱଚ୍ଛତା—6. Clearness; transparency. ୭ । ଭ୍ରମଶୂନ୍ୟତା—7. Correcness. ୮ । ଭୁଲ ସଂଶୋଧନ—8. Correction. ୯ । ସଂସ୍କାର ବିଶେଷ; ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ—9. Expiratory rites after pollution. ୧୦ । ଅଶୌଚନ୍ତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ—10. Expiatory or purificatory rites after funerals. ୧୧ । ଦୁର୍ଗା—11. The Goddess Durgā.

ଶୁଦ୍ଧିକର—ସଂ. ବିଣ—ପବିତ୍ରତାବିଧାୟକ—
Śuddhikara Purifying.

ଶୁଦ୍ଧି କର୍ମ—ସଂ. ବି—୧ । ମୃତାଦରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା—1. Puri-
Śuddhi karma ficatory rites in funerals. ୨ । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତାଦି—2. Expiation; purificatory rites.

ଶୁଦ୍ଧି ପତ୍ର—ସଂ. ବି (ଅଧିକ)—ଛପା ପୁସ୍ତକରେ ଥିବା ଅଶୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣ
Śuddhi patra ଓ ସେ ସବୁ ପରବର୍ତ୍ତୀରେ ଘଟିଥାଏ ଶୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ ମାନଙ୍କର ତାଲିକା—A list of errors which appear in a printed book and their correction (attached to the book); corrigenda; errata.

ଶୁଦ୍ଧି ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ସ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଶୁଦ୍ଧ ଶ୍ରାଦ୍ଧ (ଦେଖ)
Śuddhi śrāddha Śuddha śrāddha (See)

ଶୁଦ୍ଧି ସ୍ନାତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୁଦ୍ଧି+ସ୍ନାତ; ୬. ତ. ଲୋ)—ଅଶୌଚ-
Śuddhi snāta ନ୍ତେ ସେ ସ୍ନାନ କରିଥାଏ—Having [ଶୁଦ୍ଧି ସ୍ନାତା—ସ୍ତ୍ରୀ] taken a purificatory bath.

ଶୁଦ୍ଧି ସ୍ନାତା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଋତୋଦର୍ଶନ ପରେ ଋତୁସ୍ନାତା—
Śuddhi snātā (a woman) Who has taken a purificatory bath after menses.

ଶୁଦ୍ଧି ସ୍ନାନ—ସଂ. ବି (୬. ତ. ଲୋ; ଶୁଦ୍ଧି ଉପଲକ୍ଷରେ ସ୍ନାନ)—
Śuddhi snāna ୧ । ଅଶୌଚନ୍ତ ସ୍ନାନ—1. Purificatory bath after funerals; expiatory bath. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଋତୁସ୍ନାନ—2. The purificatory bath after the menses.

ଶୁଦ୍ଧୀକୃତ—ସଂ. ବିଣ (ଶୁଦ୍ଧ+ଅଭୂତତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ବି [ଈ]+କୃତ)—
Śuddhīkṛuta ବିଶୁଦ୍ଧୀକୃତ; ଯେଉଁ ଅଶୁଦ୍ଧ ବସ୍ତୁକୁ ଶୁଦ୍ଧ କରାଯାଇଥାଏ—Purified; consecrated.

ଶୁଦ୍ଧୋଦନ—ସ. ବି—(ନାମ)—ଶାକ୍ୟସିଂହ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ପିତା ଓ ମତା-
Śuddhodana ନ୍ତରରେ ପିତାମହ—The name of the father and (according to some the grand-father) of the Buddha. [ଦ୍ର—ହିମାଳୟର ପାଦଦେଶରେ ଓ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ କପିଳବାସ୍ତୁ ;ରାଜ୍ୟର ରାଜା । ଏ ରାଜା ଦଣ୍ଡପାଣିଙ୍କ ୨ ଟି ଭଜ୍ୟା ମହାମାୟା ଓ ପ୍ରଜାପତୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ, ମହାମାୟାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମତାନ୍ତରରେ ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପିତାମହ ଓ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ।]

ଶୁଦ୍ର—ପ୍ରା. ବି. ପୁଂ—(ସ. ଶୁଦ୍ର)—ଶୂଦ୍ର (ଦେଖ)
Śudra ଶୁଦ୍ର, ଶୁଦ୍ର Śūdra (See) [ଶୁଦ୍ରାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୁଧ୍ (ଧାତୁ) —ସ.—୧ । ଶୋଧନ କରିବା—1. To purify; to
Śudh (root) refine. ୨ । ପବିତ୍ର କରିବା—2. To hallow. ୩ । ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନ କରିବା—3. To rectify; to correct. ୪ । ପବିତ୍ରୀକୃତ ହେବା—4. To become purified (Apte). ୫ । ସଫା କରିବା—5. To cleanse (Apte) ୬ । ଅନୁକୂଳ ବା ଶୁଭ ହେବା—6. To be auspicious or favourable (Apte). ୭ । (ଋଣ ଆଦି) ଶୁଝିବା—7. To clear off; to pay off; to liquidate (Apte). ୮ । ତଦନ୍ତ କରିବା—8. To investigate; to enquire [Apte] ୯ । (ମନ) ସନ୍ଦେହ-ମୁକ୍ତ ହେବା—9. To have the doubts removed. [Apte].

ଶୁଧ୍—ତଦ. ବିଣ—(ସ. ଶୂଦ୍ର+ଆଗତ)—1. Belonging to
Śudh ଶୂଦ୍ର ଶୁଦ୍ର Śūdra caste. ୨ । (ସ. ଶୁଦ୍ଧ)—
ସିଧା[ଦା] ସମୂଚା (ଏଗ ବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ) କେବଳ—2. Mere; only. (ଯଥା—ଶୁଧ୍ ଉତ୍ତର, ଶୁଧ୍ ପୂଜ)

Digitized by srujanika@gmail.com

୩ । ଅମିଶ୍ରିତ—3. Unmixed. ବ.—(ସ. ଶୂଦ୍)-୧ । ଶୂଦ୍ର —1. A śūdra. ୨ । ଏତଜ୍ଜାତୀୟ ଲୋକ—2. A class of Śūdra. ବଣର ବର୍ଣ.—(ସ. ଶୁଧ୍[ଦ୍ଧ] ବିଲକୁଲ ଶୁଦ୍ଧ)—୧ । କେବଳ ମାତ୍ର—1. Merely. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—2. Fully; entirely; directly. [ଯଥା—ଶୁଧ୍ ମିଛୁଆ ।] ବୈଦେ. ବ—ସୁଦ ସୂଦ (ଫା· ସୂଦ)—ସୂଦ; କଳନ୍ତର—Interest.

ଶୁଧ ଉତ୍ତର –ଦେ. ବ—ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦଗ—Duenorth.
Śudh uttara ସିଦା[ଧା] ଉତ୍ତର सीधा उत्तर
[ଦ୍—ବହୁସର ଶୁଧ୍ ପୁଙ୍କ, ଶୁଧ୍ ପଶ୍ଚିମ, ଶୁଧ୍ ଦକ୍ଷିଣ ଆଦ ପ୍ରଯୋଗ ହୁଏ ।]

ଶୁଧ୍ କପିଳା –ଦେ. ବ—କପିଳବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଶୂଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣର—
Śudh kapiḷā A śūdra of tawny
କଟା ଶୁଦ୍ର colour. [ଦ୍—ବ୍ରାହ୍ମଣ କଳା, ଶୁଧ୍ କପିଳା କୈଳ ଶୂଦ୍ର ଯାହାକୁ ଦେଖି ଦୂରୁ ପଳା—ଭୃଗ ।]

ଶୁଧ୍ ଖୋର୍—ବୈଦେ. ବିଶ. ଓ ବ—(ଫା· ଶୂଦ୍ଖୋର) —୧ । ଲୁଣୀଦ-
Śudh khor ଜାତା—1. One who lives on the
ସୁଧଖୋର सूधखोर interest on loans advanced by
[ସୁଦ୍ଖୋର, ଶୁଧ୍ଖୋରଥ—ଅନ୍ୟରୂପ] him. ୨ । ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣ ଖାଉକମାନଙ୍କଠାରୁ ଅତ୍ୟଧିକ ଶୁଧ ନଏ—
2. An usurer.

ଶୁଧ୍ ଖୋରି—ଦେ. ବ—ଲୁଣୀଦି ବ୍ୟବସାୟ—
Śudh khori ସୁଧଖୋରି सूदखोरी Usury.

ଶୁଧ୍ ଚ(ତ)ଷା—ଦେ. ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ଚଷା—A class of
Śudh cha[ta]shā cultivators of the śūdra
ଶୂଦ୍ରଚାଷା caste. [ଦ୍—ଚଷମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଶୂଦ୍ରକିସାନ ଓଡ଼ି ଚଷା କୋଇଥାଏ ।]

ଶୁଧ୍ ପଗଲା(ଲ)—ଦେ. ବିଶ.—(ସ. ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଫା. ପଗଲ୍)-ବଦ୍ଧ ପାଗଳ
Śudh pagaḷā [ḷā] ବଦ୍ଧ ପାଗଳ Stark mad.
ବିଲକୁଲ ପାଗଳ [ଶୁଧ୍ ପାଗଲ(ଲ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୁଧ୍ ବଗୁ(ବୁ)ଲି—ଦେ. ବ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଗୁଲଥ—
Śudh bagu[bu]liā Very wicked or wanton.
[ଶୁଧ୍ ବଗୁଲଥ, ଶୁଧ୍ ବବ(ବୁ)ଲଥ—ଅନ୍ୟରୂପ]
ପାକା ଦୁଷ୍ଟ, ପାକା ବଜ୍ଜାତ पक्का बदमास

ଶୁଧ ମିଛ—ଦେ. ବ—(ସ. ଶୁଦ୍ଧ ଓ ମିଥ୍ୟାରୁ) ଦୁର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା କଥା;
Śudh michha ଯହିଁରେ ଲେଶ ମାତ୍ର ସତ୍ୟ ଡାହା ମିଥ୍ୟା ନାହିଁ—A totaly false thing; unmixed
ସରାସର ଝୁଠ falsehood.

ଶୁଧ୍ ମିଛୁଆ—ଦେ. ବିଶ ଓ ବ. ପୁ·—ଅତ୍ୟନ୍ତ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—
Śudh michhuā An inveterate liar; a conform-
ଡାହା ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ସରାସର ଝୁଠା ed liar.
[ଶୁଧ୍ ମିଛୁଆ—ସ୍ତ୍ରୀ] [ଦ୍—ବହୁସର ଅନ୍ୟ ବଶେଷ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ଅଧିକ ବା ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଶୁଧ୍ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।]

ଶୁଧ—ଦେ. ବ—(ସ. ଶୁଦ୍ଧ)—୧ । ଅଶୌଚାନ୍ତ, ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ରିୟାର Śudha ଶୁଦ୍ଧି ଶୁଦ୍ଧ ଶେଷରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ; ଶୁଦ୍ଧକ୍ରିୟା—
ଉଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ 1. Purificatory rites after the funerals.
୨ । ଶୂଦ୍ର—2. A śūdra. ୩ । ଚଷାମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀଭେଦ—3. A caste of cultivators.

ସୁଦ ଶୂଦ୍ର ବୈଦେ ବ.—(ଫା· ସୂଦ)—ସୂଦ; ଲୁଣୀଦ—
4. Interest. ଦେ. ବିଶ—(ସ. ଶୂଦ୍ର)—୧ । ଶୂଦ୍ର ଜାତୀୟ—1. Belonging to śūdra caste. ୨ । (ସ. ଶୁଦ୍ଧ) ଅବମିଶ୍ର—2. Unmixed ୩ । ଶୁଦ୍ଧ—3. Pure. ୪ । ଶୁଦ୍ଧ; କେବଳ—
4. Only; sole

ଶୁଧ କପିଳା—ଦେ. ବ—ଶୁଧ୍ କପିଳା (ଦେଶ)
Śudha kapiḷā Śudh kapiḷā [See]

ଶୁଧଖୋର—ଶୁଧ୍ଖୋର୍ (ଦେଶ)
Śudha khora Sudh khor [See]

ଶୁଧ ଘର—ଦେ. ବ ୧ । ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା—1, Obsequies
Śudha ghara or funeral ceremony and puri-
ଶୁଦ୍ଧିଶ୍ରାଦ୍ଧ ficatory rites observed in the family
ଶୁଦ୍ଧଶାଦ୍ଧ of a deceased ୨ । ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଦଶାହ କ୍ରିୟା (ଯେଉଁ ଦିନ କୃତ୍ୟମାନେ ଶୌର ଓ ସ୍ନାନ କର ଶୁଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି)—2. The purificatory rites done on the 10th day of a man's death.

ଶୁଧବାଦ—ଟା. ବ (ନିରର୍ଥକ ସଦ୍ଧତର) ଶୁଦ୍ଧକ୍ରିୟା—
Śudhabāda Purificatory rites.

ଶୁଧ(ଧ୍ୟ) ବାହ୍ମୁଣ—ଦା· ବ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦଶାହ କ୍ରିୟାରେ Śudha [dhya] brāhmuṇa ଔଦ୍ଧ୍ୱଦୈହିକ କରେ; ଜଳପୁଣ୍ଡ ଶ୍ରାଦ୍ଧବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brahmana who officiates
ଶୁଦ୍ଧବ୍ରାହ୍ମଣ at the funeral obltiaons that are.
performed before the 11th day of one's death.

ଶୁଧ ବଆଜ—ଦେ. ବ ଶୁଦ ବଆଜ (ଦେଶ)—
Śudha biāja Suda biāja [See]

ଶୁଧମଳ—ଦେ. ବ ସୁଧ ବା ଜଳନ୍ତର ଓ ମୂଳ—Interest and
Śudha mūḷa cāpital of a loan.
(ଶୁଧ ଅସଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସୁଦଆସଲ सुदमूल

ଶୁଧରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି ଶୁଧୁରାଇବା [ଦେଶ]
Śudharā (re) ibā Śudhurāibā [See]

ଶୁଧରାଣ—ଗ୍ରାଦେ.(ମେଦନୀପୁର) ବ—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୂଢ଼ତ) ଶୁଧୁରାଇବା।
Śudharāṇa [ଦେଶ]—Śudhurāibā [See]
ସୁଧରାନ सुधराना

ଶୁଧ[ଧ୍ୟ]ଶିରାଦ୍ଧ—ଦା ଦେ.ବ [ସ· ଶୁଦ୍ଧି ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧ) ୧ । ଶୁଦ୍ଧଶ୍ରାଦ୍ଧ (ଦେଶ)
Śudha (dhya) śiraeha 1. Suddha sraddha (See)
[ଶୁଧ ଶ୍ରାଧ(ଦ୍ଧ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ସଦ୍ଧତର—ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା ଶୁଦ୍ଧଶ୍ରାଦ୍ଧ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—2. Offerings made

Digitized by srujanika@gmail.com

to the spirit of a deceased during the funerals and purificatory rites thereof.

ଶୁଧା(ଧ୍ୟ)ସୁଆର—ଦେ. ବ (ସ. ଶୁଦ୍ର ଓ ଦେଶଜରୁ) ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦାରୁରୁ ଶୂଦ୍ର ସେବକ ବିଶେଷ—
ଶୂଦ୍ର ସାହ୍ୟା A class of Śūdra Sebakas of the Deity Jagannātha at Puri. [ଦ୍ର—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଅଣିଥିବା ବଦ୍ୟାପତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ତତ୍ପରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଜଙ୍ଗଲରେ ପୂଜା କଥିରୁବା ଶବର କନ୍ୟାର ଏମାନେ ବଂଶଧର ଅଟନ୍ତି । ଏମାନେ ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦେହରେ ଲେପ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ଗୃହରୁ ଖଳ ସ୍ୱନ୍ତି । ଖଳ ସ୍ୱନ୍ତିବା ଯୋଗୁଁ ଏମାନେ 'ସୁପକାର' ବା 'ସୁଆର' ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଔରସରେ ଶବରୁଣୀ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ହୋଇ ଥିବାରୁ 'ଶୂଦ୍ର' ନାମରେ ଅଭିହିତ]

ଶୁଧା(ଧ୍ୟ) ହେବା—ଦେ. କି—ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଜ୍ଞାତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶୌଚ
Śudha(dhya)hebā ଜନିତ ଘରେ ସ୍ନାନାଦି କରି ଥାକ ଗାଧାଦି
ଶୁଦ୍ଧ ହଓୟା **ଶୁଦ୍ଧହୋନା** ପରବର୍ତ୍ତୀ ପୂଜକ ଶୁଦ୍ଧିଲାଭ କରିବା
To undergo purificatory rites after a person's death. (Said of the kinsmen of a deceased)

ଶୁଧାଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଶୁଧ୍ ଧାତୁରୁ) ୧ । ସୁଝାଇବା;
Śudhāibā ପରିଶୋଧ କରିଦେବା—1. To cause to
ଶୋଧ କରାନ **ପରିଶୋଧ କରବାନା** repay. ୨ । (ସ. ଶୁଦ୍ଧ)
ଶୋଧନ କରା **ଶୁଦ୍ଧ କରନା** ପରିଶୁଦ୍ଧ କରିବା—2. To cleanse;
ବୁଝାନ **ସୁଝାଦେନା** to purify. ୩ । ସୁଧାଇବା, ଶୁଧୁରାଇବା (ଦେଶ)—3. Śudhāibā, śudhurāibā (See)

ଶୁଧାର—ଦେ. ବଣ (ସ. ଶୁଦ୍ଧକୃତ ତତ୍ସ ସୁଧାର) —୧ । ରୋଗମୁକ୍ତ
Śudhāra [ଦେହ]—1. Cured (body) ୨ । ନିୟମିତ—
ସୁସ୍ଥ **ସୁସ୍ଥ** 2. Regular. [ଉ—ମୋ ଦେହ ଅବଶ୍ୟ ସୁଧାର ହୋଇ ଯାଇଛି] ୩ । ସୁସ୍ଥତାପ୍ରାପ୍ତ—3. Restored to health ଗୁଂ—୪ । (ସ. ଶୁଦ୍ଧ) ଶାନ୍ତ; ଯେ ଦୁଷ୍ଟ କରୁନି—(ଶୁଧାଘ, ଶୁଧାରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 4. Calm and quiet. ୫ । ଶାନ୍ତ ଦୋଷଶୂନ୍ୟ—5. Faultless. ୬ । ଯାହାର ଦୋଷମାନ ଶାନ୍ତ ସଂଶୋଧିତ ହୋଇ ଯାଇଥିବା—6. Corrected; made faultless. (ଉ—ଶୁଧାର ଘୋଡ଼ା; ଶୁଧାରଆ ଗାଈ ।)

ଶୁଧାରିବା—ଦେ. କି—ଶୁଧୁରାଇବା (ଦେଶ)
Śudhāribā Śudhurāibā. (See)

ଶୁଧି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ଶୁଦ୍ଧି)—ଶୁଦ୍ଧି (ଦେଶ)
Śudhi Śudhi. (See)

ଶୁଧିଆ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ (ସ. ଶୁଦ୍ଧ)—ଶୁଦ୍ଧ (ଦେଶ)—
Śudhia ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ !Śuddha, (See)
ଶୁଦ୍ଧି ଶୁଦ୍ଧି ବ—ଶୁଦ୍ଧ (ଦେଶ)—Śuddha (See)

ଶୁଧିଆ ଘର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଶୁଦ୍ଧ ଘର (ଦେଶ)
Śudhia ghara Śuddha ghara (See)

ଶୁଧିଆ ହେବା—ସ୍ତ୍ରୀ. କି—ଶୁଧ ହେବା (ଦେଶ)
Śudhia hebā Śudha hebā (See)

ଶୁଧିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଶୁଦ୍ଧକିୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Śudhiā purificatory and funeral rites. ୨ । ଯେ ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଛେ ମୌଳସି ମୃତବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶୁଧ ହୋଇଅଛୁ—ଜେ ଶୁଦ୍ଧ ହୁଆଛେ 2, A kinsman who has performed the funerals of a deceased.

ଶୁଧୁରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଶୁଧ୍ ଧାତୁ ତତ୍ସ। ସୁଧାରୁ; ଶୁଧୁରିବା
Śudhurā(re)ibā ଜିନ୍ଦାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—୧ । ମୌଳସି
ସୁଧରାନ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବସ୍ତୁର ଦୋଷାଦିକୁ ସଂଶୋଧିତ କରାଇବା;
ସୁଧରାନା ସୁଧାରିବା—1. To correct the faults of a person or a thing. ୨ । ଅଶୁଦ୍ଧି ସଂଶୋଧନ କରିବା—2. To rectify a mistake; to amend. ୩ । ମୌଳସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୁଷ୍ଟାମି ବା ମନ୍ଦ ଅଚରଣକୁ ସଂଶୋଧନ କରିବା—3. To correct or cure a person of his wickedness or bad character; to reform a person; to remove the blemishes of a person. ୪ । ମୌଳସି ବିଷୟର ଅସୁବିଧାକୁ ଦୂର କରି ତାକୁ ସୁବିଧାଜନକ କରିବା—4. To bring order or regularity out of confusion; to improve a matter. ୫ । ରୁଗ୍ଣ ଶରୀରକୁ ଆରୋଗ୍ୟ କରିବା—5. To cure a person of illness. ୬ । ନିୟମାଧୀନ କରାଇବା—6. To regulate. ୭ । ବେଧାରୁ ଧାରକୁ ଆଣିବା—7. To bring out method from chaos. ୮ । ମରାମତ କରିବା—8. To repair. ୯ । ନିୟମାଧୀନ କରିବା—9. To regulate.

ଶୁଧୁରଣ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ମେଦନୀପୁର) ବ. (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—
Śudhurāṇa ଶୁଧୁରାଇବା କର୍ମ (ଦେଶ)—The act of
ସୁଧରାନ correcting or regulating.

ଶୁଧୁରିବା—ଦେ. କି (ଅକର୍ମକ; ସଂ. ଶୁଧ ଧାତୁ ଜ=ଶୁଦ୍ଧ କରଣରୁ
Śudhuribā ତତ୍ସ। ସୁଧାରୁ)—୧ । ସଂସ୍କୃତ ବା ଶୋଧିତ
ସୁଧରା ହେବା—1, To be corrected or reformed or
ସୁଧରନା amended. ୨ । ଅନିୟମରୁ ନିୟମକୁ ଅସିବା—2, To become regular; to be regulated. ୩ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ହେବା—3. To be faultless. ୪ । ରୋଗମୁକ୍ତ ହେବା—4. To be cured. ୫ । ଉନ୍ନତ କରିବା—5. To improve. ୬ । ଉନ୍ନତ ହେବା—6. To be improved. (ଯଥା—ତା ମନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁଧୁରିଲା ନାହିଁ) ୭। ନିଜର ଚରିତ୍ର ସଂଶୋଧନ କରିବା—7. To reform one's self. ୮ । ମରାମତ କରିହେବା—8. To be repaired,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଧ—ତ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ଶୁଦ୍ଧ)—ଶୁଦ୍ଧ (ଦେଶ)—Śudha (See)
Śudhya ବ—ଗିଠା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପୁର—The contents
ପୂର ଦେଇ put inside sandwich cakes.
(ଉ—ଚାଷାଣୀର ନଥାରେ,
"ତ ବାଜୁଣ ?—ଶୁଧ ବାଜୁଣ
ତ ଶୁଧ ?—ଗିଠା ମଧ୍ୟ।")

ଶୁଧ ଘର—ତ୍ରା. ବ—ଶୁଧ ଘର (ଦେଶ)
Śudhya ghara Śudhaghara, [See]

ଶୁନ୍(ଧାତୁ)—ସ—ଘୁମନଚଢ଼ବା; ଗଡ଼ଚଢ଼ବା—
Śun (root) To go; to move (Apte).

ଶୁନ୍—ଦେ. ବିଣ (ସଂ ଶୂନ୍ୟ; ତ୍ରା ସୁଣ)—ଶୂନ୍ୟ (ଦେଶ)
Śun ଶୁନ୍ୟ ଶୁନ Śūnya (See)
ବ—ଶୁନ (ଦେଶ)—Śuna (See)

ଶୁନ୍ କରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଦଃକ, ପୁଗ୍ଧ) କି—(ଗୃହାଳଅ ଭାଷା)—
Śun karibā ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା—To make water.
ବାହିରେ ଯାଓୟା पेसाव करना

ଶୂନ୍(ନ,ନୁ)ଗରିବ(ଭ)—ଦେ. ବ-(ସଂ ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ)—ମୂଢ଼ଗର୍ଭ (ଦେଶ)
Śun(na,nu)garaba(bha) Mūrdha garbhā (See)
ଶୁନ୍ୟଗରଭ शूनगर्भ

ଶୂନ୍[ନ,ନୁ]ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ [ଯେଉଁ ଗାଡ଼ି ଶୂନ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟ
Śun(na,nu)gāṛdi ପଶୁ ଅବଙ୍କ ବଳପ୍ରୟୋଗ ବ୍ୟତିରେକେ
କଳର ଗାଡି कलकी गाडी ଚଳେ]—୧। କଳଗାଡ଼ି
[ଯଥା—ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଗାଡ଼ି, ବାଇସାଇକଲ୍, ମଟରଗାଡ଼ି, ରେଲ
ଗାଡ଼ି ଅବ)—1. A conveyance or vehicle
propelled by machine, electricity etc.
୨। ବାଇସାଇକଲ୍—2. Bicycle.

ଶୂନ୍(ନ,ନୁ)ଚିତ—ଦେ. ବ—ଶୂନ୍ୟଚିତ୍ତ (ଦେଶ)
Śun(na,nu) chiti Śunyachiti (See)

ଶୂନ୍[ନ,ନ]ଚିରା—ଦେ. ବ—ଶୂନ୍ୟଚିତ୍ତ [ଦେଶ]
Śun(na,nu)chirā Śunyachirā (See)

ଶୂନ୍ ଦେବା—ଦେ. କି [ଗୃହାଳଅ ଭାଷା]—ଶୂନ ଦେବା [ଦେଶ]
Śun debā Suna debā (See)
[ଶୂନ୍ ଯାଇବା, ଶୂନ୍ ନେବା—ବ ପଶ୍ଚାତ୍ତରୂପ]

ଶୂନ୍ ଚକର—ଦେ. ବ [ସଂ ଶୂନ୍ୟ + ଚକ୍ର]—ଶୂନ୍ୟଚକର [ଦେଶ]
Śun-chakara Śūnyachakara (see)
[ଶୂନ୍ଚକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୂନ୍(ନ,ନୁ)ପା[ଫ,ଫୁ,ଫୋ]ଟ୍[ଟ,ଟା,ଟୁ]କା(କି)—ଦେ. ବ—୧। (ସଂ
Śun(na,nū) pa(pha,phu,pho)ṭ-(ṭa,ṭā,ṭu)kā(ki)
ଫଟକା शूनफटाका ଶୂନ୍ୟ ଓ ପା. ଫଟାକା)—୧। ଯେଉଁ ଫଟକା
ଚଳାଇଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଭଲେ ଅଘାତ କଲେ, ଫୁଟେ—
ଫୋସକା फफोला 1. Crackers. ୨। (ସଂ
ଶୂନ୍ୟ ଓ ସ୍ଫୋଟକ)—ଚମା ଅର୍ଦ୍ଦିରେ ଦେହରେ ଜନ୍ମିବା
ବସ୍ଫୋଟକ; ବସିଫୋଟକା—2. Blisters appearing in the body (without the body bein scorched by fire).

ଶୂନ୍(ନ,ନୁ)ଫୁଲ—ଦେ. ବ (ସଂ ଶୂନ୍ୟ ଓ ପୃଷ୍ଠ ଧାତୁଜ)—କିଛି ଜ୍ଞାତ
Śun(na,nu)phulā କାରଣ ନ ଥାଇ ଦେହର କୌଣସି ଅଂଶ
ଫୁଲା ଫୁଲା ଫଲିଯିବା—A swelling of any
part of the body without any assignable
cause or disease.

ଶୂନ୍(ନୁ)ବୟୁନ୍—ଦେ. ବ [ସଂ ଶୂନ୍ୟ ଓ ବଚନ]—[ଶିଶୁରଞ୍ଜନ
Śun-(nu)bayān ପଦ]—ଯେଉଁ ଶିଶୁ ପ୍ରଥମେ ପାଠଘରେ
କଥାଶୁନ ଶୁନବାଦ୍ ପଢ଼ିଥି ଅବଧାନକଠାରୁ ଶୂନ୍ ପାଏ ତାହାର
ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପଦ—A couple of words
used by the pupil who is the first to
arrive at the village-school and who
gets a light stroke with the teacher's
cane as a mark of appreciation.
[ଉ—ମା ମାରେ ! ଶୂନ୍ବସ୍ୟାନ୍ ! ପାଠଶାଳା ବଡ଼ ଦୂରଗ୍, ଦାଢ଼ ଗୋଡ଼ ଦୁଇ ଲଗଇ ରେ, ପଣ୍ଡାଜ୍ଜେ ବଡ଼ ସୂଜ୍—
ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ଗୀତ।]

ଶୂନ୍ବା—ତ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ଶୁଣିବା—
Śun-bā To hear.

ଶୂନ୍ ଶବଦ—ଦେ. ବ (ସଂ ଶୂନ୍ୟ ଶବ୍ଦ]—ଶୂନ୍ୟଶବଦ [ଦେଶ]
Śun-śabada Śūnyaśabada (See)
[ଶୂନ୍ ଶବ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ]
ଶୁନ୍ୟ ଶବଦ शून शबद

ଶୂନ୍ଜ,(ନ୍)ଶାନ୍—ଦେ.ବିଣ[ସଂ ଶୂନ୍ୟ+ଧ୍ୱନ୍ୟମୂଳକ ସହଜର ଶବ୍ଦ]-
Śun(n,nu)śān ୧। ଜନଶୂନ୍ୟ—1. Lonely; solitary.
ଚୁପଚାପ चुपचाप ୨। ଜଡ଼ବତ୍—2. Still;
calm; quiet. ୩। ନୀରବ—3. Soundless.
ବ—୧। ଜଡ଼ତ୍ୱ—1. Calmness. ୨। ଜନଶୂନ୍ୟତା—
2. Loneliness.

ଶୂନ—ସଂ ବ [ପୁଂ]—(ଶୂନ ଧାତୁ+ଉନ୍ଥି ଅ)—କୁକୁର—Dog.
Śuna (ଶୁଣ—ଶ୍ରୀ) ଦେ. ବିଣ [ସଂ ଶୂନ୍ୟ]—୧। ଶୂନ୍ୟ
ଶୁନ୍ୟ सून (ଦେଶ)—1. Śūnya (see) ୨। ଜନଶୂନ୍ୟ—
2. Lonely. ୩। ନୀରବ—3. Soundless.
୪। ଜଡ଼ତ୍ୱବୁଦ୍ଧ—4. Still ୫। ଫମ୍ପା; ଖାଲି—
5. Empty. ୬। ସହିର କାରଣ ଲକ୍ଷିତ ନ ହୁଏ—
6. Having no assignable cause to account for ୭। ଅଦାଶରୁ ବା ଶୂନ୍ୟରୁ ଜାତ-
7, Born of or produced from the sky.
୮। ନିଷ୍ଫଳ—8. Fruitless; vain. ଦେ. ବ—

ଶୂନ୍ୟ शूनी ୧। ଶୂନ୍ୟ; ଅଦାଶ—1. The sky; the
void. ୨। ଶୂନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା—2. Zero. ୩। ଗୃହାଳରେ
ସବୁପ୍ରଥମେ ଅସି ପହଞ୍ଚିବା ବାଳକ ଅବଧାନକଠାରୁ
ପୁରସ୍କାରସ୍ୱରୂପ ପାଇବା ଦୋମଳ ବେତାଘାତ—A light

Digitized by srujanika@gmail.com

stroke with the cane inflicted on the student who is the first to come to the village school.

ଶୁନଃଶେଫ—ସଂ ବ (ନାମ) (ବହୁବ୍ରୀ ଓ ଅଲୁକ୍ ସମାସ; ଶୁନଃ= Śunaḥśepha ଶ୍ୱାନର+ଶେଫ=ଲିଙ୍ଗ ବା ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଥର ଲିଙ୍ଗ ବା ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଯାହାର)—ଜଣେ ଋଷିଙ୍କ ନାମ—The name of a sage. [ବ୍ୟୁ—ସେ ପୂର୍ବ ଶୁନଃଶେଫ ନାମ; ସଭଳ ଗୁଣେ ଗୁଣଧାମ—ଜଗନ୍ନାଥଭାଗବତ] [ବ୍ୟୁ—ଏ ବଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ବଂଶଜା, ଋଚୀକ ଋଷିଙ୍କ ମଧ୍ୟମପୁତ୍ର; ଏହାଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ନାମ ସତ୍ୟବତୀ । ଇନ୍ଦ୍ର ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା ଅମ୍ବରୀଷଙ୍କ ଯଜ୍ଞୀୟ ପଶୁ ହରଣ କରିବାରୁ ରାଜା ସଜ୍ଞକଦ୍ଦର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରୂପ ନରବଳି ଦେବାପାଇଁ ଏହାଙ୍କୁ ଜିଣିଲେ ଓ ଅଯୋଧ୍ୟା ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟରେ ବଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଅଶ୍ରମରେ ରହିଲେ । ଶୁନଃଶେଫ ବଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କର ଶରଣାର୍ଥୀ ହେବାରୁ ବଶ୍ୱାମିତ୍ର ତାହାଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହ କରିଦେଲେ ଏବଂ ସେହି ସ୍ନେହ ବଳରେ ସେ ରାଜାଙ୍କ ଯଜ୍ଞାଗ୍ନିରୁ ଅକ୍ଷତ ହୋଇ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ । ପରେ ବଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏହାଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ରରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଏହାଙ୍କୁ ଦେବରାତ ନାମ ଦେଲେ । ସନ୍ତାନ୍ତରରେ ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ଏ ଅଜଗର୍ତ୍ତ ମୁନିଙ୍କ ମଧ୍ୟମପୁତ୍ର । ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଅପୁତ୍ରକ ଥିବାରୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଥିଲେ ଯେ, ସେ ପୁତ୍ରଲାଭ କଲେ ପୁତ୍ରକୁ ବରୁଣଙ୍କ ଠାରେ ବଳି ଦେବେ; ଜନ୍ମ ପୁତ୍ରପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ସେ ଉକ୍ତ ଅଙ୍ଗୀକାର ରକ୍ଷା କରି ହାତ ଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସ୍ନେହରେ ଅପଣା ବଦଳରେ ବରୁଣଙ୍କ ଠାରେ ବଳି ଦେବାକୁ ଅଜଗର୍ତ୍ତ ମୁନିଙ୍କୁ ୧୦୦ ଟି ଗାଈ ଦେଇ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁନଃଶେଫଙ୍କୁ ନେଲେ; ଜନ୍ମ ଶୁନଃଶେଫ ବରୁଣ, ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ସ୍ତବରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ମୃତ୍ୟୁରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ । ତତ୍ପରେ ତାଙ୍କୁ ବଶ୍ୱାମିତ୍ର ପୁତ୍ର ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ରରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । (ଥରେ) ।] ଦେ. ବ—(ସ. ଶୁନଃ=ଶ୍ୱାନର+ଶେଫ=ଲିଙ୍ଗ,ଡ଼) କୁକୁର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ The tail of a dog. [ବ୍ୟୁ—ଶୁନଃଶେଫର ପ୍ରାପ୍ତି ଇଚ୍ଛେ, କ ଥର କରିବ ଦୁଷାପେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଶୁନକ—ସଂ. ବ (ପୁଂ)—(ଶୁନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ଶ୍ୱାନ; କୁକୁର—Śunaka 1. Dog. ୨ । କୁକୁର ଛୁଆ—2. A young dog (Apte). ୩ । (ନାମ) ଭୃଗୁ ବଂଶୀୟ ମୁନିବିଶେଷ; ଶୌନକ ଋଷିଙ୍କ ପିତା—3. The name of a sage; the father of sage Śaunaka. [ବ୍ୟୁ—ମହର୍ଷି ଶୁନକ ସତ୍ରଯୁ ଥିଲେ, ପରେ ବାହ୍ମଣତ୍ୱ ଲାଭ କରିଥିଲେ ।]

ଶୁନକ ଚଲିକା—ସ. ବ—ଚଲିକା ୧ (ଦେଶ) Śunaka chilikā Chilikā 1 (See)

ଶୁନକ ଚିଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବ—ବଥୁଆ ଶାଗ ପରି ଏକ ପ୍ରକାର ଶାଗ—Śunaka chillī A sort of pot-herb.

[ବ୍ୟୁ—ଏହା କଟୁ ରସ, ଗୁରୁ ଏବଂ କଫ ଓ ବ୍ରଣ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।]

ଶୁନ ଦେବା—ଦେ. କି—(ଅଧ୍ୟାପନ) ପାଠଶାଳରେ ପ୍ରଥମେ ଉପସ୍ଥିତ Śuna debā ଶିଶୁକୁ ପୁରସ୍କାରସ୍ୱରୂପ ନାମମାତ୍ର ବେତ ପ୍ରହାର ଶୁନ ଦେଓୟା ଦେବା—(The teacher) To give a nomi- ଶୁନ ଦେନା nal stroke with the cane to the student who comes to the school first.

ଶୁନ ନେବା—ଦେ. କି—(ପାଠଶାଳରେ ପ୍ରଥମ ଉପସ୍ଥିତ ବାଳକ) Śuna nebā ପୁରସ୍କାରସ୍ୱରୂପ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଠାରୁ ନାମମାତ୍ର ବେତ ଶୁନଲେନା ପ୍ରହାର ଗ୍ରହଣ କରିବା—(a student) To get a [ଶୁନ ଖାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] nominal stroke with the cane from the teacher for his being the ଶୁନ ଲଓୟା first boy to come to the school.

ଶୁନ(ନୁ)ବଳା—ପ୍ରାଦେ. (ଓଡ଼ିଆ). ବ.—ଶକଡ ଚକ୍ରର ଭୁମ୍ବର ଉପର Śuna(nu)balā ଘର୍ଷଣରେ ରକ୍ଷା ଯାଇଥିବା ଲୁହାର ବଳୟ ବା ଖାଉଥ—The iron ring put round the navel of a cart wheel.

ଶୁନଭ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ଖାସ୍ତି ଯାଇବା—

Śunabh (root) To shine.

ଶୁନ(ନ,ନୁ) ଭଦ୍ର—ଦେ. ବ—(ସ. ଶୋଣଭଦ୍ର) —ଶୋଣ ନଦୀ—Śun(na,nu) bhadrā Śoṇa nadī (See) ଶୋନଭଦ୍ରା ସୋନଭଦ୍ରା

ଶୁନ(ନୁ)ହଟ—ଦେ. ବ—(ନାମ)—(ସ. ଶୋଣିତ ପୁର)—ବାଲେଶ୍ୱର Śuna(nu)haṭa ସହରର ଗୋଟିଏ ସାହୁର ନାମ—The name of a lane in the Balasore town. [ବ୍ୟୁ—ଏହା ବାଲେଶ୍ୱରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାମନ୍ତ (ବାଗ) ବଂଶୀୟ ଜମିଦାର ମାନଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠିତ ଅଂଶ; ଏହା ବାଣାସୁରର ରାଜଧାନୀ ପ୍ରାଚୀନ ଶୋଣିତପୁର ଥିଲା ବୋଲି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ।]

ଶୁନାଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ଶୁଣାଇବା—

Śunāibā To make one hear.

ଶୁନାଶୀ(ର୍ଶୀ)ର—ସଂ. ବ—୧ । ଇନ୍ଦ୍ର; ଦେବରାଜ—Śunā śī(śī)ra 1. Indra; the king of the Gods. [ଶ୍ୱନାର୍ଶୀର—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ପେଚକ—2. The owl

ଶୁନି—ସଂ. ବ. (ପୁଂ)—(ଶୁନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ଶ୍ୱାନ; କୁକୁର—Śuni The dog.

ଶୁନିଅ—ପ୍ରା. ବ. ଓ ବଗ—(ସଂ. ଶୂନ୍ୟ) —ଶୂନ୍ୟ (ଦେଶ) Śuniā Śūnya (See)

ଶୁନୀ—ସଂ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶ୍ୱନ+ଈ, ଜାତିଭେଦ; ଜନ୍ମା ଶୁନ+ଈ)—କୁକୁରୀ; Śunī କୁତ୍ତୀ—Bitch.

ଶୁନୀର—ସଂ. ବ - (ବହୁବଚନ)—୧ । କୁକୁର ପଲ—1. A pack Śunīra of dogs. ୨ । କୁକୁରୀ ସମୂହ—(ପ୍ରକୃତବାଦ) — 2. A number of bitches (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୂନ୍ୟ—ତ୍ରା. ତ.—(ସଂ. ଶୂନ୍ୟ)—୧ । ଶୂନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା—1. Zero. Śunu ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ ୨ । ଶୂନ (ଦେଶ)—2. Śuna (See) ବିଶ.—ଶୂନ୍ୟ (ଦେଶ)=Śūnya (See)

ଶୂନ୍ୟଗରବ(ଭ)—ଦେ. ବ—ଶୂନ୍ୟ ଗରବ (ଦେଶ, Śunu garaba(bha) Sun-garaba (See)

ଶୂନେ ଶୂନେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—ଶୂନ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟେ; ଭୂମି ସ୍ପର୍ଶ ନ କରି- Śune śune ଶୂନ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟେ Without touching the ଶୂନଶୂନମେ ground. [ଉ—ତାକୁ ଏ ଭଳ ମନ୍ତ୍ର ଶୂନେ ଶୂନେ ଟେକ ନେଇଗଲେ ।]

ଶୁନ୍ଧ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଶୁଦ୍ଧ କରିବା— Śundh (root) To purify.

ଶୁନ୍ଧ୍ୟୁ—ସଂ. ବ—(ଶୁନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ୟୁ)—୧ । ଅଗ୍ନି— Śundhyu 1. Fire. ୨ । ବାୟୁ—2. Wind; air (Apte) ୩ । ଘୋଟକୀ—3. Mare (Apte).

ଶୂନ୍ୟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ତ୍ରା. ତ. ଓ ବିଶ—ଶୂନ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Śunya (etc) Śūnya etc. (See)

ଶୁପ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଉଂ ସୂପ୍)—ମାଂସର ଝୋଳ— Śup ସୂପ ସୂପ Soup.

ଶୁପଣ(ନ,ଲ,ନେ,ଲେ,(ଖା)ଖୀ)—ତ୍ରା. ତ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ଶୂର୍ପଣଖା)— Śupaṇa(ṇa,le; ne,la)khā(khī) ଶୂର୍ପଣଖା (ଦେଶ) ଶୂର୍ପନଖା ସୂର୍ପନଖା Sūrpaṇakhā (See)

ଶୁଭ (ଇତ୍ୟାଦି)—ତ୍ରା. ତ ଓ ବିଶ—(ସଂ. ଶୁଭ)—ଶୁଭ (ଦେଶ) Śuba (etc) ଶୁଭ ଶୁମ Śubha etc (See) ବ.—(ସଂ. ସ୍ରୁବ ସ୍ରୁବ [ଦେଶ]—Śruba [See]

ଶୁଭ ଖବର—ତ୍ରା. ବ—ଶୁଭ ଖବର (ଦେଶ) Śuba khabara ଶୁଭ ଖବର Śubha khabara [See] ଶୁମ ଖବର

ଶୁବଚନୀ—ତ୍ରା. ବ—[ସଂ. ଶୁଭଚଣ୍ଡୀ] ଶୁଭଚଣ୍ଡୀ (ଦେଶ) Śubachanī ସୁବଚନୀ ଶୁମଚଣ୍ଡୀ Śubha chaṇḍī [See]

ଶୁବିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଭିବା (ଦେଶ) Śubibā Śubhibā (See)

ଶୁଭ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. ୧ । ଦୀପ୍ତି ପାଇବା—1. To shine. ୨ । ଶୋଭା ପାଇବା—2. To look splendid. ୩ । ସ୍ୱର୍ଗୀ ହେବା—3. To be happy (Apte). ୪ । ଜୟଯୁକ୍ତ ହେବା—4. To be victorious (Apte).

ଶୁଭ—ସଂ. ବ (ଶୁଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଭଲ୍ୟାଣ; ମଙ୍ଗଳ— Śubha 1. Blessing; welfare; bliss. ୨ । ସୁଖ—2. Happiness. ୩ । ଯୋଗ ବିଶେଷ—3. A sort of abstraction or meditation. ୪ । ସୌଭାଗ୍ୟ—4. Good fortune or luck. ୫ । ପଦ୍ମ କାଷ୍ଠ—5. A kind of fragrant wood. ୬ । ଅଳଙ୍କାର—6. An ornament (Apte). ୭ । ଜଳ—7. Water (Apte) ବି. ବିଶ—୧ । ଅମଙ୍ଗଳନାଶକ; ମଙ୍ଗଳମୟ—1. Auspicious. ୨ । ମନୋରମ—2. Pleasing. ୩ । ସୁନ୍ଦର—3. Beautiful; graceful; handsome. ୪ । ସୁଖୀ—4. Happy. ୫ । ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ; ଭାଗ୍ୟବାନ୍—5. Fortunate; lucky. ୬ । ବିଦ୍ୱାନ୍—6. Learned

ବାଡ଼ିର ପତ୍ତନ ଦେଓୟା (Apte). ଦେ. ବ—ଗୃହର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ ଶୁମନୀବ ରୂପ ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ କର୍ମ—1. The religious ceremony of laying the foundation of a new house or building. ୨ । ନୂଆ ଘର ତୋଳା ହେବା ଆରମ୍ଭରେ ମଙ୍ଗଳକର୍ମ ସହିତ ପୋତା ଯିବା ପ୍ରଥମ ଖୁଣ୍ଟ— 2. The first pillar put on the ground, at the beginning of a new house, with certain ceremonies.

ଶୁଭଂକର—ସ. ବିଶ (ଶୁଭଂ=ଶୁଭକୁ କରେ ଯେ, ଶୁଭ+କୃ ଧାତୁ Śubhaṁkara +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମଙ୍ଗଳକର; ଶୁଭଜନକ— (ଶୁଭଙ୍କର—ଅଭ୍ୟରୂପ) Auspicious; lucky. ଦେ. ବ—ସ୍ୱଳ୍ପସଙ୍ଖ୍ୟକ ମାନସାଙ୍କ ସୂତ୍ର ପ୍ରଣେତା—Name of a Hindu mathematician. [ଦ୍ର—ଶୁଭଂକର ବ ଜୁଡ଼ାର କୁସନପୁରରେ ଅତି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ମହାପୁରୁଷ ରୂପେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଧୁରନ୍ଧର ଥିଲେ । ଏ Leonarda-de-Vinci ଙ୍କ ପରି ବିଦ୍ୱାନ ଥିଲେ । ସୂତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଅତି ସହଜରେ ଗଣିତର ଜଟିଳ ସମସ୍ୟାମାନ ସମାଧାନ କରିବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ବଙ୍ଗଳାଭୁ ଓ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଏ ଦେଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ସୂତ୍ର ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ବାଳକାମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତମ ଗୁରୁଜୀ କରିଥିଲା ଏବଂ ବୟସ୍କମାନେ ଏହି ସୂତ୍ରମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ହିସାବ ରଖି ପାରୁଥିଲେ । (୧୫୫୦।୨୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଶରତ କାଗଜର ସମ୍ଭାବନାସୂଚକ ସଙ୍କେତ ।)

ଶୁଭଂକର ଦାସ ଜାତିରେ କାୟସ୍ଥ ଥିଲେ । ଏ ପ୍ରାୟ ୨୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଥିଲେ । ବଙ୍ଗଳାରେ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଗୁଡ଼ିଏ ମାନସାଙ୍କ ସୂତ୍ର କବିତା ଅଛି । ତହିଁର ଗୋଟିଏ ଚବିତାର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁକରଣ—

ଝଟା ପୁଚ ମଡ଼ଶକୁ ଦୋଇବ ଯେ ଦର
ଝଟା ପୁଚ ଅଠ ଗଣ୍ଡା ସେର ପୁଚ ଧର ।
ଅଣା ପୁଚ ଦୁଇ କଡ଼ା, ଗଣ୍ଡା ଅଠ ଚଳ
ଶୁଭଙ୍କର ଦାସ କହେ ବଜାରର ମଲ ।(ବିଶ୍ୱକୋଷ)

ଏ କବିତାମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଅର୍ଯ୍ୟା କହନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଜମିର ନଳ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଏହିପରି ଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ବା ସୂତ୍ର ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସେସାନ କିଏ କରିଛା କରିଥିଲେ, ତହିଁର ପ୍ରମାଣ ମିଳି ନାହିଁ ।]

ଶୁଭଂକର ଗଣିତ ସୂତ୍ର—ଦେ. ବ—ଶୁଭଙ୍କରଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଅଙ୍କ ସୂତ୍ର— Śubhaṁkara gaṇita sūtra The aphorisms for

Digitized by srujanika@gmail.com

solution of arithmetical calculation composed by Śubhaṁkara.

ଶୁଭଂକଷ୍ଟ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶାଙ୍ଗଡା; ଦୁର୍ଗା—Goddess Durgā. Śubhaṁkarī ଦେ. ବ—ଶୁଭଂକରଙ୍କ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ସ୍ଥୂଳ ଅନୁସାରେ ଶୁଭଙ୍କରୀ କଷା ଯାଇଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଗାଣିତିକ ସମସ୍ୟା—Arithmetical problems solved with the help of Śubhaṁkar's aphorisms.

ଶୁଭଂକଷ୍ଟ ଧାରା (ରୀତି, ସୂତ୍ର)—ଦେ. ବ—ବସ୍ତୁର ମୂଲ୍ୟ ବା ପରିମାଣ Śubhaṁkarī dhārā (rīti, sūtra) ବାହାର କରିବା ଶୁଭଙ୍କରୀ ରୀତି ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସଙ୍କଳନବୋଧ ଗଣିତର ସାଧାରଣ ଶୁଭଙ୍କରୀ ନିୟମ ସୂତ୍ର—Simple aphorisms for [ଶୁଭଙ୍କଷ୍ଟ ବଧ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] calculating the price of commodities when wholesale rates are given [ଜ୍ର—ଘୋଷ ପଦ୍ଧତିରୁ ୪୫ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ୫ ସେର ଘିଅର ଦାମ କେତେ ? ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା କରିବାକୁ ଶୁଭଂକଷ୍ଟ ସୂତ୍ର ଅଛି—

ଟଙ୍କା ପ୍ରତି ପଦ୍ଧତିରୁ ଦୋଇଜ ଯେ ଦର
ଟଙ୍କା ପ୍ରତି ଅଠ ଗଣ୍ଡା ସେର ପ୍ରତି ଧର ।

ଅତଏବ ସେରେ ଘିଅର ଦାମ ୪୫×୮ ଗଣ୍ଡା= ୩୬୦ ଗଣ୍ଡା=ଅଠର ଅଣା=ଏକ ଟଙ୍କା ଦୁଇ ଅଣା; ୫ ସେର ଘିଅର ଦାମ ଦେଲ ଉତ୍ତର ଟଙ୍କା ଚୁଅ ଅଣା ।]

ଶୁଭଂଯୁ—ସ. ବଣ(ଶୁଭଂ=ମଙ୍ଗଳ+ଅଛୁ ଅର୍ଥରେ ଯୁ)—୧ । ଶୁଭ-Śubhaṁiu କୃତ—1. Auspicious. ୨। କୁଶଳୀ; ସୁଖୀ—2. Blessed; happy

ଶୁଭକର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶୁଭ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଶୁଭଦ Śubhakara ମଙ্গଳକର—1. Auspicious. ୨ । ସୁଖ (ଶୁଭକାରକ, ଶୁଭକାଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରଦ; ସୁଖକର—2. Causing happiness; pleasant.

ଶୁଭକଷ୍ଟ, ଶୁଭକାରକା, ଶୁଭକାରିଣୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ଶୁଭକର ଦେବ—ଦେ ବ—ଶୁଭାକର ଦେବ (ଦେଖ) Śubhakara deba Śubhākara deba (See)

ଶୁଭକର କେଶଷ୍ଟ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର କେଶଷ୍ଟବଂଶୀୟ Śubhakara keśarī ଜନୈକ ରାଜା—The name of a king of the Keśarī dynasty of ancient Orissa. [ଦ୍ର—ଯାଜପୁର ସବଡିଭିଜନର କେଓଞ୍ଜଳପୁରରେ ଅବସ୍ଥିତ ତାମ୍ରଶାସନ ଅନୁସାରେ ଏ ରାଜାଙ୍କୁ 'କୌଦ୍ଭା ବଂଶକ ସୂଚ' ନାମକ ଗୋଷ୍ଠୀର କୌଦ୍ଭ ଭଞ୍ଜ ଭୂସଦ୍ଦାର ଦେଇଥିଲେ—ଭଞ୍ଜ ଶବ୍ଦର ଦାସ ।]

ଶୁଭ କର୍ମ (କାର୍ଯ୍ୟ)—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ମଙ୍ଗଳକାର୍ଯ୍ୟ—Auspicious Śubha karma(kārjya) ceremony; festival.

ଶୁଭ କାମନା—ସ. ବ (ଶୁଭ+କାମନା; କର୍ମଧାରସ୍ଥ ବା ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—Śubha kāmanā ମଙ୍ଗଳ କାମନା; ଶୁଭେଚ୍ଛା; ଅନ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ

ଶୁଭକାମ, ଶୁଭକାମା—ପୁଂ ଶୁଭକାମା, ଶୁଭକାମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } ବଣ ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା-Wish for good; good wishes.

ଶୁଭ କ୍ଷଣ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ (ଦେଖ)—Śubha kshaṇa Śubha muhūrtta (See)

ଶୁଭ ଖବର—ଦେ, ବ—୧ । ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ (ଦେଖ)—1. Śubha-Śubha khabara sambāda (See) ୨ । ଝିଅର ବାଲ-ଶୁଭଖବର ଶୁଭସମ୍ବାଦ ବାହାହୁଆ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଋତୁ-ଦର୍ଶନର ସମ୍ବାଦ—2. The news of a person's girl wife's attaining puberty.

ଶୁଭ ଗ୍ରହ—ସ.ବ—ପୌରୁଷ ଗ୍ରହ; ଶୁଭକାରକ ବା ଶୁଭଫଳଜନକ ଗ୍ରହ-Śubha graha Auspicious planet. [ଦ୍ର—ଗୁରୁ, ଶୁକ୍ର, ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସାପେକ୍ଷଦୃଷ୍ଟ ବୁଧ ଶୁଭଦାୟକ ଗ୍ରହ ଅଟନ୍ତି]

ଶୁଭଙ୍କର—ସ. ବ ଓ ବଣ—ଶୁଭଂକର (ଦେଖ) Śubhaṁkara Śubhaṁkara (See)

ଶୁଭଙ୍କଷ୍ଟ—ସ. ବ ଓ ବଣ—ଶୁଭଂକଷ୍ଟ (ଦେଖ)—Śubhaṁkarī Śubhaṁkarī (See)

ଶୁଭଚଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଶୁଭ ଚଣ୍ଡିକା)—ମଙ୍ଗଳ ଚଣ୍ଡୀ; ମଙ୍ଗଳା-Śubha chaṇḍī ଠାକୁରାଣୀ—Name of a popular ସୁବଚନି ଶୁଭଚଣ୍ଡୀ ଶୁଭଚଣ୍ଡୀ Goddess.

ଶୁଭ ଚନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଭଲ୍ୟାଣୀ ଚନ୍ଦ୍ର; ଶୁକ୍ଲପକ୍ଷ ଓ କୃଷ୍ଣ-Śubha chandra ପକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ଇଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜନ୍ମ ରାଶିଠାରୁ ଜନ୍ମଦିନ ପୂର୍ବରେ ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହର ଶୁଭାଶଂଶୀ ଅବସ୍ଥାନ-Auspicious position of the moon in respect of person's horocope. [ଦ୍ର—'ଜନ୍ମରୁର୍ଥେ ଦ୍ୱାଦଶେ କୃଷ୍ଣେ, ଶୁକ୍ଳେ ଦ୍ୱେ ନବ ପଞ୍ଚକେ' ବଚନରୁ ଶୁକ୍ଳ-ପକ୍ଷରେ ୬ଷ୍ଠ ଓ ୨ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷରେ ୨ୟ, ୯ମ ଓ ୫ମ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଭକର ।]

ଶୁଭ ଚିନ୍ତକ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ – ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମଙ୍ଗଳ ଚିନ୍ତା ବା Śubha chintaka ବାଞ୍ଛା କରେ—Wishing good to (ଶୁଭ ଚିନ୍ତୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) another; wishing another's welfare.

ଶୁଭ ଚିନ୍ତନ—ସଂ. ବ—ମଙ୍ଗଳ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରିବା—Thinking Śubha chintana about the welfare or good.

ଶୁଭଚିନ୍ତା (ଭାବନା)—ସଂ. ବ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ Śubha chintā(bhābanā) ଚିନ୍ତା—Wish or thought for the welfare; good wishes for a person.

ଶୁଭ ଚେଷ୍ଟକ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—ଅନ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟାକାରୀ—Śubha cheshṭaka Endeavouring to do good to (ଶୁଭଚେଷ୍ଟୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) a person.

ଶୁଭ ଚେଷ୍ଟା—ସଂ. ବ—୧ । ଅନ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ କରିବାକୁ ଯତ୍ନ—1. Śubha cheshṭā Endeavour to do good to a person. ୨ । ମଙ୍ଗଳମୟ ଯତ୍ନ—2. Good or noble endeavour.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଭ ଜନକ—°ସ. ବ୫. ପୁଂ—ଶୁଭଦ (ଦେଖ)
Śubha janaka Śubhada (See)
(ଶୁଭ ଜନକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁଭଦ—ସଂ. ବଶ ପୁଂ (ଶୁଭ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯାହା ଶୁଭ-
Śubhada ପ୍ରଦାନ କରେ; ସୌଭାଗ୍ୟପ୍ରଦ—Auspicious;
ଶୁଭପ୍ରଦ, ଶୁଭପ୍ରଦାତୃକ
ଶୁଭଦାତା
ଶୁଭଦାତ୍ରୀ
} ଅନ୍ୟରୂପ— bringing about good luck. ବୃ:—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—Ficus Religiosa tree.

ଶୁଭଦା, ଶୁଭପ୍ରଦା
ଶୁଭପ୍ରଦାତୃକ
ଶୁଭଦାତ୍ରୀ, ଶୁଭପ୍ରଦାତ୍ରିଣୀ
} —ସ୍ତ୍ରୀ

ଶୁଭ ଦଣ୍ଡ—ସଂ: ବ—ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ (ଦେଖ)
Śubha daṇḍa Śubha muhūrtta (See)

ଶୁଭ ଦନ୍ତ—ସଂ ବଶ ପୁଂ-(ଦନ୍ତୁସ୍ଥା ହୁ)-ସୁନ୍ଦର ଦନ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ (a person)
Śubha danta Having a beautiful set of teeth.
(ଶୁଭଦନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁଭ ଦର୍ଶନ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ [ବଦୃସ୍ଥା ଲ୍ୟୁ]—୧ । ଯାହାର ମୁହଁ ଦେଖିଲେ
Śubha daśana ଦର୍ଶକର ଶୁଭଘଟେ—1. (a person) The
(ଶୁଭଦର୍ଶନା-ସ୍ତ୍ରୀ) sight of whose face is auspicious.
[ଦ୍ର—ସଚ୍ଚାଟୁ ଛଡ଼ି ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ମୁହଁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲେ ଦେଖିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଶୁଭ ଘଟେ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ମୁହଁ ଦେଖିଲେ ଅଶୁଭ ଘଟେ ବୋଲ ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ।]
୨ । ସୁନ୍ଦର; ସୁଶ୍ରୀ [ବିଶ୍ୱକୋଷ] 2. Beautiful; graceful.

ଶୁଭଦୃଷ୍ଟ—ତ୍ରି. ବ—ସ. ଶୁଭଦୃଷ୍ଟର ଅଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର—
Śubhadṛushṭa The incorrect spelling of
ଶୁଭାଦୃଷ୍ଟ ଶୁମାଦୃଷ୍ଟ Śubhādṛushṭa.

ଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟି—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ମଙ୍ଗଳଜନକ ଦୃଷ୍ଟି—1. Aus-
Śubha dṛushṭi picious look. ୨ । ଦୟାଭରାପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି—2. Kind look. ୩ ଅନୁକୂଳ ଦୃଷ୍ଟି—3. Favourable look. ୪ । ବରାଡ଼ାଲରେ ବର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ଶୁଭଲଗ୍ନରେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ପ୍ରଥମ ଦୃଷ୍ଟି—4. The first ceremonial interview between the bride and the bridegroom at the marriage in an auspicious moment.

ଶୁଭ ଦେବା—ଦେ. କି—ନୂଆ ଘରର ମୂଳଭୂଅ ସ୍ଥାପନ ବା ପ୍ରଥମ ଖୁଣ୍ଟ
Śubha debā ପୋତିବା—To lay the foundation
ବାଡ଼ୀରପତ୍ତନକରା stone or the first pillar of a house
ଖୁମ[ନୀବ] ଦେନା to be newly constructed.
(ଶୁଭ ପଡ଼ା[ଦେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୁଭ ଦ୍ୱେଷ—ସ. ବ (୬ମୀ ତତ୍)—ଅନ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ ବିଷୟରେ ହିଂସା;
Śubha dwesha ପରଶ୍ରୀକାତରତା—Envy at another's welfare.

ଶୁଭ ଦ୍ୱେଷକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ପରର ଉନ୍ନତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହିଂସା
Śubha dweshaka କରେ—Envious of another's welfare.
(ଶୁଭଦ୍ୱେଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଶୁଭଦ୍ୱେଷିକା. ଶୁଭଦ୍ୱେଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୁଭ ଧ୍ୟାନ—ସ. ବ(ଷଷ୍ଠୀତତ୍ ବା ସପ୍ତମୀତତ୍)—ଶୁଭ ଚିନ୍ତା (ଦେଖ)
Śubha dhyāna Śubha chintā. (See)

ଶୁଭଧ୍ୟାୟୀ(ତା)—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶୁଭ+ଧ୍ୟୈ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଣିନ୍;+
Śubhadhyāyī(tā) ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—ଶୁଭଚିନ୍ତକ (ଦେଖ)
[ଶୁଭଧ୍ୟାୟିନୀ, ଶୁଭଧ୍ୟାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Śubha chintaka. (See)

ଶୁଭନା—ପୁ. ବ. ପୁଂ (ସ. ଶୋଭନ)—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—
Śubhanā A name given to a male.
(ଶୁଭନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁଭନାମା—ସ. ବ—ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ପଞ୍ଚମୀ, ଦଶମୀ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାତିଥି (ବିଶ୍ୱ-
Śubhanāmā କୋଷ)—The 5th and 10th days of the bright lunar fortnight and the full-moon day.

ଶୁଭ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ଗୃହର ପ୍ରଥମ ଖୁଣ୍ଟର ବା ମୂଳଭୂଅ ଆଦର
Śubha pardibā ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାପନ—The laying of the
ପତ୍ତନପଡ଼ା foundation stone or the first pillar of
ଶୁମ(ନୀବ) ପଡନା a new house.
[ଶୁଭ ପଡ଼ା(ଦେ)ଇବା—କି ପ୍ରା.ରୂ]

ଶୁଭ ପତ୍ରିକା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ:
Śubha patrikā Śālaparṇṇī. (See)

ଶୁଭ ବଧେଇ—ଦେ. ବ—ପୁତ୍ରଜନ୍ମ, ସ୍ଥିର ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ଭୋଦର୍ଶନ ଆଦି
Śubha badhei ଶୁଭ ସଂବାଦ ଆଣିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦିଆଯିବା
ଶୁଭ ସଂବାଦର ପୁରସ୍କାର ପୁରସ୍କାର—Reward given to a
ଶୁମବଧାଇ messenger of happy news.

ଶୁଭ ବାଚକ—ସ.ବଶ (ଷଟୁତତ୍)—ଅଶୁଭ ବା ଅମଙ୍ଗଳସୂଚକ ଶବ୍ଦ ବା
Śubha bāchaka ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ନ ହୋଇ ଶୁଭସୂଚକ
ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବିଷୟର ପ୍ରକାଶନ (ବାକ୍ୟ ବା ଭାଷା)—Euphemistic (language or expressio

ଶୁଭ ବାଚନ—ସଂ. ବ (ଅଧିକତ)—ଅଶୁଦ୍ଧସୂଚକ,କର୍କଶ ବା ଅପ୍ରୀତିକର
Śubha bāchana ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ ନ କରି, ତହିଁ ପରିବର୍ତ୍ତେ
ଶୁଦ୍ଧସୂଚକ, ଶ୍ରୁତିମଧୁର ଓ ପ୍ରୀତିକର ବାକ୍ୟ ବା ଶବ୍ଦର
ପ୍ରଯୋଗ; କଠୋର ବା ଅଶୁଦ୍ଧ ବିଷୟର କୋମଳ ବା
ଶୁଦ୍ଧସୂଚକ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ—Euphemism.
[ଦ୍ର—ଘରୁ ଦେଖରେ କଠୋର, ଅପ୍ରିୟ ବା ଅଶୁଦ୍ଧ ବିଷୟକୁ କୋମଳ, ମଧୁର ବା ଶୁଦ୍ଧସୂଚକ ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରିବା ପଦ୍ଧତି ଅଛି । ଇଂରାଜୀରେ ଏହାକୁ Euphemism କୋଲୁଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏଥିର କୌଣସି ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ନଥିବାରୁ ଶୁଦ୍ଧବାଚକ (Euphemistic) ଓ ଶୁଦ୍ଧବାଚନ (Euphemism) ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱୟ ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ଶୁଦ୍ଧବାଚନର ଉଦାହରଣ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାବ୍ ସାଥ କାମ୍ଭଡ଼ଲ୍ଲ ବୋଲ୍ ନ ଚହ୍ନ "ଭାବ୍ ଭାଠି ବା ଲଅ ଛୁଇଁଲ୍ଲ", ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରରୁ ଖଡ଼୍ ଚାଡ଼ିଲ୍ଲ ବୋଲ୍ ନ ଚହ୍ନ "ଖଡ଼୍ ଶୀଘ୍ରେଇଲ୍ଲ", ଦ୍ୱାର ପରଘଲ୍ଲ ବୋଲ୍ ନ କହ୍ନ 'ଦ୍ୱାର ବସିଗଲ୍ଲ', ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପରଗଲ୍ଲ ନ ଚହ୍ନ ପିଲ୍ଲଟି 'ବାଡ଼ୁଡ଼ଗଲ୍ଲ', ଖାଇବା ଜଳସ ବନ୍ଦୁବନ ରହୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ଗଈଲଲ୍ଲଣ ବୋଲ୍ ନ ଚହ୍ନ 'ବାସିଗଲ୍ଲଣି', ବାଘ ପରଗଲେ ବେଲ୍ଲ ନ ଚହ୍ନ 'ବୈଦ୍ଧଶାଗି ଦେଲେ' ବୋଲ୍ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଏ ଅଞ୍ଚଳରୁ 'ଶୁଭବାଚନ' ବୋଲ୍ଲଯାଏ ଓ ଏ ଓ ଶବ୍ଦ ବାଦ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶୁଭବାଚନ ବୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ଶୁଭ ବାସନ—ସ.ବ—ସୁଗନ୍ଧବାସନ; ସୁଗନ୍ଧବାସନ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ଖଇରୁାବଳ)
Śubha bāsana Scented spices for chewing.

ଶୁଭ ମଙ୍ଗଲ—ଦେ ବ ଓ ବଣ (ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶର)—ମଙ୍ଗଳ; ଶୁଭ—
Śubha maṅgala Good fortune; bliss.

ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ(ଲଗ୍ନ)—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଶୁଭକ୍ଷଣ; ମଙ୍ଗଳସୂଚକ
Śubha muhūrtta(lagna) ଅତ୍ୟଲ୍ପମାତ୍ର ସମୟ—
1. Auspicious moment. ୨ । ଯେଉଁ ମୂହୂର୍ତ୍ତରେ ବବାହାଦି ଜଲେ ଉତ୍ସବ୍ୟତରେ ମଙ୍ଗଳ ଘଟେ—
2, A moment which crowns any work done therein with success and bliss.

ଶୁଭ ଯୁକ୍ତ(ତ)—ସ. ବଣ (ଅନ୍ୟା ଉତ୍ତ)—ମଙ୍ଗଳମୟ—
Śubha jukta(ta) Lucky; auspicious.
(ଶୁଭସଯୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୁଭ ଯୋଗ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ମଙ୍ଗଳମୟ ଯୋଗ ବା ସୁଯୋଗ—
Śubha joga Auspicious combination or opportunity,

ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ—ସ.ବ (କର୍ମଧା)-ମଙ୍ଗଳମୟ ଚହ୍ନ—Auspicious sign.
Śubha lakshaṇa ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ ହି) ଶୁଭଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ;
(ଶୁଭଲକ୍ଷଣା—ବଣ·ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁଲକ୍ଷଣ—Having auspicious signs. [ହି—ଶୁଭଲକ୍ଷଣା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭାଦ୍ରାଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ଥିଲେ— କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ।]

ଶୁଭଶଂସୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶୁଭ+ଶନ୍ସ୍ ଧାତୁ=ଚହ୍ନବା+ଇନ୍ ଇନ୍
Śubha saṁsī ୧ମା, ୧ବ)—ଯାହା ମଙ୍ଗଳର ସୂଚନା କରେ-
(ଶୁଭଶଂସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Which indicates bliss or good luck.

ଶୁଭ ସଙ୍କଳ୍ପ—ସ ବ (କର୍ମଧା)—ମଙ୍ଗଳମୟ ସଙ୍କଳ୍ପ; ଶୁଭେଚ୍ଛା—
Śubha saṁkalpa Benificial resolution; good wish,

ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ—ସ· ବ (କର୍ମଧା) ମଙ୍ଗଳମୟ ବା ସୁଖଦ ଖବର;
Śubha sambāda ସୁସମ୍ବାଦ—Happy or lucky news; glad tidings,

ଶୁଭ ସୂଚକ—ସ· ବଣ—ମଙ୍ଗଳଜ୍ଞାପକ—
Śubha sūchaka Indicating good; auspicious.
(ଶୁଭସୂଚିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁଭ ସୂଚନ(ନା)—ସଂ ବ—ମଙ୍ଗଳଜ୍ଞାପନ—
Śubha sūchana(nā) Indication of luck or good,

ଶୁଭସୂଚନୀ—ସଂ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୁର୍ଗା; ଶୁଭଚଣ୍ଡୀ; ଦେବୀବଶେଷ; ମଙ୍ଗଳା—
Śubha sūchanī A popular Goddess.
ଅବଚନୀ **ସୁମଙ୍ଗଳୀ** [ଦ୍ର—କୌଣସି ଜାର୍ଯ୍ୟତ ଶୁଭ ବା ମଙ୍ଗଳମୟ ଘଳର ଅଶାରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଏ ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା ମନାସନ୍ତି ଓ ଜାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧିରେ ପଜା କରନ୍ତି; ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି ଓ ଏହାଙ୍କ ବ୍ରତ କଥା ଶୁଣନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ଧ୍ୟାନ—
ରକ୍ତା ପଦ୍ମଦ୍ୱୟଭୁର୍ଜୀ ବିନୟୁଗ୍ମା ସ୍ମୀତବ୍ରଲଂକୃତା
ଚାଁନୋତ୍ପଲକ୍ରୁଗ୍ ଦୁଲ୍ଲଭବଦନା ଦଂଷ୍ଟାଧରରୂପାପନ୍ନ ।
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦମସ୍ତୀ ଭସଣ୍ଡଲ୍ଭତ୍ତ ଖାଦ୍ୟାଭହସ୍ତା ଶିବା
ଧେସ୍ୟା ସା ଶୁଭସୂଚନୀ ବିଜଗତାମ୍ମାପଦୁଦ୍ଧାରଣୀ — ଭଦ୍ରଭୋଷ ।]

ଶୁଭସ୍ୟ ଶୀଘ୍ରଂ—ସ. ଅବ ଚନ—ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ଶୀଘ୍ର କରିବା ବଧେସ୍ୟ—
Śubhasya śighraṁ (a proverb) An auspicious work should be undertaken early.
[ଏ—ଏଥିର ସଙ୍ଗୃଣ୍ଡି ବାକ୍ୟ—
ଶୁଭସ୍ୟ ଶୀଘ୍ରଂ
ଅଶୁଭସ୍ୟ କାଲହରଣଂ ।]

ଶୁଭ ସ୍ତମ୍ଭ—ସ ବ—୧ । ଯାଜପୁରର ବରଜାଦେବୀ ଓ ବରାହନାଥଙ୍କ
Śubha stambha ଦେଉଳର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପିତ ସ୍ତମ୍ଭ—A stone pillar found in Jajpur between the temples of Birajā and Barāhanātha. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଅନୁ—ବଜ୍ରା ଯାଜପୁରରେ ଯଜ୍ଞ ଜଲ୍ଲ ସମୟରେ ଏହିଠାରେ ଶୁଭ ଦେଇ ଏ ସ୍ତମ୍ଭ ପୋତିଥିଲେ ।

ଇତିହାସ ମତରେ—ଯଯାତିକେଶରୀ ଯେତେବେଳେ ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପାଦନ କରି ଏହି ଯାଜପୁର ନଗର ବସାଇ ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଏହିଠାରେ ଶୁଭ ଦେଇ-ଥିଲେ । ଏହି ସ୍ତମ୍ଭ ୩୨ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ । ପୂର୍ବେ ବୃଷ୍ଟିକ ବାହନ ଗରୁଡ଼ର ମୂର୍ତ୍ତି ଏହାର ଶିଖରରେ ଥିଲା । କଳାପାହାଡ଼ ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସ୍ତମ୍ଭ ଉପରୁ ତଳକୁ ଖସାଇ ପଠାଇଥିଲା । ଯାଜପୁରରୁ ଏକ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ମାଧପୁରରେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ତୋଳା ହୋଇ ସେଠାରେ ଏହି ଗରୁଡ ମୂର୍ତ୍ତି ରଖା ଯାଇଥିଲା—(ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବାସ) ।

ଜନଶ୍ରୁତି ଅଛି ଯେ, ଏ ସ୍ତମ୍ଭର ସେତେ ଅଂଶ ଭୂମିର ଉପରକୁ ଦେଖା ଯାଉଅଛି, ମାତ୍ର ତତେ ତହିର ସେତିକି ଅଂଶ ପୋତି ହୋଇଅଛି ।] ୨ । ନୂଆ ଘର ତୋଳା ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବାସ୍ତୁ ପୂଜା ଆଦି କରିସାରି ଓ ଜଅଁ ପୋତା-ଯାଇ ଦୁଇଦୁଆରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଥମ ସ୍ତମ୍ଭ ପୋତାଯାଏ—
2.The first pillar which is put when the foundation is laid with certain rites for building a new house. ୩ । କୌଣସି ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ପୋତାଯିବା ସ୍ତମ୍ଭ —3 A pillar put on some auspicious occasion,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଭ—ଦ. ବଣ.(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶୁଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Subha, Śubhā ବ (ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । କାନ୍ତି—1 Brightness; brilliance. ୨ । ଇଚ୍ଛା—2. Wish; desire. ୩ । ଶୋଭା—3. Splendour; beauty. ୪ । ଦେବ ସଭା—4. The assemblage or meeting of the Gods ୫ । ପାର୍ବତୀଙ୍କ ସଖୀବିଶେଷ—5. Name of a female companion of Pārbatī. ୬ । ଅଙ୍ଗିରାଋଷିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—6. The wife of sage Aṅgirā. (ଉ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମୁଖ ଓ ଅଙ୍ଗିରା ଦୋଇଲେ, ଶୁଭା ନାମେ ଝିଅଯା ଗୋଟିଏ ସେ ଜଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ।] ୭ । ବଶଲୋଚନା—7. A secretion found in Bamboo; manna of bamboo. ୮ । ଗୋରୋଚନା—8, A yellow pigment obtained from dead cows, ୯ । ଶମୀବୃକ୍ଷ—9 A tree; Acacia cuma. ୧୦ । ଗିମ୍ବୁଙ୍ଗ—10. A fragrant creeper; Agalia Roxbughiana. ୧୧ । ଶ୍ୱେତ ଦୂର୍ବା—11. A species of white creeping grass. ୧୨ । ଶିଜୁଙ୍ଗ ଶାଗ (ବଶ୍ୱକୋଷ)—12, Trigonella Corniculata (pot herb). ୧୩ । ଶ୍ୱେତ ବଚ (ବଶ୍ୱକୋଷ)—13. The white variety of Acorus Calamus. ୧୪ । ଘଣ୍ଟା; ଅଜାନବଲ୍ଲି (ବଶ୍ୱକୋଷ)—14. Stephania Hernandifolia (creeper). ୧୫ । ସତାଳ୍ଦା; ସତପୁଷ୍ପା (ବଶ୍ୱକୋଷ)—15. Dill seed.

ଶୁଭ୍ (ଭେ)ଇବା—ଦେ. କି (ଶୁ, ଧାତୁ)—୧ । ଶୁଭବାକ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—1. The causative form of the verb Śubhibā ୨ । ଶୁଣାଇବା (ଦେଶ)—2. Śuṇāibā (See) ୩। ଅନ୍ୟକୁ ଶୁଭବା ପର କଥା କହିବା—3. To speak loudly so as to be heard by another. (ଉ—୧ । ଧୂତରାଷ୍ଟ୍ର ସଞ୍ଜୟଙ୍କୁ ଶୁଭଇ ସେ ଶ୍ଲୋକ, ବାକ୍ଯ ଶବ୍ଦ ଜରି କରନ୍ତି ଯଦୁଜନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ । ୨ । ବାରେ ଶୁଣିବା ପଡ଼ ଶୁଭଇ—ଭଞ୍ଜ ଦେବେନ୍ଦ୍ରଶ୍ୟ ବଳାସ ।)

ଶୁଭାକର ଗୁପ୍ତ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେ ବୌଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥକାର (ବଶ୍ୱକୋଷ)—Śubhākara gupta Name of a Buddhist preceptor and author.

ଶୁଭାକର ଦେବ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଭୌମ ବଂଶର ଜନୈକ ରାଜା—Śubhākara deba The name of a king of the Bhauma dynasty. [ଉ—ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୌମ ବଂଶରେ ଚାରିଜଣ ଶୁଭାକର ଦେବ ଥିବା ଜଣା ଯାଇଛି । ପ୍ରଥମ ଶୁଭାକର ଦେବ ପରମସୌଗତ (ବୌଦ୍ଧ) ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶୁଭାକରମାନେ ପରମମାହେଶ୍ୱର, ପରମ ବୈଷ୍ଣବ, ମହାଶୈବାଧିପତି, ପରମେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ଚଳିତ ପରମ୍ପରାଗତ ବିରୁଦ ମାନ ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆରାଜାଥ ମହାପାତ୍ର ।]

ଶୁଭାକାଙ୍କ୍ଷ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା. ଶୁଭ+ଆକାଙ୍କ୍ଷା)—ଭଲ୍ୟାଣକାମନା—Śubhākāṅkshā Good wishes; wishes for welfare.

ଶୁଭାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ, ଶୁଭ ଆକାଙ୍କ୍ଷା କରେ ଯେ)—ଯେ ଶୁଭ କାମନା କରେ—Śubhākāṅkshī One who wishes good. (ଶୁଭାର୍ଥୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୁଭାଗମନ—ଦ. ବ(କର୍ମଧା)—ମଙ୍ଗଳଜନକ ଆଗମନ—Auspicious Śubhāgamana arrival. [ଦୃ—ମାନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆଗମନକୁ ଶୁଭାଗମନ କୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ଶୁଭାଙ୍ଗ—ଦ ବ (କର୍ମଧା)—ସୁନ୍ଦର ଅବୟବ—Graceful limb. Śubhāṅga ପୁଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ଅବୟବବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) Having symmetrical limbs. (ଶୁଭାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ-ବଣ)

ଶୁଭାଙ୍ଗୀ—ଦ. ବ. ଓ ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କୁବେର ଭାର୍ଯ୍ୟା—Śubhāṅgī 1. The wife of the God of wealth. ୨ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A graceful lady. [ଉ—ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶୁଭାଙ୍ଗୀ ଭାବର ଦୃଶ୍ୟ ସାଧା—କବିସମ୍ରାଟ୍ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ନାଟକ ।] ୩ । କାମଦେବଙ୍କ ପତ୍ନୀ; ରତି ଦେବୀ—3. The wife of God Cupid.

ଶୁଭାଞ୍ଜନ—ଦ. ବ—୧ । ଶୋଭାଞ୍ଜନ; ସଜନାଗଛ (ବଶ୍ୱକୋଷ)—Śubhāñjana 1. Moringa tree. ୨ । ରକ୍ତପୁଷ୍ପ (ବଶ୍ୱକୋଷ)—2. The red-flowered variety of moringa tree.

ଶୁଭାଦୃଷ୍ଟ—ଦ. ବ (କର୍ମଧା)—ସୌଭାଗ୍ୟ—Śubhādṛushṭa Good luck or fortune. ଦ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଭାଗ୍ୟବାନ୍— Lucky. (ଶୁଭାଦୃଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ-ବଣ)

ଶୁଭାନୁଧ୍ୟାନ—ଦେ. ବ—ଶୁଭ ଚିନ୍ତନ (ଦେଶ) Śubhānudhyāna Śubha chintana (See)

ଶୁଭାନୁଧ୍ୟାୟୀ(ଳା)—ଦ. ବଣ. ପୁଂ (ଶୁଭ+ଅନୁ+ଧ୍ୟୈ+କର୍ତ୍ତୃ, ଣିନ୍; ଙ)—ଯେ ଶୁଭ ଚିନ୍ତା କରେ—Śubhānudhyāyi(tā) One who wishes good. (ଶୁଭାନୁଧ୍ୟାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁଭାନୁଷ୍ଠାନ—ଦ. ବ (କର୍ମଧା)—ଭଲ୍ୟାଣକର କାର୍ଯ୍ୟ—Śubhānushṭhāna Auspicious or beneficial work.

ଶୁଭାନ୍ୱିତ—ଦ. ବଣ (*ସ୍ୟା ଭଲ)—ମଙ୍ଗଳଯୁକ୍ତ—Auspicious; lucky; fortunate.

ଶୁଭା ପାଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଶୁଭ=ଶୋଭା)—ଶୋଭା ପାଇବା—Śubhā pāibā To shine; to look beautiful. [ଉ—ଶୋଭା ପାଓୟା ଅଥେ ଶୁଭା ପାଇଥାଇ ଅଥେ ରୁଲଛନ୍ତୁ—ଗ୍ରାନ୍ଥୀ. ବ୍ରହ୍ମରୁଦ୍ରଯଜ୍ଞଗୀତା ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—କଲ୍ୟାଣକର ଅଶିଷ ବାଚ୍ୟ—Subhāśīrbāda (ଶୁଭାଶିଷ—ବେ. ରୂପ) Blessing. (ଶୁଭାଶୀଷ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୁଭାଶୁଭ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସର)—ଶୁଭ ଓ ଅଶୁଭ—Subhāśubha Good and evil. ବ—ସଙ୍ଗଳ ଓ ଅମଙ୍ଗଳ—Good and evil; bliss and woe.

ଶୁବିତା(ଧା)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ସୁବଧା)—ସୁବଧା (ବେଦ)—Subidhā Subhitā(dhā) ସୁବିଧା ସୁବିଧା (See)

ଶୁଭିବା—ବେ. କ୍ରି (ସଂ. ଶ୍ରୁ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ଶୁଭ ଧାତୁ)—ଶ୍ରବ ହେବା; Subhibā ଶ୍ରବଗୋଚର ହେବା; ଶୁଣାଯିବା—To be heard; ଶୁନା ଯାଓୟା to be audible. [ଦ୍ର—ସେହ୍ନଭାଳେ ଅଜାଣୁ ସୁନନା ବଚନ ଶୁଣନ୍ତୁ—ଭୂସୁ°ଦ୍ର. ପଡାଉଛତ ।]

ଶବ୍ଦ ଅଛି—ବେ. କ୍ରି—ଶୁଣା ପାଉଅଛି—Is being heard. [ଦ୍ର-Subhu achhi ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡନାଥ, ଦୀନ ଧର ଅନାଥ କ ଶୁଭୁଅଛି ଶୁନାଯାଚ୍ଛେ ସୁନାଜାତାହି ଜଗତେ—ଉଷ. ବୈଦେପ୍ରଶବଳୀ ।]

ଶୁଭେଚ୍ଛା—ସଂ. ବ (କର୍ମଧାରସ୍ଥ; ଶୁଭ+ଇଚ୍ଛା)—ଶୁଭ କାମନା—Subhechchhā Good wish; wish for welfare.

ଶୁଭ୍ର—ସଂ. ବଣ (ଶୁଭ୍ ଧାତୁ=ପାଣ୍ଡି ଯାଇବା+ରକ୍. ର)—୧ । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା; Subhra ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—1. Bright; shining. ୨ । ଶ୍ୱେତ; (ଶୁଭତା[ତ୍ୱ]—ବ) ଧଳା—2. White. ସଂ. ବ—୧ । ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଶୁଭ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) —1. White colour. ୨ । ରୌପ୍ୟ—2. Silver. ୩ । ଶ୍ୱେତଚନ୍ଦନ—3 Sandal; Santalum Album). ୪ । ଅଭ୍ର;ମେସ୍ତାଲ—4. Mica; talc. ୫ । ଗଢ଼ଲବଣ; ଖାମ୍ର ଲବଣ (ବହୁବୋଷ.—5. A kind of salt. ୬ । କାଶୀଶ; ଧ୍ରୁସ୍ତତ୍ୱ—6. Green vitriol, copperas. ୭ । ଚନ୍ଦନକାଷ୍ଠ (ବହୁବୋଷ)—7. A kind of fragrant wood. ୮ । ରୌପ୍ୟମାକ୍ଷିକ [ବହୁବୋଷ]—8. Iron pyrites; Ferri sulphuretum. ୯ । ମେଦୋ ଧାତୁ [ବହୁବୋଷ]—9. Fat. ୧୦ । ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ (ବହୁବୋଷ)—10. Chloride of sodium.

ଶୁଭ୍ର କାନ୍ତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଝାଉଁ—1. Dazzling whiteness. ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳପ୍ରଭା—2. Brightness. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ଶୁଭ୍ରକାନ୍ତି ବଶିଷ୍ଟ—Dazzlingly white; very bright.

ଶୁଭ୍ର କାୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଶ୍ୱେତ ଶରୀର—1. White Subhra kāya body. ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେହ—2. Shining [ଶୁଭ୍ରକାୟା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ] body. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେହବଶିଷ୍ଟ—1. Having a shining body. ୨ । ଶ୍ୱେତ ଶରୀରବଶିଷ୍ଟ—2. White-bodied.

ଶୁଭ୍ର କେଶ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଧଳା କେଶ; ପାଚଲ ବାଳ—Subhra kesa 1. Grey hair. ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କେଶ—

ଶୁଭ୍ରକେଶା } ସ୍ତ୍ରୀ
ଶୁଭ୍ରକେଶୀ } 2. Bright hair. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ଶୁଭ୍ରକେଶଯୁକ୍ତ—Having grey or bright hair.

ଶୁଭ୍ର ତରୁ—ସ. ବ—ଶ୍ୱେତ ବୃକ୍ଷ (ବହୁବୋଷ) —Subhra taru Acacia Lebbec.

ଶୁଭ୍ରତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ଶୁଭ୍+ତା)—୧ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା—1. Bright Subhratā(twa) ness; splendour. ୨ । ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣତା—2. Whiteness.

ଶୁଭ୍ର ଦନ୍ତୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୁଭ୍ରଦନ୍ତବଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(a woman) Subhra dantī Having a fine set of teeth. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୁଭ୍ରଦନ୍ତ—ବଣ. ପୁଂ) —ବାୟୁକୋଣର ରକ୍ଷକ ସୁପ୍ରଦନ୍ତର ସ୍ତ୍ରୀ—The name of the female of the tusker which guards the N. W. quarter of the universe.

ଶୁଭ୍ର ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବେଣା (ବହୁବୋଷ)—Subhra pushpa The Benā grass.

ଶୁଭ୍ର ରଶ୍ମି(ଭାନୁ)—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶୁଭ୍ର ଅର୍ଥେ ରଶ୍ମି, ଭାନୁ Subhra raśmi(bhānu) ଯାହାର)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor. ୩ । (କର୍ମଧା) ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କିରଣ—3. Bright rays. ୪ । ଧଳା କିରଣ—4. White rays.

ଶୁଭ୍ର ବସନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଧଳା ଲୁଗା—White cloth, Subhra basana ବଣ. ପୁଂ—ଶୁଭ୍ରବସ୍ତ୍ର ପରିହିତ—Wearing [ଶୁଭ୍ର ବସନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ] white cloth; clad white.

ଶୁଭ୍ର ଶରୀର—ସଂ ବ ଓ ବଣ(କର୍ମଧା ଓ ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶୁଭ୍ରକାୟ (ବେଣ) Subhra śarīra Subhrakāya (See) [ଶୁଭ୍ର ଶରୀର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ]

ଶୁଭ୍ର ଶ୍ମଶ୍ରୁ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧାରସ୍ଥ)—ଖରଲା ଦାଢି—Subhra śmaśru Grey beard. ବଣ—ଧଳା ଦାଢ଼ିବାଲା—Greybearded.

ଶୁଭ୍ରା—ସଂ. ବଣ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶୁଭ୍ର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—The feminine Subhrā of Subhra, ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବଂଶରୋଚନା (ବେଣ)—1. Bamsarochanā (See) ୨ । ଫିଟିକିରି—2. Alum. ୩ । ଗୋରୋଚନା—3. Gorochanā (see), ୪ । ଚିନି [ବହୁବୋଷ]—4. White sugar, ୫ । ଶ୍ୱେତ ବୃହଦାରକ [ବହୁବୋଷ]—5. The white variety of Gmelina Asiatica.

ଶୁଭ୍ରାଂଶୁ—ସଂ. ବ ଓ ବଣ—ଶୁଭ୍ରରଶ୍ମି (ବେଣ) Subhrāmśu Subhrarasmi (See)

ଶୁଭ୍ରାଳୁ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ସରୁଷକନ୍ଦ; ଧଳା ଆଳୁ—Subhrāḷu A kind of bulbous root; yam.

ଶୁମ୍ବ(ମ୍ଭ)—ପ୍ରାବେ. (ଉଡ଼ିଆ) ବ—କାଶତୃଣ (ବେଣ) Śumba(mbha) Kāśatṛṇa (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁମ୍ଭ—ସଂ. ବ (ଶୁନ୍ଭ୍ ଧାତୁ=ପାସ୍ତି ଯାଇବା+ଜନ୍ତୁ. ଅ)—ଅଉ Śumbha ଯଜ୍ଞକାରୀ ଅସୁର ବିଶେଷ—Name of a powerful demon. [ଦ୍ର—ଏ ଓ ଏହାର ଜନ୍ମସ୍ଥ ଗ୍ରାଇ ଜଣୁମୂ ପ୍ରବଳ ଯଜ୍ଞକାରୀ ହୋଇ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଶ୍ରୀ ହରଣ କରି ଦେବଲୋକ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଦେବତାମାନେ ଜସୁରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଶରଣ ପଶିବାରୁ ଦୁର୍ଗା ଧୂମ୍ରଲୋଚନ, ଚଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡ, ରକ୍ତବୀଜ ନାମକ ଏହାର ସେନାପତିମାନଙ୍କୁ, ଏହାର ସାଳ ଗ୍ରାଇ ଜଣୁମୂକୁ ଓ ଶେଷରେ ଏହାକୁ ବଧ କଲେ । ଶୁମ୍ଭ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ନିକଟକୁ ସୁଗ୍ରୀବ ନାମକ ଦୂତ ପଠାଇ ସମ୍ବାଦ ଦେଇଥିଲା ଯେ, ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ବା ମୋ ଗ୍ରାଇକୁ ବରାଡ କର । ଦୁର୍ଗା କହିଲେ, ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି ଯେ, ମୋତେ ଯେ ସଙ୍ଗରେ ପରାଜୟ କରିବ ସେ ମୋତେ ବରାଡ କରିବ । ଏହି ସମସ୍ତ ବିଷୟ 'ଚଣ୍ଡୀ' ବା ଦେବୀ ମହାତ୍ମ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ବାମନପୁରାଣ ମତରେ କଶ୍ୟପଙ୍କର ଦନୁ ନାମ୍ନୀ ଏକ ଗ୍ରର୍ଯ୍ୟା ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ଦୈତ୍ୟ ପୁତ୍ରର ନାମ ଶୁମ୍ଭ ଓ ଜନ୍ମସ୍ଥର ଭାଇ ନିଶୁମ୍ଭ । ପୁରାଣାନ୍ତର ମତରେ ଶୁମ୍ଭ ପ୍ରହ୍ଲାଦର ପୌତ୍ର ଓ ଗବେଷ୍ଠୀର ପୁତ୍ର—ବିଷ୍ଣୁକୋଷ ।]

ଶୁମ୍ଭ ନିଶୁମ୍ଭ—ସଂ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଶୁମ୍ଭ ଓ ନିଶୁମ୍ଭ ନାମକ ଅସୁର ଗ୍ରାଇ Śumbha niśumbha ଦ୍ୱୟ—The two demon brothers Śumbha and Niśumbha.

ଶୁମ୍ଭ ଘାତିନୀ (ମର୍ଦ୍ଦିନୀ, ମଥିନୀ)—ସଂ. ବ (ଉପପଦ ସମାସ=ଶୁମ୍ଭ Śumbha ghātinī (marddinī, mathinī) ଘାତନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଚଣ୍ଡୀ; ଦୁର୍ଗା—Goddess Durgā.

ଶୁମ୍ଭ ପୁର—ସଂ. ବ—୧ । ଶୁମ୍ଭ ଦୈତ୍ୟର ରାଜଧାନୀ; ଏକତଳ— Śumbha pura 1. Name of the capital of Śumbha. ୨ । ପ୍ରାଚୀନ ସମ୍ବଲପୁର [ବିଷ୍ଣୁକୋଷ]— 2. The ancient name of Sambalpur.

ଶୁର୍‌କୁଟ୍ଟା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ଶୁଷ୍କ)—୧ । ଶୁଷ୍କ; ଶୀର୍ଣ— Śur-kuṭṭā 1. Dried up; withered. ୨ । ଅତି ଶୀର୍ଣ-ମୁରକୁଟେ ଦୁବଲା କାୟ—2. Very lean; slender. [ଶୁର୍‌କୁଟ୍ଟିଆ, ଶୁର୍‌ଖୁଡ଼ା, ଶୁର୍‌ଗୁଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଶୁର୍‌କୁଟ୍ଟୀ, ଶୁର୍‌କୁଟ୍ଟେଇ, ଶୁର୍‌ଖୁଡ଼ୀ, ଶୁରୁଗୁଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୁର୍‌କୁଟ୍ଟା ମୁର୍‌କୁଟ୍ଟା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଶୁଷ୍କ ଓ ମୃତ ପ୍ରାୟ— Śur-kuṭṭā mur-kuṭṭā 1. Withered and dying. ରୋଗା ପଟକା ୨ । ଅତି ଶୀର୍ଣ—2. Lean and thin; ଦୁବଲା ପତଳା withered. [ଶୁରୁକୁଟ୍ଟିଆ ମୁରୁକୁଟ୍ଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଶୁରୁକୁଟ୍ଟୀ ମୁରୁକୁଟ୍ଟୀ, ଶୁରୁକୁଟ୍ଟେଇ ମୁରୁକୁଟ୍ଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୁର୍‌ତା ହେବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି (ସଂ. ସ୍ମୃତ)—ମନେ ପଡ଼ିବା—To come to mind; to be recollected or remembered.

ଶୁରି ପୋକ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଚାଉଳୀଆ ପୋକ— Śuri poka Weevil.

ଶୁରୁବ—ପ୍ରା. ବ (ସଦ୍ୟ)—ଶ୍ରୁବ (ଦେଶ)—Śruba (See) Śuruba [ଦ୍ର—ଶ୍ରୁବ କରିବ ଜଯୁକ, ଘାଲବ ଘିଅ କରିବା ସମ—ପ୍ରାତୀ. ଜଗୁଣମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ଶୁରୁପ(ପା)—ପ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶୂର୍ପ)—ଶୂର୍ପ; କୁଲା—Winnow; Śurūpa(pā) winnowing fan. [ଦ୍ର—ଶୁରୁପା କୁଲା ସୂପ ପ୍ରାଯୋକ ସନ୍ଦର୍ଭରେ ଅଟଇ, ସେ ଯେଉଁ ସ୍ଥଳେ ଶୂର୍ପ ଉକ୍ତି ହୁ-ଦ୍ରବ୍ୟ ବୋଲଇ—ପ୍ରାତୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜସ୍ୟ ।]

ଶୁରୁତା—ପ୍ରା. ବ—(ସଂ. ଶ୍ରୋତା)—ଶ୍ରୋତା (ଦେଶ) Śurutā Śrotā (See) [ଦ୍ର—ସଅ ଅକ୍ଷରଟ ଉହ୍ନି ଶୁରୁତା ବଳତା—ପ୍ରାତୀ. ବ୍ରହ୍ମ ଜରୂପଣ ଗୀତା ।]

ଶୁର୍ପଣ(ନ,ନେ,ଲ,ଲେ)ଖା(ଖୀ)——ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ଶୂର୍ପଣଖା)— Śurpaṇa(na, ne,la,le)khā (khī) ଶୂର୍ପଣଖା (ଦେଶ) ଶୂର୍ପନଖା ସୂପନଖା Śūrpaṇakhā (See)

ଶୁଲ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଗତି କରିବା— Śul (root) To move.

ଶୂଳ (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରା. ବ—ଶୂଳ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Śūla (etc) Śūla etc (See)

ଶୂଳା (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରା. ବ—ଶୂଳା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Śūlā (etc) Śūlā etc (See)

ଶୂଳି(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—୧ । ଶୂଳ [ଇତ୍ୟାଦି] (ଦେଶ)— Śūli(etc) ଶୂଳା ସୂଳୀ 1. Śūli etc (See) ୨ । ତନ୍ତୁମାନଙ୍କ ତନ୍ତୁର ମଝି ଦଣ୍ଡ— 2. The middle pole of the weaver's loom.

ଶୂଳିଆ[ଇତ୍ୟାଦି]—ଦେ. ବ—୧ । ଶୂଳିଆ [ଇତ୍ୟାଦି] (ଦେଶ)— Śūliā (etc) I. Śūliā (etc) (See) ୨ । ବାଣପୁର ଅଞ୍ଚଳର ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼— 2. Name of a hill in Bāṇapura.

ଶୂଳୁ—ଦେ. ବ: ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ— Śūlā A name of males.

[ଶୂଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ [ଶୂଳୀ, ଶୂଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]]

ଶୂଳୀ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବଲରୁ ଧାନ କଳେଇ ବୋଝ Śūlī ଅଣିବାର ବାହାଙ୍ଗି—A pole used for carrying on the shoulder paddy sheafs put on its both ends.

ଶୂଳୁଣୀ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ ସ୍ତ୍ରୀ.—ଯେ ଶୂଳ ଘରେ— Śūluṇī A nurse who attends a woman in travail; an accoucheuse.

ଶୂଳ୍ (ଧାତୁ)—ସ. କ୍ରି—୧ । ସୃଷ୍ଟି କରିବା—1. To create; to Śūlk (root) build. ୨ । ତ୍ୟାଗ କରିବା; ବଳି ଦେବା (ବିଷ୍ଣୁକୋଷ)—2. To give up.

ଶୂଳ୍‌କ—ସ. ବ—(ଶୂଳ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କ; ବା ଶୂଳ୍ ଧାତୁ+ Śūlka କର୍ମ. ଅ)—୧ । ବ୍ୟବସାୟର ବିଶେଷ; ମାସୂଲ; ଶୁଳ୍ଫ— 1. Cess; fees; tax. ୨ । ଦ୍ରବ୍ୟାଦିର ଅମଦାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରପ୍ତାନ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ସରକାର ଦେୟ କର—2. Toll or duty levied on goods or merchandise; customs duty. ୩ । ଘାଟ ପାର ମାସୁଲ [ବଙ୍ଗଳୋଷ] Ferry-toll. [ଦ୍ର—ଘାଟରୁ, ବାଟରୁ ଓ ଦ୍ରବ୍ୟାଦିର ରପ୍ତା ରପ୍ତାସ୍ଥ ସ୍ଥାନରୁ, ଜଳପଥରୁ, ସ୍ଥଳପଥରୁ ସରକାରଙ୍କ ଯେଉଁ କର ଅଦାୟ ହୁଏ ତାରୁ ଶୁଳ୍କ ବୋଲାଯାଏ । ବଙ୍ଗଳୋଷ ।] ୪ । ବରାଡାଦରେ ପଣ; ଜନ୍ୟାଙ୍କୁ ବରାଡ କରିବା ପାଇଁ ବରପକ୍ଷରୁ କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଧନ—4. Money given to the parents of a bride as the price of the bride. ୫ । ଯୌତୁକ—5. Matrimonial presents. ୬ । ବିକି କରିଥିବା ବସ୍ତୁର ମୂଲ୍ୟ—6. Sale price or consideration money. ୭ । ପଣ; ବାଜି—7. Wager.

ଶୁଲ୍କ ଗୃହ(ଶାଳା)—ସ. ବ—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଶୁଳ୍ଲାଳୟ (ଦେଶ) Śulka gṛuha (śālā) Śulkālāya (See)

ଶୁଲ୍କ ଗ୍ରାହକ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ଶୁଳ୍କ+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) Śūlka grāhaka ଯେ ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ କରେ— Tax collector; customs-collector.

ଶୁଲ୍କ ଗ୍ରାହୀ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—(ଶୁଳ୍କ+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍,୧ମା. Śulka grāhī ୧ବ)—ଶୁଳ୍କଗ୍ରହଣକାରୀ (ଜନ୍ୟା ପିତା)— Receiver of bride-pric

ଶୁଲ୍କ ସ୍ଥାନ—ସ. ବ—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ସରକାରଙ୍କ ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ ହୁଏ—Tollgate; a place where customs duty is realised. Śulka sthāna

ଶୁଲ୍କାଳୟ—ବେ. ବ—ଯେଉଁ ଘରେ ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ କରାଯାଏ— Śulkālāya Toll house; a house where customs duty is collected; custom house.

ଶୁଲ୍କି—ବେ. ବ—(ନାମ)—ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ସୁଜବଂଶ ବିଶେଷ— Śulki An ancient dynasty of kings of Orissa. [ଦ୍ର—'ଶୁଲ୍କି' ନାମକ ଗୋଷ୍ଠୀ ପ୍ରାଚୀନ ସୁଜବଂଶ—ଉତ୍କଳ ଦେଶସ୍ଥ ତୋଡାଲକ ମଣ୍ଡଳରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୫ମ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ସୁଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ତୋଡାଲକ ମଣ୍ଡଳ ବାନ୍ଧୁଣୀ ନଦୀର ଉତ୍ତର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଆଧୁନିକ ଢେଙ୍କାନାଳ, ତାଳଚେର, ହିନ୍ଦୋଳ, ବଣାଇ, ପାଙ୍ଗପୁର ପ୍ରଭୃତି ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ଏହି ବଂଶର କୌଣସି ସୁଜାଙ୍କ ସମୟର ମୌଖସ୍ତ୍ର ବଂଶାନୁଚରିତ, ଲଣାକ ବର୍ମନ୍ ୬୧୧ ସମ୍ବତ୍ ବା ୫୫୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପୁଦ୍ଦରୁ ପତ୍ତସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହି ବଂଶୀୟ କୁଳପ୍ରସୂତ ବିଶେଷ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଥିଲେ ଓ ସେ ବଙ୍ଗମାଦତ୍ୟ ଉପାଧି ଧାରଣ କରିଥିଲେ। ଦେବାରଜାଥ ମହାପାତ୍ର ।]

ଶୁଲ୍ବ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ପରିମାଣ କରିବା— Śulwa (root) To measure.

ଶୁଲ୍ବ—ସଂ. ବ—(ଶୁଲ୍ବ ଧାତୁ+କରଣ ଅ; କମ୍ବା ଶୁଧ୍ ଧାତୁ+କରଣ ବ; Śulwa ଜଘାଚନ) କମ୍ବା ଶୁଚ ଧାତୁ+ବ)—୧ । ରଜ୍ଜୁ—1. Chord. ୨ । ତାମ୍ର—2. Copper. ୩ । ଯଜ୍ଞକର୍ମ—3. A vedic sacrifice. ୪ । ଆଚାର—4. Rule of conduct. ୫ । ପ୍ରଥା—5. Usage. ୬ । ଜଳ ସନ୍ନିଧି; ଜଳାଶୟର କୂଳ—6. Nearness to water; brink of water.

ଶୁଲ୍ବାରି—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ତାମ୍ରର ଶତ୍ରୁ)—ଗନ୍ଧକ— Śulwāri Sulphur (literally enemy of copper.)

ଶୁଲ୍ଲ—ସଂ. ବ—(ଶୁଲ୍ ଧାତୁ+କଚ୍ ଣ. ଲ)—୧ । ଦଉଡ଼ି; ରଜ୍ଜୁ— Śulla 1. Rope; chord; string. ୨ । ତାମ୍ର; ତମ୍ବା—2. Copper.

ଶୁଶମ୍ବର—ବେ. ବ—(ସ. ଶୁଶୁକ)—ଶୁଶୁକ (ଦେଶ)—Śuśuka Śuśambara (See) ଶିଶୁମାର (ଦେଶ) Śiśumāra ଶିଶୁକ (See)

ଶୁଶି—ବେ. ବ (ସ. ଶୁଷି=ଛିଦ୍ର)—କାଠ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଲମ୍ବା ଖୋଲ Śuśi A hollow inside a log of wood,

ଶୁଶିର(ରି)—ବେ.ବ (ସ.ଶୁଷି=ଛିଦ୍ର)—ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; Śuśira(ri) (ମୁଖବାଯୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ବଜା ବାଜେ)—A wind ଶିଟି ସୀଟୀ instrument of music; a whistle.

ଶୁଶୁକ—ସ. ବ—(ଶୁଶୁ=ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ ଶବ୍ଦ+କ)—ଶିଶୁକ— Śuśuka Gangetic porpoise.

ଶୁଶୁମା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାଈ ଶୁଶୁକ (ବଙ୍ଗଳୋଷ)— Śuśumā A female porpoise.

ଶୁଶୁମାର—ବେ. ବ—ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—A kind of tree, Śuśumāra Ylocarpus Obovatus. [ଦ୍ର—ଏହା ଜଳ ମୃତାଣ ଥଠାରେ ଥିବା ଗଛ । ଏହା ଉଚ୍ଚତାରେ ପ୍ରାୟ ୧୮ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ ।]

ଶୁଶୁରି—ବେ. ବ—ଶୁଶିର (ଦେଶ)— Śuśuri Śuśira (See)

ଶୁଶୋ—ବେ. ବ (ସ. ଶୁଶୁକ)—ଶୁଶୁକ (ଦେଶ) Śuśo Śuśuka (See)

ଶୁଶ୍ରୁବାନ୍—ସ. ବଶ. ପୁଂ.—(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ବସ୍=ଶୁଶ୍ରୁବସ୍; ୧ମା ୧ବ)—ଯେ ଶୁଣିଅଛି—One who has heard. Śuśrubān (ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୁଶ୍ରୂ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ ଉସ୍; ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଶୁଶ୍ରୂଷା କରୁଥିବାରୁ)—ମାତା; ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ— Śuśrū Mother.

ଶୁଶ୍ରୂଷକ—ସଂ. ବଶ ପୁଂ (ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍ ବା ଦ୍ୱିତ୍ୱ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ) ୧ । ଶୁଶ୍ରୂଷାକାରୀ—ସେବା- Śuśrūshaka (ଶୁଶ୍ରୂଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) କାରୀ—1. Serving; tending; nursing; looking after the comforts of a person. ୨ । ଆଜ୍ଞା ପାଳକ—2. Obedient

Digitized by srujanika@gmail.com

୩ । ମନୋଯୋଗଦାତ୍ର—3. Attentive (Apte).

ସଂ. ବ. ପୁଂ—ସେବକ—Servant; attendant.

ଶୁଶ୍ରୂଷଣ(ଣା)—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍ ବା ଦ୍ୱିତ୍ୱ+ଲ୍ୟୁଟ ଅନ;+ଆ)—ସେବା; ଷଶ୍ରୁଷ୍ୟା—Service; tending; attendance.

Śuśrūshaṇa(ṇā)

ଶୁଶ୍ରୂଷା—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍ ବା ଦ୍ୱିତ୍ୱ+ଲ୍ୟୁଟ ଅ+ଆ. ୧ । ଶ୍ରବଣେଚ୍ଛା—1. Desire to hear. ୨ । ଷଶ୍ରୁଷ୍ୟା; ସେବା—2. Service; attendance; nursing. ୩ । କଥନ—3. Speaking.

Śuśrūshā

ଶୁଶ୍ରୂଷିତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ମ୍ମ ତ)—ଷଶ୍ରୁଷ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ; ସେବିତ—Served; tended; looked after; nursed; cared for. (ଶୁଶ୍ରୂଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Śuśrūshita

ଶୁଶ୍ରୂଷିତବ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ମ୍ମ ତବ୍ୟ) ଶୁଶ୍ରୂଷା ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be served or taken care of. (ଶୁଶ୍ରୂଷିତବ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Śuśrūshitabya

ଶୁଶ୍ରୂଷିତା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶୁଶ୍ରୂଷିତ+ଆ) ଶୁଶ୍ରୂଷିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Śushrūshita. ସଂ. ବଣ ଓ ବ.ପୁଂ(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ ତ=ଶୁଶ୍ରୂଷିତ, ୧ମା ୧ବ) ଶୁଶ୍ରୂଷକ; ସେବାକାରୀ—Serving; tending; nursing. (ଶୁଶ୍ରୂଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Śuśrūshitā

ଶୁଶ୍ରୂଷୀ—ସଂ. ବଣ: ପୁଂ—[ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍ ୧ମା ୧ବ]—ଶୁଶ୍ରୂଷକ—Serving; tending; nursing. [ଶୁଶ୍ରୂଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

Śuśrūshī

ଶୁଶ୍ରୂଷୁ—ସଂ. ବଣ.—[ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍=ଶୁଶ୍ରୂଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ] ୧ । ଶ୍ରବିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—1. Desirous to hear. ୨ । ଶୁଶ୍ରୂଷା ବା ସେବା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—2. Desirous to serve or nurse. ୩ । ଆଜ୍ଞା ପାଳକ—3. Obedient; attentive (Apte).

Śuśrūshu

ଶୁଶ୍ରୂଷଣୀୟ—ସ. ବଣ—୧ । ଶୁଶ୍ରୂଷାର୍ହ (ବୃତ୍ତକୋଷ)—1 Deserving to be served or nursed or tended. ୨ । ମନୁଷ୍ୟ ଯାହା ଆଦର ସହିତ ଶୁଣେ (ବୃତ୍ତକୋଷ)—2. Heard with fondness.

Śuśrūsheṇya

ଶୁଶ୍ରୂଷ୍ୟ—ସ. ବଣ. ପୁ—(ଶ୍ରୁଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ମ୍ମ ଯ) ସେବିତବ୍ୟ; ଶୁଶ୍ରୂଷାଯୋଗ୍ୟ—Deserving to bo looked after or tended. [ଶୁଶ୍ରୂଷ୍ୟ, ଶୁଶ୍ରୂଷଣୀୟ—ସ୍ତ୍ରୀ]

Śuśrūshya

ଶୁଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ. ୧ । ଶୁଷ୍କ ହେବା—1. To become dry; to be dried up; to be parched up ୨ । ଶୁଖିଯିବା—2. To be withered. ୩ । କୃଶ ହେବା-3. To languish; to become lean ୪ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେବା—4. To be afflicted or distressed. ୫ । ଶୋଷିବା; ଶୁଷ୍କତା କରିବା—6. To dry; to drain up; to suck up.

Śush (root)

ଶୁଷ—ପ୍ରାକୃ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—ଶୋଷ; ତୃଷା

Śusha Thirst.

ଶୁଷ(ଷି) ସ. ବ, (ଶୁଷ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; +ଇ) ୧ । ଶୋଷଣ—1. Śusha (shi) Sucking up. ୨ । [+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଇ] ଗର୍ତ୍ତ; ଛିଦ୍ର—2. Hole. ୩ । ଗହ୍ୱର; ଗୁମ୍ଫା—3 Chasm. ୪ । ଶୁଖିଯିବା—4. Drying up.

ଶୁଷାଇବା—ପ୍ରାକୃ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଶୋଷାଇବା (ଦେଶ) Śushāibā Śoshāibā (see)

ଶୁଷି—ସଂ ବ.—(ଶୁଷଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇ)—୧ । ଶୁଷ୍—1. Śusha Śushi (See) ୨ । ଦନ୍ତମଧ୍ୟରେ ଥିବାଛିଦ୍ର ବା ଶୂନ୍ୟ-ସ୍ଥାନ—2. The hollow inside the teeth or fangs. ତତ୍ପୁ. ବ.—ମୁଣ୍ଡିକାଠ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଲମ୍ବା ଛିଦ୍ର—A hole or hollow running through the middle of a log of wood along its length.

ଶୁଷିବା—ପ୍ରାକୃ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଶୋଷିବା [ଦେଶ] Śushibā Śoshibā (See)

ଶୁଷିର—ସଂ ବ (ଶୁଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇର, ବା ଶୁଷି+ଇର)—୧ । Śushira ଛିଦ୍ର; ଛିଦ୍ର; ରନ୍ଧ୍ର—1. Hole. ୨ । ଅଗ୍ନି-2. Fire. ୩ । ଫୁତ୍କାରଦ୍ୱାରା ବଜାଇବାଯାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର (ଯଥା—ବଂଶୀ)—3, A wind-pipe; flute; a musical instrument with regulated holes to be blown by the mouth; a wind instrument. ୪ । ମୂଷିକ; ଇନ୍ଦୁର—4. Rat; mouse. ୫ । ବାୟୁ—5. The atmosphere. ବଣ—ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ—Full of holes; perforated.

ଶୁଷିର—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୁଷିରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Śushirā Śushira. ସ. ବ—୧ । ନଦ ବିଶେଷ—1. Name of a river. ୨ । ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ—2. Name of a scent or perfume.

ଶୁଷି(ଶୁ)ରି—ଦେ. ବ (ସ. ଶୁଷିର)—ବଂଶୀ ଆଦି ବାୟୁଗର୍ଭକ ଛିଦ୍ରମୟ Śushi(shu)ri ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର (ଯଥା—ବଂଶୀ, ମନ୍ତ୍ରୀ)—Flute or other perforated reed instrument. ବାଂଶୀ (e.g. lute, pipe, clarionet.)

ଶୁଷିଳ—ସ. ବ (ଶୁଷ୍ ଧାତୁ=ଶୋଷିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇଳ; ଯାଦ। Śushila ପଦାର୍ଥରୁ ଜଳାଦି ଶୋଷେ)—ବାୟୁ; ପବନ—Wind; air.

ଶୁଷ୍କ—ସ. ବଣ (ଶୁଷ୍ ଧାତୁ=ଶୁଷିଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ; 'କ' ସ୍ଥାନରେ Śushka 'କ' ଆଦେଶ)—୧ । ଉର୍ଦ୍ଦ୍ର; ଜଳଶୂନ୍ୟ; ଶୁଖିଲା—1. Dry; waterless. ୨ । ଯାହାରୁ ଜଳ ବା ରସ ଶୁଖି ଯାଇଅଛି—2. Parched up. ୩ । ନୀରସ—3. Juiceless; sapless. ୪ । କୃଶ—4. Emaciated; withered; thin; shrivelled; shrunk up. ୫ । ରୁକ୍ଷ—5. Rude; rough.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅହେତୁକ—6. (figurative) Groundless. ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜଳଳ—7. (figurative) Fruitless; barren. ୮ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜରୁଟକ—8. (figurative) Vain. [ଜ—ଶୁଷ୍କ (ଶୁଷ୍କ + ସ୍ତ୍ରୀ) ବାକ୍ୟ] ୯ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବରଷ; ଜରୁନଦ୍ୟମୟୁ; ବଷଣ୍ଣ; ବମର୍ଷ—9. (figurative) Sorrowful; sad; pale (ଜ—ଶୁଷ୍କମୁଖ) ୧୦ । ବାହାନା କରୁଯାଇ ଥିବା—10. Feigned; pretended. ୧୧ । ଅଜସ୍ରୋଜନୀୟ—11. Useless. ୧୨ । କଠୋର (ବାକ୍ୟ)—12. Offensive; harsh.

ଶୁଷ୍କ କଣ୍ଠ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—(ଉଷ୍ମା, ଉତ୍ସୃ, ଗ୍ଲେଗ ଆଦ ଯୋଗୁଁ) Śushka kaṇṭha ପେଟ୍ଟ କଣ୍ଠରୁ ବା ଗଳାରୁ ଲେସ ଆଦ ଶୁଖି ଯାଇଥାଏ—A dry throat; a parched throat. (ଶୁଷ୍କକଣ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ). ବଣ. ବୁ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର କଣ୍ଠ ବା ଗଳା ଶୁଖି ଯାଇଅଛୁ—Having one's throat parched up.

ଶୁଷ୍କ କରିବା—ଦେ. କି—ଶୁଖାଇବା; ଜର୍ଜଳ କରିବା— Śushka karibā To dry up. ଶୁଷ୍କକରା ସୂଖାନା

ଶୁଷ୍କ କଳହ (ବିବାଦ)—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ବୃଥା ବା ଅହେତୁକ କଳହ Śushka kalaha (bibāda) ବା ବିବାଦ—Groundless quarrel or dispute.

ଶୁଷ୍କ ତର୍କ—ପ ବ (କର୍ମଧା)—ବୃଥା ବଉଣ୍ଡା— Śushka tarka Barren discussion.

ଶୁଷ୍କତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ (ଶୁଷ୍କ + ତ୍ୱବାଚେ. ତା, ତ୍ୱ)—ଶୁଷ୍କତ୍ୱ; ଶୁଖା- Śushkatā(twa) ବସ୍ତା—Dryness; aridity.

ଶୁଷ୍କ ପ୍ରାୟ—ସଂ. ବଣ—ପ୍ରାୟଃଶୁଷ୍କ; ପ୍ରାୟ ଶୁଖିଆ— Śushka prāya Almost dry or sapless.

ଶୁଷ୍କ ବୈର—ସଂ. ବ—୧ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଶୂନ୍ୟ କଳହ—1. Aimless Śushka baira quarrel. ୨ । ଅହେତୁକ ଶତ୍ରୁତା— 2. Groundless or unprovoked enmity.

ଶୁଷ୍କଳ—ସଂ. ବ (ଶୁଷ୍କ + ଳ)—୧ । ମାଂସ, ଆମିଷ—1. Meat; Śushkaḷa flesh. ୨ । ଶୁଖିଲା ମାଂସ—2. Dried meat. (ଶୁଷ୍କଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ. ବୁ—ଆମିଷ ଭୋଜୀ— Meat-eating; carnivorous,

ଶୁଷ୍କଳୀ—ସଂ. ବ (ଶୁଷ୍କଳ + ଈ)—ଶୁଷ୍କମାଂସ; ଶୁଖା ଶିକାର— Śushkaḷī Dried meat.

ଶୁଷ୍କାଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୁଷ୍କ + ଅଙ୍ଗ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ବହୁବ୍ରୀହି)— Śushkāṅgī ଗୋଧିକା; ଗୋଧିସାପ—The iguana; Varanus Salvator,

ଶୁଷ୍କାର୍ଦ୍ର—ସଂ. ବ (ଶୁଷ୍କ=ଶୁଖିଲ + ଆର୍ଦ୍ର=ଓଦା)—ଶୁଣ୍ଠି— Śushkārdra Dried ginger. ସଂ. ବଣ—ଶୁଖିଲ ଓ ଓଦା—Dry and moist.

ଶୁଷ୍କିବା—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) କି. (ସଂ ଶୁଷ୍କ)—ଶୁଖିବା; Śushkibā ଶୁଖାଯିବା—To be dried up; to be spread out for being dried,

ଶୁଷ୍କୀକୃତ—ସଂ ବଣ (ଶୁଷ୍କ + ଅଭୂତଭାବେ ଚ୍ବି + କୃତ)—ଶୁଖା ଯାଇ- Śushkīkruta ଥିବା (ଓଦା ବସ୍ତୁ)—(a moist thing) Which has become dry; dried up.

ଶୁଷ୍ଣ—ସଂ. ବ [ଶୁଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ କ; ଯାହା ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ ଶୁଷ୍କ କରେ । Śushṇa ୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1 The sun ୨ । ଅଗ୍ନି— 2 Fire.

ଶୁଷ୍ମ(ଷ୍ମା)—ପ ବ. ଙ୍ଗ୍ଲ ଓ ସ୍ତ୍ର (ଶୁଷ୍ ଧାତୁ କର୍ତ୍ତୃ ମ ଓ ମନ୍=ଶୁଷ୍ମନ୍ Śushma(shmā) ଶବ ୧ମା, ୧ ବଚନ)—୧। ଅଗ୍ନି—1. Fire ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun. ୩ । ବାୟୁ—3. Wind air. ୪। ବଳ;ସାମର୍ଥ୍ୟ—4. Might;strength ୫ । ତେଜସ; ଦୀପ୍ତି—5. Lustre: glow, glory. splendour ୬ । ପକ୍ଷୀ—6. Bird. ୭ । ଚିତ୍ରକ ବୃକ୍ଷ—7. Plumbago Zeylanica (plant)

ଶୁସ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧। (ସ ଶୁଷ) —ଜଳା; ଫାଟ, ଚଣା- Śusa 1. Crack. ୨ । (ସ ତୃଷା) ତୋଷ; ତୃଷା- 2. Thurst.

ଶୂଅ(ଅଁ)ବାଲି(ଳି)ଆ—ଦେ. ବ (ସ ଶୂକ=ତୀକ୍ଷ୍ଣାଗ୍ର+ବାଲ= Sūā(ãñ)bāḷi(ḷu)ā କେଶ)—୧ । ଶୂକଳୀଟ (ଦେଶ)— ସୋଅଁପୋକା ଭୂଆ 1. Śūkakīṭa (see) [ଶୂଅ(ଅଁ)ବାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଶୂଆବାଲି (ଦେଶ)— 2. Śūābāḷi [see]

ଶୂକ—ସଂ. ବ—(ଶୋ ଧାତୁ=ତୀକ୍ଷ୍ଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଜ୍ବ; ନଘାତନ) Śūka ୧ । ଶସ୍ୟାଦିର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଗ୍ରଭାଗ; ଶୂଅଁ; ଶୂଙ୍ଗ—1. The sharp point of grains. ୨ । ତୀକ୍ଷ୍ଣାଗ୍ର; ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅଗ୍ର 2. A sharp point. ୩ । ଯବ, ବାଦୁଙ୍ଗା, ଗବ୍ଦର ଆଦର ଥରର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୋଢ଼—3. The fine beards of wheat, barley and wild paddy. ୪। ଦୟା—4. Kindness. ୫ । ଶିଖା—5. Crest; point; summit: ୬ । କେଶ ଶିଖା; ମୁଣ୍ଡ ମଝିରେ ଥିବା ଚେଇଗୁଚ୍ଛ—6. A tuft of hair leftl on the crown of head after tonsure; pig tail

ଶୂକକ—ସଂ ବ (ଶୂକ + ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ଯବ; ଯଅ ଧାନ— Śūkaka 1. Barley. ୨ । ପ୍ରାବୃଟ୍; ବର୍ଷାଋତୁ— 2. Rainy season. ୩ । ରସ—3. Juice; liquid. ୪ । ଶୁକ୍ରରୁ ଜଳୀୟପଦାର୍ଥରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ରକ୍ତଧାତୁ—The primary fluid from which blood is formed.

ଶୂକ କୀଟ—ପ. ବ [ଶୂକ=ତୀକ୍ଷ୍ଣାଗ୍ରଯୁକ୍ତ କୀଟ; ଶୂକକୀଟ + ସ୍ୱାର୍ଥେ କ Śūkakīṭa ପଶ୍ଚାତପଦଲୋପୀ କର୍ମଧା]—ଶୂଅଁ ବାଳ; ଶମାଳୁଆ ଓ ଶୂକକୀଟକ—ଅନ୍ୟରୂପ] Hairy caterpillar;

Digitized by srujanika@gmail.com

woolly bear; Pilsoma Acraea. [ଦ୍ର— ଏମାନେ ପ୍ରଜାପତି ଅବସ୍ଥାର ପୂର୍ବତନ ଅବସ୍ଥା । ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଉମ୍ରରୁ ଏମାନେ ଜୁପୂନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ଓ ପରେ ପକ୍ଷି ଲୁଚିଲେ ଉଡ଼ି ଯାଇନ୍ତି । ଏ ଜାତି କେତେକ ଲୋମଯୁକ୍ତ, କେତେକ ଲୋମଶ । ଏମାନଙ୍କର ଲୋମ ଏପରି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଯେ, ତାହା ମନୁଷ୍ୟର ଦେହର ଲୋମକୂପ ମଧ୍ୟରେ ଛନ୍ଦ ହେଲେ ବଡ଼ ଯନ୍ତ୍ରଣାପ୍ରଦ ହୁଏ । ଅମ ଦେଶରେ ବିଶେଷତଃ ଶଜନା ଓ ଗବ ଗଛରେ ଏମାନେ ଜନ୍ମନ୍ତି ଓ ଗଛର ପତ୍ରାଦିକୁ ଖାଇ ଗଛମାନଙ୍କୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରି ଦିଅନ୍ତି ।]

ଶୂକ ଧାନ୍ୟ—ସଂ ତ [ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ— ଶୂକଯୁକ୍ତ ଧାନ୍ୟ]—ତୀକ୍ଷ୍ଣାଂଶୁକ ଶସ୍ୟ; ଯେଉଁ ଶସ୍ୟର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ କେଶବତ୍ ଅଂଶ ଥାଏ—Bearded grain; bearded corn; awned rice. [ଦ୍ର—ବେଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ସାଧାରଣତଃ ସକଳ ଶୂକ ଧାନ୍ୟ ଲଘୁପାକ, ତ୍ରିଦୋଷ ଶାନ୍ତିକାରକ ଓ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟତେଜୋବର୍ଦ୍ଧକର । କୁଦ୍ରକ ଶୂକ ଧାନ୍ୟ ଗୁରୁପାକ । ଏକ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ପୁରୁତନ ଶୂକ ଧାନ୍ୟ ଅହିତକର ବୋଲି ପ୍ରଶସ୍ତ ।]

ଶୂକର—ସଂ ବ. ପୁଂ [ଶୂ=ଦୁଇ କାନକାହା ଶବ୍ଦ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତା ଅ, କର୍ମା ଶୂକ=ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଲୋମ + ଧାରା ଅର୍ଥରେ ର]—[ସ୍ତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟ ଆକାର] ୧। ଘୁଷୁରୁ—1 Hog; pig. [ଶୂକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨। ବରାହ—2. Boar. [ଦ୍ର— ଏମାନେ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର ଯଥା—ଗୃହପାଳିତ ଶୂକର— Domestic pig ଓ ବନ୍ୟ ଶୂକର ବା ବରାହ wild boar । ଏମାନଙ୍କ ମାଂସ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅତି ଅପବିତ୍ର । ହିନ୍ଦୁସମାଜରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତି (ବାହୁର, ଡାଡ଼ି, କଙ୍କ ଆଦି) ଶୂକର ମାଂସ ଖାଆନ୍ତି; ସାଧାରଣମାନଙ୍କର ଏହା ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ ।]

ଶୂକର ଦଂଷ୍ଟ୍ରକ—ସଂ. ବ [ବୈଦ୍ୟକ]—କ୍ଷୁଦ୍ରରୋଗବିଶେଷ; ଚର୍ମରୋଗବିଶେଷ—A sort of skin disease.

ଶୂକ(କୁ)ରା(ରି)—ଦେ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ.—(ଶୂକର ପରି ଦୃଷ୍ଟି ବା ମାର ଅର୍ଥରେ) —ଅପଉଆଣିକୁ ଦିଆଯିବା ନାମ— ଦୁଲା, ଜେଜି, ଶୂକିମ୍ବା, ଶୂକୁରଥ, ଶୂକୁରୁ ଶୁକ ସୁକରା (ଶୂକଙ୍କ, ଶୂକୁମ୍ବି, ଶୂକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) } ଅନ୍ୟରୂପ A name given to the children whose elders had died before the formers' brith.

ଶୂକରେଷ୍ଟା—ସଂ ବ (ଅସ୍ତ୍ରୀ ତତ; ଶୂକରର ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ]—ମୁଥା— Bulbous grass root.

ଶୂକଶିମ୍ବୀ—ସଂ ବ [ଶୂକଯୁକ୍ତା ଶିମ୍ବୀ ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ]—ବାଇଚଙ୍ଗ; ଶିମ୍ବ ଜାତୀୟ ଶୂକଯୁକ୍ତ ବନ୍ୟ ଲତା ଫଳ ବିଶେଷ—Cowhage, Macuna Pruriens.

ଆଲକୁଶୀ

ଗଜ. ଶୂଆଶମ୍ବୁ

ଗୋଂଚା, କିବାଚ କୌଂଚ

ତା. ପୂନାଇକ୍, ତାଲ ତେ. ଏନ୍ନିଅଡ଼ୁରୁ, ଚୁଲଗୁଣ୍ଡ ମ. ବଜତ, କୁଡ଼ୁଜ୍ଜ ଏଡାର ସଂ ପର୍ଯ୍ୟାୟ— କପିକଚ୍ଛୁ, ଅତ୍ମଗୁପ୍ତା, ବୃଷ୍ୟା, ମର୍କଟୀ, ଅଜଶୃ, କଣ୍ଡୁଶୃ, ବ୍ୟଘ୍ରା, ଦୁସ୍ପର୍ଶା, ଘ୍ରାବୃଷାସୃଶୀ, ଲାଙ୍ଗଲି] ଫଳ ଚାଲୁରେ ଏହା ଫଳ ଯୋଗୁ ଦେହେ ଏହା ଛୁଇଁଦେବାରୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଲୋମଗୁଚ୍ଛକ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ଲାଗେ ଓ ଲୋମକୂପରେ ପ୍ରବେଶ କର ବିଶେଷ ଦୁଃଖ ଜନ୍ମାଏ । ଫଳ, ପତ୍ର ଓ ବ୍ୟଥା ଉତ୍ପାଦ । ଫଳ ଏହାର ବୀଜ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ରକ୍ତଶୁକ୍ର-ବର୍ଦ୍ଧକ । ଏହା ମୂତ୍ରରକ୍ତଘ୍ନ, ବଲକର, ମାଂସବର୍ଦ୍ଧକ, ଶୁକ୍ରଜନକ ଓ ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ, ବାସୁର ଶାନ୍ତିକାରକ ଓ ରକ୍ତଦୋଷନିବାରକ ।]

ଶୂକଳ—ସଂ ବ—ଦୁଷ୍ଟ ଅଶ୍ୱ— Śūkala A wicked or restive horse; a vicious horse.

ଶୂକ୍ଷ୍ମ—ସଂ ବିଣ [ସୂକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ଜ୍ଞାପନକରିବା+ମ]—୧। ସୂକ୍ଷ୍ମ—1. Śūkshma (See). ୨। ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର; ସରୁ; (ସୂକ୍ଷ୍ମ—ଅନ୍ୟ ଆକାର) ତିନ୍ନ—2. Minute; very small. ୩। ଅତି ଅଳ୍प—3. Very little. ୪। ପତଳା— 4. Thin; slender; delicate. ୫। କୃତ୍ରିମ— 5. Artificial. ୬। ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ—6. Spiritual. ୭। ଭଲ ଭଲ ପୂର୍ବକ ବିଚାର—7. Thorough investigation or enquiry.

ଶୂତିପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ—ଅରଣ୍ଡ ଗଛ; ସୁନାରି ଗଛ— Śūtiparṇṇa Cassia Fistula (tree).

ଶୂଦ୍ର—ସଂ ବ ପୁଂ (ଶୁର୍ ଧାତୁ=ସବଳ ହେବା + କର୍ତ୍ତା ର, ନଗାଇନ) Śūdra ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚାରିବର୍ଣ୍ଣ ବା ୪ର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ— [ଶୂଦ୍ରାଣୀ, ଶୂଦ୍ରା, ଶୂଦ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] The Śūdras or the lowest of the castes amongst the Hindus. [ଦ୍ର— ହିନ୍ଦୁଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ ତିନି ଜାତିର ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟଙ୍କର ସେବା ଓ ଏମାନେ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ବେଦାଧ୍ୟୟନରେ ଅଧିକାର ନଦିନ୍ତି । ଏମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପାଦରୁ ଜାତ । ଉପରୋକ୍ତ ରୀତିରେ ଅଛି "ପରଚର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକଂ କର୍ମ ଶୂଦ୍ରସ୍ୟାପି ସ୍ୱଭାବଜମ୍" ଅର୍ଥାତ୍ ଏମାନେ ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ସେବା କରିବେ । ବେଦାଧ୍ୟୟନ, ତପସ୍ୟା, ଯୁଦ୍ଧ, ବାଣିଜ୍ୟ ଓ କୃଷି କରିବାରେ ଏମାନେ ଅଧିକାର ନଦିନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ତିନି ଉଚ୍ଚତର ବର୍ଣ୍ଣର ଲୋକେ ଶୂଦ୍ରାକୁ ବିବାହ କରିପାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ଶୂଦ୍ର ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ପ୍ରଚଳିତ ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୈଶ୍ୟ ଏ ତିନି ଜାତି ଦ୍ୱିଜକୁଳରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଉପନୟନ ସଂସ୍କାର କରିଥିବା ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ବଂଶଧର ଓ ଶୂଦ୍ରମାନେ ପୂର୍ବତନ ଅଦ୍ୟମଜାତିୟ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ବଂଶଧର । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ ତଡ଼ିଦେବେ ଓ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହିନ୍ଦୁସମାଜର ଚତୁର୍ଥ ସ୍ତରରେ ସ୍ଥାପିତ କରି ତାହାଙ୍କୁ ସେବକ ଓ ଦାସରୂପେ ନିଯୋଜିତ କଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ ସମସ୍ତ ଜାତିର ପୁରୁଷମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିତା ଓ ଶୂଦ୍ରା ମାତାଙ୍କ ଔରସରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଫଳତଃ ହିନ୍ଦୁସମାଜରେ ୪ ବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗୁଣ ଓ କର୍ମନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରବେଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହା ଲୋପ ପାଇଅଛି ।] ଦେ. ବ—ଚଷାମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀବେଦ; ଶୂଦ୍ର ଚଷା—A class of cultivator caste.

ଶୂଦ୍ରକ—ଦେ ବ—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ଜଣେ ଶୂଦ୍ର ମୁନି; ଶମ୍ବୁକ—Śūdraka Name of a Śūdra sage who was killed by Rāmachandra. [ଦ୍ର—ଏ ଶାସ୍ତ୍ରବିରୁଦ୍ଧ ତପସ୍ୟାରେରତ ହେବାରୁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁତ୍ରର ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା; ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅନୁସନ୍ଧାନପୂର୍ବକ ତାହାର ମସ୍ତକ ଛେଦନ କରି ଯୁଗଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।] ସଂ ବ: (ନାମ) ମୃଚ୍ଛକଟିକ ନାମକ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକର ପ୍ରଣେତା ରାଜାଙ୍କ ନାମ—The name of a king, the author of a Sanskrit Drama Mṛuchha kaṭika. [ଦ୍ର—ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ରୂପବାନ୍ ଓ ଦ୍ୱିଜବଂଶୋତ୍ପନ୍ନ ରାଜା ଥିଲେ ଓ ସାମବେଦ, ଋଗ୍ବେଦ, ଗଣିତ, କଳା ବିଦ୍ୟା, ହସ୍ତିଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ । ଏ ନିଜର ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ରାଜସିଂହାସନରେ ବସାଇ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ କଲେ । ଏ ୫୮ ବର୍ଷ ଜୀବିତ ଥାଇ ଅଗ୍ନିପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରେ ।] ୨ । ବାଣଭଟ୍ଟଙ୍କର କାଦମ୍ବରୀ ନାମକ ଉପନ୍ୟାସରେ କଥିତ ଉଜ୍ଜୟିନୀର ରାଜା—2 Name of a king of Ujjaini mentioned in the Sanskrit novel Kādambarī. [ଦ୍ର—କେହ କେହ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଶୂଦ୍ରକ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ ।]

ଶୂଦ୍ର କଣ୍ଟକ—ସ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ) (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଶନିଗ୍ରହ—Śūdra kaṇṭaka The planet Saturn. [ଦ୍ର—ଶନିଗ୍ରସ୍ତ ଦଶା ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ କଷ୍ଟପ୍ରଦ ହୁଏ ।]

ଶୂଦ୍ର କ(ଧ)ର୍ମ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଶାସ୍ତ୍ରନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୂଦ୍ରର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, Śūdra ka(dha)rma କାର୍ଯ୍ୟ (ଯଥା—ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଦ୍ୱିଜାତିଙ୍କ ସେବା)—The duties enjoined on Śūdra (namely, serving the 3 higher classes).

ଶୂଦ୍ର ଚ(ତ)ଷା—ଦେ. ବ—ଶୂଦ୍ର ଚଷା (ଦେଶ) Śūdra cha(ta)shā ud chashā (See) ଚାଷ। **ଶୂଦ୍ରକିସାନ**

ଶୂଦ୍ର ପ୍ରିୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ପିଆଜ— Śūdra priya Onion (Apte)

ଶୂଦ୍ର ଭୂୟିଷ୍ଠ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ଯାହାଁରେ ଅଧିକାଂଶ ଶୂଦ୍ର ଥାଆନ୍ତି—Consisting mostly of Śūdras. (ଶୂଦ୍ର ବହୁଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) Śūdra bhūyishṭha

ଶୂଦ୍ର ମୁନି—ସ. ବ—୧ । ଉପସ୍ୟାରେ ରତ ଶୂଦ୍ର—1. A Śūdra Śūdra muni engaged in performing religious austerities. ୨ । ମୁନିବତ୍ ତପୋରତ ଶୂଦ୍ର—2. A Śūdra as pious as a sage. [ଦ୍ର—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଜଣେ ଶୂଦ୍ର ମୁନି ତପସ୍ୟା କରୁଥିବାରୁ ଦେଶରେ କାଳ ଉତ୍ପାତ ଘଟିଲା ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାକୁ ଶୂଦ୍ର ମୁନିକୁ ବଧ କରିବାରୁ ସ୍ୱତ୍ୟୁ ନିରୁପଦ୍ରବ ହେଲା ।] ଦେ. ବ—ସାରଳା ଦାସ (ଦେଖ)—Sāralā dāsa (See) [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏହି ଶୂଦ୍ର ମୁନି ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ପ୍ରଥମ ନାମ ଥିଲା କାହିଁକି ଟରଡ଼ା ।]

ଶୂଦ୍ର ଯାଜକ—ସ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶୂଦ୍ରର ପୌରୋହିତ୍ୟ କରେ—A Brāhmaṇa who conducts a sacrifice for a Sūdra. Śūdra jājaka

ଶୂଦ୍ର ସେବନ—ସଂ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଶୂଦ୍ରର ଚାକିରି କରିବା—Serving a Śūdra. Śūdra sebana

ଶୂଦ୍ରା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୂଦ୍ର + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) —ଶୂଦ୍ରଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—Śūdrā A woman of the Śūdra class; a female Śūdra.

ଶୂଦ୍ରାଣୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୂଦ୍ର + ସ୍ତ୍ରୀ, ଅଗ୍ର; ଭୁଲ. ଯଥା—ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ, ଭବାନୀ, ରୁଦ୍ରାଣୀ, ସର୍ବାଣୀ) —ଶୂଦ୍ର ପତ୍ନୀ—Śūdrāṇī The wife of a Śūdra. [ଦ୍ର—ଜାହାର ଜାହାର ମତରେ ଏ ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ନୁହେଁ ।]

ଶୂଦ୍ରା ବେଦନ—ସଂ. ବ (ଶୂଦ୍ରା + ଅବେଦନ)—ଶୂଦ୍ରାକୁ ବିବାହ କରିବା, Śūdrābedana —Marrying a Śūdra woman.

ଶୂଦ୍ରା ବେଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୂଦ୍ରାବେଦନ, ଶୂଦ୍ରା + Śūdrā bedī ଆ + ବିଦ୍ ଧାତୁ = ବିବାହ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, [ଶୂଦ୍ରାଭାର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୧ମା. ୧ବ) —ଶୂଦ୍ରାର ପାଣିଗ୍ରହଣକାରୀ [ଦ୍ୱିଜାତି ପୁରୁଷ]—(a person of the 3 higher castes) Marrying a Śūdra woman.

ଶୂଦ୍ରିୟ—ଗ୍ରା. ବ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) —ଶୂଦ୍ର—A Śūdra. [ଦ୍ର—ସଦ୍ଭ Śūdriya शूद्र ଜାଣ କରିବେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରିୟ, ଦେଖା ପୂଜା ଶୂଦ୍ରର ବୋଲିଣ ସେ ମିଳିବେ ଶୂଦ୍ରିୟ—ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ଗୀତା ।]

ଶୂଦ୍ରୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୂଦ୍ର + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଶୂଦ୍ର ପତ୍ନୀ—Śūdrī Wife of a Śūdra.

ଶୂନ୍—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶୂନ୍ୟ)—୧ । ଶୂନ୍ୟ—1. Empty. Śūn ୨ । ଭୁଆ; ଫମ୍ପା—2. Hollow. ୩ । କାରଣରହିତ; ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ ଅହେତୁକ—3. Causeless. ୪ । ନିଷ୍ଫଳ—4. Fruitless. ୫ । ମିଥ୍ୟା—5. False. [ଯଥା—ଶୂନ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗର୍ଭ, ଶୂନ୍ୟଥା ।] ୬ । ଯହିଁରେ କୌଣସି କାରଣ ନଦେଖି ଉତ୍ତର ଦେଇ ନ ପାରେ—6. Having no assignable cause to account for it. [ତୁ—ଶୂନ୍ ଫୁଲ୍ଲ, ଶୂନ୍ ଫୋଟକା ।] ୭ । ସାଧା କୌଣସି ସାଧାରଣ ବା ଦୃଶ୍ୟମାନ କାରଣଦ୍ୱାରା ଘଟେ ବା ଜଣେ ନାହିଁ 7.Having no visible cause. [ଯଥା- ଶୂନ ଗାଛ] ୮ । ନିଜନ—8. Lonely. ୯ । ନିସ୍ତବ୍ଧ—9. Still. ୧୦ । ଆକାଶରୁ ଜାତ—10. Produced from the sky. [ତୁ—ଶୂନ୍ ଶବଦ ।] ଚ·—୧ । ଶୂନ୍ୟ ରାଶି ବା ସଂଖ୍ୟା—1. Zero. ୨ । ଶୂନ୍ୟ; ଆକାଶ—2. The sky; the void. ୩ । ନିଜନତା; ନିସ୍ତବ୍ଧତା 3. Loneliness; stillness. ୪ । ଉତ୍ତରେ କିଛି ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥା—4. Emptiness. ୫ । ଗୁରୁଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ପ୍ରଥମେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ଶିଷ୍ୟକୁ ଅବଧାନଙ୍କର ପୁରସ୍କାର ଦେବା ନାମମାତ୍ର ବେତଘୋଷ କରିବା—5. A nominal stroke with the cane given by the teacher to the boy who is the first to come to the village school on a particular day.

ଶୂନ—ଦେ· ବିଣ ଓ ବ—(ସଂ· ଶୂନ୍ୟ)—ଶୂନ୍ୟ ଓ ଶୂନ୍—(ଦେଶ)
Śūna Śūnya and śūn (See). [ତୁ—ଅଙ୍କେ ଯେସନେ ଦେଲେ ଶୂନ, ବେଲକୁ ବେଲ ଦଶଗୁଣ । ଭୂପତି ପ୍ରେମ-ପଦ୍ମାମୃତ ।] ସଂ· ବିଣ—(ଶ୍ୱି ଧାତୁ=ଫୁଲିବା+କର୍ତ୍ତୃ· ତ)—୧ । ଫୁଲିଥିବା—1. Śwollen (Apte). ୨ । ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ—2. Increased.

ଶୂନ(ନା)—ସଂ. ବ (ଶ୍ୱି ଧାତୁ=ବଢ଼ି ଯାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ· ବା ଅଧିକରଣ· śūna[nā] ତ; ଶୂନ+ଅ)—୧ । ମାଂସର ଦୋକ—1. Meat-(ଦେଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) market· ୨ । ବଂଶେଇ ଦୋକାନ—2. Butcher's shop· ୩ । ପ୍ରାଣିବଧ—3. Slaughter of animal · ୪ । ପ୍ରାଣବଧ କରିବା ସ୍ଥାନ; ବଧଭୂମି; କଂସେଇ ଖାନା—4.Slaughter house; shambles. ୫ । ଘଣ୍ଟିକା—5. The uvula; soft palate. [Apte]. ୬ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁଦ୍ୱାରା ଜୀବଜନ୍ତୁର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ; ଜୀବହିଂସା ସ୍ଥାନ—6. Anything [such as a piece of household furniture] whereby life is likely to be destroyed· [ତୁ—ଘାସ ଅଡୁଆରେ ଶ ନା ୫୫; ଯଥା—ଉଲ୍ଲୁ, ଶାଳ, ଚଙ୍ଗୋ, ଝଞ୍ଜୁଣି, ଛିଙ୍କି ଓ ଜଇଲୁମ୍ବା । ଏହ ୫୫କୁ ପଞ୍ଚଶୂନା କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଗୃହସ୍ଥର ଏହ ପାଞ୍ଚ ପଦାର୍ଥର ବ୍ୟବହାର ଉପଲକ୍ଷରେ ବହୁ ଜୀବ (ଯଥା—ଅଦୃଶ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବାଣୁ) ପ୍ରତିଦିନ ଦୁଃଖ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏହ ପଞ୍ଚଶୂନାଜନିତ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଗୃହସ୍ଥର ପଞ୍ଚ ମହାଯଜ୍ଞର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦୋଇଅଛି । [Apte]. ଏଥିର ବାକ୍ୟ:—ପଞ୍ଚଶୂନାଗୃହସ୍ଥସ୍ୟ ତୁଲ୍ୟା ଯେଷଣ୍ୟପସ୍କରା । କଣ୍ଡନୀ ପେଷଣୀଚୁଲ୍ଲୀ ଉଦକୁମ୍ଭଶ୍ଚ ବଧ୍ୟତେ ଯାସ୍ତୁ ବାହୟନ୍ ।—ମନୁ ୩।୬୮]

ଶୂନ ଗରବ(ଭ) -ଦେ· ବ—ଶୂନ୍ ଗରବ (ଦେଶ)
Śūna garaba(bha) Śun garaba (See)

ଶୂନଚିତି—ଦେ· ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ସନ୍ତୁରା—
Śūnachiti One kind of swimming.
ଚିତସାଁତାର चित्ततैरना

ଶୂନ ବଥା—ଦେ· ବ—ଯେଉଁ ବଥାର କାରଣ ସ୍ଥିର କରାଯାଇ ପାରେ
Śūna bathā ନାହିଁ—Aching for which there is
ଶୂନ୍ୟ ବେଦନା शून वेदना no apparent cause.

ଶୂନଭାଗୀ—ଦେ· ବ—ଟଙ୍କା ନ ଦେଇଥିବା ଅଂଶୀଦାର—
Śūnabhāgī A partner who had not made cash
ମାଗଣା ଭାଗଦାର contribution to the joint stock.
शूनभागी [ତୁ—ମହାଯାତ୍ରେ ଏବେ ବଲଙ୍କର ଗୁଡ଼ର ନୁହନ୍ତି, (ଶନ ଭାଗଦାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲଭରେ ଗୁରୁପଣି ଶୂନଭାଗୀ—ଫଙ୍କାରମୋହନ—ଗଳ୍ପଲହରୀ ।]

ଶୂନାବାନ୍—ସ·. ବ ପୁଂ (ଶୂନା=ମାଂସ ବିକ୍ରୟ ସ୍ଥାନ+ବଲ=
Śūnābān ଶୂନାବଲ; ୧ମା. ୧ବ)—କଂସେଇ—
A butcher.

ଶୂନ୍ୟ—ସ·. ବ (ସୂ=ଅଲ୍ପଶସ୍ୟ+ଉନ=ନ୍ୟୂନ+ଯ, ଜଘାଉନ ଲୋପ)
Śūnya ଶୂନା=ପ୍ରାଣିବଧ+ହିତାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ଆକାଶ—
1. The sky; the void. ୨ । ବାସୁ ବା ଅନ୍ୟବସ୍ତୁ ରହିତ ରିକ୍ତ ସ୍ଥାନ—2. Empty space; vacuum; vacant space. ୩ । ରିକ୍ତତାସୂଚକ ବିନ୍ଦୁ 'ଠ'; ସଂଖ୍ୟା ନ ଥିବାର ପରିଚୟକ ମଣ୍ଡଳ—3. Zero; a dot; a cypher. ୪ । ଅଭାବ—4. Want. ୫ । ରିକ୍ତତା—5. Emptiness: ୬ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନ—6. Lonely place· ୭ । ବ୍ରହ୍ମା—7. The Brahmā. (Apte). ୮ । ଅନବସ୍ଥିତି—8. Nonexistence;nonentity. (Apte).ବିଣ—(ଶୂନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ରିକ୍ତ; ଖାଲି—1. Empty; vacant. [ଶୂନ୍ୟତା—ବ] ୨ । ଫମ୍ପା—2. Hollow· ୩ । ନିର୍ଜନ—3. Lonety; desolate. ୪ । ନିସ୍ତବ୍ଧ—4. Still. ୫ । ତୁଚ୍ଛ—5. Trifling. ୬ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ; ଯଥା—ଧନଶୂନ୍ୟ; ପ୍ରାଣଶୂନ୍ୟ) (ଅଭୁକରେ) ପ୍ରାୟ— 6. (in compounds) Devoid of; not having; deprived of. ୭ । ଅନବସ୍ଥିତ; ସ୍ଥିତି ରହିତ—7. Non existent. (Apte)୮। ବିଷଣ୍ଣ—8. Dejected; downcast; dispirited. ୯ । ଅପ୍ରଯତ—9. Indifferent [Apte]. ୧୦ । ଛଦ୍ମରହିତ ପ୍ରାୟ—10. Guiless [Apte]. ୧୧ । ନିରର୍ଥକ—11. Nonsensical; unmeaning. ଦେ. ବ—ବିନ୍ଦୁ—Point· (ତୁ—ଗୋ ବିନ୍ଦୁ କେବଳ ବାହାର, ଠୁଳ ଶୂନ୍ୟର ଅବ୍ୟୟର । ଭୂପତି· ପ୍ରେମ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂଳ ।) ବେ. ବ୍ୟ—୧ । ଯହିଁର କୌଣସି ଭାବେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜଗ୍ୟାଇ ନ ଯାଏ—1. Of which no palpable cause can be assigned. (ଯଥା—ଶୂନ୍ୟଫୋଟକା, ଶୂନ୍ୟଫୁଲ୍ଲ ।) ୨ । ଆକାଶରୁ ଶୁଣାଯିବା—2. Heard form the space. (ଯଥା—ଶୂନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ।) ୩ । ଯନ୍ତ୍ର ପରଚାଳିତ; ଯାହା ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜୀବଜନ୍ତୁଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ନୁହେଁ—3. Driven by invisible power. (ଯଥା—ଶୂନ୍ୟ ଗାଡ଼ି)

ଶୂନ୍ୟକୁମ୍ଭ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଜଳଶୂନ୍ୟ କଳସ—
Śūnyakumbha An empty jug.

ଶୂନ୍ୟ ଗର୍ଭ—ସ. ବ୍ରୀହି (ବହୁବ୍ରୀହି = ଶୂନ୍ୟ ଅଟେ ଗର୍ଭ ଯାହାର)—
Śūnya garbha ୧ । ଯାହାର ଭିତର ଫମ୍ପା—1. Having (ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) the inside empty. ୨ । ଭୁଆ; [ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭତା—ବ] ଫମ୍ପା—2. Hollow; empty. ବେ. ବ—ଭୁଆ ଗର୍ଭ—A false conception.

ଶୂନ୍ୟ ଗାର୍ଦ୍ଦି—ବେ. ବ—ଶୂନ୍ ଗାର୍ଦ୍ଦି (ବେଙ୍ଗ)
Śūnya gārdi Śun-gārdi; [See]

ଶୂନ୍ୟ ଗୃହ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ନିର୍ଜ୍ଜନ ଘର—1. An empty
Śūnya gṛuha house. ୨ । ସ୍ୱଜନ ବା ପରିବାରଶୂନ୍ୟ ଗୃହ—2. A house without its family members.

ଶୂନ୍ୟ ଚକର—ବେ. ବ (ସ. ଶୂନ୍ୟ + ଚକ୍ର)—ଏକପ୍ରକାର ବାଣ—
Śūnya chakara A kind of fireworks, [ବ୍ର—ଏହା (ଶୂନ୍ୟଚକ୍ରି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚଢାଇବାର ଏବଂ ଭୂମିରେ ପୋତା ପୋଇଥିବା ବାଉଁଶ ଅଗରେ ଏହା ବନ୍ଧା ଯାଇ ଥାଏ; ନଅଁ ଲଗା ହେଲେ ଏଥିରୁ ଅନ୍ତି ଚଳାମାନ ଗୁରଅଡେ ବହ୍ନି ଦେଖାଯାଏ ଓ ଏ ଚକ୍ର ଘୁରୁଥାଏ ।]
(ବ୍ର—ଅନ୍ୟେଷ୍ଟିକର୍ମିକା ବହ୍ନି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଗେ ଘୂରୁଥିବା ଶୂନ୍ୟ ଚକ୍ରର—ବଡ଼ଭୂମାର ବଲଭଦ୍ର ଚଞ୍ଚରକା ।)

ଶୂନ୍ୟଚର—ସ. ବିଣ. ତ୍ରି (ଶୂନ୍ୟ + ଚର ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶୂନ୍ୟ
Śūnyachara ଗତି (ବେଙ୍ଗ)—Śūnyachāri. (See) (ଶୂନ୍ୟଚରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୂନ୍ୟଚାରୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୂନ୍ୟଚାରନ୍ ଶବ୍ଦ; ଶୂନ୍ୟ + ଚର୍ ଧାତୁ + Śūnyachāri ଇନ୍)—ଶୂନ୍ୟବିହାରୀ; ଯେ ଆକାଶରେ ବିଚରଣ (ଶୂନ୍ୟଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ; ଆକାଶବିହାରୀ—Moving in the sky. ବ—୧ । ପକ୍ଷୀ—1. Bird. ୨ । ଦେବତା ଗଣ—2. Deities. ୩ । ରାକ୍ଷସ—3. Demon.

ଶୂନ୍ୟଚିତି—ବେ. ବ (ସ. ଶୂନ୍ୟ ଓ ଫା. ଚଡ଼)—ମସ୍ତକମାନଙ୍କର
Śūnyachiti ବ୍ୟାୟାମ ବିଶେଷ ମାଙ୍କଡ଼ଚଢ଼; ଜାହାକୁ ଅଗ୍ରଯୁ ଜ ଡିଗବାଜୀ କରି ଲେଉଟି ପଡ଼ି ବନ୍ଧ ଛାଡ଼ିବା—Somersault; cutting capers in the air,

ଶୂନ୍ୟଚିରା—ବେ. ବ—ଶୂନ୍ୟକୁ ବା ଉପରକୁ ଡେଇଁବା—
Śūnyachirā Aerial jump; leap into the air,
शून्येलाफ शून्यमे कुदना

ଶୂନ୍ୟ ଡ୍ରିଲ୍—ବେ. ବ—କାଲ୍ପନିକ ଅକ୍ଷର ବା ଚିତ୍ର; ଶୂନ୍ୟରେ ଅଙ୍କିବା
Śūnyardril ରୂପ ଶିଶୁଶିକ୍ଷା—Aerial drill; the
शून्याड्रिल practice of infants drawing figures in
शून ड्रिल the air,

ଶୂନ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ଶୂନ୍ୟ + ତ୍ୱ ବା, ତ୍ୟ)—ଶୂନ୍ୟ ହେବା
Śūnyatā(twa) ଅବସ୍ଥା; ରିକ୍ତତା—Emptines, vacuity,

ଶୂନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି—ସ. ବ (ସ. ତ. ମ୍ଲେ; ଶୂନ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ଦୃଷ୍ଟି)—
Śūnya drushṭi ୧ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟହୀନ ଦୃଷ୍ଟି; ଉଦାସ ଦୃଷ୍ଟି—1, A vacant gaze. ୨ । ଆକାଶରେ ସ୍ଥାପିତ ଦୃଷ୍ଟି—2, Gazing at the sky,

ଶୂନ୍ୟ ପଥ—ସ. ବ—ଆକାଶ ମାର୍ଗ—
Śūnya patha The aerial path; the sky,

ଶୂନ୍ୟ ଫ(ଫୁ,ଫୋ)ଟକା—ଓଦ. ବ—ଶୂନ୍ ଫଟକା (ବେଙ୍ଗ)
Śūnya pha(fhu fho)ṭakā Śun phaṭakā, (See)

ଶୂନ୍ୟବାଦ—ସ. ବ (ନ୍ୟାସ୍ତ)—୧ । ଏ ଜଗତ ଶୂନ୍ୟ ଅଟେ, ଅର୍ଥାତ୍ Śūnyabāda ଏଥିରେ କିଛିମାତ୍ର ସତ୍ତା ନାହିଁ, ଏବଂବିଧମତ—1, The theory that the Universe is mere void and that nothing has any substance in this world, i.e. Things "are not what they seem"; Philosophical nihilism. [ବ୍ର—ଏ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ଧର୍ମବାଦ ଅଟେ ।] ୨ । ନାସ୍ତିକତା—2, Atheism.

ଶୂନ୍ୟବାଦୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଶୂନ୍ୟବାଦ + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. Śūnyabāda ୧ତ)—୧ । ନାସ୍ତିକ ବିଶେଷ—1, A clas (ଶୂନ୍ୟବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) of atheists. ୨ । ବୌଦ୍ଧ ଦାର୍ଶନିକ—2, A Buddhist,

ଶୂନ୍ୟ ବିମାନ—ସ. ବ—ଆକାଶଯାନ; ବ୍ୟୋମଯାନ—
Śūnya bimāna Balloon; aeroplane.

ଶୂନ୍ୟ ବିହାର—ସ. ବ—ଆକାଶ ବା ବାୟୁମାର୍ଗରେ ଭ୍ରମଣ—Aerial
Śūnya bihāra flight; a flight accross the sky, (ବିଣ—ଶୂନ୍ୟ ବିହାରୀ)

ଶୂନ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବ—ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳ—
Śūnya maṇḍala The empty space,

ଶୂନ୍ୟ ମଧ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ (ବେଙ୍ଗ)—Śūnyagarbha,
Śūnya madhya (See) ସଂ. ବ—ନଳ ତୃଣ—A sort of (ଶୂନ୍ୟମଧ୍ୟା—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) hollow reed, [ଶୂନ୍ୟମଧ୍ୟତା—ବ]

ଶୂନ୍ୟ ମନସ୍କ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଅମନୋଯୋଗୀ—
Śūnyamanaska Absent-minded; listless,
(ଶୂନ୍ୟମନସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ)
[ଶୂନ୍ୟମନାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ, ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୂନ୍ୟମୟ—ବେ. ବିଣ—୧ । ଏକବାରେ ଶୂନ୍ୟ—
Śūnyamaya 1, Absolutely empty,
୨ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିର୍ଜ୍ଜନ—2, Very lonely.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗ—ସଂ. ବ—ଶୂନ୍ୟ ପଥ—
Śūnya mārga Śūnya patha, (See)

ଶୂନ୍ୟ ମୁଖ (ବଦନ)—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ବିଷଣ୍ଣ ବଦନ—
Śūnya mukha (badana) Downcast face, (ଶୂନ୍ୟମୁଖୀ, ଶୂନ୍ୟବଦନା—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବ ବ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଷଣ୍ଣ ବଦନ ବିଶିଷ୍ଟ—Having a downcast or dejected face,

ଶୂନ୍ୟ ରସ—ଦେ. ବ (ଶୃଙ୍ଗାର ଭେଦ)—ଯୋଗଧ୍ୟାନରୁ ଭ୍ରୂ ମଧ୍ୟରେ
Śūnya rasa କଳ୍ପିତ ନୃତ୍ୟ—Imaginary dance (ଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟାପ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) taking place between the eyebrows. [ବ୍ୟୁ—ଶୂନ୍ୟଗ୍ରସ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ନିକୃଷ୍ଟର ଘରେ—ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।]

ଶୂନ୍ୟ ଶବଦ—ଦେ. ବ—ଶୂନ୍ୟ ଶବଦ (ଦେଶ)
Śūnyā śabada Śun-śabada (See)

ଶୂନ୍ୟ ଶବ୍ଦ—ସଂ. ବ—ଆକାଶରୁ ଲାଭ ଶବ୍ଦ ବା ଧ୍ୱନି—
Śūnya śabda A sound from the sky.

ଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଶାଳ ବା ଋଜୁ ସ୍ଥାନ—
Śūnya sthāna Empty place,

ଶୂନ୍ୟ ହସ୍ତ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)-ଋଜୁହସ୍ତ—Empty hand. ବିଣ.ପୁ.
Śūnya hasta [ବହୁବ୍ରୀହି] ଋଜୁହସ୍ତ; ଦରିଦ୍ର—
(ଶୂନ୍ୟହସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Empty-handed; pennyless. (ଶୂନ୍ୟହସ୍ତତା—ବ)

ଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟ—ସଂ ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଅମନୋଯୋଗ—1.Absent
Śūnya hṛudaya mindedness. ୨ । ବିଷଣ୍ଣ
(ଶୂନ୍ୟହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ ଶବ୍ଦ) ମନ—2. Dejected mind. ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଅମନୋଯୋଗୀ—1. Absent-minded (Apte). ୨ । ଅତି ଦୁଃଖାତୁର—2. Very sorry. ୩ । ଅସନ୍ଦିଗ୍ଧ—3. Unsuspecting (Apte). ୪ । ଉଦାରଚେତା—4. Open-hearted (Apte).

ଶୂନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶୂନ୍ୟ+ଆ)—୧ । ଶୂନ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1.
Śūnyā Feminine of Śūnya. ୨ । ବନ୍ଧ୍ୟା—2. Barren (woman). ବ—୧ । ନଳଚୁଣ—1. A hollow reed. ୨ । ବନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A barren woman. ୩ । ଫଣୀ ସଜସା; ନାଗଫେଣିଆ ଗଛ—3. Opuntia Dillenia; prickly pear; a species of cactus. [ବ୍ୟୁ—ଏଥିରେ ଫଳ ଫଳୁ ନ ଥିବାରୁ ଏହ୍ନ ନାମ]

ଶୂନ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟେ—ଦେ. କି. ବିଣ—୧ । ବିନା ଜଣାଶୁଣା ବା ପରିଦୃଶ୍ୟ-
Śūnye śūnye ମାତ୍ର କାରଣରେ—1. Without any
শূন্যে শূন্যে শূন্যমনে patent or assignable cause. ୨ । ଭୂମି ସ୍ପର୍ଶ ନ କରି; ଭୂମିରେ କୌଣସି ଅଂଶ ନଲଗି; ଅକାଶ ମାର୍ଗରେ—2. Without touching the ground.[ବ୍ୟୁ(୧)—ଉଡ଼ିଯାଏ ଶୂନ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟେ କେଇଁଯାନେ, ବ ଲେଉଟା ଅଣେ ଲେହୁ ବା ନ ଜାଣେ । ଚଲନ୍ତା, ସ୍ୱଧାନାଥ] [ବ୍ୟୁ(୨)—ଏବଳ ଲେଉଟାକୁ ଶୂନ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟେ ଟେକ ନେଇଗଲେ]

ଶୂପ—ସ. ବ—ସୂପ (ଦେଶ)—Śūpa (See) ୧ । ଡାଲ—
Śūpa 2. Soup of peas.

ଶୂପକାର—ସ. ବ ପୁଂ (ଶ ଷ+କାର)—୧ । ଶୂଦ୍ରର ପାଚକ—1. A
Śūpakāra cook of a Śūdra. ୨ । ପାଚକ; ସୂଅର
2. A cook.

ଶୂୟମାନ—ସ. ବିଣ (ଶ୍ୱି ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମାନ)
Śuyamāna —ଯାହା ସ୍ଫୀତ ହୋଇଅଛି—
(ଶୂୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Swollen.

ଶୂର(ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ସାହାସୀ ହେବା—1. To be brave.
Śūr(root) ୨ । ବଧ କରିବା—2. To kill.

ଶୂର—ସଂ. ବ—(ଶୂର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The
Śūra sun ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପିତାମହ ଓ ବସୁଦେବଙ୍କ ପିତା; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପିତାମହ—2 The paternal grandfather of Śrikṛushṇa. ୩ । ସାହାସିକ ବ୍ୟକ୍ତି; ବୀର—3. Hero; a brave person ୪ । ସିଂହ—4. Lion. ୫ । ଶୂକର—5. Hog; pig. ୬ । ଚକ୍ରିତ; ଧଳାଚିତା ଗୁଳ୍ମ—6. Plumbago Zeylanica. ୭ । ଶାଳ ବୃକ୍ଷ—7.Shorea Robusta tree. ୮ । ଜେଉଁଠି; ଲକୁଚ—8. A fruit tree; Autocarpus Lococha ୯ । ମସୁର—9. A leguminous creeper; Ervum Horsutum ବିଣ. ପୁଂ.—୧ । ବୀର—1 Heroic. ୨ । ସାହସିକ 2.Bold; brave; courageous ୩ । ବଳବାନ୍ (ଶୂର—ସ୍ତ୍ରୀ) 3 Mighty; powerful ଦେ. ବ-ବଙ୍ଗୀୟ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—A family title in Bengal.

ଶୂରଣ—ସଂ. ବ—(ଶୂର ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ; ଏହା
Śūraṇa ଅର୍ଥ ରୋଗରୁ ନାଶ କରେ) ୧ । ଓଲଅ—1 An esculent bulbous root; Arum Campanulatum ୨ । ଖୋଳାଇ; ଫଣଫଣା (ଗଛ)—2. A plant; Bignonia Indica.

ଶୂରତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ—(ଶୂର+ତା; ତ୍ୱ)—୧ । ବୀରତ୍ୱ—1 Hero-
Śūratā(twa) ism ୨ । ସାହସ—2 Bravery; courage.

ଶୂରତା ପ୍ରକାଶ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୀରତ୍ୱ ଦେଖାଇବା—
Śūratā prakāśa Display of bravery.

ଶୂର ଦେଓ(ବ)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶୂର ଓ ଦେବ)—କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ
Śūra deo(ba) ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—A family title of Kshatriyas.

ଶୂରପ୍ରତାପ ମହୀନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର—ଦେ. ବ—ଢେଙ୍କାନାଳରେ ଭୂତପୂର୍ବ
Śūrapratāpa mahīndra bāhādura ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଜା—
The name of the late Feudatory Chief of Dhenkānāl State [ବ୍ୟୁ—ଏ ଅଲ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସୁଷରେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏ ଜଣେ ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ଓ ଶାନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଦସ୍ୟୁଜ ଓ ଯଜାହିସ୍ର ଥିଲେ ।]

ଶୂରବନ୍ତ—ବି. ବଣ—(ସଂ. ଶୌର୍ଯ୍ୟବାନ୍)—ସାର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ; ବଳଷ୍ଟ—Śūrabanta ବୀର ଶୂରବୀର Strong. [ତୁ—ବଳ ସୁର ପ୍ରଭୃ ଶବ୍ଦରେ ଶୂରବନ୍ତ ଅସୁର ଯତ୍ନ ନଗୃଉଛ୍ନ ବଦଳରୁ । ରଖ. ବୈଦେସ୍ପାଶବଳାସ ।]

ଶୂର ସେନ—ସଂ.ବ—(ଶୂର=ସାହସୀ+ସେନା ସାଦାଙ୍କର; ବହୁବ୍ରୀହି)—Śūra sena ୧ । ଯଦୁବଂଶୀୟ ସ୍ୱଜା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପିତାମହ—1. Name of Śrīkṛushṇa's paternal grand father. [ତୁ—ଏହାଙ୍କର ବସୁଦେବ ନାମକ ପୁତ୍ର ଓ ୨୫ ଜନ୍ୟା ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ, ପ୍ରଥମା କନ୍ୟା ପୃଥା; ପୃଥାଙ୍କୁ ଶୂରସେନ ପୂତ୍ର ପ୍ରଭୃତ୍ତା ରକ୍ଷାର୍ଥ ସ୍ୱୀୟ ସିନ୍ଧୁ କୁନ୍ତିଭୋଜ-ସ୍ୱଜାଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ପୃଥା କୁନ୍ତିଭୋଜଙ୍କଦ୍ୱାରା ଲାଳିତା ପାଳିତା ହୋଇ 'କୁନ୍ତୀ' ନାମରେ ଘରେ ପରିଚିତା ହେଲେ । ଶୂରସେନଙ୍କର ଅପର କନ୍ୟା ଶ୍ରୁତଶ୍ରବାଙ୍କୁ ଚେଦସ୍ୱଜ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଶିଶୁପାଳ ଜନ୍ମି-ଥିଲେ ।] ୨ । ମଥୁରାପୁରୀ; ମଥୁରାସ୍ଥ ଓ ଉତ୍ପନ୍ନିଜ୍ଞ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ—2. The ancient name of Muttra and its adjoining country.

ଶୂରୋଚିତ—ସଂ. ବଣ.—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ, ଶୂର ପକ୍ଷରେ ଉକ୍ତ)—ସାର Śūrochita ଯୋଗ୍ୟ; ସାରର ଉପଯୁକ୍ତ (କର୍ମ)—(act) Befitting a hero; heroic.

ଶୂର୍ପ (ଧାତୁ)—ସ.—ପରମାଣ କରିବା; ମାପିବା—Śūrp (root) To measure.

ଶୂର୍ପ—ସଂ. ବ—(ଶୂର୍ପ ଧାତୁ+କରଣ. ଅ; କିମ୍ବା ଶୂ ଧାତୁ=ହିଂସା Śūrpa କରିବା, ବହ୍ନିନ କରିବା+ବତ୍ତୁ. ପ; ଯାହା ସସ୍ୟାଦିରୁ [ସର୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଭୁଷ ଆଦି ବହ୍ନିନ କରେ)—୧ । କୁଲା; ସସ୍ୟାଦି ଝାଡୁଡ଼ିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବଂଶନିର୍ମିତ ଚଟିକା ପାତ୍ର—1. Winnowing fan; a flat tray for winnowing grains. ୨ । ଦ୍ରୋଣଦ୍ୱୟ ପରିମାଣ; ସସ୍ୟାଦିର ପରିମାଣ ବିଶେଷ (ପ୍ରାୟ ବାଲେଶ୍ୱର ୧୦ ସେର ଓ ଚଟକ ଅଠସେର)—A unit of measure of corn, about 10 standard seers.

ଶୂର୍ପକ—ସ. ବ—(ଶର୍ପ+କ)—ଚଢ଼ର ପକ୍ଷୀ; ଅସୁରବିଶେଷ—Śūrpaka an enemy of God Cupid; the name of a demon.

ଶୂର୍ପ କର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଶୂର୍ପ ପରି କର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର)—୧। ଦନ୍ତୀ; Sūrpa karṇṇa ହାତୀ—1, Elephant. ୨ । ଗଣେଶ—[ଶୂର୍ପକର୍ଣ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]— 2. God Ganeśa. ବଣ—କୁଲାକାନଆ—Having ears as big as the the winnowing fan.

ଶୂର୍ପଣ(ନ)ଖା(ଖୀ)—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଶୂର୍ପପରି ନଖ ଯାହାର; Sūrpaṇa(na)khā(khī) ଶୂର୍ପ+ନଖ+ଅ; ଈ)—ରାବଣର ଭଗ୍ନୀ Name of the sister of Rāvaṇa. [ତୁ,—ଏ ମୃତବର ବକ୍ଷରାଜ ଔରସରେ ଦୈତ୍ୟୀ ରାକ୍ଷସୀ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମିଥିଲା ଓ ଜାମରୂପିଣୀ ଥିଲା । ଏହାର ଅବସ୍ଥବ ଜଳନ୍ତା ଅଙ୍ଗାର ପରି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବଡ଼ ଥାଏ । କାଳକେତୁ ବଣୀସ୍ଥ ଦୈତ୍ୟ ବଦ୍ୟୁଜ୍ଜିହ୍ୱ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ବବାହ ହୋଇଥିଲା । ସ୍ୱବଣ ବତ୍ରବଳସ୍ଥ ବରଦାନୁ ବାହାର ଭ୍ରମରେ ବଦ୍ୟୁଜ୍ଜିହ୍ୱକୁ ବଧ କରିବାରୁ ଶୂର୍ପଣଖା ରୁଧବା ହେଲା । ଅତଃପର ସ୍ୱବଣ ଏହାକୁ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ ଯଥେଚ୍ଛ ବିଚରଣ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଇ ସୈନ୍ୟ ସହ ଖର ଓ ଦୂଷଣ ନାମକ ଦୁଇ-ଜଣ ସେନାପତିଙ୍କୁ ଏହାର ରକ୍ଷାର୍ଥ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲା । ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଖର ଦୂଷଣଙ୍କୁ ସହଜରେ ବଲେ ଓ ଏ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ୱାମୀରୂପେ ପାଇବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରୁ ଓ ସୀତାଙ୍କ ଖାଇବାକୁ ବସିବାରୁ ରାମଙ୍କ ଅଦେଶନ୍ତମେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଏହାର ନାକ କାନ କାଟି ପଳାଇଲେ ଓ ଏ ଲଙ୍କାକୁ ଫେରି ଅସି ସୀତାଙ୍କୁ ହରଣ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ୱବଣକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲା ।]

ଶୂର୍ପ ପର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ଶୂର୍ପ ପର ପର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର ଶୂର୍ପ+ପର୍ଣ୍ଣ+ଈ)—Śūrpa parṇṇī ଶିମ୍ବବିଶେଷ—A kind of bean; kidney bean,

ଶୂର୍ପ ବାତ—ସଂ. ବ—କୁଲା ବୀଜାଦିବା ପବନ—Wind produced Śūrpa bāta by waving a winnowing fan. [ତୁ—ବଡ଼ା ଦେହରେ ଲଗାଇବା ଅଶୁଦ୍ଧ (ବଣଦୋଷ) ।]

ଶୂର୍ପୀ—ସଂ. ବ—(ଶୂର୍ପ+ଡ଼,ସ୍ୱାର୍ଥେ+ଈ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଲା; ଚାଲେଇ Śūrpī A small winnowing tray. [ସୂର୍ପୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୂର୍ମ୍ମୀ(ର୍ମୀ)—ସ. ବ—(ଶୁ=ସୁନ୍ଦର+ଉର୍ମି=ଉରଙ୍କ ଯହିଁରେ)—୧ । Śūrmmī(rmī) ଲୌହ ପ୍ରତିମା—1. An image of iron. ୨ । କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ ବିଶେଷ—2. A sort of earring.

ଶୂଳ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—1. To ail; to Śūl (root) be ill. ୨ । ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To emit a sound. ୩ । ସଂଘାତ କରିବା—3. To strike. ୪ । ଫୋଡ଼ିବା; ଶୂଳ ଦେବା—

3. To pierce; to impale,

ଶୂଳ—ସଂ. ବ—(ଶୂଳ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଉଦରଜାତ Śūla ରୋଗ ବିଶେଷ; ପେଟମରା—1. Colic; griping. ୨ । ଶୂଳରୋଗ (ଦେଖ)—2. Śūlaroga (See) ୩ । ବ୍ୟଥା; ବଥାଇବା—3. Acute pain. ୪ । ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବକାଳୀନ ବେଦନା; ଗର୍ଭଯନ୍ତ୍ରଣା; ପ୍ରସବବେଦନା 4. The pangs of child birth; labour pain; labour; travail. ୫ । ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ଶଳାକା ବଶିଷ୍ଟ ବେଧନାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—5. A weapon having a sharp pointed stake; dart. ୬ । ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସରୁ ବିଶେଷ; ଶୂଳ—6. A stake of iron for impaling criminals. ୭ । ତ୍ରିଶୂଳ—7. A trident; a three-prorged

Digitized by srujanika@gmail.com

fork. ୮ ଲୁହାର ଛଳା; ଖିଲ—8. Pike or spit of iron. ୯ ଲୌହଶଳାକା—9. Iron pin or peg. ୧୦ । ବର୍ଚ୍ଛା, ଏକମୁନା ଅସ୍ତ୍ର—10. Spear; harpoon. ୧୧ । ମୃତ୍ୟୁ—11. Death. ୧୨। (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଅଶୁଭକର ଯୋଗ ବିଶେଷ; ବଦ୍ ଶୂଳ—12. An inauspicious astrological conjunction for starting on a mission. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଦିନରେ ଯେଉଁ ବାରରେ ଶୂଳ ଯୋଗ ଘଟିଥାଏ ସେ ଦିନକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ।] ୧୩ । ଦୁର୍ଗା ଓ ଓ ମହାଦେବଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; ତିଶୂଳ—13. Three pronged iron pike held by Śiba and Durgā. ୧୪ । ଧ୍ୱଜା; କେତନ—14. Flag. ୧୫। ଚିହ୍ନ—15. Sign; badge. ୧୬। ମୃତବିଶେଷ—16. Name of a sage. ୧୭ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ବିଷ୍କୁମ୍ଭାଦି ୨୭ ଯୋଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ନବମ ଯୋଗ—17. The ninth of the 27 astrological conjunctions. [ଦ୍ର—ଏହି ଯୋଗରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ଖ୍ୟାତ, ଦରିଦ୍ର, ଦସ୍ୟୁଚାତ୍ତିଯୁ, ବଦ୍ୟାଘ୍ନ, ଶୂଳରୋଗୀ, ଲୋକଙ୍କ ଅଳଙ୍କାର ଓ ସ୍ୱବନ୍ଧୁ-ବର୍ଗର ଶୂଳ ସଦୃଶ ଦୁଃଖ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।] ବିଣ—ଅପ୍ରୀତିକର ବା ବାଧାଜନକ—Unpleasant; causing obstacle.

ଶୂଳ ଉଠିବା (ଆସିବା)—ଦେ. କି—ପ୍ରସବ ବେଦନାର ଆରମ୍ଭ ଓ ଅନୁଭୂତ ହେବା—The beginning and continuation of the pangs of childbirth or labour pain. **प्रसव वेदना होना, दुख होना; पीडाहोना, पीर आना [होना]**

ଶୂଳକ—ବି. ବି (ଶୂଳ+କ)—ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଘୋଡ଼କ; ଦୁଷ୍ଟ ଘୋଡ଼ା—Śūlaka A vicious or wicked horse; a restive horse (Apte).

ଶୂଳ ଖାଇବା—ଦେ. କି—୧। (ପ୍ରସୂତ) ପ୍ରସବ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ବେଦନା ଅନୁଭବ ହେବା—1. To undergo labour pain; to be in trvail; **दुख पाना, पीडा पाना, पीर पाना** to travail. [ଦ୍ର—ଏହି ଶୂଳ ଖାଇବା ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଖୁବ ଜୋରରେ କୁନ୍ଥାନ୍ତି ଓ କେହି କେହି ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡାକୁ ଦାନ୍ତରେ ଧରି ଶୂଳିର ବେଗକୁ ସମ୍ଭାଳନ୍ତି ।] ୨ । କୁନ୍ଥାଇବା—2. To strain physically.

ଶୂଳ ଘାତନ—ବି. ବି—ଲୁହା ଚୂନା—Śūla ghātana Iron filings (Apte).

ଶୂଳଘ୍ନ—ବି. ବିଣ (ଶୂଳ+ହନ୍ ଧାତୁ+ଡ଼ଃ. ଅ)—ଶୂଳରୋଗ ନାଶକ; ଶୂଳ ନିବାରକ—Removing colic pain; anodyne; sedative. [ଶୂଳଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୂଳ ଦଣ୍ଡ—ବି. ବି—ଶୂଳରେ ଚଢ଼ି ମରିବା ଯାଏ ଅପରାଧୀକୁ ଦଣ୍ଡଦିଆ Śūla dāṇḍa ପ୍ରକାର ଦଣ୍ଡ—The punishment of being impaled on a stake to death.

ଶୂଳ ଦ୍ୱିଟ୍—ବି. ବି (ଶୂଳ୍+ଦ୍ୱିଷ୍ ଧାତୁ+ଡ଼ଃ. କ୍ୱିପ୍; ଶୂଳଦ୍ୱିଷ୍ ଔଷଧ; ଯାହା ଶୂଳରୋଗ ନିବାରଣ କରେ) —ହେଙ୍ଗୁ—Assafaetida.

ଶୂଳ ଦେବା—ଦେ. କି—ଶୂଳ ଦେବା—To administer capital puntshment by impaling. **शूलि देना, सूली देना** [ଦ୍ର—ପିଲା ହେନେ ଉଷୁରା ଭାଙ୍ଗିଲେ ନେଇ, ଶୂଳ ଦେଇ ତହିଁ ହେଉଁଚାଟିଲେ ମୁଣ୍ଡି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ।]

ଶୂଳଧନ୍ୱା—ବି. ବିଣ ଓ ବି (ଶୂଳ+ଧନ୍ୱନ୍; ୧ମା. ୧ବ) —ଶୂଳପାଣି (ଦେଖ)—Śūladhanwā (See)—Śulapāṇi (See)

ଶୂଳଧର—ବି. ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ—ଶୂଳପାଣି ଦେଖ) Śūladhara Śulapāṇi (See) [ଶୂଳଧର୍—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୂଳ ଧରିବା—ଦେ. କି—ଶୂଳ ଖାଇଥିବା ପ୍ରସୂତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଯାଇ ଭାରୁ ଝୁଣ୍ଟାଇବା ବା ଲୁଗାଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରସବ କରାନ, କୋମର ଧରା ଧରିବା—To help a woman during labour; to help a mother in withstanding the strainings of the pangs of child birth by holding her tightly. **कमर धरना**

ଶୂଳଧାରୀ—ବି. ବି ଓ ବିଣ ପୁଂ—ଶୂଳପାଣି (ଦେଖ)—Śūla dhārī Śūlapāṇi (See) (ଶୂଳଧାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୂଳ ଧୃକ୍—ବି. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶୂଳ+ଧୃଷ୍ ଧାତୁ=ସାହାସୀ ହେବା+ଡ଼ଃ. କ୍ୱିପ୍)—ଦୁର୍ଗା—Goddess Durgā. ପୁଂ—ଶିବ—The God Śiba. ବି. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୂଳଧାରୀ (ଦେଖ)—Śuladhārī (See)

ଶୂଳ ନାଶନ—ବି. ବି (ଶୂଳ+ନାଶ୍ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+ଡ଼ଃ. ଅନ)—ସୌବର୍ଚ୍ଚଳ ଲବଣ; ସଚଳ ଲବଣ—White sochal salt (Apte).

ଶୂଳପାଣି—ବି. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶୂଳ ଅଛୁ ପାଣିରେ ଯାହାର)—ତ୍ରିଶୂଳଧାରୀ—Bearing a trident. ବି—୧ । (ପୁଂ) ମହାଦେବ; ଶିବ—1. Śiba. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୁର୍ଗା—2. Durgā.

ଶୂଳ ଭୃତ୍—ବି. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୂଳ+ଭୃ ଧାତୁ+ଡ଼ଃ. କ୍ୱିପ୍) —ଶୂଳଧାରୀ—Bearing or carrying a spike. ବି—୧ । (ପୁଂ)—ଶୂଳପାଣି; ମହାଦେବ—1. Śiba. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୁର୍ଗା—2, The Goddess Durgā.

ଶୂଳ ବିଦ୍ଧ—ବି. ବିଣ (ଶବ୍ଦା ତତ୍) —୧ । ଶୂଳଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ଧ—Śūla biddha 1. Pierced or impaled with a

Digitized by srujanika@gmail.com

stake, ୩ । ଶୂଳାକୃତ—3. Spitted; roasted by means of an iron rod.

ଶୂଳ ବେଦନା (ବ୍ୟଥା)—ସଂ. ବ—୧ । ଶୂଳରୋଗ (ଦେଖ)—
Śūla bedanā (byathā) 1. Śularoga (See) ୨ । ଗର୍ଭ ବେଦନା—2. Pangs of child-birth,

ଶୂଳ ମାରିବା—ଦେ. ବ—ପେଟମଧ୍ୟ ରୋଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେବା—
Śūla māribā An attack of colic.
पेटे व्यथा करा, पेट मारा शूल होना

ଶୂଳ ରୋଗ—ସଂ. ବ—ପେଟମଧ୍ୟ; ପେଟଟଣା ରୋଗ—Colic; griping pain in the stomach. [ଦ୍ର—ଏହାଦ୍ୱାରା ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଶୂଳଦ୍ୱାରା ଭେଦିଲ ପରି ବେଦନା ଜଣାଯିବାରୁ ଏହାକୁ ଶୂଳରୋଗ କହନ୍ତି ।
ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଶୂଳରୋଗ ୧୦ ପ୍ରକାର ଯଥା—ବାତଜ, ପିତ୍ତଜ, ଶ୍ଳେଷ୍ମଜ, ବାତପିତ୍ତଜ, ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମଜ, ପିତ୍ତ ଶ୍ଳେଷ୍ମଜ, ସନ୍ନିପାତଜ, ଆମଦୋଷଜ, ପରିଣାମ ଶୂଳ, ଓ ଅନ୍ତର୍ବିଦ୍ରଧି ଶୂଳ । ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଶୂଳରୋଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ଓ ଦୁରାରୋଗ୍ୟ । ପରିଣାମ ଶୂଳକୁ ମଧ୍ୟ ବାତପିତ୍ତଜ ଶୂଳ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । ବାତଜଶୂଳରେ ଖଞ୍ଜତା, ପାର୍ଶ୍ୱଦ୍ୱୟ, କଟ୍ଟାଳ, ପୃଷ୍ଠ, ବସ୍ତି ଓ ବସ୍ତିଦେଶମାନ ଶୋଷ ହୁଏ ଓ ଛିଣ୍ଡା ମାଂସଳା ପରି ଜଣାପଡେ । ଶୂଳ ରୋଗରେ ସାଧାରଣତଃ ସଲମଳ, ଅଧୋବାୟୁ ଆଦର ଜନ୍ତ୍ରୋଧ ଘଟେ । ଶୁଣ୍ଠି, ହେଙ୍ଗୁ, ପଞ୍ଚଲବଣ, ମରିଚ ଶୂଳରୋଗ ପ୍ରଭୃତି ଉପକାରକ; ବମନ ଓ ବିରେଚନରେ ମଧ୍ୟ ଏ ରୋଗର ଉପଶମ ହୁଏ ।]

ଶୂଳ ଶତ୍ରୁ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଗବଗଛ—
Śūla śatru The castor oil seed plant (Apte).

ଶୂଳ ହନ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଯବଧାନ—
Śūla hantrī A kind of barley (Apte).

ଶୂଳ ହସ୍ତ—ସଂ. ବଣ, ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶୂଳପାଣି (ଦେଖ)—
Śūla hasta Śūlapāṇi (See)
(ଶୂଳହସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୂଳା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୂଳ+ଅ.) ୧ । ଶଙ୍କ; ଜଳକ—1. A Śūlā stake. ୨ । ବାର ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବର ଗାଣ୍ଡାଗ୍ର କାଠି 2. A short pointed pin about one foot long. ୩ । ବେଶ୍ୟା—3. A prostitute; a whore. ୪ । ଅପରାଧୀଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଶୂଳି—4. A stake for impaling criminals ଦେ. ବ—୧ । ବଡ଼ବଡ଼ ମାଟିର ଢେଳା; ଡୋଲୁଅ—1. Big clods of dry earth. (ଦ୍ର—ଢେଳାଠାରୁ ଛୋଟ ବଡ଼, ଡେଲାଠାରୁ ଡୋଲୁଅ ବଡ଼ ଓ ଡୋଲୁଅଠାରୁ ଶୂଳା ବଡ଼; ଶୂଳାଠାରୁ ଚେଲା ପରିମାଣରେ ବଡ଼, ଗୋଲାକାର ଓ ପତଳା) । ୨ । ଶୂଳ ରୋଗ—2. Colic. ୩ । ଶୂଳା ଝାଡ଼ା (ଦେଖ)

3, Śūlā jhārdā (see), ୪ । ନାଲରକ୍ତ ଝାଡ଼ା—4 Dysentry

ଶୂଳାଇ—ଦେ.ବ—ଶ ଲେଇ (ଦେଖ)
Śūlāi Śūlei (see)

ଶୂଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଦେହର କୌଣସି ଅଂଶ) ଶୂଳ-ବେଦନାକାରକ ହେବା—1. To be affected with smarting pain; to smart with pain.
Śūlā(le)ibā
ଶୂଳାଇହେବା
ଶୂଳେଇହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ବ୍ୟଥାକରା ଦର୍ଦ୍ଦ କରନା
୨ । ଶୂଳାକାରକ ରୋଗୀ ପରି ଅସ୍ଥିର ହେବା—2. To become restless like a colic patient.

ଶୂଳାକୃତ—ସ. ବଣ (ଶୂଳ+କୃତ; ନ୍ୟାଦନ)—ଶଳାକାବିଦ୍ଧ ହୋଇ
Śūlā kṛuta ସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା (ମାଂସ)—(meat) Roasted by being pierce with a rod. ବ—ଶଳାକାବିଦ୍ଧ କରି ଅଗ୍ନି ଉପରେ ସିଦ୍ଧକରାଯାଇଥିବା ମାଂସ; ସିକ୍ତବାର୍—Meat roasted by means of a thin iron rod put directly over the fire; spitted roast [ଦ୍ର—କୋମଳ ମାଂସଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ଘୃତ ଲବଣାଦି ଢୋଳ ପେମାନ ଲଗାଇ ଶଳାକାରେ ଗୁନ୍ଥି ଧୂମରହିତ ଅଗ୍ନି ଉପରେ ଜ୍ରୁ ଶଳାକାକୁ ଦେଖାଇ ଏମାନ ପାକ କରାଯାଏ । ଏହା ରୁଚିକାରକ; ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ଲଘୁ, ବଳକାରକ, କଫଘ୍ନ, ବାୟୁନାଶକ ଓ ବହ୍ନିର ପିତ୍ତଜନକ ।]

ଶୂଳାଗ୍ର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଶୂଳର ଅଗ୍ରଭାଗ—
Śūlāgra The pointed end of a stake or spike or pike.

ଶୂଳାଘାତ—ସ. ବ (୩ୟା ତତ୍; ଶୂଳ+ଆଘାତ)—ଶୂଳାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା
Śūlāghāta ଆଘାତ—A thrust with a spear)

ଶୂଳା ଝାଡ଼ା (ଡୁଗା,ବାଡ଼ୀ,ବାର୍ଦ୍ଦିକା, ପୋଖରୀ,ବାହାରକୁ)—ଦେ. ବ
Śūlā jhārdā(hagā, bārdiki. pokhari bahāraku
ଆମାଶା ଆମାଶୟ ଥୈଚିଶ ନାଲରକ୍ତ ଝାଡ଼ା—
Dysentery.

ଶୂଳାପାଳ—ସ. ବ. ପୁଂ—ବେଶ୍ୟାପାଳ—A person who lives
Śūlāpāla on the income of prostitution; who re-monger.

ଶୂଳି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୂଳ)—ଅପରାଧୀମାନଙ୍କୁ ଚଢ଼ି ଉପରେ ବସାଇ
Śūli ଗୁଦ୍ୟଦ୍ୱାର ବାଟେ ଫୁଟାଇ ବଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ
ଶୂଳୀ ଭୂମିରେ ପ୍ରୋଥିତ ତୀକ୍ଷ୍ଣାଗ୍ର ଲୌହଶଳାକା ବିଶେଷ—
ସୂଳୀ Iron stakes for impaling offenders to death. ଗାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବିଅରୁ ଧାନ ଡଲା ବୁହାଯିବା ଭର—Double load of paddy sheaves carried across the shoulder on both ends of a pole.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୂଳଥ—ଦେ·ବ ଓ ବଶ—୧। ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶୂଳରେ ଚଢ଼ାଇବା ଯାହଁ
Śūlitā ଲୟୁକ୍ତ ଲୋକ—1. A person who impales
ଯେ ଶୂଳେ ଚଢ଼ାୟ ସୁଲୀବାଲା offenders on stakes.
ଶୂଳ ଦଣ୍ଡେ ଦଣ୍ଡିତ ୨। ଶୂଳ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ଅପରାଧୀ—2. An
ସୁଲୀ ଚଢ଼ନେବାଲା offender adjudged to the stake.

ଶୂଳଥ ପଦା—ଦେ. ବ—ଶୂଳଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ବଧଭୂମି—
Śūlitā padā The place or ground where offen-
ଶୂଳୀ ଦେବାର ମୟଦାନ ders are impaled on stakes.
ସୁଲୀ ମୈଦାନ

ଶୂଳକ—ଦଂ· ବ (ଶୂଳ+ଇକ)—୧। ଶୂଳାକୃତ ମାଂସ; ସିକ୍ କରାଯାଇ—
Śūlika 1, Spitted meat; roasted meat. ୨।
ଠେକୁଆ—2. Hare (Apte). ଦ. ବଶ—୧। ଭୌତିକ-
ଶଳାକାବଦ୍ଧ (ମାଂସଖଣ୍ଡ)—1, Roasted on a
spit. ୨। ଶୂଳବିଦ୍ଧ—2. Piked.

ଶୂଳି ଘି(ଘେ ଭିବା—ଦେ. କି—ଶୂଳ ଚଢ଼ିବା (ଦେଖ)
Śūli ghi ghe)nibā Śūli chardhibā (See)

ଶୂଳି ଚଢ଼ (ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶୂଳ ଉପରେ
Śūli ch rdhā(rdhe)ibā ବସାଇ ବଧ କରିବା---To impale
ଶୂଳେ ଚଢ଼ାନ ସୁଲୀ ଚଢ଼ାନା a person on a stake
(ଶୂଳରେ ଚଢ଼[ଢ଼େ]ଇବା; ଶୂଳ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୂଳି ଚଢ଼ିବା (ଯାଇବା)—ଦେ·କି—(ଅପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତି) ଶୂଳ ଉପରେ
Śūli chardhibā (pāibā) ସ୍ଥାପିତ ବା ବଦ୍ଧ ହେବା—
ଶୂଳେ ଚଢ଼ା To be executed or impaled on a stake.
ସୁଲୀ ଚଢ଼ନା (ଶୂଳରେ ଚଢ଼ିବା, ଶୂଳରେ ବସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୂଳିନୀ—ସ, ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୂଳ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ଙୀ. ନ)—
Śūlinī ଦୁର୍ଗା—Goddess Durgā.
ସ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୂଳୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Śūlī.

ଶୂଳୀ—ସ. ବ—୧। (ବୈଦ୍ୟକ) ଜଳଜ ଶାକ ବା ତୃଣ ବିଶେଷ;
Śūlī ସୋଲ; ଥାଣି ସୁଜଲୁଣି—1. An
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଅଳମୂଷା aquatic plant; sola plant;
ସ. ଶ ଲା Aeschymone Aspera. [ଦ୍ର—
ଏହା ଧିରେଇ, ଲଘୁ ଜ୍ୱରଘ୍ନ; ଗୁରୁପାକ, ରୁଚିକର
କଲଦର, ସ୍ତନ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ, ଦୀପ୍ତ ଓ ବାତ ଶ୍ଲେଷ୍ମରେ ଉପ-
କାରକ।] ୨। (ପୁଂ) ଶୂଳରୋଗୀ—2. A person
suffering from colic. ୩। ମହାଦେବ; ଶିବଶୂଳୀ;
ଶିବ—3. Mohādeba; God Śiba. ୪। ଶଣ;
ଜଣଘଟ (ଜୁଟ୍‌ଭବାଦ)—4. Hemp. ୫। ଠେକୁଆ—
5. A hare (Apte) ୬। ଶୂଳାସ୍ତ୍ରଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
6. A spearman (Apte) ବଶ—୧। ଶୂଳଧାରୀ
1. (a person) Holding a stake or spear;
armed with a spear. ୨। ଶୂଳରୋଗା-
(ଶୂଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କ୍ରାନ୍ତ—2.Suffering from colic.

ଶୂଳେଇ—ଦେ. ବ—(ସ. ଶୂଳ ପର ଜମଣା ସବୁ ଦୋଇଥିବାରୁ)—
Śūlei ଏକପ୍ରକାର ସରୁଅ ଗୁଡ଼ ବଣା—A kind of long
[ଶୂଳେଇ ବଣା—ଅନ୍ୟରୂପ] pot for molasses.

ଶୂଳେଇ ଖଞ୍ଜା—ପ୍ରାଦେ.—(ପାଲୁପୁର) ବ—ଯେଉଁ ବଡ଼ ଖଞ୍ଜାର ଚାରି
Śūlei khañjā ପାଶ ଘରଦ୍ୱାର ଦେଖିବା—A spacious
courtyard with big houses on all its
sides.

ଶୂଳେଇ ବିଜେ—ଦେ. ବ—(ସ. ଶୂଳ; ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ସମୟରେ ଶୂଳ
Śūlei bije ଖାଇବା ବା ଚୁନ୍ଥାଇବା ଯୋଗୁଁ)—ରାଜାଙ୍କର ମଳ-
ତ୍ୟାଗ କର୍ମ—The name by which Raja's
easing himself is called; passing of
stools by a Rājā.

ଶୂଲ୍ୟ—ସ. ବ—(ଶୂଳ+ଯ)—ଶୂଳାକୃତ (ଦେଖ)
Śūlya Śūlākṛuta (See)

ସ. ବଶ—୧। (ଶୂଳ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ଶୂଳାକୃତ—
1. Roasted on a spit. ୨। ଶୂଳରେ ଦଣ୍ଡିତ
ବା ବଧ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—2. Deserving
impalement condemned to the stake.

ଶୂଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧। ଜନ୍ମ କରାଇବା—1. To bring forth;
Śūsh (root) to beget (Apte) ୨। ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବା-
2. To produce (Apte.)

ଶୃକା(ଗା)ଲ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ଅପୃଚ୍=ରକ୍ତମାଂସ+ଅ ଉପସର୍ଗ+କ
Śṛukā(gā)la ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଜଗାଚଳ,
କମ୍ବା ଦୃଜ୍ ଧାତୁ= ସୃଷ୍ଟି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ=ଗୁରୁତ୍ୱ
ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଗୁଣରୁ; କମ୍ବା ଶୃଙ୍ଗ+କଞ୍ଚ (ଶ+ଥ+କ
ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ଯାହାର ଶୃଙ୍ଗ ନାହିଁ,କିମ୍ବା
ଯେ ଶୃଙ୍ଗ ଗ୍ରହଣ କରେ ନାହିଁ।)—୧। ଶିଅଳ; ବଲ୍ଲଅ;
ଗୋମାୟୁ—1. Jackal. ୨। ନୀଚ ବିଶେଷ—2
Name of a king. ୩। ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ—
3. Name of a demon. ୪। ଚଞ୍ଚଳ ଓ କଟୁଭାଷୀ
ବ୍ୟକ୍ତି—4. A peevish and abusive person;
an ill-natured man. ୫। ପ୍ରତାରକ ବ୍ୟକ୍ତି—
5. A cheat; a swindler (Apte) ୬। ଖଳ—
ବ୍ୟକ୍ତି—6. A rogue (Apte). ୭। ଭୀରୁ ବ୍ୟକ୍ତି-
7. A coward [Apte]. ୮। କୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମ—
8. A name of Kṛushna [Apte] ବଶ(ତ୍ରି)—
୧। କ୍ରୂର—1. Cruel. ୨। ଖଳ—2. Wicked;
deceitful. ୩। ଭୀରୁ—3. Timid; coward;
୪। ବୀର—4. Heroic. ୫। କଟୁଭାଷୀ—
(ଶୃଗାଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 5. Abusive; foul-tongued.

ଶୃଗାଳ କଣ୍ଟକ—ସ· ବ—୧। ଶିଅଳତଣ୍ଟା (ଦେଖ)—
Śṛugāla kaṇṭaka 1. Śiālakaṇṭā. (See)
୨। ଓଡ଼ଶମାରି (ଦେଖ)—2. Ordasamāri. (See)

ଶୃଗାଳ କୋଳି—ସ. ବ—ଶିଅଳ କୋଳ(ଦେଖ)
Śṛugāla koli Śiāla koli. (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୃଗାଲ ମାଂସ—ସ. ବ—ଶୃଗାଲର ମାଂସ; ବଲୁଆ ମାଈଁସ—
Śṛugāla māṁsa The meat of jackal.
[ଦ୍ର—ଏହା ମଧୁର,ସ୍ନିଗ୍ଧ,ମଧୁର ରସାଳ,ଲଘୁପାକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ମଳମୂତ୍ର ରୋଧକ ଓ ତ୍ରିଦୋଷର ଶାନ୍ତିକାରକ; ଅଧିକ ଦେଶରେ ବଲୁଆ ମାଈଁସକୁ ଦଢ଼ିରେ ବନ୍ଧୁକାଳ ବନ୍ଧୁରୁର ରସି ସେହୁ ଦହିକୁ ଔଷଧରୂପେ (ବଲୁଆ ଦହି) ଅମବାତ ରୋଗୀକୁ ଖୁଆନ୍ତି ।]

ଶୃଗାଲିକା—ସ. ବ (ଶୃଗାଲ+ବ+ଆ)—୧ । ଶୃଗାଳୀ—1. She-jackal. ୨ । ଦୋଅଁଶିଆଳ—2. Fox. ୩ । ବୁମ୍ବୁଡ଼ାଣ୍ଡ; ବୁଇଁ କଖାରୁ—3, A kind of pumpkin; Ipomoea Digita. ୪ । ଭୟରେ ପଳାୟନ—4. Flight on account of fear; retreat.

ଶୃଗାଳୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୃଗାଲ+ଈ)—୧ । ମାଇ ବଲୁଆ—
Śṛugālī I: She-jackal. ୨ । ଦୋଅଁଶିଆଣୀ—2, Fox.

ଶୃଗାଳୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଶୃଗାଳୀ)—ଶୃଗାଳୀ (ଦେଖ)
Śṛugāluṇī Śṛugālī, (See]

ଶୃଙ୍ଖଳ—ସ. ବ (ଶୃ ଧାତୁ=ଶିଥିଳର ବିରୋଧ+ଖଳ ଧାତୁ=ପ୍ରହରଣ କରିବା+ଅଚ୍. ପ୍ର; ଉପାଦାନ କର୍ମ। ଶୃ=ପ୍ରଧାନ ଅର୍ଥ+ଖଳ ଧାତୁ=ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା+ଅଚ୍. ପ୍ର; କର୍ମ। ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+ଅଚ୍.ଖଳା; ଏହି ଯଉକୁ ବନ୍ଧନ ଦେଇ ଟୋଲି)—୧ । ଶିକୁଳି; ଜଗଡ଼—
Śṛuṅkhala 1. Chain. ୨ । ଲୌହମୟ ପଦ-ବନ୍ଧନୀ—2. An iron chain for the leg; fetters. ୩ । ବନ୍ଧନ-3. A bond. ୪ । ପୁରୁଷର କଟିବସ୍ତ୍ରପଣ ବା ଅଣ୍ଟା-ପୂତା—4. A waist-chain, worn by males. ୫ । ପୁରୁଷର କଟିବସ୍ତ୍ରବନ୍ଧନ; କଟିବନ୍ଧନ—5. A belt for the loins. ୬ । ନିୟମ; ପ୍ରଥା—6. Regulation; rule. ୭ । ହସ୍ତୀର ପଦବନ୍ଧନ ଶିକୁଳା—7. A chain for tying the legs of an elephant (Apte). ୮। ଭୂମି ଆଦି ମାପ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୁହା ଶିକୁଳା—8. A measuring chain (Apte). ୯ । ପରମ୍ପରା; ଧାରା—
9. Chain; series; succession. [Apte]. ୧୦ । ଲେଖାରେ ବ୍ୟବହୃତ ବନ୍ଧନୀ ଚିହ୍ନ—10. Brackets used in writings.

ଶୃଙ୍ଖଳକ—ସ. ବ (ଶୃ ଳ+କ)—୧ । ଛୋଟ ଶିକୁଳି—1. A
Śṛuṅkhalaka small chain. ୨ । ଦାନ୍ତୀ ହସ୍ତିଛୁଆ ପାଦ-ବନ୍ଧନୀ ଦ୍ୱାରା ବଦ୍ଧ ହସ୍ତିଶାବକ—2. A young elephant fastened with a wooden clog. ୩ । ଉଷ୍ଟ୍ର—3. Camel (in general); (Apte). ୪ । ଗୋଡ଼ରେ ଚିଣ୍ଡିଥ ଲଗାଯାଇଥିବା ପଶୁ—
4. An animal with clogs on its feet to prevent it from straying, (Apte).

ଶୃଙ୍ଖଳତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ—୧ । ନିୟମିତତା—1. Regularity. ୨ ।
Śṛuṅkhalatā[twa] ନିୟନ୍ତ୍ରଣତା—2. Discipline; the state of being regulated. [ଦ୍ର—'ଶୃଙ୍ଖଳ' 'ବନ୍ଧନ' ଅର୍ଥରେ ସଂସ୍କୃତ ପଦ, ତହିରୁ 'ତ୍ୱ' ବା 'ତା' ପ୍ରତ୍ୟୟ କରି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମ; 'ଶିକୁଳି', 'ଜଗଡ଼' ପ୍ରଭୃତି ଅର୍ଥରେ ତ୍ୱ ବା ତା ପ୍ରତ୍ୟୟ ବନ୍ଧନ ଗ୍ରହଣୋପଯୋଗରୂପେ ପଞ୍ଚ ଦୋଇପାରେ । ପ୍ରକୃତବାଦ, ଅଥେ, ଶବ୍ଦ ଜନ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଏ ଶବ୍ଦକୁ ଅନୁମୋଦନ କରି ନାହାନ୍ତି, କେବଳ ମଳଅର ଓଁଲଅମ୍ସଙ୍କ ଅଭିଧାନରେ ଏ ଶବ୍ଦ ଦେଖାଯାଏ; ଓଁଲ୍ସନ୍ ସାହେବ ଏପରି ଶବ୍ଦ ଲେଖିଥିବା ଜଣା ହେ ଲେଖିଅନ୍ତି ।]

ଶୃଙ୍ଖଳ ଯମକ—ସ. ବ—ଶୃଙ୍ଖଳା ଯମକ (ଦେଖ)
Śṛuṅkhala jamaka Śṛuṅkhalā jamaka. [See]

ଶୃଙ୍ଖଳା—ସଂ. ବ (ଶୃଙ୍ଖଳ+ଆ)—୧ । ଶୃଙ୍ଖଳ (ଦେଖ)—
Śṛuṅkhalā 1. Śṛuṅkhala. [See] (ଦ୍ର—ଏହ ଶବ୍ଦ ଶୃଙ୍ଖଳ; ଚତିମେଗଲା, ଆଦ ଶୃଙ୍ଖଳା ଅର୍ଥ—ଭଷ୍ଟ. ପ୍ରେମ ସୁଧାଲହ୍ମ ।] ୨ । ସ୍ୱର; ନିୟମ; ଧାରା—2. Rule; system. ୩ । ଲେଖାରେ ବନ୍ଧନୀ ଚିହ୍ନ; ଯଥା—( ), { }, [ ]—
3. Parenthesis; brackets. ୪ । ହସ୍ତୀର ପଦ-ବନ୍ଧନକାରୀ ଶିକୁଳି—4. chain for chaining the feet of an elephant. ୫ । ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—5. A kind of ornament. ୬ । ଉଚ୍ଚାରଣେ ଅକ୍ଷର ନିୟମରକ୍ଷାବିଶେଷ, ଯହିଁରେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ପଦର ଶେଷବର୍ଣ୍ଣଟିର ସଙ୍ଗେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପଦର ଆଦ୍ୟବର୍ଣ୍ଣଟିର ସମାନତା ଥାଏ—6. The observance of regular sequence of certain letters in a writing; continuous alliteration (ଯଥା—ଯମକ, ଘୋଡ଼ ଯମକ, ବା ଯୁତ ଯମକ, ସପ୍ତ ଯମକ ବା ସପ୍ତଯମକ, ଅଦ୍ୟଯମକ, ପ୍ରାନ୍ତ୍ୟଯମକ) [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ କବି ଜୟେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର ଅନେକ ସ୍ଥଳେ ବାଦ୍ୟ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କରେ 'ଶୃଙ୍ଖଳା'ର ଅନେକ ଉଦାହରଣ ଦେଖାଯାଏ ।

ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ଜୟେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ରସିକହାରିବଳର ୭ମ ଭଜରେ ପ୍ରାନ୍ତ୍ୟଯମକ ଗୋଡ଼ଜ ଶୃଙ୍ଖଳା—

"ଦରତସ୍ୟ ଦର ଧୀର ପ୍ରସଂସାର,
ସାର ଅସୃତର ଦର ଏ ସଂସାର
ସାର ସାରସତ ଗୁଣ ହେ କୁମାର
ସାର ଚତୁଷତ ଅଭ ସ୍ୱକୁମାର ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାରଙ୍କର ବଦଗୁଣଚନ୍ଦ୍ରାପଣିର ୩୫ ଗଳ ଓ ୩୫ ଗଳ ମାନ 'ଶୃଙ୍ଖଳା'ର ଉଦାହରଣ ମାନଙ୍କରେ ଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥା—

ଶୃଙ୍ଖଳା ସିଂହାବଲୋକନ—

"କଣ୍ଠତଳ ଦରଶଣ ବଦନ ରଞ୍ଜନ
ଜନହର ଭନଭବର ପରସନ
ସଭଯମନ ବଶକ ସଦନତ ହସ
ଦଂସ ଗମନ ଉଖଲ ଦର୍ଶନ ଭରସ ।"

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୁମ୍ଫିତ ଶୃଙ୍ଖଳା—

"ବର ବାରଣ ଗମନା ସନାଢ୍ୟ ଅଜା
ଅନାସ୍ତୃତରେ ସୁମୁଖି ମୃଦୁ ତ ଭସଜା,
ସନାଜ କରୁଣା କର ଦବତ ଦଶନା,
ସନାଥ ଦେବ ଜରତ ରତ ଘାଇ ସିନା ।"

ଉଙ୍ଗା ସ୍ରୋତ ଶୃଙ୍ଖଳା—

"ବର ରସ ଶର ଭସା ସାଉ ରସ ସହୁ,
ଭୁତତ ସେ ସେବତ ଶ୍ରୀ, ଶ୍ରୀ, ହବତ ଭହିଁ ।
ସ୍ମାଳ ଜର ରସ ସଦା ବାସ ସଦା ବାହୁ,
ଦ୍ୱିତେ ତେବେ ବେଶେ ସେବ ସାର ରସେ ସେହୁ ।"

ସଦ୍ଭାଙ୍ଗ ସାଦ ଶୃଙ୍ଖଳା—

"ଶାରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ ତ ସଉରୁ ଭୁରୁଣୀ ରଣୀ,
ହତଯତଯତ ପରମ ଉମଣୀସଣି,
ଧମାଇ ଜରତରତ ରତର କରକ,
ହହତ ହତହିଁ ଉହିଁର ସ୍ମାର ଜରଙ୍ଗ ।"]

ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ—ବି. ତ୍ରି. ପୁଂ—(ଅସ୍ଥା ତତ୍; ଶୃଙ୍ଖଳା + ଅବଦ୍ଧ)—୧, Śṛuṅkhalābaddha ନଗଡ଼ ବଦ୍ଧ; ଶିକୁଳାଦ୍ୱାରା ବଦ୍ଧା—[ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । Chained. ଜଯୁମ ବଦ୍ଧ—୨. Regulated. [ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧନ, ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ—ବିଶେଷ୍ୟ]

ଶୃଙ୍ଖଳା ଯମକ—ତେ. ତ—ଯେଉଁ ରଚନାରେ ଯମକର ଶୃଙ୍ଖଳା Śṛuṅkhalā jamaka ରକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ—A poem in which a system, or sequence is observed; alliteration.

[ଉ—ରସଦା ପ୍ରମଦା ସଙ୍ଗୀ ଲେଖି ତୋଷେ ତଦ
ସେ ତଦ ପୁରତ୍ତୁ ତରେ ଅଧ୍ୟତେ ହତଦ,
ହ-ତଦ ଲେଖିଲେ ହଂସ ଡଂଶୀ ଥାଣେ ଯାଇ
ଶେଯାଇ ଶେଯ ଅସ୍ତନେ ତେ ବାଳସ୍ୱା ହହ
ହସ୍ତେ ଭ୍ରତଇ ତାହିଁ ଚିସ୍ତତମା ରସେ,
ମାର ସେନା ଜତେଶେ ସେ ପୁରେ ତଲେ ତୋଷେ ।
ଗୋସ୍ତେତ ଯନ୍ତ୍ରତେଖା ।]

ଶୃଙ୍ଖଳିତ—ବି. ତ୍ରି (ଶୃଙ୍ଖଳ + ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ତ)—୧। ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ- Śṛuṅkhalita 1. Chained; fettered; chain-bound. ୨ । ବନ୍ଧନଦ୍ୱାରା ଅବଦ୍ଧ (ବାକ୍ୟ)—2. Bracketed; paranthetical.

ଶୃଙ୍ଗ—ପୁ. ବ (ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା ତତ୍ତା + ତତ୍ତ୍ୱ ତ, ନଗାତନ)—Śṛuṅga ୧ । ପର୍ବତ ଶିଖର; ତତ୍ତାଶ—1. Horn. (ଶୃଙ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପର୍ବତର ଅଗ୍ରଭାଗ— 2. Mountain-peak; summit. ୩ । ଧନୁର ଅଗ୍ରଭାଗ—3. A point or end of a bow. ୪ । ତତ୍ତ—4. Sign; mark. ୫ । ପ୍ରଭୁତ୍ୱ; ପ୍ରଭାବ; ପ୍ରାଧାନ୍ୟ—5. Mastery; influence. ୬ । ପିଚକାରୀ ସନ୍ତ—6. Syringe. ୭ । ଶିଙ୍ଗା; ଶୃଙ୍ଗ ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ—7. A horn used for blowing. ୮ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅଗ୍ରଭାଗ—8. The sharp end or point ୯ । ପଦ୍ମ—9. Lotus. ୧୦ । କାମୋଦ୍ରେକ; ସମ୍ଭୋଗେଚ୍ଛା—10. Amour, lust; cupidity. ୧୧ । କୃତ୍ରିମ ନଦୀ—11. An artificial fountain. ୧୨ । ମୁନିବିଶେଷ— 12. Name of a sage. ୧୩ । କୁତ୍ତାପି ବୃକ୍ଷ; ନଡ଼ିଆ ଗଛ—13. Cocoanut tree ୧୪ । (ବୈଦ୍ୟକ)—ଜାତକ ନାମକ ଔଷଧ— 10. Name of a rare herb (root); Pentep-tera Tomentosa. ୧୫ । ଶୁକ୍ଳ ତତ୍ତ ର ଶୃଙ୍ଗ— 15. A cusp or horn of the crescent moon (Apte). ୧୬ । ପ୍ରାସାଦର ତତ୍ତା—16. The top of a building; turret (apte) ୧୭ । ଉଚ୍ଚତା—17. Elevation; height (Apte).

ଶୃଙ୍ଗ କନ୍ଦ—ପୁ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶୃଙ୍ଗାଟକ; ପିମ୍ପୁଡ଼ା (ବଙ୍ଗଳୋଷ)— Śṛuṅga kanda Water chestnut. (ଶୃଙ୍ଗାତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୃଙ୍ଗଗିରି(ପୁର)—ପୁ. ବ—ଶୃଙ୍ଗେରୀ (ଦେଶ) (ବଙ୍ଗଳୋଷ)— Śṛuṅga girī (pura) Śṛuṅgeri (See).

ଶୃଙ୍ଗଗ୍ରାହୀତା ନ୍ୟାୟ—ପୁ. ନ୍ୟାସ୍ତବିଶେଷ—An analogy appli Śṛuṅgagrahitā nyāya ed to cases where a wicked person is brought under con-trol gradually. [ତୁ—ଯେଉଁପରି ପୁରୁଷ ଦୃଷାଦିକୁ ଅସ୍ତ୍ର ବହନାଦାଦି ପ୍ରଥମେ ମୋଟ୍ଟାଏ ଶିଙ୍ଗକୁ ଦୌହଲଇମେ ପ୍ରଦଶ ବହସାର ଅନ୍ୟ ଶିଙ୍ଗକୁ ଧସ୍ତସାଏ, ସେହିପରି ଦୌଶଳପୂର୍ବକ ଏମେ ଏମେ ପୁରୁଷ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅସ୍ତ୍ର ବହନା ସ୍ଥଳରେ ଏ ନ୍ୟାସ୍ତ ଗଣ୍ଠାସାଏ ।]

ଶୃଙ୍ଗଜ—ବି. ତ୍ରି (ଶୃଙ୍ଗ + ଜନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଡ)—ଶୃଙ୍ଗନିର୍ମିତ; Śṛuṅgaja ଶୃଙ୍ଗଜାତ—Made of horn: ତ-୧ । ଅଗୁରୁ— 1. A gallochum Lignum, aloewood. ୨ । ବାଣ; ଶର—2. Arrow; dart.

ଶୃଙ୍ଗାଟ—ପୁ. ବ (ଶୃଙ୍ଗ + ସଦୃଶାର୍ଥେ. ଟ)—ଶୃଙ୍ଗାକୃତି ତୁଣ୍ଡିଯୁକ୍ତ Śṛuṅgajāṭa (ବଙ୍ଗଳୋଷ)—The root of a horn.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୃଙ୍ଗଟ—ଫ. ବ—ପିଂଘିଟାଳ ମାଛ—
Śṛuṅgaṭa A small piked fresh water fish.

ଶୃଙ୍ଗଧର—ଫ. ବ (ଶୃଙ୍ଗ+ଧ ଧାତୁ+ଅଚ୍. ଅ)—ପର୍ବତ—
Śṛuṅgadhara Mountain.

ଶୃଙ୍ଗବାନ୍—ଫ. ବଣ. ପୁ. (ଶୃଙ୍ଗ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ଶୃଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ—Horned; having horns. (ଶୃଙ୍ଗବତ୍—ବଣ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—ପର୍ବତ—Mountain.

ଶୃଙ୍ଗବେର—ଫ. ବ (ଶୃଙ୍ଗ+ବେର=ଶପ୍ତାର; ଶୃଙ୍ଗପର ଶପ୍ତାର ଯାହାର)—୧। ଆର୍ଦ୍ରକ; ଅଦା—1. Ginger. ୨। ଶୁଣ୍ଠି—2. Dried ginger. [ଦ୍ର—ବାଃରେ ଦେଲ ଏମନ୍ତ—ଶୃଙ୍ଗବେର ଅତଯାତ, ତର ମଦ୍ଦାଧକାରେ ତବାଗ—ଉଦ୍ଭ. ଦୈତେଦ୍ଭଶବଲାଷ।] ୩। ଶୃଙ୍ଗବେର ପୁର (ଦେଖ)—3. Śṛuṅgabera pura (See)

ଶୃଙ୍ଗବେର ପୁର—ଫ. ବ—ଗଙ୍ଗାକୂଲସ୍ଥ ପୋଟିବ ନଗର—The Śṛuṅgabera pura name of a city on the Ganges. [ଦ୍ର—ଏହା କୋଶଳ ରାଜ୍ୟର ସୀମାର ବାହାରେ ଗଙ୍ଗାର ଉତ୍ତର ତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରାଚୀନ ନଗର ଓ ନଷାଦରାଜ ଗୁହଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ସ୍ୱମନ୍ତ୍ର ସାଇଥି ସୁମନ୍ତ୍ରଙ୍କୁ ଏଛଠାରେ ବଦାୟ ଦେଇ ବନଗମନ କରି ଥିଲେ । ଏହାର ଅଧୁନିକ ନାମ 'ଚଣ୍ଡାଲଗଡ଼ ବା ସିଙ୍ଗେ।ର'। ଅଧୁନିକ ମିର୍ଜାପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଏହା ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ସ୍ୱମାସୃଶରେ ଏ ନଗରର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏହା ପ୍ରୟାଗଠାରୁ ୨୨ମାଇଲ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏତ ସମୟରେ ଏଠାରେ ଗୋରି ସଙ୍ଖ୍ୟାସୂର ମନ୍ଦିର ଥିଲା—ବଶ୍ୱକୋଷ।]

ଶୃଙ୍ଗମୋହି—ଫ. ବ (ଶୃଙ୍ଗ=କାମୋଦ୍ରେକାର୍ଥ+ମୁହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ—The Champaka tree. (Apte).

ଶୃଙ୍ଗାଟ—ଫ. ବ (ଶୃଙ୍ଗ+ଅଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ଜଳ-ଶୃଙ୍ଗାଟ ବଦାମ; ସିଙ୍ଘଡ଼ା—1. Water chestnut, Trapa Bispinosa. ୨। ଚତୁଷ୍ପଥ; ଚଉରସ୍ତା; ଦୁଇଟି ରାସ୍ତାର ଯୋଗ—2. The place where two roads cross. ଶାଙ୍କାମାଙ୍ଗ (ଆସାମ) ଦେଶସ୍ଥ ପର୍ବତ ବିଶେଷ—3. Name of a mountain in Assam. [ଦ୍ର—କାଳିକା ପୁରାଣରେ ରାଜା ଦୋଲଅଛି ଯେ, ହିମାଳୟରୁ ଜନ୍ମିତ ପାପ ନାମକ ନଦୀର ପଶ୍ଚିମଗରେ ଏ ପର୍ବତ ଅବସ୍ଥିତ; ଏହି ପର୍ବତରେ ମହାଦେବଙ୍କର ଏକ ଲିଙ୍ଗମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ; ସିଦ୍ଧ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଦକ୍ଷିଣସାଗରଗାମିନୀ ନଦୀ ଏ ପର୍ବତରୁ ବାହାର ଅଛି; ଏ ନଦୀରେ ସ୍ନାନ କଲ୍ ସାର ଶୃଙ୍ଗାଟକ ପର୍ବତ ଅରୋହଣ କଲ୍ ଜଳତୀ ଲିଙ୍ଗଙ୍କ ପୂଜା କଲେ ଶିବଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ—ବଶ୍ୱକୋଷ।]

ଶୃଙ୍ଗାଟ(ଟି)କ—ଫ. ବ (ଶୃଙ୍ଗାଟ+କ)—୧। ଚତୁଷ୍ପଥ; ଚଉ-ଶୃଙ୍ଗାଟ(ଟି)କା ରାସ୍ତା (ବଶ୍ୱକୋଷ)—1. Cross road. ୨ଶିଂଘଡ଼ା—2. Water chestnut; Trapa Bispinosa. ୩। ବର୍ତ୍ତିତ ଘଡ଼ୁ ମାଂସଖଣ୍ଡ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିଂଘଡ଼ା ଅକାରର ଖାଦ୍ୟ—3. A kind of Sandwich. ୪। ସମ୍ମୁଖ ମସ୍ତକରେ ନାସିକା, ଚକ୍ଷୁର୍ଦ୍ୱୟ, ଚକ୍ଷୁର୍ଦ୍ୱୟ ଓ ଲଲାଟର ସିଦ୍ଧସାନଙ୍କ ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳ; ଶଙ୍ଖରର ମର୍ମସ୍ଥଳ ବିଶେଷ (ବଶ୍ୱକୋଷ)—4. Name of a vital part inside the head. [ଦ୍ର—ଏହି ମର୍ମ ବିଦ୍ଧ ହେଲେ ଭୟଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ—(ବଶ୍ୱକୋଷ)।] ୫। ଗୋକ୍ଷୁର (ବଶ୍ୱକୋଷ)—5. Tygophillae; Tribulus Terestris.

ଶୃଙ୍ଗାର—ଫ. ବ—(ଶୃଙ୍ଗ=ପ୍ରାଧାନ୍ୟ; କାମୋଦ୍ରେକ+ର୍ ଧାତୁ=ଯାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ସୁରତ; ରତିକ୍ରିୟା; ରମଣ—1. Copulation; coition. [ଦ୍ର—ସାହିତ୍ୟଦର୍ପଣକାର ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ ଶଙ୍ଗ=କାମୋଦ୍ରେକ କା ମନ୍ମଥୋଦ୍ରେକ+ଆର=ଅଗମ; ଅର୍ଥାତ୍ କାମୋଦ୍ରେକର ଅଗମକୁ ଶୃଙ୍ଗାର କୋଲ୍ଲଯାଏ।] ୨। ଶୃଙ୍ଗାର ରସ; ଅର ରସ—2. The sentiment of love as expressed in fiction; amorous pasions. [ଦ୍ର—ରତ ଓ ଅନୁରାଗ ଏଥିର ସ୍ଥାୟୀ ବର୍ତ୍ତା, ନାୟକ ନାୟିକା ଆଲମ୍ବନ, ତନ୍ମ ତନନାଦ ଉଦ୍ଦୀପନ, ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ-କଟାକ୍ଷାଦ ଅନୁଭାବ। ଏହା ସଂଭୋଗ ଓ ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ଭେଦରେ ଦ୍ୱିବିଧ।] ୩। ଗଜଭୂଷଣ; ହସ୍ତୀର ମସ୍ତକରେ ସିନ୍ଦୂରାଦ ରଞ୍ଜନ ରୂପ ସଜ୍ଜା—3. The marking or painting of the head of an elephant with vermillion. ୪। ଲବଣ—4. Salt. ୫। ସିନ୍ଦୂର—5. Vermilion. ୬। ସୁଗନ୍ଧ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—6. Scented powder. ୭। ବେଶ ବନ୍ୟାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—7. Toilet powder. ୮। ଆର୍ଦ୍ରକ; ଅଦା—8. Ginger. ୯। ଲବଙ୍ଗ—9. Cloves; ୧୦। ନାଟ୍ୟ; ନାଟ୍ୟରସ—10. The art of dancing. ୧୧। ରାଜମସ୍ତକରେ ସିନ୍ଦୂର ଅବ ବେଶ ସଜ୍ଜା—11. Toilet of a king. ବେ. ବ—୧୨। କୃଷ୍ଣାଗୁରୁ [ବଶ୍ୱକୋଷ]—12 Eaglewood. ୧୩। ସୁବର୍ଣ୍ଣ [ବଶ୍ୱକୋଷ]—13. Gold. ବେ. ବ—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବଡ଼ସିଂହାର ବେଶ—Lord Jagannath's last dressing before rest for the right.

ଶୃଙ୍ଗାରକ—ଫ. ବ—(ଶୃଙ୍ଗ+ଅରଚ)—ସିନ୍ଦୂର—
Śṛuṅgāraka Vermilion; red lead.
[ଶୃଙ୍ଗାର ରୂପଣ—ଅନୀରୂପ]
ବଣ.—ଶୃଙ୍ଗବଶିଷ୍ଟ—Horned.

ଶୃଙ୍ଗାର ଜନ୍ମା——ଫ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ. ଶୃଙ୍ଗାର+ଜନ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମଦନ; କାମଦେବ (ବଶ୍ୱକୋଷ)
Śṛuṅgāra janmā Cupid.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୃଙ୍ଗାରଣ—ସଂ. ବ— ରୂପଯୌବନଯଜ୍ଞକ୍ରିୟା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଅବଲୋକନ କରି ଶୃଙ୍ଗାରଣ ହେଲାବେ ବହିର୍ମନ୍ତ୍ରାତ୍ମ ପୁରୁଷର କାମୁକତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Amorous outward expression of a man on seeing a beautiful and young lady.

ଶୃଙ୍ଗାର ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଅତିପ୍ରିୟ; କାମୁକ—Śṛṅgāra priya 1. Very fond of copulation; amorous. [ଶୃଙ୍ଗାର ପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ବେଶଭୂଷାଧନ-ପ୍ରିୟ; ବଣିନ୍—2. Fond of toilet; foppish.

ଶୃଙ୍ଗାର ବେଶ(ସଜ୍ଜା)—ସ.ବ—(ଶୃଙ୍ଗାର ଜନ୍ୟ ପୁବେଶ, ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ) Śṛṅgāra beśa (sajjā) ୧ । ଉପିଜରସିଦ୍ଧାନ୍ତର ମିଳନର ଉପଯୁକ୍ତ ସାଜସଜ୍ଜା—1. Toilet and dress suited for amorous encounters. ୨ । ଦେବ ପ୍ରତିମାଦିଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ବେଶ ଧାରଣ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) 2. Equipment of idols. ବେ. ବ—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବଡ଼ସିଂଘାର ବା ରାତ୍ରିକାଳୀନ ବେଶ—Lord Jagannātha's last dress before retiring at night. [ଦ୍ର—ଭକ୍ତଗଣଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଭଗବାନ୍ ଶୃଙ୍ଗାର ବେଶରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଶୃଙ୍ଗାରଦ୍ୟୋତକ ସଜ୍ଜାରେ, ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ସହିତ ରାତ୍ରିଯାପନ କରନ୍ତି । ବୃନ୍ଦାବନର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନଜୀ, କାଶୀର ବିଶ୍ୱନାଥ, ବାରା ବୈଦ୍ୟନାଥ, ଭାରକେଶ୍ୱର, ପୁଣ୍ଡର ଜଗନ୍ନାଥ, ସତ୍ୟବାଦୀର ଗୋପୀନାଥଙ୍କର ରାତ୍ରିରେ ଶୃଙ୍ଗାର ସଜ୍ଜା (ବଡ଼ସିଂଘାର ବେଶ) ପରେ ପଦ୍ମଡ଼ ହୁଏ ଓ ଭକ୍ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ-ହୁଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ଶୃଙ୍ଗାର ଯୋନି—ସ.ବ--(ବହୁବ୍ରୀହି; ଶୃଙ୍ଗାର + ଯୋନି = ଉପପଦତତ୍ପୁରୁଷ) Śṛṅgāra joni ମଦନ; କାମଦେବ—God Cupid.

ଶୃଙ୍ଗାର ରସ—ସ. ବ—ଆଦି ରସ— Śṛṅgāra hāra The sentiment of love.

ଶୃଙ୍ଗାରହାର—ସ. ବ—ଶିଉଳିଫୁଲ; ସେଫାଳିକା; ସପ୍ତପତ୍ରିଛଲଫୁଲ— Śṛṅgāra rasa Nictanthes Arbortristes flower.

ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—
ସେଫାଳିକା, ସେଫାଲୀ(ଳି),
ଶିଫାଳି, ଶିଫାଳିକା, ସ୍ୱବହ୍ନା,
ରଜନୀହାସା, ଶୁଭ୍ରାଙ୍ଗୀ,
ନିଶିପୁଷ୍ପିକା, ରକ୍ତବୃନ୍ତା, ବଜସ୍ୱା,
ଶୀତମଞ୍ଜରୀ
ତେ. ପଗଡମଲି
ମ. ପାରିଜାତକ ନକ୍ତମାଳୀ
ତା. ମଲଜଲ
ସାହିର, ଶିଉଲିହାର, ଶିହର,
ଶିଉଳୀ ଫୁଲ

[ଦ୍ର—ଏହି ଫୁଲ ରାତ୍ରିରେ ଫୁଟି ସକାଳେ ଗଛରୁ ଝଡ଼ି ପଡ଼େ । ଏହି ଫୁଲର ଡଣ୍ଟି ଖଲା ଘାଣ୍ଟୁଡ଼ା ଓ ଭେଷଜ ଭଲବଥ ମିଶା ଜାଲି ବା କାରଙ୍ଗି; ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଲଗିଲେ ଏ ଫୁଲ ଝାଉଁଳି ପଡ଼େ । ଏହା ବର୍ଷା-ଋତୁରେ ଓ ବର୍ଷା ଶେଷରେ ଫୁଟେ । ଏ ଫୁଲ ମଧୁର ଗନ୍ଧ; ଏହି ଫୁଲର ଭେଷଜରୁ ଶୁଖାଇ ପାଣିରେ ଉକୁଟିଲେ କାରଫୀ ରଙ୍ଗ ବାହାରେ ଓ ସେଥିରେ ଲୋକେ ଲୁଗା ଥଡ଼ ରଙ୍ଗାନ୍ତି । ଏଥିର ଫଳ ତେପଟା ଓ ଶୁଖିଲେ ଦୁଇଫାଳ ହୋଇ ଫାଟି ଯାଏ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା କଟୁ ଉତ୍ତ ରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁକ୍ଷ ଓ ବାତ ଏବଂ କଫ୍ କାଶକ ଓ ଅଙ୍ଗସଙ୍କୋଚକ ଓ ପୁରୀଷ-ଦୋଷଜ ବାୟୁର ଉପଶମକାରକ । ଏହାର ପତ୍ରର ରସ ମଦ୍ଦା ଚନ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପିଇଲେ ଜାଣ୍ଡି ଜ୍ୱରରେ ବିଶେଷ ଉପକାର ହୁଏ ।]

ଶୃଙ୍ଗାର ହାର ଧବଳ—ସ. ବଣ—ସେଫାଳିକା ଫୁଲପର ଧଳା— Śṛṅgāra hāra dhabaḷa White like the (ଶୃଙ୍ଗାରହାର ଧବଳା—ସ୍ତ୍ରୀ night jessamine.

ଶୃଙ୍ଗାରାଭ୍ର ବଟିକା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବଟିକା Śṛṅgārābhara baṭikā ବିଶେଷ—A pill prepared according to the instructions contained in the Hindu materia medica. [ଦ୍ର— ଅଭ୍ର ୧୬ ତୋଲା, କର୍ପୂର, ଜାଇତ୍ରୀ, ବୃରୁବେଲ, ଗନ୍ଧପିପ୍ପଳୀ, ତେଜପତ୍ର, ଲବଙ୍ଗ, ଜଟାମାଂସୀ, ତାଳୀଶପତ୍ର, ଦାରୁଚିନ୍ନ; ନାଗେଶ୍ୱର, ଖୁଡ଼, ଧାଇ ଫୁଲ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧଟୋଲା, ଡବଡ଼ା, ଅଁଳା, ବାଡ଼ାଡ଼ା ଓ ହିଜଳ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୁର ଅଣା ଓଜନ, ଅଲେଇଚ ଓ ଜାଇଫଳ ପ୍ରତ୍ୟେକ ୧ ତୋଲା, ଗନ୍ଧକ ୧ ତୋଲା, ସାମ୍ବ ଅଧ-ତୋଲା ଏକତ୍ର ଉତ୍ତମରୂପେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କର ଜଳରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବ ଓ ସିଦ୍ଧ ତା ପର ବଟିକା ବନ୍ଧିବ । ଏହା ଅଦା ଓ ପାନରସ ସଙ୍ଗେ ସେବନୀୟ । ଏଥିରେ ସବୁ ପ୍ରକାର କାସ, ଶ୍ୱାସଯକ୍ଷା, କ୍ଷୟରୋଗ ଉପଶମ ହୁଏ ଏବଂ ଏହା ବାଜୀକରଣ ଓ ରସାୟନ ଔଷଧ ପର ଫଳପ୍ରଦ ।]

ଶୃଙ୍ଗାରୀ—ସଂ. ବ (ଶୃଙ୍ଗାର+ଇନ୍, ୧ମା, ୧ବ)—୧ । ଦନ୍ତୀ; ହାତୀ—Śṛṅgārī 1. Elephant. ୨ । ଗୁଆଗଛ—2. The betel nut tree; Areca Catechu. ୩ । ମାଣିକ୍ୟ—3. Ruby. ୪ । ଉତ୍ତମ ବେଶ—4. Gay or beautiful dress. ବଣ. ଶୃଙ୍ଗାର ବଶିଷ୍ଠ—Lascivious; lustful.

ଶୃଙ୍ଗି (ଙ୍ଗୀ)—ସଂ. ବଣ (ଶୃଙ୍ଗ+ଇ, ଙ୍କୀ)—୧ । ଶିଙ୍ଗି ମାଛ (ଦେଶ) Śṛṅgi(ṅgī) 1. Siṅgi māchha (See) ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—2. Gold- ୩ । ଲତା ବିଶେଷ—3. A kind of creeper.

ଶୃଙ୍ଗିକ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ବିଷ; ମେଣ୍ଢା ଶିଙ୍ଗା ମନ୍ଥର; ଅତିବିଷା—Śṛṅgika A sort of vegitable poison; Aconitum Heterophyllum. [ଦ —ଏହୁ ବିଷକୁ ଗାଈ ଶିଙ୍ଗରେ ବାନ୍ଧିଦେଲେ ଗାଈର ଦୁଧ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଯାଇଥ ଯାଏ । ଏହା ତୁଷର ଭଳି ବା ମୂଳ ।]

ଶୃଙ୍ଗିକା—ସଂ. ବ—୧ । କଦଡ଼ାଶୃଙ୍ଗୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Pistacia Integerrima(tree) ୨ । ଅତିବିଷା (,,) Śṛṅgikā 2. Aconite. ୩ । ପିପ୍ପଳୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Long pepper.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୃଙ୍ଗିଣ(ନ)—ସଂ. ବ—(ଶୃଙ୍ଗ+ଇନ୍)—ମେଷ; ମେଣ୍ଢା—Śṛuṅgiṇa(na) Sheep.

ଶୃଙ୍ଗିଣୀ(ନୀ)—ସଂ. ବଣ (ଶୃଙ୍ଗିନ୍+ଙ୍ଗୀ)—ଶୃଙ୍ଗୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ବ.—Śṛuṅgiṇī(nī) Feminine of Śṛuṅgī. ୧। ଫ୍ଲୋରେସ୍‌ସେଣ୍ଟ ଲତା—1. Name of a phosphorescent creeper ୨। ଗାଈ; ଗରୁ—2. Cow. ୩। ଶ୍ଲେଷ୍ମାନ୍ତକ ବୃକ୍ଷ—3. Name of a tree. ୪। ମଲ୍ଲିକା ଗୁଳ୍ମ—4. Jasmine plant. ୫। ଅତିବିଷା 5. Aconitum Heterophyllum. ୬। କଦଳୀ-ଶୃଙ୍ଗୀ (ବଙ୍ଗକୋଷ)—6. Pistacia Integerimma (tree) ୭। ଅମ୍ବିଳା (ବଙ୍ଗକୋଷ)—7. Embelic myrobalan. ୮। ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ବଙ୍ଗକୋଷ)—8 Indian madder. ୯। ପୁନ୍ନାଗ (ବଙ୍ଗକୋଷ)—9. Basella (creeper).

ଶୃଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଶୃଙ୍ଗ+ଇନ୍, ୧ମା, ୧ବ)—ଶୃଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ Śṛuṅgī Horned. ବ—୧। ଶୈଳଶୃଙ୍ଗ; ପର୍ବତ—1. Mountain. ୨। ବୃକ୍ଷ—2, Tree ୩। ବଟବୃକ୍ଷ—3. Banyan tree. ୪। ଲତା ବିଶେଷ—4. A kind of creeper ୫। ମୁନି ବିଶେଷ—5. Name of a sage. [ଦ୍ର—ଏ ମୁନି, ଶମୀକ ମୁନିଙ୍କ ପୁତ୍ର; ମହାତ୍ମା ପରୀକ୍ଷିତ ଶମୀକଙ୍କ ଗଳାରେ ମଲ୍ଲସାପ ଲମ୍ବାଇଥିବାରୁ ଏ ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ ଏକ ସପ୍ତାହ ମଧ୍ୟରେ ତକ୍ଷକ ଦଂଶନରେ ସେ ମୃତ ହେବେ। ଏଥିପାଇଁ ଏ ପିତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇଥିଲେ। ତନ୍ତୁ ଏହାଙ୍କ ଶାପ ଅବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଥିଲା।] ୬। ହସ୍ତୀ—6. Elephant. ୭। ଅତିବିଷା; ଅତୁଷା—7. Aconitum Heterophyllum. ୮। ବୃଷ (ବଙ୍ଗକୋଷ)—8. Bull. ୯। ଅମ୍ବଡ଼ା ଗଛ (ବଙ୍ଗକୋଷ)—9. Hogplum tree. ୧୦। ମହିଷ—(ବଙ୍ଗକୋଷ)—10. Buffalo. ୧୧। ଶିଙ୍ଘିମାଛ (ବଙ୍ଗକୋଷ)—11. Saccobranchus. Fossilis (fish). ୧୨। ବିଷବଳ (ବଙ୍ଗକୋଷ)—12. A rareherb. ୧୩। ଜୀବକ (ବଙ୍ଗକୋଷ)—13. Another rare herb. ୧୪। ପ୍ଲକ୍ଷ ବୃକ୍ଷ (ବଙ୍ଗକୋଷ)—14. Ficus Infectoria (tree). ୧୫। ମେଣ୍ଢା (ବଙ୍ଗକୋଷ)—15. Ram. ୧୬। ଅଳଙ୍କାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ (ବଙ୍ଗକୋଷ)—16. Gold intended for being made into ornaments.

ଶୃଙ୍ଗୀ କନକ—ସଂ. ବ—ଅଳଙ୍କାରାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ—Śṛuṅgī kanaka Gold for ornament.

ଶୃଙ୍ଗେରି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୃଙ୍ଗବେର)—ବାଙ୍ଗିଲାଦେଶର ମଧ୍ୟଭାଗ ତଥା ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ବାଦୁର ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ—Śṛuṅgeri Name of a village in Mysore. [ଦ୍ର—ଏହା ତୁଙ୍ଗାନଦୀତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ—ବଙ୍ଗକୋଷ।]

ଶୃଙ୍ଗେରି ମଠ—ଦେ. ବ—ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ୪ଟି ମଠ ମଧ୍ୟରୁ Śṛuṅgeri maṭha ଶୃଙ୍ଗେରୀଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମଠ—One of the 4 maths in India, the one at Śṛuṅgeri established by Śaṅkarāchārjya. [ଦ୍ର—ସ୍ଥାନୀୟ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ଶୃଙ୍ଗେରୀଠାରେ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଋଷି ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ ଓ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏଠାକୁ ଆସି ମଠ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଓ କାଶ୍ମୀରଠାରୁ ସରସ୍ୱତୀମୂର୍ତ୍ତି (ସାରଦା ଅମ୍ବା)ଙ୍କୁ ଆଣି ଏଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ। ଏ ମଠର ମହନ୍ତମାନେ ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ। ତୁଙ୍ଗା ନଦୀର ତଟରେ ଏ ମଠର ଅନେକ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଅଛି। ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ମଧ୍ୟଶ୍ରେଣୀର ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଏ ମଠର ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହାର୍ଥ ମାସିକ ବୃତ୍ତି ବନ୍ଧା ଅଛି। ଏଠାରେ ଅନେକ ଉତ୍ସବ ହୁଏ ଓ ବହୁ ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ଭୋଜନ ଓ ତଙ୍ଗାଭୃଙ୍ଗୀ ପ୍ରଭୃତି ଦାନ କରାଯାଏ—ବଙ୍ଗକୋଷ।]

ଶୃଙ୍ଗ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ଶୃଙ୍ଗ+ଯ)—ଶୃଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି—Śṛuṅgya Like horn; horn-like.

ଶୃଣି—ସଂ. ବ (ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+କରଣେ ନି)—ଅଙ୍କୁଶ; ଦାଢି ଅଙ୍କୁଶ—Śṛuṇi 1. An iron hook used for goading elephants.

ଶୃଣ୍ୱନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+ବନ୍ଧୁଂ. ଅଚ୍ [ଶତୃ]=ଶୃଣ୍ୱତ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ଶୁଣୁଅଛି—Śṛuṇwan One who is listening or hearing. (ଶୃଣ୍ୱତ୍—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୃତ—ସଂ. ବିଣ (ଶ୍ରା ଧାତୁ=ପାକ କରିବା+କର୍ମଂ. ତ)—ପାକ ହୋଇଥିବା [ଦୁଗ୍ଧ ଘୃତାଦି]—Boiled (milk, ghee etc). ସଂ. ବ—କ୍ୱାଥ (ବଙ୍ଗକୋଷ)—Decoction.

ଶୃତ କଷାୟ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—କ୍ୱାଥ—Decoction. Śṛuta kashāya [ଦ୍ର—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ କୁଟି, ଉହାଁରେ ୧୬ଗୁଣ ଜଳଦେଇ ମୃଦୁ ଅଗ୍ନିରେ ତାହାକୁ ଫିଟାଇ ୪ଗୁଣ ଜଳ ବାକି ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଓହ୍ଲାଇ। ତାକୁ ଛାଣିଲେ ଶୃତ-କଷାୟ ହୁଏ।]

ଶୃତଙ୍କର—ସଂ. ବ (ଶୃତଂ=କ୍ୱାଥକୃ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ପାଚକ—Śṛutaṅkara (ଶୃତଙ୍କର୍ତ୍ତୃ—ଅକାରରୂପ) Cook.

ଶୃତଶୀତ—ସଂ. ବିଣ—ପାକ କରିସାରି ଶୀତଳ ହୋଇଥିବା (ଜଳ ଆଦି)—(water) Cooled after it is boiled. Śṛutaśīta [ଦ୍ର—ଶୃତ ଶୀତଳ ଜଳ ଆର୍ଦ୍ରବର, ସର୍ବିପାତ, ଧାତୁସହ, ରକ୍ତବିକାର, ରକ୍ତପେତ୍ତ, ବିଷବିଦ୍ରଧ, ପାର୍ଶ୍ୱଶୂଳ, ବାତ, ଜଳକୁମ୍ଭର, ଭୁକ୍ତା ଓ ଅଧାଳରେ ଜୀରକାଦ୍ୟ—ବଙ୍ଗକୋଷ।]

ଶୃଧ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. କ୍ରି—୧। ଅର୍ଶାଦି ବାୟୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା; ପାଦିବା—Śṛudh (root) 1.To pass wind through the anus. ୨। ତିନ୍ତା କରିବା (ବଙ୍ଗକୋଷ)—2. To moisten.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୃଧୁ—ସ. ବ (ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+କରଣ ଜ୍ଞ)—୧ । ବୁଦ୍ଧି —1. Intelligence. ୨ । ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର—2. Anus. ସଂ: ବଣ— କୁତ୍ସିତ—Ugly.

Śṛudhu

ଶୃ (ଧାତୁ)—ସ.କି—୧ । ହିଂସା କରିବା—1. To envy. ୨ । ବଧ କରିବା—2. To kill.

Śṛu (root)

ଶୂର୍ପଣ(ନ)ଖା(ଖୀ)—ତ୍ରା. ବ (ସ. ଶୂର୍ପଣଖା)—ଶୂର୍ପଣଖା (ଦେଶ)

Śṛupaṇa(na)khā(khi) Śūrpaṇakhā (See)

ଶେଁ—ଦେ. ଅ—ସେଁ (ଦେଶ)

Śeñ Señ (See)

ଶେଆଳ—ତ୍ରା. ବ—ଶିୟାଳ (ଦେଶ)

Śe-ā̆la Śiyāla (See)

ଶେଇ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସ୍ୟାହ୍ମୀ)—ଶିଆଇ; କାଳି; ସ୍ୟାଇ; ମସୀ—Ink.

Śei କାଳୀ सयाही

ଶେଇ ଘଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଦୁଅଡ; କାଳ ଦୁଆଡ; ମସୀ ପାତ୍ର—Inkpot.

Śei ghar̤di दोयात द्वात

(ଶେଇ ଦୁଆଡ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶେଉ—ଦେ. ବ—ଶେଓ (ଦେଶ)

Śeu Śeo (See)

ଶେଉଳ—ଦେ. ବ (ସଂ ଶକୁଳ)—ଶେଉଳ ମାଛ; ଶକୁଲ (ଦେଶ)

Śe-u̇la शोल माछ सौरी Śakula (See)

(ଶଉଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଜ—କେତ୍ତେ ଗୁଣ୍ଡିଛ ଶେଉଳ ଘାଇଁ—ଉଗ; କେତ୍ତେ ଗୁଣ୍ଡି ଶେଉଳ ଘାଇବା ନ୍ୟାସ୍ୟ—ପ୍ରବଚନ ।]

ଶେଉଳ କଡ଼ା(ଖଡ଼ା)—ଦେ. ବ—୧ । ଛୋଟ ଶେଉଳ ମାଛ—1. A Śeu̇la kar̤dhā(khar̤dā) small Śeu̇la fish. ୨ । ଶୋଳ ମାଛର ବାଚ୍ଚା ଶେଉଳଠାରୁ ଛୋଟ ଏକ ପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ସୌରୀ ମାଛ—2. A sort of fish smaller than Śeu̇la.

(ଶେଉଳ କାଢ଼ିଆ, ଶେଉଳଖଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶେଉଳ ଡାଙ୍ଗିଆ—ତ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ଶେଉଳ କଡ଼ା (ଦେଶ)

Śeu̇la ḍāṅgiā Śeu̇la kar̤dhā (see)

ଶେଓ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶେବ)—ଶେଉ; ଶିଓ; ଶିଉ; କାବୁଲଫଳ-ବଶେଷ; ଅପେଲ୍—The Himalayan apple. ଆପେଲ, ସେଓ सेव

ଶେକ(କା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ଶେତ(ତା) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)

Śeka(kā)etc Seka(kā) etc (See)

ଶେକେତି—ତ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶକ୍ତି)—୧ । ଶିବଲିଙ୍ଗର ଶକ୍ତି—

Śeketi 1. The representation of the female organ in the image of Śiba. [ଜ—ଶେକେତି ଅଛି, ଲିଙ୍ଗ ବୁଢ଼ୁଛୁ, ଚଳ୍ଲା ଫୁଲଝକି ବେଙ୍ଗ ଧରିଛି—ନାଆଁ ବଦଳ; ପ୍ରପାଞ୍ଚ ।] ୨ । ଶକ୍ତି; ବଳ; ସାମର୍ଥ୍ୟ; ସବ୍ୟବସ୍ଥ—2. Power; might; capability; potency.

ଶେଖ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ସେଖ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—

Śekh (etc) Sekh etc (see)

ଶେଖର—ସଂ. ବ (ଶିଖ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ୍)—

Śekhara ୧ । ଶିଖା; ଚଡ଼ା—1. Top; ୨ । ମୌଳି; ମସ୍ତକ; ମୁଣ୍ଡ—2. Head. ୩ । କିରୀଟ; ମୁକୁଟ—3. Diadem; turban, headdress; crown. ୪ । କିରୀଟସ୍ଥ ପୁଷ୍ପ—4. Flower worn on the diadem. ୫ । ଶିରୋଭୂଷିତ ମାଳା—5. Chaplet worn on the head. ୬ । ଶିରୋଭୂଷଣ—6. An ornament for the head. (ଜ—ଯାବକ ବୋ ପଦଚିହ୍ନର, ସମସ୍ତ ଗଳଥଳ ମୋ ଶେଖର ରେ—କବିସୂକ୍ତି. ବଶୋଷ୍ଟ-ଚଙ୍କୁ, ପ ଗୀତ ।) ୭ । ଶୃଙ୍ଗ (ବଶ୍ୱକୋଷ) (ଦେଶ) 7. Śṛuṅga (see) ୮ । ଲବଙ୍ଗ (ବଶ୍ୱକୋଷ)—8. Clove. ୯ । ସଜନା ମୂଳ (ବଶ୍ୱକୋଷ)—9. The root of Moringa tree. ସଂ. ବଣ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Chief. (ଜ—ସ୍ୱରଥ ପୁଅ କୋଟିବାଶ୍ୟ ନାମ ମୋର, ଜାଣ ଅଟୋ କାଶ୍ୟମାନଙ୍କ ଶେଖର—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପାତ୍ରର. ବଳ ।)

ଶେଖରୀ—ସଂ. ବ (ଶେଖର+ଈ)—ମଲ୍ଲିଙ୍ଗ (ବଶ୍ୱକୋଷ)—

Śekharī Parasitic plant.

ଶେଜ(ଯ)—ଦେ. ବ (ସ. ଶଯ୍ୟା)—୧ । ଶଯ୍ୟା—1. Bed. [ଜ. Śeja(ja) ଉଭନର ସମ୍ପର୍କୀ ଶେଜତେ ସୁଖାନ୍ତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ବିଛାନା बिछौना महापात्रर] ୨ । ଲେପ; ତୁଳାଦର୍ଣ୍ଣ ବଛଣା ଲେପ तोशक ମୋଟା ରେଜେଇ—2. A cushioned, bed; a thick quilt. ବୈଦେ. ବ—୩ । (ଇ.ସେଜ୍) ଚାଉଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ—3. Candle lamp; glass lamp; with a shade.

ଶେଜ ଉଠା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଶଯ୍ୟାରୁ ଗୁଡାଇନେବା—

Śeja uṭhā(the)ibā To lift up the bed.

ବିଛାନାଟୋଲା बिछानाऊठाना (ଶେଜ ଝଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶେଜ ତୋଲ—ଦେ. ବ—ଲେପର ତୋଳ; ତୁଳାବଶ୍ୟ ଶେଜ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ମଇଳା ହେବନାହିଁ ବୋଲି ଉହିଁ ଉପରେ ଲେପେରତୋଳ रजाईकाखोल ପ୍ରସ୍ତୁତିବା ଲୁଗାର ଖୋଳ—A covering or envelop for a quilt;

ଶେଜଗଦି—ଦେ. ବ (ସମାସ)—ଘାଉଳା ଓ ମୋଟା ଶେଜ—

Śeja gadi Quilt and cushion.

ମୋଟାଲେପ मोटीरजाई, तोषक

ଶେଜ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଶଯ୍ୟାରଚନା କରିବା—

Śeja paka(ke)iba To prepare or lay the bed, [ଶେଜ ପାଡ଼(ଇ)ବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବିଛାନାପାତା बिछौना बिछना

ଶେଜପକା(ଡ଼ା)—ଦେ. ବ—୧ । ଶେଜ ଉପରେ ପକାଯିବା ଚଦର—

Śejapakā(rdā) 1. Bedsheet. ୨ । ଶେଜ ବିଛାନାଚାଦର बिछौनेकाचादर ପକାଇବା କିୟା—ବିଛାନା ପାତା बिछौना बिछाओ 2. Spreading of the bed.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶେଜ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ର—ଶଯ୍ୟା ଶଯ୍ୟନାର୍ଥେ ସଜ୍ଜିତ ଓ ବସ୍ତୁତ ହେବା-
Śeja pa**r**dibā The spreading of the bedding.
ବୀଛାନାପାତାହଉଥିବା, ବିଛାନାପଡା **ବିଛୌନାବିଛାବ** [ଯଥା—ସାଥନ୍ତୁ ସାଥନ୍ତାଣିଙ୍କ ପାଇଁ ଅଶୁ ବଦ୍ଦଲରେ ଶେଜ ପଡ଼ୁଛି, ତଥାପି ତାଙ୍କୁ ଜଦ ହେବାକୁ ନାହିଁ]

ଶେଜ ମାଣ୍ଡି (ତକିଆ)—ଦେ. ବ (ସଙ୍କର)—ଶେଜ ଓ ମୁରୁଲା—
Śeja mā**ṇ**ḍi (takiā) Bed and pillow.
ଲେପବାଲିସ **ତୋଷକ ତକିଆ**

ଶେଜ ବଛଣା—ଦେ. ବ (ସଙ୍କର)—ଶଯ୍ୟାବ—
Śeja bichhaṇā Beddings.
ଲେପ ବିଛାନା **ତୋଷକ ବିଛାନା**

ଶେଜ ବଛା(ଛେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶେଜ ପଡାଇବା (ଦେଶ)
Śeja bichhā(chhe)ibā Śeja pakāibā (See)

ଶେଜ ଲଗା—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—କତରାଲ୍ଲଗି (ଦେଶ)
Śeja lagā Katarā**l**āgi (See)

ଶେଜ ଲାଗି—ଦେ. ବଣ (ସ. ଶଯ୍ୟାଲଗ୍ନ)—୧ । ଶଯ୍ୟାଗତ—
Śeja lā**g**i Confined to bed. ୨ । ନିଦୁଆ-
ଶଯ୍ୟାଗତ **ଶଯ୍ୟାଗତ** 2. Sleeping; asleep.

ଶେଜ ଶେ(ସ)ଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶେଜ ପଡାଇବା—
Śeja śe(sa)jā(je)ibā 1. To lay the bed. [ଉ—ଭୁଲ ବିଛାନା ପାତା **ବିଛାନା ବିଛାନା** ଚଳତ ଶେଯାଇ, ଦେବାର କୋମଳ ଯାଇ—କବିଦ୍ୱୟ ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ଶଯ୍ୟାକୁ ପୁଷ୍ପାଦରେ, ସଜ୍ଜିତ କରିବା—2. To decorate or furnish the bed with flowers. [ଉ—ମାଘରେ ମାଧୋଇ ଅଇବେ ବୋଲ, ଶେଜ ଶେଜାଇଲ ପାଶୁଡ଼ା ପଛି, ମୋ କାନ୍ଥୁ ରେ—ବାରମାସୀ ଗୀତ ।]

ଶେଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । (ସଂ. ଶଯ୍ୟା)—ଶଯ୍ୟାକୁ ବସ୍ତୁଇବା
Śeja(je)ibā —1. To spread the bedding.
ବିଛାନା ପାତା **ବିଛାନା ବିଛାନା** ୨ । (ସଂ. ସଜ୍ଜା)—ସାଜାନ **ସଜାନା** ସଜ୍ଜିତ କରିବା; ସଜାଇବା—2. To furnish; to fit up. [ଉ—ଶତ ପଲଙ୍କ ମନ ! ଶେଜାଇ ଶୋଉ—ମନବୋଧ ଚଉଣିଶା ।]

ଶେଜ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ଶଯ୍ୟା)—ଶଯ୍ୟା (ଦେଶ)—
Śejyā Śajyā (See)

ଶେଠ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଶ୍ରେଷ୍ଠି)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ପ୍ରଧାନ—Chief;
Śeṭha principal. ଦେ. ବ. ପୁ. (ସଂ.ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ)
ଶେଠ **ସେଠ** ୧ । ବଡ଼ ବଣିକ—1. A big merchant. ୨ । ବୈଶ୍ୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—2. A family title of Baiśyas. ୩ । ଧନୀ—3. A rich man. ୪ । ଲକ୍ଷପତି—4. A millionair. [ଉ—ଉତ୍ତର ଉତ୍କଳ ଓ ଉତ୍କଳର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର ବଣିକମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଶେଠ ଉପାଧି ଲଗେ । ଯଥା—ଶେଠ ଦୁଲଭଦ୍ଦନ ।] ୫ । ଶିଠ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—
5, Śiṭha etc (See)

ଶେଠ(ଠି)କରଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶ୍ରେଷ୍ଠ+କରଣ)—୧ । ଗଞ୍ଜାମ, Śeṭha(ṭhi) karaṇa କୋରପୁଟ ଓ ବଶାଖାପଟ୍ଟଣା
ଶେଠକରଣ **ସେଠକରନ** ଉତ୍କଳର ଜୁଜୁାର ଜାତିବିଶେଷ—
1 The name of a Hindu caste in the districts of Ganjam, Koraput and Vizag. [ଦ୍ର—ଏହ ଜାତିସ୍ଥ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଏମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜଣାଯାଇଥିବା ତଥ୍ୟମାନ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସଂଗ୍ରାହକଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ତାଙ୍କ ନାମ ଜଣେ ମାତ୍ରାନ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାରାୟଣ । ଏ ଓ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଡ଼ଗସୁରଠାରେ **ବେଙ୍କଲ** ନାରସପୁର ବେଲଫେର ଗୃହର ଜରନ୍ତି । ଏମାନେ ପୂର୍ବକାଳରେ ଜଟକ ଅଞ୍ଚଳର ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବା ଶାସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ ଓ ଏମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚଗୌଡ଼ ଶାଖା ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଶାଖା । ବଜୟନଗରର ମହାରାଜା ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ୩୦୦ ବର୍ଷ ତଳେ ଜଟକ ଓ ପୁର୍ତ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରୁ ନେଇ ଭୂମି ବୃତ୍ତି ଖଞ୍ଜା କର ଏମାନଙ୍କୁ ବଶାଖା ପାଟଣା ଅଞ୍ଚଳରେ ଉପନିବେଶୀ କରାଇଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ଲେଖା ପଢ଼ାରେ ଯରଙ୍ଗମତା ଯୋଗୁଁ ଏମାନଙ୍କୁ ବଜୟନଗରର ମହାରାଜ 'ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରଣ' (ତାନ୍ତ୍ରିଣାଭାଷାରେ ଗ୍ରାମର ସ୍ୱଜଙ୍କାସୂ ହିସାବ ପତ୍ର ରକ୍ଷିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କରଣମ୍ ବୋଲ୍ଲଯାଏ) ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଏମାନେ ବେଦୋକ୍ତ ବିଧିରେ ବ୍ରତ (ଉପନୟନ) ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ କେହି କେହି ଅଦ୍ୟାବଧି ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ଏମାନେ ସାମ ବେଦୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଏମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଓଡ଼ିଆ କରଣମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏମାନଙ୍କ ବାହ ଓ ପଙ୍କ୍ତି-ଭୋଜନ ଚଳେ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ତେଲୁଗୁ-ମାନଙ୍କର ବେଶଭୂଷା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅନୁକରଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ତେଲିଙ୍ଗୀୟ ସମ୍ପର୍କଦ୍ୱାରା ବିକୃତ ହୋଇ ଥିଲେହେଁ ତାହା ମୂଳତଃ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଅଟେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ଦନ୍ଦିଶେ ମାତୁଲଃ ଜନ୍ୟା' ବଚନ ଅନୁସାରେ ମାମୁଁଝିଅ ବିବାହ କରିବା ଚଳେ ଓ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ମଧ୍ୟ ଚଳେ । କନ୍ୟା ୫ ବର୍ଷଠାରୁ ୮ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବିବାହିତା ହୁଏ । ଲେଖକଙ୍କ ସମାଦଦାତା କହିଲେ ଯେ ବଜୟ ନଗରର ସ୍ୱଜା ୩ ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରକୁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ନେଇଥିଲେ । ଦନ୍ଦିଶିଆ (ତେଲୁଗୁ) ଜମା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର କନ୍ଥାମାଳ ସାମାଜିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କ ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଚଳିତ ବ୍ରତ, ଉପବାସ, ଓଷା ପ୍ରଭୃତି କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଶୁକ୍ଳାମ୍ବର ଓଡିଆମାନଙ୍କର ଶୁକ୍ଳାମ୍ବର ଅନୁସାରେ ଚଳେ । ଗଞ୍ଜାମ ବ୍ରହ୍ମପୁରସ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ପୁରୋହିତମାନେ ଯାଇ ଏମାନଙ୍କର ବ୍ରତ ବିବାହାଦିରେ ପୌରୋହିତ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ପୁରୁଷମାନଙ୍କ-ନାମର ପ୍ରଥମେ ବଶଗତ ଉପାଧି ଓ ଘରେ ନାମ ଲେଖା-ଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଶିଠ କରଣ; ଶିଠ ଓ କରଣ; ବ୍ରାହ୍ମ ଜଅସର ଓ ଜମାରରେ ବଅ ଜଅ ଚତ୍ତାବଧାରଣ କରବା କର୍ମଗ୍ଗ ଏବ ଅସ୍ତକ୍ୟସ୍ତର ହୁସାବ ରଖକ କର୍ମଗ୍ଗ ଦୁହେଁ ।—2. Two officers of a king's household and granary.

ଶେଠାଲଅ—ଦେ. ବଣ—ଶଠାଲଅ (ଦେଖ)
Śeṭhā.liā Śiṭhāliā (See)

ଶେଠ ପାଞ୍ଜିଅ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଗୁମାସ୍ତା ପାଖରେ ସମସ୍ତ ହୁସାବପତ୍ର ରଖିଥାଏ; ସବଂପ୍ରଧାନ ହୁସାବ ରକ୍ଷକ—The head accountant. [ଦ୍ର· ଚାଲ୍ଦା ବଣା ବନଠାରୁ ମହାନ୍ତ୍ରବ ଶେଠ ପାଞ୍ଜିଅ କାମରେ ଅଛନ୍ତ୍ର । ଫକ୍ତରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ତ୍ର]
Śeṭha pāñjiā ବଡ଼ଗୋମାସ୍ତା ପ୍ରଧାନଗୁମାସ୍ତା head accountant.

ଶେଠ ସାଉ(ହୁ)କାର—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଦରେ)—୧ । ଧନୀ ମହାଜନ ସେଠ ସାହୁକାର a banker. ୨ । (ଉଲାର୍ଥକ ସଦ୍ଦରେ)—ବଣିକ ଓ ଋଣଦାତା—2. Merchant and money-lender.
Śeṭha sāu(hu)kāra

ଶେଠି—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ=ବଣିକ୍)—ଧୋବାଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି-(ଶେଠିଅଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧୋପା ଧୋବୀ
Śeṭhi Family-title of washermen.
[ଦ୍ର—ସମାଜର ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ମାତ ସେବାକର୍ମକାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କସ୍ତ୍ରତ ସମ୍ମାନସୂଚକ ଦେଶଜ ଉପାଧ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରଯୋଗ ଦେଖି ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ, ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣର ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତରେ ଦେଇଥିଲେ, ଯଥା - ଧୋବା (ଶେଠି), ମେଦ୍ଦେନ୍ତ୍ରର (ମହାନ୍ତ୍ର); ଭଣ୍ଡାର (ସତ୍ପମାଣିକ ସ. ପ୍ରାମାଣିକ) ।]

ଶେଠିଆଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଶେଠର ସ୍ତ୍ରୀ—1. The wife of a millionaire. ୨ । ଶେଠିର ସ୍ତ୍ରୀ—ଧୋପାନୀ ଧୋବି 2. A washerwoman.
Śeṭhiāṇi

ଶେଠିକରଣ—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ରେଷ୍ଠିକରଣ)—୧ । ଶେଠକରଣ (ଦେଖ) ଶେଠକରଣ ସେଠକରନ 1. Śeṭhakaraṇa (See)
Śeṭhikaraṇa
୨ । ବୈଶ୍ୟ ଜାତିବିଶେଷ—2. A caste of Baiśyas. [ଦ୍ର—କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ, ଭାଲଅଳ ଲେଖାର ଅରମ୍ଭରେ ବଅଣ୍ଡିବା ଚତ୍ତ "୮" ଧୋବାଙ୍କ ସନ୍ତ୍ରକ ଜୁରଡ଼ିର ଚତ୍ତ ଅଟେ ଓ ଏଥିପାଇଁ 'କରଣ' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ 'ଶେଠି' ଶବ୍ଦ ଯୋଗ ଦୋଇଅଛୁ ।]

ଶେଠି ଜାଗିର—ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମର ସେବା କରିବା ପାଇଁ ନଗଦ ଧାରଣ୍ତ୍ରମିକ ବନ୍ଦବର୍ତ୍ତରେ ଧୋବାକୁ ବଅ ଧୋପାର ଜାୟଗୀର ଧୋବୀକା ଜାଗୀର ଯାଇଥିବା ଜମି—Land granted to a washerman for his services to the village.
Śeṭhi jāgiri

ଶେଡ଼(ଡ଼)—ଦେ. ବ (ଭୂମି· ଇଂ. ସେଲ୍) (ଜାହାଜଅ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଜାହାଜକୁ ପବନଦ୍ୱାର ଚଳନ କରାଇବା-ପାଳ ପାଲ ପାଇଁ ମାସ୍ତୁଲ ଉପରେ ଟଣାଦେବା ପାଲ—1. (nautical) Sail of a ship. (ଦ୍ର—ଅଜି ବରଗାମାନ ଟେବଦେଇ ଶେଡ଼ ଗୁଡ଼ାଇ ଠିକ୍‌କରି ରଖି ଦେଇଅଛନ୍ତ୍ର—ଫକ୍ତରମୋହନ ଗଲ୍ପସ୍ତ୍ର ।]
Serḍa(rḍha) pāl

ଶେଡ଼(ଡ଼) ହକା(ଙ୍କା)ବା—ଦେ. କି (ଜାହାଜଅ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଜାହାଜର ପାଲତୁଲା ପାଲଉଠାନା ଦୋଳ ବାୟୁଚାଳିତ ଦୋଳ ବେଗରେ ଗତି କରିବା—1. (nautical) (a ship) To move fast owing to the wind propelling its sails; to set sail. [ଦ୍ର—କଲକତ୍ତା, ବମ୍ବଇ, ରେଙ୍ଗୁଣୀ ଯୁଅଣ୍ଡ ଜାହାଜ ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ଶେଡ଼ ହକାଇଥିଲେ—ଫକ୍ତରମୋହନ ଗଲ୍ପସ୍ତ୍ରକ]
Serḍa(rḍha) hakā(ṅkā)ribā
୨ । ଜାହାଜର ମାସ୍ତୁଲ ଉପରେ ପାଲ ଟାଙ୍ଗିବା—2. To draw the sails on a ship.

ଶେଡ଼ୁ(ଡ଼ୁ)ଅ—ଦେ. ବ (ସ. ସେଚନକ)—କଅ ଓ ଚଲ୍ଲାଉଅକୁ ଗନ୍ତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିବା ବେଳେ ଶସ୍ୟଖେତରେ ପାଣି ଦେବା ସେଉନୀ ସିଉନୀ ଲାଗି ବ୍ୟବହୃତ କାଠର ଜୁଲ ଯନ୍ତ୍ର ଗୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ର—ପାନୀ ସୀଚନେକା ୟଂତର A wooden contrivance used for sprinkling water over the small plants of cotton or potato.
Serḍu(rḍhu)a

ଶେଡ଼ୁ(ଡ଼ୁ)ଆ—ଦେ. ବଣ—ଶିଢ଼ି ବା ଜଣୁଣି ପର ଅଳ୍ପ ଓସାରଅ (ନଦୀ)-(a river) Narrow like a ladder. କମ ଚୌଡୀ ନଦୀ [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ନଈ ଅଳ୍ପ ଓସାର ଥିବାରୁ ଉହାଁ ଉପରେ ଜଣୁଣି ପକାଇ ଲୋକେ ପାର ହୋଇ ପାରନ୍ତି ।] ବ.—କାଠଜୋଡ଼ି ନଦୀରୁ କଟକ ନଗରର ୧ ମାଇଲ ପୂବରେ ବାହାରିଥିବା ଶାଖା ନଦୀ—A branch river branching off from the Kāṭhajordi about a mile east of the Cuttack town
Serḍu(rḍhu)ā

ଶେଣ—ଦେ. ବ—ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ମେଦନୀପୁର ଥବ ଅଞ୍ଚଳର ସ୍ତ୍ରକୁ ସଦ୍ଗୋପାସ୍ତ୍ର ବଂଶୋପାଧି—A family-title amongst the Rājus of Balasore and Midnapur.
Seṇa

ଶେଣା—ଦେ. —୧ । (ସ. ଶ୍ରେଣୀ ବା ସେତନା)—ଖାଲରୁ ଓ ପୋଖରୀ ଥରୁ ପାଣି ବୋହିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବାଉଁଶ ସେ(ସି)ଓ(ଉ)ନୀ ଦୌରୀ ପାଉଥରେ ବୁଣା ଲମ୍ବା ଜୁଲ ପର ପାଖେ ମୁକୁଳା ଥିବା ଜଳ ସେଚନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଝୋଳେଇ; ଜଳ-ସେଚନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ବାଉଁଶର ବଡ଼ ପାତ୍ର ବଂଶେଷ—1. A bamboo basket shaped like a ladle & used for baling out water from tanks; baling basket. [ଦ୍ର—ଏହା ଜୁଲଠାରୁ ବେଶି ଓସ୍ତର ଓ ଲମ୍ବା ଓ ଏହାର ଏ ପାଖରେ ବାଡ଼ ଥାଏ; ସାମନା ପାଖଟି ଖୋଲା ଥାଏ । ଏହାର ଦୁଇ ବଡ଼ର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗିଥାଏ ଓ ଜୁକୁ ଦୁଇ ଯୋଡ଼ା ଦଉଡ଼ିରୁ
Seṇā

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୁଇ ଜଣ ମନୁଷ୍ୟ ଧର ଶେଣାକୁ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଚହଲରେ ପାଣି ପୂର ଗଲେ ତାହା ଉପରକୁ ଟେକି ଅଣି ଉଚ୍ଚତର ନାଳର ମୁଁ ଦେ ଅଣେଇ ଦେଲେ ଚହଲରେ ଥିବା ପାଣିପାଚ ନାଳରେ ପଡ଼ି ବୋହିସାଏ ।

ଶେଣା ବୋହିବା ପାଇଁ ଦୁଇ ଜଣ ମନୁଷ୍ୟ ଦରକାର । ଜଳାଶୟର କୂଳରେ ଖୋଳା ହୋଇଥିବା ଶେଣା-ପଡ଼ଣୀର ଉପଯୁକ୍ତ ପାଖରେ ଶେଣାବୁହାଳ ଦୁହେଁ ଠିଆ ହୋଇ ପାଣି ବୁହାନ୍ତି । ଏ ପଡ଼ଣୀକୁ "ଶାଳ ପଡ଼ଣି" ବୋଲିଯାଏ ଓ ଜଳାଶୟରୁ ଜଳ ଆସି ସେ ପଡ଼ଣିରେ ପଶୁଥାଏ ଓ ଶେଣାଦ୍ୱାରା ସେହି ପଡ଼ଣିରୁ ପାଣି ବୁହା ହୋଇ ଗଲେ ଜଳାଶୟରୁ ଜଳ ବୋହି ଆସି ପୁଣି ସେହି ପଡ଼ଣିରେ ଉଣ୍ଡି ହେଇଥାଏ । ଶେଣାବୁହା ଶବ୍ଦ ପଦଶ୍ରମସାଧ୍ୟ କର୍ମ ।

ଶାଳ ପଡ଼ଣିରୁ ଶେଣାଦ୍ୱାରା ପାଣି ଉଠାଇ ଅଣି ଉଚ୍ଚତର ନାଳର ବଦ୍ଧ ମୁଖ ଅଂଶରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେବାକୁ ହୁଏ । ନାଳର ବଦ୍ଧଦ୍ୱାର ମୁଖକୁ "ଶେଣା ମୁହଁ" ବୋଲିଯାଏ ଓ ଶେଣାମୁହଁରେ ଅଜଡ଼ା ଯିବା ପାଣି ଉକ୍ତ ମୁହଁ ପାଖୁ ଖୋଲା ହୋଇ ଥିବା ନାଳ ବାଟେ ଖେତାଦିକୁ ବୋହି ଯାଏ ।

ଶେଣାଦ୍ୱାରା ପାଣି ବୁହା ଗଲେ ଜଳାଶୟର ଜଳର ଉଚ୍ଚତା କ୍ରମଶଃ କମିଯାଏ ଓ ଶେଷକୁ ଜଳାଶୟର ଜଳ ଶାଳପଡ଼ଣିକୁ ଆସି ପାରେ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଜଳର ଉଚ୍ଚତାକୁ ଦେଖି ପୂର୍ବ ପଡ଼ଣୀ ଅପେକ୍ଷା କମ୍ବରେ ଅଳ୍ପ ଗୋଟିଏ ଶାଳପଡ଼ଣି ଖୋଳା ଯାଏ । ସେ ଶାଳପଡ଼ଣି ଶୁଖି ଗଲେ ଅଳ୍ପ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତର ଦେଶରେ ଶାଳପଡ଼ଣି ଖୋଳିବାକୁ ହୁଏ । ଏହିପରି ଜଳାଶୟଟି ନଃଶେଷ ହେବା ଯାଏ ଏକାଧିକ ସଙ୍ଖ୍ୟକ ଶେଣାଦ୍ୱାରା ପାଣି ବୁହାଯାଏ ।

ଶେଣାଦ୍ୱାରା ଫୁଟ୍ ଜମ୍ବରୁ ପାଣି ଉପରକୁ ବୁହାଯାଇ ପାରେ । ଜଳାଶୟର ଜମ୍ବତା ଭୂମି ଅପେକ୍ଷା ଫୁଟ୍‌ରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ଏକାଧିକ ଶେଣାର ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ଏକ ଯୋଡ଼ାରୁ ବେଶି ଲୋକ, ବେଶି ପରିଶ୍ରମ ଓ ବେଶି ସମୟ ଲାଗେ ।

ଏହା ହେଉ 'ବହୁ ଲୋକସାଧ୍ୟ ଓ ବହୁ ପରିଶ୍ରମସାଧ୍ୟ ଓ ବହୁ ସମୟ ସାପେକ୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଲୋକେ ଲକ୍ଷଣା ଦ୍ୱାରା 'ଭଲ ଶେଣାରେ ପାଣି ଉଠିବା' ନ୍ୟାୟ ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି । ଶବ୍ଦ ଖୋର ସ୍ଥାନରୁ ଜଳ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ଦରକାର ହେଲେ ଶେଣା ନ ଲଗାଯାଇ 'ଡେଣ୍ଡା' ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ସମୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ପାଣି ବୁହାଇବା ପାଇଁ ଶେଣାଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏକ ଜଣର ଦାଦନ୍ଦ୍ୱାରା ଗୁଳତ କାଠର ସେଡ଼ୁଅ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।] ୨ । (ସଂ· ଶ୍ୟେନ)—ଶ୍ୟାଣପକ୍ଷୀ, ବାଜ—2, Hawk. [ଜ—ଶେଣା ପକ୍ଷୀ ପ୍ରାପ୍ତି ଖେପନ୍ତ ଗଗନ ଅଜ—ସାଇଲା· ମହାଗ୍ରହତ ।]

ଶେଣା ପହଣି—ଦେ· ବ·—ଶାଳପଡ଼ଣି (ଦେଖ)
Śeṇā pahaṇi — Śāla pahaṇi (See)

ଶେଣା ବୁହା—ଦେ· କ୍ର—ଶେଣାଦ୍ୱାରା ପାଣି ଉଠାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ—
Śeṇā buhā — Act of baling out water.
ସିଆନିତେ ଜଳ ତୋଳା ବଙ୍ଗ·—ଶେଣାଦ୍ୱାରା ପାଣି ବୋହିବା ଜନ୍ୟରେ
ଦୌରୀସେ ପାନୀ ଉଠାନା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ—Necessary or required for baling out water.

ଶେଣା ବୁହା(ହେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି—ଶେଣାଦ୍ୱାରା ପାଣି ଉଠାଇବା—
Śeṇā buhā(he)ibā — To bale out water by śeṇā.
ସିଉନିତେ ଜଳ ତୋଳା ଦୌରୀସେ ପାନୀ ଉଠାନା
[ଶେଣା ବୋହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶେଣା ବୁହାଳି—ଦେ· ବ· ପୁଂ—ଶେଣାଦ୍ୱାରା ପାଣି ଉଠାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—
Śeṇā buhāli — Persons engaged in baling out water by śeṇā.
ଯାରା ସିଉନିତେ ଜଳ ତୋଳେ
ଦୌରୀବାହ

ଶେଣା ମୁଣ୍ଡ—ଦେ· ବ—ଶାଳ ପଡ଼ଣିର ପ୍ରାନ୍ତ; ଯେଉଁ ଗର୍ତ୍ତରେ
Śeṇā muṇḍa — ଶେଣାକୁ ବୁଡ଼ାଇ ପାଣି ଉଠାଇବାକୁ ହୁଏ—
ଝାଇଲ, ଡୋବଗାଡ଼ି — The pit into which the baling
ଖାଇ — basket is thurst down to be filled up with water.

ଶେଣା ମୁହଁ—ଦେ· ବ—ଶେଣାମୁଖରେ ଶେଣାକୁ ବୁଡ଼ାଇ ଜଳକୁ
Śeṇā muhāṁ — ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଉଚ୍ଚ ଭୂମିସ୍ଥ ନାଳୀର ଶେଷ
ନାଝାଇଲ ମାଥ — ପ୍ରାନ୍ତରେ ଥିବା ଯେଉଁ କୂଣ୍ଡରେ ବା ଆଧାରରେ ଉକ୍ତ
ଦାରି ମୁଁହ — ପାଣିକୁ ଅଜାଡ଼ି ଦେବାକୁ ହୁଏ ଓ ଯେଉଁ କୂଣ୍ଡରୁ ନାଳ
ବାଟେ ପାଣି ଖେତ ଆଡ଼କୁ ବୋହିଯାଏ—The head or source of the water-channel into which the water from the baling basket is poured down to flow through the channel into the field.

ଶେଣି—ଦେ· ବ (ସଂ· ଶ୍ରେଣୀ)—ଗୃହଘରର ଭୂମି ଉପରେ ବା କାନ୍ଥ
Śeṇi — ଉପରେ ଲମ୍ବ ଭାବରେ ରଖାଯିବା ଲମ୍ବ କାଠ, ଯାହା ଉପରେ
ପାଡ଼ୀ, ପାଇଡ଼ — ରୁଅମାନ ଅଳ୍ପ ଭାଗରେ ପଡ଼େ—Roof plate;
ବରେରୀ — pole plate; wall plate; wooden plates put over the pillars and over which the rafters are put cross-wise in a thatched house. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ନାଥଗୃହର ଘରର ମଥାନରେ ଗୋଟିଏ ଶେଣି ଓ ଦୁଇ ପାଖ କାନ୍ଥ ଉପରେ ଦୁଇଟି ଶେଣି ଏପରି ଉଚ୍ଚ ଗୋଟି ଶେଣି ପଡ଼େ । ସଜଡ଼ୁଆ ଘର କରିବାକୁ ଓଗ ଉପରେ ଶୂନ୍ଧି ବସାଇ ସେ ଶୂନ୍ଧି ଉପରେ ଅଳ୍ପର ଅଧିକ ଯୋଡ଼ା ଶେଣି ପକାଇବାକୁ ହୁଏ । ତାହାହେଲେ ପାଞ୍ଚଶେଣିଆ, ସାତ ଶେଣିଆ ଓ ନଅଶେଣିଆ ଘର ହୁଏ ।

ବଙ୍ଗଳା ଘର ଛଅର କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ମଝିରେ ଉଚ୍ଚ (ଭୁଲଆ) ଶୂନ୍ଧି ଓ ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇଟି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଖାଏଁ ଖୋଚ (ଖାଲଆ) ଖୁଣ୍ଟ (posts) ପୋତାଯାଏ । ସାରୁଆ ଖୁଣ୍ଟଦ୍ୱୟର ଉପରେ ଅଡ଼ ବାଗରେ ଉତ୍ତ (Cross-beams ବା tie beam) ଥଡ଼େ । ଏକୁ ଉତ୍ତ ଭୁଲଆ ଖୁଣ୍ଟ (king post) ସଙ୍ଗେ ଅଡ଼ବାଗରେ ସମ୍ପୁକ୍ତ ହୁଏ । ଉତ୍ତ ପଡ଼ି ସାରିଲେ ଉଦସ୍ତ ସାରୁଆ ଖୁଣ୍ଟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଲମ୍ବ ବାଗରେ ଓ ଭୁଲଆ ଖୁଣ୍ଟ ଉପରେ ଲମ୍ବ ବାଗରେ ଶେଣି (Roof plate ବା wall plate) ପକାଯାଏ । ଭୁଲଆ ଶେଣିଟି ଉଭୟର ଶେଣି । ସେହି ଭୁଲଆ ଶେଣି ଉପରେ ସାରୁଆ ଶେଣି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୁଅ (Rafter) ମାନଙ୍କୁ ଅଡ଼ବାଗରେ ଲମାଇବାକୁ ହୁଏ; ରୁଅମାନଙ୍କ ଉପରେ ପତଳା କଲା ସାର ସେ କଲା (ସାରେଣିକଲା)ର ରୁଅ ସଙ୍ଗେ ଦଉଡ଼ି, କଲା ବା ଲଇଦ୍ୱାଗ୍ ବେତାଇବାକୁ ହୁଏ । ବା ଉପରେ ଛଣ ଆଦ ଛୁଅଣି କଲେ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କର୍ମ ଶେଷ ହୁଏ ।

ଶେଣି ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯଥା—ଭୁଲଆ ବା ମଥାନ ଶେଣି ଓ ସାରୁଆ ଶେଣି । ଘାଳ ଉପର ଲମ୍ବ ଗଣ୍ଡିକୁ ଚର ଯେଉଁ ଶେଣି କରିଥାଏ ତାହାକୁ ଘାଳଶେଣି କହନ୍ତି । ଘାଳଶେଣି ଅନ୍ୟ ଜାତିସ୍ଥ କାଠର ଶେଣି ଅପେକ୍ଷା ସବଳତର ଓ ବହୁକାଳସ୍ଥାୟୀ । ଏମନ୍ତ କ,ଦେଉଳମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଘାଳ ଟେଣୀ ଓ ଅଡ଼ଧାରଣାମାନ ଦିଆଯାଇ ତା ଉପରେ ପଥର ଚୋଟ୍ଟ ଲଦା ହୁଏ, ଉକ୍ତ ଶେଣିମାନ ଦୀର୍ଘରେ ବର୍ଷରେ ସୁଦ୍ଧା ଖରତ୍ୱ ବା ଉଇପୋକ ଲଗା ନ ହେବା ଦେଖାଯାଇ ଅଛି । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ—

"ପୋତାକାଳ (ଅର୍ଥାତ୍ ପୋତା ଯାଇଥିବା ଶାଳକାଠ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଘରେ ଶାଳୁଆ କାଠର ଖୁଣ୍ଟ ଦିଆଯାଇଥାଏ), ଉତ୍ତ ଘାଳ (ଯେଉଁ ଘରେ ଘାଳକାଠର ଉତ୍ତ ଦେଇଥାଏ—ଅର୍ଥାତ୍, ଘାଳଶେଣୀ ଲଗିଥାଏ), ରୁଅ ଦେନ୍ତାଳ (ଦେନ୍ତାଳକାଠର ରୁଅଥିବା ଘର), ଗଣ୍ଡି ବେତାଳ (ବେତ ଦ୍ୱାରା ସେଉଁ ଘରର ରୁଅ ଉପରେ ସାରଣୀବଦ୍ଧା ବସ୍ତ୍ର ଦେଇଥାଏ), ଘରଣୀ ବେତାଳ (ଯେଉଁ ଘରେ ଗୃହିଣୀ ସବୁ ବିଷୟରେ ସାବଧାନ ଥାଆନ୍ତି), ତେବେ ସେ ଘରଯାଏ ଅଘାରକାଳି" ।]

ଶେଣି ସାପଡ଼ା—ଦେ. ବି—ଗୃହଘରେ ଶେଣି ଉପରେ ରୁଅରୁ ଚରି Śeṇi sāpaṛdā ରଖିବା ପାଇଁ ଶେଣି ତଳେ ଓ ଉପରେ ବିଛାଯିବା ବତାର ଦୋମଡ଼ା—The split bamboos tying the roof plate with the rafters of a thatched house by keeping these between the splits.

ଶେତ—ତା. ବିଣ (ସ. ଶ୍ୱେତ)—ଶ୍ୱେତ (ଦେଶ)
Śeta ଶେତ ସଫେଦ Śweta (See)

ଶେତ ଅପରାଜିତା—ଦେ. ବି—ଶ୍ୱେତ ଅପରାଜିତା—
Śeta aparājitā Clitoria Ternatia (white variety).
ସାଦା ଅପରାଜିତା ସଫେଦ अपराजिता

ଶେତ ଅରକ(ଖ)—ଦେ. ବି (ସ. ଶ୍ୱେତ ଓ ଅର୍କ)—ଶ୍ୱେତାର୍କ (ଦେଶ)
Śeta araka(kha) Śwetārka (See)

ଶେତ ଏରଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ଶ୍ୱେତୈରଣ୍ଡ (ଦେଶ)
Śeta eraṇḍa Śwetairaṇḍa (See)

ଶେତ କ(କା)ଞ୍ଚନ—ଦେ. ବି—ଶ୍ୱେତକାଞ୍ଚନ (ଦେଶ)
Śeta ka(kā)ñchana Śweta kāñchana (See)

ଶେତ କାଇଞ୍ଚ—ଦେ. ବି—ଶ୍ୱେତଗୁଞ୍ଜା (ଦେଶ)
Śeta kāiñcha Śwetagunjā (See)

ଶେତ କରବି—ଦେ. ବି—ଶ୍ୱେତ କରବୀର (ଦେଶ)
Śeta karabi Śweta karabīra (See)

ଶେତ କୁଷ୍ଠ—ଦେ. ବି (ସ. ଶ୍ୱେତ କୁଷ୍ଠ)—ଶ୍ୱିତ୍ର—
Śeta kushṭha Leucoderma,
ଶେତ କୋଚ ସଫେଦ କୋଢ଼ (ଶ୍ୱେତ କୋଷ୍ଠ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଶେତ ଖଇର—ଦେ. ଔ—ଶ୍ୱେତ ଖଇର (ଦେଶ)
Śeta khaira Śweta khaira (See)

ଶେତ ଗାବ—ଦେ. ବି—ଶ୍ୱେତୈରଣ୍ଡ (ଦେଶ)
Śeta gāba Śwetairaṇḍa (See)

ଶେତ ଗୁ(ଗୋ)ଲାପ(ବ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶ୍ୱେତ ଓ ଫା. ଗୁଲ୍ବ୍)—
Śeta gu(go)lāpa(ba) ୧ । ଧଳା ଗୋଲାପ ଫୁଲ—1. White ସାଦା ଗୋଲାପ rose. ୨ । ଧଳା ଶ୍ୱେତଘଣ୍ଟୀ; ସେବନ୍ତୀ ଫୁଲ—
सफेदगुलाब 2. White cabbage rose; Rosa; Centiflora.

ଶେତ ଚନ୍ଦନ—ଦେ. ବି—ଶ୍ୱେତ ଚନ୍ଦନ (ଦେଶ)
Śeta chandana Śweta chandana (See)

ଶେତ ଛଉ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶ୍ୱେତ ଓ ଶ୍ୱିତ୍ର)—୧ । ଦେହରେ ଶ୍ୱେତ-
Śeta chhau କୁଷ୍ଠଜନିତ ଧଳା ଦାଗ—1. Leucodermic ଧବଳ सफेदकोढ़ white patches on the body. ୨ ।
ସାଦା ଛୁଳୀ ଧଳା ବର୍ଣ୍ଣର ବସ୍ତୁ ଛୁଇଁ—2. Whit patches
सफेद सिहली appearing on the body of the young people.

ଶେତ ଜିରା—ଦେ. ବି—ଶ୍ୱେତ ଜୀରକ (ଦେଶ)
Śeta jirā Śweta jīraka (See)

ଶେତ ଦୁବ—ଦେ. ବି—ଶ୍ୱେତ ଦୁର୍ବା (ଦେଶ)
Śeta dubɪ Śweta dūrbā (See)

ଶେତ ପଦ—ଦେ. ବି—ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମ (ଦେଶ)
Śeta padma Śweta padma (See)

ଶେତ ପାଣ୍ଡୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶ୍ୱେତ ଓ ପାଣ୍ଡୁ)—ରକ୍ତଘ୍ନାନତ
Śeta pāṇḍu ଯୋଗୁଁ ଦେହ ଶେତା ଦେଖାଯିବା ରୋଗ; କାମଳ
ନେବା सफेद पांडु ରୋଗ—Jaundice; aenimia.
(ଶ୍ୱେତ ଦାର୍ଦ୍ଦୁ[ର୍]ଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶେତ ସାରୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶ୍ୱେତ ସାରୁବତ୍)—ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ସାରୁବତ,
Śeta pārā —White pigeon,
ସାଦା ପାୟରା सफेद कबूतर

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ୱେତ ପୁର(ରୁ)ଣି—ଦେ. ବ—ଶ୍ୱେତ ପୁନର୍ନବା (ଦେଶ)—Śweta Śeta pura(ru)ni punarnabā (See) ଶେତ ପୂର୍ଣି **सफेद पुनर्नवा** (ଶେତ ପୁର୍ଣୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଶେତ ବେଗୁନଆ—ଦେ. ବ—ସିନ୍ଦୁବାର;ଶ୍ୱେତ ବେଗୁନଆ ଫୁଲ ଓ ଚେ- Śeta beguniā Vitex frifola. ଶ୍ୱେତ ନିସିନ୍ଦା **सफेद संभालु** ଫା. ଫନ୍‌ଦଲ୍ ଜୁସ୍ତ୍ର ଅ. ଅସଲ୍ଲକ ତେ. ତେଲ୍ଲବାଵଲ

ଶେତ ଭାଲୁ—ଦେ. ବ—ଧଳା ଭାଲୁ—White bear. Śeta bhālu सफेद भालुक **सफेद भालु**

ଶେତ ଭେରଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶେତ + ଏରଣ୍ଡ)—ଶ୍ୱେତେରଣ୍ଡ; Śeta bharaṇḍā ଶ୍ୱେତୈରଣ୍ଡ (ଦେଶ)—Swetairaṇḍa ଶ୍ୱେତ ଭେରେଣ୍ଡା **सफेद रेंडी** suklairaṇḍa (See)

ଶେତ ମନ୍ଦାର—ଦେ. ବ—ଶ୍ୱେତ ମନ୍ଦାର (ଦେଶ) Śeta mandāra सादा जवा Śweta mandāra (See) **सफेद जवा** [ଦ୍ର—ଏହାର ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ବଶିଷ୍ଠ ମନ୍ଦାରଠାରୁ କୁଦ୍ର ଓ ଫଳ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ବସ୍ତୁ ପୂର୍ବରେ 'ଶେତ ବା 'ଶ୍ୱେତ' ଶବ୍ଦ ଲଗେ ।]

ଶେତ ମୁରୁଜ—ଦେ. ବ—ଧଳା ମୁରୁଜ—White powder. Śeta murija सादा झंडी **सफेद चूर्ण** [ଶେତଚନ୍ଦ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶେତ ଶିମ୍ଳି—ଦେ. ବ—ଧଳା ଶିମ୍ବିଳି (ଦେଶ) Śeta śimili सादा शिमुल Dhalā śimilī (See) **सफेदसेमल**

ଶେତ ସୋରିଷ—ଦେ. ବ—ଧଳା ସୋରିଷ—White mustard; Śeta sorisha Brassica Comprestris; Sinapis ଶ୍ୱେତ ସରିଷା Dichotoma. [ଦ୍ର—ଏହା ଗୁଜରାଟର **शेतसर्षो, पिलासर्षन, बड़सर्षन पिलिराई** ସବୁଠୁ ଉତ୍ପାଦକ ଦୁଇ ଓ ବାଣିଜ୍ୟକ ଶସ୍ୟ ଅଟେ; ସାଙ୍ଗ ପ୍ରଶାଖା ନୁହେଁ, କନ୍ଦୁ ମୂଳର ଅଗଡେରେ ସୋଷ୍ଟବ ବର୍ତ୍ତିତ ଶାଖା ବାହାରେ । ଏହାର ଫୁଲ ସୋରିଷ ଫୁଲ ଠାରୁ ବଡ଼ ବଡ଼; ଏଥିର ତେଲ ଦର୍ଦ୍ଦ ରୋଗରେ ଔଷଧ ନୁହେ ।]

ଶେତା—ଦେ. ବଣ—(ପୁଂ)—(ସଂ. ଶ୍ୱେତ)—୧ । ଶ୍ୱେତ; ଧଳା— Śetā सादा **सफेद** 1. White. ୨ । ଶ୍ୱେତାଭ; ଈଷତ୍ [ଶେତା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଶ୍ୱେତ—2. Whitish; slightly white. ୩ । ପାଣ୍ଡୁର—3. Brown. ୪ । ବିବର୍ଣ୍ଣ—4. Discoloured; pale. ୫ । ରକ୍ତାଳ୍ପତା ଯୋଗୁଁ ବିବର୍ଣ୍ଣ—5. Aenimic; pale due to deficit of blood corpuscles in the blood. ବ.—(ଶରୀରର) ରକ୍ତାଳ୍ପତା— Bloodlessness of the body.

ଶେନ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶ୍ୟେନ)—ଶ୍ୟେନ ପକ୍ଷୀ; ବାଜ— Śena Hawk.

ଶେନ୍ତା—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଅପରିଣତ ବୟସରେ ମୃତ ନାମ— Śentā Name given to persons whose elder [ଶେନ୍ତୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] has died in infancy.

[ଶେନ୍ତୀ; ଶେନ୍ତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶେପ(ଫ,ବ)—ସ. ବ—(ଶୀ ଧାତୁ=ଶସ୍ୟନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ପ; ଫ) Śepa(pha;ba) ଯାହା ରେତଃପାତନାଙ୍গର ପଛତ ନୁଏ ବା [ଶେପଃ(ଫଃ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଶୋଇ ପଡ଼େ, ଶିଶ୍ନ; ଲିଙ୍ଗ— Penis; male organ. ବଣ—ଶୟନକାଷ୍ଠ; ଶାୟିତ—Sleeping; lying prostrate; lying down.

ଶେପ(ଫ,ବ)ହର୍ଷଣ—ସ.ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଲିଙ୍ଗ ଦୃଢ଼—(ବିଶ୍ୱକୋଷ) Śepa(pha,ba) harshaṇa The erection of the male organ. ଶୋପୋ(ଫୋ,ବୋ)ଦ୍ଭାସ, ଶୋପୋ(ଫୋ,ବୋ)ଦ୍ଭାନ, ଶୋପୋ(ଫୋ,ବୋ)ଦୃଢ଼ —ଅନ୍ୟରୂପ

ଶେପାଳ—ସ. ବ—(ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ପାଳ)—ଶୈବାଳ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) Śepāla Moss.

ଶେଫାଲି(ଳି)—ସଂ.ବ—୧ । [ଶୀ ଧାତୁ=ଶସ୍ୟନ କରିବା+ଅଳ୍ପକରଣ. Śephāli(li) ଫ=ଶେଫ+ଅଳ;+ଇ] ଏହା ବୃନ୍ତରେ ଫୁଟିବାରୁ [ଶେଫାଳିକା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଏଥିରେ ଅଳମାତ୍ରକ ଶସ୍ୟନ କରନ୍ତି; କମ୍ବା ଶୀ ଧାତୁ=ଶସ୍ୟନ କରିବା+ଫଳ+ଇ;+ଇ ଏହା ଶୋଇବା ବେଳେ ଫୁଟେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଜଗତ ଶୋଇବା ବେଳେ ଗଛରେ ଫୁଟେ ବୋଲି]—୧ । ଜଙ୍ଗଲିଆ ଗଛ ଓ ଫୁଲ; ଙ୍ଗାରବାର—Nyctanthes Arbor-tristes· ଶୃଙ୍ଗାରହାର (ଦେଶ)—1. Śṛungāra hāra (See) ୨ । ନଗୁଣ୍ଡି; ସିନ୍ଦୁବାର; ବେଗୁନଆ ଗଛ ଓ ଫୁଲ [ଧଳା ଓ ନେଳି]—2. Five-leaved chaste tree; Vitex Trifolia.

ଶେବ—ସ. ବ—(ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ବ)—୧ । ଶେଫ; ଲିଙ୍ଗ— Śeba (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Penis. ୨ । ସର୍ପ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Serpent. ୩ । (+୭ମୀ ତତ୍ପୁ) ସୁଖ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Happiness. ସଂ. ବଣ—୧ । ସୁଖକର— (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Pleasant· ୨ । ଉନ୍ନତ— 2. Elevated.

ଶେବ(ବା)ଳ—ସଂ. ବ—(ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ବଳ)—ଶୈବାଳ; Śeba(bā)la ଶିଉଳି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Moss.

ଶେବ(ବା)ଳିନୀ—ସଂ.ବ—(ଶେବଳ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ଈ)—ନଦୀ Śeba(bā)linī (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—River.

ଶେବା(ବ)ଧି—ସଂ. ବ—(ଶେବ=ସୁଖ+ଧା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)— Śebā(ba)dhi ୧ । ରତ୍ନ; ରତ୍ନ—1. Gem· ୨ । କୁବେରଙ୍କ ରତ୍ନ—2. The gems of Kubera.

ଶେବାଳୀ—ସଂ. ବ—(ଶେବାଳ+ଈ)—ଜଳଜ, ଜଟାମାଂସୀ— Śebālī The small species of Indian spikenard.

ଶେମୁଷୀ—ସଂ. ବ.—(ଶେ=ଜଡ଼ତା, ମୋହ+ମୁଷ ଧାତୁ=ଚୋର କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ଈ)—ମତି; ବୁଦ୍ଧି— Śemushī Intelligence.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶେମ୍ବି—ଗ୍ରାଦେ· (ଶମ୍ବଥୁଉ) ବ—(ସଂ· ଶିମ୍)—ଶିମ୍—
Śembi Bean.

ଶେଯ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ· ବ—(ସଂ· ଶଯ୍ୟା)—ଶେଜ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Śeja (etc) Śeja etc (See)

ଶେୟ—ସଂ· ବଣ—(ଶୀ ଧାତୁ + କର୍ମ ଏଯ୍)—ଶୋଇବା; ଶୟନାର୍ହ—
Śeya Fit to be slept on or in.

ଶେୟାଳ(ଳି)—ଦେ· ବ (ସଂ· ଶୈବାଳ)—୧ । ଶୈବାଳ; ଶିଉଳି—
Śeyāla(li) Moss. ୨ । (ସ· ଶୃଗାଳ) ବଣୁଆ—
2. Jackal.

ଶେଜ—ଦେ· ବ (ସ· ଶଯ୍ୟା)—ଡଙ୍ଗାର ତୋଠଗୁମାନଙ୍କ ତଳେ
Śejã ପକାଯାଇଥିବା କାଠଗଡ଼ମାନ—The big logs of wood laid crosswise on the floors of the compartments of country boats. [ଦ୍ର—ବଡ଼ା ଉପରେ ପଟା ବା ପାରଣି ବଡା ପାରିବାକୁ ଦୁଇ। ଏହି ଶେଜ ଯୋଗୁଁ ଡଙ୍ଗାର ତଳେ ଝରଯିବା ପାଣି ପାରଣିକୁ ଓଦା କରି ପାରେ ନାହିଁ ।]

ଶେଜା କନ୍ଦି—ଦେ· ବ—ଡଙ୍ଗାର ଦୁଇ ମଙ୍କୁ ଲଗିଥିବା ଦୁଇଟି କନ୍ଦ
Śejã kandi ଛଡ଼ା ଓ ନାଉରମାନଙ୍କ ରୁଷେଇ କନ୍ଦ ଛଡା (ଶେଜିଆ କନ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଡଙ୍ଗାର ଅନ୍ୟ ତୋଠଗୁମାନ—
The middle compartments of a country-boat exclusive of the two lying at each end of the boat and the one used as kitchen by the boatmen.

ଶେଜା ପଟା—ଦେ· ବ—(ସଂ ଶଯ୍ୟା + ପଟ)—ଡଙ୍ଗା ଉପରେ ଶେଯା
Śejã paṭã ଉପରେ ଯେଉଁ କାଠ ପଟାମାନ ପକାଇ ଲୋକେ ବସିବାରେ ସୁଆବସା କରନ୍ତି—The planks of wood laid over the Śejã and used as resting places. [ଦ୍ର—ଡଙ୍ଗାର ଯେଉଁ କନ୍ଦରେ ଲୋକେ ଶୁଆବସା କରନ୍ତି ସେଥିରେ ଶେଯପଟା ପଡ଼ିଯାଏ । ଯହିଁରେ ରନ୍ଧାଘର ପଡ଼ ତୋଳାଇ ଦୁଇ ତହିଁରେ ପାରଣି ବଡା ବନ୍ଧିଯାଏ ।]

ଶେର୍(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ· ବ—ସେର୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Śer(etc) Ser etc (See)

ଶେର—ଦେ· ବ (ସ· ଶତ୍ରବ)—୧ । ସେର; କୁଡ଼ିଜଦ୍ରବ୍ୟ ପରିମାଣ;
Śera ୬୪ ତୋଲା ଓଜନ—1. A standard weight of
ସେର ସେର 64 tolas. ୨ । ଚଉଷ୍ଟା ସେର; ୧୦୫
ତୋଲା ଓଜନ—2. A seer, weighing 105 Tolas used in the Cuttack and Puri districts. ୩ । ବାଲେଶ୍ୱର ସେର—୮୦ ତୋଲା
3. A standard seer of 80 Tolas. ୪ । ପାଟ ଲୁଗା ଓଜନ କରିବା ସେର; ୧୬ ତୋଲା—4. A seer for weighing silk clothes. ୫ । ପରିମାଣର ୧୬ ଭାଗରୁ ଏକଭାଗ ପରିମିତ ଧାନ—5. A standard of grain measure; one twelvth of a Gauni.

ଶେରଜ—ଦେ· ବ—ଏକସେର ମାପ—
Śeraka One seer only.
ଏକସେର ଏକସେର

ଶେର(ରି)କିଆ—ଦେ· ବଣ—୧ । ଯହିଁରେ ଏକସେର ମାପ ପଦାର୍ଥ
Śera(ri)kiã ରହେ—1. Of the capacity of one
ଏକସେରିଆ ଏକସେରିକା seer. ୨ । ଯହିଁରେ ଏକସେର ଚାଉଳର ଭାତ ସିଝିପାରେ—2. Of the capacity of boiling one seer of rice. ୩ । ଏକସେର ମାପ ଓଜନ ବିଶିଷ୍ଟ—3. Weighing one seer. (ଯଥା-ସେରିଆ ବଟଖରା) ।

ଶେର ତରାଜୁ—ଦେ· ବ (ସଦୃଶର)—ସେର ଓଜନର ବଟଖରା ଓ
Śera tarāju ଦୁଲାଦଣ୍ଡ—A pair of scales and seer
ସେରତରାଜ୍ ଶେରତରାଜୁ measure.

ଶେର ଦର—ଦେ· ବ—୧ । ଏକସେରର ଦାମ୍—
Śera dara 1. Selling rate of one seer.
ସେରଦର ସେରକାଦର

ଶେର ଦ(ଦା)ରିଆ—ଦେ· ବଣ—୧ । ଯାହା ଥରକେ ବା ତତୋଧିକଥର
Śera da(dā)riã ସେର ପରିମାଣରେ ବନ୍ଦି କରିଯାଏ—
ସେରଦରେ ସେରଦରସେ 1. Sold by the seer at a time. (ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ସେରକରୁ କମରେ ଥରକେ ବିକାଯାଏ ନାହିଁ—i. e. which is not sold in quantities less than a seer at a time). ୨ । ସେରର ଦାମ ଅନୁସାରେ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ (ଗଣ୍ୟ)—2. The price of which is ascertained by calculating the rate per seer. (ଖରୁସ—ବିପରୀତ)

ଶେର(ରି)ଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା) ପ(ପା)ଟ(ଣା)—ଦେ· ବ (ସ· ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ ପତ୍ତନ)—
Śera(ri)ṅga(ṅgā) pa(pā)ṭa(ṇā) ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମ୍ (ଦେଖ)
Śrīraṅgam (See)

ଶେଷ—ଦେ· ବଣ (ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ
Śeṣa ଯଥା ଯଥା, ଦଶଶେଷ)—ଶେଷଆ (ଦେଖ)—Śeriã
ସେରା ସେରି (See)

ଶେରି—ଦେ· ବଣ (ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ, ଯଥା-
Śeri ଗୋଟେ ସେର ଗୋଣୀ)—(ଏତେ) ସେର ପରିମିତ—
ସେରା ସେରି Measuring so many seers.
[ଶେରଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦେଦେ· ବ [ଇଂ]—ସେରି; ଏକପ୍ରକାର
ଶେରି ଶେରୀ ବଲ୍ଲଭ ମଦ—Sherry.

ଶେଲ୍ [ଧାତୁ] + ଣ—ଗତି କରିବା [ବିଶ୍ଳେଷ]—
Śel (root) To move.

ଶେଲ୍—ଦୈଦେ· ବ—୧ । (ଇଂ· ଶେଲ୍)—କମାଣର ଗୋଲା—
Śel 1. cannon-Shell. ୨ । (ଇଂ· ସେଲ୍) ବିକ୍ରୟ—2.
ଶେଲ ସେଲ Sale. ୩ । ଅଦାଲତ ଥରେ ଜିନିଷପତ୍ରର
ବିକ୍ରୟ—3. Sale by auction.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶେଲ୍(ଳ)—ଦେ. ବ [ସଂ. ଶଲ୍ୟ]—୧ । ଶର; ବାଣ—1. Arrow; Śela(la) dart. [ଉ—ଶିଷ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଶେଲ ଫୁଟିଲା-ବୃଧାକାଥ ଶେଲ ଶାହ ବଦେଲା] ୨ । ଶୂଳ [ଦେଶ] 2. Śula (see).

ଶେଲକ—ସଂ. ନ—୧ । ବନ୍ଦୁବାର ବୃକ୍ଷ; ଗର୍ଜଣା ଗଛ [ବଣ୍ଟୋଷ]—Śelaka 1. Cordia Myxa tree. ୨ । ଓହ ଗଛ—2. Dillenia Specciosa tree.

ଶେଲ(ଳେ)ଷ—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ଳେଷ)—୧ । ପରିହାସ; ଅଥା—1. Jest. Śela(le)śa ୨ । (ସ. ଶ୍ଲେଷ୍ମା) ଶ୍ଲେଷ୍ମ (ଦେଶ)—2. Śleshma. (See) ଶ୍ଲେଷ ଶ୍ଲେଷ

ଶେଲ(ଳେ)ଷ ବଚନ—ସା. ବ (ସ. ଶ୍ଲେଷ ବଚନ)—୧ । ଶ୍ଲେଷ Śela(le)śa bachana ବଚନ; ଅନ୍ଥିଲି କଥା—1. Jestive ଶ୍ଲେଷ ବଚନ words. ୨ । ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ ବଚନ—2. Irony.

ଶେଲ(ଳେ)ଶମ(ମା)—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ଲେଷ୍ମା)—୧ । ଶ୍ଲେଷ୍ମା (ଦେଶ)—Śela(le)śama(mā) 1. Śleshmā. (See) ୨ । ଶରଦ; ଶ୍ଲେଷ୍ମା, ଶର୍ଦ୍ଦି ଶ୍ଲେଷ୍ମା ଲଘମ—2. Catching cold; catarrh.

ଶେଲଷମ ଧରିବା—ଦେ. କ—ଶରଦ ଧରିବା—Śelashama dharibā Catching cold. ଶର୍ଦ୍ଦି ଧରା सर्दी पकडना

ଶେଲ(ଳେ)ଶି—ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ (ସ. ଶ୍ଲେଷରୁ)—ଅନ୍ଥିଲି—Śela(le)śi ରସିକ मजाकी Jestive; humorous; (ଶେଲଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଶେଲଶିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] witty.

ଶେଲ(ଲ) ସମ—ସ. ବିଶ—ଶେଲ ବା ବାଣସଦୃଶ ତୀକ୍ଷ୍ଣ—Śela(la) sama Sharp as a dart.

ଶେଲୁ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ବନ୍ଦୁବାର; ଗରୁଣା ଗଛ—Śelu 1. Cordia Myxa. ୨ । ଓହ ଗଛ (ବୃକ୍ଷକୋଷ)—2. Dillenia Speciosa.

ଶେଶ୍ୱୀୟମାନ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ. (ଶି ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+ଅଦ୍ଭ-ଶସ୍ୱାର୍ଥେ ଯଙ୍ ଲ୍ୟଙ୍ତ ବା ଦ୍ୱିତ୍ୱ=ଶେଶୀୟ୍ (ଶେଶ୍ୱୀୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ଅତିଶୟ ସ୍ଫୀତ—Śeświyamāna Very much swollen.

ଶେଷ—ସ. ବ (ଶିଷ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା, ଅବଶିଷ୍ଟ ରଖିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସହସ୍ର ଫଣାଧାରୀ ସର୍ପ; ସର୍ପଗୁଡ ରାଜା; ଅନନ୍ତ ନାଗ—Śesha 1. The great mythological king of serpents of the Hindus. [ଉ—ଗୃହୁ ବନ୍ଧୁବାକୁ ଚୁମ୍ବନ ଦେବାକୁ କୃପା ଦୁଅନ୍ତୁ। ଶେଷର। ଉଦ୍ଧ. ପ୍ରେମ ସୁଧାକର୍ଣ୍ଣ।] ୨ । ବଳରାମ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବଡ଼ ଭାଇ—2. The elder step-brother of Śrīkṛushṇa. ୩ । (ବାଲିରା-ପୁରୁଣୋକୁ) ଭଗବାନଙ୍କ ଅବତାର ବିଶେଷ—3. An incarnation of Bishṇu according to the Kālikāpurāṇa. ୪ । (+ଭାବ. ଅ) ଧଂସ; ବିନାଶ—4. Destruction; ruin. ୫ । ଅବସାନ; ଅନ୍ତ—5. End. [ଉ—ଚନ୍ଦ୍ରି କେତେ ବଳ ଶେଷ, ବାଳା ପାଶେ ଭୁତ ବଲ୍ଲ ଚଟାକୁ ପ୍ରବେଶ। ଉଦ୍ଧ. ପ୍ରେମ ସୁଧାକର୍ଣ୍ଣ।] ୬ । ସମାପ୍ତି—6. Finish. [ଉ—ଅଲଘ ପ୍ରଜାଳନ ଶେଷ, ରଖିବେ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଚରଣ। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।] ୭ । ଅବଶେଷ; ବାକି—7. Remains; remainder; the rest. ୮ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ—8. Leavings of dinner. ୯ । ଶେଷ ସମୟ—9. Last time; last moment; time before death. ୧୦ । ଗଜ (ବୃକ୍ଷକୋଷ)—10. Elephant. ୧୧ । ନାଗ (ବୃକ୍ଷକୋଷ—11. Nāga. ୧୨ । ସ୍ୱୀକୃତେତର ବସ୍ତୁ (ବୃକ୍ଷକୋଷ)—12. A thing which has not been agreed to. ୧୩ । ବଧ (ବୃକ୍ଷକୋଷ)—13. Killing; murder. ୧୪ । ପୂଜାଦ; ଦେବୋଦ୍ଦେଶ୍ୟ (ବୃକ୍ଷକୋଷ)—14. The offerings of a Deity. ବିଣ (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଅବଶିଷ୍ଟ—1. Remaining. [ଉ—ଏଣୁ ଯାଦବ ବଂଶ ନାଶ, ରହିବେ କୃଷ୍ଣ ଯାଏ ଶେଷ। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।] ୨ । ଅନ୍ତେ ସ୍ଥିତ—2. Placed last. ୩ । ସମୟର ଅନ୍ତେ ଘଟିବା—3. Last in point of time. ୪ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—4. Abandoned. ୫ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ—5. Left after dinner. [ଦ୍ର—ଶେଷ ଅନେକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବହୁତ ଅର୍ଥ ବୁଝାଏ—ଯଥା—ଅବଶେଷ, ଅଶେଷ, ଋଣଶେଷ, କାଳଶେଷ, ଭୁକ୍ତ ଶେଷ, ବଳ ଶେଷ ଇତ୍ୟାଦି।]

ଶେଷ କରଣ—ସ. ବ—ଅସମ୍ପନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟର ସମ୍ପାଦନ—Śesha karaṇa Accomplishment of a work remaining undone.

ଶେଷ କରିବା—ଦେ. କି—୧। ସମାପ୍ତ କରିବା 1. To finish. ୨। ବଳଷ୍ଟ କରିବା; ଧ୍ୱଂସ କରିବା—Śesha karibā ଶେଷକରା शेषकरना 2. To destroy; to ruin. ୩। (ସମୟ) ବିତାଇବା; କାଟିବା—3. To pass one's time. [—ଅର୍ଜୁନ ବିନା ତନେ ପାଣ୍ଡୋଽ ବିରଥ, ଭାଇଙ୍କ ଭୁଲେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଜଳେ ଶେଷ—କୃଷ୍ଣଜିହ. ମହାଭାରତ।]

ଶେଷ କାଳ—ସ. ବ—୧ । ବିନାଶକାଳ—1. Time of ruin. Śesha kāla ୨ । ମୃତ୍ୟୁ କାଳ—2. Time of death. ୩ । ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା—3. Old age. ୪। ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ—4. The future. ୫। ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ—5. Latter days.

ଶେଷକୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—ଅନ୍ତକାଳରେ; ଅବଶେଷରେ—Śeshaku ଶେଷେ शेषमे At last.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶେଷ ଜାତ—ସ ବ (ଗଣିତ)—ଉଗ୍ରାଂଶର ବଉର ସମାଉରଣ ବା ଲଘୁତରଣରୂପ ଅଙ୍କପ୍ରକ୍ରିୟା (ବୀଜଗଣିତ)—(Mathematics) Assimilation of residues; reduction of fraction of residues or successive fractional remainders.

Śesha jāti

ଶେଷ ଜୀବନ—ସ. ବ—୧ । ଜୀବନର ବାକି ଥିବା ସମସ୍ତ—1. The rest of one's life. ୨ । ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା—2. Old age; close of life. ୩ । ଶେଷ ଉପଲକ୍ଷ ବା ଘଟଣା—3. Last occasion.

Śesha jīvana

ଶେଷ ଥର(ଦଫା)—ଦେ. ବ—୧ । ଅନ୍ତ୍ୟଥର—The last time.

Śesha thara(dafā)

ଶେଷ ଦଶା—ସ. ବ—୧। ଶେଷ କାଳ(ଦେଖ)—1. Śesha kāla (See) ୨ । ମୃତ୍ୟୁ—2. Death.

Śesha dasā

ଶେଷ ଦେବ(ନାଗ)—ସ. ବ—୧ । ଅନନ୍ତଦେବ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅବତାର-1. An incarnation of Bishṇu. ୨ । ବାସୁକି; ସହସ୍ରଫଣ—2. The thousand-headed serpent of the Hindu mythology. [ଦ୍ର— ଦୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଳୟ (ଶେଷ) ସମୟରେ ବିଷ୍ଣୁ ଏହି ନାଗଙ୍କ କୁଣ୍ଡଳ ଉପରେ 'ଅନନ୍ତ ଶୟନ' କରନ୍ତି ଓ ଏ ନାଗଙ୍କର ସହସ୍ର ଫଣା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଉପରେ ଛତା ଧରି ଢେଲ ପର ଢୋଇଥାଏ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାଭିକମଳରୁ ଯଦ୍ଦ ପୁଲ ଫୁଟେ ଓ ସେଥିରୁ ବ୍ରହ୍ମା ଜାତ ହୋଇ ପୁଣି ନୂଆ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ଏଗବାନ୍ ବାସୁଙ୍କା ରୂପରେ ଅପଣା ଫଣାଦ୍ୱାର ଏ ପୃଥ୍ୱୀକୁ ଛତ୍ରକ ଧରିଅଛନ୍ତି ।]

Śesha rakshaṇa

ଶେଷବତ୍ ଅନୁମାନ(ସାଧନ)—ସଂ. ବ (କ୍ୟାସୃଶାଷ୍ଟ)—କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି କାରଣର ଅନୁମାନ—(logic) The inference of the cause by seeing the effect.

Śeshabat anumāna(sādhana)

ଶେଷବନ୍ଦି ଭାରତୀ—ଦେ. ବ—ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ ବଙ୍ଗୀୟ କବି ସ୍କଟ୍‌ଙ୍କର 'ଲେଜ୍ ଅଫ୍ ଦ ଲଷ୍ଟ୍ ମିନ୍‌ଷ୍ଟ୍ରେଲ୍' ନାମକ କାବ୍ୟର ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ—Title of the Oriya metrical translation of Scott's Lays of the last ministrel. [ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରସସିନ୍ଧାନ୍ତାଚାର୍ଯ୍ୟ ଅଜସ୍ୱରନ୍ଦ୍ର ବାସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଅଛି ।]

Śeshabandi bhāratī

ଶେଷ ବୟସ—ଦେ. ବ (ସ. ଶେଷ+ବୟସ୍)—ବୃଦ୍ଧବୟସ—ଶେଷବୟସ ଶୈଷବୟସ

Śesha bayasa

ଶେଷ ବାର—ସଂ. ବ—ଶେଷ ଥର (ଦେଖ)

Śesha thara (See)

ଶେଷ ବେଳ—ଦେ. ବ—ଶେଷ କାଳ (ଦେଖ)

Śesha kāla [see]

ଶେଷ ବେଳା—ସଂ. ବ—ଅପରାହ୍ଣ; ଅପରାହ୍ଣ— ଶେଷକାଳ ଶୈଷସମୟ

Śesha belā

Afternoon.

ଶେଷ ଭାଗ—ସଂ. ବ—୧ । ତୌଣସି ପଦାର୍ଥର ବା ସମସ୍ତର ଶେଷ ଅଂଶ ୨ । ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ

Śesha bhāga —1. The last part. 2, Remainder.

ଶେଷ ଭୋକ୍ତା—ସଂ. ବ, ସ୍ତ୍ରୀ (ଶେଷ+ଭୋକ୍ତୃ, ୧ମା. ୧ବ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରିବାରର ସମସ୍ତଙ୍କ ଶେଷରେ ଭୋଜନ କରେ—One who dines last amongst the members of tha family.

Śesha bhoktā

ଶେଷ ଭୋଜନ—ସଂ. ବ—୧ । ଗୃହସ୍ଥ ଜମସ୍ତଙ୍କୁ ଭୋଜନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଭୋଜନ କରିବା (ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟଭୋଗ)—1. Taking one's meal after feeding all the guests, ୨ । ଯାଜ୍ଞାଦଶେଷରୁ ଭୋଜନ (ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟଭୋଗ); ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଖାଇସାରିଲା ପରେ ହାଣ୍ଡିରେ ଯାହା ରହିଥାଏ ତାହା ଖାଇବା—2. Partaking of what remains in the cooking pot after all others have been fed.

Śesha bhojana

ଶେଷ ରକ୍ଷଣ—ସ. ବ—କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ (ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟଭୋଗ)—Perseverance in doing a work to the finis.

Śesha rakshaṇa

ଶେଷ ରହଣି—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଖର୍ଚ୍ଚ ସରିବା ପରେ ଶେଷକୁ ରହିଯିବା ଧନ—Balance in hand.

Śesha rahaṇi

ଶେଷ ରାତି—ଦେ. ବ—ଶେଷ ରାତ୍ରି (ଦେଖ)—Śesha rātri (See)

Śesha rātra

ଶେଷ ରାତ୍ରି—ସଂ. ବ—ରାତିର ଶେଷ ପହର; ପାହାନ୍ତୁଅ—The last watch of the night.

Śesha rātri

ଶେଷରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବ—୧ । ଶେଷ କାଳରେ—1. At last. Ś. share ୨ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପରେ—2. Behind or after all.

ଶେଷେ ଶୈଷେ

ଶେଷ ଶୟନ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—ଜଳାନ୍ତପ୍ରଳୟରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅନନ୍ତ-ନାଗ ଉପରେ ଶୟନ—The last sleep of Bishṇu in the deluge at the end of the creation and before the beginning of the next creation.

Śesha śayana

ଶେଷ ଶାୟୀ—ସ. ବତ୍ର. ପୁଂ (ଶେଷ+ଶୀ ଧାତୁ+ଣିନ୍. ଇନ୍)—ଶେଷ ନାଗ ଉପରେ ଶୟନ କରିଥିବା (ବିଷ୍ଣୁ)—Sleeping on the Śeshanāga. ବ—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.

Śesha śāyī

ଶେଷା—ସ. ବ (ଶିଷ୍ ଧାତୁ+ଜରଣ. ଅ+ଆ)—୧ । ଯାହାଦ୍ୱାରା ଶିଷ୍ଟ ମାଳା—1. A garland given as a present. ୨ । ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟା ଯିବା ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ବା ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ବା ମାଳା—2. The remains of floral or other offerings made to an idol and distributed amongst the devotees as a holy relique (Apte).

Śeshā

ଶେଷାଂଶ—ସ. ବ (ଶେଷ+ଅଂଶ)—ଶେଷ ଭାଗ (ଦେଖ)

Śeshāṁśa

Śesha bhāga (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶେଷାଚଳ—ସ୍ୱ. ବ—ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର କଡପା ଜିଲ୍ଲାର ଏକ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ—
Śeshāchala A range of mountains in the Cuddapah district of Madars.

ଶେଷାନ୍ନ—ସ୍ୱ. ବ—ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅନ୍ନ—
Śeshānna Leavings of food (Apte).

ଶେଷାବସ୍ଥା—ସ୍ତ्री. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା—1. Old age. ୨ । ମୃତ୍ୟୁ ଅବସ୍ଥା—2. Dying or moribund condition.
Śeshābasthā

ଶେଷା ଶେଷି—ଦେ. ବଣ—ପ୍ରାୟ ଶେଷ; ଶେଷପ୍ରାୟ—Almost finished. ବ—ଶେଷଦେବାର ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥା—ଶେଷା ଶେଷି प्राय क्षेय The approach of the end.
Śeshā śeshi

ଶେଷେ—ସଂ. ଅ. ବଣ—୧ । ଅବଶେଷରେ—1. At last; finally (Apte). ୨ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଘଟଣାରେ—2. In other cases (Apte).
Śeshe

ଶେଷେଚ୍ଛା—ସଂ. ବ(କର୍ମଧା)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ତିମକାଳର ଅଭିଳାଷ
Śeshechchhā —The last or dying wishes of a person.

ଶେଷୋକ୍ତ—ସଂ. ବଣ—ଯେଉଁ ବିଷୟ ସର୍ବଶେଷରେ ବୋଲି ଯାଇଅଛି—
Śeshokta Last mentioned; latter. (ଏହାର ବିପରୀତ—ପୂର୍ବୋକ୍ତ, ପ୍ରଥମୋକ୍ତ)
(ଶେଷୋକ୍ତା—ସ୍ତ्री)

ଶେଷ୍ଠ(ଷ୍ଠ)—ତ୍ରା. ବଣ (ସ. ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ଦେଶ)—Śreshṭha
Śeshṭa(shṭha) ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ (See)

ଶେଷ୍ଟି(ଷ୍ଟି) କରଣ—ଦେ. ବ—ଶେଠ କରଣ (ଦେଶ)
Śeshṭi(shṭhi) karaṇa Śeṭha karaṇa (See)

ଶେହୁଲ—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ- ଶେଉଳ (ଦେଶ)—Śeula
Śehul (See)

ଶେହୁଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶଲ୍ଲକ)—ଶେଉଳ (ଦେଶ)—Śeula
Śehula शोलमाछ सोरी मछली (See)

ଶୈ—ତ୍ରା. ବ. ସ୍ତ्री (ସଂ. ସଖୀ)—ସଖୀ; ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ସଖୀ—
Śai A female companion of a lady.

ଶୈକ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ଶିକ୍ୟ+ଯ)—୧ । ଶିକାରେ ରଖା ଯାଇ ଝୁଲା ଦୋଇଥିବା—1. Suspended in a loop (Apte). ୨ । ଶିଖାବିଶିଷ୍ଟ—2. Peaked (Apte). ୩ । ମୁନିଆଁ—3. Pointed (Apte).
Śaikya

ଶୈକ୍ଷ—ସଂ. ବ (ଶିକ୍ଷା=ବେଦର ଉଚ୍ଚାରଣଜନ୍ୟସ୍ୱରବୋଧକ ଶାସ୍ତ୍ର+ଅ)—
Śaikṣa ୧ । ବେଦ ପଢ଼ିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଉଚ୍ଚାରଣଜନ୍ୟସ୍ୱରବୋଧକ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବା ଛାତ୍ର—1.A student learning the treatise on Vedic pronunciation before beginning the study of the Bedas. ୨ । ନବ ଶିକ୍ଷୁ—2. A novice; a tyro (Apte).

ଶୈକ୍ଷିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶିକ୍ଷା+ଇକ)—ବେଦୋଚ୍ଚାରଣ ଜନ୍ୟସ୍ୱର-
Śaikshika ବୋଧକ ଶିକ୍ଷାଶାସ୍ତ୍ରବେତ୍ତା—Versed in the science of Vedic pronunciation.

ଶୈଖରିକ—ସଂ. ବ (ଶିଖର=ଅଗ୍ରଭାଗ+ଇକ)—ଅଧାମରା ଗଛ—
Śaikharika Achyranthes Aspera (plant). (ଶୈଖରେସୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୈଘାଣ ତ୍ୱକ—ସଂ. ବ (ଶିଘାଣ+ଅ+ତ୍ୱକ୍)—ନାସାରନ୍ଧ୍ରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Śaighāṇa twak ଅର୍ଦ୍ଧ ପରଦା—Pituitary membrane.

ଶୈତ(ତା,ତି,ତୁ)—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ଶତ୍ରୁଘ୍ନ)—ଶତ୍ରୁଘ୍ନର ଡାକନାମ
Śaita(tā,ti,tu) 1. Names for calling Śatrughna. ୨ । ସତ୍ୟବାଦୀର ଡାକନାମ—
2. Name for calling Śatyabādī.

ଶୈତ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଶୀତ+ଷ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ)—ଶୀତଳତା; ଜାଡ୍ୟ—
Śaitya Coolness; frigidily,

ଶୈତ୍ୟବୀଜ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ) ଶୁଶବଗୋଲି; ଶୀତବୀଜ (ଦେଶ)
Śaityabīja Śītabīja (See)

ଶୈଥ(ଥି)ଲ(ଲା)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଶୈଥିଲ୍ୟ)—ଶୈଥିଲ୍ୟ—
Śaitha(thi)la(lā) Slackness. ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧। ଶିଥିଲତା शिथिल ଶିଥିଲ (ଦେଶ)—1. Śithila (See).
(ଶୈଥିଳୀ—ସ୍ତ्री) ୨ । କାମରେ ଢିଲୁଲା—2. Lax in work. ୩ । ଯେଉଁ ଲୋକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ କଡ଼ା ନୁହେଁ—3. One who is not a strict disciplinarian. ୪ । ଅଳସୁଆ; ମାଡ଼ା—4. Lazy; idle; slow.

ଶୈଥ(ଥି)ଲା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଶୈଥିଲ୍ୟ)—୧। ଢିଲାଳବା; ଝୁଲୁଲାଇବା; ଶ୍ଲଥ କରିବା—शीथिल करा शिथिल करना 1. To slacken; to loosen. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ହଇମ୍ ବା ଢିଲ୍ଲ କରିବା—2. To neglect work; to work slowly.
Śaithila(li)ā

ଶୈଥିଲ(ଲି)ଆ—ଦେ. ବ—୧ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅବହେଳା—1. Relaxation of work. ୨ । ଫୁରୁସତ—ଢିଲେ सिथिलाई 2. Leisure. ଦେ. ବଣ. (ଶୈଥିଲେଇ—ସ୍ତ्री ବଣ) ପୁଂ—କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିଥିଳ; ଅଳସୁଆ—Lazy; negligent.
Śaithili(li)ā

ଶୈଥିଲ୍ୟ—ସ୍ୱ. ବ (ଶିଥିଳ+ଷ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ)—୧। ଶିଥିଳତା; ଢିଲ୍ଲାମି—
Śaithilya 1. Looseness; slackness; laxity. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ହଇମ୍ ବା ଢେଲା—2. Negligence in work; dilatoriness. ୩ । ଅସ୍ପୃହତା। 4. Want of smartness. ୫। ଅମନୋଯୋଗ—5. Inapplication; listlessness; inattentiveness.

ଶୈନେୟ—ସ୍ୱ. ବ. ପୁଂ(ଶୀଳ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏୟ)—୧। ଯାଦବବଂଶୀୟ
Śaineya ସାତ୍ୟକି—1. Name of a child of the Jādaba race. ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସାରଥି—2. Name of the charioteer of Lord Srikṛushṇa.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୈବ—ସ. ବଣ (ଶିବ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—୧। ଶିବସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Śaiba 1. Relating to Śiba. ୨। (+ଉପାସକାର୍ଥେ. ଅ)—ଶିବଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ—2. Devoted (ଶୈବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) to Śiba. ବ. ପୁଂ—୧। ଶିବଭକ୍ତ; ଶିବପୂଜକ—1. Devotee of Śiba. ୨। ଶିବପୁରାଣ [ଦେଖ]—2. Śibapurāṇa (See) ୩। ଧତୂର—3. Datura (plant and berries). ୪। [ଶୀ ଧାତୁ+ଉତ୍ତ.ବ, ଜଳାଉଜନ)ଶୈବାଳ; ଶେଉଳ—4, Moss. ୫। ବଡ ପୁଷ୍ପ [ବୃକ୍ଷକୋଷ]—Sesbania Grandiflora.

ଶୈବ ଚିନ୍ତାମଣି—ସ. ବ—ଶୈବ ପୂଜାବିଷୟକ ଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—
Śaiba chintāmaṇi A book dealing with the worship of Śiba.

ଶୈବଳ—ସ. ବ—୧। [ନାମ —ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପର୍ବତବିଶେଷ—
Śaibala Name of a mountain described in the Rāmāyaṇa. [ବୃ—ଏହି ପର୍ବତର ଦକ୍ଷିଣ ପାଦଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ସରୋବର ଭିତରେ ଶମୁକ ନାମକ ଶୂଦ୍ର ମୁନି ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ, ଏ ପଂ ବନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତର ଦକ୍ଷିଣଉତ୍ତରବର୍ତ୍ତୀ—ବୃକ୍ଷକୋଷ] ୨। (ଶୀ ଧାତୁ +ଉତ୍ତ. ବଲ)—ଶୈବାଳ (ଦେଖ)—2, Śaibāla (See)

ଶୈବଳିତ—ସଂ ବଣ[ଶୈବଳ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ଇତ]—ଶୈବାଳବିଶିଷ୍ଟ-
Śaibalita Mossy.
[ଶୈବଲ୍ୟ, ଶୈବଳବାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୈବଲିନୀ—ସ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ[ଶୈବଳ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ଈ]—ଚଞ୍ଚଳ;
Śaibalinī ନଦୀ—River.

ଶୈବାଗମ—ସଂ ବ—ଶିବପୂଜା ବିଷୟକ ଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—
Śaibāgama Title of a treatise on the worship of Śiba,

ଶୈବାଗ୍ନି—ସଂ ବ—ଯଜ୍ଞାଗ୍ନିବିଶେଷ—
Śaibāgni The name of a sacrificia l fire.

ଶୈବାଳ—ସଂ ବ [ଶୀ ଧାତୁ=ଶୟନ କରିବା+ଉତ୍ତ. ବାଲ; ଯେ ଜଳରେ ଶୟନ କରେ)—
Śaibāla ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଶୀବଲ, ଶେଫାଳ, ଜଳପାଳୀ[ଳ], ସୈବାଳ, ବାୟୁପ୍ରସବ, ସ୍ଥଳଜଲୁଜ, ଦୃଢପର୍ତ୍ତୀ, ଅମୃତାଳ, ଅରଡ, ଜଳକେଶ, ଜାବାର, ଜଳଜ ତେ. ନାମ
ଫା. ଘଶ୍‌ମେଂଦଘ, ଜବାଲ
ଅ. ଭୁଜଲବ୍
ଶେଅଲା, ଶେୟାଳା
ସିବାର
ପାନା ଜଲକୁମ୍ଭା, କୁମ୍ଭୀ

୧। ଜଳା; ଜଳଜ ଉଦ୍ଭିଦ ବିଶେଷ—1. Species of algae; an aquatic plant; Blyxa Octandra. [ବୃ—ଅର୍ଦ୍ଧ ଇଞ୍ଚ ପଥରରେ ଜନ୍ମିବା ଶିଉଳି ଶୈବାଳ ନୁହେଁ, ତାହା ଶୈଳେୟ] ୨। ବାହ ଯଷ୍ଟୀ ଭୂମିକା; ବୋଦ୍ଧାଙ୍କ ନାମକ ଦଳ—2. Serratophylum Submersum. [ବୃ—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଶୈବାଳ କଠୁଉତ୍ତ୍ରମଧୁରରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଲଘୁ ଓ ସ୍ନିଗ୍ଧ; ଏହା ବାତ, ପିତ୍ତାସ୍ର, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତଦୂଷ୍ଟି ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ ।]

ଶୈବ୍ୟ—ସଂ. ବଣ [ଶିବ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଯ]—ଶିବସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Śaibya Relating to Śiba. ବ—୧। ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ସେନାପତ୍ତି, ନୃପବିଶେଷ—1, Name of a king who was a general of the Pāṇḍabas. ୨। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଶ୍ୱବିଶେଷ—2. Name of one of the horses used by Śrīkṛushṇa.

ଶୈବ୍ୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—୧। (ନାମ) ସ୍ତ୍ରୀ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପତ୍ନୀ;
Śaibyā ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର (ଦେଖ)—1. Wife of king Harischandra (See) ୨। [ନାମ] ସ୍ତ୍ରୀ; ସଗରଙ୍କ ଗୋଟିଏ ରାଣୀ—2.One of the queens of Raja Sagara. ୩। [ନାମ] ପ୍ରତାପ୍ରରାଜାଙ୍କ ପତ୍ନୀ [ବୃକ୍ଷକୋଷ]—Name of the queen of Pratīpa.

ଶୈର—ସଂ. ବଣ [ଶିର+ଅ]—ଶିରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Śaira Relating to nerves or veins.

ଶୈରଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ—ଶିରଦ୍ୱାରା ଉପଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ—
Śaira jñāna Knowledge acquired through the veins or nerves.

ଶୈଳ—ସଂ. ବ [ଶିଳା+ସମୂହାର୍ଥେ+ଅ]—୧। ପର୍ବତ; ଭୂଧର—
Śaila Mountain. ୨। ଶ୍ରୈଲେୟ ନାମକ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Storax; benzoin. ୩। ଶିଳାଜତୁ [ବୃକ୍ଷକୋଷ]—3. Mummy gum. ସଂ. ବଣ—୧। ୧। ଶିଳାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to stone. ୨। ପାର୍ବତ୍ୟ—2. Hilly; mountainous. [ବୃ—ଶ୍ଲୋକ ପାତାଳରୁ ଗଣ୍ଡଶୈଳ ଭୂଦାସାଏ।]

ଶୈଳକ—ସ. ବ (ଶିଳା+ଅଚ]—ଶୈଳଜ (ଦେଖ)
Śailaka Śailaja (See)

ଶୈଳ କନ୍ୟା (ତନୟା)—ସ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଡଦ୍)—ପାର୍ବତୀ—
Śaila kanyā (tanayā) Pārbatī.

ଶୈଳ ଗୁରୁ (ପତି)—ସ. ବ—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—
Śaila guru (pati) The Himālayas.

ଶୈଳଜ—ସ. ବ (ଶୈଳ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ଓଦା
Śailaja ପଥର ଓ ଇଟା ଉପରେ ବର୍ଷା ହେଲେ ବସିବା ଶିଉଳି—1. Lichen; moss deposited on stone or brick. ୨। ଶୈଳେୟ; ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ; ଶିଳାପୁଷ୍ପ; <ବୃ—ପ୍ରକାର ଶିଉଳି—2. Parmalia
ସ. ଅନ୍ୟ ନାମ—ଶିଲାପୁଷ୍ପ, ବୃକ୍ଷ, ଜାଲାନୁସାର୍ଯ୍ୟକ, ଶଳାହର୍ଯ୍ୟାସ, ଅଶ୍ମପୁଷ୍ପ, ଶୀତଶିବ, ଶୈଳେୟ, ଶିଲାଶଳ, ଶୈଳେୟ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୀତଳ, ଶୈଳ, ଶୈଳସମ୍ଭବ, ଗୁହ ଶୈଳଜ ମୂରକ୍ଷୀଲତା, ଛତୈଲ୍ଲା, ପଥରକା ଫୁଲ ଫା· ଦଗ୍ଦାଲ ଅ. ଅଶୀଳ ଓ. ଶୈଳେପ୍ପ ମନୋଦ୍ରବ୍ୟଂ

Perlata. [ଦ୍ର—ଏହା ପୁଗଛ, ଉତ୍କୁରଟ, ଶୀତଳ, ଲଘୁପାକ, ହୃଦ୍ୟ, କଫପିତ୍ତନାଶକ ଓ ଦାହ, ତୃଷ୍ଣା, ଶ୍ୱାସ, ଅଶ୍ମରୀ, ବ୍ରଣ, କଣ୍ଡୂ, କୁଷ୍ଠ, ବିଷଦୋଷ ଓ ରକ୍ତଖାବର ଶାନ୍ତିକାରକ ।] ବିଣ (ଅସ୍ମୀ ଉଚ୍ଚା — ପର୍ବତରୁ ଜାତ—Produced from or growing in the mountain.

ଶୈଳଜା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୈଳ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ· ଆ)—ପାର୍ବତୀ; ଦୁର୍ଗା; ଶୈଳସୁତା—Śailajā 1. Pārbatī; Durgā (who is the daughter of the Himālayas). ୨ । ଗଜପିପୁଳି—2. A giant species of long pepper.

ଶୈଳଧନ୍ୱା—ସ· ବ. ପୁଂ (ଶୈଳ+ଧନୁସ୍+ବଚ୍=ଶୈଳଧନ୍ୱନ୍ ୧ମା·ଏବ.; ଶୈଳ ଦୋଇଅଛ ଧନୁ ଯାହାଙ୍କର; କମ୍ବା ଯାହାଙ୍କ ଧନୁ ଶିଖାଳମିଚ)—ମହାଦେବ; ଶିବ—Śailadhanwā

ଶୈଳଧର-ସ. ବ. ପୁଂ (ଶୈଳ=ଗିରି+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ସେ ଗୋବ. ର୍ବଳ ଦେଇଛୁ ଟେକି ଧରିଥିଲେ)—ଗିରିଧାରୀ (ଶୈଳଧାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śailadhara Śrīkṛushṇa.

ଶୈଳଧାତୁ=ସ. ବ—ରୈରିକ—Śaila dhātu Red ochre. (ଶୈଳ ସମ୍ଭବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୈଳ ଧାତୁଜ (ନିର୍ଯ୍ୟାସ)—ସ· ବ—(ବୈଦ୍ୟକ). ଶିଲାଜତୁ—Śaila dhātuja (nirjyāsa) Mummy (gum).

ଶୈଳ ପତ୍ର—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ବଲ୍ୱ; ବେଲ—Śaila patra The marmale fruit.

ଶୈଳ ପୁତ୍ରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଶୈଳଜା; ପାର୍ବତୀ—Goddess Śaila putrī Pārbatī. ୨ । ଗଙ୍ଗାନଦୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) 2. The Ganges.

ଶୈଳ ପ୍ରସ୍ଥ—ସ. ବ—ଅଧିତ୍ୟକା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Śaila prastha Plateau.

ଶୈଳ ବାଳା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶୈଳସୁତା; ପାର୍ବତୀ—Śaila bāḷā 1. Pārbatī. ୨ । ହିମାଳୟ ଦାରୀ; ମେନା—2. The wife of the Himalayas; Menā (the name of a minor mountain chain).

ଶୈଳ ରନ୍ଧ୍ର—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗିରିଗୁମ୍ଫା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Śaila randhra Cave.

ଶୈଳରାଜ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ଶୈଳ + ରାଜା)—ଗିରିରାଜ; ହିମାଳୟ ପର୍ବତ; ଜଗତ୍ରାଜ—The Himalayan mountain (literally the king of mountains. (ଶୈଳବର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୈଳ ଶିଖର(ଶୃଙ୍ଗ)—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗିରିଶୃଙ୍ଗ—Śaila śikhara(śruṅga) The summit of a mountain.

ଶୈଳ ଶିବର—ସ. ବ (ଶୈଳମାନଙ୍କ ଶିବର; ସମୁଦ୍ର ଉପରେ କନ୍ଥ Śaila śibira ପର୍ବତର ଅବସ୍ଥାନ ଥିବାରୁ)—ସମୁଦ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ) The sea.

ଶୈଳ ସନ୍ଧି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଉପତ୍ୟକା [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—Śaila sandhi Valley.

ଶୈଳ ସାର—ସ. ବିଣ [ବହୁବ୍ରୀ]—ଶୈଳପର ଦୃଢ—Strong as the mountain. [ଶୈଳସାର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ]

ଶୈଳ ସୁତା—ସ. ବ[ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍]—୧। (ହିମାଳୟ ପୁତ୍ରୀ) ପାର୍ବତୀ—Śaila sutā 1, Goddess Pārbatī. ୨ । ଗୋଖୁରା ଲତା [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—2. Cardiospermum Helicacahum (plant).

ଶୈଳସୁତା ସପତ୍ନୀ—ସ. ବ [ଦୁଇଟି ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍]—(ପାର୍ବତୀଙ୍କ ସପତ୍ନୀ) Śailasutā sapatnī ଗଙ୍ଗାନଦୀ—The river Ganges. [ଦ୍ର—କାରଣ, ମହାଦେବ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ପର ଏହାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗରେ ଧାରଣ କର ଅଛନ୍ତି]

ଶୈଳାଖ୍ୟ(ହ୍ୱ)—ସ. ବ [ଶୈଳ+ଅଖ୍ୟା, ଆହ୍ୱା=ନାମ ଯାହାର; Śailākhya(hwa) ବହୁବ୍ରୀହି, ଯାହାକୁ ଶୈଳ ନାମରେ ଡକାଯାଏ ।] ୧ । ଶିଲାଜତୁ—1. Mummy (gum). ୨ । ଶୈଳଜ (ଦେଖ)—2. Śailaja (See).

ଶୈଳାଗ୍ର—ସ. ବ [ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ଶୈଳ ଶିଖର—The summit of a mountain; mountain top. Śailāgra

ଶୈଳାଟ—ସ. ବ [ଶୈଳ=ପର୍ବତ+ଅଟ୍ ଧାତୁ=ଭ୍ରମଣ କରିବା +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ସେ ପର୍ବତରେ ଭ୍ରମଣ କରେ] ୧ । ବ୍ୟାଧ 1. Hunter. ୨ । ସିଂହ—2. Lion. ୩ । ପାର୍ବତ୍ୟ ଜାତି—3. Hillmen; hill tribes. ୪ । ସ୍ଫଟିକ—4. Crystal; quartz. ୫ । ଶୁଭ୍ର କାଚ—5. White glass. Śailāṭa

ଶୈଳାତ୍ମଜା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶୈଳ + ଆତ୍ମଜା)—ପାର୍ବତୀ—Śailātmajā Pārbatī

ଶୈଳାଦି—ସ. ବ [ଶୈଳାଦ + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଇ]—ଶୈଳାଦର ପୁତ୍ର ନନ୍ଦୀ Śailādi ଶିବାନୁଚର—Nandī; one of the two orderlies of Śiba.

ଶୈଳାଧିପ—ସ. ବ—(୭ମୀ ବା ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗିରିରାଜ ହିମାଳୟ—Śailādhipa The Himalayas. [ଶୈଳାଧିରାଜ, ଶୈଳାଧିରାଜ, ଶୈଳାଧୀଶ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୈଳାଧିପ ତନୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାର୍ବତୀ; ଦୁର୍ଗା—Śailādhipa tanayā Goddess Pārbatī. [ଶୈଳାଧିରାଜ ତନୟା—ଅନ୍ୟରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୈଳାରୋହଣ—ସ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍); ଶୈଳ+ଆରୋହଣ)—ପର୍ବତ
Śailārohaṇa ଉପରକୁ ଚଢ଼ିବା—Ascending a
[ଶୈଳାରୋହ୍ୟ—ବିଶ. ଯୁ] mountain.
[ଶୈଳାରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୈଳା(ଲା)ଳି—ସ. ବ. ଦୁଂ—(ଶିଳ୍ପଳ+ଜାତାର୍ଥେ. ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ.
Śailā(lā)lī ଯେ ଶିଳ୍ପଳ ବା ନଟ୍ଟ ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଜୀବିକାନିର୍ବାହ
[ଶୈଳାଳଜା—ସ୍ତ୍ରୀ] କରେ;କର୍ମା ଶିଳ୍ପଳ-ନଟ୍ଟ୍ୟବଶାୟିତ ମୁନିବଶେଷ,
ତାଙ୍କ ଗୁରୁ ଅଧ୍ୟୁଦକାପ୍ସା)—ନଟ୍ଟକ; ନଟ—
A professional dancer.

ଶୈଳାସା—ସ. ବ—ପାର୍ବତୀ (ଦେମରଦ୍)—
Śailāsā Pārbatī.

ଶୈଳିକ୍ୟ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ—(ଶୀଳ+ଇକ+ପ)—୧ । ଧୂର୍ତ୍ତ; ଚତୁର—
Śailikya 1. Sly; cunning; artful. ୨ । ବିଶ ଓ ବ—
ସଦ୍ଗୁଣୀ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରତାରଣା କରିବା ପାଇଁ
ନାନାପ୍ରକାର ବେଳ ଧରେ—2. A person who
assumes many false garbs to practise
deception; a pretender.

ଶୈଳୀ—ସ. ବ—(ଶୀଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଈ)—୧ । ସ୍ୱଭାବ—1, Nature.
Śailī ୨ । ଆଚରଣ—2. Conduct; character. ୩ ।
ପ୍ରଣାଳୀ—3. Mode; manner. ୪ । ସହଜ ପ୍ରଣାଳୀ
4. A simple or short method. ୫ । ସଦ୍-
ବ୍ୟବହାର—5. Good treatment. ୬ । ସଦ୍ଭାବ-
6. Cordial relation. ୭ । କୌଶଳ—7.
Policy; art; device. ୮ । (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)
ରଚନା ପଦ୍ଧତି ବା ବର୍ଣ୍ଣିତବିଶେଷ—8. Style or
diction of a composition. ୯ । ସଙ୍କେତ;
ପ୍ରଜ୍ଞପ୍ତି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—9. Indication. ୧୦। (ଶିଳା+
ଅ+ଈ) ଶିଳା ପ୍ରତିମା, ପଥରର ମୂର୍ତ୍ତି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
10. Stone image.

ଶୈଳୀଭବନ—ସ. ବ (ଶୈଳ+ଅଭୂତପ୍ରାଦୁର୍ଭାବେ ଈ+ଭୂ ଧାତୁ+ଅନ+
Śailībhabana ଅ)—(କୋମଳ ପଦାର୍ଥର) ପଥର ପାଲଟି ଯିବା
[ଶୈଳୀଭାବ—ଅନ୍ୟରୂପ] Petrifaction; (a soft thing)
being turned into stone.

ଶୈଳୀଭୂତ—ସ. ବିଶ—(ଶୈଳ+ଅଭୂତପ୍ରାଦୁର୍ଭାବେ ଈ+ଭୂତ)—୧ ।
Śailībhūta ପ୍ରସ୍ତରଭୂତ; ପଥର ପାଲଟି ଯାଇଥିବା; ପ୍ରସ୍ତରରେ
ପରିଣତ ହୋଇଥିବା (ପଦାର୍ଥ)—1. Petri-
fied; turned into stone. ୨ । ପଥର ପରି କଠିନ
ହୋଇଯିବା—2. Hardened like stone.

ଶୈଳୂଷ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଶୀଳୁଷ+ବଦ୍ୟାଦ୍ୟର୍ଥାଶ୍ରଅର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ନଟ;
Śailūsha ନର୍ତ୍ତକ—1. Dancer; actor. [ଦ୍ର—ଶୀଳୁଷ
ନାମରେ ଜଣେ ନଟ୍ଟୋପଦେଷକ ଋଷି ବା ଋଷି ଥିଲେ]
୨ । (ଶୈଳ+ବସ୍ ଧାତୁ+ଅ) ଘଲ ଅଦ ପାର୍ବତ୍ୟ ଜାତି
—2.Bheel and other hilly tribs; the hill-
men. ୩ । (ଶୀଳ+ଜନ୍ୟଭାର୍ଥେ+ଉଷ)—ଧୂର୍ତ୍ତବ୍ୟକ୍ତି;
ଠକ—3. A cheat; an imposter. ୪ । (ଶୈଳ
+ଉଷ; ଏ ଗଛ ପାର୍ବତ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ବେଶୀ ଜନ୍ମୁ ଥିବାରୁ)
ବଇଲ ବୃକ୍ଷ—4.The marmalos tree. ୫ । (ନାମ;
ଶିଳ୍ପୁଷ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—ଗନ୍ଧର୍ବଗୁରୁ—5. The
name of the chief of Gandharbas.
[ଦ୍ର—ଗାନ୍ଧାର ଗୁରୁ (ଅଧୁନିକ ଜାଜାପୁର) ଏହାଙ୍କ ଗୁରୁ
ଥିଲା । କେକସ୍ୱଜଙ୍କ ସତ୍ରମଣ୍ଡପରେ ଉପସ୍ଥିତ ମୁନିମାନେ
ଶୈଳୂଷଙ୍କ ପୁତ୍ର ଗନ୍ଧର୍ବମାନଙ୍କୁ ଏ ସ୍ଥାନରୁ ତଡ଼ି ଦେଇ
ଜଜେ ଏ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲେ । ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦା ପରୀ ସରମା
ଶୈଳୂଷଙ୍କ କନ୍ୟା ଥିଲେ ।]

ଶୈଳୂଷିକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଶୈଳୂଷ+ଇକ)—୧ । ନଟ—
Śailūshika 1. An actor. ବିଶ. ପୁଂ—ନଟ ବୃତ୍ତି
ଅନ୍ୱେଷଣକାପ୍ସା (ବିଶ୍ୱକୋଷ]—(a person)Seeking
employment as a dancer or actor.

ଶୈଳେନ୍ଦ୍ର(ଶ)—ସଂ. ବ.—(୭ମୀ ତତ୍)—ଗିରିସ୍ରେଷ୍ଠ; ହିମାଳୟ—
Śailendra (śa) The Himalayas.
ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—]
A name given to males,

ଶୈଳେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ—ସଂ. ବ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ହିମାଳୟସ୍ଥ—
Śailendrastha Situated in the Himālays
ବ. ଭୂର୍ଜ ବୃକ୍ଷ—Betula Bhurja (tree)

ଶୈଳେୟ—ସ . ବିଣ (ଶୈଳ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଏୟ)—୧ । ପର୍ବତ
Śaileya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Mountainous. ୨ । ପର୍ବତ ଜାତ—
2. Produced from the mountain; grow-
ing on hills. ୩ । [ଶିଳା+ଏୟ] ଶିଳା ସଦୃଶ
(ବିଶ୍ୱକୋଷ) —3. Similar to stone. ବ—୧ ।
ଶୈଳଜ;; ପାର୍ବତ୍ୟ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ—1.Parmalia
Perlata. ୨ । (ପୁଂ) ସିଂହ—2. Lion. ୩। ସୈନ୍ଧବ
ଲବଣ—3. Rock salt. ୪ । (ପୁଂ) ମଉମାଛି—
4. The bee. ୫ । (ପୁଂ) ଭ୍ରମର—5.The bumble
bee ୬ । ତାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ); ମୁଗ ମାଂଶୀ—
6. A kind of spikenard.

ଶୈଳେୟୀ—ସ. ବ (ଶୈଳ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏୟ+ଈ)—ପାର୍ବତୀ—
Śaileyī Goddess Pārbatī.

ଶୈଳୋଦ୍ଭବ—ସ. ବିଶ (୫ମୀ ତତ୍)—ପର୍ବତରୁ ଜାତ—Born of
Śailodbhaba or growing in mountains. ବେ. ବ--
[ଶୈଳୋଦ୍ଭବା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଶ] ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ସ୍ୱଜବଂଶର
ନାମ—The name of a dynasty of kings
of ancient Orissa, [ଦ୍ର—ଏହି ବଂଶର
ସ୍ୱଜା ତୋଷଦଣ୍ଡଳ ବା ଅଧୁନିକ ତୋରଖା ଓ
ଋଷିକୁଲ୍ୟା କୂଳର ଉତ୍ତରକୁ ଥିବା ଗଞ୍ଜାମର ଉତ୍ତରାଂଶକୁ
ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲ । କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୈଲୋଦ୍ଭବା—ସ. ବ (ଶୈଲୋଦ୍ଭବ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଜ୍ଞଦ ପାଣ୍ଡୁ-
Śaiiodbhabā ରୋଗୀଗୁଳ୍ମ—1. A sort of plant. ୨ ।
ବୁବୁଣାଢାଡଗୋଣ୍ଡ ଗଛ—2. Coleus Aromaticus.
ଂ । ଦ୍ରୋଣପୁଷ୍ପର ଗୁଳ୍ମ—
3. Sela Gimella; a herbarious plant.

ଶୈଲ୍ୟ—ସ. ବଣ (ଶିଳା+ଯ)—ଶିଳା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Śailya Relating to stone; stony.

ଶୈ ସଙ୍ଗାତ—ଦେ. ବ—ସଖୀ ସଙ୍ଗାତ (ଦେଶ)
Śai saṅgāta Śahī saṅgāta. (See)
ସୈ ସଖୀ

ଶୈଶବ—ସ. ବ (ଶିଶୁ+ଭବ. ଅ)-ଶିଶୁତ୍ୱ; ବାଲ୍ୟକାଳ;ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା—
Śaiśaba Childhood; infancy.

ଶୈଶବ ଲୀଳା—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ) —ଶୈଶବ ସମୟରେ ଅଚରିତ
Śaiśaba līlā ଲୀଳା)—ବାଲ୍ୟକ୍ରୀଡ଼ା—Child's play.

ଶୈଶବ ସ୍ମୃତି—ସ. ବ—ବାଲ୍ୟକାଳର ଘଟନାସାନ ମନେ ପଡ଼ିବା—
Śaiśaba smṛuti Remembrance or memory of the days of one's childhood.

ଶୈଶବାବଧି—ସଂ: କି. ବଣ—ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଆରମ୍ଭ କରି—
Śaiśabābadhi Since childhood or infancy.

ଶୈଶବାବସ୍ଥା—ସଂ. ବ—ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା—
Śaiśabābasthā Infancy.

ଶୈଶବ୍ୟ—ଦେ. ବ(ଶୁଣୁ+ଯ)-ଶୈଶବ; ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା (ବଶ୍ଚଡୋଶ)—
Śaiśabya Childhood.

ଶୈଶିର—ସଂ. ବଣ (ଶିଶିର+ଅ)—୧ । ଶିଶିର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Śaiśira 1, Relating to dew; dewy.
୨ । ଶୀତକାଳ ର—2. Happening in or appearing in winter. ବ—(ଶୀତକାଳରେ ଏମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଆସୁଥିବାରୁ)—ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ ଚଟକ ପକ୍ଷୀ—A blueblack species of sparrow; the blue finch bird.

ଶୈଶିରକ—ସଂ. ବ (ଶୈଶିର+ଇକ; ବେଦ୍ୟକ)—ଇଶବଗୋଲ;
Śaiśirika ଶୀତସାଜ—Plantago Ovata (seed).
[ଦ—ଏହା ଶୀତଦିନେ ଫଳେ ।]
ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଶୈଶିର ଋତୁରେ ଅଧ୍ୟୟନକାଳ୍ପ (ବଶ୍ଚକୋଶ)—Studying during the winter season.

ଶୈଶୁମାର—ସଂ. ବ (ଶିଶୁମାର+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ)—ଶିଶୁମାରଗୁଚ୍ଛ (ଦେଶ)
Śaiśumāra The Lesser Bear constellation,

ଶୈଶ୍ନ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶିଶ୍ନ+ସ)—ଶିଶ୍ନତ୍ୱୋପସ୍ପୃଶ୍ୟ
Śaiśnya (ବଶ୍ଚକୋଶ)—Sensual; voluptuous; lewd.
[ଶୈଶ୍ନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୈଷ—ସ. ବ (ଶେଷ+ଅ)—ଦିବସର ଶେଷାଂଶ (ବଶ୍ଚକୋଶ)—
Śaiśha The last part of the day.

ଶୈଷିକ—ସ. ବଣ (ଶେଷ+ଇକ)—ଶେଷସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ବଶ୍ଚକୋଶ)—
Śaiśhika Relating to the rest or remainder.

ଶୈଷ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟିକା—ସ. ବ (ଶିଷ୍ୟ+ଉପାଧ୍ୟାୟ+ଇକ+ଆ; ଶିଷ୍ୟ
Śaiśhyopādhyāyikā ଓ ଉପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ଘଟେ)
ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବା; ଅଧ୍ୟାପନା—The act of teaching or instructing pupils or students; teachership; tuition.

ଶୋ—ଦେ. ବ (ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା)—ଶୁଅ; ଶୟନ—Sleeping.
Śo [ଯଥା—ଶୋ ବସ=ଶୋଇବା ବସିବା] । କି (ଶୋଇବା
ଶୋଆ ସୋନା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା, ଅନାଦରାର୍ଥକ 'ତୁ' କର୍ତ୍ତା ପରେ
ଶୁଏପଡ଼ ସୋଜାଓ ବ୍ୟବହୃତ)—ଶୟନକର—(imperative)
Do thou sleep. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ଶୀ ଧାତୁରୁ,
ଓଡ଼ିଆରେ ଶୋଇବା କ୍ରିୟା ହୋଇଅଛି । ତାହାର ଅର୍ଥ
ଭୂମିରେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିବା (To lie down) ।
ନଦଟରେ ଶୋଇବା ଅର୍ଥରେ ସଂସ୍କୃତରେ ସ୍ୱପ୍ ଧାତୁର
ପ୍ରଯୋଗ ହୁଏ (To sleep) ।]

ଶୋଆଇବା—ଦେ. କି—ଶୋଇବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—The
Śoāibā causative form of the verb Śoibā,
ଶୁ(ଶୋ)ୟାନ to cause to sleep; to lay a person
ସୁଲାନା down for sleep. [ଉ--ସେବନ୍ତ ଘାଟୁଡ଼ା ବଶ୍ଚଇ
ପଲଙ୍କରେ, ଶୋଆଇଲେ ନ ଶୋଇ ଶୋଇଲୁଁ ଭୂମିରେ—
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ।]

ଶୋଇ—ଦେ. ବ—ରୋହୁଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ମାଛ—
Śoi A kind of Rohi fish.

ଶୋଇ ଦେବା—ଦେ. କି—୧। ଶୁଆଇ ଦେବା; ଶିଶୁ ଆଦିଙ୍କୁ ଶଯ୍ୟାରେ
Śoi debā ଶାୟିତ କରାଇବା—1. To put a child on
ଶୁଇୟେ ଦେଓୟା the bed to sleep. ୨ । ଜଦ୍ଭତ ଦେବ
ସୁଲା ଦେନା ଯାଇଁ ସୁବଧା ଦେବା; ଜଦ୍ଭତ ବା ଜଦାଳୁ ବ୍ୟକ୍ତିର
ଜଦ୍ରାରେ ବ୍ୟାଘାତ ନ ଜନ୍ମାଇବା—2. To let one sleep. [ଉ—ଅରଣ୍ୟରେ ହିଂସ୍ରମାନେ ସୋଲମାଲା
କଲେ ମୋତେ ଝିଟିକେ ଶୋଇ ଦେଲେ ନାହିଁ ।]

ଶୋଇ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଶୁଆଇ ପକାଇବା (ଦେଶ)—
Śoi pakā(ke)ibā Śuāi pakāibā (See)
ଶୁଇୟେ ଫେଲା ସୁଲା ଦେନା

ଶୋଇ ପଡ଼ିବା(ଯିବା)-ଦେ. କି (ସଂ. ଶୀ ଧାତୁ)-୧। ଜଦ୍ରାଭୂତ ହେବା-
Śoi pardibā(jibā) ଶୁୟେପଡ଼ା ସୋ ପଡ଼ନା 1. To fall asleep,
୨ । (ସ୍ତନ) ଅଧୋନ୍ନତ ହେବା—2. (the female breast) To become flabby. ୩ । (ଲିଙ୍ଗ)
ଶିଥିଳ ହେବା—3. (the penis) To become slack.

ଶୋଇ ପିତ(ତ୍ତ)—ଦେ. ବ—ଶୋଇ ମାଛର ପିତ୍ତ—The bile of
Śoi pita(tta) the Śoi fish. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ
ରୁଇ ମାଛର ପିତ୍ତି ରୋହୁକା पित्त ଏହା ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ।]

ଶୋଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଶୀ ଧାତୁ)—୧ । ଶୟନ କରିବା; ଶତ୍ରୁ-
Śoibā ଡ଼ିବା—1. To sleep. ୨ । ଶୋଇବା ଜନ୍ୟରେ
ଶୁଆ ଶଯ୍ୟାରେ ଲମ୍ବିବା—2. To lie down on the bed to

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୋନା sleep. (ଉ—ଧୋଇଁରେ ବାସୁ। ଧୋ, ସେଉଁ ବଥରେ ଗଢ଼ଲ ମାଣ୍ଡିଅ ସେହି ବଥରେ ଶୋ—ଶୈଶବସଙ্গୀତ) ୩। ଭୂପତିତ ହେବା—3. To lay flat on the ground. [ଉ—ଦୁଇଜା ସ୍ତ୍ରୋତରେ ସାଙ୍ଗୀମାନେ ବାଡି ଘାଟରେ ପହାଲ ପର ଶୋଇଛନ୍ତୁ ।] ୪। ଲମ୍ବ ଭାବରେ ତଣ୍ଡାଯୁମାନ ନ ହୋଇ ଏକଦଗଲ ଢଳିବା—4. To incline or lean to one side (said of an erect thing). [ଉ—ଏ ଘରର ଖୁଣ୍ଟ ଶୋଇଛଣି ।] ୫ । ଅଧୋମୁଖ ହେବା; ଓହଳିବା—5. To hang down. [ଉ—ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଯୁବତୀମାନଙ୍କର ସ୍ତନ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଶ୍ରବ] ୬। (ଲଙ୍ଗ) ଉତ୍ତାନ ଭାବରେ ହେବା—6. To become slack (said of the penis). ୭। (ଶିଜନ୍ତ) ଶୁଆଇବା—7. To cause to sleep. [ଉ—ପୁଅକୁ ଶୋଇଲ ଛଡ଼ ମୃଣ୍ଡାରେ, କନ୍ୟା କାମୁଡ଼ିଲେ ବାଳମୃଣ୍ଡାରେ—ଶିଶୁ ଗୀତ ।] ୮ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ନ ଦେବା; କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବା; ପରିଶ୍ରମ ନ କରିବା—8. Not to attend to a work; not to work or labour. ୯ । ଅଳସ୍ୟରେ କାଳ କଟାଇବା—9. To idle away one's time. (ଯଥା--ଷେତକୁ ଅବାଦ ନ କରି ଶୋଇ ରହିଲେ ତଥା ମରେ ।) ୧୦ । ଘର କରିବା—10. To cohabit. [ଉ—କଟ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱାଙ୍କ ଓଷରେ ଭରସାରୁ, ବଳ ଯେଉ ଶୂନ୍ୟ ଅଳ ପୁରୁଷରୁ—ଭୃଶୁସିଂହ· ମଦାସ୍ୱତ ।] ବେ. ବଣ—୧ । ଶୋଇଲା; ଶୟିତ; ନିଦ୍ରିତ; ସୁପ୍ତ—1. Asleep; sleeping. (ଯଥା—ଶୋଇବା ବିଲ ।) ୨ । ଶୟନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ—2. Used for sleeping in. (ଯଥା—ଶୋଇବା ଘର ।) ୩ । ଯାହାର ଶୋଇବା ଉଚିତ ବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—3. One who ought to sleep. [ଯଥା—ତୁ ତ ଘରେ ଶୋଇବା ଲୋକ, ତୁ କଅଁ ଗଛଯାକ ବାରଦୁଆର ବୁଲୁଛୁ ?] (ଦ୍ର—ଶୋଇବାବେଳେ ଶଗଡର ଉପର ଉପର ଅବସ୍ଥିତ ଯାଇଁ ଯାଇଁ ଯାଇଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଉପର ଦୋଇ ଶୋଇବା, ଉତ୍ତମାଙ୍ଗ ଶୋଇବା, ଲମ୍ବ ଦୋଇ ବା ଗଡ଼ଉଚାଡ ଲମ୍ବେଇ ଶୋଇବା ।)

ଶୋଇବା(ଲ) ଘର—ବେ. ବ—ଶୟନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଘର; ଶୟନାଗାର—Śoibā(lā) ghara Bed room; sleeping room; ଶୁ(ଶୋ)ବାର ଘର ସୋନେକା ଘର dormitory.

ଶୋଇବା(ଲ) ପୁଅ—ବେ. ବ—ଅନୁପସ୍ଥିତ ବାଳକ—An absent Śoibā(lā) pua child. (ଯୁକ୍ତ· ଲ୍ଲ. Sleeping partner—ବାଣିଜ୍ୟରେ ସେଉଁ ଅଂଶୀଦାର ବେପରେ ଘୁମନ୍ତ ଛେଳେ ସୋଆ ଲଡକା ମୂଳଧନ ଯୋଗାଏ ମାତ୍ର କରେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ରହି ନାହିଁ ।)

ଶୋଇବା(ଲ) ପୁଅର ଭାଗ ନାହିଁ—(ପ୍ରବଚନ ବା ନ୍ୟାୟ)—ପିଣ୍ଡାଲାଭ Śoibā(lā) puara bhāga nāhiñ ସମୟରେ ଘରବାରପୁ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଘୁମନ୍ତ ଛେଳେ ଖାବାର ପାୟନା ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟା ହେଲେ ପର-ସୋଏ लडकेका हिस्सा नहिं ବାରେ ସେଉଁ ସ୍ଥାନ ରହିତ ଥିବାରୁ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନ ପାରେ, ତା ପାଇଁ ପିଣ୍ଡାଦିର ଅଂଶ ରଖା ଯାଏ ନାହିଁ ଓ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲମାନେ ତାକୁ ଖାଇଯାଅନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ ସେ ତାର ଗୁଣରୁ ବା ଅଂଶରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଏ । ଏହାସହ) ଅନୁପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସିକ୍ଷେତ୍ରରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବା ସ୍ଥଳରେ ଏ ପ୍ରବଚନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—An analogy applied to cases where an absent person is deprived of his share of some gift or benefit which he would have got had he been present at the spot.

ଶୋଇବା ବସିବା—ବେ. ବ—୧। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି ଅଳସ୍ୟରେ Śoibā basibā କାଳ କାଟିବା—1. Spending one's ବସାଉଆ ସୋନାବୈଠନା time without doing anything. ୨ । ଶୟନ କରିବା ଓ ବସିବା ଅବସ୍ଥା-2. Sitting and sleeping postures. (ଉ—ଶାଳଗ୍ରାମର ଶୋଇବା ବସିବା ସମାନ—ଉକ୍ତ ।)

ଶୋଇ ରହିବା—ବେ. କି—୧ । ବହୁ ସମୟ ଯାଏଁ ଶଯ୍ୟା ଛାଡି ନ ଉଠିବା—Śoi rahibā 1. To sleep on; to be asleep for ଶୁଏଥାକା ସୋୟେରହନା some time; to go on sleeping. (ଯଥା—ଦିନ ଉଦୟରେ ହେଲଣି, ସମସ୍ତେ ଉଠି ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇଲେଣି, କାରୁ ଅବଶ୍ୟ ଶୋଇ ରହିଛନ୍ତି ।) ୨ । ଶଯ୍ୟାରୁ ନ ଉଠି ସ୍ୱଚ୍ଛ ଭାବରେ ପଡ଼ିରହିବା—2. To lie awake in bed

ଶୋଇଲା—ବେ· କି (ଶୀ ଧାତୁରୁ ଶୋଇବା କ୍ରିୟାର ଭୂତକାଳ, ଅସ୍ୱ Śoilā ପୁରୁଷ ଏବଂ ନପୁଂସକ ରୂପ; କର୍ତ୍ତୃ 'ସେ' ଶବ୍ଦକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏହା ଶୁଣ ସୋୟା (he) Slept ବଣ—୧ । ସୁପ୍ତ; ନିଦ୍ରିତ-ଘୁମନ୍ତ ସୋୟାହୁଆ Asleep; sleeping. (ଯଥା—ଶୋଇଲା ପୁଅ) ୨ । ଶୟନାର୍ଥେ ବ୍ୟବହୃତ—2. Used for sleeping. (ଯଥା—ଶୋଇଲା ଘର, ଶୋଇଲା ଖେୟ) [ଉ—ଶୋଇଲା ଖେୟରୁ ଉଠେଇ ନେଲା ପରେ ମଶାରି ଧରି-ଉକ୍ତ ।]

ଶୋଇଲା ଘର—ବେ. ବ—ଶୟନାଗାର—Śoilā ghara Bedroom; dormitory. ଶୋବାରଘର ସୋନେକାଘର

ଶୋଇଲା ଠଉଁ(ଠାରୁ)ଉଠା(ଠେ)ଇ ଥଣିବା (ନେବା)—ସୁପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Śoilā ṭhauñ(ṭhāru) uṭhe (ṭhe)iāṇlbā(nebā) ବିଛାନାଥେକେତୁଲିଯେଆନା ସୋନେସେଉଠାଲାନା ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠାଇ ଦେବା ସଙ୍ଗରେ ଥଣିବା—To rouse and fetch a person directly from the bed.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋଇଲା ଦୁଧ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଦୋଳିତ ବା ଶ୍ଲଥ ସ୍ତନ—
Śoilā dudha Hanging female breast.
ଖସାମାଇ ଗିରା ସ୍ତନ

ଶୋଇଲା ଦୁଧୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶିଥିଳସ୍ତନା; ଶ୍ଲଥସ୍ତନୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Śoilā dudhī (a woman) With hanging breasts.
ଯାର ମାଇ ଖସେପଡେଛେ ଗିରାସ୍ତନବାଲୀ

ଶୋଇଲା ପୁଅ—ଦେ. ବ—ଶୋଇବା ପୁଅ (ଦେଶ)
Śoilā pua Śoibā pua (See)

ଶୋଉଳ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ଶକୁଲ)—ଶକୁଳ (ଦେଶ)
Śoula Śakula (See)

ଶୋକ—ସଂ. ବ (ଶୁଚ୍ ଧାତୁ=ଖେଦ କରିବା+ଘଞ୍ ପ)—୧। ଇଷ୍ଟଂ
Śoka ବସ୍ତ୍ୟୋଗଜନିତ ମନୋବେଦନା; ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ବା ବିଚ୍ଛେଦ ଯୋଗୁଁ ମନରେ ଜନ୍ମିବା ଦୁଃଖ—1. Mental pain or sorrow due to the death of or separation from one's dear or beloved person. ୨। ପ୍ରିୟ ବସ୍ତୁର ଅପ୍ରାପ୍ତି ବା ଅପ୍ରାପ୍ତି ବା ମନୋବାଞ୍ଛାର ଅସିଦ୍ଧି ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ତପ୍ତବୈକଲ୍ୟ—2. Sorrow due to the nonfulfilment of one's desire or for not getting what one wants; grief. ୩। ମନର ସନ୍ତାପ—3. Mourning; mental sickness; regret.

ଶୋକ କର—ସଂ. ବିଣ.—(ଶୋକ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶୋକ
Śoka kara ଜନକ (ଦେଶ)—Śokajanaka (See)
(ଶୋକକର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋକ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ମନୋବେଦନା ଅନୁଭବ କରିବା—
Śoka karibā 1. To grieve; to sorrow. ୨। ମନୋବେଦନା ଯୋଗୁଁ କାନ୍ଦିବା—2. To weep on account of grief.

ଶୋକ କାତର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶୋକାକୁଳ (ଦେଶ)
Śoka kātara Śokākula (See)
(ଶୋକ କାତରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶୋକ କାତରତା—ବ)

ଶୋକକ୍ଲିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଶୋକଦ୍ୱାରା ଅଭିଭୂତ; ମନୋଦୁଃଖଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ—Overtaken with grief; aggreived; afflicted.
Śoka klishṭa
[ଶୋକକ୍ଲିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୋକ ଗୀତ(ତ)—ସଂ. —ଶୋକ ସଂଗୀତ (ଦେଶ)
Śoka gīta(ti) Śoka samgīta (See)
(ଶୋକ ଗୀତୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୋକ ଜନକ—ସଂ. ବିଣ—(ଶୋକ+ଜନ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ଜନ ଧାତୁ+ଣ୍ୱୁଳ୍ ଅକ)—ଯାହା ବା ଯେ ଶୋକ ଜାତ କରେ—Producing grief; sorrowful.
Śokajanaka
(ଶୋକଜନୟିତା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଶୋକଜନକା, ଶୋକଜନୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୋକ ଜନିତ—ସଂ. ବିଣ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶୋକରୁ ଜାତ—
Śoka janita Brought about by grie
(ଶୋକଜନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୋକ ଜର୍ଜ୍ଜର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶୋକଦ୍ୱାରା ଜର୍ଜ୍ଜରୀଭୂତ—
Śoka jarjara ଶୋକରେ ଦୁଃଖିତ—Overcome with grief.
(ଶୋକ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ, ଶୋକଜର୍ଜ୍ଜର—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଶୋକ ଜର୍ଜ୍ଜରି—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋକ ତପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶୋକକ୍ଲିଷ୍ଟ (ଦେଶ)—
Śoka tapta (ଶୋକତପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Śoka klishṭa (See)
[ଶୋକତପ୍ତି—ବ]

ଶୋକ ତାପ—ସଂ. ବ—୧। (ସ. ଘ. ଲୋ)—ଶୋକଜନିତ ମନଃପୀଡ଼ା
Śoka tāpa 1. Mental uneasiness due to sorrow. ୨। (ଏକାର୍ଥକ ସତ୍ତରେ) ମନୋବେଦନା—2, Grief. ୩। (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଶୋକ ଓ ଅନ୍ୟ ମନୋବେଦନା—Grief and other mental uneasiness.

ଶୋକ ତାପିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶୋକକ୍ଲିଷ୍ଟ (ଦେଶ)
Śoka tāpita Śokaklishṭa (See)
(ଶୋକତାପିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋକ ଦାୟକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଶୋକଜନକ (ଦେଶ)
Śoka dāyaka Śoka janaka (See)
[ଶୋକଦାତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଶୋକଦାୟିକା, ଶୋକଦାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୋକ ନଦୀ—ସ. ବ—(ରୂପକ)—ନଦୀ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯିବା ଶୋକ—River of grief; grief compared to a flowing river; overflowing grief.
Śoka nadī
[ଶୋକସରତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶୋକ ନାଶ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ଶୋକର ନିବୃତ୍ତି—
Śoka nāśa 1. Cessation of grief. ୨। ଶୋକର [ଶୋକନିବୃତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦୂରୀକରଣ—2. Removal of grief; assuaging of grief. ୩। (ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ) ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷ (ବୃକ୍ଷକୋଷ)—The Aśokatree.
ବିଣ.—(ଉପପଦ ତତ)—ଶୋକ ନାଶକ—Removing grief.

ଶୋକ ନାଶକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଉପପଦ ତତ୍; ଶୋକ+ନଶ୍ ଧାତୁ ଣିଚ ନାଶି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଶୋକ-
Śoka nāśaka [ଶୋକନାଶିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୂରକାରୀ—Removing grief.

ଶୋକ ପାରାବାର—ସଂ. ବ—(ରୂପକ)—ଶୋକସାଗର (ଦେଶ)
Śoka pārābāra Śoka sāgara (See)

ଶୋକ ପ୍ରବାହ—ସଂ. ବ—୧। (ରୂପକ)—ଶୋକନଦୀ (ଦେଶ)
Śoka prabāha 1. Śokanadī (See)
[ଶୋକବେଗ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨। (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଦୀର୍ଘକାଳବ୍ୟାପୀ ଶୋକ—2. Grief lasting for a long time.

ଶୋକ ବର୍ଦ୍ଦଳି—ଦେ.ବ.—ବୃତ୍ତ ବିଶେଷ—A kind of metre.
Śoka barārdi [ବ୍ର—ବନବ୍ରିଯୁକ୍ତ ଶିଖାରି ଗୀତ ଶୋକ ବର୍ଦ୍ଦଳି ସ୍ତବେ ତେ—ଉଷ. ବୈଦେହୀସହଳାସ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋକ ବର୍ଦ୍ଧକ—ଵି. ବ୍ୟ (ଶ୍ରୀ ଭବ୍)—ଯାହା ବା ଯେ ଶୋକକୁ ବଢ଼ାଏ Śoka barddhaka —Aggravating one's sorrow.

ଶୋକ ବର୍ଦ୍ଧନ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରୀ ଭବ୍)—ଶୋକର ବେଗ ବଢିଯିବା; Śoka barddhana ଶୋକର ଉଦ୍ରେକ—Aggravation [ଶୋକବୃଦ୍ଧି—ଅନ୍ୟରୂପ] of one's grief.

ଶୋକ ବହ୍ନି—ସଂ. ବ—(ରୂପକ)—୧ । ବହ୍ନି ବା ଅଗ୍ନି ପରି ଦାହକ Śoka bahni ଶୋକ—1. Grief compared to fire. ୨ । ମହାନ୍ ଶୋକ—2. Great or profound grief.

ଶୋକ ବିହୀନ—ସଂ. ବ୍ୟ. ତୃ (ଶ୍ରୀ ଭବ୍)—ଶୋକଶୂନ୍ୟ (ଦେଖ) Śoka bihīna Śokaśūnya (See) (ଶୋକବିହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋକ ବ୍ୟଞ୍ଜକ—ସଂ. ବ—(ରୂପକ ଭବ୍)—୧ । ଶୋକସୂଚକ; ଯାହା Śoka byañjaka ଦ୍ୱାରା ଶୋକ ଜଣାଯା ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦୟସ୍ଥ ଶୋକ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ବା ସୂଚିତ ହୁଏ—1, Indicating the grief of one's heart. ୨ । ଯାହା ଅନ୍ୟ-ବ୍ୟକ୍ତିର ମନରେ ଶୋକର ଭାବ ଉତ୍ପନ୍ନ କରେ—2 Producing grief in the mind of another.

ଶୋକ ଭାଗୀ—ସଂ. ବ୍ୟ. ତୃ—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶୋକର ଅଂଶଗ୍ରହଣ- Śoka bhāgī କାରୀ—Sharing another's grief. [ଶୋକଭାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୋକ ରହିତ—ସଂ. ବ୍ୟ. ତୃ—(ଷଷ୍ଠୀ ଭବ୍)—ଶୋକଶୂନ୍ୟ— Śoka rahita Freed from grief. [ଶୋକରହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ଶୋକପ୍ରହୀଣ—ବ]

ଶୋକ ରୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବ୍ୟ—(ଷଷ୍ଠୀ ଭବ୍)—ଶୋକ ଯୋଗୁଁ ବନ୍ଦ ହୋଇ Śoka ruddha ଯିବା (କଣ୍ଠ ବା ଶ୍ୱାସ ବା ବାକ୍ୟ)—1. (voice or breath or words) Restrained by grief; blocked up by grief. ୨ । ଶୋକ-ଯୋଗୁଁ ଜଡ଼ୀଭୂତ—(ଯଥା ଶୋକରୁଦ୍ଧ ବଚନ, ଶୋକରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠ)—2. Paralysed or benumbed-with grief.

ଶୋକ ରୋଗ—ସଂ. ବ—(ସଦ୍ଭବ)—ମାନସିକ ଓ ଶାରୀରିକ ବେଦନା - Śoka roga Mental and bodily suffering; sorrow and sickness.

ଶୋକ ଶୂନ୍ୟ—ସଂ. ବ୍ୟ. ତୃ (ଷଷ୍ଠୀ ଭବ୍)—୧ । ଦୁଃଖଶୋକ— Śoka śūnya 1. Free from grief. ୨ । ଯାହାର [ଶୋକଶୂନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଶୋକ ନାହିଁ—2. Not affected by (ଶୋକ ଶୂନ୍ୟତା—ସ୍ତ୍ରୀ) grief.

ଶୋକ ସଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବ୍ୟ: ତୃ—ସମାନ ଭାବରେ ଶୋକକୁ ଅନୁଭବ - Śoka saṅgī Equally grieved. ବ.—ଶୋକ [ଶୋକସଙ୍ଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] କରିବା କେବଳ ଯେ ଶୋକ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପରି ଶୋକ କରେ—A companion in one's grief or sorrow.

ଶୋକ ସଙ୍ଗୀତ—ସ. ବ—(ମ. ପ. ସେ; ଶୋକପୂର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗୀତ)—୧ । Śoka saṅgīta ଶୋକୋଦ୍ଦୀପକ ଗୀତ—1. A song which produces grief in the mind of the hearer. ୨ । ଶୋକାର୍ତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୀତ— 2. The song of a grieved person.

ଶୋକ ସନ୍ତପ୍ତ—ସଂ. ବ୍ୟ—(ଷଷ୍ଠୀ ଭବ୍)—ଶୋକତପ୍ତ (ଦେଖ) Śoka santapta Śoka tapta (See) [ଶୋକ ସନ୍ତାପିତ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଶୋକ ସନ୍ତପ୍ତା, ଶୋକ ସନ୍ତାପିତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୋକ ସନ୍ତାପ—ସଂ. ବ—୧ । (ମ. ପ. ସେ)—ଶୋକଜନିତ ମନୋ- Śoka santāpa ବେଦନା—Mental agitation due to grie. ୨ । (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଶୋକ ଓ ମନୋଦୁଃଖ— Grief and regret.

ଶୋକ ସମୁଦ୍ର—ବି. ବ (ରୂପକ)—ସମୁଦ୍ର ପରି ଗଭୀର ଓ ଉଦ୍ବେଳସଦୃ Śoka samudra ଶୋକ—Ocean or sea of grief ଶୋକସାଗର } ଶୋକସିନ୍ଧୁ } ଅନ୍ୟରୂପ— deep and overflowing grief.

ଶୋକ ସମ୍ବରଣ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ବା ଶ୍ରୀ ଭବ୍)—ଶୋକକୁ ସମ୍ଭାଳିବା, Śoka sambaraṇa Overcoming tne pangs of grief,

ଶୋକ ସମ୍ବରଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୋକ ଗଡ଼ିବା; ଶୋକାକୁଳ Śoka sumbaraṇa karibā ମନକୁ ଥଣ୍ଡା କରିବା— ଶୋକ ସମ୍ବରଣ କରିବା ଶୋକରୋକନା To onecome thc pangs one's greifs to calm ones sorrowiug mind

ଶୋକହରଣ—ସ. ବ—ଶୋକର ନିବାରଣ—Thereventing Śokaharaṇa of grief; the redressing ones sorrow; assuaging of ones sorrow

ଶୋକହାରକ—ବି. ବ୍ୟ. ତୃ (ରୂପକଭବ୍)—ଶୋକର ନିବାରଣକାରୀ- Śokaharaka Prevennting grief, (ଶୋକହାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଶୋକହାରକା, ଶୋକହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋକ ହାରୀ—ବି. ବ—ବନବଦରିକା; ବଣଜାତ ଏକପ୍ରକାର ତୁଳସୀ; Śokakārī ଗନ୍ଧତୁଳସୀ—A plant; a sort of wild Basil plant.

ଶୋକହୀନ—ବି. ବ୍ୟ. ତୃ—ଶୋକଶୂନ୍ୟ—Devrid of grief or Śoka hina sorrow. (ଶୋକହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋକାକୁଳ—ବି. ବ୍ୟ. ତୃ (ଷଷ୍ଠୀ ଭବ୍)—ଶୋକ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ— Śokakula (ଦେଖ) Śoka jarjjarita (See) ଶୋକାକୁଳିତ, ଶୋକାକାନ୍ତ, ଶୋକାକ୍ରାନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଶୋକାକୁଳା, ଶୋକାକୁଳିତା, ଶୋକାକାନ୍ତା, ଶୋକାକ୍ରାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋକାଗାର—ବି. ବ (ମ. ପ. ସେ)—ରାଜପ୍ରାସାଦର ଯେଉଁ ଗୃହରେ Śokāgāra ରାଜପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଶୋକ କରନ୍ତି (ବିଶେଷ)—A room where a royal family go to give vent to its grief.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋକାଗ୍ନି—ସ. ବ. (ରୂପକ)—ଶୋକ ବହ୍ନି (ଦେଖ)—
Śokāgni Śoka bahni (See)
(ଶୋକାନଳ—ଅଜୀରୂପ)

ଶୋକାତୁର—ବି ବ୍ୟ. ପୁଂ (*ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍ ବା *ସ୍ତ୍ୟା ତତ୍)-ଶୋକଯୋଗୁଁ
Śokātura ଦାତର; ଶୋକକ୍ଲିଷ୍ଟ—Afflicted with
(ଶୋକାତୁର୍—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶୋକାତୁରତା—ବ) grief.

ଶୋକାପନୟନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶୋକର କାରଣକୁ
Śokāpanayana ଦୂର କରିବା—1. The removal
of the cause of grief. ୨ । ଶୋକ ସନ୍ତପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର
ଶୋକକୁ ଥଣ୍ଡା କରିଦେବା—2. Assuaging of the
sorrow of a grieving person.
(ଶୋକାପନୋଦନ, ଶୋକାପହରଣ—ଅଜୀରୂପ)

ଶୋକାବିଷ୍ଟ—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (*ସ୍ତ୍ୟା ତତ୍, ଶୋକ+ଅବିଷ୍ଟ)--ଶୋକ
Śokābishsta ଦାତର—Afflicted with grief;
sorrowful; grieved.
(ଶୋକାବିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋକାବେଗ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶୋକର ପ୍ରଭାପ; ଶୋକ-
Śokābega ଜନିତ ଧୀରା ବା ଶୋକବୈକଲ୍ୟ—The
pangs of grief.

ଶୋକାର୍ଣ୍ଣବ—ସଂ. ବ (ରୂପକ)—ଶୋକ ସମୁଦ୍ର (ଦେଖ)
Śokārṇṇaba Śoka samudra (See)

ଶୋକାର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବ୍ୟ. ପୁଂ—ଶୋକ ଦାତର (ଦେଖ)—
Śokārtta Śoka kātara (See)
(ଶୋକାର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋକିତ—ସଂ. ବ୍ୟ (ଶୋକ+ଇତ)—ଶୋକଯୁକ୍ତ—Sorrowful.
Śokita [ଉ—ବୋଲ୍ଲ ବୋଲି ଏସନ୍ତ, ବରଜତେ ସମସ୍ତେ
ଶୋକିତ—ବଜ. ବୈ ଦେଖୁଣଚଲାପ ।]

ଶୋକାରି—ସଂ: ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—(ଶୋକ=ଅଗ୍ନି ବୃକ୍ଷୋଗଜନିତ
Śokāri ଶୋଦର ଅର୍ତ୍ତି=ଗତି ବା ନାଶକ)—କଦମ୍ବ ଗଛ—
A kind of tree; Neuclea Cadamba.

ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । (ରୂପକ) ଶୋକ-
Śokochchhwāsa ପ୍ରବାହ—1. The overflow of
grief. ୨ । (ମଧ୍ୟ ପଦଲୋପୀ) ଶୋକଜନିତ ଘାର୍ଘ-
ନିଶ୍ୱାସ—2. Sighs of grief.

ଶୋକୋତ୍ପୀଡିତ—ପୁଂ
ଶୋକୋତ୍ପୀଡିତା—ସ୍ତ୍ରୀ } —ବ୍ୟ

ଶୋକୋତ୍ପାଦକ—ସଂ.ବ୍ୟ(ରୂପକ ତତ୍)-ଯାହା ଶୋକ ଜନ୍ମାଏ—
Śokotpādaka Causing sorrow.
(ଶୋକୋତ୍ପାଦକ—ସ୍ତ୍ରୀ, ଶୋକୋତ୍ପାଦନ—ବ)

ଶୋକୋଦ୍ଦୀପକ—ସଂ. ବ (ରୂପକ ତତ୍)—ଯାହା ଶୋକର ବେଗକୁ
Śokoddīpaka ବଢ଼ାଏ-Increasing grief; adding to
(ଶୋକୋଦ୍ଦୀପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)(ଶୋକୋଦ୍ଦୀପକତା—ବ) sorrow.

ଶୋକୋଦ୍ଦୀପନ(ନା)—ସଂ. ବ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—୧ । ଶୋକବୃଦ୍ଧି;
Śokoddīpana(nā) ଶୋକବର୍ଦ୍ଧନ—1. increase of
sorrow. ୨ । ମନରେ ଶୋକ ଜନ୍ମିବା—The
coming over of grief in the mind.

ଶୋକୋଦ୍ଦୀପ୍ତ—ସଂ. ବ୍ୟ [*ସ୍ତ୍ୟା ତତ୍]—ଶୋକରେ ଅତି ଛଟପଟ;
Śokoddīpta ଶୋକଜନିତ ଉତ୍ତେଜନାରେ [ଉଦ୍ଦୟୁ]—Overflowing
with grief; overcome with grief

ଶୋକୋଦ୍ଭବ—ସଂ.ବ୍ୟ [*ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍]-ମନରେ ଶୋକ ଜନ୍ମିବା—The
Śokodbhaba coming over of grief in the mind.
(ଶୋକୋଦ୍ଭୂତ—ବ୍ୟ)

ଶୋକୋଦ୍ଭୂତ—ସଂ. ବ୍ୟ. [*ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍]—ଶୋକରୁ ଜାତ—
Śokodbhūta Caused by sorrow or grief; due
to grief.

ଶୋକୋଲା—ବୈ.ଦେ. ବ. [ଓ]—ଚକଲେଟ୍‌ର ଫ୍ରେଞ୍ଚ ଉଚ୍ଚାରଣ—
Śokolā The French pronunciation of cho-
ଶୋକୋଲା ଶୋକୋଲା colate.

ଶୋଗେଇତର—ପ୍ରାଦେ. ବ୍ୟ.[ଗତତ୍ଭାତ]ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ନେହଶୀଳା; ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ-
Śogeitara ଭାବତ ପୁଅକୁ ସ୍ନେହ ଯାଏ---Very loving;fond
of one's step-son.

ଶୋଙ୍ଗର୍ଦ୍ଦା—ଦେ. ବ—ଏତତ୍ଜାତୀୟ ଗୋରୁ—
Śongardda A kind of cattle.

ଶୋଚନ—ସ. ବ (ଶୁଚ୍ ଧାତୁ=ମନୋଦୁଃଖ କରିବା+ଲ୍ୟୁ. ଅନ)—
Śochana ୧ । ଶୋକ କରିବା; ଶୋକ ପ୍ରକାଶ—1. Sorro-
wing. ୨ । ଶୋକ—2. Grief; sorrow. ୩ ।
ଅନୁକମ୍ପା—3, Pity; compasion. ୪ । ଅନୁ-
ତାପ—4 Repentance; regret. ବି. ବ୍ୟ. ପୁଂ
(+ତୃନ୍. ଅନ)—ଶୋକଶୀଳ (ବହୁତୋଷ)—
Ginen to sorrowing.

ଶୋଚନା—ସ. ବ (ଶୁଚ ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁ. ଅନ+ଅ)—ଶୋଚନ;
Śochana ଦୁଃଖ—Sorrow. [ଉ—ଆଣ୍ଠୁ ନଖନଜ
ଗଣ୍ଠଣା, ଭଣ୍ଡିକ ମୋ ନାହିଁ ଶୋଚନା—ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଶୋଚନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅବଶୋଷ କରିବା—1. To
Śochanā karibā regret; to repent. ୨ । ମନୋଦୁଃଖ
शोचना करना शोक करना କରିବା—2. To grieve.

ଶୋଚନୀୟ—ସଂ. ବ୍ୟ(ଶୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ଅନୀୟ)—୧ । ଶୋଚ୍ୟ; ଯାହା
Śochanīya ପାଇଁ ଶୋକ କରିଯାଏ; ଶୋକର ବିଷୟୀଭୂତ—
1, Object of grief; regrettable. ୨ । ଅନୁ-
କମ୍ପନୀୟ—2. Pitiable. ୩ । ଦୟାର ପାତ୍ର—
3. Object of pity.

ଶୋଚି (ଧାତୁ)— ସଂ. (ଶୁଚ୍ ଧାତୁ ଳିଟ୍)—୧ । ଶୋକ କରିବା—
Śochi (root) 1. To grieve. ୨ । ଅନ୍ୟକୁ ଶୋକ ସନ୍ତପ୍ତ
କରିବା—2. To cause grief to another:

ଶୋଚିଃ—ସଂ. ବ (ଶୁଚ୍ ଧାତୁ=ଉଦ୍ଦୀପ କରିବା+ଇସ୍=ଶୋଚିସ୍,
Śochiḥ ୬ମା. ୧ବ.)— ୧ । ଶିଖା—1. Flame. ୨ ।
ଜ୍ୱାଳା—2. Glare. ୩ । ପ୍ରଭା— 3. Lustre.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋଚତବ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ଶୁଚ୍ ଧାତୁ ତିବ୍=ଶୋଚ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ଶୋଚନୀୟ (ଦେଶ)—
Śochitabya Śochanīya (See)

ଶୋଚିବା—ଦେ. (ତବ୍ୟ) କି (ସଂ. ଶୁଚ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଶୋକ କରିବା—1. Go grieve. ୨ । ଅନୁତାପ କରିବା
Śochibā ଶୋଚା शोक करना 2. To regret.

ଶୋଚିଷ୍କେଶ—ସଂ. ବ (ଶୋଚିସ୍=ଶିଖା ତୋଇଅଛ କେଶ ଯାହାର)—
Śochishkeśa ୧ । ଅଗ୍ନି; ନଅଁ—1. Fire. ୨ । ଚିତା ଗୁଳ୍ମ; ଚଳକ ବୃକ୍ଷ—2. Plumbago Zeylanica (tree).

ଶୋଚ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ଶୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ଶୋଚନୀୟ; ଯାହା ଲଗି
Śochya ଶୋକ କରିଯାଏ—1. Regrettable. ୨ । ଅନୁ-
(ଶୋଚ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) କମ୍ପନୀୟ—2. Pitiable.

ଶୋଚ୍ୟକ—ସଂ. ବଣ (ଶୋଚ୍ୟ+କ) —୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର—1. Small. ୨ । ନୀଚ—2. Low; mean. ୩ । କନିଷ୍ଠ—
Śochyaka 3. Youngest. ୪ । ଅପବିତ୍ର—4. Unholy.

ଶୋଚ୍ୟ ଦେଶ—ସଂ. ବ—ଅପବିତ୍ର—
Śochya deśa Unholy.

ଶୋଟୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ.ବ (ଶୁଟୀର=ଶୂର+ଭାବ.ଯ)—୧ । ବଳ; ପରାକ୍ରମ—
Śoṭīrjya 1. Might ୨ । ଦମ୍ଭ; ଗର୍ବ—2. Pride, arrogance. ୩ । ସାହସ—3. Bravery.

ଶୋଠ—ସଂ. ବଣ (ଶୁଠ୍ ଧାତୁ=ଅଳସ୍ୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତା. ଅ)—୧ ।
Śoṭha ଅଳସୁଆ—1. Idle; lazy. ୨ । ମୂର୍ଖ—2. Dunce; foolish. ୩ । ଧୂର୍ତ୍ତ—3. Sly, artful; cunning rogue. ୪ । ନୀଚ—4. Mean; low; abominable. ୫ । ପାପରତ (ବିଶ୍ୱଭୋଜ)—5. Sinful.

ଶୋଣ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ କରିବା—1. To redden.
Śoṇ (root) ୨ । ରଞ୍ଜିତ କରିବା—2. To dye. ୩ । ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ହେବା—3. To become red. ୪ । ଗତି କରିବା (ବିଶ୍ୱଭୋଜ)—4. To move.

ଶୋଣ୍—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୋଣ)—ଶୋଣ ନଦୀ—The river
Śoṇ ଶୋଣ सोन Sone.

ଶୋଣ୍ କେନାଲ୍—ଦେ. ବ—ସେଚରେ ଜଳସେଚନାର୍ଥେ ଶୋଣନଦରୁ
Śoṇ kenāl ଶୋଳାହୋଇଥିବା କୃତ୍ରିମ ଜଳନାଳ—The Sone
ଶୋଣ ଖାଲ सोनकी नहर canal. (ଶୋଣ ୬ ଦେଖ ।)

ଶୋଣ—ସଂ. ବଣ (ଶୋଣ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ.ଅ)—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Red.
Śoṇa [ଦ୍ର—ଶୋଣଚନ୍ଦ୍ର ତରଣ ଦେଲ ରହସ୍ୟଖଣ୍ଡ ସାଜେ—ପ୍ରଭାତ. ଶଶିସେବା ।] ବ—୧ । (ନାଲିକଇଁ ଫୁଲ) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—1. Red colour (like that of the red lily). ୨ । ଅଗ୍ନି—2. Fire. ୩ । ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ—3. The planet Mars. ୪ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଘୋଡ଼ା—4. A red horse. ୫ । ସମୁଦ୍ର—5. The sea. ୬ । ଗଙ୍ଗାନଦୀର ଉପନଦୀ ବିଶେଷ—6. The river Sone, a tributary of the Ganges in Bihar. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ନଦ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ପଥୁରିଆ ଢଇଲପୁଟରେ ଅମରକଣ୍ଟକ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସୁଥିବାରୁ ଆକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ ବାଡ଼ାର ଉତ୍ତରପୂର୍ବ ତୋଇ ପଶ୍ଚିମ ଗୁରବର ବଘେଲଖଣ୍ଡ ଜଙ୍ଗଲରେ ମିଶି ସେହି ବାଟେ ଉତ୍ତରପୂର୍ବାଭିମୁଖରେ ଗତି କରି ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ମଇଜରପୁର, ଭଦାରର ସାହାବାଦ ଓ ରହ୍ମା ଜିଲ୍ଲା ବାଟେ ପାଇ ପାଟଣା ଜିଲ୍ଲାର ଫାନାପୁରର ୧୦ ମାଇଲ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଦକ୍ଷିଣବଗ୍ଗୁ ସାଇ ଜଙ୍ଗାନଘାରେ ପଡ଼ିଅଛୁ । ଏହାର ମଧ୍ୟ ତେରେଗୁଡ଼ ଉପନଦୀ ଅଛୁ । ଏ ନଦୀର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ହିରଣ୍ୟବାହ । ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ ରେଲବାଇର କୈମରଡାଡ଼ା ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ରେଲ କଲ୍ଲାନ ଏ ନଦୀ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପୋଲ (୪୧୧୫ ଫୁଟ୍ ଲମ୍ବ) ଉଥର କରିଛୁ ଅଛନ୍ତି । ବହାର ପ୍ରଦେଶରେ ପାଟଣା, ଗହ୍ମା ଓ ସାହାବାଦ ଜିଲ୍ଲାର ସେଉରେ ପାଣି ପଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଏ ନଦୀରୁ କେନାଲ୍ମାନ ଖୋଲା ହୋଇଅଛୁ । ଡେହଗ୍ଗ ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ନଦୀର ଜଳସ୍ରୋତକୁ ଅଟକାଇ ଅନିକଟ୍‌ଦ୍ୱାରା ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଜଳଭଣ୍ଡାର କରି, ସେହି ଜଳଭଣ୍ଡାରରୁ ଏ କେନାଲ୍‌ମାନଙ୍କରେ ସେଚକୁ ପାଣି ବଣ୍ଟାଯାଉଅଛୁ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।] ୭ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଇକ୍ଷୁ ବିଶେଷ—7. A species of red sugarcane. ୮ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପତ୍ରିକା; ସୁନାମକେଇ—8. Cassia Sonna, Senna) ୯ । ସିନ୍ଦୁବାର; ବେଗୁନିଆ—Vitex Taifolia ୧୦ । ଟଙ୍ଗଟଙ୍ଗିଆ—10 Bignonia Indica ୧୧ । ପଦ୍ମରାଗ—11. Ruby. ୧୨ । ରକ୍ତ—12, Blood. ୧୩ । ସିନ୍ଦୂର—13, Red lead. ୧୪ । ରକ୍ତ ପୁନର୍ନବା (ବିଶ୍ୱଭୋଜ)—14 The red variety of bogweed

ଶୋଣ(ଣ)କ—ସ. ବ (ଶୋଣ=ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ+ଅଳ୍ ଧାତୁ ହେବା+ଅ)—
Śoṇa(ṇā)ka ଟଙ୍ଗଟଣ (ଦେଶ —Bignonia
ଫଣଫଣା सेनासान Indica

ଶୋଣଝିଣ୍ଟି—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; ଅର୍ଥାତ୍ ଲେଇ ଫୁଲ ଓ
Śoṇa jhiṇṭi ଗଛ; ନାଲ ବାସକେରେଣ୍ଟା ଗୁଳ୍ମ—A red-flowered plant; Barlaria Crestata.

ଶୋଣ ନଦ(ଦୀ)—ଶୋଣ ୬ (ଦେଖ)
Śoṇa nada(di) Śoṇa 6. (See)

ଶୋଣ ପତ୍ର—ସ.ବ (ବୈଦ୍ୟକ) ରକ୍ତ ପୁନର୍ନବା; ନାଲ ପୁରୁଣୀ ଶାକ—
Śoṇa patra The red species of hogweed.

ଶୋଣ ଭଦ୍ର(ଦ୍ରା)—ସ. ବ—ଶୋଣ ୬ (ଦେଖ)
Śoṇa bhadra(drā) Śoṇa 6. (See)

ଶୋଣ ରତ୍ନ(ମଣି)—ସ. ବ—ପଦ୍ମରାଗ—
Śoṇa ratna(maṇi) Ruby.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋଣ— ତ୍ରି· ବ (ସ. ଶୋଣ, ଶୋଣିତ)—ରକ୍ତ—
Śoṇi Blood.

ଶୋଣିତ—ସ. ଣ (ଶୋଣ=ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ+ଜାତାର୍ଥେ. ଇତ)—
Śoṇita ଲାଲ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ—Red. ସ. ବ—୧ । ରକ୍ତ; କୁଙ୍କୁମ—1. Blood. ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) କୁଙ୍କୁମ; ଜାଫରାନ୍—2. Saffron. ୩ । ତୃଣ ବିଶେଷ—3. A sort of red grass. ୪ । ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ଆଠା (ଜଟୁକୋଷ)—4. Gum. ୫ । ତାମ୍ର (ଜଟୁକୋଷ)—5. Copper. ୬ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ଜଟୁକୋଷ)—6. Vermilion:

ଶୋଣିତ ପାତ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ରକ୍ତପାତ (ଦେଶ)
Śoṇita pāta Raktapāta. (See)

ଶୋଣିତ ପାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ତପାନ (ଦେଶ)
Śoṇita pāna Raktapāna. (See)

ଶୋଣିତ ପାୟୀ—ସଂ.ବଣ. ପୁଂ (ଶୋଣିତ+ପା ଧାତୁ+ଣିନ୍. ଇନ୍)—
Śoṇita pāyī ରକ୍ତପାନକାରୀ—Drinking blood.
(ଶୋଣିତ ପାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋଣିତ ପୁର—ସଂ. ନ—ବାଣାସୁରର ରାଜଧାନୀ—Name of the
Śoṇita pura capital of the demon king Bāṇāsura. [ଦ୍ର—ଏହା ଅଧୁନିକ ବାଲେଶ୍ୱରର ସୁନଡ଼ିହ ଅଟେ । ସୁନଡ଼ିହରେ ଅଦ୍ୟାପି 'ରୁଷାମେଢ଼' ନାମକ ସ୍ଥାନ ଅଛି ।]

ଶୋଣିତ ବର୍ଷୀ—ସଂ. ବଣ—ସର୍ବାଙ୍ଗରୁ ବର୍ତ୍ତାପର ରୁଧିର ସ୍ରବୁଥାଏ—
Śoṇita barshī Bleeding profusely.
(ଶୋଣିତ; ବର୍ତ୍ତିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋଣିତ ବିନ୍ଦୁ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁ—
Śoṇita bindu Drop of blood.

ଶୋଣିତ ରଞ୍ଜିତ—ସଂ. ବ (ଭୃତୀୟା ତତ୍; ଶୋଣିତ+ରଞ୍ଜିତ)—
Śoṇita rañjita ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ—Dyed with blood.

ଶୋଣିତ ଶୋଧକ—ସଂ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ତ ପରିଷ୍କାରକ;
Śoṇita śodhaka ଶରୀରର ବଦ୍‌ରକ୍ତକୁ ଯେଉଁ ଔଷଧ
(ଶୋଣିତ ଶୋଧନ—ବ) ପରିଷ୍କାର କରେ—(medicine)
Which improves or purifies impure blood.

ଶୋଣିତ ଶୋଷକ—ସଂ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯେ ରକ୍ତକୁ
Śoṇita śoshaka ଶୋଷି ନିଏ—1. Sucking blood.
(ଶୋଣିତ ଶୋଷଣ—ବ) ୨ । (ଯେଉଁ ଔଷଧ) ରକ୍ତକୁ ଶୁଖାଇ ଦିଏ—[medicine] Which dries up the blood.

ଶୋଣିତ ସ୍ରାବ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ତସ୍ରାବ—Bleeding;
Śoṇita srāba flow of blood; discharge of
(ଶୋଣିତ ସ୍ରାବା—ସ୍ତ୍ରୀ) blood.

ଶୋଣିତାକ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ସପ୍ତ୍ୟା ତତ୍)—ରକ୍ତାକ୍ତ—
Śoṇitākta Besmeared with blood.

ଶୋଣିତାର୍ଦ୍ର—ସଂ. ବଣ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରକ୍ତରେ ବୁଡ଼ ଯାଇଥିବା—
Śoṇitārdra Blood-soaked.

ଶୋଣିମା—ସଂ. ବ (ଶୋଣ+ଇମନ୍=ଶୋଣିମନ୍ର ୧ମା. ୧ବ)—
Śoṇimā ରକ୍ତିମା—Redness.

ଶୋଣୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୋଣ+ଈ)—୧ । ଜାଲିକଇଁ ଫଳ ବର୍ତ୍ତୁଳଗିଞ୍ଜି
Śoṇī ସଦୃଶ ସ୍ତ୍ରୀ; (ଯାହା ଦେହ ଉତ୍ତପ୍ତହଅ ଗୋଟି ଓ ଚକାରେ କଦଳୀ ଯେଭଳି ଦେହରେ ଝଡ଼ ମାରିଦେଲେ ରକ୍ତ ବାହାର ପଡ଼ିବ) —1. A woman of the colour of red water-lily. ୨ । ବଡ଼ଦା (ଜଟୁକୋଷ) (ଦେଶ)—2. Bardabāk. (See)

ଶୋଥ—ସ. ବ (ଶୂ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧିଯାଇବା+ଘଞ୍. ଅ)—ଦେହ ମଧ୍ୟରେ
Śotha ଜଳସ୍ପାର ଯୋଗୁଁ ଶ୍ୱୀତ୍ୱେସ; ଦେହଫୁଲ୍ଲ ରୋଗ—Dropsy; swelling of parts of the body;
(ଶୋଥବତ—ଅନ୍ୟରୂପ) plethora; aedima.
[ଦ୍ର—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ଶୋଥର ନାମ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଟେ । ଯଥା – ଜ୍ୱରଶୋଥ, ଘାଦଶୋଥ; ବ୍ରଣଶୋଥ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଶୋଥ କୃତ—ସ. ବଣ—ଯାହା ଶୋଥ ରୋଗ ବା ଦେହ ଫୁଲାଏ—
Śotha kṛut Producing swelling of the body. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଭଲ୍ଲାତକ; ଭେଲ୍ଲା (ଏହା ଲଗିଲେ ଦେହ ଫୁଲିଯାଏ ବୋଲି)—Marking nut; Semecarpa Sanacardium.

ଶୋଥଘ୍ନ—ସ. ବଣ—ଯାହା ଶୋଥ ରୋଗକୁ ନାଶ କରେ—
Śothaghna Curing drops.
(ଶୋଥଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଶୋଥହାରକ, ଶୋଥହୃତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୋଥଘ୍ନୀ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ରକ୍ତପୁନର୍ନବା; ନାଲିଘୁ ରୁୀ ଶାଗ
Śothaghnī 1. The red species of hogweed ୨ । ଶ୍ୱେତ ପୁନର୍ନବା; ଶ୍ୱେତପୁରୁଣୀ ଲତା ଶାଗ—2. The ordinary spreading hogweed Boerhoveia Diffusa. ୩ । ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ—3. Desmodium Gangeticum.

ଶୋଥା—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଶୋଥବତ୍)—ଶୋଥରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ—
Śothā Suffering from dropsy; plethoric.
(ଶୋଥିଅ, ଶୋଥାଳୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଶୋଥୀ, ଶୋଥେଣ୍ଡ, ଶୋଥାଳେଣ୍ଡ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ଶୋଥା ଫୁଲା ସୂଜା

ଶୋଦ୍(ଧ୍)—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଶୁଦ୍ଧ)—ଶୁଧ୍ (ଦେଶ)—Śudh (See)
Śod(dh) (ଦ୍ର—ଚଷକରୁ ଶୋଦ୍ ପୂଜାକୁ ଗଲେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଜ୍ଞ ବରାବର ପୁରରେ ଦେଖିବ ।)

ଶୋଧ—ସଂ. ବ (ଶୁଧ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ଶୁଦ୍ଧି; ଋଣ ପରିଶୋଧ;
Śodha ଋଣ ଶୁଝିବା—1. Satisfaction of a loan; clearing or liquidation of debt ୩ । ଦେୟ ପରିଶୋଧ—3. Aquittance ef any due

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋଧନ [ବ୍—ଶୋଧ ଅଳ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଋଣଶୋଧ; ଶୋଧନ ଗରଶୋଧ, ମୂଲଦୁଅଶୋଧ, ଦେଇଜଶୋଧ, ବୋଧଶୋଧ. ଅବ୍ଦ ରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୋଧନ) କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାହାର କରଦେଇ ନିର୍ଜନ କରାଇବା ଅବସ୍ଥା—The state of a place being made lonely by driving out persons.

ଶୋଧକ—ସ. ବିଣ—(ଶୁଧ୍ ଧାତୁ+ଣିଚ୍ ଶୋଧ୍ ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) Śodhaka ୧ । ଶୁଦ୍ଧିକାରକ—1. Corrective. ୨ । ପବିତ୍ର-କାରକ—2. Purifying. ବ—(ଅଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର)—ବୃହତ୍ତର ସଂଖ୍ୟାରୁ ଯେଉଁ।ସଂଖ୍ୟା କ୍ଷୁଦ୍ରତର ସଂଖ୍ୟା—A subtrahend; a smaller number which is to be subtracted from a larger one.

ଶୋଧ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । (ସଂ. ଶୁଧ୍ ଧାତୁ)—ଶୁଝିବା: ପରି-Śodha karibā ଶୋଧ କରିବା—1. To pay off or clear off (debts). ୨ । ମନ୍ଦିର ଆଦିକୁ ନୈଶିକ ବିଶିଷ୍ଟ ଯାତ୍ରୀ ବା ଗରଦାନସିନ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିବା ସମୟରେ ସେଠାରୁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ବାହାର କରି ଦେବା—2. Drive away ordinary people from a temple when a particular personge or female visits the god. ୩। ଘର ଇଆର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମୂଳ-ଦୁଆର ମାଟିକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଚଷିବା ଓ ଚଉରିରୂପେ ଖୋଳିବା—3. To dig deep the earth before laying the foundation of a house.

ଶୋଧନ(ନା) ଦେବା—ଦେ. କି—ଗାଳ ଦେବା; ଭର୍ତ୍ସନା କରିବା—Śodhana(nā) debā To chide; to rebuke. ଗାଳା ଗାଳି ଦେଓୟା [ବ୍—ଗୋଲ୍ଲ୍ଲ ଭାଂ ପତ୍ର ଦୋଇ ଶରଧା ଗାଳି ଫଜୀହତ ଦେନା ବୋଇକୁ ଶୋଧନା ଦେଲ୍ଲ—ଭୂମ୍ଭା-ଜଥଭୁଣ୍ଡୀ ।]

ଶୋଧନ—ସ. ବ—ଶୁଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଶୋଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—Śodhana ୧ । ଦୋଷ କରଣ—1. Correction. ୨ । ସଂଶୋଧନ; ସଂସ୍କାର—2. Reforming. ୩ । ଶୁଦ୍ଧି-କରଣ—3. Purification. ୪ । ଋଣଶୋଧ—4. Liquidation of debts. ୫ । ଉପକାରର ପ୍ରତି-ଶୋଧ—5. Requital. ୬ । ଅପକାରର ପ୍ରତି-ଶୋଧ—6. Taking revenge; retaliation. ୭ । ପରିଷ୍କାର କରଣ—7. Cleansing. ୮। ଭାଗକରଣ—8. Division. ୯ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଧାତୁ ଆଦିକୁ ଦୋଷରହିତ କରଣ—9. Purification of metals. ୧୦ । ଝାଡ଼ଜଳ; ଝାଡ଼ା କରାଇବା—10. Opening or clearing of the bowels; pergation. ୧୧ । ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ବିଷ ଆଦିରୁ ଦୋଷଦୂରୀକରଣ—11. Rectification of poisons. ୧୨ । ଅପନୟନ; ଖଣ୍ଡନ-12. Obliteration; blotting out. ୧୩ । ଉତୁତ; ତୁତିଆ—13. Blue vitriol. ୧୪ । ମଳ; ବିଷ୍ଠା—14. Ordure. ୧୫ । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ—(ହିନ୍ଦୁ-ଦୋଷ—15. Expiatory rites, ୧୬ । ବ୍ରଣ ଗଭୀରର ପରିଷ୍କରଣ (ହିନ୍ଦୁଦୋଷ)—16. Clearing of boils and sores. ୧୭ । (ହିନ୍ଦୁ) ଲିଖିତ ପ୍ରମାଣୀକରଣ (ହିନ୍ଦୁଦୋଷ)—17. (Hindu law) Proving of a document. ୧୮ । ଅପହୃତ ଦ୍ରବ୍ୟର ସଂଖ୍ୟାନିର୍ଣ୍ଣୟ [ହିନ୍ଦୁଦୋଷ]—19. Ascertaining the number of stolen articles. ୧୯ । କାଶୀସ [ହିନ୍ଦୁଦୋଷ]—19. Green sulphate of iron. ୨୦ । ବ୍ରହ୍ମାବହୁତ ମାସ ଇତ୍ୟାଦିର ବିଚାରଣ (ହିନ୍ଦୁଦୋଷ)—20. Consideration of the suitability or otherwise of a particular month or day for the performance of certain acts. ୨୧ । ନିମ୍ବୁକ [ହିନ୍ଦୁଦୋଷ]—21. Lemon; lime. ବିଣ—ଶୁଦ୍ଧିକାରକ—Purifying. ଦେ. ବ—ଗାଳି-ଗାଜୀ ଫଜୀହତ ମନ୍ଦ; ଶୋଧା—Rebuke; abuse; calling names.

ଶୋଧନ ଖା(ପା)ଇବା—ଦେ. କି—ଭର୍ତ୍ସିତ ହେବା—Śodhana khā(pā)ibā To be abused or rebuked. ଗାଳାଗାଲି ଖାଓୟା ଗାଳି ଫଜୀହତ ପାନା

ଶୋଧନ ଚଢ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି-ଗାଳ ମନ୍ଦ କରିବା; ଗାଳଦେବା—Śodhana chaṛdhā(ṛdhe)ibā To rebuke; to call names. ଗାଳାଗାଲି ଦେଓୟା ଗାଳି ଫଜୀହତ ଦେନା (ଶୋଧନ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୋଧନ ମିଳିବା—ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭର୍ତ୍ସିତ ହେବା—Śodhana milibā Being abused or rebuked by another. ଗାଳାଗାଲି ମିଳା ଗାଳି ଫଜୀହତ ପାନା

ଶୋଧନ ବିଧି—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଦୋଷ ଯୁକ୍ତ Śodhana bidhi ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ବିଷ; ଉପଧାତୁ ଆଦି)କୁ ଔଷଧରେ ଉପାଦାନରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାର ଦୋଷ ଓ ଦୁର୍ଗୁଣମାନ ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଧାନ—The rules and processes prescribed for rectifying different ingredients before using them as medicine.

ଶୋଧନ ବୃଷ୍ଟି—ଦେ. ବ—ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ତିରସ୍କାର—Śodhana bṛushṭi A volley of abuses. ଗାଳାଗାଲି ବୃଷ୍ଟି ଗାଳୀକି ବର୍ଷା

ଶୋଧନୀ—ସ. ବ (ଶୁଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଶୋଧ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଅନ+ Śodhanī ଈ)—(ଯାହାଦ୍ୱାରା ଗୃହ ଆଦି ପରିଷ୍କୃତ ହୁଏ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମ୍ମାର୍ଜନୀ; ଝଞ୍ଜୁଣୀ; ଝାଡୁ—Broomstick; sweeping brush.

ଶୋଧନୀୟ—ଫ. ବଣ (ଶୁଧ୍ ଧାତୁ+ଅନୀୟ; ଶୁଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଶୋଧ୍ Śodhanīya ଧାତୁ+ଅନୀୟ)—ଯାହା ସଶୋଧନ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ—Corrigible; fit or liable to be corrected.

ଶୋଧ ବୋଧ—ଦେ. ବ—ବୁଝାଇ ଶୁଝାଇ ତମ୍ଭା ତନ୍ତୁ ଦଅ ଜଅ Śodha bodha କର ତୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—ବୁଝାନ ସୁଝାନ **बुझा सुझा** Satisfying a person.

ଶୋଧ ଯି(ଦେ)ବା—ଦେ. କି.—ଶୁଦ୍ଧ ସିବା; ଶୁଦ୍ଧ ଦେବା; ଦରଶୋଧ Śodha ji(he)bā ଦେବା—(ଋଣ)—To be cleared of ଶୋଧ ଯାଓୟା **शोध होना** (said of debts).

ଶୋଧୟିତବ୍ୟ—ଫ. ବ (ଶୁଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ଶୋଧତ Śodhayitabya ଦେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be purified.

ଶୋଧୟିତା—ଫ. ବଣ ଓ ବ (ପୁ.) (ଶୁଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା Śodhayitā ୧ବ)-ଶୋଧନକାରୀ—Purifying; purifier. (ଶୋଧୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋଧା—ଦେ. ବ (ଫ. ଶୋଧ)—୧ । ଶୋଧ (ଦେଖ)—1. Śodha Śodhā (See) ୨ । ଶୋଧିବା କିୟା—2. The act of ଶୋଧନ **गाली** Śodhibā. ୩ । ଗାଳମନ୍ଦ; ଶୋଧନ—ଗାଳାଗାଳି **गाली फजीहत** 3. Abuse. ୪ । (ସ୍ପୃହା; ଶ୍ରଦ୍ଧା) ସ୍ପୃହା **स्पृहा** ସ୍ପୃହା—4. Hankering; longing. [ଉ—ଯାହାର ଯହିଁକ ଶରଧା, ସେ ଅର୍ଥ ଭରଥାନ୍ତୁ ଶୋଧା ! ପ୍ରାଚୀ. ଜଗୁଂଜମାଦାସ୍ୟ ।] ୫ । (ସଂ. ଶୁଦ୍ଧ) ଯଥାର୍ଥ ସତ୍ୟ କଥା **सच्ची बात** ବଷୟ—5. True thing. [ଉ—ତୋ ମନେ ଦେଖାଇଲେ ଶରଧା, ତୋତେ ମୁ ବନ୍ଧୁଅନ୍ତୁ ଶୋଧା । ପ୍ରାଚୀ. ଜଗୁଂଜମାଦାସ୍ୟ ।]

ଶୋଧା(ଧେ)ଇବା—ଦେ. କି ଶୋଧିବା କିୟାର ଣିଜନ୍ତ)—ଅନ୍ୟ Śodhā(dhe)ibā ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଶୋଧନ କିୟା କରାଇବା—ଶୋଧନ କରାନ To cause another to do Śodhana. ଗାଳାଗାଳି ଦେଓୟାନ **गाली दिलाना**

ଶୋଧା ଖା(ଖା)ଇବା—ଦେ. କି—ଶୋଧନ ଖାଇବା (ଦେଖ) Śodhā khā(pā)ibā Śodhana khāibā (See) (ଶୋଧା ଖୁଣ୍ଡିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୋଧା ଖିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସବଦା ନଜର ବାଧିବ Śodhā khiā ନୁଟି ବା ଦୋଷ ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଗାଳ (ଶୋଧାଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଖାଏ—Deserving to be rebuked ଯେ ଗାଳାଗାଳି ଖାଏ for his faults. ଦେ. ବ—ତିରସ୍କୃତ **गालीखोर** ହେବା—To be rebuked.

ଶୋଧା ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ଶୋଧିବା ୪ (ଦେଖ) Śodhā chardhā(rdhe)ibā Śodhibā 4. (See)

ଶୋଧା ଚଢ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଶୋଧନ ଚଢ଼ିବା (ଦେଖ) Śodhā chardhibā Śodhana chardhibā. (See) (ଶୋଧା ମିଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୋଧା ପିଲା—ଖାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ରଜାଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଚଲ-ପ୍ରଚଳ ହେବା ବାଳକଭୃତ୍ୟ—A boy servant who has access to a Rajā's harem. Śodhā pilā

ଶୋଧା ଶୋଧି—ଦେ. ବ—୧ । ପରସ୍ପର ଗାଳ ଦଅଦେଇ ହେବା—ଗାଳାଗାଳି **गालीफजीहत** Mutual recriminations abusing each other. ୨ । ବାରଂବାର ବା ବହୁବାର ଶୋଧନ କର୍ମ—2. Repeated purification. Śodhā śodhi

ଶୋଧି (ଧାତୁ)—ଫ.—ଶୁଧ୍ ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Śodhi(root) The causative form of Sudh root.

ଶୋଧି—ଦେ. ବ (ଫ. ଶୁଦ୍ଧ ଧାତୁ ତମ୍ଭା ଶ୍ରେଢ଼ୀ)—ଅଙ୍କଗାଠବିଶେଷ; ଫେଡ଼ାଣ ବା ବିୟୋଗ ଶିଖିବା ଘାଟ; ଶିଶୁମାନେ ଶ୍ରେଟୀ **जोड़घटाबा सिखानेकिरीनि** ୦ ଠାରୁ ୧୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୋଗ ବିୟୋଗ ଶିକ୍ଷା କରାଯାଇଁ ମୁଖସ୍ଥ କରିବା ଧାଡ଼ିବିଶେଷ—A table showing the progressive addition and subtraction of numbers from 0 up to 10. Śodhi [ଉ—ଏହା ଗଣିତଅ ପରେ ପଢ଼ାଯାଏ । ଏହାର ଲେଖିବା ପ୍ରଣାଳୀ ।

୦	୧	୨	୩	୪	୫	୬	୭	୮	୯	୧୦
୧୦	୯	୮	୭	୬	୫	୪	୩	୨	୧	୦

୦ ଶୋଧି ୧୦ ଗଡ଼େ—୦+୧୦=୧୦,
ଦଶରୁ ୦ ଗଲେ ୧୦ ।
୧ ଶୋଧି ୯ ଗଡ଼େ—୧+୯=୧୦,
ଦଶରୁ ୧ ଗଲେ ୯
୨ ଶୋଧି ୮ ଗଡ଼େ—୨+୮=୧୦,
ଦଶରୁ ୨ ଗଲେ ୮ ଉଣାଏ ।

ଏଥିର ଏହିପରି ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ଭୂମିରେ ଲେଖି ଏ ପଣ୍ଡରୁ ସେ ପଣ୍ଡ ଓ ସେ ପଣ୍ଡରୁ ଏ ପଣ୍ଡ ଉପର ତଳ ଅଙ୍କଦ୍ୱୟକୁ ଗାଣ୍ଠି କର ବୋଲନ୍ତୁ ଓ ପୁଣି ତଳୁ ଉପରକୁ ବୋଲନ୍ତୁ ; ଯଥା—

ଦୁଇ ଦଶ (=) ଦଶ, ଏକ ଜଅ (=) ଦଶ, ଦୁଇ ଅ୦(=) ଦଶ ଉଡ଼ାଏ ।]

ଶୋଧିତ—ଫ ବଣ (ଶୁଧ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ଶୋଧ୍ ଧାତୁ+ତ)—୧ । ମାର୍ଜିତ-ପରିଷ୍କୃତ—Śodhita 1. Cleansed; reformed. ୨ । ପରିଷ୍କୃତ—2. Cleansed. ୩ । ଶୁଦ୍ଧୀକୃତ—3. Purified. ୪ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିଧିଦ୍ୱାରା ପରିଶୁଦ୍ଧ—4. Rectified by the prescribed medical process.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋଧି ବନ୍ଧବା (ବୋଲିବା) —ଦେ. କି—ଶୋଧିର ଧାଡ଼ମାନ ଭୂମିରେ ଲେଖି ଶୋଧି ୧୦ ପଡ଼େ ଶ୍ରେଣୀ ପଡା **पहाडा पढना** ଇତ୍ୟାଦି ବୋଲିବା—To recite the subtraction table.

ଶୋଧିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଶୁଦ୍ ଧାତୁ —୧ । ଶୋଧନ କରିବା—1.To correct or rectify or purify. ଶୋଧନ କରା **शोधन करना** [ଉ—ଏ ମାର୍ଗେ ସ୍ତ୍ରୀଣକୁ ଶୋଧିବ ନିଶ୍ଚଳଚିତ୍ତରେ ଚିନ୍ତିବ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । ସ୍ଥଳଭୂଖଣ୍ଡ ଉତ୍ତମରୂପେ ଶୋଧନ କରିବା (ଅର୍ଥାତ୍ ଖୋଳ ପାଣି ଦେଇ ଚଟକି ସାନ୍ତବା)—2 To make the foundation firm by digging and watering and treading on it ୩ ।ଦେଉଳ ଶୋଧ କରିବା; ଦେଉଳ ଆଦରୁ ନିର୍ଜନ କରିବା—3. To drive out all persons from a temple and make it lonely ୪ । ଗାଳଦେବା—4 To abuse. ୫ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଃଶେଷ ନାଶ କରା କରିବା—5.To ruin or destroy utterly. ୬। ଜଡ ଖୋଦ୍‌ନା ଏକ ଏକ କରି ପରୀକ୍ଷା କରିବା ବା ପରଖି ଦେଖିବା; ଭଲ ଭଲ କରି ଦେଖିବା—6. To check or examine things one by one. [ଉ—ମିଳିଯେ ଦେଖା **जाँचकर देखना** ଶୋଧନ୍ତେ ଦେଖିଲୁଁ ଯେ ଭଣ୍ଡାରେ ଧନ ନାହିଁ । ସାରଳା. ମହାଭାରତ. ଆଦ ।]

ଶୋଧ୍ୟ—ସ. ବିଣ—(ଶୁଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ =ଶୋଧ୍ୟ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ଶୋଧନୀୟ (ଦେଖ)— Śodhanīya (See)

ଶୋନ୍—ଦେ. ବି—ଶୋଣ୍ (ଦେଖ) Śon ଶୋନ **सोन** Śoṇ (See)

ଶୋଫ—ସ. ବି—(ଶୂ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+ଭାବ. ଫ)—ଶୋଥ (ଦେଖ)—Śotha (See) Śopha

ଶୋଫକୃତ—ସ. ବିଣ— ଶୋଥକୃତ୍ (ଦେଖ) Śotha-kṛut (See) Śophakṛut

ଶୋଫୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଶୋଫ+ଇନ୍)—ଶୋଥ ରୋଗୀ— Śophī [ଶୋଫିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Suffering from dropsy.

ଶୋ ବସ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଶୀ ଧାତୁ ଓ ବସ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଶୋଇବା ଓ ବସିବା; ଶୟନ ଓ ଉପବେଶନ—1. Sleeping and sitting. ଶୋୟା ବସା **सोना बैठना** ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କର ପ୍ରେମ ଓ ସଙ୍ଗମ—2. Love-making and copulation.

ଶୋବିତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ—(ସଂ. ଶୋଭିତ)—ଶୋଭିତା (ଦେଖ)— Śobitā ଶୋଭିତ **शोभित** Śobhitā (See)

ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—ସୁବିତା (ଦେଖ)—Subitā (See)

ଶୋଭ—ସ. ବିଣ—(ଶୁଭ୍ ଧାତୁ=ଘାତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— Śobha ଶୋଭନଶୀଳ—Beautiful; comely. ସ. ବି—(+ଭାବ. ଅ)—ଶୋଭା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Grace.

ଶୋଭନ—ସ. ବିଣ—(ଶୁଭ୍ ଧାତୁ=ଶୋଭା ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)— Śobhana ୧ । ଶୋଭାଯୁକ୍ତ; ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଘାତି ଶାଳି—1. Shining; splendid. ୨ । ମନୋଜ୍ଞ ମନୋଜ୍ଞ; ସୁନ୍ଦର—2, Beautiful; charming. ୩ । ଶୋଭାସ୍ପଦ —3. Becoming; befitting; seeming. ୪ । ଶୋଭାଜନକ—4. Causing beauty. ବି.—ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଯୋଗବିଶେଷ—A sort of astrological conjunction. [ଦ—ଏହା ୨୨୫ ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ୫୩ ଓ ଶୁଭକର ଯୋଗ । ଏହି ଯୋଗରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଦକ୍ଷ, ଶତ୍ରୁ-ଦମନକାରୀ, ଧନୀ, ସୁନ୍ଦରଶରୀର, ସ୍ଥିର ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୁଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ] ୨ । ଗ୍ରହ—2. Planet. ୩ । ପଦ୍ମ—3. Lotus. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ— (ଶୋଭନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Name given to males.

ଶୋଭନକ—ସ. ବିଣ—(ଶୋଭନ+କ)—୧ । ସୁନ୍ଦର— Śobhanaka 1. Beautiful; splendid. ୨ । ସାଦା [ଶୋଭନକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଶୋଭା ଜନ୍ମାଏ—2, Causing beauty. ବି.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଶୋଭାଞ୍ଜନ ବୃକ୍ଷ; ଶଜନା ଗଛ—The horse-radish or moringa tree.

ଶୋଭନତା—ସ. ବି—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—Beauty. [ଉ—ତୋଳାଲେ Śobhanatā ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧରମ ଦେବତା ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶିଲେ ଦେବ ଶୋଭନତା । କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।]

ଶୋଭନ ଦେବ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଜଣେ ରାଜା Śobhana deba (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Name of a king of ancient Utkala.

ଶୋଭନା—ସ. ବିଣ—(ଶୋଭନ+ଆ)—ଶୋଭନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Śobhanā The feminine of Śobhana. ବି—୧ । ସାଦା ଲଗାଇଲେ ଦେହ ଶୋଭାଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ହରଦ୍ରା; ହଳଦୀ—1. Turmeric. ୨ । ଗୋରୋଚନା—2, A yellow pigment got from the body of cows.

ଶୋଭନୀୟ—ସ. ବିଣ—(ଶୁଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନୀୟ)—୧ । ଶୋଭା Śobhanīya ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ବା ଉଚିତ—1. Becoming; befitting. ୨ । ସୁନ୍ଦର—2. Beautiful: graceful.

ଶୋଭା—ସ. ବି—(ଶୁଭ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅ+ଆ)—୧ । କାନ୍ତି; Śobhā ଘାତି—1. Lustre; radiance; brilliance; grandeur. ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ ଶୋଭା ଶବ୍ଦର ପ୍ରତିଶବ୍ଦ—କାନ୍ତି, ଦ୍ୟୁତି, ରୁଚି, ଦ୍ୟୁତା, ଅପଚା, ଶୁକ୍ଲା, ଘୃଣି, ଋ, ଶ୍ରୀ, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସ୍ପୃଶ୍ୟା, ଶ୍ରପ୍ସା, ବଲ୍ଲ, ଦୃକ୍‌ଚ୍ଛିସ୍ପୃ, ଶ୍ରଜ, ଶ୍ରଭ, ଦମ୍ପା, ରମ୍ପା [ଦ୍—ରୂପଯୋଗାଦ୍ୱାରା ଅଙ୍ଗ-ଭୂଷଣକୁ ଶୋଭା ବୋଲିଯାଏ । ଯେ ଶେ ଶ୍ର ମନୁଥୋଯ୍ୟାସୂନୋଷ୍ଟ୍ୱିଲା (କାମର ଦ୍ରୀଦ୍ୱାର ସମୁକୁଳ) ଦେଲେ ଜାଲୁ କାନ୍ତି ବୋଲିଯାଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଉତ୍କଳ ମାଲମ୍ବୀ) । ଶୋଭାନାମ୍ନକମାନଙ୍କର ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁଣ ଶୋଭା, ବିଳାସ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ଗୁଣ ମଧ୍ୟରୁ ଶୋଭାର ଗୁଣ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଅଟେ । ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ଦକ୍ଷତା, ସତ୍ୟଭୂଷଣ, ସଦ୍ଦୋସ୍ତାଡ଼, ଅନୁତ୍ତେଜିତା, ମାଡଜଳ ପ୍ରଭୃତି ଦୟା, ଅଶ୍ୱକ ଜଳ ପ୍ରଭୃତି ଖର୍ବୀ ବା ଚଞ୍ଚଳୀତା ଏ ସବୁ ଗୁଣ ଶୋଭାରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ରୂପ, ଯୌବନ, ଲାଲଚ୍ୟ ଭୋଗାଦିଦ୍ୱାରା ଅଙ୍ଗ ଭୂଷଣର ନାମ ଶୋଭା । ଅର୍ଥାତ୍ ରୂପ ଯୌବନର ଅନୁଗାମୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ ଅଙ୍ଗଭୂଷଣକୁ ଶୋଭା କୋଇଯାଏ । ଏହି ଶୋଭା କାମଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲେ ତାକୁ କାନ୍ତି କୋଇଯାଏ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଯୌବନଜନିତ ସ୍ୱାଭାବିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ନାମ ଶୋଭା । ଏହା ବେଶଭୂଷାଦଦ୍ୱାରା ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲେ ତାହା କାନ୍ତି କୋଇଯାଏ । ଭରତୋକ୍ତଦ୍ୱାରା ଉଦାହୃତ ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ ।]

୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Beauty; grace. ୩ । ହଳଦୀ; ହରିଦ୍ରା—3. Turmeric ୪ । ଗୋରୋଚନା—4. A yellow pigment obtained from the cows. ୫ । ଧଳା ଚାମ୍ବେଲି (ଭରତକୋଷ)—5. Jasminum Grandiflorum ୬ । ଗୋପୀ-ବିଶେଷ (ଭରତକୋଷ)—6. Name of a Gopī [ବ୍ର-ବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ମତରେ ଏହି ଶୋଭାନାମ୍ନୀ ଗୋପୀ ଦେହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ରାଜମଣ୍ଡଳକୁ ଗମନ କଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ଶଶୁର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗୋରୋଚନରେ ପରିଣତ ହେଲା ଓ ସେ ଏହି ଗୋକୁ ରହି, ସ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳ, ପଦ୍ମ, ବିଶଳଦ୍ୟ ଓ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରେ ଓ ଏହି କାରଣରୁ ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ସ୍ୱାଭାବିକ ଶୋଭା ଧାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି—ଭରତକୋଷ] ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—Name given to females. ୫ ବିଣ—ଶୋଭାମୟ; ସୁନ୍ଦର—Beautiful; grand; charming [ଉ—ବଡ଼ ଶୋଭା ଦିଅଁଛି ସମ୍ବର ପୁରେ । ଉଦା. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ଶୋଭାଁଆରମ୍ଭା—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ-ଅଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦରୀ(ସ୍ତ୍ରୀ)—Very beautiful (woman) [ଉ—ବହୁତ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦରୀ ଖୂବ ସୁନ୍ଦରୀ; ଖୂବ ସୂରତ ଶୋଭା ଅରମ୍ଭା ରମାଭୁଲେ ଦେଖିଲା । ଉଦା. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ଶୋଭାକର—ସଂ. ବିଣ—୧ । (ଉପପଦ ତତ୍ପୁ, ଶୋଭା+କୃ. ଧାତୁ+ଅ) Śobhākara ଶୋଭାମୟ; ସୁନ୍ଦର—1. Beautiful. ୨ । ଘାତ୍ତି. (ଶୋଭାକର—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶାଣି—2. Shining; splendid; smart. ସାଦା ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ ତହିଁର ଶୋଭା ବଢ଼ାଏ—3. Enhancing the beauty or grace of a thing. ୪ । ଶୋଭା କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—4. Befitting; becoming. ୫ । (ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶୋଭା+ଅକର; ସପ୍ତମୀତତ୍) ଶୋଭାମୟ; ଶୋଭାର ଖଣି ଅତି ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—5. Very graceful full of charm. ବ—ଶୋଭାମୟ ବସ୍ତୁ—A charming object.

ଶୋଭାକାର(ରି)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ଶୋଭାକର)ଶୋଭାକର Śobhākāra(ri) —Charming; beautiful [ଉ—[ଶୋଭାକାରଅ—ଅଳଂରୂପ] ତୋ ଦେ ତୋତେ ଶୋଭାକାର । ଅତି ସୁନ୍ଦର ଖୁବ ସୁରତ ସ୍ତ୍ରୀଟୀ ନଗୁଣମମାସ୍ତ୍ୟ] [ବ୍ର—ଏହା ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ତାଙ୍କୁ ତୋଳିବ ଶୋଭାକାର କନ୍ୟା ମିଳଗଲା ।

ଶୋଭାଙ୍ଗୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଶୋଭନାଙ୍ଗୀ)—ରୂପବତୀ; ସୁଦୃଶ୍ୟା; Śobhāngī ସୁଷମାଯୁକ୍ତା—Beautiful; graceful; ସୁନ୍ଦରୀ ସୁନ୍ଦରୀ charming (ଉ—କଲ୍ୟାଣ କଲେ ସେ ଦୃଷ୍ଟାସେ ହୁଅ ତୁ ସୁଭ୍ରୁଗୀ ତାହାର ଶୋଭାଙ୍ଗୀ । ଭଞ. କୋଣ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ) ।

ଶୋଭା ଜନକ—ସଂ. ବିଣ (ଉପପଦ ତତ୍) ୧ । ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତାଦକ Śobhā janaka 1. Producing lustre. ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-(ଶୋଭା ଜନକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉତ୍ପାଦକ—2. Producing beauty.

ଶୋଭା ଜାତ—ସଂ. ବିଣ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Pro Śobhā jāta ducied from beauty; born of beauty.

ଶୋଭାଞ୍ଜନ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—(ବହୁବ୍ରୀହି, ଶୋଭା ହୋଇଅଛି Śobhāñjana ଅଞ୍ଜନ=ନେତ୍ର ରଞ୍ଜନ କରୁଥିବା ଯେଉଁ ଔଷଧ ସାହାର; ଶୋଭା=ସୁନ୍ଦର ଅଞ୍ଜନ ହୁଏ ଯହିଁରୁ; ଏରଣ୍ଡର କୋମଳ ପତ୍ରରୁ ନେତ୍ର ହିତକର ଅଞ୍ଜନ ଗୁଆଡ଼ ହୁଏ ।) ଶିଗ୍ରୁ; ଶଜନା ବୃକ୍ଷ—The horse; radish tree-Hyperanthera Moringa. [ବ୍ର—ଶ୍ୟାମ ବା ଧଳା ଖେତ ଓ ରକ୍ତ ଭେଦରେ ଏହା ୩ ପ୍ରକାର । ଶଜନା ଭଳେ ନୋଣ୍ଟ ଦୋଶ ।]

ଶୋଭାଞ୍ଜନ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ—ସଜନା ଫୁଲ—The flowers of the Śobhāñjana pushpa moringa tree [ବ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା କଟୁରସ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ମୂତ୍ରାସୃଶୋଥ କାରକ ଏବଂ କୃମି, କଫ, ବାୟୁ, ବିଦ୍ରଧି, ପ୍ଲୀହା ଓ ଗୁଲ୍ମ ନାଶକ । ଉକ୍ତ ଶଜନାଫୁଲ ତରକାରୀ ହଜମକାରକ ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତ ପ୍ରସାଦକ ।]

ଶୋଭାଞ୍ଜନ ଫଳ—ସଂ. ବ—ଶଜନା ଛୁଇଁ—The pods of the Śobhāñjana phala moringa tree. [ବ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ମଧୁରକଷାୟରସ; ଅଗ୍ନିଦୀପକ, କଫ, ପିତ୍ତ, ଶୂଳ, କୃମି, କୟ ଓ ଶ୍ୱାସ ନାଶକ ।]

ଶୋଭାଞ୍ଜନ ବୀଜ—ସଂ. ବ—ସଜନା ଛୁଇଁର ମଞ୍ଜି—The seeds of Śobhāñjana bīja the pods of the moringa tree. [ବ୍ର—ଏହାକୁ ଖେତ ମରତ କହନ୍ତି । ଏହା ଚକ୍ଷୁ ପକ୍ଷରେ ହିତକର । ଏହା ତୀକ୍ଷ୍ଣ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ବିଷଘ୍ନ, ବ୍ରଣଶୋଧ, କଫ ଓ ବାୟୁନାଶକ । ଏହାର ନସ୍ୟଦ୍ୱାରା ଶିର ସ୍ୱେଦ ବହିଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋଭା ଦ(ଦୁ)ଶିବା(ପାଇବା) —ଦେ. କି—୧ । ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯିବା; Śobhā di(du)śibā(pāibā) ସାଜିବା—1. To look ଶୋଭା ପାଓୟା smart. ୨ । ଚଳ ଚଳ ଦେଖାଯିବା— सुन्दर दिखना 2. To shine.

ଶୋଭା ନଧି —ଦେ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁନ୍ଦର—Beautiful (woman) Śobhā nidhi [ବ୍ର—ନଦ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ପଞ୍ଚ ସପ୍ତମରେ, ଶୋଭାନଧି ଶୋଭାନିଧି ତୋ ଗାତ୍ର ନ ରମ୍ଭୁ ଶ୍ୟାମନେତ୍ର । ଦଶପୁର୍ଣ୍ଣ. अतिसुन्दरी ଚଶୋଭାଚକ୍ଷ୍ମ. ଭ. ଗୀତ ।]

ଶୋଭାନୁଭାବକତା(ତ୍ୱ)—ସଂ.ବ (ଶୋଭା+ଅନୁଭାବକ+ତା,ତ୍ୱ)—ସୁନ୍ଦର Śobhānubhābakatā(twa) ସେହି ବୃତ୍ତଦ୍ୱାରା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭବ କରାଯାଏ—Aesthetic faculty.

ଶୋଭାନ୍ୱିତ—ସଂ. ବ୍ରୀ (ଶ୍ରୀ+ ଭତ)—୧ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବଶିଷ୍ଟ— Śobhānwita 1. Beautiful; graceful. (ଶୋଭାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଦୀପ୍ତିଶାଳ—2. Brilliant.

ଶୋଭାପୁରୀ—ଦେ. ବ୍ରୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶୋଭାସଦନ; ସୁନ୍ଦର—Beautiful Śobhāpurī (lady). [ବ୍ର—ଦମୟନ୍ତୀ ବ କର ଜର ଗଢ ନେଡ଼ ସୁନ୍ଦରୀ ଥର ଥର ଫୁଲକରେ ଶୋଭାପୁରୀ ଫୁର । ଉଷା. ପ୍ରେମ-ସୁନ୍ଦରୀ ସୁଧାନଧି ।]

ଶୋଭାବତୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. Name Śobhābatī given to females. ୨ । ଉତ୍କଳସମ୍ରାଟ ଶେଷ ଶୋଭାବତୀ ଭୋଗ (ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମଭାଗ)ରେ ନବଦୁର୍ଗ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସଜ୍ୟଇ ରଚା କର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମାହାନ୍ତିଙ୍କର ଚମ୍ପୁ-କାବ୍ୟ ଓ ତହିଁର ନାୟିକା—2. Name of a poem and its heroine by poet Purushottama Māndhātā. ୩ । ଉଷା ଜହ୍ନର ଅପ୍ରକାଶିତ ପଦ୍ୟ କାବ୍ୟର ନାମ ଓ ତହିଁର ନାୟିକାଙ୍କ ନାମ (ସ୍ୱଜନନ୍ୟାଙ୍କର ଯୌବନଲୀଳା, ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ବରହାଦର ବର୍ଣ୍ଣନା— 3. Name of a poem and its heroine of Upendra Bhanja (unpublished). ସଂ. ବ୍ରୀ (ଶୋଭାବତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଶୋଭାବାନ୍‌ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Feminine of Śobhābān. ସଂ. ବ—୧ । ପ୍ରତି ଚରଣରେ ୧୪ ଅକ୍ଷର ଥିବା ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ବିଶ୍ୱଚୋଷ)—1. Name of a Sanscrit metre of 14 syllables. [ଦ୍ର—ଏ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନରୁ ୧।୨।୩।୮।୧୧।୧୩।୧୪ ସ୍ଥାନସ୍ଥ ଅକ୍ଷରମାନ ଗୁରୁ, ଅପର ସମସ୍ତ ଲଘୁ ।] ୨ । ପ୍ରାଚୀନ ନଗର ବିଶେଷ (ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ ଶୁଭସ୍ପର୍ଶା) (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Name of an ancient City.

ଶୋଭାବନ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶୋଭାବତ୍; ତୁମା ଶୋଭା ଓ ବନ୍ତୁ)—ଶୋଭାବଶିଷ୍ଟ—Beautiful; grand; (ଶୋଭାବନା—ସ୍ତ୍ରୀ) smart. [ବ୍ର—ସ୍ୱୟମ୍ବୁଷ୍ଟଙ୍କ ଅଙ୍ଗରୁ ବିଶେ ଶୋଭନ୍ତ ସୁହାବନ ଶୋଭାବନ । ବଳରାମ. ଦେଶବ-ଦୋଇଲ ।]

ଶୋଭାବନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶୋଭାବତ୍)—ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—Śobhābanta Beautiful. [ବ୍ର—ବନରୁ ବନ ଶୋଭାବନ୍ତ, ଶୋଭନ୍ତ ବନେ ବୁଲଇ ନନ୍ଦସୁତ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] शोभावाला

ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ. ବିଣ (ଭାବପଦ ଭତ୍)—ଯାହା ଦୀପ୍ତି ବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ Śobhābarddhaka ବୃଦ୍ଧି କରେ—Increasing or (ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ, ଶୋଭାବୃଦ୍ଧି—ବାଚସ୍ପତ୍ୟ) adding to the lustre, beauty or grace of a thing.

ଶୋଭାବାନ୍—ସଂ. ବିଣ (ମୁ) (ଶୋଭା +ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ବତ୍ ; ଶୋଭାବତ୍ Śobhāban ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଶୋଭାଯୁକ୍ତ— (ଶୋଭାବତ୍ତା, ଶୋଭାଶାଳତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Beautiful; grace- [ଶୋଭାଶାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] ful. ୨ । ଦୀପ୍ତିଶାଳୀ— 2. Lustrous.

ଶୋଭାମୟ—ସଂ. ବିଣ ଶୋଭା+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ମୟ) -ଶୋଭାବଶିଷ୍ଟ; Śobhāmaya ସୁନ୍ଦର—Beautiful; bright. (ଶୋଭାମୟୀ; ଶୋଭାଯୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୋଭା ଯାତ୍ରା—ସ. ବ (ଅଧୁନାକ ପ୍ରଯୋଗ; ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ଶୋଭାର୍ଥେ Śobhā jātrā ଅନୁଷ୍ଠିତ ଯାତ୍ରା)—ସମାରୋହ (ବାଣ, ନଗାଡ଼, ଶୋଭା ଯାତ୍ରା ବାଜା, ସାଜସଜ୍ଜାଦି) ସହିତ ବନ୍ଧୁ ଲୋକଙ୍କର ଶୃଙ୍ଖଳା-ବଦ୍ଧ ଗମନ—A grand procession.

ଶୋଭା ସମ୍ପତ୍ତି(ତ୍ତି)—ସ. ବ (ରୂପକ)—ଶୋଭା ବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରୂପ Śobhā sampatti(d) ସମୃଦ୍ଧି—Exuberance of (ଶୋଭା ସମ୍ପଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) beauty; beauty compared to wealth.

ଶୋଭା ହୀନ—ସ. ବିଣ—୧ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରହିତ—1. Ungraceful. Śobhā hīna ୨ । ଜ୍ୟୋତିହୀନ—2. Shorn of splendour. (ଶୋଭାହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋଭିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୋଭା+ଇକ)—ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—Beauti- Śobhika ful; grand; shining; smart. (ଶୋଭିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୋଭିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୋଭା+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ଇତ)—୧ । ଶୋଭା-Śobhita ଯୁକ୍ତ—1. Beautiful; graceful; charm- (ଶୋଭିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ing. ୨ । ଭୂଷିତ; ସଜ୍ଜିତ—2. Adorn- ed; decked. ୩ । ସୁନ୍ଦରୀକୃତ— 3. Beauti- fied. ବ. (ଶୁଭ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)—ଶୋଭା— Charm; brilliance.

ଶୋଭିତା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୋଭିତ+ଆ)—ଶୋଭାଯୁକ୍ତା; ସୁନ୍ଦରୀ— Śobhitā Beautiful; graceful (female). [ବ୍ର— ସୁବିଧା ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇଣ ବଶିଲେ ଶୋଭିତା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ପଦ୍ମା. ସୁବିଧା ଭାଗବତ. ଅଦ ।] ଦେ. ବ (ସଂ. ସୁବଧା)—ସୁବଧା— Convenience. ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସୁବଧାନ୍ୱିତ)—ସୁବଧାନ୍ୱିତ; ସୁବଧାଜନକ—Convenient.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋଉବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସ. ଶୋଭ୍; ସ. ଶୁଭ୍ ଧାତୁ)—Śobhibā ଶୋଭା ପାଇବା—To look grand; to shine. ଶୋଭା ପାଓୟା शोभा पाना

ଶୋଉଷ୍ଟ—ସ. ବଣ (ଶୋଭ୍+ଅତିଶୟାର୍ଥେ. ଇଷ୍ଠ)—(ବୈଦଡ) Śobhishṭa ଅତିଶୟ ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—Very beautiful.

ଶୋଭି—ସଂ. ବଣ (ଶୋଭନ୍ ଶବ୍ଦ; ଶୋଭ୍+ଅଚ୍ ଅର୍ଥେ. ଇନ୍)—Śobhi ୧ । ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—1. Brilliant. ୨ । ସୁନ୍ଦର—(ଶୋଉଗା—ଶ୍ତୀ) 2. Beautiful.

ଶୋମବାଲି—ଗ୍ରା. ବ—ଶୂଅଁବାଳି (ଦେଶ)—Śuañbāli (See) Śomabāli ଶୂନ୍ୟ भूम्या (ଶୋମବାଲି[ରୁ]ଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶୋର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ଓ ବୈଦେ. ବ (ସଂ. ସ୍ୱର; ଫା. ଶୋର୍ Śor (etc) =ଗୋଳମାଳ, ଘୋଘା, ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ)—ସୋର୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—Sor etc (See)

ଶୋୟନ—ଗ୍ରା. (ଇଉର) ବ (ସଂ. ଶୟନ)—ଶୟନ (ଦେଶ)—Śoyan ଶୟନ शयन Śayana (See)

ଶୋଲ(ଲ୍ଲ, ଲ୍ହ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଅଲମ୍ବୁଷା)—୧ । ଶିମ୍ବାଦି ବର୍ଗର Śola(hla, lha) ଜଳଜ ଶାକଲତା ବିଶେଷ—1. An acquaଶୋଳା କୋଢ଼ିଲା, ଶୋଲା tic creepingplant; Neptunia Oleracia Indian cork plant; Aeschynomene Aspera, [ଦ୍ର—ଏହାର ପଞ୍ଚ ଲଜ୍ଜାଳୁ ପତ୍ର ପର ଅକୃତ୍ରିମ ଶ୍ପର୍ଶ ଓ ଏହାକୁ ଧଇଲେ ତା ଏ ଗଛରେ ଅଘାତ ଦେଲେ ଏହାର ପଞ୍ଚମାନ ବୁଜ ହୋଇଯାଏ । ଏହା ଦେହରେ କଣ୍ଟା ନ ଥାଏ । ଏଥିର ଡାଙ୍ଗର ଉତର ଧଳା, ଡାଲ୍ଲକା; ଫୁଲ ନାରଙ୍ଗବର୍ଣ୍ଣ । ଏହାକୁ ଶୁଖାଇ ମାଳମାନେ ମଲ୍ଲୁଟ; ଫୁଲ ଅବ ଦରନ୍ତି ଓ ଉଦରଜରୁ ଜଅଁ ଝାଡ଼ି ଏଥି ଉପରେ ପଡାଇବା ପାଇଁ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ପାଣିରେ ଗୁସେ । ଦେଉଟମାନେ ଏହାକୁ ଗୋଶ୍ତ କରି ବାନ୍ଧ ଟପେଇ କରନ୍ତି ଓ ଜାଲର ଅଗରେ ଏହାକୁ ବାନ୍ଧଲେ ଏହା ଜାଲକୁ ପାଣିରେ ରଖାଇ ରଖେ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ଲଘୁ, ମଧୁରରସ ଓ କୃମି ଏବ ପିତ୍ତନାଶକ । ଶୁଖିଲା ଶୋଲକୁ ଚବି ଦେଲେ ସଂଜ୍ଞା ହୋଇଯାଏ ଓ ପାଣିରେ ବଡୁର ଗଲେ ଫୁଲଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ନାକ କାନର ଛିଦ୍ରକୁ ବଡ଼ କରବାକୁ ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଶୋଲ ଦଅନ୍ତି ।

ଅଳ୍ପ ଗୋଟିଏ ଡାଲୁକା କାଠଯୁକ୍ତ ଜଳଜ ଗୁଳ୍ମକୁ କାଠଶୋଲ କୋଲୁଯାଏ । ଏହା ଜମୁନ୍ତି ଗଛଭଳିଏ (Sesbania Paludosa, the sponge-wood)। ଫୁଲ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମଧ୍ୟରେ ରକ୍ତଗାଳ ଚହ୍ନିତ । କାଠ ଶୋଲ ପର ଲଘୁ, କନ୍ତୁ କୋମଳ ନୁହେଁ । ଦେଉଟମାନେ ଏହାକୁ ଜାଲ ଅଗରେ ବାନ୍ଧନ୍ତି ।] ୨ । ଶୋଲ ପର ଡୁବ୍ ଡାଲ୍ଲକା ପଦାର୍ଥ—2. A light thing like Śola. [ଦ୍ର—ଦର କୋଲ୍ ଘର ଗୋବର କୋଲ, ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଥର ବୁଢ଼ୁଲ୍ଲ ଶୋଲ—ପ୍ରବଚନ । କୌଣସି ଅସମ୍ଭବ କଥା ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଲୋକେ ଏ ପ୍ରବଚନ କୋଇନ୍ତି ।] ୩ । ପୁରୁଣା ସିଜୁଗଛର ଛେଲି—3. The bark of old euphorbia tree. [ଦ୍ର—ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ହାଲୁକା ଥିବାରୁ ଦେଉଟମାନେ ଜାଲର ଅଗରେ ଲଗାନ୍ତି ।]

ଶୋଲ(ଲୋ)କ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. (ଉତର) ବ (ସଂ. ଶ୍ଲୋକ, Śola(lo)ka(etc) ଶ୍ଲୋକ ଶବ୍ଦର ଉତରଭଳିଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଶ୍ଲୋକ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—Śloka etc (See)

ଶୋଲ(ଲୋ)କ ସୁମୁର୍ତ୍ତି—ଗ୍ରା. ବ (ସତ୍ତରର ଶବ୍ଦ, ସଂ. ଶ୍ଲୋକ ଓ Śola(lo)ka sumurtti ସ୍ମୃତି)—୧ । ଶ୍ଲୋକ ଓ ସ୍ମୃତି—ସ୍ମୃତିଶ୍ଲୋକ I. Sanscrit slokas and authoritative ଶ୍ଲୋକ ସ୍ମୃତି treatises. ୨ । ନାନା ପ୍ରକାରର ଓ ନାନା ବିଷୟକ ଶ୍ଲୋକମାନ—Many sorts of ślokas.

ଶୋଲ ଟିପା(ପେ)ଇ—ଦେ. ବ—ଦଉଡ଼ର ଦୁଇ ପାଖରେ ଗୁଡ଼ଏ ଶୋଲ Śola ṭipā(pe)i ଏକଜ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଭାସମାନ ପଦାର୍ଥ ବା ସୋଲାର ଭେଲା ଭେଲା—A float made of Śola. [ଦ୍ର—ଶୋଲାକା ବୀଡା ଏହାର ମହି ଦଉଡ଼ ଉପରେ ଘୋଡ଼ା ଉଡ଼ିଲା ପର ବସିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ବୁଡ଼ିଯାଏ ନାହିଁ ।]

ଶୋଲ ଟୋପି—ଦେ. ବ-ଶୋଲର ପତଳା ପାଉଅବ୍ୱାର୍ ନିର୍ମିତ ସାହେବ-Śola ṭopi ଙ୍କର ଟୋପି—Śola hat; śola topee. [ଦ୍ର—ସୋଲାର ଟୁପି ଏହା ଉତରକୁ ଖରର ତେଜ ପ୍ରବେଶ ନ କରିବାରୁ ଶୋଲକା ଟୋପ ସାହେବମାନେ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଏହା ପିନ୍ଧନ୍ତି ।]

ଶୋଲ ଠିପି—ଦେ. ବ—ବୋତଲ ଆଦର ମୁଣ୍ଡରେ ବସିବା ଶୋଲର Śola ṭhipi ଛିଲ—A stopper for bottles made ସୋଲାର ଛିପି शोलकी ठेकी (डाट) of 'Śola'. (ଶୋଲବଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—କାନରେ ଶୋଲବଣ୍ଡା ମାରିବା, ଅନ୍ୟ ମନସ୍କ ହୋଇ କିଛି କଥା ନ ଶୁଣିବା ସ୍ଥଳକୁ ଲୋକେ କହନ୍ତି, 'ତୁ କଣ କାନରେ ଶୋଲବଣ୍ଡା ମାରିଥିଲୁ ।]'

ଶୋ(ଶୁ)ଲପା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ତୁଳ, ବ. ସୁଲପା)—So(śu)lapā ସୂତା ଦଉ ବସ୍ତ୍ର ଅଂଶରେ ବଉଲୁ ପଡ଼ଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟବିଶେଷ; ଶୁଭ୍ରପ- Dill seed.

ଶୋଲ ଫୁଲ—ଦେ. ବ—ଶୋଲ ନିର୍ମିତ କୃତ୍ରିମ ଫୁଲ—Artificial Śola phula flowers made of Śola. ସୋଲାର ଫୁଲ शोलाका फुल

ଶୋଲ ମ(ମୁ)କୁଟ—ଦେ. ବ—ଶୋଲ ନିର୍ମିତ ବର ବନ୍ୟାଙ୍କ ମଲ୍ଲୁଟ—Śola ma(mu)kuṭa Crowns of Śola made for ସୋଲାର ଟୋପର the bride and bridegroom. शोलाका मुकुट

ଶୋଲ୍ଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଶୋଲ୍ଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Śolla (etc) Solā etc (see)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋଲ୍ଙ୍କି—ଦେ. ବ (ସ. ଶୂଲୁକ୍ୟ)—(ନାମ) ଗୁଜୁରାଟାନାର ଅଣହିଲ—Śolāṅki ବାଡ଼ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚୀନ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଂଶ—Name of a celebrated family of ancient Rajputs of Rajputana. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଶୂଲୁକ୍ୟ ବଂଶୀୟ ବଲ୍ଲଭ ପରେ ଶୋଲ୍ଙ୍କି ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରଥମତଃ ଏ ବଂଶ ଗୁଜରାଟର ପରମାର ଓ ଚୌହାନ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ନିକୃଷ୍ଟ । କଲ୍ୟାଣନିବାସୀ ଜୟସିଂହ ଶୋଲ୍ଙ୍କିଙ୍କ ସ୍ଥାନ ମୂଳରାଜ ସ୍ୱୀୟ ମାତାମହ ଭୋଳରାଜଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଅଣହିଲବାଡ଼ର ପ୍ରଧାନ ସିଂହାସନରେ ଅଧିରୂଢ଼ ହେଲେ । ଗଜନୀଯଜ ମାହାମୁଦ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ପଦରେ ଅଣହିଲବାଡ଼ ଲୁଣ୍ଠନ ଓ ଧ୍ୱଂସ କଲେ । ଯେତେବେଳେ ମାହାମୁଦ ସୋମନାଥ ମନ୍ଦିର ଆକ୍ରମଣ କଲେ, (ଖ୍ରୀ.୧୦୨୪) ସେତେବେଳେ ଏହି ବଂଶୀୟ ଭୀମ ଜୟସିଂହ, ସିଦ୍ଧରାଜ ଓ କୁମାରପାଳ ସାରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତକ୍ରମ, ଯୁଦ୍ଧକୌଶଳ ସହ ରାଜ୍ୟ ଓ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଏମାନେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥାଇ କେତେକ ବୌଦ୍ଧ କୀର୍ତ୍ତି ଓ ଜୟସ୍ତମ୍ଭ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଆଲ୍ଲାଉଦ୍ଦିନ ଅଣହିଲବାଡ଼ (ଖ୍ରୀ. ୧୨୯୭ରେ) ଜୟ କରିବା ପରେ ଶୋଲ୍ଙ୍କି ରାଜବଂଶର ଗୌରବରବି ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଅସ୍ତମିତ ହେଲା । ଏ ଶୋଲ୍ଙ୍କି ରାଜକୁଳ ୯୭୫ ଶାକାବ୍ଦରେ ଉଦୟ ହୋଇଥିଲା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ବଂଶ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏ ରାଜବଂଶ ଏକସମୟରେ ସୁରତରେ ସମ୍ବଂଶ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏ ବଂଶ ଶୁଲ୍ଲୀ ନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଲଚେର ରାଜ୍ୟରୁ ଏହି ରାଜବଂଶର ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ତାମ୍ରଶାସନ ମିଳିଅଛି । ଅଳକାଲ ମେଦନୀପୁରରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏହି ବଂଶୀୟମାନେ ଶୂଲ୍ଙ୍କା ନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇ ଅଳ୍ପ ସ୍ଥାନାବସ୍ଥାନରେ କାଲଯାପନ କରୁଅଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱକୋଷ]

ଶୋଲି(ଳି)କା—ସଂ. ବ—ବଣହଳଦୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Wild Śoli (li)kā turmeric. [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ, ରୁଚିକର, ଉଷ୍ଣ ଓ ପାଚକ ।]

ଶୋଲେଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଶୂଳେଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Śolei (etc) Śūlei etc (see)

ଶୋଶୁଚ୍ୟମାନ—ସଂ. ବିଣ (ଶୁଚ୍ ଧାତୁ ଯଙ୍ ଲୁଗନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଭିଶସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ=ଶୋଶୁଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ମାନ, (ଶୋଶୁଚ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୁଲ· ରେରୁଦ୍ୟମାନ)—ଅତିଶୟ ଶୋକ କରୁଥିବା; ଅତିଶୟ ବିଳାପକାରୀ—Grieving much; lamenting bitterly.

ଶୋଷ—ସଂ. ବ (ଶୁଷ୍ ଧାତୁ ଶିତ୍, ଶୋଷି ଧାତୁ=ଶୁଷ୍ଟ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଶୁଷ୍କତା—1. Dryness. ୨ । ସାରବତ୍ତା—2. Saplessness. ୩ । ଶୋଷଣ; ରସାକର୍ଷଣ—3. Sucking of juice. ୪ । ତୃଷ୍ଣା; ପିପାସା—4. Thirst. ୫ । (+କରଣ ଅ)—ଷୟରୋଗ; ଯକ୍ଷ୍ମା—5. Consumption; pthysis. ଦେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟ ପାଇଁ ଅତ୍ୟଭାଷ—1. (Figurative) Desire for anything. ୬ । ଲୋଭ—2. Avarice.

ଶୋଷ ଉଠିବା—ଦେ. ବ—ଶୋଷ କରିବା (ଦେଶ) Śosha uṭhibā Śosha karibā (See)

[ଦ୍ର—ପ୍ରୟୋଗ :—ମୋର ଶୋଷ ଉଠୁଛି; ମୋତେ ଶୋଷ କରୁଛି ।]

ଶୋଷକ—ସଂ. ବିଣ (ଶୁଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଶୋଷଣକାରୀ; ଯାହା ପଦାର୍ଥରୁ ଜଳ ବା ରସ ଶୋଷିନିଏ; (ଶୋଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରସାକର୍ଷକ—1. That which sucks up or draws out water or juice from things. ୨ । ଯାହା ଶୁଷ୍କ କରେ—2. Drying up; withering. ୩ । ଯାହା ଦେହକୁ ଶୀର୍ଣ୍ଣ କରେ—3. (medicine) Which makes the body lean.

ଶୋଷ କରିବା—ଦେ. ବ—ତୃଷାର୍ତ୍ତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—Feeling thirsty; thirstiness. Śosha karibā

[ଶୋଷଦେଖା(ଦେ)ଇବା, ଶୋଷ ମାଲୁମ୍ ହେବା, ଶୋଷ ଲାଗିବା, ଶୋଷ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ତେଷ୍ଟାପାଓୟା प्यास लगन

(ପ୍ରୟୋଗ—ମତେ ଶୋଷ କରୁଛି)

ଶୋଷଣ—ସଂ. ବ (ଶୁଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଶୋଷିବା କ୍ରିୟା—Śoshaṇa 1, Act of sucking up. ୨ । ଶୁଷ୍କ କରିବା—2. Act of drying up. ୩ । ଜଳ ଟାଣିବା କ୍ରିୟା; ରସାକର୍ଷଣ—3. Act of drawing up water or juice; suction. ୪ । ସ୍ନେହରହିତୀକରଣ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. Act of depriving a thing of oil. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) କନ୍ଦର୍ପର ପଞ୍ଚ ବାଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ 5. Name of one of the 5 arrows of the God Cupid. [ଦ୍ର—କନ୍ଦର୍ପର ଏହି ବାଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କ ଦେହ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ।] ୬ । ଶୁଣ୍ଠି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—6. Dry ginger. ୭ । ପିପ୍ପଳୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—7. Long pepper. ୮ । ଶ୍ୟୋଣାକ ବୃକ୍ଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ); ସୋଣପଣା—8. Bignonia Indica. ୯ । (+ଅଭିଧାନ ଅନ) ଷୋଡ଼ଶାଂଶ-ବଶିଷ୍ଟ କଷାୟ; ୧୬ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ ଜଳ ଅବଶିଷ୍ଟ ଥାଉ ଥାଉ ଯାହା ଚୁଲିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯାଇଥିବା କଷାୟ ବା କ୍ୱାଥ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—9, Decoction which has

been taken down from the fire when the water thereof has been reduced to one sixteenth. ୧୦। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉପରୋକ୍ତ ବଳପୂର୍ବକ ଅଦ୍ଧରୁ ଧନ ଗ୍ରହଣ— 10. (figurative) Act of extortion of money. ଦ୍ୱ—ଶୋଷକ (ଦେଖ) Sohsaka (See)

ଶୋଷଣ ଅସ୍ତ୍ର—ଦେ. ତ (ସ.ଶୋଷଣାସ୍ତ୍ର)—ଯେଉଁ ଅସ୍ତ୍ର ଅନ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରପ୍ରେରକ ବାଣଧାରୀକୁ ଶୁଖାଇଦିଏ—The contrary arrow which dries up the water flowing from the adversary's bows [ଉ·ଇନ୍ଦ୍ର ଦେଇଥିଲେ ଶୋଷଣ ଅସ୍ତ୍ର ମତେ, ଧାରୁ ନାଗ ଖାଇଁ ତା ବହ୍ନିଜ ଭୁରତେ— କୃଷ୍ଣବିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ।]

ଶୋଷଣ ନୀତି—ସ. ତ (ଅଧିକ ସପୋଷ)—ପ୍ରଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଅଦ୍ଧରୁ ଅଦାୟ ରୂପରେ ସ୍ୱଜାଙ୍କ ଧନ ଗ୍ରହଣନୀତି— The policy of drawing or sucking money from the subjects by the ruler.

ଶୋଷଣୀୟ—ସ. ବଣ (ଶୁଷ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧। ଶୋଷି ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ— 1. Fit to be sucked up. ୨। ଜର୍ଜଳୀକୃତ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ— 2. Fit to be dried up.

ଶୋଷ ମରିବା—ଦେ. ତ—ଜଳ କି ପିଇବାଦ୍ୱାରା ମନରୁ ତୃଷା ନଦୂର ହେବା—The subsidence of (ଶୋଷ ମରିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) thirst by not drinking ତେଷ୍ଟାମରେଯାଇବା ପ୍ୟାସ ମରନା water when one feels thirsty.

ଶୋଷ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧। ଜଳପାନ ଦ୍ୱାରା ଜଳର ତୃଷାନଦୂର ହୁଏ ବା ହେବା—1. To quench thirst ତେଷ୍ଟାକେମାରା ପ୍ୟାସମାରନା by drinking water ୨। ଜଳପାନ ନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଜଳର ତୃଷା ନଦୂର କରିବା—2. To let the thirst die out by desisting from drinking water when one feels thirsty.

ଶୋଷୟିତା—ସ. ବଣ (ପୁଂ)—(ଶୁଷ ଧାତୁ ଣିଚ=ଶୋଷି ଧାତୁ+ତୃ ପ୍ରତ୍ୟୟ, ୧ମା ୧ବ)—୧। ଯେ ଶୋଷଣ କରେ— 1. Sucking up. ୨। ଯେ ଶୁଖାଇଦିଏ—2. Drying up water from any thing.

ଶୋଷ ସମ୍ଭବ—ସଂ. ତ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ଶୋଷସ୍ୟ=ଜଳ ଶୋଷଣାର୍ଥ) ସମ୍ଭବ ଯାହାର)—ପିପ୍ପଳୀମୂଳ (ହଣ୍ଡକୋଷ) The root of long pepper

ଶୋଷହା—ସଂ. ବଣ (ଶେଷ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. କ୍ୱିପ୍)—ଶୋଷ ନାଶକ (ହଣ୍ଡକୋଷ)—Preventing (ଶୋଷାଗଦା—ଅନ୍ୟ ବଣ ରୂପ) suction or drying up. ସଂ. ତ—ଜଳାଘମାଗ (ହଣ୍ଡକୋଷ)—Aquatic Acheranthes Aspera plant.

ଶୋଷା—ଦେ.ତ—୧। ଶୋଷିବା କ୍ରିୟା--1. Act of sucking up. ଶୋଷଣ ଶୋଷଣ ୨। ଅଦ୍ଧରୁ ଦାହ ଓ ତୃଷା ସ୍ୱେଗ-ତେଷ୍ଟାରୋଗ, ପ୍ୟାସକୀ ବୀମାରୀ 2. A disease accompanied by a feeling of excessive thirst and burning. ୩। ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୃଷା—3. Excessive thirst. ୪। ଗାଈଗୋରୁ ପ୍ରଭୃତି ରୂପ ଗୋରୁମାନଙ୍କର ସ୍ୱେଗ ବିଶେଷ —4. A cattle disease by which the cow has inflamation of the throat. * । (ସଂ. ଶୁଷାର) କାଠମଧ୍ୟରେ (ଶୋଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଖୋଲ— 5. Hollow in a log of wood.

ଶୋଷା—ଦେ.ତ—୧। ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧନଲୋଭୀ—1. Very avaricious. ୨। ପ୍ରଜା ଅଦଙ୍କଠାରୁ ଯେ ଅଦ୍ଧରୁ ରୂପେ ଧନାଦି ବଳପୂର୍ବକ ନେଏ—2. Extorting money.

ଶୋଷା(ଷେ)ଇବା—ଦେ. କି—(ସଂ. ଶୋଷି ଧାତୁ)—୧। ଶୋଷିବା—ଶୋଷାନ ସୋସାନା ତୃଷାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—1. The causative form of ଶୋଷିବା. ୨। ତୃଷାର୍ତ୍ତ ହେବା—2. To feel thirsty. ତୃଷାତୁର ହଓୟା ତିସାନା

ଶୋଷା ଯି(ହେ)ବା—ଦେ. କି—ଶୋଷିବା କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ—ଚୁସା ଯାଓୟା ସୋସା ଜାନା ଶୋଷା ଯିହେବା The passive voice of ଶୋଷିବା (to suck up).

ଶୋଷି (ଧାତୁ)—ସଂ.—(ଶୁଷ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ)—ଶୁଷ୍କ ହେବା— To be dried up. Shoshi (root)

ଶୋଷିତ—ସଂ. ବଣ—(ଶୁଷ ଧାତୁ ଣିତ=ଶୋଷ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Soshita ୧। ମାରସ୍ୱୀକୃତ—1. Made sapless. ୨। ଯହିଁରୁ ରକ୍ତ ବା ଜଳଆଦି ଶୋଷା ଯାଇଅଛି; କୃତଶୋଷଣ— 2. That from which blood or water has been sucked up. ୩। ଶୁଷ୍କୀକୃତ—3. Dried up; from which water has evaporated or been drained away.

ଶୋଷିବା—ଦେ. କି.—(ସ. ଶୁଷ୍ ଧାତୁ)—୧। ପଦାର୍ଥରୁ ଜଳାଦି ଶୋଷିବା—1. To draw out water or ଚୁସା ଶୋଷନା sap or juice. ୨। (ମୁହଁ ଦ୍ୱାରା) ଚୋବିବା— 2. To suck with the mouth. ୩। (ପ୍ରାଣ) କାଢ଼ି ନେବା—3. To draw out (life). [ଉ—ଶୀର ସଙ୍ଗେ ଛୁଆଣ ଶୋଷିଲେ ନାଶ ହଲ ଖୋଇନା । ତେଡ଼େଆସା ମାରନେ ଦୌଡନା ଜଳାଜଳେବର ଉତ୍ତରଣା ।]

୪। ସ୍ପର୍ଦ୍ଧିବା; ଅତ୍ୟନ୍ତାର୍ଥ ଅଗ୍ରସର ହେବା— 4. To advance to attack.

[ଉ—ବ୍ୟାଳ ସମୂହକୁ ଶାସି; ଦିବିଜ ଘରୁଡ଼ି ଅସି, ଶୋଷୁ ଦନ୍ତେ ଛୁଟି ଘୋମିଲେସି । ଭଗ. ବୈଦେଗ୍ଭଶବଲାଶ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଈ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ଦ୍ୱିସନ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଚ	ଶ,ଫ	ଜ୍ଞ	ଇଯ୍	ଉଅ	ଜ୍ଞ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ଲୃ	ଏ୍	ଅକାରନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଵ	ନ୍ତ

ଶୋଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଶୋଷ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Śoshī ତୃଷାର୍ତ୍ତ—Thirsty. ଦେ. ବ—୧। ଜଣେଇତ ବ୍ୟକ୍ତି ତୃଷାର୍ତ୍ତ ପ୍ୟାସା(ସୀ) 1. Thirsty person. ୨। (ଶୁଷ୍ ଧାତୁ, [ଶୋଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ତୁଳ. ସଂ. ଶୁଷିର=ଛିଦ୍) କାଠ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପୋଲ—2. The hollow running length-wise through the inside of a log of wood. ଫୋପର ଖୋଖଲା

ଶୋଷ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—(ଶୁଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ଶୋଷଣୀୟ—Śoshya Fit to be sucked up or dried up.

ଶୋହା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ସଂ. ଶୋଭା; ପ୍ରା. ସୋହା)—୧। ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—Śohā 1. Beauty; grace. ୨। ଦୀପ୍ତି—2. Brilliance.

ଶୋହି—ଦେ. ବ—ରୋହି ଜାତିୟ ଏକ ପ୍ରକାର ମାଛ—A kind of Śohi ରୁଇ fish allied to the Rohi fish. [ଦ୍ର—ରୋହୁ ରୋହି ମାଛର ବିଲ ପରି ଏ ମାଛର ବିଲ ସନ୍ତାନ ରୋଗରେ ଔଷଧାର୍ଥ।]

ଶୋହିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କି—(ସଂ. ଶୋଭ୍; ପ୍ରା. ସୋହା)—୧। Śohibā ଶୋଭା ପାଇବା; ଦୀପ୍ତି ପାଇବା—1. To shine. ଶୋଭାପାଓୟା [ଉ—କନକ-ପୁଷ୍ପରଜ ଶୋହେ ସୁରକେ। ବ୍ରଧାକାଥ. ଶୋଭାପାନା ମେଘଦୁତ।] ୨। ଶୋଭାଯୁକ୍ତ ହେବା; ସୁନ୍ଦର-ରୂପେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହେବା—2. To exist with splendour. ୩। ସାଜିବା; ସାଜିବା—3. To be-shobhitakarā ଶୋଭିତକରା ଶୋଭାଯୁକ୍ତ କରନା fit; to become; to suit. ୪। ଅଳଙ୍କୃତ କରିବା—4. To adorn.

ଶୌକ—ସଂ. ବ—୧। (ଶୁକ+ଅ)—ଶୁକ ସମୂହ (ଭଗ୍ନଦୋଷ,—Śauka 1. A flight of parrots. ୨। (ଶୋକ+ଅ) ଶୋକ (ମେଦମା)—Grief.

ଶୌକଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ ଓ ବ—(ସଂ. ଶତ ଓ କଥର୍କ)—୧। ଶତ Śaukardā ସଂଖ୍ୟକ (ବ୍ୟକ୍ତି ଅବ)—1. A hundred. ୨। ଶତକରା ସୈକଡ଼ା ଶତ ଶତ—2. Hundreds of. ୩। ପ୍ରାୟ ଏକ ଶତ—3. About a hundred. ୪। ଶତକେ—4. Percent.

ଶୌକର—ସଂ. ବିଣ—(ଶୂକର+ଅ)—ଶୂକର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Śaukara Relating to a hog. ବ.—ତୀର୍ଥବିଶେଷ—Name of a sacred place. [ଦ୍ର—ବରାହ ପୁରାଣରେ ଉକ୍ତ ଅଛି ଯେ, ଭଗବାନ୍ ବରାହ ଅବତାରରେ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଆସି ପୃଥିବୀକୁ ରସାତଳରୁ ଉପରକୁ ଟେକି ଧରିଥିଲେ। ଉକ୍ତ ପୁରାଣରେ ଏ ତୀର୍ଥର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି—ଭଗ୍ନଦୋଷ।]।

ଶୌକ୍ତିକ—ସଂ. ବ—(ଶୁକ୍ତି=ସାମୁକା+ଜାତାର୍ଥେ. ଅ)—ମୋତି; ମୁକ୍ତା Śauktika —Pearl; Margarita.

ଶୌକ୍ତିକା—ସଂ. ବ—(ଶୌକ୍ତିକ+ଅ)—ଯେଉଁ ଶାମୁଦାରୁ ମୁକ୍ତା Śauktikā ବାହାରେ—[ଭଗ୍ନଦୋଷ]—Pearl oyster.

ଶୌକ୍ତିକେୟ—ସଂ. ବ—(ଶୁକ୍ତିକା+ଜାତାର୍ଥେ. ଏୟ; ବା ଶୁକ୍ତି+ଏୟ; Śauktikeya ବ ଅଗସ—ମୁକ୍ତା—Pearl. ବିଣ—୧। ଶୁକ୍ତିକାଜ—1. Produced from oyster or mother of pearls. ୨। ଶୁକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to oyster.

ଶୌକ୍ର—ସଂ. ବିଣ—(ଶୁକ୍ର+ଅ)—୧। ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Śaukra 1. Relating to the planet venus. ୨। ରେତଃ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to semen.

ଶୌକ୍ଲ୍(କ୍ଲ୍ୟ)—ସଂ. ବ—(ଶୁକ୍ଲ+ଅ,ଯ)—ଶୁକ୍ଲତା—Śaukla(klya) Whiteness.

ଶୌଙ୍ଗେୟ—ସଂ. ବ—(ଶୁଙ୍ଗା+ଏୟ)—ଶିକାରୀ ପକ୍ଷୀ—Śauṅgeya A bird of prey.

ଶୌଚ—ସଂ. ବ (ଶୁଚ=ପବିତ୍ର+ଭାବାର୍ଥେ ଅ)—୧। ଶୁଦ୍ଧି—Śaucha 1. Purification. ୨। ଯଥାଶାସ୍ତ୍ର ଦେହଶୁଦ୍ଧି—(ଅଶୌଚ—ଭଗ୍ନଦୋଷ) 2. Purification of the body according to the injunctions of the Śāstras. ୩। ଶୁଚତା; ପବିତ୍ରତା—3. Purity. ୪। ଶାସ୍ତ୍ରବିହିତ ଅଶୁଚି ଦ୍ୱାରା ଦେହକୁ ଓ ମନକୁ ପବିତ୍ର ରଖିବା—4. Keeping the body and the mind clean by following Śāstric injunctions. [ଦ୍ର—ଅଶୁଚି ବସ୍ତୁର ପରିହାର, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ସଂସର୍ଗ ଓ ସ୍ୱଧର୍ମରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଶୌଚ ବୋଲାଯାଏ (ଏକାଦଶୀ ଉତ୍ତ୍ୱ)। ସେତେ ପ୍ରକାର ଶୌଚ ଅଛି, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥଶୌଚ ପ୍ରଧାନ। ଅର୍ଥାର୍ଜ୍ଜନ ବିଷୟରେ ଅଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ ନକରି ଶାସ୍ତ୍ରସଙ୍ଗତ ଉପାୟରେ ଯେ ଅର୍ଥାର୍ଜ୍ଜନ କରନ୍ତି ଓ ତାହା ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ତାହାକୁ ଅର୍ଥଶୁଚି ବୋଲାଯାଏ। ଶୌଚ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରମାଣ:—ସତ୍ୟ-ଶୌଚ, ମନଃଶୌଚ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟନିଗ୍ରହ, ସର୍ବଭୂତରେ ଦୟା ଓ ଦେହଶୌଚ। ବିଦ୍ୱାନ ମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନ ଶୌଚ; ଅକାର୍ପଣ୍ୟାମାନେ ଦାନ ଦ୍ୱାରା, ପ୍ରଜାପାଳୀ ନୃପତ୍ୱାରା, ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା, ସମସ୍ତେ ଦେହକୁ ଦୁଷିତ-କାରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ରଜସ୍ୱଳା ହେବାଦ୍ୱାରା, ମଳତ୍ୟାଗ କଥା ଦ୍ୱାରା, ଦ୍ୱିଜୋତ୍ତମ ପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟାଦ୍ୱାରା, ମନଃ ସତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା, ଜୀବାତ୍ମା ଦୟା ଓ ତପସ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଓ ବୁଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା ଶୌଚ ଲାଭ କରନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କୁ ଶାସ୍ତ୍ରକାର ଶୌଚ ବୋଲାଯାଏ। ମୃତ୍ତିକା ଓ ଜଳାଦି ଦ୍ୱାରା ଶସ୍ତ୍ରର ଶୁଦ୍ଧିକୁ ବାହ୍ୟ ଶୌଚ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ସଂଯମ ଦ୍ୱାରା ମନଃଶୁଦ୍ଧିକୁ ଆଭ୍ୟନ୍ତର ଶୌଚ ବୋଲାଯାଏ—(ଭଗ୍ନଦୋଷ)।] ୫।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧାରଣ ଟେକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସ୍ୱରଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଅଥବା ୧ ବା ୨ ବର୍ଣ୍ଣର କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଦିଲେ ସେତେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ସେତେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ସଥାକ୍ରମେ ଉହାଁର ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ବର୍ଣ୍ଣର ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଦିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଗାଈ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇ'ଖୋଦିବେ; 'ମୂଢ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ'ଖୋଦିବେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଦ୍ଧୂ' ଖୋଦିବେ; 'ଅର୍ଦ୍ଧୋ' ନ ପାଇଲେ 'ଅର୍ଦ୍ଧଜ' ଖୋଦିବେ;'ଅଳଚ୍ଚଟ'ନ ପାଇଲେ 'ଅଳ୍‌ଚଟ'ଖୋଦିବେ

ନର୍ମଲତା—ଚ. Cleanliness. ୬। କୁଟୁମ୍ବରେ ମୃତ୍ୟୁ ବା ଜନ୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସରେ ଶୁଦ୍ଧି କ୍ରିୟା—6. Purificatory rite performed after a death or birth amongst kinsmen. ୭। ଛଅଞ୍ଚ ଦେବା; ଝାଡ଼ା ଫେରିଲ୍ ପରେ ପାଣି ସାହିବା;ସ୍ଖଳତ୍ୟାଗାନ୍ତ ଜଳଦ୍ୱାର ଗୁଦାଦର ପ୍ରକ୍ଷାଳନ—7. Cleansing and washing the private parts etc after answering a call of nature; ablution after evacuation.

ଶୌଚ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଛଅଞ୍ଚିବା; ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ପରେ ଜଳ Śaucha karibā ଓ ମୃତ୍ତିକା ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍ଗାଦର ଶୁଦ୍ଧି କରିବା; ଶୌଚକରା ପାଣି ଘେନିବା—To wash one's body clean शौचकरना after answering a call of nature.

ଶୌଚ କର୍ମ—ସ. ବ—ଦେହଶୁଦ୍ଧିରୂପ କର୍ମ—Act of cleansing Śaucha karma or washing one's body. ଦେ. ବ—ସ୍ଖଳତ୍ୟାଗ (ଏଡ଼ା ପରେ ଶୌଚକର୍ମ କରିଯାଏ)—Answering call of nature; easing one's self.

ଶୌଚ ବିଧାନ[ବିଧି]—ସଂ. ବ—ବେଦ ଶୁଦ୍ଧି ସମ୍ପର୍କେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି—Śaucha bidhāna[bidhi] The rules enjoined by the sacred books about purifying the body; purificatory rites. [ଦ୍ର—ଝାଡ଼ା ଫେର ପାଇ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରରେ ୨ଥର, ଲିଙ୍ଗରେ ୨ଥର, ହାତରେ ୫ଥର, ଗୋଡ଼ରେ ୫ଥର ମାଟି ଲଗାଇ ଧୋଇବ; ୫ ଥର କୁଲୁକୁଆ କରିବ ଓ ୫ ଥର ମୁହଁ ଧୋଇବ ଓ ଅଣ୍ଟାପାଣି କରିବା । ପରୁଷା କରିସାରି ଲିଙ୍ଗକୁ ୫ଥର ଜଳଦ୍ୱାରା ଧୋଇବା ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଶୌଚ ହୀନ—ସଂ. ବର୍ଣ୍ଣ (ପୁଂ)—୧ । ଶୁଦ୍ଧିରହିତ—1. Devoid Śaucha hīna of purity. ୨ । ମଇଳା; ଅପରିଷ୍କୃତ—(ଶୌଚହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Unclean. ୩ । ଯେ ଦେହକୁ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ପରିଷ୍କାର ରଖେ ନାହିଁ—3. Impure in body. (ଯଥା—ଝାଡ଼ା ଫେରିସାରି ପାଣି ନ ଘେନିବା; ଅଣ୍ଡାମୁହଁ ନ ଧୋଇବା, ଦାନ୍ତ ନ ଘଷିବା, ନ ଗାଧୋଇବା ଲୋକକୁ ଶୌଚହୀନ ବୋଲିଯାଏ ।)

ଶୌଚିକ—ସଂ. ବ (ଶୁଚ + ଇକ)—ଶୂଦ୍ରୀ ଔରସରେ କୈବର୍ତ୍ତକନ୍ୟାର Śauchika ଓ କୈବର୍ତ୍ତ ଔରସରେ ଗାନ୍ଧକକନ୍ୟାର ଗର୍ଭଜାତ ଶଙ୍କର ଜାତି ବିଶେଷ—Name of a mixed low caste.

ଶୌଚେୟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଶୁଚ + ଏୟ; ଯେ ବସ୍ତ୍ରାଦିକୁ ପରିଷ୍କୃତ Śaucheya କରେ)— ରଜକ; ଧୋବା—Washer-(ଶୌଚେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) man.

ଶୌତ୍ରୋଦକ—ସ. ବର୍ଣ (ସ. ଷ- ତତ୍ପୁ.)—ଶୌଚ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ Śauchodaka ଆହୃତ ଜଳ—Water brought for cleaning purposes.

ଶୌଟୀର—ସ. ବର୍ଣ. ପୁଂ. (ଶୁଟୀର=ସାର + ଅ)—୧ । ସାର— Śauṭīra 1. Heroic; valiant. ୨ । ଅହଙ୍କାର—(ଶୌଟୀର—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Proud; arrogant. ୩ । ତ୍ୟାଗୀ— 3. Practising renunciation or self denial.

ଶୌଟୀ(ଣ୍ଡୀ)ର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ (ଶୁଟୀର + ଷ୍ଟ୍ୟଞ୍. ଯ)—୧। ସାରତ୍ୱ; ସାର୍ଯ୍ୟ— Śauṭī(ṇḍī)rjya I. Herovism; valour ୨ । ଗର୍ବ; ଅହଙ୍କାର—2. Pride ୩ । ଦମ୍ଭ—3. Arrogance. ୪ । ତ୍ୟାଗ—4. Renunciation; self-denial.

ଶୌଣ୍ଡ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୁଣ୍ଡା = ମଦ + ଅଣ ବା ସନ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଅ) Śauṇḍa ୧ । ମତ୍ତ; ମଦ୍ୟପାନରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ—1. Drunken; intoxi-(ଶୌଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) cated. ୨ । ଅଭ୍ୟାସକ୍ତ—2. Addicted. (ଶୌଣ୍ଡତା—ବ) ୩ । ବିଖ୍ୟାତ—3. Famous; reputed. ୪ । ଗର୍ବିତ; ଉଦ୍ଧତ୍ୟପ୍ରକାଶକ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. Arrogant. ସଂ. ବ ୧ । ଦେବଧାନ୍ୟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)— 1. A kind of wild grain. ୨ । କୁକୁଡ଼ା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Cock.

ଶୌଣ୍ଡିକ—ସ. ବ. (ପୁଂ)—(ଶୁଣ୍ଡା = ମଦ୍ୟ + ବେଚିବା ଅର୍ଥରେ ଇକ) Śauṇḍika ୧ । ଶୁଣ୍ଡି; ମଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ—1. Distiller (ଶୌଣ୍ଡୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) of wine; vintner. ୨ । ଶୌଣ୍ଡିକା; ଶୌଣ୍ଡିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ମଦ୍ୟ ବେଚିବା—2. Seller [ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ— of wine; wine-dealer. ମଦ୍ୟ ବାରକ; ଶୁଣ୍ଡାର; ଶୌଣ୍ଡି, ୩ । ମଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ ଓ ମଦ୍ୟ ଶୁଣ୍ଡକ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳି), ବ୍ୟବସାୟୀ ସୀର ଜାତି ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଦୃଜ, ଘାନ, ସଣ (ଜଟାଧର), 3. A low caste ଭଲ୍ଲଘାନ; ସ୍ୱଜାଗ୍ରା, among the Hindus ବାରବାସ, ଘାନ କଣିଙ୍କ, ଧ୍ୱଜା, whose profession is ଆସଡାବଲ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) to distill and trade in wine. [ଦ୍ର—ପଦ୍ମପୁରାଣର ସଂହିତାରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, କୈବର୍ତ୍ତ ପିତାଠାରୁ ଗାନ୍ଧକ କନ୍ୟାର ଗର୍ଭରୁ ଏ ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି, ଓ ଶୌଣ୍ଡିକ ପିତାଠାରୁ କୈବର୍ତ୍ତ କନ୍ୟାର ଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜାତି ଶୌଣ୍ଡିକ । ମନୁ (ଅ।୨୧୭) ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ କୁକୁର ଘୋଷା [କୁକୁ ଛଅ], ଶୌଣ୍ଡିକ, ରଜକ, ଲୁଗା ରଙ୍ଗେଇବା ଜାତି, ନୃଶଂସ ଓ ଯାହା ଘରେ ଉପପତ୍ତି ଅଛି [ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ]—ସ୍ତ୍ରୀ ବଶିଷ୍ଠ ପରିବାରଭକ୍ତ] ତାଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବ ନାହିଁ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

[୭୮୧] ଗୋଟ, ଶୌଣ୍ଡିକ, ଶୌଲୂଷ; ରଜକ ଓ ବ୍ୟାଧ ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଋଣ ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣଗଣଙ୍କ ପରଶୋଧ କରିବା ଋତୁ, କାରଣ ଉକ୍ତ ଜାତିମାନଙ୍କ ଜାବଡା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଭର୍ତ୍ତର ଜରେ। ଅର୍ଥାତ୍ ଏମାନେ ଦାଣ୍ଡଆଜାତି ଓ ଏମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଅବରୋଧ ପ୍ରଥା ନାହିଁ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ମାନେ ଉତ୍ତର ବ୍ୟବସାୟ ଚଳାନ୍ତି—ବିଶ୍ୱକୋଷ] ସଂ. ବିଣ [ଶୁଣ୍ଡିକ+ଅ] ଶୁଣ୍ଡିକା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the wine distiller.

ଶୌଣ୍ଡିକା(କୀ)—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ [ଶୌଣ୍ଡିକ+ଅ; ଶୌଣ୍ଡିକ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ] Śauṇḍikā(kī) ଶୁଣ୍ଡି ଅଣୀ—Wife of a vintner.

ଶୌଣ୍ଡିକାଳୟ—ସଂ. ବ [ସ୍ତ୍ରୀ ଉଚ୍, ଶୌଣ୍ଡିକ+ଆଳୟ] —୧। Śauṇḍikālaya ମଦ୍ୟ ବିକ୍ରୟର ସ୍ଥାନ; ଶୁଣ୍ଡି ଦୋକାନ— 1. Grogshop; tavern; dram shop. ୨। ମଦ ଚୁଆର ଦେବା ସ୍ଥାନ—2. A distillery.

ଶୌଣ୍ଡି(ଣ୍ଡୀ)ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୁଣ୍ଡା=ମଦ୍ୟ+ଇର; ଈର) Śauṇḍi(ṇḍī)ra ୧। ଅହଙ୍କାରୀ; ଉଦ୍ଧତ; ଗର୍ବିତ—1. Arrogant; proud; vain. ୨। ତେଜସ୍ୱୀ—2. Energetic; vigorous.

ଶୌଣ୍ଡୀ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ) (ଶୁଣ୍ଡା+ଉନ୍) —୧। Śauṇḍī 1. Long pepper. ୨। ତତ୍ତ୍ୱ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Piper Chaba. ୩। କଟୁସ୍ୱାଦ; ଲଙ୍କାମରଚ [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—3. Cayenne pepper.

ଶୌଦ୍ଧୋଦନି—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଶୁଦ୍ଧୋଦନ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଇ) Śauddhodani ୧। ବୁଦ୍ଧଦେବ—1. The Buddha. ୨। (ପତ୍ନୀଙ୍କରରେ) ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପିତା—2. The father of Buddha.

ଶୌଦ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶୂଦ୍ର+ଅ)—୧। Śaudra 1. Relating to the Śūdra caste. ୨। (ଶୂଦ୍ରା+ଅ) ଶୂଦ୍ରାଗର୍ଭଜାତ—2. Born of a Śūdra mother. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ତ୍ରିଜାତି ଔରସରେ ଶୂଦ୍ରାଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ—A son born of a Śūdra mother and a father of the three higher castes. [ଦ୍ର—ମନୁ ସ୍ମୃତିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦ୍ୱାଦଶବିଧ—(ଔରସ, କ୍ଷେତ୍ରଜ, ଦତ୍ତ, କୃତ୍ରିମ, ଗୂଢ଼ୋତ୍ପନ୍ନ, ଅପବିଦ୍ଧ, କାନୀନ, ସହୋଢ଼, ପୌନର୍ଭବ, ସ୍ୱୟଂଦତ୍ତ, ଶୌଦ୍ର) ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏ ଏକତମ। ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ ପିତାଙ୍କର ସ୍ୱଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭଜ ସନ୍ତାନ ନ ଥିଲେ ଶୂଦ୍ରା ଭାର୍ଯ୍ୟାର ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନମାନେ ପିତୃଦତ୍ତ ଧନର ଅଧିକାରୀ ହୁଅନ୍ତି।]

ଶୌନ—ସଂ. ବିଣ (ଶୁନା+ଅ)—କୁକୁର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—Śauna Relating to the dog. ସଂ. ବ—ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ରକ୍ଷିତ ମାଂସ [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—Meat kept for sale.

ଶୌନକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଶୁନକ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—ଶୁକଦେବଙ୍କଠାରୁ Śaunaka ନୈମିଷାରଣ୍ୟରେ ପୁରାଣ ଶୁଣିଥିବା ମୁନିବିଶେଷ—Name of a sage who heard the Purāṇas from Śukadeba. [ଦ୍ର—ଏ ଜଣେ ବୈଦିକ ଋଷି ଥିଲେ। ଅନେକ ବୈଦିକ ଓ ଲୌକିକ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତାରୂପେ ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ।]

ଶୌ(ସୌ)ନକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଶୁନ, ଶୁନା=ପ୍ରାଣିବଧ+ଇକ) —Śau(sau)nika ୧। ମାଂସ ବିକ୍ରେତା—1. Meat seller. ୨। ମୃଗୟା—2. Hunting; chase.

ଶୌନକ ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଳେ)—ମୃଗୟା ଓ ଘୋଡ଼ଦୌଡ଼ Śaunika śāstra ଆଦି ପଶୁକ୍ରୀଡ଼ା ବିବରଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥ [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—Treatise on the chase, horse-race and other diversions with animals.

ଶୌପ—ଦେ. ବ—୧। (ସଂ. ଶତପୁଷ୍ପା) ଶତ୍ରୁଘ (ଦେଶ)— Śaupa ଶୁଲଫା ସୌଁପ Śaupa (See) ମାଦ୍ରର ସଫ ୨। ଶତ୍ରୁଘ (ଦେଶ)—2. Śapa (See)

ଶୌବନ—ସଂ. ବିଣ (ଶୁନ୍+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—କୁକୁର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Śaubana Canine. ସଂ. ବ—୧। (ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ)— କୁକୁର ଛୁଆ—1. Puppy (of a dog). ୨। କୁକୁର ମାଂସ [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—2. Dog-meat. ୩। କୁକୁର ସମୂହ [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—3. A pack of dogs.

ଶୌବନ ଦନ୍ତ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱଦନ୍ତ; ଉପର ଓ ତଳ ପାଟିରେ ଥିବା ଦୁଇଟି Śaubana danta ଲେଖାଏଁ (ମୋଟରେ ଚାରିଟି) ଲମ୍ବା ଦନ୍ତ— The canine teeth. [ଦ୍ର—ଏ ଦାନ୍ତ ଖମ୍ବଦାନ୍ତ ଓ ତଳଦାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ। ଏଦାଦ୍ୱାରା ଗାଦ୍ୟାଦି ଚୁବନ ଓ ଧାରଣ କରାଯାଏ।]

ଶୌବସ୍ତିକ—ସଂ. ବିଣ (ଶ୍ୱଃ=ଆଗାମୀ କାଲି+ଉଦ୍ଦାର୍ଥେ. ଇକ) —୧। Śaubastika ଗୁଣଦୋଷସ୍ପୃଷ୍ଟା; ପାଦା ପରି ବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହୁ ପାରେ—1. (a thing or food) Which can be preserved till tomorrow. ୨। ଆଗାମୀ କାଲି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to tamorrow.

ଶୌବାପଦ—ସଂ. ବିଣ (ଶ୍ୱାପଦ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—ଶ୍ୱାପଦ ବା ହିଂସ୍ର Śaubāpada ଜନ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to beasts of prey.

ଶୌଭ—ସଂ. ବ (ଶୁଭ+ଅ; କମ୍ବା ଶୋଭା+ଅ)—୧। ଦେବତା— Śaubha 1. A Deity. ୨। ଗୁଆଗଛ—2. The areca-nut plant; Areca Catechu. ୩। ମହାରାଜ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଶୂନ୍ୟ ବା ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ମଣ୍ଡଳରେ ନିର୍ମିତ ନଅର (ଏଥିର ଅନ୍ୟ ନାମ ବୈଆମଗୁରପୁର)—3. Name of a city of Rājā Hariśchandra raised in the sky. [ଦ୍ର—ଭାଗବତ ୧୦ମ ସ୍କନ୍ଧ ୭୭ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏ ପୁରର ଅଧିକାରୀ ଶାଲ୍ୱ ରାଜାକୁ ବଧ କରି ଏହାକୁ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୌଭକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶୋଭ୍+ଉକ)—ମାୟାୱୀ—Practising deception; elusive. ବ—ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ, (ଶୌଭକା—ସ୍ତ୍ରୀ) କୁହୁକୀ—Sorcerer; magician; a conjurer.

Śaubhika

ଶୌର—ସଂ ବଣ (ଶବ୍ଦ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ସୂରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Heroic. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Solar.

Śaura

ଶୌର ଜଗତ୍—ସଂ. ବ—ସୌର ଜଗତ୍ (ଦେଖ)

Śaura jagat Śaura jagat (See)

ଶୌରସେନୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୂରସେନ=ମଥୁରା+ଉବାର୍ଥେ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ମଥୁରାଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the country of Mathurā (in U. P.). ବ—ମଥୁରା ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା ବିଶେଷ; ବ୍ରଜବୋଲି ; ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ବିଶେଷ— kind of old spoken dialect of India; the dialect spoken in Mathurā and Bṛundābana.

Śaurasenī

ଶୌରୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶବର)—୧ । ଶବର ୧ (ଦେଖ)—Śabara. ୨ । ଶବର ୨ (ଦେଖ)—2. Śa-ara 2 (See)

Śaurā 1 (See) सवर सवर

ଶୌରୀ ପଲ୍ଲୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶବରପଲ୍ଲୀ)—ଶବରପଲ୍ଲୀ (ଦେଖ)

Śaurā pallī Śabarapallī (See)

ଶୌରି—ସଂ. ବ (ଶୂର+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଇ)—୧ । ଶୂରସେନଙ୍କ ନାତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—1. Śrīkṛushṇa, the grandson of Śūrasena ୨ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମାନ୍ତର (ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ର ନାମୋକ୍ତ)—2. One of the names of Bishṇu. ୩ । (ଶୂର=ସୂର୍ଯ୍ୟ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଇ) ଶନୈଶ୍ଚର—3. The planet Saturn. ୪। ରାମାୟଣ-ବର୍ଣ୍ଣିତ ସର୍ତ୍ତଃ ଯୂଥପତି—4. One of the monkey generals described in the Rāmāyaṇa. ୫। ବଳଦେବ [ଶବ୍ଦକୋଷ]—5. Baladeba. ୬ । ବାସୁଦେବ [ଶବ୍ଦକୋଷ]—6. Bāsudeba. ୭. ବ (ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males and females.

Śaurī

ଶୌରି ବାର(ବାସର)—ସଂ. ବ—ଶନିବାର—Saturday.

Śaurī bāra(bāsara)

ଶୌରିନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ଠାକୁର—ଦେ. ବ (ନାମ)—କଲିକତାର ଜନୈକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଜମିଦାର—Name late of a rich Zamindar of Calcutta. [ଦ୍ର—ଏ ଦ୍ୱାରକାନାଥ ଠାକୁରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ମହାତ୍ମା ସ୍ୱର୍ ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁରଙ୍କ ପିତା । ଏ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ଠାରୁ ରାଜା, ସ୍ୱର୍ ଓ ସି. ଆଇ. ଇ. ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ଏ ୨୫ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ପାଠ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ, ଅନୁବାଦ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ବିଷୟରେ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରି ଓ ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତଶିକ୍ଷାରୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ଜଗତରେ ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସଙ୍ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାର୍ଥ ଏ କଲିକତାରେ 'ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟ' Academy of music ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରୁ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତର ଧାରାବାହିକତା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଛି । ଏଥିଯୋଗୁଁ ସଭ୍ୟ ଜଗତର ଅନେକ ସଭା, ସମିତି-ସମାଜ ଓ ଜ୍ଞାନବିଦ୍ୟାଳୟ ଏହାଙ୍କୁ ନାନା ଉପାଧି ଓ ପ୍ରଶଂସା ପତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନିତ କରିଥିଲେ; ଏମନ୍ତ କି, ଅମେରିକାର 'ଫିଲ୍ଡେଲଫିଆ' ବଣ୍ଟବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ବଲ୍ଟିମର 'ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ୍' ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏହାଙ୍କୁ 'ସଙ୍ଗୀତ ଡାକ୍ତର' Doctor of music ଉପାଧିଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । ଏ ନିମନ୍ତେ ସଭା ସମିତି ସୁବାଦଜ, ନାଟ୍ୟକଳାଭଜ୍ଞ ଥିଲେ ଓ ବଙ୍ଗୀୟ ଓ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ସଙ୍ଗୀତର ଅନେକ 'ଘଡ୍' ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ଗ୍ରନ୍ଥସଂଖ୍ୟା ପଞ୍ଚାଶତ୍ ହେବ । ଏମଧ୍ୟ 'ସଙ୍ଗୀତଲତା' ନାମକ ବହୁ ପରିମାଣ ବିଷୟରେ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ।]

ଶୌର୍ପିକ—ସଂ. ବଣ (ଶୂର୍ପ=କୁଲା+ପରିମାଣାର୍ଥେ ଇକ)—ଏକ କୁଲା ପରିମିତ; କୁଲାର; ଦ୍ରୋଣଦ୍ୱୟ ପରିମିତ (ପ୍ରାୟ ୧୦ ସେର) ଶୌର୍ପ ଶୌର୍ପ } ଅନ୍ୟରୂପ —Of the capacity of one winnowing tray; measuring about 10 standard seers (i. e. 14 of a maund).

Śaurpika

ଶୌର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଶୂର=ସାର+ଷ୍ଟ୍ୟଞ୍ ଯ)—୧ । ସାହସ—Śaurjya 1. Heroism; valour. ୨ । ସାଦ୍ଦସ—2. Bravery. ୩ । ବଳତ୍ୱ—3. Might. ୪ । ନଟକର ବୀରୋଚିତ ବିଶେଷ; ଅଦ୍ଭୁତୀ—4. A kind of dramatic dancing.

ଶୌର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ସାହସ ବା ବଳତ୍ୱ ଦେଖାଇବା—Śaurjya prakāśa Exhibition of heroism; display of courage.

ଶୌର୍ଯ୍ୟବାନ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶୌର୍ଯ୍ୟବତ୍ ଶବ୍ଦ; ଶୌର୍ଯ୍ୟ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ମତୁ Śaurjyabān ଅର୍ଥରେ ବତୁ; ୧ମା. ୧ବ)—ଶୌର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ; (ଶୌର୍ଯ୍ୟବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସାହସୀ; ସାଦ୍ଦସିକ—Valiant; brave.

ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ—ଦ୍ର. ବଣ. ପୁଂ—(ଶ୍ୟା ତତ୍) —ସାଦ୍ଦସିକ (କର୍ମ୍ମ ଓ ଧର୍ମ୍ମ)—Courageous; heroic; brave; valiant; full of courage.

Śaurjya biśishṭa

[ଶୌର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବତ୍ତିକା, ଶୌର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବିହୀନ —ଦ୍ର.ବଣ. (ପୁଂ) (ଶ୍ୟା ତତ୍)—୧ । ସାହସ ଶୂନ୍ୟ—1. Devoid of heroism or courage ୨ । ଭୀରୁ—2. Coward; timid.

ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବିହୀନ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଶୌର୍ଯ୍ୟଶୂନ୍ୟ } —ଅନ୍ୟରୂପ

Śaurjya bihīna

ଶୌର୍ଯ୍ୟବତ୍ତା ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବତ୍ତିକା ଶୌର୍ଯ୍ୟଶୂନ୍ୟା } —ସ୍ତ୍ରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ -ସଂ. ବ.—(ବୀରାଦି ସଦୃଶ) —ସାହସ ଓ ବଳ—Śaurjya birjya Heroism and might; bravery and strength.

ଶୌର୍ଯ୍ୟ ମୂଳକ—ସ. ବଣ.—(ବୃକ୍ଷାଦି; ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥେ ମୂଳ Śaurjya mūlaka ଯାହାର) —ସାହସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Springing or originating from courage or bravery.

ଶୌର୍ଯ୍ୟଲବ୍ଧ—ସ. ବଣ—(ଉତ୍ତମଯୁ ଉତ୍; ଶୌର୍ଯ୍ୟ+ଲବ୍ଧ)—Śaujya labdha ସାହସଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ—Acquired by bravery; obtained by courage.

ଶୌର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ଶୌର୍ଯ୍ୟଶାଳନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ. Śaurjyaśālī ଶୌର୍ଯ୍ୟ+ବଶିଷ୍ଟାର୍ଥେ ଶାଳନ୍) —ସାହସିକତା, (ଶୌର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସାହସିକ—Courageous; brave; valiant.

ଶୌର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶକ୍ତି ଉତ୍, ଶୌର୍ଯ୍ୟ+ସମ୍ପନ୍ନ)—Śaurjya sampanna ସାହସଯୁକ୍ତ; ବୀରତ୍ୱ—Courageous; heroic. (ଶୌର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଶୌର୍ଯ୍ୟସମ୍ପନ୍ନା, ଶୌର୍ଯ୍ୟାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୌର୍ଯ୍ୟାର୍ଜିତ—ସ. ବଣ (ଉତ୍ତମଯୁ ଉତ୍; ଶୌର୍ଯ୍ୟ+ଅର୍ଜିତ)—Śaurjyārjita ବୀରତ୍ୱଲବ୍ଧ; ଶୌର୍ଯ୍ୟଲବ୍ଧ—Acquired by bravery.

ଶୌଳ(ଉତ୍ତାଦି)—ପୁ. ବ (ସ. ଶବ୍ଦଜ)—ସେଉଳ ଇତ୍ୟାଦି Śaula(etc) A kind of scaly fresh water fish. शोल माछ सौरी मछली

ଶୌଲ୍କ—ସଂ. ବଣ (ଶୁଳ୍କ+ଅ)—ଶୁଳ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Śaulka Relating to toll or tax. (ଶୌଲ୍କିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ (ପୁଂ)—ଶୁଳ୍କ ବା ଟିକସ ଆଦାୟକାରୀ କର୍ମଚାରୀ—Toll collector; tax collector; customs officer.

ଶୌଲ୍କିକେୟ—ସ.ବ (ଶୌଲ୍କିକା=ଦେଶବଦେଶ+ଉତ୍ତାର୍ଥେ, ଏୟ)—Śaulkikeya ଏକ ପ୍ରକାର ବିଷ—A kind of poison.

ଶୌଷ୍କ(ଷ୍କ)ଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶୁଷ୍କଳୀ=ଶୁଷ୍କ ମାଂସ+ଅ)—ମଦ୍ୟ-Śaushka(shku)la ମାଂସଭୋଜୀ; ମାଂସାଶୀ—Carnivorous; meat-eating. ବ—ଶୁଷ୍କମାଂସ ବା ଶୁଖୁଆର ମୂଲ୍ୟ—Price of dried fish or meat.

ଶୌଷ୍କାସ୍ୟ—ସ. ବ (ଶୁଷ୍କ+ଆସ୍ୟ+ଷ୍ଣବ. ଅ)—ମୁଖର ଶୁଷ୍କତ୍ୱ—Śaushkāsya Dryness of one's face.

ଶ୍ୱାଣ୍ଡକଫଳା—ସଂ. ବ—ପତପଟା (ବଡେବୃକ୍ଷ, ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) (ଦେଶ) Śchāṇḍakaphalā Bignonia Indica (See)

ଶ୍ଚୁ(ଶ୍ଚ୍ୟୁ,ତ୍) (ଧାତୁ)—ସଂ—ସ୍ରବଣ ହେବା—Śchu(śchyu)t To ooze,

ଶ୍ଚୋ(ଶ୍ଚ୍ୟୋ)ତ—ସଂ. ବ (ଶ୍ଚୁତ୍ ବା ଶ୍ଚ୍ୟୁତ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—Ścho,śchyo)ta ୧ । ପ୍ରାସାର; ଛରଣ; ଚୋରା ଚୋରା ହୋଇ ପଡ଼ିବା—1. Oozing; trickling out; dropping. ୨ । ପ୍ରୋକ୍ଷଣ; ଜଳସେଚନ—2. Sprinkling of water.

ଶ୍ଚୋ(ଶ୍ଚ୍ୟୋ)ତନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ [ଶ୍ଚୁତ୍ ବା ଶ୍ଚ୍ୟୁତ୍ ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁଟ୍ Ścho(śchyo)tan (ଅତ)]—ସ୍ରବଣଶୀଳ; ଝରୁଥିବା—(ଶ୍ଚୋ[ଶ୍ଚ୍ୟୋ]ତନ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ) Oozing; leaking.

ଶ୍ୱଃ—ସଂ. ଅ (ଶ୍ୱସ୍=ଆଗାମୀ କାଲି ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ୱଃ; ଉପାଦାନ)—Śwaḥ ଆଗାମୀ କାଲି—Tomorrow. ବଣ—(ସୁ+ଅ; ଉପାଦାନ, ସୁ ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ୱଅଗମ)-୧ । ସୁନ୍ଦର; ଶୋଭନ—1. Beautiful. ୨ । ଆଗାମୀ—2. Impending; next.

ଶ୍ୱ—[ଡ଼—ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଓ ଉଚ୍ଚାରଣ ଦରରୁ ଦୃଷ୍ଟି ହେଲେ Śwa 'ଶ୍ୱ' ଶବ୍ଦ ପରେ ଲେଖାଯିବା ଉଚିତ, ତନ୍ତୁ ଏ ଅଭିଧାନରେ ଅବଲମ୍ବିତ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାକ୍ରମ ଅନୁସାରେ 'ଶ' ଅକ୍ଷର ପରେ ବର୍ଗୀୟ ଓ ଅବର୍ଗୀୟ 'ବ' ଥଇଥାଇଥିବାରୁ 'ଶ୍ୱ' ଶବ୍ଦ ପରେ ଏଥି ନ ଯାଇ 'ଶ୍ରୁ' ପରକୁ ଦିଆଗଲା ।]

ଶ୍ୱଃଶ୍ରେୟଃ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା, ଶ୍ୱଃ=ଗୋଇଳ; ସୁନ୍ଦର+ଶ୍ରେୟସ୍=Śwaḥ śreyaḥ ମଙ୍ଗଳ; ଶ୍ୱଃଶ୍ରେୟସ୍ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ମଙ୍ଗଳ; ଶୁଭ; ଉଲ୍ୟାଣ—1. Wellbeing; welfare. ୨ । ସୁଖ—2. Bliss; happiness; pleasure. ୩ । ସୌଭାଗ୍ୟ—3. Prosperity; good fortune. ୪ । ପରମାତ୍ମା—4. The Holy Spirit; the Divine Essence in man, "The God in man and the man in God."

ଶ୍ୱଃଶ୍ରେୟସ—ସଂ. ବଣ (ଶ୍ୱଃ ଶ୍ରେୟସ୍ ଶବ୍ଦ+ଅ)—୧ । ଉଲ୍ୟାଣୀ; Śwaḥ śreyasa ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ—1. Fortunate; (ଶ୍ୱଃ ଶ୍ରେୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) lucky; prosperous; blissful, ୨ । [ଶ୍ୱଃ ଶ୍ରେୟଃ—ପୁଂ] ସୁଖୀ—2, Happy. ସଂ. ବ—ଶ୍ୱଶ୍ରେୟସି (ଦେଶ)—Śwah śreyas. (See)

ଶ୍ୱକୀର୍ଦ୍ଦୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଶ୍ୱନ୍+କୀର୍ଦ୍ଦ ଧାତୁ+ଉଣ୍. ଇ)—ଯେ Śwakrīrdī ଶିକାର ପାଇଁ କୁକୁର ପୋଷେ—A keeper or (ଶ୍ୱକୀର୍ଦ୍ଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) breeder of sporting dogs.

ଶ୍ୱଗଣ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଶ୍ୱନ୍=କୁକୁର+ଗଣ)—କୁକୁର Śwagaṇa ସମୂହ; କୁକୁର ଦଳ—A pack of dogs; a number of dogs.

ଶ୍ୱଗଣୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଶ୍ୱଗଣ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ବ୍ୟାଧ; ଶିକାରୀ Śwagaṇī (ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକ)—Hunter. (ଶ୍ୱଗଣିକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ୱଗ୍ରହ—ସଂ. ବ—ବାଳଗ୍ରହ ବିଶେଷ—A kind of infantile Śwagraha disease. [ଡ଼—ଏ ଗ୍ରହଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ ଶିଶୁର କମ୍ପ, ସ୍ୱେଦକ୍ଷୟ, ସ୍ୱେଦ, ଜମାଇଠ ଭଙ୍ଗ, ବହୁମୂତ୍ରାଗ୍ନ, ଧନୁସ୍ତମ୍ଭ, ଚିତ୍ତାଦଂଶଳ, ଅନ୍ଧତ୍ୱ ଓ କଣ୍ଠ ଦୂଳନ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଭିଶପ୍ତ ଜୀବନ, ଗାଁରେ ବସ୍ତାର ଗନ୍ଧ ଏବଂ କୁକୁରଘର ଜଳନ ଦୃଶ୍ୟ—ବଙ୍ଗଦୋଷ ।]

ସ୍ୱଦଂଷ୍ଟ୍ରକ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଗୋଷ୍ଟ୍ରକ; ଗୋକଣ୍ଟ ଗୁଳ୍ମ—Śwadaṁshṭraka A throny plant and fruit Tygophyllae, Tribulus Terrestris. [ଦ୍ର—ଏହାର ଫଳ ଓ ଶାଖାଦ ଜଳଚମତ୍କୃ ଅଟେ ଓ ଏହା ଭୂମିରେ ମାଡ଼େ ।]

ସ୍ୱଦଂଷ୍ଟ୍ରା—ସଂ. ବ—୧ । ସ୍ୱଦଂଷ୍ଟ୍ରକ (ଦେଖ)
Śwadaṁshṭrā 1. Śwadaṁstraka, (See) ୨ । ସ୍ୱଦନ୍ତ (ଦେଖ)—2. Śwadanta. (See)

ସ୍ୱଦନ୍ତ—ସଂ. ବ (ଶ୍ୱନ୍ ଶବ୍ଦ; ଶବ=କୁକୁର+ଦନ୍ତ; ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଦନ୍ତ କୁକୁର ଦାନ୍ତପରି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଓ ମୂଳଆ)—ମନୁଷ୍ୟାଦ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଉପର ଓ ତଳ ପାଟିର ଥିବା ମୂଳଆଁ ଦାନ୍ତ; ଶୌବନ ଦନ୍ତ—Śwadanta Canine teeth; Dentes Canine. [ଦ୍ର—ଏହି ଦାନ୍ତର ସଂଖ୍ୟା ୪ ଗୋଟି । ଉପର ପାଟିର ଓ ତଳ ପାଟିର ଦୁଇପାଶ ଓ ବାଆଁ ପାଶରେ ଉପର ଦାନ୍ତ ଓ ତଳଦାନ୍ତ ମଝିରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ମୂଳଆଁ ଓ ବାଙ୍କୁଆ ଦାନ୍ତ । ଏହି ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରା ଜୀବ ଖାଦ୍ୟବସ୍ତୁକୁ କାଟିଘାରେ ଓ ଅଟକାଇ ଧରିଘାରେ ।]

ସ୍ୱଧୂର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଶ୍ୱନ୍=କୁକୁର+ଧୂର୍ତ୍ତ=ପ୍ରତାରକ)—ଶୃଗାଳ; ବଣୁଆ—Jackal. [ଦ୍ର—[ଶ୍ୱଧୂର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ] ବଣୁଆମାନଙ୍କ ଧୂର୍ତ୍ତତା ସବୁ ଦେଶରେ ପ୍ରବାଦ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ ।]

ସ୍ୱନ୍—ସଂ. ବ (ଗତି)—(ସ୍ୱ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+ଅନ୍; ଯାହାର ଅଧିକ ବଢ଼ୁ ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ହେବାରୁ ବଂଶ ଶୀଘ୍ର ବୃଦ୍ଧି ପାଏ; ଶ୍ୱନ୍ ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ୧ମା. ୧ବ. ପୁଂ. ଶ୍ୱା ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଶୁନ୍ନି)—କୁକୁର—The dog.

ସ୍ୱନର—ସଂ. ବ (ପୁଂ) (ଶ୍ୱନ୍+ନର; ଉପମିତ କର୍ମଧାରସ୍ୱ)—ଚଡ଼ଲ ଲୋକ—A snappish or currish fellow (Apte).

ସ୍ୱନିଶ(ଶା)—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ; ଶ୍ୱନ୍ ଶବ୍ଦ=କୁକୁର+ନଶା; Śwaniśa(śā) କୁକୁରମାନଙ୍କ ଚିତ୍କାରସୂଚକ ନଶା)—ଯେଉଁ ରାତ୍ରିରେ କୁକୁରମାନେ ରାତ୍ରିସାରା ଭୟଙ୍କର ଚିତ୍କାର କରନ୍ତି—A night in which the dogs of the neighbourhood bark furiously. [ଦ୍ର—ଜନେ ଜନେ ରାତ୍ରିରେ ସହରରେ ଓ ମଫସଲରେ କୌଣସି କୌଣସି କାରଣରୁ ସାମ୍ନାର କୁକୁର ମାନେ ରାତ୍ରିରେ ଏଣେ ତେଣେ ଦଉଡ଼ନ୍ତି ଓ ଅଧୀର ହୋଇ ଭୁକନ୍ତି । ଚଢ଼ିଆର ଜନ ଲୋକେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ, ଘର ରାତିରେ ଚୋର, ବାଘ, ଭେଟା ବା ବଣୁଆ ଜନ୍ତୁ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଥିଲେ ।]

ସ୍ୱପଚ(ଚ,କ)—ସ. (ଶ୍ୱ+ପଚ୍ ଧାତୁ=ରନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଡ଼; + Śwapach(cha,k) ଅ; ଯେଉଁମାନେ କୁକୁର ମାଂସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରନ୍ଧନ ଖାଆନ୍ତି)—୧ । ଚାଣ୍ଡ; ଚଣ୍ଡାଳ—1. A man of the lowest caste, a member of the sweeper caste. [ଦ୍ର—ସ୍ୱପଚ ଚଣ୍ଡାଳଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍; ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଚଣ୍ଡାଳ, ସ୍ୱପଚ, ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱ, ପୂତ, ବୈଦେହକ, ମାଗଧ, ଅଯୋଗବ ଏହି ସାତ ଜାତି ଅନ୍ତ୍ୟାବସାୟୀ ଅଟନ୍ତି । ସ୍ୱପଚମାନେ ଲୋକାଳୟରୁ; ଗ୍ରାମର ବହିର୍ଭାଗରେ ବାସକରନ୍ତି, କୁକୁର ଓ ଗର୍ଦ୍ଦଭମାନଙ୍କ ଅଧିକାରୀ, ଶବ ବେଦୋଳକୁ ବସ୍ତ୍ରଗହନାଦି, ଏମାନଙ୍କର ଥାଳ-ବୋଜନପାତ୍ର ଉତ୍ପତ୍ତ୍ୟାଦି, ଅଳଙ୍କାର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଲୌହ, ଜାବଡା ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତର ବୁଲ ଭିକ୍ଷା । ସ୍ୱଜାଦେଶରେ ଏମାନେ ଦିବାଭାଗରେ କୃତ୍ତଚିହ୍ନ ଭାବସ୍ଥାରେ ଗ୍ରାମା-ଭ୍ୟନ୍ତରରେ ବତରଣ କରି ଥାଇନ୍ତି, ଜନ୍ମ ସ୍ୱତ୍ତରେ ଗ୍ରାମରେ ଓ ନଗରରେ ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ନାସ୍ତିବ । ସ୍ୱତ୍ତାସ୍ତ୍ରରେ ଏମାନେ ବଧ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଧ କରି ଓ ଜନ୍ମ-ବାନ୍ଧବମାନ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସତ୍କାର କରି ସେମାନଙ୍କର ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାର ଶଯ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଅନ୍ନ ପାତ୍ରସବୁ ଭଙ୍ଗାଚଣ୍ଡିର ହୋଇଥାଏ ଅନ୍ତ୍ୟାବସ୍ୟ—ବଙ୍ଗକୋଷ ।] ୨ । ବ୍ୟାଧ—2. A hunter. ୩ । ଅତି ନୀଚ ଲୁବ୍ଧୋଭବ ଓ ଅନୁଶୃଂ ବ୍ୟକ୍ତି—3. One of the dregs of society; a member of the lowest and most depressed caste; a pariah. ୪ । ଜାତିଚ୍ୟୁତ ଲୋକ—4. An outcaste. ୫ । ବାହ୍ମଣୀ ଗର୍ଭରୁ ଶୂଦ୍ର ଔରସରେ ଜାତ ସନ୍ତାନ—5. A son of a Śūdra father on a Brahman mother. [ଦ୍ର—ଗୃହସ୍ଥର ଦୈନିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୈଶ୍ୱଦେବରେ ଶ୍ୱପଚମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ନବଳି ଦିଆ ପ୍ରକାର ବିଧି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଓ ଅବଶ୍ୟ ନସ୍ତାବାନ୍ ହିନ୍ଦୁଗୃହସ୍ଥ ପ୍ରତିଦିନ ଅଗ୍ନି, ପିତୃଲୋକ, ଦେବଲୋକ, ଭୂତ, ରୁଷି, ଅତିଥି, ବାହ୍ମଣଙ୍କ ନାମରେ ବଳି ଦେବାପରେ 'ଓଁ ଶ୍ୱେଭ୍ୟୋନମଃ' କହି କୁକୁରମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 'ଓଁ ଶ୍ୱପଚେଭ୍ୟୋନମଃ' କହି ଚଣ୍ଡାଳମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓ 'ଓଁ ବାସୁଦେବ୍ୟୋ ନମଃ' କହି କୁଷ୍ଠମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନ୍ନବଳି ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି ଓ ଉତ୍ସର୍ଗରେ ଗୃହସ୍ଥ ନଜେ ଭୋଜନ କରନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଗୃହସ୍ଥ ନଜେ ଭୋଜନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସମାଗତ ଅତିଥି, ବାହ୍ମଣ, କୁକୁର, ଦାଢ଼ି, କୁଷ୍ଠମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଇଥିଲେ ଓ ଗୃହର ସମସ୍ତଙ୍କ ଭୋଜନ ପରେ ଗୃହିଣୀ ଭୋଜନ କରୁଥିଲେ ।]

ସ୍ୱପଚ ବଲି—ସଂ. ବ—ଗୃହସ୍ଥର ପ୍ରତିଦିନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୈଶ୍ୱଦେବ ସମୟରେ ଚଣ୍ଡାଳମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଅନ୍ନବଳି
Śwapacha bali Daily offering of cooked rice given to

Digitized by srujanika@gmail.com

the low caste people by the Hindu householder before taking his own meal.

ଶ୍ୱପ(ପା)ଦ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୁକୁରର ପାଦ ଆକାରର ଚିହ୍ନ- Śwapa(pā)da A mark resembilng a dog's foot. [ଦ୍ର—ମନୁ (୮।୬୩୭)ରେ ଅଛି ଯେ ଉପ୍ତ ଲୌହ ଦ୍ୱାରା ଗୁରୁତଲ୍ପଗ ଅପଗ୍ଧୀର ଲଲାଟ ଦେଶରେ ଉଗଚିହ୍ନ, ସୁରାପାୟୀର ଲଲାଟରେ ସୁରାପାନ ଚିହ୍ନ, ଗୋରର ଲଲାଟରେ କୁକୁରର ପାଦଚିହ୍ନ ଓ ବ୍ରହ୍ମହାର ଲଲାଟରେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଘୃଣାର ଚିହ୍ନ ରାଜାଜ୍ଞାରେ ଲଗ୍ନ ହେବ ।]

ଶ୍ୱପାକ—ସଂ. ବ (ଶ୍ୱନ୍+ପାକ; କୁକୁରର ମାଂସ ସ୍ୱଳ୍ପ ଭୋଜନକାରୀ ଜାତି) ୧ । ଚଣ୍ଡାଳ—1. Lowest sweeper caste. ୨ । ବ୍ୟାଧ—2. Hunter [ଦ୍ର—ମନୁ (୧୦।୧୧)ରେ ଅଛି ଯେ, ଏ ଜାତି ଶତ୍ରୁ (ଶୂଦ୍ର+ ସ୍ତ୍ରିୟା ଜାତ) ପିତା ଓ କ୍ଷତ୍ରା (ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ+ଶୂଦ୍ରା ଜାତା) ମାତାଠାରୁ ଜନ୍ମନ୍ତ ।]

ଶ୍ୱପୁଚ୍ଛ—ସଂ. ବ ୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) କୁକୁର ଲାଙ୍ଗୁଡ—1. Dog's tail. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀ)ବିଛା—2. Scorpion.

ଶ୍ୱଫଲ—ସଂ. ବ—୧ । ଜାଗଡ ଲେମ୍ବୁ;ଗଜପୁର—1. Citron; lime (Apte). ୨ । ଚୂନ (ଶ୍ୱଦ୍ଗୋଷ)— 2. Quicklime.

ଶ୍ୱଫଲ୍କ—ସଂ. ବ(ପୁଂ) (ନାମ)—ଯଦୁବଂଶୀୟ ବୃଷ୍ଣିପୁତ୍ର, ଅକ୍ରୂରଙ୍କ ପିତା- Śwaphalka Name of the father of Akrūra'a devoted and sincere admirer of Śrī krushna [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ଗାନ୍ଧାରୀ]

ଶ୍ୱବାନ୍—ସଂ. ବ. ପୁଂ.—(ଶ୍ୱନ୍+ବତ୍)—କୀଡ଼ା ପାଇଁ ଯେ କୁକୁର ପୋଷନ୍ତି (ଶ୍ୱଦ୍ଗୋଷ)—Persons rearing dogs for sport. [ଦ୍ର—ମନୁ (୪।୨୦୭) ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ଏମାନଙ୍କ ଘରେ ଅନ୍ନଭୋଜନ ନିଷିଦ୍ଧ]

ଶ୍ୱବୃତ୍ତି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ୱନ୍+ବୃତ୍ତି)—୧ । ଶ୍ୱାନବୃତ୍ତି; ପରର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟାବଶେଷ ବା ଅଇଁଠା ଖାଇବା ବୃତ୍ତି— 1. Living on the leavings off of another's meal ୨ । ଦାସବୃତ୍ତି; ଦାସତ୍ୱ; ପରପାଦେ ଶରଣ— 2. Servitude; slavery (lit. a dog's life). ୩ । (ବହୁବ୍ରୀ ହୁ) ପରତ୍ୱୋପଜୀବୀ—3. A toady; a hanger on.

ଶ୍ୱବ୍ୟାଘ୍ର—ସଂ. ବ (ଶ୍ୱନ୍+ବ୍ୟାଘ୍ର; ଶ୍ୱାନ ପରି ଯେଉଁ ବ୍ୟାଘ୍ର)— Śwabyāghra ଚତାବାଘ; ନେପାଳ ବାଘ; କେନ୍ଦୁଆ— Leopard.

ଶ୍ୱଭୀରୁ—ସଂ. ବ (ଷ୍ମୀ ତତ୍; ଶ୍ୱନ୍+ଭୀରୁ, ଶ୍ୱାନଠାରୁ ଯେ Śwabhīru ଭୟ ପାଏ]—ଶୃଗାଳ; ବଲୁଆ—Jackal.

ଶ୍ୱଭୋଜନ—ସଂ. ବ—କୁକୁର ମାଂସ ଭୋଜନ [ଶ୍ୱଦ୍ଗୋଷ]— Śwabhojana Eating of dog's meat.

ଶ୍ୱଭ୍ର[ଧାତୁ]—ସଂ.—୧ Śwabhra(root) ଗର୍ତ୍ତ କରିବା—1. To make a hole. ୨ । ଛିଦ୍ର କରିବା—2. To drill; to perforate;

ଶ୍ୱଭ୍ର—ସଂ. ବ [ଶ୍ୱନ୍ ଧାତୁ+ଭନ୍ ପ୍ର]—୧ । ରନ୍ଧ୍ର; କଣା; ଛିଦ୍ର; Śwabhra ଗର୍ତ୍ତ—1. Hole; bore. ୨ । ଗହ୍ୱର— 2. Chasm; ravine.

ଶ୍ୱମାଂସ—ସଂ. ବ—[୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ କୁକୁର Śwamāmsa ମାଂସ—Dog's meat. [ଦ୍ର—ଖାଦ୍ୟ ଅନୁସାରେ କୁକୁର ମାଂସ ଭୋଜନ ନିଷିଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ମନୁ (୧୦।୬୦] ରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ବାମଦେବ ଋଷି ସାତଶହ ଗୁଧାର୍ତ୍ତ ହୋଇ କୁକୁର ମାଂସ ଖାଇ ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କରି ଥିବାରୁ ପାପଭାଗୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ।

ଶ୍ୱୟଥୁ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ୱି ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ହେବା+ଉଥ. ଅଥ: ଭୁଲ; Śwayathu ଶୋଥ; ବମଥୁ)—୧ । ଫୀତି; ଫୁଲା; ଫୀତତା— 1. Swelling. ୨ । ଶୋଥ; ଫୀତତା ରୋଗ— 2. Intumescence; a disease accompanied with swelling. ୩ । ଶୋଥ ରୋଗ—3 Plethora; dropsy. ୪ । ପୁରୁଣି (ଶାଗ ଓ ଲତା) 4. Boerhagvia Diffusa; the Hogweed pot herb.

ଶ୍ୱୟୂଥ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୁକୁର ଦଳ— Śwajūtha A pack of dogs.

ଶ୍ୱରଣ—ସଂ. ବ—ଓଲୁଅ (ଦ୍ୱରେକୃଷ୍ଣ. ଦ୍ୱବ୍ୟଗୁଣ)— Śwaraṇa Amorphophallus Campanulatus.

ଶ୍ୱଶୁର—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ଶ୍ୱ=ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ+ଅଶ୍, ଧାତୁ= Śwaśura ବ୍ୟାପିବା+ଉରଚ୍. ଉର; ଜଗାଇନ; ସବଥା ସମ୍ମାନ- [ଶ୍ୱଶ୍ରୂ —ସ୍ତ୍ରୀ] ଅସ୍ୱୀ ବ୍ୟକ୍ତି—ଭୁଲନା କର—ଲାଟନ୍—ସ୍ୱଶର)— ୧ । ଅପଣାର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ବା ଅପଣା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପିତା— 1. Father-in-law. ୨ । ମାନ୍ୟ ବା ପୂଜ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A respectable person; a person deserving respect.

ଶ୍ୱଶୁରାଳୟ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ୱଶୁର+ଆଳୟ)—୧ । (ପୁରୁଷ Śwaśurālaya ପକ୍ଷରେ) ଅପଣା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବାପଘର—1. A man's father-in-law's house. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ) ଅପଣାର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଗୃହ; ଶାଶୁଘର—2. (A woman's) Husband's house.

ଶ୍ୱ(ଶ୍ୱା)ଶୁର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ଶ୍ୱଶୁର+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ପୁରୁଷ Śwa(śwā)śurjya ପକ୍ଷରେ) ଶଳା; ଶ୍ୟାଳକ—1. A man's [ଶ୍ୱଶୁର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] wife's brother. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ) ନଣନ୍ଦ ବା ଦେଉରଶୁର—2. A woman's husband's brother.

ଶ୍ୱଶୁର୍ଯ୍ୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶ୍ୱଶୁର୍ଯ୍ୟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । (ପୁରୁଷ ପକ୍ଷେ) Śwaśurjyā ଶ୍ୟାଳକା ବା ଦେଉଶାଶୁ—1. A man's

Digitized by srujanika@gmail.com

wife's sister. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ ଅର୍ଥେ) ନଣନ—2. A woman's husband's sister.

ଶ୍ୱଶ୍ରୂ—ସଂ. ବ. ଷ୍ଠୀ—(ଶ୍ୱଶୁର+ଙ୍କୀ. ଊ, ନଯାଉନ—ଭୁଲନାକର Śwaśrū ଲଷ୍ଟନ, ସଙ୍ଗ; ସ୍ତ୍ରୀକ୍ ଦେବ୍ତ୍ର)—ଶାଶୁ; ସ୍ୱାମୀ ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ [ଶ୍ୱଶୁର—ପୁଂ] ମାତା—Mother-in-law.

ଶ୍ୱଶ୍ରାଳୟ—ସଂ. ବ—(ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଶ୍ୱଶ୍ରୂ+ଆଲୟ)—(ସ୍ତ୍ରୀ ଦୃଷ୍ଟେ)—Śwaśrwālaya ଶାଶୁଘର—A woman's husband's house.

ଶ୍ୱସ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ନଶ୍ୱାସ ମାରବା—Śwas (root) 1. To breathe. ୨ । ପାର୍ଘଶ୍ୱାସ ମାରବା—2. To sigh; to sob. ୩ । ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଶବ୍ଦ କରବା—3. To hiss (Apte). [ଦ୍—ନ+ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ—ବାହାରକୁ ନଶ୍ୱାସ ନେବା—To exhale. ପ୍ର+ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ=ନଶ୍ୱାସ ଗ୍ରହଣ କରିବା—To inhale. ବ+ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ—ଆସ୍ଥା କରିବା—To trust; to confide in]

ଶ୍ୱସନ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁ. ଅନ)—୧ । ନଶ୍ୱାସ—1. Śwasana Breath; respiration. ୨ । ନଶ୍ୱାସମାରିବା 2. Breathing. ୩ । ଶ୍ୱାସ ଗ୍ରହଣ ଓ ତ୍ୟାଗ—3 Inhalation and exhalation. ୪ । (+କରଣ. ଅନ)—ଜୀବନ—4. Life. ୫ । ପବନ; ବାୟୁ—5. Air. ୬ । ସ୍ପର୍ଶନ (ଭାଗବତ)—6. Touching. ୭ । ମଦନ ବୃକ୍ଷ [ବୃଦ୍କୋଷ]—7. The bushy Gardenia (tree) ୮ । (+କରଣ ଅନ) ନାସିକା [ବୃଦ୍କୋଷ]—8. Nose.

ଶ୍ୱସନ ସୁତ—ସଂ.ବ—(ଶ୍ୱସନ=ବାୟୁ+ସୁତ; ତତ୍ପୁ ତତ୍)—ହନୁମାନ—Śwasana suta Hanumān; the son of the Wind. [ଉ—ବସନ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶ୍ୱସନ ପୂତ କଲ୍ପ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ବଦନ୍ନ ଦେବାରେ ସେ—ଉଷ. ବେଦେଶ୍ୱରଭାଷ ।]

ଶ୍ୱସନାଶନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ୱସନ=ବାୟୁ+ଅଶନ ଖାଦ୍ୟ ଯାହାର)—ପବନାହାରୀ—Living on air. ବ.—ସର୍ପ—Serpent. [ଉ—ସର୍ପମାନେ ପବନ ଖାଇ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବାର ପ୍ରବାଦ ଅଛୁ ।]

ଶ୍ୱସମାନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—୧।(ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ଯେ ନଶ୍ୱାସ Śwasamāna ମାରୁ ଅଛୁ—1. Respiring; breathing. ୨ । ଜୀବତ—2. Living.

ଶ୍ୱସିତ—ସଂ. ବଣ—[ଶ୍ୱସ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ]—ଜୀବତ—Śwasita Living: respiring. ବ.—୧ । [+ଭାବ. ତ] ଜୀବନ—1. Life; existence. ୨ । ନଶ୍ୱାସ—2. Breath; respiration.

ଶ୍ୱସୁନ—ସଂ. ବ—[ବୈଦ୍ୟକ]—କୁକୁରଦ୍ରୁ; ସତପ୍ତ ଗୁଳ, ପୋକ-Śwasuna ଖୁଦା—Blumea Odorata (plant).

ଶ୍ୱସ୍ତନ—ସଂ. ବଣ—[ଶ୍ୱା=ଅଗାମୀ କାଲ୍+ତନାର୍ଥେ ତନ]—୧ । Śwastana ଯାହା କାଲ ଘଟିବ—1. About to happen to-morrow. ୨ । ଉତ୍ତରଫଳାଳିନ—2. Future

ଶ୍ୱା—ସଂ. ବ. ପୁଂ—[ଶ୍ୱି ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ, ନଯାଉନ, Śwā ଶୁନ୍ ଶବ୍ଦ ୧୩. ୧ବ]—କୁକୁର—Dog.

ଶ୍ୱାଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—[ସଂ. ଶୀ ଧାତୁ ଶିତ]—ଶୁଅଇବା [ଦେଖ] Śwāibā Śuāibā (See).

ଶ୍ୱାଗଣିକ—ସଂ. ବ: ପୁଂ—(ଶୁଗଣ=କୁକୁର ଦଳ+ଜୀବିକାଅର୍ଥରେ Śwāgaṇika ଇକ)—୧ । ବ୍ୟାଧ; ମୃଗଯୁ; ଶିକାରୀ—1. A hunter. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟାଧ କୁକୁର ଦଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶିକାର କରେ—2. One who hunts with a pack of hounds.

ଶ୍ୱାଦ—ସଂ. ବ— (ଶ୍ୱନ୍+ଅଦ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ଶ୍ୱପଚ; Śwāda ଚଣ୍ଡାଳ [ବୃଦ୍ଧୋଷ]—A chaṇḍāla.

ଶ୍ୱା ଦନ୍ତ(ଦଂଷ୍ଟ୍ରା)—ସଂ. ବ (ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୁକୁର ଦାନ୍ତ Śwā danta(damshtrā) A dog's teeth.

ଶ୍ୱାନ—ସଂ. ବ (ଶ୍ୱନ୍+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । କୁକୁର—1. Dog. ୨ । Śwāna କୁକୁର ସମୂହ—2. A pack of dogs. (ଶ୍ୱାଙ୍ଗ—ପୁ)

ଶ୍ୱାନକୁଣ୍ଡଳୀ ଆସନ—ଦେ. ବ—ଯୋଗାସନ ବିଶେଷ—A posture Śwānakuṇḍalī āsana for sitting in meditation. [ଉ—ଶ୍ୱାନକୁଣ୍ଡଳୀ ଆସନ ଯେ କରେ, ଶିବସ୍ୱାମୀଙ୍କର କଥେ ମୃଗରେ—ପ୍ରାଚୀ. ଘରରେଗୀତ ।]

ଶ୍ୱାନ ଚିଲ୍ଲିକା—ସ. ବ—ଚିଲ୍ଲିକା ୪ (ଦେଖ) Śwāna chillikā Chillikā. 4 (See)

ଶ୍ୱାପଦ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ୱନ୍+ପଦ, ନଯାଉନ; କୁକୁର ପଦ ଯର Śwāpada ପଦ ଯାହାର)—୧ । ଶିକାରୀ ଜନ୍ତୁ; ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ; ଯେଉଁ ସବୁ ଜନ୍ତୁ ମାଂସାହାର କର ବଞ୍ଚନ୍ତି; ମାଂସାଶୀ ଜନ୍ତୁ-1. Beasts of prey; carnivorous animals. [ଦ୍—ବଲୁଆ, କୁକୁର, ବଘୁଡ଼ା, ନେଉଳ, ସିଂହ, ବାଘ, ଭାଲୁ ପ୍ରଭୃତ ଶ୍ୱାପଦ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।] ୨ । ବ୍ୟାଘ୍ର (ଶବ୍ଦରତ୍ନମାଳା)—2. Tiger. ବଣ—ହିଂସ୍ର—Ferocious.

ଶ୍ୱାପଦମୟ—ସ. ବଣ (ଶ୍ୱାପଦ+ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ ମୟ୍)—ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ; Śwāpadamayā (ଯେଉଁ ଅରଣ୍ୟରେ) ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ଅନେକ ଶ୍ୱାପଦ ସଙ୍କୁଳ, ଶ୍ୱାପଦ ସମାକୀର୍ଣ୍ଣ, ଶ୍ୱାପଦାକୀର୍ଣ୍ଣ } ଅନ୍ୟରୂପ ଥାଅନ୍ତୁ—(forest or place) Full of wild animals; where beasts of prey abound.

ଶ୍ୱାବିତ୍(ଧ)—ସ. ବ (ଶ୍ୱନ୍=କୁକୁର+ଅ+ବିଧ୍ ଧାତୁ=ବଦ କରବା Śwābit(dha) +କର୍ତ୍ତୃ. ବ୍ୟୁତ୍; +ଅ, ଯେ କୁକୁରକୁ ଅପଶାର ମୁନଅଁ କାଟିବାକୁ ବଦ କରେ, ଏଥିପାଇଁ କୁକୁର ଡାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିକାର କର ଯାରେ ନାହିଁ)—ଶଳାରୁ; ହେଜ—Percupine.

ଶ୍ୱାଶୁର—ସଂ. ବଣ (ଶ୍ୱଶୁର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—ଶ୍ୱଶୁର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Śwāśura Relating to father-in-law.

ଶ୍ୱାଶୁରି—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶ୍ୱଶୁର+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଇ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀରୁ ଶଳା—1. A male's wife's brother. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀର ଦେବର—2. A woman's husband's brother.

ଶ୍ୱାଶ୍ୱ—ସ.ବ (ଶନ୍=କୁତ୍ସିତ ଅଶ୍ୱ=ବାହନ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି) —ଭୈରବର ଭୈରବ—Śwāśwa Bhairaba.

ଶ୍ୱାସ—ସଂ. ବ (ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ=ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବା+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ; ପ୍ରାଣବାୟୁ—1. Respiration; [ଶ୍ୱାସ(ଦ୍ୱା)ସ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୁଢ] breath; inhaled and exhaled breath. [ଦ୍—ସଂ. ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ=ନିଶ୍ୱାସକୁ ନାକବାଟେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତରକୁ ନେବା ଓ ଯେଉଁ ଉତ୍ତରୁ ବାହାରକୁ ଛଡ଼ିବା । ଏହି ଧାତୁ ପୂର୍ବରେ 'ନିର୍' ଓ ନି ଉପସର୍ଗ ଲଗାଯାଇ ନିଶ୍ୱାସ ଓ ନିଶ୍ୱାସ ଶବ୍ଦ ଓ 'ପ୍ର' ଉପସର୍ଗ ଲଗାଯାଇ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଶବ୍ଦ ହୁଏ । କଥାରେ ଓ ଲେଖା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆମ୍ଭେମାନେ 'ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ' ବା 'ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ' ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱୟକୁ ସଚରାଚର ଶବ୍ଦରୂପେ ବାହାରକୁ ଛଡ଼ାଯିବା ଶ୍ୱାସ ଓ ଉତ୍ତରକୁ ନେବା ଶ୍ୱାସ ଏ ଦୁଇ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଁ । ନିଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପଣ୍ଡିତ ଓ କୋଷକାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ଦେଖା ଯାଏ । (ନିଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ ଦେଖ); କିନ୍ତୁ 'ନିର୍' ଉପସର୍ଗ ଲଗିଥିବା ନିର୍ଗମନ, ନିର୍ଗତ ଆଦ ଶବ୍ଦରେ 'ନିର୍' ଉପସର୍ଗର ଅର୍ଥ 'ବାହାରକୁ'; ଏସବୁ ସ୍ଥଳରେ ନିଶ୍ୱାସର ଅର୍ଥ "ଯେଉଁ ଶ୍ୱାସ ବାହାରକୁ ଛଡ଼ାଯାଏ"; ଏହା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଧ ହେଉଅଛି ଓ ପ୍ରଶ୍ୱାସର ଅର୍ଥ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଶ୍ୱାସ ପେଇଁ ଶ୍ୱାସଦ୍ୱାର ପ୍ରାଣୀ ବଞ୍ଚେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତରକୁ ନଆସିବା ଶ୍ୱାସ । ବାହାରକୁ ଛଡାସିବା ଶ୍ୱାସ ପ୍ରତି ନିଶ୍ୱାସ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା କଥା 'ଅମୁକ ଉପଚର ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇବା', 'ନିଶ୍ୱାସ ଛଡ଼ିବା' ଆଦ ଦେଖି ବ୍ୟବହାର 'ଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥିତ ହେଉଅଛୁ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଦେବୀମାହାତ୍ମ୍ୟ ବା ଚଣ୍ଡୀସପ୍ତଶତୀର ୨ୟ ଅଧ୍ୟାୟ *୨ ଶ୍ଲୋକରେ 'ନିଶ୍ୱାସାନ୍ ମୁମୁଚେ ଯାଂସ୍ତ ଯୁଧ୍ୟମାନା ଯତେଶ୍ୱିକା, ତ ଏତ ସଦ୍ୟଃ ସମ୍ଭୂତାଃ ଗଣାଃ ଶତ୍ରବଧସ୍ତ୍ରପ୍ରଣାଃ'; ଓ ୩ୟ ଅଧ୍ୟାୟ ୨୭ ଶ୍ଲୋକରେ 'ନିଶ୍ୱାସ ପବନେନାଜ୍ୟାନ୍ ପାତୟାମାସ ଭୂତଳେ', ଏହି ଦୁଇ ସ୍ଥଳରେ ନିଶ୍ୱାସର ଅର୍ଥ ବାହାରକୁ ଛଡ଼ାଯିବା ଶ୍ୱାସ; ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ସମଝିତ ହେଉଅଛୁ । ବଙ୍ଗଦେଶର ପଣ୍ଡିତମାନେ ୧୫୧୧ ସାଲରେ ନିଶ୍ୱାସ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ (ଉତ୍ତରକୁ ନଆସିବା ଶ୍ୱାସ) ସାହା କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଉଦାହରଣଦ୍ୱାରା ଖଣ୍ଡିତ ହେଉଅଛୁ । ଅତଏବ ଏ ଉତ୍ତର ସ୍ତମ୍ଭାଦିକର ମତରେ ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟର ସଥାକ୍ରମେ ବାହାରକୁ ଛଡ଼ାଯିବା ଶ୍ୱାସ ଓ ଉତ୍ତରକୁ ନଆସିବା ଶ୍ୱାସ ଅର୍ଥ ହେବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ଅଟେ । ସମ୍ଭାସ୍ତ୍ର ରାମକମଲ ବଦ୍ୟାଲଙ୍କାରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ବଙ୍ଗଳା ଅଭିଧାନରେ ନିଶ୍ୱାସ ଶବ୍ଦ ତଳେ ଉଦ୍ଧୃତ ପ୍ରମାଣ ବାକ୍ୟ (ଶିଶୁପାଳ ବଧ—ନିଶ୍ୱାସ ମୁତ୍ସୃଜ୍ୟବଳୁର୍ଦ୍ଧାର୍ଘଂ ମୁମୋଚ) ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ୱାସର ଏହି ଅର୍ଥବାଦକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଅଛୁ ।] ୨ । (+କରଣ ଅ) ପବନ; ବାୟୁ—2. Air. ୩ । ଶୁଖିବା ବା ଧଇଁ ରୋଗ—3. Asthma.

ଶ୍ୱାସ କାଶ(ସ)—ସଂ. ବ (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ଶ୍ୱାସ+କାଶ)—ରୋଗ ବିଶେଷ, ଶ୍ୱାସରୋଗଜନିତ କାଶ; ବାଧ ସହିତ ଶ୍ୱାସ ରୋଗ—Śwāsa kāśa(sa) Asthma attended with cough; asthmatic cough.

ଶ୍ୱାସ କ୍ରିୟା—ସଂ. ବ— ୧। ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବା କର୍ମ—1. Breathing; Śwāsa kriyā respiration. ୨ । ନାକବାଟେ ପବନ ଦେହ ଉତରକୁ ନେବା ଓ ଛଡ଼ିବା—2. Inhalation and exhalation.

ଶ୍ୱାସକୁଠାର ତୈଳ—ସଂ: ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଅସୁବୈଦ୍ୟୋକ୍ତ ଶ୍ୱାସ ରୋଗର ମହୌଷଧ ତୈଳବିଶେଷ—Śwāsakuṭhāra taila A medicinal oil prepared as an antidote against asthma.

ଶ୍ୱାସଘ୍ନ(ଘ୍ନା, ଘ୍ନୀ)—ସଂ. ବଣ—ଶ୍ୱାସ ରୋଗ ନାଶକାରକ (ଔଷଧ)—Śwāsaghna(ghnā, ghnī) (medicine) Antidote against asthma.

ଶ୍ୱାସ ଜନକ—ସଂ. ବଣ—ଯାହା ଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମାଏ—Śwāsa janita Causing respiration.

ଶ୍ୱାସ ନିରୋଧ—ସଂ. ବ (ଅନ୍ତୀତତ୍)—ଶ୍ୱାସରୋଧ (ଦେଖ) Śwāsa nirodha Śwāsarodha (See)

ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ—ସଂ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ଶବ୍ଦ)—ନିଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରଶ୍ୱାସ—Śwāsa praśwāsa Breathing; inhalation and exhalation.

ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଧାରଣ—ସଂ. ବ—ପ୍ରାଣାୟାମ—Controlling of the breath by exercise; breath-exercise. Śwāsa praswāsa dhāraṇa

ଶ୍ୱାସ ବର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ. ବ—ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସର ବୃଦ୍ଧିକାରକ—Śwāsa barddhaka Increasing respiration.

ଶ୍ୱାସ ବାୟୁ—ସଂ. ବ—ପ୍ରାଣବାୟୁ—Śwāsa bāyu The breath of life.

ଶ୍ୱାସ ବାୟୁ ବହିର୍ଗତ ହେବା—ବେ. ବ—ମୃତ୍ୟୁ ପଡ଼ିବା—Śwāsabāyu bahirgata hebā Death; dying. श्वास वायु निकल जाना

ଶ୍ୱାସ ରୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ.ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ୱାସ ଦୋଇଅଛୁ ରୁବ ଯାହାର) —୧ । ଯାହାର ନିଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦ ହୋଇଅଛୁ—(ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Strangulated. ୨ । ଯାହାର ଦମ ଅଟକି ଯାଇଅଛୁ—2. Out of breath; breathless. Śwāsa ruddha

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ୱାସ ରୋଗ—ସଂ. ବ—ଘନ ଘନ ନଶ୍ୱାସ ପକାଇବାରୂପ ରୋଗ; ଖଇ ଖଇ ହେଲିବା—Asthma.
Śwasa roga

ଶ୍ୱାସ ରୋଧ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ନଶ୍ୱାସ ଅଟକିଯିବା ରୋଗ—1. Obstruction of breath; suffocation. ୨ । ଦମ୍ ଅଟକିଯିବା—2. Being out of breath. ୩ । କଛୁକଣ ପାଇଁ ନଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦ କରିବା—3. Restraining of respiration for a time. ୪ । ସାଧନାଦ୍ୱାରା ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସକୁ ସଞ୍ଚତ କରିବା; ପ୍ରାଣାୟାମ—4. Control and retention of breath by exercise; breath-exercise.
Śwāsa rodha

ଶ୍ୱାସ ରୋଧିବା (ରୁନ୍ଧିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରାଣାୟାମଦ୍ୱାରା ଶ୍ୱାସକୁ ରୁନ୍ଧ କରିବା—To restrain one's breath by exercise.
Śwāsa rodhibā (rundhibā)
ନିଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦକରା ଦେ. ହ୍ୱାସ ରୋକନା
ବ—ଶ୍ୱାସ ରୋଧ ହେବା—Suffocation.

ଶ୍ୱାସ ରୋଧି(ରୁନ୍ଧି) ହେବା—ଦେ. ବ—ଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦ ହେବା, ଶ୍ୱାସରୋଧ—Suffocation.
Śwāsa rodha(rundhi) heba
ନିଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦ ହଓୟା ହ୍ୱାସ ରୋକଜାନା

ଶ୍ୱାସ ହେତି—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ୱାସ=ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଅଟେ ହେତି= ଅସ୍ତ୍ର ଅଟେ ଯାହାର, ତନ୍ଦ୍ରା ଶ୍ୱାସ=ପାର୍ଶ୍ୱନଶ୍ୱାସର ଅସ୍ତ୍ରସ୍ୱରୂପ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍])—ନିଦ୍ରା—Sleep.
Śwāsa heti

ଶ୍ୱାସାରି—ସ. ବଣ—ଶ୍ୱାସଘ୍ନ (ଦେଖ)—Swāsaghna. (See) ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ପୁଷ୍ପରମ୍ନ; ଏକ ପ୍ରକାର ଔଷଧମୂଳ—Root of Alpotaris Auriculata.
Śwāsāri

ଶ୍ୱାସିବା—ଦେ. (ଘଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ଶ୍ୱାସ)—ନଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ନେବା—To inhale and exhale. [ତୁ—ଉତ୍ତନ ଶ୍ୱାସା ସାଁସଲେନା ହଜାଇ ଭୁଜଇ ଯେସନ ଶ୍ୱାସଥାଇ ଘନ ଘନ—ସ୍ୱଧାନାଥ. ଗ୍ରାବଙ୍ଗ ।]
Śwāsiba

ଶ୍ୱାସୀ—ସ. ବତ୍ରି. ପୁଂ (ଶ୍ୱାସ୍+ଅହ୍ୱଅର୍ଥେ ଇନ୍; ୧୩, ୧୬)—୧ । ଶ୍ୱାସରୋଗୀ—Asthmatic. ୨ । ଶ୍ୱାସଯୁକ୍ତ-(ଶ୍ୱାସିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍) 2. Having breath. ବ. ବାୟୁ; ପବନ—Air.
Śwāsi

ଶ୍ୱି[ଧାତୁ]—ସ—୧ । ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—1. To increase. ୨ । ଫୁଲିବା—2. To swell. ୩ । ଗତ୍ୟର୍ଥକ—3. To move.
Świ(root)

ଶ୍ୱିତ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ହେବା—To turn white.
Świt(root)

ଶ୍ୱିତ୍ର—ସଂ. ବ (ଶ୍ୱେତ୍ ଧାତୁ+ଉରଣ ର; ଯାହାଦ୍ୱାରା ଶରୀର ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ)—ଶ୍ୱେତ କୁଷ୍ଠ, ଧବଳ ରୋଗ—Vitiligo; Leucoderma, white patches on the body; albino.
Świtra

ଶ୍ୱିତ୍ରଘ୍ନୀ—ସଂ ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଖାଟପତ୍ରୀ, ବଡୁଅଡ ଲତା—Stinging nettle; Fragia Involucrata.
Świtraghni

ଶ୍ୱିତ୍ରାରି—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏତତ୍ପ୍ରକାର ବାତ୍ୟୁତ—A species of Serrata Anthelmintica.
Świtrāri
[ତୁ—ବଡା ଜିବୋଖ, ବାଘରକ୍ତ ଓ ଶ୍ୱେତନାଶକ ।]

ଶ୍ୱିତ୍ରୀ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ୱିତ୍ର ଶବ୍ଦ, ଶ୍ୱିତ୍ର+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍). ଶ୍ୱିତ୍ର ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Albinous (person).
Świtri
[ଶ୍ୱିତ୍ରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶ୍ୱିଦ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—ଶୁଭ୍ର ହେବା—To turn white.
Świd (root)

ଶ୍ୱେତ—ସଂ ବଣ [ଶ୍ୱିତ୍ ଧାତୁ=ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ହେବା+ଘଞ୍ ଅ]—ଶୁଭ୍ର, ଧଳା, ସାଧା—White. ବ—୧ । [+ବର୍ତ୍ତୁଅ] ଶ୍ୱେତ, ଶ୍ୱେତା, ଶ୍ୱେତ, ଶ୍ୱେତା ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟୟରୂପ ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣ—1. White colour. [ତୁ—ନାନା ପଦାର୍ଥ, ଫଳ, ଫୁଲ, ଗୁଳ୍ମ ଓ ଜୀବମାନଙ୍କର ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ଜାତିକୁ ସେହି ନାମ ପୂର୍ବରେ ଶ୍ୱେତ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ କରି ବୁଝାଇ ହୋଇଥାଏ ।] ୨ । ଶଙ୍ଖ—2. Conch. ୩ । ଶିବଙ୍କର ଅବତାରବିଶେଷ—3. An incarnation of Śibā. ୪ । ରୁପ୍ତ, ରୌପ୍ୟ—4. Silver. ୫ । ଧଳା ମେଘ—5. White cloud. ୬ । ମିଶ୍ରି—6. Sugar candy. ୭ । କାଚମଣି; ସ୍ଫଟିକ—7. Quartz. ୮ । କପର୍ଦ୍ଦକ; କଉଡ—8. Sea shell. ୯ । କର୍ପୂର—9. Camphor. ୧୦ । ଶୁକ୍ରଗ୍ରହ—10. The planet Venus. ୧୧ । ଧବଳଗିରି ୨ [ଦେଖ]—11. Dhabalagiri 2 (See) ୧୨ । ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପ; ଉତ୍ତରଦ୍ୱୀପ; ହିନ୍ଦୁପୁରାଣୋକ୍ତ ୧୧ଟି ଉପଦ୍ୱୀପ ବା କ୍ଷୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—12. One of the 11 minor islands or penuasulas in Hindu mythology. ୧୩ । ବିଦର୍ଭର ଜଣେ ରାଜା—13. Name of a king of ancient Bidarbha [ତୁ—ଏ ବିଦର୍ଭ ନରପତି ସୁଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭ ସମ୍ଭାଯୂତରେ ବର୍ତ୍ତିତ ଅଛନ୍ତି । ଏ ବହୁକାଳ ରାଜ୍ୟ ପାଳନ କରି ବୃଦ୍ଧ ହେବାରୁ ଅପଣାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରଙ୍କଠାରେ ରାଜ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣ କରି ତପସ୍ୟାର୍ଥ ବନକୁ ଗଲେ ଓ ଦୀର୍ଘକାଳ ତପସ୍ୟା ଫଳରେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ; ତନ୍ନୁ ସେଠାରେ କ୍ଷୁଧା-ତୃଷିତ ହୋଇ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କୁ ଏଥିର କାରଣ ପଚାରିବାରେ ସେ କହିଲେ 'ତୁମେ ଅହଙ୍କାର କରି ତପସ୍ୟା କରିଥିଲ ଓ ଦାନାକୁ ବନ୍ଧୁ ଦାନ କରନାହଁ; ଏଥିପାଇଁ ଶାସ୍ତିସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମଲୋକରେ ତୁମେ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ହେଉଅଛ । ତୁମର ତପସ୍ୟା ସେହିର ଗୋଷ୍ଠୀ ସମ୍ବେତରେ ତୁମର ଶବ ସତ୍ତ୍ୱ, ତାକୁ ଯାଇ ଭକ୍ଷଣ କରୁଥାଅ ଓ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷିଙ୍କର ଦର୍ଶନ ମିଳିଲେ ତୁମେ ଶାପମୁକ୍ତ ହୋଇ ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମଲୋକକୁ ଯାଇବ । ରାଜା ଭଦନୁସାରେ ଅସି ଶବ ଭକ୍ଷଣ କରୁ କରୁ କେତେକ ଦିନ ପରେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ତାଙ୍କୁ ଶବଭକ୍ଷଣର କାରଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଶ୍ଚାତ୍ବାରୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦୁକୂଳ ବସ୍ତ୍ର ମୁନଙ୍କ ଜଙ୍ଘରେ ବର୍ତ୍ତନା କର ଶାଘନ୍ତୁ ଦେଲେ । ଗମନକାଳରେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ମୁନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ିଏ ଉଲ୍ଲୁଖ୍ଖ ଅଳଙ୍କାର ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମୁନ ସ୍ୱମଙ୍କୁ ଏହ ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ ଉପହାର ଦେଇ ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ଏହ ଗଲ୍ପଟ କହୁଥିଲେ ।]

୧୪ । ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତୁ (ଉଣ୍ଟୋଗ)—
14. Any white thing.

ଶ୍ୱେତ ଅପମାରଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—ଶ୍ୱେତାପାମାର୍ଗ (ଦେଖ)
Śweta apamāraṅga — Śwetāpāmārga (See)
ଶ୍ୱେତ ଅପାଙ — सफेद चिचडा

ଶ୍ୱେତ ଅପରାଜିତା—ଦେ. ବ—(ସ.ଶ୍ୱେତାପରାଜିତା (ଦେଖ)
Śweta aparājitā — Śwetāparājitā (See)

ଶ୍ୱେତ ଅର୍କ(କ)—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ୱେତାର୍କ)—ଏକପ୍ରକାର ଧଳା ଅଉଷ ଗଛ—A species of white swallowort.
[ଶ୍ୱେତ ଅର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ]
ଶ୍ୱେତ ଆକନ୍ଦ — सफेद आक

ଶ୍ୱେତ ଆଖୁ—ଦେ. ବ—ଶ୍ୱେତେକ୍ଷୁ (ଦେଖ)
Śweta ākhu — Śwetekshu (See)
ସାଦା ଆଖ — सफेद ईख

ଶ୍ୱେତକ—ସ. ବ (ଶ୍ୱେତ+କ)—୧ । ରଜତ; ରୂପା—1. Silver.
Śwetaka
୨ । ବରାଟକ; କପର୍ଦ୍ଦକ; କଉଡ଼ି—2. Sea-shell formerly used as money.

ଶ୍ୱେତ କଇଲାସ—ଦେ. ବ—ପର୍ବତ ବିଶେଷ—Name of a mountain. [ଦ୍ର—ମଲ୍ଲାଚଳ ପର୍ବତ]
Śweta kailāsa
श्वेत कैलास — ଶ୍ୱେତ କଇଲାସ—କୁଷ୍ଣବିଡ଼ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବଳ ।]
श्वेतकैलास

ଶ୍ୱେତ କଣ୍ଟକାରୀ—ସ ବ—ଯେଉଁ ଗଛରୁ ସାଦା ଫୁଲ ଧଳା; ଯେଉଁ ବେଲା ବାଇଗଣର ଫୁଲ ଧଳା—The white-flowered species of Solanum Xanthocarpum (plant).
Śweta kaṇṭakārī
ଶ୍ୱେତକଣ୍ଟକାରିକା } ଅନ୍ୟରୂପ
ଶ୍ୱେତକଣ୍ଟାରିକା }
ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—ଶ୍ୱେତା, ଭଦ୍ରା, ଚନ୍ଦ୍ରହାସା, ସିଂହଜିହ୍ୱା, ଦିତେନ୍ଦ୍ରା, ବାର୍ତ୍ତାକନୀ, ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ, ଶ୍ୱେତ-ଦୁଗ୍ଧିକା, ସିଂହୀ, ଗର୍ଦ୍ଦଭା ଦୈତ୍ୟା, ଶ୍ୱେତଳା, କପଟେଶ୍ୱରୀ, ବାମା, ଗର୍ଦ୍ଦଭା, ଚନ୍ଦ୍ରଭା, ଗୃଧ୍ରୀ, ଦିତଜଶ୍ରା, ମହୌଷଧୀ, ଗର୍ଦ୍ଦଭୀ, ଶ୍ରେଷ୍ଠା, ନାକୁଳୀ, ଦୁର୍ଲଭା, ସ୍ୱସ୍ଥା, ଚନ୍ଦ୍ରପୁଷ୍ପା, ତ୍ରିଦ୍ୟଙ୍ଗୀ
ସାଦା କଣ୍ଟିକାରୀ
श्वेत रेंगनी, श्वेत भटककटया
ତେ. ତଲପୁନେଲଗୁଡୁ

ଶ୍ୱେତ କଦମ୍ବ—ସଂ. ବ—ସେଉଁ କଦମ୍ବ ଗଛର ଫୁଲ ଧଳା—
Śweta kadamba — White-flowered species of Kadamba; Neuclea Tetrandra.

ଶ୍ୱେତ କମଳ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମ—
Śweta kamala — White lotus.

ଶ୍ୱେତ କରବୀର—ସଂ ବ—ଧଳା କରବୀ ଫୁଲର ଗଛ—The white flowered species of sweet scented oleander; Nerium odorum
Śweta karabīra
(ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଶ୍ୱେତକରବୀର—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—କରବୀର, ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପ, ଶତକୁମ୍ଭ, ଅଶ୍ୱମାରକ
ଶ୍ୱେତ କରବୀ
सफेद कनेर
ପା. ଶରଜଦ୍ରେସ୍
ଆ. ଦଫଲ୍ଲ
ତେ. ଗନ୍ନେରୁ
ଦ୍ର—ଶ୍ୱେତ., ଚକ୍ର, ଘାଣ୍ଟକ, କୃଷ୍ଣ, ଶୀତ ଭେଦରେ କରବୀର ୫ ପ୍ରକାର । ଏହା କଟୁ-ଉଷ୍ଣ-ତିକ୍ତାମ୍ଳରସ, ଗୁରୁ, ରୁକ୍ଷବୀର୍ଯ୍ୟ; ଏହା କୁଷ୍ଠର ଲଘୁତା ସମ୍ପାଦନ ଓ ନେତ୍ରରୋଗ, କୃମି, ବିଷ-ଦୋଷ, ବିଷ, ଅର୍ଶ, କୃମି ଓ କଣ୍ଡୁ ବିନାଶକ । ଏହା ଉତ୍ତମ କାଳେ ଶସ୍ତ୍ରଚରରେ ବିଷ ପର କିମ୍ବା ଲଗାଏ ।]

ଶ୍ୱେତ କାଞ୍ଚନ—ସଂ ବ.—ଧଳା କଞ୍ଚନ ଫୁଲର ଗଛ—The white-flowered variety of Bauhe-nia Variegata. [ଦ୍ର—ଏହା ଲାଲ କାଞ୍ଚନର ସମସ୍ତଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ ।]
Śweta kāñchana
ସଂ. ନାମ—କୋବିଦାର, ସ୍ମରକ
ବନରାଜ, ବନରାଜି, ଶ୍ୱେତକାଞ୍ଚନ
କ୍ଷଚନାଲ, ଗୁରିଆଲ, ଆଉର, ମାନଲା, ଘିଲା ମର୍ତିଲ, ଘୋରାରା
[ଶ୍ୱେତ କଞ୍ଚନ—ଦେ. ରୁଗ]

ଶ୍ୱେତ କାଣ୍ଡା—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ୱେତ ଦୂବା (ଦେଖ)
Śweta kāṇḍā — Śweta dūrbā (See)

ଶ୍ୱେତକୀ—ସଂ. ବ—(ନାମ)—ଜଣେ ପୌରାଣିକ ରାଜା—
Śwetakī — Name of a mythological king.
[ଦ୍ର—ଏ ଅଭିଶପ୍ତ ଧର୍ମପତ୍ନୀପୁତ୍ର ଓ ଯାଜ୍ଞିକ ଥିଲେ । ଏ ବରେ ଅଧିକ ସଙ୍କଳ୍ପ କଲେ ଯେ, ଋତ୍ୱିକ୍‌ମାନେ ଏହାଙ୍କ ଯାଜନ କିମ୍ବା ସମ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେବେ ଏ ତପସ୍ୟା କର ମହାଦେବଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ଋତ୍ୱିକ୍ (ପୁରୋହିତ) ହେବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ମହାଦେବ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କୁ ଏହାଙ୍କ ପୌରୋହିତ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ତହିଁରେ ଅଳ୍ପ ସେ ଦୁର୍ବାସା ୧୦୦ ବର୍ଷରେ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍କଳ୍ପ ସମାପନ କଲେ । ଅଗ୍ନିଦେବ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍କଳ୍ପରେ ଅତିଶୟ ପୂତ ହୋଇ ରୁଦ୍ରଙ୍କ ଦୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।]

ଶ୍ୱେତ କୁଞ୍ଜର—ସ. ବ—୧ । ଶ୍ୱେତବସ୍ତୁ—1. White-skinned elphant; albinous elephant. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଉତ୍ତରଦେଶରେ ମିଳନ୍ତି, ଉତ୍ତରଦେଶରେ ଓ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଶ୍ୱେତହସ୍ତୀକୁ ମହାସମାରୋହ ସହକାରେ ପୂଜା କରନ୍ତି; ତୁରୁଷରେ ଏ ହାତୀମାନଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରମଡ଼ାରେ ଧଳାଛଡ଼ା ମାଡ଼ି ଥାଏ ।] ୨ । ଐରାବତ ହସ୍ତୀ; ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବାହନ—2. The elephant of Indra.

ଶ୍ୱେତ କୁମାରୀ—ଦେ. ବ—ଲତା ବିଶେଷ—
Śweta kumārī Bridal creeper; Porana Paniculata.

ଶ୍ୱେତ କୁମୁଦ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଧଳାକଇଁ—White water lily; Nymphœa Lotus.
Śweta kumuda
(ଶ୍ୱେତକଳ୍ଲାର—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଶେତକଇଁ—ଦେ. ରୂପ)

ଶ୍ୱେତ କୁରୁଣ୍ଟକ—ସଂ. ବ—ଧଳା ଦାସକେରେଣ୍ଟା; ଧଳାଫୁଲଯୁକ୍ତ ଦାସକେରେଣ୍ଟା ଗୁଳ୍ମ—The white-flowered variety of Barlaria Crastata.
Śweta kuruṇṭaka
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ସୈରେୟକ, ସୈରେୟ, ବଃ-ସାଉଟା, ସହଚର, ସହାଚର, ସହଚର ।
श्वेतझिण्टि
सफेद् कटसरेया
(ଶ୍ୱେତଝିଣ୍ଟି, ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ୱେତ କୁଶ—ସଂ. ବ—ଶୁଭ୍ର ବା ଧଳା ବର୍ଣ୍ଣ କୁଶତୃଣ—
Śweta kuśa The white variety of Kuśa grass; Poa Cynosuroides. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ମଧୁରରସ, ଶୀତଳ, ରୁଚକର, ରକ୍ତପିତ୍ତରୋଗରେ ଉପକାରୀ; ଜ୍ୱର, ଉଷ୍ଣତା, ଶ୍ୱାସ ଓ ଦାମଳ ରୋଗରେ ହିତକର ।]

ଶ୍ୱେତ କୁଷ୍ଠ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱିତ୍ର; ଧବଳ କୁଷ୍ଠ—
Śweta kushṭha White leprosy; leucoderma.

ଶ୍ୱେତ କୃଷ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଶ୍ୱେତ+କୃଷ୍ଣ)—ଧଳା ଜଳା ମିଶା—
Śweta kṛushṇa Mixed white and black.
(ଶ୍ୱେତ କୃଷ୍ଣାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ୱେତ କେତୁ—ସଂ. ବ—୧ । ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ମୁନିଙ୍କ ନାମ; ଋଷିବିଶେଷ—
Śweta ketu 1. Name of a sage. ୨ । ବୌଦ୍ଧ ମତାବଲମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A Buddhist. ୩ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) କେତୁଗ୍ରହ ବିଶେଷ—3. (Astrology) A kind of come . [ଦ୍ର—ଏ କେତୁର ପଶ୍ଚିମ ଦଗରେ ଉଦୟ ହୁଏ ଓ ଏଥିର ଉଦୟ ହେଲେ ପୃଥିବୀରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମାଣ୍ଡଉପୁ ବ୍ୟାପେ—୪ । ବୁଦ୍ଧ (ଅମର-କୋଷ)—4. The Buddha.

ଶ୍ୱେତ କେଶ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ)—୧ । ଧଳାଲୋମ ବାଳ—1. Grey hair. ୨ । ନାଲି ଶଜନା; ରକ୍ତପୁଷ୍ପ—2. The red-flowered species of horse radish tree.

(ଶ୍ୱେତକେଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ବହୁବ୍ରୀ)—ଯାହାର ବାଳ ଧଳା—White-haired; grey-haired.

ଶ୍ୱେତ କୋଳ—ସଂ. ବ—କେରାଣ୍ଡି ମାଛ—
Śweta kola A species of fry; Cyprinus Chysoparis; Barbus Chola.

ଶ୍ୱେତ ଖଦିର—ସଂ. ବ—ଖାଦୁଆ ଖଇର—The whitish Śweta khadira variety of Catechu; pale catechu; gambier; Uncaria Gambier. [ଦ୍ର—ଏହାର ବର୍ଦ୍ଧି ଗାଣ୍ଡୁର । ଏହା ବର୍ଣ୍ଣପ୍ରସାଦକ; ମୃଗରୋଗ, ରକ୍ତଦୋଷ ଓ କଫନାଶକ ।]
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଦଦର, ସୋମବଲ୍ଲଜ, ଖଦର, ଦାମ୍ନଂକ, କୁଷ୍ଠଦଳନ, ସୋମସାର, ସୋମବୃକ୍ଷ, ସୋମବଲ୍ଲି, ପଥୂଦ୍ଭମ ।
पापड़ि खईर
पापडिआखइर
ମ. ପାଢ଼ଗଖଇରୁ
ତେ. ତେଲ୍ଲଚଣ୍ଡ
(ଶ୍ୱେତସାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ୱେତ ଗଙ୍ଗା—ସଂ. ବ—୧ । (ଗାର୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଗ୍ରନ୍ଥ ଲକ୍ଷିତ) ତୀର୍ଥବାପୀ-Śweta gaṅgā ବିଶେଷ—1. Name of a sacred tank.
୨ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମର ତୀର୍ଥ ପୁଷ୍କରଣୀ ବିଶେଷ—
2. Name of a sacred tank in Puri.
[ଦ୍ର—ଏହାର ଜଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପରିଷ୍କୃତ ଓ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା, ସମ୍ପ୍ରତି ପୁଣ୍ୟ ମିତ୍ରଜପିତାଲଙ୍କ ଓ ହିନ୍ଦୁସାଧାରଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ଏଥିର ପରୋଦ୍ଧାର ହୋଇ ଏହା ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇ ଅଛି ।]

ଶ୍ୱେତ ଗବ—ଦେ. ବ—ଶ୍ୱେତୈରଣ୍ଡ (ଦେଖ)
Śweta gaba Śwetairaṇḍa. (See)
ସାଦା ଭେରେଣ୍ଡା ସଫେଦ୍ ରେଣ୍ଡୀ

ଶ୍ୱେତ ଗରୁତ୍—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ୱେତ+ଗରୁତ୍=ପକ୍ଷ ଯାହାର)—ଶ୍ୱେତପକ୍ଷ ବିଶିଷ୍ଟ—
Śweta garut White-feathered. ବ (ବହୁବ୍ରୀ)—ଧଳା ହଂସ—Gander; drake.

ଶ୍ୱେତ ଗୁଞ୍ଜା—ସଂ. ବ—ଧଳା ରଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ କାଇଁଚ—The white-seeded variety of beadtree creeper; Abrus Precatorius. [ଦ୍ର—ଏହା ରକ୍ତଗୁଞ୍ଜା ବା ନାଲି କାଇଁରର ସମସ୍ତ ଗୁଣଯୁକ୍ତ ।]
Śweta gunjā
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଇଚ୍ଛା, କୃଷ୍ଣଳା, ଶ୍ୱେତକାମ୍ବୋଜା, କାକାଦନୀ, ତରଙ୍ଗଲତ୍ୟା, ରୁଡ଼ାଳା ।
श्वेतकुंच सादाघुंघची
ଆ. ଦର୍‌ସୁଫେଦ୍ (ଶ୍ୱେତକାଇଁ—ଦେ. ରୂପ)

ଶ୍ୱେତ ଗୋକ୍ଷୁର—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—
Śweta gokshurī A species of grass; Kyllingia Monocephala.

ଶ୍ୱେତ ଗୋ(ଗୁ)ଲାପ—ଦେ. ବ.୧। ଧଳା ଗୋଲାପ ଫୁଲ—1. White Śweta go(gu)lāpa rose. ୨। ଧଳା ସେବତୀ;ଗୋଭପର୍ଣ୍ଣୀ (ଫୁଲ)-ସାଦା ଗୋଲାପ 2. The white variety of cabbage
सफेद् गुलाब rose; Rosa Centifolia.

ଶ୍ୱେତ ଘଣ୍ଟା(ଣ୍ଟୀ)—ସଂ. ବ—କାଉଦନ୍ତୀ; ଢାଙ୍କୁଣୀ ଗୁଳ୍ମ—
Śweta ghaṇṭā(ṇṭī) Heleotropium Indicum (plant).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ୱେତ ଘୋଷକ(ଘୋଷା)—ସଂ. ବ—ମଦ୍ଦା ଚୋଣାଚଙ୍ଗ; ଘୋଷାଚଙ୍ଗା; Śweta ghoshaka(ghoshā) ଉରଡ଼ା, ଜଙ୍ଗୀଜାଗୟୁ ବନ୍ୟ-ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଧାମାର୍ଗବ, ଘୋଷକାଳୁଙ୍ଗ; ଅଦାଳ, ଦେବଦାଲି, ଭୁବଙ୍ଗକ, ମଦ୍ଦାକୋଷାଚଙ୍ଗା, ମଦ୍ଦାଫଳା, ଜନ୍ତୁଘୋଷା, ଜନ୍ତୁଘଣ୍ଟି । ଶ୍ୱେତଘୋଷାଫଳ କରଇ ତରଇ ଇଲାଫଳ ବଶେଷ—A species of white Luffa. [ଦ୍ର—ଏହା ଈଷତ୍ତିକ୍ତରସ ବଶିଷ୍ଟ, ବମନକାରକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ କଫର ନର୍ତ୍ତରଣକାରକ; ଅର୍ଶ, ଗୁଲ୍ମ, ହୃଦର ରୋଗ,କାଶ, କଣ୍ଡୁରୋଗ, ବାୟୁ ଓ ଶ୍ଲେଷ୍ମଜନକ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଶୁକ୍ଳ ଓ ପୀତଭେଦରେ ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର; ଏହା ମଧୁର ଓ ତିକ୍ତ ଭେଦରେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ପୀତ ଘୋଷା=ଜଙ୍ଗୀ; ଶ୍ୱେତଘୋଷା=ଉରଡ଼ା ।]

ଶ୍ୱେତ ଚନ୍ଦନ—ସ. ବ—ସାଧାରଣ ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷ; ଶୁକ୍ଳ ଚନ୍ଦନ— Śweta chandana Santalum Album (tree). [ଶ୍ୱେତ ଚନ୍ଦନ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ଶ୍ୱେତ ଚମ୍ପକ—ସ. ବ—ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପବଶିଷ୍ଟ ଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ— Śweta champaka The white-flowered Champaka tree. [ଶ୍ୱେତ ଚମ୍ପା—ଦେ. ରୂପ]

ଶ୍ୱେତ ଚିଲ୍ଲିକା—ସ. ବ—୧ । ଶ୍ୱେତ ଶିଂଶପା (ଦେଖ) Śweta chillikā 1. Śweta śiṁśapā (See) ୨ । ଶ୍ୱେତ ଚଲ୍ଲୀ (ଦେଖ)— 2. Śweta chillī (See)

ଶ୍ୱେତ ଚଲ୍ଲୀ—ସ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଭାଗୀରଥ୍ୟୁତ୍ତରସ୍ଥ ଦେଶରେ ଜନ୍ମିବା ସାଦା ବା ଧଳା ବଥୁଆ ଶାକବଶେଷ— Śweta chillī ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ବାସୁକା, ପୁଥଥ୍ୟା। ଦିବ୍ୟ ଚଲ୍ଲୀ, ଉପଚଲ୍ଲୀ, ଜୁରଘ୍ନୀ, ହୃଦ୍ବାସୁକା । ସ. ବାଶୁଜା ସାଦା ବେତୋ सफेद बथुआ A kind of pot herb; Chenopodium Album. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧୁର ରସ, ଶୀତଳ, ସାରଗୁଣଯୁକ୍ତ, ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ ଓ ଜ୍ୱର ରୋଗରେ ହିତକର ।]

ଶ୍ୱେତଚ୍ଛଦ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ଶ୍ୱେତ+ଚ୍ଛଦ=ପତ୍ର ସାହାର)— Śwetachchhada ୧ । ଶ୍ୱେତ ଗରୁତ୍ (ଦେଖ)—1. Śweta garut (See). ୨ । ଶ୍ୱେତ ବବ୍ବରକ (ଦେଖ)—2. Śweta barbaraka (See) ସ. ବଶ. ବୁ. (ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—୧ । ଧଳା ପକ୍ଷ ବଶିଷ୍ଟ— 1. White feathered ୨ । ଧଳାପତ୍ର ବଶିଷ୍ଟ—(ଶ୍ୱେତଚ୍ଛାଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. White-leaved. ୩ । ଧଳା ବଲ୍କଲ ବଶିଷ୍ଟ—3. White barked.

ଶ୍ୱେତ ଜବା—ସ. ବ—ଶ୍ୱେତ ମନ୍ଦାର (ଦେଖ) Śweta jabā Śweta mandāra (See)

ଶ୍ୱେତ ଜୀରକ—ସ. ନ—ଗୌର ଜୀରକ; ସାଧାରଣ ଜୀରା— Śweta jīraka Cumin seed. [ଶ୍ୱେତଜୀରା—ଦେ. ରୂପ] [ଦ୍ର—ବଣ୍ଟିଭେଦରେ ସାହାକୁ କଳାଜୀରା ବୋଲିଯାଏ ତାହା ସାଦା ଜୀରା सफेद जीरा ଜାଉକ ଜାତୀୟ ବୃକ୍ଷ । ଶ୍ୱେତଜୀରକ ରୁଚିକର, କଟୁ, ମଧୁର, ପାଚନ, କୃମିନାଶକ, ବିଷ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ ଓ ହୃଦଯ୍ଧାନଜନକ-ବଶ୍ୱତୋଷ ।]

ଶ୍ୱେତ ଝିଣ୍ଟୀ- ସ. ବ—ଶ୍ୱେତ କୁରୁଣ୍ଟକ (ଦେଖ) Śweta jhiṇṭī Śweta kuruṇṭaka (See)

ଶ୍ୱେତ ଟଙ୍କନ(ଣ)କ—ସ. ବ—ସାଦା ସୋହାଗା— Śweta ṭaṅkana(ṇa)ka Borax. (ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଲୋହ, ସିନ୍ଧୁଜର, ସିନ୍ଧୁ, ମାଲଙ୍ଗାଗର ସମୁଦ୍ର, ଶିବ, ଦାନବର, ସିତକ୍ଷାର, ଟଙ୍କଣ ।)

ଶ୍ୱେତ ତଣ୍ଡୁଳ—ସ. ବ—ଧଳା ଗୁରୁଳ; ସଫା ଗୁରୁଳ— Śweta taṇḍula White rice. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ସିଦ୍ଧ କରି ତଣ୍ଡୁଳ ଲୁଣାରେ ଚପୁଡ଼ି ଏଥିରୁ ମଣ୍ଡ ବାହାର କଲେ ତାହା ମଧୁର ରସ, ଶୀତଳ, ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ, ଈଷତ୍ ଶ୍ଲେଷ୍ମଜନକ ହୁଏ । ଏହା ମେହ; ଅଶ୍ମରୀ ଓ ଶୋଥ ରୋଗରେ ହିତକର।]

ଶ୍ୱେତ ତାମ୍ବୂଳ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ପାନ—The white-leaved Śweta tāmbūla betel. [ଦ୍ର—ଏହା ରୁଚିକର, ପାଚନକାରୀ, ଘାତକ, କଫ ବାତନାଶକ ଅଟେ ।]

ଶ୍ୱେତ ତୁଳସୀ—ସଂ. ବ—ଶୁକ୍ଳ ତୁଳସୀ; ଧଳା ତୁଳସୀ; ଶ୍ୱେତାର ପତ୍ର-ବଶିଷ୍ଟ ତୁଳସୀ ଗୁଲ୍ମ—The white basil Śweta tulasī ସଂ.—ଅର୍କ୍ଜକ, ଗୌର, ଗନ୍ଧପତ୍ର, କୁଠେରକ सादा तुलसी सफेद तुलसी Ocantl; ymum Album [ଦ୍ର—ଶୁକ୍ଳ ଓ କୃଷ୍ଣପତ୍ରଭେଦରେ ତୁଳସୀ ଦୁଇ ପ୍ରକାର; ବନ୍ୟ ଓ ଉଦ୍ୟାନ ଜାତ ଭେଦରେ ତୁଳସୀ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରକାର, ଯଥା—ଗନ୍ଧ ତୁଳସୀ ।]

[ଶ୍ୱେ(ଶ୍ୱେ)ତ ତୁଲ(ଳୁ)ସା(ସୀ)—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ଶ୍ୱେତ ତ୍ରିବୃତ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତମୂଳର ପ୍ରକାର ଭେଦ—The white rooted Turpeth; Ipomooa Turpethum. [ଦ୍ର—ଶ୍ୱେତମୂଳର ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଭେଦ ରକ୍ତତ୍ରିବୃତ୍ ଓ କୃଷ୍ଣ ତ୍ରିବୃତ୍ ।]

(ଶ୍ୱେତ ତ୍ରିବୃତ—ଦେ. ରୂପ)

ସଂ. ନାମ—ତ୍ରିଭାଣ୍ଡୀ, ତ୍ରିଘୁଟା। सादा निसोत, सादा पनिलर

ଶ୍ୱେତ ଦୂର୍ବା—ସଂ. ବ—ଧଳା ଦୂବ; ଶୁକ୍ଳ ଦୂର୍ବା (ସାହାର ପତ୍ର ଧଳା)—The white-leaved variety of Cynodon Dactylon. [ଦ୍ର—ଏହା କଷାୟ ମଧୁର ରସ, ରୁଚିକର, କଫ ପିତ୍ତ ନାଶକ; ଦାହ, ତୃଷ୍ଣା, ବମନ, ଅତ୍ତସାର, କାଶ, ଅମ୍ଳଦୋଷ, ବ୍ରଣ, ବିସର୍ପ ଓ ରକ୍ତସ୍ରାବରେ ଉପକାରକ ।]

ଶ୍ୱେତଦୂର୍ବା, ଶ୍ୱେତସ୍ରବା, ଶ୍ୱେତପତ୍ରା, ଶ୍ୱେତଭଦ୍ରା, ଶ୍ୱେତା, ଶ୍ୱେତାନ୍ତରୁହା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଗ୍ଦୀଶାନନ୍ଦାନ୍ତା ।
ତେ. ଶୁକ୍ଲଦୁଦ୍ଦାଲ୍ସ ସାଦା ଦୂବ ସଫେଦ ଦୂବ

ଶ୍ୱେତ ଦ୍ୱିପ—ସଂ. ଵ—ଶ୍ୱେତ କୁଞ୍ଜର (ଦେଖ)
Śweta dwipa Śweta kuñjara (See)

ଶ୍ୱେତ ଦ୍ୱୀପ—ସଂ. ଵ—୧ । ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣୋକ୍ତ ୧୧ ଗୋଟି ଉପଦ୍ୱୀପ
Śweta dwīpa ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ; ଚନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱୀପ—1. Name of one of the 11 peninsulas or small islands of Hindu mythology. ୨ । ବୈଷ୍ଣୁମାନ ବିଷ୍ଣୁ ଧାମ 2. The name of an island said to be the Hindus' paradise (the abode of Bishṇu) where the souls of devotees of Bishṇu live for eternity after death. [ଦ୍-ଉପରୋକ୍ତ ଦଶମସ୍ଥକ ୮୭ ଅଧ୍ୟାୟରୁ ଏହା ବୈଷ୍ଣୁମାନ ବିଷ୍ଣୁ ଧାମସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପବିଶେଷ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣ ଓ ବୃଦ୍ଧସ୍ମୃତିରେ ଅଛି ଯେ, ସେହିମାନେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତାରତ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନିହତ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନେ ଦେହାନ୍ତେ ଏହି ଦ୍ୱୀପରେ ଯାଇ ବାସ କରନ୍ତି । ରାବଣ ନିଜେ ଜଗତ୍ ଜୟ କରି ନାରଦଙ୍କୁ ପଚାରି ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଜୟ କରିବା ମାନସରେ ଗଲା । ଏଠାରେ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମଡାଭାଯୁ, ମଡାବଳ ଓ ଅଜେୟ । ଏ ଦ୍ୱୀପର ସୀମାରେ ମହାବଳ ଶତ୍ରୁ ରାବଣର ରଥର ଗତି ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଏଠା ପୁରୁଷଙ୍କ କଥା ତୁରେ ଥାଉ, ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ରାବଣର ହାତକୁ ଧରି ପଳାଇ ଅଟକାଇ ଦେଲେ ଓ ହସି ହସି ପଚାରିଲେ 'ତୁମେ କିଏ ଓ ଏଠାକୁ କାହିଁକି ଆସିଅଛ ?' ରାବଣ ବହୁ ଚେଷ୍ଟାରେ ନିଜକୁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହାତରୁ ଆପଣାକୁ ମୁକ୍ତ କଲା ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜିତ ହେଲା ଏବଂ ମନେ ମନେ ବଗୁରଲା ମୁଁ ସୀତାଙ୍କୁ ହରଣ କରି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କୁପିତ କରି ଜାଙ୍କ ହାତରେ ହତ ହୋଇ ଏହି ଦ୍ୱୀପକୁ ଆସିବି । ଏହା ବଗୁର ବୈଦେହୀ ହରଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲା ।] ଚଦ. ଵ—(ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ-ପ୍ରବର ଜୁଇଲ୍‌ସନ୍ ସାହେବଙ୍କଦ୍ୱାରା କାମିତ) ଇଂଲଣ୍ଡ ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡ ଓ ଆୟରଲଣ୍ଡ ଦ୍ୱୀପ—Great Britain; the British isles; Albania. [ଦ୍—ବଙ୍ଗାଳ ସାଗରେ ସ୍ଥିତ ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପ । ରାଧାନାଥ. ଜଵଦ୍ଦା ।]

ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପ ବାଣୀ—ତେ. ଵ—ଇଂରେଜ ଦେଶୀୟ କେତେକ କବିଙ୍କ
Śweta dwīpa bīṇā ପଦ୍ୟମାନଙ୍କର ଇଂରାଜୀ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ସମ୍ବଳିତ ପୁସ୍ତକର ନାମ—(ସ୍ୱ ସାହେବ, ଅଳସ୍ତରଙ୍କ ଦାସଙ୍କ କୃତ)—Title of a book containing metrical translation of some English poems.

ଶ୍ୱେତ ଧସ୍ତୂର—ସଂ. ଵ—ଧଳା ଫୁଲ ବିଶିଷ୍ଟ ଧାତୁରା ଗଛ—
Śweta dhastūra The white-flowered species of thorn apple plant; Datura
ସାଦା ଧତୁରା
ସଂ. ଡାଉସ୍ଥ ଅ. ଜୋଜମାସିଲ ଶ୍ୱେତ ଧାତୁରା Fastusa.
[ଶ୍ୱେତଧାତୁରା—ତେ. ରୂପ]

ଶ୍ୱେତଧାତୁ—ସଂ. ଵ—୧ । ଖଡ଼ିମାଟି; ଖଡ଼ି—1. Chalk.
Śweta dhātu ୨ । ଶୁଭ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁ ଦ୍ରବ୍ୟ—
2. White metal.

ଶ୍ୱେତ ଧାନ୍ୟ—ସଂ. ଵ—ଶୁକ୍ଳ ଧାନ୍ୟ; ସେହ୍ନି ଧାନର ବର୍ଣ୍ଣ ଧଳା—
Śweta dhānya White paddy.
[ଦ୍—ଏହି ଧାନ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀମୂଳାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଶ୍ୱେତ ଧାମା—ସଂ. ଵ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ୱେତ+ଧାମନ୍=ଅଶ୍ରୁ, ଗୁହ
Śweta dhāmā ଯାହାର)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon.
୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor. ୩ । (ବହୁ ଵଚ୍; ଶ୍ୱେତ=ଶ୍ୱେତ ବର୍ଣ୍ଣର+ଧାମନ୍=ଅଶ୍ରୁସ୍ଥଳ) —ସମୁଦ୍ର ଫେଣ—3. Sea-foam.

ଶ୍ୱେତ ଧୂନକ—ସଂ. ଵ—ଧଳା ଧୂଣା—
Śweta dhūnaka White resin.

ଶ୍ୱେତ ନିଷ୍ପାବା—ସଂ. ଵ—ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣର ଶିମ୍ ବିଶେଷ—
Śweta nishpābā A species of white bean.
[ଦ୍—ଏହା ଅଳ୍ପ କଷାୟଯୁକ୍ତ ମଧୁର ରସ, ଶୀତଳ, ରୁଚିକର, ପୁଷ୍ଟିକାରକ, ବଳକାରକ, ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଅଧ୍ୟାନ (ପେଟ ଫମ୍ପା) କାରକ ।]

ଶ୍ୱେତ ନୀଳ—ସଂ. ବର୍ଣ—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ଶ୍ୱେତ+ନୀଳ)—ଧଳା ଓ ନେଳା ମିଶ୍ରିତ—
Śweta nīla ମିଶ୍ରିତ—Mixed white and blue; bluish; azure. ଵ.—୧ । ଧଳା ଓ ନେଳା ମିଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ—1. Bluish and azure mixed colour. ୨ । ମେଘ—2. The cloud. [ଦ୍—ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ୱେତ-ପୀତ, ଶ୍ୟାମ ରକ୍ତ, ଶ୍ୱେତ କୃଷ୍ଣ, ଶ୍ୱେତକୃଷ୍ଣ ଅଦି ଶବ୍ଦ ସେହି ସେହି ରଙ୍ଗର ମିଶ୍ରଣ ଜାତ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ବୁଝାଏ ।]

ଶ୍ୱେତ ପତ୍ର—ସଂ. ଵ (କର୍ମଧା; ଶ୍ୱେତ+ପତ୍ର)—୧ । ଧଳା ପତ୍ର—
Śweta patra 1. White leaf. ୨ । ଧଳା ପକ୍ଷ—
2. White wing or white feather. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ୱେତ+ପତ୍ର=ପକ୍ଷ ଯାହାର) ହଂସ—
3. The swan. ୪ । ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମ—4. The white lotus. ବିଶ—୧ । ଶ୍ୱେତପତ୍ରଯୁକ୍ତ—1. White-leaved, ୨ । ଶ୍ୱେତ ପକ୍ଷବିଶିଷ୍ଟ—2. White-feathered; white-winged.

ଶ୍ୱେତପତ୍ର ବାହନ—ସଂ. ଵ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ୱେତପତ୍ର=ହଂସ ଅଟେ
Śwetapatra bāhana ବାହାନ ଯାହାର)—ବ୍ରହ୍ମା—
The Deity Brahmā.

ଶ୍ୱେତପତ୍ର ରଥ—ସଂ. ଵ (ମ. ତ. ଲେ; ଶ୍ୱେତପତ୍ର=ହଂସ+ଯୁକ୍ତ
Śwetapatra ratha ଟାଣୁଥିବା ରଥ)—ହଂସଯୁକ୍ତ ବିମାନ—
A car drawn by swans.
ଵ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଶ୍ୱେତପତ୍ରଯୁକ୍ତ ଅଟେ ରଥ ଯାହାଙ୍କର)—
ହଂସବାହନ; ବ୍ରହ୍ମା—The God Brahmā.

ଶ୍ୱେତପତ୍ରା—ସଂ. ଵ - ଶ୍ୱେତ ଶିଂଶପା (ଦେଖ)
Śwetapatrā Śweta śiṁśapā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମ—ସ. ବ—ସିତାମ୍ବୋଜ; ଧଳା ପାଖୁଡ଼ିଥ ପଦ୍ମଫୁଲ—
Śweta padma White-petalled lotus; the white variety of Nelumbium Speciosum. [ଦ୍—ଏହା ଉପରେ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ଆସୀନା ଥିବା ଘୁରୁଣବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହା ହୃଦ, ଉତ୍କ୍ରମଣ୍ଟର; ପିତ୍ତଦୋଷ, ଦାହ, ରକ୍ତ ଦୋଷ, ଭ୍ରମ
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ-ସିତାବ୍ଜ, ସିତାମ୍ବୋଜ, ପୁଣ୍ଡ୍ରାବ୍ଜ, ଦ୍ୱାରଜେଶ, ଶରଦ୍ ପଦ୍ମ, ଶାରଦ, ଶମ୍ଭୁକଣ୍ଠର
ସାଦା ପଦ୍ମ, **सफेद कमल**
(ଶ୍ୱେତବାରଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ପିତାସାନାଶକ ।]
(ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମଥ, ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମ—ସ୍ତ୍ରୀରୂପ)

ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମାସନା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ ଅସ୍ତେ ଅସ୍ୟନ ସାଦ୍ଧାଙ୍କର—ସାଦ୍ଧାଙ୍କର ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ ଉପରେ ବସିଥିବା ଶାସ୍ତ୍ରାଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ—Described in the scriptures as seated on a white lotus.) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସରସ୍ୱତୀ; ଲକ୍ଷ୍ମୀ—The Goddess of learning and the Goddess of good fortune.
Śweta padmāsanā
(ଶ୍ୱେତପଦ୍ମାସ୍ତ୍ରୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ୱେତ ପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ—ବାରୁପର୍ଣ୍ଣୀ; ବୋରହାଞ୍ଜି ଦଳ—A sort of water weed; Serratophyllum Submersum.
Śweta parṇṇī
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଜଳକୁମ୍ଭୀ, ବାରୁପର୍ଣ୍ଣୀ, କୁମ୍ଭିକ । ପାନା **दलकुम्भी**
ତେ. ଭୂତୀକର

ଶ୍ୱେତ ପର୍ଣ୍ଣୀସ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ତୁଳସୀ (ଦେଖ)
Śweta parṇṇāsa Śweta tulasī (See)

ଶ୍ୱେତ ପାରା—ଦେ. ବ (ଶ୍ୱେତ+ପାରାବତ)—ଶୁକ୍ଳସରକବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଣ ପାରାପକ୍ଷୀ—White pigeon.
Śweta pārā ସାଦାପାୟରା
सफेद कबुतर (ଶ୍ୱେତପାରାବତ—ସଂ. ରୂପ)

ଶ୍ୱେତ ପିଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—୧ । ଶୁକ୍ଳ ଓ ପିଙ୍ଗଳବର୍ଣ୍ଣ; ପାଣ୍ଡୁରଙ୍ଗ—
Śweta piṅga 1. White and grey mixed colour.
(ଶ୍ୱେତ ପିଙ୍ଗଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ମାଳ ଓ ଶୁକ୍ଳ ମିଶ୍ରିତ ରଙ୍ଗ—2. Bluish white colour. ୩ । (ଦେଢ଼ ଶ୍ୱେତ ଓ ଜଝା ପିଙ୍ଗଳ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ) ସିଂହ—3. The lion.
ବଣ—ମାଳ ଓ ଶୁକ୍ଳ ମିଶ୍ରିତ—Bluish white.

ଶ୍ୱେତ ପିଙ୍ଗଳକ—ସ. ବ. ଶ୍ୱେତ ପିଙ୍ଗଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ସିଂହ—
Śweta piṅgalaka The lion.

ଶ୍ୱେତ ପିଣ୍ଡାଳୁ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ଦାନ୍ତଗୋଛଥ ଅଳୁର ଉତ୍ତର ଧଳା—The white-kernelled yam; Batatus Esculatus.
Śweta piṇḍāḷu
(ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ପିଣ୍ଡାଳୁ, ଶ୍ୱେତପିଣ୍ଡୀତକ, ରୋମଶକନ୍ଦ, କନ୍ଦଫଳି, ପିଚ୍ଛଳ, ସାଦୁକନକ)
ପିଙ୍ଗାଳୁ **रतालु, पिंडालु, सादा कांदु**
ଫା. ଦରଦାକ୍ ଲାହୋସ୍ତ ତେ. ଚରଗେଡ୍ଡ ।

ଶ୍ୱେତ ପିଣ୍ଡୀତକ—ସଂ. ବ—୧ ଶ୍ୱେତ ପିଣ୍ଡାଳୁ (ଦେଖ)—1. Śweta pindāḷu (See) ୨ । ମହାପିଣ୍ଡୀ-ତକ; (ଧଳା ଫୁଲ ବର୍ତ୍ତିଷ୍ଣୁ) ମଧୁଶଘଳ ଗଛ—2. A white-flowered tree; bushy Gardenia; Randia Dumetorum,
Śweta piṇḍītaka

ଶ୍ୱେତ ପୁନର୍ନବା—ସଂ. ବ—ସେତପୁରୁଣି ସାଗ—The white variety of hog weed. [ଦ୍—ଶେତପୁନ୍ନୀ **सादा पुनर्नवा** ପୁନର୍ନବା ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ ।]
Śweta punarnabā
ଫା. ମୁକର ତ୍ତେକରେ; ମ. ପାଣ୍ଡର ସେଘଟୁଳ; ତେ. ଅଚ୍ଚତାମରୋଦ
(ଶ୍ୱେତ ପୁଟ[ରୁ]ଣି, ଶ୍ୱେତପୁର୍ଣ୍ଣି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ୱେତ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ଶ୍ୱେତ+ପୁଷ୍ପ)—୧ । ଧଳା ଫୁଲ—
Śweta pushpa 1. White flower. ୨ । ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ସିନ୍ଧୁବାର (ବୈଦ୍ୟକ) ସିନ୍ଧୁବାର; ଧଳା ସିନ୍ଧୁକ, ସିନ୍ଧୁବାରକ
ସାଦା ନିସିନ୍ଦା **सम्भालु, सिंहरु**
ଫା. ଫନଦଳ୍ରୁସ୍ତ ଆ. ଅସଲୁଜ
ତେ. ଭେଲ୍ଲବାବଲ୍ଲ ବେଗୁନିଆ ଗୁଳ୍—2. Vitex Trifolia; five-leaved chaste tree. [ଦ୍—ସିନ୍ଧୁବାର ଶ୍ୱେତ ଓ ନୀଳପୁଷ୍ପ ଭେଦରେ ଦୁଇପ୍ରକାର । ଏହା ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟିକଫାସ୍ର ରସ, ରୁକ୍ଷ, ଦୃଷ୍ଟିଗର୍ଦ୍ୟ, ସ୍ନିଗ୍ଧବର୍ଦ୍ଧକ, ନେତ୍ର ଉତ୍ତେଜକର, କେଶ୍ୟ, ଲଘୁ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ମେଧ୍ୟ ଓ ବର୍ତ୍ତିକାରକ । ଏହା ପିତ୍ତ, ଗୁହ୍ୟଦେଶଜ ବାୟୁ, କୃମି, କୁଷ୍ଠ, କଫ, ବ୍ରଣ, ଗୁଳ୍ମ, କଣ୍ଡୁରୋଗ, ବିଷଦୋଷ, ଶୂଳ, ଅରୁଚି, ଜ୍ୱର, ମେଦୋରୋଗ, ଗୃଧ୍ରସୀ, ପ୍ରଜାଗର୍ଯ୍ୟା, କାଶ ଓ ଶ୍ୱାସରୋଗରେ ହିତକର ।
ଏହାର ପତ୍ରକୁ ଶୁଖାଇ ମୁଗ ଓ ବରି ଆଦର ଓଳଅରେ ରଖିଲେ ସେଥିରେ ପୋକ ଲାଗନ୍ତି ନାହିଁ ।
ବାତ୍ତମୂଳ ଫୁଲ୍ଲ ଓ ବଡ଼ାରେ ଏ ସବୁ ମଳ ଢଳରେ ଭାଜିଲେ ଓ ଏ ପତ୍ରର ସୁଡ଼ା କର ଗାଲରୁ ସେକିଲେ ଉପକାର ହୁଏ ।] ୩ । ଶ୍ୱେତ କରବୀର—3. The white sweet-scented oleander; Nerium Odorum; ୪ । ଶ୍ୱେତାର୍କ; ଧଳା ଅରଣ୍ଡ ଗଛ—4. The white-flowered swallowwort plant, ୫ । ଧଳା ଦାସ୍ତକେରଣ୍ଡା; ଶ୍ୱେତ ଜୁରୁଣ୍ଡକ—5. (white flowered) Barlaria Crastata. ୬ । ବରୁଣ ଗଛ (ବଣକୋଷ)—6. Crateavo Religiosa (tree)
ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶୁକ୍ଳପୁଷ୍ପବିଶିଷ୍ଟ—Having white flowers.
(ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ)

ଶ୍ୱେତ ପୁଷ୍ପକ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ୱେତ କରବୀର (ଦେଖ)
Śweta pushpaka Śweta karabīra (See)

ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଘୋଷାତଙ୍ଗା; ଧଳା ତରଡ଼ା—
Śwetapushpā 1. Luffa Aegyptica. ୨ । ନାଗଦନ୍ତୀ ୧ (ଦେଖ)—2. Nāgadantī 1 (See) ୩ । ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ; ମହାକାଳ (ଲତା ଓ ଫଳ)—3. Colo

Digitized by srujanika@gmail.com

cynth. ୪ । ଶ୍ୱେତ ଭଣ୍ଟୀ—4. The white-flowered variety of Vitex Trifolia (tree).

ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପିକା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ) —୧ । ମାଳବଦେଶ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲତା ବିଶେଷ; ସୁରଦାଳୀ ନାମକ ଲତା —1. Name of a South Indian white-flowered creeper. [ଦ୍ର—ଏହା ବଳ୍ୟାଦୋଷ ନିବାରକ, ସ୍ୱାଦୁ, ତିକ୍ତରସ, ଲଘୁଗୁର୍ବ୍ୟ, ବାତଜଳନାଶକ ।] ୨ ମଟରା-ଶଣପୁଷ୍ପିକା; ଚାଙ୍ଗୁ ଦ୍ୱରୁଡ଼; ଶ୍ୱେତ ଦ୍ୱରଡ଼; ଶ୍ୱେତାଢ଼କୀ—2. A species of pigeon pea; Cajanus Indicus. [ଦ୍ର—ଦ୍ୱରଡ଼ ଶ୍ୱେତ, ଗୁରୁ ଓ ରକ୍ତପ୍ରଦୋଷରେ ୩ ଗୁଣ ଉ । ଏହା ବାତାଦ ଦୋଷବର୍ଦ୍ଧକ ।]

ଶ୍ୱେତ ପୁରିକା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଲୁଚି; ମଇଦାରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଘିଅ (ମୟାଳ) ଦେଇ ଡାଲୁ ପରେ ଛାଣିରେ ଚଢ଼ିଟ ସେଥିରେ ସଢଳା ଦୋଇ ବେଲ ଦୋଇ ଘିଅରେ ଭଜା ପୁରା ପୁରୁ—Thin white cake of flour fried in ghee. (ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଏହା ଧାତୁବର୍ଦ୍ଧକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ବାତ ଓ ପିତ୍ତନାଶକ—ଶବ୍ଦକୋଷ)

ଶ୍ୱେତ ପ୍ରସନକ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶାଢଉରୁ; ଶାଗୁଆନ ଗଛ—Śweta prasūnaka Teak tree. ବ ବ୍ରୀ—ଶୁକ୍ଲପୁଷ୍ପପୁକ୍ତ—White-flowered.

ଶ୍ୱେତ ପ୍ରଦର—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଜୁହଟ ସ୍ତ୍ରୀରୋଗ ବିଶେଷ—Śweta pradara Leucorrhœa. (ଦ୍ର—ପ୍ରଦର ଶ୍ୱେତ ରକ୍ତସ୍ରାବ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଶ୍ୱେତ ପ୍ରଦରରେ ଯୋନି ପଥରେ ଶୁକ୍ଲ ରସ ନିର୍ଗତ ହୁଏ ।)

ଶ୍ୱେତ ପ୍ରସ୍ତର—ସଂ. ବ—ଧଳା ପଥର—Śweta prastara White-stone.

ଶ୍ୱେତ ବଚ୍—ସଂ. ବ—ଧଳା ବଚ; ପାରସ୍ୟଦେଶଜାତ ବୃକ୍ଷର ରେର—Śweta bachā Sweet flag; Acorus Calamus. (ଶ୍ୱେତ ବଚ—ଦେ. ରୂପ) [ଦ୍ର—ବଚ ଭଳେ ଦୋଷ ଦେଖ ।]

ଶ୍ୱେତ ବନବନା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶ୍ୱେତବୃହା) —ଶ୍ୱେତବୃହା (ଦେଖ) Śweta banabanā Śwetabuhnā (See)

ଶ୍ୱେତ ବରାହ—ସଂ. ବ—୧ । ଧଳା ବାଡୁ । —White-skinned Śweta barāha boar. ୨ । ସୃଷ୍ଟିର ଆରମ୍ଭରୁ ମନ୍ୱନ୍ତରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ କଳ୍ପର ନାମ—2. Name of a cycle of the age of creation. [ଦ୍ର—ଭାଗବତ ୩ୟ ସ୍କନ୍ଧ ୧୧ଶ ଅଧ୍ୟାୟ ୩୨ ଶ୍ଲୋକ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ଏହା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର ଅବଯୁଗର ପ୍ରଥମ କଳ୍ପ । ଏଥିର ପରିମାଣ ୪୩୨ କୋଟି ବର୍ଷ । ଏହି କଳ୍ପର ସପ୍ତବିଂଶ ଯୁଗ ଅତୀତ ହୋଇ ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଯୁଗ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚଳୁଅଛି । ଏ କଳ୍ପରେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ, ସ୍ୱାରୋଚିଷ, ଉତ୍ତମ, ତାମସ, ରୈବତ ଓ ଚାକ୍ଷୁଷ ମନୁମାନଙ୍କ ଅଧିକାର ଶେଷ ହୋଇଅଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ବୈବସ୍ୱତ ନାମକ ସପ୍ତମ ମନୁଙ୍କ ଅଧିକାର ଚଳୁଅଛି । ଶ୍ୱେତ ବରାହ କଳ୍ପର ଆରମ୍ଭ ହେଲାବେଳେ ଏ ପୃଥିବୀ ସମୁଦ୍ର ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏ କଳ୍ପାରମ୍ଭର ୧କୋଟି ୭୦ଲକ୍ଷ ୬୪ ହଜାର ବର୍ଷ ପରେ ଏ ପୃଥିବୀର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ।] ୩ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ରୂପ ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. A form of Bishnu. ୪ । ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକୋଷ) —4. Name of a holy place of pilgrimage.

ଶ୍ୱେତ ବର୍ବରକ—ସଂ. ବ—ବର୍ବର ଚନ୍ଦନ; ଏକ ପ୍ରକାର ଚନ୍ଦନ; ସ୍ୱରଉ Śweta barbbaraka ଚନ୍ଦନ; ବାସଚନ୍ଦନ—A species ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ବର୍ବରେଷ୍ଟ, ବର୍ବରକ, of Sandal wood ଗିରିଜ, ବର୍ବର, ଶୀତ, ସୁଗନ୍ଧି, ସୁରଉ ।

ଶ୍ୱେତ ବର୍ବରିକା—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ତୁଳସୀ (ଦେଶ) Śweta barbbarikā Śweta tulasī. (See)

ଶ୍ୱେତ ବସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଧଳାଲୁଗା—White cloth. ସଂ. Śweta bastra ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶ୍ୱେତବସ୍ତ୍ରୀ (ଦେଶ) (ଶ୍ୱେତବସ୍ତ୍ରା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) Śwetabastrī. (See)

ଶ୍ୱେତବସ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶ୍ୱେତବସ୍ତ୍ର+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Śwetabastrī ସେ ଧଳାଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥାଏ—Putting on (ଶ୍ୱେତବସ୍ତ୍ରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) white cloth.

ଶ୍ୱେତବାଜୀ—ସଂ. ବ (ଶ୍ୱେତ+ବାଜିନ୍ ୧ମା. ୧ବ; କର୍ମଧା) —Śweta bājī ୧ । ଧଳା ଘୋଡ଼ା—1. White horse. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ୱେତବାଜୀ ଅଛି ଯାହାର)—ଚନ୍ଦ୍ର —2. The moon. ୩ । ଅର୍ଜୁନ; ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ—3. Arjuna.

ଶ୍ୱେତ ବାଡ଼ି ଅଁଳା—ଦେ. ବ—ମଦାବଳା; ବଜୁଳୀ—Śweta bārdi a-aṁlā Sida Rhombifolia (plant) ଶ୍ୱେତ ବେଡ଼େଲା ସହଦେଈ

ଶ୍ୱେତ ବାରାହ କଲ୍ପ—ସଂ. ବ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର ଅବଯୁଗର ପ୍ରଥମ କଳ୍ପର ନାମ—Śweta bārāha kalpa Name of a cycle of the age of creation of the universe [ଦ୍ର—ଶ୍ୱେତବରାହ ଭଳେ ୪ର୍ଥ ଦେଖ]

ଶ୍ୱେତ ବାରାହ କଲ୍ପାବ୍ଦ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ବାରାହ କଳ୍ପର ଗଣନାରେ Śweta bārāha kalpābda ବର୍ଷର ପରିମାଣ—Year calculated according to 'Śweta bārāha kalpa' [ଦ୍ର—ଶ୍ୱେତବାରାହ କଳ୍ପାବ୍ଦର ପରିମାଣ ମୋଟରେ ୪୩୨ କୋଟି ବର୍ଷ । ବର୍ତ୍ତମାନ (୧୯୫୭ ସାଲରେ) ଶ୍ୱେତବାରାହ କଳ୍ପାବ୍ଦରେ ୧୯୭ କୋଟି ୨୯ ଲକ୍ଷ ୪୯ ହଜାର ୩୮ ବର୍ଷ ଚଳୁଅଛି । ଶ୍ୱେତବାରାହ କଳ୍ପାବ୍ଦର ଆରମ୍ଭବେଳେ ଏ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଆରମ୍ଭରୁ ୧ କୋଟି ୭୦ ଲକ୍ଷ ୬୪ ହଜାର ବର୍ଷ ଗତ ହେବା ପରେ ଏ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଅତଏବ ୧୯୭୨୪୯୦-୩୮ ବା ୧୭୦୭୪୦୦୦ ବାଦ୍ ଗଲେ ବାକି ରହିଲା ୧୯୫

Digitized by srujanika@gmail.com

କୋଟି ୫୮ ଲକ୍ଷ ୮୫ ହଜାର ୫୮ ବର୍ଷ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥ୍ୱୀର ବୟସ ଅଟେ ।]

ଶ୍ୱେତ ବାର୍ତ୍ତାକୀ(କୁ)—ସଂ. ବ—ଧଳା ବାଇଗଣ—White species of brinjal; Soalnium Melongum. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏ ବାଇଗଣ ଖାଇବା ନିଷିଦ୍ଧ ଅଟେ । ବୈଦ୍ୟକ ନିର୍ଘଣ୍ଟୁ]

ଶ୍ୱେତ ବାସାଃ—ସଂ. ବଣ (ସୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ୱେତବାସସ୍. ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—ଶୁକ୍ଳବସ୍ତ୍ରଧାରୀ—Wearing white dress.

ଶ୍ୱେତବାହ—ସଂ. ବ (ଶ୍ୱେତ=ଧଳା+ବାହ=ଘୋଡ଼ା; ବହୁବ୍ରୀହି)—Śwetabāha ୧ । ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର—(ଶ୍ୱେତ ବାହନ; ଶ୍ୱେତବାହୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. The moon. ୩ । ଅର୍ଜୁନ—3. Arjuna. ୪ । ମକର; ସଗର—4. White shark or probably seal.

ଶ୍ୱେତ ବୁହ୍ନା—ସଂ. ବ—ଔଷଧଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ; ବନଉତ୍ତା; ଶ୍ୱେତ ବନବନା—Andrographis Paniculata. [ଦ୍ର—ଏହା ଉତ୍ତାମ୍ଳ ରସ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ରୁଚିକର ଓ ବ୍ରେତକ । ଏହା ବିଷଦୋଷ, ଉତ୍ତ-ଦୋଷ, କୃମି, କୁଷ୍ଠ ଓ ବାଲ-ଗ୍ରେଗରେ ଉପକାରୀ ।]

ଅନ୍ୟ. ସଂ. ନାମ—ଯବତ୍ତିକ୍ତା, ଶଙ୍ଖିନୀ, ଶୃକତଚ୍ଛଦା, ଜିରଳା, ମୃଦୁଚ୍ଛଦା, କଫାରି, ସୁଦୁସୁଖା, ଉତ୍ତ୍ରଫଳା, ବନତିକ୍ତା, ବିଷପିଣ୍ଡୀ, ଯାବା, ତିକ୍ତା, ଯଶସ୍ୱିନୀ, ମହାତିକ୍ତା କାଲମେଘ **ବକାୟନ**

ଶ୍ୱେତ ବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବ—୧ । ବରୁଣ ବୃକ୍ଷ—1. A wild tree; Śweta bṛuksha Crataeva Aurifolia.

୨ । ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଗଛ—2. A tree of white colour,

ଶ୍ୱେତ ବୃହତୀ—ସଂ. ବ—୧ । ଧଳା ବାଇଗଣ—1. White egg-plant or brinjal. ୨ । ଲମ୍ବା-ବେଏଁ କୋଳ; ଧଳା ପୁଷ୍ପବିଶିଷ୍ଟ ବେଏଁକୋଳ—2. A thorny creeper; white-flowered Solanum Indicum. [ଦ୍ର—ଏହା ରୁଚିକର, ବାତ-ଶ୍ଲେଷ୍ମନାଶକ ଓ ଅଞ୍ଜନରୂପେ ନେତ୍ର ରୋଗରେ ଉତ୍ତମକର ।]

ଶ୍ୱେତ ଭଣ୍ଡା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ୱେତାପରାଜିତା; ଧଳା Śweta bhaṇḍā ଅପରାଜିତା ଫୁଲ ଓ ଚଉଡ଼ା ଲତା—The white variety of Clitoria Ternata. [ଦ୍ର—ଶ୍ୱେତ ଓ ନୀଳପୁଷ୍ପ ଭେଦରେ ଅପରାଜିତା ଦୁଇ ପ୍ରକାର—

ଶ୍ୱେତ କଟୁତିକ୍ତରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଚକ୍ଷୁରୋଗ, ବିଷଦୋଷ ଓ ପିତ୍ତଜନିତ ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟିର ଶାନ୍ତିକାରକ ।]

ଶ୍ୱେତ ଭାନୁ(ରଶ୍ମି)—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ୱେତ+ଭାନୁ=ଧବଳ ଯାହାର)—ଚନ୍ଦ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Śweta bhānu(raśmi) The moon.

ଶ୍ୱେତ ଭୃଙ୍ଗରାଜ—ସଂ. ବ—ଦେଶରୁଦୁଗ୍ଧ; ଶ୍ୱେତ ପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତ ଭୃଙ୍ଗରାଜ ଗୁଳ—Śweta bhṛuṅgarāja The white-flowered Wedelia Calendulacia; the traling Eclipta. [ଦ୍ର—ଭୃଙ୍ଗରାଜ ଜଳା ଓ ଧଳା ଫୁଲ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଧଳାକୁ ଦେଶରୁଦୁଗ୍ଧ କୁହାଯାଏ । ଜଳାକୁ ଭୃଙ୍ଗରାଜ କହନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟ ନାମ—ଭୃଙ୍ଗରାଜ, ଭୃଙ୍ଗରଜ, ମାର୍କବ, ଭୃଙ୍ଗ, ଅଙ୍ଗାରକ, କେଶରଞ୍ଜନ, ଭୃଙ୍ଗାର, କେଶରଞ୍ଜକ । ସାଦା ଭୀମରାଜ **सफेद भंगरा**

ଗୁ. ଭାଙ୍ଗରେ ଫା. ଜମ୍ରଦ୍ଦ ମ. ପିବଳମାଂଜା ଅ. ଦଜାଜ ତେ. ଗଙ୍ଟକର ଗରଚେଟ୍ଟୁ

ଶ୍ୱେତ ଭୃଙ୍ଗରାଜ କଟୁତିକ୍ତ, ଉଷ୍ଣ-ବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁକ୍ଷ, ବଲକର, ରସାୟନ, କଫବାତନାଶକ, ବନ୍ୟର ଓ କେଶର ଉତ୍ତମକର ।

ଏହା ଶ୍ୱାସ, କାଶ, କୃମି, କୁଷ୍ଠ, ପାଣ୍ଡୁ, ଶୋଥ, ଶିରୋରୋଗ ଓ ନେତ୍ର ରୋଗରେ ଉପକାରୀ ।]

ଶ୍ୱେତ ମନ୍ଦାର—ପୁଂ. ବ—୧ । ଧଳାଫୁଲ ଯୁକ୍ତ ମନ୍ଦାର ଗଛ; ଶ୍ୱେତ ଜବା—1. The white variety of Hibiscus; Rosa Sinensis. [ଦ୍ର—ଶ୍ୱେତ, ପିତ, ରକ୍ତ, ଶ୍ୱେତରକ୍ତାଦି ଭେଦରେ ମନ୍ଦାର ଫୁଲ ନାନା ପ୍ରକାରର ହୁଏ ।] ୨ । ଧଳା ଅରଣ୍ଡ ଗଛ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. The white flowered variety of Calotropis Gigantea plant.

ଶ୍ୱେତ ମରିଚ—ପୁଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଶୋଭାଞ୍ଜନ ସାଜ; ଶଜନା ମଞ୍ଜି—1. The seeds of Hyperanjinabīja thera Moringa. [ଦ୍ର—ଏହା ଉଷ୍ଣରସ, ଲଘୁ ସାଫି, ତୀକ୍ଷ୍ଣ; ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ରସାୟନ । ଏହା ଚକ୍ଷୁରୋଗ, ଭୂତାବେଶ, ବିଷଦୋଷ ଓ ଶିରୋରୋଗରେ ଉପକାରୀ ।] ୨ । ଶୁକ୍ଳ **सहिजनबज** ମରିଚ; ଧଳା ବା ପାଣ୍ଡୁର ରଙ୍ଗର ମରିଚ ବିଶେଷ—2. A brown species of black pepper. ୩ । ଶ୍ୱେତ ଶିଗ୍ରୁ (ଦେଶ)—3. Śweta śigru (See)

ଶ୍ୱେତ ମର୍ମର—ଦେ. ବ—ଧଳା ସାବଳ ପଥର; ଶଙ୍ଖ ମର୍ମର—White marble Śweta marmara ସାଧାମାର୍ବେଲ **सफेदसंगमरमर**

ଶ୍ୱେତମାଳ—ସଂ. ବ (ଶ୍ୱେତ=ଶୁଭ୍ର+ମାଳା; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । Śwetamāla ମେଘ—1. Cloud. ୨ । ଧୂମ—2. Smoke (ଦ୍ର—ମେଘ ଓ ଧୂଆଁ ଦୁହିଁକୁ ଶ୍ୱେତମାଳାଯୁକ୍ତ ହେବା ପଛରେ ପ୍ରଥମଟିକୁ ଦେଖି ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ଦେଇଥିଛନ୍ତି । ମଳୟଚଳ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥ ତାଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି କୋଷରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ଏହି ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭବତଃ ଶ୍ୱେତମାଳ (ମେଘ) ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ଅଟେ) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ୱେତ ମୁରୁଜ—ଦେ. ବ—ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ;ଭୂମିରେ ଚିତ୍ର ବାହିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶୁଭ୍ର ଅବୀର ଧଳାଚୂନ।—White powder (used in drawing figures on the ground) on ceremonial and festive occasions.
Śweta muruja
ସାଦାଗୁଣ୍ଡା(ଡୀ)
ସଫେଦ୍ ଚୂରନ

ଶ୍ୱେତମୂଳା—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ)—ଶ୍ୱେତ ପୁନର୍ନବା (ଦେଶ)—ସାଦା ମୂଳା(ଳୀ) (କର୍ମଧା)—(ସ. ଶ୍ୱେତ ଓ ମୂଳକ)—ଧଳାମୂଳା; ସାଧାରଣ ମୂଳା—Śweta punarnabā (See) ଦେ. ବ. Radish (white).
Śwetamūlā
ସାଦୀମୂଳୀ

ଶ୍ୱେତ ରକ୍ତ—ସ. ବ (ଶ୍ୱେତ+ରକ୍ତ)—ଧଳା ଓ ଲାଲ ମିଶା ବର୍ଣ୍ଣ;ଗାଢ଼ ଲାଲ ବର୍ଣ୍ଣ; ଗୋଲାପୀ ରଙ୍ଗ; ଫିକାଲାଲ ରଙ୍ଗ—ରଙ୍ଗ—ଗାଢ଼ଲ; ଗୋଲାପୀ; ଫିକାଲାଲ—Rosy; rose coloured; pale pink.
Śweta rakta

ଶ୍ୱେତ ରଞ୍ଜନ—ସ. ବ—ସୀସକ; ସୀସା—Lead (metal).
Śweta rañjana

ଶ୍ୱେତ ରତ୍ନ(ମଣି)—ସ. ବ—ସ୍ଫଟିକ (ଉପରତ୍ନ)—Crystal; quarty.
Śweta ratna(maṇi)

ଶ୍ୱେତ ରଥ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ରଥ—1. A white car. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀ) ଶୁକ୍ରଗ୍ରହ—2. The planet Venus
Śweta ratha

ଶ୍ୱେତ ରସ—ସଂ. ବ—ନବନୀତ (ଉପରତ୍ନ)—Butter.
Śweta rasa

ଶ୍ୱେତରାଜି(ଜୀ)—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଚଚଣ୍ଡା; ଛଚନ୍ଦା—Snake gouod.
Śwetarāji(jī)
(ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଚଚେଣ୍ଡା,ଚଚଣ୍ଡା; ସୁଗନ୍ଧି, ଗୁଳ୍ଫକୁଳକ, ଚଚଙ୍ଗା)

ଶ୍ୱେତ ରାଜିକା—ସ. ବ—ଧଳାରାଇ ସୋରଷ—The white variety of rye seed.
Śweta rājikā

ଶ୍ୱେତ ରୂପ୍ୟ—ସ. ବ—ଦସ୍ତା ମିଶ୍ର ଓ ଶୁକ୍ଳ ଧାତୁ ବିଶେଷ—Pewter
Śweta rūpya

ଶ୍ୱେତ ରୋଚିଃ—ସଂ ବ (ବହୁବ୍ରୀ; ଶ୍ୱେତ ଅର୍ଥେ ରୋଚସ୍=ରୁଚଣ ଯାହାର)—ଚନ୍ଦ୍ର—The moon
Śweta rochiḥ

ଶ୍ୱେତ ରୋହିତ—ସ ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଧଳା ପୁଷ୍ପ କାଠର ଗଛ; କୁଟଜ ଶାଳୁଳୀ—The white variety of Andersonia Rohitaka;Tecoma Andulata; a timber tree). [ଦ୍—ପୁଷ୍ପ କାଠ ଶୁକ୍ଳ ଓ ରକ୍ତ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର। ଶ୍ୱେତ ରୋହିତର ଗୁଣ ରକ୍ତ-ରୋହିତ ସଙ୍ଗେ ସମାନ। ଏହା କଟୁ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, କଷାୟ, ଶୀତଳ; କୃମି, ବ୍ରଣ, ପ୍ଲୀହା, ରକ୍ତଦୋଷ ଓ ନେତ୍ର ରୋଗ ନାଶରେ ଉପକାରୀ]
[ଶ୍ୱେତରୋହିତକ—ଅନ୍ୟରୂପ]
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ବିଦୁପ୍ପ, ବିଦାଳ୍ୟ, ବିଦାଙ୍ଗ, ଶୁକ୍ଳରୋହିତ,ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ୍, ଚଳଚ୍ଛଦ
ସାଦାରୋଟା, ସାଦାରୟନା
ସଫେଦ୍‌ରୋହିତ

ଶ୍ୱେତ ଲୋଧ୍ର—ସ ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଧଳା ଲୋଧ ଗଛ—White species of Symplocos Racemosa (tree).
Śweta lodhra
ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—ଶୁକ୍ଳ, ଶବରଲୋଧ୍ର ପଦ୍ମାଲୋଧ୍ର, ଶାବର ସାଦାଲୋଧ
ସଫେଦ୍‌ଲୋଧ
(ଦ୍—ଏହା ରକ୍ତ ଲୋଧ୍ରର ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ।

ଶ୍ୱେତ ଶଜନା—ଦେ. ବ—ଶ୍ୱେତ ଶିଗ୍ରୁ (ଦେଶ)
Śweta śajanā
ଶ୍ୱେତସଜିନା
Śweta sigru (See)
ସଫେଦ୍‌ସହିଁଜନ

ଶ୍ୱେତ ଶରପୁଙ୍ଖ(ଙ୍ଖା)—ସ ବ—ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତ ଶରପୁଙ୍ଖ ଗୁଳ—A sort of white-flowered wild Tephrosia plant [ଦ୍—ଶ୍ୱେତ ଓ ପୀତ ଭେଦରେ ଶରପୁଙ୍ଖ ଦୁଇ ପ୍ରକାର; ଶ୍ୱେତଶରପୁଙ୍ଖ ଓ ପୀତ ଠାରୁ ଅଧିକ ଗୁଣଶାଳୀ; ଏହାର ଅଳ୍ପଦ୍ଧ ମୂଳ ଗୁଳ୍ମ ସଦୃଶ। ଏହା କଟୁ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ଲୀହା, କୃମି ଓ ବାତ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ ।]
Śweta śarapuṅkha(ṅkhā)
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ବିଷଶାପୃଡ, ବିଷପୁଙ୍ଖା, ଶୁଭ୍ରପୁଙ୍ଖା
ଶ୍ୱେତସରଫୋକା
ସାଦାଶରଫୋକା

ଶ୍ୱେତ ଶାଲ୍ମଳୀ(ଳି)—ସଂ ବ—ଏକପ୍ରକାର ଧଳାଫୁଲବିଶିଷ୍ଟ ଶିମିଳ ଗଛ. The white flowered silk cotton tree.
Śwetaśālmalī(lī)
[ଶ୍ୱେତଶିମିଳ—ଦେ. ରୂପ]

ଶ୍ୱେତ ଶିଂଶପା—ସଂ ବ—ଶ୍ୱେତ ପତ୍ରଯୁକ୍ତ ଶିଶୁ ଗଛ—The white leaved sissoo tree.
Śweta śiṃśapā
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଶ୍ୱେତପତ୍ରା, ଶ୍ୱେତଚିଞ୍ଚିକା
(ଦ୍—ଶ୍ୱେତ, ପୀତ, କୃଷ୍ଣ ଓ କପିଳବର୍ଣ୍ଣଭେଦରେ ଶିଶୁ ଗଛ ୪ ପ୍ରକାର। ଶ୍ୱେତ ଶିଂଶପା ରକ୍ତ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ; ପିତ୍ତ ଓ ଦାହନାଶକ ଅଟେ ।

ଶ୍ୱେତ ଶିଗ୍ରୁ—ସଂ ବ—ଶୁକ୍ଳ ଶୋଭାଞ୍ଜନ; ଶ୍ୱେତ ସଜନା;ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପ ଯୁକ୍ତ ଶୋଭାଞ୍ଜନ; ସାଧାରଣ ଶଜନା (ଗଛ) —The white flowered horse radish tree or moringa.
Śweta sigru
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ସୁଗନ୍ଧି ମୃଗରଙ୍ଗ, ସିତାଦ୍ୱୟ, ସୁମୂଳ, ଶ୍ୱେତମରୁଚ,ଶ୍ୱେତନ, ମଧୁଶିଗ୍ରୁ
ଶ୍ୱେତସଜିନା ସଫେଦ୍‌ସହିଁଜନ
[ଦ୍—ଶ୍ୱେତ, ପୀତ, ଲାଲ ଓ ରକ୍ତପୁଷ୍ପ ଭେଦରେ ଶିଗ୍ରୁ ୪ ପ୍ରକାର। ଶ୍ୱେତ ଶିଗ୍ରୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ବୃଷ୍ୟଗୁଣ ଓ ବାତହଳନକ; ପ୍ଲୀହା, ବିଦ୍ରଧି, ବ୍ରଣ, ପିତ୍ତ ଓ ରକ୍ତଦୋଷରେ ଉପକାରକ ।]

ଶ୍ୱେତ ଶିଳା—ସଂ ବ—୧। ଶ୍ୱେତ ପ୍ରସ୍ତର (ଦେଶ)—1. Śweta prastara (See) ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) 2. Byrophyleum Calyciuum (plant.)
Śweta śilā
ଶ୍ୱେତପାଥରକୁଚି
ସଫେଦ୍‌ପଖାନଭେଦ
ଦ୍ୱେପତ୍ରାରର ଗୁଳ
[ଦ୍—ଏହାର ପତ୍ର ମୋଟ, ଦ୍ୱେପତ୍ରାକ ଓ ଅମ୍ଳ। ବର୍ଷା ଦିନେ ଏଥିର ପତ୍ରରୁ ଗଇ ସ୍ଥାନରେ ରଖିଲେ ପତ୍ରରୁ ଅଙ୍କୁର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାହାର ଅଟେ ଓ ଗନ୍ଧ ନଥାଏ । ଫୁଲ ଗଛର ଥାଉଁଥାଉଁ ବଢ଼ି ବଡ଼, ବାଇଗଣୀ ଓ ନାଲି ମିଶା । ଏହା ଶୀତ ଋତୁରେ ଫୁଟେ; ଫୁଲରେ ମିଷ୍ଟ ତେଜର ଥାଏ ।]

ଶ୍ୱେତ ଶୁଙ୍ଗ—ସ. ବ (ଶ୍ୱେତ ଅଟେ ଶୁଙ୍ଗ ଯାହାର)—ଯବ—
Śweta śuṅga Barley.

ଶ୍ୱେତ ଶୂରଣ—ସ. ବ—ବନଶୂରଣ; ଓଲୁଅ—A wild esculent
Śweta śūraṇa root; wild arum. (କର୍ମଧା;

ଶ୍ୱେତ ସର୍ଷପ—ସଂ. ବ ଶୁକ୍ଲ+ସର୍ଷପ)—୧ । ଶୁକ୍ଲ ଅହି; ଧଳା ସାପ—
Śweta sarpa 1. White serpent. ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ବରୁଣ ବୃକ୍ଷ—2. A tree; Caparis Trifoliata.

ଶ୍ୱେତ ସର୍ଷପ—ସଂ. ବ—ଗୁଇ ସୋରିଷ—White mustard,
Śweta sarshapa Brassica Juncea. (ତୁ—(ଶ୍ୱେତ ସୋରିଷ—ଦେ. ରୂପ) ଏହ ଅନ୍ୟ ଜାତିସୂଚକ ବା କୃଷ୍ଣ-ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଗୁଚ୍ଛକା, ସର୍ଷପର ସମସ୍ତଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ, କିନ୍ତୁ ତହିଁ
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଅପେକ୍ଷା ସକଳ ଗୁଣରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ।
ସେତସରିଷା, ରାଇସରିଷା ବିଶେଷତଃ ଶ୍ୱେତ ସର୍ଷପ ରୁଚିକର,
ରାଜିକା, ସଫେଦ୍‌ସରସୋଁ ଦୂର୍ ଦୋଷ ନାଶକ ଏବ ତ୍ରଣ-
ବାତରକ୍ତ, ବିଷଦୋଷ, ଭୂତାବେଶ ନାଶିଛି ।)

ଶ୍ୱେତ ସାର—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ, ଶ୍ୱେତ ଅଟେ ସାର = ଜର୍ଜାସ ଯାହାର)
Śweta sāra ଖଦର ବୃକ୍ଷ—Catechue tree. ଦେ. ବ.
ଶ୍ୱେତସାର **ସ୍ୱେତସାର** (ଅଧୁନିକ; ରସାୟନ) —ମୃତ୍ତିକା, ଗନ୍ଧକ,
ଯବ, ବାୟୁ ଅଭ୍ର ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଶସ୍ୟରୁ ପୁଷ୍ଟିକର
ଧଳା ସାର୍ବାଂଶ ବିଶେଷ—Starch.

ଶ୍ୱେତ ସୁର(ରୁ)ମା—ଦେ. ବ (ସଂ. ସୌବୀରାଞ୍ଜନ)—ସୌବୀରାଞ୍ଜନ;
Śweta sura(ru)mā ଖାରେ ଅଞ୍ଜନ—White sulpheret
(ଶ୍ୱେତପୂର୍ମା—ଅନ୍ୟରୂପ) of antimony. (ତୁ—କୃଷ୍ଣ ସୁରୁମାରୁ
ସାଦାଶୁର୍ମା **ସଫେଦ୍‌ସୁରମା** ଦୋଡୋଖଣ୍ଡେ ଦେଲିଯାଏ ।ଶ୍ୱେତ
ସୁରୁମା ଦୋଡୋଖଣ୍ଡର ଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ, କିନ୍ତୁ ତହିଁ ଅପେକ୍ଷା
ନ୍ୟୂନ ।)

ଶ୍ୱେତସ୍ପନ୍ଦା—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତାପରାଜିତା—
Śweta spandā White Clitoris flower.

ଶ୍ୱେତ ହୟ—ସଂ ବ—୧ । ଶୁକ୍ଲ ଘୋଡ଼ା—1. White horse.
Śweta haya ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଶ୍ୱ; ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା—2.
Indra's horse. ୩ । ଅର୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷ—3. Pentaptera Arjuna ୪ । (ବହୁବ୍ରୀ) ଅର୍ଜୁନ; ପଞ୍ଚମ
ପାଣ୍ଡବ—4. Arjuna; the 3rd Pāṇḍaba.

ଶ୍ୱେତ ହସ୍ତୀ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ କୁଞ୍ଜର (ଦେଖ)
Śweta hastī Śweta kuñjara (See)

ଶ୍ୱେତା—ସଂ. ବ (ଶ୍ୱେତ+ଅ) —ଶ୍ୱେତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The
Śwetā feminine of Śweta ବ—୧ । ଶ୍ୱେତ କଣ୍ଟକାରି (ଦେଖ)—1. Śweta kaṇṭakārī (See). ୨ ।
ଫିଟିକିରି; ଫିଟ୍‌କିରି—2. Alum. ୩ । ଅଜବଣା; ଅଜୁର୍ଣୀ
3. Aconite. ୪ । ଶ୍ୱେତ ଅପରାଜିତା (ଦେଖ)—
4. The white flowered clitoris creeper. ୫ । ଶ୍ୱେତ ବୃହତ୍ତା (ଦେଖ)—5. Śweta bṛuhatī (See) ୬ । ଶ୍ୱେତଦୂର୍ବା (ଦେଖ)—6. Śweta dūrbā (See). ୭ । ସାଖାଣରେଘା; ବୁଲୁଣୀ ବାଡ-ଘୋଡ଼ା ଗୁଳ୍ମ—7. Coleus Aromaticus. ୮ । ବଂଶରେଚନା—8. Bamboo manna.

ଶ୍ୱେତାକନ୍ଦ—ସ. ବ—ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପ ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍କ ଗୁଳ୍ମ; ଧଳା ଅରକ
Śwetā kanda ଫୁଲର ଗଛ—The white variety
[ଶ୍ୱେତାର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ] of Calotropis Gigantea

ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ—ସ. ବହ. ପୁ°—(ବହୁବ୍ରୀହି, ଶ୍ୱେତ+ଅଙ୍ଗ ଯାହାର)—
Śwetāṅga ଶୁକ୍ଲ ଶସ୍ୟର ବିଶିଷ୍ଟ—White bodied.
[ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ବ—(କର୍ମଧା) ୧ । ଶୁକ୍ଲ ଶସ୍ୟର; ଧଳାଚମଡ଼ା—
ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ସ୍ୱେତାଙ୍ଗ 1. White skin.
୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଶୁକ୍ଲ ଶସ୍ୟର ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—2 A. person having a white body. ୩ । ଶ୍ୱେତ-ଦ୍ୱୀପବାସୀ ସାହେବ; ଗୋରା ଚମଡ଼ା ବାଲ୍ଲ ବ୍ୟକ୍ତି—
3. Inhabitant of Great Britain.
୪ । ଇଉରୋପୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—4. An European.
[ତୁ—ସର୍ବଂ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗେ ବଡ଼ରନ୍ତି ରଙ୍ଗେ । ସ୍ୱଧାନାଥ-କବିତା ।]

ଶ୍ୱେତାପରାଜିତା—ସ. ବ—ଶ୍ୱେତଭଣ୍ଡା (ଦେଖ)
Śwetāparājitā Śweta bhaṇḍā (See)

ଶ୍ୱେତାପାମାର୍ଗ—ସ. ବ—ଧଳା ଅପାମାରଙ୍ଗ ଗୁଳ୍ମ—
Śwetāpāmārga The white variety of Achiran-
ସାଦା ଆପାଙ **ସଫେଦ୍ ଚୀଚଡା** thes Aspera.
[ତୁ—ଶ୍ୱେତ, କଳ୍ପ ଓ କୃଷ୍ଣ ଭେଦରେ ଅପାମାର୍ଗ ତିନ ପ୍ରକାର । ସରୁ ଅପାମାର୍ଗର ଗୁଣ ସମାନ ।]

ଶ୍ୱେତାଭ—ସ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି;ଶ୍ୱେତ+ଆଭା)—ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ-
Śwetābha 1. White. ୨ । ଈଷତ୍ ଶ୍ୱେତ—
[ଶ୍ୱେତାଭା—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Whitish.

ଶ୍ୱେତାମ୍ବର—ସ. ବ—(କର୍ମଧା)—୧ । ଧଳା ଲୁଗା—
Śwetāmbara 1. White cloth.
୨ । ଶ୍ୱେତାମ୍ବର (ଦେଖ)—2. Śwetāmbarī (See)

ଶ୍ୱେତାମ୍ବରୀ—ସ. ବ—(ଶ୍ୱେତାମ୍ବର+ଅଣ୍ଡ ଅର୍ଥରେ ଙୀ)—ଶ୍ୱେତ-
Śwetāmbharī ମାଳବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟୀ ବିଶେଷ—A sect of
ଶ୍ୱେତାମ୍ବରୀ ଶ୍ୱେତାମ୍ବରୀ Jainas.

ଶ୍ୱେତାମ୍ଳି—ସ. ବ—ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଗୋଦାବରୀ ଓ କୃଷ୍ଣାତଟରେ
Śwetāmli ଜନ୍ମୁ ଫୁଲ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
Name of a kind of the tree in W and S India. [ତୁ—ଏହା ମଧୁର ରସ, ବଲକାରକ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ପିତ୍ତନାଶକ ।]

ଶ୍ୱେତାଳୁ—ସ. ବ—ଶ୍ୱେତ ପିଣ୍ଡାଳୁ (ଦେଖ)
Śwetāḷu Śweta piṇḍāḷu (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ୱେତାହ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଶ୍ୱେତଘୋଟକ; ଶୁକ୍ଳ ମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ ଘୋଡ଼ ଘନ୍ତ—
Śwetāhwā The white flowered variety of
ଶ୍ୱେତ ପାରୁଲ **ଶ୍ୱେତପାଡର, ସାଦାପଦ** Sterospermum Suaveolens.

ଶ୍ୱେତେକ୍ଷୁ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଇକ୍ଷୁ ବିଶେଷ; ଧଳା ଅଖୁ; ଶୁଭ୍ର ଅଖୁ
Śweteksha A white variety of sugarcane.
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଶିତେକ୍ଷୁ, ଦୋଣ୍ଟେକ୍ଷୁ,
ଦଣ୍ଡୋତ୍ତଳ, ସ୍ୱେତେକ୍ଷୁ, ପାଣ୍ଡୁରେକ୍ଷୁ
ସାଦା ଆଖ **ସଫେଦ୍ଈଖ**

ଶ୍ୱେତୈରଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—ଧଳା ଗବ—The white variety of
Śwetairanda ସାଦା ଭେରେଣ୍ଡା castor seed plant·
ସଫେଦ୍ ଏରାଣ୍ଡ [ଦ୍ର—ଏହା ଇଷତ୍-ଈକ୍ଷୁ-ସଦୃଶ ରସ, ଉଷ୍ଣଗୁଣ, ଗୁରୁପାକ, ସାରକ, ବାତ ଓ ଜ୍ୱର, କାଶ, ଶୋଥ, ଶୂଳ, ଉଦର ରୋଗ, ଉଦାବର୍ତ୍ତ, ପ୍ଲୀହା, ଅମ୍ଳଦୋଷ, ଗୁମ୍ମଦୋଷ, ଉଷ୍ଣବାତ, ରକ୍ତଦୋଷ, ମେଦୋଦୋଷ, ଅନ୍ତବୃଦ୍ଧି, କଟୀ ବେଦନା, ବସ୍ତି ବେଦନା, ଶିରୋବେଦନାର ଉପକାରକ । ଏହାର ମୂଳ ତିକ୍ତ ସ୍ତମ୍ଭୋତକ, ଅର୍ଶବର୍ଦ୍ଧକ, ଶୂଳ ଜନକ,ଶୂଳ ରୋଗରେ ବିଶେଷ ଉପକାରକ; ଏହାର ପତ୍ର ପଲାଣ୍ଡର ଗୁଣ ସାଧାରଣ ଏରଣ୍ଡର ଗୁଣ ସଦୃଶ ।]

ଶ୍ୱେତୋଦର—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ଶ୍ୱେତ+ଉଦର)—୧ । ଉତ୍ତେର (ହିରାଣ୍ଡୋଷ)—1. The God of wealth. ୨ । (କର୍ମଧା)ଧଳା ପେଟ। ସାଉଥିବା ପେଟ—
2. White belly.

ଶ୍ୱେତୋତ୍ପଳ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ୱେତ+ଉତ୍ପଳ)—୧ । ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ—
Śwetotpala 1. White lotus. ୨ । ଧଳା କଇଁ—
2. White water lily.

ଶ୍ୱେତୋହ୍ନି—ସଂ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶ୍ୱେତ ବାହ=ଇନ୍ଦ୍ର +ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ; ବହାଉନ)-
Śwetanhī ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ; ଶଚୀ—The wife of Indra.

ଶ୍ୱୈତ୍ୟ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ୱେତ+ତ୍ୟବ. ଯ)—ଶୁଭ୍ରତ୍ୱ; ଶୁକ୍ଳତ୍ୱ—
Śwaitya Whiteness.

ଶ୍ୱେତ୍ର—ସଂ. ବ—(ଶ୍ୱେତ+ତ୍ର)—ସିତ୍ର (ଦେଖ)
Śwetra Świtra (See)

ଶ୍ୱୋବସୀୟସ—ସଂ. ବଣ.—(ଶ୍ୱଃ = ଅଗାମୀ କାଲ୍+ବସୁ ମଙ୍ଗଳ+ଇୟସ୍+ଅ)—୧ । ଭବିଷ୍ୟତ୍ରେ ଶୁଭଯୁକ୍ତ; ଅଗାମୀ କାଲ ଘଟିବା ଶୁଭଯୁକ୍ତ (ଘଟଣା)—
Śwobasiyasa 1. Which is good and to happen in future. ବ—୧ । ଅଗାମୀ କାଲ ଘଟିବା ମଙ୍ଗଳ—
1. Prosperity which will happen to-morrow, ୨ । ଉତ୍ତରକାଳ ଶୁଭ—
2. Future bliss.

ଶ—ସଂ. ବ—(ଶୋ ଧାତୁ=ଶୟନ କରିବା+ମନ; ଜଳାଇବା; ଶୁଦ୍ଧ ଶବ ୧୮. ୧୯)—୧ । ଶବ; ମୃତ୍ତିର—1. Dead
Śma body; corpse. ୨ । ମୁଖ—2. Face

ଶ୍ମଶାନ—ସଂ. ବ—(ଶୁଦ୍ଧ-ଶବ+ଶୀ ଧାତୁ=ଶୟନ କରିବା+ଅଧି କରଣ.ଅନ=ଶବ ଶୟନ ସ୍ଥାନ)—୧ । ଶବଦାହ-
Śmaśāna ସ୍ଥାନ—1.Cremation ground: crematorium.
୨ । ଭବଗୋରା—
2. Burial ground; sepulchre.

ଶ୍ମଶାନ କାଳୀ(ଚଣ୍ଡୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ତ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ସ୍ମଶାନର ଚଣ୍ଡୀ;
Śmaśāna kāli(chandi) ସଡ଼ା ଚଣ୍ଡୀ; ଶ୍ମଶାନବାସିନୀ ଦେବୀ
ବିଶେଷ—A Goddess presiding over
a cremation ground

ଶ୍ମଶାନ କ୍ଷେତ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଶ୍ମଶାନ ଭୂମି (ଦେଖ)
Śmaśāna kshetra Śmaśāna bhūmi (See)

ଶ୍ମଶାନ ନିବାସ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ସ୍ମଶାନରେ ବାସ କରିବା—
Śmaśāna nibāsa Residence in a cremation
(ଶ୍ମଶାନବାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ground·

ଶ୍ମଶାନ ନିବାସିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ୍ତ୍ରୀ) ଚଣ୍ଡୀ; କାଳୀ—
Śmaśāna nibāsini Goddess Kāli.
(ଶ୍ମଶାନବାସିନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ.ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ମଶାନବାସୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Śmaśānanibāsi.

ଶ୍ମଶାନ ନିବାସୀ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—ଯେ ଶ୍ମଶାନରେ ବାସ କରେ—
Śmaśāna nibāsi Residing in a cremation gro-
(ଶ୍ମଶାନବାସୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) und ବ. ପୁଂ—ମହାଦେବ-Siba

ଶ୍ମଶାନବର୍ତ୍ତୀ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ଶ୍ମଶାନ ବର୍ତ୍ତିନ୍ ଶବ୍ଦ; ଶ୍ମଶାନ+
Śmaśāna bartti ବୃତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ)—୧ । ଶ୍ମଶାନ-
(ଶ୍ମଶାନ ବର୍ତ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ନିବାସୀ—1.Residing in a cremation ground. ୨ । ଶ୍ମଶାନରେ ଥିବା; ଶ୍ମଶାନସ୍ଥ —2.
Growing in or found in or situated in
a cremation ground.

ଶ୍ମଶାନବେଶ୍ମା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ଉ, ଶ୍ମଶାନ ବୋଇଅଛୁ
Śmaśanabeśmā ବେଶ୍ମନ୍=ବୃତ୍ତ ସାହାରେ)—ଶ୍ମଶାନ-
ନିବାସୀ (ଦେଖ)—Śmaśānanibāsi (See) ବ.
ପୁଂ—ମହାଦେବ—Śiba

ଶ୍ମଶାନ ବୈରାଗ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ଶ୍ମଶାନ+ବୈରାଗ୍ୟ)—
Śmaśāna bairāgya ଶ୍ମଶାନ ବୈରାଗ୍ୟ; ଶବଦାହ କାଳରେ ବା ଶ୍ମଶାନକୁ ଦେଖି ମନରେ ଜାତ ହେଉଥିବା କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ବୈରାଗ୍ୟ—Temporary indifference to the worldly affairs produced on the sight of a cremation ground. [ଦ୍ର—ଦେହ ଛାଡିବା ସମୟରେ ବା ଶ୍ମଶାନରେ ଚିତା ଜଳିବାର ଦେଖିଲେ ଦର୍ଶକର ମନରେ ପୃଥିବୀର କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁରତା ଓ ତତ୍ପ୍ରତି ବୈରାଗ୍ୟର ଉଦୟ ହୁଏ, ତାହା ବହୁ ସମୟ ଧରେ ରହି ମନରୁ ଲୟପାଏ । ସେହିଏ ଉଭୟ ଶ୍ଲୋକ ଅଛୁ ପୂର୍ବାଶାସ୍ତ୍ରେ,ଗର୍ଭପ୍ରାସ୍ତ୍ରେ, ଶ୍ମଶାନାସ୍ତ୍ରେରୁ ଯା ପଉଃ,ଯା ପଉଃ ସଉତ୍ତ ଉଷ୍ଟେ, କୋଉସ୍ଥଠେଁ ବଉନାଠ୍)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ମଶାନ ଭସ୍ମ—ସଂ.ନ—ସମାଜୀର ତଳା ଭସ୍ମ—The ashes of Śmaśāna bhasma the cremation ground.

ଶ୍ମଶାନଭୂମି—ସଂ. ନ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଶ୍ମଶାନ+ଭୂମି)—ସମାଜିଭୂଇଁ; ଶ୍ମଶାନ ସେହ—Cremation ground. Śmaśāna bhūmi

ଶ୍ମଶ୍ରୁ—ସଂ. ନ (ଶ୍ମନ୍=ମୁଖ+ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ବର୍ତ୍ତି ହୁ, ଯାହା ମୁଖରୁ ଅଞ୍ଚଯି ଜନ୍ମେ)—୧ । ଦାଢ଼ି—1. Beard. ୨ । ମୁଖ ରୋମ; ମୁଛ ଓ ଦାଢ଼ି—2. Mustaches and beard. Śmaśru

ଶ୍ମଶ୍ରୁ ବର୍ଦ୍ଧକ—ସ. ନ. ପୁଂ—(ଶ୍ମଶ୍ରୁ+ବର୍ଦ୍ଧକ=ଛେଦନକାରୀ)—ନଣ୍ଡାର—Barber. Śmaśru barddhaka

ଶ୍ମଶ୍ରୁ ବର୍ଦ୍ଧନ—ସ. ନ, (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଦାଢ଼ି ବଢାଇବା—1. Letting the beard grow. ୨ । ଦାଢ଼ି କାଟିବା—2. Cutting or shaving of the beard. Śmaśru bardhana

ଶ୍ମଶ୍ରୁ ମଣ୍ଡିତ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଉତ୍ତାପ୍ତା ତତ୍, ଶ୍ମଶ୍ରୁ+ମଣ୍ଡିତ)—୧ । ଦାଢ଼ିଦ୍ୱାରା ଶୋଭିତ (ମୁଖ)—1. (Face) Adorned with a beard. ୨ । ଶ୍ମଶ୍ରୁଳ—2. Bearded. Śmaśru maṇḍita

ଶ୍ମଶ୍ରୁ ମୁଖ—ସ. ବହୁ ପୁଂ (ବହୁପ୍ତାହ୍, ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଅଛ ମୁଖରେ ଯାହାର) ଦାଢ଼ିଆ—Bearded; having beard. (ଶ୍ମଶ୍ରୁମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ବ୍ର—ସାଧାରଣତଃସ୍ମରୁଷ ମାନେ ଯୁବାବସ୍ଥାରେ ପଦାର୍ପଣ କଲେ ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଜନ୍ମେ, କିନ୍ତୁ କ୍ୱଚିତ୍ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଦେଖାଯାଏ; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରେ ଏହା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ।] Śmaśru mukha

ଶ୍ମଶ୍ରୁ ରକ୍ଷଣ—ସ. ନ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦାଢ଼ି ଖିଅର ନ ଦେବା; ଦାଢ଼ି ଛଡ଼ିବା—Letting the beard grow. Śmaśru rakshaṇa

ଶ୍ମଶ୍ରୁ ରାଜି—ସ. ନ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ମଶ୍ରୁ+ରାଜି)—ଦାଢ଼ି ସରୁ ବା ଗୁଛ ଦାଢ଼ି—A mass of beard. (ଶ୍ମଶ୍ରୁଶ୍ରେଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Śmaśru rāji

ଶ୍ମଶ୍ରୁଳ—ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ (ଶ୍ମଶ୍ରୁ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଳ)—୧ । ଦାଢ଼ିଆ; ଦାଢ଼ି-ବିଶିଷ୍ଟ—1. Bearded. ୨ । ଘନ ଓ ଲମ୍ବା ଦାଢ଼ି ଥିବା—2. Having a thick and long beard. (ଶ୍ମଶ୍ରୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଶ୍ମଶ୍ରୁଳତା—ନ) Śmaśruḷa

ଶ୍ମଶ୍ରୁ ହୀନ—ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ (ଜସ୍ତା ତତ୍)—ଯାହାର ଦାଢ଼ି ନ ଥାଏ; ମାଇକା—Beardless (person). Śmaśru hīna

ଶ୍ମୀଲ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ନୟନ ମୁଦ୍ରିତ କରିବା; ଆଖି ବୁଜିବା—To shut the eyes. Śmīl (root)

ଶ୍ମୀଳନ—ସଂ. ନ (ଶ୍ମୀଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ଆଖି ବୁଜିବା—Shutting of one's eyes. Śmīlana

ଶ୍ୟ—ତ୍ରା ରୂପ—'ଶ'ର ପଣ୍ଡିତଥ ଉଚ୍ଚାରଣ—The pronunciation of the cerebral 'Ś' by some Pandits. Śya

(ଯଥା—ଶଳ ସ୍ଥଳରେ ଶ୍ୟଳ, ଶାଳ ସ୍ଥଳରେ ଶ୍ୟାଳ ଇତ୍ୟାଦି । ତଳୁ 'ଶ'ର ପ୍ରକୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଶ' ଓ 'ଶ'ଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । 'ଶ' ରୁ ଶ୍ମ ସ୍ଥଳରେ 'ଶ୍ୟ' ହୋଇ ଉଚ୍ଚାରଣ ହେବା ଅନୁଚିତ । ଉଚ୍ଚ ଦାନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଲେ 'ଶ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ ବାଦ୍ଦାରେ, ମୂର୍ଦ୍ଧା ସଙ୍ଗେ ମିଶିଲେ 'ଶ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୃଢ଼ ଓ ତାଳୁ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଲେ 'ଶ' ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୃଢ଼ ।)

ଶ୍ୟାନ—ସଂ. ବିଣ (ଶୈ. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଳ)—୧ । ଶୁଖିଯାଇ ଯାଇଥିବା—1. Got; obtained. ୨ । ଶୁଷ୍କ—2. Dry. ୩ । ଘନୀଭୂତ—3 Hardened; inspissated. ୪ । ଗତ—4. Gone; departed; ନ—ଧୂମ ;ଧୂଆଁ—Smoke. Śyāna

ଶ୍ୟାନ୍ତି—ତ୍ରା. ନ—ଶାନ୍ତି (ଦେଶ)—Śyānti. (See) [ବ୍ର—ଶ୍ୟାନ୍ତି ନ ହେଲେ ଏ ଦେଶର ଶ୍ୟାନ୍ତି ଭରସା ନାହିଁ । ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ବୃଷ୍ଣିସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦଳ ।] Śyānti

ଶ୍ୟାପୁଲୁ—ପ୍ରାଦେ (ସାଷ୍ଟଣା ସୂଚ୍ୟ) ନ—ଏକପ୍ରକାର ମାଛ—A kind of fish. Śyāpulu

ଶ୍ୟାବ—ସଂ. ବିଣ (ଶୈ. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ବ, ଶ୍ୟାଇଯାଇନ)—କୃଷ୍ଣପୀତମିଶ୍ରିତ; କଳା ଓ ସାଦଆ; ଘାଉଁଶିଆ; କପିଶ—Dark brown; bay coloured; dusky. ନ—କପିଶ ବର୍ଣ୍ଣ—Brown colour. Śyāba

ଶ୍ୟାବ ତୈଳ—ସଂ. ନ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶୀତାଂଶୁ ତୈଳ (ଦେଶ) Śyāba taila Śītāṁśu taila. (See)

ଶ୍ୟାବ ଦନ୍ତ—ସଂ. ନ (କର୍ମଧା; ଶ୍ୟାବ=କଳା ଓ ସାଦଆ+ଦନ୍ତ)—ଉପର ପାଟିର ସମ୍ମୁଖ ଦାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଉଠିବା ଦାନ୍ତ; ବାଦାଡ଼ା ଦାନ୍ତ—The tooth coming out between the two front teeth of the upper jaw; redundant tooth. ବିଣ (ବହୁପ୍ତାହ୍)—ବାଦାଡ଼ାଦାନ୍ତିଆ—(A person) Having redundant tooth. (ଶ୍ୟାବଦନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Śyāba danta

ଶ୍ୟାବଦନ୍ତୀ—ସଂ. ବିଣ—ଶ୍ୟାବଦନ୍ତ (ଦେଶ)—Śyābadanta Śyābadantī (See) [ବ୍ର—ନଯୂମ ଭୂଷଂଘଳାସ୍ତ ଶ୍ୟାବଦନ୍ତୀ,

ଗୁରୁଜନବତ୍ସେଧୀ ଯେ ମାଂସବଜ୍ରଯୀ
× × × ×
ପ୍ରତାରକ ଅଘାଟେ ବେଦ ସମର୍ଥକ
× × × ×
ଗୁଡ଼ଦାସ୍ତ ବୃତ୍ତଭୋଗୀ ଯେ ଅଧାଘତ
ଖାଘୀ ବୋଲନ୍ତୁ ଏ ଜାଣତେ ନର ଶିଷ୍ୟ ।

ବୃଷ୍ଣିସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ଶ୍ୟାମ—ସଂ. ବିଣ (ଶୈ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମ)—୧ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Black or dark coloured. ୨ । ନୀଳକୃଷ୍ଣ—2. Bluish black;

Digitized by srujanika@gmail.com

dark blue. ୩ । ମେଘବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଠ—3. Of azure colour. ୪ । ଶାଦ୍ୱଥ; ଶ୍ୟାମଳ; ହରିତବର୍ଣ୍ଣପୂର୍ଣ୍ଣ; ହରିତଳବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଠ—4. Green; of emerald colour. ୫ । କଳା ରଙ୍ଗର ଚର୍ମ ବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଠ—5. Dark-skinned.

ବ—୧ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ—1. Black colour. ୨ । ଗାଢ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ—2. Dark blue colour. ୩ । ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ଣ୍ଣ; ଦେହର କଳା ରଙ୍ଗ—3. Dark colour of the skin. ୪ । ଶାଦ୍ୱଥ; ହରିତବର୍ଣ୍ଣ—4. Green. ୫ । ମେଘ—5. Cloud. ୬ । କୋକିଳ—6. Indian cuckoo. ୭ । ଧତ୍ତୂର; ଧାତୁର—7. Thorn apple; Datura plant. ୮ । ଶ୍ୟାମାକ; ତୃଣଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ—8. A species of wild corn; Panicum Frumentaceum Roxburghii. ୯ । ଖରସାଣୀ ଯୁଥୀ—9. Henbane; Hyocyamus Niger. ୧୦ । ଗୋଲ୍ ବୃକ୍ଷ—10. A tree. ୧୧ । ଦମନକ ଦଥୀ ଗୁଳ୍ମ—11. Artemisia Indica. ୧୨ । ଗନ୍ଧ ତୃଣ—12. Lemon grass; Andropogen Schœnanthus. ୧୩ । ସମୁଦ୍ର ଲବଣ—13. Sea-salt. ୧୪ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଗୋଲ୍ମରିଚ—14. Black pepper. ୧୫ । (ବୈଦ୍ୟକ) ବୃଦ୍ଧଦାରକ (ଲତା)—15. A creeper; Argyreia Speciosa. ୧୬ । (ଏହାଙ୍କ ଦେହ ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—16. Śrīkṛushṇa. ଦେ. ବ—

ଶ୍ୟାମ ଶ୍ୟାମ

୧ । ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—1. A name for calling Śyāmasundara. ୨ । କମ୍ବୁଦେଶର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ—2. The kingdom of Siam; name of a state (a free state) governed by a Buddhist king. [ଉ—ଏହାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ବାଙ୍କକ ।]

ଶ୍ୟାମ ଉପସାଗର—ଦେ. ବ—ଶ୍ୟାମ ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ଉପସାଗର—Śyāma upasāgara The Gulf of Siam. ଶ୍ୟାମ ଉପସାଗର ଶ୍ୟାମ ଉପସାଗର

ଶ୍ୟାମକ—ସ. ବ (ଶ୍ୟାମ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଶ୍ୟାମାକ; ଶୁଆଁଧାନ; ତୃଣଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ—A sort of grass or wild corn; Panicum Frumentaceum Roxburghii; Panicum Colonium. [ଉ—ଏହା ଧାନ ଭଳିରେ ଧାନ ଗଛ ସଙ୍ଗେ ମଳକୁ ଉଠେ ।]

Śyāmaka ଶ୍ୟାମାଧାନ ଶ୍ୟାମାଧାନ

ଶ୍ୟାମ କଣ୍ଠ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ; ଶ୍ୟାମ+କଣ୍ଠ)—୧ । ମୟୂର—1. Peacock. ୨ । ଶିବ; ମହାଦେବ—2. Śiba. ୩ । ଗଙ୍ଗ ବିଶେଷ—3. A species of bird.

Śyāma kaṇṭha

ଶ୍ୟାମକନ୍ଦା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଅତିବିଷା; ଅତୁଣୀ—Śyāmakandā Aconite.

ଶ୍ୟାମକାନ୍ଦା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଗଣ୍ଡୁପଦା; ଚର୍ମରୁଚ; ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—Creeping cynoden; Dectylon Cynoden. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧୁର ଉତ୍ତା କଷାପୂରଣ, ତୃଷ୍ଣା ବିଷାଦ, ଶୀତଳ, ଲଘୁ, ମଳରୋଧକ, ଲୌହିତ୍ୟନାଶକ । ଏହା ବାତ, ପିତ୍ତ, କୃମି, ଶ୍ୱାସ ଓ କୁଷ୍ଠ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।]

Śyāmakāndā ଗାଣ୍ଠେପୂଅ ଗାସୁଡର

(ଶ୍ୟାମଗ୍ରନ୍ଥି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶ୍ୟାମ କାନ୍ତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ଶ୍ୟାମ+କାନ୍ତି)—ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ ଆଭା; ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣ ଆଭା—Dark or blue lustre.

Śyāma kānti

ବହୁ (ବହୁବ୍ରୀ)—ଶ୍ୟାମଳ ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—Having a beautiful blue colour.

ଶ୍ୟାମ କୁଣ୍ଡ—ସ. ବ—ବୃନ୍ଦାବନସ୍ଥ ତୀର୍ଥବିଶେଷ—Name of a sacred tank in Bṛundābana.

Śyāma kuṇḍa

[ଉ—ରାଧା କୁଣ୍ଡ ଶ୍ୟାମ କୁଣ୍ଡ ଯୁଗଳ ଅଦ୍ୱୈତ ସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରେମବଳେ ପ୍ରବାହ କେଳ ସଦାନେ—ଅଥମଜ୍ୟ. ବଦଦ୍ୱୈତଚନ୍ଦ୍ରାମୃତ ।]

ଶ୍ୟାମ ଚିକ୍କଣ—ସ. ବହୁ—ଚିକ୍କଣ କୃଷ୍ଣ ବା ଚିକ୍କଣ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Śyāma chikkaṇa Of a glossy dark or glossy blue colour.

ଶ୍ୟାମତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ଶ୍ୟାମ+ତ୍ୱ/ତଳ. ତା ଓ ତ୍ୱ)—ଶ୍ୟାମଳତା (ଦେଶ)—Śyāmatā(twa) Śyāmalatā (See)

ଶ୍ୟାମ ଦେଶ(ରାଜ୍ୟ)—ଦେ.ବ—ଶ୍ୟାମ ଦେ. ୨ (ଦେଶ)—Śyāma Śyāma deśa(rajya) 2 (See) ଶ୍ୟାମ ଦେଶ ଶ୍ୟାମ ଦେଶ

ଶ୍ୟାମ ନାଗର—ସ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ତ୍ରିଭଙ୍ଗଯୁକ୍ତ ସମ୍ବୋଧନ—Śyama nāgara Śrikṛushṇa. [ଉ—ଶ୍ୟାମନାଗର ହେ ! ଏ ବେଶ ଦେଖିବ କାହିଁ—ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଶ୍ୟାମ ପତ୍ର—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ; ଶ୍ୟାମ+ପତ୍ର)—(ବୈଦ୍ୟକ) Śyāma patra ତମାଳ ବୃକ୍ଷ—Dyospyrus Tomentosa.

ଶ୍ୟାମପର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ବୃକ୍ଷା—Tea; Theachensis. Śyāmaparṇṇi

[ଉ—ଏହାର ପତ୍ରର ଧର୍ମ ଚପଳ, ସ୍ନେହଜନକ, ବଳବର୍ଦ୍ଧକ, ହୃଦ୍ୟ, କାମପ୍ରଦ, କାଶନାଶକ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ଜଡ଼ତାନାଶକ ।]

ଶ୍ୟାମ ପୀରତ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଣୟ—Falling in love with Śrikṛushṇa. Śyāma pirati ଶ୍ୟାମ ପୀରିତି ଶ୍ୟାମପ୍ରୀତି [ଶ୍ୟାମ ପ୍ରୀତ—ଦେ. ରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମ—1. A name of Śyāmabandhu Srikṛushṇa. ୨ । ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉଥିବା ନାମ—2. A name given to males.

ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ

ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ—୧ । ଶ୍ୟାମଳ ବା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ—1. Dark or black colour. ୨ । ଦେହର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବର୍ଣ୍ଣ—2. Dark complexion.

ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣ (ଶ୍ୟାମାବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ. ପୁଂ—୧ । ଶ୍ୟାମଳ—1. Of dark colour. ୨ । କଳା ଚମଡ଼ାବିଶିଷ୍ଟ—2. Dark-skinned

ଶ୍ୟାମ ବିଜ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—କଳାଦାନା; ସାଲ କଲମ ଲଟା; ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଶ୍ୟାମଲ-ସାଜ, ସ୍ତମ୍ଭେରକ କାଳା ଦାନା ଅ. ଡୁଇଲଗଲ୍ କାଲାଦାନା

ଶ୍ୟାମ ବିଜ (ବୈଦ୍ୟକ) କଳମୀ ଆଦ ବର୍ଗର ଲେମ୍ବଶ ବର୍ଗୀୟ ଲତାବିଶେଷ—Ipomoea Hedaracea. [ଦ୍ର—ଏହାର ସାଲବର୍ଣ୍ଣ ଫଳ ପାଇଁ ଶୀତକାଳରେ ଲେଡେ ଏହାକୁ ରୁଅନ୍ତି । ଏହାର ସାଜ ରେଚକ ଔଷଧ ।

ଏହା ରେଚକ, ଶୋଥ, ଜ୍ୱର, ମଲବଦ୍ଧତା ଓ ଦାରୁଣ ବୈରେରେଚନରେ ଉପକାରୀ ।

ଶ୍ୟାମଳ—ସ. ବଣ (ଶ୍ୟାମ=କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ + ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଳ)—୧ । ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—1. Of dark colour. (ଶ୍ୟାମଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯାହାର ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ କଳା—2. Dark complexioned; dark-skinned. ୩ । କଳା—3, Black. ୪ । ନୀଳୀ—4. Blue. ୫ । ଶାଗୁଆ—5. Green. ବ—୧ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ-1. Black colour. ୨ । ଗାଢ଼ ସାଲବର୍ଣ୍ଣ—2. Deep blue colour. ୩ । ନୀଳୀ ରଙ୍ଗ—3. Blue colour. ୪ । ଶାଗୁଆବର୍ଣ୍ଣ—4. Green colour; verdnnt green. ଦେ. ବ—୧ । ଶୁକ ପକ୍ଷୀ—1. Parrot. ୨ । ଶ୍ୟାମାପକ୍ଷୀ (ଦେଖ)—2. Śyāmāpakshī (See) [ଉ—ଶୁକ ଦେବ ଅଣି ଶ୍ୟାମଳ ଘୋଷ—ଅଉମନ୍ୟୁ ବଦରଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।] ୨ । କାମଦେବ—2. The God Cupid. [ଉ—ଉମ ଶ୍ୟାମଳ ଘୋଟିଙ୍କ ଏ ଦର ଜନମ—ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡସ୍ୱ ।]

ଶ୍ୟାମଳତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ଶ୍ୟାମଳ + ତ୍ୱ ତା, ତ୍ୱ)—୧ । କାଳମା—Śyāmalatā (twa) 1. Blackness. ୨। ସାଲମା—2. Blueness. ୩ । ହରଦ୍ବର୍ଣ୍ଣ—3. Verdure.

ଶ୍ୟାମ ଲତା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଲତାବିଶେଷ—Śyāma lata Ichnocarpus Frutescens (creeper).

ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ଣ୍ଣ—ସ ବ—ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ)
Śyāmala barṇṇa Śyāma barṇṇa (See)

ଶ୍ୟାମଳ ସାଜ—ସ ବ—ଶ୍ୟାମସାଜ (ଦେଖ)
Śyāmala bija Śyāma bija (See)

ଶ୍ୟାମଳା—ସ ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ୟାମଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of Śyāmala. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଜମୁ; ଜାମୁ—1. Eugenia Jambolina, blackberry. ୨ । ଦୁର୍ଗା; କାଳୀ; ଶ୍ୟାମା—2. Goddess Kālī.

ଶ୍ୟାମଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ ଶ୍ୟାମଳ)—୧ । ମସୃଣ କରିବା—Śyāmalā(le)iba 1. To smoothen. ୨ । କାଳିଭ ଶ୍ୟାମଳକରା ଚିକନକରନା କୁଞ୍ଚାଇ ଚକ୍‌ଚଣ କରିବା—2. To comb and make up the hair glossy and dark. ୩ । କୋମଳ ଓ ଗୃହୁକଥାଦ୍ୱାରା ମୁଗ୍ଧ କରିବା; ସାକୁଲେଇବା—3. To charm a person by oily words and flattery. ୪ । ଗେଲ୍ଲା କରିବା—4, To pet a person; to ଭଜାନ ଭୁଲାନା fondle.

ଶ୍ୟାମଳାଲ୍—ଦେ. ବ ପୁଂ. (ହିନ୍ଦୀ)—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମ—Śyāmalāl 1. A name of Śrīkṛushṇa. ଶ୍ୟାମଲାଲ ଶାମଲାଲ ୨ । ମ୍ଲେଚ୍ଛଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name given to mlaes [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ]

ଶ୍ୟାମଳିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଶ୍ୟାମଳ (ଦେଖ)—1. Śyamala Śyāmaliā (see) ୨ । କୋଳା; ଚର୍ଚ୍ଚିତ; ସାଠିଲା—ମାଖାନ ଶ୍ୟାମଲିୟା 2. Besmeared and made smoothb, [ଉ—ତନତେ ଶ୍ୟାମଳିଆ ଦୋଇ, ଭୂପୂଳ ଗାସ୍ପେକ୍ ବାସଇ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa. [ଉ—ଘେନ ଘେନ ସନ ଘନ ସମ ଶ୍ୟାମଳିଆରୁ—ଜଜ୍ଞସ୍ଫୁର୍ଜି ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଶ୍ୟାମଳିକା—ସ ବ (ଶ୍ୟାମଳ + କ + ଆ)—ସାଲୀ; ସାଲ ଗୁଳ୍ମ—Śyāmalikā Indigo plant; Indigofera Tinctoria.

ଶ୍ୟାମଳୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ୟାମଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine Śyāmali of Śyamala. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ ।କାଳୀ ସ୍ତ୍ରୀ 1. A woman of dark complexion ୨ । କାଳୀ ଗାଈ—2. A black cow.

ଶ୍ୟାମ ଶୋଭା—ସ. ବ—ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—Śyāma sobhā Verdant beauty. (ଶ୍ୟାମଶ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ୟାମ ସଲିଳ—ସ. ବଣ ପୁଂ—[ବହୁବ୍ରୀ]—ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ ଜଳବିଶିଷ୍ଟ—Śyāmas alila Having-deep blue water. ବ—[ଶ୍ୟାମସଲିଳା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଯମୁନା ନଦୀ—The river Jamunā.

ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର—ସ ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମ—A name of Śrīkṛushṇa Śyāma sundara ଦେ. ବ. ପୁଂ—ମ୍ଲେଚ୍ଛଙ୍କ ନାମ—ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର A name given to males.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ରାଜଗୁରୁ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଗଞ୍ଜାମ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର
Śyāmasundara rājaguru ସାହିତ୍ୟିକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ
ବ୍ୟକ୍ତି—A late literary Oriya of Paralakimedi of Ganjam. [ଦ୍ର—ଏ ମହାଶୟ ବ. ଏ, ପାଶ୍ କରିଥିଲେ ଓ ଗତ୍ୟର ଗବେଷଣାପୂର୍ଣ୍ଣକ ଓଡ଼ିଆ, ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ଓ ଛନ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରି ଥିଲେ, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ସାହିତ୍ୟରସିକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବ୍ରଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ ନାରସିଂହଦେବ (ସେକ୍ରେଟ୍ରି ଅଫ୍ ଷ୍ଟେଟ୍)ଙ୍କ ଗୃହଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଭିଭାବକ ଥିଲେ । ୧୯୦୬ ସାଲରେ ଗଞ୍ଜାମରେ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଜାତୀୟ ସମ୍ମେଳନରେ ଏ ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଜାତିରେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ ।]

ଶ୍ୟାମା—ସଂ ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ (ଶ୍ୟାମ+ଅ)—ଶ୍ୟାମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Śyāmā Feminine of Śyama. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—
୧ । କାଳୀ; କାଳିକାଦେବୀ—1. Goddess Kālī [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପୂଜା କାର୍ତ୍ତିକ ଅମାବାସ୍ୟା ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଏ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣା, ଚତୁର୍ଭୁଜା, ମୁଣ୍ଡମାଳମା, ଶିବୋପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନା ଓ ଲୋଳଜିହ୍ୱା ଅଟନ୍ତି ।] ୨ । ଦୃଷ୍ଟାର୍ତ୍ତବା ମଧ୍ୟମବୟସ୍କା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman who has attained puberty. ୩ । ତପ୍ତକାଞ୍ଚନବର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୀ ନାୟୀ—3. A woman of the complexion of red hot gold. [ଦ୍ର—ଏ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ଶୀତକାଳରେ ସୁଖୋଷ୍ଣ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମ କାଳରେ ସୁଖ ଶୀତଳ ଅଟେ ।]

୪ । କାଳୀ ସ୍ତ୍ରୀ—4. A dark-complexioned woman; a brunette. ୫ । ତ୍ରିପୁଟି ଲତା—5. Aglaia Roxborghiana (creeper) ୬ । ଶୁକ୍ଳଶାରିବା; ରେମ୍ପିଡ଼ ଲଇ—6. A species of Hemidesmus Indicus. ୭ । କୃଷ୍ଣ ଶାରିବା; ଗୁଅଁଳଇ—7. Hemidesumus Indicus; Indian Sarsaparilla ୮ । କୃଷ୍ଣକୈରବ; କଳା ଉତ୍ପଳ ଲତା—8. The dark species of Ipomea Turpethum. ୯ । ମାଳଦୂବ—9. A sort of grass ୧୦ । ଶ୍ୟାମାକ; ଶୁଆଁଧାନ—10. Panicum Frumentaceum and Colonus. ୧୧। ଭୂଳସୀ ଗଛ—11. The Holy Basil plant. ୧୨ । ରାତ୍ରି—12. Night. ୧୩ । ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ—13. Turmeric. ୧୪ । ଯମୁନା ନଦୀ—14. The river Jamuna. ୧୫ । ନୀଳକାଗୁଣ୍ଡ—15. The Indigo plant, ୧୬ । ଗୁଗ୍ଗୁଳ—16. Bdellium and Legnum aloes. ୧୭ । ଶ୍ୱେତଲତା—17. Sarcostema Viminalis (creeper) ୧୮ । ପାଣ୍ଡବ ପତ୍ନୀ; କୃଷ୍ଣା; ଦ୍ରୌପଦୀ—18. Draupadī; the wife of the Pāṇḍaba brothers. ୧୯ । ଅମ୍ବିକା—One of the names of Goddess Durgā. ୨୦ । ଗୁଡ଼ୁଚି—20; Tinospora Cordifolia. ୨୧ । କସ୍ତୁରୀ—21. Musk. ୨୨ । ନୀଳ ପୁନର୍ନବା—22. A species of blue hog-weed. ୨୩ । ପିପ୍ପଳୀ—23. Long pepper; Piper Longum. ୨୪ । ପଦ୍ମବୀଜ—24. The seeds of lotus. ୨୫ । ଶିଂଶପା; ଶିଶୁଗଛ—25. Dalbergia Sissoo (a timber-tree). ୨୬। ଛାୟା—26. Shadow. ୨୭ । ଶ୍ୟାମାପକ୍ଷୀ—27, A species of singing bird; Tardius Macurus. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ନାମ)—ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ
ଶ୍ୟାମା ଶ୍ୟାମା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to females in Bengal.

ଶ୍ୟାମାକ—ସଂ. ବ (ଶ୍ୟାମ+କ; ବକଳ୍ପେ ଶ୍ୟାମକ)—ଶ୍ୟାମକ
Śyāmāka (ଦେଖ)—Śyāmaka (See)
(ଶ୍ୟାମାକ ଧାନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ୟାମା କାନ୍ତ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ମହାଦେବ; ଶିବ—Siba. ଦେ, ବ
Śyāmā kānta ପୁଂ—ବଙ୍ଗଦେଶରେ ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—
ଶ୍ୟାମାକାନ୍ତ ଶ୍ୟାମାକାଁତ A name given to male in Bengal.s

ଶ୍ୟାମାକାନ୍ତ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗଦେଶର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ
Śyāmākānta bandopādhyāya ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମଲ୍ଲ—
Name of a famous athlete of Bengal [ଦ୍ର—ଏ ଚତୁରା ଜିଲ୍ଲାର ବରମପୁରରେ ଖ୍ରୀ ୧୮୫୮ ରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ବ୍ୟାୟାମପ୍ରିୟ ହୋଇ ବନ୍ୟ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବଶ କରିଥାରୁ ଥିଲେ । ଏ ଜଳେ ସର୍ବଦା ସନ୍ତରଣ କରିଥିଲେ ଓ ଏପରି କରୁଥା ଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ଛାତି ଉପରେ ୧୦ ମଣିର ପଥରକୁ ହାତୁଡ଼ିରେ ବାଡ଼େଇ ଚୂନା କରି ଯାଉଥିଲା । ୫୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ବ୍ୟାୟାମ ଅବ ଶ୍ୟକ ଗାର୍ଥ ଭ୍ରମଣ କଲେ । ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ (ଭବଜୀବାବା, ଗଙ୍ଗୀବାବା; ହାରମ ସାହେବ ଅବ ନାମରେ ଉକ୍ତ ଉତ୍ତର ଦେଶରେ ପରିଚିତ) ଏହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟରୂପରେ ବରଣ କରି ଏହାଙ୍କୁ 'ସୋଽହଂ ସ୍ୱାମୀ' ନାମ ଦେଲେ । ଏ ବେଦାନ୍ତ ବିଷୟକ ଗ୍ରନ୍ଥେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ରଚନା କରିଥିଲେ ଓ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଥିଲେ ।]

ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗ—ସଂ, ବ—(କର୍ମଧା; ଶ୍ୟାମ+ଅଙ୍ଗ)—୧ । ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ
Śyāmāṅga ବିଶିଷ୍ଟ ଦେହ—1. Dark complexioned-body. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀ) ବୁଧଗ୍ରହ—2 The planet Mercury. ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ.—ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ
(ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶରୀର ବିଶିଷ୍ଟ—Dark-complexioned.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ୟାମାଚରଣ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ଶ୍ୟାମା+ଚରଣ)—ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଚରଣ—The feet of Goddess Durgā.
Śyāmācharaṇa
(ଶ୍ୟାମାପଦ—ଅନୀରୁପ)
ଶ୍ୟାମା ଚରଣ
ଶ୍ୟାମାଚରଣ
ବେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name of males.

ଶ୍ୟାମାଚରଣ ସରକାର—ବେ.ବ—ଜଣେ ବିଦ୍ୟାତ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା ଓ ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରଥମ ଆଇନ୍ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣେତା ଥିଲେ । ଏ ସଂସ୍କୃତ, ଇଂରାଜୀ, ହିନ୍ଦୀ, ପ୍ରୀକ୍, ଲାଟିନ୍, ହିବ୍ରୁ ଓ ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଏ ଇଂରାଜୀ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିବ୍ରୁର ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧାନମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଇଂରାଜୀରେ 'ବ୍ୟବସ୍ଥାସାର ସଂଗ୍ରହ' (ଦାୟଭାଗ) ଓ 'ବ୍ୟବସ୍ଥାତତ୍ତ୍ୱାର୍ଣ୍ଣବ' (ମିତାକ୍ଷରା) ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ । ଏହାହିଁ ବଙ୍ଗ ଦେଶର ପ୍ରଥମ ଆଇନ୍ ପୁସ୍ତକ । ଏ କଲିକତା ସୁପ୍ରିମ୍ କୋର୍ଟରେ ଦ୍ୱିଭାଷୀ (Interpreter) କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଏ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ପ୍ରଥମ ଆଇନ୍ ପୁସ୍ତକ ସଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ ।]
ଶ୍ୟାମାଚରଣ ସରକାର
ଶ୍ୟାମାଚରଣ ସରକାର
Śyāmācharaṇa sarakāra —Name of a law-giver of Bengal.

ଶ୍ୟାମାଢ଼ଙ୍କା—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ଡରଡ଼ର ପୁଷ୍ପ ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ; କଳାଡରଡ଼—କାଳାଅରହର
Śyāmārdhakī (Black variety) Cajanus Indicus (a pulse).
କାଳାଅରହର

ଶ୍ୟାମା ତ୍ରିବୃତ୍—ସଂ. ବ—ଜଳା ଓନ୍ତୁଡ଼; କୃଷ୍ଣତ୍ରିବୃତ୍ ଲତା—A variety of Ipomœa Turpethum creeper.
Śyāmā tribṛut
ଅନ୍ୟ. ସଂ. ନାମ—ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରା, ଗାଳନୀ, ସୁଶ୍ରେଣିକା, ମସୂରବଳା, କାଳା, କୈଷିକା, କାଳମେଷିକା ।
କାଳତେଉଡ଼ି
ଶ୍ୟାମପର୍ପାଲର, କାଳାନିଶିନ୍ଦର
ମ. କାଲେଂଜଶେତ୍ତାର
[ଦ୍—ଏହା ଥଲା ଜନ୍ତୁଡ଼ ଅପେକ୍ଷା ଗୁଣବତ୍ତର; ଜଳୁ ଜାତ, ରେଚକ, ବଳ ଦାହ, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ମତ୍ତତା, ଭ୍ରାନ୍ତି କଣ୍ଠଶୋଷ ଆଦି ଉପଦ୍ରବକାରକ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ରକ୍ତ ଜନ୍ତୁଡ଼ିର ମୂଳକୁ ଶ୍ୟାମାତ୍ରିବୃତ୍ ବୋଲିପାଏ ।]

ଶ୍ୟାମାଦି ବର୍ଗ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—କେତେକ ଗୁଳ୍ମର ସମଷ୍ଟି—Name of a class of herbs.
Śyāmādi barga
[ଦ୍—ଶ୍ୟାମା, ମହାଶ୍ୟାମା, ତ୍ରିବୃତ୍, ଦନ୍ତୀ, ଶଙ୍ଖିନୀ, ଚିତ୍ରକ, କର୍ଣ୍ଣିକ, ରମ୍ୟକ, କମ୍ବୁକ, ପୁଗଶ୍ରେଣୀ, ଗବାକ୍ଷ, ବୃଦ୍ଧଦାରକ, କରଞ୍ଜ, କଣ୍ଟକରଞ୍ଜ, ଗୃଧ୍ରନଖ, ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ, ସ୍ୱଧା ଓ ସ୍ୱବର୍ଚ୍ଚିକାଦ୍ୟ ଏହି ଚୌତିରି ବୃକ୍ଷ ଶ୍ୟାମାଦିବର୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।]

ଶ୍ୟାମା ପକ୍ଷୀ—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଗାନକାରୀ ପକ୍ଷୀ—A species of singing bird; Turdus Macurus.
Śyāmā pukhī
ଶ୍ୟାମା ପାଖୀ
ଶ୍ୟାମା ପକ୍ଷୀ
[ଦ୍—ଶାଖାଚାରୀ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ପାର୍ବତ୍ୟପୁଚ୍ଛ ପକ୍ଷୀ; ଦୁଇପାଖ କାଳିଆ ।]

ଶ୍ୟାମା ପୂଜା—ସଂ. ବ—କାର୍ତ୍ତିକ ଅମାବାସ୍ୟା ରାତ୍ରିରେ ଶ୍ୟାମା ବା କାଳୀଙ୍କର ଅର୍ଚ୍ଚନା—The worship of Goddess Kālī or Śyāmā on the night the new moon of the month of Kārttika.
Śyāmā pūjā

ଶ୍ୟାମା ବୀଜ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—କୃଷ୍ଣ ଚାରଳ ଲତାଫଳର ମଞ୍ଜି—The seed of Argyreia Speciosa.
Śyāma bija

ଶ୍ୟାମାୟମାନ—ସଂ. ବଣ—[ଶ୍ୟାମ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଯ=ଶ୍ୟାମାୟ Śyāmāyamāna ନାମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ମାନ (ଶାନଚ୍)]—(ଶ୍ୟାମାୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣରେ ପରିଣତ, କୃଷ୍ଣତାୟମାନ—Turned into green or black and blue colour.

ଶ୍ୟାମା ଲତା—ସଂ. ବ—୧ । କୃଷ୍ଣଶାରବା; ଶୁଆଁଲୁଇ—1 Indian sarsaparilla (creeper) ୨ । ତ୍ରିବୃତ୍ ୧ । ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଶାରବା, କୁଳଘଣ୍ଟିକା, ଗୋପୀ, ଲୁତା; ଗୁଥ କୃଷ୍ଣା, ଗୋପବଧୂ ।
Śyāmā latā
ଶ୍ୟାମା ଲତା
ଦୁଧୀ, ଗୋରୀସର, କାଳୀସର
ବେ. ସାଲଞ୍ଜକ
୨ । ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଧବଲା, ଶାରବା, ଗୋପୀ, ଗୋପକନ୍ୟା, କୃଷ୍ଣୋଦ୍ଭବା, ଶ୍ୱେତା, ଗୋପବଲ୍ଲୀ, ଲତା, ଅଶ୍ୱେତା, ତନୁଜା ।
ଅନନ୍ତ ମୂଳ
ଅନନ୍ତ ମୂଳ, ଉପଲସରୀ
ଘାନ ଲତା—2. Hemidesmus Indicus (creeper). [ଦ୍—ଶାରବା ତୁଳେ ନୋଟ ଦେଖ]

ଶ୍ୟାମା ସୁନ୍ଦରୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣୀ ଓ ସୁନ୍ଦରୀ—(a woman) Beautiful and dark complexioned; brunette.
Śyāmā sundarī
ବେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବଙ୍ଗଦେଶ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ—A name given to females in Bengal.

ଶ୍ୟାମିକା—ସଂ. ବ—(ଶ୍ୟାମ+କ+ଆ)—୧ । ଶ୍ୟାମଲତା; ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ
Śyāmikā 1. Deep blue colour. ୨ । ମାଳନ୍ୟ—2. Paleness; discoloration; filthiness, dirtiness. [ଦ୍—ଭୂମିପର ଶ୍ୟାମିକାର ଦେଖା ଏ ଜଗତେ, ପଡ଼ିବାର ଲେଖିନାହିଁ ବହି କେଉଁକାଳେ । ଗଦାଧର. ମହାସାଧା ।] ୩ । କୃଷ୍ଣତ୍ୱ—3. Blackness. ୪ । ଧାତୁ ଅବର ମାଦ—4. The dross of metals. ୫ । ଧାତୁର ମଳ—5. Scorie of metals. ବେ. ବ—ଭେଲ ବା ପଞ୍ଚଧା ସୁନା—Mixed gold.

ଶ୍ୟାମୀ—ବେ. ବଣ—ଶ୍ୟାମ ଦେଶୀୟ—Relating to the Siam country; Siamese.
Śyāmī
[ଯଥା, ଶ୍ୟାମୀ ଭାଷା; ଶ୍ୟାମୀ ଜାତି ।] ବ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଆଦରାର୍ଥକ)—ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଓ ଶ୍ୟାମାସୁନ୍ଦରୀର ଭାବ ନାମ—Name for calling Śyāmasundara and Śyāmasundari in fondness.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ୟାଳ—ପୁ. ବ. ପୁଂ—(ଶୈ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଳ; ଯେ ପରନ୍ତୁ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଗମନ କରେ)—ଶଳା; ପତ୍ନୀଙ୍କ ଭ୍ରାତା—
Śyāla Wife's brother.
(ଶ୍ୟାଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
୨। ଭଗିନୀପତି; ଉଶୋଇ; (ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତପୁରାଣ)—One's sister's husband.

ଶ୍ୟାଳକୀ—ପୁ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶ୍ୟାଳକ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ଶାଳୀ (ଦେଖ)
Śyālakī Śālī (See)

ଶ୍ୟାଳ ଜାୟା—ପୁ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ୟାଳ+ଜାୟା)—ଶ୍ୟାଳ.
Śyāla jāyā ଭଳି ସ୍ତ୍ରୀ; ଶଳାଗୃହିଣୀ—The wife of one's wife's brother
ଶ୍ୟାଳକ ଜାୟା / ଶ୍ୟାଳକ ପତ୍ନୀ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ଶ୍ୟାଳକା—ପୁ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶ୍ୟାଳ+କ+ଆ)—ପତ୍ନୀଙ୍କ ଭଉଣୀ—
Śyālikā Wife's sister. [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ପତ୍ନୀଙ୍କ ବଡ଼ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ଦେଉଶାଶୁ ଓ ସାନ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ଶାଳୀ କହନ୍ତି ।]

ଶ୍ୟାଳୀ—ପୁ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ(ଶ୍ୟାଳ+ଈ)—ଶ୍ୟାଳକା ୧ (ଦେଖ)
Śyālī Śyālikā 1 (See)

ଶ୍ୟାଳୀ ପତି—ପୁ. ବ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଢୁ (ଦେଖ)
Śyālī pati Sardhu (See)

ଶ୍ୟେତ—ପୁ. ବିଣ—(ଶୈ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇତ)—ଧଳା—White.
ଶ୍ୱେତ (ତା) / ଶ୍ୱେତ(ତା) } —ବେ. ରୂପ
ବ—ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ—White colour.

ଶ୍ୟେତ କୋଳକ—ପୁ. ବ—(ଶ୍ୟେତ=ଶୁଦ୍ଧ+କୋଳ+କ)—
Śyeta kolaka କ୍ଷୁଦ୍ର ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ; ସପଟି; କେରଣ୍ଡିମାଛ—A small species of fish; Barbus Chola.

ଶ୍ୟେନ—ପୁ. ବ. ପୁଂ—(ଶୈ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ; ଯେ ହିଂସାର୍ଥ ଗମନ କରେ)—୧। ବାଜପକ୍ଷୀ; ଶ୍ୟେନା—[ଶ୍ୟେନା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Hawk; falcon. ୨। ଯଜ୍ଞ ବିଶେଷ- 2. A sort of vedic sacrifice
[ଶ୍ୟେନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ବିଣ—ଧାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ—Brown.

ଶ୍ୟେନ ଘଣ୍ଟା—ପୁ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଲଘୁଦନ୍ତୀ ନାମକ ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟ
Śyena ghaṇṭā A herb; croton seed; the seed of the fig-leaved variety of Croton Polyandrum.

ଶ୍ୟେନ ଦୃଷ୍ଟି—ପୁ. ବ (ମ. ତ. ଶ୍ୟେନସ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି)—ବାଜପକ୍ଷୀ
Śyena dṛushṭi ପରି ତୀକ୍ଷ୍ଣଦୃଷ୍ଟି—A sharp look-out like that of a falcon. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ୟେନସ୍ୟେବ ଦୃଷ୍ଟି ଯାହାର)—ଶ୍ୟେନ ପରି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିସମ୍ପନ୍ନ—Hawk-eyed; falcon-eyed.

ଶ୍ୟେନମାତ(ତା)—ପୁ. ବ (ଶ୍ୟେନ°=ଶ୍ୟେନକୁ+ଘାତ=ଘତ୍ ଧାତୁ +ଅ;+ଆ)—୧। ଶ୍ୟେନ ବା ତୁଣ୍ଡାଣ ଦ୍ୱାରା ପକ୍ଷୀ ଶିକାର—1. Hunting with hawks; falconry. ୨। ଶିକାର; ମୃଗୟା—2. Hunting.

ଶୈ (ଧାତୁ)—ପୁ°—୧। ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨। ଗତ୍ୟର୍ଥକ ଧାତୁ—2; To move.
Śyai (root)

ଶୈଯଣାକ—ପୁ. ବ(ଶୈ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆକ)—ଶୋଣା; ଅଶଅଶୀ—
Śyaiṇāka A medicinal plant; Bignonia Indica,

ଶ୍ରଣ (ଧାତୁ)—ପୁ°—ଦତ୍ତ ହେବା—
Śraṇ (root) To be given.

ଶ୍ରଣି (ଧାତୁ)—ପୁ° (ଶ୍ରଣ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍)—ଦାନ କରିବା—
Śraṇi (root) To give.

ଶ୍ରତ୍—ପୁ. ଅ (ଶ୍ରା ଧାତୁ=ପାଚନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍; ଜଳାଇନ ଏହା ଧାତୁ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ 'ଶ୍ରଦ୍ଧା' ପଦାଦି ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ)—୧। ଭକ୍ତି—1. Devotion; regard reverence, ୨। ସ୍ନେହ—2. Affection. ୩। ବିଶ୍ୱାସ—3. Trust; faith; confidence
Śrat

ଶ୍ରଥ୍ (ଧାତୁ)—ପୁ°—୧। ବଧ କରିବା—1. To kill. ୨। ଯତ୍ନ କରିବା; ଚେଷ୍ଟା କରିବା—2, To try; to endeavour; to take care. ୩। ବନ୍ଧନ କରିବା—3. To tie. ୪। ଗ୍ରନ୍ଥନ କରିବା—4. To string together, ୫। ଢିଲା କରିବା—5. To loosen; to slacken. ୬। ମୋଚନ କରିବା—4. To 6. To liberate; to untie.
Śrath (root)

ଶ୍ରଥନ—ପୁ°. ବ—(ଶ୍ରଥ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ବନ୍ଧନ—
Śrathana 1. Tying; binding; fastening.
(ଶ୍ରଥିତ—ବିଣ) ୨। କାରାବନ୍ଧନ—2. Confinement, imprisoning a person; bondage. ୩। ବନ୍ଧନମୋଚନ—3. Liberating or setting free from bondage; emancipation. ୪। ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା—4. Delivering from a calamity. ୫। ଗ୍ରନ୍ଥନ; ଗୁନ୍ଥିବା—5. Stringing together. ୬। ମୋକ୍ଷ—6. Liberation; beatitude. ୭। ଶୈଥିଲ୍ୟ—7, Slackness; dilatoriness. ୮। ବିଳମ୍ବ କରିବା—8, Delaying. ୯। ବ୍ୟାହନନ—6. Smitig. ୧୦। ଯତ୍ନ—10. Care. ୧୧। ଅଧଃକରଣ—11. Bringing down; lowering. ୧୨। ଚେଷ୍ଟା—12. Endeavour; effort. ୧୩। ମାରଣ; ବଧ—13. Killing; slaughtering. ୧୪। ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡିତ ଅପରାଧୀର ବଧ—14. Execution of a criminal sentenced to capital punishment. ୧୫। ପୁନର୍ବାର ଦୃଷ୍ଟିକରଣ—15. Act of looking again.

ଶ୍ରଦ୍ଧାନ—ପୁ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶ୍ରତ୍=ଭକ୍ତି+ଧା. ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା +କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ [ଶାନଚ୍])—୧। ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁ—
(ଶ୍ରଦ୍ଧାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Affectionate. ୨। ଭକ୍ତିମାନ୍—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. Full of devotion; respectful. ୩ । ବିଶ୍ୱାସ ଯୁକ୍ତ—3. Having faith or trust. ୪ । ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା—4. Trusting.

ଶ୍ରଦ୍ଧ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ· ସଶ୍ରଦ୍ଧ)—ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ—Interested; concerned. [ଉ—ଉଦଥନ୍ତରେ ଶଶ୍ରଦ୍ଧଦ୍ୟା ବାକ୍ୟପୁରଣ, ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ ଶିଖାଇଲେ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଚରଣ ଦୋଇ ଶ୍ରଦ୍ଧ—ଭୂସ୍ତସିଂଦ· ମହାଭାରତ· ଅଦ ।]

Śraddha

ଶ୍ରଦ୍ଧା—ସଂ· ବି (ଶ୍ରତ୍=ଉକ୍ତି+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କ୍ତିବ. ଅ+ଆ)—୧ । ଚିତ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନତା—1. Peace of mind. ୨ । ମନର ନିର୍ମଳତା–2. Purity of mind. ୩ । ଭକ୍ତି; ସମ୍ମାନ—3. Devotion; respect; homage; reverence. ୪ । ନିଷ୍ଠା; ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସ—4. Implicit faith; confidence. ୫ । ବିଶ୍ୱାସ; ପ୍ରତ୍ୟୟ—5. Faith; trust. ୬ । ସ୍ନେହ—5. Affection; attachment. ୭ । ଆଦର—7. Fondness. ୮ । ଇଚ୍ଛା; ଇଚ୍ଛା—8. Desire; liking; inclination· ୯ । ଗର୍ଭିଣୀର ସଧ; ସାଧ—2. A pregnant woman's hankering after some dainty or food.· ୧୦ । ସମାଦର—10. Respectful conduct or treatment. [ଉ—ସଂସ୍କୃତରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି devotion) ଏକାର୍ଥ ବୋଧକ ।

ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଶରଧା, ଶାଦ, ସଧ, ସାଧ } ଦେ—ରୂପମାନ]

ପିଉଚେଇଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ସର୍ଗିତା ପିଣ୍ଡଦାନାଦି କିୟାକୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବୋଲିଯାଏ । ଚଳୁ ଭାଷାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଶ୍ରଧା, ଶରଧା ଅପଭ୍ୟାଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ବାସୁଲ୍ୟ (Affection), କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଆଦର (Liking; desire for a thing) ଓ ଆଦରପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର (Fond treament) ପ୍ରଭୃତି ଅର୍ଥ ବୁଝାଏ ।] ଦେ.

ଶ୍ରଦ୍ଧା ବ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ଶ୍ରଦ୍ଧା

ଶ୍ରଦ୍ଧାକର—ସଂ· ବିଣ (ଶ୍ରଦ୍ଧା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଅ)—ଶ୍ରଦ୍ଧାଜନକ Śraddhākara (ଦେଶ)—Śraddhā janaka (See) .(ଶ୍ରଦ୍ଧାକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଭକ୍ତି କରିବା; ସମ୍ମାନ କରିବା—Śraddhā karibā 1. To revere. ୨ । ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା—2· To pay homage to; to treat with reverence. ୩ । ପୂଜା ପାଇବା—3. To like.

ଶ୍ରଦ୍ଧା କରା ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନା

ଶ୍ରଦ୍ଧାକାରକ—ସଂ· ବିଣ· ପୁଂ (ଶ୍ରଦ୍ଧା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଅକ;)—Śraddhākāraka ଯେ ଭକ୍ତି କରେ—Revering; paying homage. (ଶ୍ରଦ୍ଧାକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଶ୍ରଦ୍ଧାକାରକା, ଶ୍ରଦ୍ଧାକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶ୍ରଦ୍ଧାଜନକ—ସଂ. ବିଣ (ଶ୍ରଦ୍ଧା+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଶ୍ରଦ୍ଧାSraddhājanaka ଉତ୍ପାଦକ; ମନରେ ଯାହା ଭକ୍ତି ଜନ୍ମାଏ—Producing or creating reverence in a person's mind.

ଶ୍ରଦ୍ଧାଜନ୍ୟ—ସଂ· ବିଣ—ଶ୍ରଦ୍ଧାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Arising from or Śraddhājanya resulting from reverence; caused by devotion.

ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—ଆଦର କରିବା; ସମାଦର କରିବା—Śraddhā dekhā(khe)ibā To fondle; ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଖାନ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦିଖାନା to show respect.

ଶ୍ରଦ୍ଧାନ୍ୱିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭତ୍; ଶ୍ରଦ୍ଧା+ଅନ୍ୱିତ)—Śraddhānwita ଯୁକ୍ତ; ଭକ୍ତିମାନ୍—1. Full of devotion or reverence; possessing faith; affectionate; respectful. (ଶ୍ରଦ୍ଧାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନ୍—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ(ଶ୍ରଦ୍ଧାବତ୍ ଶବ୍ଦ)—Śraddhābān ଭକ୍ତିମାନ୍—1. Reverent. ୨ । ବିଶ୍ୱାସପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Faithful· (ଶ୍ରଦ୍ଧାବତ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶ୍ରଦ୍ଧା ବଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନ୍ ହେବା—Śraddhā balā(le)ibā 1. To hanker after a thing. ୨ । ଶ୍ରଦ୍ଧାନ୍ୱିତ ହେବା—2. To have a liking for. (ଶ୍ରଦ୍ଧା କଲବା—ବ. ରୂପ)

ଶ୍ରଦ୍ଧା ବଢ଼ାନା

ଶ୍ରଦ୍ଧା ବିରହିତ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ରଦ୍ଧା+ବିରହିତ)—Śraddhā birahita (ବ୍ୟବହାର ବା କାର୍ଯ୍ୟ)—1. Irreverent (act); not actuated by affection. ୨ । (ପୁଂ) ଭକ୍ତିହୀନ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Irreverent (person); devoid of regard.

ଶ୍ରଦ୍ଧାବିରହିତା ଶ୍ରଦ୍ଧାବିହୀନା } ସ୍ତ୍ରୀ

ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି—ସଂ. ବି (ଏକାର୍ଥ ବୋଧକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—Śraddhā bhakti ଭକ୍ତି—Devotion. [ଉ—ସଂସ୍କୃତରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ଏକାର୍ଥକ; ଚଳୁ ଭାଷାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା=ଅପତ୍ୟାଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ଓ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଆକାଙ୍କ୍ଷ ଏବଂ ଭକ୍ତି=ଦେବତା ଓ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭାଜନ(ପାତ୍ର) ସଂ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ରଦ୍ଧା+ଭାଜନ) –Śraddhā bhājana(patra) (ଦେଶ)—Śraddhāhra (See)

ଶ୍ରଦ୍ଧାମୟ—ସଂ. ବିଣ –ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି ବା କାର୍ଯ୍ୟ)—Śraddhāmaya Full of devotion or reverence. (ଶ୍ରଦ୍ଧାମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶ୍ରଦ୍ଧାମୂଳକ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ରଦ୍ଧା+ମୂଳ+କ)—ଶ୍ରଦ୍ଧାଜନ୍ୟ Śraddhāmūlaka (ଦେଶ)—Śraddhājanya (See)

ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ରଦ୍ଧା+ଯୁକ୍ତ)—ସଶ୍ରଦ୍ଧ; ଭକ୍ତି-Śraddhājukta ପୂର୍ଣ୍ଣ (ବ୍ୟକ୍ତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟ)—Full of devotion; revering; reverent. (ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରଦ୍ଧା ରହିତ—ସଂ. ବଣ—ଶ୍ରଦ୍ଧାବିରହିତ (ଦେଖ)
Śraddhā rahita Śraddhābirahita (See)

ଶ୍ରଦ୍ଧାର୍ହ ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ପଦ; ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବା ସମ୍ମାନ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ; ଯାହାଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କରିବା (ଶ୍ରଦ୍ଧାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୂଜିତ—Reverend; venerable; deserving of regard.

ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ଶ୍ରଦ୍ଧା+ଶୀଳାର୍ଥେ. ଅଳୁ; ଭୁଲ. Śraddhāḷu ଜଦ୍ରାଳୁ,ଦୟାଳୁ, ଉଦ୍ୟାଳୁ)—ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ; ଶ୍ରଦ୍ଧାଶୀଳ; ଭକ୍ତିମାନ୍ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Affectionate; respectful; overflowing with devotion; possessing veneration. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—କୌଣସି ଖାଦ୍ୟାଦି ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଗର୍ଭାବସ୍ଥା ଜନିତ ଇଚ୍ଛିଣୀ—A pregnant woman having a hankering after some thing.

ଶ୍ରଦ୍ଧା ଶୂନ୍ୟ—ସଂ. ବଣ—ଶ୍ରଦ୍ଧାବିରହିତ (ଦେଖ)
Śraddhā śunya Śrddhabirahita (See)

ଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ପଦ—ସଂ. ବଣ. (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ; ଶ୍ରଦ୍ଧା+ଅସ୍ପଦ=ସ୍ଥାନ)—
Śraddhāspada ୧ । ଶ୍ରଦ୍ଧାର୍ହ (ଦେଖ)—1. Śraddharha (See) ୨ । ଯାହାଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରାଯାଏ—2. Object of reverence or regard. [ଦ୍ର—କେହି ଜେହି ଶ୍ରଦ୍ଧାଯାଇ, ଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ପଦ, ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାଜନ ଆଦି ଶବ୍ଦ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।]

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ—ସଂ. ବଣ (ଶ୍ରତ୍+ଧା. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ଶ୍ରଦ୍ଧା ବା ଭକ୍ତିର
Śraddheya ଯୋଗ୍ୟ; ଯାହାଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିବା ଉଚିତ—(ଶ୍ରଦ୍ଧେୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Deserving to be revered. venerable.

ଶ୍ରଧା (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ଶ୍ରଦ୍ଧା)—ଶ୍ରଦ୍ଧା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Śradhā (etc) Śraddhā etc (See)

ଶ୍ରନ୍ଥ (ଧାତୁ) —ସ°—୧ । ବାନ୍ଧିବା—1. To bind; to tie up.
Śranth (root) ୨ । ଗୁନ୍ଥନ କରିବା; ଗୁନ୍ଥିବା—2. To tie together; to string together. ୩ । ମୋଚନ କରିବା—3. To liberate. ୪ । ବଧ କରିବା—4. To kill. ୫ । ଶିଥିଳ କରିବା—5. To loosen; to slacken.

ଶ୍ରନ୍ଥ—ସଂ° ବ (ଶ୍ରନ୍ଥ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଗୁନ୍ଥନ; ଗ୍ରନ୍ଥନ—
Śrantha 1. Stringing together (as of beads, flowers). ୨ । ମୋଚନ—2. Liberation; deliverance; emancipation. ୩ । ଶିଥିଳୀ କରଣ—3. Slackening; relaxing. ୪ । (+ ତନ୍ତୁ. ଅ) ବିଷ୍ଣୁ (ମୋକ୍ଷଦାତା ଥିବାରୁ)—4. Bishṇu.

ଶ୍ରନ୍ଥନ(ନା) —ସଂ. ବ (ଶ୍ରନ୍ଥ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ,+ଅ)—ଗ୍ରଥନ
Śranthana(nā) (ଦେଖ)—Śrathana (See)

[ଶ୍ରନ୍ଥିତ—ବଣ]

ଶ୍ରପିତ—ସଂ. ବଣ (ଶ୍ରୁ ବା ଶ୍ରୈ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଶ୍ରପି ଧାତୁ=ପାକ କରିବା
Śrapita +କର୍ମ. ତ)—[ଘୃତ, ଦୁଗ୍ଧ ଓ ଜଳ ଭିନ୍ନ] ପାକ କରା ଯାଇଥିବା; ସିଦ୍ଧ—Boiled; cooked.

ଶ୍ରବ(ବାଃ)—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ଶୁଣିବା+ଭାବ. ଅ, ଅସ୍)—୧ ।
Śrava(bah) ଶ୍ରବଣ, ଶୁଣିବା—1. Hearing; listening. ୨ । (+ଇନ୍ଦ୍ରିୟ. ଅ, ଅସ୍) ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ; କର୍ଣ୍ଣ—2. The ear. ୩ । [+ଭାବ. ଅ, ଅସ୍] ସ୍ରାବ; ଝରା—3. Oozing. ୪ । ଖ୍ୟାତି; ପ୍ରସିଦ୍ଧି—4, Notoriety ୫ । ଯଶଃ, କୀର୍ତ୍ତି—5, Fame.

ଶ୍ରବଣ—ସଂ. ନ—(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ଶୁଣିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଶୁଣିବା-
Śrabaṇa 1 Hearing; listening. ୨ । (+ଇନ୍ଦ୍ରିୟ. ଅନ)—ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ; କର୍ଣ୍ଣ; କାନ—2. The ear. ୩ । (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର—3. (Astrology) The 22nd asterism. ୪ । ଭକ୍ତିର ନବଲକ୍ଷଣ ବା ନବଧା ଭକ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାର—4. One of the processes (viz. hearing or listening) for attaining devotion. [ଦ୍ର—ଭାଗବତ ଅନୁସାରେ ଭକ୍ତିର ଲକ୍ଷଣ ୯ ପ୍ରକାର ଯଥା—ଶ୍ରବଣ (ଦେବତାଦିଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରବଣ), କୀର୍ତ୍ତନ, ସ୍ମରଣ, ପଦସେବା, ପୂଜା ବା ଅର୍ଚ୍ଚନା, ସ୍ତବ ବା ବନ୍ଦନ, ଦାସ୍ୟ ବା ଦାସ୍ୟ, ସଖ୍ୟ ଭାବରେ ସମ୍ଭାଷଣ ଓ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ ବା ଆତ୍ମ ନିବେଦନ ।]

ଶ୍ରବଣ କରିବା—ଦେ. କି—(ସଂ. ଶ୍ରୁ ଧାତୁ)—ଶୁଣିବା—
Śrabaṇa karibā To hear.
श्रवणकरा श्रवणकरना

ଶ୍ରବଣକର୍ତ୍ତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ଶୁଣେ; ଶ୍ରୋତା—
Śrabaṇakarttā Hearing; listening.
[ଶ୍ରବଣକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ. ଶ୍ରୋତା ବ୍ୟକ୍ତି—[ଶ୍ରବଣ କର୍ତ୍ତ୍ରୀ, ଶ୍ରବଣକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Hearer; auditor, one of the audience.

ଶ୍ରବଣ-କୁହର (ଗହ୍ୱର)—ସଂ. ବ—(ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ଶ୍ରବଣ ବଦର ଦେଖ
Śrabaṇa kuhara (gahwera) Śrabaṇa bibara (See)

ଶ୍ରବଣ ଗୋଚର—ସ. ବଣ—(ସପ୍ତମୀ ତତ୍: ଶ୍ରବଣ+ଗୋଚର)—୧ ।
Śrabaṇa gochara (ଶବ୍ଦାଦି) ଯାହା ଶୁଣାଯାଏ; ଶ୍ରୁତି; ଶ୍ରୁତି-ଗୋଚର; ଶୁଣାଯିବା—1. Felt by the organ of hearing; that which is heard. ୨ । ଯାହା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଥିବାରୁ ଶୁଣା ଯାଏ—2. Within the hearing; within the range of the ear; within ear-shot.

ଶ୍ରବଣ ଗୋଚର ହେବା—ଦେ. କି—ଶୁଣାଯିବା—
Śrabaṇa gochara hebā To be heard.
श्रवण गोचर होना श्रवण गोचर होना

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରବଣ ଛତୁ—ପାଦେ.—(ଜଯପୁର) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଛତୁ—
Śrabaṇa chhatu A species of mushroom.

ଶ୍ରବଣ ଦ୍ୱାଦଶୀ—ପାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ
Śrabaṇa dwādaśī ଦ୍ୱାଦଶୀଦିନ କାଉଗଯା (ଯାଜପୁର) ଠାରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା ଯୋଗ—The auspicious conjunction of the Śrabaṇā asterism falling on the 12th day of a lunar fortnight, when pindas are offered at Jajpur.

ଶ୍ରବଣ ପଥ (ମାର୍ଗ)—ସଂ. ବ—(ରୁଢ଼ିରେ; ଶ୍ରବଣ ରୂପ ପଥ)—୧। କର୍ଣ୍ଣ-
Śrabaṇa patha (mārga) ପଥ—1. The ear (compared to a passage for sound.) ୨। କାନରେ ଛିଦ ମଧ୍ୟରୁ ଶବ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କରିବା ମାର୍ଗ-2. The auditory canal of the ear.

ଶ୍ରବଣ ପଥାରୁଢ଼—ସଂ. ବଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯାହା ଶୁଣାଗଲା; ଶ୍ରୁତ—
Śrabaṇa pathārūṛdha Heard.

ଶ୍ରବଣ ବିବର (ରନ୍ଧ୍ର)—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ରବଣ+ବିବର)—
Śrabaṇa bibara (randhra) ୧। କାନର ଛିଦ୍ର; ଯେଉଁ ଛିଦ୍ର ବାଟେ ପ୍ରାଣୀ ବାହାରର ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଯାଏ)—1. The hole in the ear. ୨। କାନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଗହ୍ୱର—2. The cavity inside the ear; tympanum.

ଶ୍ରବଣ ବେଧ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କର୍ଣ୍ଣ ବେଧ; କାନଫୋଡ଼ା—
Śrabaṇa bedha The drilling of the lobe of the ear.

ଶ୍ରବଣ ମଧୁର—ସଂ. ବଣ—ଶ୍ରୁତ ମଧୁର; ଶୁଣିବାକୁ ମିଠା—
Śrabaṇa madhura Sweet to the ear.
[ଶ୍ରବଣ ମନୋହର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶ୍ରବଣ ଯୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବଣ—ଶୁଣିବାର ଉପଯୁକ୍ତ (ବିଷୟ)—
Śrabaṇa jogya Fit to be heard; deserving attention.

ଶ୍ରବଣରେ ଆସିବା—ବେ. କ୍ରି—ଶ୍ରୁତ ଗୋଚର ହେବା—
Śrabaṇare āsibā To be heard.
କାନେ ଆସା**श्रवणमे आना**

ଶ୍ରବଣ ଶୀର୍ଷକ—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ମୁଣ୍ଡି ବା ମୁଣ୍ଡିଆ ଗଛ—
Śrabaṇa śirshaka Name of a plant; Spaeranthus Indicus

ଶ୍ରବଣ ସର୍ବାବୟବୀ—ବେ. ବଣ—ସାହାର ସମସ୍ତ ଅବୟବରେ ଶ୍ରବଣ
Śrabaṇa sarbābayabī ବା କାନ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ପରି ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଗ ବା ଛତୁ ଥାଏ—(A person) Having circular spots or patches on the whole body. [ବୁ—ଶ୍ରବଣ ସର୍ବାବୟବୀ ମାନବ, ସବୁପ୍ରାଣ୍ଟ ସାଙ୍ଗ ଯେବେ ଲୋଡ଼ିବ। ବହୁବ୍ରୀ. ବହୁତା।]

ଶ୍ରବଣା—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରବଣ+ଅ)—୧। (ଜ୍ୟୋତିଷ) ନକ୍ଷତ୍ର ବିଶେଷ;
Śrabaṇā ଦ୍ୱାବିଂଶ ନକ୍ଷତ୍ର—1 (Astrology) The 22nd asterism. ୨। (ବୈଦ୍ୟକ) ମୁଣ୍ଡିଆ ଗୁଳ୍ମ; ଶ୍ରାବଣୀ, ଶ୍ରବଣାହ୍ୱା—2 Name of a plant; Sphaeranthus Indicus.

ଶ୍ରବଣାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ସଂ. ବ—(ତତ୍ପୀ ତତ୍; ଶ୍ରବଣାର୍ଥ ଆକାଙ୍କ୍ଷୀ)—ଶୁଣିବାକୁ
Śrabaṇākāṅksha ଇଚ୍ଛା—Desire to hear.

ଶ୍ରବଣାକାଙ୍କ୍ଷୀ (ପୁଂ)
ଶ୍ରବଣାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ (ସ୍ତ୍ରୀ) } —ବିଶ ରୂପ

ଶ୍ରବଣାତୀତ—ସ. ବିଶ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ରବଣ+ଅତୀତ)—ଦୂରତା
Śrabaṇatīta ଯୋଗୁଁ ଯାହା ଶୁଣା ଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ—[ଶ୍ରବଣାତିକ୍ରାନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ] Too far to be heard; inaudible.

ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର—ସଂ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଦ୍ୱାବିଂଶ ନକ୍ଷତ୍ର—
Śrabaṇā nakshatra The 22nd asterism.
[ବୁ—ଶ୍ରାବଣ ମାସର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ଉଥି ଅଟେ, ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ଦୋଟ (ଦେଖ)।]

ଶ୍ରବଣାହ୍ୱା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ରବଣଶୀର୍ଷକ (ଦେଖ)
Śrabaṇāhwā Śrabaṇaśirsha;. (See)

ଶ୍ରବଣୀୟ—ସ. ବିଶ (ଶ୍ରୁ. ଧାତୁ+ଅନୀୟ ପ୍ରତ୍ୟୟ)—ଶ୍ରବଣ ଯୋଗ୍ୟ;
Śrabaṇiya ଶ୍ରୋତବ୍ୟ—Fit to be heard.

ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ରବଣ+ଇନ୍ଦ୍ରିୟ)—କାନ—
Śrabaṇendriya The ear.

ଶ୍ରବାଚ୍ୟ[ଯ୍ୟ]—ସ. ବ (ଶ୍ରବ+ଅଚ୍ୟ, +ଆଯ୍ୟ)—ଯଜ୍ଞରେ ବଳି
Śrabāchya(jya) ଦିଆଯିବା ଯୋଗ୍ୟ ପଶୁ—A beast fit to be offered as a victim in a sacrifice.

ଶ୍ରବିବା—ବେ. କ୍ରି (ସ. ଶ୍ରୁ ଧାତୁ)—ଝରିବା—
Śrabibā To ooze out; to flow out in drops.
ଅର୍ବା **चूना**

ଶ୍ରବିଷ୍ଠା—ସ. ବ (ଶ୍ରବବାନ୍=ଶ୍ୟାଇବଙ୍ଗିଷ୍ଟ୍ଟ, ବଶ୍ୟାତ+ଇଷ୍ଟ+ଅ;
Śrabishṭhā ଜଗାଡନ; ବଡ଼ଲୋକ)—ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର; ବୁଧ ଗ୍ରହଙ୍କ ମାତା; ଚବ୍ବିଶ୍ୱାଂଶ ନକ୍ଷତ୍ର—(Astrology) The 23rd asterism.

ଶ୍ରବିଷ୍ଠାଜ—ସ. ବ (ଶ୍ରବିଷ୍ଠା=ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ରରୁ ଜାତ)—ବୁଧଗ୍ରହ—
Śrabishṭhāja The planet Mercury.

ଶ୍ରବ୍ୟ—ସ. ବିଶ (ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ଶ୍ରାବ୍ୟ; ଶ୍ରବଣୀୟ; ଶୁଣିବା-
Śrabya ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be heard.

ଶ୍ରବ୍ୟ କାବ୍ୟ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ଶ୍ରବ୍ୟ+କାବ୍ୟ)—ନାଟକ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ
Śraby kābya କାବ୍ୟ (ସେଇଁ କାବ୍ୟ ନାଟ୍ୟ ନୁହେଁ)—
A literary work other than a drama.
[ବୁ—ଏହା ଚତୁର୍ବିଧ, ଯଥା—ପଦ୍ୟମୟ, ଗଦ୍ୟମୟ ଓ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟମୟ। ଏମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଧ୍ୟ ପୁଣି ଉତ୍ତମ ବିଭକ୍ତ ଯଥା—ମହାକାବ୍ୟ, ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ଓ କୋଷକାବ୍ୟ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରମ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ପରିଶ୍ରମ କରିବା; ମିହନତ କରିବା
Śram (root) To labour.

ଶ୍ରମ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରମ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଅ)—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଚେଷ୍ଟା; Śrama ପରିଶ୍ରମ; ମିହନତ—1. Labour; toil; exertion. ୨ । ଚେଷ୍ଟା—3. Effort. ୩ । କ୍ଲାନ୍ତି; କ୍ଲାନ୍ତ; ପରିଶ୍ରମଜନିତ ଖେଦ—2. Fatigue; weariness: ୪ । ବ୍ୟଥା; ଖେଦ—4. Distress; vexation. ୫ । ଅଭ୍ୟାସ—5. Practice; exercise. ୬ । ଶାସ୍ତ୍ରାଭ୍ୟାସ—6. Studying of the religious books; learning of the scriptures. ୭ । ତପସ୍ୟା—7, Penance; religious austerities. ବୈଦେ. ବ—ସରମ; ଲଜ୍ଜା—Shame. [ଦୃ—ଏତେ କଥାରେ ଏ ଲଜ୍ଜା ନ ଥିବେ କି ଶ୍ରମ । ଭଲ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଜସ୍ତି ।] ବେ. ବ ଶ୍ରମଜଳ—Perspiration due to labour. [ଦୃ—ଗୋପୀଙ୍କ ମୁଖେ ଶ୍ରମ ଜଳ, ଯୋଇନ୍ତୁ ବେଗେ ଶ୍ରୀବତ୍ସାଙ୍କ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଶ୍ରମ ଘର୍ମ—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ)—ଶ୍ରମଜଳ (ଦେଖ)
Śrama gharma Śrmajala; (See)

ଶ୍ରମଜ—ସଂ. ବଣ. (ଶ୍ରମ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ପରିଶ୍ରମ କରିବା
Śramaja ଯୋଗୁଁ ଜାତ—Due to labour; resulting [ଶ୍ରମଜନ୍ୟ, ଶ୍ରମଜନିତ—ଅନ୍ୟରୂପ] from labour.

ଶ୍ରମଜନକ—ସଂ. ବଣ—କ୍ଲାନ୍ତି ଉତ୍ପାଦକ—
Śramajanaka Producing weariness; fatiguing.

ଶ୍ରମ ଜଳ (ବାରି)—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ; ଶ୍ରମଜାତ ଜଳ)—ପରିଶ୍ରମ
Śrama jala(bāri) କରିବା ଯୋଗୁଁ ଦେହରୁ ବୋହିବା ଝାଳ—Perspiration due to labour;

ଶ୍ରମଜୀବୀ—ସଂ. ବଣ (ଶ୍ରମଜୀବନ୍ ଶବ୍ଦ; ଶ୍ରମ+ଜୀବ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.
Śramajībī ଇନ୍)—ଶ୍ରମ ବା କାୟିକ ପରିଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା (ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—ସ୍ତ୍ରୀ) ନିର୍ବାହକାରୀ—Living on labour.

ବ. ପୁଂ—ମୂଲଆ; କୁଲି—
Labourer; cooly; workman,

ଶ୍ରମ ଝାଳ—ଦେ ବ (ଯ ଶ୍ରମଜଳ)—ଶ୍ରମଜଳ (ଦେଖ)—Śramajala
Śrama jhāla (See) [ଦୃ—ରକ୍ତ ବେଳେ ପରିଶ୍ରମେରଘାମ, କାଳଘାମ ମିହନତକାପସୀନା ଶ୍ରମଝାଳ, ଘାଡ଼ୀ ଶେଷେ ଥୋଡ଼ ଦେବାର ବେଳେ ଘୀରନ୍ତ—ରଙ୍କ ଦ୍ରୋମ-ସୁଧାକର ।]

ଶ୍ରମଣ—ସ ବ. ପୁଂ (ଶ୍ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)—୧ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ-
Śramaṇa 1, A recluse. ୨ । ଭିକ୍ଷୁକ—
(ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2, A beggar. ୩ । ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁ—
3, A Buddhist monk, ୪ । ଶ୍ରମକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
4. A labourer; cooly, ୫ । ନୀଚବ୍ୟବସାୟୀ ବ୍ୟକ୍ତି
5, A person following a low profession. ବଣ—୧ । ଘୃଣିତ—1, Detested; hateful. ୨ । ଅପକୃଷ୍ଟ—2, Inferior. ୩ । ନୀଚ—3, Low; base,

ଶ୍ରମଣା—ସ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବୌଦ୍ଧସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ—1, A Buddhist
Śramaṇā nun. ୨ । ଭିକ୍ଷୁଣୀ—2. A female beggar. ୩ । ସାଧାରଣ—3. A female recluse. ୪ । ଶବର ଜାତିବିଶେଷ—4, Female of a class of hillmen,

ଶ୍ରମ ନିବାରକ—ସ ବଣ—ଶ୍ରମହାରକ (ଦେଖ)
Śrama nibāraka Śramahāraka (See)

ଶ୍ରମ ନିବାରଣ ସଂ ବ—ପରିଶ୍ରମର କ୍ଲାନ୍ତି ଦୂରଣ—
Śrama nibāraṇa The assuaging of fatigue.

ଶ୍ରମ ପୀଡ଼ା—ସଂ ବ (ମ. ତ. ଲୋ) ଶ୍ରମଜନିତ କଷ୍ଟ—
Śrama pīrdā The rigours of labour.

ଶ୍ରମ ବିନୋଦନ—ସଂ ବ—ପରିଶ୍ରମର କ୍ଲାନ୍ତିକୁ ଭୁଲିଯିବା—
Śrama binodana Forgetting the weariness of labour,

ଶ୍ରମବିଭାଗ—ସଂ ବ (ଅର୍ଥନୀତି ବ୍ୟବହାର)—୧ । ସରକାରଙ୍କର ଯେଉଁ
Śramabibhāga ବିଭାଗ ଦେଶର ଶ୍ରମସାଧ୍ୟ ଶିଳ୍ପାଦି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶ୍ରମବିଭାଗ ଅମବିଭାଗ ତଦାରଖି କରନ୍ତି—1, The department of industry of a Government ୨ ସୋଷ୍ଟବ କର୍ମର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା କରାଯିବାର ପ୍ରଣାଳୀ—2, Division of labour.

ଶ୍ରମ ଲବ୍ଧ—ସଂ ବଣ (ଶବ୍ଦା ତତ୍) ଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ—
Śramalabdha Obtained by labour

ଶ୍ରମ ଲଭ୍ୟ—ସଂ ବଣ (ଶବ୍ଦା ତତ୍ ଶ୍ରମ+ଲଭ୍ୟ) ଯାହା ପରିଶ୍ରମ କଲେ
Śrama labhya ମିଳିଯାଏ—Obtainable by labour.

ଶ୍ରମ ଲାଘବ—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପରିଶ୍ରମର ପରିମାଣ କମ ହେବା—
Śrama lāghaba Lessening of labour.

ଶ୍ରମଶୀଳ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ପରିଶ୍ରମୀ—
Śramaśila 1, Laborious ୨ । ସ୍ୱଭାବତଃ ପରିଶ୍ରମୀ—
(ଶ୍ରମଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2, Laborious by nature; industrious,

ଶ୍ରମସହ—ସଂ ବଣ (ଶ୍ରମ+ସହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ଯେ ପରିଶ୍ରମର କଷ୍ଟ
Śramasaha ସହି ପାରେ—Capable of doing (ଶ୍ରମସହିଷ୍ଣୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) much labour.

ଶ୍ରମ ସାଧ୍ୟ—ସ. ବଣ—(ତୃତୀୟା ତତ୍; ଶ୍ରମ+ସାଧ୍ୟ)—ପରିଶ୍ରମଦ୍ୱାରା
Śrama sādhya କରଣୀୟ—Laboursome; toilsome (work); capable of being accomplished by labour.

ଶ୍ରମ ସିଦ୍ଧ—ସ. ବଣ—(ଶବ୍ଦା ତତ୍; ଶ୍ରମ+ସିଦ୍ଧ)—ପରିଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ସଫଳୀଭୂତ
Śrama siddha Accomplished by labour.

ଶ୍ରମ ହାରକ—ସ. ବଣ—ଯାହା ଶ୍ରମର ପୀଡ଼ା ବା କ୍ଲାନ୍ତି ଦୂର କରେ;
Śrama hāraka ଶ୍ରାନ୍ତି ନାଶକ—Removing fatigue.
[ଶ୍ରମହାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଶ୍ରମହାରିକା, ଶ୍ରମହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରମାଇବା—ଦେ. (ଯଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ସ. ଶ୍ରମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍)—୧ । ଶ୍ରମିବା ଶ୍ରମାଇବା ଜିନିଷ୍ଟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—1. The causative form of Śramibā. ୨ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ପରିଶ୍ରମ କରାଇବା—2. To cause another to work.

ଶ୍ରମାସକ୍ତ—ସ. ବ୍ରି ପୁଂ-(୭ମୀ ତତ୍, ଶ୍ରମ+ଆସକ୍ତ)—ପରିଶ୍ରମୀ (ବ୍ୟକ୍ତି) ଶ୍ରମାସକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ] Śramāsakta —Given to labour; laborious; toiling.

ଶ୍ରମାପନୋଦନ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଶ୍ରମ+ଅପନୋଦନ)—ଶ୍ରାନ୍ତି ଦୂରକରଣ—Assuaging of fatigue. [ଶ୍ରମାପନୟନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶ୍ରମାପହାରକ—ସ. ବ୍ରି ପୁଂ—(ଶ୍ରମ+ଅପହାରକ)—ଶ୍ରମହାରକ (ଦେଶ) Śramāpahāraka Śramahāraka (See) [ଶ୍ରମାପହାରା—ଅନ୍ୟରୂପ] (ଶ୍ରମାପହାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶ୍ରମିକ—ଦେ. ବ—[ସଂ. ଶ୍ରାମିକ]—ଶ୍ରାମିକ (ଦେଶ) Śramika Śrāmika (See)

ଶ୍ରମିଣୀ—ସ. ବ୍ରି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶ୍ରମିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)-ପରିଶ୍ରମକାରିଣୀ; ଶ୍ରମଶୀଳା—Śraminī Laborious (female).

ଶ୍ରମିତ—ଦେ. ବ୍ରି—ଶ୍ରାନ୍ତ—Tired. [ଉ—ଜାତ୍ରତ ଶ୍ରମିତ ଶସ୍ତ୍ରର, Śramita ଶ୍ରାନ୍ତ ବ୍ରତଶେଷେ ଗୋବନ କୋଲର। ଶ୍ରାନ୍ତି ରୂପଚ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ଶ୍ରମିବା—ଦେ. (ଦଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ସ. ଶ୍ରମ୍ ଧାତୁ)—୧ । ପରିଶ୍ରମ କରିବା- Śramibā ଶ୍ରମ। ମିହନତ କରନା 1. To labour. ୨ । କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା—2. To become fatigued or spent up.

ଶ୍ରମୋପଜୀବୀ—ସ. ବ୍ରି ଓ ବ. ପୁଂ—(ଶ୍ରମୋପଜୀବନ୍ ଶବ୍ଦ)—ଶ୍ରମଜୀବୀ Śramopajībī [ଦେଶ] Śrama jibī (See) [ଶ୍ରମୋପଜୀବିନ୍—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶ୍ରମୋପଲବ୍ଧ—ସ. ବ୍ରି—(୩ୟା ତତ୍; ଶ୍ରମ+ଉପଲବ୍ଧ)—ଶ୍ରମଲବ୍ଧ Śramopalabdha [ଦେଶ]—Śrama labdha (See)

ଶ୍ରମୋପଲଭ୍ୟ—ସ. ବ୍ରି—(୩ୟା ତତ୍; ଶ୍ରମ+ଉପଲଭ୍ୟ)—ଶ୍ରମଲଭ୍ୟ Śramopalabhya (ଦେଶ)—Śrama labhya (See)

ଶ୍ରୟ—ସ. ବ—[ଶ୍ରି ଧାତୁ=ଆଶ୍ରୟ କରିବା+ଘ୍ରତ. ଅ)—୧ । Śraya ଆଶ୍ରୟ; ଅବଲମ୍ବନ—1. Refuge; shelter; pro- [ଶ୍ରୟଣ—ଅନ୍ୟରୂପ] tection; asylum. ୨ । ବାସ— 2. Residence. ୩ । (ସ୍ରେଷ୍ଠତତ୍ତ୍ୱ ଘାତ୍ରତ୍ରିକ ଶବ୍ଦ) ସମକୋଣୀ ତ୍ରିଭୁଜର ଦୀର୍ଘତମ ରେଖା—3. The hypotenuse of a rightangled triangle.

ଶ୍ରା [ଧାତୁ]—ସ.—ପାକ କରିବା— Śrā root To boil; to cook.

ଶ୍ରାଣ—ସ. ବ୍ରି—[ଶ୍ରା ଧାତୁ=ପାକ କରିବା+କର୍ମ. ତ]—୧ । ପକ୍ୱ; Śrāṇa ପାକ କରା ଯାଇଥିବା (ଦ୍ରବ୍ୟ)—1. Cooked. ୨ । ସ୍ୱର୍ମ କ୍ତ—2. Covered with perspiration. ୩ । ସିକ୍ତ; ଓଦା—3. Moistened; damp.

ଶ୍ରାଣନ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରଣ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଶ୍ରଣି ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+ Śrāṇana ଭାବ. ଅନ)—ଦାନ; ବଦାନ୍ୟତା—Gift; donation; almsgiving.

ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ସ. ବ୍ରି (ଶ୍ରଦ୍ଧା+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଅ)—ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ—Devotion- Śrāddha al; reverent. ବ—ପିତୃପୁରୁଷ; ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ ପ୍ରକାରଦ୍ୱାରା କରିବା ପିଣ୍ଡଦାନାଦି ଅନୁଷ୍ଠାନ—Offering or oblation of rice-cakes made to one's deceased ancestors.

(ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ଦେ. ରୂପ) ଦେ. ବ (ଶ୍ରାଦ୍ଧକାଳରେ ପିତୃଗଣଙ୍କ [ଶ୍ରିଗ୍ଧ—ପ୍ରା. ରୂପ] ପୁନଃ ପୁନଃ ନାମୋଚ୍ଚାରଣ କରିଗାଳିଦେବା)— ପୁନଃ ପୁନଃ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କ ନାମୋଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଗାଳ—Abuse by uttering the names of the ancestors of the abused person. ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସରାଧ

ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମାତୃପିତୃଗଣଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡ ଦାନ କରିବା— Śrāddha karibā 1. To offer rice-cakes to one's ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରା deceased ancestors. [ଦ୍ର—ପିତୃଙ୍କର ଭୋଷ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରନା ଘାଇଁ ସେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ ଅଦ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ ଧରି ଗାଳ ଦେବା—2. (figurative) To call names by abusing a person's ancestors. (ଯଥା—ସେ ମୋର ୭ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କଲା) ୩ । କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଶେଷଥର ପାଇଁ ତ୍ୟାଗ କରିବା; ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେବା—3. (figurative) To make an end of a thing; to bid adieu to a matter. (ଯଥା—ସେ ଘଡ଼ାଘଡ଼ିର ଶ୍ରାଦ୍ଧ କଲଣି)

ଶ୍ରାଦ୍ଧ କାଳ—ସ. ବ—ଦିନ ଦଶଘଡ଼ି ବେଳ— Śrāddha kāla About 1-30 P. M.

ଶ୍ରାଦ୍ଧ କୃତ୍—ସ. ବ୍ରି ଓ ବ (ଶ୍ରାଦ୍ଧ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)— Śrāddha kṛut ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରନ୍ତି— The performer of a funeral rite.

ଶ୍ରାଦ୍ଧ କ୍ରିୟା(କର୍ମ)—ସଂ. ବ—ପିଣ୍ଡଦାନରୂପ କ୍ରିୟା— Śrāddha kriyā(karma) Offering of funeral cakes.

ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଖିରିପିଠା—ଦେ. ବ—ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଉପଲକ୍ଷରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ Śrāddha khiripiṭhā ଦିଆଯିବା ଅନ୍ନ ପିଷ୍ଟାନ୍ନାଦି— ଶ୍ରାଦ୍ଧର ଭୂରୀଭୋଜନ Rice and sweets served to ଶ୍ରାଦ୍ଧକା ଭୋଜନ guests invited on the occasion of a 'Śrāddha'.

ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଘର—ଦେ. ବ—କୌଣସି ଘରବାରରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧାନୁଷ୍ଠାନ— Śrāddha ghara The observance of 'Śrāddha' ଶ୍ରାଦ୍ଧବାଡ଼ୀ ଶ୍ରାଦ୍ଧ in a family.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିବସ (ଦିନ)—ସଂ. ବ—ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବାର ତିଥି (ମୃତ ପିତୃ-
Śrāddha dibasa (dina) ପୁରୁଷଙ୍କ ମୃତାହ)—The day
on which the anniversary Śrāddha of
a deceased is performed.

ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦେବ—ସଂ. ବ—୧ । ଯମ—1. The God or Regent
Śrāddha deba of death. ୨ । ପିତୃଲୋକ—2. One's
(ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦେବତା—ଅନ୍ୟରୂପ) deceased progenitors.
୩ । ବୈବସ୍ୱତ ମନୁ; ସପ୍ତମ ମନୁ—3. The 7th
Manu (who is said to preside over the
present age). [ତୁ—ବର୍ତ୍ତମାନ ବୈବସ୍ୱତ ମନ୍ୱନ୍ତର
ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଯୁଗର ୧୦ମ ଯୁଗ ଚାଲୁ ହେଉଅଛି ।]
୪ । ବିଶ୍ୱଦେବ—4. A biswadeba (Apte).

ଶ୍ରାଦ୍ଧ ପତ୍ର—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବଡ଼ କଦଳୀପତ୍ରରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧାନ୍ନାଦି
Śrāddha patra ବଢ଼ାଯାଏ—A broad plantain
ଶ୍ରାଦ୍ଧର କଳାପାତା leaf on which the rice etc are
श्राद्ध पत्र served for Śrāddha.
(ଶ୍ରାଦ୍ଧ ପତ୍ତର—ଅନ୍ୟରୂପ) [ତୁ—ତେ। ଶ୍ରାଦ୍ଧପତ୍ତରେ ଗାଣ୍ଡି କାଟ-
ଗାଳ ।]

ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ପତ୍ରରେ ବସି
Śrāddha brāhmaṇa ଭୋଜନ କରନ୍ତି—
(ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବାହୁଣ—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ) A Brāhmaṇa who is
ଶ୍ରାଦ୍ଧର ବାମୁନ invited to partake of the food
महापात्र ब्राह्मण served on the plantain leaf at
a Śrāddha.

ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଭୁକ୍ (ଭୋକ୍ତା)—ସଂ. ବ (ଶ୍ରାଦ୍ଧ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ କର୍ତ୍ତୃ ବୃପ୍;+
Śrāddha bhuk (bhoktṛ) କର୍ତ୍ତୃ. ତ; ୧୩୩. ୧୬)—
ସ୍ୱର୍ଗତ ପୂର୍ବପୁରୁଷ, ଯାହାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରାଯାଏ—
A deceased ancestor to whom funeral
cakes are offered.

ଶ୍ରାଦ୍ଧାନ୍ନ—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ତ୍ପୁ)—ଶ୍ରାଦ୍ଧ ନିମନ୍ତ୍ରେ ଯାଇ କରାଯାଇଥିବା
Śrāddhānna ଅନ୍ନ—Rice cooked to be offered in
a Śrāddha.

ଶ୍ରାଦ୍ଧିକ—ସଂ. ବଣ (ଶ୍ରାଦ୍ଧ+ଭୋଜନାର୍ଥେ, ଇକ)—୧ । ଶ୍ରାଦ୍ଧ
Śrāddhika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Śrāddha.
(ଶ୍ରାଦ୍ଦିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । (ପୁଂ) ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ଭୋଜନକାରୀ—2- Par-
taking of the 'Śrāddha' offerings. ବ—
୧ । ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଦେଶ)—1. Śrāddha
Brāhmaṇa, (See) ୨ । ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ଦେୟ ବସ୍ତୁ—
2, Articles given away on the occasion
of a Śrāddha. ୩ । ଯେଉଁ ପିତୃଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ପିଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ—3. The recipient of obsequel
offering (Apte).

ଶ୍ରାଦ୍ଧୀୟ—ସଂ. ବଣ (ଶ୍ରାଦ୍ଧ+ଈୟ)—ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Śrāddhīya Relating to Śrāddha,

ଶ୍ରାଧ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦ୍ରା, ବ (ସଂ. ଶ୍ରାଦ୍ଧ)—ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Śrādha (etc) Śrāddha etc. (See)

ଶ୍ରାନ୍ତ—ଶ ବଣ. ପୁଂ (ଶ୍ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—୧ । କ୍ଲାନ୍ତ—
Śrānta 1. Fatigued; tired. ୨ । ସମ୍ବିତ—
(ଶ୍ରାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Worn out; wearied; exhaust-
ed. ୩ । ଜରୁତ୍—3. Appeased; calmed;
at rest. ୪ । ତୃପ୍ତଯୁକ୍ତ—4. Satiated;
gratified. ସଂ. ବ. ପୁଂ—ବୈରାଗୀ; ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
An ascetic (Apte).

ଶ୍ରାନ୍ତ କାୟ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା, ଶ୍ରାନ୍ତ+କାୟ) —କ୍ଲାନ୍ତ ଶରୀର—
Śrānta kāya Fatigued body ବଣ. ପୁଂ
(ଶ୍ରାନ୍ତଦେହ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଶରୀର କ୍ଲାନ୍ତ
(ଶ୍ରାନ୍ତକାୟା, ଶ୍ରାନ୍ତଦେହା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) ହୋଇଅଛୁ—Fatigued.

ଶ୍ରାନ୍ତଗତି——ସଂ ବ (କର୍ମଧା) ଧୀରଗମନ—
Śrantagati Slow motion.
ସ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଧୀରଗତିବିଶିଷ୍ଟ—Moving slowly.

ଶ୍ରାନ୍ତ ସମ୍ବାହନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କ୍ଲାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର କ୍ଲାନ୍ତ
Śrānta sambahana ଅପନୋଦନାର୍ଥ ଟୋପ୍ପି ପରିବା ଓ
(ଶ୍ରାନ୍ତୋପଶମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସେବା—Soothing or
relieving the distress of the wearied (Apte).

ଶ୍ରାନ୍ତି—ସଂ. ବ (ଶ୍ରମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । କ୍ଲାନ୍ତି; ପରିଶ୍ରମଜନିତ
Śrānti ଅବସାଦ—1. Fatigue; weariness;
exhaustion; lassitude. ୨ । ଶ୍ରମାନ୍ତେ ବିଶ୍ରାମ—
2. Rest after fatigue; refreshment.
୩ । ନିବୃତ୍ତି—3. Cessation. ୪ । ତୃପ୍ତଦୃପ୍ତି—
4. Satiation; gratification. ୫ । ଶ୍ରମ—
5. Toil; labour.

ଶ୍ରାନ୍ତିକର—ସଂ. ବଣ—ଯାହା କ୍ଲାନ୍ତି କରାଏ—Toilsome;
Śrāntikara wearisome; fatiguing.
(ଶ୍ରାନ୍ତିକାରକ, ଶ୍ରାନ୍ତିଜନକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ରାନ୍ତି ଦୂର କରିବା—ଦେ. କି— ବିଶ୍ରାମଦ୍ୱାରା ଶ୍ରମର ବେଦନାକୁ କମାଇବା-
Śrānti dūra karibā To be refreshed by rest.
ଶ୍ରାନ୍ତିଦୂରକରା **श्रमदूरकरना**

ଶ୍ରାନ୍ତିନାଶକ—ସଂ. ବଣ—ଯାହା କ୍ଲାନ୍ତିକୁ ଦୂର କରେ—Prevetn-
Śrāntināśaka ing or removing weariness.

ଶ୍ରାବ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଶ୍ରବଣ—1. Hear-
Śrāba ing. ୨ । ସରଣ; ସ୍ରାବ—Oozing.
୩ । ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶୀୟ ନୃପତିବିଶେଷ—3. Name of a
king of the Ikshwāku dynasty.
୪ । ସରଳ ବୃକ୍ଷର ଅଠା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Resin of
the pine tree.

ଶ୍ରାବକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ଶ୍ରବଣକାରୀ—
Śrabaka 1. Hearing; listening. ବ—୧ । କାଉ;
(ଶ୍ରାବକା—ସ୍ତ୍ରୀ) କୁଆ—1. Crow. ୨ । ଶାକ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁଜଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ; ବୌଦ୍ଧ —2. A disciple o votary of the Buddha. ୩ । ଶ୍ରୋତା—3. Hearer; listener. ୪ । ବାହକ—4. A bearer (Apte). ୫ । ଶିଷ୍ୟ; ଛାତ୍ର—5. A pupil; disciple (Apte). ୬ । ବୌଦ୍ଧ ସଜ୍ଜନ ଶ୍ରେଣୀବିଶେଷ —6. A class of Buddhist saints or votaries (Apte). ୭ । ବେଦ ବିରୁଦ୍ଧ ମତବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି —7. A heretic (Apte)

ଶ୍ରାବଣ—ସଂ. ବିଣ—(ଶ୍ରବଣ+ଅ)—୧ । ପାପିଷ୍ଠ—1. Sinful.

Śrāvaṇa ୨ । ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟଲବ୍ଧ [ଜ୍ଞାନ]—2. (Knowledge) Derived through the sense of hearing. ୩ । କର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to the ear. ୪ । (ଶ୍ରବଣା+ଅ)-ଶ୍ରବଣାନକ୍ଷତ୍ରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—4. Relating to the Śravaṇā asterism. ୫ । ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଜାତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—5. Born under the asterism Śravaṇā. ୬ । ବେଦ ବିରୁଦ୍ଧ ମତବାଦୀ—6. Heretica . ବି—(ଶ୍ରାବଣୀ= ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା+ଅ)—୧ । ଅଷାଢ଼ର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶ୍ରାବଣ ମାସ (ବର୍ଷାଋତୁ)—1. The lunar month of Śrāvaṇa. (July-August). ୨ । ପାଷଣ୍ଡ—2. A heretic (Apte). ୩ । ଧୂର୍ତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି; ଶଠ—3. An imposter (Apte). ୪ । (ନାମ) ଦଶରଥଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଜାଣତରେ ଶବ୍ଦଭେଦ ଓ ମୃତ ବୈଶ୍ୟ ଯଜ୍ଞ, ଯାହାଙ୍କ ବୃଦ୍ଧ ପିତା ଓ ମାତାଙ୍କ ଅଭିଶାପରେ ଦଶରଥ ପୁତ୍ରବିୟୋଗ ଦୁଃଖରେ ମୃତ ହେଲେ—4. Name of a Baiśya ascetic who was unwittingly shotdead by King Daśaratha who was,in consequence, cursed by the old parents of the deceased, that he would die of broken heart for being separated from his sons (Apte) ୫ । ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟଜନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ—5,Knowledge derived from hearing (Apte).

ଶ୍ରାବଣିକ—ସଂ. ବି—(ଶ୍ରାବଣୀ=ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା+ଇକ)—ଶ୍ରାବଣମାସ

Śrāvaṇika The lunar month of Śrāvaṇa.

ସଂ. ବିଣ—(ଶ୍ରାବଣ+ଇକ)—ଶ୍ରାବଣ ମାସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the month of Śrāvaṇa (Apte).

ଶ୍ରାବଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶ୍ରବଣ+ଅ+ଈ)—୧ । ଶ୍ରାବଣ ମାସର

Śrāvaṇī ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—1. The day of fullmoon of the month of Śrāvaṇa. ୨ । ଥାଲୁକୁଣୀ (ତୃକ୍ତବାଦ); ମଣ୍ଡୁକପର୍ଣ୍ଣୀ—2. Hydrocotyle Asiatica; the Asiatic pennywort. ୩ । ବଣ୍ଡାଳି ବୃକ୍ଷ (ତୃକ୍ତବାଦ); ଦହି ଦହିକା ଗୁଳୁ—3. Tinospora Tomentosa (plant). ୪ । ମୁଣ୍ଡିଆ ବୃକ୍ଷ, (ତୃକ୍ତବାଦ); ମୋଡ଼ାକୁଳି ଗଛ—4. Sphaeranths Indicum.

ଶ୍ରାବଣୀୟ—ସଂ. ବିଣ—(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଣିଚ ଶ୍ରାବ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—Śrāvaṇīya ଅନ୍ୟକୁ ଶୁଣାଇବା ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be [ଶ୍ରାବୟିତବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] spoken out to another.

ଶ୍ରାବନ୍ତୀ—ସଂ. ବ—ରାମାୟଣୋକ୍ତ ନଗର ବିଶେଷ; ଉତ୍ତରକୋଶଳସ୍ଥ

Śrāvantī ଲବଙ୍କ ରାଜଧାନୀ; ଧର୍ମପତ୍ତନ ନାମକ ନଗରର ନାମାନ୍ତର—Name of an ancient town of the name of Dharmapattana. [ଦ୍ର—କେଉଁ କେଉଁ ଏଦ୍ଦାରୁ ଶ୍ରାବସ୍ତୀ ବୋଲି କଦନ୍ତୁ । ବଶ୍ୱକୋଷ]

ଶ୍ରାବସ୍ତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ଶ୍ରାବ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ସ୍ତ)—ଶ୍ରାବ ରାଜାଙ୍କ

Śrābasta ପୁତ୍ର ଓ ଶ୍ରାବସ୍ତୀ ନଗରର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—Name of a king who established the town of śrābasti

ଶ୍ରାବସ୍ତୀ—ସଂ. ବ—(ନାମ)—[ଶ୍ରାବସ୍ତ+ସ୍ତ୍ରୀତ୍ୱବିବକ୍ଷାର୍ଥେ. ଈ)—ଗୋଣ୍ଡ ର

Śrābastī ପ୍ରାଚୀନ ଜନପଦ ଓ ତହିଁର ରାଜଧାନୀ, [ଶ୍ରାବସ୍ତୀପୁର—ଅନ୍ୟ ନାମ] [ବଶ୍ୱକୋଷ]—Name of an ancient kingdom and its capital.

[ଦ୍ର—ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରଦେଶର ଗୋଣ୍ଡା ଜିଲ୍ଲାର ବର୍ତ୍ତମାନ ନଗର ଦକ୍ଷିଣ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ 'ସେଟମଟେଟ' ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ଶ୍ରାବସ୍ତୀର ଉତ୍ଖନନରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏକ ସମୟରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଏଠାରେ ଚଉଦିନ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ଏହା ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥ । ପଣ୍ଡିତମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ବଲରାମପୁର ରାଜଧାନୀର ୧୦ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ସେଟମଟେଟ ନାମକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମର ଅଦୂରେ ନଦୀର ଅପର ତୀରରେ ପ୍ରାଚୀନ ଶ୍ରାବସ୍ତୀ ନଗର ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ବଂଶରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜା ଯୁବନାଶ୍ୱଙ୍କ ପୌତ୍ର ଓ ଶ୍ରାବସ୍ତକଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରାବସ୍ତ ଏ ନଗର ବସାଇଥିଲେ । ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ, ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ପାଣିନି ଓ ଭାଗବତରେ ଏ ନଗରର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । 'ବିକାଣ୍ଡ ଶେଷ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶ୍ରାବସ୍ତୀର ଅପର ନାମ ଧର୍ମପତ୍ତନ ଥିବା ଲେଖା ଅଛି । ବାସବଦତ୍ତା ଆଦିରେ ଏ ନଗରର ଓ ଏ ନଗରରେ ପ୍ରବାହିତ ରତ୍ନା ନଦୀର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖିତ ଥିବା ଲେଖା ଅଛି । ରାମାୟଣରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଏ ନଗର ଉତ୍ତର କୋଶଳର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମୃତ୍ୟୁକାଳରେ ଏ ଜନପଦ ଲବଙ୍କୁ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ସମୟରେ [ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପୂର୍ବ ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ] ଶ୍ରାବସ୍ତୀର ଦକ୍ଷିଣରେ ସାଂକେତ [ଅଯୋଧ୍ୟା], ପୂର୍ବେ ବୈଶାଳୀ (ବଳାରସ ଓ ବଦାର) ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଏ ନଗର ବାଣିଜ୍ୟ ଗୌରବ ଯୋଗୁଁ ଖୁବ୍ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ଥିଲା । ଚୀନପରିବ୍ରାଜକ ଫାହିଆନ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୫ମ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଭ୍ରମଣକୁ ଆସିଥିଲେ ଓ ସେ ଏଠାରେ ଥିବା ମଠ, ସଙ୍ଘାରାମ ଓ ଅଶୋକ ସ୍ତମ୍ଭ ଦେଖିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ଏହି

ଥିବା ଦେଖିଥିଲେ । ତନ୍ତ୍ର ୧୫୦ ବର୍ଷ ପରେ ତୀଳଘରବାଳକ ଦୁଏନ୍‌ସାଙ୍କ ଭ୍ରମରୁ ଅସିବା ସମୟରେ ଏ ନଗରରଅଟ୍ଟାଳିକା ମାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ଜୈନଧର୍ମ ପ୍ରବଳ ଥିଲା; ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଅବର୍ତ୍ତମାନ ପରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ଓ ଉତ୍ତରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ହେଲା । ମହାମଦଘୋରୀଙ୍କ ଭ୍ରମରୁ ବଳସ୍ଥ (ଖ୍ରୀ. ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ) ପରେ ଇଛଡ଼ାସରେ ଶ୍ରାବସ୍ତୀର ନାମୋ ଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ଶ୍ରାବା—ସଂ· ବ—ଅନ୍ନ ୨ଣ୍ଡ (ପର୍ଯ୍ୟାସ୍ଥ ମଣ୍ଡାବଳ)—
Śrabā Sifted rice-gruel.

ଶ୍ରାବିତ—ସଂ. ବିଣ—(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଶ୍ରାବ ଧାତୁ+କର୍ମ· ତ)—୧ । ଯାହା କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର କରା ଯାଇଅଛି; ଜ୍ଞାପିତ—
Śrābita 1. Intimated. ୨ । କଥିତ—2. Narrated; related (Apte)

ଶ୍ରାବ୍ଦି—ସଂ· ବ—[ସଂ. ଶ୍ରାବନ୍; ୧ମା· ୧ବ]—ସର୍জିକାକ୍ଷାର; ସାଜମାଟି-
Śrābi Natron; fuller's earth.

ଶ୍ରାବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ- [ଶ୍ରୁ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ଶ୍ରାବ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ]—୧ ।
Śrābya ଶ୍ରବଣୀୟ; ଶୁଣିବାର ଉପଯୁକ୍ତ; ଶ୍ରବଣଯୋଗ୍ୟ—
1. Fit to be heard; audible.
୨ । ଶୁଣାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ—
2. Fit to be intimated.

ଶ୍ରାବ୍ୟ କାବ୍ୟ—ସଂ· ବ—ପଠନ ବା ଶ୍ରବଣଯୋଗ୍ୟ କାବ୍ୟ—An
Śrābya kābya epic fit to be read or heard (and not to be acted).

ଶ୍ରାମ (ଧାତୁ)—ସଂ· —୧ । ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ କରିବା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)
Śrām (root) To consult secretly.
୨ । (ଶ୍ରମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍)—ନିଯୁକ୍ତ କରାଇବା—
2. To cause to labour.

ଶ୍ରାମ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରମ୍ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ· ଅ)—୧ । ମାସ—
Śrāma 1. Month. ୨ । ମଣ୍ଡପ; ଗୃହ—2. A temple; house, ୩ । କାଳ; ସମୟ—3. Space of time.

ଶ୍ରାମଣେର—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ଶ୍ରମଣ+ଏର)—୧ । ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ଜୈନ-
Śrāmaṇera ଭିକ୍ଷୁ—An itinerant Jaina mendicant.
୨ । ଜୈନ ଭିକ୍ଷୁଙ୍କ ଚେଲା—
2. Disciple of a Jaina ascetic

ଶ୍ରାମିକ—ଦେ. ବ—(ଶ୍ରମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇକ)—ମଜୁରିଆ; ମୂଲିଆ—
Śrāmika A labourer.

ଶ୍ରାମିକ ଦଳ(ଗୋଷ୍ଠୀ)—ଦେ. ବ (ରାଜନୀତି ସମ୍ପର୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ
Śrāmika daḷa(goshṭhi) ଶବ୍ଦ)—ମଜୁରିଆଙ୍କ ଦଳ—The ଶ୍ରମିକଗୋଷ୍ଠୀ ଶ୍ରମିକଦଳ labour party in politics.

ଶ୍ରାୟ—ସଂ. ବିଣ (ଶ୍ରୀ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ; ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବା)—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Śrāya Relating to the Goddess of wealth. ବ—(ଶ୍ରି ଧାତୁ=ଆଶ୍ରୟ କରିବା+ଭାବ ଅ)—୧ । ଆଶ୍ରୟଗ୍ରହଣ; ଆଶ୍ରୟ କରିବା—1. Taking shelter. ୨ । (+କର୍ମ ଅ) ଆଶ୍ରୟ; ଅବଲମ୍ବନ, ଯାହାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିଯାଏ—2. Shelter; refuge; support. ୩ । (+ଅଧିକରଣ ଅ)—ଆଶ୍ରୟ ନେବା ସ୍ଥାନ—3. Place of shelter.

ଶ୍ରାହ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା.ଶହ୍=ମୁସଲମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର; ଶ୍ରାହି=
Śrāhi ମୁସଲମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ) —ମୁସଲମାନଙ୍କ ଗଣନାରେ ହିଜରୀ ବର୍ଷର ସଙ୍ଖ୍ୟାର ପରେ ଲେଖାଯିବା ଶବ୍ଦ- A word used to denote the number of the Hijri or Mahomedan year. [ଦ୍ର--'ଶ୍ରାହ୍' ଶବ୍ଦ ବର୍ଷ ସଙ୍ଖ୍ୟା ପରେ ଓ ମାସର ନାମ ପୂର୍ବରେ ଲେଖା ଯିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା ୧୩୨୩ ଶ୍ରାହ୍ ଜାତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଲ ସପ୍ତମୀ; ଏଥିରୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ଯେ, ଏହା ବର୍ଷ ଗଣନାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ; ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ହିଜରୀ ସନ ଇଂରାଜ ସନଠାରୁ ୫୮୩ ବର୍ଷ କମ୍ ଓ ଏହାସନର ପ୍ରଥମ ମାସ ମହରମ ଠାରୁ ଅରମ୍ଭ ହୁଏ ।
ଶ୍ରୀ ବଳସୂତ୍ରଦ୍ର ମଜୁମଦାରଙ୍କ ଓଡିଆ ଶାହ୍ରବ୍ୟ-ପତ୍ରଭସୂର ଶସ୍ୟ ଭାଗରେ ଉତ୍କୃତ ୧୩ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ ଶିଳାଲିପିରେ ମଧ୍ୟ 'ଶ୍ରାହ୍' ଶବ୍ଦ ଦେଖାଯାଏ ।
ଏନାବ ଘଣ୍ଟିରେ 'ଅ୨୨ଙ୍କ ଶ୍ରାହ୍ ଭୁମ୍ଭି ୧୮ଦନ ପାଲୁନ ପୃଷ୍ଠିମା ଅବ ଲେଖା ଥିବା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ।]

ଶ୍ରି (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଆଶ୍ରୟ କରିବା; ଆଶ୍ରୟ ନେବା; ଆଶ୍ରୟ ଯାଇବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଜଳାଶୟରେ ପହଞ୍ଚିବା—
Śri(root) 1. To take shelter under; to take refuge under; to resort to; to depend upon; to approach for protection. ୨ । ସେବା କରିବା—2. To serve; to tend; to attend upon. ୩ । ବାସ କରିବା—3. To dwell in, to inhabit (Apte). ୪ । ଅନ୍ୟଠାରେ ନିର୍ଭର କରିବା—4. To cling to; to rest on; to depend on (Apte). ୫ । ପୂଜା କରିବା—5. To worship; to honour (Apte). ୬ । ବ୍ୟବହାର କରିବା; ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—6. To use; to employ (Apte). ୭ । ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ଅନୁସରିବା—7. To devote oneself to; to be attached to (Apte). ୮ । ସାହାଯ୍ୟ କରିବା—8. To help; to assist (Apte). [ଦ୍ର—ଆ+ଶ୍ରି ଧାତୁ=ରକ୍ଷାର୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା; ଅପ+ଶ୍ରି ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା; ଉତ୍+ଶ୍ରି ଧାତୁ=ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା]

ଶ୍ରିଅ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଚା. ବ (ସଂ.ଶ୍ରେୟସ୍)—ଶ୍ରେୟସ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Śria(etc) Śreyaḥ etc. (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍—ଶ୍ରା+ଶି ଧାତୁ=ରକ୍ଷାର୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା; ଅପ୍+ଶ୍ରି ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗକରିବା; ଉତ୍+ଶ୍ରି ଧାତୁ=ଉତ୍କର୍ଷ ପାଇବା ।]

ଶ୍ରିଅ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶ୍ରୀ ଶବ୍ଦର ଶଯ୍ୟା ଏବଂଚନ ରୂପ ଶ୍ରିୟା)—
Śriā ୧ । ଶ୍ରୀ; ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ—1. The Goddess of
श्री श्री wealth. [ଉ—ଶ୍ରୀପତି, ଶ୍ରୀକର, ଶ୍ରୀଧର, ଶ୍ରିୟା ଦେବୀଙ୍କ ମନୋହରକମଳ ଲୋଚନ ରହିଛନ୍ତା ।]
୨ । ଗୁରୁମାନେ ଗୁଡ଼ାଳରେ ପ୍ରଥମଦିନ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଭୂମିରେ ଖଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ବା ତାଳ ପତ୍ରରେ ଲୌହଲେଖନଦ୍ୱାରା ଲେଖିବା ଅକ୍ଷର; ଶ୍ରୀ—
2. The figure of Śrī written on the floor with chalk or on the palm leaf with iron pen by a student before he begins his day's work in the village school. (ଉ—ଖଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ନେଇ ଶ୍ରିୟା ଲେଖିଛୁ—କହନ୍ତୁ ମାଏ ଠୋ ରହିଛନ୍ତା ।) [ତ୍—ଶିଶୁର ପ୍ରଥମ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କାଳରେ ଶିଶୁ ଭୂମିରେ ଯେଉଁ ପୃଶ୍ନୁକା (ଠ) କାଟେ ତାହା ଶ୍ର (ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀ, ଶ୍ରୁ, ଠ) ର ରୂପାନ୍ତର ଯାଏ ।]

ଶ୍ରିଆ ଦେବୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଶ୍ରୀ ଦେବୀ)—ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ—
Śriā debī Goddess Lakshmī.
श्री देवी श्री देवी

ଶ୍ରିଓ(ଯୋ) ଲାଭ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶ୍ରେଯୋଲାଭ)—ଶ୍ରେୟୋଲାଭ (ଦେଖ)
Śrio(yo) lābha Śreyolābha. (See)
श्रेयोलाभ श्रेयलाभ

ଶ୍ରିତ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ) (ଶ୍ରି ଧାତୁ=ଆଶ୍ରୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତା. ତ)—
Śrita ୧ । ଯାହା ଅନ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଥାଏ; ଆଶ୍ରିତ—
(ଶ୍ରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Dependent on; subservient; one
[ଶ୍ରିତ—ବ୍] who has taken shelter under (another). ୨ । (+କର୍ମ. ତ) ଶରଣାର୍ଥ ଯାହା ନିକଟରେ କେହି ସତ୍ତେ—2. Approached for refuge or protection (Apte). ୩ । (+କର୍ମ ତ) ସେବିତ—3. Served by; tended by; resorted to by. ୪ । ଉପଜୀବିତ; ଜୀବିକାନିର୍ବାହାର୍ଥ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ—4. Living upon another for livelihood. ୫ । (ଅନ୍ୟକ ଉପରେ) ଭର ଦେଇଥିବା—5. Clung to; resting on; sitting on. (Apte). ୬ । (ଅନ୍ୟକ ସଙ୍ଗେ) ସଯୁକ୍ତ; ସମ୍ବୋଜିତ—6. United or joined with; connected with. (Apte). ୭ । (ଅନ୍ୟକ ଦ୍ୱାରା) ରକ୍ଷିତ—7. Protected. (Apte). ୮ । (ଅନ୍ୟକ ଦ୍ୱାରା) ସମ୍ମାନିତ; ପୂଜିତ—8. Honoured. (Apte) ୯ । (ଅନ୍ୟକର) ସହାୟକ—9. Auxiliary. (Apte) ୧୦ । (ଅନ୍ୟକଦ୍ୱାରା) ଆବୃତ; ଘୋଡ଼ା ଯାଇଥିବା—10. Overspread; covered with (Apte). ୧୧ । ସମୁଦ୍ଗତ—11. Assembled, collected. (Apte). ୧୨ । ଉଦରେ ରହିତ—12. Contained. (Apte). ୧୩ । ଅଧିଷ୍ଠାତା—13. Having; possessing. (Apte).

ଶ୍ରିତବାନ୍—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ) (ଶ୍ରିତବତ୍ ଶବ୍ଦ; ଶ୍ରି ଧାତୁ=ଆଶ୍ରୟ
Śritabān କରିବା+କ୍ତବତୁ. ତବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
(ଶ୍ରିତବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆଶ୍ରୟକାରୀ; ଶରଣାଗତ; ଆଶ୍ରିତ—
One who has taken shelter under (another).

ଶ୍ରୀ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ପାକ କରିବା; ରନ୍ଧନ କରିବା—
Śrī (root) To cook; to dress; to boil. (Apte)

ଶ୍ରୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶ୍ରି ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କ୍ୱିପ୍. କୃପ୍, ଯେ
Śrī ସ୍ଥାନରେ ଈ ଆଗମ;ଯାହାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ସେବା କରନ୍ତି)—
(ଶ୍ରିତ—ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ) ୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବୀ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—1. The Goddess presiding over riches or prosperity. ୨ । ବିଭୂତି; ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—2. Supernatural majesty; divine glory; dignity. ୩ । ସମ୍ପତ୍ତି; ସମୃଦ୍ଧି; ସୌଭାଗ୍ୟ; ବହୁତ—3. Fortune; wealth; plenty; affluence; prosperity. ୪ । ଶୋଭା; ଲାବଣ୍ୟ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—4. Beauty; grace; elegance. ୫ । ଆଲୋକ—5. Light; radiance. ୬ । ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ; ଘାଡ଼ି; ଝଟୁଲୁଟା—6. Lustre; brightness; splendour; brilliance. ୭ । ଯଶଃ; କୀର୍ତ୍ତି—7. Fame; glory; renown. ୮ । ବୃଦ୍ଧି—8. Increase; growth. ୯ । ସିଦ୍ଧି—9. Accomplishment; success. ୧୦ । ବେଶ ବିନ୍ୟାସ—10. Toilet; harmonious putting on of one's dress. ୧୧ । ସରସ୍ୱତୀ; ବିଦ୍ୟାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀଦେବୀ (ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସପତ୍ନୀ)—11. The Goddess of learning (a wife of Bishnu). ୧୨। ବୁଦ୍ଧି-12, The understanding; intelligence; intellect ୧୩ । ଧର୍ମ; ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ ଓ କାମ—13. The three objects of human pursuit (viz, piety; wealth and fulfilment of desire). ୧୪ । ଉପକରଣ—14. Materials; any material. added to a thing to perfect it,
[ଉ—ଏହା ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ତାହାକୁ ସଦାଙ୍କ ପୂଜାର କରଦବ ।] ୧୫ । (ବୈଦ୍ୟକ) ବଲ୍ୱ ବୃକ୍ଷ—15. The marmalus tree; Aegle Marmalus. ୧୬ । ଲବଙ୍ଗ (ଫୁଲ ଓ ଗଛ)—16. Cloves; cloves tree; Eugenia Caryophyllata. ୧୭ । ଲବଙ୍ଗ ଲତା ନାମକ ଲତା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗନ୍ଧ—17. Luvunga Scandens (creeper). ୧୮ । ପଦ୍ମ—18. Lotus. ୧୯ । ଦୁର୍ଲଭ ନାମକ ଔଷଧ—19. A rare medicinal plant. ୨୦ । ସରଳ ବୃକ୍ଷ; ଦେବଦାରୁ ଗନ୍ଧ—20. The pine tree; Pinus Longifolia. ୨୧ । ସଙ୍ଗୀତର ୬ ରାଗ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଣ୍ଡ ରାଗ—21. Name of one of the six musical tones in Hindu music. [ଦ୍ର—ରାଗ ତତ୍ତେ ନୋଟ ଦେଖ ।] ୨୨ । ବିଷ—22. Poison; venom. [ଉ—ବୃଶ୍ଚିକ ବହୁ, ବାସୁକ ଶ୍ରୀ ଯେହୁ, ତୁମ୍ଭେ ମୋହ ପର ଶ୍ରୋତରେ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।] ୨୩ । ରାଜତ୍ୱ—23. Royalty; royal dignity (Apte). ୨୪ । ବସ୍ତୁର ବର୍ଣ୍ଣ—24. Colour; aspect (Apte). ୨୫ । କୌଣସି ଗୁଣ ବା ଉତ୍କର୍ଷ—25. Any virtue or excellence (Apte). ୨୬ । ଅଛମାନୁଷ ଶକ୍ତି—26. Super humen power (Apte). ୨୭ । ଚନ୍ଦ୍ରର ୧୨ଶ କଳା—27. The twelvth digit of the moon (Apte). ୨୮ । ବାକ୍—28. Speech (Apte). ୨୯ । ଅଳଙ୍କାର—29. Decoration (Apte). ୩୦ । ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରିବାବେଳେ ଛୁଆ ଦୈନିକ ପାଠାରମ୍ଭ କରିବା ସମୟରେ ଭୂମିରେ ବା କାଗଜରେ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ପ୍ରଥମରେ ଲେଖିବା 'ଶ୍ରୀ ଅକ୍ଷର (ଲକ୍ଷ୍ମୀ); ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ନାମ ଲେଖିବା ଶୁଭସୂଚକ ଥିବାରୁ)—30. The letter 'Śrī' written by a student while beginning his day's work or formally celebrating the ceremony of Bidyārambha. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀ ଅକ୍ଷରକୁ ଶୋଭାଯୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ କେହି କେହି 'ଶ୍ରୀ' ଲେଖନ୍ତି ଓ କରଣି ଲେଖିବା ଲୋକେ 'ଶ୍ରୀ' ଲେଖନ୍ତି ଓ ଶିଶୁମାନେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରିବା ବେଳେ ଯେଉଁ ମଣ୍ଡଳା ○ ବୃତ୍ତ ଦିଅନ୍ତି ତାହା ଶ୍ରୀଅକ୍ଷରର ରୂପାନ୍ତର ଅଟେ ।] ବିଶେ. ପୁଂ—୧ । (ଦେବତା ଓ ଜୀବିତ ପୂରୁଷ, ଗୁରୁଜନ, ମାନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ଓ ପୂଜ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥାଦିର ନାମ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ଶବ୍ଦ) ଶ୍ରୀଲ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ—1. A word prefixed to the name of Deities, living males and adored books, corresponding to 'Mr' in English, Monsier in French, meaning glorious, lucky. (ଯଥା—ଦେବତା—ଶ୍ରୀହରି, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ଜୀବିତ ବ୍ୟକ୍ତି—ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର କର; ଗୁରୁଜନ ଓ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ବ୍ୟକ୍ତି—ଶ୍ରୀଗୁରୁ, ଶ୍ରୀ ପିତୃଦେବ; ପୂଜ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ—ଶ୍ରୀଭାଗବତ] [ଦ୍ର—ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଶ୍ରୀମତୀ ଓ ଶ୍ରୀମତ୍ୟା ଲେଖା ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀ-ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ସଦା ଶ୍ରୀ ଯୋଗ ହୁଏ; ଯଥା—ଶ୍ରୀଦୁର୍ଗା, ଶ୍ରୀସରସ୍ୱତୀ, ଶ୍ରୀମତୀଲକ୍ଷ୍ମୀ; 'ଶ୍ରୀ' ଶବ୍ଦ ମଙ୍ଗଳ ସୂଚକ ଥିବାରୁ କେହି କେହି ସ୍ୱାକ୍ଷରା ଦେବୀ ସ୍ୱାକ୍ଷରାର୍ଥ ପୁରା ଆଦୌ ନାମ ପୂର୍ବରେ ୩ଥର ବା ୫ଥର ବା ୧୨ ଥର ଶ୍ରୀ ଶବ୍ଦ ଲଗାନ୍ତି ଓ କେହି ଶତନାମୋତ୍ତର (୧୦୮) ଶ୍ରୀ ପ୍ରୟୋଗ ସୂଚକ 'ଶ୍ରୀ ୧୦୮' ଲେଖନ୍ତି । ଯଥା—ଶ୍ରୀ ୧୦୮ ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ସ୍ୱାମୀ ।] ୨ । ପୂଜା, ଦେବତା ଓ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଅଙ୍ଗାଦି ପୂର୍ବରେ ଲଗିବା ମାନ୍ୟସୂଚକ ଶବ୍ଦ—2. An euphemistic word prefixed to the body and limbs of Deities, kings and elders.(ଯଥା—ଶ୍ରୀ ଅଙ୍ଗ, ଶ୍ରୀମୁଖ, ଶ୍ରୀହସ୍ତ, ଶ୍ରୀଚରଣ) ଦେ.

ଶ୍ରୀ ଆ ବ—ପଢ଼ାଦି ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମଙ୍ଗଳାଚରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପତ୍ରର ଶିରୋଭାଗରେ ଲେଖାଯିବ ଶବ୍ଦ—The word written on the heading or beginning of any letter or writing. [ଦ—କେହି କେହି ମଧ୍ୟ ପତ୍ରର ଶିରୋନାମାରେ ଶ୍ରୀଗୁରୁ; ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଶରଣଂ, ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଦେବ ଶରଣଂ, ଶ୍ରୀ ଇଷ୍ଟଦେବ ଶରଣଂ, ଶ୍ରୀସ୍ୱାମି ଶରଣଂ; ଶ୍ରୀହରି ଶରଣ ଇତ୍ୟାଦି ଲେଖନ୍ତି ।]

ଶ୍ରୀ ଅକ୍ଷର —ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀ ୨୯ (ଦେଖ)
Śrī akshara — Śrī 29 (See)

ଶ୍ରୀ ଅକ୍ଷର ବିବର୍ଜିତ—ଦେ. ବହୁ. ପୁଂ—ଗଜମୂର୍ଖ; ଯେ ଆଦୌ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରି ନାହିଁ—Totally illiterate (person). [ଦ୍ର—ପାଠଶାଳାରେ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ମାନେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରିବା ସମୟରେ ଭମ୍ଭା ପ୍ରତିଦିନ ପାଠାରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଭୂମିରେ ଭମ୍ଭା କାଗଜରେ ବା ତାଳପତ୍ରରେ ମୁଢେ 'ଶ୍ରୀ' ଅକ୍ଷର ଲେଖୁଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଯେ ଶ୍ରୀ ଅକ୍ଷର ଲେଖି ନାହିଁ ସେ ଆଦୌ ପାଠର କାମଗନ୍ଧ ଜାଣି ନାହିଁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଉଣ୍ଡମୂର୍ଖ ଅଟେ ।]
ଶ୍ରୀ ଅକ୍ଷର—ବିବର୍ଜିତ

ଶ୍ରୀ ଅଙ୍ଗ —ଦେ. ବ—୧ । ଦେବତା, ପୂଜା, ଗୁରୁଜନ ଓ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ବା ଦେହ ବା ଶରୀର—1. (euphemistic) The boddy of the king or Deity or one's elder. [ଉ—ନାହିଁ ତ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିଶୋଷ୍ଠଚନ୍ଦ୍ର ଜ୍ଞ-ଗୀତ ।] ୨ । କୋମଳ ବା ସୁକୁମାର ଦେହ—2. Soft or delicate body. [ଉ—ଶର ସର ଝାଡ଼ିଲବା ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ପାଇଲୁ ରେ— କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିଶୋଷ୍ଠଚନ୍ଦ୍ର ଜ୍ଞ-ଗୀତ ।]
Śrī aṅga
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ
ଶ୍ରୀଅଂ

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଅଳସ ହେବା—ସ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧ । ପୂଜା ଆଦିଙ୍କ ଶରୀରରେ ଅସୁସ୍ଥତା ବୋଧ ହେବା—1. A feeling of sickness in a king, ୨ । ପୂଜା ଆଦିଙ୍କୁ ନିଦ୍ରା ବା [ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ବଥା(ଥେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] କ୍ଲାନ୍ତି ଅନୁମଣ କରିବା—2. The feeling of sleepiness or weariness.
Śrīaṅga ālasa hebā
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଅଳସ ହଓୟା
ଶ୍ରୀଅଙ୍গ ଶ୍ରାନ୍ତ ହୀନା

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଆଳସ୍ୟ—ସ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧ । ପୂଜା ଆଦିଙ୍କ ଅସୁସ୍ଥତା, ଶରୀରର ଅସୁସ୍ଥତା ବୋଧ—1. (euphemism) Sickness of a Raja. ୨ । ପୂଜା ଆଦିଙ୍କୁ ନିଦ୍ରା-
Śrīaṅga ālasya
ଶ୍ରୀଅଙ୍গের আলস্য

Digitized by srujanika@gmail.com

श्रीअङ्गमें आलस्य ଭର୍ତ୍ତଣ—2. (euphemism) Sleepiness in a Raja.

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଧୁଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ସ୍ୱଜାମାନଙ୍କର ଅଣ୍ଡାପାଣି ନଉଣ—Act of bathing from the waist downwards (said of a Raja).
Śrī aṅga dhuā

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ପଖାଳ—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ)—ସ୍ୱଜା ଓ ଦେବତା ଅଙ୍ଗର ସ୍ନାନ—Bath of a king or idol.
Śrī aṅga pakhaḷā
श्रीअङ्ग स्नान श्रीअङ्ग स्नान
[ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ପଖାଳିବା—କ୍ରିୟାରୂପ]

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ବଥା—ଦେ, ବ—(ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଓ ବ୍ୟଥା) —ସ୍ୱଜାଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ପୀଡ଼ା—Sickness of a Raja.
Śrī aṅga bathā
श्रीअङ्गे व्यथा श्रीअङ्ग व्यथा

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ଘାଉଡ଼(ଘ୍ଟେ଼ଃ) ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସମ୍ମାନରେ ଅଳାପ୍)
Śriaṅgare ghaurḍa(choṭa) lagā(ge)ibā
श्रीअङ्गे चोट देऊया नाଗ ଶ୍ରୁଷ୍ରୁଷାଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗକୁ ଦଂଶନ କରିବା
श्रीअङ्गमें चोट लगाना ଘଉଁନାରୁ)—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଗୃହର କର୍ତ୍ତା ବା କର୍ତ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା—1. (figurative) To injure the head of a family or the chief person of a place. ୨ । ଗୃହକର୍ତ୍ତା ବା କର୍ତ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କଳଙ୍କିତ କରିବା—2. To disgrace the head of a family. ୩ । ସ୍ୱଜା ବା ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପରିବାରସ୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପାପାଚରଣାଦି କରିବା—3. To commit sinful acts in respect of the family-members of a Rājā or chief person.

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗଲଗି—ଦେ. ବିଣ—ସ୍ୱଜା ଅଥବା ଦେବତାଙ୍କ ଦେହରେ ପରିହିତ—Put on by a king or Deity. ବ—ସ୍ୱଜା ରାଜାରପରିବାର ଓ ଦେବତାଙ୍କ ବେଶଭୂଷଣ—Toilet of kings or idols.
Śriangalāgi
श्रीअङ्गलागि श्रीअंगकासिंगार

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ସଙ୍ଗ—ସ. ବ—ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ମିଶିବା; ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ଲୟ ହେବା—Merging in the body of a king or a Deity. (ତୁ—ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ସଙ୍ଗ ସଦ୍ଧ ବିନା ଅନାଥ ଦୁଃଖୀ—ଭକ୍ତସୂତ୍ର ବଶୋଷ୍ଟ ରଙ୍କୁ ବି ଗୀତ ।)
Śrīaṅga saṅga

ଶ୍ରୀଆ—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ରୀସ୍ଥା)—ଶ୍ରୀ; ସମ୍ପତ୍ତିଦେବୀ—The Goddess presiding over wealth and prosperity.
Śrīa
श्री श्री ● (ତୁ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦର ଶ୍ରୀଧର, ଶ୍ରୀସ୍ୱାଦେବୀଙ୍କ ସମୋଦ୍ଭବ—ଭସଲଲ୍ଲେଚନ ବହୁତଥା ।)

ଶ୍ରୀ ଏକାଦଶ—ଦେ. ବ—ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ—The eleventh book of the Bhāgabata. (ତୁ—
Śrī ekādaśa
श्रीएकादशस्कन्द श्रीऐकादशस्कन्द ଦୁତାଗଣ ପ୍ରାସ୍ପେ କୋଉ ଅଷ୍ଟରେ ସେ ପୁଣ, ଶ୍ରୀଏକାଦଶେଣ ଏକୁ ଅଷ୍ଟରେ ପ୍ରମାଣ—ପ୍ରାତୀ· ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତିଗୀତା ।)

ଶ୍ରୀଁ(ଶ୍ରୀଂ)—ଦେ.ବ—ଓଡ଼ିଆର ଅକ୍ଷାକାର ସଦାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ଏକ ସାଙ୍କେତିକ ଶବ୍ଦ
Śrīñ(śrīṁ) ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ୬ସୃ; ଲକ୍ଷ୍ମୀ,ବହ୍ନି, ଶିଷ୍ୟ, ସୁଧା ଓ ବଳସ୍ୱସଙ୍କ
श्रीं श्रीं ଧ୍ୟାନ ସମ୍ବନ୍ଧ—A mystic syllable uttered by the Anākāra worshippers of Orissa.

ଶ୍ରୀ କଣ୍ଠ—ସ ବ [ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ଶ୍ରୀ=(ଗରଳ ହେତୁ ସାଲବର୍ଣ୍ଣ) ଶୋଭା= ଶୋଭାଯୁକ୍ତ କଣ୍ଠ ଯାହାର]—୧ । ଶିବ; ମହାଦେବଙ୍କ ବିଶେଷଣ—1. An epithet of Śiba (who has got marks of poison in His throat) ୨ । ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରବିସଦୃଶ ଓ ସାରଗର୍ଭ ନାଟକ ରଚୟିତା ବଡ଼ ବଦବଭୂତିଙ୍କ ଉପନାମ—2. A cognomen of the famous Sanscrit dramatist Bhababhūti. ୩ । ଦକ୍ଷିଣାର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ଜଙ୍ଗଲାଞ୍ଚଳ ଦେଶ—3 Name of an ancient country to the N.W. of Delhi. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males

ଶ୍ରୀ କଣ୍ଠ ପଦ ଲାଞ୍ଛନ—ସ. ବ. ପୁଂ ('ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ'ରୂପ ପଦ=ଉପାଧି ଅଟେ, ଲାଞ୍ଛନ=ଚିହ୍ନ ଯାହାଙ୍କର) ୧ । କବି ଭବଭୂତି—1. Sanscrit poet Bhababhūti. ୨ । ଉତ୍ତର ଗୁଜରାତର ପୁରାତନ ଦେଶବିଶେଷ—2. Name of an ancient countrin N. Indiay
Śrī kaṇṭha pada lāñchhana

ଶ୍ରୀକଣ୍ଠସଖ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ+ସଖା ଯାହାଙ୍କର; ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ. ଅର୍ଥାତ୍ ମହାଦେବ ଯାହାଙ୍କର ମିତ୍ର ଅଟନ୍ତି)—କୁବେର—The Hindu God guarding the wealth.
Śrīkaṇṭhasakha

ଶ୍ରୀକଣ୍ଡା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ବନ୍ଧ୍ୟା କର୍କୋଟକ; ଅଷାଢ଼ୁଆ ଫଳ—A sort of bitter wild fruit.
Śrikandā

ଶ୍ରୀକର—ସ. ବ (ମ, ଷ. ତତ୍ପୁ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତକର)—୧ । ଶ୍ରୀହସ୍ତ; ଦେବତା ଓ ସ୍ୱଜାଙ୍କ ହସ୍ତ—1. (euphemism for) A Deity's or king's hand. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ଶ୍ରୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କର ଯାହାଙ୍କର) ବିଷ୍ଣୁ—2 Bishṇu. ୩ । (ଶ୍ରୀ=ଶୋଭାଯୁକ୍ତ+କର=ଅଙ୍ଗ ଯାହାର)—କୋକନଦ; ନାଲ କଇଁ—3. Red waterlily; Nymphea Rubra. ସ. ବିଣ—୧ । 'ଶ୍ରୀ=ଶୋଭା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଶୋଭାକର—1 Beautiful; graceful. ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକାରକ 2. Producing grace beautifying. ଦେ. ବ.
श्रीकर श्रीकर ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନୀ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଗ୍ରନ୍ଥକାରବିଶେଷ—2. Name of an author of a work on Sanscrit jurisprudence.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଣ--ସୌଭାଗ୍ୟକାରକ—Causing good fortune [ଉ—ଶ୍ରୀକର ମୃଦୁରୁ ବଡ଼ ହୁଅଇ ସେ ଦଶା ଦୂଷଳକାଳରୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।]

ଶ୍ରୀ କରଣ—ସ. ବ (ଶ୍ରୀ='ଶ୍ରୀ' ଏହି ଶବ୍ଦ କୃ ଧାତୁ+ଅନ; ସାଦ୍ଧାବ୍ୟାସ Śrī karaṇa ଶ୍ରୀ ଶବ୍ଦ ଲେଖାପାଏ)--୧। କଲମ; ଲେଖନୀ—1. Pen. ଦେ. ବ—୧। କରଣମାନଙ୍କ ଶାଖା ବିଶେଷ—1 A sect of the Karaṇas of Orissa. ୨। କାୟସ୍ଥ ଜାତିର ସାଙ୍କେତିକ ଉପାଧି (ବଙ୍ଗଦେଶ)—2 Name or titte of a class of Kāyasthas. ୩। ଶେଠକରଣ (ଦେଖ)—Śeṭhakaraṇa (See) [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଠଗଡ଼ ବ୍ରାହ୍ମଣର ବଂଶାନୁଗତ ଉପାଧି ଶ୍ରୀକରଣଦେବବର୍ମା ପରିଚାୟକ ଅଟେ । ଏ ଉପାଧି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କ ଅମଳରୁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରକାରୀ ଦାଖଲପତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଉପାଧି ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ଅସିଅଛି ।]

ଶ୍ରୀକର ଶାସ୍ତ୍ରୀ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଉତ୍କଳର ଜନୈକ ବଙ୍ଗୀୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ Śrīkara śāstri ପଣ୍ଡିତ—Name of a late Oriya ଶ୍ରୀକରଶାସ୍ତ୍ରୀ **ଶ୍ରୀକରଶାସ୍ତ୍ରୀ** Pandit. [ଦ୍ର—ଯାଜପୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବରଜୁଲ ଗ୍ରାମରେ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ପଣ୍ଡିତ ମଦନମୋହନ ମାଲବ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହିନ୍ଦୁ ବଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଏ ସମ୍ପ୍ରତ୍ୟାପକ ଥିଲେ ।]

ଶ୍ରୀକର୍ପୂର—ସ.ବ—ବାଷ୍ପୀଭୂତ ହୋଇ ଶୋଧିତ ହୋଇଥିବା କର୍ପୂର—Śrīkarpūra Refined camphor. (ଦ୍ର—(ଶ୍ରୀକର୍ପୂର—ଦେ. ରୂପ) ସାଧାରଣ କର୍ପୂରରୁ ଓଡ଼ିଆରେ **ଶ୍ରୀକର୍ପୂର** ଶ୍ରୀକର୍ପୂର ଓ ଶୋଧିତ କର୍ପୂରକୁ ଶ୍ରୀକର୍ପୂର କହନ୍ତି । ଏହା ସାଧାରଣତଃ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଖଣ୍ଡରେ ମିଳେ ।)

ଶ୍ରୀକାକୋଳ—ଦେ. ବ—ଆଧୁନିକ ଚିକାକୋଲର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ—Śrīkākola The ancient name of Chicacole in Madras. (ଦ୍ର—ଏହି ନଗର ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଦକ୍ଷିଣ ଭୋଗରେ **ଲଙ୍ଗୁଲିଆ** ନଦୀ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ପୂର୍ବେ ଜଲଙ୍ଗ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଓ ଏଠାରୁ ବଂଶଧାର ନଦୀର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ କଲଙ୍ଗ ଘଣ୍ଟଶାଳୁ ରାଜଧାନୀ କେବେ ଉଠି ଆସିଲା ତହିଁର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁ ନାହିଁ । ଏଠାର ଶ୍ରୀକୂର୍ମ ମନ୍ଦିର ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥ । ଏଠାରେ ଜଣେ ଗୃହସ୍ଥର କୂଅ ଖୋଳାଯିବାବେଳେ ଭୂଗର୍ଭରୁ ୬ ଖଣ୍ଡି ତାମ୍ର ଫଳକ ମିଳିଥିଲା । ସେଥିରୁ ୫ ଖଣ୍ଡି ହଜିଛି ଓ ୫ ଖଣ୍ଡି ବର୍ତ୍ତମାନ ମାଦ୍ରାଜର ସାଦୁଘରରେ ରକ୍ଷା ଯାଇଅଛି । ସେଥିରେ ଜଲଙ୍ଗରାଜ ପଦ୍ମବଂଶୀୟ ଇନ୍ଦ୍ରବର୍ମା, ଅନନ୍ତବର୍ମାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଦେବେନ୍ଦ୍ରବର୍ମା, ଦେବେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ସତ୍ୟବର୍ମା ଓ ଅନ୍ୟ କେତେ ଜଣେ ନରେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜନ ରାଜାଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଇନ୍ଦ୍ରବର୍ମାଙ୍କ ବଂଶଧର ଏହି ରାଜାମାନେ ସମ୍ଭବତଃ ଶ୍ରୀ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀର ପଲାଇବ ବେଙ୍ଗୀ ବଂଶର ଗୋଷ୍ଠୀଏ ଶାଖା । । ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ ଶ୍ରୀ ୯୭୨ରୁ ୧୦୦୪ ରେ ମଧ୍ୟ ଗଲୁକ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ଅରାଜକତା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାରୁ ଏହି ରାଜବଂଶ ସମ୍ଭବତ ଉତ୍ସୋଳନ କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ(ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ) ଏ ସ୍ଥାନ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଅଧିକାରରେ ଅସିଥିଲା ଓ ସେ ସମୟରେ ନର୍ମିତ ଗୁମ୍ବଜ ସମେତ ଓ ସମାଧି ଏଠାରେ ଅଛି; ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏହା ବିଜୟନଗରର ହିନ୍ଦୁ ରାଜାଙ୍କ ଅଧିକାରରେ ଅସିଲା । ଏଠାରେ କେତେ ଗୁମ୍ବଜ ପ୍ରାଚୀନ ବିଜୟନଗର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅଛି, ତହିଁର ସମୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା କଠିନ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।)

ଶ୍ରୀ କାତର—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ଶ୍ରୀ—କାତର)—ଅପରର Śrī kātara ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେଖି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ; ମତ୍ସର; ପରଶ୍ରୀ-(ଶ୍ରୀକାତର—ସ୍ତ୍ରୀ) କାତର; ଯେ ଦେଖେ ଶ୍ରୀ ଦେଖି ନ ପାରେ—(ଶ୍ରୀର କାତର—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) Envious of another's (ଶ୍ରୀକାତରତା—ବ) prosperity

ଶ୍ରୀ କାନ୍ତ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଶ୍ରୀ+କାନ୍ତ)—ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ; Śrī kānta ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu (the husband of Lakshmi). ଦେ. ବ. ପୁ.—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ବଅଥିବା ଶ୍ରୀକାନ୍ତ **ଶ୍ରୀକାନ୍ତ** ନାମ—A name given to males.

ଶ୍ରୀ କାପଡ଼ା—ଦେ. ର୍ଦ୍ଧ (ସ. ଶ୍ରୀ ଓ କର୍ପଟ)—ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ Śrī kapaṛdaṅ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗଲଗା ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡ—Pieces of cloth ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେରକାପଡ **ଶ୍ରୀକପଡା** put on the Deity Jagannatha at Puri. (ଦ୍ର—ଏହାକୁ ସାଧାରଣତଃ ଉତ୍କଳର ସହର ବେକରେ ମାଡା କଉ ପଡାନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀକାରି—ସ. ବ (ଶ୍ରୀ=ଶୋଭା+କୃ ଧାତୁ+ଇ ତତ୍ପୁ. ଇନ ୧ମା ୧ବ) Śrīkāri ମୃଗବିଶେଷ—A species of deer. ଅନ୍ୟ ନାମ—କୁରଙ୍ଗ, ମହାଯବ, [ଦ୍ର—ଏହାର ମାଂସ ଲଘୁ, ଶିଖଣ୍ଡୀ, ସଜନ, ବେଗହରଣ, ଦୃଦ୍ୟ ଓ ବଳପ୍ରଦ ।] ଜଂଘାଳ, ଜାଦ୍ଧିକ ୨। ମୃଗଯାବିଶେଷ—2. A sort of hunting. of hunting or chase.

ଶ୍ରୀକୂର୍ମ—ଦେ. ବ—ଗଞ୍ଜାମର ଦକ୍ଷିଣ ଚିକାକୋଲ ତାଲୁକର ଅନ୍ତର୍ଗତ Śrīkūrma ଓ ଚିକାକୋଲ ନଗରଠାରୁ ୮ ମାଇଲ ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରାଚୀନ ତୀର୍ଥ—Name of a Hindu sacred place near Chicacole. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ନାରସିଂହଙ୍କ କୂର୍ମ ରୂପିସ୍ଥାପିତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ମନ୍ଦିରର ଦାଣ୍ଡରେ ଓ ସମ୍ମୁଖ ଗାତ୍ରରେ ଅନେକଗୁଡିଏ ଶିଳାଲିପି ଅଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ (୧) ୧୨୫୨ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବଙ୍ଗ। ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବଙ୍କ ଲିଖିତ ଭୂମିଦାନପତ୍ର ଅଛି, (୨) ୧୨୨୩ ଭାନୁଦେବ ରାଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ କର୍ତ୍ତୃକ ଗ୍ରାମଦାନ ଉପଲକ୍ଷରେ ଲିଖିତ

ପ୍ରସସ୍ତି, (୩) ରଜା ରଜରୁଜ ଦେବଙ୍କ ଅସ୍ତାପ୍ତ ବଜସ୍ୱାବଭ୍ୟ ବତ୍ସବର୍ତ୍ତୀଙ୍କର ୧୬୭୫ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର,(୪) ସାର ସ୍ତନ୍ତଦେବ ରଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀବଂଶୀସ୍ତ ରମଦେବଙ୍କର ୧୬୫୫ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର, (୫) ରଜା ପ୍ରତାପ ସାର୍ ଶ୍ରୀନୃସିଂହଦେବଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ୟକାଳରେ (୧୬୭୫ ଖ୍ରୀ) ଦେବତ୍ରଜାର୍ଥେ ଜଦ୍ୟାନଦାନ (ଏ ନୃସିଂହ ଦେବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲିଙ୍ଗ୍ରୁଲା ନରସିଂହ ଦେବ ।), (୬) ଜୁକ୍ତ ଓଡ୍ରଣା ସ୍ତଜା ପ୍ରତାପ ଶ୍ରୀ ସାର ନୃସିଂହ ଦେବଙ୍କ ସ୍ତାଦ୍ଦ କାଲର ଜଦ୍ୟାନଦାନର ବ୍ୟସ୍ଥା ବବରଣ, (୭) ରଜରଜ ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ସ୍ତରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କର । ଏହା ଛଡ଼ା ଅଜ୍ ୧୫ ଶିଲାଫଲକ ମନ୍ଦିରଗାତ୍ରରେ ରହିଅଛି । ଏହା ଛଡ଼ା ସ୍ତମ୍ବର ଜୁପରଜ୍ଞଗରେ ପ୍ରାଚୀନ ଅକ୍ଷରରେ ଲିଖିତ ଶିଲା ଲଗି ଅଛି । ଛନ୍ଦିର ପାଠୋଦ୍ଧାର ଅବଶ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ । ପୂର୍ବେ ଏହା ଶିବମନ୍ଦିର ଥିଲା । ସ୍ତମାନ୍ତଳଙ୍କ ସମସ୍ତରୁ ଏଠାରେ କୂର୍ମ୍ମମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିସ୍ତ ଥିତ ହୋଇ ଏହାଦବିସ୍ତବ-ଜାଥରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇଅଛି (ବଶ୍ୱକୋଶ)।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଂ· ବ (ନାମ) (କୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମ ସହିତ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଶ୍ରୀ ଯୋଗ)—ଦେବକୀ ଓ ବସୁଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର; ନନ୍ଦ ଓ ଯଶୋଦାଙ୍କ ପାଳିତ ପୁତ୍ର; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ଗୋଟରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ଅବତାର (କୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମ ଶବ୍ଦ ଦେଖ)—Name of Krishna; the incarnation of Bishnu in the Dwāpara age (as son of Bāsudeba and foster-son of Nanda.) ୨ । ନାରସିଂହ; ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishnu.

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
श्रीकृष्ण A name given to males.

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ—ସଂ· ବ—ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣାଷ୍ଟମୀ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମଦିନ—
Śrīkṛushṇa janmāshṭamī The birth day of Śrīkrushṇa in Bhādra.

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚୈତନ୍ୟ—ଦେ· ବ—ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ନାମାନ୍ତର—
Śrīkṛushṇa chaitanya Another name of Chaitanya.
श्रीकृष्ण चैतन्य

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିଗ୍ରହ—ସଂ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର କାଷ୍ଠ ବା ପାଷାଣ ବା ଧାତୁ ନର୍ମିତ ମୂର୍ତ୍ତି—An image of Śrīkṛushṇa.

ଶ୍ରୀ କ୍ଷେତ୍ର(ଧାମ)—ସଂ· ବ (ସ. ଯ. ଷ୍ଟ୍ରୁ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର)—୧ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥ—1. A amous centre of pilgrimage. [ଦ୍ର—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥର ନାମ ପୂର୍ବରେ ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଶବ୍ଦ ଲଗେ । ଯଥା—ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ବୃନ୍ଦାବନ] ୨। ଜଗନ୍ନାଥ କ୍ଷେତ୍ର;ପୁରୁଷୋତ୍ତମ; କଳିଯୁଗର ବୌଦ୍ଧାବତାରଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠିତ ତୀର୍ଥ—2. The town of Puri (the seat of lord Jagannātha.

ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ=ଶୋଭାଯୁକ୍ତ + ଖଣ୍ଡ=ଅଂଶ ଯାହାର)—ଚନ୍ଦନ
Śrīkhaṇḍa କାଠ; ଦରଚନ୍ଦନ; ଶ୍ୱେତ ଚନ୍ଦନ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଭଦ୍ରଶ୍ରୀ, ଚନ୍ଦନ—Sandal wood; Santalum Alba. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଚନ୍ଦନ ଅଶ୍ୱାଦରେ ଉତ୍ତମ, ଗୀତବର୍ଣ୍ଣ, ଯାହା ଛେଦନ କଲେ ଉତ୍ତାର ବନ୍ଧୁ ଶୁଖିଗଲେ ଶ୍ୱେତ, ଉତ୍ତମ ଓ କୋଽରଯୁକ୍ତ ତାହାହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାର ଏହା ଦିଶ୍ଧ ଉତ୍ତମ କଷାସ୍ୱ ରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁକ୍ଷ, ଉତ୍ତମ, ଅଳ୍ପାଦଜନକ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଲଘୁ । ଏହା ଶାନ୍ତି, ଉନ୍ମାଦ, ମଲବଦ୍ଧତା, ଶୋଥ, ବିଷ, ଶ୍ଲେଷ୍ମା, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତଦୋଷ ଓ ଦାହଜ୍ୱରାଦ୍ରବ । ଦେହରେ ଘଷିବାର ହେଲେ ଏହାକୁ ଘୋର ବୋଲନ୍ତି ।
ଏହା ୨ ପ୍ରକାରର ଯଥା—ତଃଖଣ୍ଡକୁ କାଳି ପେନ୍ଥ କାଠ ସ୍ତଜ୍ଞ କରିଯାଏ ତାକୁ ବେନ୍ଥଚନ୍ଦନ ଓ ଗନ୍ଧ ମଳକୁ ଶ୍ୱେତଚନ୍ଦନ କହନ୍ତି । ଶୁଖିଗଲେ ଭିତରର କାଠକୁ ଘୁଣ ଖାଇ ଯାଇଥାଏ ।
(ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡଚନ୍ଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡ ଶୈଳ—ସଂ. ବ—ମଳୟାଚଳ; ମଳୟ ପର୍ବତ—
Śrikhaṇḍa śaila The mountain Malalaya.
(ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡାଚଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡୀ—ପ୍ରାଦେ (ମେଦମାସୁର) ବ—୧ । ବସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; ଖଣ୍ଡୁଆ;
Śrikhaṇḍi (ତୁଳ. ବ. ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡୀ; ଶିଖଣ୍ଡୀ)—4. A kind of coloured sheet. [ଦ୍ର—ପୂଜାଚାଳରେ ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡୀ ବସ୍ତ୍ର ନ ହେଲେ ପୂଜା ପ୍ରଶସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ ଚାର୍ଯ୍ୟ ହେଉ ନ ଥିଲା ।] ୨ । ଚଉଡ଼ି ଆସନ ବିଶେଷ—2. A kind of sitting carpet. ୩ । ଚଉ ଦେବା; ଅଲ୍ପଯନା-3. Painting of the floor or walls with lime-water or rice paste on festive occasions. ୪ । ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବସିବାର ବେଦୀ (ପ୍ରକୃଷ୍ଟବାଦ)—4. The alter on which the bridegroom sits while formally accepting the bride.

ଶ୍ରୀଗର୍ଭ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ=ଶୋଭା ଅଛି ଗର୍ଭରେ ଯାହାଙ୍କର)—
Śrigarbha ୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ (ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ର ନାମୋକ୍ତ)—1. A name of Bishnu. ୨ । ଖଡ୍ଗ—2. Sword; scimitar.

ଶ୍ରୀଗୁରୁ—ସଂ· ବ—୧ । ମନ୍ତ୍ର ବା ଜ୍ଞାନଦାତା ଗୁରୁ (ସମ୍ମାନାର୍ଥେ ଶ୍ରୀ ଯୋଗ)—1. The spiritual preceptor; tutor. ୨ । ଭଗବାନ୍; ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishnu; God.
(ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଦେବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ—ସଂ.ବ (ଗୋପାଳ=ଗରୁଡ଼ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ 'ଶ୍ରୀ'ଯୋଗ)—Śrī gopāla ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrikṛushṇa. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଶ୍ରୀଗୋପାଲ ୧। ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. A name given to श्रीगोपाल males. ୨। ସାଖିଗୋପାଳ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିଗ୍ରହ—2. The idol or image of Śrikṛushṇa at Sākhigopāl in the district of Puri. ୩। ବାଲେଶ୍ୱର ରେମୁଣାର ଶୀର ପୂର୍ବ ଗୋପୀନାଥ ମୂର୍ତ୍ତି—3. The image of Srikṛushṇa at Remuṇā in Balasore.

ଶ୍ରୀଗୋପାଳ ଚୂଡ଼ାମଣି—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ+ଗୋପାଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ Śrīgopāla chūṛdāmaṇi ଚୂଡ଼ାମଣି=ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrikṛushṇa. ଦେ. ବ—(ବ୍ୟଙ୍ଗ) ବହୁ ଚୂଡ଼ା ଓ ଗୁଡ଼ ଖାଇବୁ ବାହୁଣମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଥଦକ୍ଷିଣା ଦେବା—(Joke) Feasting Brahmans with curds, flattened rice and mollasses and giving them money as Dakshiṇā.

ଶ୍ରୀଗୋପାଳ ତୈଳ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଔଷଧ ତୈଳ—Śrīgopāla taila A medicated oil.
ଶ୍ରୀଗୋପାଳ ତେଲ श्रीगोपाल तैल

ଶ୍ରୀଗୋପୀନାଥ—ସଂ. ବ—ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ (ଦେଖ) Śrigopināṭha Śrigopāla. (See)
(ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥଜୀ—ଦେ. ରୂପ)

ଶ୍ରୀ ଗୌର—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଚୈତନ୍ୟ (ଦେଖ) Śrī gaura Chaitanya (See)
(ଶ୍ରୀ ଗୌରାଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)
श्रीगौर श्रीगौर

ଶ୍ରୀଗ୍ରହ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ=ଶୋଷ୍+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯାହା ଶୋଷ କରେ ବା ଶୋଷଯୁକ୍ତ ଅଟେ)—ପକ୍ଷୀଙ୍କର ପାଣିପିଇ ଶାଳା—An aviary where birds drink; a drinking house for birds.
(ଏଥିର ଅନ୍ୟ ନାମ—ପକ୍ଷୀନ ପୁଆ)

ଶ୍ରୀଘନ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ=ସୌଗତ୍ୟ+ଘନ=ଗୁଣି)—୧। ବୁଦ୍ଧଦେବ Śrighana 1. The Buddha. ୨। ଦଧି—2. Curds; curdled milk.

ଶ୍ରୀଘର—ଦେ. ବ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ଜେଲଖାନା—Śrighara Jail.
श्रीघर बड़ेघर

ଶ୍ରୀଘର ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଜେଲ୍ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରାଇବା—Śrīghara dekhā(khe)ibā To cause a man to be sent to jail; to send a man to jail.
(ଶ୍ରୀଘରକୁ ପଠା(ଠେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
श्रीघरदेखान बड़ाघरदिखाना

ଶ୍ରୀଘର ଦେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବା—To undergo the sentence of Śrīghara dekhibā confinement; to be imprisoned.
श्रीघरदेखा बड़ाघरदेखना

ଶ୍ରୀଚକ୍ର—ସଂ. ବ (ତନ୍ତ୍ର)—ତ୍ରିପୁର ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ପୂଜାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର Śrichakra ବିଶେଷ—A mystic trifoliate circular figure used in the worship of the Deity 'Tripura sundarī'.

ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ—ସଂ. ବ—୧। ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡ (ଦେଖ)—1. Śrīkhaṇḍa Śrīchandana (See) ୨। ଅଗୁରୁ ଚନ୍ଦନ—2. Aloe wood. ଦେ. ବ. ପୁଂ.—୧। କ୍ଷତ୍ରିୟ, ରାଜବଂଶୀୟ ଓ ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—. A title of श्रीचन्दन श्रीचदन Kshatriyas and members of Rāj-families and Khaṇḍāyats. ୨। ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—2. Name given to males.

ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—(ଶ୍ରୀ ପ୍ରଦ ଚନ୍ଦ୍ର)—୧ମ ଚନ୍ଦ୍ର; ମନୁଷ୍ୟ Śrichandra ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ର ଜନ୍ମ ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ; ଜନ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ର—The first position of the moon which happens once in 12 days in a person's life.
[ଦ୍ର—ଅପଣା ରାଶିସବୁ ଯେଉଁ ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ-ରହି ଏକ ଦୋଇଥାଏ ସେହିଦିନ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ର ଯୋଗ ହୁଏ। ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ର ସବୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ଶୁଭ ପ୍ରଦ, ମାଙ୍ଗ ଯାତ୍ରା, ଯୁଦ୍ଧ, ଗୃହାରମ୍ଭ, ଏହ କାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ନିଷିଦ୍ଧ ଦେ.ବ—ଶିଖ୍ ଉଦାସୀ ବାବାଜୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଗୁରୁ। ଶିଖ ଉଦାସୀ ଧର୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ—Name of the founder of the sect of Udāsis amongst the Sikha. [ଦ୍ର—ଏ ଶିଖ ମାନଙ୍କ ଆଦିଗୁରୁ ନାନକଙ୍କ ପୁତ୍ର। ଏହାଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ନାମ ସୁଲକ୍ଷଣା। ଏ ଯୁବକ ଅବସ୍ଥାରେ ପିତାର ଭ୍ୟାଗ କରି ଉଦାସୀ ହେଲେ ଓ ଏହ କାଳଯରେ ଉଦାସୀନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସୃଷ୍ଟି କଲେ।]

ଶ୍ରୀ ଚରଣ—ସ, ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ. ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚରଣ)—୧। ଦେବତା Śri charaṇa ଓ ଗୁରୁଜନଙ୍କର ଚରଣ—1.The leg of a a Deity or elder. ୨। ଦେବତା ଓ ଗୁରୁଙ୍କ ସନ୍ନିଧ—2. Nearness or vicinity of a Deity or elder. [ଦ୍ର—'ଗୁରୁ ବା ପୂଜ୍ୟବ୍ୟକ୍ତଙ୍କ ନଜରକୁ' ନ କହି ସାନ୍ୟାର୍ଥେ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଦେବ ବା ଶ୍ରୀ ଦେବୀଦେବ ବା ଶ୍ରୀ ଅମୁକଙ୍କ 'ଶ୍ରୀ ଚରଣକୁ ବା ଶ୍ରୀ ଚରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ' ନିବେଦନ କରା ହୋଇ ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।]

ଶ୍ରୀ ଚରଣ କମଳ—ସଂ. ବ—ଦେବତା ଓ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ପାଦ ପଦ୍ମ—The Śri charaṇa kamala feet of the Deity or elder (compared to a lotus)

ଶ୍ରୀଚରଣ ପଙ୍କଜ
ଶ୍ରୀଚରଣ ପଦ୍ମ
ଶ୍ରୀଚରଣ ସରୋଜ
ଶ୍ରୀଚରଣାରବିନ୍ଦ
} ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀଚରଣକମଲେଷୁ—ଅ. ଅ (ସଂସ୍କୃତ ସପ୍ତମୀ ବହୁବଚନ, Śricharaṇa kamaleshu ଶ୍ରୀଚରଣମାନଙ୍କରେ; ପାଳ୍ୟାର୍ଥେ (ଶ୍ରୀଚରଣେଷୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବହୁବଚନ ଅର୍ଥ)—ଯଥାଦର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନାମାରେ ସାଦାଙ୍କ ନଜଣ୍ଟରୁ ପତ୍ର ଲେଖାଯାଏ ତାଙ୍କ ନାମ ବା ଉପାଧି ପ୍ରଭୃତିର ପରେ ଲେଖାଯିବା ଶବ୍ଦ—A concluding word written at the end of the heading of a letter written to an elder (meaning 'at the revered feet' and purporting to meaning 'The following writing is submitted to the before named person') [ଦ୍ର—ଏହାର ଅର୍ଥ 'ଶ୍ରୀଚରଣମାନଙ୍କରେ' ଓ ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଅମୁକଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ମୁଁ ନମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ନିବେଦନ କରୁଅଛି । ଏହା ନମ୍ନଲିଖିତ ଜମରେ। ଲେଖାଯାଏ—

୧ମ ଧାଡ଼ି—ଶ୍ରୀ ବା ଶ୍ରୀଗୁରୁ ବା ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଶରଣଂ ।

୨ପ୍ଟ ଧାଡ଼ି—ଶ୍ରୀଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦେବାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ କମଲେଷୁ ।

ଶ୍ୟା ଧାଡ଼ି—ସବିନୟ ନିବେଦନମିଦଂ ବା ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣତପୁରଃସର ନିବେଦନ ମିଦଂ ।

୪ର୍ଥ ଧାଡ଼ି—ଶିରସା ବା ମସ୍ତାଗ୍ରତ !

୫ମ ଧାଡ଼ି—ନିବେଦନର କାରଣ ଏହିଠ ଲେଖାଏ ।

ଶ୍ରୀଚରଣକୁ—ଦେ. (ଦ୍ୱିତୀୟା ବହୁବ୍ରି ପ୍ରତ୍ୟୟ ବାକ୍ୟାଂଶ)—ଶ୍ରୀଚରଣ Śricharaṇaku ନିକଟକୁ; ପୂଜ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟକୁ—ଶ୍ରୀଚରଣେ **श्रीचरणको** To the revered feet of

ଶ୍ରୀଚରଣତଳ—ସଂ. ବ—ଗୁରୁଙ୍କ ପାଦର ନମ୍ନଦେଶ—The ground Śricharaṇa taḷa below the feet of a Deity or elder.

ଶ୍ରୀଚରଣରେ—ଦେ. ବ (୭ମୀ ବହୁବ୍ରି)—ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଠାରେ—Śricharaṇare At or near a revered person. ଶ୍ରୀଚରଣେ **श्रीचरणमें**

ଶ୍ରୀଚରଣ ସେବକ—ସ. ବ. ପୁଂ—ଗୁରୁ ଅଦଙ୍କ ପଦସେବକ ରୂପ୍ୟ—Śricharṇa sebaka (Euphemism) Your (ଶ୍ରୀଚରଣ ସେବକା; ଶ୍ରୀଚରଣ ସେବକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ most obedient servant.

ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ—ଦେ. ବ—ଚୈତନ୍ୟ (ଦେଖ)—Śrī chaitanya Chaitanya (See)

ଶ୍ରୀଚ୍ୟୁତ—ସ. ବଣ—ଶ୍ରୀ ବଚ୍ୟୁତ (ଦେଖ)—Śrichuta Śri bichuta (See)

(ଶ୍ରୀଚ୍ୟୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶ୍ରୀ ଚ୍ୟୁତ—ବ)

***ଶ୍ରୀଜ**—ମି. ବ (ଶ୍ରୀ=ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଜନ ଧାତୁ+ଡ. ଅ)—୧ । କାମଦେବ-Śrija 1. God Cupid. ୨ । ଶାମ୍ବ—2. Śāmba; son of Kṛushṇa,

ଶ୍ରୀତାଳ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ମଳୟ ଦେଶ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତାଳ ବୃକ୍ଷ—Śrītāḷa A plamyra tree of the Malaya peninsula and south India. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳ ଅତିଶୟ କଷାସ୍ୱ. ମଧୁରରସ, ଶୀତଳ, କଫବର୍ଦ୍ଧକ, ପିତ୍ତନାଶକ ଓ ସାମାନ୍ୟ ବାସୁପ୍ରକୋପକ ଅଟେ ।]

ଶ୍ରୀଦ—ସ. ବଣ ପୁଂ (ଶ୍ରୀ=ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଦା ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Śrīda ଅ; ଯେ ଶ୍ରୀ ଦାନ କରେ)—୧ । ଧନଦାତା—1. Bestowing wealth, ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟଦାତା—2. Conferring good fortune or prosperity. ୩ । ଶୋଭାଦାୟକ—3. Giving grace or beauty. ବ-୧ । ଦେବତା 1. The HinduGod guarding riches. ୨ । (ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ରନାମୋକ୍ତ) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ—2. A name of Bishṇu [ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ]

ଶ୍ରୀଦାମ—ସ. ବ—(ଶ୍ରୀଦାମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଙ୍ଗର ଗୋପSri dāma ବାଳକ—Name of one of the cowherd mates of Śrikṛushṇa.

ଶ୍ରୀଧର—ସ. ବ. ପୁଂ—(ଶ୍ରୀ=ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+Śridhara କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି)—୧ (ସହସ୍ର ନାମୋକ୍ତ) ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳା ବିଶେଷ (ଅତି ହ୍ରସ୍ୱ; ଦ୍ୱିରନ୍ଧ୍ର, ଓ ବନମାଳା ଚିହ୍ନିତ)—2. Name of a pebble of the Gaṇḍaki river worshiped as Bishṇu. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. Name given to males. ୨ । ଚିଲିକାରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାଛ—2. A kind of shrimps (found in the Chilka lake.)

ଶ୍ରୀଧର କଥକ—ଦେ.ବ—(ନାମ)—ବଙ୍ଗଦେଶର ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ Śridhara kathaka ପୁରାଣକଥକ—Name of a Bengalee Purāṇa speaker (ministrel or bard) of the 13th century. [ଦ୍ର—ଏ ୧୨୨୩ ସାଲରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ କଥକ ବ୍ୟବସାୟ କରି ପୁରାଣ କଥା ଶ୍ରବଣକାରୀ ସହ ବୈଷ୍ଣବ ମନୋଭାବ ଭାବରେ କହୁଥିଲେ; ନିଜେ ଶ୍ୟାମା, ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଓ ପ୍ରେମ ବିଷୟକ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂକୃତ ଥିଲେ ।]

ଶ୍ରୀଧର ଦାସ—ଦେ. ବ.—(ନାମ)—ଉତ୍କଳୀୟ ଜଣେ ବରେଣ୍ୟ—Śridhara dāsa Name of an Oriya poet.

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଘର ବାଲିରେ । ଏ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବାଲ୍ୟଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି 'ବାମନ ଲୀଳା' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ଥିଲେ । (ଭାରତୀ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ) । ଏ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗର କବି । (ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ) ।]

ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ—ଦେ. ବ—(ନାମ)—ସଂସ୍କୃତାବର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଟୀକାକାର—Śridhara swāmī Name of a famous Sansorit ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ **श्रीधर स्वामी** annotator of the Purāṇas.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଶ୍ରୀଧର ଭଟ୍ଟ—ଅଳ୍ୟାରୂଢ଼] [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜୀବିତଥିଲେ; ଇନ୍ ସ୍ଥାନ ଗୁର୍ଜର ଦେଶର ବଣ୍ଟଲ୍ଲୀ ନଗର । ଏ ପରମାନନ୍ଦ ପୁରୀଙ୍କ ଠାରୁ ନୃସିଂହ ମନ୍ତ୍ର ଦୀକ୍ଷା ନେଇଥିଲେ। ସ୍ୱକୃତ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତର 'ଭାବାର୍ଥ ଦୀପିକା' ନାମକ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସରଳ ଟୀକା ରଚନା । ଇହ ଏ ଅମର ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ମଧୁସୂଦନ ସ୍ତବ, ଭଗବଦ୍ଗୀତା, ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣାଦର ପଦ୍ୟ ଟୀକା କର ଅଛନ୍ତି. ଏମାନ୍ ଭାବାର୍ଥ—ଦୀପିକା ସବୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ ।

ଭକ୍ତବତ୍ସାର ନାମକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିଷୟକ ଚାବ୍ୟ ପଦ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଅଛ ସ୍ୱରଖ୍ୟାତ 'ଭଟ୍ଟି' [କାବ୍ୟର ଭଟ୍ଟି 'ଭଟ୍ଟି' ଏହାଙ୍କର ପୂର୍ବ ଅଟନ୍ତି ।

ସଭାତ୍ତରରେ—

ଏ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଓ ଜୟନ୍ତୀବାସୀ ଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ରେମୁଣା ଗ୍ରାମ ନକଟବର୍ତ୍ତୀ ସରେଇ ଗାଁ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ, ପୁଣ୍ଡା ବ୍ରଜବୁଲିରେ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଭୁତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଅତର ଥିଲା । ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ଏ ପୁଣ୍ଡା ଶଙ୍କରନନ୍ଦନ ମଠର ଜଣେ ମହନ୍ତ ଥିଲେ (ସ୍ୱାମୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ) ।]

ଶ୍ରୀ ନଗର—ଦେ. ବ—(ନାମ)—କାଶ୍ମୀର ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ—

Śri nagara The capital of the state of Kashmere.

ଶ୍ରୀନଗର **ଶ୍ରୀନଗର**

[ଦ୍ର—ସମୁଦ୍ର ପୃଷ୍ଠରୁ ୫୨୬୬ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତ ବକ୍ଷରେ ଏ ରାଜଧାନୀ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ନଗର ଯେଉଁ ଉପତ୍ୟକାରେ ଅବସ୍ଥିତ ତାକୁ Happy valley (ସୁଖମୟ ଉପତ୍ୟକା) କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଏ ରାଜଧାନୀ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀର ଉପନଦୀ ଝେଲମ ନଦୀର ଉଭୟ ତୀରରେ ପ୍ରାୟ ୨ ମାଇଲ୍ ବ୍ୟାପି ଅଛି । ସହରରୁ ଏକ ଅଂଶରୁ ଅନ୍ୟ ଅଂଶକୁ ଯିବା ଅସିବା କରିବା ପାଇଁ ନଦୀ ପାର ହେବାକୁ ଝେଲମ ନଦୀ ଉପରେ ସାତ ଗୋଟି ସେତୁ ଅଛି । ଏଠାରେ ନଦୀ ଗର୍ଭର ବିସ୍ତୃତି ପ୍ରାୟ ୧୨୨ ହାତ ଓ ଶୀତକାଳରେ ନଦୀ ଜଳର ଗଭୀରତା ପ୍ରାୟ ୧୬ ହାତ । ନଦୀର ଉଭୟ ତୀରରେ ଚୂନ-ପଥର ଅଛି । ଏ ନଗରର ଘର ଅଡ଼େ ପର୍ବତ ପାଦରେ ଜଳାଭୂମି ଥିବାରୁ ଏ ନଗରର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ମନ୍ଦ । ଏ ନଗରେ ଜନ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ ଲକ୍ଷ । ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅପେକ୍ଷା ମୁସଲମାନ୍‌ଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୮ ଗୁଣ ବେଶି । ଏଠାରେ ଦୋତାମାନ କାଠରେ ଗଢ଼ା ଓ ଦିତଳ, ଚତୁସ୍ତଳ । ଦୋତାର ଛତମାନ ଏକଗଳଅ ଓ ତହିଁ ଉପରେ ମାଟି ବସ୍ତ ଦୋଇଅଛି । ଏଠାରେ କାଶ୍ମୀର ମହାରାଜାଙ୍କ ରାଜ-ପ୍ରାସାଦ, ଦୁର୍ଗ, ଡୋଗ କାରଖାନା, ଟାଙ୍କଶାଳା, ଭାଲୁବ-ଖାନା, ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି ଓ ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର, ମସଜିଦ ଓ ସମାଧି ଅଛି । ଏହି ରାଜଧାନୀର ଅନତିଦୂରରେ ସମୁଦ୍ର ପୃଷ୍ଠ ଅପେକ୍ଷା ୬୧୫୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଉପତ୍ୟ-ଉପରେ ସୁଲେମାନ୍ ନାମକ ପର୍ବତ ଉପରେ ଟିଅ ଦେଲେ ସମୁଦାୟ ନଗରର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖା ଯାଏ । ଏ ପର୍ବତର ଶିଖରରେ ଜୋଷ୍ଠେଶ୍ୱର ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩ୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଅଶୋକଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜଲୋକଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ତାହା ମୁସଲମାନଙ୍କ ମସଜିଦରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏବେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ତାକୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମନ୍ଦିର ବୋଲି କହନ୍ତି । ସହରର ଉତ୍ତର ଢାଲୁରେ ୬୫୦ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ ହର ପର୍ବତ ନାମକ ଗୋଷ୍ଠେଶ୍ୱର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗଣ୍ଡ ଶୈଳ ଉପରେ ଶ୍ରୀନଗର ଦୁର୍ଗ ଅଛି । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଅକବରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୫୯୦ରେ ଏକ କୋଶ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ଏ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ନଗରର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବାଂଶରେ ସ୍ୱପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ଡାଲ୍' ହ୍ରଦ ଅଛି । ଏଥିର ଜଳର ଗଭୀରତା ୧୦ ଫୁଟ ଓ ଏଥିର ପୃଷ୍ଠରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭାସମାନ ଉଦ୍ୟାନ ଅଛି । କାଶ୍ମୀର ମହାରାଜାଙ୍କର ଜଣେ ରାଜ ପ୍ରତିନିଧି, ରାଜସ୍ୱ କମିସନର୍, ଚାରି କୋଶ୍‌ର ଜଣେ ଜଜ୍, ଜଣେ ଶାଇ ପର୍ ଦର୍ଶକ, ଜଣେ ଦେବାନ୍ ଜଜ୍ ଏଠାରେ ଥାଆନ୍ତି । ଦେଶ ବିଦେଶରୁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଭ୍ରମଣକାରୀ ଏ ନଗରର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି, ଓ ଏଠାରୁ କାଶ୍ମୀର ଜାତ ଶାଲ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ରପ୍ତାନି ହୋଇଥାଏ । ସମସ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ନରସିଂହପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ, ଅଯୋଧ୍ୟାର ଖେରି ଜିଲ୍ଲାରେ, ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ଗଢ଼ୱାଲ୍ ଜିଲ୍ଲାରେ ଓ ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗର ଜିଲ୍ଲାରେ ଓ ବାଲ୍ଟିସ୍ତାନ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏହି ନାମର ଗ୍ରାମ ଓ ନଗରମାନ ଅଛି ।(ବିଶ୍ୱକୋଷ)

ଶ୍ରୀନନ୍ଦନ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ଶ୍ରୀ + ନନ୍ଦନ)—ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପୁତ୍ର ଇତ୍ୟର୍ଥ;

Śrī nandana କାମ ଦେବ—The God Cupid.

ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦ ନନ୍ଦନ—ସଂ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—

Śrī nanda nandana Śrīkṛushna.

[ଦ୍ର—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଥୁରାର ବସୁଦେବ ଓ ଦେବକୀଙ୍କ ସନ୍ତାନ ଥିଲେହେଁ, ଗୋକୁଳ (ବୃନ୍ଦାବନ)ର ନନ୍ଦ ଓ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୁତ୍ରରୂପେ ପାଳିତ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଏହି ନାମ ।]

ଶ୍ରୀନାଥ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଶ୍ରୀ + ନାଥ)—(ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ର

Śrināṭha ନାମାନ୍ତର) ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu. ଦେ. ବ. ପୁଂ—

ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଶ୍ରୀନାଶ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ରୀ + ନାଶ)—୧ । ସୌଭାଗ୍ୟର ଧ୍ୱଂସ-

Śrināśa 1. The destruction or end of glory.

୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନାଶ—

2. Destruction of beauty.

ଶ୍ରୀ ନାଶକ—ସ. ବଣ. (ଘୁଂ) (ଶ୍ରୀ + ନାଶି ଧାତୁ + ଣ୍ୱୁଲ୍. ଅକ) —

Śrī nāśaka ୧ । ସୌଭାଗ୍ୟନାଶକାତ୍ମ—1. Destructive

(ଶ୍ରୀନାଶି—ଅଳ୍ୟାରୂଢ଼) of glory. ୨ । ଶୋଭାଧ୍ୱଂସକାତ୍ମ—

[ଶ୍ରୀନାଶିତା, ଶ୍ରୀନାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Ruinous to beauty.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ନକେତ—ସଂ. ବ—୧ । ନବଜାତ ଧୂପ; ସରଲ ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ତାପିନ Śrī niketa (ବଶବକୋଷ)—1. Turpentine. ୨ । ରକ୍ତ ପଦ୍ମ (ବଶବକୋଷ)—2. Red lotus. ୩ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ (ବଶବକୋଷ)—3. Gold.

ଶ୍ରୀ ନକେତନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଶ୍ରୀ=ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ନକେତନ=ଗୃହ)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ; ବୈକୁଣ୍ଠ— Śrī niketana 1. The residence of Goddess Lakshmī. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ତେ. ବ (ସଂ. ଶ୍ରୀନକେତ)—ପଦ୍ମ—Lotus. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀନକେତନ ଜଣି ନେଇ, ବିଷ୍ଣୁତ ଲକ୍ଷଣେ ପବନ । ଜଗନ୍ନାଥ· ଭାଗବତ]

ଶ୍ରୀ ନତମ୍ବା—ସଂ. ବତ. ସ୍ତ୍ରୀ(ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ଥୂଳୋଶୀ; ସୁନ୍ଦର ନିତମ୍ବବିଶିଷ୍ଟା Śrī nitambā (ସ୍ତ୍ରୀ)—(a woman) Having graceful buttocks. ସ୍ତ. ବ· ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଧା (ବଶବକୋଷ)— An epithet of Rādhā.

ଶ୍ରୀ ନବାସ—ସଂ. ବ. ପୁଂ(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ରୀ=ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ନବାସ=ଗୃହ)— Śrī nibāsa ୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ; ବୈକୁଣ୍ଠ—1. The residence of Lakshmī. ୨। (ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ରନାମୋକ୍ତ) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ-2. A name of eishṇu. ତେ. ବ ପୁଂ ଶ୍ରୀନିବାସ —୧ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name given to ଶ୍ରୀନିବାସ males. ୨। ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ନବଦ୍ୱୀପର ଜନୈକ ଗୃହସ୍ଥ ବୈଷ୍ଣବ—2. Name of a devoted householder, contemporary of Śrichaitanya. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀନିବାସନାମଧାରୀ ବହୁଗଣ୍ଡିଏ, ଗ୍ରନ୍ଥକାର, ଭକ୍ତ ଗୁରୁଜନରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବିଶ୍ୱକୋଷ ସଂଗ୍ରାହକ ପ୍ରାଚ୍ୟବିଦ୍ୟାମହାର୍ଣ୍ଣବ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବସୁ ଶ୍ରୀନିବାସ ନାମଧାରୀ ୨୨ ଜଣଙ୍କର, ଶ୍ରୀନିବାସ ଅଗ୍ରଦାନୀ ନାମଧାରୀ ୨୪ଜଣଙ୍କର ଓ ଅନ୍ୟ ଅନେକ ଜୀବନୀଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଶ୍ରୀନିବାସ ନାମଧାରୀ ଅନ୍ୟ ୫୬ ଜଣଙ୍କ ବିଷୟ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଶ୍ରୀନିବାସାଗ୍ରଣୀଙ୍କ ବିଷୟରେ ବହୁ ଇତିବୃତ୍ତିଶ୍ଚ ବିବରଣ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ଶ୍ରୀନିବାସାଗ୍ରଣୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଅପ୍ରକଟ ହେବା ପରେ ନରୋତ୍ତମ ଓ ଶ୍ୟାମାନନ୍ଦଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ପ୍ରସାର ଦେଶରେ ସଂରକ୍ଷଣ ଓ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା ବୃନ୍ଦାବନ, କଟକ, ପୁରୀ, ଯାଜପୁର, ବଙ୍ଗଦେଶ, ଗୁଡ଼ (ମେଦନୀପୁର) ଆଦି ଭ୍ରମଣ କରି ଏ ନାମଙ୍କାର୍ତ୍ତନ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରବ୍ୟାଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଗୌରଙ୍ଗ ପ୍ରେମରେ ଅର୍ଦ୍ଦ କରିଥିଲେ ଓ ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତି ଛାଡ଼ି ଦମ୍ଭୀର ଏହାଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ପରମଧାର୍ମିକ ହୋଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀନିବାସ ସାବର୍ଣ୍ଣି ଗୋତ୍ରୀୟ ଗୁଡ଼ୀୟ ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । (ବଶବକୋଷ) ।]

ଶ୍ରୀ ନବାସକ—ସଂ. ବ—କୁରଣ୍ଟକଗୁଳ୍ମ (ବଶବକୋଷ) Śrī nibāsaka Barlaria Crestata (plant).

ଶ୍ରୀନିବାସ ଦୀପିକା—ସଂ. ବ—ଜ୍ୟୋତିଷଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ— Śrinibāsa dipikā The title of a famous Sanscrit astrological work. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୧୫୮ ଅବ୍ଦରେ ଗଣିତ ଚୂଡ଼ାମଣି ନାମକ ଅତି ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତିଷଗ୍ରନ୍ଥ ଏ ଶ୍ରୀନିବାସ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀନିବାସ ଦୀପିକାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଶୁଦ୍ଧଦୀପିକା— ବଶବକୋଷ ।]

ଶ୍ରୀପଞ୍ଚ—ଦେ. ବ—ସିର୍ ପଞ୍ଚ୍ (ଦେଶ) Śrīpañcha Śir pañch. (See)

ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚମୀ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ=ସରସ୍ୱତୀ+ପଞ୍ଚମୀ; ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପୂଜାର୍ଥ ପ୍ରଶସ୍ତ Śrī pañchamī ତିଥି)—୧ । ମାଘ ଶୁକ୍ଲପଞ୍ଚମୀ—1. The 5th day of the bright lunar fortnight of Māgha (in which the Goddess of learning is worshipped). [ଦ୍ର—ବେହ୍ନ ବେହ୍ନ କହନ୍ତି ଏହି ପଞ୍ଚମୀରେ କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଏହା ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛି (ବଶବକୋଷ) । ମାଳ ଆମ ଦେଶରେ ଏ ଦିନ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଗ୍ରନ୍ଥମାନେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କୁ ଅବାହନ କରି ମହାସମାରୋହ ସହକାରେ ପୂଜା କରନ୍ତି । ପୁରୁଣାକାଳର ଗୃହାଳମାନଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥମାନେ ଗୋଟିଏ ନଡ଼ିଆକୁ ଚନ୍ଦନର ସେ ନଡ଼ିଆକୁ ଧରି ଅଘଉତ୍ତର ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ସରସ୍ୱତୀ, ଗଣେଶ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅବତାର ସ୍ତବ, ଗୀତ ଓ ନାନାପ୍ରକାର ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଙ୍କ ବୋଲି ବସ୍ତୁ, ଧନାଦ ଉଷା କରି ଅଣି ଅବଧାନକୁ ବେଜଥିଲେ । ଏ ବର୍ଷ ଏବେ ପ୍ରାୟ ଲୋପ ହୋଇ ଚଲିଣି । ସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ସରସ୍ୱତୀ ପ୍ରତିମା ନିର୍ମିତ ହୋଇ ଅଳଙ୍କାର ମହାସମାରୋହ-ସହକାରେ ଚାନ୍ଦାଙ୍କର ପୂଜା ହେଉଥିଛି ।] ୨ । ଉତ୍ତମ ପୁତ୍ରଶୋକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଅତରଣୀୟ ବ୍ରତ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପୂଜା—2. A religious vow observed by females for six years beginning from the 5th day of the bright lunar fortnight of Māgha. [ଦ୍ର—ଶୁଭ କାଳରେ ମାଘଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀଠାରୁ ଏହି ବ୍ରତ ଆରମ୍ଭ କରିଯାଏ । ପୂର୍ବଦିନ ସଂଯମ କରି ସେ ଦିନ ପଞ୍ଚମୀଠାରୁ ଏ ବ୍ରତର ଅନୁଷ୍ଠାନ ହୁଏ; ଏହି ସ୍ୱାତରେ ପ୍ରତିମାସ ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ବ୍ରତାତରଣ କରିବେ; କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଛଅବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ବ୍ରତ ପାଳିତ ହୁଏ । ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ବର୍ଷ ପଞ୍ଚମୀରେ ଲବଣବିହୀନ ଅନ୍ନ ଭୋଜନ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୁଇ ବର୍ଷ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ମାତ୍ର ଭକ୍ଷଣ କରିଯାଏ, ତୃତୀୟ ବର୍ଷ କେବଳ ଫଳାହାର କରିଯାଏ, ଷଷ୍ଠ ବର୍ଷ ଉପବାସ ରହିବାକୁ ହୁଏ; ଏହା ପରେ ବ୍ରତ ଉଦ୍ଯାପନ କରିଯାଏ । ଏହି ବ୍ରତର ପୂଜାବିଧି ପ୍ରଭୃତିର ବିସ୍ତାରିତ ବିବରଣ ଉତ୍ତର ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । (ବଶବକୋଷ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବ୍ଦ ଉଲ୍ଲଦ୍ଧ୍ୟ ସତରେ ଗୌଡ଼ାଗ୍ନରଜମେ ଏବ ବନ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ । ମାନ୍ଦ ଗୌଡ଼ ଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ନ ଦ୍ୱେଲେଦ୍ଦେଁ ଅମ୍ବମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚଲଣ୍ଡରେ ସଧ ଏବ ବନ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ ଏବ ବଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନେ ଅଧ୍ୟୟନର ଉପକରଣ, ପୁସ୍ତକ, ଲେଖଣୀ, ମସ୍ୟାଧାର ପ୍ରଭୃତିକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି ।

ବୃନ୍ଦ ପୁରାଣମତରେ ଏହା ପଞ୍ଚମୀରେ ଗୌଣସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା ସଧ ହୁଏ—ଶବ୍ଦକଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ଶ୍ରୀ ପତ—ସଂ· ବ (ଶୃଷ୍ଟୀ ଉଚ୍; ଶ୍ରୀ=ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର+ପତ=ସ୍ୱାମୀ)—
Śrī pati ୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. A name of Bishṇu. ୨ । ଶ୍ରୀପତି ଶ୍ରୀପତି ପୃଥିବୀରୂପତ; ପତ; ରାଜା (ବିଶ୍ୱକୋଷ) 2. King. ଦେ· ବ. ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ଏହି ନାମଧାରୀ ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ବଦ୍ୟ, ଜଣେ ବୈୟାକରଣ, ଦୁଇଜଣ ବଦ୍ୟୋତ ଜ୍ୟୋତ୍ତର୍ବିତ୍, ଜଣେ ବେଦାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଓ ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଜଣ ଗ୍ରନ୍ଥକାର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Name of several authors, grammarians; and astrologers.

ଶ୍ରୀପତି ଦାସ—ଦେ. ବ—ଜନୈକ ଉତ୍କଳୀୟ ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥକାର—
Śrīpati dāsa An Oriyā compiler of astrology in the Sanscrit language. [ଦ୍—ଶ୍ରୀପତ ଜାତକ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥର ଏ ପ୍ରଣେତା ଅଟନ୍ତି ।]

ଶ୍ରୀ ପଥ—ସ. ବ (ଶ୍ରୀ=ଶୋଭାଯୁକ୍ତ+ପଥ)—ରାଜପଥ(ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Śrī patha High way

ଶ୍ରୀ ପଦ—ସଂ· ବ—ଶ୍ରୀଚରଣ (ଦେଖ)—
Śrī pada Śrīcharaṇa (See)

ଶ୍ରୀ ପଦ କମଳ—ସଂ· ବ—ଶ୍ରୀଚରଣ କମଳ (ଦେଖ)—
Śrī pada kamala Śrīcharana kamala (See)

ଶ୍ରୀପଦୀ—ସଂ ବ—ବାର୍ତ୍ତିକ ମଲ୍ଲୀଫୁଲ (ଫୁଲ ଓ ଗଛ) (ଗ୍ରାବ୍ରକାଶ)
Śrīpadī A sort of annual Arabian Jasmine; Jasminum Sambac· [ଦ୍—ଏହା ଉଦ୍ୟାନ ଅନ୍ୟ ସଂ· ନାମ—ଷଟ୍‌ପଦା, ଅଜଜା, ବାର୍ତ୍ତିକା ମୃଦୁବନ୍ଧନା ବେଲ, ବେଲି ବେଲ ତେ. କୁଲଵାମାଡେନ୍ନ ଘାଲତ ଓ ବନ୍ଧୁଶାଖ ଗୁଳ୍ମ । ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା; ଖଣ୍ଡଦନେ ଫୁଟେ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଲଘୁ, ଈଷତ୍ତିକ୍ତରସ, ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ । ଏହା କଣ୍ଡୁରୋଗ, ରକ୍ତଦୋଷ ଓ ମୁଖରୋଗ ନାଶକ । ଏଥିରେ ଉଲଢୈଲ ସୁଗନ୍ଧିତ ହୋଇଥାଏ ।]

ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମ—ସଂ· ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Śrīpadma Śrīkṛushna.

ଶ୍ରୀ ପର୍ଣ୍ଣ—ସଂ· ବ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଶ୍ରୀ=ଶୋଭାଯୁକ୍ତ+ପର୍ଣ୍ଣ=ପତ୍ର ବା ଶାଖା ଯାହାର ଅଛି)—୧ । ପଦ୍ମ—1. Lotus. ୨ । ଅଗ୍ନିମନ୍ଥ ବୃକ୍ଷ; ଅଗରଥୁ ଗଛ—2. Premna Serratifolia (tree).

ଶ୍ରୀ ପର୍ଣ୍ଣିକା—ସଂ· ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । କଏଁଫଳ; କାଫଡ଼—
Śrīparṇṇikā 1. Myrica Sapida· ୨ । ଗମ୍ଭାର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Gmelina Arborea (tree). ୩ । ଅଗ୍ନିମନ୍ଥବୃକ୍ଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Premna Serratifolia ୪ । ଶାଳୁଲୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. Silk cotton tree. ୫ । ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ—5. Hemionites Cordifolia (plant).

ଶ୍ରୀପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ· ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଗମ୍ଭାର ଗଛ—1. Gmeline Arborea (a timber tree). ୨ । କଏଁଫଳ; କାଫଡ—2. Myrica Sapida, ୩ । ଅଗ୍ନିମନ୍ଥ; ଅଗରଥୁ (ଗଛ)—3. Premna Serratifolia. ୪ । ଶାଳୁଲୀ ବୃକ୍ଷ—4. Silk cotton tree ୫ । ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ—5 Hemionites Cordifolia (plant).

ଶ୍ରୀ ପାଦ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ପୂଜ୍ୟପାଦ; ଅତ୍ୟନ୍ତ
Śrīpāda ପୂଜନୀୟ—1. Very adorable. ୨ । ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ (ଶ୍ରୀପାଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Affluent. ୩ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Lucky.

ଶ୍ରୀପିଷ୍ଟ—ସଂ· ବ (ଶ୍ରୀ=ସରଳ ବୃକ୍ଷ+ପିଷ୍ଟ)—୧ । ସରଳ ସ୍ରାବ;
Śrīpishṭa ଧୁନା—1. Turpentine. [ଏହା ବାସ୍ତୁରୋଗ, ଶ୍ଲେଷ୍ମରୋଗ, ଉଷ୍ଣରୋଗ, ସ୍ୱର, ଶ୍ରୀବେଶ, ଶ୍ରୀବାସ, ଶ୍ରୀବେଷ୍ଟ ବେଦ, କଫ, ଘର୍ମ, କଣ୍ଡୁ ଓ ଗାତ୍ରସ୍ଥ, ବୃକ୍ଷସ୍ଥ, ତୈଳପର୍ଣ୍ଣୀ, ବ୍ରଣ ନାଶକ ।] ୨ । ଗନ୍ଧସରଲସ୍ରାବ, ବୃକ୍ଷଧୂପକ, ବେଷ୍ଟ, ବରଜା; ଦେବଦାରୁ ଗଛର ବେଷ୍ଟକ, ବେଷ୍ଟସାର, ରସାବେଷ୍ଟ ଅଠାଳିଆ ରସ । [ଦ୍—ଏହା ଉତ୍ତାସରଲଦ୍ରବ, ପଦ୍ମଦଶ ନ, ପ୍ରମେହ, ଅର୍ଶ, କାଶ, କଫ, ଗଣ୍ଡ, ରସାୟନ, ଶ୍ରୀରସ, ଜ୍ୱର, କୃମି ଓ ବେଦନାନାଶକ, ଲକ୍ଷ୍ମୀବେଷ୍ଟ, ସୀରଶୀର୍ଷ, ମୂତ୍ରକାରକ । ଏହାର ପ୍ରଲେପ ସୁଧୂପକ, ଧୂପାଙ୍ଗ, ଛଲପର୍ଣ୍ଣ, ଶୋଥନାଶକ । ପଲଲଃ ଧୁନା ସରଲାଙ୍ଗ । ଓ ଗନ୍ଧବାର୍ଯ୍ୟା ଏକ ବସ୍ତୁ । ଏହା ତାର୍ପିନ ସରଲରସ ହିମାଲୟ ପ୍ରଦେଶର ଦେବଦାରୁ ଗୁ· ରଜରସ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (long-leaved ଆ ଓ ଘା ସଜରସ pine) ର ନିର୍ଯ୍ୟାସ । ଏ ଗଛର ୨ । ଅନ୍ୟସଂ· ନାମ— ଡାଳରୁ ଉତ୍ତଳ ନିର୍ଯ୍ୟାସକୁ ଗନ୍ଧଶ୍ରୀବାସସାର ଗନ୍ଧବୀଷା ବରଜା ବୋଲିଥାଏ ଓ ଏଥିର ଗନ୍ଧବିରୋଜା ଚଦସ ସରଲକାଗୋନ୍ଦ ବାର୍ତ୍ତିସ ଇଆର ହୁଏ । ଗନ୍ଧବରଜା ଗୁ·— ଗନ୍ଧବରୋଜା ଆଁରେ ବସାଇ ସେଥିରୁ ରସ ଘା—ବାରଜଦ, ବାଇରୁବା ବାହାରେ ବାହୁ ତାର୍ପିନ୍ ବୋଲି ଆ—ରୁକ୍ସମ୍ ଯାଏ । ଏଥିରୁ ରୋଗନ୍ ପଦାର୍ଥ ହୁଏ ।]

ଶ୍ରୀ ପୁତ—ସ. ବ (ଶ୍ରୀ=ରାଗ୍ୟ ବା ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ପୁତ, ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧
Śrī putra (ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁତ୍ର) କାମଦେବ—1.The God Cupid. ୨ । ଅଶ୍ୱ—2. Horses.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ—୧। ଲବଙ୍ଗ—1. Cloves. ୨। ପଦ୍ମକାଷ୍ଠ—
Śrī pushpa 2. Prunus Padam (wood). ୩। ପଦ୍ମଯୋଷ୍ଟ୍ରଜ (ବଣ୍ଟକୋଷ)—3. Root stock of Nymphea lotus.

ଶ୍ରୀ ପେଚ୍—ବୈଦେ.ବ—ଶିରପେଚ (ଦେଶ)—Śirapecha (See)
Śrī pech (ଉ—ଘୁଗୁଲଗା ଶ୍ରୀପେଚ ମାଳ ପାଟେ ବନ୍ଧା-କୁଣ୍ଡଳିତ. ମହାଶ୍ୱରଚ. ବନ।)

ଶ୍ରୀପ୍ରଦ—ସଂ. ବଣ (ଉପପଦ ଚତୁର୍ଥୀତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ, ଶ୍ରୀଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରେ ଯେ)—୧। ସୌଭାଗ୍ୟପ୍ରଦ—1. Bestowing prosperity. ୨। ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପ୍ରଦ—2. Giving beauty.
Śrī prada (ଶ୍ରୀପ୍ରଦ—ଷ୍ଟା)

ଶ୍ରୀ ପ୍ରସୂନକ—ସଂ. ବ (ବେଦ୍ୟକ)—ଲବଙ୍ଗ—Cloves.
Śrī prasūnaka (ଶ୍ରୀପଙ୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ରୀ ପ୍ରିୟ—ସଂ.ବଣ—ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—Loved or liked by Lakshmi ସଂ. ବ—ହରତାଳ (ବଣ୍ଟକୋଷ)—Yellow orpiment.
Śrī priya

ଶ୍ରୀଫଳ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଫଳ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ) —୧। ବେଲ; ବେଲ (ଗଛ ଓ ଫଳ)—1. The Bael (fruit and tree); Aegle Marmelos.
Śrī phala

[ଦ୍—ଦ୍ୱାପରରେ ଅଛୁ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ କାଶୀର ଯାଏ। ବା ଶିବଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଦିନ ୧୦୦୫ ପଦ୍ମ ଫୁଲ ଦ୍ୱାରା ଶିବଙ୍କ ପୂଜା କରିବାକୁ ବସିଲେ। ମହାଦେବ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଭକ୍ତି ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ସେଥିରୁ ଦୁଇଟି ଫୁଲ ହରଣକର ନେଲେ। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜାରେ ବସି ଦେଖିଲ୍ଯାବେଳକୁ ୨୫ ଫୁଲ କଅଣ ଅଛି। ୧୦୦୫ ଫୁଲରେ ପୂଜା ନ କଲେ ସଙ୍କଳ୍ପରେ ବାଧା ପଡ଼ିବ ଓ ପୂଜା ଖଣ୍ଡିତ ହେବ ବୋଲି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆପଣାର ସ୍ତନ ଯୋଡ଼ିକ କାଟି ୧୦୦ ପଦ୍ମ ପୂରଣ କଲେ। ଏହା ଦେଖି ମହାଦେବ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ସନ୍ତୋଷରେ ନେଇଥିବା ଫୁଲ ଦୁଇଟି ନେଇ ଯାଇଥିବା କଥା ମାନଙ୍କେ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ବର ଦେଲେ ଯେ ତୁମେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରିୟା ହେଲ; ମୋ ବର ପ୍ରଭାବରୁ ତୁମର ସ୍ତନ ଦୁଇଟି ତୁମେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅ ଏବଂ ଛେଦିତ ସ୍ତନ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ବିଲ୍ୱରୂପରେ ଶ୍ରୀଫଳ ନାମରେ ଅବହିତ ହେଉ ଏବଂ ବେଲର ସର୍ବ ମୋର ପ୍ରିୟତମ ପୂଜାସାମଗ୍ରୀ ହେଉ।] ୨। ସ୍ୱଳ୍ପାଦମ୍ବ; ଖୀରକୋଲି—2. Mimusops Hexandra(tree). ୩। ଅଁଳା—3. Embelic Myrobalan (a berry). ୪। କଞ୍ଚା ଗୁଆ—4. Raw betel nut fruit. ୫। ନଡ଼ିଆ—5. Cocoanut (M. W; ତରୁଡ଼ପୁରଣ)

ଶ୍ରୀଫଳ ସଲାଟୁ—ସଂ. ବ—୧। କଞ୍ଚା ବେଲଫଳ—1. Raw bale fruit. ୨। ବେଲଶୁଖା (ବଣ୍ଟକୋଷ)—2. Dried bits of raw Bael fruit,
Śrīphala salāṭu

ଶ୍ରୀଫଳା—ସଂ. ବ—୧। ଅମଳଗା; ଅଁଳା (ଫଳ ଓ ବୃକ୍ଷ)—1. Phyllanthus Emblica; Embellic Myrobalan. ୨। କାଳୀ ଗୁଳ—2. Indigo plant. ୩। କ୍ଷୁଦ୍ର କାରବେଲ୍ଲ; ଛୋଟ କଲରା—3, The tiny species of Memordica Charantic ୱ
Śriphalā

ଶ୍ରୀଫଳିକା—ସଂ. ବ୧। ମହାକାଳୀ ବୃକ୍ଷ—1. The Indigo plant. ୨। କ୍ଷୁଦ୍ର କାରବେଲ୍ଲ; ଛୋଟ କଲରା—2 The small-fruited species of Memordica Charantica.
Śriphalikā

ଶ୍ରୀଫଳୀ—ସଂ. ବ—୧। କାଳୀ; କାଳ ଗୁଳ—1. The Indigo plant; Indigofera Cordifolia. ୨। ଅମଳକୀ (ବଣ୍ଟକୋଷ)—2. Embellic Myrobalan. ୩। ମହାଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ (ବଣ୍ଟକୋଷ)—3. The big species of Cardiospermum Halicacabum or Staff tree plant.
Śriphalī

ଶ୍ରୀବତ୍ସ—ପୁ. ବ—ଶ୍ରୀବତ୍ସ (ଦେଶ)—Śribatsa (See) (ଉ—ଶ୍ରୀବତ୍ସଚ୍ଛ ଚୌପୁରପଣି ବନମାଳ, ଶ୍ରୀବତ୍ସଚିହ୍ନ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ। ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ।)
Śribachchha

ଶ୍ରୀବତ୍ସ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ ଅଟ୍; ଶ୍ରୀ=ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ବତ୍ସ=ପ୍ରିୟ; କର୍ମ। ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବତ୍ସ=ବତ୍ସ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ)—୧। ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨। ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ବକ୍ଷସ୍ଥଳସ୍ଥ ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ଶୁକ୍ଳ ରୋମାବଳୀ; ଭୃଗୁ ପଦଚିହ୍ନ—2. A white whorl on the breast of Bishṇu; (which turns to the right) the foot print of Bhṛugu. [ଦ୍—ଉତ୍ତରଭାଦ୍ରେ ନୋଟ ଦେଖ] । ୩। ଗୃହବିଶେଷ—3. A sort of house which has a spiral hole; a labyrinth. ୪। (ନାମ)—ଜନୈକ ନୃପ—Name of a king.
Śribatsa

[ଦ୍—ଏ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା (ମତାନ୍ତରରେ ଗାର୍ଦ୍ଦେଶର ରାଜା) ଚଦ୍ରବଂଶଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ। ଏହାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଚନ୍ଦ୍ରସେନା, କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରାଦେବୀ। ଏକଦା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ଶନିଭଗବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ ବଡ଼, କିଏ ବଳବାନ ଲାଗିବାରୁ ଦୁହେଁ ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କୁ ଭଲଲୋକ ମାନିଲେ। ଶ୍ରୀବତ୍ସ ହଠାତ୍ ଏ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ ନ କରି ଗୋଟିଏ ସୁନାର ଓ ଗୋଟିଏ ରୂପାର ହିଡ଼ାସନ କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହିଡ଼ାସନକୁ ନିଜ ହିଡ଼ାସନର ଯଥାକ୍ରମେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମଭାଗରେ ପକାଇ ବସିଲେ। ଅନ୍ତଃପର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ଶନି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନରେ ଓ ଶନି ରୌପ୍ୟ ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ; ଏହା ଦେଖି ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କଲେ। ଏଥିରେ ଶନି କୁପିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କର ସର୍ବନାଶ ସାଧନ କରିବାକୁ ବସିଲେ, କିନ୍ତୁ ଛିଦ୍ର ନ ପାଇବାରୁ ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କର ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ। କିଛି ଦିନ ପରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏବଦା ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ ସ୍ନାନ ପରେ ତାଙ୍କ ଗାତ୍ରବର୍ତ୍ତୀତ ଜଳକୁ ଗୋଟିଏ କଳା କୁକୁର ଚୁଟିବାରୁ ଶନ୍ଦ ଏତ୍ତ ଛନ୍ଦ ପାଇ ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ ଦେହରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଓ ତତ୍ଫଳ୍ୟ ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କର ମସ୍ତକମ ଘଟିଲା । ସେ ଗୋଟିଏ କନ୍ଦା ମଧ୍ୟରେ ବହୁମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନାବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତାକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ସତ୍ନୀ ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ବାଟରେ ଶନ୍ଦ ଗୋଟିଏ ମାୟା କନ୍ଦା ସୃଷ୍ଟି କର ସ୍ୱୟଂ ଗୋଟିଏ ଜାଣ୍ଡ ତତ୍ତ୍ୱ ନେଇ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ ଜାଣ୍ଡ ତତ୍ତ୍ୱରେ ଥରକେ ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଯାଇ ହୋଇ ପାରବେ ନାହିଁ, ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଏହା ଦେଖି ପ୍ରଥମେ ରତ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣ କନ୍ଦାକୁ ଆର ପାରରେ ରଖି ଦେଇ ଅସିବା ପରେ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ଆର ପାରକୁ ନେବା ନମନ୍ତେ ନାବକକୁ କହି ତଙ୍କା ମଧ୍ୟରେ ରତ୍ନ କନ୍ଦାକୁ ରଖିଦେଲେ ଓ ଜକ୍ତ ନୌକା ବନ୍ଧୁଦୁର ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତେ ଜକ୍ତ ମାସ୍ୱାନଙ୍କୁ ଓ ନୌକା ଛେଦିଅଡ଼େ ଜରେଇ ଗଲ୍ଲ ଏବଂ ସ୍ୱଜବଦ୍ଧଦ୍ଧ ନଃସ୍ୱ ହୋଇ ବୁଲିଲେ । ସେ ଶେଷରୁ ଯାଇ ଗୋଟିଏ କାଠୁରିଆ ପଲ୍ଲୀରେ ଅଶ୍ରସ୍ୱ ନେଇ ବଣରୁ କାଠ ସଂଗ୍ରହ କର ଅଣି ତାକୁ ବିକ ପତ୍ନୀଙ୍କର ଜୀବନଯାତ୍ରା ନର୍ବାହ କରୁଥାଆନ୍ତି । ଏଥିରେ ସୁଦ୍ଧା ଶନ୍ଦ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ 'ଚନ୍ଦ୍ରା'ଙ୍କୁ ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରବା ପାଇଁ କୌଶଳ ପାଶ୍ୱିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରା ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଦନେ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ବଣରେ ଚନ୍ଦ୍ରାକୁ ଘଡ଼ି କାଠ ଅଣିବା ପାଇଁ ବଣକୁ ଯାଇଥନ୍ତି, ଏହି ସମୟରେ ଜକ୍ତ ପତ୍ନୀ ନକଟସ୍ଥ ନଦୀର ଗୋଟିଏ ତଡ଼ାରେ ଜଣେ ମହାଜନର ତଙ୍କା ଲିଭି ଗଲ୍ଲ । ଶନ୍ଦ ଜକ୍ତ ମହାଜନ ନକଟରେ ଦୈବଜ୍ଞରୂପେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ ସେ ଏ ପଣ୍ଟିରେ ୩୬ଣ ସତୀ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଅସି ନୌକାରେ ଗୋଡ଼ ଛୁଇଁଦେଲେ ତଙ୍କା ତଳବ । ଏହା ଶୁଣି ମହାଜନ କାଠୁରିଆ ପଲ୍ଲୀକୁ ଯାଇ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ନେଦ୍ଦ୍ୱ ହୋଇ ଅପଣାର ବିପଦ କଥା ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରା ଦସ୍ୱାବଗଲ୍ଭା ହୋଇ ତଙ୍କା ନକଟକୁ ଯାଇ ସେଇଁପଣି ନୌକାରେ ପଦସ୍ପର୍ଶ କରଦେଲେ, ନୌକା ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଉସି ଉଠିଲ୍ଲ । ଏହାଦେଖି ମହାଜନ ବଶ୍ୱସ୍ତ ହୋଇ ପୁଣି ଉତ୍ତଷ୍ୟତରେ ସେବେ ନୌକା ତଡ଼ାରେ ଲଗେ, ତାହାହେଲେ ଏ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଗଲେ ମୋର ଅଜ୍ ବଦପର ଆଶଙ୍କା ରହିବ ନାହିଁ । ଏହା ବଶ୍ୱର 'ଚନ୍ଦ୍ରା'ଙ୍କୁ ବଳପୂର୍ବକ ନେଇ ତଙ୍କାରେ ବସାଇ ଗଲ୍ଲଗଲ୍ଲ । ଚନ୍ଦ୍ରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୂପବତୀ ଥିଲେ । କାଳେ ମହାଜନ ଏହି ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଧର୍ମନାଶ କରିବ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଚନ୍ଦ୍ରା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ସ୍ତବ କର କୁଷ୍ଠିତରୂପ ହେବା ପାଇଁ ବର ମାଗିନେ ଓ ଫଳତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ କୃପାରୁ ତାଙ୍କ ସୁରୂପ କୁରୂପରେ ପରଣତ ହେଲ୍ଲ ଓ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ରକ୍ଷା ହେଲ୍ଲ ।

ଏଣେ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ବଣରୁ କାଠ ଘେନ ଫେରିଆସି ବସାରେ ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କୁ ନ ଦେଖି କାଠୁରିଆ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ମହାଜନର ଖବର ବୁଝି ଚନ୍ଦ୍ରାକୁ ଖୋଜିବାକୁ ବାହାରଲେ ପ୍ରଥମେ ଯାଇ କାମଧେନୁ ସୁରଭୀଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସୁରଭୀ ତାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ତ ପ୍ରସବ୍ଦା ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଅଶ୍ରସ୍ୱ ଦେଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଲେ ଯେ ସେ ଦୁଇଦ୍ୱଜ୍ୟ ଓ ଦୁଇ ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କୁ ଫେରି ପାଇବେ । ସେ ଆଶ୍ରମରେ ଥିବା ସୁରଭୀ ବତ୍ସ ନନ୍ଦନଙ୍କ ମୁଖସ୍ପର୍ଶ ଓ ପାନାବଶିଷ୍ଟ ଦୁଗ୍ଧଫେନପରିତ୍ତ କାଦୁଅରୁ ବଳ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏ ଇଷ୍ଟା ତିଆର କଲେ । ସେ ଇଷ୍ଟା ସୁନା ପାଲଟି ଗଲ୍ଲ । ଏତ୍ତପର ସ୍ତ୍ରୀତ ଇଷ୍ଟା ଜମା ହେବାରୁ ସେହି ଆଶ୍ରମ ପାଖ ନଦୀ ବାଟେ ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କୁ ନୌକାରେ ବନ୍ଧନା କରିଥିବା ମହାଜନର ଡଙ୍ଗା ଯିବାବେଳେ ଏ ଇଷ୍ଟାତକ ନେଇ ବକ୍ରି କରିବାପାଇଁ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ମହାଜନକୁ ଦେଲେ । ମହାଜନ ସୁନା ଇଷ୍ଟାତକ ଏହାଙ୍କୁ ତଙ୍କାରେ ନେଇ ପରେ ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କୁ ନଇବୁ ଯେଉଦେଲ୍ଲ । ବନ୍ଧନା ଚନ୍ଦ୍ରା ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଚଢ଼ିଥାର ନୌକାସ୍ତୁ ବନ୍ଧଶାଳରୁ ଖଣ୍ଡେ ତତଆ ପାଣିରୁ ପିଙ୍ଗି ଦେଲେ ଓ ସେ ତତଆକୁ ଆଣ୍ଠାତର ଶ୍ରୀବତ୍ସ ବହ୍ମତର ଯାଇ ଏକ ସ୍ତମ୍ଭରେ ଲାଗିଲେ ଓ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ମାଳୁଣୀ ବୁଢୀର ଘରେ ରହିଲେ । ସେଠାର ସ୍ୱଜକନ୍ୟା ଉତ୍ତା ତାଙ୍କୁ ବରମାଲ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଶ୍ରୀବତ୍ସ ସ୍ୱଜକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଅତ୍ତ୍ରେଧ କର ସ୍ୱଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାର ନଜେ ବାଣିଜ୍ୟ ତରମାନଙ୍କରୁ ଶୁଳ୍ତ-ସଂଗ୍ରାତକ ରୂପ ସ୍ୱଜକର୍ମରେ ନଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଓ ଏହା ଉପଲକ୍ଷରେ ସେ ସେଠାକୁ ଅସୁଥିବା ସମସ୍ତ ବାଣିଜ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱମାନ ଅନ୍ୱେଷଣ କରି 'ଚନ୍ଦ୍ରା'ଙ୍କୁ ଖୋଜୁ ଥାଆନ୍ତି । ଏତ୍ତପର ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ ଶେଷୋକ୍ତ ମହାଜନ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲ୍ଲି ଓ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ମହାଜନର ଜାହାଜରେ ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ଚଢ଼ି ସାଦରରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏବେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କୃପାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରା ନଜର ପଦ୍ମରୂପଲ୍ଲବର୍ଣ୍ଣ ଫେରି ପାଇଲେ ଓ ଶନ୍ଦଙ୍କୁ ସୁବଦ୍ଧାସ୍ପଦ୍ଦ କର ଶନ୍ଦଙ୍କ ଦୋଷକୁ ଷାନ୍ତ କରାଇଲେ । ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚନ୍ଦ୍ରା ଓ ବଦ୍ଧାଙ୍କୁ ଘେନ ସ୍ୱଦ୍ଦଜ୍ୟକୁ ଫେରି ଅସିଲେ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ କୃପାରୁ ପୁଣି ସ୍ୱଜା ହୋଇ ସୁଖସଚ୍ଛନ୍ଦରେ ବାସ କଲେ]

ଦେ· ବ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କା—ସ· ବ.(ପୁଂ) (ଶ୍ରୀବତ୍ସ+ସାଦୃଶାର୍ଥେ କ; ଶ୍ରୀବତ୍ସକ= Śribatsaki ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପର ତତ୍ତ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା, ୧ବ)—ଯେଉଁ ଅଶ୍ୱର ବକ୍ଷୋଦେଶରେ ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ରୋମାବଳୀ ଥାଏ—A horse having a whorl on its breast turning towards the right [ଦ୍ର·—ଏହା ଅଶ୍ୱଲକ୍ଷଣରେ ସ୍ୱଲକ୍ଷଣ ଅଟେ ।]

ଶ୍ରୀବତ୍ସଭୃତ୍—ସ· ବ. (ପୁଂ) ଶ୍ରୀବତ୍ସ+ଭୃ. ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା Śribatsabhṛut +କ୍ତ·ବ୍ୟୁ;)—ଶ୍ରୀବତ୍ସ ତତ୍ତଧାରୀ; ବିଷ୍ଣୁ·· Bishṇu

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଲାଞ୍ଛନ—ସ. ବ. ଷ. (ବତ୍ସସ୍ୟ ଇଦଂ; ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଅର୍ଥେ ଲାଞ୍ଛନ ଯାହାଙ୍କର)—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.
Śrībatsa lāñcchana

ଶ୍ରୀବତ୍ସାଙ୍କ—ସଂ. ବ- ପୁଂ (ବତ୍ସସ୍ୟ ଇଦଂ, ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଅର୍ଥେ ଅଙ୍କ=ଚିହ୍ନ ଯାହାଙ୍କର)—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.
Śrībatsāṅka

ଶ୍ରୀବଦ—ସ. ବ୍ୟ. ଓ ବ (ଶ୍ରୀ=ଶୁଭ+ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଜଳ ଶୁଭଫଳବକ୍ତା (ପକ୍ଷୀ) (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—(A bird) Which augurs good luck.
Śrībada

ଶ୍ରୀବନ୍ତ—ବେ. ବହୁ (ସ.. ଶ୍ରୀମତ୍)—୧। ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ—1. Prosperous, ୨। ସୁନ୍ଦର—2. Beautiful [ଦ୍ର- ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଅମତ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଶବଦ୍ଗୀ ଜାହ୍ନରେ ସେ ଗୋଡ (ଶ୍ରୀବନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୁଲେଇ ବୁଲେଇ ପକାଏ । ଉଗ]
Śrībanta

ଶ୍ରୀ ବରାହ—ସଂ.ବ [ଶ୍ରୀ=ଲକ୍ଷ୍ମୀଯୁକ୍ତ ବରାହ, ସ. ଯ. ତତ୍ପୁ]—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବରାହ ଅବତାର—The incarnation of Bishṇu in the shape of a boar.
Śrī barāha

ଶ୍ରୀ ବର୍ଜିତ—ସଂ. ବହୁ—(ଅସ୍ୟା ଇତ୍; ଶ୍ରୀ+ବର୍ଜିତ)—ଶ୍ରୀଭ୍ରଷ୍ଟ (ଦେଖ)
Śrī barjita Śrībhrashṭa (See).
[ଶ୍ରୀବର୍ଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶ୍ରୀ ବଲ୍ଲଭ—ସ. ବ. (ପୁଂ) (ଶ୍ରୀ ଇତ୍)—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu. ଦେ. ବ. ସଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—
Śrī ballabha A name given to males.

ଶ୍ରୀବଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବ—(ସ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତା ବଲ୍ଲୀ)—ଶିବ ଲଇଙ୍ଗା—
Śrīballī Śiba liṅginī (See)
[ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଶିବ ବଲ୍ଲୀ, କଷ୍ଟବଲ୍ଲୀ, ଶିବଲ୍ଲ, ଅଗ୍ନା, ଚତୁଫଳା, ଦୁରଗ୍ରେହା ।]

ଶ୍ରୀବାଟୀ—ସଂ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ନାଗବଲ୍ଲୀ ଲତା; ପାନ ଲତା ବଗ୍ରେଷ-
Śrībāṭī A kind of betel creeper.

ଶ୍ରୀବାରକ—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—(ଶ୍ରୀ+ବୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁନ୍ଦଆ ଶାଗ, ସୁନ୍ଦଖଣ୍ଡକ ଶାଗ ଗୁଲ୍ମ—
Śrībāraka Blepharis Edulis (herb)

ଶ୍ରୀ ବାସ—ସ.ବ—(ବତ୍ସସ୍ୟ ଇଦଂ, ଶ୍ରୀ=ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଠାରେ ବାସ ବା ଅବସ୍ଥାନ ଯାହାଙ୍କର)—୧। ବିଷ୍ଣୁ; ଶ୍ରୀନିବାସ—1. Bishṇu. ୨। (ଶ୍ରୀ=ଦେବଦାରୁ ଗଛରେ ବାସ ଯାହାର)—ଶ୍ରୀ ପିଷ୍ଟ (ଦେଖ)—2. Śrī pishṭa (See) ୩। (ଶ୍ରୀ=ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବା ଶୋଭାର ବାସସ୍ଥାନ)—ପଦ୍ମ—3. Lotus. ୪। ଶିବ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. Śiba. ୫। ଗୁଗ୍ଗୁଳୁ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—5. Bdelium. ୬। ଦେବଦାରୁ—(ବିଶ୍ୱକୋଷ)—6. The pine tree. ୭। ଧୂପ—(ବିଶ୍ୱକୋଷ)—7. Incense; resin. ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀ ଗୌରାଙ୍ଗ ବା ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରିୟ ସହଚର—Name of a favourite companion of Śrī chaitanya. [ଦ୍ର— ଏ ଜଣେ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ଓ ସାଧୁ ଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଶ୍ରୀହଟ୍ଟରେ ଥିଲା । ବିଦ୍ୟା-ଶିକ୍ଷାର୍ଥ ଏ ଓ ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ୩ ଭାଇ ନବଦ୍ୱୀପକୁ ଆସି ଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ଘର ତୋଳ ବାସ କଲେ । ଏ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଦୁଇଜଣ ପତିତଙ୍କ ସ୍ପର୍ଶ ଥିଲେ ଓ ସ୍ନାନ ପରେ ବସି ଏପର ଜୁଚ୍ଚେଶ୍ୱରରେ ନାମଙ୍କାଖିଳ କରୁଥିଲେ ଯେ ପ୍ରଚ୍ଛବେଶୀମାନେ ବରଜୁ ଦୋଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲେ । ତଥାପି ସେ ସଂଙ୍କାର୍ତ୍ତନରୁ ଶାନ୍ତ ହେଉ ନ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଅଧ୍ୟୟନ ସମାପନ ପରେ ଶ୍ରୀବାସଙ୍କ ଗୃହକୁ ଈଶ୍ୱରପୁରୀ (ଭାରତୀ) ନାମକ ପ୍ରମିଦ ଭାଗବତ ଆସି ସେଠାରେ ରହିଲେ ଓ ସେଠାରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବାକୁ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ଆସିଲେ । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ଶ୍ରୀବାସ ଓ ନବଦ୍ୱୀପବାସୀ ଅନ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ହେଲା ଓ ଶ୍ରୀବାସଙ୍କ ଗୃହ ଓ ଅଗଣା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମସଂଙ୍କୀର୍ତ୍ତନରେ ମୁଖରିତ ହେଲା । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସନ୍ନ୍ୟାସ ସମୟରେ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଶ୍ରୀବାସଙ୍କ ଅଗଣାକୁ ଆସି ସଂଙ୍କୀର୍ତ୍ତନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀବାସ ପରେ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ଜଣେ ପରମଭକ୍ତ ହେଲେ । ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ଶ୍ରୀବାସ ଅଙ୍ଗନ—ବେ. .ବ—ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗୀଙ୍କ ଘରର ଅଗଣା—The courtyard of Śrī chaitanya. [ଦ୍ର—ନବଦ୍ୱୀପରେ ଏହି ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଏବେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଅଛି ଓ ଏହା ଗୌରାଙ୍ଗରେ ପ୍ରାଚୀରବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ନବଦ୍ୱୀପରେ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ଗୋଷ୍ଠୀ ମିଳନ ଓ ସଂଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ସ୍ଥଳ ଓ ତୀର୍ଥରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଉଅଛି ।]

ଶ୍ରୀ ବାସାଃ—ସଂ. ବ— ଶ୍ରୀ ପିଷ୍ଟ (ଦେଖ)
Śrī bāsāḥ Śrī pishṭa (See)

ଶ୍ରୀ ବିଗ୍ରହ—ସଂ. ବ—ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତିମା—
Śrī bigraha The image of an idol.

ଶ୍ରୀ ବିଚ୍ୟୁତ—ସଂ. ବହୁ—(ଅସ୍ମା ଇତ୍)—ଯାହା ଠାରୁ 'ଶ୍ରୀ' (ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଶୋଭା, ସମୃଦ୍ଧି) କାଢି ନିଆ ଯାଇଅଛି—(ଶ୍ରୀ ବିଚ୍ୟୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶ୍ରୀ ବିଚ୍ୟୁତ—ବ) Shorn of glory, splendour, prosperity, grace etc.
Śrī bichyuta

ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟା—ସ.ବ—ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ମହାବିଦ୍ୟା ବିଶେଷ, ଯିଏ ପୁରସ୍ତନଙ୍କ ଦେବୀ-
Śrī bidyā An incarnation of Durgā worshipped according to Tantric rites. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀବିଦ୍ୟା ବା ତ୍ରିପୁର ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ଉପାସକ ସକଳ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରେ । ଏହି ବିଦ୍ୟାର ମନ୍ତ୍ର ୩୬ ପ୍ରକାର । ତନ୍ତ୍ରସାର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏ ବିଦ୍ୟାର ଭେଦ, ମନ୍ତ୍ର, ପୂଜା, ପୁରଶ୍ଚରଣ, ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ବିଦ୍ୟା ସାକ୍ଷାତ୍ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପିଣୀ ।
(ବିଶ୍ୱକୋଷ)

ଶ୍ରୀ ବିବର୍ଜିତ—ସଂ. ବହୁ—ଶ୍ରୀଭ୍ରଷ୍ଟ (ଦେଖ)
Śrī bibarjjita Śrībhrashṭa (See)
(ଶ୍ରୀ ବିଜ୍ଞାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ରୀ ବିଶିଷ୍ଟ—ସଂ. ବହୁ—୧। ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—1. Beautiful. ୨। ଲକ୍ଷ୍ମୀଯୁକ୍ତ—2. Prosperous.
Śrī bisishṭa
(ଶ୍ରୀ ବିଶିଷ୍ଟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ସାଜ—ସଂ. ନ—ତାଳ ବୃକ୍ଷ—
Śrī bija Palm tree.

ଶ୍ରୀ ବୃକ୍ଷ(ବୃକ୍ଷକ)—ନ (ଶ୍ରୀପ୍ରିୟ ବୃକ୍ଷ; ସ. ଯ. ଲୋ—୧ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ-
Śrī bṛuksha(brukshaka) 1. The religious fig tree; Fcus Religiosa. ୨ । ବିଲ୍ୱବୃକ୍ଷ—2. The Bael tree. [ଦ୍ର—ଶାରଦାପୂ ଦୁର୍ଗା ପୂଜା ସମୟରେ ବିଲ୍ୱ ବୃକ୍ଷରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ବୋଧନ କର ଦୁର୍ଗାପୂଜା କରିଥାଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।) ୩ । ଅଶ୍ୱର ବୁକଦାଦଣ୍ଡିତ ଶ୍ୱେତ ରୋମାବର୍ତ୍ତ—3. To whorl of hairs on the breast of a horse. ୪। ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ଥିବା ରୋମାବର୍ତ୍ତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. The whorl said to exist on the breast of Bishṇu.

ଶ୍ରୀ ବୃକ୍ଷକା—ସ. ବିଣ. (ପୁଂ) (ଶ୍ରୀବୃକ୍ଷକ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା.
Śrī bṛukshakī ୧ବ)—ଯେଉଁ ଅଶ୍ୱର ବୁକଦାଦ, ମୁଖ ଓ ଗଳଦେଶରେ ଶ୍ୱେତ ରୋମାବର୍ତ୍ତ ଥାଏ—(a horse) Having white whorls in the breast, face and neck. [ଦ୍ର—ଏହା ଶୁଭଲକ୍ଷଣ ଅଟେ ।]

ଶ୍ରୀ ବୃଦ୍ଧି—ସ. ନ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ରୀ+ବୃଦ୍ଧି)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀବୃଦ୍ଧି; ଧନ-
Śrī bṛuddhi ବୃଦ୍ଧି—1. Increase of wealth. ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟବୃଦ୍ଧି—2. Increase of prosperity. ୩ । ଶୋଭା ବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି—3. Increase of beauty or grace.

ଶ୍ରୀ ବେଷ୍ଟ(ଶ)—ସ. ନ (ଶ୍ରୀ=ଦେବଦାରୁ ଅଟେ+ବେଷ୍ଟ=ଅବରଣ
Śrī beshṭa(śa) ଯାହାର)—ଶ୍ରୀ ପିଷ୍ଟ (ଦେଖ)—
Śrī pishṭa (See)

ଶ୍ରୀ ବୈକୁଣ୍ଠ—ଦେ. ନ—ମାନ୍ଦାଜର ତିନ୍ନେବଲ୍ଲୀ ଜିଲ୍ଲାର ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥ ଓ
Śrī baikuṇṭha ନଗର—Name of a holy
ଶ୍ରୀ ବୈକୁଣ୍ଠ ଶ୍ରୀବିକୁନ୍ଠ town in the Tinnevelly district of Madras. [ଦ୍ର—ଏହା ତିନ୍ନେବଲ୍ଲୀ ସହରର ୧୭ ମାଇଲ ଦକ୍ଷିଣପଶ୍ଚିମରେ ତାମ୍ରପର୍ଣ୍ଣୀ ନଦୀର ଉତ୍ତର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ସାର୍ଦ୍ଧ ତିନ ଶତ ବର୍ଗଫୁଟ ପରିମିତ ୧୦୫ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦିର ଓ କୈଳାସନାଥ ମନ୍ଦିର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଶିଳ୍ପ-ପୂର୍ଣ୍ଣ । ନଗରପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଖଣ୍ଡଶୈଳରେ ଗୁମ୍ଫାର ଜୈନମୂର୍ତ୍ତି ଓ ପ୍ରାଚୀନ ସମାଧିସହିତ ପାଣ୍ଡ୍ୟର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ମିଳେ । ଏଠାରେ କୋଃବେଲ୍ଲାଳ ନାମରେ ଏକ ଜମ୍ବୁଶ୍ରେଣୀ ଶୂଦ୍ର ଜାତି ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଯେଉଁ ପୁରରେ ବାସ କରନ୍ତି ସେ ପୁରର ନାମାନ୍ତର ପିତାଙ୍କୁ କେବେ ଡେଲେ ସୁଜ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ନାନପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ବଲରେ ଏ ପୁରରେ ବାସ କରି ଅସିଥାଇନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଅଶୌଚ ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ନଡଳ ପ୍ରକାରର । ଏହି ତାମ୍ରପର୍ଣ୍ଣୀ ନଦୀର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ଅନ୍ୟତମ (ସେଠୁ) ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀ ବୈକୁଣ୍ଠନାମରେ ଅଭିହିତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) ।

ଶ୍ରୀ ବୈଷ୍ଣବ—ଦେ. ନ—ବୈଷ୍ଣବସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ବିଶେଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) —
Śrī baishṇaba Name of a sect of Baishṇabas
ଶ୍ରୀବୈଷ୍ଣବ ଶ୍ରୀବୈଷ୍ଣବ

ଶ୍ରୀ ଭଦ୍ର(ଦ୍ରା)—ସ. ନ—ଭଦ୍ର ମୁସ୍ତକ; ନାଗର ମୁଥା—
Śrībhadra(drā) The root of Mariscus Cyprus (a sort of bulb-rooted grass).

ଶ୍ରୀ ଭାଗବତ—ସ. ନ(ସ. ଷ.ଲୋ; ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ) ଭାଗବତ ୪(ଦେଖ)
Śrī bhāgabata Bhāgabata 4 (See)

ଶ୍ରୀ ଭାନୁ—ସ. ନ (ନାମ)—ସତ୍ୟଭାମାଗର୍ଭଜାତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୁତ୍ର—
Śrī bhānu Name of a son of Śrīkṛushna.

ଶ୍ରୀ ଭୁଜ—ସ.ନ୍ତ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—(ଶ୍ରୀ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—
Śrī bhuj ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ୍ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Prosperous.

ଶ୍ରୀ ଭୁଜ—ସ.ନ (ସ. ଯ. ଲୋ. ଶ୍ରିୟଂ ଭୁଜଃ; ଦେବତା ଓ ମାନବୀୟଙ୍କ-
Śrī bhuja ମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ) ସୌଷ୍ଠବାନ୍ୱିତ ବାହୁ—
Graceful hand.

ଶ୍ରୀ ଭ୍ରାତା—ସ. ନ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
Śrī bhrātā ଉତ୍ପତ୍ତିକାରୁ)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨ । ଐରାବତ ହସ୍ତୀ—2. Indra's elephant. ୩ । ଅଶ୍ୱ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Horse.

ଶ୍ରୀ ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସ. ତ୍ରିବ (୫ମୀ ତତ୍) ୧। ଯାହାର ସୌଭାଗ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛ-
Śrī bhrashṭa 1. Shorn of fortune ୨। ଶୋଭାଭ୍ରଷ୍ଟ-
2. Shorn of glory or splendour or beauty ୩ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବା ସମୃଦ୍ଧିଶୂନ୍ୟ—3. Shorn of wealth. ୪ । ମଳିନ—4. Pale; lustreless.

ଶ୍ରୀମଚ୍ଛଙ୍କରାଗୁର୍ଯ୍ୟ—ସ. ନ (ଶ୍ରୀମତ୍+ଶଙ୍କରାଗୁର୍ଯ୍ୟ)ସନ୍ଧିଯୋଗେ ତ୍+ଶ
Śrīmachchhankarāchārjya =ଚ୍ଛ) ଶଙ୍କରାଗୁର୍ଯ୍ୟ(ଦେଖ)
Śaṅkarāchārjya (See)

ଶ୍ରୀମତ୍‌କୁମ୍ଭ—ସ. ନ—ସୁନା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Śrīmatkumbha Gold.

ଶ୍ରୀମତୀ—ସ. ନ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଧା (ନାରଦପଞ୍ଚରାତ୍ର)
Śrīmati Rādhā.

ଶ୍ରୀମତୀ—ସ. ବିଣ. (ସ୍ତ୍ରୀ)—(ଶ୍ରୀ+ସୂତ୍ରାଦର୍ଥେ. ମତ୍=ଶ୍ରୀମତ୍+ଙ୍କୀ. ଈ)-
Śrīmati ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତା; ଶ୍ରୀମାନ୍‌ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of Śrīmān. [ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ନ.—୧ । ରାଧିକା, ରାଧା—1. Rādhā. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀମତ୍ତ ଶ୍ରୀମତୀ ବୃନ୍ଦାବନକୁ କେଉ ଯତ୍ତଲେ । ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—2. Lakshmī. ୩ । ମୁଣ୍ଡିଆ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Sphereanthus Indicus (plant). ଦେ. ନ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ-
ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ Name given to females.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀମତୀ ମହାରାଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ଶ୍ରୀମତୀ ଓ ମହାରାଣୀ)—ସ୍ୱର୍ଗୀୟା ଭିକ୍ଟୋରିଆ ମହାରାଣୀଙ୍କୁ [ଶ୍ରୀମତୀ ଭାରତେଶ୍ୱରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଭାରତୀୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ନାମ—A name by which the late queen Victoria is called by the Indians.

Śrīmatī mahārāṇī

ଶ୍ରୀମତୀ ମହାରାଣୀ

ଶ୍ରୀମତ୍ତ୍ୱ(ତ୍ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରୀମତ୍+ତ୍ୱାର୍ଥେ ତା. ତ୍ତ୍ୱ) ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—The state of being prosperous.

Śrīmattā(ttwa)

ଶ୍ରୀମତ୍ୟା—ଗ୍ରା. ବଣ.—(ସଂ. ଶ୍ରୀମତ୍ୟାଃ=ଶ୍ରୀମତାଙ୍କର)—ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଶ୍ରୀମତୀ ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମରେ ଯୋଗ କରାଯିବା ଶବ୍ଦ—A word wrongly prefixed to the names of widows.

Śrīmatyā

ଶ୍ରୀମତ୍ୟା

[ଦ୍ର—ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମାନ୍‌ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ । ସାଧାରଣତଃ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ 'ଶ୍ରୀ' ଶବ୍ଦ ସମ୍ବୁଦ୍ଧରେ ଓ ଭାଷାରେ ସମ୍ବ ଲେଖା ଯାଏ ।

ସମ୍ବୁଦ୍ଧରେ ସମ୍ମାନାର୍ଥକରୂପେ ଦେବତା ଓ ମହାପୁରୁଷ ଓ ବଡ଼ ଅଦଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ସମାସାନ୍ତ ଶ୍ରୀମତ୍ ଶବ୍ଦ ବା ଶ୍ରୀମାନ୍ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ (ଯଥା—ଶ୍ରୀମଚ୍ଛଙ୍କରାଗୃହ୍ୟ, ଶ୍ରୀମଦ୍ଭୋଦ୍ଧବ, ଶ୍ରୀମଲ୍ଲାରିସ୍ପର୍ଶ, ଶ୍ରୀମଦ୍ଧନ୍ୱନ୍ତରାଜ୍ଞ; ଶ୍ରୀମନ୍ମୁକୁନ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି ।) ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ କେବଳ ଶ୍ରୀମତ୍ ଶବ୍ଦ ନାସ୍ପୃଶ, ମହାତ୍ମଜ ଅଦ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସାନ୍ତ ସଜ୍ଞ ନଷ୍ପନ୍ନ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ପଦରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ଅନ୍ୟଥା ଭାଷାରେ ଗୁରୁଜନ ଓ ବୟୋବୃଦ୍ଧମାନେ ଶିଷ୍ୟ ଓ ଶିଷ୍ୟସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ 'ଶ୍ରୀମାନ୍' ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ପତ୍ରରେ ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପୁତ୍ର 'ଶ୍ରୀ ପିତୃଦେବ' ଓ ପିତା ପୁତ୍ର ନିକଟକୁ 'କଲ୍ୟାଣୀୟ ଶ୍ରୀମାନ ଅମୁକ' ବୋଲି ଲେଖନ୍ତି । ସମ୍ମାନାର୍ଥରେ 'ଶ୍ରୀଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ' ବା 'ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ' ନାମ ପୂର୍ବରେ ଲେଖାଯାଏ । ଶ୍ରୀମାନ୍‌ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ 'ଶ୍ରୀମତୀ' ଶବ୍ଦ ସବୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ଲେଖା ହେବା ବ୍ୟାକରଣସଙ୍ଗତ, ଅନ୍ୟ ଭାଷା ନ ହୋଇ ବଙ୍ଗଳ ଅଦରେ କେବଳ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ 'ଶ୍ରୀମତୀ' ଲେଖା ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ବିଧବାମାନେ 'ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତା' ହେବା ଯୋଗୁଁ ସଧବାମାନଙ୍କ ପରି ସମ୍ମାନାର୍ଥରେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ 'ଶ୍ରୀମତୀ' ଲଗେବାର ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଏହିସବୁ ଯୁକ୍ତିରେ ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଆଜି ଗୋଟିଏ ଭିନ୍ନ ବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ବିଧିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଯୁକ୍ତ କେହି କେହି 'ଶ୍ରୀମତ୍ୟା' ଶବ୍ଦଟିକୁ ବିଧବାମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଦେଖାଯାଏ । ଧନବନ୍ତା ଜମିଦାରଥାଣୀ ବିଧବାମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ବିଶେଷଣ ଲଗାଇ ସେମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚି ବିଧାନ କରିବା ବୋଧ ହୁଏ ଏହାର ଅନ୍ୟତର ହେତୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଶବ୍ଦର ମୂଳ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ଯେ ପୂର୍ବର ପୁରୁଷଙ୍କର ପତ୍ର ଲେଖାଲେଖି ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ—

Śrīmatyā

ଶ୍ରୀମତ୍ୟା

"ଶ୍ରୀ ଅମୁକସ୍ୟ ଚରଣକମଲେଷୁ ନିବେଦନମିଦଂ :—

(ଏହିଠାରେ ପତ୍ରଗତ ବକ୍ତବ୍ୟ ଲେଖି ସାର ଶେଷରେ)

ନିବେଦନମିତି

ଅମୁକସ୍ୟ"

(ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀ ଅମୁକଙ୍କ ଚରଣକମଳରେ ନିବେଦନ ଏହା—

ଏହାହିଁ ନିବେଦନ

ଅମୁକଙ୍କର)

ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ । ଏହିସବୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ ହେଲେ ପତ୍ର ଶେଷରେ ନିବେଦନ ପ୍ରିତି ।

'ଶ୍ରୀମତ୍ୟାଃ ଅମୁକସ୍ୟାଃ'

(ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀମତୀ ଅମୁକାଙ୍କର)

ଲେଖୁଥିଲେ ।

(ଶ୍ରୀମତ୍ୟାଃ ଶବ୍ଦ ଶ୍ରୀମତ୍ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ଷଷ୍ଠୀ-ବିଭକ୍ତି=ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର)

ଏହି 'ଶ୍ରୀମତ୍ୟାଃ' ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗରୁ ଅଟକା ବ୍ୟବହୃତ ବିଧବାଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ 'ଶ୍ରୀମତ୍ୟା'ର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବା ଅନୁମାନ ହୁଏ; କାରଣ କରରର ଓ ସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଭଙ୍ଗ ଲେଖାଲମାନେ 'ଶ୍ରୀମତ୍ୟା'ର ମୌଳିକ ଅର୍ଥ ଓ ପ୍ରୟୋଗ ଭୁଲିଯାଇ ଏହି ଶ୍ରୀମତ୍ୟାକୁ ଅତି ବିଧବାମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଟିଆ ଲଗାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ କୁଣ୍ଠିତ ଶେଷ ନ ହୋଇ ବିଧବାଙ୍କୁ 'ଶ୍ରୀମତ୍ୟା ଅମୁକ ଦେବ୍ୟା' ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଲେଖନ୍ତି ଓ କେହି କେହି ଶ୍ରୀମତ୍ତା ଅମୁକ ଦବ୍ୟା ବୋଲି ଲେଖନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଚିଠିର କାଗଜ ପତ୍ରରେ ଲେଖକମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ସଦ୍ଗିତ ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ 'ଶ୍ରୀମତୀ ଅମୁକ ଦେବୀ' କରଣ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ 'ଶ୍ରୀମତୀ ଅମୁକ ଦେଈ' ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶୂଦ୍ର ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ 'ଶ୍ରୀମତୀ ଅମୁକା ଦାସୀ' ବୋଲି ଲେଖନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ବିଧବାଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ 'ଶ୍ରୀମତୀ' ଲେଖିବା ବ୍ୟାକରଣବିରୁଦ୍ଧ ବା ଶିଷ୍ଟାଚାରବିରୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ ।]

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭକ୍ତି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସରସ୍ୱତୀ ଗୋସ୍ୱାମୀ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବଙ୍ଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅଧିପ—Name of a late celebrated head of the Gaurdiya matha.

Śrīmadbhakti siddhānta saraswati goswāmi

[ଦ୍ର—ଏହି ମହାପୁରୁଷ ଶୁଦ୍ଧ ଭାଗବତ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାରିଣୀ ପ୍ରଚାର ଦ୍ୱାରା ଧର୍ମଜଗତରେ ଏକ ଯୁଗାନ୍ତର ଆଣିଥିଲେ । ଏହି ମହାପୁରୁଷ ୧୮୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଫେବୃୟାରୀ ୬ ତାରିଖରେ ପୁରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର

Digitized by srujanika@gmail.com

ନକଟରେ "ନାସ୍ତ୍ୟୁଣ ଚତୁର" ସଲଟ୍ ବୈଷ୍ଣବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଠାକୁରଙ୍କ ଗୃହରେ ଶ୍ରୀ ଭଗବତ୍ତା ଦେଷ୍ଟଙ୍କର କୋଡ଼ରେ ଆବର୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲେ । ଠାକୁର ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶକ୍ରି ଶ୍ରୀ ବିମଳାଦେଷ୍ଟଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଶିଶୁର ନାମ ରଖିଥିଲେ 'ଶ୍ରୀ ବିମଳାପ୍ରସାଦ' । ମାତୃକୋଡ଼ୀସ୍ଥିତ ଛଅ ମାସର ଶିଶୁ ରଥସ୍ଥ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ-ଦେବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦଣ୍ଡପ୍ରସାରଣପୂର୍ବକ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଚରଣ ଅଲିଙ୍ଗନ ଓ ପ୍ରସାଦମାଲା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଠାକୁର ମହାପ୍ରସାଦ ଦ୍ୱାରା ଶିଶୁର ଅନ୍ନପ୍ରାଶନ ସମ୍ପନ୍ନ କରିଥିଲେ ।

ବାଲକ ଯେତେବେଳେ ବଙ୍ଗଦେଶସ୍ଥ ଶ୍ରୀରମ୍ପୁର ହାଇସ୍କୁଲର ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ସେତେବେଳେ ଭକ୍ତି-ବିନୋଦ ଠାକୁର ପୁଷ୍ପରୁ ଡୁଲସୀ ମାଳକା ଅଣାଇ ବାଲକକୁ ତୁରନାମ ଓ ନୃସିଂହ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କଲେ ଓ ଚୈତନ୍ୟ-ଶିକ୍ଷାମୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ କରାଇଲେ । ୧୮୮୧ ସାଲରେ ଠାକୁର ଭକ୍ତିବିନୋଦ ସେତେବେଳେ କଲିକତା ସ୍ୱମବାଗାନରେ 'ଭକ୍ତିଭବନ' ନାମୀଣ କରାଇଥିଲେ ସେତେବେଳେ ଗୃହର ଉତ୍ତ୍ୱ ଖନନ ସମୟରେ କୂର୍ମମୂର୍ତ୍ତି ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲେ । ଠାକୁର ଭକ୍ତିବିନୋଦ ବାଲକକୁ କୂର୍ମଦେବଙ୍କ ଦୂନା ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ଏବ ବାଲକ ସେହ ଦନଠାରୁ କସ୍ତୁମିଡରୂପେ ଛଲକାଡ ଗ୍ରହଣ ଓ ସଦାଗୁର ପାଳନ କରିଥିଲେ । ବାଲ୍ୟ-କାଲରେ ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଠାକୁରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ନାନା ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣ, ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥପ୍ରକାଶ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା ଓ ବୈଷ୍ଣବ-ଧର୍ମର ନାନାପ୍ରକାର ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ତତ୍ତ୍ୱ ଶ୍ରବଣ ଓ ଦର୍ଶନରେ ଅଭିବାହିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଳ୍ପ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାଙ୍କର ଅତ୍ୟଦ୍ଭୁତ ପ୍ରତିଭା ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ନଜରବନ୍ଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ୧୮୪୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମହେଶଚନ୍ଦ୍ର ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କର ଟୋଲରୁ 'ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସରସ୍ୱତୀ' ଉପାଧି, ୧୯୦୦ ସାଲରେ ଶ୍ରୀଧାମ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣୀ ସଭାରୁ "ଭକ୍ତି-ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସରସ୍ୱତୀ" ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ତ୍ରିଦଣ୍ଡ ସନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରି ପରିବ୍ରାଜକାଚାର୍ଯ୍ୟ "ତ୍ରିଦଣ୍ଡସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭକ୍ତିସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସରସ୍ୱତୀ ଗୋସ୍ୱାମୀ" ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲେ । ୧୯୦୧ ସାଲରେ ଶ୍ରୀଲ ଗୌରକିଶୋର ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ ମହାରାଜ ନାମକ ଅବଧୂତ ଭାଗବତ ପରମହଂସଙ୍କ ନକଟରୁ ପାସା ଗ୍ରହ କଲେ । ଏ ୧୯୦୦ ସାଲରେ ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଠାକୁରଙ୍କ ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣ କଲେ ଏବଂ ପୁଷ୍ପରର ଦାମୋଦରୁନ ସଦନବୃନ୍ଦଙ୍କ ଆଡ଼ମ୍ବରେ ସୁପ୍ରାଚୀନ ସାତଆସନ ମଠର ଅନ୍ୟତମ ଗରିଷ୍ଠାସ୍ତ ଆସନର ସେବା ଭାର ଗ୍ରହଣ କରି ପୁଷ୍ପରେ ଦର କଥା ପ୍ରଚାର ଏବଂ "ବୈଷ୍ଣବ ମଞ୍ଜୁଷା" ନାମକ ବୈଷ୍ଣବ ଗ୍ରନ୍ଥ-କୋଷ ସଙ୍କଳନ ସକାଶେ ପୁଷ୍ପରୁ ଓ ବଇନ୍ଦ୍ରମଠରୁ ତଥ୍ୟାଦି ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ୧୯୦୬ ସାଲରେ ପୁରୀର ସମୁଦ୍ରୋପ-କୂଳରେ ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଠାକୁରଙ୍କର ଭକ୍ତି ଭବନ କୁଟୀରରେ ଠାକୁରଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଚରିତାମୃତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କାଳରେ ପୁଷ୍ପର ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ରୋତା ଅସି ସେହ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ । ପୁଷ୍ପରେ ଥିବା ସମୟରେ ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁରଙ୍କ ସହିତ ପୁଷ୍ପ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ (ଶଙ୍କର୍ଷଣ୍ୟ) ମଠର ମଠାଧୀଶ ମଧୁସୂଦନ ତୀର୍ଥଙ୍କର ଶାଶ୍ୱତୀପୀଠ ବଗୁର ଦେଖା-ଥିଲା ଏବ ସମାଧି ମଠର ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ରାମାନୁଜ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ରାମାନୁଜ ଦାସ, ଏଗାର ମଠର ଶ୍ରୀ ରଘୁ-ନନ୍ଦନ ରାମାନୁଜ ଦାସ, ଜମାସ୍ୱେତ୍ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଥାପଡ଼ିଆ ମଠର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ଛତାର ଓଁକାର ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନସ୍ଥ, ଗଙ୍ଗାମାତା ମଠର ଶ୍ରୀ ବଦାସ୍ୱ ଦାସ ପୁଜାସ୍ୱ, ରାଧାକାନ୍ତ ମଠର ଅଧିକାସ୍ୱ ଶ୍ରୀ ନରେନ୍ଦ୍ରନ ଦାସ, ମହା-ମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର, ପ୍ରଭୃତି ସଜ୍ଜନମାନଙ୍କ ସହିତ ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁରଙ୍କ ଧର୍ମ ପ୍ରସଙ୍ଗ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୦୫ ସାଲରେ ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁର ସୀତାକୁଣ୍ଡ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରନାଥ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣ କଲେ । ତତ୍ପରେ ପୁଷ୍ପରୁ ଯାଇ ୧୯୦୫ ସାଲର ଫେବ୍ରୁୟାସ୍ୱ ୨୩ ତାରିଖରେ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ତୀର୍ଥ ସମୂହ ଦର୍ଶନାର୍ଥେ ବହିର୍ଗତ ହେଲେ ।

ଗୋସ୍ୱାମୀ ମହୋଦୟ ନବଦ୍ୱୀପସ୍ଥ – ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ୧୯୦୫ ସାଲରୁ ଶ୍ରୀମନ୍ମହାପ୍ରଭୁ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ବାଣୀ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭକ୍ତି-ଚୂଡ଼ାମଣି ଦାସଦାସ ଠାକୁରଙ୍କ ପର ପ୍ରତ୍ୟହ ଚନ୍ଦ୍ର ଲକ୍ଷ ମହାମନ୍ତ୍ର କୀର୍ତ୍ତନ କରି ଶତ କୋଟି ମହାମନ୍ତ୍ର କୀର୍ତ୍ତନ ବତ ଉଦ୍ଯାପନ କଲେ । ୧୯୦୯ ସାଲ ଫେବ୍ରୁୟାସ୍ୱ ମାସରୁ ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁରରେ ଭଜନଭବନ ନର୍ମାଣ କରି ସେଠାରେ ଭଜନ କଲେ । ୧୯୧୧ ସାଲରେ ମେଦିନୀପୁର ବାଲୁଘାଇ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ବୈଷ୍ଣବବରେଣ୍ୟା ଗାଡ଼ି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସଭବାଦ ଗୋଷ୍ଠିର ମହତ୍ତ ସଭାରେ ଖଣ୍ଡନ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତମ୍ୟ ନର୍ଦ୍ଦେଶ କଲେ, ୧୯୧୩ ସାଲରୁ କଲିକତା, ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁର ଓ କୃଷ୍ଣ ନଗରରେ ଆଶ୍ରମମାନ କରି ସେଠାରେ ଭାଗବତ ଯନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାପନ କରି ବିବିଧ ଭକ୍ତି-ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ ଓ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଚରିତାମୃତର ଅନୁଭାଷ୍ୟ ପ୍ରଚାର କଲେ । ୧୯୧୪ ସାଲରେ ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଠାକୁରଙ୍କର ନିତ୍ୟ ଲୀଳା ପ୍ରବେଶ ପରେ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ "ସଜ୍ଜନ ତୋଷଣୀ" ମାସିକ ପତ୍ରିକା ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁରଙ୍କର ସମ୍ପାଦକତାରେ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏ ମହାପୁରୁଷ ୧୯୧୮ ସାଲର ମାର୍ଚ୍ଚ ୭ ତାରିଖରେ ବୈଦିକ ତ୍ରିଦଣ୍ଡସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଭବନରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟମଠ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ଏବ କୃଷ୍ଣ ନଗରର ସାହିତ୍ୟ ସଭାରେ ବୈଷ୍ଣବ ଦର୍ଶନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବକ୍ତୃତା ଓ ଦୌଲିତପୁର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ହରକଥା ପ୍ରଚାର କରି ବହୁ ଭକ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଓଡ଼ିଶାଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ ଏବ ଜୁଲଜର ବଇନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନରେ ତତ୍ତ୍ୱେଷ ଉପରେ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅରମ୍ଭ କଲେ । କଲିକତାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟୁଲଣ୍ଡବରେ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ୧୯୧୮ ମାଲ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ କଲ୍ଲତକାରେ 'ଭକ୍ତିବନୋଦ' ଅଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ ଓ ଘରେ ସେଠାରେ ବଶ୍ୱବୈଷ୍ଣବ ସଙ୍ଘ-ସଭାରେ ପୁନରୁଦୋଧନ କଲେ । ୧୯୨୦ ସାଲର ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସର ୭ ତାରଖରେ ଭକ୍ତିବନୋଦ ଠାକୁରଙ୍କ ଅସନରେ ଗୌଡ଼ୀଯ ମଠ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଗୌଡ଼ ମଣ୍ଡଳ ଓ ଯେଖମଣ୍ଡଳର ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତାର କଲେ । ୧୯୨୧ ସାଲରେ ଶ୍ରୀ ନବଦ୍ୱୀପଧାମ ପରକ୍ରମାର ପୁନଃ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଏବ ପୁଙ୍କ ବଙ୍ଗାରେ 'ଶ୍ରୀ ମାୟା' ଗୌଡ଼ୀଯ ମଠ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । "ଉଚ୍ଚଳରୁ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଶୁଦ୍ଧ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରିତ ହେବ" ଏହା ବ୍ୟାସ ବାଣୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସ୍ଥାପନ ସକାଶେ ୧୯୨୨ ସାଲ ଜୁନ ମାସର ୯ ତାରଖରେ ପୁଣ୍ଡରେ ଭକ୍ତିକୁଟୀରରେ 'ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ' ମଠ ସ୍ଥାପନ କଲେ। ୧୯୨୨ ସାଲର ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ୧୯ ତାରଖରେ ଶ୍ରୀ ଗୌଡ଼ୀଯ ମଠର ପ୍ରଚାରର ମୁଖପତ୍ର ସାପ୍ତାହିକ 'ଗୌଡ଼ୀଯ' ପ୍ରଥମରେ ପ୍ରଚାର କଲେ ଏବ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣ କରି ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବକ୍ତୃତାଦ ପ୍ରଦାନ କଲେ; ୧୯୨୪ ସାଲ ଜୁଲାଇ ମାସ ୭ ତାରଖରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ 'ନିବଣ୍ଡ ମଠ' ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରେସିଡ଼େନ୍ସିରେ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ୧୯୨୫ ସାଲର ଅକ୍ଟୋମ୍ବର ମାସ ୧୭ ତାରଖରେ କାଶୀ ହିନ୍ଦୁ ବଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳଯରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ବିଦ୍ୱନ୍ମଣ୍ଡଳୀମଣ୍ଡିତ ସଭାରେ ଧର୍ମ ଜଗତରେ ବୈଷ୍ଣବ ଦର୍ଶନର ସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଭିଭାଷଣ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଓ ପ୍ରଯାଗରେ ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଘାଟରେ ଶ୍ରୀରୂପ ଶିକ୍ଷାର ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ ଗୌଡ଼ୀଯଦାର୍ଶନିକ ଅଜାଇଲୋ ସ୍ଥାନ ପରିଦର୍ଶନ କଲେ । ୧୯୨୫ ସାଲରେ ଗୌଡ଼ମଣ୍ଡଳ ପରକ୍ରମା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରି ବନ୍ଧୁଭକ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଗୌରପାର୍ଷଦମାନଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଲୀଳା ସ୍ଥାନସମୂହ ପରିଭ୍ରମଣ ଓ ସେଠାରେ ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ଶୁଦ୍ଧ ଭକ୍ତି କଥା ପ୍ରଚାର କଲେ। ନବଦ୍ୱୀପ ପରକ୍ରମା ସମୟରେ କୋଲ ଦ୍ୱୀପରେ ଧର୍ମବ୍ୟତସ୍ଥାପୀ ସମ୍ପ୍ରଦାଯର ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ୱରୂପ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଓ ଶ୍ରୀ ଭକ୍ତିବ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ଉପରେ ଇଷ୍ଟକ ବୃଷ୍ଟି କରିବାରୁ ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁର ଅବଧୂତ ଜ୍ଞାନାନନ୍ଦଙ୍କ ପର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ରକ୍ଷା ଓ ବିଦ୍ୱେଷୀମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମା କଲେ । ପଣ୍ଡିତ ମଦନମୋହନ ମାଲବ୍ୟ ଗୌଡ଼ୀଯ ମଠକୁ ଅସି ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁରଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭ ବାଣୀ ଓ ଅଗସମ୍ପ୍ରାଣାଯରୁ ଦୈବ-ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମର ତତ୍ତ୍ୱର ଶ୍ରବଣ କଲେ । ୧୯୨୬ ସାଲରେ ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁର ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁରରେ ଜ୍ଞାନାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଜନ୍ମୋତ୍ସବ ଓ ନାମସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ଉକ୍ତ ସାଲର ଜୁଲେମ୍ବର ମାସର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ସମସ୍ତ ଭାରତ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରି ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟବାଣୀର ପ୍ରଚାର ଏବ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା, ବଶ୍ୱବ ଓ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ

ଶ୍ରୀନାଥଦ୍ୱାରର ମହନ୍ତ ମହାରାଜ, ବୋମ୍ବାଇର ଗୋକୁଲନାଥ ଗୋସ୍ୱାମୀ ମହାରାଜ, ଜୟପୁରର ମହାମହୋପାଧ୍ୟାଯ ପଣ୍ଡିତ ମଠାଧୀଶ, ହାଇଦ୍ରାବାଦ ମାଦ୍ରାଜ ମଠାଧୀଶ ପ୍ରମୁଖ ବହୁ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାଯର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିବର୍ଗ ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁରଙ୍କୁ ବୈଷ୍ଣବାଗ୍ରଯ୍ୟୋଚିତ ଅଭିନନ୍ଦନ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଏହି ସମଯରେ ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁର ନୈମିଷାରଣ୍ୟରେ 'ପରବ୍ରହ୍ମ ମଠ, ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁରରେ 'ପରବିଦ୍ୟା ପୀଠ' ସ୍ଥାପନ ଏବ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ମଠର ନବନିର୍ମିତ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ତ୍ରିତଳ-ବିଶିଷ୍ଟ ମନ୍ଦିରରେ ଆଗର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତି ଓ ବିଗ୍ରହ ଓ ଗୁରାଗୋରଙ୍ଗ ବିଗ୍ରହ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ ।

ଏ ମହାପୁରୁଷ ୧୯୨୭ ସାଲର ଜୁନ୍ ମାସରୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଓ ଇଂରାଜି ଏହି ଦୁଇ ଭାଷାରେ "ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନାମୃତ" ବା "The Harmonist" ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏବ ମାନଭୂମି ଜିଲ୍ଲାରେ 'ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଗୌଡ଼ୀଯ ମଠ' ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସର ଶେଷ ଭାଗରେ କାଶ କାନପୁର, ଲକ୍ଷ୍ନୌ, ଜୟପୁର, ଅଲଭାପବଜ, ହାଇଦ୍ରାବାଦ, ପୁଣ୍ଡର, ଅଜମୀର, ଦ୍ୱାରକା, ସୁଦାମପୁରୀ, ଗୀର୍ନାରପବତ, ପ୍ରଭାସ, ଅବନ୍ତି, ମଥୁରାମଣ୍ଡଳ, ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଓ ନୈମିଷାରଣ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟବାଣୀ ପ୍ରଚାର କଲେ ।

୧୯୨୮ ସାଲର ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୨ ତାରଖରେ କଲିକତା ବାଗ ବଜାର ଗଙ୍ଗାତୀରରେ 'ଶ୍ରୀଗୌଡ଼ୀଯ ମଠ'ର ଘଣ୍ଟ ସ୍ଥାପନ ଏବ ଏହି ବର୍ଷ କତକରେ ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠ ସ୍ଥାପନ, ନଭେମ୍ବର ମାସରେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରାଗ ସମଯରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କ ନିକଟରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟବାଣୀ, ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ, ଶ୍ରୀ ବ୍ୟାସଗୌଡ଼ୀଯ ମଠ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ଗୁରବିଗ ପ୍ରବଶଳା ଜ୍ୱାଳୋଚନ କଲେ ।

୧୯୨୯ ସାଲର ଜାନୁଯାରୀ ମାସରେ କୃଷ୍ଣ ନଗରରେ 'ଏକାଯନ ମଠ' ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ଓବ୍ରିଓ ବଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳଯର ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରିଃ ଅଲବର୍ଟ୍, ଇ. ସଲାର୍ସ୍ ନାମକ ମନୀଷୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମଠାରୁ ଗୌଡ଼ୀଯ ଧର୍ମର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ କଥା କୀର୍ତ୍ତନ କଲେ । ନୂତନ ବର୍ଷାରେ 'ବର୍ଷାଗୌଡ଼ୀଯ ମଠ' ସ୍ଥାପନ, ମାଲାବରରେ ଗୌରସୁନ୍ଦରଙ୍କର ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଏବ ଆଲ୍ଲଲନାଥ ମନ୍ଦିରର ସଂସ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କଲିକତା ଆଲବର୍ଟ୍ ହଲରେ ଗୌଡ଼ୀଯ ଦର୍ଶନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଭିଭାଷଣ, ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟମତାଭିତ ଡାକାଇନାମୋଟ ଶାଲା ଓ ମନ୍ଦିର ପଙ୍କରେ ଚୈତନ୍ୟମାଦଗୀଠ ସ୍ଥାପନ କରି, ବୃନ୍ଦାବନ, ଗ୍ୱାଲିଯର, ନାଲନ୍ଦା, ବ୍ରଜଗିରି, ଝାଂସି, ଫୈଜାବାଦ, ଅଯୋଧ୍ୟା, ନୈମିଷାରଣ୍ୟ—ସୀତାପୁର, ଲକ୍ଷ୍ନୌ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ବହୁ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ହରି-କଥା ପ୍ରଚାର ଏବ ସତ୍ୟାନ୍ୱେଷୁମାନଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧଭକ୍ତି ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୯୩୦ ସାଲରେ ପ୍ରୟାଗ ପଣ୍ଡିତମ୍ ମେଳା ସମୟରେ ଜିବେଣୀ ସଙ୍ଗମରେ ଶ୍ରୀ ରଧାଗୋବିନ୍ଦ ବସୁଙ୍କ ଓ ରୂପ-ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ଫେବୃୟାରୀ ଠାରୁ ମାର୍ଚ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରୀମାୟାପୁରରେ ଉତ୍ସବର ପ୍ରଦର୍ଶନୀର ଉଦ୍‌ବୋଧନ, ବାଡବଜାର ନବନିର୍ମିତ ଶ୍ରୀଗୌଡ଼ୀୟ ମଠରେ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀ ସାରସ୍ୱତ ସମ୍ମେଳନୀ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କଲେ । ଉତ୍କଳରେ ଯାଜପୁର, କୁର୍ମକ୍ଷେତ୍ର, ସୀମାଚଳ, କଟକ ଓ ମନ୍ଦାରଗିରି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ସାଧପୀଠ ସ୍ଥାପନ ଓ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟବାଣୀ ପ୍ରଚାର କଲେ ।

୧୯୩୧ ସାଲରେ ଶ୍ରୀଧାମ ମାୟାପୁରରେ ଠାକୁରଭକ୍ତି-ବିନୋଦ ଇନ୍‌ଷ୍ଟିଚ୍ୟୁଟ୍ ଉଦ୍‌ଘାଟନ, ନବଦ୍ୱୀପ ପ୍ରଭୃତି ସାର୍ବଦ ସଙ୍ଗେଶପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଘାଟର ସେବାପ୍ରକାଶ ଓ ଅଳ୍ଲଲନାଥ ବାଲୁଚରଗୌଡ଼ୀୟ ମଠରେ ଶ୍ରୀ ଗୌଡ଼ୀୟନାଥ ପ୍ରକାଶ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜାଙ୍କର ଆନୁକୂଲ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ ବୃତ୍ତିରେ ଶ୍ରୀଗୁରୁଗୌରାଙ୍ଗ ମଠର ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାପନ, ଇଟକବେ ଦଇକଥା କୀର୍ତ୍ତନ, କଲିକତା ନଗରୀରେ ବସୁଙ୍କ ସପ୍ତଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦର୍ଶନୀର ପ୍ରକାଶ, ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଜଳଦ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟବାଣୀ ପ୍ରଚାର, ସିମ୍ଲା-ଶୈଳ ଓ ସ୍ତୋକ ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟବାଣୀ ପ୍ରଚାର, 'ଗୌଡ଼ୀୟ' ନାମକ ଦୁଇ ପାକ୍ଷିକ ପତ୍ରର ପ୍ରକାଶପ୍ରବର୍ତ୍ତନ, ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ ରୁଇଲିଙ୍ଗ୍ ଛନ୍ଦଙ୍କ ଜଳଦକୁ ଶ୍ରୀଗୌଡ଼ୀୟ ମଠର ପ୍ରଚାରବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରେରଣ, ଦକ୍ଷୀରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟକଥା ପ୍ରଚାର, ମଦ୍ରାଜ ନଗରରେ ଓ ଶୁକଦେବଙ୍କ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ କଥା କୀର୍ତ୍ତନପ୍ରିୟ ଶୁକଭାଷରେ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ କଥାକୀର୍ତ୍ତନ, ପାଣ୍ଡୁ ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠରେ ଶ୍ରୀଗୁରୁଗୌରାଙ୍ଗ ବସୁଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ମନୋଭୀଷ୍ଟ ସେବାର ଆଦର୍ଶ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

୧୯୩୨ ସାଲରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ନାଗରିକଗଣ ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁରଙ୍କ ବହୁଳ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରିଥିଲେ । ଠାକୁର ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଗୌଡ଼ୀୟମଠ ମନ୍ଦିରର ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାପନ ଏବଂ ସେଠାରେ ଦଇକଥା ପ୍ରଚାର କଲେ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ସାଧାରଣ ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ଗଣ୍ଡମ୍ଭୀର ମାନ୍ୟବର ପ୍ରେଡ଼ରିକ୍ ଷ୍ଟାନ୍‌ଲି, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାପନ କର ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁରଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟବାଣୀ ଶ୍ରବଣ କଲେ ! ମାନ୍ଦ୍ରାଜସିଟ୍ଟୀ କରପୋରେସନ୍ (ମିଉନିସିପାଲିଟି) ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଅଭିନନ୍ଦନ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ତହିଁରେ ଶ୍ରୀଳ ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁର ଅନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶର ରାଜଧାନୀ ବେଜୱାଡ଼ା (ରାଜମଣ୍ଡ୍ରି) ଓ ମଙ୍ଗଳଗିରିକୁ ଯାଇ ମଙ୍ଗଳଗିରି ନରସିଂହଜୀଙ୍କ ଜଳଦରେ ଦଇକଥା କୀର୍ତ୍ତନ କଲେ । ରାଜମଣ୍ଡ୍ରିରେ ଅବସ୍ଥାନ ସମୟରେ ଇଂରାଜୀ "ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଚୈତନ୍ୟ" ତଥା 'ବ୍ରହ୍ମସଂହିତାର" ଇଂରାଜୀ ଅନୁବାଦ "ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ" ନାମକ ଇଂରାଜୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା ଓ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଭାଗବତର ଗୌଡ଼ୀୟ ଭାଷ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଉତ୍କଳର ପ୍ରକାଶ କେନ୍ଦ୍ର କଟକରୁ ପାକ୍ଷିକ ପରମାର୍ଥୀ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଲେ ଓ ଅସାମୀ ଭାଷାରେ ଜାତୀୟ ନାମକ ପାରମାର୍ଥିକ ପାକ୍ଷିକ ପତ୍ର ପ୍ରକାଶ ହଇଥିଲେ । ଉପରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ସମୟରେ ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳ ପରିକ୍ରମା, ସ୍ୱଧାମ-ଭ୍ରମ୍ଭ ଭକ୍ତରେ ଉପଦେଶାମୃତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା, ଶ୍ରୀରୂପଗୌଡ଼ୀୟ ମଠର ଘଡ଼ ସ୍ଥାପନ ଓ ଢାକାରେ ସପ୍ତଶିକ୍ଷାପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କଲେ।

୧୯୩୩ ସାଲର ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ସୁଯୋଗରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟବାଣୀ ପ୍ରଚାର କରିବା ସକାଶେ କେତେକ ପ୍ରଚାରକଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ ଏବଂ ମେ ମାସର ପ୍ରଥମଭାଗରେ ଲଣ୍ଡନରେ ଶ୍ରୀଗୌଡ଼ୀୟ ମଠ ଚାର୍ଚ୍ଚ୍ୟାଲୟ ସ୍ଥାପନ କରାଇଲେ । ଉପରେ ପାରିଣାରେ ସପ୍ତଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦର୍ଶନୀ, ଶ୍ରୀଲଜୀବ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଭକ୍ତିସନ୍ଦର୍ଭର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଓ ଗ୍ରନ୍ଥ-ସମାପନ, ଚମ୍ପାକୁ ପ୍ରଚାରକ ପ୍ରେରଣ ଓ କାଶୀରେ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

୧୯୩୪ ସାଲର ଜାନୁଆରୀ ୧୫ ତାରିଖରେ ଶ୍ରୀଗୌଡ଼ୀୟ ମଠକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ତ୍ରିପୁରର ମହାରାଜା ଅତି ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପ୍ରଚାର କରି ଓ ଉକ୍ତ ଜ୍ଞାପନ କଲେ । ଶ୍ରୀଧାମ ମାୟାପୁରସ୍ଥ ଯୋଗ-ପୀଠରେ ନୂତନ ମନ୍ଦିରର ସ୍ଥାପନ । ଛତ୍ରଭୋଗରେ ଯୋଗ ପାଦପୀଠ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଲର୍ଡ କେଟ୍‌ଲ୍‌ଙ୍କର ଭାଗବତିକତ୍ୱରେ ଲଣ୍ଡନ ଗୌଡ଼ୀୟ ମିସନ୍ ସୋସାଇଟିର ଉଦ୍‌ବୋଧନ-ପୁରୀରେ ଅନୁକ୍ଷଣ ଦଇକଥା ପ୍ରଚାର, ଶ୍ରୀମାୟାପୁରସ୍ଥ ଯୋଗ-ପୀଠ ମନ୍ଦିରର ଉଦ୍‌ଘାଟନ ସମୟରେ ଅଧୋକ୍ଷଜ ବସ୍ତୁ-ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ । ଅଳ୍ଲଲନାଥ ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନ ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠରେ ଶ୍ରୀରାଧାନାଥ ଜୀଉଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନବନିର୍ମିତ ଶ୍ରୀସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠ ମନ୍ଦିରରେ ବସୁଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ନବ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ "Harmonist" ପାକ୍ଷିକ ପତ୍ରର ପ୍ରକାଶ, ମଥୁରାରେ କାର୍ତ୍ତିକବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନ, ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳର ସ୍ଥାନପରିଭ୍ରମଣ, ନୂଆଦଲ୍ଲୀରେ ଦଇକଥା ପ୍ରଚାର, ତେଲଗୁ ଓ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ "ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାମୃତ" ଓ "ଚୈତନ୍ୟଧର୍ମ" ପ୍ରଚାର ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ମନୋଭୀଷ୍ଟ କର୍ମମାନ ସମ୍ପାଦନ କଲେ ।

୧୯୩୫ ସାଲର ଜାନୁଆରୀ ୧୫ ତାରିଖରେ ବଙ୍ଗ ଦେଶର ମହାମାନ୍ୟ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସର୍ ଜନ ଆଣ୍ଡରସନ ଗୌର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଶ୍ରୀଧାମ ମାୟାପୁରକୁ ଆଗମନ କରି ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁରଙ୍କ ଜଳଦରୁ ଶ୍ରୀଧାମ ମାୟାପୁରର ତତ୍ତ୍ୱଶ୍ରବଣ ଓ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଅଭିଭାଷଣ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଫେବୃୟାରୀ ୨୩ ରେ ପୁରୀର ଚଟକ ପର୍ବତରେ ପୁରୀମହାରାଜା ଗଜପତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୀରଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ମହୋଦୟଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଶ୍ରୀଗୌରାଙ୍ଗଙ୍କର ଏକବିଂଶତ୍ୟଧିକ ଚତୁଃଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ତ୍ତି ଉପଲକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ସଭାର ଅଧିବେଶନ ହୋଇଥିଲା । ମହା-ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଜନ୍ମୋତ୍ସବ ସମୟରେ ସ୍ୱାଧୀନ ତ୍ରିପୁରାଧିପତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀଧାମ ମାୟାପୁରକୁ ଅସି ଯୋଗପୀଠରେ ନବନମିତ ମନ୍ଦିରର ଦ୍ୱାରୋଦ୍ଘାଟନ କଲେ । ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠକୁ ବର୍ତ୍ତମାନାଧ୍ୟକ୍ଷ ମହାଗୁରୁ ଶ୍ରୀମଦ୍ ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁର ଶ୍ରୀଲ ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଠାକୁର ଓ ଶ୍ରୀଲ ଗୌରକିଶୋର ଦାସ ବାବାଜୀ ମହାରାଜଙ୍କ ବାଣୀ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଏପରିରେ ଅଗ୍ରଜ ଭାଇ ଶ୍ରୀ ସାରସ୍ୱତ ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠର ନବନମିତ ମନ୍ଦିରର ଦ୍ୱାରୋଦ୍ଘାଟନ, ସିଂହାସନ ସିଂହ, ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଗୌଡ଼ୀୟମଠରେ ଶ୍ରୀଭକ୍ତିହୃଦୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଜୟପୁରରେ ଗୌଡ଼ୀୟମଠ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ବ୍ରହ୍ମ ଦେଶକୁ ପ୍ରଚାରକ ପ୍ରେରଣ, ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗରେ ଦରକଥା ପ୍ରଚାର, ବୋମ୍ବାଇ ଗୌଡ଼ୀୟମଠରେ ଶ୍ରୀଭକ୍ତିହୃଦୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ରେଙ୍ଗୁଣ ଯୋଗେ ସର୍ବତ୍ର ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟବାଣୀ ପ୍ରଚାର, ଗୌଡ଼ୀୟମଠର ଉତ୍ସବ ସମୟରେ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭାବତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା, ବୃନ୍ଦାବନସ୍ଥ ଶ୍ରୀରାଧାକୁଣ୍ଡରେ ମାସାଧିକ କାଳ ବ୍ରତ ପାଳନ ଏବ ସେଠାରେ କୃଷ୍ଣବଳରାମ ମଠ ଓ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ସୁନ୍ଦର କୁଞ୍ଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଗୟା ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠରେ ଶ୍ରୀଭକ୍ତିହୃଦୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏବ ପାଣ୍ଡା ଓ ଦ୍ରବ୍ୟାଗ ସ୍ଥାନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦରକଥା ପ୍ରଚାର କଲେ । ୧ । ୬ । ୫୫ ରେ ଭାଷାକୋଷ ଅଞ୍ଚଳ ପରଦର୍ଶନ କରିଲ ।

୧୯୫୬ ସାଲରେ ପ୍ରୟାଗରେ ପାରମାର୍ଥିକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀର ଦ୍ୱାରୋଦ୍ଘାଟନ,ଠାକୁର ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଇନଷ୍ଟିଚ୍ୟୁଟ୍ ଓ ଦୈବବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ସଦ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ସୁବର୍ଣ୍ଣବିହାର ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠ, ସାଦ୍ଦୌମ ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠ ଓ ରୁଦ୍ରଦ୍ୱୀପ ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠ ପ୍ରକାଶ, ରେଙ୍ଗୁନ ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠରେ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ, ଲଣ୍ଡନରେ ଗୌରଜନୋତ୍ସବ ବଧାନ ଓ ଭକ୍ତକ ଶ୍ରୀସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠରେ ପରମାର୍ଥୀ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଆସାମସ୍ଥ ସରଭୋଗ ଶ୍ରୀ ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠରେ ଶ୍ରୀ ଭକ୍ତିହୃଦୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଉତ୍କଳରେ ଶତାବ୍ଦକ୍ୟାପୀ ଶୀର୍ତ୍ତନୋତ୍ସବ, ବାଲିଯାଟି ଶ୍ରୀ ଜଦାଇ ଗୌରାଙ୍ଗ ମଠର ଦ୍ୱାରୋଦ୍ଘାଟନ ଓ ଭକ୍ତିହୃଦୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଉଦ୍ଘାଟନ, ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗ ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠରେ ଶ୍ରୀ ଭକ୍ତିହୃଦୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଉତ୍ତର ବଙ୍ଗରେ ଦରକଥାପ୍ରଚାର ଏବ ଶ୍ରୀଧାମ ବୃନ୍ଦାବନରେ ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଅନୁକ୍ଷଣ ଦରକଥା କୀର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ନଗରରେ ଗୌରସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ସାଧନ କଲେ । ୧୯୫୬ ସାଲର ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ଶ୍ରୀମାଲାବର ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରୀଭକ୍ତକ ପବ୍ଦତରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ନଭେମ୍ବର ୧୯୫୬ରେ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ବପ୍ରଲମ୍ଭୀଳା ଉଦ୍ଦୀପକ ଶ୍ରୀ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନାଦ୍ରି ଚତୁର୍ଥ ପର୍ବତରେ ଶ୍ରୀ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଦୂଜା, ଅନ୍ନକୂଟ ମହାମହୋତ୍ସବର ବପୁଳ ଆୟୋଜନ କଲେ । ଅନନ୍ତର କଲିକତା ଶ୍ରୀ ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠରେ ଡିସେମ୍ବର ୧୯୫୬ରେ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ିଲ ଜାନୁଆରୀ ୧୯୫୭, ଗୌରାବ୍ଦ ୪୫୦ କୃଷ୍ଣ ଦଶମୀରେ ଅପ୍ରକଟ ହୋଇଥିଲେ । ଠାକୁର ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଦେବ ନବଦ୍ୱୀପ ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁର ଧାମରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ପୀଠ ସଲଗ୍ନରେ ସମାଧି ଦଆ ହୋଇଅଛି ।

ସବପ୍ରକାର ଦୁଃସଙ୍ଗ, କପଟତା, କୁଟିନତା, ଛଳନା ଓ ଅନ୍ୟାଭିଳାଷ ପରତ୍ୟାଗ କରି ଏକମାତ୍ର କୃଷ୍ଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ତର୍ପଣମୟୀ ସେବାର ପ୍ରକାଷ୍ଠାର କଥା ଏହି ଅଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଚରଣ ନତ୍ୟକାଳ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତିରେ ପ୍ରଚୁର କରୁଅଛୁ । ଯାବତୀୟ ଧର୍ମ ବ୍ୟବସାୟୀ, ଯାବତୀୟ ଭୋଗ ଓ ଜଗଣ୍ମିଥ୍ୟା ତ୍ୟାଗବାଦ, ଚଛଡ଼ା ସମନ୍ୱୟବାଦ, ବହୁରୂପ ମାୟାବାଦ ଏବ ପରମାର୍ଥ ପ୍ରଚ୍ୟର ଯାବତୀୟ ଛଳନା ଓ ବୈତବ ଏହି ଅଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରଚାରଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛୁ । ଏହି ମହାତ୍ମା ସବପ୍ରଥମେ ପୃଥିବୀର ସର୍ବତ୍ର ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ବାଣୀ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ନର୍ମଳରୂପେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଏହି ମହାତ୍ମା ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଶୁଦ୍ଧ ରୂପାନୁଗ ଧର୍ମର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଧାରକରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ — ସଜ୍ଜନ ତୋଷଣୀ ସମ୍ପାଦକୀୟ ପରିଦର୍ଶକ ପରିବ୍ରାଜକାଚାର୍ଯ୍ୟ ତ୍ରିଦଣ୍ଡିସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭକ୍ତିବିନୋଦ, ବି. ଏ. ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠ, କଟକ ।]

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ —ସ. ବ (ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥରେ 'ଭାଗବତ' ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ 'ଶ୍ରୀମତ୍' Śrīmadbhāgabata ଶବ୍ଦଯୋଗ ଓ ସଜ୍ଞା)—ପୂଜାର୍ହ ଭାଗବତ ପୁରାଣ—The revered Purāṇa of Bhāgabata. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରାଣ ଓ ଶାସ୍ତ୍ର ଆଦ ପୂର୍ବରେ ଶ୍ରୀମତ୍ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସଜ୍ଞା ହୁଏ । ଯଥା—ଶ୍ରୀମଦ୍ରାମାୟଣ, ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବଦ୍ଗୀତା, ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାଭାରତ, ଶ୍ରୀମଦଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଶ୍ରୀମନ୍ତ —ବେ. ବିଣ—ଶ୍ରୀମାନ୍ ୧ (ବେଖ)—Śrīmān 1 (See) Śrīmanta [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଶବ୍ଦେ ଧନ ବୈଭବ ଅର୍ଥରୁ । ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଶ୍ରୀମଂତ ଅନୁସ୍ୱର ନାଶ କରିଣ ପାଦକୁ—କୃଷ୍ଣଦିଂଡ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।]

ଶ୍ରୀମନ୍ତ ସୌଦାଗର —ବେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ କବିକଙ୍କଣଙ୍କ Śrīmanta saudāgara ଚଣ୍ଡୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମହାଜନ—Name of a merchant whose exploits have been mentioned in a Bengalee book Chandi by Kabikaṅkaṇa. [ଦ୍ର—ଏ ଧନବନ୍ତ ସଦାଗର ସପ୍ତଡଙ୍ଗା ପୁର ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପିତା ସିଂହଳ ଗୁଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା କାରାରୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ବାଣିଜ୍ୟ ଯାତ୍ରା କରି ଜାହାଜରେ ସିଂହଳକୁ ଯାଇ ପିତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରି ଫେରିଥିଲେ ।]

ଶ୍ରୀମନ୍ମନ୍ୟ —ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଶ୍ରୀମତ୍+ମନ୍ ଧାତୁ=କର୍ତ୍ତୃ. ଯ)—ଯେ Śrīmanmanya ଆପଣାକୁ ଶ୍ରୀମାନ୍ ବୋଲି ମନେ କରେ (ଶ୍ରୀମନ୍ମନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବର୍ଣ୍ଣକୋଷ)—One who thinks himself blessed with prosperity, luck, grace etc.

ଶ୍ରୀ ମନ୍ଦିର —ସ. ବ—୧ । ଦେବ ମନ୍ଦିର—1. The temple of Śrī mandira a Deity. ୨ । ଗୌଣରେ ପ୍ରଧାନ ଦେବତାଙ୍କ ମନ୍ଦିର—2. The temple of the chief Deity

ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର of a place. ଦେ. ବ—୧ । ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର—
श्रीमन्दिर 1. The temple of Jagannātha at Puri. ୨ । ଚୌଣ୍ଡେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦେବତାଙ୍କ ଏକାଧିକ ସଇଗ ଏକାଧିକ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ (ମୁକ୍ତଶିଖର, ଜଗମୋହନ, ନାଟମନ୍ଦିର, ଭୋଗ ମଣ୍ଡପ) ମଧ୍ୟରୁ ମୂଳ ମନ୍ଦିର (ଯେଉଁ ମନ୍ଦିରରେ ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ)—2. The main temple of a series of connected temples (in which the idol is placed). ୩ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ଶ୍ରୀଘର; ଜେଲ୍‌ଖାନା—3. Jail.

ଶ୍ରୀ ମଲାପତ୍ରା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଧୂମ୍ରପତ୍ରା; ଧୂଆଁପତ୍ର; ତମାକୁ
Śrī malāpatrā (ବ୍ୟବହାର)—Tobacco.

ଶ୍ରୀ ମସ୍ତକ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ରସୋଣ; ରସୁଣ—1. Garlic.
Śrī mastaka. ୨ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ମସ୍ତକ—2. The head of Deity Lakshmī.

ଶ୍ରୀମାନ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶ୍ରୀ=ସମ୍ପତ୍ତି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ+ଅଛୁଅର୍ଥେ ମତ୍, ଶ୍ରୀମତ୍ ଏକବଚନର ଅଭୁଉ; ସମ୍ବୁଦ୍ଧି ଶ୍ରୀମନ୍ ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ)—୧ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍—1. Fortunate.
Śrīmān ୨ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ—2. Having Śrī; glorious. ୩ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ; ଧନୀ—3. Rich. ୪ । ସୁନ୍ଦର; ସୁଶ୍ରୀ—4. Beautiful. [ଦ୍ର—ଏହା ସମ୍ମାନସୂଚକ ଓ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ 'ଶ୍ରୀମତ୍' ରୂପ ରହେ ।

ଯଥା—ଶ୍ରୀମନ୍ତବାରୁଜ, ଶ୍ରୀମନ୍ନାରାୟଣ, ଶ୍ରୀମନ୍ମୁକୁନ୍ଦ, ଶ୍ରୀମଦ୍ରାଧା, ଶ୍ରୀମଦ୍ରାଧାଗୋବିନ୍ଦ, ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଗୁରୁଦେବ, ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଗୋବିନ୍ଦ, ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଗୀତା ଇତ୍ୟାଦି ।] ୫ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ—5. A word prefixed to the name of a male. ବ—୧ । ଉତ୍ତରବୃକ୍ଷ—1. Name of a tree. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ୩ । କୁବେର—3. The God guarding the wealth. ୪ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—4. The religious fig tree. ୫ । ଶିବ—
ଶ୍ରୀମାନ 5. Śiba. ଦେ. ବ—ଅପଣାର ଶିଷ୍ୟସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିର
श्रीमान ନାମ ପୂର୍ବରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଶବ୍ଦ—A word prefixed by elders to the names of youngsters.

ଶ୍ରୀ ମୁଖ—ସ. ବ—(ପ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମୁଖ)—୧ । ଶୋଭାଯୁକ୍ତ ମୁଖ-
Śrī mukha 1. A beautiful face. ୨ । କାଳଚକ୍ରର ୭ମ ବତ୍ସର—2. The 7th year of the cycle of time. ଦେ. ବ—୧ । ରାଜା, ଦେବତା ଆଦିଙ୍କର ମୁଖ—1. The face of a king or Deity. ୨ । ଚିଠି ପତ୍ରିଥିବା ମୁଦା ଲଫାପା ଉପରେ ଶିରୋଭାଗରେ ବା ଲଫାପା ପୃଷ୍ଠରେ ଲେଖାଯିବା ଶ୍ରୀ ଶବ୍ଦ—2. The word 'Śrī' written on the envelope of a letter. ୩। ଚିଠି—3. Letter. [ବ୍ୟ—ଏମନ୍ତ କଥା ସୂଚାଇବେ । ନଜରକୁ ଦେଖୁଛ ଶ୍ରୀମୁଖ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୪ । ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମୁଖରେ ଲଗି ଦେବା ପୁଷ୍ପ ରଚିତ ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—4. A graceful nosegay of flowers with which the face of the Deity Jagannātha (at Puri) is decked. ୫ । ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେବା ବନ୍ଧୁତା—5. The friendship between two persons, [ଦ୍ର—ପୁରୁଷରତ୍ନ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଉଦ୍ଧାର ଶ୍ରୀମୁଖ କଥା ଦେଇ ଦୋଇ ଏ ବନ୍ଧୁତା ବଖାଯାଏ ଓ ପୁରୁଷର ପରସ୍ପରକୁ ଶ୍ରୀମୁଖ ଭାକନ୍ତି ।]

ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁର—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗଦେଶରେ ନଦୀୟା ଜିଲ୍ଲାରେ
Śrī māyāpura ଭଗୀରଥୀ ପୂର୍ବ ପାରରେ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଦେବଙ୍କ
ମାୟାପୁର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ—Name of the birth place of Chaitanya. [ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ନବଦ୍ୱୀପ ସହରର ବା ଜୁଳଅର ଅପର ପାରରେ ଅବସ୍ଥିତ । 'ଉର୍ଦ୍ଧାମ୍ନାୟ ମହାତନ୍ତ୍ର', ଭାଗିଲ ତନ୍ତ୍ର', 'ବ୍ରହ୍ମଯାମଳ', 'ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ ବ୍ରହ୍ମଖଣ୍ଡ', ଚୈତନ୍ୟ ପ୍ରବୋଧାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ନବଦ୍ୱୀପଶତକ ଏବଂ ଭକ୍ତିରତ୍ନାକର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶ୍ରୀମାୟାପୁରର କଥା ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି । ଯଥା—

ବୁର୍ଦ୍ଧି ଦେବାଠାରୁ ପ୍ରଥମ ଚବ୍ଦିଶ ବର୍ଷ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଉତ୍ତରେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରି ପୁରୀକୁ ଆସି ବାସ କଲେ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଦେଶରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ସବିଶ୍ୱ ପ୍ରଚାର କଲେ ।

ବୃନ୍ଦାବନରେ ଯେପରି ଶ୍ରୀ ଗୋକୁଳ, ନବଦ୍ୱୀପରେ ସେହିପରି ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁର । ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁର—ଶ୍ରୀ ନବଦ୍ୱୀପ ଧାମର ମହାଯୋଗ ପୀଠ, ଶ୍ରୀ ନବଦ୍ୱୀପ ଧାମର ପରିଧି ଷୋଳ କୋଶ, ଧାମସ୍ଥ ଅଷ୍ଟଦଳ ପଦ୍ମର ଆକାର । ଅଷ୍ଟଦଳରେ ଅଷ୍ଟଦ୍ୱୀପ ଓ ମଧ୍ୟଭାଗରେ କର୍ଣ୍ଣିକାର । ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ୱୀପ, ଅନ୍ତର୍ଦ୍ୱୀପର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁର,ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁରର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ମହାଦୋଗ ପୀଠ ରୂପ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କର ମନ୍ଦିର ।

ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସମୟରେ ଏହି ନବଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପ ବା ପଲ୍ଲୀ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । (୧) ଅନ୍ତର୍ଦ୍ୱୀପ (୨) ସୀମନ୍ତ ଦ୍ୱୀପ (୩) ଗୋଦ୍ରୁମ ଦ୍ୱୀପ ଓ (୪) ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱୀପ—ଏହି ଚାରିଗୋଟି ଦ୍ୱୀପ ଭାଗୀରଥୀର ପୂର୍ବ ପାଖରେ, ଆଉ (୧) କୋଲଦ୍ୱୀପ (୨) ଋତୁଦ୍ୱୀପ (୩) ଜହ୍ନୁଦ୍ୱୀପ (୪) ମୋଦଦ୍ରୁମ ଦ୍ୱୀପ ଓ (୫) ରୁଦ୍ରଦ୍ୱୀପ ଏହି ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଭାଗୀରଥୀର ପଶ୍ଚିମ ପାଖରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । [ଉକ୍ତ ଦ୍ୱୀପମାନଙ୍କର ମାନଚିତ୍ର ତଳେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ଶ୍ରୀନବାସାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପରିବାରମା ସମୟରେ ନବଦ୍ୱୀପରେ ଅନେକ ବ୍ରାହ୍ମ ଲୋକ ଓ ନାନାପ୍ରକାର ଜିନିଷ ହୋଇଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁର ନାମର ନାମ ସମସ୍ତରେ ଅଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହୁତ ଓ ସାଧାରଣଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ପ୍ରାୟ ୬୫୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଆବର୍ଭୂତ ଭଦାମାନ୍ତନ ବୈଷ୍ଣବ ସମାଜରେ ଅବତାରାବତାରୂପେ 'ସିଦ୍ଧ ମହାଜନ' ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ବୈଷ୍ଣବ ସାର୍ବଭୌମ ଶ୍ରୀଲ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ବାବାଜୀ ମହାରାଜଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶମତେ ଶ୍ରୀଲ ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଠାକୁର ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କର ଲୁପ୍ତ ଜନ୍ମ-ସ୍ଥାନ ଶ୍ରୀଧାମ ମାୟାପୁରକୁ ପୁନରାୟତ୍ତ ଉଦ୍ଧାର ଓ ପ୍ରକଟ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଶ୍ରୀ ମାୟାପୁରର ଅଳଉଦୂରରେ ଗୃଦ୍ଧକାଳର ସମାଧି ଓ ଏହି ସମାଧି ଉପରେ ୪୫୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଗୋଲୋଚକମ୍ବା ବୃକ୍ଷ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି ।

ଡବ୍ଲୁ ସାଦେବ ଲେଖିଅଛନ୍ତି :—

Nadia (Nabadwipa), the ancient capital of Nadia district and the residence of Laxman Sen. According to local legend the town was founded in 1063 by Laxman Sen. Here in the end of the 15th century was born the Great Reformer Chaitanya (Hunter's Imperial Gazetter 1880). "ନଦୀୟା (ନବଦ୍ୱୀପ) ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଧାନୀ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ମଣସେନଙ୍କର ବାସସ୍ଥଳୀ । ସ୍ଥାନୀୟ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁସାରେ ୧୦୬୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେହି ନଗରୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣସେନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧର୍ମପ୍ରଗୁରୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ ଜନ୍ମ-ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।"

ଲଣ୍ଡନର 'ଇଷ୍ଟ୍ ମିଡ୍ଲସେକ୍ସ' ଏବଂ 'ଅଲ୍ଡ୍ରିଚ୍ଲ୍ଟ ଭବନ'ରେ ସଂରକ୍ଷିତ ଦୁଇଟି ମାନଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଜଲଙ୍ଗୀ ନଦୀର ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଓ ଭାଗୀରଥୀର ପୂର୍ବାଂଶରେ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନବଦ୍ୱୀପର ଭାଟ୍‌କାଳିକ ସ୍ଥିତି ବିଷୟରେ ସାକ୍ଷ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ୧୯୩୪ ସାଲ୍ ଜୁନ୍ ୧୩ ତାରିଖରେ ଶ୍ରୀଧାମ ମାୟାପୁର ଯୋଗପୀଠର ନବନିର୍ମିତ ମନ୍ଦିରର ଉଚ୍ଚ ଖନନ ସମୟରେ ଚତୁର୍ଭୁଜ 'ଅଧୋକ୍ଷଜ' ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଛତ୍ରସହ କଳିଯୁଗ ଉତ୍ପତ୍ତିଉପାଦାନ ମିଳିଅଛି । ଉକ୍ତ ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କର ପୂଜିତ ଓ ଗୌରାଙ୍ଗଙ୍କର ଗୃହ ଦେବତା ।

ତ୍ରିପୁରା ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜା ବୀରଚନ୍ଦ୍ର ଦେବବର୍ମ ମାଣିକ୍ୟ, ଉପରେ ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ମହାରାଜ ବୁଧାକଶୋର ଦେବବର୍ମ ମାଣିକ୍ୟ, ତତ୍ପର ପୁତ୍ର ମହାରାଜ ବୀରକଶୋର ଦେବବର୍ମ ମାଣିକ୍ୟ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ତନୟ ମହାରାଜ ସର୍ ଶ୍ରୀ ବୀରବିକ୍ରମ କିଶୋର ଦେବବର୍ମ ମାଣିକ୍ୟ ବାହାଦୁର K. C. S. I ଶ୍ରୀ ନବଦ୍ୱୀପ ଧାମ ପ୍ରଚାରଣୀ ସଭାର ସଭାପତିଙ୍କ ଆସନରେ ସମାସୀନ ହୋଇ ଥସିଅଛନ୍ତି । ଏହି ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତିର ସଭ୍ୟଗଣ ଥିଲେ—ଶରତ୍ଚନ୍ଦ୍ର-ଗତ ସାନାଜ୍ୟୁଦ୍ଧ୍ୟପଦ୍ଧ ମହାଶୟ ବାହାଦୁର ମାନ୍ୟବର ଗିରିଜାନାଥ ରାୟ ଉକ୍ତିସିଦ୍ଧ ; ଓ ବଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦର ସଭ୍ୟ ସତୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଚୌଧୁରୀ, ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍, ଓ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉକ୍ତିଭୂଷଣ ମହାଶୟ ଦ୍ୱୟ ଏହି ସଭାର ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ । ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ସଜ୍ଜନାଥ ନ୍ୟାୟରତ୍ନ ମହାଶୟ, ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମଲାଲ ଗୋସ୍ୱାମୀ, ସ୍ୱର୍ଗତ ଚଣ୍ଡିକାନାଥ ଗୋସ୍ୱାମୀ, ସ୍ୱର୍ଗତ କାଳୀନାଥ ଗୋସ୍ୱାମୀ, ଜଗଦ୍ଗୋପାଳ ଗୋସ୍ୱାମୀ, ମାନନୀୟ ବଙ୍କୁବିହାରୀ ସର୍ ଗୁରୁଦାସ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ କଲେଜର ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ସତୀଶଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ, ବୃନ୍ଦାବନର ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ଗୋସ୍ୱାମୀ, ସ୍ୱର୍ଗତ ବନମାଳି ରାୟ ଉକ୍ତିଭୂଷଣ, ରାୟ ବାହାଦୁର ମହେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ, ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍, ଔଦ୍ଧାର୍ତ୍ତିକ ରାୟ ମନୋମୋହନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବାହାଦୁର, କୁଷ୍ଟନଗରର ଓକିଲ ରାୟସାହେବ କାଳୀପଦ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ, ଶାନ୍ତିପୁର ନିବାସୀ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ମୈଥିଳ ମୋଜାମ୍ପେଲ ଦ୍ୱିବେଦୀ ସାହେବ, ଶ୍ରଯୁକ୍ତ ରାୟସାହେବ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବସୁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ବିଦ୍ୟାମହାର୍ଣ୍ଣବ, ରାୟପୁର ଜମିଦାର ଶ୍ରଯୁକ୍ତ ରମାପ୍ରସାଦ ଚନ୍ଦ, ରାୟ ବାହାଦୁର ଡାକ୍ତର ଶ୍ରଯୁକ୍ତ ସୀତାନାଥ ସେନ ପ୍ରଭୃତି ଅସଂଖ୍ୟ ଜନପ୍ରବେଶ ବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ଗୌଡ଼ମଣ୍ଡଳ, ସେତ୍ରମଣ୍ଡଳ ଓ ବଙ୍ଗ ମଣ୍ଡଳର ଭଦାମାନ୍ତନ ସମସ୍ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜନପ୍ରବେଶ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ସ୍ଥାନକୁହିଁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ଅଛନ୍ତି ଓ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ମାୟାପୁରର ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ସ୍ଥାନସମୂହ :—

(କ) ଯୋଗପୀଠ ବା ଶ୍ରୀମନ୍ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆବର୍ତ୍ତିତ୍ତଳୀ, (ଖ) ଶ୍ରୀ ନୃସିଂହଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର, (ଗ) ଶ୍ରୀ ଖେଡ଼ପାଳ ଶିବ, (ଘ) ମାଧାଇର ଘାଟ, (ଙ) ପରକୋଣା ଘାଟ, (ଚ) ନାଗରିଆ ଘାଟ, (ଛ) ରାଜାବଗର, (ଜ) ଖୋଲବଟାର ଡଙ୍ଗା, (ଝ) ଶ୍ରୀବାସଅଙ୍ଗନ, (ଞ) ଅଦ୍ୱୈତ ପଡ଼ା, (ଟ) ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଭବନ, (ଠ) ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟମଠ (ବିଶ୍ୱରକ୍ଷିତ ଶ୍ରୀ ଗୌଡ଼ୀୟମଠର ମୂଳମଠ), (ଡ) ଉଲହିଂଗ ରଡ଼ାବଙ୍ଗିଷ୍ଟ ମନ୍ଦିର, (ଢ) ପଦ୍ମବଦ୍ୟାଗାର୍ଥ ବା ସାରସ୍ୱତାର୍ଥ (ଣ) ପୃଥୁକୁଣ୍ଡ ବା ବଲ୍ଲାଳଦୀଘି, (ତ) ବଲ୍ଲାଳ ଚିବି, (ଥ) ଶ୍ରୀଧରଅଙ୍ଗନ, (ଦ) ଶ୍ରୀମନ୍ତର ଗୁପ୍ତଙ୍କର ଭବନ, (ଧ) ଠାକୁର ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଇନ୍‌ଷ୍ଟିଚ୍ୟୁଟ୍, (ନ) ଭକ୍ତିବିନୋଦ-ଅନୁକୂଳ କୃଷ୍ଣାନୁଶୀଳନାଗାର ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ରୀଧାମମାୟାପୁରରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ

ଶ୍ରୀଧାମ ମାୟାପୁରର ଦର୍ଶନାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ ସକାଶେ ଶ୍ରୀଧାମମାୟାପୁରରେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଧର୍ମଶାଳା, ଭଦ୍ର-ନାରାୟଣ ଧର୍ମଶାଳା, ଭକ୍ତି ସୁହୃଦ୍‌ଭବନ, ଭକ୍ତିବିଜୟ ଭବନ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜରତ୍ତାତ ଧର୍ମଶାଳା, ତୀର୍ଥକୁଣ୍ଡୀର, ଗୁରତ୍ତ କୁଣ୍ଡୀର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛୁ । ଏହି ସ୍ଥାନର ଜଳବାୟୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ଓ ମନୋରମ । ଏଠାରେ ଠାକୁର ଭକ୍ତ ବନୋଦ ଇନ୍‌ଷ୍ଟିଚ୍ୟୁଟ୍ ନାମକ ଜୁନିୟର ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମାଟ୍ରିକ ଅଣ୍ଡର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଓ ଥାକିବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅଛି । ସମ୍ପ୍ରତି ପର୍ଯ୍ୟଟକଦ୍ୟାଗିଠାରେ ଭକ୍ତି ବିଷୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ଉପାଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ । ଶ୍ରୀ ମଠ୍ୟ ପୁରରୁ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ୧୧ ବର୍ଷ ହେଲା ଏକମାତ୍ର ପାରମାର୍ଥିକ ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା 'ନଦୀୟା ପ୍ରକାଶ' ନାମରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛୁ । ଏହି ସ୍ଥାନରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବେଶ ବା ଧର୍ମ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ନାହିଁ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟମଠାଭୁକ୍ତର ପ୍ରକୃତ ଶୁଦ୍ଧ ଭକ୍ତି ଧର୍ମପ୍ରଚାର ଏବଂ ଜରପଦ୍ଧତିରେ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଏକାନ୍ତ ସେବା ସକାଶେଇଁ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ବିଷ୍ଣୁସ୍ୱାର୍ଥର ଚ୍ଛେକାଙ୍କତ ମଠାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଅନୁପ୍ରେରଣାରେ ଉପରୋକ୍ତ ସେବା କାର୍ଯ୍ୟାଦି ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ମାଘ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ତିଥିରେ ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ତିରୋଭାବ ମହୋତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ବିବସବ୍ୟାପୀ ଅହୋରାତ୍ର ଶୁଦ୍ଧ ନାମ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନସଙ୍ଗ ହୁଏ ଓ ମହାପ୍ରସାଦ ବିତରଣ ହୁଏ ।

ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ତିଥିର ୫ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଅରମ୍ଭ କରି ନଅଦିନ କାଳ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ମଠର ସେବକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ଅନୁଗତ୍ୟରେ ବହୁ ଲୋକ ବସ୍ତୁତଃ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ସହିତ ନବ-ଦ୍ୱୀପର ନଅଟି ବଣ୍ଟନ ଦ୍ୱୀପ ପରିକ୍ରମା କରନ୍ତି । ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୧୨।୧୩ ଦିନ ସମାଗତ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ମହାପ୍ରସାଦ ବିତରଣ ହୋଇଥାଏ । ସଭାର ଲେକ୍ଚର ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଦାସ ଭକ୍ତିଶାସ୍ତ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠ—ଭଃକ ।]

ଶ୍ରୀମୁଖ - ସଂ. ବି.—(ମ ଷ. ତତ୍ପୁ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମୁଖ)—ପ୍ରତିମା ଦେବ ପ୍ରତିମା ବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁହଁ—The face of an idol or king.

Śrīmukha
श्रीमुख
श्रीमुख

ଶ୍ରୀମୁଖ ପଖାଳା—ଦେ. ବି—ବ୍ରାହ୍ମ ଓ ଦେବତାମାନଙ୍କର ସକାଳୁ ପଦଡ଼ ଧୁଆ ପରେ ମୁହଁ ଧୋଇବା ବିଷୟ—The dailyrite of washing of the face after rising from sleep in the morning (said of kings and Deities).

Śrīmukha pakhaḷā
श्रीमुख धोया
श्रीमानका मुंह धोना

ଶ୍ରୀମୁଖ ସିଂହା(ଘା)ରି ସେବକ—ଦେ. ବି—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବାଭାର-ବିଶେଷ—A class of attendants of the Deity Jagannātha at Puri who attend to the toilet of the idols. [ଦ୍ର—ଏ ଶ୍ରୀମୁଖ ଧୋଇବେ, ଖଡ଼ିଲଗି କରିବେ, ବଳଭଦ୍ରଙ୍କି କରିବେ ଏବଂ ନେତ୍ରୋତ୍ସବ ଯାତ୍ରା ବେଳେ ଜଲା ତୋଳା ଆଦି ଉତ୍ତ୍ୟାଦି—ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାତୀକ ଗ୍ରନ୍ଥଳ ।]

Śrīmukha siṃhā(ghā)ri sebaka
श्रीमुख वेशकारी सेवक
श्रीमुख वेशकारी सेवक

ଶ୍ରୀ ମୂର୍ତ୍ତି—ସ. ବି (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି)—୧ । ଦେବ ବିଗ୍ରହ—Śrī mūrtti 1. The image of a Deity. [ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ୧୧ଶ ସ୍କନ୍ଧରେ ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଶ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତିର ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି, ଯଥା—ଶୈଳୀ, ଦାରୁମୟୀ, ଲୌହୀ, ଲେପ୍ୟା, ଲେଖ୍ୟା, ସୈକତା, ମନୋମୟୀ ଓ ମଣିମୟୀ ।] ୨ । ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରତିମା—2. The image of Bishṇu. ୩ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପ୍ରତିମା—3. An image of Goddess Lakshmī.

Śrīmūrtti darśana
श्रीमूर्त्ति दर्शन
श्रीमूर्ति दर्शन

ଶ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ତୀର୍ଥସ୍ଥ ଦେବବିଗ୍ରହଙ୍କୁ ଭକ୍ତି-ପୂର୍ବକ ଦେଖିବା—Paying visit to the image of a Deity.

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ(ତ)—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ, ଯୁତ)—୧ । ଶ୍ରୀମାନ୍; ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ୍; ଭାଗ୍ୟବାନ୍—1. Possessed of Śrī; glorious; beautiful; prosperous; fortunate. ୨ । ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—2 Graceful; beautiful. ଦେ. ବି—ସାଧାରଣ ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ବ୍ୟବହୃତ ବିଶେଷଣ—An epithet prefixed to the name of a living respectable person. [ଦ୍ର—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବସେ । ପ୍ରଭୁ ଓ ଶିଷ୍ୟାଦିଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଶ୍ରୀମାନ୍ ବସେ ।]

Śrījukta(ta)
श्रीयुक्त(क्त)
श्रीयुक्त

ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ—ସ. ବି (ଶ୍ରୀ=ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ରନ୍ଜ୍ ଧାତୁ=ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବା; ରଞ୍ଜିତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ମୋହିତ କରନ୍ତି ବା ବେଶ କରନ୍ତି)—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu. ଦେ. ବି—୧ । ଶ୍ରୀ ରଙ୍ଗନାଥ (ଦେଖ)—1. Śrī raṅga-nātha (See) ୨ । ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ ପତ୍ତନ (ଦେଖ)—2. Śrīraṅga pattana (See)

Śrīraṅga
श्रीरङ्ग
श्रीरङ्ग

ଶ୍ରୀ ରଙ୍ଗ ନାଥ(ସ୍ୱାମୀ)—ଦେ.ବି—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଶ୍ରୀରଙ୍ଗପତ୍ତନ ନଗରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଷ୍ଣୁ ବିଗ୍ରହଙ୍କ

Śrī raṅga nātha(swāmī)
श्री रङ्गनाथ
श्री रङ्गनाथ

ନାମ—Name of the image of Bishṇu in Seriṅgāpaṭam in South India.

ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ ପତ୍ତଣ(ନା)—ଦେ. ବି (ନାମ)—(ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ ଓ ପତ୍ତନ ଏମ୍ବା ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦର ସନ୍ଧିରୁ) ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମ୍ (ଦେଖ)—Śrīraṅga paṭaṇa(ṇā)
श्रीरङ्गपटन
श्रीरङ्ग पटन

Śrīraṅgam (See)

(ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ ପାଠନ୍ତର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ ପତ୍ତନ-ପ୍ର.ବି (ନାମ)-(ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ ବା ବିଷ୍ଣୁ ବିଗ୍ରହଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତ ନଗର)-Śrīraṅga pattana
श्रीरङ्गम् (See)
श्रीरङ्गम्

ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମ୍—ଦେ. ବି (ନାମ) (ଇଂ. ନାମ ସେରିଙ୍ଗା ପଟାମ୍)—ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ ପଟ୍ଟଣା ନାମକ ନଗର—The town of Seringapatam in South India.

Śrīraṅgam
श्रीरङ्गम
श्रीरङ्गम

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମ [ଦ୍ର—ଏହା ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ତ୍ରିଚିନାପଲ୍ଲୀ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନ ନଗର ଓ ସହରଟିର ବଜାରର ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରଜଧାମ । ଏହା କାବେରୀ ଓ ତହିଁର ଶାଖା କୋଲରୁଣା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପ । ଏହା ତ୍ରିଚିନାପଲ୍ଲୀଠାରୁ ୨ ମାଇଲ ଦୂର । ଏହାଠାରେ ବହୁତ ସ୍ଥାନବ୍ୟାପୀ, ସପ୍ତାବରଣ ବେଷ୍ଟିତ, ଶିଳ୍ପଚାତୁର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁତର ବୃହତ୍ତ୍ୱ ବିଶିଷ୍ଟ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏହାର ଅଯୁତ୍ତନ ୨୫୦ × ୧୮ ଫୁଟ ଏବଂ ବାହାରର ବେଢ଼ ୧୩୦୦୦ × ୮୫୦ ଫୁଟ । ବେଢ଼ା ଗୁରୁଯାଗେ ଥିବା ଗାଡ଼ଗୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୭ ଫୁଟ ମୋଟ ୩ ଗୋଟି ମଗୁଜପଥରର ଗାଡ଼ଗୁ ଅଛି । ସପ୍ତ ପ୍ରାଚୀର ଅତିକ୍ରମ କରି ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଚୀରରେ 'ଗୋପୁରମ୍' ଦ୍ୱାର ଉପରେ ଦୁଇ ପାଖରେ କବାଟ ଲଗିଥିବା ଉଚ୍ଚ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏହି ପ୍ରାକାରମାନଙ୍କ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ସପରିବାରିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବ୍ୟବସାୟୀ, ଦେବତାଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେବକ ନିବାସ ଓ ଦୋକାନ ଘର ଜରି ରହିଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସିଂହାସନରେ ନାନା ରତ୍ନାଳଙ୍କାର ଭୂଷିତ, ସୁବର୍ଣ୍ଣମେଖଳାଯୁକ୍ତ, ଅନନ୍ତଶାୟୀ, ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତର-ମୟ ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏହାଙ୍କ ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସରସ୍ୱତୀ ବିରାଜିତା । ସମ୍ମୁଖରେ ଶ୍ୱେତପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ଗରୁଡ଼ କବାଟଯୁଗଳ ଦୋଇ ଭକ୍ତରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର 'ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ' (ଜଗମୋହନ)ର ଶିଖରରେ ସୁନାଇ କଳସ ଅଛି । 'ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ'କୁ ଲଗି 'ନାଟମନ୍ଦିର'ର ସୁମୃଶ୍ଚଜ ଶିରୁକଳାମଣ୍ଡିତ ।

ତୃତୀୟ ପ୍ରାକାର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବେଢ଼ାରେ ଗୋଟିଏ ସଦସ୍ତ୍ର ସୁମୁଖକ୍ତ ମଣ୍ଡପ ଅଛି । ଏଠାକୁ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗନାଥଙ୍କ ବଜେ-ଟଛମା ମାସ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ମହାସମାରୋହ ଓ ଉତ୍ସବ ସହ ଅଣାଯ ହୁଅନ୍ତି । ତୃତୀୟ ପ୍ରାଚୀରଠାରୁ ଉତ୍ତରକୁ ହନୁଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଜାତିଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ । ମନ୍ଦିର ସଲଗ୍ନ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ (ବା ଜଗମୋହନ) ମଧ୍ୟକୁ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେହି ପ୍ରବେଶ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ଏକପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅଷ୍ଟରତ୍ନାଳଙ୍କାର ବିମଣ୍ଡିତ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏହି ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ 'ତନ୍ତୁପୁଷ୍କରଣୀ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଜଳାଶୟ ଅଛି ।

ଏହି ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମ୍ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ ଗୃହୀତ ବଙ୍ଗୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ରାମାନୁଜଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ଥିଲା ଏବ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ରାମାନୁଜଙ୍କ ବସିଥିବା ପୀଠ ଅଦ୍ୟାବଧି ରହିଅଛି । ଏକ ସମୟରେ ମୁସଲମାନମାନେ ମନ୍ଦିରକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ସେବକମାନେ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗନାଥଙ୍କୁ ନେଇ କିଛି ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୁଚାଇ ରଖା କରିଥିଲେ । ପରେ ବିଜୟନଗର ରାଜ୍ୟସ୍ଥ ଜଙ୍ଗି ଅଞ୍ଚଳର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଗୋପଣାର୍ଯ୍ୟ ରଙ୍ଗନାଥଙ୍କୁ ସେଠାରୁ ନେଇ କିଛିଦିନ ଅପଣା ରାଜଧାନୀରେ ରଖି ୧୬୯୩ ସାଲରେ ଆଣି ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମ୍‌ଠାରେ ଏହି ମନ୍ଦିର ତୋଳାଇ ତହିଁରେ ରଖାଇଲେ । ପରେ ଜଣେ ବାବାଜୀ ଓ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟମାନେ ଉକ୍ତ ଲବ୍ଧ ଧନରେ ମନ୍ଦିରର ଗାଣ୍ଠି ସଂସ୍କାର କରିଥିଲେ ।

ଏହି ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମ୍‌ମନ୍ଦିରର ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରାକାର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଦୁର୍ଗଶାଳା ଅଛି ଓ ତହିଁର ସପ୍ତଭୂମି ୪ ଗୋଟି ଖଣ୍ଡରେ ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ପଥରରେ ଶୋଭିତ ହୋଇ ଜୀବନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିପର ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଓ ଏହା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟନ-ବର୍ଣ୍ଣୀୟ ଅଟେ ।

ଶ୍ରୀରଙ୍ଗନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରରୁ ଏକ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଶ୍ରୀ ଜମ୍ବୁ-ଦେଶ୍ୱର ନାମକ (ମହାଦେବଙ୍କ ଜଳମୂର୍ତ୍ତି) ମହାଦେବ ଅଛନ୍ତି । ଏ ଶିବ ମନ୍ଦିର ୫ ଗୋଟି ପ୍ରାକାରବେଷ୍ଟିତ । ଏ ମହାଦେବଙ୍କ ଲିଙ୍ଗକୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ଗଭୀର କୂପର ଜଳ ଅଦ୍ୟେନ୍ତନ ଯନ୍ତ୍ରପ୍ରଣାଳୀଦ୍ୱାରା ଅହରହ ଅଭିଷିକ୍ତ କରୁଅଛି । ଏ ମନ୍ଦିରର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, କିନ୍ତୁ ଗାଣ୍ଠି ହୋଇଅଛି ।

[ମଦନମୋହନ ଗର୍ଥଦର୍ଶନ]

ଭାରତବର୍ଷର ଅଧୁନିକ ଇତିହାସରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗପତ୍ତନ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ମଫୁଶୂର ପ୍ରଥମେ ହିନ୍ଦୁ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ହାଇଦର ଅଲ୍ଲୀ ହିନ୍ଦୁରାଜାଙ୍କୁ ଉଡ଼ି ଦେଇ ମଫୁଶୂରର ସୁଲତାନ୍ ହେଲେ ଓ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗପତ୍ତନ ଏହି ମଫୁଶୂର ସୁଲତାନଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ହେଲା । ମଫୁଶୂରର ସୁଲତାନ୍ ହାଇଦର ଅଲ୍ଲୀ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଟିପୁ ସୁଲତାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଏହିଠାରେ ଏକାଧିକ ଥର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ଇଂରାଜ ଓ ଟିପୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତୃତୀୟ ମଫୁଶୂର ଯୁଦ୍ଧ ୧୭୯୦ ସାଲରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ୧୭୯୨ରେ ଲର୍ଡ଼ କର୍ଣ୍ଣୱାଲିସ୍ ଟିପୁଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଶ୍ରୀରଙ୍ଗପତ୍ତନକୁ ଅବରୋଧ କରିବାରୁ ଏହିଠାରେ ଟିପୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରାଜଙ୍କର ସନ୍ଧି ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସନ୍ଧିର ଫଳରେ ଟିପୁ ଇଂରାଜକୁ ଯୁଦ୍ଧର ବ୍ୟୟ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ ଓ ଇଂରାଜମାନେ 'ମାଲବାର' ଓ 'କର୍ଣ୍ଣାଟ' (ସାଲେମ ଓ ମଦୁରା ଜିଲ୍ଲା) ପାଇଲେ ।

ପୁନର୍ବାର ଚତୁର୍ଥ ମଫୁଶୂର ଯୁଦ୍ଧରେ ୧୭୯୯ ସାଲରେ ଟିପୁ ସୁଲତାନ ପରାଜିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗପତ୍ତନକୁ ପଳାଇ ଆସିଲେ । ଇଂରାଜ ସେନା ଏହି ରାଜଧାନୀକୁ ଅବରୋଧ କରି ଏଦାକୁ ଅଧିକାର କଲେ ଓ ଟିପୁ ସୁଲତାନ ଏହି ଦୁର୍ଗରେ ଭେରଣକୁ ରକ୍ଷା କରୁ କରୁ ଏହିଠାରେ ନିହତ ହେଲେ । ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ ମାର୍କୁଇସ୍ ଅଫ୍ ୱେଲ୍ଲେସ୍‌ଲି ମଫୁଶୂର ରାଜ୍ୟରେ ଟିପୁଙ୍କ ପୈତୃକ ହାଇଦର ଅଲ୍ଲୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ବିତାଡ଼ିତ ହିନ୍ଦୁ ରାଜାଙ୍କର ୫ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ପୁତ୍ର 'କୃଷ୍ଣରାଜା'କୁ ରାଜା କଲେ ଓ ଟିପୁ ସୁଲତାନଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଭେଲ୍ଲୋର ନଗରରେ ରଖାଇ ସେଠାରେ ତାଙ୍କ ଯାଇ ନୁନ୍ଧି (ପେନ୍‌ସନ) ଜାରି କରି ଦେଲେ । ଉତ୍ତରକାଳେ ମଫୁଶୂର ହିନ୍ଦୁ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟ ହୋଇଅଛି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀରଙ୍ଗା—ବେ. ବଣ—ସନୋଦର ନାଲ ରଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଟ—
Śrīraṅgā Of nice red colour.
[ତୁ—ତଲା ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଶରଙ୍ଗା ଅଧର । ସ୍ତାତୀ. ନଲଚରିତ ।]

ଶ୍ରୀରମଣ—ସ. ବ—(ସଙ୍ଗୀତ)—ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତରେ ମିଶ୍ରସ୍ୱର ବା ସ୍ୱରିତ
Śrīramaṇa ରାଗବିଶେଷ—Name of a mixed tune in Hindu music.

ଶ୍ରୀରସ—ସ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ରୀପିଷ୍ଟ (ଦେଖ)
Śrī rasa Śrīpishṭa (See)

ଶ୍ରୀରହିତ—ସ. ବଣ.—(ଦୁର୍ଗାସ୍ତୁ ଉକ୍ତ; ଶ୍ରୀ+ରହିତ)—୧ । ଶ୍ରୀଭ୍ରଷ୍ଟ (ଦେଖ)—1. Śrībhrashṭa (See) ୨ । ଶ୍ରୀହୀନ (ଦେଖ)—2. Śrīhīna (See)

ଶ୍ରୀ ରାଗ—ସ. ବ—(ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତ)—ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତର ୬ ଗୋଟି ମୁଖ୍ୟ ସ୍ୱର
Śrī rāga ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—One of the 6 principal or main tunes of Hindu music. [ତୁ—ସ୍ୱର ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ଶ୍ରୀ ରାମ—ସ. ବ—୧। ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା ଦଶରଥଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ ରାମଚନ୍ଦ୍ର-
Śrī rāma 1. Rāmachandra, the eldest son of Daśaratha, king of Ajodhyā ୨ ।
ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ବେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
A name given to males.

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର—ବେ. ବ—(ନାମ)—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ପ୍ରଗଣା
Śrīrāmachandra pura ଅନ୍ତର୍ଗତ ସତ୍ୟବାଦୀ(ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ)ଠାରୁ ଏକ ମାଇଲ୍ ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ —Name of a Brahman village, one mile to the west of Satyabadi in district Puri. [ତୁ—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଶାସନ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଆଧୁନିକ ଓ ପ୍ରାଚୀନ କୃତବିଦ୍ୟ, ସୁଜ୍ଞୀ, ଦେଶହିତୈଷୀଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନରୂପେ ବର୍ତ୍ତମାନ ।

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଦରବର ଦାସ (ପୁରୀ ସମ୍ମିଳନ କଲେଜର ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାପକ), ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବିନୋଦର ମିଶ୍ରାଠୀ (ଦାର୍ଶନିକ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାର), ଶ୍ରୀ ମାଲକଣ୍ଠ ଦାସ ଏମ୍. ଏ., ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ମିଶ୍ର ଏମ୍. ଏ, ଅଗ୍ରୟ ଦରବର ଦାସ, ଓ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦ ମିଶ୍ରାଠୀ ଏମ୍. ଏ, ଓ ଲେଖକ, ଉତ୍କଳ କଲେଜ୍‌ଟର, ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ, ଦେଶ ହିତୈଷୀ, ଉତ୍କଳ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଓ ଶିକ୍ଷା ସଂସ୍କାରକ ବନ୍ଧୁ କର୍ମୀଙ୍କର ଓ ବନ୍ଧୁ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ସରଦାସ୍ତୁ ଉତ୍କଳକର୍ମଗୁରୁଙ୍କର ଏହା ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଅଟେ]

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁରୀ—ବେ. ବଣ.—(ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର
Śrīrāmachandra puri ପୁର ସ୍ୱାମବାସୀ ବା ସ୍ୱାମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁରିଆ—ପୁଂ
ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ
Inhabitant of or belonging to Śrīrāma chandra pura.

ଶ୍ରୀରାମ ନବମୀ—ସ. ବ—ରାମ ନବମୀ; ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜନ୍ମ ଦିବସ ବଳ
Śrīrāma nabami ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଉତ୍ସବ; ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ—The festival held on the birth-day of Ramachandra; the 9th day of the bright fortnight of Chaitra.

ଶ୍ରୀରାମପୁର—ବେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗଦେଶର ନଗରବିଶେଷ—
Śrīrāmapura Serampore, a town in Bengal.
ଶି(ଶ୍ରୀ)ରାମପୁର **श्रीरामपुर** [ତୁ—ଏହା ହୁଗ୍ଲି ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଓ ନଗର । ଏଠାରେ ସାପ୍ତ ମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ କାର୍ପ୍ପ ଫେକ୍ଟ୍ରି ଅଛି ଓ ଏଠାରେ ଧଳା କାଗଜ ଛାଞ୍ଚର ବଡ଼ ବଡ଼ କାରଖାନା ଅଛି । ଏଠାରେ ସରକାରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବସୁନ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି । ଶିରାମପୁର ଇଂରେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ଶ୍ରୀରାମପୁରୀ କାଗଜ—ଶ୍ରୀରାମପୁରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲଦ୍ୱାର ଛାଞ୍ଚିତ ଧଳା
Śrīrāmapurī kāgaja କାଗଜ—White paper
ଶିରାମପୁରୀକାଗଜ **सिरामपुरीकागज** manufactured in the paper mill at Serāmpur in Hoogly and measuring 22×18″ roughly, styled as demy. [ତୁ—ଏହାର ଆକାର 'ଫୁଲ୍‌ସ୍କାପ୍' କାଗଜର ଆକାରଠାରୁ ବଡ଼ ଓ 'ବାଇ କାଗଜର ଆକାର ସଦୃଶ (୨୨ ଇଞ୍ଚ × ୧୮ ଇଞ୍ଚ) । ଏହାକୁ ମୁଦ୍ରାଙ୍କାନାକାରୀମାନେ ଡେମି କା ଉମାଇ (Demy) କାଗଜ କୋଇ କହନ୍ତି ।
ଉମାଇର ଇଂରଣ୍ଡ ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର ଯଥା—
ମୁଦ୍ରା ଉମାଇ—୨୨″ × ୧୭″
ଲେଖା ଉମାଇ—୨୧″ × ୧୭″
ଡ୍ରଇଙ୍ଗ୍ ଉମାଇ—୨୦″ × ୧୫″ ।]

ଶ୍ରୀରୂପା—ସ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଧା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)
Śrīrūpā Rādhā.

ଶ୍ରୀଲ(ଳ)—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଶ୍ରୀ=ଶୋଭା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଲ
Śrīla(la) ଧାତୁ=ଗୁଣର କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ୧ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ [ଶ୍ରୀଲା(ଳା)—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଦେଖ)—1. Śrījukta (See) ୨ । (ଲେଖାଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ମାନକୁ ଆହୁରି ଦୃଢ଼ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ) ନାମ ପୂର୍ବରେ ବ୍ୟବହୃତ 'ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ' ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ପୁଣି ଲେଖାଯିବା ଶବ୍ଦ—A word prefixed to the prefix Śrījukta before a person's name. (ଯଥା—ଶ୍ରୀଲଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ ଅମୃକ) ।

ଶ୍ରୀ ଲତା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—(ଶ୍ରୀ=ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟଯୁକ୍ତା+ଲତା)—ସଦା
Śrīlatā ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀଲତା; ଫୁଟୁଫୁଟିକା ଗୁଳୁ—The staff tree; Cardiospermum Halicacbum.
[ତୁ—ଫୁଟୁଫୁଟୁଣା ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ]

ଶ୍ରୀ ଲାଭ—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ)—ସୌଭାଗ୍ୟଲାଭ—
Śrīlābha Attainment of prosperity.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀଶ—ସଂ. ବ. ଯୁଂ (ଶ୍ରୀ ଧାତୁ; ଶ୍ରୀ=ସମ୍ବାଲଯୀଙ୍କର ଈଶ=ସ୍ୱାମୀ)—
Śrīśa ୧। (ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମୋକ୍ତ) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଏକନାମ; ଶ୍ରୀପତ୍ତ—
1. A name of Bishṇu. ୨। ଶ୍ରୀରମ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)
2. Śrīrām'a.

ଶ୍ରୀ ଶୂନ୍ୟ - ସଂ. ବିଣ—(ଉତ୍ତମ୍ପା ତତ୍; ଶ୍ରୀ+ଶୂନ୍ୟ)—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ (ଦେଖ)
Śrī sūnya Śrī hīna (See)
(ଶ୍ରୀଶୂନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ —ଦେ. ବିଣ—ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ସମ୍ମାନାର୍ଥ ଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ
Śrī Śrī ଶବ୍ଦର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବା ବହୁତ୍ୱ—Repetition of
ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ୧୦୮ } ଅନ୍ୟରୂପ— the word Śrī before the
ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ name of a respectable
personage.

ଶ୍ରୀସଞ୍ଜ୍ଞ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—(ବହୁବ୍ରୀ; ଶ୍ରୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅର୍ଥ-
Śrīsamjñā ବୋଧକ ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦ ସଜ୍ଞା ବା ନାମ ଯାହାର) ଲବଙ୍ଗ—Cloves.

ଶ୍ରୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—ଦେ. ବ—ରାମାନୁଜମତାବଲମ୍ବୀ ବୈଷ୍ଣବସମ୍ପ୍ରଦାୟ—
Śrī sampradaya A sect of Baishṇabas.

ଶ୍ରୀ ସହୋଦର—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ ତତ୍; ଶ୍ରୀ=ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ସହୋଦର=ଭାଇ)
Śrī sahodara ଚନ୍ଦ୍ର—The moon. [ଦ୍ର—
ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ମନ୍ଥନକାଳରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କ୍ଷୀରସମୁଦ୍ରରୁ ବାହାରିଥିଲେ।]

। ସୁନ୍ଦରୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଦେବୀବିଶେଷ—Name of a
Śrī sundarī Goddess worshipped according to Tāntric rites of later day Hinduism. [ଦ୍ର—ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଶ୍ରୀ-ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ପୂଜାରେ ମଦ୍ୟ, ମାଂସ, ମତ୍ସ୍ୟ, ମୈଥୁନ ଓ ମୁଦ୍ରା, ଏହି ପଞ୍ଚ ମକାର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ଥିବ।]

ଶ୍ରୀ ସୈନ୍ୟଭିତ—ଦେ. ବ—ଜନୈକ ରାଜା—The name of a
Śrisaiṇyabhita king. [ଦ୍ର—ସୈନ୍ୟ-
ଭୀତନାମଧେୟ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ରାଜା ତୈଳୋଭବ ରାଜ-ବଂଶରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ। ଜଣେ ସୈନ୍ୟ ଭୀତ ବା ମାନବ ବର୍ମନ୍ ବଙ୍ଗେଶ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଥିଲେ—କେଦାରନାଥ ମଜୁମଦାର।]

ଶ୍ରୀହଟ୍ଟ ପାଟଣା—ଦେ. ବ.—ଅଣାଚାର ମତବାଦୀଙ୍କ ମତରେ ଦେହ
Śrihaṭṭā pāṭaṇā ମଧ୍ୟରେ କାଳ୍ପନିକ ମସ୍ତକ ଉପରେ ଥିବା ସ୍ଥାନ; ବ୍ରହ୍ମର ଅବସ୍ଥିତି ସ୍ଥାନ—
The imaginary seat of The Supreme Being or Brahman inside the human body.
[ଉ—ତହିଁ ଉପରେ ଶ୍ରୀହଟ୍ଟ ପାଟଣା, ଅଦ୍ଧ ସରୁଷର ଭଣ୍ଡରେ ଠଣା—ସ୍ତାତୀ• ପରଚେତୀତା।]

ଶ୍ରୀହଟ୍ଟ—ସଂ. ବ (ନାମ)—ଆସମସ୍ତତଦେଶସ୍ଥ ଜିଲ୍ଲା ଓ ନଗରବିଶେଷ,
Śrihatta ଶିଲ୍ହଟ—Srihatta; Sylhet. [ଦ୍ର—ଏହୁସ୍ଥାନ ପିଠା ବମଲା ଲେମ୍ବୁ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ। ଏଠା ବମଲାକୁ ଲୋକେ ଶିଲହଟ୍ଟ ବମଲା ବୋଲନ୍ତି। ଏ ଜିଲ୍ଲାର ଜଉରରେ ଖାସିଆ ଓ ଜୟନ୍ତୀ ପାହାଡ, ଦକ୍ଷିଣରେ ହିପୁରା, ପୂର୍ବରେ କାଛଡ଼ ଜିଲ୍ଲା ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ମୈମନସିଂହ ଜିଲ୍ଲା। ଶ୍ରୀହଟ୍ଟ ନଗର ସୁର୍ମା ଓ ଲୁଣିଆ ନଦୀଦ୍ୱୟର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ। ଏ ନଦୀଦ୍ୱୟ ମିଳିତ ହୋଇ ବହୁତ ଓ ମେଘନା ନାମ ଧାରଣ କରି ପଦ୍ମା ସଙ୍ଗେ ମିଳିଥାଛ।]

ଶ୍ରୀ ହରି—ସଂ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ; ଭଗବାନ; ମାଗ୍ଧାତା—
Śrihari Bishṇu.

ଶ୍ରୀ ହରିଦାସ—ଦେ. ବ—ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଜନେକ ଜଗନ୍ନାଥ ଭକ୍ତ
Śrī haridāsa ଭକ୍ତ—Name of a religious Oriya
ଶ୍ରୀହରିଦାସ ଶ୍ରୀହରିଦାସ poet of the 17th century.
[ଦ୍ର—ଏ ଜାତିରେ ଗଡ଼ଜ ଥିଲେ। ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ରାମକୃଷ୍ଣ। ଏ 'ସମ୍ବର ଚନ୍ଦ୍ରିକା' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ। ବନାସ୍ତର ଜିଲ୍ଲାର ସାହତ୍ୟ ଇତିହାସ।]

ଶ୍ରୀହର୍ଷ—ଦେ. ବ—(ନାମ)—୧। ସମ୍ବର କାବ୍ୟ ନୈଷଧଚରିତ
Śrī harsha ପ୍ରଣେତା ଜନ୍ମ—1. The name of the poet of the Sanscrit poem Naishadha charita. [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗାଧିପତି ଅଦଣ୍ଡୁର ସଜ୍ଜ କରିବା ପାଇଁ * ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଅଣିଥିବେ, ଶ୍ରୀହର୍ଷ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ।] ୨। କାନ୍ୟକୁବ୍ଜର ରାଜା ଓ ନାଟାଳଜ, ପ୍ରିୟଦର୍ଶିକା ଓ ରତ୍ନାବଳୀ ନାମକ ନାଟକ ମାନଙ୍କ ପ୍ରଣେତା ବର୍ଦ୍ଧବର୍ଦ୍ଧନ ରାଜାଙ୍କର ଅପରନାମ—
2. An alias (nom-de-plume) of the King Harshabarddhana. [ଦ୍ର—ବର୍ଦ୍ଧବର୍ଦ୍ଧନ ଭଳେ ଦୋଷ ଦେଖ।]

ଶ୍ରୀହସ୍ତ ସଂ. ବ—(ସଂ. ଷ. ତତ୍ପୁ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହସ୍ତ)—ଦେବତା ଓ ରାଜା
Śrihasta ଆଦିଙ୍କ ହସ୍ତ; ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତ—(Euphemism)
The hand of an idol or of a king or of a high personage. ଦେ. ବ—(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)
ସ୍ୱହସ୍ତ—One's own hand. [ଯଥା—ଶ୍ରୀହସ୍ତରେ ଏ ପାନଖଣ୍ଡ ଉଭି ଅଥଣଙ୍କ ପାଇଁ ଅଣନ୍ତୁ।]

ଶ୍ରୀହସ୍ତ ପତ୍ର—ସଂ. ବ—୧। ଭୂର୍ଜପତ୍ର (ଦେଖ)
Śrihasta patra 1. Bhujapatra (See)
, । ଶ୍ରୀହସ୍ତ ଲିପି (ଦେଖ)—2. Śrihasta lipi. (See)

ଶ୍ରୀହସ୍ତ ବାକ୍ସ—ଦେ. ବ—ରାଜାଙ୍କ ନିଜ ଖରଚ ଓ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ
Śrihasta bāksa ଖଜାଦ ଯେଉଁ ବାକ୍ସରେ ରଖାଯାଏ—
ହାତବାକ୍ସ A box in which a Rājā's private
ହାତକା ବାକ୍ସ money and that for daily expenses is kept.

ଶ୍ରୀହସ୍ତ ମୁଦ୍ରିକା—ସଂ. ବ—ରାଜା ଆଦିଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଥିବା ସାଇଥିବ
Śrihasta mudrik ମୁଦ୍ର- A ring worn on the
(ଶ୍ରୀହସ୍ତ ମୁଦ୍ର—ଦେ ରୂପ) finger of a Rājā's hand.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀହସ୍ତ ମୁଦ୍ରିତ—ବି. ଜଣ (ଶଯ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଶ୍ରୀହସ୍ତ+ମୁଦ୍ରିତ=ମୁଦ୍ରା Śrihasta mudrita ଯାଇଥିବା)—ବଡ଼ା ଅଦତ ସ୍ୱହସ୍ତଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରା ଯାଇଥିବା (ଚଠି ଆଦ)—(letters) Sealed by the hand of a high personage.

ଶ୍ରୀହସ୍ତ ଲିପି (ଲେଖ)—ସଂ. ବ—ସମ୍ମାନିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସ୍ୱହସ୍ତାକ୍ଷର—Śrihasta lipi (lekha) The handwriting or letter of a distinguished person age.

ଶ୍ରୀହସ୍ତାଙ୍କିତ—ସଂ. ବଣ (ଶଯ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଶ୍ରୀହସ୍ତ+ଅଙ୍କିତ)—ସାନ୍ୟ-Śrihastāṅkita ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ (ଲେଖା ବା ପତ୍ର)—(a writing) In the handwriting of a respected person.

ଶ୍ରୀହସ୍ତିନୀ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ) (ଶସ୍ତ୍ରକ୍ରା ହସ୍ତିନୀ ପରି)—Śrihastini ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ; ଦାଢ଼ୀଶୁଣ୍ଢା ଗଛ—A plant; Heliotropium Indicum. [ତ୍—ବଡ଼ା ବଳ୍ୟ, ଶ୍ଲେଷ୍ମ, ଖରତ୍ୱେମଶ, କର୍ଦ୍ଦାଯୁଃ ଶାକବିଶେଷ। ଫୁଲ ମାଳ; ମଞ୍ଜିଗୁଡ଼ାରେ ଭୂତ ଧାଡ଼ି ଫୁଲ ଧରେ। ମଞ୍ଜିସବୁ ଦାଢ଼ୀଶୁଣ୍ଢା ପରି ବଙ୍କେଇ ହୋଇ ଓଦ୍ଧଳ ଯଉ। ବଡ଼ା ବରେଇକ, ଭିଲ୍ଲରଙ୍ଗ, ଦାଦ୍ରଣ ଓ କଫ, ପିତ୍ତ, ବ୍ରଣ, ଶୂଳ, ଯୋନି ଦୋଷ, ବମନ ଓ କୃମିନାଶକ।]

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଭୂବୃଶ୍ଚି, ବଳଲ୍ୟା, ପବଂପୁଷ୍ପୀ, ବଷୋଷିଣ୍ଠ, ଶୁକ୍ଲପୁଷ୍ପା, ଇନ୍ଦ୍ରଦନ୍ତୀ, କାଣ୍ଡେକ୍ଷୁ, କାମଦୁଘିକା, ଶ୍ଲେଷ୍ମପୁଷ୍ପା, ମଧୁପୁଷ୍ପୀ, ବଦୋଗ୍ନିଘ୍ନ, ନାଗଶ୍ରେଷ୍ଠା, ବଳାଳାଶୀ, ଶୁକ୍ଲପୁଷ୍ପୀ, ସ୍ୱାଦୁକା] ଶଙ୍ଖଦନ୍ତିକା, ସିତପୁଷ୍ପୀ, ସର୍ପଦନ୍ତୀ, ନାଗେଷ୍ଟା, ନାଗଦନ୍ତୀ, ବ୍ରହ୍ମଦୁଗ୍ଧା, ନାଗହନ୍ତା, ବଦଣ୍ଡଣା, ସର୍ପପୁଷ୍ପୀ ହାତୀଶୁଂଡା

ଶ୍ରୀହାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଶ୍ରୀ+ହାନ)—୧। ଲକ୍ଷ୍ମୀହାନ—Śrihāni 1. The loss of good-fortune. ୨। ଶୋଭାହାନ—2. Deterioration of grace or glory.

ଶ୍ରୀ ହୀନ—ବି. ବଣ. ପୁଂ (ତୃତୀୟା ତତ୍; ଶ୍ରୀ+ହୀନ)—୧। ଶୋଭାହୀନ; Śrihina ଅସୁନ୍ଦର—1. Devoid of beauty or grace. (ଶ୍ରୀହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଶ୍ରୀଭ୍ରଷ୍ଟ; ସାଧାରଣ ଶୋଭାରହିତ ଜଣାଯାଉ [ଶ୍ରୀହୀନତା—ବ] ଅଛୁ—2. Shorn of beauty. ୩। ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ; ଧନହୀନ—3. Indigennt; poor. ୪। ଭାଗ୍ୟହୀନ—4. Unlucky.

ଶ୍ରୁ (ଧାତୁ)—ବି.—୧। ଗତି କରିବା—1. To go; to move. Śru (root) ୨। ଶୁଣିବା—2. To hear.

ଶ୍ରୁକ୍(ଗ୍,ଚ୍)—ବି. ବ—ସ୍ରୁକ୍ (ଦେଖ) Śruk(g,ch) Sruk. (See)

ଶ୍ରୁଗ୍ଦାରୁ—ସିଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ବଙ୍କଳର ଗୁଳ୍ମ; ଭଲ୍ଲ ଗଛ—Śrugdāru A throny plant with berries sweet when ripe; Flacaourtia Sapida.

ଶ୍ରୁତ—ବି. ବଣ (ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। ଅକର୍ଣ୍ଣିତ; ଯାହା ଶୁଣାଯାଇ Śruta ଅଛୁ; ଶ୍ରବଣ ଗୋଚର—1. Heard. ୨। ଜ୍ଞାତ—(ଶ୍ରୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Known. ୩। ଖ୍ୟାତ; ପ୍ରସିଦ୍ଧ; ବଶ୍ୟାତ—3, Famous; renowned. ବ—(ଯାହା ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣାଯାଇ ଅଛୁ)—୧ ଶ୍ରୁତି; ବେଦ—1. The Hindu scriptures. ୨। ଶାସ୍ତ୍ର—2. Religious books. ୩। ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ—3. Knowledge of the religious books. ୪। ଅଧ୍ୟୟନ—4. Studying; study. ୫। (ନାମ) ଜାଳନ୍ଧୀ ଗର୍ଭଜାତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—5. Name of a son of Śrikṛushṇa.

ଶ୍ରୁତକର୍ମା—ବି. ବ (ନାମ) (ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ରୁତ ହୋଇଅଛୁ କର୍ମଯାହାର, ଶ୍ରୁତକର୍ମନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—Śrutakarmā ୧। ସହଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Son of Sahadeba. ୨। ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ପୁତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2, Son of Arjjuna; ୩। ବସୁପୁତ୍ରସୋମାପିଙ୍କ ପୁତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3, Son of Somāpi.

ଶ୍ରୁତକୀର୍ତ୍ତି—ବି. ବଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଶ୍ରୁତ=ବଖ୍ୟାତ ହୋଇଅଛୁ କୀର୍ତ୍ତି ଯାହାର)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯଶାଃ; କୀର୍ତ୍ତିଶାଳୀ—Renowned; famed; famous. ବ. ପୁଂ-୧। ଦେବର୍ଷି ବିଶେଷ-1. Name of a divine sage. ୨। (ସ୍ତ୍ରୀ) ଜନକଙ୍କ ଭ୍ରାତା କୃଷଧ୍ୱଜ ରାଜାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜନ୍ୟା ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—2. Name of the wife of Śatrughana. [ତ୍—ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ବାହୁ ଓ ଶତ୍ରୁଘାତା ନାମକ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଥିଲେ ।] ୩। (ପୁଂ)—ଦ୍ରୌପଦୀ ଗର୍ଭଜାତ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ପୁତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ) 3. Name of the son of Arjuna through Draupadi. ୪। (ସ୍ତ୍ରୀ) ବସୁଦେବଙ୍କ ଭଗିନୀ ଓ ଦନ୍ତବକ୍ରଙ୍କ ପତ୍ନୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. Name of the sister of Basudeaa.

ଶ୍ରୁତ ଦେବୀ—ବି. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ବେଦକୁ ପ୍ରଥମେ ଜାଣିଥିବା ଦେବୀ)—ବାଗ୍ଦେବୀ; ସରସ୍ୱତୀ—Śruta debi The Goddess of learning.

ଶ୍ରୁତ ଧର—ବି. ବ. ଓ ବହୁ ପୁଂ—(ଶ୍ରୁତ=ଶ୍ରୁତ ଶବ୍ଦ+ଧୃ ଧାତୁ+ଅପ୍. ଅ)—ଶ୍ରୁତିଧର (ବେଦଜ୍ଞ)—Śruti-dhara (See) ବ.—(ନାମ)—ଜୟଦେବଙ୍କ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ସ୍ୱର୍ଗତ ଜଣେ କବି—Name of a Sanscrit poet mentioned by Jayadeba.

ଶ୍ରୁତବାନ୍—ବି. ବଣ.ପୁଂ—(ଶ୍ରୁତବତ୍ ଶବ୍ଦ; ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ତବତ୍)—Śrutabān ୧। ଯେ ଶୁଣି ଅଛୁ—1, One who has heard. [ଶ୍ରୁତବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨। (ପୁଂ. ୧ମା. ୧ବ)—ବିଦ୍ୱାନ୍—2. Learned. ୩। ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—3. Versed in religious lore. ୪। ବେଦଜ୍ଞ—4. Versed in the Bedas.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୁତ ବୋଧ—ସଂ. ବ—(ନାମ)—(ଯେଉଁ ଛନ୍ଦରୁ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ ପାଠକ ଛନ୍ଦଟାନଙ୍କର ଲକ୍ଷଣ ଜାଣି ପାରିବେ) ମହାକବି କାଲିଦାସ କୃତ ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—A Sanscrit work on metre by poet Kālidāsa.

ଶ୍ରୁତର୍ଷି—ସଂ.ବ—(ଶ୍ରୁତ-ବଖ୍ୟାତ+ଋଷି)—ଋଷିବିଶେଷ; ସୁଶ୍ରୁତାଦିଙ୍କ ଭଳି ନାମ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ ବୁଝା ଯିବା ଋଷି—A name given to some famous sages, e.g. Suśruta.

ଶ୍ରୁତ ଲି(ଲେ)ଖନ—ଦେ. ବ—ଶୁଣି କରି ଲେଖାଯିବା ବିଷୟ—Śruta li(ie)khana Writing out of any passage to dictation.

ଶ୍ରୁତଶାଳୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ଶ୍ରୁତଞ୍ଚ ତତ୍ ଶାସ୍ତ୍ର; ୧ମା. ୧ବ; ଶ୍ରୁତ=ବେଦ, ଶାସ୍ତ୍ର+ଶାଳନ୍)—ପଣ୍ଡିତ; ବୃଧ—A [ଶ୍ରୁତଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] learned man. ବିଣ. ପୁଂ—ବିଦ୍ୱାନ୍—Learned.

ଶ୍ରୁତଶୀଳ—ସଂ. ବ—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଶ୍ରୁତ+ଶୀଳ)—ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ଓ ସ୍ୱଭାବ—Śrutaśila Learning and nature. [ଶ୍ରୁତଶୀଳବାନ୍—ପୁଂ, ଶ୍ରୁତଶୀଳବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଣ]

ଶ୍ରୁତଶ୍ରବାଃ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରୁତ+ଶ୍ରବସ୍=ଖ୍ୟାତି; ବହୁବ୍ରୀ, ଶ୍ରୁତଶ୍ରବସ ୧ମାଃ ୧ବ,ପୁଂ)—୧ । (ନାମ) ରୈବତକ ଶିଶୁପାଳଙ୍କ ପିତା—1. Name of the father of Śiśupāla. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୁତ୍ର—2. A son of the sun God. ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶିଶୁପାଳଙ୍କ ମାତା—Mother of Śiśupāla.

ଶ୍ରୁତଶ୍ରବୋଽନୁଜ—ସଂ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍; ଶ୍ରୁତଶ୍ରବସ୍=ସୂର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର +ଅନୁଜ=କନିଷ୍ଠ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କନିଷ୍ଠ)—ଶନି ଗ୍ରହ—The planet saturn.

ଶ୍ରୁତ ଶ୍ରୋଣୀ—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଦ୍ରବନ୍ତୀ; ବୃହତ୍ପତ୍ରୀ ନାମକ ଔଷଧ ଗଛ ଓ ତହିଁର ଗୁଳ—Croton seed tree; Croton Polyandrum.

ଶ୍ରୁତସଦ୍—ସଂ. ବ—ବକ୍ତୃତା ଗୃହ ଓ ତତ୍ରତ୍ୟ ଶ୍ରୋତୃମଣ୍ଡଳୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)-Śrutasad The lecture-hall and the audience present there.

ଶ୍ରୁତାଦାନ—ସଂ ବ—(ଶ୍ରୁତ=ବେଦ+ଆଦାନ)—ବ୍ରହ୍ମବାଦ—Śrutādāna Discussion on metaphysics; vedic discourse.

ଶ୍ରୁତାଧ୍ୟୟନ—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରୁତ=ବେଦ, ଶାସ୍ତ୍ର+ଅଧ୍ୟୟନ, ୬ଷ୍ଠୀତତ୍)-Śrutādhyana ୧ । ବେଦାଧ୍ୟୟନ—1. Studying of the Bedas. ୨ । ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟୟନ—2. Studying of the scriptures.

ଶ୍ରୁତାନ୍ୱିତ—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରିପୁଂ—(ସ୍ୱୟଂ ତତ୍; ଶ୍ରୁତ=ବେଦ, ଶାସ୍ତ୍ରାଦି+ଅନ୍ୱିତ=ଯୁକ୍ତ)—୧ । ବେଦଜ୍ଞ—1. Versed in the Bedas. ୨ । ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—2. Versed in religious lore. ୩ । ପଣ୍ଡିତ; ବିଦ୍ୱାନ୍—3. Learned. (ଶ୍ରୁତାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶ୍ରୁତାୟୁ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ନାମ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଂଶୀୟ ଜଣେ ରାଜା; କୁଶଙ୍କ ପୁତ୍ର Śrutāyu ପରବର୍ତ୍ତୀ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପୁରୁଷର ବିଶଧର—Name of a descendant of Kuśa of the solar dynasty. [ଶ୍ରୁତାୟୁଷ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶ୍ରୁତାର୍ଥ—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀ; ଶ୍ରୁତ+ଅର୍ଥ)—ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ସହଜରେ ବୁଝା ଯାଉ ଥିବା ଅର୍ଥ—Śrutārtha Easily understood; of which the meaning is understood as soon as it is heard. ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା)—ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ ବୁଝା ଯିବା ଅର୍ଥ—The meaning which is understood immediately on hearing a word.

ଶ୍ରୁତି—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+କ୍ତିନ୍. ଙ୍ଗି)—୧ । ବେଦ—Śruti 1. The Bedas. [ବ୍ୟୁ—ଲକ୍ଷଣ ପବ୍ଦରୁ ପଦ୍ଧତିବେଦା-ପବ୍ଦରୁ ବେଦ ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟ ଜମେ ଶ୍ରୁତିପରମ୍ପରାରେ ପ୍ରଚଳିତ ବେଲଅଥଚ ବୋଲି ବେଦର ଗୋଟିଏ ନାମ ଶ୍ରୁତି] ୨ । କିଂବଦନ୍ତୀ; ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ମୁହଁ ମୁହଁ ଚଳି ଆସୁଥିବା ପ୍ରବାଦ; ବାର୍ତ୍ତା; ପୁରୁଷ ପରମ୍ପରାଗତ ପ୍ରବଚନ-2. Tradition; story which has been handed down from generation to generation.

୩ । ଶ୍ରୁତିଜନ୍ୟ ଶ୍ରାବ୍ୟ ଶବ୍ଦ; ବାଚକ ଶବ୍ଦ ବା ଧ୍ୱନି; ଶ୍ରବଣଯୋଗ୍ୟ ନାଦ—3. An audible sound; an expressive or significant sound; an expression which can be heard. ୪ । (ସଙ୍ଗୀତ) କୋମଳସ୍ୱର; ସ୍ୱରର ଅବୟବ ବିଶେଷ—4. (Music) A delicate tone; a constituent part of a musical note. [ବ୍ୟୁ—ସଙ୍ଗୀତରେ ଏକ ସ୍ୱରରୁ ସ୍ୱଗ୍ରାମର ପ୍ରକାଶ କରିବା ସମୟରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ସ୍ୱର ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ୱରସ୍ପର୍ଶ ସକଳ ଶ୍ରୁତ ହୁଏ ତାହାକୁ ଶ୍ରୁତି ବୋଲିଯାଏ । ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ୨୨ ଗୋଟି । (ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହାକୁ 'ସ୍ରୁତି' ବା 'ସୋରତି' ବୋଲିଯାଏ ।) ଯଥା—ନାଦୀ, ଗୁଲଜିକା, ଉଗ୍ରା, ସୁମୁଖୀ, ଉଜ୍ଜା, ବିଚିତ୍ରା, ଘଜା, ମାଉଜୀ, ସରସ୍ୱା, ଅମୃତା, ମଧୁକରୀ, ମୈତ୍ରୀ, ଶିବା, ମାଧବୀ, ବାଲା, ଶାର୍ଙ୍ଗଦେବୀ, ଜଲା, କଲରବା, ମାଲା, ବିଶାଳା, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ମାତ୍ରା ।

ସଙ୍ଗୀତରେ ସ୍ୱର ୨ ଗୋଟି; ଯଥା—ସାଗ୍ରଗାମାଗାଧାଳ; ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱରର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରୁତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି; (ଅର୍ଥାତ୍ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରୁତି ସଯୋଗରୁ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱର ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି ।)

'ସା' ବା ଷଡ଼ଜର ଶ୍ରୁତି—ନାଦୀ, ବିଶାଳା, ସୁମୁଖୀ, ବିଚିତ୍ରା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

'ଉ' ବା ଉଷ୍ଣର—ଉଷା, ଘଳା, ଉଲଜଳା ।
'ଗା' ବା ଗାଢ଼ାରର—ଗାଢା, ସରସା ।
'ମା' ବା ମଧ୍ୟର—ମାତଙ୍ଗୀ, ମାଧ୍ୟା, ମୈଁଶୀ, ଶିବା ।
'ଘା' ବା ଘଣ୍ଟାର—ଘଣ୍ଟା, ଘଣ୍ଟରବା, ମାଳା, ଶାର୍ଙ୍ଗରବ ।
'ଧା' ବା ଧୈବତର—ଜଘ୍ୟା, ଅମୃତା, ରସା ।
'ନ' ବା ନଷାଦର—ମାତ୍ରା, ମଧୁକସ୍ୱା ।]

+ । (+କରଣ ଇ) ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ; କର୍ଣ୍ଣ; କାନ—5. Ear. (ଉ—କୋମଳତର ମୋଦନ, କୁଣ୍ଡଳିତ ନାସ୍ୟଳ ଅସି ତୁମ୍ଭ ଦେଲ ମୋ ଶ୍ରୁତରେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଜଗୋପ୍ତତଶ୍ଚ. କ. ଗୀତ ।) ୨ । (+ଭାବ. ଇ) ଶ୍ରବଣ; ଶୁଣିବା—5. Act of hearing. ୨ । (+କର୍ମ. ଇ) ଜଡ଼ା ଖବର; ବାର୍ତ୍ତା—7. Rumour; a verbal report; a report carried by word of mouth from one person to another. ୮ । ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର—8. The 22nd asterism. ବେଦବ ବ—୧ । ସୁରୁଚି ୨ (ଦେଶ)—1. Suruti 2. (See) ୨ । ଶ୍ରୁତି ଖେଳ (ଦେଶ)—2. Śrutikhela. (See)

ଶ୍ରୁତକଟ୍ଟ—ସ. ବ (ଶ୍ରୁତି=କର୍ଣ୍ଣ, ବେଦ+କଟ୍ ଧାତୁ=ଗଚ୍ଛ ଉତ୍ତର। Śrutikaṭa +କରଣ.ଅ)—୧ । ପାପସ୍ଖଳିତ; ପାପ ମୋଚନ—1. Atonement; expiation. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) ସର୍ପ—2. Serpent.

ଶ୍ରୁତି କଟୁ—ଫ. ବଣ (୭ମୀ ତତ୍; ଶ୍ରୁତରେ କଟୁ ବା ଅପ୍ରିୟ)—Śruti kaṭu କଠୋର ଶବ୍ଦବଶିଷ୍ଟ; ଦୁଃଶ୍ରବ; ଶୁଣିବାକୁ ଅପ୍ରିୟ ବା କର୍କଶ; ଦୁଃଶ୍ରାବ୍ୟ—Unpalatable to the ear; jarring to the ear; harsh to hear; cacophonous.

ଶ୍ରୁତକଟୁତା—ସ. ବ—ରଚନାଦୋଷର ଦୁଃଶ୍ରାବ୍ୟତା ଦୋଷ; କର୍କଶ ଶବ୍ଦ (ଶ୍ରୁତକଟୁ ଦୋଷ—ଅଯଜରୁଚ) Śrutikaṭutā ପ୍ରଯୋଗରୂପ ଦୋଷ—A cacophony; a defect in a composition, use of words viz, jarring to the ear.
[ଉ—ଶ୍ରୁତକଟୁତା ଦୋଷର ଉଦାହରଣ—
"ଦୂରେଧ୍ୟାଧନଃ—ଏବ ଅରଣ୍ୟ ତୁମି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ, ନବତ୍ରସବନ୍ତା ମୃଗୀଗଣ ରୁଧିରୋତ୍ପ୍ଲବା, ମୃଗଜାତଙ୍କନ୍ତା, ଦନ୍ତାବଳମଦଜଳଚଳନା, ବଙ୍କଚଞ୍ଚୁପୁଟ ସୂଯଜସମ୍ଭାସ୍ତରଣା, ପଙ୍କରପଙ୍କଲଘାଂଶୁଳା, ଦୁଷ୍ଟଶ୍ୱାପଦଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାକ୍ରବଦ୍ଧ ବଷାଶବନ୍ତ-ଜଲପିଞ୍ଜରଶର୍କରଳା, ଚକ୍ରକ୍ରୌରସଦୃଷ୍ଟିଳା, ସରଜନପୂର୍ଣ୍ଣାଳ-ବାଳା ଦୋଇ ବ ରମଣୀସୃଜସ୍ତ ବଶୁଅଛି ।"
ସ୍ୱାମୋଦନ. ରବେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ପାଣ୍ଡବ ବନବାସ ।]

ଶ୍ରୁତି କଠୋର—ସ. ବଣ—ଶ୍ରୁତକଟୁ (ଦେଶ) Śruti kaṭhora Śrutikaṭu. (See)
(ଶ୍ରୁତିକଠୋରତା—ବ)

ଶ୍ରୁତି କଥିତ—ସ. ବଣ (୭ମୀ ତତ୍) —ବେଦୋକ୍ତ —
Śruti kathita Mentioned in the Bedas.

ଶ୍ରୁତିକଳା—ସ. ବ (ସଙ୍ଗୀତ)—ଶ୍ରୁତି ୪ (ଦେଶ)
Śruti kalā Śruti 4. (See)

ଶ୍ରୁତି କୁଶଳ—ସ. ବଣ. ପୁ (ଶ୍ରୁତି=ଶାସ୍ତ୍ର=କୁଶଳ: ୭ମୀ ତତ୍)—
Śruti kuśala ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ; ବେଦଜ୍ଞ —Versed in the (ଶ୍ରୁତିକୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) Scriptures.

ଶ୍ରୁତି କୁହର(ବିବର)—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—କର୍ଣ୍ଣର ଗର୍ତ୍ତ—
Śruti kuhara(bibara) The hole of the ear.

ଶ୍ରୁତି ଖେଳ—ତେ. ବ (ଫ୍ରେଞ୍ଚ-ଇଟାଲି Sorte+ସ. ଖେଳ)—
Śruti khela ଯେଉଁ ଜଳ୍ପା ଖେଳରେ ଜିତିବା ପାଇଁ ଲଟେରି ଦ୍ୱାରା ବସ୍ତୁ ପାଇବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଥାଏ—
ସୁତ୍ତିଖେଳା सुत्तिखेल Lottery.

ଶ୍ରୁତି ଗମ୍ୟ—ସ. ବ (ତତ୍ପୁରୁଷ ତତ୍ ; ଶ୍ରୁତିଦ୍ୱାରା ଗମ୍ୟ)—୧ । ଶ୍ରାବ୍ୟ—
Śruti gamya 1. Audible; cognisable by the ear.
୨ । ଶ୍ରୁତିଗୋଚର (ଦେଶ)—
2. Śrutigochara. (See)

ଶ୍ରୁତି ଗୋଚର—ସ. ବଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ଶୁଣାଯିବା; ଶ୍ରବଣର
Śruti gochara ବିଷୟୀଭୂତ; ଯାହା ଶୁଣାଯାଇଛି; ଶ୍ରୁତ; ଶ୍ରୁତି ପଥାରୂଢ଼; କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର —Heard; coming to the ear; falling into one's ear; brought to the ears (of some body).

ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ହେବା—ବେ. କ୍ରି—ଶୁଣାଯିବା; ଶ୍ରୁତ ହେବା—
Śrutigochara hebā To be heard.
श्रुतिगोचर होना श्रुतिगोचर होना

ଶ୍ରୁତିଜ୍ଞ—ସଂ. ବଣ. ପୁ—ଶ୍ରୁତିକୁଶଳ (ଦେଶ)—
Śrutijña Śrutikuśala. (See)
(ଶ୍ରୁତିଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶ୍ରୁତିଧର—ସଂ. ବଣ. ପୁ (ଶ୍ରୁତି=ଶ୍ରବଣ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରକେ କୌଣସି କଥାକୁ ଯେ ପୁଣି ଠିକ୍ (ଶ୍ରୁତିଧରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବା ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରିଥାଏ)—ଅତି
Śrutidhara ମେଧାଶା; ଯେ କୌଣସି କଥାକୁ ଶୁଣିଲାମାତ୍ରେ ସ୍ମରଣ କରି ପାରେ—Having a very sharp or acute memory. ବ. ପୁ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି କଥାକୁ ଶୁଣିଲାମାତ୍ରେ ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ଅବିକଳ କରିଥାଏ—
One who retains whatever he hears and reproduces the same afterwards exactly.

ଶ୍ରୁତି ପଥ (ମାର୍ଗ)—ସ. ବ.—(ରୂପକ)—କର୍ଣ୍ଣପଥ—
Śruti patha (mārga) The auditory canal.

ଶ୍ରୁତିପଥ ଗୋଚର—ସଂ. ବଣ—ଶ୍ରୁତି ଗୋଚର; କାନକୁ ଶୁଭିବା—
Śrutipatha gochara Heard; coming to the ears; perceived by the organ of hearing.
(ଶ୍ରୁତିପଥାରୂଢ଼—ଅଜ୍ଞାତମୂଳ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୁତ ପାଠ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ବେଦାଧ୍ୟୟନ
Śruti pāṭha Learning of the Bedas.

ଶ୍ରୁତ ପାନ—ବେ. ବ (ଶ୍ରୁତଦ୍ୱାରା ପାନ)-ଦିଇକାଯର କାନରେ ଶ୍ରବଣ—
Śruti pāna Hearing with the ears with equal
ଶ୍ରୁତିପାନ avidity as in drinking.
[ଉ—ଅମୃତ ଅଧିକ ଏ ରୟାନ, ସୁଜନେ ପିଅ ଶ୍ରୁତପାନ ।
ସଗୋବନ୍ଧୁ—ପ୍ରାତୀ. ପ୍ରେମଭକ୍ତ କଲ୍ଲୋଳିତା ।]

ଶ୍ରୁତ ପାଶ—ସ. ବ (ଶ୍ରୁତ=କର୍ଣ୍ଣ+ସୁନର ଅର୍ଥରେ ପାଶ)—ସୁନରକର୍ଣ୍ଣ
Śruti pāśa Beautiful ear.

ଶ୍ରୁତ ପାଶି—ସଂ. ବଣ—(ଶ୍ରୁତପାଶ=କର୍ଣ୍ଣପାଶ ବା ସୁନର କର୍ଣ୍ଣ+ଅଛ
Śruti pāśi ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ୧ମା, ୧ବଚ୍ଚ) ଶ୍ରବଣାର୍ଥ ଉତ୍ସୁକ—
Expectant to hear. [ଉ—ଅଷ୍ଟପୁର୍ବନାଥ କଦେ
ଦୋଇ ଅଇଲାଷି, ମିତଣୀ କଥିତ ବନତରେ ଶ୍ରୁତପାଶି
କବିସମ୍ରାଟ-ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଶ୍ରୁତିମାନ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—1. Versed in the
Śrutimān Śāstras. ୨ । କର୍ଣ୍ଣ ବଶିଷ୍ଟ—2. Having
(ଶ୍ରୁତିମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ears.

ଶ୍ରୁତ ମୁଖ—ବେ. ବ—କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ର; କର୍ଣ୍ଣ ମୁଖ—Ear; organ of
Śruti mukha hearing. [ଉ—ବାର୍ତ୍ତା ଔଷଧ ଶ୍ରୁତି-
ମୁଖରେ ଦିଅ । ଅଙ୍ଗ—ବେଦୋପ୍ତାଶବଳାସ ।]

ଶ୍ରୁତିବିତ୍—ସଂ. ବଣ—ଶ୍ରୁତି କୁଶଳ (ଦେଶ)
Śrutibit Śruti kuśala (See)

ଶ୍ରୁତ ବିହିତ—ସଂ. ବଣ—(୬ମୀବା ଅୟାଇତ୍) ବେଦବିହିତ; ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ
Śruti bihita —Approved by the Bedas.

ଶ୍ରୁତ ବିରୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ—ଶାସ୍ତ୍ରବିରୁଦ୍ଧ—Opposed to the
Śruti biruddha Vedic precepts.

ଶ୍ରୁତ ବେଧ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କର୍ଣ୍ଣବେଧ; କାନ ଫୋଡ଼ା—
Śruti bedha Drilling of the lobes of the ear.

ଶ୍ରୁତ ମଧୁର—ସଂ. ବଣ—ଶୁଣିବାକୁ ମିଷ୍ଟ—Sweet to the ear;
Śruti madhura pleasing to hear,
(ଶ୍ରୁତି ମନୋହର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ରୁତ ମୂଳ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—୧ । କାନମୂଳା; କର୍ଣ୍ଣମୂଳ—1.
Śruti mūla The root of the ear. ୨ । କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ର;
ଶ୍ରୁତ=ବେଦ ଅର୍ଥେ ମୂଳ ଯାଜ୍ଞର)—ଯଜ୍ଞ—2. Vedic
oblations to fire.

ଶ୍ରୁତିମୂଳକ—ସ. ବଣ—ବେଦାସ୍ରିତ; ବେଦ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—
Śruti mūlaka Based on the Bedas.

ଶ୍ରୁତ ସଙ୍ଗ(ସ୍ମ ତ—ସଂ ବଣ.—ଶାସ୍ତ୍ରସଙ୍ଗତ—Conformatory to
Śruti saṅga(mma)ta the precepts of the
(ଶ୍ରୁତିସମ୍ମତ—ଅନ୍ୟରୂପ) scriptures.

ଶ୍ରୁତିସୁଖ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍; ଶ୍ରୁତ=କର୍ଣ୍ଣ+ସୁଖ)କର୍ଣ୍ଣତୃପ୍ତି—
Śruti sukha Satisfaction to or of the sense of
hearing.

ଶ୍ରୁତ ସୁଖକର—ସଂ. ବଣ—ଶ୍ରୁତି ମଧୁର—Sweet to hear;
Śruti sukhakara pleasing to the ear.

ଶ୍ରୁତି ସ୍ମୃତି - ସଂ. ବ—(ସତ୍ତର ଶବ୍ଦ)—ବେଦ ଓ ମନ୍ୱାଦି ପ୍ରଣୀତ ସ୍ମୃତି
Śruti smṛuti ବା ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର—The Bedas and the
Smṛutis of the Hindus. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର
ଙ୍କ ଉପରେ ଉପରୁ ଯଥା—ଶ୍ରୁତି (ବେଦ), ସ୍ମୃତି (ମନୁ,
ପରାଶର, ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଆଦିଙ୍କ ତେତ ସଂହିତା), ପୁରାଣ
(ଅଷ୍ଟାଦଶ ମହାପୁରାଣ ଓ ଉପପୁରାଣମାନ) ।
ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରସମୂହ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ସଂସାରିକ,
ସାମାଜିକ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଷୟମାନ ନିହିତ
ଅଛି । ଶ୍ରୁତି, ସ୍ମୃତି, ପୁରାଣ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ
ବିଷୟରେ ପ୍ରଭେଦ ବା ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦେଖାଗଲେ, ପୂର୍ବ
ଠାରୁ ସ୍ମୃତି ଓ ସ୍ମୃତିଠାରୁ ଶ୍ରୁତି ଅଧିକ ପ୍ରାମାଣିକ ବା
ଆଦରଣୀୟ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତମାନେ କହିଅଛନ୍ତି ।]

ଶ୍ରୁତିହାରି—ସ. ବଣ (ଶ୍ରୁତିହାରକ ଶବ୍ଦ; ଶ୍ରୁତି=କର୍ଣ୍ଣ+ହୃ ଧାତୁ=
Śrutihāri ହରଣକାରକ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍)—ଯାହା ଶୁଣିଲେ
(ଶ୍ରୁତିହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମନ ମୁଗ୍ଧ ହୁଏ; ଶ୍ରବଣ ମନୋହର—
Very sweet to hear.

ଶ୍ରୁତି—ସ. ବ—ବେଦ (ମନୁ ୧୧।୩୬)—
Śrutī The Bedas.

ଶ୍ରୁତ୍ୟନୁପ୍ରାସ—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଅନୁପ୍ରାସ—A kind of
Śrutyanuprāsa alliteration. [ଦ୍ର—
ଯେଉଁ ଉତନାରେ ତାଲବ୍ୟ ଓ ଦନ୍ତ୍ୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ
ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନରେ ଏକତ୍ର ଉଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ବ୍ୟଞ୍ଜନର
ସାଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ତାକୁ ଶ୍ରୁତ୍ୟନୁପ୍ରାସ ବୋଲିଯାଏ—
ବଣ୍ଣକୋଷ ।]

ଶ୍ରୁବ—ସ. ବ. କ୍ଲୀ (ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ଷରଣ ହେବା+ଅଥଚ୍ଚରଣ. ଅ)—
Śruba ୧ । ଯଜ୍ଞ; ଯାଗ—1, Vedic sacrifice or
oblation of ghee offered unto the fire.
୨ । (+ଅଗାଦାନ. ଅ) ଯଜ୍ଞରେ ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟକୁ ଘିଅ
ଢ଼ାଳିବାର ଯାଗବିଶେଷ; ସ୍ରୁବ—2. A sort
of ladle or spoon with the help of
which ghee is poured into the sacrificial
fire.

ଶ୍ରୁୟମାଣ(ନ)—ଅ. ବ ଶ(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଆନ)—ଯାହା ଶୁଣା ଯାଉଅଛି
Śrūyamāṇa(na) —Which is being heard.

ଶ୍ରେଢ଼ୀ—ସ. ବ (ଅଙ୍କଶାସ୍ତ୍ର; ଲୀଳାବତୀ ସ୍ୱର; ଶ୍ରେଣୀ+ଢୌକ ଧାତୁ=
Śrerḍhī ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଈ)—ଅଙ୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ ଗଣନାର
ପ୍ରକାର ବା ଧାରାବିଶେଷ—Progression; regular
proportionate advance or decrease in a
series of arithmetical progression.
[ଦ୍ର—ଢେଉଗୁଡ଼ିଏ ଗଣି ସେବେ ଏପର ବନ୍ୟସ୍ତ
ଦୋଇଥାଏ ସେ, ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସ୍ୱସ୍ୱ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱଗି ଅପେକ୍ଷା
ସମାନ ପରମାଣରେ ଗୁରୁ ବା ଲଘୁ ଦୋଇଥାଆନ୍ତୁ ତେବେ
ତାହାକୁ ଶ୍ରେଢ଼ୀ କୁହାଯାଏ ।]

ଶ୍ରେଣି(ଣୀ)—ସ. ବ (ଶ୍ରି ଧାତୁ=ସେବା କରିବା; ଆଶ୍ରୟ କରିବା+
Śreṇi(ṇī) କର୍ତ୍ତୃ. ନ)—୧ । ପଂକ୍ତି; ଧାଡ଼ି; ମାଳା;

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ଜ—1. Row; line; range. ୨ । ସଂଘଭଦ୍ଧ; ବର୍ଗ—2. Rank. ୩ । ସମୂହ—3. A collection. ୪ । ସଦୃଶବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ସଙ୍ଘ ବାସୃ—4. A company formed by many people of the same business. ୫ । ବଣ୍ଟିକ୍‌ଶ୍ରେଷ୍ଠି—5. A trade-guild. ୬ । ସମଧର୍ମୀଙ୍କ ସଙ୍ଘ ବାସୃ—6. A caste or sect of coreligionists. ୭ । ସମ କର୍ମୀଙ୍କ ସଙ୍ଘବାସୃ—7. A society of co-workers. ୮ । ଛାତ୍ର; ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସଦୃଶାଟୀଙ୍କ ବର୍ଗ—8. A class of students. [ଦ୍ର—ଅଧୁନିକ ବିଦ୍ୟାଳୟସମାନଙ୍କରେ ପାଠୋନ୍ନତିର କ୍ରମ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରେଣୀମାନ ଗଢ଼ା ହୁଏ । ଯଥା—ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ, ୨ୟ ଶ୍ରେଣୀ ।

ପାଠ୍ୟ ବିଷୟ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରେଣୀର ନାମ—
ଡ୍ରଇଙ୍ଗ୍, ବଙ୍ଗାନ, ସଂସ୍କୃତ ।

ବୟନକ୍ରମ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରେଣୀର ନାମ—
୧ମ ବର୍ଷୀୟ, ୨ୟ ବର୍ଷୀୟ, ୩ୟ ବର୍ଷୀୟ, ୪ର୍ଥ ବର୍ଷୀୟ । ପଢ଼ୁଥିବା ବାଳକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ । ଯଥା—ଶିଶୁଶ୍ରେଣୀ ।] ୯ । ଚଲଚ୍ଚେଚନ ପାତ୍ର; ସେଚନ; ଶ୍ରେଣୀ-9.A bag or basket for baling out water. ୧୦ । ଗୃଳ ଘରର ଶ୍ରେଣି—10. Pole-plates or wall-plates of thatched houses. ୧୧ । ଏକ-ବର୍ଣ୍ଣି ବା ଏକ ଜାତି (ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ, ଶୂଦ୍ର) ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଏକ୍ଷ୍ୟବାସୃ—11 Subsect; subcaste.

ଶ୍ରେଣିକ—ସ. ବି. ପୁଂ—୧ । (ନାମ)—ମଗଧଦେଶୀୟ ନୃପତିଶେଷ—
Śreṇika 2. Name of a king of Behar.
[ଦ୍ର—ଏ ନୃପଙ୍କ ସମୟାମୟିକ ଥିଲେ । ଏ ବଂଶର ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ—ବିମ୍ବସାରକୋଷ] ୨ । ଶ୍ରେଣି (ଦେଶ)—2. Śreṇi (See) ୩ । ଛନ୍ଦୋଭେଦ—3. Name of a Sanscrit metre. (ଦ୍ର—ଏଥିରେ ୧୦।୩।୬।୨୧ ଓ ୧୧ ବର୍ଣ୍ଣି ଲଘୁ ଓ ୨।୪।୭।୧୦ ବର୍ଣ୍ଣି ଗୁରୁ—ବିମ୍ବକୋଷ ।)

ଶ୍ରେଣିକା—ସ. ବି (ଶ୍ରେଣି+କ+ଆ)—ପଟ୍ଟବାସ; ତମ୍ବୁ—
Śreṇikā Tent.

ଶ୍ରେଣି(ଣୀ) ବଦ୍ଧ(କୃତ)—ସ. ବିଣ -୧ । ଶ୍ରେଣୀରୂପେ ସଦ୍ଧତ; ପଂକ୍ତି
Śreṇi(ṇī) baddha(kṛuta) ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା;
[ଶ୍ରେଣି(ଣୀ)ଭୂତ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି—1. Formed or arranged in rows. ୨ । ବିଭାଗ ଶ୍ରେଣୀ ଅନୁସାରେ ସଜ୍ଜିତ—2. Classified.

ଶ୍ରେଣି(ଣୀ) ବନ୍ଧନ—ସ. ବି—ଧାଡ଼ି ବାନ୍ଧିବା—
Śreṇi(ṇī) bāndhana Arrangement into rows.

ଶ୍ରେଣି(ଣୀ) ବାନ୍ଧିବା——ଦେ. କି—ପଂକ୍ତି ରଚନ କରିବା—
Śreṇi(ṇī)bāndhibā To arrange into rows.
ଶ୍ରେଣୀବାନ୍ଧା ଶ୍ରେଣୀବାଁଧନା

ଶ୍ରେଣି(ଣୀ) ବିଭାଗ—ସ. ବି—ବହୁ ବସ୍ତୁକୁ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀରେ
Śreṇi(ṇī) bibhāga ପୃଥକ୍ କରିବା—Classification; division into classes.

ଶ୍ରେଣି(ଣୀ)ଭୁକ୍ତ—ସ. ବିଣ—୧ । ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ—
Śreṇi(ṇī)bhukta 1. Divided into classes.
୨ । କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ—2. Included in any one class.

ଶ୍ରେଣି(ଣୀ)ମାନ୍—ସ. ବି. ପୁଂ (ଶ୍ରେଣି+ମତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ ।
Śreṇi(ṇī)mān ସେନାପତ୍ତି—(ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
1, Commander. ୨ । ଦଳପତି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
2. Leader. ୩ । ବଣିଜ୍ ଦଳପତି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
3. A leader of a company of traders.

ଶ୍ରେଧି—ସଂ. ବି (ଶ୍ରେଣୀ+ଛୋଟ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଇ)—ଶ୍ରେଢ଼ୀ
Średhi (ଦେଶ)—Śrerḍhī (See)

ଶ୍ରେୟଃ—ସଂ. ବିଣ. ନ୍ତ୍ରୀ (ପ୍ରଶସ୍ୟ+ଈୟସୁନ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟେ. ଶ୍ରସ୍ୟ୍=ଶ୍ରେୟସ୍;
Śreyaḥ ପ୍ରଶସ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ 'ଶ୍ର' ଆଦେଶ)—
(ଶ୍ରେୟସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ ।—ଉତ୍ତମ—1. Good.
(ଶ୍ରେୟୁ—ବେ. ରୂପ) ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Excellent.
(ଶ୍ରେୟାନ୍—ପୁଂଲିଙ୍ଗ) ୩ । ସଙ୍ଗତ; ଉପଯୁକ୍ତ; ଶ୍ରସ୍ତ—
(ଶ୍ରେୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) 3, Suitable; preferable.
୪ । ଶୁଭକର; ହିତକର—4. Beneficial; auspicious.
ବି ୧ । ଧର୍ମ—1. Righteousness. ୨ । ମୁକ୍ତି; ଅପବର୍ଗ—2, Salvation; final beautitude. ୩ । ଧର୍ମଜନିତ; ପୁଣ୍ୟ—3. Religious merit. ୪ । ସୁଖ; ମଙ୍ଗଳ—4, Good; blessing ୫ । ସୌଭାଗ୍ୟ—5. Good fortune. ୬ । ଉପକାର—6. Benefit. [ବ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ଶ୍ରେୟଃ=ହିତକର ଓ ପ୍ରେୟଃ=ପ୍ରିୟବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରେୟଃ ନଦେଇ ସର୍ବଦା ଶ୍ରେୟଃର ଅନୁସରଣ କରିବ ।]

ଶ୍ରେୟଃକଳ୍ପ—ସ. ବିଣ (ଶ୍ରେୟଃ+ଈଷତ୍ୟୂନାର୍ଥେ ବା ସଦୃଶାର୍ଥେ କଳ୍ପ)
Śreyaḥkalpa ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଶ୍ରେୟଃ; ଶ୍ରେୟସ୍ତୁଲ୍ୟ—As
(ଶ୍ରେୟସ୍ତୁଲ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) good though not more excellent.

ଶ୍ରେୟଃକାଳ—ବେ. ବି—(ସଂ. ଶ୍ରେୟଃକାଳ)—୧ । ଶୁଭ ସମୟ—
Śreya kāla 1. Auspicious time. ୨। ଲାଭର ସମୟ-ଲାଭେର ବେଳା 2. The time of gain. [ବ୍ର—ଶ୍ରେୟଃକାଳ लाभका समय କଳରେ ଭୁମୁର ପ୍ରାପ୍ତ—ଭୁଷୁଣ୍ଡିଂଡ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଶ୍ରେୟସୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶ୍ରେୟସ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ମଙ୍ଗଳଜନକ; ଶୁଭକର;
Śreyasī ହିତକର—Beneficial. ବି—୧ । ହରଡ଼କୀ; ହରଡ଼ା— 1. Myrobalan. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରବିଲ୍ଲୀ—
2. Pathos Officialis. ୩ । ବ୍ରଣ୍ଟା—
3. Vanda Roxburghi.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରେୟସ୍କର—ସଂ. ବଣ.ପୁଂ (ଶ୍ରେୟସ୍+କୃ ଧାତୁ+ଅଚ୍ଟୁ. ଅ)—ମଙ୍ଗଳ-
Śreyaskara କର; ଶୁଭଦାୟକ—Beneficial; bringing
(ଶ୍ରେୟସ୍କର—ଅନ୍ୟରୂପ) good fortune.

ଶ୍ରେୟସ୍କାମ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଶ୍ରେୟଃ ଅଟେ କାମ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)
Śreyaskāma —ମଙ୍ଗଳକାମୀ—Wishing good.
[ଶ୍ରେୟସ୍କାମା, ଶ୍ରେୟସ୍କାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶ୍ରେୟାନ୍ - ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଶ୍ରେୟସ୍ ଶବ୍ଦ; ପୁଂ. ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଧର୍ମ;
Śreyān ପୁଣ୍ୟ—1. Righteousness; religious merit; piety. ୨ । ମୋକ୍ଷ; ମୁକ୍ତି; ଅପବର୍ଗ—2. Salvation; beatitude. ୩ । ମଙ୍ଗଳ; ଶୁଭ—3. Wellbeing; welfare. ୪। ସୁଖ—4. Happiness; pleasure. ୫ । ସୌଭାଗ୍ୟ—5. Prosperity; good fortune. ୬ । ହିତ—6. Benefit.
[ଶ୍ରେୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ] ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. Prominent; superior. ୨ । ମଙ୍ଗଳକର; ଶୁଭକର; ଶୁଭଯୁକ୍ତ—2. Auspicious; fortunate. ୩ । ହିତକର—3. Beneficial. ୪ । ଅତି ଉପଯୁକ୍ତ—4. Very suitable. ୫ । ପ୍ରଶସ୍ୟ—5. Praiseworthy.

ଶ୍ରେୟୋଜନକ—ସ. ବଣ (ଅପଦତନ୍ତ୍ର; ଶ୍ରେୟଃ+ଜନ୍ ଧାତୁ+ଅଚ୍ଟୁ.
Śreyojanaka ଅକ) —୧ । ମଙ୍ଗଳକର 1. Auspicious.
୨ । ହିତକର—2. Beneficial.

ଶ୍ରେୟୋବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ରେୟଃ+ବୃଦ୍ଧି)—ମଙ୍ଗଳ ବା
Śreyobṛuddhi ଶୁଭର ବୃଦ୍ଧି—Increase of prosperity.

ଶ୍ରେୟୋମୟ—ସଂ. ବଣ (ଶ୍ରେୟଃ+ମୟ)—ମଙ୍ଗଳମୟ—
Śreyomaya Full of bliss.
[ଶ୍ରେୟୋମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶ୍ରେୟୋଲାଭ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଶ୍ରେୟଃ+ଲାଭ)—ମଙ୍ଗଳଲାଭ—
Śreyolābha The attainment of bliss.

ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦ୍ରା. ବଣ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Śreshṭa (etc) Śreshṭha etc (see)

ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ସଂ. ବଣ ('ପ୍ରଶସ୍ୟ+ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ; ପ୍ରଶସ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଶ)—
Śreshṭha ୧। ପ୍ରଧାନ—1. Prominent; chief; superior. ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—2. Excellent. ୩ । ଅତ୍ୟୁତ୍ତମ—3. Best. ୪ । ଉଚ୍ଚତମ—4 Highest. ୫ । ବୃଦ୍ଧ; ଜ୍ୟେଷ୍ଠ—5. Eldest. ବ—୧ । କୁବେର—1. The God presiding over wealth. ୨। ରାଜା—2. King. ୩। ବ୍ରାହ୍ମଣ—3. Brāhmaṇa. ୪ । (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ) ବିଷ୍ଣୁ—4. Bishṇu. ୫ । ଗୋଦୁଗ୍ଧ—5. Cow's milk. ୬ । ବତ୍ସନାଭ (ବିଷକୋଷ)—6. Śiba.

ଶ୍ରେଷ୍ଠ(ଷ୍ଠି)କରଣ—ତେ. ବ—ଶ୍ରେଠକରଣ (ଦେଖ)
Śreshṭha(shṭhi)karaṇa Śeṭha karaṇa (See)

ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାଷ୍ଠ—ସଂ. ବ—ଶାକ ବୃକ୍ଷ; ଶାଗୁଆନ—
Śreshṭha kāshṭha Teak tree.

ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ—ସ. ବଣ (ଶ୍ରେଷ୍ଠ+ବହୁ ମଧ୍ୟରେ, ଏହ ଅର୍ଥରେ ତମ)—
Śreshṭhatama ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ (ପାଣିନି)—
(ଶ୍ରେଷ୍ଠତମା—ସ୍ତ୍ରୀ) Excellent or best amongst many.

ଶ୍ରେଷ୍ଠତର—ସଂ. ବଣ (ଶ୍ରେଷ୍ଠ+ଦୁଇ ମଧ୍ୟରେ, ଏହ ଅର୍ଥରେ ତର)—
Śreshṭhatara ଦୁଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—Better of the
[ଶ୍ରେଷ୍ଠତରା—ସ୍ତ୍ରୀ] two.

ଶ୍ରେଷ୍ଠତା (ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ (ଶ୍ରେଷ୍ଠ+ଭାବାର୍ଥେ. ତା, ତ୍ୱ)—ଉତ୍କର୍ଷ—
Śreshṭhatā (twa) Excellence; superiority.

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଲ୍ଲିକା—ସଂ. ବ—ଶତଦଳ ମଲ୍ଲି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Śreshṭha mallikā Many-petalled jasmine.

ଶ୍ରେଷ୍ଠା ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସ୍ଥଳପଦ୍ମ; ସ୍ଥଳକମଳ—1. Ionidinam
Śreshṭhā Suffruticosum(a flower-tree). ୨। ଔଷଧ
—2. A medicinal root. ୩ । ଉତ୍ତମା ନାରୀ—
An excellent woman. ୪ । ତିଫଳା
(ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. The 3 myrobalans. ସଂ.
ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ରେଷ୍ଠର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Śreshṭha

ଶ୍ରେଷ୍ଠାମ୍ବୁ—ସଂ. ବ—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜଳ—1. Excellent water.
Śreshṭhāmbu ୨ । ଚାଉଳଧୁଆ ପାଣି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
2. Water obtained by washing rice.

ଶ୍ରେଷ୍ଠାମ୍ଳ—ସଂ. ବ—ବୃକ୍ଷାମ୍ଳ; ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—Kokam Butter
Śreshṭhāmla tree; Gracina Purpuria.

ଶ୍ରେଷ୍ଠାଶ୍ରମ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ବର୍ମଧା, ଶ୍ରେଷ୍ଠ+ଆଶ୍ରମ; ଗୃହଯୋଗ୍ୟ ଆଶ୍ରମ
Śreshṭhāśrama ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଆଶ୍ରମ)—ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ—
The condition or state of a householder.
[ଦ୍ର—କାରଣ, ଏ ଅନ୍ତର୍ଗୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅନ୍ୟ ତିନ
ଆଶ୍ରମର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ପାଳନ କରନ୍ତି ।]

ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଶ୍ରେଷ୍ଠ+ଇନ୍; ଶ୍ରେଷ୍ଠିନ୍; ୧ମା. ୧ବ. ଶ୍ରିଷ୍ଟି-
Śreshṭhī ଜୁଲଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି)—୧ । କୁଳୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—
(ଶେଠ—ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ) 1. An artison of a high caste.
୨ । ବଣିକ—2. A merchant. ୩ । ଶେଠ;
ମହାଧନୀ ବଣିକ—4. A millionaire; a merchant prince.

ଶ୍ରୈ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ସ୍ୱେଦାକ୍ତ ହେବା—1. To perspire.
Śrai (root) ୨ । ପାକ କରିବା—2. To cook.

ଶ୍ରୋଣ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ସ୍ଥୂଳ ହେବା—1. To become fat.
Śroṇ (root) ୨ । ରାଶି କରିବା—2. To heap up; to gather together,

ଶ୍ରୋଣ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଶ୍ରୋଣ୍ ଧାତୁ+ଅଚ୍ଟୁ. ଅ)—ପଙ୍ଗୁ—
Śroṇa (ଶ୍ରୋଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) A leper; a maimed person.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୋଣା—ସଂ. ବି (ଶ୍ରୋଣ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ । ଶ୍ରବଣା Śroṇā ନକ୍ଷତ୍ର—1, The 22nd asterism. ୨ । କାଞ୍ଜି—2. Fermented rice-gruel; sour rice-water. ୩ । ଶ୍ରୋଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—3. A maimed woman. ସଂ. ବିଣ—ପକ୍ୱ (ବୃକ୍ଷକୋଷ)—Ripe.

ଶ୍ରୋଣି(ଣୀ)—ସଂ. ବି (ଶ୍ରୋଣ୍ ଧାତୁ=ସ୍ଥୂଳ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ; ଈ; Śroṇi(ṇī) ଯେଉଁଠାରେ ମାଂସ ସ୍ଥୂଳ ହୁଏ)—୧ । ଜଘନଦେଶ; (ଶ୍ରୋଣି[ଣୀ]ବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପିଣ୍ଡ—1. The hips; buttocks. ୨ । କଟିଦେଶ—2. The loins. ୩ । ପଥ; ରସ୍ତା—3. Road. ଗା. ବି (ସଂ. ଶୋଣିତ)—ଶୋଣିତ; ରକ୍ତ—Blood. [ଦୃ—ଶିବ ଶିରେ ଶ୍ରୋଣି ଷଡ଼୍ଭୁଜ ଝରଝର—ପାଚୀ ବ୍ରହ୍ମନାରୂପଣ ଗୀତା]

ଶ୍ରୋଣି(ଣୀ)କପାଳ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ଶ୍ରୋଣି+କପାଳ)—Śroṇi(ṇī)kapāla ଜଘାସ୍ଥି—Thigh-bone.

ଶ୍ରୋଣିତ—ଗା. ବି (ସଂ ଶୋଣିତ)—ରକ୍ତ—Blood. [ଜ୍ -ଘାତ୍-Śroṇita ରକ୍ତ ଯଜ୍ଞକ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ଅଶ୍ୱ, ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ଅଶ୍ୱତ ଶ୍ରୋଣିତ ଶୋଣିତ ଲୋହୁ ସଦୃଶ—ଭୂସ୍ତସିଂହ. ସଦ୍ଭାଷ୍ଟିରତ. ଦ୍ରୋଣ ।]

ଶ୍ରୋଣି(ଣୀ)ଫଳ—ସଂ. ବି—କଟିଦେଶ (ବୃକ୍ଷକୋଷ)—Śroṇi(ṇī) phala The loins; waist.

ଶ୍ରୋଣି ଫଳକ—ସଂ. ବି—୧ । କଟି ଦେଶର ଜମ୍ବୁଭାଗ; ପିଣ୍ଡ—Śroṇi phalaka The lower part of the loins; buttocks. ୨ । କଟି ଦାଢ଼—2. The hip bone.

ଶ୍ରୋଣି(ଣୀ) ବିମ୍ବ—ସଂ. ବି—କଟିସୂତ୍ର ଅଣ୍ଟା ସୂତା—Śroṇi(ṇī)bimba Waist-chain.

ଶ୍ରୋଣି(ଣୀ) ସୂତ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । କଟିସୂତ୍ର; ଅଣ୍ଟାସୂତା— 1. Waist-Śroṇi(ṇī) sūtra chain. ୨ । ମେଖଳା—2, A girdle ୩ । ଖଡ଼୍ଗ ବନ୍ଧନସୂତ୍ର—3, A string to hang. down the sword from the waist.

ଶ୍ରୋଣେହା—ଗା. ବି (ସଂ, ଶ୍ରୁଦ୍ଧା; ଶ୍ରବା)—୧ । କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—Śroṇehā 1. Lecherous person. (ଉ—ଶ୍ରୋଣେହା କାମୁକ ରତ ଅଟେ ଶ୍ରୋଣେସ୍ପୃହ ଜ୍ଞେଡ଼େ—ପାଚୀ. ରତ୍ନସ୍ୟ କାମୁକ ସ୍ପୃହା ସଞ୍ଜସ୍ୟ ।) ୨ । ଶ୍ରୁଦ୍ଧା—2. Eagerness. ସ୍ପୃହା ଦେ. ବିଣ—ଶ୍ରୁଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ—Eager; hankering. (ଶ୍ରୋଣେସ୍ପୃ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶ୍ରୋତ(ତା)—ସ. ବି—(ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ଶ୍ରବଣ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍, ତ Śrota(tā) ଆଗମ; ଶ୍ରୋତତ୍ ଶବ୍ଦ)—୧ । ସ୍ରୋତଃ; ନଦୀଆଦିର ବେଗ—1. Current of a river or of any watercourse. ୨ । (+କରଣ. ଅସ୍) ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ 2. The organ of perception or sense. ୩ । ଜ୍ଞାନ—3. Knowledge. ୪ । ଶ୍ରବଣ; କର୍ଣ୍ଣ—[ବୃକ୍ଷକୋଷ]—4. Ear. [ଉ—ବଶୋଚ୍ଚି ଏ କଥା ଶ୍ରୋତ ହେଉଁ ସରସୀ ରସତ ନକରୂପୀ ଧରନ୍ତେ ସମ୍ବର । ଭଙ୍ଗ. ବେଦେସ୍ପୀଶବଲାସ ।]

ଶ୍ରୋତବ୍ୟ—ସ. ବିଣ—[ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ଶୁଣିବା+କର୍ମ ତବ୍ୟ]—ଶ୍ରବଣ-Śrotabya ଯୋଗ୍ୟ; ଶ୍ରବଣୀୟ—Fit to be heard or attended to; audible.

ଶ୍ରୋତରେ—ଦେ. କ୍ରି—[ପ୍ରାଚୀନ ସଦ୍ୟ; ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାସ୍ଥଳରେ Śrotare ବ୍ୟବହୃତ] ଶୁଣନ୍ତେ; ଶୁଣିବାରୁ—On hearing; [ଶ୍ରୋତେ—ଅନ୍ୟରୂପ] hearing. [ଉ—ଶ୍ରୋତରେ ସେ ସୁଖ-ସମ୍ବଦ ଦେଖତେ ସରୁରେ ତତ୍ତ୍ୱ ମଜ୍ଜାଇଲେ ।

ଭଙ୍ଗ. କୋଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରଣ ।]

ଶ୍ରୋତା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—[ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ଶୁଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ, ଶ୍ରୋତ୍ Śrotā ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ]—ଶ୍ରବଣକାରୀ—Hearing; listen-[ଶ୍ରୋତୃ—ସ୍ତ୍ରୀ] ing. ବ.—ଯେ ଶାସ୍ତ୍ରାଦି ଶୁଣେ—A hear-[ବର୍ଗ—ବିଦଗ୍ଧତ] er; audience. ଦେ. ବ—୧ । ଶ୍ରଦ୍ଧା—1. Interest; curiousity; avidity. [ଉ—ଶୁଣିବା ମନେ ଥର ଶ୍ରୋତା । ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଗୀତା ।] ୨ । ସ୍ନେହ—2. Affection. [ଉ—ସତ୍ୟଭ୍ରମା ମୁଖ ଦର ଦୂର୍ଚ୍ଛିଲେ କେସନ, ଘଉ ଶ୍ରୋତା ଯାର ଦେହ ଥରେ ଦେତେ ଦନ । ପାଚୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜସ୍ୟ ।]

ଶ୍ରୋତାଞ୍ଜନ—ସଂ. ବ—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବା ଅସୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଚକ୍ଷୁର Śrotāñjana ଚତୁର୍ବିଧ ଅଞ୍ଜନ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ପ୍ରକାର—One of the four ointments for the eye as prescribed in the Ayurbeda.

ଶ୍ରୋତ୍ର—ସ. ବ.—[ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+କରଣ. ଷ]—୧ । [ଯାହାଦ୍ୱାରା ଶୁଣା Śrotra ଯାଏ]—କାନ; କର୍ଣ୍ଣ—1. The ear. ୨ । [+କର୍ମ ଷ; ଯାହାକୁ ଶୁଣା ଯାଏ ବର୍ମା+କରଣ. ଷ; ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଧର୍ମ ଶୁଣା ଯାଏ]—ଶ୍ରୁତି; ବେଦ—2, The Bedas.

ଶ୍ରୋତ୍ରପଟୁ—ସ. ବିଣ—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ଶୁଣିବା ବିଷୟରେ ପଟୁ Śrotrapaṭu Skilful in hearing

ଶ୍ରୋତ୍ର ପେୟ—ସ.ବିଣ (ଅନ୍ୟାତତ୍) ୧। ଆଦର, ସମ୍ମାନ ବା ମନୋଯୋଗ Śrotra peya ସହିତ ଶୁଣାଯିବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Deserving to be heard with respect and attention. ୨ । କର୍ଣ୍ଣ ମଧୁର—2. Sweet to hear.

ଶ୍ରୋତ୍ର ମାର୍ଗ(ପଥ, ପଦବୀ)—ସଂ. ବି. (ରୂପକ)—କର୍ଣ୍ଣମାର୍ଗ Śrotra mārga (patha, padabi) The ear as a vehicle for carrying the sound.

ଶ୍ରୋତ୍ର ହୀନ (ବିହୀନ, ରହିତ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଅନ୍ୟାତତ୍)—୧ । Śrotra hīna (bihīna, rahita) ଯାହାର କାନ ନାହିଁ—[ଶ୍ରୋତ୍ରହୀନା (ବିହୀନା, ରହିତା)—ସ୍ତ୍ରୀ) 1.Earless. ୨। ଶ୍ରବଣ [ଶ୍ରୋତ୍ରହୀନତା (ବିହୀନତା, ରହିତତ୍ୱ)—ବି] ଶକ୍ତି ରହିତ—2 De void of the power of hearing

ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଶ୍ରୋତ୍ର=ବେଦ+ଜ୍ଞାନ ବା ଅଧ୍ୟୟନ Śrotriya ଅର୍ଥେ ଇୟ)—୧ । ବେଦଜ୍ଞ—1. Versed in Bedas. ୨ । ବେଦାଧ୍ୟୟୀ—2. Studying the

Digitized by srujanika@gmail.com

Bedas. ୩ । କୁଳଶୀଳ ସମ୍ପନ୍ନ—3. Of good lineage and conduct. ବ.—ବେଦଜ୍ଞ ଓ କୁଳଶୀଳ ସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brahman versed in the Bedas and of approved conduct. [ଦ୍ର—ଯଦ୍ଦପୁସ୍ତଣ ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡରେ ଅଛୁ—ଜନ୍ମନା ବ୍ରାହ୍ମଣୋଜ୍ଞେୟଃ, ସଂସ୍କାରୈ ର୍ଦ୍ୱିଜଉଚ୍ୟତେ, ବେଦାଭ୍ୟାସୀ ଭବେଦ୍ ବିପ୍ରଃ, ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ସ୍ତ୍ରିଭିରେବହି । ଅର୍ଥାତ୍, ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଜାତ ହୋଇ, ଉପନୟନ ଦ୍ୱାରା ସଂସ୍କୃତ ହୋଇ ବେଦାଭ୍ୟାସ କରିଥିବେ ତାଙ୍କୁହିଁ ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ କୁହାଯିବ । ଶବ୍ଦକୋଷ ।] ଦେ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଶାଖା ବିଶେଷ; ବୈଦିକ ଥଲାର ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A generic name for high caste Brahmans. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ଏମାନେ କୁଳୀନ ତା ସାଆନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଓ ଏମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ସ୍ଥାନ ସାଆନ୍ତମାନଙ୍କ ନମ୍ନରେ ଅଟେ । ଗୌଡ଼ (ବଙ୍ଗ) ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ କୁଳୀନ ବଂଶୀୟ ବରକୁ ଅପଣାର କନ୍ୟାକୁ ଦାନ କରି ପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କୁଳୀନଙ୍କ ଘରୁ କନ୍ୟା ଅଣି ହବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ।].

ଶ୍ରୋତ୍ରିୟସାତ୍—ଅଂ ଵିଣ—(ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ + ଦେୟ ବା ଦତ୍ତାର୍ଥେ ସାତ୍)—Śrotriyasāt ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେୟ ବା ଦତ୍ତ (ଶବ୍ଦକୋଷ) —(any thing) Dedicated or given away to a Śrotriya Brahmana.

ଶ୍ରୋତ୍ରେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସଂ. ବ.—ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ; କାନ—Śrotrendriya The organ of hearing; the ear.

ଶ୍ରୋହା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ସଂ ସ୍ପୃହା)—ସ୍ପୃହା (ଦେଶ)—Śrohā Spruhā (See) श्रोहा स्पृहा

ଶ୍ରୋହୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ. (ମୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—(ସଂ. ସ୍ପୃହାବାନ୍)—ସ୍ପୃହାବିଶିଷ୍ଟ—Śrohī Eager for; hankering after.

ଶ୍ରୌତ—ସଂ ବିଣ—(ଶ୍ରୁତି + କୃତାର୍ଥେ ଅ)—ଶ୍ରୁତି-ବିହିତ; ବେଦ-ବିହିତ—Śrauta Enjoined by the Bedas. ବ—୧ ଯଜ୍ଞାଗ୍ନିତ୍ରୟ (ଗାର୍ହପତ୍ୟ, ଆହବନୀୟ ଓ ଦକ୍ଷିଣ)—1. Three of the sacrificial fires. ୨ । ବେଦ-ବିହିତ ଧର୍ମାଦି (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Action or conduct enjoined by the Bedas. [ଦ୍ର—ଧର୍ମ ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ଶ୍ରୌତ (ଶ୍ରୁତିବିହିତ) ଓ ସ୍ମାର୍ତ୍ତ (ସ୍ମୃତିବିହିତ) । ଦାନ, ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର, ଯଜ୍ଞ ଶ୍ରୌତ; ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଆଚାର, ଯମ, ନିୟମ ସ୍ମାର୍ତ୍ତ ।

ଶ୍ରୌତ୍ର—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୋତ୍ର + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । କର୍ଣ୍ଣ—1. The ear ୨ । ବୈଦିକ କର୍ମ—2. Vedic rites. ୩। ଶ୍ରୌତ୍ର ସମୂହ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. A number of Śrotras.

ଶ୍ଲକ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଗତି କରିବା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Ślak (root) To move.

ଶ୍ଲକ୍ଷ୍ଣ—ବି. ବ (ଶ୍ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ଅଳ୍ପଗତି କରିବା + କର୍ମ. ଣ)—Ślakshṇa ୧ । ଅଳ୍ପ—1. Little; meagre. ୨ (ଶ୍ଲକ୍ଷ୍ମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୂକ୍ଷ୍ମ—2. Minute; fine. ୩ । ମନୋହର—[ଶ୍ଲକ୍ଷ୍ଣତା—ବ] 3. Graceful; pleasing. ୪ । ସ୍ନିଗ୍ଧ—4. Oily. ୫ । କୃଶ—5. Weak; lean; emaciated. ୬ । ଚିକ୍କଣ—6. Smooth; slippery. ୭ । ମଧୁର (ବାକ୍ୟ)—7. Sweet (word)

ଶ୍ଲକ୍ଷ୍ଣକ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ପୂଗଫଳ; ଗୁଆ (ଫଳ ଓ ବୃକ୍ଷ)—Ślakshṇaka Areca nut (tree and fruit).

ସଂ. ବିଣ—ଶ୍ଲକ୍ଷ୍ଣ (ବେଦ)—Ślakshṇa (See)

ଶ୍ଲକ୍ଷ୍ଣତ୍ୱକ୍—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ଶ୍ଲକ୍ଷ୍ଣ + ତ୍ୱଚ୍, ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ସୁନ୍ଦର ବଲ୍କଳ—Ślakshṇa twak 1. Beautiful bark. ୨ । (ବନ୍ଦୁଲ୍ଲିଭ) ଅଶ୍ଲୁକ ଶାକ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. A kind of potherb. [ଦ୍ର—ଏହା ବୁକୁଣା ହାତ ସୋଞ୍ଚ ଗୁଳ ହେବ କି ?]

ଶ୍ଲଗ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଗମନ କରିବା—Ślag (root) To go; to move.

ଶ୍ଲଥ୍ (ଧାତୁ)—ଶିଥିଳ ବା ଢିଲ୍ଲା ହେବା—To become slack or loose.

ଶ୍ଲଥ—ବୈ.ବେ. ବ (ଲୁଂ ଶ୍ଲଥ୍ ⇒ ଆଳସ୍ୟ)—ଆଳସୁଆ ବେଶୀପ୍ Ślath ଏକ ପ୍ରକାର ବନ ମାର୍ଜ୍ଜାର—Sloth (a feline animal of America) श्लथ ऋक्ष

ଶ୍ଲଥ—ବି. ବିଣ (ଶ୍ଲଥ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ୧ । ଶିଥିଳ; ଢିଲ୍ଲା. Ślatha ଢିଲ୍ଲା—1, Slackened; loosened; slack; [ଶ୍ଲଥତା(ତ୍ୱ)—ବ] loose ୨ । ଦୁର୍ବଳ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2, Weak,

ଶ୍ଲଥକୁଚା—ବି. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶ୍ଲଥକୁଚ + ଆ; ବହୁବ୍ରୀ ଶିଥିଳ ସ୍ତନ—(ଦ୍ର ଚିମ୍ପୁଟୁ—ବିପଞ୍ଚ) Ślathakuchā (woman) With flaccid or hanging breasts,

ଶ୍ଲଥଚର୍ମ୍ମ—ବି. ବ (କର୍ମଧା)—(ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟାଦି ଯୋଗୁଁ)—ଲୁଲିତ ଚର୍ମ—Ślathacharma Skin which has become loose owing to old age,

ଶ୍ଲଥଚର୍ମ୍ମୀ—ବି. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀ; ଶ୍ଲଥ + ଚର୍ମନ୍; ୪ମା ୧ବ)—ସେଉଁ ବୃଦ୍ଧବ୍ୟକ୍ତିର ଚାମ Ślathcharmī ଓଢୋଳ ଝୁଲୁଅଛି—(an old person) With hanging folds of skin.

ଶ୍ଲଥତା(ତ୍ୱ)—ବି. ବ—(ଶ୍ଲଥ + ତ୍ୱ. ତା, ତ୍ୱ)—ଶିଥିଲ୍ୟ; ଶିଥିଳତା Ślathatā(twa) Looseness; flaccidity.

ଶ୍ଲଥ ବନ୍ଧନ—ବି. ବିଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ)—ସାଧାରଣ ଗଣ୍ଠି ବା ବନ୍ଧନ ଢିଲ୍ଲା ଯାଇଥିବା—Having the knots loosened. Ślatha bandhana [ଶ୍ଲଥବନ୍ଧତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ଲଥ ଭାବେ—ଦେ. ବ—ଢିଲାଭାବେ କରି—
Ślatha bhābe Loosely; weak. [ବ୍ରୀ—ଶ୍ଲଥଭାବେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରୁ ଚୁମ୍ବନ ଯେ। ପ୍ରାତୀ. ରତ୍ନବାଇଖ।]

ଶ୍ଲାଘ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ପ୍ରଶଂସା କରିବା—
Ślāgh (root) To praise.

ଶ୍ଲାଘ—ଦେ. ବ—[ସଂ. ଶ୍ଲାଘା)—ଆତ୍ମ ପ୍ରଶଂସା—
Ślāgha Self-praise.
[ବ୍ରୀ—ବୋଲୁଁ ଶ୍ଲାଘ, ବାଳବ ମିଳ ବେଲେ ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୟ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ।]

ଶ୍ଲାଘନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଶ୍ଲାଘ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସା-କାଶ—(ବଶବୋଷ)—Self-praising.
ସ. ବ—(+ଭାବ. ଅନ) ଶ୍ଲାଘା; ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସା—
Self-praise.

ଶ୍ଲାଘନୀୟ—ସ. ବଣ—(ଶ୍ଲାଘ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ଶ୍ଲାଘ୍ୟ (ଦେଖ)
Ślāghanīya Ślāghya (See)
[ଶ୍ଲାଘନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ଶ୍ଲାଘନୀୟତା—ବ]

ଶ୍ଲାଘା—ସ. ବ—(ଶ୍ଲାଘ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ)—୧ । ପ୍ରଶଂସା—
Ślāghā 1. Praise; eulogy. ୨ । ଅଭିଳାଷ; ଇଚ୍ଛା-
2. Inclination; desire. ୩ । ସେବାଭକ୍ତି; ସେବା-
3. Service; attendance. ୪ । ନିଜଗୁଣ-କ୍ଷୀର୍ତ୍ତନ—4. Act of proclaiming one's own excellence or good qualities; self-adulation.

ଶ୍ଲାଘା ରହିତ—ସ. ବଣ ପୁଂ—(ନଞ୍+ତତ୍ପୁ)—ଆତ୍ମ ପ୍ରଶଂସା ଶୂନ୍ୟ—
Ślāghā rahita Free from self praise.
[ଶ୍ଲାଘାରହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ଶ୍ଲାଘାରହିତ୍ୟ—ବ]

ଶ୍ଲାଘୀ—ସ. ବଣ—(ଶ୍ଲାଘିନ୍ ଶବ୍ଦ, ଶ୍ଲାଘା+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ. ଇନ୍)—
Ślāghī ୧ । ପ୍ରଶଂସାକାରୀ—1. Praising.
[ଶ୍ଲାଘିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨। ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସାକାରୀ—2. Self-eulogising.

ଶ୍ଲାଘ୍ୟ—ସ. ବଣ—(ଶ୍ଲାଘ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ପ୍ରଶଂସନୀୟ;
Ślāghya ପ୍ରଶଂସାର୍ହ—1. Deserving praise;
(ଶ୍ଲାଘ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) praisworthy; commendable.
୨ । ପ୍ରଶସ୍ତ—2. Excellent. ୩ । ବାଞ୍ଛନୀୟ—3. Desirable. ୪ । ବାଞ୍ଛିତ—
4. Wished for.

ଶ୍ଲିକୁ—ସ. ବ—(ଶ୍ଲିଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କୁ, ଷ ସ୍ଥାନରେ କ ଆଗମ)—
Ślīku ୧ । ଭୃତ୍ୟ—1. A servant. ୨ । ଲମ୍ପଟ—
2. Libertine; a lewd person. ୩ । (+କର୍ମ. କୁ)—ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର—3. Astronomy and astrology.

ଶ୍ଲିପ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଶ୍ଲିପ୍ (ଦେଖ)
Ślip Ślip (See)

ଶ୍ଲିଷ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା—
Ślish (root) 1. To embrace; to hug.
୨ । ଦାହ କରିବା (ବଶବୋଷ)—2. To burn.

ଶ୍ଲିଷା—ସ. ବ—(ଶ୍ଲିଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ)—ଆଲିଙ୍ଗନ—
Ślishā Embrace

ଶ୍ଲିଷ୍ଟ—ସ, ବଣ—(ଶ୍ଲିଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଆଲିଙ୍ଗନ—
Ślishṭa 1. Embraced. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ; ଶ୍ଲେଷ-(ଶ୍ଲିଷ୍+ଘଞ୍) (ଶ୍ଲିଷ୍+ଘଞ୍) ଯୁକ୍ତ; ଅନେକାର୍ଥ ବାଚକ—
2. Conveying many meanings; containing a pun. ୩ । ସଶ୍ଲିଷ୍ଟ; ସଂଯୁକ୍ତ—3. Joined with; conjoined; connected with; adhering to. ସଂ. ବ—୧ । (+ଭାବ. ତ) ଆଲିଙ୍ଗନ (ବଶବୋଷ)—1. Embrace. ୨ । ଶ୍ଲେଷଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ; ଅନେକାର୍ଥକ ଏକରୂପାତ୍ମକ ବାକ୍ୟ (ବଶବୋଷ)
2, Expression having different meaning or meanings other than the apparent one

ଶ୍ଲିଷ୍ଟ ବର୍ତ୍ମ—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା; ଶ୍ଲିଷ୍ଟ+ବର୍ତ୍ମନ୍)—ଅକ୍ଲନ୍ନ ବର୍ତ୍ମ,
Ślishṭa barttma ପରିଷ୍କାର ପଥ (ବଶବୋଷ)—
Clean road

ଶ୍ଲିଷ୍ଟ ରୂପକ—ସଂ. ବ—ରୂପକାଳଙ୍କାର ଭେଦ—
Ślishṭa rūpaka A kind of covert simile,
[ବ୍ରୁ—ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ଶ୍ଲିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ରୂପକାଳଙ୍କାର ହୁଏ ସେହି ସ୍ଥଳରେ ଏହି ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ—ବଶବୋଷ]

ଶ୍ଲିଷ୍ଟାକ୍ଷେପ—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା)—ଅକ୍ଷେପାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—
Ślishṭākshepa A kind of covert figure of speech. [ବ୍ରୁ—ଶ୍ଲିଷ୍ଟ ପଦ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁଠାରେ ଆକ୍ଷେପୋକ୍ତି ହୁଏ ସେଠାରେ ଏ ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ

ଶ୍ଲିଷ୍ଟାର୍ଥ—ସଂ. ବ—ଶ୍ଳେଷାର୍ଥ (ଦେଖ)
Ślishṭārtha Ślesha-ārtha (See)
[ବ୍ରୁ—ଅଭିଳଷିତ, ଅଥଚ ଅବାଞ୍ଛିତ ଏକରୂପାତ୍ମକ ବାକ୍ୟକୁ ଶ୍ଲିଷ୍ଟ ବୋଲଯାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ,ଜଣକୁ ଶ୍ଲିଷ୍ଟଦ୍ୱାରା ନିନ୍ଦା କରିବାକୁ ଦେବ, ଏସ୍ଥର ସ୍ଥଳରେ ଏରୂପ ବାକ୍ୟରେ ନିନ୍ଦାର ବିଷୟ ଅବାଞ୍ଛିତ ଭାବରେ ନହିଁତ ଥିବ, ଅଥଚ ପ୍ରଥମେ ଶୁଣିବା ଲୋକକୁ ନିନ୍ଦା ବୋଲି ଜଣାଯିବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସେ ବାକ୍ୟକୁ ତଳେଇ କର ବୁଝିଲେ ସେଥିରେ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗକାରର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିନ୍ଦା ବୁଝାଯିବ (ବଶବୋଷ ।) ଶ୍ଳେଷ ତଳେ ଦେଖ ।]

ଶ୍ଲୀ—ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀଁ (ଦେଖ)
Ślī Śrīñ (See)

ଶ୍ଲୀପଦ—ସ. ବ—(ନ. ତ. ଲୋ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବା ବୃଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ+ପଦ=
Ślīpada ନଗାତନ)—ଗୋଦର ରୋଗ; ଗାଦଗୋଥ ରୋଗ; ଗାଦବଲ୍ମୀକ; ହାତ ଗୋଡ଼କୁ ରକ୍ତ ଗଡ଼ିବା ରୋଗ—

Digitized by srujanika@gmail.com

Elephantiasis (of the legs, hands, female breasts, scrotum and penis

[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଦେଶର ଜମ୍ପି ଅଞ୍ଚଳସ୍ଥ ଜନ୍ମ ଏଥିଯୋଗୁଁ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣର ଅଲଡା ବଶତଃ ଭୂମିରୁ ଜଳ ଶୁଷ୍କ ହୁଏ ନାହିଁ ଏବ ଉକ୍ତ ଦେଶ ସବୁ ଋତୁରେ ସନ୍ତୁସନ୍ତୁଥ ରହେ, ସେହି ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଏ ରୋଗ ବେଶୀ ଧରେ । ଏଥିରେ ପ୍ରଥମେ କୋଷବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ଓ ଚର୍ମ୍ମରେ ଜ୍ୱର ଦେଖା ଜାଣସନ୍ତର, କେଜର ବା କୋଢର ଜିଲ୍ଲଟ ଫୁଲ ଭରଳ ହୁଏ ଓ ଚର୍ମ୍ମରେ ଗୋଡ଼, ହାତ, ପୁରୁଷଙ୍କ ଲିଙ୍ଗ, କୋଷ; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସ୍ତନ ଆଦ ଶସ୍ତରର ଝୁଲୁଥିବା ବା ଜଲଜ୍ଞ ଲମ୍ବି ଥିବା ଅଙ୍ଗ ଭରଳ ଦୋଇ ଫୁଲଯାଏ । ଏହା ଫୁଲିଥିବାକୁ 'ଉକ୍ତ ଗଡ଼ିବା' କହନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଶ୍ଲୀପଦ ୩ ପ୍ରକାର, ବାଉକ,ଶ୍ଲୈଷ୍ମିକ ଓ ପୈତ୍ତିକ । ଏ ତ୍ରିବିଧ ଶ୍ଲୀପଦ କଫର ଅଧିକ୍ୟରୁ ହୁଏ ବୋଲ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ମତ ଅଟେ । ସେଉଁ ଶ୍ଲୀପଦ ଉଷ୍ଟ୍ରଗ୍ରୀବା ପର୍ବତ ବହୁ ଶିରାବ୍ରଣିଶ୍ଚ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥିଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଓ ସେଥିରେ ଶ୍ଲୀପଦର ଫୁଲ ଏକ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ରହେ ତାହା ଅସାଧ୍ୟ । ଏହା ଜ୍ୱରରୁ ବାତଜର ବୋଲ୍ଲ-ଯାଏ । ଏ ଜ୍ୱର ଅଢ଼େଇ ଦିନ ରହେ ଓ ଜ୍ୱର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜିଲ୍ଲଟ ଭରଳ ଦୋଇ ଦୋଣଟି ଅଙ୍ଗ ଫୁଲଯାଏ । ତା ପରେ ଜ୍ୱର ଛଡ଼ଯାଏ, କନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ଅଙ୍ଗରେ ଫୁଲି ରହିଯାଏ; କନ୍ତୁ ଭରଳ ଛଡ଼ଯାଏ । ପୁଣି ମାସେ ପନ୍ଦର ଦିନ ପରେ ଜ୍ୱର ହୁଏ ଓ ଉକ୍ତ ଫୁଲିବା ଅଙ୍ଗ ଅଧୁକ ଫୁଲଯାଏ । ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଆଦ ତିଥିରେ ଅଙ୍ଗରେ ରସାଧିକ୍ୟ ହୁଏ ଓ ସେହି ସମୟରେ ବାତଜ୍ୱର ଅଳ୍ପମଣ୍ଡ କରେ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶ୍ଲୀପଦ ପାଇଁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଔଷଧର ଓ ଲେପର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ଡାକ୍ତରମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ Filaria (ଫାଇଲେରିଆ) ନାମକ କୀଟାଣୁ ଏ ରୋଗ ଜନ୍ମାନ୍ତି ଓ ସୂତୀପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଏ କୀଟାଣୁଙ୍କୁ ଦେହରୁ ବାହାର କରି ଶ୍ଲୀପଦ ରୋଗ ଭଲ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ଲାଗିଅଛି । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗରେ ଶ୍ଲୀପଦ ହୁଏ ସେ ଅଙ୍ଗରେ ମାଂସ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । କାହାର କାହାର ଏକ ପାଖର ହାତ ବା ଏକ ପାଖର ଗୋଡ଼ ବା ଏକ ପାଖର କୋଷ ବା ସ୍ତନ ଫୀତ ହୁଏ; କାହାର ଦୁଇ ପାଖର ଅଙ୍ଗ ଫୀତ ହୁଏ । ମୁଣ୍ଡାସ୍ତୁଠାରୁ ଅପର ଜବଷର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦସ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜ୍ୱରବାସ ବା ଜଳାଦ ଯାନତ୍ୟାଗହିଁ ଏ ରୋଗର ପ୍ରଧାନ ଜନ୍ମେଧକ ବୋଲ ପଣ୍ଡିତ ଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯାଇଅଛି । ଗୋଡହାତର ଶ୍ଲୀପଦକୁ ଗୋଦର, କୋଷର ଶ୍ଲୀପଦକୁ କୁରୁଣ୍ଡ, ଲିଙ୍ଗର ଶ୍ଲୀପଦକୁ ବାଜଗୁଣ୍ଡିଆ ଓ ସ୍ତନର ଶ୍ଲୀପଦକୁ ଥନଦ୍ୱୟ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଶ୍ଲୀପଦଯୁକ୍ତ କୋଷକୁ ଡାକ୍ତର-ମାନେ ଅପରେସନ୍ କରନ୍ତି । ଅପରେସନ୍ ଫଳରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଲୀପଦଯୁକ୍ତ କୋଷରୁ ଏକ ମଣ୍ଡଳ ମାଂସ ବାହାରିବା ଦେଖାଯାଇଅଛି । କୋଷବଢ଼ିବା ଶ୍ଲୀପଦ ରୋଗାକ୍ରମଣର ଗୋଟିଏ ଅନୁପୂର୍ବିକ ଲକ୍ଷଣ । କେତେକ ରୋଗୀଙ୍କ ଶ୍ଲୀପଦ ଅଙ୍ଗରେ ଅଳ୍ପବାଢସ୍ତ ଭଳ ଅନୁମାନ ବାହାରେ ।]

ଶ୍ଲୀପଦ ପ୍ରଭବ—ଫ. ବ (ଶ୍ଲୀପଦ+ପ୍ରଭବ; ଶ୍ଲୀପଦ ଯହ ସେ ବୃକ୍ଷ Ślipada prabhaba ଯାଏ)—ଆମ୍ବ ଜାତି (ଏଥିରେ ଗୋଦର ଗୋଡଯହ ଆରୁ ବାହାର ଥିବାରୁ)—Mango tree.

ଶ୍ଲୀପଦାପହ—ଫ. ବ—ଯୁଦଞ୍ଜୀବ ବୃକ୍ଷ; ଘୋଇଗୁନ୍ଦିଆ ଗଛ—Ślipadāpaha Putranjiba Roxburghii (tree).

ଶ୍ଲୀପଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶ୍ଲୀପଦ+ଇନ୍; ୪ମା. ୧ବ)—ଗୋଦସ୍ତ ବା କୁରୁଣ୍ଡ; ଶ୍ଲୀପଦରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—Suffering from elephantiasis. [ଶ୍ଲୀପଦଜା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶ୍ଲୀଳ—ସଂ. ବିଣ. (ପୁଂ)—(ଶ୍ରୀ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଳ; ଶ୍ରୀ=ଶ୍ଲୀ)—Ślīla ୧ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ—1. Glorious; beautiful. ୨ । (ଶ୍ଲୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୌଭାଗ୍ୟବାନ୍—2. Fortunate. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ—[ଅଶ୍ଲୀଳ—ବିପରୀତ] 3. Happy. ୪ । ଶିଷ୍ଟ; ଭଦ୍ର—[ଶ୍ଲୀଳତା—ବ] 4. Gentlemanly; decent.

ଶ୍ଲୁଇସ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ପାଣି ବୋହିଯିବା ପାଇଁ ପୋଲତଳେ ଛାଅର ଦେବା ଫୁକାର ବା ନଳା—Śluis ଶ୍ଲୁଇସ ସ୍ଲୁଇସ Sluice. [ଶ୍ଲୁଶ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଶ୍ଲୁଇସ୍ ଗେଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଫୁକାରର କବାଟ—Śluis get ଶ୍ଲୁଇସ ଗେଟ ସ୍ଲୁଇସ ଗେଟ Sluice gate. (ଶ୍ଲୁଶ୍ଲ ଗେଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶ୍ଳେଷ—ଫ. ବ—(ଶ୍ଳିଷ୍ ଧାତୁ+ଘଞ ଅ)—୧ । ଅଶ୍ଳେଷ; ଆଲିଙ୍ଗନ Ślesha —1. Embrace. ୨ । ସଙ୍ଗବ; ସଯୋଗ; ସମ୍ବନ୍ଧ—2. Union; conjunction; connection ୩ । ଶବ୍ଦର ଅନେକାର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ—3. A pun on words. ୪ । ଏକଶବ୍ଦର ଦ୍ୱିବିଧାର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ—4 Double meaning of a word. ୫ । ସନ୍ଦିଗ୍ଧାର୍ଥତା—5,Ambiguity. ୬ । ପ୍ରହେଳିକା—6 Riddle; conundrum; word puzzle ୭ । ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ; ଏକ ଶବ୍ଦର ଅନେକାର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ ରୂପ ଅଳଙ୍କାର—7 A figure in rhetoric; a pun. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆଠ ପ୍ରକାର ଶ୍ଳେଷାଳଂକାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ-ଅଛି । ଯଥା—ବର୍ଣ୍ଣଶ୍ଳେଷ, ପ୍ରତ୍ୟୟଶ୍ଳେଷ, ଲିଙ୍ଗଶ୍ଳେଷ, ପ୍ରକୃତିଶ୍ଳେଷ, ପଦଶ୍ଳେଷ, ବାକ୍ୟଶ୍ଳେଷ, ବଚନଶ୍ଳେଷ ଓ ଭାଷାଶ୍ଳେଷ । (କନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଲକ୍ଷା-ବରଣ ମିଳିବା ଦୁଷ୍କର) । ବର୍ଣ୍ଣ, ପଦ, ଲିଙ୍ଗ, ଭାଷା, ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ, ବାକ୍ୟ, ବଚନ ଭେଦରେ ଶ୍ଳେଷ ଆଠ ପ୍ରକାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୁଏ । ଅମ ଓଡ଼ିଅରେ ସାମୃଶ୍ୟ ଭଳ ପ୍ରକାର ଶ୍ଲେଷ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା :—ଅରଙ୍ଗଶ୍ଲେଷ, ସରଙ୍ଗଶ୍ଲେଷ, ଉଭୟାରଙ୍ଗଶ୍ଲେଷ ।

ଅରଙ୍ଗଶ୍ଲେଷ—ଯେଉଁ ରଚନାରେ ପଦମାନଙ୍କ ନ ଭାଙ୍ଗି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାକ୍ୟର ଦୁଇଟି ବା ତତୋଽଧିକ ଅର୍ଥ ବାହାରେ ।

ଯଥା :—ବାରୁ ନାକ ଶିଘ୍ର ଦାନ ଯୋଗ୍ୟ ଯୋଷାକୁ । ଭଙ୍ଗ—ବେଦେଘ୍ନାଶଵଲାସ ।

ସରଙ୍ଗଶ୍ଲେଷ—ଯେଉଁ ରଚନାରେ ଭଜ୍ୟସ୍ତ ପଦମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥ ହୁଏ, କନ୍ତୁ ସେ ପଦମାନଙ୍କ ଅକ୍ଷରକୁ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ ନୂତନ ଶବ୍ଦ ଓ ନୂତନ ଅର୍ଥ ହୁଏ ।

ଯଥା—ହରର କାନନକର ଅଲଙ୍ଘନକୁ । ଭଙ୍ଗ—ବେଦେଘ୍ନାଶଵଲାସ ।

ଉଭୟାରଙ୍ଗଶ୍ଲେଷ—ଯେଉଁ ରଚନାରେ ଅରଙ୍ଗଶ୍ଲେଷ ଓ ସରଙ୍ଗଶ୍ଲେଷଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିବିଧ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ।

ଯଥା—ପାନଭାଯ ଭଜାଶନ ପାଇବ ସେ ଦଡ, ଭୁଞ୍ଜିଲେ ନୋହିବ ଅଛୁଡ ଭଲ୍ଲବଗ୍ଗ । ଉଭୟନ୍ୟୁ—ଭଦଗ୍ଧରଚନ୍ତ୍ରାମଣି । ଦେ. ଭ. ପରିହାସ—Joke.

ଶ୍ଲେଷକ—ସଂ. ଭଣ—(ଶ୍ଲିଷଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)-ସଂଲଗ୍ନ (ଭଶ୍ଚୋଷ)—
Śleshaka Attached to,

ଶ୍ଲେଷ କଟୁ—ସଂ ଭଣ—(ସ.ଷ. ତତ୍ପୁ; ଶ୍ଲେଷଯୁକ୍ତ ଦେବା ସୋଗୁଁକଟୁ)—
Ślesha kaṭu ପରିହାସାତ୍ମକ ଓ ମର୍ମଭେଦୀ ବା କର୍କଶ (ବାକ୍ୟ)—ସ୍ୱର ଶବ୍ଦ)—(Word or tone) Made harsh by irony; ironical and harsh,

ଶ୍ଲେଷଣ—ସଂ. ଭ—(ଶ୍ଲିଷଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—ମିଳନ
Śleshaṇa Union

ଶ୍ଲେଷ ବଚନ—ସଂ ଭ-(ସ. ଷ.ତତ୍ପୁ; ଶ୍ଲେଷଯୁକ୍ତ ବଚନ)—ଦ୍ୱିବିଧାର୍ଥ-
Ślesha bachana ବୋଧକ ବାକ୍ୟ—Pun; equivocal (ଶ୍ଲେଷ ବାକ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) expression. ଦେ. ଭ.—୧ । ଶ୍ଳେଷ ବଚନ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି; ପରିହାସାତ୍ମକ ଉକ୍ତି; ଉପାଖ—1, Irony; inuendo. ୨ । ଥଟ୍ଟା; ପରିହାସ—2, Joke.

ଶ୍ଲେଷ ବକ୍ରୋକ୍ତି—ସଂ. ଭ.—ବକ୍ରୋକ୍ତି ୪ (ଦେଖ)
Ślesha bakrokti Bakrokti 4 (See)

ଶ୍ଲେଷମ—ପ୍ରା ଭ—(ସଂ ଶ୍ଲେଷ୍ମନ୍)—ସର୍ଦ୍ଦି
Śleshama Catarrh; catching cold; chill
ଶ୍ଲେଷ୍ମା ଶ୍ଳେଷ୍ମା

ଶ୍ଲେଷମା-ଦେ. ଭଣ—୧। ଶ୍ଲେଷ୍ମପ୍ରକୃତିକ; ଯାହାର କଫଧାତୁ—1 Of
Śleshamā phlegmatic temperament ୨ । ଲେସମା (ଶ୍ଲେଷମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଳସ; ଜଡ଼—2 Idle; inert.
ଶ୍ଲେଷ୍ମା ଶ୍ଳେଷ୍ମା

ଶ୍ଲେଷୋକ୍ତି—ସଂ, ଭ—(ସ ଷ ତତ୍ପୁ)—ଶ୍ଳେଷ ବଚନ (ଦେଖ)
Śleshokti Ślesha bachana (See)

ଶ୍ଲେଷ୍ମକ—ସଂ ଭ—(ଶ୍ଲେଷ୍ମନ୍ +ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ଶ୍ଳେଷ୍ମା (ଦେଖ)
Śleshmaka Śleshmā (See)

ଶ୍ଲେଷ୍ମଘ୍ନ—ସଂ ଭଣ—(ଶ୍ଲେଷ୍ମନ୍+ଘ୍ନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)--ଯେଉଁ ଦ୍ରବ
Śleshmaghna ଶରୀର ବା କଫକୁ ନଷ୍ଟ କରେ—That which destroys or removes the phlegm of thh (ଶ୍ଲେଷ୍ମନାଶକ, ଶ୍ଲେଷ୍ମନାଶୀ, ଶ୍ଲେଷ୍ମଘା—ଅନ୍ୟରୂପ) system. [ଶ୍ଲେଷ୍ମଘ୍ନୀ, ଶ୍ଲେଷ୍ମନାଶିକା, ଶ୍ଲେଷ୍ମନାଶିନୀ, ଶ୍ଲେଷଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଶ୍ଲେଷ୍ମଘ୍ନା—ସଂ. ଦ୍ୱ. ସ୍ତ୍ରୀ--୧ । ମଲ୍ଲିକା—1 Jasmine; Jasminum
Śleshmaghnā Zambac. ୨ । କେତକୀ 2 Pandanus Odoratissimus; screwpine plant.

ଶ୍ଲେଷ୍ମଘ୍ନୀ—ସଂ ଦ୍ୱ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ; ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣିକା—1 The
Śleshmaghni staff tree. ୨ । ମଲ୍ଲିକା—2 Jasmine. ୩ । ତ୍ରିକଟୁ; ଶୁଣ୍ଠି, ପିପଳୀ, ଗୋଲମରିଚ—3 A dose of 3 pungent things (viz, dried ginger, long pepper and black pepper.

ଶ୍ଲେଷ୍ମଜ୍ୱର—ସଂ. ଦ୍ୱ—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ଶ୍ଲେଷ୍ମନ୍+ଜ୍ୱର) କଫ ଜନିତଜ୍ୱର
Śleshma jwara Fever due to cold
(ଶ୍ଲେଷ୍ମା ଜ୍ୱର—ଦେଶଜରୁଗ)

ଶ୍ଲେଷ୍ମଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶ୍ଲେଷ୍ମନ୍+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଅ)—କଫଯୁକ୍ତ.
Śleshmaṇa ବିଶିଷ୍ଟ; କଫପ୍ରକୃତି—Phlegmatic. ସଂ. [ଶ୍ଲେଷ୍ମଣା—ସ୍ତ୍ରୀ] ବି—କଫ (ଭଶ୍ଚୋଷ)—Phlegm.

ଶ୍ଲେଷ୍ମ ପ୍ରକୃତି—ସଂ. ବିଣ (ଶ୍ଲେଷ୍ମପ୍ରଧାନା ପ୍ରକୃତି ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)
Śleshma prakṛuti —ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ କଫ ଧାତୁର ଆଧିକ୍ୟ ଥାଏ—A person of phlegmatic temperament. [ଦ୍ର—ଏ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ନିଗ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣ, ଶୁଭ୍ରନେତ୍ର, ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ, ଉତ୍ତମ କେଶଯୁକ୍ତ, ସାର୍ଦ୍ଧ ଜଙ୍ଘ ଓ ସ୍ତୋମଯୁକ୍ତ, ଗମ୍ଭୀର ଶବ୍ଦବିଶିଷ୍ଟ, ଶାସ୍ତ୍ରାଭ୍ୟାସୀ, ଜଡ଼ା ଓ ଜଡ଼ାନ୍ଦ୍ରିୟ, ବିଳମ୍ବିତଭୋକ୍ତା, ସାଂସଳ, ସ୍ଥିରଧରଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ, ରୀତି ବାଦ୍ୟନ୍ଦ୍ରିୟ, ସହିଷ୍ଣୁ, ବ୍ୟାୟାମଶୀଳ ଓ ଉଚ୍ଚଲଲସାଜୁଡ—ଅନିଷଂହୃତା ।]

ଶ୍ଲେଷ୍ମ ପ୍ରଧାନ—ସଂ.ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କଫ ସେଉଁ ଲୋକର ପ୍ରଧାନ
Śleshma pradhāna ଦୈହିକ ଧାତୁ ବା ପ୍ରକୃତି—Of phlegmatic temperament.

ଶ୍ଲେଷ୍ମ ବର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଶରୀରରେ କଫକୁ ବଢ଼ାଏ—
Śleshma barddhaka Increasing phlegm in the system

ଶ୍ଲେଷ୍ମଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶ୍ଲେଷ୍ମନ୍+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ଳ)—ଶ୍ଲେଷ୍ମଯୁକ୍ତ;
Śleshmala କଫପ୍ରକୃତି; ଶ୍ଲେଷ୍ମ ପ୍ରଧାନ—Phlegmatic. (ଶ୍ଲେଷ୍ମଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି—ଶ୍ଲେଷ୍ମାତକ (ଦେଖ) (ଭଶ୍ଚୋଷ)--Cordia Myxa.

ଶ୍ଲେଷ୍ମହ—ସଂ ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—କଠଫଳ; କାଫଡ଼ା—Myrica
Śleshmaha Sapida (tree). ବିଣ—ଶ୍ଲେଷ୍ମଘ୍ନ (ଦେଖ)
Śleshmaghna (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ଲେଷ୍ମା—ସଂ· ବ (ଶ୍ଲିଷ୍ ଧାତୁ=ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା+କର୍ତ୍ତା ମନ୍,
Śleshmā ଶ୍ଲେଷ୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା ୧ବ)—୧ । କଫ—
1. Phlegm. [ଦ=ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ କଫ, ଶୁଦ୍, ଗୁରୁ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ପିଚ୍ଛିଲ, ଶୀତଳ ଓ ତମୋଗୁଣର ଅଧିକ୍ୟଯୁକ୍ତ, ମଧୁର ରସାତ୍ମକ । ଏହା ହୃଦୟ ଦେହରେ ଲବଣସ୍ୱାଦ ହୁଏ । ଛଠିଗୁଡ଼ିର ଭେତରେ ଏହା ଫେଣଳ ହୁଏ । ଏହା ଶବ୍ଦରୁ 'ରଶ୍', ନାମକ ଧାତୁର ମଳ । ଉଲ୍ଲାଶପୁର ନାମଦେଶରେ ଶ୍ଲେଷ୍ମାଶୟ ଅବସ୍ଥିତ ।
୨ । ଶିଙ୍ଘାଣି 2. Mucus inside the nose.
୩ । ଶରଦ—3. Cold; chill.

ଶ୍ଲେଷ୍ମାତ(ନ୍ତ)କ—ସଂ· ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶ୍ଲେଷ୍ମଘ୍ନ (ଦେଖ)—
Śleshmāna(nta)ka Śleshmaghna (See). ବ (ଶ୍ଲେଷ୍ମାତ [ନ୍ତ]—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବୈଦ୍ୟକ) (ଶ୍ଲେଷ୍ମନ୍+ଅନ୍ ଧାତୁ+ଅକ, ଯାହା କଫ ନାଶ କରେ)—୧ । ବହୁବାଚ; ଗବେଧୁକା(ଗଛ); ଲମ୍ବୋଡ଼ା କୋଳ (ଗଛ)—1. Cordia Latifolia; Cordia Myxa. ୨ । ଓଲ—
2 Dillena Speciosa. [ଦ—ସନ୍ଦଂହୁତାର ୬।୧୪୮ରେ ଅଛି, ଯେ ବାହୁଣ ସଦ୍ୟ, ମାଂସ, ଦୁଇଁଚଉ, ଉଷ୍ଟ୍ରଣ, ଶଜନା ଓ ଶ୍ଲେଷ୍ମାତକ ଫଳ ଖାଇବ ନାହିଁ । ଯଦି ଶ୍ଲେଷ୍ମାତକର ଅର୍ଥ ଓଲ ହୁଏ, ତେବେ ଉହାଲରେ ଦ୍ରବଖାନ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ବଧବାମାନେ ସଦ୍ୟ ଓଲ ଗଛ ଖାଇବା ଦେଖାଯାଏ; ଏଥିରୁ ଅନୁମାନ ହୁଏ ବହୁ ଗରଦଣା ।]

ଶ୍ଲେଷ୍ମାଭିଷ୍ୟନ୍ଦ—ସଂ· ବ—ଅଖି ଫୁଲ ଉହିଁରୁ ପିଚ୍ଛିଲ ରସ ବୋହିବା
Śleshmābhishyanda ରୋଗବିଶେଷ—A kind of eye-disease with running eyes.

ଶ୍ଲେଷ୍ମାରି—ସଂ· ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ଲେଷ୍ମାତକ (ଦେଖ)
Śleshmāri Śleshmātaka (See)

ଶ୍ଲେଷ୍ମୋତ୍ପାଦକ—ସଂ· ବ—ଯାହା କଫ ଜନ୍ମାଏ; କଫକାରକ—
Śleshmotpādaka Producing phlegm in the system.

ଶ୍ଲୈଷ୍ମିକ—ସଂ· ବଣ (ଶ୍ଲେଷ୍ମନ୍+ଇକ)—୧ । ଶ୍ଲେଷ୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Ślaishmika 1. Relating to phlegm. ୨ । କଫବର୍ଦ୍ଧକ (ରତ୍ନକୋଷ)—2. Increasing phlegm. ୩ । କଫନାଶକ (ରତ୍ନକୋଷ)—3. Destroying phlegm.

ଶ୍ଲୈଷ୍ମିକ ଅନ୍ତସ୍ତ୍ୱକ୍—ସଂ· ବ (ଅନୁନକ ଚରକ ଶାସ୍ତ୍ରର ପାଉଁଶିକ
Slaishmika-antastwak ଶବ୍ଦ; ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ଭଡ଼ା) କଫର ସୁରକ୍ଷିତ ଚମଡ଼ାର ପତଳା ସ୍ତରୀ —Mucous membrane.

ଶ୍ଲୋକ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିବା—1. To
Ślok(root) compose a poem. ୨ । ଗୁନ୍ଥନ କରିବା—
2. To string together; to arrange. ୩ । ଗୁନ୍ଥିତ ହେବା—3. To be strung together or arranged. ୪ । ବର୍ଜନ କରିବା (ରତ୍ନକୋଷ)—
4. To give up. ୫ । ସର୍ଜନ କରିବା (ରତ୍ନକୋଷ)—
5. To create.

ଶ୍ଲୋକ—ସଂ· ବ (ଶ୍ଲୋକ୍ ଧାତୁ=ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିବା+କର୍ମ୍ମ ଅ)—
Śloka ୧ । ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ରଚନା—1. Metrical composition. ୨ । ପଦ୍ୟ; କବିତା—2. Poem. ୩ । ଦୁଇ ବା ଚାରି ପାଦ ବିଶିଷ୍ଟ ପଦ୍ୟ—3. Couplet or quartet; a poetical stanza of 4 lines; a distich. [ଦ—ଶ୍ଲୋକର ନାନାବିଧ ଲକ୍ଷଣ ଅଛି । କୌଣସି କୌଣସି ଶ୍ଲୋକର ଦୁଇଟି ପାଦ ଓ କୌଣସି କୌଣସି ଶ୍ଲୋକର ଚାରିଗୋଟି ପାଦ ଅଛି । କଥିତ ଅଛି ଯେ,ଏଭଳି ବାଲ୍ମୀକି ଋଷି ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କୁଲ୍ କୁଲ୍ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଜଣେ ନିଷାଦ [ବ୍ୟାଧ] ମିଥୁନଧର୍ମ୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ସୋଡ଼ିଏ କୌଞ୍ଚି [ବଗ] ମଧ୍ୟରୁ ଅଣ୍ଡିରା କୌଞ୍ଚିଟିକୁ ମାରିପକାଇଲା ଓ ମାଇ ପଶିଟି ଶୋକାର୍ତ୍ତ ହୋଇ କନ୍ଦିଲା । ଏହା ଦେଖି ମହର୍ଷି ଶୁଣି ଶୋକସନ୍ତପ୍ତ ଓ ବ୍ୟାଧ ପ୍ରତି କ୍ରୋଧିତ ହୋଇ ହଠାତ୍ ବ୍ୟାଧକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ—

"ମା ନିଷାଦ ! ପ୍ରତିଷ୍ଠାଂ ତ୍ୱମଗମଃ ଶାଶ୍ୱତୀଃ ସମାଃ
ଯତ୍ କ୍ରୌଞ୍ଚ ମିଥୁନାଦେକ ମବଧୀଃ କାମମୋହିତଂ"

(ଅର୍ଥାତ୍ ହେ ନିଷାଦ ! ତୁ ଚିରକାଳ ଜଗତସମାଜରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଲାଭ ନ କର୍, କାରଣ, କାମମୋହିତ କ୍ରୌଞ୍ଚ ମିଥୁନର ଗୋଟିକୁ ତୁ ବଧ କଲୁ) । ଏହି ଶାପ ବାଣୀ ମହର୍ଷିଙ୍କ ମୁଖରୁ ସାଧାରଣର ବୋଧ ସାଧାରଣ୍ୟରେ ସମାନ୍ତର-ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇ କବିତା ଛନ୍ଦରେ ନିଃସୃତ ହେଲା ଓ ସେହି ବଚନଠାରୁ ଶ୍ଲୋକର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ମହର୍ଷିଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏ ପଦ ଶୋକ ସୋଗୁଁ ବାହାରିବାରୁ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ରଚନାର ନାମ ଶ୍ଲୋକ ହେଲା । ବାଲ୍ମୀକି ଜିଜ୍ଞାସିତ ଉତ୍ତରର୍ଥକୁ ଶ୍ଲୋକ ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍ ଛନ୍ଦୋବିଶିଷ୍ଟ । ୬ । (ଶ୍ଲୋକ୍ ଧାତୁ=ସ୍ତୁତି ହେବା+କର୍ତ୍ତା ଅ)—ସ୍ତୁତ୍ୟାଦି; ପ୍ରଶଂସା—
4. Praise; eulogy. ୫ । ପ୍ରସିଦ୍ଧି—5. Fame; celebrity. ୬ । ଯଶଃ; କୀର୍ତ୍ତି—6 Renown.
୭ । ବାକ୍ୟ (ନିଘଣ୍ଟୁ)—7. Speech.

ଶ୍ଲୋକ ଆଉଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶ୍ଲୋକାବୃତ୍ତି କରିବା—
Śloka āurdā(rde)ibā To recite Ślokas.
শ্লোক আউড়ান শ্লোক আবৃতি করানা

ଶ୍ଲୋକ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶ୍ଲୋକ ରଚନା କରିବା—
Śloka karibā To compose Sanskrit couplets.
শ্লোক রচনাকরা শ্লোক বনানা

ଶ୍ଲୋକ ଗ୍ଲୋ(ଚୌ)ର—ସ. ବ.ସୁଂ—୧ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଶ୍ଲୋକକୁ
Ślokacho(chau)ra ଆପଣାର ରଚନା ବୋଲି ଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଆଁଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—1. Plagiary; plagiarist. ୨ । ସାମାନ୍ୟ କବି ଖ୍ୟାତି କରିବା—2. Poetaster.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ଲୋକ ଚୌର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ନ—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ରଚିତ ଶ୍ଲୋକକୁ ଅପଣାର ରଚନାରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବା—
Śloka chaurjya (ଶ୍ଲୋକଚୌର—ତତ୍. ରୂପ) Plagiarism in poetry; using another's composition with a view to pass it off as one's own.

ଶ୍ଲୋକ ବୋଲିବା—ତତ୍. କି—ଶ୍ଲୋକ ଆବୃତ୍ତି କରିବା—
Śloka bolibā To recite a Śloka.
শ্লোক বলা শ্লোক বোলনা

ଶ୍ଲୋକମୟ—ସଂ. ବି (ଶ୍ଲୋକ + ସ୍ୱାର୍ଥେ ମୟ)—୧ । ଯାହା ଶ୍ଲୋକ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ବା ପ୍ରକାଶିତ; ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ—1. Composed in metre; metrical ୨ । ଶ୍ଲୋକବିଶିଷ୍ଟ; ଶ୍ଲୋକଯୁକ୍ତ—2. Consisting of Ślokas. [ଯଥା—ଶ୍ଲୋକମୟ ସନ୍ଧି]
Ślokamaya (ଶ୍ଲୋକମୟୀ ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶ୍ଲୋକ ଯୁଗ୍ମକ—ସଂ. ନ (ଶ୍ଲୋକ + ଯୁଗ୍ମ + କ)—ଏକ ଅନ୍ୱୟାନ୍ୱିତ ଦ୍ୱାରା ସଂବଦ୍ଧ ଦୁଇଟି ଶ୍ଲୋକ—
Śloka jugmaka A couple of slokas connected by construction.

ଶ୍ଲୋକ ଯୋଡ଼ିବା—ତତ୍. କି—ଶ୍ଲୋକ ରଚନା କରିବା—
Śloka jordibā To compose Sanskrit poems.
শ্লোক জুড়া শ্লোক জোডনা

ଶ୍ଲୋକ ରଚକ—ସଂ. ନ. ଓ ବିଣ ପୁଂ (ଶ୍ଲୋକ + ରଚ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅର୍ଥ)-୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶ୍ଲୋକ ରଚୁଥିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଥାଏନ୍ତି—1. Composer of poems. ୨ । କବି—2, Poet.
ଶ୍ଲୋକରଚୟିତା, ଶ୍ଲୋକ ରଚୟିତ୍ରୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ଶ୍ଲୋକ ରଚନା(ନା)—ସ.ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ପଦ୍ୟ ରଚନା ରଚନା
Ślo. a rachana(nā) —Composing of Ślokas,

ଶ୍ଲୋକାତ୍ମକ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀ ସମା ; ଶ୍ଲୋକ + ଅତ୍ମନ୍ + କ; ଶ୍ଲୋକ ହୋଇଥିବା ଆତ୍ମା ଯାହାର)—ଶ୍ଲୋକମୟ ଦେଖ. (ଶ୍ଲୋକାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Ślokatmaka Ślokamaya (See)

ଶ୍ଲୋକାନ୍ତ—ସଂ ବି—ଏକାଧିକ ଶବ୍ଦ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ଲୋକ ବୋଲିବାରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା (ଯହିଁରେ ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲିବା ଶ୍ଲୋକର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଯାହା ହୁଏ, ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି ଅକ୍ଷର ଆଦ୍ୟରେ ଥିବା ଶ୍ଲୋକ ବୋଲି ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରେ)—
Ślokānta Competition in the recitation of Sanskrit Ślokas in which the last letter of one śloka when recited by one should be the initial of another to be recited by his follower.

ଶ୍ଲୋକାନ୍ୱୟ—ସଂ. ବି(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶ୍ଲୋକସ୍ଥ ପଦସମାନଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣ ଅନ୍ୱୟବଦ୍ଧ ବାକ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରିବା—
Ślokānwaya The reduction of a Śloka into a grammatical construction.

ଶ୍ଲୋକାନ୍ୱିତ—ବି ଭୂ. ପୁଂ [ଅସ୍ୟା ତତ୍; ଶ୍ଲୋକ + ଅନ୍ୱିତ)—ଯଶସ୍ୱୀ-
Ślokānwita Celebrated; famed.

ଶ୍ଲୋକାବୃତ୍ତି—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଶ୍ଲୋକ + ଆବୃତ୍ତି)—ଶ୍ଲୋକ ବୋଲିବା—Recital of Ślokas, recitation of poems.
Ślokābṛutti

ଶ୍ଲୋକୋଚ୍ଚାରଣ—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶ୍ଲୋକ + ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଶ୍ଲୋକକୁ ଛନ୍ଦ ଅନୁସାରେ ବୋଲିବା—
Ślokochchāraṇa The scanning or proper modulation of a poem or couplet.

ଶ୍ଲୋପା—ବୈଦେ. ନ—(ଇଂ-ସ୍ଲୁପ୍)—କ୍ଷୁଦ୍ର ଜାହାଜ—
Ślopā Sloop.
শ্লপ স্লুপ [ଉ—ଏକଦୁଲିଆ ସାଳ ଜାହାଜର ନାମ ଶ୍ଲୋପା । ପଙ୍କରମୋଦନ ଉଲ୍ଲମ୍ବନ ।]

[ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦ କୋଷରେ 'ଶ୍ଳ' ପରେ 'ଶ୍ଵ' ଦଅଯାଇଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଓ ଅବର୍ଗ୍ୟ ବ ର ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା ନ ଯାଇ ପ ବର୍ଗର ଅନ୍ତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଭଳେ ସବୁ 'ବ' ବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦମାନ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଥିବାରୁ 'ଶ୍ଳ' ପରେ 'ଶ୍ଵ' ଅଦ୍ୟତନ ଥିବା ଶବ୍ଦମାନ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ—ଫ.—ଏକତ୍ରିଂଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ (ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ମୂର୍ଦ୍ଧା ବା ମସ୍ତକ)—The 31st consonant (it is cerebral corresponding to 'sh' in English). [ଦ୍ର—ଉଷାରେ ଶ, ଷ ଓ ସ ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଭେଦ ରକ୍ଷା କରି ଯାଏ ନାହିଁ । ଛନ୍ଦ ଉଷାରେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଶବ୍ଦରେ ଥିବା 'ଷ' ଛଡା ଅନ୍ୟତ୍ର 'ଶ' ଓ 'ସ' ର ଭେଦ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଗତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କରେ ଟ ଓ ଠ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ 'ଷ' ଓଡ଼ିଆରେ 'ଷ୍ଟ'ରୂପେ ସତତ୍ୱରେ ଲେଖାଯାଏ, ଯଥା—ଷ୍ଟାମ୍ପ୍, ଷ୍ଟାର୍, ଷ୍ଟୋର୍, ଷ୍ଟୋସନ୍, ମାଷ୍ଟର୍, ଷ୍ଟିମର୍ । ଛନ୍ଦ କେହି କେହି ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଆରେ ଅକ୍ଷରୀକରଣରେ ମାସ୍ଟର, ଷ୍ଟ୍ରାଇକ୍ ଲେଖିଥାଇନ୍ତି । ଏହା ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟରୁ ଦେଖିଲେ 'ଷ' ଧ୍ୱନି ଟ, ଠ ପୂର୍ବରେ ମିଶିଲେ ଷ୍ଟ, ଷ୍ଠ; ଟ, ଠ ପୂର୍ବରେ ମିଶିଲେ ଷ୍ଟ, ଷ୍ଠ, ଓ ଡ, ଥ ପୂର୍ବେ ମିଶିଲେ ସ୍ଟ, ସ୍ଥ ହେବା ଉଚିତ । ଇଂରାଜୀରେ Master ମାସ୍ଟର ଲେଖା ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଧ୍ୱନି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା ମାଷ୍ଟରରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବା କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଯାଇ ପାରିବ । ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀମାନେ 'ଷ' କୁ 'ଖ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରଣକରନ୍ତି । ଯଥା ପାଖାନ୍, ସବ୍‌ସ ଶୀର୍ଷା; 'ଷ'ର ଏହି 'ଖ' ଉଚ୍ଚାରଣର ସୂଚନା ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଅଛି । ଯଥା—ପାଖଣ୍ଡୀ, ଭାଖା । ଷ—(ଷୋ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । (ଯେ ବିଘ୍ନ ନାଶ କରନ୍ତି; ବିଘ୍ନ ବିନାଶକ) ଗଣେଶ; ଲମ୍ବୋଦର—1. The elephant-headed God of learning. (who removes all obstruction) ୨। (+ଭାବ ଅ) ନାଶ—2. Destruction; loss. ୩ । ଧ୍ୱଂସ-3. Ruin. ୪ । କ୍ଷତ—4. Injury. ୫ । ଶେଷ—5. End. ୬ । ଅବଶେଷ--6. Remainder; remnant. ୭। (+ଅୟ ଅ; ଯହିରେ ତେଉଟାର ନାଶ ହୁଏ) ସ୍ୱପ୍ନି; ନିଦ୍ରା—7. Sleep. ୮ । ମୋକ୍ଷ; ମୁକ୍ତି 8. Beatitude; liberation. ୯ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ସାଧା ଯାଇ ବିନାଶ କରେ) ସ୍ୱର୍ଗ—9. Heaven. ୧୦। କେଶ—10. Hair. ୧୧ । ଅଙ୍କୁର—11. Germ. ୧୨ । ଶିକ୍ଷକ—12. Teacher. ୧୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—13. Patience. ୧୪। ମାନବ—14. Man. ୧୫। ଶିରଃ-15. Head. ୧୬ । ଗର୍ଭମୋଚନ—16. Child-delivery. ୧୭ । ଚୂଚୁକ—17. A teat; nipple (Apte). ବି.—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. Excellent; superior. ୨ । ବଳି; ଜ୍ଞାନୀ—2 Wise. ୩ । ସୁନ୍ଦର; ଶୋଭନ, ସୁନ୍ଦର—3 Graceful. ୪ । ପଣ୍ଡିତ—4. Learned (Apte).

ଷଟ୍(ଷ୍)—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ)—(ସା ଧାତୁ=ନାଶକରିବା +କର୍ତ୍ତୃ ବୃତ୍; ସଂ ଷଷ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା, ୧ ବଚନ)—ଛଅ—Six. (ଦ୍ର—ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାରେ ଏହାର ସାଦୃଶ୍ୟ ଯଥା—ସଂସ୍କୃତ—ଷଷ୍; ଗାରସି—ଶଶ୍, ଗ୍ରୀକ—ହେକ୍ସ୍, ଲାଟିନ—ସେକ୍ସ୍, ଜର୍ମାନ—ସେକ୍ସ୍, ଇଂରେଜ—ସିକ୍ସ୍)

ଷଟ୍‌କ—ଫ. ବିଣ (ଷଷ୍+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ଛଅ ପରସ୍ପରଠାରୁ; ଛଅଗୁଣିଆ—Shaṭ-ka Sixfold (Apte). ଫ. ବ—୧ । ଛଅ ସଂଖ୍ୟା-1. The number six. ୨। (ବୈଦ୍ୟକ)ଶୃଙ୍ଗି, ପିପ୍ପଳି, ସଉଚ, ଚଇକାଠ, ଚତାମୂଳ ଓ ପିପ୍ପଳୀମୂଳର ମିଶ୍ରଣ—2. A mixture of six bitter herbs. ୩ । ଛଅବସ୍ତୁର ସମାହାର—3. An aggregate of six things.

ଷଟ୍‌କର୍ଣ୍ଣ – ସଂ. ବ (ସମାହାର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଛଅକାନ; ୩ଟି କାନ (ଅର୍ଥାତ Shaṭ-karṇṇa ୩ ଜଣଙ୍କର ଛଅଟି କାନ)—The (six) ears of of 3 persons [ଦ୍ର—ସେକୌଣସି ମନ୍ତ୍ରର ବା ଗୁପ୍ତ ବିଷୟର ବକ୍ତା ଓ ଶ୍ରୋତା ଏବ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଏପରି ୩ ଜଣଙ୍କର ଛଅଟି କାନ ।] ସଂ: ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) ଯେଉଁ ବିଷୟ ବକ୍ତା ଓ ଶ୍ରୋତା ଛଡା ଅନ୍ୟ ତୃତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହୋଇଅଛି—Heard by a third man other than the speaker and the person spoken to, (a secret) told to more than one listener (Apte) [ଉ—ଶାସ୍ତ୍ରିତ ଲେଖିଅଛି ଷଟ୍‌କର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ, ବକ୍ତାର ଦାଣ୍ଡେ ପଡ଼ି ନାଗ ଯାଏ ବଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ-ମହାଭାରତ ସଭା ।]

ଷଟ୍‌କର୍ଣ୍ଣଭେଦ—ସଂ. ବ—କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟର ଶ୍ରୋତା ଓ ବକ୍ତାଙ୍କ Shaṭ-karṇṇa bheda ଛଡା ଅନ୍ୟ ତୃତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହେବା ଅବସ୍ଥା—The state of a secret reaching six ears, i. e. the ears of 3 persons; a secret matter being divulged to a 3rd person other than the speaker and the person spoken to. [ଦ୍ର—ସ୍ୱପ୍ନମନ୍ତ୍ରର ଷଟ୍‌କର୍ଣ୍ଣ ଭେଦ ହେଲେ ଭାଙ୍ଗି ନଷ୍ଟଲ ହୁଏ ।]

ଷଟ୍‌କର୍ମ—ସଂ. ବ (ଦ୍ୱଗୁ ସମାସ, ଷଟ୍‌କର୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ Shaṭ-karma କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଛଅଗୋଟି କର୍ମ; ଯଜନ, ଯାଜନ, ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଧ୍ୟାପନ, ଦାନ ଓ ପ୍ରତିଗ୍ରହ—1. The six duties enjoined on a Brāhmaṇa, viz performing Vedic sacrifice, officiating at a sacrifice, study or learning, teaching, giving & accepting of gift.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । (ତନ୍ତ୍ର) ଶାନ୍ତିକରଣ, ବଶୀକରଣ, ସ୍ତମ୍ଭନ, ବଦ୍ୱେଷଣ, ଉଚ୍ଚାଟନ ଓ ମାରଣ ରୂପ ୬ ଗୋଟି ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ପ୍ରୟୋଗ ବା ଅନୁଷ୍ଠାନ—2. Six mystic rites employed in Tantric performances. ୩। ଜୀବିକା ନିର୍ବାହାର୍ଥ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଛଅଟି କର୍ମ କରିବେ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅନୁମତି ହୋଇଥାଇଛି; ଯଥା, ଭିକ୍ଷା, ପ୍ରତିଗ୍ରହ, ଯଜ୍ଞା, ବାଣିଜ୍ୟ, ପଶୁପାଳନ ଓ କୃଷି—3. The 6 acts (e. g. gathering of fallen grains of corn from the paddy field after harvesting, acceptance of gift, begging, trade, rearing of beasts and agriculture) allowable to a Brāhmaṇa in want (Apte) ୪। ଯୋଗ ସାଧନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଛଅଟି କର୍ମ; ଯଥା—ଧୌତି, ବସ୍ତି, ନେତି, ତ୍ରାଟକ, କପାଳଭାତି—4. The six acts of cleansing the inside of the body, appertaining to the practice of Yoga (Apte).

ଷଟ୍‌କର୍ମ ନିରତ—ସ. ବହୁ. ପୁଂ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ବ୍ରାହ୍ମଣର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଛଅଟି କର୍ମରେ ରତ (ବ୍ରାହ୍ମଣ)—(a Brahman) Engaged in performing the six duties enjoined by the śāstras.

ଷଟ୍‌କର୍ମନିରତ
ଷଟ୍‌କର୍ମନିଷ୍ଠାଳୀ
ଷଟ୍‌କର୍ମଶୀଳ
}—ଅନ୍ୟରୂପ

ଷଟ୍‌କର୍ମୀ—ସ. ବଣ—(ଷଟ୍ କର୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ; ବହୁବ୍ରୀ)—୧। ଷଟ୍‌କର୍ମରତ (ବ୍ରାହ୍ମଣ)—1. (a Brāhmaṇa) Engaged in the six duties enjoined by the śāstras. ୨। ଷଟ୍‌କର୍ମ ଆଚରଣ ବ୍ୟକ୍ତି—2 (a person) Skilled or well versed in the six rituals, acts or tantric rites enjoined in the śāstras.

Shaṭ-karmā

ଷଟ୍‌କୁଟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ତନ୍ତ୍ର)—ଭୈରବୀ ବିଶେଷ—Name of a tantrik Goddess.

Shaṭ-kuṭā

ଷଟ୍‌କୋଣ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଷଟ୍=ଛଅ +କୋଣ ଯାହାର)—ଛଅଟି କୋଣବିଶିଷ୍ଟ; ଷଡ଼ଶ୍ର—Hexangular. ସ. ବ—୧। ବଜ୍ର—1. Indra's thunderbolt. ୨। ହୀରକ—2. Diamond. ୩। (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଲଗ୍ନଠାରୁ ଷଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ—3. (astrology) The 6th place from the Lagna. [ତ୍ର—ଏହା ରିପୁ ସ୍ଥାନ ଅଟେ ।] ୪। ଛଅଟି କୋଣ (ବା ବାହୁ) ବିଶିଷ୍ଟ କ୍ଷେତ୍ର—4. Hexagon. ୫। ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ବିଘ୍ନକୋଷ୍ଠ)-5. Name of a Tantric figure drawn for worshiping Gaṇeśa [ତ୍ର—ପ୍ରଥମରେ ଗୋଟିଏ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖ ତ୍ରିକୋଣ ଲେଖି ତହିଁର ଚାରିପଟେ ଗୋଟିଏ ଅଧୋମୁଖ ତ୍ରିକୋଣ ଲେଖିଲେ ଯେଉଁ ଷଟ୍‌କୋଣ ହେବ, ତହିଁର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଚଂ-(ଗଣେଶଙ୍କ ବୀଜ)ଲେଖି ତହିଁର ଚାରିଖାଲେ ୬ କୋଣରେ ଓଁ, ଶ୍ରୀଁ, ହ୍ରୀଁ, କ୍ରୀଁ, ଗ୍ଲୌଁ, ଟଂ, ଏହି ୬ଟି ବୀଜ ଲେଖି ଏହା ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଗଣେଶଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବାକୁ ହୁଏ । ଦ୍ୱିଷଟକୋଷ୍ଠ]

Shaṭ-koṇa

ଷଟ୍‌କୋଣୀ—ସଂ. ବଣ. (ଷଟ୍‌କୋଣ+ଇନ୍; ୧ମା.୧ବ)—ଛଅଟି କୋଣ ଯୁକ୍ତ (କ୍ଷେତ୍ର)—Hexangular (figure).

Shaṭ-koṇī

ଷଟ୍‌ଚକ୍ର—ସଂ. ବ (ବହୁ)—(ତନ୍ତ୍ର) ଶଙ୍କର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପଦ୍ମାକାର ଛଅଟି କଳ୍ପିତ ଚକ୍ର (ଏହା ଶଙ୍କରସ୍ଥ ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡ଼ୀ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ)—The 6 lotus-like mystical circles which are said by the Tantras to exist inside the different parts of the body.

Shaṭ-chakra

[ତ୍ର—ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଛଅ ଚକ୍ରର ନାମ ଯଥା—

୧। ମୂଳାଧାର ଚକ୍ର ବା ଅଧାର ଚକ୍ର—ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରର କିଛି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

୨। ସ୍ୱାଧିଷ୍ଠାନ ଚକ୍ର ବା ଲିଙ୍ଗ ଚକ୍ର—ଲିଙ୍ଗମୂଳରେ ।

୩। ମଣିପୂରକ ଚକ୍ର ବା ନାଭିଚକ୍ର—ନାଭିମୂଳରେ ।

୪। ଅନାହତ ଚକ୍ର ବା ହୃଦୟ ଚକ୍ର—ହୃଦୟରେ ।

୫। ବିଶୁଦ୍ଧ ଚକ୍ର ବା କଣ୍ଠ ଚକ୍ର—କଣ୍ଠ ଦେଶରେ ।

୬। ଆଜ୍ଞାଚକ୍ର ବା ଭ୍ରୂମଧ୍ୟ ଚକ୍ର, ଚକ୍ର—ଭ୍ରୂମଧ୍ୟରେ ।

ଏ ଛଅ ଚକ୍ରର ଉପରେ ତାଳୁର ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରରେ ସହସ୍ରଦଳପଦ୍ମ ଅବସ୍ଥିତ ।

[ତ୍ର—ଷଟ୍ ଚକ୍ର ନିରୂପଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଯୋଗିଗଣଙ୍କର ଶଙ୍କର ବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ରର ସୂକ୍ଷ୍ମଜ୍ଞାନବାଦୀମାନ ନାଡ଼ୀକା ସମ୍ବନ୍ଧର କ୍ରିୟା ଉତ୍ତ୍ୱ (psychological physiology of the nervous system) ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅନୁଭବନା ଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ମେରୁଦଣ୍ଡ (spinal chord) ମଧ୍ୟରେ ତିନି ନାଡ଼ି ଅଛି,—ଇଡ଼ା, ସୁଷୁମ୍ନା ଓ ପିଙ୍ଗଳା । ବାମରେ ଇଡ଼ା, ଦକ୍ଷିଣରେ ପିଙ୍ଗଳା ଓ ମଧ୍ୟରେ ସୁଷୁମ୍ନା ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ଶେଷୋକ୍ତ ନାଡ଼ି ମସ୍ତକ ଅଭିମୁଖ ଅତ୍ୟନ୍ତର ହୋଇ ପ୍ରଫୁଟିତ ଏକ ପୁଷ୍ପର ଆକାର (Medulla Oblongata) ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ସୁଷୁମ୍ନାନାଡ଼ୀର ମଧ୍ୟରେ ବଜ୍ରନାଡ଼ୀ । ଷଟ୍‌ଚକ୍ର ସହିତ ସୁଷୁମ୍ନାନାଡ଼ୀର ସମ୍ବନ୍ଧ । ଏହି ନାଡ଼ୀରେ ୬ଟି ପଦ୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏଥିର ନିମ୍ନରେ ୬ଟି ଷଟ୍‌ଚକ୍ର ଓ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ସହସ୍ରଦଳପଦ୍ମ । (୧) ଅଧାର ଚକ୍ରସ୍ଥ ପଦ୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଲିଙ୍ଗରୂପୀ ମହାଦେବ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ତହିଁର ଅମୃତ ନିର୍ଗମନ ସ୍ଥାନରେ ମୁହଁ ଲଗାଇ ସର୍ପରୂପା କୁଣ୍ଡଳିନୀ ଶକ୍ତି ସାର୍ଦ୍ଧ ତିନିବେଷ୍ଟନରେ ପରିବେଷ୍ଟିତା ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି । (୨) ସ୍ୱାଧିଷ୍ଠାନ ଚକ୍ରସ୍ଥ ପଦ୍ମରେ ବାରୁଣୀଶକ୍ତି । (୩) ମଣିପୁର ଚକ୍ରରେ ଅଗ୍ନିମଣ୍ଡଳ । (୪) ଅନାହତ ଚକ୍ରରେ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ । (୫) ବିଶୁଦ୍ଧ ଚକ୍ରରେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ । (୬) ଭ୍ରୂମଧ୍ୟରେ ଆଜ୍ଞାଚକ୍ରରେ ଶିବ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଥିର ବହୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଣବାକୃତି ପରମାତ୍ମା ଅଧୁଷ୍ମତ୍ତିର ଏବଂ ସବୋପରି ସହସ୍ର ଦଳ ପଦ୍ମ । ଏହି ପଦ୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଚୋଦ୍ଦାକୃତି ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ, ଉଲ୍ଲଖରେ ତିକୋଣ ଯନ୍ତ୍ର ଓ ସବୁ ମଧ୍ୟରେ ଶିବ ସ୍ଥାନରେ ପରମ ଶିବ ଅବସ୍ଥିତ । ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡ଼ୀ ମଧ୍ୟରେ ବଜ୍ର ନାଡ଼ୀ, ବଜ୍ର ନାଡ଼ୀ ମଧ୍ୟରେ ଚତ୍ରିଣୀ ନାଡ଼ୀ ଓ ଚତ୍ରିଣୀ ନାଡ଼ୀ ମଧ୍ୟରେ ସୂକ୍ଷ୍ମାତିସୂକ୍ଷ୍ମ ବ୍ରହ୍ମ ନାଡ଼ୀ ଅଛି । ବ୍ରହ୍ମ ନାଡ଼ୀ ଦଦ୍ୟୁଲ୍ଲାଲାଳଲାସ । ଏହି ନାଡ଼ୀ ମୂଳାଧାରସ୍ଥ ଶିବଙ୍କ ମୁଖଗହ୍ୱରରୁ ବାହାର ଶୀଷସ୍ଥ ସହସ୍ରଦଳାଧିଷ୍ଠିତ ଅଦ୍ୱୈତଦେବ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରଅଛି । ସାଧକ ସମଜସ୍ୟମାଦ ସମ୍ୟକ୍ ଶିକ୍ଷା କର ବଶୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନଲାଭପୂର୍ବକ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଷଟ୍‌ଚକ୍ରଭେଦଭ, ବଷୟୁକ୍ତସପଟଙ୍କାଭ ଦେବେ । ଗୁରୂପଦେଶ ବନା ଏ ସାଧନା ବା ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନଲାଭ ଅସମ୍ଭବ । ଏହା ମୋଟ ଲାଭର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଅଧିଦୈବିକ ସାଧନ (Physio psychological process) ଅଟେ । (ବଶ୍ୱକୋଷ)

ଷଟ୍‌ଚତ୍ୱାରିଂଶ—ସଂ ବ (ଷଟ୍‌ଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍+ପୂରଣାର୍ଥେ ଅ)— Shat-chatwārimsa ୪୬ ସଂଖ୍ୟାର ପୂରକ—46th.

ଷଟ୍‌ଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍—ସଂ ବ [ଷଟ୍=ଛଅ ଅଧିକ ଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍=୪୦; Shat-chatwārimsat ମ. ଯ. ଲୋ. କର୍ମଧା] — ଛଚାଳିଶି; ୪୬ ସଂଖ୍ୟା—46; Forty six. ସ. ବଶ—୪୬ସଂଖ୍ୟକ—Numbering 46.

ଷଟ୍‌ଚରଣ—ସଂ ବ (ଷଟ୍=ଛଅ ଅଟେ ଚରଣ ଯାହାର ବହୁବ୍ରୀ) Shat-charana ୧ । ମଧୁକର—1 Bee. ୨ । ଭ୍ରମର—2. Black-bee. ୩ । ଖଦ୍ରପୋକ—3. Bug. ୪ । ଉକୁଣି—4. Louse. ୫ । ଫଡ଼ିଙ୍ଗିକା—5. Locust (Apte). ୬ । (ବଶୁ) ଛଅ ଗୋଟି ଗୋଡ଼— 6. Six legs. ସ. ବଶ ପୁଂ—ଷଟ୍‌ପଦବଶିଷ୍ଟ— Having six legs.

ଷଟ୍ଟ୍ (ଧାତୁ)—ପ.—୧ । ହିଂସା କରିବା; ବଧ କରିବା— Shatṭ (root) 1. To hurt; to kill. ୨ । ଦାନ କରିବା—2. To give. ୩ । ବଳବାନ୍ ହେବା—3. To be strong.

ଷଟ୍‌ତ୍ରିଂଶ—ପ. ବଶ—ଛତିରିଶ ସଂଖ୍ୟାର ପୂରକ— Shat-trimsa Thirtysixth (Apte).

ଷଟ୍‌ତ୍ରିଂଶତ୍—ସ. ବ—(ଷଟ୍ ଅଧିକ+ତ୍ରିଂଶତ୍; ମ. ଯ. ଲୋ)— Shat-trimsat ଛତିରିଶି; ଛତିରିଶ; ୩୬—36; thirty six. ସ. ବଶ—୩୬ ସଂଖ୍ୟକ—Numbering 36.

ଷଟ୍‌ତ୍ରିଂଶତ୍ତମ—ପ. ବଶ—ଷଟ୍‌ତ୍ରିଂଶ; ୩୬ ସଂଖ୍ୟାର ପୂରକ; ୩୬ Shat-trimsattama ସଂଖ୍ୟା ସ୍ଥାନୀୟ—Thirtysixth.

ଷଟ୍ ପଞ୍ଚାଶତ୍—ସ.ବ.ଓ ବଶ—(ମ. ଯ. ଲୋ; ଷଟ୍ ଅଧିକ+ପଞ୍ଚାଶତ୍— Shat-panchāsat ଛପନ; ୫୬—Fifty six; 56.

ଷଟ୍ ପଞ୍ଚାଶତ୍ତମ—ସ. ବଶ—ଛପନ ସଂଖ୍ୟାର ପୂରକ—Fifty sixth. Shat-panchāsattama

[ଷଟ୍‌ପଞ୍ଚାଶ—ଅଳଙ୍କାରରୂପ]

ଷଟ୍‌ପଦ—ପ. ବଶ—(ଷଟ୍=ଛଅ ଅଟେ ପଦ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ)— Shat-pada ଛଅ ପଦ ବଶିଷ୍ଟ—Having six legs or [ଷଟ୍‌ପଦା, ଷଟ୍‌ପଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] feet. ବ. ପୁ.—୧ । ଭ୍ରମର— 1. Black bee. ୨ । ଉକୁଣି—2. Louse; (Apte). ୩ । ଛଅ ପଦ ବା ଚରଣ ବଶିଷ୍ଟ ଶ୍ଲୋକ; ଛଅଧୋଇ—3. A verse consisting of six feet or lines in a stanza.

ଷଟ୍‌ପଦଜ୍ୟ—ପ. ବଶ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ; ଷଟ୍‌ପଦ=ଭ୍ରମର ଅଟେ Shat-padajya ଜ୍ୟା=ଧନୁର୍ଗୁଣ ଯାହାର; ଭ୍ରମରମାନେ ସେଇଁ ଧନୁର ଗୁଣ ରୂପେ ଚଲ୍ଲିତ) କାମଦେବଙ୍କ ଧନୁ—(The bow of Cupid) having black bees for its bowstring; Apte).

ଷଟ୍‌ପଦ ପ୍ରିୟ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ନାଗକେଶର (ବୃକ୍ଷ)— Shat-pada priya Mesua Ferra (tree.)

ଷଟ୍‌ପଦା—ସ. ବ (ଷଟ୍‌ପଦ+ଆ)—୧ । ଫଡ଼ିଙ୍ଗିକା—1. Grass-Shat-padā hopper. ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ମଲ୍ଲି ଫୁଲ—2. Jasmine; Jasminum Sambac. ୩ । (ବୈଦ୍ୟକ) ବବୁର ଗଛ—3. The Acacia Arabica tree. ୪ । ମାଈ ଭ୍ରମର—4. A female black bee. ୫ । ଯକା; ଉକୁଣି; (ବଶ୍ୱକୋଷ)—5. Louse.

ଷଟ୍‌ପଦାତିଥି—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ; ଷଟ୍‌ପଦ=ଭ୍ରମର ଦ୍ୱିତ ଅତିଥି ଯାହାର) —୧ । ଆମ୍ର ବୃକ୍ଷ—1. Mango tree. ୨ । ଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ—2. The Champaka tree.

ଷଟ୍‌ପଦାନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ)—ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷ— Shat-padānanda barddhana The Asoka tree.

ଷଟ୍‌ପଦାନନ୍ଦା—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ)—ମଲ୍ଲିକା— Shat-padānandā Jasmine.

ଷଟ୍‌ପଦୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଷଟ୍‌ପଦ+ଈ)—୧ । ଭ୍ରମରୀ— Shat-padī 1. A female bee. ୨ । ଛଅ ଚରଣବଶିଷ୍ଟ ଶ୍ଲୋକ; ଛଅ ଧୋଇ—2. Hexametre; a stanza consisting of six lines. ୩ । ଉକୁଣି— 3. Louse (Apte). ୪ । ଫଡ଼ିଙ୍ଗିକା (ବଶ୍ୱକୋଷ)— 4. Grasshopper.

ଷଟ୍‌ପାଦ—ସଂ. ବ—୧ । ଫଡ଼ିଙ୍ଗିକା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରୋଷ)— Shat-pāda 1, Grasshopper; locust; mantis, [ଷଟ୍‌ପାଦା(ଦୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] [ଦ୍ର—ଏହି ଜୀବ ବିଷୟରେ ଆଣ୍ଡ୍ରକର୍ଣ୍ଣପ୍ରଭୃତି କବିଲ ବା ଦ୍ୱଇଜର୍ଣ୍ଣ, ଛଅଟି ପଦ ସକ୍ଷତ୍ର, ଏହାର ସମ୍ପୁଟ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ବଲ୍ଲ ପୁଚ୍ଛ—ବଶ୍ୱକୋଷ ।]

ଷଟ୍‌ପ୍ର(ପ୍ରା)ଜ୍ଞ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ଷଟ୍+ପ୍ରଜ୍ଞା; ବହୁବ୍ରୀ)—୧ । Shat-pra (prā)jña ଗୁରୁ ସ୍ମରଣାର୍ଥେ (ଯଥା—ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ) ଓ ଶ୍ଲୋକତତ୍ତ୍ୱ ବା ଶ୍ଲୋକାକ୍ଷର ଓ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଏହି ଛଅ ବଷୟରେ ଅଧଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person

Digitized by srujanika@gmail.com

acquainted with the 4 objects of human pursuit (viz piety, riches, love, salvation), popular usage and metaphysical truth. ୨ । ବୌଦ୍ଧ —2. A Buddhist. ୩ । ଚାର ପୁରୁଷ—3. Paramour; gallant. ୪ । ଲମ୍ପଟ—4. Lecher; libertine. ୫ । କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—5, A lustful or licentious person; a lewd person.

ଷଟ୍‌ଲବଣ—ବି. ବ—କାଚ, ସୈନ୍ଧବ, ସାମୁଦ୍ର, ବିଟ ଓ ଖୋବଚ୍ଚିଲ, ଏହି ଛାଞ୍ଚ ଲବଣ ସହିତ ମିଶ୍ରଣ—Six kinds of salt.
Shaṭ-labaṇa

ଷଟ୍‌ଶାସ୍ତ୍ରୀ—ବି. ବହୁ ପୁଂ (ଷଟ୍+ଶାସ୍ତ୍ର+ଇନ୍; ୭ମା. ୧ତ)—ଛଅଟି ଶାସ୍ତ୍ର ବାଖଉ ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରବେଶ (ବ୍ୟକ୍ତି) Conversant with the six Śāstras or Darśanas (Apts).
Shaṭ-śāstrī

ଷଟ୍‌ଷଷ୍ଟି—ବି. ବ ଓ ବହୁ (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ଷଟ୍ ଅଶ୍ୱକ ଷଷ୍ଟି)—ଛଅଷଠି; ୬୬—Sixty-six; 66.
Shaṭ-shashṭi

ଷଟ୍‌ଷଷ୍ଟିତମ—ବି. ବହୁ (ଷଟ୍ ଷଷ୍ଟି+ପୂରଣାର୍ଥେ ତମ)—ଛଅଷଠି ସଂଖ୍ୟା ବିଶିଷ୍ଟ—Sixty-sixth. (ଷଟ୍ ଷଷ୍ଟି—ଅନ୍ୟପଦ)
Shaṭ-shashṭitama

ଷଟ୍‌ସପ୍ତତି—ବି. ବ ଓ ବହୁ (ସଂଖ୍ୟା ବାଚକ; ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ଷଟ୍ ଅଶ୍ୱକ ସପ୍ତତି)—ଛଅସତୁରି; ସତୁରିଠାରୁ ଛଅ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟା—Seventy six.
Shaṭ-saptati

ଷଟ୍‌ସପ୍ତତିତମ—ବି. ବହୁ (ଷଟ୍ ସପ୍ତତି+ପୂରଣାର୍ଥେ ତମ)—ଛଅସତୁରି ସଂଖ୍ୟାର ପୂରଣ—Seventy-sixth. (ଷଟ୍ ସପ୍ତତି; ଷଟ୍‌ସପ୍ତ—ଅନ୍ୟପଦ)
Shaṭ-saptatitama

ଷଟ୍‌ସହସ୍ର—ବି. ବ ଓ ବହୁ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ)—ଛଅ ହଜାର—Six thousand.
Shaṭ-sahasra

ଷଟ୍‌ସହସ୍ର ଶତ—ବି. ବ ଓ ବହୁ (ସଂଖ୍ୟା ବାଚକ)—ଛଅ ଲକ୍ଷ—Six hundred thousand.
Shaṭ sahasra śata

ଷଡ଼—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଷଟ୍)—ଛଅ—Six. [ଉ—ମୂଳବ ଛଅସ ଅର୍ଥରେ, ଷଡ଼ଙ୍କ ଷଃ ପୁଣ୍ଟ କଲେ। ଜଗନ୍ନାଥ—ଛୟ ଛ ଉପବଦ୍ଧ।]
Shaḍa

ଷଡ଼ଦଶ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଷଡ଼ଦଶ)—ଷୋଳ—Sixteen. [ଉ—ଦଶ୍ ବରଷ ଷଃ ଦଶ, ତଷୋର ଏ ଷଃ ବରଷ ସାଲ ସଲ ପ୍ରାଚୀ. ପୃଣ୍ଡିତମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ।]
Shṭaadaśa

ଷଡ଼ବିଂଶ—ଦେ. ବ (ସଂ ଷଡ଼ବିଂଶ)—ଛବିଶ—Twentysix. [ଉ—ଷଃବିଂଶରେ ସେ ଗମ୍ଭୀର—ପ୍ରାଚୀ. ଛାବିଶ ଛବିସ ପୃଣ୍ଡିତମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ]
Shaṭa bimśa

ଷଡ଼ଶକ୍ତି ଦେ. ବ (ସଂ: ଷଟ୍+ଶକ୍ତି)—ବୈଷ୍ଣବ ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ତଥା ରାଧାଙ୍କ ଚଲ୍ଲିଶ ଭାରଣା ଷଟ୍‌ଶକ୍ତି ଷଟଶକ୍ତି ଛଅଟି ଦେବୀ—Six Deities supposed to have the Śakti of Bhishṇu and Rādhā (in the Baishnaba literature).

[ଉ—ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣାବତ୍ତା, ରଙ୍ଗଦେବୀ, ଶୁବଦା, ପ୍ରିୟମ୍ବଦା ଦେବୀ, ରତ୍ନରେଖା, ଜଭ୍ୟାଯୁଦ୍ଧତା ଏ ନାଶ ଥରେ ଷଟ୍ ଶକ୍ତି। ପ୍ରାଚୀ: ପୃଣ୍ଡିତମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ।]

ଷଡ଼ାମ୍ପୁ—ଗ୍ରା. ପ୍ରାଦେ (ଉଡ଼ିଆ) କୌଦେ. ବ—(ଇଂ: ଷ୍ଟାମ୍ପ୍)—ଷ୍ଟାମ୍ପ—Stamp.
Shaṭāmpu

ଷଠା ଦେ. ବ (ସଂ. ଷଷ୍ଟି)—ଷାଠିବ—ସାଠି ସାଠ—Sixty.
Shaṭhā

[ଯଥା—ଷଠ ଶତେକ; କଲଷଠା]

ଷଠାଶଏ ହେ।—ଦେ: ବ ଓ ବଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ଷଷ୍ଟ୍ୟନ୍ତର ଶତ) ଏକଶ ଷାଠିବ—160.
Shaṭhaśae(he)

ଏକଶଷାଟି ଏକଶସାଠ

ଷଠି ଠୀ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଷଷ୍ଠୀ)—୧। ଶିଶୁର ଜନ୍ମ ଦେବାର ୬ଷ୍ଠ ଦିବସରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉତ୍ସବାଦି ଓ ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା ଷେଟେରା ଛଠିୟାର; ଛଠି ପୂଜା—1. Festival and worship of the 'Shashthī debī' done on the 6th day of a child's birth. ୨। ଷଷ୍ଠ ମଙ୍ଗଳା—2. The 6th day of marriage. ୩। ଷଷ୍ଠୀ (୨) (ଦେଖ)—3. Shashthī (2) (see) ୪ (ସଂ. ଷଷ୍ଟି) ଷାଠିବ, ୬୦—4. Sixty; 60। [ବ୍ର—ଷଷ୍ଟି ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ଷଠି ଶବ୍ଦ ଅଣଷଠି ଓ ଏକଷଠି ଆଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।] ୫। ଷଠିଓଷା (ଦେଖ)—5. Shaṭhi Oshā (see)
Shaṭhi thī

ଷଠିଆ—ଦେ. ବି (ସଂ: ଷଷ୍ଟିକ)—ଷଷ୍ଟିକ (ଦେଖ)—Shashṭika (See)
Shaṭhiā ଷେଟେ ଛାଠିୟା

ଷଠି ଉଠିଆରି—ଦେ:ବ—ଶିଶୁର ଜନ୍ମ ଦେଲାର ୬ଷ୍ଠ ଦିନ ଓ ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନ ମାତା ସ୍ନାନ କରି ଅନୁଷ୍ଠ ଉଠିବା ଦିବସଦ୍ୱୟର ଯେଟେରାପୂଜା ଉତ୍ସବ—The ceremonies done on the 6th and 12th day of a birth.
Shaṭhi uthiāri

ଷଠି ଓଷା—ଦେ. ବ—(ସ.ଷଷ୍ଠୀ ଓ ଉତ୍ସବ)—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀତିଥିରେ ଦେଉଥିବା ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା—The worship of Shashṭhī debī on the 6th of the bright fortnight of Bhādraba. [ବ୍ର—ଏ ଦିନ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପିଠିରେ ମାଆ ଆଦି ବର୍ତ୍ତୀସୂତ୍ରୀମାନେ ବଜ୍ରମୂଲି, ସାରୁନଡ଼ା, ବାଦ୍ଧିଣ ପକ୍ଷ, ଧାନ ପତ୍ରର ବଡ଼ା ବାନ୍ଧି ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଘାତ କରନ୍ତି। ଏଥାଉ ଷଟି ବାଡ଼ିଆ କହନ୍ତି। ଏଉଦ୍ଦ୍ୱାରା ଶିଶୁମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ବାଲରୋଗ ଖଣ୍ଡିତ ହୁଏ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ। ଏହାର ବାସିବନ 'ହଳୁ ଛଠୀ' ବା 'ଲଳତା ସପ୍ତମୀ' ଭଳି (ଚଣ୍ଡିଚସଙ୍ଗ୍ରହ ନୂତନ ଅଠମଲ୍ଲିକ ସମ୍ବରଣ ୧୯୬ ପୃଷ୍ଠା)। ଷଠି ଓଷାକୁ ଯାଜପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଜେଜୁଡ଼ଥ ଷଟି ବୋଲି କହନ୍ତି। ସ୍କନ ପୁରାଣରେ ଏ ଷଷ୍ଠୀର ନାମ ତପେଶୀ ଷଷ୍ଠୀ, ଓ ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳରେ ଏ ଷଷ୍ଠୀର ନାମ ଅକ୍ଷୟାଷଷ୍ଠୀ। ତପେଶୀର ଅର୍ଥ ସୂର୍ଯ୍ୟ। 'ତପେଶୀଷଷ୍ଠୀ' ନାମରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ, ବର୍ତ୍ତୀସୂତ୍ରୀମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଲମାନଙ୍କ ଠିଠିରେ ପେଇଁ 'ଷଠୀ ବାଡ଼ଆ' ବରନ୍ତୁ ଏହି ସଙ୍ଗେ ଏ ନାମର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ।]

ଷଠି କୁକୁ(କ,କ୍ଟ)ଟ—ଦେ. ବ.—(ଷଡ଼ତତ୍ତ୍ୱ, ସ. ଷଷ୍ଠୀ ଓ ଉକ୍ତୁଟୀ) Shaṭhi ukku(ka, kkuṭa ଷଷ୍ଠୀ ପୂଜା ଓ ଉକ୍ତୁଟୀ ବ୍ରତ; [ଷଠି କୋଇ(ଟୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ ଓ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ବ୍ରତ ଦ୍ୱୟ—The Shaṭhī & Kukkuṭī vows of the Hindus.

ଷଠି ଘର(ରା)—ଦେ. ବ—(ସ. ଷଷ୍ଠୀ ଓ ଗୃହ)—୧ । ଶିଶୁର ଜନ୍ମର ଷଷ୍ଠ Shaṭhi ghara(rā) ଷଷ୍ଠଦିନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍ସବ—1. The ଷେଟେରା ଛଠିଆର festival observed on the 6th day of a child's birth. [ଉ—ଷଷ୍ଠଆଉ ଷଠିଘର ଉତ୍ସବ ଗଲ୍ଲ, ଏକବିଂଶ ଦିବସ ପ୍ରବେଶ ଦୋଇଲ୍ଲା । ଜଗନ୍ନାଥ—ବିଚଳ ତ୍ରିମାସୃଣ ।]

[ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଘରେ ପିଠା ଆଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ୨ଜଣ ଅଦ୍ୟ ମାଇପଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଷଷ୍ଠୀ ଦେଖାଙ୍କୁ ନିବେଦିତ ହୁଏ ଓ ବଣ୍ଟାଯାଏ ।] ୨ । ଗୃହର ଏକ କୋଠରୀରେ (ଅର୍ଥାତ୍ ସୂଇକାଗାରରେ) କାନ୍ଥର ଦେହରେ କାନ୍ଥ ଦ୍ୱାରା ଚୌଷଟ କଜୁଷ୍କୋଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଖେଚ ବା ଦେବୀ ପୁତ୍ତଳିକା ଲୁଚାଦୋଇ ତହିଁରେ କଦଳୀ ମଜ୍ଜାଇ ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା କରଯାଏ- 2. The room (the lying-in-room) in which a quadrilateral figure or the figure of a Goddess of clay is daubed on the wall and worshipped as the image of Shashṭhī debi.

ଷଠି ଚଉଠୀ—ଦେ. ବ. —(ସ ଷଷ୍ଠୀ+ଚତୁର୍ଥୀ) —୧ । ବିବାହର ଷଷ୍ଠ Shaṭhi chauṭhī ଓ ଚତୁର୍ଥ ଦିନର ଉତ୍ସବ—1. Cere- ଷଷ୍ଠୀ ଚତୁର୍ଥୀ ଷଷ୍ଠୀ ଚତୁର୍ଥୀ monies on the 6th and 4th days of marriage. ୨ । ଜନ୍ମର ଷଠି ଉତ୍ସବ ଓ ବିବାହର ଚତୁର୍ଥି ଉତ୍ସବ—2. The 6th day ceremony after a birth and the 4th day celebration aftera marriage.

ଷଠି ଚଉଠୀ ମଙ୍ଗଲବାର—ଦେ. ବ. (ଷଡ଼ତତ୍ତ୍ୱ)— ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠିତ Shaṭhi chauṭhi maṅgalabāra ଅନ୍ନ ଅଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉତ୍ସବ (ଯଥା—ଶିଶୁର ଷଠି, ବିବାହର ଚଉଠି ଓ ଚଇତ ମାସ ମଙ୍ଗଲବାର;—Various petty ceremonies and festivals observed by women. [ଉ—ତା'ଘରେ ଷଠୀ ଚଉଠୀ ମଙ୍ଗଲବାର ନାହିଁ—ଅର୍ଥାତ୍, ତା ଘରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉତ୍ସବସବୁ ହୁଏ ନାହିଁ]

ଷଠି ଦଉଛେଇ(ଇଁ)—ଦେ. ବ.—(ସ ଷଷ୍ଠୀ ଓ ଦେବୀ)—ଷଷ୍ଠୀ (୨) Ṣaṭhi diuchhei (iñ) (ଦେଖା)—Shashṭhī (2) (see).

ଷାଇଠି, ଷାଟ ଷଷ୍ଠୀଦେବୀ [ଉ—ଷଠଦଉଛା ଦୁଉଁ ଦେବୁ, ଅଳେକ ପୂଜା ତୁ ପାଇବୁ । ଯଶୋବନ୍ତ—ପ୍ରେମଭକ୍ତ ଗୀତା । ,]

ଷଠି ଦେଇ, ଷଠି ଦୁଛେଇଁ, ଷଠି ଦୋଛେ(ଶେ)ଇଁ, ଷଠି ଦଉଛା } ଅନ୍ୟରୂପ

ଷଠି ଧାନ—ତତ୍ତ. ବ.—(ସ. ଷଷ୍ଟିକା) – ଷାଠିକା (ଦେଖ) Ṣhaṭhi dhāna Ṣhāṭhikā (See)

ଷାଠିଆ, ଷେଟ୍ୟା ଷାଠୀଧାନ

ଷଠି ପଞ୍ଚଆଉ—ଦେ. ବ—ଷଠୀ ଓ ପଞ୍ଚ ଆଉ— Shaṭhi pāñchuāti The ceremonies done on ଷେଟେରା ପୂଜା the 6th and 5th days after a ଛାଟିଆର ପୂଜା birth.

ଷଠି ପୂଜା—ଦେ. ବ (ସ. ଷଷ୍ଠୀପୂଜା)—୧ । ଶିଶୁର ଜନ୍ମର ଷଷ୍ଠ Shaṭhi pūjā ଦିନରେ କରଣୀୟ ଉତ୍ସବ—1. The ଷେଟେରା festival done on the 6th day of the birth ଷଷ୍ଠୀ ପୂଜା of a child. ୨ । ଷଠି ଓଷା (ଦେଖ)—

2. Shaṭhi oshā. (See)

ଷଠି ବାଡ଼ଆ—ଦେ. ବ—ଷଠି ଓଷା ବା ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳଷଷ୍ଠୀ ଦିନ ବାଳକ- Ṣhaṭhi bārdiā ବାଳିକାମାନଙ୍କର ରକ୍ଷାବିଧାନାର୍ଥ ପାଟ ପିଠିରେ ମାଆ ଆଦି କର୍ତ୍ତୀସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସାରୁନଡ଼ା, ଧାନକେଣ୍ଡା, ବଜ୍ରମଲୀ, ବାଉଁଶ ପତ୍ର ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ହୋଇ ଥିବା ଗୋଷ୍ଠୁରେ ଆଘାତ କରିବାରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ—The ceremony of patting on the backs of boys and girls on the 'Shaṭhi oshā' day with a sheaf of paddy and other plants to protect them from evil.

[ଦ୍ର—ଏହି ସମୟରେ ଆଘାତ କରୁଥିବା ଲୋକର ବୋଲିବା ପଦ ଯଥା—

ଓଲୁଅ ପର ବଢ଼ିଆ, ବଣସାରୁ ପର ସାଉପା
ଜାଁ ଜାଁ— ବଢୁ ହୋ ! ବଢୁ ହୋ !

ଷଠି ଦୁଛେଇଁ ଢଳା ବାକ୍ୟ—

ଯସ୍ୟା ଭାଦ୍ରସ୍ୟ ଶୁକ୍ଳାୟାଂ ଷଷ୍ଠ୍ୟାଂଷଷ୍ଠୀ ପ୍ରପୂଜିତା
ଜାତଦ୍ୟୁଶାତ ସୌଭାଗ୍ୟ-ଧନଧାନ୍ୟଯୁତା ଭବେତ୍ ।

ପ୍ରାର୍ଥନା—

ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀ ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ ସୂଚ୍ଛଦାଗୁଡ଼ ଶାୟିନି
ପୂଜିତା ପରିୟା ଭକ୍ତ୍ୟା ପାର୍ଥମାୟୁଃ ପ୍ରଯଚ୍ଛମେ ।

ଶୁନ ପୃଷ୍ଠଶରେ ଏ ଷଷ୍ଠୀର ନାମ ଚତୁଷ୍ପଥୀ ଷଷ୍ଠୀ, ଅତଏବ ପିଲାଙ୍କ ପିଠିରେ ଆଘାତ କରିସିବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ଓ ଥିବା ଅନୁମିତ ହୁଏ ।]

ଷଡ଼ ଋତୁ—ସ. ବ (ଷଟ୍+ଋତୁ)—ବର୍ଷର ଛଅଟି ଋତୁ — Shaṛd-ṛutu The six seasons of the year. (ଛଅ ଋତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଋତୁମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥା—

[ଷଡ଼ଋତୁ—ଦେଖନ ରୂପ] ଶୀତ ଋତୁ=କୈଶାଖ ଓ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ମାସ,
ବର୍ଷା ଋତୁ=ଅଷାଢ଼ ଓ ଶ୍ରାବଣ,
ଶରତ୍ ଋତୁ=ଭାଦ୍ର ଓ ଆଶ୍ୱିନ,
ହେମନ୍ତ ବା ହିମଋତୁ=କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାଗଶିର,
ଶିଶିର ବା ଶୀତ ଋତୁ=ପୌଷ ଓ ମାଘ,
ବସନ୍ତ ଋତୁ=ଫାଲ୍ଗୁନ ଓ ଚୈତ୍ର ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷଡ଼୍‌ଗବ—ସଂ· ବ (ଷଟ୍‌+ଗୋ; ସମାହାର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଛଅଟି ଗୋରୁ—Shard-gaba Six heads of cattle. ସଂ· ବହୁ—(ଷଡ଼୍‌ଗଵାସ୍ପ—ବହୁ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଛଅଟି ଗୋରୁ ଦ୍ୱାରା (ଷଡ଼୍ଭବ—ଅନ୍ୟପଦ) ଅକୃଷ୍ଟ (ହଳ, ଶକଟାଦି)—1. Drawn (ଷଡ଼୍‌ଗବ—ତତ୍ପୁରୁଷ) by six oxen· ୨ । ଛଅଟି ବଳଦ ଦ୍ୱାରା ଅକୃଷ୍ଟ (ଭୂମି)—2. Ploughed by Six oxen.

ଷଡ଼୍‌ଗୟା—ସଂ· ବ (ଷଟ୍‌+ଗୟା)—ଗୟା ତୀର୍ଥରେ ଥିବା ଛଅ ଗୋଟି ଦର୍ଶନ ଓ ଦୈବୀ କର୍ମ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରଧାନ (ଷଡ଼୍ଭୟା—ଅନ୍ୟପଦ) ତୀର୍ଥ—Six very sacred shrines or places in Gaya. (ଯଥା—ଗୟାଗଜ, ଗୟାଦତ୍ତ, ଗାପ୍ତୀ, ଉଦାସର, ଗୟାଧାମ ଓ ଗୟାସୁର । ଗୟା ତୀର୍ଥକୁ ଯଲେ ଏ ଷଡ଼୍‌ଗୟା ଦର୍ଶନ କରିବା ବିଧେୟ ।]

ଷଡ଼୍‌ଗୁଣ—ସଂ. ବଣ. (ଷଟ୍‌+ଗୁଣ)—୧ । ଛଅ ଥର—1. Six Shard-guna times· ୨ । ଛଅ ଗୁଣିଆ—2. Sixfold. (ଷଡ଼୍ଗୁଣ—ଅନ୍ୟପଦ) ୩ ଛଅ ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଗୁଣିତ—(ଷଡ଼୍‌ଗୁଣ—ତତ୍ପୁରୁଷ) 3. Multiplied by the number six. ସଂ. ବ—୧ । ଛଅ ଦ୍ୱାରା ଗୁଣିଲେ ଯେତେ ହେବ ତେତେ—1. As much as six times a quantity; which is six times as much as the original thing. ୨ । ଛଅ ଗୋଟି ରାଜଗୁଣ; ଯେଉଁ ଉପାୟ ଛଅଟି ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପାଳିତ ହେବା ଉଚିତ—2. Six expedients which a king should pursue in order to succeed· (ଯଥା—ସନ୍ଧି, ବିଗ୍ରହ, ଯାନ, ଆସନ, ଦ୍ୱୈଧ ଓ ଆଶ୍ରୟ) ୩ । ମନୁଷ୍ୟରେ ଇଚ୍ଛା ଛଅଟି ଉତ୍ତମ ବା ବାଞ୍ଛିତ ଗୁଣ—3. Six good qualities which a man should aspire for· (ଯଥା—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଜ୍ଞାନ, ଯଶଃ, ଶ୍ରୀ, ବୈରାଗ୍ୟ ଓ ଧର୍ମ—ଵିଶ୍ୱକୋଷ)

ଷଡ଼୍‌ଗୁଣ ବଳି ଜାରିତ ସିଦ୍ଧ ମକରଧ୍ୱଜ—ସଂ ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—Shard-guna bali jārita siddha makara dhwaja (ଷଡ଼୍ ଗୁଣ=ଛଅଗୁଣ +ବଳି=ଗନ୍ଧକ ଦ୍ୱାରା ଜାରିତ ସିଦ୍ଧ ମକରଧ୍ୱଜ)—ପାରଦର ଛଅଗୁଣ ଗନ୍ଧକଦ୍ୱାରା ଜାରିତ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ମକରଧ୍ୱଜ ନାମକ ରସାୟନ—A very efficacious Ayurvedic preparation made by sublimating mercury with six times its quantity of sulphur pounded together.

ଷଡ଼୍‌ଗ୍ରନ୍ଥା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଶ୍ୱେତବଚ; ବଚ—1. Swet Shard-granthā flag; Aehorus Calamus. ୨ । ଗଣ୍ଠୀ; ଘାଣ୍ଟୁଆ—2. A sort of Indian arrowroot. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ-3. A sort of sweet scented root. ୪ । ଡହର କରଞ୍ଜ ମହାକରଞ୍ଜ; ବଡ଼ କଉଞ୍ଚ ଗଛ—4. A tree; Pongamia Indica. ୫ । କଣ୍ଟେଇ; ଜିଲି ବା ବରବୋଳ (ଜଣଙ୍କା ଗୁଳ୍ମ)—5. A thorny plant; Cisalpina Bonducella.

ଷଡ଼୍‌ଗ୍ରନ୍ଥି—ସଂ. ବ—ପିପୁଳୀ ମୂଳ—Shard-granthi The root of long pepper.

ଷଡ଼୍‌ଗ୍ରନ୍ଥିକା—ସଂ. ବ—ଗଣ୍ଠୀ; ଘାଣ୍ଟୁଆ—Sard-granthikā Indian arrowroot.

ଷଡ଼୍‌ଗ୍ରନ୍ଥୀ—ସଂ· ବ—ବଚ—Sard-granthī Sweet flag.

ଷଡ଼୍‌ଗ୍ରହ—ସଂ· ବ—୬ଟି ଗ୍ରହ—Sard-graha Six planets. (ଷଡ଼୍‌ଗ୍ରହ—ତତ୍ପୁରୁଷ)

ଷଡ଼୍‌ଗ୍ରହକୂଟ—ସ.ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଛଅଟି ଗ୍ରହଙ୍କର ଏକ ରାଶିରେ ସ୍ଥିତି—Shard-graha kuta The conjuction of six planets in one sign. [ଦ୍ର—ଏହା ହେଲେ ସ୍ୱଲ୍ପ ପ୍ରାଣ ଅଟେ ଅଶୁଭ, ଷଡ଼୍‌ଗ୍ରହା—ତତ୍ପୁରୁଷ ରୂପ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଭଙ୍ଗ, ନାନା ନାଶ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଆଦି ଘଟେ ।]

ଷଡ଼୍‌ଜ(ଗ)—ସ. ବ (ଷଟ୍=ଛଅ+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜାତ ହେବା+Shard-ja(ga) କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଷଟ୍+ଉତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; [ଷଡ଼୍‌ଜ—ତତ୍ପୁରୁଷ] ଏହା ଛଅ ସ୍ଥାନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ବୋଲି ଏହ୍ନ ନାମ; ଯଥା—କଣ୍ଠ, ଜିହ୍ୱା, ନାସା, ଦନ୍ତ, ନାଭି, ଓ ଉରଃ)—୧ । ମୟୂରର କେକା; ମୟୂରର କଣ୍ଠ ଧ୍ୱନି—1.The sound or crowing of the peacock ୨ । ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ସ୍ଥାନାଦରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଥମ ସ୍ୱର; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରଗ୍ରାମର ଆଦ୍ୟ ସ୍ୱର (ଏହା ମୟୂର କଣ୍ଠ-ନିଃସୃତ ସ୍ୱର ଭଳିଥିବାରୁ ଏହାର ସଙ୍କେତ 'ସା']—2. The 1st tone of the Hindu gamut. [ଦ୍ର—ଏହା ସଙ୍ଗୀତର ମୂଳସ୍ୱର (keynote) ଅଟେ । ଏଥିରୁ ଅନ୍ୟ ଛଅଟି ସ୍ୱର (ବା ସୂର୍, ଯଥା —ଋଷଭ=ରି, ଗାନ୍ଧାର=ଗା, ମଧ୍ୟମ=ମା, ପଞ୍ଚମ=ପା, ଟୈବତ=ଧା ଓ ନିଷାଦ =ନି) ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । 'ଷଡ଼୍‌ଜ' ସ୍ୱରକୁ ଦ୍ରୁତରେ 'ଋଜ୍' 'ଖରଜ' ବୋଲିଯାଏ ।]

ଷଡ଼୍‌ଜୟନ୍ତୀ—ସ. ବ—ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଛଅଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉପବାସ ବ୍ରତ—Shard-jayantī Six particular fasts observed during the year. [ଦ୍ର—(ଷଡ଼୍‌ଜୟନ୍ତୀ—ତତ୍ପୁରୁଷ) ଶିବରାତ୍ରି, ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ, ବାମନଦ୍ୱାଦଶୀ, ନୃସିଂହଜନ୍ମ, ରାମ ନବମୀ ଓ ମହାଷ୍ଟମୀକୁ ଷଡ଼୍‌ଜୟନ୍ତୀ ବୋଲିଯାଏ । ଯେଉଁମାନେ ୨୪ ଏକାଦଶୀ କରନ୍ତି ସେମାନେ ଷଡ଼୍‌ଜୟନ୍ତୀ ବ୍ରତ କଲେ ବର୍ଷକେ ଏକ ମାସ ଉପବାସ ଦୂରେ ରହେ । ବାକ୍ୟ ଅଛି; ଯଥା —

ମାସୋପବାସୀ ଭରୁଣାତ୍ମି ହୋଇ

ବେଦାନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦ ସଦ୍ଗୁରୁ ଦର୍ଶୀ
ମିଷ୍ଟାଲବାଦା ତ ପଣ୍ଡିତ୍ତା ତ
ଷଡ୍‌ଜୀବ ଲୋକେ ସମ ବଦନ୍ତୀଯାଃ ।
ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନାରଦଙ୍କ ଉକ୍ତି ।]

ଷଡ୍‌ ଦର୍ଶନ—ସଂ. ବ—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଛଅ ସଂଖ୍ୟକ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର—Sard-darsana The six philosophical systems of the Hindus; the six schools of Hindu poilosophy. [ଦ୍ର—ଏହି ଛଅଟି ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଛଅଜଣ ଋଷି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଅଛନ୍ତି; ଯଥା—
ପୂର୍ବ ମୀମାଂସା—ଜୈମିନି ଋଷି,
ଉତ୍ତରମୀମାଂସା ବା ବେଦାନ୍ତ—ବ୍ୟାସ ଦେବ
ନ୍ୟାୟ ବା ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର—(Logic) ଗୌତମ ମୁନି
ସାଂଖ୍ୟ—କପିଳ ମୁନି
ପାତଞ୍ଜଳ ବା ଯୋଗ—ପତଞ୍ଜଳି ଋଷି
ବୈଶେଷିକ—କଣାଦ ମୁନି ।]

ଷଡ୍‌ଦର୍ଶୀ—ସଂ. ବଣ—ଷଡ଼ଦର୍ଶୀ (ଦେଶ)—Shard-darsi Shardadrasi (See) (ଷଡ଼ଦର୍ଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଷଡ୍‌ଦିନ—ସଂ. ବ (ଦ୍ୱିଗୁ)—ଛଅ ଦିନ—Shard-dina Six days.

ଷଡ୍‌ଦୁର୍ଗ—ସଂ. ବ—ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଛଅ ପ୍ରକାର ଦୁର୍ଗ ବା କୋଟ୍ଟ Shard-durga —Six classes or kinds of fortifications described in the Hindu books. [ଦ୍ର—ମନୁସଂହିତା ୭ମ ଅଧ୍ୟାୟ ୭୦ ଶ୍ଲୋକରେ ଛଅଟି ଦୁର୍ଗର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି—୧ । ଧନୁଦୁର୍ଗ (ଜଳଜଳ ମରୁ-ବେଷ୍ଟିତ ଦୁର୍ଗ), ୨ । ମହୀଦୁର୍ଗ ବା ମୃତ୍ତିକାଦୁର୍ଗ (ପାଟ, ପାଷାଣ ଓ ଇଷ୍ଟକାଦି ନିର୍ମିତ ଦୁର୍ଗ), ୩ । ଅବ୍‌ଦୁର୍ଗ ବା ଜଳଦୁର୍ଗ (ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବେଷ୍ଟିତ ଦୁର୍ଗ), ୪ । ବାର୍କ୍ଷ ଦୁର୍ଗ ବା ବନ ଦୁର୍ଗ (ମହାରକ୍ଷ, କଣ୍ଟକ, ଗୁଳ୍ମ ଲତାଦି ବ୍ୟାପ୍ତ ଦୁର୍ଗ), ୫ । ନୃଦୁର୍ଗ ବା ମନୁଷ୍ୟ ଦୁର୍ଗ (ଶୂର-ଯୋଦ୍ଧେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ରଥ ସେନାଦି ପରିବୃତ ଦୁର୍ଗ), ୬ । ଗିରି ଦୁର୍ଗ (ପର୍ବତରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦୁର୍ଗମ ଓ ଦୁରାକ୍ରମଣୀୟ ଦୁର୍ଗ) । ଏହି ସବୁ ଦୁର୍ଗରେ ରାଜା ବାସ କରିବେ ।
ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ପର୍ବରେ ରାଜଧର୍ମ ପର୍ବାଧ୍ୟାୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଛଅଟି ଦୁର୍ଗର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଷଡ୍‌ଧା—ସଂ. ବ (ଷଟ୍‌+ପ୍ରକାରାର୍ଥେ ଧା)—ଛଅ ପ୍ରକାର—Six Shard-dha kinds or six sorts. ସଂ. ବଣ—ଛଅ ପ୍ରକାରର—Of six sorts. (ଷଡ଼ଧା—ଦେଶଜରୂପ) ସଂ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଛଅ ପ୍ରକାରେ—1. In six kinds; in six ways. ୨ । ଛଅ ଭାଗରେ—2. Into six parts.

ଷଡ୍‌ବକ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ତତ୍ପୁରୁଷ)—୧ । ଛଅଟି ମୁହଁ—1. Six faces Shard-baktra or heads. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଷଡ଼ାନନ; କାର୍ତ୍ତିକେୟ— 2. The eldest son of Siba. ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ—ଛଅଟି ମୁଣ୍ଡଯୁକ୍ତ—Having 6 heads or faces.

ଷଡ୍‌ବର୍ଗ—ସଂ. ବ (ଷଟ୍‌+ବର୍ଗ)—୧ । ଷଡ଼ରିପୁ (ଦେଖ)—Shard-barga 1. Shard-ripu (See) ୨ । ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ, ଲୋହାରୁର ଓ ଉତ୍କୃଷ୍ଟଜନରୂପ ମନୁଷ୍ୟର ଛଅଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—2. The six aims of a man in this world. ୩ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ରାଶିର ଛଅ ପ୍ରକାର ବିଭାଗ—3. Six different parts of the Zodiacal signs according to astrology. [ଯଥା—୧। କ୍ଷେତ୍ର (ମେଷ ଓ ବୃଶ୍ଚିକ ମଙ୍ଗଳର କ୍ଷେତ୍ର, ବୃଷ ଓ ତୁଳା ଶୁକ୍ରର କ୍ଷେତ୍ର, ମିଥୁନ ଓ କନ୍ୟା ବୁଧର କ୍ଷେତ୍ର, କର୍କଟ ଚନ୍ଦ୍ରର କ୍ଷେତ୍ର, ଧନୁ ଓ ମୀନ ବୃହସ୍ପତିର କ୍ଷେତ୍ର ଓ ମକର ଓ କୁମ୍ଭ ଶନିର କ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ); ୨ । ହୋରା (ରାଶିର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ); ୩ । ଦ୍ରେକ୍କାଣ (ରାଶିର ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ); ୪ । ନବାଂଶ (ରାଶିର ଏକ ନବମାଂଶ); ୫ । ଦ୍ୱାଦଶାଂଶ (ରାଶିର ଏକ ଦ୍ୱାଦଶାଂଶ), ୬ । ତ୍ରିଂଶାଂଶ (ରାଶିର ଏକତ୍ରିଂଶାଂଶ) ଷଡ଼ ବର୍ଗ ଅଟେ ।
୧ । କ୍ଷେତ୍ର :—ମେଷ ଓ ବୃଶ୍ଚିକ ମଙ୍ଗଳର, ବୃଷ ଓ ତୁଳା ଶୁକ୍ରର, ମିଥୁନ ଓ କନ୍ୟା ବୁଧର, କର୍କଟ ଚନ୍ଦ୍ରର, ସିଂହ ରବିର, ଧନୁ ଓ ମୀନ ବୃହସ୍ପତିର ଏବଂ ମକର ଓ କୁମ୍ଭ ଶନିର କ୍ଷେତ୍ର ବା ଗୃହ ଅଟେ । ଯେଉଁ ଲଗ୍ନରେ ଜାତକ ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ ତାହାର ଅଧ୍ୟଗତି ଗ୍ରହର କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହାର ଜନ୍ମ ହୋଇଅଛୁ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହେବ; ଯଥା, ତାହାର ମେଷ ଲଗ୍ନରେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ତାହାର ମଙ୍ଗଳର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି ବୋଲି ଧରାଯିବ ।
୨ । ହୋରା—ରାଶିର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ବା ୧୫ ଅଂଶ; ବିଷମ ରାଶିର ଆଦ୍ୟ ହୋରାର ଅଧ୍ୟଗତି ରବି ଓ ଶେଷ ହୋରାର ଅଧ୍ୟଗତି ଚନ୍ଦ୍ର ଅଟନ୍ତି । ସମ ରାଶିର ଆଦ୍ୟ ହୋରାଧ୍ୟଗତି ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଶେଷ ହୋରାଧ୍ୟଗତି ରବି ଅଟନ୍ତି ।
୩ । ଦ୍ରେକ୍କାଣ—ରାଶିର ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ ବା ୧୦ ଅଂଶ । ପ୍ରଥମ ଦଶାଂଶର ଅଧ୍ୟଗତି ସେହି ରାଶିର ଅଧ୍ୟଗତି; ଦ୍ୱିତୀୟ ଦଶାଂଶର ଅଧ୍ୟଗତି ସେହି ରାଶିର ପଞ୍ଚମ ରାଶିର ଅଧ୍ୟଗତି, ତୃତୀୟ ଦଶାଂଶର ଅଧ୍ୟଗତି ସେହି ରାଶିର ନବମ ରାଶିର ଅଧ୍ୟଗତି ଅଟନ୍ତି ।
୪। ନବାଂଶ—ରାଶିର ଏକନବମାଂଶ ବା ୩ଅଂଶ ୨୦); ଚରରାଶିମାନଙ୍କର ସେହିମାନଙ୍କଠାରୁ; ସ୍ଥିରରାଶିମାନଙ୍କର ନବମରୁ ଓ ଦ୍ୱାସ୍ୱିଭାବ ରାଶିମାନଙ୍କର ସପ୍ତମରୁ ନବାଂଶାଧ୍ୟଗତି ଗଣିବାକୁ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୫ । ଦ୍ୱାଦଶାଂଶ—ରାଶିର ଦ୍ୱାଦଶ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ ବା ୨ ଅଂଶ ୫୦, ରାଶିର ଅଧିପତି ପ୍ରଥମ ଦ୍ୱାଦଶାଂଶର ଅଧିପତି ଅଟନ୍ତି, ଏହି କ୍ରମରେ ଗଣିବାକୁ ହୁଏ ।

୬ । ତ୍ରିଂଶାଂଶ—ରାଶିର ତତ୍ତତ୍ତ ଭାଗରୁ ଭାଗେ ବା ୧ ଅଂଶ । ବିଷମ ରାଶିର ପ୍ରଥମ ୫ ଅଂଶରେ ମଙ୍ଗଳର, ତା ପରେ ୫ ଅଂଶରେ ଶନିର, ତା ପରେ ୫ ଅଂଶରେ ବୃହସ୍ପତିର, ତା ପରେ ୭ ଅଂଶରେ ବୁଧର ଓ ଶେଷ ୫ ଅଂଶରେ ଶୁକ୍ରର ଅଧିକାର । ସମ ରାଶିରେ ପ୍ରଥମ ୫ ଅଂଶରେ ଶୁକ୍ରର, ତା ପରେ ୭ ଅଂଶରେ ବୁଧର, ତା ପରେ ୮ ଅଂଶରେ ବୃହସ୍ପତିର, ତା ପରେ ୫ ଅଂଶରେ ଶନିର ଓ ଶେଷ ୫ ଅଂଶରେ ମଙ୍ଗଳର ଅଧିକାର ।

ଷଡ୍‌ବର୍ଗଫଳ—ଷଡ୍‌ବର୍ଗର ଅଧିପତିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ବଇଦ ଶୁଭାଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିପାରେ । ଶୁଭ ଗ୍ରହର ଷଡ୍‌ବର୍ଗରେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ଜାତକ ସୁନ୍ଦର, ଗୁଣବାନ୍ ଓ ଧନଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଅଶୁଭ ଗ୍ରହର ଷଡ୍‌ବର୍ଗରେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ଜାତକ କୁତ୍ସିତ ଓ ଅଳ୍ପ ଧନଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ସ୍ଥିର ରାଶି—ବୃଷ, ସିଂହ, ବୃଶ୍ଚିକ ଓ କୁମ୍ଭ ।

(ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରଦ ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଲିଖିତ)

ଷଡ଼୍‌ବାହୁ—ସଂ ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଛଅଟି ହାତ—1 Six hands Shard-bāhu or arms. ୨ । (ଶରୀର) ଛଅଟି ପାର୍ଶ୍ୱ ସୀମା ରେଖା—

(ଷଡ଼ ବାହୁ—ଦେଶଜ ରୂପ) 2. Six sides of a geometrical figure. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀ) ଛଅଟି ବାହୁବେଷ୍ଟିତ କ୍ଷେତ୍ର—3. A hexagon. ସଂ ବଣ (ବହୁବ୍ରୀ)—ଛଅଟି ବାହୁ ବା ଶିଖ—Having six

(ଷଡ଼ଭୁଜା—ବଣ· ସ୍ତ୍ରୀ) hands or arms. ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ—Śrī Chaitanya. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ ପୁତ୍ରରେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ଦେବଙ୍କୁ ନିଜର ଷଡ଼୍‌ଭୁଜ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖାଇଥିଲେ । ଏହି ଷଡ଼୍‌ଭୁଜ ମଧ୍ୟରୁ ୪ ଭୁଜରେ କ୍ରମଶଃ ପଦ୍ମ ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା ଓ ପଦ୍ମ ଓ ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଭୁଜରେ ଦଣ୍ଡ ଓ କମଣ୍ଡଳୁ ଧରିଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଏହି ଷଡ଼୍‌ଭୁଜ ରୂପ ଧାରଣ କରି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବିଗ୍ରହରେ ଲୀନ ହେଲେ ।]

ଷଡ଼୍‌ବିଂଶ—ସ. ବଣ—ଛବିଶ ସଂଖ୍ୟାର ପୂରକ—

Shard-bimsa Twentysixth.

(ଷଡ଼୍‌ବିଂଶତିତମ, ଷଡ଼୍‌ବିଂଶତ୍ତମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଷଡ଼ବିଂଶତି—ସ. ବ. ଓ ବଣ (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧାରୟ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ)—ଛବିଶ—

Shard-bimsati Twentysix,

ଷଡ଼୍‌ବିଧ—ସଂ· ବଣ (ଷଟ୍+ବିଧା=ପ୍ରକାର; ବହୁବ୍ରୀହି)-ଛଅ ପ୍ରକାରର

Shard-bidha Of six kinds or sorts.

(ଷଡ଼୍‌ବିଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଯଥା—ରସ ଷଡ଼୍‌ବିଧ ଓ ଗନ୍ଧ ଦ୍ୱିବିଧ ଅଟେ । (ଷଡ଼୍‌ବିଧ—ଦେଶଜରୂପ)

ଷଡ଼୍‌ବିନ୍ଦୁ—ସଂ ବ—(ଷଟ୍+ବିନ୍ଦୁ)—୧ । ଛଅଟି ବିନ୍ଦୁ—

Shard-bindu 1. Six points. ୨ । ଛଅ ଫୋଟା—

[ଷଡ଼୍‌ବିନ୍ଦୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Six drops. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ—

[ଷଡ଼ ବିନ୍ଦୁ—ଦେଶଜରୂପ] 3. A name of Bishnu. ୪ । ଗୋଟେ ବିଶେଷ (କୀଟକୋଷ)—4. A kind of insect.

ଷଡ଼୍‌ବିନ୍ଦୁ ତୈଳ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଔଷଧରେ

Shard-bindu taila ହୁଡୁକର କାହିଁକି ଢେଲିବାରେ

(ଷଡ଼ବିନ୍ଦୁ ତେଲ—ଦେଶଜ ରୂପ) 1. Name of medicated oil. [ଦ୍ର—ଏହା ତୈଳକୁ ଲଗାଇ, ଶଙ୍ଖ ଓ ବସ୍ତ୍ରରନ୍ଧ୍ରରେ ମାଲିସ୍ ଓ ନାସିକାଦ୍ୱାରା ନସ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ସାବତୀୟ ଶିରୋରୋଗ ପ୍ରଶମିତ ହୁଏ; କେଶ, ଦନ୍ତ ଦୃଢ଼ ହୁଏ, ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ବଢ଼େ ।]

ଷଡ଼୍‌ଭାଗ—ସଂ· ବ (ଷଟ୍+ଭାଗ)—୧ । ଛଅ ଭାଗ –1. Six parts.

Shard-bhāga ୨ । ଛଅ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ—

(ଷଡ଼ଭାଗ—ଦେଶଜରୂପ) 2. One sixth.

ଷଡ଼୍‌ଭୁଜ—ସଂ. ବ. —୧ । ଷଡ଼୍‌ବାହୁ (ଦେଶ)—

Shard-bhuja -1. Shard-bāhu (See) ୨ । ଜ୍ୱରର

(ଷଡ଼ଭୁଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) କଳ୍ପିତ ମୂର୍ତ୍ତି (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—

2. Fever personified. (ଦ୍ର—ଜ୍ୱରବଂଶରେ ଜ୍ୱରର ୩୫ ପଦ ଓ ମସ୍ତକ ଓ ଛଅ ହାତ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏ ଭୟାନ୍ଧକାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଓ କାଳାନ୍ତକ ଯମ ସଦୃଶ—(ବୈଦ୍ୟକୋଷ) ।

ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଷଡ଼୍‌ବାହୁ (ଦେଶ)—Shard-bāhu (See)

ଷଡ଼୍‌ ଭୁଜା—ସଂ. ବଣ· ସ୍ତ୍ରୀ—ଷଡ଼୍‌ଭୁଜର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Shard--bhujā Shard-bhujā ସଂ· ବ—୧ । ଚଣ୍ଡିକା

(ଷଡ଼ଭୁଜା—ଦେଶଜରୂପ) ଦେବୀ—1. Goddess Chandi.

(ଦ୍ର—ବୃହନ୍ନଳକେଶ୍ୱର ପୁରାଣରେ ଦୁର୍ଗାପୂଜାପଦ୍ଧତିରେ ଚଣ୍ଡିକା, ରୁଦ୍ରଚଣ୍ଡା ଓ ଚଣ୍ଡବର୍ତ୍ତା, ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିତ୍ରୟ ଷଡ଼୍‌ଭୁଜା ଥିବା ଜଣାଯାଇ ଦୋଇଅଛି । ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସ. ମଧ୍ୟଫଳା, ଷଡ଼ରେଖା, ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଖରଭୂଜ ବା ଡରଭୂଜ; ବୃତ୍ତକର୍କଟୀ, ଉକ୍କା, ଉକ୍କଟ· ଫଳଲତା ବିଶେଷ—2. Cucumis ଫଳା, ମଧୁଫାକା, Melo; water melon. [ଦ୍ର—ବୃତ୍ତେଦ୍ଦାରୁ, ଷଣ୍ଢଗା । ଏହା କୃଷିଜାତ ଲତାଫଳ । ଏହି ଫଳ ଅପକ୍ୱାବସ୍ଥାରେ ଉକ୍କା, ଉକ୍କଟ ଭକ୍ଷଣ କଲେ ମଧୁରରସ, ଅମ୍ଳ-ବିପାକ, ଚକ୍ଷୁର୍ହିତ, ପୁଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା, ଶୁକ୍ରଜନକ, ବଲକର, ମୂତ୍ରଶୋଧକ, କଫବର୍ଦ୍ଧକ, ବିଷ୍ଟମ୍ଭନାଶକ, ଦାହ ତୃଷା ଓ ଶ୍ରାନ୍ତିନିବାରକ ଏବଂ ଉନ୍ମାଦରୋଗରେ ଉପକାରକ । ଏ ଫଳ ଶସ୍ତ୍ରଦଳେ ଘାତେ । ଏହାର ଯନ୍ତ୍ର ୨୫ ଆଙ୍ଗୁଠି ଘର ୨ ଶାଖାବିଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷଡ଼୍‌(ର୍ଦ୍ଦ)ଯନ୍ତ୍ର—ବେ. ବ—ତତ୍ପୁରୁ—
Shard(rda)jantra Conspiracy.
ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର [ଦ୍ର—ଉତ୍ତୋଳନ ମାରଣ, ବଶୀକରଣ ପ୍ରଭୃତି ୬ ପ୍ରୋଷ୍ଟ ଷଡଯନ୍ତ୍ର ଅଭିଚାରିକ କର୍ମ ସାଧନରୁ ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଷଡ଼୍‌ଯନ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବ ।]

ଷଡ଼୍‌ରସ—ସ. ବ (ଷଟ୍‌+ରସ; ଦ୍ୱିଗୁ)—ଜିହ୍ୱାଦ୍ୱାରା ଅନୁଭବଯୋଗ୍ୟ ୬ଟି
Shard-rasa ରସ ବା ସ୍ୱାଦ; ଛଅ ରସ—The six kinds of
(ଷଡ଼୍‌ରସ—ଅନ୍ୟରୂପ) tastes of things. [ଦ୍ର—ଯଥା—
(ଷଡ଼ରସ—ଦେଶଜରୂପ) ଲବଣ ବା ଲୁଣିଆ, ଅମ୍ଳ ବା ଅମ୍ବିଲା,
କଟୁ ବା ଝଗା, ମଧୁର ବା ମିଠା,
ତିକ୍ତ ବା ତିତା, କଷାୟ ବା କଷା ।]
ସଂ. ବଣ—ଷଡ଼୍‌ରସଯୁକ୍ତ (ଖାଦ୍ୟ)—
(food) Consisting of all the six different tastes. (ଯଥା—ଷଡ଼୍‌ରସ ବ୍ୟଞ୍ଜନ)

ଷଡ଼୍‌ରିପୁ—ସଂ. ବ (ଷଟ୍‌+ରିପୁ)—ମନୁଷ୍ୟର ମନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କାମ
Shard-ripu କ୍ରୋଧାଦି ୬ଟି ଅନ୍ତଃଶତ୍ରୁ—The 6 passions
(ଷଡ଼୍‌ରିପୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) (enemies) which reside in
(ଷଡ଼ରିପୁ—ଦେଶଜରୂପ) man.
[ଦ୍ର—ଯଥା—କାମ—Cupid. କ୍ରୋଧ—Anger. ଲୋଭ—Avarice. ମୋହ—Delusion. ମଦ—Pride. ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ—Envy.

ଷଡ଼୍‌ରାତ୍ର—ସ. ବ (ସମାହାର ଦ୍ୱିଗୁ; ଷଷ୍‌+ରାତ୍ରି) ୧ । ୬ଟି ରାତ୍ରି
Shard-rātra 1. Six nights. ୨ । ଛଅ ଦିବାରାତ୍ର
(ଷଡ଼୍‌ରାତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଅହୋରାତ୍ର)—2. Six consecutive
(ଷଡ଼ରାତ୍ର—ଦେଶଜରୂପ) nights & days. [ଦ୍ର—
ପରିବାରର କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଗର୍ଭସ୍ରାବ ହେଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅହୋରାତ୍ର, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଦିନ ଦିୟା, ବୈଶ୍ୟ ଷଡ଼୍‌ରାତ୍ର ଓ ଶୂଦ୍ର ଦ୍ୱାଦଶାହ ପରେ ଶୁଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବା ସ୍ମୃତିରେ ବିଧାନ ଅଛି ।]

ଷଡ଼୍‌ରେଖା—ସ. ବ (ସମାହାର ଦ୍ୱିଗୁ)—୧ । ଛଅ ରେଖାର
Shard-rekhā ସମାହାର—1. Six lines ୨ ।(କଟୁଦ୍ରବ୍ୟ)
(ଷଡ଼୍‌ରେଖା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଷଡଭୁଜ ବା ତରଭୁଜ ଫଳ ଓ ଲତା—
(ଷଡରେଖା—ଦେଶଜରୂପ) 2. Water melon.

ଷଡ଼୍‌ଲବଣ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ୬ ପ୍ରକାରର
Shard labana ଲୁଣ—Six kinds of salts
(ଷଡ଼ଲବଣ—ଦେଶଜରୂପ) mentioned in the Hindu books on medicine. [ଯଥା—ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ—Rock salt; ସଡି chloridum, ସାମୁଦ୍ର (ସରଜଳ ବା ସଜା)—Sea salt common salt, ବିଟ—Foetid salt. ସୌବର୍ଚ୍ଚଳ (ସତଲ ଲବଣ)—Unaqua; Sodium chloride. ସଜ୍ଜି ବା ଔଷର; ସାଜମାଟି—Carbonate of soda, କାଳ—Black salt. ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ପଞ୍ଚ ଲବଣ ସଙ୍ଗେ 'ସୁଚ୍' ବା ସୁକ୍ତା ଜାତ ଲବଣ ମିଶି ଷଡ଼୍‌ ଲବଣ ନାମରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଷଡ଼୍‌ଲୌହ—ସ. ବ—ତତ୍ପୁରୁ ଧାତୁ—
Shard-loha six metals.

ଷଡ଼—ବେ. ବିଣ (ସଂ. ଷଷ୍‌ ବା ଷଟ୍‌; ସଙ୍କେତାତ୍ମକ ଜ୍ଞାପକ ଷଡ଼୍‌)—
Sharda ୧ । ଷଟ୍‌; ତତ୍ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering ଛୟ ଷଡ଼ six. [ଦ୍ର—ଷଡ଼ ଦୁହିତା କଲି କାତ ଏ ରୂପେ ବଂଶ ଅପ୍ରମିତ, ଭୂତଳୁ ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ] ୨ । ଛଅ ପ୍ରକାରର—2. Of six kinds. [ଦ୍ର—ଷଡ଼୍‌] ଯଦ ଯରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଅଧିକାଂଶ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ସନ୍ଧି ନିୟମରେ ଷଡ଼୍‌ (ଭାଷାରେ 'ଷଡ଼') ରୂପାନ୍ତରିତ ହୁଏ ଯଥା—ଷଡ଼ ଋତୁ, ଷଡ଼ରସ ଓ ଷଡ଼ଗୁଣ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଷଡ଼ ଅରି—ବେ. ବ (ସଂ. ଷଟ୍‌+ଅରି) ଷଡ଼୍‌ରିପୁ—Six pass-
Sharda airi ions. [ଦ୍ର—ଷଡ ଅରିର ନ ଜଣଇ, ଛାୟଅରି ଷଡଅରି ସଙ୍ଗରୁ ବିମୁକ୍ତ ନୁହଇ । ଜଗନ୍ନାଥ-ଭାଗବତ ।]

ଷଡ଼ ଅକ୍ଷର—ବେ. ବ (ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ)—ଦ୍ୱାରେ ଗ୍ରାମକୃଷ୍ଣ—
Sharda akshara The Mantra uttered by ଛୟଅକ୍ଷରି Baishnabas, consisting of 6 letters.

ଷଡ଼ଂଶ—ସଂ. ବ (ଷଟ୍‌+ଅଂଶ)—୧ । ଛଅ ଅଂଶ—1. Six
Shardamsa parts; six shares. ୨ । ଛଅ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ—2. One sixth.

ଷଡ଼ଜକର୍ଣ୍ଣ(କାନ)—ବେ. ବିଣ (ସଂ. ଷଟ୍‌କର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ଶ୍ରୋତା ଓ
Sharda karnna(kāna) ବକ୍ତାଙ୍କ ଛଡ଼ା ତୃତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିର
(ଷଟ୍‌କର୍ଣ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) କାନକୁ ଯିବା (କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ
ଛାୟକାନ ଷଡ଼କାନ ବା ରହସ୍ୟ)—1. Divulged to the ears of a third person (other than the original speaker and the hearer); ୨ । ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ (ଗୁପ୍ତକଥା)—2. Divulged (secret). ବେ. ବ—କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟର ଉତ୍ତାପ ବା ଅନ୍ୟ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନଜରକୁ ପ୍ରକାଶ ହେବା ଅବସ୍ଥା—The divulgence or leaking out of a secret. (ଦ୍ର—ଷଡ଼ କାନ ମନ୍ତ୍ର ଭେଦ—ପ୍ରବଚନ)—

ଷଡ଼ଜକାନ କରିବା—ବେ. କି. (ସକର୍ମକ)—କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟକୁ ଅନ୍ୟ
Shardakāna karibā ବ୍ୟକ୍ତି ନଜରକୁ ବା କାନରେ ପ୍ରକାଶ
ଷଡ଼କାନ କରା କରିବା—To divulge a secret (to a
ଷଡ଼କାନ କରନା 3rd person or to the public).

ଷଡ଼ଜକାନ ମନ୍ତ୍ରଭେଦ—ବେ. ପ୍ରବଚନ (ସ୍ର. ଷଟ୍‌କର୍ଣ୍ଣେ ଉଦ୍ୟତେ ମନ୍ତ୍ରଃ) ।
Shardakāna mantraveda ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘଟିଥିବା
ଷଡ଼କାନେ ମନ୍ତ୍ରଭେଦ କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ ତୃତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ
ଷଡ଼କାନମେଁ ମନ୍ତ୍ରଭେଦ୍ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ତାହା ଅନ୍ୟ ସ୍ତମ୍ଭୋର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲହୁଗାରେ କାହିଁ (ଅର୍ଥାତ୍ ତାହା କମଶଃ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ପ୍ରଘଟ ହୁଏ)—A proverb meaning—A secret becomes public if it is divulged to the ears of a 3rd person.

ଷଡ଼ଜାନ ହେବା—ଦେ. କି.—(ଅକର୍ମକ) (ଗୁପ୍ତରହସ୍ୟ) ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ବା ଦୃଷ୍ଟ ହେବା—(a secret) To be divulged or made public.
Shardakāna hebā
ষড়কান হওয়া
ষড়কান হোনা

ଷଡ଼କ୍ଷର—ସ. ବ. (ଷଟ୍+ଅକ୍ଷର)—୬ଟି ଅକ୍ଷର—Six letters.
Shardakshara
(ଷଡ଼କ୍ଷର—ଗ୍ଭୀ)
ସ. ବ୍ରୀ—୬ଟି ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ—Consisting of 6 letters.

ଷଡ଼କ୍ଷର ମନ୍ତ୍ର—ଦେ. ବ—୬ଟି ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ର—An incantation or formula of six letters.
Shardakshara mantra
[ଦ୍ର—ଷଡ଼କ୍ଷର ମନ୍ତ୍ର ଜପ, ଉଚ୍ଚାରଣେ ଓ ଅନନ୍ତ । ଜଳସ୍ୟ—ଉହାଳର ଚକ୍ଷୁ ।]
[ଦ୍ର—ଷଡ଼କ୍ଷର ମନ୍ତ୍ର—୧ । ହଂଶିଙ୍କର—ଦ୍ରେ ସ୍ୱାହା; ୨ । ଶିବଙ୍କର—ଓଁ ନମଃ ଶିବାୟ । ୩ । ଗଣେଶଙ୍କର—ନମୋ ଗଣେଶାୟଃ । ୪ । ଷଡ଼କ୍ଷର ଭାରତ ବହ୍ନି—ଓଁ ଶ୍ରୀ ଗ୍ଲୌମ ଗ୍ଲୌମ ବା ବଂବୃହସ୍ପତ୍ୟେ ନମଃ ।]

ଷଡ଼ଗ୍ଭୀଣ—ସ. ବ. (ଷଟ୍=ଛଅ+ଅଶି+ଅ+ଣ୍ୟ; ୬ଟି ଚଷୁର୍ଯୁକ୍ତ) ମତ୍ସ୍ୟ; ମାଛ—Fish.
Shardakshīna

ଷଡ଼ଙ୍ଗ—ସ. ବ—(ତ୍ରି)—୧ । (ଶରୀର) ଛଅଟି ଅଙ୍ଗ—1. Six limbs. [ଦ୍ର—ଯଥା; ଦ୍ୱୟୋର୍ଦ୍ୱୟୋ, ପଦଦ୍ୱୟ, ମସ୍ତକ ଓ ଜଙ୍ଘ ।] ୨। (ବେଦର) ୬ଟି ଅଙ୍ଗ; ବେଦାଙ୍ଗ; ବେଦର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ଛଅଟି ଶାସ୍ତ୍ର—2. Six branches of the Bedas. [ଦ୍ର—ଯଥା—ଶିକ୍ଷା ବା ଶବ୍ଦାର୍ଥ ବୋଧ—Treatise on instruction or learning the meaning of words; lexicon. କଳ୍ପ ବା ଉପଦେଶ—Treatise on the ceremonial or sacred rites of the Bedas. ବ୍ୟାକରଣ—Grammar. (ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଣୀତ) । ନିରୁକ୍ତ—A treatise on obsolete and obscure words occuring in the Bedas, by Yaska. ଛନ୍ଦଃ—Metre; poetry; prosody. ଜ୍ୟୋତିଷ Astronomy and astrology]. ୩ । ଗବ୍ୟ ବା ଗୋରୁଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ୬ ପ୍ରକାର ପବିତ୍ର ବସ୍ତୁ—3 Six sacred things obtained from the cow. [ଯଥା—ଗୋମୂତ୍ର—Urine of the cow. ଗୋମୟ—Cow-dung. କ୍ଷୀର—Milk. ଦଧି ବା ସର୍ପିଃ—Ghee. ଦଧି—Curds. ରୋଚନା ବା ଗୋରୋଚନା—A yellow pigment obtained from the body of cows.] ୪ । ତାନ୍ତ୍ରିକ ଦେବପୂଜାରେ ମନ୍ତ୍ର-ଜପ ପୂର୍ବରୁ ଅଙ୍ଗନ୍ୟାସ କରିବା ହୃଦୟାଦି ୬ଟି ଅବୟବ—4. The 6 parts of the body which are touched while performing the worship of Deities according to the Tantras. [ଦ୍ର—ଷଡ଼ଙ୍ଗଯଥା—ହୃଦୟ, ଶିରଃ, ଶିଖା, କବଚ, ନେତ୍ରତ୍ରୟ ଓ କରତଳ-କରପୃଷ୍ଠ । ସାଧକମାନ୍ କନ୍ଧର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥ ଅଂଶମାନ ଯାଠରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ହୃଦୟାଦି ନମଃ, ଶିରସେସ୍ୱାହା; ଶିଖାୟୈ ବଷଟ୍, କବଚାୟ ହୁଂ, ନେତ୍ରତ୍ରୟାୟ ବଷଟ୍ ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ମନ୍ତ୍ରସାଧକ ନିଜର ତତ୍ତତ୍ ଅଙ୍ଗରୁ (କେବଳ କବଚାୟହୁଂ ବୋଲିଲା ବେଳେ ନିଜର ଦୁଇ ବାହୁ ବା ବାହୁ ମୂଳରୁ) ସ୍ପର୍ଶ କରି ଶେଷରେ ଯୁଗପତ୍ ତତ୍ତତ୍ତ ଓ କର ପୃଷ୍ଠରୁ ପରସ୍ପର ସ୍ପର୍ଶ କରି କରତଳ କରପୃଷ୍ଠାଭ୍ୟାଂ ଅସ୍ତ୍ରାୟଫଟ୍ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ତାଳ ମାରନ୍ତି । ଏହାକୁ ଅଙ୍ଗନ୍ୟାସ ବା ଷଡ଼ଙ୍ଗନ୍ୟାସ କୋଇଯାଏ । ଏଥିରେ ନିଜର ଦୁଇହାତ ଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପର ତତ୍ତତ୍ ଅଙ୍ଗକୁ ସ୍ପର୍ଶ କର ଯଥାକ୍ରମେ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠାଭ୍ୟାଂ ନମଃ, ତର୍ଜନୀଭ୍ୟାଂ ସ୍ୱାହା, ମଧ୍ୟମାଭ୍ୟାଂ ବଷଟ୍ ଅନାମିକାଭ୍ୟାଂ ହୁଂ, କନିଷ୍ଠାଭ୍ୟାଂ ବଷଟ୍ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଶେଷରେ କରତଳ କରପୃଷ୍ଠାଭ୍ୟାଂ ଅସ୍ତ୍ରାୟଫଟ୍ କହି ତାଳ ମାରନ୍ତି । ଏହାକୁ କରନ୍ୟାସ କୋଇଯାଏ । ପ୍ରଥମେ କରନ୍ୟାସ କରି ତତ୍ପରେ ଅଙ୍ଗନ୍ୟାସ କରି ତତ୍ପରେ ଧ୍ୟେୟ ଦେବତାଙ୍କ 'ଧ୍ୟାନ' କରି ଶେଷରେ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରିଯାଏ ।] ୫ । ସ୍ୱଜ୍ୟାଙ୍ଗ ବା ସେନାଙ୍ଗ; ସ୍ୱଜ୍ୟର ବା ସେନାର ଆବଶ୍ୟକ ୬ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗ—5. Six component parts of a kingdom or army. [ଦ୍ର—ଯଥା—୧ । ପୌଲି—1. Head or sovereign. ୨ । ଭୃତ୍ୟ—2. Servant. ୩ । ସୁହୃତ୍—Ally or friend. ୪ । ଶ୍ରେଣୀ—Army. ୫ । ଦ୍ୱିଷତ୍—Enemy. ୬ । ଆଟବିକ ବା ଅରଣ୍ୟବାସୀ ସେନା—Wild war-like tribes.] ୬ । ଛଅ ପ୍ରକାର ଯୋଗାଙ୍ଗ ବା ଯୋଗ ସାଧନର ସୋପାନ (ଯଥା—ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ଧାରଣା, ପ୍ରାଣାୟାମ, ଧାରଣା, ତର୍କ, ସମାଧି)—6. The six steps in the practice of Jōga. ୭ । ଆଦ୍ୟ ଶ୍ରାଦ୍ଧକାଳରେ ପ୍ରେତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଛଅଟି ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ଆସନ, ଛତ୍ର, ଉପାନତ୍, ଶଯ୍ୟା, ଅନ୍ନ ଓ ଜଳ—ବିଶ୍ୱକୋଷ)—7. Six articles given away to Brahmanas as offering to the departed spirit during obsequies. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏଥିର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ କାହିଁ । ପ୍ରେତର ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତ୍ୟର୍ଥ ଷୋଡ଼ଶ ଦାନ ଜଣାଯିବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ଲୋକବ୍ୟବହାରରେ ଷଡ଼ଙ୍ଗ ଦାନ କରିଥାଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

୯ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଗୋଟର; ଗୋଖରୁ—8. A thorny bush and fruit; Tygcphyllaea Tribulus Terestris. ୧୦ । (ଛନ୍ଦଃଶାସ୍ତ୍ର) ବେଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ବେଦକୋଷ)—9. The Bedas. ସ· ବହୁ. (ବହୁବ୍ରୀହି) ଛଅଟି ଅଙ୍ଗ ଯାହାର—Having six limbs or parts or branches.

ଷଡ଼ଙ୍ଗକ—ସ· ବ (ଷଡ଼ଙ୍ଗ + ସ୍ୱାର୍ଥେ କ) -୧ । ଚତ୍ରର ଛଅଗୋଟି Sardaṅgaka ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବାଢ଼ୁକ ଅଙ୍ଗ—1. Six elements which contribute to the grace of a painting or picture. [ଦ୍ୱ ବାତ୍ସ୍ୟାୟନ ମୁନି ତାଙ୍କ ରଚିତ 'କାମସୂତ୍ର' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ଅଧିକରଣ ବା ଅଧ୍ୟାୟରେ ଓ ତହିଁର ଟୀକାକାର ଯଶୋଧର ପଣ୍ଡିତ ଏହି ଅଧ୍ୟାୟର ଟୀକାରେ ଅଲେଖ୍ୟର ଏହି ଛଅଗୋଟି ଅଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା; ରୂପ ବା ଭେଦ, ପ୍ରମାଣ, ଭାବ, ଲାବଣ୍ୟଯୋଜନ, ସାଦୃଶ୍ୟ ଏବଂ ବର୍ଣ୍ଣିକାଭଙ୍ଗ— ବଟାଅଧାନକାର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀନେନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ଦାସଙ୍କ ଅଧ୍ୟାନରୁ ଉଦ୍ଧୃତ—ଅବଗାନ୍ଦ ନାଥ ଠାକୁର ।] ୨ । ଷଡ଼ବୟବ ବିଶିଷ୍ଟ ଦେହ (ବେଦକୋଷ)—2.The body consisting of six limbs.

ଷଡ଼ଙ୍ଗଜିତ୍—ସ. ବହୁ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯେ ଶତ୍ରୁର ଅଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ବା Shardaṅgajit ବେଦାଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଜୟ କରିଅଛନ୍ତି) ସ. ବ— ବିଷ୍ଣୁ —Bishṇu.

ଷଡ଼ଙ୍ଗ ନ୍ୟାସ—ସ· ବ—ଦେବପୂଜାରେ ଛଅଗୋଟି ଅଙ୍ଗକୁ ଛୁଇଁ Shardaṅga nyāsa କରିଯିବା ନ୍ୟାସ ବା ଅଙ୍ଗନ୍ୟାସ ସ୍ପର୍ଶନ; ଷଡ଼ଙ୍ଗ ୪ (ଦେଖ)—The rite of touching 6 specified parts of the worshipper's body while performing the worship of a Deity.

ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ଷଡ଼ଙ୍ଗ + ସ୍ୱାର୍ଥେ ଇନ୍; ୪ମା. ୧ବ)— Shardaṅgī ଷଡ଼ଙ୍ଗଯୁକ୍ତ—Having Shardaṅga; [ଷଡ଼ଙ୍ଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] versed in Shardaṅga· ସଂ. ବ— ବେଦର ଷଡ଼ଙ୍ଗାଧ୍ୟାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa versed in the six branches of vedic lore· [ଷଡ଼ଙ୍ଗିଅ(ଯା)ଣୀ—ଦେ.ସ୍ତ୍ରୀ] ଦେ.ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶାଖ୍ୟ ବିଶେଷ —A family-title of Brāhmaṇas.

ଷଡ଼ଙ୍ଗୁଳ(ଳି)—ସ. ବ (ଷଟ୍ + ଅଙ୍ଗୁଳ)—ଛଅ ଆଙ୍ଗୁଳ ପରିମାଣ— Shardaṅgula(li) Measure of six fingers. ସ.ବଣ— ୧ । ଛଅ ଅଙ୍ଗୁଳ ପରିମିତ—1 Measuring six digits (3 inches)· ୨ । ଛଅ ଅଙ୍ଗୁଠିଆ ବ୍ୟକ୍ତି, [ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତରେ ବା ଗୋଡ଼ରେ ସାଧାରଣ ପାଞ୍ଚ ଆଙ୍ଗୁଳରୁ ଅଧିକା ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗୁଠି ଥାଏ—2, (a person) Having 6 instead of 5 fingers in each or any of his hands or legs.

ଷଡ଼ଙ୍ଘ୍ରି—ସଂ. ବ (ଷଟ୍ = ଛଅ = ଅଙ୍ଘ୍ରି = ଚରଣ ଯାହାର) — ଷଟ୍‌ପଦ; Shardaṅghri ଭ୍ରମର—The black bee.

ଷଡ଼ଦଶ—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ (ଉଚ୍ଚାରାଦ୍ଦ; ସଂ. ଷଡ଼ଧିକଦଶନ; ଷଟ୍ Shardadaśa + ଦଶନ୍)—ଷୋଳ; ଷୋଡ଼ଶ—Sixteen. ଷୋଳ ପାଉଁଶ [ଦ୍ର—କଳା ବତ୍ରିଶ ଷଡ଼ଦଶ । ଅଳାବୁ ପରିମ ପୁରୁଷ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଷଡ଼ଦର୍ଶୀ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଷଡ୍‌ଦର୍ଶୀ)—ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—Well Shardadarśī versed in philosophy. [ଦ୍ର—ଜଣେ ଯେ ଷଡ଼ଦର୍ଶନ ଜାଣେ ମୁଁ ବୋଲ ନ ଜାଣି ଋଗ୍ବେଦ । ଷଡ଼ଦର୍ଶୀ ତୁଲେ ଷଡଦର୍ଶୀ ଜଣେ ବିବାଦ—ଜଗତ୍ପତି. କବିତା ।]

ଷଡ଼ଧିକ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଛଅ ଦୋଇଅଛୁ ଅଧିକ ଯାହାଠାରେ)— Shardadhika ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଛଅ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ଯୁକ୍ତ ଦୋଇଅଛୁ —(any number) Increased by six. (ଯଥା—ଷଡ଼ଧିକ ଦଶନ୍ = ୧୬ ।)

ଷଡ଼ବିକାର —ଦେ. ବ (ସଂ. ଷଟ୍ + ବିକାର) —ଜନ୍ମ, ସ୍ଥିତି, ବୃଦ୍ଧି, Shardabikāra ପରିଣାମ; ଅସ୍ତି ଓ ବିନାଶ, ଏହିରୂପ ପ୍ରାଣୀର ଛୟବିକାର ଷଡ଼ବିକାର ଛଅଟି ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା ଅବସ୍ଥା—Six transformations which an animate being undergoes during its earthly existence. [ଦ୍ର—ସ୍ୱଭାବେ ମନୁଷ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ । ଜନ୍ମଇ ଏ ଷଡ଼ବିକାରେ (ଷଡ଼୍‌ବିକାର—ସଂ ରୂପ) ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଷଡ଼ବିଧା—ଦେ· ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ· ଷଡ଼୍‌ବିଧା)—ଷଡ଼୍‌ବିଧ (ଦେଖ)— Shardabidhā Shardbidha (See) [ଦ୍ର—ରୂପାତ୍ମ ଷଡ଼ବିଧ ଷଡ଼ବିଧା ଦଣ୍ଡ ଉର୍ଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା, ଗୁରୁର ମାତ୍ର ଷଡ଼ବିଧା— ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଷଡ଼ବିନ୍ଦୁ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ ବ—ଷଡ଼୍‌ବିନ୍ଦୁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Shardabindu (etc) Shard-bindu etc (See)

ଷଡ଼ଭିଜ୍ଞ —ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ଷଟ୍=ଛଅଟି ବିଷୟରେ+ଅଭିଜ୍ଞ ୭ମୀ ତତ୍) Shardabhijña ୧ । ଛଅଟି ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)— (ଷଡ଼ଭିଜ୍ଞତା--ବିଶେଷ୍ୟ) 1.(a person) Versed in the six (ଷଡ଼ଭିଜ୍ଞା —ସ୍ତ୍ରୀ) sciences or superhuman powers. [ଦ୍ର—ଯଥା—ଅତ୍ମଜ୍ଞାନ (ଆପଣାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ବା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜ୍ଞାନ)—Self-knowledge; spiritual knowledge. ଜାତିସ୍ମରତା (ନିଜର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସ୍ମରଣାତ୍ମକ ଜ୍ଞାନ)—Knowledge or power of remembering one's past birth. ପରଚିତ୍ତ ଜ୍ଞାନ (ପରର ମନର ଭାବ ଜାଣିବା)—Divining into the minds of others· ଦିବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି— Spiritual or astral vision. ଦିବ୍ୟ ଶ୍ରୋତ୍ର— Hearing of inaudible things. ଖେଚରତ୍ୱ (ଆକାଶଗତି) —Aerial movement·] ୨ । ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ, ଲୌକାର୍ଥ ଓ ତତ୍ତ୍ୱାର୍ଥ ଏହି ଛଅଟି ବିଷୟରେ ଅଭିଜ୍ଞ—2. Versed in the six branches of knowledge desirable in this world. ସ· ବ—ବୁଦ୍ଧଦେବ—The Buddha. [ଦ୍ର—ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ, ଲୌକାର୍ଥ ଓ ତତ୍ତ୍ୱାର୍ଥ, ଏ ଛଅଟି ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ନାମ—ବୁଦ୍ଧଦେବ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷଡ଼ରଙ୍ଗ—ବେ. ବ୍ଦ—ଦ୍ରବଭେଦୀ; ଚଳ ବହୁବ୍ର—
Shardra ranga Picturesque; multi-coloured. ନାନାରଙ୍ଗର ହରଂଗୀ ଷଡ଼ରଙ୍ଗି, ଷଡ଼ରଙ୍ଗିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଷଡ଼ରତ୍ନି—ସଂ ବ୍ଦ (ଷଟ୍+ଅରତ୍ନି)—ଛଅ ହାତ ପରିମିତ (ବସ୍ତୁତୋଷ)
Shardaratni —Measuring six cubits in length.

ଷଡ଼ରସ—ବେ. ବ (ସଂ. ଷଡ଼୍ରସ)—୧ । ଷଡ଼୍ରସ [ଦେଖ]—
Shardra rasa 1. Shard-rasa (See) ୨ । (ଛଅ ରସ ଛୟରସ ଷଡ଼ରସ ଗୁଡାର ରସ) ରସିକତା—2. Wit humour.

ଷଡ଼ରସ ବ୍ୟଞ୍ଜନ—ବେ. ବ (ସ. ଷଡ଼୍ରସ+ବ୍ୟଞ୍ଜନ)—ସବୁପ୍ରକାରର
Shardrasa byanjana ସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ ରନ୍ଧଣ—ଷଡ଼ରସବ୍ୟଞ୍ଜନ ଷଡରସତରକାରୀ Curry of all the six kinds of tastes.

ଷଡ଼ରସଭୋଜନ—ବେ. ବ (ସ. ଷଡ଼ରସ+ଭୋଜନ) ଛଅରସଯୁକ୍ତ
Shardarasa bhojana ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା—ଷଡରସଭୋଜନ ବଡରସଭୋଜନ Partaking of food having of the 6 tastes

ଷଡ଼ରସରେ ମନୁଷ୍ୟ—ବେ. ବ—ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି—A man of wit;
Shard- sa emanushya a man of humour.
ଷଡରସେତେମାନୁଷ ବଡଁରସିକଆଦ୍‌ମୀ

ଷଡ଼ରି—ସ. ବ (ଷଟ୍+ଅରି=ରିପୁ)—କାମକ୍ରୋଧାଦି ଛଅ ରିପୁ—
Shardari The 6 passions.

ଷଡ଼ଶୀତି—ସଂ. ବ. ଓ ବ୍ଦ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ଅଯଗତ୍ରୈରାଶିକସନ୍ଧିରାରମ୍ଭ
Shardasiti ଷଟ=ଛଅ ଅଧିକ ଅଶୀତି)—ଛୟାଅଯ—
Eighty six. ସଂ. ବ—ଷଡ଼ଶୀତି ସଂଜ୍ଞା ଶ; ଷଡ଼ଶୀତି ସଂକ୍ରାନ୍ତି; ମିଥୁନ (ଅଷଢ଼), କନ୍ୟା (ଅଶ୍ୱିନ) ଧନୁ (ମୌଳ) ଓ ମୀନ (ରୈବ) ସଂକ୍ରାନ୍ତି—
The passage of the sun—
1. From the sign of Taurus to Gemini, 2. From. Leo to Virgo. 3. From Cancer eo Sagitarius. 5. From Aquarius to Pisces.

ଷଡ଼ଶୀତିଚକ୍ର—ସଂ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ମିଥୁନ; କନ୍ୟା ମୀନ ଓ ଧନୁ
Shardasiti chakra ରାଶିରେ ରବିଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି-କାଳୀନ ଶୁଭାଶୁଭଫଳଜ୍ଞାନାର୍ଥ ଉଭୟ ଉଭୟ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତିସୂଚକ ଚକ୍ର ବା ସଂକ୍ରାନ୍ତିପୁରୁଷ—(astrology) The astrological circle or figure drawn in the 4 Shardasiti samkrāntis showing the position of each of the asterisms on different parts of it indicating good or bad results. [ଦ୍ର—ଏହି ଚକ୍ର ବା ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପୁରୁଷର ଉଭୟ ଉରୁ ଅଙ୍ଗରେ (ଅର୍ଥାତ ମୃଗ, କର୍କ, ସ୍ୱାତ, କୋଡ଼, ନେତ୍ର, ମସ୍ତକ ଓ ଦକ୍ଷିଣକରେ) ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥିତିଦେଇ ତଦନୁସାରେ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ବୁଝାଯାଏ । ସୋଽୟ ନରରୂପ (ସଂକ୍ରାନ୍ତିପୁରୁଷ) ଅଙ୍କନ କରି ତାହାର ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗରେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ବଳସ୍ଥ ବସ୍ତ୍ରଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇ ସବୁଦିନ ଦୁଅନ୍ତି ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଅରମ୍ଭ କରି ଏ ନରଚକ୍ରର ଯଥାକ୍ରମେ ମୃଗରେ ୧, ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ୪, ଦକ୍ଷିଣ ପାଦରେ ୬, ବାମ ପାଦରେ ୬, ବୃଦମ୍ବ ବା କୋଡ଼ରେ ୫, ବାମ ହସ୍ତରେ ୪, ବାମ କେଶରେ ୬, ଦକ୍ଷିଣ କେଶରେ ୬, ମସ୍ତକରେ ୩, ବୃଦ୍ୟରେ ୬୫ ନକ୍ଷତ୍ର କଳାଇବାକୁ ହୁଏ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର ଉକ୍ତ ନରଚକ୍ରର ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗରେ ସଂସ୍ଥ ଦେଖାଯାଏ, ସେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜନ୍ମଲଗ୍ନଭିତ୍ତରେ ଆଗାମୀସୌର ମାସରେ ଶୁଭାଶୁଭ ଘଟେ —

ମୃଗରେ ଦୁଃଖ, ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ଲାଭ, ପାଦଦ୍ୱୟରେ ଭ୍ରମଣ, ବୃଦସ୍ଥ ବା କୋଡ଼ରେ କାନ୍ତାଲାଭ, ବାମହସ୍ତେ ବନ୍ଧନ; ନେତ୍ରଦ୍ୱୟରେ ସମ୍ମାନ, ମସ୍ତକରେ ଅପମାନ; ବୃଦ୍ୟରେ ମୃତ୍ୟୁ । ଯଦି ତାହାର ସନ୍ତାନର ଫଳ ଅଶୁଭ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ତନ୍ନକ୍ଷତ୍ରର ସାଜ ଓ ସଜୌଷଧି ଜଳେ ସ୍ନାନ ଓ ବସ୍ତୁ ସନ୍ତ ତଳେ ଶୁଭ ଫଳ ହୁଏ—
(ବସ୍ତୁତୋଷ)]

ଷଡ଼ଶୀତିତମ—ବ ବ୍ଦ—ଛାସ୍ୀଅଶି ସଂଖ୍ୟାର ପୂରକ—
Shardasititama Eighty-sixth.

ଷଡ଼ଶୀତି ସଂକ୍ରମଣ(ସଂକ୍ରାନ୍ତି)—ସଂ ବ—ଷଡ଼ଶୀତି (୨) (ଦେଖ)
Shardasiti samkramana(samkrānti) Shardasiti (2) (See)

ଷଡ଼ଶ୍ୱ—ସଂ ବ୍ଦ—(ବହୁବ୍ରୀ)—ଯହିଁରେ ଛଅଟି ଘୋଡ଼ା ଲଟିଥାଅନ୍ତି
Shardaswa To which six horses have been yoked. ସଂ ବ.—ଛଅଘୋଡ଼ା ଲଟିଥିବା ଗାଡ଼ି (ବସ୍ତୁତୋଷ)—A carriage drawn by six horses.

ଷଡ଼ଷ୍ଟକ—ସଂ. ବ.—(ଜ୍ୟୋତିଷ) (ଷଟ୍+ଅଷ୍ଟକ+ବ)—ବର.
Shardashtaka କନ୍ୟାଙ୍କର ତାରତମ୍ୟ ଗଣନା ଦ୍ୱାରା ବୁଝାପିବା ଯୋଗ ବିଶେଷ; ବରର ଓ କନ୍ୟାର ସ୍ୱସ୍ୱ ସ୍ୱଜିରୁ ଷଷ୍ଠର ଷଷ୍ଠ ଓ ଅଷ୍ଟମ ସ୍ୱଜି ସମ୍ବନ୍ଧ—(astrology) Astrological corelation found out by calculating the horoscopes of the bride and bridegroom elect from the 6th and the 8th positions of their respective zodiacal signs. [ଦ୍ର—ବରର ସ୍ୱଜିଠାରୁ କନ୍ୟାର ସ୍ୱଜି ଷଷ୍ଠ ସ୍ଥାନସ୍ଥ ଓ କନ୍ୟାର ସ୍ୱଜିଠାରୁ ବରର ସ୍ୱଜି ଅଷ୍ଟମ ହେଲେ ଏହି ଯୋଗ ଘଟେ । ବରାଦ ସ୍ୱଭାବରେ ବରର ଓ କନ୍ୟାର ସ୍ୱଜିର ସରଣର ଷଷ୍ଠ ଓ ଅଷ୍ଟମ ସମ୍ବନ୍ଧ ହେଲେ ତାହାକୁ 'ଷଡ଼ଷ୍ଟକ' ବୋଲସାଏ । ଏ ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ଯୋଗକୁ ପଶ୍ଚାତ୍ କର ବରାଦ ସ୍ଥିର କରିବା ବିଧେୟ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ଭଲର ବୋଲଅଛି । ଏହା ଅନ୍ତ ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ଓ ପ୍ରିୟ ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯଦି କନ୍ୟାର ସ୍ୱଜିରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଷ୍ଟମରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଓ ଉତ୍ତରାର ସ୍ୱଗିର ଅଷ୍ଟମରେ କନ୍ୟାର ସ୍ୱଗି ହୁଏ, ତାହାଦେଲେ ଅଉ ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ହୁଏ ଯଥା—

କନ୍ୟାର ସ୍ୱଗି	ବରର ସ୍ୱଗି
ମକର	ସିଂହ
କନ୍ୟା	ମେଷ
ମୀନ	ତୁଳା
ବୃଶ୍ଚିକ	କୁମ୍ଭ
ବୃଷ	ମିଥୁନ

ଅଉ ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ହେଲେ ଏ ବିବାହ ସଙ୍କଥା ଜ୍ଞାତିବ୍ୟ ।

ମିତ୍ରଷଡ଼ଷ୍ଟକ ଯଥା—

କନ୍ୟାର ସ୍ୱଗି	ବରର ସ୍ୱଗି
ମକର	ମିଥୁନ
କନ୍ୟା	କୁମ୍ଭ
ସିଂହ	ମୀନ
ବୃଷ	ତୁଳା
ବିଛା	ମେଷ
ବୃଶ୍ଚିକ	ଧନୁ,

ମିତ୍ର ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ହେଲେ ସଧ୍ୟ ବିବାହ ଜଜମାସୂ । ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ମାତ୍ରେହିଁ ଦୋଷାବହ; ତଥାପି ମିତ୍ର ଷଡ଼ଷ୍ଟକରେ ଏ ସକଳ ସ୍ୱଲ୍ପଦୋଷ ପ୍ରତିକାର ସହଜର ସମ୍ଭର ମିଳିବା ଯୁବାରୁ ଏହା ଅଶୁଭ ହେଲେ ସଧ୍ୟ ତାହାର ଶୁଭପ୍ରଦ ହୁଏ । ଗରୁଡ଼ପୁରାଣ ମତରେ ମିତ୍ର ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ଯଥା—

କନ୍ୟାର—ସିଂହ	ବରର—ମକର
କନ୍ୟା	ମେଷ
ତୁଳା	ମୀନ
ବୃଶ୍ଚିକ	କର୍କଟ
ଧନୁ	ବୃଷ
ମିଥୁନ	ବିଛା

ଏବଂ। ପୁସ୍ତକର ସଧ୍ୟ ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ସ୍ୱଗି ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲେ ଦୁହିଁଙ୍କ ସଧ୍ୟରେ ମନର ଅମେଳ ହୁଏ ଓ ମିତ୍ର ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ଥିଲେ କଷ୍ଟଦ ଶୁଭ ହୁଏ । (ବିଶ୍ୱକୋଷ)

ଷଡ଼ାନନ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଷଟ୍=ଛଅଟି ଆନନ=ମୁଖ Shardānana ଯାହାଙ୍କର)—କାର୍ତ୍ତିକେୟ; ଶଙ୍କରଙ୍କର—The God Kārttikeya; the elder son of Śiba. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ ଜନ୍ମକାଳରୁ ଛଅଟି ମୁଣ୍ଡ ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କର ଛଅଟି ମୁଣ୍ଡ ଦୋଇଥିଲା ।]

ଷଡ଼ାମ୍ନାୟ—ସ. ବ (ଷଟ୍+ଆମ୍ନାୟ=ଉଚ୍ଚାରିତ ବିଷୟର କ୍ରମ)-ଶିବଙ୍କର Shardāmnāya ଛଟି ମୁଖ (ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧାରଣତଃ ଚାରିମୁଖ ଓ ଏହା ଜ୍ଞାତୀତ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ବାହାର କରିଥିବା ଅଉ ଗୋଟିଏ ମୁଖ)ରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର—A set of six Tantra Śāstras issuing from 6 mouths of Mahādeba. [ଦ୍ର—ଯଥା—ପୂର୍ବାମ୍ନାୟ, ଦକ୍ଷିଣା-ମ୍ନାୟ, ପଶ୍ଚିମାମ୍ନାୟ, ଉତ୍ତରାମ୍ନାୟ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାମ୍ନାୟ ଓ ଅଧ ଆମ୍ନାୟ ।]

ଷଡ଼ାୟତନ—ଗ. ତ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚକ୍ଷୁ କର୍ଣ୍ଣ, ନାସିକା, ଜିହ୍ୱା, ତ୍ୱକ୍ ଓ ମନ Shardāyatana (ଇନ୍ଦ୍ରିୟୋଷ)—The sense organs and the mind.

ଷଡ଼ାସ୍ୟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଷଟ୍+ଆସ୍ୟ)—କାର୍ତ୍ତିକେୟ— Shardāsya Kārttikeya.

ଷଡ଼ାସ୍ୟ ଜନକାହିତ—ସଂ. ବ (ଷଡ଼ାସ୍ୟ+ଜନକ+ଅହିତ=ଷଷ୍ଠ)—କାମଦେବ; କନ୍ଦର୍ପ— Shardāsya janakāhita God Cupid; Kāmadeba.

ଷଡ଼ଙ୍ଗି—ବେ. ବ. ପୁଂ—ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ (ବେଶ)—Shardaṅgī (See) Shardiṅgi

ସାଳ—ଗାଢ଼େ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଶାଳୁଆ ଗଛ— The 'Śāla' tree. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳ ବୃକ୍ଷ ଭେଲ ସାଳ [ଷଡ଼ଙ୍ଗିଅଣୀ—ବେ. ସ୍ତ୍ରୀ] ବାହାର କରନ୍ତି ।]

ଷଡ଼୍ରୁପାୟ—ସଂ. ବ (ଷଟ୍+ଉପାୟ)—(ତନ୍ତ୍ର) ସ୍ତମ୍ଭନ, ମୋହନ, ବଶୀ- Shardupāya କରଣ, ଉଚ୍ଚାଟନ, ଆକର୍ଷଣ ଓ କ୍ଷୋଭଣରୂପକ ଛଅଟି ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରୟୋଗ—(tantra) The application of six tantric means, such as Stambhana, Mohana; Baśīkaraṇa, Uchchāṭana, Ākarshaṇa and Kshobhaṇa.

ଷଡ଼ୂର୍ମି—ସଂ. ବ (ଷଟ୍+ଊର୍ମି)—ଷଡ଼୍ରିପୁ (ବେଶ) Shardūrmi Shard-ripu. (See)

ଷଡ଼ୂଷଣ-ସଂ, ବ (ବୈଦ୍ୟକ) (ଷଟ୍=ଛଅ+ଊଷଣ=କଟୁଦ୍ରବ୍ୟ)— Shardūshaṇa ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ ଛଅଟି କଟୁଦ୍ରବ୍ୟ; ପିପ୍ପଳୀ, ପିପ୍ପଳୀ ମୂଳ, ଗୁରୁଚୀ, ଶୁଣ୍ଠି, ତତ୍ତାମ ଳ ଓ ସଜତମିଶ୍ରିତ ଔଷଧ—An aggregate for concoction of six bitter articles (viz long pepper, pepper root; piper chaba; dried ginger; plumbago root and black pepper) used as medicine. [ଦ୍ର—ଏହା ପୀହା, ଗୁଲ୍ମ, ଜଦ୍ରୋଗାଦି ଓ ଶ୍ଲୀପଦନାଶକ, ଅଗ୍ନିଦୀପ୍ତିକାରକ; କଫ ଓ ବାୟୁ-ନାଶକ ।

ଯଃ କୋଳ ସଙ୍ଗେ ସହତ ମିଶିଲେ ଷଡ଼ୂଷଣ ହୁଏ ।]

ଷଡ଼୍ରିପୁ—ବେ. ବ (ସଂ. ଷଡ଼ରି) —ଷଡ଼ ରିପୁ (ବେଶ) Shardairi Shard-ripu. (See)

ଷଡ଼ୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଷଟ୍+ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ)—ଛଅ ପ୍ରକାରର ସମ୍ପଦ ବା Shardaiśwarjya ଉତ୍କୃଷ୍ଟ; ସଦ୍ଦୃଶ ସମ୍ପଦ ବା ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଭୋଗ— All sorts of prosperity or enjoyment or bliss. [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଅଷ୍ଟ ବିଧ; ଷଡ଼ ବିଧ ନୁହେଁ; ସାଂସାରିକ ସୁଖଭୋଗ ବା ବିଳାସ ବା ସମ୍ପଦ ଦ୍ରବ ଲୋକେ ଷଡ଼ୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷଣ୍ (ଧାତୁ)—୧ । ଦାନ କରିବା—1, To give.
Shaṇ (root) ୨ । ବଣ୍ଟନ କରିବା—2. To distribute.

ଷଣ୍ଡ—ସଂ. ବ (ଷଣ ଧାତୁ + କଣ୍ଡୁ. ଡ) —୧ । ବୃଷ; ବୃଷଭ; ବୃଷଭ—
Shaṇḍa 1. A Brāhmaṇī bull. ୨ । ସ୍ୱାଧୀନ ବୃଷ-
(ଷଣ୍ଢ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. A bull set at liberty.
୩ । ନପୁଂସକ ବ୍ୟକ୍ତି (ଷଣ୍ ଦେଖ)—3. A eunoch. [ଉ—ଛତ୍ରଶୂନ୍ୟ ଷଣ୍ଡ ବୃଦ୍ଧ ରାଜା ହୁଲେ, ଅନ୍ତଃବେଦ୍ଧବଣ୍ ହବାସା ଦେଲେ—କହିସୁର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ଵଳା ।] ୪ । ସମୂହ—
4. A collection, assemblage. ୫ । ସମୂହ ବା ପଦ୍ମ ଉତ୍ପଳସମୂହ—5. A collection or bunch of lotus flowers or water lilies. ୬। ବୃକ୍ଷ
6. Tree. ୭ । ଯୋନିରୋଗବିଶେଷ—7. A sort of disease of the female organ. ୮। ଦୈତ୍ୟ-ଗୁରୁ ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର; ଅସୁରପ୍ରଧାନ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କ ଗୁରୁ—
S. The son of Sukrāchārjya and the tutor of Prahlāda. ୯। (ଛଗଳ ଆଦ ପଶୁ ଅଦଙ୍କ) ଦଳ—9. A flock (of goats etc) (Apte). ୧୦ । ରାଶି (ଜ୍ୟୋତିଷ)—
10. Sign.

ଷଣ୍ଡ(ଣ୍ଢ)ତିଳ—ସଂ ବ—ଯେଉଁ ତିଳରୁ ତେଲ ବାହାରେ ନାହିଁ (ଉ.ଶ)
Shaṇḍa(ṇḍha)tila Sesamum seed producing no oil. ଦେ. ବ. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ନପୁଂସକ—
A eunoch. [ଉ—ଭୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯାହା ଷଣ୍ଡ ତିଳ ବୋଲୁଥିଲେ, ବସ୍ତୁତଃ ନଗରେ ତା ସତ କହିଲେ—ବୃତ୍ତସିଂହ ମହାଭ୍ରାନ୍ତ ଜ୍ଞାନଯୋଗ ।]

ଷଣ୍ଡା(ଣ୍ଢା)—ଦେ. ବ—୧ । ଷଣ୍ଡାମାର୍କା (ଦେଖ)—1. Shaṇḍā
Shaṇḍā(ṇḍhā) mārkā (See) ୨ । ଶଣ୍ଢା (ଦେଖ)—
Saṇḍā (See). ୩ । ଷଣ୍ଢାସୁର—3. A demon (ଉ—ଯେତେ ଗୋ ଦୋଇଲେ ବଇଷ୍ଟ, ଷଣ୍ଢା କଣ୍ଡୁଡ଼ ଜଳ ମାଇ—ଗୀତୀ. ବ୍ରହ୍ମଜରୁଘଣ୍ଟଗୀତା ।) ଦେ. ବଣ—
ବଳା ମୋଟାତାଜା ୧। ଷଣ୍ଡାମାର୍କା (ଦେଖ)—1. Shaṇḍāmārkā (See) ୨ । ବନ୍ଧ୍ୟାତ୍ୱଦୋଷରୁ ବନ୍ଧ୍ୟ ନଶୀଳ (ବୃକ୍ଷାଦି); ବଢ଼ା
2. Over-luxuriant in growth (said of trees and plants) ଯଥା—ଅଣ୍ଡିର ଡାଳ ଗଛଟା ଷଣ୍ଢା ହୋଇ ବଢ଼ିଛୁ ।)

ଷଣ୍ଢା(ଣ୍ଢେ)ଇବା—ଦେ. କି.—ଷଣ୍ଢାଇବା (ଦେଖ)
Shaṇḍā(ṇḍe)ibā Shaṇḍhāibā (See)

ଷଣ୍ଢାମା(ର୍କ)—ସଂ. ବ—ଷଣ୍ଢ ଓ ଅମର୍କ ନାମକ ଶୁକ୍ରଙ୍କର ପୁତ୍ର ଦ୍ୱୟ—
Shaṇḍāmā(ma)rka Shaṇḍa and Amarka who were the two sons of Śukra and who were tutors to Prahlāda. [ଦ—ଏମାନେ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ରୂପେ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏମାନେ ବଳିଷ୍ଠ, ପୃଥୁଳକାୟ ଓ ଦୃଷ୍ଟିପୁଷ୍ଟ ଥିଲେ ।] ଦେ ବ. ଓ ବଣ—ଷଣ୍ଢାମାର୍କା (ଦେଖ)
[ଷଣ୍ଢାମାର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ] Shaṇḍāmārkā (See)

ଷଣ୍ଢା(ଣ୍ଢା)ମାର୍କା—ଦେ. ବ.—(ସଂ ଷଣ୍ଢ=ବୃଷ; ଅର୍ଥାତ୍ ବୃଷ ସଦୃ
Shaṇḍā(ṇḍhā)mārkā ବଳବାନ୍; ଷଣ୍ଢାମାର୍କ ବା ବଳାଳକାୟ, ଭୁଲ, ବା-ଷଣ୍ଢେ=ଯୁବା, ଲଟେଇ ।)—
ଷଣ୍ଢାମାର୍କା ୧ । ବଳବାନ୍ ଓ ପୃଥୁଳକାୟ—1. A strong
ମୋଟାତାଜା ଆଦ୍‌ମୀ and fat man; a stout, strong and tall man. ୨ । ଉଦ୍ଧତ ଓ ଦୁର୍ବିନୀତ ବ୍ୟକ୍ତି;ଦୁଷ୍ଟ ଓ ବଜ୍ଜାତ ଲୋକ—2. A strong and wicked man. ୩ । ବଳୀ; ମଲ୍ଲ—3 An athlete.
ଦେ. ବଣ—ବଳୁଆ ଓ ପୃଥୁଳ—Stout and strong.

ଷଣ୍ଢାଳି—ସ. ବ. (ଷଣ୍ଢ + ଅଳ୍ ଧାତୁ=ଖାଇଯିବା + ଅ + ଇ)—
Shaṇḍāḷi ୧ । ତୈଳ ପ୍ରଭୃତିର ପରିମାଣ ବିଶେଷ; ଛଟାଙ୍କି—
(ଷଣ୍ଢାଳି—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଜଣ୍ଟୋଷ) 1. $\frac{1}{16}$ of a seer of liquid. ୨ । ସରସୀ, ସରୋବର—2. A pond. ୩ ।
କାମୁକା; ସ୍ତ୍ରୀ—3 A libidinous woman.

ଷଣ୍ଢା ଷଣ୍ଢା—ଦେ. ବ. (ବହୁ ବଚନ)—ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଷଣ୍ଢା ବ୍ୟକ୍ତି-
Shaṇḍā shaṇḍā Many stout and strong
ଷଣ୍ଢା ଷଣ୍ଢା ମୋଟାତାଜା ଆଦ୍‌ମୀଙ୍କ persons

ଷଣ୍ଢି(ଣ୍ଢି)ଆ—ଦେ. ବଣ. (ସଂ ଷଣ୍=ନ ପୁଂବାଚକ)—୧ । ନପୁଂସକ—
Shaṇḍi(ṇḍhi)ā 1. Impotent. ୨ । ଷଣ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2.
ନପୁଂସକ ହିଜଡ଼ା Relating to a bull. [ଦ—ଏବଂ। (ଷେଣ୍ଢିଆ, ଷେଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା; କଣିଷଣ୍ଢିଆ, କାଣ୍ଡଷଣ୍ଢିଆ, ବଡ଼ଷଣ୍ଢିଆ ।

ଷଣ୍ଢୁ(ଣ୍ଢୁ)ଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ ଷଣ୍ ପୁଂଲିଙ୍ଗ)—ବନ୍ଧ୍ୟା ଗାଈ—A
Shaṇḍu(ṇḍhu)ṇī barren cow.
ବନ୍ଧ୍ୟାଗାଭୀ ବନ୍ଧ୍ୟାଗାୟ [ଷେଣ୍ଢୁ(ଣ୍ଢୁ)ଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଷଣ୍ଢ—ସଂ. ବ.—(ସଂ ଷଣ୍ ଧାତୁ + କଣ୍ଡୁ. ଢ) ୧ । ବୃଷ—1. Bull.
Shaṇḍha ୨ । ସ୍ୱାଧୀନ ବୃଷ; ଯେଉଁ ବୃଷଭକୁ ଲୋକେ ଶିବଙ୍କୁ
(ଷଣ୍ଢ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉତ୍ସର୍ଗଦିଅର ଛାଡ଼ି ଦେଇଥାଅନ୍ତି—2. A bull dedicated to Śiba and set free to roam wherever he likes, [ଉ—ଗାଈ ସଦୃଦେବଙ୍କର, ଷଣ୍ ମହାଦେବଙ୍କର; ବଳଦ ବାପୁଡ଼ା କାହାର ନୁହେଁ—ଭଗ ।] ୩ । (ସନ୍ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା + କଣ୍ଡୁ. ଢ)
ନପୁଂସକ; କ୍ଲୀବ—3 A eunoch; an impotent person.
[ଦ—କ୍ଲୀବଙ୍କୁ କୁଇଁଲେ ସ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ ହରିବା ବିଷୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି । ସୁଶ୍ରୁତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ୧୫ ପ୍ରକାର, ମତାନ୍ତରେ ୨୦ ପ୍ରକାର, ଷଣ୍ଢଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯଥା—
ନିସର୍ଗ ଷଣ୍—ଜନ୍ମରୁ ନପୁଂସକ ବା ଅଣ୍ଡଜ୍ଞାନ ।
ବଦ୍ଧ ଷଣ୍—ଉତ୍ପାଣ୍ଡ ବା ଅଣ୍ଡଭଗ୍ନ ନପୁଂସକ ।
ପକ୍ଷ ଷଣ୍-ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ(ରମଣଶକ୍ତି ଲୁପ୍ତ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ।
ଫାଳକ ଷଣ୍—ଯେ କ୍ଲୀବତ୍ୱ ଯୋଗୁଁ ଅପରା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ନିଯୋଗ କରି ପରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସେବା କରେ ।
ଶାଖାବଦଷଣ୍—ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଶାପ ଫଳରୁ କ୍ଲୀବତା ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଜସ୍ବଳ୍ୟ ଷଣ୍ଢ—ସ୍ତ୍ରୀଭରେତାଃ; ଯାହାର ଅଦ୍ୟାବଧି ରେତଃ ପତନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଈଦୃଶ ଷଣ୍ଢ—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ରଜଃଚେଷ୍ଟା ଦେଖିଲେ ଯାହାର କାମସ୍ତ୍ରାବର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ।

ସେବ୍ୟକ ଷଣ୍ଢ—ବହୁସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ଭୋଗ ଜନିତ ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଆଦିମ ଷଣ୍ଢ—ମୈଥୁନ ଧର୍ମୀବସ୍ଥାକାଳରେ ସ୍ତ୍ରୀର ରଜଃସ୍ରାବ ପୂର୍ବରୁ ଯାହାର ରେତଃ ସ୍ଖଳନ ହୁଏ ।

ସୋଦ୍ଦାମ ଷଣ୍ଢ, ଶାଲୀନ ଷଣ୍ଢ—ଦୃଷ୍ଟା ବା ଅପତ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ ସନ୍ନିଧାନରେ ସଦ୍ଭବଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି, ବା ଯାହାର ରେତଃପାତ ହୁଏ ।

ଅନ୍ୟାପତ୍ତ ଷଣ୍ଢ—ସ୍ୱସ୍ତ୍ରୀ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଠାରେ ଯାହାର ସୁଂସ୍ତ୍ରୁତ୍ୱ ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ।

ପୁଂଶ୍ଚଲ୍ଲ ଷଣ୍ଢ—ସ୍ତ୍ରୀର ବା ପୁରୁଷର ମୁଖ ହବରରେ ଗ୍ରାମ୍ୟଧର୍ମ ସମ୍ପାଦନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ବାତରେତାଃ ଷଣ୍ଢ—ରେତଃପାତ ସମୟରେ ଯାହାର ଲିଙ୍ଗ ବାଟେ ରେତଃ ସଙ୍ଗେ ବାତ ବା ବାୟୁ ନିର୍ଗତ ହୁଏ ।

ବ୍ରହ୍ମୀକ ଷଣ୍ଢ—ନଦୀର ବା ନାଳର ଦସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ମୈଥୁନରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଷଣ୍ଢଷଣ୍ଢ—ଯାହାର ମେଢ୍ର ଦୌର୍ବଲ୍ୟରୁ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ସ୍ଖଳନ ହେବା ପରେ ପୁଣି ପୁନଃ ପୁନଃ ଉତ୍ତେଜିତ ହୁଏ ।

ନଷ୍ଟକ ବା ନଷ୍ଟ ଷଣ୍ଢ—ରୋଗାଦି ଯୋଗୁଁ ଯାହାର ଧ୍ୱଜୋତ୍ଥାପ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ

ଅପେକ୍ଷ୍ୟ ଷଣ୍ଢ—ଧ୍ୱଜୋତ୍ଥାପ୍ୟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯାହାର ରେତାସ୍ଖଳନ ଘଟେ ।

ସୁଗନ୍ଧକ ଷଣ୍ଢ—ଯୋନିର ବା ସେଫର ଗନ୍ଧ ଆଘ୍ରାଣ କଲେ ଯେ ରତି ଶକ୍ତି ଲାଘବ କରେ ।

ସ୍ତ୍ରୀ ଧର୍ମ୍ମ ଷଣ୍ଢ—ସ୍ତ୍ରୀ ତୁଲ୍ୟ ବାକ୍‌ଚେଷ୍ଟା (ମାଇଚଆ) ।

ଛିନ୍ନ ଲିଙ୍ଗ ଷଣ୍ଢ—ଯାହାର ଲିଙ୍ଗକୁ ଛେଦନ କରିଯାଇ ତାକୁ ରମଣାସମର୍ଥ କରିଯାଇ ଥାଏ ।]

୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଷଣ୍ଢର ଯେ ଚରିତ୍ରମ ନ କରି ସବୁଥରେ ଅବାଧଗତି ହୋଇ ବୁଲିବାର ଭାବ—4 (figurative) A person who idles away his time and feeds on others (like a bull set at large). ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁ ନାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକମାତ୍ର ନାୟକ ରୂପେ ବରାଚ୍ଚତ ପୁରୁଷ—5. (figurative) A male or husband of many women. [ଉ—ତାର ଗୋଷ୍ଠେ ଷଣ୍ଢ ଅଷଣ୍ଢ ଚଢ଼ୁମା ସୁରଧୁନୀ ପୁଣ୍ଡୁସ୍ୱକ । ରଘୁନାଥ—ଯସାଦି]

[ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ଢଳ ଓ ଶକ୍ତଧାଡ଼ ଚାଲିବା ପାଇଁ ବାଛୁରୀମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଛେଦନ କର ସେମାନଙ୍କୁ ବଳଦ କରନ୍ତି । ଯଜ୍ଞେ ଗାଈଙ୍କ ପାଇଁ କମ୍ବା ଗୋଷ୍ଠୀ ଗ୍ରାମର ବା ଗୋଷ୍ଠୀ ଅଞ୍ଚଳର ଶତଶତ ଗାଈଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଷ୍ଠୀ ମାତ୍ର ଷଣ୍ଢ ସାଧାରଣ ସମ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ରଖାଯାଇଥାଏ ଓ ସେ ଅବାଧଗତି ହୋଇ ଗୃହଅଡ଼େ ବୁଲି ଖାଇଥାଏ; ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଗାଈମାନେ ବଢର ପଡିଲେ (ଋତୁମତୀ ହେଲେ) ସେହି ଏକ ମାତ୍ର ଷଣ୍ଢବୀଜ ଗୋ ଜାତିର ବଂଶ ରକ୍ଷା କରେ । ଏହି ଅର୍ଥରୁ ଏହି ବ୍ୟବହାର ।] ୭ । ବାତୋପତାପିତ ପୋକରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ନରଦ୍ୱେଷିଣୀ ସ୍ତନରହିତା ସ୍ତ୍ରୀ; କ୍ଲୀବ ବଙ୍ଗେଷ (ବଙ୍ଗଭୋଷ)—6. A hermaphrodite woman. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ମୈଥୁନ ଧର୍ମ୍ମର ଅନୁପଯୁକ୍ତା—ବଙ୍ଗଭୋଷ] ଦେ. ବ—୧ । ବୀର—1. A hero; a valiant person. [ଉ—ସେ ଦୁଇ ଷଣ୍ଢ ଜଳେ ରଣ, ସପ୍ତ ଅଷ୍ଟମ ଗଣ କଣ । ବଶ୍ୱନାଥ—ବରଦ ଗ୍ରନ୍ଥାସୂଣ ।] ୨ । (ଓଡ଼ଗାର ଅଧୁନା ଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ) କୁଜଙ୍ଗ ବଂଶର ଉପାଧି—2. The family-tile of the Kujanga Rāj family(now almost extinct). [ଉ—ବୁଢା ହେଲ ବାଇ ତ ? କଲିଙ୍ଗା ଗାଈ ବଢର ପଡ଼ିଲେ କୁଜଙ୍ଗ ଷଣ୍ଢକୁ ଯାଇ ତ ? ଉଗ] ଦେ. ବ୍ରଣ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Best. [ଉ—ଦେଙ୍କେ ପେ ଥିଲେ ମାରକଣ୍ଡ ପୁନ କୁଳରେ ଅବ ଷଣ୍ଢ । ପ୍ରାତୀ—ଜଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ଷଣ୍ଢ ଗୋବର—ଦେ. ବ—୧ । ବୃଷରୋତ୍ସୃଷ୍ଟ ଗୋମୟ—1. Dung of a bull. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସାଁଢେରଗୋବର ସାଁଢ଼କାଗାବର (ଏଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜ ଭୂମିଅଦି ଲିପିବା ନିଷିଦ୍ଧ ଅର୍ଥରୁ) ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥ—2. A useless thing

ଷଣ୍ଢ ତଳ—ଦଂ.ବ— ଷଣ୍ଢ ତଳ (ଦେଖ)—Shanda tila (See) Shandha tila ଦେ. ବ—ନପୁଂସକ—An eunoch. [ଉ—ଏ ବାହାରେ ବତନେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ ଗାଳ, ଦେଲ ବାହ ହୋଇଣ ଷଣ୍ଢ ତଳ ବୋଲ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ସଦାବ୍ରତ. ଦେ.ଖ]

ଷଣ୍ଢ ପଛଆଡ଼ ପାଇବା—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଲାଭ ଆଶାରେ କଚ୍‌ପୋଡାପାଓୟା ଗୋଲାଘୋଡକାଆଣ୍ଡ ନା ଲଭିବା ପରେ ଆଶା-ଭଙ୍ଗ ବ୍ୟକ୍ତି) ନିଷ୍ଫଳ ହେବା—To be baffled in one's hope of gain or success. [ଦ୍ର—ବଳାଣ୍ଡପ୍ରଭୀକ୍ଷା ନ୍ୟାୟ ଦେଖ ।]

ଷଣ୍ଢ ବନିବା(ହେବା)—ଦେ. କି—(ଗାଈ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ମାତ୍ର Shandha banibā(hebā) ଷଣ୍ଢ ଭଳି) ଦୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସାଁଟହଓୟା ସାଣ୍ଡବନନା ଏକାଧିପତ୍ୟ ହେବା ବା ଏକାଧିପତ୍ୟ କରିବା—To lord over many people.

ଷଣ୍ଢା(ଣ୍ଢୀ)ଇବା—ଦେ. କି (ଃ ଷଣ୍ଢ=ବୃଷ ଧଦରୁ)—୧ । (ସଦର୍ଥକ) Shandhā(ndhe)ibā (ଋତୁମତୀ ଗାଈକୁ ନେଇ ବଳ-ସାଁଟା ସାଁଡିୟାନା ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଷଣ୍ଢ ଜଳଚରେ ଯୁଝାଇବା ଅର୍ଥରୁ) ଦୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ତାର ଇଚ୍ଛା ବରୁଦ୍ଧରେ ଦୌଣସି-ଠାରେ ବା ଦୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୁଝାଇବା—1. To

force a person into some place to work against his wish. ୨ । (ଅକର୍ମକ· ଷଣ୍=ନସ୍ଥଂସ୍ତ)—(ବୃକ୍ଷାଦି) ବନ୍ଧ୍ୟତ୍ୱ ଦୋଷୁ ଦୁଷ୍ଟ-ପୁଷ୍ଟ ହେବା—3. To grow iistily or over luxuriantly (said of barren trees.)

ଷଣ୍ଢିଆ—ଦେ. ବ୍ୟ—ଷଣ୍ଢିଆ (ଦେଶ)—
Shaṇḍhiā Shaṇḍiā (See)

ଷଣ୍ଢିତା—ସଂ. ବ—ଯୋନି ରୋଗ ବିଶେଷ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—A Shaṇḍhitā kind of vaginal disease. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଋତୁସ୍ରାବ ଓ ପ୍ରଜନ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଓ ମୈଥୁନ କାଳେ ଯୋନି ଖରସ୍ପର୍ଶ ବୋଧ ହୁଏ-ସୁଶ୍ରୁତ]

ଷଣ୍ଣବତ—ସଂ. ବିଶ—(ଷଟ୍+ନବତ+ଅ)—ଅଣ୍ଟାସୁରର Shaṇṇabata ଦୂରତ୍ୱ—Sixtyninth. (ଷଣ୍ଣବତ୍ୟଧିକ—ଅନ୍ୟପଦ)

ଷଣ୍ଣବତି—ସଂ. ବ ଓ ବିଶ (ଷଟ୍ ଅଧିକ ନବତି)—ଅଣ୍ଟାସୁର—
Shaṇṇabati Sixtynine.

ଷଣ୍ମନୁ—ସଂ· ବ (ଷଟ୍+ମନୁ)—ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟରୁ ଏଯାବତ୍କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୃଜନ କରୁଥିବା ୭ ଜଣ ମନୁ—Six successive progenitors of the mankind. [ଦ୍ର—ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଥମ କଳ୍ପରୁ ୧୪ ଜଣ ମନୁ ଭୋଗ କରନ୍ତି। ବର୍ତ୍ତମାନ ୭ମ ମନୁ ବା ବୈବସ୍ୱତ ମନୁଙ୍କର ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଯୁଗର ଦଶମ ଛୁଗ ଭୋଗ ହେଉଅଛି । ଷଣ୍ମନ୍ତର ତଳେ ଝୀଟା ଦେଖ)

ଷଣ୍ମନ୍ୱତୀତ—ସଂ· ବିଶ (ଷଟ୍+ମନୁ+ଅତୀତ)—ଛଅ ଜଣ ମନୁଙ୍କ Shaṇmanwatīta ସୃଜନ୍ତୁ ଅତୀତ ବା ଶେଷ ହୋଇଥିବା (କାଳ ବା କଲ୍ପାଂଶ)—(The time) After the life time of six Manus. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ମନୁ ୭ ଜଣ ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ଭୋଗ କରି ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମ—୧ । ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ, ୨ । ସ୍ୱାରୋଚିଷ, ୩ । ଉତ୍ତମ ୪ । ତାମସ; ୫ । ରୈବତ ଓ ୬ । ଚାକ୍ଷୁଷ । ବର୍ତ୍ତମାନ ୭ମ ବୈବସ୍ୱତ ମନୁ ଭୋଗ କରୁ ଅଛନ୍ତି ।]

ଷଣ୍ମାସ—ସଂ. ବ (ଷଟ୍+ମାସ)—ଛଅ ମାସ—
Shaṇmāsa six months.

ଷଣ୍ମାସ୍ୟ—ସଂ. ବିଶ—(ଷଣ୍ମାସ+ଯ)—ଯାହା ଛଅ ମାସରେ ସାଧ୍ୟ—
Shaṇmāsya Performable in six months. (ଷଣ୍ମାସିକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଷଣ୍ମୁଖ—ସଂ. ବ (ଷଟ୍=ଛଅ+ମୁଖ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ)—ଷଡ଼ାନନ Shaṇmukha (ଦେଖ)—Shardānana (See)

ଷତ୍ୱ ବିଧାନ(ବିଧି)—ସ.ବ (ବ୍ୟାକରଣ)—ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମବିଶେଷ; Shatwa bidhāna(bidhi) ଯେଉଁ ନିୟମଦ୍ୱାରା 'ସ' ସ୍ଥାନରେ 'ଷ' ହୁଏ—The rule of Sanskrit Grammar by which the dental 'S' becomes cerebral 'Sh'. [ଦ୍ର—ଷତ୍ୱବିଧିବିଷୟରେ ଅନେକ ସୂତ୍ର ଅଛି,ସୂଚରେ ୩ ଗୋଟି ସୂତ୍ର ଏଠାରେ ଲେଖାଯାଉଅଛି:—

୧—ଅ, ଆ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣ,କ ଓ ର ପରସ୍ଥିତ ଥିବା ପ୍ରଥମତ ପ୍ରତ୍ୟୟ, ଆଦେଶ, ଆଗମ ପ୍ରଭୃତିର ସକାର ଓ ଉପସର୍ଗସ୍ଥ 'ସ'ସ୍ଥାନରେ 'ଷ' ସ୍ଥାନରେ 'ଷ' ହୁଏ, (ଯଥା—ନି+ସିଧ୍ ଧାତୁ+ଅ=ନିଷେଧ; ନି+ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଉର=ନିଷ୍ଠୁର)।

୨—ଟ ଓ ଠ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ 'ସ' ଓ 'ସ' 'ଷ' ହୁଏ—(ଯଥା—ସ୍ତ+ବଶ୍ ଧାତୁ+ତ=ସ୍ତବ୍ଧ)।

୩—ଉପସର୍ଗ, ଇ ଓ ଉକାର ପରସ୍ଥିତ 'ସ୍ଥା' ଧାତୁର 'ସ' ଓ ସ୍ତ ଓ ସମ୍ ଧାତୁର 'ସ' 'ଷ' ହୁଏ ।]

ଷର୍ଶପୀ—ସ. ବ—ଖଞ୍ଜନାଜାତ ପକ୍ଷି ବିଶେଷ—
Sharshapī A species of bird.

ଷଷ—ସ. ବ ଓ ବିଶ (ସଙ୍ଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ)—ଷଟ୍ (ଦେଖ)
Shash Shaṭ. (See)

ଷଷ୍ଟ—ସ. ବିଶ—ଷଷ୍ଟି ସଙ୍ଖ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—Relating Shashṭa to the number sixty. ସଂ. ବ-ଷଷ୍ଟି ସଂଖ୍ୟା—. The number sixty.

ଷଷ୍ଠ(ଷ୍ଠ)ମ—ପ୍ରା. ବିଶ (ପ୍ରାକୃତ ରୂପ)—ଷଷ୍ଠ (ଦେଖ)—
Shashṭ(shṭha)ma Shashṭha. (See) [ଉ—ଷଷ୍ଠମ ବର୍ଷ ପ୍ରଜନ ବର୍ତ୍ତୁନେ, ଟେବଣ କେବଳ ଗଣ୍ଡାଳ । ପ୍ରାକୃତ. ରତ୍ନସଂ-କ୍ରମ ମଞ୍ଜୁଷା; ଷଷ୍ଠମ ଘାବଚ୍ଚ ଗୋଷ୍ଠୀ ନଗୁଣ ତା ଉପି । ପ୍ରାକୃତ. ଦୁଷ୍ପ୍ରକରୂପଣ. ଗୀତା ।]

ଷଷ୍ଠି । ସ୍ତ୍ରୀ. ବ ଓ ବିଶ (ଷଷ୍+ଦଶନ୍+ଇ-ନିପାତନ)—ଷାଠିଏ—
Shashṭi Sixty. ଦେ. ବ—ଷଷ୍ଠୀ ଇଚ୍ଛା—The 6 th day ବଷ୍ଟି ଛଠୀ of a lunar fort night.

ଷଷ୍ଟିକ—ସ. ବିଶ (ଷଷ୍ଟି=୬୦+ଚ)—୧ । ଷଷ୍ଟି ସଙ୍ଖ୍ୟକ—
Shashṭika 1. Numbering sixty. ୨ । ଷଷ୍ଟି ସଙ୍ଖ୍ୟା-ଦ୍ୱାରା କ୍ରୀତ—2. Purchased at the price of 60 (coins etc). ସଂ· ବ—୬୦ ଦିନରେ ପାଚିବା ଧାନ; ଷାଠିକା ଧାନ—A kind of paddy which ripens in 60 days after sowing.

ଷଷ୍ଟିକ ଧାନ୍ୟ—ସଂ. ବ (୬୦ ଦିନ ବା ୬୦ ରାତ୍ରିରେ ପକ୍ୱ ହୁଏ ବୋଲି ଏହା ନାମ)—ଶାରଦ ଧାନ୍ୟ-ସଂ.—ଷଷ୍ଟିକ, ଷଷ୍ଟିଧାନ୍ୟ, ବିଶେଷ—A sort of autumn-ହୈମଧଟ୍ଟୁଳ, ଷଷ୍ଟିକା, nal paddy ripening in 60 ଷଷ୍ଟିବାସରଜ(କ) days. [ଦ୍ର—ଗର୍ଭସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଧାନ, ଯେଉଁ ଧାନ୍ୟ ୬୦ ଦିନରେ ପାଚେ ତାହାକୁ ଷଷ୍ଟିକ ଧାନ୍ୟ କହନ୍ତି ।

ଷାଠିଆ(କା)ଧାନ } ଷଠିକା(ଆ)ଧାନ } —ଦେ. ରୂପ

ଏହା ଗୌରି (ଧଳା) ଓ ଶ୍ୟାମ (କଳା) ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଏହା ରୁଚିକର, ଶୀତଳ, ଲଘୁପାକ, ମଳରୋଧକ, ବାତ ପିତ୍ତନାଶକ ଓ ଶାଳିଧାନ୍ୟ ପରି ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ । ଶ୍ୱେତ ଧାନ୍ୟ ଶ୍ୟାମଧାନ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ । ଏହା ଦୁଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରକାର ଧାନ୍ୟର ନାନା ଜାତି ସଧ୍ୟ ଅଛି । ଏହି ଧାନର ଗୁଣ୍ଡଳରୁ ଶରତ୍କାଳୀନ ପାବଣ ଦିନରେ ନୈବେଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦେବା ଉଚିତ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉପଦେଶ ଅଛି । ଗ୍ରନ୍ଥ-ପ୍ରକାଶରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଯେଉଁ ଅନ୍ନ ଉଦରସ୍ଥ ହେବା ମାତ୍ରେ ପରପାଚ ହୁଏ ତାହା ଷଷ୍ଟିକଧାନ ଜଣନ୍ତୁ । ଏ ଧାନ ଷଷ୍ଟିକ, ଶଶପୁଷ୍ପ, ପ୍ରମୋଦକ, ମୁକୁନକ ଓ ମହା-ଷଷ୍ଟୀକ ନାମ ଭେଦରେ ଅନେକପ୍ରକାର । ଏହାକୁ ବ୍ରୀହି-ଧାନ୍ୟ ସଧ୍ୟ ବୋଲିଥାଏ । କାରଣ ବ୍ରୀହିଧାନ୍ୟର ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ଏଥିରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ଷଷ୍ଟିକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଷଷ୍ଟିକ+ଅ)—୧ । ଷଷ୍ଠୀ (ଦେଖ)—
Shashṭikā 1. Shashṭhī (See) ୨ । ଷଷ୍ଟିକ ଧାନ୍ୟ ସଧ୍ୟରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ—2. A sort of excellent Shashṭika paddy. [ଦ୍ର—ଷଷ୍ଟିକ ଧାନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଧ୍ୟରେ ଷଷ୍ଟିକା ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏହା ଲଘୁ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ତ୍ରିଦୋଷ-ନାଶକ, ମଧୁର ରସ, ମୃଦୁସ୍ପର୍ଶ୍ୟ, ଧାତୁକ, ବଳକର, ଚକ୍ଷୁ-ନାଶକ ଏବଂ ରକ୍ତଶାଳି ପରି ଗୁଣଯୁକ୍ତ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ଷଷ୍ଟିକାନ୍ନ—ସଂ. ବି—ଷଷ୍ଟିକ ଧାନ୍ୟର ଗୁଣ୍ଡଳରୁ ପକ୍ୱ ଅନ୍ନ—
Shashṭikānna Boiled rice from Shashṭika paddy. [ଦ୍ର—ଏହା ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ପାଚକ, ବଳ-କାରକ, ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ ଏବଂ କଫ, ନେତ୍ରରୋଗ, କ୍ଷତ ରୋଗ ଓ ରକ୍ତଦୋଷରେ ପଥ୍ୟ ।]

ଷଷ୍ଟିକୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଷଷ୍ଟିକ ଧନ୍ୟ (ଦେଖ)
ṣhashṭikī ṣhshṭika dhānya. (ṣee)

ଷଷ୍ଟିକ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଟିକ+ଯ)—ଷଷ୍ଟିକ ଧାନ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର—A field fit for growing the ṣhastika paddy.

ଷଷ୍ଟିଜ(କା)—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଟି+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ)—ଷଷ୍ଟିକଧାନ୍ୟ (ଦେଖ)—ṣhastika dhānya. (ṣee) (ଷଷ୍ଟିବାସରଜ [ବି], ଷଷ୍ଟିଶାଳି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଷଷ୍ଟିତନ୍ତ୍ର (ବିଦ୍ୟା)—ସଂ. ବି—ସାଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)
ṣhashṭi tantra (bidyā) The ṣāmkhya philosophy.

ଷଷ୍ଟିତମ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଟି+ପୂରଣାର୍ଥେ. ତମ)—୬୦ ସଂଖ୍ୟାର ପୂରକ—ṣixtieth.
(ଷଷ୍ଟିତମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଷଷ୍ଟିଧା—ସଂ, କି. ବିଣ (ଷଷ୍ଟି+ପ୍ରକାରାର୍ଥେ. ଧା)—ଷାଠିଏ ପ୍ରକାରେ—
ṣhashṭidhā In sixty ways.

ଷଷ୍ଟିବର୍ଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି (ଷଷ୍ଟିବର୍ଷ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
(ଷଷ୍ଟିବର୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Aged sixty years.

ଷଷ୍ଟିମତ୍ତ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଟି=୬୦+ମତ୍ତ=ମଦମତ୍ତ; ଯେ ୬୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ମତ୍ତ ବା ଜୀବନର ପୂର୍ଣ୍ଣାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ]—ହସ୍ତୀ; ଗଜ; ହାତୀ—Elephant.

ଷଷ୍ଟିଲତା—ସଂ. ବି—ଭ୍ରମରମାରି (ଦେଖ)
ṣhashṭi latā Bhramaramāri. (ṣee)

ଷଷ୍ଟି ସହସ୍ର—ସ. ବ. ଓ ବିଣ—୬୦ ହଜାର—
Shashṭi sahasra Sixty thousand.

ଷଷ୍ଟି ହାୟନ—ସ. ବି (ଷଷ୍ଟି=୬୦+ହାୟନ=ବର୍ଷ)—୧ । ୬୦ ବର୍ଷ—
Shashṭi hāyaka 1. Sixty years. ୨ । ଗଜ; ହସ୍ତୀ (ଏ ୬୦ ବର୍ଷରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଜୀବନ ଭୋଗ କରିବାରୁ ବା ପୂର୍ଣ୍ଣବୟସ୍କ ହେବାରୁ)—2. Elephant. ୩ । ଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ—3. A species of paddy ସ. ବିଣ. [ଷଷ୍ଟି ହାୟନା—ସ୍ତ୍ରୀ] ସୁଂ—୬୦ ସଂଖ୍ୟକ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ—
Aged 60 years.

ଷଷ୍ଟ୍ୟୁତ୍ତର ଶତ—ସ. ବି. ଓ ବିଣ—ଏକଶତ ଷାଠିଏ; ଷଠାଶତେ—
Shashtyuttara śata One hundred and sixty, [ଦ୍ର—ଏହାପର ଷଷ୍ଟ୍ୟୁତ୍ତର ଦ୍ୱିଶତ, ଷଷ୍ଟ୍ୟୁତ୍ତରତ୍ରିଂଶତ ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତ ହୁଏ ।]

ଷଷ୍ଠ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍=୬+ପୂରଣାର୍ଥେ ଥ, 'ଥ' ସ୍ଥାନରେ ଷକ୍ତରେ Shashtha 'ଠ' ହୁଏ)—ଛଅ ସଙ୍ଖ୍ୟାର ପୂରକ—Sixth. (ଷଷ୍ଠକ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହାର ସମ୍ଭିତ ଆକାର '୬ଷ୍ଠ' ।]
[ଷଷ୍ଠୀ, ଷଷ୍ଠୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଷଷ୍ଠ କାଳ—ସ. ବି—୧ । ଛଅ ସଙ୍ଖ୍ୟାର ପୂରକ ସମସ୍ତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Shashtha kāla The 6th period. ଦେ. ବି (ସ. ଷଷ୍ଠାନ୍ନକାଳ)—ଷଷ୍ଠାନ୍ନକାଳ (ଦେଖ)—Shashṭhān-nakāla (See) [ଉ—ଜଉ ସାଇଲୀ ସନ୍ଦେ ଲଗେ ଦୋମ କର । ଷଷ୍ଠକାଳେ ଭୋଜନ କରନ୍ତୁ ଦଣ୍ଡଧାଣ୍ଡ —ଭୁସ୍ତିଂଦ. ସଡାଣ୍ଡଉଉ. ବନ ।]

ଷଷ୍ଠାନ୍ନ କାଳ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠ+ଅନ୍ନ+କାଳ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ପ୍ରାଣୀ ଦୁଇ ଦିନ ଅନାହାରରେ ରହି (ଷଷ୍ଠାନ୍ନ କାଳତାଳିକ—ଅନ୍ୟ ବିଣ. ରୂପ) ତୃତୀୟ ଦିନ ସାୟଂ- (ଷଷ୍ଠାନ୍ନ କାଳକ—ଅନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟରୂପ) କାଳରେ ଥରେ ଖାଏ—
(a person or animal) Fasting for 2 days and breaking his fast on the third evening. ସଂ. ବି—ଦୁଇ ଦିନ ଅନାହାରରେ ରହି ତୃତୀୟ ଦିନ ସାୟଂକାଳରେ ଥରେ ଭୋଜନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Taking food on the 3rd evening after fasting for 2 whole days.

ଷଷ୍ଠାନ୍ନ କାଳକ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠାନ୍ନ କାଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଇକ)—ଦୁଇ Shashṭhānna kālika ଦିନ ଉପବାସ ପରେ ତୃତୀୟ ଦିନ [ଷଷ୍ଠାନ୍ନ କାଳତା—ସ୍ତ୍ରୀ] ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଏକମାତ୍ର ଭୋଜନକାରୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Eating on the 3rd evening after fasting for 2 days.

ଷଷ୍ଠାଳି କାଳକ—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁଇ ବା ତିନି ଦିନ Shashṭhāli kālaka ପରେ ପରେ ଖାଏ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Taking food at intervals of 2 or 3 days.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷଷ୍ଠାଷ୍ଟମ—ସଂ. ବ୍ୟ—ଛଅ ସ୍ଥାନସ୍ଥ ଓ ଆଠ ସ୍ଥାନସ୍ଥ—Sixth and eighth. Shashṭhāshṭama [ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା ସମୟରେ ଦକ୍ଷତ୍ତର ରାଶିମାନଙ୍କର ପରସ୍ପରଠାରୁ ଷଷ୍ଠ ଓ ଅଷ୍ଟମ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିତ ଜନତ ଅଶୁଦ ଯୋଉକୁ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ-ଷଷ୍ଠାଷ୍ଟମ କହନ୍ତି। ମହାଦଶା ଓ ଅନ୍ତର୍ଦଶାରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଷଷ୍ଠାଷ୍ଟମ ଯୋଗ ହୁଏ ।]

ଷଷ୍ଠିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଷଷ୍ଠ+ତ+ଅ)—ଷଷ୍ଠୀ ୨ (ଦେଖ) Shashṭhikā Shashṭhī 2. (See)

ଷଷ୍ଠି ମତ୍ତ—ସଂ. ବ [ଷଷ୍ଟିନ୍=ଛଅ ବର୍ଷ+ମତ୍ତ=ହସ୍ତିବତ; ଛଅ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଯାହାର ମଦ ଧାସ୍ତ ହଉଛ ହୁଏ)—ହାତୀ; ଗଜ—Elephant (ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ). Shashṭhi matta

ଷଷ୍ଠିହାୟନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଟିନ୍=ଛଅ+ହାୟନ; ବର୍ଷ=ସେତେବେଳେ ଗୋଟେ ବୟସ୍ଥ ଗୋରୁ ଦେଢୋରୁ)—୧। ହାତୀ 1. Elephant. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଧାନ— 2. A kind of paddy. ଷ । ଛଅ ବର୍ଷ— Six years (ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ) Shashṭhihāyana

ଷଷ୍ଠୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଷଷ୍ଠ+ଇ)—୧ । କାତ୍ୟାୟନୀ; ଦୁର୍ଗା—1. Goddess Durgā. ୨ । (ବ୍ରହ୍ମ ବା ଯାଟି, ଷଷ୍ଟି, ଷଷ୍ଠୀ ବୁଢୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଷଷ୍ଠାଂଶରୂପା ଥିବାରୁ ଏହ୍ନ ନାମ) ଷଷ୍ଠୀ ଷୋଡ଼ଶ ମାତୃକାନ୍ତର୍ଗତ ମାତୃକା ବିଶେଷ; ଷଠି ହୁଡ଼ୁଛେଇଁ; ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀ—2. The Goddess protecting infants. [ଦ୍ର—ଏ ଦୁର୍ଗା ବା ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଷଷ୍ଠୀ କଳା ଓ ସ୍ୱନ ଇର୍ଷା; ଏ ଷୋଡଶ ମାତୃକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଦେବୀ ଅଟନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ଦେବସେନା । ଏହାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ ପୁତ୍ରସୌଭାଗ୍ୟାଦି ଲାଭ ହୁଏ । ଏ ଜଗତର ଶିଶୁମାନଙ୍କର ପାଳିକା ଓ ରକ୍ଷାକାରିଣୀ । ପିଲା ଜନ୍ମର 'ଷଠି' ଓ 'ଏଡୋଇଗା' ଦିନ ଏହାଙ୍କ ପୂଜା କରିଥାଏ । ଅପୁତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ଏକବର୍ଷ ଷଷ୍ଠୀଦେବୀଙ୍କ ସ୍ତବ ଶ୍ରବଣ କଲେ ପୁତ୍ରଲାଭ କରେ ଓ ରୁଗ୍ଣ ସନ୍ତାନ ନାରୋଗ ହୁଏ । ସନ୍ତାନବତୀ ରମଣୀମାନଙ୍କର ପ୍ରତିମାସର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀରେ ବାଳ ଜନ୍ମର ସନ୍ତାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳାର୍ଥ ଷଷ୍ଠୀ ବ୍ରତ କରିବା ବିଧେୟ । (ଷଷ୍ଠୀ ଦେଈଁ ଅର୍ଥ ଭଲେ ଶୀତା ଦେଖ ।)

ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, ଏ ଦେବୀଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ସ୍ୱନସ୍ଥ ଓ ପୁତ୍ରତ୍ତ ରୂପ ଧାରଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ରକ୍ଷିକାରୂପେ ମାତୃରୂପା, ଦୟାରୂପା, ରକ୍ଷଣରୂପା, ଦୃବ-ରୂପା ଓ ପୋଷଣାରୂପା ହୁଅନ୍ତି ।

ମୃତ୍ତିକାଗାରଟେର ଶିଶୁଜନ୍ମର ଷଷ୍ଠ ଦିବସରେ ଚାନ୍ଦରେ ଏହାଙ୍କର ରୂପ ଗଢ଼ାଯାଇ ବା ପିତ୍ତଳା ସ୍ଥାପିତ କୋଇ ପୂଜା କରିଥାଏ । ଏ ସ୍ୱସ୍ତିବଦା, ସ୍ୱଧଦା । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଶିଶୁ-ମାନଙ୍କୁ ସଦୟା ଏ ଜଗତିଥାନ୍ତି ଓ ଶିଶୁ ଶୋଇଲ ସମୟରେ ଚାକୁ ହଠାତ ଦିଅନ୍ତି ଓ ଶିଶୁ ଶୋଇଲ ବେଳେ ଚାକୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତି ଓ ଜଗାନ୍ତି । ପ୍ରତି ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀରେ ଓ ବିଶେଷତଃ ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ ଦିନ (ଷଠୀ ଓଷାରେ) ଏହାଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ । ଏହାଙ୍କୁ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳାରେ, ଘଟରେ, ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡରେ ପୂଜା କରିଥାଏ ଓ କାନ୍ଥରେ ମାଟିରେ ପୋତୁଳା ସ୍ଥାପନ କରି ପୂଜା କରିଥାଏ । ଏହାଙ୍କ ଧ୍ୟାନରେ ଏ 'ଶ୍ୱେତଚମ୍ପକବର୍ଣ୍ଣାଂ, ରତ୍ନଭୂଷଣ ଭୂଷିତା ଓ ପଦ୍ମକ ରୂପା' ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଭାଦ୍ରକୃତ୍ୟତତ୍ତ୍ୱରେ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ମାସ ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ ବା ଅରଣ୍ୟ ଷଷ୍ଠୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଧ୍ୟାନରେ ଏହାଙ୍କୁ ଦ୍ୱିଭୁଜା, ଯୁବତୀ, ବସ୍ତ୍ରାବୃତଦେହା, ଗୌରବର୍ଣ୍ଣା, ବନ୍ଧ୍ୟବାସିନୀ, ଦିବ୍ୟ ବସ୍ତ୍ର ପରିହିତା, ସୀନୋନ୍ନତପଯୋଧର୍ତ୍ତ ରୂପେ କଳ୍ପନା କରିଯାଇ ଅଛୁ । ଏ ଦିନ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଭାଲବୃନ୍ତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୂଜା ଦ୍ରବ୍ୟ ସହ ବନକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଅରଣ୍ୟ ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା, ତତ୍ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଶ୍ରବଣ ଓ ଫଳ ମୂଳାଦ ସେବନ କରିବେ । ଏ ବ୍ରତ କଲେ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ଦୀର୍ଘାୟୁଃ ଓ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ହୁଅନ୍ତି । ପୁତ୍ରର ବା କନ୍ୟାର ଜନ୍ମର ୬ଷ୍ଠ ଦିନ ରାତ୍ରିରେ ସୂତିକା ଗୃହରେ ଷଷ୍ଠୀଦେବୀଙ୍କର ଯେଉଁ ପୂଜା ହୁଏ ତାକୁ ସୂତିକା ଷଷ୍ଠୀ ପୂଜା ବୋଲିଯାଏ । ସେ ଦିନ ସନ୍ତାନକୁ ଗୋଝଏ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଉପରେ ବସାଇ ଥିବା ଲୁଗା ଉପରେ ଶୁଆଇ ଷଷ୍ଠୀଦେବୀଙ୍କ ଚରଣରେ ପିଲାକୁ ସମର୍ପଣ କରିଯାଏ । ଷଷ୍ଠୀଦେବୀଙ୍କ ବାହନ କୁକ୍କୁଟ ମାର୍ଜ୍ଜାର ଓ ଆବାସ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ ।

ଏହାଙ୍କର ଅଷ୍ଟାକ୍ଷର ମନ୍ତ୍ର 'ନୈଁ ଦୀଁ ଷଷ୍ଠୀଦେବ୍ୟୈ ସ୍ୱାହା ।' ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ପ୍ରକୃତିଖଣ୍ଡ ୧୫ ଓ ୪୦ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏହାଙ୍କର ପୂଜା, ବ୍ରତ ଓ ସ୍ତୋତ୍ର ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ଷ । (ବ୍ୟାକରଣ) ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣର ବିଭକ୍ତି ବିଶେଷ; ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ଯୁକ୍ତ ବିଭକ୍ତି— 3. (grammar) The 6th case (genitive) of a noun or adjective. [ଦ୍ର—ଏହାର ଚିହ୍ନ 'ର' । ବ୍ୟାକରଣରେ ଷଷ୍ଠୀ ନାନା ପ୍ରକାର, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତେ ଗୋଟି ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ଦିଆ ଯଉଛି ।

କ । ସମ୍ବନ୍ଧ ଷଷ୍ଠୀ—ଯଥା—ମୋ ପୁସ୍ତକ; ଏ କଥାଟି କାହାର କଥା, କାଶିଲ ଲେଉଛି ବିଷୟ ଚିନ୍ତା ।

ଖ । କର୍ତ୍ତା ସ୍ଥଳରେ ଷଷ୍ଠୀ, ଯଥା—ମୋ ଖାଇବା, ମୋ କାମଣା, ପଲଙ୍କ ଟଳଇ ।

ଗ । ଜଳପୂ ସ୍ଥାନରେ କର୍ମରେ ଷଷ୍ଠୀ (ସେଠାରେ କର୍ତ୍ତା ଓ କର୍ମ ଜଳପୂ ସ୍ଥାନରେ ଷଷ୍ଠୀ ହୋଇ ଯାଏ, ଯଥା—ଶିଶୁର ଦୁଗ୍ଧପାନ କମ୍ବା ଶିଶୁଦ୍ୱାରା ଦୁଗ୍ଧର ପାନକ୍ରିୟା ।

ଘ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାଲ ବହୁତ ତ, କୁ ଅବ ପ୍ରତ୍ୟୟ ପ୍ରଯୋଗ ନଥା ପୁଳରେ ଷଷ୍ଠୀ, ଯଥା—ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟ-ଜଗତରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ବରତ ଅଟନ୍ତି; ଏ ପୁସ୍ତକ ମୋର ପାଠ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଙ । କର୍ମ୍ମ ସ୍ଥଳରେ ଷଷ୍ଠୀ; ଯଥା—ଗୁରୁଙ୍କ ସେବା; ସ୍ତୋତୀରଚର୍ଯ୍ୟା ।

ଚ । ନିମିତ୍ତାର୍ଥ ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ ୬ଷ୍ଠୀ, ଯଥା—ତାଡାଙ୍କ ଲାଗି ମୁଁ ଯୋଗୀ ହୋଇଯିବ; ତାଙ୍କ ପାଇଁ ସିନା ମୁଁ ଏଠାକୁ ଅସିଛି ।

ଛ । ହେତ୍ୱର୍ଥ ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ ୬ଷ୍ଠୀ, ଯଥା—ତାଙ୍କ ହେତୁ ମୁଁ ଜଗତରେ ବଖ୍ୟାତ ହେଲି ।

ଜ । ତୁଲ୍ୟାର୍ଥ ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ ୬ଷ୍ଠୀ, ଯଥା—ସେ ତାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ବଳବାନ୍ ।

ଝ । ବଦ ବା ଅବହିତ୍ଥବାଚକ ଅଗ ପଛ ଅବ ପ୍ରୟୋଗ ସ୍ଥଳରେ, ଯଥା—ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତରରେ, ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ, ରଜାଙ୍କ ପଛରେ ଲୋକେ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଞ । ବବକ୍ଷାରେ ୬ଷ୍ଠୀ (କର୍ତ୍ତାର ବୋଲିବା ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ମଧ୍ୟ ଷଷ୍ଠୀ ହୁଏ) ଯଥା—ତାର ମୋର ଏକାଠାଇଁ ଗଲୁଁ; ମୁରଲ ! ତୋର ଶରଣ ଗଲ ରେ (ସଙ୍ଗୀତ);ସେ ଧନର ଉନାଥର ଖାଉଛୁ; ମୋଘ ମଦ୍ର ଅବର ଧ୍ୱନିଲ୍ଲ ଅକାଶର—ମଧୁସୂଦନ. ନଦୀ ପ୍ରଭ ।

ଟ । ଅଦ୍ଦେଦେ ଷଷ୍ଠୀ, ଯଥା—ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ରାର ଲୋଚନ କର କର ନଷ୍ଟଅଟ;ଟଳର ଏ ମର କଲେବର—ମଧୁସୂଦନ ଜୀବନଚନ୍ଦ୍ରା ।

ଠ । ବଶେଷଣ ଷଷ୍ଠୀ, ଯଥା—ସନ୍ଧ୍ୟାସର ସିଂହାସନ ହେଲ୍ଲ ସିନା ଇଭ—ଗ୍ରଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।

୪ । ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦ୍ରାସ ଓ ବୃଦ୍ଧିଜନ୍ତ ଷଷ୍ଠ କଳାପୁର୍ଣ୍ଣ ଅଥ୍ୱ—4. The 6th day of a lunar fortnight. [ଦ୍—ଯହା ଶୁକ୍ଳ ଓ କୃଷ୍ଣ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷରେ ଶୁକ୍ଳା ଷଷ୍ଠୀ ବା ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ ଓ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷରେ କୃଷ୍ଣା ଷଷ୍ଠୀ ବା କୃଷ୍ଣ ଷଷ୍ଠୀ ।

ସାଧାରଣତଃ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷର ଅଥ୍ୱମାନଙ୍କରେ ବ୍ରତ ଓ ପୂଜା ଅଦର ବଧାନ ନାହିଁ । ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀରେ ବ୍ରତ, ପୂଜା ଓ ଉପବାସାଦ ବଧେସ୍ୱ ।

ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣରେ ପ୍ରତ ମାସର ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ଷଷ୍ଠୀମାନଙ୍କର ଭନ୍ନ ଭନ୍ନ ନାମ ଥଛୁ । ଯଥା—

ବୈଶାଖ ମାସର (ଶୁକ୍ଳ)—ଗୁଜନ୍ତ ଷଷ୍ଠୀ ।

ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ (ଶୁକ୍ଳ)—ଅରଣ୍ୟ ଷଷ୍ଠ ବା ଶ ଚଳ ଷଷ୍ଠୀ (ଶିବପାର୍ବତୀଙ୍କ ବବାହ ଉତ୍ସବ ବା ଦେବ ବତ୍ତ); ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଏ ଷଷ୍ଠୀର ନାମ 'ଜାମାଇ ଷଷ୍ଠୀ' ।

ଅଷାଢ଼ (ଶୁକ୍ଳ)—ଜାର୍ଦ୍ଦଗୀ ଷଷ୍ଠୀ ।

ଶ୍ରାବଣ (ଶୁକ୍ଳ)—ଲୁଷନା ଷଷ୍ଠୀ ।

ଭାଦ୍ର (ଶୁକ୍ଳ)—ଉପେଙ୍କା ଷଷ୍ଠୀ, ସନ୍ତାନ ଷଷ୍ଠୀ, ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀଙ୍କପୂଜା (ଷଠୀ ଓଷା) ।

ଅଶ୍ୱିନ (କୃଷ୍ଣ)—ଘାଃ ଷଷ୍ଠୀ (ଗଳ ପୂଜା) ।

ଅଶ୍ୱିନ (ଶୁକ୍ଳ)—ଦୁର୍ଗା ଷଷ୍ଠୀ (ଦୁର୍ଗୋତ୍ସବର ଶାରମ୍ଭାସ୍ଥା ମହାଯୁଦ୍ଧାର ଅଥ୍ୱବାସ) ।

କାର୍ତ୍ତିକ (ଶୁକ୍ଳ)—କାର୍ତ୍ତୀ ଷଷ୍ଠୀ (ସ୍କନ୍ଦ ପୂଜା)

ମାର୍ଗଶିର (ଶୁକ୍ଳ)—ମୂଳଳ ଷଷ୍ଠୀ; ପ୍ରାବରଣ ବା ଓଢ଼ଣ ଷଷ୍ଠୀ; ଗୁଡ଼ ଷଷ୍ଠୀ ।

ପୁଷ [ଶୁକ୍ଳ]—ଅନ୍ନ ଷଷ୍ଠୀ [ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା] ।

ମାଘ [ଶୁକ୍ଳ]—ଶୀତଳା ଷଷ୍ଠୀ ।

ଫଗୁଣ [ଶୁକ୍ଳ]—ଗୋ ଷଷ୍ଠୀ ।

ଚୈତ୍ର (ଶୁକ୍ଳ)—ଅଶୋକ ଷଷ୍ଠୀ, ବାସନ୍ତୀ ଷଷ୍ଠୀ ବା ସ୍କନ୍ଦ ଷଷ୍ଠୀ (କାର୍ତ୍ତିକେୟ ପୂଜା ଓ ଉପବାସ ।)

ମତାନ୍ତରେ ଫାଲ୍‌ଗୁନ କୃଷ୍ଣ ଷଷ୍ଠୀକୁ ସ୍କନ ଷଷ୍ଠୀ ବୋଲିଯାଏ । ଷଷ୍ଠରେ ଦେହରେ ତୈଳ ଲଗାଇବା ନିଷିଦ୍ଧ; ଷଷ୍ଠୀରେ ଯାତ୍ରା କଲେ ଲୋକ ବ୍ୟାଧିପୁକ୍ତ ହୁଏ । ଷଷ୍ଠୀ ଶବ୍ଦରେ ଜ୍ଞାତ ବ୍ୟକ୍ତି, ବଦ୍ୱାନ୍, ବଲଷ୍ଟ, ଚତୁର, ସ୍ପର୍ଦ୍ଧୀ, ପ୍ରଲମ୍ବାହୁ, ବଣଜାଣ୍ଡି ଗାଡ଼, ସଭ୍ୟତ୍ତଦ୍ଧଷ୍ଟ, ଧନ-ପୁତ୍ରଯୁକ୍ତ ଓ ଚତ୍ୱାସ୍ଥୁ ହୁଅନ୍ତି ।

ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍‌ପୁରୁଷ—ସଂ. ବ (ବ୍ୟାକରଣ)—ସମାସ ବଶେଷ; ଯେଉଁ Shashṭhi tatpurusha ସାମାସରେ ପ୍ରବପଦ ଷଷ୍ଠୀବଭକ୍ତି-ବଶିଷ୍ଟ ଥାଇ ଉତ୍ତର ପଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ—[ଯଥା--ନଦୀତୀର, କୃଷ୍ଣମଳ] A compound formed, of 2 words,the 1st word being in genitive in reference to the 2nd word.

ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀ—ସଂ ବ—ଷଷ୍ଠୀ ୨ (ଦେଖ)
Shashṭhī debī Sashthi 2 (See)

ଷଷ୍ଠୀ ପୂଜା—ଷ°. ବ—୧ । ଶିଶୁର ଜନ୍ମର ଷଷ୍ଠ ଦନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀ ପୂଜା ଓ ଉତ୍ସବ—1. The ceremouy of worshipping the Shashṭhī Goddess on the 6th day of a child's birth. ୨ । ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେବାର ଏକବିଂଶ ବା ଏକୋଇଶା ଦନ କରାଯିବା ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା—2. Worship of Shashṭhī Debī done on the 21st day of a child's birth. ୩ । ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଷଷ୍ଠୀଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା; ଷଠି ଓଷା—3. The worship of Shashṭhī Debī on the 6th of the bright lunar fortnight of Bhādra.

ଷଷ୍ଠୀ ବବକ୍ତି—ସଂ. ବ—ଷଷ୍ଠୀ ୩ (ଦେଖ)
Shashṭhī bibhakti Shashṭhī 3 [See]

ଷାଠ ଘର—ଦେ. ବ—ଷାଠୁଆ ବକ୍ତିର ବଶ—The family of Shāṭha ghara an intelligent person. (ତ୍ତ—ବୁଦ୍ଧିମାନ ବଂଶ ଷାଠ ଘର ପୁଅ ଷାଠୁଆ । ଷଠ ଘର ପୁଅ ଷାଠୁଆ ଶୁଧିଆର କୁଳ (ଷାଠୁଆ ଘର—ଅନ୍ୟରୂପ) —ଭଗ ।).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷାଠି—ବେ. ବ (ସ. ଷଷ୍ଟି)—ଷଷ୍ଟି; ୬୦—Sixty. ବେ. ବଣ—Shāṭhi ଷଷ୍ଟି ସଂଖ୍ୟକ—Numbering sixty. (ଉ—ଷାଟ, ଷାଠ, ଷାଟି, ଷାଠୀ ଷାଠୀ ସଦୃଶ ଏକବାର । ମଲେ ସଗର ସାଠ ବ୍ରାହ୍ମଣର – ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଷାଠିଆ—ବେ. ବଣ ସଂ. ଷଷ୍ଟିକ)—ଷାଠିର ସଂଖ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ – Shāṭhiā Relating to the number sixty. ବେ. ଷାଠ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବ—୧ । ଷାଠିକା (ବେଣ)—Shāṭhikā(See) ସାଠିଆ ୨ । ମରହଟ୍ଟା ବଶୋପାଧ୍ୟବଶେଷର—2. A family title amongst the Marhattas.

[ଶିବଭଟ୍ଟ ଉଲେ ଶୀକା ବେଣ]

ଷାଠିଆ ଭାଗୀରଥି—ବେ. ବ (ନାମ)—ଭୁବନରେ ଅଧିବାସ କରିଥିବା Shāṭhiyā Bhāgīrathi ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମରହଟ୍ଟା ବ୍ରାହ୍ମଣ—Name of a late Marhatta Brahman domiciled in Orissa.

[ଦ୍ର—ଭାଗୀରଥି ଷାଠିଆ। ଓଡ଼ିଶାର ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସୁବାଦାର ଶିବଭଟ୍ଟ ଷାଠିଆ (ସାମନ୍ତରାଓ)ଙ୍କ ବଂଶଧର । ଏହ ବଂଶର ଅଷ୍ଟମ ପୁରୁଷରେ ସନ ୧୮୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ବୟସ ସମୟରେ ଏହାଙ୍କ ପିତା ପଣ୍ଡିତ ଗ୍ରାମଜନ୍ ଷାଠିଆ ସଲ୍ୟାସ ଧର୍ମଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି "ଗ୍ରାମା ଓ ଏକମାତ୍ର ଶିଶୁ ପୁତ୍ର ଭାଗୀରଥିଙ୍କୁ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରସ୍ଥଜାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରଭୂତ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାର କରି ଗୃହତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଗ୍ରାମଜନ୍ ଷାଠିଆ ସାତଗୋଟ ଭାଷାରେ ବଶେଷ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତଦାନୀନ୍ତନ ବଶେଷ ଅଦୃତ ଓ ପ୍ରଚଳିତ ପାରସୀ ଓ ଅରବୀ ଭାଷାରେ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଅତି ଶୈଶବରେ ଦୃଢାତ୍ ଅଭିଭାବକଶୂନ୍ୟ ହେବାରୁ ଭାଗୀରଥିଙ୍କ ପାରିବାରିକ ଅବନତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାଗ୍ୟଶିଖାର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ଏତମାଦ୍ର ଅଭାବକ ବୃତ୍ତା ଖୁଡ଼ୀମାଆଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ସେ ତଦାନୀନ୍ତନ ପ୍ରଚଳିତ ରୀତିର ବଙ୍ଗଳା ସ୍କୁଲରେ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଭ୍ୟାଲ୍ୟୁର ପଯ୍ୟନ୍ତାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ଅଲ୍ପକାଳ ଭିତ ବଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟୟନର ସୁଯୋଗ ପାଇବା ପରେ କଲିକତାରେ ଡାକ୍ତର ପଢ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଏ ସୋଽବ ବୃତ୍ତି ପାଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟରେ କଲିକତା ସିବା ଦୁଷ୍ପାଧ୍ୟ ଓ ବ୍ୟୟସାପେକ୍ଷ ଥିବାରୁ ଅଗତ୍ୟା ସେ ଏ ସକଳ ତ୍ୟାଗ କରି କଟକରେ ସରକାରୀ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ତିମ୍ବୁ ବାଲ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ଓ ପ୍ରତିବେଶୀ ଡେପୁଟୀ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ସ୍ୱର୍ଗତ ଜୟମୋହନ ସ୍ୱୟଂ ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯାଇ କଟକ କଲେକ୍ଟରୀ ଅଫିସରେ ତାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାନବିଶୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଦୁଇ ତିନ ବର୍ଷକାଳ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତିଲସ (ମଦରଟ୍ଟ) ଚରଣୀ ଓ ବେଞ୍ଚ ପେସ୍କାର ପ୍ରଭୃତି ପରୀକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷତାସହ ସମ୍ପାଦନକରି ଉପରସ୍ତ ଡାକ୍ତମାନଙ୍କର ପ୍ରଶଂସାଭାଜନ ହୋଇଥିଲେ ।

ଏହ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉଦ୍ଧାରକଲ୍ପେ ୧୮୬୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କଟକ ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍‌କମ୍ପାନୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଜଗମୋହନ, ଗୌରୀଶଙ୍କର ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍କଳହତୈଷୀ ସମାନ୍ତିବର୍ଗ ପ୍ରାଣପଣ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ । ପ୍ରେସ୍ ପାଇଁ ଜଣେ ସତ୍, ପରିଶ୍ରମୀ, ସାହସୀଲୋକ ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଲପିବାର ଜଣାନ୍ତୁ ଲୋଡ଼ା ହେବାରୁ ଜଗମୋହନ ସ୍ୱୟଂ [ଦକ୍ଷାଳାର ଅଂଶୀଦାର] ଭାଗୀରଥିଙ୍କୁ ସେହ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବବେଚନା କରି କଟକ ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍‌କମ୍ପାନୀରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ।

ସେ କାଳରେ ମୁଦ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସୀସା ଅକ୍ଷର (Type) ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଖଣ୍ଡିତ ପ୍ରସ୍ତରଫଳକ ଉପରେ ଅକ୍ଷର ଲେଖି ତହିଁ ଉପରେ କାଳ ମଢ଼ାଇ ମୁଦ୍ରା କାର୍ଯ୍ୟ (Lithography) ହେଉଥିଲା । ଭାଗୀରଥିଙ୍କର ହସ୍ତଲିପି ସୁନ୍ଦର ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ସୁଚାରୁ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରାଲେଖାଇ ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ, ପଞ୍ଜିକା ପ୍ରଭୃତି ଛପା ହେଉଥିଲା । ଉକ୍ତ ହସ୍ତଲିପିର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍‌କ୍ଷୋମାକର୍ତ୍ତୃକ ପ୍ରକାଶିତ ପୁରାତନ ପଞ୍ଜିକାର୍‌ପ୍ରତିକୃତି ଏ ସଙ୍ଗରେ ଦତ୍ତ ହୋଇଛି । ଏମେ ସୀସା ଅକ୍ଷର ପ୍ରଚଳିତ ହେବାରୁ ସେ ଏହ କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବ୍ୟାହତି ପାଇ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ଓ ନ୍ୟାୟପରାୟଣତା ଯୋଗୁଁ ଦକ୍ଷାଳାର କାର୍ଯ୍ୟରେ କମୋନ୍ନତି ଲାଭକରି ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଥିଲେ ଓ ଏକାଦରମେ ଉକ୍ତ ଦକ୍ଷାଳାରେ ଅଣଚାଶ ବର୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଏ ଦକ୍ଷାଳାର ବ୍ୟୟରେ ସାମୟିକ କଲିକତା ଯାଇ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଅଫିସ୍‌ରେ ନୂତନ ପ୍ରଣାଳୀର ଶିକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଶିକ୍ଷାସି କମ୍ପୋଜିଟ୍ସ-ମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ଓ ଦକ୍ଷାଳାର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମଯୋପଯୋଗୀ ଓ ଲାଭଜନକ କରିଥିଲେ ।

ସେ ଅବସର ସମୟରେ ସାହତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ସହତ ବହୁ ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାପୃତ ରହୁଥିଲେ । ନାନାବଧ ଶିଳ୍ପ ବଷୟକ କାର୍ଯ୍ୟ ସେ ନିଜେ ଶିକ୍ଷା କରି କଟକର ଶିଳ୍ପୀ ଓ କାରଗରମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟି ମାତ୍ର ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଯାଉଛୁ; ଯଥା— ବହୁ ବାନ୍ଧିବା, ରବର ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା, ସୀସା ଅକ୍ଷର (ଅକ୍ଷର) ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦେବା ପାଇଁ ଛାଞ୍ଚ (Mould) କରିବା, ଲୁଣା ଘଷିବା, ଇଲ୍ଲିଅ ପେପର୍ ଅଣି ବର୍ଣୀମାନଙ୍କୁ ପେପର୍-ହ୍ୱାଙ୍ଗ ବିଦ୍ୟା ଶିଖାଇବା, ଘଡ଼ି ସମ୍ପତ୍ତ,ହାଣ୍ଡୋଲ୍ ବଲ୍, ପ୍ରୋସେସ୍,ବାଠ,ଲୁହା, ସୂନା,ରୂପା ପ୍ରଭୃତ ଧାତୁରେ ନାନା ବାରୁବାର୍ଣ୍ଣ,Electro plating (ପତରଞ୍ଜା) ଓ guilding (ସଲ୍ମି କରିବା) ପ୍ରଭୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ବଜର ଅବମ୍ୟ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷା କରି ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଣଙ୍କୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣ କରି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦେଲେ ସମ୍ଭ ଭାଗୀରଥି କଣ୍ଠଦେଶରେ ପ୍ରଥମେ ଚନ୍ଦ୍ରିକ ଅଙ୍କୁର ରୋପଣ କରି-ଥିଲେ । ସେ ସୂତ୍ରର ପଲ୍ଲୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ସାଙ୍ଗଡ଼ୀ, ପୁସ୍ତକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ପୋଥିମାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ପ୍ରକାଶିତ କରିଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ସମ୍ଭ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ଯାଇଥିଲେ । ବସ୍ତୁତଃ କହିବାକୁ ଗଲେ ଭାଗୀରଥି ପ୍ରମୁଖ କେତେଜଣ ଜଦ୍‌ଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସେ ସମୟରେ ଅବତାର ହେଇ ନ ଥିଲେ ଚଳିଲ ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରରୁ ଅନେକ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲୋପ ପାଇ ଯାଇଥାଆନ୍ତା । 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ'ର ସ୍ୱଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ପାଦକ ୺ବଶ୍ୱନାଥ କର ତାଙ୍କର ବହୁମୂଲ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ସତ୍ୟ-ନିଷ୍ଠା ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସଂଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ସେ ଭାଗୀରଥିଙ୍କ ବିଷୟରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ଲେଖିଥିଲେ "Babu Bhagirathi Sathia in one of the pioneers in the field of Modern Oriya Literature" ଭାଗୀରଥି ନଳେ ମାତ୍ର ସାଧକ ଥିଲେ; ସଫଳତା ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଜହ୍ନରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉଦ୍ଧାର ସାଧନ ପାଇଁ ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଳରେ ଯେଉଁ ଭୁମୁଳ ସଙ୍ଗ୍ରାମର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା ସେଥିରେ ସେ ଜଣେ ନର୍ଭୀକ ସାର ପୁରୁଷ ସଦୃଶ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ କରି ମାତୃ ଭାଷାର ମର୍ଯ୍ୟଦା ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ରଙ୍ଗ-ସାହିତ୍ୟଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମୁଦ୍ରା ଚୌଭିଶା, ଚଉପମାଳ ପ୍ରଭୃତି ପୁସ୍ତକ (ସାହାର ଅଳ୍ପକାଳ ସଦ୍ଧ ପ୍ରତ୍ୟୁର ପର-ମାଣରେ ଦେଖାସାଏ ତାହା) ଭାଗୀରଥି ଓ ତତ୍ସମ୍ପୃ କଉପସ୍ଥ ବନ୍ଧୁ ଓ ପୃଷ୍ଠପୋଷକଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଥିଲା । ସେ ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍‌ଟେକ୍ସାମାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବସର ନେବା ପରେ ୧୯୨୨ ମସିହା ମାଘ (ଶିବରାତ୍ରୀ) ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ବୃଦ୍ଧ ପତ୍ନୀର ବଂଶଜ ଆଲମଗୁନ ବଜାରରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ସଦର୍ଭ ଲେଖକ
ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ପ୍ରସାଦ ଷାଠିଆ. ବି. ଏ

ଏହ ପତ୍ନୀର ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଷାଠିଆ, ବେଦାନ୍ତ-ଭୂଷଣ, ବଦ୍ୟରତ୍ନ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ ପଞ୍ଚୋପାଧ୍ୟାୟରେ ଧୁରନ୍ଧର ଅଟନ୍ତି, ବାବୁ ନାରାୟଣ ପ୍ରସାଦ ଷାଠିଆ ବି. ଏ., ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍ରେସରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ଓ ଡାକ୍ତର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଷାଠିଆ ଓ ଡାକ୍ତର କୈଳାସଚନ୍ଦ୍ର ଉଭ ସରକାର ସବ୍ ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସର୍ଜନ ଅଟନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତକୁମାର ଷାଠିଆ ଓ ବରଣ୍ଡନ୍ତ ଷାଠିଆ କଟକ ମ୍ୟୁନସିପାଲଟିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।]

ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ତଳର କଟକରେ ଓଡ଼ିଆ ପଥର ଛପାର ନମୁନା

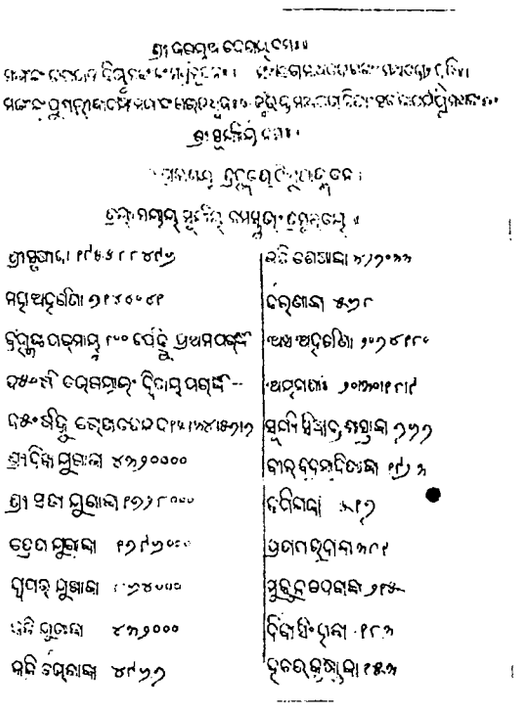

ଷାଠିଏ—ବେ. ବ ଓ ବଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ) (ସଂ ଷଷ୍ଟି)—ଷଷ୍ଟି :ଦଅ ଗୁଣିତ ଦଶ—Sixty. ବେ. ବ—ଷାଠିଏ ମାତ୍ର ବସୁ-ଷାଠିଷାଠି ସାଠ Sixty only. [ଯଥା—କଳି କାଳରେ ସାଧାରଣତଃ ମନୁଷ୍ୟର ଷାଠିଏ ପରମାୟୁ]
ବେ. ବଣ—ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ—Numbering many. [ବ—ଷାଠିଏ ଘରୁ ଚଲୁଚ ଖାଇ ପଘା ଗରୁଘର; ମିନ୍ଦ—ଉଘ.]

ଷାଠିଏ କାହାଣ—ବେ. ବ (ଅର୍ଥାତ୍ ଷାଠିଏ କାହାଣ ପରିମିତ ବହୁତ; Shāṭhie kāhāṇa ପୂର୍ବେ ଟଙ୍କା ପଇସା ପରି କଉଡ଼ି ଷାଟିକାହାନ ସାଟକାହାନ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବାରୁ)—ବହୁତ ଧନ—A large sum of money. [ବ—ଷାଠିଏ କାହାଣ ଭଣ୍ଡାରୁ ଅଛି, ଦର ବଗଲିବ କରାଏ କାହିଁ । ଉଘ]

ଷାଠିଏ ବାଟି ନାହାକାଣୀ—ବେ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ବହୁତ ଭୂସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାରିଣୀ Shāṭhie bāṭi nāhākāṇī —A lady who is the ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ सैकडा बिघाको मालिकिनी owner of (ଷାଠିବାଟି ନାହାଳଅଣୀ—ଅନେକରୂପ hundreds of acres of land. (ବ—ଷାଠିଏ ବାଟି ନାହାଳଅଣୀ ଘରର ବାଡ଼ ପଳାଡ଼ରେ ମାଗି ଖାଉଛୁ । ଉଘ)

ଷାଠିକ—ବେ. ବ ଓ ବଣ(ସଂ.ଷଷ୍ଟିକ)—ଷାଠିଏ ମାତ୍ର—Sixty only. Shāṭhika [ବ—ଷାଟିକେ ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ଘଣ, ଅକର୍ଷ ଶବ୍ଦ ସାଠ ସାଠ ବଗବାଳ । ତାତା ଦୁଷ୍ଟିଭମ ଚଢ଼େଇସାବୁ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷାଠିକା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଷଷ୍ଟିକା)—ଷଷ୍ଟିକ ଧାନ୍ୟ (ଦେଖ)
Shāṭhikā Shashṭika dhānya (See) [ଦ୍ର—ଷାଠିକା ! ଷେଠେ ଷାଠିବ ବନେ ଜାଣ ଖା । ତୁବଉନ ।]

ଷାଠିକଆ -ଦେ. ବ (ସଂ. ଷଷ୍ଟିକା)—ଷାଠିବ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Shāṭhikiā Relating to sixty.
ସାଠିଆ ସୂତା (ଯଥା—ଷାଠିବଆ ସୂତା= yarn of sixty counts).

ଷାଡ଼ବ—ସଂ. ବ (ଷଟ୍=ଛଅ+ଅବ)—୧ । ଗୀତ, ଗାନ—
Shārḍaba 1. Song. ୨ । ରସ—2. Sentiment. ୩ । ସ୍ୱାଦ; ରସ—3. Taste. ୪ । ଛଅ ସ୍ୱରର ମିଳିତ ସ୍ୱର ବା ସ୍ୱରଶ୍ରେଣୀ—4. Name of tunes consisting of 6 notes; name of a mixed tune. [ଉ—ଷାଡ଼ବେ ଗାବ ଗୀତ ଶରଧାବତ୍ତା । ସୋଲ୍ଲେଡ. ଉଦ୍ଦ୍ରବେଖା ।] [ଦ୍ର—ସଙ୍ଗୀତ ଦର୍ପଣ ମତରେ ୫ ସ୍ୱର ମିଳିତ ସ୍ୱରକୁ ଔଡ଼ବ, ୬ସ୍ୱର ମିଳିତ ସ୍ୱରକୁ ଷାଡ଼ବ ଓ ସପ୍ତସ୍ୱର ମିଳିତ ସ୍ୱରକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲ୍ଲାଯାଏ ।] ୫ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଅମ୍ଳ ମଧୁର ଲବଣାଦି ଛଅ ସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ—5. Name of a sweet scented mixture of ingredients having all the 6 tastes.

ଷାଡ଼୍ଗୁଣ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଷଡ଼୍ ଗୁଣ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ଷଡ଼୍ଗୁଣ (ଦେଖ)—1. Shardguna. (See) ୨ । ସ୍ୱଜ୍ୟ ରକ୍ଷଣାର୍ଥ ସ୍ୱଜାମାନଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠିତ ୬ଟି ଉପାୟ—2. The six means adopted by kings for protection of a kingdom. [ଯଥା—ସନ୍ଧାନାସନ—ସନ୍ଧିସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ଅବସ୍ଥାନ—Treaty. ଯାନାସନ୍ଧାନ—ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଅଭଯାନ—Expedition. ବତ୍ତୁଦ୍ୟାସନ—ବୈର କିମ୍ବାଦର ଅବସ୍ଥାନ Staying on the enemy's country after oppressive acts ଯାଣା ସଂପତ୍ତ୍ୟୁଦ୍ୟାସନ—ଶତ୍ରୁକୁ ଭୟ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଯାନାଦ ଦେଖାଇ ସ୍ୱ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥାନ—Mobilisation. ଦ୍ୱୈଧୀଭାବ—ଉଭୟ ଶତ୍ରୁ ଓ ମିତ୍ର ପକ୍ଷଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ—Neutrality. ଅନ୍ୟ ସଂଶ୍ରୟ—ଅନ୍ୟ ସ୍ୱଜାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ-Forming alliance.]

ଷାଣ୍ଡ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ବସୁର) ବ.—ଷଣ୍ଢ
Shāṇḍ A bull.

ଷାଣ୍ମାତୁର—ସ. ବ. ପୁ.—(ଷଟ୍+ମାତୃ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ; ଛଅଗୋଟ ମାତାଙ୍କର ସନ୍ତାନ) ଷଡ଼ାନନ; କାର୍ତ୍ତିକେୟ—God Kārttikeya; Mahādeba's elder son. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ୬ ଗୋଟ ମାତାଙ୍କର ନାମ, ଯଥା—କୃତ୍ତିକାଗଣ, ଦୁର୍ଗା, ଗଙ୍ଗା ଓ ପୃଥିମା; ମତାନ୍ତରେ ୬ଟି କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ର । ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ଷାଣ୍ମାସିକ—ସ. ବଣ. (ଷଣ୍ମାସ+ଇବାର୍ଥେ ଇକ)—୧ । ଯାହା ଛଅ ମାସରେ ଥରେ ଘଟେ (ଯଥା—ପରୀକ୍ଷା) 1. (a examination) Half-yearly; happening or taking place once in every six months. ୨ । ଛଅ ମାସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to six months. ୩ । ଛଅମାସରେ ଥରେ ଦେୟ—3. Payable once in six months. ୪ । ଛଅ ମାସ ଅନ୍ତରରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ (ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦି)—4. (Ceremonies) Performable at intervals of 6 months. ୫ । ପ୍ରତି ୬ ମାସରେ ଥରେ ପ୍ରକାଶିତ—5 (reports; periodicals) Published six monthly

ଷାଣ୍ମାସ୍ୟ—ସ. ବଣ—(ଷଣ୍ମାସ+ସ—ଷଣ୍ମାସ୍ୟ (ଦେଖ)
Shāṇmāsya Shaṇmāsya (See)

ଷାତ୍ୱନତ୍ୱିକ—ସ. ବଣ. (ଷତ୍ୱଣତ୍ୱ+ଇକ)—ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ଷତ୍ୱ ବିଧାନ ଓ ଣତ୍ୱ ବିଧାନ ପ୍ରତିପାଦକ ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ର—A grammatical treatise dealing with the rules about Dental S (ସ) becoming cerebral S (ଷ) and dental n becoming cerebral n (ଣ).

ଷିଟ୍(ଟି)କା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ ବିଟ୍ଟ୍ୟାଭୁ=ଘୃଣା କରିବା)—Shiṭ(ṭi)kā(ke)ibā ଘୃଣାରେ ନାସିକା କୁଞ୍ଚନ କରିବା—To contract the nose through disgust or hatred.
ନାକ ସିକୋଡ଼ିବା

ଷିଟା(ଠା)ମ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ ଷ୍ଟାମ୍ପ୍) —ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ (ଦେଖ)
Shiṭā(ṭhā)m Shṭāmp (See)
ଷ୍ଟାମ୍ପ ଷ୍ଟାମ୍ପ

ଷିଟାମ୍ ଫରୋ(ରୁ)ସ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ଷ୍ଟାମ୍ପ ଓ ପା. ଫରୁ=Shitām pharo(rū)s ବିକ୍ରେତା)—ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ ବେଣ୍ଡର୍ (ଦେଖ) ଷ୍ଟାମ୍ପ ବିକ୍ରେତା ଷ୍ଟାମ୍ପ ପଂରେସ Shṭāmp bhendar (See) [ଷିଟାମ୍ ଫୁରୁସ୍ ଷିଟାମ୍ ବେଣ୍ଡର୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଷିଡ଼ଗ—ସ. ବଣ. ପୁଂ-(ଷିଡ଼୍ଧାତୁ=ଘୃଣା କରିବା+କର୍ମ ଗ)-୧ । କାମୁକ-Shird-ga 1. Amorous; lustful; lecherons. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଲମ୍ପଟ; ଲେଚା—2. Adulterous; ଅନ୍ୟ ସ, ନାମ—ଉଦରଦ୍ଧ, ନାଗର, ଉତ୍ତଳ, ଛୁଦୁର, ବଟ, ବାଲିଚ, ସମ୍ପ୍ରାଜ୍ଞ, କାମକେଳି, ଜାର ପୁରୁଷ; ଉପପତି—1. ବଦୂଷକ, ଧୀଠଲେଳ, ଧୀଠମର୍ଦ, ପଣ୍ଡବଳ ।] lewd. ୩ । ରସିକ—3. Gallant. ସଂ. ବ.—୧ । ଜାର ପୁରୁଷ; ଉପପତି—1. Paramour. ୨ । ଲମ୍ପଟବ୍ୟକ୍ତି 2. Lewd person. ୩ । ନାଗର; ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A gallant.

ଶିବନ୍ଦା—ଦେ. ବ.-କାଚ ବାଡ଼; କାଚର କାନ୍ଥ—Glass wall or, Shibini partition. [ଉ—ବନ୍ଦା ବଜଡା ସକୁଲେ ଇକାର କାଁଚକା ଦୀବାର ଦ୍ୱିବେଳେ ବେଳେ ଭଙ୍ଗି ପଡେ ପୂର୍ବନ୍ୟସ ଦେଇ ଉଚ୍ଚ—ବିଦେସ୍ପାଶବଳାସ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷେଣ—ଦେ. ବ—(ଦ ଷେନ)—ଉତ୍କଳବାସୀ ବଙ୍ଗାଦ ଚନ୍ଦ୍ରୀଜ ବଗୋ-
Shena ଗାଖ ବଶେଷ—A family title of Bengalee
ସେନ सेन weavers, long settled in Orissa.

ଷେଣ୍ଡ (ଣ୍ଡ)—ଦେ. ବ. (ସ. ଷଣ୍ଡ, ଷଣ୍ଢ)—୧ । ବୃଷ—1. Bull. ୨ ।
Shenḍa (ṇḍha) (ଗାଈମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଛାଡ଼ିଥିବା ବୃଷ ପ୍ରଧାନ
ଷାଁଡ଼ सांढ़ ଅଥବାରୁ) ଦଳର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—2. The head
of a number of men. ୩ । ଷେଣ (ଦେଶ)—3.
Sheṇa (See)

ଷୋଅ(ଓ)ଳ—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ (ସ ଷୋଡ଼ଶ)—ଷୋଳ (ଦେଶ)
Sho-a(o)la Sholа (See)
ଷୋଳ सोलह

ଷୋଡ଼ନ୍—ସଂ. ବ. ପୁଂ [ଷଷ୍+ଦନ୍ତ୍ (ଦନ୍ତ୍ରଣଦଚ୍ଚ)=ଷୋଡ଼ ଚ ଶଚ
Shordan ୟା. ୧ବ) —ଷଡ଼୍ଦନ୍ତ ଯୁକ୍ତ ବୃଷ; ଯେଉଁ ବଳଦ ବା
ଷଣ୍ଢ ୬ଟା ଦାନ୍ତୁଛି—A bull or bullock which has
already grown 6 teeth. [ଦ୍ର—ବଳଦଙ୍କ ଦୁଇ
ଥାଣ୍ଟରେ ଉଚ୍ଚ ଦାନ୍ତ ଅଛି ଉଜୁ ସେ ଦାନ୍ତମାନ ବାହାରରୁ
ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଉପର ଥାଣ୍ଟରେ ଖୁମ୍ବ ଦାନ୍ତ ନାହିଁ ।
କେବଳ ତଳ ଥାଣ୍ଟରେ ସାମନାରେ ଥିବା ୮ଟା ଦାନ୍ତ
ଦେଖାଯାଏ । ବାକୁସ୍ତା ବୟଶଃ ବଢ଼ି ଗଲେ ତାହାର ତଳ-
ଥାଣ୍ଟର ଖୁମ୍ବଦାନ୍ତ ବଢ଼ିଥାଏ । ଯେଉଁ ବାକୁସ୍ତର ୨ଟା ଦାନ୍ତ
ବାହାର ଥାଏ ତାହାକୁ ଦାମୁଡ଼ି କହନ୍ତି ଓ ବୟଶଃ ୬ଟା ଦାନ୍ତ
ବାହାରିଥିବାବେଳକୁ ସେ ପକ୍ଷୀଟି ପୂରା ଦାମୁଡ଼ି ହୁଏ ଓ
୮ଟା ଦାନ୍ତ ଦାନ୍ତିଥିବାବେଳକୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାର ସାତଥିବାବେଳକୁ,
ତାକୁ ବଳଦ କହନ୍ତି । ଛଅଟା ଦାନ୍ତ ଦାନ୍ତିଥିବା ଦାମୁଡ଼ିକୁ
ମଣ କସ୍ତାଇ ତାକୁ ଶରତ ଦିନ ଅବରେ ଲଗାଇବାର
ଉପଯୁକ୍ତ କରିଥାଏ ।]

ଷୋଡ଼ଶ—ସଂ. ବ (ଷଟ୍+ଦଶନ୍; ଷଟ୍ ଅଧିକ ଦଶ; ମ. ଗ. ସ୍ତ୍ରୀ.
Shordaśa—କର୍ମଧା; ଜ୍ୟାଚନ; ଷୋଡ଼ଶନ୍ ଶବ୍ଦର ୟା. ୧ବ)—
୧ । ଷୋଳ—1. Sixteen. ୨ । ଷୋଳ ଭାଗରୁ
ଏକ ଭାଗ—2. One sixteenth. ୩ । ଷୋଡ଼ଶଜ
ଶ୍ରାଦ୍ଧର ୧୬ଟି ବଶେଷ ଉପଚାର—3. 16 Specifi-
ed materials necessary for a śrāddha.
ସଂ. ବଣ—୧ । ଷୋଳ ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering
sixteen. ୨ । (ଷୋଡ଼ଶନ୍+ଅ) ଷୋଳଟଙ୍କିଆ
[ଷୋଡ଼ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ] ପୂରକ—2. Sixteenth.

ଷୋଡ଼ଶ ଉପଚାର—ଦେ. ବ—ଷୋଡ଼ଶୋପଚାର (ଦେଶ)
Shordaśa upachāra Shordaśopachāra (See)

ଷୋଡ଼ଶକ—ସଂ. ବ (ଷୋଡ଼ଶନ୍+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ମୃତାତ୍ମ
Shordaśaka ଶ୍ରାଦ୍ଧ କାଳରେ ପ୍ରେତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦେୟ ଷୋଳଟି
ବସ୍ତୁ—1. Sixteen articles given away
to Brāhmaṇas after being dedicated to
the ghost or departed soul of the de-
ceased, during the funeral rites.
[ଦ୍ର—ଯଥା. ଭୂମି, ଆସନ, ଜଳ, ବସ୍ତ୍ର, ପାଦ, ଅନ୍ନ,
ଜାମୁଳ, ଲୁଣ, ଗନ୍ଧ, ମାଲ୍ୟ, ଫଳ, ଶଯ୍ୟା,
ଘାଟୁଆ, ଗୋ, କାଞ୍ଚନ ଓ ରୂପଚ । ୨ । ଷୋଳ
ସଂଖ୍ୟା—2. The number sixteen·
(ଶୁକ୍ଳ ଉତ୍ତ)

ଷୋଡ଼ଶ କଳା—ସ. ବ—ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳର ୧୬ ଭାଗ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ
Shordaśa kalā ଭାଗ—The sixteen digits of
the moon. ଦ୍ର—ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ର ଷୋଡ଼ଶ
କଳା ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ଓ ତତ୍‌ପରେ ପ୍ରତିଦିନ
ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କଳା ଉଣା ହୋଇ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ
ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କଳା ବାକି ଥାଏ; ପୁଣି ପ୍ରତିପଦଠାରୁ
ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କଳା ବଢ଼େ ।
ଏହି କଳାମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥା—ଅମୃତା, ମାନଦା,
ପୂଷା, ତୁଷ୍ଟି, ପୁଷ୍ଟି, ରତି, ଧୃତି, ଶଶିନି, ଚନ୍ଦ୍ରିକା,
କାନ୍ତି, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ଶ୍ରୀ, ପ୍ରୀତି, ଅଙ୍ଗଦା, ପୂର୍ଣ୍ଣା
ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣାମୃତା ।]

ଷୋଳକଳା सोलहकला ଦେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ତୌଳଦି
ବସ୍ତୁର ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ପୂର୍ଣ୍ଣତ୍ୱେରା ଅବସ୍ଥା; ଷୋଳଅଣ—
(figurative) The state of full-ness of
any matter

ଷୋଡ଼ଶ ଦଳ—ସଂ. ବ—ଷୋଳଟି ପାଖୁଡ଼ା—Sixteen petals.
Shordaśa dala ସଂ. ବଣ—ଷୋଳ ପାଖୁଡ଼ା ଯୁକ୍ତ—
Sixteen-petalled.

ଷୋଡ଼ଶଦଳ ପଦ୍ମ—ସଂ. ବ—ଷୋଡ଼ଶାର (ଦେଶ)—
Shordaśadala padma Shordaśāra (See)

ଷୋଡ଼ଶ ଦାନ—ସଂ. ବ—୧ । ଅନ୍ତ୍ୟଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ପ୍ରେତୋ-
Shordaśa dāna ଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଧିବା ୧୬ଟି
ବସ୍ତୁର ଦାନ—1. The gift of 16 articles to
Brahmins in honour of the deceased
during obsequial rites. [ଦ୍ର—ଏହି ଷୋଡ଼ଶ
ଦାନ ୧୬ଥର ବା ୧୬ ଗୁଣ କର ବିଅଗଲେ ଏହା
'ଦାନ ସାଗର' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହୁଏ । ଗୟାଶ୍ରାଦ୍ଧ-
ପଦ୍ଧତିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉକ୍ତ ଷୋଡ଼ଶ ଦାନ, ଯଥା—
ପୃଥ୍ୱି, ରୌପ୍ୟ, ତାମ୍ର କାଂସ୍ୟ, ଗୋ, ଅଶ୍ୱ, ହସ୍ତୀ,
ଗୃହ, ଭୂମି, ବୃଷ, ବସ୍ତ୍ର, ଶଯ୍ୟା, ଉପାନତ୍, ଦାସୀ,
ଅନ୍ନ ଓ ଜଳ (ବାସୁ ପୁରାଣ-ଗୟାମାହାତ୍ମ୍ୟ) । ଏହା
ଷୋଡ଼ଶକଠାରୁ ପୃଥକ୍ । ୨ । ଷୋଡ଼ଶକ (ଦେଶ)—
2. Shordaśaka (See) ୩ । ମଲମାସତତ୍ତ୍ୱ-
ଲକ୍ଷିତ ଭୂଲାପୁରୁଷାଦି ୧୬ ପ୍ରକାର ବହୁ ପୁଣ୍ୟପ୍ରଦ
ମହାଦାନ—3. 16 kinds of great gifts pre-
scribed in the Hindu Śāstras. [ଦ୍ର—
୧ । ତୂଳା ପୁରୁଷ. ୨ । ହିରଣ୍ୟ ଗର୍ଭ, ୩ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ୪ । କଳ୍ପ ପାଦପ, ୫ । ଯୋ ସହସ୍ର, ୬ ।
ହିରଣ୍ୟ କାମଧେନୁ, ୭ । ହିରଣ୍ୟାଶ୍ୱ, ୮ । ପଞ୍ଚ
ଲାଙ୍ଗଳକ, ୯ । ଧରା, ୧୦ । ହିରଣ୍ୟାମ୍ବରଥ, ୧୧ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱୈମହସ୍ର ରଥ, ୧୬ । ବସୁନ୍ଧରା, ୧୩ । କଳ୍ପଲତା, ୧୪ । ସପ୍ତ ସାଗର; ୧୫ । ରତ୍ନ ଧେନୁ ଓ ୧୬ । ମହାଭୂତ ଘଟ ।]

ଷୋଡ଼ଶଧା—ସଂ. ଅବ୍ୟୟ (ଷୋଡଶ+ପ୍ରକାରାର୍ଥେ ଧା)—ଷୋଳ ପ୍ରକାର—In sixteen ways. Shordaśadhā

ଷୋଡ଼ଶ ପିଣ୍ଡ, ସଂ. ବ—ପିତୃପକ୍ଷ ଅମାବାସ୍ୟା (ମହାଳୟା)ରେ ଓ ପ୍ରତ୍ୟବ ଶ୍ରାଦ୍ଧାନ୍ତେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଚଉଦଗୋଟି ଗୋଟ ପିଣ୍ଡ (ବଣ୍ଟକୋଷ)—A technical term for 19 rice-balls offered to the deceased ancestors in the Mahālayā śrāddha & śrāddha performed at secred shrines. Shordaśa pinda [ଦ୍ର—ଗରୁଡରେ ଏହ ପିଣ୍ଡମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୧୯ଟି ଓ ୧୯ଟି ପିଣ୍ଡ ଦାନଯାଇଁ ୧୯ଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ର ଅଛୁ । ଗୟାରେ ପ୍ରେତଶିଳାରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ପିତୃଷୋଡଶୀ ଓ ମାତୃଷୋଡଶୀ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ପିଣ୍ଡ ଦାନ କରାଯାଏ ସେହ୍ନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏ ପିଣ୍ଡଦାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । 'ଷୋଡ଼ଶପିଣ୍ଡ' ପରମ୍ପରାଗତ ଶବ୍ଦ । ଯେଉଁପର 'ପଞ୍ଚାମୃ' ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଯୁଅ ପ୍ରକାର ୬୦ଟି ବୃକ୍ଷ ବୁଝାଯାଏ, ଷୋଡଶ ଦାନଦ୍ୱାରା ୧୯ଟି ପିଣ୍ଡ ବୁଝାଯାଏ—(ବଣ୍ଟକୋଷ)]

ଷୋଡ଼ଶ ବୟସୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଷୋଳ ବରଷୀ; ଯେଉଁ ବାଳକାର Shordaśa bayasī ବୟସ ୧୬ ବର୍ଷ—(a girl) ଉଠତୀବୟସେର,,ସୋମନ୍ତ ସୋଳହବରଷୀ Aged 16 years.

ଷୋଡ଼ଶ ବଧ—ସ. ବ—୧୬ ପ୍ରକାର—Sixteen sorts. Shordaśa bidha ସ. ବଣ—୧୬ ପ୍ରକାରର— (ଷୋଡ଼ଶ ବଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) Of sixteen kinds.

ଷୋଡ଼ଶବ୍ଦା—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଷୋଡ଼ଶାବ୍ଦା)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ବୟସ ୧୬ ବରଷ—(a girl) Aged 16 years. Shordaśabdā [ଦ୍ର—ଅଣ ଶ୍ରୀଶ କୋହ୍ଲପର, ଷୋଡ଼ଶବ୍ଦାର ମଣିଲେ ମୋଦେ ବଡଉ । କବସ୍ପର୍ଦ୍ଧି ରହାକର ଚମ୍ପୂ ।]

ଷୋଡ଼ଶ ଭୁଜା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ୧୬ଟି ହାତ—(a woman) Having 16 (ଷୋଡ଼ଶଭୁଜ—ବଣ. ପୁଂ) hand ସ.ବ.ସ୍ତ୍ରୀ-କାଳିକା ପୁରାଣୋକ୍ତ ୧୬ ହସ୍ତଯୁକ୍ତା ଦୁର୍ଗା—Sixteen-armed Durgā. [ଦ୍ର—ଆଶ୍ୱିନ ମାସର କୃଷ୍ଣ ଏକାଦଶୀରେ ଉପବାସୀ ରହି ପରଦିନ ଦ୍ୱାଦଶୀରେ ବନମାନ ଉପବାସ କରି ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେବ-ଦେବ୍ୟାନ୍ତ ଦ୍ୱେଜନ କରିବା । ତହିର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଦିନ ମହାମାୟାଙ୍କୁ ବୋଧନ କରି ନୈବେଦ୍ୟାଦି ଉପକରଣ ଦ୍ୱାରା ଷୋଡ଼ଶ-ଭୁଜାଙ୍କ ପୂଜା କରିବ । ପରଦିନ ଅମାବାସ୍ୟାଠାରୁ ଶୁକ୍ଳା-ନବମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନମାନ ଉପବାସୀ ରହି ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିବ । ଏ ପୂଜା ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଆରମ୍ଭ କରି ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ାରେ ସମାପନ କରି ଶ୍ରବଣାରେ ଦେବୀଙ୍କୁ ବିସର୍ଜନ କରିବ—ବଣ୍ଟକୋଷ ଧୃତ କାଳିକା-ପୁରାଣ ।]

ଷୋଡ଼ଶତମ—ସ. ବଣ (ଷୋଡ଼ଶ+ପୂରଣାର୍ଥେ ତମ)—ଷୋଳ ସଂଖ୍ୟାର ପୂରକ (ବଣ୍ଟକୋଷ)—Sixteenth. Shordaśama

ଷୋଡ଼ଶ ମାତୃକା—ସ. ବ (ଷୋଡ଼ଶା+ମାତୃକା)—ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦ ଓ ମଙ୍ଗଳ କର୍ମରେ ପୂଜିତା ୧୬ଟି ଦେବୀ—Sixteen Goddesses worshipped before the beginning of Śrādhas and other ceremonies. Shordaśa mātṛukā [ଦ୍ର—ଏମାନେ ତ୍ରୈଳୋକ୍ୟମାତା ବା ଜଗତର ମାତୃରୂପା ଦୁର୍ଗା ବା ଭଗବତ୍ତାଙ୍କ କଳାଧାରଣୀ ।

ଏମାନଙ୍କର ନାମ; ଯଥା—ଗୌରୀ, ପଦ୍ମା, ଶଚୀ, ମେଧା, ସାବିତ୍ରୀ, ବିଜୟା, ଜୟା, ଦେବସେନା (ଷଷ୍ଠୀ), ସ୍ୱଧା, ସ୍ୱାହା, ଶାନ୍ତି, ପୁଷ୍ଟି, ଧୃତି, ତୁଷ୍ଟି, ଆତ୍ମଦେବତା ଓ କୁଳଦେବତା ।

ଏମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ପୂଜା କରିବା ପରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଏ । ୧୫ଟି ମାତୃକାଙ୍କୁ ପୂଜା କରି ସାର ବନାଯୁକଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବ, ତା ପରେ ଷୋଡ଼ଶ ମାତୃକା (କୁଳଦେବତା)ଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବ ।]

ଷୋଡ଼ଶାଂଘ୍ରି—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଷୋଡ଼ଶ+ଅଂଘ୍ରି=ଚରଣ ଯାହାର)—କର୍କଟ (ବେମରନ୍ଦ)—(ଷୋଡ଼ଶାଘ୍ରି—ଅନ୍ୟରୂପ) Crab. ସଂ. ବଣ—୧୬ଟି ପଦ ବିଶିଷ୍ଟ—Having sixteen legs.

ଷୋଡ଼ଶାଂଶ—ସଂ. ବ—୧ । ୧୬ ଭାଗ—1, 16 parts. Shordaśāmśa ୨ । ୧୬ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ—2. One sixteenth.

ଷୋଡ଼ଶାଂଶୁ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଷୋଡ଼ଶ=୧୬ ସଂଖ୍ୟକ+ଅଂଶୁ=କିରଣ ଯାହାର)—ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହ—The planet Venus. Shordaśāmśu

ଷୋଡ଼ଶାଙ୍ଗ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧୬ ଟି ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ ଧୂପ-ଦ୍ରବ୍ୟ—Fumigating mixture or incense consisting of 16 scented ingredients. Shordaśānga [ଦ୍ର—ଏହା ଦେବପୂଜା ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦରେ ଜ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାର ଉପାଦାନ ଯଥା—ଗୁଗୁଳ, ସରଳ (ଏକ ପ୍ରକାର ଦେବଦାରୁ କାଠ), ଦାରୁ (ଦେବଦାରୁ କାଠ), ପତ୍ର (ତେଜପତ୍ର), ସଇଯ୍ୟ ସମ୍ଭବ (ଶେଉ ବଦଳ କାଠ), ଦ୍ରୀବେର (କୁରୁବେଲ୍ଲ), ଅଗୁରୁ (ଅଗୁରୁ ତଦଳ), କୁଷ୍ଠ (କୁଡ଼), ବୃଡ଼, ସଳରସ (ଝୁଣା), ଘନ, (ନୁଥା, ମଦ୍ଦାନ୍ତରରେ କପୂର), ଦ୍ୱାତ୍ରୀ—(ଦ୍ୱାଉଡ଼ା), ନଖୀ—(ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ), ଲାପା—(ଲାଖ କା ଜଉ), ଜଟାମାଂସୀ, ଟୈଳଜ—(ସେ ତେଜ); ଏଥିରେ ଘିଅ ମିଶାଇ ଧୂପ ଦେବ—ବଣ୍ଟକୋଷ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷୋଡ଼ଶାବର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଷୋଡ଼ଶ + ଆବର୍ତ୍ତ ଯାହାର)—Shordaśāvartta ୧୬ଟି ଆବର୍ତ୍ତ ବା ଭଉଁରୀବିଶିଷ୍ଟ—Having 16 spirals. ସଂ. ବ—ଶଙ୍ଖ—Conch shell.

ଷୋଡ଼ଶାବ୍ଦ—ସଂ. ବ—୧ । ଷୋଳ ବରଷ—1. Sixteen years. Shordaśābda ୨ । ଷୋଳବରଷର ପୂରଣ ବର୍ଷ—2. Sixteenth year. ଶ । (ବହୁବ୍ରୀହି ପୁଂ) ୧୬ (ଷୋଡ଼ଶାବ୍ଦା—ବଣ, ସ୍ତ୍ରୀ) ବର୍ଷ ବୟସ୍କ—3. Aged sixteen years.

ଷୋଡ଼ଶାର—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଷୋଡ଼ଶ + ଆର = କୋଣ ବା Shordaśāra ଅର, ଚକ୍ରର ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଷୋଡ଼ଶ ଦଳ ଯଦ୍; ୧୬ ଯାଏଁ ଥିବା ପଦ୍ମ; ଉଦ୍ଦୋକ୍ତ ଷଟ୍‌ଚକ୍ର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପଦ୍ମ—1. A sixteen-petalled lotus said to exist inside the body. ୨ । ଜଳାଶୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଉପଲକ୍ଷରେ ବେଦୀ ଉପରେ ଅଙ୍କିତ ଷୋଳଯାଏଁ ଥିବା ପଦ୍ମର ଚିତ୍ର ବିଶେଷ—2. A sixteen-petalled figure of a lotus drawn on the altar on the occasion of the consecration of tanks. [ଦ୍ର—ଜଳାଶୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଉପଲକ୍ଷରେ ପଞ୍ଚବର୍ତ୍ତି ମୃତ୍ତିକା (ଚୁଣ୍ଡି) ଦ୍ୱାରା ବେଦୀ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଣ୍ଡଳ କାଟି ପ୍ରଥମେ ତାର ୪ ଦିଗରେ ୪ଟି ତେପଟା ଯାଏଁ ଥିବା ଅଙ୍କିବ ଓ ପ୍ରତି ଚଉଡ଼ା ଉପରେ ପୁଣି ୪ଟି ଲେଖାଏଁ ଯାଏଁଥିବାର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିବ । ଏ ଚକ୍ରରେ ୪ଟି ଦ୍ୱାର ରଖିବ । ଭିତରେ ଯଥାସଥ ମନ୍ତ୍ର ବୋଲି ଲୋକପାଳଙ୍କୁ ଓ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ହସରେ ବଳ୍ୟାସ କରିବ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।] ଶ । ଷୋଡ଼ଶ ଅଯୁକ୍ତି ସଂସାର ଚକ୍ର—3. The cycle of existence having 16 organs. (ଦ୍ର—ସଂସାରଚକ୍ର ଷୋଡ଼ଶାରେ, କର୍ମେ ତୁମ୍ଭଇ ଅଛ ଖରେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) [ଦ୍ର—ସମସ୍ତ ଚକ୍ରର ଅର ୧୬ ଗୋଟି ଯଥା—ପଞ୍ଚ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ, ମନ ଓ ପଞ୍ଚଭୂତାତ୍ମ ।] ସ. ବଣ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ଷୋଡ଼ଶ + ଅର) ଷୋଳ କୋଣବିଶିଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ର—1. Having sixteen angles. ୨ । (ଷୋଡ଼ଶ + ଅର) ଷୋଳଟି ଅର ବା ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ଦଣ୍ଡବିଶିଷ୍ଟ (ଚକ୍ର)—2. (a wheel) Having 16 spokes. ଶ । ଷୋଳ ପାଖୁଡ଼ିଆ (ପଦ୍ମ)—3. Sixteen-petalled (lotus)

ଷୋଡ଼ଶାର୍ଚ୍ଚିଃ—ପୁ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଷୋଡ଼ଶ + ଅର୍ଚ୍ଚିସ୍, ୧ମା. ୧ବ)—Shordaśārchchiḥ (ଷୋଡ଼ଶ ଶିଖାବିଶିଷ୍ଟ) ଶୁକ୍ରଗ୍ରହ—The planet Venus. ସଂ. ବଣ-୧୬ ଶିଖାବିଶିଷ୍ଟ—Having 16 flames or rays.

ଷୋଡ଼ଶିକା—ସଂ. ବ (ଷୋଡ଼ଶ + ଇକ + ଆ)—୧ । ଏକ ପଲ Shordaśikā ପରିମାଣ; ଅଠତୋଳା (ଚରକ)—1. A standard weight of 8 Tolās. ୨ । ତୋଳକ ଦ୍ରବ୍ୟ ପରିମାଣ; ଦୁଇ ତୋଲା (ପରିଭାଷା ପ୍ରଭାସ)—2. A standard of weight of 2 Tolās.

ଷୋଡ଼ଶୀ—ସଂ. ବ—୧ । (ଷୋଡ଼ଶନ୍ + ଙୀଷ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—ଯଜ୍ଞ Shordaśī ପାତ୍ର ବିଶେଷ; ସତୋମସକ ଯାଗ—(ପହିଁରେ ସୋମ ରସ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ)—1. A kind of sacrificial pot or vessel for keeping the juice of soma plant. ୨ । ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଷୋଡ଼ାର + ଈ)—(ଏହାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ର ଷୋଡ଼ଶାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଥିବାରୁ) ଉଦ୍ଦୋକ୍ତ ଦେବୀବିଶେଷ; ଦଶ ମହାବିদ୍ୟା (ମତାନ୍ତରରେ ଦ୍ୱାଦଶ ମହାବିদ୍ୟା) ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା—2. One of the 10 or 12 Goddesses worshipped according to Tāntric rites. ଶ । ଉଦ୍ଦିଶ୍ୟ ପ୍ରେତଶିଳାରେ ଦିଆଯିବା ଚଉଦ ବିଶେଷ—3. Oblations and offerings made at Gayā to the departed souls of almost all conceivable ancestors, relatives, friends, animals, ghosts, servants, born and unborn beings. [ଦ୍ର—ଏହି ଚିତ୍ରର ସଂଗତି ୧୯ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯାଇଥିବାକି ଶବ୍ଦ ରୂପେ 'ଷୋଡ଼ଶୀ' ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ଷୋଡ଼ଶ-ଚିତ୍ର ଦେଖ ।] ୪ । (ଷୋଡ଼ଶ + ଉନ)—ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ ଯାଗର ପ୍ରକାର ଭେଦ—4. A modification of the Agnishtoma sacrifice (Apte). ବେ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷୀୟା ଯୁବତୀ—A young woman of sixteen springs. [ଷୋଡ଼ଶୀ ରସ ପଞ୍ଚ. ୪ର ଗୁଣଧର ପର୍ବ—ରସମଞ୍ଜରୀ. ବୃଦ୍ଧାବର ।]

ଷୋଡ଼ଶୋପଚାର—ସଂ. ବ.—(କର୍ମଧା)—ଦେବ ପୂଜାର ୧୬ ପ୍ରକାର Shordaśopachāra ଉପଚରଣ—Sixteen different ingredients of a Deity's worship. [ଦ୍ର—ଯଥା—ଅସନ, ସ୍ୱାଗତ, ପାଦ୍ୟ, ଅର୍ଘ୍ୟ, ଆଚମନୀୟ, ମଧୁପର୍କ, ପୁନରାଚମନୀୟ, ସ୍ନାନ, ବସନ, ଅଳଙ୍କରଣ, ଗନ୍ଧ, ପୁଷ୍ପ, ଧୂପ, ଦୀପ, ନୈବେଦ୍ୟ, ମୁଖବାସ ମହାନ୍ତରେ ବନ୍ଦନ । ଶକ୍ତି ପୂଜାରେ ଷୋଡ଼ଶୋପଚାର, ଯଥା-ପାଦ୍ୟ, ଅର୍ଘ୍ୟ, ଆଚମନୀୟ, ସ୍ନାନ, ବସନ, ଭୂଷଣ, ଗନ୍ଧ, ପୁଷ୍ପ, ଧୂପ, ଦୀପ, ନୈବେଦ୍ୟ, ପୁନରାଚମନୀୟ, ସ୍ତବ୍ଦ, ତାମ୍ବୂଳ, ତର୍ପଣ ଓ ନତି (ବିଶ୍ୱକୋଷ), ପୂଜା ଭଲେ ନୋହି ଦେଖ ।] ବେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଷୋଡ଼ଶୋପଚାର ସମାଗତ ଅତିଥି ବା ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପୂଜା ବା ସମ୍ମାନର ସମ୍ଭାରଯୁ ଅଙ୍ଗର ପରିପୂର୍ତ୍ତା—Completeness in the arrangements for entertaining or serving a guest or new comer. [ବ—କରୁଛନ୍ତି ଲୋକେ ଉଦ୍ୟୋଗ ଅଶାରେ । ମନୁଷ୍ୟର ପୂଜା ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରେ—ସ୍ୱଧାନାଥ. ଦଃବାର ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷୋଡ଼ଶୋପଚାର ପୂଜା—ସଂ. ବ (ଷୋଡଶୋପଚାର ସମ୍ବନ୍ଧୀ ପୂଜା; ସ Shoḍaśopachāra pūjā ଷ. ତତ୍ପୁ) —ଷୋଡଶୋପଚାର ସମ୍ଭବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା ପୂଜା—A worship performed with the help of 16 ingredients.

ଷୋଡ଼ଶୋପଚାର ପୂଜା ଦେ. ବ—ଅଥଥି ବା ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗମ୍ଭର **ଷୋଡ଼ଶୋପଚାର ପୂଜା** ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ—A gorgeous entertainment of one's friend or guest.

ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରରେ ପୂଜା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) Shoḍaśopachārare pūjā karibā (ଅଥଥି ବା ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରେ ପୂଜା କରା ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅଚ୍ଚନ **ଷୋଡଶୋପଚାର ପୂଜା କରନା** କରିବା—1. To entertain a (ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରରେ ପୂଜା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) person in a grand style. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜୋରରେ ଗୋଳିବା—2. To give a person a sound shower of rebuke.

ଷୋଡ଼ା—ଅ. ବ (ଷଷ୍=ଛଅ + ପ୍ରକାରାର୍ଥେ ଧା)—୧ । ଛଅ ପ୍ରକାରେ; Shoḍhā ଷଡ଼୍ବିଧ—1. In six ways; ୨ । ଛଅ ଥର—2. Six times.

ଷୋଢ଼ା ନ୍ୟାସ—ସଂ. ବ—(ତନ୍ତ୍ର) ଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବା ସମୟରେ Shoḍhā nyāsa ଭକ୍ତ ସ୍ୱଦ୍ୱାରା ପୂଜକର ଶରୀରରେ ମନ୍ତ୍ରନ୍ୟାସ—The consecration of the worshipper's own body by purifying it with the prescribed application of mystic formulae before wroshipping a Deity.

ଷୋଢ଼ାସିଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଷୋଢ଼ାନ୍ୟାସ ସାଧନ କରି Shoḍhāsiddha ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥାଆନ୍ତି—(a person Who has attained success or perfection by the performance of Shoḍhānyāsa.

ଷୋଡ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ଦାମୁଡ଼ ଛଅଟି ଦାନ୍ତଥାଏ; ଷୋଡ଼ନ୍—Shoḍa A young ox which has six teeth out (Apte). (ଷେଭନ୍ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।)

ଷୋଳ—ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ (ସଂ. ଷୋଡ଼ଶ; ପ୍ରା. ଷୋଳହ)—Shola ଷୋଡ଼ଶ (ଦେଖ)—Shoḍaśa (See) ଯୋଳ **ସୋଳହ**

ଷୋଳ ଅଣା—ଦେ. ବ—୧ । ୬୪ ପଇସା; ୪ଟି ଟଙ୍କାର ଅଣାର Shola aṇā ସମଷ୍ଟି—1. 16 annas or 64 pice ଯୋଳ ଆନା equal to one rupee. ୨ । କୌଣସି **ସୋଳହଆନା** ବିଷୟର ବା ପଦାର୍ଥର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା—2. The complete or full condition of any thing or matter. ୩ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦାର୍ଥ—3. A whole thing; the whole. ଦେ. ବିଣ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—Full; whole. [ଭ—ଶୀରଡି ଲକ୍ଷଣ ବାସ୍ତବ ଦୁଶମ୍ବୀ ପିସୃଚ୍ଛମେ ଷୋଳ ଅଣା—ଜଦକଶୋର. ଶମ୍ପୁଣ୍ଣା]

ଷୋଳ ଉତ୍ତର ଶହ(ହେ)—ଦେ: ବ ଓ ବିଣ (ସଂ. ଷୋଡ଼ଶୋତ୍ତର Shola uttara śae(be) ଶତ)—ଏକ ଶହ ଷୋଳ—ଏକଶେ ଷୋଳ One hundred and sixteen. [ଦ୍ର—**ଏକସୌ ସୋଳହ** ଏଉଥର ଷୋଳ ଉତ୍ତର ଦୁଇ ଶହ, ଷୋଳ ଉତ୍ତର ଭଲ ଶହ ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।].

ଷୋଳକ ପଣ(ଣି)କଥା—ଦେ. ବ—ପଣକଥାର ଷୋଳକେ (୧୬×୧) Sholaka paṇa(ṇi)kiā ଶୂନ୍ୟାଠାରୁ ଷୋଳ ଦଶା (୧୬×୧୦) ଷୋଳର ନାମତା ଶୂନ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁମ୍ମାଣ—The series or **ସୋଳହକା ପାହାଡ଼ା** columns of arithmetical tables of the number 16 (beginning from the multiplication of 16 by; up to that of 16 by 10).

ଷୋଳ କଳା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଷୋଡଶ କଳା)—୧ । ଷୋଡଶ କଳା Shola kalā (ଦେଖ)—1. Shoḍaśa kalā (See) ଯୋଳ କଳା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା— **ସୋଳହ କଳା** 2. (figurative) The full or completed state of a thing. [ଭ—ଯଦି ଥିଲେ ସେ ସୁଖ ଭଲାଛଡ଼ ଥାଏ, ଧର୍ମ କରିଲେ ଷୋଳ ଭଲା ହୋଇ ଥାଏ—କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାତ୍ମବତ. ଶାନ୍ତି ।] ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ ଓ ବିଣର ବିଣ—ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ - Completely; wholly.

ଷୋଳ କଳାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—ଦେ. ବିଣ—ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଥାଉ; ପୂର୍ଣ୍ଣ— Shola kalāre pūrṇṇa Complete or full in all ଯୋଳ କଳାତେ ପୂର୍ଣ **ସୋଳହ କଳାସେ ପୂରାଣ** respects.

ଷୋଳ ଖଣ୍ଡିଆ—ଥାଦେ. (ଜୟପୁର)ବ—ଗଉଡ଼ଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀବିଶେଷ— Shola khaṇḍiā A sect of the cowherd caste in Jeypore. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ମଦ୍ୟପ ନୁହନ୍ତି; ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଅନ୍ୟ ଜେତେଟି ଶ୍ରେଣୀର ଗଉଡ଼ ମଦ ପିଅନ୍ତି ।]

ଷୋଳ ଗୁଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଷୋଡଶ ଗୁଣ)—ଷୋଳଥର; ଷୋଳ Shola guṇa ଦ୍ୱାରା ଗୁଣିତ ହେଲେ **ଘଟିବା** ଯେତିକି—ଯୋଳ ଗୁଣ 16 times; sixteen times as much. **ସୋଳହ ଗୁନା** ଦେ. ବିଣ—ଷୋଳଦ୍ୱାରା ଗୁଣିତ—16 times as much as; multiplied by sixteen.

ଷୋଳଙ୍ଗପୁର—ଦେ ବ (ନାମ) (ସଂ. ଷୋଡଶାଙ୍ଗ + ପୁର)—Sholaṅgapura ବୈତରଣୀ ନଦୀକୂଳରେ ଥିବା ଗ୍ରାମବିଶେଷ—The name of a village on the Baitaraṇī river, [ଦ୍ର—କବିଲେଜୁ ଦେବ ଏହି ଗ୍ରାମରେ ଷୋଳ ପୁର ବିଶିଷ୍ଟ ଘୋଷିତ ନଥର ତୋଳାଇଥିଲେ । କଳାପାହାଡ଼ ଓଡିଶା ଅବମଣ କଲ୍ଲବେଳେ ଏହି ନଥରକୁ ଭାଙ୍ଗି ପକାଇଥିଲେ । ଏହି ସ୍ଥାନରୁ ଜେତେବେଳ ବୈତିବମ୍ଭୀ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛୁ—ଭଜନ ଶେଖର ଦାସ ।]

ଷୋଳ ଡମ୍ବରୁ—ଦେ. ବ—ମେରୁଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡ଼ିରେ ଥିବା Shola dambaru ୧୬ଟି ଗଣ୍ଠି—Sixteen knots sup-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷୋଳ ଗାଈଠ posed to exist in the Sushumnā vein
ସୋଳହ ଗାଁଠ running inside the backbone. [ତୁ—ଷୋଳ ଉମ୍ବରୁକୁ ସଲଖି । ବସ୍ତଳେ ଦେବ ଡୋଳ। ଉଖି—ପ୍ରାତୀ. ଜଗ୍ଦୀଶମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ଷୋଳ ନାମ—ଦେ. ବ—ଭଗବାନଙ୍କର ଷୋଳଟି ନାମ (ଯଥା—ହରେ
Shola nāma ରାମ ହରେ ରାମ, ରାମ ରାମ ହରେ ହରେ;
ଷୋଳ ନାମ ହରେ କୃଷ୍ଣ ହରେ କୃଷ୍ଣ, କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହରେ ହରେ)—
ସୋଳହ ନାମ The formula in which the name of God is uttered sixteen times. [ବ—ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଷୋଳ ନାମ ବତ୍ରିଶ (ବତ୍ତିଶି) ଅକ୍ଷର କହନ୍ତି ।

ଷୋଳ ପଣ—ଦେ. ବ—୧ । ଏକ ଟାଙ୍କାର ବା ୩୨୦ଗଣ୍ଡା ବା ୧୨୮]
Shola paṇa କଉଡ଼ା ଉତ୍ତୁଡ଼—1. 1280 pieces of cowrie
ଷୋଳ ଆନା or shell money (formerly passing as
ସୋଳହ ଆନା currency). ୨ । କୌଣସି ବିଷୟର ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ ବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା—2. A full or complete condition of anything or matter. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣତା—3. Completion of any work. ୪ । ବସ୍ତୁର ସମସ୍ତତା—4. The whole. ୫ । ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରା—5. Complete measure. ଦେ. ବ୍ଦ—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ (ପଦାର୍ଥ)—1. Full; complete. ୨ । ଗୋଟାକଯାକ—2. Whole. [ତୁ—ସେ କଦେ ସଯାଇ ଷୋଳପଣ ଭାର ତର ସମ୍ଭୋଗ୍ୟ ସେ ଭାର—ନଜ୍ଜଡଗୋର. ଶର୍ମିଷ୍ଠା] ୩ । ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାପୂର୍ଣ୍ଣ; ଗୁଣ୍ଡାଏ—3. Of full measure or outturn; bumper. (ଯଥା—ଏ ବର୍ଷ ଷୋଳପଣ ଫସଲ ଡୋଇଥିଲା ।) ଦେ. କ୍ରି. ବ୍ଦ—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—1. Fully; completely. (ଯଥା—ତମ୍ଭା ବଦ ଷୋଳପଣ ପୂଡ଼ିଗଲଣି ।) ୨ । ଗୋଟାକଯାକ; ଗୋଟପଣେ—2. Wholly. ୩ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ—3. In full measure. [ତୁ—ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୋଥି ବା ବିଷୟକୁ ୧ ଟାଙ୍କାର ବା ୧୬ ପଣ ଧରି ପଣ ଅନୁସାରେ ତହିର ଭଗ୍ନାଂଶ ବୁଝାଇବାକୁ ଯୁଏ ଯଥା—ବାଉପଣ=$\frac{୩}{୪}$; ଗଣ୍ଡାପଣ=$\frac{୧}{୪}$; ଦଶପଣ=$\frac{୫}{୪}$; ଥଅଣ=$\frac{୩}{୪}$; ପାଞ୍ଚପଣ=$\frac{୫}{୪}$ ।) (ଷୋଳଣା—ସ୍ତ୍ରୀମ୍ୟରୂପ)

ଷୋଳପଣି—ଦେ. ବ—ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଦେଯ ପ୍ରଜାସ୍ୱର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
Sholapaṇi ପରିମାଣ—Full quantity of
ଷୋଳଆନା **ସୋଳହଅନୀ** the annual rent payable by a tenant.—ଦେ. ବ୍ଦ—ଷୋଳପଣିଆ (ଦେଖ)
Sholapaṇiā (See)

ଷୋଳପଣି ଅଧିକାର—କୌଣସି ବିଷୟରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
Sholapaṇi adhikāra ଅଧିକାର—Sole right
ଷୋଳଆନା ଅଧିକାର **ସୋଳହଆନାଅଧିକାର** over some thing (of a person.

ଷୋଳପଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବ୍ଦ—ଷୋଳପଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating
Sholapaṇiā(āṁ) to the full amount.
ଷୋଳଆନାର **ସୋଳହଆନାକା** ଦେ. ବ—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିର ବା
ବିଷୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A full proprietor of a property. (ଯଥା—ଏ ମାଡାଲର ମୁଁ ଷୋଳପଣିଆ ଜମିଦାର ଅଟେ ।)

ଷୋଳପଣି କିସ୍ତି—ଦେ. ବ—ଲଖବନ୍ଦର ଯେଉଁ କିସ୍ତିରେ ବାର୍ଷିକ
Shola paṇi kisti ରାଜସ୍ୱର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ ଦିଆଯାଏ—
ଷୋଳଆନାକିସ୍ତି **ସୋଳହଆନେକିସ୍ତି** The instalment in which the whole of the annual revenue becomes payable. [ତୁ—ବର୍ଷକରେ କେଉଁ କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଜା ଶୂନ୍ୟପଣ (ଅର୍ଥାତ୍ $\frac{୦}{୪}$) ଲେଖାଏଁ ୪ ଥରରେ ଅଥଣା ଦେଯ ରାଜସ୍ୱକୁ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମ କିସ୍ତି=ଶୂନ୍ୟପଣି କିସ୍ତି
ଦ୍ୱିତୀୟ କିସ୍ତି=ଅଠପଣି କିସ୍ତି
ତୃତୀୟ କିସ୍ତି=ବାରପଣି କିସ୍ତି
ଶେଷ ବା ଚତୁର୍ଥ କିସ୍ତି=ଷୋଳପଣି କିସ୍ତି ।

କେଉଁ କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାର୍ଷିକ ଖଜଣା ୨ କିସ୍ତିରେ ଅଠପଣି (ବା $\frac{୮}{୪}$) ଲେଖାଏଁ ଦିଆଯାଏ ।

ପ୍ରଥମ କିସ୍ତି=ଅଠପଣି କିସ୍ତି
ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ଶେଷ କିସ୍ତି=ଷୋଳପଣି କିସ୍ତି ।

ଓଡ଼ଶାରେ ଜମିଦାରମାନେ ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱକୁ ଦୁଇ କିସ୍ତିରେ, ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଲେଖାଏଁ, ଗରୁଣ୍ଟମେଣ୍ଟକୁ ଦିଅନ୍ତି ।

ବୈଶାଖ ବା ପ୍ରଥମ କିସ୍ତି=ଅଠପଣି କିସ୍ତି
କାର୍ତ୍ତିକ ବା ଦ୍ୱିତୀୟ କିସ୍ତି ॥ ଷୋଳପଣି କିସ୍ତି ।]

ଷୋଳ ପାଲା(ପୂଜା)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଷୋଡଶ ଓ ପୂଜା)—ପୁରଣୀତ୍ୱଦ
Shola pālā(pūjā) ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧି ହେଲେ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ
ଷୋଳପାଳାଗାନ **ସତ୍ୟନାରାୟଣପୂଜା** ବା ସତ୍ୟପୀରଙ୍କ (ହନୁମାନଙ୍କ) ମନାସିବା ୧୬ ଗୋଟି ପାଲା ବା ପୂଜା—Sixteen Pujās offered to the Satyapīr Deity on the fulfilment of one's wish. [ତୁ—ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଉଲେ ନୋଟ ଦେଖ ।]

ଷୋଳ ପାଲା (ପୂଜା) ଯାଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପୁରଣୀତ୍ୱଦ କାମନାର ସିଦ୍ଧି
Shola pālā(pūjā) jāchibā ହେଲେ ୧୬ଟି ସତ୍ୟନାରାୟଣ
ଷୋଳପାଳାମାନା **ସତ୍ୟନାରାୟନପୂଜାମନତକରନା** ପୂଜା
[ଷୋଳ ପାଲା(ପୂଜା) ମନାସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦେବାକୁ ମନାସିବା—To vow to perform 16 offerings to Satyapīr on the fulfilment of one's particular wish

ଷୋଳବୟୁ—ଦେ. ବ୍ଦ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଷୋଡ଼ଶ+ବୟସ୍)—ଷୋଳ
Sholabayu ବର୍ଷ ବୟସ୍କ—Aged 16 years. [ତୁ—ସୋମତ **ଷୋଳହବରଷକୀ** ଥରୁ ଷୋଳ ବୟା ! ଷଷ୍ଠିଦଣ୍ଡ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ଭାବେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ହେଉଥିବା ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ହେଉଥିବା ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ହେଉଥିବା କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ସେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଠ୍ ଯଥାକ୍ରମେ ହେଉଥିବା ବସ୍ତୁତଃ ୨ ବା ୧ ହେଉଥିବା ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଈ'ଖୋଜନ୍ତୁ; 'ମୁଠ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଠ' ଖୋଜନ୍ତୁ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅଗର୍ୟା' ନ ପାଇଲେ 'ଅଜ୍ଞା' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବଟ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଟ୍' ଦେଖିବେ

ହୋଇବ ତୋ ଭନ୍ଜନଚ୍ଛାସ୍ଥା—କବସ୍ଥଂ କରତା]

ଷୋଳ ବରଷ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷ)—ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷ—
Shola barasha Sixteen years.
ଷୋଳବଚ୍ଛର **ସୋଳହ ବରଷ**

ଷୋଳ ବରୁ(ସ୍ୟ)ସିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଷୋଡ଼ଶବର୍ଷୀସ୍ଥ—
Shola bara(ya)siā 1. Aged 16 years.
[ଷୋଳବରୁ(ସ୍ୟ)ସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୁବା (ଆସ ବେଶରେ)—
ଷୋଳବଛରେର **ସୋଳହବରଷକା** Youthful; in the prime of youth.

(ଉ—ତାଦାଙ୍କର ବାବୁ ବୁଢ଼ା ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି, ଷୋଳ ବଷେଁଥ ସେ ଅଝନ୍ତି ଯୁବରେ—କୃଷ୍ଣକିଙ୍କ ମହାପ୍ରଭୁ ଜଦ୍‌ଯୋଉ ।]

ଷୋଳଶ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ [ସ ଷୋଡ଼ଶା]—ଷୋଡ଼ଶ
Sholaśa ବର୍ଷୀସ୍ଥା—Aged sixteen years. (ଉ—
ଷୋଡ଼ଶୀ **ସୋଳହବରଷକା** ଷୋଳଶାବାଲୀ ରୂପବନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ଜର୍ଗୁଣମାଦ୍ୟାସ୍ଥ୍ୟ ।)

ଷୋଳୁ(ଦ୍)—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—ଷୋଡ଼ଶ—Sixteen. (ଉ—
Sholba(bla) ଷୋଳୁ ନାମ ବଚ୍ଛର ଦଲେ—ସଙ୍ଗୋବନ୍ତୁ.
ଷୋଳ **ସୋଳହ** ପ୍ରେମଭକ୍ତିବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।)

ଷୋଳୁ(ଲ୍ଲ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ.ବ (ସଂ. ଅଲମୂଷା)—ଶୋଲ ଇତ୍ୟାଦି
Sholha(hla) (etc) (ଦେଖ)—Śola etc (See)
ସୋଳା **ସୋଳା**

ଷୋଳୁ(ହୋ)ଳ—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ(ସଂ. ଷୋଡ଼ଶ; ପ୍ରା. ସୋଳହ)—୧ ।
Shoha(ho)la ଷୋଡ଼ଶ—1. Sixteen. ୨ ।
ଷୋଳ **ସୋଳହ** ଦୁଇ ପାଖରେ ଥିବା ଉଚ୍ଚ ଜମିର
ଖାଲ **ନୀଚୀଜମୀନ** ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ନାଳୁଆ ଅଂଶ ବା ଗର୍ତ୍ତ—
2. A strip of low land separating two high lands.

ଷ୍କାଇ ଲାଇଟ୍—ବୈଦେ. ବ[ଇଂ]—ବଡ଼ ଅନ୍ଧାରୁଆ କୋଠା ଇତ୍ୟାଦିକୁ
Shkāi lāiṭ ଥାଲୁଆ ଯିବାପାଇଁ କାନ୍ଥରେ ଖୁବ ଉଚ୍ଚ ହୋଇ
ସ୍କାଇଲାଇଟ **ସ୍କାଇଲାଇଟ** ଲାଗିଥିବା ଝରକା—Skylight.

ଷ୍କିମ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକ୍ରମ—
Shkim Scheme.
ସ୍କୀମ **ସ୍କୀମ**

ସ୍କୁଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସ୍କୁଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Shkul(etc) Skul etc [See]
ସ୍କୁଲ **ସ୍କୁଲ** ବିଦ୍ୟାଳୟ—School, [ଦ୍ର—
ଏହି ଶବ୍ଦ ସ୍ଥଳେ ଓ ଘରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ପ୍ରକାରବାଚକ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ଯୋଗ ହୁଏ । ଯଥା—ସଣ୍ଡେ ସ୍କୁଲ୍—ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ରବିବାର ଦିନ ହେଉଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟ—Sunday school.

ଅପର୍ ପ୍ରାଇମେରି—Upper Primary School.

ଲୋଅର୍ ପ୍ରାଇମେରି—Lower Primary School.

ଭର୍ଣ୍ଣାକ୍ୟୁଲର୍—Vernacular school.

ମାଇନର୍ ବା ମିଡ଼ଲ୍ ଇଙ୍ଗ୍ଲିସ୍—
Minor or Middle English school.

ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ୍—Training school.

ମଡେଲ୍—Model school.

ହାଇ—High school.

ସର୍ଭେ—Survey school.

ଲୋ କାଷ୍ଟ୍—Lowcaste school.

ଗର୍ଲ୍ସ୍ ସ୍କୁଲ—Girl school.

କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲ—Collegiate school.

ନାଇଟ୍—Night school.

ବୋର୍ଡ୍—Board school.

ମେଡିକାଲ୍—Medical school

ଇଞ୍ଜିନିଅରିଙ୍ଗ୍—Engineering school.

ସ୍କୁଲର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ ଇସ୍କୁଲ, ଇସ୍କୁଇଲ, ଇସିକୁଲ ।]

ସ୍କୁଲ୍‌କମି(ମେ)ଟି—ବୈ.ଦେ.ବ (ଇଂ)-ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିଚାଳକ ସମିତି—
Shkul kami(me)ṭi School Committee;
ସ୍କୁଲ କମିଟୀ **ସ୍କୁଲ କମିଟି** the managing committee of a school.

ସ୍କୁଲ୍ ଫାଇନ(ନା)ଲ୍—ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ) (ଆଦ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଯୋଗ)-ପେଢ଼ିଁ
Shkul phāina(nā)l ଛାତ୍ରମାନେ ବଙ୍ଗ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଚ୍ଚତମ
ସ୍କୁଲ ଫାଇନାଲ ଶିକ୍ଷା ସୋପାନକୁ ନ ଯିବେ, ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
ସ୍କୁଲ ଫାଇନଲ ହାଇସ୍କୁଲର ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା—School final examination.

ସ୍କୁଲ୍ ବୁକ୍ ସୋସାଇଟି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସ୍କୁଲ-ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ
Shkul buk sosāiṭi ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସମିତି—School book
ସ୍କୁଲ ବୁକ ସୋସାଇଟି **ସ୍କୁଲ ବୁକ ସୋସାଇଟି** Society.

ସ୍କୁଲ୍ ମାଷ୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ (ଇଂ)—ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ—
Shkul māshṭar School master
ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟର **ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟର**

ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟରି—ଦେ. ବ.—(ଇଂ ସ୍କୁଲ୍‌ମାଷ୍ଟର୍ ଶବ୍ଦସଙ୍ଗେ ଦେଶୀୟ ଇ
Shkul māshṭari ପ୍ରତ୍ୟୟ)-ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ କର୍ମ ବା ପଦ—
ସ୍କୁଲମାଷ୍ଟାରୀ Post of a schoolmaster; the state of
ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟରୀ being a schoolmaster; school mastership. ବେ. ବିଣ. —ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
—Pertaining to a schoolmaster.

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ଌ	ଠ	ଏ	ଦ୍ୱସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଚ	ଶ,ଷ	ଛ	ଇସ୍	ଉଅ	ଘ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ଡ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଗ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗଁ୍ୟ	ଇଅ	ଢ	ନ୍ତ

ଷ୍କୁଲ୍ ମାଷ୍ଟରାଣୀ—ବେ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଇଂ. ସ୍କୁଲ୍ ମାଷ୍ଟର ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆ Shkul mashṭarāṇī ସ୍ତ୍ରୀ ବାଚକ ଅଣୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ)—୧। ସ୍କୁଲ ସ୍କୁଲମାଷ୍ଟରାଣୀ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—1 School master's wife. **ସ୍କୁଲମାଷ୍ଟରନୀ** ୨। ସ୍କୁଲ ମିଷ୍ଟ୍ରେସ୍—2. School mistress.

ଷ୍କୁଲ୍ ମିଷ୍ଟ୍ରେସ୍—ବେ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଇଂ)—ବଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ— Shkul mishṭres School mistress,

ଷ୍କେଲ୍—ବେ.ବ. (ଇଂ)—ଭୂମିର ମାପର ସେଇ ଅନୁପାତ ଅନୁ- Shkel ସାରେ ନକ୍ସା ଇତ୍ୟାଦିର ତୋଳଥାଏ—The scale of ଶ ୧୫୫ a map.

—ବେ.ବ.—(ଇଂ)—ପେଚ କଷା— Shkru Screw.
ସ୍କ୍ରୁ **ସ୍କ୍ରୁ**

ଷ୍କ୍ରୁ ଡ୍ରାଇଭର୍—ବେ.ବ. (ଇଂ)—ପେଚ କଷାକୁ ବୁଜଇ ଛିଦ୍ରରେ Shkru drāibhar ଉରଡ କରିବା ଯନ୍ତ୍ର—Screw- ସ୍କ୍ରୁଡ୍ରାଇଭର **ସ୍କ୍ରୁଡ୍ରାଇଭର** driver.

ଷ୍ଟକ୍—ବେ.ବ. (ଇଂ)—୧। ଗଚ୍ଛିତ ଥିବା ମାଲ; ପଦାର୍ଥ Shṭak ପଦାର୍ଥ—1. Stock of articles. ୨। ଜଙ୍ଗାଲ ଟିକ ଟୁକ ଜାଗଳ—2. Government stock.

[ଦ୍ର—ଷ୍ଟାକ୍ ଓ ଇଷ୍ଟାକ୍ ଏହାର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ]

ଷ୍ଟକ୍ ଏକ୍ସ୍ଚେଞ୍ଜ୍—ବେ.ବ. (ଇଂ)—ଯେଉଁଠାରେ ଜଙ୍ଗାଲ Shṭak eks-chenj ଜାଗଳ ସରଦ ବନ୍ଧିତ୍ୱ ବିକ୍ରୟ—Stock- ଟିକଏକ୍ସଚେଞ୍ଜ **ଷ୍ଟକ୍ଏକ୍ସଚେଞ୍ଜ** exchange.

ଷ୍ଟକ୍ ବୁକ୍—ବେ.ବ. (ଇଂ)—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ପଦାର୍ଥ ଥିବା Shṭak buk ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ଜାତିବା ଲେଖା ତୋଳାଥାଏ— ଟକବୁକ **ଷ୍ଟକ୍ବୁକ୍** Stock book.
(ଷ୍ଟକ୍ ବହି—ଦେଶଜରୂପ)

ଷ୍ଟକ୍ ବ୍ରୋକର୍—ବେ.ବ. (ଇଂ)—ଜଙ୍ଗାଲ ଜାଗଳ ସରଦ- Shṭak brokar ବନ୍ଧୁର ଦଲାଳ—Stock-broker. ଟକବ୍ରୋକାର **ଷ୍ଟକ୍ବ୍ରୋକାର୍**

ଷ୍ଟକ୍ ହଲ୍ମ୍—ବେ.ବ. (ନାମ)—ସ୍ୱିଡେନ୍ ଦେଶର ରାଜଧାନୀ— Shṭak-hal-m Stockholm (town).
ଟକହଲମ **ଷ୍ଟକ୍ହଲମ୍**

ଷ୍ଟକିଙ୍ଗ୍(ନ୍)—ବେ.ବ. (ଇଂ)—ମୋଜା—Stocking. [ଦ୍ର- Shṭaking(n) ଇଷ୍ଟକନ୍(ଙ୍); ଷ୍ଟାକନ୍ ଓ ଇଷ୍ଟାକନ୍ ଆଦ ଟକିଙ୍ଗ **ଷ୍ଟକିଙ୍ଗ୍** ଏଥିର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ]

ଷ୍ଟଡିଓ—ବେ.ବ. (ଇଂ. ଉଚ୍ଚାରଣ—ଷ୍ଟୁଡିଓ)—ଚାରୁକର ଅବଙ୍କ Shṭadio ଚାରୁଶାଳା—Studio of an artist. ଟୁଡିଓ **ଷ୍ଟୁଡିଓ**

ଷ୍ଟଡୀ ଲୀଭ୍—ବୈ.ବେ. ବ. (ଇଂ)—ବଦେଶରେ ବା ଅନ୍ୟତ୍ର Shṭadi lībh ଚୌଣସି ବଦ୍ୟା ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ବା ଟଡୀଲୀଭ **ଷ୍ଟଡିଲିଭ** ଅନ୍ୟ କର୍ମଗ୍ରାହୀଙ୍କୁ ବଥଯିବା ଛୁଟି— Study-leave.

ଷ୍ଟପର୍—ବୈ.ବେ. ବ (ଇଂ)—ବୋତଲର ଠିପି Shṭapar Stopper of a bottle.
ଟପାର **ଷ୍ଟପର**

ଷ୍ଟାଇପେଣ୍ଡ୍—ବୈ.ବେ. ବ (ଇଂ)—ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ସରକାରରୁ Shṭāipend ମିଳୁଥିବା ବୃତ୍ତି—Stipend.
ଟାଇପେଣ୍ଡ **ଷ୍ଟାଇପେଣ୍ଡ**

ଷ୍ଟାଇପେଣ୍ଡିଆରି—ବୈ.ବେ. ବଣ (ଇଂ)—ସରକାରରୁ ବୃତ୍ତି ପାଉଥିବା Shṭāipendiāri (ଶିକ୍ଷକ ବା ଛାତ୍ର ବା ସ୍କୁଲ)—Stipendiary
ଟାଇପେଣ୍ଡିଆରୀ **ଷ୍ଟାଇପେଣ୍ଡିଆରୀ**

ଷ୍ଟାଇଲୋ—ବୈ.ବେ.ବ (ଇଂ)—ଯେଉଁ ପକ୍ଷୀ ଜଲମ ମଧ୍ୟରେ ସହଜ ଥିବା Shṭāilo ଚାଳ ଲେଖିଲାବେଳେ ମୁନରେ ରହିବାଟେ କମଥଃ (ଷ୍ଟାଇଲୋପେନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାହାରେ—
ଟାଇଲୋ **ଷ୍ଟାଇଲୋ** Stylo pen.

ଷ୍ଟାଇଲୋଗ୍ରାଫ୍—ବୈ.ବେ. ବ (ଇ.)—ଚାଳ ମଡ଼ାଇ ଲେଖା ଅକ୍ଷରରୁ Shṭāilo grāph ଅନ୍ୟ କାଗଜରେ ଉଠାଇବାର ପଦ୍ଧ— ଟାଇଲୋଗ୍ରାଫ୍ **ଷ୍ଟାଇଲୋଗ୍ରାଫ** Stylograph.

ଷ୍ଟାର୍ଟ୍(ର୍ଟ୍) ଦେବା(କରିବା)—ବେ. ବ—କଳ ଚଲାଇ (ମଟର ଗାଡ଼ିକୁ) Shṭārṭ(rṭ) debā(karibā) ଗତିବିଶିଷ୍ଟ କରିବା— ଟାର୍ଟକରା **ଷ୍ଟାର୍ଟକରନା** To start (a motor car).

ଷ୍ଟାର୍ଟିଙ୍ଗ୍ ପଏଣ୍ଟ୍—ବୈ.ବେ. ବ (ଇଂ)—ଯେଉଁ କର୍ତ୍ତାରିତ ସ୍ଥାନରୁ Shṭāṭi(rṭi)ng paeṇṭ ବା ଶବ୍ଦରୁ ମାପ ବା ଦଉଡ଼ ଥର ଅରମ୍ଭ ଟାର୍ଟିଂପଏଣ୍ଟ **ଷ୍ଟାର୍ଟିଂପଏଣ୍ଟ** ହୁଏ—Starting point in a survey or horse-race.

ଷ୍ଟାଣ୍ଡ୍—ବୈ.ବେ. ବ (ଇଂ)—ବଡ଼ାରେ ବାହୁତ ଘାଲଙ୍କା, ଘୋଡ଼ା, ଗାଡ଼ Stānd ଥର ଘାଳମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କରୁ ରହିବା ପାଇଁ ନିରୂପିତ- ଟାଣ୍ଡ ଘାଳଃ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ; ଗଗଡ଼, ଗାଡ଼ ଥରର ଅଡ୍ଡା— **ଷ୍ଟାଣ୍ଡ** A stand for hackney carriages etc.

[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦମାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ; ଯଥା—ମଟର ଷ୍ଟାଣ୍ଡ, ବାରେଇ ଷ୍ଟାଣ୍ଡ, ଘାଲ୍ଟି ଷ୍ଟାଣ୍ଡ, ଇକ୍କା ଷ୍ଟାଣ୍ଡ; ଇଷ୍ଟାଣ୍ଡ୍ ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ ।]

ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍(ର୍ଡ୍)—ବେ.ବ. ବ (ଇଂ)—ସ୍କୁଲରେ ଥଧୁକର ଧରଣରେ ଚଲ Shṭāṇḍārḍ(rd) ଥଉ ଗଣାଯିବା ଶ୍ରେଣୀ ବୁଝାଏ—Standard ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ or number of a class reckoned from the **ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ** lowest class of a school. [ଦ୍ର—ଇଂରେଜୀ ୧ମ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍, ତହିଁର ଉପର ଶ୍ରେଣୀ; ୨ସ୍ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍ ଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତହିଁର ଉପର ଶ୍ରେଣୀ ଅସ୍ତ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍ । ଜନ୍ମ ଗ୍ରାଇମେଞ୍ଚରେ ୬ଷ୍ଠ ଓ ୩ଷ୍ଠ ଏବଂ ୨୫ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍ । ଛଅ ଗ୍ରାଇମେଞ୍ଚରେ ୪ର୍ଥ ଓ ୫ମ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍ । ମାଇନର୍ ବା ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲର୍‌ରେ ୬ଷ୍ଠ ଓ ୭ମ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍ । ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେଶନ୍‌ରେ ୮ମ, ୯ମ, ୧୦ମ, ୧୧ଶ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍ ।]

ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍ ଟାଇମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସରକାରଙ୍କ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଭାରତରେ ସର୍ବତ୍ର ଚଳୁଥିବା ଏକ ସମୟ—Standard time currently used throughout India (except Calcutta). [ଦ୍ର—କେବଳ କଲିକତାରେ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍ ଟାଇମ୍ ଚଳେ ନାହିଁ । ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍ ଟାଇମ୍ ମାଦ୍ରାଜର ସମୟ ଅଟେ । କଲିକତାର ସ୍ଥାନୀୟ ସମୟ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍ ଟାଇମ୍ ଅପେକ୍ଷା ୨୪ ମିନିଟ ଅଧିକ । ଗ୍ରୀନ୍‌ୱିଚର ସମୟଠାରୁ ୫½ ଘଣ୍ଟା ଅଧିକ ଅଟେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍ ଟାଇମ୍ ଗ୍ରୀନ୍‌ୱିଚ୍‌ର ସମୟ ଅପେକ୍ଷା ୧ ଘଣ୍ଟା ଅଧିକ ।]

ଷ୍ଟାମ୍ପ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ସିଟାମ୍ପ୍; ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ମୋହରଯୁକ୍ତ କାଗଜ, ଯହିଁରେ ଦଲିଲ୍ ଆଦି ଲେଖାଯାଏ— 1. Government stamped paper. ୨ । ଡାକ ଘରର ଡାକ ଟିକଟ; ପୋଷ୍ଟେଜ୍ ଷ୍ଟାମ୍ପ୍— 2. Postage stamp. ୩ । ରବର୍ ଆଦିରେ ଅକ୍ଷରାଦି ଅଙ୍କିତ ବା ଖୋଦିତ ମୋହର—3. Rubber stamp. [ଦ୍ର—ଇଷ୍ଟାମ୍ପ, ଷ୍ଟିଟାମ୍(ମ୍ପ୍), ଷ୍ଟିଟାମ୍ (ମ୍) ଏହାର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ ।]

ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ ଆକ୍ଟ୍ (ଅଇନ୍)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ଷ୍ଟାମ୍ପ ଅକ୍ଟ ଓ ସଂ. ଅଧନ.) —କେଉଁ ମତଦମାରେ ବା ଦଲିଲରେ କେତେ ପରିମିତ ବା ମୂଲ୍ୟର ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ ଦେବାର ଏହା ଯେଉଁ ଅଇନ୍‌ରେ ଲେଖାଥାଏ— Stamp law; the stamp Act

ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ ବିକ୍ରେତା—ଦେ. ବ (ଇଂ. ଷ୍ଟାମ୍ପ + ସଂ. ବିକ୍ରେତା)—ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ ବେଣ୍ଡର (ଦେଖ) Shtāmp bhendar (See)

ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ ଭେଣ୍ଡର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଷ୍ଟିଟାମ୍ପ୍ ଫରୋସ; ସାଧାରଣଙ୍କୁ ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ ବିକି କରିବା ପାଇଁ ଜିଲ୍ଲା ଜଜ୍ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତ ବ୍ୟକ୍ତି—A licensed stamp vendor. [ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ ଫ(ଫ୍)ରୁ(ରେ)ଣ୍ଡ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଷ୍ଟାର୍ ଅଫ୍ ଇଣ୍ଡିଆ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡେଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଭାରତୀୟ ବିଶେଷ—Star of India (a title given by the Emperor of India).

ଷ୍ଟାର୍ ଅଫ୍ ଉତ୍କଳ—ଦେ.-ବ (ନାମ)—ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୌରୀ ଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏକ ଇଂରାଜୀ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ର—The star of Utkal-an English weekly of Cuttack now defunct. [ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉନାହିଁ]

ଷ୍ଟିମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଇଞ୍ଜିନୀୟ ବାଷ୍ପ—Steam. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଷ୍ଟିମ୍] ଷ୍ଟୀମ ଷ୍ଟୀମ

ଷ୍ଟିମ୍ ଇ(ଏ)ଞ୍ଜି(ଜ୍ଜି)ନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବାଷ୍ପଚାଳିତ କଳ— Shtim ienji(nj)n Steam engine, ଷ୍ଟୀମଇଞ୍ଜିନ ଷ୍ଟୀମଇଞ୍ଜିନ

ଷ୍ଟିମ୍ ଟ୍ରାମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବାଷ୍ପଚାଳିତ ଟ୍ରାମ୍‌ଗାଡ଼ି— Shtim trām Steam tram-car. ଷ୍ଟିମ୍‌ଟ୍ରାମ ଷ୍ଟିମଟ୍ରାମ

ଷ୍ଟିମ୍ ଲଞ୍ଚ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବାଷ୍ପଚାଳିତ ଷ୍ଟେଟ ଡଙ୍ଗା— Shtim lānch Steam launch. ଷ୍ଟିମଲଞ୍ଚ ଷ୍ଟିମଲଞ୍ଚ

ଷ୍ଟିମ୍‌ମା(ମା)ର୍—ବୈଦେ. (ଇଂ)—ବାଷ୍ପଚାଳିତ ବଡ଼ ଡଙ୍ଗା— Shtim(mā)r Steamer. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅଶୁଦ୍ଧ ଷ୍ଟିମାର ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଷ୍ଟିମ(ମା)ର୍, ଇଷ୍ଟିମ୍‌ର] ଷ୍ଟିମର୍ ଘାଟ—ଦେ. ବ (ଇ. ଷ୍ଟିମର + ସଂ ଘଟ୍ଟ)—ଯେଉଁ ଘାଟରେ ଷ୍ଟିମର୍ ଲଗେ—Steamer ghat ଷ୍ଟିମାରଘାଟ ଷ୍ଟୀମରଘାଟ

ଷ୍ଟିଲ୍—ବୈଦେ. ବ ଇଂ—ଇସ୍ପାତ ଲୁହା Shtil Steel ଷ୍ଟିଲ ଷ୍ଟୀଲ

ଷ୍ଟିଲ୍ ଟ୍ରଙ୍କ୍—ବୈଦେ. ବ ଇଂ—ଇସ୍ପାତ ଲୁହା ପତ୍ରରେ ତିଆରି ବାକ୍ସ Shtil trank Steel trunk ଷ୍ଟିଲଟ୍ରାଙ୍କ ଷ୍ଟୀଲଟ୍ରାଙ୍କ

ଷ୍ଟିଲ୍ ପେନ୍—ବୈଦେ. ବ ଇଂ—ଇସ୍ପାତ ଲୁହାର ତଲସ ବା ନବ୍— Shtil pen Steel pen or nib ଷ୍ଟିଲପେନ ଷ୍ଟୀଲପନ

ଷ୍ଟୁଡିଓ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଷ୍ଟୁଡିଓ (ଦେଖ) Shtudio Shtadio (See)

ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ ଇଂ—ଛାତ୍ର Shtudent Student ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ ଷ୍ଟୁଡଣ୍ଟ

ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍ ସିପ୍—ବୈଦେ. ବ ଇଂ—୧ । ଛାତ୍ରତ୍ୱ—Student-Shtudent sip ship ୨ । କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପରୀକ୍ଷା—2 Studentship examination of the Calcutta University. ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସିପ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟର୍‌ଶିପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟୁଲ—ବୈ.ବେ. ବ (ଇଂ)—ଟୁଲ; ବାଠରେ ଏ ଗୋଡ଼ଥ ଶ୍ଲେଟ ଧୋଇବା ଆସନ ବିଶେଷ—A stool

Shṭul ଷ୍ଟୁଲ ଷ୍ଟୁଲ

ଷ୍ଟେଟ—ବୈ.ବେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ସ୍ୱତ୍ୱ—1. State. ୨ । ଏଷ୍ଟେଟ୍; ଜମିବାଡ଼; ଭୂସମ୍ପତ୍ତି—2. Estate. (ଦ୍ର- ଷ୍ଟେଟ ଷ୍ଟେଟ ଏହାର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଷ୍ଟେଟ୍- ଏଷ୍ଟେଟ୍ ।)

Shṭeṭ ଏଷ୍ଟେଟ୍; ଜମିବାଡ଼; ଭୂସମ୍ପତ୍ତି—2. Estate. (ଦ୍ର- ଷ୍ଟେଟ ଷ୍ଟେଟ ଏହାର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଷ୍ଟେଟ୍- ଏଷ୍ଟେଟ୍ ।)

ଷ୍ଟେଟ୍‌ମେଣ୍ଟ୍—ବୈ.ବେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ପତ୍ର ବା ଚାଲତା—1. Shṭeṭ-ment Statement. ୨ । ବର୍ଣ୍ଣନାପତ୍ର—2. Written statement. ୩ । ବାଦୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତରୂପ ଦେଇଥିବା ଉଜାହାର—3. Oral statement reduced to writing.

ଷ୍ଟେଟମେଣ୍ଟ ଷ୍ଟେଟମେଣ୍ଟ tten statement. ୩ । ବାଦୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତରୂପ ଦେଇଥିବା ଉଜାହାର—3. Oral statement reduced to writing.

ଷ୍ଟେଟ୍ ସେକ୍ରେଟରି—ବେବେ. ବ. (ଇଂ) ଭାରତ ଗାର୍ଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରେ ଥିବା ବ୍ରିଟିଶ ସଚିବ—Secretary of State for India.

Shṭeṭ sekreṭeri ଷ୍ଟେଟ୍ ସେକ୍ରେଟାରୀ ଷ୍ଟେଟସେକ୍ରେଟରୀ

ଷ୍ଟେଟ୍ ସ୍କଲ(ଲ୍ଲ)ର୍—ବୈ.ବେ. ବ. (ଇଂ)— ସରକାର ବୃତ୍ତିପ୍ରାପ୍ତ ଛାତ୍ର—State scholar.

Shṭeṭ skala(lā)r ଷ୍ଟେଟସ୍କଲାର ଷ୍ଟେଟସ୍କଲର

ଷ୍ଟେଟ୍ ସ୍କଲ(ଲ୍ଲ)ର୍‌ସିପ୍—ବୈ.ବେ. ବ. (ଇଂ)—ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବଥରିବା ସରକାର ଦ୍ୱାରା—State scholarship.

Shṭeṭ skala(lā)r sip ଷ୍ଟେଟସ୍କଲରସିପ ଷ୍ଟେଟସ୍କଲରସିପ

ଷ୍ଟେନୋ—ବୈ.ବେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ଷ୍ଟେନୋଗ୍ରାଫ୍ (ଦେଖ)—1. Shṭeno Shṭenograph (See) ୨ । ଷ୍ଟେନୋଗ୍ରାଫର୍—2. Shṭenographar (See)

Shṭeno ଷ୍ଟେନୋ Shṭenograph (See) Shṭenographar (See)

ଷ୍ଟେନୋ ଗ୍ରାଫ୍—ବୈ.ବେ. ବ. (ଇଂ)—ଶୁଣିବା ବକ୍ତୃତା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଲେଖିବା ପ୍ରଣାଳୀ ବିଶେଷ—Stenograph.

Shṭenograph ଷ୍ଟେନୋଗ୍ରାଫ ଷ୍ଟେନୋଗ୍ରାଫ

ଷ୍ଟେନୋ ଗ୍ରାଫର—ବୈ.ବେ. ବ. (ଇଂ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଷୟ ଶୁଣି ତାହାକୁ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଦ୍ୱାରା ଲେଖି ରଖି ଷ୍ଟେନୋଗ୍ରାଫର ଷ୍ଟେନୋଗ୍ରାଫର ପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱରରେ ଲେଖେ ବା ଟାଇପ୍ କରେ—Stenographer.

Shṭenograph ଷ୍ଟେନୋଗ୍ରାଫ ଷ୍ଟେନୋଗ୍ରାଫ

ଷ୍ଟେରିଓଟାଇପ୍—ବୈ.ବେ. ବ. (ଇଂ)—ଛାପାଖାନାରେ ବହୁ ଛାପିବା ପାଇଁ ଟାଇପ୍ ସୋଡ଼ା ସହଜରେ ଚଳିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ବା ଯନ୍ତ୍ର—Stereotype.

Shṭeriotāip ଷ୍ଟେରିଓଟାଇପ ଷ୍ଟେରିଅୋଟାଇପ

ଷ୍ଟେସନ୍—ବୈ.ବେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ରାସ୍ତାଘାଟ, ରେଳ, ଷ୍ଟିମର ଅଡର ରାଖିରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଉଠାଇ ନେବାପାଇଁ ଓ ଓହ୍ଲାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଅଞ୍ଚଳବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ—1. A station of a railway or of a steamer or ship. ୨ । ସର୍ଭେ ମାପ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସର୍ଭେଅର୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିରୀକୃତ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ—2. A surveying station. ୩ । ପୁଲସ୍ ପହରନ୍ତ ରହିବା ଘର; ଥାନା—3. Police-station. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଷ୍ଟେସନ, ଇଷ୍ଟେସନ, ଇଷ୍ଟେସନ ଓ ଷ୍ଟେସନ୍ ।]

Shṭesan ଷ୍ଟେସନ ଷ୍ଟେସନ

ଷ୍ଟେସନ୍ ଡାଇ(ଏ)ରି—ବୈ.ବେ. ବ. (ଇଂ)—ପୁଲସ୍ ଷ୍ଟେସନର ଦୈନନ୍ଦିନ ଘଟଣାବଳୀ ଯେଉଁ ଖାତାରେ ଲେଖାଥାଏ—(Police) Station diary.

Shṭesan dāi(e)ri ଷ୍ଟେସନ୍ ଡାଇରୀ ଥାନା ଦୈନନ୍ଦିନଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଦୈନନ୍ଦିନ ଷ୍ଟେସନ୍ ଡାଇରୀ ଘଟଣାବଳୀ ଯେଉଁ ଖାତାରେ ଲେଖାଥାଏ—(Police) Station diary.

ଷ୍ଟେସନ୍ ବାବୁ—ବେ. ବ.—ରେଳ ଷ୍ଟେସନର ସବୋଚ୍ଚ ଦେଶୀୟ ହନ୍ତ—A Hindu station-master.

Shṭesan bābu ଷ୍ଟେସନବାବୁ ଷ୍ଟେସନବାବୁ

ଷ୍ଟେସନ୍ ମାଷ୍ଟର—ବୈ.ବେ. ବ. (ଇଂ)—ରେଳ ଷ୍ଟେସନର ସବୋଚ୍ଚ ଦେଶୀୟ ହନ୍ତ—Station master.

Shṭesan māshṭara ଷ୍ଟେସନମାଷ୍ଟର ଷ୍ଟେସନମାଷ୍ଟର

ଷ୍ଟେସନା(ନ, ନେ)ରି—ବୈ.ବେ. ବ (ଇଂ)—ଚାକର ବଲମ ଅବ ଲେଖା ପଢ଼ାର ଉପକରଣ—Stationary.

Shṭesanā(na, ne)ri ଷ୍ଟେସନାରୀ ଷ୍ଟେସନରି

ଷ୍ଟୋଭ୍—ବୈ.ବେ. ବ (ଇଂ)—ବନ୍ଦ ଚୁଲ୍ଲି ବା ଉଚ୍ଚଚୁଲ୍ଲି—Stove.

Shṭobha ଷ୍ଟୋଭ ଷ୍ଟୋଭ

ଷ୍ଟୋର୍—ବୈ.ବେ. ବ (ଇଂ)—ବଣ୍ଡାରଘର; ସରଞ୍ଜାମ—Store.

Shṭor ଷ୍ଟୋର ଷ୍ଟୋର

ଷ୍ଟୋର୍ କିପର୍—ବୈ.ବେ. ବ (ଇଂ)—ବଣ୍ଡାର ଘରର ଭଣ୍ଡାରୀ—Store-keeper.

Shṭor kipar ଷ୍ଟୋର କିପାର ଷ୍ଟୋର କିପର

ଷ୍ଟ୍ରପ୍—ବୈ.ବେ. ବ (ଇଂ)—ଖୁର ଘଷିବାର ଚମଡ଼ା ପଟି—Razor strop.

Shṭrap ଷ୍ଟ୍ରିପ ଷ୍ଟ୍ରପ

ଷ୍ଟ୍ରିଟ—ବୈ.ବେ. ବ (ଇଂ)—ସହରର ବଡ଼ ପଥ—Street.

Shṭrit ଷ୍ଟ୍ରୀଟ ଷ୍ଟ୍ରୀଟ

ଷ୍ଠ (ଷ୍ଠୀ)ବ (ଧାତୁ) —ସ—୧ । ଶ୍ଲେଷ ପକାଇବା—1. To spit. ୨ । ଖଣ୍ଡନ କରିବା—2. To refute; to contradict.

Shṭhi(shṭhī)b (root)

ଷ୍ଠୀ(ଷ୍ଠେ)ବନ—ସ. ବ (ଷ୍ଠିବ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅ) —୧ । ଶ୍ଲେଷ ପକାଇବା—1. Spitting. ୨। (+କର୍ମ. ଥନ)—ଥୁକ; ଶ୍ଲେଷ; ଖଙ୍କାର—2, Spittle.

Shṭhī(shṭhe)bana

ଷ୍ଠୀବା—ସ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଷ୍ଠୀବ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଘଞ୍) —୧ । ଜଷ୍ଠୀବନ-ଯୁକ୍ତ (ବହୁବ୍ରୀହି)—1. Full of spittle. ୨ । ଯେ ଶ୍ଲେଷ ପକାଏ (ବହୁବ୍ରୀହି)—2. Spitting

Shṭhībi

ଷ୍ଠ୍ୟୁତ—ସ. ବଶ (ଷ୍ଠୀବ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ) —୧ । ଉଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣ; ପାଟ୍ଟ ବାନ୍ତ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି; ବମିତ; ବାନ୍ତ—1. Vomitted forth. ୨ । ଶ୍ଲେଷଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା—2. Spit (past participle). ୩ । ବିରତ—3. Caused to desist; assuaged.

Shṭhyūta

Digitized by srujanika@gmail.com